שלום רב לאוהבי תורתך

כתובים

הודו לי״י קראו בשמו הודיעו

בעמים עלילותיו ברכו עמים אלהינו

והשמיעו קול תהלתו

באו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה

סדר הכתובים עם פירוש רש״י ואבן עזרא מִשלי
עם פירוש אבן עזרא ורלב״ג איוב עם פי׳ אבן עזרא
ורלב״ג דניאל עם פי׳ אבן עזרא ורבינו סעדיה גאון
עזרא עם פי׳ אבן עזרא ורש״י דברי הימים עם פירו׳
מיוחס לרש״י חמש מגילות עם פי׳ רש״י ואבן עזרא
והמקראות מנוקדים ומסרים על פי דרכי הסופרים
קדמונינו אנשי כנסת הגדולה אשר על מעגלם
ומסלולם דרכנו בבנין אותיות תלויות וקטנות
וגדולות ועקומות ונקוד מרבה על
הכתב והכתב מרבה על
הנקוד וסתומות
ופתוחות
ונכתב
ולא
נקרא ונקרא
ולא
נכתב
ואותיות מנוזרות
כל אלו מוגים עם רב העיון
כפי כח המסדר ונדפסו במצות דניאל
בומבירגי יצ״ו פה ויניציאה העיר הגדולה בס״ד·

אגדל אל אשר כל הגדולות · למול אחת גדולותיו נקלות ·
ברוח פיו יסובב העגלות · ויריץ כל צבאיו על מסלות ·
רצונו תעשנה כל המולות · עלילותיו פליאות גם נעלות ·
הדרו אערוך תמיד במלות · יקרות כי בכתם לא מסולות ·
משום לבי פני צורי לחלות · וכל חפצי לכונן לו תפלות ·
ובשמו אכתבה ספר תפלות · והוא עזרי לאחל גם לכלות ·

נאם אברהם בר מאיר אבן עזרא הספרדי

זה ספר תהלות יש בו מזמורים ושם המשורר או המחבר כתוב בראש המזמור ויש מהם רבים בלא זכר שם המשורר כמזמור הראשון גם השני ומזמור יושב בסתר עליון ואשר אחריו ומחלוקת גדולה יש בינות המפרשים יש אומרים כי כל הספר לדוד והיה נביא והעד כמצות דוד איש האלהים וככה לא מצא בספרינו כי אם על נביא ועוד שאמר בדבריו האחרוני' רוח יי' דבר בי כמו הדובר בי ועוד ומלתו על לשוני ומצאנו שם ידותון מחובר עם דוד במזמו' והיה כן כי המזמור לדוד ונתנו לידותון לנגן כי הוא אחד המנצחים וככה לשלמה אלהים משפטיך למלך תן נבואת דוד על שלמה בנו ותפילה למשה איש האלהים הוא לדוד ונתן המזמור לבני משה לשבואל ובניו וככה כל מזמור לאסף ולבני קרח לאחד מבני הימן נכד שמואל שהיה מבני קרח כנכתו' בדברי הימים ועל נהרות בבל גם אלהים באו גוים בנחלתך נבואת דוד שהתנבא לעתיד על דרך הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ויש אחרים אומרים כי אין בספר הזה נבואה לעתיד ובעבור זה כתבוהו הקדמונים עם איוב ומגילות והעד מזמור ושיר ותפלה ואמרו כי על נהרות בבל חברו אחד מן המשוררי' בבבל וככה אמרו כי כל מזמור לבני קרח הוא לאחד מן המשוררי' מבני בני הימן שהיו בבבל ודבריה' יורו על הגלות ולא ימצא ככה בדברי דוד ואמרו כי גם אסף שם משורר היה בבבל ואיננו אסף המנצח שהיה בימי דוד וככה איתן האזרחי חבר מזמור בהכרת מלכות בית דוד בימי צדקיהו והמזמורי' שאין כתוב עליהם שם לא ידעו המחברי' זה ספר תהילו' שם המחבר וככה לבני קרח לאחד מזרעו ולא ידעו שמו ואשרי תמימי דרך דברי נער מנערי ישרא' היה לו כבוד ממלכי בבל והעד במה יזכה נער צעיר אנכי ונבזה גם כי ישבו שרים בי נדברו · ודעתי נוטה עם דברי הקדמונים ז"ל כי זה הספר כולו נאמר ברוח הקודש ולמה תתמהו ממלת שיר והנה שירת שאזינו תוכיח גם תפילה לחבקוק גם התנבא על לשון הצדיקי' עד הנה יי' שועתי ובספר ישעיה למה תתענו יי' מדרכיך וכל מזמור כתוב בראשו לדוד הוא לדוד או לאחד מן המשוררים המתנבאים על דוד על דרך לשלמה אלהים משפטיך למלך תן שנם הוא לאחד מהמשוררי' על שלמה ותפילה למשה הוא למשה ומזמור לאסף גם הוא לאסף שהיה בימי דוד וכתוב עליו הנבא על ידי המלך ולבני קרח לבני הימן המשורר וכולם היו בימי דוד וכתו' על הימן חוזה המלך ולשלמה לאחד המתנבאי' על שלמה או על המשיח בנו כאשר נקרא שמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם על דרך ואתה אל תירא עבדי יעקב והמזמורים שאין כתו' בראשם שם אדם יתכן שאיכן לדוד אולי הם לדוד כמזמור הודו ליי' קראו בשמו שאין שם שם דוד והוא לדוד וזה מפורש בדברי הימים כי דוד חיברו על הארון ונתנו לאסף המשורר ולמה תתמהו מפרשים בעבור שאין בתחילת הספר נבואת דוד כי אין ספק בין הישראלים כי ספר בראשית משה אדונינו כתבו כי ככה קבלו אבותינו הקדומים ז"ל אעפ"י שאין כתו' בתחילה וידבר השם אל משה ·

אשרי

תהלים

אבן עזרא | רשי

אשרי האיש · קדמונינו ז"ל אמרו כי עמד קשה מן הלך ויושב קשה מכולם אם כן יהיו הלצים רעים מחטאים ורבי משה הכהן פירש להפך ואמר כי טעם לא עמד אפילו לא עמד ולפי דעתי כי מלת רשעים הם שאינם עומדים על מתכונת אחת כדרך והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל וכן ובכל אשר יפנה ירשיע והוא ישקיט ומי ירשיע ובעבור זה הזכיר עם רשעי הלך והוא המפותה ללכת בעצת אחר ובדרך לא ידעה ומלת חטאים קשה ובעבור זה הזכיר דרך כי הוא הרגיל ללכת בה ומלת ישב קשה מכל' וככה דעת הקדמונים ולצים מ מגזרת כי המליץ ב בינותם שהוא יגלה סוד ראובן לשמעון והלצים הם הפך הענוי' אם ללצים הוא יליץ ואחריו ולענוים יתן חן והענוים הם ה הביישנים לדבר דבה ולתת דופי ולגלות סתרים ובקריאת שמע ר' מתכונות הגוף והם בשבתך והפך בלכתך כי הנע הפך הנח ובשכבך הפך ובקומך ובתהלות כתו' ישב כנגד בשבתך גם הלך כנגד לכתך גם עמד כנגד קם ולא הזכי' השכיבה כי ברוב האדם ישן ושכבו לשון הקודם להכנים שיתן אות לכל הפעלים כאשר הם עתידי' אמרו מן פעל יפעל וכאשר ירצו לדבר על זמן עומד ידברו בלשון עבר גם בעתיד כמו וינועו אמות הסיפים והבית ימלא עשן וככה לא הלך ובתורתו יהגה כי אין לו עסק וחפץ בהבלי העולם רק כל חפצו בתורת השם לעשות המצות וטעם תורה כי תורנו הדרך הישרה ומלת יהגה בלב וכמוהו והגות לבי תבונות גם בפה כמו ולשוני תהגה צדקך ולאמר ובתורתו יהגה ולא נכתב ובה יהגה דרך צחות כי הנה מלת ישראל חמש פעמים בפסוק אחר והזכיר יומם ולילה כנגד ארבעה מתכונות הגוף: והיה: פלגי · מגזרת פלג לשונם ועל פלגי מים על אחת הפלגים כמו אל ירכתי הספינה ויקבר בערי גלעד בן אתונות ויש אומרים כי טעם פריו כמו בני הנעורים: ועלהו לא יבול · עשרו כל ימיו על דרך טובה חכמה עם נחלה: וכל אשר יעשה יצליח · ישוב על האדם הנמשל לעץ ויש אומרים כי ישוב כל אשר יעשה יצליח על העץ כי אם יוקח ממנו ענף ויוטע יצליח ואחרים אמרו כי שב על עלהו כמו ועלהו לתרופה ולפי דעתי כי טעם פריו הנשמה החכמה שתהיה מלאה תורת אלהים להכיר בוראה ומעשיו העומדים לנצח ותדבק בעולמה העליון בהפרדה מעל גויתה כמו הפרי המבושל באילן ויפרד ממנו ואין צורך לו כי בעבור הפרי היה העץ ועלהו לא יבול זכרו הטוב כדרך זכר צדיק לברכה וכל אשר יעשה יצליח הון ונכסים וכבוד: לא כן · כמוץ · הדק מהתבן כמוץ יסוער מגורן והנה נפש הצדיק דומה אל הדגן שהוא עומד והרשעים כתבן לפני הרוח: על

אשרי ד' ר"פ בטעם וסימ' אשרי האיש אשר לא הלך ריש ספרא · לא יחשוב יי' לו עון · אשרי אדם שומע לי · אשר שם יי' מבטחו · וסימ' בלשון ארמי גברא חשיב שמיע יי': ובדרך ד' וסימ' נמסר בסדר בהעלתך: לא כן י"ט בקריאה וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ"ג:

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב: כי אם בתורת יהוה חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: והיה כעץ שתול על־פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח: לא כן הרשעים כי אם כמץ אשר תדפנו רוח:

טוביה דגבר דלא הליך במלכת רשיעין ובאורחת חייבין לא קם ובסיעת ממיקני לא איסתחר: אילהין בנמוסא דיי רעותיה ובאוריתיה מרנין יימם ולילי: ויהי כאילן חיי דנציב על טורפי מוי די איבביה מבשל בעידני ואטרפוי לא נתרין וכל לובלבוי דמלבלב סגרגר ומצלח: לא מטול היכנא רשיעי אילהין כמוזא דיתשקפיני עלעולא:

אשרי האיש · בעשרת לשונות זמר נאמר ספר זה בנצוח בנגון במזמור בשיר בהלל בתפילה בברכה בהודאה באשרי בהללו יה כנגד עשרה בני אדם שאמרוהו אדם מלכי צדק אברה' משה דוד שלמה אסף ושלשה בני קרח חלוקין על ידותון יש אומרים אדם היה כמו שכתוב בדברי הימים ויש אומרים אין ידותון שבספר זה אלא על שם הדתות והדינים של גזירות שעברו עליו ועל ישראל: אשרי האיש · ליספלי"מנץ בלעז אשוריו של איש ותהלותיו של אדם אלו הם אשר לא הלך בעצת רשעים וגו': לצי' · גאבור"ש בלעז: אשר לא הלך · כיון שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב: כי אם בתורת ה' חפצו · הא למדת שמושבת הלצים מביאו לידי ביטול תור': ובתורתו יהגה · מתחלה היא נקרא' תורת ה' ומשעמל בה היא נקרא' תורתו: יהגה · כל לשו' הגה בלב הוא כד"א והגיון לבי לפניך יהגה אימה כי סוד יהגה לבם: שתול · פלנטי"ץ בלעז: פלגי · ריאיר"ש בלעז: ועליהו לא יבול · אפילו הפסולת שבו לצורך הוא שיחתן של תלמידי חכמים לצורך היא וצריכה תלמוד: לא יבול · לשון כמוש פליש"טיר בלעז: כמוץ · לשון קש קומ"בלא בלעז: על כן

רשי

על כן וגו'. דבוק הוא למקרא שלאחריו: כי יודע ה' וגו'. לפי שהוא יודע דרך צדיקים ולפניו הוא להכירה תמיד ודרך רשעים שנואה בעיניו ומעבירה מלפניו על כן לא תהא תקומת רגל לרשעים ליום הדין ולחטאים ליכתב בעדת צדיקים: למה רגשו גוים. רבותינו דרשו את הענין על מלך המשיח ולפי משמעו ולתשובת המינים נכון לפותרו על דוד ע[ל] ענינו לענין שנאמ' וישמעו פלשתי' כי משחו ישראל את דוד למלך עליהם ויקבצו פלשתים את מחניהם ונפלו בידו ועליהם אמר למה רגשו גוים ונתקבצו כלם: ולאומים יהגו. בלבם ריק ולאומים מנחם פתר לאומים ואומים וגוים כלם קרובי ענין: יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד וגו'. ורוזנים שרים בלע"ז נוסדו לשון סוד פורקונסיליר"וט בלע"ז ומה היא העצה ננתקה את מוסרותימו דיסרונפרונכתם לוייקור"א ונבלם בלע"ז אלו רצועות שקושרין העול בהם: עבותימו לוייקיור"ש בלע"ז: ישחק ילעג ידבר לשון הווה הם משמשין: אז ידבר אלימו. כמו אליהם ומה הוא הדבור ואני נסכתי מלכי למה רגשתם ואני מניתי לי את זה ל[ו] לנסוך ולמלוך על ציון הר קדשי: אספרה אל חוק. אמר דוד חוק קבוע הוא ומקובל עלי לספר זאת ולהודיע: ה' אמר אלי. על ידי נתן וגד ושמואל: בני אתה. ראש לישראל הקרויין בני בכורי והם יתקיימו על ידך כמו שנאמר באבנר כה אמר ה' ביד עבדי דוד הושיע את ישראל ובשבילם אתה לפני כבן שכלם תלויין בך: אני היום. שהמלכתיך עליהם: ילדתיך. להיות קרוי בני וחביב עלי כבן בשבילם כמו שנאמ' וידע דוד כי הכינו ה' למלך על ישר' וכי נשא את מלכותו בעבור עמו ישרא' ומצינו במלכי ישראל החביבין לפניו שקרויין בנים כמו שנאמר בשלמה הוא יהיה לי לבן ואני אהיה לו לאב ועוד מצינו בדוד במזמור פ"ט הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי: שאל ממני. התפלל אלי בכל עת שאתה בא להלחם באויביך: תרועם. תרוצצם בשבט ברזל הוא החרב: תנפצם. תשברם והוא לשון נפוץ בכל המקרא חרס המנופץ בשברים דקים: ועתה מלכים השכילו. נביאי ישראל אנשי רחמים ומוכיחים אומות העולם לסור מרעתם שהקב"ה פושט יד לרשעי' ולצדיקים: וגילו ברעדה. כשתבא אותה רעדה שכתוב בה אחזה רעדה חנפים תגילו ותשמחו אם עבדתם את ה': נשקו בר. זרזו עצמיכם בבור לבב נ"א נשקו בר גרנישו"נט בלע"ז ומנחם פתר אותו לשון תאוה כמו ואל אישך תשוקתך: פן יאנף. פן יקצוף: ותאבדו

אבן עזרא

על כן. הזכיר כי תאבדנה נפשות הרשעים וזכר זרעם בעולם הזה על כן מלת לא יקומו שטעמו יעמדו וטעם במשפט כמו את כל מעשה האלהים יביא במשפט ונפתח בי"ת במשפט להורות על חסרון הדעת כדרך בשמים ה' בהשמים חסרך בעבור שהוא יום הדין לכל יום אחד או לכל אחד במותו וטעם בעדת צדיקים כי התחברותם טוב לכלם הפך חבורת ר[שעים] רשעים: כי יודע. אין ספק כי השם הנכבד יודע הכללים והפרטים הכללים הם נפש כל חי לכל ה[פרטים] הברואים והפרטי' הם כל מין ומין בפני עצמו או אפי' כל בריה ובריה בפני עצמה כי מעשה ידיו כולם רק דעת ה[שם] הפרט לכל אחד בדרך כלל הן לצדיק הן ל[רשע] לרשע ידענו ולעולם ידע אומנות הנודעות ובעבור שתעמדנה כ[י] נפשו' הצדיקי' ותהיינה קיימות לעולם על כן ידע אותם גם ידע כי כ[י] נפשות הרשעים ת[אבדנה] תאבדנה הנה הטעם כי דרך הרשעי' לאבדון ואם נפשות הרשעים תאבדנה אף כי נפשות הלצים או תהיה מלת רשעים כוללת חטאים ולצים: למה רגשו. הנכון בעיני כי זה המזמור חברו אחד מ[ן] המשוררים על דוד ביום המשחו על כן כ[תוב] כתוב אני היום ילדתיך או על המשיח ורגשו כמו חברו וכמוהו מ[ן] מרגשת פועלי און. ולאמים לאומים שורש כמו ולאם מלאם יאמץ: יהגו ריק. בדבור כמו ולשוני אם יהגה רמיה והדבור ננתקה את מ[וסרותימו] מוסרותימו: יתיצבו עם הגוים המלכים והנגידים יחדו ונוסדו מגזרת סוד והנה על דרך ריבה ה' את יריבי שהוא מגזר' רב והוא מעלומי העי"ן ריב וכן סוד מגזרת סיד ויו"ד יריבי הפוך והוא תאר חסר או הוא מטעם יסוד על דעת האומר שזה המזמור שאמר המשורר כאמ' על דוד או הוא התנבא על עצמו והנה מצאנו גוים רבים היו תחת יד דוד ואם על המשיח הדבר יותר ברור וטעם על ה' שיצאו מתחת יד שיקול הדעת שנטע השם בלב כל אדם. ועל משיחו שלא יכחשו לו ויסורו אל משמעתו לתת לו מס: ננתקה את מוסרותימו. מגזרת מוסר גם עבותימו חבלים עבותים והטעם אחר במלות שונות כי כן דרך צחות כמו מה אקוב ומה אזעום: יושב. בעבור שהזכיר יתיצבו מלכי ארץ אמר כנגדם יושב בשמים שהם למעלה על האדם אמר הגאון כי טעם ישחק שישימם לשחוק וללעג והנכון שהשם ברא הגשם שהוא העצם והצורות שהם מקרים כל אשר יעשה האדם או יצייר צורות חיות ושמו נשגב לבדו מהיותו ביסוד ואף כי במקרה רק בעבור שהמדבר אדם וככה השומע דברה תורה כלשון בני אדם להבין השומע וככה עשו שהארץ כדמות אדם ותפתח הארץ את פיה מירכתי ארץ ולמו כמו להם ומלת לעג לעולם עם אות למ"ד כמו ילעיגו לי על כן ואויבינו ילעגו למו דרך כינוי כאשר אפרש: אז. יש אומרים ידבר כמו ויאבד כמו וידבר את כל זרע הממלכה שהוא לשון מות כמו אהי דבריך מות כמו וידבר את כל זרע הממלכה כי כתוב בספר אחר וידבר מגזרת דבר כבד מאד: אלימו. החזקים כמו ואת אילי הארץ לקח ואיננו נכון כי אילי הארץ על דרך אבירי בשן גם הוא ביו"ד כי הוא מגזרת אין איל. והנכון כי ידבר כמשמעו ואלימו כמו אליהם ועלימו כמו עליהם וככה ידבר אליהם למה רגשו גוים: ואני נסכתי. המלכתי והטעם שהוא נסיכי כמו חמשת מלכי מדין שהיו נסיכי סיחון ודעני הסמיכה פעם היא מהנכבד לנבזה והפך הדבר כמו אתה הוא מלכי אלהים ואני נסכתי מלכי ה' הוא נחלתו והם עמך ונחלתך וכמוהו להשתחוות למלך ה' צבאות שהוא המשיח כדרך וישתחוו לו כל מלכים כי אילו היה על השם היה הלמ"ד פתוח: אספרה. דברי דוד עם הנבואה שלו או דברי המשורר מדבר בעדו וטעם אל חק זה שאספר אשים אותו לחק שיסופר והוא אמר אלי בני אתה לעבוד את השם כבן יכבד אב: אני היום ילדתיך. כמו נזר ילדך תמי: שאל. מנהג האב להנחיל את הבן על כן אמר ואתנה גוים נחלתך: אפסי ארץ. מגזרת כי אפס כסף מקומות נגזרים מישוב: תרועם. תשברם והיה העי"ן ראוי להדגש לולי היותו מהגרון כמו תסובם תסובם: בשבט ברזל. החרב תנפצם הפך רגשו גוים: ועתה מלכים. הם מלכי ארץ והשכילו הפך על ה' והוסרו הפך מוסרותימו. ושפטי ארץ הם רוזנים: עבדו. הפך דבריהם ננתקה ועבודת השם ליראה ממנו ולא יעברו פיו: וגילו. אם בא גיל אל תשכחו שתרעדו מפחד השם ויש אומרים וגילו כמו תגילו על דרך עלה ומות בהר פרו ורבו שהוא ברכה על דגי הים והטעם שתגילו אם רעדתם מהשם: נשקו בר. הנה עבדו את ה' כנגד על ה' ונשקו בר כנגד על משיחו והנה פירוש בר כמו מה ברי ומה בר בטני וכן כתוב בני אתה ומנהג גוים בעולם לשום ידיהם תחת יד המלך כאחי שלמה או העבד תחת ירך אדוניו או לנשק את המלך וזה המנהג עד היום בארץ הודו וכן יאנף שב אל השם הנזכר בפסוק הראשון ואם הוא רחוק כמו תבלעמו ארץ איננו שב אל מלת מי כמוכה באלים רק אל אמר אויב וככה והקימו את המשכן עד בואם ויש אומרים כי נשקו מגזרת נשק והטעם נשקו כלי בר והנה בר כמו ברי לבב והיה ראוי להיותו בור או יהיה תקנו הבר או כלי הבר: ותאבדו

יקומו ז' חס' בקריאה וסימ' ושמע אישה ביום שמעו קדמא' ויאמר יואב יקומו הנערים בתרא דפסוק. בתים בל יחיו רפאים בל יקמו. בל יקמו וירשו ארץ. לא יקמו אשרים וחמנים. על כן לא יקמו רשעי' במשפט. יקמו ויספרו לבניהם דתהלים: ב' על ה' לא' בקריאה וסימ' ובקר וראיתם את כבוד. ויאמ' משה בתת ה' לכם.

עַל־כֵּן לֹא־יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים׃ כִּי־יוֹדֵעַ יְהוָה דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃

ב

לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק׃ יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד עַל־יְהוָה וְעַל־מְשִׁיחוֹ׃ נְנַתְּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ׃ יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג־לָמוֹ׃ אָז יְדַבֵּר אֵלֵימוֹ בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ יְבַהֲלֵמוֹ׃ וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי עַל־צִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי׃ אֲסַפְּרָה אֶל חֹק יְהוָה אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ׃ שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי־אָרֶץ׃ תְּרֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם׃ וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה׃ נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף

מְטוּל הֵיכְנָא לָא יְקוּמוּן רַשִׁיעֵי בְּיוֹמָא רַבָּא וְחַיָּיבִין בְּסִיעַת צַדִּיקַיָּא׃ מְטוּל דִּגְלֵי קֳדָם יְיָ אוֹרַח צַדִּיקַיָּא וְאוֹרְחַתְהוֹן דְּרַשִׁיעֵי תְּהוֹבַד׃ לְמָה מִתְרַגְשִׁין עַמְמַיָּא וְאוּמַיָּא מְרַנְּנִין סְרִיקוּתָא׃ קַיְימִין מַלְכֵי אַרְעָא וְשִׁלְטוֹנַיָּא יִתְחַבְּרוּן כַּחֲדָא לְמִרְדָּא קֳדָם יְיָ וּלְמִנְצֵי עַל מְשִׁיחֵיהּ׃ נְתָרַע יַת אֲסָרוּתֵיהוֹן וְנִטְלוֹק מִנָּנָא שַׁלְשְׁלָתְהוֹן׃ דְּיָתִיב בִּשְׁמַיָּא יְגַחֵךְ מֵימְרָא דַּיְיָ יִרְהַךְ לְהוֹן׃ הֵדֵין יְמַלֵּיל לְהוֹן בְּתוּקְפֵיהּ וּבְרוּגְזֵיהּ יְבַהֵל אִינוּן׃ וַאֲנָא רַבִּיַּת מַלְכִּי וּמַנִּיתֵיהּ עַל טוּר סַקְדְּשִׁי׃ אִשְׁתָּעֵי קְיָמָא דַּיְיָ אֲמַר חֲבִיב כְּבַר לְאַבָּא לִי אַנְתְּ זַכָּאָה כְּאִלּוּ יוֹמָא דֵּין בְּרִיתָךְ׃ בְּעִי מִינִּי וְאִיתֵּן נִכְסֵי עַמְמַיָּא אַחְסַנְתָּךְ וְאַחוּדְתָךְ שָׁלְטוֹנֵי סַיְפֵי אַרְעָא׃ תְּתַבְּרִינוּן הֵיךְ בְּחוּטְרָא דְּפַרְזְלָא הֵיךְ מָאן דְּפַחַר תְּתַרְעִינוּן׃ וּכְדֵין מַלְכַיָּא אַשְׂכִּילוּ קַבִּילוּ מַרְדוּתָא נְגִידֵי אַרְעָא׃ פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ בִּדְחַלְתָא וְצַלּוּ בִּרְתִיתָא׃ קַבִּילוּ אוּלְפָנָא דִּילְמָא יִרְגַּז

לכן אהה וכל עדתך. אבינו מת במדבר. ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם. והנביא ההוא או חלם. והיא מרת נפש ותתפלל. ויחפאו בני ישראל דברים. לא יוסיף עוד שאר ישראל. ובני הגבר הגלוים. אז תתענג על ה'. לכן כה אמר ה' הנני פקד. השכירוהו כי על ה' הגדיל. ונשכר מואב מעם. ממך יצא חשב על. הלא הכושים והלובים. ובעת ההיא בא חנני. ויכנעו בני ישראל בעת ההוא. וישב בצר לו דה"ה. כי בשוכבם. ועוד דברו עבדיו דה"ה. יתיצבו מלכי ארץ. ישועו ואין מושיע. והתענג על ה' ויתן לך. גול על ה' דרכך. השלך על ה' יהבך. אשרי שאל יעקב. ויהי היום ויבאו בני האלהים. וחברו ב' בפסוק. רחב נפש יגרה מדון. וב' ועל ה' וסימ' ראשיה בשחד ישפטו. אולת אדם תסלף דרכו: בשבט ו' רפין בקריא' וסימ' בישעיה ריש סימן י"א:

ותאבדו דרך· תהיו אובדים מפאת הדרך כמו נובלת עליה כי יהיה בעצמה איכה נובלת רק עליה נובלים כי היא מהפועלים העומדים ורבי משה הכהן אמר כי דרך כמו מדרך כף רגל וזה רחוק כי אין לו טעם· כי יבער כמעט אפו· פועל יוצא כאשר תבער יער כדרך אם אוכלה והפעול חסר כי אין צורך כי חרי האף כמשל לאש: מזמור לדוד בברחו· רבה הגאון רב סעדיה לקשור כל המזמורי זה עם זה ואמ' אחר רגשו גוים כי יקרה להם כמקרה אבשלו' ואין יכולת במפר' לקשור ככה וזה המזמו' הוא כתוב בספר הראשון כי חמשה ספרים הם על כן אין לתמוה אם מצאנו בחומשי בהיותו במערה תפלה שהיה קודם דבר אבשלום ומזמור בדרך נבואה שהתנבא שהוא יברח על ויענני מהר קדשו כ

כתפילת יונה ותבא אליך תפלתי: יי' מה· בלשון הקודש כופל על דבר כבבר ובבזה כמו מה רבו מעשיך מה אנוש כי תזכרנו ו ובמקום הזה לתמה וישראל נחלקו בו לג' חלקים יש מהם צרים כבני בנימן ויש מהם קמים והם בנו ועמשא וקרובים ויש אחרים אומרים כי כפל ולא י יוסיף קום: רבים· לנפשי· בעבור נפשי כדרך ואמר פרעה ל לבני ישראל אמרי לי אחי הוא: ישועתה· שנים סימנים לשון נקבה דרך באות כמו אימתה בברית והזכיר על נפשי לו כמו להרין נפש רעב ורבים י יפרשו סלה כמו לנצח ואיננו נכון ומתרגם ספר תהלות לעולם אמר כי מלת סלה אין לה טעם רק היא ל לתקון טע' הנגון והעד כי לא תמצא זאת ה המלה בכל המקר' כי אם בתפילת חבקוק שלשה שהיא כדרך ת תהלות על שגיונו' כמו שגיון לדוד למנצח ב בנגינותי והנה יהיה פירוש סלה לנצח ו וכתוב על מי מריבה סלה ופעם אחת ה היתה גם כתוב וקרו' מהר פארן סלה

וי"א כי סלה שב אל יקרום ועוד כתו' ערות יסוד עד צואר סלה

ג מזמור לדוד ח' ר"פ בס' בברחו מפני אבשלום· יי' מיגור באהלך· יי' רעי לא אחסר· הבו ליי' בני אלים· יי' אל בקצפך· בהיותו במדבר יהודה· יי' קראתיך חושה לי· שמע תפלתי האזינה: הקיצותי ג' בקריא' וסי' אני שכבתי ואישנה· על זאת הקיצותי· הקיצתי ועודי עמך: ברכתך ב' וסי' בא אחיך במרמה· על עבך

וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי־יִבְעַר כִּמְעַט אַפּוֹ אַשְׁרֵי כָּל־חוֹסֵי בוֹ׃ ג
מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי׀ אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ׃ יְהוָה מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי׃ רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה׃ וְאַתָּה יְהוָה מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי׃ קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה׃ אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְהוָה יִסְמְכֵנִי׃ לֹא־אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי׃ קוּמָה יְהוָה׀ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ אֶת־כָּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ׃ לַיהוָה הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה׃ ד
לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃ בְּקָרְאִי עֲנֵנִי׀ אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי׃ בְּנֵי אִישׁ עַד־מֶה כְבוֹדִי לִכְלִמָּה תֶּאֱהָבוּן רִיק תְּבַקְשׁוּ כָזָב סֶלָה׃ וּדְעוּ כִּי־הִפְלָה יְהוָה חָסִיד לוֹ יְהוָה יִשְׁמַע בְּקָרְאִי אֵלָיו׃ רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה׃

ל· ח' רף נסיב· ל· ל· ג' ל' חס'· ב' קדם· ר' חלעיל· ב' בטע' בכ'· ג'· ל· ג' מ' ל· ב' ר· ל· ל' זכתי' ה'· ב' יחתו על· ל·

וּתְהוֹבְדוּן אוֹרְחָא מְטוּל דְיִיתוֹר בִּזְעֵיר רוּגְזֵיהּ טוּבֵיהּ לְכָל דְסַבְרִין בְּמֵימְרֵיהּ׃
תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּמֵיעַרְקֵיהּ מִן קֳדָם אַבְשָׁלוֹם בְּרֵיהּ׃ יְיָ כַּמָה סַגִיאִין מְעִיקַי סַגִיאִין דְקַיְימִין עֲלַי׃ סַגִיאִין אָמְרִין לְנַפְשִׁי לֵית פּוּרְקָנָא לֵיהּ בֶּאֱלָהָא לְעַלְמִין׃ וְאַנְתְּ יְיָ תְּרִיס עֲלַי יְקָרִי וּמְרִים רֵישִׁי׃ קָלִי קֳדָם יְיָ אַצְלֵי יְקַבֵּיל צְלוֹתִי מִן טוּר בֵּית מַקְדְשֵׁיהּ לְעַלְמִין׃ אֲנָא שְׁכִיבִית וּדְמָכִית אִיתְעָרִית מְטוּל דַיְיָ סְמִיךְ יָתִי׃ לָא אִידְחַל מִסַגִיאוּת עַמָא דְעַם דַחֲזוֹר חֲזוֹר אִתְכַּנְשׁוּ עֲלַי׃ קוּם יְיָ פְּרוֹק יָתִי אֱלָהִי אֲרוּם מְחִיתָא כָּל בַּעֲלֵי דְבָבִי עַל לִיכְתְהוֹן כַּכֵּי רַשִׁיעֵי תְּבַרְתָּא׃ מִן קֳדָם יְיָ פּוּרְקָנָא עַל עַמָךְ בִּרְכְתָךְ לְעַלְמִין׃
לְשַׁבְחָא עַל חִינְגִיתָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ בְּעִידָן צְלוֹתִי קַבֵּל מִינִי אֱלָהָא צִדְקוּתִי בְּעִידָן עָקְתָא אַפְתֵּיתָא לִי חוּס עֲלַי וְקַבֵּל צְלוֹתִי׃ בְּנֵי נָשָׁא מְטוּל מָה אִיקָרִי לְאִתְכְּנָעוּתָא תִּרְחֲמוּן כְּרִיקוּתָא תִּבְעוּן כְּדִיבוּתָא לְעַלְמִין׃ וְיִדְעוּן אֲרוּם פְּרִישׁ יְיָ זַכָּאָה לֵיהּ יְיָ יְקַבֵּל צְלוֹתֵיהּ דְדָוִד בְּמִקְרֵי לְוָתֵיהּ׃ זָעוּ מִינֵיהּ וְלָא תֶּחֶטוּן אִמְרוּ בְּעוּתְכוֹן בְּפוּמְכוֹן וְשֵׁילַתְכוֹן בְּלִבַּבְכוֹן וְצַלוּ עַל שִׁיווּרְתְכוֹן וְאִדְכְּרוּ יוֹמֵי מִיתוּתָא לְעַלְמִין׃

ברכתך סלה: ד' בנגינות ג' מל' בליש' וסי' בקראי ענני אלהי צדקי· אל באפך תוכיחני· ונגינות שתי שכר: מה כ"ד בסגול וסימ' נמסר בסדר כי תשא:

והנכון כי טעם סלה כמו כן הוא או ככה ואמת הדבר ונכון הוא: ואתה· מגן· שם ואיננו פועל כי היה ראוי להיותו על משקל הנני מיסב. וטעם מגן שהוא לא בא במלחמה וטעם כבודי כי כל המנצח יש לו כבוד: קולי· והטעם אני לא אבוא במלחמה רק אריס קולי בתפלה: מהר קדשו· בעבור הארון שהיה בציון שנקרא הר הקודש וזה קודם דבר ארונה היבוסי: אני· לבטח אשכבה ואישן בלילה שהיתה למחרת המלחמה ויש אומרים כי בכפול תמל האחר הוא דומה לישן ובהתעורר המזל להטיב לו דומה למקיץ: לא· שתו עלי· כמו שות שתו השערה כמו כלחמו ויש שפירשו השתות והטעם כמו רשתות על כן מלת סביב· קומה· דע כי שם הפועל הוא בכל פעל עבר או עתיד ואע"פ שאיננו פעמים כתוב כמו וברך ולא אשיבנה והטעם וברך ברכה וככה וברוב יועצים עצה יקום וככה כי הכית את כל אויבי מכת לחי או תחסר אות ב"ת כמו הנמצא בית יי' כי ששת ימים עשה והנה הוא בלחי וטעם ושני רשעים כנגד רבים אומרים לנפשי· אז יתברר לכל כי לשם הישועה כי הוא יושיע מי שיחפוץ בו וטעם על עמך הם הנלחמים בעבור דוד כי הם עם יי' באמת ולא ככה העוזרים לבן לקשור על אביו והנה התפלל שיברכם השם ולא יפקד מהם במלחמה איש או התנבא: ועל עמו מוטל לברך ולהודות לו סלה: למנצח בנגינות מזמור· זה יסד דוד שיאמרוהו בני לוי המנצחין בנגינו' בשיר על הדוכן לשון נצוח נופל במתחזקים בעבודה כענין שנאמר ויעמידו הלוים מבן עשרי' שנה ומעלה לנצח על מלאכ' בית יי': בצר הרחבת לי· בימים שעברו עלי ועתה חנני ושמע תפלתי: בני איש· בני אברהם יצחק ויעקב הקרויים איש באברהם נאמר השב את אשת האיש ביצחק נאמר מי האיש הלזה ביעקב נאמר איש תם: עד מה כבודי לכלימה· עד מתי אתם מבזים אותי ראיתם את בן ישי מי דוד ומי בן ישי בכרות בני עם בן ישי כי בוחר אתה לבן ישי אין לי שם: תבקשו כזב· תרדפו למצוא כזבים כגון הזיפים שמלשינים עלי ולוי היו מרגיש שלום וכיוצא בהם דילטורין שהיו בימי שאול הלא דוד מסתתר בגבעת החכילה וכן הרבה: הפלה· הבדיל: רגזו· חרדו מלפני הקב"ה ואל תחטאו: אמרו בלבבכם על משכבכם· השיבו על לבבכם שהזהיר הבה על כך: זבחו

למנצח בנגינות· אמר הגאון כי זה המזמור לדוד ונתנו לאחד מן המשוררים לנגן אותו תמיד כמו לנצח ואחרים אמרו כי המנצח הוא הפקיד שהוא שר על המנגנים כמו ומנצחים עליהם וזהו הנכון ונפתח למ"ד למנצח בעבור היותו ידוע וטעם בנגינות שיש לו שתי נעימות ויש אומרים כלי שיר נקרא נגינות ולפי דעתי שהיו בישראל נגינות ושירות על נעימות רבות וטעם בנגינות שהיה תחלת שיר והנה נכתב עם זה המזמור הניגון וככה למעלות והמעלות ועל עלמות ועל איילת השחר ועל יונת אלם ועל מחלת: בקראי· וטעם אלהי צדקי אתה השבה הראשונה להראות צדקי ובצר שם דבר כמו בצר לי: בני· אמר רבי משה הכהן ז"ל כי זה המזמור ככתוב למעלה וידבר עם בני איש בעבור גבהות לבם בבחורתם· עד מתי שמתם כבודי לכלמה ולא יעמוד זה שאביתם ולא יקום ולא יהיה כי באמת תבקשו כזב ועל דעת רבי משה שהוא מדבר על עוזרי אבשלום: ודעו כי הפלה יי'· כמו אשר יפלה יי' הבדיל והודיע מי שהוא חסידו כי ישמע בקראו אליו: רגזו· בעבור שיכלימוהו תחת כבודו וידברו כזב עליו אמר רגזו מהשם פחדו כמו אל תרגזו בדרך כי המלך שואל הלעגת שלו וי"א כי חשבתם כזב בלבבכם אל יצא משפיכם וזה איננו נכון וכתוב ודובר אמת בלבבו לב חורש מחשבות און ודבור הלב הוא העיקר והלשון איננו רק מליץ בין הלב ובין השומעים רק הפי' הוא שתחשבו בלבבכם בלילות על משכבכם שאין לכם עסק בני אדם ולא תדברו כזב בגוים וזהו ודומו סלה:

רשי

ותאבדו דרך· כענין שנאמר ודרך רשעים תאבד: כי יבער כמעט אפו· כי ברגע מועט יבער אפו עליכם פתאום ואותה שעה אשרי כל חוסי בו יהיו נכרי' אשורי החוסים בו: מזמור לדוד בברחו· הרבה דרשו בני אגדה בדבר ורבותינו אמרו משאמר לו הנביא הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך היה לבו סוער שמא עבד או ממזר יקום עלי שאינו מרחם עלי כיון שידע שבנו הוא שמח ומדרש אגד' על סדר' טכסיסו קיימת שהיו עבדיו והכרתי והפלתי שהם סנהדרין מחזיקים ארכותן עליהם כשאמ' להם קומו ונברח' מפני אבשלום מה כתיב שם כל אשר יבחר א' אדוני המלך הנה עבדיך וכשבא מחנים ושובי בן נחש ומכיר בן עמיאל וברזילי הגלעדי יצאו ל' לקראתו וכלכלוהו שם: רבים קמים עלי· בני אדם גדולים בתורה גדולים בחכמה גדולים בעושר גדולים בקומה כגון שאול וילידי הרפה דואג ואחיתופל: אומרי' לנפשי· על נפשי: אין ישועתה לו באלהים סלה· לפי שבא על אשת איש: אני שכבתי ואישנה· לבי אטום בדאגה ופחד: הקיצותי· מדאגתי כי בטחתי ביי' יסמכני: שתו· לשון שאיה בלע"ז ורבותינו פי' שתו כמו שמו כמו למען שיתי אותותי: כי הכית את כל אויבי לחי· מכת בזיון היא כד"א יתן למכהו לחי בשבט יכו על הלחי ומדר' אגדה מכת הפה כד"א ויכו אל ביתו ויתנך: שני רשעים· גבורתם: ליי' הישועה וגו'· עליו להושיע את עבדיו ואת עמו

זבחו זבחי צדק · הצדיקו מעשיכם והרי אתם כמקריבים זבחים : ובטחו אל יי׳ · שישפיע לכם טובה ואל תחטאו לו בשביל ממון שאתם מצפים לקבל שכר מאת שאול : רבים אומרים מי יראנו טוב · רבים מישראל יש שרואין אומות העולם בעושר ובשלוה ואומרי׳ מי יראנו טוב להיות עשירים ומשיגי תאוה כאלו : נסה עלינו · הרם עלינו לנס את אור פניך לשון הרימו נס ארים נסי לא׳ נסה עלינו רפנ״ליר בלע״ז כמו אבני נזר מתנוססות אבל אני איני מקנא בהם כי שמחה נתונה בלבי מעת דגנם ותירושם של אומות רבו בטוח אני אם כך למכעיסיו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה לעתיד לבא שהוא יום קבול שכרם : בשלום יחדו אשכבה ואישן · הייתי שוכב וישן בטח ולא הייתי ירא מכל צר ואויב : לבדד לבטח · כמו בטח בדד עין יעקב לשון מבטח ושקט הוא שאינו צריך להושיע גייסות עמו : אל הנחילות · מנחם פתר בכולן נחילות ועלמו׳ גיתית ידותון כלם שמות כלי זמר הם ונעימת המזמור היתה לפי שיר הראוי לאותו כלי ומדר׳ אגדה הספר פירש נחילות לשון נחלה ואין זה משמעו׳ התיב׳ וגם ענין המזמור אינו מדבר בנחלה ויתכן לפתור נחילות גייסות כמו נחיל של דבורים וכמו נחלי בליעל תרגם יונתן סיעת חייבין תפילה בשביל גייסות אויבים הבאים על ישרא׳ ואומר המשורר את המזמור בשביל כל ישראל : אמרי האזינה יי׳ · כשיש בי כח לשאול צרכי לפניך וכשאין בי כח להתפלל לפניך והדאגה עצורה בלבי בינה הגיגי הבן הגיון לבי כך מפורש במדרש כל בינה שבמקרא הטעם תחת הנ״ון חוץ מזה וחבירו שבאיוב ואם בינה שמעה זאת שאינו שם דבר אלא לשון הבן כמו בין תבין את אשר לפניך לפי הטעם תחת הבי״ת : בקר תשמע קולי · בבוקר אני קורא לך עליה׳ שהוא עת משפט ברשעים כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ היה זרועם לבקרים כי בבקר בבקר יעבר : בקר אערוך לך · תפילתי על זאת אערוך לשון מערכה הוא כן חברו מנחם :

זבחו זבחי צדק · הם השלמים שהם קרבים המוריהם לא בעבור אשם או חטאת או עולה על הלב שהיא המחשבה ואין טענה מן אל תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל כי הטעם ועולה כנגד ראובן ושמעון וטעם זבחו הניחו דברי ריק והודו לשם שנתן טעמו לכם : רבים · שב להזכיר דברי מבקשי כזב כי בהיותי בצרה אני ואנשי אומרים מבקשים כזב עלי ועל אנשי מי יראנו טוב · יש אומרים כי מלת נסה מהפעלים עלומי הלמ״ד כמו והיה ראוי על משקל וראה ועשה ובא על דרך שהוא כמו ואשא ואשעה בחוקיך ונכון הוא להיות הה״א כמו האל״ף והנו״ן כמו השי״ן יש פעלים שנקראים עלומי העי״ן כגון כל הפעלים של שתי אותיות כגון קם שב והם כלם כמו שיאמ׳ קים שיב שאות האמצעי׳ עלות׳ שהיא נגד העי״ן של פעל ונכון להיות הה״א כמו האל״ף והנו״ן כמו השי״ן על דרך ישא יי׳ פניו אליך וכמו הנשא דבר אליך תלאה : נתתה · הם מתאוים שלא נראה טוב ואני הייתי שמח בראותי אותם בטוב וטעם נתת כי אתה נתת לי לב טוב להתאות טוב לכל · ויאמר רבי יהודה בן בלעם כי מעת דגנם הפוך והאמת מעת רבו דגנם ותירושם ואין צורך להפך דברים כאמרים ברוח הקדש : בשלום · בלא פחד וטעם יחדו הרבי׳ והוא עמהם ומלת בדד בלמ״ד או בחסרונו שוה וככה מלת לבטח ויש בטח והנה יי׳ בדד ינחנו ונכון הו׳ שהשם לבדו וככה זה או טעמו או היו יחדו עמי או הייתי לבדד והטעם לבדי תושיבני : למנצח

כל לשון בטיחה על בב״י אל וס׳ כבמ׳ רבתא בערך אל בשפ״א חד׳ א דכ״ל ליש׳ על ב״מ אינון דכסרינן תמ״ן בסד׳ : לבדד ג׳ וס׳ בסוף מיכה וכסדר בלק : ה׳ אל הנחילות כל לשון נחלה על בכ״ג אל וס׳ כי לא באתם עד עתה · וישבו אל נחלת׳ דסוף ספר שפטי׳ · למנצח אל הנחילות : בינה ב׳ מלעיל וס׳ בינה הגיגי · ואם בינה שמעה זאת

זבחו זבחי צדק ובטחו אל יהוה :
רבים אמרים מי יראנו טוב נסה
עלינו אור פניך יהוה : נתתה שמחה
בלבי מעת דגנם ותירושם רבו :
בשלום יחדו אשכבה ואישן כי
אתה יהוה לבדד לבטח תושיבני :

ה למנצח אל הנחילות
מזמור לדוד : אמרי האזינה יהוה
בינה הגיגי : הקשיבה לקול שועי
מלכי ואלהי כי אליך אתפלל :
יהוה בקר תשמע קולי בקר אערך
לך ואצפה : כי לא אל חפץ רשע
אתה לא יגרך רע : לא יתיצבו
הוללים לנגד עיניך שנאת כל
פעלי און : תאבד דברי כזב איש
דמים ומרמה יתעב יהוה : ואני
ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה
אל היכל קדשך ביראתך : יהוה
נחני בצדקתך למען שוררי הושר
לפני דרכך : כי אין בפיהו נכונה
קרבם הוות קבר פתוח גרנם לשונם
יחליקון : האשימם אלהים יפלו
ממעצותיהם ברב פשעיהם הדיחמו
כי מרו בך :

כבשו יצריכון ויתחשיב לכון
בנכסת צדקא וסברו על יי׳ :
סגיעין דאמרין מן יחמיננא טבא
נשא עלנא נהור סבר אפך יי׳ :
יהיבתא חדותא בלבי מן עידן
דעיכוריהון וחמריהון סגיאו :
בשלמא כחדא אשכוב ואדמוך
מן בגלל דאנת הוא יי׳ בלחודוי
בסיברא תותבנני : ציית לקל בעותי
מלכי ואלהי ארום קדמך אצלי :
לשבחא על חינגין תושבחתא
לדוד : מימרי אצית יי׳ אתבין
רינוני : צית לקל בעותי מלכי
ואלהי ארום קדמך אצלי : יי׳
בצפרא שמע קלי בצפרא אסדר
קדמך ואסתכי : מטול דלא אלה
רעי רשעא אנת לא איתותב עמך
בישא : לא יתעתדון מתלעבין
קבל עיינך סניתא כל עובדי שקר
: תיבד ממללי כדבותא אנש שדי
דם זכאי וניכלא ירחק יי׳ : ואנא
בסגאי טובך איעול לביתך אסגוד
להיכלא דקודשך בדחלתך : יי׳
דבר יתי בצדקתך מן בגלל
תושבחי תקין קדמי אורחתך :
מטול דלית בפומהון דרשיעי
כיוונתא גופיהון מלי׳ איתרגושת
היך שיול פתיח גרונהון לישנהון
משעעין : חייב להון אלהא יתבטלון
ממילכתהון בסיגעא מרדהון אתקל להון ארום מרדו במימרך :

דאיוב · וא׳ ובינה לו בבראה : דברי ד׳ ג׳ חס׳ וחד מ״ל וס׳ תאבד דברי כזב · דברי שלום עם רעיה׳ · תעז בבטן דברי בזב · כי יספר פי דברי שקר · בתרא מ״ל : כי נ״ה בטע׳ בספר וס׳ נמסר במ׳ רבת׳ בערך כי : פתוח ד׳ בקרי׳ וס׳ וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו · קבר פתוח גרונ׳ · אשפתו כקבר פתוח · שרשי פתוח אלי מים :

ואצפה · שתעשה בהם משפטים : כי לא אל חפץ רשע אתה · ואמר לך לאבד הרשעים מן העולם : לא יגורך רע · לא יגור אצלך : הוללים · משתטים ובלשון משנה מעורבבין : איש דמים ומרמה · זה עשו וזרעו : ואני · אבא ביתך להודות לך ברוב חסדך שהפלאת עלינו להראותינו נקמה מהם : שוררי · עוייני המצפים שנבוד בך ותעזבנו שוררי כמו אשורנו ולא קרוב : כי אין בפיהו נכונה · נראים כאוהבים והם אויבים : קרבם הוות · מחשבותם מרמה : קבר פתוח גרונם · לבלוע יגיע אחרים כקבר הבולע את הגוף : יחליקון · דברי חלקלקות : ממועצותיהם · שהם יועצים על ישראל ואז ישמחו כל חוסי בך : ואתה

אל הנחילות · אל כמו על בטעם כמו ויתפלל על יי׳ אל הנער הזה להפך ולא יתחלף האל״ף בעי״ן רק אותיו׳ אהו״י הם המתחלפו׳ וסי״ן בשמ״ך כי הם קרובי׳ במוצא והנחילו׳ תחילת פיוט אוליהו׳ מגזר׳ יחלו לכם כדרך האכילה היא : אמרי האזינ׳ · מגזר׳ אזנים הטה אזנך : בינה · לשון ציווי כמו שימה נא · הגיגי כפול העי״ן כי מן הגה הוא כמו זנונים ואמ׳ לשם בינה כדרך בן אדם וככה ודע לבבי גם האזינ׳ והטעם שיתברר לכל כי אין ספק כי הכל ידע ואין לו צורך לאזנים כדרך הנוטע אזן הלא ישמע : הקשיבה · זאת הגזר׳ קשור׳ עם לאמ׳ על כן לא יבין לדבר מי יקשיבני וטעם מלכי אין לי מלך שאשוע אליו רק אתה לבדך : יי׳ · טעם בקר כל בקר כמו חדשי׳ לבקרים ופעול אערוך לך חסר כאילו אמר אערוך לך תפלתי כאשר פירשתי כי כח שמות בפעלים וברך ולא אשיבנה וברוב יועצים תקום בעתידים כאילו כתוב למעלה כי אליך אתפלל תפלתי ומלת לך עם בקר אערוך לך מוספת עצמה ואחרת עמה כמו יכפה אף והנה הוא ואצפה לך : כי · טעם יי׳ שים לך להטיב והרשע לא תחפוץ בעבור שהזכיר מלכי · לא יגורך רע · יגור עמך כמו ישכבנה וככה גר לכי כאב גרל עמי ורע הוא חרש לא שם דבר והעד לא יתיצבו הוללים מלעגים לנגד עיניך כמשפט מלכי ארץ : לא · טעם יתיצבו כדרך העברים נצבים על מלכם : תאבד · איש דמים ומרמה · הוא הרכיל כמו חץ שחוט לשונם מרמה : יתעב יי׳ : השם הוא הפועל והטעם שהוא כתעב בעיניו וכתאם : ואני · שב לאמר התל בקר תשמע קולי שהוא בא אל בית השם ואין עמו מנחה להשתחות בהיכלו כתבוא מראשית פרי האדמה ששם כתו׳ והשתחוית לפני יי׳ אלהיך והנה הטע׳ אין לי מנחה רק להודו׳ ברוב חסדך עלי וטעם ביראתך אין לי במה אשתחוה רק ביראתי ממך כדרך ובעבור תהיה יראתו על פניכ׳ כי האחרים יראו מהשם : יי׳ · תחלת תפלתי שתנחני בדרך צדקתך : למען שוררי · כי אפחד שתמעד רגלי ויתעיטו אז ישמחו שוררי וטעמו מגזרת אשורנו ולא קרוב כמו עוין את דוד המסתכלים ביום רעה ומלת היסר כמו היכא אתך : כי אין בפיהו · בפי כל אחד מהם כמו מבכה על בניה מאנה להנחם כי איננו ונכונה תואר למלה או דברה וככה יענה עזו ומאכלו בריאה : קרב׳ · הוא הלב הנסתר : הוות · מגזר׳ הוה להם למלך כי יחשבו תחשבו׳ רעו׳ אולי תהייכה ותקומנה : קבר פתוח · אשון מיד : יחליקון · מגזרת איש חלק והכל מגזרת חלק כחלק בעבור היות החלקי׳ פנים : האשימם · הגא׳ פרש או תתחלף כיוד תימנה כמו והאדמ׳ לא תשם וטעם ממועצותיה׳ כיעצת׳ תפילם :

וישמחו

וְיִשְׂמְחוּ כָל־חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנֵּנוּ וְתָסֵךְ עָלֵימוֹ וְיַעְלְצוּ בְךָ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ כִּי־אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק יְהוָה כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ׃

ו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יְהוָה אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃ חָנֵּנִי יְהוָה כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְהוָה כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי׃ וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתְּ יְהוָה עַד־מָתָי׃ שׁוּבָה יְהוָה חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃ כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה־לָּךְ׃ יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל־לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה׃ עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל־צוֹרְרָי׃ סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי־שָׁמַע יְהוָה קוֹל בִּכְיִי׃ שָׁמַע יְהוָה תְּחִנָּתִי יְהוָה תְּפִלָּתִי יִקָּח׃ יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע׃

ז שִׁגָּיוֹן לְדָוִד אֲשֶׁר־שָׁר לַיהוָה עַל־דִּבְרֵי־כוּשׁ בֶּן־יְמִינִי׃ יְהוָה אֱלֹהַי בְּךָ חָסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל־רֹדְפַי וְהַצִּילֵנִי׃ פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פֹּרֵק וְאֵין מַצִּיל׃ יְהוָה אֱלֹהַי אִם־עָשִׂיתִי זֹאת אִם־יֶשׁ־עָוֶל בְּכַפָּי׃ אִם־גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם׃

וְיֶחְדוּן כָּל דְּסַבְרִין בְּמֵימְרָךְ לַעֲלָם יְשַׁבְּחוּן וְתַטִּיל עִילָוֵיהוֹן וְיִבְדְּחוּן בָּךְ רַחֲמֵי שְׁמָךְ׃ מְטוּל דִּי אַנְתְּ תְּבָרֵךְ לְצַדִּיקַיָּא יְיָ הֵיךְ תְּרִיסָא רַעֲוָא טָבָא תַּכְלִילִנֵּיהּ׃

לְשַׁבָּחָא בִּנְגִינָתָא עַל כִּנָּרָא דִּתְמַנְיָא נִימַיָּא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ יְיָ לָא בְּרוּגְזָךְ תַּכְנְעֵנִי וְלָא בְּרִיתְחָךְ תִּרְדֵּי יָתִי׃ חוּס עֲלַי יְיָ מְטוּל דַּחֲלַשׁ אֲנָא אַסֵּי יָתִי יְיָ מְטוּל דְּאִתְבְּהִילוּ גַּרְמַי׃ וְנַפְשִׁי אִתְבְּהִילַת לַחֲדָא וְאַנְתְּ יְיָ עַד אֵימָתַי רְוָוח לִי׃ תּוּב יְיָ פְּצֵי נַפְשִׁי פְּרַק לִי בְּגַלַל טוּבָךְ׃ מְטוּל דְּלֵית בְּמוֹתָא דִּכְרָנָךְ בִּשְׁאוֹל מַן יוֹדֵי לָךְ׃ אִישְׁתַּלְהִית בְּתַנְחָתִי אֲמַלֵּל בְּצַעֲרִי בְּכָל לֵילְיָא עַל שִׁיוּרִי בְּדִמְעָתִי דַּרְגָּשִׁי אַשְׁמֵט׃ חַשְׁכַת מִן רוּגְזִי עַיְינַי אִיתְבַּלְיָאַת בְּכָל מְעִיקָי׃ זוּרוּ מִינִּי כָּל עָבְדֵי שְׁקַר אֲרוּם שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ קָל בָּכוּתִי׃ שְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ בָּעוּתִי יְיָ צְלוֹתִי יְקַבֵּל׃ יִבַּהֲתוּן וְיִתְבַּהֲלוּן לַחֲדָא כּוּלְּהוֹן בַּעֲלֵי דְבָבַי יְתוּבוּן יִבַּהֲתוּן כְּשַׁעְתָּא׃

תּוּרְגְּמָנָא דְּאוֹרַיְתָא לְדָוִד דִּי שַׁבַּח קֳדָם יְיָ מְטוּל דִּי אֲמַר שִׁירְתָא עַל תְּבִירָא דְשָׁאוּל בַּר קִישׁ דְּמִן שֵׁבֶט בִּנְיָמִין׃ יְיָ אֱלָהִי בְּמֵימְרָךְ סַבָּרִית פְּרוֹקְיָתִי מִכָּל רוֹדְפַי וּפַצָּא יָתִי׃ דִּילְמָא יִתְבַּר הֵיךְ אַרְיָוָן נַפְשִׁי יִפְּשַׁח וְלֵית דְּיִפְצֵי׃ יְיָ אֱלָהִי אִין עֲבָדִית שִׁירְתָא הָדָא בְּכַוָּונַת בִּישָׁא אִין אִית טְלוֹמָא בִּידַי׃ אִין פָּרְעִית לְבַעֵיל שְׁלָמֵי בִּישׁ וְרַחֲקִית מְעִיקֵי מַגָּן׃

ואתה חד מלין דחסרין ה' בסוף תיבותא וקריין וסימ' נמסר במס' רבתא בערך ה': שובה ה' בטעם מלרע וסימ' ובנחה יאמר שובה. מחיתי כעב פשעיך. שובה יי' חלצה נפשי. והנחם על עבדיך. באפיקים בנגב: ישבו ז' חס' בנביאים וסימ' נמסר בסדר לך לך והושע סימן ג': ז' על דברי י' בקריא' וסימ' ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת. לכו דרשו את יי' בעדי דיאשיה דמלכים ב' כו. וישמע זרובבל בן שאלתיאל וחגי. הנה אתם בטחים לכם על דברי שקר דירמיה. כי לא דברתי אבותיכם ולא צויתם. לשמע על דברי עבדי הנביאים. אשר היה דבר יי' אל ירמיהו על דברי הבצרות. בהבדלים הבה אתכם דירמיה. שגיון לדוד אשר שר ליי' על דברי כוש. וכל דברי הימים דכות' בבא אל דבריו וסימ' ולא הסב יאשיהו פניו:

אבן עזרא

וישמחו. טעם ותסך עלימו בעבור שהזכיר חוסי בך והמלה מפעלי הכפל ובא הסמך בלא דגש על דרך והקל מעליך: כי. זה הפסוק דבק בעליון כי אוהבי שמך ישמחו בך בראותם שתדיח הרשעים ותברך הצדיק. יש אומרים תעטרנו מהבנין הקל כמו עוטרים אל דוד והנכון שהוא מהבנין הנוסף על דרך יעטרנו המלך שהוא יעשירנו והוא יוצא לשנים פעולים והפעול באמת הוא רצון כי הב"ה מעטר רצון את הצדיק הרי שהצדיק פעול בתקכת מאת הב"ה שהוא עטור מן הרצון אך את הרצון הוא פעול לבדו באמת: למנצח על השמינית. השמינית יש אומרים כלי ניגון יש לו שמנה יתרים או פיוט יש לו ח' נעימות על כן כתיב בנגינות וזה על הנועם השמיני. ה'. הקרוב אלי כי זה המזמור חברו דוד בחלותו ויתי מחלין או היה דרך נבואה על ישראל שהן בגלות כמו חולים ואם על הדרך הראשון גם התנבא דוד שיתרפא כתפלת יונה אף אוסיף להביט ובעבור השן יוכיח השם בתחלואיו כמו בתוכחות על עון יסרת איש: חנני. בעבור שמצא ר' משה הכהן אמלל פתח אמ' כי אומנו שם התאר רק הוא חסר כמו ושאר אני שהנכון ושארתי על דרך אני הגבר ראה עני והנני יוסיף על ימיך ונכון הדבר: נבהלו עצמי. שהם מוסדי הגוף ולא ירגיש ואילו הרגישו מכובד החולי והנה עצמי כנגד הגוף: ונפשי. שהיא קשורה בגוף נבהלה יותר מהגוף על כן מלת מאד: עד מתי. תהיה נפשי נבהלת שאין כח בה לסבול: שובה. שישוב מחרון אפו ולמען חסדך הושיעני מחליי לא כ כאשר אמר יחזקיהו כי הקשה עלי מאד בעותי שלא אוכל להזכיר בלשוני ולא אודה לך בגלוי: יגעתי. יספר רוב חליו ואנחותיו ואשחה כמו כאשר יפרש השוחה לשחות ומטתי פעול והטעמתי בכיותי על דרך ובשמה לא כשארה בי ויש אומרים כי אשחה תרגו' ארחץ בארמית: עששה. מגזרת עש יאכלם וטעם עיני בעבור שהוא רואה בחליו אויביו שמחים וזה טעם מכעס ואלה אויביו מבקרים אותו לראות נקמתם על כן אחריו סורו ממני ומלת עתקה שבה אל עיני מרוב הבכי וטעם בכל צררי בעבור כל צררי ורבים כמוהו: סורו. צורריו הם פועלי און הפך פעלו: שמע. מודה כי השם רפאו מחליו לא הרופאים בעבור שהתחנן אליו וטעם יקח יקבל או יקחנה תחת עולה: יבושו. הם בראותם חיותי ויחלו הם על כן ויבהלו כנגד נבהלו עצמי ונפשי נבהלה מאד: ישובו. יחזרו או יבקשו שלומי: שגיון. יש מפרשים בו תענוג כמו תשגה תמיד ויש אומרים על שגגתו והנכון בעיני שהוא על נועם פיוט שתחלתו שגיון: על דברי כוש. כמו שכותבין כותבי ספרד הפיוטין יכתבו למעלה בתחלת טור הפיוט נועם פיוט ידוע: על דברי כוש בן ימיני. יש אומרים שהוא שאול שהיה יפה כדרך כי אשה כושית לקח וזה רחוק בעיני שיורידו מלת שבח לגנאי וזה הפך כגיא כהור ומה שאמרו רז"ל שלא הזכירו לברכה שלא תשלוט בו עין הרע רחוק הוא מאד והנכון שזה כוש היה יהודי וככה שמו והוא מבני בנימן כי רחוק הוא שיאמר על שאול בחיר יי' הכה יחבל און: יי'. חסיתי. פועל עומד ולעולם דבק עם בית: פן יטרף. כל אחד מאויבו כמו בנות צעדה עלי שור וטעם פורק כי האריה יפסיק המפרקת: ואין מציל. רק אתה על כן למעלה והצילני: יי'. הטעם אם עשיתי כזאת שטרפתי ופרקתי וטעם כף כי בה יכה האדם ויהרג: אם. שולמי. מהבנין הקל אע"פ שלא נמצא מהבנין הקל שלומי כי אם מהכבד ויא שהיה בשלום עמי וטעם ואחלצה צוררי ריקם ואיך הייתי עושה רע לשולמי ואני אחלצה צוררי' והשוכא' אותי שלאתחנם וזה טעם ריקם על דרך ואני נספתי מלכי ורביתפה אמר כי הוי"ו כמו רק כמו ועבדיך באו לשבור אכל ויש אומרים כי ואחלצה על דרך ויכלו את מצרים והוא רחוק:

רשי

ואתה תסך עלימו. תגונן ותסוכך עלימו: ויעלצו בך. כשיראו שאתה תברך צדיק יעקב וזרעו: כצנה. המקפת שלש רוחותיו של אדם: רצון. נחת רוח אפיימנט בלע"ז: תעטרנו. תסובבנו כמו ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד וגו' אנשיו: על השמינית. כנור של שמונה נימין ושמינית שמו וכן תמצינו בדברי הימים בכנורות על השמינית לנצח: אומלל. כשחות ודל כח קופונדו"ן בלע"ז כמו היהודים האמללים דעזרא: ואתה יי' עד מתי. תביט ואיכך רופא: שובה. מחרונך: חלצה נפשי. מחוליי: אשחה בכל לילה מטתי. לשון שחי ומאום והית' נבלתם כסוחה תמאס אני מטתי בדמעו' ומנחם חברו עם כאשר יפרש השוחה לשחות ועם מי שחו: בדמעתי ערשי אמסה. אלחלח ואריטב כמו מים: עששה. לשון עששית עין שמאורה כהה ודומה לו כאילו הוא רואה דרך זכוכית שכנגד עיניו ומנחם פירשו לשון רקבון כמו ועצמי עששו וכן כל לשון עש: עתקה. כתיישנה ונזדקנה עיני בכהיית אור ומנחם חברו עם ויעתק משם ההרה: בכל צוררי. בשביל צרות שמצירין לי: יבושו ויבהלו וגו'. מהו יבושו יבושו פעם שניית אמר רבי יוחנן לעתיד לבא הב"ה דן את הרשעי' של אומות העולם ומחייבן לגיהנם והם מתרעמין עליו והב"ה מחזירן וחוזר ומראה גליונין שלה' ודן אות' ומתחייבין והוא מחזירן לגיהנם הרי בושה כפולה רבי שמואל בר נחמני אומ' לעתיד לבא כל אומה קוראה לאלהיה ואין עונה וחוזרין וקוראין להב"ה אומר להם אילו אלי קראתם תחילה הייתי עונה אתכם עכשיו עשיתם עבודה זרה עיקר ואותי טפילה לפיכך איני עונה שנאמר יבושו ואין מושיע זו עבודה זרה ואחר כך אל יי' ולא ענם לכך נאמר ישובו יבושו: רגע. במעט זמן: שגיון לדוד. מנח' אמר שגם זה אחד משמות הזמר על שם הכלי וכן פירש על שגיונות ורבותינו פירשו לשון משגה שניתור והתפלל על השגיון שאמר שירה על מפלתו של שאול כמו שנאמר וידבר דוד ליי' וגו' אבל ענין המזמו' אינו מוכיח על כך לפי שהוא מדבר על עסקי ה האומות ה' ידין עמים ואומר אני שאמרו על עסקי ישבי בנוב שבא עליו על עונשו של שאול כמו ש שפירשו רבותינו שאמר לו הב"ה על ידך נטרד דואג האדומי על ידך נהרג שאול ובניו כו' כדאיתא בחלק שגיאות ששקם דוד להב"ה להמסר ביד שונא ולא יכלה זרעו והפך דוד את תפילתו והתפלל שלא יפול ביד אויב וכן פתרונו משגה שר דוד ליי' על שגגו לומ' להב"ה למוסרו ביד אויב על דברי שאול שנהרג על ידו ד"א על שגיון כגף המעיל אשר כרת לשאול: כוש. מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו: פורק. לשון פרקו נזמי הזהב: אם עשיתי זאת. מה שמפרש אחריו: אם גמלתי שולמי רע. אם גמלתיו כגמולו: ואחלצה צוררי ריקם. שיחתי את חליצתו בכרתי את כנף מעילו אם להשחית ולחלצו ולהעמידו ריקם ובשביל עשיתי אלא להודיעו שהיה מסור בידי להורגו ולא הרגתיו ואחלצה לשון הפשטת בגדים: קומה

קומה יי באפך. על שונאי כגון ישבי ואחיו ופלשתים ולא אמסר בידם : הנשא. התפאר להראותי נקמת עברה בהתעברך עליהם : ועורה אלי. שאוכל לעשות בהם משפט נקמה אשר צוית והיכן צוית תרועם בשבט ברזל ואיבתי את אויביך זה מצאתי במדרש : ועדת לאומים תסובבך. אם יחזרו אחריך בגיסות של אומות להושיע אל תשמע לקולם התרחק מעליהם ושוב ושב במקומך במרום רפואה בלע"ז דא"א למרום טובה להראות להם שידך עליונ' : יי ידין עמים. השוך הדין מעלינו ותנהו על האומות : ידין. לשון ישורין : שפטני יי כצדקי. ואת ישראל שפוט לפי מעשים טובים שבידם ולא לפי העבירות : יגמר. לשון כליון וכן פתר מנחם גמר אמר גמר חסיד וכן כלם : ותכונן צדיק ובוחן לבות. אתה יודע מי הוא הצדיק שתכוננהו : אלהי' צדיק. כן שמך : שופט צדיק. אתה לשפוט צדק : וזועם בכל יום. כשרואה את מעשה הרשעי' : אם לא ישוב. הרשע מרשעו : חרבו ילטוש. הבא עליו ילטוש פורבירא בלע"ז וידרוך קשתו : ולו. ולרשע הכין הבה"ה כלי מות : לדולקים. לרודפים כמו כי דלקת אחרי וכן פירושו חציו להרוג את הרשעים הדולקי' את הצדיקים יפעל הבה"ה ויזמינם להמיתם כל דליקה לשון רדיפה היא : יחבל. לשון הריון ולידה כמו שמה חבלתך אמך : והרה עמל וילד שקר : כל מה שהוא מוליד ויגע הכל משקר בו שאינו מתקיים בידו מתלא אמר כל מה דשיקרא מוליד פחתא כסבא : אודה יי כצדקו. כשיצדיק הדין הגמור לשפוט הרשעים כרשעם : על הגתית. כלי זמר שבא מגת שם מצויים אומנים לעשותם ורבותינו אמרו על אדום שעתידה לידרך כגת כמו שנאמר פורה דרכתי לבדי אף ענין המזמור אינו מוכיח : מה אדיר שמך. יותר מכדי כח ודת התחתונים לא היו התחתונים כדי שתשרה שכינתך ביניהם, אשר תנה הודך על השמים. ראוי שתתנהו על השמים ואתה בענותך הגדולה יסדת עוז מפי עוללים ויונקים השרית שכינתך במקד' ותקנתה להודות לך עוז מפי הלוים והכהנים שהם בני אדם גדולים בלכלוך ויונקי שדים עוללים לשון ועוללתי בעפר קרני ועל שם הלכלוך קראו כל תינוקות עוללי' : למען צורריך. להודיעם כי עמך אכחנו : להשבית. חרפת אויב ומתנקם האומר לא טובים אתם משאר אומות ואני כשאני רואה שמיך וגו' אני תמיה בלבי מה אנוש כי תזכרנו :

ועליה ג' וס' ועליה בתנת פסים. ועליה למרום שובה. ועליה יברעון אחרי' : שופטו' וכ"ל וס' נמסר בעמוס סימן ב' : ולו ד' רפ בקריא' וס' ולו שתי נשים. שם האחת חנה ושם. ולו היה בן ושמו ציבא. ולו אחים בני

ירדף אויב נפשי וישג וירמס לארץ חיי וכבודי לעפר ישכן סלה : קומה יהוה באפך הנשא בעברות צוררי ועורה אלי משפט צוית : ועדת לאמים תסובבך ועליה למרום שובה : יהוה ידין עמים שפטני יהוה כצדקי וכתמי עלי : יגמר נא רע רשעים ותכונן צדיק ובחן לבות וכליות אלהים צדיק : מגני על אלהים מושיע ישרי לב : אלהים שופט צדיק ואל זעם בכל יום : אם לא ישוב חרבו ילטוש קשתו דרך ויכוננה : ולו הכין כלי מות חציו לדלקים יפעל : הנה יחבל און והרה עמל וילד שקר : בור כרה ויחפרהו ויפל בשחת יפעל : ישוב עמלו בראשו ועל קדקדו חמסו ירד : אודה יהוה כצדקו ואזמרה שם יהוה עליון :

ח

למנצח על הגתית מזמור לדוד : יהוה אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים : מפי עוללים וינקים יסדת עז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם :

יהי רדיף בעיל דבבא נפשי וידבק ויכבוש לארעא חיי ויקרי לעפרא ישרי לעלמין : קום יי בתוקפך אירתנטל ברוגזא על מעיקי וסרהיב לי דינא די פקידת : וכנשת אומיא תחזרינך ואמטולת לבי שכינתך תוב : מימרא דיי ידין עממיא דון יתי יי בזכותי ובשלמותי פרע עלי : ישתיצי כען בישא דרשיעי וישתכללון צדיקי ובחין לבבי וכליין אלהא זכאה : תריסי על אלהא פריק תריצי ליבא : אלהא דיינא זכאה ובתקוף רגיז על רשיעי כל יומא : אם לא יתוב לדחלתיה סייפיה שחיז קשתיה מתוחא וכדירא : ומטולתיה תקין זיני מותא גירוי לדלקי צדיקיא יעביד : הא יצטער לשקר ויעדי עמלא ויליד שקרא : שוחת חפר וגמציה ונפל בשוחתא די עבד : יתוב ליעותיה ברישיה ועל סוקריה חטופיה ייחות : אשבח יי כצדקתיה ואשבח שום אלהא עילאה : לשבחא על כינורא דאייתי מגת תושבחתא לדוד : יי אלהא רבוננא כמה תליל שמך ומשבח בכולא ארעא דיהבתא זיוך עיל מן שמיא : מפום עולימיא ויונקיא אשתיתא עושנא מן בגלל מעיקיך לבטלא בעיל דבבא וגזומא :

יאשפט. ולו הכין כלי מות חציו לדולקים : ח' יי אדנינו ג' וסימ' מה אדיר שמך. וחברו של אדירי' תחזיקים על אחיהם אדירהם דעזרא :

והרת ל' יתר כתי' א' ותר כתי' ה'

צורריך ל' ומל' וכ' מל' בליש' כל צורריו יפיח ואית דמכרי' ג' מל' צורר' רקם

ירדוף. יש אומרים יתרדף ואין צורך כי אין שם דגש שתהיה התי"ו מובלע ועוד היה ראוי להיות יתרדף : ירמוס לארץ חיי. בעבור הקלון : וכבודי. טעמו הנפש כמו בשורש אל תבא נפשי ובכבדיה אל תחד כבודי וככה שמח לבי ויגל כבודי ואחרין אף בשרי ישכון לבטח שהוא הגוף על כן טעה רבי יהודה בן בלעם שאמר שכבודי הוא גופי והלא ידע אם לא שמע כי האדם מורכב מנפש וגוף והחלק הנכבד הנפש על כן מלת כבוד והביאו בגרה הזאת בעבור שמצא וכבודי לעפ' ישכן סלה והנפש איכה יורדת לעפר והכתוב הוא על דרך משל וככה דבק לעפר נפשי וטע' סלה באמת היה כן : קומה. בעברות צוררי. בעבור עברותם קום כנגדם בהפך ויש אומרים שתכעיס עד שתהיינה להם עברות ויש אומ' התנשא בהתעברות צוררי. אמר ר' משה ועורה אלי ועורר אלי משפט שנגזרת שתשוב מלכות שאול אליכי שאול לפי דעתו כוש או פחד להזכירו בשמו הנודע ובן בלעם אמ' עורר מה שרכת להושיעני ועל דעת אלה תהיה גזרת ועורה מהפעלים היוצאים כדרך מלת סב שהיא פעמים יוצאת ופעמים עומדת והנכון בעיני כי ועורה אלי מלה עומדת ויחסר כ"ף ממשפ' כמו ועיר פרא אדם יולד וכאשר תשמע עדת לאומים המשפט שעשית יבואו מאפסי ארץ וזה טעם תסובבך וטעם ועליה למרום סובה שישוב אל השמים לשבת על כסא המשפט על כן אחריו יי ידין עמים גם הוא נכון שהיו עם כוש עברים מהגוים וסבבו את דוד כאילו סובבו אתה שכינה כי הוא עבר השם ואוסי' בו כאשר הזכיר בתחילת המזמור : ועדת. פירש'. וטעם ועליה שיתנשא עליהם ויראה להם כחו ור' משה אמ' שעדת לאומי' הם ישר' וטעם ועליה' למרום סובה שיגביהכה למרום ואין לפי' הזה טעם או ריח : יי. אר"משה כי טעם שפטני קח משפטי מאומתי והנכון בעיני כי אתה השם שופט הארץ שפטני כפי צדקי כי לא גמלתי כום רעה : יגמר נא רע. הוא הפועל ורשע' הם פעולים ויש אומרים שיסור הרשעים. אמר רבי לוי כי וי"ו ובוחן לבות וכליות נוסף ואיננו רק טעמו אתה תדע מי הוא צדיק או רשע וטעם כליות כנוי לסתרים כמו הכליות שהם נסתרים וטעם אלהים צדיק כנגד ותכונן צדיק מגני. הוא לא יעשה מלחמה כי על השם הוא נשען כי הוא מושיע ישרי לב כנגד ובוחן לבות : אלהים. יש אומרים כי צדיק פועל גם ישפוט אמר יזעם יי בכל יום והטעם הוא שופט תמיד ולפי דעתי כי צדיק תאר לשופט ואל זועם השם בכל יום קשור עם הפסוק שהוא אחריו אם לא ישוב ותחסר מלת אשר כמו להתחזק עם לבבם שלם כאילו הוא ואם לא ישוב אשר חרבו ילטוש ויש אומרים כי אל כמו אלה על דרך אל כולדו להרפה ותשוב מלת אל למלת רשעים שהיא למעלה : אם. ויכוננה. הטעם מכוננת לירות : ולו. לנפשו : כלי מות. שחשב להרוג בו אחרי' ור' משה אמר כי פי' אם לא ישוב כמו אשר לא ישוב והפך זה אשר כשיא יחטא : לדולקים. עשה חרבו לטושה באש בוערת וי"א לדולקים כמו דלקת אחרי רדפת אחרי לדולקים אחרי להורגו : יפעל. החצים : הנה יחבל. כמו חבלתך אמך בטרם יבוא חבל : והרה עמל. הטעם כי תחלתו שוא וסופו הבל כי כל מחשבותיו תעמדנה ולא תהיינה : בור. טעם ויחפרהו להוסיף בעמקו ומלת בשחת המקום השפל במשקל אשר זורה ברחת מגזרת רוח ויש אומרים כמו בשחתם נתפש : ישוב. העמל שחשב שב בראשו ובעבור שהזכיר קדקדו אמר ירד כי הגזרות באות מהשמים בעבור חמסו : אודה. שדן דין צדקו והזכיר עליון כנגד ירד : למנצח על הגתית. יי אדונינו. זה המזמור נתנו למשפחות עובד אדום הגתי שהוא מבני לוי כמו לידותן או פיוט תחלתו הגתית מתפארת והדומה לה ור' משה אמר כי הוא כלי יתיחס אל משפחת עובד אדום הגתי ולהתיחס ככה לא מצאנו ומהבבלי' אמרו על כינור הדורכי' גת : יי אדונינו בעבור שאמר תמשילהו במעשה ידיך : מה אדיר. דבר פלא ומלת תנה שם הפועל כמו מרדה מצרימה כאילו אמר תת הודך על השמים : מפי. אר"משה כי טעם מפי עוללים אם לא ידברו בפיהם הם בעצמם יודו לחסדיך כי יתכלכלם ויפרם וירבם בבטנם באורך וברוחב והנכון בעיני בעבור היות אדם נכבד מכל נבראי מטה אמר כן כי מעת שיחל הנער לדבר וזה טעם מפי עוללים אז יחל מתבונתו לקבל כח הנשמה החכמה עד שתשכל בשקול דעתה כח בוראה כי תחזק הנפש יום אחר יום וזה טעם יסדת עוז וטעם למען צורריך לבטל דברי המכחישים האומרים אין אלוה וזה טעם להשבית אויב ומתנקם על המאמינים בשם בדבור או במעשה : כי

פי' ידוע כי שבעה משוכות למאורות ולחמשה כוכבי לכת והמשון השמיני לצבא הגדול והתשיעי לגלגל המזלות ההולך ממזרח למערב והעשירי כסא הכבוד על כן כתב מעשה אצבעותיך כי הם עשר והזכיר הירח והכוכבים ולא הזכיר השמש בעבור כי אין יכולת לעין לראותם יומם בעבור אור השמש ויש אומ' כי טעם הודך על השמש כי היא

ותחסרהו מעט מאלהים וגו'. מאלהים לשון מלאכים שנתת כח ביהושע להדמים החמה וליבש את הירדן במשה לקרוע מי ים סוף ולעלות למרום ובאליהו להחיות את המת: צנה ואלפים. צאן ובקר כמו שגר אלפיך צנה לשון פעולה הוא כמו וגדרות לצאנכם אובילי"ץ בלע"ז יש מדרשי אגדה ואינם מתיישבין לפי המקראות:

שמך ג' וסימ' והיו שמך אשר על ראשך. כי אראה שמך מעשה. יי' הט שמך ותרד: וככבים ו' וסים' נמסר ביואל סימן ב': וגם בהמות שדי י"ד פסו' וגם ותרין מלין ס"ף וסי' נמסר בסדר משפטים וביחזקאל סימן י"נ: ט' עלמות ב' וסי' עלמות לבן. הוא ינהגנו עלמות: אויבי י"א מל' וסי' רחב פי על אויבי. ואנקמה מאויבי.

כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה׃ מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ׃ וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ׃ תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת־רַגְלָיו׃ צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי׃ צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים׃ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ׃

ט

לַמְנַצֵּחַ עַל־מוּת לַבֵּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃ אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לִבִּי אֲסַפְּרָה כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ אֶשְׂמְחָה וְאֶעֶלְצָה בָךְ אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ בְּשׁוּב־אוֹיְבַי אָחוֹר יִכָּשְׁלוּ וְיֹאבְדוּ מִפָּנֶיךָ׃ כִּי־עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי יָשַׁבְתָּ לְכִסֵּא שׁוֹפֵט צֶדֶק׃ גָּעַרְתָּ גוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע שְׁמָם מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח וְעָרִים נָתַשְׁתָּ אָבַד זִכְרָם הֵמָּה׃ וַיהוָה לְעוֹלָם יֵשֵׁב כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ׃ וְהוּא יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים בְּמֵישָׁרִים׃ וִיהִי יְהוָה מִשְׂגָּב לַדָּךְ מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃

מְטוּל דַּאֲחַמֵּי שְׁמַיָּךְ עוֹבָדֵי אֶצְבְּעוּתָךְ סִיהֲרָא וְכִכְבַיָּא דִּי אַתְקֵינְתָּא׃ מַה בַּר נָשָׁא מְטוּל דְּתִדְכַּר עוֹבָדוֹי וּבַר נָשָׁא מְטוּל תִּסְעַר עֲלוֹי׃ וְחַסַּרְתָּא יָתֵיהּ קְלִיל מִמַּלְאֲכַיָּא וְאִיקָרָא וְשִׁבְהוֹרָא תְּכַלְלִינֵיהּ׃ אַשְׁלַטְתֵּיהּ בְּעוֹבָדֵי יְדָךְ כּוּלָּא שַׁוִּיתָא תְּחוֹת רִגְלוֹי׃ עָאן וְתוֹרֵי כּוּלְּהוֹן וּלְחוּד בְּעִירֵי חַקְלָא׃ צִפְּרֵי שְׁמַיָּא וְנוּנֵי יַמָּא וְלִוְיָתָן דְּחָלֵיף אִסְרָטֵי יַמָּא׃ יְיָ אֱלָהָא רִיבּוֹנָנָא כַּמָּה תְּלִיל וּמְשַׁבַּח שְׁמָךְ בְּכוּלָּא אַרְעָא׃

לְשַׁבָּחָא עַל מִירוּתָא דְּגַבְרָא דִּינְפַק מִבֵּינֵי מַשִּׁירְיָיתָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ אֲשַׁבַּח קֳדָם יְיָ בְּכָל לִבִּי אִשְׁתָּעֵי כּוּלְּהוֹן פְּרִישׁוּתָךְ׃ אֶחְדֵי וְאֶבְדַּח בְּמֵימְרָךְ אֲשַׁבַּח שְׁמָךְ עִילָּאָה׃ כַּד יְתוּב בַּעֲלֵי דְבָבִי לַאֲחוֹרָא יִתְקַלּוּן וְיֵהוֹבְדוּן מִן קֳדָמָךְ׃ מְטוּל דַּעֲבַדְתָּ פּוּרְעֲנוּתִי וְדִינִי יְתֵבְתָּא עַל כּוּרְסֵי דַּיָּינָא זַכָּאָה׃ נְזַפְתָּ עַמְמֵי דִּפְלִשְׁתָּאֵי הוֹבַדְתָּא גָּלְיַת רַשִּׁיעָא שׁוּמְהוֹן מְחֵיתָא לְעַלְמֵי עָלְמִין׃ וְכַד נְפַל בְּעִיל דְּבָבָא אִשְׁתְּצִיו חֲלוּוֹתֵיהּ וּכְרַכֵּיהוֹן אַצְדִּיו לְעָלַם וּקְרִוֵיהוֹן צְדִיתָא הוֹבַדְתָּא דִּכְרָנְהוֹן מִנְּהוֹן׃ וּמֵימְרָא דַּיְיָ לְעַלְמִין מוֹתְבֵיהּ בִּשְׁמֵיָּא מְרוֹמָא תַּקִּין לְדִינָא כּוּרְסֵיהּ׃ וְהוּא יְדִין עַמָּא אַרְעָא בִּזְכוּתָא וִידִין עַמְמַיָּא בְּתְרִיצוּתָא׃ וִיהֵי מֵימַר דַּיְיָ תְּקוֹף לְמִסְכֵּינָא תְּקוֹף בְּעִידָּנֵי עָקְתָא׃

בשוב אויבי אחור. ארדוף אויבי ואשיגם. אל יעלצו אויבי לי. הצילני מיד אויב. אויבי יאמרו רע לי. כי אבדו אויבי לי. אז ישובו אויבי אחור. מהוללי בי נשבעו. פרץ דאלהים: למשפט ט"ו דגשי' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן ט"ו:

הבריאה הגדולה והנה לא יראה ביום כי אם אח' ובלילה יראה צבא גדול מאד: מה. ידוע כי הירח ואחד עשר כוכבים כנקודה בעגולה מהגלגל וכל הארץ כנקודה שלא תתחלק כנגד הרקיע ובן אדם כחלק שלא יקבל חלוק כנגד כל הארץ על כן מה אנוש כי תזכרנו דרך בזוי והטעם אחר שיש לך בריאות גדולו' וכבדו' מהאדם איך שתת לב לתת כבוד: ותחסרהו מעט מאלהי'. המלאכי' והכלל כאשר אמר דניאל אלהין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי: וכבוד והדר תעטרהו. בעבור כח נשמת חיים שנפח בו שהיא עליונה ואינה גוף על כן לא תמות: תמשילהו במעשי ידיך. בארץ לבדה כאשר יזכירם אחר כן ויש אומרים כי כל שתה תחת רגליו המתכות והצמחים: צנה. הזכיר הצאן והאלפי' בעבור צרכו למאכלו ומלבושו יותר מרכיבת הסוסים והחמורים ואחר כן הזכיר חיות השדה ושדי כמו שדה על דרך כל אכלי ידי ומלת בהמו' כוללת לא כאשר אמר ישת כי הבהמה היא האוכלת עשב והנה מה יעשה איש גבור בבהמה: צפור. ואח' כן הזכיר העוף שיעוף למעלה הימנו והדג שיצוף למטה הימנו וטעם עובר ארחות ימים שבחכמתו עושה ספינות ויכיר ארחות ימים והזכיר זה בעבור שיצוד הדגים בלב הים ויש אומרים כי על הדג ידבר שישוב עובר ארחות ימים: יי'. פעם אחרת ככה בכל דור ודור כי הארץ לעולם עומדת: למנצח עלמות לבן. על מות שתים מלות הם על כן טעה האומ' כי הוא כמו על עלמות שיר ועוד למה היה במוך אחריו למ"ד גם האומ' כי לבן היה שם משורר כמו בן ויעזיאל אינכו נכון כי אין משפט הלשון לאמר ליצחק ליעקב בפתחות הלמ"ד בשם אדם כי השם נודע כאשר פירשתי בספר השם ויש אומרים כי לבן הוא נבל הפוך ועל מות איש הבנים ומות בנו והנכון דברי ר' אדונים הלוי שהיה שם אחד כשיכי הגויים שלחץ את ישראל כאשר יפרש במזמור: אודה. טעם בכל לבי בסתר: אספרה. בגלוי: אשמחה. ומרוב השמחה אזמרה שמך ואם הוא כעלה מזמר: בשוב אויבי. אכני הצורר לא תהיה להם תקומה במות מלכם: כי. משפטי ודיני. לאותכי חמס עשה לדוד והפר בריתו והתפלל דוד בעבור זה ונשמעה תפלתו וטעם ישבת לכסא לעשות משפט: גערת. בלא בית כרמות כריתה הכני נוער לכם את הזרע: אברת רשע. הוא לבן: לעולם ועד. מלה קרה לעולם ועד עולם ובעבור שהוא סוף הפסוק שב הפתח קמץ קטן ובעבור אות התנועה באות ע"ן שהוא הראשון כפתח הוו כמו הוציא לחם ויין: האויב. אמר בן לברט כי מצא חרבות בפתח בספר קדמון על כן פירש בו כמו חרבות צורים והנכון בעיני שהאית חטוף בקמץ. ואמר רבי משה היה ראוי להיות אבד זכרם המה אבד זכרם אתה וכמוהו יען אשר גבהת בקומה ויתן צמרתו ותתן צמרתו ולא דבר נכונה כי כח השם בפעלים כמו מפי עליון לא תצא והטעם יציאות הרעות והטובות והם הגזרות וככה הוא יען אשר גבהת בקומה ויתן גבהך ולפי דעתי כי האויב כמו הקהל חקה אחת לכם וכן הפי' ואתה האויב בעבור שתמו החרבות שהחרבת לנצח וערים נטשת אבד זכרם חשבת כי התלטו ושכחת כי השם לעולם ישב ויקח הדין ממך על כן אחריו ויי' לעולם ישב והנה הוא קשור עם אבד זכרם הערים הנה מחה השם את שמו ככתוב למעלה והוא הטעם שגמל לך כמעשיך: ויהי. לדך. שאין לו כח שהוא שפל על כן משגב. יבצרה כמשמעו בצר לדך ורבי אדונים פירש בו לשון יחיד מן דברי הבצרות ואין זה מטעם המזמור: ויבטחו

עלמות לבן יש פותרין ע"ל מו' לבן על מות בנו אבשלום ולא יתכן פתרונו מפני שאומרו לבן ולא אמ' הבן ואין לו במזמור עדו' וזכרון לאמץ זה הפתרון ויש פותרין עלמות לבן כבל ואף זה לא יתכן להפוך את השם ואין במזמור זכרונו וראיתי במסורת הגדולה שהיא תיבה אח' שהרי אין לה והוא ינהגנו עלמות פתרו מנחם ודונש מה שפתרו ואינו נראה בעיני וראיתי בפסיקת' שהעניין מדבר בעמלק ועשו גערת גוים שמם מחית. ואומר אני למנצח עלמות לבן שיר זה לעתיד לבא כשיתלבן ילדותן ושחרותן של ישראל ותגלה צדקתם ותקרב ישועת' שימחה עשו וזרעו עלמו' ילדו' לבן כמו ללבן. ומנחם פתר עלמו' לבן נגינו' ללמד וזה פתרונו למנצח עלמו' לבן למשורר נגינו' ללמד ויהי לבן כמו להבין ולבונן עלמות על שם כלי ששמו עלמות כמו שאמור בספר זה על עלמות שיר ודונש פתר לבן שם אדם שהיה שמו לבן שהיה נלחם בדוד בימי' ההם ומה שהוא אומ' גערת גוים אברת רשע הרשע הזה הוא לבן ההורג עם נקיים ואף על פי שאין אתה רואה במקו' אחר אדם שהיה שמו לבן רק במקום הזה כן אתה מוצא במלכים אחרים שאינן נכתבים במקרא רק פעם אחת: כל נפלאותיך. גאולה אחרונה ששקולה כנגד כל הנסים כמו שנאמר לא יאמר חי יי' אשר העלה וגו': משפטי ודיני. ש תיבות כפולות במקר' ואין חילוק ביניה' משפטי ודיני בשמים ערי ושהדי במרומים עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כמטיל ברזל: ישבת לכסא. כסא המשפט: גערת גוים. עמלק ראשית גוים: אברת רשע. עשו: שמם מחית כי מחה אמחה: האויב תמו. כי חרבות השואה לנצח הם עליו כחרב חדה ד"א חרבות לנצח אותו אויב שחרבות שלאתו היתה עליכו לנצח וזהו עשו שנאמר בו ועברתו שמרה נצח לא' חרבות לשון חורבן וכן פתרונו האויב תמו חרבים לנצח וכן נאמר בירמיה שממות עולם אתנך ועריך לא תשובנה וערים נתשת. כי תאמר אדום רששנו וגו' וכתוב ונבנה חרבות כה אמר יי' צבאות המה יבנו ואני אהרוס: אבד זכרם. אותה השעה ויי' לעולם ישב וגו' שם שלם וכסא שלם כמו שנא' כסאו אבל קודם שימחה כתוב כי יד על כס יה כס חסר ושם חלוק: והוא ישפוט תבל בצדק ולאומים במישרים. עד בא הקץ היה רגיל לשפוט ברחמים לפי מישרים המכוונין בהם דן אותם בלילה כשהם ישינים מן העבירות: ויהי יי' משגב לדך. אולאמנוסיה בלע"ז לשון דכא לעתיד כשיכונן למשפט כסאו יהי משגב לישראל שהם דכים: לעתות בצרה. עתים של צרה:

זמרו

רשי

זמרו ליי׳ יושב ציון · כשיחזיר ישיבתו לציון יאמרו לו כן : אותם זכר · את הדמים שנשפכו בישראל : חננני יי׳ · עתה בגולה : מרוממי · בגאולתך : טבעו גוים · זו היא התהלה אשר אספר : נודע יי׳ · כל זה מן התהלה נודעי׳ לבריות כי שליט הוא ומושל ונוקם לאויביו שהרי משפט עשה בהם שנתפשו בכלע : נוקש רשע · בכפל רשע : הגיון · כהגה זאת סלה : לשאולה · אמר ר׳ נחמיה כל תיבה הצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה הה״א בסופה כגון מצרימה מדברה התיבון ליה והכתי׳ ישובו רשעים לשאולה אמר רבי אבא בר זבדי למדריגה התחתונה של שאול ומהו ישובו לאח׳ שיצאו מגיהנם ויעמדו בדין ויתחייבו ישובו ל למדרגה תחתית של גיהנם : כי לא לנצח ישכח · ישראל האביון מלפקוד עליה׳ מה שנשעבדו בו : ותקות עניים לא תאבד לעד : קומה יי׳ · דוד מתפלל לפני הב״ה שיקום וימהר לעשות זאת : אל יעוז · עשו לאורך ימים בגדולתו : על פניך · בשביל הכעס שהכעיסוך במקדשך : מורה · מרות ושל׳ ד״א מורה לשון השלכ׳ לשון ירה בים וי״א נורה לשון תער : ידעו גוים · שהם אנוש ולא אלהות להיות גבורת׳ שולט׳ : תעלים לעתות בצרה · תעלים עיניך לעתי הצרה : ידלוק · ירדוף כמו כי דלקת אחרי : יתפשו במזמו׳ זו חשבו · נתפשים הם העניים במזמות שהרשעים חושבים עליהם : כי הלל רשע · מוסב על למה יי׳ תעמוד ברחוק כי עתה עשו הרשע מתהלל ש שמשיג כל תאות נפשו : ובוצע ברך נאץ יי׳ · והגזלן שבח את עצמו לאמ׳ נאץ יי׳ ושלום יהיה לו ברך כמו ברך לשון פעל ויודע שאילו היה שם דבר היה הטעם למעלה באות הראשונ׳ והיה נקוד פתח וזה נקוד קמץ וטעמו ל למטה ברי״ש ואל תתמה על ברך שלא אמר ברך שהרבה תיבות של רי״ש משמשות כך כגון אויב חרף יי׳ ולא כאמ׳ חרף כאץ כמו חרף וכן כל לשון ניאוץ כך פתר מנחם : רשע כגובה אפו · שהוא גבה רוח ומגביה חוקף פניו ואפיו בגבהותו : בל ידרוש · כל מזמותיו אומרות לו בל ידרוש הב״ה כל מה שאעשה כי אין משפט : אין אלהים · לית דין ולית דיין : יחילו · יצליחו דומ׳ לו על כן לא יחיל טובו ויש מפרשי׳ יחילו כמו יחולו על ראש יואב : מרום משפטיך מנגדו · מסולקים ומרוחקים משפטי יסורין ופורענות שלך מנגדו ש שאינם באים עליו · כל צורריו יפיח בהם · בהפחת רוח הוא מפיח בהם והם נופלים לפניו :

לדוד

אבן עזרא

ויבטחו בך · כאשר יראו שהיה השם משגב לדך אז יהיו לבטח : זמרו · בעבור שהזכיר כי גער בגוים ואבד הרשע שהשחית יודעי השם על כן יושב ציון כי אותם הם יודעי השם ודורשיו : חנני · כמנצח שלש והיא מלה זרה : ראה עניי · ככה עשה לי תמיד ובעבור היות שערי מות בתחתיות אמר כנגדו מרוממי : למען · בשערי בת ציון · כנגד שערימות : טבעו · זאת התהלה : בשחת · כמו בשחתם נתפש : ברשת זו · לפי דעתי כי זו כמו אלה וככה עם זו יצרתי לי זו ח חטאנו לו אלה אומרי׳ חטאנו והטעם ברשת אשר אלה טמנו ויש אומרי׳ כי זו כמו זאת : נודע · נוקש · פועל ושרשו עם נו״ן והנכון להיות הקמץ הקטן תחת פתח כי כל ה התנועות מתחלפות ולהיותו מגזרת תרגו׳ אין טעם לו והלא ת תמצאנו ויקשו מבקשי נפשי והנם שנים ש שרשים : הגיון · זה אספר באמת : ישובו · בעבור שהאדם נברא מאדמה : שכחי · תאר כי על משקלים שוני׳ ימצא כמו חפצי רעתי כי לא ימרת ע עבור עצמו ואחר עמו כמו יחי ראובן ואל י ימות ואל יהי מתיו מ מספר ולא למדתי ח חכמה והטעם תקות עניים לא תאבד לעד : קומה · טעם קומה להראו׳ גבורתו ועוזו : אנוש · שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ו והנכון המלך על כן אמר גוים הם עבדיו : שיתה · מורה · כתוב בה״א וטעמו באל״ף הפך קראן לי מרא : אנוש · מגזרת ואנוש הוא : סלה · באמת : למה ה׳ תעמוד ברחוק · אין ספק כי כבוד השם בכל מקום הוא רק כ כאשר לא יראה עוזו ידמה לאיש עומד מ מרחוק על כן לא יראה או הוא קרוב ויעלים עיניו לעתות שאנחנו בצרה : בגאות · בגאותו של רשע :

ידלק עני · כמו ירדף וטעם יתפשו הרשע שהוא הפקיד וחביריו עמו · כי · אמר רבי משה כי יתחת אשר והטעם אשר יהלל רשע בעבור השיגו תאות נפשו והבוצע אשר הוא מברך השם הוא מנאצו ויהי ברך כמו ברך כנות אלהים ומלך ברך אלהים ומות או פי׳ ברך דורון ומנחה והוא שם כמו והדבר אין בהם וכמוהו וברך ולא אשיבנה ואיננו נכון כי וברך פעל עבר וכאילו כתוב וברך ברכה ולא אשיבנה ולפי דעתי כי הלל רשע הנזכר למעלה רשע אחר אשר התאוה ויברך הבוצע אשר נאץ השם והנה ברך כמו הלל : רשע · סמך הגובה אל האף בעבור שאין בפניו גובה ממנו ואין ספק כי הגבהות בלב הוא רק דבר על הגלוי : בל ידרוש · בלתו ויחסר בית מתלת כל מזמותיו : יחילו · אמר רבי משה הכהן כי פי׳ דרכיו חפציו כמו לב אדם יחשב דרכו וטעם יחילו יבואו כמו יחולו על ראש יואב והטעם כי יבואו לו ויתכנו לו ברכיו כחפצו או יהיו דרכי אהים וטעם יחילו שהיה ראוי שיפחידוהו מגזרת חיל והנכון בעיני כי יחילו פועל יוצא מגזרת חיל כיולדה והפעול חסר כמו לא תרצח ודרכיו שב אל הרשע כי דרכיו יפחידו המשכיל בעבור שיצליחו ומלת מרום כמו אתה מרום לעולם יי׳ והוא השם והטעם אתה מרום שרו משפטיך מנגדו · וטעם יפיח בהם כמו אכפי לבון יפיחו קריה : אמר

מסורה

ויבטחו ב׳ וסימ׳ בך יודעי שמך · ויתן בפי שיר חדש : אותם ד׳ מלאים בכתו׳ וסימ׳ וישא ידו להם להפיל · ויתן אותם לרחמים · לעשות אותם ימי משתה ושמחה · כי דורש דמים אותם זכר · וכל עזרא דכו׳ כל כמ״א וסים ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם אתם : ענוים ה׳ דכתי׳ עניים וסימ׳ כי דורש דמים אותם זכר ·

תהלים

וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְהוָה׃ זַמְּרוּ לַיהוָה יֹשֵׁב צִיּוֹן הַגִּידוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו׃ כִּי־דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא־שָׁכַח צַעֲקַת עֲנִיִּים׃ חָנְנֵנִי יְהוָה רְאֵה עָנְיִי מִשֹּׂנְאָי מְרוֹמְמִי מִשַּׁעֲרֵי מָוֶת׃ לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל־תְּהִלָּתֶיךָ בְּשַׁעֲרֵי בַת־צִיּוֹן אָגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ׃ טָבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ בְּרֶשֶׁת־זוּ טָמָנוּ נִלְכְּדָה רַגְלָם׃ נוֹדַע יְהוָה מִשְׁפָּט עָשָׂה בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע הִגָּיוֹן סֶלָה׃ יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה כָּל־גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים׃ כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן תִּקְוַת עֲנִוִּים תֹּאבַד לָעַד׃ קוּמָה יְהוָה אַל־יָעֹז אֱנוֹשׁ יִשָּׁפְטוּ גוֹיִם עַל־פָּנֶיךָ׃ שִׁיתָה יְהוָה מוֹרָה לָהֶם יֵדְעוּ גוֹיִם אֱנוֹשׁ הֵמָּה סֶּלָה׃

לָמָה יְהוָה תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃ בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי יִתָּפְשׂוּ בִּמְזִמּוֹת זוּ חָשָׁבוּ׃ כִּי־הִלֵּל רָשָׁע עַל־תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ בֵּרֵךְ נִאֵץ יְהוָה׃ רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל־יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל־מְזִמּוֹתָיו׃ יָחִילוּ דְרָכָו בְּכָל־עֵת מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנֶּגְדּוֹ כָּל־צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם׃

תרגום

וְיִסְתַּכְּלוּן בְּסַבְרוּתָךְ יָדְעֵי שְׁמָךְ מְטוּל דְּלָא שְׁבַקְתָּא תָּבְעָיָיךְ יְיָ׃ שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ בְּצִיּוֹן תַּנִּיאוּ בְּעַמְמַיָּא עוֹבָדוֹי׃ מְטוּל דְּתָבַע דְּמַיָּא זַכָּאָה יַת צַדִּיקַיָּא דְּכִיר וְלָא שְׁלֵי קְבֵלַת עִינְוְתָנִין׃ חוּס עֲלַי יְיָ חֲמֵי סִיגוּפִי מִבַּעֲלֵי דְּבָבַי מְרוֹמֵם לִי מִמַּעֲלָנֵי מוֹתָא׃ מִן בִּגְלַל דְּאִשְׁתָּעֵי לְכוּלְהוֹן שְׁבָחָךְ בְּמַעֲלָנֵי תַרְעֵי כְּנִשְׁתַּת צִיּוֹן אֶדּוּץ בְּפוּרְקָנָךְ׃ טְבַעוּ עַמְמַיָּא בְּשׁוּחְתָּא דַּעֲבַדוּ בְּמִצַּרְתָּא דְּנַן כְּמַנוּ אִתְּחֲדַת רַגְלֵיהוֹן׃ גְּלֵי יְיָ דִּין דַּעֲבַד בְּעוֹבָדֵי אִידוֹי אִתְּקַל רַשִׁיעָא יְדוּנוּן צַדִּיקַיָּא לְעָלְמִין׃ יְתוּבוּן רַשִׁיעֵי לִשְׁיוֹל כּוּלְהוֹן עַמְמַיָּא דְּאַשְׁלִיו דַּחַלְתָּא דַּיְיָ׃ מְטוּל דְּלָא לְעַלְמַיָּא מִשְׁתְּלֵי חֲשׁוֹכָא סוֹבְרָא דְּעִינְוְתָנֵי לָא תְהוֹבֵד לְעָלְמָא׃ קוּם יְיָ לָא יִתְעַשַּׁן בַּר נָשָׁא רַשִׁיעָא יִתְדְּנוּן עַמְמַיָּא קֳדָמָךְ׃ שַׁוִּי יְיָ דַּחַלְתָּא לְהוֹן יִנְדְּעוּן עַמְמַיָּא דְּבַר נַשׁ הִינּוּן לְעָלְמִין׃

לְמָה יְיָ תְּקוּם בְּרָחִיק תִּטַּמַּר בְּמַדּוֹרֵי קַדִּישִׁין לְעִידָּנֵי עַקְתָּא׃ בְּגַסּוּת רַשִׁיעָא יִדְלַק עַנְיָא יִתְאַחֲדוּן בִּנְכִלוּתָא דְּנַן דִּי חֲשַׁבוּ לְמֶעְבַּד׃ מְטוּל דְּאִשְׁתַּבַּח רַשִׁיעָא עַל רְגוּג נַפְשֵׁיהּ דִּמְבָרֵךְ גַּבְרָא טְלוּמָא מְרַחֵק מֵימְרָא דַּיְיָ׃ רַשִׁיעָא בְּגַסּוּת רוּחֵיהּ לָא יִתְבַּע אֱלָהָא וְיֵימַר בְּלִבֵּיהּ דְּלָא גַּלְיָין קֳדָם יְיָ כּוּלְהוֹן מַחְשְׁבָתוֹי׃ מַצְלְחִין אוֹרְחָתֵיהּ בְּכָל עִידָּן רְחִיקִין דִּינָךְ מִן קֳבָלֵיהּ בְּכָל מְעִיקוֹי יִזְעוֹף בְּהוֹן׃

מסורה

קומה יי׳ אל נשא ידיך · אם ללצים הוא יליץ · בו לרעהו חוטא · טוב שפל רוח את וכ׳ חלוף כתיב ענוים וקרינן עניים וסימ׳ ובילי כליו רעים · כי לא לנצח ישכח אביון : טבעו ב׳ רפ׳ וסימ׳ טבעו גוים בשחת עשו · טבעו בארץ שעריה · הגיון ב׳ וסי׳ עלי הגיון בכנור · נודע יי׳ משפט עשה בפעל כפיו נקש : יעוז ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסי׳ קומה יי׳ אל יעוז אנוש · יעוז בגאותו · והפיל רבואות ולא יעוז · בתרא מ׳ל בקצת ספרי׳ בס״רה נמ״סר ג׳ חס׳ : י׳ ו״א כגובה ב׳ וסי׳ כגבה ארזים · כגבה אפו בל ידרש : דרכו ה׳ חס׳ י׳ בקריא׳ וסי׳ יחילו דרכו בכל עת · הן אלה משוש דרכו · לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלליו · ויהי דוד בכל דרכו משכיל · ולא הלכו בניו בדרכו :

אבן עזרא

אמר. אשר לא ברע. אשר לא אראה כמו ואל אראה ברעתי: אלה. ותוך. לאות על מחשב׳ רע בתוך לבו בסתר כדרך קדכם הוות והוא מראה שלום וטוב על כן אחריו במסתרים: ישב. כל אורב יושב במקום שאין שם ישוב וזה אורב בישוב: לחלכה. יש אומרים כי הכ״ף לנכח השם ויש להשיב עליהם על חסרון היו״ד כי בית וזית ולילה כאשר יסמכו לא יסור היו״ד והנה בחלכאים מחלוקת יש בין כתיב לקרי אם היא מלה אחת או שתים ופירוש כאים כמו נכאים על משקל רוים ורבים ומדקדק גדול אמר כי חלכאים מלה אחת והיא מהפעלים הרבעים ומלת לחלכה כמוה והה״א תחת אל״ף. ויאמר הגאון כי נון יצפנו נוסף וטעמו יצפו והעד עיניו כמו עיניו בגוים תצפנה והנכון בעיני שהוא יצפנו לצפונות והטעם כי עיניו יבקשו מקום צפון ונסתר: יארב. אמר ר׳ משה כי בסוכו כמו בסוכתו וככה אבל פנה כמו פנתה: לחטוף. כמו וחטפתם לכם: ידכה. ככה דרך האריה בהכשפו לטרוף שלא יהיה נודע אז ידלג על טרפו: בעצומיו. ידיו ורגליו שים להם כח עצום ונכון הוא כאשר מנאנו יגרס ישב גרס והוא מהבנין הכבד ומנאנו ככה מהקל לא גרמו לבקר הנה יהיה עצם והאחרון עצמו מהכבד גם יהיה מהקל והנה יהיה טעם בעצומיו השוברי העצמים וחלכאים פירשתיו: אמר. מודה הרשע שיש אל רק אין לו דיעה כדרך איכה ידע אל: בל ראה. הטעם כפול כמשפטו: קומה. כשאת היד להראות הכח: אל תשכח. כנגד שכח אל: על מה. לשון תימה כמו למה תראוכי און: ראיתה. בחכמתך כי אתה תביט בלי ספק העמל והכעס שיעשה הרשע כי בידך לתת לו גמול בכל עת שתרצה: עליך יעזוב חלכה. כמו לחלכה זה הכעם כי ראה שפעמים רבות עזרת היתום שאין לו עוזר ורבי יהודה בן בלעם אמר בעבור כי תביט העמל והכעס אתה נותן לו כל חפצו על כן יעזוב הדל לסמוך והנה סוף הפסוק יכזיבנו: שבור: תי״ו תדרוש לנכח השם לו היית כבן אדם שהוא דורש לא היית מוצא הרשע כי יאבד ויש אומרים כי התי״ו סימן הזרוע כי תבקש הזרוע להרע ולא תמצא על דרך תמצא ידך יי׳ אז יתברר כי השם הוא מלך לבדו והעד אבדו גוים מארצו: תאות. לבם שמעת לפני שידברו על דרך כי אין מלה בלשוני וכל תאות׳ שתכין לבם והטעם לעתרם ותי״ו תקשיב אזנך סימן לשון נקבה וזה הו׳ הטעם כפול: לשפוט. לקחת משפט יתום ודך ומלת ערץ אל תערצו כמו אל תיראו ועריץ כמו נורא והנה לערוץ אנוש לירא אנוש כי מצאנו מלת יראה במ״ם כמו יראו מיי׳ ובלא מ״ם כמו ייראוך עם שמש או תהיה מלת מן הארץ מוספת אחורנית כמו ארם פטדה וברקת. למנצח. איך תאמרו. טעם איך תאמרו לנכח שואלו הרשעים ולהם ידברו: הרכם. הר שלכם וצפור חסר כ״ף כמו ויקרא אריה על מצפה יי׳ כי הוא כאריה כי השם הוא הקורא והעד היות על מצפה בשלש נקודות כי הינכו סמוך כי הטעם תאמרו לנפשי נודי ותעמוך אל הר שלכו כי את כציפור והנה הקשת דרוכה כמו אפל׳: כי

במסתרים ג׳ דגשים וסי׳ אם יסתר איש במסתרים. במסתרים יהרג נקי. לירות במסתרים תם. וסי׳ בלשון תרגום גברא קטיל שלימא: נשא חד כן י״ב זוגין בקריא׳ כן ב״ב חד כתיב א׳ בסוף תיבותא וחד כתיב ה׳ וסי׳ נשא קומה יי׳ אל נשא ידיך. נכה רבים אומרים מי יראנו טוב. בכשא ובניהו שר הלוים. בכסה לא הנסו

אָמַר בְּלִבּוֹ בַּל־אֶמּוֹט לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר לֹא־בְרָע׃ אָלָה פִּיהוּ מָלֵא וּמִרְמוֹת וָתֹךְ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן׃ יֵשֵׁב בְּמַאְרַב חֲצֵרִים בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי עֵינָיו לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ׃ יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר כְּאַרְיֵה בְסֻכֹּה יֶאֱרֹב לַחֲטוֹף עָנִי יַחְטֹף עָנִי בְּמָשְׁכוֹ בְרִשְׁתּוֹ׃ וְדָכָה יָשֹׁחַ וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו חֵלְכָּאִים׃ אָמַר בְּלִבּוֹ שָׁכַח אֵל הִסְתִּיר פָּנָיו בַּל־רָאָה לָנֶצַח׃ קוּמָה יְהוָה אֵל נְשָׂא יָדֶךָ אַל־תִּשְׁכַּח עֲנָיִים׃ עַל־מֶה נִאֵץ רָשָׁע אֱלֹהִים אָמַר בְּלִבּוֹ לֹא תִדְרֹשׁ׃ רָאִתָה כִּי־אַתָּה עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט לָתֵת בְּיָדֶךָ עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלֶכָה יָתוֹם אַתָּה הָיִיתָ עוֹזֵר׃ שְׁבֹר זְרוֹעַ רָשָׁע וָרָע תִּדְרוֹשׁ־רִשְׁעוֹ בַל־תִּמְצָא׃ יְהוָה מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ׃ תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ יְהוָה תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ׃ לִשְׁפֹּט יָתוֹם וָדָךְ בַּל־יוֹסִיף עוֹד לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ מִן־הָאָרֶץ׃

יא

לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּיהוָה חָסִיתִי אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוּדוּ הַרְכֶם צִפּוֹר׃

יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לָא אָזוּעַ מִדָּר לְדָר מִלְמֶעְבַּד בִּישׁ׃ לְוָטִין פּוּמֵיהּ מְלֵי נִיכְלֵי וּרְמִיוּתָא תְּחוֹת לִישָׁנֵיהּ לֵיאוּת וּשְׁקָר׃ יָתִיב בִּכְמָנֵי דְדָרְתָא בְּטוּמְרַיָא יִקְטוֹל זַכָּאָה עֵינוֹי לְמִסְכֵּינַיָא יִטְשׁוּן׃ יִכְמוֹן בְּטוּמְרַיָא הֵיךְ אַרְיָא בְּמַטַלְלֵיהּ יִכְמוֹן לְמִיתְפַּס עַנְיָא יִתְפַּשׁ עַנְיָא בְּמִיגְרֵיהּ בִּמְצַדְתֵּיהּ׃ יִדְכַּדְךְ וְיִשּׁוּחַ וְיִפּוֹל בִּתְקוֹף כִּמְנוֹי עַנְיֵי׃ יֵימַר בְּלִבֵּיהּ אִתְנְשֵׁי אֱלָהָא טְמַר אַפּוֹי לָא חָמֵי לְעָלְמִין׃ קוּם יְיָ קַיֵּים שְׁבוּעַת יְדָךְ לָא תִנְשֵׁי עִינְוְתָנֵי׃ מְטוּל מָה רָחִיק רַשִׁיעָא אֱלָהָא יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לָא תִתְבְּעֵי׃ גְּלֵי קֳדָמָךְ מְטוּל דְאַנְתְּ לֵיאוּת וּרְגִיז עַל רַשִׁיעָא תִּסְעַר אִסְתַּכַּל לְמִשְׁלַם אַגְרָא טַב לְצַדִּיקַיָא בִּידָךְ עֲלָךְ יִסוֹבְרוּן עַנְיָיךְ יָתֵם אַנְתְּ הֲוֵית סָעִיד׃ תְּבַר אֶדְרָעֵהוֹן דְרַשִׁיעֵי וּבִישֵׁי יִתְבְּעוּן רִשְׁעַתְהוֹן לָא יִשְׁכְּחוּן׃ יְיָ מַלִיךְ לְעָלְמֵי עָלְמַיָא אֲבַדוּ עַמְמֵי מֵאַרְעֵיהּ׃ רְעוּתָא עִינְוְתָנֵי שְׁמִיעַ קֳדָמָךְ יְיָ תַּתְקִין לִבְּהוֹן תַּצְלֵי אוּדְנָךְ׃ לְמִידַן יָתֵם וְעַנְיָא לָא יוֹסִיף עוֹד תּוּב בְּנֵי נְשָׁא לְאִיתְבְּרָא מִן קֳדָם רַשִׁיעֵי אַרְעָא׃

תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּמֵימְרָא דַיְיָ סַבְרִית הֵכְדֵין אַתּוּן אָכְרִין לְנַפְשִׁי אִטַלְטְלֵי לְטוּרָא הֵיךְ צִפּוֹרָא׃

את יי׳ אלהיכם. סלא ויקומו עבדיו ויקשרו. סלה כל אבירי אדני בקרבי. רפא ויצעק משה אל יי׳ לאמר. רפה שבריה כי מטה. ירושא בן עשרים וחמש שנה דמלכים. ירושה בן עשרים וחמש שנה יותם דדברי הימים. הוא כי לשלג יאמר הוא ארץ. הוה יעבדוך עמים וישתחוו לך. חיזא בן שפעי בן אלון. וזיזה ויחי יחזה הראש. ושנא את בגדי כלאו דמלכים. ושנה את בגדי כלאו דירמיה. ופא ואמר עד פה תבא ולא תוסיף. ופה ויקומו האנשים וילכו ויצו. והרא ויער אלהי ישראל את רוח פול. והרה הנה יחבל און והרה עמל. והפלא יי׳ בין מקנה ישראל. והפלה יי׳ את מכותך ואת מכות זרעך. הכסא צרור הכסף לקח בידו. בכסה תקעו בחדש שופר בכסה. חרבונא ביום השביעי כטוב לב המלך. חרבונה ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים:

רשי

לדור ודור אשר לא ברע. לא תבא עלי רעה לדורותי: ותוך. לשון מחשבה רעה הלכה בתוכו תמיד: עיניו לחלכה יצפונו. עיניו של עשו לישראל שהם חילך יארבו. לחלכה עליך יעזוב חלכה שניהם במסורת לה מלין המשמשין במקום ך׳ כגון וכבה ובעמך תבונה תגבריה ככל אשר צויתי אתכה הנבות עמכה לימרכו המסורת שחלכה כמו חילך חיל שלך ומנחם פתר אותם לחלכה יצפונו וכן יעזוב חלכ׳ כמו ונפל בעצומיו חלכאים ענין נמוכים ונדודים וכה יסוד במלה: ידכה ישוח. כן דרך הארב שמרכה ומשפיל ומקטין עצמו כדי שלא יהא ניכר: ונפל בעצומיו חלכאים. חיל נשברים. ראיתי במסורת הגדולה חלכאים אחת מחמש עשר׳ תיבות הכתוב׳ תיבה אחת ונקראות שתי תיבות כגון בגד דו ותאמר לאה אשרת למו מלכם ואדכאו עמי רפ זה חלכאים חיל של נשברים כאים לשון ונכאה לבב למותת והה״נ הנון מן השרש יוכיח עליו למען הכאות לב צדיק למרכו הנו״ן של נכאה כנו״ן של נמבזה ונו״ן של נקלה וכן פתרונו ונפל בעצומיו של רשע זה ברמיזותיו ובקריצותיו לשון הניטו עצומותיו׳ עוצם עיניו חיל של נכאים דא״א בעצומיו על ידי גבוריו א״ר סימון אין הרשע הזה הזה מטול בקילירום שלו פירוש חיל אלא גבורים כמותו שנאמר ולגוברין גבריה חיל די בחיליה אמ׳ לכפתא לשדרך מישך ועבד נגו ומנחם פתר חלכאים כמו דל ו וחלך והכ׳ יסוד בתיבה. על מה כאץ רשע. להב״ה לפי שאומר בלבו לא תדרוש: ראיתה. מה שהוא עושה ואתה מחרים: כי אתה. כן דרכך שתביט עמל וכעס: לתת בידך. בכחך אתה נותן יד לרשעי׳ להצלית ברשעם: עליך יעזוב חלכה. ישראל עמך שהם חילך הם עוזבים עליך את המשא שתעשה דין ברשעים ומנחם פתר יעזוב לשון עזר׳ כמו עזוב תעזוב עמו ומנחם פתר חלכה לשון דל וחלך וך׳ יסוד ב בתיבה: יתום אתה היית עוזר. ביתים הראשונים: שבור זרוע. של עשו הרשע: ורע תדרוש רשעו בל תמצא. פושעי ישראל כשרואין את הרשעים מצליחין לבם נושאם להרשיע אבל משתשבור את זרוע הרשעים אם באת לדרוש רשעם של רשעי ישראל לא תמצאהו: יי׳ מלך עולם ועד. מאחר שאבדו גוים מארצו: לשפוט יתום. לעשות משפט של ישראל היתומים ודכים: בל יוסיף עוד. עשו: לערוץ אנוש. ללכת ולשבור את האנושים וחולים: איך תאמרו לנפשי נודי וגו׳. זהו דוגמת כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יי׳ שגרשוני מארץ לחוצה לארץ וכאן הוא אומר ביי׳ חסיתי שיחזירני להסתפח בנחלתו איך תאמרו אתם טודדי לנפשי נודי הרכם עוברי הר שלכם את הצפור הנודדת שכל אדם המיטלטל כמשל לצפור הנודדת מן קינה כדכתיב כצפור נודדת מן קינה כן איש נודד ממקומו שנדד קנך שטרדוך מכל ההר כצפור הנודדת. נודו כתיב שהוא כדרם אף בישראל שהאומות אומרים להם כן: כי

כי הנה הרשעים · דואג ודילטורי הדור המטילין איבה ביני ובין שאול : ידרכון · לשון דריכה נופל בקשת שכשהוא חזק צריך ליתן רגלו עליו כשרוצה לכנותו · קשת לשונם ידרכו קשתם שקר : כוננו חצם על יתר · הקשת קורדא דארק בלע"ז : לירות · אאנטיר בלע"ז : במסתר לישרי לב · דוד וכהני נוב : כי השתות יהרסון · על ידיכם נהרגו כהני יי' צדיקים שהם שתות של עולם : צדיק מה פעל : דוד שלא חטא מה פעל בכל זאת אתם תשאו עון ולא אני : יי' בהיכל קדשו · הרואה ובוחן מעשיכם ואף על פי שבשמים כסאו גבוה עיניו יחזו אתכם בארץ : יי' צדיק יבחן · ואם תפני שאני לוקה ונרדף על ידיכם אתם מתהללים לאמר אלהים עזבו לא כן הוא אך כך מדתו של הקב"ה ליסר ולנסות הצדיקים ולא את הרשעים ה הפשתני הזה כל זמן שיודע שפשתנו יפה הוא מקיש עליה ושאינה יפה הוא ממעט בכתישה לפי שמתנתקת : שנאה נפשו · ומגביע לו את גמול עונותיו לעולם ארוך ואז יתמטר עליהם בגיהנם : פחים · לשון פחמי' : זלעפות · לשון שריפה ומנחם פתר אותו לשון שער קטב וכן מפני זלעפות רעב זלעפה אחזתני כלומ' שערו שער : כי צדיק יי' צדקות אהב · וירחם על הצדיק ואוהב אותם שפנימו יחזו ישר : ישר יחזו פנימו · מוסב על צדיק יי' צדקו' אהב ואותם אשר ישר יחזו פנימו ורבותינו פתרו הרשעים ידרכון קשת על שבנא וסיעתו ופתרו לישרי לב על חזקיהו וסיעתו כי השתות יהרסון אם השתות נהרסו על ידם צדיקו של עולם מה פעל ואי' בדר התקרא' נופל על המדרש : על השמינית · כנור של שמונה נימין : גמר · כלה : פסו · פיילידי"ט בלע"ז כמו אפסו וכן פתר מנחם · כי פסו אמונים מבני אדם הכל משקרים בי ומרגלים את המקומות אשר אני מתחבא שם ומגידי' לשאול הלא דוד מסתתר עמנו : בלב ולב · בשני לבבות לי מראים שלום ויש שנאה טמונה בלבם : ללשוננו נגביר · בלשוננו נתגבר : משוד עניים · מחמת שוד עניים הנשדדים על ידכם כגון אני ואנשי וכהני נוב ומחמת אנקת אביוני' יאמר יי' עתה אקום לעזרתי : אשית בישע יפיח לו · אשיתם בישע ידבר עליהם יפיח לשון דבור הרבה יש בספר משלי ובחבקוק ויפיח לקץ ולא יכזב ומנח' פתר אותו לשון מוקש כמו הפח כשבר : אמרות יי' אמרות טהורות · הן שיש יכולת בידו לקיימם אבל אמרות בני אדם אינם אומרות שהם מתים ואין בידם לקיים · טהורות ברורות ומתקיימות כל מה שמבטיח עושה והרי הבטיחני ישועה ומלכות : כסף צרוף · הרי הן ככסף צרוף הגלוי לכל הארץ : בעליל · לשון גילוי הוא בלשון משנה בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל כו' ויש מפרשים בעליל לשון מעלה וכן פירושו כסף צרוף בעליל לארץ כלומר ככסף הצרוף במשובח שבעפר ובעליון שבו כי כורי המצרף עושה אדם מן העפר המשובח לא' בעליל כמו עלי בתוך הריפו' בעלי והוא שם כלי שכותשין בתוכו וכן בעליל הכור שמתיכין לתוכו הזהב והכסף וזה אינו נרא' לפי שאינו קורא עלי המכתש שכותשין לתוכו אלא יד המכתש שכותשין בו שקורין פילאון בלע"ז לא' בעליל לשון בעל יד כלומ' אדון הארץ וסבת המלה כנגד השם וגם תרגום יונתן הוא לשון אדנות ואמר כי אמרותינו כסף צרוף מאדון הארץ שהוא השם שהוא צרף וזקק אותם : תשמרם · לאותם עניים ואביונים הנרדפים מן הדור זו שהם דילטורין : מזוקק שבעתים · מדרש אגדה יש ומיוסב על הסדר רבי יהושע דסיכנין בשם ר' לוי תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעים לדרוש את התורה בארבעים ותשעה פנים לכל צד וזהו שבעתים והיה דוד מתפלל עליהם רבונו של עולם ראה כמה תורתך ואמרתך ברורה ומזוקקת שבעתי' בלבם אתה יי' תשמרם שמור אותה בלבם תצרנו מן הדור הזה שלא ילמדו דרכיהם להיות דלטורין מן הדור שהן דילטורין : סביב רשעים יתהלכון · לטמון מוקשים להכשילני : כרום זולות לבני אדם · מקצאתם שעינם רעה בגדולתי שלקחתי מאחרי הצאן למלך וזהו פתרון כרום זולות לבני אדם כשמתרוממים איש הזולל בעיני בני אדם וזהו דוגמת האמור במקום אחר אבן מאסו הבונים ומדרש אגדה פותרו על ישראל לעתיד לבא כשיתרוממו ומנחם פתר כרום זולות לבני אדם כראש הזולל לאכול בני אדם ויהי רום כמו ריש וראש וזולות כמו זולל וסובא וכן פתרונו סביב רשעים יתהלכון סביבות העניים הולכים הרשעים לבלעו חנם כרום זולות לבני אדם :

כי השתות · מבודות כמו והיו שתותיה מדוכאים ויש אומרים יסודות כמו וחשופי שת והעד יהרסון וזה רמז לעצות שהם כמו יסודות וטעם צדיק מה פעל כי זה פעל אלהים אל תתרעמו על הצדיק על כן אחריו יי' בהיכל קדשו הוא השמים : עיניו יחזו · כנגד לירות כמו אפל : יי' · טעם יבחן אם בא רע על הצדיק לענותו הוא ולנסותו ולהוכיחו כדרך כי את אשר יאהב יי' יוכיח רק הרשע לעולם ישנאנו : ימטר · דמה הרעה הבאה על הרשעים פתאום כמו הפחים וחברו ריקועי פחים והם כדמות אבנים שורפים שהם יורדים עם המטר : זלעפות · כמו זלעפה אחזתני כמו רעדה : כוסם · חלקם וכנה יי' מנת חלקי וכוסי והם מפעלי הכפל והעד תכוסו על השה : כי · אמר רבי משה פנימו תחת פניו וככה כי ישכון עלימו משכיל ויפת אמר כי הוא על דרך כאשר התעו אותי אלהים ולא דבר נכונה כי לא ימצא לשון רבים עם השם הנכבד רק על מת אלהים לסוד עמוק ולא מצאנו הפנים רואים רק העינים שהם בם ואין טענה מן פני יי' חלקם כי הוא כמו פני יי' בעושי רע והנכון כי יחזו שב למלת יבחנו בני אדם ואם הוא רחוק או יחזו החוזים כמו אשר ילדה אותה ללוי ומלת ישר תאר והטעם משפט ישר כמו ויושר משפטיך : למנצח · השמינית · נועם או פיוט או יתר : כי גמר חסיד · גמר פועל עומד או אם היה יוצא גמר חסיד לעשות חסד גם פסו נכרתו כמו פס ידא והאמונים תאר ואין ככה שומר אמונים כי הוא שם : שוא · חלקות · תואר והמתואר חסר והם אמרו' כמו וידבר אתם קשות : בלב ולב · כמי שיש לו שתי לבבות והלשון תלוי בשר האחד : יכרת · כנואה כדרך רפאני יי' וארפא או תפלה : מדברת גדולות · כמו ותאכלו בריאה : אסר · ללשוננו · בעבור לשוננו כמו פן יאמרו לי : משד כמ"ש מחתם אחיך יעקב' עתה אקום יאמר יי' · דרך נבואה : אשית בישע · כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי והטע' אשית ישע אשר יפיח לו ידבר כמו יפיח כזבים והוא דבק עם הפסוק הבא אחריו אמרות והטעם כי השם יושיע מיד זה המגביר' בלשונם ההונה בתורתו על כן אתה תשמר' ומלת בעליל כפול הלמ"ד כדרך סגריר והו' מגז' בעל הארץ שהוא אדוניה ויהיה ככסף צרוף כסף אדוני הארץ : שבעתים · פעמים רבות : אתה · יתכן להיות תשמרם על אמרות השם ותצרנו המפיח בהם וזו כמו אלה ופירושו כי בני דורו רעים על כן אחריו סביב והטעם שהם משוטטים בכל מקום להרע ופי' זולות קלון כמו יקר מזולל כי הייתי זוללה כל מכבדי' הזילוה והוא חסר הראוי כרום אנשי זולות כדרך וגבורתך במלחמה אל תהי מרי ואני תפלה ויש אומרים מן זולל וסובא והראשון נכון :

יב חלקות ג' וסימ' דברו לנו חלקות · שפת חלקות בלב ולב ידברו · יכרת יי' כל שפתי חלקות : עתה אקום ב' וסימ' אשית בישע יפיח לו · עתה ארוכם : אתה יי' ג' רפ' וסימ' אתה יי' תשמרם · אתה יי' לא תכלא רחמיך ממני · אתה יי' לעולם תשב : סביב ג' רפ' וסימ' בסוף יחזקאל :

כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל יֶתֶר לִירוֹת בְּמוֹ אֹפֶל לְיִשְׁרֵי לֵב: כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן צַדִּיק מַה פָּעָל: יְהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ עֵינָיו יֶחֱזוּ עַפְעַפָּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם: יְהוָה צַדִּיק יִבְחָן וְרָשָׁע וְאֹהֵב חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ: יַמְטֵר עַל רְשָׁעִים פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם: כִּי צַדִּיק יְהוָה צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנֵימוֹ:

יב לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד: הוֹשִׁיעָה יְהוָה כִּי גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: שָׁוְא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ: יַכְרֵת יְהוָה כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת: אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ: מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ: אִמֲרוֹת יְהוָה אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם: אַתָּה יְהוָה תִּשְׁמְרֵם תִּצְּרֶנּוּ מִן הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם: סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן כְּרֻם זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם:

אֲרוּם הָא רַשִׁיעֵי נַגְדִין קַשְׁתָּא מְתַקְנִין גִּירֵיהוֹן עַל נִימָא לְמִרְמֵי בְּקַבְלָא עִילוֹי תְּקִינֵי לִבָּא ׃ מְטוּל דְּאִין אֲשַׁיָּתָא יִתְרְעוּן זַכָּאָה מְטוּל עֲבַד טוּבָא ׃ יְיָ בְּהֵיכְלָא דְקוּדְשֵׁיהּ אֱלָהָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא כּוּרְסֵיהּ עֵינוֹי חָמְיָין טִימוֹרוֹי מְבַחֲנָן בְּנֵי נְשָׁא ׃ אֱלָהָא צַדִּיקָא בְּחִין וְרַשִׁיעַיָּא וְרַחֲמֵי חֲטוּפִין סַנְאַת נַפְשֵׁיהּ ׃ יְחִית מִטְרִין דְּפוּרְעָנוּ עַל רַשִׁיעֵי מַפְּחִין דְּאֶשָּׁתָא וּבְבוּרִיתָא וְזַעְפָּא עַלְעוֹלָא יְהַבַת כַּלִּידְהוֹן ׃ מְטוּל דְּצַדִּיקָא יְיָ צִדְקוּתָא רָחֵים תַּקְנַיָּא יֶחֱמוּנוּ סְבַר אַפּוֹי ׃

לְשַׁבָּחָא עַל כִּנּוֹרָא דִתְמַנְיָא נִימֵי תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִיד ׃ פְּרוֹק יְיָ מְטוּל דִּגְמִירוּ טַבְיָא סָפוּ אֲרוּם מְהֵימְנַיָּא מִן בְּנֵי נְשָׁא ׃ שִׁקְרָא מְמַלְּלִין אֱנָשׁ עִם חַבְרֵיהּ סִיפְוָתָא שְׁעִיעָן בְּלִבְבֵהוֹן מְמַלְּלִין וּבְלִבָּא שִׁקְרָא מְמַלְּלִין ׃ יְשֵׁיצֵי יְיָ מִן עָלְמָא כָּל סִיפְוָן שְׁעִיעָן לִישָׁנָא דְמַלְּלָא רַבְרְבָנוּתָא ׃ מָאן דְּכַפְרִין בְּעִיקָּרָא דְּאָמְרִין בְּלִישָׁנָנָא נִתְגַּבַּר סִיפְוָתָנָא עִימָּנָא מָאן רִבּוֹן דִּילָנָא ׃ מֵאוּנְסָא דְעַנְיֵי מִן צְוָוחַת חֲשִׁיכֵי הַשְׁתָּא אֲקוּם אֲמַר יְיָ אֲשַׁוֵּי פּוּרְקָן לְעַמִּי וּלְרַשִׁיעֵי אַסְהִיד בִּישׁוּתָא לְהוֹן ׃ מִילִין דַּיְיָ מִילַיָּא דַּכְיָין סִימָא סְנִינָא בְכוּרָא עַל אַרְעָא זְקִיק שִׁבְעָתֵי זִמְנִין ׃ אַנְתְּ יְיָ תִּינְטְרִינוּן לְצַדִּיקַיָּא תְּנַצְרִינוּן מִן דָּרָא בִּישָׁא הָדֵין לְעָלְמִין ׃ חֲזוֹר חֲזוֹר רַשִׁיעַיָּא מְהַלְּכִין כְּעַלּוּקָא דְּמַצְצָא דְּמֵיהוֹן דִּבְנֵי נְשָׁא ׃

למנצח : עד אנה. הטעם אם לא יהיה כמשפט אויביו ידמה לעיני בני אדם כי אלהיו שכחו או לא ידע אשר קרהו : עד אנה. אחשוב ואשית עצות בנפשי כל עת בעבור היגון שהוא בלבבי יומם בעבור שירום אויבי עלי : הביטה. כנגד תסתיר את פניך : פן אישן. שינת המות כי השמות בבנין הפעלים : פן יאמר. יכלתיו. יוסף פועל עומד על כן יכלתי לו כמו ויזעקוך ויזעקו אליך או לך : ואני. ואין לי חסד שאבטח בו כי אם בחסדך ולמען זה הבטחון יגל לבי :

עד אנה. ארבעה פעמים כנגד ארבעה מלכיות ובשביל כל ישראל כאמר : פן אישן המות. שהמיתה נקראת שינה וישנו שנת עולם : ונו'. שני מזמורים אמר דוד בספר זה בענין אחד הראשון על נבוכד נצר והשני על טיטוס הרשע זה נתנב' על נבוכד נצר שעתיד ליכנס להיכל ולהחריבו ואין אחד מכל חיילותיו מוחה בידו : אין אלהים. ואעלה על במותי עב : השחיתו התעיבו עלילם. אמר נבל בלבו

יג בלבבי ג' וסימ' והקימתי לי כהן נאמן. ככל אשר בלבבי עשית דיהוא. עד אנה אשית עצות : איבי. וסימ' ותשלחי את איבי. המצאתני איבי. עד אנה ירום איבי. פן יאמר איבי יכלתיו. כי לא יריע איבי. יהי כרשע איבי. אשר טפחתי ורביתי : יד ז' פסוקים אין אין כמצעות פסוק וסימ' נבסר בישעיה סימן מ'

יג למנצח מזמור לדוד : עד־אנה יהוה תשכחני נצח עד־אנה תסתיר את־פניך ממני : עד־אנה אשית עצות בנפשי יגון בלבבי יומם עד־אנה ירום איבי עלי : הביטה ענני יהוה אלהי האירה עיני פן־אישן המות : פן־יאמר איבי יכלתיו צרי יגילו כי אמוט : ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליהוה כי גמל עלי :

יד למנצח לדוד אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו התעיבו עלילה אין עשה־טוב : יהוה משמים השקיף על־בני־אדם לראות היש משכיל דרש את־אלהים : הכל סר יחדו נאלחו אין עשה־טוב אין גם־אחד : הלא ידעו כל־פעלי און אכלי עמי אכלו לחם יהוה לא קראו : שם פחדו פחד כי אלהים בדור צדיק : עצת־עני תבישו כי יהוה מחסהו : מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב יהוה שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל :

טו מזמור לדוד יהוה מי־יגור באהלך מי־ישכן בהר קדשך : הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו : לא־רגל על־לשנו לא־עשה לרעהו רעה וחרפה לא־נשא על־קרבו : נבזה בעיניו נמאס ואת־יראי יהוה יכבד נשבע להרע ולא ימר : כספו לא־נתן בנשך ושחד על־נקי לא לקח

לשבחא תושבחתא לדוד : עד אן יי תשליני לעלמין עד אן תטמור זיו אפך מיני : עד אן אשוי מילכא בנפשי דוונא בלבבי יממא עד אן יתרם בעיל דבבי עלוי : אסתכל וקבל צלותי יי אלהי אנהיר עיני באורייתך דילמא איחוב ואידמוך עם חייבי מותא : דילמא יימר יצרא בישא אשלטית מעיקי ירנון מטול אסטי מאורייתך : ואנא בטובך התרחצית ירנן לבבי בפורקנך אשבח קדם יי מטול דפריע עלי טבתא :

לשבחא ברוח נבואה על דוד אמ' שטיא בלבביה לית שולטנא דאלהא בארעא חבילו עובדהון רחקו טבתא ואשכחו עילא לית דעבד טב : יי משמיא אודיק על בני נשא למחמי אין אית משכיל תבע אולפן מן קדם יי : כולהון זרו לאחורא כחדא איתרשלו לית דעבד טב אפילו לית חד : הלא ידעו כל עבדי שקר סעודי עמי סערו לחמא שמא דיי לא בריכו : תמן דחלו דחלא מטול דמימרא דיי בדרא דצדיקי : מלכת עניא דמכוונין לכון תבהתון מטול דשוי ביי סבריה : מן ירחיש מציון פורקנא דישראל כד יתיב יי גלות עמיה ירנן יעקב יחדי ישראל :

תושבחתא לדוד יי מן חמי למידר במשכנך מן חמי למישרי בטור בית מקדשך : דמהליך בשלימתא ועבד צדקתא וממלל קושטא בלבביה : לא אכל קורצין בלישניה לא עבד לחבריה בישותא וכיסופא לא סובר על קריביה : דשט באנפוי בסיר וית דחליא דיי מוקיר דיומי לאבאשא לגרמיה ולא משלחף : סמיה לא יהב בחבוליא ושוחדא על זכאה לא קביל

ג' י'. ל' י'. ל'. נ' כתית. ל'. ל'. כ'. ה' כסו' אין אין חכעו' כבו'. ל'. ת'. ה' רף. ב' מל בסי'. ד' רף לא לא לא. נ' חס'. ב' ככף נמאס. ו' כתיו' ל' חס'

יוסף פועל עומד על כן יכלתי לו כמו ויזעקוך ויזעקו אליך או לך : ואני. ואין לי חסד שאבטח בו כי אם בחסדך ולמען זה הבטחון יגל לבי : למנצח. אמר נבל. הפך חכם בעבור שדמה שאין אלהים בעבור זה השחיתו דרכם והתעיבו מעלליהם כמו ובעלילותיך אשיחה אין עושה טובה : יי'. השקיף. בעבור היות כבודו במקום עליון והוא השמי' וזה דרך משל כי הו' יודע הכל ודרך כל : הכל סר. מהדרך הישר : יחדו נאלחו. כמו נשחתו : אין גם אחד. אפילו אחד כמו גם בשחוק יכאב לב גם לרעהו ישנא רש ואלה הרשעים שהם אומות העולם המונאים את ישראל והשר אכלי עמי : הלא ידעו. יתמה כלומר הלא ידעו אלה פעלי און בעוד שאכלו עמי כאילו אכלו לחם ולא אמרו כי השם נתן ל להם כח על דרך ידינו רמה וזה הוא יי' לא קראו : שם. במקום שאכלו שם עמי פחדו בצרה שבאה עליהם עד שידעו כי השם ב בעזרת דור צדיק כמו לעזרת יי' בגבורים : עצת עני. הוא ישראל וכל עצתו היא כי יו' מ מחסהו : מי. טעם מציון כמו מטה עזך ישלח יי' מציון ומציון יסעדך בעבור היות הכבוד עם הארון ב בימי דוד ויתכן ש שנטנו אכמים מיסר' או הוא לעתיד ויהיה הטעם מציון סוב ה הכבוד ומי יתן כדרך מי יתן כל עם יי' כ נביאים : מזמור. יי' מי יגור באהליך. ביתך וכמוהו אים ל לאהליך ישראל : בהר קדשך. הר המוריה או הר ציון קוד' שיודע כי הוא הר המוריה

מכל חיילותיו מוחה בידו : אין אלהים. ואעלה על במותי עב : השחיתו התעיבו עלילם. מעללים : הכל סר וגו'. אין אים בחיילותיו מוחה בידו : נאלחו. נהפכו לקלקול : הלא ידעו. אוכלי עמי. אשר נדמה להם כאוכלי לחם שטעמו טעם מאכל ערב : שם פחדו פחד. שנטלם גמולו לבלשצר בנו ל לפחור פחד כמו שנא' באדין זיוהי שנוהי ורעיונהי יבהלוניה וקטריה חרציה משתריין וארכובתיה דא לדא נקשן בפירושים אחרים מצאתי הלא ידעו הלא סופם ידעו מה שעלת בהם. אוכלי עמי זרעו של נבוכד נצר. אכלו לחם עמו משתה בלשצר מלכא עבד לחם רב. יי' לא קראו לא חשבוהו ולא זכרו נפלאותיו ונוראותיו ב במשתיהם ונשתמשו בכליו ורבותינו פירשו כל שאוכל גוזל את ישראל אוכל טועם טעם ערב במאכלו. אוכלי עמי נדמה להם כאוכלי לחם שטעמו טעם מאכל ערב : שם פחדו פחד שנטלם גמולו לבלשצר וכו' : כי אלהים בדור צדיק. בדורו של יכוניה שהיו צדיקים : עצת עני תבישו. אתם אומרי' שעצתם של ישרא' בושה על שהם בוטחי' ביי' : כי יי' מחסהו. אז יקרב היום שיתן מציון ישועת ישראל לעתיד ואז יגל יעקב ישמח ישראל : לא רגל על לשונו. כמו וירגל בעבדך אנקוי"ש בלעז. מזמור זה להודיע מדת חסידו' : ודובר אמת בלבבו. הטוב שהוא אומ' בלבבו הוא אמת ואינו אחד בפה ואחד בלב : וחרפה לא נשא. רפורט"א בלעז : על קרובו. אם עבר קרובו עבירה שים בה עונש ענשו במשפט ולא נשא עליו חרפתו שיהא פתחון פה למחרף לומר כך עבר פלוני קרובך וחפית עליו : נבזה בעיניו נמאס. מי שהוא נבזה ברשעו נמאס בעיניו של צדיק כגון חזקיהו שגירר עצמות אביו בבזיון : נשבע להרע. לעצמו : ולא ימיר. שבועתו קל וחומר שאינו ממירה בדבר שאינו ל לרעתו : ושוחד לא לקח על עני להרשיעו בדין להטות משפטו ועוד פירשוהו רבותינו לא לקח שוחד על נקי לנקותו בדינו קל וחומר שאינו לוקח שוחד להטות המשפט : לא

ובירמיה סוף סימן ח' : ישועת ה' פתחין בקריאה וסימ' התיצבו וראו את ישועת יי'. חשף יי' את זרוע קדשו לעיני. מי יתן מציון ישועת ישראל קדמאה. זכר חסדו ואמונתו לא לכם להלחם בזאת : טו' ודובר ה' חס' בקריאה וסימ' פועל צדקות ודבר מישרים. ודבר תמים יתעבו. ודבר אמת בלבבו. ודבר ישרים יאהב. ודבר שלום לכל זרעו : נמאס ב' קמץ וסי' כסף נמאס קראו. נבזה בעיניו נמאס : ימיר ד' ג' מל וא' חס' וסימ' לא יחליפנו ב' בו. חלק עמי ימיר. נשבע להרע. בתרא חס' :

בשכן הארון בציון בבית שהכין לו דוד ככתוב בדברי הימים : הולך. זותשובת מי יגור באהליך : תמים. תאר והמתואר חסר הולך בדרך תמים בעניניו ודבריו : ופועל צדק. עם חביריו : ודובר אמת בלבבו. והוא כל האדם : לא רגל על לשונו. כמו וירגל בעבדך והטעם לגלות המסתרים כדרך המרגלים : לא נשא. על דרך לא תשא שמע שוא ויש אומרים לא עשה דבר שיחרפו בו קרוביו : נבזה. קטור בעיניו גם נמאס והטעם כי עובר השם כל מצוה שאמר וכל טוב הוא בעיניו כנגד מה שהוא חייב לעשות לכבוד בוראו וככה משפט הצדיקים שיבקשו לעלות אל מעלת קדוש מתנו וככבד ואמר יכבד כנגד נבזה : נשבע להרע. נשבע כמו כמו לנפוס כי יבחים הבשר : כספו. אמר לא לקח כנגד לא נתן וזה הוא לשפוט דין על : עושה

לא ימוטו. והוא ראוי לגור באהליך. לא ימוט לעולם אם ימוט אין מיטתו מיטת לעולם אלא מתמוטט ועולה: מכתם לדוד. אמרו רבותינו לדוד שהיה מך ותם שהיתה מכתו תמה שנולד מהול ואין פשוטו המקרא נופלת על המדרש כאן יש מזמור שנאמר בו לדוד מכתם יש שם לפרש שיר זה לדוד שהיה מך ותם אבל כאן שנאמר מכתם לדוד אין לפרשו כן ואומר אני שהוא אחד מן שמות מיני נעימות הזמר וחלוק בנעימות השיר ד"א מכתם לדוד לשון עטרה כמו כתם שמשמע דבר זה היה רגיל לומר דוד שמרני אל כי חסיתי בך והיה לו כעטרת שנאמר יי' כצנה רצון תעטרנו: אמרת ליי' אדני אתה וגו'. לכנסת ישראל אמר דוד יש עליך לומר ליי' אדון אתה ויודך על הטובה לכל הבא עלי ד"א אמרת ליי' אדני אתה לנפשו היה אומ' וכן מכינו רוגמתו ותכל דוד ופתרונו ותכל נפש דוד אף כאן אמרת נפשי ליי' את נפשי יש עליך לומר כן להקדוש ברוך הוא: טובתי בל עליך. טובות שאתה עושה לי לא עליך הם לגמלני כי לא בצדקתי אתה מטיב לי: לקדושים אשר בארץ המה. בשביל הקדושים אשר המה קבורי בארץ אשר התהלכו לפניך באמת: ואדירי כל חפצי בם. הם האדירים אשר כל חפצי וכל צרכי נעשים בשבילם: ירבו עצבותם וגו'. כל זה אמרו ליי' ירבו עצבותם של כופרים בך המהירי' ואחרי' לעבוד' אל אחר לא" מהרו לשון מוהר דואיר"ש בלע"ז: בל אסיך נסכיהם מדם. אני לא אהיה כמותם לזרוק דם לעבוד' זרה ולא אשא שם עבוד' זרה על שפתי: יי' מנת חלקי וכוסי. כל טובתי הימנו לשון אחר וכוסי ותשבוני כמו תכוסו על השה וכן חברו מנח' י אתה תומיך גורלי. אתה הוא אשר הניחות' ידי על החלק הטוב שנאמ' החיים והמות נתתי לפניך ובחרת בחיים כאד' המניח את ידו על חלק הטוב ואומר את זה בחר לך תומיך הנפלת ידי על הגורל לשון ימך המקרה יפל כך הוא נדרש בסיפרי וגם יש לפותרו לשון תמיכה למדרש האגדה כמו ויתמוך יד אביו וגו': חבלים נפלו לי בנעימים. כשנפל לי הגורל

עשה אלה. כולל מצות עשה ומצות לא תעשה כמו לעשות את יום השבת כי הטעם כדרך תיקון כמו וימהר לעשות אותו: מכתם. מזמור נכבד כמו כתם פז או כטעם פיוט שתחלתו מכתם: שמרני אל וטעם שמרני כי חסיתי בך שמרני כי אתה יי' והטעם גבור שתוכל להושיעני: אמרת. אומר לנפשו כבר הודית כי השם הוא אדוניך ואת חייבת לעובדו ואם לא ייטב לך על דרך אל תהיו כעבדים ויאמר רבי שלמה הספרדי בתפילותיו הנה לך לא לי עמדי לפניך ולשם כבודך לא לשכר פעולתי. אמר רבי משה טובתי איננו חיוב עליך כי איננו ראוי לכך כמו הקדושי' אשר בארץ המה ולפי דעתי שהוא מבקש רחמים מהשם שייטיב לקדושים אשר בארץ המה והוצרך לומר אשר בארץ כי הקדושי' הם המלאכי' כמו וכל קדושים עמך והרבה עבנון לאמר לא יעבדוך רק יעבדו אחרים על כן ירבו עצבותם לקדושים והנה טובתי בל עליך רק תן הטוב לקדושים ואדירי ארץ אשר כל חפצי בם ופירושו כל רצוני להיות כמותם והמפרש לקדושים על האבות איננו מטעם המזמור: ירבו עצבות אחר מהרו. אשר אח' מהרו והוא מגזר' מהר ימהרנה אשר יתקשרו אל עם אחר רק אני לא אסיך נסכיה' שהם מעורבים בדם זבחיהם ואפילו שמותם לא אזכירם בפי: יי'. וכוסי. כמו חלקי מגזרת תכוסו על השה וכמוהו לפיל מכת כוסם ולהיותו משקה כמו כוסי רויה איננו נכון ומלת תומיך כמו ותומך שבט כי מוצא רוח כמו מוצי' ולהיותו

ל' אמרת ז' וסי' ואת אלית וגם אמרת באזני. אין רואני. ברב דרכך יגעת. דברתי אליך בשלותיך. צור את אמרת אני כלילת יופי. ועם האמהות אשר דשמואל. אמרת ליי' אדני אתה: שמח ג' וסימ' לכן שמח לבי ויגל כבודי. וגם דויד המלך שמח שמחה. שמח מצרים בצאתם: ויגל ב' בתרי לישני

עשה אלה לא ימוט לעולם:

טז מכתם לדוד שמרני אל כי חסיתי בך: אמרת ליהוה אדני אתה טובתי בל עליך: לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם: ירבו עצבותם אחר מהרו בל אסיך נסכיהם מדם ובל אשא את שמותם על שפתי: יהוה מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי: חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי: אברך את יהוה אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי: שויתי יהוה לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט: לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח: כי לא תעזב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת: תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך נעמות בימינך נצח:

יז תפלה לדוד שמעה יהוה צדק הקשיבה רנתי האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה: מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים:

דעבד אילין לא יזנח לעלמא: גליפא תריצא לדוד נטר יתי אלהא מטול דסברית במימרך: מלילת אנת נפשי קדם יי אלהי אנת ברם טיבותי לא מיתיהיבא בר מינך: לקדישיא די בארעא הינון הודעו כח גבורתי מן שירויא וגוותנין בעובדיהון טביא כל רעותי טבא בהון: מסגן צלמניהון מן בתר כן מוחן לקרבא קורבניהון לא אקביל ברעוא נסוכיהון ודם קורבניהון ולא אדכר שומהון על סיפוותי: יי מוהבית כלידי וחולקי אנת תסובר עדבי: עדבין נפלו לי בבסימתא אוף אחסנת שפירא עלי: אבריך ית יי דמלכינני אוף בליליא דדאן לי כולייתי: שויתי יי לקובלי תדיר מטול דשכינתיה שריא עלי לא אזוע: בגין הדא חדא לבי ורנין איקרי אוף בסרי ישרי לרוחצן: מטול דלא תשבוק נפשי לשיול לא תמסור זכאך למחמי בשחיותא: תהודע לי אורחא דחיי סובעא דחדוותא קדם אפך בסמתא בימינך לעלמין: צלותא לדוד קביל יי פגיעתי בצדקא אצית שבוחי צלתי אורנך לצלותי בדלא סיפוותיה ניכלא: מן קדמך דיני יפוק עינך תהויין חמין תריצותא:

וסימ' ויגש יעקב ויגל את האבן. לכן שמח לבי ויגל כבודי: ת' תפלה לדוד ב' וסימ' שמעה יי' צדק. הטה יי' אזנך ענני: משפטי ין בקריא' וסימ' למה תאמר יעקב ותדבר ישראל. קרוב מצדיקי מי יריב אתי נעמדה יחד. ואני אמרתי לריק יגעתי. הקשיבו אלי עמי ולאמי. ונתתי את כבודי בגוים. זעף יי' אשא כי חטאתי. לכן חכו לי נאם יי' כי. העירה והקיצה למשפטי. מלפניך משפטי יצא. כי עשית משפטי ודיני. ראיתה יי' עותתי. חי אל הסיר משפטי. צדק לבשתי וילבשני. כי אמר איוב צדקתי. האף תפר משפטי. על משפטי אכזב:

להיות בחלקך חבל נעים הוא זה אף עלי שפרה נחלה כזו: אברך את יי'. עד כאן ניבא דוד על כנסת ישראל שתאמר כן ועכשו אומר ואני גם אני אברך את יי' אשר יעצני לבחור בחיים וללכת בדרכיו: אף לילות יסרוני כליותי. ליראה אותו ולאהבה ורבותינו פירשוהו על אברהם אבינו שלמד תורה מאיליו עד שלא נתנה תורה אף אני צריכין ליסב המקראות על סדרן: שויתי יי' לנגדי תמיד. בכל מעשי שמתי מוראו לנגד עיני ולמה כי מימיני הוא תמיד לעזרני לבל אמוט ד"א שויתי יי' לנגדי תמיד ספר תורה היה עמו לקרות בו כל ימי חייו וזהו שאמר מימיני בל אמוט על שם התורה שניתנה בימין שאני עוסק בה ולפיכך בל אמוט: לכן שמח לבי וגו'. לפי שאני בטוח כי לא תעזוב נפשי לשאול שהרי בעון עבירה גדולה שהיתה בידי בשרתני גם יי' העביר חטאתך קל' ואומר שמעתה לא תעזבני לסור ממך: תודיעני אורח חיים. לשון עתיד הוא ואינו לשון תפילה: שובע שמחות. שמחה שאין לה קץ ותכלה היא השמחה של עתיד: את פניך. שמחות אשר לפניך בכת הקרובה לך: מלפניך משפטי יצא. עבירות שבידי שאני ראוי להשפט עליהם ביסורין יצאו מלפניך ולא יבאו לפניך בדין. עיניך תחזינה מישרים. אם יש בידי זכיות בהן תחזינה מישרים עיניך: בחנת

כמשקל מושיב רחוק מאד: חבלים. לשון חלקים כמו יוסף חבלים ובנעימים תאר כמו הנאהבים והנעימים ותחסר מקומות והוא דרך משל אמר רבי משה כי אף נחלת כמו נחלתי ועוד אפרש דעתי במלת עזי וזמרת יה והנכון בעיני שהוא כמוך אל השם כדרך במזרקי יין: אברך. זאת העצה היתה ממנו תחלה כי הוא המלמד אדם דעת וטעם בלילות בהתבודדו מעסקי העולם וכליותי רמז לכוחי התולדת שהם בסתר כמו הכליות וטעם יסרוני שחשב בלבו כל היקור' להולכים מן העולם הזה על כן נוסר: שויתי. העצה והמוסר הביאוהו לשום השם לנגדו יומם ולילה והנה נשמתו דבוקה בבוראה טרם הפרדה מעל גויתה ובעבור ששויתי השם לנגדי מימיני לא אמוט שיסור מהדרך הישרה: לכן. לבי. הוא שכל הדעת: וכבודי. הנשמה: אף בשרי. הגוף והטעם כי אחר שהוא דבק בכח עליון תעלות נפשו וכח הדבקו בו ישמרנו מתחלואים בהשתנות העתים על כן ישכון גופו בעולם הזה לבטח: כי. הזכיר סבת גילת הנשמה כי לא תמות ותאבד: תודיעני. כי במות הגוף אז תודיעני דרך החיים והטעם הדרך שאעלה בה אל השמים להיותי עם מלאכי עליון וטעם שובע שמחות את פניך שיהנה מזיו שכינתך וטעם תודיעני כי אז תאמץ הנשמה מעסקי העולם ותראה עין בעין האמת וטעם נעימות בימינך שתתענג על השם וטעם בימינך כנותן מתנות נעימו לאוהבו בימינו וטעם לבבך שלא תפסקנה מתנותיו והנה שכר הצדיק מפורש במזמור זה: תפלה. שמעה יי' צדק. שמעה כי צדק לדבר כי הפוה לא ישמע אלי רנתי. בקול גדול כמו ותעבר הרנה ותפלתי בלחש: מלפניך. יצא דיני מלפניך שתענישנו אם עיניך לא תחזינה מישרים: בחנת

בחנת לבי. אתה ידע כל מחשבותי וטעם בלילה בהתבודדו מבני אדם: בל תמצא. פסול או מום: בל יעבור פי. כמו ומים לא יעברו פיו והנה מחשבתו כדברי פיו ואיננה להפך: לפעולת. מרוב אהבתי שיעבדוך הכל וזה טעם לפעולת אדם שיפעלו בני אדם מה שציויתם: שמרתי ארחות פריץ. והטעם שמתי שומרים על אורחותיו עד שלא יעברו על דבר שפתיך בעבור היותו פריץ: תמוך אשורי. רק אני לעולם תעכו אשורי במעגלותיך: אני. טעם אל כי אם לו כח הפלה חסדיך. כאשר והפרש כמו אשר יפלה יי׳ ובמימיך דבק עם חוסים כי לא מצאנו זאת הגזרה בלא בית ויש אומרים כי הוא כמוך אל מלת מושיע: תמכני זו. כמו אלה: שדוני. כמו שסבבוני: בנפש. בתאות נפש יקיפו עליו חלבמו. חסר בית בחלבמו סגרו פימו אשר דברו בגאות או חלבמו סגור ב בקרבם ובפימו מדבר גאות והראשון נכון בעיני כי הוא כדרך כי כסה פניו בחלבו: אשורנו. תחסר מלת עם או לפאת וככה הטעם שסבבוני לפאת אשורנו ועיניהם ישיתו אולי יכנו אשורנו ב בארץ כמו אם תטה אשורי מני הדרך דמינו. דמיון כל אחד מהסובבים: קומה. להראות הכח: קדמה פניו. כבואו לטרוף אותי: מרשע שהוא חרבך: ממתים דבק עם הפסוק של מעלה והטעם פלטני ממתים ידך שהם ת מכתך בעבור היותה ביד כמו הנה יד יי׳ הויה: ממתים מחלד שכל חפצם להיותם מבני זה העולם כי חלד איננו דבר עומד והעד וחלדי כאין כ נגדך כל יושבי חלד וכל שאתם שיהיו שנים רבות וכל טוב צפון שים לך שתמלא בטנם בעולם הזה ויתענגו בו הם וישמחו וישבעו בניהם ויניחו המותר לעוללי הבנים: אני. אין לי חפץ רק לחזות פניך כי צדק שמרתי היא סבה להתענגי בראותי פניך והטע׳ להכיר מעשה השם כי הם כולם כללי׳ ובחכמה עשוים ולנצח עומדים ואני שבע מתענוג תמונתך לא כאשר תמלא בטנם וזה איננו בחלום רק בהקיץ וזאת המחזה איננה במראה העין רק במראה שקול הדעת שהם מראות אהים באמת ואלה הדברים לא יבינם רק מי שלמד חכמת הנפש: למנצח. טעם לעבד יי׳ כי הוא שמר דרכיו כמו שמרתי דרכי יי׳ ינמלני יי׳ כצדקי וזאת השירה חברה בהשבע אנשיו שלא יבוא עמהם עוד למלחמה והזכיר עם אויביו שאול: ויאמר. מלת רחמים בכל המקרא מהבניין הכבד וארחמך מבניין הקל ואיננו פועל יוצא על דרך בני יראוני יגאו ממני חזקתני חזקת ממני וזה אבקש רחמים ממך ויש אומרים כמו תרגום אהבך: יי׳ סלעי. דרך משל כאדם שהוא במקו׳ גבוה ולא יפחד מהשפל ממנו: מהלל אקרא יי׳. שקראי אליו בתהלות מיד אושע: השפוני

בחנת לבו וגו׳. ידעתי כי יום עבירה בידי ואם משפט שוכשי יבא לפניך לא אצרך ברין אשר כבר בחנת לבי. ופקדת לילה לעת הערב כשון בת שבע שנאמ׳ ויהי לעת הערב ויקם דוד וגו׳: צרפתני. נסיתני: בל תמצא. לא מצאת בי חפצך: זמותי בל יעבר פי. אם תעלה עוד במחשבתי ליבחן לפניך בל יעבר פי לומר עוד בחנני ונסני כמו שאמרתי כבר כמו שנ׳ בחנני יי׳ ונסני שאמר דוד לפני הקב״ה מפני מה אומרי׳ אלהי אברהם ואין אומ׳ אלהי דוד אמ׳ לו אני בחנתיו בעשר נסיונות ונמצא שלם אמר בחנני ונסני כדאיתא במסכת שבת: לפעולת אדם בדבר שפתיך וגו׳ תמוך אשורי וגו׳. מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי לפעול אני שמרתי בשביל דבר שפתיך א אורחות פריץ לבטות מהם שלא אלך בהם אך לתמוך אשורי תמיד במעגלותיך ולא במוטו מהם פעמי. פי׳ אחר לפעלת אדם בדבר שפתיך וגו׳ לפי שברי׳ אדם להסתר בפעולותיו לפי יסרת דבר שפתיך אשר אמרת לא תנאף אני שמרתי אורחו׳ פריץ אע״פ שעשיתי שלא כראוי בטובתך תמוך אשורי וגו׳ מאז והלאה לכל פעולת אדם שבאתי וכו׳ את המישרים תחזינה עיניך והמשפט מלפניך יצא: כי תענני אל. כי בטוח אני שתענני: הפלא חסדיך. דשיברא״ה בלע״ז כמו ונפליתו אני ועמך: מושיע בימינך את החוסים בך מתקוממי׳ עליהם הפלא חסדיך מושיע חוסים הרי זה מקרא מסורס הפלא חסדך בימינך את החוסים וגו׳: כאישון. הוא השחור שבעין שהמאור תלוי בו ועל שם ש שחרוריתו הוא קרוי אישון לשון חשך והקב״ה הכין לו שומר את ריסי העין המכסין אותו תמיד: זו שדוני. בשביל זאת שסודדים אותי אויבי: אשר בנפש יקיפו עלי. ליטול נפשי: חלבמו סגרו. בחלבם ובשמנם סגרו לבם ועיניהם מהביט א פעליך ליראה מפניך: אשורנו עתה סבבונו. את עקבנו עתה סבבונו האויבים ועיניה׳ ישיתו לנטו׳ בארץ לפשוט בארץ ונראה לי שנתפלל דוד תפילה זו לאחר שבא לידו מעשה של אוריה ויואב וישרא׳ היו בארץ בני עמון צרים על רבה ויירא דוד שלא יכשלו שם בשביל עבירה שבידו וישמעו פלשתים ומואב ואדום וכל שכיני א׳ הרעים ה המצפי׳ ליום אידם ויבאו עליהם: יכסוף. יחמוד כמו כי נכסוף נכספת: קדמה פניו. של אויב: הכריעהו. קפח את רגליו ויכרע ויפול: פלטה נפשי. מכל רשע שהוא חרבך שאתה משליטו ליפרע מן המחוייבי׳ לך: ממתי ידך. מן המתי׳ בידך על מטתם אני בוחר להיות: ממתי׳ מחלד. מאותם שמתי׳ בזקנה משהפלו חלודה רדויילא בלע״ז ומן הצדיקים אשר חלקם בחיים: וצפונך תמלא בטנם. ומאותם אשר תמלא מעיהם מטובך אשר צפנת ליראיך: יתרם. כנסיהם אשר ים יירו במותם. ואני בצדקתך אחזה פניך לעתיד. או בצדק אחזה פניך משפטי הוצא מלפניך והצדקות שבידי אחוו ובהם אחזה פניך: אשבעה בהקיץ תמונתך. אשבעה מראיית תמונתך בהקיץ המתים משנתם לא אשבעה מראות פניך בהקיץ המתים משנתם שהם בדמות תמונתך שכן נאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם: ביום הציל יי׳ אותו וגו׳. כשהזקין וכבר עברו עליו כל צרותיו ונצול מהם: ומכף שאול. והלא שאול בכלל היה אלא לפי שהיה קשה עליו ורודפו יותר מכלם כיוצא בדבר אתה אומר וראו את הארץ ואת יריחו: ארחמך. אאהבך כדמתרג׳ ואהבת לרעך ותרחם: סלעי. שעזרתני בסלע המחלקות כשהייתי מבותכם בין שאול ואנשיו להתפס כמו שנ׳ ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד וגו׳: ומצודתי. לשון מבצר: צורי. לשון סלע: אחסה. אברי״ייר בלע״ז אחסה בו אתכסה בצלו בענין שנאמר מבלי מחסה חבקו צור שהסלעים כסוי ומגן להולכי דרכים מן הרוחות ומזרם גשמים: מהולל אקרא יי׳. בהלולים אקראהו ואתפלל לפניו תמיד כלומר אף לפני התשועה אני מהללו לפי שבטוח אני שאושע מאויבי: השפוני

כאישון ג׳ וב״ל וסימ׳ יצרנהו כאישון עינו. שמרני כאישון בת עין. ותורתי כאישון עיניך: במסתרים ג׳ רפ״ין וסימ׳ נמסר בירמיה סימן י״ג: והניחו ב׳ וסימ׳ והניחו אותם בלשכת. והניחו יתרם לעולליהם:

בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמתי בל יעבר פי: לפעלות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ: תמך אשרי במעגלותיך בל נמוטו פעמי: אני קראתיך כי תענני אל הט אזנך לי שמע אמרתי: הפלה חסדיך מושיע חוסים ממתקוממים בימינך: שמרני כאישון בת עין בצל כנפיך תסתירני: מפני רשעים זו שדוני איבי בנפש יקיפו עלי: חלבמו סגרו פימו דברו בגאות: אשרנו עתה סבבוני עיניהם ישיתו לנטות בארץ: דמינו כאריה יכסוף לטרף וככפיר ישב במסתרים: קומה יהוה קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך: ממתים ידך יהוה ממתים מחלד חלקם בחיים וצפינך תמלא בטנם ישבעו בנים והניחו יתרם לעולליהם: אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך:

יח

למנצח לעבד יהוה לדוד אשר דבר ליהוה את דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אותו מכף כל איביו ומיד שאול: ויאמר ארחמך יהוה חזקי: יהוה סלעי ומצודתי ומפלטי אלי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי: מהלל אקרא יהוה ומן איבי אושע:

בחנתא לבבי אסערתא עלי בליליא סננתא לי לא אשכחתא שחיתא חשבית בישותא לא עברת פומי: ברם אכסנתא על עובדיהון לבני נשא במימר פומך סיפוותך אנא נטרית ארחות חציפא: סעיד איסתוורי בהליכתך דלא יזועון רגלי: אנא קרית יתך מטול דקביל צלותי אלהא צלי אודנך קביל צלותי: פריש טבוותך פריקהון דסוברי מן מאן דקיימין עליהון באידא דימינך: נטר יתי כגילגול די במציעות עינא בכלא שכינתך תטמור יתי: מן קדם רשיעיא אילין דמחבלין יתי בעלי דבבי ברעות נפשהון מחזרן עלי: עתרהון סגא שומניהון כסאו פומהון מלילו ברברבותא: אסתוורנא השתא חזרו לנא עיניהון משוון למפשט בארעא: דמותיה היך אריא דמרגג לכתבר וכשחלא דיתיב בטוכריא: קום יי אקדם אפוי חסטיה פצא נפשי מן רשיעא דאתחייב קטול בסייפך: וצדיקיא דמסרין נפשיהון מטולתך יי למיתותא בארעא חולקהון בחיי עלמא וטשיותך טביא יתמליין כריכהון יסבעון בנין וישבקון שיוריהון לטליהון: אנא בקושטא אחמי סבר אפך אשבע בעידן דאתער מן איקר פרצופך:

לשבחא על נסיא דאיתרחישו לעבדא דיי לדוד דשבח בנבואה קדם יי ית פתגמי שירתא הדא על כל יומיא דשזביה יי מן ידא דכל בעלי דבבוי ומחרבא דשאול: ואמר אחבבינך יי תוקפי: יי תוקפי ורוחצני ומשיזיב יתי אלהא דאתרעי ביה קרבני לדחלתיה תריסין מן קדמוי מתיהב לי תקוף ופורקן על בעלי דבבי רוחצני: אמר דוד בתושבחתא אנא מצלי קדם יי ומן בעלי דבבי פריק יתי:

יח למנצח לעבד יי׳ לדוד ב׳ וסימ׳ את דברי השירה. נאם פשע: מהלל ג׳ וחס׳ וסימ׳ מהלל אקרא יי׳ דשמואל. וחברו דתהלות. מהלל שם יי׳ דהלל:

אפפוני חבלי מות. כמו צירים וחבלים ועל כן הוא בפלס נקודות להפרים בינו ובין חבלי מכסה: ונחלי׳ דמה האויב למים כמלך אשור את מי הנהר אזי המים שטפונו אמר ר׳ יהודה הלוי מ״כ כי בליעל דרך תפלה אל יעלה והוא האויב וחבלי דרך משל לחבלות המות: בצר לי. מהיכלו. השמים שכל גזירותיו כתובות וחתומות שם ותגעש. הזכיר הארץ וההרים בעבור היותם עומדים ואין להם תנועה וזה משל שיתגעשו כל שוכני דור מפני חרון השם ואילו היו חזקים כהרים: עלה. כמו ותעלה חרונך וככה והיתה לשרפה מאכלת אש והטעם המות: ויט. הטעם שתרד הגזירה על האויבים מן השמי׳ מאת השם הנכבד: וירכב. דרך משל והטעם רדת הגזירה במהירות בלי התמהמה ועיכוב: ישת. במאון גליהם יתגעשו מימיו וירבה האיד העולה על כן יולד שם חשך וזה ם הוא חשכת מים עבי האד כאשר יהיה עב והוא הענן והטעם רדת הגזרו ואין אדם רואה אותם: מנוגה. טעם עביו עברו עברו החוק הידוע ברוב: ברד וגחלי אש. הוא כדמות ברזל השורף גם ממית ברוח והטע׳ היראה והפחד בלב האויבים כשמוע קול הרעם: וירעם. השם מרם והזכיר פעם ם שנית ברד וגחלי אש להתחברם רגע אחד: וישלח חציו. ומלת רב פעל עבר מפעלי הכפל על משקל כי אם תם הכסף והוא מגזרת ורובו והנה רב כנגד וישלח: ויראו אפיקי מים. המקומות החזקים והטעם לגלות סתר הקמים על דוד וכלל אומ׳ יתכן להיות הטע׳ דרך אחרת כי השם ירעים את הארץ כ כאשר ירצה והטעם שישרנה ממתכונתה ויוריד המים מן ה השמי׳ ומי שים לו כח לעמות ככה יצילני: ישלח דברו׳ או מלאכו ויקחני מאלה שהקיפוני: ימשני ממים רבים. כנגד ונחלי בליעל: יצילני. כראה המשל במים שהוא איבי ואחר מ מלה שהוא עז: יקדמוני. כנגד קדמוני מוקשי מות: ויוציאני למרחב. הפך בצר לי אקרא יי׳: יגמלני. דבקהם אשר לפניו וכל זה ע עשה שיגמלני כצדקי: כבר ידי׳ על דרך בתום לבבי ובעבור היות רוב המעשים בידים הזכיר עמהם בור כדרך ובניקיון כפי: כי שמרתי. מצות עשה ומלת דרכי תשמש אחרת עמה: ולא רשעתי. מדרכי אלהי מצות לא תעשה: כי. לא הסב׳ משפטיו וזה טעם לנגדי: ואהי

אפפוני חבלי מות. פעמים רבות סבבוני רשעים אפפוני כמו סבבוני וכן אפפו עלי רעות: חבלי מות. מחנות אויבים כמו חבל נביאים וית בספר שמואל כאיתא דיתבא על מתברא לשון חבלי יולדה: ונחלי בליעל. אף הוא לשון גייסות שוטפים כנחל: חבלי שאול. כמו חבלי מות מפריין רשיען ואכי מה הייתי עושה בצר לי אקרא אכי הייתי קורא ליי׳ תמיד: ותגעש ותרעש הארץ. אינו מחובר למקרא עליון אלא מחובר ראשו לסופו כי חרה לו ותגעש ותרעש הארץ כי משמש בלשון כאשר כשחרה לו ובא לנקום נקמת עמו ועבדיו מפרעה ומעמו געשה ורעשה הארץ: עלה עשן באפו. אבשיפה״ר לאם בלע״ז כן דרך כל חרון אף להעלו׳ עשן מנחיריו: ויט שמים וירד. לעבור בארץ מצרים וירד כמשמעו לשון אחר היאכטבי״ם בלע״ז: וידא. ויעף כמו כאשר ידאה הנשר: חשכת מים. שעבי שחקים הם חשך אשר סביבותיו ושמא תאמר לפנים מן החשך אין אור תלמוד לומר מנוגה אשר נגדו ומתוך מחיצתו את עביו אשר סביבותיו בוקעים ועוברים ברד וגחלי אש: עברו. טריספא״סט בלע״ז הברד בוקע ועובר על המצריים על ים סוף: ויראו אפיקי מים. כשנבקע הים: ויגלו מוסדות תבל. שכל מימות שבעולם נבקעו: מנשמת. מנשיבת: ישלח ממרום. מלאכיו להציל את ישר׳ מן הים וממצרים: ימשני. לשון הוצאה כמו כי מן המי׳ משיתיהו: יקדמוני. אויביהו ממהרין ומקדימין לבא עלי ביום אידי ויהי יי׳ וגו׳: כצדקי. כצדק לכתי אחריו במדבר: כבור. לשון נקיות כמו ובר לבב ד״א ישלח ממרום יקחני כנגד עצמו אמר על שם המלאך שבא בסלע ה המחלקות לפנות את שאול מ מעליו שנאמר ומלאך בא אל שאול וגו׳. כצדקי שלא הרגתיו בכרתי את כנף מעילו: כי כל משפטיו לנגדי. תמיד שמתים אותם לנגד עיני: עם

אפפוני ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב: סבבוני כלהון מ״ל בב״א סבבני בכחש אפרים: ויתגעשו ג׳ וסימ׳ ויתגעשו כי חרה לו דשמואל׳ וחברו דתהלות׳ ויתגעשו ולא יוכלו והמו: וירד ג׳ פתחין בקרי׳ וסימ׳

אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וְנַחֲלֵי בְלִיַּעַל
יְבַעֲתוּנִי׃ חֶבְלֵי שְׁאוֹל סְבָבוּנִי
קִדְּמוּנִי מוֹקְשֵׁי מָוֶת׃ בַּצַּר־לִי אֶקְרָא
יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֲשַׁוֵּעַ יִשְׁמַע
מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי לְפָנָיו תָּבוֹא
בְאָזְנָיו׃ וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ
וּמוֹסְדֵי הָרִים יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־
חָרָה לוֹ׃ עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ־מִפִּיו
תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ וַיֵּט
שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃
וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּדֶא עַל־כַּנְפֵי־
רוּחַ׃ יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו
סֻכָּתוֹ חֶשְׁכַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃
מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ עָבָיו עָבְרוּ בָּרָד וְגַחֲלֵי־
אֵשׁ׃ וַיַּרְעֵם בַּשָּׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן
יִתֵּן קֹלוֹ בָּרָד וְגַחֲלֵי־אֵשׁ׃ וַיִּשְׁלַח
חִצָּיו וַיְפִיצֵם וּבְרָקִים רָב וַיְהֻמֵּם׃
וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת
תֵּבֵל מִגַּעֲרָתְךָ יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ
אַפֶּךָ׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי
מִמַּיִם רַבִּים׃ יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז
וּמִשֹּׂנְאַי כִּי־אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יְקַדְּמוּנִי
בְיוֹם־אֵידִי וַיְהִי־יְהוָה לְמִשְׁעָן לִי׃
וַיּוֹצִיאֵנִי לַמֶּרְחָב יְחַלְּצֵנִי כִּי חָפֵץ בִּי׃
יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב
לִי׃ כִּי־שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא־
רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו
לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסִיר מֶנִּי׃

אַקְפְתַנִי עָקָא כְּאִיתְּתָא דְיָתְבָא עַל
מַתְבְּרָא וְחֵיל לֵית לַהּ לְמֵילַד וְהִיא
מְסַכְּנָא לִימְחַת וְסִיעַת טְלוּמַיָא
בַּעֲתַת יָתִי׃ מַשְׁרְיַת חַיָּבִין אַקְפוּנִי
אַקְדְּמוּ יָתִי דְמַזְיְנִין בְּמָנֵי קְטוֹל׃
בִּדְעָיְקָא לִי אֲנָא מְצַלֵּי קֳדָם יְיָ
וְקֳדָם אֱלָהִי אֲנָא מִתְחַנַּן וּמְקַבֵּל
צְלוֹתִי מִן הֵיכְלֵיהּ וּבָעוּתִי קֳדָמוֹי
מִתְקַבְּלָא בְּאוּדְנוֹי וּמִתְעַבְדָא׃
וְאִתְרְגִיפַת וְאִתְרְגִישַׁת אַרְעָא
וְאֻשְׁיֵית טוּרַיָא זָעוּ וְאִתְרְטִישׁוּ
מְטוּל דִּתְקִיף לֵיהּ׃ סְלִיק זְוֹנֵיהּ
דְּפַרְעֹה הֵיךְ קוּטְרָא הֲבֵין שְׁלַח
רוּגְזֵיהּ כְּאִישָׁא בַּעֲרָא דְּמִן קֳדָמוֹי
מִישְׁתֵּיצַיָא מְזוֹפִיתֵיהּ כְּגוּמְרִין
דִּינוּר דַּלְקָא מִמֵּימְרֵיהּ׃ וְאַרְכִּין
שְׁמַיָא וְאִתְגְּלֵי יְקָרֵיהּ וַעֲנַן
אֲמִיטְתָא כִּיבֵשׁ קֳדָמוֹי׃ וְאִתְגְּלֵי
בִּגְבוּרְתֵיהּ עַל כְּרוּבִין קַלִּילִין
וּדְבַר בִּתְקוֹף עַל גַּדְפֵי זְעָפָא׃
וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵיהּ בַּעֲרָפִילָא
וְאִתְחֲזַר בַּעֲנָנֵי יְקָרֵיהּ הֵיךְ
מְטַלַּלְתָּא וְאַתִּית מִיטְרִין דְרַעֲוָא
עַל עַמֵּיהּ וּמַיִין תּוּקְפִין מִן רִיכְפַּת
עֲנָנִין דְּקִיבְלָא עַל רַשִׁיעַיָא מִן
רוּמֵיהּ דְעָלְמָא׃ מִן זְהוֹר יְקָרֵיהּ
עֲנָנֵי שְׁמַיָא עֲבָרוּ בִּמְזוֹפִיתָא
כְּגוּמְרִין דִּנוּר וּבַרְדָא דַּלְקָא מִן
מֵימְרֵיהּ׃ וְאַכְלֵי מִן שְׁמַיָא יְיָ
וְעִילָּאָה אֲרִים מֵימְרֵיהּ רְמָא בַּרְדָא
וְגוּמְרִין דִּינוּר׃ וּשְׁדַר מֵימְרֵיהּ הֵיךְ
גִּירִין וּבַדְּרִין וּבַרְקִין סַגִּיאִין
וְשַׁגִּישִׁינוּן׃ וְאִתְחֲמִיאוּ עֲמִיקֵי מַיָא
וְאִתְגְּלִיאוּ שֵׁיתָא מַיָא דְתֵבֵל
מִמְּזוֹפִיתָא מִן קֳדָם יְיָ מִמֵּימַר תְּקוֹף רוּגְזָךְ׃ שְׁלַח נְבִיווֹהִי מַלְאַךְ תַּקִּיף דְּיָתִיב בִּתְקוֹף רוּמָא
דַּבְּרַנִי שֵׁיזְבַנִי מֵעַמְמִין סַגִּיעִין׃ שֵׁיזְבַנִי מִן סַנְאַי אֲרוּם עַשִּׁינִין הִינּוּן וּמִן בַּעֲלֵי דְבָבִי אֲרוּם
אִיתְגַּבְּרוּ עֲלַי׃ אַקְדְּמוּ לִי בְּיוֹם טִלְטוּלִי וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ סְמִיךְ לִי׃ וְאַפִּיק יָתִי
לִרְוָחָא שֵׁיזְבַנִי מְטוּל דְּאִיתְרְעֵי בִי׃ יִגְמְלַנַּנִי יְיָ כִּזְכוּתִי כִּבְרִירוּת יְדַי יְתִיב לִי׃
מְטוּל דִּנְטָרִית אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ וְלָא הֲלִיכִית בְּרֶשַׁע קֳדָם יְיָ׃ מְטוּל דְּכָל
דִּינוֹי גְּלוֹ לְקִבְלִי לְמֶעְבַּדְהוֹן וּקְיָמוֹי לָא אַעְדִּי מִנִּי׃

ויט שמים וירד. וחברו דשמואל. כי עלה שמים וירד: ויראו ד׳ וסימ׳ ויראו אפיקים יגלו מוסדו׳ דשמואל. ויראו אפיקי מים דתהלות. ויראו ראשי העבדים בן הקדש. וחברו דד״ה: ידי כ״א בקריא׳ וסימ׳ ואפן וארד מן ההר וההר בער באש. ואתפש בשני הלחות ואשליכם מעל שתי. יגמלני יי׳ בצדקתי דשמואל. מלמד ידי למלחמה דשמואל. אשר ברכו יי׳ צבאות לאמר. כי בראותו ילדיו מעשה. ועל פעל ידי תצוני. אנכי עשיתי ארץ. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ. פרשתי ידי כל היום. הוי למתפרות. יגמלני יי׳ כצדקי דתהלות. וישב יי׳ לי כצדקי כבר ידי. מלמד ידי למלחמה דתהלות. כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני. שמע קול תחנוני בשועי אליך. פרשתי ידי אליך נפשי בארץ עיפה. לדוד ברוך יי׳ צורי. ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל. והנה יד נגעה בי. כלם מיראים אותי. וחד וידי נטפו מר ואצבעתי:

ואהי תמים. כמו תמים תהיה: ואשתמר מעוני. כמו מענה לב: וישב. הזכיר כבור ידי לנגד עיניו כנגד כי כל משפטיו לנגדי: עם החסיד יראה חסדיו ינבר יתחבר ואיכם
שיוך: תתמם. מובלע תיו שלישי כמו תתחזק והטעם יראה פעלך שהוא תמים או אתה תמים דעים: עם נבר. משפעלי הכפל כמו נקל ונתם: תתפל. כמו נפתולי אלהים על
דרך תלחם עד שתכחנו: כי. עני. הפך עקש ותושיע הפך תתפל והזכיר עם כי פלא הושע עם גדול מתשועת אים אחר והזכיר ועינים רמות ואינם רואות
בלילה: כי. הזכיר כי אתה תאיר נרי והוא משל למזלו הטובי: כי. ארוץ. כמו ארצן וכמוהו תרוצתם וים אומרים ארוץ אחרי הגדוד כדרך ארדוף שימכא
עם אחרי' ופעם לבדו
והטעם כי בך לברך
אכנה רבים וטעם
בך עמך או בשמך ש
שאקרא: האל. הטע'
שהוא תקיף ולא יעשה
עול רק תמים דרכו
וכבר אמ' ואמרתו אין
דופי בה ושמן כי היא
צרופה שהוא יהיה ל
לעולם מגן לחוסי בו:
כי. ואין עומד כנגדו
שלא ימלא אמרתו כי
אין אלוה בלתו: האל
. וכאשר הוא אל תקיף
אזרני חיל מתוקפו
וכאשר דרכו תמים
כן נתן דרכי תמים
וטעם ויתן כי מאתו
יבוא הטובי: משוה.
בעבור שהזכיר דרכי
הזכיר רגלי ומשוה
כמו שוה או כמו ש
שויתי יי' לנגדי תמיד:
ויעמידני. שלא אכשל
: מלמד. מרגיל
למודי הרע למוד
מדבר: ונחתה. כל
אחת מזרועותי כדרך
בנות צעדה עלי שור
והכון שרש כמו ותנחת
עלי ידך ויתכן להיות
ונחתה כמו נחת הוא
ואות הכון לבנין כפעל
ויחסר בית מזרועותי
כמו הנמצא בית יי':
ותתן. הזכיר וימינך
כנגד המלמד ידי ל
למלחמה וזאת הענוה
שעשית בי היא תגדלני
ותעצימני והנה
תרבני כמו על כל רב
ביתו: תרחיב.
קרסולי. כתרג' אסר
לו כרעים וטעם
תרחיב בעבור:
ארדוף. ולא אשוב.
מאחריהם: אמחצם
. קום. שם הפועל
כאשר יפלו: ותאזרני
חיל. נתת כח לאברי
גופי לסבול טורח ה
המלחמה: ואויבי
נתתה. כאילו אמר
נתתה לי עורף אויבי
בנוסם כמו ידך בעורף
אויביך: ישועו. על ה'.
כמו אל יי' כמו ותתפלל
חנה על יי': ואשחקם
. אריקם. כמו ורקות
בשר אע"פ שהיה ראוי להיות הקוף דגושה: תפלטני מריבי עם. הם ישראל רמז
לשאול על כן אחריו עם לא ידעתי יעבדוני: לשמע. ישמעו. כדרך וישמע שאול
יתחברו: יכחשו לי. והטעם שיכחשו לי שהיו מתהללים בגבורתם כנגד גבורתי
כמו ברוב עזך יכחשו לך אויביך: בני

ולא אשוב ד' וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן כ"ב גבי שירה: יכלו י"א וסים' נמסר ביהושע סימן ז' וירמיה סוף סימן
א': ואשחקם ב' וסים' כעפר ארץ. כעפר על פני רוח דתהלות:

ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני: וישב יהוה לי כצדקי כבר ידי לנגד עיניו: עם חסיד תתחסד עם גבר תמים תתמם: עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל: כי אתה עם עני תושיע ועינים רמות תשפיל: כי אתה תאיר נרי יהוה אלהי יגיה חשכי: כי בך ארץ גדוד ובאלהי אדלג שור: האל תמים דרכו אמרת יהוה צרופה מגן הוא לכל החוסים בו: כי מי אלוה מבלעדי יהוה ומי צור זולתי אלהינו: האל המאזרני חיל ויתן תמים דרכי: משוה רגלי כאילות ועל במותי יעמידני: מלמד ידי למלחמה ונחתה קשת נחושה זרועתי: ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך תרבני: תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסלי: ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם: אמחצם ולא יכלו קום יפלו תחת רגלי: ותאזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתי: ואיבי נתתה לי ערף ומשנאי אצמיתם: ישועו ואין מושיע על יהוה ולא ענם: ואשחקם כעפר על פני רוח כטיט חוצות אריקם: תפלטני מריבי עם תשימני לראש גוים עם לא ידעתי יעבדוני: לשמע אזן ישמעו לי בני נכר יכחשו לי:

ל' / כ"ה כ"א / ל' נ' / ל' ל' / ל' / ה' כתי' כן / ו' נ' חל' וחד חס / נ' ית' חל' / כ"א ל' / ל' / ג' ול' חל' יא חל' ל' יא / ב' פתחה ל' ותר / ויתזרני חיל דשמואל / ל"א / ב' כעפר ארץ / ל' ותר אריקם / ב' שמעתיך

והויתי שלים בדחלתיה והוית נטיר נפשי מחובין: ופרע יי' לי היך זכותי כברירות אידי קדם מימריה: עם אברהם דאשתכח חסיד קדמך אסגיתא למעבד חסדא עם זרעיה דיצחק דהוה שלים בדחלתך אשלימתא מימר רעותך עימיה: עם יעקב דהוה בריר קדמך בחרתא בנוי מן כל עממיא ואפרשתא זרעיה מן כל פסילא ועם פרעה וזרעיה ומצראי דחשיבו מחשבן בישן על עמך בילבלתנון במחשבתהון: מטול דאנת ית עמא בית ישר' דחשיבין ביני עממיא בגלותא אנת עתיד למפרק ובמימרך אומיא תקיפיא דמיתגברין עליהון תמאיך: מטול דאנת תנהר שרגא דישראל דמיטפיא בגלות דאנת הוא מריה דינהורא דישראל יי' אלהי יפקינני מחשכא לניהור יחמינני בניחמותי דעלמא דעתיד למיתי לצדיקיא: מטול דבמימרך אסגי משריין ובמימר אלהי אכבוש כרכין תקיפין: אלהא דכוונן אורחתיה אוריתא דיי' בחירא תרים הוא לכל דמתרחצין עלוי: ארום על ניסא ופורקנא דתעביד למשיחך ולשיורי עמך דישתארון יודון כל עממיא אומיא ולישניא וייכרון לית אלהא אלא יי' ארום לית בר מינך ועמך יימרון לית דתקיף אלא אלהנא: אלהא דמזריז לי קמור בחילא ומתקן שלים אורחי: דמשוי ריגלי קלילין היך איילתא ועל בית תוקפי יקיימינני: מליף אידי למעבד קרבא ומתקיף היך קשת כרכומיא דרעי: ויהבת לי תקוף ופורקן וימינך תסייעני ובמימרך אסגעתני: אפתית פסיעתי באתרי ולא אזדעזע רכובתי: ארדוף סנאי ושיציתינון ולא תבית עד דגמרתינון: אגמרינון ולא יכילו למיקם ונפלו קטילין תחות פרסת ריגלי: וזריזתא לי חילא היך קמור למעבד קרבא תברתא עממין דקיימין לאבאשא לי תחותוי: ובעלי דבבי תברתא קדמי יהביתינון מחזרי קדל וסנאי אשיציתינון: בען סעיד ולית להון פריק מצלן קדם יי' ולא מקבל צלותהון: ורושששתינון היך גרגישתא על אנפי ארעא זעפא והיך סיין אשקקי בעטית אינון: תשזבינני מפלוגת עממיא תנטרינני במולי מזיין בריש עממיא דלא חכימית יפלחונני: לשמע אודן ישתמעון לי בני עממיא יכדבון קדמי:

רשי

עם חסיד תתחסד. כלומר לפי שכן דרכיו לגמול מדה כנגד מדה. חסיד תמים גבר כנגד שלש אבות: עם נבר. כאמן: עם עקש. כנגד פרעה: כי אתה תאיר נרי. כשנלחם בלילה בגדוד עמלק הבא על צקלג שנ' ויכם דוד מהנשף עד הערב למחרתם: כי בך. במבטחך: ובאלהי ארלג שור. כשבא להלחם על יבוס ואמר כל מכה יבוסי יהיה לראש ולשר הביא יואב ברום רענן וכפפו ונתלה בו ועלה על החומה אמר דוד יהלמני צדיק וגו' קצר לו הב"ה את החומה ודילג במדרש תילים: צרופה. ברורה מבטיח ועושה: ויתן תמים דרכי. הסיר מדרכי כל תקלה ומכשול שי' שנעשה שלם וכבוש: משוה רגלי כאילות. רגלי הנקיבות עומדות ביושר יותר משל זכרים: ונחתה קשת נחושה זרועותי. ונחתה לשון דריכת קשת כמו תחתיך נחתו כי ופעל שלו נחת ו וכשמתפעל בא רבים ומחבר את הנון ונחתה מגזרת נחתה כמו נחר גרוני מגזרת נחר כמו נתר משיח נדף מגזרת נדף עיני נגרה כמו נגרה נתקה כמו נתקה נגף מגזרת נגף ואין לפותרו מגזרת חתה שהיה לו לומר נחתה כמו מן עשה נעשתה מן עשה נעשתה ד"א ונחתה קשת נחושה זרועותי את היא חית לשון דריכת קשת כמו חציך נחתו והכון איכה יסוד בתיבה אלא כמו נחלו ודרכה קשת נחושה על ידי זרועותי קשתות של נחשת היו תלויות לו לדוד בביתו ורואין אותם מלכי האומו' ואומרי' זה לזה אתה סבור שיש כח ביד דוד לדורכן אין זה אלא ליראכן והוא היה שומע ודורכן בפניהם: וענותך תרבני. הרבתה מדת ענותך להתנהג בה עמי: תרחיב צעדי תחתי. המרחיב צעדיו אינו נוח ליפול וכן הוא אומר בלכתך לא יצר צעדך: מעדו. איקלוגי"נט בלע"ז: קרסלי. הם הרגלים מן האסתוירין שקורין קביל"א בלע"ז ולמטה: נתתה לי עורף. פונים לי עורפם ובורחים:

ישועו. לעבודה זרה שלהם: ואין מושיע. שאין בה יכולת וחוזרים וקוראים אל יי' ולא יענם: ואשחקם. לשון כתישה: אריקם. כטיט הגרוק שאינו עב כמו הם מריקים שקיהם לא הורק מכלי אל כלי: תפלטני מריבי עם. שלא אענש בדין ישראל להטות משפט ולא לשעבד בישראל יותר מן הרשות: תשימני לראש גוים. שאין עונש בהם: לשמע אזן. אפילו שלא בפני אלא שישמעו שמועתי: ישמעו לי. יסורו אל משמעתי ויהיו כשמעים לדברי: יכחשו לי. מחמת יראה: יבולו

מתרג' תילאה תילאה ומכחם פירש כמו אחרי בלותי ... לשון אימה מחדרי' אימה מתרגמינן חרגת מותא: ... יסורי מסגרות כלא שאני מסגירם שם ומייסרן בהן ... כחם פתר אותו לשון רפיון חגורה וכן פירושו ויתרפו ... חרגנו ... [illegible]

בני. יבולו. כמו כבול תבול: ויחרגו. כתרגו' חרגת מותא ואין ריע לו במקרא: ממסגרותיהם. מארמונותיהם הכטובים שיסגרו בהם מפחד: חי. הטעם כי הוא צורי לעולם ולעולם יהיה רם אלהי ישעי על כן לא אפחד: האל. וידבר. כמו כעדר בתוך הדברו: מפלטי מאיבי. יש אומרים שאול ואכשיו: אף מן קמי. הם גויי הארצות: מאיש חמס. מלך הגוים כי רחוק הוא שיאמר על שאול מאיש חמס גם יתכן להיות רמז לשאול כ כאשר אמר מרשעים יצא רשע: על כן אודך בפי כי הגבורה שלך היא: מגדיל. ולשמך אזמרה שהוא מגדיל: למנצח. השמים מספרים. זה המזמור נכבד מאד והוא קשור עם מלאכת השמים ועתה אפרשנו בדרך קצרה רק לא יבינהו כי אם למד חכמת המזלות: השמים. תנועת הגלגלים שהן שוות בדרך אחת ונוטות בדרך אחרת והולכו על דרך ישרה בעצמם ואיככה ישרה כנגד יושבי הארץ ומדת התנועה לא תוסיף ולא תגרע כ בראיות גמורות והיא תוסיף ותגרע במראית העין והנה היודע דרכי העגולות יודע דעת עליון והנה השמים כמו מלמדים מוריד דרך על דרך ... [illegible]

הנותן ד' מל' בקריאה וסימ' הנותן רזנים לאין. כים דרך. האל הנותן נקמות לי דתהלות. ונותן תשועה למלכים. אית דמסרי הנותן נקמות לי דמלכים מל' ואינו כי נמצא בכל' והספרים מדוקים חסר ולא נמסר

בְּנֵי־נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם׃ חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרוּם אֱלוֹהֵי יִשְׁעִי׃ הָאֵל הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי וַיַּדְבֵּר עַמִּים תַּחְתָּי׃ מְפַלְּטִי מֵאֹיְבָי אַף מִן־קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חָמָס תַּצִּילֵנִי׃ עַל־כֵּן אוֹדְךָ בַגּוֹיִם יְהוָה וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּרָה׃ מַגְדִּל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃

יט

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ׃ יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת׃ אֵין־אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם׃ בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם־אֹהֶל בָּהֶם׃ וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח׃ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ׃ תּוֹרַת יְהוָה תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃

בְּנֵי עַמְמַיָא יְסוּפוּן וְיִטַּלְטְלוּן מִבִּירַנְיָתְהוֹן׃ קַיָּים הוּא יְיָ וּבְרִיךְ תַּקִּיפָא דְמִן קֳדָמוֹהִי מִתְיְהַב לִי תְּקוֹף וּפוּרְקָן וּמְרוֹמַם אֱלָהָא תְּקוֹף פּוּרְקָנִי׃ אֱלָהָא דַעֲבַד פּוּרְעָנוּתָא לִי וּמְתַבַּר עַמְמַיָא דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תְּחוֹתָי׃ מְשֵׁזְבִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי לְחוּד עַל דְקַיְימִין לְאַבְאָשָׁא לִי תִּתְגַּבְּרִינַנִי מִן גּוֹג וּמַשִׁירְיַית עַמְמִין חַטּוֹפִין דְעִמֵּיהּ תְּשֵׁזְבִינַנִי׃ מְטוּל הֵיכְנָא אוֹדֶה קֳדָמָךְ בֵּינֵי עַמְמַיָא יְיָ וְלִשְׁמָךְ אֲזַמֵּיר תּוּשְׁבַּחְתָּא׃ מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד פּוּרְקָן עִם מַלְכֵּיהּ וְעָבִיד טִיבוּ לִמְשִׁיחֵיהּ לְדָוִד וּלְזַרְעֵיהּ עַד עָלְמָא׃ לְשַׁבְחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ דְּמִסְתַּכְּלִין בִּשְׁמַיָא מִשְׁתַּעִין יְקָרָא דַיְיָ וְעוֹבָדֵי יְדוֹי מְחַוִּין דְּמִרִיקְן בְּאַוִּירָא׃ יוֹמָא לְיוֹמָא מוֹסִיף וּמַבְּעֵי מֵימְרָא וְלֵילְיָא לְלֵילְיָא פְּתִירַת וּמְחַוֵּי מַנְדְּעָא׃ לֵית מֵימַר דְּתוּרְעֲמָתָא וְלֵית מִילֵי דְשַׁגּוּשָׁא דְלָא מִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן׃ בְּכוּלָא אַרְעָא נְפַק מָתַח עִינְיָינֵיהוֹן וּבְסַיְיפֵי תֵבֵל מִילֵּיהוֹן לְשִׁמְשָׁא שַׁוִּי מַשְׁרְוֵי זִיהֲרָא בְּהוֹן׃ וְהוּא בִּצְפַר בְּמִיפְקֵיהּ יְפוֹק הֵיךְ חַתְנָא דְנָפִיק סִגְנוּנֵיהּ וּבְטִיהֲרָא יַחְדֵּיהֵיךְ גִּבָּר לְמִרְהַט בְּאוֹרְחָא׃ מִסַּיְיפֵי שְׁמַיָא מַפְּקָנֵיהּ וְתוּקְפֵיהּ עַל סִיפְרֵיהוֹן וְלֵית דְּמִטַּמַּר מִן רִיתְחַתֵּיהּ׃ אוֹרַיְתָא דַיְיָ שְׁלֵימְתָא מְתִיבָא נַפְשָׁא סַהֲדוּתָא דַיְיָ מְהֵימְנָא מְחַכְּמָא שִׁיבְרָא׃

עליון ד' מל' גם אשכחנא דא"ת דמסרי ההוא דאוריתא ונותן אמרי שפר מל' ומנין ליה עם הד' מל' ומסרי המל' אבנם קהנא כיה טובא ולא אשכחנא בשום ספר מוגה שיהיה מל' אמנם בקצת תקון ס"ת אשכחנא דהוא מל' ואנן לא בקיאנן יומא דין במלא וחס' לאברועי כמאן: יט ישיש ה' בקריאה וסים' נכסר בסדר כי תבא וכישעיה סימן סב:

[illegible]

פקודי· מגזרת פקדון והמה הכמה המצאות בכח הנשמה בכל אדם בהיותו נר מצוה והשם הפקידם בלב והזכיר ישרים עמהם כי כל המשכילי' מחכימי' עליהם בדרך היושר שלא' שם מכשול ואמ' משמחי לב כי בעבורם יגיע החכם למעלת שמחת עולם וכנגד השמש הזכיר ישרים בעבור כי מהלך השמש על סדרי גלגל המזלות והוא הדרך היושר ועוד יתרו' לפקודים כי השמש פ פעמים נוטה מגלגל המישור ושמחת לב כנגד השמש כי ככה הוא רק ביום תשמח ולא בלילה והפקודים משמחים תמיד ומצות יי' מצות עשה ויקראם מצות בעבור שהי' כתו' ברובם למה צוו ואמר עליהם ברה כי כן הם לברי לבב על כן מ מאירת עינים כאדם שהיה בחשך וכנגד השמש אמר ברה כי אין בה כרמות שחרות בתוכה כמו ללבנה ויתרון המצוה כי העבים יסתירו אור ה השמש ביום ולא כן ה המצוה ומאירת עינים כי היא אור העולם ב ביום גם בלילה כי אור הלבנה מורה בראיות גמורות: יראת· מצות לא תעשה ואמר טהורה כי הטהו' הוא שלא יתגאל במצות לא תעשה: עומדת לעד· שלא יתכן שהשם יתיר האסור וכנגד השמש אמר טהורה בעבור שיש פעמים שיקדר ה השמש אף על פי ש מגופה טהור הוא רק הדבר כנגד אחרים והשמש עומד' לעד כי איננה מורכבת כמו הנבראים שהארבעה יסודות אף על פי ש שתשתנ' עמידת השמש כפי הרוחו': משפטי· ידוע כי משפטי חכמת המזלות כפי מערכת המשרתים בערכם אל השמש ויש משפטי בערכי' מכחישי' זה לזה ובעבור זה יטעו בעלי הדין על כן אמ' על משפטי השם צדקו יחדו ואחר שהשלי' לדבר על יתרון התורה המועלת למשכיל בעולם הבא הזכירה כנגד תענוגי זה העולם: הנחמדי'· אבני העולם מתאו' להיות להם זהב ופז רב הם אבני' יקרות בעבור שהם עומדי' ושמחים בשעת הצורך בעבור היותם עומדי' בעצמם ולא יחסרו ולחכמה יתרון עליהם כי האדם ישמחנה בחיין ובמותו וטעם ומתוקים כי המאכל צריך אליו כל חי טוב ורע אמר כי יתענג החכמה יותר מתענוג המאכל המתוק ואין למעלה מהדבש בעבור היות המאכל תענוג רגע והחכמה לעולם גם טעם מתוקים הם מדבש ונופת למשכילים לבדם לא לכל אדם על כן גם עבדך ולא תהם כמו הנחמדים וטעם בשמרם עקב רב ידעתי כי בשמירתם שכר רק יקבל השומר והנה יועילו בעולם הזה ובבא: שגיאות· יתכן היות האלף תחת אות הכפל או תחת יוד כמו שכיות החמדה והטעם אני נזהר בכל מאד רק אפחד אולי משגה יקרה לי על כן אמר מנסתרות תנקני: גם· יתפלל אל השם שיסבב סבות כי לו נתכנו עלילות שיחשכהו מחברת הזדים ומרעתם ואל ימשלו בו וטעם אז איתם אז אהיה תם והיא מלה זרה והטעם כי לא יוכל לשמור המצות אם ימשלו בו זדים כי יכריחוהו: יהיו לרצון אמרי פי· שלא ימשלו בו זדים וטעם צורי שלא יפחד שימשלו בו זדים ואילו היו מושלי' בו אין לו גואל מידם זולתו על כן יי' צורי וגואלי: למנצח· יענך יי' ביום צרה· יתכן שזה המזמור חברו אחד מהמשוררים על דוד ויהיה פי' לדוד כמו על דוד כמו לשלמה אלהים משפטיך למלך תן ואל תתמה על למ"ד לדוד והנה דרך אחרת מזמור שיר ליום השבת או דוד חברו ואומר לנסיכו יענך יי' ביום צרה או לעצמו ידבר ויש אומרים שהוא על המשיח יענך יי' ביום צרה במלחמה וטעם אלהי יעקב כי צרות רבות עברו לו בדרכים והשם שגבהו: ישלח· מקדש· ממקום הארון: יזכור· פי' למה יעזרך כי יזכור כל מנחותיך וזהו הכתוב בתורה והרעותם בחצוצרות ונזכרתם ונושעתם ויש אומרים שעולות היו עושים בעת המלחמות כמו ואתאפק ואעלה העולה: ידשנה· ישרפנה אש המזבח ותשוב דשן ומלת ידשנה על דרך ואקראה לך שלא בא"ה האלף קמוצה כמשפט עם תוספת ה"א על כן אמרו רבים כי הם דומי' לפעלים הרבעיים: יתן· הטעם שינצח האויב: נרננה· כל אחד מאנשי דוד יאמרו לו כך כי כ"ף בישועתך לנכחו· ובשם אלהינו נדגול· ירום דגלינו בעת שימלא השם כל משאלותיך: עתה· דברי כל אחד כן ידברו או הם דברי המשורר ברוח הקודש והוא הנכון בעיני ומשיחו הוא דוד או המשיח בנו ובמה יענהו בגבורת הישועה שתעשה ימין השם לא ימין דוד בעבור הבא אחריו: אלה ברכב· יבטחו ובא"ה השם לשון בחות כמו לחמו בלחמי: המה כרעו· כנגד אנשי הרכב: ונפלו· כנגד אנשי הסוסים כמו ויפול רוכבו אחור: ואנחנו קמנו· מגזרת יוקם הבית: ונתעודד· ונתגאה ונתרומם כי תעודד הפך תשפיל:

מצות יי' ג' וסימ' לא שבקתון שמואל בזורא ופי'רו' ביהושע סימן כ"ב:

ברה· מבהרת· תורת עדות פקודי מצות יראת משפטי שסה כנגד ששה סדרי משנה ובין כל שם ושם חמשה תיבות עם השם עצמו כנגד ה' חומשי תורה וחותם בסופן אמת צדקו יחדו כלם יחד מתוקנים בחסד ואמת: מחכימת פתי· נותנת חכמה לפתאים: ונפת צופים· ומתק צופים ברויי"קאש בלע"ז ומכחש פתר ונפת לשון טפה וכן נפת תטפנ' נפתי משכבי: בשמרם עקב רב· נזהרתי בשמירתם בשביל רב טובך אשר צפנת וללשון הזה ע עקב כמו עקב אשר שמע אברה' בקולי ר"א עקב רב סופן של תלמידי חכמים לבא לידי גדולה עקב לשון סוף ויש לו חבר בלשון משנה עקבות משיח: שגיאות מייבין· אני נזהרתי בהם אבל אי איפשר להזהר שלא אשגה בהם ואתה נקני מנסתרות שנסתרו ממני ולא ידעתי בחטאי בשגגה: גם מזדים· מן הזדונות: אז איתם· אהיה תמים אמרו חכמים למה דוד דומה לכותי המחזר על הפתחי' והם מערימים בדבר יותר מכל אדם תנו לי מים לשתות דבר שאין בו חסרון כיס משנתנו אמר יש כאן בצל קטן משנתנו לו אומר יש בצל בלא מלח מ משנתנו לו אמ' תנו לי מעט לחם שלא יזיקני הבצל כך אמר דוד בתחלה על השגגות ואחר כך על הזדונות ואחר כך על המרדים פשעים אלו המרדים שמתכוין להכעיס וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי: יהיו לרצון· לפיוס לרצותך: יענך יי' ביום צרה· המזמור הזה על שם שהיה שולח את יואב ואת כל י ישראל למלחמה והוא היה עומד בירושלם ומתפלל עליהם כענין שנאמר טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור ואמרו רבותינו אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה: שם אלהי יעקב· שהבטיחו בלכתו לחרן ושמר אבטחתי לכך נאמ' אלהי יעקב: מקדש· מהיכל קודשו שהוא מוכן שם: ידשנה סלה· לשון שומן כמו ואכל ושבע ודשן כלומר יקבלם ברצון כעולות מחים: מנחותיך ועולתך· הם התפלות שאתם מתפללים במלחמה: נרננה בישועתך· כשיושיע אותך הב"ה נרנן כולנו להב"ה ובשמו נדגול נתאסף ונעשה חיל: עתה ידעתי· זו היא הרננה שנרנן עתה בתשועה זו שבאה ליואב ולישראל· ידעתי שחפץ המקום בו ועניי תשמי קדשו כי תשועתם היא תשועתי: אלה ברכב· יש מן האומות שבוטחים ברכב ברזל שלהם ויש שבוטחים בסוסיהם אבל אנחנו בשם יי' נזכיר כי לו הישועה נזכיר לשון הקטרה ותפלה כמו מזכיר לבונה את אזכרתה ולפי' המה יכרעו ויפולו: ואנחנו קמנו ונתעודד· נתגבר עליהם כמו מעודד ענוים לשון עוז: בעזך

מצות יי' ג' וסימ' לא שבקתון שמואל בזורא ופי'רו' ביהושע סימן כ"ב: טהורה ה' ג' מל' וב' חס' וסימ' אשר לא טהורה היא שנים. אשר איננה טהורה· כל צפור טהורה. לשמי ומנחה טהורה' יראת יי' טהורה· ג' בתראי מל' וחד ושהורה היא ונקתה: עבדך ז' חס' בסגול וסימ' נמסר בסדר בהעלותך: כ' ימלא ז' וסימ' בי

פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְהוָה בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ יִרְאַת יְהוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְהוָה אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃ הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים׃ גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב׃ שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃ גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב׃ יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי׃

כ

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יַעַנְךָ יְהוָה בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃ יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה׃ יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא׃ נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהוָה כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְהוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ׃ אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר׃ הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד׃

פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ תְּרִיצִין מַחְדִין לִבָּא פִּיקוּדָא דַיְיָ בְּרִירָא מְנַהֲרָא עַיְינִין׃ דַּחַלְתָּא דַיְיָ דַכְיָא קַיְימָא לְעָלְמִין דִּינַיָּא דַיְיָ הֵימְנוּתָא זַכְיָאוּ כַּחֲדָא׃ דְּרַגִיגִין מִדַּהֲבָא וּמִן אוֹבְרִיזִין סַגִּי וּבַסִּימִין יַתִּיר מִן דִּיבְשָׁא וְכִבְרִיתָא חַלְיָאתָא׃ בְּרַם עַבְדָּךְ אִיזְדְּהַר בְּהוֹן כְּדְנַטִירִין חֲלוּפֵי הֵיבְנָא א אִתְעֲבִיד טַבְהוֹן דְיִשְׂרָאֵל׃ שַׁלְיָוָתָא מַן יִתְבַּיַּן וּמִטְמוּרוֹת זַכֵּי יָתִי׃ בְּרַם מִן זֵידוֹנַיָּא פְּצָא עַבְדָּךְ דְּלָא יִשְׁלְטוּן בִּי הֵידֵין אֱהֵי בְּלָא מוּם וְאֱהֵי זַכֵּיי מֵחוֹבָא רַבָּא׃ יְהוֹן לְרַעֲוָא מֵימְרֵי פוּמִי וְרִינְנַת רַעֲיוֹנַי קֳדָמָךְ יְיָ תּוּקְפִי וּפָרִיקִי׃

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד׃ יְקַבֵּיל צְלוֹתָךְ יְיָ בְּיוֹמָא דְעָקְתָא יְשַׂגְבִינָךְ שְׁמָא אֱלָהָא דְיַעֲקֹב׃ יְשַׁדַּר סַעֲדָךְ מִן בֵּית מוּקְדְּשֵׁיהּ וּמִצִּיּוֹן יְסַיְּיעִנָּךְ׃ יִדְכַּר כּוּלְּהוֹן דוּכְרָנַיָּךְ וַעֲלָוָתָךְ יְדַהֲנָאן לְעָלְמִין׃ יִתֵּן לָךְ כִּרְעִיוֹנָךְ וְכָל מַלְכָּנָךְ יְשַׁלִּים׃ יֵימְרוּן עִמָּךְ נְשַׁבְּחָא בְּפוּרְקָנָךְ וּבְשׁוּם אֱלָהָנָא נִיטְקַס יְשַׁלִּים יְיָ כּוּלְּהוֹן שְׁאֵלָתָךְ׃ הַשְׁתָּא יָדְעִית אֲרוּם פְּרִיק יְיָ מְשִׁיחֵיהּ קַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ מִמּוֹתְבֵי דִשְׁמַיָּא קַדִּישֵׁיהּ בִּגְבוּרָן פּוּרְקַן יְמִינֵיהּ׃ אִילֵין בִּרְתִיכִין וְאִילֵין בְּסוּסָוָן וַאֲנַחְנָא בְּשׁוּם יְיָ אֱלָהָנָא נִדְכַּר׃ אִינּוּן גַחֲנוּ וּנְפָלוּ וַאֲנַחְנָא אִזְדְּקַפְנָא וְאִתְחִילְנָן׃

ה' כתי' ת'· ל' / ת'· ל' ח' / ל' / ל' וכל יחזקאל רכו' / ל' ות"ל / ז' וכל א"ף כותי' כמ"ה / ל' / ל' / ב' / צ'· ל' / ל' חכ'· ל' ות"ל / ז'· ב' / ל'· ז' / ב"ת ר"פ / ל' וחד והושיע יי' / ג' / י"ט ר"פ

מצות יי' ג' וסי' בא סריקין שלא בזורא

שבעת ימים ימלא· ואשר ימלא את ידו· אשר לא יבלא את ימיו· החפץ ימלא את ידו· וכל עצתך ימלא· ימלא יי' כל משאלותיך· עד ימלא שחוק פיך· בתרא כתיב ה':

רשי

בעזך ישמח מלך · רבותינו פתרוהו על מלך המשיח וככון הדבר לפותרו שד על דוד עצמו לתשובת ה[illegible]ספקרו בו מאחר שלקח את בת שבע אמר מזמור זה : וארשת · לשון דבור ואין לו דמיון ומנחם הביא לו חבר ברשיון כורש מלך פרס ומביהם לשון מבטא שפתים : כי תקדמנו ברכות טוב · קודם ששאלתי ממך הקדמת לי ברכתך על ידי נתן הנביא והקימותי את זרעך וגו' והכינותי את כסא ממלכתך על ים לעולם : תשית לראשו עטרת פז · ויקח עטרת מלכם ותהי על ראש דוד : חיים שאל ממך · כשהייתי בורח לחוצה לארץ מ מפני שאול הייתי מתפלל אתהלך לפני יי' בארצות החיים : נתת לו · שהשיבותני לארץ ישראל : אורך ימים · למלכותי שאמרת והכינותי את כסא ממלכתך עד עולם : תשיהו · מנחם פתר תשוה תשים תשית לשון אחד להם : תחדהו · לשון חדוה : את פניך · בגן עדן ורבותינו פרשוהו במלך המשיח הביאו ראיה לדבר ועד עתיק יומין מטא ולקדמוהי הקרבוהי ואומר והקרבתיו ונגש אלי : בל ימוט · ובחסד עליון הוא בוטח שלא ימוט : תמצא ידך לכל אויביך · כל מכת ידך שים לך להביא הבא על אויביך : לעת פניך · לעת זעמך : באפו יבלעם · תפילה היא זו : פרימו מארץ תאבד · להקב"ה הוא מתפלל שיאבד זרעו של עשו הרשע : כי נטו עליך רעה · כנגד טיטוס הרשע שאת הרג את עצמו : בל יוכלו · לעשותה : כי תשיתמו שכם · אשר תשית אותם לחלקים שחלקו ישראל את ממונם כמו שנאמר והיה שחרה ואנכה וגו' : במיתריך תכונן על פניהם · במיתרי קשתותיך תכונן חציך ותזמינם לירות על פניהם : רומה יי' בעזך · על הקמים ונשירה ונזמרה : אילת השחר · שם כלי שיר ד"א על כנסת ישראל שהיא אילת אהבים המשקפה כמו שחר ורבותינו דרשוהו באסתר ומנחם פתר אילת לשון תעצת כמו אילותי ל לעזרתי חושה : השחר · לשון שחרית ומנחם פתר לשון בקור כמו שוחר טוב יבקש רצון וכמו לשחר פניך : למה עזבתני · עתידים היו ללכת בגולה ואמר דוד תפילה זו על העתיד : רחוק מישועתי · ומדברי שאגתי : אקרא יומם · אני קורא לך מיום אל יום ואינך עונה : ואתה קדוש · ויושב לשמוע תהלות ישראל מימים קדמונים : ואנכי

אבן עזרא

יי' · יש אומרים כי המלך דבק עם הושיעה וזה איננו נכון בעבור האתנח · ואחרי אמרו שהוא הפוך ביום קוראינו יי' הושיעה כמנהג תופשי המלחמה בבואם · יעננו · המלך שהוא דוד אמן כן יהיה וזה על דרך ברוך הבא כאשר אפר' והנכון שהוא הושיעה אותנו כי השם יודע ונחשבתו וככה אנא יי' הושיעה נא והפעול איננו כתוב והמלך הוא השם שהוא המלך ב באמת כי דוד משיחו הוא : למנצח · יי' בעזך ישמח מלך · יי' בעוז שנתת לו ישמח וככה בישועתך : תאות · מה שים בלבו : וארשת · מה שידבר בפיו והאל"ף נוסף כ כאלף ואזרועך וכמוה ברשיון מלך פרס : כי · תי"ו תקדמנו לנוכח השם ויהיה ה הפועל יוצא לשנים פ פעולים כלומר המלך שהוא מוקדם מן ה הברכות : עטרת · זהב עם פז אבנים יקרות סביבה כי כן מנהג המלכים ויתכן היות תי"ו תקדמנו לשון נקב' בעבו' ברכו' כדרך בנות צעדה עלי שור : חיים · שם לעולם על לשון רבים לא יפרדו כמו נעורים בתולים זקונים מלואים : ארך ימים עולם ועד · שלם הפחו' שני דורו' : גדול · כל נוסע לעולם יוסיף כבוד : הוד והדר תשוה · כמו תשית : כי · אמר השם לאברהם והיה ברכה והמסורר אמר ברכות לעד לנכח הוא וזרעו : תחדהו · מגזרת חדוה : כי · הטעם אין לו בטחון בגבורתו רק בשם ו ובחסדו והזכיר עליון כנגד בל ימוט : תמצא · זהו חסד עליון שהשם אומר ל לדוד תמצא ידך והיא השמאלית וככה ידים ליתר הפלאכה וטעם תמצא כדרך והכרותי להם למען ימצאו א אותם הקולעים והטע' לא יוכלו לנוס ולהפרד ולהמלט : תשיתמו · פניך · כעסך פני יי' חלקם ופניה לא היו לא עוד ויש אומרי' כי כף כתנור אם כמו בית כדרך בחצי לילה כחצות הלילה : פרימו · תי"ו תאבד לנכח דוד או למשיח כי אחריו כתוב כי נטו · מלת נטו יוצאה והפעול הוא רעה : מזמה · בכח ולא יוכלו להוציאה למעשה : כי · בעבור היות באתנחתא שב שכם הוא שכם אחד והטעם להיותם כחברים על דרך והכרותי להם למען ימצאו ומלת תכונן דרך קצרה כי הטעם תכונן הקשת בחציה : רומה · שב להודות השם בסוף המזמור כי כל זה יקרה לאויב בסוף בעוז השם כאשר החל יי' בעזך ישמח מלך : למנצח על אילת השחר · כאשר יראה כח עלות השחר ויש אומרים כי הוא שם כלי נגון וידענו כי יו"ד אילותי כנגד אין איל בלא רגש על כן הוא רחוק להיות אילת נגזרת מזאת הגזרה והנכון בעיני כי הוא תחלת פיוט נעשה על דרך דברי חפץ כמו אילת אהבים וזה המזמור על נועם נגונו : אלי אלי · פעמים כי בצרה היה וטעם אלי בעבור עזבתני ותחסר מלת אלי כאלו הוא או אלי רחוק מישועתי הם דברי שאגתי כמו שאגתי מנהמת לבי והוסיף דברי בעבור היותו בן אדם : אלהי · התימה כי אתה אלהי ואיך לא תענה והטעם כי אין לי אלוה אחר מבלעדיך ולא אקרא רגע אחד ואדום ריק ולא דומיה לי : ואתה · תהלו' ישר' · הבי' שם הארון כדרך בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו וכל זה בעבו' היות יושב דרכן עם תהלו' כי לא כי טעם יושב שאת עומד ויושב קדש סלה כמו שוכן עד כמו אתה יי' לעולם תשב ואתה תהלו' יש' כדרך הוא תהלתך והוא אלהיך · ולא כי אתה הכמב' בתוך תהלו' ואתה הוא הקדו' המהולל כדרך בקרבך קדוש : בך · כבר בטחו בך בהיות בלא צרה היו לבטוח ובעת צרת' שבטחו בך תפלטמו : אליך · לברך זעקו ולא בטחו על אחרי' על כן לא בושו · ואנכי

יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

כא

למנצח מזמור לדוד: יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגיל מאד: תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה: כי תקדמנו ברכות טוב תשית לראשו עטרת פז: חיים שאל ממך נתתה לו ארך ימים עולם ועד: גדול כבודו בישועתך הוד והדר תשוה עליו: כי תשיתהו ברכות לעד תחדהו בשמחה את פניך: כי המלך בטח ביהוה ובחסד עליון בל ימוט: תמצא ידך לכל איביך ימינך תמצא שנאיך: תשיתמו כתנור אש לעת פניך יהוה באפו יבלעם ותאכלם אש: פרימו מארץ תאבד וזרעם מבני אדם: כי נטו עליך רעה חשבו מזמה בל יוכלו: כי תשיתמו שכם במיתריך תכונן על פניהם: רומה יהוה בעזך נשירה ונזמרה גבורתך:

כב

למנצח על אילת השחר מזמור לדוד: אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי: אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: בך בטחו אבתינו בטחו ותפלטמו: אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא בושו:

תרגום

יי' פרוק לן מליך תקיף קביל צלותן ביום מקריננא :

לשבחא תושבחתא לדוד : יי' בעשנך ייחדי מליך משיחא ובפורקנך כמא ירנן לחדא : רגגת נפשיה יהבת ליה ופירוש סיפוותיה לא כליתא לעלמין : ארום תקדמיניה ברכן כבן תשוי על רישיה כליל דהב סניא : חיי עלמא שאל מינך יהבת ליה נגדא דיומיא לעלמי עלמין : סגי יקריה בפורקנך תושבחתא ושבחודה תשים עלוי : מטול די תשוויניה בירכן לעלמין תחדיניה בחדוותא די מן קדמך : מטול דמליך משיחא סביר ביי' ובחסדא דעילאה לא יזוע : תדבק מחת אידך לכל בעלי דבבך פורענות ימינך תשכח לכל סנאך : תשוינון היך אתון נורא לעידני רוגזך יי' ברגזיה יסלעמינון ותיכלינון בעור גהנם : בניהון מארעא תהובד וזרעיהון מבני נשא : מטול דחשילו עלך בישתא חשיבו מחשבן בישן ולא יכילונך : מטול דשויתינון לעמך כתף חד באיטוני משכניך תתקן אורחהון קדמיהון : איזדקף יי' בעושנך נשבחא ונרוציצא בגבורתך :

לשבחא על תקוף קורבן תדירא דקריצת תושבחת לדוד : אלי אלי מטול מה שבקתני רחיק מן פורקני מילי אכליותי : אלהי אנא קרי בימטא ולא תקבל ובליליא לא שתקותא לי : ואנת קדיש דמיתב עלמא על תושבחן ישראל : עלך סברי אבהתנא סברי במימרך ושזבתנון : קדמך צלו ואשתיזבו ועלך אתרחיצו ולא בהיתו :

מסורה

קראינו ב' בקריא' וסימ' ביי' אלהינו בכל קראינו · המלך יעננו ביום קראנו : כ"א בעזך ג' חס' בקריא' וסימ' נהלת בעזך אל נוה קדשך · יי' בעזך ישמח מלך · אתה פוררת בעזך ים שברת ראשי תנינים : ברכות ו' ה' חס' וחד מל' וסימ' נמסר בסדר ויחי : עולם ועד ו' וסי' יי' מלך עולם ועד · כסאך אלהים עולם ועד ·

ואני כזית רענן · חיים שאל ממך · כי זה אלהים אלהינו · יסד ארץ על מכונה : תמצא ידך ג' וסי' תנחנא את אשר תמצא ידך · כל אשר תמצא · תמצ' ידך לכל איביך : כ"ב אילת ג' וסי' גם אילת בשדה · למנצח על אילת השחר · אילת אהבים ויעלת חן : יושב ב' מל' בסיפרא וסימ' יושב בשמים ישחק · ואתה קדוש יושב :

ב' כי אלהים · יתיר יוד · ל' · ל' · ותר מל' · ל' דף · ו' · ד' · ת' חס' בכתו' · ב' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ט' · ל' · ג' · ל' · ו' · ד' · ל' מל' בסיפ' · ל' חס' בכת'

ואנכי רחוק הוא שיאמר איש דעת על עצמו שאנכי איש ריק ידבר כנגד האויבים שהם יבזוהו ואנכי נחשב בעיניהם לתולעת: כל. בזרת לעג קשורה לעולם עם למד: יפטירו בשפה. יפתחו כמו פטר רחם והבי"ת דרך בחות כמו לחמו בלחמי ויתכן שתחסר מלה: גל. תאר השם כדמות פועל על משקל לחם חום כי הגולל דבריו על השם כדרך גול על ה' דרכך: יפלטהו כי חפץ בו. השם כי טעם האומר כי הגולל חפץ בשם והכתוב אמר אם חפץ בנו ה' ורבים ככה: גחי. פועל או שם התאר כמו גוזי מגזרת ותגח בנהרותיך כמו מוציאי והזכיר זה כי הגולל על השם יצילהו כי הנה הוא גוחו מבטן שאין דעת לנו ולא כח: עליך. הטעם עליך הושלכתי לא על שדי אמי כי אתה מאכילה ומאכיל אותי ואתה הנותן לי כח לקבל עד שאגדל על כן אמר אלי אתה: אל תרחק ממני. דרך בחות בשירים תרחיק עם קרובה: סבבוני. טעם רבים מכל פאת: אבירי בשן. כמו עגלי על דרך פרות הבשן: כתרוני. כתר מלכות שהוא עגול: פצו. פתחו כמו ופצתה האדמה ויתחסר כ"ף מן אריה על דרך אם אוכלה הוא ואמר על אלה הפרים שהם טורפים כמו אריה ושואגים: כמים. דרך משל מרוב הפחד היה כמים אשר לא יאספו כן כפזרו אבריו והתפרדו העצמות שהם מוסרי הגוף וכמס לבו בקרבו כאילו שרה דעתו: יבש. ולא יוכל לדבר על כן אחר מהנאוכים כחי הפך חכי ולפי דעתי בעבור היות ליחת התולדת הקושרת הכל המעמדת הגוף כינה הליחה בשם כח והנה יבש כאשר יקרה לזקן הבא בימים ומלקוחי מגזרת ומלקחיה ואם אומנו על משקלו: ולעפר מות. לעפר בני מות כמו וגבורתך במלחמה ותשפתני כמו שפות הסיר: כי. יאמר כי סבבוהו כרים ואויבים אחרים שהם פחותים מהפרים ויותר מכעיסים והם עדת מרעים וטעם כארי דבק הקיפוני שהקיפו כאריה ידי ורגלי והזכיר ידי כי בהם הוא נלחם ורגלי כי בהם יוכל לברוח: אספר. יש אומרים כמו אספרם מחול ירבון וכמוהו מי יספר שחקים בחכמה והטעם שהוא רזה ואין לו בשר והנכון בעיני בעבור שהזכיר והתפרדו כל עצמותי אמר כאשר אספר כמה עצמות יתפרדו ממני ישמחו אויבי כמו לראות בך ויתכן שהעצמות דרך משל לאנשיו שנבדלו ממנו בעת ברחו במלחמ': יחלקו. כפי מחשבת האויבים ודבריהם בעבור היותם בגדי מלוכ' ולולא היותו מלך לא היה טעם בדבריו וזה רמז: ואתה. אילותי. השם ואל יעלה על לבך איך יקרא דוד כי השם הוא איילותו ואורו ויִשעו ועזרתו וכל אלה מקרים כי חפצו להגיד כח עליון שקבלו: הצילה מחרב. כנגד עדת מרעים: מיד כלב. כנגד כי סבבוני: הושיעני. כנגד אריה טורף ושואג וטעם יחידתי בעבור היות כל נשמת אדם יחידה מתבודדת עם גופה מנשמת הכל ובהפרדה מגוייתה אז תאסף אל הכל וטעם ומקרני ראמים שהם חזקים מכל הקרנות ושמעתי בני איש אומרים כי הראם ישיל עצמו מהר גבוה על קרניו ולא תשברנה ורמים חסר אלף כמו ברחוץ הליכי בחמה וטעם עניתני כי כבר עשית לי חסד מצרה כזאת וטעם ומקרני כאילו הייתי על קרניו ואף כי קרניו גבוהים מכל הקרנות והעד ותרם כראם קרני וטעם עניתני כנגד אקרא יומם ולא תענה: אספרה. כנגד אספר כל עצמותי וטעם לאחי לאנשי סודי: ובתוך קהל אהללך. והנה היא התהלה שאומר להם: יראי. ויו הללוהו שב אל סמך הנזכר למעלה ואלה יראי ה' מהגוים על כן אין שם מלת כל כמו כל זרע יעקב ואמר ליעקב גורו שיהיו כולם יראים ואם יקנה ידם על אויביהם יתנו העונש להם: כי. ולא שקץ. הרחיק ושנא: ענות. מגזרת עני ויש אומרים כמו מענה לשון על משקל שבות: מאתך. אתה הוא הסבה והיסוד לתהלתי כנגד ואהללך: ואכלו

ואנכי ט"ר בקרי' וסי' ואנכי עבדתי בהר כימים הראשנים. ואנכי הסתר אסתיר פני. ואנכי לא חטאתי לך. ואנכי היום רך ומשוח מלך. רוגע הים ויהמו גליו. ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה לקבץ. ואנכי תולעת ולא איש. ואנכי נטעתיך שורק. ואנכי אברתי איך אשיתך בבנים. וכל ר"פ דתריסר דכוו' עוזר הב"ל וסי'

וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם וּבְזוּי עָם: כָּל רֹאַי יַלְעִגוּ לִי יַפְטִירוּ בְשָׂפָה יָנִיעוּ רֹאשׁ: גֹּל אֶל יְהוָה יְפַלְּטֵהוּ יַצִּילֵהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ: כִּי אַתָּה גֹחִי מִבָּטֶן מַבְטִיחִי עַל שְׁדֵי אִמִּי: עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי מֵרָחֶם מִבֶּטֶן אִמִּי אֵלִי אָתָּה: אַל תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי צָרָה קְרוֹבָה כִּי אֵין עוֹזֵר: סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים אַבִּירֵי בָשָׁן כִּתְּרוּנִי: פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג: כַּמַּיִם נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל עַצְמוֹתָי הָיָה לִבִּי כַּדּוֹנָג נָמֵס בְּתוֹךְ מֵעָי: יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי וּלְשׁוֹנִי מֻדְבָּק מַלְקוֹחָי וְלַעֲפַר מָוֶת תִּשְׁפְּתֵנִי: כִּי סְבָבוּנִי כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי: אֲסַפֵּר כָּל עַצְמוֹתָי הֵמָּה יַבִּיטוּ יִרְאוּ בִי: יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם וְעַל לְבוּשִׁי יַפִּילוּ גוֹרָל: וְאַתָּה יְהוָה אַל תִּרְחָק אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה: הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כֶּלֶב יְחִידָתִי: הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה וּמִקַּרְנֵי רֵמִים עֲנִיתָנִי: אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קָהָל אֲהַלְלֶךָּ: יִרְאֵי יְהוָה הַלְלוּהוּ כָּל זֶרַע יַעֲקֹב כַּבְּדוּהוּ וְגוּרוּ מִמֶּנּוּ כָּל זֶרַע יִשְׂרָאֵל: כִּי לֹא בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֱנוּת עָנִי וְלֹא הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּבְשַׁוְּעוֹ אֵלָיו שָׁמֵעַ: מֵאִתְּךָ תְהִלָּתִי בְּקָהָל רָב נְדָרַי אֲשַׁלֵּם נֶגֶד יְרֵאָיו:

וַאֲנָא זָחִיל חַלָּשׁ וְלָא גְבַר כְּכָל חִסוּדֵי בְּנֵי נָשָׁא וּמִתְרַמְרְמוּתָא דְעַמְמֵי: כָּל דְמַחְמְיָין לִי יְרַחֲכוּן עֲלַי מְתַגְּרִין בְּסִפְוָתְהוֹן יְטַלְטְלוּן בְּרֵישֵׁיהוֹן: יְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ וְשֵׁיזְבֵיהּ יְפַצִּינֵיהּ מְטוּל דְּאִיתְרְעֵי בֵיהּ: מְטוּל דְּאַתְּ אַפֵּיקְתַּנִי מִכְּרֵיסָא אַסְבַּרְתַּנִי עַל תַּדְיֵי אִמִּי: בְּסַעֲדָךְ אִיתְּלֵיקִית מִמְּעַיָּא מִכְּרֵיסַת אִמִּי אֱלָהִי אַתְּ: לָא תִתְרַחַק מִנִּי מְטוּל דְּעָקְתָא קְרִיבָא אֲרוּם לֵית פָּרִיק: אַחֲזְרוּ עֲלַי עַמְמַיָּא דִמְתִילִין לְתוֹרִין סַגִּיאִין רוּבְנֵי מַתְנַן אַקְפוּנִי: פְּתַחוּ עֲלַי פוּמְהוֹן הֵיךְ כְּאַרְיָא אָכְלֵי וְתָבִיר: הֵיךְ כְּמַיָּא אִיתְשַׁדְרֵית וְאִתְפָּרְקָן כּוּלְהוֹן גַּרְמַי הֲוָה לִבִּי מִתְמְסֵי הֵיךְ שַׁעֲוָא בְּגוֹ מְעַיי: יְבֵשׁ הֵיךְ פְּחַר חֵילִי וְלִישָׁנִי אַדְבִּיק מוֹרִיגַיי וּלְבֵית קְבוּרְתָּא אַמְטִיתָנִי: מְטוּל דְּאַחֲזְרוּ עֲלַי רַשִּׁיעֵי דִמְתִילִין לְכַלְבַיָּא סִגְיָאֵי כְּנִישַׁת מַבְאִישִׁין אַקְפוּנִי נָכְתִין הֵיךְ כְּאַרְיָא אִידַי וְרַגְלָי: אַחֲוֵי כָּל חָלַבְשׁוּשֵׁי גַרְמַי אִינוּן מִסְתַּכְּלִין מִבַּזְּנִין לִי: מְפַלְּגִין לְבוּשֵׁי לְהוֹן וְעַלוֹי פַתְּגָאַי יִרְמוּן עַדְבִין: וְאַנְתְּ יְיָ לָא תִתְרַחִיק תּוּקְפִי לְסִיּוּעִי אוֹחִי: פְּצֵי מִקְּטִלִין דְחַרְבָּא נַפְשִׁי מִן אִידָא דְכַלְבָּא רוּחָא דְגוּשְׁמִי: פְּרוֹקְנִי מִפּוּם אַרְיָא וּמִמַּלְכִין דִּתְקִיפִין וְרָמִין כְּרֵימָנָא קַבֵּילְתָּא צְלוֹתִי: אַחֲוֵי גְבוּרַת שְׁמָךְ לְאַחַי בִּמְצִיעַ כְּנִשְׁתָּא אֲשַׁבְּחִנָּךְ: דַּחֲלַיָּא דַיְיָ שַׁבְּחוּ קֳדָמוֹי כָּל זַרְעָא דְיַעֲקֹב הַבוּ לֵיהּ יְקַר וְאִזְדַּעְזְעוּ מִינֵיהּ כָּל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: מְטוּל דְּלָא בְסִיר וְלָא שָׁאִיט צְלוֹתְהוֹן דְּעַנְיֵי וְלָא סְלִיק שְׁכִנְתֵּיהּ מִבֵּינֵיהוֹן וּבִצְלוֹאֵיהוֹן קֳדָמוֹהִי מְקַבֵּיל: מִינָךְ תּוּשְׁבַּחְתִּי בִּכְנִשַׁת סְגִיעַת עַמָּא נִדְרַי אֲשַׁלֵּם קֳבֵיל דַּחֲלוֹי:

נמסר בישעיה סימן ל"א: ולשוני ג' בקריאה וסי' ולשוני מדבק מלקוחי. ולשוני תהגה צדקך. ולשוני אם יהגה רמיה: הצילה כל ליש' מל' בב"ז חס' וסי' וישמע ראובן ויצלהו. ויצלני מחרב פרעה. אשר מצאתם בדרך ויצלם יי'. אשר הצלני מיד הארי. ויצלני מכל צרה. כי אתך אני להצלך דירמיה. משזיב ומצל: שמע ד' בקריאה וסי' זה עני קרא וי' שמע. צעקו וי' שמע ומכל. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. ויגד להם מביתו. וסימ' בלשון ארמי מביהו צוח בסכנא ואיתבוי.

רשי

ואנכי תולעת. כל ישראל מכנה כאיש אחד. יפטירו: יפתחו כמו פטר רחם ופטר חמו' פוטר מים: גול אל ה'. כמו לגול יש לאדם לגלל יהבו ומשאו אל יוצרו למען יפלטהו: גוחי. מוציאי ומושכי כמו יגיח ירדן אל פיהו: מבטיחי על שדי אמי. זמנת לאדם שדים לישען עליהם לחיה: עליך השלכתי מרחם. כשלכתי מרחם מאז הוצאתני מרחם כמה דאת אמר העמוסים מני בטן מאז נולדו השבטים כשאם נהלם: פרים רבים. מלכיות חזקים: אבירי בשן. גם הוא לשון פרים. בבשן שהם שמנים: כתרוני. סבבוני ככתר המקיף את הראש: אריה טורף. כבוכד נצר: כדונג. שעוה הנימוחה מחום האש: מלקוחי. הם החנכיים שקורין פאלייש בלעז כשאדם מדבר אין רוק מצוי בהן ומנחם פתר מלקוחי אכטיילאש בלעז כמו במלקחים לקח והמלקוח הן השנים האמר דמו למלקוחי חרשים: ולעפר מות. לרכאות מיתה: תשפתני. אתה מושיבני לשו' שפיתת קדירה שפות הסיר ומנחם פתר כל לשון שפיתה לשון שימה: כארי ידי ורגלי. כאילו הם מרוכאים בפי ארי וכן אמר חזקיה כארי כן ישבר כל עצמותי. אספר כל עצמותי. כאב עצמי: המה יביטו. שמחים לאידי: ועל לבושי יפילו גורל. בוזזים אתנכסיכו: אילותי. כחי כמו הייתי כגבר אין איל וכמו יש לאל ידי: הושיעני מפי אריה. כאשר מקרני ראימים עניתני זה המאורי אשר כגוב' ארזי' גובהו ל' ואחר מלכים: אספרה שמך לאחי. בהתאסף כל כנסייתי וכן אומר להם יראי יי הללוהו אלו הגרים וכל זרע יעקב: וגורו. לשון יראה: ענות עני. צעק' דל כל ענייה שבמקר' לשון צעקה ועוד יש לפתור ענות לשון הכנעה כמו לענות מפני שהוא ככנע ומתפלל לפניך: ואכלו

יאכלו. הטעם שהענוים יאכלו וישמחו וישבעו מרוב השמחה בראותם כי השם הושיע העני אשר אין עוזר לו וטעם יחי לבבכם זה יאמר איש לרעהו כדרך ותחי רוח יעקב אביהם כי לבו היה כמת: יזכרו. טעם אפסי ארץ כי השומעים אף על פי שהם בקצה הארץ יזכרו זה הפלא שעשה השם וישובו לעבדו ואלה אינם ענוים על כן אמר כל משפחות גוים: כי. אז יודו כי לשם לבדו המלוכה וגם הכתוב הוא כמו והנבואה עודד הנביא שהטעם והנבואה כנבואת עודד ורבים כמוהו כאילו אמר כי ליי׳ המלוכה והי׳ מושל בגוים: אכלו. זה הפסוק כנגד יאכלו ענוים וישבעו כי דשני ארץ הם המתענגים בעולם הזה לאכול כל דשן ודשני ארץ הפך ענוים והטעם אם יתעדנו בעולם הזה בסוף ובאחרית ימיהם ישתחוו למלך האוסף רוחם ואין כח בהם למרות וככה לפניו יכרעו כל יורדי עפר וטעם ונפשו לא חיה על דרך בנות בשריה עלי שור כי אחד מהם לא יוכל לחיות נפשו וזה רמז כי ת תאבד נפשם בעולם הזה הפך הענוי׳ שכת׳ בהם יחי לבבכם לעד: זרע. וזו לפניו גם וזו יעבדנו שב אלכי ליי׳ המלוכה והטעם כמו וחסד יי׳ מעולם ועד עולם על יראיו וככה בני עבדיך ישכנו ותחסר מלת אשר כמו עם לבבי׳ שלם כאילו הוא זרע אשר יעבדנו והם בני הענוים ש הנזכרים למעלה וטע׳ לדור לדור הבא על כן אחריו יבואו על דרך דור הולך ודור בא: לעם נולד. הוא דור שלישי וטעם צדקתו על דרך צדקתו עומדת לעד גם בעולם הזה: מזמור לדוד יי׳ רועי לא אחסר. זה המזמור כנגד ודמה עצמו כ כשה שמשגיחו על ה הרוע והנה השם הוא הרועה אותי על כן לא אחסר כל והטעם לא יחסר לי מה שאני צריך כדרך מלה: בנאות. הטעם שימצא הדשא ויהיה שם נוה קרוב שלא יגע בצהרים בעת שתרבץ השה׳ ועל מי הזכיר המים וטעם מנוחות הפך נחל שוטף: נפשי. הזכיר כי הרועה לא ידפקנו ל להוליכו ממרעה אל

כׄגׄ מזמור לדוד ח׳ רׄף וסימ׳ נמסר לעיל בריש סיפרא סימ׳ גׄ: ינחני בׄ וסימ׳ מן ארם ינחני בלק׳ נפשי ישובב ינחני במעגלי צדקי וחסר הׄ וקמצין וסימ׳ טבא רדף חייא ונטר אסתר. ופ׳ אך טוב וחסד ירדפוני. רדף צדקה וחסד. חיים וחסד עשית עמדי. שומר הברית וחסד דעזרא. ותשא חן וחסד לפניו: בׄד כל

רשי

יאכלו ענוים. לעת הגאולה לימות המשיח: יחי לבבכם לעד. כל זה אומר לפניהם: יזכרו וישובו אל יי׳. יזכרו האומות הרעה שמצאתנו כשיראו את ה הטובה וישובו אל יי׳: כי ליי׳ המלוכה. כשיראו שחוזרת לך המלוכה והממשלה: אכלו וישתחוו כל דשני ארץ. הרי זה מקרא מסורס אכלו ענוים כל דשני הארץ וישתחוו ליי׳ בהלל והודאה על הטובה דשני ארץ טוב חלב הארץ כל זה יראו א אפסי הארץ וישובו אל יי׳: לפניו יכרעו. אז כל מתי האומות מתוך גיהנם ולא ירחם עליהם לחיות את נפש׳ מגיהנם: ונפשו. של כל אחד ואחד. לא חיה. לא יחיה ורבותינו דרשו מן המקר׳ הזה שהמתי׳ לפני מיתתם בשע׳ כטילת נשמה רואין פני שכינה: זרע יעבדנו וגו׳. זרע ישר׳ אשר תמיד עובדים אותו: יספר ליי׳ לדור. כרס המקרא ודורשהו יסופ׳ לדור אחרון לשם יי׳ ולשבחו את אשר עשה לאותו זרע: יבאו. הראשונים ויגידו צדקתו לעם ה הנולד כי עשה להם צדקה: מזמור לדוד. אמרו רבותינו כל מקום שנאמ׳ מזמור לדוד מנגן ואחר כך שורה עליו שכינה מ מזמור להביא רוח הקדש לדוד וכל שנאמר בו לדוד מזמור ם שרתה עליו שכינה ואח׳ כך אמר שירה: יי׳ רועי. במדבר הזה שאני הולך בו בטוח אני שלא אחסר כלום: בנאות דשא. בנוה דשא׳ לפי שהתחיל לרמות מזונותיו למרעה בהמה שאמ׳ יי׳ רועי נופל על הלשון של יי׳ רועי נאות דשא ומזמור זה אמר דוד ביער חרת למה נקרא שמו יער חרת שהיה מנוגב כחרת ו והרטיבו הקב״ה מטוב של העולם הבא מדרש תלי׳: נפשי ישובב. רוחי שהופג בצרות ובמנוקה ישובב לקדמותו: במעגלי צדק. בדרכי מישור שלא אפול ביד אויבי. בגיא צלמות. בארץ חסף ועל מדבר זיף אמר כל צלמות לשון חשך פירשו דונש בן לברט: שבטך ומשענתך. יסורין שבאו עלי ומשען שאני בטוח על חסדך שניהם ינחמוני שיהו לי לסלוח עון ובטוח אני שתערוך לפני שלחן היא המלכות: דשנת בשמן ראשי. כבר משחתי על פיך למלך: כוסי רויה. לשון שובע: ליי׳ הארץ. ארץ ישראל ותבל שאר ארצות: על ימים יסדה. שבעת ימים מקיפין ארץ ישר׳ וארבע נהרות ירדן וירמוך קרמיון ופוגה: מי יעלה בהר יי׳. אף על פי שכל יושבי תבל שלו אין הכל כדאי ליקרב אליו אלא אלה נקי כפים וגו׳: לא

	תהלים כב–כד		תרגום
ו	יֹאכְלוּ עֲנָוִים ׀ וְיִשְׂבָּעוּ יְהַלְלוּ יְהוָה דֹּרְשָׁיו יְחִי לְבַבְכֶם לָעַד׃	ו	יֵיכְלוּן עִנְוְתָנֵי וְיִשְׂבְּעוּן יְשַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ דְּתַבְעִין לֵיהּ יִשְׁרֵי רוּחַ נְבוּאָה בְּרַעְיוֹנֵיכוֹן לְעָלְמִין׃
ח	יִזְכְּרוּ ׀ וְיָשֻׁבוּ אֶל־יְהוָה כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִם׃	ח	יִדְּכְרוּן נִיסוֹי וִיתוּבוּן קֳדָם יְיָ כָּל סַיְיפֵי אַרְעָא וְיִסְגְּדוּן קֳדָמָךְ כָּל גִּנְסַת עַמְמַיָּא׃
ל׳ ל חס׳	כִּי לַיהוָה הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל בַּגּוֹיִם׃		מְטוּל דְּמִן קֳדָם יְיָ מַלְכוּתָא וְשַׁלִּיט בְּעַמְמַיָּא׃
ח	אָכְלוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ ׀ כָּל־דִּשְׁנֵי־אֶרֶץ לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל־יוֹרְדֵי עָפָר וְנַפְשׁוֹ לֹא חִיָּה׃	ח	וְסַגִּידוּ כָּל רְהִיְינֵי אַרְעָא קֳדָמוֹי גָּחְנִין כָּל נָחְתִין בֵּיהּ קְבוּרְתָּא וְנַפְשׁ רַשִּׁיעָא לָא יֵיחֵי׃
ל׳ ל א׳ ז׳ ככ	זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַאדֹנָי לַדּוֹר׃		זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִפְלְחוּן קֳדָמוֹי יִתְתּוּן כֹּחַ גְּבוּרְתָּא דַּיְיָ לְדָרָא בַתְרָאָה׃
ל׳ רפין נ׳	יָבֹאוּ וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָׂה׃		יְתוּבוּן בְּנֵיהוֹן וְיִתְנוּן צִדְקָתֵיהּ לְעַמֵּיהּ דַּעֲתִיד לְמֵלַךְ פְּרִישָׁן דַּעֲבַד׃
	כג		
חל״פ׳ א׳	מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה רֹעִי לֹא אֶחְסָר׃		תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד יְיָ זָן יָת עַמֵּיהּ בְּמַדְבְּרָא לָא חֲסָרוּ כּוּלָּא׃
ל׳ ל בׄב	בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי׃		בְּאָתַר צֵיחֲתָא בְּהַנְיַית דְּאִיתְאִין יַשְׁרֵינַנִי עַל מֵי נִיחַיָּא דַּבְּרָנִי׃
ל׳ נ׳ מן אדס	נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ׃		נַפְשִׁי יְתִיב בְּמַנָּא דַּבְּרָנִי בְּהִלְכוּת צִדְקָא מְטוּל שְׁמֵיהּ׃
	גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי׃		בְּרַם כַּד אֵזֵיל בְּגָלוּתָא בְּמֵישַׁר טוּלָא דְּמוֹתָא לָא אֶדְחַל מִבִּישְׁתָּא מְטוּל דְּמֵימְרָךְ בְּסַעְדִּי תִּיגְרָךְ תְּרִיצָא וְאוֹרַיְתָךְ הִינּוּן יְנַחֲמוּנַנִי׃
לצמ׳ ל׳ חס׳ ל	תַּעֲרֹךְ לְפָנַי ׀ שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה׃		סְדַרְתְּ קֳדָמַי פָּתוֹר מָנָא זְקִיף קֳבֵל מְעִיקַיי דַּהֲנֵיתָא בְּעוּפְיָא פַּטִּימַיָּא גוּשְׁמֵיהּ וּבִמְשַׁח רְבוּתָא רֵישׁ כַּהֲנַיָּא כְּלִידֵי רְוָתָא׃
ה׳ ל	אַךְ ׀ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיָּי		בְּרַם טַבְתָּא וְחִסְדָּא יְרַדְּפוּנַנִי כָּל יוֹמֵי חַיַּי
לם	וְשַׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים׃		כַּד אֵתִיב בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ נַגְדָּא דְיוֹמַיָּא׃
	כד		
ז׳ רקדים דוד למזמור ג׳ מל	לְדָוִד מִזְמוֹר לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃		לְדָוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא דַּיְיָ הָא אַרְעָא וּבְרִיָּיתָהָא תֵּבֵל וְדְיָתְבִין בָּהּ׃
ד׳	כִּי־הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ׃		מְטוּל דִּי הוּא עַל יַמְמַיָּא שַׁוְיִיתָהָא וְעַל נַהֲרוֹתָא אַתְקְנָהּ׃
ר׳ נ׳ ב׳ לפני צמו׳ ל	מִי־יַעֲלֶה בְהַר־יְהוָה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ׃		מָאן יִסַּק לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וּמָאן יְקוּם בְּאָתַר קוּדְשֵׁיהּ׃

יחי׳ לדאוב׳ וכל יחי המלך דכל

ספרא לדוד כ״ז לדוד מזמור וסים׳ לדוד מזמור ליי׳ הארץ ומלאה. לדוד מזמור דקוה קויתי. למנצח לדוד מזמור יקום אלהים ויפוצו איביו. לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה׳ למנצח לדוד מזמור אלהי תשועתי. למנצח לדוד מזמור נאם יי׳ לאדני. למנצח לדוד מזמור יי׳ חקרתני ותדע:

מרעה בגיחון רק כפשי ישובב בטובה ונחת וטעם במעגלי צדק שלא יוליכנו על גבעות ועל עמקים וכל זה לא למעני הוא עושה רק למען שמו למען כפר שמו בכל הארץ כי הוא רועה טוב ורחמן ואין כמוהו: גם. יהטעם אם תקראנה גזירות השמי׳ שהשם גזר מימי קדם לבוא רעה בעולם ודמה הרעה לגיא צלמו׳ לא אירא רע לא אירא שרע יהיה לי כי שבטך יראה לי הדרך עד שלא וזה השבט והמשענת בה יתנחם לבו והטעם כאשר תבואנה שנת רעה לעולם השם יסבב סבות לחוסי׳ בו לחיותם ברעב ולהציל ממות נפשם והטעם מות שאינו כדרך התולדת כמו מתי מלחמה ומגפה. תערך. כנגד צררי. כנגד בגיא צלמות על דרך מעוף צוקה והנה השלחן כנגד הדשא וכוסי רויה כנגד על מי מנוחות ורויה תאר השם כמו אסה חכמה ומרוב דשן המטעמים שהם על השלחן ראשו מדושן כאילו הוא בלול בשמן רענן וטעם זה המזמור על עבדי השם העוזבים תאות העולם והם שמחים בחלקם ויחשבו כי לחם ומים כנגד כל תענוג המטעמי׳ כי מחשבתם ולבם על תענוגי העולם הבא על כן יכיחו תענוג רגע בעבור תענוג עולם על כן אמ׳ אך זאת כל מחשבתי וטעם ירדפוני כל כך ארגיל עצמי לעשות טוב וחסד טוב לנכשי וחסד עם אחרי׳ ללמדם ולהורותם לעבוד את יי׳ עד שיהיה לי חוק כי אילו רדיתי להכיח הטוב רגע אחר הוא היה רודף אחרי׳ וטעם ושבתי פעם אחר פעם כדרך כלה שב במרוצת׳ ויא׳ כמו ושקטתי מגזרת בטובה ונחת תושעון והנה הטעם כי לעולם אעשה טוב וחסד כל ימי אשב בבית השם להכיר מעשיו וזאת היא התפלה באמת כי אז יתבודד מבני אדם: לדוד. ליי׳ הארץ ומלואה. כי הוא על ימים. בעבור שים מקומות בארץ יקבלו כח עליון כדרך וזה בעבור השמי׳ על כן החל לאמר ליי׳ הארץ בעבור בהר יי׳ וטעם ליי׳ הארץ כי בדרך התולדת נבראה להיותה תחת המים ובחפץ השם יבש קצתה והיא המחצה אשר היא מגולה על כן כי הוא על. ויאמר רבי משה כי פי׳ על כמו עם כמו ויבואו האנשים על הנשים והטעם שלא היה על מתכונתי שרה שיחיו בני אדם עליה כי אם שיהיה שכינה ימי׳ ונהרות ובן בלעם אמר כי הטעם שהיבשה רחוקה מנהר או ים: מי. הר יי׳. זה הר המוריה וזה המזמור חברו דוד אחר דבר גרן ארונה היבוסי: ומי יקום. הטעם לדור בו:

נקי

נקי· בעבור היות כל המעשים בידים הזכיר נקי כפים שלא עשה רע והוא בר לבב שהוא העיקר ונפשו עצם כבוד השם כמו נשבע יי׳ בנפשו וכתוב נפשי דרך כי כי בעבור כבוד השם על דרך והייתי אני ובני שלמה חטאים כאשר פירשתיו והנה הזכיר המעשה והלב והלשון: ישא. אמר ישא ברכה כנגד לא נשא לשוא נפשי: זה· רמז לדור שנבנה הבית בימיהם במות דוד ואחר כך שב לנצח השם כי זה הדור הם מבקשי פניך · שלה באמת יעקב שלה פי׳ הם זרע יעקב ואין צורך לפי׳ אחר שאמ׳ תחסר מלת אהי יעקב: שאו· אמרו קדמונינו ז״ל כי זה רמז להכנס ארון אל בית קדשי הקדשים על כן כתוב למעלה במקום קדשו וזה שאומר לשערים דרך משל והטעם היות ה המקום ששם הארון נכון מכל הר גבוה ונשא בעבור הכבוד שוכן שם וטעם שערים ופתחי עולם שהם רבים ופתחי ע עולם שהם עומדים ל לנצח בעבור כבוד ה הכבוד וטעם מלך הכבוד שבעבורו היא כבוד הבית הגדול: מי· אם ישאל השוא׳ מי זה מלך הכבוד ה התשובה יי׳ עזוז וגבור שירא׳ גבורתו במעשיו וילחם בעבור קדושיו והנה הטע׳ כי בשכון הכבוד בין ישרא׳ ישכנו לבטח כי לא יפחד מן האויב: שאו· פעם שנית רמז לשוב הכבו׳ בבוא הגאל׳ כי לא היה הכבוד בבית שני וראשיכם הראשון ב בעבור אחר כאילו א אמר ושאו פתחי עולם ראשיכם: מי· תוספת והוא בעבור שיעמוד בית שלישי ולא הזכיר גבור מלחמה בעבור וכתתו חרבותם לאיתים והארץ תשקט מכל מלחמה וטעם יי׳ צבאות שיהיו אנשי הדור כמו מלאכי ה השם וטעם יי׳ צבאו׳ כי נקר׳ השם ככה בעבור צבא השמים כאשר פירשתי לא בעבו׳ צבא ישראל כאשר אמר ה הגאון:

לא נשא לשוא נפשי· לא נשבע בשוי ונפשי לשוא מגיזו לשון שבועה כופל על נפש שנאמר נשבע יי׳ צבאות בנפשו זה שכך מעשיו הוא דור דורשיו: שאו שערים ראשיכם· בימי שלמה בנו כשיבא להכניס ארון לבית קדשי הקדשים ודבקו שערים זו בזו אמר עשרים וארבע רננות ולא נענה עד ש מר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך: פתחי עולם· פתחים שקדושתן עולמית: נפשי אשא· אכוין לבי: הבוגדים ריקם· הגוזלים והחמסנים המושיבי׳ את העניים ריקם מנכסיהם כמו ואחלצה צוררי ריקם: הדריכני· אדרוכתו׳ ב׳ ע״ז: אותך קויתי כל היום· הוא העולם הזה שהוא יום לאומות ולילה לישרא׳: כי מעולם המה· מימות אדם הראשון שאמרת לו ביום אכלך ממנו מות תמות ונתת לו יום ה׳ משלך שהוא אלף שנים: כחסדך זכור לי אתה· הראוי לחסדך זכור לי אלו מעשים ט טובים שיבדי: טוב וישר יי׳· וחפץ להצדיק בריותיו: על כן יורה חטאים בדרך· תשובה ד״א יורה חטאים לרוצחי׳ שנ׳ תכין לך הדרך וגו׳ מקלט מ מקלט היה כתוב על פרשת ד דרכים כו׳ כדאיתא במכות: למען שמך· הרב סלח לעוני: כי רב הוא· כי נאה לרב לסלוח עון רב: מי זה האיש ירא יי׳. הבה יורנו בדרך שהוא בחר הוא דרך הטוב: נפשו בטוב תלין· כשילין בקבר תנין בטובה נפשו: כי

ראשיכם ו׳ בקרי׳ וסימ׳ ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם: אתם נצבים היום· את הנביאים ואת ראשיכם החוזים· ופאריכם על ראשיכם· שאו שערים· וחכרו: מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימ׳ מי הוא זה ערב את לבו· מי הוא זה מלך הכבוד תניינא· מי הוא זה והוא אי זה הוא אשר מלאו: כ״ה לדוד ב׳ בטעם

נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת יהוה וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דרשו מבקשי פניך יעקב סלה: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד יהוה עזוז וגבור יהוה גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה: כה

לדוד אליך יהוה נפשי אשא: אלהי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו איבי לי: גם כל קויך לא יבשו יבשו הבוגדים ריקם: דרכיך יהוה הודיעני ארחותיך למדני: הדריכני באמתך ולמדני כי אתה אלהי ישעי אותך קויתי כל היום: זכר רחמיך יהוה וחסדיך כי מעולם המה: חטאות נעורי ופשעי אל תזכר כחסדך זכר לי אתה למען טובך יהוה: טוב וישר יהוה על כן יורה חטאים בדרך: ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו: כל ארחות יהוה חסד ואמת לנצרי בריתו ועדתיו: למען שמך יהוה וסלחת לעוני כי רב הוא: מי זה האיש ירא יהוה יורנו בדרך יבחר: נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ: סוד יהוה ליראיו ובריתו להודיעם:

דכי אידיא ובריר רעיונא דלא אומי על שקרא לחייבא נפשיה ולא קאים לניכלא: יקבל ברכתא מן קדם יי וצדקתא מאלהא פ פורקניה: דנן דראי דתבעין ליה דבעיין סבר אפוי יעקב לעלמין: זקפו תרעי בית מקדשא רישיכון ואזדקופו מעלני עלמ׳ ויעול מלך יקירא: מן הוא דיכי מלך יקירא יי עשין וגיבר יי מרי גבורתא ועביד קרבא: זקופו תרעי גינתא דעדן רישיכון ואזדקפו מעלני עלמא ויעול מלכא יקירא: מן הוא דיכי מלכא יקירא יי צבאות הוא מלך יקירא לעלמין: לדוד קדמך יי נפשי אטול בצלו: אלהי בך איתרוחצית לא אבהית לא ייחדון בעלי דבבי עלי: ברם כל דסבין לך לא יבהתון יבהתון בזוזין וסריקיא: אורחתך יי אודע יתי הילכתך אליף יתי: דברני בזכותך ואליפינני ארום את הוא אלהא פורקני יתך סברית כל יומא: אידכר רחמיך יי וטבוותך ארום מן עלמא הינון: חובי טליותי ומרדי לא תדכר כטבוותך אדכר לי אנת מטול טיבותך יי: טב ותריץ יי בגין כן מליף חייביא באורחא: מדריך עינוותני בדינא ומליף עינוותני אורחיה: כל הלכתיה דיי טיבו וקשוט לנטרי קיימיה וסהידותיה: מן בגלל שמך יי ותשבוק לחובי ארום סגי הוא: מן הוא דין גברא דדחיל מן קדם יי יליפיניה באורחא דאתרעי: נפשיה בטיבותא תבית ובנוי יחסנון ארעא: רזא דיי גליא לדחלוי וקיימיה לאודעותהון:

כפשי · ית׳ · ד׳ רף · דורשיו · ל׳ · ל׳ יאלרפי׳ · ל׳ · ל׳ · יאלרפין · ג׳ · ב׳ בטע׳ · יאתל׳ · ה׳ מל׳ בליש׳ · ל׳ כתי׳ כן · ב׳ את חקיך · ל׳ מל׳ בכתו׳ · ב׳ מל׳ כתחין באתנח׳ בסי׳ · ת׳ ונסי׳ · ה׳ · ה׳ · ל׳ רפין · ז׳ · ל׳

פזר בספרא וסימ׳ לדוד אליך יי נפשי אשא · לדוד אליך יי׳ אקרא: הבוגדים ה׳ מל׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ובגד בוגדים בגדו· לבה הביט בוגדים· יבושו הבוגדים ריקם· ורשעים מארץ יכרתו· אף היא כחתף תארב: אתה ב״ב פתחין באתנחתא בסיפ׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך פתח: ועדותיו ה׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר ואתחנן: יבחר ה׳ קמצין וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סימ׳ ט׳: בטוב ד׳ חטפי׳ בקריא׳ וסימ׳ לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב· ביום טובה היה בטוב· לכה נא אנסכה בשמחה· נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ:

לדוד אליך יי׳ נפשי אשא· אמר רבי משה טעם נפשי אשא כדרך מנחה כמו וישא משאות והנכון בעיני שהוא כמו ואליו הוא נושא את נפשו לא לאחר: אלהי· יתכן להיות בית בך בטחתי תחת הבית כמו וו׳ ולמדני תחת הוי׳ו או ככה נמצא והנה בטחתי בך אוכני ראוי שאבוש: גם· האמת והראוי שיבושו הבוגדים· ריקם כמו חנם והמ״ם נוסף: דרכיך· הם דרכי השם והתולדת שברא בדרך חכמה: וארחותיך· על יד הנביא והם הארחות שצוית: הדריכני· זה הפסוק נכבד והטעם שיחזק שיעזרהו השם בדרך האמת עד היותו רגיל וזה טעם ולמדני כמו למוד מדבר כעגל לא לומד וטעם אלהי ישעי שיושיעהו מכל דבר שימנעהו לכת בדרך האמת כי אין לי מי אקוה זולתך: זכור· מבקש רחמיו וחסדיו שלא יגמלנו על מעשיו הקדמונים שמכעוהו עד עתה להבין דרכי השם באמת על כן אחריו חטאות ופשעי הפשע שיצא הפושע מתחת הרשות והעד על כל דבר פשע ומטעם כחסדך בעבור כי אתה מקור החסד ומבוע הטוב על כן אחריו טוב ופתחות הבית בדרך שהוא דרך השם כאשר החל דרכיך יי׳ הודיעני והנה יורה החטאים אי זה הדרך הישר והענוים ידריכם בדרכו וירגילם עד שיהיה להם חוק ומשפט: כל ארחות יי׳· בתחלה חסד ואחרי כן אמת: לנוצרי בריתו· על דרך נוצר חסד לאלפים: למען. כי רב הוא· אע״פ שהוא רב כדרך כי עם קשה עורף כי חטאת לך· ויש אומרים למען אודיע שמך והנכון שיודע ששמך סלח: מי האיש· הוא הנכבד כמו וחזקת והיית לאיש והטעם כי ירא׳ת השם תביאנו אל הדרך שיבחר בה: נפשו· טעם נפשו כדרך כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא והיא המתה בהפרד הנשמה וטעם תלין כמו תשכב והטעם כי עד יום מותו יהיה בעולם הזה בטוב ויש אומרים כי זה רמז לחיי נשמתו ותהיה בטוב: סוד· סודות האלהים לא יתגלו כי אם ליראיו ואף כי אחרי שתלין נפשו ואמר ליראיו כאשר החל ירא יי׳: עיני

עיני · הנכון בעיני כי טעם מרשת רגלי תאות היצר הרע והנשמ׳ נתפשת ברשת התאוה וזה דרך משל ואם השם לא יעזרהו אין לאל ידיו לצאת מהרשת על כן הוא יוציא · פנה · כי הנשמה יחידה ונכה הלב וטעם עני בעבור חסרון כחו לעמוד כנגד התאוה : צרות לבבי · הוא השכל הנטוע בלב על כן נקרא בשמו והרחיבו פועל עומד והטעם שהם רבות ויש אומרים כי לבבי פעול והוא רחוק כי אחריו ממצוקותי : ראה עניי · מן עניי ורב עמלי למנוע עצמי מן התאוה : ושא לכל חטאתי · שעברו : ראה · ועוד שאפחד מאויבי חנם שישנאוני חמס שימכנוני ויהיו סבה שלא אלמד דרכיך : שמרה · אל אבוש · מאשר אקוה להיות עבד השם : תום · תום לבבו ויושר מעשיו יצרוהו שלא ילך בדרך עקש · גם נכון הוא שיצרוהו מן האויבים על כן א אחריו פדה וכמו ש שהתפלל שהשם י יצרהו ואל ימשלו בו שונאיו כן יפדה כל ישרא׳ : לדוד שפטני · אמ׳ רבי משה כי טעם שפטני קח משפטי : ועשה לי דין מאויבי והנכון בעיני שטעמו קח הדין ממני אם כ נטה לבי מאחריך על כן כי אני בתומי כמו תמים תהיה : ובי׳ בטחתי · שיעזרני להיות לבי שלם על כן לא מעדתי : בחנני · ידוע כי השם ידע ת הנסתרו׳ והנה הטעם כי אתה תדע לבבי כ כבוחן הנכף : כי · כאילו אני רואה ח חסדיך לעולם לנגד עיני : והתהלכתי · להרגיל כדרך ויתהלך חנוך : באמתך · בדרך האמת : לא · מתי שוא · הפך דרך האמתי נעלמים · מגזרת ונעלם דבר ש שיעשו דברים לא כן בסתר ויש אומרים מגזרת עלם שהוא א אוהב השחוק והלעג : שנאתי · הזכיר הליכה והתהלכתי ואחר כן שבת לא ישבתי ואחר כן הביאה לא אבוא והנכון בעיני כי הטעם לא אבוא בסודם והזכיר פעם אחרת ועם רשעים לא אשב כי מתי שוא הם בדבור והרשעים במעשה : ארחץ · טעם בנקיון שלא עשה אחת ממנו לא תעשה ואז אסובב מזבחך בעולות : לשמיע · כמו להשמיע וכמוהו לשמיד ת מעוזניה ונפלאותיך פעול לתלת לשמיע ו ולספר : יי׳ אהבתי מעון ביתיך · כנגד לא ישבתי עם מתי שוא ו וטעם ביתיך שם ה הצדיקים העובדים שמך באמת כי שמה תמיד יושבים · אמר רבי משה כי טעם אל תאסוף שיתפלל שלא יהיה אחריתו כאחריתם והנכון בעיני שלא יתכנו עלילות שיתחבר עם החטאים כל ימיו ואף כי עם אנשי דמים שהם רעים מהחטאים : אשר · שיש להם כח לחשוב מחשבות ולסבב סבות לקחת שוחד וממון ויש אומרים כל מזמתם לקחת בידם ונכה וימינם והטעם כפול : ואני בתומי · בלא זמה והטעם שיזכיר בתחלה בתומי הלכתי ועד עתה ונכה אלך ואתה תפדני מזימותם : רגלי · טעם בתומי תום לבבי וטעם רגלי ללכת בדרך ישרה והנכון בעיני כי אתה תפדני ואני אודך במקהלים ורגלי העמוד לפניהם · לדוד יי׳ אורי וישעי ממי אירא · יש אומרים אורי בלילה שאין שם אור כי הנפש תפחד וישעי ביום ויש אומרי׳ אורי תלוי בדברי הנשמה וישעי בדברי הגוף ומעוז חיי קשור הנשמה בגוף על כן לא יפחד מאדם שיפרידם : בקרוב · יש אומרים בקרוב מגזרת המלמד ידי לקרב ואחרים אמרו באשר יקרבו אלי · אמר ר׳ משה כי טעם צרי ואויבי אנשים ידועים שהיו שונאים :

ושא ג׳ בקריאה וסימ׳ עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה · ושא את מספר שמותם דפקוד כל זכר · ושא לכל חטאתי : כו׳ לדוד ז׳ בטעם בספרא וסימ׳ לדוד שפטני יי׳ · יי׳ אורי וישעי · ריבה יי׳ את יריבי לחם · אל תתחר במרעים · לדוד ברכי נפשי · לדוד אודך בכל לבי · לדוד ברוך יי׳ צורי : ומקום ג׳ וסי׳ ומקום רגלי

עיני תמיד אל־יהוה כי הוא־יוציא מרשת רגלי : פנה־אלי וחנני כי־יחיד ועני אני : צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני : ראה עניי ועמלי ושא לכל־חטאותי : ראה־איבי כי־רבו ושנאת חמס שנאוני : שמרה נפשי והצילני אל־אבוש כי־חסיתי בך : תם־וישר יצרוני כי קויתיך : פדה אלהים את־ישראל מכל צרותיו :

כו

לדוד שפטני יהוה כי־אני בתמי הלכתי וביהוה בטחתי לא אמעד : בחנני יהוה ונסני צרופה כליותי ולבי : כי־חסדך לנגד עיני והתהלכתי באמתך : לא־ישבתי עם־מתי־שוא ועם נעלמים לא אבוא : שנאתי קהל מרעים ועם־רשעים לא אשב : ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את־מזבחך יהוה : לשמע בקול תודה ולספר כל־נפלאותיך : יהוה אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך : אל־תאסף עם־חטאים נפשי ועם־אנשי דמים חיי : אשר־בידיהם זמה וימינם מלאה שחד : ואני בתמי אלך פדני וחנני : רגלי עמדה במישור במקהלים אברך יהוה :

כז

לדוד יהוה אורי וישעי ממי אירא יהוה מעוז־חיי ממי אפחד : בקרב עלי מרעים לאכל את־בשרי צרי ואיבי לי המה כשלו ונפלו :

עיני מסתכלין תדיר קדם יי ארום הוא יפיק ממצדתא ריגלי : אסתכי לוותי וחוס עלי מטול דיחידאי ועניא אנא : עקתין לבבי פתיין משינוקי אפיק יתי : חמי סיגופי וטורחי ושבוק לכולהון חובי : חמי בעלי דבבי ארום סגיעו וסנאתא דחטופין סנו יתי : טור נפשי ושיזיב יתי לא אבהת מטול דסברית לך : שלמות ותריצותא יטרונני ארום סברית במימרך : פרוק יי ית ישראל מכל עקתוי :

לדוד דון יתי יי ארום בשלמותי אנא הליכית וביי סברית כליתי לא אזדעזע : בחון יתי יי ונסי יתי סנין כליותי ורעיוני : מטול דטובך קביל עיניי והליכית בקושטך : לא אסתחרית עם גברי שקרא ועם מיטמרין לאבאשא לא אעול : סניתי כנישת מבאשין ועם רשיעי לא אסתחר : אקדיש בזכותי דאידי ואחזרית ית מדבחך יי : לאשמיעא בקל שבחא ולאישתעא כל פרישותך : יי רחימית מדור בית מקדשך ואתר משכן יקרך : לא תכנוש עם חייביא נפשי ועם אינשי שדיין דמא חיי : די בידיהון עצת חטאין וימינהון מלין שוחדא : ואנא בשלימותי איזיל פרוק יתי וחוס עלי : ריגלי קם בתריצ׳ בכינשת צדיקין אבריך יי :

לדוד יי נהורי ופורקני ממן ארחל יי עושנא דחיי ממן ארלח : כד יתקרבון עלי מבאשין לגרמא ית בסרי מעיקיי ובעלי דבבי הינון איתקלו ונפלו :

רשי

כי יחיד ועני אני · ושן רבו׳ תלויים בי ולנגדן אני יחיד לפיכך פנה אלי וחנני כי תפילתי צריכה ל לתשועת כל ישראל : ראה עניי ועמלי · ועל ידיהם שא לכל חטאתי : שנאת חמס · שלא כדין : יצרוני · ישמרוני : שפטני יי׳ · ובמקום אחר הוא אומר אל תבא במשפט וגו׳ אמר דוד כשאתה דן את הרשעים שפטני כי לפי הרשעי׳ אני צדיק וכשאתה דן את הצדיקים אל תביאני במשפט : ועם נעלמים · הנכנסין בסתר לעשות במחשך מעשיהם : לא אבא · איני רגיל לבא וליכנס במקהלם : בנקיון · שאין גזל במצות שאני מקיים לולב הגזול פסול : לשמיע · כמו להשמיע : זמה · כל זמה שבמקרא לשון מחשבה יש ל לטוב׳ ויש לרעה : כל נפלאותיך · זה הלל שיש בו לשעבר ויש בו לגוג ויש בו לימות המשיח ויש בו לעתיד לבא : רגלי עמדה במישור · ברוך ישר :

בזאת

אבכר · ומקום משכן כבודך · ומקום הצדק שמה הרשע : רגלי ז׳ וסי׳ כי אמרתי פן ישמחו לי · אם אמרתי מטה רגלי · רגלי עמדה במישור · כי חלצת נפשי ממות · באשורו אחזה רגלי · אם הלכתי עם שוא · וב׳ לרגלי וסימ׳ מברך יי׳ אותך לרגלי · נר לרגלי דבריך :

אם · גם אם תחנה עלי מחנה שהם מהגוים ואם הם רבים ואם הזכרתי לבא למלחמה עתהם בזאת והטעם שהשם אורי וישעי ויש אומרים כי בזאת היא השאלה הנזכרת אחר כן: אחת. כל כי זה המזמור חברו דוד באחרית ימיו כי אחר כשבאו אנשיו לא תצא עמנו למלחמה כאשר אפרש במזמור נאם יי לאדוני: לחזות בנועם יי. שיתגלו לו סודות תמעשה הבורא שלא ידעם עד כן: ולבקר בהיכלו · כמו לא יבקר בין טוב לרע והטעם שהכהנים היושבים תמיד בבית ילמדוהו ויורוהו ויש אומרים לבקר ללכת בכל בקר ובקר בהיכל השם כמו הבקר והערב: כי · הוא יצפנני ולא יוכל לגעת אלי כל אויב: בסכה. הוא ירושלם כמו ויהי בשלם סכה: ביום רעה · מערכת רעה מכוכבים כנגד מזלו וטעם בצור כי אהיה בסתר אהלו כ כאילו אני בצור ת מרומם: ועתה · אע״פ שלא יעם מהיום מלחמה ראשי ירום כי הוא בסתר עליון: זבחי תרועה · כדרך וביום שמחתכם כימי שמחת חזקיהו: שמע · תחסר מלת אשר או טעמו זה ה השם הנכבד שאני ק קורא ומזכיר: וחנני ועננו · וזה לאות כי יתפלל בעד ישראל ה הנלחמים עם הצרים כי הם אנשיו: לך · אמר רבי משה כי לך בעבורך כמו אמרי לי אחי הוא והטעם אני אומר מה שצוית לנו ביד שלוחיך ואמרת לנו בקשו פני על כן את פניך יי אבקש: אל תט · פועל יוצא והפעול עבדך כמו קיר נטוי על כן אחריו עזרתי והטעם עזרני עתה כאשר עזרתני מנעורי ועד עתה: כי אבי ואמי · שהיו סבות בואי בעולם הזה עזבוני במותם ואתה אספתני תמיד ואם הוא לשון עתיד כדרך נתתי כסף השדה קח ממני יעשו עגל בחרב: הורני · אמר אחר מחכמי לב הרוצה ל להתגבר על שונאיו י יוסיף בעבודת השם: אל · בנפש · בתאותם בשאט בנפש: ויפח · מדבר חמס כמו יפיח: לולא · זה קשור כאשר לפניו כמשפט וימשלו בי שנאי לולי האמנתי בשם ואמרתי לנפשי קוה אל יי אז יתברר יושר דברי ה שהייתי מוכיח ואמרתי קוה אל יי וחזק ויאמץ לבך · פועל יוצא והטעם כי השם יאמץ לבך וטעם וקוה אל יי תמיד בראשונה ו ובאחרונה: לדוד אליך יי אקרא. זה המזמור חברו דוד או אחד מהמשוררים ע עליו. אם תחרישו · לנבר יושבי בור ואל תחרם מגזרת דומיה ואמרו אל תחרם על רעך רעה להפרים בינות הטעמים כי השרש הוא אחד: שמע · בנשאי · אל מקום הארון יקראו דביר: אל י תמשכני · שאתערב עם רשעים ואמשך עמהם: תן · כפעלם · כנגד פועלי און: כי · פעולות השם כנגד פעלם: ואל מעשה ידיו · כנגד כמעשה ידיהם והטעם אילו היו מבינים פעולות השם לא היו פועלי און כי ידעו כי השם יהרסם ויש אומרים שזאת תפלה או דרך נבואה וטעם ולא יבנם שיפלו ולא יקומו עוד: ברוך · ברוך כנבואה כי נשמעה תפלתו והוא שמע קול תחנוני על דרך ותבוא אליך תפלתי: יי

אם תחנה חד מן יב פסוקים רישא ומציעות אם אם וסימ׳ אם בגפו יבא · אם זרחה השמש · אם לא ימצא הגנב · אם בעליו עמו · אם ענה תענה · אם אתם תבאו אלי · אם גנבים באו לך · אם יתקע שופר בעיר · אם תחנה עלי מחנה · אם אבא באהל ביתי · אם תדברנה שפתי · אם כח אבנים כחי : אל תסתר חד מן

אִם־תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא־יִירָא לִבִּי אִם־תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ: אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת־יְהוָה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה כָּל־יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם־יְהוָה וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיהוָה: שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת־פָּנֶיךָ יְהוָה אֲבַקֵּשׁ: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אַל תַּט־בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל־תִּטְּשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי: כִּי־אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַיהוָה יַאַסְפֵנִי: הוֹרֵנִי יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי: אַל־תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ־בִי עֵדֵי־שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס: לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַיִּים: קַוֵּה אֶל־יְהוָה חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל־יְהוָה:

כח לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא צוּרִי אַל־תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי פֶּן־תֶּחֱשֶׁה מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר: שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: אַל־תִּמְשְׁכֵנִי עִם־רְשָׁעִים וְעִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּבְרֵי שָׁלוֹם עִם־רֵעֵיהֶם וְרָעָה בִּלְבָבָם: תֶּן־לָהֶם כְּפָעֳלָם וּכְרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם תֵּן לָהֶם הָשֵׁב גְּמוּלָם לָהֶם: כִּי לֹא יָבִינוּ אֶל־פְּעֻלֹּת יְהוָה וְאֶל־מַעֲשֵׂה יָדָיו יֶהֶרְסֵם וְלֹא יִבְנֵם: בָּרוּךְ יְהוָה כִּי־שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָי:

אִין תִּשְׁרֵי עֲלַוי מַשִׁירְיַת רַשִׁיעֵי לָא אֶדְחַל לְבַבִי אִין תְּקוּם עֲלַי קְרָבָא בְּדָא אֲנָא סָבִיר: חֲדָא בְּעֵיתִי מִן קֳדָם יְיָ יָתָהּ אֶתְבַּע דְּאֵיתִיב בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ כָּל יוֹמֵי חַיַּי לְמֶחְמֵי בְּבַסִּימוּתָא דַיְיָ וּלְבַקָּרָא בְּהֵיכְלֵיהּ: אֲרוּם יַטְשִׁינַנִי בְּטַלְלֵיהּ בְּיוֹם בִּישְׁתָּא יַטְמְרִינַנִי בְּטִימוּר מַשְׁכְּנֵיהּ כִּכְרַךְ תַּקִּיף יְרוֹרֵם יָתִי: וְהַשְׁתָּא יִתְרָרֵם רֵישִׁי עַל בַּעֲלֵי דְבָבִי חֲזוֹר חֲזוֹר וְאֶכּוּס בְּמַשְׁכְּנֵיהּ נִיכְסֵי רַעֲוָא אֲשַׁבַּח וְאַבִּיעַ קֳדָם יְיָ: קַבֵּל יְיָ צְלוֹתִי בְּמִקְרָאִי וְחוּס עֲלַי וְרַחֵים יָתִי: לָךְ אֲמַר לִבִּי בְּעַי אַפַּי יַת סְבַר אַפָּךְ יְיָ אֶתְבַּע: לָא תְסַלֵּק שְׁכִינְתָּךְ מִינִּי לָא תַצְלֵי בְרוּגְזָא לְעַבְדָּךְ סִיוּעִי הֲוֵיתָא לָא תְטַלְטֵל יָתִי וְלָא תִשְׁבְּקִינַנִי אֱלָהָא פּוּרְקָנִי: מְטוּל דְּאַבָּא וְאִמָּא יִשְׁבְּקוּ יָתִי יְיָ יְכַנּוֹשׁ לִי: אַלְפְנִי יְיָ אוֹרְחָתָךְ וְדַבְּרַנִי בְּהִילְכְתָא תְּרִיצְתָא מְטוּל תּוּשְׁבְּחַי: לָא תִמְסְרִינַנִי בִּרְעוּת מְעִיקַי אֲרוּם קָמוּ עֲלַי סָהֲדֵי שִׁיקְרָא וּמְמַלְלֵי חֲטוֹף: אִילוּלֵי דִי הֵימְנִית לְמֶחְמֵי בְּטוּבָא דַיְיָ בְּאַרְעָא דְחַיֵּי עָלְמָא: סְבוּר עַל יְיָ תְּקוֹף וְעָלִים לִבָּךְ וּסְבוּר עַל יְיָ:

לְדָוִד לְוָתָךְ יְיָ אֲנָא קָרֵי תַּקִּיפִי לָא תִשְׁתּוֹק מִינִּי דִילְמָא תִשְׁתּוֹק מִינִּי וְאִתְמְתֵילִית עִם נַחְתֵּי גוֹבָא: קַבֵּל בְּקַל בָּעוּתִי בְּמִצְלֵי לְוָתָךְ כַּד אֶפְרוֹשׁ יְדֵי בִצְלוֹ קֳדָם הֵיכַל קוּדְשָׁךְ: לָא תְנַגְּדִינַנִי עִם רַשִׁיעַיָּא וְעִם עָבְדֵי עָוְלָא דִי מְמַלְּלִין שְׁלָם עִם חַבְרֵיהוֹן וּבִישְׁתָּא בְּלִבְּהוֹן: הַב לְהוֹן כְּעוֹבָדֵיהוֹן וּכְבִישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן כְּעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן פְּרַע לְהוֹן אָתִיב פּוּרְעָנוּתְהוֹן לְהוֹן: מְטוּל דְּלָא מִתְבִּינִין לְאוֹרַיְתָא דַיְיָ וּלְעוֹבָדֵי אִידוֹי יִפַגְּרִינוּן וְלָא יִבְנִינוּן: בְּרִיךְ יְיָ אֲרוּם קַבֵּל קַל צְלוֹתִי:

רשי

בזאת אני בוטח · במה שאמור למעלה יי׳ מעוז חיי: ולבקר בהיכלו · לראות בו בכל בקר ובקר כך פירשו דונש ומנחם חברו ועם לא יבקר בין טוב לרע אבל דונש פתרו לשון בקר: כי יצפנני בסכה · בטוח אני שיצפנני בבית מקדשו ושכינו בסדר עולם שהמקרא הזה נ נאמר על יואש בן אחזיה ש שהסתירתו יהושבעת אחותו בעליית בית קדשי הקדשים כענין שנאמר ויהי אתה בבית יי׳ מתחבא שש שנים: בצור ירוממני · העמיד על סלע רגלי: זבחי תרועה · זבחים שאומר עליהם שיר: לך אמר לבי בקשו פני · בשבילך בשליחותך אומר לי לבי בקשו כלכם ישראל את פני ואני שומע לו את פניך יי׳ אבקש לך כמו הן אני כפיך לא במקומו ואם לא תיכבן במקומו אף כאן לך אמר לבי במקומך בא אלי לבי לומר כן: אל תט · אל תכריע כמו ויט שמים: כי אבי ואמי עזבוני · בשעת תשמישם להנאתן נתכוונו כיון שגמרו ה הנאתן זה הופך פניו אילך וזה הופך פניו אילך: ויי׳ יאספני · הקב״ה שומר את הטיפה וצר את העובר: בנפש צרי · בתאות שונאי להיות תאותם מתקיימת עלי: ויפח חמס · דוברי רעה לשון אחר לשון מוקש: לולא האמנתי וגו׳ · אם לא שהאמנתי בהקב״ה כבר קמו בי אותם עדי שקר וכלוני לולא נקוד עליו למדרש שדרשו רבותינו יודע אני שאתה נותן שכר לצדיקים לעולם הבא אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם אם לאו: וקוה אל יי׳ · ואם לא תתקבל תפילתך חזור וקוה: אל תמשכני · אל תרגילני עם רשעים א אטרי״רא״ש מוי״ש בלע״ז: ושירי

ד׳ פסוקים אית בהון ד׳ מלין דמיין קדמא ותנינא והליתא קדחי ורביעא נסיב ו״ו וסימ׳ ואתה תחזה מכל העם שרי שרי שרי ושרי · ויבחר משה שרי ושרי ושרי ומשנה תורה שרי שרי ושרי · אל תסת׳ פניך ממני אל אל אל ואל · דרך הנשר בשמים דרך דרך דרך ודרך: לולא חד מן ט״ו נקודות בקריאה וסימ׳ בסדר מדבר סיני: כח ידי כ״א וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ סיכן י״ח: ורעה ט׳ בקרי׳ ו׳ בישין וג׳ טבין וסימ׳ ורעה עינך באחיך האבין׳ ורעה לך זאת דשמואל · ורעה לא תמצא בך מימיך דאביגיל · ונשבע לחם ונהיה טובים · אל תמשכני עם רשעים · גם זה הבל ורעה רבה · וג׳ טבין וסימ׳ ועמר ורעה בעז יי׳ · ורעה אתהן את עבדי דוד · ורעה הכרמל והבשן:

ומשירי אהודנו. ומה היא ההודיה י"י עוז למו לאותן התלויין בו והם כל בית ישראל בעת שמשו ישועות משיחו הוא: ורעם. לשון מרעה: הבו לי"י. הכינו לי"י והכינו לו אתם בני אילי הארץ מכאן שאומרי' אבות ומנחם חבר הבו לשון נתינה אילים שרים: הבו לי"י כבוד ועוז. מכאן שאומרים גבורות: כבוד שמו. זו קדושת השם ויש במזמור זה שמונה עשרה הזכרות וכנגדן תיקנו שמונה עשרה ברכות: קול יי' על המים. על ים סוף ירעם משמים י"י וגו': הרעים. טור"מי"כטאום בלעז: קול י"י בכח. בשעת מתן תורה כמנס את קולו לפי כחן של ישראל שנ' והאלהים יעננו בקול בקולו של משה: קול י"י שובר ארזים. מלכי האומות כענין שנאמר וירעם י"י בקול גדול על פלשתים וגו' כי מי קול י"י יחת אשור ובשעת מתן תור' כי מי כל בשר וגו' ויחי אתה ששמעת וחיית ואומות העולם שומעי' ומתים: וירקידם כמו עגל. את הארזים ואת ההרי' שבאו לשמוע מתן תורה: לבנון ושריון. שמות הרים: חוצב להבות אש. טיי"לנט בלע"ז. רבותינו פירשו שהיה הדבור של עשרת הדברות יוצא בלהבות אש מפיו ונחקק על הלוחות כתבניתם: יחיל מדבר. לשון חיל כיולדה: יחיל י"י מדבר קדש. הוא מדבר סיני כמו שאמרו רבותינו במסכת שבת חמשה שמות נקראו לו מדבר סיני מדבר צין מדבר קדש מדבר קדמות מדבר פארן מדבר קדש שנתקדשו ישר' עליו: קול י"י יחולל אילות. יפחיד ויחיל לעתיד את האומות שהם עכשיו עומדות בחוזק כאילות כענין שנאמר משוה רגלי כאילות הר' פירוש כאילים אין כתיב כאן אלא כאילות כנקיבות שרגלי הנקיבות עומדות יותר מן הזכרים לכ"ך יחולל קריאה בלע"ז כמו לפני גבעות חוללתי: ויחשוף יערות. כמו מחשוף הלבן יקלף עצי היער כלומר יפשיט מכבודם האומות משולי' כעצי היער אשר כגובה ארזים גובהו: ובהיכלו. שכינה: כולו אומר כבוד. הכל יקלסוהו שם ויאמרו י"י למבול ישב בגדולתו יחידי וגם עתה וישב י"י לבדו מלך לעולם והאלילי' כליל יחלוף אבל לעמו יתן עוז וברכת שלום ורבותינו דרשוהו במתן תורה שנתפחדו ונתקבלו האומות ובאו להם אצל בלעם ואמרו לו מה קול ההמון ששמענו שמא מבול הוא בא להביא לעולם אמר להם כבר נשבע שלא יביא אלא קול ההמון ששמעתם הקב"ה נותן תורה לעמו: שיר חנוכת הבית. שיאמרוהו הלוים בחנוכת הבית בימי שלמה: ארוממך

וברך ג' וסימ' השקיפה ממעון. ועתה הואל וברך דשמואל. הושיעה את עמך וברך. אנ"ך: כ"ט אלים ו' כתובים כן בנביאים וכתובים וסימ' הנחמים באלים. הבו לי"י בני אלים. ידבה לי"י כבני אלים. משהו יגורו אלים. ועל אל אלים ידבר. ויזבחו לי"י זבחים דדה"י. וחד האלים ושחטו האלים ויזרקו הדם דדה"י:

יהוה עזי ומגני בו בטח לבי ונעזרתי ויעלז לבי ומשירי אהודנו: יהוה עז למו ומעוז ישועות משיחו הוא: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם:

כט מזמור לדוד הבו ליהוה בני אלים הבו ליהוה כבוד ועז: הבו ליהוה כבוד שמו השתחוו ליהוה בהדרת קדש: קול יהוה על המים אל הכבוד הרעים יהוה על מים רבים: קול יהוה בכח קול יהוה בהדר: קול יהוה שבר ארזים וישבר יהוה את ארזי הלבנון: וירקידם כמו עגל לבנון ושרין כמו בן ראמים: קול יהוה חצב להבות אש: קול יהוה יחיל מדבר יחיל יהוה מדבר קדש: קול יהוה יחולל אילות ויחשף יערות ובהיכלו כלו אמר כבוד: יהוה למבול ישב וישב יהוה מלך לעולם: יהוה עז לעמו יתן יהוה יברך את עמו בשלום:

ל מזמור שיר חנכת הבית לדוד:

ל' · ל' · ל' · ב' מל' · י"ז מל' · ג' · ל' · ל' · ד' · ו' כתי' כן בכתו' וכתו' · ז' · ד' תגשי' · ל' וחד שרין וחס' · ל' · וכל קרי' יהולל ל' · ל' רגש · ה' · ב' רגשי' · ב' בטע'

יי עושני ותריסי ביה סבר לבי וסעדתני וראיץ לבי ומתושבחתי אודה קדמוי: יי תקוף להון ועושנא פורקנות משיחיה הוא: פרוק ית עמך ובריך ית אחסנתך זון להון וסובר יתהון עד עלמא:

תושבחתא לדוד הבו קדם יי תושבחתא כתי מלאכיא בני אלים הבו קדם יי איקר ועושנא: הבו קדם יי איקר שמיה סגידו קדם יי בשיבהורת קודשא: קלא דיי שמיע על מיא בתקוף איקריה אכלי יי על מיין סגיאין: קלא דיי שמיע בחילא קלא דיי שמיע בשיבהורא: קלא דיי מתבר ארזיא ותבר מימרא דייית ארזי לבנן: ושורינון היך עגלא לבנן וטור מסרי פרוי היך בר רמיא: קלא דיי מנסר שלהובין דינור: קלא דיי מרטט מדברא מרטט מימרא דיי מדברא דרקם: קלא דיי מבטין איילתא ומזליה חיוות חורשא ובסוקדשיה די עיל כולהון משמשי אמרין איקר קדמוי: יי בדרא טופנא יתיב על דינא למיתפרע מנהון ויתיב יי על כורסי רחמות ושזיב ית נח ומלך על בנוי לעלמי עלמין: יי אוריתא לעמיה יהב יי יברך ית עמיה בשלם:

תושבחת שירתא על חנוכת בית מקדשא לדוד:

י"י. לפירעתי בו בטחתי לבדו ועזרוני רבים כי הוא צוה להם: ומשירי. כמו בשירי השך והנותר בבשר ובלחם ואמר ר' משה הכהן יותר מזה השיר אהודנו: י"י עוז. טעם למו לעוזרי כי השם הוא עוז לעוזרים ומעוז לנעזר והוא משיחו דוד ור' משה אמ' כי עוז למו כמו לו וכמוהו נגע למו ואיננו נכון כי למו שב אל עבד י"י ולעמו: הושיעה. בעבור שהזכיר כי השם היה עמו ויעלוז לבו התפלל שירעה את ישר' על כן הושיע וברך להוסיף השם עליהם וישמרם כמו הרועה על כן ורעם ונשאם כלומ' שיושיבם במקום גבוה שלא תוכלנה החיות להזיקם ורבי משה אמר כי ונשאם שיתן להם ברכם כדרך ינשאוהו אנשי מקומו: מזמור. הבו לי"י בני אלים. הבו אולי תשתנה תנועת הה"א בעבור אות הגרון כמו את אשר תאפו אפו ובני אלים הם הככבים והעד ברון יחד ככבי בקר ואחרין ויריעו כל בני אלהים והטעם כפול וטעם להזכיר הככבי' כי ככפי מערכתם ירדו הגשמים בעזרת אהי' האלהים והזכיר פעם אחרת הבו לי"י כי כן תמיד על דרך נשאו נהרות י"י וטעם הבו לי"י בדבור על דרך תנו עוז שתודו שהעוז והכבוד לשם לבדו וטעם והשתחוו כהשתחוות העבד לאדוניו ברצותו לעשו' את אשר יצונו והטעם כי אין יכולת בכוכבים לשנות את תנועתם ודרכי מערכתם: קול. הזכיר י"י בעבור הראו כחו ועוזו בעת רדת הגשם כאשר כתוב באיוב עושה גדולות עד אין חקר ואחריו הנותן מטר: ובעבו' כי הזכיר כבוד שמו קראו אל הכבוד הרעי' וזה פי' קול י"י על המים וטעם י"י על מים רבים שיביא רעם אחרי רעם והנה מלת הרעים מושכת עצמה ואחרת עמה: קול. יש אומרים בכח שעם השם בתולדת וככה בהדר ויש אומרים בגופות שים להם כח ובהדר הם ההרים כמו והדורים אייושר ועל זה הדרך יהיה השם תאר כאילו אמר בבעלי הכח על דרך ואני תפלה או פי' בכח הכתוב אחר זה קול י"י שובר ארזים והזכיר הארזי' בעבור היותם חזקים וטעם ארזי הלבנון הם הידועים בארזים: וירקידם. זה הדבר ידוע ממעשה הרעם: כמו בן ראמים. בן חורים בן אתונות: קול י"י חוצב להבות אש. אמר רבי משה זה רמז לאבן שהוא כדמות ברזל השורפת וטעם חוצב שחצבם מהכור והטעם בדמיון כאילו חצבם ולפי דעתי שהטעם על הברקי' כדרך ועליון יתן קולו ואחריו ישלח חציו: קול י"י יחיל מדבר. דרך משל כמו תכאיבו באבנים או רמז לחיות המדבר כאשר יפרש: קול י"י יחולל איילות. הזכיר מדבר כנגד בהדר והזכיר מדבר קדש בעבור היותו גדול ונורא והזכיר איילות כי לידתן קשה והנה הרעם מחוללם והטעם יביא להם החיל מהרה ותלדנה בהפתח הרחם האיילה גם בעבור הפחד וטעם ויחשף יערות יגלה בנפול האילנים. יש אומרים כי טעם ובהיכלו השמים כמו י"י בהיכל קדשו וטעם שהשוכנים בו יתנו כבוד לשם ואומרים כמה גדול כבודך ואחרים אמרו כי הטעם על הכהנים והלוים העומדים להתפלל ור' משה אמר כי הטעם שהשוכנים בהיכלו הוא בית המקדש ולא יפחדו כי השם יכבדם שלא יבא להם שום נזק בעבור הרעם על כן אחריו י"י למבול ישב והטעם כי המים השחיתו הרשעי' אז נתגלתה מלכו' השם כי עשה בהם משפט והנה השם ימלט חסידיו כנח ובניו וימית שונאיו ואחרי' אמרו כי טעם להזכיר המבול בעבור שהזכיר חלק תמשלותיו והוא רדת הגשם הזכיר הפלא העצום והוא הגשם הרב בימי נח וזהו אות כי השם יושב קדם ולעולם חסדו על עמו על כן אחריו י"י עוז לעמו יתן ויש אומרים כי הזכיר המבול בעבור השבועה שנים לא ישחיתו כל הארץ ולא תשחת ממלכת השם שהוא מלך החיים על כן אחריו וישב י"י מלך לעולם ויש אומרים כי מיום שיסב לשפוט בימי המבול נראתה מלכותו ויפחדו בני אדם הבאים אחרי המבול כי לפני נח לא היה מבול: י"י. תפלה או ברוח הקודש שהשם יתן עוז לעמו בעתות הרעם ושלום יהיה להם: מזמור. חנוכת הבית. יש אומרים שצוה דוד שינגנו המשוררים זה המזמור בחנוכת הבית הראשון ויש אומרים בחנוכת הבית השני או השלישי כי דמה ימי הגלות לימי החולי כאשר אפרש. והקרוב אלי כי זה המזמור חברו בחנוכת ביתו בית ארזים כי הכתו' לא הזכיר בית השם וכמוהו עוד ושכח לא יבוא אל הבית כאשר פירשתי במקומו ואותו הזמן חלה דוד ויחי מחליו ויאמר רבי משה כי דוד התאבל כאשר אמ' לו נתן כי הוא לא יבנה הבית לשם וכאשר אמר לו כי שלמה בנו יבנה הבית אז התאזר שמחה תחת אבלו כי בנו כמוהו ולא יחרפהו האויב ואמר כי יגון הנפש נמשל לחולי הגוף ויותר קשה כדרך רוח איש יכלכל מחלהו: ארוממך

מזמור ה' דקריס הזמר לדוד רף

בכח ד' דגשי' וסימ' ימינך י"י נאדרי בכח. הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים. קול י"י בכח קול י"י בהדר. איש חיל בכח: ישב ה' קמצין וסימ' ישב נא עבדך ואמת בעיר. לבני עמון בה אכר. ובמושב לצים. י"י למבול ישב. י"י בכל צדקתיך: בשלום ב' דגשי' בקריא וסימ' בשלום שודד יבואנו. י"י יברך את עמו בשלום: ל' מזמור ב' בטעם פזר וסימ' שיר חנוכת הבית. שירו לי"י שיר חדש:

ארוממך· כנגד דליתני כפי מחשבתו שהוא מת ועטם ולא שמחת כמו במזמור אשרי משכיל אל דל כי דרך אחר לשניהם׃ יי׳ טעם שועתי אליך לברך ולא לרופא ותרפאני׃ יי׳. הטעם כמעט וירד אל הקבר ומצאתו מירדי בור שלם כמו תחת רדפי טוב׃ זמרו· בעבור היות דוד חסיד ככתוב ולא תתן חסידך חסדי דוד יבשר החסידים שאם קרה להם כאשר קרהו השם יצילם׃ כי· טעם חיים ארוכים כמו א׳ אכשי מדות גדולות ודרך משל אמר כי הבכי ילין או יחסר הפועל כמו אשר ילדה אותה והטעם בערב ילין המלין בבכי ולבקר ברינה כי חסרון הבי״ת בכל המקרא הרבה כמו הנמצא בית יי׳׃ ואני· אמר ר׳ משה זה טעם ויהי כי ישב המלך בביתו כאשר עשהו נתן כל אשר בלבבך עשה וזה רחוק והנכון כאשר יקרה לבריא בגופו ובחזקתו שיחשוב שככה יהיה תמיד ולא יבוא לו חולי שיחלש כחו׃ יי׳· עת׳ אדע כי כחי מאתך היה בבריאותי כי עת שהסתרת פניך הייתי נבהל. אמר רבי משה כי העמדת הטעם העמדתני להררי עז כמו למען יזמרך כבוד שהוא כבודי ואחרים אמרו כי יורד להררי סימן המדבר והטע׳ לשום אותו כמו הר ורבי יהודה הלוי אמר כי להררי כמו הררי בשר כי משקלי השמות שוים׃ אליך· יספר כי לא מצא מה לעשות כי אם לקרוא ולהתחנן ולומר מה תועלת במותי כי הדם הוא הנפש וכמו ודם לנפש׃ היודך עפר· ככתוב וישוב העפר אל הארץ׃ הפכת· שאח כי יחיה עד מלאת במיתתו לעבוד בוראו ולהכיר מעשיו כי בעבור זה נבר׳ וטעם פתחת שקי דרך משל כמתאבל על נפשו וטעם ותאזרני לחיזוק׃ למען· והטעם אני אודך כל ימי למען יודך ויזמרך כל אדם שים לו כבוד והטעם נשמה חכמה ובעבור כי המשכילים מעטים אמר כבוד ולא כל כבוד׃ למנצח· בך יי׳ חסיתי אל אבושה לעולם· נתנו לאחד מהמשוררים לנגן׃ בך· טעם כי אויבי אנשי חמס הם לי חנם׃ הטה· דברה תורה כלשון בני אדם כי הנוטע אזן ישמע מבלי אזן׃ לבית מצודות· מקום גבוה שלא יפחד בו מהאויב׃ כי סלעי· כנגד צור מעוז ומצודתי כנגד בית מצודות וטעם תנחני בעבור כי ההליכה בהר בעבור גבהו קשה וטעם תנהלני לאיטי׃ תוציאני מרשת· אלה טמנו לי ויש אומרים כי כמו זאתי׃ בידך· הטעם שלא יוכל האויב לקחתה ובעבור שנתנה לפקדון הזכי׳ יי׳ אמת כענו׳ הפקדון וטעם יי׳ שלא יוכל בעל כח לאנסו׃ שנאתי השומרים· הניחוש והקסם אי זה יום יצא למלחמה כי בטחונו על השם לבדו׃ אגילה· והנה אם גברה ידי לא אשמח רק בחסדך׃ ולא הסגרתני· מגזר׳ סגירה כאשר כנגד נתון למוסירה׃ במרחב רגלי· שילך למקו׳ שיאהב הפך הכנרתני׃ חבני

ארוממך יי׳ כי דליתני. הגבהתני׃ ולא שמחת אויבי לי. כמו שלי שהיו אומרים אין לדוד חלק לעולם הבא וכשראו שבשבילו נפתחו הדלתות לארון אז ידעו שמחל לו הקב״ה על אותו עון ונהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה׃ ותרפאני. היא סליחת עון כמו ושב ורפא לו׃ מירדי בור. כמו מירידתי לבור שלא ארד לגיהנם׃ זמרו ליי׳ חסידיו. על מה שעשה לי כי יכולים אתם לחכו׳ בו שייטיב לכם ואפילו אתם שרויים בצער אל תיראו כי רגע קטן באפו וחיים ברצונו וחיים ארוכי׳ים בהרצותו ובהפייסו׃ ואני אמרתי בשלוי. בשלוותי הייתי חושב לא אמוט לעולם אבל אין הדבר ברשותי כי אם ברשותו של הב״ה ברצונו העמיד את הררי את גדולתי להיות עוז וכיון שהסתיר פניו ממני מיד הייתי נבהל ואקרא אליך ואתחנן תמיד לאמר לפניך מה בצע בדמי וגו׳ ואתה שמעת קולי והפכת מספדי למחול לי׃ פתחת. אדו״קם בלע״ז כמו ויפתח את הגמלים ורבותינו דרשו כל המזמור על מרדכי ואסתר והמן בפסיקתא זוטא׃ ואני אמרתי בשלוי. אמר המן אליך יי׳ אקרא אמרה אסתר וכו׳ עד היה עוזר לי׃ הפכת מספדי למחול לי. אמר מרדכי וכל ישראל׃ מצודות פלייסי״ץ בלע״ז׃ תנחני. מוב״רא שמויי בלע״ז כמו לך נחה את העם הזה׃ הסגרתני. ליבר״א שמ״יי בלע״ז ומנחם חבר אותו לשון סגירה וכן כל לשון סגר׃ בידך אפקיד רוחי. קומנדר״יה בלע״ז אפקיד רוחי תמיד לפי שאת׳ פדית אותי מצרה׃ השומרים הבלי שוא. המצפים לתשועת׳ז׃ עששה

העלית ג׳ בקריא׳ וסי׳ לך עלה מזה אתה והעם· ושמעו מצרים כי העלית· יי׳ העלית מן שאול נפשי חייתני׃ ולבקר ב׳ וחס׳ וסימ׳ בערב ילין בכי ולבקר רנה· והם על המפתח׃ מה בצע ב׳ וסימ׳ כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו· מה בצע בדמי ברדתי אל שחת׃ פתחת ב׳ וסימ׳ למוסרי· פתחת שקי׃ ותאזרני ב׳ וסימ׳

ארוממך יהוה כי דליתני ולא־שמחת איבי לי׃ יהוה אלהי שועתי אליך ותרפאני׃ יהוה העלית מן־שאול נפשי חייתני מיורדי־בור׃ זמרו ליהוה חסידיו והודו לזכר קדשו׃ כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה׃ ואני אמרתי בשלוי בל־אמוט לעולם׃ יהוה ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל׃ אליך יהוה אקרא ואל־יהוה אתחנן׃ מה־בצע בדמי ברדתי אל־שחת היודך עפר היגיד אמתך׃ שמע־יהוה וחנני יהוה היה־עזר לי׃ הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה׃ למען יזמרך כבוד ולא ידם יהוה אלהי לעולם אודך׃

לא

למנצח מזמור לדוד׃ בך־יהוה חסיתי אל־אבושה לעולם בצדקתך פלטני׃ הטה אלי אזנך מהרה הצילני היה לי לצור־מעוז לבית מצודות להושיעני׃ כי־סלעי ומצודתי אתה ולמען שמך תנחני ותנהלני׃ תוציאני מרשת זו טמנו לי כי־אתה מעוזי׃ בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יהוה אל אמת׃ שנאתי השמרים הבלי־שוא ואני אל־יהוה בטחתי׃ אגילה ואשמחה בחסדך אשר ראית את־עניי ידעת בצרות נפשי׃ ולא הסגרתני ביד־אויב העמדת במרחב רגלי׃

אשבחינך יי׳ ארום אזקפתני ולא אחדיתא בעלי דבבי עלי׃ יי׳ אלהי צליתי קדמך ואסיתני׃ יי׳ אסיקתא מן שיול נפשי קיימתני מן למיחת לגובא׃ שבחו קדם יי׳ חסידוי ואודו אדכרות קדישיה׃ מטול דשעתא רוגזיה חיי עלמא רעותיה טבא ברמשא מבית בבכותא ולצפר׳ מקים בתושבחתא׃ ואנא אמרית במיתבי ברוחצנה דלא אזוע לעלמא׃ יי׳ ברעותך איתעתדת לטוריא עושינ׳ סליקת׳ שכינתך הויתי מתבהל׃ קדמך יי׳ אקרי ולותך אלהי אצלי׃ מה ממון אית בדמי במחתי לבי קבורתא אפשר דשבחונך נחותי עפרא התחויתינון הימנותך׃ קבל יי׳ צלותי וחוס עלי יי׳ הוי סעיד לי׃ אפכתא איליי׳ לחנגין לי שריתא סקי וזרזתני חדוא׃ מן בגלל דישבחונך יקירי עלמ׳ ולא ישתקון יי׳ אלהי לעלמא אשבחינך׃

לשבחא תושבחתא לדוד׃ במימרך יי׳ סברית לא אבהת לעלמא בצדקתך שיזיבתי׃ הצלי לותי אודנך בסרהוביא פצי יתי הוי לי לכרך עשין לחוסנא כריכא לפריק יתי׃ מטול דתוקפי ורוחצני את ובגלל שמך דבריתי וזון יתי׃ אפיק יתי ממצדתא דנן דפרסין לי ארום אנת עושני׃ באידך אמני רוחי פריקתא יתי יי׳ אלהא קשיטא׃ שנאתי דנטרין עובדין דדמין ללמא ולשיקרא ואנא על יי׳ כליתי׃ אביע ואחדי בטיבותך די חמית ית סיגופי ידעת בעקתין דנפשי׃ ולא מסרתני באידא דבעיל דבבא אקימתא לרווחא ריגלי׃

חיל· שמחה׃ ידם ב׳ וסי׳ לבן המשכיל· למען יזמרך כבוד· וחד ישב בדד וידם׃ לא׳ למנצח מזמור י׳ ר״פ וסימ׳ עד אנה יי׳ תשכחני· השמים מספרים· יענך יי׳ ביום צרה· יי׳ בעזך ישמח מלך· בך יי׳ חסיתי· אשרי משכיל אל דל· בבוא אליו נתן הנביא· שמע אלהים קולי· לך דומיה תהלה· חלצני יי׳ מאדם רע׃ ראית ה׳ חס׳ בכתובים וסימ׳ אשר ראית את עניי· אם ראית גנב ותרץ· ראית איש חכם בעיניו· האיל אשר ראית· ראתה כי אתה עמל· בהרא ראתה כתיב וכל שאר קריאה דכו׳ חס׳ בכ״ב מל בליש׳ וסימ׳ וראיתה אתה ונאספת· לך הגד למלך אשר ראיתה׃

חָנֵּנִי יְהוָה כִּי צַר לִי עָשְׁשָׁה בְכַעַס
עֵינִי נַפְשִׁי וּבִטְנִי׃ כִּי כָלוּ בְיָגוֹן חַיַּי
וּשְׁנוֹתַי בַּאֲנָחָה כָּשַׁל בַּעֲוֹנִי כֹחִי
וַעֲצָמַי עָשֵׁשׁוּ׃ מִכָּל צֹרְרַי הָיִיתִי
חֶרְפָּה וְלִשְׁכֵנַי מְאֹד וּפַחַד לִמְיֻדָּעָי
רֹאַי בַּחוּץ נָדְדוּ מִמֶּנִּי׃ נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת
מִלֵּב הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד׃ כִּי שָׁמַעְתִּי
דִּבַּת רַבִּים מָגוֹר מִסָּבִיב בְּהִוָּסְדָם
יַחַד עָלַי לָקַחַת נַפְשִׁי זָמָמוּ׃ וַאֲנִי
עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְהוָה אָמַרְתִּי אֱלֹהַי
אָתָּה׃ בְּיָדְךָ עִתֹּתָי הַצִּילֵנִי מִיַּד
אוֹיְבַי וּמֵרֹדְפָי׃ הָאִירָה פָנֶיךָ עַל
עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ׃ יְהוָה אַל
אֵבוֹשָׁה כִּי קְרָאתִיךָ יֵבֹשׁוּ רְשָׁעִים
יִדְּמוּ לִשְׁאוֹל׃ תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי
שָׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק בְּגַאֲוָה
וָבוּז׃ מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ
לִּירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי
אָדָם׃ תַּסְתִּירֵם בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ מֵרֻכְסֵי
אִישׁ תִּצְפְּנֵם בְּסֻכָּה מֵרִיב לְשֹׁנוֹת׃
בָּרוּךְ יְהוָה כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִי בְּעִיר
מָצוֹר׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי נִגְרַזְתִּי
מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנַי
בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ׃ אֶהֱבוּ אֶת יְהוָה כָּל
חֲסִידָיו אֱמוּנִים נֹצֵר יְהוָה וּמְשַׁלֵּם
עַל יֶתֶר עֹשֵׂה גַאֲוָה׃ חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ
לְבַבְכֶם כָּל הַמְיַחֲלִים לַיהוָה׃

לב

לְדָוִד מַשְׂכִּיל
אַשְׁרֵי נְשׂוּי פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה׃

חוס עלי יי ארום עיק לי בלאות
מרוגזיה עיני איטעק נפשי וכריסי
: ארום שיציאו בדוונא חיי ושניי
בחינתא תקל בחובי חילי ואיברי:
מן כל מעיקיי הוית כיסופא ולשבבי
לחדא ודלותא לידעין לי רחמין
בשוקא ערקין מן קדמי: ואתנשיית
היך שכיבא מן רעיונא הויתי כמן
דפחד תביר: מטול די שמעית
טיב ביש דאמרין עלי עממין סגיאי
רתיתא מחזור חזור באיתכנשיהון
כחדא עלי למיסב נפשי חשיבו:
ואנא עלך רחיצית יי אמרית
אלהי אנת: באידך זמני פורקני
פצי יתי מן יד בעלי דבבי ומרודפי
: אנהר סבר אפך על עבדך
פרוקני בטובך: יי לא אבהית
ארום קריתך יבהתון רשיעי
ישתקון ויחתון לשיול: תתפקקן
סיפוותי שיקרא דמללן על צדיקי
גידופין בגיותנותא ובסרנותא:
כמה סגי טובך דאטשיתא לדחלין
מינך עבדת לסברין עלך לספרע
להון אגר טב קביל בני נשא:
תטמרינון בטמרא בעידן רוגזך
מגידודי גיבריא תטשינון כד
במטללתא מתיגרת לישניא:
בריך יי ארום פריש טיבותיה לי
בקרתא כריכתא: ואנא אמרית
באיתבעותי למיערוק אישתציית
מקביל יקרך בקושטא שמעת קל
צלותי באתחנונתי לותך: רחומו
ית יי כל חסידוי מהימניא נטיר מן
ביש יי ופריע על דורבני
דעבדין גיותנותא: תקופו ויתעלים רעיונכון כל דסכיין למימרא דיי:
לדוד שכלא טבא אמר דוד טובוי דמן שבקין ליה מרודוי חפיין על חיטאוי:

ופחד ב׳ בטעמא לעיל וסי׳ לולי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק· ופחד למיודעי ראי בחוץ· וחוד בלרע ופחד ורחב לבבך: אויבי י״א מלאים וסי׳ נמכר בשמואל א׳ ריש כ׳ ב׳ ובתהלים סי׳ ט׳· בגאוה ב׳ וסי׳ בגאוה ובגודל לבב לאמר· בגאוה ובוז: צפנת ג׳ בקריא וסי׳ מה רב טובך אשר צפנת ליראיך· ואלה צפנת בלבבך· כי לבם צפנת משכל: אהבו ב׳ בקריא וסי׳ שנאו רע· אהבו את יי׳ כל חסידיו: ומשלם ג׳ בקריאה וסי׳ ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו· ומשלם עון אבות אל חיק בניהם אחריהם· ומשלם על יתר עשה גאוה· אנ״ך:

רשי

עששה· כהה לשון עששית שאדם נותן זכוכית לנגד עיניו לראות לעבר הזכוכית דבר אין אותה מראה ברורה: ועצמי עששו· לשון רקב כאילו אכלם עש: מכל צררי מאת כל צררי הייתי חרפה לגדוף: ולשכני· אני חרפה מאד ופחד למיודעי אמיסקטיי״ן בלע״ז ומתפחדים על קורותיו: ככלי אובד· ההולך לאבוד כל לשון אבידה אין הלשון נופל על בעל אבידה לומר הוא אבד אותה א אלא האבידה אובדת ממנו כד״א אשר תאבד ממנו האובדת לא בקשת: דבת רבים: עצת רבים דבת פרדל״ין בלע״ז לשון דובב שפתי ישנים וכן כל דבה שבמקרא: מגור מסביב· שמיראין ומפחדין אותי: בהוסדם· בהתיעצם: זממו· לשון מחשבה: בידך עתותי· עתים העוברים עלי על פיך הם ובגזירותיך: אל אבושה כי קראתיך· אחרי שקראתיך אין נאה שאבוש: ידמו לשאול· ישתתקו ויאלמו למות: הדוברות על צדיק עתק· שאומרו׳ לשאול עלי דוד מבקש רעתך: עתק· שרה דבר שאינו כמו ויעתק משם דונש פתר אותו לשון דבר גדול וקשה כמו עתקו גם גברו חיל הון עתק ולמכסה עתיק: מה רב טובך· ידעתי לעולם הבא יש שכר טוב ליראיך ומכל מקום בעולם הזה שהרשעים מקיפין אותם אני מתפלל עליהם ש שתסתיר׳ בסתר פניך: מרוכסי אים· מחבורי רשעים המתקשרי׳ יחד להרע להם: בעיר מצור· בקעילה כשאמר שאול עלי כסגר לבא בעיר דלתים ובריח: ואני אמרתי בחפזי· כשיצאתי מקעילה ובאתי אל מדבר מעון והייתי נחפז ללכת מפני שאול כי הסיבני ושאול ואנשיו עוטרים אלי ואל אנשי לתפסם· אמרתי בלבי· נגרזתי נכרתי לשון גרזן הכורת את העץ על שם ג גזירתו נקרא גרזן כך פיר׳ דונש ומנחם חברו כמו נגרשתי ואין לו דמיון בתורה: אמונים נוצר יי׳· כמו שומר יי׳ את המאמינים בישועתו וסומכין עליו: על יתר· מדה במדה מכוון כחץ על יתר הקשת או יש לפתור על יתר חבל כנגד חבל קו כנגד קו· לא״א יתר הוא לשון גאוה כמו יתרה עשה פירוש ומשלם על יתר ומשלם ב בגאוה לעושה גאוה· חזקו ויאמץ לבבכם· כמו שראיתם שעשה לי להושיעני שהוחלתי לו : לדוד משכיל. אמרו חכמים כל מזמור שנאמר בו משכיל על ידי תורגמן אמרו: אשרי נשוי פשע· שהקב״ה נושא פשעו ומכסה חטאיו כסוי אקופירטו״ץ בלע״ז ולא יחשב לו עון ובלבו שלא ת תהא ברוחו רמיה להיות בדעתו לשוב אל קיאו: כי

אבן עזרא

חנני· יתכן שטעם העשרה כי אני אשמח בחסד שעשית עמי בימים שעברו ולא הסגרתני רק עתה צר לי מאד ולא מרחב. רבי׳ פי׳ שזה המזמו׳ על חולי שקרהו טעם עששה בכעס בעבו׳ היות כעס האויב עלי עששתי כולי כאילו עש אכלני ודימה היגון שהוא בלב לאוש הגוף וטעם עיני שהמאכל הרואה החולה יתעבהו כל אכל תתעב נפשו וטע׳ נפשי הנפש המתאוה שכחה כטוע בכבד וככה הכתו׳ או׳ הנפש האוכלת ובטני רמז לקרב העליון ל שם המאכל והנה ח הטעם כי כח הגוף חלש כנגד אכלו עש כי כלו· בחסרון המאכל דרך משל ו והזכיר העצמות שהם מוסדות הגוף: מכל· הזכי׳ כי משאת צורריו תבא לו חרפה: ולשכני מאד· היא חרפה להם בעבור שהם קרובים אליו: נדדו ממני· כאדם שיברח מראו׳ חליקם׳ ודבר מגונה ונמאס ל למראה: נשכחתי· שאר׳ לא יזכרני ככלי אין חפץ בו כאשר יאבד לא יבוקש· כי· יתכן היות נשכחתי מ מפאת השם בעבור שלא יושיעני כאילו שכחני בעבור ש שאמר אחר כן כי ש שמעתי דבה רעה ש שיוכיחו עלי שיפחד מכה כל השומע או טעמו להיות לי מגור מכל סביבי בהוסדם · מגזרת סוד: ואני אף על פי שיחשבו האויבי׳ ששכחני אני בך אבטח ואודה כי אתה אלהי: בידך· כנגד השומרים הבלי שוא כי עת ישועתי ב בידך לבדך הוא: האירה· מלת על כמו אל כמו ו ויתפלל על יי׳ כמו יאר יי׳ פניו כי ההוה ב במצוק כיושב בחשך על כן האירה: תאלמנה· בעבור שהזכיר למעלה כי ש שמעתי דבת רבים והנה עתק כדרך ודבר אתם קשות והנה יחסר דבר וטעם צדיק כמוני: מה· ואלה הדוברים עתק לא ידעו הטוב שצפנת ליראיך וכבר עשית כמה טובות בגלוי לחוסים בך וזה טעם נגד בני אדם: תסתירם · וככה כל יראיך תסתירם וסתרם הוא שתסתיר פנים מאנשים מעותים: מרכסי· מגזרת והרכסים לבקעה ויש אומרים תסתירם בסתר שיראו פניך מריב לשונות ויש אומרים בסתר אפך וכעסך מהם בריב לשונות כי רבת רבים: ברוך יי׳· יש אומרים כאילו הייתי בעיר מצור או אז אומר בעיר מצור ברוך יי׳: ואני נגרזתי· מגזרת גרזן שהוא כלי לכרות בו ויש אומרים שהוא הפוך וכאשר אמר עיניך אמר שמעת: אהבו· לשון צווי כמו אחזו לנו שועלים: אמונים· תאר כמו פשו אמונים: על יתר· הנותרים מאנשי הגאוה ואלת לעשות ליקח הסבות כמו ויותר לעשות אותו ויתכן היות גאוה חסר בית ג״ם יחסר מלת מעשה כאילו אמר ומשלם על יתר עושה מעשה בגאוה: חזקו· אמר לחסידים אהבו בעבור גודל מעלתם ולמיחלים חזקו: לדוד משכיל אשרי נשוי פשע· יתכן היות זה המזמור על טעם פיוט תחלתו משכיל או בעבור שכתוב בו אשכילך ומלת נשוי פשע מבעלי האל״ף בא על דרך בעלי הה״א או שניהם כמשאים והעד וכמו את כלימתם וכסוי פעול כי וכושה קלון פועל יוצא והטעם כי המוכה או הנגוע בעבור פשע שעשה בגלוי על כן אמר אודה עלי פשעי ויש שאלה קשה הנה מצאנו דוד אומר כי חסיד אני ולא תתן חסידך אם כן איך מצאנו בכמה מזמורים שיש לו פשעים ועונות כי פשעי אני אדע והתשובה כי לבן היה שלם עם השם ולא פשע ולא חטא רק כנגד בני אדם יש לו פשיעות בשגגה ואחרי אמרו שהוא מדבר בעד אחרים שהם בגלות אם כן מה יעשה במלת כי פשעי אני אדע שהוא בדבר בת שבע שבע ועוד אפרשנו:

אבן עזרא

אשרי. הנה כסוי חטאה הוא העושה תשובה וסר חרון השם ממנו ולא כראתה חטאתו שלא היה עליה עונש טעם יחשוב מתחשבה או חשבון ורמיה כמו מרמה ויש אומרים ואין ברוחו להיות כקשת רמיה ועוד אפרשנו: כי. אם שתקתי שלא אדבר כדבור בני אדם בלו עצמי בשאגתי כמו האריה שירים קול: כי ידך. מכתך כי המכה ביד היא: לשדי. מגזרת לשד השמן והטעם ה לחלוחה החמה שבה חיי האד׳ גם בחרבוני קיץ דרך משל שיבשה הליח וימיו קרבו למות: חטאתי. כנגד כסוי חטאה ועוני כנגד לא יחשב יי׳ לו עון ופשע כנגד כסוי פשע וטעם אודה להתודות וטעם נשאת ברוח הקודש או שבטח שד היו׳ עונו: על זאת. שאתה נושא עון: לעת מצוא. כדרך דרשו יי׳ בהמצאו ובקשתם ה משם את יי׳ אלהיך ומצאת או כאשר ימצ׳ לבבו תפונה ממחשבו׳ ופנוי מעסקיו וברכיו אז יתפלל על דרך על כן מצא עבדך את לבו. טעם לשטף מים רבים רמז להמית ה אויביו בתי׳ כמו ושפני׳ ממים רבים או המות והתחלואים והמשלים למים שהתגברו וטעם רק כי המים יציקו ה אחרים וכאילו הוא ק קשור עם שיו לא יגיעו וכמוהו בלשונינו ה הרבה: אתה. יתכן להיותמדבר כמו אויב או הצרת האולי כמו צר ומצוק והעד רבים מאחובים: רני פלט. אמר רבי משה תסובבני פועל יוצא לשנים פעולים קולות מלאכי שאמלט והנה רני כדרך ותעבור הרנה והם יוניחוני ויאמרו ה אשכילך בדרך זו תלך כמו זאת ותחסר בית מן עני ויש אומרים כטעם רמז: אל תהיו. זאת היא העצה: כסוס כפרד: דרך צחות בלא ויו כרע כאח לי ופעמי׳ יחסרו הכף הר׳ משה הטעם שתהיו כדמות הסוס שהוא צריך למתג ולרסן ואמר עדיו כמו לחיו וכמוהו המשביע בטוב עדייך: לבלום. מלה ידועה בלשון חז״ל. וטעם בל קרוב אליך להזיקך ואל כי בל קרובא׳ך חלילה לך מהיותך כסוס כדרך ועבתרשע׳ רחק׳ מני ויא׳ כי יתחבר מלת אותו כאילו כת׳ במתג ורסן תפארהו לבלום אותו ועוד עדיו על דרך למהוא עונו לשנואו רבים: אמר רבי משה מי שלא שם לבו לשמור אורחתיו אולי מעדו אשוריו ובעבור זה נקרא רשע ויתכן שהוא הכסוי פשע וטעם והבוטח ביי׳ שלא ישען על הרופאים כאסא ודע כי הכתוב לא התיר להתרפאות רק ממכת בן אדם כי השם לבדו הוא רופא ישראל ורפואתו לחזק כפשו ולהוסיף על יראתו: שמחו. הצדיקים שלא חטאו הם שמח׳ שלא יבוא עליהם חולי כי רופאם שהוא השם הוא שומרם והוא יסיר כל מחלה הנמצאים במר׳ כלם: רננו צדיקים. השמיעו קול וכאוה מגזרת תאוה והלין לבנין נפעל על משקל וכל נעשה במרחשת ויש אומרים כמו נאה בלשון תלמוד: הודו. בנבל עשור. אמר רבי משה נבל שיש בו עשרה נקבים ולא דבר נכונה כי נבל כלי בפני עצמו גם כן עשור כאילו אמר בנבל בעשור על דרך כרע כאח לי וכמוהו ככבש אלוף ככבש כאלוף כי הכף ישמש בעבור שנים כדרך בית בא׳ל מדי יעשה חפצו והעד שהם שנים כלי עשור ועלי נבל: שירו לו׳. בעבור שנים כאילו כתוב הטיבו נגן לו בתרועה כדרך אל באפך תוכיחני: כי. דבר יי׳. הם גזרותיו שגזר ונקראו דברים שהכל על ידי המלאכים שהם עושי רצונו וככה הודו כל הנבאים גם חכמי הלב וטעם שמחו עם זה הכתוב כי הצדיקים בשמחה וברכה לעולם ואינם מתעצבים על מה שגזר עליהם השם כי הכל יושר ואמונה: אהב. הזכיר יושר עם דבר כי הוא הנכון ואמונה עם המעשים שיוציא לאור כל תעלומה וצדקה כמו צדק כדי להשוות הכל ומשפט זה מזה וחסדו כולל הכל על כן חסד יי׳ מלאה הארץ: בדבר. שב להזכיר הדבר כי לא החלקים לבדם דבקים בדבר השם רק הפרטים והזכיר השמים וברוח פיו כמו בדבר יי׳ בעבור כי כל הנבראים בארץ וכל ההווה בם תלוי׳ במערכ׳ השמי׳ כוכבים. והנה הזכי׳ בארץ בתחלה כי היא המוצק ואחכו הנולדי׳ ממנה והאח׳ השמי׳ ואח׳כ הים ולא הזכי׳ גלגל הרוח והאש כי לא דבר רק על הנראה לעין אמר רבי משה לא יגלה שטח הארץ שהיא היבשה רק בעמוד המים כמו נד שנקוו המים והנה כונס מגזרת לך כנוס את כל היהודים ונותן באוצרות הטעם כפול: ירא

רשי

כי החרשתי. כאשר החרשתי מלהתודות על פשעי לפניך: בלו עצמי. מרוב אנחות דאגתי כל היום שהייתי דואג מפני הפורענות: כי יומם ולילה. היה כבד עלי מורא ידך ובזירותיך: נהפך לשדי. לחלוח שלי וכן לשד השמן לחלוח שמן כך פירשו דונש ומנחם חברו לשון שדידה כמו משוד עניים רפשׂ׳ זו שדוני: בחרבוני קיץ. עד שיבש כחורב הקיץ מפני דאגת כובד ידך שהייתי דואג על חטאי ולפיכך חטאתי אודיעך תמיד ולשון הווה הוא. כי אמרתי טוב שאודה עלי פשעי ליי׳ ועת כשהודיתי ואמרתי לנתן הנבי׳ חטאתי נשאת עון חטאתי כענין שנאמר גם יי׳ העביר חטאתך וגו׳: לעת מצוא. בהמצאך לקבל תפילתו ומה היא זאת רק לשטף מים רבים אשר לא יגיעו אליו שלא יפול ביד ה האומות שהם כמים שוטפים וכן מצינו שהתפלל דוד על זאת ואמ׳ אפלה נא ביד יי׳ כי רבים ד רחמיו וביד אדם אל אפולה: אתה סתר לי. להסתר בצלך מפני פחד אויב: תצרני. כמו תשמרני: רני פלט. רנה של הצלה: תסובבני. לשון הווה הוא שסבבתני תמיד רני פלט וכך אמרת לי אשכילך ואורך דרך ללכת: איעצה. ארמוז לך בעיני רמז מה תעשה איעצה לשון קריצת עין כמו עוצה עיניו לחשוב תהפוכות בספר משלי: אל תהיו כסוס כפרד. שאינו מבין בין העושה לו טובה לעושה לו רעה כשאתה מתגנס בו ב במתג הוא בולם פיו ומכשכש ב ברסנו וכשאתה מקרדו ומקרצפו אתה צריך לבלום ולסגור פיו ולייסרו במתג ורסן כשאתה מעדהו עדיו ומיפהו בל קרוב אליך שלא יקרב אליך להזיקך כשאתה מייפהו במתג ורסן עדיו לבלום בשעה שעדיו שאתה מקרדו ומקרצפו אתה צריך לשודנו במתג ורסן שלא יקרא אליך: בלימה בלשון משנה לשון מסגר פיו בולם ר רגליו מבולמות במסכת בכורות ומנחם חבר לבלום וכן על בלימה לשון תוכן: בנבל עשור. של עשר מיני נעימה: כנד. לשון גובה וכן תרגם אונקלוס נצבו כמו נד קמו כשור וכן פי׳ מנחם ואין נד ונאד שוין: נותן באוצרות תהומות. את הארץ: השג״ח

תרגום

טב למשה בר עמרם דלא חשיב ייי׳ ליה עויין בדיל דלא אהות ברוחיה נכלא: מטול דשתקית מן פתגמי אורייתא בליין גרמיי בנהמותי כולא יומא: ארום יימם וליליי תקיפת עלי מחתך איתהפיך ר רוטבי היך שרבא דקייטא לעלמא: חובתי אודעינך ועויתי לא חפית אמרית אודי על מרודיי קדם ייי׳ ואת שבקתא עוייתי חובי לעלמין: מטול דא יצלי כל חסידא קדמך לעידן רעותיה לחוד לעידן דייתון עממין סגיאין היך מיא לותיה לא ימטון לכבאשׁ: את הוא ייי׳ טמור לי ממעיקא תנטרינני ביעת שזבותא תחזרינני לעלמא: אשכלינך ואליפינך באורחא דנן תהך אימלכינך ואישוי עלך לטבא עייני: לא תהוין כסוסיא והיך כודנא דלית להון כיונא בזממא ופרומביא תיקוניה לאיתהסכא כחדא לא יתקרב לותך: כגיאין כיבין לרשיעא ודכליבייי׳ טיבותא יחזרינייה: חדו במימרא דייי׳ ובעו צדיקיא ושבחן כל תריצי לבא: שבחו צדיקיא קדם ייי׳ לתריצי יאי שבחתא: אודיאו קדם ייי׳ בכנורא בנבלא דעסרתי נימין שבחו ליה: שבחו קדם ייי׳ שירתא חדתא אוטיבו לשבחא ביבבא: מטול דתקין פתגמא דייי׳ וכל עובדוי בהימנותא: רחים צדקתא ודינא טובא דייי׳ מליא ארעא: במילא דייי׳ שמיא איתעבידו וברוחא דפומיה כל חיליהון: דמכנים היך זיקא מוי דימא יהבינון באפותיקי תהומיא:

תהלים

אשרי אדם לא יחשב יהוה לו עון ואין ברוחו רמיה: כי החרשתי בלו עצמי בשאגתי כל היום: כי יומם ולילה תכבד עלי ידך נהפך לשדי בחרבני קיץ סלה: חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי ליהוה ואתה נשאת עון חטאתי סלה: על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: אשכילך ואורך בדרך זו תלך איעצה עליך עיני: אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרב אליך: רבים מכאובים לרשע והבוטח ביהוה חסד יסובבנו: שמחו ביהוה וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב:

לג

רננו צדיקים ביהוה לישרים נאוה תהלה: הודו ליהוה בכנור בנבל עשור זמרו לו: שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה: כי ישר דבר יהוה וכל מעשהו באמונה: אהב צדקה ומשפט חסד יהוה מלאה הארץ: בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם: כנס כנד מי הים נתן באוצרות תהומות:

מסורה

לב׳ אשרי ד׳ בטע׳ וסי׳ נכס׳ ברישׁ סיפ׳ יבלו ד׳ וסי׳ לא כלו שלכותיב׳ מעליב׳ בלו מרוב הדרך מאד. שלבותיה׳ לא בלו דעזרא׳ כי החרשתי בלו עצמי: ידך ה׳ חס׳ בסיפ׳ וסימ׳ קומה יי׳ אל נשא ידך. ותנחת עלי ידך. הנבד עלי ידך׳ אם אלך בקרב צרה׳ פותח את ידך: ובין ה׳ בקרי׳ וסי׳ ויען יי׳ אליו יען אשר שאלת חכמה ומדע. והכלבים עזי נפש. מדי עברו יקח אתכם. אל תהיו כסוס כפרד. חכמת ערום הבין דרכו. וסים׳ בלשון ארמי הון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא: לג״ לישרים ג׳ בקריא׳ וסים׳ רננו צדיקים ביי׳ לישרים נאוה. זרח בחשך אור. יצפון לישרים תושיה. וא׳ ולישרים בלבותם: צדקה ומשפט ג׳ וסים׳ ושמרו דרך יי׳. אהב צדקה ומשפט. עשה צדק ומשפט: תהומו׳ ד׳ מל׳ דמ׳ל וסים׳ כנס כנד מי הים׳ יעלו הרים ירדו תהומות׳ בדעתו תהומות נבקעו. באין תהומו׳ חוללתי. ועיין בסדר בשלח בפסוק תהמת יכסימו:

ראו. והנה שכל כברא בדברו והנה ראוי הוא שיראו אנשי הארץ מהשם ויחרדו אל דברו והזכיר כל הארץ כדרך וכל הארץ באו מצרימה: כי הוא אמר. בחפץ וברכות לא בכלי: הוא צוה ויעמוד. הטעם כפול כאילו אמר כי הוא אמר ויהי אמר והוא צוה צוה. ויעמוד כאשר פירשתי כדרך וברך ולא אשיבנה כי כח השם בכח כל פועל עבר או עתיד: יי׳. ואחר כן שעצתו עומדת אין כח לכל הגוים להפר אותה רק הוא יפר עצתם: עצת יי׳. כנגד עצת גוים: מחשבות לבו. דרך משל כנגד מחשבות עמים: תמתים. בעבור שהזכיר גבורת השם אמר כי הוא יודע סתרי לב והנה הוא חכם ואמץ כח וטעם השקיף כאילו רואה הכל בפניו והזכיר השמים כי הם סביבו׳ כל הארץ ואמר אל כל יושבי

לנחלה ט׳ו וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח: בני האדם ו׳ וסימ׳ אשר בנו בני האדם. אם יי׳ הסיתך בי. את לבב כל בני האדם דמלכים דתפלת שלמה. וחברו דד״ה. משמים הביט יי׳. להודיע לבני האדם. וכל קהלת דכוו׳: עזרנו ב׳ וסימ׳ עזרנו ומגננו הוא. עזרנו בשם יי׳: לד׳ טעמו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והוה טעמו כטעם לשד

יראו מיהוה כל הארץ ממנו יגורו כל ישבי תבל: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד: יהוה הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: עצת יהוה לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר: אשרי הגוי אשר יהוה אלהיו העם בחר לנחלה לו: משמים הביט יהוה ראה את כל בני האדם: ממכון שבתו השגיח אל כל ישבי הארץ: היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח: שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט: הנה עין יהוה אל יראיו למיחלים לחסדו: להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב: נפשנו חכתה ליהוה עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יהוה עלינו כאשר יחלנו לך:

לד לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך: אברכה את יהוה בכל עת תמיד תהלתו בפי: ביהוה תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו: גדלו ליהוה אתי ונרוממה שמו יחדו: דרשתי את יהוה וענני ומכל מגורותי הצילני: הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו: זה עני קרא ויהוה שמע ומכל צרותיו הושיעו: חנה מלאך יהוה סביב ליראיו ויחלצם: טעמו וראו כי טוב יהוה אשרי הגבר יחסה בו: יראו את יהוה קדשיו כי אין מחסור ליראיו: כפירים רשו ורעבו ודרשי יהוה לא יחסרו כל טוב:

וידחלון מן קדם יי׳ כל יתבי ארעא מיניה ירתתון כל דיירי תבל: מטול דהוא אמר ויהוי הוא פקיד ואתקיים: יי׳ תבר מלכת עממיא בטיל מחשבת אומיא: מלכתא דיי׳ לעלמא קיימא מחשבת ליביה לדרי דריא: טובוי דגברא דיי׳ אלהיה עמא די בחר לאחסנא ליה: מן שמיא אסתכל יי׳ חמא ית כל בני נשא: ממדור בית מותביה אודיק לות כל יתבי ארעא: די ברא יתהון מכוון כחדא לבהון ומתבונן לכל עובדיהון: לית מלכא מתפריק בסגעי חילוותיה גיברא לא מתפצי בסגעי חיליה: שקרא סוסא לפורקנא ובסגיעי תוקפיה לא משתזיב: הא עינא דיי׳ מסתכלין לדחלין מיניה לסברין לטיבותיה: למפצי ממותא נפשהון ולקיימותהון באולצנא: נפשנא מסתכיא לפורקנא דיי׳ סעודנא ותריסנא הוא: ארום במימריה יחדי ליבנא מטול דבשום קודשיה איתרחיצנא: יהי טובך יי׳ עלנא היכמה דסברינן עלך:

לדוד כד שני ית מדעיה קדם אבימלך ופטריה ואזל: אברך ית יי׳ בכל עידן תדירא תושבחתיה בפומי: במימרא דיי׳ תושבחת נפשי ישמעון עינוותניא ויחדון: הבו רבותא קדם יי׳ עימי ונרומם שמיה כחדא: תבעית אולפן מן קדם יי׳ ועני ומכל דחלתי פצי יתי: אסתכלו לותיה ואתנהרו ואפיהון לא עצבו: דין עניא צלי קדם יי׳ שמיע ומכל עקתוי פרקיה: שרי מלאכא דיי׳ חזור חזור לדחלין מיניה ושיזיב הינון: אשתמודעון וחמון ארום טב יי׳ טובוי לגבר דאיתרחיץ במימריה: דחילו מן קדם יי׳ קדישוי ארום לית חוסרנא לדחלוי: בני אריוא אסתכנו וכפנו ותבעי אולפנא דיי׳ לא חסרין כל טובא:

רשי

השגיח. הביט: היוצר יחד לבם. לב כלם יחד ויודע כל המחשבו׳ ורבותינו הסיבוהו אל ממכון שבתו השגיח יחד לבם היוצר ודרשו מכאן שכול׳ן נסקרין בסקירה אחת: בשנותו את טעמו. כענין שנאמר ויתו על דלתו׳ השער וגו׳ וישנו את טעמו בעיניהם ששנה דברו וטעמו ועשה עצמו שוטה והוריד רירו על זקנו: לפני אבימלך. כך כל מלכי פלשתים נקראים וכל מלכי מצרים פרעה ואף על פי ששמו אכיש קורין לו אבימלך ומדרש אגדה שהיה צדיק כאבימלך שלא רצה להרגו ואנשיו אומרים לו הלא זה דוד מלך הארץ כדאיתא במדרש תילים: ביי׳ תתהלל נפשי. מתפאר אני ומתהלל שיש לי פטרון כזה להושיע ולהגן: תתהלל נפשי. ספורוו״טרא בלע״ז: ישמעו ענוים. כפלאות שעשה לי מתוך מהללי יבינו אותם וישמחו: מגורותי. לשון פחד כמו ויגר מואב: הביטו אליו. כל אותם שהביטו אליו מתוך צרתם: ונהרו. האירו פניהם: יחפרו. יתביישו כמו וחפרה הלבנה ובושה החמה: טעמו וראו כי טוב יי׳. טעמו דברו: יראו. היו יראים לשון ציורי: רשו. לשון דלות: כל טוב. כאון כי״ן בלע״ז כמו כל מלאכה: בקש

מסרה

השמן. וישנו את טעמו בעיניהם. לדוד בשנותו את טעמו לפני. על כן עבד טעמו וריחו לא נמר. וחד וטעמו כצפיחית בדבש: הביטו ב׳ וסי׳ הביטו ארחו׳ תימא. אליו ונהרו: יראו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אך יראו את יי׳. ועתה יראו את יי׳. יראו את יי׳ קדושיו:

סלא יפקד מהם אים: היוצר. היוצ׳ אחד ואם היוצרים שונים על כן הוא לבדו יבין אל כל מעשיהם: אין המלך׳ אין הגזרות כמחשבת היועץ הגדול בבני אד׳ והוא המלך והנה מה תועלת ים בעצתו והנה אוכנו כושע בעבור רוב כח שים לו והטעם על מחנותיו: שקר. בעבור שאמר השם התתן לסוס גבורה: והטעם על סוס המלך והחיל: לא ימלט. הפעל חסר והו׳ כפשו: הנה עין יי׳. על דרך ואשימה עיני עליו: ועיכך שים עליו: אל יריאיו. ממנו לבדו לא ממלך שהוא בשר ודם ולא ייחלו רק לחסדו לבדו: להציל ממות: חרב או דבר: נפשנו. בעבור שראינו יראי השם והמייחלים לו כמלטו על כן נפשנו חכת׳ לו וטעם עזרינו כנגד ברוב חיל שהזכיר עם המלך ומגיננו כנגד שמלך כמו מגיננו ראה אלהים: כי בו ישמח לבנו. כנגד יריאיו: יהי. הזכיר חסדך ויחלנו לך כנגד למיחלים לחסדו: לדוד בשנותו את טעמו. טעמו לבו ושכלו ודעתו כמו משיבי טעם ואכים היו לו שני שמו׳ וכמוהו רבו׳: אברכה. בכל עת. בהיותו במרחב או בצר או בטעמו או בשנותו אותו: ביי׳. בו אתהלל עד שישמעו ענוים תהלתי וישמחו: גדלו. כאילו ידבר עמהם ובקש מהם שיעזרוהו לגדל את השם: דרשתי. ספר להם שדרש השם בצר לו וענהו: הביטו. טעם אין זה שהזכיר אחרי כן עני קרא וכמוהו אראנו ולא עתה והוא דרך כוכב מיעקב:

ונהרו. יאורו פניהם הפך אל יחפרו מגזרת המנהרות ובתרגום ונהורא עמיה שריא ויש אומרים מגזרת ונהרו אליו מגזרת נהר: זה. שמעי עבר כמו כאשר אהב בעבור היותו באתכחתא: חונה. בעבור שסבבוהו עבדי אכיש והשם שלח מלאך להצילו על דרך ישלח מלאכו לפניך וטעם סביב שטעם מלאך שם המין כמו ויהי לי שור וחמור והנה הטע׳ מלאכי׳ רבים ככתו׳ בדברי אישע ואע״פ שאינ׳ נראו׳ במראה העין הם נודע׳ בלב באמת: טעמו. מגז׳ טעמו זה הוא מראה שלב וראו מראה העין: יראו. אד׳ שהיה ראוי להיות יראו כמו קראו רק בא משוכה בעבור שלא תתערב עם יראו צדיקים וטעם קדושיו הם העוזבים תאות העולם ועסקיו וטעם יראו שלא תיראו שיבוא לכם נזק או מחסור אפילו מלחם: כפירים. יש אומרים הכופרים בעיקר והנכון בעיני שהם בני האדם הדומים לכפירים לטרוף ברוב אכלם הנה רשו ורעבו: ודורשיו׳. שלא יבקשו לחם רק מהשם לבדו ויש אומרים כי כאשר תפשוהו אנשי אכיש הרעיבוהו ונעמדו לפני אכיש היה רעב והשם בחסדו עזרו כדרך אליהו: לכן

אבן עזרא

לכו· הזכיר בנים שהם צריכים לימוד׃ מי· תאות הכל לחיות שנים רבות על כן אוהב ימים ארוכים כמו אנשי מדות אנשי לבב והנה הטעם ימים ידועים כימי שלוני שחיה ככה׃ נצור· אמר לקדושים הירא בלב כי מעלתם גבוהה להשמר בלשון ובמעשה׃ סור מרע· מצות לא תעשה ועשה טוב מצות עשה׃ בקש שלום· כי אין משפט הבנים לבקש שררה ולהתגבר זה על זה׃ עיני· הזכיר העינים והאזנים הסתר והגלוי׃ פני· חרון אף שיראה בפנים כמו ופניה לא היו לה׃ צעקו· בשובם מרשעתם ויש אומרים כי זה הפסוק שב אל מעלת הצדיקים והנכון כאשר דברתי והעד קרוב׃ לנשברי לב· הם ששבו מדרכם הרעה׃ רבות· הטעם אם תראו צדיק שבאו עליו רעות א ואם כי השם יצילנו מכולם׃ שומר· והטעם שאפילו על אבריו שום נזק גדול לא יהיה והזכיר העצמות בעבור שהם מוסדות הגוף׃ תמותת· רעה אחת מיד תמותת הרשע כנגד רבות רעות צדיק׃ פודה· ולא יאשמו· כמו ושוכני צדיק יאשמו וכמוהם יאשם שמרון׃ לדוד ריבה יי׳ את יריבי· ויריבים אומרי׳ שהוא הפוך כמו אם טוב ת תשובו אם טוב ישיבני יי׳ והנכון בעיני שהם שנים שרשים׃ החזק· הטעם כי המגן והצנה שאקח למלחמ׳ אין משעני עליהם רק עליך שתחזקני ותחזק מגיני׃ והרק· כאילו אתה הוא שתריק ה החנית׃ וסגור· לסגור עליהם שלא ישיגוהו ברדפם אחריו׃ אמר כי התשועה תהיה מהשם׃ יבושו יסוגו אחור· כמו יכונו מכון נפעל כי אילו היה מבעלי הכפל היה כמו יפלו בלב אויבי המלך׃ יהיו· יתכן שירחה הרוח המוץ אל מקום וינוח בו דרך אם היה המלאך דוחה לא ינוח לעולם רק יתפזר כולו עד שלא ימצא׃ יהי· הטעם בברחם עד שלא ידעו אי זה דרך יברחו׃ ומלאך השם רודפם· עד שלא יכלו׃ וחלקלקות· כפול כמו שחרחר שחרחורת ו והטעם חשך עב וחלק שיוכל כח הרגשת המשוש להכירו כדרך וימש חשך שהוא כמו כאשר ימשש העור להיותו כמו ויאמש ויכונו נכון כלל׃ כי· שחת· מגזרת ישוח על משקל אשר זורה ברחת מגזרת רוח׃ תבואהו· לכל אחד רעה שיפתאה כל ם מועה׃ תלכדו· כדרך וזה שמו אשר יקראו׃ ונפשי· רמז לנשמה העליונה ו ונקראת נפש בעבור היותה קשורה עמה׃ כל עצמותי· רמז לגוף כי העצמות מוסדותיו ואילו תדברנה ותעידנה כי אין אלהים רק השם שיכול להציל זה העני׃ יקומון· יבאר למה יביא השם עליהם הרעה ותבואם שואה לא ידעוה כנגד אשר לא ידעתי וטעם ישאלוני ישאלון ממני שאתן להם מה שלא ידעתי רק בעדות חמס׃ ישלמוני

החפץ ג׳ וסימ׳ החפץ ימלא ידו· החפצ את שלום עבדו· מי האיש החפץ חיים׃ מדבר ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סוף סימן א׳ וכסי׳ מ״ג׃ בעשי ג׳ כתיב יוד בקרי׳ וסי׳ ויעשו כל חכם לב בעשי המלאכ׳· אל תקוא בעשי עולה· פני יי׳ בעשי רע להכרית מארץ׃ מוגת ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא ובירמיה סימן ח׳

לכו בנים שמעו לי יראת יהוה אלמדכם׃ מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב׃ נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה׃ סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו׃ עיני יהוה אל צדיקים ואזניו אל שועתם׃ פני יהוה בעשי רע להכרית מארץ זכרם׃ צעקו ויהוה שמע ומכל צרותם הצילם׃ קרוב יהוה לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע׃ רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו יהוה׃ שמר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה׃ תמותת רשע רעה ושנאי צדיק יאשמו׃ פודה יהוה נפש עבדיו ולא יאשמו כל החוסים בו׃

לה לדוד ריבה יהוה את יריבי לחם את לחמי׃ החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי׃ והרק חנית וסגר לקראת רדפי אמר לנפשי ישעתך אני׃ יבשו ויכלמו מבקשי נפשי יסגו אחור ויחפרו חשבי רעתי׃ יהיו כמץ לפני רוח ומלאך יהוה דוחה׃ יהי דרכם חשך וחלקלקת ומלאך יהוה רדפם׃ כי חנם טמנו לי שחת רשתם חנם חפרו לנפשי׃ תבואהו שואה לא ידע ורשתו אשר טמן תלכדו בשואה יפל בה׃ ונפשי תגיל ביהוה תשיש בישועתו׃ כל עצמותי תאמרנה יהוה מי כמוך מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו׃ יקומון עדי חמס אשר לא ידעתי ישאלוני׃

אזילו בניא קבילו מיני דחלתא דיי אליף יתכון׃ מן גברא דבעי חיי רחים יומנא למחמי טבא׃ טור לישנך מביש וסיפוותך מלמללא נכלא׃ זור מביש ועביד טב בעי שלמא ורדף בתרוהי׃ עיטוי דיי לות צדיקיא ואודנוי לקבלא צלותהון׃ פרצופא דיי רגיזין בעבדי בישא לשיצאה מן ארעא דכרנהון׃ צליין צדיקייא וקדם יי שמיע ומכל עקתהון פצינון׃ קריב יי לתבירי ליבא וית מכיכי רוחא יפרוק׃ סגיאין בישן מערען לצדיקא ומן כולהון פצא ליה יי׃ נטיר לכולהון איברוי חדא מנהון לא מתברא׃ מתותא דרשיעא בישא וסנאי צדיקא יתחייבון׃ פרוק יי נפשא דעבדוי ולא מתחייבין כל דסברין במימריה׃

לדוד איתגר יי במרי תגרתי כרר קרב קבל בעלי מרבתי׃ אתקיף תריס ועגיל וקום בסעדי׃ ושלוף מורניתא ותרוקיתקא וזמן לאורעות רודפי אמר לנפשי פריקך אנא׃ יבהתון ויכספון תבעי נפשי ירתעון לאחורא ויתכנעון חשלי בישותי׃ יהוויין היך מוזא קדם זעפא ומלאכא דיי דחי׃ יהי אורחתהון חשוכא וחביריא ומלאכא דיי רדיף להון׃ ארום מגן פרסן לותי שייח מצדהון מגן כמנו לנפשי׃ תתייה שלייא לא יתחכם ומצודתיה די פרס תצידיה בשליא יפל בה׃ ונפשי תחדי במימרא דיי תדוץ בפורקניה׃ כולהון איבראי תהוויין אמרין יי מן כותך פצי עניא מן תקיף מיניה ועניא וחשוכא מן אנסייה׃ קיימין סהדי חטופין מאן דלא חכימית שיילין לי׃

רשי

בקש שלום· במקומך׃ ורדפהו· במקום אחר׃ פני· פנים של זעם ליס״ה בלע״ז כמו ושמתי פני באיש ההוא כך חברת מנחם׃ צעקו· הצדיקים ויי׳ שמע׃ רבות רעות צדיק· הרבה רעות ופחדים באות עליו ומכלם כצול׃ שומר· הב״ה כל עצמותיו׃ תמותת רשע רעה· תמותת את הרשע הרעה שהוא עושה תמותת תמית׃ לא יאשמו· לא יתחרטו לאמר אשמנו שחסינו בך רפונטי״רנט בלע״ז׃ ריבה יי׳ את יריבי· עשה מריבה עם אותם שעושים מריבה עמי׃ לחם· לשון מלחמה וכן לוחמי הלחם עם הנלחמי׳ עמי׃ והרק חנית· הזריין כמו הריק חרבי וירק את חניכיו׃ וסגור לקראת רודפי· הגן בעדי ובעדם כמחיצה׃ לנפשי· אימ״ווי תאימ״אם בלע״ז כמו כורה שוחה לנפשי׃ חשך וחלקלקות· שניהם יחד כדי שיחליקו רגליהם ב בחלקלקות והחשך אינו מניחם להשמר מן החלקלקו׳ כד״א לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות ב באפילה ידחו ונפלו בה׃ חפרו לנפשי· שוחה ליפול בה׃ שואה· חשך ברוא״נה בלע״ז׃ ורשתו אשר טמן· כן דרך לטמון הרשת ולכסותו בקש או בעפר כדי שלא ירגיש בה העובר עליה עד שנלכד בה׃ ונפשי תגל· כשאראה במפלתם׃ כל עצמותי· יקלסוך על כך׃ כי עתה יקומון עלי תמיד עדי חמס וגו׳׃ ותפילתי

מחזקאל סימן ב״כ׃ פודה ל׳ יי׳ נפש עבדיו· וחד פודה ראש׃ לה׳ יריבי ב׳ חד פתח וחד קמץ וסימ׳ ושמע לקול יריבי דירמיה· ריבה יי׳ את יריבי· בתרא פתח׃ ישועתך ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ וינבל צור ישעתו· ותוז התשעה ביום ההוא· מי יתן מציון ישעת ישראל׳ ולכה לישעתה לנו· אמר לנפשי ישעתך אני· ובעב עברה ישעתי׃ ונפשי ה׳ וסימ׳ ונפשי אשר פדית· ונפשי ידעת מאד· ונפשי הגיל ביי׳· ונפשי נבהלה מאד· ונפשי אשים בכפי׃ כל ב׳ קמצי׳ בטעמא וסימ׳ כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך· כל אחי רש שנאוהו· וכל מקף דכוו׳ במ״א כי הגדלת על כל שמך· וחד וכל בשליש עפר הארץ· בספר בסרה ראיתי שמונה כל מע״ני בך ומסר ג׳ קמצ״ן וטעות כ״י זה הוא בבקף׃

ים לתוכי. והרעה הוא שכול לנפשי והוא סם: ואני. יספר טומתו והוא בחלותם לבש שק והנה ידענו כי כל עינוי דבק עם נפש לעולם הוא צום ועיניתם את נפשותיכם ונפש
כענה תשביע יום ענות אדם נפשו ואם כן מה טעם להוסיף מלת בצום וחבית פתוח והטעם כיבום שכבד עליו חליו קראו אוהביו וחבריו צום והיה יום ידוע גם אני עניתי
בו נפשי: ותפילתי על חיקי תשוב. אמר ר' לוי הטעם שהייתי מתפלל ואני משתחוה ונרכה והנכון כדרך והשב לשכיניהם שבעתים אל חיקם שיתן לי השם כמו תפלתי
ובקשתי מהשם בעבורו: כרע. התהלכתי. רבקעם כאבל אם והנכון שהוא עם קודר כנגד קודר הלכתי וטעם קודר כי מנהג האבל ללבוש עצמו קדרות: ובצלעי יהרתי
בחליי מגזרת והוא צולע על ירכו בעבור שילאה לעמוד על רגליו וללכת ככל בריא: נכים. תאר על משקל מתים והוא מגזרת ונכה רוח כמו גאים ויש אומרים כמו נכה רגלים כנגד ובצלעי וטעם ולא ידעתי שהם עידי חמס שהכירתים ובקרתים בחליים נאספו נכים שחותים מהם לשקר אותי ואפס שלא ידעתי מי הם קרעו בשרי דרך משל שדברו דעות בו: ולא דמו מגזרת דממה משפעלי הכפל כמו תמו דברי איוב: בחנפי. יש אומרים שהחנפים ואמרו דבר שילעגו להם בעלי מעוג וזה הפי' ארוך אין לו טעם והקרוב אלי שאלה החנפים שהם חנפי לעג הלעג בעיניהם כמעוג לאכלו על דרך אוכלי עמי אכלו לחם על כן למעלה קרעו בשרי והעד שכן הוא הבא אחריו חרוק עלי שינמו: אדני כמה תראה. ולא תראה מקמתך מהם: משואיהם. שם כאילו הוא משואתם כי יש שמות בתמכונת זכרי' ונקבות וטעם מכפירים שניהם כשיני אריה: אודך. נדר כי בהנצלו יודה השם בגלוי: אל. שקר. קשור עם אויבי כמו שונאי חנם: יקרצון עין לשגור קצה העין רמז כמשפט ללעוג: כי. אמר רבי משה כי רגעי ארץ בקיעי ארץ והטע' רמז למסתור וכמוהו עורי רגע וימאס: וירחיבו. מלת האח רמז לנקמ' ידאיתה. כנגד ראתה עינינו: אל תחרש: כנגד אמרו: העירה: שניהם פעלים אינם יוצאין או יהיה העירה יוצא והטעם עצמך כדרך קודר הלכתי

ולא ידעתי ה' וסימ' נמסר בירמיה סימן י"א: מעוג ב' וסימ' אם יש לי מעוג· בחנפי לעגי מעוג: השיבה ג'
בקריא' וסימ' ועתה השיבה אתהן כשלום· השיבה נפשי משואיהם· השיבה לי ששון ישעך: ארץ ד' פתחין
באתנחתא וסימ' כי לא שלום ידברו· נוראות בצדק תעננו· תחת שלש רגזה ארץ· דור ודרבות שניו: אלהי

יְשַׁלְּמוּנִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה שְׁכוֹל לְנַפְשִׁי: וַאֲנִי בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק עִנֵּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל־חֵיקִי תָשׁוּב: כְּרֵעַ כְּאָח לִי הִתְהַלָּכְתִּי כַּאֲבֶל־אֵם קֹדֵר שַׁחוֹתִי: וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֶסְפוּ עָלַי נֵכִים וְלֹא יָדַעְתִּי קָרְעוּ וְלֹא־דָמּוּ: בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג חָרֹק עָלַי שִׁנֵּימוֹ: אֲדֹנָי כַּמָּה תִּרְאֶה הָשִׁיבָה נַפְשִׁי מִשֹּׁאֵיהֶם מִכְּפִירִים יְחִידָתִי: אוֹדְךָ בְּקָהָל רָב בְּעַם עָצוּם אֲהַלְלֶךָּ: אַל־יִשְׂמְחוּ־לִי אֹיְבַי שֶׁקֶר שֹׂנְאַי חִנָּם יִקְרְצוּ־עָיִן: כִּי לֹא שָׁלוֹם יְדַבֵּרוּ וְעַל רִגְעֵי־אֶרֶץ דִּבְרֵי מִרְמוֹת יַחֲשֹׁבוּן: וַיַּרְחִיבוּ עָלַי פִּיהֶם אָמְרוּ הֶאָח הֶאָח רָאֲתָה עֵינֵנוּ: רָאִיתָה יְהוָה אַל־תֶּחֱרַשׁ אֲדֹנָי אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי: הָעִירָה וְהָקִיצָה לְמִשְׁפָּטִי אֱלֹהַי וַאדֹנָי לְרִיבִי: שָׁפְטֵנִי כְצִדְקְךָ יְהוָה אֱלֹהָי וְאַל־יִשְׂמְחוּ־לִי: אַל־יֹאמְרוּ בְלִבָּם הֶאָח נַפְשֵׁנוּ אַל־יֹאמְרוּ בִּלַּעֲנוּהוּ: יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ יַחְדָּו שְׂמֵחֵי רָעָתִי יִלְבְּשׁוּ־בֹשֶׁת וּכְלִמָּה הַמַּגְדִּילִים עָלָי: יָרֹנּוּ וְיִשְׂמְחוּ חֲפֵצֵי צִדְקִי וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהוָה הֶחָפֵץ שְׁלוֹם עַבְדּוֹ: וּלְשׁוֹנִי תֶּהְגֶּה צִדְקֶךָ כָּל־הַיּוֹם תְּהִלָּתֶךָ:

לו

לַמְנַצֵּחַ לְעֶבֶד־יְהוָה לְדָוִד: נְאֻם־פֶּשַׁע לָרָשָׁע בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין־פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו: כִּי־הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֺנוֹ לִשְׂנֹא: דִּבְרֵי־פִיו אָוֶן וּמִרְמָה חָדַל לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב:

פָּרְעָן לִי בִישְׁתָּא חֲלַף טַבְתָּא בְּעַן לְמִתְכַּל לְנַפְשִׁי: וַאֲנָא בְּעִדַּן מַרְעוּתְהוֹן לְבִישִׁית סַקָּא סַגִּיפִית בְּצוֹמָא נַפְשִׁי וּצְלוֹתִי עַל עוּבִי תְּתוּב: הֵיךְ חַבְרָא וְהֵיךְ אַחָא דִילִי הַלִּיכִית הֵיךְ אֲבִילָא דְמִתְאַבַּל עַל אִימֵיהּ חַבִּיר שְׁחָיִית: וּבְתַבְרִי חֲדוּ וְאִתְכַּנְשׁוּ מִתְכַּנְשִׁין עֲלַי רַשִּׁיעַיָּא דְמַכְּבִין לִי בְּמִילֵּיהוֹן וְלָא חַכִּימִית אִילוּ מְבַזְעִין מַשְׁכִּי וְלָא מַפְקִין דְּמָא: בְּמִילֵּי שְׁעִיעוּתָא וּמַרְהַבְיָא וּמְמַקְנַיָּא מְעַסַּן עֲלַי כַּכֵּיהוֹן: יְיָ כְּמָה אַתְּ חָמֵי אֲתֵיב נַפְשִׁי מִשַּׁלְיוּתְהוֹן מִבְּנֵי אַרְוָוָא גּוּשְׁמִי: אוֹדֵי קֳדָמָךְ בִּכְנִישְׁתָּא רַבָּא בְּעַמָּא תַּקִּיפָא אֲשַׁבְּחִינָּךְ: לָא יֶחְדוּן עֲלַי בַּעֲלֵי דְבָבַי שִׁקְרָא סַנְאַי מַגָּן רַמְזִין בְּעֵינֵיהוֹן: אֲרוּם לָא שְׁלָמָא מְמַלְּלִין וְעַל צַדִּיקֵי אַרְעָא דְנַיְיחִין בְּעָלְמָא הַהוּא מִילֵּי נִכְלַיִין מְחַשְׁלִין: וְאַפְתִּיאוּ עֲלַי פּוּמְהוֹן אֲמַרוּ חֲדוּ חֲדוּ חֲמַת עֵינָנָא: חֲמֵיתָ יְיָ לָא תִשְׁתּוֹק יְיָ לָא תִתְרַחִיק מִינִּי: וְאִתְעַר וְתִקַּץ לְדִינִי אֱלָהִי וּמָרִי נִיצְחָנִי: יְיָ לְתַגְרְתִי דוּנִין יָתִי כְּצִדְקָתָךְ יְיָ אֱלָהִי וְלָא יֶחְדוּן עֲלַי: וְלָא יֵימְרוּן בְּלִבְּהוֹן חֲדִיאַת נַפְשָׁנָא דִילְמָא יֵימְרוּן גְּמַרְנָא יָתֵיהּ: יִבְהֲתוּן וְיִתְכַּנְעוּן כַּחֲדָא דַחֲדָיִין עַל בִּישׁוּתִי יִלְבְּשׁוּן בַּהֲתָא וְכִיסוּפָא דְמִתְרַבְרְבָן עֲלַי: יְבוּעוּן וְיֶחְדוּן תִּיבְעֵי צִדְקִי וְיֵימְרוּן תְּדִירָא יִסְגֵּי יְקָרָא דַיְיָ דְצָבֵי שְׁלָמָא דְעַבְדֵּיהּ: וְלִישָׁנִי תְּרַנֵּן צִדְקָתָךְ כּוּלֵּי יוֹמָא תּוּשְׁבַּחְתָּךְ: לְשַׁבְחָא לְעַבְדָּא דַיְיָ לְדָוִד: אֲמַר מְרָדָא לְחַיָּיבָא בִּמְצִיעוּת לִבֵּיהּ לֵית דַחֲלְתָא דַיְיָ לָקֳבֵיל עֵינוֹי: אֲרוּם שְׁעִיעַ לֵיהּ בְּעֵינוֹי לְמִשְׁכַּח חוֹבִין לְמִיסְנֵי אוּלְפָנָא: מִילֵּי פוּמֵיהּ רִישְׁעָא וּנְכִילוּ פְּסַק לְמִשְׂכַּל לְאוֹטָבָא:

ת' קמצין זקפין וסימ' נמסר בסדר בלק וכל אסף דכוו': בלבם ט' וסימ' נמסר ביחזקאל סימ' י"ד: החפץ ג' וסי' לעיל סימן ל"ד: ולשוני ג' וסימ' נבסר לעיל בספרא סימן כ"ב: ל"ו למנצח לעבד יי' לדוד ב' וסימ' את דברי השירה הזאת· נאם פשע לרשע: ומרמה ה' וסימ' ופקוד על גל הדולג' תאבד דברי כזב· ואתה אלהים תורידם· דברי פיו און ומרמה· הוות בקרבה ולא ימיש:

רשי

ותפילתי על חיקי תשוב· כלומר ואם יאמרו לא עניתי נפשי אלא לרעתם שיכבד עליהם חליים ת' תפילתי שהתפללתי עליה' תשוב אלי: כרע כאח לי התהלכתי· כאילו היו לי אחי ורעי התהלכתי מיצר עליהם על צרתם: כאבל אם· כבן המתאבל על אמו או כאם המתאבלת על בנה: קודר· לשון שחרות: שחותי· לשון שפלות: ובצלעי שמחו ונאספו· ובשאני צולע ששבר בא עלי שמחו ונאספו: נאספו עלי נכים· אנשים פשחים כמו שאנו מתרגמין נכה חגירא ומנחם חברו כמו נכאים אימכואשיי"ץ בלע"ז: קרעו ולא דמו· אילו היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ כשמלבינין פני: בחנפי לעגי מעוג וגו'· בשביל חניפת של ליכנו אכילה ושתייה שמחניפין לשאול בשביל שיאכילם וישקם חורקים עלי שיניה' מעוג לשון אכילה כמו אם יש לי מעוג דאליהו ומנחם פתר אותו לשון עוגת לחם וכן אסיש לי מעוג: כמה תראה· כמה ארך אפים יש לפניך לראות כל אלה: משואיהם· מחשך שלהם: מכפירי' יחידתי· מושב על השיבה נפשי השיבה מכפירים יחידתי: אויבי שקר· ששונאין אותי על דבר שקר שמעידין עלי מה שלא עלה ב' במחשבתי מעולם אל ישמחו בתפלתי שונאי ששונאים אותי ש' יקרצו עלי עין וללעוג בעיניהם על תפלתי יקרצו כי"אכט בל': על רגעי ארץ· על דכאי ארץ וכן רוגע הים שרי רגע וכן פירש דונש: האח האח· לשון שמחה מתהלל בתאות לבו מרוב שמחתם שרואים תאותם מתקיימת: העירה והקיצה· במלואה של מעלה לשפוט משפטי מאויבי: נאם פשע לרשע בקרב לבי וגו'· הרי זה מקרא מסורס יש בקרב לבי שהפשע הוא יצר הרע אומר לרשע שלא יהא פחד אלהים לנגד עיניו בקרב לבי כאדם שאומר כמדומה אני: כי החליק· הפשע אל הרשע חלקלקות בעיניו כדי שימצא הקב"ה את עונו לשנוא אותו: חדל להשכיל להיטיב· מנע עצמו מהשכיל להטיב מעשיו: יתיצב

שהוא יוצא ובעבור שחבר העירה והקיצה למשפטי חבר אלהי הטעם העירה אלהי למשפטי והקיצה אדני לריבי ולפי דעתי בעבור שאתה אלהי ואתה אדני והטעם האדון
שלי כי שם אלף ודלת הוא כתוב: שפטני· קח לי משפט בצדק מהם: אל· תשמח נפשם ויתהללו בלבותם: יבושו· טעם יחדו כנגד נאספו עלי נכים ופעול מגדילים חסר
והוא לשון או מלה: ירונו· כאשר יבושו שמחי רעתי אז ישמחו החפיצים לראות צדקי ויגדל יי' כנגד המגדילים עלי: ולשוני· כנגד אמרו האח ותהגה צדקך כנגד שפטני
כצדקך וטעם כל היום שככה יהגה תמיד: למנצח לעבד יי' לדוד· טעם לעבד יי' בעבור שהזכיר דברי הפושעים והמורדים בשם הנכבד: נאם· הטעם זה אחשוב בקרב
לבי כי הפשע כאילו ידבר אל הרשע אל תפחד על כן אין אלהים לנגד עיניו: כי החליק· מגזרת אמריה החליקה כמו ואנכי איש חלק כי החליק דבר הרע בעיניו
למצוא השם עונו וישנאהו על דרך האלהים מצא את עון עבדיך: דברי· ונקשר חדל עם למד כמו ויחדלו לבנות העיר: עון

אבן עזרא

און. על משכבו. בלילה: יתיצב. הפך המשכב ביום: על דרך לא טוב. מצות לא תעשה: רע לא ימאס. הטעם כפול: יי. כראותו הנה את החסידה ממלת יי בשמים הכין כסאו על כן כפתח הבית וטעם זה הפסוק כי לא יעבר השם כי לא ידע כי יחסרו כולל הכל והטעם כי אין למעלה מהשמים במראה העין ויש אומרים כי השמים מקור החסד ומבוע האמונה: צדקתך. אמר ר' משה כי צדקתך לא יוכלו בני אדם שאתה כי היא כהררי אל והנכון כי היא כמנגד לדעתה כהררי אל התקיפים שלא יוכל אדם להגיע לשם וככה דעת משפטיך כתהום רבה שהיא עמוקה שלא יראנה אדם וטעם אדם ובהמה שהוא ישפוט כל מרגיש על דרך ומיד כל חיה אדרשנו: מה. בעבור שהזכיר אדם ובהמה הזכיר הנכבדים מהאדם ומה יקר ישרת בעבור שנים כמשפט כאילו כתוב ומה יקרים בני אדם אשר בצל כנפיך יחסיון או מה יקר לכל אחד מהם: ירויון. כמו ירביון וטעם ביתך הם המתבודדים לעבוד השם בביתם והעבודה תדשן נפשם ודעת השם תעדנם וטעם נחל שלא יפסק: כי. מקור חיים. חיי הנשמה העליונה שלא תמות: באורך נראה אור. כינוי לשכר העולם הבא כי אין דבר בעולם הזה נכבד מהאור והוא עצם ואיננו גוף: משוך. טעם ליודעיך שהם במעלה העליונה והזכיר משוך בעבור שחסדו בשמים ומשוך משמש בעבור אחר והוא ומשוך צדקתך לישרי לב שים להם מעשים טובים ואם לא היו כמו יודעי השם: אל. הטעם אל תבואני רגל אנשי גאוה והטעם על דרך ישבתנה כאילו אמר שלא יתחברו עמו בבית השם: ויד. הזכיר הרגל והיד וטעם אל תנידני מדשן ביתך למקום אחר: שם. הטעם יפלו במקום שחשבו להנידני שם לפני בואם אלי ויש אומרים ברוץ הרגל לבוא אלי יתכשל ובהתחזק היד להנידני יהיו דחוים כמו דחה דחיתני לנפול ופי' שם כמו אז וכמוהו שם יצעקו ולא יענה ויתכן היות שם רמז למקום שנכלמו שם פועלי און בימים קדמונים והטעם שאדע כי יד רשעים לא תנידני כי יפלו הם כאשר נפלו הדומים להם בזמן שעבר: לדוד. אל תתחר. יש אומרים כי תתחר מבנין התפעל מגזרת חרון וטעם במרעים בעבור המרעים ויהיו על משקל אל תתגר בם ויש כמו תתחרה את הסוסים אם כן שהוא מהבנין הקל: כי. החציר הוא הירק וככה המצמיח הרים חציר את החציר ואת הבצלים: ימלו. משפעלי הכפל אם כן שהלמד חסר דגש כמו הענה פניה: בטח. אמר רבי משה הנכון להיותו שעה טוב ובטח ביי רעה אמונה ושכון ארץ ויתכן היות האחרון סבת הראשון אם תעשה טוב תהיה לבטח ואם תרעה אמונה תשכן ארץ ולפי דעתי בעבור כי הקנאה בעושי עולה בעבור עושרם שהם בוטחים בו על כן אמר בטח ביי ואל תקנא מעשות טוב וטעם שכן ארץ כל ימי חייך תשכן על הארץ. רעה אמונה כמו שומר אמונים כי הרועה כמו שומר ויש אומרים שטעם ורעה שלא יאכל גזול ועשוק כבני עולה: והתענג על יי. מתענקים ברכיך כסכיר יקוה פעלו: גול. על משקל סוב כדרך הפלך על יי יהבך ודרכך כמו ברכך וכמוהו לב אדם יחשב דרכו: והוציא. הטעם שיעשה צרכך ויתנקם בגלוי כמו האור אז יראה צדקך: דום. והתחולל יש אומרים שהוא מגזרת תוחלת ואחרים אמרו שהוא מגזרת חיל כיולדה והוא הנכון והמלה כפולה כדרך והתבונן וטעם לו בעבורו כמו אמרי לי אחי הוא וסבול החיל בגללו על כן יהיה אל תתחר מן חרון ובית במצליח בעבור מצליח ועל פי תתחרה את הסוסים סבול ודום להשם ובין כך ובין כך עם טובים אל תתערב: הרף. אם יכעיסך בעבור היותו עשיר ואיך כמוהו אל יחרה אפך להרע לו ואם על פי אל תתחרה לא תתערב עמו להראות לו אהבה וטובה ואין בלבך רק להרע לו: כי. הטעם יכרת זרעם: וקויי. היוד תחת הוי"ו ואת המלה מהבנין הקל: ועוד. דום מעט ותראה בעיניך יום הכרת הרשע הנזכר: ועניים

רשי

יתיצב על דרך לא טוב. הבא נתן לפניו דרך הטוב ודרך המות וזאת בוחר לו דרך לא טוב: יי בהשמים חסדך. בשביל הרשעים הללו אתה מסלק חסד מן התחתונים ומגביה אמונתך עד שחקים לסלקה מבני אדם: צדקתך. יקרה מן הבריות: כהררי אל. בשביל מעשי הרשעים ומשפטיך באים לעולם עד תהום רבה. ד"א צדקתך כהררי אל מי שאתה רוצה לעשות צדקה עמו אתה מגביהו ומתקפו כהררי אל לשון תוקף כמו ואת אילי הארץ לקח: משפטיך תהו' רבה. מי שאתה רוצה לרון אותו וליקח נקמתך ממנו אתה מורידו עד תהום רבה משפטיך יוסטיצא בל': אדם ובהמ' תושיע יי'. בני אדם שהם ערומי' בדעת כאדם הראשון ומשימין עצמם כבהמ' בענוה תושיע יי': מה יקר חסדך. איכו כדי להמשך על הרשעי' הללו אבל בני אדם אשר בצל כנפיך יחסיון הם ירויון מדשן ביתך וגו': אל תבואני רגל גאוה. אל תבא עלי רגל הרשעים הללו בעת קבול שכר להיות חלקם עם הצדיקים לשון חלק אשלאפרטיאה בלע"ז: ויד רשעים אל תנידני. ממקומי בבואי לירש משנה חלקי וחלקי בטובה כענין שנא' לכן בארצם משנה יירשו ואז שם נפלו פועלי און שם יבינו במפלתם ושם רוחו ולא יכלו קום: אל תתחר במרעים. מוכיח את ישראל הוא שלא יתחרו בהצלחת המרעים לעשות כמעשיהם כמו ואיך תתחרה את הסוסים לרוץ במרוצתם אאטיר בלע"ז: אל תקנא בעושי עולה. לעשות עולה כמותם: ימלו. מרוסט טרנקיין בלע"ז לשון כריתה: בטח ביי. ואל תאמר אם לא אגזול ואגנוב או אתן לעני צדקה במה אתפרנס: ועשה טוב. ואז תשכון ארץ לאורך ימים ותרעה אמונה תאכל ותתפרנס משכר האמונ' שהאמנת בהב"ה לסמוך עליו ולעשו' טוב: והתענג על יי. התענג בתפנוקים על משענתו של הב"ה: גול על יי דרכך. גלגל עליו כל צרכיך: דום ליי'. המתן לישועתו כמו אם כה יאמרו אלינו דומו דיהונתן ומנחם חברו לשון דממה כמו וידם אהרן וגם כן פתר טוב ויחיל ודומם ודונם מודה לו: והתחולל. לשון תוחלת: אל תתחר. לאמר ארשיע כמותו ואצליח כמותו: הרף מאף. הרף מהרשע שלא יבא עליך אף: ועזוב. דבר המביא עליך חמתו של הב"ה כי המרעים שאתה רואה עתה מצליחים הם יכרתון: ועוד מעט. כשתמתין עוד מעט תראה כי אין הרשע: והתבוננת על מקומו. והסתכל על מקום שהיה שם ואיננו כי מת ואבד: וחריך

משפטיך תהום רבה חד מן ד' מלין בקריאה עטור סופרים וסימ' אחר תעברו. אחר תאסף אל עמך. קדמו שרים אחר נוגנים. משפטיך תהום רבה: נראה ה' וסימ' נמסר בישעיה סימן ה' וירמיה סימן כ"ב: ל"ז לדוד ז' בטעם וסים' נמסר לעיל בספרא סימן כו: ימלו ב' וסימ' כי כחציר מהרה ימלו. וכראש שבולת ימלו:

תהלים

און יחשב על-משכבו יתיצב על-דרך לא-טוב רע לא ימאס: יהוה בהשמים חסדך אמונתך עד-שחקים: צדקתך כהררי-אל משפטך תהום רבה אדם ובהמה תושיע יהוה: מה-יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי-עמך מקור חיים באורך נראה-אור: משך חסדך לידעיך וצדקתך לישרי-לב: אל-תבואני רגל גאוה ויד-רשעים אל-תנדני: שם נפלו פעלי און דחו ולא-יכלו קום:

ל ז

לדוד אל-תתחר במרעים אל-תקנא בעשי עולה: כי כחציר מהרה ימלו וכירק דשא יבולון: בטח ביהוה ועשה-טוב שכן-ארץ ורעה אמונה: והתענג על-יהוה ויתן-לך משאלת לבך: גול על-יהוה דרכך ובטח עליו והוא יעשה: והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים: דום ליהוה והתחולל לו אל-תתחר במצליח דרכו באיש עשה מזמות: הרף מאף ועזב חמה אל-תתחר אך-להרע: כי-מרעים יכרתון וקוי יהוה המה יירשו-ארץ: ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על-מקומו ואיננו:

תרגום

רשיעא חשיל על שיוויה יתעתד על אורח דלא טב ביש לא ירחק: יי בשמי שמיא טובך הימנותך עד שחקי: צדקותך רמא היך טוריא תקיפיא דינך עמיקין היך תהומא רבא בני נשא ובעירא תפרוק יי: כמה יקר טובך יי ובני נשא בטלל שכינתך ישורון לרוחצן: יתרווין כדהן ברכתא דביתך ומבוע בסימותך תשקינון: ארום עמך טיפי מיין חיין בזיו יקרך נחמי נהורא: נגוד טובך על ידעך וצדקתך על תריצי ליבא: לא תאיר עינני ריגלא דגיוותנ' וידיהון דרשיעיא לא תטלטלנני: תמן נפלו עבדי שקר ידחיין ולא יוסיפון למיקם:

לדוד לא תגרג במבאשין למהוי דכמהון ולא תטנין בעבדי שלומא למזדווג עמהון: מטול דסופיהון היך עסבא בסרהוביא יתמוללון והיך ירוק דיתאה ינתרון: רחיץ במימרא דיי ועביד טב שרי ארעא וחסין בהימנותא: ותתפניק על יי ויתן לך משאלי לבך: גלי על יהוה אורחתך וסבור על מימריה והוא יעבד: ויפוק היך נהורא צדקך ודינך היך טיהרא: שתוק קדם יי ואוריך ליה לא תגרג ברשיעא דמצלח אורחיה בגברא דעבד עיצת חטאין: אוריך מרגיז ושבוק ריתחא לא תגרג ברם לאבאשא: מטול דמבאשין ישתיצון ודסברין במימרא דיי הינון ירתון ארעא: ותוב כזעיר ולית רשיע ותתבין על אתריה וליתוי:

משפטך ה' חס' יוד בליש' בקריא' וסימ' כן משפטך אתה חרצת' והוציא כאור צדקתך ומשפטך כצהרים. ואל תצל מפי דבר אמת. קולי שמעה כחסדך ומשפטך. תחי נפשי ותהללך: על מקומו ב' וסמ' איש על מקומו יבא בשלום. ועוד מעט ואין רשע:

ענוים · הפך רשעים וטעם רוב שלום כי באבד רשעים יהיה שלום בארץ ׃ זומם · אומר לצדיק חייב אתה למצוא את הרשע ולא תתערב עמו כי הוא חושב עליך מזימות רעות ואם בא עליך דבר תכרית אז יחרוק עליו שיכנו להחזיק ממך ׃ אדני · והרשע לא ידע כי השם שהוא יודע העתידות ישחק עליו דרך משל ׃ חרב · בהיותה בנדן היא סגורה על כן פתחו וים אומרים כי פתיחת חרב היא הלטישה וכמוהו והמה פתיחות והכת החרב בגלוי והקשת בסתר ׃ חרבם · ים בלבם שב אל הרשעים כי השם יגמול להם כפעלם ׃ טוב · הון מעט לצדיק ישמח בו · מהמון הוא ממון כמו ומי אוהב בהמון אף הכל יהמיון ׃ כי · הזכיר הזרועות שהם דורכות הקשתות והזכיר כי הקשתות תשברנה ולא יבא הזין לצדיק והזכיר כי גם הזרועות כן והפך את תשברנה וסומך ׃ יודע · ים אומרים שיאריך והנכון בעיני כי זה על דרך את מספר ימיך אמלא והשם יודע כל מלא ובעבור כי שנות הרשעים תקצורנה כפי מעשיהם כדרך למה תמות בלא עתך על כן הדבר תלוי במעשיהם ׃ ונחלתם · שינחילו בניהם אז הנחלה והחלק שנתן להם השם ׃ לא · עת רעה יכמו דבר והמות במלחמה וברעב לא בא יומו כדברי דוד ׃ כי · והרשעים יאבדו בימי הרעב והרעבון ׃ כיקר כרים · כחלב הכבשים כמו עם חלב כרים המוטמי׳ בעשן שיכלו רגע אחרי רגע וים אומרים כיקר כרים כעשב העמקים כמו כר נרחב וכמוהו ככר הירדן והוא כפול כמו בבבת עינו וטעם בעשן כאשר יבעיר בהם המבעיר את הבערה וכלו הראשון על היקר וכלו השני על הרשעים ובאת המלה מלעיל בעבור סוף פסוק ׃ לוה · בשעת צרכו · וצדיק חונן ונותן כי יחונן עליו על דרך אם רעב שונאך ׃ כי · טעם מבורכיו ברכת השם היא תעשיר ׃ מיי׳ · טעם מצעדי תנועותיו ׃ גבר · בלשונכנו הוא מלא דעת כמו לכו נא הגברי׳ ומי שהוא מלא דעת צדיק יהיה ׃ ודרכו יחפץ · השם חפץ בכל דרכיו ואם הוא יחסר בית על כן לא יצליח ׃ כי · יוטל ׳ ישלך כמו והטילוני אל הים וים אומרים כי יפול במחשבתו ׃ נער · נסיתי זה בנעורי וזקנתי ׃ נעזב · לגמרי כמו כי לא

לטבוח ד׳ ומ׳ל וסימ׳ ואני ככבש אלוף יובל לטבוח · כי מלאו ימיכם לטבוח · אורידם ככרים לטבוח · לטבוח ישרי דרך ׃ יודע י׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק א׳ סימן כ׳ו ׃ תמימים כל תמימים בתמימות מ׳ל בב׳א חסר יוד בהרא וסימ׳ יודע יי ימי תמימים · וכל דבעירא דכוו׳ כתיב בן בב׳א מ׳ל וסימ׳ שבעת ימים תעשה

ועניים יירשו ארץ והתענגו על רב שלום ׃ זמם רשע לצדיק וחרק עליו שניו ׃ אדני ישחק לו כי ראה כי יבא יומו ׃ חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם להפיל עני ואביון לטבוח ישרי דרך ׃ חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה ׃ טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים ׃ כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים יהוה ׃ יודע יהוה ימי תמימם ונחלתם לעולם תהיה ׃ לא יבשו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו ׃ כי רשעים יאבדו ואיבי יהוה כיקר כרים כלו בעשן כלו ׃ לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן ׃ כי מברכיו יירשו ארץ ומקלליו יכרתו ׃ מיהוה מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ ׃ כי יפל לא יוטל כי יהוה סומך ידו ׃ נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם ׃ כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה ׃ סור מרע ועשה טוב ושכן לעולם ׃ כי יהוה אהב משפט ולא יעזב את חסידיו לעולם נשמרו וזרע רשעים נכרת ׃ צדיקים יירשו ארץ וישכנו לעד עליה ׃ פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט ׃ תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשריו ׃ צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ׃ יהוה לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו ׃

ועינוותנין ירתון ארעא ויתפנקון על סגיעות שלמא ׃ חשיב רשיעא ביש על צדיקא ומעסי עלוי ככוי ׃ יי יגחך עלוי ארום חמא ארום על יומא דתבריה ׃ חרבא שליפו רשיעיא ומתחו קשתהון למקטול עניי וחשיכי למכוס תריצי אורחא ׃ סייפיהון תיעול בלבהון וקשתתהון יתברון ׃ טב קדם יי זעירות צדיקיא מריכפת רשיעין סגיעין ׃ ארום דרועי דרשיעיא יתברון ותמיך צדיקיא מימרא דיי ׃ ידיעין קדם יי יומיהון דשלמין ואחסנתהון לעלם תהי ׃ לא יבהתון בעידן בישתא וביומי אולצנא סבעין ׃ ארום רשיעיא ייבדון ובעלי דבבוא דיי היך יקר פלגיסין דמן אולא מתפטמין וסופיהון מתנכסין היכנא רשיעי יסופון ובתנן גהנם יגמרון ׃ מוזיף רשיעא ולא פרע וצדיק מחיים ויהב ׃ מטול דמתברכין במימרא ירתון ארעא ודמתלטטין בטותא ישתיצון ׃ מן קדם יי פסיעתוי דגברא מיתקנין ואורחתיה יתרעי ׃ ארום יפול מרע לא ימות כטול דיי סעיד בידיה ׃ טליא הוית ברם סיבית לא חמית צדיקא שביקא ובנוי תבעין לחמא מחוסרנא ׃ מן בגלל דכל יומא חיים ומוזיף ודרעיה לברכתא ׃ סטי מביש ועביד טיבו ושרי לחיי עלמא ׃ ארום יי רחים דינא ולא ישבוק ית חסידוי לעלם מנטרין ובניהון דרשיעיא ישתיצון ׃ צדיקיא יחסנון ארעא וישרון לעלמין עלה ׃ פומא דצדיקא דנין חוכמתא ולישניה ממללא דינא ׃ נימוסא דאלהיה בליביה לא מזדעזעין אסתוורוי ׃ מסתכי רשיעא לצדיקא ובעי למקטליה ׃ יי לא ישבקיניה בידיה ולא יתחייביניה במדייניה ׃

שעיר חטאת ליום ביחזקאל ׃ יופל ג׳ ב׳ חס וא׳ מ׳ל וסימ׳ כי יפל לא יוטל · בחיק יוטל את הגורל · והם אל מראין יטל · בתרא חס׳ ׃ וזרעו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק ׃ ולשונו ז׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בשפטי׳ סימ׳ ז׳ ובזבריה סימ׳ יד ׃ צופה ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ חס וסימ׳ צופה רשע לצדיק · צופה פני דמשק · צפה נתתיך לבית · בתרא חס׳ ׃

רשי

וחרק · כמו חורקים שן ארקי״נ״כנט בלע״ז ׃ חרב פתחו · הרשעים פתחו אבקו״מ״נ״כירכנט בלע״ז תגר ואדום מתחילים הרשעים מ״א״ה ׃ טוב מעט לצדיק · טובים מעט אנשים שהולכי׳ לעזרת הצדיקים ׃ מהמון רשעים רבים · אמרפל וחביריו התחילו מלחמה בעולם בשביל לשבות את לוט ולהתגרו׳ באברהם ומעט אנשים שהיו עם אברהם הצליחו והרגו כל אותן האוכלוסין ׃ יודע יי׳ ימי תמימים · מכיר את מעשה ימיהם ׃ ונחלתם · וקבול שכרם אתתו לעולם תהיה ׃ כיקר כרים · כאור ענן בקר הנראה שחרית מלבין על מרחבי בקעה שאינו מתקיים כרים מישור כמו כר נרחב · כיקר לשון אור יקרות וים פותרין כיקר כרים ככבוד כבשים שמפטמים אותן לטבח ׃ לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן · הקב״ה שהוא צדיקו של עולם חונן משלו ונותן לזה שהלוה מה שהוא גוזל ממנו ׃ כי מבורכיו · של צדיקו של עולם ירשו ארץ ׃ מצעדי גבר · מי שהוא גבור ביראת הקב״ה ליספ״א דופור״ט בל״ע״ז ׃ כוננו · פורי״כט אפייט״יץ בלע״ז ׃ יפל · לבורנ״רא בלע״ז לשון ותפל מעל הגמל ׃ כי · כמו אם ׃ לא יוטל · לא יושלך להיות נעזב ׃ נער הייתי · פסוק זה שר העולם אמרו דאילו דוד לא קם כולי האי ׃ כל היום · הצדיק חונן עניים ומלוה להם ׃ וזרעו · זה שהוא זורע לצדקה סופו לברכה ׃ פי צדיק יהגה · תחילה בלבו חכמה לראות דין שפסקה תורה לכל דבר ואחר כך לשונו ידבר משפט ׃ לא תמעד אשוריו · לא יחליקו צעדיו ׃ ומתערה

לעמבך והוא בקש לחם ומלוה ׃ חונן · הקטן שהניח בעבור זכות האב כל היום בימיו יחיה בטוב וזרעו אחריו לברכה כמו כל רואיו יכרכוהו ׃ סור מרע · מצות לא תעשה · ועשה טוב מצות עשה · ושכון כמו תשכון וכמוהו פרו ורבו עלה ומות בהר ׃ כי · טעם ולא יעזוב הזכיר כי הצדיק איננו נעזב כי השם לא יעזבהו לעולם · נשמרו הוא וזרעו והפך זה וזרע רשעים נכרת ׃ צדיקים · בעבור שהזכיר ושכון לעולם אמר זה משפט השם וחוק אמת שם בארץ ׃ פי · כבר הזכיר כי הצדיק עשה חסד לאחר מהונו וכן יעשה חסד ללמד חכמתו ולהורות האובדי׳ ׃ תורת · כפר כי תוכו כברו ׃ צופה · בראותו הרשע כי באחריתו נפל ממעלת העומד בדרך ובאחריתו והיה נבל אז יקנא בצדיק ומרוב קנאתו יבקש המיתו ׃ יי׳ · טעם ולא ירשיענו שהשם יראה צדקת הצדיק והזכיר זה כי הרשע אם לא יוכל בקנאתו להמיתו יבקש תואנה על הצדיק שיתן לו ממון או שהצדיק עשה לו חמס ׃

קיח

קוה· הטעם בדבר זה התעסק כל ימיך· וירוממך השם אודרכו כי ימצא
בלשוננו בדרך זכר ותראה בהכרת הרשעים כאשר ראו כן צדיקים קדמוך:
ראיתי· אמר דוד אני ראיתי עריץ שאחרים יפחדו ממנו וטעם מתערה מתגלה
העושה בגלוי כל רע· כאזרח פתח והוא סמוך ותחסר מלת עץ ורענן לח ומלת
אזרח כאזרח הארץ
וטעם אזרח כאילו
בעל ענפים רבים ו
וכמוהו מי שים לו ת
משפחה רבה והפך
זה הגר כי הוא כמו
בגרגיר ככרת מהעץ
וזה פי׳ הפסוק ראיתי
רשע עריץ ומתערה
שהוא כאזרח רענן:
ויעבור· הטעם מהרה
יאבד הוא והוכו:
שמור· ועתה שים
לבך ושמור איש תם
וראה איש ישר לעולם
תראה אחריתם שלום
והנה תם ישרת אחר
כאילו כתו׳ כי אחרית
לאיש תם שלום:
ופושעים· כנגד תם
ורשעים כנגד ישר:
ותשועת צדיקים·
בדרך מגדל עז שם יי׳
בכל מקום: ויעזרם·
ראיתי שפלט צדיקים
רבים וככה יפלטם
לעולם: מזמור·
טעם פיוט תחלתו
להזכיר: אל בקצפך
• אל ישרת בעבור
אחר ואל בחמתך ו
וכמוהו ודעת קדושים
אדעו שני סרי גדודים
היו שרי בן שאול: כי·
נחתו· בכין נפעל
כמו ננחתו מגזרת ו
ותנחת עלי ידך והטע׳
תחלואים ומכאובים
כחצים: אין מתום·
מגז׳ תם והטע׳ בריאות
והנה הזכיר הסבה
הקרוב׳ למה זה מפני
זעמך והרחוקה מפני
חטאתי כי בעבורה ו
זעמתני: כי· כר על
כר וגבהו עד שעברו
ראשי כי רבים הם:
הבאישו· פועל עומד
כמו ולא הבאיש או
יהיה הוא הפעול והוא
יספר חבורות שיבאו
בגופו ושכת זה אולתי
: נעויתי· אין בי כח
לעמוד בקומה זקופה
ישרה על כן נעויתי
ושחותי והשתנו פני
כאילו כל היום השמש
הכיתני וזה טעם קודר
הלכתי: כי· כסלי·
הטע׳ קרביו תלאו דבר
כתעב ונקלה איננו ראוי להזכיר בפה והזכיר אין מתום פעם אחרת באיברי גופי
הנראים: נפוגותי· מגזרת ויפג לבו· שאגתי ברוב מכאובי על דרך שויתי עד
בקר כארי: אדני נגדך· לבדך כל תאותי אולי אחיה ולא כנגד הרופאים: לבי
סחרחר· כתרגו׳ סביב לא ימצא מנוח· כחי כח התולדת ואור עיני ככה מנהג
החולים: אהבי· האוהבי׳ שהיו לי· מנגד נגעי יעמודו בעבור שהבאישו חבורותי:
וינקשו· מלת נפשי תשרת בעבור אחרת וככה הוא וינקשו מבקשי נפשי כי היא
הפעול והטע׳ שדבריה׳ מוקש המה לי: ואני· שהוא חסרון בגוף: ואהי· ברצוני
כאיש אשר לא ישמע לשון המדבר והטעם כי לא אענה להם: כי· אין לי
תוחלת כי אם בך וטעם אתה תענה כי אני לא אשים לבי אל דבריהם כי עליך נסמכתי ותפלתי בלבי ולמוני לך: כי

ומתערה· משרים כמו ערות על יאור ובלשון משנה יש הרבה אילן שנפשת
ומעורה בקליפה: כאזרח רענן· כאחד מאזרחי הארץ הכשרין וממולאי׳ בנכסי׳
וכן פי׳ מנחם כאזרח רענן מתלחלח ומצמח כאשל הכשרים ואזרח מאזרחי
בני אדם אכמי שרשים המה: שמר תם· הסתכלו בדרכי התמימי׳ ללמוד ממעשיה׳:
כי אחרית לאיש שלום· אם
ראשית אין לו אחרית יש לו אבל
פושעים וחטאי׳ ורשעים אחריתם
נכריתה ונשמדו יחדיו: מזמור
לדוד להזכיר· לומרו בשעת צרה
להזכיר צרתם של ישראל לפני
הב״ה ונכנד כל ישראל אמרו:
נחתו· נזרקו לשון נחת נופל
בנטיית קשת ולפי שעל ידי ד
דריכת הקשת נזרקים החצים
כתב נחתו בי וכן אריק חרבי
היה לו לכתוב אריק תערי אלא
לפי שבשמוציאין חרב מתערה
התער ריק ממנה לכך תולה
הריקות בחרב וכן ונחתה קשת
נחושה ואין הנו״ן שורש בתיבה
שאם היתה שורש היה לו לומר
ננחתו בי אבל נו״ן של נחתו וכן
של ותנחת איננה שורש ונופלת
לפרקים כמו נו״ן של נגף נשך
נדר נקם ושמתפעל יאמ׳ כינגף
כישך כידר כיקם כמו ננגף ננשך
ננדר ננקם שהדגש בא בתיבה
במקום נו״ן וכן עלה נדף עיני
נגרה כמו כנדף נגגרה כן יאמר
נחתו כמו ננחתו וכן ונחתה קשת
נחושה כמו ונכחתה מדרך ה
החיית להתנהג כמנהג דגשות
ברוב מקומות כגון כחש לו מ
ממשקל דגש כמו דבר מגזרת
וידבר כך כחש מגזרת ותכחש
שרה ולא יאמ׳ כיחש כאשר יאמר
מן ויברך בירך ולא יאמר בירך
כאשר יאמר דיבר לפי שאין ר
דגשות ניכר בר״ש אבל בחי״ת
ניכר דגשות וכן שיחת כמו כיפר
דיבר אף כאן יאמר נחתו כמו
נגשו כתנו מגזרת נחת כתן נגש
והנו״ן יסוד נופל ליכנס דגש ב
במקומה כשהוא מתפעל וכן
קשת גבורי׳ חתים מגזרת נחת
וחתת כאשר יאמ׳ מן נסב סבב
מן נשם שמם ושמו דרכיהם
ושממו עליה וכן בלל נבל כי שם
בלל יי׳ ונבלה שם שפתם כן יאמ׳
נחת וחתת בלשון פעל· ותנחת
עלי ידך פירוש לחכיך נחתו בי
וכן פתרונו מה דרך בקשת ל
לירות החצי׳ יד שלך היא נטויה
כקשת להפיל עלי חצים ותנחת
לשון ותרד ובזה הנו״ן שורש ב
בתיבה וכן ונחתה קשת נחושה
ואין הנו״ן שורש בתיבה: מתם·
תמימות איכט״ין בלע״ז: יכבדו·
כבדים: נעויתי· לשון אחזתני
עוית אסדורדי״סון בלע״ז: כסלי
מלאו נקלה· במחשבתי אני קל
בעיני עצמי: נפוגותי· נחלפתי
לשון ויפג לבו מאין הפוגות:
כל תאותי· אתה יודע צרכי:
סחרחר· מוקף יגון וזה מתיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סגלגל חמרמרו:
מנגד נגעי יעמדו· אותם שנראים לי כאוהבים בשעת שלותם כשרואין שהנגע
בא עלי אין עומדין לי בשעת דחקי אלא מנגד יעמודו ואינם עוזרים לי: וקרובי·
שמראים לי עצמם קרובים: וינקשו· מבקשי מוקשים לי: יהגו· יחשבו: ואני
כחרש· ישראל שומעים חרפתם מן האומות ואינם משיבים ולמה כי לך הוחלתי
שתגאלני ותושיעני מהם: כי

והנה איננו ג׳ בקריא׳ וסי׳ וירא יעקב את פני לבן· ויחילו עד בוש· ויעבר והנה איננו· אנ״ך: צדיקים כל
נביאים וכתובים מ״ל במ״ד חס ג׳ כתיב צדקים חס יו״ד קדמא וא׳ צדיקם חס׳ י׳ בתרא וסימ׳ פגע בשני אנשים
צדקים· ויאמר אל כל העם צדקים· וצדקים ילכו בם· ואנשים צדיקם המה ישפטו· בתרא כתיב צדיקם

קַוֵּה אֶל־יְהוָה וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וִירוֹמִמְךָ	ל׳	סַבַּר בְּמֵימְרֵיהּ דַּיְיָ וְטַר אוֹרְחֵיהּ
לָרֶשֶׁת אָרֶץ בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃	ל׳	וִירוֹמְמִינָךְ לְמֶחְסַן אַרְעָא ב
רָאִיתִי רָשָׁע עָרִיץ וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח	ל׳ · ג׳	בְּאִשְׁתֵּיצָיוּת רַשִׁיעַיָא תֶּחֱמֵי׃ חֲמֵיתִי
רַעֲנָן׃ וַיַּעֲבֹר וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ וָאֲבַקְשֵׁהוּ	ג׳ · ל׳	רַשִׁיעָא תַּקִּיפָא וְחָסִין הֵיךְ אִילָן
וְלֹא נִמְצָא׃ שְׁמָר־תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי־		יַצִּיב וְעַבּוּף׃ וּפְסַק מִן עָלְמָא וְהָא
אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם׃ וּפֹשְׁעִים		לֵיתוֹי וּבְעֵית יָתֵיהּ וְלָא אִשְׁתְּכַח׃
נִשְׁמְדוּ יַחְדָּו אַחֲרִית רְשָׁעִים נִכְרָתָה	ל׳	נְטַר שְׁלֵימוּתָא וַחֲמֵי תְרִיצוּתָא אֲרוּם
וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְהוָה מָעוּזָּם	ל׳	דְּסוֹף בַּר נָשָׁא שְׁלָמָא׃ וּמְרוֹדִין
בְּעֵת צָרָה׃ וַיַּעְזְרֵם יְהוָה וַיְפַלְּטֵם	ל׳	יִשְׁתֵּיצוּן כַּחֲדָא סוֹפֵיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָא
יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי־חָסוּ	ל׳	שֵׁיצַיָא׃ וּפוּרְקָנָא דְצַדִּיקַיָא מִן
בוֹ׃ לח מִזְמוֹר לְדָוִד	ל׳	קֳדָם יְיָ עוֹשְׁנֵיהוֹן בְּעִידַן עָקְתָא׃
לְהַזְכִּיר׃ יְהוָה אַל־בְּקֶצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי		וְסַיְיעִינוּן יְיָ וְשֵׁיזֵב יָתְהוֹן שֵׁיזֵב
וּבַחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃ כִּי־חִצֶּיךָ נִחֲתוּ		יָתְהוֹן מִן חַיָּיבַיָּא וְיִפְרְקִינוּן מְטוּל
בִי וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ׃ אֵין־מְתֹם	ל׳	דְּאִתְרְחִיצוּ בְּמֵימְרֵיהּ׃
בִּבְשָׂרִי מִפְּנֵי זַעְמֶךָ אֵין־שָׁלוֹם	ל׳	תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד צְרִיךְ לְבוּנְתָא
בַּעֲצָמַי מִפְּנֵי חַטָּאתִי׃ כִּי עֲוֹנֹתַי עָבְרוּ	ל׳ · ה׳ חס׳ כסי׳ ר׳ וחס׳	דְּכִרְנָא טָבָא עַל יִשְׂרָאֵל׃ יְיָ לָא
רֹאשִׁי כְּמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי׃		בְּרוּגְזָךְ תְּכַסֵּין יָתִי וְלָא בְרִיתְחָךְ
הִבְאִישׁוּ נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי מִפְּנֵי אִוַּלְתִּי׃		תְּרְדֵּי יָתִי׃ מְטוּל דְּגִירָךְ אִיתְחֲתַן
נַעֲוֵיתִי שַׁחֹתִי עַד־מְאֹד כָּל־הַיּוֹם		עֲלַי וּשְׁרַת עֲלַי מְחַת יְדָךְ׃ לֵית
קֹדֵר הִלָּכְתִּי׃ כִּי־כְסָלַי מָלְאוּ נִקְלֶה	ל׳ · ל׳	אָסוּ בְּגוּשְׁמִי מִן קֳדָם רוּגְזָךְ לֵית
וְאֵין מְתֹם בִּבְשָׂרִי׃ נְפוּגוֹתִי וְנִדְכֵּיתִי	ב׳ · ב׳ א׳ חס׳	שְׁלָם בְּאֵיבָרַי מִן קֳדָם חוֹבַי׃ אֲרוּם
עַד־מְאֹד שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי׃ אֲדֹנָי		חוֹבַי עָבְרוּ רֵישִׁי הֵיךְ מְטוּל יְקַר
נֶגְדְּךָ כָל־תַּאֲוָתִי וְאַנְחָתִי מִמְּךָ לֹא־	ר׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳	יַקִּירוּ מִינִּי׃ סְרִיאוּ מָאִיסוּ
נִסְתָּרָה׃ לִבִּי סְחַרְחַר עֲזָבַנִי כֹחִי	ל׳ · ק״ל	הַלְבּוּשַׁי מִן קֳדָם טַפְשׁוּתִי׃
וְאוֹר־עֵינַי גַּם־הֵם אֵין אִתִּי׃ אֹהֲבַי		עֲקִימִית שַׁחִיִית עַד לַחֲדָא כָּל יוֹמָא
וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ וּקְרוֹבַי מֵרָחֹק	ג׳ · ל׳	חֲכִיר הַלִּיכִית׃ אֲרוּם כִּסְלַי
עָמָדוּ׃ וַיְנַקְשׁוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי וְדֹרְשֵׁי		אִתְמַלְיָין קְדִיחֲתָא וְלֵית אָסוּ
רָעָתִי דִּבְּרוּ הַוּוֹת וּמִרְמוֹת כָּל־הַיּוֹם	ל׳	בְּגוּשְׁמִי׃ פַּגְיִית וְאִתְמַכְיִית עַד
יֶהְגּוּ׃ וַאֲנִי כְחֵרֵשׁ לֹא אֶשְׁמָע וּכְאִלֵּם		לַחֲדָא רְגִישִׁית מִנְּהֲמוּתָא דְלִבִּי׃ יְיָ
לֹא יִפְתַּח־פִּיו׃ וָאֱהִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־	כ׳	לְקִיבְלָךְ כָּל רַגִיגְתִי וְתִינַחְתִּי מִינָךְ
שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת׃ כִּי־לְךָ יְהוָה		לָא מִטַּמְרָת׃ לִבִּי צְמַרְמַר שְׁבַקְנִי
הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי׃	ק״ל	חֵילִי וּנְהוֹר עֵינַי בְּרַם הִינוּן ל
		לֵיתֵיהוֹן עִמִּי׃ רְחִימַי וְחַבְרַי מְקָבִיל
		מַכְתָּשִׁי קָמוּ וּקְרִיבַי מֵרַחִיק קַיְימִין׃
		וְעָבְדוּ פַּחִין תָּבְעֵי נַפְשִׁי וּבָעֵי
		בִּישׁוּתִי מַלִּילוּ שִׁקְרָא וְנִיכְלָא כָּל
		יוֹמָא מְרַנִּין׃ וַאֲנָא הֵיךְ חַרְשָׁא לָא

אֶשְׁמַע וְהֵיךְ אִילְמָנָא דְלָא פְתַח פּוּמֵיהּ׃ וַהֲוֵיתִי כִּגְבַר דְּלָא שְׁמַע מֵעָלְמָא וְלָא אִית
בְּפוּמֵיהּ מַכְסְנָיָיתָא׃ אֲרוּם קֳדָמָךְ יְיָ צַלֵּיתִי אַנְתְּ תְקַבֵּל יְיָ אֱלָהִי׃

וכל אוריהא צדיקם כתיב בֿמא בלא ויכלף דברי צדיקים דאלה שמות: ל״ח ידך ה׳ חס׳ כסי׳ וסימ׳ נגסר
לעיל בסיפרא סימן ל״ב: מתום ד׳ וחס׳ וסימ׳ מעיר מתם עד בהמה· בכף רגל ועד ראש אין בו מתם· אין
מתם בבשרי· כי כסלי מלאו נקלה: נקלה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כי כסלי מלאו נקלה· טוב נקלה ועבד לו· וא׳
ונקלה וסימ׳ ואנכי איש רש ונקלה: נסתרה ג׳ וסימ׳ ואנחתי ממך לא נסתרה· לגבר אשר דרכו· ובעוף
השמים: כאיש ב׳ בקריא׳ וסימ׳ נגסר בסדר בהעלותך:

ויקשו ל׳ מד דיד ויקשו דגש בקוף

כי אמרתי פן ישמחו לי במוט רגלי עלי הגדילו: כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד: כי עוני אגיד אדאג מחטאתי: ואיבי חיים עצמו ורבו שנאי שקר: ומשלמי רעה תחת טובה ישטנוני תחת רדופי טוב: אל תעזבני יהוה אלהי אל תרחק ממני: חושה לעזרתי אדני תשועתי:

ל ט

למנצח לידיתון מזמור לדוד: אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעד רשע לנגדי: נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר: חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני: הודיעני יהוה קצי ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני: הנה טפחות נתתה ימי וחלדי כאין נגדך אך כל הבל כל אדם נצב סלה: אך בצלם יתהלך איש אך הבל יהמיון יצבר ולא ידע מי אספם: ועתה מה קויתי אדני תוחלתי לך היא: מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני: נאלמתי לא אפתח פי כי אתה עשית: הסר מעלי נגעך מתגרת ידך אני כליתי: בתוכחות על עון יסרת איש ותמס כעש חמודו אך הבל כל אדם סלה: שמעה תפלתי יהוה ושועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי: השע ממני ואבליגה בטרם אלך ואינני:

ארום אמרית דילמא יחדון עלי באזדעזעות ריגלי עלי איתרברבו: ארום אנא לתברא מעתד וכיבי לקיבלי תדירא: ארום חובי אתני אתייצף מן חטאי: ובעלי דבבי חיי עלימו וסגיאין כנאי על שיקרא: ופרעין בישתא חלף טבתא מתנן לי חלופי דרדפית טב: לא תשבקינני יי אלהי לא תרחיק מיני: זריז לסיועי יי פורקני:

לשבחא על מטרת בית מוקדשא על פומיה דידותון תושבחתא לדוד: אמרית אנטור אורחי מלמחטי בלישני אנטור לפומי זממא בדאית רשיעא לקיבלי: אתאלמית שתקית בטלית מן פתגמי אוריתא מטול היכנא כיבי מכרטיט: רתח לבי בגושמי ברינני תדלק אשתא מלילית בלישני: אודע לי אורח סופי ומשחתא דיומי מנא אינון אידע אימתי אפסוק מן עלמא: קלילין סדרתא יומי וגושמי כלמא לקבלך ברם כולא ללמא חשיבין ברם כולהון צדיקיא קיימין לחיי עלמא: ברם בריוקנא דיי יתהלך גברא ברם למא משתגשין כניש ולא חכים מטול מנא מן כנשינון: וכדון מנא סברית יי אוריכותי לוותך היא: מן כולהון מרדי פצייתי חסודי סכלא לא תשוי עלי: איתאלמית ולא אפתח פומי מטול די אנת עבדתא: עדי מעלי מכתשך ממחת גבורת ידך אנא שיציתי: במכסנותא על חובא יתרדי בר נשא ומסיית היך עמר דאיתגרדים גושמיה ברם למא כל בר נשא לעלמא: קביל צלותי יי ובעותי אצית ולדמעתי לא תשתוק ארום היך גיורא אנא גבך תותבא היך כולהון אבהתי: אשלי מיני ואזיל עד לא איהך ולא איתי:

רגלי ז' וסי' נמסר לעיל בסיפ' סי' כו: אל תעזבני חד מן כ"ג פסו' רישיהון ומיצעותהון אל אל וסי' נמסר בשמואל חלק ב' סי' א'. ט"ל מחטוא ג' ומשנין בכתיבהון וסי' ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי. חלילה לי מחטא יי' מחדל. אשמרה דרכי מחטוא. אנך. אורי'טו נביאי'טא כתו'טוא: חם ב' א' פתח וא' קמץ וסי' זה לחמנו חם הצטיידנו: חם לבי בקרבי. בתרא פתח וכל שום בר נש דכוו' וקמץ: בצלם ג' וסי' בצלם אלהים ברא אתו. שופך דם האדם באדם. אך בצלם יתהלך איש: יהמיון ג' וסי' בישעיה סי' יז: כליתי ב' חד כתי' א' וסי' מתגרת ידך אני כליתי. מכל ארח רע כלאתי רגלי. בתרא כתי' א': בעש ג' בקרי' וסי' ואנכי כעש לאפרים קחם על. ותמס כעש חמודו. בנה כעש ביתו וכסכה: השע ב' פתחי' וסי' השמן לב העם. השע ממני ואבליגה:

רשי

כי אמרתי פן ישמחו לי. לכך אנו צועקי' כי אומרים אנו בלבנו אם נשיבם עזות שמא ירעו בתפלתינו וישמחו לנו במוט רגלינו ויגדילו עלינו לומר הלא הייתם מתפארים בתשועתכם: כי אני לצלע נכון. לכך אנו דואגים פן ישמחו לנו לפי שאנו מוכנים למכות ומוכנים ומזומנים לשבר תמיד: ומכאובי לנגדי. מזומן הוא לבא עלי תמיד: כי עוני אגיד. לבי מגיד לי את עוני ולפיכך אני דואג וירא מחטאתי שלא יגרום לי צלע ומכאוב: חיים עצמו. מעצימים חיים בשלום ובטובה: ורבו. והגדילו שנאי על דבר שקר: תחת רודפי טוב. בשביל שאנו רודפים בהב"ה ובמצותיו: לידותון. שם אדם אחד מן המשוררי' וגם כלי שיר היה שם ששמו ידותון ומדרש אגדה על הדתות ועל הדינין והגזירות של צרה הנגזרות על ישר': אמרתי אשמרה דרכי וגו'. אמרנו היה בלבינו לשמור את עצמינו על כל הצרות הבאות עלינו שלא נהרהר ונדבר קשה אחר מדת הדין אע"פ שהרשעים לנגדנו המצירים לנו: מחסום. כמו לא תחסום שור אמוס"ל נמכט בלע"ז ונאלמנו דומיה ימים רבים וגם החשינו מטוב אפי' מדברי תורה מפני יראתם ומתוך כך כאיבנו נעכר ובהל וכשסתקנו חם לבינו בקרבינו ובהגיון לבינו בוער בנו כמו אש והוא גורם לנו שאנו מדברים בלשונינו לפניך וזו היא שאנו מדברים הודיענו יי' קיצנו עד מתי נהיה בצרה ונדע מתי נהיה אנחנו חדלים ממנה: הנה טפחות. מדודים הם ימי האדם כדבר המדד בטפחים כן ימי האדם קצובים: וחלדי. וזקנתינו כאין נגדך. חלד לשון חלודה רדויל"ל בלע"ז: כל אדם נצב. כל אדם חי הבל הם חייו ומצבו: אך בצלם. בחשך פירשו רבים לשון צלמות ומנחם פירשו צלם ממש כמו כי בצלם אלהים עשה את האדם ולא יתכנו דבריו: אך הבל. הוא כל המייה ותאוה שלהם: יצבר. תבואה בשדה כל ימות הקציר: ולא ידעתי אוספם. אינו יודע מי אוספם לבית שמא לפני האסיף ימות: ועתה מה קויתי. מה היא התוחלה אשר אני שואל ומייחל ממך אינה אלא שמפשעי תצילני: וחרפת. עשו הנבל אל תשימני הבא גם עליו נגעים ומכאובות שלא יוכל לומר לי אתם לוקי' ואנו אין אנו לוקים והתפילה הזאת גרמה להביא ייסורי אלהים על האומות: כי אתה עשית. שהבאת עלינו צרה יותר מכל האומות: מתגרת ידיך. ממורא מכותיך מגרת לשון ויגר מואב והתי"ו יסוד נופל בתיבה כמו תנובה תלונה תקומה תחינה כן פירש מנחם ואני אומ' שאין מגרת לשון מגור שהיה לו לומר מגורה כאשר יאמר מן ויסב תשובה ויקם וירם וילן תקומה תרומה תלונה כן יאמר ויגר מגורה או מגורה כמו מגור מסביב ומגורתם אביא להם הא למדת שאין מגרת אלא כמו למה תתגרה ברעה אל תתגרו בם שפעל של גרה כמו קוה אוה צוה שפעולתם תקוה תאוה מצוה כן יאמר מגרה מגרת וכן פירושו ממכות ידיך אשר אתה מגרה עלי אני כליתי: בתוכחות. הכתובות בתורה על עונינו שהעוינו לפניך יסרתנו בהם: ותמס כעש חמודו. הרקבת בשרינו כבגד שאכלו עש חמודו בשרו שהוא חמדתו: השע ממני. הרף ידיך מלהלקותי: ואבליגה. ואתחזקה: קוה

אבן עזרא

כי. הגדילו. לדבר או הפועל עומד וטעם פן ישמחו לי כמו פן יאמרו לי כי הנה במוט רגלי ואליתי הגדילו עלי: כי. כדרך ובצלעי שמחו ונאספו והנכון כי נכון אני להיותי צולע שלא אוכל לקום ימים רבים ולהיות מכאובי נגדי תמיד: כי. ואני מודה לאחמים וזה טעם אגיד ואדאג לבי: ואויבי. יש אומרים כי עוני אגיד בלבי ואדאג מחטאתי פן אמות ואויבי חיים: ומשלמי. דברו יוכיח כי הוא בקרם בחליים והטיב להם כאשר ספר במזמור אחר: אל תרחק ממני. כנגד מרחוק עמדו: חושה. לפי דעתי חושה לעזרתי אתה יי' שאתה תשועתי כמו אמור לנפשי ישועתך אני ור' משה אמ' כי חושה יסרת אחר וככה הוא חושה לעזרתי יי' חושה לתשועתי: למנצח לידותון. כבר הזכרתי בראש הספר ולפי דעתי שפיוט ידוע היה ברורים וחברו ידותון או אחר חברו שסבחנו והיה ראש הפיוט לידותון גם זה המזמור כמו העליון כי על מחלתו ידבר וטעם אמרתי בלבי וטעם אשמרה דרכי תולדתי ומנהגי כמו וכל דרכי הסכנת והטע' שלא אדבר כמו דבר החולה מרוב צערו וכאילו בפי מחסום אשמרנו להיותו בפי ולא אסירנו: בעוד רשע לנגדי. שבא לבקר אותי: נאלמתי. החשיתי. אפי' שאדבר טוב: חם. כל כך חם לבי שבהגיגי תבער אש: דברתי בלשוני. הטע' כפול או זה הוא שדברתי: הודיעני. מה חדל אני. יואר השם והטעם כמה אעמוד עם יושבי חלד: הנה. מעט מזער כדבר שימודד בטפחות וחלדי כמו חלד ככנס וכשב ושמלה ושלמה: אך כל הבל. הוא כל אדם והטע' כמו הבל הבלים וטעם נצב כן הוא לעולם לא ישתנ' שיסור ממעלת ההבל: אך כי ישתנה בצלמו מיום אל יום ומעת אל עת כדמות הצל המתהלך ובלמוצומר וי"א כי בצלם כמו צלמו והנכון בעיני כי האדם דומה לצלם וכאשר ישתנ' הצלם כן ישתנ' הוא וטע' הצלם מערכות המשרתי' וכוכבי עליון שלא יעמדו רגע אחד על מתכונת אחת וחכמי המזלות יודעי' זה: יהמיון. קבוץ ממון כמו ומי אוהב בהמון: יצבור. מעט מעט ולא ידע מי אוספם כולם רגע אחד במותו: ועתה. הנה בא קצי מה תקוה יש לי רק תוחלתי לך היא והיא: מכל. כי בעבור פשעי חליתי: נאלמתי. בעבור שהזכיר חרפת נבל אמר הבט כי נאלמתי לענות לו: הסר. מתגרת ידך. מפחד ידך שטעמו מכתך כמו ויגר מואב ובמשקלו לכל תכלה שהוא מגזרת וכל בשלים כאשר אפרש: בתוכחות. על דרך והוכח במכאוב ידענו כי תיסר אדם בעבור עונו במכאובים: חמודו. חמדת גופו והנה חמדתו היתה הבל: שמעה תפילתי. הנה תפילתו ודמעתו כמשקה הרופאים: כי גר אנכי עמך. ככתוב בתורה: השע' הרף ממני כמו שעו מני והשתנתה התנועה בעבור אות הגרון: ואבליגה. ואתחזק והוא פועל יוצא והנה טעמו ואחזיק עצמי כמו מבליגיתי: למנצח

למנצח. קוה קויתי. קוה מלה זרה על דרך הפעל כמו יסור יסרני יה: ויט אלי. בעבור שהוא שוכני מרום ויושבי בשמים: ויעלני. דרך משל כי הייתי בשפלות ברעות שסבבוני מהאויבים. יש אומרי׳ שאון מגזרת שואה והנכון שאון מים רבים או טיט והוא היון ישרת אחרכית כדרך את יום השביעי ואין לו חבר רק ביון מצולה מים עכורים ושבעבע והזכיר סלע כנגד בור וכונן אשורי לעלות אל הסלע: ויתן. טעם לאלהינו בלשון רבים בעבור יראו רבים ויראו: אשרי. אז יאמרו אל רהבים בגלו הבת לעזרו כמו התחכבת רהב: ושטי תרגום נוטה. רבות. זה הוא השיר החדש ורבות תאר למלת נפלאותיך על דרך רבים כל רבים עמים. ומחשבותיך. גזרותיך: אלינו. בעבורנו או הוא כמשמעו ואת׳ אלינו כנגד אלהינו: אין ערוך. אין יכולת באדם שיערכם אליך והסוף יוכיח ויש אומרים שהוא כמו יערוך לי׳ ואם היה כן עצמו מספר ישוב אל נפלאותיך: זבח. שלמי׳ ומנח׳ במרחשת ומחבת והטעם כי את מחשבותיך להטיב שינו לא בעבור תשלומי׳ והנה הזכיר אחר זבח ומנח׳ העולה והחטא׳. אמר ר׳ משה כי מלת לא חפצת ישרת בעבור אחר והטעם לא השמעת כזאת באזני בדרך עתי בהר סיני והנכון בעיני לא בקשת זבח רק כרית לי אזני׳ שאשמע בקולך כמו הנה שמוע מזבח טוב: אז. אמר רבי מרינוס כי דוד ידבר כנגד כנסת ישראל וזה רמז לדבר אבותינו בסיני נעשה ונשמע והנכון בעיני אומר זה בעד נפשו כי בעת צרתו נדר נדר וזוה לכותבו שישיר שיר חדש ועתה באתי לשלם הנדר והנכון שהנדר הוא לעשות וזה כל חפצי: ותורתך בתוך מעי. בסתר על דרך אכול את המגלה הזאת: בשרתי צדק. ומלת בשרתי לחבר כל בשר להגיד דבר חדש טוב או רע כמו ויען ה המבשר. צדקתך. כנגד בשרתי צדק והנה בגלוי ובסתר: אתה. חסדך ואמתך. שספרתי לקהל רב הם יצרוני מכל צר: כי. העונש והרע הבא על האדם יקרא עון כי הוא היה הסבה לביאת הרעה כמו גדול עוני ויגדל עון בת עמי אם יקרך עון וככה השיגוני עונותי ולא יכולתי ל לראות על דרך וכסה את עין הארץ בעבור שאין לעונותי מספר או ולא יכולתי לראות מראה הלבבנו וירא יעקב: ולבי עזבני. כאילו נשארתי בלא לב: רצה. לעזרתי חושה. להיות עזרתי או שם התאר כמו לעזרכי: יבושו. לספותה. כמו האף תספה: ישומו. ישומו הם בהיות הבושת שיעשו לי ויש אומרים כנגד שכר כמו לעולם עקב והנה בשתם על שני פירושי׳ דק׳ ויקם אחר: ישישו. זה טעם בשרתי צדק. ואני. אחשבה בעצמי כי אני עני ואביון ולא אוכל לעמוד לפני אויבי: יחשב לי. זה והטעם שפלות לבי או לי במקום בעבורי כמו הוא הנלחם לכם: אל תאחר. פועל עומד כמו מדוע אחרו: למנצח. אשרי משכיל. זה המזמור על חליו: אשרי

מ׳ ויקם כ׳ ב׳ דיא׳ וסי׳ ויקם משה את המשכן ב׳ בפסוק. ויקם את החצר סביב למשכן. ויקם יי׳ שפטים. ויזעקו בני ישר׳ דעתניאל. וחברו דאהוד בן גרא. ויקם את עמודים לאולם דשלבה ג׳ בפסוק. ויקם יי׳ את דברו דמלכים. וחברו דד״ה. ויקם יי׳ שטן לשלמה. ויקם לו אלהים שטן. ויקם מזבח לבעל. וישב ויבן את הבמות. וחברו דד״ה. ויקם את העמדי׳ על דד״ה. ויקם את דברו אשר דברו דדניאל. ויעל׳ ני מבור שאון בטיט היון. ויקם עדו׳ ביעקב: יכולתי ג׳ בקריא׳ וחס וסי׳ נפתולי אלה׳ נפתלתי עם אחתי. ומה יכלתי עשות ככם. השיגוני עונתי. אנ״ך: תאחר ג׳ בקריא׳ וסי׳ אתה אלהי אל תאחר. אלה׳ חושה לי עזרי ומפלטי. הקשיבה ועשה ואל.

מ למנצח לדוד מזמור: קוה קויתי יהוה ויט אלי וישמע שועתי: ויעלני מבור שאון מטיט היון ויקם על סלע רגלי כונן אשרי: ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו יראו רבים וייראו ויבטחו ביהוה: אשרי הגבר אשר שם יהוה מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב: רבות עשית אתה יהוה אלהי נפלאתיך ומחשבתיך אלינו אין ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר: זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת: אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי: לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי: בשרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא יהוה אתה ידעת: צדקתך לא כסיתי בתוך לבי אמונתך ותשועתך אמרתי לא כחדתי חסדך ואמתך לקהל רב: אתה יהוה לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני: כי אפפו עלי רעות עד אין מספר השיגוני עונתי ולא יכלתי לראות עצמו משערות ראשי ולבי עזבני: רצה יהוה להצילני יהוה לעזרתי חושה: יבשו ויחפרו יחד מבקשי נפשי לספותה יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי: ישמו על עקב בשתם האמרים לי האח האח: ישישו וישמחו בך כל מבקשיך יאמרו תמיד יגדל יהוה אהבי תשועתך: ואני עני ואביון אדני יחשב לי עזרתי ומפלטי אתה אלהי אל תאחר:

מא
למנצח מזמור לדוד:

לשבחא לדוד תושבחתא: מסבר סברית יי וצלא לותי וקביל בעותי: ואסקני מגוב אתרגושתא מסבכן טישטושא ואקים על כיפא ריגלי תקין אתורי: וסדר בפומי שבח חדת תהי תושבחתא קדם יי אלהנא יחמון סגיאין וידחלון ויסברון במימרא דיי: טובוי דגברא דשוי יי רוחצניה ולא אסתכי לות סורבניא וממללי כדיבותא: סגיעי ניסיא דעבדתא את יי אלהי פרישותך ורעותך לותנא לית איפשר לסדרא לותך תושבחתך אתני ואמליל תקיפו מן לחואה: ניכסא ודורונא לא צביתא אודנין לאצתא פורקנך כריתא לי עלתא וקורבן חטתא לא שיילתא: הידין אמרית הא עלית לחיי עלמא כד אעסוק במגילת סיפרא אוריתא דאכתיב אמטולתי: למעבד רעותך אלהי רעיתי ואוריתך כליליא במצע מעייני: בשרית צדקא בכנישתא רבא הא סיפותי לא אמנע יי אלהי את הכימת: צדקתך לא טמרי בגו לבי קושטך ופורקנך אמרית לא כסיתי טיבותך והימנותך בקהלא רבא: בגלל כן את יי לא תמנע רחמך מיני טובך וקושטך תדיר ינטרונני: ארום תקיפין עלי בישין עד דלית מניין אדביקו יתי חובי ולא יכלית למחמי תקפו מן בינתי רישי ורעיוני שבקוני: אהרעי יי לשזבותני יי לסיועי זריז: יבהתון ויתחסרון כחדא תבעי נפשי למיגמרה יזורון לאחורא ויכספון דצביין בישתי: יתביירין מטול בהתיהון דאמרין לי חדינא על תבריה חדוא על סיגופיה: יחדון וידוצון במימרך כל בעייך וייםרון תדירא יסגי חילא דיי די רחימין פורקנך: ואנא עניא וחשוכא יי יחשיב טב לי עלי סיועי ושיזבותי את אלהי לא תוחר:
לשבחא תושבחתא לדוד:

רשי

קוה קויתי יי׳. במצרים ומזמור זה בם הוא כנגד כל ישראל: ויט אלי אזנו: מבור שאון. מהשירים של מצרים ומשאון המיתם: מטיט היון. מן הים היון לשון רפש פיינש בלע״ז: כונן. הכין אשורי וצעדי: שיר חדש. שירת הים: רהבים. לשון גאות כמו ירהבו הנער שהם הרהיבוני: ושטי כזב. השטים מדרך היושר אחרי הכזב של ע״ז ושטי איטורלאכן בלע״ז: נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. בשבילנו בראת עולמך לנו קרעת את הים וחשבת מרחוק להטיב לנו אחריתנו במדבר ארבעים שנה מפני האמוריים שקבצו את ה האילנות והחריבו ארצם כששמעו שישראל יוצאין ללכת לרשת את ארצם: אין ערוך אליך. אין לדמות לך כל מלך ותושיע לשון ערך כמו כערכך א אהפריסייר בלע״ז: אגידה ואדברה. אם באתי להגיד ולדבר עצמו מספר: זבח ומנחה לא חפצת. ביום מתן תורה כענין שנאמר ועתה אם תשמעו בקול יי׳ וגו׳ וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתי׳ וגו׳ על דברי עולה או זבח כי יקריב מכם אתרתי ולא הזקקתים תובה ל להכביד עליהם תמידין ומוספין אינם אלא נחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני ודבר מועט: אזנים כרית לי. לאמר שמעו בקולי כרית עשיתם חלולות לשמוע: אז. בשעת מתן תורה אמרתי לפניך הנה באתי אליך בתסורת בריתך נעשה ונשמע ודבר זה כתוב עדות עלי במגלת ספר בתור משה: ותורתך בתוך מעי. אף מאכלי על פי תורתך הוא לא אכלתי בהמה טמאה וטבלי׳: בשרתי צדק. שירה על הים שיר על הבאר שירת דבורה: לא אכלא. לא אמנע לשון ויכלא הגשם לא תכלא רחמיך לא תמנע: יצרוני. ישמרוני: אפפו. סבבו: לספותה. לכלותה כדמתרגמינ׳ עד תם כל הדור עד דסף כל דרא: ישמו. יתמהו: על עקב בשתם. כשיקבלו בשתם על עקב הכל במדה שמדדו ובדרך שהלכו למולי על עקב ועקבותיך לא נודעו באי לך בעקבי הצאן כ כולם לשון מדרך כף ורגל הם טרלאיכם בלע״ז על עקב אנכים טרלאיכם בלע״ז: האומרים לי האח. האומרים עלי בשבילי האח כשהצרה באה מתהללים באידינו. כל עני ואביון שבתילים אינו אלא כנגד ישראל: יחשוב לי. יתן לי לחשוב עניותי ואביונותי להושיעני יחשוב לי פנימוי״ט בלע״ז: אל

אל דל. חולה לבקרו כענין שנאמר מדוע אתה ככה דל דאמנון: ביום רעה. זו גיהנם ובעולם הזה מה שכרו יי' ישמרהו ויחייהו למי שמבקרו ומטיב לו. על ערש דוי. ערש ליט בלע"ז כמו והנה ערשו ערש ברזל כשיחלה גם הוא יסעדנו מהו על ערש דוי זה יום שביעי של חולה שהוא דוה מאד כך נדרש באגדת תילים: כל משכבו הפכת בחליו. אף בשעה שחליו כבד עליו שנהפך כל מרגעו ומנוחתו: אני אמרתי יי' חנני. אני אין לי מבקרים לטובה וכשאני צועק מתוך חוליי ואומר יי' חנני וגו' אויבי שמחים עלי ואומ' דבר הרע לי מתי ימות וגו'. שוא ידבר: מראה עצמו כאילו הוא מיצר וכשהוא יושב לפני יקבוץ לבו מחשבות און לעצמו מה רעה ידבר בצאתו וכשיוצא לחוץ מדבר אותה: עלי יחשבו. דבר שהוא רעה לי ומה היא המחשבה דבר בליעל יצוק בו כל רשעות שעשה יצוקין ומתפכין בגופו והואיל ואשר שכב לא יוסיף לקום כך מקללים אותי: הגדיל עלי עקב. מארב כמו ואת עקבו מים לעיר: בזאת ידעתי וגו'. כשתחנני ותקימני ארע כי חפצת בי כאשר לא יריע אויבי תרועת שמחה עלי ואראה כי בתומי תמכת בי: ברוך יי'. כשאקום מחוליי אברכך כן: לבני קרח. אסיר ואלקנה ואביאסף הם היו תחילה בעצת אביהם ובשעת המחלוקת פרשו וכשנבלעו כל סביבותם ופתחה הארץ פיה נשאר מקומם בתוך פי הארץ כענין שנאמ' ובני קרח לא מתו ושם אמרו שירה ושם יסדו המזמורים הללו ועלו משם ושרת עליה' רוח הקדש ונתנבאו על הגליות ועל חורבן הבית ועל מלכות בית דוד: כאיל תערוג על אפיקי. לשון ערג נופל על קול האיל כאשר יפול לשון נהם לארי ושקק לדוב וגעה לשוורי' וצפצוף לעופות אמרו רבותינו האילה הזאת חסידה שבחיות וכשהחיות צמאות למים הם מתכנסות אליה שתתלה עיניה למרום ומה היא עושה חופר' גומא ומכנס' קרניה לתוכה וגועה והקב"ה מרחם עליה והתהום מעלה לה מים. כאיל תערוג. כאילת תערוג לא נאמר וכאיל יערוג לא נאמר אלא כאיל תערוג דבר הכתוב בזכר ובנקב' הזכר ערג על עסק המים כמו שפירשנו והנקיב' כשהיא כורעת לילד ורחמ' צר והיא צועק' והקב"ה מרחם ומזמן לה נחש ומכישה בבית הרחם שלה ורחמה נפתח ומנחם חבר תערוג עם לחיות כערוגת הבשם אכן לא יתכנו דבריו גם דונ"ש פתר אותו לשון קול של איל: מתי אבא ואראה פני אלהים. לעלות לרגל ונתנבא כאן חורבן הבית ונאמר כאן מה תשתוחחי ג' פעמים כנגד שלש מלכיות העתידות לבטל עבודת המקדש וישרא' צועקים ונגאלים מלכות בבל ויון ואדום: צמאה נפשי. כנסת ישר' אומרת כן בגלות בבל: היתה לי דמעתי לחם. מכאן שהצרה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול וכן הוא או' ותבכה ולא תאכל: אלה אזכרה. כי אעבור בסך. פסוייאה בלע"ז את זאת אני זוכרת ונפשי משתפכת בזכרי עליית הרגלים שהייתי עוברת בגדודי בני אדם ומדדה עמהם עד בית האלהים.

אשרי יש אומרי' משכיל כמו מביט כמו מסתכל הויתי והנכון מגזרת שכל שישים לבו שיסתכל במעשה השם עם החולי ודל בממון גם בבשר והוא החולי כמו ככה דל בן המלך דלות ורעות תאר ויש אומרים שמשכיל פועל יוצא והו' המבקר וידבר על לבו וישכילנו וטעם ביום רעה מערכת עליונה כנגד מולדו. ימלטהו יי'. לבדו ולא על יד אדם וטעם ישמרהו שלא יוסיף החולי ויחייהו כי יפחד מהמות: ואושר בארץ. שיחיה שנים רבו' יותר מאנשי דורו ולא יראו שונאיו תאותם ותיו יתנהו לפועל שאיננו כתוב כמו אשר ילדה אותה והטעם אמרת השם או גזירתו או תהיה התיו לנכח השם ו וכזה במקרא הרבה: יי'. דוי. שם כמו מדוה: יסעדנו. מעט מעט בהתהפך ה החולה או התהפך דבריו ושכייביו על ת משכבו והנכון כי הפכת נכח השם ו והטעם דרך משל שתהפכהו על משכבו מגר אל גר ותסעדנו והטעם כי אין צורך לבני אדם שיסעדוהו: אני. הטעם כאשר אומ' בתפילתי בחליי יי' חנני ורפאני הע"ם שחטאתי לך על דרך כי עם קשה עורף הוא: אויבי. הן ילינו לי בעבורי כמו ואמר פרעה לבני ישר' הפך מעשה המשכיל וזה הדבר יאמרו לאחרי': ואם בא. אחד לבקרי שוא ידבר. לי כתם חרה לי שאתה חולה: ידבר. לאחרי' דבר בליעל עלי בצאתו ל לחוץ ידבר לאויבי ה האחרי' שלא ראו אותי דבר רע חלי קם קבוע בו כמו לבן בו יצוק כמו אבן: גם. שלא היה לי אויב שהי' אוכל לחמי והטעם כי אני סבת חייו: הגדיל עלי עקב. הטעם הגדיל עקיבו שלא בא לבקרני ושם לנפשו מעלה ג גדולה: ואתה. חנני. כנגד דבריהם. דבר בליעל יצוק בו: והקימני כנגד לא יוסיף לקום: בזאת. הטעם כי לא יריע כמו שמחת המכה ביום המלחמה כדרך עלי פלשת התרועעי: ואני בתומי. בעבור תומי וזה כי תומי רמז לבריאת הגוף. והוא הנכון: ברוך. על כן אני חייב לברך את השם בכל זמן וזהו מהעולם ועד העולם ואומר פעם אחרי פעם אמן ואמן: נשלמו פירושי הספר הראשון הודאות לשם: למנצח לבני קרח. לבני קרח לאחד מבני הימן נכד שמואל הנביא. אמר רבי משה כי זה המזמור נאמר בבבל ויש אומ' כי ידבר על לשון אנשי הגלות הזאת. ומשכיל חסר פעול ויש אומרים שהוא שם כמו והודי נהפך עלי למשחית ולפי דעתי כי פיוט תחלתו משכיל: כאיל: ידוע הוא דבר האיל האוכל הנחשים שיתחמם קרבו אז יבקש אפיקי מים חזקים ואיל על לשון נקבה כמו עז בת שנתה: צמאה. המים ירוו האדם רגע ויחיה ותשוב נפשו אליו ולא כן האלהים על כן דמה הכספו לבית השם כהכסף הצמא על המים ובעבור כי חיי בני אדם תלויים במים על כן לאל חיי: מתי אבוא. יתאוה בהיות הגואל: ואראה פני אלהים. זהו יראה כל זכורך: היתה. יש אומרים הוא צמא ודמעו שהם מים כמו לחם לו וטעם הדמעה בעבור אורך הגלות ואיננו עולה לרגל לשמוח ויש אומרים שהוא בוכה ותזל דמעות כמו מאכלו יומם ולילה תמיד בסתר ובגלוי וטעם איה אלהיך שהיית עולה שלש פעמים בשנה לראות פניו: אלה. יזכור הימים הקדמונים בעלותו לרגל: וטעם

מא' דל כל ליש' קמצ' במ"ב פתחין וסי' נמסר בספר שופטים סימן ו': יסעדנו ל' על ערש דוי. ישעדנו ל' כמו ח' כבו חרון: אויבי י"א מ"ל וסימ' נמסר בשמואל א' ריש סימן כ' ובסיפ' דא סימן ט': יחשבו ב' וסי' יחד עלי יתלחשו. ולא יעמוד כי יחשבו עליו מחשבות: אוכל ד' מ"ל בקרי' וסי' כי אם הלחם אשר הוא אוכל.

אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל־דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ יְהוָה: יְהוָה יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ יְאֻשַּׁר בָּאָרֶץ וְאַל־תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אֹיְבָיו: יְהוָה יִסְעָדֶנּוּ עַל־עֶרֶשׂ דְּוָי כָּל־מִשְׁכָּבוֹ הָפַכְתָּ בְחָלְיוֹ: אֲנִי אָמַרְתִּי יְהוָה חָנֵּנִי רְפָאָה נַפְשִׁי כִּי־חָטָאתִי לָךְ: אוֹיְבַי יֹאמְרוּ רַע לִי מָתַי יָמוּת וְאָבַד שְׁמוֹ: וְאִם־בָּא לִרְאוֹת שָׁוְא יְדַבֵּר לִבּוֹ יִקְבָּץ־אָוֶן לוֹ יֵצֵא לַחוּץ יְדַבֵּר: יַחַד עָלַי יִתְלַחֲשׁוּ כָּל־שֹׂנְאָי עָלַי יַחְשְׁבוּ רָעָה לִי: דְּבַר־בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ וַאֲשֶׁר שָׁכַב לֹא יוֹסִיף לָקוּם: גַּם־אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב: וְאַתָּה יְהוָה חָנֵּנִי וַהֲקִימֵנִי וַאֲשַׁלְּמָה לָהֶם: בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי־חָפַצְתָּ בִּי כִּי לֹא־יָרִיעַ אֹיְבִי עָלָי: וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם: בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֵהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

ספר שני

מב לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לִבְנֵי־קֹרַח: כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: הָיְתָה־לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם יוֹמָם וָלָיְלָה בֶּאֱמֹר אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ: אֵלֶּה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר

טובוי דמשכיל לעניי מסכינא לרחמותיה ביום בישות ישזביניה יי: יי ינטריניה ויחייניה ויוטיביניה בארעא ולא תמסריניה ברעות בעלי דבבוי: מימרא דיי יסיעוניה בחיוהי ויתגלי ליה על שיווי מרעיה לאחאותיה כל משכביה אפכת בעידן מרעיה ואכסנתיה: אנא אמרית יי חוס עלי אסי נפשי מטול דחבית קדמך: בעלי דבבי יימרון ביש עלי אימתי ימות ויובד שמיה: ואין אתא למקבל אפי שקרא ימליל ברעיוניה יכסוף עולא ליה יפוק לשוקא ימליל: כחדא עלי ממללין בחשאי כל סנאי עלי חשלין בישתא לי: ממלל טלומא יתיך ביה ויימר דין דמרע לא יוסיף למיקם: אוף גבר דתבע שלומי דאיתרחצית עלוי מברי סעודתי איתרברב עלי לחכמא: ואנת יי חוס עלי ואקימני ממרע ואפרע להון: בהדא ידעית ארום איתרעיית בי ארום לא איתגבר עלי בעלי דבבי לאבאשא: ואנא בשלמותי סעדת בי ואוקימתני קדמך לעלמא: בריך שמיה דיי אלהא דישראל מן עלמא הדין ועד עלמא דאתי יימרון צדיקיא אמן ואמן: לשבחא בשכלא טבא על ידיהון דבני קרח: היך איילא די מרגג על פרצידי דמיא היכנא נפשי מרגגא לוותך יי: צחת לך נפשי לאלהא תקיפא חייא וקיימא אימתי איעול ואחמי זיו שכינתא דיי: הות לי דמעתי למברי ימם וליליא בדיימר לי סנאה כל יומא אן הוא אלהך: אילין ניסיא אנא דכיר ואישוד עלי רעיוני נפשי כד אעבר טללא

וחקץ ורקה נפשו. אם ינועו ונפלו על פי אוכל. גם איש שלומי אשר בטחתי אוכל לחמי: איבי ו' וחס' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימן י"ג: מהעולם חד מן כ"ב מלין נסבין מה בריש תיבות' ולית להון זוגא וסימ' נמסר בכס' רבהא בערך מ': כ"ב תערוג ג' ב' חס' וא' מ"ל וסימ' גם בהמות שדי תערוג אליך. כאיל תערוג ב' בפסוק וחס': באמור ג' בקרא' וסי' באמר יי' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם. באמר להם עם יי' אלה ומארצו. באמר אלי כל היום איה. אנ"ך:

אבן עזרא

וטעם בסך כמו מוסך השבת שהיה בהר הבית ויש אומרים עם כלל החוגג׳ כמו סך חשבון · אמר בן לברט כי אדדם כפול והוא כמו אדוס ומי יתן וידוס כי פ״א הפועל לעולם לא יכפל ומה טעם לאמר ידוס ואחריו בקול רנה ותודה והקרוב אלי שהוא לשון משכה אתנועע כאילו אמר אדדה עמהם עד בית אלהים וכמוהו אדדם כל שנותי ובאה המלה מבנין כפעל כדרך ולחמוני חנם : מה · יכחש כחשו וטעם ישועות פניו על דרך הושיעה לו ימינו דרך משל או ישועות פעול עם פניו כדרך פני י״י חלקם ותחסר מלת עת הועם : אלהי · תשובת מה תשתוחחי וטעם מארץ ירדן שהיו באים למועדים מעבר הירדן מזרחה וטעם הרמונים הרים גם מצער שם הר : תהום · כטעם הפרש יזכור הביכורי׳ שירדו המים מההרים הגבוהי׳ וטעם תהום אל תהום קורא שהיו מתחברי׳ מימי הבכורי׳ למטה כדרך ושעיר אל רעהו יקרא והטעם שהיה מתענג בעברו אל ההרים המי׳ יורדי׳ כמו משברי הים וגליו ויכנו אותו בימי הקיץ והמפרש זה הפסוק על דבר הגלות איננו קשור באשר לפניו ואחריו : יומם · יספר הליכתו ביום עם החוגגים לבטוח בחסד השם ובלילה היו שרים כמו חבל הנביאים והזכיר כי השיר תפלה לא שיר כדברי חשק : לאל חי · שיחייהו עד ראותו בית יי׳ : אומר׳ · טעם לאל סלעי שהיה סלעי בראשונה : למה שכחתני · הטע׳ בעבו׳ אורך הגלות : למה קודר אלך · כמו אבל הלובש קדרו׳ : ברצח · כאשר יאמרו לי איה אלהיך היה לי כמו רצח בעצמותי ככה היתה זאת החרפה חשובה בעיני : מה · טעם ישועות פניו כי הוא ישועת פני והוא אלהי מימי קדם כנגד איה אלהיך ישראל : שפטני · קח משפטי מאלה המחרפי׳ אותי והם רבים על כן אמר מגוי וטעם לא חסיד בעבור היותי טוב ממנו וטעם מאיש מכלל ומפרש או רמז למולך על הגוי : כי · טעם אלהי מעוזי כי אין עוזר לי לקחת משפטי ממנו רק בך : שלח אורך · כנגד קודר אתהלך · ואמתך כנגד מאיש מרמ׳ ועולתה כנגד אתהלך : הר קדשך · הר המוריה ומשכנותיך העזרות העתידו׳ להבנות בבית שלישי : ואבואה · אל אל · שהוא שמחת גילי וטעם אלהים אלהי שיראה גוי לא חסיד שאתה אלהי : מה · ברוח הקודש שיוחיל יש׳ אל השם : למנצח לבני קרח · אלהים באזנינו שמענו · והמספרים היו אבותינו שהיו צדיקים והם נאמנים ועוד טעם אבותינו שכל אב אומר את בנו ולעולם לא יורנו רק האמת לבנו : אתה · כבר הזכרתי כי משפט העברים לחסר הבי״ת כמו מצאתי בית יי׳ וככה אתה בידך בכוחך או במכתך ומ״ם ותטעם שב אל אבותינו ולמד

מסורה

ישועות ז׳ מ״ל בכרי׳ וסי׳ לקמן בהלילא סי׳ ק״ו : ברצח ב׳ וסי׳ לפתוח פה ברצח · ברצח בעצמותי חרפוני : ב״ג למה ג׳ רפין וסי׳ למה זנחתני למה קדר קדם דפסו׳ · למה שכחתני · למה שמתני למפגע · וכל למה רפי טעמו מלרע במ״א למה שמתני למפגע לך · וכל למה דגש טעמו לעיל ואם הוא סמוך לאותיות א״חע רפי וטעמו

תהלים

בסך אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג : מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי הוחלי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פניו : אלהי עלי נפשי תשתוחח על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר מצער : תהום אל תהום קורא לקול צנוריך כל משבריך וגליך עלי עברו : יומם יצוה יהוה חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי : אומרה לאל סלעי למה שכחתני למה קדר אלך בלחץ אויב : ברצח בעצמותי חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך : מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועת פני ואלהי :

מג

שפטני אלהים וריבה ריבי מגוי לא חסיד מאיש מרמה ועולה תפלטני : כי אתה אלהי מעוזי למה זנחתני למה קדר אתהלך בלחץ אויב : שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך : ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי ואודך בכנור אלהים אלהי : מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועת פני ואלהי :

מד

למנצח לבני קרח משכיל : אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם : אתה ידך גוים הורשת ותטעם

תרגום

בלחודי אתחיל במשריין דצדיקי עד בית מוקדשא דיי בקל בעותא ותושבחתא אתרוגשת עסמין דאתיין למחגליר ושלם : מה תתמככין נפשי ותירגושי עלי אוריכי לאלהא ארום תוב אשבחיניה בפורקנא דמן קדמוי : אלהי עלי נפשי תתמככין בגין כן ארכרינך יתבי לחלא בארעא יורדנא ויתבי טורי חרמוני ועמא דקבילו אוריתא בטור דסיני דמכיך וזעיר : תהומא עילאה לתהומא ארעא קרי לקל זלחי מירוביין היכנ כולהון די מתברייך וגליליך עלי עברו בזמן דנפקנ ממצרים : יימם יפקוד יי טוביה ובליליא תושבחתיה עמי צלותא לאל די נטיר חיי : אימר לאלהא רוחצני למה אשליתני למה בקבלא אזיל ברחוק בעיל דבבא : בדקטלין גרמי בזמן דכחרפין יתי מעיקי כד אמרין לי כל יומא אן הוא אלהך : מה תתמככין נפשי ומה תרגישי עלי אוריכי לאלהא ארום תוב אשבחיניה בפורקניה דמן קדמוי די הוא אלהי : דון יתי יי בדין קשוט ועלך למבני מצותי מן עמא דלא זכאי מן גבר נכיל וטלומא תשיזבינני : ארום אנת הוא אלהא עושני למה שבקתני למה חכיר אזיל ברחוק בעיל דבבא : שדר נהורך והמנותך הינון ידברונני יעלון יתי לטור בית מוקדשא ומדרשי בית שכינתך : ואיעול לקרבא קורבניה למדבח דיי אלהי די מיני חדוות בעותי ואודי קדמך בכינור יי אלהי : מה תתמככין נפשי ומה תרגישי עלי אוריכי לאלהא ארום תוב אשבחיניה בפורקניה דמן קדמוי די הוא אלהי : לשבחא לדוד על ידיהון דבני קרח שכלא טבא : יי באודננא שמענא אבהתנא אשתעיו לנא עובדא דעבדתא ביומיהון ביומי מלקדמין : אנת בידא דגבורתך עממיא כנענאי תרכתא ונצבתנון לבית ישראל בארעהון

רשי

סך לשון חשבון סך לשון מחיצת בני אדם כב לשון צבים ועגלות צב שהיו מחופות כמין סוכה ושמן בלשון אגדה סקפסטאות ואסקופיטי : אדדם · אדדה עמהם כמו מדדים עגלים וסייחי׳ והאשה מדדה את בנה ותיבה זו משמשת כשתי תיבות אדדה עמהם אטוייא אמו׳ץ שבב״לא בלעז ומנחם חברו לשון ידידות כמו כתתי את ידידות נפשי בכף אויביה ודונש פתר אדדם לשון דממה וכן דום ליי׳ והתחולל לו ופתרון אדדם אאלם ואחרים עד אבא בית אלהים ברנה כמו אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי וכמו ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו ודם הוא שורש בתיב׳ · אדדם אדדה עמהם כמו ולא יכלו דברו לשלום דבר עמו ב בשלום : המון חוגג · שהיו הולכי׳ לחוג ועל ככה יכר הפייט שכם המון חוגג ושוטף ככהר ומדרש אגדה לשון יווני שקורין לבריכת מים חוגגין : תשתוחחי · לשון כי שחה לעפר נפשינו ושח כשהוא מדבר בלשון ת מתפע׳ התי״ו חולקת את אותיות שרשי התיבה כדרך כל תיבה שיסודה שי״ן בתחילתה : הוחילי המתיני וצפי לגאולה : אזכרך מארץ ירדן · מתה שעשית לנו בירדן והרי חרמון אחר כל הכעס שהכעסנוך ב בשיטי׳ הובשת לנו את הירדן : מהר מצער · מהרסיני שהוא צעיר לשאר ההרים אחר ש שהכעסנוך בו במעשה העגל ש סלחת לעונינו והלכת עמנו כל אלה אני זוכרת בגלותי שמנעת מלהטיב לי וגזירותיך מתחדשו׳ עלי זו אחר זו : תהום אל תהום קורא · צרה קוראה לחבירתה : לקול צנוריך · טיפק״אלש בלע״ז המקלחים עלי פורענות כמים שוטפי׳ עד כי כל משבריך וגליך עלי עברו משבריך לשון גלים על שהים גליו עולים למעלה ו ומשתברים ונופלים : יומם יצוה יי׳ חסדו : יבא האור של גאולה ויצוה יי׳ חסדו לנו : ובלילה · בחשך הגלות והצרה : שירה עמי · תהא חנייתו בתוכנו שירה לשון חנייה כדמתרגמינן ויחן ושרא וזו למדתי מתוך מסורת הגדולה שחבר את זה עם ויהי שירו חמשה ואלף באלפא ביתא של שתי תיבו׳ החלוקי׳ בפתרונן לימר שאין זה לשון שיר ומדרש האגד׳ פותרו לשון שיר וכך הוא פותרן שכך ישראל אומרי׳ להב״ה זכרנו מה שעשית לנו במצרים מצוה אחת שציויתנו בי׳ בערב הפסח ושמרנוה ובלילה גאלתנו ושרנו לפניך את ההלל ועכשיו הרבה מצות אני שומרת ואין אתה גואלני ועל זאת אומרת לאל סלעי למה שכחתני וגו׳ : קודר · לשון שחרות כמו ויקדר עליהם : ברצח בעצמותי חרפוני צוררי · נדמה לי כאילו הורגים אותי כך עצור בעצרותי מה שצוררי מכעיסין ומחרפין אותי : פני ואלהי · הב״ה שהוא אור פני ואני עדיין יש לי בו תקוה ולמה תהמי : שפטני · נקמני : מגוי לא חסיד · הוא אדום שגר עמו בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם : שלח אורך ואמיתך · מלך המשיח שנדמה לאור שנ׳ ערכתי נר למשיחי ואליהו הנביא שהוא אמיתי נביא נאמן : וכחוני · מי״בנור״ובטרן וויז בלע״ז : אל אל · אל הב״ה שהוא שמחת גילי : ואודך בכנור · על שהוצאתני מגלותי : באזנינו שמענו · מכאן אתה למד שהיו מדברי׳ בני קרח בשביל דורות הללו הבאי׳ אחריהם שאילו בשביל עצמם לא היה להם לומ׳ אבותינו ספרו לנו שהרי הם עצמם ראו ניסי המדבר והים והירדן ומלחמת יהושע כך מפורש באגדת תילי׳ : תרע

ולאמר לאומים מגרית כמו שכתוהו כל האומים ומה ותשלחם שב אל אליהם כמו ותגרשם׃ כי. מה בחרבם שב אל אבותינו׃ כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם. זה לברו הושיעם׃ אתה. ידבר המשורר על לשון ישראל וטעם להזכיר יעקב כדבריו המלאך הגואל אותי מכל רע׃ בך. בעזרתך נוכל לנגח צרינו שלא ירעו לנו גם בשמך נבוסם׃ כי. דבריד דרך קשת מאמונינו וחרבי הגבור שים בנו על כן בלשון יחיד׃ כי. גם ראינו בעינינו שהושעתנו מצרינו והתברר מה שספרו אבותינו לנו׃ באלהים הללנו כל היום. כחבר תהלות והטעם שהללנו כשמנו שאתה מלכנו׃ אף. אמר הירושלמי כי יחסר בית והטעם באף זנחת והכנו כמו כי לא היה דבק כמו אף יי׳ ואילו היה כדברו היה

רשי

תרע לאומים. הרעות לשבעה אומות גדולות ושילחתם מפנינו ואתה בידך ובוחך הורשתם מ מתוך ארצם ותטע להבותינו בתוכם׃ רציתם. לשון רצון׃ צוה ישועות יעקב. גם עתה׃ נבוס קמינו. נרמוס ונרפוס אויבינו לשון מתבוססת בדמיך תבוס נופת והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות׃ אף זנחת ותכלימנו. אף אם אתה תכלימנו אני שמך לעולם נודה׃ תשיבנו אחור. לשון הווה הוא׃ שסו למו. בזזו נכסינו איש לו׃ זריתנו. הפזרתנו בגלות׃ כי דכיתנו במקום תנים. כי זה תשמש בלשון כאשר ואף כאשר השפלתנו בארץ ערבה ושוחה מדבר מקום תנים. וכסית עלינו בצלמות חשך אף בכל זאת אם שכחנו שם אלהינו הוא יחקור זאת כי הוא יודע תעלומות וגו׳׃ כצאן טבחה. כצאן של טבח׃ ופדנו למען חסדך. אין לנו בהם בכח מעשינו אלא למען חסדך עשה׃ על

בד׳. ארץ י״ד קמצין וסי׳ נמסר בישעיה ס׳ י״ד׃ צוה ג׳ בקרי וסי׳ את הכהנים נשאי ארון׃ ועתה צוה וכרתו לי ארזים דשלמה. אתה הוא מלכי אלהים׃ ולא תצא ג׳ דסמיכי וסי׳ ולא תצא משם אנה ואנה דסמעי. וגה נתנו על ד׳ עבותי. תאנים הלאת ולא תצא. ולא תצא בצבאתינו. ותרין חברוהי ולא תצא אלהי׃ אויב ומתנקם

תַּבְרַת עַמְּמַיָּא וְשַׁלַּחְתִּנּוּן׃ אֲרוּם לָא בִגְבוּרַת סַיְפֵיהוֹן יְרִיתוּ אַרְעָא וְתוֹקֶף אֶדְרָעֵיהוֹן לָא פָרְקַת לְהוֹן׃ אֲרוּם יְמִינָךְ וְאֶדְרַע גְּבוּרְתָּךְ וּנְהוֹר זִיו יְקָרָךְ אֲרוּם כָּל זְמַן דְּעַסִּיקוּ בְּאוֹרַיְתָא אִתְרְעִיתָא בְּהוֹן׃ אַנְתְּ הוּא מַלְכִּי אֱלָהָא בְּעִדָּנָא הָדָא פַּקֵּיד פּוּרְקָנוּת דְּבֵית יַעֲקֹב׃ בְּמֵימְרָא מְעִיקָנָא נְנַגַּח בִּשְׁמָךְ נִכְבּוֹשׁ כָּל דְּקַיְמִין עֲלָנָא׃ אֲרוּם לָא בְקַשְׁתִּי אֲנָא רָחִיץ וְסַיְפִי לָא תִפְרוֹק יָתִי׃ אֲרוּם פְּרִיקְתָּנָא מִמְעִיקָנָא וּמְשַׂנְאָנָא אַיְיתֵיתָא עִילָוֵיהוֹן בַּהֲתָא׃ בְּמֵימְרָא דַּייָ אֲנַן מְשַׁבְּחִין כָּל יוֹמָא וּשְׁמָךְ נוֹדֵי לְעַלְמֵי עָלְמִין׃ לְחוֹד אַשְׁלִיתָא וְאַכְסַפְתָּנָא וְלָא הַשְׁרֵי שְׁכִינְתָּךְ בְּחֵילָוָנָא׃ אַחֲזַרְתָּנָא כְּדֵל קֳדָם מְעִיקָא וּמְשַׂנְאָנָא כְּבַשׁוּ לָנָא׃ מְסַרְתָּנָא הֵיךְ עָנָא לְמֵיכְלָא וּבֵינֵי עַמְמַיָּא בַּדַּרְתָּא יָתָנָא׃ זַבְנְתָּא עַמָּךְ כְּגַן דְּלָא מָמוֹנָא וְלָא אַסְגֵּיתָא קִנְיָינָא בְּסֵירוּגֵיהוֹן׃ שַׁוִּיתָנָא קְלָנָא לְשִׁיבָבָנָא מְמַכְוִיתָא וְתוּרְפִּיתָא לְחַזְרָנֵיתָנָא׃ שַׁוִּיתָנָא לְמַתְלָא בְּעַמְמַיָּא טִלְטוּל רֵישָׁא בְּאוּמַיָּא׃ כָּל יוֹמָא כִּיסוּפִי לְקוּבְלִי וּבַהֲתַת אַפֵּי חַפְתְנִי׃ מִן קָלָא דִמְחַסֵּד וּמְגַדֵּף מִן קֳדָם בְּעִיל דְּבָבָא וְנָקִים נִקְמְתָא׃ כָּל דָּא עֲרָעַת יָתָנָא וְלָא אַשְׁלֵינָךְ וְלָא שַׁקַּרְנָא בִּקְיָימָךְ׃ לָא נְזוֹר פְּלִיג וְזָחוֹחִית לִבָּנָא וְאַתְּ אַסְטֵיתָא אִיכְתּוּרָנָא כְּמִן הַרְצַת אוֹרְחָתָךְ׃ אֲרוּם אַמְכַתְנָא בַּאֲתַר יָדוֹרֵי וְחַפֵּיתָ עֲלָנָא בְּטוּלָא דְמוֹתָא׃ אִין אַשְׁלֵינָא שׁוּם אֱלָהָנָא וּפְרִישְׁנָא בְּצַלּוֹ יְדָנָא לְטַעֲוָתָא דְעַמְמִין נוּכְרָאִין׃ הֲלָא אֱלָהָא יִבְשְׁקַר דָּא אֲרוּם הוּא חַכִּים טְמִירֵי לִבָּא׃

אֲרוּם מְטוּלְתָּךְ אִתְקְטַלְנָא כָּל יוֹמָא אִתְחֲשַׁבְנָא כְּעָנָא דִמְסִירָא לְנִכְסָא׃ אִתְגַּבַּר לְמָה תְהֵי כִּגְבַר דְּמִיךְ יְיָ אִיתְּעַר אֱלָהָנָא לָא תִתְנְשֵׁי לְעָלְמָא׃ לְמָה שְׁכִינַת יְקָרָךְ תְּסַלֵּק תַּשְׁלֵי סִיגוּפָנָא וְדוּחֲקָנָא׃ אֲרוּם שִׁיחָא לְעַפְרָא נַפְשָׁנָא דְבִקַת לְאַרְעָא גּוּבַהּ מְעַיְינָנָא׃ קוּם סַיַּע לָנָא וּפְרוֹק יָתָנָא מְטוּל טוּבָךְ׃

תֵּרַע לְאֻמִּים וַתְּשַׁלְּחֵם׃ כִּי לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ אָרֶץ וּזְרוֹעָם לֹא הוֹשִׁיעָה לָּמוֹ כִּי יְמִינְךָ וּזְרוֹעֲךָ וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם׃ אַתָּה הוּא מַלְכִּי אֱלֹהִים צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב׃ בְּךָ צָרֵינוּ נְנַגֵּחַ בְּשִׁמְךָ נָבוּס קָמֵינוּ׃ כִּי לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי׃ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ וּמְשַׂנְאֵינוּ הֱבִישׁוֹתָ׃ בֵּאלֹהִים הִלַּלְנוּ כָל הַיּוֹם וְשִׁמְךָ לְעוֹלָם נוֹדֶה סֶלָה׃ אַף זָנַחְתָּ וַתַּכְלִימֵנוּ וְלֹא תֵצֵא בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃ תְּשִׁיבֵנוּ אָחוֹר מִנִּי צָר וּמְשַׂנְאֵינוּ שָׁסוּ לָמוֹ׃ תִּתְּנֵנוּ כְּצֹאן מַאֲכָל וּבַגּוֹיִם זֵרִיתָנוּ׃ תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְלֹא הוֹן וְלֹא רִבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם׃ תְּשִׂימֵנוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃ תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם מְנוֹד רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים׃ כָּל הַיּוֹם כְּלִמָּתִי נֶגְדִּי וּבֹשֶׁת פָּנַי כִּסָּתְנִי׃ מִקּוֹל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם׃ כָּל זֹאת בָּאַתְנוּ וְלֹא שְׁכַחֲנוּךָ וְלֹא שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ׃ לֹא נָסוֹג אָחוֹר לִבֵּנוּ וַתֵּט אֲשֻׁרֵינוּ מִנִּי אָרְחֶךָ׃ כִּי דִכִּיתָנוּ בִּמְקוֹם תַּנִּים וַתְּכַס עָלֵינוּ בְצַלְמָוֶת׃ אִם שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרֹשׂ כַּפֵּינוּ לְאֵל זָר׃ הֲלֹא אֱלֹהִים יַחֲקָר זֹאת כִּי הוּא יֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לֵב׃ כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה׃ עוּרָה לָמָּה תִישַׁן אֲדֹנָי הָקִיצָה אַל תִּזְנַח לָנֶצַח׃ לָמָּה פָנֶיךָ תַסְתִּיר תִּשְׁכַּח עָנְיֵנוּ וְלַחֲצֵנוּ׃ כִּי שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ׃ קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃

ב׳ וסי׳ מקול מחרף ומגדף מפני אויב׃ להשבית אויב ומתנקם׃ תעלומות ב׳ וסי׳ הלא אלהים יחקר זאת. ויגד לך תעלמות חכמה׃ הקיצה ג׳ וסי׳ הוי אומר לעץ הקיצה הקיצה אל תזנח לנצח. הקיצה לפקד כל הגוים. והקיצה למשפטי׃ דבקה ב׳ לארץ בטננו׳ דבקה לעפר׃

האלף קמוץ רק הוא כמו גם בשחוק והכה כי הושעתנו בימים הראשונים והבישות משנאינו ועתה לא די שלא הושעתנו אלא עד שזנחתנו׃ ותכלימנו כנגד הבישות׃ תשיבנו׳ אחרי שלא תעזרנו אלא שתשיבנו עד שקביא מורך בלבבנו לברוח׃ ומשנאינו שסו למו. כמו להם ממוננו׃ תתננו. יש ממנו הרוגים ויש ממנו כמלוטי׳ זרויים בארצו׃ תמכר. יש ממנו עבדים נמכרים בלא הון רב או חנם׃ ולא רבית במחיריהם. הטעם כפול׃ תשימנו. הכשרים ממנו הם לחרפה למכירים אותנו בהיותנו בארצנו׃ תשימנו. הרחוקים מארץ ישר׳׃ מנוד. כנגד ויניעו ראשם ולאמר בלאומים מרם כמו ולאום מלאום יאמץ׃ כל. אפילו יחיד יהודי בגוי׳ יחרפוהו׃ מקול. הטעם בזרון בפי הכל׃ כל. באתנו. באה אלינו כי המלה מהפעלים העומדים׃ לא נסוג. מבנין נפעל ומלת לא תסרת אחרת ולא תט אשורינו׃ כי. במקום תנים. המ״ם תחת נון כמו בחיין לקץ הימין והטעם בתחתית הים מקום התנינ׳ ותכסת מים זה צלמות דרך משל והשר דכיתנו כ כשעורכים ויש אומרי׳ במקום אין שם יישוב רק תנים ובנות יענה׃ אם שכחנו׳ כנגד לא שכחוך׃ ונפרוש כפינו׳ כנגד ולא תט אשורינו מני ארחך׃ הלא. אם היה צריך יוכל לחקור זאת ואף כי הוא יודע תעלומו׳׃ כי. והשר הכאמן לדברינו כי ברצוננו אנו נהרגים על דבר כבוד שמך וברצוננו נחשבנו כצאן טבחה אע״פ שאנחנו בני אדם טובים מהטובחים אותנו וזאת המלה כמו רב הטבחים׃ עורה. הישן אינו עושה מאומה ובעבור שלא הושעתנו ידמה לישן או ידבר על האויב שהוא אומר עליך אולי ישן הוא וייקץ׃ למה. או אתה כאדם מסתיר פניו שלא יראה מה יעשו אויביו או ראית ושכחת על כן תשכח עניינו ולחצינו וטעם תשכח כנגד לא שכחנוך׃ כי. מה תקוה תהיה לנו וכבשינו שהיא מן השמים העליונים שחה לעפר והדבק לארץ הוא הקבר וטעם בטננו הוא הגוף׃ קומה. לעזור אותנו או קומה אתה שהיית עזרתה לנו׃ למנצח

מ"ה שושנים ב' חס' וסי' על ששנים לבני קרח. על ששנים לדוד: חגור ד' וסימ' ויאמר לגחזי חגור מתניך וקח משענתי. חם עם האבן הגדולה אשר בגבעון. ואלישע הנביא קרא לאחד. חגור חרבך על ירך גבור. וחגור נתנה לכנעני: שנונים ג' וסי' אשר חציו שנונים. חציך שנונים עמים תחתיך. חצי גבור שנונים:

מה

לַמְנַצֵּחַ עַל־שֹׁשַׁנִּים לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל שִׁיר יְדִידֹת׃ רָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב אֹמֵר אָנִי מַעֲשַׂי לְמֶלֶךְ לְשׁוֹנִי עֵט סוֹפֵר מָהִיר׃ יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן בְּשְׂפְתוֹתֶיךָ עַל־כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃ חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל־יָרֵךְ גִּבּוֹר הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ׃ וַהֲדָרְךָ צְלַח רְכַב עַל־דְּבַר־אֱמֶת וְעַנְוָה־צֶדֶק וְתוֹרְךָ נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ׃ חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישֹׁר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ׃ אָהַבְתָּ צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע עַל־כֵּן מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶךָ׃ מֹר־וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל־בִּגְדֹתֶיךָ מִן־הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ׃ בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְּרוֹתֶיךָ נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר׃ שִׁמְעִי־בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ׃ וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ כִּי־הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי־לוֹ׃

לשבחא על יתבי סנהדרין דמשה דאתאמר בנבואה על ידיהון דבני קרח שכלא טבא ותושבחתא ואודאתא: בעא לבי ממלל טב אימר אני עובדי למלכא ממלל לישני סוהי היך קולמוס ספרא רגיל: שופרך מלכא משיחא עדיף מבני נשא אתיהיב רוח נבואה בספוותך מטול כן ברכינך יי לעלמא: זריז סיפך על ירכך גיבר למקטל מלכין עם שילטונין הודך ושיבחורך: ושבהורך סגי בגין כן תצלח למרכב על סוסי ם מלכותא על עסק הימנותא וקשוט וענותנותא וצדקתא ויליפינך יי למעבד דחילן ביד ימינך: גירך שליפין למקטל אוכלוסין עממין תחותך יפלון ובני קשתייך יפתח בלב סנאי מלכא: כורסי יקרך יי קיים לעלמי עלמין חוטר תריצת הוטרא דמלכותך: מטול די רחימתא צדקתא וסניתא רישעא מטול היכנא רביך יי אלהך מישחא דחדוא יתיר מן חברך: מירא דכיא ואקסיל אלואון וקציעתא מתגמרין כל לבושיך מן היכליא דמכבשין בשין דפיל סארע סני יהודך: פילכי מלכותא אתין למקביל אפך וליקרותך בזמן דמעתד ספר אורייתא בסטר ימינך ומכתבתא באובריזין דמן אופיר: שמעי כנישתא דישראל אוריית פומיה וחמי פרישות עובדוי ותצלי אודנך לפתגמי אורייתא ותתנשי עובדין בישין דרשיעי עמיך ובית טעות דפלחת בית אבוייך: ובכן ירגג מלכא שופרייך ארום הוא ריבונייך ותסגדין ליה:

רשע י"ז פתחין וסימ' נמסר במיכה סימן ו': עמך ה' וסימ' והשביע הכהן את האשה. בפרסות סוסיו ירמוס את כל חוצותיך. הנה עמך נשים בקרבך. שמעי בת וראי והטי אזנך. וחד ועמך כולם:

אבן עזרא

למנצח על שושנים. פיוט ככה תחלתו: ידידות. כמו אהבות: רחש. ידבר לבי דברי המשורר ויש אומרים דברים שהוא מוציא מלבו וזה המזמור נאמר על דוד או על המשיח בנו שכן שמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם: מעשי. זה השיר שעשה: יפיפית. יש אומרי' כי הוא כפול כמו פתלתלת וסחרחר לחסרון לבנה אדמדמת כי איכה אדומה אם כן איך יהיה יפיפית לחסרון והתשובה כי כפל העי"ן והלמ"ד הוא לחסרון רק הפ"א ו והעי"ן כשהם כפולים הם באי' ליתרון והעד תמגמגני שהוא יות' מן תמגני. יפיפית בתארו וצורתו: הוצק חן. מגזרת ויצקו על ה העולה כאילו החן ה הוצק בפיו והטעם בגלוי יספר צורת גופו ו ודבורו שהוא נאה ועל דרך משל יגיד נשמתו שהיא נכונה וחכמתו שהיא רחבה כי הדבור הפנימי יוצא בנשמת האדם: חגור. גם יספר גבורותיו כי כ ככה ראוי להיו' הגבור התמים וטעם גבור אתה הגבור או יחסר כ"ף כדרך ויקרא אריה שהוא כאריה או יהיה חסר כ"ף בראיה גמול וזה הוא הודך: והדרך. חסר בי"ת כמו כי ששת ימי' עשה כאילו אמר ובהדרך צלח כטעם גבר לא י יצלח בימיו והטעם ש שיצלח בעת שירכב ויש אומרי' כי צלח הוא מגזרת פן יצלח כאש והנה יספ' עם גבורתו אמונתו וענותו וצ וצדקתו ומלת וענוה צדק בין עומדת ובין נסמכת והטעם ענוה עם צדק: ותורך. ימינך הפועל והפעול חסר כאילו הוא כתוב ימינך תורה אותך ל לעשו' גבורות ונוראות מלחמות על דרך כ נכבדות מדובר בך ור' יוסף אמר כי ותורך מגזרת ויורם אלהים והאות שאחריו כתוב חציך שנונים ונכון היה לולי שמלת ויורם ירה להם לנגהי וזה לשבח: חציך. בתחלה הזכיר חרבך ואמר גם חציך שהם שנונים בעת שהעמים תחתיך: יפלו. יפלו חציך בלב אויביך על כן באה מלת יפלו במקום אתנח כאילו היא סמוכ' כי היא תשרת בעבור שתי מלות: כסאך. יש אומרים כמו אלהים לא תקלל והגאון אמר כסאך יכין אלהים ולפי דעתי שמלת כסאך תשמש בעבור אחרת כדרך והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא וככה זה כסאך כסא אלהים כמו וישב שלמה על כסא י' והאומר כי כסאך לנוכח השם הפסוק הבא אחריו יכחישנו: אהבת. אם המזמור על דוד יהיה מחביריך שאול ואם על המשיח חסידים אחרים בדורו: מור. מחלוקת במלת מר והאומרים כי אהלות הוא הנמצא עם דגי הים איננו נכון כי כתיב כאהלים נטע י' ויש אומרים כי גם קציעות מין אחר שיש לו ריח טוב ודרך לשון הקודש לומר אדם פטדה וברקת להיות הוי"ו עם האחרון או בלא וי"ו כמו אדם שת אכום אם כן היה ראוי להיות מר אהלות קציעות או מר אהלות וקציעות אולי באה זאת המלה על דרך זרה והנכון שקציעות מגזרת המקצועות והמלה סמוכה אל בגדותיך וטעם לדבק טעם בגדותיך עם היכלי שן ששם הם שמורו' בתיבות והטעם כשהם מוצאות מהיכלי שן ותחסר מלת אשר כאילו הוא מן היכלי שן מן אשר שמחוך או ישוב מן היכלי שן כי משם היו מובאים והאומר כי מני שם גוי או מדינה איננו נכון בעבור היות מן בקמץ קטן על דרך כל מוכרת בטעם שאיננו סמוך אל אחר: בנות. ביקרותיך. מגזרת יקר בשפחות היקרות שלך עמהם הן בנות מלכים והאומר שהוא מגזרת בקורת תהיה לא דיבר נכונה כי אין מחלוקת שהוא ביו"ד כתו' רק המחלוקת בין בעלי המסורת והקריאה כי האחר יקרא ביקרותיך על דרך בימינו והטעם כדרך מימיני עפר והשגל היא המוכנת העתידה למשכב והעד מלת ישגלנה ועל דעת האומר כי זה המזמור נאמר על דוד הוא כמשמעו ועל המשיח בנות מלכים היקריות והשגל מדינתו: שמעי. אם על דוד אמר המשורר לשגל וטעם ושכחי עמך כדרך עמך עמי שתתגייר ותשוב לתורת דוד ואם על המשיח ידבר יהיה פירוש בת קהלה כמו בת יהוד' על דרך לעבוד השם שכם אחד. ויתאו. אם על דוד כמשמעו ואם על המשיח המלך הוא השם או המשיח. ובת

רשי

על שושנים. לכבוד תלמידי חכמים יסדו השיר הזה שהם רכים כשושנים ונאים כשושנים ומרטיבים מעשים טובים כשושנים: משכיל. על ידי תורגמן: שיר ידידות. שיר אהבים שיר של שבח להם להאהיבם על הבריות ולהאהיב תורתם עליהם: רחש לבי. כך התחיל המשורר בשירו הטריך לבי בקרבי דבר טוב בשבחך אתה תלמיד חכם רחש לשון נענוע וכן כל לשון שירוץ וריחוש: אומר אני מעשי למלך. השיר הזה שיסדתי ועשיתי אני אומרו למי שהוא הגון למלך שב"ד רבו מלכים ימלוכו: לשוני. עט בשירי כעט סופר מהיר ראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן מהיר בלשון ערבי בקי: יפיפית מבני אדם. העוסקין במלאכת חיי שעה למה לפי שהוצק חן בשפתותיך להורות בהלכה הוצק כמו כשפך שמן לצקת ויצק שמן: על כן ברכך. כמו שנאמ' י' עוז לעמו יתן ומה שכרן י' י יברך את עמו בשלום: חגור חרבך על ירך. להלחם מלחמתה של תורה והוא הודך והוא הדרך: על דבר אמת. להורות כדת ולהתנהג בענות צדק: ותורך. התורה ודבר האמת שתעסוק בו היא תורה אותך שכסיכי המלחמה לעשות ימינך נוראות לפי שהזכיר תלמוד התורה בלשון מלחמה כופל בו לשון ימין המיומנת ל להלחם: חציך שנונים. בלב אויבי המלך. שנונים אגוסי"ץ בלע"ז והרי זה מקרא מסורס מ משמעו שהתלמידים קרויין חצים שנאמר כחצי' ביד גבור כן בני הנעורים ותלמידי חכמים ה המחודדים בהלכה קרויי' אויבים זה לזה לפי שעה שנאמר לא יבושו כי ידברו את אויבי' בשער: עמים תחתיך יפלו. בשכר התורה יפלו האומו' תחתיהם של ישרא': כסאך אלהים. כסאך שר ושופט לעולם ועד כענין שנאמר נתתיך אלהים לפרעה ולמה ב בשביל ששבט מישור שבט מ מלכותך שמשפטיך אמת וראוי אתה למלוך: משחך. שמן ששון. כל לשון גדולה נופל עליה לשון משיחת שמן כדרך ה המלכים: מר ואהלות קציעות. קדה מתרגמי' קציעתא: כל בגדותיך. כל בגדיך מריחים כריח בשמים ומרדפו כל בגידותיך וסרחונך מתכפרים ומריחים ריח ערב: מן היכלי שן. מני שמחוך. יותר מהיכלי שן משובחים היכלות המתוקנים לך בגן עדן לשמחך מהם שן אבוריר"א בלעז מני שמחוך היכלות אשר מני הם שמחוך הכותבי שכרך: בנות מלכים. יהיו מבקרות אותך כענין שנאמר ושרותיהם מניקותיך: ביקרותיך. ק"ף דגש לפי שהוא לשון בקור ואע"פי שכתו' יו"ד לפניה ראיתי בנקוד רב סעדיה תיבה זו סדורה עם מי כתן למשיקה יעקב שכתוב בו יו"ד והסמ"ך מודגשת ומנחם חברו לשון יוקר כמו יקר מכליפז: שגל. מלכה כמו והשגל יושבת אצלו ואפתיין בהון מלכא ורברבנוהי שגלתיה ולחינתיה אשתך תתיצב לימינך: בכתם אופיר. כקבוצת משי זהב הבא מאופיר: שמעי בת וראי. שמעי כנסת ישראל וראי דרך הטוב: והטי אזנך. לתורה: ושכחי עמך. האומות שאת גדילה ביניהם: ובית אביך. ע"ז שעבדו אבותיך בעבר הנהר: ויתאו המלך יפיך. ואם תעשי כן יתאוה המלך הקב"ה לנוי מעשייך: ובת

ובת. אם על דוד יחסר הבית וככה הוא ובבת צר עם בת צור והפעול כל כבודה ואם על המשיח דרך משל: כל כבודה · וטעם פנימה שהיתה מוכנת לפנים בארמונה ולא היתה נראית לכל: כל. מבאנו דוד שלקח בת תלמי מלך גשור: לרקמות. הלמ״ד תחת בית: תובל. בת מלך: תובלנה. אם על המשיח הנה הטעם שהם בעצמם יבואו לא באונס ובת מלך עם ריעותיה שהם בארמון המלך תבואינה בהיכל מלך הוא דוד או המשיח: תחת. הדור שעבר יבוא דור אחר כי דורך הוא אמצעי וזה נכון על דוד גם על המשיח: אזכירה. יש אומרים לנוכח דוד כי בעבור בנין שהיו שרים יעמוד זכר שמו ודור אל דור יספר הוד דוד ויש אומרי׳ כי שמך לנוכח השם הנכבד כי המשורר יודה השם על גדולת דוד וזרעו: למנצח לבני קרח על עלמות. שם פיוט יש אומרים כי מזרע בני קרח היה זה המשורר בימי חזקיהו בשוב סנחריב אחור והנכון בעיני כי ידבר על ירושלם על המלחמו׳: אלהים. הטעם אם תבוא עלינו צרה מאויב הוא עזרנו: על. בעבור היות מקו׳ גבהו׳ השמש מתנועע ממעלה אל מעלה וממזל אל מזל על כן אמרו בעלי התולדת כי יבא זמן שתשוב היבשה ים והים יבשה ואחרי כן אמר כי הטעם אילו היה כן אעפ״י שלא יהיה כי השם שם גבול למים בל ישובון לכסות הארץ: יהמו. טעם בהמות הים יתערבו מימיו כמו חומר גם ההרים ירעשו בעבור רוחות שהם תחת הארץ והשם יוציאם: בגאותו סלה. באמת כאשר פירשתיו: נהר. הטעם אם יחמרו מימיהם נהר ירושלם שהיה גיחון: פלגיו ישמחו. כל יושבי עיר אלהים שהוא קדוש משכני עליון: אלהים. ואם ההרים ימוטו הר ציון לא ימוט וטעם לפנות בקר בעת המות הים או כל יום: המו. יתכן כל שהזכיר שהוא דרך משל על האויבים כדרך אז המי׳ שטפונו או טעמו או הים יהמה וההרים ימוטו בגאות השם אף כן הגוים על כן המו גם מטו: תמוג. הטעם הפך תולדתה שהיא יבשה תמוג: ה׳. אז יראו העמי׳ כי השם עמנו כי לא נמוט כמוהם: לכו. יאמרו אלה לאלה ושמות כמו שממות והטעם ארצות הממלכות בעת מזונתמוטינה: משבית. ירושלם אולי ברוח הקדש על דבר גוג: ישרוף באש. הטעם באש העגלות שיביאו בהם כלי הנשק או: הנלחמים: הרפו. דברי השם שיאמר לאומות העולם טרם שבור קשתם: ה׳ צבאות. ואין פחד ממלחמות אחרי כן כי נשגב לנו: למנצח לבני קרח. זה המזמור לימות המשיח ורבי משה אמר כי בבבל נאמר ויש אומרים כי בימי דוד בהעלותם הארון והעד זה עלה אלהים בתרועה ואיננו נכון בעבור יבחר לנו את נחלתנו והמפרש זה השיב זה רמז להר המוריה כי לא נדע כאשר כאמר זה המזמור: כל. אם על ימי דוד יהיו כל העמים שהיו תחת יד דוד ואם על ימי המשיח כמשמעו והוא הנכון: כי

נהר זא פסו׳ ריש׳ וסופ׳ נון ·

ממשבצות ג׳ מל׳ וסימ׳ בסדר תצוה: תשיתמו ג׳ וכספר׳ וסימ׳ תשיתמו כתנור אש · כי תשיתמו שכם במיתריך · לשרים בכל הארץ: ב׳ אלה׳ בט״ף וסימ׳ נמסר במס׳ רבתא בערך אלה: נהר פלגיו חד מן י״א פסוקי׳ רישי׳ וסופיהון נ״ן וסימ׳ נגע צרעת כי תהיה באדם · נתנו נעבור · נביא מקרבך מאחיך: נודו כתיך גבל · נור

רשי

ובת צר במנחה פניך יחלו · כמו ויחל משה ובמכר זה יתנכי שיביא ליך עשו הרשע אשכרים ודורון אותם שהם עכשו עשירי עם: כל כבודה בת מלך פנימה וגו׳ · זהו שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה וגו׳ אותם שכל כבוד תלוי בהם והם כשיקיא של מלך אשר נהגו עצמם בצניעות עתה בגדיהם חשובי׳ ממשבצות זהב שלכהני׳ גדולי׳ משבצות קאטונש בלע״ז · לרקמות תובל למלך · בבגדי רקמה יביאום מנחה למלך על כל הארץ לרקמות אברודי״ץ בלע״ז: בתולות אחריה ריעותיה · מן האומות ילכו אחריהם כענין שנאמ׳ והחזיקו בכנף איש יהודי וגו׳ לאמ׳ נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: מובאות לך · כלפי הקב״ה אמרו המשורר: תחת אבותיך וגו׳ · לכל אחד מישראל אמר: אזכירה שמך · כלפי הקב״ה אמר המשורר: על עלמות · שם של כלי שיר בדברי הימים: בהמיר ארץ · לעתיד לבא ביום שנאמר הארץ כבגד תבלה ראו בני קרח נס שנעשה להם שנבלעו כל סביבותם והם עמדו באויר ואמרו לישראל ברוח הקדש שדוגמת הנס הזה יהא עשוי להם לעתיד: יהמו יחמרו מימיו · ירגשו רפש וחומר וטיט כמשפטם ומנחם חברו כמו מעי חמרמרו רגרזי״רוכש בלע״ז: ירעשו הרים בגאותו · של הב״ה הנזכר בראש המזמור: נהר פלגיו · שוטרוי״ש יילם בלע״ז נהר גן עדן: לפנות בקר · לקץ הגאולה: המו גוים · לשון הומה: תמוג · תמס כן פתר מנחם וכן נמוגו כל יושבי כנען וכן למוג לב אבל דונש פתר אותם לשון הנעה וכן ההמון נמוג וילך והלום וכן כלם: אשר שם שמות · אשר שם ארצות הגוים שממה: משבית מלחמות · מעלינו: עד קצה הארץ · שכל ארצות הגוים יהיו עמנו בשלום: קשת · הגוים ישבר: עגלות ישרף באש · רכבי מלחמות האומות: הרפו · עצמכם כל הגוים מלבא עוד על ירושלם: ודעו כי אנכי אלהים שאעשה בכם דין: ארום בגוי׳ · אתרומם בנקמתי אשר אעשה בגוים: תקעו כף · התערבו חד זה עם זה להריע לאלהים בקול רנה: ידבר

ובת צר במנחה פניך יחלו עשירי עם: כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה: לרקמות תובל למלך בתולות אחריה רעותיה מובאות לך: תובלנה בשמחת וגיל תבאינה בהיכל מלך: תחת אבתיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ: אזכירה שמך בכל דר ודר על כן עמים יהודוך לעלם ועד:

מו

למנצח לבני קרח על עלמות שיר: אלהים לנו מחסה ועז עזרה בצרות נמצא מאד: על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים: יהמו יחמרו מימיו ירעשו הרים בגאותו סלה: נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים קדש משכני עליון: אלהים בקרבה בל תמוט יעזרה אלהים לפנות בקר: המו גוים מטו ממלכות נתן בקולו תמוג ארץ: יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: לכו חזו מפעלות יהוה אשר שם שמות בארץ: משבית מלחמות עד קצה הארץ קשת ישבר וקצץ חנית עגלות ישרף באש: הרפו ודעו כי אנכי אלהים ארום בגוים ארום בארץ: יהוה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה:

מז

למנצח לבני קרח מזמור: כל העמים תקעו כף הריעו לאלהים בקול רנה:

ויתבי כרכא דצור בתקרובתא ייתון ואפיך ישחרון לבית מקדשייך עתירי עממיא: כל שפר ארג נכסי פילכי אוצרי מלכיא דמטמרן מלגיו יקרבון לכהניא דמרמצין בדהבא כניתא לבושיהון: בלבושיהון צוירין יקרבון קורבניהון קדם מלכא דעלמא ושאר חברייה די מיתבדרין ביני עממיא ייתיתין בחדוא לותיך לירושלם: יתתיין בחדון ותושבחת ויעלון בהיכלא דמלך עלמין: באתר אבהתך יהוין צדיקיא בנך תמנינון לרברביא בכל ארעא: בעידנא ההיא תימרון נדכר שמך בכל דר ודר מטול היכנא עממי דמיתגיירין ויהדון שמך לעלם ולעלמי עלמין: לשבחא על ידיהון דבני קרח ברוח נבואת בזמן דאתכסי אבוהון מנהון ואינון אשתזבו ואמרו שירתא: אלהא לנא רוחצנא ועושנא סייעתא בעקתא נשכח לחדא: מטול היכנא לא נדחל בעידן דאשתלחיפו אבהן מן ארעא כד מתמוטטין טוריא בפילגוס דימא רבא: מתרגשין מטשטשין מוהי מן עפרהון מתרגפין טוריא בגיוותנותך לעלמין: עמין היך נהרין ומבועיהון ארתיין ומהדיין קרתא דיי ומצלין בבית מקדשיה דיי משכניה עילאה: שכינתא דיי בגוה לא תזוע יסייעינה יי בזכותיה דאברהם דצלי עלה לעידוני צפרא: במיתן אוריתא לעמיה איתרגשו עממיא אזדעזעו מלכותא כד ארים קליה ובד יהב אוריתא לעמיה איתמוגגו יתבי ארעא: מימרא דיי צבאות בסעדנא תקוף לנא אלהא דיעקב לעלמין: אזילו חמון עובדיא דיי דשוי צדיין ברישעי ארעא: מבטל קרבא עד סייפי ארעא קשתא יתבר ויתרעע מורניתא תריסיא עגילין יוקיד בנורא: פסקו מן קרבא וידעון ארום אנא יי רמא בעממיא רמא על יתבי ארעא: מימרא דיי צבאות בסעדנא תקוף לנא אלהא דיעקב לעלמין: לשבחא על ידיהון דבני קרח תושבחתא: כל עממיא תקעו ידא בחדוא יבבו קדם יי בקל תושבחתא:

פלגיו. נחית כצאן עמך · נגד אבותם עשה פלא · נפת תטפנה · נפתי משכבי · נר אלהים · נשקי קשת ממינים בדה: שמות ג׳ וסימ׳ ביחזקאל סימן ל״ו:

כי. זה הוא קול הרנה הכרוז כמו ותעבור הרנה: ידבר. ינהג כמדבר בתוך הדברו והטעם הוא מלך על כל הארץ והנה הכל בידו: יבחר. אם כבבל או על ימי המשיח ישוב ישר׳ אל נחלתם: עלה. על הארון שנגנז מעלה וירדה ואחרים אמרו הטעם כי השם ישים העמים תחתינו ועת שנריע עליהם בחצוצרות וקול סופר השם יעלה עמנו על כן קראו עליון: זמרו. הטעם זמרו השם שהוא נודע במעשיו בשקול דעת הלב ולמלכנו שנודע לנו לבדנו בשכון כבודו עמנו: כי. בעבור שהזכיר למלכינו אמר כי מלך על כל הארץ: זמרו. זה כל משכיל: מלך. פעמים רבות ברורות שעברו הראה השם מלכותו כאשר עשה משפטו ונקמה בגוים. וזה טעם ישב על כסא קדשו או ככה יאמר בדור המשיח על כן ואספו: נדיבי. הנכבדים מעמים וטעם אלהי אברהם להיות עם לאלהי אברהם והזכירו בעבור הנפש שעשה בחרן וקרא בכל מקו׳ בשם יי׳: מגני ארץ. הם המלכים כמו לוי׳ מגיננו אז יהי השם לעיני הכל מאד נעלה: שיר מזמור. לא יכולנו להפרים בין שיר מזמור למזמור שיר כמו מכור החלמיש מחלמיש צור: גדול יי׳ ומהולל מאד. גדול זה המזמור להזכיר שבח ירושלם: יפה נוף. מחוז שלשת הנפת על משקל אשר זורח בריחת ולהיותו שניף או מתנופ׳ אין לו טעם: הר ציון. בצפון ירושלם: מלך רב. גדול כמו על כל רב ביתו והוא דוד קרית חנה דוד: אלהים. הטעם אף על פי שיש לו ארמונו׳ רבות השם הוא משגבה וכבר נודע זה בגבורות ש שהראה: כי הנה המלכים. שנועדו ובאו עליה: המה. כאשר ראו גבור׳ השם נבהלו: רעדה. על כן בריחו וזה טעם כ נחפזו: ברוח. רמה החיל שאחז׳ כמו רוח קדים בחזקה בים ש שישבר האניו׳: כאשר. אז יאמרו ישראל בדרך נבואה בשובם אל ירושלם: דמינו. אז יאמרו ישראל היינו מחשבים בלבינו ומדמים חסדך שהוא מלא היכלך או בהיותך בקרב היכלך: כשמך. בהיכלך ותהלתך היא צדק מלאה ימינך: ישמח הר ציון. השוכני׳ בערי׳ שביב ציון כי ירוש׳ היא כאם וטע׳ למען משפטיך בעבור שאתה עושה משפ׳ כאשר עשית במלכי׳ שנועדו: סבו. דברי ירושלם לעמי׳ אר׳ משה זה היה בימי דוד ורבי׳ אמרו כי זה לימות המשיח: שיתו. לחילה. כמו חומות וחיל: פסגו. הביטו ארמנותיה שהם פסגה: כי. עלמות כמו עולמית כי הוא שומר שלם ועד הוא יהיה מנהגו לעולם ובעל המסורת אומר כי הם שתי מלות והטעם עד מותנו ור׳ משה אמר שהוא מגזרת עלם ינהגנו תמיד כמנהג הנערו׳ והטעם כאשר נהגנו בימי נעורינו ויש אומרים מגזרת ונעלם דבר במנהג טוב נעלם מהכבראים: למנצח

מו את ג׳ פתחין כשעם וסימ׳ את גאון יעקב אשר אהב. בהצותו את ארם נהרים. כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח. וכל את הבא במקף דכוו׳ פתחין בר״א קמץ וסימ׳ את כל גבוה יראה: על גוים ב׳ וסימ׳ איך נפלת משמים הלל. מלך אלהים על גוים: כי לאלהים ג׳ וסימ׳ ויעירו עליהם ינהנו. ויאמר הקשיבו כל יהודה.

כִּי־יְהוָה עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃ יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ׃ יִבְחַר־לָנוּ אֶת־נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר־אָהֵב סֶלָה׃ עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְהוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃ זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ זַמֵּרוּ׃ כִּי מֶלֶךְ כָּל־הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל׃ מָלַךְ אֱלֹהִים עַל־גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב עַל־כִּסֵּא קָדְשׁוֹ׃ נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי־אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה׃ מח

שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח׃

גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃ יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב׃ אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב׃ כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו׃ הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ׃ רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃ בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ׃ כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר־יְהוָה צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם סֶלָה׃ דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ׃ כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ׃ יִשְׂמַח הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ׃ סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ׃ שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן׃ כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת׃ מט

אֲרוּם יְיָ עִילָאָה דְחִילָא מְלִיךְ רַב עַל כָּל אַרְעָא׃ יִקְטַל עַמְמַיָא בְּמוֹתָנָא חִילוּפָנָא וְאוּמַיָא יִכְבּוֹשׁ תְּחוֹת רַגְלָנָא׃ יִרְעֵי לָנָא לְמֵירַת יַת אַחְסַנְתָּנָא יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דְיַעֲקֹב דְרָחִים לְעָלְמִין׃ יִתְעַלֵּי יְיָ בְּיַבָּבָא יְיָ בְּקַל שׁוֹפְרָא׃ שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ שַׁבְּחוּ שַׁבְּחוּ לְמַלְכָּנָא שַׁבְּחוּ׃ אֲרוּם מְלִיךְ כָּל יַתְבֵי אַרְעָא יְיָ שַׁבְּחוּ קֳדָמוֹי בְּשִׂכְלָא טָבָא׃ מְלִיךְ יְיָ עַל עַמְמַיָא יְיָ יָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ דְקוּדְשֵׁיהּ׃ רַבְּנֵי עַמְמַיָא אִתְכַּנְשׁוּ עַמְמַיָּא דִי מְהֵימְנִין לֶאֱלָהָא דְאַבְרָהָם אֲרוּם קֳדָם יְיָ תְּרִיסֵי אַרְעָא לַחֲדָא אִתְעַלָּא׃

שִׁירָתָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדֵיהוֹן דִבְנֵי קֹרַח׃ רַב יְיָ וּמְשַׁבַּח לַחֲדָא בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דֶאֱלָהָנָא וּבְטוּר בֵּית מַקְדְּשֵׁיהּ׃ שַׁפִּיר הֵיךְ חַתְנָא חֶדְוַת כָּל יַתְבֵי אַרְעָא טוּרָא דְצִיּוֹן שִׁידָא דְצִפּוּנָא קִרְיְיתָא דְמַלְכָּא רַבָּא׃ יְיָ בְּבִירָנְיָתָהּ אִתְיְדַע לִתְקוֹף׃ אֲרוּם הָא מַלְכַיָא אִתְחַבָּרוּ עָבְרוּ כַּחֲדָא׃ הִינוּן חָמוּן הֵיכְנָא תְּמַהוּ עַל נִיסַיָא וּפָרִישְׁתָא אִתְבְּהִילוּ אוּף עֲרָקוּ׃ זַעְיָא אַחֲדְתִינוּן תַּמָן רְתִיתָא הֵיךְ אִתְּתָא יָלְדָה׃ בְּקִידוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא דְמִן קֳדָם יְיָ תְּתַבַּר אִילְפַיָא דְטַרְסִיס׃ יֵימְרוּן בְּנֵי יִשְׂרָ׳ הֵיךְ מַה דִי שְׁמַעְנָא הֵיכְנָא חֲמֵינָא בְּקַרְתָּא דַיְיָ צְבָאוֹת בְּקַרְתָּא דֶאֱלָהָנָא יְיָ יְשַׁכְלְלִינָהּ עַד עָלְמֵי עָלְמִין׃ אַשְׁוֵינָא יְיָ טוּבָךְ בִּמְצִיעוּת הֵיכְלָךְ׃ הֵיךְ כִּשְׁמָךְ יְיָ הֵיכְדֵין תּוּשְׁבַּחְתָּךְ עַל סַיְיפֵי אַרְעָא צִדְקְתָּא מַלְיָא יְמִינָךְ׃ יֶחְדֵי טוּר צִיּוֹן יְבוּעוּן כְּרַתּוּשְׁבְּחַן כְּנִישְׁתָּא דְבֵית יְהוּדָה מְטוּל דִינָךְ׃ אַקִּיפוּ צִיּוֹן יְבוּעוּן וְתַזְרוּ עֲלָהּ מְנוּ מִגְדָּלָהָא׃ שִׁיווּ לִבְּכוֹן לְאוּכְלוֹסָהָא רָמַן לְעֵיל בִּירָנְיָיתָהָא מְטוּל דְתִשְׁתָּעוּן לְדָר אוּחֲרָן׃ אֲרוּם דֵין יְיָ הוּא אֱלָהָנָא שְׁכִינְתֵיהּ בְּגַוָּהּ וּמְדוֹרֵיהּ בִּשְׁמַיָא לְעָלְמֵי עָלְמִין הוּא יְדַבְּרִינָנָא בְּיוֹמֵי טַלְיוּתָנָא׃

נדיבי עמים נאספו: מח׳ גדול כלהון מ״ל בכ״ג חס׳ בליש׳ וסימ׳ לא תכירו פנים. ובמרא גדול ובאהות ובמפתים. כי גדל מעל שמים: ברוח קדים ב׳ וסי׳ ברוח קדים עזה כל הלילה. תשבר אניות: ארץ ד׳ בסגול וס׳ נמסר לעיל בסיפר׳ סימ׳ לה׳: לבכם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו. וראיתם וששׂ לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה. שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה. אנך׳: לחילה ל׳ פסגו ל׳: עולם ועד ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ נמסר בריש סיפרא סימן כ״א:

ידבר עמים תחתינו. ינהג דבר באומות תחת נפשינו להיות אמתו מתקררת בהם ואנו נכולי׳ כענין שנא׳ ונתתי כפרך מצרים וגו׳ ומנחם חבר ידבר לשון הנהגה: יבחר לנו וגו׳. ויחזירנו לתוכה ואז יתעלה בתרועה וקול שופר שתתקע לפניו בשיר על עולות וזבחי שלמים וכאמר זמרו אלהים וגו׳: מלך אלהים על גוים. כך יאמרו הכל: ישב על כסא קדשו. עכשיו הכסא שלם והגדולה נכרת ויגדו כי נאספו לעירו נדיבי עמים שהתנדבו עצמם לטבח ולהרג על קדושת שמו: עם אלהי אברהם. שהיה נדיב לב הראשון תחלה לגרים עתה נודע כי לשה׳ מגיני ארץ היכולת בידו להגן על כל הבוטחים בו: בעיר אלהינו. לעתיד לבא כשיבנה את עירו יהי בשבילה גדול ומהולל: יפה נוף. עיר שהיא נוף יפה לשון נוף של אילן ד״א כלת של יופי שכן קורין בכרכי הים לכלה נכפי ומנחם חברו כמו שלשת הנפת קונטרייאה בלע״ז אבל דונש פתר אותו לשון נוף של אילן ונקרא הר ציון יפה נוף כי הוא הר הזיתים: משוש כל הארץ. ומה הוא משושה ירכתי צפון אכנ״לאם בלע״ז ירך המזב׳ צפונה ששם שוחטין חטאות ואשמות ומי שהיה עצב על עבירה שבידו מביא חטאתו ואשמו ומתכפר לו והוא יוצא משם שמח ועל ידי הקרבנו׳ טובה באה לכל העולם: נודע למשגב. כשישכון בה לעתיד יאמרו כן: המלכים נועדו. להלחם עליה במלחמת גוג ומגוג: עברו יחדו. למלחמ׳: המה ראו. את הקב״ה יוצא ונלחם בגוים ההם כן תמהו: נחפזו. פורי״שט אטור״דיץ בלע״ז כמו ובחפזונם: ברוח קדים. הוא לשון פורענות שהקב״ה נפרע בו מן הרשעים כמו שנאמר ויולך את הים ברוח קדים וגו׳ וכן בגור רוח קדים שברך בלבימי׳ ברוח קדים אפיצם לפני אויב: אניות תרשיש. הם שכיני צור היא אפריקיא ותארוס היא: כאשר שמענו. הנחמות מפי הנביאים כן ראינו: דמינו אלהים חסדך. הנביא חוזר ומתפלל להקב״ה ואו׳ דמינו וקוינו אל חסדך לראות תשועתך זו בקרב היכלך ומנחם פתר אותו לשון מחשבה כמו אל תדמי בנפשך: כשמך. כן תהלתך. כאשר שמך גדול כן תהלתך גדול בפי כל: תגלנה בנות יהודה. כל שאר ערי יהודה הם לציון לבנות כמו׳ ויקח את קנת ואת בנותיה: למען משפטיך. שתעשה דין באומו׳: סבו ציון. אתם הבונים אותה: ספרו. לשון מנין דעו כמה מגדלים ראויים לה: לחילה. לחומותיה כמו חיל וחומה: פסגו ארמנותיה. הגביהו בירניותיה כמו אשדות הפסגה דמתרגמינן רמתא: למען תספרו. את גובהה ואת יופיה לדור שאחרי כן: עלמות. כאד׳ המנהיג את בנו קטן לאט ומנח׳ פתר אותו לשון עולם וכן פתרונו ינהגנו לעולמים: שמעו

שמעו זאת כל העמים. לפי שמזמור זה מיוסר על בני אדם הבוטחים בעשרם אמר כל העמים שהכל צריכין ליסור: חלד. היא הארץ על שם שהיא שוכנת ותולדה דרו״ילייא בלע״ז ורבותינו פירשו על שם החולדה שהיא גונבת ואינה בוטחת רבנן כל שום גונבת יש בכמה חין מן החולדה: גם בני אדם. בני אברהם שנקרא האדם הגדול בענקים בני ישמעאל ובני קטורה. גם בני איש. בני נח שנקרא איש צדיק: והגות לבי. מחשבות לבי תבונות הם: אטה למשל אזני. לדברי תורה שנקראת משל הקדמוני: אפתח. לכם חידתי זאת בכנור וזו היא החידה למה אני צריך לירא בימי רע ביום פקודת עון לפי שעון עקבי יסובני עונות שאני דש בעקבי שאני מזלזל בהם שהם במצוות עבירות קלות הם מרשיעות אותי בדין וכל שכן העשירים הבוטחים על חילם ומה בצע בממונם הלא אח לא יוכל לפדות את אחיו בממונו לפי שאם באים לפדות איש את אחיו ויתיקר פדיון נפשם מכל הון לפיכך על כרחו חדל הוא לעולם מלפדותו ויקר שיחיה לנצח ולא יראה השחת ומנחם חברו לשון מניעה כמו אוקיר אנוש מפז ולך עתם בחמת קרי כלומר וימנע פדיון נפשם: כי יראה חכמים ימותו. ואין נצולין מן המות לפיכך על כרחו הוא חדל ליגע ולטרוח על פדיון אחיו: חילם. ממונם בחכמים כאמר מיתת שאינם מתים בעה״ז אלא הגוף בלבד ובכסיל ובער כאמר אבידה שהגוף והנשמה אובדים: קרבם בתימו לעולם. מחשבות לבנות להם בתים שיתקיימו לעולם: קראו בשמותם. את בתיהם שהם בונים למען יהיה להם לזכרון כגון ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך אנטיוכוס בנה אנטוכיא סליקוס בנה סליקיא: ביקר. לשון יקר ותפארה: נמשל. משנות. כמשל. לשון משל. נדמו. לשון דממה: ואחריהם בפיהם ירצו סלה. והבאים אחריהם ידברו בהם ויספרו בפיהם מה אירע לראשונים: ירצו. לשון הרצאת דברים רטריי״רונט בלע״ז ורבותינו פירשו זה דרכם של רשעים שסופם אבודי׳ אבל כסל למו חלב יש להם על כליהם ומכסה את כליותיהם ואינן יועצו׳ אות׳ לטוב מרעתם ושמא תאמר שכחה היא להם ששכחו שסופם למות ת״ל ואחריהם בפיהם ירצו כלומר יום אחריתם תמיד בפיהם ואין חרדים ממנו: כצאן לשאול שתו. כצאן המתאסף לדיר כן הם לשאול שתו דגמות הת״ו במקום ת״ו שנייה לשאול שותתו לתוך שתותיה של שאול למדריגה התחתונה וכן שתו בשמים פיהם גם הוא לשון שתות קבעו בשמים פיהם לשונם הרע: מות ירעם. מלאך המות יאכלם ואל תתמה על לשון אכילה זו שכן מצינו במקום אחר יאכל בדיו בכור מות לשון אחר לשון רעיה כמו תרועם בשבט ברזל: וירדו בם ישרים לבקר. ליום הגאולה כשיזרח בקרם של ישראל יהיו רודים בהם כמו שנאמר ועסותם רשעים וגו׳. וצורם לבלות שאול. צורתם של רשעים תבלה את השאול גיהנם כלה והם אינם כלים: מזבול לו. מהיותם להם מדור והקב״ה מוציא חמה מנרתיקה ומלהטת אותם שנא׳ ולהט אותם היום הבא ורבותינו פירשו מזבול לו על שפשטו ידיהם בזבול שהחריבו את בית המקדש: אך

בט האזינו ח׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ח: חכמות ד׳ וסימ׳ פי ידבר חכמות׳ חכמות בחוץ תרונה׳ חכמות בנתה ביתה׳ ראמות לאויל חכמות: למה ה׳ דגשים דסמיכי לא״ה וסימ׳ נמסר לעיל סימן מ״ג ועיין שם: וחדל ב׳ וסימ׳ וחדל לעשות הפסח׳ ויקר פדיון נפשם׳ לדור ודר ד׳ דסמיכי כתיב כנדור קדמ׳ מ״ל ותניין חס׳ וסימ׳

לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: שִׁמְעוּ־זֹאת כָּל־הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד: גַּם־בְּנֵי אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן: פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת: אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי: לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֺן עֲקֵבַי יְסֻבֵּנִי: הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ: אָח לֹא־פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא־יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ: וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם: וִיחִי־עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת: כִּי יִרְאֶה׀ חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם: קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ׀ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אֲדָמוֹת: וְאָדָם בִּיקָר בַּל־יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ: זֶה דַרְכָּם כֵּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם׀ בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה: כַּצֹּאן׀ לִשְׁאוֹל שַׁתּוּ מָוֶת יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים׀ לַבֹּקֶר וְצִירָם לְבַלּוֹת שְׁאוֹל מִזְּבֻל לוֹ:

(בגליון: ח׳ · ד׳ · ל׳ כ׳ · ה׳ רנ״ל דסמי׳ לא״ה · ג׳ את · ל׳ חד מ״ל · כ׳ א׳ חס׳ · נ׳ נ׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ ד׳ כתי׳ כן · ט׳ · ר׳ נ׳ · נ׳ נ׳ · וצורם ק׳)

לְשַׁבָּחָא עַל יְדֵהוֹן דִבְנֵי קֹרַח תּוּשְׁבַּחְתָּא: שִׁמְעוּ אַחֲוָיָתָא דָא כָּל עַמְמַיָא אֲצִיתוּ כָּל דַיָירֵי אַרְעָא: אוּף בְּנֵי אָדָם קַדְמָאָה אוּף בְּנוֹי דְיַעֲקֹב כַּחֲדָא זַכָּאָה וְחַיָּבָא: פּוּמִי יְמַלֵּל חוּכְמְתָא וְרִנְנַת לִיבָּא בִּינָא: אַצְלֵי לְמַתְלָא אוּדְנִי אֲשָׁרֵי לְמִפְתַּח בְּכִנּוֹרָא אוֹתַרְתִּי: מְטוֹל אַרְתַּל בְּיוֹם אַסְעָרוּת בִּישָׁא אֱלָהֵן דְחוֹבַת סוּרְחָנֵי בְּסוֹפֵי יַחְזְרִינָנִי: וַוי לְחַיָּבַיָא דִי מִתְרַחֲצִין עַל נִכְסֵיהוֹן וּבְסַגִיאוּת עַתְרֵיהוֹן מִשְׁתַּבְּחִין: אֲחוֹהִי דְאִשְׁתַּבָּא לָא מִפְרַק יִפְרוֹק גְבַר מִנִּכְסוֹי וְלָא יְהַב לֶאֱלָהָא פּוּרְקָנֵיהּ: וִיהֵי יְקַר פּוּרְקָנֵיהּ וְיִפְסוֹק בִּישׁוּתֵיהּ וּפוּרְעָנוּתָא לְעָלַם: וְיֵיחֵי תּוּב לְחַיֵי עָלְמָא לָא יֶחֱמֵי דִין גֵיהִנָם: אֲרוּם יֶחְמוּן חַכִּימַיָא רַשִׁיעַיָא בְּגֵיהִנָם יִתְדַנוּן כַּחֲדָא כְּסִילַיָא וְשַׁטְיָא יֵיבְדוּן וְיִשְׁבְּקוּן לְצַדִיקַיָא מָמוֹנְהוֹן: וּבֵית קְבוּרַתְהוֹן יִשְׁרוּן לְעָלַם וְלָא יְקוּמוּן מִמַשְׁכְּנֵיהוֹן לְדָרֵי דָרַיָא מְטוֹל דְאִתְרַבְרְבוּ וְקָנוּ שׁוּם בִּישׁ עִילָוֵי אַרְעָא: וְגַבְרָא חַיָּבָא בִּיקָרָא לָא יְבִית עִם צַדִיקַיָא אַמְתִּיל הֵיךְ בְּעִירָא אִשְׁתְּוָוא: דֵין אוֹרַחַתְהוֹן גְרַם שְׁטוּתָא לְהוֹן וּבְסוֹפְהוֹן בְּפוּמְהוֹן יִתְנוּן סוּרְחָנוּתְהוֹן לְעָלְמָא דְאָתֵי: הֵיךְ עָנָא צַדִיקַיָא שַׁווּ לְמוֹתָא וְקַטְלוּן וְתַבְרוּ צַדִיקַיָא וּפַלְחֵי אוֹרַיְתָא וּתְרִיצַיָא אֲלְקוּ מְטוֹל הָכִי גוּפְהוֹן יְהוֹן בַּלְיָן בְּגֵהִנָם מִן בִּגְלַל דְאוֹשִׁיטוּ יְדֵיהוֹן וְחַבִּילוּ בֵּית מְדוֹר שְׁכִינְתֵיהּ דִילֵיהּ:

לכן ישבו ציים. קרבם בתימו לעולם. ואנחנו עבדך וצאן. מלכותך מלכות כל. וא׳ חלוף ובניתי לדר ודור כסאך: וירדו ב׳ וסימ׳ בם ישרים לבקר. וירדו בהם וישובו. וא׳ רפי וירדו בדגת הים:

למנצח. שמעו זאת כל העמים. זה המזמור הוא כבד מאד כי יש בו מספר אור העולם הבא ונשמת החכמה שלא תמות: שמעו. זה הדבר שהוא יודע הוא כולל לכל חי שנפש האדם באפיו נשמת חיים על כן האזינו כל יושבי חלד: גם. כבה אקרא בני אדם שאין להם מעלה או שיש להם שהם נודעים וזה טעם בני איש העשירים והאביונים: פי. בא ללמד על כל חכמה נעלמה מהם וחכמי הלב יכירוה בדרך חידה וטעם והגות והתבונ׳ שהגה לבי: אטה. אדבר זאת החכמה כדרך משל כמו לא ראו אור כבאן לשאול שתו ובעבור כי החידה סתומה גם סגורה על כן אפתח וטע׳ בכנור כי זה המזמור יזמר בו ויתכן להיו׳ טעם אטה גם אני אטה אזני למשל והטע׳ גם אוכיח נפשי: למה. הטעם למה איגע לקנות הון בעבור יראתי ימי הזקנה כאשר כתוב עד אשר לא יבואו ימי הרעה והם ימי הזקנה כי בתחלה החל בבחרותיך: עון עקבי. דבק עם למה אירא והטעם כי בקנותי ההון אולי אצטרך לבקשו מדרך שיקרני עון והטעם שאלך בדרך לא ישרה ואותו העון לעולם יסובבני יהיה כאילו אמ׳ למה אירא בימי רע ולמען עון רגלי יסובבני: הבוטחים. אמ׳ רבי משה כי הוא פעול למלת אירא ואין לו טעם והנכון כי הבוטחים תחלת דבר והטעם הנה הבוטחי׳ על חילם עשרם כמו עשה לי את החיל הזה: אח. אמר רבי יונה כי טעמו אחד ואחרים אמרו כי טעמו כמו ואמור אח והנכון בעיני כי אח פעול והאיש הוא הפועל כאילו אמר הנה העשירים לא יוכלו לפדות אחיהם גם נפשם מהמות וזה הממון מה יועילנו והנה הוא אין איש פודה אחיו מהמות ולא עוד רק גם נפשו על כן ויקר פדיון והטעם וחדל שלא יהיה זה לעולם: ויחי. ואיך יתעוב הקונה ההון: כי. והלא יראה חכמים שמנו ימותו בכל דור והזכיר מותעם החכמי׳ ויאבדו עם הכסיל והבער כי ילכו לאבדון והכסיל הולך דרך עקש והבער שלא יבין כמו הבהמה ושניהם יאבדו: חילם. כנגד הבוטחים על חילם: קרבם. יש אומרי׳ כי הוא הפוך קברם והוא הבית הנקרא בית עולמו וטעם קראו בשמות׳ שבנו בניניס על קברם ויש אומרים כי טעם קרבם כמו וקרב איש במחשבתם שיעמדו בתימו ולפי דעתי שהוא חסר בי״ת כאילו הוא בקרבם והטעם בקרב האחרים שעזבו להם חילם והטעם לא נשאר להם זכר רק שיאמר זה בית פלוני וזה המגדל בנה פלוני וזה טעם קראו וכל זה לא יועיל: ואדם. יש אומרים כי ביקר זה היקר שלו שהוא הממון לא ילין עמו במותו רק יעזבנו ויהיה בל ילין כמו נפשו בטוב תלין והנה האדם נמשל כבהמות שימותו גם הם במותם: נדמו. נכרתו והירושלמי אמר כמשל האחד שהוא הפרט נדמו הכלל: זה. ואחריהם הם בניהם ירצו ללכת בדרך זה וטעם בפיהם כי הם יבואו ככה ויש אומרים הם ירצו את עונם: כצאן. שתו. כמו שתו בשמים פיהם והטעם שמו עצמם במחשבתם שהם כצאן: מות ירעם. כי סופם לטבח: וירדו בם ישרים. זה אחר מותם והם ארבעה יסודים שאינם מורכבים שהאדם מורכבת בו תשוב אל האש והרוח אל הרוח והמים אל המים והעצמות שהם ממתכונת העפר אל העפר וטעם לבקר כנגד ילין והטעם אחר חצי יום או יחלו וצורם כמו וצורתו וכמוהו בתבונם עצבים כתבונתם והטעם כי השאול שהוא למטה שם הגוף הוא יבלה הצורה וטעם מזבול מהזבול שהוא דר בו כל אחד משם יבוא לו הכילוי ורבי משה אמר כי תחסר מלת הרודים ועבדים שלא יוכלו בני אדם להמלט ורבי יונה אמר מזבול לו משפט שמים על כל אחד: אך

אך · כבר הזכרתי בספר כי הנפש והנשמה והרוח שם אחד לנשמת אדם העליונה העומדת לעד ולא תמות ונקראה נפש גם רוח בעבור שלא תראה לעין כי אם עם אלה ובעבור היותו המשורר מלא רוח חכמה ומכתב השם חרות על נשמתו על כן אמר אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול שלא יתכן שהוא אומר שלא ימות כאשר בני אדם כי מי גבר יחיה ולא יראה מות וזה טעם יקחני שתדבק נשמתו בנשמה העליונה שהיא נשמת השמים וכמוהו כי לקח אותו אלהים ואחר כבוד תקחני: אל · ושב עוד להוכיח עמנו באשר החל אטה למשל אזני או יוכיח המשכיל אם כן אל תירא אם היית בלא הון ותקנא לעשיר: כי · יקח הכל · אפילו חלק ממנו כדרך ונפשנו ישמה אין כל והנה

אבותיו ג' מל' וסי' וגם כל הדור ההוא נאספו · כל לבבו הבין לדרוש · הבא עד דור אבותיו: ב' אל אלהים יי' ג' וסימ' אל אלהים יי' הוא ידע וישראל ב' בפסוק · מזמור לאסף אל אלהים יי': הופיע ג' וסימ' מהר פארן · מציון מכלל יופי · אל נקמות יי' · וא' והופיע עור עננו: לדין ג' וסימ' ועבד לדין עמים ·

אַךְ־אֱלֹהִים יִפְדֶּה־נַפְשִׁי מִיַּד שְׁאוֹל כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה: אַל־תִּירָא כִּי־יַעֲשִׁר אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ: כִּי לֹא בְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ: כִּי־נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדֻךָ כִּי־תֵיטִיב לָךְ: תָּבוֹא עַד־דּוֹר אֲבוֹתָיו עַד־נֵצַח לֹא יִרְאוּ־אוֹר: אָדָם בִּיקָר וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ:

נ מִזְמוֹר לְאָסָף אֵל אֱלֹהִים יְהוָה דִּבֶּר וַיִּקְרָא־אָרֶץ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבֹאוֹ: מִצִּיּוֹן מִכְלַל־יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ: יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל־יֶחֱרַשׁ אֵשׁ־לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעֲרָה מְאֹד: יִקְרָא אֶל־הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל־הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ: אִסְפוּ־לִי חֲסִידָי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי־זָבַח: וַיַּגִּידוּ שָׁמַיִם צִדְקוֹ כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט הוּא סֶלָה: שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי: לֹא עַל־זְבָחֶיךָ אוֹכִיחֶךָ וְעוֹלֹתֶיךָ לְנֶגְדִּי תָמִיד: לֹא־אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָר מִמִּכְלְאֹתֶיךָ עַתּוּדִים: כִּי־לִי כָל־חַיְתוֹ־יָעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי־אָלֶף: יָדַעְתִּי כָּל־עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי: אִם־אֶרְעַב לֹא־אֹמַר לָךְ כִּי־לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ: הַאוֹכַל בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה:

אֲמַר דָּוִד בְּרוּחַ נְבוּאָה בְּרַם אֱלָהָא יִפְרוֹק נַפְשִׁי מִן דִּין גֵּהִנָּם אֲרוּם יַלְפִינַנִי אוֹרַיְתֵיהּ לְעָלְמִין: עַל קֹרַח וְסִיַּעְתֵּיהּ אִתְנַבֵּי וַאֲמַר לָא תִדְחַל מֹשֶׁה אֲרוּם אִתְעַתַּר קֹרַח גַּבְרָא דְמַצּוּתָא אֲרוּם יִסְגֵּי אִיקַר בֵּיתֵיהּ: אֲרוּם לָא בְמוֹתֵיהּ יִסַּב כּוֹלָא לָא יֵיחוֹת בַּתְרוֹי אִיקָרֵיהּ: אֲרוּם נַפְשֵׁיהּ דְּמֹשֶׁה בְּחַיּוֹהִי יְבָרֵךְ לָךְ וְיוֹדוּנָךְ צַדִּיקַיָּא אֲרוּם תֵּיטִיב לְפַלְחִין קֳדָמָךְ: תֵּיעוּל דּוּכְרָנֵיהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא עַד דָּר אֲבָהַתְהוֹן וְרַשִׁיעַיָּא לְעָלְמֵי עָלְמַיָּא לָא יֶחֱמוּן נְהוֹרָא: גַּבְרָא חַיָּיבָא בִּזְמַן דְּאִיתֵיהּ בִּיקָרָא לָא יִתְבִּין וּבְאִסְתַּלְּקוּת יְקָרֵיהּ מִינֵיהּ אַמְתִּיל לִבְעִירָא וְאִשְׁתְּוִיָּין לְלָמָא תוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדוֹי דְּאָסָף תַּקִּיפָא אֱלָהָא יְיָ מַלִּיל מִן בְּרֵאשִׁית שִׁירָתָא וּגְזַר לְמֶעְבַּד אַרְעָא מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא עַד מַעֲלָנֵיהּ: וְשֵׁירוּי בִּירְיַת עָלְמָא מִצִּיּוֹן וּמִן תַּמָּן גְּמִיר שׁוּפְרֵיהּ אֱלָהָא יִתְגְּלֵי: יֵימְרוּן צַדִּיקַיָּא בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא יֵיתֵי אֱלָהַנָא וְלָא יִשְׁתּוֹק לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת עַמֵּיהּ אֶשָּׁתָא קֳדָמוֹי תִּצְלְהַב וְחוֹזוֹר חֲזוֹר לֵיהּ תִּזְעוֹף עַלְעוֹלָא לַחֲדָא: יִקְרָא לְאַנְגְּלֵי מְרוֹמָא מִלְּעֵיל וּלְצַדִּיקֵי אַרְעָא מִלְּרַע לְמִימְחַת דִּין עַל עַמֵּיהּ: כְּנוֹשׁוּ לְוָתִי חֲסִידַי דִּי גְזָרוּ קְיָימִי וְקַיִּימוּ אוֹרַיְתִי וְאִתְעַסְקוּ בִּצְלוֹתָא דְּאִימְתִּילָא לְקוּרְבָּנָא: וְיִתְנוּן אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא זְכוּתֵיהּ אֲרוּם אֱלָהָא דַּיָּינָא הוּא לְעָלְמָא: שְׁמַעָא עַמִּי וַאֲמַלֵּיל יִשְׂרָאֵל וְאַסְהִיד בָּךְ אֱלָהָא אֱלָהָךְ אֲנָא: לָא מְטוּל דִּיבְחָךְ דְּלָא קְרִיבְתָּא קֳדָמַי בְּגָלוּתָא אֲנָא מוֹכַח לָךְ אֲרוּם עֲלָוָתָךְ דְּקָרִיבוּ אֲבָהָתָךְ לְקָבְלִי תְּדִירָא: מִן יוֹמָא דִּי חָרוּב בֵּית מַקְדְּשִׁי לָא קַבֵּילִית מִן אַיְדָךְ תּוֹרָא מִן עֲרָדָךְ בָּרְחֵי: אֲרוּם דִּילִי כָּל חֵיוַת חוּרְשָׁא וְעַתְּדִית לְצַדִּיקַיָּא בְּגַן עֵדֶן בְּעִירַיָּא דַכְיָין וְתוֹר בַּר דְּרָעֵי בְּכָל יוֹמָא טוּרִין אַלְפָּא: גַּלְיָין קֳדָמַי כָּל מִינֵי עוֹפָא דְּפָרְחִין בַּאֲוִיר שְׁמַיָּא וְתַרְנְגוֹל בָּרָא דְּקַרְצוּלֵי שְׁרַיָּין בְּאַרְעָא וְרֵישֵׁי מָטֵי בִּשְׁמַיָּא מְרַנֵּין קֳדָמַי: אִין יְמַטֵּי זְמַן קָרְבְּנָא תְּדִירָא דִּקְרִיצְתָּא לָא אֵימַר לָךְ אֲרוּם דִּילִי אַרְעָא וּמְלֵייָהָא: מִן יוֹמָא דְּחָרוּב בֵּי מַקְדְּשִׁי לָא קַבֵּילִית בְּשַׂר נִכְסַת פִּטִּימַיָּא וְדַם דִּבְרָחַיָּא לָא זְרִיקוּ כַּהֲנַי קֳדָמַי:

יקרא אל השמים מעל · ולא יוכל לדין עם שתקיף: ממכלאותיך ל' עתודים · במקדשך ל' נורא אלהים · יפגשך ל' עשו אחי · ומעגלך ל' ירעפון דשן · למנוחתיך ל' ללחבך ל' ללחם ביתיך:

רשי

אך אלהים יפדה נפשי · אבל אני שהטיתי למשל אזני אלהים יפדה נפשי שלא אלך אל שאול כי יקחני בחיי ללכת בדרכיו: כי נפשו בחייו יברך · הרשע מברך את נפשו בחייו ואומר ש שלום עלייך נפשי לא יאונך שום רעה אבל אחרים אין אומרים עליו כן: ויודוך כי תטיב לך · ואתה אם תשמע לדברי הכל יודוך כי תיטיב לנפשך ליסר את דרכך: תבא עד דור אבותיו · כשתשלים ימיך ותמות תבא ותראה את דור הרשעים אבותיו של רשע נדונים בגיהנם אשר עד נצח לא יראו אור: אדם ביקר ולא יבין · דרך החיים כתובה לפניו שאם ילך בה הרי הוא כנכבד ואינו מבין את הטוב: אל אלהים יי' · אקרא אלוה האלהים יי' שמו: דבר ויקרא ארץ · כולה והוא הופיע מציון שהוא מכלל יופי מכלל שם דבר פר"מנט בלע"ז ועל גאולת העתיד נתנבא: יבא אלהינו ואל יחרש עוד · על דם עבדיו השפוך: יקרא אל השמים · לפקוד על שרי האומות שבמרום · ואל הארץ לפקוד על מלכי האדמה · לדין עמו · לנקום נקמת עמו כמו כי ידין יי' עמו ודם עבדיו יקום: אספו לי חסידי · ועוד יקרא לשמים ולארץ שיאספו לו הגליות כענין שנאמר עורי צפון ובואי תימן · כרתי בריתי עלי זבח · שקבלו את התורה בברית וזבח כענין שנ' הנה דם הברית אשר כרת יי' וגו': לא על זבחיך אוכיחך · אם אינך מביא לי זבחים ולא נגדי עולותיך תמיד איני שם עיני ולבי על כך: לא אקח מביתך פר · לא שלך הם אלא שלי: ממכלאותיך · הוא דיר הצאן כמו גזר ממכלא צאן פאר"ק בלע"ז: בהמות בהררי אלף · הוא המתוקן לסעודת העתיד שהוא רועה אלף הרים ליום וכל יום ויום הם צומחים: וזיז שדי עמדי · רמש השדה זיז על שם שהם זזים ממקו' למקום אשבמו"מנט בלע"ז: עמדי · אני יודע את כלם: האוכל בשר אבירים · לא אמרתי לך להביא זבח שאני צריך לאכילה אלא נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: זבח

אבן עזרא

בתחלה הזכיר כי ה ההון לא ימלטנו ממות ועתה יזכיר כי לא י יועיל אחרי מותו והטעם כי אם יקנה חכמה תועילנו אחר מותו כי אין תועלת בהון רק בחייו שיאכל וישתה וזה טעם כי נפשו בחייו יברך: ויודוך · הטעם העני והעשיר: כי תטיב לך · יאמר למשכיל מתקנא מה שיהיה לך טוב באחרונה על כן אחריו: תבוא · שב אל נפשו של העשיר שכתו' למעלה: עד דור אבותיו · שהיו כמוהו בלא חכמה: עד נצח לא יראו אור · זהו הסבר ותענוג הנשמה לאור באור ארוכיה מכונה והוא לקחת וככה בספר בן גוריון יקרא אור העולם ה הבא אור הגדול וכבר הזכרתי טעמו: אדם · אמר ר' יהודה הלוי ... ואדם ביקר בל ילין פי' ים עם אדם יקר שלא ילין והטעם שלא ישכב וימות והוא כבוד הנשמה וכן אדם שלא למד לא י יבין על כן כבהמות: מזמור לאסף · אל · הטעם תקיף לעשות משפט על כן אלהים וטעם יי' שהוא מוכן עד בלי שינוי: ויקרא ארץ · קרא יושבי הארץ הדרים ממזרח שמש ועד מבואו כך הוא הישוב אף על פי שאין מיושב מכל ה הארץ רק פחות מ הרביעית בראיות ב גמורות: מציון · שהוא באמצע הישוב באורך וברוחב: הופיע · כבוד השם: יבא · אלה דברי הצדיקי' שיקוו שישמיד הפושעים בו וזה טעם אש לפניו: נשערה · אע"פ שהוא כתו' בשי"ן הוא כרוח סערה: יקרא אל השמים · אל המלאכים: ואל הארץ · אל יושביה: אספו · הטעם להוכיח את חסידי ישראל שכרתו עם השם ברית וטעם עלי זבח בעבור הזבח כאילו אמר על דבר זבח: ויגידו · המלאכים לעולם הם עדים כי אלהים לעולם שופט צדק הוא וזאת היא התוכחת: שמעה · הטעם לא כרתי אתך ברית רק שאהיה לך לאלהים וזה הוא אלהים אלהיך אנכי: לא · ועתה לא אוכיחך על זבחיך אם לא תקריבם לפני כאשר אמר ירמיהו עולותיכם ספו על זבחיכם זבחיך הם זבחי חטאת ואשם ועולותיך להיותם נגדי תמיד: לא · אין לי צורך לקחת מביתך פר הזכיר הגדול הקרב לגבי המזבח: ממכלאותיך · כמו גזר ממכלה צאן והאלף וההא מתחלפין: כי · ויו חייתו נוסף כוי"ו בנו בעור: בהררי אלף · אלף הרים או אלף פרסאות או שם אלף פרים ור' משה אמר שהוא כמו שגר אלפיך הרים מלאים בקר בעבור הזכיר פר: ידעתי · טעם ידעתי כי אין כח אדם לדעת כולם כי רבים הם: וזיז שדי · שהם בשדה וכן אדם לא ירדה בהם כי הם רחוקים מהיישוב: אם · אמר ר' משה אילו הייתי כאדם שיש לי צורך לא היית יכול לתת לי מאשר יש לו ואין לו רק מעט וכדי הכל קל וחומר שאין לי צורך: האוכל · אבירים · הם הפרים כאשר הזכיר מביתך פר: זבח

זבח · טעם להזכיר כל זה כי הקרבנות שצויתי שתקרבו לפני לא יועילו לי רק לכם · וטעם תודה כי העולה כולה קריבה גם החטאת והאשם לכהן והטעם כי להקריב תודה עם שמירת התורה שאין קרבים ממנה לגבוה רק האמורים טוב מהעולה בלא תורה: וקראני · הטעם אם הקרבת נדר ונדבה לשמור מוצא שפתיך אם תקראני ביום צרה פעם אחרת אחלצך גם אתה תכבדני לשלם נדריך: ולרשע · בעבור שהזכיר בתחלה לדון עמו הנה התוכח עם החסידים ועתה ידבר עם חנף שהוא רשע כי השפה ישבחהו וזה טעם מה לך לספר חוקי ואתה אינך שומרם: ואתה · המוסר שיסרתיך להיטיבך: אם · ותרץ · כמו ירא וסוב ויהיו שנים רשעי' או מלשון רצון ותרצה להתחבר עמו: פיך · לדבר מה שהוא רע לאחר: תצמיד · חבור דברי רמיה: תשב · במושב לצים והנה שלחת ב ברעה במי שאינם ק קרובים לך: אלה · טעם והחרשתי בעבור שאני ארך אפי' וכאילו החרשתי: דמית · כי אינני יודע הנסתרות כמוך על כן אחריו אוכיחך ואערכה ל לעיניך כמו ערכ' לפני והטעם כי בן אמך לא ידע מה שדברת בסתר ויאמר ר' משה לא יתכן לומ' שמר שמרתי או שמור השמר' כמוא תחת שי"ן שמור כי אם בקמץ גדול וככה ע עשות אעשה והנה מה יעשה במלת היות א אהיה כמוך ואין א אחרת זולתה: בינו · שכחי אלוה · הם הגנבים והמנאפים ומוכיחי רבה ורימה הרעה שתבא עליהם לטרף האריה שאין מציל מידו כי הרועה יוכל להציל מהדוב או מהזאב או אטרוף טרפה שאין מציל מ מידו כי הרועה יוכל להציל מהדוב ולא כמו שיכל מפי ה האריה: זבח · זה הוא יכבדני: ושם דרך · מי התברר לו הדרך הישר כמו וישימו וישכילו והנה טעם ישימו כמו י ישכילו ובית בישע א אלהים כמו אראנו בישועתי: למנצח · בבא אליו נתן הנביא · בהתנבאות נתן על דוד ואמר לו גם יי' העביר חטאתך לא תמות כי מלת גם ת תורה כי כבר עשה תשובה על כן אמר לו העביר חטאתך וכבר פירשתי דבר בת שבע כי לא היתה אשת איש באמת: חנני · כאילו התאוה עשתה לו חמס שהתגברה על דעתו וטעם פשעי בעבור דבר בת שבע ודבר אוריה: הרב · לשון ציווי כמו הרף והגידה לך ויהיה כבסני שם הפועל כמו לכבסני או יהיה הרב שם כמו הרבה ויהיה כבסני ציווי והנה דימה הכסיל שכתגאלה לעשות מה שאיננו נכון כדבר מטונף שהוא צריך לכיבוס וטהרה: כי · וטעם חטאתי בעבור מחשבתו בעבור שלא שמר מצות השם והנה פשעי כנגד האדם: לך · זאת היא החטאת שהוא נגדי תמיד היא שחטאתי לך לבדך וטעם למען תצדק קשור עם פשעי אני אדע הטעם אני מודה ואין צריך להוכיחני או יהי קשור עם חנני כי אני מודה ואתה אמרת כי תסלח לשבים מתודים מעונם: הן · בעבור התאוה הנטועה בלב אדם כאילו בעון חוללתי והטעם כי בשעת הלידה היצר הרע נטוע בלב ומלת יחמתני זרה כאילו יחמה ממני על דרך ליחמנה ויש אומרים כי זה רמז לחוה שלא ילדה רק אחר שחטאה: הן אמת · הטעם אע"פ שחטאתי אמונת לבי באלהותך לא נשתנתה וזה הוא אסר יתחפץ ותרצה מן האדם: בטוחות · המקומות הנעלמים שהם מכוני הלב וקדמונינו ז"ל אמרו אלו כליות שהם מכוסות בחלב כמו מי שת בטוחות חכמה: ובסתום · תוריני ותודיעני הדבר הנעלם ממני ולפי דעתי כי הטעם כפול ותי"ו תודיעני שבה אל אמת כי עקרו אמנת והתי"ו לשון נקבה אמת מארץ תצמח כדרך בת והנה בתו הוא בנתו וככה אמתו ולשון רבות אמנות לא אמתים כאשר לא יאמר מן בת בתים כי אם בנות: תחטאני ·

יתרן ל' ויתר ויתרן את שבועתיה

ולרשע ב' וסימ' ולרשע אמר אלהים · מקרה אחד לצדיק ולרשע: אמר אלהים ו' וסימ' בסדר בראשית:
ותשלך ג' וסימ' את הילד · פלח דאבימלך · דברי אחריך · אנ"ך: אראנו ב' פתח וסימ' בישע אלהים ·
נפלאות: נא' חנני אלהים ג' וסימ' חנני אלהים כחסדך כרב רחמיך · כי שאפני אנוש · כי בך חסיה נפשי:

רשי

זבח לאלהים תודה · התודה על מעשיך ושוב אלי זהו זבח שאני חפץ בו ואחר כך שלם לעליון נדריך כי אז יתקבלו לרצון: ותכבדני · שזה הוא כבודי שאושיע את הבוטחים בי: ותשא בריתי · תורתי: ותרץ עמו · נתרצית ללכת עמו: תצמיד מרמה · תרגיל אצלך רמיה לדבר רעה תצמיד אנטו"ש בלע"ז כמו צמיד פתיל: בבן אמך · שאין לך דין וריב עמו שאינו יורש עמך: דופי · דבר גנאי לדחותו לשון יהדפנו: דמית · סבור אתה שאהיה כמוך להתרצות במעשיך הרעים: זובח תודה · המביא לי זבח של תשובה והודאה על עונותיו הוא יכבדנני: ושם דרך · השב אלי מלמד ושם דרך לחוטאים לשוב אלי אני אראנו בישועתי: וחטאתי נגדי תמיד · מתוך שאני מתחרט ודואג עליו דומה לי כאילו הוא לפני תמיד כל שעה: לך לבדך חטאתי · לפיכך בידך לסלוח ואף מה שהרעתי לאוריה לא הרעתי אלא לך שהזהרת על הדבר: למען תצדק בדברך · כמו במנהגך כח היה לי להתגבר על יצרי אלא שלא יאמרו העבד כבש את רבו שאמרתי לפניך בחנני ונסני ובחנתני ולא נמצאתי שלם כדי שתצדק אתה ולא אני · ד"א למען תצדק בדבריך אם תמחול לי תצדק בדיך לנגח כל הרשעי' שאינם שבים שלא יוכלו לומ' אילו עשינו תשובה לא הועלנו: הן בעון חוללתי · ואיך לא אחטא ועיקר יצירתי על ידי תשמיש היא שכמה עונות באים על ידו · ד"א עיקר יצירתי מזכר ונקב' שלכם מליאי עון · יש מדרשים למקרא זה ואינם מתיישבים לפי ענין ה המדבר במזמור: יחמתני · לשון חמימות כמו ויחמנה הצאן ב בבואן לשתות: הן אמת חפצת בטוחות · והריני מודה על האמת כי חטאתי · בטוחות אלו כליות שהן חלקות ומכוס חברו עם במטחוי קשת וכן מי שת בטוחו' חכמה ופתרונם לשון משך כי כאשר יש לקשת משך כן יש משך לדעת: ובסתום חכמה תודיעני · ובלב שהוא סתום הודעתני חכמה להתודות:

תחטאני

זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך: וקראני ביום צרה אחלצך ותכבדני: ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך: ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך: אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך: פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מרמה: תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דפי: אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך: בינו נא זאת שכחי אלוה פן אטרף ואין מציל: זבח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים:

נא

למנצח מזמור לדוד: בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע: חנני אלהים כחסדך כרב רחמיך מחה פשעי: הרבה כבסני מעוני ומחטאתי טהרני: כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד: לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך: הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי: הן אמת חפצת בטחות ובסתם חכמה תודיעני:

כבוש יצרא בישא ויתחשב קדם יי כניכסת תודתא ושלים לעילאה נדריך: וצלי קדמי ביומא דעקתא אישיזבינך ארום תיקרנני: ולרשיעא דלא עבד תתובא ומצלי במרודא אמר יי מה לך למשתעי קיימי ותימי בשמי ותדכר קיימי עלי פומך: ואנת סניתא מכסנותא דחכימיא וטלקתא פתגמי בתרך: אין חמיתא גנבא ורהיטתא בתרוי ועם גייופי שויתא חולקך: פומך שלחתא למישתעי לישנא בישא ולישנך מדבקא למללא ניכלא: תתיב באחך תמליל כדבותא בבר אימך תשוי דפיא: אילין עוברין בישין עבדתא ואוריכית דתתיב חשבתא למהוי עד עלמין שלים אמרת בלבבך אהוי תקיף דיכמך אוכיחנך בעלמא הדין ואסדר דין גהנם בעלמא דאתי קדמך: איתבוננו בדין דא רשיעי דאשלין אלהא דילמא איתבר תוקפכון ולית משיזב: דדבח יצרא בישא היך קורבן תודתא יתחשב ליה ומוקיר לי ודי יעדי אורחא בישא אחמי ליה בפורקנא דיי:

לשבחא תושבחתא לדוד: כד אתאלותיה נתן נבייא כד שמיש עם בת שבע: חוס עלי יי היך טיבותך היך סגיעות רחמייך שבוק מרודי: סוגעא תחוורינני מן עוייתי ומן חובי תדכי יתי: ארום מרודי אנא קדמי גליין וחובי לקיבלי תדירא: קדמך בלחודך חבית ודביש קדמך עברית מן בגלל דזכי יתי במללותך תברור יתי כד תדין: הא בעוייא איתילידית ובחובא עברית מני אמי: הא קושטא רעיתא בכוליין ובטמור לבא חוכמתא תהודענני:

תצדק ד' ג' קמץ וא' פתח וסי' נמס' בישעי' סוף סימן מ"ג: בעון ד' מ"ל בליש' וסי' העבר נא את עון עבדיך בד"ה · וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עון · הן בעון חוללתי ובחטא · עוונותיו ילכדונו את הרשע:

אבן עזרא

תחטאני. דמה זה המקרא שקרא לכמות כנגע צרעת בגוף על כן תחטאני באזוב ומלת אלבין מהפעלים העומדים אלבינו סריגיה: תשמיעני. טעם ששון בעבור היות כפשו מתאבלת: תגלנה. כן לתקוף כח הגוף: הסתר ידרך משל והטעם שלא ירא חרון אף השם: לב. בעבור שהזכיר כי חולל בעון והטעם התאוה הנטועה הביאתהו לחטא יתפלל אל השם שיעזרהו על יצרו שלא יחטא פעם אחרת חטא כזה וזה לב טהור: ורוח נכון. הטעם כפול: אל. פחד שיפול מתמעלת אכמי רוח הקדש ומבאכו באחרית ימיו שאמר רוח יי דבר בי: השיבה. בעבור היותו קודם שיחטא שמח כי לא חטא מימיו על כן טעם השיבה ותמו תסמכני קשורה עם רוח נדיבה והטע שתסמכני רוח נדיבה להתנדב עד אלמדה: פושעים. כנגד כי פשעי אני אדע וחטאים כנגד וחטאתי: הצילני. בעבור הריגת אוריה וטעם תרנן לשוני צדקתך כי אינו רוצח וחייב מיתה כי הוא לא צוה להרוג אותו רק מחשבתו רעה היתה לשומו במקום הסכנה: ה'. תעזרני להגיד תהלתך: כי. לא שאלת בתורתך ובקשת להקריב עולה או חטאת בעבור עון כזה: זבחי. תשובה היא התשובה כזבחי אלהים והתשובה היא לב נשבר ונדכה: הטיבה. אמר אחד מחכמי ספרד כי אלה השנים פסוקי' הוסיפם אחד מהחסידי' שהיה בבבל שהיה מתנפל לפני השם ומתפלל המזמור הזה והצריכו לדבר זה בעבור שלא נודע כי ציון הוא המקו' הנבחר רק בעת זקנות דוד גם נכון הוא שאמר ברוח הקודש: אז. זבחי צדק. הם השלמים ועולה היא עולת תמיד ומוספים וכליל מנחת כהן: למנצח משכיל. נועם פיוט תחלתו משכיל והטעם להגיד כי אחרית רשע רעה: בבא. קיצר שכתוב בספר המעשה כי ידוע הוא: מה. אומר לנוכח דואג מה תתהלל ברעה אתה הגבור לעשות רע וטעם חסד אל כל היום רק יש להלל חסד אל שהוא כולל אותנו או טעמו הלא ידעת כי חסד יי' עמי כל היום והעד שאמר באחרונה בטחתי בחסד אלהים עולם ועד ויש אומרי' שהוא חסר כ"ף כחסד יי': הוות. אמר על הלשון תחשוב בעבור כי הלשון כמו מליץ ועל ידו תראה המחשבה וטעם הוות דברים ההווים כשיחשבותיך. ואל כי רמיה מן רמה בים ואל תגזרת מרמה כי השורש אחד: אהבת. יותר ואל תחת רק בלשון הזה לא מצאנו: שקר. מדבר שידע אחימלך כי בורח היה דוד על כן נהרג. אהבת הטעם אתה אהבת רע: אהבת. דברי בלע. שיבלעו ושחיתוך אתה לשון מרמה על כן אחריו: גם אל. בעבור היותו נעבד לפני השם על כן אמר יתצך השם ויסחך מאהלו: ושרשך מארץ חיים סלה. כאשר שרשת משפחת אחימלך: סלה באמת דרך תפלה או ברוח הקודש: ויראו צדיקים. ויוסיפו ליראה השם יהכה: והיה דואג למשל ויאמרו הנה הגבר שבטח על עשרו וטעם יעוז בהוותו כאשר אמר הוות תחשוב לשונך: ואני

אל בג פסוק' ריש' ומצעות אל אל וסימ' נמסר בשמואל ב' סימ' א': וחטאים ד' וסימ' ואנשי סדום רעים. ושבר פשעים וחטאים. וחטאים בעדת צדיקים. וחטאים אליך ישובו: חומות ג' מל' דמל' וסי' ישועה ישית. ערי מצור חומות דלתים. היטיבה ברצונך. וח' כתיב חמות חס' ו"ו קדמא וכל ירמיה דכוו ב"מג וסימ' נמסר

תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין׃ תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת דִּכִּיתָ׃ הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאָי וְכָל־עֲוֹנֹתַי מְחֵה׃ לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי׃ אַל־תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל־תִּקַּח מִמֶּנִּי׃ הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי׃ אֲלַמְּדָה פֹשְׁעִים דְּרָכֶיךָ וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ׃ הַצִּילֵנִי מִדָּמִים אֱלֹהִים אֱלֹהֵי תְּשׁוּעָתִי תְּרַנֵּן לְשׁוֹנִי צִדְקָתֶךָ׃ אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃ כִּי לֹא־תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתֵּנָה עוֹלָה לֹא תִרְצֶה׃ זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה׃ הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי־צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל־מִזְבַּחֲךָ פָרִים׃

נב

לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃ בְּבוֹא דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי וַיַּגֵּד לְשָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ בָּא דָוִד אֶל־בֵּית אֲחִימֶלֶךְ׃ מַה־תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל־הַיּוֹם׃ הַוּוֹת תַּחְשֹׁב לְשׁוֹנֶךָ כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ עֹשֵׂה רְמִיָּה׃ אָהַבְתָּ רָּע מִטּוֹב שֶׁקֶר מִדַּבֵּר צֶדֶק סֶלָה׃ אָהַבְתָּ כָל־דִּבְרֵי־בָלַע לְשׁוֹן מִרְמָה׃ גַּם־אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה׃ וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ׃ הִנֵּה הַגֶּבֶר לֹא יָשִׂים אֱלֹהִים מָעוּזּוֹ וַיִּבְטַח בְּרֹב עָשְׁרוֹ יָעֹז בְּהַוָּתוֹ׃

תדי עלי היך כהנא דמדי באזובא על מסאבא מוי אדיותא מן קטם תורתא ואדכי תסחינני ומן תלגא אתחור׃ תבשרינני חדוא ואודיצותא תבוען תושבחתא אוברייא דשיפייתא׃ סליק אפיך מן חובי וכל עויתי מחי׃ לבא בריר ברי לי אלהא ורוח מכוון ברחלתך חדית בגווי׃ לא תטלוק יתי מן קדמך ורוח נבואת קודשך לא תסלק מיני׃ אתוב לי אוריתך למידוץ בפורקנך ורוח נבואת תסמכינני׃ אאליף למרודיא אורחתך וחייבא קדמך יתובון׃ שזיב יתי מדין קטול יי אלהי פורקני תיבוע לישני צדקתך׃ יי סיפוותי פתח באוריתא ופומי יתני תושבחתך׃ ארום לא תצבי נכסת קודשא ואתן עלתא לא אתרעי׃ נכסת קודשא דאלהא נפשא מיתברא לב תביר ושפי אלהא לא תבסור׃ אוטיב ברעותך ית ציון תשכלל שורי ירושלם׃ בכן תצבי דיבחין דצדקתא עלתא וגמיר הבכן יסקון כהניא על מדבחך תורין׃

לשבחא על שכלא טבא על ידוי דדוד׃ כד אתי דואג אדומאה וחוי לשאול ואמר ליה אתא דוד לביתא אחימלך׃ מה תשתבח בלישנא בישא גיבר למישרי אדם זכאה חסדא דאלהא כל יומא׃ בהתרגושתא תחשב בליבבך לישנך היך אזמל חריף עביד מילי סלטינותא׃ רחימתא ביש מן טב שקרא מלמללא צדקתא לעלמין׃ רחימתא כל מילי סלעמית לישנא דנכילו׃ לחוד אלהא יתרעינך לעלמין יתברינך ויטלטלינך מלמיתב במשכנא ויתלשינך מן ארעא חייא לעלמין׃ ויחמו צדיקיא בפורענותא דרשיעי וידחלון מן קדם יי ואמטוליה יתחכון׃ ויימרון הא גברא דלא שוי מימרא דיי עושניה סבר בעותריה עשין בממוניה

ביחזקאל סימן כ"ו. נב' בבואה מ'ל וסימ' כי אם בבוא אותכם. בבוא כל ישראל לראות את פני יי'. בבוא אדוני בית רמון. בבוא איש בית יי'. בבוא אליו נתן הנביא. בבוא דואג האדומי. בבוא הזיפים. בבוא רשע בא גם בוז. ותרין ובבוא וסי' ובבוא הנשיא. עם הארץ: ועליו ז' וסי' מטה מנשה. ועליו חגור חרב מצומדת. ועליו כמכנה עיר. תשתחוו ועליו תקטירו. עדינא בן שיזא הראובני ראש לראובני ד"ה. ויראו צדיקים ועליו ישחקו. ועליו יציץ נזרו:

רשי

תחטאני באזוב. כמו שמטהר המצורע וטמא מת: תשמיעני. ששון ושמחה. סליחת החטא: עצמות דכית. כשכעסת עלי: לב טהור ברא לי אלהים. שלא אכשל עוד: ורוח קדשך אל תקח ממני. שלא יהא רוח הקודש מרוחק ממנו: השיבה לי ששון ישעך. רוח הקדש שנסתלקה מעלי: נדיבה. לשון נדיבות קצינות: אלמדה פושעים דרכיך. ממני ילמדו וישובו אם יראו שנסלח לי: הצילני מדמים. שלא אמות בחרב על עונשו של אוריה שהרגתי: יי שפתי תפתח. מחול לי ויהיה לי פתחון פה להגיד תהלתך: כי לא תחפוץ זבח. שאין זבח חטאת בא על המזיד: ואתנה. שאם תחפוץ אתננו לך: הטיבה. לבנות בית מקדשך בתוכ' בימי שלמה בני: מה תתהלל ברעה הגבור. למה תתהלל ותתפאר ברעה שאתה עושה אתה הגבור בתורה: חסד אל כל היום. להציל את הנרדף על ידך ד"א חסד אל כל היום אילו לא נתן לי אחימלך לחם מרומה אתה שאמו' ברעב יש חסד בהקב"ה על ישראל כל היום ואם לא נתן לי יתנו אחרים: מלוטש. מחודד: עושה רמיה. חותך הבשר עם השיער: יתצך. לשון נתיצה: יחתך. לשון שבירה: ויסחך. ויעקרך: ושרשך. ישרש אחריך לעקור כל השרשים ריש"ור"ה בלע"ז: ועליו ישחקו. וזהו השחוק שיאמרו עליו הנה זה הגבר אשר לא שם מבטחו בהקב"ה ראו מה עלתה בו: יעוז בהוותו. מתגבר היה ברשעו: ואני

ואני · מתול בבית השם בעבור היות דואג כעבר על כן אמר ויסחך ושרשך מהבנין הכבד והטעם להכרית השורש ומבניין הפעיל להפך : אודך · כי עשית · משפטו מדואג : ואקוה שמך · שתעשה לו כמעשהו שתנקמני ממנו : למנצח על מחלת · יש אומרים כי מחלת מגזרת חלול כמו במנכת כפשות מפעלי הכפל וזה איננו נכון כי במכסת שמוך · והנכון על נועם פיוט תחלתו מחלת משכיל כבר פירשתיו · ויאמר ר' משה אמר נבל בלבו בעבור שהשחיתו דרכו · והנכון בעיני שהדבר הפוך ובתחלה את לשון יחיד ואחר כן לשון רבים חוטא ומחטיא : השחיתו · דרכם · והתעיבו · בעול שעשו והבי"ת חסר כמו הכמבא בית יי' · והפסוקים פירשתים במזמור הראשון : לא היה פחד · כמוהו כמו זה העם לא היה עם כ כמוהו ומלת חונך מגזרת חנה והכ"ף לנוכח השם או המשיח ובעבור היות המלה מהפעלים העומדים על כן פירושה החונים עליך ומלת חונך בא על דרך כשמעתו עכך ותיו הבישות לנוכח דוד הבישות אותם כי אלהים מאסם : מי · פירשתיו : למנצח בנגינות · תחלת פיוט : אלהים בשמך · שאני קורא והטעם בעבור שמך : ובגבורתך · ולך הגבורה שתקח דיני מהזיפים : אלהים · תפלתי · בלב : לאמרי פי · בלשון כי עיקר תפלה כמו ויפלל לא פיללתי : כי זרים · שאינם מעמו ועריצים הם הזיפים : הנה · אמר ר' משה אין טעם אדני בשתי כפשי שהוא אחד מהסומכים רק טעמו הוא לבדו כנגד כל הסומכים ולפי דעתי שהתפלל שהשם יריכהו ת ממבקשי רעתו ויעזור לאסר יסמכוהו ולא ישליכוהו : ישיב הרע · שחשבו לעשו' לי השם ישיבנו להם וטעם באמתך כי הם עומדי' על דמים והולכי רכיל ומבקשי' להרגני חנם : בנדבה · כאשר תצמיתם כי זה אורה ואומר ומלת הצילני שבה לשמך הכתוב בפסוק הראשון : למנצח · האזינה אלהים תפילתי · הטעם שוה האזינה כדרך בן אדם באזן ואל תתעלם בעי' לראו' איך יתחנן לפני השם : הקשיבה · אריד · אצעק וכמוהו והיה כאשר תריד כהם על המון מצרים : והורידהו צעק אליו וירדתי על ההרים אף על פי שהוא שרש אחד ורבים ככה ויורה על פי' אריד שהוא כמו אזעק ומלת הקשיבה : מקול

נ"ג מחלת ד' וס' וילך עשו אל ישמעאל · ויקח לו רחבעם אשה את מחלת · למנצח על מחלת משכיל דאמר נבל · על מחלת לענות משכיל ז"ו פסוקי' א"ת בכל חד אין אין במצעות פסוק וסי' נמסר בישעיה סי' מ' ובירמיה סוף סימן ח' : ישעות ל' כתיב בן חס' ו"ו קדמא וחבירו קדמא הוא חס' דוחס' ונבנה עם הו"ו חס' בליש' : נ"ד

ואני כזית רענן בבית אלהים בטחתי בחסד אלהים עולם ועד : אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסידיך :

נג

למנצח על מחלת משכיל לדוד : אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו והתעיבו עול אין עשה טוב : אלהים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דרש את אלהים : כלו סג יחדו נאלחו אין עשה טוב אין גם אחד : הלא ידעו פעלי און אכלי עמי אכלו לחם אלהים לא קראו : שם פחדו פחד לא היה פחד כי אלהים פזר עצמות חנך הבישתה כי אלהים מאסם : מי יתן מציון ישעות ישראל בשוב אלהים שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל :

נד

למנצח בנגינות משכיל לדוד : בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו : אלהים בשמך הושיעני ובגבורתך תדינני : אלהים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי : כי זרים קמו עלי ועריצים בקשו נפשי לא שמו אלהים לנגדם סלה : הנה אלהים עזר לי אדני בסמכי נפשי : ישוב הרע לשררי באמתך הצמיתם : בנדבה אזבחה לך אודה שמך יהוה כי טוב : כי מכל צרה הצילני ובאיבי ראתה עיני :

נה

למנצח בנגינות משכיל לדוד : האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם מתחנתי : הקשיבה לי וענני אריד בשיחי ואהימה :

ואנא היך אילן זיתא עבוף בבית מקדש אלהא סברית בחסדא דאלהא לעלמי עלמין : אודה קדמך לעלם ארום עבדת פורענות דיני ואמתין שמך ארום טב קבל חסידייך :

לשבחא על פורענות דרשיעיא די מפסין שמא דקיריס שכלא טבא על יד דוד : אמר נבל בליביה לית אלהא פרע מיניה מטול היכנ חבילו רשיעיא אורחתהון רחיקו מן טבא דאישתכח בהון עילא לית דעביד טב : ברם אלהא משמיא אודיק על בני אנשא למחמי האית די ישכיל באוריתא תבע אולפן מן קדם יי : כולהון זרו כחדא איטנפו לית דעבר טב לית אפילו חד : הלא ידעון כל עברי שקרא דמן קדמוי מתיהיב מזונא ומה דין אכלי עמי סעדון לחמא שמא דיי לא בריכו : תמן דלחו דלותא מן פסיליהון דלית בהון צרוך למדלת ארום אלהא מבדר תקוף משירית חייביא בהיתתא ארום מיסר דיי רחיקינו : מן הוא די יהיב מן ציון פורקניא דישראל אילהין ייכד יחזור מימרא דיי גלות דעמיה ירנן דבית יעקב יחדי דבית ישראל :

לשבחא על תושבחתא שכלא טבא על יד דוד : כד אתו אנשי זיף ואמרו לשאול הלא דוד מטמ גבן : אלהא בשמך פרוק יתי ובכח גבורתך דון יתי : יי יקבל צלותי אצית למימר פומי : ארום זידונין קמו עלי ועלימין תבעו נפשי לא שוו אלהא לקבלהון לעלמין : הא יי סעיד לי יי בסמכי נפשי : יתוב בישא למעיקי בהמנותך אמאיך יתהון : בניכסתא ארבת קדמך אודי שמך יי ארום טב : ארום מכל עקא פצי יתי ובעלי דבבי חמת עיני נקמתא :

לשבחא על מילי תושבחתא שיכלא טבא על יד דוד : אצית אלהא לצלותי ולא תתכסי מן צלותי : אצית למימרי וקביל מיני אתרעם במילי וארגוש :

רשי

ואני · הנרדף עתה בידך אהיה כזית רענן בבגי ובני בני בבית הבה"ב : כי עשית · כשתעשה לי זאת ובלפי הקב"ה אמר מקרא זה · על מחלת · שם כלי שיר ד"א על מחלתן של ישראל כשיחרב הבית וכבר אמר מזמור אחר דוגמת זה : אמר נבל בלבו אין אלהים וגו' · האחד על חורבן בית ראשון וזה על טיטוס בבית שני אמר נבל בלבו כשגידר את הפרוכת וחרבו מטפטף דם אמר הרג את עצמו · כלו סג · לשון סיגים : אין גם אחד · מכל חייליו שימחה בידו : הלא · יש לידע לאוכלי עמי כמאכל לחם ויי' לא קראו שסופם שיפחדו שם פחד באחרית הימים · לא היה פחד · זה כפחד הראשון שאירע לבלשצר כי בגאולה זו פזר הקב"ה עצמות חונך החונים עלייך ירושלם כענין שנאמר המק בשרו וגו' וכן פתרו מנחם ודונש פתר אותו כמו חנוך לנער על פי דרכו וק' של חונך היא יסוד במלה ככ"ף של חנוך : הבישות · אתה יי' את כל אויבי כי מאסתם : ובגבורתך תדינני · תנקום נקמתי כמו כי ידין יי' עמו : לשוררי · לעוייני לשון אשורנו ולא קרוב : באמתך · מתוך שאתה אמיתי ואמרת ליפרע מהולכי רכיל ורודפי הרג לכך הצמיתם : אריד בשיחי · אתאונן בצערי כמו זכור עניי ומרודי : וירדתי על ההרים ומנחם פתר אריד לשון ממשלה כמו וירדו ברגת הים ושיחי לשון שיח למי שיח : עקת

בבוא ח' מל' וסי' נמסר לעיל סימן נ"ב : מסתתר ד' וסי' ויבאו הזיפים ויגידו · ויעלו הזיפים · אתה אל מסתתר · בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא : ישוב חד כן ג' דכתי' ישוב וקרינן ישיב וסי' ישוב הרע לשוררי · התאמין בו כי ישוב זרעך · וגמול ידי אדם ישוב לו : הצלני ג' ב' קמצין וא' פתח וסי' הצלני מיד הארי ומיד הדוב · כי מכל צרה הצלני · מכל מגורותי הצילני · קדמא פתח וסי' דוב ואריה פתחו פומיהו : נ"ה האזינה א' וסי' נמסר במסרה רבתא בערך אזן : תתעלם ב' חד פתח וחד קמץ וסי' ומבשרך אל תתעלם · האזינה אלהים תפלתי · בתרא פתח :

מקול עלי: עקת. כתרגומו צרה הבאה אלי מהרשע ... תכאשר תפיק: ימיטו. מגזרת ומטה ידו עמך והוא מהבנין ... לבי. רמז לפחד הנפש מקול האויב כאשר יפחד כל ... ירא ורעד. היראה בלב והרעד בגוף: ואומר. ...

ובאף ב' וסימ' ונלחמתי אני אתכם. כי ימיטו עלי און: בקרבי י"א וסי' נבסר ביהושע סימן ט': פלצות ד' וסימ' העה לבבי פלצות בעתתני. וכסהה אתכם פלצות. יראה ורעד יבא בי. אם זכרתי ונבהלתי: וריב ד' ג' מ"ל וא' הס' וסימ' שריך סוררים. וריב לי"י עם יהודה. כי ראיתי חמס וריב בעיר. ורב לא ידעתי אחקרהו.

מקול אויב מפני עקת רשע כי ימיטו עלי און ובאף ישטמוני: לבי יחיל בקרבי ואימות מות נפלו עלי: יראה ורעד יבא בי ותכסני פלצות: ואמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה: הנה ארחיק נדד אלין במדבר סלה: אחישה מפלט לי מרוח סעה מסער: בלע אדני פלג לשונם כי ראיתי חמס וריב בעיר: יומם ולילה יסובבה על חומתיה ואון ועמל בקרבה: הוות בקרבה ולא ימיש מרחבה תך ומרמה: כי לא אויב יחרפני ואשא לא משנאי עלי הגדיל ואסתר ממנו: ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעי: אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש: ישימות עלימו ירדו שאול חיים כי רעות במגורם בקרבם: אני אל אלהים אקרא ויהוה יושיעני: ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי: פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי: ישמע אל ויענם וישב קדם סלה אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים: שלח ידיו בשלמיו חלל בריתו: חלקו מחמאת פיו וקרב לבו רכו דבריו משמן והמה פתחות:

מקל בעיל דבבא מן קדם עקת רשיעא ארום יגרון עלי שקרא וברוגזא ינטרן לדבבו: לבי ירתית בגווי ודחלתא דמותא נפלו עלי: דחלתא ורתיתא אתיין לי וחפי יתי תברא: ואמרית מן יתן לי כנפא היך יונתא אטוס ואשרי: הא ארחיק אתר למנדד אבית במדברא לעלמין: ארחיש שזבותא לי מן זעפא נטלא מעלעולא: סלעם יי עצתהון פלג לישנהון ארום חמית חטוף ומצו בקרתא: יימם וליליי יחזרונה עלולי שורה ולאורת ושקר במצעה: איתרגושיא במיצעה ולא עדי מן פלטוותה שקר ונכילו: ארום לא בעיל דבבא יקל יתי ואסובר לא כסנאי עלוי אתרברב ואטמר מן קדמוי: ואנת אחיתופל גברא דדמי לי רב דאליפת לי ומהודע חוכמתא לי: די כחדא נחריץ רזא בבית מקדשא דאלהא נהלך ברהוביא: יתחייבונון דין קטול ויגזור עליהון בישן לדואג ואחיתופל יחתון לשיול כד היננון חיין ארום בישן במדוריהון בגופיהון: אנא קדם אלהא אצלי ומימרא דיי יפרוק יתי: ברמשא ובצפרא ובטיהרא אצלי וארגיש ושמע קלי: פרק בשלם נפשי דלא למקרב ביש לי ארום בסגיען עקן הוה סימריה בסעדי: ישמע אל ויקבל מנהון ויתיב שמיא מלקדמין לעלמין ורשיעי דלא מלקדמין דלא משתנין אורחתהון בישיא ולא דחלו מן קדם אלהא: אושיט ידוי באנשיה שלמיה אפיס קיימיה: שעיען יתיר מן שמן דגובנין מילי פומיה והוי זיני קרבא לביה רכיכן מילוי יתיר מן משח ואינון מורניין דקטול:

השלך. אמר לנפשו או לצדיק השלך על השם משאך והוא יכלכלך. ישכלך כמו השמים לא יכלכלוך ומי מכלכל את יום בואו ויש אומרים מלת יהבך כמו כתבך והטעם שהנבא שנתן השם עליך ורבי משה אמר כתבך טעמו שנתן לך לחם עד עתה והוא יכלכלך לעתיד כמו ויכלכל יוסף ואין זה מטעם המזמור: ואתה. הם תורידם שבת לאשר רבו דבריהם: לא יחצו ימיהם. שלא תמלא מספר ימיהם: ואני אבטח בך. שתמלא מספר ימי כי אני עבדך כאשר הבטחתני בתורתך או ואני אבטח בך שתורידם בחצי ימיהם לשחת. למנצח על יונת אלם. על נעם פיוט תחלתו יונת אלם רחוקים ומכתם דבר נכבד מכתם פז: חנני. שאפני. כדרך משל הוא אבימלך או עבדיו:

ואתה אלהים ה׳ וסימ׳ היום יודע כי אתה דאליהו. אתה אלהים תורידם לבאר. הלא אתה אלהים זנחתנו קדמא דפסוק. שמעת לנדרי. גדול אתה וגדול שמך: נו׳ אלם ב׳ וסימ׳ למנצח על יונת אלם רחוקים. אלם צדק תדברון: רחוקים כלהון חס׳ כמ׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ט׳: חנני אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר לעיל

השלך על יהוה יהבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק: ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

נו

למנצח על יונת אלם רחקים לדוד מכתם באחז אותו פלשתים בגת: חנני אלהים כי שאפני אנוש כל היום לחם ילחצני: שאפו שוררי כל היום כי רבים לחמים לי מרום: יום אירא אני אליך אבטח: באלהים אהלל דברו באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה בשר לי: כל היום דברי יעצבו עלי כל מחשבתם לרע: יגורו יצפינו המה עקבי ישמרו כאשר קוו נפשי: על און פלט למו באף עמים הורד אלהים: נדי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך: אז ישובו אויבי אחור ביום אקרא זה ידעתי כי אלהים לי: באלהים אהלל דבר ביהוה אהלל דבר: באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה אדם לי: עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך: כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני אלהים באור החיים:

נז

למנצח אל תשחת לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה: חנני אלהים חנני כי בך חסיה נפשי ובצל כנפיך אחסה עד יעבר הוות:

טלוק על יי סיברך והוא יזן יתך לא יתן לעלמא חוסרנא לצדיקיא: ואנת אלהא במימרך תחית יתהון לגהנם עמיקא גברי מרי קטול ונכילו לא יחמון פלגות יומיהון ואנא אתרחיץ במימרך: לשבחא על כנישתא דישראל דמתילא ליונה שתוקא בעידן די מתרחקין מן קירויהון וחזרין ומשבחין למרי עלמא היך דוד מכיך ושלים כד אחדו יתיה פלשתאי בגת: חוס עלי יי אלהא ארום שפייני תחותוי ישבי גבר חייב כל יומא מגיחא ידחקינני: שפיין גרמי מעיקי כל יומא ארום סגיעין מעיקין מגיחין לי אלהא עילאה די כורסיה במרומא: יומא דאדחל אנא עלך אתרחיץ: במידת דינא דאלהא אשבח במימריה באלהא אתרחיץ לא אדחל מה יעבד בסרא לי: כל יומא מטולתי טרחן עלי כל מחשבתהון לביש: יכנשון ויטשון כמנ׳ תינון אסתורי יטמרון היכמה דמתינו עברו לנפשי: על שקרא די בידיהון רוקן יתהון ברגיז עמיא תמסכן אלהא: יומי טלטולי מניתה אנת שוי דמעתי בזיקייך יי הלא בחושבנך: הבכן יתובון בעלי דבבי מחזרי קדל יומא דאצלי דין ידעית ארום אלהא בסעדי: במידת דינא דאלהא אשבח במימריה במידת רחמין דיי אשבח במימריה: במימרא דאלהא סברית לא אדחל מה יעבד בר נשא לי: עלי קבילית אלהא נדרייך אשלם קורבני תודן קדמך: ארום פציתא נפשי מקטול הלא רגלי מן נקופא למהלכא קדם יי בניהור חייא: לשבחא על עקתא בזמן די אמר דוד לא תתביל אתאמר על יד דדוד מכיך ושלים במערקיה מן קדם שאול באוספלירא: חוס עלי אלהא חוס עלי ארום במימרך איתרחצת נפשי ובטלל שכינתך אהי רחיץ עד די יעיבר אתרגושא:

רשי

יהבך. משאך רוח הקדש מסיבה לו כן: יכלכלך. ישבול משאך כמו השמים ושמי השמי׳ לא יכלכלוך לשון כלכול מתורג׳ מסובר כתרגום יונתן בר עוזיא׳: מוט: מעידת רגל: יונת אלם רחוקים. על עצמו אמר שהיה רחוק מארץ ישר׳ אצל אכים והיו אחיו של גלית מבקשין רשות מ׳ מאכים להורגו שנאמר הלא זה דוד מלך הארץ והו׳ היה ביניהם כיונה אלמת. שאפני. מצפים לבלעני בלע״ז כמו שאפה רוח: לוחם. לשון מלחמה: מרום. הב״ה שהוא יושב מרום: באלהים אהלל דברו. אף בשעה שהו׳ בא עמי במדת הדין אהלל דברו ואבטח בו: כל היום דברי יעצבו: מעציבין אותי רודפי עד שכל דברי פיו עצב וצעק׳: יגורו יצפונו. המה אורבי׳ ולנים במקו׳ שהם מקוים שאני אלך שם ושומרים את עקיבי טר״ם בלע״ז לרגלני ולהוליך רודפי שם כל זה היה מקבל על רשעי ישראל ה׳ ההורגים לו ומאימת׳ כרת אבל אכים יגורו ילינו יצפונו יארובו: כאשר קוו לנפשי. כשהם יודעים ומקוים לי דרך זו ילך: על און פלט למו. למגוה הבלה ונוסר על דבר און ורשע פלט כמו לפלט מצפים סבר מאת שאול כל כך: באף עמים הורד. באפך הורד אותם זו שאני בתוכם מחכמתם ו׳ ומחשבותם שאומרים להרגני. נודי ספרת. אתה ידעת מנין המקומו׳ שנדדתי לברוח. שים דמעתי בנאד שלך ותהא שמורה לפניך: הלא בספרתך. במניינך תמנהו למנותה עם שאר צרותי ומנחם חברו לשון ספר ממש: באלהי׳ אהלל. ביי׳ אהלל. על מדת הדין ועל מדת הרחמים אהלל: באור החיים. לטוב לארץ ישר׳: למנצח אל תשחת: בך כיוה דוד המזמור הזה בשביל שהיה קרוב לתות ויסד מזמו׳ זה לאמר אל תשחת אותי יי׳: חנני. חנני. שלא אהרוג ושלא אהרג: עד יעבור הוות. עד תעבור הרעה: חרף

סלפו. הטעם כמו תלעיג למה סלפו כ׳ כוררי כל היום ויש לי מלאכים רבים במרום כלחמי׳ בעבורי כי מלת מלחמה ואחריה לאמר היא לעזר. כי הטעם בעבורו הו׳ כמו הכלח׳ לכם רק עם מלת עם לגבאי: יום. אליך. כמו עליך כמו א׳ הנער הזה התפללתי: באלהים. טעם דברו שהתנבא עליו שמואל שימלוך על ישר׳ על כן באלהים בטחתי שימלא דברו: כל. יעצבו. מגזרת עצבון והטע׳ יעציבוני בעבור דבר שאני בוטח בשם: יגורו. מגזרת גדוד שיהיו רבים ולא אוכל להמלט על כן ישמרו רגלי שלא אברח: על. בעבור האון שים בלבם או בעבור האון שהם מלאים ממנו ש׳ שימצי פליט להם ו׳ והורידם כי אף אם הם רבים על כן הזכיר עמים: נדי. כמו כדורי וישב בארץ נד: ספרת. הטעם אתה תדע כמה פעמים אני נודד ממקומי והיה דרך צחות נודי עם בנאדך והטעם כי ט׳ טפותיו שהם דמעותיו ספורו׳ הם לשם וזה הטעם הלא בספרתך וכאילו הם מחוברות בנאד דרך משל שלא חסרה טפה מהם: אז. הטע׳ כאשר ירא׳ אויבי שאני קורא ב׳ בשמך יפחדו וטעם זה ידעתי בזה ידעתי: באלהים. אז אומר בעזרת השם להלל ה׳ הדבר שדבר לי שמוא׳ פעם אחרי פעם: באלהים. אז אהיה בוטח בשם לעולם: עלי. יש אומרים כי הנדר באלהים בטחתי ויתכן שנדר עולות ושוא הנכון כי ככה אני חייב לשלם נדרי על הטובה שגמלתני: למנצח אל תשחת: בברחו מפני שאול. על נוע׳ פיוט תחלתו א׳ תשחת וחברו במערה אף על פי שאני במערה אין לי מחסה זולתך: הוות. יש אומרים כמו מקרה יען הוא להם למלך: אקרא

נראה שהיה גורס בנו:

בספרא ס׳ נא׳: באלהים ו׳ר׳פ וסימ׳ באלהים אהלל דברו. באלהים אהלל דבר. באלהים בטחתי לא אירא. באלהי׳ הללנו כל היום. באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו. וחבירו: הורד ג׳ וסי׳ הורד עדיך מעליך. הורד אותם אל הגוים דגדעון. באף עמים הורד אלהים: לפני אלהים ד׳ וסי׳ ישב עולם לפני אלהים. כי הצלת נפשי כבות דתהלות. וצדיקים ישמחו יעלצו. ויחר אף יי׳ בעזא דר״ה: נ׳ בברחו ג׳ וסי׳ מפני אחיו. מפני אבשלום. מפני שאול במערה:

אבן עזרא

אקרא· טעם עליון בעבור היותו בתחתית: ימלט· בעבור עליון: נפשי בתוך לבאים אשכבה· בעבור שרית שאול וטעם לוהטים כאילו כתוב בתוך לוהט' וטעם שיניהם האומרי' רע על שאול בעבורו: רומה· הראה שאתה רם על השמי' להושיעני ויראה כל הארץ כבודך שישיחו השומעים תשועתך: רשת· כפף· פועל עומד על לשון זכר כמו כל נפש שבע' או יחי יוצא והטעם כל אחד כפף נפשי: שיחה· כמו שוחה קרואי כמו ק' קרואי וככה שישיחו שנפלו בתוכ' באמת: נכון· כפול בכל עת או נכון לשורר ולזה לשם שהצילני וככה אומר לנפשי: עורה כבודי· גם אומר לנבל עורה כאשר אעיר לשחר ו והפועל עומד כמו ה העירה והקיצה: אודך בעמים· ברבים מישראל כמו אחריך בימין בעממיך: בלאומים· שאינן מישראל: כי· יתכן היות פי' חרף שואפי בעבור שחרפני ישלח השם חסדו וזה הו' כי גדול עד שמי' ובעבור כיום לגבהות השמים חקר ואי' חקר לחסדך על כן אחריו רומה על השמים: למנצח· האמנם אלם· יש כי אלם קהל כמו מ מאלמים אלומי' ור' משה אמ' בעבור שאלמתם מדב' הצדק הזה הוא הדבור באמת: אף· עולות· כמו ועולתה קפצה פיה בלבבכם העול שתעשו וזה ה המזמור כאמר על ה השופטים: חמס ידיכם· דם השוחד וטעם תפלסון תשקלו אותו עד שלא ירגיש אדם בחמס שתעשו והטעם תעשו חמס כ כאילו הוא משפט: זורו· פועל עבר על משקל כי אורו עיני ו והטעם כי מעת הולדם הם זרים בתולדתם מאשר הילודים ותעו כפול בטעם: חמת· סמוך ולא נכתב למי כסמך כדרך ומכורת ולא מין וטעם חמת שם ממית וטעם אוטם אזנו הוא שיספ' אחרי כן אשר לא ישמע ולא לקול חובר חברי': אלהים· בעבור שהם טורפים בפיהם ידמה אותם לכפירים כי ה הלשון בינות השיני': ימאסו· האלף תחת אות הכפל כדרך אשר בזאו נהרים ארצו: יתהלכו למו· עד אשר לא ימצאו וטעם ידרוך חציו תחסר מלת הדורך כמו ויאמר ליוסף כאילו הוא כתוב ידרוך הדורך חציו אליהם והזכיר חציו מקום קשתו כי דריכת הקשת היא בעבור לירות החצים: יתמוללו· כמו ימולל ויבש: כמו

תהלים

לאל ג' קמצין וסימ' קום עלה בית אל· ונקומה ונעלה בית אל· אליאסף בן לאל· לאל גמר עלי· הבפניו תשאון· ויאמרו לאל סור ממנו· האומרים לאל סור בתרא· גם הוא עון פלילי· לכן אנשי לבב· ורב אמרין לאל· הן אני כפיך לאל: שחר ח' וקמצ' וסים נמסר בישעיה סוף סימן ח': גדול ג' וחס' בליש' וסי'

אקרא לאלהים עליון לאל גמר עלי: ישלח משמים ויושיעני חרף שאפי סלה ישלח אלהים חסדו ואמתו: נפשי בתוך לבאם אשכבה להטים בני־אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה: רומה על־השמים אלהים על כל־הארץ כבודך: רשת הכינו לפעמי כפף נפשי כרו לפני שיחה נפלו בתוכה סלה: נכון לבי אלהים נכון לבי אשירה ואזמרה: עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר: אודך בעמים אדני אזמרך בלאמים: כי־גדל עד־שמים חסדך ועד־שחקים אמתך: רומה על־שמים אלהים על כל־הארץ כבודך:

נח למנצח אל־תשחת לדוד מכתם: האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם: אף־בלב עולת תפעלון בארץ חמס ידיכם תפלסון: זרו רשעים מרחם תעו מבטן דברי כזב: חמת־למו כדמות חמת־נחש כמו־פתן חרש יאטם אזנו: אשר לא־ישמע לקול מלחשים חובר חברים מחכם: אלהים הרס־שנימו בפימו מלתעות כפירים נתץ יהוה: ימאסו כמו־מים יתהלכו־למו ידרך חצו כמו יתמללו:

ל' תקין · ל' וחס' · ל' ב' ב' מלא · מרכי · ל' · ל' ת' · ל' · ל' · ל' ת' · ב' חס' · ל' · ב' · ל' · ב' כתיב כן · ל' ב' · ל' · ל' · וכלים · ל' כס לף · ל' · ל' · תפין ת'

אצלי קדם אלהא עילאה תקיפא די פקיד לעכביתא די גמר אוספלידא ארום פציתא נפשי ממותא דמייתין ביה חייביא הלא רגלי מלתקלא בחובא כטול דאטייל קדם יי בגינתא דעדן למחמי בנהור צדיקיא עיזלת אסטולתי: ישדר מלאכיה משמי מרומא ויפרקינני הכד שייפי לעלמין ישדר אלהא טוביה וקושטיה: נפשי חיירא ביד במצע שלהובין אדמוך ביני גומרין די מלהטין ביני נשא דבביהון היך מורניתא וגררין ולישנהון היך סייפא חריפא: אתרורם על מלאכי שמיא אלהא על כל יתבי ארעא איקרך: מצדתא אתקינו לאיכמוורי כייף נפשי כרו קדמי שייתא נפלו במיצעה לעלמין: מכוון לבי לאורייתך יי מכוון לבי לדחלתך אשבח ואזמר: איתער יקרי איתער לשבחא על פום ניבלא וכינורא איתער לצלותא דקריץ: אודי קדמך בעמיא יי אשבחינך באומיא: ארום רב עד צית שמיא טובך ועד טהקים קושטך: אתרורם יי על מלאכי שמיא אלהא על כל יתבי ארעא איקרך: לשבחא על עקתא בזמן די אמר דוד לא תחביל על יד דוד מכיך ושלים: הברם בקושטא שתיקין צדיקי בעידן מצו חמי לכון דצדקתא ם מתמללין תריצותא תדנון בני נשא: ברם רשיעי סח דין בליבה עילאה תעבדון בארעא חטוף איריכון יתקנון: איתעבירו נוכראין רשיעיא מן מען תען מן כריסא ממללי כדבותא: אירסא להון בגוון אירסא דחויא היך תורמנא חירשא דמטמטם ארניה: די לא יקבל מילי חרשיא אסירי נחשיא ומן רטוני רטן הוא חכים: אלהא תרע כביהון בפומהון וניבי בני אריון תתרע יי: יתמסון בחוביהון היך מיא יזלון להון ונגיד גירריוי אמטולהון ויהון מתגוררין:

לא תכירו פנים· ובמורא גדל ובאתות ובמופתים· כי גדל עד שמים חסדך: נח' האמנם ד' וחס' וסימ' לא אוכל כבדך· ישב אלהים את דמלכים דתפלת שלמה· וחברו דדה· האמנם אלם צדק· וא' האף אמנם: שמיעה לקול יז וסי' ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך· וישמע אברם לקול שרי· ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל· ישמעו לקול האת הראשון והאמינו· ולא ישמעו לקולך ולקחת ממימי· ויאמ' אם שמע תשמע לקול יי' אלהיך והישר· וישמע משה לקול חתנו· ולא שמעו לקולי דויחר אף יי' דריש שפטים· שמעתי ותרגז בטני: ולא ישמעו לקול אביהם דבני עלי· הושבת בגנים· ועתה שמע לקול דברי יי' דשמואל· וישמע לקולם דויפרצו בו עבדיו דשאול· וישמע לקולם ויעש כן דבן הדד· ולקולי אתם שמעים דיהוא· ושמע לקול ירבי דירמיה· אשר לא ישמע לקול מלחשים· ולא שמע עמי לקולי· ועיין במסרה רבה בערך קול:

רשי

חרף שואפי· ויושיעני מחרפת שואפי האומר לבעלי שאפי בלוטעותי בלע"ז: נפשי בתוך לבאים· אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה ואינם מוחים בשאול: אשכבה לוהטים· אשכבה בלוהטים אשכבה ... בלע"ז בין הזיפים שלוהטים אחר לשון הרע· רומה על השמים· הסתלק מן התחתונים שאינם כדי שתשרה שכינתך ביניהם ועל הארץ ת' התכבד בזו: כפף נפשי· האויב: נפלו בתוכה· סופן ליפול בתוכה כפף קליינא בלע"ז לשון וזוקף לכל הכפופים: נכון לבי אלהים נכון לבי· כרמן עמך במדת הדין וכאמן עמך במדת הרחמים: עורה כבודי· ולא אישן עד ש' לש שעות בכבודי כשאר מלכי': עורה הנבל וכנור· העירה אותי אתה הנבל וכנור התלוי על מטתי פתוח לצד הצפו' וכיון שמגיע חצות לילה רוח צ צפונית מנשבת בו ודוד עומד ו ועוסק בתורה: אעירה שחר· אני מעורר את השחר ואין ה השחר מעוררני: מכתם· שם נעימות שיר: האמנם· לשון אמונה הוא· האמנם אלם צדק תדברון וגו' מזמור זה אמר על שבא אל המעגל אשר שאול שוכב שם ולקח את החנית ואת הצפחת והלך לו וקרא הלא ת תענה הנער כלומר הלא יש לך עתה להוכיח לשאול ולהראותו שעל חנם הוא רודפני שאלו ר רציתי הרגתיו וכך אמר בשירו האמנ' כשם מפיכ' הצדק שהיה לכם לדבר והמישרים שיש לכם לשפוט הצדק אשר תדברון: אף בלב עולות תפעלון· ולא עוד אלא שבלבבכם אתם חורשים רעה לפעול עול עול' כמו עוולות כאשר יאמר משור שוורים ומעיר עיירים ומלשים עיירי' להם שהם לשון עיר וקריה: בארץ חמס ידיכם תפלסון· בתוך הארץ אתם מכריעים חמס ידיכם עד שהוא שוקל משקל רב תפלסון קונטרפיישן בלע"ז: זורו רשעים מרחם: מתע' אתם הם נעשים זרים להקב"ה כדרך שעשה עשו ויתרוצצו הבנים בקרבה זורו כזורו כמו שומו שמים ויתררוהו ורבו רומו מעט כולן לשון נפעלו: חמת למו· ארס יש להם ארס להרוג את הבריות כדמות ארס הנחש: כמו פתן חרש יאטם אזנו· אשר אוטם אזנו הנחש כשהוא מזיק נעשה חרש באזנו אחת ואוטם אזן השנית בעפר שלא ישמע את הלחש שהחבר משביעו שלא יזיק: אשר לא ישמע וגו'· מחובר למקרא שלפניו אוטם אזנו בשביל שלא ישמע לקול מלחשים: חובר חברי'· שיודע ללחוש את הנחשי': מלתעות· שינים הפנימיו' שקורין מייסלים בלע"ז: ימאסו: לעבת שיהו כמאסים בעיניהם מדאבה וכמו במים יתהלכו דוגמת כל ברכים תלכנה מים תרמעוי: ידרוך חציו· הקב"ה לנגרם כדי שיתמוללו יתמולל שיאכטפר"ווייאין בלע"ז: שבגול

רשי

שבלול. יש פותרין ליטאה בלע״ז ויש פותרין כמו שבולת מים וכפל הלמ״ד כמו מן ימלל קצירו ימולל: תמס. כמס והולך תמם שם דבר הוא המ״ם יסוד עיקר הוא והתי״ו בו יסוד כופל כמו תי״ו של תבל עשו: נפל אשת. טלפ״א בלע״ז שאין להם עינים והיא תשמת דמתרגמינן אסותא כך פירשוהו רבותינו ויש פותרין נפל של

אבן עזרא

כמו שבלול. מדברי הקדמוני׳ ז״ל ברא שבלול והוא כדמות רג במי׳ שימס בהליכתו ויש אומרים כי למ״ד שבלול כפול והוא כמו שבולת מים גם הוא נכון ועתה אומר דקדוק אשת דע כי הה״א שיגן לשון נקבה עטרה תפא״ר וכאשר יחליפו הה״א בתי״ו תשוב המלה מלעיל בין שתהיה המלה סמוכ׳ כמו תפארתישרא׳ או איננה סמוכ׳ וככה

נ״ט וישמרו ב׳ דגש׳ וסימ׳ בשלח שאול וישמרו הבית. משמרת אלהים: הקיצה ג׳ וסימ׳ הוי אומר לעץ הקיצה. הקיצה אל תזנח לנצח. הקיצה לפקד כל הגוים. וא׳ הקיצה למשפטי: אשמורה חד מן ג׳ זוגין קדמא ט״ן ותניינא ז״ן וסימ׳ נמסר במלכים תלק ב׳ סימן י״א וחלופי׳ ג׳ זוגין קדמא ז״ן ותניינא ט״ן וסימ׳ נמסר

כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו שמש: בטרם יבינו סירתיכם אטד כמו חי כמו חרון ישערנו: ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע: ויאמר אדם אך פרי לצדיק אך יש אלהים שפטים בארץ:

נט

למנצח אל תשחת לדוד מכתם בשלח שאול וישמרו את הבית להמיתו: הצילני מאיבי אלהי ממתקוממי תשגבני: הצילני מפעלי און ומאנשי דמים הושיעני: כי הנה ארבו לנפשי יגורו עלי עזים לא פשעי ולא חטאתי יהוה: בלי עון ירצון ויכוננו עורה לקראתי וראה: ואתה יהוה אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקד כל הגוים אל תחן כל בגדי און סלה: ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר: הנה יביעון בפיהם חרבות בשפתותיהם כי מי שמע: ואתה יהוה תשחק למו תלעג לכל גוים: עזו אליך אשמרה כי אלהים משגבי: אלהי חסדו יקדמני אלהים יראני בשררי: אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו מגננו אדני: חטאת פימו דבר שפתימו וילכדו בגאונם ומאלה ומכחש יספרו: כלה בחמה כלה ואינמו וידעו כי אלהים משל ביעקב לאפסי הארץ סלה: וישבו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר: המה ינועון לאכל אם לא ישבעו וילינו:

היך זחיל תיבללא די מאיס אורחיה היך נפולא ואשותא די סמיין ולא חמון שמשא: עד לא יתעבדן רשיעיא רכיכי אקושין היך אטדא עד דהינון רטיבין עד דהינון כבוסר בעלעולא ישיצינון: יחדי צדיקא ארום חמא פורענות מנהון אסתוורין ישזוג באדם רשיעא: ויימרון בני נשא ברם אית אגר טב לצדיקיא ברם אית אלהא דדינוי סתיחן בארעא:

לשבחא על עקתא בזמן די אמר דוד לא תחבל על יד דוד מכיך ושלים כד שדר שאול ונטרו ית ביתא למקטליה: פצי יתי מבעלי דבביא אלהי מן קיימין עלי תשזבינני: פצי יתי מעבדי שקר ומן גוברין קטולין פרוק יתי: ארום הא כמנו לנפשי מתכנשין עלי עשינין לא על סורחני ולא על חובי יי: עד לא עווין רהטין ומסדרין קרבא אתגבר לקדמותי וחמי: ואנת יי אלהי צבאות אלהא דישראל איתער למסער על כל עממיא לא תחוס כל שליטי שקר לעלמין: יתובון לרמשא איתרגשין היך כלבא ויחזרון קרתא: הא יבועון בפומהון מיליא דשנינן היך סייפא בספוותיהון אמרין נתגבר ארום מן הוא די שמע ויתפרע: ואנת יי תגחיך להון תתלעב לכל עממיא: עושני לך אנטור ארום אלהא שיזבותי: אלהא טובי יקדמינני אלהא יחמינני נקמת במעיקי: לא תקטלינון מן יד דילמא יתנשון עמי טלטל יתהון מן בתיהון בתוקפך ותמסכן יתהון מן ממוניהון תריסנא יי: מטול חובת פומהון וממלל סיפוותהון יתאחדן בגיותנותהון ארום מן מומתא ומן שקרא ישתעיין: שיצי יתהון בכלו שיצי יתהון עד די ליתינון וינדעון ארום אלהא שליט ביעקב לסייפי ארעא לעלמין: ויתובון לרמשא איתרגשין היך כלבא ויחזרון קרתא: הינון יטלטלון למיבז ביזתא למיכל ולא יניחון עד די יסבעון ויבתון:

בסדר וישמע יתרו: חטאת ז׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסוף תצוה ובשמואל א׳ סימ׳ ב׳: וידעו י״א רפין בקריא וסימ׳ היום הזה יסגרך׳ כל הקהל הזה. ענני יי׳ ענני. ועתה יי׳ אלהינו הושיענו דמלכים. וחברו דישעיה׳ אים איפוא חכמיך. למען יראו וידעו דישעיה. כי יהיו לו לעבדים דד״ה: וידעו כי אתה שמך בלא בחוכה. וידעו כי ידך זאת:

רשי

אשה כמו אשת הזמה ויש תי״ו בלא דבקות כמו עטרת תפארת תתגנך כמו כפל של אשה שלא חזו הכפלים שמש ולשון ראשון הוי כפל ואשת כמו ואני ככבש אלוף שהוא כמו כבש ואלוף ופי׳ מנחם ככבש ואלוף הוא שור אף כאן נפל ואשת כו׳ להג״ה: בטרם יבינו סירותיכם אטד. אשר בטרם ידעו קוצים רכים שלכם להיות אטדים קשים כלו׳ עד שלא יגדלו בני הרשעים: כמו חי כמו חרון. כלומר בגבורה ובחוזק ובחרון ישערם הקב״ה חי לשון גבור: ויאמר אדם אך פרי לצדיק. ואז יאמרו הבריות ודאי יש פירות ותשלום שכר במעשה הצדיקים שנקם הקב״ה נקמתם: יש אלהי׳ דיין שופטו רשעים בארץ: אל תשחת. כך קרא שם המזמור על שם שהיה קרוב למות ולהיות בשחת ותקנם רחמי׳ על הדבר: וישמרו את הבית. כשאמרה להם מיכל חולה הוא והבריחתו בלילה: יגורו עלי. לגום בביתי לשמרני: בלי עון: לא חטאתי להם: ויכוננו. מזומנים להרוג: הקיצה לפקוד כל הגוים. ואת אלה הרשעים שפוט כמשפטי הגוים ועליהם אל תחן: ישובו לערב וגו׳ הנה יביעון בפיהם. פתרון שני מקראות הללו נופל זה על זה ישובו לערב לא דים מה שעשו ביום אלא אף לערב ישובו על רעתם לשמור שלא אברח ואצא מן העיר ומה עשו ביום הנה כל היום יביעו בפיהם לרגל עלי׳ לשאול: חרבות בשפתותיה׳ ואומר בלבם מי שומע: ואתה יי׳. אשר תלעג לכל גוים תשחק גם לרשעים הללו: עזו אליך אשמורה: עזו ותקפו של אויבי החזק עלי אליך אשמורה ואצפה לעזרני ממנו: יקדמני. יקדים לי עזרתו קודם שתשלוט בי יד שונאי: יראני בשוררי. מה שאני תאב לראות: אל תהרגם. שאין זו נקמה הנכרת: פן ישכחו עמי. כי כל המתים משתכחים אך הניעמו תנכסיה׳ שיהו עניים והיא נקמה שתזכר לארך ימים: חטאת. של פיהם: הו׳ דבר שפתימו וילכד׳ בגאונם העניים הנרדפים על ידיה׳ מפני האלה והכחש שהם מספרים: כלה׳. אותם בחמתך מלך השופט וידעו כי אתה מושל ביעקב: וישובו לערב. מחובר למקרא העליון חטאת פימו הם מדברים ביום ולערב הם שבים לארוב אותם שהלשינו עליהם: המה יניעון לאכול. כאשר עשו שלבים כל הלילה אם אינם שבעים שילינו מתוך שבעו וישנו: ואם

אבן עזרא

עטרת תפארת וככה אשת בתחל׳ אשה ואת כן אשת בין שתהיה סמוכה כמו אשת איש או לא תהיה סמוכה כאשת יפת תואר: בטרם יבינו. אמ׳ רב האי ז״ל כי נמילת פרח העץ כמו קמור ובדברי חכמי ישראל אבינות והנה הטעם בטרם שיגדלו הסירות ישובו אטד ישערם השם ממקומם וטעם חי כאשר הם בכח החי שהם לחים: כמו חרון. כאדם שישער העץ ממקומו בחרון ויש אומרים בטרם יבינו התמכים שיגדלו סירותיכם שהם קוצים קטני׳ וישובו כמו אטד שהם גדולים כמו שיעשה החי בחרות אפו כן ישערם השם: ישמח צדיק. כנגד אלם צדק: ויאמר. שפטים. המלאכים כי ממכון שבתם ית׳ תבואנה הגזרות על כל הארץ בדבר השם הנכבד: למנצח. בשלוח שאול: הצילני. תשגבני. אתה תשגבני כי הייתי במקו׳ שפל: הצילני. טעם ומאנשי דמים כנגד להמיתו: כי. יגורו. כמו יתקבצו וכמוהו הגור הזרע במגורה ויש אומרים ישכנו סביב הבית: בלי. הטעם כי לא פשעתי ולא חטא לי ולא עון שבעבור זה ירוצו לי להנקם ממני וטעם עורה כנגד וישמרו את הבית: ואתה. טעם אלהים צבאות כי אתה אלהי צבאות מעלה בשמים ואלהי צבאות מטה שהם ישראל: אל תחון כל בוגדי און. בלי זה גוי יהיו: ישובו. רמז אותם לכלבים שהם נובחים בלילה לשמור המדינה ככה אלה שומרי הבית: הנה יביעון. כמו הכלבים נובחים: כי מי. יחשבו כי אין אלהים שומע סודם: ואתה. דרך משל

אאיה ג׳ זוגין מתחככין בתר עכיינא קדמ׳ ט״ן ותניינא ז״ן

כי תוכל לאבדם בכל עת על כן אל תהרגם בהכעס. עזו. אתה הא שמעוז לו בעצמו: אליך אשמורה כטעם ליל שמורים הם כנגד וישמרו את הבית על כן אמר הקיצה: אלהי. הוא שכת חסדי שידע שלא פשעתי להם הוא יקדמני לשלם להם כפעלם: יראני בשוררי. תאותי: אל. יתפלל לשם שלא יהרגם רגע אחד פן ישכחו עמי מעשי השם ברשעים: הניעמו. לבקש לחם כאשר הזכיר בכלבים הם יניעון לאכל וטעם בחילך הם ישראל: והורידמו. ממעלתם עשרם: מגננו. הוא מלכנו כאשר רמז בעבור שאול המלך שצוה להמיתו: חטאת. קשור עם והורידמו בעבור חטאת פימו: וילכדו בגאונם. כנגד כי מי שומע: ומאלה. ומקצת האלות והכחש שהם ויספר זה לזה: כלה. פעמים מעט מעט ובסוף ואינמו וטעם מושל ביעקב כאשר הזכיר אלהי ישראל והטעם כי אלהי העמים אלילים ואלהי ישראל שופט צדיק: וישובו. הנשארי׳ אז יהיו ככלבים לבקש לחם על כן: המה. לא. ישרת בעבור שנים אם לא ישבעו לא ילינו: ואכי

אבן עזרא

ואני. עוך. כנגד עזו אליך אשמורה וחסדך כנגד אלהי חסדי ולבקר הפך הכלבים כיבוא ינומו: כי היית משגב לי. שמעת תפלתי ממתקוממי תשגבני: עזי. הזכיר בתחלה עזו שהעת בעצמו וחסד השם שבת חסדיו ובעבור זה אמ' אחר אשיר עזך כי אתה עזי כמו עזי וזמרת יה וכנגד חסדך אמר אלהי חסדי: למנצח

רשי

ואני. כשאמלט מהם לבקר אשיר עזך: עזי אליך. אליך שאתה עזי ומעוזי אליך אזמרה: על שושן עדות מכתם לדוד ללמד. תו' מכתם לשון כתם פז דבר חמור ורבו' דרשו על דוד שהיה מנהיג עצמו כמך ותם אפילו במלכותו ואגדה אחרת שהיתה מכתו תמה שנולד מהול עכ' מכתם לדוד על עדותן של סנהדרין

ס' שושן כ' פתחין וסימ' מעשה שושן באולם. למנצח על שושן עדות. וכל שושן והבירה דכוו' את ג' פתחין בטע' וסימ' נמסר בספרא ריש סימ' מ"ז: אלהים זנחתנו ג' ובספרא וסימ': אלהים זנחתנו ופרצתנו. הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא. וחברו הלא אלה': נתתה ב' רף וסי' שמחה בלבי. ליראיך נס

וַאֲנִי׀ אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי־הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר־לִי׃ עֻזִּי אֵלֶיךָ אֲזַמֵּרָה כִּי־אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי אֱלֹהֵי חַסְדִּי׃ ס

לַמְנַצֵּחַ עַל־שׁוּשַׁן עֵדוּת מִכְתָּם לְדָוִד לְלַמֵּד׃ בְּהַצּוֹתוֹ׀ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם וְאֶת־אֲרַם צוֹבָה וַיָּשָׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁנֵים עָשָׂר אָלֶף׃ אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ פְרַצְתָּנוּ אָנַפְתָּ תְּשׁוֹבֵב לָנוּ׃ הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצַמְתָּהּ רְפָה שְׁבָרֶיהָ כִי־מָטָה׃ הִרְאִיתָ עַמְּךָ קָשָׁה הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה׃ נָתַתָּה לִּירֵאֶיךָ נֵּס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה׃ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנוּ׃ אֱלֹהִים׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃ לִי גִלְעָד׀ וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ מוֹאָב׀ סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי׃ מִי יֹבִלֵנִי עִיר מָצוֹר מִי נָחַנִי עַד־אֱדוֹם׃ הֲלֹא־אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃ הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃

תרגום

וַאֲנָא אֲשַׁבַּח עוּשְׁנָךְ וַאֲבוּעַ לְעִדָּן צַפְרָא טוּבָךְ אֲרוּם הֲוֵיתָא מְשֵׁיזֵיב לִי וְרוּחֲצָנִי בְּיוֹמָא דְעָיִק לִי׃ עוּשְׁנִי לְוָותָךְ אֲשַׁבַּח אֲרוּם אֱלָהָא שֵׁיזְבוּתִי אֱלָהָא טוּבִי׃ לְשַׁבָּחָא עַל עַתִּיק סַהֲדוּתָא דִּי בֵּינֵי יַעֲקֹב וְלָבָן פַּרְשֶׁגֶן עַל יַד דָּוִד לְאַלָּפָא׃ כַּד כְּנַשׁ דָּוִד מַשִּׁירְיָן וְעָבַר עַל אֲגַר סַהֲדוּתָא וְאַגִּיחַ עִם אֲרָם דִּי עַל פְּרָת וְעִם אֲרָם דִּי עִם צוֹבָה וּמִן בָּתַר כֵּן תָּב יוֹאָב וּמְחָא יַת אֱדוֹמָאֵי בְּמִישׁוֹר מִילְחָא נְפַלוּ מִן חֵילֵיהוֹן דְּדָוִד וְיוֹאָב תְּרֵיסַר אַלְפִין׃ אֲמַר דָּוִד אֱלָהָא שְׁבַקְתָּנָא תַּקִּיפְתָּא עֲלָנָא תְּקוֹף רוּגְזָא תוּב בְּיִקְרָךְ לְנָא׃ אַרְגֵּישְׁתָּא אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל זַעֲזַעְתָּא וּסְרִיקְתָּא יָתַהּ אַסֵּי תַּבְרַיָּהָא אֲרוּם אִתְמוֹטְטָא׃ אַחְמֵיתָא עַמָּךְ קַשְׁיָא אַשְׁקִיתָא לְנָא חֲמַר דִּילוּט׃ יְהַבְתָּא לְדַחֲלַיךְ נִיסָא לְאִיתְנַסָּאָה בֵּיהּ מִן בְּגַלַל קוּשְׁטֵיהּ דְּאַבְרָהָם לְעָלְמִין׃ מִן בְּגַלַל זְכוּתֵיהּ דְּיִצְחָק יִתְפַּצּוּן רְחוּמַיִךְ פְּרוֹק מְטוּל חַסִידוּתָא דְיַעֲקֹב וְקַבֵּל צְלוֹתִי׃ אֱלָהָא מַלֵּיל בְּבֵית מַקְדְּשֵׁיהּ אֶבוּעַ אֲרוּם יִתְגַּבְּרוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אִיפְלִיג בַּחְתָּא עִם בְּנֵי יוֹסֵף דְּיָתְבִין בִּשְׁכֶם וּבְמִישַׁר סוּכּוֹת אִימְשַׁח מִשְׁחָתָא וְאַפְלִיג עֲדָאָה׃ עַמִּי הֲוָן דְּבֵית גִּלְעָד וְעַמִּי הֲוָן דְּבֵית מְנַשֶּׁה וְגִיבָּרִין דְּבֵית אֶפְרַיִם עוּשְׁנָא דְרֵישִׁי וּמִדְּבֵית יְהוּדָה סַפְרַיָּא דְבֵית אוּלְפָנִי׃ בַּעֲטַיַּת מוֹאֲבָאֵי אִיטַּמְּשׁוּ רִיגְלַי בְּאֱדוֹם גִּיבָּרֵיהוֹן הֵיךְ דָּוִד שֵׁיזוּגֵי עַל פּוּרְקַת קְדָל גִּיבָּרֵי אֱדוֹם טַלְקִית מְסָאנַי עִילָוֵי פְלִשְׁתָּאֵי יַבִּיבִי כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ מָן הוּא דְאוֹבִיל יָתִי לְקַרְתָּא תְּרוֹבָא דְצוֹר מָן הוּא דְּדַבְּרַנִי עַד אֱדוֹם׃ הֲלָא אַתְּ הוּא יְיָ שְׁבַקְתָּנָא וְלָא תִיפּוֹק אֱלָהָא עִם חֵילַוָתָנָא׃ הַב לָן סַעֲדָא מִמְעִיקָא וּמַגָּן הוּא פּוּרְקָנָא דְּבַר נְשָׁא׃ בְּמֵימְרָא דַיְיָ נַעֲבֵד חֵילָא וְהוּא יְכַבֵּישׁ מְעִיקָן׃

להתנוסס: אעלוזה ג' ב' חס' וא' מל' וסי' ואני ביי' אעלוזה דחבקוק. אלהים דבר בקדשו. וחברו' קדמא מל': ולא תצא ו' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן כ"ד ובספרא סימן כ"ד: באלהים' רף וסימ' נמסר בספרא סימן נ"ו:

אבן עזרא

על שושן עדות. על נועם פיוט תחלתו ש שושן עדות ויש אומ' כי שושן שם כלי ניגון ויפרש עדות כמו עדי וכמוהו את הנזר ואת העדות וטעם ללמד שצוה שילמדוהו המשוררים להזכיר תמיד חסד השם שגברה ידו במלחמה אחר שנחלש: בהצותו. כמו בהצותם על יי': את ארם נהרים. ואח בהחריבו מגזרת ערים נצים וטעם וישב יואב לאות כי נחלש דוד ואחרי כן החליש יואב את ארם: אלהים זנחתנו. טעם זנחתנו שלא נוצח עד עתה במלחמ' וככה פרצתנו וכבר הזכרתי כי כח השם הפועל בעבר ועתיד כי תקרנ' קורות במלחמה וככה אנפת אנף ת תשובב לנו: הרעשת ארץ. ישרא' בשומעם כי נחלש דוד כמו א הרעם: פצמתה. אין רע לו וטעמו כענין' מקומו והא' רפה תחת אלף כי אותיות אהוי מתחלפים: כי מטה. במוט הרים: הראית. גם זה בנח הפועל הראית עמך מראה קשה והיינו כ כשותים יין התרעלה ודרך השקיתנו יין תרעלה כמו קבר ה התקנה וככה זה יין תרעלה סמוך: נתתה. בימים שעברו הרימותנו בעבור א אמונתינו: למען. תחסר אות בי"ת ורבי משה אמר כי הימין הוא הפועל דרך משל הפך ותושע לי זרועי: אלהים. כמה פעמים הזכרתי כי כח שם הפועל בעבר גם בעתיד וככה זה אלהים דבר שקדשו כדבר קדשו בדרך נבואה לשמואל שמלכותי תעמוד על ישרא' לא כמלכות שאול וטעם שכם היא העיר וככה סוכות וטעם אחלקה שלעולם תהיה בחלקו ואפקיד עליה פקידי: לי. טעם שכם וסוכות שהם ליוסף על כן גלעד ומנשה ואפרים בעבור היות בית יוסף בצפון ארץ ישרא' ויהודה בנגב וכן כתו' יהודה יעמד על גבולו מנגב ומעוז סמוך ולא תשתנה בעבור היותו משפעלי הכפל: מואב. ארחץ ארגם כמו סיר. הנה מבאנו פה עלי פלשת התרועעי הפוך ור' משה הכהן פירש בו הנה על אדום שהוא חזק אשליך נעלי ומשני אתה פלשת שהתרועעי עלי כדרך שמח בחור בילדותיך בואו ביתא: מי. הייתי מחשב מי יובילני לעיר אדום שהיא במצור אף אני הייתי משיב לנפשי יעשה זה השם שנחני עד אדום והנה מחשבתי נהפכה בעבור הלא אתה אלהים זנחתנו והטע' מה יעשו צבאותינו אם לא תצא עמהם: הבה. תן: תיו עזרת תחת הא' כמו ושבת לנביא או הוא חסר ה"א והטע' עזרתה: ושוא תשועת אדם. כנגד צבאותינו: באהי'. מתנבא ברוח הקדש [illegible] למנצח

רשי

שנמשלו לשושנה שנ' שררך אגן הסהר וגו' סוגה בשושנים כשנכרך שילמדוהו מה יעשה כשנלחם עם ארם נהרים ושלח את יואב עליהם אמרו לו לא מ' מבניו של יעקב אתם והיכן היא השבועה שנשבע ללבן עד הגל הזה ולא היה יודע מה להשיב בא לו אצל דוד אמר לו כך אמרו לי בני ארם באו ושאלו את ס' סנהדרין אמרו להם ולא הם עברו תחלה את השבועה שנ' מן ארם ינחני בלק מלך מואב ועוד כושן רשעתים ארמי היה: וישב יואב ויך את אדום וגו'. שמונה עשר אלף הכתובים במלכים ובדברי הימים הרג אבישי פעם ראשונה ויואב שנים עשר אלף כששב מהכות את ארם: בהצותו. כמו בהצותם על יי' שנלחם בהם על שעזרו לבני ע עמון: זנחתנו פרצתנו. כשנפלו ארוס בידו נפה ברוח הקדש שעתידים רומיים לשלוט בישרא' ולגזור בישרא' [illegible] ובקש רחמים על שעבוד הגלות הרב' ברות שב' נו בימי השופטים מאויבינו סביב: אנפת. קצפת עלינו מעתה תשובב רוגך ע עלינו: הרעשת' ארצינו בבמה ניסות: פצמתה. שברת אותה וראיתי בדברי דונש שהוא לשון ערבי אבל לא פירש אותו וביסודו של ר' משה הדרשן פירשו לשון קריעה וראיה הביא לדבר וקרע לו חלוני מתורגם ופצים אך אני אומר ופצים שתרגם יונתן לשון תקון חלון הוא בכל הפתחים שיש להם פצימין: רפה שבריה כי מטה. לשון רפואה ורף על פי שכתוב בה"א הרבה תיבות משמשות כן. כי מטה לשון שפלות: יין תרעלה. האוטם את הלב ועוטפו רעל לשון עטיפה הוא כמו והברושים הורעלו ובלשון משנה מדיות רעולות: נתת ליראיך נס. נסיונות של צרות הרבה: להתנוסס. להיות מנוסים בהם אם יעמדו ביראתך: מפני קושט. לקשט מדותיך בעולם שכשתתן להם הטוב' לא יהרהרו האומות אחריך אלא יקשטו דיניך ויאמרו יפה הטוב להם כי הם עמדו לו בכמה נסיונות: יחלצון. ינצלו מרעה: הושיעה ימינך. אמר השיבות אחור בהתחזק אויביהם עליהם: וענני. כי אם תענני יחלצו הם שאני נלחם בשבילם: אלהים דבר בקדשו. שיקבץ הגליות וזרעו ימשלו בהם ד"א אלהים דבר בקדשו שאהיה מלך עליהם: אעלוזה בישועתו בפי' אחר מצאתי אלהים דבר בקדשו. לעזרני כדכתי' כי ביד דוד עבדי אושיע את עמי ישר': אחלקה שכם. אחלק להם שכם בנכסי אויביהם: ועמק סוכות אמדד. סוכות זה איני יודע מאיזו אומה היא לו ידעתי סוכות שבאו לו ישרא' כשכבשו ישר' מרעמסס היכן הוא. בפירושים אחרים מצאתי אחלקה שכם. אחזיר להם נחלת יעק' אביהם. ועמק סוכות אמדד כשאחלקה להם שכם ובוכות בקנה ארץ כנען היו כמו שמצינו תחילת ביאתו של יעקב לארץ דרך סוכו' ושכם ד"א ועמק סוכות אמדד שכות לשון בורות ודמיות כמו שנאמר ואת ככות אמדד אני מודד את בורתם כמו שנאמר שני חבלים להמית ושני חבלים להחיות: לי גלעד. למלוך עליהם: מחוקקי. שרים שלי מחוקק לשון שרות שמחוקק ומולא ספרי' ומצוה כמו לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו: מואב סיר רחצי. אשתמש בהם כסיר של נחשת המוכן לרחוץ בו: נעלי. משגר שלי: עלי פלשת התרועעי. התחברי על ממשלתי להיות משועבדים לי כינת מארץ פלשתים ובן עזה שכבש דוד: מי יובילני עיר מצור. אז לעיר מבצר לכבוש את [illegible] אם לא עתה תעזור אותי על [illegible] מי יובלני ומי ינחני עליהם בפירושים אחרים מצאתי כן על מבצרי אדום אמר נחיתי עתה עליהם: ולא תצא. ואיך יוצא: יבוס. ירמוס: מקנח

למנצח · שמעה אלהים רנתי · נגינת פיוט והעד שהוא סמוך שהוא נקוד בפתח · שמעה רנתי · בגלוי ותפלתי בלב כנגד חנה · מקצה הארץ · שהוא רחוק מאהל יי׳ או הוא הטעם אע״פ שאני בקצה הארץ שהוא מקום שפל בצור ירום ממני והטעם שיהיה רם ממני שם תנחני · כי · ותמיד היית למגדל עז על כן אתאוה אגורה ולהיותי חוסה בצל כנפיך באמת · כי · לנדר לנדרי נוסף כמו השליטי לאבשלום והטעם שנדרתי נדר אם תמלא שאלתי לשכון באהליך · וטעם נתת ירושת שאדור בארץ ישראל שנתת ירושה ליראי שמך · ימים · הטעם שתבקש שתחיה שנים רבות שישב בבית השם לעבדו כנגד עולמים · וטעם תוסיף כמו יראת יי׳ תוסיף ימים רק התי״ו לנכח השם · ישב · מן על משקל בו את בני ישר׳ ותחסר מלת כמו עם לבבכם שלם ורבים כמוהו וככה הוא חסד ואמת מנה שינצרוהו כמו וימן יי׳ כן · וכמו זה המזמור אזמרה שמך לעד ואשלם כ נדרי כל היום ׃

סא נגינת ל׳ דכות׳ פתח ׃ מגדל עז ג׳ וסימ׳ ומגדל עז היה בתוך העיר · מגדל עז מפני אויב ׃ מגדל עז שם יי׳ בו ירוץ ׃ אתה אלהים ה׳ וסימ׳ נמסר כספרא סוף סימ׳ נה״ ׃ ימים ג׳ רף וסימ׳ ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים · ימים על שנה תרגזנה · ימים על ימי מלך תוסיף ׃ יום יום ז׳ וסימ׳ נמסר כסדר וישב ׃

סא למנצח על נגינת לדוד ׃ שמעה אלהים רנתי הקשיבה תפלתי ׃ מקצה הארץ אליך אקרא בעטף לבי בצור ירום ממני תנחני ׃ כי היית מחסה לי מגדל עז מפני אויב ׃ אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיך סלה ׃ כי אתה אלהים שמעת לנדרי נתת ירשת יראי שמך ׃ ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דר ודר ׃ ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרהו ׃ כן אזמרה שמך לעד לשלמי נדרי יום יום ׃

סב למנצח על ידותון מזמור לדוד ׃ אך אל אלהים דומיה נפשי ממנו ישועתי ׃ אך הוא צורי וישועתי משגבי לא אמוט רבה ׃ עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחויה ׃ אך משאתו יעצו להדיח ירצו כזב בפיו יברכו ובקרבם יקללו סלה ׃ אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי ׃ אך הוא צורי וישועתי משגבי לא אמוט ׃ על אלהים ישעי וכבודי צור עזי מחסי באלהים ׃ בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם אלהים מחסה לנו סלה ׃ אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד ׃

לשבחא על תושבחן לדוד ׃ קביל יי׳ בעותי אצית צלותי ׃ מן סייפי ארעא קדמך אצלי באישתלהיות לבי בכרך תקיף דמירתבני על טינר רם מיני דבר יתי ׃ ארום הויתא רחיץ לי בקושטא עישונא מן קדם בעיל דבבא ׃ אדור במשכנך לעלמיא איתרחיץ בטלל שכינתך לעלמין ׃ ארום אנת יי׳ שמעת נדרי יהבתא ירותא לדחלי שמך ׃ יומין על עלמא דאתי יומי מלכא משיחא תוסיף שנוי היך דרי עלמא הדין ודרי עלמא דאתי ׃ ויתוב לעלמין קדם יי׳ טיבו וקשוט מן מרי עלמא ינטרון ליה ׃ בכן אשבח שמך לעלמיא כד אשלים נדרי ביומא פורקנא דישראל וביום דיתרבי מלכא משיחא למהוי מליך ׃

לשבחא על ידוי דידותון תושבחתא לדוד ׃ ברם לאלהא שתקא נפשי מיניה פורקני ׃ ברם הוא תוקפי ופורקני משזבי לא אזוע ביום עקא רבא ׃ עד אן אתון מתרגשין על גבר חסיר תתעבדון קטולין כולהון היך שור דמטי היך גודא רעיעתא ׃ ברם כד יומאן לאוטבא מתמלכין למנדע יהוון כדבובא בפומהון יברכון ובלבהון ילטטון לעלמין ׃ ברם לאלהא שתוקי נפשי ארום מיניה סברי ׃ ברם הוא תוקפי ופורקני משיזבי לא אזדעזע ׃ על אלהא פורקני ויקרי תקוף עושני סיברי באלהא ׃ סברו במימריה בכל עידן עמא דבית ישראל שדו קדמוי רחותי לבכון אמרו אלהא סבר לנא לעלמין ׃ ברם למא בני נשא כדיבא בני גבר כד יסבון נשין במסחתא יתקלון מזליהון הינון גרמיהון מן למא הוון כחדא ׃

רשי

מקצה הארץ · אע״פ שאני רחוק משכני שאני הולך על אויבי למלחמה אליך אקרא בעטוף לבי עליהם ועל מה אני קורא לך שתנחני בצור שהוא רם וחזק ממני ׃ אגורה באהליך עולמים · זכני בעולם הזה ולעולם הבא ׃ נתת ירושת יראי שמך ׃ החזרת ערי ירושתם על ידי ׃ ימים על ימי מלך תוסיף · אם נגזר עלי למות בחור הוסיף ימים על ימי עד ששנותי יהיו שנים׳ שנה כמו שנידור ודור ׃ ישב · המלך לעולם לפני אלהים ׃ חסד ואמת · שהוא עסוק בהם יהו מזומנים לנצרו · מן הזמנה כמו וימן יי׳ קיקיון ׃ כן אזמרה · כמו שתטיב לי כן אזמרה שמך להיותי משלם נדרי יום יום ׃ על ידותון · שם כלי שיר ומדרש אגדה על [illegible] הדינין הנגזרים על ישראל מאויביהם ׃ דומיה נפשי · מצפה נפשי כמו דום ליי׳ והתחולל לו ׃ לא אמוט רבה · מטות גדולות ומדרש אגדה רבה גיהנם ׃ תהותתו · מנחם פירש מגזרת התיו לאכלה ויתא ראשי עם עד אנה תאספו על איש ולי נראה שיש לפותרו לשון הוות ויהא ה״א ותי״ו שורש כאשר יאמר מן מת מות כך יאמר מן ישור הת הות ולשון רבים הוות והיא לשון מחשבת ותרמית ויש מפרשין תהותתו כמו תאריכו כלומר תאריכו לשוב׳ על בני אדם ברעו [illegible] ללשון הערב שמאריכה בדברי׳ ׃ כקיר נטוי · המוכן ליפול על בני אדם ׃ משאתו · לפי שאתם יגורים מן בני אדם שמא ימלוך וישלם לכם גמולכם יעצתם להדיח עליו הרעה · בפיו של כל אחד ואחד מהם יברכו · ובקרבם ובמחשבתם יקללו סלה ׃ אך הבל בני אדם · ואל תיראו מהם מאחר שהקב״ה מחסה לנו בעת צרה סלה ׃ במאזנים לעלות · אם באו לעלות במאזנים הם והבליהם שוין כך פשוטו ומדרשו לענין הזוגות ׃ חיל

למנצח לידותון · כטעם פיוט תחלתו לידותון שחברו ידותון המשורר או אחר חברו עליו ולהיותו כלי רחוק הוא ׳אך׳ · טעם אך למה הוא כנפשי דומיה כטעם דום ליי׳ דומו עד הגיעכם על משקל על אלה אני בוכיה לבא ישועה לא רק לשם לבדו ׃ אך · ולא היה לי מושיע זולתו ובעבור שהזכיר למעלה כי ממנו ישועתי הזכיר כאן שהוא ישועתי וטעם לא אמוט אל תהום רבה הפך משגבי כי מגאונו תהום על לשון שקבה תהום רוממתהו ׃ עד · טעם לא אמוט על מחשבת בן אדם שימוט על כן יוכיחם לאמר עד אנה תהותתו מגזרת הוות תחשבו עליו ונמצא ר״ם תרצחו קמוצה על כן הוא פועל שלא נקרא שם פועלו כמו ובמים לא רוחצת כי הקמץ והשורק והחולם ימצאו בבנין הזה וזה דרך תפלה וטעם כקיר נטוי שתהיו ככה ונטוי על משקל עשוי או הוא מהפעלים היוצאים והגדר הדחויה שהטעם כפול ׃ אך משאתו · הטעם כמו הלא שאתו תבעת אתכם כי נשא אשא להם והזכיר להדיח אותו בכזב אחר גדר הדחויה ׃ אך · ואני אומר לנפשי אך לשם לבדו דומי נפשי ׃ אך · פעמים רבות היה צורי וישועתי ׃ על · אם כן אין עלי לבקש מושיע ויהיה הכבוד לי רק על השם שהוא ישעני וכבודי ׃

נרא׳ שחוה גודם בן

סב דומיה ד׳ א׳חס׳ וסימ׳ ולילה לא דמיה לי · נאלמתי דומיה · אך אל אלהים דומיה נפשי ׃ לך דומיה תהלה · קדמא חס׳ ׃ ירצו ד׳ וסימ׳ או אז יכנע לבבם הערל · והארץ תעזב מהם ׃ ואחריהם בפיהם ירצו סלה · אך משאתו יעצו להדיח ׃ מחסה ט׳ רפי׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ בטחו בו בכל עת · אלהים לנו מחסה ועוז · ויי׳ מציון ישאג · כמופת הייתי לרבים · אל תהיה לי למחתה · טוב לחסות ביי׳ מבטוח · וחברו טוב לחסות ביי׳ · ישלם יי׳ פעלך ותהי משכרתך שלמה · חנני יי׳ כי בך חסיה נפשי · וכל אחסה דכוו׳ רפי׳ בר״א ובצל כנפיך אחסה · מסורתא אחריתי מחסה ג׳ ב דגש׳ וא׳ רפי׳ וסי׳ וי׳ וסימ׳ מחסה לעמו · אלהים לנו מחסה · ואלהים מחסה לנו סלה ׃

בטחו · אחר שהוכיח המהותתים שב לדבר אל עם השם בטחו בו על כן בלשון רבים ׃ אלהים מחסה לנו סלה · כטעם תעם השם והזכיר מחסה כנגד מחסי באלהים ׃ אך · באדם אל תבטחו כי הם הבל וכזב ואלו עלו במאזנים בני אדם ובני אדם היותם פתוחים מהבל דרך משל כי הם הבל הבלים כדברי שלמה בנו ׃ אל

רשי

אל · הטעם הזכיר בתחלה אל תבטחו בבני אדם להושיעכם ואל תבטחו במתוככם שיעמוד לכם בברתכם וזה טעם חיל כי ינוב כמו עשה לי את החיל הזה ומלת ינוב ירבה מגזרת תנובה והזכיר בעשק ובגזל כי רוב ממון בני אדם יעשוהו על אחת מאלה הדרכים והעושק על ידי פיתוי ואונאה והגזל בחזקה וטעם תהבלו תוסיפו הבל על הבל ׃

אבן עזרא

חיל כי ינוב · אם תראו רשעים שממונם מצליח וגדל אל תשיתו לב חיל ממון ינוב יצמח לשון תנובה ׃ אחת דבר אלהים · ששמעתי מתוכה שתים ומה הן השתים כי עז לך לשלם לאיש כמעשהו והשנית כי לך יי החסד ואיזה דבור ששמענו מדבור שני של עשרת הדברות ששמענו מתנו שהקב״ה פוקד עון וזוכר חסד שנאמ׳ בו פוקד עון אבות וגו׳ לכך בטוח אני שישלם שכר טוב לצדיקים ופורענות לרשעים זו למדתי מיסודו של רבי משה הדרשן ורבותינו דרשוהו בזכור ושמור בדבור אחד נאמרו ׃ ולך יי׳ חסד · ומהו החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא מ מעשהו ממש שאין מקבלו כענין שנאמר כי אתה חשכת למטה מעונינו כך נדרש באגדת תלי׳ ויש לפותרו עוד ולך יי׳ חסד כי יש בידך לשלם לאיש כמעשהו ׃

סג מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בריש סיפרא סימן ג׳ ׃ ועיף ב׳ וסימ׳ כי אמרו העם · ועיף בארץ ציה · ושש עיף וסימ׳ ויבא עשו מן השדה והוא · הלעיטני נא מן האדום · ויזנב בך כל הנחלשים · אין עיף ואין כושל · והקיץ ורקה נפשו · לא מים עיף תשקה ׃ והנה י׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסוף ישעיה סימן סג ׃

אל תבטחו בעשק ובגזל אל תהבלו חיל כי ינוב אל תשיתו לב ׃ אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים ׃ ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ׃

סג מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה ׃ אלהים אלי אתה אשחרך צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים ׃ כן בקדש חזיתך לראות עזך וכבודך ׃ כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך ׃ כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי ׃ כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי ׃ אם זכרתיך על יצועי באשמרות אהגה בך ׃ כי היית עזרתה לי ובצל כנפיך ארנן ׃ דבקה נפשי אחריך בי תמכה ימינך ׃ והמה לשואה יבקשו נפשי יבאו בתחתיות הארץ ׃ יגירהו על ידי חרב מנת שעלים יהיו ׃ והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו כי יסכר פי דוברי שקר ׃

סד למנצח מזמור לדוד ׃ שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תצר חיי ׃ תסתירני מסוד מרעים מרגשת פעלי און ׃ אשר שננו כחרב לשונם דרכו חצם דבר מר ׃

לָא תֵיכְלוּן בְּטַלּוּמָא וּבְאוֹנְסָא לָא תְקַבְּלוּן מָמוֹנָא אֲרוּם יִשְׂגֵי לָא תְשַׁוּוֹן לִבָּא ׃ אוֹרַיְתָא חֲדָא מַלֵּיל אֱלָהָא וְתַרְתֵּין זִמְנִין דְּנַן שְׁמָעִית מִן פּוּם מֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא אֲרוּם עוּשְׁנָא קֳדָם אֱלָהָא ׃ וְלָךְ אֱלָהָא לְמֶעְבַּד טִיבוּ לְצַדִּיקֵי אֲרוּם אַתְּ מְשַׁלֵּם לֶאֱנָשׁ הֵיךְ עוֹבָדוֹי ׃

תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד בְּעִידָן מֶהֱוֵי בְּמַדְבְּרָא דִּי בִּתְחוּם שִׁבְטָא יְהוּדָה ׃ אֱלָהָא תּוּקְפִּי אַנְתְּ אֲקוּם בְּצַפְרָא קֳדָמָךְ צְהֵיַית לָךְ נַפְשִׁי רְגִיג לָךְ בִּסְרִי בְּאַרְעָא צַדְיָא וּמְשַׁלְהֵי סְדִילַת מוֹי ׃ הֵיכְנָא בְּאַתַר קוּדְשָׁא חֲמִיתָךְ זַכֵּי יָתִי לְמֶחֱמֵי עוּשְׁנָךְ וִיקָרָךְ ׃ אֲרוּם טַב הוּא חִסְדָּךְ דְּתַעְבֵּד לְצַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי מִן חַיֵּי דִּיהַבְתָּא לְרַשִּׁיעַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין בְּגִין כֵּן סִפְוָתַי יְשַׁבְּחוּנָךְ ׃ הֵיכְנָא אֲבָרְכִינָךְ בְּחַיֵּי בְּעָלְמָא הָדֵין בְּשׁוּם מֵימְרָךְ אֶפְרוֹס יְדַי בִּצְלוֹ לְעָלְמָא דְּאָתֵי ׃ הֵיךְ תְּרַב וּדְהַן תִּסְבַּע נַפְשִׁי וְסִפְוָן דְּתוּשְׁבְּחָן יְשַׁבַּח פּוּמִי ׃ אִין אִידְכַּרְתִּיךְ עַל דַּרְגִּשִׁי בְּמַטְּרָתָא אַרְנֵן בְּמֵימְרָךְ ׃ אֲרוּם הֲוֵיתָא סָעִיד לִי וּבִטְלַל שְׁכִינְתָּךְ אַבּוּעַ ׃ אִדְבְּקַת נַפְשִׁי בָּתַר אוֹרַיְתָךְ בִּי סָעֲדַת יְמִינָךְ ׃ וְהִינוּן לִקְבוּרְתָּא יִתְבְּעוּן נַפְשִׁי יֵיעֲלוּן בְּאַרְעִית אַרְעָא ׃ יְדַחֲלוּנֵיהּ מְטוּל מַחַת סַיְפָא מֵיהֲבִית תַּעֲלַיָּא יֶהֶוְיָין ׃ וּמַלְכָּא יֶחְדֵּי בְּמֵימַר אֱלָהָא יְשַׁבַּח כָּל דִּי מְקַיֵּים בְּמֵימְרֵיהּ אֲרוּם יִסְתַּרְנִיק פּוּמְהוֹן כָּל דְּמַלְּלֵי שִׁיקְרָא ׃

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד ׃ שְׁמַע אֱלָהָא קָלִי בְּעִידָן צְלוֹתִי מִדְּלוּחָא דְּבָעִיל דְּבָבִי תִּנְטוֹר חַיָּי ׃ תְּטַמְרִינַנִי מֵרָזֵיהוֹן דְּמַבְאָשִׁין מֵאִיתְרְגוּשַׁת עָבְדֵי שְׁקַר ׃ דִּי שְׁנִינָא הֵיךְ סַיְפָא לִישַׁנְהוֹן נַגְדֵי קַשְׁתְּהוֹן מָשְׁחוּ גִּירְרֵיהוֹן סַמָּא דִּקְטוֹל וּמְרִיר ׃

רשי

אחת · כבר הזהירנו השם פעם ושנים כי העוז לשם הוא לבדו והוא לבדו יתן עוז ל לנכח או להעשיר כנגד צור עזי ׃ ולך · אחר כן יודה השם שעשה חסד עם בני אדם ו והזהירם והודיעם כי הוא ישלם לאיש כ כמעשהו ויש אומרים כי אתה אע״פ כדרך כי עם קשה עורף הוא באחרונה לך החסד ׃ מזמור לדוד בהיותו במדבר · טעם זה המזמור שהיה נכסף ללכת אל קרית יערים מקום הארון בעבור הסתתרו מפני שאול ׃ אלהים · אשחרך · כמו שוחר טוב או מ מגזרת שחר כמו ו ולבקר בהיכלו מגזרת בקר ׃ צמאה לך · והנה נפשי כצמא אל מים ובשרי יבש כי אין למלת כמה חבר ב במקרא ׃ בארץ · כאילו הייתי בארץ כ ציה שאין שם מים וארץ עיף כי כמצא ארץ לשון זכר כעתם ארץ ורבים כמוהו ׃ כן · הנה אחשב בלבי וארא־ך והטעם כאילו הייתי בקדש ואני רואה עוזך שהוא הארון כ כמו ויתן לשבי עזו ׃ וכבודך · השכינה ׃ כי טוב · הוא בעיני לראות חסדך שאתה שוכן בקרב ישראל מחיים על כן שפתי י ישבחונך ׃ כן · ככה אברכך בעודי ו וברכת שמך אשא כפי וכמוהו רבים ׃ כמו חלב · כמו את חלב הארץ ובא חסר בי״ת שבעתי אילים וטעם ושפתי רננות שארנן לך בכל שפה שארע׳ או פי שיהלל לך יהיה סבה שארנן לך כל שפה וזה קשור עם הבא אחריו ׃ אם · כאשר אזכרך תתענג אז כפשי ׃ באשמורות · הם שלש כי אני חייב להודות לך כי אתה עזרתני ובהיותי בצל כנפיך ארנן כעוף המגן׳ דבקה · אין אהבה לנפשי רק אחריך גם אתה עזרתני להדבק בך וזה טעם כי דבקה ימינך ׃ והמה · והנה לא הזכיר שם המלשינים והמגלים סודו לשאול רק רמז במלת והמה לשואה כמו תבואהו שואה ׃ יבאו · המה בתחתיות ארץ כמו שואה ושפלה מתכה ׃ יגירוהו · יגירו המגירים כמו ויאמר ליוסף כל אחד מהם ׃ והמלך · יש אומרים כי הוא שאול והנכון בעיני כי הוא דוד וטעם כל הנשבע בו באמת כמו תשבע כל לשון והעד פי דוברי שקר · יש אומרים כי טעם הנשבע בו בעבור שבועת שאול ׃ למנצח · שמע אלהים קולי בשיחי · טעם קולי שתנור חיו ׃ תסתירני מסוד · הסוד הוא בסתר על כן תסתירני ׃ מרגשת · כמו למה רגשו גוים ׃ אשר שננו · כחץ שנון ׃ דרכו חצם · כבר פירשתיו בפסוק ידרוך חציו כי הטעם דרכו קשתם בחצים יש אומרים כי דבר מר שב אל לשונם או שב אל חצם וזה לירות

אבן עזרא

במדבר יהודה · בורח מפני שאול ׃ אשחרך · אבקש ואדרוש לך כמו ושחרתני ואינני אם א אתה תשחר אל אל ׃ כמהה לך נפשי · כמאה ותאב אני לבא אליך בבית תפילתך ׃ כמה לך בשרי · לשון תאוה ואין לו דמיון ׃ בארץ ציה · במדבר ׃ כן בקדש חזיתיך וגו׳ · כמו כאשר כמאתי לראות עוזך וכבודך כדרך ש שחזיתיך במקדש תשכן שילה תשבע נפשי במראית עוזך ו וכבודך ׃ כן אברכך בחיי · כמו אז כי אז מתרגמינן ובכן כלומר אז כשאבא לפניך א אברכך כל ימי חיי ׃ בשמך אשא כפי · להתפלל ולהלל ׃ ושפתי רננות יהלל פי · לשונות של רננות כמו ויהי כל הארץ שפה אחת דמתרגמי׳ לישן חד ׃ על יצועי · כשאני שוכב על משכבי אני זוכר אהבתך ׃ באשמורות · הלילה ׃ אהגה בך · אחשב בך ׃ בי תמכה ימינך · שלא אפול ׃ והמה · אויבי ׃ לשואה יבקשו נפשי · באים עלי במארב ביום אפילת שלא ארגיש בהם ׃ יבאו בתחתיות ארץ · במקום שפל שאול ושוחה יבאו ויפלו ׃ יגירוהו על ידי חרב · יבואו על רודפי אויבים ויגירוהו כל אחד מהם על ידי חרב שימיתו אותו ומקרא קצר הוא זה שלא פי׳ מי יגירוהו יגירוהו לשו׳ גרירה כמו המוגרי׳ במורד שרץ כחל מעם גר מנ׳ מנת שועלים ישובם חרב שועלים ילכו בו ׃ והמלך ישמח · על עצמו היה אומר שהרי כבר היה כמשח ׃ יתהלל כל הנשבע בו · כשיראו שתושיעני יתהללו ויתפארו כל הדבקי׳ בך ונשבעי׳ בשמך ׃ כי יסכר · יסתום כמו ויסכרו כל מעינות תהום רבה ׃ שמע אלהים קולי בשיחי · מזמור זה דרשוהו בעלי אגדת תילים על דניאל שהושלך לגוב אריות ויפה נופל כל לשון המזמור על האגדה כשה דוד ברוח הקדש כל המאורעו וכתפלל עליו שדניא מזרעו היה כמו שנאמ׳ לחזקיה ומבנך אשר תוליד יקחו ויהיו סריסים בהיכל מלך בבל אלו דניא חנניה מישאל ועזריה ׃ מפחד אויב · אלו האחשדרפנים שהתיעצו עליו שנ׳ ארין סרכיא ואחשדרפניא הוו בען עילה להשכחה לדניאל ׃ מרגשת פועלי און · שהם מתרגשים לבקש לו עלילות מות כדכתיב ארגישו על מלכא וגו׳ ׃ דרכו חצם · הוא לשון הרע ׃ לירות

ותשבע ב׳ קמץ וסימ׳ יתהלל כל ונשבע בו · כטוב כחטא הנשבע כאשר ׃ סד למנצח מזמור י׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסיפרא סימן לא ׃

לירות במסתרים תם: יורוהו בחציהם: יספרו לטמון מוקשים. ידברו אל המלך בערמה דברים עקומים שאפי המלך לא הבין למה היו עושין כך והם היו מתכוונים לטמון לדניאל מוקשים להלכד בהם שאמרו לדריוש אתייעטו כל סרכי מלכותא וגו' לקיימא קיים מלכא וגו' שלא יתפלל שום אדם תפלתו לפני שום אלוה חוץ ממך עד שלשים יום: יחפשו עולות.

לירות במסתרים. על כן תסתירני: ולא ייראו. תחת השם שהוא רואם: יחזקו. זה יחזק את זה לעשו הרע: יחפשו. מבנין הקל ונפתח סימן העתיד בעבור אות הגרון כמו יעלזו חסידים בכבוד: עולות. מגזרת עול כמו ועולתה קפצה פיה. ודעת מדקדקי ספרד כי חסדי יי' כי לא תמנו כמו תמנו והנכון במקום אות הכפל והעד על זה כי לא כלו רחמיו

במסתרים ג' דגשים וסימ' אם יסתר איש במסתרים. במסתרים יהרג נקי. לירות במסתרים. וסימ' בלשון ארמי גברא קטל שליבא: עולת ג' כתיב בקמ"ץ כתרא וסימ' אבנים שלמות תבנה. אף בלב עולת תפעלון. יחפשו עולות טבנו חפש: ועיין ברי"ש כד"ר בקמ"ץ: ומעשהו ג' וסימ' ויאבר מנוח עתה יבא דברך. ואיש במעון

לִירֹ֣ות בַּמִּסְתָּרִ֣ים תָּ֑ם פִּתְאֹ֥ם יֹ֝רֻ֗הוּ וְלֹ֣א יִירָֽאוּ׃ יְחַזְּקוּ־לָ֨מוֹ ׀ דָּ֬בָר רָ֗ע יְֽ֭סַפְּרוּ לִטְמֹ֣ון מֹוקְשִׁ֑ים אָ֝מְר֗וּ מִ֣י יִרְאֶה־לָּֽמוֹ׃ יַֽחְפְּֽשׂוּ־עֹ֗ולֹ֗ת תַּ֭מְנוּ חֵ֣פֶשׂ מְחֻפָּ֑שׂ וְקֶ֥רֶב אִ֝֗ישׁ וְלֵ֣ב עָמֹֽק׃ וַיֹּרֵ֗ם אֱלֹ֫הִ֥ים חֵ֥ץ פִּתְאֹ֑ום הָ֝י֗וּ מַכֹּותָֽם׃ וַיַּכְשִׁיל֣וּהוּ עָלֵ֣ימוֹ לְשֹׁונָ֑ם יִ֝תְנֹֽדְד֗וּ כָּל־רֹ֥אֵה בָֽם׃ וַיִּֽירְא֗וּ כָּל־אָ֫דָ֥ם וַ֭יַּגִּידוּ פֹּ֣עַל אֱלֹהִ֑ים וּֽמַעֲשֵׂ֥הוּ הִשְׂכִּֽילוּ׃ יִשְׂמַ֬ח צַדִּ֣יק בַּ֭יהוָה וְחָ֣סָה ב֑וֹ וְ֝יִתְהַֽלְל֗וּ כָּל־יִשְׁרֵי־לֵֽב׃

פ ה

לַמְנַצֵּ֗חַ מִזְמ֥וֹר לְדָוִ֗ד שִֽׁיר׃ לְךָ֤ דֻמִיָּ֬ה תְהִלָּ֓ה אֱלֹהִ֣ים בְּצִיּ֑וֹן וּ֝לְךָ֗ יְשֻׁלַּם־נֶֽדֶר׃ שֹׁמֵ֥עַ תְּפִלָּ֑ה עָ֝דֶ֗יךָ כָּל־בָּשָׂ֥ר יָבֹֽאוּ׃ דִּבְרֵ֣י עֲ֭וֹנֹת גָּ֣בְרוּ מֶ֑נִּי פְּ֝שָׁעֵ֗ינוּ אַתָּ֥ה תְכַפְּרֵֽם׃ אַשְׁרֵ֤י ׀ תִּֽבְחַ֣ר וּתְקָרֵב֮ יִשְׁכֹּ֪ן חֲצֵ֫רֶ֥יךָ נִ֭שְׂבְּעָה בְּט֣וּב בֵּיתֶ֑ךָ קְ֝דֹ֗שׁ הֵיכָלֶֽךָ׃ נֹ֤ורָאֹות ׀ בְּצֶ֣דֶק תַּ֭עֲנֵנוּ אֱלֹהֵ֣י יִשְׁעֵ֑נוּ מִבְטָ֥ח כָּל־קַצְוֵי־אֶ֝֗רֶץ וְיָ֣ם רְחֹקִֽים׃ מֵכִ֣ין הָרִ֣ים בְּכֹחֹ֑ו נֶ֝אְזָ֗ר בִּגְבוּרָֽה׃ מַשְׁבִּ֤יחַ ׀ שְׁא֣וֹן יַ֭מִּים שְׁא֥וֹן גַּלֵּיהֶ֗ם וַהֲמ֥וֹן לְאֻמִּֽים׃ וַיִּֽירְא֤וּ ׀ יֹשְׁבֵ֣י קְ֭צָוֹת מֵאֹותֹתֶ֑יךָ מֹ֤וצָֽאֵי־בֹ֖קֶר וָעֶ֣רֶב תַּרְנִֽין׃ פָּקַ֥דְתָּ הָאָ֨רֶץ ׀ וַתְּשֹׁ֪קְקֶ֡הָ

לְגַרָאָה בְּטוֹמְרֵי דְלָא מוּם בְּתַכֵּיף יְגָרוּן לֵיהּ וְלָא יִדְחֲלוּן׃ יִתְקְפוּן לְהוֹן פִּתְגָם בִּישׁ יִשְׁתְּעוּן לְמִכְמַן תַּקְלִין אָמְרִין מַן חָמֵי לְהוֹן׃ יְבַלְשׁוּן לְמִשְׁכַּח עִילִין לְשֵׁיצָאָה זַכָּאִין בְּלוּשָׁא דְמִתְבַּלִּישׁ בְּגוּף בַּר נָשָׁא וְהִרְהוּרֵי לִיבָּא עֲמִיקָא׃ וִיגָרֵי עִילָוֵיהוֹן אֱלָהָא גִירָרָא בְּתַכֵּיף וְיִתְנוּן עַל מַחֲתֵיהוֹן׃ וְיִתְקְלוּן לְהוֹן לִישָׁנְהוֹן יְטַלְטְלוּן כָּל דְחָמֵי בְהוֹן׃ וְיִדְחֲלוּן כָּל בְּנֵי נָשָׁא וִיחַוּוֹן עוֹבָדָא דַיְיָ אֱלָהִים וְעוֹבָדֵיהּ יְהוֹן מִתְבַּיְינִין׃ יֶחְדֵי צַדִּיקָא בַיְיָ וְיִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרֵיהּ וְיִשְׁתַּבְּחוּן כָּל תְּרִיצֵי לִיבָּא׃

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד שִׁירָתָא׃ קֳדָמָךְ מִתְחַשְׁבָא הֵיךְ שְׁתִיקוּתָא תּוּשְׁבַּחְתָּא אֱלָהָא דִי שְׁכִינְתֵיהּ בְּצִיּוֹן וְלָךְ יִשְׁתַּלְמוּן נִדְרֵי׃ מְקַבֵּל צְלוֹתָא לְוָתָךְ כָּל בְּנֵי בִּסְרָא יֵיתוּן׃ פִּתְגָמֵי עֲוָיָן תְּקִפוּ מִנִּי כוּר חֲטָנָא אַנְתְּ תְּכַפְּרִינוּן׃ טוּבוֹי דְתִתְבְּחַר וּתְקָרֵב יַשְׁרֵי דָרָתָךְ יִמְרוּן צַדִּיקֵי נִשְׂבַּע בְּטוּב בֵּיתָךְ קוּדְשָׁא דְהֵיכְלָךְ׃ דְחִילָן בְּצִדְקְתָא תְּקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן אֱלָהָא פוּרְקָנָא סַבְרָא דְכָל סְיָפֵי אַרְעָא וְנַגְוָות יַמָּא דִרְחִיקִין מִן יַבֶּשְׁתָּא׃ דְאַתְקֵן מְזוֹנָא לְיַעֲלֵי טוּרַיָּא בְּכֹחַ גְבוּרְתֵּיהּ מְזָרֵיז קְמוֹר בִּגְבוּרְתָּא׃ מַמְאִיךְ רְגוּשׁ יַמַּיָּא וּרְגוּשׁ גַלֵּיהוֹן וְרִיכְפַּת אוּמַיָּא׃ וּדְחִילוּ יָתְבֵי סַיְפִין מֵאָתְוָותָךְ מַפְּקָנֵי צְפַר וְרָמֶשׁ תְּסַדֵּר בְּפוּמְהוֹן שִׁבְחָא׃ אִידְכַּרְתָּה אַרְעָא וְאַשְׁקִיתָהּ

ומעשהו. ויראו כל אדם ויגידו: ס"ח דומיה ד' וסימ' נבסר בסיפ' ריש סימ' ס"ב: ישלם ב' קמץ וא' פתח וסימ' לך דומיה תהלה. הן צדיק בארץ. וירא מצוה הוא ישולם. קדמא פתח: קדוש ג' חס' וסימ' מלכים יראו וקמו. נהר פלגיו ישמחו עיר. אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך. וכל קודש חס' בכמ"א וזעם על ברית קודש: קצוי ארץ ג' וסימ' נבסר בישעיה סימ' כ"ו:

רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם תָּכִין דְּגָנָם כִּי־כֵן תְּכִינֶהָ׃ תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶהָ בִּרְבִיבִים תְּמֹגְגֶנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ׃ עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוֹבָתֶךָ וּמַעְגָּלֶיךָ יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן׃ יִרְעֲפוּ נְאוֹת מִדְבָּר וְגִיל גְּבָעוֹת תַּחְגֹּרְנָה׃ לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ־בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף־יָשִׁירוּ׃ ס ו

לַמְנַצֵּחַ שִׁיר מִזְמוֹר הָרִיעוּ לֵאלֹהִים כָּל־הָאָרֶץ׃ זַמְּרוּ כְבוֹד־שְׁמוֹ שִׂימוּ כָבוֹד תְּהִלָּתוֹ׃ אִמְרוּ לֵאלֹהִים מַה־נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ לְךָ אֹיְבֶיךָ׃ כָּל־הָאָרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ וִיזַמְּרוּ־לָךְ יְזַמְּרוּ שִׁמְךָ סֶלָה׃ לְכוּ וּרְאוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים נוֹרָא עֲלִילָה עַל־בְּנֵי אָדָם׃ הָפַךְ יָם לְיַבָּשָׁה בַּנָּהָר יַעַבְרוּ בְרָגֶל שָׁם נִשְׂמְחָה־בּוֹ׃ מֹשֵׁל בִּגְבוּרָתוֹ עוֹלָם עֵינָיו בַּגּוֹיִם תִּצְפֶּינָה הַסּוֹרְרִים אַל־יָרִימוּ לָמוֹ סֶלָה׃ בָּרְכוּ עַמִּים אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁמִיעוּ קוֹל תְּהִלָּתוֹ׃ הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ׃ כִּי־בְחַנְתָּנוּ אֱלֹהִים צְרַפְתָּנוּ כִּצְרָף־כָּסֶף׃ הֲבֵאתָנוּ בַמְּצוּדָה שַׂמְתָּ מוּעָקָה בְמָתְנֵינוּ׃ הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ־בָאֵשׁ וּבַמַּיִם וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה׃ אָבוֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי׃ אֲשֶׁר־פָּצוּ שְׂפָתָי וְדִבֶּר־פִּי בַּצַּר־לִי׃

סוגי עללתה תעתרינה מן קובת דאלהא די בשמיא מליא מיטרא תתקין עיבוריהון ארום היכנא תשכללינה׃ מרביני ציפתהא רוי אשרך גייסהא בצייהא תבריך׃ אכלילתא שנת טוב ברכתך וכיבשי אורחך יבסמון דיהנא׃ יבסמון תושבחת מדברא ורמתא גלמת תקסרן להון׃ יעלון דיכרי עלוי ענא ומישריא יתחפין עיבור יתיכבון ברם ישבחון׃

לשבחא שירא תושבחתא יביבו קדם יי כל יתבי ארעא׃ שבחו איקר שמיה שוו איקר תושבחתיה׃ אמרו קדם אלהא מה דחילין הינון עובדך בסגיעי עושנך יכדבון לך בעלי דבבך׃ כל יתבי ארעא יסגדון קדמך וישבחון לך ישבחון שמך לעלמין׃ איתילו וחמון עובדי אלהא דחיל מרי תקוקפין על בני נשא׃ הפך ימא דסוף ליבשתא בנהר יורדנא עברו בני ישראל בריגליהון אוביל יתהון לטור קודשיה תמן נחדי במימריה׃ דשליט בכח גבורתיה על עלמא עינוי בעממיא מסתכלין מסרהובין לא יתרמון להון לעלמין׃ בריכו עממיא אלהים ואשמיעו קל תושבחתיה׃ דמני נפשנא בחיי דעלמא דאתי ולא מסר לאיזדעזעא ריגלנא׃ ארום בחנתנא אלהא אתכתנא היך קינאה דמתיך סימא׃ אעלתנא במצודתא שויתא שושמתא בחרצנא׃ אמאכתנא ארכבתא מרי מזופיתא על רישנא דנתא יתנא כדי בנורא ובמוי ואפיקתנא לרווחתא׃ איעול לבית בעלוון אשלם לך נדרי׃ די פתחו סיפוותי ומליל פומי כדעק לי׃

אבן עזרא

רבת · התי"ו כמו ושבת לנשיא והתואר חסר כטעם דבריה רבה׃ תעשרנה · היה ראוי להיות תחת השי"ן חירק אם המלה מהבניין הכבד ואם מהקל יהיה הפועל יוצא כדרך יעשר שהוא שי"ן שימצא ככה על משקל בנינים׃ פלג · המחובר מהמטר ומ"ם דגנם שב אל פקדת הארץ · כי כן תכינה · שב אל הארץ׃ תלמיה · כמו בתלם עבותו ויש אומרים נחת גדודיה הורד גדודותיה כמו על כל ידים גדודות והם קוים לחרים דמש הכתו' לגדודות והטעם שירוט ויש אומרים מגזרת גדוד יגודנו והטעם על הגשמים והטעם על הזרמים׃ עטרת · עד שתהיה זאת השנ' בקרב שנים כמו המלכה בעלת העטרת בתוך הבנות וטעם ומעגליך דרך משל והמעגל הם המקומות העשויות להתחבר מי גשמי הגלות׃ ירעפו · הנה מעגליך בישוב ונאות מדבר כמו נות רועים והגבעות תחגרנ' גיל בהראות הדשא והעשב׃ לבשו · כמו עם חלב כרים שהיו רבים וקדמונינו ז"ל פירשוהו לשון נקייה והנכון בעיני כי כרים כמו כר נרחב והעד והעמקים׃ יעטפו · מגזרת המתעטה כמו ילבשו ויתרועעו מגזרת תרועה כדרך ההרים והגבעו' יפצחו לפניכם רנה׃ למנצח · הריעו לאלהים · לא הזכיר שם המחבר ובעבור היותו לשון רבים ולא ימצא ככה ברוב המזמורים שהם לדוד על כן יתכן שגם זה המזמור לאחד המשוררים׃ זמרו · טעם שימו כי תהלתו כבוד הוא לכם והטעם בתהלתו תכובדו׃ אמרו · מה נורא · כל אחד ממעשיך כמו בנות צעדה עלי שור וטעם יכחשו שיעידו כי שקר וכחש הוא בידם׃ כל · הזכיר אויביך הקרובי' ואמר כל הארץ ואין הפרש בין יזמרו לך או ויזמרו לך והטעם כפול׃ לכו · יאמר זה לזה לכו בואו כמו לכו נא ונוכחה והטעם לכו אליכו׃ נורא · דבק עם עלילה נורא המעשה והאומר כי הה"א נוסף והוא כמו עליון תועה הוא כי הה"א סימן לשון נקבה כי לא ימצא בשמות הה"א נוסף רק אם היתה המלה מלעיל ושורק ושורקה כמו צדק וצדקה׃ הפך · יספר מעשה השם הקדמונים וטעם בנהר הוא הירדן שעברו ישראל בשמחה והארון עומד׃ מושל · אין עולם בכל זמן בכל המקרא רק זמן וכנה והטעם שהשם מושל לעולם כמו מושל בכח ברוב גבורתו וממשלתו בגוים שהוא רואם כי אין נכון להיות בי"ת גבורתו כמו משל בנו כי אין לו טעם · הנה הזכיר כי ממשלתו בים וביבשה על כן לא ירומו הסוררים המורדים בו׃ ברכו · הטעם העמים כמו היבוסים שהיו תחת יד ישראל או יאמר לכל כולכו חייבין לברך השם ויש אומרים כי טעם עמים ישראל כמו אחריך בנימין בעממיך והוא הנכון׃ כי · דרך משל בעבור צרה שבאה אליהם והשם נסם לדעת אשר בלבבם גם זה דרך משל כי הכל לפניו גלוי טרם בראותו לב המחשב׃ הבאתנו · כמו במצודה רעה׃ מועקה · כמו עקת רשע צרה וככה קרנו ומועקה שם או הוא פעול ותחסר מלת התואר והטעם שהוא דבר מכיר מתניהם׃ הרכבת · הטעם שהוא רוכב על במותינו וכהיה כמו הבאים באש או במי' כמו מכה אביו ואמו וטעם לרויה לאויר כי באש יבש ובמים ישטף׃ אבוא · דברי המשורר או ידבר על לשון הפקיד על המלחמה׃ אשר פצו · הוא הנדר כמו ואנכי פציתי פי׃ שלות

רשי

רבת תעשרנה · הרבה אתה מעשרה מפלג שלך שהוא מלא מים ותכין בו דגנם של יושבי קצוות כי בכן אתה מכין אותה׃ תלמיה · הן שורות המחרישה׃ רוה · כמו לרוה׃ נחת גדודיה · כמו לנחת גדודיה להכין לגדודיה לעשות נחת לבריות אתה ממוגגה ברביבים של מטר תמוגגנה לשון המסה׃ עטרת שנת טובתך · על ידי הגשמי' אתה מעטר בכל טוב את השנה שאתה חפץ להטיב׃ ומעגליך · הם השמים שהם אבק רגליך׃ ירעפון · יטפון׃ דשן · שומן׃ ירעפו · השמים בנאות המדבר׃ לבשו כרים הצאן · יתלבשון הסרון והעדנה מן הצאן הבאו' לרעות הדשא אשר הצמיח המטר׃ ועמקים יעטפו בר · על ידי המטר יהיו מעוטפים העמקים בתבואה ואז יתרועעו הבריות תרועת שמחה וישירו מרוב הברכה׃ זמרו כבוד שמו · זמרו בכבוד שמו אי כמו כפרו כבוד שמו בזמר ושיר׃ מה נורא · כל אחד ממעשיך׃ ברוב עוזך · כשאתה מראה לעולם עוזך על ידי דבר או חרב או רעב או ברקי' אויבך הרשעי' מרוב פחד מודים על כחש ועבירות שבידם ע"כ התו'׃ נורא עלילה · יראוי על בני אדם פן ימצא להם כשע' כי כל מעשיהם גלויים לך׃ הפך ים ליבשה · ים סוף׃ שם נשמחה בו · מכ' שם היה דבר שהיה נשמח בו׃ אל ירומו · אל תהי ידם רמה׃ ברכו עמים אלהים · על נפלאותיו שהוא שם בחיים נפשנו בחיים בגלות ואיבכם יכולין להשמיד אותנו׃ כי בחנתנו · בצר' בגולה׃ צרפתנו · להסיר הסיגים ממנו שנשוב בתשובה לפניך כמו שצורפים הכסף להסיר הסיגים ממנו׃ הבאתנו במצוד' · במקו' צר כמו במאסר׃ מועקה · לשון מסגר וכל המעיק המציק כמוהו׃ הרכבת אנוש לראשנו · מלכי כל אומה ואומה׃ אבא ביתך · בבנותך בית המקדש כשלם נדרינו שנדרנו בגולה׃ מחים

תלמיה ב' וסימ' תלמיה רוה נחת גדודה · ויחד תלמיה יבכיון׃ תמוגגנה ג' חס' בליש' בקריא' וסימ' והגבעות התמגגו · ברביבים תמוגגנה · ותמגגני תושיה׃ ס"ו ישתחוו לך ויזמרו לך חד מן י"ד פסוקין לך לך וסימ' חלילה לך מעשות · עם אשר תמצא את אלהיך · ראבר עשו יש לי רב · והיה כי יביאך · ושמעת ישראל ושמרת ·

לא תטע לך אשרה · וכתבת עליהן את כל דברי · למען הקים אתך · בחר לך אחת מהנה · וחברו דד"ה · מה אעשה לך אפרים · אם גנבים באו לך · כל הארץ ישתחוו לך · מה יתן לך ומה יוסיף׃ רגלנו ג' חד חס' וסימ' ולאמים תחת רגלינו · ולא נתן למוט רגלנו · עומדות היו רגלינו · מציעהא חס'׃ ובמים ג' פתחין באתנחתא ובסוף פסוק וסימ' באנו באש ובמים ותוציאנו · ישם נהרות למדבר · ארץ לא שבעה מים וסים' בלשון ארמי במדברא ונורא גהנם · וב' זקפי' קמצין וסימ' ארץ נחלי מים · יבשו אפיקי מים וסים' בלשון ארמי נחליא יבשין · וכל אסף דכוו' בב"ג פתחין דמסרינן ברישא׃

רשי

מיחים · שמנים לשון מוח : כל יראי אלהים · הם הגרים שיתגיירו : אליו פי קראתי · כשהייתי בגולה קראתיהו וספרתי רוממותיו בלשוני · ורומם · כמו ונתרומם · מב׳ · בפי קראתי אליו ורומם שם מלה רוממות שלו מוכן תחת לשוני להוציאו בפה כמו וכחידכה יתחת לשונו : און אם ראיתי וגו׳ · לא פעל עמנו כחטאתינו עשה עמנו כלא רואה ולא שומע און שבלבבנו : אכן · באמת ים לדעת : אשר לא הסיר תהלתי · מלפניו וחסדו לא הסיר מאתי : ויאר פניו · להראות פנים שוחקות לתת טל ומטר : לדעת בארץ דרכך · להודיע שמדתך להטיב לעמך ועל זה יודוך וישמחו וירננו לאומים : כי תשפוט עמים במישור · לזכות : תנחם · תנהגם בדרך המישור ועל זאת יודוך עמים כולם : ארץ נתנה יבולה · וגם על הארץ שנתנה יבולה ועל אשר יברכנו השם : וייראו אותו כל אפסי ארץ · שיאמרו ראו אלו שהיו יראי השם איך ברכם ו וגדלם : יקום אלהים ויפוצו אויביו · עשו וכיוצא בו : כהנדוף · כהתנדף כאשר יתנדף העשן כן תנדפם : מפני אלהים · מפני הארון בימי משה ובנוחה יאמ׳ שובה יי׳ וגו׳ : וישישו בשמחה · וזהו המשום וכן יאמרו שירו לאלהים וגו׳ : סולו · לשון שבח וכן לא תסלה בכתם אופיר המסולאים בפז : ביה שמו · בשם יה שהוא לשון יראה כדמתרגמינן דחילא עזי וזמרת יה וכן כי יד על כס יה ב בתרגום וכן כי ביה יי׳ אדי בכן יתפריקון בעמי׳ דחילא יי׳ ותקוף עלמא אומר המשורר שבחו לפניו וגורו מפניו ועלזו וזהו ד דוגמת האמור במקום אחר ו וגילו ברעדה : אבי יתומים · זהו השבח שתשבחו לפניו כל הענין עד סוף כל המזמור אבי יתומים שנעשה אב לישרא׳ שהם יתומים כמו שנאמר יתומי׳ היינו ואין אב : ודיין אלמנות · מעשה משפטה של ירושלם ם שנאמר בה היתה אלמנה :

מושיב

אבן עזרא

עולות מיחים · על משקל מתים והשם חסר וככה עולות כבשים שמנים בעלי מוח : אלים · הם הגדולים וסלה באמת : לכו · אשר עשה אלהים לנפשי : אליו פי · יחסר ב״ית כמו כי ששת ימים בפי קראתי : ורומם · ויותר מרומם היה תחת לשוני רמז ללב ויש אומרים כי הטעם כפול ורומם כמו ומורק ושוטף : און · כאשר הייתי קורא בפי אילו היה און בלבי לא היה השם שומע מה שאני קורא והאות שלא היה און בלבי : אכן · כמו אכן נודע הדבר : ברוך · שעזרני להתפלל ולא הסיר ו וחסדו היה שאתפלל אליו : למנצח · אלהים יחננו · גם זה המזמור לא ידענו מי חברו : אלהים יחננו · כמו חנונו אתם כמו אשר חנן וטעם יברכנו ם שיוסיף על אשר יחוננו וטעם יאר פניו שנמצא חן בעיניו כ כאשר נשאל מאתו : לדעת · אז יהי נודע דרך השם לברך ה המעטים ולהושיעם : יודוך · גם יודוך או עמים : ישמחו · הטעם הנה בעבור ה הטובות שתעשה ע עמנו : יודוך עמים · גם בעבור משפטיך כי תצדיק צדיק ו ותרשיע רשע ותשקיט הארץ בהשפט הרשע גם על זה יודוך : ארץ · ושב לבאר מה טעם יברכנו שהארץ תתן יבולה : יברכנו אלהים · בכל מעשינו אז יראו אותו כל אפסי ארץ שלא שמעו את כבודו ואת גדלו : למנצח לדוד · יקום אלהים יפוצו אויביו · זה המזמור נכבד מאד ורבו מפרשים פ פירשוהו על מתן ת תורה ועדותם יי׳ בם סיני בקדש רק לא י יוכלו לדבק הטעמים כי אחר שנכנסו לארץ ישוב לבקיעת הים כ בצאת אבותינו ממצרי׳ וזאת איננה דרך כ נכונה והנכון בעיני כי זה המזמור חברו דוד על המלחמה ם שהיתה לו עם ערלים ורוב מחנהו היה יהוד׳ ובנימן וזבולון ונפתלי אז נראתה גבורתם

מיחים ל׳ מלרע׳ ל׳ וחד חס׳ יוד קדמ׳ ויערכו יתחים

שמע אלהים ג׳ כי שמע אלהים את קול הנער · שמע אלהים ויתעבר · אכן שמע אלהים הקשיב : ס״ז יאר ב׳ וסימ׳ פניו אליך · יאר פניו אתנו סלה · ואינון מן א״ב מן כ״ב י׳ ברישיה וסימ׳ נמסר בבסרה רבתא בעו״ד יוד : מישור י׳ מ״ל וסימ׳ נמסר במלכים סימ׳ ב׳ ; ארץ י״ג ר״ף בקריא׳ וסימ׳ לקבן בסי׳ כ״ח · נתנה יבולה ד׳ חס׳ את בלישׁ׳

עֹלוֹת מֵיחִים אַעֲלֶה־לָּךְ עִם־קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם־עַתּוּדִים סֶלָה׃ לְכוּ־שִׁמְעוּ וַאֲסַפְּרָה כָּל־יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי׃ אֵלָיו פִּי־קָרָאתִי וְרוֹמַם תַּחַת לְשׁוֹנִי׃ אָוֶן אִם־רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע אֲדֹנָי׃ אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי׃ בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי׃

סז לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר׃ אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה׃ לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ׃ יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃ יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה׃ יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃ אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ׃ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ׃

סח לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר שִׁיר׃ יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאָיו מִפָּנָיו׃ כְּהִנְדֹּף עָשָׁן תִּנְדֹּף כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי־אֵשׁ יֹאבְדוּ רְשָׁעִים מִפְּנֵי אֱלֹהִים׃ וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה׃ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו׃ אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ׃

(מסורה בגליון: מיחין · מיחין · ל׳ · ל׳ · ק״לי · יח׳ · ב׳ א׳ ר״ף וא׳ כ״ף · כ׳ טר״ף · ב׳ וי׳ כמו · כול ל׳ כ כמ״י ת״ל רמ״ל · יד ר״ף · ד׳ חס׳ את בלי׳ · ה׳ רבין · ה׳ ת״ל נסיב׳ · ל׳ · א׳ · ת״ל · ב׳ ת״ל · ל׳ · ל׳ · ד׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳)

עֲלָוָן שְׁמֵינִין אַסֵּיק קֳדָמָךְ עִם קְטוֹרֶת בּוּסְמִין קָרְבַּן דִּיכְרִין אַעֲבִיד תּוֹרִין עִם בַּרְחֵי לְעָלְמִין׃ אִיזִילוּ שְׁמָעוּ וְאִשְׁתָּעֵי כָּל דַּחֲלַיָּא דֶאֱלָהָא מַה דַּעֲבַד לְנַפְשִׁי׃ לְוָתֵיהּ בְּפוּמִי קְרֵיתִי וְתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ תְּחוֹת לִישָּׁנִי׃ שְׁקַר אִין חֲמֵיתִי בְּלִבִּי הָאֶפְשַׁר דִּילָא יִשְׁמַע יְיָ בְּקוּשְׁטָא׃ שְׁמַע אֱלָהָא אֲצִית בְּקָל צְלוֹתִי׃ בְּרִיךְ אֱלָהָא דְּלָא אַעְדִּי צְלוֹתִי וְטוּבֵיהּ מִינִּי׃ לְשַׁבָּחָא בִּנְגִינָתָא תּוּשְׁבַּחְתָּא וְשִׁירָתָא׃ אֱלָהָא יָחוּס עֲלָנָא וִיבָרְכִינָנָא יְנַהִיר זִיו אַנְפּוֹי עִמָּנָא לְעָלְמִין׃ לְהוֹדָעָא בְּאַרְעָא אוֹרְחָךְ בְּכָל עַמְמַיָּא פּוּרְקָנָךְ׃ יוֹדוּן קֳדָמָךְ עַמְמַיָּא אֱלָהָא יוֹדוּן קֳדָמָךְ עַמְמֵי כּוּלְהוֹן׃ יֶחְדוּן וִידוּצוּן אוּמַיָּא אֲרוּם תְּדִין עַמַּיָּא בְּתִירוּצָא וְאוּמַיָּא בְּאַרְעָא תַּדַּבְּרִינוּן לְעָלְמִין׃ יוֹדוּן קֳדָמָךְ עַמַּיָּא אֱלָהָא יוֹדוּן קֳדָמָךְ עַמַּיָּא כּוּלְהוֹן׃ אַרְעָא יְהַבַת אִיבָּהּ יְבָרֵיךְ יָתָן אֱלָהָא אֱלָהָנָא׃ יְבָרֵיךְ יָתָן אֱלָהָא וְיִדְחֲלוּן יָתֵיהּ כָּל סַיְפֵי אַרְעָא׃ לְשַׁבָּחָא לְדָוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא וְשִׁירָא׃ יְקוּם אֱלָהָא יִתְבַּדְּרוּן בַּעֲלֵי דְבָבוֹי וְיַעַרְקוּן סַנְאוֹי מִן קֳדָמוֹי׃ הֵיכְמָה דִּישְׁקִיף תְּנָנָא יִשְׁקְפוּן הֵיכְמָה דִי יִתְמְסֵי שַׁעֲוָא מִן קֳדָם אֶשָּׁא יְהוֹבְדוּן רַשִּׁיעַיָּא מִן קֳדָם אֱלָהָא׃ וְצַדִּיקַיָּא יֶחְדוּן וִידוּצוּן קֳדָם יְיָ וְיֶחְדוּן בְּחֶדְוָא׃ שַׁבָּחוּ קֳדָם אֱלָהָא שַׁבָּחוּ שׁוּם יְקָרֵיהּ קַלְּסוּן לְיָתֵיב עַל כּוּרְסֵיהּ יְקָרֵיהּ בַּעֲרָבוֹת יָהּ שְׁמֵיהּ וּבִיעוּ קֳדָמוֹי׃ אֲבוּהוֹן דְּיַתְמֵי וְדַיָּינֵהוֹן דְּאַרְמְלָן אֱלָהָא בִּמְדוֹר בֵּית שְׁכִינַת קוּדְשֵׁיהּ׃ אֱלָהָא דִי מְזַוֵּג זוּגִים יְחִידָאִין לְבַר זוּגָא כַּחֲדָא דְּאַפִּיק בֵּית יִשְׂרָ׳ דַּהֲווֹן אֲסִירִין בְּמִצְרַיִם עַל עוֹבָדֵיהוֹן דַּאֲבָהָתְהוֹן כַּשְׁרִין בְּפוּמְבֵּי בְּרַם פַּרְעֹה וּמַשִּׁירְיָתֵיהּ דְּסָרִיבוּ לְשַׁלָּחוּתְהוֹן שָׁרוֹן צַחִיחִין׃

בנתינה וסימ׳ ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ · ונתן עץ השדה את פריו · גם יי׳ יתן הטוב · ארץ נתנה יבולה : ס״ח אויביו ה׳ מ״ל וסימ׳ הנה בן נולד לך · יקום אלהים יפוצו · הרימות ימין צריו · אויביו ילבשו בשת · ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו : ביה ב׳ וסימ׳ כי ביה יי׳ צור עולמים · סלו לרוכב בערבות ביה שמו :

במלחמה על כן הזכירם והעד שהחל יקום וזה דומה לדברי משה קומה יי׳ והטעם כי בקומו יכוסו מיד המשכילים וטעם הקימה הראות גבורתו : כהנדוף · בא תנדוף מלם כמו וכל עכביכם תטעמו : כהמס · שם הפועל תפעלי הכפל : דונג · שעוה : יאבדו רשעים · הם הנלחמים עם דוד : וצדיקים · שהם עם דוד והם ישראל ישמחו : שירו · יאמרו אלה לאלה שירו לאלהים : סלו · כמו סלסלה כענין הללו : בערבות · שם לשמים ורבי משה אמר נקרא כן שמים בעבור שהוא רחב גם אמר כי מלת סלו כמו סולו סולו המסילה וטעם לרוכב בערבות הוא החונג אל בית השם שהוא רוכב ערבה והנכון שהוא לרוכב בשמי שמי קדם ובעבור כי התנועות שלם האחת עולה כמו האש וכנגדו ההר והשנית יורדת כמו הארץ וזה כנגד השפלה והערבה אמצעית כתנועת הגלגל ובי״ת ביה תשרת והטעם בשם הזה סולו אותו ורוממוהו לא כאשר חשבו רבים כי הבי״ת עיקר עד שיעשו כן עם כל האותיות וככה כי ביה יי׳ תוקף הכנוח : אבי · אע״פ שהוא עליון שהוא רוכב בערבות כמו כי רם יי׳ ושפל יראה והוא היתום אשר אין לו עוזר ואפילו דעת אין לו וככה בתורה כי יי׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואחריו עושה משפט יתום ואלמנה וטעם במעון קדשו אף על פי שכבודו מקום גבוה ויתומים בתחתית התחתית שהיא הארץ :

אלהים

אלהים · ביתה · על דרך כי בית יעשה לך יי׳ ויעם להם בתים איש וביתו שה לבית
והטעם כי היחידים ישימם רבים ויוסיפם ומלת בכושרות קשורה עם אסירים
כאילו אמר אסורים בזיקים וטעם כושרות הכבל שטעמו כמו ידיה שלחה בכישור
וטעם סוררים העושים חמס ליתומי׳ ומלת צחיחה כמו צחה צמא כמו והשביע

מושיב יחידים ביתה · ישראל שהיו מפוזרין כנוס יחד איש איש מבדחו והושיבם
בית שלם וכניסיה שלימה : מוציא אסירים בכושרות · הוציא את ישראל
ממצרים בחדש שהוא כשר להולכי דרכים לא חמה ולא צנה : אך סוררים ·
מצרים : שכנו צחיחה · כשארם ארצם ציה וצמאה מצאתי בצעדך ·
כשצעדתה בצעדך בצער
סלך · סלה שם הראיתנו זה
דרכך לעולם לכל צרה גאולה :
זה סיני · גם הוא רעש מפני יי׳
אלהי ישראל : גשם נדבות תניף
· עוד זאת עשית לנו אם
הזכרכנו לגשמים הניפותה ו
והטלת עלינו תמיד גשמי נדבה
וברכה : נחלתך ונלאה אתה
כוננת · כשהיתה נחלת ארצך
נלאה ונמאה למטר אתה כוננת
אותה · מצאתי נחלתך ונלאה
הקרויה נחלתך והיא נלאה כ
כלומר פעמי׳ שהיא כך : חיתך
ישבו בה · עדיתך ישבו בה כמו
ויאספו פלשתים את מחניהם
לחיה · ד״א חיתך כנסית ישראל
קרויה בהמתו וחיתו של הב״ה :
תכין בטובתך · כשיצאו ממצרי׳
הסיעותם במדבר ארבעים שנה
לפי שעמדו כנעניים וגירשו את
האילנות ובתוך כך שעכבו ב
במדבר עמדו ותקנו הכל : יי׳
יתן אומר המבשרות וגו׳ · אומר
מאמר עוד הוא ישאג בקול
להשמיע צבאות הגוים הרבים
ומהו האומר מלכי צבאות
הגוים ידודון ידודון יתנדדו ו
ויטלכו מתוך ארץ ישראל וכנסת
ישראל שהיא נות בית תחלק את
שללם כמו שנאמר והיה סחרה
ואתננה קדש וגו׳ : אם תשכבון
בין שפתים וגו׳ · כל זה האומר
יאמר להם אם אתם שכבתם בין
תחומיכם והתענגתם בתענוגים
זאת יונתי כנסייתי כנפיה נחפה
בכסף ומהו הכסף והחרוץ ב
בפרש שדי וגו׳ כשפירש הב״ה
לפניהם תורתו אשר המלכים
נשלגים ומתלבנים בה בארץ
צלמות וחשך אז נחפו כנפיה
בכסף׳ וחמדיתה של תורה ומצות
כנפי יונה שלומ״א בלע״ז ·
ואברותיה כנפים שעופפת בהן
: בירקרק חרוץ · פתר דונש בן
לברט החרוץ הוא זהב ולכך
נתנו המשורר אצל הכסף · ו

בצעדך ב׳ וסימ׳ משודה אדם · בישמן סלה : ארץ י״ג רף בקריא׳ וסימ׳ ארץ מצרים לפניך במיטב הארץ ·
ארץ רפאים תחשב · ארץ חטה ושערה · ארץ אשר לא במסכנת תאכל · ארץ אשר יי׳ אלהיך דרש · ארץ
ארץ ארץ שמעי · ארץ נתנה יבולה · ארץ רעשה אף שמים נטפו · ארץ פרי למלחה · ארץ נתנה ביד

אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא
אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת אַךְ סוֹרְרִים
שָׁכְנוּ צְחִיחָה : אֱלֹהִים בְּצֵאתְךָ לִפְנֵי
עַמֶּךָ בְּצַעְדְּךָ בִישִׁימוֹן סֶלָה : אֶרֶץ
רָעָשָׁה אַף שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים
זֶה סִינַי מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל :
גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים נַחֲלָתְךָ
וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ : חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ
בָהּ תָּכִין בְּטוֹבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים :
אֲדֹנָי יִתֶּן אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא רָב :
מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן וּנְוַת בַּיִת
תְּחַלֵּק שָׁלָל : אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין
שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף
וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ : בְּפָרֵשׂ
שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן :
הַר אֱלֹהִים הַר בָּשָׁן הַר גַּבְנֻנִּים הַר
בָּשָׁן : לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים
הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ אַף יְהוָה
יִשְׁכֹּן לָנֶצַח :

לט ר״פ · ל׳ · ל׳ · ב׳ חסרה · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · קמ״ץ · ל׳ · מלעי׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · יחס׳ · ל׳ · ל׳

אֱלָהָא כַּד נְפַקְתָּא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא
וּבְעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא קֳדָם עַמָּךְ כַּד
טַיֵּילְתָּא בְּמַדְבְּרָ דִישִׁימוֹן לְעָלְמִין
כַּד יְהַבְתָּא אוֹרַיְתָא לְעַמָּךְ אַרְעָא
אִיתְרְגִישַׁת לְחוֹד שְׁמַיָּא אַטִיפוּ
טַלָּא מִן קֳדָם יְיָ דֵין סִינַי סְלִיק
תְּנָנֵיהּ כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא מִן קֳדָם
דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹי יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל :
כַּד שְׁמָעוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת קַל
גְּבוּרְתָּךְ פַּרְחוּ נַפְשֵׁיהוֹן מִן יַד
אֲתֵיתְתָא עִילָוֵיהוֹן טַלִּין דְּיִתְחֲיוּתָ
וּמִיטְרִין דְּרַעֲוָא אֲרֵימְתָּא אֱלָהָא
עַל אַחְסַנְתָּךְ וּכְנִשְׁתָּא דְאִשְׁתַּלְהַיַת
אַתְּ אַתְקִינְתָּהָא : חַיָּתָךְ אִתְיַבְתָּא
בָהּ אַתְקִינְתָּא מַשִׁירִית מַלְאֲכַיָּא
לְאוֹטָבָא לַעֲנָיֵי אֱלָהָא : יְיָ יְהַב
פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ בְּרַם מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן מְבַשְּׂרָן מֵימַר אֱלָהָא לְחֵילְוָות
רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל : מַלְכְּוָתָא עִם
חֵילְוָתְהוֹן אִטַּלְטָלוּ מִן פַּלְטֵיהוֹן
וְחַכִּימַיָּא אִיטַּלְטָלוּ מִן מַדְעֵיהוֹן
וּכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל מְפַלְגָא עֲדָאָה
מִן שְׁמַיָּא : אִין אַתּוּן מַלְכַיָּא רַשִׁיעַיָּא שָׁכְבִין בֵּינֵי קִילְקַלְתָּא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וְדַמְיָא
לְיוֹנָתָא מִיטַלְּלָא בַּעֲנָנֵי יְקָרָא מְפַלְגָא בִּיזַּת מִצְרָאֵי סִימָא דְחִקִיק וְטִיס בְּרַיְיָהָא מַלְיָין אוּבְרִיזִין
סַנִּין : כַּד פַּרְסַת אִידָהָא עַל יַמָּא בְּצַלוֹ שַׁדַּי אַמְאִיךְ מַלְכְּוָן וְאַמְטִילְתָּא עֲנָן גְּהִנָּם הֵיךְ
תַּלְגָּא פְּצָא יָתָה מְטוּלָא דְמוֹתָא : טוּר מוֹרִיָּה אֲתַר דִּי פַּלְחוּ אֲבָהַת עָלְמָא קֳדָם יְיָ
אִיתְבְּחַר לְבִנְיָין בֵּית מַקְדְּשָׁא וְטוּר סִינַי לְמוֹהֲבִית אוֹרַיְתָא טוּר מַתְנַן טוּר תָּבוֹר וְכַרְמֶל
אִתְפְּסִילוּ אִיתְעֲבִיד לְהוֹן גִּיבְבָא הֵיךְ טוּר מַתְנַן : אֲמַר אֱלָהָא לְמָה אַתּוּן טָפְזִין טוּרַיָּא
לֵית רַעֲוָתִי לְמִיתַּן אוֹרַיְתָא עַל טוּרַיָּא גֵיוְתָנִין מִבְסַרְנַיָּא הָא טוּר סִינַי דְמַכִּיךְ רְגַג מֵימְרָא
דַיְיָ לְאַשְׁרָאָה עֲלוֹי שְׁכִנְתֵּיהּ לְחוֹד בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא יְיָ יִשְׁרֵי לְעָלְמָא :

בנחנחו׳ נפשך ינומת
וזה הפך מושיב יחידי׳
ביתה לפנים בישוב
ובחיתה מקום במאון
: אלהים · כל המפרשי׳
פירשו כי בעת מתן
תורה רעשו שמי׳ וארץ
וככה אלוה מתימן
יבוא וכן יי׳ מסיני בא
וכן יי׳ בצאתך משעיר
וככה אלהים בצאתך
לפני עמך וזה הכתוב
יכחישם כי לא יתכן
לומר על מתן תורה
בצעדך בישימון סלה
כי ישימון מג׳ והכמות
תשמנה ובהיות ישר׳
בסיני היו בישוב לא
בתוהו יליל ישימון
שהוא המדבר הגדול
והנורא בארץ לא ע
עבר בה איש וזה היה
אחר נסעם מהר סיני
ועוד כי אין כתו׳ בתור׳
שהארץ רעשה גם ש
שמים ביום מתן תורה
רק הר סיני חרד לבדו
· וזה פי׳ הפסוקים
כתוב בתורה יי׳ מסיני
בא כי מסיני החל ל
לבוא במחנה ישראל
ולא הראתה גבורתו
רק אחר שסבבו את
הר שעיר ככתוב ו
ופארן שמוך אליהם
כיכן כתו׳ ואת החורי
בהררם שעיר עד איל
פארן וזה הוא בצעדך
משדה אדום וככה
אלוה מתימן יבוא ש
שהוא כמו תימן אומר
וטעם בצאתך לפני
עמך לכת הארון ת
תחלה כאשר נסעו
מהר סיני וטעם ארץ
רעש׳ כמו וירגזו ההרי׳
שפחדו כל הגוי׳ אלא

רשעי · ארץ עיפתה כמו אפל · אל תכסי דמי · ארץ ממנה יצא לחם : כה ג׳ בפי׳ רפי׳ וסימ׳ קו תהו ואבני
בהו · וקול המון שלו בה ·

תראה בשירת דוד אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי והטעם כמעט היה הופך
כל העולם ובעבור היות הארץ עומדת אמר רעשה הארץ כאשר רעשה סיני ביום
מתן תורה מפני השם ור׳ משה אמר כי זה סיני טעמו הנה זה עד בעמוד הכבוד
עליו וטעם אלהי ישראל כי בעבור ישראל ירד האלהים על הר סיני : גשם · הנה
טעם אלהים בצאתך לפני עמך לספר תחלת כבוד ישראל ומלת תניף תרוה כמו
כפתי משכבי : נחלתך · היא ארץ ישראל והטעם כי השם ירוה אותה לעולם כדרך
תמיד עיני יי׳ אלהיך בה וטעם ונלאה אילו היתה נלאה אתה כוננתה אותה :
חיתך · קהלתך כמו חית פלשתים והנה יספר שנכנסו ישראל לארצם וטעם
תכין לנכח השם שהיתה לישראל בעת עניים תכין להם שתטיב להם : אדני ·
אמר · דבק עם המבשרות והטעם השם יקים דברי הנביאים המבשרות בשיריהן :
צבא רב · מישראל כי תאותם וכל שאלתם שתגבר יד ישראל וזה הוא האומר מלכי
צבאות ידודון ידודון מפניכם והטעם כי מלכי צבאות הגוים יברחו מפניכם
וידודון פעמי׳ : ונות בית · הקהלה שנשארה בירושלם שלא יצאה למלחמה תחלק
שלל אף כי היוצאת : אם · בין שפתים · כמו שפות הסיר שהוא כעין שחרות
והטעם לא תפחדו מהאויב כי אילו הייתם שוכבים בין שפתים אתם לבנים כמו יונה שהיא נחפת בכסף : ואברותיה · כמו מי יתן לי אבר כיונה : בירקרק · עין הזהב
כמו ונהפכו כל פנים לירקון והטעם מהרה תתנער מן השחרות ויראה הלובן : בפרש · טעם שדי כמו מנחה כאשר פירש הנגיד ומלכים הם מלכי ארץ ובה שב אל חיתך
ישבו בה ותשלג יראה הלובן כמו השלג הנמצא תמיד בצלמון והוא הר ידוע הנמצא בעבר הירדן מזרחה : למה · יספר שבח ארץ ישראל : הר גבנונים · מגזרת או
גבן או דק אולי ככה הוא : למה תרצדון · תשפלו אתם הרים גבנונים וזה הטעם דבק עד אם תשכבון בין שפתים והטעם לא תשפל הר בשן כי אתה הר שחמדו
המלאכים לשבת בו אף השכינה תשכן שם : רכב

וירקרק החרוץ הוא הזהב אשר יובא מארץ החוילה ומארץ כוש זהב טוב מאד
מאד לא הוא ירוק ולא הוא אדום ולכך קראו ירקרק כמו לבן אדמדם שאינו לא
לבן ולא אדום ולכך נכפל ירקרק אדמדם : מלכים · אלו תלמידי חכמים כמו
שנאמר בי מלכים ימלוכו : בפרש · לשון ופרש את השמלה בוררין את הדבר
בשמלה חדשה : הר אלהים הר בשן · והיכן פירשה בהר סיני שהוא הר אלהים
וסמוך לבשן בעבר הירדן : הר גבנונים · הר המיוחד בהרים : גבנונים ·
לשון הרים על שם גובהם כמו ותבני לך גב כל דבר גבוה קרוי גב : למה תרצדון
הרים גבנונים · כל זה מוסב על יי׳ יתן אומר עוד יאמר להם למה תרצדון הרים
גבנונים למה תארובון אתם ההרי׳ גבנונים הגבוהי׳ להשחית את ההר אשר חמד
אלהים לשבתו לשרות עליו שכינה הוא הר הבית אף הוא לנצח ישכון שם קדושתו
קדושת עולם משנבחר לשבתו לא שרת שכינה במקום אחר · ראיתי ביסודו של ר׳
משה הדרשן רצד הוא מארב בלשון ערבי אבל מנחם פי׳ תרצדון כמו תרקדון
אף אותו לשון נופל על הטיטה הזאת : רכב

רכב אלהים וגו׳ · עוד זה מוסב על ה׳ יתן אומר להזכיר חבת עמו אף כשנגלה רכב אלהים רבותים של אלפים שאננים שנונים מלאכים חדים וה׳ היה ביניהם בסיני בקדש אף שם עלית אתה נגיד עמי משה בן עמרם למרום שבית שבי את התורה ולקחת מתנות מן העליונים לתתם לבני אדם · אף סוררים לשכון יה אלהים · אף עוד גרמת ששכן הקב״ה במשכן בתוך עם שהיו סוררים וממרים ומקציפים אותו : ברוך ה׳ וגו׳ · זה מן השיר האמור למעלה שירו לאלהים : יעמוס לנו · יתן לנו ישועה רבה מכל עומס ככל אשר נוכל שאת מבאתי יום יום יעמוס לנו כל הימים כן כיהב בנו לכל צרה ישועתה : האל לנו אל למושעות · אל מושיע הוא לנו ולפניו יש הרבה תוצאות תוכי מות תוצאות דרכים אל המות אך לא עלינו הוא כותבם אבל ימחץ בהם ראש אויביו : קדקד שער · קדקדו של עשו שהוא איש שעיר המתהלך תמיד באשמיו ואינו חוזר מרעתו : אמר ה׳ מבשן אשיב · כי כן הבטיח להשיב אותנו מתוך אבירי בשן ומאיי הים : למען תמחץ · רגליכו : בדם · כשימחץ את ראש האויב תהא רגליכו שקועות בדמם תמחץ לשון טובע בתוך הדם כמו מחצה וחלפה רקתו כמו בקעה ולשון משנה הוא והיו עולי רגלים בוקעים עד ארכובותיהם בדם ד״א תמחץ שם כלי ששואבין בו יין מן הבור מחץ שמו במסכת עבודה זרה · ולשון כלביך מדם האויבים : מנהו · תהי פרנסתו כדאמרינן מאי משמע דמן ליסנא דמזוני הוא דכתיב אשר מנה את מאכלכם וגו׳ : ראו הליכותיך אלהים · כלומר לאלו נאה לך להושיע שבשראו הליכותיך בקדושתך בים קדמו שרי לשורר לפניך שירת הים ואחריה׳ באו הנוגנים אלו המלאכים : בתוך עלמות תופפות · בתוך מרים ונערותיה אשר לקחה התוף בידה ואמרו בשבחם במקהלות ברכו אלהים : ממקור ישר׳ · אף עוברים שבמעי אימן אמרו שירה : שם בנימין · הצעיר הכנעה רודה עליהם רודם כמו רודה משם זכה להיות מלך לפי שירד תחילה לים וכן אמר לו שמואל לשאול הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה ותרגמו יונתן שבטא דבנימן עבר בימא ברים כל אחר שבטיא : שרי יהודה רגמתם · מתקנאים בהם וזורקין בהם אבנים וכן שרי זבולן ונפתלי וכן אמר לו צוה אלהים עוזך · ד״א רגמתם רקמתם לבושי בגדי רקמתם לשון ארגמן כך חברו מנחם : עוזה אלהים וגו׳ · עכשיו חוזר המשורר לתפילתו שהתפלל יקום אלהים ויפוצו אויביו עוזה אלהים והתגבר אשר כל אלה פעלת לנו ומהיכלך על ירושלם וגו׳ ומתה שיראו המלכים כבוד היכלך אשר על ירושל׳ יובילו לך דורון ושי : גער חית קנה · הוא עשו שנמשל כחזיר יער הדר בין הקנים : עדת אבירים בעגלי עמים · עם שמשנו ועשתו כפרים אבירים בתוך שאר האומות שאינם אלא כעגלים לנגדם : מתרפס ברצי כסף · אינם מתרצים לכל אדם אלא אם שן מרבה להם משית : בזר עמים · פזרו את השבטים כד״א אף חובב עמים ותמיד קרבות יחפצון חפצים להלחם בנו : יאתיו

רכב · זה דבק עם חמד אלהים לשבתו וטעם רבותים כמו שניות אלישע רבבות רבות : אלפי · שנים במספר כמו אלף אלף והאלף שנאן תחת יוד בנין קניין וי״א כי זה רמז למספר הלוים במדבר ואין זה מטעם המזמור וטעם ה׳ בם השכינה בם בסיני בקדם ויחסר כ״ף כמו ועיר פרא אדם יולד והנה הטעם כי קדושת ארץ ישראל בהר סיני עלית · דברי בן אדם לדוד וזה אמרו ברוח ה׳ הקדש או תפלה וטע׳ למרום השמים ה׳ הגבוהים : לקחת מתנות באדם · העבדים הנמכרים ואף סוררים ויכרתו ברית עמך הסוררים שיתגיירו וישכנו עם מקום השכינה : ברוך אדני · יודה השם שהגביר ידו : יעמוס לנו · ברכותיו וי״א כי הפעול הוא ישועתנו ויהיה האל בעבור אל למושעות לנו הא׳ לנו הוא ולבדינו למושעות ויש לו תוצאות וכבות להמית אויבינו : אמר · פירושי׳ רבים ראיתי ואין אחד מהם קשור באשר לפניו ולאחריו ולפי דעתי כי פירושו כי האויב הבא אל בשן אל ארץ ישראל ככה ישוב אל ביתו כאשר ישוב הטובע במצולת ים וטעם אמר כך גזר השם כאשר פירשתי בכמה מקומות : למען תמחץ רגלך · כף רגלך לנוכח דוד כי עלית למרום ותהיו תמחץ רגלך לשון נקבה כמו רגלי עמדה במישור ותהיה המלה מהפעלים העומדי׳ אותיו תמחץ לנכח דוד וזה דרך משל ור׳ יהודה אמר כי תמחץ הפוך כמו חמוץ בגדים : לשון כלביך · רמז לאויבים שהיו מדברים על דוד · מאויבי׳ מדם אויבים : מנהו · כמו מן הוא והלאה ובא מפוכה בעבור היותו סוף פסוק וי״א מאויבים מהכלל ומנהו כמו מן מנהו רמז למלך ואחרי׳ אמרו כי מנהו

אדני בם סיני בקדש · פי׳ תרין קדמאי דהיינו זולת אדני בם הם יוצאים מכלל דין כפ״ק ויו וחד״ן דאדני בם יוצא ג״כ מכלל דין כפ״ק יוד ועיין בשער הכפ״קין בכ״סר רבה׳ : אבר ה׳ ג׳ רף וסימ׳ אם לא שריתיך לטוב · הנני פקד אל אמון · מבשן אשיב · בהרא כתיב אדני ודיי׳ · הליכות ד׳ וסימ׳ הליכות עולם לו · הליכות

רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן אֲדֹנָי בָם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ׃ עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְאַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים׃ בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה׃ הָאֵל לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹת וְלֵיהוִה אֲדֹנָי לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת׃ אַךְ אֱלֹהִים יִמְחַץ רֹאשׁ אֹיְבָיו קָדְקֹד שֵׂעָר מִתְהַלֵּךְ בַּאֲשָׁמָיו׃ אָמַר אֲדֹנָי מִבָּשָׁן אָשִׁיב אָשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם׃ לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם לְשׁוֹן כְּלָבֶיךָ מֵאֹיְבִים מִנֵּהוּ׃ רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ אֱלֹהִים הֲלִיכוֹת אֵלִי מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ׃ קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת׃ בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים אֲדֹנָי מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל׃ שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רֹדֵם שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׂרֵי זְבֻלוּן שָׂרֵי נַפְתָּלִי׃ צִוָּה אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ עוּזָּה אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃ מֵהֵיכָלֶךָ עַל יְרוּשָׁלָםִ לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי׃ גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי כָסֶף בִּזַּר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ׃

ארתיכין די אלהא תרין ריבבן דינור דליקתרין אלפין דאנגליא מדברין להון שכינתא דיי שרת עליהון על טורא דסיני בקדושה : סליקתא לרקיע משה נביא שביתא שבייתא אלפתא פיתגמי אוריתא יהבתא להון מתנן לבני נשא וברם סרבניא די מתגיירין ותייבין בתתובא שרת עליהון שכינת יקרא דיי אלהים : בריך יי כל יומא ויומא טעין לנא מוסיף פיקודיא עלוי פיקודיא אתקיפא די הוא פורקננא וסעידננא לעלמין : אלהא לנא תקוף ופורקן ומן אלהא יי מתגרין ברשיעיא מותא וספקנות נשמתא בכרנוקא : ברם אלהא יתבר ריש בעלי דבבוי ינתר שער גבר די מתהלך בחובוי : צדיקיא דמיתו ואתאכלו מן חיות ברא אמר יי מבותנן אתיב אתיב צדיקיא די ישתניקו במצולתיה דימא : מן בגלל דיתחמון פורענות רשיעא יטמשון ריגליהון בדם קטילין לישן חיות ברא מן תרבהון ידהנון מן בעלי דבבא מנהון יסבעון : חמון בית ישראל הליכות שכינתך על ימא אלהא אמרין הליכת אלהא מליך כל עלמא בקדישא אקדימו ואמרו שירתא בתר משה ואהרן דמנגנין קדמיהון במצע נשיא צדיקתא די עם מרים מתופפן : ביני כנישיא בריכו אלהא רזמו יי עובריא במעי אימהון זרעא דישראל : תמן בנימן זעיר בשבטיא דמן שירויא נחת לימא מטול היכנא קביל מלכותא מן שירויא ובתריהון נחתו רברבי יהודה רגמו יתהון שבטיא אבנין וקבילו רבנותא בתרהון רבני זבולן הוון תגריהון רבני נפתלי הוון גבריהון : פקיד אלהא עושנך איתעשן אלהא שרי בבית מקדשא דנן דעבדת לנא : מן היכלך תקבל קורבניא על ירושלם שכינתך שריא מפנקטיהון לך ייתון מלכיא קורבניא ונזוף במשיריית חייבין תרע יתהון היך קניא כינשת גיברין דמתרחצין בעגליא טעוות עממיא רעותיה בעמא די מתעסקין ברעותא באוריתא דזקיקא מן סימא בדר עממיא דלאגחא קרבא צבין :

אלי מלכי בקדש · הליכות שבא קוו · צופיה הילכות ביתה בן כתיב · חבקוק הלכות כתיב · איוב הליכת כתיב · ושאריהון הליכות כתיב : ג׳ פסוקי׳ שרי שרי שרי וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו :

כמו כוהו והשלם ניקודות אין מנהג שימצאו תחת קמץ גדול כי הוא פתח קטן : ראו · ישראל אלו הדרכים וההליכות שהלך השם עם ישראל פעם אחרי פעם וטעם בקדש השמים כמו הככבים ממסלותם : קדמו · תופפות · שם התאר או פועלות מפעלי הכפל וקמץ הפ״א בעבור היותו סוף פסוק רק מתופפו׳ על לבביהן מעלומי העין : במקהלות · ממקור ישראל · היוצאים ממקור ישראל כמו וממי יהודה יצאו : שם בנימן צעיר · במספר כי היה הזמן קרוב לדבר פילגש בגבעה או בעבור היותו קטן מכל הבנים וטעם רודם הרודה שים להם והמ״ם כימין במקהלו׳ ובא בקמץ קטן תחת גדול כמו המעלם מים ורגמתם כמו שרים וככה רגם מלך וכבור הזכרתי זה הפסוק בתחלת המזמור : צוה · עזך · לנכח דוד וזה עזה כמו הגבורה אתה האלהים פעלת לנו והנה משקל עזה כמו חקה : מהיכלך · הטעם כי מהיכלך הב״ף לנכח דוד עד המקומות הרחוקים תהיינה המנחות המובאות לך : גער · כמו הנני גוער לכם שאין בו בית : חית · קהלת חיתך ישבו בה : קנה · החיה שהרמחים ארוכים כמו הקנה וכן שם רמחיהם בלשון קדר : בעגלי עמים · כמו עדת אבירים כמו אבירי בשן פרות הבשן והטעם כפול גער בהם עד שיהיה כל אחד מהם מתרפס לפניך · ברצי כסף לתת מס אחר שפזרו כל האנשים החפצים להלחם עמך · בזר כמו ורכום להם יבזור וקרבות כמו המלמד ידי לקרב : יאתיו

יאתיו חשמנים · שנים כחשמונאי · וכוש תריץ ידיו בזהב : ממלכות · המביאות המס לדוד : לרוכב · בקשור ב״ת כדרך את הבהמה אמר אנשי רוכב בה והטע׳ שמי השמים · וטעם קדם יש לו סוד כנגד בני הדור ושעל יתן קול עוז : תנו · פירש מה הוא הקול שהשם אמר תנו עז להודות בדיבור : על ישראל . שהם סגולתו מכל הארץ עליהם תראה גאותו : ועזו בשחקים · כי משם יבוא העוז לישראל : נורא · יהיה מורא אלהים בארץ ממקום המקדש ב כדרך ברוך יי׳ מציון והנכון כי בית המקד׳ בארץ מכוון כנגד בית המקדש בשמים כמו זה שער השמי׳ והוא סוד מכוסה ובעבור שהזכיר תנועו לאלהים בדיבור שירו שהוא בעל העוז אמר שהעוז ב מעשה באמת גם התעצומות השם יתן אותם לישראל והודו׳ לשם על כן ברוך א אלהים : למנצח על שושנים · פיוט תחלתו כן : הושיעני · כי באו מים · המשיל האויבים למים כמו ימשני ממים רבים : טבעתי ביון · רפש כמו מטיט היון : ואין מעמד · העי״ן בקמץ חטף כמו היא מעמד במרכבה והיה ראוי להיותו בפתח כי הוא שם למשה אמר שהוא שם על משקל מוקטר מוגש והשתנה בעבור אות הגרון : ושבולת · כמו הנהר וטעם שטפתני כמעט קט והיא תשטפני כ כדרך ונשמה לא כ נותרה בי והעד כי ה הוא מתפלל אחר כך אל תשטפני : יגעתי · נחר · מגזרת וחרה נחשתה ובאה הנון שבור כדרך ו׳ מקדשי כי נחל והוא בניין כ כפעל מפעלי הכפל : כלו עיני · בעבור היותו מיחל : רבו · מצמיתי · כדרך מחשבתם ובכה וירא בלק בן צפור מלך מ מואב ויאחס בישראל והאכזי׳ רדפו אחריה׳ · אלהים אתה · דין האמתי אתה ידעת : אם הייתי אויל : ואשמתי · לאלה הבוררים בשנאה או בזדון כאשר יזכיר א אויבי שקר ולמ״ד לאולתי נוסף כלמ״ד הרגו לאבנר : אל·

יאתיו חשמני · ואז כשיחריב את עשו ויקום מלך המשיח יביאו לך דורונות ממצרי׳ ומכוש ותנחם פתר חשמנים שם מדינה יושבי חשמונה והפותרים פותרין אותו לשון דורון : שירו לאלהים · שהראה גדלו וגאל את עמו : הן יתן · הן נותן : נורא אלהים ממקדשיך · ממה שהחרבתו אתה יראוי אם למקדשו לא נשא פנים קל וחומר לרשעי האומות ומדרש אגד״ה תקרי ממקדשיך אלא ממקדישיך כשהקב״ה עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה ומתקלס וכן הוא אומר בקרובי אקדש ונקדש בכבודי במיתת שני בני אהרן ורבותינו דרשו כל המזמור עד ברוך יי׳ יום יום על מתן תורה וגם נדבו׳ במתן תורה וחיתך ישבו בה ואני אין לבי מתישב לאמן לשון ישבו בה בלשון נתיישבו בתורה והר חמד אלהים לשבתו אין לבי מ מתישב לדרשו על הר סיני ש שהרי לא לשבתו חמדו ולא לשכ׳ בו לנצח וכאן כתיב ישכון לנצח וכן מלכי צבאות פירשו כמו מלאכי צבאות ואין זה לשון ה המקרא : על שושנים · על ישרא׳ שהם כשושנה בין החוחים ש שהחוחים מנקבין אות׳ ומתפלל עליהם : כי באו מים · האומות : ביון מצולה · בבוץ טיט של מצולה : שבולת · הוא שטף חוזק הנהר פי״ל בלעז׳ : נחר · יבש כמו חרה מני חורב : כלו עיני · כל תוחלת ממושכ׳ קרויה כליון עינים כמו וכלות אליהם כל היום מכלות עינים ועיני רשעי׳ תכלינה : אויבי שקר · שונאים אותי על שקר שאין אני רודף אחר שקר שלהם לתפוש טעותם : אז השיבי · כשהכו כאפים עלי אני משחד אותם בממון מה שלא גזלתי מהם : אל יבושו בי קויך · אל תביאני בידם פן יבושו קויך במה שאראה בי ויאמרו הלא כך אירע למי שהיה מקוה להקב״ה : לאחי · לעשו : קנאת ביתך · ראו החבה שהנהגת בנו בעוד ביתך קיים ונתקנאו בי : ואבכה בצום נפשי · בתעניתי : ותהי לחרפות לי · מה שאני בוכה ומתענה לפניך הם מתלוצצים עלי מש׳ ונגינותי בו לשותי שכר : ואני תפלתי לך יי׳ . יהי עת תפלתי עת רצון : ואל

שירו לאלהים ב׳ ובעניינא וסי׳ שירו לאלהים זמרו שמו · ממלכות הארץ שירו לאלהים : ועזו ד׳ וסימ׳ דרשו יי׳ ועזו דתהלות · וחברו דד״ה · ועזו ואפו על כל עזביו דעזרא · ועזו בשחקים : ממקדשיך ב׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ ברוב עוניך בעול רכלתך · נורא אלהים ממקדשיך : ברוך אלהים ב׳ א׳ ר״ף וא׳ כ״ף אשר לא הסיר

יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים׃ מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ אֲדֹנָי סֶלָה׃ לָרֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי־קֶדֶם הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז׃ תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים׃ נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים׃ ס ט	יֵיתוֹן בְּנוֹי דְתָם אוֹסְסַנָא מִמִּצְרַיִם לְאִיתְגַיְירָא בְּנוֹי דְכוּשׁ יִרְהֲטוּן לְמִיפְרַשׂ יְדֵיהוֹן בִּצְלוֹ קֳדָם אֱלָהָא׃ מַלְכְוָות אַרְעָא שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ שַׁבַּחוּ יְיָ לְעָלְמִין׃ לְיָתִיב עַל כּוּרְסֵיהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָא מִן לְקַדְמִין הוּא בְּמֵימְרֵיהּ יְהַב בְּקָלֵיהּ קַל רוּחַ נְבוּאָתָא לִנְבִיָּיא׃ הַבוּ יְקַר עוּשְׁנָא לֵאלָהָא דִּי עַל יִשְׂרָאֵל גֵּיוָתְנוּתֵיהּ וְעוּשְׁנֵיהּ בִּשְׁמַיָא׃ דְּחִיל אֱלָהָא מִן בֵּית מַקְדְּשָׁךְ תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל הוּא יְהַב עוּשְׁנָא וְתוּקְפָּא לְעַמֵּיהּ בְּרִיךְ אֱלָהָא׃
לַמְנַצֵּחַ עַל־שׁוֹשַׁנִּים לְדָוִד׃ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד־נָפֶשׁ׃ טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי־מַיִם וְשִׁבֹּלֶת שְׁטָפָתְנִי׃ יָגַעְתִּי בְקָרְאִי נִחַר גְּרוֹנִי כָּלוּ עֵינַי מְיַחֵל לֵאלֹהָי׃ רַבּוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי שֹׂנְאַי חִנָּם עָצְמוּ מַצְמִיתַי אֹיְבַי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹא־גָזַלְתִּי אָז אָשִׁיב׃ אֱלֹהִים אַתָּה יָדַעְתָּ לְאִוַּלְתִּי וְאַשְׁמוֹתַי מִמְּךָ לֹא־נִכְחָדוּ׃ אַל־יֵבֹשׁוּ בִי קֹוֶיךָ אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת אַל־יִכָּלְמוּ בִי מְבַקְשֶׁיךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־עָלֶיךָ נָשָׂאתִי חֶרְפָּה כִּסְּתָה כְלִמָּה פָנָי׃ מוּזָר הָיִיתִי לְאֶחָי וְנָכְרִי לִבְנֵי אִמִּי׃ כִּי־קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי וְחֶרְפּוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלָי׃ וָאֶבְכֶּה בַצּוֹם נַפְשִׁי וַתְּהִי לַחֲרָפוֹת לִי׃ וָאֶתְּנָה לְבוּשִׁי שָׂק וָאֱהִי לָהֶם לְמָשָׁל׃ יָשִׂיחוּ בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר׃ וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְהוָה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ׃	לְשַׁבָּחָא עַל גָּלְוָות סַנְהֶדְרִין עַל יַד דָּוִד׃ פְּרוֹק יָתִי אֱלָהָא אֲרוּם מְטוֹ מַשִּׁירְיַת חַיָּבִין עַד דִּי אַעִיקִין לִי הֵיךְ מַיָּא דְמָטוֹ עַד נַפְשָׁא׃ טְמָעִית בְּגָלוּתָא הֵיךְ בְּמוֹי דִמְצוּלְתָא וְלֵית אֲתַר לִמְקוֹם מְטֵית בְּעִמְקֵי תְּקוֹף סִיעַת רַשִׁיעַיָא וּמַלְכָּא רַשִׁיעָא אַגְלֵי יָתִי׃ אִשְׁתַּלְהֵיית בְּמִקְרְיָא תְּחַרְחַר עִינְקִי כָּלוּ עֵינַי מִן לְאוֹרְכָא לֵאלָהִי׃ סְגִיעוּ מִן כַּעֲרָן דְּרֵישִׁי סַנְאַי מַגַּן תְּקִיפוּ מְקַטְּלַי בַּעֲלֵי דְבָבַי סַהֲדֵי שִׁקְרָא דְּלָא אַנְסֵית עַל סַהֲדוּתְהוֹן הַבְכֵן אֲשַׁלֵּם׃ אֱלָהָא אַתְּ יְדַעְתָּא לְטַפְשׁוּתִי וְסוּרְחָנוּתִי מִן קֳדָמָךְ לָא אִתְכַּסִּיאוּ׃ לָא יִבְהֲתוּן בִּי דְסַבְרִין עֲלָךְ וְלָא יִכְסְפוּן בִּי דְתַבְעִין אוּלְפָן מִינָךְ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ אֲרוּם אַמְטוּלְתָךְ סוֹבְרִית חִיסוּדָא חֲפַת כִּיסוּפָא אַפַּי׃ נוּכְרִי אִיתְחַשִּׁיבִית לְאַחַי וְהֵיךְ בַּר עַמְמִין לִבְנֵי אִמִּי׃ אֲרוּם טְנָנָא דְבֵית מַקְדְּשָׁא גְמַרַת יָתִי וְחִסּוּדֵי רַשִׁיעַיָּא דִמְחַסְּדִין לָךְ בְּמִשְׁתַּפְּהוֹן טַעֲוָותְהוֹן לְאִיקָרָךְ נְפַלוּ עֲלַי׃ וּבְכֵית בְּצוֹמָא דְנַפְשִׁי וַהֲוָת הִיסוּדְתָא לְקַלָּנָא לִי׃ וִיהַבִית תַּחוֹת כְּסוּתִי סַקָּא וַהֲוֵית לְהוֹן לְמַתְלָא׃ יְמַלְּלוּן עֲלַי יָתְבֵי תַרְעָא בֵּית קַרְנָתָא וְזָמְרֵיהוֹן דְּאָלִין לְמִישְׁתֵּי מַרְוָות בְּבֵית קַרְקְסָיוֹן׃ וַאֲנָא צְלוֹתִי קֳדָמָךְ יְיָ בְּעִידַן רַעֲוָא אֱלָהָא בְּסַגִּיעֵי טוּבָךְ עֲנֵי יָתִי בִּקְשׁוֹט פּוּרְקָנָךְ׃

תפלתי · ותעצמות לעם ברוך אלהים : ס״ט מעמד ב׳ והמלך היה מעמד במרכבה · טבעתי ביון מצולה ואין מעמד : אדני יי׳ ח׳ כתיב בן באורייתא ובכתובין וסי׳ ב׳ ויאמר אברם אדני יי׳ מה תתן לי · ויאמר אדני יי׳ במה אדע כי אירשנה · אדני יי׳ אתה החלות · ואתפלל אל יי׳ ואמר אדני יי׳ אל תשחת · ואני קרבת אלהים לי טוב · אל יבשו בי קויך · אבא בגבורות אדני יי׳ · כי אתה תקותי אדני יי׳ · וכל נביאים דכוו׳ אדני יי׳ כתיב כב״ה יי׳ אלהים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט : ואבכה ג׳ וסימ׳ בעוד הילד חי צמתי · ויהי כשמעי את הדברים האלה ישבתי דנחמיה · ואבכה בצום נפשי :

יי׳ צבאות · שהוא אלהי השמים כי הצבאות שמה הם · אלהי ישראל · שהם צבאותיו בארץ : כי עליך · בעבורך בעבור שאני עבדך וחרפוני צוררי : מוזר · והטעם השתיקותי שלא יכירני אחי כאילו הייתי זר : כי · טעם קנאת ביתך שהיו הצוררים מחרפים הבית שהיה שם הארון והקרוב כי זה המזמור נאמר ברוח הקדש על זמן הגלות והעד ויבנה ערי יהודה : ואבכה · הפעול נפש כמו ולבכותה : ותהי · כאשר הזכרתי כי ז הכם בפועל שעבר או עתיד וככה הוא ואבכה בכיה היתה לחרפות לי : ישיחו · יספר שילעגו לו בני אדם יושבי שער בעבור עונותיו : ואני · מתפלל אולי אמצא עת רצון : באמת ישעך · בטעך באמת ויש אומרים כמו בכבל פעור בעבור ואוכנו כמו כגירי :

ואת היא תפלתי הצילני מטיט זה הוא בוץ · וממעמקי מים כנגד מצולה · אל · ואל תאטר עלי באר פיה · כי ים פה מים חיים ותאטר כמו תסתם ותסגר כמו אים אטר יד ימינו : ענני · כי טוב חסדך · הטעם מטיב או כמה הוא טוב לי : ואל · בעבור היותו במקום כסתר במעמקי מים : קרבה · אמר רבי משה כי קרבה כמו וקרב אותם ומלת גאלה כמו גאולתה וככה יפרש רבי משה הקרבה דרך ביווי פועל יוצא ויתפלל לשם קרבה גאולת נפשי כמו ויקרב אותם שהוא ביווי כמו בלע ה׳ פלג לשונם על כן ויקרב כולו פתוח וגאלה שם פתח כמו זכה סללה על כן הוא גאולתה כך פי׳ לי החכם מיהודה והנכון שהוא כמו זכרה לי וגאלה ביווי על דרך ולמדה את בני ישראל או תחסר מלת

ומטעמקי אילין מילין לית דכוו׳ וממעמקי ל׳ הצילני מטיט ואל אטבעה · ומבקרשי ל׳ זקן בחור ובתולה · וממועצותיה׳ ל׳ ויאכלו כפרי דרכם · וממצוקותיהם ל׳ ויצעקו אל ה׳ בצר להם · ובמנה ל׳ הוי כי גדול היום ההוא · ומבעון ל׳ קדשו יתן קולו שאג ישאג · ובמזרח ל׳ ויראו במערב את שם ה׳ · ובמערבה ל׳ למען

הצילני מטיט ואל־אטבעה אנצלה משנאי וממעמקי־מים : אל־תשטפני שבלת מים ואל־תבלעני מצולה ואל־תאטר־עלי באר פיה : ענני יהוה כי־טוב חסדך כרב רחמיך פנה אלי : ואל־תסתר פניך מעבדך כי־צר־לי מהר ענני : קרבה אל־נפשי גאלה למען איבי פדני : אתה ידעת חרפתי ובשתי וכלמתי נגדך כל־צוררי : חרפה שברה לבי ואנושה ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי : ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ : יהי־שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש : תחשכנה עיניהם מראות ומתניהם תמיד המעד : שפך־עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם : תהי־טירתם נשמה באהליהם אל־יהי ישב : כי־אתה אשר־הכית רדפו ואל־מכאוב חלליך יספרו : תנה־עון על־עונם ואל־יבאו בצדקתך : ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל־יכתבו : ואני עני וכואב ישועתך אלהים תשגבני : אהללה שם־אלהים בשיר ואגדלנו בתודה : ותיטב ליהוה משור פר מקרן מפרים : ראו ענוים ישמחו דרשי אלהים ויחי לבבכם : כי־שמע אל־אביונים יהוה ואת־אסיריו לא בזה : יהללוהו שמים וארץ ימים וכל־רמש בם : כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה : וזרע עבדיו ינחלוה ואהבי שמו ישכנו־בה :

פצא יתי מן גלותא דמתיל לטינא ולא אטמוע אתפצי מן סנאי ודמין לעומקי מוי : לא יגלי יתי מליך תקיף ולא יסלעם למחפי עלי מצולתא חסין ולא תיתפתח עלי גהנם פומה : עני יתי יי ארום טב חסדך היך כסגיעות רחמך תסתכל לותי : ואל תסתלק שכינתך מעבדך ארום עיקלי ס סרהיב עני יתי : קרב לות נפשי פרוקיתה מטול דלא איתרברבו עלי בעלי דבבי פרוק יתי : את ידעת קלני ובהתי וכיסופי לקיבלך קיימין כל מעיקי : קלנא תברת לבי והוא היא מוצא ואמתנית למרי חכפידיא וליתהון ולמרי תנחומין ולא אשכחית : ויהבו בסעודתי מרירת רישי חורמני ולצחותי אשקיין יתי חלא : יהי פתוריהון דסדרו קדמוי באכלי קדמיהון לקולא ונכסתהון ל לתקלא : איתחשכן עיניהון מן למחמי וחרציהון תדירא תזעזע : שדי עילויהון רוגזך ותקוף רוגזך ידביקינון : תהי משכנתהון צדיא במשכניהון לא יהי יתיב : ארום די אנת מחיתא רדפו ומן דכאיב על קטולך ישתעיין : חב עויית על עוייתהון ולא ידכון למיעל בכינשת צדיקייך : יתמחון מספר דכרין חייא ועם צדיקיא לא יתכתבון : ואנא עניא וכאיבא פורקנך אלהא תשזבינני : אשבח שום אלהי בשירא וארבייניה ב בתודתא : ותושפר צלותי קדם יי מן תור פטים ובחיר דקריב אדם קדמאי דקריסו קרנוי לטילפוהי : חמון עינותנותיא ויחדון תבעי אולפן מן קדם אלהא ויחי לבכון : ארום מקבל צלותהון דחשיכי יי ולאסירוי לא בסר : ישבחוניה מלאכי שמיא ויתבי ארעא ימיא וכל דרחשין בהון : ארום אלהא יפרוק ציון וישכלל קירוין דיהודה ויתובון תמן וירתונה : ובני עבדוי יחסנון יתה ורחמי שמיה ישרון בגוה :

ידעו ממזרח שמש · וממצרים כי נער ישראל ואהבהו · ומשפט ל׳ מעצר וממשפט : יכתבו ד׳ וסימ׳ וסורי בארץ יכתבו · ועם צדיקים אל יכתבו · ובכתב בית ישראל אל יכתבו · ועל ספרך כולם יכתבו : ויחי ג׳ וסי׳ ויחי עוד לנצח לא יראה השחת · ראו ענוים וישמחו · יחי ויתן לו מזהב שבא : וירשוה ד׳ וסי׳ נכסר בישעיה ס׳ סה׳ : ואהביד׳ וסימ׳ נכסר בהושע ריש סימן ג׳ :

רשי

ואל תאטר · ואל תסגור עלי : באר · צרה כבריה זו את פיה לבלעני תאטר כמו אטר יד ימינו שאינו מפתח בה : קרבה אל נפשי · קרב אלי : גאלה · גאול אותה : ואנושה · ואאנש ואחלה כמו כי אנושה מכותיה וכמו ויאנש הילד דבת שבע ואם תאמר היאך האלף זו משמשת שורש ומשמשת שימוש המיסב הדבור המדבר כן דרך תיבה שתחילתה אלף כגון ואהב את יעקב אני אהבי אהב הרי הוא כמו ואאהב וכן אסף אסף כמו אאסף : לנוד · שיבואו לי אוהבים לנוד לי ולנחמני : בברותי · בסעודתי כמו תבא נא תמר אחותי ותברני לחם · מרה : ולשלומים · כשיקוו לשלום יהפך שלומים למוקש : כי · את העם הזה אשר אתה הכית רדפו אתה ק קצפת מעט והם עזרו לרעה : ואל מכאוב חלליך יספרו · דבריהם לבא במנה כשחיתם בהיותם כאבים · ותיטב · הלולי לי׳ : משור פר · הוא שור שהקריב אדם הראשון שנברא בקומתו וביום שנקרא שור בו ביום הביאו ם שהשור בן יומו קרוי שור שנאמר שור או כשב או עז כי יולד בו ביום כדמה לפר שהוא בן שלש : מקרין מפרים · קרנותיו קדמו לפרסותיו שהרי בקומתו ובקרניו נברא וראשו יצא מן האר׳ תחילה כדרך כל הנולדים הוציאתן ה הארץ נמצאו קרניו קדמו לרגליו

לדוד

אבן עזרא

ישראל או תחסר מלת אשר וכן הוא קרבה אל נפשי אשר גאלה והטעם מי שגאלה וטעם למען אויבי שיעשו לי חמס : אתה ידעת מה שים בלבם לחרפני כי נגדך כל צררי : חרפה · חרפת אשר יחרפוני השפילו לבי : ואנושה · האלף סימן המדבר ותחסר אלף ויאנש ובא שורש תא חולם כמו ישפוטו הם : לנוד · כמו לנוד לו : ויתנו בברותי · בעבור ששם כאשר הזכיר ואכבה בצום נפשי והעם רעב וכמא בברותי מגזר הבריה : יהי · כנגד ויתנו בברותי ראש : ולשלומים · תחת שלומים כלומר ותהי להם הלבנה לאבן : תחשכנה · כאשר לא יראו וימעדו אז יפלו : שפך · קשור באשר לפניו כאשר יפלו שפוך עליהם למעלה זעמך שאם בדחו ישיגם ח חרון אפך כאשר לא ימלטו הם תחרב ט טירתם : כי · אמר רבי משה ולהכאיב חלליך יספרו זה לזה שאכחנו מוכים וחללי׳ : תנה · תן זה העון שיספרו ויתהללו עם עונם : ואל יבואו · אמר רבי משה כי טעמו בדרך צדקה שתעשה עמהם ולפי דעתי שפי׳ הכתו׳ הבא אחריו ועם צדיקים אל יכתבו : ימחו · כבר פירשתי בספרי כי ספ׳ החיים הם השמי׳ ושם כל הגזירות העתידות להיותם כתובות ביום הבראם : ואני · תשגבני · כנגד עני : אהללה · וטעם בתודה שאודה החס׳ שגמלני : ותיטב · משור · משם משור ישרת אח׳ כאילו הוא כתוב משור מפר כדרך ככבש אלוף כ ככבש כאלוף כי השור גדול מהפ׳ ואיך יסמוך שור אל פר כמו יקח את פר השור : מקרין מפרים · שבא אל הפר

[illegible] לבדו שנראה קרנו ופרסתו הטעם שאינו קטן מאד : ראו · ויו ויחי לבבכם כפ״ה רפה בלשון ישמעאל כמו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ויעזב את עבדיו ואתם דורשי אלהים ראו זה ויחי לבבכם : כי אביונים · כנגד שהזכיר ואני עני וכואב : אסיריו · כמחשבת אויביו שיאסרוהו ואם על בני הגלות יותר נכון : יהללוהו · שוכני שמים וארץ ועוברי ימים או דרך משל כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה : כי · ויש אומרים כאשר אהללנו יהללוהו שמים וארץ ואם על הגלות יהללוהו בהושיע ציון והזכיר ערי יהודה שיש להם חלק בירושלם : וזרע · הטעם וירשוה הם ובניהם בימי דוד או בימי המשיח : למנצח

למנצח לדוד להזכיר· כוטם פיוט תזלותוכן · אלהים. חוטה · בעבור אחר בתחלה כאילו כתוב אלהים חוטה להצילני כדרך כר אלהים כמית אדם ורבים ככה : יבוטו · כאטר תעזרני מיד יבוטו : יסוגו אחור · בבנין נפעל כמו יכוגו יחדיו מגזרת סיג ירלה סיגם : יטוטו על עקב · כמו בעקבי הצאן ויש אומרים בעבור עוכם וסכר סמביטים אותי כמו בטמרס עקב רב כמו תגמול · וחלף יטיטו כאטר יבוטו הם אז יטיטו מבקטיך וירימו קול : ואני · כמטמעו עני ואביון או כעני ואביון או כמחשבת האויבים ולא כמו אמרי לי אחי הוא : אל תאחר · עזרי פועל יוצא או פועל עומד אל תאחר כמו מדוע אחרו להיותך עזרי : בך יי' חסיתי · הנכון בעיני כי זה המזמור דוד חברו כמו המזמור ברכי נפטי את יי' אלהי גדלת מאד כי הוא דבק: בך · אתה הטס עומד לנכח על כן לא אבוט לעולם : בצדקתך · הטעם סתרין בצדקך כי אויבי יעטו לי עול : היה לי · כמו מעון להסתר בו על כן אחריו לבא ת תמיד כי כל מעון הוא למעלה וטעם צוית סהבטיחו סמואל או על דרך הוא צוה ויעמד כמו דבור הטם סהטעם על הגזרו' על ידי המלאכים : אלהי · התכרר טע' בצדקתך : וחומץ · כמו אטרו חמוץ : כי · אין לו תקוה זולתך וככה א אותך קויתי מיו' היותי על האדמה וזה הוא מבטחי מנעורי : עליך · גוזי · כמו ויגז טלוים על כן תהלתך בך ת תמיד : כמופת · הטע' בעבו' טנסמכתי עליך ואתה סמכתני הייתי כמופת לרבי' טלא היו מאמינים בך כדרך והיה יחזקאל לכם ל למופת · ימלא · כנגד בך תהלתך ככה עד סימלא פי והטעם כל ימי : אל · הטעם כאטר עזרתני מנעורי עזרני עת זקנתי : כי · לי · בעבורי כמו פן יאמרו אויבי לו : וטומרי נפטי · סהייתי מחטב סהם עוזרי נועצו יחדיו עם אויבי : לאמר · זה אומרים ואומרים אלה לאלה : אלהים אל תרחק · אם רחק יום יטועתי יחטבו כי ר רחקת ממני : יבוטו · סוטני נפטי · הם טהיו אויביו סוטני נפטו : ומבקטי רעתי · הם אויבי : ואני · הטע' אם רחק יום יטועתי אני תמיד אייחל ואוסיף להללך : פי · צדקתך · טעטית לאחרים ועמי בימים הראטונים ו והתטועות טעטית : כי לא ידעתי · כדרך כי עם קטה עורף הוא אף על פי טלא אדע ית מספר יהם ואולם ספורות תחת סורק על מטקל גבורו' : אבוא · לספר גבורותיך ובעבור כי מספטי רבים מהגבורים להסתרר על כן אזכיר צדקתך לבדך : אלהים · כמה היה מטפטי להללך כי אתה למדתני בתורגלות כמו פרא למוד מדבר ונם עזרני להלך כמנהגי :

ע' למנצח ב' בטעם וסימ' למנצח דקוה קויתי · למנצח להזכיר : בשתם ד' וסי' הנני עשה את כל מעניך דסוף צפניה · ישמו על עקב בשתם · ויעטו כמעיל בשתם · ישובו על עקב בשתם : ויאמרו ט'רפי' וסימ' בישע'יה סימ' י"ד : תאחר ג' וסימ' נמסר בסיפ' סימ' מ' : ע"א מעון ד' וסימ' והבאת צר מעון · לנה הבעטו · היה לי לצור

ע למנצח לדוד להזכיר : אלהים להצילני יהוה לעזרתי חושה : יבשו ויחפרו מבקשי נפשי יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי : ישובו על עקב בשתם האמרים האח האח : ישישו וישמחו בך כל מבקשיך ויאמרו תמיד יגדל אלהים אהבי ישועתך : ואני עני ואביון אלהים חושה לי עזרי ומפלטי אתה יהוה אל תאחר :

ע א בך יהוה חסיתי אל אבושה לעולם : בצדקתך תצילני ותפלטני הטה אלי אזנך והושיעני : היה לי לצור מעון לבוא תמיד צוית להושיעני כי סלעי ומצודתי אתה : אלהי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ : כי אתה תקותי אדני יהוה מבטחי מנעורי : עליך נסמכתי מבטן ממעי אמי אתה גוזי בך תהלתי תמיד : כמופת הייתי לרבים ואתה מחסי עז : ימלא פי תהלתך כל היום תפארתך : אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני : כי אמרו אויבי לי ושמרי נפשי נועצו יחדו : לאמר אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל : אלהים אל תרחק ממני אלהי לעזרתי חישה : יבשו יכלו שטני נפשי יעטו חרפה וכלמה מבקשי רעתי : ואני תמיד איחל והוספתי על כל תהלתך : פי יספר צדקתך כל היום תשועתך כי לא ידעתי ספרות : אבוא בגברות אדני יהוה אזכיר צדקתך לבדך : אלהים למדתני מנעורי ועד הנה אגיד נפלאותיך :

(ב' בטע' · כ"ט ר"פ · ד' · ה' · ט' רפין · נ' · ל' ר"פ ד' וכל שם קריה · ונרכז דכו' · ל' לתלרע · ר' בניפ' · ל' וחד כמופת רבנ' · ט' רכין ה' · כג ר"פ אלה · ל' וחד בכלות · יאחל · ט' ר"פ · לט ר"פ · חושה ל' ת' · ר' ב' מלרע · ל' ר' בגי' · כ"ט ר"פ)

לשבחא על יד דויד למדכר על צרוך לבונתא : אלהא לפצארה יתנא יי לסעידנא זריז : יבהתון ויתחסרון תבעי נפשי יזורון לאחור ויכספון דצביין בישתי : יתובון לאחורא מטול די כמנו עלי ו יתפרעון היך בהיתהון דאמרין עלי הדינא חדינא : יחדון וידוצון במימרך כל תבעי אולפן מינך ויימרון תדיר יסגי יקריה דיי רחמי פורקנך : ואנא עניא וחשוכא אלהא זריז לי סעדי ושזבותי את הוא יי לא תחר :

במימרך יי רחיצית לא אבהת לעלם : בצדקתך פצי יתי ושזבינני אצלי לותי אודנך ופרוק יתי : הוי לי לטינר תקיף עשין למיעל תדירא פקדתא למפרק יתי ארי תוקפי וכרך חוכנא את : אלהא שזיב יתי מן ידרשיעא מן ידא דמרי עילא וקטיף : ארום את הוא סוברי יי אלהי רוחצני מן טליותי : עליך כמכית מן כריסא מן מעינא דאמי אנת מפקי במימרך תושבחתי תדירא : היך תמהא הויתי לסגיעין ואנת רוחצני ו ועושנא דילי : יתמלי פומי תושבחתך כל יומא שיבהורך : לא תטלוק יתי לעידן סיבו כד יפסוק חילי לא תשבקינני : ארום אמרו בעלי דבבי עלי ביש ונטרי נפשי יתמליכו כחדא : למימר אלהא שבקיה רדופו ואחידו יתיה ארום לית דפצי : אלהא לא תרחיק מיני אלהי לסעדי זריז : יבהתון ישתיצון סוטני נפשי יתעטפון קלנא וכיסופא תבעי בישותי : ואנא תדירא אוריך ואוסיף על כל תושבחתך : פומי ישתעי צידקותך כל יומא פורקנך ארום לא ידעית מיניינהון : איעול בגבורתא דיי אלהים אדכר צדקותך בלחודך : אלהי אליפתני בניסיא מן טליותי ועד העידנא אשני פרישתך :

רשי

לדוד להזכיר · לשון תפלה הוא כמו ואכחנו בשם יי' אלהינו נזכיר וכן בדברי הימי' להזכיר ולהודות ליי' ובמדרש תילי' ראיתי משל למלך שכעס על צאנו וסתר את הדיר והוציא את הצאן ואת הרועה אחר זמן החזי' את הצאן ובנה את הדיר ולא הזכיר את ה הרועה אמר הרועה הרי הצאן מוחזר והדיר בנוי ואני איני פ נזכר כך למעלה מן הענין ש נאמר כי אלהים יושיע ציון וגו' ואוהבי שמו ישכנו בה הרי הדיר בנוי' והצאן כנוס והרועה לא נזכר לכך נאמר לדוד להזכיר אלהים להצילני : ישובו על עקב בשתם · מדה במדה כמו ששמו לי : על עקב · באותו מעגל עצמו אנכינשטר"אם בלע"ז : האומרי' עלי : האח · לשון חדוה בראותו באויבו כרצונו : חוסה לי · למזור : לבא תמיד · באותו מעוז להכנס בתוכו מן הרודף : צוית להושיעני · פעמים רבות הושעתני על ידי שלוחיך : וחומץ · כמו חומס וכן אשרו חמוץ גנזלי אתה גוזי · אתה מוציאי ומעבירי כמו ויגז שלוים כי גז חיש ונעופה · כמופת הייתי לרבים · רבים ראו צרותי ודאגו פן יקראם ד דוגמ' צרותי פן אהיה להם לאות כאשר הוקרה לזה כן יקרה לנו מענין שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת : לעת זקנה · אם זקנתי בחטאים כלות' שחטאתי הרבה : כי אמרו אויבי לי · אמרו אויבי עלי ונועצו יחדיו לאמר א אלהים עזבו אין אנו נענשין עליו שכבר נכשל בעבירה : ואני תמיד אייחל · לישועתך וכשתושיעני אוסיף על תהלתך : לא ידעתי ספורות · של צדקות והתשועות שעשית עמי : אבא · להודות ולהלל בגבורותיך : ועד הנה · עד היום במה שעבר עלי : לכל

מעת' מעון אתה · וכל שום קרתא דכוו' : אדני יי' ח' כתיב כן באוריתא וכתובים וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סי' ס"ט : ככלות ג' דרגין חד ב' וחד ב' וסימ' ככלות אל תשליכני לעת זקנהדתהלות · ככלות ונוגת באחריתך דמשלי · בכרים אורידם ככרים לטבוח · בכרים ערב וכל נשיאי קדר · בכבבים והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע · בככבים נלאית ברב עצתיך · ואינון מן א"ב חד ב' וחד ב' וסי' נמסר במס' רבתא בערך כ' : והוספתי ד' ב' מלרע חד חס' וסימ' והוספתי על ימיך · על כל תהלתך · וב' מלעיל וסימ' וגדלתי והוספתי · וגדלתי והוספתי חכמה · ימים חס' :

לכל יבא גבורתך · לכל אשר יבא אבלי אגיד גבורתך : וצדקתך אלהים · אשר היא עד מרום שני המקראות מחוברים על אגיד זרועך לדור · תרננה שפתי · עם זמר קול הכנור כמו אזמרה לך בכנור : לשלמה · על שלמה בנו התפלל תפלה זו שצפה ברוח הקודש שהוא עתיד לשאול מאת הקב״ה לב להבין לשמוע משפט :

זרועך · תוקף זרועך : לדור · הבא : לכל יבא · לכל אשר יבוא הטעם שיולד כמו דור הולך ודור בא : וצדקתך · גבוהה מצדקת כל צדיק כדרך ותרומם על כל ברכה ויפת אחר שלא אוכל לספרה כי גבוהה עד מרום והגדולות שעשית לאות כי אין אלהים כמוך : אשר לספר הגדולות שעשה ורימה הצרות כאלו היה בתהומות הארץ :

הראיתנו תחיינו תעלנו תלתיהון קרי ני ואינון מן מלין דכתיבי ו בסוף תיבות וקריין י וסי׳ נמסר בבס׳ רכת׳ במערכת א״ת ו : פדית ג׳ בטעמים׳ אשר פדית בגדלך אשר הוצאת׳ ונפשי אשר פדית · בידך אפקיד רוחי פדיתה ל׳ כתיב כן : ע״ב ועניך ג׳ כליש׳ וסימ׳ כי לא יחדל אביון · ידין עמך בצדק ועניך׳ · חית

וְגַם עַד־זִקְנָה וְשֵׂיבָה אֱלֹהִים אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר לְכָל־יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ : וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ : אֲשֶׁר הִרְאִיתַנוּ צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת תָּשׁוּב תְּחַיֵּינוּ וּמִתְּהֹמוֹת הָאָרֶץ תָּשׁוּב תַּעֲלֵנוּ : תֶּרֶב גְּדֻלָּתִי וְתִסֹּב תְּנַחֲמֵנִי : גַּם־אֲנִי אוֹדְךָ בִכְלִי־נֶבֶל אֲמִתְּךָ אֱלֹהָי אֲזַמְּרָה לְךָ בְכִנּוֹר קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל : תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה־לָּךְ וְנַפְשִׁי אֲשֶׁר פָּדִיתָ : גַּם־לְשׁוֹנִי כָּל־הַיּוֹם תֶּהְגֶּה צִדְקָתֶךָ כִּי־בֹשׁוּ כִי־חָפְרוּ מְבַקְשֵׁי רָעָתִי :

ע ב

לִשְׁלֹמֹה אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן וְצִדְקָתְךָ לְבֶן־מֶלֶךְ : יָדִין עַמְּךָ בְצֶדֶק וַעֲנִיֶּיךָ בְמִשְׁפָּט : יִשְׂאוּ הָרִים שָׁלוֹם לָעָם וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה : יִשְׁפֹּט עֲנִיֵּי־עָם יוֹשִׁיעַ לִבְנֵי אֶבְיוֹן וִידַכֵּא עוֹשֵׁק : יִירָאוּךָ עִם־שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים : יֵרֵד כְּמָטָר עַל־גֵּז כִּרְבִיבִים זַרְזִיף אָרֶץ : יִפְרַח־בְּיָמָיו צַדִּיק וְרֹב שָׁלוֹם עַד־בְּלִי יָרֵחַ : וְיֵרְדְּ מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ : לְפָנָיו יִכְרְעוּ צִיִּים וְאֹיְבָיו עָפָר יְלַחֵכוּ : מַלְכֵי תַרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ מַלְכֵי שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ : וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָל־מְלָכִים כָּל־גּוֹיִם יַעַבְדוּהוּ : כִּי־יַצִּיל אֶבְיוֹן מְשַׁוֵּעַ וְעָנִי וְאֵין־עֹזֵר לוֹ : יָחֹס עַל־דַּל וְאֶבְיוֹן וְנַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ : מִתּוֹךְ וּמֵחָמָס יִגְאַל נַפְשָׁם וְיֵיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו :

וּלְחוֹד עַד זִקְנָתָא וְסֵיבוּתָא אֱלָהָא לָא תִשְׁבּוֹק יָתִי עַד דְּאַתְנֵי תְּקוֹף אֶדְרָעָךְ לְדָר דָּרֵי לְכָל דִּי יֵיתֵי כֹּחַ גְּבוּרְתָּךְ : וְצִדְקָתָךְ אֱלָהָא עַד שְׁמֵי מְרוֹמָא דִּי עֲבַדְתָּא רַבְרְבָן אֱלָהָא מַן כְּוָתָךְ : דִּי אַחְזֵיתַנִי עָקָן סַגִּיעָן וּבִישָׁן תְּתוּב תְּחֵי יָתָנָא וּמִתְּהוֹמַיָא אַרְעִיתָא תְּתוּב תִּסַּק יָתָנָא : תַּסְגֵּי רְבוּתִי וְתַחֲזוֹר תְּנַחֲמִינָנִי : לְחוֹד אֲנָא אוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּזֵינֵי זְמַר וְנִיבְלָא אַתְנֵי קוּשְׁטָךְ אֱלָהִי אֲשַׁבַּח קֳדָמָךְ בְּכִינָרָא קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל : תִּיבוּעָן סִיפְוָותִי אֲרוּם אֲשַׁבַּח קֳדָמָךְ וְנַפְשִׁי דִּי פְרַקְתָּא : לְחוֹד לִישָׁנִי כָּל יוֹמָא תְּרַנֵּן צִדְקָתָךְ אֲרוּם בְּהִיתוּ אֲרוּם אִתְחַסְּרוּ תָּבְעֵי בִּישׁוּתִי :

עַל יְדוֹי דִּשְׁלֹמֹה אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה אֱלָהָא הִלְכוֹת דִּינָךְ לְמַלְכָּא מְשִׁיחָא הַב וְצִדְקָתָךְ לִבְרֵיהּ דְּדָוִד מַלְכָּא : יְדִין עַמָּךְ בִּצְדָקָה וַעֲנִיָּיךְ בְּהִלְכַת דִּינָא : יִטְלוּן יָתְבֵי טוּרַיָּא שְׁלָמָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְגַלְמָתָא בִּזְכוּתָא : יְדִין עֲנִיֵּי עַמָּא יִפְרוֹק לִבְנֵי חֲשׁוֹכָא וִישׁוּף גַּבְרָא כְּלוּמְנָא : יִדְחֲלוּן מִינָךְ עִם סִיכּוּ שִׁמְשָׁא וִיצַלּוּן קֳדָמָךְ קֳדָם מִנְהַר סִיהֲרָא דָּרֵי דָרַיָּא : יֵיחוֹת הֵיךְ מִטְרָא דְּרַעֲוָא עַל עִסְבָּא דְּגָזֵי מִן גּוּבָאֵי הֵיךְ רְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דְּנָטְפִין עַל עִסְבָּא דְּאַרְעָא : יִסְגּוּן בְּיוֹמוֹהִי צַדִּיקַיָּא וְסַגִּיעֵי שְׁלָם עַד דִּי יִשְׁתֵּיצוּן פַּלְחֵי סִהֲרָא : וְיִשְׁלוֹט מִן סְטַר יַמָּא רַבָּא לִסְטַר יַמָּא רַבָּא וּמִן פְּרָת עַד סַיְיפֵי אַרְעָא : קֳדָמוֹי יִגְחֲנוּן אִיפַּרְכַיָּא וּבַעֲלֵי דְבָבוֹי עַפְרָא יְלַחֲכוּן : מַלְכַיָּא דְטוֹרְסוֹס וְנִיסֵי יַמָּא דְּאוֹקְיָנוֹס תִּקְרוּבְתָּא יְתִיבוּן מַלְכַיָּא דִשְׁבָא וּסְבָא דּוֹרוֹן יְקָרְבוּן : וְיִסְגְּדוּן לֵיהּ כָּל מַלְכַיָּא כָּל עַמְמַיָּא יִשְׁתַּעְבְּדוּן לֵיהּ : אֲרוּם יְפַצֵּי חֲשׁוֹכָא דְּבָעֵי מִטּוֹ וְעַנְיָא וְלֵית סָעִיד לֵיהּ : יָחוֹס עַל מִסְכֵּינָא וַחֲשׁוֹכָא וְנַפְשַׁת חֲשִׁיכַיָּא יִפְרוֹק : מֵאוֹנְסָא וּמֵחֲטוּפִין יִפְרוֹק נַפְשְׁהוֹן וִיהֵי יַקִּיר אַדְמֵיהוֹן קֳדָמוֹי :

עניך אל תשכח : ייראוך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ כ״ה : יפרח ד׳ ב׳ פתחין וב׳ קמצין וסימ׳ בטחו יפרח והשבתי · יפתח כשושנה ויך שרשיו · יפרח בימיו צדיק · צדיק כתמר יפרח : וירד ב׳ וסימ׳ וירד מיעקב והאביד שריד · וירד מים עדים :

משפטיך · חכמת דיניך שבוית בתורה : וצדקתך · לצדק את הדין מלך ובן מלך שניה׳ בשלמה אמורים · ד״א משפטיך למלך תן הייסורין יהו כלים בי והצדקה עשה לבני שיהי שלום בימיו : ישאו הרים · בימיו שלום לעם ומהו השלום שהארים נושאין כשהן עושין פירו׳ אין עין הבריות צרה וקורא איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאינה : וגבעות בצדקה · וגבעות ישאו להם שלום על ידי הצדקה שיעשו : ייראוך עם שמש · ממנו ילמדו ישראל ליראה אותך כל ימי השמש והירח לדור דורים : ולפני ירח · בעוד הירח קיים והם לפניו והרבה יש בלשון משנה בפני הבית ושלא בפני הבית : ירד כמטר על גז · ירד דברו בתוך עמך ויבא בם כמטר היורד על ירק הגזוז שהוא צריך לגשמים לאחר שגזזוהו כענין שנא׳ והנה לקש אח׳ גזי המלך : זרזיף ארץ · לשון טיפים הוא כלשון ארמי בגמרא במסכת יומא הוו מטו זרזיפי דמיא : יפרח בימיו צדיק · ישראל : ורב שלום · יפרח בימיו ויהי שלום זה ארוך עד לא עולם וכל תפלה זו נתקיימה חוץ מדבר זה לפי ששלמה חטא לפיכך לא נמשכה מלכותו שהמלכות נמסר׳ לדוד על תנאי אם ישמרו בניך את דרכי ישרא׳ פרחו בימיו שנאמר יהוד׳ וישרא׳ רבים כחול וגו׳ ורוב שלום היה שנאמר וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו כל ימי שלמה : וירד מים עד ים · כל ארץ ישראל מים סוף ועד ים פלשתים : ומנהר עד אפסי ארץ · כי הו׳ רודה בכל עבר הנהר וגו׳ : ציים · כתות של שדים כדמתרג׳ וציים מיד כתים וציען ישתרחן מרומאי : מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו · כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם אחת לשלש שני׳ תבא אני תרשיש וגו׳ : מלכי שבא · מלכת שבא : אשכר · דורון : כל גוים יעבדוהו · וכל הארץ מביאי׳ מנח׳ לשלמה והמה מביאין איש מנחתו : מתוך ומחמס · ממכות ומגזל · מג׳ מתוך לשון תוך תוכו בעלי מזמו׳ חורשי און כמו איש תככים : יגאל נפשם · על ידי משפט וצדקה שיעשה בהם : ויחי

חרב · מגבין הכבר על דרך ויכן זכב ל זכב ואמ׳ גדולתי כנגד אשר עשיתי גדולות וטעם תנחמני בעבור הצרות שעברו עליו : גם · אמתך · זה הוא אמתך שהוא חייב להודות · תרננה · הדגש לחסרון נון שלישית כי המלה מפעלי הכפל והטעם כאשר אזמר לך בכנו׳ גם שפתי תרננה גם נפשי תרנן והזכיר פדית עם הנפש כי הו׳ מושל בגוף : גם · עתה אזמר בכינור רק תמיד לשוני תהגה ר צדקתך בלא כינור על כן מלתגם והזכיר כי בושו או חפרו ארצך כי אין לי פחד : לשלמ׳ · למלך תן · נבואת דוד או אחד מהמשוררים על שלמה או על משיח והוא אות לנמ׳ר כמו ב בעבור כמו ולולי אמר כי תומיך ואוריך לנכח חסם והחל אלהים בעבור משפטיך והטעם שהשם נתן לו רשות לעשות משפטי אלהים וככה וצדקתך שיהיה שופט צדק ו וככה פירו׳ ידין וטעם ועניך שהשרים גם ה העשירים יתגברו עליה׳ : ישאו · הטעם כי בהיות המלך שופט צדק ירבה שלום בארץ וטע׳ הרים שאין שם יישוב וטעם בצדק בעבור הצדקה ישאו הרים ובגבעות שלום כדרך בבעל פ פעור ויש אומרים כי בצדקה כמו שלום : ישפוט · כדרך שפטני אלהים יעשה להם מ משפט ועושק הוא הלוקח הון חבירו ב במרמה ופיתוי ובסתר ושלמה ברוב חכמתו יכיר העושק : ייראוך · וכאשר ידכא העושק ייראוך כל העושקים וטעם עם שמש כל הימים שתעמוד השמש וככה ולפני ירח כדרך ידכאום לפני עש : ירד · מארמונו אל

בית המשפט או ירד משפט שהזכיר ישפוט עניי כדרך וערוף כמטר · ומלת גז מפעלי הכפל מגזרת לגזוז גזי המלך : זרזיף · מלה מארבע אותיות אין רע לה ושניה רוני או שובע : יפרח · המטר יפריח על כן הזכיר יפרח · והטעם שירבו הצדיקים ויפרח רוב שלום או רוב שלום יהיה בימיו עד שלא יהיה ירח והטעם תמיד : וירד · אם על שלמה מים סוף עד ים פלשתים ומנהר זה פרת · ואפסי ארץ זה מדבר והנה הזכיר אורך ארץ ישראל ורחבה · ואם על המשיח מים הדרומי הנקרא הים האדום אל ים צפון שהוא ים אוקיינוס ומנהר נהר יוצא מעדן שהוא בתחלת מזרח · ועד אפסי ארץ שהוא בסוף מערב : לפניו · ציים · השוכנים בארץ ציה והנכון בעיני בעלי הספינות כאשר כתוב אחריו תרשיש ואיים שהוא כמו איי הים · ורבי משה אמר כי אויב השוכנים עם איה במדבר ואיננו נכון ומלת ישיבו שיתנו זה תמיד כמו והשיב למלך ישראל · ויש אומרים בתשובת כל שנה יתנו מס : אשכר · כמו מנחה : וישתחוו · פרט להזכיר מלכי תרשיש ושבא ואחר כן כלל וישתחוו לו כל מלכים כל גוים שהם תחת ידיהם : כי · הטעם כי הוא ידין המלכים גם העמים והמלך העני כנגד אחר יכילנו : יחוס · על הדל ואביון מהעמים : מתוך · הוא העושק בסתר וחמס בגלוי מגזרת כאמתו עקיבך והעף שהם אביונים : וייקר דמם · כדרך דמים לו והטעם יקרים הם בעיניו לא ירבה שיהרגו על כן אחריו : ויחי

אבן עזרא

ויחי · כל אחד מהם ולא די שיחייהו עד יעשירהו וזה טעם ויתן לו מזהב שבא
ויתפלל בעדו כל עני: יהי. העני כפיסת בר כמו פס ידא כף זורעת בר בארץ או
בראש הרים וירעש זה הפרי שהוא הבר והטעם שיהיה גדול שירעש כעצי לבנון:
ויציצו מעיר · כמו בעיר הפך והנותר בבשר ובלחם ויש אומרים כי בר כמו כבור
ידי ואין טעם לו: יהי
שמו. שם שלמה או
המשיח: ינון. בניין
נפעל כמו יכון מגזרת
נין ונכד וירבה: ברוך
. אז יאמרו כל הגוים
ברוך השם אלהי ישר'
וטעם עושה נפלאות
לבדו שעשה תמיד ב
בעבור ישראל: וברוך
. טעם שם כבודו הוא
השם הנכבד שהוא שם
העצם כי אין לשם שם
בכל הלשונות שהוא
שם העצם רק תואר
כמו יי' גם אלהים ושדי
ועל כן כתוב זה שמי
לעלם כי הוא שם אחד
לבדו וככה ושמו אחד
וטעם וימלא כבודו
תהלתו: אמן. מגזרת
אמונה: כלו. יש
אומרים אז ימלאו ת
תפלות בן ישי ויש כי
כלו כמו כללו יפייך
ואיננו נכון ור' יהודה
הלוי אמ' בעבור שהוא
סוף ספר כתב כן
הסופר הראשון כאשר
כתוב אנחנו ברוך
נותן ליעף כח:
מזמור לאסף. אך
טוב. כל בני אדם
שאינם משכילים מעשה
השם באמתתם ת
מתאוננים ובעבור זה
החל אך טוב לישראל
כי טעם אך שאיננו
טוב לגויי הארצות שלא
ידעוהו רק לישראל:
לברי לבב. לא לכולם
זה המזמור דומה
בטעמו למזמור שמעו
זאת כל העמים

רשי

ויחי. שלמה: ויתן לו הקב"ה מזהב שבא וכן היתה גם עושר גם כבוד אשר לא היה
כמוך וגו': ויתפלל בעדו תמיד וגו'. היא התפילה היא הברכה כשהקב"ה אומ' לאדם
ברוך תהיה לשון תפילה הוא: פיסת בר. לשון פיסון תוספת ורבוי ורבותינו
פירשוהו לשון גלוסקיאות לימות המשיח וכל המזמור במלך המשיח. ד"א פיסת בר
לשון רצון כמו פיוס שהבריות
מתפייסין ומתרצין מאת המקו'
כשנותן שובע בעולם: ירעש
כלבנון פריו. תנין גבין כפירות
האילן כבליות של בור הגדול
שהיה בימי שמעון בן שטח:
ויציצו. ישראל: מעיר. מתוך
ירושלם כעשב הארץ: יהי שמו
. של שלמה נזכר לעולם בעושרו
ובחכמתו: לפני שמש ינון שמו.
כל ימי השמש יגדל שמו ינון
לשון מלכות ושררה כמו ואחריתו
יהיה מנון ולכינוי השליט על נכסי
אחרי אמרו בלבם נינם יחד ת
מלכיהם יחד: ויתברכו בו.
אדם אומר לבנו תהי חכם ועשיר
כשלמה: ברוך יי'. העושה
נפלאות גדולות בדרת האם מן
השמים על ידי שלמה בני: כלו
תפילות דוד: רבותינו דרשו כלו
כל אלו תפילות דוד לכלול כל
הספר על שם דוד ואף מה ש
שאמרו בני קרח ועשרה זקנים
על שם שהוא נקרא נעים זמירות
ישראל. ויש לפתור כלו כמו
נסתיימו כמו דומו מעט מוצו
שמים ואם כן הוא לא נכתב ה
המזמור במקומו ואין מוקדם
ומאוחר בספר ונראין הדברים
שלעת זקנתו כשהמליך את ש
שלמה אמרו: אך טוב לישראל
אלהים. לפי שענין המזמור
מדבר בצרות הבאות על עוברי
המקום לכך פתח בו כך וזהו
פירושו אע"פ שאני צועק ומתמה
על צרותיהם של ישראל ידעתי כי
הקב"ה טוב להם ולטובתם הוא
מביא עליהם את הרעה כדי ל
לזכותם לחיי העולם הבא: ואני
. מטרם שומי זאת אל לבי כמעט
נטיו רגלי ושופכו אשורי לנטות
מאחרי המקום: כי קנאתי
בהוללים. במערבבי דרכיהם
אשר הייתי רואה את שלומם

מסורה

ויתן י"ג רפין וסימ' נמסר במלכים א' סימן י"ד: ויתפלל ג' רפין וסימ' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא.
יסגור לו ויתפלל אליו. ויחי ויתן לו מזהב שבא. אנ"ך: וברוך ז' וסימ' נמסר בסדר לך לך: ע"ג שפכה
חד מן י"ד מלין כתיב ה' בסוף תיבותא וקרינן ו' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן כ"ד: חרצבות ב' ומב' ליש' וסימ'

ויחי ויתן־לו מזהב שבא ויתפלל
בעדו תמיד כל־היום יברכנהו: יהי
פסת־בר בארץ בראש הרים ירעש
כלבנון פריו ויציצו מעיר כעשב
הארץ: יהי שמו לעולם לפני־שמש
ינין שמו ויתברכו בו כל־גוים
יאשרהו: ברוך יהוה אלהים אלהי
ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך
שם כבודו לעולם וימלא כבודו את
כל הארץ אמן ואמן: כלו תפלות
דוד בן ישי:

ספר שלישי

ע ג מזמור לאסף אך
טוב לישראל אלהים לברי לבב:
ואני כמעט נטוי רגלי כאין שפכה
אשרי: כי־קנאתי בהוללים שלום
רשעים אראה: כי אין חרצבות
למותם ובריא אולם: בעמל אנוש
אינמו ועם־אדם לא ינגעו: לכן
ענקתמו גאוה יעטף־שית חמס למו:
יצא מחלב עינמו עברו משכיות לבב:

תרגום

ויחי ויתן ליה מזהב דאיתיאו ליה
משבא ויצלי מטולתיה תדירא כל
יומא יברכיניה: יהי סעיד לחמא
בארעא בריש טוריא ירגיש היך
כליבנן איביה וינצצון מן קרתא
דירושלם היך עסבא דארעא:
יהי שמיה מדכר לעלם וקדם מהוי
שמשא מזומן הוה שמיה ויתברכון
בזכותיה כל עממיא ויימרון טב ליה
: בריך יי אלהים אלהא דישראל
דעביד פרישן רברבן בלחודוהי:
ובריך שום יקריה לעלמא ויתמלי
מזיו יקריה כל ארעא אמן ואמן:
גמרין צלותיא דדוד בר ישי:

תושבחתא
על ידיה דאסף ברם טב לישראל
אלהא לבריי ליבא: ואנא כזעיר
אתמוטטא ריגלי כלמא דאזדעזעא
איסתוורי: ארום טננית במתלעביא
בעידן די שלם רשיעיא אחמי:
ארום ליתיהון תווהין ומצטערין
מטול יום מיתתיהון איתבעיין מ
מחשבתהון ופטים ואלים לבהון:
בליעות גברין דמתעסקין באוריתא
ליתהון לעיין ועם בני נשא צדיקי
דסבלין ייסורי לא מתכתשין: לכך כן עטרתהון גיוותנותא כלילא דמשוין ברישיהון
מן חטוף דילהון: שנאימן שומנא פרצופיהון עברו חוטביהון חפורת ליבא:

מסורה

פתח חרצבות רשע. כי אין חרצובות למותם ובריא: בעמל ב' וסימ' ותקצר נפשו בעמל ישראל.
בעמל אנוש אינמו. וחד בעמל בסגול וסימ' ויכנע בעמל לבם: מחלב ח' וסימ' הנה שמוע מזבח טוב.
חרב ליי' מלאה דם ב' בפסוק. מדם חללים מחלב גבורים. כי רותה בשמים חרבי. ועפרם מחלב ידושן.
יצא מחלב עינימו. ויאבילהו מחלב חטה:

רשי

בהוללים מערבבים כמו סבא"ך מהול במים: כי אין חרצובות למותם. לשון אסיר'
כמו פתח חרצובות רשע מסגרי כבלי רשע שאוסרין בהם העניים אף כאן אין
יסורין למיתתם המתים בהם מהם מתים בריאים כאולם בלא יסורין ורבותינו
פירשו חרצובו' נוטריקון שאין חרדין ועצבין מיום המיתה ד"א שאין הקב"ה מאחר
בביאתם לכן ענקתמו גאוה בעבור זה שאין יסורין באין עליהם העניקתם הגאוה
לעלות על בוראם בגסות הרוח: יעטף שית חמס למו. החמס שעושין עושה אותם
שמנים ועוטף את שתותיהם ועגבותיהם בעובי שומן ובשר: יצא מחלב עינימו.
עיניהם בולטות מרוב שומן כל אדם כחוש עיניו משוקעות: עברו משכיות לבבי.
יותר ממה שלבם מייחל ומצפה באה להם תאותם עברו בהשגת ידם את
תאות לבם: ימיקו

אבן עזרא

וסבר הצדיקים לעתיד לבא מפורש במזמור הזה: ואני. יתכן היות זה הטעם
דברי אסף או ידבר על לשון כל משכיל וכטיית הרגל לסור מהדרכים הישרים
שהם דרכי השם כדרך באשורו אחזה רגלי כי בעבור שהרגל הולכת על כן דימה
המוכות הלב שירגיל בה בהליכה ומלת כטיו שלימה כמו צור חסיו בו והנה כאין
היה ראוי להיותו כמו כמעט ושפכו כמו נטיו כאשר אשורי כמו רגלי כי הטעם
כפול כמשפטו לשון צחות רק כאין לא מצאנוה רק על אפס ומה שאיננו ודרך
משל הזכיר לאשורי שנשפכו כמים כדרך כמים נשפכתי בעבור שלא נשאר בכלי
מאומה כמו שפכו אשוריו ואין לו במה ילך: כי. הנה כבת זה הדבר שקינא
בהוללים לשון פועל על משקל הסובבים בעיר מגזרת ויתהולל: כי אין חרצובות
רבעיה ובספר ישעיהו פתח חרצובות רשע הנה פתח כמו התר ואם כן תהיה
חרצובות כמו אגודות והטעם שהיה ראוי שיהיו קשורים בעולם שימיתם מהרה
ור' משה הכהן אמר כי אין חרצובות עד מותם ואולם הם בריאים כאילו כתוב
ואולם כל אחד מהם בריא וזה איננו נכון שתהיה מלת אולם שהיא מלת טעם באחרונה כי היא כמו לכן אכן רק אך בלתי זולתי למען בעבור כי כן לא ימצא בכל המקרא
ואחרים אומרים כי אולם חסר כ"ף והטעם כל אחד בריא כאולם ויש אומרים כי הוא חסר בי"ת והטעם באולם כל אחד בריא באולמו וטעם להזכיר אולם כי הוא דר
בבית כבכר שים לו אולם כמו האולם של בית השם הנזכר בדברי הימים או בעבור שהדירה באולם בריאות לגוף בעבור האויר שהוא מגולה ויש סתר מלמעלה והנכון
בעיני אחר שהזכיר שלום רשעים אראה בחייהם גם במותם ימותו בלא פגעים ותחלואים ונגעים ומכאובים כאילו אין לנפשם קשורים עם גופם ואולם על משקל טובם
והטעם כוחם שהוא כח התולדת השומרת הגוף והוא מגזרת יש לאל ידי והנה הטעם ימותו במותם בלא יגיעה ובחייהם כח תולדתם חזק ובריא: בעמל. בעבור היותם
עשירים: ועם אדם. הטעם כפול או בבא נגע באויר שהוא כולל הם ימלטו מהנגע ולא הצדיקים: לכן. ענקתמו. מגזרת וענקים לגרגרותיך כדמות זר זהב ויעטוף
מגזרת המעטפות: שית. כמו שית זונה כמו דרך ויש אומרים כי יעטוף כמו תפלה לעני כי יעטוף וטעם שית פאה והטעם כי החמס יעטוף להם לכל פאה כאילו הוא
ברמותו: יצא. אמר ר' משה עינימו כמו כעין הבדולח מרוב החלב יצא ונראה עין יפה למראה ויש אומרים מרוב חלבם כאילו יצא עינימו כדרך עינים להם ולא יראו.
ומלת משכיות על דעת ר' משה כמו מחשבות כי השכוי כינוי ללב לאחד שנים טעמים כאחד כתרגו' יכפה כאילו משכיות מראות כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת ויהי
פי' שכיות החמדה או יהיה כטעם ואבן משכית מצויירת והציורים הם המחשבות וטעם עברו שעברו אין בני אדם לחשב: ימיקו

ימיקו· את ריעיהם: וידברו ברע עושק· לעשוק אביונים: ממרום ידברו· כגון פרעה וסנחריב ונבוכד נצר מי יי׳ אשר אשמע בקולו מי בכל אלהי הארצו׳ אעלה על במותי עב וזהו שתו בשמים פיהם: לכן ישוב עמו הלום. לפי שעמו רואי׳ דרך רשעים שלחה ישובו ג׳ דרך הרשעים לאחוז בדרכיהם הלום כמו מי הביאך הלום פה: ומי מלא ימצו למו· ומים של פלג המלא הם דברי תורה הם כ כאשכים למו תמצית ומזלזלים בעיניהם: ואמרו איכה ידע אל· איכה נוכל לומר שיש דיעה בהב״ה ותורתו אמת: הנה אלה רשעים· הם ועוברים על תורתו והרי הם שלוי׳ בעולם ומגבירים כח ועושר ושלוי עולם לשון שלוה: השיגו· הגדילו ומנחם פירש ישוב עמו הלום ישוב הרשע להלום את עמו של הקב״ה והראשון למדתי מדבריו של ר׳ מאיר בר׳ יצחק שליח צבור זצ״ל: אך ריק זכיתי לבבי· כל זה מוסב על ואמרו איכה ידע אל וגם אומ׳ אך לריק ועל חנם אנו שומרים מצותיו של הב״ה והרי אנו נגועי׳ כל היום· ותוכחתי נראית כל׳ היום תמיד מבקר לבקר מ מתחדשות צרות חדשות: אם אמרתי אספרה כמו· הא׳ אסף אם אמרתי בלבי לספר את הכל כמו שהוא כל מה שעמו אומר על זאת הנה דור בניך בגדתי כלומ׳ אשים אותם בוגדי׳ ורשעי׳: ואחשבה· בלבי: לדעת זאת· מה היא מדתו של הב״ה כן הוא עמל בעיני נראית היתה מדה זאת ליעמל ולא משפט: עד· אשר באתי אל מקדשי אל אשר בירושלם וראיתי מה שאירע ב בסנחריב ואז הבינותי לאחרית הרשעים שהוא לאבדון ואמרתי אך כל הטובה הבאה להם א חלקות הם שהקב״ה מחליק להם הדרך שלהם שתהא נוחה וחלק למען לא יתנו לב לשוב אליו ויאבדו: אך בחלקות תשית למו· כל הטובה הבאה להם שהרי סופם הפלתם למשאות: מן בלהות· מן שדים: כחלום מהקיץ· כשינה שאין לה קץ שהיא שינת עולם כן היתה להם ויצא מלאך יי ויך במחנה אשור: יי׳ בעיר צלמם תבזה· בירושלם שהרעו עליה שם נתבזה צלם דמותם ונשרפו כלם: כי יתחמץ לבבי· מטרם שראיתי מפלה זו ברוח הקדש היה לבבי מתחמץ על דרך הרשעים שלחה· ובכליותי הייתי משתונן לשון חרב שנון ושהוא מתפעל התי״ו ניתנת באמצע שורש התיבה כדרך כל תיבה שיסוד תחילתה שי״ן: ואני הייתי בער ולא הייתי יודע מה היא המדה וכבהמה הייתי עמך· ואני אעפ שהייתי רואה כל זה תמיד הייתי עמך ולא זזתי מיראתך: אחזת ביד ימיני· להחזיקני ביראתך כשקרבו רגלי לנטות מדרכך כמו שאמור למעלה כמעט נטיו רגלי: תנחני· כאיתני: ואחר כבוד תקחני· אילו היה טעם על כבוד היה פתרונו לאח׳ שהשלמת לסנחריב כל הכבוד שפסקת לו תקחנו אליך הפלאת נסיך לישראל והחרבת את סנחריב עכשיו שהטעם על ואחר זה פתרונו ואחר לכבוד תקחני משכתני אליך לכבוד ולתפארת: מי

בנקין ג׳ בליש׳ חד חס׳ וסי׳ ונח עגלך שמרון· ארחץ בנקיון כפי ואסובבה· וארחץ בנקיון כפי· קדמא חס׳: ה׳ כתיבן היא וקריין הוא וסימ׳ ואחשבה לדעת זאת· ויתרון ארץ בכל היא· ותלך והעשה כדבר אליהו תנינא דפסוק· כי הוא זמה והיא עון פלילי תנינא דפסוק· יי׳ אלהינו כל ההמון הזה· וחילופ׳ ג׳ כתיבי׳ הוא

יָמִ֤יקוּ׀ וִידַבְּר֣וּ בְרָ֣ע עֹ֑שֶׁק מִמָּר֥וֹם יְדַבֵּֽרוּ׃ שַׁתּ֣וּ בַשָּׁמַ֣יִם פִּיהֶ֑ם וּ֝לְשׁוֹנָ֗ם תִּֽהֲלַ֥ךְ בָּאָֽרֶץ׃ לָכֵ֤ן׀ יָשִׁ֣יב עַמּ֣וֹ הֲלֹ֑ם וּמֵ֥י מָ֝לֵ֗א יִמָּ֥צוּ לָֽמוֹ׃ וְֽאָמְר֗וּ אֵיכָ֥ה יָדַֽע־אֵ֑ל וְיֵ֖שׁ דֵּעָ֣ה בְעֶלְיֽוֹן׃ הִנֵּה־אֵ֥לֶּה רְשָׁעִ֑ים וְשַׁלְוֵ֥י ע֝וֹלָ֗ם הִשְׂגּוּ־חָֽיִל׃ אַךְ־רִ֭יק זִכִּ֣יתִי לְבָבִ֑י וָאֶרְחַ֖ץ בְּנִקָּי֣וֹן כַּפָּֽי׃ וָאֱהִ֣י נָ֭גוּעַ כָּל־הַיּ֑וֹם וְ֝תוֹכַחְתִּ֗י לַבְּקָרִֽים׃ אִם־אָ֭מַרְתִּי אֲסַפְּרָ֣ה כְמ֑וֹ הִנֵּ֤ה ד֖וֹר בָּנֶ֣יךָ בָגָֽדְתִּי׃ וָ֭אֲחַשְּׁבָה לָדַ֣עַת זֹ֑את עָמָ֖ל הִ֣יא בְעֵינָֽי׃ עַד־אָ֭בוֹא אֶל־מִקְדְּשֵׁי־אֵ֑ל אָ֝בִ֗ינָה לְאַחֲרִיתָֽם׃ אַ֣ךְ בַּ֭חֲלָקוֹת תָּשִׁ֣ית לָ֑מוֹ הִ֝פַּלְתָּ֗ם לְמַשּׁוּאֽוֹת׃ אֵ֤יךְ הָי֣וּ לְשַׁמָּ֣ה כְרָ֑גַע סָ֥פוּ תַ֝֗מּוּ מִן־בַּלָּהֽוֹת׃ כַּחֲל֥וֹם מֵהָקִ֑יץ אֲ֝דֹנָ֗י בָּעִ֤יר׀ צַלְמָ֬ם תִּבְזֶֽה׃ כִּ֭י יִתְחַמֵּ֣ץ לְבָבִ֑י וְ֝כִלְיוֹתַ֗י אֶשְׁתּוֹנָֽן׃ וַאֲנִי־בַ֭עַר וְלֹ֣א אֵדָ֑ע בְּ֝הֵמ֗וֹת הָיִ֥יתִי עִמָּֽךְ׃ וַאֲנִ֣י תָמִ֣יד עִמָּ֑ךְ אָ֝חַ֗זְתָּ בְּיַד־יְמִינִֽי׃ בַּעֲצָתְךָ֥ תַנְחֵ֑נִי וְ֝אַחַ֗ר כָּב֥וֹד תִּקָּחֵֽנִי׃

יִתְמַקְמְקוּן מִן פִּיטְמָא וִימַלְלוּן לְאַבְאָשָׁא וּלְטָלוּמָא מִן רוּם לִבְהוֹן יְמַלְּלוּן׃ שַׁוִּיאוּ בְּקַדִּישֵׁי שְׁמַיָּא פּוּמְהוֹן וְלִישַׁנְהוֹן מְצַלְהֲבָא בְּקַדִּישֵׁי אַרְעָא׃ בְּכֵן תָּאִיב עַל עַמָּא דַיְיָ לְמַלְכוּתְהוֹן וְיִמְחוֹנוּן בְּמַרְזוּפִין וּדְמָעִין סַגִּיעִין מַחְתִּין לְהוֹן׃ וְיֵימְרוּן הֲכְדֵין יְדַע אֱלָהָא וְאִית מַנְדְּעָא בְּעִילָּאָה׃ הָא אִילֵּין רַשִּׁיעַיָּא דְיָתְבִין בִּשְׁלֵוָתָא בְעָלְמָא הָדֵין אַרְבִּיקוּ נִכְסִין קְנוּ חֵילָא׃ בְּרַם לִסְרִיקוּתָא זַכִּית לִבִּי וְשַׁזְבִית בְּבֵרִירוּ יְדָיַי׃ וַהֲוֵיתִי כְתִישׁ כָּל יוֹמָא וּמַכְסְנוּתִי לְצַפְרִירֵי׃ אִין אֲמַרִית אִשְׁתָּעִית דְּמִכְּמַתְהוֹן הָא עַל דָּר בְּנַיִיךְ אַרְשַׁעִית׃ וַחֲשִׁיבִית לְמִידַע יַת דָּא לֵיעוּת הוּא בְּעֵינָי׃ עַד זְמַן פּוּרְקָנָא דְאֵיתֵי לְוַת מַקְדְּשֵׁי אֱלָהָא אֶתְבַּיַּין לְסוֹפֵיהוֹן׃ בְּרַם בְּקַבְלַיָּא שַׁוִּיתָא לְהוֹן רְמִיתִנוּן לְשַׁהֲוָתָא׃ הַכְדֵין הֲווּ לְצָדוּ כְּשַׁעְתָּא כָּלוּ אִישְׁתֵּיצוּן מִן אִתְרְגִישׁוּן׃ הֵיךְ חִילְמָא מִן גְּבַר דְּמִיתְּעַר יְיָ לְיוֹם דִּינָא רַבָּא בְּאִתְעַר יַתְהוֹן מִנְּבֵית קְבוּרַתְהוֹן בִּרְגַז דְמוּתְהוֹן תְּבַסַּר׃ אֲרוּם יַתוּשׁ לִבִּי וְכוּלְיָתִי בְּעָרָן כְּאֶשָּׁא׃ וַאֲנָא שַׁטְיָא וְלָא אִידַע הֵיךְ בְּעִירֵי אִתְחַשְׁבִית גְּבַר׃ וַאֲנָא תְדִירָא עִימָּךְ אוֹרַיְתָא בְּיַד יְמִינִי׃ בְּמַלְכָּךְ תְּדַבְּרִינָנִי וּבָתַר שְׁלִים אִיקְרֵיהּ דַאֲמַרְתְּ עָלַי לְאַיְתָאָה תְּסַבְּנַנִי׃

וקרי׳ הוא וסימ׳ ותלך ותעשה כדבר אליהו קדמא דפסוק· כי ערוך מאתמול· כי הוא זמה והיא עון פלילי קדמא דפסוק: ולא ארע ג׳ וסימ׳ בישעיה סימ׳ מ״ז:

ימיקו· מגזרת המק בשרו הפועל יוצא והפועל חסר כאילו ימיקו בדיבורם שליתי׳ וידברו בדבור רע העושק ואחמס שעשו ולא ייראו מהשם וזה טעם ממרום ידברו כי אין מרום עליהם: שתו· רגשות אתו׳ כי היא מפעלי הכפל שיאמרו כי אמרות פיהם כאילו הם בשמים שהם גזירות אין להשיבם והאבר המדבר כזאת הוא מהארץ וזה טעם ו ולשונם תהלך בארץ והנכון בעיני כי שתו בשמים פיהם שהם מדברים נגד ו ובמלאכיו ולשונם כ כמרגלי׳ שהם הולכים בארץ לדבר ולספר סמך או דופי ודמי שנמצא בצדיקים וטעם תהלך כאילו הולכת לשמוע דופי: לכן· אמר רבי משה הלום תואר מגזרת והלמה סיסרא כאילו כתו׳ הלום קמוץ ההא ושורק טי״ו כדרך מ מוכה ונגוע: ומי מלא· חסר כוס: ימצו· מגזרת ומצית ובאה המלה מלעיל בעבור היות הטעם בתחלת מלת למו כי זה משפט הלשון כמו עשה לי את החיל הזה ומ״ס למו שב אל הנזכרי׳ בתחלת המזמור והם ברי לבב והנכון שהוא שב למלת עמו כי ימצא בלשון יחיד ורבים ולפי דעתי שהלום כמו הנה כמו הבא עוד הלום אם כי עמו ישוב בעבור זה שרואה או ישוב מגזרת סובב או ישיב אל לבו ולא ידע מה טעם זה: ואמרו· ים אומרים הרשעים ולפי דעתי שהאומרים הם עם השם והעד הנה אלה רשעים: הנה· הטע׳ שהצדיקים יודעי׳ דעת אמת שים לוה כטנב מדעת אדם והוא חכם לב שידע הכללים שהם עומדים והחלקים שהם הפרטים הם משתנים בכל עת על כן לא ידעם השם כי אינם עומדים והנה הספק בידם בעבור ראותם הרשעים שהם שלוי עולם בגופם ורבי עושר כמו עשה לי את החיל הזה: אך· דברי המשכיל וטעם זכיתי לבבי שמחשבתי מחשבת אמת ואמונתי זכה עם הבורא ובעבור זה נבראת האדם עד היות נשמתו בחייו זכה ומזהירה ככוכבים וטעם בנקיון כפי שלא עשה מעשה גיאול וטינוף מה שאיננו ראוי לעשות והזכיר כפי כי רוב המעשים בכפים: ואהי נגוע· מהרשעים ויו״ד ותוכחתי סימן הפעול כי הרשעים יוכיחוהו הפך ותוכחתי לא אביתם שהוא סימן הפועל ולפי דעתי כי נגוע משאת ראשו לסבלו עמל לכבוש יצרו ותוכחתי לנפשי· וטעם לבקרים בכל בקר כמו חדשים לבקרים: אם· דברי המשורר אם אמרתי בלבי או אומ׳ לאחרי׳: אספרה כמו· אלה ומלת אלה חסרה כדרך יי׳ הטוב יכפר בעד אותם שאכלו הפסח כי לא כתוב כי כל לבבו שב אל חזקיהו אהיה בוגד בדור בני השם שלא תהא אמונת לב באמונתם והנה יחסר בי״ת הנה בדור בניך הם שקבלתי התורה מפיהם: ואחשבה· כאשר חשבתי לדעת זה הסוד לא יכולתי לו זה הוא עמל בעיני: עד· עתיד תחת עבר כאילו ידבר על זמן עומד כאשר פירשתי וטעם מקדשי אל שאל כהני השם וחכמי ישראל והם גלו זה הסוד והוא אבינה לאחריתם כי לא הובא הובא האדם בעולם הזה להתענג בו או להיותו מלך או עשיר רק שתהיה אחריתו טובה וזה הוא שכר נפשות הצדיקים: אך· הרשעים בעולם הזה כמפותים בדברי חלקות ולבסוף יהיו למשואות כמו שואה ומשואה לתוהו ואשר איננו בדרך רשעים להמדרס בשופס ר״א כי למשואות מגזרת הנחש השיאני והטעם כפול: איך· טעם כפותם ומועל כפשותם: בלהות· כמו בלהות אתנך כיים שישוב לאין ולהבל והעד ואינך: כחלום· שאין בו אמת בהקיץ החולם ככה צלמם יהיה בזוי בעיר והטעם שהיו נשכחים כי נשכח זכרם: כי· ר״א יתחמץ מגזרת חומץ דרך משל כי ישוב לבי חומץ עם כליותי עת שאשתונן מגזרת חץ שנון ור׳ משה פירש בו בלשון חכמינו ז״ל חמץ את הדין: ואני· הייתי בתחלה לנגדך שלא ידעתי סוד הרשעים כבהמה עד שעזרתני ונגלה הסוד לי וזה הוא ואני· טעם אחזת ביד ימיני ולא כמוטו פעמי כאשר הזכיר נטיו רגלי: בעצתך· תקחני· מלת לקיחה בלא דבר הוא התחברות נשמת הצדיק עם העליונים שאינם גוף ולא ימותו לעולם על כן בדברי חנוך ויתהלך חנוך את האלהים שהרגיל נפשו להתהלך עם המלאכים עד שלקחו השם והנה יבקש זה המשורר עזרני ונחני והרגילני בעצתך ואחר שתעשה לי זה הכבוד אז תקחני וכמוהו כי יקחני סלה או פי׳ ואחר ואחר כן תקחני ואני כבוד כאחד המלאכים: מי

מִי־לִי בַשָּׁמָיִם וְעִמְּךָ לֹא־חָפַצְתִּי בָאָרֶץ: כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי צוּר־לְבָבִי וְחֶלְקִי אֱלֹהִים לְעוֹלָם: כִּי־הִנֵּה רְחֵקֶיךָ יֹאבֵדוּ הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ: וַאֲנִי קִרֲבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב שַׁתִּי בַּאדֹנָי יֱהוִה מַחְסִי לְסַפֵּר כָּל־מַלְאֲכוֹתֶיךָ:

עד

מַשְׂכִּיל לְאָסָף לָמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ: זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶּדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ הַר־צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ: הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֻּׁאוֹת נֶצַח כָּל־הֵרַע אוֹיֵב בַּקֹּדֶשׁ: שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת: יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמָעְלָה בִּסְבָךְ־עֵץ קַרְדֻּמּוֹת: וְעַתָּ פִּתּוּחֶיהָ יָּחַד בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפֹּת יַהֲלֹמוּן: שִׁלְחוּ בָאֵשׁ מִקְדָּשֶׁךָ לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן־שְׁמֶךָ: אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם יָחַד שָׂרְפוּ כָל־מוֹעֲדֵי־אֵל בָּאָרֶץ: אוֹתֹתֵינוּ לֹא־רָאִינוּ אֵין־עוֹד נָבִיא וְלֹא־אִתָּנוּ יֹדֵעַ עַד־מָה: עַד־מָתַי אֱלֹהִים יְחָרֶף צָר יְנָאֵץ אוֹיֵב שִׁמְךָ לָנֶצַח: לָמָה תָשִׁיב יָדְךָ וִימִינֶךָ מִקֶּרֶב חוֹקְךָ כַלֵּה:

תרגום

מַן פּוּוָתָךְ דִילִי בִּשְׁמַיָא אֱלָהָא אַתְּ וְעִימָךְ חַבְרָא לָא צְבִיתִי בְּאַרְעָא: אִשְׁתֵּיצָא גוּשְׁמִי וְלִבְבִי תַּקִּיפָא דִבְחִין לִבְבִי וְחוּלָקִי אֱלָהָא לְעָלַם: אֲרוּם הָא רַשִׁיעַיָא דִי מִתְרַחֲקִין מִינָךְ יֵאבְדוּן שֵׁיצִיתָא כָּל דְטָעֵי מִן בָּתַר דַחְלְתָךְ: וַאֲנָא לְמִקְרַב בְּיָי לִי טָב שַׁוִּית בַּיָי אֱלֹהִים רוּחְצָנִי לְמִשְׁתַּעְיָא לְצַדִּיקַיָא כּוּלְהוֹן פִּיקוּדֵי שְׁלִיחוּתָךְ:

שִׂכְלָא טָבָא עַל יְדוֹי דְאָסָף לְמָה אֱלָהָא רְחִיקְתָּא לְעָלְמִין יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעָאן רַעֲיָתָךְ: אִדְכַּר כְּנִישְׁתָּךְ דִקְנֵית מִלְקַדְמִין פְּרַקְתְּ מִמִּצְרַיִם שִׁבְטֵי אַחֲסַנְתָּךְ טוּר דְצִיּוֹן דְנַן דִי שְׁרִיתָא שְׁכִינְתָּךְ בֵּיהּ: אֲרִים אַסְהוּרָךְ לְמִשְׁוַק אוּמַיָא לְעָלְמִין דִבְכָל חִילֵיהּ אַבְאִישׁ בְּעֵיל דְבָבָא בְּקוּדְשָׁא: אַכְלִין מְעִיקָךְ בְּמִצַּע זִמְנַיָּךְ שַׁוּוּן אַתְוָתְהוֹן אַתְיָא: יַצְלִיף בְּקוּרְנַסָא הֵיךְ גְּבַר דְמָרִים יְרִיהּ בִּסְבִיךְ קִיסַיָא לְמִקְטַע בְּכוּלְבַּיָא וּכְדֵין גְלִיפַיְיהָא גַרְרִין כַּחֲדָא בְּקוּפִיץ וּמִיפְסַלְתָּא לְיוּסְטַר מַחְיָין בְּכַמַּר זוּפִין: אַדְלִיקוּ בְנוּרָא בֵּית מַקְדְּשָׁךְ לְאַרְעָא אַפִּיסוּ מִשְׁכַּן דְאִתְקְרֵי בֵיהּ שְׁמָךְ: אֲמַרוּ בְלִבְּהוֹן בְּנֵיהוֹן כַּחֲדָא אוֹקִידוּ אַבְהַתְהוֹן כָּל מַעַרְעַיָא אֱלָהָא בְּאַרְעָא: אַתְוָנָא דִיהָבוּ לָנָא נְבִיַיָא לָא חֲמֵינָנָא לֵיהּ תּוּב נְבִיָיא וְלֵית עִימָנָא דְיָדַע עַד אֵימָתַי: עַד אֵימָתַי אֱלָהָא יְחַסֵּד מְעִיקָא יַרְחִיק בְּעֵיל דְבָבָא שְׁמָךְ לְעָלְמָא: לְמָה תְתִיב יְדָךְ וִימִינָךְ לְמִפְרוֹק מִן גוֹ עִכְּפָךְ אַפִּיק וְשֵׁיצִי עָקְתָא:

מסורה

זונה ב׳ חד חס׳ וחד מלא וסימ׳ אם זנה אתה ישראל · הצמתה כל זונה ממך · קדמא חס׳: עד יעשן וסימ׳ לא יאבה יי׳ סלוח לו · למה אלהים זנחת: בצאן ב׳ וסימ׳ וכל חום בצאן לבן · יעשן אפך בצאן מרעיתך: קרדומות ג׳ בליש׳ וסימ׳ ויעל אבימלך הר צלמון · קולה כנחש ילך כי בחיל · בסבך עץ קרדמות: כלה י׳ בליש׳ וסימ׳ אקים אל עלי · והכית את ארם כאפק · אז הכית את ארם · ושליכו לארץ · וככלות כל זאת · מקרב חיקך כלה · כלה בחמה ב׳ בו · הלא תאנף בנו עד כלה · לכלא הפשע · בהרא כתיב א׳:

אבן עזרא

מי · אמר רבי משה הטעם כל חפצו הוא בשמים להיותו עם המלאכים כאילו אמ׳ כל אשר לי הוא בשמים ועמך אין לי חפץ בארץ אמר רבי יהודה הלוי תֿב מי הוא שאני מבקש הוא בשמים כדרך מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי ולפי דעת הגאון כי יחסר מלת זולתך אחר בשמים ולפי דעתי כי אין לי חפץ בשמים ובארץ אחר אבור נופיעל כן אחריו: כלה שארי · זה הגוף ולבבי זה הכח׳ המתאוה שהיא כח התולדת רק צור לבבי כטעם תוקף לבבי כדרך אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וטעם צור לבבי הוא הדבק העומד לעולם ולא יאבד על כן אחר זה: כי · כדרך יחד כסיל ובער יאבדו: כל זונה ממך · הוא היוצא במחשבתו ובמעשיו מרשות השם · ואני קרבת אלהים · כנגד רחקיך וטעם לי טוב כי זה הוא הטוב באמת: שתי · חסר יו״ד הסורם כדרך וכרתי להם ברית שלום התחברות שני תווין: מלאכותיך · לשון רבים והיחיד מלאכה ומזאת הגזל׳ מלאך והמלה רבעית נקרא כן בעבור שעושה תמיד מלאכת השם וכאשר יחכם המשכיל ויכיר מלאכות השם ויוכל לספרם בלבו או אל אחר אז ידע דעת עליון ובעבור זה נברא כל האדם: משכיל לאסף למה אלהים זנחת · מלת משכיל תחלת פיוט והנה זה המזמור על אותו הטעם: למה · פעול: זנחת · הכהן בעבור שידמה הטעם לאם על כן נקר׳ אכך · זכור · טעם קנית שהיו כמו נמכרים במצרים · יתכן להיות שבט נחלתך שבט שהוא נחלתך כמו והם עמך ונחלתך או נחלתך כמו בהר נחלתך ויהיה שבט סמוך והעד הר ציון: הרימה · הטעם כדרך קומה יי · אמר רבי משה הכהן כי למשואות שם תחת שם הפועל כאילו כתוב להשאות כל הרע אויב בקדש כל אויב שהרע בקדם כי הוא הפוך כמו כל תשא עון ויקח טוב שהטעם כל עון תשא ולפי דעתי כי למ״ד למשואות כמו בעבור כלמ״ד פן יאמרו לי והנה הוא הרימה פעמיך בעבור נחלתך הנזכרת למעלה שהוא משואות נצח כל אשר הרע אויב בקדש וכן כל תשא עון כל שתשא עונינו תקח הטוב שים בדינו והוא הודות לשונינו שספתינו טובות מפרים להביא וזה הוא׳ שהוא ויקח טוב לא יוכל אדם להבינה איך תמם רק כלשון ישמעאל שכמוהו פי׳ רפה וככה טוב ויחיל ודומם ביום הפלשתי ויפא אברה׳ את עיניו ויעזב אתעבריו: שאגו · נקראו המקדשים מועדים בעבור התחברות שם ישראל במועדים וכמוהו שרפו כל מועדי אל בארץ ואותותם כפי מחשבתם כדרך והאנשים רדפו אחריה׳: יודע · אמר רבי משה כי זה קשור עם הפסוק שהוא אחריו והוא מספר כי עת בנות שלמה את בית יי׳ וחצוב החוצבים את האבנים היה חושב המביא בתי הידים בגרזן לחצוב את האבן כי הגיע מעלה למעלה וככה הוא יודע למעלה כהביא המביא בסבך עץ קרדומו׳ ולפי דעתי כי בעת שיביאו הקרדומות בסבך עץ לכרות העץ שהיה לבנין הבית היה לו שאון למעלה: ועתה · בכשיל וכילפות · כלי ברזל להשחית ויש אומרים כי כשיל מגזרת כשלון וכלפות בהתחלף הכ״ף בקוף שהיו מקלפי׳ כמו כובע וקובע: שלחו · הלמ״ד קלו״ף על פי שהוא מהבנין הכבד כמו בקשו נפשי אמר בן בלעם כי זה הפוך שהכנון שלחו אש במקדשך ויתכן שהטעם שהיה האש סביב וכאילו המקדש משולח: אמרו · נינם · חסר וי״ו ולא הזכיר מי אמרו ורבי מריכוס אמר כי נינם מגזרת לא תונו אף על פי שמלת לא תונו מהבנין הכבד ונינם מהבנין הקל כדרך ונירם ולפי דעתי שזה נכון והנה העד חרב היוכה: אותותינו · הפך שמו אותותם אותות וטעם אותותינו כפי פירושינו דברי הנביאים: עד מתי · פעול: יחרף · הוא את שמך כדרך למה אלהים זנחת לנצח: למה תשיב · כדרך תשיב אחור ימינו ידך השמאלית כאילו הזכיר שתי ידיך דרך משל והשמאלית שהכלה מקרב החוק הסמוך שם שהוא אויבך: ואלהים

רשי

מי לי בשמים · שום מלאך שבחרתי לי לאלוה לא בחרתי אלא אותך: כלה שארי · כתאוה בשרי ולבבי לך כלה שארי לשון תאוה כמו כלת׳ נפשי לשועתך: זונה ממך · כפרד ממך: מלאכותיך · שליחותיך רוח הקדש הבא בלבי לאומרו: יעשן אפך · כל הכועס נחיריו מוציאין עשן: קנית קדם · לפני בריית עולם שנאמר מעון אתה היית לנו בטרם הרים יולדו: זה שכנת בו · תיקון לשון הוא כמו זו חטאנו לו והוא כמו אשר שכנת בו: הרימה פעמיך למשואות נצח · הגבה פעימות ובהלות שלך שיהו לאויביך למשואות נצח על כל אשר הרע האויב בבית המקדש כן חברו מנחם עם ותפעם רוחו למשואות לשון חורבן כמו שאיה תשאה שממה: מועדיך · הוא בית המקד׳ אשר נאמר בו ונועדתי לך שם: שמו אותותם · כשנגבר׳ ידם להחריבו אז שמו להם את אותות קסמיה׳ שהם אותות אמת ומה הם הקסמים קלקל בחצים שאל בתרפים: יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות · יודע האויב כשהיה מכה בשערי פתחי המקדש שהוא כמביא מכותיו למעלה ברקיע ומכיין היה יודע שהרי היה רואה שהיה העץ מסבך ואוחז את הקרדומו׳ ובולען כמו שאמרו רבותי׳ כולהו בלעתינהו חד תרעא דירושלם · בסבך עץ קרדומות לשון כאחז בסבך העץ סובך אותם והם כסבכין בו: ועתה · הפעם שהיה רואה שלפני הקב״ה קשה לא נמנע מלהלום כל פתחיה וכל שעריה יחד: בכשיל וכילפות · כלי משחית של נגרים הם וכקרדומו׳ באו לה תרגם יונתן בכשיליא כילפות לשון ערבי הוא כך פירש דונש והוא מכלי הנגרים: יהלומון · האויבים: אמרו בלבם נינם יחד · נינם מושליהם וכן ינון שמו ואחריתו יהיה מנון כל מושליהם מחשבה אחת להם הראשונים כאחרונים להזדווג לפטרונם של ישראל תחילה ואחר כך יזדווגו להם ודע שהרי שרפו כל מועדי אל שהיו בארץ כל בתי וועד שלו פלשתי׳ החריבו שילה נבוכד נצר החריב בית ראשון רומיים החריבו בית שני: אותותינו · שהבטחתנו ביד נביאך אין אנו רואים אותם בימי רבים שאנו בגולה נתנבא אסף על ימי הגלות: עד מה · עד מתי נהיה בצרה זו: מקרב חיקך כלה · השליכה והוצא אותה מתוך חיקך והלחם באויביך כלה לשון גרם כמו כלה גרם יגרם: ואלהים

ואלהים. כדרך יכן אויב אך לבית אחז מלך ישראל: פועל ישועות. ישועות בעבורנו בקרב הארץ: אתה. פוררת. כפול מעלומי העין כדרך פור התפוררה או כדרך ויפרפרני והפך שלו והטעם כי ממשלתך מושלת בארץ כאשר הזכיר בקרב הארץ בים ובתנינים אשר בו ויש אומרים כי זה רמז לבקיעת ים סוף וטעם שברת במוכו לחרבה ויש אומרי׳ כי התנינים פרעה ושליטיו: אתה. אמר רבי משה כי כל שוחה בים וגופו גדול יקרא לויתן והאות שהזכיר ראשי ולא ראש אחד ולפי דעתי שלויתן דג גדול ותחסר מלת כל כמו ראשי כל לויתן והנה השם כתנו מאכל לעם לציים שהם שוכנים בציה כנגד הים וידוע כי יש מקומות שיאכלוהו מעת לעת בזמן ידוע ורבי משה אמר כי לעם לציים כמו לעבדך ליעקב וטעם לציים לאנשי הספינו׳: אתה בקעת. ביבשה כמו יבקע צורים במדבר: איתן. שסכמו וישב הים לפנות בקר לאיתנו: לך. הטעם שאתה עשה אלה הנפלאות בכל זמן ביו׳ ובלילה כי המושלי׳ בהם אתה הכינותם: מאור. הוא הירח והזכירו לפני השמש בעבור שהשלים במלת לילה כי כן דרך המקרא ואתן לעשו: אתה. הטעם שהזכיר הדבר והפכו בקעת והובשת וכולם בארץ והזכיר כי השבעה גבולות הם נצבים לעולם ולא יתחלף הישוב וטעם קיץ וחורף בעבו׳ היות רוב הישוב בפאת שמאל וקצתו בפאת דרום וטעם להזכיר זה עם גבולות ארץ כי בהיות במקום אחד קיץ הוא במקום אחר חורף: זכור. ואני אומר לאויב זכור זאת: ועם נבל. אשר נאצו שמך כמו עם לבבם שלם: אל. לחית. פתח כי הוא סמוך והנסמך אין חסר כמו שפעת אני רואה והטעם חית השדה ותורך כמו שתי תורי׳ ויש לחית כמו נער חיתקנה חית פלשתי׳: הבט לברית. בפתחות הלמ״ד שהיא ידועה ומלת הבט תשמש בעבור אחרת והבט מלאו וטעם מחשכי ארץ כנגד הבט טעמו המקומו׳ הנסתרי׳ שסי׳ כלו׳ כמו כאות רועי׳: אל. שם לא ישוב הדך נכלם לעולם יהללוך כל עני ואביון: קומה. טע׳ ריבך שהאוי׳ חרף שמך ויוד מני נוסף כמו מני אפרים: אל. טעם קו׳ צורריך הוא שהזכיר שאגו צורריך בקרב מועדיך: שאון קמיך. יהיעולה תמיד עד הגיעו אליך אל השמים וזה דרך משל: למנצח אל תשחת. על נועם פיוט תחלתו אל תשחת: הודינו. בדיבוק למ״ד וגם בחסרונו ככון הוא כמלת זמרה אזמרך ויזמרו לך וטעם פעמים להזכיר כי נודה לך פעם אחרי פעם או בכל זמן: וקרוב שמך. לעינות כי כן ספרו לנו אבותינו ולא הזכיר המספרים כמו אשר ילדה אותה והנכון שאלה המספרים הם נביאים שספרו לנו על שמך: כי. כדרך כי אבוא הקץ אשפוט מישרי׳: נמוגים. אז תמוג הארץ וכל יושבים וטעם אנכי תכנתי אז ידעו שאנכי הוא שתכנתי עמודיה לפנים באמת ועמודיה הם הריה שלא תמוט ועתה בהתמוטטה ידעו כי לי הארץ לעשה חפצי: אמרתי. דברי המשורר: אל תרימו קרן. על שהוא כגילכם והם בני אדם כמוכם: אל. הטעם לא די לכם שתרימו קרנכם על חביריכם עד שגאוה לבכם להרימו על רמים עליכם ועתה תדברו בצואר עתק כמו ירוץ אליו בצואר ועתק תאר כמו יצא עתק מפיכם או יהיה תואר הצואר:

גבולות ל׳ מל׳ דמל׳ אתה הצבת. וכ׳ גבלות כתיבים׳ ואסיר גבלות עמים. גבלות ישגו. וב׳ חס׳ דחס׳ וס׳ יצב גבלת עמים. ויתן להם משה לבני גד דמטות. ושארא גבולת כתיב חס׳ ו״ו בתרא: עניך ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ סי׳ ע״ב: ישוב ה׳ ד׳ חס׳ וחד מל׳ וסי׳ אבל מסכינא צפרתא בירושלם ואהנחם ופי׳ הנה חדש

וֵאלֹהִים מַלְכִּי מִקֶּדֶם פֹּעֵל יְשׁוּעוֹת
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם
שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל הַמָּיִם:
אַתָּה רִצַּצְתָּ רָאשֵׁי לִוְיָתָן תִּתְּנֶנּוּ
מַאֲכָל לְעָם לְצִיִּים: אַתָּה בָקַעְתָּ מַעְיָן
וָנָחַל אַתָּה הוֹבַשְׁתָּ נַהֲרוֹת אֵיתָן: לְךָ
יוֹם אַף לְךָ לָיְלָה אַתָּה הֲכִינוֹתָ מָאוֹר
וָשָׁמֶשׁ: אַתָּה הִצַּבְתָּ כָּל גְּבוּלוֹת
אֶרֶץ קַיִץ וָחֹרֶף אַתָּה יְצַרְתָּם: זְכָר
זֹאת אוֹיֵב חֵרֵף יְהוָה וְעַם נָבָל נִאֲצוּ
שְׁמֶךָ: אַל תִּתֵּן לְחַיַּת נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ
חַיַּת עֲנִיֶּיךָ אַל תִּשְׁכַּח לָנֶצַח: הַבֵּט
לַבְּרִית כִּי מָלְאוּ מַחֲשַׁכֵּי אֶרֶץ נְאוֹת
חָמָס: אַל יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם עָנִי וְאֶבְיוֹן
יְהַלְלוּ שְׁמֶךָ: קוּמָה אֱלֹהִים רִיבָה
רִיבֶךָ זְכֹר חֶרְפָּתְךָ מִנִּי נָבָל כָּל הַיּוֹם:
אַל תִּשְׁכַּח קוֹל צֹרְרֶיךָ שְׁאוֹן קָמֶיךָ
עֹלֶה תָמִיד:

ע ה

לַמְנַצֵּחַ אַל תַּשְׁחֵת מִזְמוֹר לְאָסָף
שִׁיר: הוֹדִינוּ לְּךָ אֱלֹהִים הוֹדִינוּ
וְקָרוֹב שְׁמֶךָ סִפְּרוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ: כִּי
אֶקַּח מוֹעֵד אֲנִי מֵישָׁרִים אֶשְׁפֹּט:
נְמֹגִים אֶרֶץ וְכָל יֹשְׁבֶיהָ אָנֹכִי תִכַּנְתִּי
עַמּוּדֶיהָ סֶּלָה: אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל
תָּהֹלּוּ וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן:
אַל תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם תְּדַבְּרוּ
בְצַוָּאר עָתָק:

וֵאלָהָא מַלְכָּא דִשְׁכִינַת קוּדְשֵׁיהּ
מִלְקַדְמִין עָבִיד פּוּרְקָנָא בְּגוֹ אַרְעָא:
אַנְתְּ גְזַרְתָּה בְעוּשְׁנָךְ מוֹי דְיַמָּא
אַנְתְּ תַבַּרְתָּא רֵישֵׁי תַנִּינַיָּא וְשַׁנִיקְתָּ
מִצְרָאֵי עַל יַמָּא: אַנְתְּ תְרַעְתָּא
רֵישֵׁי גִיבָּרֵי פַרְעֹה יְהַבְתִּינוּן לְגַמָּר
לְעַם בֵּית יִשְׂרָאֵל וְגוּשְׁמֵיהוֹן
לְיָרוֹדֵי: אַנְתְּ בְזַעְתָּא מַעְיְנָא מִן
כֵּיפָא וַהֲוֵי לְנַחְלָא אַנְתְּ יַבֵּישְׁתָּ
מְגִיזַת נַחֲלֵי אַרְנוֹנָא וּמְגִיזַת יוּבְקָא
וְיוֹרְדְנָא דְהוֹן תַּקִּיפִין: דִּי לָךְ
יְמָמָא לְחוּד דִּי לָךְ לֵילְיָא אַתְּ
אַתְקֵינְתָּא סִיהֲרָא וְשִׁמְשָׁא: אַתְּ
אֲקִימְתָּא כָּל תְּחוּמָא דְאַרְעָא קַיְטָא
וְסִיתְוָא אַנְתְּ בְּרַתְנוּן: אִדְכַּר
דָּא בְּעִיל דְּבָבָא מְגַדֵּף יְיָ וְעַמָּא
טַפְּשָׁא דַרְחִיקוּ שְׁמָךְ: לָא תִתְמְסוֹר
לְעַמְמַיָּא דְמַתִילִין לְחֵיוַת בָּרָא
נַפְשַׁת מְאַלְּפֵי אוֹרַיְתָךְ חַיֵּיהוֹן
דַּעֲנְוָיךְ לָא תִיתְנְשֵׁי לְעַלְמִין:
אִסְתַּכַּל לִקְיָמָא דִגְזַרְתָּא לְאַבְהָתָן
אֲרוּם אִיתְמְלִיאוּ בְּנֵיהוֹן חֲשׁוֹכָא
פְּרִיס עַל אַרְעָא וְאוֹנָאוֹתָא חֲטוּפִין:
לָא יְתוּב מִסְכֵּן מְכַסִּיף עַנְיָא
וַחֲשׁוֹכָא יְשַׁבְּחוּן שְׁמָךְ: קוּם
אֱלָהָא נְצֵי מַצוּתָךְ אִדְכַּר קְלָנָא
דְעַמָּךְ מִן מַלְכָּא טַפְּשָׁא כָּל יוֹמָא:
לָא תִתְנְשֵׁי קַל מְעִיקַיִךְ אִתְרְגוּשַׁת
דְקָיְימִין לְקִיבְלָךְ דְסַלְקָא תְדִירָא:
לְשַׁבְחָא בְזִמַן דִּי אֲמַר דָּוִד
לָא תְחַבֵּל עַמָּךְ תּוּשְׁבַּחְתָּא
עַל יְדוֹי דְאָסָף וְשִׁירָא: אוֹדֵינַן
לָךְ יְיָ אוֹדֵינַן וְקָרִיב שְׁמָךְ אִישְׁתָּעִיו פְּרִישׁוּתָךְ: אֲרוּם אֵידוֹעַ זִמְנָא אֲנָא תְרִיצַן
אֲדוֹן: מִיתְמַסְמְסִין דַּיְירֵי אַרְעָא וְכָל יַתְבָהָא אֲנָא אַתְקֵינִית עַמּוּדָהָא לְעַלְמִין:
אֲמָרִית לְמִתְלַעֲבִין לָא תִתְלַעֲבוּן וְרַשִׁיעַיָּא לָא תְרִימוּן אִיקָר: לָא תְרִימוּן לִמְרוֹמָא
אִיקָרְכוֹן אַתּוּן דִּי מְמַלְלִין בְּתוּקְפָּא וּבְגִידוּפִין:

רשי

ואלהים מלכי מקדם. והרי אתה תשועתינו מקדם: ראשי תנינים. הם מצריי׳ שנקראו תנינים שנ׳ התנין הגדול וגו׳: ראשי לויתן. פרעה נקרא כן שנאמר יפקוד יי׳ בחרבו הקשה על לויתן וגו׳: תתננו מאכל לעם לציים. נתת ממונו לעם ישראל לאוכלו לציים לכתות וכבאות שהוא את ציים סיעות כמו וצים מיד כתים כתרגומו וסיען: אתה בקעת. לישראל מן הצור מעיינות: אתה הובשת. ירדן שהוא נהר איתן: לך יום. גאולתם של ישראל: אף לך לילה. ועמך היו בגבורות הלילה: אתה הכינות מאור ושמש. אתה הכינות להם מאור התורה: אתה הצבת. להם כל גבולות ארצם בכל טוב: קיץ וחורף אתה יצרתם. הרי זה דוגמת שבועות חוקות קציר ישמור לנו לא שבית לנו סדר השנים: זכור זאת אויב וגו׳. ואחרי שכל תשועותינו כך זכור זאת אשר האויב חרף אותך בהשמידו אותנו: אל תתן לחית. לגדודי האומות כמו ויאספו פלשתים לחיה: נפש תורך. תור שלך יונתך תירגם לשון תורים ובני יונה התור הזה משמת הזכר בן זוגה אינה מזדווגת לאחר אף ישראל לא החליפוך באל אחר אף על פי שרחקת מהם והיו כאלמנה: חית עניך. נפש עניך: הבט לברית. אשר כרת לאבותינו: נאות חמס. נוה חמס. לשון מדור: אל ישוב דך נכלם. אל ישוב דך מלפניך בתפילתו נכלם: חרפתך. גדופיך כמו זאת אויב חרף: אל תשחת. את ישראל: הודינו לך אלהים. על הטובה הודינו אף על הרעה: וקרוב בפינו שמך תמיד: ספרו. דורותינו נפלאותיך תמיד: כי אקח מועד. כשיש לנו יום טוב אין אנו עסוקים בנבול פה ובקלות ראש ככל הגוים: אני מישרים אשפוט. אנו נותנין אל לבינו להללך ולשבחך מעין המאורע ליום: נמוגים ארץ וכל יושביה וגו׳. ביום מתן תורה כשהיו נמוגים הארץ וכל יושביה מתנאי שהתנית עם מעשה בראשית אם לא יקבלו ישרא׳ את התור׳ תחזרו לתוהו ובהו: אנכי. עמך ישראל תכנתי עמודיה כשאמרתי נעשה ונשמע: להוללים. לרשעים המערבבים את ישראל: כי

מחר. ועתה קרא נא באזני העם. אל ישב דך נכלם. ישב ויצפר. כי נדר נדר עבדך אם ישיב בן כתיב. ישב אפך ותנחמני: ע״ה וקרוב ד׳ וסימ׳ וענה איים באלמנותיו. כי קרוב יום וקרוב יום לי״י. הודינו לך אלהים הודינו. וקרוב לשבוע מהת הכסילים זבח: עמודיה ד׳ ג׳ כ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ את קלעי החצר דמשכנא קדמא. וחבירו דמשכנא תניינא דפקודי. אנכי תכנתי עמודיה. חצבה עמודיה שבע׳. וא׳ ועמודיה יתפלצון. דמשכנא תניינא דפקודי חס׳ עמדיה כתיב חס׳ ו׳: עתק ד׳ וסימ׳ יצא עתק מפיכם. הדברות על צדיק עתק. תדברו בצואר עתק. יביעו ידברו עתק. ואהון עתק וצדקה בצירי:

אבן עזרא

כי. אל תחשבו כי בשבת השם לשפוט כי ים במזרח או מערב או במדבר הרים שהוא כנגד ארץ ישראל מי שיושיעכם ורבי משה אמר כי כלמה שיש במזרח או במערב הכל ברשות השם ויש אומרים כי זה רמז לחכמת המזלות החושבים כי הטוב והרע והכבוד והקלון הבא לאדם הכל במערכת הככבים והיתר הראשון הוא המזרחי גם ה המערבי גם הדרומי שהוא כנגד מדב' הרי' הם המושלים על כל האדם ולא הזכיר ה היתר הרביעי כי אין כח לו בעבור היותו תחת הארץ: כי. הנה השם הוא השופ' על כן אין ראוי לכם להרי' קרן בחכמתכם או בגבורתכם או ב עשרכם: כי. חמר. פועל עבר מגזר' חומר מים רבים כמו עכור: ויגר מזה. ומזה כל כך הוא הכוס מלא ו ואמר על הכוס מלא גם שמריה כדרך רוח גדולה וחזק והנה היין העליון ישתו ה הרשעים שהיו' גמורי' והשמרים כפי מעלת': ואני. דברי המשורר לעולם. כל ימי אגיד זאת הנבואה ל לבני אדם אולי יוכחו וזה הוא מדת השם הנכבד: וכל. אגדע. הדיבור כמו וילחם בישראל על בלק גם תנו עז לאלהים: תרוממנה קרנו' צדיקי' הפך אגדע: למנצח בנגינות. על נגינות שונות או נועם פיוט תחלתו כן: נודע. כדרך כי נודע דוד לכל וטעם ביהודה שהם יושבי ירושלם: ויהי בשלם. היא ירושלם אולי נקראת כן כי היא שלימה כ כנגד שער השמים או שהיא ראויה להיות ב בשלום או קראוה כן על דרך תפלה כדרך שאלו שלום ירושלם: שמה. אמר רבי משה כי זה המזמור נאמר על מלחמת אויב שבר על ירושלם ונחלם ו ודימה החצי' לרשפים וכינוכו' שהם עפים ושבר ישרת בעבור אחר ושבר מגן וחרב וכלי מלחמ' באמת: נאור. אין דבר נרא' שהוא נכבד שאיננו גוף והוא עצם דבר רק האור לבדו ומלת נאור כמו נכון והנה זה כנגד הכבוד ואדיר כמו אדיר במרום יי' וטע' מהררי טרף שלא יוכל אדם לעלותם. הר' משה הכהן אם הצר שנפחד ממנו ישגב בהרים משם ירדו החיות לא יוכל. ואין טעם בדבריו גם מפרשים אמרו כי נאור מגזר' נאר מקדשו כמו משחית והנ"ון שרש והנה שם התואר כמו קרוב ורחוק אך הוא פועל יוצא כמו ושבח אני: אשתוללו. האלף תחת הה"א התפעל כמו אתחבר ויחסר בית ממלת שנתם: מגערתך. טעם אלהי יעקב כאשר הזכיר בתחלה בישראל גדול שמו וטעם נרדם כל אחד מאנשי חיל הנזכרי' בפסוק ראשון והוא הו' נרדם כל איש חיל ורכב וסוס: אתה. הטע' אתה לבדך נורא והיה האחד מספיק וכמוהו אתה היית לנו כי היה מספיק יי' מעון היית לנו ומאז כמו אז הפקיד אותו: משמים. כי כל הגזרות באות משמי' וטעם השמעת כאשר ישמעו כל יושבי הארץ שמועה הכשא ודבת באמת אז יראו הנשארים ממך ויסקוט כל אחד במקומו ולא יוכלו לעמיד קדמך להלחם עליה. וי"א כי טעם ארץ יראה הרשעים ושקטה הצדיקים: בקום. זה הפסוק דבק עם הבא אחריו. אמר ר' משה כן פי' הפסוק כאשר תעשה דין בבעלי החמות תודה לך כל חמת אדם והטעם כל אדם בחמתו ירא ממך ולפי דעתי כאשר תודה לך חמת אדם והם הצרים על ירושלם אז שארית חמות תחגור ותקשור ותהייה ברשותך להתיר מהם כפי חפצך: נדרו

רשי

כי לא ממוצא. השמש וממערבו ולא מן המדברות שאתם מפרשים בשיירא להרבות ממון לא בכל אלה להרים קרן: כי אלהים שופט. על כל הרעה שעשיתם. זה ישפיל וזה ירים. הגבוהים ישפיל והנמוכים ירים: כי כוס. התרעלה בידו: ויין חמר. חזק ויכוס בלע"ז: מלא מסך. הכוס מלא מזג למזוג ולהשקות את כל הגוים: ויגר מזה. מזה הכוס יפיץ ויקלח את משקיהם לשון מים המוגרי': ואני אגיד לעולם. מאז והלאה את נקמתו וגבורתו: וכל קרני רשעים. של עשו אגדעם כענין שנאמר ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ישראל יגדעו קרן עשו ואז תרוממנה קרנות צדיקו של עולם ישראל שהם שבחו של הב"ה: שמה שבר רשפי קשת. של סנחריב ואוכלוסיו רשפי קשת אין רשפי קשת לשון רשפי אש שאין לשון רשפי אש נופלים ב בקשת וזה רפי ורשפי אש רגש ורשפי קשת לשון לחומי רשף ר דמתרגמי' עוף ובני רשף יגביהו עוף וכן ומקניה' לרשפי' לעופים וכן ובני רשף בני עפיפה הם שדים יגביהו לעוף אף זה לשון חצים המעופפים כענין שנאמר ומחץ יעוף יומם שמה שבר רשפי קשת חצים שהקש' מעופף וכל המזמור הזה מדב' במפלת סנחריב שלא מצינו אויב נופל בירושלם אלא הוא: נאור אתה אדיר. לשון נאר מקדשו נארת ברית עבדך מנאר את אויביך וקמיך ומטאטאן מן העולם נאור על שם מעשיו נקרא כמו חנון ורחום וקנוא על שם שהוא חונן שהוא מרחם שהוא מקנא: אדיר מהררי טרף. חזק משבק' טורפים הגבוהים כהרי' ולכנגדך אין גבורתם נודעת: אשתוללו. כמו השתוללו כמו ואחרי כן אתחבר אחזיהו עם יהושפ' כמו התחבר ונגזר אשתוללו מגזרת מוליך יועצים שולל והוא לשון משגה ושלו כמו שוגים והתי"ו נופלת בלשון התפעל באמצע התיבה בכל תיבה שתחילת שי"ן: נמו שנתם. נרדמו בשינה לשון תנומה: ולא מצאו. ידיהם וכחם כשבאת ליפרע מהם: נרדם ורכב וסוס. וי"ו של ורכב טפילה היא כמו אלה בני צבעון ואיה וענה וי"ו של ואיה טפילה היא: מאז אפך. משעת שאתה כועס: משמים השמעת דין. כשנתנבא ישעיה על פורענותם של סנחריב ונתקיים בו ארץ ישראל שיראה ממנו ומאוכלוסיו ואז שקטה: בקום למשפט אלהים. לעשות משפט באויביו להושיע חזקיהו וסיעתו: כי חמת אדם תודך. כעסך של רשעים גורם שהבריות מודים להקדוש ברוך הוא כשהוא נפרע מהם הכל מקלסין לפניו ואף הם עצמם מקלסין לפניו ואין כעסם כלום כמו שמצינו בנבוכדנצר כשהשליך את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש מה נאמר שם יהא שמיה דאלהא מברך וגו' ועל ידי כן שארית חמות תחגור תעכב ותחדיל שאר הרשעים מעוכבים ומכנעים מלהתגרות בך וחמתם תחגור לשון עכב' בלשון משנה פגימת הסכין כדי שתחגור בו הצפורן ומשמעתי משמו של רבי אלעזר הגאון בר' יצחק שהיה מביא המקרא הזה עדות לאותה משנה ויש עוד לפתור חגיר' זו כמשמעה לשון חגורה ופירושו לך נאה לחגור חימה לקחת כי הכח והיכולת שלך ולשון שארית זה הוא מאחר שחמת אדם תודה כלום נשארו כל חגורות חימה לך: נדרו

מסורה

לעלם י"א חס' וסי' בבס' רבת' בערך עו': עו' נודע ג' קמצין וסי' נודע יי' משפט עשה. נודע ביהודה אלהי'. נודע בשערים בעלה. וא' ונודע קמץ בה שהוא כבר נקרא: שמה ה' ר"פ וסימ' נמסר בסדר ויהי: מהררי ג' וסימ' מן ארם ינחני בלק מלך. במעונות אריות. נאור אתה אדיר: יראה ב' וסימ' ולא יראה בוגדה יהודה:

תהלים

כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא מִמִּדְבַּר הָרִים: כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים: כִּי כוֹס בְּיַד יְהוָה וְיַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ וַיַּגֵּר מִזֶּה אַךְ שְׁמָרֶיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ כֹּל רִשְׁעֵי אָרֶץ: וַאֲנִי אַגִּיד לְעֹלָם אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְכָל קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק:

עו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר לְאָסָף שִׁיר: נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ: וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן: שָׁמָּה שִׁבַּר רִשְׁפֵי קָשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה: נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי טָרֶף: אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם וְלֹא מָצְאוּ כָל אַנְשֵׁי חַיִל יְדֵיהֶם: מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס: אַתָּה נוֹרָא אַתָּה וּמִי יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאָז אַפֶּךָ: מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקָטָה: בְּקוּם לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהִים לְהוֹשִׁיעַ כָּל עַנְוֵי אֶרֶץ סֶלָה: כִּי חֲמַת אָדָם תּוֹדֶךָּ שְׁאֵרִית חֵמֹת תַּחְגֹּר:

תרגום

ארום לית בר מיני מדינחא ועד מערבא ולא מן צפונא מדבריא ומן דרומא אתר טוריא: ארום אלהא דיין זכאי דנן ימאיך ודנן ירומם: ארום כס דלווט ביד יי וחמר עשין מלא מזיגת מרירתא לטלטלה מרעה די רשיעיא ממה דשדי מיניה וקשי מן דין קדמאין ברם דור דורדייהא ופקטיידא ימצון ישתון כל רשיעי ארעא: ואנא אתני לעלם ניסיא אשבח לאלהא דיעקב: וכל תקוף רום רשיעיא אמאיך אתלושינין מתוקפידהון יתרומם תקוף רומהון דצדיקיא: לשבחא בתושבחתא תושבחא על ידא דאסף שירא: אתידע בדבית יהודה אלהא בדבית ישראל רב שמיה: והוה בירושלם בית מקדשיה ומדור בית שכינת קודשיה בציון: כד עברו בית ישראל רעותיה אשרי שכינתיה ביניהון תמן תבר גירין וקשתין דעממיא מגיחי קרבא תריס וסידרי קרבא בטל לעלמין: נהיר דחיל את אלהא משבח מן בית מקדשך זוועין מן קדמך מלכיא דיתבין בכרכי טוריא אתר בית כנישות ביזתהון: אשלחן מעליהון זיני קרבא גיברי ליבא איתנמנמו בשינתהון ולא ספיקו כל גברי חילא למיחד זיניהון בידיהון: ממזופתך אלהא דיעקב דמכון ארתכין ופרשין איתעקרו: את דחיל את הוא אלהא ומן יקום קדמך מעידן דיתקוף רוגזך: מן שמיא אשמעתא דין ארעא דעממי דחילת ארעא דישראל שדוכת: אמרין צדיקיא יקום לדינא עם רשיעיא אלהא למפרק מן ידהון כל עינוותני ארעא לעלמין: כד אנת רגז על עמך אנת מרחים עליהון והינון יודון לשמך ושארא דריתחיא דאשתיירו לך מן רוגזא די רגיזתא תזרית לחבלא עמיא: תא ארום כד יתקוף רוגזך על עמך יתובון ויודון לשמך ואנת תאיב מן רוגזא ברם על שאר עממיא מני רוגזא תזריז:

מסורה

ארץ יראה ושקטה: למשפט ט"ו דגשי' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן ט"ו: תודך ב' וסימ' כי חמת אדם תודך. כי לא שאול תודך: חמת ב' חד מל' וחד חס' וסימ' שארית חמת תחגור. ואת איש חמות לא תבוא. בהרא מל':

נדרו. יתכן שאמרו כן אנשי ירושלם בעת צרתם או כאשר תחזור שארית חמות יאמרו אלה לאלה נדרו ושלמו: למורא. בעבור המורא ורבי משה אמר כי הוא תאר כמו הוא מוראכם: יבצור. דרך משל כטעם יכרות מגזרת בציר וזה דבק כי כל סביבות ירושלם יובילו שי בראותם כי השם יבצור רוח נגידי' שהוא נורא למלכי ארץ כמו על כל מלכי ארץ: למנצח על ידותון. על נועם פיוט תחלתו ידותון: קולי. פעמים כי זה פעם אחר פעם. יש אומרים והאזין היה ראוי להיות והאזין כמו לא האמין פועל עבר ורבי משה אמר שהוא לשון ציווי ולפי דעתי שהוא שם הפועל: ביום. חכם גדול חבר ספר נכבד רק יש בו טעיות שאמר כי ידי מקום עיני וזה לא יתכן לדבר איש דעת כדבר הזה אפילו בשיחת חולין ואף כי בספרי הקדש ויש אומרים כי ידי חזקתי וכוחי כאילו כתש עד שיגר דרך משל כמו ויתשו אסורים או יהיה חסר בית כאילו הוא בידי בעבור מכתי ונגעי: לילה נגרה. צעקתי כי למעלה כתו' ואצעקה והנה יש שם צעקה ואם לא היתה כתובה כדרך וברך ברכה ולא אשיבנה ודבים ככה והוא דרך משל כמו ויתכו כמים שאגותי או פירוש ידי מקומי כמו ויד תהיה לך והטעם שיגר מקומו בעבור דמעותיו על כן אחריו מאנה להנחם נפשי כדרך ודמעתה על לחייה אין לה מנחם: אזכרה. ואהמיה. מלא והאות תחת הא: ותתעטף. כמו העטופים ברעב: אחזת. אמר רבי משה כי שמורות תאר השם כמו עצומות כי ה העפעפים שומרות ה העינים שהסגרם ו והטעם אחזת אותם עד שלא נסגרו עיני ולא ישנתי: נפעמתי. כמו ותפעם רוחו כל כך הוכיתי עד שלא יכלתי לדבר: חשבתי. מגזרת חשבון ואילוף דברים במחשב' הלב: עולמים. שעברו כי הטעם כפול ועולמים כמו זמנים: אזכרה. רמז שהיה מנגן בלילה או בלילה אזכרה שהייתי מנגן בימים קדמוני' לעבוד השם על דרך אעירה השחר: ויחפש רוחי. הוא המחפש והוא רבק כאשר אחריו ו והוא הלעולמי' והפעול חס' והוא אותי: האפס. כמו כי אפס כסף.

נדרו ושלמו. נדריכם: כל סביביו. השומעים תשועה זו וכן עשו כמו שכתו' תהייכה חתם עריס בארץ מצרי' מדברו' שפת כנען ונשבעות ליי' צבאות: יובילו שי. למוראו למה לפי שבעת חפצו יבצור רוח גסה של נדיבים ממעט גאותם יבצור י ימעט כמו לא יבצר מהם. על ידותון. על הדתות ועל הדינין העוברים על ישראל: ידי. מכתי: לילה נגרה. בגלות זה שהוא כלילה היא נגרה ליחה ומרה: ולא תפוג. ולא תדמה נגריתה: אזכרה אלהים. החסד שהיה רגיל לעשו' לי בימי חבתי: אשיחה. באותן חסדים וטובות: ותתעטף רוחי. פשתר בלעז: אחזת שמורות עיני. שמורות לשון אשמורות הלילה שאדם ניעור משנתו ודעתו מיושבת ולבו חוזר עליו ואני אינני כן בלילה זו של גלות תמיד עיני נדבקות כאדם נרדם מאוטם לב נברות שאני רואה כפעמה רוחי ואין הדבור בי: חשבתי ימים מקדם. לזכור החסדים שעשית עם א אבותינו: אזכרה נגינתי בלילה. בימי הגלו' הזה שהו' דומה ללילה אני זוכר את נגינותי שהייתי מנגן בימי קדם בבית המקדש: עם לבבי אשיחה. אני מחשב ורוחי מחפש מה היא כן מדתו של הקב"ה ואני תמיה הלעולמים יזנח: האפס. שמא כלה חסדו: גמר אומר. גזירת עולם שלא ישוב מחרונו עוד: השכח חנות. להיות חונן חנות כמו עשות ראות לא' חנות חנינו': אם קפץ באף רחמיו סלה. לשון לא תקפוץ ידך כלומר אם סגר ה הרחמים לעולם בשביל החמה: ואומר חלותי היא. מחשבותי אומרו' לי אין זאת אלא להחלותי ולירא' לשוב אליו חלותי כמו לחלותי לשון חולי וחיל: שנו' ימין עליון. את אשר כשתנית ימין עליון שהיתה כאדרי בכח רועצת אויב ועכשיו השיב אחור ימינו: והגיתי בכל פעלך. שעשית לנו כבר: בקדש דרכך. דרך מדיתך לקדש את שמך בעולם לעשות דין ברשעי': ראוך מים. רבים כשנגלית על הים: זורמו

יובילו ב' חד מל' וחד חס' וסים' לך יובילו מלכים שי. נדרו ושלמו ליי'. קדמא מל': עז ידותון דכתיב ידיתון וקרינן ידותון ג' וסים' למנצח לידיתון דאמרתי אשמרה דרכי מחטוא. קולי אל אלהים ואצעקה. ומתניה בן מיכה בן ידיתון. וא' ידיתון קרי' וכתיב ועבד אדום בן ידיתון: נגרה ב' וסי' לילה נגרה ולא תפוג.

נדרו ושלמו ליהוה אלהיכם כל-
סביביו יובילו שי למורא: יבצר
רוח נגידים נורא למלכי-ארץ:

עז

למנצח על-
ידיתון לאסף מזמור: קולי אל-
אלהים ואצעקה קולי אל-אלהים
והאזין אלי: ביום צרתי אדני
דרשתי ידי לילה נגרה ולא תפוג
מאנה הנחם נפשי: אזכרה אלהים
ואהמיה אשיחה ותתעטף רוחי סלה
: אחזת שמרות עיני נפעמתי ולא
אדבר: חשבתי ימים מקדם שנות
עולמים: אזכרה נגינתי בלילה עם-
לבבי אשיחה ויחפש רוחי:
הלעולמים יזנח אדני ולא-יסיף
לרצות עוד: האפס לנצח חסדו גמר
אמר לדר ודר: השכח חנות אל
אם-קפץ באף רחמיו סלה: ואמר
חלותי היא שנות ימין עליון: אזכיר
מעללי-יה כי-אזכרה מקדם פלאך:
והגיתי בכל-פעלך ובעלילותיך
אשיחה: אלהים בקדש דרכך מי-
אל גדול כאלהים: אתה האל
עשה פלא הודעת בעמים עזך:
גאלת בזרוע עמך בני-יעקב ויוסף
סלה: ראוך מים אלהים ראוך
מים יחילו אף ירגזו תהמות:

נדרו נדרין ושלימו קדם יי' אלהכון כל דיתבין חזור חזור למקדשיה ייתון קורבניא לבית מוקדש ד דחיל: יזעיר גסות רוחהון דרברבניא דחילא על כל מלכי ארעא: לשבחא על יד ידותון לאסף תושבחא: קלי קדם יי' ואקביל קלי קדם אלהא אצית סיטרי: ביום עקתי אולפן מן קדם יי' תבעית שרת עלי נבואת' בליליא זלגת עיני דמעתא ולא תפוג סריבת ל לאיתנחמא נפשי: אדכר אלהא וארגוש קדם יי' אמליל ותישתלהי רוחי לעלמין: אחדתא תימורתייא דעייני איטרפית ולא אמליל: סניתי יומין טבין דמן לקדמין שניא טבא דמן עלמין: אידכר תושבחתי בליליא עם הירהורי לבבי אמליל ויבלש ניסיא מנדע רוחי: האפשר די לעלמין ירחק יי' ולא יוסיף למיתרעיא תוב: האפשר די פסק לעלמין טוביה שלים פתגם דביש על כל דר ודר: האיפשר דאיתנשי לחייסא אלהא אין סליק ברוגזיה מן ל למכמר רחמוי לעלמין: ואמרית מרעותי היא אישתנין גבורת ימין עילאה: תא ואמרית בעותי היא שנין דקץ מימין: אדכר עובדי אלהא ארום אדכר מן לקדמין פרישותך: ורננית בכל עובדך טביא ובתקופי ניסייך אמליל: אלה' דקדישין אורחתך מן אלהא רבא כאלהא דישר': את הוא אלה' עביד פרישן חודעת בעמיא עושנך: פרקת בגבור אדרעך עמך בניא דאוליד יעקב וזן יוסף לעלמין: חמון שכינתך בגו ימא אלהא חמון גבורתך על ימא דתיתון עמיא לחוד יתרגזון תהומיא:

עיני נגרה ולא תדמה: ולא אדבר ב' וסים' ואמרתי לא אזכרנו. אחזת שמרות עיני נפעמתי: ולא יוסיף ג' וסים' לגעת בך. הלעולמים יזנח אדני: ברכת יי' היא תעשיר: אובד ו' מלעיל וחס' וסים' עריה תעור. יום ליום יביע. אין אומר ואין דברים. יי' יתן אמר. גבר אמר לדוד ודר' ותגזר אמר: כאלהים ג' בקריא' וסים' והייתם כאלהים ידעי טוב ורע. ובית דוד כאלהים. מי אל גדול כאלהים אנך:

אמר רבי משה כי גמר אמר כמו אם דברו ועברו נחמותיו ולפי דעתי כי גמר אמר שגזר אומר של עולם יזכחני: השכח חנות. שם והשלם חניכות והטעם מגזרת חנון וחנון פעול למלת שכח וכן רחמיו למלת קפץ: ואומר. אמר רבי משה חלותי מגזרת אשר חלה יי' בה כמו עונותי ופי' שנות מגזרת שנת עולם וזה רחוק בעיני כי איך תושן הימין שהיא הזרוע ואחרים אומרים כי שנות כמו השתנות מגזרת סוכות מכל עם וטעם ימין עליון שהימין הוא העושה המלחמה והטעם כי חליתי בעבור שנשתה זרוע השם בעבור שלא יראה כחה בגלותינו ואחרים אומרים כי חלותי מגזרת רבים יחלו פני נדיב כמו תפלתי וזאת הגזרה מזה הטעם לא תמצא בכל המקרא כי אם במלת פני ולפי דעתי כי זאת רמז למלת חשבתי כי כן הוא חשבתי מחשבה והיא חלתני והוא מחשבת שנות ימין עליון כאשר הזכיר שנות עולמים: אזכיר. פלאך. קשור עם מלת מקדם לא עם אזכרה: אלהים. כדרך כאדר בקדש בעבור דרכיך שאכחנו רואים בשמים לעד כי מי אל גדול ממך: אתה. הטעם תעשה פלאים כפלאים מעשי אדם גם נראים וזה הוא הודעת בעמים עזך: גאלת עמך. הוא הפעול כאילו כתוב גאלת עמך בזרוע נטויה וטעם להזכיר יוסף עם יעקב כי הוא החיה ישר' ככתוב משם רועה אבן ישר' והטעם כי בזכות יעקב ויוסף פרית בניהם וכמוהו גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס שהטעם מי שהוא מבני נדיבים והעד שאמר מקחת מזרעו מושלים והאומר כי יעקב תחת אהרן לא דבר נכונה: ראוך. על דעת רבי משה כי זה רמז לעת שהוליך השם את הים ברוח קדים עזה ולפי דעתי שהוא מדבר על עת וישב הים לפנות בקר כי בים דרכך ידבר על עת בעבור ישראל כאשר פירשתי טעם ובני ישראל הלכו ביבשה לאומרו פעמים וכן תן השירה הוא פסוק כי בא סוס פרעה: זורמו

זורמו. בעבור אם ועבי: חצציך. הם הברקים וזה הוא במקום אם כיעבות כמו בעבן ותלת זורמו על משקל כי גורשו ממצרים ויש אומרים מגזרת זרם או לפי טעם הענין חצציך כדמות אם הנופלת שיש ריחה: קול. אל תתמה בעבור שהזכיר בגלגל כי בגלגל הם הרעמים רק בעבור היותו באויר שהוא מתגלגל: בים. הראה השם דרך בים לעבור גאולים וטעם ועקבותיך בעבור שוב הים מיד לאיתנו: נחית. על דעת רבי משה על עת עבור הים כדרך כבהמה בבקעה תרד ויתכן על נחותם במדבר כמו נחית בחסדך ומשה ואהרן הם שהוציאו את העם ממצרים ומשה לפני אהרן לגודל מעלת נבואתו: משכיל לאסף. פיוט תחלתו משכיל או משכיל השומע וטעם הסמך התורה אין תורת השם שהיא תורת אמונתו והנכון כמו אמרי פי מי שירצה להורות כדרך תורת אמך: אפתחה. קמצות התיו בחטף בעבור אות הגרון כמו אשמעה מה ידבר ואילו היה בואו לבדו היה שוא רק ככה משא וטעם חידות שהיא מני קדם והמשל כמו נושקי רומי קשת לעריך שלא ואם נשקה ביעץ בחוריו אכלה אש והחידות לחם אבירים אכל איש כדרך מהאוכל יצא מאכל ויהרג במשמניהם ויתן לשבי עזו כי לולי שהוא מפורש בספר שמואל שבית הארון היתה החידה קשה: אשר שמענו. זה מפי אנשים רבים וצדיקים שחייב אדם לקבל מה שהעתיקו היתה ה הקבלה כמו דעה וזה הוא ונדעם וטעם המספרים כי המספרים הוגבינו היו והם א אבותינו שאין להם ח חפץ להסתיר לנו: לא. והנה חייבים אנחנו שלא נכחד מה ש שמענו מאבותינו ל לאשר הם מזרעם עד שיהיו גם הם מספרים תהלות השם: ויקם עדות. המצות שהקול הרעת יעיד עליהם על כן מלת ויקם ויקם ה הבית ותורה המצות ש: לא קודם מרבים על כן מלת שם שקבלו ככה מפי משה וטעם זוה כדרך והודעתם לבניך ולבני בניך: למען. דור אחר דור עד עמוד התורה כימי שמי: וישימו. כסלם. כמו מבטחם אשר יקוט כסלו וכאשר לא ישכחו מעשה השם אז ישמרו מצותיו: בני אפרים. דרך דרש

עח האזינה יו בקריא׳ וסים׳ וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי. אמרי האזינה יי׳ בינה הגיגי. תפלה לדוד שמעה יי׳ צדק. האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם. שמעה תפלתי יי׳ ושועתי האזינה ואל דמעתי. אלהים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי. האזינה עמי תורתי. רעה ישראל האזינה. אלהים צבאות

זֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים אַף חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ: קוֹל רַעַמְךָ בַּגַּלְגַּל הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ: בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ: נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

עח מַשְׂכִּיל לְאָסָף הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי הַטּוּ אָזְנְכֶם לְאִמְרֵי פִי: אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי אַבִּיעָה חִידוֹת מִנִּי קֶדֶם: אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ: לֹא נְכַחֵד מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן מְסַפְּרִים תְּהִלּוֹת יְהוָה וֶעֱזוּזוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיָּקֶם עֵדוּת בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיעָם לִבְנֵיהֶם: לְמַעַן יֵדְעוּ דּוֹר אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ יָקֻמוּ וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם: וְיָשִׂימוּ בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ מַעַלְלֵי אֵל וּמִצְוֹתָיו יִנְצֹרוּ: וְלֹא יִהְיוּ כַּאֲבוֹתָם דּוֹר סוֹרֵר וּמֹרֶה דּוֹר לֹא הֵכִין לִבּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנָה אֶת אֵל רוּחוֹ: בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת הָפְכוּ בְּיוֹם קְרָב: לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת: וַיִּשְׁכְּחוּ עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הֶרְאָם: נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה צֹעַן: בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם וַיַּצֶּב מַיִם כְּמוֹ נֵד: וַיַּנְחֵם בֶּעָנָן יוֹמָם וְכָל הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ:

(מסורה בשוליים: ל׳ · ל׳ · ל׳ יתיר שיתיו בגלגל · יתיר י׳ · ז׳ רפי׳ · ב׳ בחסרך עם זו ל׳ לא חסרי ריש כירח · יו׳ ג׳ · ל׳ · ד׳ ב׳ מלוא׳ חס׳ ל׳ · ל׳ · ה׳ · י״ב · ז׳ חס׳ י״ג ׳ ג׳ רבי׳ · ג׳ · ה׳ חס׳ · ב׳ תר כתי׳ ה׳ · ג׳ תר חס׳ · ב׳ תר חס׳ את הכתל · ז׳)

אַתִיתוּ מַיָּא עֲנָנֵי שְׁמַיָּא קָלִין יְהַבוּ שַׁחֲקֵי לְחוּד כֵּיפֵי גִּירָךְ אָזְלִין וּמִשְׁתַּלְהֲבִין: קָל אַכְלָיוּתָךְ בְּגַלְגַּלָּא אִשְׁתְּמַע אַנְהִירוּ בַּרְקִין תֵּבֵל רַגְזַת וְאִתְרְגִיפַת אַרְעָא: בְּיַמָּא דְסוּף אוֹרְחָךְ וְכִבְשָׁךְ בְּמַיָּן סַגִּיעִין וְרוּשְׁמַת פְּסִיעָתָךְ לָא אִתְיְדָעוּ: דַּבַּרְתָּא הֵיךְ עָנָא עַמָּךְ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:

שְׂכָלָא דְרוּחַ קוּדְשָׁא עַל יְדוֹי דְאָסָף אֲצִיתוּ עַמִּי אוֹרַיְתִי אַצְלוּן אוּדְנֵיכוֹן לְמֵימְרֵי פוּמִי: אֶפְתַּח בְּמַתְלָא פוּמִי אַבִּיעָא חִדּוּן דְּמִן לְקַדְמִין: דִּי שְׁמַעְנָן וִידַעְנָן לְהוֹן וְאַבְהָתָן תַּנִּיאוּ לָנָא: לָא נְכַסֵּי מִבְּנֵיהוֹן לְדָר בַּתְרָאֵי מִשְׁתַּעְיָין תּוּשְׁבְּחָתָא דַיָי וְעוּשְׁנֵיהּ וּפְרִישׁוּתֵיהּ דִּיעֲבַד: וַאֲקִים סַהֲדוּתָא בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאוֹרַיְתָא גְּזַר בִּדְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּי פַקִּיד לַאֲבָהָתָן לְהוֹדָעוּתְהוֹן לִבְנֵיהוֹן: מִן בְּגַלַל דִּי יִדְעוּן דָּר בַּתְרָאֵי בְּנִין דְּמִתְיַלְדִין יְקוּמוּן וִיתַנּוּן לִבְנֵיהוֹן: וִישַׁוּוֹן בֵּאלָהָא סוֹבְרֵיהוֹן וְלָא יִתְנְשׁוֹן עוֹבָדֵי אֱלָהָא וּפִיקוּדוֹי יִנְטְרוּן: וְלָא יְהַוְיָן הֵיךְ אֲבָהָתְהוֹן דָּר מְסָרִין וּמַרְגִּיז דָּר דְּלָא מַתְקַן לִבֵּיהּ לְמָרֵיהּ וְלָא הֲוַת מְהֵימְנָא בֵּאלָהָא רוּחֵיהּ: כַּד הֲווּ יָתְבִין בְּמִצְרַיִם אִיתְרַבְרְבוּ בְּנֵי אֶפְרַיִם מִינֵי קִיצָא וְטָעוּ וּנְפַקוּ תְּלָתִין שְׁנִין קֳדָם קִיצָא בְּזֵינֵי קְרָבָא וְגִבָּרִין נַטְלֵי קַשְׁתָּא אַפִּיכוּ קְדָל וְאִתְקְטָלוּ בְּיוֹם סִידְרֵי קְרָבָא: מְטוּל דְּלָא נְטַרוּ קְיָים אֱלָהָא וּבְאוֹרַיְתֵיהּ סָרִיבוּ לְהַלָּכָא: וְאִתְנְשִׁיאוּ עוֹבָדוֹי עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל וּפְרִישׁוּתֵיהּ דִּי אַחְמֵי יַתְהוֹן: קֳבֵיל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב וְשִׁבְטַיָּא דַאֲבָהָתְהוֹן עֲבַד פְּרִישָׁן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם חֲקַל טָאנֵיס: בְּזַע יַמָּא בְּחוּטְרָא דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וְאַעֲבַּרִינוּן וְאוֹקִים מַיָּא צְרִירִין הֵיךְ זִיקָא: וְדַבְּרִינוּן בַּעֲנָנָא בִּימָמָא וְכָל לֵילְיָא בִנְהוֹר אֶשָּׁא:

רשי

זורמו מים עבות. שחקים נטפו זרם מים עבים: חצציך. כמו חציך: בגלגל. כמו בגלגל קול רעמיך בגלגל על הים להום את מחנה מצרים: ועקבותיך לא נודעו. אין הפסיעות נכרות על המים ועקבותיך תרגום בלעז: במשל פי. הם דברי תורה: לא נכחד מבניהם. וגם אנו לא נכחד מבניהם של אבותינו מ להודיעם מה שספרו לנו: כסלם. תוחלתם וכן אם שמתי זהב כסלי: כאבותם. שהיו במצרים ובמדבר: בני אפרים. שיצאו ממצרים בזרוע לפני הקץ ובטחו בגבורתם ובחניהם ו וסופם שהכו לנוס ביום קרב כ כמפורש בדברי הימים ויהרגום אנשי גת הנולדים בארץ: רומי. משליכין וזורקין כמו רמה בים: נגד אבותם עשה פלא. אחרי כן כשהגיע הקץ אף הם ויוסיפו לחטוא לו כמו שמסיים והולך. נגד אבותם אברהם יצחק ויעקב באו על הים והראם הקב״ה היאך הוא גואל את בניהם: כמו נד. תל גבוה כדמתרגם נכבו כמו נד קמו כשור:

שמעה תפלתי. האזינה יי׳ תפלתי והקשיבה בקול. אמרתי ליי׳ אלי אתה. יי׳ קראתיך חושה לי. יי׳ שמע תפלתי האזינה אל תחנוני. ואולם שמע נא איוב. האזינה זאת איוב עמד. האזינה לקול מלי:

(הגהות בשוליים: נחית לא כתיב ריש ראשון לין ובמשיחין לין · ולא לא כתיב ולא · פגד לא כתיב ריש ראשון לין ובמשיחין לין)

כי כל ישראל יקראו כן כמו הבן יקיר לי אפרים גם רמז לבני אפרים שיצאו ממצרים בטרם נגעת הקץ והרמז בדברי הימים והרגום אנשי גת ויתאבל אפרים אביהם ועל דרך הפשט כי עיקר זה המזמור כאמר על מלכות דוד ובנין הר ציון ושם היה הארון במלוך דוד אחר שחרבה שילה שהיתה לבני אפרים על כן ובשבט אפרים לא בחר באחרונה אחר שבחר בם בראשונה לשכן שמו בשילה והעד הכתוב על זה הפי׳ שבנו אפרי׳ רומי קשת הם אנשי שילה שלא אחריהם לא שמרו ברית אלהים ועוד נגד אבותם עשה פלא וזה היה אחר צאת ישראל ממצרים: נושקי. חסר כף כמו אש אוכלה הוא ומלת נושקי דבקה עם קשת כדרך נהרי נחלי דבש וחמאה והטעם שהפכו עורף ביום קרב משל בעבור שלא שמרו ברית אלהים שהשכין כבודו בתוכם ויש אומרים שמנהג רומי קשת שלא יעמדו במקום אחד על כן הפכו ככה בני אפרים: לא שמרו ברית אלהים. זה ברית שני: וישכחו. בעבור היות הנפלאות נעלמות אמר כנגדם הראם: נגד. הראם כי נגד אבותם עשה פלא והם שמעו מפיהם וטעם במצרים כל המופתים שהיו במצרים. יש אומרים כי שדה צוען כדרך שדה ארום: בקע. ויבקעו המים: ויצב מים כמו נד. והמים להם חומה: וינחם. יספר חסדי השם עמהם כי הענן ביום שלא יכם השמש ואור אש בלילה שלא היו צריכים לאבוקות

יבקע. טעם צורים פעמים רבים במדבר הגדול והנורא׃ וישק׳ חסר כמו ויסקה אותם ורבה תואר לתהום ובא הדרך יחיד כמו בנות צעדה עלי שור הטעם שנוי במלות שונות דרך צחות׃ ויוסיפו. כפתח למ״ר למרות בעבור היותו מבנין הפעיל כמו לצבות בטן ולמרות עיני כבודו׃ בציה. במקום צמא והטעם כי הם המרו עליון במקום שים להם צורך אליו׃ וינסו. זה הוא דרך עקלתון שיבקש העבד מאדוניו מה שאין צורך לו וזה הוא דרך הבשר כאשר אפרש עתה׃ וידברו. לערוך שלחן משל על הבשר וטעם במדבר מקום שאין שם יישוב׃ הן. אמר רבי משה הכהן הנה בתורה כתוב כי ירדת המן היה בתחלה במסעים רבים קודם הכות צור ברפידים ועוד כי לא חרה אף השם על דבר המן שהוא אומר ואם נשקה ביעקב ואחריו כתוב וימטר עליהם מן לאכול והנה הכתוב בלבל דברו ש שאחר המוקדם והפך זה ולא חשש מזה כי מפורש הוא אבלנו ב בתורת משה׃ וטעם הגם לחם יוכל תת על המן והטעם היוכל ל לתתו תמיד בלא ה הפסק וכמוהו הורד עדיך לפי דעתו׃ כ״אם אברהם בן עזרא המחבר אלה הדברים יש בהם ש שיבוש ואני אפרש ה הכל. טעם לשאול אכל לנפשם על בשר ק קברות התאוה וזה הוא לערוך השלחן ומלת הגם לחם הוא הבשר כמו את קרבני לחמי לחם אשה והעד אם יכין שאר לעמו שהטעם כפול כי שאר כמו בשר׃ לכן. טעם ואש על חרון אף השם כמו ואף יי׳ עלה בהם׃ כי. בעבור שהזכיר וינסו אמר כנגדו כי לא האמינו׃ ולא בטחו. הטעם כפול׃ ויצו. וכבר צוה וככה וימטר׃ וימטר. הטעם וכבר המטיר עליהם כמו ו ויכר יי׳ אלהים וכבר יכר ויאמר יי׳ למשה ו וכבר אמר ויקנו א מרפידים וכבר נסעו ויאמר בתמי את וכבר אמר ויאמר אל משה אני חותנך ואחר ויבא ורבים ככה והטעם למה בקשו בשר תאוה לנסות את השם ומה צורך היה להם לבשר והלא היה להם המן שהיה מתוק וערב ונקי ומלקטין אותו בלי ט טורח חנם והנה להם הצור ויש להם ל לספוקם אמר וימטר כי מן השמים ירד. ודגן שמים כי באויר יולד׃ לחם אבירים. הם השחקים וטעם איש שהוא בן אדם נברא מהאדמה וטעם צידה בעבור היותם תמיד הולכים׃ יסע. שב לספר דברי הבשר שהחל לומר עליו לכן שמע יי׳ ויתעבר׃ קדים. הטעם רוח קדים והנו תואר כי ימצא רוח לשון זכר מפריק הרים ותימן מגזרת ימין והוא הרוח מזרחי דרומי׃ וימטר. בעבור שהרוח הביאו והיה עליהם. והנה התברר פירושי על דבר שאמר שהוא הגם לחם הוא הבשר׃ ויפל. הזכיר כפילת העוף באמצע ובסביבות למשכנותיו כמו מחנהו והם האהלי׳׃ ויאכלו. טעם מאד כמו והיה לכם לזרא׃ יביא. היה מביא כדרך יעשו עגל בחורב׃ לא. עוד לא היה להם לזרא עד שחרה אף השם בהם׃ ואף. הזכיר אף עלה כמו ובהעלות אהרן את הנרות׃ במשמניהם. גדולי המחנה והעשירים המתענגים כמו ומשמן בשרו ירזה והזכיר ובחורי בעבור כח תולדתם והנה לא הועילם בעלות בם אף השם׃ בכל. כדרך וינסו אותי זה עשר פעמים אף על פי שאינם נזכרים בתורה והנכון שמלת חטאו על דבר המרגלים על כן אחריו׃ ויכל. וטעם בהבל שלא ראו הארץ שבעבור זה יבאו מתכרים. ובבהלה לפני ארבעים שנה׃ אם. ההרוגים היו סבת דורשים אחרים או טעמו או אמר להרגם או כמעט והרגם׃ ושבו. עמו תשובה׃ ושחרו אל. שהתפלה בבקר לפני יתעסק אדם בדברי צרכיו׃ ויזכרו

נחלים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ נצבו כמו נד נזלים חס׳. אם ינתשו מים זרים. ויוציא נוזלים מסלע. אנך׃ ויזובו ב׳ מ׳ל וסימ׳ הן הכה צור ויזובו מים. פתח צור ויזובו מים׃ ויתעבר ב׳ וסימ׳ לכן שמע יי׳ ויתעבר. שמע אלהים ויתעבר׃ נשקה ל׳ דכוו׳ והיא חד מן שטא חדא דמשמש קה בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר במסרה רבתא במערכ׳

יְבַקַּע צֻרִים בַּמִּדְבָּר וַיַּשְׁקְ כִּתְהֹמוֹת רַבָּה׃ וַיּוֹצִא נוֹזְלִים מִסָּלַע וַיּוֹרֶד כַּנְּהָרוֹת מָיִם׃ וַיּוֹסִיפוּ עוֹד לַחֲטֹא־לוֹ לַמְרוֹת עֶלְיוֹן בַּצִּיָּה׃ וַיְנַסּוּ־אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאָל־אֹכֶל לְנַפְשָׁם׃ וַיְדַבְּרוּ בֵּאלֹהִים אָמְרוּ הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר׃ הֵן הִכָּה־צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם וּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ הֲגַם־לֶחֶם יוּכַל תֵּת אִם־יָכִין שְׁאֵר לְעַמּוֹ׃ לָכֵן שָׁמַע יְהוָה וַיִּתְעַבָּר וְאֵשׁ נִשְּׂקָה בְיַעֲקֹב וְגַם־אַף עָלָה בְיִשְׂרָאֵל׃ כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בֵּאלֹהִים וְלֹא בָטְחוּ בִּישׁוּעָתוֹ׃ וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח׃ וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן־שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ׃ לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ צֵידָה שָׁלַח לָהֶם לָשֹׂבַע׃ יַסַּע קָדִים בַּשָּׁמָיִם וַיְנַהֵג בְּעֻזּוֹ תֵימָן׃ וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר וּכְחוֹל יַמִּים עוֹף כָּנָף׃ וַיַּפֵּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ סָבִיב לְמִשְׁכְּנֹתָיו׃ וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד וְתַאֲוָתָם יָבִא לָהֶם׃ לֹא־זָרוּ מִתַּאֲוָתָם עוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם׃ וְאַף אֱלֹהִים עָלָה בָהֶם וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ׃ בְּכָל־זֹאת חָטְאוּ־עוֹד וְלֹא הֶאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו׃ וַיְכַל־בַּהֶבֶל יְמֵיהֶם וּשְׁנוֹתָם בַּבֶּהָלָה׃ אִם־הֲרָגָם וּדְרָשׁוּהוּ וְשָׁבוּ וְשִׁחֲרוּ־אֵל׃

בְּזַע טוּרִין בְּחוּטְרֵיהּ דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁקֵי כַּד בִּתְהוֹמַיָא רַבְרְבָן׃ וְאַפִּיק נוֹזְלַיָא דְמַיָא מִן כֵּיפָא וְאוֹחִית הֵיךְ נַהֲרִין דְנַגְדִּין מַיָא׃ וְאוֹסִיפוּ תוּב לְמֶיחֱטֵי קֳדָמוֹי לְמִרְגַז קֳדָם עִילָּאָה בְּמַדְבְּרָא צַחְיָא׃ וְנַסִּיאוּ אֱלָהָא בְּלִיבְּהוֹן לְמִישְׁאַל אוּכְלָא לְנַפְשֵׁיהוֹן׃ וְאִיתְרַעֲמוּ קֳדָם יְיָ אֲמַרוּ הַאִית יוּכְלָא קֳדָם אֱלָהָא לְסַדְרָא פָּתוֹרָא בְּמַדְבְּרָא׃ הָא כְּבַר מְחָא בְּטִינָרָא וְדִיבוּ מַיָא וְנַחְלַיָא הַלְחוּד לַחְמָא יְכִיל לְמִיתַּן אִם יַתְקֵן מְזוֹנָא לְעַמֵּיהּ׃ בְּכֵן שְׁמִיעַ קֳדָם אֱלָהָא וּרְגִיז וְאֶשָּׁתָא אִיתַּסְקַת בִּדְבֵית יַעֲקֹב וּלְחוּד תְּקוֹף רוּגְזָא סְלִיק בְּיִשְׂרָאֵל׃ אֲרוּם לָא הֵימִינוּ בֶּאֱלָהָא וְלָא אִיתְרְחִיצוּ בְּפוּרְקָנֵיהּ׃ וּפַקִּיד שְׁחָקֵי מִלְּעֵיל וְדַשֵּׁי שְׁמַיָא פְּתַח׃ וְאַחִית עֲלֵיהוֹן מַנָּא לְמֵיכַל וְעִיבּוּר שְׁמַיָא יְהַב לְהוֹן׃ מְזוֹן דְנָחַת מִמְּדוֹר מַלְאֲכַיָא אֲכַלוּ בְּנֵי נְשָׁא זְוָדִין שְׁלַח לְהוֹן לְשַׂבְעָא׃ אַטִּיל רוּחַ קִידוּמָא בִּשְׁמַיָא וְדַבַּר בְּעוּשְׁנֵיהּ רוּחַ דָרוֹמָא׃ וְאַחִית עֲלֵיהוֹן הֵיךְ כְּעַפְרָא בִּסְרָא וְהֵיךְ חָלָא דְיַמָּא עוֹפָא דְפָרַח׃ וְאַפִּיל בִּמְצַע מַשִּׁירְיָתֵיהּ חֲזוֹר חֲזוֹר לְמַשְׁכְּנוֹי׃ וַאֲכַלוּ וּשְׂבַעוּ לַחֲדָא וְרִיגוּגֵיהוֹן אַיְתִי לְהוֹן׃ לָא זָרוּ מִן רִיגוּגֵיהוֹן עַד כְּדֵין מֵיכַלְהוֹן בְּפוּמְהוֹן׃ וְרוּגְזָא דֶאֱלָהָא סְלִיקַת בְּהוֹן וְקַטִּיל בְּגִיבָּרֵיהוֹן וְעוּלֵימֵי יִשְׂרָאֵל אַחְמִיט׃ בְּכָל דָא חָבוּ תוּב וְלָא הֵימִינוּ בְּפִרִישׁוּתוֹי׃ וְשֵׁיצֵי בְּלַמָּא יוֹמֵיהוֹן וּשְׁנוֹתֵיהוֹן בְּבַהוּלְתָּא׃ בִּזְמַן דְקַטְלִינוּן אִם תַּיְיבִין וְתָבְעוּ יָתֵיהּ וְיִתוּבוּן וִיצַלּוּן קֳדָם אֱלָהָא׃

ב׳ מל׳ · ל׳ · ל׳ מל׳ · ל׳ מל׳ · ו׳ חס׳ · ל׳ · ב׳ מל׳ · ח׳ · ב׳ טעמ׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ חד מל׳ · ה׳ חס׳ · ב׳ אך · ו׳ דף · ל׳ · ל׳ · ל׳ ויח שחרו

ויזנח ר׳ וכתו׳ כן חס׳ יוד בתרא

ויפל ג׳ וכו׳ ארס מית במשריתיה

אות הקוף׃ ויפל ג׳ וסימ׳ אדם מית במשריתיה ופ׳ במסעי׃ יביא י״ג בקריא׳ ה׳ חס׳ וח׳ מ׳ל וסימ׳ אם כשב יביא קרבנו לחטאת. ואת אשמו יביא ליי׳ איל תמים. דבר אל בני ישראל לאמר המקריב את זבח שלמיו. וביום השמיני יבא שתי תרים או שני בני יונה. וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו. והיה כאשר בא עליכם כל הדבר הטוב. יביא יי׳ עליך ועל עמך דישעיה. והגוי אשר יביא את צוארו בעול. ויהי בעת יביא את הארון רד״ה. ויאכלו וישבעו מאד חס׳. כרם היה לשלמה בבעל המון חס׳. כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט חס׳. וגם אלהיהם עם נסיכיהם עם כלי חמדתם חס׳ וחד ויביא לנו כיד אלהינו דעזרא׃

רשי

יבקע צורים. והכית בצור וגו׳ ויסק בתהומות רבה אף כשהיו הולכי׳ בתוך הים ממימיו מלוחי׳ המתיק להם מעיינות בתוך ה התהום׃ ויורד כנהרות מים. שהיו נוזלין מן הבאר והנשיאים היושבין סרטום במשענותם ו והמים נמשכים אחריהם לכל חניית שבטו ושבט כעניין שנא׳ במחוקק במשענותם כמו ש שמפורש בארבעי׳ ותשע מדות׃ למרות. להקניט כמו ממרים הייתם׃ שאר. בשר׃ ואש נשקה ביעקב. כמו ובערו והשיקו שהוא לשון היסק ותבערה כדכתיב ו ותבער בם אש יי׳׃ לחם אבירי׳. לחמם של מלאכים ד״א אבירי׳ אברים שהיה נבלע בכל האברי׳ ולא היו צריכים לנקביהם׃ יסע קדים. ורוח נסע מאת יי׳ ויגז שלוים׃ שאר. בשר׃ לא זרו. מתאוותם לא כעסו זרים מתאוותם כי כל תאוותם השיגו׃ עוד אכלם בפיהם. ואף יי׳ חרה בעם ד״א לא זרו מתאוותם לא נתרחקו מתאוותם עד שבאת להם הפורענות׃ ובחורי ישרא׳. נבחרים שבהם והאספסוף הם הזקנים שנאמר בהם אספה לי׃ אם הרגם ודרשוהו וגו׳ אף היה לא באמת אלא בפתוי בפה וכזבו בלשונם׃ ולנם

ויזכרו. בורס. כמו חזקס: ואל עליון גאלס. וחסס סגאלס הוא אל עליון ספכל לעסות בארץ ויספיה כל חפצו והנה ויזכירו בפה כמו וספת י״א תזכרו עוד והער ולבס לא נכון: ויפתוהו. דבר הכתוב כפי מחסבתס כדרך והאנשים רדפו אחריהס ודבר ספואל אחרי מותו: ולבס. הנה התברר כי עיקר התפלה כונת הלב: והוא. יכפר. כנגד הזמן העומד כמו והבית יתלא עשן: אפו. הוא הפעול: ויזכור. אמר רבי משה הכהן טעם ויזכור כי בשר המה כי אין להס כח לסבול אף השם כי מיד ימותו וזה טעם רוח הולך ולפי דעתי כי הגוף הוא הבשר כדרך ויגל כבודי אף בשרי וככה עם בשרא לא איתוהי והזכיר בשר כי הם יתאוו הבשר כי התולדת תתאוה הדומה לה שיחזקנה ועוד כי מדת קשור הוא הרוח בבשר איכנה ארוכה על כן יבקשו להתענג טרס הפרדס והנה מלת המה תשרת ב בעבור אחרת המה רוח הולך כי האדם הוא רוח וגוף שהוא בשר שהוא מרגיש: כמה. במדבר. שאין שם יישוב: יעציבוהו. דרך משל מן עצבון כ כטעם מר כמו אם דרך עוכב בו: וישובו. בעבור שהזכיר בתחלה וכשו ש בלבבם והטעם שבו לנסותו וטעם אל אחר שהתברר שהוא אל: התוו. כמו והתוית תיו שמו בלבם תיו וגבול שלא יוכלו לעברו: וקדוש ישרא׳. שהשם כקדש וככבר מזאת המחשבת: לא. הטעם לא פחדו ממכתו ש שהכה המצרי׳ במות הבכורי׳ וזה טעם יום אשר פדס מני צר: אשר. רוב האותות שיזכירם הנביא טרס היותם וככה האותות כמו הבאות והמופתים הם הפלאים: ויהפך. לא הזכיר דבר התנין כי לא היתה מכה ב בהם: ונוזליהס. הטעם כפול: ישלח. הזכיר ערוב תחלה כי היתה קשה ממכת ה הצפרדע או פירושו ו וצפרדע כבר השחיתה אותם כמו וירס תולעי׳ ויבאש ולא הזכיר מכת כנים גם מכת שחין גם מכת חשך גם מכת דבר בעבור שכמלטו בני אדם ו ובעבור היות מכתדס ראשו׳ למכות הזכירם גם כורך גדול יש למים: ויתן. הזכיר זאת בעבור כורך הארץ ל ליבול הארץ: יהרג. דרך משל כמו תכאיבו באבנים: ושקמותם.

ומופתיו ג״ב חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ זכרו נפלאתיו אשר עשה׳ וחברו דד״ה. אשר שם במצרים אתותיו. בתרא מל: לארבה ב׳ וסימ׳ ויתן לחסיל יבולם ויגיעם. כלך אין: ישלח י״ב וסימ׳ ויאמר י״י אל משה בלכתך. ושלחתי את ידי והכתי. עוד נגע אחד. וגם את הצרעה. ישלח י״י בך את המארח. לכן ישלח האדון י״י.

ויזכרו כי אלהים צורם ואל עליון גאלם: חצי הספר
ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו:
ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו:
והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו:
ויזכר כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב:
כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון:
וישובו וינסו אל וקדוש ישראל התוו:
לא זכרו את ידו יום אשר פדם מני צר:
אשר שם במצרים אתותיו ומופתיו בשדה צען:
ויהפך לדם יאריהם ונזליהם בל ישתיון:
ישלח בהם ערב ויאכלם וצפרדע ותשחיתם:
ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה:
יהרג בברד גפנם ושקמותם בחנמל:
ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים:
ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים:
יפלס נתיב לאפו לא חשך ממות נפשם וחיתם לדבר הסגיר:
ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם:
ויסע כצאן עמו וינהגם כעדר במדבר:
וינחם לבטח ולא פחדו ואת אויביהם כסה הים:
ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו:
ויגרש מפניהם גוים ויפילם בחבל נחלה וישכן באהליהם שבטי ישראל:

ג׳ | ל׳ ומ׳ל | לג״ דפ | ג׳ | ח׳ | ל׳ מ׳ל בס׳ | ל׳ | ל׳ | ג׳ י״ג דין מ׳ל | ל׳ . ל׳ | ל׳ . ז״ב | ל׳ מלך אין | ל׳ . ב׳ | ל׳ . ז״ב | ז׳ | לח׳ . ל׳ . ג׳ | ל׳ | ז׳ . ו׳ מ׳ל | ל׳ . ד׳ ד״ף | ל׳ מתרס לגן עת

ואדכרו ארום אלהא תקיפיהון ואלהא עילאה פריקנן: ושרגיגון ליה בפומהון ובלישנהון מכדבין ליה: מטול דלבהון לא מהימן עימיה ולא הימינו בקיימיה: והוא רחמנא מכפר עוייתהון ולא מחבל יתהון ומסגי למיתב מן רוגזיה ולא יוחי ברהון כל ח חמתיה: ודכיר ארום בני בסרא הינון רוחא דאזיל ולא תאיב: כמה יסרבון ליה במדברא ירגזון קדמוי באתר צדיא: ותבו ונסיאו אלהא וקדישא דישראל איתיו תיוהא: לא אידכרו ית ניסא דידיה ויומא דפרקינון מן מעיק: דשוי במצרים אתוהי ותימהוי בחקל טאנים: והפך לדמא אריהון ונזליהון לא שתן מנהון: יגרי בהון עירבובי חיות ברא וגמיר יתהון ועורדעניא ויחביל יתהון: ויהב ומסר לזחלא עיבורירהון וליעותהון לגובאי: וקליף בברדא גופניהון ושקמתהון בכרזובא: ומסר לברדא בעירהון וגיתיהון לרישפין דינור: יגרי בהון מאתן וחמשין מחן בתקוף רוגזיה ב בריתתא ובתריכותא ובעקא דמשתלחן בעידן בידיהון דאזגרי בישין: יטייל בכביש תוקפיה לא מנע ממותא נפשהון ובעירהון לממותא מסר: וקטל כל בוכרא במצרי שירוי צעריהון במשכניהו׳ דחם: ואטיל היך ענא עמיה ודברינון היך ענא עדרא ב במדברא: ואשרינון לרוחצן ולא דחלין וית בעלי דבביהון חפא ימא: ואעלינון לתחום אתר בית מקדשיה טור דין די קנת ימיניה: ותריך מן קדמיהון עמיא ואשרי יתהון בעדב אחסנתיה ואשרי במשכנהון שבטיא דישראל:

לאמר הן ישלח איש. והיה בעץ שתול על מים. יהי למלא בטנו. איש התהפוכות ישלח מדון. ישלח בם. חרון אפו. ישלח בהם ערוב:

רשי

ולבם. לא כפיהם נכון ואעפי כן והוא רחום להם ומכפר ע עונם תמיד ולא השחיתם: והרבה. פעמים רבות: להשיב אפו. מהם ואף אם כפרע מהם לא העיר עליהם כל חמתו כי אם מעט מעט לפי שזכר כי בשר המה ויצר הרע טמון בלבם והוא רוח הולך כשימותו ולא ישוב א אותו רוח בהם לעולם הבא כ כשיחיו אין יצר הרע שולט בהם ולא יתכן לפרש רוח הולך ולא ישוב רוחם של חיים בהם שאם אמרת כן כפרת בתחיית ה המתי׳ וכן מפורש באגד׳ תלים: כמה. פעמים ימרוהו תמיד במדבר: התוו. לשון סימן כמו והתוית תיו וסימן הוא לשון מ מופת ונכיון בקשו ממנו אות וסימן היש יי׳ בקרבנו אם אין: ותשחיתם. שומטין את טביהם: בחנמל. שם ארבה ומדרשו בא חן ומל היה מולל את ירק העץ והעשב ואוכלו: ויסגר לברד בעירם. כשהתחיל הברד לירד המצרי מבריח באנו לבית והברד נעשה למולו כתין כותל והמצרי שוחטו ונותנו על כתיפו להוליכו לבית ולאוכלו והעוף בא ונוטלו הימנו וזהו ומקניהם לרשפים לעופות כמו ובני רשף יגביהו עוף זהו מדרשו ולפי פשוטו לרשפים רשפי אש כ כדכתיב ואש מתלקחת בתוך הברד: יפלס נתיב לאפו. אעפי שבאף כתשלחו המכות לא שמשו שא שליחותם מה שנכשטוו להמית המיתו ולא הכל ב בנתיבתם הלכו. בפירושי׳ אחרים מצאתי כן יפלס נתיב לאפו כשהכה כל בכור במצרים הורה דרך למשחית באף לבא אל בתי מצרים ולא לבתי בני ישראל: וחייתם. גופם: ויגרש מפניהם. שבעה אומות: באהליהם. של גוים:

וינסו

למון נקבות גם שקמים זכרים כמו כפשות כפשותם. אמר חסאן כי בחנמל מין ממיני הארבה ופירש חנמל שתי מלות ולפי דעתי כי בחנמל אבן כמו אבנים גדולות מן השמים כיהוא כנגד ברד ויש לשקמים פרי כמו לתאנים ומלת חנמל רבעיה: ויסגר. לרשפים. הם והתהלך אש ארצה: ישלח. רמז לרוב פחדם ממכת הברד כאשר הזכיר כל מגפותי אל לבך והלא תראה לא הודה פרעה לעולם לאמר אני ועמי הרשעים רק במכה הזאת והנה דימה אלה המגפות לעברת חשם. ומשלחת מלאכי רעים בעבור האש כמו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ומלת מלאכי איכה סמוכה כאילו כתוב מלאכי השם כמו ביד כביאי כל חוזה: יפלס. דרך משל כנגד לרדת הגזרות מן השמים: וחייתם. כפשם וזו היא מכת בכורות כאשר פירש אחרי כן: ויך. הזכיר חם אביהם דרך חסרון וקלון להם וראשית אונים תחלת בני שנראה און האב: ויסע. טעם כצאן שנהלם לאט: וינחם. שלא יצא עליהם אויב בדרך בצאתם עד בואם אל הים על כן הזכיר ואת אויביהם כסה הים ויש אומרים וינחם לבטח שבטה בעברם ולא פחדו: ויביאם אל גבול קדשו. ירושלם: הר זה. הוא הר המוריה. אם אכף זה המזמור הוא שהיה בימי דוד אולי התנבא או אמר זה המזמור אחר נבואת נד ולפי דעתי כי גבול קדשו הוא ארץ ישראל והר זה קנתה ימינו ההר הטוב הזה והלבנון והעד על זה הפי׳ שאחר כן כתוב ויגרש מפניהם גוים הם השבעה:

וינסו

וינסו וימרו · בימי השופטים : כקשת רמיה · שאינה זורקת חץ למקום שהמורה חפץ : ויתן לשבי עוזו · מסר הארון והלוחות ביד פלשתים : בחוריו אכלה אש · עברתו : לא הוללו · לא נכללו לאפריון וחופה שמתו הבחורים במלחמה הוללו לשון הלולא בארמית ורבותי׳ דרשוהו על כרב ואביהוא ואין לבי מתיישב לפרשו כן שהרי כבר התחיל במשכן שילה : כהניו בחרב נפלו · חפני ופנחס : ואלמנותיו לא תבכינה · אף אלמנתו לא כיתה לבכותו שאף היא מתה ביום השמועה כמו שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה : מתרונן · מתעורר ומתגבר בדבור להקיץ מיינו מתרונן לשון רנה הוא : ויך צריו אחור · מכת אחורים בעפולי׳ ובטחורי׳ והיא חרפת גדוף להם עולמית : וימאס באהל יוסף · הוא שילה שהוא בחלקו של יוסף : ויבן כמו רמים מקדשו וגו׳ · כמו שמי׳ וארץ שנאמרו בהם שתי ידים שנא׳ אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים אף בית המקדש בשתי ידים שנאמר כוננו ידיך ד״א כמו רמים מקדשו כארץ יסדה מה שמים וארץ אין להם חליפין אף מקדש אין לו חליפין להסרות שם שכינה : ממכלאות צאן · דירי צאן כמו גזר ממכלא צאן : מאחר עלות הביאו · שהיה רועה לאביו הצאן המניקות שהיה רחמני ומוציא הגדיים תחלה ומאכילן ראשי העשבים העליונים שהם רכים ומוציא התיישים אחריהם ואוכלין אמצע העשבים ואחר כך מוציא הזקנות ואוכלות השרשים אמר הקב״ה ראוי הוא זה להיות רועה את עמי : לעיים · לגלים ומהו מזמור והלא קינה הוא אלא לפי שנאמ׳ כלה יי׳ את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון מזמור ושיר הוא שספך חמתו על העצים ועל האבנים ולא עשה כליה בבנין : בשר

וינסו · עתה יספר איך מרו בני אפרים על כן חרבה שילה : ויסוגו · בנין נפעל מגזרת סג כמו ויכונו וטעם כאבותם בימי השופטים : נהפכו כקשת רמיה · אמר רבי משה רמיה תאר לקשת והטעם כדרך זכר עבל וכלי כמו ורמיה תהיה למס ולפי דעתי כי רמיה שם כמו והשתיה כרת כמו רומי קשת והעד לשון רמיה ואחריו תאי גבור משנים והנה הטעם תתהפך הקשת לא ירמה בה הרומה או טעמו כאשר פירשתי במלת הפכו בו׳ קרב על כן פירש עתה מה שהזכיר בראשונה : ויכעיסוהו · לעשות עולות בבמות לא לגבוה : שמע · לאות שהכעיסוהו בדברים שדברו בו על כן שמע אלהים ויתעבר מגזרת עברה שעבר חוק התרון : וימאס · כי חרבן בית שילה קשה על כל ישראל : ויטוש · הזכיר משכן כי כן כתוב שהארון היה בהיכל רק בלי תקרה על כן קראו אהל : ויתן · עזו · הוא הארון אתה וארון עזך דרשו את יי׳ ועזו : ויסגר · וגם מגפה גדולה היתה בעם : בחוריו · רימה מאכלת החרב למאכולת אש כדרך כי אש יכלה מחשבון וטעם ויו׳ בחוריו למות חסידים במלחמה : ובתולותיו · שהיו בכוונות לא ראו חופות במות הבחורים : כהניו · חפני ופנחס : ואלמנותיו · כאשת פנחס גם קרה ככה לאלמנות הרוגים אחרים : ויקץ · דבר הכתוב כנגד מחשבות פלשתי׳ שתפשו מקום הכבוד או על דרך משל בעבור שלא נראתה גבורת הכבוד בהלקח הארון ועתה מתרונן המתרונן מיינו שהוא בוטח בכחו ויש אומרים כי המתרונן הוא השכור בכפול הקרדמ׳ : ויך · רמז לטחורים : וימאס · מאז לא היה הארון בחלק אפרים רק מאהל אל אהל ומתקום למקום עד בוא דוד והיה הארון בעיר ציון : ויבחר · הזכיר השבט שהיה ממנו דוד כי בעבורו עקר כל המזמור : ויבן · רמים · תואר והמתואר חסר כמו ומאכלו בריאה שה או עגלה וכן זה ויבן בארמונים רמים וטעם כארץ בעבור היות הארץ בכללה עומדת וחלקיה על כן הזכיר זה החלק מהארץ עומד כנגד הארץ בכללה : ויבחר · וכבר בחר כדרך וישאל אותה ורבים ככה כי הר ציון דוד תפשו ועל שמו נקראת ירושלם קריית חנה דוד : ויקחהו · אחר שלקחו : ממכלאות · כמו גזר ממכלא צאן : מאחר עלות · תואר דומה לפועל על דרך העולים על הצאן או העלות הם הנקבות : לרעות · עם בי״ת נוסף כמו רועה את אחיו בצאן והנה בתחלה היה רועה צאן וסבב לרעות ישראל כאשר התחיל בתחלת המזמור ויסע כצאן עמו · וטעם ובתבונות כפיו ינחם בעבור שדימה עם השם לצאן ויש צורך למרעה טוב והכל במשקל על כן ובתבונות ולפי דעתי כי בי״ת בתבונות יתרת שנים כמו וזרועו כשדים כאילו כתוב ובתבונות בכפיו ינחם והנה טעם כתום לבבו לעשות טוב לעמו ובתבונות כפיו הוא המעשה ככתוב ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו : מזמור לאסף אלהים באו גוים · הזכרתי מחלוקת המפרשים בתחלת הספר יש אומרים כי מזמור דבר שנזמר ונכרת מרבים אולי קינות היו או טעם מזמור שראה ברוח הקדש בעבור מה שכתב באחרונה כי ישרא׳ היו עמו ונחלתו וטעם אלהים איך הוא אלהים וגבורה יד בני אדם על חסידיו ועל מקום קדשו : בנחלתך · ארץ ישר׳ : לעיים · מקומו׳ שפלי׳ והפך זה נכון יהיה הר בית יי׳ ויש אומרי׳ מקו׳ שאין שם ישוב או שחפרו ירושלם לבקש מטמונים : כתנו

ויבגדו ב׳ וסימ׳ בעלי שכם · ויסגו ויבגדו כאבותם : שלו ה׳ כ״ב וסימ׳ בויחי : ואלמנתיו ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסימ׳ כהניו בחרב נפלו · שרידיו בבמות יקברו׳ בתרא מל׳ : ויקץ ג׳ חס׳ וסימ׳ ויקץ שלמה והנה · ויקץ שמשון תנינא · ויקץ כישן אדני : אהב ט׳ וסימ׳ בריש שמואל סימנא׳ : כארץ ה׳ וסימ׳ כסדר לך לך : יסדה ד׳

וינסו וימרו את אלהים עליון ועדותיו לא שמרו : ויסגו ויבגדו כאבותם נהפכו כקשת רמיה : ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו : שמע אלהים ויתעבר וימאס מאד בישראל : ויטש משכן שלו אהל שכן באדם : ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד צר : ויסגר לחרב עמו ובנחלתו התעבר : בחוריו אכלה אש ובתולתיו לא הוללו : כהניו בחרב נפלו ואלמנתיו לא תבכינה : ויקץ כישן אדני כגבור מתרונן מיין : ויך צריו אחור חרפת עולם נתן למו : וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר : ויבחר את שבט יהודה את הר ציון אשר אהב : ויבן כמו רמים מקדשו כארץ יסדה לעולם : ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאת צאן : מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו : וירעם כתם לבבו ובתבונות כפיו ינחם : עט

מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלם לעיים :

ואנסיאו וארגיזו קדם אלהא עילאה וסהידותיה לא נטרו : וזורו וארשיעו היך אבהתהון אתהפיכו היך קשתא דרמיא גירין : וארגיזו קדמוי בנסכיהון ובפסיליהון ובצילמוניהון אקנון יתיה : שמיע קדם אלהא ורגז ורחקת נפשיה לחדא בישראל : ושבק משכנא דשילו משכן די שרת תמן שכינתיה בגו בני נשא : ומסר לשיביתא אורייתיה ושיבהוריה ביד מעיקא : ומסר לקטלין בחרבא עמיה ובאחסנתיה ארגיז : עולימוהי אכלת אשתא ובתולתיה לא אישתבחן : כהנוי בקטלא דחרבא יפלון וארמלתהוי לא ספיקן דתבכיון : הא בעידן דשבו פלשתאי ארונא דיי בחרבא נפלו כהני שילו חפני ופנחס ובעידן דכשרו נשוהי לא בכיין ארום מיתו אוף אינון בההוא יומא : ואיתער היך דמיך יי היך גברא דמתפקח מן חמרא : ומחא מעיקוי בטחוריא באחורידהון קלנא בעלמא יהב להון : ורחיק במשכנא דפרים על תחומיה דיוסף ובשבט אפרים לא רעיא : ואיתרעי ית שבט יהודה ית טורא דציון די רחים : ובנא היך קרנא דרימנא מקדשיה מעתד היך ארעא דיסדה לעלמי עלמין : ואתרעי בדוד עבדיה ודבריה מן עדרי דענא : ומן בתר מינקן אייתיה למשלט ביעקב עמיה ובישראל אחסנתיה : ומלך עליהון בשלימות ליבביה ובסוכלתנות אידוי ידברינון : תושבחא על ידוי דאסף על חורבן בית מקדשא אמר ברוח נבואה אלהים עלין עמיא באחסנתך סאיבו ית היכל קדשך שויאו ית ירושלם לצדו :

וסימ׳ אשור יסדה לציים · כי הוא על ימים יסדה · ואגדתו על ארץ יסדה · כארץ יסדה לעולם : ט״ו טמאו ג וסימ׳ ובני יעקב באו על׳ · עוד זאת עשו לי · אלהים באו גוים בנחלתך · אנ״ך : ירושלם ו׳ קבצין בקריא׳ וסימ׳ זכור יי׳ לבני אדום את יום ירושלם · אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני · שפכו דמם כמים סביבות ירושלם · בחצרות בית יי׳ בתוככי ירושלם · בעת ההיא נאם יי׳ יוציאו את עצמות מלכי יהודה · ואמרת אלהם הנני ממלא את יושבי הארץ הזאת · וילינו הרוכלים · ברוך יי׳ מציון · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכו׳ במ״א תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי :

אבן עזרא

נתנו. קשור זה הפסוק כי החסידים לא נקברו בעיים הרומים לקברים: שפכו. דעת השופכים כי אין רודם דמם כמים שהם מותרים: היינו. הנשארים ממנו: עד מה י"י תאנף לנצח. בנו: תבער כמו אם קנאתך. קנאת בעבור שעברו ישראל אלהים אחרים ולמה לא תקנא בזרים: שפוך. ועל ממלכות. כמו אל הממלכות כמו אל יסוד המזבח:

רשי

בשר חסידיך. והלא רשעים היו אלא משקבלו פורענותם הרי הם חסידי' וכן הוא אומר ונקלה אחיך כיון שלקה אחיך הוא כך מפורש באגדה: וקלס. לשון רבה לדבר בם כמו למשל: עד מה. עד מתי: תאנף. תקצוף. קנאתך חמתך שאתה מקנא להנקם לשון אל קנא אנפרמנט בלעז: הותר. פתח אסירים

והצילנו ב' וסי' מן הגוים. וכפר על חטאתינו: וכפר ד' וסי' קרב אל המזבח ב' בו. והולך מהרה אל העדה. עזרינו אלהי ישענו: בגודל ב' חס' וסי' סלח נא לעון העם הזה. תבוא לפניך אנקת אסיר: והשב ד' וסימ' לו ישטמנו יוסף. שוב והשב את אחיך. והשב חרפתם אל. והשב לשכנינו שבעתים: לדור ודר ד' כתו'

נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ: שפכו דמם כמים סביבות ירושלם ואין קובר: היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו: עד מה יהוה תאנף לנצח תבער כמו אש קנאתך: שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו: אל תזכר לנו עונת ראשנים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך: למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגיים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך: תבוא לפניך אנקת אסיר כגדל זרועך הותר בני תמותה: והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך אדני: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודר נספר תהלתך: פ

למנצח אל ששנים עדות לאסף מזמור: רעה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף ישב הכרבים הופיעה: לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישעתה לנו: אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה: יהוה אלהים צבאות עד מתי עשנת בתפלת עמך: האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש:

יהבו ית גושמי עבדך למיכלא לעופא דשמיא בסר חסידך לחיות ארעא: שדון אדמהון היך מיא חזרנות דירושלם ולית דקביר: הוינא קלנא לשיבבנא תולעבא וגוחכא לחזרניתנא: עד אימתי יי תתקוף לעלמין תבער היך אשא טנניתך: שדי חימתך על עממיא דלא חכימו יתך ועל מלכוותא די בשמך לא צליאו: ארום גמרו בית יעקב וית בית מקדשיה אצדיאו: לא תדכר עלנא עוון דמן שירויא בסרהוביא יקדמון לך טבוותך ארום איתמסכננא לחדא: סעיד יתנא אלהא פורקננא מטול איקר שמך ופרוק יתנא וכפר על חובנא בגלל שמך: למה יימרון עמיא אן אלההון יתגלי בעמיא למחמיננא פורענות אדם עבדך דאשתפיך: תיעול קדמך אנקתא דאסירי היך כגי תקוף אדרעך שארי בניא דמתמכרין למתיתא: ואתיב לשיבבנא על חד שבעה גומלא על פורענות קיימיהון וחיסודהון די חסדו יתך יי: ואנחנא עמך ועאן רעייתך נודי קדמך לעלם דרי לדרי דריא נתני תושבחתך: לשבחא על יתבי סנהדרין די מתעסקין בסהדות אוריתא על ידוי דאסף תושבחתא: פרנסא דישראל אצית דמדבר היך ענא ארונא דיוסף דשכינתיה שריא ביני כרוביא הופע: קדם אפרים ובנימן ומנשה עורר ית כח גבורתך עלנא ועלך מן דינא למפרוק לנא: אלהא אתיב יתנא מגלותנא ואנהר זיו סבר אפך עלנא וניתפריק: יי אלהים צבאות עד אימתי לא קבילת צלותא דעמך: אוכלתא להון לחם טמיש בדמעות ואשקיתן חמר דמעא תלתי:

רשי

ממסגר שלה' כמו מתיר אסורים של מלך ויתירהו: בני תמותה. בני ההרגת עליך תמותה אמורטיר"א בלעז ויש דוגמתו בלשון חכמים מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות ופירושו בשר מסוכנת ששחטה במסכת קדושין: אל שושנים. אל ישראל: עדות לאסף מזמור. מזמור של עדות שרמז להם בו שלש גליותיו והתפלל עליה' שהרי נאמר במזמור זה שלש פעמים השיבנו האר פניך ונושע' ורמז להם בו צרות העתידות לבא להם בימי בית יהוא ממלכי ארם שנ' בימי יהואחז כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש: רעה ישר'. מנהיגם ופרנס' שלהם יוסף וכל ישראל נקרא' על שם יוסף לפי שהוא פירנסם וכלכלם בימי הרעב: יושב הכרובים. כמו שנאמר ונועדתי לך שם וגו': הופיעה. הראה גבורתך: לפני אפרים ובנימן ומנשה. כשיהיו צריכים לתשועתך אף על פי שהם רשעים והנם כדי עורר גבורתך להם ולמה כי לכה לישועתה לנו לך נאה ועליך להושיע בין חביב בין זכיה כמו שנאמר למשה במצרים ראה ראיתי את עני עמי מתי ראיית הללו למה רואה אני שהם עתידים להכעיסני ואעפ"כ ראיתי את עניים מפני השבועה שנשבעתי לאבותם. אפרים במלחמת ארם כשבר על שמרון ושלח מלאכים לאחאב וכספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם תנם בימי יהואחז בן יהואחז שנאמר שם כי ראה י"י בעני ישר' כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש והכהו שלש פעמים במלחמה שנאמר שלש פעמים הכהו יואש והשיב את ערי ישראל בפירוש' אחרים מצאתי שנ' שלש פעמי' הכה את ארם ואחר השיב את ערי ישראל. בנימן בימי אחשורוש שהיו מרדכי ואסתר בסכנה וכל הדור תלוי בהם: ולכה לישועתה לנו. אין זה לשון הליכה אלא כמו ולך וכן הוא במסור' ולכה איפוא דיעקב ולכה אין בתורה מוכחת שמלה לכה קנין תהי' לנו וגו': השיבנו. מגלות בבל שהיה מרדכי בם: עד מתי עשנת. בגזרות מלכי יון שהרעו מאד לישראל: האכלתם לחם דמעה. במצרי': ותשקמו בדמעות שליש. בבבל שהיו שבעי' שנה שהו' שליש של ת"ק ועשר של מצרים זו למדתי מיסודו של רבי משה הדרשן ויש לפתור על שם שמלכות יון היתה הגזרה השליש' ואם תאמ' רביעי' היא שהרי פרס ומדי קדמו כל שבעים שנה של בבל אינם אלא גלות אחת ומנחם פירש שליש שם של כלי שמודדין בו וכן פי' וכל בשליש עפר הארץ ורבותינו פירשו על שלש דמעות שהוריד עשו שנאמ' בו ויצעק צעקה הרי אחת גדולה הרי שתים ומרה הרי שלש ועליהם זכה לחיות על חרבו והיה כאשר תריד וגו': תשימנו

אבן עזרא

כי. אדי שלא תקנא בעבור שלא ידעוך עד שאכלו את יעקב שידע אותך: אל תזכר. רבי' אמרו כי ראשונים תאר לעונות והנכון בעיני כי עונות סמוך לאבות ראשונים ומלת יקדמונו כנגד ראשונים. וטעם כי דלונו מאד אין לנו כח ואין לאל ידינו על כן נבקש רחמים: עזרנו. הטעם עזרנו עד שנכבד שמך או עזרנו בעבור כבוד שמך שנקרא עלינו על כן אחריו: למה. טעם לעינינו שנהיה חיים לפני מותנו ודם עבדיך הוא הנזכר בתחלת המזמור: תבא. בעבור היות ישראל בגלות כאסיר בבית כלא: הותר. מגזרת הותירם שהם מוכנים למות ומשקל תמותה תשועה תקומה תרומ'. ורבי משה אמר כי הותר הכר יתר' ופתח קמוץ בעבו' שהזכיר אסיר: ואנחנו עמך. אנחנו הנודעים שהם עמך אז נודה לך בפרוקך אותנו: למנצח אל ששנים. או על שנה. אמר ר' מרינוס כי עדותנו עדי דבר נכבד וכמוהו ואת נזר העדות: רועה. בעבור שהזכי' יעקב בברכותיו משם רועה אבן ישר' על יוסף על כן נזכר כצאן יוסף: יושב הכרובי. שהיה הארון בתחלה בחלק יוסף ואחר כן בחלק בנימן ושניה' בני רחל במחשבת בני יעקב הראשונה תמכיו וכן כתוב בני רחל אשת יעקב על כן רחל מבכה על בניה וכל ישראל נקראו בשם אפרי' וזה הוא ויקרא בהם שמי או המשורר הזכיר מלחמה שהיתה לבני רחל עם גוים: ושהוא היה בעל הרגל: לפני. הזכיר אפרים בתחלה כדרך יעקב: ולכה. כמו לך אמרו בעלי המסורת כי הוא מלה והטעם ולכה ועליך הדבר להושיענו וזה הפירוש איננו ישר בעיני: אלהים השיבנו. שיעזרנו לשוב אליו: והאר פניך. אלינו וזאת היא הישועה שנבקש: י"י. בעבור שמצאנו רבים אלהים צבאות אמרו כי הוא שם אות בצבא שלו ועל דרך הפשט שהוא דרך קצרה כמו והנבואה עודד הנביא שכן הוא והנבוא' נבואת עודד הנביא וככה זה י"י אלהים אלהי צבאות שהם צבא השמים. וטעם עשנת פועל עומד כמו והר סיני עשן כולו כאלו עלה אליך עשן בעת תפלת עמך והנה היתה התפלה כמו עשן כדרך עלה עשן באפו: האכלתם. אמר רבי משה תחת לחם דמעה. ותשקמו בדמעות שלים הפך ותשקמו דמעות בשלים והוא שם מדה אתי וכל בשלים ויתכן כי זה דרך משל כי תאכלם ומשקיהם דמעה ובית בדמעות כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי או בית בדמעות יתרת אחרת ותשקמו דמעותם בדמעות הטעם שוה בשלים או תחסר אות בית וכן הוא האכלתם לחם דמעה ועל איזה פי' שיהיה הטעם בני ישראל בגלות: תשימנו

בן קרכא של תנינן חס' וס' נכסר בסיפ'ס' ב"בט: פ' רעהד' קמצין כתו' ה' וסי' ויהי הבל רעה צאן. כי תועבת מצרים כל'. ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך. רעה ישראל האזינה: לבהד' כתובי' בן וסי' בסדר תלדות:

שרחעית 5 ותר שרחנית יהל' תר תן יח שנין תן תר תר תר תלרע ותר תלני' ב' שרים תינות

רשי

תשימנו מדון · אתה שם אותנו מדון לכל שכינינו שמתגרו בנו יוון: השיבנו ונושעה · מבגיין: גפן ממצרים תסיע וגו׳ · [illegible]ל גלות [illegible] גפן ישראל אשר השעת ממצרים עקרת משם וכמו ויסע כעץ תקותי ואחר כך גרשת שבעה גוים ונטעתם בארצם: פנית לפניה: את היושבים שם: ותשרש שרשיה · השרישה שרשיה: וענפיה · כמו ארזי אל ארזים חזקים כלומר מלכים אדירים: תשלח קציריה · שלח׳ פארותיה כמו ועש׳ קציר: עד ים · עד הים הגדול היה גבולה: ואל נהר יונקותיה · רחבה של ארץ ישראל ממדבר עד הנהר נהר פרת: למה · אתה · פרצת גדריה של אותה הכרם: וארוה כל עוברי דרך · לקטוה כל הבא כמו אריתי מורי עם בשמי וכן בלשון משנ׳ כמלא אורה ושלו: יכרסמנה חזיר מיער · כמו שדה שקרסמוה נמלים בלשון משנה והוא לשון כתיקה · מיער הע״ן תלויה זכו ישראל הרי עשו אויבם כחיות היאור שאין להם כח לעלות ביבשה ובזמן שהפורענות נגזר עליהם מתגבר כחית היער שהיא משחתת והורגת · חזיר מיער הוא [illegible]תיב ביה אכלא ומריקה ושארא ברגלה רפסא ויש לו מקצת סימני טהרה אף עשוים לו זכות אבותי: וזיז שדי · כל רמש השדה ולשון זיז שהוא זז ממקומו והולך: ירענה · רועה עליה וענפיה ואוכלן: וכנה אשר נטעה ימינך · המבוכנת והמיוסדת אשר נטעה ימינך לשון והסיכך על כנך: ועל בן אמצת לך · ועל עשו שהיה בן חביב לאביו שהיה קורא אותו בני אמצת גפן יעקב לך שנאמר ואת אחיך תעבוד עכשו היא שרופ׳ באש וכסוח׳ לשון לא תזמו׳ לא תכסח יאבדו ותמיד הם הולכין ואובדין מגערת פניך וזעפך: תהי ידך על איש ימינך · תשיב מכותיך על עשו שהו׳ איש העומד להפרע ימינך ממנו: ועל בן · אדם אשר אמצת לך להיות מושבו משמני הארץ · ולא נסוג ממך · ואל תגרום לנו להיות נסוגים ממך: תחיינו · מן הגל׳ ונזכיר טובתך וגבורתך ואז נקרא בשמך: יי׳ אלהים צבאות · כאן כאמרו שלש אזכרות ובאמצעי שתי אזכרות ובראשון אזכרה אחת הכל לפי חוזק הגליות והצרה והגאולה: על הגתית · כלי שיר הבא מגת: הריעו · בראש השנה: כנור כע׳ עם נבל · רבי חייא בר אבא אומ׳ הוא נבל הוא כנור ורבי שמעון אמר מינין ויתידות שבין זה לזה למה נקר׳ שמו נבל שהו׳ מנבל כל מיני זמר: בחדש · בחדוש הלבנ׳: בכסא · יום מועד קבוע לכך וכן ליום הכסא יבא ביתו למועד הקבוע: כי חק · הוא לישראל מאת הקב״ה לתקוע באותו היום והוא יום המשפט להקב״ה: עדו׳ ביהוסף שמו · בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים: שפת

אבן עזרא

תשימנו מדון · כמו ויהי ריב ומדון כי זה שכן אומר בחלקי יהיה ׃ וטעם ילעגו למו כנוי בעבור כבוד השם שהוא הגפן שהסעת מלכים וכמוהו אשר לא כשא לשוא נפשי וטעם ילעגו שלא תוכל לעזרני · וטעם לאמר פעם שנית אלהים השיבנו והאר רמז ליהודה שגלה פעמים: גפן · על לשון זמן עומד והטעם הקצת והם ישראל כי כרם ה׳ צבאות וטעם תסיע בעבור לכתם במדבר · תגרש גוים · השבעה ותטעה כמו תביאמו ותטעמו: פנית · לסקלה מהאבנים והם הרשעים: ותשרש · מבנין הכבד הנוסף להפרו׳ השרש ומבנין הכבד להכרית השרש כמו וסרשך: כסו · חסר בי״ת בגלה אורך וערום יכסה בגד והו׳ דרך כחות: תשלח · עד ים · באורך מים סוף ועד ים פלשתים: ואל נהר · נהר פרת ברוחב: יונקותיה · הסעיפי׳ הם הקטנים הדומי׳ ליונקי׳ ויתכן להיות טעם ההרים והארזים שהיו ישראל ההרים הגבוהים והיערות וטעם ארזי אל כדרך כהררי אל: למה פרצת · כמו פרץ גדרו: וארוה · כמו אריתי מורי לקטתי וכן כמ׳ באות מאירות אותה: יכרסמנה · מלה רבעיה כמו ירמסנה ויש אומרים מלה מורכבת יכרית ממנה כדרך מלא כרמו מעדני וזה רחוק בעיני: חזיר · חיה וזיז עוף והוא שם מין ושדי כמו שדה והעד יעלוז שדי וכל אשר בו וטעם חזיר ועוף האומות הדומות לחיות ולעוף הדורס: אלהים · שוב נא · עתה כמו הנה נא זקנתי אוי נא לנו והכלל כן פי׳ כל נא שבמקרא והוא בלשון ערבי הפוך אין נופל על זמן עומד ובעבור שהזכי׳ צבאות אמר משמים וטעם זאת כי זאת היא בעצמה שהשעת ממצרים: וכנה · הם ישראל והעד אמצת לך ושעד אמר כטעה ימינך כמו ותטעו ותהיה מלת ופקוד מוסבת אחרת אף על פי שהוא בפסוק אחר כמו כי אמר גר הייתי עם כי אלהי אבי בעזרי וכן הוא יפקוד כנה · כנה תואר לגנה או לגפן שהיא מכוננת ויש אומרי׳ כי הכ״ף תחת גימ״ל ולא מצאנו שהתחלפו רק שי״ן בסי״ן ואותיות אהו״י ויש או׳ כי בכנה היה ראוי להיותו על דרך רבה בבאך ור׳ יהודה הלוי נ״ע אמר כי הנו״ן חסר דגש בהתחברות שנים נוני״ן כמו הללוהו תבנין הכבד הדגוש לשון ציווי וככה אמר וכן בן כ״ל אכ׳ ייאי המגי״ה ועל׳ שמלת על לשון ציווי כמו אל נא בו את בני ישראל הפך יכרסמנה ומלת בן שעיף כמו בן פורת יוסף: שרופה · בלשון נקבה כמו פורת וראה הכתוב למעלה ישרת גם כה וכן הוא וראוא מזאת הבן היא שרופה באש כסוחה והכנה והבן שתיהם אובדות מגערת פניך הפך והאר פניך: תהי · כל יד ואחריו בי״ת לנגאתי והיתה יד יי׳ בהם הנה יד יי׳ הויה במקנך ואם אוכנה בבי״ת היא לשבת תהי ידך לעזרני ויד יי׳ עלי חזקה היתה עלי יד יי׳ וכן הוא תהי עזרתך על איש ימינך פירש כי הכנה אשר נטע ימינו דרך משל והכמשל הוא על ישראל או משיח בן אפרים וכנגד ועל בן הזכיר על בן אדם: ולא · כמו לא נסוג כי החולם והשורק מתחלפים יקום אבי ויקום לקול הצפור או יהיה מלת נסוג פועל עבר כמו לשון יחיד מגזרת נכונו ללצים שפטים והטעם ישוב אל בן אדם הנזכר למעלה וכאשר תהי ידך לעזרו אז תחיינו כולנו: יי׳ · וטעם להזכיר זה אז כזכור מה שהיינו מתפללי׳ והזכי׳ השם הנכבד בפסוק הזה השלישי בעבו׳ ובשמך נקרא שהוא השם הנכבד והנורא שהוא לנצח כאשר פירשתי בספר השם: למנצח על הגתית · מלת הגתית פירשתיה: שאו · כמו ישאו מדבר ועריו ומלת ותנו תשרת בעבור אחרת ותנו כנור נעים עם נבל: תקעו בחדש · תחלת חדוש הלבנה כמו חדשיכם ומועדיכם חדש ושבת וכתובה בתורה תקיעת החצוצרות וכן הוא שהיו תוקעים גם בשופרות ורבותי׳ ז״ל פירשוהו על יום ר״ה וטעם בכסא שהלבנה מתכסה בו והנה כן משפט כל חדש ומלת חגינו זביחת הכבשים כמו חגים ינקופו אסרו חג בעבותים ולפי דעתי שמלת כסא כמו זמן קבוע או מועד ידוע וככה ליום הכסא יבוא ביתו: כי · חק ומשפט קרובים בטעם וטעם זה היה החוק ליש׳ להריע לא־הי יעקב בזמן הזה: עדות: יש כי שמו שב אל עדות כמו ויקם עדות ביעקב אע״פ שבא על לשון זכר כמו ודעת לנפשך יטעם כי התי״ו כימן לשון נקבה ויש כי ויו שב אל חק לישראל או אל משפט ויש כי עדות כמו עדי כמו את הנזר ואת העדות רמז לדביר זהב: בצאתו

כסו ב׳ וסי׳ פניו חרול׳ · כסו הרים צלה: תשלח ה׳ וסי׳ נמס׳ בספר׳ כי תצא: יכרסמנה חד מן ד׳ מלין בקרי׳ דתלי בהון אות וסי׳ נמס׳ בשופטי׳ סי׳ י״ח: על איש ה׳ וסי׳ ויען כל איש יהוד׳ על · עד אנה תהותתו · תהי ידך על איש · הן יהרם ולא יבנה · כי לא על איש ישים: פ״א הרנינו ב׳ וסי׳ הרינו גוי׳ עמו כי דם עבדיו הרנינו לאלה׳ עוזנו הריעו

תרגום

תְּשַׁוִּיתַנָא לְמַרְנָא לְשֵׁיבָבָנָא וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא יִתַּלְעֲבוּן לְהוֹן ׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אָתִיב יָתָנָא מִגָּלוּתָנָא וְאַנְהַר זִיו סְבַר אַפָּךְ עֲלָנָא וְנִתְפְּרִיק ׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּמִתִילִין לְגוּפְנָא מִמִּצְרַיִם אַטֵּילְתָּא תָּרִיכְתָּא מַעֲמַיָּא מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּנְצִיבְתִּינוּן ׃ פַּנִּיתָא מִן קֳדָמֵיהוֹן כְּנַעֲנָאֵי וְשָׁרַשְׁתָּא שׁוֹרְשֵׁיהוֹן וּמְלַאַת אַרְעָא ׃ חֲפַיִן טוּרַיָּא דִירוּשְׁלֵם טוּל בֵּית מַקְדְּשָׁא וּבָתֵּי מִדְרְשָׁא רַבָּנִין אָמְרִין אַלִּימִין דְּמִתִילִין לְאַרְזִין תַּקִּיפִין ׃ שַׁבִּישַׁת שִׁבְשִׁין שַׁדְּרַת תַּלְמִידָהָא עַד יַמָּא רַבָּא וְלִנְהַר פְּרָת יַנִּיקָהָא ׃ לְמָה תְקוֹפְתָא גוּדְרָהָא וּמְכַנְחִין יָתָהּ כָּל עָבְרֵי אוֹרְחָא ׃ יְנוּבְרִינָהּ חֲזִיר דְּמִן חוּרְשָׁא וְתַרְנְגוֹל בְּרָא יִתְפַּרְנֵס מִינָהּ ׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת תּוּב כְּדוּן אִסְתַּכַּל מִן שְׁמַיָּא וַחֲמֵי וְאִדְכַּר בְּרַחֲמֵי גוּפְנָא הָדָא ׃ וְעוּבְרָא דִי נְצִיבַת יְמִינָךְ וְעַל מַלְכָּא מְשִׁיחָא דְּחַיֵּילְתָּא לָךְ ׃ מִתּוֹקְדָא בְנוּרָא וּמְפַרְכָא מִמְּזוֹפִיתָא דְּמִן קֳדָמָךְ יֵיבְדוּן ׃ תְּהֵי אִידָךְ עַל גְּבַר דְּקַיֵּימְתָּא לֵיהּ בְּיַד יְמִינָךְ עַל בַּר נַשׁ דְּחַיֵּילְתָּא לָךְ ׃ לָא נָזוּר מִבָּתַר דַּחַלְתָּךְ תְּקַיְּימִנָּנָא וּבִשְׁמָךְ נִקְרֵי ׃ יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אָתִיב יָתָנָא מִגָּלוּתָנָא אַנְהַר זִיו סְבַר אַפָּךְ עֲלָנָא וְנִתְפְּרִיק ׃

לְשַׁבָּחָא עַל כִּנּוֹרָא דְּאַתְיָא מִן גַּת עַל יְדָא דְאָסָף ׃ שַׁבַּחוּ קֳדָם אֱלֹהִים עוּשְׁנָנָא יַבַּבוּ קֳדָם אֱלָהָא דְיַעֲקֹב אֲרִימוּ קָלָא בְּתוּשְׁבַּחְתָּא וְסַדָּרוּ תוּפַיָּא כִּנּוֹרָא דְקָלֵיהּ בְּסִים עִם נִבְלִין ׃ תְּקַעוּ בְּיַרְחָא דְתִשְׁרֵי שׁוֹפָרָא בְּיַרְחָא דְּמִתְכַּסֵּי יוֹמָא חַגָּנָא דִילָנָא ׃ אֲרוּם קְיָם גְּזַר יִשְׂרָאֵל הוּא הִלְכְתָא דִינָא לֵאלָהָא דְיַעֲקֹב ׃ סַהֲדוּתָא עַל יְהוֹסֵף שַׁוְיֵהּ דְּלָא קְרִיב לְאִתַּת רִיבוֹנֵיהּ בְּיוֹמָא

פסוק

תְּשִׂימֵנוּ מָדוֹן לִשְׁכֵנֵינוּ וְאֹיְבֵינוּ יִלְעֲגוּ־לָמוֹ ׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה ׃ גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם וַתִּטָּעֶהָ ׃ פִּנִּיתָ לְפָנֶיהָ וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ וַתְּמַלֵּא־אָרֶץ ׃ כָּסּוּ הָרִים צִלָּהּ וַעֲנָפֶיהָ אַרְזֵי־אֵל ׃ תְּשַׁלַּח קְצִירֶהָ עַד־יָם וְאֶל־נָהָר יוֹנְקוֹתֶיהָ ׃ לָמָּה פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ וְאָרוּהָ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ ׃ יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז שָׂדַי יִרְעֶנָּה ׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב נָא הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה וּפְקֹד גֶּפֶן זֹאת ׃ וְכַנָּה אֲשֶׁר־נָטְעָה יְמִינֶךָ וְעַל־בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ ׃ שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה מִגַּעֲרַת פָּנֶיךָ יֹאבֵדוּ ׃ תְּהִי־יָדְךָ עַל־אִישׁ יְמִינֶךָ עַל־בֶּן־אָדָם אִמַּצְתָּ לָּךְ ׃ וְלֹא־נָסוֹג מִמֶּךָּ תְּחַיֵּינוּ וּבְשִׁמְךָ נִקְרָא ׃ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ הָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה ׃

פא

לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לְאָסָף ׃ הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב ׃ שְׂאוּ־זִמְרָה וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל ׃ תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ ׃ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב ׃ עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ

ל׳ טר״ף · ל׳ · ל׳ · ב׳ כמיו תולו׳ ב׳ · ה׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ר׳ אותיו׳ תלויות · כט רף · ל׳ ול׳ רבתי מאותיות גדולו׳ · ב׳ ובענין א׳ חס׳ · ה׳ · ב׳ נורין חס׳ · ה׳ רף נכיב׳ ב׳ · י׳ זונין דתיין · ב׳ · ל׳ אל גוים עמו · ל׳ · ל׳

פרשה ב׳ תר׳ מל׳ · בכסה ל׳ וכתי׳ א׳ וחד כתיב א׳ ליום הכסא

בצאתו על ארץ מצרים · כמו ויצא יוסף רק לא מצאנו יוסף בסבלותו כפיו בדוד רק כבל רגלו בבית הסוהר ויש אומרים כי בראש השנה יצא מבית האסורים והנכון בעיני כי הזכיר יהוסף בתוספת הא תפארת בעבור השם הנכבד והוא כנגד כל ישראל כאשר הזכרתי במזמור העליון וטעם להיות חק בכל ראש חדש לתקוע בשופר להזכיר גבורות השם בתחלת כל מועד ויום החדש ככה הו הזכיר יוסף כנגד כל ישראל כדרך בני יעקב ויוסף · סלה כאשר פירשתיהם בצאתו על ארץ מצרים · בבואם מרעמסס ועברו על ארץ מצרים ומצרים מקברים וטעם שפת לא ידעתי אשמעהנה ומורר כנגד כל ישראל שהורגלו ישראל במצרים ללמוד לשון מצרים שלא ידעום אבותיהם והיה ראוי

על ארץ ט בקריאה וסימ ושבתי את שבות מצרים · גבה לבך ביפיך · ואברת אעלה על ארץ פרזות · הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ · להמטיר על ארץ לא איש מדבר · ידין בגוים מלא גויות · עדות ביהוסף שמו · יהללו את שם יי כי נשגב · והיה כמלאת שבעים שנה · וכל ארץ מצרים

בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא־יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל־מֵי מְרִיבָה סֶלָה: שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־לִי: לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר: אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי: מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם: וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ:

פב מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד־מָתַי תִּשְׁפְּטוּ־עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: שִׁפְטוּ־דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ־דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ:

(margin: ט · ג"ח ל · ל · ה' רפי · ל · א · כ' · י"ב · כ' · ל יה' דף בסי' · יו בלי' שמיעת לקול · לב · ו"ח ל · נג · ל · ה · ל · כל דסמי' לאביון כתיב)

נָפֵיק מִבֵּית אֲסִירֵי וְשַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם כְּפוּתָא דְלָא חֲכִימִית לְאַלִּיפִית שְׁמָעִית: אַעְדִּיתִי מִשִּׁיעְבּוּדָא כַּתְפֵּיהּ אִידוֹי מִן לְמִרְמֵי טִינָא לְקִידְרָא אִסְתַּלְקָן: בְּעִידָן עָקְתָא דְמִצְרַיִם קְרֵית וּפְצֵית יָתָךְ צַמִּית יָתָךְ בְּאַתַר טְמוּר בֵּית שְׁכִנְתִּי דְאַכְלִין קֳדָמוֹי גַלְגַּלִּין דִי נוּר בְּחַנְתָּךְ עַל מֵי מַצּוּתָא לְעָלְמִין: שְׁמָעוּ עַמִּי וְאַסְהִיד בְּכוֹן יִשְׂרָאֵל אִם תְּקַבִּיל לְמֵימְרִי: לָא יְהֵי בֵינֵיכוֹן פָּלְחֵי טַעֲוָתָא נוּכְרָאָה וְלָא תִסְגְּדוּן לְטַעֲוַת חִילוֹנַי: אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְּאַסִּיקִית יַתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַפְתִּי פוּמָךְ בְּפִתְגָמֵי אוֹרָיְתָא וַאֲמַלֵּי יָתֵהּ מִכָּל טַבְתָא: וְלָא קַבִּילוּ עַמִּי לְקָלִי וְיִשְׂרָאֵל לָא צָבוּ לְמֵימְרִי וְתָרִיכְתֵּיהּ בְּהִרְהוּרֵי לִבְהוֹן אֲזַלוּ בְּמַלְכַּת רַשִׁיעֵהוֹן: הַלְוַאי עַמִּי שְׁמַע לִי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרְחָתִי יְהַלְכוּן: כִּזְעֵיר בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אֲמָאֵיךְ וְעַל בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אָתֵיב מְחַת גְּבוּרְתִּי: סַנְאֵי יְיָ יְכַדְּבוּן לֵיהּ וִיהֵי תוּקְפְּהוֹן לְעָלַם: וְאַיְכִילִנֵּיהּ מִן טוּב לְחֵים וְזֵימֵן וּמִן טִינָרָ דוּבְשָׁא אַשְׂבְּעִינָךְ: תּוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדָא דְאָסָף אֱלָהִים שְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בִּכְנִשַׁת צַדִּיקִין דְּתַקִּיפִין בְּאוֹרָיְתָא בִּמְצַע דִּינִין דְּקוּשְׁטָא יְדִין: עַד אֵימָתַי רַשִׁיעַיָא תְּדוּנוּן שְׁקַר וְאַפֵּי רַשִׁיעַיָא תִּסְּבוּן לְעָלְמִין: דּוּנוּ מִסְכֵּינָא וְיַתְמָא עַנְיָא וּמִסְכֵּינָא אַצְדִּיקוּ: שֵׁיזִבוּ מִסְכֵּן וַחֲשׁוֹכָא מִן יְדֵיהוֹן דְּרַשִׁיעַיָא פְּצוּ יָתְהוֹן:

דאוריתא דכו׳: אנכי יי׳ י״ב וסימ׳ בסדר וישמע יתרו : שמע עמי לקולי ז׳ בליש׳ שמיעה לקול וסימ׳ נכסר בספרא סימ׳ נח׳: אויביהם ו׳ בל וסימ׳ ויחר אף יי׳ קדמא דשפט״ם ב׳ בפסוק· כמעט אויביהם אכניע· וילחצום אויביהם ויכנעו· כי שמחם יי׳· ואת אויביהם כסה הים: פ״ב ופני ז׳ בקריא׳ וסימ׳ ופני יי׳ לא חליתי· ופני המלך לא ראה· וישב אבשלום בירושלם דשמואל· כלכם הדבאו עמי ופני עניים· ודמות פניהם פני אדם ג׳ בפסוק· ופני הקדש הבראה׳ ופני השני פני אדם· קבצו פארור׳ ופני אריה פניהם דדה· ופני תהום יתלכדו׳ ופני רשעים תשאו· ופני הבן חפו· ופני אדם אל התיבורה ב׳ בו:

רשי

שפת לא ידעתי אשמע· משורש במסכת סוטה שלמדו גבריאל שבעים לשון: מדוד · מעבודת עבדות לבשל קדירות כדרך שאר עבדים מדוד קדירה כמו והכה בכיור או בדוד: בצרה קראת· ליכלכם קראתם מצרת עבודת כבלות מצרים ואחלץ אתכם: אענך בסתר רעם · אתה קראתני בסתר בינו ובינך ואני עניתיך בקול רעם הודעתי גבורות ונוראות בפרהסיא: אבחנך על מי מריבה סלה. ואף על פי שגלוי ובחון לפני שאתם עתידים להמרותי במי מריבה כך שנויה במכילתא: שמע עמי· אחרי שכל זאת עשיתי לך כדי אתה לשמוע לי: הרחב פיך· לשאול ממני כל תאות לבך ואמלאהו · ככל אשר תשאל אמלא: בשרירות לבם· במראית לבם כמו למכן שוררי: לו עמי שומע לי · עדיין אם היו רוצין לשוב לי ולשמוע אלי: כמעט אויביהם אכניע· במעט מועטת הייתי מכניע אויביהם: אשיב ידי· אשיב מכתי מעליכם לתת אותה עליהם ואז משנאי יי׳ יכחשו לו׳ ויהי עתם פורענותם לעולם: ויאכילהו· לישראל: ומצור· השביעם רבם כשהלכו בדרכיו כענין שנאמר ויניקהו דבש מסלע: אלהים נצב בעדת אל. לראות אם אמת ישפוטו ואתם הדיינים עד מתי תשפטו עול: הצדיקו· אם זכאי הוא בדינו אל תהפכו דינו לחובה בשביל לשאת פני רשעים: לא

להיות שפת סלה · ידעתי או תחבר מלת עם שפת עם לא ידעתי כדרך השותי במזרקי זהב או כסף יין ועתה הזכיר החק שם הא בישראל שהוציאם ממצרים וזה הוא הסירותי מסבל. הסירותי אני הוא שהסירותי מסבל שכמו שכם ישראל· וכפיו תעבורנה תסורנה מעשות חומר מעשות החומר והלבנים ולבשלם בדוד ויתכן היות שפת לא ידעתי רמז לישראל ששמעו קול השם בסיני והנה שפת סמוך כי ישראל לא ידעו השם כראוי רק אחרי שומעם קולו וכן הוא כתוב אתה הראית לדעת ומה הוא מן השמים השמיעך את קולו או יהיה שפת לא ידעתי משה שהיה ערל שפתים והיה אהרן לו לפה והיה משה מדבר על שם הכבוד לישראל: בצרה · זה הוא שהצילם מתחת יד מצרים · וטעם ואענך בסתר רעם כדרך ענני במרחביה כאילו הוא כתוב עניתיך בהסתיר הרעם ממך בעת השקיף השם במעמוד אש וענן וכתוב קול רעמך בגלגל · וטעם אבחנך על מי מריבה מימי הצור שנקרא שם המקום מסה ומריבה · וטעם להזכיר זה עם זה כי הושעתיך במים ואתה שכר בם הסתרתי הרעם והענן ממך והושעתיך ביבשה נתתי לך מים: אבחנך· בדרך ושם נסהו וסלה באמת: שמע· הזכיר

בתחלה הסירותי מסבל שכם ישר׳ על כן הוא חייב לשמוע לי· כתו׳ הנה לא יהיה בך אל זר לא יהיה בך אל זר כמצא ובדיבור שני כתו׳ לא יהיה לך אלהים פי׳ באמונת הלב אפי׳ חכם לא בך כמצא ולך באמונת הלב: אנכי· כאשר תאמין כי אנכי השם העומד לנצח היתנג עלי שתבקש בפיך כל רצונך ומצא לבך ואמלאהו ולא בימי השופטים או באות הבית הראשון אם היה זה אסף הוא המשורר בימי דוד: ואשלחהו· כמו מי שלח פרא: בשרירות· בחוזק כמו שריר וקיים: לו· הפך ולא שמעו עמי לקולי: בדרכי יהלכו· הפך ילכו במועצותיהם: כמעט· במעט זמן וטעם אשיב בעבור שהכניע בימים קדמונים כל אויביהם: משנאי· יכחשו· כמו יכחשו לך אויביך מרוב פחדם יכחשו שלא מרדו בך או על דרך ויכחשו אויביך לך מטעם ובשרי כחש משמן: ויהי עתם· כי לא יומו ולעולם לא יקומו· ור׳ יהודה בן בלעם אמר כן ועל צריהם אשיב ידי שהם משנאי יי׳ כי הם מכחשים אלהותו ויחשבו כי עד לעולם יעמודו וזה פי׳ הדוך ואיכנו על משפט לשון הקדם הלא ראה וקרב לבא עתה ורבים ככה: ויאכילהו · המפרשים אמרו כי ויאכילהו על השם הנזכר למעלה משנאי יי׳ וההא והוו שב אל ישראל אם בדרכי יהלכו והטעם היה רא׳ וישמעו לו ויזכרו האחד שנתן לאבות׳ והוא אכילת המן שהוא מתוק וככבד יותר מחלב חטה והשביעם מים מצור ותהיה מ״ם מצור משרת אחר כדרך מאל אביך ויעזרך וטעם אשביעך כדרך מטרף בני עלית כל רואו אומר לו ככה פעם ידבר כאילו איננו לנכח ופעם ידבר לנכח וככה שמת עביתכשית כי כן מנהג הלשון ויש אומרי׳ כי ומצור דבש אשביעך ידבר לנכח ישראל לעתיד: מזמור לאסף אלהים· טעם נצב בעדת אל הכבוד שהוא עם עדת ישר׳: בקרב אלהים· הם המלאכים שהם האהים וצבא השמים בני האהים כי על ידי המלאכים הם כל משפטו אלהים בארץ ויש אומרים כי בקרב אלהים כמו אלהים לא תקלל והטעם כי הוא בקרבם ויש להם לשמר שלא ישפטו עול: עד· עתה יוכיח השופטי׳ שהם אלהים מתי תשפטו משפט עול כי כח השם במלאכים בפעלים: ופני רשעים תשאו· הפך כפלו פניך על כן אחריו הלא אם תטיב שאת: שפטו· עשו משפט יתום שאין עוזר לו שלא יוכל לדבר ואלמנה שאין לה בעל הצדיקו כי הרשעים יעשו להם חמס ואתם נושאים פניהם: פלטו· שפטו דל בממון ופלטו דל בנפש: לא

אבן עזרא

לא· דברי המשורר שהוכיחם ולא ידעו ולא הבינו או טעמו שתקו כאילו לא ידעו · וטעם בחשכה יתהלכו כי השוחד יעור עיני פקחים וטעם ימוטו ראויים הם מוסדי ארץ שימוטו בעבור עוות הדין או לא יחושו השופטים שימוטו כל מוסדי ארץ : אני· מושב אלהים ישבתם : ובני עליון· כמלאכים : אכן· אין אתם רק כאדם תמותון והטעם כי נשמתכם כנשמת המלאכי' והנה אינכם רק כגופות תמותון וכאחד השרים המתגברים ועושים חמס וככה דרך שרים וכל שופטי ארץ : קומה· תפלת המשורר או ידבר על לשון הצועקי' חמס או דרך נבואה ובית בכל הגוים נוסף כמו לכו לחמו בלחמי ויהיה הפועל יוצא כדרך ונחלתנו ונחל יי' את יהודה חלקו ור' יהודה הלוי אמר אתה תהיה נחלה ל לצועקים בכל הגוים : שיר מזמור לאסף· אלהים כמו שופט : דמי · שתיקה מגזרת וידום אהרן אף על פי שהוא משרש אחר וטעם אל שאתה תקיף שתוכל להושיע : כי· יהמיון · מגזרת המון כי ברובם הם הומים על· יערימו · ערמת סוד וטעם צפוניך צפונים בסתרך כנגד סוד : אמרו · זה לאלה : מגוי · שהיותם גוי · כי נועצו · עצת לב יחדיו וטעם עליך כי שמך נקרא עליהם : אהלי· הטעם אדום באהליהם או שכני אהלי אדו' שהתחברו אליהם והנה הם העיק' וככה יושבי צור : והגרי· הם ההגריאי' שילדה הגר מבעל אח' ובעבור שהיתה שפחת אברהם התייחסו ה הבנים אליה כדרך בנות ברזילי הגלעדי : גבל· הם הגבלים וטעם זרוע כי תמיד היו עוזרים אותו : עשה להם כמדין· כאשר עשית למדין במלחמות גדעון : בנחל קישון· שם מתו הנשים ממחנה סיסרא נחל קישון ג גרפם : נשמדו· שב אל מדין ושם המקו' שנפלו שם עין דאר אולי נקרא כן בעבור שהיה גדעון משם : שיתמו· דרך צחות כמו ותראהו את הילד : אשר· נאות· כמו נוות כי אותיות אה"וי נראות ונעלמות מתחלפות : אלהי· בעבור שהזכיר אלהי' בלא סימן המדבר ה הזכי' אלהי שהוא סימן המדבר ליחדו על כן אמר אלהי : שיתמו כגלגל· נוסף הג"מל כי היא כאשר יבער הגלל וכגלגל לפני ס סופה כי הוא מתגלגל : כאש· לפי דעתי כי תבער פועל יוצא ו ואחרי' אמרו כי תבער היער והנכון כנון ומלתלהט לעד : כן· בסערך · וכער מתחולל : ובסופתך : רוח חזקה : מלא· בעבור שהתגברו לאמר נרשה את נאות אלהים הכה כנגד זה קלון : וידעו· יש אומ' כי יחסר ויו מן שמך והנכון בעיני שיחסר ש"ן שהוא תחת אשר וכן הוא וידעו כי אתה שמך יי' לבדך וככה ג' תרבו שתדברו גבוהה ונראה שנרדפה ועליון לנגד קלון : למנצח · הגתית· פירשתיו : מה ידידות· אהובות תאר למשכנות :

נכספה

תמתון ד' בקריאה ג' חס' וא' מ"ל וסימ' בישעיה סימ' כ"ב : פ"ג שיר מזמור ג' בטעם וסימ' שיר מזמור לבני קרח גדול יי' · שיר מזמור לאסף אלהים אל דמי לך · שיר מזמור לדוד ונכון לבי : אויביך ז' מ"ל וסי' כן יאבדו כל אויביך יי' · ואויה עמך בכל אשר הלכת דה"י · והכנעתי את כל אויביך דה"י · אם שלש שנים רעב

לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ : אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם : אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו : קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים :

פג

שיר מזמור לאסף : אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקט אל : כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש : על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך : אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד : כי נועצו לב יחדו עליך ברית יכרתו : אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים : גבל ועמון ועמלק פלשת עם ישבי צור : גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט סלה : עשה להם כמדין כסיסרא כיבין בנחל קישון : נשמדו בעין דאר היו דמן לאדמה : שיתמו נדיבמו כערב וכזאב וכזבח וכצלמנע כל נסיכמו : אשר אמרו נירשה לנו את נאות אלהים : אלהי שיתמו כגלגל כקש לפני רוח : כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים : כן תרדפם בסערך ובסופתך תבהלם : מלא פניהם קלון ויבקשו שמך יהוה : יבשו ויבהלו עדי עד ויחפרו ויאבדו : וידעו כי אתה שמך יהוה לבדך עליון על כל הארץ :

פד

למנצח על הגתית לבני קרח מזמור : מה ידידות משכנותיך יהוה צבאות :

תרגום

לא חכימו לאוטבא ולא איתכוינן באוריתא בחשוכא מהלכין מטול היכנא מתמוטטין ריגליהון די בססי ארעא : אנא אמרית הי כמלאכיא אתון חשיבין והיך אנגלי מרומא כולכון : ברם בקושטא היך בני נשא תמותון והיך חד מן רברבניא תפלון : קום יי דון ית כל יתבי ארעא ארום את תחסין בכל עממיא : שיר ושבחא על ידא דאסף : אלהים לא תשתוק לך לא תתרשל ולא תשדוך אלהא : ארום הא בעלי דבבך מתרגשין וסנאך זקיפו רישא : על עמך נבילו רזא ומתמלכין על דמטמשין באוצריך : אמרין איתו ונבסינון מלמהוי עם ולא אדכר שמא דישראל תוב : ארום אתמלכין בכל לבא עלך כהדא ואמטולתך קיימא גזרין : משכני אדומאי ועבראי מואבאי והונגראי : גובנאי ועמונאי ועמלקאי פלישתאי עם יתבי צור : לחוד סנחריב מלכא דאתור אתחבר עמהון הוון לסעיד לבני לוט לעלמין : עיביד להון היך עבדתא למדין ולסיסרא והיך עבדתא ליבין בנחל דקישון : אשתציו בעינא ודאר הוון היך ריעי דרמים לארעא : שוי יתהון ורבניהון היך עורב והיך זאב היך זבח והיך צלמונע וכל מלכיהון : די אמרו נירת לנא ית כל עידירת אלהים : אלהי שוי יתהון היך גלגלא דמתגלגל ואזיל ולא נייח במדרון והיך קשא קדם זעפא : היך אשא דבערא בחורשא והיך שלהוביתא דמצלהבא זרזי טוריא : היכנא תרדופינון בעלעולך ובזעפך תבהלינון : מליא אפיהון קלנא ויבעון שמך יי : יבהתון ויבהלון לעלמי עלמין ויתחסרון ויהובדון : וינדעון ארום את שמך יי בלחוד עילאה על כל יתבי ארעא : לשבחא על כינרא דאתיא מגת על ידיהון דבני קרח תושבחתא : מה הינון רחימין משכניך יי צבאות :

בו"ה· כי הנה אויביך יהמיון· בזרוע עזך· אשר חרפו אויביך יי' · וב' חס' דחס' וסים' כי תצא למלחמה על איבך קדמא· אשר יציק· ושארא איביך כתיב : גבל ב' א' קמץ וא' פתח וסי' זקני גבל וחכמיה· גבל ועמון· בתרא קמץ ואינון מן א"ב א' פתח וא' קמץ וסים' כמס' רבתא בערך פתח : דאר ד' כתיב א' במצעות הגלה וסים' ויהי למנשה בישכר קדמא דפסוק' וכמשה נפתלי את עיר מקלש· בן אבינדב· נשמדו בעין דאר : מלא ה' דגש וסי' מלא שבוע זאת· את אבתחו' · בבחר עצמי' מלא · מלא קרנך שמן· מלא פניה' קלון· וחד ומלא חפנך גחלי אש : פ"ד ידידות ב' א' מל וא' חס' ו' וסי' משכיל שיר ידידת· מה ידידות משכנותיך :

רשי

לא ידעו· הדיינין המעותים את הדין : ולא יבינו· את אשר בשביל העון הזה יתהלכו ב בחשכה וימוטו על כך כל מ מוסדי ארץ : אלהים אתם· מלאכי' כשנתתי לכם את התורה נתתיה לכם על מנת שאין מלאך המות שולט עוד בכם : אכן כאדם תמותון· אכן כאדם הראשון תמותון אחרי שחבלתם מעשיכם כמוהו : וכאחד השרי'· הראשונים שמתו כן תפולו ומדרש אגדה כאחד השרים שלמעלה שנאמר יפקוד יי' על צבא המרום במרום : קומה אלהים· אסף התחיל להתפלל שיקום ויכרית אותם הדיינין ה המקולקלין מישראל : כי אתה · הוא הנוחל הגוים והכל בידך לשפוט : אל דמי לך· אל תתן שתיקה לעוותינו שאויבינו מ מריעי' לנו : עליך ברית יכרותו· ברית זו אינה אלא עליך להשכיח את שמך שאין אתה קרוי אלהי' להם אלא לנו אלהי ישר' ומאחר שלא יזכר שם ישראל אף שמך הגדול אינו נזכר · כך מצאתי : גם אשור· אף אשור שהיה נזהר עד היום משאר עצה ש שכלה ולא יתחבר עם מרעים כמה דאת אמר מן הארץ ההיא יצא אשור שיצא מעצ' דור הפלגה כאן נלוה עמם ועזרו לרעה· בפירושים אחרים מצאתי כ"ן גם אשור נלוה עמם וגו' גם זה שהיה מחבב מתחילתו מעשים טובים שפירש מעצת נמרוד שנא' מן הארץ ההיא יצא אשור אף הוא חזר להיות רשע לכך נשתתף להחריב ביתך בר"אשית רב"ה : היו זרוע· כל אלה נתנו כח ועזרה למואב ועמון שהכינו לבא עלינו : עשה להם כמדין· על ידי גדעון : כסיסרא· על ידי ברק : נשמדו בעין דאר· איני יודע איזו מן המלחמות היתה בעין דאר של גדעון או של ברק : היו דומן· זבל מפורש תרגם יונתן : אשר אמרו· הגוים האלה האמורים למעלה אדום וישמעאל וכל חבריהם : נירשה לנו את נאות אלהים· את נוה בית אלהים : שיתמו כגלגל· וכקש הנרדפים מפני רוח ומהו גלגל הוא ראשי קוצי השדה ה הקרויי' קרד"נש בלע"ז וכשמגיעין ימי החורף ניתקים ונפרדים מ מאליהם ופורחין מעט מעט ו ודומה אותו הניתק מהם כמין גלגלי אופן עגלה והרוח מוליכת' : בסופתך· טורביל"ון בלע"ז : מה ידידות משכנותיך· כמה אהובות וחביבות משכנותיך :

נכספה

נכספה. התאותה וכמעט כלתה מרוב התאוה והטע' שעבריהיה התאוה על כן מלת גם: לחצרות יי'. אם זה מבני קרח הוא בבבל או אם מבני קרח בימי דוד לחצרות שהוא קבועות אהל השם או דרך נבואה: לבי. הוא השכל והדעת שהם בנשמה: ובשרי. הגוף והשער הפה פי' שער בשר הגוף המרכז עם שכל מחשבת הכל הוא הפה שהוא פתח הבשר על כן ירננו וטעם אל כנגד כלתה או שהיה החיה הלב עם הבשר: גם. כמו גם בשחוק יכאב לב שטעמו כמו עד: ודרור. שם עוף משגן אולי נקרא כן בעבור שאין מכהנו לכנן כל זמן שאיננו חפשי וזה העוף ידוע הוא בספרד אמר רבי משה כי העוף שתולדתו לברות מיטוב בני אדם יחוג למקום הכבוד מקום הקרבנות הקרבים לפניו דרך משל והם עושים כן אולי היו קרבים אל מזבחך שידעו מקום המזבח על כן שתה שם אפרוחיה ורבי יהודה בן בלעם לעג לר' משה כי מה דעת יש בעופות רק הפי' כי נכספה נפשי לחצרות יי' ואל מזבחותיך ואני מתנודד ולא אמצא מה שאחפוץ והנה ה הצפור מצאה בית וקן ואני איני מוצא: אשרי יושבי ביתך. הם הכהנים והלוים: אשרי אדם. החוגגים מישראל והם הצריכים לעוז כי הם הולכים וטעם מסלות שאין בלבם חפץ ולא מ מחשבה רק המסלות שהולכי' בם בית השם: עוברי בעמק הבכא. שם מקום או עמק שם אילנים הנקראים בכאים וטעם מעין ישיתוהו מרוב החוגגי' בעמק שירד שם גשם בעבור רגלי העוברים ימצאו לעולם שם ה המים כאילו שם מעין והנה חסר כף כמעיין ישיתוהו כמו אם א אוכלה הוא: גם ברכות יעטה מורה. הדרך בעבור רוב המים וזה כדרך מ מסבריך וגליך כאשר פירשתיו. אמר רבי יהודה כי מורה שם מקום כמו מגבעת ה המורה בעמק פסוק הוא בשמואל ופירו' מחיל אל חיל משעים שהם הולכים החוגגי' מגזרת חיל וחומה והנכון שחיל צבא אנשים רבים כדרך חבל נביאי' עד הגיעם אל מקום הכבוד בציון והטעם יראה כל אחד מהם כמו לראות את פני יי' אלהיך: יי'. כבר פירשתיו כי הוא דרך קצרה וכן הוא יי' אהים אלהי צבאות

שתה ב' בלעיל וסימ' לא ענתה ולא שתה אל לבה. אשר שתה אפרחיה: מזבחותיך ג' חד מל' וסימ' ויאמר קנא קנאתי. ושלאחריו דגבי אליהו. אשר שתה אפרחיה: מעין ה' קמץ וסימ' נמסר בסדר ויהי ביום השמיני: יעטה ד' וסימ' נמסר בסדר תזריע: יראה י"ג בקריא' וסימ' אשר יאמר היום בהר יי' יראה. מצות יאכל את

נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יהוה לבי ובשרי ירננו אל אל חי: גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרחיה את מזבחותיך יהוה צבאות מלכי ואלהי: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם: עברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה: ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון: יהוה אלהים צבאות שמעה תפלתי האזינה אלהי יעקב סלה: מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך: כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי מדור באהלי רשע: כי שמש ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן יהוה לא ימנע טוב להלכים בתמים: יהוה צבאות אשרי אדם בטח בך: פה

למנצח לבני קרח מזמור: רצית יהוה ארצך שבת שבות יעקב: נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה: אספת כל עברתך השיבות מחרון אפך: שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו: הלעולם תאנף בנו תמשך אפך לדר ודר: הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך: הראנו יהוה חסדך וישעך תתן לנו:

ריגגת ולחוד תאיבא נפשי לדרת יי לבי ובסרי מרננן לאלהא קיים: לחוד יונתא אשכחת ביתא ושפנינא שרכפא ליה די כשרין גוזליה לאיתקרבא על מדבחך יי צבאות מלכי ואלהי: טוביהון דצדיקין דיתבין בבית מקדשך תוב ישבחונך לעלמין: טוביה דגבר דעושנא ליה במימרך רוחצנותא בלבביהון: רשיעיא דעברין על עומקי גהנם בכיין בכייתא היך מעיינא ישוויניה לחוד בירכן יעטוף לדתייבין לאולפן אוריתיה: אזלין צדיקיא מן בית מקדשא לבית מדרשא יתחמי ליעורת אוריתא דילהון קדם יי דשכינתיה שריא בציון: אמר דוד יי אלהים צבאות קביל צלותי אצית אלהא דיעקב לעלמין: זכוות אבהתנא חמי אלהים ואיסתכל אנפי משיחך: ארום טב למיטב יומא חד בדרת מקדשך מן אלף בגלותא בחרית לאידבקא בבית מקדש אלהא מן למידר במשכני רשיעא: ארום היך שור רם ותריס תקיף יי אלהי חינא ויקרא יתן יי לא יכסי טבא מן דאזלין בשלימותא: יי צבאות טב לבר נשא דמתרחיץ במימרך: לשבחא על ידיהון דבני קורח תושבחא: רעיתא יי ארעך אתיבתא שבייתא דבית יעקב: שבקתא חוביהון דעמך כסיתא כל חטאיהון לעלמין: כנישתא כל רוגזך תבתא מן תקוף רוגזך: תוב לותנא אלהא פורקנא ובטיל רוגזך עימנא: האיפשר די לעלמא תתקיף בנא תנגיד תוקפך לדור ודור: הלא את תתוב תחייתנא ועמך ייחדון במימרך: אחמי יתנא יי טובך ופורקנך תתיהב לנא:

שבעת תמים ב' בפסוק. שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך דמשפטים. וחברו דכי תשא. וחברו דמ"ת ב' בפסו'. ולא יראה לך שאר בכל גבולך. מגן אם יראה ורמח בארבעים. ויי' עליהם יראה ויצא כברק חצו. ועליך יזרח יי' וכבודו עליך. יראה אל אלהים בציון. יראה אל עבדיך פעליך. בדור ל': פ"ה שבית ל' דכו' דכתיב שבות וקרינן שבית רצית יי' ארצך וחלופי' ו' כתי' שבית וקרינן שבות וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן מ"ט: כעסך ב' א' כתיב ש' וסימ' שובינו אלהי ישענו והפר כעסך. ותרב כעשך עבדי. בהרא כתיב ש"ן: הלעולם ג' בקריא' וסימ' הלעולם יזנח יי'. הלעולם תאנף בנו. והנביאים הלעולם יחיו:

רשי

נכספה. נחמדת: כלתה. כתאותה כמו ותכל דוד המלך לצאת על אבשלום: לחצרות יי'. כיחרבו ועל הגלות אמרה: לבי ובשרי ירננו. יתפללו על זאת: גם צפור מצאה בית. בחרבנו קננו בו הצפורים ומדרש אגדה בבנייננו מדבר והצפור היא כנסת ישראל: אשר שתה. שמה: אשרי. מי שיגיע עוד לישב בביתך ועוד יהללך בתוכו: עוז לו בך. אשר שם אותך עוז מבטחו: מסלות בלבבם. החושב בלבו מסלות דרכיו לייסר את דרכו: עוברי בעמק הבכא. אותם העוברים על דתך והנם בעומקה של גיהנם בבכי ויללה: מעין ישיתוהו. בדמעות עיניהם. ואף ברכות יעטה מורה מברכים ומודים לשמו ואומרים יפה דן אותנו ואמת דינו וברכות יעטה לנו המור' אותנו ללכת בדרך הטוב ולא שמענו לו: ילכו מחיל אל חיל. אותם הנזכרים למעלה יושבי ביתו אשר מסלו' בלבבם מחיל של חיל מבית המדרש לבית המדרש ויראה בבאם וחילם אל הבא בציון: שמעה תפילתי. לבנות ביתך: מגננו. הוא בית המקדש המגין עלינו: והבט פני. דוד משיחך והתכל בחסדיו ובטרחו אשר טרח ויגע על בנייננו: כי טוב יום. אחד בחצריך ולמחר ימות מלחיות אלף שנים במקום אחר: בחרתי הסתופף. על הסף ועל המזוזה לסקוד: מדור באהלי רשע. מלהיות דר בשלוה באהלי רשע הרשע להרבץ בהם: כי שמש ומגן. יש לפתור שמש כמשמעו ומדרש תלים פותרו לשון שיני חומה: רצית יי' ארצך וגו'. אם שבת שבות יעקב ונשאת את עונם וכסית חטאתם ואספת עברתך מהם והשבות עצמך מ מחרון אפך אז רצית ארצך ו ועולמך מתרצה וכל זמן שלא תעשה זאת אין ארצך ועולמך מתרצה: שובנו. שוב אתה והשיבנו: הלא. אתה סופך שתשוב תחיינו שהרי הבטחתם כן על ידי נביאך: השמעה

ועטם צבאות המלאכים וכנגדם הזכיר יעקב שבניו הם צבאותיו בארץ כמו כל צבאות יי' וזה המשורר מתפלל להקריב הישועה והנכון שהוא דבק עם הכתו' אחריו מגיננו הוא המלך שיגן בעד העם כמו כי ליי' מגיננו והטע' שיושיע השם מלכנו כי בימיו ילכו חוגגים אל בית השם בלי פחד אויב: כי. דבק עם תחלת המזמור נכספה: מאלף. יום אל מקום אחר והסתופף לשבת בסף השער: מדור. כמו לגור בלשון ארמית ומלת רשע מגזרת ובכל אשר יפנה ירשיע: כי. בעבור שהזכיר מגיננו ראה אלהים אמר כי המגן באמת הוא השם לבדו וטעם שמש כי החוגגים צריכים לשמש בעבור הליכתם וטעם אחר בעבור כי השמש קבה יומם אחר כנגדה ומגן וטעם חן וכבוד יתן יי' להולכים בדרך תמים הם החוגגים והשם יתן להם חן וכבוד בכל מקום שיעברו בו כי השם לא ימנע מהמקבלים אותו: יי'. זה הפסוק קשור בעליון שבוטח בשם לא יחסר טוב: למנצח לבני קרח. זה המזמור על גלות בבל גם על גלותינו בדרך נבואה: רצית יי' ארצך. בזמן בית שני כאשר נשאת כי בעבור עונם וחטאתם גלו והעד שנשאת עוני כי אספת כדרך אספו נגהם ופעול השיבות הוא אפך והנה מחרון כמו מחרות עם הפועל: שובנו. הנה הטעם [illegible] בגלותינו כאשר שבת שבות יעקב בבית שני תשיבנו גם עתה: הפר כעסך. כנגד אספת כל עברתך: הלעולם. בעבור היות גלות בבל שבעים שנה וגלות החל הזה מדור דור עד היום: הלא. טעם אמרנו כחשבנו בגלות כמתים ואין מי יוכל לחיותינו זולתך: השמעה

אשמעה · דברי המשורר יבקש דרך נבואה כמו על משמרתי אעמודה עד מראה בחזון שאף השם ישוב מישראל ודבר שלום על עמו : לכסלה · מגזרת כסיל כדרך ועמך כולם צדיקים : אך · אל ידאג עמו בעבור אורך הגלות כי הישועה קרובה אם ישראל ישובו ליראה את השם אז ישוב השם מחרון אפו לשכון כבודו בתוכם זה אך קרוב והנה זה המזמור לעד כי הכבוד לא היה בבית שני : חסד · הטעם בהיות הכבוד שוכן בארץ ישראל אז יהיו כולם חסידים ושלום אמת בעבור היות הגזירות תלויות לפי מעשה האדם בארץ על כן אמר תפתח ארץ ויפרו ישע : גם · זה הוא הגשם אוצרו הטוב : צדק · השם יהלך הצדק לפניו דרך משל והנכון כי צדק שם דבר ותחסר מלת איש כאילו כתוב איש צדק לפניו : יהלך · השם כדרך התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק והטעם שיעזור איש צדק להתהלך לפניו ובא חסר איש כמו אל תהימרי ואני תפלה צדק ישרת אחר וכן הוא וישם לדרך צדק פעמיו והנה הטעם כפול : תפלה לדוד הטה יי׳ אזנך ענני כי עני : דרך נחות ועני ואביון בעיניו או כנגד מלכי הגוים או התפלל זאת התפלה לפני מלכו : שמרה · יש אומרי׳ כי שמרה פועל עבר כמו זכרה ירושלם כי נפשי שמרה מה שראוי לשמור עד היותי חסיד ויאמר ר׳ יהודה בן בלעם כי הטעם שמור נפשי עד שאהיה תמיד חסיד והנכון שמלת שמרה נפשי כמו שמרה נפשי והצילני כי אני חסיד ואנכנו זר כי במזמור זדים קמו עלינם הוא אמר לא תתן חסידך ישמלני כצדקי : חנני · אין לי מה אעשה רק שאקרא אליך כל היום שתחנני : שמח · טעם אליך יי׳ נפשי אשא כדרך ואליו הוא נושא את נפשו : כי · טוב · לטובים : וסלח · לחטאים : ורב חסד לכל קוראיך · כנגד כי אליך אקרא כל היום : האזינה · שתעשה חסד עמי כי אתה רב חסד : ביום · לא אקרא לנסותך ולא לשוא כי אני בצרה וטעם כי תענני שאדע דעת אמת כי תענני בעבור שאין כמוך באלהים יי׳ כדברי משה כיי׳ אלהינו בכל קראינו אליו : כל · כאשר יראו הגוי׳ שסבבוני כי אני בצרה גדולה כאשר יספרו לאחרים שהושעתני כי אני עני ואביון אז יבאו אליך הגוים לכבוד שמך : כי · אז יספרו הגוים גדולתך [illegible] ויודו כי אתה אלהים [illegible] הורני · בראותי דרך נבואה כי יענהו השם והוא מתחנן לתקן לו סבות ועלילות להוסיף ליראה את שמך ומלת יחד מגזרת יחיד או חבר מגזרת יחד : אודך · על החסד שגמלתני הכתוב אחריו · הוסיף דוד במלת עצמו לעולם יותר מן הגוים שאמר עליהם ויכבדו והוסיף על הגוים המכבדים שמו מלת לעולם : כי · תחתיה · העומק לשאול כי לא שאול תורך : אלהים זדים · כנגד כי חסיד אני ועריצים כנגד כי עני ואביון :

עשה

שלום כלהון מל׳ בתג חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישב וביחזקאל סימן י״ג : לשכון ג׳ חס׳ וסימ׳ אז אמר שלמה דמלכים · וחברו דד״ה · אף סררים לשכן יה · מס״ר אחרי״תי מוסי״ף עוד ג׳ או ימים או חודש או ימים בהאריך הענן · לשכן כבוד בארצינו · בערוץ נחלים · אנ״ך · וד׳ בכתובים : נפגשו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ חסד ואמת נפגשו · עשיר ורש נפגשו · רש ואיש תככים : וישם ו׳ רפין וסימ׳ בסדר נשא : פ״ז תפלה לדוד ב׳ וסימ׳ תפלה לדוד שמעה יי׳ צדק · הטה יי׳ אזנך ענני : אלהי ב׳ פתחין באתנחתא וסימ׳ דסתופף בבית אלהי · הושע עבדך אתה אלהי : האזינה י״ו וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ ע״ח : אקראך ב׳ וסימ׳ קרבת ביום · ביום צרתי אקראך : יבואו ג׳ מ״ל וסימ׳ פן יבואו הערלים האלה · למה יבואו מלכי אשור · יבואו ויגידו צדקתו : אתה אלהים ה׳ וסימ׳ היום יודע בי אתה דאליהו · אתה אלהים תורידם לבאר · הלא אתה אלהים זנחתנו קרבא דפסוק · שמעת לנדרי · גדול אתה ועשה נפלאות : זדים ד׳ וכל א״ב רבתי דכוו׳ וסימ׳ גז״ט יב״ע וסימ׳ בסוף מלאכי ובישעיה סימן י״ג :

אשמעה מה ידבר האל יהוה כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה׃ אך קרוב ליראיו ישעו לשכן כבוד בארצנו׃ חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו׃ אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף׃ גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה׃ צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו׃

פו

תפלה לדוד הטה יהוה אזנך ענני כי עני ואביון אני׃ שמרה נפשי כי חסיד אני הושע עבדך אתה אלהי הבוטח אליך׃ חנני אדני כי אליך אקרא כל היום׃ שמח נפש עבדך כי אליך אדני נפשי אשא׃ כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך׃ האזינה יהוה תפלתי והקשיבה בקול תחנונותי׃ ביום צרתי אקראך כי תענני׃ אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך׃ כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך׃ כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך׃ הורני יהוה דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך׃ אודך אדני אלהי בכל לבבי ואכבדה שמך לעולם׃ כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה׃ אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם׃ ואתה אדני אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת׃ פנה אלי וחנני תנה עזך לעבדך והושיעה לבן אמתך׃

אשמע מה ימליל אלהא יי ארום ימליל שלם לעמיה ולחסידוי ולא יחזרון לסיאורא׃ ברם קריב לדחלין מיניה פורקניה לאשראה יקרא בארענא׃ טבון וקשוט אורעין צדיקא ושלמא אידבקו׃ קשוט מן ארעא ארביית וצדיקא מן שמיא אוריק׃ לחוד יי יתן טבא וארענא תתן איבה׃ צדקא קדמוי יהלך וישוי לאורח טב איסתוריו׃

צלותא דצלי דוד אצלי יי אודנך עני יתי ארום עניא וחשיכא אנא׃ נטור נפשי ארום חסידא אנא פרוק עבדך את אלהי די אנא מתרחיץ עלך׃ חוס עלי יי ארום קדמך אצלי כל יומא׃ אחדי נפשא דעבדך ארום לותך יי נפשי אזקוף בצלו׃ ארום את הוא יי טב לצדיקיא ושביק לדתייבין לאורייתי ומסגי טיבו לכל דמצלין קדמך׃ אצית יי צלותי וקביל לקל תחנוני׃ ביומא דעקתי אקרי לותך ארום את עני יתי׃ לית בר מינך באנגלי מרומא יי ולית כעובדך׃ כל עממיא דיעבדת ייתון ויסגדון קדמך יי ויתנון איקר לשמך׃ ארום רבא את אלהא ועביד פרישן את הוא אלהא בלחודך׃ אליף יתי יי אורחתך אתהלך בקושטך יחד לבבי למידחל שמך׃ אודה קדמך יי אלהי בכל לבבי ואיקר שמך לעלם׃ ארום טובא רב עלי ופצית נפשי משיול ארעית׃ אלהא זדונין קמון עלי ותקיפין תבעו נפשי ולא שויאו יתך לקבליהון׃ ואת יי אלהא רחמנא וחננא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט׃ איתפני לותי וחוס עלי הב עושנך לעבדך ופרוק לבר אמתך׃

רשי

אשמעה מה ידבר · אזכה לשמוע מה ידבר הקב״ה כשידבר שלום אל עמו : לכסלה · לשטות לחטוא לפניו : חסד ואמת נפגשו · שיהו ישראל דוברי אמת ומן השמים יפגשו בהם החסד : צדק ושלום נשקו · הצדקה שהיו ישר׳ עושים והשלום מאת הקב״ה יהו נושקין זה לזה כלומר והיה מעשה הצדקה שלום : אמת מארץ תצמח וגו׳ · כשהיו ישראל דוברי׳ אמת וישקפו מן השמים צדקה שהם עושים בארץ גם הקב״ה יתן הטוב יפתח אוצרו את השמי׳ לתת מטר כדי לעשות ארצו את יבולה : וישם לדרך פעמיו · וישם הקב״ה את הצדק בדרכי פעמיו שיתנהג בהם את בניו : כי חסיד אני · שאני שומע גדופי וחרפתי ויכולת בידי להנקם ואני שותק כך היא באגדת תלים ר״א פירשו רבותי׳ בברכו׳ ולא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין בכבודן ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כו׳ : כל היום · כל הגלות שהוא יום לאומות ולילה לישראל כך מפורש באגדת תלים : נפשי אשא · לבי אכוין : ואין כמעשיך · המקדים עליונים לתחתונים · ועושה נפלאות אתה לבדך עד שלא נבראו המלאכים נבראו השמים והארץ לפיכך יכבדו כל הגוים לשמך : משאול תחתיה · דרך המנאפים ליכתן בעומקה של שאול ומשם הצלתני שאמ׳ לי נתן הנביא גם יי׳ העביר חטאתך : זדים קמו עלי · דואג ואחיתופל : ולא שמוך לנגדם · לא זכרו אשר ראו שמשחני שמואל על פיך : לבן אמתך · בן האמ׳ משפיל את עצמו לפני אדוניו יותר מתקנת כסף שבן האמה יליד בית הוא וגדל בחיק אדוניו :

עשה

עשה ׃ טעם אות שיפלא בעיני הרואים ׃ ונחמתני ׃ מהצרות שעברו עלי ׃ לבני קרח מזמור שיר ׃ לאחד מנכדי שמואל או מבני בניהם ועיקר זה המזמור יסודתו על הר הקדש ׃ אוהב ׃ השערים נכבדים מכל המשכנות והטעם לשבת בם ואחר כן יזכיר ירושלם ׃ נכבדות ׃ כל אחד מתהלות נכבדות מדובר בך את עיר האלהים באמת והיא ירושלם ׃

עשה עמי אות לטובה ׃ שיהא ניכר לאחרי שמחלת לי ׃ ויראו שונאי ׃ האות ויבושו ולא שמע לו הקב"ה ליתן האות בימיו אלא בימי שלמה בנו כשרבקו שערים זה בזה ולא נפתחו עד שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך ׃ יסודתו בהררי קדש ׃ יסודת מזמור זה על הררי ציון וירושלם יסדו המשורר ׃ נכבדות מדובר בך ׃ את ירושלם דברי כבוד נדברו בך מפי הקב"ה ומה הן הנכבדות שאת עיר האלהים סלה ׃

פרא ג׳ רפין וסימ׳ במלכים ב׳ סימ׳ ו׳ ׃ פ"ז יסודתו ל׳ בהררי קדש ל׳ נכבדות ל׳ מדבר ל׳ עיר האלהים ל׳ ׃ רהב חד מן י"ב בלישנ׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ׳ ולקמן סי׳ פ"ט ׃ יאמר ג׳ בקריא וסימ׳ גבור ציד לפני יי׳ ׃ על כן יאמר בספר מלחמות יי׳ ׃ ולציון יאמר איש ואיש ילד בה ׃ וחד ויאמר למלך יריחו ׃ בכתוב ה׳ מל

עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי ׃

פ ז

לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר שִׁיר יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי־קֹדֶשׁ ׃ אֹהֵב יְהוָה שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב ׃ נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ עִיר הָאֱלֹהִים סֶלָה ׃ אַזְכִּיר רַהַב וּבָבֶל לְיֹדְעָי הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם־כּוּשׁ זֶה יֻלַּד־שָׁם ׃ וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד־בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן ׃ יְהוָה יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים זֶה יֻלַּד־שָׁם סֶלָה ׃ וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל־מַעְיָנַי בָּךְ ׃

פ ח

שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת לְעַנּוֹת מַשְׂכִּיל לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי ׃ יְהוָה אֱלֹהֵי יְשׁוּעָתִי יוֹם־צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ ׃ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי הַטֵּה אָזְנְךָ לְרִנָּתִי ׃ כִּי־שָׂבְעָה בְרָעוֹת נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁאוֹל הִגִּיעוּ ׃ נֶחְשַׁבְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר הָיִיתִי כְּגֶבֶר אֵין־אֱיָל ׃ בַּמֵּתִים חָפְשִׁי כְּמוֹ חֲלָלִים שֹׁכְבֵי קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא־זְכַרְתָּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ ׃ שַׁתַּנִי בְּבוֹר תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחֲשַׁכִּים בִּמְצֹלוֹת ׃

ב׳ רכו׳ · ל׳ וחד כתמתני · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · יב בליש׳ · ל׳ תכלאי · ג׳ · ג׳ · ב׳ · ל׳ ומ׳ וה׳ מל׳ בלים · ל׳ וח׳ בליש׳ · ל׳ וחס׳ · ד׳ · ל׳ נתרי לים׳ וחד חס׳ · ל׳ ורפי · ל׳ וחד כמתים · ל׳ · ז׳ · ג׳ · ג׳

עֲבִיד עִמִּי אָת לְטָבָא בִּזְמַן דְּעַיֵּיל שְׁלֹמֹה בְּרִי יָת אֲרוֹנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא יִתְפַּתְּחָן תַּרְעַיָּא אַמְטוּלָתִי וְיֶחֱמוּן סַנְאַי אֲרוּם שְׁבַקְתָּא לִי וִיבַהֲתוּן וִידוּן אֲרוּם אַתְּ יְיָ סַיַּעְתַּנִי וְנַחֲמְתָּנִי ׃ עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח אִתְאֲמַר שִׁירְתָא דְּמִתְיַסַּד עַל פּוּם אַבְרְהָתָא דְּמִן לְקַדְמִין ׃ רָחִים יְיָ מַעֲלָנֵי בָתֵּי מִדְרְשַׁיָּא דִּקְבִיעָן בְּצִיּוֹן מִכָּל בָּתֵּי כְּנִישָׁתָא דְּבֵית יַעֲקֹב ׃ מִלִּין דְּיַקַּר אִתְמַלִּיל עֲלָךְ קַרְתָּא דֶּאֱלָהָא לְעָלְמִין ׃ אַדְכְּרֵי תּוּשְׁבַּחְתָּךְ מִצְרָאֵי וּבַבְלָאֵי לְיָדְעַיָּתָךְ הָא פְלִשְׁתָּאֵי וְצוֹרָאֵי עִם כּוּשָׁאֵי דֵּין מַלִּיךְ אִתְרַבָּא תַּמָּן ׃ וּלְצִיּוֹן יִתְאֲמַר דָּוִד מַלְכָּא וּשְׁלֹמֹה בְּרֵיהּ אִתְרַבָּא בְּגַוָּהּ וֶאֱלָהָא הוּא יְשַׁכְלְלִינָהּ לְעֵילָא ׃ יְיָ עַל סִיפְרָא דִּי מַכְתְּבִין בֵּיהּ חוּשְׁבַּן כָּל עָלְמַיָּא דֵּין מַלִּיךְ אִתְרַבָּא תַּמָּן לְעָלְמִין ׃ וְאָמְרֵי שִׁירִין עַל חִינְגַּיָּא כָּל מִינֵי תוּשְׁבְּחָן עַל קוּרְבְּנַיָּא מִתְאַמְרִין בְּגַוִּיךְ ׃ שִׁירָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא עַל יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי קֹרַח עַל צְלוֹתָא לְשַׁבָּחָא שִׂכְלָא טָבָא עַל יְדוֹי דְּהֵימָן יַצִּיבָא ׃ יְיָ אֱלָהָא פוּרְקָנִי יְמָם קַבִּילִית בְּלֵילְיָא צְלוֹתִי לְקַבְלָךְ ׃ תֵּיעוֹל קֳדָמָךְ צְלוֹתִי אַצְלֵי אוּדְנָךְ לְבָעוּתִי ׃ תָּא יֵיתֵי קֳדָמָךְ צְלוֹתִי עַל עַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהַט אוּדְנָךְ וְתוּשְׁבַּחְתִּי דְּשַׁבָּחִית לִיקָרָךְ ׃ אֲרוּם שַׂבְעַת בְּבִישָׁן נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁיוֹל מְטוֹ ׃ אִתְחַשְׁבִית עִם נָחוֹתֵי בֵּית אֲסִירֵי הֲוֵיתִי הֵיךְ בַּר נַשׁ דְּלֵית לֵיהּ חֵילָא ׃ הֵיךְ רַשִּׁיעַיָּא דְּמִיתוּ וְלָא תָבוּ יִתְעַבְדוּ בְּנֵי חוֹרִין מִן מַצְוָתָא הֵיךְ קְטִילִין דְּחַרְבָּא שְׁכִבֵי בֵּית קְבוּרְתָּא דְּלָא דְּבַרְתְּנוּן תּוּב וְהִינוּן מֵאַפֵּי שְׁכִינְתָּךְ אִתְפַּלְגוּן ׃ שַׁוִּיתָא יָתִי בְּגָלוּתָא דִּמְתִילָא לְגוּבָּא אַרְעִיתָא בַּחֲשׁוֹכַיָּא בִּמְצוּלָתָא ׃

בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ"ד ׃ פ"ח מחלת ד׳ וסי׳ נמסר בסוף תולדות ובספרא ריש סי׳ נ"ג ׃ לענות ב׳ בתרי ליש׳ וסי׳ כל נדר וכל שבועת איסר ׃ למנצח על מחלת לענות ׃ דאוריתא חס׳ ׃ ברעות כל ליש׳ מלא׳ בר"ד חס׳ ו׳ בליש׳ וסימ׳ ושבע הפרות הרקות ׃ לא תהיה אחרי רבים לרעת ׃ את רעתיכם ואת רעת נשיכם ב׳ בפסוק ׃ תחתיות ז׳ ומל וסי׳ נמסר בירמיה סימן ט"ו ויחזקאל סוף סימן כ"ו ׃ במחשכים ג׳ וסימ׳ במחשכים במצלות ׃ במחשכים הושיבני כמתי ׃ כי רדף אויב נפשי ׃

האלהים באמת והיא ירושלם ׃ אזכיר ׃ דברי המשורר אזכיר רהב הוא מצרים המתכבדת רהב או ר׳ רהב כל גוי והוא סמוך כדרך ובעבור ולא מיין כאלו אמר אזכיר רהב כל גוי שיהיה ובבל עמם אזכיר זה ליודעים כמותי וגם אזכיר פלשת עם צור ׃ וטעם זה יולד שם כי לפרקים מועטים במנים רבות יולד בהם איש חכם נודע בדורו שים לו שם ׃ ולציון ׃ ובעבור ציון כלומר יאמרו לי אחי הוא יאמר תמיד איש ואיש נולד בה כי חכמים שים להם שם הם רבים וטעם איש ואיש לא זה לבדו ׃ והוא יכוננה על דרך והוא כזה לי אחי והנה והוא עליון יכוננה בעבור היות השם נבח הפעלים יהיה פירושו והשם הנזכר למעלה אוהב יי׳ שערי ציון יכוננה מכון עליון והטעם מקום כזה שיולדו שם חכמים רבים השם יעמידהו ויכוננהו ׃ יי׳ ׃ הטעם השם לבדו שידע מספר כל העולם בכתבו הוא יכול לספור כל הנולדים שהם חכמים בציון כי רבים הם מספרי אדם ׃ זה יולד שם ׃ שב אל ציון וטעם בכתוב השם והספרים הם הם השמים ׃ ושרים ׃ כך לנכח איש האלהים ושם שרים וחוללים שלא יפסקו כמו מעינות מים ולא מעיני כמו על כל אבילי ידי ומנהג העולם להיות השרים מועטים מהחוללים ושרי ציון כמו החוללים ומשקל החוללים כמו אמרתי להוללים ׃

והן ׃ וזאת דיבר עליך אזכיר את מצרים ואת בבל על יודעי להביאם מנחה כענין שנ׳ והביאו את כל אחיכם מנחה ליי׳ וגו׳ ׃ הנה פלשת וצור עם כוש ׃ גם הם במצרים ובבל יתנו לב לבקש ולזכור את כל אחד ואחד ׃ זה יולד שם ׃ זה היה ממשפחות הנולדים בציון כענין שנ׳ ואתם תלוקטו לאחד אחד ׃ ולציון יאמר איש ואיש יולד בה ׃ וכשיביאום מנחה ליי׳ בציון יאמר לה על כל אחד ואחד זה מאותם שגלו ממך ומתולדותיהם ענין אחר המשורר אומ׳ אזכיר לעמי וליודעי את גדולת מצרים ובבל שהם רואים עתה את גדולתם הנה פלשת וצור עם כוש שפי שהם סמוכי׳ לרהב ובבל משפיל אותם כל האומות ואומרי׳ עליהם זה יולד שם במצרים ובבל ׃ ולציון יאמר וגו׳ והשבח הזה שהוא עכשיו לרהב ובבל ישוב לציון ועליה יהו אומרים פלוני ופלוני יולד בה ׃ והוא יכוננה עליון ׃ והקב"ה יכוננה למעלה מכל העיירות ׃ יי׳ יספור בכתוב עמים וגו׳ ׃ מקרא מסורס זה וסלה האמור לבופו מוסב כלפי ראשו יי׳ יספור בכתו׳ עמים סלה כלומר לעתיד כשיכתוב הקב"ה את האומות לדראון ימנה את ישראל הנבלעים בתוכם ואת הנאנסי׳ ביניהם ויוציאם מתוכם ויאמר זה יולד מאותם של ציון ויברור אותם לו וזהו שאמ׳ ישעיה וגם מהם אקח לכהנים וללוים מן הגוים המביאים אותם מנחה אקח הנבלעים בתוכם ויהיו בהם כהנים ולוים שאיכם נכרי׳ ולפני גלויים הם אמר יי׳ והיכן אמר הנסתרות ליי׳ אלהינו ׃ ושרים כחוללים ׃ על זאת ׃ כל מעיני ׃ כל קריבי בך בישועתך ׃ כחוללים לשון מחוללים ׃ על מחלת לענות ׃ על חולת האהבה ועינויה שהיא מעונה ביסורי הגלות ׃ להימן האזרחי ׃ אחד מן המשוררים בכלי השיר וסדרוהו בני קרח המזמו׳ הזה שיאמרהו הימן על הדוכן ׃ להימן האזרחי ׃ מבני זרח בן יהודה היה שהוא מיוחס בדברי הימים ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה היו חכמים גדולים כמו שנאמר בשלמה ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויסדו מזמורים ונקבעו בספר תילים לכך נקראו בני מחול ׃ כך מצאתי בפירושים מדוייקים ׃ משכיל כל מקום שנ׳ משכיל על ידי תורגמן נאמר שהיה הנביא מעמיד תורגמן לפניו וכשרוח הנבואה באה לו אומ׳ את הנבואה לתורגמן והוא משמיעה ׃ יום צעקתי ׃ וגם בלילה אני נכון נגדך ׃ כי שבעה ברעות נפשי ׃ על כנסת ישראל הוא אומר ׃ אין איל ׃ אין כח כמו אילותי לעזרתי חושה ׃ במתים חפשי ׃ הנני בין המתים חפשי מן העולם וכלה שהם חפשים מן העולם ׃ מידך נגזרו ׃ מהשגחתך נגזרו מן העולם ׃ בבור תחתיות ׃ הוא הגלות ׃ שתנה

שיר מזמור לבני קרח ׃ בעבור היות מחלת פתח לעד כאמן שהוא סמוך על כן אמרתי כי זה השיר על נועם פיוט תחלתו מחלת ובפיוט היה לבי או גופי שנסמך מחלת אליו גם זה המזמור על חולי המשורר ומלת לענות כמו קול ענות ׃ אמר ר׳ ישועה שזה הימן הוא נכד שמואל וקראו הכתו׳ אזרחי כי הוא אזרח במשוררים כי רוב המשוררים הם בניו ובני בניו ככתו׳ בדברי הימים וי"א כי אלה נוסף והוא בן זרח ואחיו איתן ואחרים אמרו כי הימן ואיתן אחים והיה שם אביהם אזרח ׃ יי׳ ׃ טעם יום זמן כמו אתה עובר היום היום הזה יום בשורה הוא ביום הכותי כל בכור ויום צעקתי קשור עם הבא אחריו ׃ תבא ׃ תפלתי ׃ כוונת הלב ורנתי בלשון ׃ כי ׃ ברעות ׃ הם התחלואים וחיי דרך משל ׃ נחשבתי ׃ מרוב דלותי והשתנות דמותי ׃ אמר בן בלעם כי איל תאר כמו עם גבר תמים ולפי דעתי שהוא שם במשקל ביום קרב ותחסר מלת לו דרך קצרה אין כח לו וכמוהו ואין אונים לו כי הטעם לאמר אין אונים לו ׃ במתים חפשי ׃ מכל המצות ומכל עבודות הגוף וממלכי האדמה ׃ אשר לא זכרתם עוד ׃ לאות כי יבוא עת ותודיע שיזכרו בו המתים ׃ שתני ׃ כאלו מתני כאדם שוכב במחשכים במצולות וכל זה יספר רובי נגעיו ותחלואיו ומכאוביו ׃ עלי

עלי. בעבור מהוא דימה עצמו לתחתית הים כי הוא מגורש מהיבשה בחמת השם על כן עלי סמכה חמתך כדרך כי חצי שדי עמדי ואשר חמתם שותה רוחי ומלת עליתסרת בעבור אחרת וכל משבריך עניית עלי סלה ועניית כמו ישפלו כהררות דכים: הרחקת. תועבות חסר כף: כלוא. מהחולי והטעם כי רחקו מיודעיו ולא יבקרוהו וידאם והוא כלוא ולא יוכל ללכת אליהם: עיני. לעולם עיני החולים משתנות וטעם בכל יום שארך חליו: הלמתים. הטעם שעשה פלא עמי בעודני חי ורפאני: היספר. הטעם לא המתים יהללו יה: היודע. בארץ נשיה. כמו אשר לא זכרתם עוד: ואני. טעם בבקר כי אז יקל מעט מרובי החולים וטעם שועתי לך לברך ולא לרופא זולתך: למה. כן

ולא אצא ב׳ וסימ׳ וארחקת מידעי ממני. גדר בעדי: בקבר ג׳ דגשי׳ וסימ׳ ולקח אזוב וטבל במים. בקבר אשר איש האלהים. היספר בקבר חסדך. קרבא קבץ: כנוער ג׳ וחס׳ וסי׳ עני אני וגוע מנער. כפנק בנער עבדו: רטפש בשרו מנער: מחשך ב׳ וסימ׳ מיודעי מחשך. אשים מחשך לפניהם לאור: פט האזרחי ב׳ וסימ׳ על

עלי סמכה חמתך וכל משבריך עניתָ סלה: הרחקת מידעי ממני שתני תועבות למו כלא ולא אצא: עיני דאבה מני עני קראתיך יהוה בכל יום שטחתי אליך כפי: הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה: היספר בקבר חסדך אמונתך באבדון: היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה: ואני אליך יהוה שועתי ובבקר תפלתי תקדמך: למה יהוה תזנח נפשי תסתיר פניך ממני: עני אני וגוע מנער נשאתי אמיך אפונה: עלי עברו חרוניך בעותיך צמתתוני: סבוני כמים כל היום הקיפו עלי יחד: הרחקת ממני אהב ורע מידעי מחשך:

פט משכיל לאיתן האזרחי: חסדי יהוה עולם אשירה לדר ודר אודיע אמונתך בפי: כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכן אמונתך בהם: כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי: עד עולם אכין זרעך ובניתי לדר ודור כסאך סלה: ויודו שמים פלאך יהוה אף אמונתך בקהל קדשים: כי מי בשחק יערך ליהוה ידמה ליהוה בבני אלים: אל נערץ בסוד קדשים רבה ונורא על כל סביביו: יהוה אלהי צבאות מי כמוך חסין יה ואמונתך סביבותיך:

עלי סמכת חימתך וכל גזירן בישן תברו יתי סיגפתא לעלמין: ארחיקתא מיודעי מיני שוית יתי ריחוקין להון כלוא בבית אסירי ולא אפוק: עיני זלגת דמעין מן עניתא קריתך יי בכל יומא פרסית לותך בצלו ידי: האפשר די למיתיא תעבד פרישן אין גושמיא דאיתמסיאו בעפרא יקומון יודון קדמך לעלמין: האפשר די תחוי בבית קבורתא טובך קושטך בבית אובדנא: האפשר די תוודע בחשך גהינם פרישותא וצדקתך בארעא צחותא וצדיא: ואנא קדמך יי צליתי ובצפרא צלותי תקדמינך: למה יי שבקתא נפשי תעלים אפך מיני דלא אחזי בנהוריך צהורא: עניא אנא ונגיד מן טליא סוברית רחימתך טעיתא עלי: עלי עברו רוגזיך בעתייך שיציו יתי: אחזרו יתי היך מוי כל יומא אקיפון עלי כחדא: ארחיקתא מיני רחימא וחברא ולידעי חשיך אנא: שכלא טבא דאיתאמר בפומהון: שכלא טבא דאיתאמר על ידא דאברהם דאתא מן מדינחא: חסדא דיי לעלם אשבח לדר ודר אהודע קושטך בפומי: ארום אמרית עלמא בחסדא יתבני שמיא תתקין קושטך בהון: גזרית קיים לאברהם בחירי קיימית לדוד עבדי: עד עלמא אתקין בנייך ואבני לדר ודר כורסי מלכותך לעלמין: ויודון שמיא פרישותך יי לחוד קושטך בכינשת קדישין: ארום מן הוא בשחקי דמשתווי ליי דדמי ליי באוכלוסי מלאכיא: אלהא תקיפא ברזיהון דקדישין יתיב על כורסי יקרא ורבא ודחיל על כל מלאכיא דקיימין חזור חזור ליה: יי אלהא אעיל חילי מרומא מן דכוותך חסין יי וקושטך חזור לך:

בחלת לענות. משכיל להימן האזרחי. חסדי יי׳ עולם אשירה לדור דר: לדר ודור ל׳ דכו׳ כתיב כן וסימ׳ חסדי יי׳ עולם אשירה וד׳ חלוף דור קדבא כ״ל ותנינא חס׳ וסימ׳ לכן ישבו ציים. קרבם בתימו לעולם. ואנחנו עמך וצאן. מלכותך מלכות כל: אלים ו׳ כתיב כן בנביא׳ ובתובים וסי׳ והנחמים באלים. הבו לי״ בני אלים. ידמה לי״ בבני אלים. משתו יגורו אלים. ועל אל אלים ידבר. ויזבחו לי״ זבחים דדה״. ואת האלים ישחטו האלים ויזרקו הדם דדה״:

רשי

סמכה. נסמכה ותלה עלי: כל משבריך עניית סלה. משברים לשון גלי הים הם כל סערו׳ אשר בכלם ענית אותי תמיד: שתני תועבות למו. האומות שהייתי חשובה בעיניהם עכשיו אני כמאסת להם: כלוא. כחבש בכלא ואיני יכול לצאת: הלמתים. הלרשעים שאף בחייהם קרויין מתים הלהם אתה עושה פלא ניסים: אם רפאים. יקומו יודוך שמא אלו האומות שרפו ידיה׳ מעבודתך ומתורתך יקומו ויודוך בתמיה: היסופר בקבר חסדך. אם כמות ביד אויבנו כלום נוכל לספר שבחך בקבר: וגוע מנוער. מת מתוך תשנוק מיתה חטופה כמו וינער וגו׳ ויכער פירש מנחם לשון חביטה כמו כוער כפיו מתמוך בשוחד התנערי מעפר קומי שבי והיה החסון לנעורת ויכערו רשעים ממנה וככה יהיה כשר וריק: אפונה. מיוסבת ומבוססת אימתך בלבי אפונה לשון דבר דבור על אופניו על מכוניו: מיודעי מחשך. נחשכתי ונהדלתי מהם: לאיתן האזרחי. גם הוא אחד מן חמשה אחים המשוררים ורבותינו פירשוהו באברהם אבינו על שם מי העיר ממזרח: אודיע אמונתך בפי. את שידעתיך שאתה שומר הבטחתך ומאמין דבריך: כי אמרתי עולם חסד יבנה. כי אמרתי עד עולם יבנה בחסד כסא דוד כמו ש׳ והכינותי כסא ממלכתו וגו׳ ד״א סבור הייתי שיהא העולם בנוי בחסדך ותכין אמונתך בשמים שתהא נכונה ומקויימת ומה היא האמונה אותה הבטחה שהבטחת את דוד על ידי נתן הנביא לאמר כרתי ברית לבחירי להכין עד עולם זרעו: ויודו שמים פלאך. אם היית שומר הבטחתך: אף אמונתך. אמונת דברך יודו קהל קדושים: יערוך ליי׳. יהא נערך כמותו: בסוד קדושים רבה. בסוד רב של מלאכים:

במוא חסוע ולמה תסתיר פניך ראה כי עני הטע׳ מימי הנוער לא היתה תולדתו חזקה כמו גוע היה נחשב אף על פי שהייתי עני נשאתי אימיך והטעם החליים ומלת אפונה מגזרת פן כמו אעלה מגזרת על ותהינו מ׳ מגזרת הנה והטעם אגורה ואפחד: עלי. יספר כי רובי תחלואי׳ רבים קרוהו: צמתתוני: פועל מורכב כדרך ת׳ תבלינתי יושבת ב׳ בלבנון מקוננת ב׳ בארזים: סבוני. ברוב ימים שעברו ולא היה בריא: הרחקת. ככה היה מנהג כל אהביו ורעיו שלא יבקרוהו בחליו כאילו מיודעיו במחשך ולא ראם: משכיל לאיתן האזרחי. חסדי יי׳ עולם אשירה. אם זה איתן הוא הנזכר ש׳ שהוא בן זרח שעליו הכתוב אומר מאיתן המזרחי התנבא על מלכות דוד שתפסק והיה בספור חכם גדול וחכיר וזה ה׳ המזמור היה עליו ק׳ קשה ולא היה קורא אותו ולא היה יכול ל׳ לשמעו בעבור כי זה המשורר ידבר כנגד השם הנכבד קשות והגאון לא הזכיר ב׳ בפירושתיקון זה ה׳ המזמור ורבי משה הכהן האריך בענין זה וחקרתי ספרו כמה פעמים ולא יכולתי ל׳ להבין דברו והנה יסוד זה המזמור כ׳ כאשר החל חסדי יי׳ יספר חסדי השם ומה שנשבע לדוד והוא מ׳ מדבר על דברי ה׳ האויבי׳ שהם מחרפים ומכזבים על כן הזכיר חרפת עבדיך אשר חרפו אויביך יי׳ ויורה סוף דברו כי הוא מ׳ מאמין בביאת המשיח אשר חרפו עקבות משיחך כאשר אפר׳:

חסדי. השם ואמונתו עד עולם אשיר: כי. אמרתי בלבי שחסד השם לעולם עומד ובנוי והנה יבנה כמו ובניתי לדור ודור כסאך סלה ושאמונתך נכונה היא בשמים והטעם כאשר השמים עומדים כן אמונתך עומדת וזה החסד וזאת האמונה הם שאמרת: כרתי. הנה הזכיר בתחלה כי לפני הברית דבר השם היה חסד ואחר הברית אמונה והמפרשים עולם חסד יבנה כי בחסד נבנה העולם איננו מטעם זה המזמור ועוד כי כל עולם בכל המקרא הוא זמן: עד. הנה זרעו עד היום ואם נכרתה מלכותו שנים רבות עוד תשוב ותעמוד מלכותו לנצח: ויודו. עתה יספר המשורר כי השם הוא אמת ודברו יהיה אמת וטעם ויודו שמים בתנועתם התמיד על פלאך ועל אמונתך אף היא בקהל קדושי׳ הם המלאכי׳ המגיעים: כי. יערוך. כמו יעריכנו הכהן: בבני אלים. הם הככבים והטע׳ כי חכמי המזלו׳ ידעו בנביוני פלאות גדולו׳ ועשים נורא׳ מתחדשים יום ויום כפי כח הככבים ומערכת אלה לאלה והיודעי׳ דעת עליון ידעו כי מעשה השם הנכבד נפלאו׳ יותר ויותר: אל. הוא התקיף פירשוהו הקדומי׳ שאינם בגוף ורבה יואר לסוד. ונורא על כל סביביו הם הצבא הגדול שהם גוף ותבין תאר במשקל גביר מגזרת ותבון הוא. וטעם ואמונתך סביבותיך באמונה שתכרדת כי איננה מקרה:

אתה

אתה. הזכיר דברי השמים והקדושים ולא יבינו רק החכמים לבדם ועתה שב להזכיר גבורתו בדברים הנראים והוא הים: בשוא. בתרומם: תשבחם. תשקיטם כמו משביח: אתה. יתכן היות טעם תשבחם בעבור ים׳ הים וטעם דכית כחלל רהב הם מצרים והטע׳ אנשי רהב: לך. עתה הזכיר דבר הרקיע והיבשה כי הוא חפץ לברוא אדם והנה השמים הם הקרובים אל הארץ ותבל היא הנושבת מהארץ על כן ומלואה. וטעם יסדתם רמז לשבעה גבולות כל הישוב וככה יהיו תמיד: צפון. בעבור שהזכיר שמים וארץ והנה שתי פאות והן מעלה ומטה הזכיר צפון וימין ותבור בפאת מערב והנה אחור וחרמון במזרח והנה קדם כמו זה וזה כמו בספר יצירה חתם בשם טבעות: לך. התברר כי יש לך זרוע והטעם ארוכה שתוכל לכנותה דרך משל אל מקום שתחפוץ והיא עם גבורה והנה אין ספק כי לעולם תעוז שמאלך תרום ימינך משל שתי ידיך: צדק. הטעם אע״פ שלך לבדך היא הגבורה הכל בצדק ומשפט וטעם יקדמו פניך שאינם זזים לעולם וטעם מכון כסאך על דרך מלכי האדמה שכתם על כסא המלוכה ככה כסא הכבוד: אשרי. הטעם להזכיר כל זה כי ב בידך כח וגבור׳ והחסד והאמת שבתוכך אם כן למה תאחר להקים בריתך והחסד שהבטחתנו וטעם להזכיר אשרי העם אחר חסד ומשפט כי תושיע בגבורתך ובצדקך כל הקורא בשמך וטעם תרועה כמו ותרועת מלך בו: באור פניך יהלכון. כמו לאורו אלך חשך: בשמך. והזכירם שמך זה הוא גילם תמיד ובהזכירם צדקתך ירימו על כל בני אדם: כי. לא יתפארו בעוזם כי אם בעזך: כי. מלכנו הוא דוד שמלך הוא ומגננו שיגן בעד עמו והטעם כפול כמשפט: אז. לחסידיך. המשוררים כמו הימן ואיתן שנקראו חוזים ונביאים ובחור כמו נבחר או בעבור היותו כן במלכו: מצאתי. הטעם שלא מצא בדורו כמוהו: אשר. תכון עמו. לעזרו: לא. אמר ר׳ משה הכהן כי לא ישיא כמו מסית ומשיא ופותה לא ימלוט בו נושה ויש אומרי׳ כי הוא מגזרת זדון לבך השיאך: וכתותי. הטעם כי בן עולה לא יעננו רק אני אכות צריו: ואמונתי. הטעם לא יתפרדו מעליו ובעבור שנקרא בשמי תרום

רהב י״ב בליש׳ וסימ׳ אתה דכאת בחלל רהב. אזכיר רהב ובבל. תרהבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך התרפס ורהב רעך. ובתכונתו מחץ רהב. תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן והנקלה. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז: יהלכון ג׳ וסימ׳

אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם: אתה דכאת כחלל רהב בזרוע עזך פזרת אויביך: לך שמים אף לך ארץ תבל ומלאה אתה יסדתם: צפון וימין אתה בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו: לך זרוע עם גבורה תעז ידך תרום ימינך: צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך: אשרי העם יודעי תרועה יהוה באור פניך יהלכון: בשמך יגילון כל היום ובצדקתך ירומו: כי תפארת עזמו אתה וברצונך תרים קרננו: כי ליהוה מגננו ולקדוש ישראל מלכנו: אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם: מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו: אשר ידי תכון עמו אף זרועי תאמצנו: לא ישא אויב בו ובן עולה לא יעננו: וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף: ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו: ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו: הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי: אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ: לעולם אשמור לו חסדי ובריתי נאמנת לו: ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים: אם יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון: אם חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו: ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם:

את שליט בגיותנותא דימא במתרבן מתנטלין גלוי את תמאיכינון: את שפיית היך קטיל דתרבא ארהבא הוא פרעה רשיעא בתקוף אדרע עושנך בדרתא בעלי דבבך: די לך שמיא לחוד די לך ארעא תבל ומלייה את יסדתינון: מדבריא די בציפונא ויתרבין די בדרומא ותרמון די ב במדינחא בשמך משבחין: די לך אדרעא עם גבורתא תעשן ידך למיפרק עמך ותרום ימינך לשכללא בית מקדשך: צדקתא ודינא מדור כורסי יקרך טיבו וקשוט מקדמין אפך: טוביהון דעמא דידעין לרצוי ברייהון ביבבא יי בנהור זיו אפך יהלכון ויזכון בדינא: בשמך ירננון כל יומא ובצדקתך יתרוממון: ארום שיבהור עושניהון את וברעותך תרום קרניהון: ארום דיי הינון תריסינא ודיי קדיש ישראל מלכנא: בהדין מלילתא בחזונא לחסידיך ואמרת שויתי סעיד לעמי על ידיה דמתגבר באוריתא אפרישית עולים מן ביני עמא: אשכחית דוד עבדי במשח קודשא רביתי יתיה: די אידי מתקנן בסעדיה ברם אדרעי תתיליניה: לא יטעי בעיל דבבא ביה ובר רשיעא לא יסגפיניה: ואשוף מן קדמוי מעיקוי ומסנאוי אגוף: וקושטי וטובי עמיה ובשום מימרי תרומם יקריה: ואשוי במחוזי ימא שולטניה וביתבי על נהרותא גבורת ימיניה: הוא יקרי לי אבא את אלהא ותקוף פורקני: לחוד אנא בוכרא למלכיא דבית יהודה אתניניה עילאה על מלכי ארעא: לעלם אטור ליה טובי וקיימי מהימנא ליה: ואשוי לעלמין בנוי וכורסיה כיומיא דיקומון שמיא: אין ישבקון בנוי אוריתי ובדיני לא יהלכון: אין קיימי יפסו ופיקודי לא ינטרון: ואסער על ידהון דשיבטא רשיעין מרדיהון ובמוזיקיא במכתשין להון עויתהון:

רשי

בשוא גליו. בהנשא גליו: אתה תשבחם. תשפילם וכן וחכם באחור ישבחנה וכן משביח שאון ימים: רהב. מצרים: יודעי תרועה. שיודעים לרצות את בוראם בראש השנה בתרועה שמסדרים עליה מלכיות זכרונות ושופרות: וברצונך. שאתה מתרצה להם אפיימנט בלע״ז: לחסידיך. נתן הנביא וגד החוזה: שויתי עזר. על דוד לעזור לו תמיד: לא ישיא אויב בו. לא יגבר עליו להיות לו כנושה: בכור אתנהו. גדול אתנהו: ופקדתי בשבט פשעם. כך אמר לו נתן הנביא על שלמה אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים זה רזון בן אלידע שעמד לשטן לו ובנגעי בני אדם זה אשמדאי שהשדים בני אדם הם הראשון היו: אם

אשרי העם יודעי תרועה. שם אניות יהלכון. ובשלח מעינים בנחלים: הרימותי ג׳ בקרי׳ ומשניין באתיהון וסימ׳ הרמתי ידי אל יי׳ אל עליון קונה. ויהי כשמעו כי הרימתי קולי ואקרא. הרימותי בחור מעם. וכן דינם ידי הרמתי כתיב. קולי הרימתי. בחור הרימותי: ישיא ה׳ וסימ׳ אל ישיא לכם חזקיהו דמלכים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו דד״ה. אל ישיא לכם דישעיה. לא ישיא אויב בו ובן עולה. ישי מות עלימו. בתרא כתיב כן: ילכון ג׳ וסימ׳ ביואל סימן ב׳: חקתי ט׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר תולדות וירמיה סימן מ״ד: בשבט ו׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ מני אפרים שרשם בעמלק. והוכחתיו בשבט אנשים. ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ. תרעם בשבט ברזל ככלי יוצר. ופקדתי בשבט פשעם. אני הגבר ראה עני:

קרנו: ושמתי. בעבור שהזכיר כי השם מושל בגאות הים הזכיר שיתן חלק מהכח לדוד להתגבר בהולכים על הספינות בים ובנהרות: הוא. הטעם כי השם בחרו בתחלה והוא מודה כי אין לו תוקף וישועה רק מאתו: אף. מלך ראשון עובד השם היה דוד בישראל אע״פ שהיה כן שאול כשפסקה מלכותו ובעבור כי מודה כי השם תקפו ושמו על כן הוא עליון למלכי ארץ: לעולם אשמור לו חסדי. הראשון ובריתי נאמנת תהיה לו: ושמתי. טעם הברית שיעמוד זרעו ומלכותו כימי שמים: אם. בריתי הוא ברית שיכי והזכיר משפטי כי המלך הוא שופט: אם חקתי. מצות לא תעשה ומצותי מצות עשה: ופקדתי. תחסר מלת עליהם או פשע הוא הפעל ובשבט כמו הבן אתה בשבט תכנו:

חסדי · כנגר ואמונתי וחסדי עמו : לא · אם חלל זרעו ברית סיני אני לא אחלל : אחת · בקדשי · השמים שהם עומדים כדרך כי לשא אל שמים ידי או בקדשי שם כמו קדושתי וטעם אחת שהיא מספקת או שלא נשבעתי לעולם בקדושתי רק זאת השבועה לבדה היא האמונה שלא יכוף זרעו לעולם על כן זרעו וכסאו כשמש נגדי על ימי המשיח : כירח · הזכיר השמש שהוא המאור הגדול וכאשר הוא עומד לעולם כנגד השם כן תעמוד מלכות דוד גם הזכיר מאור הקטן ומלת יכון שבה אל זרעו ועולם כמו לעולם והירח עד נאמן : ואתה · פעל זנחת גם ותמאס הוא משיחך : נארתה · השחתה כמו נאר מקדשו והנון סרש והכזר יושם לראש על כן לארץ : פרצת · החומות שבנה ומבצריו שם למחתה : שסוהו · כי אין לו חומה ומבצר : הרימות · הפך אשר דיתכון עמו : השמחת · ימן כנין הכבד הנוסף ואין אחרת זולתה ב במקרא : אף · צור חרבו · חידוד חרבו וחרבות צורים כדרך מצור החלמים מ מחלמים צור : ולא הקמותו · בנפלו או כמו העמדתו כמו וקם הביתי : השבת מטהרו · מקדשו שהוא טהור על משקל מקדש יי׳ כוננו ידיך ונחטף ב בקמץ בעבור אות ה הגרון ואמר מטהרו כי אין בארץ מקום טהור כמוהו וטעם הוא כי הוא שבא ר ראשול לבנות המקדש כי הוא הכין הכסף והזהב : מגרתה · כמו תרגו׳ ימגר כל מלך : הקצרתה · שלא ארכו ימי מלכות דוד וטעם העטית שאין להם פתחון פה ותשובה : עד מה · משאה אחת כאילו אתה כבהר ולא תראה ברעות משיחך רק תבער כמו אש ח חמתך גם עד היום : זכור · זה המשורר ידבר על לשון ישראל בגלותם כי כל אחד רואה שדור הולך ודור בא ואין מושיע וכמה יקוה המקוה ושנותיו קצרות וזה הוא זכור מה אני ומה חלדי כי מה יתרת אחרנית כדרך אדם פטדה ו וברקית חופם כל ח חדרי בטן וחלד כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ זמן ידוע וחלדי כאין נגדך ולמה בראתנו ואכחנו שוא כדרך אך הבל בני אדם כזב בני איש והנה הטעם כל אחד מישראל מתאונן בשבו כי ימות ולא יראה י ישועת השם : מי · הנה חטע׳ הנה המות ולמה סבלתי עול הגלו׳

וכן הוא אומר שאתי בחיקי כל רבים עמים : איה · הקם שבועתך בביאת הגואל : זכור · חרפת עבדיך · שהאחרים יחרפום : אשר · פי׳ כי המחרפי׳ הם אויבי השם וטעם עקבות משיחך מגזרת בעקב עמו ועקבותיך לא נודעו והטעם שאחרו פעמיו לבוא כאומרים כשברו עקביו על כן לא בא עתה : ברוך · הטעם שראה המשורר ברוח הקדש ביאת המשיח על כן נתן הודות לשם ויש אומרים כדרך איוב כי המשכיל יברך השם ע״פ שהאויב יחרפהו ויסבול חרפתו · וחכם גדול ספרדי אומר כי הסופר שכתב זה הספר תהלה כתב בסוף הספר ברוך השם שעזרנו לכתבו כולו כדרך הסופרים בדורינו לכתוב באחרונה ברוך נותן ליעף כח : תפלה למשה איש האלהים · לפי דעתי שמשה אדונינו חבר זאת התפלה כי היא על לשון רבים ואין דברי דוד ככה ועוד שהחל יי׳ מעון אתה ובתורה מעונה אלהי קדם · אמר ר׳ משה כי מעון מגזרת עין מקום מבט עין והנכון בעיני שהוא ממעון קדשך והיא התקרה העליונה כמו ויהי בשלם סוכו והנה מעונתו כנגד סוכו והטעם כי השמים אינם מעונות לנו באמת רק אתה המעון באמת ודור הולך ודור בא והמעון עומד לא ישתנה · טעם אתה עם מלת היית אתה לבדך : בטרם

כשמש ל׳ וחד בשבש ואינון מן א״ב בן חד הד חד ב׳ וחד כ׳ בריש תיבותא וסי׳ נבכר כבס׳ רבתא במערכת אות הבי״ת : הריבות ג׳ וסי׳ את ב׳ חרפת וגדפת דכלבים · והכרו דישעיה · אילין דריבוהה כתיבן · הריבות ימין צריו · בתרא חס׳ ה׳ : עד מה ד׳ וסי׳ אשור תשבך · האנף לנצח · עד מה יי׳ הכתר לנצח · ולא אתנו

וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתי : לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה : אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב : זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי : כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה : ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך : נארתה ברית עבדך חללת לארץ נזרו : פרצת כל גדרתיו שמת מבצריו מחתה : שסהו כל עברי דרך היה חרפה לשכניו : הרימות ימין צריו השמחת כל אויביו : אף תשיב צור חרבו ולא הקמתו במלחמה : השבת מטהרו וכסאו לארץ מגרתה : הקצרת ימי עלומיו העטית עליו בושה סלה : עד מה יהוה תסתר לנצח תבער כמו אש חמתך : זכר אני מה חלד על מה שוא בראת כל בני אדם : מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה : איה חסדיך הראשנים אדני נשבעת לדוד באמונתך : זכר אדני חרפת עבדיך שאתי בחיקי כל רבים עמים : אשר חרפו אויביך יהוה אשר חרפו עקבות משיחך : ברוך יהוה לעולם אמן ואמן :

צ

ספר רביעי

תפלה למשה איש האלהים אדני מעון אתה היית לנו בדר ודר :

וטובי לא אבטיל מיניה ולא אשקר בהמנותי : לא אפיס קיימי ומפקנות סיפותי לא אשני : חדא זימנא קיימית בשום קודשי אם לדוד אכדיב : בנוי לעלם יהוין וכורסיה נהיר היך שמשא לקיבלי : היך סיהרא דמיתקן לאת לעלם וסהיד בשחקא מהימן לעלמין : ואת שבקתא ורחקתא ארגיזתא עם משיחך : אשניתא קיים דעם עבדך אפסיתא לארעא כליליה : תקיפתא כל כרכוי שויתא פציתוי תבירא : רמסון יתיה כל עברי אורחא הוה קלנא לשיבבוי : ארימתא ימינא דמעיקוי אחידתא כל בעלי דבבוי : לחוד תתיב לאחורא סייפיה ולא אקימתא יתיה בקרבא : בטילתא כהניא דמדין על מדבחא וכדמין עמיה וכורסיה מלכותיה לארעא סיג סיגרתא : קצרתא יומי עלימוי עטיפתא עלוי בהתא וכיסופא לעלמין : עד איכתי יי תסלק שכינתך לעלמין תדליק היך אשתא חימתך : אדכר די אנא אתבריתי מן עפרא מטול מה לבטלא בריתא כל בני נשא : מן הוא גברא דחיי ולא יחמי מלאכא דמותא ושזיב נפשיה מן ידיה ולא ייחות לבית קבורתיה לעלמין : אן הינון טבוותך דמן שירויא יי דקיימתא לדוד בהימנותך : אידכר יי חיסודא דעבדך סוברית בעטפי כל גידופיהון דסגיעין עממין : די חסידו בעלי דבבך יי די חסידו איחור רושמת ריגלי משיחך יי : בריך שמא דיי בעלמא הדין אמן ואמן בריך שמא דיי לעלמא דאתי אמן ואמן : צלותא דצלי משה נביא דיי כד חבו עמא בית ישראל במדברא עני וכן אמר יי דמדור בית שכינתך בשמיא את הויתא לנא סעיד בכל דר ודר :

יודע עד כה : ולא יראה ו׳ וסימ׳ ולא יראה בך ערות · ולא יראה כי יבא חום · ולא יראה כי יבא טוב · ואל שמעיה הנלחמי · מי גבר יחיה ולא יראה מות · עבים סתר לו : צ׳ למשה איש האלהים י״א אתקריאו איש האלהים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ב :

רשי

אם לדוד אכזב · לשון לא יכזבו מימיו פיילג״א בלע״ז : ועד בשחק נאמן · הירח והשמש עדים לו שכל זמן שהם קיימים יתקיים מלכותו כמו שאמר ירמיה אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תופר את דוד עבדי : ואתה זנחת · ביקשת אחר בניו לחשוב עונם עד אשר זנחתם ומאסתם בימי צדקיהו : נארת · בטלת : כל גדרותיו · שבנה בירושלם : מבצריו · הר הבית ומצודת ציון : אף תשיב צור חרבו · השיבות אחור והפכת את חידוד חרבו כמו חרבות צורים וכן כל כלי יוצר עליך : ולא הקמתו · ולא העמדתו מלפול : השבת מטהרו · זריחתו כמו בהרים דמתרגמי׳ טיהרא וכמו וכעצם השמים ל לטוהר : לארץ מגרתה · השפלת והשחתה כל לשון שהיה בתרגו׳ יונתן מגר : זכר אני מה חלד · מה זקנה יש לי הלא מעט ימי די לך שאתה נפרע ממני במותי קצר ימים : על מה שוא · לחנם ולהבל בראת כל בני אדם : שאתי בחיקי כל רבים עמים · בגולה אני נושא קבלם ותשאם : עקבות משיחך · סופי מלך המשיח ולשון משנ׳ הוא בעקבות המשיח חוצפא יסגא : ברוך יי׳ לעולם · על כל אשר עשה לנו : תפלה למשה · אחד עשר מזמורים מכאן עד לדוד מזמור כלם משה אמרם כנגד ברך אחד עשר ברכות לאחד עשר שבטים בזאת הברכה : מעון אתה היית לנו · מעון מדור ומנוס לבא שם : היית לנו לדור ודור · מעולם כי אתה מקדם הכל היית : בטרם

בטרס · הזכיר סמים סהם למעלה האדם ועתה יזכיר הארץ ומלת בטרם יזרית בעבור סנים וכן הוא ובטרם תחולל ארץ ותבל וטעם להזכיר ההרי' בעבור היותם עומדים כאילו הם קדמונים כמו ומרחם הררי קדם וטעם יולדו כי הרוחו' יולידום והארץ שהיתה תחת המים בבריאתה ותבל היא היבשה סשם היסוב ורבי משה

בטרס הרים יולדו · כבראו ובטרם חוללת ארץ ותבל ומעולם ראשון ועד עולם אחרון אתה אל : תשב אנוש עד דכא · מביא אתה יסורין על האדם עד שאתה מחזירו להיות תשום כח וקרוב למות ותאמר · לו ביסורין שובו בני אדם מדרכיכם הרעים : כי אלף שנים בעיניך · אלף שנים של בני אדם הם כיום אחד של הקב״ה

תשב ד' קמץ ומלרע וסי' רק את בני לא תשב שמה · תשב אנוש עד דכא · ה' אלהי' אל תשב · בעבור דוד עבדך אל תשב פני · וא' פתח ומלעיל אל תשב פני דבת שבע · ויבש ה' וסי' ונשתו מים מהים · ואבלה כל כביה · פריה יקוסס ויבש · אזלו מים מני ים · לערב ימולל ויבש · ראש הכרמל · שמונים נ' מל' וסי' בסדר בראשית

בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל : תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם : כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה : זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף : בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ : כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ : שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ : כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה : יְמֵי־שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה : מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ : לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה : שׁוּבָה יְהוָה עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ : שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ : שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה :

כַּד אִתְגְלֵי קֳדָמָךְ דְעַמָךְ עֲתִידִין לְמֵחוֹב אַתְקֵינְתָּא תְּתוּבְתָּא עַד דְרָא טוּרַיָא אִתְנַטְלוּ וְאִתְבְרִיאַת אַרְעָא וְיָתְבֵי תֵבֵל וּמִן עָלְמָא הָדֵין עַד עָלְמָא דְאָתֵי אַתְּ הוּא אֱלָהָא : תְּתֵיב בַּר נַשׁ עַל חוֹבֵיהּ עַד סוֹתָא וְאָמַרַתְּ תוּבוּ בְּנֵי נָשָׁא : אֲרוּם אֲלַף שְׁנִין בְּעֵינָךְ מִתְחַשְׁבִין קֳדָמָךְ הֵיךְ יוֹמָא דְאִתְמְלֵי אֲרוּם יְעִיבַר וְהֵיךְ מַטְרַת לֵילְיָא : וְאִין לָא תְּתַיְבִין תֵּיתֵי עֲלֵיהוֹן מוֹתָא הֵיךְ דְמָכִין יְהוֹן וּלְעָלְמָא דְאָתֵי הֵיךְ עִסְבָּא דְמִתְפַּרְכָא יִתְחַלְפוּן : דַמְיָין עוֹבָדֵיהוֹן הֵיךְ עִסְבָּא דִי בְּצַפְרָא יָנֵיץ וְיִסְגֵי לְרַמְשָׁא מִתְמוֹלֵל וּמִתְיַבֵּשׁ מִן חוֹרְבָא : אֲרוּם אִשְׁתֵּיצֵנָא מִן תּוּקְפָךְ וּמִן רוּגְזָךְ אִתְבְהַלְנָא : שַׁוִיתָא חוֹבָנָא לְקוּבְלָךְ עֲוַיָית טַלְיוּתָנָא קֳבֵיל נְהוֹר אַפָּיךְ : אֲרוּם כָּל יוֹמָנָא אִתְפְּנִיאוּ קֳדָמָךְ בְּרוּגְזָךְ שֵׁיצֵינָא יוֹמֵי חַיֵּינָא הֵיךְ הֲבַל פּוּמָא דְכִתָוֶו : יוֹמֵי שְׁנוֹתָנָא בְּעָלְמָא הָדֵין שׁוּבְעִין שְׁנִין מִתְאַלְמִין וְאִין בִּגְבוּרְתָּא תְּמַנַן שְׁנִין וְסוּגְעֵיהוֹן לֵיאוּת וְשִׁקַר לְחַיְבַיָא אֲרוּם עֲדוּ בִּסְרָהוֹ בִּיָא וְטַיְיסִין לְצַפְרָא : מַן הוּא דְיָדַע לְאַתְנָא עוֹשְׁנָא דְתוּקְפָךְ אֱלָהִין צַדִּיקַיָא דְדַחֲלִין מִינָךְ מְשַׁרְבִין רוּגְזָךְ : לְמִימְנֵי יוֹמָנָא כֵּן יִתְכַוַן לְהוֹדַע בְּרַם נְבִיָיא דְלִבֵּיהּ כְּבַע הוּכְמְתָא : תוּב יְיָ עַד אֵימָתַי תְּסַגִיפִנָנָא וְתוּב מִן בִּישְׁתָא דִי מַלִילְתָּא לְמֶעְבַּד לְעַבְדָּךְ : שַׂבַּע יָתָנָא לְעָלְמָא דְמַתִּיל לְצַפְרָא טוּבָךְ וּנְרַנֵן וְנֶחְדֵי בְּכוּלְהוֹן יוֹמָנָא : שַׂמַּח יָתָנָא הֵיךְ יוֹמִין דְסַגִיפְתָּנָא הֵיךְ שְׁנַיָא דַחֲמֵינָא בִּישְׁתָא :

ירא֗ה· פירוש עזר השם להם כי הוא חפץ בם: ויהי· טעם כוננה עלינו לתקן סבות ועלילות שלא יהי טורח להם ועמל בכל מעשיהם וטעם כוננהו שיהיה שלם על דרך
אם יי׳ לא יבנה בית: יושב בסתר עליון· יתכן שגם זה המזמור למשה או לאחר מהמשוררים והוא אומ׳ לעבד השם שמעני אתה יושב בסתר עליון שהוא השם ומלת בסתר
סמוכה כמו נבל פרי ית׳לונן כי הטעם כפול כמשפט: אומר ליי׳· בעבור יי׳ כמו ואמר פרעה לבני ישראל וזה פירושו אומר לך בעבור יי׳ שהוא מחסי ומצודתי והוא
אלהי שאבטח בו והטעם דכן כי הוא כאומר אני כשיתי זה ואני אהיה לך ערב: יקוש· פעול יקושתי לך או תאר כמו עבוס וכמוך דבר אל הות שהוא הוה פתאום: באברתו·
והטעם כנשר יעיר קינו והטעם שימלט מהפח ומהדבר ויתכן היות הפח החרב על כן מלת סוחרה וככה כמו סחרו אל ארץ תרגום סביב והנה הטעם כי אמונת השם תסובבהו ותצרהו· לא· מפחד לילה· מקורו׳ לילה ולא מקורות היום שיעופו כחצים כאשר יפרש: מדבר· כי רוב הדבר בלילה הוא אם היתה הסבה קור ואם מחום יהיה ביום בצהרים· יקטב כמו דבר והטע׳ כריתה אהי קטבך שאול וטע׳ ישוד שישוד הרוחות ובא בשורק כמו ירון ושמח ויש אומרי׳ כי ישוד מגזרת שדים: יפול· הזכיר כי בכל השם ישתירהו והוא יראה שיפלו ל׳ לימינו ושמאלו רבים בבא הדבר וזה טעם אליך לא יגש: רק· טעם שלומת רשעי׳ כי השם הביא עליה׳ דבר לשלם להם כפעלם: כי· דברי המשורר לעבד יי׳ כי אתה העבד זי׳ שהוא מחסי עליון שמתמעונך והוא ל׳ לעולם למעלה על כן: לא תאונה· שבוב כדרך אנה לידו· רעה הם התחלואים· באהלך דרך משל כמו ופסח יי׳ על הפת׳: כי· לך· בעבורך כמו אמרי לי אחי הו׳: על· כאילו ישאונך על כפים· ויי׳ תגוף בעבור הרגל כל דרך כי עם אבני השדה בריתך: על· כדרך וחית השדה השלמה לך אפילו תדרוך עליהם ותרמסם לא ירעו לך: כי· אלה דברי השם למלאכים וזאת היא המעלה שכוס בעבורך שאמ׳ להם כי זה עבדי בי חשק ואפלטהו א׳ אשגבהו שלא יוכל ש׳ האויב להרע לו בעבור שהוא יודע סוד שמי: יקראני· ובעת שיקראני בשמי ובבא הצרה על אנשי דורו

עלי
ג׳ כמו׳ דחיית
אית נהון
ג׳ מלין דמיין
תניע׳ כמו׳ ויין
ודיש׳ וסימ׳
תריה

ירא׳ה י״ג וסי׳ נמסר בסדר בא ובספרא סימ׳ פ״ד: ומעשה י׳ בקריא וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ז׳: צ״א יושב כל סיפרא חס׳ במב מ״ל וסימ׳ יושב בשמים ישחק· ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: תחסה חד מן ט׳ רפין בליש׳ וסימ׳ נמסר בתהלים סימן ס״ב: לא תירא ח׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן ג׳: תבישה וסימ׳ נמסר

רשי

נועם יי׳ אלהינו· שכינתו ותנחומיו: ומעשה ידינו כוננה עלינו· לשון תקיכה היא כוננה כמו שמרה שפתי: כוננהו· כונן אותו ושני פעמים ומעשה ידינו כונן אחד על מלאכת המשכן שברכן ליש׳ והתפלל שתשרה שכינה במעשה ידיהם במשכן ואחר שתהא ברכה במעש׳ ידיה׳ · יושב בסתר עליון· מי שהוא חוסה בסתר כנפי השכינה הוא יתלונן בצלו שהקב״ה מגין עליו הרי משה רבי׳ זה משיא את בני האדם לחסות בכנפי השכינה· שדי לשון חוזק· יושב בסתר עליון כמו בצלו חמדתי וישבתי: אומר ליי׳ מחסי· הוא ומצודתי והכל ילמדו ממני ולמה אני אומ׳ כן כי הוא יצילך מפח יקוש וגו׳ לכל אחד ואחד הוא אומר יושב בסתר עליון: באברתו· כנף: יסך· יסוכך: תחסה· תתכסה: סוחרה· היא צנה המקפת האדם קרוב לארבע רוחותיו סוחרה לשון סחור סחור: לא תירא· אם תבטח בו: מחץ ישוף יומם· שד המשוף כחץ: מדבר ומקטב שמות שדים הם זה מזיק בלילה וזה מזיק בצהרים: ישוד· ישודד: יפול מצדך אלף· לשון חניה כמו על פני כל אחיו נפל: מצדך· משמאלך יחנו אלף שדים ואליך לא יגשו להזיק: ושלומת· כליון ולמה כי אתה אמרת יי׳ מחסי והרי זה מקרא קצר: עליון שמת מעונך· את הקב״ה שמת מעון מבטחך: לא תאונה· לא תקרה וכן והאלהים אנה לידו: פן תגוף· פן תכשל וכן כל לשון נגיפה אצופי״ר בלע״ז: מזמור שיר· של לוים: ליום השבת· שאומרים אותו בשבתות והוא מדבר בענין העולם הבא שכולו שבת: להגיד בבקר חסדך· בעת הגאולה: ואמונתך בלילות· ובעוד צרת הגלות להאמין כך שתשמור אבטחתך כל זה נאה וטוב: עלי עשור ועלי נבל· כנור של עשרה נימין:

אים

יִתְחֲמֵי לְעַבְדָךְ עוֹבָדֵי נִסָּךְ ו וְשִׁיבְחוֹרָךְ עַל בְּנֵיהוֹן׃ וִיהֵי בְּסִימוֹתָא דְגַן עֵדֶן מִן קֳדָם יְיָ עֲלָנָא וְעוֹבָדֵי יְדָנָא סִינֵיהּ יִתְקְנַן׃ דְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בְּרָזָא עִילָאָה בְּטַלַּל עֲנָנֵי יְקָרָא דְשַׁדַּי דְבִית׃ אֲמַר דָוִד אֵימַר לַיְיָ רוּחֲצָנִי וּכְרַךְ תּוּקְפִּי אֱלָהִי אֲכַלֵּי בְּמֵימְרֵיהּ׃ אֲרוּם הוּא יְפַצֵּינָךְ שְׁלַמַּת בְּרִי מִסְפָּתָא וְתִיקְלָא מְסוּתָא וְאִיתְרְגִישְׁתָּא׃ בְּטַלַּל שְׁכִינְתֵּיהּ יְטַלַּל עֲלָךְ וּתְחוֹת טַלַּל יְקָרֵיהּ תִּתְרְחֵיץ תְּרֵיסָא וַעֲגִילָא הֵימְנוּתֵיהּ׃ לָא תִדְחַל מִן דְלוּחָא דְמַזִּיקֵי דְאָזְלִין בְּלֵילְיָא מִן גִּירְרָא דְמַלְאַךְ מוֹתָא דְשָׁדֵי בִּימָמָא׃ מִן מוֹתָא דִי בְקִיבְלָא מְהַלֵּךְ מִסִּיעַת שֵׁידִין דְמְחַבְּלִין בְּטִיהֲרָא׃ תִּדְכַּר שְׁמָא דְקוּדְשָׁא יִפְּלוּן מִן סְטַר שְׂמָאלָךְ אַלְפָא וְרִבְבוּתָא מִן יְמִינָךְ לְוָתָךְ לָא יִקְרְבוּן לְמִנְזַק׃ לְחוּד בְּעֵינָךְ תְּהֵי מִסְתַּכַּל וְהֵיךְ מִיתְגַּמְרִין רַשִׁיעֵי תֶּחֱמֵי׃ עָנֵי שְׁלֹמֹה וְכֵן אָמַר אֲרוּם אַנְתְּ הוּא יְיָ רוּחֲצָנִי בִּמְדוֹר עִילָּאָ שַׁוִּיתָא בֵית שְׁכִינְתָּךְ׃ מְתִיב מָרֵי עָלְמָא וְכֵן אֲמַר לָא תְאָרַע לָךְ בִּישְׁתָּא וּמַכְתְּשָׁא וּמַזִּיקִין לָא יִקְרְבוּן בְּמַשְׁכְּנָיִךְ׃ אֲרוּם מַלְאֲכוֹי יְפַקֵּד עֲלָךְ לְמִטְרִינָךְ בְּכָל אוֹרְחָתָךְ׃ עַל תְּקוֹף יְדֵיהוֹן יְטַלּוּנָךְ דִילְמָא תִיתְקַל בְּיִצְרָא בִישָׁא דִמְתִיל לְאַבְנָא רִיגְלָךְ׃ עַל גּוּר בַּר אַרְיוָן וּפִיתְנָא תִּיבְעוּץ תִּרְמוֹס אַרְיָא ז וְחוּרְמָנָא׃ מְטוּל דִי בְמֵימְרִי אִיתְרְעֵי וְאֲשֵׁיזְבִינֵיהּ אֲשַׁגְבִינֵיהּ מְטוּל דְיָדַע שְׁמִי׃ יְצַלֵּי קֳדָמַי וַאֲנָא עָנֵי יָתֵיהּ עִימֵיהּ אֲנָא בְעַקְתָּא אֲפַצֵּינֵיהּ וְאֲיַקְרִינֵיהּ׃ אוֹרִיכוּת יוֹמִין אֲסַבְּעִינֵיהּ וְאַחְמֵינֵיהּ בְּפוּרְקָנִי׃ תִּשְׁבַּחְתָּא וְשִׁירָא דִי אֲמַר אָדָם קַדְמָאָה עַל יוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃ טַב לְאוֹדָאָה קֳדָם יְיָ וּלְשַׁבָּחָא שְׁמָךְ עִילָּאָה׃ לְתַנָּאָה בְּצַפְרָא טוּבָךְ וְקוּשְׁטָךְ בְּלֵילָוָן׃ עַל פּוּם כִּנּוֹרָא דַעֲשַׂרְתֵּי נִימִין וְעַל פּוּם נִיבְלָא עֲלֵיהּ רִינְנַת כִּינָרַיָּא׃ אֲרוּם אַחֲדִיתַנִי יְיָ בְּעוֹבָדָךְ בְּעוֹבָדֵי אִידָךְ אֲבִיעַ׃

יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם׃ וִיהִי נֹעַם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ׃

צא

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃ אֹמַר לַיהוָה מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ׃ כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת׃ בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת־כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ׃ לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם׃ מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם׃ יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ כִּי־אַתָּה יְהוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃ לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ׃ כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ׃ עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃ עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃ כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי׃ יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ־אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃ אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי׃

צב

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃ כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃

תנ׳· ב׳ והניתי· ל׳· ל׳ · לב׳ · ו׳ מ״ל · ו׳ בי״י · ל׳ · ל׳ · ל׳ ויתר אברתי ט׳ רפי׳ בליש׳ · ל׳· ח · ל׳ ויתר ישיר · ל׳ · ה׳ · ג׳ חס׳ בליש׳ · ל׳· ל׳ ויתר והנגע · ל׳ · ל׳· ה׳ וחס׳ · א׳ בנ״ש· ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ר׳ ומ״ל· · ב׳ כלה · ה׳ כתי׳ יד

בסדר וירא אליו יי׳: ושלמת ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ אנכי שלמי אמוני ישראל· כאו ימי השלם· ושלמת רשעים תראה: תדרוך ח׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר עקב וברים יהושע: ותנין ח׳ בליש׳ וסימ׳ כי ידבר אליכם פרעה· וישלך אהרן את מטהו· ביום ההוא יפקד· ואצאה בשער הגיא· הים אני אם תנין· מחוללת תנין· תרמס כפיר ותנין· אבלני המםני: צ״ב בלילות ד׳ ומ״ל וסימ׳ להגיד בבקר חסדך· על משכבי בלילות· העמדים בבית יי׳· מפחד בלילות:

כפי נזירותי אני אהיה עם עבדי· ואחלצהו ואכבדהו שלא יצטרך לזולתי: ארך· מספר ימיו אמלא והפרד כבודו מעל גופו אראהו בישועתי הטעם שיהנה מזיו שכינה
וזאת היא ישועת השם באמת או רמז לימות המשיח: מזמור שיר ליום השבת· לא הזכיר שם המשורר וטעם ליום השבת שיאמרו בו זה המזמור והעד הבא אחריו: טוב
להודות· באמונת הלב ולזמר בפה ובגרון: לשמך עליון· שהוא עליון על כל השמות או להודות בלשון ולזמר בכינור והעד עלי עשור: להגיד· ללמד לאחרים חסדך
להודיעם: ואמונתך בלילות· כדרך קדמו עיני אשמורות חצות לילה אקום להודות לך: עלי· אלה כלי נגונים והגיון נועם השיר או שם כלי השגון: כי· בעבור היות
נשמת המשכיל בשמת ימי המעשי׳ מתבודדת בעסקי העולם על כן היא מתבודדת בשבת להבין מעשה השם ונפלאותיו על כן: כי שמחתני יי׳ בפעלך· על דרך שנות השמטה
שישמעו כל התורה למען ילמדו ויראו והטעם כי שמחתני בדעתי כל מעשיך שהם ישרים:

מה· ולא יכולתי לחקרם כי גדלו ממני מחשבותיך· מאד עמקו והנה גדלו כמו גבהו שהם למעלה מעלה והפך זה עמקו ושכל כנגד הארם: איש· ראיתי כי איש בער לא ידע מעשיך וכסיל הטעם כפול: בפרוח· הם המצליחים בארץ וטעם להשמדם זאת היא אחריתם כמו יחד כסיל ובער יאבדו כאשר פירשתיו או שהשם ישלם טוב לרשע בעולם הזה על טובה שעשה להאבידו באחריתו ככתו' בתורת השם: ואתה· השם· מרום תחת תואר או הוא חסר בי"ת והטעם כי אתה מרומם שיבין הבער כודך: כי הנה אויביך· פעמים כי שמע המשכיל מה שקרה לרשעים גם ראה כן בימיו פעמים רבות כי אויבי השם סופם לאבדון: ותרם· אמ' ותרם כנגד ואתה מרום וטעם כראם שקרניו גבוהות מאד: בלותי בשמן רענן· שמן המור רענן קרן ראשי בלול: ותבט· בשורי· תאר כמו וסורי הארץ יכתבו מ תבנית סוררי וטעם ותבט פרלה בעיניו כ נקמתו מאויביו ה הרשעים המצליחים עמו ובכה תשמע אזני ב באויבי מאיכם כ כמאלים ובעבור שהזכיר הקמים עלי פירש כי הם מרעים ו והבית יסודת בעבור אחר כאילו כתוב ב במרעים: צדיק· הגיד כי אויבי השם ואויביו יאבדו ואויבי השם הם אויביו כדרך הלא משנאיך יי' אשנא אמר הפך זה צדיק· כתמר שהוא עומד ם שנים רבות ואמר ר רשעים שהם רבים ו וצדיק כי הם מעטים והמשילו בעץ נותן פ פרי הדרגם יפרח ו ושנאה בעץ החזק ב בלבנון והוא הארז והמשיל הרשעים לעשב ולכן הספירה שאינו עומד כי אם מעט: שתולים· ההוה מהצדיקים שתול ב בבית השם והם ה הכהנים והמשוררים ויראה פירושם בחצרות השם חוץ בית השם עד שיראהו כל חבאי' לעבודת השם ולהפלה ויבריאו· ויניאו פרח: עוד· והזקנים מהם שנבר עליהם היבושת עבודת השם יתרשנם כדרך ולא כם לחה: להגיד· עד שיגידו כל הארם כי השם ישר ויתן טוב לטובים: ולא עולתה בו· בהאבידו הרשעים: יי' מלך גאות לבש· בעבור היות משפט המלכים ללבוש בגדי מלכות א אמ' דרך משל כי השם גאות לבש פועל עבר כמו אהב וכאשר לבש השם השם התאזר כ כמתאזר להראות כחו ותהיה מלת עז משרתת עם לבש ועם מלת התאזר· וטעם אף תכון תבל כי בגאות השם וכוחו עמדה בתוך הגלגל הגדול כנקודה בתוך עגולה ולא תמוט: נכון· ובעבור שהזכיר הארץ כי היא העומדת בכח השם ועל מוצקה שהיא הנקודה האמצעית והיא בעצמה נקודית כסא הכבוד שהוא הקו הסובב על כן נכון כסאך מאז ובעבור שהזכיר כי כסאו עומד אמר ומעולם אתה קדמון ואין ראשית לך כאילו אמר מעולם אתה יושב על הכסא: כסאו· אחר שהזכיר הארץ והשמי' הזכיר הימים והנהרות שהם הולכים תמיד וזה הוא כשאו נהרות קולם· דכים הם המשברים והטעם שוה כי אחר היותם דכים ישאו קולם בתוך הבורא בשלוח מלאכיו שהם הרוחות: מקולות מים רבים· יותר מקולות מים רבים שהם אדירים שהם משברי ים יותר אדיר השם במרום וזה לאות כי לגלגלים קולות וכן כתו' ביחזקאל כקול מים רבים ואלה הקולות לא ישמעו החרשים כאשר לא יביטו העורים מעשה השם נוראים: עדותיך· כדרך השמים מספרים כבוד אל כי יותר נאמנים הם עדיך שהם עדות מעדות השמים והארץ והים על כן הוסיף מאד והטעם כי עדות אלה הנזרחים הנאמנים ועדותיך יותר וטעם לביתך שהוא הנגד כנגד כסא הכבוד מרום מראשון מקום מקדשינו: לאורך ימים· בעבור כי כסא הכבוד עומד לנצח או תפלת המשורר שיאריך בית השם ימים רבים: אל נקמות יי'· מבוי כאשר ראינו שאתה תקיף במלחמה ותשב פעם אחרת: הנשא· כנגד גאים: עד· מבוי כאשר ראינו זה בתקומות מזנות או בעתים מוכם· יכוננו

ידע י"ט בקריא' וסימ' אל אלהים יי' הוא ידע· וישבע עוד דוד ויאמר· ויאמר דוד לאחימלך· כי בטרם ידע הנער· וחברו קרא אבי· לכן ידע עמי שמי· ויאמרו השרים אל ברוך· ויוחנן בן קרח אמר· ויאמר צדקיה אל ירמיהו· יכבדו בניו ולא ידע· תבואהו שואה לא ידע· אך בצלם יתהלך איש· איש בער לא

מה גדלו מעשיך יהוה מאד עמקו מחשבתיך: איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת: בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד: ואתה מרום לעלם יהוה: כי הנה איביך יהוה כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און: ותרם כראים קרני בלתי בשמן רענן: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: שתולים בבית יהוה בחצרות אלהינו יפריחו: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: להגיד כי ישר יהוה צורי ולא עלתה בו:

צג

יהוה מלך גאות לבש לבש יהוה עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: נכון כסאך מאז מעולם אתה: נשאו נהרות יהוה נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים: מקלות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יהוה: עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש יהוה לארך ימים:

צד

אל נקמות יהוה אל נקמות הופיע: הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים: עד מתי רשעים יהוה עד מתי רשעים יעלזו:

כמה רברבין עובדך יי לחדא עמיקין מחשבינך: בר נש שטיא לא ידע וכסילא לא יתבוין ית דא: כד איתלבלבן רשיעיא היך עסב ונצצין כל עבדי שקר ועתיד דישיצינון אלהא עד עלמא: ואת רמא ועילאה בעלמא הדין יי ואת רמא ועילאה לעלמא דאתי: ארום הא בעלי דבבך יי ארום הא בעלי דבבך יהובדון לעלמא דאתי ומתפרשין מן סיעתהון דצדיקיא כל עבדי שקר: וזקיפת היך רימנא תוקפי רביתא יתי במשח רבותא רטיבא דזית עבוף: ואיתכלת עייני בהובדנא דמעיקי בקיימין עלי לאבאשא שמען אודני קל תבירהון: צדיקא היך דיקלא ילבלב פירין היך ארז בליבנן יסגא ויעביד שרשין: בנוי יהוון שתולין בבית מקדשא דיי בדרת בית אלהנא ילבלבון: תוב כאבהתהון יעברון בנין בשיבו דהינין ורטיבין יהון: מטול דיתחוון דיירי ארעא ארום תריץ יי תקפי ולית עוולתא ביה: יי מליך גיותנותא אלבש אלבש יי עושנא ואיזדרז לחוד התקיף תבל ולא תזדעזע: מתקן כורסייך מן לקדמין מן עלמא את אלהא: זקיפין נהרוותא יי זקפין נהרוותא קלהון בשירתא יקבלון נהרוותא אגר שבחיהון: מן קלין ומיין סגיעין ממשבחייא תברי ימא רבא משבח בשמי מרומא דיין: סהידוותך קשיטין לחדא לבית מקדשך יאין וקדישין יי לאוריכות יומין: אלהא מרי פורענותא יי אלהא מרי פורענותא הופע: אתנטל דיין ארעא אתיב גומלא בישא על גיותניא: עד אימתי רשיעיא יי עד אימתי רשיעיא יתבון בשלותא:

רשי

איש בער לא ידע· את האמור למטה: בפרוח רשעים כמו עשב· אינם יודעים שהפרחתם אינה אלא להשמידם עדי עד· שמשלם לשונאיו אל פניהם להאבידם: ואתה מרום· בכל משפטיך ידך על העליונה שהכל מצדיקים עליך את דינך: בלותי בשמן רענן· לבלותי בשמן של שררה בלותי כמו בלול בשמן: בשורי· בשונאי כמו בשוררי: בקמים עלי מרעים· על הרשעים הקמים עלי שמעו אזני מאחורי הפרגוד שלא יועילו לכלות אותנו שכך שמעתי צדיק כתמר יפרח וגו' כתמר לעשות פירות וכארז בלבנון להחליף גזעו: שתולים· יהיו הצדיקים בבית יי': ינובון· יצמחון: דשנים· שמנים ורעננים יהיו ואז יגידו כי ישר יי': יי' מלך· יאמרו לעתיד: אף תכון תבל· במלכו תשמח הארץ: נשאו נהרות יי'· לשון בעקה וקובלן הוא זה אהה יי' הנה האומות השוטפי' כנהרות נשאו קולם ויהמיון ואת דוך עמקי כבכיהם ישאו ויגביהו את תמיד להתגאות כנגדך: מקולות מים רבים וגו'· כל לשון דכא לשון עומק ושפלות ידעתי אני כי יותר מקולות המי' הרבים אשר יהמיון עלינו ומאדירות משברי הים הזה אתה אדיר במרום יי' וידך את תקיפה עליהם: עדותיך· שהעידו והבטיחו נביאיך לביתך שהוא כסא קדם· נאמנו לביתך מאד ולאורך ימים היא מצפה להם ואף על פי שארכו הימים כאשר הם לה מאד· נאוה כמו נאות שהיא לשון נוה ואדע שכל נאוה שבמקרא אינן מפקין אלף לפי שהם לשון נוי וזה את מפיק אלף: הופיע· הראה ונגלה לנו את נקמתך:

יתאמרו

ידע וכסיל לא· כי תאמר הנה לא ידענו· נבהל להון איש· שכר מצוה לא ידע דבר רע ב' בפסוק· כי גם לא ידע האדם את עתו כרגים· והסכל ירבה דברי: עולתה ג' וסימ' חרשת רשע· הכים אתה בדרביך· צורי ולא עלתה בו כן כתי': צ"ג לבש לבש חד מן כלין דאינון האומי' וסימ' נגמר בכם רבה במערכת אות הה' בערך תאם: נשאו י' וסימ' בסדר מטות ובשמואל ב' כיב' יח: מקלות ו' נחובין בן חס' ו' קרמא וסימ' הקלות יחדלון· ויחדלו הקלות· הלא קציר חטים· מקלות מים רבים· בעשותו לבטר חוק· מי פלג לשטף תעלה· ו' כתי' חס' דחס' וסימ' בסוף סדר וארא: לארך ימים ג' וסימ' ושבתי בבית יי' עדותיך נאמנו· לבה לנצח תשכחנו: צ"ד הופיע ג' וסימ' הופיע מהר פארן· מציון מכלל יופי אלהי'· אל נקמו' יי'· וא' והופיע אור עננו:

יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל־פֹּעֲלֵי
אָוֶן׃ עַמְּךָ יְהוָה יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ׃
אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ׃
וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה־יָּהּ וְלֹא־יָבִין אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב׃ בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים
מָתַי תַּשְׂכִּילוּ׃ הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא
יִשְׁמָע אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט׃ הֲיֹסֵר
גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת׃
יְהוָה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי־הֵמָּה
הָבֶל׃ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ
יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ׃ לְהַשְׁקִיט
לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת׃
כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא
יַעֲזֹב׃ כִּי־עַד־צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט
וְאַחֲרָיו כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב׃ מִי־יָקוּם לִי
עִם־מְרֵעִים מִי־יִתְיַצֵּב לִי עִם־פֹּעֲלֵי
אָוֶן׃ לוּלֵי יְהוָה עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט
שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי׃ אִם־אָמַרְתִּי מָטָה
רַגְלִי חַסְדְּךָ יְהוָה יִסְעָדֵנִי׃ בְּרֹב
שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ
נַפְשִׁי׃ הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל
עֲלֵי־חֹק׃ יָגוֹדּוּ עַל־נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם
נָקִי יַרְשִׁיעוּ׃ וַיְהִי יְהוָה לִי לְמִשְׂגָּב
וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי׃ וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם
אֶת־אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

צה

לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָה
נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ׃ נְקַדְּמָה
פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ׃

יְבוּעוּן וִימַלְּלוּן גִּידוּפִין אַמְרִין
מִלִּין דְּקַלְנָא כָּל עָבְדֵי שִׁקְרָא׃
עַמָּךְ יְיָ יְשׁוּפוּן וְאַחְסַנְתָּךְ יְסַכְּנוּן׃
אַרְמַלְתָּא וְגִיּוֹרָא יִקְטְלוּן וְיַתְמֵי
יְרַצְּחוּן׃ וְאָמְרוּ לָא יֶחְמֵי יָהּ וְלָא
יִתְבַּיַּין אֱלָהָא דְּיַעֲקֹב׃ אִתְבּוֹנְנוּ
דְּשַׁטְיָין בְּעַמָּא וּכְסִילַיָּא אֵימָתַי
תַּשְׂכִּילוּן׃ הַאֶפְשַׁר דְּאִתְנְצִיבָא
אוּדְנָא הֲלָא שְׁמַע אוּלְפָנָא אִין
אֶפְשַׁר דִּבְרָא עַיְינָא וְלָא אִסְתַּכַּל
בְּאוֹרָיְתָא׃ הַאֶפְשַׁר דִּיהַב אוֹרָיְתָא
לְעַמֵּיהּ וְכַד יְחוּבוּן הֲלָא יִתּוֹכְּחוּן
הֲלָא יְיָ מְאַלֵּיף לְאָדָם לְקַדְמָאֵי
מַנְדְּעָא׃ קֳדָם יְיָ יְדִיעִין מַחְשְׁבַת
בְּנֵי נָשָׁא אֲרוּם הֵינוּן לֵיתָ׃ טַב
לְגַבְרָא דִּימַכְסְנִינֵיהּ יָהּ וּמִן אוֹרָיְתָךְ
תְּאַלְּפִינֵיהּ׃ לְשַׁדְּכָא לֵיהּ מִן יוֹמֵי
בִּישָׁא עַד דְּיִתְחֲפַר לְרַשִׁיעָא שׁוּחְתָא׃
אֲרוּם לָא יִנְטוֹשׁ יְיָ עַמֵּיהּ
וְאַחְסַנְתֵּיהּ לָא יִשְׁבּוֹק׃ אֲרוּם עַד
צִדְקָתָא יְתוּב דִּינָא וּבַתְרוֹי יִתְפַּרְקוּן
כָּל תְּרִיצֵי לִיבָּא׃ מַן יְקוּם לִי
לְאַגָּחָא קְרָב עִם מַבְאֲשִׁין מַן יִתְעַתַּד
לִי לְמִינְצֵי עִם עָבְדֵי שִׁקְרָא׃ אִילוּלֵי
יְיָ סְעִיד לִי כִּזְעֵיר שְׁרִית בְּשַׁהֲקוּתָא
נַפְשִׁי׃ אִין אֲמָרִית אִיתְמוֹטְטָת
רִיגְלִי טוּבָךְ יְיָ יְסַעִיד יָתִי׃ בִּסְגֵי
מַחְשַׁבְתָּא בְּגַוַּוי נִיחוּמָתָךְ יְפָרְנְקוּן
נַפְשִׁי׃ הַאֶפְשַׁר דְּיִתְחַבַּר עִמָּךְ
כּוּרְסֵי שִׁקְרָא בְּרִיַּית לֵיעוּתָא
הִיתְעַתַּד עֲלֵי קְיָים׃ יִכְנְשׁוּן בִּישָׁן
עַל נַפְשָׁא דְּצַדִּיקָא וְאַדְמָא זַכָּאִי
יְחַיְּיבוּן דִּין דִּקְטוֹל׃ וַהֲוָה יְיָ לִי
לְסָעִיד וֶאֱלָהִי לִתְקוֹף רוּחְצָנִי׃
וְאָתִיב עֲלֵיהוֹן יָת שִׁקְרֵיהוֹן וּבְבִישָׁתְהוֹן יְגַמְרִינוּן יְגַמְרִינוּן יְיָ אֱלָהַנָא׃ אִיתוֹן
נְשַׁבַּח קֳדָם יְיָ נְיַבֵּב קֳדָם תַּקִּיף פּוּרְקָנָא׃ נַקְדִּים אַפּוֹי בְּתוֹדְתָא בְּתוּשְׁבַּחְתָּא נְיַבֵּב קֳדָמוֹי׃

עתק ד׳ וסימ׳ יצא עתק מפיכם · הדברות על צדיק עתק · תדברו בצואר עתק · יביעו ידברו עתק · וא׳ עתק נקוד בצירי הון עתק וצדקה ׃ יה ד׳ דגשי׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמרו לא יראה יה ולא יבין · אשרי הגבר אשר תיסרנו יה · יסר יסרני יה ולמות לא · בן המצר קראתי יה ׃ אשרי הגבר ד׳ וסימ׳ אשרי הגבר יחסה בו · אשר שם יי׳ מבטחו · אשר תיסרנו יה · אשר מלא אשפתו ׃ לולי ז׳ רפ׳ וסימ׳ לולי אלהי אבי בעזרי · לולי כעס אויב אגור · לולי יי׳ צבאות הותיר לנו · לולי יי׳ שהיה לנו בקום · לולי יי׳ עזרתה לי · לולי האמנתי לראות · לולי תורתך שעשועי ׃ צה בזמרות ל׳ וד׳ זמירות וסימ׳ זמירות שמענו צבי לצדיק · ונעים זמירות ישראל · נותן זמירות בלילה · זמירות היו לי חקיך ׃

רש״י

יתאמרו · ישתבחו כמו האמרת והאמירך ׃ בינו בוערים בעם · האומות שוטים שבעולם ׃ הנוטע אזן · שמא הקב״ה שנטע אזן לא ישמע צעקת עמו ועוניין ׃ הלא יוכיח · ויסר אתכם על כך ׃ יי׳ יודע · מחשבותיכם שאתם סבורין להתגאות בנזר המלוכה ותדעו כי הבל הם ׃ אשרי הגבר · אשריהם הצדיקי׳ המעונים תחת ידיכם ובלבד שיהו עוסקין בתורה ובמצות ׃ להשקיט לו מימי רע · כי היסורין גורמין להשקיט להם מימי דין גיהנם ׃ עד · שיכרה שיחה לרשע שחת ׃ כי עד צדק ישוב משפטו · היסורין שלהם עד שיצדקו במעלליהם ואחר המשפט כל ישרי לב יתקנו כי יטולו שכרם ׃ מי יקום לי · זכות מי יעמוד לנו בין הצריצי׳ הללו · דומה דומיה ׃ היחברך כסא הוות · היוכל להדמות לך מלכות האומות היוצרי׳ עלמים ומשכות של עמל ׃ עלי חק · בשביל חק להיות חק להם עבודתם ׃ יגודו · יאספו גדודים על נפש ישראל להרוג ׃ ירשיעו · יחייבו בדין להורגו ׃ אונם · אונסם כמו יכפון לבניו אונו ׃

ותוספות

אבן עזרא

יביעו ידברו · דבר עתק ׃ יתאמרו · יתרוממו כדבר את יי האמרת ברום אמיר שהוא הסעיף הגבוה ׃ עמך · ידכאו · הפך יתאמרו בלב וידכאו במעשה ועמך ונחלתך הפך רשעים ׃ אלמנה · בתורה כתו׳ עושה משפט יתום ואלמנה ואמר שופט הארץ בתחלת מזמור זהו הפירוש השפט שופט הארץ כי כתו׳ כי אתה עושה משפט גר יתום ואלמנה · ואלה הם הרשעים אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו ועל כן אחריו ויאמרו לא יראה יה ולא יבין כי חושבים הם כי היוצר עין לא יראה והנוטע אוזן לא ישמע ויבין כדרך שמעו שמוע ואל תבינו ׃ ירצחו · מהבנין הכבד כמו המרצח הזה ׃ ויאמרו לא יראה יה · כי אין לו עין · ולא יבין כי אין לו אזן כמו שמעו שמוע ואל תבינו ׃ בינו · דברי המשורר ובוערים מגזרת בער והם על שנים מסכלים וטעם בעם שאין בעם בוערי׳ כמותם ׃ הנוטע · פועל כמו רוקע הארץ בעבור אות הגרון וזה טעם כדבר כי אין צורך לעינים ולאזנים כי הוא הנותן כח בעיני׳ לראות ובאזנים לשמוע הנה המראה והמשמע מאתו הם ואיך לא ידע הכל והזכי׳ האזני׳ בראשונ׳ בעבור שהמלים ולא יבין כדרך ואתן לעמו והזכיר נטיעה עם האזנים שהם נטועים כפתחי נקודות הסדנים בגלגל ועם העין הזכיר יצירה כי הצורות נוצרות בכל עת בעין ׃ היוסר · שיסר אנשי המבול ודור הפלגה ואנשי סדום הלא יוכיח אתכם והטע׳ אם אתם רבים כדבר יסר רבים כמוכם כי הוא יודע כל דבריכם כי הוא המלמד לאדם דעת והנה דעת אדם כנגד דעת עליון כאין ואיך יחשוב האדם כי השם לא יראה ולא יבין והלא הוא המלמד לאדם דעת וידוע כי הדעת מאתו הוא על כן אחריו יי׳ יודע מחשבות אד׳ כי המה הבל כמו שאמ׳ הנוטע אזן ׃ וי״א והוא שהדעת מאתו ידע כי כל מחשבות אדם הבל כי אין כח לו להוצי׳ לאור תעלומה ׃ אשרי · תיסרנו · שישמור מצותיך ׃ תלמדנו · כנגד המלמד אדם דעת ׃ להשקיט לו מימי רע · גזרות רעות ובאות מהשמי׳ כדרך עושה שלום ובורא רע והפך זה לרשע כי השם יאריך לו עד בא יומו עת פקודתו · ובעבור יכרה לשון זכר כבון הוא להיות שחת מגזרת השחתה והתיו שרש או הוא על דרך ודעת לנפשך יכעס ולא יבצר ממך מזמה ויהיה שחת כמו שוחה והשי׳ יכרה ׃ כי · עמו · כנגד עמך יי׳ ידכאו ׃ ונחלתו · כנגד ונחלתך והטעם שלא יטשם לנצח ׃ כי · אל הצדק ישוב משפט השם בכללו רק בחלקים יש פעמים שאין שם צדק והנה אתן לך משל כי כאשר ירד הגשם על הארץ צדק וחסד לכלל כל העולם הצריכים למים רק למעטים מהם שהם חלקים איננו צדק שמזיק להם הגשם ברוב ענין · וי״א אחריו שב אל צדק והטעם אסיפו הרשעים עמך לא סרו מהצדק רק ירדפו אחריו כל ישרי לב שהם עם יי׳ באמת ׃ מי · המשורר יספר כי היה בצרה גדולה עם הרשעים שיעלוהו לברתו והטעם מי יעמד עמי או בעבורי ׃ לולי · הטעם שלא מצא עזר כי אם מהשם לבדו ׃ דומה · מקום הכריתות כמו ודמיתי אמך והוא הקבר ׃ אם · חשבתי בלבי ופחדתי אולי תמוט רגלי ידעתי כי חסדך יי׳ יסעדני ולא אמוט ׃ ברוב · ברבות מחשבותי בלבי לא אתנחם כי אם בך אין לי תנחום כי אם תנחומיך והם פעלים ונפשי פעול׳ ׃ היחברך · מלה זרה והטעם היהיה חבר לך בעל כסא הוות או איש כמו הוות בעבור הרשע הוה תמיד לחשוב מחשבות רעות על כן מלת הוות ואכי תפלה ופי מרמה איש מרמה שהוא יוצר עמל ואון כמו פועל ובודה מלבו וזה הוא חוקו וזה טעם עלי חוק ורבי משה אמר כי יוצר קהלה וכמוהו יוצר גבי והוא הארבה והנכון בעיני בעבור שהוא הזכיר שופט הארץ הנכון הוא שיחובר לך או יאמר עליך כסאך כמו הוות ושאתה יוצר עמל עלי חוק בעבור שיראו המשכילים כי הרשעי׳ יגודו ׃ יגודו · מגזרת גדוד ׃ ודם נקי ירשיעו · הטעם בהיותי הרוב שיהרגוהו אלה הרשעים יחשבו המשכילים כי איש מות היה וחייב היה ורשע על כן הוות וזה יאמר המשורר בעדו ובעד כל קהל ישראל ׃ ויהי · למשגב · בקום פועלי און עלי וחשבו לשפוך דמי שהוא דם נקי ׃ וישב · אונם · כמו ועולתה קפצה פיה תן עול מגזרת און מה שחשבו לעשות לי הביא השם עליהם וטע׳ יצמיתם פעמים שים מהם שהצמיתה אותם הרעה שחשבו לעשות לי ויש מהם שיצמיתם השם בדרך אחרת שלא עלתה על לבם ׃ לכו נרננה · לכו אלי כמו מלת שורו דברי המשורר לישראל ׃ נקדמה · שנודה לו ותרועתינו תהיה עם זמירות כי זאת היא התודה והזמירות כי הוא תקיף ׃ כי

תנ׳ א׳ בלים וכל תכיין כתי׳ [?]

כי. גדול ומלך על כל מלאכי שמים כי מלאכיו הם והם עושי מלאכותו׃ אשר. בעבור שהזכיר צבא השמים אמר כי ברשותו תחתיות ארץ גם ההרים הגבוהי׳ על הארץ׃ ותועפות. כח ויש אומרים כמו יקרים׃ אשר. הזכיר בפסוק הזה הים והיבשה כי הם כמו כדור אחד בראיות גמורות מחכמת התולדת׃ בואו. בעבור שהזכיר שהוא מלך על כן אנו חייבין להשתחות לפניו׃ כברכה. כמו ויברך על ברכיו. וטעם עושינו כי עשה הים והיבשה והם כללים ומהם עשה הפרטים׃ כי. אלהינו. מרחוק או אהינו אמונתו׃ וצאן ידו. כנגד ידיו יצרו. וטעם היום דבק עם בואו כשתחוה אם בלבבכם לשמוע בקולו השתחוו לו היום אם בקולו תשמעון וזה הוא קול השם׃ אל תקשו. השתכשו המפרשים כיום מסה. והנכון בעבור על בואת ה המרגלים והמריבה היא כתנה ראש ונשוב כי שם כתו׳ וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי׃ אשר. פיר׳ מי הם המנסים וטעם ראו פעלי שמתו כולם במדבר כתיב אחריו׃ ארבעים שנה אקוט. כמו ונקוטותם נקטה נפשי בחיי כמו געלה כי לא תבאנו כ בואה למסה בתוך הארבעים וטעם לא ידעו דרכי כאשר אמ׳ משה ולא נתן יי׳ לכם לב לדעת׃ אשר. מנוחתי. שתהיה להם מנוחה ונחלה כדרך ושמחתים בבית ת תפלתי׃ שירו ליי׳ שיר חדש. פעמים והטעם תמיד׃ כל הארץ. כל יושבי הארץ וכל ה הארץ באו מבריתם׃ שירו. שמו הנכבד שהוא שם העצם׃ בשרו. אתם עם יי׳ את זאת׃ ספרו. בעבור שהזכיר בגוים על כן כל הארץ הוא ארץ ישראל׃ כי. אף על פי שתספרו כבודו ו ונפלאותיו הוא יותר גדול ומהולל מאד על כל אלהים הם המלאכי׳ כי הוא אלהי האלהים׃ כי. אלילים. שוא ושקר כמו רופאי אליל והוא מגזרת אל אלים בו או אלים הוא ו והלשון תקבר לדבר כמו וטוב משניהם את אשר עדן לא היה וטעם שמים מעונות המלאכים שהזכיר ו והוא השם הנורא על הנשמות שהם צורות נכבדות והוא עשה ה הגופות׃ הוד. לפניו. לבדו לא לפני אלילי העמים׃ במקדשו. השמים משמי קדשו או הארון שנקרא שם בבית המקדש והוא הנכון והטעם כי השמים מעונות ה הכוכבי׳ ובית המקדש בית זבול לו׃ הבו. שתורו בפה כי הכבוד והעוז לו לבדו הם׃

על כל אלהים ג׳ וכסי׳ וסימ׳ כי אל גדול יי׳ . כי גדול יי׳ ומהולל׳ . מאד נעלית על כל אלהים׃ קולו בקלו ל׳ חס׳ בנביאים וכתובים וסימ׳ וישא שאול קלו׳ ועליון יתן קלו׳ . היום אם בקלו תשמעו. שמעו שמוע ברגז קלו. וישקד יי׳ על הרעה׳ וכל אוריתא דכוו׳ חס׳ בב״א כ״ל ונשמע קולו בבאו׃ ארבעים ב׳ ר״ף וסימ׳

כי אל גדול יהוה ומלך גדול על כל אלהים׃ אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו׃ אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו׃ באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עשנו׃ כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקלו תשמעו׃ אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר׃ אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי׃ ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי׃ אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי׃

צו

שירו ליהוה שיר חדש שירו ליהוה כל הארץ׃ שירו ליהוה ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו׃ ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו׃ כי גדול יהוה ומהלל מאד נורא הוא על כל אלהים׃ כי כל אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה׃ הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו׃ הבו ליהוה משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועז׃ הבו ליהוה כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו׃ השתחוו ליהוה בהדרת קדש חילו מפניו כל הארץ׃ אמרו בגוים יהוה מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים במישרים׃ ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלאו׃ יעלז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער׃ לפני יהוה כי בא כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו׃

ג׳ · ה׳ ל׳ · ל׳ · ה׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ וחד בחכוכי כא ב׳ ר״ף · ל׳ · ל׳ כיכה · ל׳ · ז׳ · ג׳ · יכה · ר׳ כטע׳ · י״א כטע׳ · ד״ה חילו מלכני

ארום אלהא רבא יי ומלכא רבא על כל אלהא׃ די בידיה מתליין פשפושין ארעא ותוקפיה רום טורי די ליה׃ דיליה ימא והוא עבד יתיה ויבשתא אידוי בריאו׃ איתון ניסגוד ונגחן נחמיט קדם יי דעביד יתנא׃ ארום הוא אלהנא ואנחנא עמיה וען רעית אידיה יומא דין אם במימריה תקבלון׃ לא תקשון לבכון היך במצות היך יומא דנסיתון אלהא במדברא׃ די נסיאו יתי אבהתכון בחנו יתי לחוד חמון עובדי׃ ארבעין שנין מאכית בדר במדבר ואמרית עמא דטעותא בלבהון הינון ואינון לא ידעו אורחי׃ דקיימית בתקוף רוגזי אם יעלון לנייח בית מקדשי׃ שבחו קדם יי תושבחתא חדתא שבחו אנגלי מרומא שבחו קדם יי כל צדיקי ארעא׃ שבחו קדם יי בריכו שמיה בשרון מיומא ליומא פורקניה׃ אשתעיו בעממיא איקריה בכל עמיא פרישותיה׃ ארום רב יי ומשבח לחדא דחיל הוא על כל אלהא׃ ארום כל דחלת עממיא טעוותא ויי שמיא עבד׃ שבחא ושיבהורא קדמוי עושנא ותושבחא בבית מקדשיה׃ הבו זכר קדם יי יחוסי עמיא הבו קדם יי איקר ועושנא׃ הבו קדם יי איקר ורוממו שמיה תוברו ושוברו תיקרובת ועולו לקדמוי לדרתוי׃ סגודו קדם יי בשיבהודת קודשא רתותו מן קדמיה כל יתבי ארעא׃ אמרו בעממיא יי מלך לחוד תקין תבל ולא תתמוטט ידין עמיא בתירוצא׃ יחדון חילי דשמיא ויודון צדיקי ארעא יכלי ימא ומלייה׃ יביע תושבחא חקל וכל די ביה הבכן ישבחו כל אילני חורשא׃ קדם יי ארום אתא ארום אתא למידן ארעא ידון תבל בצדקתא ועמי בהימנותיה׃

רשי

ותועפות. לשון גובה כעיף המעופף׃ ונברכה. לשון ויברך את הגמלים׃ היום. בעולם הזה אם בקולו תשמעו׃ בחנוני. חנם׃ גם ראו פעלי. במצרים׃ ארבעי׳ שנה. קטתי בהם רבתי עמהם לשון נקטה נפשי בחיי כלחמתי בם ארבעים שנה ל להמיתם במדבר כי אמרת תועי לבב הם׃ אל מנוחתי. לארץ ישראל ולירושלים אשר קראתיה מנוחה שנאמר זאת מנוחתי עדי עד׃ שיר חדש. מזמור זה על העתיד וסופו מוכיח כי בא לשפוט את הארץ בכל מקום שיר חדש על העתיד׃ הבו ליי׳ משפחות עמים. ומה תתנו לו הבו ליי׳ כבוד ועוז׃ יי׳ מלך. לעתיד לבא יהא שיר זה׃ ידין עמים במישרים. אותם שיהפוך להם שפה ברורה׃ במישרים. בזכיות׃ ירעם הים. להרים קול בתהלה׃ כל עצי היער. כל שלטוני האומות׃ ה׳

מסרה

ארבעים יכנו לא יוסיף. ארבעים שנה אקוט ׳ ואינון מן י״ד זוגין מן ב״ב ר״ף לא נסבין ו׳ בריש תיבותא ושאר קריאה נסבין ו׳ וסימניהון במסרה רבתא במערכת אות ח הי״ו׃ צו׳ שיר חדש ז׳ וסימ׳ יורדי הים ומלאו איים׳ שיר חד׳ הטיבו נגן. ויתן בפי שיר חדש. שירו ליי׳ שיר חדש שירו ליי׳ כל הארץ. כי נפלאות עשה הושיעה. אלהים שיר חדש אשירה לך. הללו יה שירו ליי׳ שיר חדש׃ משפחות י״א בליש׳ וסימ׳ ואחר נ נפצו ל׳ מל׳ בתורה. זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד. הגרשני דאחרי המשכן. ונשיא בית אב דקהתי׳ וחברו דברי׳ אל תכריתו את שבט הקהתי. ותקרבנה בנות צלפחד. והעולה על רחבם. והזה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ. הבו ליי׳ משפחות עמים דד״ה. הבו ליי׳ דתהלות. וכל כל אלה משפחות בני ומשפחות בני דכוו׳ בב״ב למשפחת וסימ׳ ויקרבו ראשי האבות למשפחת. וילך אבימלך בן ירבעל. וכל כדרא הליתא דד״ה בן ואהרן ובניו עד יהיו בני אולם דכוו׳ משפחת בב״ב משפחות וסימ׳ ממשפחות בני קהת. ואחיהם לכל משפחות יששכר. וכל תורה כוהנים ויהושע דכוו׳ משפחות בב״ד משפחת וסי׳ נמסר בסוף במדבר סיני ע״ש׃

הבו. טעם כבוד שמו הוא הארון שהוא נקרא שם על כן ובואו לחצרותיו׃ השתחוו. בבואכם במנחה אל החצר ותהיה השתחויתכם בחיל ופחד׃ אמרו ידבר עם המביאים המנחה שיאמרו הגוים בשובם כי השם מלך והטעם כי השם ישב את האדם על הארץ וטעם אף תכון כי השם מלך צדק הפך פור התפוררה ארץ ימוטו כל מוסדי ארץ׃ ישמחו. בעת עלם והארץ תתן יבולה והשדה יתן פריו וזהו יעלוז. וטעם ירעם העננים העולים מהים או הכל דרך משל כי כל עולם יהיה בהשקט ובטח בהראות צדק השם בארץ או על דרך באת השרים והמנגנים לפני המלך כבואו ממקום רחוק. וטעם כי בא השני פי׳ הראשון כמו אל החצר החיצונה אל העם׃ ה׳

י״ מלך תגל הארץ. הגדולה הטעם אעפי שאיננו נראה בעצמו כדקנו נודע לצדיקי׳ כי צדק ומשפט מכון כסאו על דרך כי בצדקה יכון כסא: אש. דימה הגזרות היורדות מהשמים לאש שיא השורפת סביבה ימית: האירו. הטעם כמנהג הגשם ברדתו וברקיו הם הסבות ולא יבינום רק המשכילים והרואים במראה העין יחילו: הרים. על משפט הגשם וטעם הרים הם המתגאים ואמ׳ כמסו אע״פ שהם יבשים הפך התולדת וטעם הדון כי המתגאים אינם אדוני הארץ באמת: הגידו. יושבי שמים כי הם שמשים דברי השם: יבושו. וטעם השתחוו לו כדרך ובאלהיהם עשה יי׳ שפטים: שמעה. יש אומרים כי כל אלהים הם המלאכים וטעם השתחוו לו להודות על כי בושו כל עובדי פסל:

צ״ז כדונג ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ כדונג מפני האש דביכה. הרים כדונג נמסו. היה לבי כדונג. דדין דידן דמזמורא פתח: מלפני יי׳ ח׳ וסימ׳ המוסרים מלפני יי׳. ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני יי׳ ב׳ בו. כי מלפני יי׳ הוא כורת כי הגיר׳ אז ירננו עצי היער דד״ה׳ ובזאת עליך קצף. ולא נכנע דאמון דד״ה. הרים כדונג נמסו. וכל אוריתא דכוו׳ בב״ב ויתחבא האדם ואשתו כפני. ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם. וכל שאר

צז יְהוָה מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים: עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ: אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו: הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ: הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְהוָה מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ: הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים: שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה: כִּי אַתָּה יְהוָה עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֹהֲבֵי יְהוָה שִׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם: אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה: שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ:

צח מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ: הוֹדִיעַ יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ: זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

צט יְהוָה מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יְהוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא:

יְיָ מְלַךְ תְּרוּץ אַרְעָא יֶחֱדוּן נַגְוָואָן סַגִּיעִין: עֲנָנֵי יְקָרָא וַאֲמִיטְתָא חֲזוֹר חֲזוֹר דִּי לֵיהּ צִדְקְתָא וְדִינָא אֲתַר דִּי מְכַוַּן כּוּרְסֵיהּ: אֶשָּׁא קֳדָמוֹי תְּהַלֵּךְ וּמְצַלְהֲבָא חֲזוֹר חֲזוֹר מְעִיקוֹי: טַנְהֲרִין בַּרְקוֹי תֵּבֵל חֲמַת וְאִתְחַלְחֲלַת אַרְעָא: טוּרַיָּא הֵיךְ שַׁעֲוָא יִתְמַסּוּן מִן קֳדָם יְיָ מִן קֳדָם רִיבוֹן כָּל אַרְעָא: יְתַנְיָין אַנְגְּלֵי מְרוֹמָא צִדְקְתֵיהּ וְיֶחֱמוּן כָּל עַמַּיָּא אִיקָרֵיהּ: יִבַהֲתוּן כָּל פַּלְחֵי פִּיסְלָא דְמִשְׁתַּבְּחִין בְּטַעֲוָתָא וְיִסְגְּדוּן קֳדָמוֹי כָּל עַמַּיָּא פַּלְחֵי טַעֲוָתָא: שְׁמַעַת וַחֲדַת כְּנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן וַדְּיִיצָן בְּנָתָא דְבֵית יְהוּדָה מִן בִּגְלַל דִּינָיךְ יְיָ: אֲרוּם אַתְּ הוּא יְיָ עִילָּאָה עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא לַחֲדָא אִתְעַלֵּית עַל כָּל דַּחֲלַיָּא: רָחִימַא דַּיְיָ סְנוּ בִישׁ מְטוּל דְּקִירִים נְטִיר נַפְשַׁת חֲסִידוֹי מִן אִידֵיהוֹן דְּרַשִּׁיעֵי יְפַצֵּי אִינוּן: נְהוֹר דְּנַח וּמִטַּמַּר לְצַדִּיקַיָּא וְלִתְרִיצֵי לִיבָּא חֶדְוָא: חֲדוֹן צַדִּיקַיָּא בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וְאוֹדוּן לְדִכְרַן שׁוּם קוּדְשֵׁיהּ:

תּוּשְׁבַּחְתָּא נְבוּאָה שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ שְׁבַח חֲדַת אֲרוּם פְּרִישַׁן עֲבַד פְּרִיקַת לֵיהּ יְמִינֵיהּ וְאִדְּרַע שְׁכִינַת קוּדְשֵׁיהּ: הוֹדַע יְיָ פּוּרְקָנֵיהּ לְמֶחֱמֵיהוֹן דְּעַמַּיָּא גַּלֵּי צִדְקְתֵיהּ: דְּכַר טוּבֵיהּ וְקוּשְׁטֵיהּ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וַחֲמוֹן כָּל סְיָיפֵי אַרְעָא יַת פּוּרְקָנָא דֶּאֱלָהָא: יַבִּיבוּ קֳדָם יְיָ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא בוּעוּ וְשַׁבְּחוּ וְזַמָּרוּ: זַמָּרוּ קֳדָם יְיָ בְּכִנָּרִין בְּכִנָּרִין וְקָל זִמְרַיָּא: בַּחֲצוֹצְרָתָא וְקָל שׁוֹפָרָא יַבִּיבוּ קֳדָם מַלְכָּא יְיָ: יִכְלֵי יַמָּא וּמַלְיֵיהּ תֵּבֵל וְכָל דַּיְירִין עֲלָהּ: נַהֲרָוָתָא יִמְחוֹן תּוּפַיָּא אִידָא כַּחֲדָא טוּרַיָּא יְרַנְּנוּן: קֳדָם יְיָ אֲרוּם אֲתָא לְמִידַן אַרְעָא יְדוּן תֵּבֵל בְּצִדְקְתָא וְעַמַּיָּא בְּתִירוּצְתָּא:

יְיָ מְלַךְ יְזוּעוּן עַמַּיָּא דִּי שְׁכִינְתֵיהּ שַׁרְיָא בֵּינֵי כְרוּבַיָּא יִזוּעַ אַרְעָא: יְיָ בְּצִיּוֹן רַבָּא וְרָמָא הוּא עַל כָּל עַמְמַיָּא: יְהוֹדוּן שְׁמָךְ רַבָּא וּדְחִילָא קַדִּישָׁא הוּא: וְעוּשְׁנֵיהּ דְּמַלְכָּא דְּדִינָא רָחִים אַתְּ אַתְקֵינְתָּ תְּרִיצוּתָא דִּינָא וְצִדְקְתָא בְּיַעֲקֹב אַתְּ עֲבַדְתָּא: שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וּסְגִידוּ לְבֵית מַקְדְּשֵׁיהּ קַדִּישׁ הוּא:

רשי

י״ מלך. בבוטלו המלוכה מעמו ומזרעו: תגל הארץ. זהו שאמר יחזקאל כשמוח כל הארץ שממה אעשה לך על עמו כתכבא כן: אש לפניו תלך. במלחמת גוג ומגוג דכתיב במלחמתו ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית: ותחל. ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל ורעשו מפניו דגי הים: כדונג נמסו. דכתיב ונהרסו ההרים ונפלו המדריגות יבושו כל עובדי פסל דכתיב והאלילים כליל יחלוף: ברקיו. זהורוריו לשון למען היות לה ברק מרוטה: ותחל. לשון חיל כיולדה: כדונג. כשעוה: המתהללים. המתפארי׳ לע״ז: משפטיך. נקמתך: אור זרוע לצדיק. זריעה מתם מוכנת לצמוח להם: שירו ליי׳. כל אלה לעתיד: נהרות ימחאו כף. הנביאים דברו בלשון שהאזן שומעת לא שיהא לנהרות כף אלא לשון שמחה וחדוה: ירגזו עמים. מדבר במלחמת גוג ומגוג ואז ירגזו עמים כענין שנאמ׳ וזאת תהיה המגפה וגו׳: תנוט. לשון נטיו רגליו: ועוז מלך. מוסב על מקרא העליון: יודו שמך. יודו את עוז מלך האוהב משפט: אתה כוננת מישרים. פשרה ועשית שלום בין אחים. כוננת באמ״ך כי תראה חמור שונאך רובץ וגו׳ כי תפגע שור אויבך ומי הוא שיראה את שונאו נופל לו חסד שלא ידבנו לבו לחבקו ולנשקו תנחומא: בעמוד

מסרה

קריא׳ דכוו׳ מפני יי׳: זרוע ג׳ בליש׳ וכל חד לית דכוו׳ וסימ׳ זרוע ל׳ וכי יפול מנבלתם עליו. זרועיה ל׳ כי כארץ תוציא צמחה וכגנה. זרע ל׳ אור זרע לצדיק. אנ״ך: צ״ח מזמור ב׳ בטעם בספרא וסימ׳ מזמור שיר חנכת הבית. שירו ליי׳ שיר חדש: לבית ישראל ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ חסדי יי׳ אזכיר תהלו׳ יי׳ כעל כל. כי כה אמר יי׳ לבית ישראל דרשוני וחיו. כי כה אמ׳ אדני יי׳ העיר היוצאת אלף. זכר חסדו ואמונתו. וכל יחזקאל דכוו׳: וקול שופר ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר. וקול שופר לא נשמע. בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי׳. אנ״ך: צ״ט על כל העמים ב׳ וסימ׳ פני הלוט הלוט. יי׳ בציון גדול ורם הוא. וכל נגלה דכוו׳: אהב מ׳ וסימ׳ נמסר בריש שמואל: והשתחוו ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא ויחזקאל סימ׳ מ״ו:

ותשמח ציון. כי שם הכבוד בהראות משפטיו אז יתברר כי אתה עליון על כל אלהים בשמים ובארץ: אוהבי. הטעם הזה השם שופט על כן אתם אוהבו שנאו כל איש רע ולא תגורו ממנו כי השם לבדו הוא שומר חסידיו: אור. טעם זרוע אם זרע מעט יקצור הרבה: ולישרי לב שמחה. זרועה אם כן ישמחו הטעם כל השמחה הוא בשם: מזמור שירו ליי׳ שיר חדש. הושיעה לו ימינו. כמו ותושע לי זרועי. וטעם וזרוע קדשו שהיא כטויה ותגיע למקום שפכו אולי זה המזמור על ביאת הגואל: הודיע. לשון עבר והעד גלה צדקתו ומה היא הצדקה זאת היא: זכר. כל אפסי ארץ. כנגד מקומות הישוב שהם שבעה גבולות בצפון ואחר בדרום: הריעו. להשמיע הקול וכן פצחו ורננו: זמרו בכנור. לבדו ובכנור וקול זמר׳: בחצוצרות. הוסיף מלת המלך כי כן משפט היוצאים לקראתו בבואו: ירעם. כדרך וירגזו ההרים או הטעם כי שלו יהיה בכל הארץ: נהרות. הטעם כי בני אדם שהם בספינות הים ובנהרות ובהרים ירננו: לפני. הכל ירננו בבואו לשפוט הארץ: י״י מלך ירגזו עמים. מלת מלך תפרש אחרת מלך יושב הכרובי׳: תנוט הארץ. כמו תרעש ואין חבר לו וטעם ירגזו עמים שהם הרשעים: י״י. בעבור שהזכיר יושב הכרובי׳ הזכיר כי משכנו בציון: יודו. שב אל העמים וסמך שם העמים הנכבד הנגלה על יד משה לישראל כי בכל הלשונות אין לשם שם כבוד רק עם ישראל לבדם: ועז. עז וכבוד הוא למלך שהוא אוהב משפט

וטעם אתה לבדך או מאתך התחלה וטעם מישרים הם משפטי התורה וצדקותיה שכתובות על ידי שלוח ווהם משה: מלת:

אבן עזרא

...מלתכתן בכל המקרא משרת כהני יי משרתי אלהינו וכהנו ליעל כן אם אהרן היה הכהן הראש משה כהן הכהנים כי הוא שרת שבעת ימי המלואים והזכיר שמואל
שהוא ממשפחותם בקריאתו אל השם ועניהו ככתוב ויקרא אל יי' ויענהו תמיד: בעמוד ענן· אליהם· ישוב אל משה ואהרן ואין שמואל עמהם כמו וישם דמי מלחמה
בשלום שב אל יואב לבדו ולא עמשא וכמוהו רבים וטעם לאמר על משה ואהרן שהם שומרי עדותיו בעבור היותם אמצעיים בין השם ובין ישראל והעדות והחקים שכתן
להם השם שמרום לאמרם כן לישראל ולא יוסיפו ולא יגרעו וזה הוא שבחם כי אין צורך לזכור עליהם ששמרו התורה: רוממו· בבואכם אל המקדש: והשתחוו
להדום רגליו· לנגד מקום הארון כי מקום הדומו קדוש הוא או שב אל השם הנכבד ככתוב בסוף המזמו': משה· בעמוד פירשתי' יי' אהינו אתה עניתם · משה ואהרן בנפלם על פניה' ודבר הקטרת היית להם כי בעבורם נמחלת לישראל: ונוקם על עלילותם· כדבר המרופים והבלועים: רוממו· בבאתם מן המקדם והשתחויה אל הר קדשו בבואה רק באמונת הלב הוא לשם הנכבד: מזמור לתודה הריעו ליי' כל הארץ· כמו הארץ כי חטא ליכי הארץ שם מין כולל כל יושביה: עבדו· מנהג כל עובד להיותו כעצב על כן בשמחה ולא תראו ב בסתר רק ברננה: דעו· הוא אלהי' לבדו ולו אנחנו עמו והמלה כמו כל קרי וכתיב על כן אמר הגאון כי ולו אנחנו הפך ואני ע עמיתי ומלת שמו שבה אל דעו· בואו· בבואם בשערים תודה ובחצר תהלה: כי· זאת היא התודה ו והתהלה והברכ' שיודו כי טוב יי' לעולם חסדו: לדוד מזמור· טעם שירה שיחבר שיר להגיד החסד והמשפ' שהוא עושה לכל עמו כמו ויהי דוד עושה מ משפט וטעם לך יי' אזמרה שהמשלתני ו ולמדתני ובחרתני ל לעשות משפטיך בארץ: אשכילה· תמים תאר לדרך כמו ויתן תמים דרכי: מתי תבא אלי· הטעם כי הוא ישכיל תמי' בכל רגע להרגיל עצמו ללכ' בה עד שלא ישגע ללכ' וכאילו הדרך תבא אליו מאליה כ כדרך שכינור מרוב הרגילות· ורבי משה אמר מתי תבא אלי כמו כמו ויבא אלהים אל בלעם שמתפרש ברוח הקדש עליו בביתו ב בהתבודדו מבני אדם

משה ג' רפ' וסימ' משה עבדי מת ועתה קום עבור· משה עבד יי' ובני ישראל הכום· משה ואהרן בכהניו ושמואל: עדותיו ה' בליש' ד' חס' וא' מל וסימ' שכר תשברון את מצות יי' אלהיכם· כל ארחות יי' חסד· וינסו וימרו· בעמוד ענן ידבר· אשרי נוצרי: ק' לתודה ל' וחד לתורה: הוא אלהים ד' וסי' תשמע ויבם לבבינו·

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל־יְהוָה וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן־לָמוֹ: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל־עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי־קָדוֹשׁ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ק

מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ: עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה: דְּעוּ כִּי־יְהוָה הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלֹא אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי־טוֹב יְהוָה לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד־דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ: קא

לְדָוִד מִזְמוֹר חֶסֶד־וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה לְךָ יְהוָה אֲזַמֵּרָה: אַשְׂכִּילָה בְּדֶרֶךְ תָּמִים מָתַי תָּבוֹא אֵלָי אֶתְהַלֵּךְ בְּתָם־לְבָבִי בְּקֶרֶב בֵּיתִי: לֹא־אָשִׁית לְנֶגֶד עֵינַי דְּבַר־בְּלִיָּעַל עֲשֹׂה־סֵטִים שָׂנֵאתִי לֹא יִדְבַּק בִּי: לֵבָב עִקֵּשׁ יָסוּר מִמֶּנִּי רָע לֹא אֵדָע: מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל: עֵינַי בְּנֶאֶמְנֵי־אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא יְשָׁרְתֵנִי: לֹא־יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי: לַבְּקָרִים אַצְמִית כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לְהַכְרִית מֵעִיר־יְהוָה כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן:

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכַהֲנוֹי דְמִסְרוּ נַפְשְׁהוֹן מְטוּל עַמָּא דַיְיָ וּשְׁמוּאֵל אִסְתּוֹלְהוֹן צַלֵּי קֳדָם יְיָ הֵיךְ אַבְהַת עָלְמָא רָצוּ בִשְׁמֵיהּ מְצַלִּין קֳדָם יְיָ וְהוּא עָנֵי יַתְהוֹן: בְּעַמּוּד עֲנָנֵי יְקָרָא מְמַלֵּל עִמְּהוֹן נְטַרוּ פִּיקוֹדַת סַהֲדוּתֵיהּ וּקְיָים דִּי יְהַב לְהוֹן: יְיָ אֱלָהָנָא אַתְּ עֲנֵית יַתְהוֹן אֱלָהָא שְׁבִיק הֲוֵיתָא לְעַמָּךְ בְּמִטּוּלְהוֹן וּמִתְפְּרַע עַל עוֹבָדֵיהוֹן: שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וּסְגִידוּ לְטוּר בֵּית מַקְדְּשֵׁיהּ אֲרוּם קַדִּישׁ יְיָ אֱלָהָנָא: שְׁבָחָא עַל קוּרְבַּן תּוֹדְתָא יַבִּיבוּ קֳדָם יְיָ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא: פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ בְּחֶדְוָה אִיתוֹ קֳדָמוֹי בְּתוּשְׁבַּחְתָּא: אוֹדִיעוּ אֲרוּם יְיָ הוּא אֱלֹהִים הוּא עֲבַד יָתָנָא וְדִילֵיהּ אֲנַחְנָא עַמֵּיהּ וְעָאן רַעֲיִיתֵיהּ: עוּלוּ בְתַרְעוֹי בְּאוֹדוּתָא דָּרְתוֹי בְּתוּשְׁבַּחְתָּא אוֹדוּן קֳדָמוֹי בְּרִיכוּ שְׁמֵיהּ: אֲרוּם טַב יְיָ לְעָלַם טוּבֵיהּ וְעַד דָּר וְדָר הֵימָנוּתֵיהּ:

עַל יַד דָּוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא אִין חִסְדָּא אִתְגְּמַל עִמִּי וְאִין דִּינָא אַתְּ עֲבַד עִמִּי עַל כּוֹלָא אֲשַׁבַּח קֳדָמָךְ יְיָ אֲזַמֵּר: אָמַר אֱלָהָא אַשְׂכְּלִינָךְ בְּאוֹרַח שְׁלִים אֵימָתַי תֵּיעוּל לְוָתִי אָמַר דָּוִד אֶתְהַלֵּךְ בִּשְׁלֵמוּת לִבִּי בְּגוֹ בֵּית אוּלְפָנִי: לָא אֲשַׁוֵּי לְלִבִּי מִלְּתָא דְרַשִּׁיעָא עָבְדֵי בִישִׁין שְׂנֵית מִן פִּיקוּדַיָּא סְנֵתִי לָא יִדְבְּקוּן בִּי: לִבָּא עוּקְמָנָא יְעִדֵּי מִנִּי יִצְרָא בִישָׁא לָא אֶדַּע: דְּמִשְׁתָּעֵי לִישָׁן תְּלִיתָאי עַל חַבְרֵיהּ יָתֵיהּ אֲמַגַּר וּזְקוּף בְּצִירְעָתָא דַּאֲזִיל בְּגֵסוּת עַיְנִין עִימֵיהּ לָא אֵדוּר בְּעָלְמָא: עֵינַי בְּקַשִּׁישֵׁי אַרְעָא לְמִיתַב בִּמְחִצַּת צַדִּיקֵי דְּאָזֵיל בְּאוֹרְחָא שְׁלִים הוּא יְקוּם עִם שַׁמָּשַׁי: לָא יִתִּיב בִּמְצִיעַ בֵּית מוּקְדְּשִׁי עָבֵיד נְכִילוּ דִּי מְמַלֵּל שִׁיקְרִין לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְאִתְכַּוְּנָא קֳבֵל עַיְנָי: לְעָלְמָא דְאָתֵי דְאִמְתִּיל לִנְהוֹר צַפְרָא אֲמַגַּר כָּל רִשְׁעֵי אַרְעָא לְשֵׁיצָאָה מִן יְרוּשְׁלֶם קַרְתָּא דַיְיָ כָּל עָבְדֵי שְׁקַר:

רשי

בעמוד ענן ידבר אליהם· אף עם שמואל וזה הוא שנאמר הים בזה הרואה והענבה לותם ותאמרנה יש הרואה הענן קשור על פתחו כר"א ויש אשר יהיה הענן: שמרו עדותיו וחק נתן למו· וחק אשר נתן למו: אל נושא· עון ישראל היית להם· בשבילם: ונוקם· היית על עלילותם משה ואהרן בשמעו כה המורים שמעו על שלא הדריך בנין כדרך טוב' מת בחור: כי קדוש יי' אהינו· על אשר הוא מדקדק עם הצדיקי' הוא מקודש בעולם וכן הוא אומר ונקדש ב בכבודי בכבודיו: מזמור לתודה. להודיה לאומרו על זבחי התודה: עבדו את יי' בשמחה· וכל כך למה דעו כי יי' הוא האלהים כ כשמשלם שכר פעולתכם אבל עובדי ע"ז אין להם לעבוד בשמח' שאין משלמין שכר: הוא עשנו ולו· כשלא היינו בעולם· בתודה בהודייה: ועד דור ודור· קיימת אמונתו כל לשון אמת ו ואמונה אמנת הבטחה שמאמין ומבטיח הבטחתו: חסד ומשפט אשיר'· כשאתה עושה עמי חסד אקלסך ברוך הטוב והמטיב ו וכשאתה עושה בי משפט אני אשיר ברוך דיין האמת בין כך ובין כך לך יי' אזמרה: אשכילה אתן לב על דרך התמים: מתי תבא אלי· הדרך הישרה להתהלך בה ואתהלך בתום לבבי אף בקרב ביתי בהצנע כמו בפרהסי': סטים· לשון כי תשטה אשתו לסור מן הדרך דישטולתכט בל"ע: רע לא אדע· לא אהב לא לא אכיר בדבר רע: אותו לא אוכל· שיהא חבירי שלא אלמד ממעשיו: לבקרים אצמית· מדי יום יום אכריתמעט מעט רשעי ישראל המחויבין מיתה:

תפלה

חי' אלהים אמת· דעו כי יי' אלהים· ויאמר יי' אלהי אבותינו: ולא חד מן ט"ו לו דכת' לא וסימ' נמסר בסדר ביום השמיני: ק"א לדוד מזמור ז' וסי' נמסר בתהלים סי' כ"ד: עשו ר' ג' כתיב ה' וא' כתיב ו' וסי' ולא נטשתני לנשק· ואתם חשבתם עלי· עשה סטים שנאתי· עשה צדקה ומשפט· קדמאה כתיב ו"ו· ועיין מה דאיתקשינא בהא' עניינא בירמיה סימן כ"ב וגם במס' רבתא בערך עשה: לבקרים ד' וסימ' והוזרועם לבקרים· לבקר' אצמית· והוכחתי לבקרים· חדשים לבקרים· וא' לבקרים ולרגעים:

ידיכיהם וריבם ואיזה פירוש שיהיה הוא הנכון כן פי' לי וא"זה פי' הוא הנכון ידבר על עת התבודדו והבדלו והנה טעם אתהלך רגילות כמו ויתהלך חנוך: לא· יספר על המחשבת שהוא במצח: עשו· כמו עשות ספרים וסטים עם כלים מגזרת כי תשטה אשתו לא ידבק בי סטות: לבב· איש אשר לבו עקש גם רעאים רע כי איך יאמר כי לא ידע רע זהו הכסיל הכתוב עליהם כי אינם יודעים לעשות רע שהוא בתולדת האדם מנעוריו: מלשני· היוד נוסף והוא תאר וטעמו כמלשין: אצמית· כמשפטי המלוכה או אצמית רכילותו רק מי שהוא רחב לבב והטעם חכם מאד כמו ורחב לב לא אוכל להצמיתו כי בחכמתו יסתור כפשו ודבריו· ויש אומרים אותו לא אוכל לראותו או לא אוכל שאתו והוא יותר קרוב: עיני· לשבת עמדי· בשבתו על כסא המשפט אפילו לא ישרתני ויעמוד לפני בעת המשפט רק ההולך בדרך תמים: לא· רמיה מרמה הם עושי רצונו ויושבי שלחנו: לבקרים· בכל יום כדרך דינו לבקר משפט· ויש אומרים כי עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי בעצת המלוכה· לא ישב הדוברים ויש אומרים כי לא ישב כדרך היושבים ראשונה כאשר פירשתי: תפלה

תפלה לעני. יש אומרים כי זאת התפלה חברה משכיל כנגד אויביו והנכון שהיא הדרך הנבואה על לשון אנשי הגלות והעד כי בנה יי׳ ציון גם תכתב זאת לדור אחרון ומלת יעטף כמו העטופים ברעב וטעם ישפוך שיספוך כל מה שיש בלבו: יי׳. זאת תחלת התפלה וידוע כי כל תפלה ישמע רק הטעם שיראו בני אדם כי שמעה תפלתו: אל. דרך משל כי כן האדם בהסתירו פניו ולא יראה רק ישמע על כן הטה אלי אזנך: כי. דרך משל כאילו ימיו הוסמו כעשן כדרך כלו כעשן כלו ומלת כמוקד שתים וחרו כמו וחרה נחשתה כדרך תמרות עלה אם בעצמותי כי רוב כעסו על אויביו חמס גופו עד שנחרו עצמיו שהם בתולדת קרות: הוכה. הטעם כדרך יומס השמש לא

קׄבׄ שיחו ב׳ וסימ׳ את האיש ואת · תפלה לעני כי יעטף: הבה ג׳ וסימ׳ כריש פנחס: וייבש ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ וייבש והנחל · ותך את הקיקון וייבש · וחד חס׳ ויבש לבי: בודד ג׳ בקריא׳ ומל׳ וסימ׳ ואין בודד במועדיו · פרא בודד לו · כצפור בודד על גג: ותשליכני ב׳ חד ר״פ וחד סוף פסוק וסימ׳ מפני זעמך וקצפך

קב

תְּפִלָּה לְעָנִי כִי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ: יְהוָה שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא: אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי: כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחָרוּ: הוּכָּה־כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי־שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי: מִקּוֹל אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי: דָּמִיתִי לִקְאַת מִדְבָּר הָיִיתִי כְּכוֹס חֳרָבוֹת: שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג: כָּל־הַיּוֹם חֵרְפוּנִי אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ: כִּי־אֵפֶר כַּלֶּחֶם אָכָלְתִּי וְשִׁקֻּוַי בִּבְכִי מָסָכְתִּי: מִפְּנֵי־זַעַמְךָ וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי: יָמַי כְּצֵל נָטוּי וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ: וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד: כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ: וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְהוָה וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת־כְּבוֹדֶךָ: כִּי־בָנָה יְהוָה צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ: פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא־בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם: תִּכָּתֶב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ: כִּי־הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְהוָה מִשָּׁמַיִם אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט: לִשְׁמֹעַ אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה:

צְלוֹתָא עַל מִסְכֵּינָא אֲרוּם מִשְׁתַּלְהֵי וְקֳדָם יְיָ יֵימַר צְלוֹתֵיהּ: יְיָ קַבֵּל צְלוֹתִי וּפְגִינוּתִי לְקֳדָמָךְ תֵּיעוּל: לָא תְסַלֵּיק שְׁכִינְתָּךְ מִינִי בְּיוֹם עָקְתִי אַצְלֵי לְוָתִי אוּדְנָךְ בְּיוֹמָא דְאֶקְרֵי סַרְהֵיב עֲנִי יָתִי: אֲרוּם אִישְׁתֵּיצִיאוּ הֵיךְ תְּנָנָא יוֹמַי וְאֵיבָרַי הֵיךְ תַּפְיָא חֲרַרַן: לְקָא הֵיךְ עִסְבָּא לִיבִּי אֲרוּם אִתְנְשֵׁירִית אוֹרַיְת אוּלְפָנִי: מִן קַל תְּנַחְתִּי אִידְּבַק גַּרְמִי לְבִסְרִי: אִידְמִית לְקָקְרָא דְמַדְבְּרָא הֲוֵית הֵיךְ קִיפּוֹפָא דִי בְּאַרְעָא נְגוּבְתָּא: שְׁקַדִית כָּל לֵילְיָא וַהֲוֵיתִי הֵיךְ צִיפַּר דְפָרַח וְנַיֵּיד בִּלְחוֹדֵיהּ עַל אִיגָרָא: כָּל יוֹמָא יְחַכְּדוּן לִי בַּעֲלֵי דְבָבִי מִתְלַעֲבַי בְּמֵימְרֵי קַיְימוּ סַגַּן: אֲרוּם אֶפְרָא הֵיךְ מְזוֹנָא סְעֵדִית וְשִׁקְיוּתִי בְּבִכוּתָא מְזָגִית: מִן קֳדָם רוּגְזָךְ וְקִיצְפָּךְ אֲרוּם נְטַלְתַּנִי וְטַלַּקְתָּנִי: יוֹמַי הֵיךְ טוּלָא דְיַצְלֵי וַאֲנָא הֵיךְ עִסְבָּא אִיבַשׁ: וְאַתְּ יְיָ מְדוֹרָךְ לְעָלַם בִּשְׁמַיָּא מֵתִיב וְדָכְרָנָךְ לְדַר וְדַר: אַתְּ תְּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן אֲרוּם עִידַּן לְמִיחוֹס עֲלַהּ אֲרוּם אָתָא זִמְנָא: אֲרוּם רַעוּ עַבְדָּךְ יַת אַבְנָהָא וְיַת עַפְרָהָא יְחַסְיוּן: וְיִדְחֲלוּן עַמְמַיָּא יַת שְׁמָא דַיְיָ וְכָל מַלְכַיָּא דְאַרְעָא יַת יְקָרָךְ: אֲרוּם אִיתְבְּנֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ קַרְתָּא דְצִיּוֹן אִתְגְּלֵי בִּיקָרָא: אִתְפְּנֵי לְוַת צְלוֹתֵיהּ דְמִצְטַדְּיָאן וְלָא בְסַר יַת צְלוֹתֵיהוֹן: תִּתְכְּתֵיב צְלוֹתָא דְרָא לְדַר בַּתְרָאֵי וְעַמָּא דַעֲתִיד לְאִיתְבְּרָאָה יְשַׁבַּח יָהּ: אֲרוּם אוֹדִיק מִשְּׁמֵי מְרוֹמָא דְקוּדְשֵׁיהּ יְיָ מִן שְׁמַיָּא לְאַרְעָא אִסְתַּכַּל: לְמִשְׁמַע אֲנִיקוּתָא דַאֲסִירַיָּא לְמִשְׁרֵי בְנַיָּא דְמַסִירִין לְמֵיתוּתָא:

רשי

תפלה לעני. ישראל שהם עם עני: כי יעטף. כשתעטף נפשם בצרה: נחרו. הנו״ן משמשת כמו נעשו נקשו נקטו והוא לשון יובש כמו ועצמי חרה מני חורב כחר תפוח: לקאת. שם עוף הוא: ככוס חרבות. שם עוף כמו את הכוס ואת השלך ואת הינשוף. חרבות מדברות דמיתי לקאת מדבר כך אנו נדודים מ ממקומנו ללכת בגולה: שקדתי. התבוננתי בעצמי והנני כצפור שבודד על גג יושב לבדו באין זוג בודד יושב בדד: מהוללי. המתלוצצים בי לשון הוללות: בי נשבעו. ראו ברעתי ונשבעים ברעתם בי ואומרין אם לא יארע בי כמו שאירע לישראל כה יעשה לי כמו לישראל: בבכי מסכתי. ברמעה מזגתי: כי נשאתני. תחילה והגבהתני ועת׳ השלכתני משמים ארץ ואם לא נשאתני תחילה לא היתה חרפתי רבה על כך: כצל נטוי. לעת ערב כשהצללים נוטים וכשחשיכה אין נכרים אלא כלים והולכים: ואתה. אשר לעולם תשב ונשבעת לנו בך כשם שאתה קיים יש עליך לקיימנו לפיכך אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי כך הבטחת כי יראה כי אזלת יד והרי אזלת יד: כי רצו. אהבו אף את אבניה ואת עפר׳ ומדרש אגדה כשיכ׳ יכניה וגלותו בשאו עמה׳ מאבני ירושלים ועפרה לבנות להם שם בבבל בית הכנסת: ויראו גוים. את שמך כשתושיע את עמך: הערער. הנושק כמו נעקת שבר יעוערו ד״א ערער הרום ונשחת כמו ערו ערו: תכתב זאת. כך יאמרו רואי הישועה תכתב הישועה הזאת לספר אות לדור אחרון: ועם נברא. שנעשה בריה חדשה לצאת מעבדות ל לחירות מאופל לאור גדול: אל ארץ הביט. לראות בשוביעינו: תמותה. חולה למו׳ אמורי׳ בידא בלענו: עכה

יככה היתה חרפ׳ הכל כשמש שיכה העשב וגם כן שבלבו כי ש סרה ליחת התולדת מ מהלב אשר בה הדבק הנפש עם הבשר ולא יוכל לאכול לחם כי הוא שבע בלא מאכל והטעם כפול כי ה המאכל מחליף שהוא יבוא חלקים כנגד מה שיוליך האויר וזה יודע בחכמת המזלות: מקול. מרוב נעקתי כחש בשרי וזה הוא דבקה עצמי לבשרי: דמיתי לקאת. כמוך ובלא כמוך גם הוא בת״ו רק הקוף כשאינו סמוך קמוצה. ככוס. כמו את הכוס ואת השלך והנה נפשו משתוממת בתוכו כמו הכוס שהוא דר בחרבות: שקדתי. שקדתי על מקום אחד לבדי ואין אחד ממשפחתי עמי: כצפור. לשון זכר ובתורה נקבה וכלה מלת שה פזורה רק ש שה תמים: כל. התברר טעם המזמור כי כל הרעות שקרהו בעבור כבא חרפת האויב ומלת מהוללי פעולים שהיו בעיניו מהוללי׳ הוא המתהולל שבו לאלה ולשבוע הם אכזב אהיה כפלוני: כי אפר. דרך משל כמו הכפישני באפר: וי״ו ושקוי תחת ה״א כי אותיות אהוי מתחלפי׳: מפני. מודה כי גבר׳ יד האויב עליו בעבור שזעמתו: כי נשאתני. כדרך השליך משמים ארץ תפארת ישראל: ימי. כאשר השלכתני קצרו ימי והלכו ב במהרה ונטוי תואר כמו עצום שהצל תיד יטה: ואתה. הטעם שאת׳ בלא שנוי על כן מלת תשב כי כל תנוע׳ שנוי הוא וככה כאשר שהוא בשמים והטעם הולי תעמידני

כי נשאתני. ותשליכני מצולה כלבב ימים ונהר יסובבני: אתה י״י ר״פ בסיפרא וסימ׳ אתה י״י תשמרם תצרנו מן הדור · לא תכלה רחמיך ממני · אתה ידך גוים הורשת · כלבי אלהים · אתה סתר לי מצר תצרני · אתה ידעת חרפתי · אתה פוררת בעזך · אתה רצצת ראשי לויתן · אתה הצבת כל גבולות ארץ · אתה נורא אתה · אתה בקעת מעין ונחל · אתה האל עושה פלא · אתה מושל בגאות הים · אתה דכאת כחלל רהב · אתה תקום תרחם ציון · אתה צוית פקודיך · וא׳ באיכה אתה י״י לעולם תשב:

רוח טובה מאתך ולא יתמו מהרה: אתה. כאשר הזכיר כסאו בשמים הזכיר כסאו בארץ במקום ציון כדרך מקום מקדשינו כן הבטחתנו שתעמוד ציון לעולם בשכון כבודך שם ואמר תקום כנגד תשב כי זה יהיה אחר קומו להלחם עם אויביו: לחננה. שם הפועל ובא הסגול שהוא פתח קטן תחת גדול כמו פן אכלך גם שניהם קלים בלי דגש: כי. כל רצון עבדיך לראות אבניה וכאילו יחוננו עפרה לנשקו ורבי משה אמר כי רצו כמו אז תרצה הארץ ויחוננו לבנותה בבוא מועד כדרך חננו אותם: ויראו. שם יי׳. ויראו ימסוך השם עמו והטעם שיראו הגוים ומלכיהם את שם כבודך: כי. הזכיר טעם יראו עת שיראה הכבוד בציון: פנה. הזכיר כי בנין ציון יהיה בעבור תפלת ישראל בגלות שהם דומים כערער בערבה והאומר כי ישראל נקראו ערער בעבור ערו ערו איננו נכון כי האומרים ערו ערו הם האדומים והבבליים כאשר אפרש במקומו: תכתב. זה הפסוק לאות כי זאת דרך נבואה לאחד המשוררים וטעם ועם נברא כי יהיה נברא בשוב השם שבות ציון: כי. כדרך ראה ראיתי את עני עמי: לשמוע. כדרך וישמע אלהים את נאקתם ובעבור אסיר אמר לפתח ובני תמותה שהם מוכנים לטבח ולמות כמו תקומה תרומה: לספר

לספר · הנה זאת עת הישועה : בהקבץ · כדרך ולעבדו שכם אחד : ענה · זה המשורר ידבר על לשון חסידים בגלות בארץ מרחקים בבא עת הישועה שימותו בדרך קודם שיגיעו אל ירושלם וידוע כי עינוי הדרך יקצר ימי האדם : אומר · זה יאמר כל אחד מן החסידים הרחוקים הבחורים כי ידוע כי הגוף שהוא מן העפר הוא כלי לנשמה העליונה שהוא משמי השמים ובהפרדה מעל הגוף תשוב למקומה וכן כתוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וזה טעם אל תעלני וטעם בדור דורים אולי יערה עליו רוח ממרום לעזרהו עד שלא ימות בחצי ימיו אולי יראה בטוב : לפנים · טעם שנותיך לשלמיעד רק אין כח בלשון רק לדבר כדרך בני אדם וטעם לפנים כי אתה קדמון לפני הארץ שיסדתה והטעם שהוא מוכן לשמי השמים בראיות גמורות : ומעשה ידיך שמים · שהוא הקו הרוחב : המה · אמרו חכמי שקול הדעת כי משפט שמים וחוקותם ישורו והשם יחדש שמים חדשים וארץ חדשה והם בריכים לפרש דברי ירמיהו שכתב אם ימושו החוקים האלה ודברי דוד ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור ור׳ יהודה בן דוד המדקדק הראשון שהיה בארץ מערב אמר כי הכללים שמורים עד לעולם והפרטים יאבדו והנכון כי זאת הארץ היא היבשה ומעשה ידיך שמי הוא הרקיע והם עומדים בכללם ואובדים בפרטיהם על כן אמר המה יאבדו כי הפרטים אובדים והכללים שמורים וזה שיאמר כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה על הפרטים אם היוצאים מן הכלל כי הם משתנים ואובדים רק הכללים שהם החוקים העמידם חק ולא יעבור והארץ לעולם עומדת : ואתה · הוא באמת ואין זולתך : ושנותיך לא יתמו · אין להם תכלית וקץ : בני · כדרך וחסד יי׳ מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים : לדוד ברכי נפשי את יי׳ · היא הנשמה העליונה וכל קרבי יקרא הגוף שהוא הבשר ומלת ברכי

רש״י	מסורה
ענה בדרך כחי · חוזר לקבלנו הראשון כי נשאתני ותשליכני ימי כצל נטוי : ענה בדרך · אויבי כחי : אומר · לוי : אלי · אתה : אל תעלני בחצי ימי · אל תסלק אותנו להשמידנו מן האדמה ביד אויבינו בחצי ימינו ומה הם ימינו כל ימות דור דורי שנותיך הבטחת לקיימנו לפניך כמו שאמור בסוף המזמור : ושנותיך לא יתמו וזרע עבדיך לפניך יכון : לפנים · מתחילה : כלבוש תחליפם · כאדם ההופך לבושו לפושטו : ואתה הוא · ואתה הוא העומד וקיים : ברכי נפשי · חמשה ברכי נפשי יש כאן כנגד חמשה עולמות שהאדם דר בהם כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות גר במעי אמו יונק משדי אמו וכן כלם : תתחדש כנשר נעוריכי · כנשר הזה שמחדש כנפיו ונוצה משנה לשנה ויש מדרש אגדה על מין נשר שכשמזקין חוזר לנערותו : יודיע דרכיו · מודיע דרכיו למשה : זכור	וכלם ג׳ וסימ׳ מן הסלע וכלם נבקעו · וכלם כבגד יבלו · וכלם בשמות : ק״ג לדוד ז׳ בטע׳ בסי׳ וסימני׳ לדוד שפטני יי׳ · יי׳ אורי וישעי · ריבה יי׳ את יריבי לחם · אל תתחר במרעים · לדוד ברכי נפשי · לדוד אודך בכל לבי · לדוד ברוך יי׳ צורי : בטוב ט׳ דגשי׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ז׳ : צדקות ד׳ וסימ׳ הולך צדקות ודובר מישרים · אך ביי׳ לי לאמר · כי צדיק יי׳ צדקות אהב · עשה צדקות יי׳ :

לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ בִּירוּשָׁלִָם׃ בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה׃ עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִצַּר יָמָי׃ אֹמַר אֵלִי אַל־תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ׃ לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם׃ הֵמָּה יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ׃ וְאַתָּה הוּא וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ׃ בְּנֵי־עֲבָדֶיךָ יִשְׁכּוֹנוּ וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן׃

ק ג

לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ׃ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְאַל־תִּשְׁכְּחִי כָּל־גְּמוּלָיו׃ הַסֹּלֵחַ לְכָל־עֲוֺנֵכִי הָרֹפֵא לְכָל־תַּחֲלוּאָיְכִי׃ הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים׃ הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי׃ עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהוָה וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים׃ יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו׃ רַחוּם וְחַנּוּן יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חָסֶד׃ לֹא־לָנֶצַח יָרִיב וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר׃ לֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֺנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ׃ כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ גָּבַר חַסְדּוֹ עַל־יְרֵאָיו׃

לְמִשְׁתָּעֵי בְצִיּוֹן שְׁמָא דַיְיָ ותושבחתיה בירושלם׃ באיתכנשות עמין כחדא ומלכוותא למיפלח קדם יי׳׃ איכתניף מן טורח דאורח גלותא חילי איתקצרין יומי׃ איסר קדם אלהי לא תסלקינני מן עלמא בפלגות יומי אחי יתי לעלמא דאתי מטול די בדרי דריא שנתך׃ מן שירויא דאיתברי כל בירייתא ארעא יסדתא ועובדי ידך שמיא׃ הינון יהובדון ואת תקים וכולהון היך לבושא יתבליין היך איצטלי תחליפינון ויתחלפן׃ ואת הוא די בריתינון ושנתך לא מישתלמן׃ בני עבדך ישרון ארעא וזרעיתהון קדמך יתקנון׃ על יד דויד איתאמר בנבואה בריכי נפשי ית שמא דיי׳ וכל בני גווי ית שמא דקודשיה׃ בריכי נפשי ית שמא דיי׳ ולא תתנשי ית כל חיכולוי דעבד׃ לאימיך הדיין באתר בוונתא דשביק לכל עוייכי דמסי לכל מרעייכי׃ דפריק מגהנם חייכי דאכליל יתייכי חסדא ורחמי׃ דמסבע בטובא יומי סיבותייכי ולעלמא דאתי תתחדת היך נשרא דכולאה טליותייכי׃ עביד צידקתא יי׳ ודינין לכל טלומין׃ גלי אורחתי למשה לבני ישראל עובדוי׃ רחמנא וחננא יי׳ מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט׃ לא לעלמין ינצי ולא לעלם ינטור דבבו׃ לא כחובנא עבד לנא ולא כעויתנא שלים לנא׃ ארום היך גביהין שמיא מעילוי ארעא הכדין גבר טוביה על דחלוי׃

מסרית אחרת וכן הוא ברכי נפשי את יי׳ וברכי כל קרבי את שם קדשו והנה הזכיר שם העצם שהוא הכבוד עם הנפש שהיא הכבוד כי הנשמה הוא כבוד הגוף כי אין הגוף נחשב למאומה רק בעבור הנשמה על כן הזכיר בגלוי שם העצם עם הנפש והשם עם הגוף כי כן כתוב וכל קרבי שהם מן הגוף את שם קדשו ולא הזכיר עם הקרבים שם העצם בגלוי רק בהעלם : ברכי · הזכיר הראשון שהיא חייבת לברכו בעבור כבודו והשני בעבור שהטיב לו כאשר הזכיר אל תשכחי כל גמוליו שגמלך או הזכיר פעמי׳ זמן אחר זמן ורגע אחר רגע : הסולח · הטעם כי בעבור עונו היה בן מות והשם הוכיחו בתחלואים ליסרו לטוב להנחם על עונו ויפדהו משחת וזה מפורש בדברי אליהוא · ויוד עוניכי כיוד ותחלואיכי נוסף דרך צחות : הגואל · כמה פעמים היה מוכן למות וחשב בחליו שימות וטעם המעטרכי שהלו בחליו לאט בחסד וברחמים : המשביע · הטעם כי הרופא הוא השם לבדו והוא המשביע לא על דעת אדם רופא שיאכל כך ולא יאכל כך וטעם המשביע כי משפט החולה לזהם חייתו לחם ופי׳ עדיך פיך כמו עדיו לבלום ולפי דעתי כאשר הנפש כבוד לגוף כן היא כמו עדי והנה הטעם המשביע בטוב נפשך כנגד תשבע נפשי · וטעם תתחדש כנשר נעוריכי אמר רבי משה כי הוא חסר יוד כדרך ותעמי הרשעת ותוכל ויש אומרים כי הנשר כל מה שיגדל ויבוא בימים תגדל עצמתו וכן הוא תתחדש בה עצמות הנעורים כנשר ויתכן היות מלת נעורים כמו נשים ובא תתחדש כדרך בנות צעדה עלי שור והזכיר נעורים בחליו כמו ישוב לימי עלומיו : עשה · זאת היא הברכה שידע באמונת הלב כי השם עושה צדקות הוא וצדיק בכל דרכיו וטעם זה בעבור שהזכיר התחלואים הזכיר השם בצדק ואמונה עמו והנה הזכיר כי יעשה דין צדק אם יעות האדם דרך ישר והוכח במכאוב וזה הוא מי שהוא חייב לבוראו וכן ברואים לברואים כמו השם יעשה משפט על כן ומשפטים לכל עשוקים : יודיע · עתיד תחת עבר כדרך יעשו עגל בחורב והדרכים הם הנזכרים בפסוק ויעבור יי׳ על פניו : לבני ישראל עלילותיו · ביד משה : רחום · הזכיר מה שלם עשרה מדות מה שצריך לו על דבר תחלואיו כאשר עשה משה בעת תפלתו כי לא הזכיר רחום וחנון ולא יי׳ נוצר חסד לאלפים וכבר פירשתי הטעם במקומו ודוד הזכיר רחום וחנון ארך אפים ורב חסד והזכיר נוצר חסד לאלפים וזהו וחסד יי׳ מעולם ועד עולם על יראיו והזכיר נושא עון ופשע וחטאה וזהו לא כחטאינו ולא כעונותינו הרחיק ממנו את פשעינו וטעם רחום שיתכן עלילות לשמור עברו טרם בוא הרעה עליו חנון להושיעו בצעקו אליו וארך אפים להאריך לו ורב חסד שלא יפסיק חסדו : לא · יריב · עם החוטאים ולא יטור לשנים כי נוטר הוא לאויביו : לא · שתף דוד עמו אחרים כי עם הכל יעשה חסד והנה כעונותינו כנגד הסולח לכל עוניכי : כי · אין גובה למראה העינים יותר מגובה שמים ומזרח רחוק ממערב כפל הגובה והנה טעם חסדו פי׳ רב חסד : כרחוק

כרחוק. טעם הרחיק כמה פעמים עשה כן במוכבו אליו: כרחם. פי׳ רחום וחנון יי׳ וטעם על יראיו כמו ורחמתי את אשר ארחם: כי. יצרינו. תולדותינו וזה כולל לכל אשר הזכיר כי הוא נושא עון ופשע וחטאה ותחסר מלת לפניו וכן הוא זכור הוא לפניו. וטעם כי עפר אנחנו כי העצמות הם מוסרות הגוף והם קרות ויבשות כמתכונת העפר: אנוש. ועוד כי ימי אדם מעטים ודמה זמן הילדות לציץ: כי. רוח תעבור בציץ ותיבשנו וכאילו לא היה וככה האדם וטעם לא יכירנו כי המקומות יפרישו בין הפרטים כי אין גוף בלי מקום ולא ישכב שנים מקומות: וחסד. זהו שכר הצדיקים שהוא לנצח והזכיר בתורה לאוהביו שהם במעלה הגבוהה ואחר כן לשומרי מצותיו מיראה וככה פי׳ פה ליראיו והם שומרי בריתו רק זוכרי פיקודיו הם האוהבים כי לעולם פיקודיו לפניהם ובלבם לא ישכחו רגע אחד: יי׳. הטע׳ בעבור שהזכיר שחסד השם על יראיו מעולם ועד עולם בלי הפסק נתן ראיה לדבריו כי נכון הוא כי השם בלי שינוי וכסאו נכון בשמים שהם עומדי׳ ומלכותו בכל משלה בעליונים ובשפלים: ברכו. ובעבור שהזכיר השמים הזכיר הדרים בו והם המלאכים שאינם גוף כי על ידם תבא׳ הגזרו׳ מהשמים כדבר סנחריב ומשה אמ׳ וישלח מלאך פניו ויושיעם ומלאך פניו הושיעם: גבורי כח. כי אין יכולת בגברא לעמוד מפניהם והמלאך שבא אל יעקב מצווה היה וטעם לשמוע בקול דברו כי אינם כבני אדם שיקוו מהשם שכר בעשותם דברו רק זה הוא שכרם ותענוגם ותפארתם לשמוע בקול דברו: ברכו. צבאיו. הם צבא השמים העליונים ומשרתיו הם השבעה שהם בשבעה מעונות: ברכו. כל מעשיו: הם המתכו׳ והצמחים וכל החיים כי הוא השם המושל בכם ואחר כן השלים כאשר החל ברכי נפשי את יי׳:

ברכי נפשי את יי׳. בדרך הסברא גם זה המזמור לדוד כי תחלתו וסופו שוה כראשון ובמזמור הזה יספר מעשה בראשית והחל מהאור כי הוא ההוה בתחלה ואחר השמים והארץ והדשאים והמאורות ודגיהם וחיות השדה האדם והברכה שתברך הנפש סוד הוא שתודה ותאמר לשם כי הוא גדול מאד על דרך ומרומם על כל ברכה ותהלה. וטעם הוד והדר לבשת רוב הדרך והדרך ילאו עיני הנשמה החכמה לראות כבודך כאשר ימנע המלבוש לראות עצם הלובש: עוטה. הזכיר כי הנראה מתלבושו הוא האור והוא עוטה אותו כשלמה על דרך כבגד יעטה וזה האור הוא הנזכר במעשה בראשית הנברא ביום הראשון: נוטה שמים כיריעה. ביום השני כדרך וימתחם כאהל לשבת: המקרה. כמו המקרה קורותו: עליותיו. הם העבים והם בכדור הקנביר. וטעם רכובו לרוכב. וטעם המהלך בעבור הגזרות היורדות בהם וישלחם אל המקומות. וטעם כנפי רוח במרוצה: עושה. רוחות. הם מלאכיו כדרך ורוח סערה עושה דברו. ומשרתיו האבן השורפת שריחה ממית והאש היורד מהשמים הברקים: יסד. הזכיר הרקיע והעבים והרוח ועתה הזכיר הארץ וטעם יסד כי היא מוצק בשמי השמים ומכונה כפי תולדתה בכח השם על כן לא תמוט כי אין לה תנועה כי היא כולה קטנה כנגד השמים כנקודה בתבלה: תהום. עתה הזכיר הים תהום המקום העמוק בים כי בהראות היבשה היה מקוה המים וטעם על הרים יעמדו מים זה הדבר ידוע ונראה בלב כי ים מימי הים על הרים גבוהים גם על חומות שהיו בגוים. וטעם כלבוש כסיתו כי התהום הוא עומק הארץ והוא מכוסה במים כי חצי הארץ היא מגולה וההופך דברי אלהים חיים על מים עמדו הרים תהפוכות בלבו: מגערתך. ספר גלי הים שבא עליהם רוח סערה גם הרעם יעשה מעשה גדול בים: יעלו הרים. וטעם אל מקום הוא שהזכיר אחריו:

כל ספרא מכני בר מן י״א כמנו וסימ׳ ננתקה את מוסרתימו ונשליכה ממנו. עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל. יראי יי׳ הללוהו כל זרע יעקב. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. יראו כי׳ כל הארץ. כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך. כי לא אויב יחרפני ואשא. אך לאלהים דומיה נפשי. אך אל אלהים דומי נפשי. ויאהב קללה ותבואהו:

רשי

זכור כי עפר אנחנו. זכור הוא ולא שכח שאנחנו עפר ויודע שאנוש כחציר ימיו וגו׳: רוח עברה בו. אם עברה חולי של מיתה: תשלה. ותשלת: ברכו יי׳ כל מעשיו. אשר הם בכל מקומות שממשלתו שם: עוטה אור. בקריע כשלמה: עושה מלאכיו רוחות: שעשה את הרוחות שלוחיו: תהום כלבוש כסיתו. וזהו דוגמת האמור במקום אחר בשומי ענן לבושו וגו׳ תהום הוא הים: על הרים יעמדו. מי אוקיינוס גבוה מכל העולם שעומד על ההרים וכן הוא אומר הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ אין שפיכה אלא מלמעלה למטה: מן גערתך ינוסון. כשאמרת יקוו המים ותנו הקול יחפזון ונקוו אל מקום אשר יסדת להם:

גבול

כרחק מזרח ממערב הרחיק ממנו
את פשעינו: כרחם אב על בנים
רחם יהוה על יראיו: כי הוא ידע
יצרנו זכור כי עפר אנחנו: אנוש
כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ:
כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו
עוד מקומו: וחסד יהוה מעולם
ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני
בנים: לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו
לעשותם: יהוה בשמים הכין כסאו
ומלכותו בכל משלה: ברכו יהוה
מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע
בקול דברו: ברכו יהוה כל צבאיו
משרתיו עשי רצונו: ברכו יהוה
כל מעשיו בכל מקמות ממשלתו
ברכי נפשי את יהוה:

ק ד

ברכי נפשי את יהוה יהוה אלהי
גדלת מאד הוד והדר לבשת: עטה
אור כשלמה נוטה שמים כיריעה:
המקרה במים עליותיו השם עבים
רכובו המהלך על כנפי רוח: עשה
מלאכיו רוחות משרתיו אש להט:
יסד ארץ על מכוניה בל תמוט
עולם ועד: תהום כלבוש כסיתו על
הרים יעמדו מים: מן גערתך
ינוסון מן קול רעמך יחפזון:
יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום
זה יסדת להם:

היך דרחיק מדינחא מן מערבא
הכדין ארחיק מיננא ית סורחננא
: היך די רחים אבא על בניא
הכדין רחים יי על דחלוי: ארום
הוא ידע יצרנא בישא דמחטי
יתנא דכיר קדמוי ארום מן עפרא
אנחנא: בר נש היך עסבא יומיה
היך ניצא דחקלא הכדין ניץ:
ארום זעפא תבת ביה וליתוי ולא
אישתמודעיה תוב אתריה:
וחיסדא דיי מן עלמא ועד עלמא
דאיתי על דחלוי וצדקתיה לבני
בנין: לנטרי קיימיה ולדכרי
פיקודוי למעבדהון: יי בשמי
מרומא אתקין כורסיה ומלכותיה
בכולא שלטא: בריכו שמא דיי
מלאכוי דמתגברין בחילא עבדי
מילוליה למשמע קל מילוליה:
בריכו שמ דיי כל חילוי כשומשנוי
דעבדי רעותיה: בריכו שמא דיי
כל עובדוי בכל אתר שולטניה
בריכי נפשא ית שמא דיי: בריכי
נפשי ית שמא דיי אלהי איתגדלת
לחדא שבחא ושבהורא אלבישת
: דמיתעטף נהורא היך סדינא
דמתח שמיא היך יריעתא: דטליל
היך בינינא דכשורי במיא אכדרוי
דשוי על ענגין קלילין היך כנפי
נישרא: דעבד אזגדוי כרהובין
היך רוחא שמשוי תקיפין די באש
מצלהבא: די מיכד ארעא עלוי
בסיסה ודלא תזוע לעלמי עלמין:
תהומא כד כלבושא חפיתה
ומבזעין על טוריא וקיימין מיא: מן מזופיתך יערקון למיגד מן קל אכלייתך יתבהלון
למישפך: יסלקון מן תהומא לטוריא ונחתין בבקעתא לאתר דנן דיסדתא להון:

כרחוק מזרח ממערב: עושי י״ן כתי׳ יוד וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל: ברכו יי׳ ח׳ וסימ׳ נמסר בשפטים ריש סימן ה׳: ק״ד נוטה הנוטה ה׳ מ״ל וסימ׳ הנוטה כדוק שמים. ותשבח יי׳ עשך. דגני נוטה ידי על פלשתים. נוטה שמים כיריעה: עולם ועד ו׳ וסימ׳ יי׳ מלך עולם ועד. כסאך אלהים עולם ועד. ואני כזית רענן. חיים שאל ממך. כי זה אלהים אלהינו. יסד ארץ על מכוניה:

גבול

גבול· הזכיר בל ישובון לאות כי בתחלה היתה הארץ מכוסה במים וכחפץ השם רחק הרוח את המים ונראתה היבשה אחר שנבראה האור שהיה עיקר כאשר פירשתי במעשה בראשית: המשלח· אחר שהזכיר הים וידוע כי האיד יעלה מהים והוא סבת הגשם וכן כתוב הקורא למי הים ותימי המטר יהיו המעיינים ותהם הנחלים: ישקו· המעיינים והנחלים והזכיר פראים דרך משל במדבר קדם ותחסר מלת בהם: ישברו פראים צמאם עליהם: בעבור המעיינים: ישכון· כל עוף כי מקום ביה אין חי בו: עפאים· יש אומרים ענפים והנכון בעיני כמו עלים ועפיה שפיר: יתנו קול· כמו ניגון: משקה· הגשם שימטירו העבים: מפרי מעשיך· הם ההילכים: מצמיח· ועשב

המוכן לעשות ממנו לחם וטעם לעבודת האדם כי כאשר ת תעבד האדמה תוציא צמח כנגד: ויין· הזכיר הלחם והיין כי שניהם חיי האדם ו ובעבור שהזכיר ת מעשה היין הזכיר ת מעשה הלח: להצהיל· לתקן להאיר: ישבעו· לאמר האל דבר הגשם משקה הרים· ישבעו עצי יי׳ הם הנוקים פרי ישבעו פעם אחרת ארזי ל לבנון שהם גדולים: אשר· הזכיר כי העצים הגבוהים כמו נוה לעופות: הרים· כמו שהם הרים נוה ליעלים והסלעים כמו מחסה: עשה· מפרשים רבים אמרו כי השם עשה הירח בעבור קביעות מועדי השם ואין זה מטעם המזמור רק יספר ת מעשה בראשית ו והזכיר השמש והירח ולא הכוכבים כי אלה שניהם הם המושלים וטע׳ להזכירם במקום הזה כי הם סבת ה הגשמים כפי תנועתם ומבט המשרתים ע עליהם וכפי תולדת המזלות שיהיו בהם ופי׳ עשה ירח למועדים כי אחר התחברו עם השמש מועדים ידועי׳ בסוף כל חדש יתחדש הירח ולא כן הככבי׳ וכפי תוספת אורו ו וחסרונו יתחדשו דברי׳ במתכות ובצמחים ו ובחיים וכפי כנות ה השמש בצפון או ב בדרו׳ יתחדשו שינויים בכל מקומות הישוב · יש אומרים כי השם לבדו ידע מבוא השמש ואיננו נכון כי ידוע הוא מבואו בראיות במורות רק ספר יש ללבנה שינויים רבים באור ותנועותיה ודרך אחד לשמש לזרוח ולשקוע ועת שקיעתו אז הוא חשך וזה הוא תשת חשך· ואז חייתו כופף: הכפירים·

ישקו ג׳ וסימ׳ כי מן הבאר ההיא· ולא ישקו אותם כוס תנחומים· ישקו כל חיתו שדי· אנ״ך: ישמח ז׳ וסימ׳ ויין ישמח לבב אנוש· בן חכם ישמח אב ובן כסיל· וחברו בן חכם ישמח אב וכסיל אדם· ויין ישמח חיים· מאור עינים ישמח לב· שמן וקטרת ישמח לב· איש אהב חכמה ישמח: ולבקש ד׳ וסימ׳ ויקם אדם לרדפך·

גְּבוּל־שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ׃ הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן׃ יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם׃ עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאיִם יִתְּנוּ־קוֹל׃ מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ׃ מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ׃ וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד׃ יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע׃ אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ׃ הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים׃ עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ׃ תָּשֶׁת־חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר׃ הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם׃ תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן׃ יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב׃ מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ׃ זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם־רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת׃ שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה־יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ׃ כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב׃ תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן׃ תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה׃ יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו׃

ל׳ קו׳ י׳ וג׳ ל׳ · נ׳ · ב׳ ח׳ · ל׳ · ל׳ תס׳ · ז׳ · נ׳ · ל׳ · נ׳ · ל׳ · ל׳ רק · ר׳ · נג · ר׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ר׳ · נ׳ · ל׳ · ל׳ · נ׳ · נ׳ · ו׳ · וג׳ · כתי׳ · ק׳ · ה׳ · ל׳ · יח

תְּחוּם שַׁוִּיתָא לְגַלֵּי יַמָּא דִּילָא יְעִיבְרוּן דִּילָא יְתוּבוּן לְמַחְפֵּי אַרְעָא׃ דִּי מְשַׁלַּח מַעְיָנֵי בְּנַהֲרוֹתָא בֵּינֵי טוּרַיָּא מְהַלְּכִין׃ מַשְׁקִין כָּל חֵיוַת בָּרָא יִתְבָּרוּן עֲרוֹדַיָּא צַהוּתְהוֹן׃ עִילָוֵיהוֹן צִפְּרֵי שְׁמַיָּא יִשְׁרוּן מִבֵּינֵי זָאוַיָּא יִתְּנוּן קָל זְמַר׃ דְּמַשְׁקֵי טוּרַיָּא מִן בֵּית גִּנְזֵי עִילָּאֵי דִּי לֵית מִן עוֹבָדָיךְ תִּשְׂבַּע אַרְעָא׃ דִּמְרַבֵּי עִסְבָּא לִבְעִירֵי וְיַרְקֵי לְפוּלְחָנָא דְּבַר נָשָׁא לְמִיפַּק לַחְמָא מִן אַרְעָא׃ וְחַמְרָא דִּמְחַדֵּי לִיבָּא דְּבַר נָשָׁא לְאַנְהָרָא אַפַּיָּא מִן מִשְׁחָא וְלַחְמָא לִיבָּא דְּבַר נָשָׁא יִסְעַד׃ שַׂבְעִין אִילָנַיָּא דִּיבְרָא יְיָ אַרְזֵי לִיבְנָן דִּי נְצִיב׃ דִּי תַמָּן צִיפְּרַיָּא עָבְדִין שַׁרְכְּפֵי וְתַמָּן בָּרָאתֵי בֵּית מְדוֹרָהּ׃ טוּרַיָּא רָמַיָּא לְיַעֲלֵי כֵּיפֵי רוֹחֲצָן לְטַפְזַיָּא׃ עֲבַד סִיהֲרָא לְמִימְנֵי בֵּיהּ זִמְנַיָּא שִׁמְשָׁא יָדַע עִידָּן טְמוּעֵיהּ׃ תְּשַׁוֵּי חֲשׁוֹךְ וַהֲוֵי לֵילְיָא בֵּיהּ רַחֲשִׁין כָּל חֵיוַת בָּרָא׃ בְּנֵי אַרְיָוָן אָכְלִין לְמִשְׁכְּחָא מְזוֹנָא וּלְמִבְעֵי מִן אֱלָהָא מֵיכַלְהוֹן׃ תִּדְנַח שִׁמְשָׁא מִתְכַּנְשִׁין וּלְבֵית מְדוֹרֵהוֹן רְבִיעִין׃ יִפּוֹק בַּר נָשָׁא לְעוֹבָדֵיהּ וּלְפוּלְחָנֵיהּ עַד עִירוּבֵי רַמְשָׁא׃ מָה סַגִּיעִין הִינּוּן עוֹבָדָךְ יְיָ כּוּלְּהוֹן בְּחָכְמְתָא עֲבַדְתָּא מַלְיָא אַרְעָא קִנְיָנָךְ׃ דְּנַן יַמָּא רַבָּא וּפְתַיֵּי תְּחוּמִין תַּמָּן רִיחֲשָׁא וְלֵית מִנְיָין חֵיוָתָא זְעֵירָתָא עִם רַבְרְבָתָא׃ תַּמָּן אִילְפַיָּא אָזְלִין לִוְיָתָן דֵּין בִּרְיִיתָא לְמִגְחַךְ לְצַדִּיקַיָּא בִּסְעוֹדַת בֵּית מְדוֹרֵיהּ׃ כּוּלְּהוֹן עֲלָךְ סְבִירָן לְמִיתַּן מְזוֹנֵהוֹן בְּזִימְנֵיהּ׃ תִּתֵּן לְהוֹן וְכָנְשִׁין תִּפְתַּח אִידָךְ וְשַׂבְעִין טָבָא׃ וְתִסַּלֵּק שְׁכִינְתָּךְ מִתְבַּהֲלִין תִּכְנוֹשׁ רוּחֵהוֹן וּמִתְנַגְּדִין וּלְוָת עַפְרֵהוֹן תָּיְבִין׃ תְּשַׁלַּח רוּחַ קוּדְשָׁךְ וּמִתְבָּרְיָין וְתַחֲדֵת אַפֵּי אַרְעָא׃ יְהֵי אִיקַר יְיָ לְעָלַם יֶחְדֵּי יְיָ בְּעוֹבָדוֹי׃

רשי

גבול שמת להם· החול אשר סביב שפתו: עליה׳ עוף השמים ישכון· על המעינו׳: מבין עפאים· ענפי אילנות וכן ועפיה שפיר: מצמיח חציר וגו׳· ויין אשר ישמח לבב אנוש גם אותו יוציא מן הארץ: ושמן· להצהיל בו פנים· ולחם אשר לבב אנוש יסעד: עצי יי׳· בגן עדן: צפרים יקננו· ישראל ישכנו שם יקננו לשון קן צפור: הרים הגבוהים· ברא ליעלים: מחסה· כל לשון מחסה לשון צל ומחבוא שאדם מתכסה שם מן הזרם ומן המטר אבריאת״ב בלע״ז: למועדים· לתכות בו זמנים ורגלים: שמש ידע מבואו· אבל ירח לא ידע מבואו פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה: תשת חשך ויהי לילה· בכל יום אתה מחשיך ומעריב את השמש והוא לילה ובו תרמוש כל חיתו יער: תזרח השמש יאספון· במשתרים ונחבאים שם מפני אדם ואז כל אדם יצא לפעלו: קנייך· מקנה קניין שלך כמו קונה שמים וארץ הכל קנוי לך: רחב ידים· רחב מקום לריים בלע״ז: לשחק בו· שלם במות ביום כך אמרו רבותינו במסכת ע״ז וכך מפורש בספר איוב ה התשחק בו כצפור: תוסף רוחם· לשון כליון כמו כפו תיתו: תשלח רוחך· בהחיות המתים:

ולבקש מאל אכלם· והלבו ישבי אחת· ולבקש מלפניו על עכח: ואין מספר ד׳ וסימ׳ נמסר בריש יואל ולקכן סימן קה: יהלכון ג׳ בקרי׳ וסימ׳ אשרי העם יודעי תרועה· המשלח מעינים· שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת: ישברון ל׳: תשלח ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וברוב גאונך תהרס קמיך· שלח תשלח את האם ואת הבנים· ויאמר חזאל מדוע אדני בוכה· תשלח קציריה עד ים· תשלח רוחך יבראון· וחד ותשלח פארות: אדמה י״א בקריא׳ וסימ׳ נמסר בספר יואל סימן ב׳:

הזכיר הגבור בבהמת: תזרח· יאספון· אחר התפרדם ויכומו יצא אדם· להפך כי בלילה הוא ישן: מה רבו· כתשמעו רבים או מגזרת על כל רב ביתו וכולם לאות על חכמתך וטעם מלאה הארץ קניינך כי אין בארץ מקו׳ רק זה· אחר שהזכיר הנבראי׳ בארץ הזכיר הנבראי׳ בים וטעם זה הנה הוא ידוע ונראה גדול בארך: ורחב ידים· מקומו רחב: שם· כי בעלי האניות יספרו לנו על חיות גדולו׳ שראו בתוך הים: לויתן· שם לכל דג גדול כמוהו או הוא שם לכל מין ידוע ובו שב אל הים כי כל׳ תרגו׳ מאכל לנו והוא איננו מאכל: כלם· שב אל חיות הארץ גם הים בעבור שהזכיר כי הלויתן משחק בו כי מאכלו מוכן אמר כי כולם ישברו אל השם או כל אחד בעבור שהוא צריך או שהוא מנהגו: תתן· תפתח ידך· לבדך: תסתיר· הטעם כאשר לא תפתח ידך כאלו שכחתם או איך רואה אותם אז יבהלון: תוסף· כמו תאמר שרך רוחו ונשמתו אליו יאסוף: ואל עפרם ישובון: כי העצמות הם בחיות הארץ וכם: תשלח· אנשי המחקר אומרים כי כל חי אחר מותו יקום וחכמי התושיה אומרים כי הכללים שמורים והפרטים אובדים וטעם יבראון אחרים והמבין בו יבין דרך האמת: יהי כבוד ה׳· הם הנבראים כי בדברו נעשו· וטעם ישמח על עמידת הכללים:

המביט · הטעם כי יהוה תולה ארץ והוא נופלה בכחו והזכיר כי לא תמוט לעולם ואילו היה רוצה היתה רועדת וההרים שרופים ויש אומרים כי טעם ותרעד כל יושבי הארץ : אשירה · חייב אני להודות לשם העושה כל אלה הגבורות בעודי חי : יערב · ייטב : אנכי אשמח ביי' · כנגד ישמח יי' במעשיו והטעם כי יתעמוד בשמחתו ויהיה כמו הכלל : יתמו · תפלת הנביא בעבור שלא יודו השם ולא יבינו פעולותיו או הזכיר זה בעבור שאמר אנכי אשמח ביי' ולא כן החטאים כי יתמו ויאבדו : עוד אינם · הטעם כפול : ברכי נפשי את יי' · על אבור הרשעים וחתם לאמר למשכילים הללויה : הודו ליי' קראו בשמו · דבר דוד לישראל בבואם הארון כי כן כתו' והעד כי עם ישר' ידבר שאמר זרע אברהם ·

קה דרשו יי' ג' וסימ' דרשו יי' בהמצאו · דרשו יי' ועזו · וחברו דדה : בקשו וסימ' נמסר בצפניה ריש סימן ב' : לישחק ד' בנוי ליצחק וסימ' גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס · ונשמו בבות ישחק · ולא תטיף על בית ישחק · ושבועתו לישחק דספרא : לאמר ט"ף בקריא' וסימ' לאמר לאסורים צאו · לאמר הן ישלח

המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו : אשירה ליהוה בחיי אזמרה לאלהי בעודי : יערב עליו שיחי אנכי אשמח ביהוה : יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יהוה הללו יה : קה

הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו : שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו : התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יהוה : דרשו יהוה ועזו בקשו פניו תמיד : זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיו : זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו : הוא יהוה אלהינו בכל הארץ משפטיו : זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור : אשר כרת את אברהם ושבועתו לישחק : ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם : לאמר לך אתן את ארץ כנען חבל נחלתכם : בהיותם מתי מספר כמעט וגרים בה : ויתהלכו מגוי אל גוי ממלכה אל עם אחר : לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים : אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו : ויקרא רעב על הארץ כל מטה לחם שבר : שלח לפניהם איש לעבד נמכר יוסף : ענו בכבל רגליו ברזל באה נפשו : עד עת בא דברו אמרת יהוה צרפתהו : שלח מלך ויתירהו משל עמים ויפתחהו : שמו אדון לביתו ומשל בכל קנינו : לאסר שריו בנפשו וזקניו יחכם :

ג' גע טהרים · ז' · ג' ר' · ז' · ג' תד תל · נ' · ג' תד חס' · ה' · ט' רף · ה' · לויד וחחחלב' · כיתן · ב' · ב' · ד' י' ב' נסיב' מבבת שמים · תלו ת' · ר' חס' בכתו' ובסתוחל' · ל' סימן · ל' · ד'

דמסתכל לארעא ומיתרגפא מקרב בטוריא ומסקין תננא : אשבח קדם יי' בחיי אזמר לאלהי בעוד איתי : יבסם קדמוי שותי אנא אחדי במימרא דיי' : ישתצון חטאיא מן ארעא ורשיעיא תוב ליתיהון בריכי נפשי ית שמא דיי' הללויה : שבחו קדם יי' קרין בשמיה הודעון בעממיא עובדוי : שבחו קדמוי זמרו קדמוי מלילו בכל פרישותיה : שבחו בשום קודשיה יחדי לבהון דתבעי אולפן מן קדם יי' : תבעו אולפנא דיי' ואורייתיה אקבילו אפוי תדירא : אדכרו פרישותיה די עבד תמהוי ודיני פומיה : זרעא דאברהם עבדיה בני יעקב בחירוי : הוא יי' אלהנא בכל ארעא כתיחין דינוי : דכיר לעלם קיימיה פתגם פקיד לאלפי דרין : די גזר עם אברהם וקיימיה ליצחק : וקיימנה ליעקב לגזירא לישראל קיים עלם : למימר לך אתן ית ארעא דכנען עדב אחסנתכון : כד הויתון עם דמיניין כזעירין ויתיבון בה : והליכו מן עמא לעמא ממלכותא לעמא אחורן : לא שבק אניש לטלומיהון ואוכח בגיניהון מלכיא : לא תקרבון במשיחי ובנביאי לא תבאישון : ואכלי כפנא על ארעא כל סעיד לחמא תבר : שדר קדמיהון גבר חכים לעבדא אזדבן יוסף : עניאו בשושילתא ריגלוי שיר דפרזל עלת בנפשיה : עד עידן דאתא פתגמיה מימרא דיי' סנין יתיה : שדר מליך ושריה שולטן בעמיא ופתח ליה : שויה ריבון על ביתיה ושליט בכל קניניה : למיסר רברבנוי היך בנפשיה ומן סבוי אתחכם :

רשי

יגע בהרי' ויעשנו · כמו שמפורש בסיני והר סיני עשן כולו : בעודי · כמו בעודני חי : יתמו חטאים · חוטאים : עלילותיו · מעלליו : התהללו בשם קדשו · התפארו בשעוז שם קדשו שיש לכם פ פטרון כמוהו · התהללו פורוונטין ווס בלעז : דבר צוה לאלף דור · התורה אשר צוה להודיעה בעולם לאחר אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבעה דורות · ויש לפתור כפשוטו זכר לישראל את בריתו אשר צוה והבטיח לשמור להם לאלף דור כענין שומר הברית והחסד לאהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור : לאמר לך אתן את ארץ כנען וגו' · הוא הברית אשר כרת להם : ויתהלכו מגוי אל גוי · אברהם גר בארץ פלשתים ובמצרים ובארץ כנען וכן יצחק וכן יעקב כלם גלו מגרות לגרות : ויוכח עליהם מלכים · וינגע יי' את פרעה כי עצר עצר יי' בעד כל רחם לבית אבימלך : אל תגעו במשיחי · בגדולי כל משיחה לשון שררה וגדולה : ויקרא רעב · כדי להגלותם למצרי' מבאתי · שלח לפניהם איש · וישלחני אלהים לפניכם ואיזה איש יוסף שנמכר · ברזל באה נפשו · הה"ד הוגא בר אידי שרתוע עשתה לו תחת זקנו שלא ירכין פניו ה השרתוע מכהו שרתוע פירוש שפורי : עד עת בא דברו של הב"ה לקיים גזירתו שיתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים : אמרת יי' צרפתהו · בחנתהו ליוסף שנתנסה וכבש את יצרו באשת אדוניו ועליה נתייסר ו ונצרף ביסורין לתתו אל בית ה הסוהר : שלח מלך ויתירהו · שלח פרעה מלך מצרים שלוחיו ויתירהו שלא מושל עמים הוא פרעה ויפתחהו : לאסור שריו בנפשו · לשון חבה הוא זה כמו ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד כשפתר החלום חבבוהו כלם · אר"ר אידי שרו כתיב זה היה פוטיפר : ויפר

ונעם קראו בשמו להורו' דרך השם כמו אברה' ויקרא שם בשם יי' אל עולם : שירו · בפיכם · זמרו בכינור · שיחו לאחרים : התהללו · הטעם כי אין לשון שיקרא השם הנכבד בו רק כנגד מעשיו חוץ מישראל על כן התהללו גם ישמח לב המבקשי' זה השם שלא ידעוהו : דרשו · ישרת אחר דרשו יי' ודרשו עזו כמו ויתן לשבי עזו והוא הארון והמפרש ועזו כמו בעוזו אינני נכון והטעם כמו לשכנו תדרשו : זכרו · בלב · נפלאותיו השם מעשה שמים וארץ · מופתיו במצרים · משפטי פיו בסיני : זרע · אתם זרע אברהם והזכיר אברהם כאילו הוא האב הראשון שהחל לקבל מצות השם גם הזכיר יעקב כי הוא אבינו לבדו ולא ישתתף עמנו אחר כמו הלא אלהי ישראל אבינו : הוא · יש לנו להתהלל כי אלהינו הוא לעולם הוא עומד הוא שופט כל הארץ : זכר · אמר זכר כנגד זכרו וזאת הברית היא ברית בין הבתרים וטעם זכר שלא תשכח : דבר צוה · כמו גזר כמו הא לא צוה וטעם לאלף דור כי שם ישראל לא יכרת ועוד יירש ארץ כנען לעולם : אשר · הנה פי' אמר ליצחק והקימותי את השבועה : לאמר · לכל אחד : לך אתן · בדבור · ולזרעך במעשה : בהיותם · ידבר על האבות כי מספר ב בניהם היה מעט גרים ותושבים בארץ : ויתהלכו · כאברהם במצרי' ולארץ פלשתי' גם יצחק לפלשתים ויעקב למצרים : לא · וטעם ויוכח בדבר

לישחק ד' בנוי ליצחק · ארץ כנען בג' פסו' לית בהון לא אריך ולא זעיר · סרי' לבידעית רב אידי בכ"ר סח בתי' סריו ת'

את אשתו · לאמר לך אתן את ארץ כנען · וחברו דד"ה · מתי יעבור החדש · אל הכהנים · שובו נא איש מדרכו הרעה · לאמר לא כי ארץ מצרים · לאמר אלהים עזבו · לאמר לך אתן הוא חד מן כ"ג פסוקים דלית בהון לא אריך ולא זעיר וסי' בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם יהב להון חמיסר בתריסר והלת מלכין בארעא דכנענאה וביאורם נזכר בסדר נשא :

אבימלך גם נכון שהוכיח אחרים ולא הזכיר הכתו' : אל · זאת היא התוכחה וקראם משיחי כמו נשיאי אולי כן היה אברהם נביא השב את האיש כי נביא הוא וברכת יצחק ליעקב בנבואה כברכת משה : ויקרא · כמו צוה הגזרות שנגזר הכל הם בקריאה : על הארץ · ארץ כנען : שלח לפניהם · לפני יעקב ובניו שהזכיר למעלה · ולמ"ד לעבד בעבור ויש אומרים כי פוטיפר עבד היה : ענו · לא הזכיר הפועלים וזה בהיותו בבית הסהר : כבלו · משל בעבור עצמו ותחסר בי"ת בברזל באה נפשו : עד · דרך צחות בשירים עד עת בא דברו והטעם שבא דבר החלום כאשר פתר כמו כי יבא דברך · וטעם אמרת יי' צרפתהו שהשם שם בפיו פתרון האמת על כן יבא פתרונו ברוח בלי ספק והנה ההא והוא במלת צרפתהו שבא על דבר יוסף · ולא כי עת בא דבר יוסף לפני השם אז אמרתו צרפתהו והיא הגזרה שנגזר : שלח · ישרת אחר טעם שלח גזר · מלך הוא מלך מצרים ויפתחהו מהכבל : שמו · וכן אמר ולאדון לכל ביתו והנה הזכיר אדון נגד לעבד נמכר יוסף : לאסור · אחר היותו אסור הגיע למעלה גדולה לאסור שרי פרעה בלא עצת פרעה כי אם בעצת נפשו : וזקניו · שזקני פרעה שבו כתלמידים לפניו · יחכם · כמו ומשוך השמים יחכמנו ילמדם חכמה נעלמת מהם :

ויבא

ויבא · ודבר יוסף היתה סבה סיבוא ישראל במצרים : ויפר · שב אל שלח מלאך והמלה מהבנין הכבד הנוסף · ויעצימהו יותר מצריו הם המצרים : הפך · להתנכל · כמו יכבלו אותו כי בקשו להאביד זכרם : שלח משה · שהוא העיקר שאהרן היה לו לפה כדרך ומשה ואהרן עמו : אותותיו · שב אל השם : שלח · אולי ישאל השואל אם לחשך מקרה איך יהיה שליח אולי יעיר זה השואל משכנתו ויראה כן יהיה דברי אשר יצא מפי אשר שלחתיו · ויחשך ארץ אם הכתו' למעלה : ולא מרו · שב אל משה ואהרן או אל אותותיו והזכיר מכת חשך כי בעבורה נתן פרעה רשות ללכת לעבוד השם ואחר כן שב להזכיר המכות והחל מהראשונה : הפך · לא הזכיר דבר הכנים כי לא היתה מכה : שרץ · פועל יוצא כמו ישרצו המים כי מצאנו ארץ לשון זכר כמו כעתם ארץ : אמר ויבא · מעצמו והזכיר מכת ערוב לפני הכנים כי קשה היתה : נתן · ולא הזכיר הדבר והשחין כי לא בקש פרעה ממשה להסיר המכה ואם להכות כנגד ותהלך אש א ארצה ותחבר אות ב"ת אם בלהכות או יהיה אם סמוך פעם אם ופעם אם להכות כדרך חרבות צורים אף תשיב צור חרבו : ויך · הזכיר הנכבד מכל פרי העץ שיוכל אדם לחיות בלא לחם אם יאכלם : אמר · גזרה והזכיר ילק אולי הוא הקשה במיני הארבה : ויאכל · פרי אדמתם · פרי העץ אשר הותיר הברד : ויך · במצרים לבדם כי נמלטו בכורי ישרא' : ראשית אונים · הבנים הנראים בתחלה ויוציאם · הם היוצאים כי יסתפק לשומע על כן לא חשב לפרש ישרא' והנה שב לתלת ישראל גר בארץ חם · ויוציאם ואין בשבטיו כושל כי מוכרך כמו המכשלה הזאת ויתכן היותו כמשמעו וטעם בשבטיו אע"פ שהם רבים : שמח · טעם פחדם שאמרו כולנו מתים : פרש · יוטב לתלת כל בכור בעבור שהזכיר על ה' האש להאיר לילה ל' לאות כי למסך יומם : שאל · ישראל · ויבא השם שליו להם · ולחם שמים הוא המן : פתח · מים · ישרת טעם שתית כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא הלכו בציות לשון רבים מן ציה מי נהר : כי · הזכיר הטובות שעשה עם ישר' שהוציאם בכסף וזהב וכלכלם ב מדבר עד שבאו אל

שלח חשך ב' פסו' בעני' חטע' בטע' וסי' שלוחי דמלכא זריזין שלוחי דחשוכא מזיכין

אתותיו ג' וסימ' ואת אתתיו ואת מעשיו · אשר שם במצרים אתותיו · שמו בם דברי אתותיו · אוריתא אתתיו כתיב ושארא אתותיו : שלח חשך ב' פסו' מטע' בטעם בס' חד חטף וחד געיא וסימ' שלח מלך ויתירהו · שלח חשך · וסימ' בלשון תרגום שלוחי דמלכא זריזין שלוחי דחשוכא כתינין : ואין מספר ד' וסימ' כי גוי עלה על

ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם : ויפר את עמו מאד ויעצמהו מצריו : הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו : שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו : שמו בם דברי אתותיו ומפתים בארץ חם : שלח חשך ויחשך ולא מרו את דבריו : הפך את מימיהם לדם וימת את דגתם : שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם : אמר ויבא ערב כנים בכל גבולם : נתן גשמיהם ברד אש להבות בארצם : ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם : אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר : ויאכל כל עשב בארצם ויאכל פרי אדמתם : ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אונם : ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל : שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם : פרש ענן למסך ואש להאיר לילה : שאל ויבא שלו ולחם שמים ישביעם : פתח צור ויזובו מים הלכו בציות נהר : כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו : ויוצא עמו בששון ברנה את בחיריו : ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו : בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו הללו יה :

קו

הללו יה הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו : מי ימלל גבורות יהוה ישמיע כל תהלתו : אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל עת : זכרני יהוה ברצון עמך פקדני בישועתך :

ואתא ישראל למצרים ויעקב דר בארעא דחם : ואפיש ית עמיה לחדא ואתקפיה מן מעיקוי : אתהפיך לבהון למסני עמיה לחשבא בישן על עבדוי : שלח משה עבדיה אהרן דאתרעי ביה : שוו בהון פתגמי אתוותיה ותמהוי בארעא דחם : שדר חשוכא וחשיכינון ולא סריבו על פתגמיה : הפך לאדמא מימיהון וקטיל כל נוניהון : רחיש ארעתהון עורדעניא בקטוני מלכיהון : אמר ואיתי עירבוין קלמתא בכל תחומהון : יהב מטריהון ברדא אשא מצלהבא בארעהון : ומחא גופניהון ותיניהון ותבר אילני תחומהון : אמר ואיתי גובאי ורשונא לית מניין : וגמר כל עסבא בארעהון ואכל פירי ארעהון : ומחא כל בוכרא במצרים שירוי לכל תוקפיהון : ואפקינון בסימא ובדהבא ולא איתרגו עם מצראי למתקלא : חדון מצראי במיפקהון ארום נפל דחולהון עליהון : פרסיה לענני היך וילתא ואשתא לאנהרא בליליא : שאילו בסרא ואיתי פיסיונין ולחמא דשמיא ישביעינון : פתח טינרא ודאיבו מיא הליכו בצהוותא היך נהרא : ארום דכיר ית ממלל קודשיה די עם אברהם עבדיה : ואפיק עמיה בחדוה בתושבחתא ית בחירוי : ויהב להון ארעת עממין וליעות אומיא ירתון : מן בגלל דיטרון קיימוי ואוריתיה ינטרון הללויה : הללויה אודו קדם יי ארום טב ארום לעלם טוביה : מן ייכול למללא גבורתא דיי ירשי לאשמעא לכולהון תושבחתיה : טוביהון דנטרי דינא עבדי צדקתא בכל עידן : דכר יתי יי ברעוא טבא עם עמך אדכר לי בפורקנך :

רשי

ויפר · הגדיל הקב"ה את עמו הפרה והרבה אותם : ולא מרו את דברו · המכות שצוה עליה' באו במצותו ולא שינו את דברו : שרץ ארצם צפרדעי' · אר"י יוחנן בכל מקום שהיו רובצי' מים היו רובצים צפרדעים : שאל ויבא שליו · שאל ישראל בשר ויבא לו הקב"ה שלוים : הלכו בציות נהר · הלכו נהרות מן הבאר בארץ ציה : כי זכר · הקב"ה את דבר קדשו אשר עם אברהם עבדו שהבטיחו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ודור רביעי ישובו הנה : ברצון עמך · בהרצותך לעמך : וימרו

ארצי · באלף ומאתים רכב דד"ה · זה הים גדול ורחב · אמר ויבא ארבה : שמח ג' וסימ' וגם דוד המלך שמח שמחה · לכן שמח לבי ויגל כבדי · שמח מצרים בצאתם : ויוציא ד' וחס' יוד וסימ' ואתכם לקח יי' ויוצא אתכ' · ויוצא את בן המלך דמלכי' · ויוצא נוזלי' מסלע · ויוצא עמו בששון · וסימ' בלשון ארמי נסב ברא דמלכ' אכנא בחדוא : קו' גבורו' ב' מל וסימ' דבר גבורות וחין ערכו · מי ימלל גבורות יי' ישמיע קול תהלתו : פקדני ל' :

הארץ וכל זה בעבור בריתו שהחל כאשר החל זכר לעולם בריתו והזכיר אברהם לבדו כי עמו היתה באמת : ויוציא · הטעם בעבור היות מצרים מתאבלים על בכוריהם : ויתן · כי השם קיים בריתו על שדת לאומים · ואמ' ועמל לאומים בתים זיתים כרמים : בעבור · כי כן כתו' לאברהם על זרעו והייתי להם לאלהים ובעבור אלה הטובות שעשה השם עם אבותיכם הללו אתם הבנים : הללויה · מי ימלל · לא הזכיר שם המשורר והוא אומר למשכילים הללו את השם והודוהו על כמה חסדים שעשה עם אבותינו : מי · הטעם הודו לשם אע"פ שאין יכולת באדם להלל גבורותיו ולהשמיע כל תהלתו רק קצתה : אשרי · הטעם כי שומרי משפט הם מהללים קצת גבורותיו והזכיר גבורות השם בעבור גבורותיו בים סוף וטעם להזכיר משפט בעבור עונות ישראל והשם שפטם כמעשיהם : זכרני · זה המשורר יתפלל אל השם אולי יראה עת הישועה כאשר תרצה עמך ותבא עת ישועתך : לראות

לראות בטובת בחיריך · כאשר יראוהם : חטאנו · והנה תחלת תשובת זה המזמור שהוא מודה חטאתו וחטאת עמו ועל כן חטאנו עם אבותינו כדרך והתודו את עונם והרשענו כנגד פשעינו ופעול העוינו חסר דרכינו או נפשנו והרשענו כן אולי הוא פועל עומד : אבותינו. לא השכילו כפלאותיך · האותות והמופתי' שעשית במצרים · רוב חסדיך עם ישראל במכת ערוב ודבר וברד וחשך ומכת בכורים : וימרו על ים · שאמרו הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים או מאין לעבור הים : ויושיעם · כי שמו נקרא עליהם אלהי העברים : ויגער · דימה רוח קדים לגערה : בתהומות · מקומות שפלים · כמדבר אשר אין שם מים כי היו להם חומה : ויושיעם · טוכא · הוא פרעה : ויכסו · צריהם · פרעה וחילו וכן כתו' ונער פרעה וחילו : ויאמינו · ויאמינו ביי' : ישירו אז ישיר משה : מהרו · טעם לא חכו כי עצת השם היתה טובה להם שלא יאכלו בשר תאוה : ויתאוו · ויכסו אל · בעבור היותם בארץ שממה מאין יבוא הבשר : ויתן · רזון · מות המתאוים : ויקנאו · זה שאמרו למשה כי תשתרר עלינו · לאהרן בעבור הלוים בקר ויודע יי' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו על כן קראו קדוש יי' : תפתח · על דרך ומן עימדי · עדת אבירים הם ונשיהם וטפם והאדם אשר לקרח ותבער קרח ו עדתו · והקשה מכל זה יעשו · טעם בחורב במקום ששמעו קול השם : וימירו · כבודם · כינוי לכבוד השם כדרך כי נאץ כאשת הכינוי כנגד דוד ה המלך דרך מוסר ולא אמר לו כי נאץ כאשת השם ילעגו למו · וטעם אוכל עשב דרך בזיון קלון : שכחו · מושיעם בים סוף כי הזמן היה קרוב לצאתם מ ממצרי' על כן נפלאות בארץ חם : ויאמר · זה הוא הרף ממני : וימאסו · בנוסעם מחור' ונאמ' להם עלה רש והם לא האמינו : וירגנו · כמעשה כרגן : וישא · שבועה כדרך בני אדם שישא ידו אל השמים ולהפיל אם היו כמוהם מורדים ככתוב בברית השני שכרית משה עם הבנ' : ויצמדו · מגזרת צמיד בעבור הכפים : זבחי מתים : לזבחי אלהיהם : ויכעיסו · ותפרץ · שמת חצי שבט שמעון והעד ב במספרו וכשיאו כי הכפים במקום אחר באו : ויעמד · ויפלל · עשה דין כמו עון פלילי : ותחשב · טעם לצדקה והיתה לו ו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם : ויקציפו · מי מריבת קדש · וירע למשה כאשר אמר גם בי התאנף : כי המרו את רוחו · שב אל השם כמו והמה מרו ועצבו את רוח קדשו · וטעם ויבטא על השם שגזר על משה שלא יכנס לארץ וסבה היתה מחטא בעבור כעסו כאשר פירשתי במקומו · ויתכן היות רוחו רוח משה והוא בטא שאמר לישראל מורים ושכח לדבר והכה והיה ראוי שלא יצא הדבר מפיו עד שיגלים מצות השם :

בטובת בחירך ל' דסמיכי · גויך ל' · לגויים ל' · והגוים ל' · העדינו הרשענו ל' דסמי' : ויושיעם ד' ג' מל' וא' חס' וסימ' ויושיעם ביד ירבעם בן יואש · את עתניאל בן קנז ויושיעם למען שמו · ויושיעם ביד שונא · דעתניאל חס' : כהרו ג' וסימ' בלשון ארמי אנשון לווא כניהון · וביאורם בהרו בניך מהרסיך · ולא מהרו

לראות בטובת בחיריך לשמח בשמחת גויך להתהלל עם נחלתך : חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו : אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך וימרו על ים בים סוף : ויושיעם למען שמו להודיע את גבורתו : ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהמות כמדבר : ויושיעם מיד שונא ויגאלם מיד אויב : ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר : ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו : מהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו : ויתאוו תאוה במדבר וינסו אל בישימון : ויתן להם שאלתם וישלח רזון בנפשם : ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש יהוה : תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם : ותבער אש בעדתם להבה תלהט רשעים : יעשו עגל בחרב וישתחוו למסכה : וימירו את כבודם בתבנית שור אכל עשב : שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים : נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף : ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית : וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדברו : וירגנו באהליהם לא שמעו בקול יהוה : וישא ידו להם להפיל אותם במדבר : ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות : ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים : ויכעיסו במעלליהם ותפרץ בם מגפה : ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה : ותחשב לו לצדקה לדר ודר עד עולם : ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם : כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו :

למיחמי בטובת בחיריך למחדי בחדוות עמך לאשתבחא עם אחסנתך : חבנא עם אבהתנא עותנא ארשענא : אבהתנא במצרים לא אשכילו פרישותך לא דכרו ית סוגעי טובך וסריבו על מימרך על ימא בימא דסוף : ופרקינון בגלל שמיה לאודעא ית גבורתיה : ונזף בימא דסוף ואתנגיב והליכינון בתהומיא היך כבמדברא : ופרקינון מיד סנאה ופרק יתהון מן יד בעלי דבבא : וחפון מיא מעיקיהון חד מנהון לא אשתאר : והימינו בשום מימריה שבחו תושבחתיה : סרהיבו אתנשיאו עובדוי לא אסתכרו לכליכתיה : ושיילו שאלתא במדברא ונסיאו אלהא באתר צדו : ויהב להון שילותהון ושדר פתרנותא בנפשהון : וטננו למשה במשריתא לאהרן קדישא דיי : אתפתחת ארעא ובלעת דתן וחפת על סיעת אבירם : ודלקת אישתא בסיעתהון להבותא תשלהיב רשיעיא : עבדו עגלא בחורב וסגידו למתכא : ופרגון ית איקר ריבוניהון בדמות תור דאכיל עסבא ומזדהם : אתנשיאו אלהא פרקהון דעבד רברבן במצרים : פרישן בארעא דחם דחילן על ימא דסוף : ואמר במימריה לשיצאותהון אילולי משה בחיריה דקם ואתקף בצלו קדמוי לאתבא חמתיה מלחבלא : ואתרחיקת נפשהון בארעא ריגגא לא הימינו בפתגמי : ואתרעמו במשכניהון לא קבילו במימרא דיי : וארים ידיה בשבועה מטולהון למרמי יתהון קטילין במדברא : ולאגלאה זרעהון בעממיא ולבדרותהון בארעתא : ואדביקו בטעות פעור ואכלו נכסי מיתיא : וארגיזו קדמוי בעובדיהון ותקפת בהון מותנא : וקם פינחס וצלי ואתכליית מותנא : ואתחשבת ליה לזכו לדר ודר עד עלמא : וארגיזו על מי מצותא ובאיש למשה בגללהון : ארום סריבו על רוח קודשיה ופריש בסיפוותיה :

רשי

וימרו על ים · היו מקטני אמנה אמרו כשם שאנו עולין מכאן מצד זה אף המצריים עולי' מצד אחר ויבואו אחרינו עד שרמז הקב"ה לים והקיאם ליבשה את וירא ישר' את מצרים מת לפיכך ויאמינו ביי' אבל מתחילה לא האמינו מצאתי · ויוליכם בתהומות כמדבר ים סוף היה במדבר דכתי' סגר עליה' המדבר וגו' דרך שלשת ימים וגו' : לא חכו לעצתו · לא קוו לו : ויתאוו תאוה · מי יאכילנו בשר : וישלח רזון בנפשם · ואף יי' חרה בעם : ויקנאו למשה · במדבר הכעיסוהו כמו קנאוני בלא אל מכ' תפתח ארץ וגו' כראה שחלק כבוד לבני קרח תלה זכיר אביהם תלה הקלקלה בדתן ו ואבירם : ותבער אש · ותאכל את מקריבי הקטרת : אוכל עשב. אין לך מתועב ומשוקץ מן השור בשעה שהוא אוכל עשב שהוא מוציא פרש רבה והוא מלוכלך בה · ס"א רירו : וימאסו בארץ חמדה · בשילוח מרגלי' והוציאו דבה על הארץ : וישא ידו · בשבועה : ולהפיל זרעם בגוים · מאותה שעה נגזר עליהם חורבן הבית שהרי ליל תשעה באב בכו ואמר הקב"ה הם בכו בכיית של חנם ואני אקבע להם בכיית לדורות : כי המרו · משה ואהרן : את רוחו · בשמעו נא המורים : ויבטא בשפתיו · שבועה לכן לא תביאו את הקהל הזה וגו' :

מסרה

הלוים דד"ה' כהרו שכחו מעשיו לא חכו לעצתו : תפתח ארץ ב' וסימ' תפתח ארץ ויפרו ישע · תפתח ארץ ותבלע דתן : כבודם חד כן י"ח מלין בקריאה הקון סופרים וסימ' ואכרה' עודנו עומד לפני יי' · ואל אראה ברעתי · ואכל חצי בשרו · בעון אשר ידעתי כי מקללים להם בניו · אולי יראה בעניי · איש לאהליו ישראל · והגם שולחים את הזמור' אל אפם · אלהי קדשי ולא נמות · ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו · כי הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו · ועמי המיר כבודו · ואהיה עלי למשא · כבודם בקלון אמיר · וירשיעו את איוב · ותשוח עלי נפשי · וימירו את כבודם בתבנית שור :

לא· אשר אמר יי' להם· להשמידם: ויתערבו· עד למדו אותם והוא הזהירם: ויעבדו· קראם עצבים דרך קלון: ויזבחו לשדים· כמו מחשבתם כמו חנניה הנביא וי"א לשדים שיסודו הדעת כמו יסוד בהרים: וישפכו· מרוב אהבתם לעצבי כנען שפכו דם בניהם ובנותיהם שפכו להם: ויטמאו· כי קדושים היו: ויחר· ויתעב כי הם זנו· ויתנם· בימי השופטים: וילחצום· וימכו· הטעם כפול או וימכו על דרך או לא יכנע על כן אחריו: פעמים· ובמה ימרו אחר שנכנעו והוא הפילם· וימוכו כמו ומך אחיך בעבור האשם: וירא· את רנתם· צעקתם כמו ותעבור הרנה: ויזכור· ברית אברה' והנכון בעיני ברית סיני כי שם כתוב וזכרתי להם ברית ראשונים והם היוצאים ממצרים וכן כתו' אשר הוצאתי אות' ויקראם ראשוני' כי הם אבותינו ה הראשונים שקבלו ה התורה בהר סיני כי כבר הזכיר בפרשה ברית שלשת האבות· וינחם דרך משל: ויתן· זה פי' ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות הטעם באר לא להם· הושיענו· אמר אחד מחכמי מזרי' כי זה המשורר היה בימי השופטים לפני מלך מלך לבני יש על כן הוא או' וקבצנו מן הגוים וחכם אחר אמר כי זה המשורר היה בבבל והנכון בעיני כי זה המשורר דבר ברוח הקד' והוא מדבר על לשון בני ה גלותינו הושיענו כאשר דבר ישעיהו על לשון המשכילים למה ה תתענו יי' מדרכיך: ברוך· דברי המשורר בנבואה כי תפלת ה הושיענו שמע השם וברכו על ישועת ישר' אז יקרא השם אלהי ישראל והנכון בעיני שהוא דבק עם להשתבח אז נאמר כולנו ברוך מן העולם ועד עולם הוא ברוך ומלת אמן מגזרת אמונה וחתם במזמור כאשר החל והיא מלת הללויה: הודו ליי'· יאמרו גאולי יי': אמרו חכמים ז"ל ארבעה צריכין להודות והם הנזכרים במזמור ו ומלת הודו ליי' יאמרו אותו הגאולים על כן אחריו יאמרו· מיד צר כמו צר ומצוק בצר לו: ומארצות· הזכיר מזרח ומערב כי כן הישוב מן ה הקצה אל הקצה והזכיר מצפון כי שם כל הישוב ולא הזכיר דרום בעבור חום השמש אין שם יישוב בראיות גמורו' וטעם ומים יורדי הים כי היורד כתו' מהארבעה הנזכרים וכן הוא מזכיר יורדי הים ואחר כן כתוב יודו ליי' חסדו· ויש אומרים פעול יאמרו גאולי יי' הוא אשר גאלם מיד צר והודו ליי' דברי המשורר לארבעה הנזכרים: תעו· דרך רבן עם תעו והם גאולי השם יספר אשר קרה להם· ישימון פירושו: רעבים· בבלות צדה עמו כאשר קרה הגר ותלך ותתע ויכלו המים· תתעטף כמו העטופי' ברעב: ויצעקו· אמר יצילם כמו להציל לו מרעתו: וידריכם· הפך תעו: אל עיר מושב· כנגד העניין הכתוב למעלה עיר מושב לא מצאו: יודו· מלת יודו בעבור שבית וכן הוא ויודו נפלאותיו: כי השביע· על המים ארץ לא שבעה מים וזה הוא חסד השם· ועתה שב להזכיר השבויים: יושבי· כי רובם בבית הסוהר וברזל כמו ענו בכבל רגלו ברזל:

אמר יי' להם ד' וסימ' הוא אהרן ומשה אשר אמר יי' להם הוציאו· כה אמר יי' להם מות ימותו דפנחס· ויעבדו הגלולים דמלכים· לא השמידו את העמים: ויתעב ד' קמצין בקריא' בליש' תיעוב וסימ' לבזה נפש למתעב גוי· ודבר תמים יתעבו· איש דמים ומרמה יתעב· ויחר אף יי' בעמו ויתעב· וכל שאר לשון תיעוב

לא השמידו את העמים אשר אמר יהוה להם: ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם: ויעבדו את עצביהם ויהיו להם למוקש: ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים: וישפכו דם נקי דם בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי כנען ותחנף הארץ בדמים: ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם: ויחר אף יהוה בעמו ויתעב את נחלתו: ויתנם ביד גוים וימשלו בהם שנאיהם: וילחצום אויביהם ויכנעו תחת ידם: פעמים רבות יצילם והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם: וירא בצר להם בשמעו את רנתם: ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדו: ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם: הושיענו יהוה אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללו־יה:

ספר חמישי

קז הדו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו: יאמרו גאולי יהוה אשר גאלם מיד צר: ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים: תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו: רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף: ויצעקו אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם יצילם: וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב: יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: כי השביע נפש שקקה ונפש רעבה מלא טוב: ישבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל:

לא שיציאו ית עמיה די אמר יי להון: ואתערבו בעממיא ואליפו ית עובדיהון: ופלחו ית טעוותהון והוו להון לתקלא: ודבחו ית בניהון וית בנתיהון למזיקיא: ושדו אדם זכאי דמי בניהון ובנתהון די דבחו לטעוות דכנענאי ואיטנפת ארעא בחובין דקטול: וסתמיאו בעובדיהון וטעו בטעלליהון: ותקיף רוגזא דיי בעמיה ורחיק ית אחסנתיה: ומסרינון ביד עממיא ושליטו בהון סנאיהון: ודחקינון בעלי דבביהון ואתכבשו תחות ידיהון: זמנין סגיעין פצי אינון והינון יסרבון ליה במלכתהון ואתמככו בחוביהון: וחמא כד עיק להון כד שמע ית צלותהון: ודכיר להון קיימיה ותב מן רוגזיה בסוגעי חסדוי: ויהב יתהון לרחמין באנפי כל דשבי יתהון: פרוק יתנא יי אלהנא וכנוש יתן מביני עממיא לאודאה בשום קודשך לאשתבחא בתושבחתך: בריך שמא דיי אלהא דישראל מן עלמא הדין ועד עלמא דאתי ויימר כל עמא אמן הללויה:

שבחו קדם יי ארום טב ארום לעלם טוביה: יימרון פריקיא דיי די פרקינון מן יד מעיקא: ומארעתא כנשינון ממדינחא וממערבא מציפונא ומן ימא דרומא: על עמא דבית ישראל אתנבי ואמר עמא בית ישראל טעו במדברא בצדי אורח קרתא דמיתבא לא אשכחו: כפנין לחוד צחיין נפשתהון תשתלהיא: וצלו קדם יי כד עיק להון מן מעקתהון פצא יתהון: ודברינון באורח תריצתא למיזל לירושלם קרתא דמיתבא: יהודון קדם יי טובא הדין ומשתען פרישותיה לבני נשא: ארום אשבע נפש סריקא ונפשא כפינא מלי טובא· על צדקיהו ורברבני ישראל אתנבי ואמר צדקיהו ורברבני ישראל דגלו בבבל ויתיבו בחשוכא וטולי דמותא והוו אסירין בסיגוף שירי פרזלא:

רשי

לא השמידו· בימי יהושע: את העמים· אשר אמר להם לא תחיה כל נשמה לא ישבו בארצך והם הניחום לשבת בקרב' למס עובד: ויתנם ביד גוים· בימי השופטי' בין שופט לשופט כגון עגלון וכושן רשעתים וסיסרא ופלשתי' ומדין מבאתי' פעמים רבות יצילם כמה פעמי' מכעיסי' והוא מאריך אפו ומצילם: וירא בצר· מתוך תפלה: בשמעו את רנתם· מתוך זכות אבות· ויזכור להם בריתו מתוך תשוב' · וינחם כרוב חסדיו מתוך הקץ· בשמעו הושיענו ונו' אף משה כללה בפסוק אחר בצר לך ומצאוך ונו'· מן העולם ועד העולם· מן עלמא דהוינן ביה ועד עלמא דהוינן ביה: וימוכו בעונם· נעשו שפלים בעונם: הושיענו· גם עתה יי' אלהינו: הודו ליי'· יאמרו גאולי יי'· כשיפרם מיד צר: תעו במדבר ונו'· והולכי מדברות אף הם צריכין להודות שהרי פעמי' שהם תועים ורעבים וצמאים: וינחם· ויכהנם לפיכך יודו ליי' חסדו: יושבי חשך וצלמות· אף האסורי' בבית הסוהר צריכי' להודו' כשיוצאין מבית האסורי': כי

מסרה

פתח· ובספרי מסרה אחריתי מוני' גם זה כל אוכל תתעב נפשם· וא' מתאב אנכי את גאון: כרוב ז' וחסרים בקריאה וסימ' גפן בוקק ישראל· חנני אלהים כחסדך· ענני יי' כי טוב חסדך· ויזכר להם בריתו וינחם· הללוהו כרב גדלו· כי אם הוגה ורחם· וחוכה עלי כרב חסדיך· וחד הס' אשר גמלם ברחמיו וכרב חסדיו: ק"ז קבצם ב' וסימ' בעמיר· ומארצות: וממערב ג' וס' וממערב אקבצך· כי לא ממוצא וממערב· ומארצו' קבצם:

כי. הנה הראה כי רובי השבויים ליסרם בעבור עונותיהם ולא תאמרו או מרו קרובה בטעם וככה כאשר מהקל או כאשר כי אין הכבר ואמרי אל הם פיקודי הלב שהשם כטעם בלבבכל מדבר: יודו. טעם לבני אדם שלמדו: ויכנע בעמל. שארוניהם יעבדו בהם בפרך ואין עוזר לפדותם: ויזעקו. הזכיר יושיעם בעבור היותם ביד שונאיהם כמו ויושע יי׳: יוציאם מחשך. הכתוב למעלה: ינתק. כנגד אסירי עני וברזל: כי. תכן עלילות שברחו מתריכה דלתיה נחשת כאילו נשברו: ועתה יזכיר החולי: אוילים. גם הזכיר כי החולי בעבור פשע ותוכחות על עון וכן בדברי אליהוא וטעם אוילים אף הם חכמים הם נחשבו אוילים בעבור פשעם. ואת מדרך מוספת עצמה ואחרת עמה וככה הוא ומדרך ע עונותיהם יתענו: כל. שערי מות: הקבר כי בהסגר שעריו לא י יראו אור: ויזעקו. הזכיר זה התפורר כי אפר יתעו במדבר לא יועילם יודעי הדרכים ולא המנחשים רק ב בצעקת השם הוא ל לבדו יכול להצילם וכן האסורי׳ לא יוכלו כל אכמי העולם עד עת מגזר השם וככה החולים לא יוכלו כל הרופאים להועילם רק השם לבדו וכן המלחים וחובלי הים וכל חכמתם תתבלע: ישלח דברו. שיגזור ומיד יתרפ׳ לא על ידי משקה ומעשה בן אדם: וימלט. אותם משחיתותם מגזרת השחתה או מן כרה שחת כמו׳ שערי שאול: יודו. גם אלה חייבים להודות: ויזבחו. וחייבים לזבוח כי התועה והשבוי הוא בריא בגופו והחולה קרוב ממות. ועתה יזכיר הכת הרביעית: יורדי. כל הולך אל הים יורד הוא: המה כי רגע את יחריד הים ומיד ישביחנו כרצונו. ויוגלין שב אל הים יורדי הים: יעלו. הגלים או יורדי הים: יחוגו. כי מזעף הים אין בהם כח לעמוד בספינה או לשבת: תתבלע. תתכסה לא תראה כאילו לא היתה להם חכמה במלאכת המים: ויצעקו. אמר יוכיח כי הם בים וזאת כל שאלתם. אמר ר׳ יהודה בן בלעם היה ראוי להיות תחת יקם ישב והנכון בעיני כי בתחלה אמ׳ ויעמד רוח סערה ועתה יקם ם סערה בלא רוח אז ת תהיה לדממה: ויחשו גליהם. גלי הים הפך ותרומם גליו ובעבור כי הגלים ישאו קול על כן דרך משל לדממה ויחשו: וישמחו. יורדי הים: כי ישתוקו. הגלים: אל מחוז.

ואין עוזר ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד: אוילים ה׳ חס׳ ו׳ קדמא בליש׳ וסימ׳ אך אוילים שרי צען. כלי רעה אולי. אוילים מדרך פשעם. אוילים יליץ אשם. ומוסר אוילים אולת: ויזבחו ב׳ וסימ׳ ויסר הצפרדעים. ויזבחו זבחי תודה ויספרו: ויספרו ג׳ וסי׳ יקומו ויספרו לבניהם. ויספרו לך דגיהם. ויזבחו זבחי

כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו: ויכנע בעמל לבם כשלו ואין עזר: ויזעקו אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק: יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: כי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע: אולים מדרך פשעם ומעונתיהם יתענו: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות: ויזעקו אל יהוה בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה: יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים: המה ראו מעשי יהוה ונפלאותיו במצולה: ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו: יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג: יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע: ויצעקו אל יהוה בצר להם וממצקתיהם יוציאם: יקם סערה לדממה ויחשו גליהם: וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם: יודו ליהוה חסדו ונפלאותיו לבני אדם: וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו: ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון: ארץ פרי למלחה מרעת ישבי בה: ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים: ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב: ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה:

ארום סריבו על מימריה אלהא ומלכת עילאה רחיקו: ותבר בליעותא לבהון אתקילו ולית דסעיד: וצלו קדם יי בדעיק להון סמעיקתהון פרקינון: אפיקינון מחשוכא וטולא דמותא ושלשלותהון יתרע: יהודון קדם יי מטול חסדיה ומשתען פרישותיה לבני נשא: ארום תבר דשי נחשא ועברי פרזלא קציץ: על חזקיה מלך שבטא דבית יהודה אתנבי ואמר חזקיהו מליך דבית יהודה דסריב למיסב אתתא אסתגיף היך שטין דמאורח מרדיהון ד ומעוייתהון מסתגיפין: כל מיכלא תרחיק נפשהון ומטיין עד מעלני מותא: וצלו קדם יי כד עיק להון סמעיקתהון יפרקינון: ישדר פתגמי אסותיה ויסי יתהון וישיזיב מלחבלותהון: יהודון קדם יי מטול חסדיה ומשתען פרישותיה לבני נשא: ויכוסון נכסי תודתא וישתעון עובדוי בדיצתא: על סלתיא דיונה בר אמיתי איתנבי ואמר מלחיא נחותי ימא באלפיא עבדי פולחנא במיין סגיעין: הינון חמון עובדי דיי ופרישותיה במצולתא: ואמר במימריה ואקים זעפא ועלעולא ואתרוממו גללוי: סלקין צית שמיא נחתין עמקי תהומיא נפשתהון בבישא תתמוגג: ירתתון ינועון היך רוויה דחמר וכל חוכמתהון מ מסתלעמא: וצלו קדם יי כד עיק להון וממעיקתהון יפיק יתהון: יקים עלעולא לשתיקותא וישתקון גלליהון: וחדון ארום שתקין ודברינון למחוז רעייתהון: יהודון קדם יי מטול חסדיה ומשתען פרישותיה לבני נשא: ומרוממין יתיה בכנשת עמא בית ישראל ובסנהדרין דחכימיא ישבחון יתיה: על דרא דיואל בר פתואל אתנבי ואמר כד מרדו בית ישראל ביומי דיואל נבייא איתי בצורתא בעלמא שוי נהרוותא היך מדברא ומפקנות מיא היך צהותא: ארעא דישראל דעבדא פירי צדא היך סרום דאתהפיכת מן בישות יתבין בה: כד תבו לאורייתא שוי מדברא היך אריתא דמיא וארע ציהייא למפקנות מיא: ואשרי תמן כפינים ואתקינו קרתא מייתבא: וזרעו חקלין ונציבו כרמיא ועבדו פרי אבא:

רשי

כי המרו אמרי אל. אין פורענות באה על האדם אלא במזנו: כי שבר דלתות נחשת׳ שהיו נעולי׳ בפניהם: אוילים מדרך פשעם. אשר מעונותיהם יתענו ביסורי חלאים אף הם מן הצריכין ל להודות׳ יש שמניות בפרשה זו ובאין לידרש במקום אכין ורקין למעט לומר צעקו קודם גזר דין נענין לאחר גזר דין אינם נענין: יחוגו. לשון שבר הוא וכן בחגוי הסלע וכן והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא: וישמחו כי ישתוקו. הגלים: וינחם. וינהגם: מחוז. לשון גבול ומנחם חברו עם ואחוזתיכו את שאול גבולינו שלא יכל׳ בגבולינו וכן מחזה מול מחזה שלש פ פעמים בתנחומא: מצאתי. וירוממוהו בקהל עם צרי׳ להודו׳ באפי בי עשרה ובמושב זקנים ותרין מנייהו רבנן: ישם נהרות למדבר. כלומר נותן יושבי האומות לחורבן: למלחה. להיות בארץ מלחה מעשות פרי: ישם מדבר לאגם מים. נותן ייטוב חרב לבנין ומחזירו לקדמותו: ויטעו

מסרה

תודה׳ ח׳ נונין מנוזרות ומקרין אבין ורקין שבתורה וסי׳ נמסר בסדר בהעלותך: ויעמד ד׳ בקריא׳ וסי׳ נמסר במלכ׳ ב׳ סימ׳ ח׳: וממצוקותיהם חד מן כלין דמשמשין ומם ברישיהון וסימ׳ ומקנה ל׳ בני ישראל לא מת אחד. ומחנים ל׳ ומחשבון עד רבת המצפה. וממסר ל׳ כל אלה אבנים יקרות׳ וממשפט ל׳ מעוצר וממשפ׳ לקח. ומבעמדך ל׳ והדפתיך ממצבך וממעמדך. וממי ל׳ שמעו זאת בית יעקב. וממצרים ל׳ כי נער ישראל ואהבהו. וממזרח ל׳ וייראו ממערב את שם יי׳. וממעון ל׳ ואתה הנבא עליהם׳ וממקום ל׳ ובכן ראיתי רשעים קבורים. וממקדשי ל׳ זקן בחור ובתולה. וממנה ל׳ הגי כי גדול היו׳ ההוא. וממר ל׳ כעס לאביו בן כסיל. וממעמקי ל׳ הצילני מטיט. וממצוקותיהם יוציאם רביע׳ דענינא וממועצותיה׳ ל׳ ויאכלו:

כמו גבול וכמוהו לא חזו ימיו פירושו לא גבלו ימיו והטעם לא ישינו לדעת סוף ימיו: יודו. חסדו. שהצילם: ונפלאותיו במצולה: וירוממוהו. הוסיף להזכיר בעבור מרוב בני אדם לא ראו הים: ישם. שב המשורר להזכיר גבורות השם כאילו עושה דבר והפך הדבר כפי חכמתו והשלים להזכיר הים ושב להזכיר הנהרות ההולכים אלינו וטעם למדבר ארץ ציה ומוצאי מים הם המעיינים: ארץ. שהיתה משוכה אל הנהר ואל המעיינות שבה למלחה שלא תזרע ולא תצמיח הזכיר הסבה שעשה השם כי לא לחנם הוא עושה כי מרעת יושבים בה: ישם. והפך הדבר ישם מדבר לאגם מים: ויושב. רעבים׳ שבלבלם בארץ ציה: ויזרעו פרי תבואה. הפך ארץ פרי למלחה: ויברכם

ויברכם · אחר היותם רעבים ׃ וימעטו · עד עתה הזכיר שיחרים מריבות ויוטיב סמיות ועתה יספר כי הוא מורים ומעשיר · ומצאנו בלשון הקדש שיזכירו הפעלים ולא יזכירו הפעם כי אם באחרונה כמו ארצנו ולא עתה אסורנו ולא קרוב ומי הוא זה זה כוכב מדרך מיעקב ויותר מבואר הביטו אליו ונהרו ופסוק אחר פי' סמיכת וי"ו אליו והוא זה עני קרא וככה זה וימעטו ומי הם הם הנדיבים הנזכרים אחר כן בפסוק השני והנה הפך ויברכם וימעטו ׃ מעוצר · רחם כדרך כי עצר עצר יי' הפך וירבו ורעה הפך ויברכם והנה רעה תחלואים בגוף ויגון בלב גם וי"ו ויגון מוסף אחורנית כמו אודם פטדה וברקת מעוצר ומרעה ומיגון ׃ שופך · נדיבים · הם הנכבדים כמו להושיבי עם נדיבים וכסא כבוד

קח שיר מזמור ג' בטעם וסימ' נמסר בסיפר' סימן פ"ג ׃ שחר ח' קמצין מלעיל בקריא' וסימ' אשר אין לו שחר · איך נפלת בשמים הילל בן · אעירה שחר · וחבירו · אשא כנפי שחר · ואל יראה בעפעפי שחר · מי זאת הנשקפה · ועיניו בעפעפי שחר · וחד עורי שחר מעלי ׃ סימן קדמא דסיפרא לי גלעד ולי מנשה · תניינא דסיפרא לי גלעד לי מנשה · ואפ"ס ולי' הדברי וגו' הוספת לי ׃ ולא תצא ו' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ל"ד ובסיפרא סימן מ"ד · בצאתינו ג' וסימ' הלא אתה אלהים זנחתנו · אף זנחת ותכלימנו · הלא אלהים זנחתנו ׃

קט למנצח לדוד מזמור דקדים דוד למזמור ז' וסימ' נמסר בספרא סימ' כ"ד ׃ ודברי ה' ג' מנהון ר"ף וסימ' ודברי דויד המלך הראשנים והאחרנים דה"ה · ודברי רחבעם · הראשונים והאחרונים דה"ה · ודברי שנאה סבבוני דתהלי' · הדר כבוד הודך ודברי · ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו דה"ה · ג' קדמאי ר"ף ׃

ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט ׃ וימעטו וישחו מעצר רעה ויגון ׃ שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך ׃ וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות ׃ יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה ׃ מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יהוה ׃

קח

שיר מזמור לדוד ׃ נכון לבי אלהים אשירה ואזמרה אף כבודי ׃ עורה הנבל וכנור אעירה שחר ׃ אודך בעמים יהוה ואזמרך בלאמים ׃ כי גדול מעל שמים חסדך ועד שחקים אמתך ׃ רומה על שמים אלהים ועל כל הארץ כבודך ׃ למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו ׃ אלהים דבר בקדשו אעלזה אחלקה שכם ועמק סכות אמדד ׃ לי גלעד לי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחקקי ׃ מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת אתרועע ׃ מי יבלני עיר מבצר מי נחני עד אדום ׃ הלא אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאתינו ׃ הבה לנו עזרת מצר ושוא תשועת אדם ׃ באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו ׃

קט

למנצח לדוד מזמור אלהי תהלתי אל תחרש ׃ כי פי רשע ופי מרמה עלי פתחו דברו אתי לשון שקר ׃ ודברי שנאה סבבוני וילחמוני חנם ׃ תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה ׃

(masoretic marginal notes: ל' · ב' · ל' ח"ל · ל' רפתי · ל' · ל' ח"ל · ג' בטע' · ח' · ל' · ל' ויתר מעל השמים · ג' בסיפ' · ב' · ועננו ח' · כ"ט ר"ף · ג' ב' חס' וא' מ"ל · ב' · סימן · ל' · ב' · ג' · ג' · ו' ר"ף · א' ג' ר"ף · ל' · ב')

ובריכינון וסגון לחדא ובעיריהון לא יזער ׃ וכד חבו אזערו ואתמסכנו מן אניק בישתא ודבונא ׃ שדי בסרנותא על רברבניא ואטעיאונון בלמאדלא אורחא ׃ וכד תבו לאורייתא שגיב חשוכא ממסכינותא ושוי היך עני גניסיא ׃ חמון תריציא ויחדון וכל מרי שקר שוורת פומ ואתחסמת ׃ מן חכימא וינטר אילין ויתבוננון חסדייא דיי ׃ שירא ושבחא על ידא דדוד ׃ תקין לבי אלהים אשבח ואזמר לחוד איקרי ׃ שבח נבלא וכינרא אשבח בקריצתא ׃ אודה קדמך בעמיא יי ואשבחינך באומיא ׃ ארום רב מעילוי שמיא טובך ועד שחקי מטי קושטך ׃ אתרומם עלוי שמיא אלהים ועל כל יתבי ארעא איקרך ׃ מן בגלל דישתזבו רחימך פרוק ימינך ועני יתי ׃ אלהא ממליל מאתר בית שכנתיה אביע אפליג ביזתא עם יתבי שכם ועם יתבי מישר סכות אמשח תחומא ׃ די לי גלעד דילי מנשה דבית אפרי עושנא דרישי ומדבית יהודה ספרי ׃ דושישית מואבאי היך דודי שזוגי על מלכו אדום אטלוק סנדלי על מלכות פלשתאי אתייבב ׃ וכדון דחבית מן אוביל יתי עד כרכא דרומי רשיעא מן דברני עד קושטנטינא דאדום ׃ הלא על דחבנא קדם יי שבקתנא ולא נפקא שכינתיה בחלותנא ׃ הבלן סעדא מן מעיקא דמגן פורקנא דבר נשא ׃ באלהא נעביד חילא והוא ירושש מעיקנא ׃ לשבחא על יד דוד תושבחא אלהים שבחתי לא תשתוק ׃ ארום פומא דרשיעא ופומא דניכלא עלי פתחן מלילו עמי לישן דשקר ׃ וממללי סנותא חזרו יתי ואגיחו עמי מגן ׃ חלף דרחימית כטנו לי ואנא אצלי ׃

רשי

וימעטו וישוחו · והם מתחילה היו שוחין ומועטין מעוצר רעה ויגון ׃ וישם כצאן משפחות · וישם האביון משפחות זרעו כצאן רבים ׃ קפצה · סתמה כמו לא תקפוץ את ידך ׃ נכון לבי · נאמן עמך ׃ אף כבודי · אף כבודי הוא מה שאני משורר לך ד"א אף כבודי אף לפי כבודי לא אמנע לשורר לו ולא אחלוק לעצמי כבוד ׃ אעירה שחר · דרך שאר מלכי השחר מעוררם ואני מעורר את השחר שאני קם חצות לילה שהנבל והכנור מעוררני כמו שאמרו רבותינו כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והוא מנגן מאליו ׃ מעל שמים · וכתו' אחר אומ' עד שמים פירשו רבותינו כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה ׃ ועננו · שכל עמך וידידיך תלויין בי ׃ אלהים דבר בקדשו · שאמלוך ויבא העת ואעלוז בדברו ׃ אחלקה שכם · אחלקה ארץ אויבי לישראל שכם חלק כמו שכם אחד על אחיך ׃ ועמק סכות אמדד · מואב סיר רחצי · כלומר עבדי ושמשי ככלי תשמיש שמשתמשין בו ׃ על אדום אשליך · עבודתי שיהו מלכיהם נועלין מנעלי ברגלי ׃ אתרועע · אריע להם קול ליראם מפני ׃ מי יובילני · לימות המשיח לפשוט יד בעשו ובעירי מבצריו ׃ מי · בנחני כבר על אדום שהכיתי בהם בגיא מלח שמנה עשר אלף ׃ אלהי תהלתי · אל תחרש · על כל ישראל נאמר ׃ כי פי רשע · עשו ׃ תחת אהבתי · אותך ישטנוני ׃ ואני תפלה · ואני אתפלל אליך תמיד ׃

מצאתי

עם נדיבים וכסא כבוד על כן בוז הפך כ כבודים ׃ ויתעם · מיסכל דעתם ׃ וישגב · הנה האביון במשגב ׃ וישם כצאן · הפועל הוא האביון כמו ימיו ככים ׃ יראו · בעבור כי רומי האדם ידינם השם במעשיהם בעולם הזה על כן ישמחו הישרים כי בעבור היותם ישרי' הם בשמחה ולא ירא[ו] או יפחדו שתבא ע עליהם צרה כזאת ש שבאה על הנדיבים ו ויקוו טובה שתבא א אליהם כאשר האביונים וטעם כל עולה כל א אנשי עולה יקפצו פ פיהם כי אין להם תשובה בראותם זה ׃ מי · ויסמר אלה · מיסים בלבו אלה ה הדברי' כדרך שמר תם וראה ישר ׃ ויתבוננו · הנבונים חסדיו' כמו ותבונן כפלאות אל ורבי משה אמר כי חסדי השם יהיו מתבוננים ׃ שיר מזמור לדוד · נכון לבי · שאסיר ׃ אף כבודי · נכון כדרך שמח לבי ויגל כבודי ורבי משה אמר אף כבודי יתזמר ׃ עורה · דרך משל שיעיר ה הנבל מאליו בעת שיעיר השחר ורבי משה אמר כי אעירה פועל יוצא כמו ויעירני וטעם עור' הנבל כי אני אעירך בשחר ׃ אודך · אמר אזמרך בשחר ב במשוררים גם אזמרך בוים בגלוי ׃ כי · מעל · יותר וטעם ועד שחקי' שאין העין רואה ב גבוהים מהם ׃ רומה · הטעם אזמרך ב בלאומים ואת היא זמירתי שאודיע כי ב גדול מעל שמי' חסדך ואתה אלהים הראת שאתה רם על השמים בהושיעך אותי על כן אחריו למען · שאר המזמור פירשתיו ב במזמור על שושן ע עדות והוא במזמור ששים ׃ למנצח · אלהי תהלתי · טעם אל

תחרש כנגד הבא אחריו ׃ כי · ופי מרמה · ופי איש מרמה כמו אל תהי מרי והפ"ה פעול למלת פתחו כאילו כתוב כי רשע ואיש מרמה פתחו פיהם עליו ׃ ודברי · חסר בית ודברי כמו כי ששת ימים או דרך משל כי הדברים סבבוהו · וילחמוני וילחמו עמי חנם כמו לא יגורך רע לא יגור עמך רע ׃ תחת · יוד אהבתי סימן הפועל ׃ ואני תפלה · איש תפלה והטעם שהייתי מתפלל לשם בעדם כדרך ואני בחלותם לבושי שק ׃ וישימו

מצאתי רעה תחת טובה שבני פרו׳ אני מקרבן בכל שנה כשבעי׳ אומות ומבקשת לגשמים והם מריעים לי במוחר טוב: בהשפטו. לפניך יצא מדינך מחוייב ורשע: פקדתו. גדולתו פרבוסטי״ה בלע״ז כמו ויפקד המלך פקידים: ושאלו ודרשו מחרבותיהם. הכל ישאלו עליהם מה נהיתה בפלוני ופלוני מתוך קול חורבה שיבא עליהם. ודרשו תמתמ״ע מאת אחרים שהרי נקוד חטף קמץ וכן ושאלו מפי אחרי׳ הוא משמע שישאלו אחרים עליהם ויש לפתור ושאו ממסקל חזק יהו משאלים על הפתחים: ינקש נושה לכל אשר לו. אדם הטורח מחזר ולהוט לעשות דבר נופל בו לשון מתנקש כלומר מיטרף ומת ומתלבט כמו והרכבותיה דא לרא נקשן וכן פן תנקש אחריהם אף כאן יהיה הנושה בעסו את עבודתו שהאמ׳ ורב יעבד צעיר לא יהיה הנושה כונש וקרב לכל אשר לו ינקש סי״טאכופ״ץ בלע״ז יהי משפט הנושה נוקש ונטען על כל מתוכו וזהו יעקב הנושה בעסו את עבודתו שנאמר ורב יעבד צעיר מצאתי בדור אחר שיבא אחר כורתו ימח שמו וטבעו שאפילו זכרון לא יפול עליו בפי הדור הנולד בעולם לאחר שנמחת שמו ש״רטרמי״רא בלע״ז: עון אבותיו. עון שתעיה על אבותיו לאברהם שגרע חמס שנים תחייו לאביו גרם כהיון עינים: וחטאת אמו. שהשחית רחמה ושגרם להעלים יום קבורתה מן הבריות שלא יקללוה שיבא מבריסה עמו כמו שנאמר ותמת דבורה מיניקת רבקה וגו׳ אלון בכות בלשון יוני קורין לאחר אלון שאבל אחר היה ליעקב עם של דבורה שמתה אמו והעלימו מיתתה: יהיו. העונות האלה נגד יי׳ תמיד: ויכרת מארץ זכרם. של עשו ואלופיו: אשר לא זכר עשות חסד. לעסוק באבל אביו כמו שעשה יעקב כ נזיד עדשים לנחם את יצחק שבאותו היום מת אברהם: איש עני. ישרא׳: ויאהב קללה. קללתו של הב״ה שכפר בו: תהי לו. הקללה מעטה כבגד מכא׳ וילבש קללה הכניס עצמו בקללה וכוחה לו פריקת עול ה הקרבן וברכת כהנים וקללת האומות: ולמזח תמיד. חגורה וכן ומזיח אפיקים רפה אזור החזקים פתח: כצל כנטותו. לעת ערב: ננערתי. לשון תפנוק ונרוף ולהוט כארבה שהוא כודר וכו ומנוער מצאתי ויעטו כמעיל העטוה ועוטף כל הגוף לכל לבוש: כאס

וישימו. יורד אהבתי פעול שהיה ראוי שיאהבוני: הפקד. רשע. אח׳ שיתגבר ימינו עליו. ושטן כנגד ישטנוני והוא אדם כדרך ויקם יי׳ שטן לשלמה גם ויעמד והוא אחר מיועצי: בהשפטו. עני כי הוא עשה לי עול וחמס. ותפלתו שאמות הפך תפלתי בעדו על כן לחטאה: יהיו. יאמר יהושע כי פקודתו הוא אשתו ולפי דעתי

ותפלתו ג׳ וסי׳ ותפלתו תהיה לחטאה. ויתר דברי מנשה ותפלתו דדברי הימים. ושלאחריו ותפלתו והעתר לו: ואל יהי ב׳ וסים׳ ואל יהי מקום לזעקתי. ואל יהי חונן ליתומיו: למותת ל׳ והוא חד מן מלין דמשמשין ל׳ בשוא בריש תיבותא וסי׳ תמצא נמסר במסרא רבתא במערכת אות הלמ״ד: ותבא ב׳ חס׳ בכתובים וס׳ ותבא

וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבתי: הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו: בהשפטו יצא רשע ותפלתו תהיה לחטאה: יהיו ימיו מעטים פקדתו יקח אחר: יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה: ונוע ינועו בניו ושאלו ודרשו מחרבותיהם: ינקש נושה לכל אשר לו ויבזו זרים יגיעו: אל יהי לו משך חסד ואל יהי חונן ליתומיו: יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם: יזכר עון אבתיו אל יהוה וחטאת אמו אל תמח: יהיו נגד יהוה תמיד ויכרת מארץ זכרם: יען אשר לא זכר עשות חסד וירדף איש עני ואביון ונכאה לבב למותת: ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו: וילבש קללה כמדו ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו: תהי לו כבגד יעטה ולמזח תמיד יחגרה: זאת פעלת שטני מאת יהוה והדברים רע על נפשי: ואתה יהוה אדני עשה אתי למען שמך כי טוב חסדך הצילני: כי עני ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי: כצל כנטותו נהלכתי ננערתי כארבה: ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן: ואני הייתי חרפה להם יראוני יניעון ראשם: עזרני יהוה אלהי הושיעני כחסדך: וידעו כי ידך זאת אתה יהוה עשיתה: יקללו המה ואתה תברך קמו ויבשו ועבדך ישמח: ילבשו שוטני כלמה ויעטו כמעיל בשתם: אודה יהוה מאד בפי ובתוך רבים אהללנו: כי יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו:

ושוין עלי בישתא חלף טבא וסניתא חלף דרחימית: אסער עלוי רשיעא וסיטנא יקום על ימיניה: באידייניה יפוק חייב וצלותיה תהי לחובתא: יהון יומוי קלילין מניין שנוי יירת אוחרן: יהון בנוי יתמי ואתתיה ארמלתא: ומטלטלא יטלטלון בנוי וישאלון ותבעון מה הות צדתהון: יגבב מזופא לכל דיליה ויבזון נוכראין ליעותיה: לא יהי ליה נגיד חסדא ולא יהי ליה חיים על יתמוי: יהי סופיה לאישתציא בדר אוחרן יתמח שמהון: ידכיר עויית אבהתוי קדם יי וחובת אמיה לא תתמחי: יהוין קביל מימרא דיי תדירא וישיצי מארעא דכרניהון: מטול דלא אידכר למעבד טיבו ורדיף גבר עניא וחשוכא ומכיך לבא לאתקטלא: ורחים לווטיא ואתית ליה ולא איתרעי בברכתא ואתרחקת מיניה: ולבש לווטא היך לבושא ועלת היך מיא בגושמיה והיך משחא באיברוי: תהוי ליה היך לבושא יתעטף ולקמור תדיר יזרזינה: דא עובדא דשוטני מן יי ודמללין ב בישתא על נפשי: ואת אלהים יי עביד עמי מן בגלל שמך היך טובך וחסדך פציתני: ארום עניא וחשוכא אנא ולבי שפי בגווי: היך טולא בצליותיה אתגמרית אטלטילית היך גובאי: רכובי איתקלו מצומא וביסרי פתרן מלהוי פטים: ואנא הויתי קלנא להון יחמון יתי יטלטלון רישיהון: סעוד לי יי אלהי פרוק יתי היך חסדך: וידעון ארום מתחך דא אנת יי עבדתה: ילטטון הינון ואת תברך יקומון ויבהרתון ועבדך יחדי: ילבשו סיטני כיסופא ויעטפו היך מעילא בהתהון: אודי יי לחדא בפומי ובמצע חכימי אשבחיניה: ארום יקום מן ימינא דחשוכא למפרוק ממדיני נפשיה:

כמים בקרבו. ותבא בלט ותכס כרגלותיו. וכל נביאים דכות׳ חס׳ במ״י מ״ל וסי׳ ביחזקאל סים׳ כ״ב: יעטה ד׳ בקריאה וסים׳ ועל שפם יעטה וטמא טמא. כאשר יעטה הרועה את בגדו. גם ברכות יעטה מורה. ההי לו כבגד יעטה: כצל ד׳ רפי׳ בקריא׳ וסים׳ כפלגי מים בציון. כצל בנטותו נהלכתי. ימי כצל נטוי. ימיו כצל עובר: בשתם ד׳ בקריאה וסים׳ הנני עשה את כל מעניך בסוף צפניה. ישבו על עקב בשתם. ישובו על עקב בשתם. ויעטו כמעיל בשתם:

כי הוא ופקודת כל ה האדם והטעם שתהיה מיתתו בידי אדם ויש אומרי׳ כי פקודתו הוא נפשו שהוא כמו ס פקדון: יהיו. יתומי׳. קטנים: אלמנה. בימי נעוריה כי ימיו יהיו מעטים: ונוע. כדרך והמה יניעון לאכול. ושאלו פועל כבד כמו שאל ישאלו באבל. ודרשו כמו ושאלו שיבקשו לחם. וטעם מחרבותיהם ש שנחרבות ידורו: ינקש. הנשי יהי עליו בימיו כי יאחזוהו ימי עני: אל. כאשר הזכי׳ יען אשר לא זכר עשות חסד: יהי. בנו כמו ולא אחריתו. ימח שם האב והבן על כן שמם: יזכר. כטעם פוקד עון אבות על ב בנים כאשר פירשתי במקומו: יהיו. העון והחטאת כזכרי׳ לפני השם ושימח מארץ זכרם: יען. בהיות לאל ידו. וירדוף עני ואביון ונכאה לב כ כמוני: ויאהב. הוא היה סבה שיקללהו דוד שהיה איש ה האלהים: וילבש. התנבא כי הקללה ת תבואהו. כמדו מלבושו והטעם בדו והזכיר בתוכו: תהי. ולמזח. כמו חגורה ומזיח אפיקים רפה: זאת פעולת. כמו תגמול פעולת שכיר. שוטני כנגד ישטנוני. והדוברים רע כנגד ודברי שנאה: ואתה. אחר שקלל רשעי׳ וכל שוטנים שב להתחנן לשם שלא יאבד עם אלה שהם מחרפים אותו כי אין לו כח ל לעמוד מפניהם: כי. חלל בקרבי. פועל עבר מגזרת חלל על כן הלמ״ד פתוחה ויש אומרים מגזרת חליל לוחין. כצל הטעם קלות ימיו: ננערתי כארבה. שאין לו קן: ברכי. אין בו כח ללכת כי יענה נפשו אולי יוכל מידם שלא ירא׳ בבשרו לחלות: ואני. כאשר אוכ׳ אויבי ואני רזה הייתי

עם כחסדך עמי פעמים רבות: וידעו. כי כבר הזכיר עני ואביון ואתה יי׳ עשיתה זאת הישועה ולא אלי: יקללו. לא אחוש מקללתם כי אתה ת תברכני. קמו עלי ויבושו: ילבשו. כל שוטני מהיום והטעם אחרים מלבד אלה כי כבר הזכיר על אלה ויבושו: אודה. שאודה בפי זה החסד שעשה השם עמי עד שידעו הרבים כי השם יעמוד לימין אביון להושיעו מאחפצים להיותם שוטני נפשו: לדוד

אבן עזרא

לדוד מזמור נאם יי' לאדני. נכון לפרש זה המזמור על אברהם על דברתי מלכי צדק רק יקשה עלינו ציון שהיתה עיר דוד ונוכל לתקנו בדרך רחוקה מעט והנכון בעיני כי זה המזמור חברו אחד מהמשוררים על דוד כמו מזמור יענך יי' ביום צרה יי' בעזך ישמח מלך גם למנצח אלהים משפטיך למלך תן וחובר זה המזמור כאשר כבשו אנשי דוד לאמר לא תצא עמנו במלחמ' ואת תחלת דברי ה המשורר נאם יי' ל לאדני שהוא דוד: שב לימיני. והטעם שב בביתי ועבור אותי ו וטעם לימיני כי הימין עושה חיל והנה הטעם לא תצא עמנו למלחמ' כי ימין השם תלחם בעבורך והוא ישית אויבך הדום רגליך מובאו לפניך ם מתרמסם: מטה. כי העוז והכח יצא מציון שם הכבוד להשחית כל אויב שיבוא אליך אל ציון או טעמו כדרך יזכור כל מנחותיך ב בציון שם הארון: עמך. יתנדבו להלחם בעבורך: אמר רבי משה בקיעת השחר ושם הרחם כנוי כ כדרך אז יבקע כשחר והוא ישבח דוד ורימה הלא' שהיא בגוף כטל והטעם כי לא כן לחם במלחמות רבות ם מלחם ויהיה כן מ מבקיעת השחר לך כשחר לא ילדותיך ואחרי' אמרו מהמקום השפל השחור לך מנת ילדותיך ופירו' טל כמו יוטל את הגורל ורבי ישועה אמר כי מרחם ממך היית מוכן להיות מלך והנכון בעיני כי נדבות דרך קצרה כנפש נדבות והטעם אם הוכרכת לעשות מלחמה עמך יבואו אליך ביום כנפש נדבות ותראם בהדרי קדש מרחם משחר מעת עלות השחר יבוא כטל שהרגלת לראות בילדותיך כאשר היית רועה בצאן: נשבע. אתה כהן. כל כהן משרת וכן ובני דוד כהנים היו והטעם לעבוד את השם והנה הטעם שישראל ילחמו ואתה תקח המעשר כאשר לקח מלכי צדק מאברהם. ויו"ד דברתי נוסף ופירו' על דברת על מנהג כמו רבותי בים או תחסר אות כ"ף אתה כהן לעולם על דברת כמו על דבר שאתה מלכי צדק ועליו כתו' והוא כהן לאל עליון והנה תהיה מלת אתה בעבור אחרית. ורבי משה אמר בעבור שאתה מלך צדק כמו ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו והטעם רב לך להלחם כי השם עוזר ימינך ומחץ ביום אפו מלכים על ידיך: ידין. תחסר מלת אשר כמו עם לבבכם שלם וכן הוא ידין בגוים אשר הוא מלא גויות שים לו צבא רב הוא יעשה דין בגוים. על ארץ רבה שאיננה נקראת אי והיא ארץ ישראל ומדי ופרס. ורבי משה אמר כי הטעם רבת בני עמון: מנחל. הטעם כל כך היו האויבים מפחדים ממנו כי בלכתם בדרכו' היה שותה מנחליהם ואין לאל ידם למונעו על כן היה מרים ראש ויש אומרים כי מרוב גבאותיו היה צריך ללכת דרך שם נחל כי לא יספיקו לו מעיינים או הטעם שיובא אין בדרכו' המים מן הנחלים בלי פחד כדרך מי ישקיני מים ואל תתמה על ישתה גם ירים כי הנה מחץ לשון עבר והנה הוא על דרך המדבר על זמן עומד וכמוהו רבים: הללו יה אודה יי'. הללויה דברי המשורר הללו יה כמוני כי אני אודה השם בכל לב. בסוד ישרים בסתר ועדה בגלוי וזה הוא שאודה לאמר גדולים מעשי יי' ודרושים מבוארים. אמר רבי מרינוס כי חפציהם על משקל זקניהם והטעם שימצא בהם הדורש כל חפציו שידרוש כמו וכל חפצים לא ישוו בה: הוד

קי לרגליך ב' וסימ' והם תכו לרגליך ישא מדברתיך. עד אשית איביך הדום רגליך. בתרא מל': ינחם ד' וסימ' פן ינחם העם. כי ינחם יי' מנאקתם. לא ישקר ולא ינחם. נשבע יי' ולא ינחם. וא' וינחם יי' על הרעה:

תהלים

קי לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ: מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ: עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל יַלְדֻתֶיךָ: נִשְׁבַּע יְהוָה וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק: אֲדֹנָי עַל־יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים: יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

קיא הַלְלוּ יָהּ אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוּשִׁים לְכָל־חֶפְצֵיהֶם:

עַל יַד דָּוִד תּוּשְׁבַּחְתָּא אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לְשַׁוָּאָתִי רִיבּוֹן כָּל יִשְׂרָ' בְּרַם אֲמַר לִי תּוּב וְאוֹרִיךְ לְשָׁאוּל דְּמִן שִׁבְטָא דְּבִנְיָמִין עַד דִּימוּת אֲרוּם לֵית מַלְכוּתָא מִקָּרְבָא אַחֲבָרְתָּה וּבָתַר כֵּן אֲשַׁוֵּי בַּעֲלֵי דְבָבָךְ כְּבֵישׁ לְרִיגְלָךְ: תָּא אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לְמִיתַּן לִי רַבְּנוּתָא חֲלַף דִּיתֵיבִית לְאוּלְפַן אוֹרַיְתָא יְמִינִי אוֹרִיךְ עַד דַּאֲשַׁוֵּי בַּעֲלֵי דְבָבָךְ כְּבֵישׁ לְרִיגְלָךְ: חוּטְרָא דְעוּשְׁנָךְ יִשַׁדַּר יְיָ מִצִּיּוֹן וְתִהְיֵ רָדֵי בִּמְצַע בַּעֲלֵי דְבָבָךְ: עַמָּךְ דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דְּמִתְנַדְּבִין לְאוֹרַיְתָא בְּיוֹם אַגְחוּת קְרָבָךְ תִּסְתַּיַּיע עִמְּהוֹן בְּשִׁבְהוֹרֵי קוּדְשָׁ' רַחֲמִין דֶּאֱלָהָא יִסְתַּרְהֲבוּ לָךְ הֵיךְ נַחְתּוּת טַלָּא יָתְבִין לְרוּחְצָן תּוֹלַדְתָּךְ: קַיֵּים יְיָ וְלָא יְתוּב דְּאַנְתְּ מִתְמַנֵּי לְרַבָּא לְעָלְמָא דְּאַתְּ בְּגִין זְכוּתָא דַּהֲוֵיתָא מֶלֶךְ זַכַּי: שְׁכִינְתָא דַיְיָ עַל יְמִינָךְ מְחָא בְּיוֹם רוּגְזֵיהּ מַלְכַיָּא: אִתְמַנָּא לְדַיָּין עַל עַמְמַיָּא מְלֵי אַרְעָא גּוּשְׁמֵי רַשִׁיעַן קַטְלִין מְחָא רֵישֵׁי מַלְכַיָּא עַל אַרְעָא סַגִּיעִין לַחֲדָא: מִפּוּם נְבִיָּא בְּאוֹרְחָא אוּלְפַן יְקַבֵּל מְטוּל הֵיכְנָא יִזְקוֹף רֵישָׁא: הַלְלוּיָהּ אֲשַׁבַּח קֳדָם יְיָ בְּכָל לִבָּא בְּרָזֵיהוֹן דְּתְרִיצַיָּא וּכְנִישְׁתָּא: רַבְרְבִין עוּבָדַיָּא דַיְיָ מִתְבַּעְיָן לְכָל דְּצָבְיָין לְהוֹן:

גויות ב' א' מל' וא' חס' וסי' את גויה שאול ואת גויו' בניו. ידין בגוי' מלא גויו'. וסי' באנדבל מל': מנחל ד' וסי' נמסר בסדר דברים: קי"א גדולים הגדולים כולהון חס' בר מן ב' מל' וסי' נגבר בשבט' סימן ה' וביר' מיה סיבן כה:

רשי

נאם יי' לאדני. רבותינו דרשוהו באברהם אבינו ואני אפרשנו כדבריהם נאם יי' לאברהם שקראוהו העולם אדוני שמענו אדוני: שב לימיני. התעכב לתשועתי והתחולל לה אין ישיבה אלא עכבה וכן הוא אומר ותשבו בקדש לימיני לתשועת ימיני: עד אשית אויביך. אמרפל וחביריו: מטה. לשון משען כמו כל מטה לחם. מטה עזך ישלח יי' מציון כשתשוב מן המלחמה והכשיך עייפים ורודפים ישלח לך יי' את מלכי צדק מלך שלם להוציא לחם ויין: רדה. במלחמה בקרב אויביך. לבטח: עמך נדבות ביום חילך. כשתאסוף חיל לרדוף אחריהם יתנדבו ע עמך ואוהביך לצאת עמך כמו שמכינו וירק את חניכיו ילידי ביתו ולא יוהר וענר אשכול ו וממרא התנדבו מאליהם לצאת ללכת אחריו בעזרתו: בהדרי קדש מרחם משחר. זאת תהיה לך בזכות הדרות קדושה שהיו בך מבטן אמך שהכיר בוראו בן שלש שנים. מרחם משחר משנפלת מן הרחם כמו משילין פירות דרך ארובה ביום טוב ואיכא דתני משחירין: לך טל ילדותיך. לך יחשב ילדותיך דרכי יושר שהתנהגת בהם ב בילדותיך יהי לך לנועם כטל זה שהוא נעים ונוח: נשבע יי' ולא ינחם. לפי שהיה מתירא שלא יענש על האוכלוסין שהרג כאמר לו אל תירא אברם וגו' לא ינחם על הטובה אשר דבר עליך: אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. ממך תצא הכהונה והמלכות להיות בניך יורשין את שם אבי אביך הכהונ' והמלכות שנתנה לו. דברתי מלכי צדק יו"ד יתירה כמו רבתי עם על ד דברת מלכי צדק על פקודת מ מלכי צדק. אתה כהן יש במשמע כהן כהונה ושרר' כמו ובני דוד כהנים היו: אדני. אשר היה על ימינך במלחמה: מחץ ביום אפו. את ארבעה מלכים הוא ידין בגוים מלא גויות זו היא בשורת ברית בין הבתרי' שבא לו על מצרים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי מלא גויות אסיפת פגרים מלא לשון אסיפה כמו קראו אחריך מלא אשר יקרא עליו מלא רועים והיכן דן מלא גויות את מצרים מת על שפת הים: מחץ ראש על ארץ רבה. זו היא דוגמת נבואת חבקוק מחצת ראש מבית רשע ראש פרעה שהיה ראש ושר על ארץ גדולה וחשוב' על כל הארצות כמו שנאמר מושל עמים ויפתחהו שהיו כל האומות תחת ממשלת מצרים: מנחל בדרך ישתה וגו'. מבילום הנהר בדרך הליכתו היתה ארצו שותה ולא היתה צריכה למי גשמים על כן היה מרים ראש ומתפאר יאור לי ואני עשיתני. ענין אחר יש לפרש המזמור הזה בדוד: נאם יי' לאדני. על עסקי אדוני שאול כשהייתי נרדף מפניו. לאדוני על אדוני כמו ואמר פרעה לבני ישר' ויש אלו אנשי המקום לאשתו: שב לימיני. התעכב והמתן לתשועתי: מטה עזך ישלח יי' מציון. מעשים טובים המצויין בידך ד"א עוד תמלוך בציון ושם ישולח לך מטה עז ואז תרדה בקרב אויביך: עמך נדבות ביום חילך. עם ישרא' יתנדבו לעזרתך ביום שתעשה חיל כמו שמפורש בדברי הימים שהיו נקבצי' עליו מכל שבט ושבט בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה וגו' ומן הגדי נבדלו אל דוד וגו': בהדרי קדש מרחם משחר. בשביל הדרות קדושה שהיו בך מנעוריך: לך טל ילדותיך. ילדות טובה וצדק כזה שהיה בך תהיה לך כטל שהוא נעים וערב ותעשה לך פירות להצליחך: נשבע יי' וגו'. שהמלכות תהא שלך עולמית: אתה כהן לעולם. ואיזו מן הכהונות כהונה שהיא למעלה מכהונת מלכי צדק ואיזו מלכות שהיא למעלה מכהונ' גדולה בשלמים מעלות: על דברתי מלכי צדק. למעלה מכהונת מלכי צדק שהיה כהן לאל עליון ואם תאמר אף הוא מלך היה מלוכה על הגוי' אינה מלוכה חשוב' כנגד ישר': אדני. יהיה תמיד על ימינך להושיעך. אשר מחץ ביום אפו מלכים. שנלחמו עם אברהם ועם יהושע ועם ברק: ידין בגוים מלא גויות. ועוד בימי חזקיהו בנך ידין באוכלוסי סנחריב קבוץ פגרים מתים ומחץ בסנחריב שהוא ראשה של כוש ואשור שהיא ארץ רבה. אשר מנחל בדרך היה שותה שנתפאר שעתו אוכלוסיו מימי הירדן שנאמר אני קרתי ושתיתי מים ואחריב וגו': על כן ירים ראש. היה משתבח ומתפאר בגדלו: זכר עשה לנפלאותיו. מזמור זה הוכר באלפ"בית אות אחת בראש הפסוק ואחת באמצעיתו וכן כלם מאל"ף ועד תי"ו וכמו כן מזמור השני הראשון מדבר בשבחו של הקב"ה והשני מספר בשבחו של צדיק ירא יי' קבע לישראל שבתות ומועדים ומצות שכתוב בהם וזכרת כי עבד היית במצרים לפי שהוא חנון ורחום על בניו וחפץ להצדיקם:

הוד · אעפ שמעשיו גדולים דרושים הם לרורשיהם ומבוארים כי פועלו הפש נראה לעין על כן הוד והדר וטעם וצדקתו שכל פעלו צדק : זכר · הטעם שבכל דור יעשה זכר לנפלאותיו שעשה במצרים שהוא חנון ורחום לחון הצועקים אליו כמו ושמעתי כי חנון אני : טרף · דבר ויכלו את מצרים כמו הטריפני · טעם יזכור לעולם בריתו הוא ברית בין הבתרים וגם כתוב ואחרי כן יצאו ברכוש גדול : כח · הטעם שהשם עושה חסד ומשפט וצדקה וזה הוא שהגיד לעמו ללכת אחריו לתת להם כדרך כי לא באתם עד עתה וכתו׳ כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען וגם כתו׳ את משפטי תעשו והנה פירש כח מעשיו : מעשי · פקודיו · הם התורות והמצות הנטועות בלב כל האדם

וצדקתו ג׳ וסימ׳ וחסד יי׳ מעולם ועד עולם · הוד והדר פעלו · הון ועשר בביתו : חנון ורחום ח׳ וסימ׳ וקרעו לבבכם ואל בגדיכם · על כן קדכתי לברוח תרשישה · כי בשובכם על יי׳ · זכר עשה לנפלאתיו · זרח

הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה: טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם: מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל־פִּקּוּדָיו: סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר: פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה־לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ: רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:

קיב

הַלְלוּ יָהּ אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־יְהוָה בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד: גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ דּוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ: הוֹן־וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים חַנּוּן וְרַחוּם וְצַדִּיק: טוֹב־אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט: כִּי־לְעוֹלָם לֹא־יִמּוֹט לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק: מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּיהוָה: סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא עַד אֲשֶׁר־יִרְאֶה בְצָרָיו: פִּזַּר־נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד: רָשָׁע יִרְאֶה וְכָעָס שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד:

קיג

הַלְלוּ יָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה: רָם עַל־כָּל גּוֹיִם יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:

שְׁבָחָא וְשִׁבְהוֹרָ עוֹבָדֵיהּ וְזָכוּתֵיהּ קַיְימָא לְעָלְמִין: דָּכְרָן טַב עֲבַד לְפִרְשְׁוָתֵיהּ חַיְינָא וְרַחֲמָנָא יְיָ: מְזוֹנָא יְהַב לְדַחֲלוֹי יִדְכִּיר לַעֲלַם קְיָימֵיהּ: חֵיל עוֹבָדוֹי חַוֵּי לְעַמֵּיהּ לְמִתַּן לְהוֹן אַחְסָנַת עַמְמַיָּא: עוֹבָדֵי יְדוֹי קוּשְׁטָא וְדִינָא מְהֵימְנִין עַל פִּיקוּדוֹי: סְמוּכִין לְעָלְמֵי עָלְמָא מִיתַעַבְדִין בְּקוּשְׁטָא וְתִירוּצָא: פּוּרְקָן שְׁלַח לְעַמֵּיהּ פַּקִּיד לַעֲלַם קְיָימֵיהּ קַדִּישָׁא וּדְחִילָא שְׁמֵיהּ: שֵׁירוּי חוּכְמְתָא דַּחַלְתָּא דַּיְיָ סַכְלָא טָבָא לְכָל עוֹבָדֵיהוֹן תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ קַיְימָא לְעָלְמִין: הַלְלוּיָהּ טוּבֵיהּ דִּגְבַר דָּחִיל יַת יְיָ בְּפִיקוּדוֹי צָבֵי לַחֲדָא: גְּבַר בְּאוֹרַיְתָא יְהוֹוְן בְּנוֹי בְּדָר תְּרִיצַיָּא יִתְבָּרַךְ: מַזָּלָא וְעוּתְרָא בְּבֵיתֵיהּ וְזָכוּתֵיהּ קַיְימָא לְעָלְמִין: דְּנַח בַּחֲשׁוֹכָא נְהוֹר לִתְרִיצַיָּא חַיְינָא וְרַחֲמָנָא וְצַדִּיקָא: גַּבְרָא טָבָא חַיֵּיס עַל עַנְיֵי וּמוֹזִיף יְסוֹבַר מִלּוֹי כְּהִלְכְתָא: אֲרוּם לַעֲלַם לָא יְזוּעַ לְדָכְרָן עֲלַם יְהֵי זַכַּי: מִשְּׁמוּעֲתָא בִּישָׁא לָא יִדְחַל תְּקִין לִיבֵּיהּ רָחִיץ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ: סְמִיךְ לִיבֵּיהּ לָא יִדְחַל עַד דְּיֶחֱמֵי פּוּרְקָנָא בְּעָקְתָא: בַּדַּר מָמוֹנֵיהּ יְהַב לַחֲשִׁיכֵי זָכוּתֵיהּ קַיָּים לְעָלְמָא תּוּקְפֵיהּ תְּרִים בִּאִיקְרָא: רַשִׁיעָא יֶחֱמֵי וְיִכְעוֹס עֲלוֹי שִׁינוֹי יַעֲסֵי וְאִיתְמְסָא רִיגוּג רַשִׁיעֵי תֵּבִיד: הַלְלוּיָהּ שַׁבָּחוּ עַבְדַיָּא דַּיְיָ שַׁבָּחוּ יַת שְׁמָא דַּיְיָ: יְהֵוֵי שְׁמָא דַּיְיָ מְבָרַךְ מֵהַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא: מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא עַד מַטְמָעֵיהּ מְשַׁבַּח שְׁמָא דַּיְיָ: רָמָא עַל כָּל עַמְמַיָּא יְיָ עֲלוֹי שְׁמַיָּא אִיקָרֵיהּ:

רשי

טרף נתן · מזון : כח מעשיו הגיד לעמו · כשנתן להם נחלת גוים הודיעם כחו וגבורתו ומדרש תנחומא כתב לישראל מעשה בראשית להודיעם שהארץ שלו ובידו להושיב בה כל מי שירצה ולעקור אלו ולהושיב אחרים שלא יוכלו האומות לומר לישראל גזלני אתם שכבשתם ארץ שבעה גוים : סמוכים · הם פקודיו על סמך מחותקין בעונשין ואזהרות והפרשיות קבועות זו על זו כסדר ולדרוש וזהו שאמר שלמה שוקיו עמודי שש וגו׳ : דור ישרים · אשר יבורך יהי זרעו : זרח בחשך אור · כמו הזריח ומדרשו הוא עצמו כביכול נעשה להם אור כמו יי׳ אורי וישעי : טוב איש חונן ומלוה וגו׳ · שחונן דלים ומלוה להם ואינו מדקדק לומר אין יכולת בידי ואת דבריו הצריכין לו במאכל ובמשתה ובכסות מכלכל במשפט ובמדה וחס על נכסיו : יכלכל דבריו במשפט · מנהיג חפציו : נכון לבו · כאמן לבו ליוצרו : סמוך לבו · נשען ובטוח על הקב״ה : רשע יראה וכעס · לשון פעל כמו ויכעס לפיכך ניקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה :

מי

מסרת

בחשך אור · חנון ורחום יי׳ ארך אפי׳ דתהלה לדוד · ימאנו לשמוע דעזרא · וכרחמיך הרבים דעזר׳ : פדו׳ ג׳ חד חס וסימ׳ ושמתי פדת · פדות שלח לעמו · והרבה עמו פדות · קרבא חס׳ : ק״ב יבורך ד׳ ב׳ פתחין וסימ׳ הנה כי כן יברך גבר · גבור בארץ יהיה זרעו · ועתה הואל וברך את בית עבדך דשמואל · טוב עין הוא יברך · עבדא וגברא פתחין : בטוח ב׳ חד חס׳ וחד מל׳ וסימ׳ יצר סמוך · משמועה רעה לא ירא · קדמ׳ מלא : סמוך ב׳ וסי׳ יצר סמוך · סמוך לבו לא יירא : וכעס ב׳ חד פתח וחד קמץ וסימ׳ רשע יראה וכעס שניו יחרק · גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס · קדמא פתח · ואינון כן א״ב א׳ פת׳ וא׳ קמץ וסימ׳ נבסר במס׳ רבת׳ בערך פתח : ק״ג מברך ג׳ וסימ׳ את אשר תברך · יהי שם יי׳ מברך · ויאמ׳ ערום יצתי · וא׳ ומברך וסימ׳ ועתה הואלת לברך את בית עבדך דד״ה : מהלל ג׳ וסימ׳ בסיפרא סימן י״ח :

על כן אמר עושיהם כ באמנים : סמוכים · השם סומכם לעד על כן יעמדו והוא עשם באמת ובדרך יושר : פדות · טעם פדות לעולם ישלח פדות לעמו והם השומרים בריתו כי בריתו לעולם עומדת והוא קדוש ולא יוכל נברא לחלל בריתו על כן תלת ו ונורא : ראשית · בעבור שהזכיר שהוא נורא אמר ראשית חכמה יראת יי׳ שכל טובים לכל עושי פקודיו וכל אחד מהעושי׳ תהלתו עומדת לעד כמו בנות צעדה עלי שור ויתכן שיסוב ויו תהלתו אל שכל טוב · ורבי משה אמר כי ה״א ומ״ם ע עושיהם שבים אל ה החכמה והיראה והטעם כי העושי׳ כפי חיובם וכדרך שירו : הללו יה אשרי איש · הללו יה דבר המסודר כמוכי ואמרו אשרי א איש ירא ה׳ שמר כ כפשו ממצות לא תעשה לא בעבור תולדתו או פחד מלך או על דבר חרפה ובזיון רק ב בעבור יראתו מהשם : במצותיו חפץ מאד · הם מצות עשה וטעם מאד כי בכל מאדו ו יעשה : גבור · חסר כ״ף כמו ועיר פרא ו והטעם כגבור נודע בדורו כן יהיה זרעו : דור ישרים · הוא האב והבן והבכו׳ היא הון ועושר בביתו ו וההון שים לו לא ע עשהו בחמס וגזל רק בצדק על כן וצדקתו : זרח · הצרות דומות לחשך כמו העם ה ההולכים בחשך ו והישועה לאור על כן כי אשב בחשך יי׳ אור לי והנה בבא הצרות על העולם יזרח אור לישרים והוא השם ש שהוא חנון ורחום וצדיק או יהיה אור מוסף אחר עמו כאילו הוא אור חנון : טוב · כמו הפוך איש טוב כמו כל רב׳ עמים כי הכל נכון בלשונינו או טעמו מה טוב וככה הוא טוב הוא איש שהוא חונן ואמר חונן ללכת אחרי השם שהוא חנון ומלת יכלכל כפול כמו וכל בעלים · במשפט כאשר הוא ראוי לעשות · ויש אומרי׳ כי יכלכל כמו יכלכל מחלהו : כי · הזכיר כי אחריתו טובה וזה הוא כי לעולם לא ימוט הצדיק יעמוד זכרו כדרך וצדיק יסוד עולם : משמועה · שהיא כללת עמו או מדינתו והזכיר למה לא יירא כי לבו בטוח בשם והוא תואר על משקל עבוס וככה סמוך לבו כברה שתבא עליו לבדו מאויביו : פזר · לא הזכיר פעול פזר גם נתן כי הוא נודע כי מלת לאביונים תודיענו · וטעם צדקתו כי מדרך צדק לעזור בני גילו או על דרך וצדקה תהיה לנו : רשע · הפך הצדיק בראותו עושר הצדיק יכעס ברוב הקנאה · שניו · כפי מחשבתו שיחרוק עד שיכיו להנקם וזה יהיה כי ימס כל זה שיחשוב וככה תאות רשעי׳ שיתאוו רע לטובים : הללויה הללו עבדי יי׳ · טעם לאמר הללו שלשה פעמים כדרך היכל יי׳ פעם אחרי פעם וטעם עבדי יי׳ אתם עבדי יי׳ כמו הקהל חקה אחת לכם ואמרו כן יהי וזאת היא התהלה באמת : ממזרח · ככה אורך הישוב שהם י״ב שעות ולא כן הרוחב על כן כתוב התבוננת עד רחבי ארץ : רם · הוא מרומם על כל תהלות שיהללוהו כל גוים שהם בשבעה גבולות ממזרח שמש עד מבואו והאות על זה כי על השמים כבודו שהם למעלה על כל גוים ויתכן היות רם מוסף אחר ורם על השמים כבודו :

מי

מי יש אומרים כי המגביהי פועל עומד כמו אם תגביה כנשר והאמת שהוא פועל יוצא והפעל הוא חסר. אמר רבי משה כי פעל המגביהי הוא כבודו ויו"ד המגביהי כיו"ד חבבי מרום ואמר כי כן הפירוש המגביהי לשבת בשמים המשפילי לראות בארץ וכמוהו אבני שוהם לאפוד ואבני מילואים לחשן ולפי דעתי שהוא כמשמעו המגביהי מקום שבתו ובשמים ובארץ הכל שפלים נגדו וטעם לראות כי הכל ידע כמו הדבר הנראה: וזה הוא הכתו' בתורה הוא אלהי האלהים: ואחריו עושה משפט גריתום: מקימי. גם זה הכתוב קשור כי העפר שהוא הארץ כ נקודת העגול הגדול שהוא המקיף והנה הטעם כי השם העליון ירומם האביון ואילו היה בעפר דרך משל על כן טעם מקים. אשפות לשון יחיד מ מאשפתות ואף על פי שהוא על משקל אחד והטעם כפול: להושיבי. היו"ד נוסף כמו מקימי ואחר ם שהזכיר נדיבים באר כי אלה הנדיבים הם נדיבי עמו שהם כ נכבדים כדרך תהלה לכל חסידיו: מושיבי עקרת. בתשקל גברת ואין המלה סמוכה אל הבית העקרה יושבת והיא שבה בית כמו מושיב יחידים ביתה והבית כמו בית אהרן בית יעקב איש וביתו וטעם אם הבנים כי תהיה העקרת אם ה הבנים שמחה כדברי חנה כי שמחתי ב בישועתך ואתם המשורר בתלת ה הללויה על אלה כפלאות שעשה השם: בצאת ישראל. לועז מדברי רז"ל כמו לעז על בניה או ללועזות: היתה יהודה. לשון נקבה כמו ותרא בגודה א אחותה יהודה והזכיר יהודה כי הוא גבר ב באחיו: ישראל ממשלותיו. ממשלת כהנים ועדת יהודה לקדשו כמו ונוי קדוש: הים. שנקבעו מימי הים ומי הירדן קמו נד אחד: ההרים. רעשו מפני כבוד השם: מה. כאילו המשורר ישאל למה זה וטעם כי תנוס שסב לחרבה ויבשו המים. וטעם ההרים הוא ההופכי הצור אגם מים ובפסוק ההרים וכל גבעות אפרים ההפרם שים ביניהם: מלפני. יו"ד חולי נוסף והוא שם הפועל כמו לא יוכלו קום ובעבור היות המלך באלף ארץ היתה מלת חולי מלעיל כאילו כתו' חול תחול הארץ או חולי צוי כמו קומי והטעם מהרין הוא שתחולי הארץ ועתה יפרש טעם רקידת ההרים: ההופכי. כי הוא יבש מי הים והירדן והמי' לחים והוציא כחלים שהם לחי' משלע שהוא יבם גם ויו למעינו נוסף והנה הטעם כי השם לבדו יעשה דבר והפך הדבר והנה הים והירדן והצורים בקעם והפך תולדתם: לא לנו יי' לא לנו. בעבורינו כמו אמרי לי כי לשמך. שהוא נקרא עלינו תן כבוד וזה שתעשה בעבור חסדך: למה. כא. עתה וכבר פירשתיו: ואלהינו בשמים. בעליונים או בעבור כי מן השמים תבאנה כל הגזרות בארץ: עצביהם. הזכיר גדולת השם ושאין כח לאלהי העמים וקראם עצבים כי הם לעצבון לעובדיהם ולא יועילום. מעשה ידי אדם דרך קלון להם שיעבדו מעשיהם: פה. והמציירים נכבדים מהם כי הם ירגישו וגם ידברו: אזנים. הזכיר ארבע הרגשות והניח האכילה כי אין צורך לה: ידיהם. כנגד ידיהם ורגליהם וטעם יהגו אפילו לא יהגו כיונה גם עוף אחר: כמוהם. דרך תפלה: ישראל. אמר בטח כנגד כל אשר בוטח בהם. אמר בן בלעם כי עזרם ומגנם הוא היה ראוי להיותו עזרכם ומגנכם הוא והנכון בעיני שהוא כך ישראל בטח ביי' כי הוא לעולם עזר לישראל ומגנם כמו מגן עזרך: בית. אחר שהזכיר ישראל הזכיר קדושיו והם בית אהרן: יראי יי'. אחר כן כלל ליראי השם בכל עם ועם: יי'. אמר רבי משה כי זכרנו הזכרים שלנו ויברך בית ישראל הנקבות ואין זה נכון כי בית אהרן אינם נקבות אים ובית בכל המקראות רק זכרנו מגזרת זכירה והאות על זה שהוא קמוץ כי אילו היה מגזרת זכרים היה הרי"ש בקמץ קטן רק הטעם השם שזכרנו תמיד הוא יברך אלה הבוטחי' בו ושב להזכירם: יברך

מי כיי' אלהינו. בשמים ובארץ שיהא מגביה לשבת ומשפיל לראות. מגביהי משפילי מקימי להושיבי מושיבי כלם יו"ד יתירה בהם: עקרת הבית. ציון שהיתה כעקרה יושבכה: אם הבנים שמחה. כי חלה וגם ילדה ציון את בניה: מעם לועז. עם שפת לשון אחר שאינו לשון הקדש וחברו את עם כועז לא תראה עם עמקי שפה וגו' וכן ונלמ"ר כחלפות זו בזו כמו כסכה שהיא לשכת בספר עזרא: היתה יהודה לקדשו. לקח יהודה לגורל חבלו וקדושתו ואף הם קדשו שמו ב בירידת הים כענין שאמר שרי יהודה רגמתם וכמו כן למדר' בהגדה מקרא זה היתה יהודה לקדשו שקפץ נחשון לתוך הים ואמר אני ארד תחלה וזהו ש שאמר היתה יהודה לקדשו: הירדן יסוב לאחור. שכל מימי בראשית נבקעו: חולי ארץ. המחולל ארץ ויו"ד יתירה בו כמו מגביהי משפילי והדומים: למעיינו מים. וי"ו יתירה כמו וי"ו של וחיתו יער: לא לנו. לא בשבילנו ובשביל מעשינו תעשה עמנו: כי לשמך תן כבוד. כדי שלא יאמרו איה נא אלהיהם: ולא ימישון. לשון ימושני אבי: יראי יי'. אלו הגרים: אהבתי

יבני' ד' וסימ' ויאכר למחר. כימי גוי גדול. אין קדוש כיי'. מי כיי' אלהינו המגביהי: מאשפות ב' חס' וסימ' מקים מעפר דל רחנה. מקימי מעפר דל: ק"ד התהה' רף וסימ' היתה לי נחלתי כאריה ביער. היתה עלי ידי יי'. היתה לי דמעתי לחם יומם. היתה יהודה לקדשו. היתה כאניות סוחר: הים ל' רף והים בקעת לפניה.

מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם:

קטו לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן:

מַן כְּוָותֵיהּ דַּיְיָ אֱלָהָנָא דִּגְבִיהַּ מוֹתְבֵיהּ לְמִיתַּב: דְּמַמִּיךְ עַיְינֵיהּ לְמֶחְמֵי בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא: מְקִים מֵעַפְרָא מִסְכֵּינָא מִקִּקְלְתָא יָרִים חֲשׁוֹכָא: לְאוֹתָבָא עִם רַבְרְבַיָּא עִם רַבְרְבֵי עַמֵּיהּ: מוֹתֵיב כְּנִישְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל דְּמִתִילָא לְעַקְרָא דְּיָתְבָא מוֹרִיקָא לְאֵינָשֵׁי בֵּיתָהּ מַלְיָא אוֹכְלוֹסִין הֵיךְ אִימָּא דִּי עַל בְּנַיָּא חַדְיָא הַלְלוּיָהּ: בְּמִיפַּק יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַמָּא בַּרְבְּרָאֵי: הֲוַת כְּנִישְׁתָּא דְבֵית יְהוּדָה אֲחִידָא לְקַדִּישֵׁיהּ יִשְׂרָאֵל לְשַׁלִּיטוֹי: יַמָּא אִסְתַּכַּל וְאַפֵּךְ יוֹרְדְּנָא חָזַר לַאֲחוֹר: טוּרַיָּא טַפְּזוּ הֵיךְ דִּכְרִין גִּילְמְתָא הֵיךְ בְּנִין דְּעָן: מַה לָּךְ יַמָּא אֲרוּם תַּאֲפִיךְ יוֹרְדְּנָא תִּתְחֲזוּר לַאֲחוֹרָא: טוּרַיָּא טַפְּזוּ הֵיךְ דִּכְרִין גִּילְמְתָא הֵיךְ בְּנִין דְּעָן: מִן קֳדָם קִירִיס אִתְחַלְחֲלִי אַרְעָא מִן קֳדָם אֱלָהָא דְּיַעֲקֹב: דְּהַפִּיךְ טִינָּרָא לְאַרִיתָא דְּמַיָּא שָׁמִיר לְעַיְינָן דְּמַיִין: לָא מְטוּלְתָּנָא יְיָ לָא מְטוּל זַכְוָותָנָא אֲרוּם לִשְׁמָךְ הַב אִיקָרָא מְטוּל טוּבָךְ וּמְטוּל קוּשְׁטָךְ: לְמָא יֵימְרוּן עַמְמַיָּא אָן הַשְׁתָּא אֱלָהֲהוֹן: וֵאלָהָנָא מְדוֹרֵיהּ בִּשְׁמַיָּא כָּל דִּי יִצְבֵי עֲבַד: טַעֲוָתְהוֹן דִּכְסַפָּא וְדַהֲבָא עוֹבַד יְדוֹי בַּר נָשׁ: פּוּמָא לְהוֹן וְלָא מְמַלְּלִין עַיְינִין לְהוֹן וְלָא חַמְיָין: אוּדְנִין לְהוֹן וְלָא שָׁמְעִין נְחִירֵי לְהוֹן וְלָא מְרִיחִין: יְדֵיהוֹן וְלָא מְמַשְׁמְשִׁין רִיגְלֵיהוֹן וְלָא מְהַלְכִין לָא מְרַנְנִין בְּעִינְקֵיהוֹן: דִּכְוָותְהוֹן יְהוֹן עוֹבְדֵיהוֹן כָּל דִּי מִתְרְחִיץ עֲלֵיהוֹן: יִשְׂרָאֵל רְחִיץ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ סְעִידְהוֹן וּתְרֵיסֵיהוֹן הוּא: דְּבֵית אַהֲרֹן רְחִיצוּ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ סְעִידְהוֹן וּתְרֵיסֵיהוֹן הוּא: דַּחֲלַיָּא דַּיְיָ רְחִיצוּ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ סְעִידְהוֹן וּתְרֵיסֵיהוֹן הוּא: מֵימְרָא דַּיְיָ דְּכַר יָתָנָא לְטַב יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ יַת בֵּית אַהֲרֹן:

מסרה

ואינון מן כ"ה זוגין ר"ף חד נסיב וי"ו וחד לא נסיב וי"ו וסימ' נמסר בבס' רבה' בערך אות הוי"ו: חלמיש ד' בליש' קמצין ומיחדים וסימ' חלמיש למעינו מי'. בחלמיש שלח ידו. מצו' החלמ'. שמתי פני כחלמיש. וחד מחלמיש צור: קט"ו על חסדך על חד מן י"ח פסוקי' על על ומלה ביניהון וסימ' נמסר במלכים ב' ס' כן ט"ו: אזני' ז' וסימ' פקוח אזני' ולא' להשמעות אזנים. בן אדם בתוך בית המרי. שמעו נא זאת עם סכל. אזנים להם ולא ישמעו. וחברו ולא יאזינו. אזנים כרית לי: בגרונם גרונם ג' ב' מל וא' חס' וסימ' קבר פתוח גרונם. ולא יהגו בגרונם. רוממות אל בגרונם:

רשי

אהבתי כי ישמע יי' את קולי. כך אמר דוד לאחר שנפטר שאול והוא מלך שובי נפשי למנוחיכי כי יי' גמל עליכי חסד ולך קוני אני מתאויתי כי חלצת נפשי ממות אהבתי כי ישמע יי' תאבתי שישמע יי' את קולי: ובימי אקרא. בימי צרתי אקראנו ובימי גאולתי אשבחנו: חבלי מות. חבורות אויבינו המבקשים להמיתנו. חבלי מות חבלי שאול כלם לשון חבורות הם כמו חבל נביאים: מצרי שאול. גבולי שאול: בארצות החיים. ארץ ישראל

אבן עזרא

יברך. וטעם הקטנים שיהיו שוים בברכה עם הגדולים: יוסף. הנה פירש מה היא הברכה כי היא תוספת והפך הקללה היא חסרון: ברוכים. שב לפרש כי התפלה שהתפלל לברכם תתקיים וטעם עושה שמים וארץ שתקן היבשה והרקיע כמו ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים והנה הטעם כי הוא מושל בעליון ובשפל והוא יברך אתכם:

יוסף ה'א בלשון אוספי ג' מל' וח' חס' וסימ' נמסר בסדר ויצא יעקב: ברוכים ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' ברוכים אתם ליי' כי חמלתם. אשר עשיתם חסד. ברוכים אתם ליי' עשה שמים וארץ. דיבש גלעד חס': יורדי ג' חס' וסימ' המה את ערלים ישכבו. לא המתים יהללו יה. ונשמלתי עם יורדי בור: קי"ו השה ב' וסימ' ועלי השה

יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים׃ יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם׃ בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם׃ לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה׃ וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּ־יָהּ׃

קיו

אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃ כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃ אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃ וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי׃ חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃ שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ׃ שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי׃ כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי׃ אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים׃ הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד׃ אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב׃ מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי׃ כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא׃ נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃ יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו׃ אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי׃

תרגום

יְבָרֵךְ דַּחֲלַיָּא דַּיְיָ זְעֵירַיָּא עִם רַבְרְבַיָּא׃ יוֹסִיף מֵימְרָא דַיְיָ עֲלַוֵיכוֹן עֲלַוֵיכוֹן וַעֲלוֹי בְּנֵיכוֹן׃ בְּרִיכִין אַתּוּן מִן קֳדָם יְיָ עָבֵד שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ שְׁמֵי שְׁמַיָּא לִשְׁכִינַת יְקָרָא דַיְיָ וְאַרְעָא יְהַב לִבְנֵי נָשָׁא׃ לָא מֵיתַיָּא מְשַׁבְּחִין שְׁמָא דַיְיָ וְלָא כָּל נָחוֹתֵי בֵּית קְבוּרַת אַדְמְתָא׃ וַאֲנַחְנָא נְבָרֵךְ יָהּ מִן הַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא הַלְלוּיָהּ׃ רְחִימִית אֲרוּם יִשְׁמַע יְיָ יַת קָלִי בָּעוּתִי׃ אֲרוּם אַצְלֵי אוּדְנֵיהּ לִי וּבְיוֹמֵי אֲנָא קָרֵי׃ אַקִּיפוּ יָתִי מַרְעֵי מוֹתָא וְעִיקְתִין דִּשְׁיוֹל אַשְׁכְּחוּנִי עִיקְתָא וְדַבּוֹנָא אַשְׁכַּח׃ וּבִשְׁמָא דַיְיָ אֶיקְרֵי בְּבָעוּ יְיָ שֵׁיזֵיב נַפְשִׁי׃ חֲנָנָא יְיָ וְזַכָּאָה וֵאלָהָנָא מְרַחֵם׃ נָטִיר שַׁרְגוּגַיָּא יְיָ אִתְמַסְכְּנֵית וְלִי חָמֵי לְמִפְרוֹק׃ תּוּבִי נַפְשִׁי לְבֵית מְנַחְיְיכִי אֲרוּם מֵימְרָא דַיְיָ גְּמַל טוּב עֲלַיְיכִי׃ אֲרוּם פְּצֵיתָ נַפְשִׁי מִקְטוֹל יַת עֵינִי מִן דִּמְעָתָא יַת רִגְלִי מִן לְאַדְחָיָא׃ אֶתְהַלֵּךְ קֳדָם יְיָ בְּאַרְעַת חַיַּיָּא׃ הֵימְנִית אֲרוּם אֲמַלֵּיל בִּכְנִשַׁת צַדִּיקֵי אֲנָא שַׁבְחִית לַחֲדָא׃ אֲנָא אֲמַרִית בְּמֶעֶרְקִי כָּל בְּנֵי נָשָׁא מְכַדְּבִין׃ מָה אָתִיב קֳדָם יְיָ כָּל גְּמוּלַן טָבָן דְּעָלַיהּ גְּמִילִין הִינוּן עָלַי׃ כַּסָּא דְפוּרְקָנַיָּא אֲסוֹבַר לְעָלְמָא דְאָתֵי וּבִשְׁמָא דַיְיָ אֶקְרֵי׃ נִדְרַי קֳדָם יְיָ אֲשַׁלֵּם אַתְנֵי כְדוֹן נִיסוֹי לְכָל עַמֵּיהּ׃ יַקִּיר קֳדָם יְיָ מִיתוּתָא דְמִשְׁתַּלְחָא לַחֲסִידוֹי׃ בְּבָעוּ יְיָ אֲרוּם אֲנָא עַבְדָּךְ אֲנָא עַבְדָּךְ בַּר אַמְתָךְ שְׁרִיתָא לְשׁוּלְשְׁלָוָתִי׃

רשי

שגרשוני אויבי ורודפי משכה בימי שאול ועל כרחם חזרתי: האמנתי כי אדבר. האמנתי את דברי ציבא שאמר על מפיבושת כשאדבר הנה לך כל אשר למפיבושת. אז אני עניתי מאד דברתיקשה ועניתי לך: אני אמרתי בחפזי. לנוס מפני אבשלום. כל האדם כוזב וכוזב אוהבו כי ראיתי את בני בוגד בי ומבקש את נפשי וכל ימי' גומלים לי רעה תחת טובה לפיכך האמנתי לציבא ואמרתי אף מפיבשת כוזב ובוגד בי כל לשון כזב אינו אלא לשון חסרון מבטח שבטחו עליו פלוי"נצ"א בלע"ז כמו אשר לא יכזבו מימיו ויש פותרין אותו אני אמרתי בחפזי בסלע המחלוקת שהיה שאול ואנשיו עוטרים אלי ואל אנשי לתופשני ושם כאמר ויהי דוד נחפז ללכת. כל האד' כוזב אף שמואל הנביא שהוא כאמן נביא אף הוא כוזב שמשחני למלך. תגמולוהי. כוס ישועות אשא אשא הנסכים על התודות שנדרתי כמו שאמר לך אזבח זבח תוד' ועל אותו הכוס בשמך אקרא על הישועה זו שכן אין הלוי אומר שירו אלא על היין: נגדה נא לכל עמו. נגד כל עמו: יקר בעיני יי'. הראני הקב"ה שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו: המותה. המות כמו הביתה החוצה: עבדך בן אמתך. אינו דומה תרבות עבד הלקוח מן השוק לילוד משפחה שבבית: פתחת למוסרי. התרתה מעל צוארי מוסרות ומוטות: זבח

אבן עזרא

והוא יברך אתכם: השמים. אמר רבי משה כי השמים כמו מקום ואני כבר פירשתיו בספר השם כי שמים על מתכונת שנים ונזרתו משם בעבור שני מקומות בארץ שהם נטועים וכן כתו' לנטוע שמים וליסוד ארץ וחסירי דעת חשבו כי ממשלת האל' בארץ כממשלת השם בשמים ולא דברו נכונה כי מלכות השם בכל משלה רק פירו' נתן לבני האדם שהאדם כמו פקיד אלהים בארץ על כל מה שיש בה והכל בדבר השם: לא. טעם השם כח נשמת באדם נתן בידו החיו' והמתחים להכיר מעשה השם ולהללנו בעודו חי: יורדי דומ'. מקום כריתות וארץ גזירה כמו ודמיתי אמך ויש אומרים כי הוא מגזרת ולא דומיה לי ואל תתני דומי לו ואף כי אחריו כתוב: ואנחנו. זאת הברכה היא בפה להודות כי נשמת הצדיק לעולם תהלל את השם: אהבתי. כמה הייתי אוהב שישמע השם את קולי בהתחנני ויש אומרים אהבתי יי' כי ישמע קול תחנוני כמו אשר חכמי' יגידו ולא כחדו ויש אומרים כי יו"ר קולי נוסף והנכון שיחסר בי"ת בתחנוני: כי. טעם ובימי אקרא כל ימיו וזה אספר: אפפוני. ומצרי שאול. מן המצר מפעלי הכפל כמו מי שם תמדיה צרה בגוף ויגון בנפש: ובשם. ובשם הייתי קורא לאמר אנא לשון פיוס עם תודה כמו אנא

דלותי ל' מלרע וחד מלעי' ובסימ'

חסר. כי הטה אזנו לי: אנה ו' כתי' ה' בליש' בקשה וסימ' אנה יי' זכור נא את אשר התהלכתי דמלכים' וחברו דישעי'. אל נא נאבדה בנפש. אנה יי' הלא זה דברי. אנה יי' בלט נפשי. אנה יי' כי אני עבדך: שובי ג' בטע' לרע וסימ' כי אחרי שובי נחמתי. עד שובי בשלום. שובי נפשי למנוחכי: ישועות ז' מל' וסימ' מגדול ישועות מלכו דשמואל. וחברו מגדיל דספרא. פועל ישועות בקרב הארץ ומעוז ישועות משיחו. מה תשתוחחי נפשי קדמא. צוה ישועות יעקב. כוס ישועות אשא. ובשם יי' ג' וסימ' ובשם יי' אקרא אנה יי'. כוס ישועות אשא ובשם יי'. דך אזבח זבח תודה. וכולהון כחד ענינא:

חטאה העם הזה והייתי חושב בלבי כי חנון ורחום השם וצדיק כי המסורר ירא השם וטעם מרחם כמו רחום: שומר. הטעם שלא אחשוב תחבולות להמלט כי שמתי נפשי כאחד הפתאים כי אם דלותי ידעתי כי השם שהוא חנון ורחום יושיעני והייתי מדבר נפשי לאמר לה שובי נפשי למנוחייכי כנגד צרה ויגון אמצא כי פעמי' רבות גמל השם עלייכי או באה מלת גמל תחת יגמול כמו נתתי כסף השדה קח ממני: כי. כמה פעמים הצלת נפשי וטעם את עיני שהיה חושב שימות כמו ויבך חזקיהו. ואת רגלי כי בהם התנועה שיוכל לברוח: אתהלך. בעבור שהזכיר רגלי אמר אתהלך בארצות החיים שהם על פני הארץ ולא תחתיה: האמנתי. אמר רבי משה עתה אאמין כי מה שהייתי מדבר על לבי היה אמת שאמר שובי נפשי ופי' אני עניתי כמו דלותי מגזרת עני וכמוהו זמיר עריצים יענה ופי' אני אמרתי על עת שנכתב בו ויהי דוד נחפז ללכת. וטעם כל האדם כוזב על שמואל שהבטיחו או כוזב כמו לא יכזבו והטעם נכרת כי חשב שיהרג. ולפי דעתי עתה אאמין כאשר אדבר כי קודם עתה דברתי כזבים וככה עניתי כמו ויען איוב הראשון ועניית ואמרת: מה. מה מנחה אתן לשם כמו והשיב למלך ישראל ודקדוק תגמולוהי על לשון ארמית עלוהי כמו עליו ולפי דעתי שהיא שתי מלות אע"פ שהיא חסירת אל"ף כמו לפלמוני המדבר את אשר עדן ובבל ובמה: כוס. על דעת רבי משה שהוא כמו מנת חלקי וכוסי והנה הכוס מקרה והוא הכוס ואחרי' אמרו כי הוא כמשמעו' אשא כמו אריס והטעם מרוב השמחה ואמר עם צרה ויגון ובשם יי' אקרא ועם כוס ישועות כן להקים דברו הראשון כי בכל ימיו יקרא בשם יי' בין בצר' בין במרחב: נדרי. ה"א נגדה נוסף ומלת נא עתה ככל נא שבמקרא וככה' לאמ' עם לכל עמו כמו מימין לבית: יקר. הזכיר הטע' למה מלטו השם כי הוא מהחסידי' יקר קשה כמו ויקר פדיון נפשם קשה הוא בעיני השם להמית חסידיו בלא עתם וה"א המותה נוסף כה"א לשאולה ואין הה"א סימן ללשון נקבה והעד שהלה מלעיל: אנה. כמו אנא חטא והוא לשון תודה כי יתחלף מלת אנה בה"א או באל"ף לשנים טעמים פעם לשון פיוס ופעם לשון תודה כמו זה שהוא מודה לשם אנה יי' כי אני עבדך כי זה אינכו לשון פיוס רק אם יאמ' אנה יי' הושיעה הוא לשון פיוס וככה מלת אולי פעם שמח ופעם כמו מתאוה אולי אוכל להלחם אולי יהיה זה ופעם שמא אולי לא תאבה האשה שפי' האשם: פתחת למוסרי. כאילו היה קשור במוסרות והלמ"ד נוסף כלמ"ד הרגו לאבנר:

לך אזבח זבח תודה ובשם יהוה אקרא׃ נדרי ליהוה אשלם נגדה נא לכל עמו׃ בחצרות בית יהוה בתוככי ירושלם הללו יה׃

קיז

הללו את יהוה כל גוים שבחוהו כל האמים׃ כי גבר עלינו חסדו ואמת יהוה לעולם הללו יה׃

קיח

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו׃ יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו׃ יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו׃ יאמרו נא יראי יהוה כי לעולם חסדו׃ מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה׃ יהוה לי לא אירא מה יעשה לי אדם׃ יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי׃ טוב לחסות ביהוה מבטח באדם׃ טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים׃ כל גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם׃ סבוני גם סבבוני בשם יהוה כי אמילם׃ סבוני כדבורים דעכו כאש קוצים בשם יהוה כי אמילם׃ דחה דחיתני לנפל ויהוה עזרני׃ עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה׃ קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יהוה עשה חיל׃ ימין יהוה רוממה ימין יהוה עשה חיל׃ לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה׃ יסר יסרני יה ולמות לא נתנני׃ פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה׃ זה השער ליהוה צדיקים יבאו בו׃

לך ארבח דבח ניכסתא ובשמא דיי איקרי׃ נדרי קדם יי אשלם אתני כדון ניסוי לכל עמיה׃ בדרתא די בבית מקדש אלהנא במצעיך ירושלם הללויה׃

שבחו ית יי כל עמיא שבחו ליה כל אומיא׃ ארום אגבר עלנא טוביה וקושטיה דיי לעלם הללויה׃

שבחו קדם יי ארום טב ארום לעלם טוביה׃ יימרון כדון ישראל ארום לעלם טוביה׃ יימרון כדון בית אהרן ארום לעלם טוביה׃ יימרון כדון דחליא דיי ארום לעלם טוביה׃ מן עקתא קריתי יה קביל צלותי בפתאוא יה׃ מימרא דיי בסעדי לא אדחל מה יעבד לי בר נש׃ מימרא דיי למסעדא יתי ואנא איחמי פורענותא בסנאי׃ טב למתרחצא במימר דיי מן למירחץ בבר נש׃ טב למתרחצא במימרא דיי מן למירחץ ברברביא׃ כל עממיא חזרו יתי בשום מימרא דיי רחיצית ארום אתושינון׃ אקיפון לי אף חזרו יתי בשום מימרא דיי רחיצית ארום אתושינון׃ אקיפון לי היך זיבורייתא דלקין היך אשתא בכובין בשום מימרא דיי רחיצית ארום אתושינון׃ מדחי דחיית יתי למינפל ומימרא דיי סייעני׃ תוקפי ותושבחתי דחיל על כל עלמא יי אמר במימריה והוות לי לפריק׃ קל תושבחתא ופורקנא במשכנהון דצדיקי ימינא דיי עבדת חילא׃ ימינא דיי מרממא ימינא דיי עבדת חילא׃ לא אימות ארום איחי ואישתעי עובדי אלהא׃ מכסנא אכסנני יה ולמותא לא מסר יתי׃ פתחו לי מעלני קרתא דצידקא אעול בהון אשבח יה׃ דין מעלנא דבית מקדשא דיי צדיקיא ייעלון ביה׃

רשי

אבן מאסו הבונים · עם שהיה שפל בין האומות : מאת יי׳ היתה זאת · כך יאמרו הכל : ברוך הבא בשם יי׳ · יאמרו לנושאי הבכורים ולעולי הרגלים : ברכנוכם · ברכנו אתכם : אסרו חג בעבותים · הזבחים והחגיגות שהיו בקיים ובודקין ממום קושרין בכרעי מטותיהם עד שיביאום לעזרה בקרנות המזבח · וים לפתור כל סוף המזמור הזה מלא אמות כי א אחיה ברוד עצמו : יסור יסרני יה · על מעשה בת שבע ביסורין כגון תחת הכבשה ישלם א ארבעתים ושפה חדשים נצטרע דוד : ולמות לא נתנני · שנאמר גם יי׳ העביר חטאתך ולא תמות : פתחו לי שערי צדק · ואלו הן שערי צדק אותם השערים של בתי כנסיות ומדרשות אשר הם ליי׳ והצדיקים באים בהם : אודך כי עניתני · מכאן ואילך אמר דוד ושמואל וישי ואחי דוד כמו שמפורש בערבי פסחים מי שאמר זה לא אמר זה : אף לא פעלו עולה · אשריהם אם כל זה בהם : בדרכיו הלכו · אע״פי שלא פעלו עולה אין שכרם ש שלם אלא אם כן בדרכיו הלכו וכן הוא אומר סור מרע ועשה טוב אע״פי שאתה סר מרע אין הכל שלם אלא אם כן תעשה טוב מדר״ש אג״דה : אחלי יכונו דרכי · אלף יסוד בתיבה הנופל ממנו לפרקים כמו אלף שבאחותי באזניכם ואלף של אסוך שמן ואחלי תפילותי אלו הן שיכונו דרכי וכן אחלי אדוני לפני הנביא אשר בשמרון וגו׳ בורכי אדוני להתפלל שילך לפני הנביא אשר בשמרון ולשון אחליות שוה״ט בלעז כ כאדם האומר הלואי והייתי נביא וחכם : בלבי צפנתי · לא נתתיה להשתכח ממני : אם

אבן עזרא

אודך כי עניתני · כנגד ענני במרחב יה : ותהי לי לישועה · כנגד מן המצר : אבן · דרך משל שהיו העמים מבזין אותו ובסוף התגבר עליהם או ידבר ברוח הקדש על ישראל שהם בגלות : מאת · זאת · האבן שהיתה לראש פנה לא היה כן בגבורתה רק מאת השם באה זאת הגבורה ומלת נפלאת מגזרת משה פלא וכא התיו תחת הא כמו ושבת לנסיה ו ושכורת ולא מיין וזה לאות כי על לשון ישראל ידבר על כן בעינינו גם אחריו נגילה : זה · עשה יי׳ · זאת שנפלאת בעינינו כמו ויולי יעשה יי׳ לנו ככל נפלאותיו ורבי משה אמר כי הפעלים תחת שמות הפועל כאילו אמר זה היום עשה יי׳ לגיל ו ולשמוח בו וכמוהו אל תרבו תדברו גבהה כ כרדפה ולפי דעתי שכולם חסירי שי״ן וכן הם שנגילה ונשמחה בו אל תרבו שתדברו ונדעה שנרדפה : אנא · פיוס לאת׳ לשם אנא הושיעה הכהנים והצליחה האומרים ל לבאים בית השם ב בזבחים ברוך או יהיה פעול הושיעה גם ה הצליחה הבא וזה ת משפט הכהנים לאמר ככה ואחת היא ה השמחה והגילה ש שהזכיר למעלה · והנה תהיה הה׳ הבא תפרת אחורנית כמו לאורח הבא על דרך לאיש הבליעל את יום השביעי וכן הטעם אנא השם הושיע עתה והצליחה עתה הברוך הבא בשם יי׳ · ומלת ברכנוכם דברי הכהני׳ לכל הבאים שהברכה תבא ליכם מבית השם שם הכבוד כי אתם מכבדים אותו בזבחי׳ שתביאו : אל · התקיף הוא השם שהאיר לנו כי בבקר יבאו והזבחי׳ לא בלילה והכהנים אומרים לישראל אסרו חג הוא הכבש המוכן לזבוח כמו חגי יקופו · וטעם עד שיהיה קרוב אל קרנות ה המזבח בעבור זריקת הדם : אלי · זה יאמר הבא הוא המביא החג ול תתמה בעבור שלא

הבונים ה׳ וסימ׳ אבן מאסו הבונים · הבונים חרבות למו · כי הכעיסו לנגד הבונים · ויסדו הבונים את היכל יי׳ · הבונים בחומה והנשאים · וא׳ והבונים איש חברו אסורים : קי״ט הצליחה ל׳ ומלרע וא׳ והצליחה ומלעיל והצליחה נא לעבדך דנחמיה : ויאר ב׳ וסימ׳ ויאר את הלילה ולא קרב · אל יי׳ ויאר לנו : אסרו ב׳ וסימ׳ אסרו

אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה׃ מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ׃ זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ׃ אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא׃ בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה׃ אֵל יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ׃ הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

קיט

אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה׃ אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ׃ אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ׃ אַתָּה צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד׃ אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ׃ אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־מִצְוֺתֶיךָ׃ אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃ בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃ בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֺתֶיךָ׃ בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ בִּשְׂפָתַי סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃

אֲהוֹדֵי קֳדָמָךְ אֲרוּם קַבֵּלְתָּא צְלוֹתִי וַהֲוַת לִי לְפָרִיק׃ טַלְיָא שְׁבִיקוּ אַרְדִּיכְלַיָּא הֲוַת בֵּינֵי בְּנַיָּא דְיִשַׁי וְזָכַת לְאִתְמַנָּאָה לְמַלִּיךְ וְשׁוּלְטָן׃ מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת דָּא אַמְרוּ אַרְדִּיכְלַיָּא הִיא פְרִישָׁא קֳדָמָנָא אַמְרוּ בְּנוֹי דְיִשַׁי׃ דֵּין יוֹמָא עֲבַד יְיָ אַמְרוּ אַרְדִּיכְלַיָּא נְדוּץ וְנֶחְדֵּי בֵיהּ אַמְרוּ בְּנוֹי דְיִשַׁי׃ בְּבָעוּ מִנָּךְ יְיָ פְּרוֹק כְּדוּן אַמְרוּ אַרְדִּיכְלַיָּא בְּבָעוּ מִנָּךְ יְיָ אַצְלַח כְּדוּן אַמְרוּ יִשַׁי וְאִנְתְּתֵיהּ׃ בְּרִיךְ דְּאָתֵי בְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ אַמְרוּ אַרְדִּיכְלַיָּא יְבָרְכוּן יַתְכוֹן מִן בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֲמַר דָּוִד׃ אֱלָהָא יְיָ אַנְהַר לָנָא אַמְרוּ שִׁבְטַיָּא דְבֵית יְהוּדָה כְּפִיתוּ טַלְיָא לְנִיכְסַת חַגָּא בְּשַׁלְשְׁלָוָן עַד דִּי תְקָרְבוּנֵיהּ יַתְדוּן אַדְמֵיהּ בְּקַרְנַת מַדְבְּחָא אֲמַר שְׁמוּאֵל נְבִיָּא׃ אֱלָהִי אַתְּ וְאוֹדֵי קֳדָמָךְ אֱלָהִי אֲשַׁבְּחִינָּךְ אֲמַר דָּוִד׃ מְתִיב שְׁמוּאֵל וַאֲמַר שַׁבְּחוּ כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אוֹדוּ קֳדָם יְיָ אֲרוּם טַב אֲרוּ לְעָלַם טוּבֵיהּ׃ טוּבֵיהוֹן דִּשְׁלִימֵי אוֹרְחֵיהּ דִּמְהַלְּכִין בְּאוֹרָיְתָא דַיְיָ׃ טוּבֵיהוֹן דְּנָטְרֵי סָהֲדְוָתֵיהּ בְּכָל לִיבָּא יִתְבְּעוּן אוּלְפָנֵיהּ׃ בְּרַם לָא עֲבָדוּ שִׁקְרָא בְּאוֹרְחָתֵיהּ תַּקְנַיָּא הֲלִיכוּ׃ אַנְתְּ פַּקֵּידְתָּא פִּקּוּדָךְ לְמִטַּר לַחֲדָא׃ טַב לִי דְּיִתַּקְנָן אוֹרְחָתִי לְמִטַּר גְּזֵירָתָךְ׃ הָדֵין לָא אִבְהֵית בְּאִסְתַּכָּלוּתִי לְכָל פִּקּוּדָךְ׃ אוֹדֵי קֳדָמָךְ בְּתְרִיצוּת לִבָּא בְּמַלְּפִי דִּינֵי זַכְוָתָךְ׃ יַת גְּזֵירָתָךְ אֶטַּר לָא תִּשְׁבּוֹק יָתִי עַד לַחֲדָא׃ בְּמָא יְדַכֵּי טַלְיָא יַת אוֹרְחָתֵיהּ לְמִטַּר הֵיךְ דִּבְרָיָךְ׃ בְּכָל לִבִּי תְּבַעִית אוּלְפָנָךְ לָא תַּשְׁלְיַנַּנִי מִפִּקּוּדָךְ׃ בְּלִבִּי אַשְׁשִׁית מֵימְרָךְ מִן בְּגַלַל דְּלָא אֶחוֹב קֳדָמָךְ׃ בְּרִיךְ אַתְּ יְיָ אַלֵּיף יָתִי גְּזֵירָתָךְ׃ בְּסִפְוָותִי אִשְׁתָּעִיתִי כָּל דִּינֵי פּוּמָּךְ׃

הסוסים · אסרו חג בעבותים : ק״ב אבר בתי א׳ עדותיו ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן ובתלים סימן צ״ט : צויתה ג׳ מל׳ וסימ׳ את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו · אתה צויתה פקודיך לשמר · אשר צויתה לא יבאו בקהל לך · וב׳ וצויתה א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ וצויתה אותו לעיניהם · אתם אל אדניהם · קדמ׳ מל׳ : ב׳ גרבריך ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא יעקב : צפנתי ג׳ וסימ׳ בלבי צפנתי אמרתך · מחק צפנתי אמרי פיו · דודי צפנתי לך :

יזכיר בתחלה מי הם האומרים כי זאת דרך צחות בשירים כמו פסטתי את כתנתי ורבים ככה : הודו · אחר שיאמר הבא אלי אתה אז יענו הכהנים והלוים הודו ליי׳ ואת היא השמחה שהזכיר בתחלה נגילה ונשמחה בו לספר זה המעשה : אשרי תמימי דרך · זה המזמור שבעים ושמנה פסוקים שהם אלף בית כבר הזכיר בעל המסורת כי אין פסוק שאין שם זכר דרך או תורה או עדות או פקודי׳ או אמירה או חוק או מצוה או משפט או דבר חוץ מפסוק אחד והוא ערוב עבדך לטוב וכבר הזכרתי בתחלת הספר מה שאמרו המפרשים שלא הפסוקים כי יש אומרים שלא חברם דוד : אשרי · דרך · משרת אחר וכן הוא ההולכים בדרך תורת יי׳ : אשרי · דבר בתחלה על המרגיל עצמו ללכת בדרך ישרה גם הזכיר עתה שומר העדות שקבל מהאבות ועקרם עדות העין : אף · אמר רבי מרינוס שהוא כמו אף שוכני בתי חומר שלא עשו עולה לעבור פי השם במצות לא תעשה רק הלך בדרכי השם שהם מצות עשה ויתכן שהוא כמשמעו גם אשר לא עשו עולה יחשב להם כי הלכו בדרכי השם : אתה · פקודיך · שהם בלב וטעם צוית על יד נביאך וטעם אתה שאתה האלוה : אחלי · כמו אחלי אדוני על משקל אשרי האיש כמו כל חפצי ורצוני שאלתי שיכונו דרכי : אז · מצותיך הם מצות עשה ויש מהם שלא פירש למה צוה ובאשר יביט עליהם בעין הדעת ידעם על כן לא אבוש : אודך · בלמדי משפטי צדקך · שהם דיני נפשות וממון וכולם צדק : את · אמר רבי משה עד מאד דבק עם חקיך כמו ולא כחדו מאבותם ובן בלעם אמר כי עד מאד כמו לעד ולפי דעתי כי אני אשמר חקיך ואתה אל תעזבני עד מאד והטעם עזיבה שלא אוכל לשומרם : במה · אמר רבי משה תשובת במה הוא לשמור והשמור ארחו ולפי דעתי שהוא קשור בפסוק העליון שאמר את חקיך אשמור אף על פי שלא אוכל לשמרם כראוי כדבריך : בכל · אתה תדע כל לבי ואתה עזרני שלא אשגה : בלבי · שם הם תמיד כצפונים אמרתך : ברוך · בעבור שאודה כי אתה ברוך למדני חקיך וזה הוא השכר שאבקש ממך : בשפתי · דבק עם הפסוק העליון למדני חקיך כי אתה תדע מנהגי שספרתי ולמדתי משפטיך לאנשי דורי :

בדרך. כאשר ארגיל נפשי בדרך עדותיך אז אשמח: בפקודיך אשיחה. עם לבבי שהפיקודים נטועים בו והפיקודים יורוהו לשמור אורחותיך שהם ישרים בכללים אף על פי שבפרטים ירעו למי שהוא הכללים שמורים לטוב לכל העמים ופירוש הדבר תכין מהגשם שהוא כלל שמור לטוב לכל העולם ובכללו שהוא מטיב יבוא ממנו מקרה רע למעטים: בחוקותיך. בחוקות שהשם נהג עולמו. אשתעשע על כן לא אשכח דבריך שאמרת אחרי יי' אלהיכם תלכו: גמול. בעבור שהזכיר למעלה לא אשכח דבריך אמר גמול על עבדך אחיה ואשמרה כמו לא אשכח: גל. כפלאות מתורתך. אינני דבק כי אם ואביטה כמו ולא כחדו מאבותם וכן הוא גל עיני ואביטה מתורתך נפלאות ממני: גר. בעבור היות הגר כמו תועה ושוגה בדרכים על כן אמר כן יגרס. מן גרס כרמל כמו נגרב ונטרפה לעשות משפטיך בחיבים ומלת לתאבה מרוב אהבתי כמו תאבתי: גערת. כמו שעשית אתה: גל. הטעם כי הזדים יחרפוני בעבור ששמרתי עדותיך: גם. כן עשו שרים רבים: בי נדברו. כמו ויתדבר מרים בעבור כי עבדך ישיח בחקיך: גם. אנכי חס כמו ועיר פרא וכן הוא כאנשי עצתי: דבקה נפשי. כמו עצמי כמו נשבע יי' בבאות בנפשו והטעם כאילו הוא מת על כן חייני כדברך אני אמות ואחיה: דרכי. כמו יחשב דרכו חפצי ודרכי וכללם שתלמדני חקיך: דרך. הטעם לדעת עיקר למה הם נטועים בלבב על כן בנפלאותיך: דלפה. כאילו דלפה נפשי בחליי שהם כדלף טורד על כן קיימני כדברך מחכתי ולכי ארפא: דרך. חנני. כמו תנוכו אותם והיא תהיה סבה שאסור מדרך שקר: דרך. הפך דרך שקר וטעם אמונה כי אין עול בדיבו על כן אמר משפטיך שויתי כמו לא ישוו בה והטעם עשיתי משפט שוה: דבקתי. המצות שקבל אין ראיה עליהם רק הקבלה על כן אל תבישני: דרך. כי תרחיב. שבא לדרך: הורני. עקב. כי עקב יש לה בתגמול ושכר בשמר עקב רב. הבינני. בכל לב. שלא אשכחה: הדריכני. כמו הדריכני בארץ דורך הדרך פעמים: הט. עדותיך. יקרות מכל הון: העבר. חייני. כי חיי האדם יאריכו אם לא ילך אחר עיניו: הקם. אמרתך. הם הגזרות הבאות מהשמים והטעם קיים כל גזרה שתבואני ליראתך: העבר. דבק בפסוק העליון והטעם יגורתי מחרפה שתבואני אם סניתי מיראתך וכל משפט תעשה כי הוא טוב: הנה תאבתי. כמו כליתי מרוב האהבה כמו גם כלתה נפשי וכלות אליהם על כן מתאב אני הפך הדבר על כן חייני: ויבאוני. כמו ויבואו אלי ויזעקו. כאמרתך אשר הבטחתני: ואענה

עדותיך ט' מפקין ו"ו וסי' ולשלמה בני תן לבב שלם דד"ה. וח' אינון כענינא בא"ב וסימ' פר"ץ בן דכ"ה ככ"א צוית עדותיך: ג' אחיה ד' וסי' ויפל אחזיה בעד השבכה' כאכתי לא לעולם אחיה. לא אמות כי אחיה' גמל על עבדך אחיה. וא' הביני ואחיה: ארורים ג' וסי' ועתה ארורים אתם דיהושע' ואם בני האדם

בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון: בפקודיך אשיחה ואביטה ארחתיך: בחקתיך אשתעשע לא אשכח דברך:
גמל על עבדך אחיה ואשמרה דברך: גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך: גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך: גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת: גערת זדים ארורים השגים ממצותיך: גל מעלי חרפה ובוז כי עדתיך נצרתי: גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחקיך: גם עדתיך שעשעי אנשי עצתי:
דבקה לעפר נפשי חייני כדברך: דרכי ספרתי ותענני למדני חקיך: דרך פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך: דלפה נפשי מתוגה קימני כדברך: דרך שקר הסר ממני ותורתך חנני: דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי: דבקתי בעדותיך יהוה אל תבישני: דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי:
הורני יהוה דרך חקיך ואצרנה עקב: הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב: הדריכני בנתיב מצותיך כי בו חפצתי: הט לבי אל עדותיך ואל אל בצע: העבר עיני מראות שוא בדרכך חייני: הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך: העבר חרפתי אשר יגרתי כי משפטיך טובים: הנה תאבתי לפקודיך בצדקתך חייני:
ויבאני חסדך יהוה תשועתך כאמרתך:

באורח סהידוותך חדיתי כעל כל מולא: בפיקודיך אמליל ואסתכל אורחתך: בגזירתך איתפרנק לא אתנשי דבורך:
שלים טב על עבדך איחי ואטר דבריך: גלי עיני ואסתכל פרישן מאוריתך: דייר אנא בארעא לא תסליק מיני פיקודיך: רגיגת נפשי לרגיגתא לפיקודיך בכל עידן: נזפתא זידונין ליטין דאשתליו מפיקודיך: אעדי מעלוי קלנא ובוזתא ארום סהידותך נטרית: ארום יתבין רברבין מיני ממללין עבדך עסיק באחווית גזירתך: לחוד סהידותך פרנוקי מרי עצתי:
אדבקת לעפרא נפשי אסי יתי כדבריך: אורחי מניתי וקבילתא צלותי אליף יתי גזירתך: אורח פיקודייך תביינני ואמליל בפרישותך: אגמת נפשי כדבונא קיים יתי כדבריך: אורח דשקרא אעדי מיני ואוריתך הייך לי:
אורח הימנותא בחרית דינייך שווית: אדבקית בסהידותך יי לא תבהיתני: אורח פיקודייך ארהוט ארום תפתי לבי:
אליף יתי יי אורח גזירתך ואנטרינה עד גמירא: תביינני ואנטור אורייתך יי ואנטרינה בכל לבא: תדריכינני בשביל פיקודיך ארום ביה צביתי: אצלי לבי לכה דוותך ולא לות ממונא: אעבר עיני מלמחמי שקרא בדבריך אסי יתי: אקים לעבדך מימרך די לדחלתך: אעבר תיסודי די דחילית ארום דינייך טבין: הא רגגית לפיקודיך בצדקתך אסי יתי:
וייתון עלי חסדייך יי פורקנך היך מימרך:

רשי

אשתעשע. אתעסק כמו ישעה האדם אל עושהו ואל ישעו בדברי שקר: גמול על עבדך. דבר שאחיה בו בגמול חסדך: נפלאות מתורתך. דברים המכוסים בה שאינם מפורשים בה: מתורתך נפלאות מפירושי תורתך שהיא מכוסים בה מצאתי: גר אנכי בארץ ימים מועטים. אל תסתר ממני מצותיך הנעלמות שאוכל לקיימם שהם לא עכשיו היומתי: גרסה. משתברת נפשי מחמת תאוה כמו גרס כרמל ומכאס הבר לתאבה עם מתאב אנכי את גאון יעקב ושניה' לשון סבר: גל מעלי. לשון גלגול כמו ויגל את האבן: בי נדברו. הע"פ שמלכי אומות העולם מתיעצים עלי שאני עוסק בתור' בירך שמשוי עקי: חייני כדברך. כמו שהבטחתני על ידי נתן הנביא טובה: דרכי ספרתי. לך את דרכי ואת חטאותי ואתה עניתני: דלפה נפשי. נטפה כלומר נחסרת והולכת: ומשפטיך שויתי. שמתי עצמי למשפטיך ודבקתי במדותיך לבחור בדרך אמונ' לך אני שו' דרך שקר הכר ממני: ואצרנה עקב. אשמרנה בכל מעגלותיה ועקבי נתיבותיה לשון עקבים טר"אם בלע"ז: הקם לעבדך אמרתך. אם הבטחתני אשר ליראתך. שאהיה אני וזרעי יראי שמך שעל מנ' כן הבטחתני אם ישמרו בניך את דרכם וגו': העבר חרפתי. מחול לי על אותו עון ושוב לא יוכלו אויבי לחרפני בו: כי משפטיך טובים. וכבר אני מקבל עלי לשלם הכבשה ארבעתים: ויבאוני. תשועתך תבא אלי כאמרתך שהבטחתני: ואל

ארורים הם לפני יי'. גערת זדים ארורים: ד' כדבריך יג חס' וסימ' נמסר בסדר ויצא יעקב: ספרתי ב' וכענין וסימ' בשפתי ספרתי' דרכי ספרתי ותענני: דלפה ב' וסימ' דלפה נפשי מתוגה. אל אלוה דלפה עיני: כעדותיך ח' בא"ב וסימ' פר"ץ בן דכ"ה בכ"א צוית צדק עדהיך: ארוץ ד' סימ' נמסר בשמואל ב' סים יח' ה' תורהך מתורתך ט' כא"ב יס"ב גל עיני ואביטה. הבינני ואצרה' זלעפה אחזתני. זכרתי בלילה' כרו לי זדים' מה אהבתי. עת לעשות ליי' פלגי מים. שלום רב לאהבי תורתך: יגרתי ד' וחס' וסימ' בסדר עקב: ו' חסדיך כלהון כל בב"א ויבאני חסדך יי' דא"ב:

ואל תצל מפי דבר אמתי · ואל תבדל מפי דבר אמת כמו ויצל אלהים את מקנה אביכם · עד מאד בכל הוראותי ובכל דרכי שלא אכשל בהם : יחלתי · קוויתי : ואתהלכה ברחבה · בהלכה הרווחת ופוסטת בישראל : דרשתי · בקשתי : זכר דבר · אשר יחלתני על ידי נתן הנביא לעבדך : משפטיך

ואענה חרפי · שיאמר שלא תושיעני : ואל · וכל בקשתי עד מאד שלא יבדל מפי דבר אמת כמו ויבדלו האמתים והאמת שתעשה משפט בחורפי : ואשמרה · הנה אשמרה כמו אל ישלו בי אז איתם · ואתהלכה · בדרך הרחבה : דרשתי · כמו בחרתי וכמוהו דרושים לכל חפציהם : ואדברה · בגלוי · נגד מלכים ·

חרפי ג׳ וסי׳ ואענה חרפי דבר · ואשיבה חרפי דבר · כאשר היתי כימי חרפי · בהר׳ נקוד חרפי קמץ חטף ושארא כחולם : ואשתעשע חד כן ד׳ פסוק׳ כא״ב כן ו״ד מלין וסי׳ בוסק׳ : ו׳ נחמתי ב׳ וסי׳ זאת נחמתי בעניי כי אמרתך · ותהי עוד נחמתי ואסלדה : זדים ו׳ בא״ב וסי׳ גזט׳ יב״ע וד׳ כשאר קרי׳ וסי׳ נמסר בסוף מלאכי :

וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ וְאַל־תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ יִחָלְתִּי׃ וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃ וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ וְאֶשָּׂא־כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ׃

זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ זֹאת נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ זֵדִים הֱלִיצֻנִי עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם יְהוָה וָאֶתְנֶחָם׃ זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ׃ זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי׃ זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃ זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃

חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃ חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃ חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃ חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃ חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדֻנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי פִּקּוּדֶיךָ׃ חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃

טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה כִּדְבָרֶךָ׃ טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי׃ טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ שָׁמָרְתִּי׃ טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב אֱצֹּר פִּקּוּדֶיךָ׃ טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ טוֹב־לִי כִי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ׃ טוֹב־לִי תוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃

וְאָתִיב מְחַסְּרִי פִּתְגָם אֲרוּם סַבְרִית בְּדִבְרָךְ׃ וְלָא תְסַלִּיק מִפּוּמִי פִּתְגָם דְּקוּשְׁטָא עַד לַחֲדָא אֲרוּם לְדִינָךְ אוֹרִיכִית׃ וְאֶטּוֹר אוֹרַיְתָךְ תְּדִירָא לְעָלְמֵי עָלְמִין׃ וְאֵיהַךְ בִּפְתַיּוּת אוֹרַיְתָא אֲרוּם פִּיקוּדָיךְ תְּבָעִית׃ וְאַמְלֵיל בְּסָהִידְוָתָךְ קֳבֵיל מַלְכַיָּא וְלָא אֵבָהִית׃ וְאִתְפַּרְנַק בְּפִיקוּדָיךְ דִּי רְחִימִית׃ וְאֶזְקוֹף יְדַיי לְפִיקוּדָיךְ דִּרְחִימִית וְאַמְלֵיל בִּגְזֵירָתָךְ׃

אִידְכַּר פִּתְגָמָא לְעַבְדָּךְ דִּי אוֹרְכְתָנִי׃ דָּא הִיא תַּנְחוּמוּתִי בְּסִיגוּפִי אֲרוּם מֵימְרָךְ קַיֵּימַת יָתִי׃ זֵדוֹנִין מְמִיקְנִין לִי עַד לַחֲדָא מֵאוֹרַיְתָךְ לָא אַצְלֵיתִי׃ אִדְכְּרִית דִּינָיךְ מִן עָלְמָא יְיָ וְאִתְנַחֲמִית׃ רְתִיתָא אַחֲדַת יָתִי מֵרַשִּׁיעֵי דְּשַׁבְקִין אוֹרַיְתָךְ׃ תּוּשְׁבְּחָן הֲווּ לִי גְזֵירָתָךְ בְּבֵית מְדוּרִי׃ אִדְכְּרִית בְּלֵילְיָא שְׁמָךְ יְיָ וּנְטָרִית אוֹרַיְתָךְ׃ דָּא הֲוַת לִי לִזְכוּתָא אֲרוּם פִּיקוּדָיךְ נְטָרִית׃

חוּלָקִי יְיָ אֲמָרִית לְמִיטַּר דְּבָרָיךְ׃ וְצַלִּיתִי קֳדָמָךְ בְּכָל לִבָּא חוּס עָלַי הֵיךְ מֵימְרָךְ׃ חֲשִׁיבִית אוֹרְחַי וְאַיְיתִיב רִיגְלַי לְסָהִידְוָתָךְ׃ זְרִיזִית וְלָא אִתְעַכְּבִית לְמִיטַּר פִּקּוּדָיךְ׃ סִיעַת רַשִּׁיעַיָּא אִתְכַּנָּשׁוּ עֲלַי אוֹרַיְתָךְ לָא אִתְנְשֵׁיתִי׃ בְּפַלְגוּת לֵילְיָא אָקוּם לְשַׁבָּחָא קֳדָמָךְ מְטוּל דִּינֵי צִדְקָךְ׃ חַבְרָא אֲנָא לְכָל דְּדַחֲלִין מִינָּךְ וּלְנַטְרֵי פִּיקוּדָיךְ׃ טוּבָךְ יְיָ מַלְיָא אַרְעָא גְזֵירָתָךְ אַלֵּיף יָתִי׃

טָבָא עֲבַדְתְּ עִם עַבְדָּךְ יְיָ הֵיךְ דִּבְרָיךְ׃ שַׁפִּיר טַעַם וּמַנְדְּעָא אַלֵּיף יָתִי אֲרוּם בְּפִיקוּדָיךְ הֵימֵינִית׃ עַד לָא אִסְתַּגֵּיף אֲנָא שָׁלֵי וּכְדוּן מֵימְרָךְ נְטָרִית׃ טָבָא אַתְּ וּמֵיטִיב אַלֵּיף יָתִי גְזֵירָתָךְ׃ חַבָּרוּ עֲלַי שִׁקְרָא זֵידוֹנִין אֲנָא בְּכָל לִבָּא אֶטּוֹר פִּיקוּדָיךְ׃ אִטְפַּשׁ הֵיךְ תְּרַב יִצְרָא דְּלִבְּהוֹן אֲנָא אוֹרַיְיתָךְ פִּירְנוּקִי׃ טַב לִי אֲרוּם אִתְעַנֵּיית מִן בִּגְלַל דְּאַלֵּיף גְזֵירָתָךְ׃ טַב לִי אוֹרַיְית פּוּמָךְ מִן אַלְפָא כַּכְּרִין דְּהַב וְסִימָא׃

מעולם · שאתה מביא יסורין וחוזר מחמתך ושולח ועל כן אתנחם : זכרתי בלילה · בעת צרה ואפילה · זאת היתה לי · עטרת ההולמת אותי לי לעדות ולזרעי הראויים למלוך בשכר שפקודיך נצרתי כך דרשוהו חכמי ישראל מצאתי לשמר דבריך קיום דבריך שיחלתני בכך אתה חלקי : חליתי פניך · בלשון חלקי יי׳ אמרה נפשי על כן אוחיל לו : חשבתי דרכי · השפר מזה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה לפיכך ואשיבה רגלי אל עדותיך כי ראיתי שהיא הטובה שבכולן : חבלי רשעים עודוני · סיעות של רשעים שללוני כמו יאכל עד כך חברו מנחם ויש לפותרו לשון עוד כלומר נוספו ורבו עלי : טרם אענה · אותך במצותיך טרם הניתי בהם בביתי מדרשו אני שוגג בהם וחוטא ועתה משנעניתי בהם תורתך שמרתי שהמדרש מלמדני לסור מן העבירה · לכן אני מבקש ממך טוב טעם ודעת למדני · טרם אענה · לשון שנה והוגה בבית המדרש הוא כמו תען לשוני אמרתך וכן יכרת יי׳ לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ער בחכמים ועונה בתלמידים : טפלו עלי שקר זדים · חברו עלי שקר וכן ותטפל על עוני : טוב לי כי עוניתי · שנתיסרתי ועוניתי למען אשוב מדרך רעה ואשמור חוקיך · בפירוש׳ אחרי׳ מצ״אתי כן טוב לי כי עוניתי טוב היה בעיני כשהייתי סובל יסורין כדי ללמוד חוקיך כשהייתי לומד תורה בצער : ירואיך

שמנהג אדם לירא מהם · ואשתעשע בסתר : ואשא · דרך כבוד וקבול מאהבה : זכור · שהבטיחו ונחם׳ מלת לו יחלתני לו והנה יוצא לשנים פעולים : זאת · זכרתי כי אמרתך חייתני כ כמה פעמי׳ וזאת היא נחמתי בעת עניי : זדים · הטעם שזדים הליצוני התלוצצו כי כמו לא נגעתיך נגעתו בך : זכרתי · משפטים שעשית ב בזדי׳ כמוהם זלעפה · מן רוח זלעפו פחדתי איך יעזבו רשעים ת תורתך : זמירות · האדם בבית מגוריו מסתות׳ והפך זמירו׳ : זכרתי · גדולת שמך · ואשמרה תורתך ביום : זאת · הטובה בתולדתי : חלקי · זה אמרתי לרבים אולי ישמרו דבריך : חליתי כאמרתך וחנותי את אשר אחון : חשבתי · כאשר אחשב אי זה דרך אלך השיב רגלי אל דרך עדותיך : חשתי · זריזי׳ מקדימין למצות : חבלי · עודוני · אין לו ריע והאומר שהוא מגזרת יאכל עד אין לו טעם וטעמו חם אחזוני חבלים כחבלי רשעים שהם ראויים לבוא עליהם : חצות · על משפטי צדקך · ברשעים : חבר · יראיך · שיראו ממני לא תעשה : חסדך · והנה חסדך מלאה הארץ והחסד שתעשה עמי חקיך למדני : טוב · עבדך · רבק עם השם כדברך ה הטוב : טוב · זה הטוב שאבקש עתה : טרם · אין צורך לפרש כי שוגג הייתי בימים שעברו על מלת ועתה : טוב · בלא בקשה ומטיב למבקש : טפלו · כמו ותטפול על עוני דבר שלא עשיתי : טפש · אין חבר לו וטעם שעשעתי כאשר התהללה החכמה ושעשועי את בני אדם : טוב · אם באו עינויים עלי שיבואוני ללמד ח חקיך אז טוב לי : טוב · אם מנהג אדם לענו׳ עצמו לקנות הון על כן מאלפי זהב :

תורתך ט׳ כא״ב וסי׳ לעיל באות ה׳ : זמרות ד׳ ג׳ כ״ב וא׳ חס׳ דחס׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן כ״ג וסיפר ס׳ צ״ה : ח׳ חלקי ב׳ ר״פ וסי׳ חלקי יי׳ אמרה נפשי · חלקי יי׳ אמרתי לשמר דבריך : חנני מן ריש סיפרא עד אלפא ביתא רבתי חנני ומן אלפא ביתא רבתי עד סוף סיפרא חייני בב״ג חנני וסי׳ דרך שקר הסר ממני · חליתי פניך בכל עת · פנה אלי וחנני : ט עבדך ל׳ באתנחתא : ודעת ד׳ ג׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ והיה אמונת עתך חסן · טוב טעם ודעת · בהבתי לך שלישים · ולב׳ ראה הרבה חכמה : זדים ו׳ בא״ב וסי׳ ג״זט יב״ע : כחלב ל׳ וא׳ מלרע כחלב ואינון מן א״ב מן חד וחד ב׳ בריש תיבותא ול׳ דכוו׳ וסי׳ נמס׳ בבמ׳ רבת׳ בבערכ׳ אות הנ״פ בס״ד :

ידיך עשוני. תקנוני וימהר לעשות אתו ויכוננוני לקבל הבינה: יראיך יראוני. שלמדתי מצותיך וטעם כי לדברך יחלתי שכל מה שתגזור עלי אני חפץ בו אפילו שתענני על כן: ידעתי. עניתני פעמים רבות: יהי. לנחמני. שלא תעניני עינוים רבים כאשר הבטחתני כי אפחד שאמות על כן אחריו: יבואוני רחמיך. בעבור שאין לי שעשועים כי אם תורתך: יבושו. שרצו לעוות אותי מדרך ישרה ולא יכולו כי אני אשיח בפיקודיך: ישובו. יראיך. הפך הזדים: יהי. בעבור שהזכיר יבושו זדים התפלל שיעזרהו השם להיות לבו תמים ולא יבוש כמו הזדים: כלתה לתשועתך. לאות ולעד כי יפחד מאויביו: כלו. הזכיר הנעלם והיא הנפש ואחר כן הנראה והוא העין וטע׳ לאמרתך גזרתך: כי. כנאד בקיטור.

כנאד דרך משל והמשל עור בשרו כי הוא יבש: כמה. יפחד שימות קודם שינקם מאויביו: כרו. קשור בפסוק העליון כי יפחד מהשיחות אשר לא כתורתך שבוית לא ישפך דם נקי: כל. הנה מצותיך לעשות אמונה והם ירדפו שקר עזרני ע עליהם: כמעט. זמן מעט: כחסדך. עד היום עמדי: לעולם. דברך נצב. גזירותיך עומדים בשמי׳: לדור. ים סוד עמוק כי הזכיר למעלה כי ר דברו והם שוכני שמים לעולם נצבים ושוכני הארץ הכללים נצבים על כן לדור ודור. טעם ותעמד שנקודת הארץ היא נקודת ה הגלגל העליון בראיות גמורות: למשפטיך. הזכיר השמים והארץ והם עומדים כעבדים לעשו׳ משפטיך כדרך קורא אני אליה׳ יעמדו יחדו: לולי. כנגד דור ודור לולי שעזרתני ב בתורתך אז הייתי א אובד כדרך הנה ר רחקיך יאבדו כאשר פירשתיו: לעולם. התברר מה שהזכרתי במלת א אבדתי כי כנגדה ח חייתני חיי עד: לך אני. דרשתי. לאות פיקודיך לאות כי שלך אני: לי. טעם לאבדני מחיי עד אז אוסיף ל להתבונן עדותיך כי בכל רגע יתגלו לי ס סודות עדותיך אע״פ שאין להם סוף על כן אחריו לכל תכלה: לכל תכלה. קץ בלשונו פעם ראש ו ופעם סוף כמו על שני קצותיו מקצה גבול מצרי׳ מקץ שבע שנים תעשה שמטה מקץ שבע שנים תשלחו ור׳ משה אמר כי תכלה מגז׳ וכל בשלים כמו מרה על משקל מתגרת ידיך: מה. אוהב דבר היא שיחתי. מאויבי תחכמני: כל אחת ממצותיך כדרך בנות צעדה עלי שור יותר מאויבי: מכל. יותר השכלתי מכל מלמדי בעבור כי כל שיחתי היא תורתך והנה היא תלמדני יותר מאשר למדוני מלמדי: מזקנים אתבונן. יותר מהזקנים כי פקודיך נצרתי מנעורי: מכל

י ידיך כל סיפרא מ״ל במ״ה חס׳ וסים׳ נמסר בסיפרא סימן ל״ב: יחלתי ה׳ ובעניינא בא״ב וסים׳ ואל תצל מפי דבר. יראיך יראוני. כלתה לתשועתך. קדמתי בנשף. סהרי ומגני אתה: שעשעי ה׳ וחס׳ בא״ב וסי׳ גם עדתיך שעשעי. יבואני רחמיך. לולי תורתך. צר ומצוק. תאבתי לישועתך. וסים׳ יצ״ל ג״ת. וא׳ בשאר

ידיך עשוני ויכוננוני הבינני ואלמדה מצותיך: יראיך יראוני וישמחו כי לדברך יחלתי: ידעתי יהוה כי צדק משפטיך ואמונה עניתני: יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך: יבאוני רחמיך ואחיה כי תורתך שעשעי: יבשו זדים כי שקר עותוני אני אשיח בפקודיך: ישובו לי יראיך וידעו עדתיך: יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש:

כלתה לתשועתך נפשי לדברך יחלתי: כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני: כי הייתי כנאד בקיטור חקיך לא שכחתי: כמה ימי עבדך מתי תעשה ברדפי משפט: כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך: כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני: כמעט כלוני בארץ ואני לא עזבתי פקדיך: כחסדך חיני ואשמרה עדות פיך:

לעולם יהוה דברך נצב בשמים: לדר ודר אמונתך כוננת ארץ ותעמד: למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך: לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי: לעולם לא אשכח פקדיך כי בם חייתני: לך אני הושיעני כי פקודיך דרשתי: לי קוו רשעים לאבדני עדתיך אתבונן: לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד:

מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי: מאיבי תחכמני מצותך כי לעולם היא לי: מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי: מזקנים אתבונן כי פקדיך נצרתי:

אידך עבדו יתי ואתקינו יתי תביינני ואאליף פיקודיך: דחליך יחמון יתי ויחדון ארום לפתגמך אוריכית: ידעית יי ארום זכאין דינך ובקושטא סגפתניה יהי כדון חסדך לנחמותי היך מימרך לעבדך: ייתון עלי רחמך ואיחי ארום אוריתך פירנוקי: יבהתון זדונין ארום על שקרא עויתו יתי אנא אמליל בפיקודיך: יתובון לאולפני דחליך וידעין סהדוותך: יהי לבי דלא מום בגזירתך מן בגלל דלא אבהית:

רגינת לפורקנך נפשי לפתגמך אוריכית: ספו עיני למימרך למימר אימתי תנחם יתי: ארום הויתי היך זרנוקא דתלי בקטרא גזרתך לא אתנשיתי: כמה יומי עבדך אימתי תעביד ברודפי דינא: כרו לי זדונין שוחין דלא פקידתנון באוריתך: כל פיקודיך קושטא על שקרא רדפו יתי סעדיני: כזעיר שיציאו יתי בארעא ואנא לא שבקית פיקודיך: היך חיסדך קיים יתי ואטור סהדות פומך:

לעלמא יי פתגמך קיים בשמיא: לדר ודר הימיינותך אתקנתא ארעא וקיימא: לדינך קמו יומנא ארום כולהון עבדך: אלולי אוריתך פרנוקי הידין הובדית בסגופי: לעלם לא אתנשי פיקודיך ארום בהון קיימתני: דילך אנא פרוק יתי ארום פיקודיך תבעית: לוותי אמתינו רשיעיא להובדא יתי סהידוותך אתביין: לכל מה דאשתרי ואשתכלל חמיתי סיפא פתייא תפקדתך להדא:

מה רחימית אוריתך כל יומא היא שותי: יתיר מבעלי דבבי מחכמה יתי פיקודיך ארום לעלם היא דלי: מכל מאלפי אכלית ארום סהידוותך שותא לי: מן חכימיא אתביין ארום פיקודיך נטרית:

רשי

ידיך עשוני. בטובה ויסמחו כי כגמולי גמולם שהרי מיראיך אני ולדברך יחלתי: ואמונה עניתני. בדין עניתני: כי שקר עותוני. כי על חנם הרשיעוני מב׳ אומר אני על לבון פנים שאומ׳ לו הבא על אשת איש מיתתו במה והוא לא חטא: ישובו לי יראיך. שפרשו היתנו שהדרי כשנצטרע מאותו עון אף אם נדומה היא כתן עיניו בה כל הנוגע לא ינקה: כלתה נפשי. אותה: כלו עיני. צופים תמיד עד כי כלו: כנאד בקיטור. כנאד של עור המתייבש בעשן. מתי תעשה. שאראה בימי: שקר רדפוני. לשוא רדפוני אויבי: כרו לי. שחו לא בתורה הבאים לפסלני: כל מצותיך אמונ׳. מואבי ולא מואבית והם על שקר רדפו לאסרני: כמעט כלוני. כלא הייתי אהיה בארץ ואני עמדתי על בוריי וכן לי קוו רשעים לאבדני מבא בקהל: לכל תכלה וגו׳. לסלסל ולפלפל בה וכן פתחת למוסרי: לכל תכלה. לכל שיוש דבר יש קץ וגבול אבל מצותיך אין קץ וגבול לתכליתה. מאויבי תחכמני מצותיך על דואג ו ואחיתופל אמרו דלא אתיא להו שמעתא אליבא דהילכתא לעולם סוד התור׳ בידי שכן מכל מלמדי השכלתי מזה למדתי קצת ומזה למדתי קצת: שיחה לי. כל שיחתי היתה בם: כליתי

קריא ושעשעי את בני אדם: כ׳ לאמרתך י״ב בליש׳ וחס׳ וסים׳ האומר לאביו ולאמו. כלבי צפנתי. כי הגדלת על כל שמך. הקם לעבדך. ויבאני חסדך. חליתי פניך. כלו עיני. כה נמלצו לחכי. פעמי הכן. קדמו עיני אשמורות. שש אנכי. תען לשוני: ל׳ אמונתך כל ליש׳ מ״ל במ״ז חס׳ ו׳ בליש׳ וסי׳ ותבנה יי׳ יביט. בנים לא אמן בם. וי׳ ישיב לאיש את צדקו ואת אמנתו. כי באמנה הם עשים. שמר אמנים. באמנתך ענני. האמנים עלי תולע חבקו. וא׳ חס׳ י׳ בליש׳ וסים׳ והאמן כי׳ ויחשבה: תכלה ג׳ וסים׳ אתה יי׳ לא תכלא. כד הקמח לא תכלה. לכל תכלה ראיתי קץ. קדמא דיי׳ כתיב א׳: מ׳ תורתך ט׳ בא״ב וסים׳ נמסר לעיל באות ה׳: השכלתי ב׳ חד כתי׳ סמך וסים׳ הנה הסכלתי ואשגה הרבה מאד. מכל מלמדי השכלתי. קדמא כתיב סמך:

מכל. לא כלאתי רגלי בעבור פחדי מרעה פתהיה לי רק בעבור לשמור אמרי פיך׃ ממשפטיך. הטעם הורותני עד שלא סרתי׃ מה נמלצו. מלה זרה ופירוש מתוקו כי איננו מגזרת מליץ ומליצה כי מליץ כמו מקים ואין המ״ם שרש גם מליצה כמו מריבה ואין המ״ם מהשרש על כן נמלצו מלה זרה כי היא כמו נפתחו נשמרו נדברו והמ״ם מן נמלצו שרש כאחר מ״א פתח שמר כי לא תבא אות אחר נו״ן נפעל רק מן השרש פ״א פעל על כן נמלצו מלה זרה על כן ים לפרשה כמו מתקו ויהיה הטעם כפול כמשפט כ״ן פי״ם ליהא״כם שיחי״ה ותחסר מלת מטעמי כי הם בכח הפועל׃ מפקודיך. בהתבונני סוד הפקודים הנטועים בלב הם הסירוני מאורח שקר׃ נר. כמו לאורו אלך חשך בלי מכשול והנמשל הכבוד המאיר כנר׃ נשבעתי. כמו נשבע כל לשון ויש אומרים על ברית משה ואת אשר איננו פה אז היה בכח ועתה במעשה׃ נעניתי. אם באתני צרה ונעניתי בעינוים חייני כדברך אשר יעשה אותם האדם וחי בהם׃ נדבות. הטעם לארבות תפלה אולי תרגילני משפטיך׃ נפשי. אני במקום מסוכן כמו ויפם נפשו בכפו׃ נתנו. התברר דברי הסכנה׃ נחלתי. הטעם היא נחלתי שאשמח בה ועדותיך הם הנפלאות שעשית שהעתיקו אבותי ואני אשמח כאילו אני עד הייתי בימים ההם׃ נטיתי. פועל יוצא׃ לעולם עקב. שהם עומדים לעולם או כי שכרם ותגמולם הוא לעולם׃ סעפים. תואר כמו בעלי המחשבות כמו לכן שעיפי ישיבוני או מגזרת מסעף פורה ויהיה התואר יוצא כמו וזבח אני את המתים. והטעם משחיתים׃ סתרי ומגיני אתה. שלא ישחיתוני׃ סורו. כן אומר לסעפים׃ סמכני. אשר יעשה אותם האדם וחי בהם על כן אחיה׃ סעדני. ואשעה. תרג׳ אספר והנכון בעיני מגזרת שעשועים והכפלה ה המלה כמו תשגשגי והעי״ן היתה ראויה להיות בפתח קטן א אולי נקמצ׳ בעבור אות הגרון׃ סלית. מהבנין הקל כמו הכבד סלה כל אבירי והטע׳ סעדני ואחיה כי ראיתי ש שסלית הרשעים ש שבתרמה היו אומרים שהם טובים׃ סיגים. חסר כ״ף כל רשעי ארץ הקדמונים׳ כאשר כתו׳ בעדותיך׃ סמר. כאשר אזכיר המשפטים שעשית ב ברשעי ארץ אז יאחזני פחד ואירא לעבור

	ולאחיה ת׳ ואין קמצין בתחלת אפי בא״ב

	כתי׳ ל׳ בתח ותר קמץ וקם כלן

רשי

כלאתי רגלי. מנעתי כמו אשר כליתני היום מבוא בדמים׃ נמלצו. נמתקו׃ נר לרגלי דבריך. כשאני בא להורות הוראה אני רואה בתורה והיא מפרשת אותי מן האסור כנר המציל את האדם מן הפחתים׃ נעניתי. נעשיתי עני ושפל כמו לענות מפני ועונה גאון ישראל בפניו תירגם יונתן ויתאך ועני חשוב כמת לפיכ׳ חייני כדבריך׃ נעויתי. אולי הוא שמטרף את הדעת ושמו עוית בלשון משנה׃ נדבות פי. דברי רצוי שפי מתנדב לך כל נדבה לשון רצון הוא׃ נפשי בכפי תמיד. הרבה נסתכנתי בסכנות רבות קרובות למיתה ואע״פ כן אני תורתך לא שכחתי׃ לעולם עקב. על מעגלותם ועל נתיבותם׃ סעפים סנאתי. חושבי מחשבות און כמו לכן שעיפי ישיבוני על שתי הסעיפים כשאתה קורא סעיפים הוא שם המחשבה וכשאתה ק קורא סעפים נופל הלשון על החושבים אותה׃ ואשעה בחקיך. ואתעסק כמו ואל ישעו בדברי שקר ד״א ואשעה לשון ספור ושכון כדמתרג׳ ולשכיבה ולשועין׃ סלית. רמסת כתרגם למרמס כמו סלה כל אבירי יי׳׃ סמר. כמו תסמר שערת בשרי כאדם שעמדו שערותיו הריצ״יר בלע״ז׃ וממשפטיך יראתי. מפורענות גזירותיך׃ ערב עבדך. לשון הצלה גארנטי״א בלע״ז היה ערב בשבילי לנגד הרעה׃ ולאמרת צדקך. הבטחה שהבטחתני׃ עת

כלאתי ב׳ חד כתיב יוד וס׳ מתגרת ידיך אני כליתי. מכל ארח רע כלאתי רגלי. בהרא כת׳ ב א׳׃ לחכי ג׳ וס׳ מה נמלצו. תדבק לשוני ופריו מתוק לחכי׃ נ׳ לרגלי ב׳ וסימ׳ ויברך יי׳ אותך לרגלי. נר לרגלי דבריך׃ ואקימה ח׳ מן וו״ן קמצין בתמניא אפי בא״ב וס׳ ואתנחם זכרתי משפטיך מעולם. ואשברה תורתך תמיד׃

מִכׇּל־אֹרַח רָע כָּלִאתִי רַגְלָי לְמַעַן אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי׃ מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃ מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי כׇּל־אֹרַח שָׁקֶר׃	מִכָּל אוֹרַח בִּשָׁא מְנָעִית רִיגְלַי מִן בְּגַלַל אֶטוֹר דִּבְרָךְ׃ מִן דִּינָךְ לָא עֲדִית אֲרוּם אַתְּ אַלִּיפְתָּנִי׃ מַה חֲלִין לְמוּרְגֵי מֵימְרָךְ בְּסִימָן יַתִּיר מִן דּוּבְשָׁא לְפוּמִי׃ מִפִּקּוּדָךְ אֶתְבַּיַּין מְטוּל הֵיכְנָא סְנֵיתִי כָּל בַּר נַשׁ דִּמְשַׁקַּר׃
נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃ נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהֹוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא יְהֹוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ נָחַלְתִּי עֵדְוֺתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃	הֵיךְ שְׁרַגָא דִּי מְנַהֲרָא לְרִיגְלַי דִּבְרָךְ וּנְהוֹרָא לְכִבְשַׁי׃ אוֹמֵיתִי וְקַיֵּימִית לְמִטַּר פִּקּוּדֵי זַכְוָתָךְ׃ אִתְּנַגְּפִית עַד לַחֲדָא יְיָ אַסֵּי יָתִי הֵיךְ דִּבְרָךְ׃ נִסְבַתָא דְּפוּמִי אִתְרְעֵי כְּדוּן יְיָ וְדִינָךְ אַלִּיף יָתִי׃ נַפְשִׁי מִתַּכְּנָא עַל גַּב יְדֵי תְּדִירָא וְאוֹרַיְתָךְ לָא אִתְנְשֵׁיתִי׃ סְדָרוּ רַשִׁיעַיָּא פַּחָא לִי וּמִפִּקּוּדָךְ לָא תְעֵיתִי׃ אַחְסְנִית סָהֲדְוָתָךְ לַעֲלַם אֲרוּם חֶדְוַת לִבִּי הִינוּן׃ אַצְלֵיתִי לִבִּי לְמֶעְבַּד גְּזֵירָתָךְ לַעֲלַם עַד סוֹפָא׃
סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֺת אֱלֹהָי׃ סׇמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי׃ סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃ סָלִיתָ כׇּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם׃ סִגִים הִשְׁבַּתָּ כׇל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃	וְחַשְׁבִין מְחַשְׁבִין סְרִיקִין סְנֵיתִי וְאוֹרַיְתָךְ רְחֵימִית׃ טוּמְרִי וּתְרִיסִי אַתְּ לְפִתְגָמָךְ אוֹרִיכִית׃ זוּרוּ מִינִי מַבְאֲשֵׁי וְאֶטּוֹר פִּקּוּדֵי אֱלָהִי׃ סְמוֹךְ יָתִי בְּמֵימְרָךְ וְאֵיחֵי וְלָא תְבַהֵית יָתִי מִן כְּלִיוּתִי׃ סְעוֹד יָתִי וְאִתְפָּרֵק וְאֶגְעַגַּע בְּאוֹרַיְתָךְ תְּדִירָא׃ כְּבַשְׁתָּא כָּל דְּשָׁלַיִן מִגְזֵירָתָךְ אֲרוּם שִׁקְרָא נִכְלֵיהוֹן׃ פְּסוּלַיָּא פְּסַקְתָּא בְּטֵילְתָּא כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא מְטוּל הֵיכְנָא רְחֵימִית סָהֲדְוָתָךְ׃ מִצְלְהֵב מִדַּחֲלָךְ בִּסְרִי וּמִדִּינָךְ דְּחֵילִית׃
עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃ עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת צִדְקֶךָ׃ עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃ עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃	עֲבָדִית דִּינָא וְצִדְקְתָא לָא תְשַׁבְקִינַנִי לְטְלוּמָי׃ בְּכִּים עַבְדָּךְ לְטָבָא לָא יִטְלוּמוּן יָתִי זֵידוֹנִין׃ עֵינַי סַבָּרוּ לְפוּרְקָנָךְ וּלְמֵימַר צִדְקָךְ׃ עֲבֵיד עִם עַבְדָּךְ הֵיךְ חִסְדָּךְ וּגְזֵירָתָךְ אַלִּיף יָתִי׃ עַבְדָּךְ אֲנָא תְּבַיֵּין יָתִי וְאֵידַע סָהִידוּתָךְ׃

ב׳ חד כתי׳ ו׳ · ינ חס׳ · ל׳ · ג׳ · יכבלי״ס · ב׳ · ינ חס׳ · ב׳ אני יי וכתרי ליש · ינ חס׳ · ב׳ · ט׳ · ח׳ ב״אב · ב׳ רף · ל׳ · ה׳ ב״אב · ב׳ הטיבה לי · ל׳ · ה׳ ב״אב · ל׳ · יחד וכתרי ה׳ ב״אב · ב׳ · ל׳ · ב׳ וב״אב · ל׳ · ב׳ רפאני יי׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ מטהרו · ב׳ וכזר · ג׳ רף · ד׳ · סימן · ל׳ וחס׳ · ו׳ ב״אב · ל׳ · ד׳ נכיפ׳ · ו׳

ואשיבה רגלי אל עדותיך. ואקימה נשבעתי ואקימה. ואשאפה פי פערתי. ואשוע קדמתי בנשף. ואתקוטטה ראיתי בוגדים. ואהבם שמרה נפשי עדתיך. וסימ׳ זז׳ חנפט״רש׃ ס׳ סעפים ל׳ דכו׳ והוא מן א״ב דמשמש אב״ג בג״ד וסימ׳ נמכר כבס׳ רכת׳ במערכת אות האלף בס״ר׃ מצות ג׳ יחדין סורו כבני מרעי׳. חכם לב יקח מצות. והעמדנו עלינו מצות. וכל דסמיך לאדכרה דכו׳ מצות יי׳ בב״ג מצות יי׳ פהחין וסימ׳ לא שבקתון שמואל בזהרא. וביאורם נמסר ביהושע סימ׳ כ״ב׃ ע׳ עשיתי ג׳ רף וסי׳ משפט וצדק. גנות ופרדסים. ברכות מים׃ ערב עבדך סימן כל א״ב רבתי אית בכל פסוק חד מן עשרה לישני אילין דרך עדות פקוד מצוה אמירה תורה משפט צדק חק דבור רמז לעשרת הדברים בב״א פסוק לית ביה חד בכל אלו וסימ׳ ערב עבדך לטוב׃

פיך׃ עשיתי. אני לא הייתי עושק רק עושה צדק ואתה אל תניחני לעושקי׃ ערוב. כדרך אנכי אערבנו דרך משל שייטב לבו׃ עיני. לישועתך. מיד העושקים ולגזרותיך שהם בצדק לעשות בהם משפט׃ עשה. כחסדך. עד היום׃ עבדך. שכר עבודתי הוא שתבינני׃ עת

אבן עזרא

עתי. כל תאותי היא שתבינני ואדעה עדותיך הסך עושקי שהפרו תורתך בעת זקנתם או בעת ברתם ובדרכם אליך ויש אומרים כי עת ונועד ליי׳ על אשר הפרו מצותיך׃ על. קשור בפסוק עבדך אני הבינני ולא ארבה שכר זהב או פז׃ על. ישרתי. היוד תחת אלף כטעם כי אשרוני בנות וכן תתיימרו מגזרת יתאמרו כל פועלי און וטעם פקודי כל כי כל הפקודים כוללים כל איש לב ובאה זאת המלה כ כדרך כל בכורי כל׃ פלאות. הם מהענין על כל נפש׃ נצרתם נפשי. לבדה׃ פתח. כמו פתחון פה. יאיר לקורא שיראה האמת׃ פי. כי כאשר פתחת פיך לדבר פי פתחתי כמו שואף לקבל דבריך ואלת יאבתי אין לה ריע במקרא׃ פנה. וחנני. כמו אשר חנן אהי׳ כמשפט האוהבי׳ פעמי. יתפלל לתקן עלילות שישמור מצות עשה ולא תשלוטה בו שכות לעשות מצות לא תעשה ור׳ משה אמ׳ שלא תשלט בי כל און כמו ואני תפלה׃ פדני. אחר שיעשקוני׃ פניך. הרצון כמו באור פני מלך חיים׃ פלגי. קשור בדבר מעושק אדם הם יבקשו ל לעשקני עד שלא אשמור פקודיך ואני דואג ובוכה על אשר לא שמרו תורתך כי ידעתי כי אחריתם רעה ויש אומרים כי שמרו דרך משל על העינים כדרך ואחרי עיניכם׃ צדיק. ויושר. כל אחד ממשפטיך׃ צוית. האמת להתעסק בעדותיך׃ צמתתני. כמעט ונמתתני כמו וימת לבו בקרבו׃ צרופה. למה שכחו דבריך צרי ואין בהם סיג כי הכל צרוף בלי ספק׃ צעיר בעיני צרי כמו ואנכי תולעת ולא איש׃ צדקתך. הטעם כי איך אשכח פיקודיך וצדקתך לא תשתנה גם כן תורתך תמיד אמת׃ צר. מעשועי. כבגד צרת הלב׃ צדק. ואו עדותיך כוא׳ו לא שלותי ושניהם תחת הא כי אותיות יהוא מתחלפי׳ וטעם הבינני צדק לעולם ואחיה לעולם האחד ישרת במקום שנים׃ קראתי. כי כן חוקות שיקראך הקורא בכל לבו׃ קראתיך. שתושיעני כדי שאשמור עדותיך׃ קדמתי. קודם שיקומו בני אדם בנשף לדברך יחלתי שתושיע המשוע אליך׃ קדמו. קודם לכל אשמורה שאשיח אני באמרתך הכתובה בתורה שגמלת הרשעים כרשעתם והצלת הצדיקי׳׃ קולי. כחסדך עמי ומנהג הטובים׃ קרבו. אלו רודפי זמה שרחוק מדעת תורתך הכתוב בה שנכם אדם ויקין ואכפי המבול והמגדל ופרעה ולאמר קרבו עם רחקו דרך בשירים ככבדת מאד׃ קרוב אתה. יותר מכל קרוב וכל מצותיך אמת לא יהיו רודפי זמה בסורם כי כמלט שומר מצותיך׃ קדם. קודם שיקרבו אלו רודפי זמה ידעתי כי עדותיך יסוד אמת יסלהם׃

מסורה

פ׳ נצרתם חד מן מלין דמשמשין תם בסוף תיבותא וסימ׳ כמס׳ רבתא במערכת אות התי״ו׃ פתיים ב׳ בהו׳ כן מל וסי׳ פתח דבריך יאיר. ערום ראה רעה ויסתר קדמא דסיפרא. וב׳ פתים כתיב בחד י׳ וסימ׳ עד מתי פתים תאהבו פתי. בי משובת פתים. ושארא פתאים כתיב׃ פלגי מים ג׳ רף וסימ׳ תרד עיני. ירדו עיני דא״ב.

תהלים קיט

עת לעשות ליהוה הפרו תורתך׃ על כן אהבתי מצותיך מזהב ומפז׃ על כן כל פקודי כל ישרתי כל ארח שקר שנאתי׃

פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי׃ פתח דבריך יאיר מבין פתיים׃ פי פערתי ואשאפה כי למצותיך יאבתי׃ פנה אלי וחנני כמשפט לאהבי שמך׃ פעמי הכן באמרתך ואל תשלט בי כל און׃ פדני מעשק אדם ואשמרה פקודיך׃ פניך האר בעבדך ולמדני את חקיך׃ פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך׃

צדיק אתה יהוה וישר משפטיך׃ צוית צדק עדתיך ואמונה מאד׃ צמתתני קנאתי כי שכחו דבריך צרי׃ צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה׃ צעיר אנכי ונבזה פקדיך לא שכחתי׃ צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת׃ צר ומצוק מצאוני מצותיך שעשעי׃ צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה׃

קראתי בכל לב ענני יהוה חקיך אצרה׃ קראתיך הושיעני ואשמרה עדתיך׃ קדמתי בנשף ואשועה לדבריך יחלתי׃ קדמו עיני אשמרות לשיח באמרתך׃ קולי שמעה כחסדך יהוה כמשפטך חיני׃ קרבו רדפי זמה מתורתך רחקו׃ קרוב אתה יהוה וכל מצותיך אמת׃ קדם ידעתי מעדתיך כי לעולם יסדתם׃

תרגום

עידן למעבד רעותא דיי אפישו תלמידיא אורייתך׃ מטול היכנא רחימית פקודיך מדהבא ומן אוכריזא׃ מטול היכנא כל פקודיא כולהון תריצתינון כל אורח שקרא סניתי׃

פרישן סהדוותך מטול היכנא נטרתנון נפשי׃ גליף דבריך ינהר חשיכיא יתביין שרגיגי׃ פומי פתחית ואלפית ארום לפקודיך צביתי׃ אתפני לותי ותוס עלי כהילכתא לרחמי שמך׃ אסתורי אתקין במימרך ולא תשליט בי כל שקר׃ פרוק יתי מטלומא דבר נשא ואטור פקודיך׃ זיו אפך אנהר בעבדך ואליפני ית גזירתך׃ טייפי מיא ייחתון עיני על מטול דלא נטרו אוריתא׃

זכיי את יי ותריצין דינך׃ פקידתא צדקתא סהידותא והימנותא לחדא׃ מגרת יתי טיננתי ארום איתנשיאו דבריך מעיקי׃ סנינא מימרך לחדא ועבדך רחימה׃ זוטר אנא ובסיר פיקודיך לא אתנשיתי׃ צדקתך צדקך לעלמא ואוריתך קשוט׃ עקא ומעיקא ערעו יתי פקודיך פירנוקי׃ צדקתא סהדוותך לעלם תביינני ואתקיים׃

קריתי בכל לבא עני יתי יי גזירתך אנטור׃ קריתך פרוק יתי ואנטור סהידותך׃ אקדמית בשפרפרא וצליתי לפתגמך אוריכית׃ אקדימו עיני מטרתא דצפר ורמש למללא במימרך׃ קלי שמע היך חסדך יי היך דינך קיים יתי׃ קריבו רדפי זנו מאוריתך אתרחקו׃ קריב את יי וכל פיקודיך קשוט׃ מן לקדמין חכימית מן סהידוותך ארום לעלם יסדתינון׃

מסורה

לב מלך׃ צ׳ צדיק אתה יי׳ ב׳ וסים׳ כי אריב אליך דירמיה׳ וישר משפטיך׃ דבריך ג׳ מ׳ל באב׳ וסים׳ חלקי ה׳. פתח דבריך יאיר. צמתתני קנאתי׃ אהבה ב׳ וסים׳ בי גדולה האהבה אשר אהבה. צרופה אמרתך מאד׃ שעשעי ה׳ וחס׳ באב׳ וסים׳ נמסר לעיל באות י׳׃ ק׳ קדמתי ב׳ וסי׳ לברוח תרשישה. בנשף ואשועה׃ קרבו ה׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תצא׃ במשפטך ה׳ וחס׳ וסים׳ כן משפטך אתה חרצת. והוצא כאור צדקך. ואל הצל כפי דבר אמת. קולי שמעה כחסדך. תחי נפשי ותהללך׃ יסדתם ב׳ וסים׳ תבל ומלואה אתה יסדתם. קדם ידעתי מעדותיך׃

רשי

עת לעשות ליי׳ וגו׳. מוסב על מקרא שלפניו הבינני ואדעה עדותיך להבין עת לעשות למשך איך יעשו אותם שהפרו תורתך לתבוא רצון וסליחה ותמכא להם ולעשה כן על כל עבירה שבירי ורבותינו דרשו מתנו שעוברין על דברי תורה כדי לעשות סייג וגדר לישראל כגון גדעון ואליהו בהר הכרמל שהקריבו בבמה עוד ראיתי כדרש באגדה העושה תורתו עתים מפר ברית שאדם צריך להיות יגע בתורה כל שעות היום׃ על כן אהבתי. על אשר אהבתי מצותיך ראוי לך ללמדני עת רצון ומה תעשה לך ותרצני יש על כן הרבה שפתרו על אשר כמו כי על כן ראיתי פניך כי על כן ידעת חנותנו על כן יתרה עשה׃ כל פקודי כל ישרתי. כל פקודי כל דבר אשר צוית בתורתך ישרתי ישרו בעיני ואמרתי עליה׳ ישרו על זה כדי אני שתמחול ותרבה לי׃ פלאות עדותיך. מכוסים הם ופלאים עדותיך שבני אדם יש מצות קלות שהרבתה במתן שכרן כגון שלוח הקן׃ על כן נצרתם נפשי. כלם כי לא נודע איזה יכסר׃ פתח דבריך יאיר. תחילת דבריך האירו את לב ישר׳ שאתה המבין פתאים באמרך אנכי אשר הוצאתיך הודעתם הטובה שעשית להם שקניתם מבית עבדי׳ לדעת כי אדון אתה להם ויקבלו אלהותך עליהם לא יהיה לך אלהים אחרים וגו׳ ואחר כך גזרת גזירותיך׃ ד״א פתח דבריך יאיר תחילת דברך במעשה בראשית יהי אור׃ מבין פתאים. משם יבינו הכל ושפתחו בדברי תורה תבוא׳׃ ואשאפה. לשון בליעה כמו שאפה רוח׃ פדני מעושק אדם. מיצר הרע העושק את הבריות. בפירושים אחרים מצ״אתי פדני מעושק אדם מעושקו של אדם׃ צמתתני קנאתי. הקנאה שאני מקנא לשמך על השוכחי דברך היא כומתת אותי ומקנטת אותי בהם׃ צעיר. מצ״אתי צעיר אנכי ונבזה כד״א דוד הוא הקטן כבזה אני להקטין עצמי אבל עוסקי תורה להתלמדו כי פיקודיך לא שכחתי מלסלסל ולפלפל בהם בצדקתך שבתוכן צדק ואמת עולמית ויש כי מצאוני צרות היו הם עסקי ולעולם הבינני צדקים ואחיה ב בהם היא חייך וגו׳׃ אשמורות. חצי הלילה שתי אשמורו׳ ולדברי האומ׳ שלש משמרות הוי הלילה היה דוד עומד ממטתו בשליש הלילה ועוסק בתורה עד חצות כמו שנ׳ לשוח באמרתך ומחצות ולהלן עוסק בשירות ותושבחות כמו שנאמר חצות לילה אקום להודות לך׃ קרבו רודפי זמה. עצת חטאים הולכים בעצת חטאיהם ומתרחקים מתורתך ליקרב אל עצת רעתם׃ קרוב אתה. לרחוקי׳ הללו המתרחקים מתורתך אם ישובו מדרכם׃ קדם ידעתי מעדותיך. קודם היות הדבר ידעתיו מתוך עדותיך קדם ירשו את הארץ צוית להם על הבכורים ותרומות ומעשרות וקדם הביאות להם מאויביהם צוית להם והיה בהניח יי׳ אלהיך לך וגו׳ להעמיד מלך ולהכרית עמלק ולבנות בית הבחירה׃ כי לעולם יסדתם. כי על כל הדברים העתידים להיות לסוף העולם יסדת עדותיך׃ ר״אם

ראה · שיענו אותו על כן אמר וחלצני ׃ ריבה · לאמר לאמרתך בעבור אמרתך כמו אמרי לי ׃ רחוק מרשעים · יום ישועה בעבור שלא דרשו חקיך ואני לא אהיה כמוהם כי תורתך לא שכחתי ׃ רחמיך · אם אני לבדי ורודפי רבים הם רחמיך שיסובבוני כמשפטיך לשומרי דבריך ׃ רבים · לא נטית · אני לבדי כי הם נטו והנה נטיתי פועל עומד כמו קרתי ואם הוא יוכח יחסר לבי ׃ ראיתי · ואתקוטטה · מגזרת נקטה נפשי ׃ ראה · כנגד ראיתי וחנני כנגד ואתקוטטה ׃ ראש · תחלת דבור שנויתינו הוא האמת ור׳ ישועה את רמז לדבור אנכי בהר סיני ׃ שרים · הם המסתררים ולא פחדתי מהם רק מדברך ׃ שש · דבק בפסוק העליון לא פחדתי מהשרים ולא דאגתי רק ששתי באמרתך כאילו כבשתי השרים ולקחתי שללם ׃ שקר · מצות לא תעשה תורתך אהבתי מצות עשה ׃ שבע · הרבה ודבר שיסוב כמו ח׳ השמע · משפטי צדקך בשרים רדפוני חנם ׃ שלום רב לאוהבי תורתך · והוא אחד מהם תורתך א׳ אהבתי · ואין למו מכשול כמו שרים ׃ שברתי לישועתך · שמרה · הזכיר המצות כאשר פירשתי גם הזכיר העדות לבדם והפקודים והערות ׃ יחדיו ׃ שמרתי · והטעם אני חייב לשומרם כי אתה רואה כל מה שיש בלבי וכל מעשי ׃ תקרב · דרך משל בעבור מרחק השמים מהארץ אמר תקרב רנתי קול גדול כמו ותעבור הרנה ׃ תבא תחנתי · בברתה לי כמו בהתחננו אלינו על כן הצילני ׃ תבענה · אם הצלתני והנכון אם תלמדני חקיך ׃ תען · אלמד אמרתך לבני אדם כדי שידעו כי כל מצותיך צדק ׃ תהי · לעזרני · ללמד כאמר דבר וכל יד הויה אם היתה עם אות בית לעולם לגנאי ואין כאן אות בית ׃ תאבתי · כמעט כליתי על דרך נכספה וגם כלתה נפשי ׃ תחי · ומשפטיך · כאשר יעזרוני אהללך ׃ תעיתי · הטעם תחי נפשי כי אני כשה אובד שימצא על הרוע׳ וטעם כי מצותיך לא שכחתי אע״פ שהייתי כשה אובד לא אבדו מצותיך ממני ׃ שיר המעלות · הגאון אמר כי אלה השירי׳ חמשה עשר כנגד חמש עשר׳ מעלות גם אמר יתכן שהוא על נגינות בקול עליון וכבר הזכרתי בתחלת הספר מה שנראה שהוא פיוט וזה השיר יכונן על כ נועם המעלות ולא ה הזכיר שם המשורר אולי ברוח הקדש כ נאמ׳ על הכני גלותינו שהם בצרה ולא ידעו מה יעשו רק לקרוא אל השם הנכבד ׃ ה׳ · משפת שקר · מאים בכת שקר רמיה פירבתיו ׃ חני

ר׳ ריבה ריבי כל ליש׳ מ״ל בט״ו חס׳ וסים לא תענה על רב · נצב לרב ה׳ · ותני קרא לרב · ורב לא ידעתי אחקרהו ׃ אל תצא לרב מהר · ברכם עמדי ׃ מעדותיך ח׳ מפקין וי״ו באב וסים׳ פרץ בן דוה בבא צאת צדק עדותיך ׃ ואתקוטטה חד מן ח׳ וי״ן קמצין באב בתרביא אפי וסים׳ ז״ז ותבט״ר ש וביאודם לעיל באות נ״ון ׃

רשי

ראש דברך אמת · סוף דברך הוכיח על הראש שהוא אמת שכששמעו האומות אנכי ולא יהיה לך ולא תשא אמרו הכל להנאתו ולכבודו כיון ששמעו כבד לא תרצח לא תנאף הודו על ראש דברך שהוא אמת ׃ שש אנכי על אמרתך · על הבטחתך שהבטחתני ד״א על אחת מאמרותיך הסתומות כשאני מבין בה ורבותינו דרשו על המילה שהיה דוד בבית המרחץ וראה עצמו בלא ציצית ובלא תפילין ובלא תורה אמר אוי לי שאני ערום מכל מצוה כיון ש שנסתכל במילה שמח ואמר ב בנאתו שש אנכי על אמרתך המילה שמתחילת׳ נקנה במאמר ולא בדבור שנא׳ ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור ׃ שבע ביום · שחרית שתים לפני קרית שמע ואחת לאחריה ובערב שתי׳ לפניה ושתי׳ לאחריה ׃ על משפטי צדקך · על קרית שמע שהיא דברי תורה ׃ שמרתי · הוחלתי כל דרכי נגדך אתה יודע כל דרכי ׃ כדברך הבינני · דברי תורתך כהלכתן וכהווייתן ׃ תבענה · תדברנה ׃ תען לשוני · כל עניה לשון קול רם הוא ואב לכולם וענו הלוים ואמרו ׃ שיר המעלות · שאמרו הלוי׳ אותו על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישרא׳ עד עזרת נשים ויש כאן ט״ו מזמורים של שיר המעלו׳ ורבותי׳ אמרו שיסדן דוד להעלות את התהום כמו שמפורש במסכת סוכה · ולפי אגד׳ פתרו׳ שיר למאה עולות ׃ משפת שקר · זרעו של עשו הרשע שגרין את הבריו׳ בפיהם בעלילות רשע ׃ מה יתן לך · הב״ה ׃ ומה יוסיף לך · שמירה ומחיצות והרי את נתונה לפנים משתי מחיצות ׃ חני

חמי סיגופי ופצי יתי ארום אוריתך לא אתנשיתי ׃ נצי מצותי ופרוק יתי למימרך אסי יתי ׃ רחיק מן רשיעי פורקנא ארום גזירתך לא תבעו ׃ רחמך סגיעין יי היך דינך אסי יתי ׃ סגיעין רדפי ומעיקי מסהדותך לא אצליתי ׃ חמיתי בזוזי ואידיינית עמהון די מימרך לא נטרו ׃ חמי ארום פיקודיך רחימית יי היך חסדך אסי יתי ׃ שירוי פתגמך קשוט ולעלם כל דיני צדקתך ׃ רברבין רדפו יתי מגן ומפתגמך דחל לבי ׃ חדי אנא על מימרך היך גבר דמשכח עדי סגי ׃ שקרא סניתי ורחיקית אוריתך רחימית ׃ שבע זמנין ביומא שבחית יתך מטול דיני צידקך ׃ שלם סגי לרחימי אוריתך בעלמא הדין ולית להון תקלא לעלמא דאתי ׃ סברית לפורקנך יי ופיקודיך עבדית ׃ נטרית נפשי סהדוותך ורחימינון לחדא ׃ נטרית פיקודיך וסהידוותך ארום כל אורחותי לקבלך ׃ תתקרב צלותי קדם יי היך פתגמך תביינני ׃ תיתי צלותי קדמך היך מימרך פצי יתי ׃ תבעיין כפותי תושבחתא ארום תלפינני גזירתך ׃ תתיב לישני מימרך ארום כל דינך צדקתא ׃ תהא ידך לסייעותי ארום פיקודיך רעיתי ׃ רגיגית לפורקנך יי ואוריתך פרנוקי ׃ תחי נפשי ותשבחינך ודינך יסייעונני ׃ תעית היך עאן דמתבדר בעי עבדך ארום פקודיך לא אתנשיתי ׃ שירא דאתאמר על מסוקיין דתהומא קדם יי כד עיק לי צליתי וקבל צלותי ׃ יי פצי נפשי מספוותא דשקרא מן לישנא נכילתא ׃ מא יהיב לך מלשינא ומא יוסיף לך אכיל קורצי לישנא נכילתא ׃

ראה עניי וחלצני כי תורתך לא שכחתי׃ ריבה ריבי וגאלני לאמרתך חיני׃ רחוק מרשעים ישועה כי חקיך לא דרשו׃ רחמיך רבים יהוה כמשפטיך חיני׃ רבים רדפי וצרי מעדותיך לא נטיתי׃ ראיתי בגדים ואתקוטטה אשר אמרתך לא שמרו׃ ראה כי פקודיך אהבתי יהוה כחסדך חיני׃ ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך׃

שרים רדפוני חנם ומדבריך פחד לבי׃ שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב׃ שקר שנאתי ואתעבה תורתך אהבתי׃ שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך׃ שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול׃ שברתי לישועתך יהוה ומצותיך עשיתי׃ שמרה נפשי עדתיך ואהבם מאד׃ שמרתי פקודיך ועדתיך כי כל דרכי נגדך׃

תקרב רנתי לפניך יהוה כדברך הבינני׃ תבוא תחנתי לפניך כאמרתך הצילני׃ תבענה שפתי תהלה כי תלמדני חקיך׃ תען לשוני אמרתך כי כל מצותיך צדק׃ תהי ידך לעזרני כי פקודיך בחרתי׃ תאבתי לישועתך יהוה ותורתך שעשעי׃ תחי נפשי ותהללך ומשפטך יעזרני׃ תעיתי כשה אבד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי׃

קכ

שיר המעלות אל יהוה בצרתה לי קראתי ויענני׃ יהוה הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה׃ מה יתן לך ומה יסיף לך לשון רמיה׃

ש׳ שש ד׳ וסים׳ והיה כאשר שש ה׳ עליכם · לשוש עליך לטוב · פגעת את שש ועשה צדק · שש אנכי על אמרתך · וחד כתיב סכ״ך וכצמר יאכלם סס · וחד ושש לבבם ׃ רב ג׳ קמצין בסיפ׳ וסים׳ וישלח חציו ויפצם · בשרתי בקהל רב · שלום רב לאהבי תורתך · וכל אסף דכוו׳ ושלשים בשאר קריא׳ וסים׳ נבכר כבס׳ רבתא בערך רב ׃ שמרה ב׳ גרשי׳ בסיפ׳ וסים׳ שמרה נפשי כי חסיד אני · שמרה נפשי עדתיך ואהבם ׃ ת׳ תבוא כל ספרא מ״ל ושש חס׳ בשאר קריא׳ וסים׳ בסדר תזריע וכל משלי דכוו׳ חס׳ בכד״ מ״ל וסים׳ כי תבוא חכמה · ואת איש חמות · ולמוכיחים ינעם · רעך ורע אביך ׃ ותורתך ה׳ באב וסים׳ דרך שקר הסר ממני · נפשי בכפי תמיד · סעפים שנאתי · צדקתך צדק לעולם · תאבתי לישועתך ה׳ · וסים׳ דנסצת ׃ קכ׳ יסיף י״ד כתי׳ כן חס׳ וי״ו וסים׳ נבכר בשמואל ב׳ סוף סיבנג׳ ׃

חצי' דימה הדברים היוצאים מפיו לחצים שנונים כן ימיתו עם גחלי' כי החצים בשעם יתחממו באויר כמו גחלי רתמים והנה הטעם שזה שמדבר אם הוא על עצמו או כנגד על ישראל שהם בגלות בוכה כי הוא איש אמת ונדור בגלותו עם [illegible] עוד עד שיש מהם שידברו כזבים עליו וישיבוהו כדי שיהרגו : אויה · אמר יוסף בן גוריון כי משך הש[illegible] אהלי קדר הערב וישראל מפוזרים במשך ועם אהלי קדר : רבת · התי"ו תחת ה"א כמו ושבת לנפיא והמלה תאר והמתואר חסר כמו תרת זמן והדומה לה וזה רמז לאורך הגלות : אני · איש שלום כמו ואני תפלה · וכי אדבר שלום לאנשי משך וקדר ילחמוני : שיר המעלות · טעם פירוש תחלתו למעלות וזה נאמר על ישראל שהיו במצור ובמצוק או על בני גלותינו : אשא · מנהג כל שהוא במצור לשאת עיניו אולי יבואו עוזרים לו להרחיק האויב ומלת מאין באה כמו אכה אכחנו שולים ואין כמוהו הן כולכם מאין וזאת הגזרה לא משכנות בחסרון מ"ם : עזרי · בדרך נבואה או על דרך תקוה אין לי צורך לעזרת אדם כי אם לעזרת השם לבדו שהוא עושה העליונים והארץ השפלה : אל · כמו לא וככה דרך כתיבת אל מות בקודש תבא כנפשי המשורר יאמר לנפשו או לבני הגלו' אם העזר מהשם לבדו לא תפחד כי לא יתן למוט רגלך בלכתך ברחובו' העיר או על החומה · ואל ינום שומרך כי כל עיר שהיא במצור יש לה שומרי החומות בלילה הנה שומר ישר' הוא יעקב אבינו ושמרתיך בכל אשר תלך והוא היה ישן : יי' שומרך · מהבר ומכל חולי כי הוא צלך על יד ימינך והזכיר טעם הכל יומם כשני' מת"ים יום בלא לילה וידוע כי השמש תזיק ברוב החום שלה והלבנה בלילה תוסיף לחה תולדת תחלואים וזה הדבר ברור ומנוסה : יי' · מכל רע · שיקרה לאדם מחוץ ומפנים : יי' ישמור צאתך · בצאתך למלחמה גם בבואך כדרך הבאה והיוצאת : שיר המעלות · שמחתי באומרים · אמר רבי משה כי זה השיר אמרו דוד שיאמר עם הזמירות בבית השם בעת שיבנה הבית ור' ישועה אמר כי זה בעבור הבית שהקים לו דוד בציון ויש אומרים על הבית השלישי כל אחד מישראל אומרים שמחתי באומרי' השם עולי רגלים : עומדות · הטעם עמדנו להסתכל בבנייני החומות ויופי השערים והנכון כי היא היתה מלאה אדם והיינו מתערבים בשערים לא נוכל להכנס מרוב העם הבאים והיוצאים ירושלם היתה דומה בשלש רגלים למדינה שהתחברו אליה כל בנותיה מסביב בעת הפחד : ששם · שבטים · שהם שבטי השם עדות וחק ומצוה לבא שלש פעמים והיו מודים השם בראותם מלכות דוד קיימת ואם זה המזמור על שלמה יהיו הכסאות לשלמה ואחיו ואם לעתיד למשיח ולבניו : שאלו · פועל עבר לעולם פועלים על שלום ירושלם כי אז יחונו אליה ויתפללו לאמר לכה כה ישליו אוהביך שהם אכתנו או הטובים שם תמיד : יהי · בחילך · הוא הסובב מחוץ לחומה בארמנותיך לפנים מן החומה : למען · לבקש טוב לך בעבור אחינו הכהנים והלוים וחסידי ישראל הדרים בירושלם : למען

שנונים ג' וסימ' אשר חציו שנונים וכל קשתותיו · חציך שנונים עמים · חצי גבור שנונים : גרתי ב' וסימ' עם לבן גרתי · כי גרתי משך : קכ"א אל ההרים ב' וסימ' ראיתי את כל ישראל נפוצים אל ההרים דמלכים · אשא עיני אל ההרים · וכל יחזקאל דכוו' כב"ב על ההרים וסימ' על ההרים לא אכל תמינא דסיפ' · ונתתי את

חֲצֵי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים : אוֹיָה לִי כִּי גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם אָהֳלֵי קֵדָר : רַבַּת שָׁכְנָה לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם : אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה :

קכא

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי : עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : אַל יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל יָנוּם שֹׁמְרֶךָ : הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל : יְהוָה שֹׁמְרֶךָ יְהוָה צִלְּךָ עַל יַד יְמִינֶךָ : יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה : יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל רָע יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ : יְהוָה יִשְׁמָר צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם :

קכב

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ : עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָ͏ִם : יְרוּשָׁלַ͏ִם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה לָּהּ יַחְדָּו : שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה : כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד : שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָ͏ִם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ : יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ : לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ :

גִּירְרִין דְּגַבְרָא שְׁנוּנִין הֵיךְ בַּרְקִין מִלְּעֵיל עִם גּוּמְרֵי רִיתְמִין דְּדָלְקִין בְּגֵיהִנָּם מִלְּרָע : וַוי לִי אֲרוּם אִיתּוֹתְבִית עִם אוּנְנָאֵי שְׁרִית עִם מַשְׁכְּנֵיהוֹן דַּעֲרָבָאֵי : יַתִּיר מִנְּהוֹן שְׁרַת נַפְשִׁי עִם אֱדוֹם סָנֵי שְׁלָם : אֲנָא שְׁלָם אֲרוּ אַצְלֵי הִינּוּן לִקְרָב : שִׁירָא דְּאִתְאֲמַר עַל מַסִּיקִין דִּתְהוֹמָא אֶזְקוֹף עֵינַי לְטוּרַיָּא מִן הָאן יֵיתֵי סַעֲדִי : סַעֲדִי מִן קֳדָם יְיָ דַּעֲבַד שְׁמַיָּא וְאַרְעָא : לָא יִתֵּן לְאִתְמוֹטְטָא רִיגְלָךְ לָא נָאִים נַטְּרָךְ : הָא לָא נָאִים וְלָא יִדְמוּךְ נְטִיר יִשְׂרָאֵל : יְיָ יְנַטְרִינָּךְ יְיָ יְטַלֵּיל עֲלָךְ מִן בִּגְלַל מְזוּזְתָא דִּקְבִיעָא עַל סְטַר יְמִינָךְ בְּמֵיעֲלָךְ : יֵימָם כַּד שַׁלִּיט שִׁמְשָׁא לָא יִמְחוֹנָךְ צַפְרִירֵי וְלֵילֵי כַּד שַׁלִּיט סִיהֲרָא בְּלִילְיָא : מֵימְרָא דַּייָ יְנַטְרִינָּךְ מִכָּל בִּישׁ יִנְטוֹר יַת נַפְשָׁךְ : יְיָ יִנְטוֹר מִפְּקָךְ לִפְרַגְמַטְיָא וּמֵיעֲלָךְ לְמֶיעֱסַק בְּאוֹרַיְתָא מִן הַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא : שִׁירָא דְּאִתְאֲמַר עַל מַסִּיקִין דִּתְהוֹמָא חֲדִיתִי בְּאָמְרִין לִי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ נֵיזִיל : קַיְימִין הֲוָאָה רִיגְלָנָא בְּתַרְעַיִךְ יְרוּשְׁלֵם : יְרוּשְׁלֵם דְּמִתְבַּנְיָא בִּרְקִיעָא הֵיךְ קַרְתָּא דְּאִתְחַבְּרָא לָהּ כַּחֲדָא בְּאַרְעָא : דְּתַמָּן סְלִיקוּ שִׁבְטַיָּא שִׁבְטִין דַּייָ מַסְהִיד לְיִשְׂרָאֵל דִּי שְׁכִינְתֵּיהּ שַׁרְיָא בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיזָלֵיהוֹן לְאוֹדָאָה לִשְׁמָא דַּייָ : אֲרוּם תַּמָּן מִתְיַתְּבִין כּוּרְסָוָן בִּירוּשְׁלֵם כּוּרְסָוָן בְּבֵית מַקְדְּשָׁא לְמַלְכַיָּא דְּבֵית דָּוִד : שְׁאִילוּ בִּשְׁלָמָא דִּירוּשְׁלֵם יִתְבוּן בְּשַׁלְוְתָא רָחִימָיךְ : יְהֵי שְׁלָם בְּחֵילָיךְ שַׁלְוְתָא בְּבִירְנָיָתִיךְ : מִן בִּגְלַל אַחַי וְחַבְרַי אֲמַלֵּיל כְּדוֹן שְׁלָם בָּךְ :

בשרך על ההרים : הנה לא ג' וסימ' ויאמר לו חלילה · ואמר אהה אדני יי' הנה לא ידעתי דבר · הנה לא ינום ולא ישן : יכבה ג' בקריא' וסימ' אשור בשבט יכבה · למה יכבה ארצה דיוחנן בן קרח · יומם השמש לא יכבה וירח : קכ"ב באמרים לי ג' בליש' וסימ' הלא במשל משלים · ישמו על עקב בשתם · שמחתי באמרים לי בית יי' נלך : כי שמה חד מן י' ר"פ דמלה תנינא שמה וסימ' ונאספו שמה כל העדרים וגללו את · ונועדתי שמה לבני ישראל · והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם · לנוס שמה רוצח דאז יבדיל · וחברו דיהושע · ויסורו שמה ויבאו אל בית · וישלח שמה סוסים ורכב · ובאת שמה וראה שם יהוא · כי שמה ישבו כסאות למשפט · ובאת שמה וקראת · ובאו שמה והסירו את כל שקוציה :

רשי

חצי גבור שנונים · והרי את הורגת במקום רחוק כחץ : עם גחלי רתמים · כל הגחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים ואלו כבו מבחוץ ולא מבפני' ד"א מה יתן לך מה כופו של הב"ה לגזור עליך חצי גבורי' עם גחלי רתמי' חציו מלמעלה וגיהנם מלמטה : אויה לי · אמרה כנסת ישרא' כי כבר לקיתי בגליות רבים הרי גרתי משך עם בני יפת במלכות פרס ויון ומשך : אני שלום · עמהם · וכי אדבר איתם שלום המה באים להלחם בי : מצאתי שיר למעלות רמז במזמור שני' למעלות העלות לצדיקים לעתיד לבא מתחת עץ החיים לכסא הכבוד דתניא בסיפרי שיר המעלות אין כתוב כאן אלא שיר למעלות שיר למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעתיד לבא וזהו שיסד הקליר' ומתחתיהם שלשים מעלות זו למעלה מזו עד כסא הכבוד טסות ועולות בשיח נעימת שיר המעלות : שמחתי באומרים לי · שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות אותו זקן וימלוך שלמה בנו ויבנה בית המקדש ונעלה לרגל ואני שמח : עומדות היו רגלינו · במלחמה בכל מקום בשביל שעריך ירושלם שעוסקין בהן בתורה : ירושלם הבנויה · כשיבנה שלמה בני בית המקדש בתוכה תהא בנויה בשכינה ומקדש וארון ומזבח : כעיר שחוברה לה · בשילה שריתה הכתוב זו לזו שנא' אל המנוחה ואל הנחלה מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלם ורבותינו אמרו יש ירושלם בנויה בשמי' ועתידה ירושלם של מטה להיות כמותה : ששם עלו שבטים · אשר שם בשילה עלו שבטי' כשעלו ממצרי' ונקבע המשכן בתוכה : שבטי יה · שהוא עדות לישראל ולפי שהאומות היו מליזין אחריהם כשיצאו ממצרים ואומרי' עליהם שהם ממזרים אם בגופם היו שולטין המצריים בנשותיהם לא כל שכן אמר הב"ה אני מעיד עליה' שהם בני אבותיהם הטיל שמו עליהם הראובני השמעוני הוסיף עליה' אותיות השם אחת מכאן ואחת מכאן כמצא השם הזה יה עדות לישראל : כי שמה ישבו וגו' · כי גם בירושלם תמרים הסכימה וישבו שם כסאות לשפוט בהם את האומות וכסאות מלוכה לבית דוד : שאלו שלום ירושלם · ואמרו לה ישליו אוהביך ויהי שלום בחילך : למען · ישראל אחי ורעי אדברה נא · אני דוד המלך שלום בך :

שיר

אבן עזרא

למען׃ ונבקשה שלומך ושלום אחינו למען בית השם אבקשה שיהיה טוב לך׃ שיר המעלות אליך נשאתי׃ ידבר המשורר על גדול הדור שהוא בגלות או במשורר על כן אליך נשאתי וטעם היושבי בשמים כי כל הגזרות באות משם׃ הנה׃ אחר כן דבר בעדו ובעד עמו כי אין כח לעבד להמלט מיד הבאים להרגו אם לא יושיענו אדוניו׃ חננו׃ כי רב׃ זמן רב׃ רבת׃ מרת זמן׃ הלעג השאננים׃ כמו הספר המיקנה הלעג׃ לעג השאננים והבוז לגאיונים והיא מלה אחת כמו עליונים מגזרת גאה׃ שיר המעלות לדוד לולי יי׳׳ גם זה השיר כטעם השיר העליון׃ שהיה לנו׃ כמו הלכו אתה אם לבדיכו׃ יאמר נא׃ עתה ככל נא שבמקרא׃ לולי׃ זה היה פעם אחרי פעם׃ אדם׃ לשון רבים והעד אזי דימה הכורר לנחל שוטף׃ מלת נחלה על שלש דרכים וכולם שוכים כי נחלה לישראל עברו האות חטוף בשוא ופתח והה״א סימן נקבה כמשפט נחלה מכתי׳ פועל עבר מבניין כפעל ותחת האות השוא לבדו והמלה מלרע נחלה האות בשוא והמלה מלעיל כי הטעם בנון והה״א נוסף כה״א לילה על כן את עבר והטעם כפול וטעם חיים שבה אל המדברים כאילו אמר בלעונו ואנחנו חיים וירדו חיים שאולה׃ אזי עבר׃ הטע׳ כפול ונחלה ישרת בעבור אחר נחל המים הזדונים׃ ברוך׃ שלא נתננו׃ שב אל בלעונו חיים׃ נפשנו כצפור׃ הטעם שלא היה לנו כח להמלט כי אם נו כצפור רק כמלטנו בשם יי׳ לבדו שהוא עושה הכל ומי יעמוד לפניו על כן עזרינו שבידו העליונים והשפלים׃ שיר המעלות הבוטחים׃ לעתיד׃ לעולם ישב׃ בימי המשיח׃ ירושלם הרים׃ שהם עומדים סביבה והשם סביב עמו בתוכה על כן לא יוכל האויב לבא לצור על ירושלם׃ כי׃ טעם גורל הצדיקי׳ השם ישר׳ שנחלו את הארץ כמו ובהפילכם את הארץ בגורל׃ שבט הרשע׃ הם גויי הארצות וטע׳ למען כטעם אשר לא ילמדו אתכם׃ הטיב׃ יתפלל המשורר או על דרך נבואה וטע׳ בלבותם כי יאמר בלב הוא והוא היסוד והדבור והמעשה כמו בניין׃ והמטים׃ כמו ומטי גר ולא יראוני והבית חסרה כמו המצא בית יי׳ וככה הוא והמטים בעקלקלותם יתפלל שירחיקם השם ויהיו עם פועלי און עם הגוים אז יהיה שלום על ישראל׃ שיר המעלות בשוב יי׳׳ טעם זה השיר כטעם השיר העליון׃ שיבת׃ על משקל שבתם וקימתם כן יאמר ישראל בשוב השם שבותם אז אדם רואה בהקיץ הפלא הזה רק בחלום׃ אז׃ פינו׃ לשון יחיד כמו נפשינו בכפור נמלטה והטעם כי כל אחד אז יאמרו אלה לאלה או מבשרים בגוים הגדיל יי׳ לעשות עם אלה שהשיב שיבת ציון׃ הגדיל׃ בראותינו כך אז נשמח׃ שובה׃ המשורר ידבר על לשון ישראל׃ כאפיקים׃ כמים חזקים בנגב לעולם חם בעבור השמש או לשון תרגו׳ נגובו מיא׃ הזורעים

רשי

שיר׳ היושבי׳ יושב יקירה׃ הלעג השאננים׃ לעג הגוים השאננים שבענו׃ הבוז׃ שבזו את גיא היונים היא ירושלם׃ לגאיונים כתיב חד וקרי׳ תרין׃ שיר׳ בחרות אפם בנו׃ כשחרה אפם בנו בחרות כמו בעבעות׃ נחלה׳ לשון חולי׃ נפשינו כנמלטה׃ מהם כצפור אשר נמלטה מפח יוקשים׃ שיר׳ הבוטחי׳ ביי׳׳ לא ימוטו כהר ציון אשר לא ימוט כי כאשר ירושלם הרים סביב לה כן הב״ה סביב׃ כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים׃ למען כי הצדיקים נזהרין מלשלוח ידיהם בעולה׃ והמטים עקלקלותם׃ על הבריות למצוא עלילות רשע יוליכם יי׳׳ את פועלי און׃ בשוב יי׳׳ את שבות ציון׃ מגלות בבל נהיה כחולמים׃ כאפיקים בנגב׃ כאפיקי מים בארץ יבשה שמלחלחין אותה כך נהיה מרטיבין בתוכך את שבותינו אשר הזורע׳ בה בארץ ציה ברמעה רואים שבורין שמא לא תצמח ברנה קוצרין על ידי אפיקי המים כשהם מ מטולחים בה׃ הלוך

מסרה

קכג חננו ג׳ וסימ׳ יי׳ חננו לך קוינו׃ כי רב שבענו ב׳ בו׳ השאננים ג׳ וסימ׳ הוי השאננים בציון׃ רבת שבעה לה נפשנו הלעג׃ על דגרם השאננים׃ קכד נחלה ב׳ בטעם וסימ׳ מעצמת נחלה מצרים׃ נחלה עבר על נפשנו׃ שלא ד׳ בקריא׳ וסימ׳ שלא נתננו טרף לשיניהם׃ שלא עבר בו יתננו חלקו׃ כפו קוצר׃ שלא ימצא

האד׳ אחרין׃ קכה כהר ב׳ וסי׳ כי כהר פרצים יקום׃ כהר ציון לא ימוט׃ ואיגון מן א״ב חד בתלי׳ וחד בקריא׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות הש״ין׃ גורל ד׳ פתחין בליש׳ וסימ׳ בלשון ארמי אחסנא דבנימין צדיקא גריעא׃ וב׳ אוד׳ ומגורל נחלתינו יגרע׃ נחלתם דשבט הלוי׃ ויעל גורל מטה בנימן׳ על גורל הצדיקים׃ קכו ימלא ח׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן י״ג׃ שובה ה׳ מלרע וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ה ו בתלים סימן ו׳ ובסדר בהעלהך׃

תהלים

לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ׃ קכג

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם׃ הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ׃ חָנֵּנוּ יְהוָה חָנֵּנוּ כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז׃ רַבַּת שָׂבְעָה־לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵיוֹנִים׃ קכד

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל׃ לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם׃ אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ׃ אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ׃ אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים׃ בָּרוּךְ יְהוָה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם׃ נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ׃ עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ קכה

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיהוָה כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב׃ יְרוּשָׁלִַם הָרִים סָבִיב לָהּ וַיהוָה סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם׃ הֵיטִיבָה יְהוָה לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם׃ וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְהוָה אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃ קכו

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים׃ אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה׃ הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים׃ שׁוּבָה יְהוָה אֶת־שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב׃

תרגום

מְטוּל בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָנָא אֶתְבַּע לְאוֹטָבָא לָךְ׃ שִׁירָא דְאִיתְאֲמַר עַל מַסִיקַיָּין דִּתְהוֹמָא קֳדָמָךְ זְקָפִית יַת עֵינַי דְיָתִיב עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמַיָּא׃ הָא כְּמָא דְמוֹדִיקָן עַיְינֵי עַבְדִין מְנִיסָא מִידַיָּא דְרִיבּוֹנֵיהוֹן וְהֵיכְמָא דְמוֹדִיקָן עַיְינֵי אַמְתָא מְגִיסָא מִידָא דְרִיבּוֹנְתַהּ הַכְדֵין מְדִיקָן עַיְנָנָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא עַד דְיֵיחוֹס עֲלָנָא׃ חוּס עֲלָן יְיָ חוּס עֲלָן אֲרוּם סַגֵּי שְׂבַעְנָא בְסִירוּתָא׃ סוּגְעַת שְׂבַעַת לַהּ נַפְשָׁנָא תְּלְעוּבָא דְיַשְׁלְוָוין מִבְּכִרְנַיָּא וְגֵיוְותְנַיָּא׃ שִׁירָא דְאִיתְאֲמַר עַל מַסְקַיָּין דִּתְהוֹמָא עַל יַד דָּוִד אִילוּלֵי יְיָ דַהֲוָה בְסַעְדָנָא יֵימְרוּן כְּדוּן יִשְׂרָאֵל׃ אִילוּלֵי מֵימְרָא דַיְיָ דַהֲוָת בְּסַעְדָּנָא כַּד קָם עֲלָנָא בַּר נַשׁ׃ הָא בְכֵן כַּד חַיִּין בְּלַעוּיָתָנָא כַּד תַּקִיף רוּגְזֵהוֹן בָּנָא׃ הָא בְכֵן מַיָּא שְׁטַפוּ יָתָנָא מַרְעִית עָבְרָא עַל נַפְשָׁנָא׃ הָא בְכֵן עָבַר עַל נַפְשָׁנָא מַלְכָּא דְמַתִּיל לְמוֹי דְיַמָּא זֵידוֹנַיָּא׃ בְּרִיךְ שְׁמָא דַיְיָ דְלָא מַסְרָנָא הֵיךְ תְּבִירָא לַשׁ לְשִׁינֵּיהוֹן׃ נַפְשָׁנָא הֵיךְ כְּצִיפְּרָא אִישְׁתֵּיזֵבַת כִּפְתֵי תַקְלַיָּא פַּחָא אִיתְבַּר וַאֲנַן אִישְׁתֵּזֵבְנָן׃ סַעְדָנָא בְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ דַעֲבַד שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ שִׁירָא דְאִיתְאֲמַר עַל מַסְקַיָּין דִּתְהוֹמָא צַדִּיקַיָּא דְמִתְרַחֲצֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ הֵיךְ טוּרָא דְצִיּוֹן לָא יִזְדַּעְזַע לַעֲלַם יִתֵּיב׃ יְרוּשְׁלֵם טוּרַיָּא חֲזוֹר חֲזוֹר דִּילַהּ וּמֵימְרָא דַיְיָ חֲזוֹר חֲזוֹר לְעַמֵּיהּ מִן הַשְׁתָּא וְעַד עָלְמָא׃ אֲרוּם לָא יְנוּחַ שֵׁבֶט רִישְׁעָא עַל פִּיצְתָא דְצַדִּיקַיָּא מִן בִּגְלַל דְלָא יוֹשִׁיטוּן צַדִּיקַיָּא בְשִׁקְרָא אִידֵיהוֹן׃ אוֹטִיב יְיָ לְטָבִין וְלִתְרִיצִין בְּלִבְּהוֹן׃ וּדְסַטְיָין בָּתַר עוּקְמָנוּתְהוֹן יוֹלִכִינוּן בְּגֵהִנָּם חוּלָקְהוֹן עִם עָבְדֵי שִׁקְרָא שְׁלָמָא עַל יִשְׂרָאֵל׃ שִׁירָא דְאִיתְאֲמַר עַל מַסְקַיָּין דִּתְהוֹמָא כַּד יְתִיב יְיָ יַת גַּלְוָות צִיּוֹן הֲוֵינָא הֵיךְ מַרְעַיָּא דְאִיתְסַיְין׃ הַכְדֵין יִתְמְלֵי פוּמָנָא חוּכָא וְלִישָׁנָנָא תוּשְׁבַּחְתָּא׃ הֵידֵין יֵימְרוּן בְּעַמְמַיָּא אַסְגֵּי יְיָ לְמֶעֱבַד טָבָא עִם אִילֵין׃ אַסְגֵּי יְיָ לְמֶעֱבַד טָבָא עִמָּנָא הֲוֵינָא חָדִין׃ אָתִיב יְיָ יַת גַּלְוָותָן הֵיךְ דְמִיתְּבָא אַרְעָא כַּד נָבְעִין מַפְקְנֵי מַיָּא בְּבַצוֹרְתָא׃

הזורעים · המשיל הגלות לנגב שאין שם מים והישועה כאפיקי מים ודימה בני הגלות כזורעים והטעם שומרי התורה ׃ הלך ובכה · הטעם היה בוכה שיפחד שיאבד הזרע וטעם משך הכלי שים בו הזרע · ויש אומרים טב אל הזרע וזה משל לשכר שומרי התורה וסובלי הגלות ׃ שיר המעלות לשלמה · בעבור שלמה כמו וללוי אמר וזה השיר חברו אחד מהמשוררים על שלמה כאשר חפץ דוד לבנות בית לשם והתנבא נתן כי שלמה בנו יבננו אז שמח דוד

הלוך ילך ובכה וגו׳ · כך ישראל זורעין לפני הב״ה צדקה בדמעה בגלות וברנה יקצרוה כשתשלם משכורתם לעתיד ׃ שיר המעלות לשלמה · שיר שאמר דוד על שלמה בנו שצפה ברוח הקדש שעתיד לבנות בית המקדש ובו ביום ישא שלמה את בת פרעה ועל זה נאמר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה לכך אמר המזמור הזה למה לך בני לבנות בית ולסור מאחרי המקום תאחר שאינו חפץ בה לשוא עמלו בוניו בו ׃ שוא שוקד שומר · על חנם צופה בה השומר ׃ שוא לכם · בעלי האומניות המשכימים ומאחרים למלאכתם ומתפרנסים בעצבון וביגיעה בלחם העצבים של טורח ׃ כן יתן · הב״ה פרנסה למי שמנדד שנתו מעיניו בשבילו לעסוק בתורה ׃ לידידו שינה · למנדד מעיניו שינה ׃ הנה נחלת יי׳ · להוותו האלהים בנים · אלו התלמידים שהוא מעמיד שהם לו כבנים ׃ שכר פרי הבטן · שכר פרי התורה שבלבו שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך ׃ כחצים ביד גבור · להלחם בם את אויביו ׃ כן בני הנעורים · התלמידים שאדם מעמיד מנעוריו ׃ אשרי הגבר אשר מלא אשפתו · מאותם חצים אשפת תיק החצים שקורין קויברין בלע״ז ׃ לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער · תלמידי חכמים שמנצחין זה את זה בהלכה ונראין כאויבים זה לזה ׃ שיר בנים לבניך · ירמוז כחלה ואין אשה זקוקה ליבם אז שלום בעולם ׃ שיר האריכו למענית · הוא תלם המחרישה כמו בחצי מענה צמד שדה ׃ שקדמת שלף · יבש · שקודם שישלפוהו ויתלשוהו ממקומו הוא יבש ׃ וחצנו · כמו והבילו בניך בחוצן הייסילא בלע״ז וכן גם חצני נערתי ׃ שיר

יקצרו ג׳ וסי׳ כי רוח יזרעו וסופתה יקצרו · הזורעי׳ בדמעה ברנה יקצרו · בשדה בלילו ׃ בא יבא ה׳ חס׳ בשמואל ובכתובי׳ וסי׳ בא אל פלגשי אביך · כי אם בא אהה · עד עת בא דברו · בא יבא ברינה · ובא עם המלך דאסתר ׃ קכ״ז משכימי מאחרי ב׳ בפסוק וסי׳ הוי משכימי בבקר וגו׳ מאחרי בנשף · שוא לכם משכימי קום

הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ ׃ הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ הַזָּרַע בֹּא יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו ׃ קכז

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם יְהֹוָה לֹא יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ אִם יְהֹוָה לֹא יִשְׁמָר עִיר שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר ׃ שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא ׃ הִנֵּה נַחֲלַת יְהֹוָה בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן ׃ כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים ׃ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר ׃ קכח

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְהֹוָה הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו ׃ יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ ׃ אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ ׃ הִנֵּה כִי כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְהֹוָה ׃ יְבָרֶכְךָ יְהֹוָה מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִָם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ ׃ וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל ׃ קכט

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרַי יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל ׃ רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי גַּם לֹא יָכְלוּ לִי ׃ עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנוֹתָם ׃ יְהֹוָה צַדִּיק קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים ׃ יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן ׃ יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ ׃ שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר ׃

דְּזָרְעִין בְּדִמְעָתָא בְּשַׁבְחָתָא יַחְצְדוּן ׃ מֵהַלְכָא יְהַלּוֹךְ בִּבְכוּתָא תּוֹרָא דִּמְסוֹבַר נִיגְדָא דְּבַר זַרְעָא מֵיתָא יֵיתֵי בְּתוּשְׁבַּחְתָּא כַּד יְסוֹבַר אִיסְרָתוֹי וְרָעֵי חֲזִיז מִן תַּלְמָא ׃ שִׁירָא דְּאִיתְאֲמַר עַל מַסִּקְיָין דִּתְהוֹמָא עַל יַד שְׁלֹמֹה אִין מֵימְרָא דַּיְיָ לָא יִבְנֵי קַרְתָּא מַגָּן לְעַן אַרְדִּיכְלוֹי בֵּיהּ אִין מֵימְרָא דַּיְיָ לָא נְטִיר קַרְתָּא דִּירוּשְׁלֵם מַגָּן אִתְעַר נְטִירוֹי ׃ עַל מַגָּן תְּפָרְחוּן לְכוֹן דְּתִיקְדְּמוּן בְּצַפְרָא לְמֶעְבַּד לְכוֹן חַטּוֹף דִּי מְאַחֲרִין וְתִתְבּוֹרוּן לְמֶעְבַּד זְנוּ דְּאָכְלִין מְזוֹנֵי דְמַכְבִּינִין דְּלָעֵי בְהוֹן עַל יָאוּת וְכִיוָן יִתֵּן יְיָ לְרַחֲמֵי דְּסָבָא ׃ הָא אַחְסָנַת יְיָ בְּנִין כַּשְׁרִין אַגַר עוֹבָדִין טָבִין וַלְדֵי מְעָא ׃ כְּגִירִין בְּאִידָא דְּגִיבָּרָא כֵּן בְּנִין דְּעוּלֵימָא ׃ טַב לֵיהּ לְגַבְרָא דִּימַלֵּי מַדְרְשֵׁיהּ מִנְּהוֹן לָא יִבְהֲתוּן אֲרוּם יִנְצוּן עִם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן בִּתְרַע בֵּית דִּינָא ׃ שִׁירָא דְּאִתְאֲמַר עַל מַסִּקְיָין דִּתְהוֹמָא טוּבֵיהוֹן דְּכָל דַּחֲלַיָּא דַּיְיָ דְּאָזְלִין בְּאוֹרְחָתֵיהּ ׃ לֵיעוּת אִידָךְ אֲרוּם תֵּיכוּל טוּבָךְ בְּעַלְמָא הָדֵין וְטַב לָךְ לְעַלְמָא דְּאָתֵי ׃ אִתְּתָךְ הֵיךְ גּוּפְנָא דַּעֲבָדַת פֵּירִין עַל שִׁירָא דְּבֵיתָךְ בְּנָךְ הֵיךְ שְׁתִילַיָּא דְּזֵיתַיָּא חֲזוֹר חֲזוֹר לְפָתוֹרָךְ ׃ הָא אֲרוּם הֵיכְנָא מִתְבָּרֵיךְ גַּבְרָא דְּחִיל מִן קֳדָם יְיָ ׃ יְבָרְכִינָךְ יְיָ מִצִּיּוֹן וְתֶחֱמֵי בְּטוּבָא דִּירוּשְׁלֵם כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ ׃ וְתֶחֱמֵי בְּנִין לִבְנָךְ שְׁלָמָא עַל יִשְׂרָאֵל ׃ שִׁירָא דְּאִתְאֲמַר עַל מַסִּקְיָין דִּתְהוֹמָא סַגִּיעִין דְּאַעִיקוּ לִי מִן טַלְיוּתִי יֵימַר כְּדוֹן יִשְׂרָאֵל ׃ סַגִּיעִין דְּאַעִיקוּ לִי מִן טַלְיוּתִי בְּרַם לָא יְכִילוּ לְאַבְאָשָׁא לִי ׃ עַל גּוּשְׁמִי דָּאֲרוּ דַּאֲרַיָּא אוֹרִיכוּ לְמוֹרְנִיתְהוֹן ׃ יְיָ זַכָּאָה קַצִּיץ שׁוּלְשְׁלֵי רַשִׁיעַיָּא ׃ יִבְהֲתוּן וְיִזוּרוּ לַאֲחוֹרָא כָּל סַנְאֵי דְצִיּוֹן ׃ יְהוֹיָין כַּחֲצַד אִיגְרַיָּא דְּמִן קֳדָם דְּיִצִּיץ אָתֵי רוּחַ קִדּוּמָא נָתִיב בֵּיהּ וְאִתְיַבַּשׁ ׃ דְּלָא מַלֵּי אִידֵיהּ חָצַד וְכַתְפֵּיהּ מְעַמֵּר ׃

ואמר וזה השיר חברו אחד מהמשוררים על שלמה כאשר חפץ דוד לבנות בית לשם והתנבא נתן כי שלמה בנו יבננו אז שמח דוד אחרי ראשו והחל המשורר להזכיר כי הכל ביד השם ולא כפי מחשבת אדם ולא כפי שיספר במעשיו ויתחזק בכל כחו והנה החל להזכיר הבונין שהוא צורך גדול לבני אדם ועוד כי היתה במחשבת דוד לבנות הבית והכין הכסף והזהב והנחשת וטעם שוא עמלו אם לא יעזרם השם או יביא רוח ויהרס הכל והנה הזכיר בעלי האומנות והם הבונים ואחרי כן שומרי הבנין הם שומרי העיר · ומלת שקד כמו לשקוד על דלתותי ואחר כך הזכיר אנשי שחר העיר ואמר שוא משכימי קום למלאכה או לסחורה אוכלי לחם בעצבון וטעם משכימי קום לשוק ובנה מאחרי שבת שם ׃ כן יתן · השם הנזכר למעלה לאוהבו שינה על דרך מתוקה שנת העובד והנה הטעם הכל נגזר מהשמים ולכל יתן השם כאשר גזר לא כמחשבת אדם ומרוצתו ויגיעתו ותחבולותיו ׃ הנה · גם אם ישכב אדם עם נשים רבות פעמים אין קץ להם לא תקבל האשה ההריון רק בעת שגזר השם כי בידו מפתחות כל רחם ומתת הבנים היא כתלא ותנבה לאשר חפץ ׃ שכר · הטעם שכר המעשה והוא פרי הבטן ׃ כחצים · שהם חזקים · כן בני הנעורים ולא כן בני הזקונים ׃ אשרי · אחר שדימה הבנים לחצים להלחם עם האויב אמר אשר מלא את אשפתו מהם דרך משל ׃ לא יבושו · האב והבנים וטעם בשער לעיני הכל והטעם להזכיר כי ראש דוד כאשר נאמר לו והוא לא יבנה הבית בעבור שיקימו אויביו ושמחו וכאשר הגיד לו נתן כי בנו היוצא מחלציו יבנה הבית סרה כל דאגתו ׃ שיר המעלות · כטעם העליון בדברי הבנים ׃ אשרי כל ירא יי׳ · שלא יעשה מצות לא תעשה מיראתו השם · ההולך בדרכיו · בדרכי השם הם מצות עשה ׃ יגיע · בעבור נפשך בטרף הבא בדרך בגיע כפך אשריך ׃ אשתך כגפן פוריה · שתלד בעתה וטעם כי כל גפן הוא מחוץ לבית מגולה לנגד השמש על כן אמר לנגד זה כשתילי זתים בכוחם ושלא יבול עליה עץ הזית ׃ הנה · היא זאת הברכה שיבקש ירא שמים בעולם הזה ׃ יברכך · הטעם זאת הברכה תבוא לך מאת הכבוד שוכן בציון והטעם הבית המקדש בציון הוא ביתהשם וטעם וראה בטוב ירושלם בלכתו שלש רגלים ׃ וראה · ישרת בעבור אחר וכן הוא וראה שלום על ישראל ׃ שיר המעלות · דברי המשורר ידבר על לשון ישראל בגלות ׃ רבת · פירושו ׃ יאמר נא ישראל · בדרך נבואה כי כן יאמר רבת פעם אחרי פעם והטעם אף על פי שצררום לא יוכלו לאבד זכרם ועל האמת שעל גבי חרשו חורשים והטעם שבזיון והשפלות על דרך ותשימי כארץ גוך ׃ למעניתם · מגזרת כבחצי מענה · טעם קצץ כאשר יקצץ העבות לא יוכלו לחרוש על גבי והטעם כי השם יקיר שבלם מעל שכם ישראל בהכרת מלכותם ׃ יבושו · באחרונה וטעם ציון כנסת ישראל ׃ יהיו כחציר · הצומח בגג שלא יעמוד · שקדמת · קודם שיבא לידי פועל כמו שליפת החרב והפועל מיד יבש ׃ שלא · ואם החציר אין תועלת לו וזה הפך בא יבא ברנה נושא אלומותיו · וחצנו כמו גם חצני נערתי והוא פועל · מעמר מאלף העמרים ׃ ולא

מסרה

מאחרי שבת אכלי ׃ אשרי הגב׳ ד׳ וסי׳ יחסה בו · אשר שם יי׳ מבטחו · אשר תיכרנו יה · אשר מלא אשפתו ג׳ וסימ׳ בירביהסיב׳ה׳ ׃

קכ״ח אשריך ב׳ וסימ׳ אשריך ישראל · אשריך וטוב לך ׃

יבורך ד׳ ב׳ פתחין וסימ׳ נמסר בספרא סימן ק״ב ובסדר עקב ׃

וראה ג׳ ר״ף וסימ׳ וראה ועשה בתבניתם · אם דרך עצב בי · וראה בנים לבניך שלום ׃ קכ״ט קצץ ל׳ עבות רשעים · וא׳ קצץ פתח בעת ההיא קצץ חזקיהו · וב׳ וקצץ וסימ׳ וקצף פתילים · וקצץ חנית ׃

שיר · עמך הסליחה · לא נתתרסות לשליח לסלות כמו שנאמר כי לא ישא לפשעכם : למען תורא · על זאת שלא יהא אדם בטוח על סליחת אחר · מנאתי · קויתי יי' קותה נפשי קווי אחר קווי כעין קוה אל יי' חזק ויאמץ לבך וקוה · וכעין משמרים לבקר שמריה לבקר : נפשי ליי' משמרים לבקר · הריני מן המצפים לגאולה · שומרים לבקר מצפין וחוזרין ומצפין קץ אחר קץ : מנאתי · שיר · לא גבה לבי וגו' · לא נהגתי שררה לא עשיתי גדולות תנבונות בגויים ובטיעות כעין שעשה בני הנני עליך כמי שאין לו ידים ורגלים כגולם מוטל לנגדך : שויתי ודוממתי · עליך נפשי כגמול שהוא נתון על אמו · גמול יונק שדים : כגמול עלי נפשי · נפשי בקרבי לנגדך כיונק שדי אמו : שיר המעלות זכור יי' לדוד את כל ענותו · ענוי נפשו אשר טרח ועמל למצוא לך מקום · עד אמצא מקום עד שיודע היכן יהיה מקום מקדשו · מנאתי · שמענוה הבשורה · באפרתה במקום התשוב והמעולה כמו בן תחו בן צוף אפרתי חשוב אבגינוס ד"א שמענוה באפרתה בספר יהושע שבא מאפרים בכל התחומין הוא אומר ועלה הגבול ותאר הגבול וכאן הוא אומר ועלה הגבול אל כתף היבוסי ירושלם כמנאת ירושלם גבוהה מכל הארצות והיא ראויה לבית המקדש שנאמר וקמת ועלית אל המקום וגו' ותלמוד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל כך נדרש בשחיטת קדשים : מנאנוה בשדי יער · בגבול בנימין שנמשל לחית היער שנאמר בנימין זאב יטרף : נבואה · שמה למשכנותיו : אל

ולא אמרו ד' וסימ' ולא אמרו איה יי' המעלה אותנו מארץ מצרים · ולא אמרו לעלות עליהם לצבא · ולא אמרו בלבם נירא נא את יי' אלהינו · ולא אמרו העברים ברכת יי' אליכם : ק"לא אזניך ב' מל' בכתו' וסימ' ואזניך קשובות · תהיינה אזניך קשובות · וכל נביאים דכו' מ"ל בב"ג וסימ' כי אחקר את אבי · כי ייטב אל

ולא · מנהג העוברים לאמר לקוצרים השם יברך את אשר נתן לכם והטעם כי בני אדם לא ישבחו על תורתם [illegible] על כן רימה ישראל שומרי תורה בזורעים וגויי [illegible] רימה לחציר גגות : שיר המעלות ממעמקים · טעם ממעמקים בעבור היות ישר' בגלות ודלות וקלות ושפלו' : ארני · בעבור היותו במעמקי' צועק שמעה בקולי : אם · הטעם הושיעני מהרה ואל תזכור לי עונות שעברו כי לא אוכל לענות ולהשיב : כי · הטעם כאשר תסלח לעוני ישמעו חטאים וישובו גם הם ויניחו חטאם ואם לא תסלח לא יראוך ויעשו חפצם ככל אות נפשם : קויתי · לשמוע בקולו · ולדברו לגזירותיו : נפשי · קותה ליי' יותר משומרים ה החומות לבקר · וטעם להזכירו פעמי' כי הם מחזקי' נפשם ומנחמי' לבם כי ישנו לבקר : יחל · לשון הציווי שהבנין הכבד וזה ד דברי המשורר יוכיח ישראל וכמה בני אדם פדה והוא יפדה אותך · מכל עונותיו כנגד אם עונות תשמר יה : שיר המעלות · יי' לא גבה לבי · בסתר ולא רמו עיני בגלוי · ולא הלכתי פועל עומד כמו קודר הלכתי ואם הוא יוצא יחסר לבי וזה ההלוך בלב ובמחשבה · מלת ממני משרתת לגדולות ולנפלאות : אם שויתי · כמו נשתוה או שמתי כמו שויתי יי' ודוממתי · מגזרת דומם או מן דמיון וטעם כגמול בעבור שהזכיר ולא הלכתי והנה הגמול אין לו כח להלוך אם לא ישען על אמו כי מיד יפול · והנה כגמול עלי נפשי הטעם כפול ומלת עלי כמו בעיני ויש אומרים כי הוא דרך תפלה כי לא חשבתי בלבי לבקש סודות ונפלאות ממני רק אם לא שויתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי תהיה נפשי על דרך תדבק לשוני ל

ולא אמרו העברים ברכת יהוה אליכם ברכנו אתכם בשם יהוה :

קל שיר המעלות

ממעמקים קראתיך יהוה : אדני שמעה בקולי תהיינה אזניך קשבות לקול תחנוני : אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד : כי עמך הסליחה למען תורא : קויתי יהוה קותה נפשי ולדברו הוחלתי : נפשי לאדני משמרים לבקר שמרים לבקר : יחל ישראל אל יהוה כי עם יהוה החסד והרבה עמו פדות : והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו :

קלא

שיר המעלות לדוד יהוה לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדלות ובנפלאות ממני : אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי : יחל ישראל אל יהוה מעתה ועד עולם :

קלב שיר המעלות

זכור יהוה לדוד את כל ענותו : אשר נשבע ליהוה נדר לאביר יעקב : אם אבא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי : אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה : עד אמצא מקום ליהוה משכנות לאביר יעקב : הנה שמענוה באפרתה מצאנוה בשדי יער : נבואה למשכנותיו נשתחוה להדם רגליו : קומה יהוה למנוחתך אתה וארון עזך : כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו :

ולא אמרו דעברין מתמן בירכתא דיי' עליכון ולא יתיבין להון ברכתנא יתכון בשמא דיי' :

שירא דאתאמר על מסקיין דתהומא מן עומקיא קריתך יי' : יי' קביל צלותי תהויין אודניך צייתין לקל צלותי : אין עוויין תטור יה יי' מן יקום : ארום גבך שביקותא מן בגלל דתתחמי : אמתינית יי' מתינת נפשי ולאיקריה אוריכית : נפשי אוריכא ליי' מן נטורי מטרת לצפרא דנטרין לקרבא קרבן צפרא : מוריך ישראל ליי' ארום גבי יי' חסדא וסגי עמיה פורקן : והוא יפרוק ית ישראל מכל עווייתיה :

שירא דאתאמר על מסיקיין דתהומא יי' לא גבה ליבי ולא איתרוממו עיני ולא הליכית ברברבן ובפרישן מיני : אין לא שוית אידא לפום ושתיקית נפשי עד דציית פתגמי אורייתא היך חסילא על תדיי אמיה אתגברית באורייתא היך חסילא עלוי נפשי : יוריך ישראל ליי' מן השתא ועד עלמא :

שירא דאתאמר על מסוקיין דתהומא אידכר יי' לדויד ית כל סיגופיה : די קיים קדם יי' נדר לתקיפא דיעקב : אין איעול על אתתי אין אסיק על דרגש מצעי : אין אתן דומכא לעיני לתימורי ניומתא : עד דאשכח אתר למיבני בית מקדשא דיי' משכניא לתקיפא דיעקב : הא שמענא יתה באפרת אשכחנוהא בחקל חורשי לבנן אתר דצליאו אבהת עלמא : ניעול למשכנוי נסגוד לכיבשא דרגלוי : קום יי' שרי בבית מישרוי נייחך את וארון די ביה אורייתך : כהניך ילבשון לבושין דזכו וליואי חסידיך ישבחון על קורבנייא :

ל נטע · קט"ר · ב' מל' בכתו' · ימל · קט"ר · ל · ז' כתו' כן · ל · ב' התכסלו' נ · ד' ל' לפס' לא ולא ולא · ל' ח"רף · ל' ר"פי · וחס' לרנשוחס' · ב' · למל' ל · יב' ל"ף חס' הס' ה"חס' · ג' בטית · ל · ל' ה' כת' יוד · ל' נ' א' חס' · ל · ד'

מסרה

אבי · גם מאז לא פתחה אזנך : יחל ה' ג' קמצין וב' פתחין וסימ' לא יחל דברו · יחל ישראל אל יי' · וחכרו · מי האיש אשר יחל · והוא יחל להושיע · ב' בתראי קמצין : ק"לא שיר המעלות לדוד ד' וסימ' שמחתי באומרים לי · לולי יי' שהיה לנו · יי' לא גבה לבי · הנה מה טוב ומה נעים שבת : ק"לב זכור כל זכור חס' במ"א זכור יי' לדוד את כל ענותו · ובס"א ראיתי נמסר זכור יי' לבני אד"ם וטעו לפי דעתי כי לא נמצ' בש'ום ספר כדו"יק מל' כי א"ם ז זכור יי' לדוד · וכל זכור מלאים בב"ב חס' לא תירא מהם זכור · הבן יקיר לי אפרים : שנת ה' בטינה וסימ' בחמם אשית את משתיהם · והשכרתי שריה וחכמיה · אם אתן שנת לעיני · מתוקה שנת העבד · בלילה ההוא נדדה שנת המלך :

לאכי אם לא אזכרכי · ואל דוד הנה אכי כל מבטחי בשם וככה עשה ישראל על כן יחל לשון ציווי : שיר המעלות · יתכן שזה השיר חברו דוד בהתכסותו בשק הוא וזקני ישראל בהיות הדבר בעם ולא מצא מקום להקריב קרבן בעד ישראל כי מקום המשכן רחוק היה : זכור · ענותו · מגזרת עינוי והוא שם מהבנין שלא נקרא שם פועלו : אשר · אז נשבע · וטעם לאביר יעקב כי יעקב נדר נדר והשלים נדרו במקום שאמר יהיה בית אלהים : אם · נדר שלא יבא אל ביתו לירושלם ולא יעלה על ערש שהוא יציע לו : אם · בכל כחו · והנכון שהיה שנת בהרים וכבר הזכרתי דעתי במלת שנת שהיא קמוצה כמלת עזי וזמרת יה : עד אמצא · ידענו כל הארץ לשם היא כולה רק יש מקומות נכבדים משם יותר נכבדים על כן וזה שער השמים : הנה · אמר רבי משה שמענוה על ידי דוד שהיה מאפרתה · והנכון בעיני כי בימים שעברו היו אומרים בני אדם ששמענו מפי כמאים כי המקום הנבחר קרוב הוא אל בית לחם אפרתה רק המקום לא נודע אם מזרח בית לחם או מערבו או לצפונו או לדרומו וידוע כי עד היום אין בין ירושלם ובין בית לחם רק כמו שלש פרסאות : בשדי יער · שם גורן ארונה היבוסי : נבואה · ראינו ששם בנה דוד מזבח לשם ויכפר על בני ישראל ויענהו השם באש מן השמים ושם אמר זה הוא בית אלהים : קומה · דרך משל קום ולך אל המקום אשר תנוח בו : כהניך · הם בני אהרן · וחסידיך הם הלוים המשוררים · וטעם לאמר על הכהנים בגדי צדק כי הם מורים את התורה ושופטי ישראל :

בעבור

בעמור. דבק עם קומה יי'. אל תשב פני משיחך הוא דוד כי הטעם כפול כמשפט פירש טעם בעבור וזה הוא כשבע הטעם כאשר אמרתי כי השמות הם שבח הפעלים: נשבע יי' לדוד. שבועה שלא ישור ממנה: אם. ועדותי' החולם תחת שורק או היא מלה זרה מורכבת מלשון יחיד ורבים כמו והפלא יי' את מכותך.

אל תשב פני משיחך. שלמה שבאו להכניס שם את הארון: ועדותי זו אלמדם. זו אשר אלמדם: צידה. מזונה: יציץ. יאיר כמו וכוכבים כעין נחשת: שיר. הנה מה טובומה נעים שבת אחים גם יחד. כשישב הקב"ה בבית הבחירה עם ישראל הקרויין אחים ורעים ויהיה גם הוא יחד עמם: כשמן הטוב. שנמשח בו

תשב ד' קמץ ומלרע וסימ' נמסר בסיפרא סימ' צ' ובסדר חיי: לכסא ו' רפין וסימ' ותקעתיו יתד במקום נאמן. כי עשית משפטי ודיני. ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני. וידבר אתו טובות. נשבע יי' לדוד אמת אם ישמרו בניך בריתי: ערכתי ג' וסימ' את שבע המזבחות ערכתי. נר למשיחי. הנה נא ערכתי משפט: קל"ג הזקן

בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ׃ נִשְׁבַּע־יְהוָה לְדָוִד אֱמֶת לֹא־יָשׁוּב מִמֶּנָּה מִפְּרִי בִטְנְךָ אָשִׁית לְכִסֵּא־לָךְ׃ אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם גַּם־בְּנֵיהֶם עֲדֵי־עַד יֵשְׁבוּ לְכִסֵּא־לָךְ׃ כִּי־בָחַר יְהוָה בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ׃ זֹאת־מְנוּחָתִי עֲדֵי־עַד פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּתִיהָ׃ צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ אֶבְיוֹנֶיהָ אַשְׂבִּיעַ לָחֶם׃ וְכֹהֲנֶיהָ אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ רַנֵּן יְרַנֵּנוּ׃ שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי׃ אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ׃

קלג

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד׃ כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל־הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן זְקַן־אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו׃ כְּטַל־חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־הַרְרֵי צִיּוֹן כִּי שָׁם צִוָּה יְהוָה אֶת־הַבְּרָכָה חַיִּים עַד־הָעוֹלָם׃

קלד

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַבְדֵי יְהוָה הָעֹמְדִים בְּבֵית־יְהוָה בַּלֵּילוֹת׃ שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְהוָה׃ יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

קלה

הַלְלוּ יָהּ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה׃ שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ׃ הַלְלוּ־יָהּ כִּי־טוֹב יְהוָה זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים׃ כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ׃ כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים׃

מְטוּל זְכוּתֵיהּ דְדָוִד עַבְדָּךְ בְּמֵיעַל אֲרוֹנָא בְּמִצַּע תַּרְעַיָּא לָא תְתֵיב אַפֵּי שְׁלֹמֹה מְשִׁיחָךְ׃ קַיֵּים יְיָ לְדָוִד בְּקוּשְׁטָא לָא יְתוּב מִינַהּ מִן וַולְדָא דִּמְעָךְ אֲשַׁוֵּי מְלֵיךְ עַל כּוּרְסֵי דִּי לָךְ׃ אִין נַטְרִין בְּנָךְ קְיָמִי וְסַהִידוּתִי דְּנַן דְּאַלֵּיפִינוּן אַף בְּנֵיהוֹן לְעָלְמִין יְתִבוּן עַל כּוּרְסֵי דִּי לָךְ׃ אֲרוּם אִיתְרְעֵי יְיָ בְּצִיּוֹן רַגְרְגֵיתֵיהּ לְמוֹתַב דִּי לֵיהּ׃ דָּא נְיָיח שְׁכִינְתִּי עַד עָלְמָא כָּא אֵתֵיב אֲרוּם רְגֵיגְתַהּ׃ זְוָודַהּ מְבָרְכָא אֲבָרֵיךְ וְחַשּׁוֹכָהָא יִסְבְּעוּן לַחְמָא׃ וְכַהֲנַיָּהָא אַלְבִּישׁ לְבוּשֵׁי פּוּרְקַן וְחַסִידָהָא מְשַׁבְּחָא יְשַׁבְּחוּן׃ תַּמָּן אַצְמַח מְלֵיךְ יַקִּיר לְבֵית דָּוִד סַדְּרִית שְׁרָגָא לִמְשִׁיחִי׃ בַּעֲלֵי דְבָבוֹי אַלְבִּישׁ לְבוּשִׁין דְּבַהֲתָא וַעֲלוֹי יָנִיץ כְּלִילֵיהּ׃ שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסּוּקַיָּין דִּתְהוֹמָא הָא כְמָא טָב וּכְמָא בְסִים לְמִיתַב צִיּוֹן וִירוּשְׁלֵם כִּתְרֵין אַחִין בְּרַם כַּחֲדָא׃ כִּמְשַׁח טַב דִּמְתָרַק עַל רֵישָׁא נָחִית עַל דִּיקְנָא דִּיקְנֵיהּ דְּאַהֲרֹן דְּנָחִית עַל אִימְרָא דִּלְבוּשׁוֹי׃ הֵיךְ כְּטַלָּא דְחֶרְמוֹן דְּנָחִית עַל טוּרֵי דְצִיּוֹן אֲרוּם תַּמָּן פַּקִּיד יְיָ יַת בִּרְכְתָא חַיֵּי עַד עָלְמָא׃ שִׁירָא דְאִתְאֲמַר עַל מַסְּקַיָּין דִּתְהוֹמָא הָא בָּרִיכוּ יַת יְיָ כָּל עַבְדַיָּא דַיְיָ דְּקַיְימִין עַל בֵּית מַטָּרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּמְשַׁבְּחִין בְּלֵילְוָון׃ טוּלוּ יְדֵיכוֹן קוּדְשָׁא כַּהֲנֵי עַל דּוּכַן קוּדְשָׁא וּבָרִיכוּ יַת יְיָ׃ יְבָרְכִינָךְ יְיָ מִצִּיּוֹן דְּעָבַד שְׁמַיָּא וְאַרְעָא׃ הַלְלוּיָהּ שַׁבְּחוּ יַת שְׁמָא דַיְיָ שַׁבְּחוּ עַבְדַיָּא דַיְיָ׃ דְּקַיְימִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ בְּדָרַת בֵּית אֱלָהָנָא׃ הַלְלוּיָהּ אֲרוּם טַב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמֵיהּ אֲרוּם בְּסִים׃ אֲרוּם דְּבֵית יַעֲקֹב בְּחַר לֵיהּ יְיָ יִשְׂרָאֵל לְחַבּוּבֵיהּ׃ אֲרוּם אֲנָא יָדַעִית אֲרוּם רַב יְיָ וְרִיבּוֹנָנָא עַל כָּל אֱלָהִים׃

ואם אלמדם שבה אל בריתי ועדותי. ואלת גם הם ישבו גם בניהם: כי. הזכיר ציון בעבור שנקראת עיר דוד כי שמח בהגלות לו כי הר בית יי' הוא ציון: זאת. ידבר על לשון השם: צידה. הארץ תהיה כשמה מבורכת וטעם להזכיר צידה מגזרת צדה לדרך ובאה זאת המלה על דרך אבל שנה כי ברכה תמצא בכל צדה שיוליכו מ ממנה העוברים: וכהניה. שהם לובשים בגדי כהונה אולי הם בגדי צדק י ולבשם בגדי ישע כ כדרך הלבישני בגדי ישע שתהיה ישועה מ מפורסמת ונראה ע עליהם כבגד: וחסידיה. הם הלוים: שם. בדרך נבואה כי תעמוד מלכות דוד: ערכתי נר. הטעם כפול כמו יערוך אותו אהרן ובניו: ואויביו. אמר אלבים בשת א אויבי דוד הפך ש שילבשו ישע הכהנים המתפללים בעדו ויסוב מלת נזרו למלת שם אצמיח קרן לדוד יציץ נזרו כמו ויצא ויראה וכמוהו מציץ מן החרכים: שיר המעלות. הנה הזכיר בשיר העליון אצמיח קרן לדוד והטעם בית דוד הזכיר כי יהיו לאגודה אחת בימי שלמה עם אחיו ותחסר מלת דבר וכן הוא ה הנה מה דבר טוב ומה דבר נעים כי טוב ונע' תואר והמתואר חסר וטעם גם רמז לכהנים או הכנון להיות אחים על חברת הכהנים ו וטעם גם על הכהן ה הגדול: כשמן. הוא שמן המשחה על כן הודיעו פי' על כן הוא כפתח כי הוא שמן הידוע כי הוא קודש והנמשח בו קדוש והזכיר אהרן כי הוא היה ראש המשוחים: כטל. אמר רבי משה מה טעם הר חרמון להר ציון ופירש בו כטל חרמון שראוי להיותו יורד על הררי ציון והנכון בעיני כי כטל ימרת אחר וכן הוא כטל חרמון כטל שיורד והנה הזכיר שני דברים על דרך יכפה אף ורבים כמוהו כי הברכה בטל את תרבה שתבואה שחיי האדם תלויין בה: שיר המעלות הנה ברכו. הנה כאשר תהיו כטל חרמון מבורכים הנה אתם חייבים לברך את השם וטעם בלילות על הטובות שעשה עמכם והוא מדבר לכהנים על כן שאו ידיכם ביום וזהו וישא אהרן את ידיו: וברכו את יי'. ביום זה הוא ברכת כהנים: הללו יה. דברי המשורר לכהנים והלוים המשוררים: שעומדים. הם הכהנים המקריבים העולות בחצוצרות הם המשוררים: הללו יה. פעם אחרי פעם: כי נעים. תאר לשם הנכבד: כי. שלשם זרעו: כי. התכבד ליעוצם גדולתו על כן אשאל מכם שתברכוהו ותהללוהו מכל המלאכים העליונים והאלהים השפלים שהם האלילים וקראם אלהים כנגד מחשבות עובדיהם כמו חכמת הנביא והוא היה נביא ורבים כאלה במקרא והראיה הגמורה על גדולת השם:

אהרן הכהן: היורד. מראשו אל זקנו אל פי ראש הכתונת שלו שהזקן מוטב על פי הכתונת כן נעים טל חרמון שגבוה על ה הררי ציון והטל יורד מחרמון להררי ציון כשם ששמן המשחה לגדולה כך טל ציון לתפארת ולכבוד לישראל כשם ששמן הטוב כן טל חרמון כזה כן זה כמו והיה כעם ככהן. ורבותינו דרשו שבת אחים משה ואהרן ולענין מעילה בשמן המשחה ב במסכת הוריות כל המזמור אבל ים בדברי תורה וקבלה משל ומליצה ודברי חכמים ו וחידותם ועקר שיר המעלות על בית המקדש נאמר: הללו יה הללו את שם יי' וגו'. ברקים למטר עשה. הם זהרורי הרקיע המבריקים ומאירי' לפני המטר סקורין אשליידם בלע"ז:

מוכה

מסרה

ג' וסימ' צרעת הראש או הזקן. וגם את הזקן תספה. ירד על הזקן זקן אהרן: הברכה ב' בטע' אתנחתא וסימ' את הברכה אשר תשמעו. כי שם צוה יי' הברכה: קל"ד בלילות ד' וסימ' נמסר בסימ' סימן צ"ב: וברכו ב' וסימ' ובבה אכפר דגבעונים. שאו ידיכם קדש וברכו את יי': קלה בבית יי' ט"ל בקרי' וסימ' וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה. אם יעלה העם הזה. ובשנה השביעי' שלח יהוידע דמלכים. ויתן הנהן לשרי המאיות דמלכים. ובנה מזבחות בבית יי'. ויתנה על יד עשי המלאכה תנינא דפסוק דמלכים. ספר התורה מצאתי דויאמר חלקיהו דמלכים וחברו דד"ה יען חלקיהו. ויעל המלך בית יי' וכל איש יהודה תנינא ד דפסו' דמלכים. ויקץ את כתי הקדשים אשר בבית יי' דמלכים. ואת עמודי הנחשת הנינא דפסוק דסוף מלכים. וישמע פשחור בן אמר. ויכה פשחור את ירמיהו. וישמעו הכהני' והנביאי' דירמיה. מדוע נבית בשם יי'. ואם נביאי' הם. ויהי בשנה ההיא בראשית. ויאמר ירמיה הנביא אל חנניה. וישלח המלך צדקיה ויקח. ואת עמודי הנחשת אשר הנינא דפסוק דסוף ירמיה. ויער יי' את רוח זרבבל. ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס. והיה כל סיר בירושלם. לאלה מחלקות השערים דד"ה. ויכל שלמה את בית יי'. ובכלותם הביאו לפני המלך. ויזעף עזיהו ובידו. ויאמר יחזקיהו להכין לשכות. ובנה מזבחות בבית יי' דד"ה. ויתנו על ידי עשי המלאכה דד"ה ב' בפסוק. ויתיכו את הכסף בבית יי' ד"ה. אך טוב וחסד ירדפוני. אחת שאלתי מאת יי'. שתולים בבית יי' בחצרו'. שיר המעלות הנה ברכו. שעמדים בבית יי'. זנח יי' מזבחו נאר מקדשו. ועיין מה דקשיא לי לרבי סימנין במסרה רבתא בערך אדני:

כל. אמר הזכיר בשמים ובארץ בימים שהם רבים וכל תהומות: מעלה. כתוב בירמיה הים בהבלי הגוים מגשימים ואם השמים בתולדותם יתנו רביבים רק הכל בחפץ השם וכן אמר איוב עשה גדולות עד אין חקר ואחריו הנותן מטר: נשיאים. אד הארץ שיעלה וטעם מקצה הארץ כנגד מקצה השמים מוכחו כי העגול אין לו ראשית רק כנגד המחל וכנגד הסמך הדבר אליו והנה הטעם מכל מקום וטעם ברקים כיהם אם עם מטר שהוא מים ולמר למטר בעבור· וטעם אוצרות לרוח שהם בכח כי הכח דבר אבור והנה התברר כי כל חפצו יעשה והנה ראיה אחת וראיה שנית אותות השם במצרי והזכיר תחלה מכת בכורות בעבור שני דברי האחד כי עקר יציאתנו

קלו לאדני האדנים ז׳ בפסוק א׳ בליש׳ וסימ׳ הוא אלהי אלהים ואדוני האדנים· לאדניהם למלך מצרים· פרות הבשן האמרות לאדניהם הביאה ונשתה· ואדנינו דוד לא ידע: ואדנינו מכל אלהים· הודו לאדני האדנים· כי קדוש היום לאדנינו· ועי״ן בכם רבת׳ בשערי הניקוד והגג״נות בשער בש״ה וכ״לב וב״שער שמתח״ל כל לשון אלהות:

כָּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְהוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר: כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה יִרְאֵי יְהוָה בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה: בָּרוּךְ יְהוָה מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָ͏ִם הַלְלוּיָהּ:

קלו

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

כָּל דִּי יִתְרְעֵי יְיָ עֲבַד בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא בְּיַמְמַיָּא וְכָל תְּהוֹמַיָּא: דְּמַסִּיק עֲנָנִין מִסְּיָפֵי אַרְעָא בַּרְקִין לְמֵיחַת מִטְרָא עֲבַד דְּמַפִּיק זַעֲפָא מִן תּוּסְבְּרַיָּא דִּילֵיהּ: דִּיקְטַל בּוּכְרַיָּא דְּמִצְרָאֵי מֵאֲנָשָׁא עַד בְּעִירָא: שְׁדַר אַתְוָן וְתִמְהִין בִּמְצִיעַיִךְ מִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל עַבְדוֹי: דִּימְחָא עַמְמִין סַגִּיעִין וּקְטַל מַלְכִין תַּקִּיפִין: לְסִיחוֹן מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה וּלְעוֹג מַלְכָּא דְּמַתְנַן וּלְכָל מַלְכְּוָות כְּנַעַן: וִיהַב אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא אַחֲסָנָא לְיִשְׂרָאֵל עַמֵּיהּ: יְיָ שְׁמָךְ לְעָלַם יְיָ דָּכְרָנָךְ לְדָר וְדָר: אֲרוּם יְדִין יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ דִּינָא דְּעַמֵּיהּ וְעַל עַבְדוֹי צַדִּיקַיָּא יְתוּב בְּרַחֲמוֹי: טַעֲוָון דְּעַמְמַיָּא סִימָא וְדַהֲבָא עוֹבַד אִידֵי בַּר נָשׁ: פּוּם לְהוֹן וְלָא מְמַלְּלִין עַיְינִין לְהוֹן וְלָא חַמְיָין: אוּדְנִין לְהוֹן וְלָא צַיְיתִין נְחִירֵי וְלָא אִית רוּחָא דְחַיֵּי בְּפוּמְהוֹן: דִּי כְּמַתְהוֹן יְהוֹן עוֹבְדֵיהוֹן כָּל דְּמִתְרַחְצִין עֲלֵיהוֹן: דְּבֵית יִשְׂרָאֵל בְּרִיכוּ יַת יְיָ דְּבֵית אַהֲרֹן בְּרִיכוּ יַת יְיָ: דְּבֵית לֵיוָאֵי בְּרִיכוּ יַת יְיָ דְּחַלְיָא דַיְיָ בְּרִיכוּ יַת יְיָ: בְּרִיךְ יְיָ מִצִּיּוֹן דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם הַלְלוּיָהּ: שַׁבְּחוּ קֳדָם יְיָ אֲרוּם טַב אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: שַׁבְּחוּ לֵאלָהֵי אֱלָהַיָּא אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: שַׁבְּחוּ לְמָרֵי מָרַיָּא אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: לַעֲבַד פְּרִישָׁן רַבְרְבָן בִּלְחוֹדֵיהּ אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: לַעֲבַד שְׁמַיָּא בְּסוּכְלְתָנוּ אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: לְרַדִּיד אַרְעָא עֲלוֹי דְּמַיָּא אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: לַעֲבַד נְהוֹרֵי רַבְרְבִין אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: יַת שִׁמְשָׁא לְמִשְׁלַט בִּימָמָא אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: יַת סִיהֲרָא וְכוֹכְבַיָּא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ: לְמָחֵי מִצְרָאֵי בְּמַכְתָּשִׁין קְטַל בּוּכְרַיָּא אֲרוּם לְעָלַם טוּבֵיהּ:

רשי

תוכה. לשון מציאה כלומר אוצרות תקן לרוח ושם הם מזומנין לו לשלחם בשליחותו: בתוככי. כמו בתוכך: יי׳ שמך לעולם. בגדולתך ובממשלתך אז כן היא גם עתה והיכולת בידך לדון ולנקום נקמתנו: כי ידין יי׳ עמו. ישפוט משפטם מאויביהם: יתנחם. יתעשת: יראי יי׳. אלו הגרים. מב׳ אף אין יש רוח בפיהם. גם הרוח אין בפיהם אפילו כבהמה זו כל שכן שלא ידברו כאדם ומאחר שאין בהם רוח אין צריך לפרש רוח החוטם אף זה פתח ואף להם ולא יריחון קמץ: מב׳. לעושה נפלאות לבדו. בראשון לא בכרא מלאך כשעשאן לנפלאות הללו השמים והארץ השמש והירח: למכה מצרי׳ בבכוריה׳. בבוריה׳ לא נאמ׳ אלא בבכוריהם שמרדו בכורות וקפחו שוקן של אביהם המשעבדין בישראל כשמעו מגעשירי מפי משה לגזרים

ממצרים היה בעבור מכת בכורות וכן כתו׳ הנה אנכי הורג את בנך בכורך והשני בעבור שנמלטו בכורי ישראל והנה היה נס בתוך נס: שלח. השם שהיו לפני מכת בכורים ויו״ד בתוככי לנוכח מצרים וכמוהו ועוררתי בניך ציון על בניך יון והזכיר בפרעה ובכל עבדיו ואף כי בעמו: שהכה. מלכים עצומים. כמו מלכי מדין או הפירוש הבא אחריו: לסיחון. הזכירם בעבור תקפם וכלל באחרונה ולכל ממלכות כנען: ונתן. ארץ סיחון ועוג וכנען לנחלה פיר׳ שלישראל לבדו נתנם לנחלה: יי׳. אחר שהזכיר אלה המעשים הראיות אמר על כן שמך לעולם עומד וזה השם נודע לישראל לבדו ועליו הוא נקרא והוא יעמוד כי השם יעמידנו ואם עבר על ישראל רע עוד ישוב כשהיה על כן: כי ידין. כאשר דן עמו מיד פרעה: ועל עבדיו יתנחם. דרך משל וכאשר יקח השם דין עמו מיד הגוים לא יכולום עצביהם כמו אלהי מצרים שעשה השם בהם שפטים: עצבי. קראם עצבים דרך בזיון שאין בהם תועלת רק עצבון חכם וטעם מעשה ידי אדם כי שוכם נכבד מהם: פה. וכבוד האדם על כל נבראי מטה בנשמה העליונ׳ בעלת הדיבור על כן אמ׳ פה להם ואחר כן הזכיר הרגשת העין גם האזנים שהם נכבדות בהרגשות והנה הם הסלם האחרות וטעם אף אין יש רוח בפיהם הרוח שהוא הנוף שימצא לאדם ולבהמ׳ ולעוף לכל מרגיש והוא עיקר כל הרגשות

אף פתח ידר להם ולא יריחון קמץ וסי׳ כוחה פתח חוטם קמץ

והנה העצב פחות מכל מרגיש וטעם בפיהם כי הרוח הנכנס מהפה יחיה ויעמוד זה הרוח בלב ובצאתו מהלב יצא בפה על כן אמר בפיהם: כמוהם. שהם בלא נשמה ובלא מראה ושמע וריח: בית. ברכו את יי׳. שהבדיל אתכם מן העמים וכלל בתחלה בית יש׳ ואחר כך הזכיר נכבדי הנכבדים שהם בית אהרן ואחר כן כלל כל השבט וכלל באחרונה כל יראי יי׳ מישראל ומן הגוים וזאת היא הברכה: ברוך יי׳. הללויה. שתאמרו ברוך יי׳: הודו. דברי המשורר לישראל והטעם כי הוא טוב: הודו לאלהי האלהים. המלאכים העליונים שאינם גופות ולא כגופות: הודו לאדוני האדונים. המלאכים הם אדוני הארץ: לעושה נפלאות. מעין והם העגולות הכבודות שהם בכח השמים: לעושה. הכל דבק עם הודו וזהו הרקיע שהוא שמי הארץ: לרוקע. כי המים תחת הארץ בחצי הכדור כאשר פירשתי בפרשת בראשית ומלת רוקע פועל וכפתח הקוף בעבור אות הגרון והנה הזכיר מה שהוא על ראש עין האדם והארץ אשר תחתיו: לעושה. הזכיר שני המאורות כי חיי האדם תלויין בהם ואחר כך פירש כל אחד מהם את השמש לבדה ואת הירח מסתתפים ובעבור היות השמש בלילה תחת הארץ אין כח לה ולולי אור הלבנה והכוכבים לא ישאר חי וצמח ועם כל אלה הזכיר כי לעולם חסדו שהוא עושה כן תמיד ושב עתה להזכיר כי חייבים אנחנו להודות לשם על האותות שעשה בעבור עמו והחל למכה אחר שהזכיר למכה מצרי׳ פרט בבכוריהם וזה חבר גדול עם ישראל להנקם מאויביהם: ויוצא

אבן עזרא

ויוצא. מתוכם. מתוך מצרים: ביד רמה. לא כעבדים הבורחים מפני אדוניהם: לגוזר. גם זה חסד היה כי יהיה יכול להעבירם במים ולא ימותו רק יעברו בפחד ובעצבון: והעביר. זה הכתוב לאות כי נכנסו בים הרבה רחוק מהיבשה וזה טעם בתוכו: וניער. הנה פרעה טבע וכל חילו אז היו ישראל חפשים וזה טעם כי לעולם חסדו עם ישראל

רשי

לגזרים. יב קרעים לי״ב שבטים: מלכים גדולים. כאן רמז שלשים ואחד מלכים והשוה להם פרעה וחילו ומכת מצרים למלכים אדירים קשים מהם שקול סיחון כנגד כלם כל אחד לעצמו וכן פירש למעלה לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען כן באגדה: שבשפלינו זכר לנו. במצרים זכר לנו:

ויוצא י״ב מ״ל בקריא׳ וסימ׳ ויוצא אתו החוצה ויאמר הכטנא השמימה. ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב. ויאמר שלום לכם אל תיראו. ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו. ויוצא משה את העם לקראת האלהים. וגדעון בא ויעש גדי עזים. ויוצא משם את כלי דיהויכין. פתח יי׳ את אוצרו דירמיה. לקול תתו המון מים בשמים.

וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

קלז

עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם־בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת־צִיּוֹן׃ עַל־עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ׃ כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי־שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן׃ אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר־יְהוָה עַל אַדְמַת נֵכָר׃ אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלִָם תִּשְׁכַּח יְמִינִי׃ תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם־לֹא אֶזְכְּרֵכִי אִם־לֹא אַעֲלֶה אֶת־יְרוּשָׁלִַם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי׃ זְכֹר יְהוָה לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלִָם הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ׃

Masorah (margin, beside the verses): י״ב מ״ל · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ז׳ זוגין מתחלפין ט״ו · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ז׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ב׳ ואנכי לא אשכחך · ח׳ · ג׳ · ל׳ · ח׳ · ל׳ · ח׳ · ל׳ · ב׳ בספר

Targum

וְאַפִּיק יִשְׂרָאֵל פְּרִיקִין מִבֵּינֵיהוֹן אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ בְּאִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרַע מְרַמְמָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ לִצְלַח יַמָּא דְסוּף לְצִילוּחִין אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ וְאַעְבַר יִשְׂרָאֵל בִּמְצִיעֵיהּ אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ וְשַׁנִּיק פַּרְעֹה וְחֵילוּתֵיהּ בְּיַמָּא דְסוּף אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ לִמְהַלִּיךְ עַמֵּיהּ בְּמַדְבְּרָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ לִמְחֵי מַלְכִין רַבְרְבִין אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ וּקְטַל מַלְכִין גֵּיוְתָנִין אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ לְסִיחוֹן מַלְכָּא אֱמוֹרָאָה אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ וּלְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ וִיהַב אַרְעֲהוֹן לְאַחְסָנָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ אַחְסַנְתָּא לְיִשְׂרָאֵל עַבְדֵּיהּ אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ בְּאִתְמַכְּכוּתָנָא דְּכַר לָנָא קְיָמֵיהּ אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ וּפַרְקָנָא מִן מְעִיקָנָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ דְּיָהֵב מְזוֹנֵיהּ לְכָל בִּסְרָא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃ שַׁבְּחוּ לֶאֱלָהָא שְׁמַיָּא אֲרוּם לַעֲלַם טוּבֵיהּ׃

עַל נַהֲרָוָתָא דְבָבֶל תַּמָּן יְתִבְנָא לְחוֹד בְּכֵינָא כַּד הֲוֵינָן דְּכִירִין יַת צִיּוֹן׃ עַל עַרְבִין בִּמְצִיעֲהָא תְּלֵינָן כִּינָרְנָא׃ אֲרוּם תַּמָּן שַׁיִילוּ יָתָנָא בַּבְלָאֵי דְּשָׁבוּ יָתָנָא לְמֵימַר מִלִּין דְּשִׁירָתָא וּבְזִיזָנָא עַל עֵיסַק חֶדְוָא אָמְרִין שַׁבָּחוּ לָנָא מִן שִׁירָתָא דַּהֲוֵיתוּן אָמְרִין בְּצִיּוֹן׃ מִן יַד קְטָעוּ לֵיוָאֵי אֲלִיוֹנֵיהוֹן בְּכַכֵּיהוֹן וְאָמְרֵי הֵיכְדֵין נְשַׁבַּח יַת תּוּשְׁבַּחְתָּא דַיְיָ עַל אַרְעָא חִילוֹנִיתָא׃ מְתִיבָא קַל רוּחָא דְקוּדְשָׁא וְאָמְרָה דְּאִין אַנְשְׁיֵינָא לִיךְ יְרוּשְׁלֵם אֲנַשְׁיֵיהּ לִימִינִי׃ תִּדְבַּק לִישָׁנִי לְמוֹרִיגִי אִין לָא אִידְכַּר יָתַיְכִי אִין לָא אַסִּיק דָּכְרָן יְרוּשְׁלֵים עַל שֵׁירוּי חֶדְוַות בֵּית שַׁמְשֵׁי׃ אֲמַר מִיכָאֵל רַבָּהּ דִּירוּשְׁלֵם אִידְכַּר יְיָ לְעַמָּא דֶּאֱדוּמָאָה דְּאַחֲרִיבוּ יְרוּשְׁלֵם דְּאָמְרִין צָרוּ צָדוּ עַד דְּשִׁיתְאָסָא בָהּ׃

רשי

ויפרקנו. מתוכם והפליא לנו כל זה: נותן לחם. רמז כאן חסד כל המעשים: הודו לאל השמי׳. המכין בהם מזון לכל בריה. עשרים ושש כי לעולם חסדו כאמרו במזמור זה כנגד עשרים ושש דורות שהיה העולם בלא תורה ונתקיים בחסדו של הקב״ה: על נהרות בבל שם ישבנו. כשירדנו לגולה ושאלם נבוכד נצר שישירו לו כמו שהיו משוררים על הדוכן: על ערבים. ערבי נחל: ותוללינו שמחה. מיני כלי זמר על שם שהם תולין אותם כך פירשו מנחם ותוללינו שמחה ותוללינו של שמחה ויש לפתור תוללינו אויבינו שהם מהוללים ומתעתעים ומשטים בנו לשון ומהוללי בי נשבעו: אם אשכחך ירושלם. כנסת ישראל אומרת כן: אם לא אעלה את ירושלם. את זכרון אבל חורבנה אעלה להזכירו בראש כל שמחותי: ערו ערו. לשון חורבן וכן חומות בבל הרחבה ערער התערער וכן ערות יסוד ואינו נופל אלא על דבר שעוקרין שרשיו מהארץ: נגד

אבן עזרא

למוליך. בענן וזה חסד או במדבר הגדול ככתוב לכתך אחרי במדבר: למכה. ויהרוג. הטעם כפול ועתה פירש אותם בעבור שהיו חזקי׳ וכן את הכביא על האמורי אשר כגוב׳ ארזי׳ גבהו וחסון הוא כאלוני׳ וככה מיד האמורי בחרבי ובקשתי כי לא שלם עון האמורי: ונתן. שלא היה בברית לתתה להם על כן הזכירה כנחלה: שבשפלנו. זכר שהניחו הנחלה והיו בגלות בבל זכר לנו כמו הרגו לאבנר כי הטעם זכר אותנו: ויפרקנו. ששבו אל בית שני ובהיותם שם בתחלת בואם גם בדרך זן השם אותם כאשר אמר הנביא לא ירעבו ולא יצמאו על כן נותן לחם לכל בשר: הודו. בעבור כי סבת הלחם מטר השמי׳ וכן כתוב יפתח יי׳ לך את אוצרו הטו׳ את השמי׳ על כן חתם הודו לאל השמי׳ וזה הוא שיאמר זה לזה בימים ההם: על נהרות בבל. בראש הספר הזכרתי דעת המפרשי׳ במזמור הזה וזה המזמור נאמר על לשון הלוים שהם המשוררי׳ בגלותם על בבל וטעם על נהרות בהתבודדם מהבבליי׳ שלא ישמעו בכייתם ועוד בעבור שאמרו תלינו כנורותינו וטעם ישבנו כמו משתוממים יושב משמים על כן מלת גם: על. אמר ר׳ משה כי בתוכה בתוך ציון טרם גלותם ולפי דעתי כי בתוכה בבבל והעד על נהרות בבל שהערבים סביבות הנהר ובעבור שאמר נהרות לאות כי היו רבים ולא היה בירושלם נהר כי גיחון סתמו חזקיהו ככתוב בדברי הימים ועוד ראיה אחרת כי שם על בבל כי ששהיו אומרים שירו לנו ומלת ותוללינו קשה ורבי יהודה המדקדק אמר שהוא מגזרת על הר גבוה ותלול בדרך רחוקה ור׳ משה הכהן אמר כי ותוללינו מגזרת יללה על משקל ותושבינו כאלו אמ׳ יללתינו וככה פי׳ ותחת יללתינו היתה שמחה להם ולא רבר כנוכה כי אין בכתו׳ זכר ותחת גם יללתינו היתה שמחה להם אם כן למה היו מבקשים שישירו והטעות הגדולה שתושבינו תואר אדם ותוללינו שם ולפי דעתי הנה מבאנו שרה את אלהים תשתרר עלינו גם השתרר וכן שסוהו כל עוברי דרך מפעלי הכפל והמה שוסים את הגבעות שם שו שסה וככה יהיה תלל גם תלה שכים שרשים והטעם אחד והנה ותוללינו כמו תלינו כנורותינו והנה ותליתינו כלי השמחה והנה הטעם כפול וזאת היתה תשובתינו איך נשיר: נכר. תאר כי אדמת מלה סמוכה לשון נקבה אדמת גוי נכר או אדמת אל נכר הפך שיר יי׳: אם. דברי כל אחד מהמשוררים בלבם וטעם אשכחך כנגד בזכרנו וטעם ימיני בעבור כנורותינו כי בימין נגון היתרים ופעול תשכח ימיני חסר כמו המעשה והזכיר על הימין תשכח דרך משל ויש אומרים שפירושו תיבש בלי חבר: תדבק. טעם לשוני כי הלשון הוגה בשירים. אזכרכי בדבור כמו ושמה יי׳ לא תזכרי עוד. אם לא אעלה הטעם שיקדים זכר ירושלם על ראש שמחתו: זכור. איננו מדבר על גלות טיטוס כאשר חשבו רבים כי הנה אחרי כן הזכיר בת בבל ועוד כי טיטוס הרשע לא היה מזרע אדום כי אנשי רומא הם יונים בראיות רק כאשר היה אדום תחת יד ישראל היו שמחים במפלת ישראל וככה כתוב בספר עובדיה גם שישו ושמחי בת אדום והחרפה שהיו האדומיים מחרפים את ישראל יום שנלכדה ירושלם ונשרף ההיכל על יד הכשדים היתה קשה לישראל יותר ממכותם וכן אמר ואל תגדל פיך וזהו זכור האומרים לבבליים גלו וערו יסודות ירושלם והנה ערו מגזרת פתחן יערה והיה ראוי להיות על משקל כלו מעשיכם והריש חסירת רגש כמנהג ובעבור שהוא סוף פסוק היתה המלה מלעיל כמו כלו כעשן כלו ובעבור היות הטעם במלת ערו האחרון באות הראשון על כן שב גם ערו הראשון מלעיל:

מסרה

ויוצא יהוידע הכהן׳ לקול תתו המון מים הנינא דסיפרא. ויוצא ישראל מתוכם אלין מ״ל וי״ג חס׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח: קל״ז נהרו׳ ג׳ וסימ׳ הובשת נהרות איתן. הלא טוב אמנה ופרפר. על נהרו׳ בבל שם ישבנו: אשכחך ב׳ וסימ׳ ואנכי לא אשכחך. אם אשכחך ירושלם: אעלה ח׳ פתחין וסימ׳ בלשון ארמי אבר מלאכא לאנתתיה דארונא אריך למכסיא קטרת׳ בירושלם וביאור בסדר שמות:

נגד אלהים אזמרך. לעיני השרים: כי הגדלת על כל שמך אמרתך. שמך בעל גבורות ונוקם ואמרת הבטחתך טובך וחסדך הגדלת על כל שמך אמרתך שאתה מעביר לנו על מדותיך וסולח לנו: תרהיבני. הגדלתני: כי שמעו. כששמעו אמרי פיך לא תרצח לא תנאף הודו על אמרי פיך על אנכי ולא יהיה לך כדי הוא להקבילם עול מלכותו עליהם תחילה ואחר כך יגזור כל גזירותיו: ידע. ייסר כמו ויודע בהם את אנשי סוכות: יגמור בעדי. ישכים על ידי בקשותי: מעשי ידיך. בבית הבחירה שנאמר כו' כוננו ידיך: בנתה לרעי מרחוק. בנתה מרחוק למושבי אל רעותך וחברך לרעי לחברכי אליך: ארחי ורבעי זרית. דרכי ושכבי ורבעי קבבת מחיצה שאין לי לעשות דבר בלא ידיעתך. זרית לשון זר זהב סביב כן חברו מנחם ורבותינו דרשו על טיפת תקמים שהוולד נוצר מן הברור ופירשו זרית לשון זורה את התבואה לברור את הפסולת שבה: הסכנתה. למדת: אחור וקדם צרתני. פנים ואחורים: כפכה. אכפך ודוחק דיסטרויט בלע"ז: פליאה דעת וגו'. מכוסה ונעלם ממני מקום לברוח מפניך מכ' ולא כיעה מכע ומשכב: אשא כנפי שחר. אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפני מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכון באחרית ים: ואומר

קלח לדוד ז' כטע' בספרא וסימ' נמסר בספרא סימ' כו וסימ' קג: אמרתך יב חס' בליש' וסימ' ואומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. בלבי צפנתי. כי הגדלת על כל שמך. הקם לעבדך. ויבאני חסדיך. חליתי פניך. כלו עיני. מה נמלצו לחכי. פעמי הכן. קדמו עיני אשמורות. שש אנכי. תען לשוני: תרף ג'

בת־בבל השדודה אשרי שישלם־לך את־גמולך שגמלת לנו: אשרי שיאחז ונפץ את־עולליך אל־הסלע:

קלח לדוד אודך בכל־לבי נגד אלהים אזמרך: אשתחוה אל־היכל קדשך ואודה את־שמך על־חסדך ועל־אמתך כי־הגדלת על־כל־שמך אמרתך: ביום קראתי ותענני תרהבני בנפשי עז: יודוך יהוה כל־מלכי־ארץ כי שמעו אמרי־פיך: וישירו בדרכי יהוה כי גדול כבוד יהוה: כי־רם יהוה ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע: אם־אלך בקרב צרה תחיני על אף איבי תשלח ידך ותושיעני ימינך: יהוה יגמר בעדי יהוה חסדך לעולם מעשי ידיך אל־תרף:

קלט למנצח לדוד מזמור יהוה חקרתני ותדע: אתה ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק: ארחי ורבעי זרית וכל־דרכי הסכנתה: כי אין מלה בלשוני הן יהוה ידעת כלה: אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה: פלאיה דעת ממני נשגבה לא־אוכל לה: אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח: אם־אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך: אשא כנפי־שחר אשכנה באחרית ים:

אמר גבריאל רבה דציון לאומא בבליתא בזוזיתא טב ליה דישלם לך ית גומליך ביש די גמלת לנא: טב ליה דאחיד ומרטיש ית טלייך על כיפא: על יד דוד אודי קדמך יי בכל לבי קביל דייניא אזמרינך: אסגוד קדם היכלא דקודשא ואודי ית שמך מטול טובך ומטול קושטך ארום אסגיתא על כל שמך מימרי תושבחתך: ביומא דיקרית עני יתי אסגיעתני בנפשי עושנא: יודון קדמך יי כל מלכי ארעא ארום שמעו מימרי תושבחתך: וישבחון על כבישי יי ארום רב איקרא דיי: ארום רמא יי ומכיך יחמי לטב וגיותנא מן שמיא רחיקין ימאיך: אין אהלך במצע עקתא תחיינני על וחירא בעלי דבבי תושיט אידך לחבלותהון ותפרקינני ימינך: יי ישלים בישא עילויהון אמטולתי יי טובך לעלם עובדי אידך לא תשבוק: לשבחא על יד דוד תושבחתא יי פשפשתני וידעת: את קדמך גלי אותבותי למיעסק באוריתא ואוקימותי למיזל בקרבא איתביינת לחברותי בכנישתך מן רחיק: כדון בהליכותי באורחא וברבעותי למעסק באוריתא איתעברת חילוני וכל אורחותי אכבינתא: וכד ליתי ממלל בלשני הא יי ידעת מחשבת לבי כולא: מאחוראי ומאפי אעיקתא יתי וגרית עלי מחתא דידך: מכסיא למימדע מיני איתקפת לא איכול לה: אן איזיל מן קדם זעפך ואן מן קדמך איפוך: אין אסק לשמיא תמן אנת ואימוך לשיול הא תמן מימרך: אזקוף ציצין דקריץ אשרי בסופי ימא:

בת. דברי המשורר מתפלל שתהיה בת בבל שודדה: אשרי. ספר אכזריות לבם שנפצו עוללי ישראל על כן לתעלה את גמולך: לדוד אודך בכל לבי. בנעלם. נגד אלהים. הם הדיינים המקיימים משפטי אלהים בארץ. אזמרך בגלוי: אשתחוה. יש אומרים כי היכל קדשך השמים וזה רחוק בעבור אשתחוה והנכון שהוא המקום שהיה שם הארון. מצאנו בכל ספר כל שמך בקמץ חטף על כן לא דבר נכונה המפרש שאמר כי הגדלת על כל בחולם והפעול ש שמך ותחסר וי"ו ו ואמרתך והנכון בעיני כי יש לשם הנכבד ש שמות תואר כמו אדני הקמוץ גם אלהים ואל שדי רק שם העצם ת הוא הנכתב ואיננו נ נקרא הוא הנכבד ו והנורא על הכל אח השם לא נודע עד שבא משה אדונינו והש' אמ' לו זה השם וזה הוא ואודה את שמך שהוא שם העצם והנה הטע' כי הגדלת על כל שם שיש לך שהם שמות התואר השם הנכבד שאמרת: ביום. תרהיבני. תחזקני. עז פעול והנה מלת תרהיבני יוצאה לשנים פעולים: יודוך. טעם שמעו אמרי פיך ש משמחתני להיותו נגיד ועמים ישרתוני: וישירו. לא יהיה להם שירות חשק או שירות מלחמות רק שירות ב בדרכי השם ולספר מעשיו: כי. אז יתברר להם כי השם אף על פי שהוא רם על הכל הוא רואה השפל כ כמוני שהייתי בתחלה רועה צאן וטעם רואה שיושיעני ומלת ידע מהכבד כמו וייטב ו וכפתח הדלת בעבור אותהגרון. ממרחק ממקום רחוק כגבוה שמים מעל הארץ ומלת ידע ילמדנו דעת שייסרנו כמו ויודע ב בהם את אנשי סוכות: אם. הנה ידעתי כי

ויסרה ל' וחד ויסירה ואיכון תן כ' זונין יד באחרית סין

מסרה

וסימ' אל תרף ידיך מעבדיך ד דיהושע. החזק במוסר אל תרף. מעשי ידיך אל תרף: לט' ארחי ב' וסימ' ארחי ורבעי זרית. ארחי גדר ולא אעבור: כפכה ל' כתי' כן והוא חד מן מלין דמשמש' כה ודייא בסוף תיבותא וסימ' נמסר בסדר וארא: אנה ב' בטע' מלרע וסימ' אנה אנחנו עולים. אנה אלך ברוחך:

אתה רם ותראה השפל על כן ארע אם אלך בקרב צרה ארע שתחייני ואיך תחייני שתשלח ידך הנטויה ותושיעני. על אף אויבי אמר ר' משה אף על אויבי ולפי דעתי שהוא כמשמעו על אף אויבי כמו להכעיסם והטעם בעל כרחם: יי יגמר. חפצי בעדי או יגמור מעשי והנה הוא חסר כמו תשכח ימיני והנה חסדך לעולם עומד ואני מעשה ידיך אם כן לא תרפני ומלת תרף מהבנין הכבד כדרך למעשה ידיך: למנצח לדוד מזמור יי חקרתני. זה המזמור נכבד מאד בדרכי השם ואין באלה החמשה ספרים מזמור כמוהו וכפי בינת אד' בדרכי השם ודרכי הנשמה יתבונן בנעמיו ועתה אפרש: ו בדרך קצרה בעה'. החל חקרתני כדרך חוקר לב ובוחן כליות ויכולת לדעת כל סודי: אתה. ידע שבתי וקומי והטעם כי תנועות האדם הפוכות והכל כפי צורך האדם ומחשבתו וחפצו על כן מלת לרעי כמו מחשבתי וכמוהו וברעיון לבו ובארמית רעיונך על משכבך סליקו ובאה המלה עם למ"ד כמו הרגו לאבנר וטעם מרחוק מזמן רחוק כמו מרחוק יי נראה לי והנה הטעם קודם רעי כדרך בטרם אצרך בבטן ידעתיך וטעם להוסיף אתה כי אתה לבדך תדע מספר כל תנועותי לא האדם בעצמו: ארחי. הזכיר הישיבה והקימה והזכיר ההליכה והיא ארחי והנה יהיה רבעי כמו בשכבי כי אלה הארבעה הנזכרים בקריאת שמע ורבי משה הכהן אמר כי רבעי תרגום רבצי ופי' זרית מן זר זהב והוא מהבנין הכבד הדגוש והטעם כאילו שמת זר זהב מקום שכבי וסביב כל ארחי ומלת הסכנת פועל יוצא מגזרת ההסכן הסכנתי והטע' כמו הרגלת ומלת דרכי הם דרכי התולדת העין לראות והאזן לשמוע והחיך לטעום והלשון לדבר והאף להריח וכל הגוף להמיש וכן מעשה כל אבר דבר ידוע לא יעשנו אבר אחר וחכמי התולדת יבינו זה והנה זה כדרך אם יוצר עין הלא יביט: כי. קודם שתהיה המלה שלימה בלשוני אתה ידעת כולה ועוד לא שלמתיה: אחור. צרתני. מגזרת וצרת עליה ואל תתמה בעבור שלא אמר צרתני כי הנה כמוהו אל תצורם ואל תתגר בם ומלת וקדם לפנים ואחור הפך תנועת האדם והנה הטעם כי צרתני אחור ולפנים ותשת עלי כפכה ואין מבור ותבוק כזה: פליאה. שם התואר והמתואר הדעת וזאת הדעת המחשבת היא: הנה. אין יכולת באדם ללכת אם לא יוליכהו רוח השם על כן הנה אלך מרוחך והטעם כמו מפניך: אם. חשבתי בלבי אולי אוכל לעלות אל השמים שם אתה ומלת אסק כמו תרגו' וכמוהו אם נסקה ביעקב כמו עלתה א"ע שהוא כתוב בסין: ואציעה. אם שמתי מצעי או יצועי שאול שהוא תחתיות הארץ הפך שמים והנה אציעה פועל יוצא: אשא. דעני נקראה פאת מערב ים בעבור היות הים הגדול במערב ארץ ישראל רק באחרית הים הטעם ים ממש כי כבר הזכיר השמי' והארץ שהמוצק הוא השאול ועתה יזכיר הים וטעם כנפי שחר אילו היו לו כנפים עפות במהרה שירימם וישאם כי ברגע עלות השחר יהיה פרוש מקצה מזרח עד סוף מערב האור הנראה בעבים לפני זרוח השמש גם זה טעם נכבד:

גם שם. לא הייתי יכול ללכת אל אחרית ים אם לא תנחני ידך והנה ידך תנחני ותאחזני ימינך והנה הייתי כבורח מידך אל ידך: ואומר. כמו אמרתי אני עם לבי ומלת ישופני מגזרת נשף ואם הם שנים שרשים כמו כי מולים הם ונמלתם וכמוהו אחרים והנה ישופני כמו יסתירני והטעם אולי החשך יסתירני שלא תראה מה הכעיס' או מחשב ומלת ישופני מוסכת אחרת כמו והנבואה עודד הנבי והנה ולילה ישוב אור בעדני וזה אור כמשמעו ודרי משה אמר כל הלילה יהי אור בעדני והנכון בעיני מה שהזכרתי והעד: גם. פעול יחשיך חסר לא יחשיך דבר ממך ומלת כחשכה כאורה דרך קצרה כעבד כאדוניו כעמי כעמך והטעם עמי כעמך ועמך כ כעמי אין הפר' ביניה' כי. עתה יביא ראיה לדבריו וטע' כליותי הם המקומות הנסתרות והם הקרבים כי הם בכרס הפנימית ויש אומרים כי הכליות כ נבראות תחלה כי הם כמו שני סדרי הגלגל ויש אומרים בעבור שיש להם כח בתאות התסבב' על כן נקראו כליות מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי. תסכני. העל' שהוא בסכך הוא כמו ו ובעצמות וגידים ת תסוככני והנה הטעם כי אתה קניתני ו וסוככתני בבטן אמי שהיא נסתר ואין אור שם: אודך. נוראות תאר לעלילות כמו ודבר אתם קשות וטע' ונפשי יודעת מאד על דעת רבי יהוד' הלוי כי נפלאים ממני מ מעשיך אף על פי ש שנפשי יודע' מאד ולפי דעתי כי הוא קצור וכן

ואומר אך חשך ישופני. אם אמרתי אהיה נסתר במחשך והחשך יחשיך עלי ולא תראני ישופני לשון נשף: ולילה אור בעדני. והלילה יהי מאפיל לנגדי אור זה לשון אופל הוא כמו יפיץ ענן אורו וכן כל כוכבי אור וכן ויאר את הלילה: גם חשך. אין לי מקום כי כל חשך לא יחשיך ממך: כחשיכה כאורה. שניהם שוין לך: כליותי. החושבי' כל מחשבותי: תסוככני. תסוככני עשיתני בסתר. בתשמיש: בתחתיות ארץ. במדור התחתון שבמעי אמי: גלמי ראו עיניך. מאז בראת את העולם ראו עיניך את כל גולמי הדורות הבאים ב גלמי זהרתי ותבנית צורתי ב בטרם הולדי ובטרם בואי לעולם ראו עיניך: ועל ספרך כלם יכתבו. וכל יצורי עולם כמוני כמוהם גם כלם בטרם הבראם יחדיו גלוים לפניך: ימים יוצרו ולא אחד בהם. כל מעשה האד' ותכלית הימים גלוים לפניך כ כאילו יוצרו כבר אף על פי שלא היה אחד מכלם ולא היה עדיין כאחד בעולם ואלו הם פלאי מ מפעלות אלהים ומשפט גבורתו שעתידות גלויים לפניו טרם ת תבראנה וכן הוא אומר בטרם אצרך בבטן וגו'. ועל ספרך כלם יכתבו ספר תולדות אדם שהראית לאדם הראשון כלם יכתבו כמו נכתבו: ימים יוצרו ולא אחד בהם. לסוף ימים רבים היו עתידין להבראות ולא היה עדיין אחד מהם נברא בהן לפי המסורת שכתוב ולא זהו פירושו ולפי המקרא שהוא נקר' ולו כך פירו' ימים יוצרו הראהו ימים העתידים להבראו' ולחלקו בירר אחד את יום השב' ר"א זה יום הכפורים לסליחה: ולי מה יקרו רעיך. כנסת ישרא' אומרת מה נכבדו בעיני הצדיקי' שבכל דור ודור ומה עצמו ראשיהם ח חשבון ספורותיה' לשון כי תשא את ראש בני ישראל: אספרם מחול. אם באתי לספור את טיב מעשיהם הטובים מחול ירבון: הקיצותי ועודי עמך. הנני באתי עתה לקץ הדורות אשר קבצת מאז עד היום ועוד דור זה עמך וביראתך ולא נטיתי מאחריך: אם תקטול וגו'. הלואי ותקטול את עשו הרשע: ימרוך למזמה. מזכירים שמך על כל מחשבות רעת ומכנים אלהותך לע"ז: נשוא. כמו נשאו לשוא עריך נשאו לשוא אויביך את שמך עריך אויביך: אם דרך עצב וגו'. אם דרך מעצבה וקלקול בי: ינרו

ישופני ב' וסי' ואמר אך חשך ישופני. אשר בשערה ישופני: ולילה ו' בעמוד אש להאיר. ולילה ולא דומיה לי. ולילה ללילה יחוה דעת. ולילה אור בעדני. ולילה כיום יאיר. ולילה באים להרגך: יכתבו ד' וסימ' נמסר בירמיה סימן י"ז ויחזקאל סימן י"ג וסיפרא סימן ס"ט: עריך ח' בליש' דכבו וסים' נמסר בשמואל א' סימן

גַּם־שָׁם יָדְךָ תַנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ: וָאֹמַר אַךְ־חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי: גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה: כִּי־אַתָּה קָנִיתָ כִלְיֹתָי תְּסֻכֵּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי: אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד: לֹא־נִכְחַד עָצְמִי מִמֶּךָּ אֲשֶׁר־עֻשֵּׂיתִי בַסֵּתֶר רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ: גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ יָמִים יֻצָּרוּ וְלֹא אֶחָד בָּהֶם: וְלִי מַה־יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל מֶה עָצְמוּ רָאשֵׁיהֶם: אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן הֱקִיצֹתִי וְעוֹדִי עִמָּךְ: אִם־תִּקְטֹל אֱלוֹהַּ רָשָׁע וְאַנְשֵׁי דָמִים סוּרוּ מֶנִּי: אֲשֶׁר יֹמְרוּךָ לִמְזִמָּה נָשֻׂא לַשָּׁוְא עָרֶיךָ: הֲלוֹא־מְשַׂנְאֶיךָ יְהוָה אֶשְׂנָא וּבִתְקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט: תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי: חָקְרֵנִי אֵל וְדַע לְבָבִי בְּחָנֵנִי וְדַע שַׂרְעַפָּי: וּרְאֵה אִם־דֶּרֶךְ עֹצֶב בִּי וּנְחֵנִי בְּדֶרֶךְ עוֹלָם:

לְחוּד תַּמָּן אֵידָךְ תְּדַבַּר יָתִי וְתִתְקְפִינַנִי יְמִינָךְ: וַאֲמָרִית בְּרַם חוֹשֶׁךְ דְּמִתְבַּרְבַּר עֲלַי וְלֵילְיָא קְבֵיל אַמְטוּלְתִּי: לְחוּד חֲשׁוֹכָא לָא יַחְשִׁיךְ מִן מֵימְרָךְ וְלֵילְיָא הֵיךְ יוֹמָא יְנְהִיר הֵיךְ חֲשׁוֹכָא הֵיךְ נְהוֹרָא שָׁוְיָין: אֲרוּם אַנְתְּ קְנֵיתָא כוּלְיָיתַי אִשְׁתַּיְירַת לִי בִּכְרֵיסָא דְאִמִּי: אוֹדִינָךְ מְטוּל דִּדְחִילָן פְּרִישִׁית פְּרִישָׁן עוֹבָדָיךְ וְנַפְשִׁי חַכְמָא לַחְדָא: לָא אִתְכַּסָּא גַרְמִי מִינָךְ דִּי אִתְעֲבִידִית בְּטוּמְרָא אִצְטַיְירִית בִּכְרֵיסָא דְאִמָּא: גּוּשְׁמִי חָמְיָין עַיְינָךְ וְעַל סֵפֶר דּוּכְרָנָךְ כּוּלְּהוֹן יוֹמֵי מִכְתְּבָן בְּיוֹמָא דְאִתְבְּרִי עָלְמָא מִן שֵׁירוּיָא אִיתְבְּרִיָין כּוּלְּהוֹן בִּירִיתָא וְלֵית כְּחַד חַד בֵּינֵיהוֹן: וְלִי כְּמָה יַקִּירִין רַחֲמָךְ צַדִּיקַיָּא אֱלָהָא אִיתְחַיָּלוּ רַבְּנֵיהוֹן אִימְנִינוּן בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִן חָלָא יִסְגְּעוּן אִתְעָרִית בְּעָלְמָא דְאָתֵי וְעַד כְּדוֹן אֲנָא גַבָּךְ: אִין תִּקְטוֹל אֱלָהָא לְרַשִׁיעָא וְגַבְרִין דְּחַיָּיבִין דִּין דִּקְטוֹל יְזוּרוּן מִינִי: דִּי יֵימוּן בִּשְׁמָךְ עַל נִיכְלָא מִשְׁתַּבְּעִין עַל סַגַּן בַּעֲלֵי דְבָבָךְ: הֲלָא מְסַנְאָךְ יְיָ אֲנָא סָנֵי וְכַד קַיְימִין לְקוּבְלָךְ אֲנָא מַגְרֵג: עַד שֵׁיצִיאוּת סְנֵיתָא דִּי סְנֵיתִינוּן לְבַעֲלֵי דְבָבִין הֲוַיִין לִי: חַקְרֵנִי אֱלָהָא וִידַע רַעְיוֹנַי בְּדוֹן יָתִי וִידַע הִרְהוּרַי: וַחֲמֵי אִין אוֹרַח דְּטָעִין בִּי וְדַבַּר יָתִי בְּאוֹרַח תְּרִיצֵי עָלְמָא:

ב"ח ובמיכה סימן ה': תכלית ה' וסימ' תכלית שנאה שנאתים. ולכל תכלית הוא חוקר. אם עד תכלית שדי תמצא. עד תכלית אור עם חשך. ועד תכלית בית אלישיב:

הוא ונפשי יודעת מאד והיא עדה כי נפלאים הם מעשיך ורבי משה אמר כי מאד דבק עם נפלאים מעשיך כמו אל תעזבני עד מאד גם הוא נכון: לא. עצמי. הכח של תולדת שלא נראה ולא יצא במעשה בכח הזוקן בנער הקטן והדבור בנולד ואם הוא נכחד ממראה העין גם ממראה עיני הלב לא נכחד ממך מגזרת לא נכחד מאדני. עשיתי מגזרת מעשה לא מגזרת ועשותם רשעים ושם עשו דדי בתוליהן. וטעם רקמתי היא הצורה שיוצאה למעשה אמר רבי משה כי דבר דוד כנגד האב הראשון שנברא מן האדמה על כן אמר רקמתי בתחתיו' ארץ ולפי דעתי כי על עצמו ידבר ודימה סתרי הרחם כמו סתרי תחתיות ארץ והנה בחיות לתוב והנה אופן שפל כנגד אופנים למעלה ממנו: גלמי. הוא הגוף הראשון שהיה כמו טפה קטנה והוא מגזרת ויגלום וכמוהו וחילופיהן בגולם שאין לו לב רק גוף לבדו וטעם ועל ספרך כולם על איבריו כאילו צורתו כתובה על ספר והיא יוצאה בלא תוספת ובלא מגרעת: ימים יוצרו. כמו בטרם הרים יולדו מגזרת יצירה וטעם ולא אחד בהם בדרך אלף כי על ספרך כל איברי ומתכונתם נכתבו באותם הימים שיוצרו ולא היה אחד מהם נכר ונבדל כי בכח התולדת להיות צורת העין והאוזן והלב בטיפה הראשונה ואם אין שם אבר נבדל: ולי. רעיך. מחשבותיך כנגד בנת לרעי והטעם כי אתה תדע כל מחשבותי ואני לא אדע מחשבותיך כי נשגבו ממני ויקרים הם לדעתם והטעם דבר חדל ונעלם אם המחשבת את העלילות תהיינה רבות על כן אמר מה עצמו ראשיהם והטעם ראשי מחשבותיך: אספרם. איך אוכל לספרם והם רבים מהחול אילו הייתי תמיד מקיץ כי חצי חיי האדם ישן הוא. ועודי עמך שאהיה עמך תמיד ולא אמות לא אוכל לספרם והנה הקיצותי ואין שם זכר שינה כמו אשבעה בהקיץ תמונתך ופי' אחר אני בצדק אחזה פניך במראות אלהים בלילה על כן אשבעה בהקיץ מתמונת מראות אלהים ומראות אלהים על שנים דרכים ויהיה רעיך כאשר אני חושב בלבי לדעת רעיך והנה הוא כמראה אלהים והגוף שוכב. בהדבק נשמת האדם בנשמה העליונה אז תראה תמונות נפלאות על כן הקיצותי ועודי עמך כי אין זה כדרך כל החלומות: אם. תקטול אם הלא משנאיך אם אתה הרגת הרשע ואנשי דמים שהם חייבים מיתה שאני אומר להם תמיד סורו ממני: אשר. השם הוא האמור אז יאמרו בך כפי מזמתם ומלת נשוא פועל עבר והאלף נוסף כמו ההלכוא אתו כי הוא כמו וכמו את כלמתם ומלת עריך כמו אויביך ותחסר מלת אותך או שמך ור' משה אמר כמו כי לאץ כאשת את אויבי יי' אם כן יהיה כשוא פועל עבר: הלא. אשנאם בכל מאדי ובתקוממיך תאר ואתקוטט כמו אקוט בדור והטעם יהיו שונאים לי. וטעם לאויבים כאילו עשו לי רעה: חקרני. בעבור שהזכיר הרשעים שיאמרו בשם אמרות כפי מזמתם לא כפי האמת אמר דוד כל מחשבותי רוחי תמיד. וראה אם יש בלבי רגע אחד מחשב' ברב' יך שאיכה כהונן שלא תיטב בעיניך האמיתני מיד מלת עוצב כמו מרי כמו מרו ועצבו את רוח קדשו כולו להעציבה והטעם שיהיה השם ברדך משל עצב על הדבר ודע כי וי"ו ונחני כמו וי"ו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ואשר לא שם לבו אל דבר יי' ויעזוב את עבדיו וזה כלל רבה בלשון הקדש ואין יכולת באדם לדבר בה בלשון אדם. בדרך עולם הוא אל בית עולמו ואורח לא אשוב אהלך האורח שלם תשמור כאשר שירותיו במקומו:

למנצח

יגורו מלחמות. יסיתו מלחמות במגוריהם ובמושבותם: חמת עכשוב. חמת לשון ארס כמו חמת תנינים יינם שאם תפרשהו לשון אף וכי לשון אף נופל אבל יין אלא לשון ארס ווינוס בלע"ז וכן נופל כאן לשון ארס תחת השפה. עכשוב עכביש אריינ"א בלע"ז: וחבלים פרשו רשת: דרך הרשת לקשור חבל ארוך בראשה והצייד כשרואה את העופות ש סוכני תחת הרשת מושך החבל והרשת נופל על העופות: ליד מעגל. אצל נתיבותי ופעמי ליד אצל כמו ראו חלקת יואב על ידי: מאויי רשע. משו הרשע זממו אל תפק. מחשבתו אל תצליח: ירומו סלה. כי יתגאו סלה ורבותינו פירשו זממו לשון רסן הזומם את פי הגמל ולשון משנה הוא אל תפק אל תוציא מלחיין: ראש מסבי. חבורות חשבון נודי עשו שאומר להסב אותי מעליך עמל שפתיהם יכסם תכאתי ימוטו יהיו מוטים הגחלים עליהם ישכבו בהם עד שיתמוטטו ויכבו מאליהם כמצא הנוף כלה ואבד: באש יפילם. המפיל וזוקם גחלים של גיהנם במהמורות יפילם לבל יקומו עוד. במהמורות במלתו' ונקבר לשון מתרים הייתם: איש לשון. עשו כי ציד בפיו כד את אביו בפיו. יצודנו. הרע שהוא עושה הוא יצודנו: ידעתי. כי סוף הדברים יעשה י"י דין עני ינקום נקמת עבדיו: אך. ימהר ויעשה כדי שיודו צדיקים לשמו: משאת כפי. מה שאני נושא כפי אליך: שיתה י"י שמרה לפי. בהתפללי לפניך להיותי מדבר בחות שיהיו לרצון: דל שפתי. היא שפה העליונה: את אישים. עם אנשים מבאתי אל תט לבי אל יהיה נוטה לרע. ובל אלחם במנעמיה' ולא אהיה מיושב בסעודתם: יהלמני צדיק חסד ויוכיחני. טוב לי שיוכיחני וייסרני כבי' אמת וצדק שכל מהלומיו ותוכחתו חסד: שמן ראש אל יניא ראשי. שמן מלכות שהוצק על ראשי כמו שנ' דסכתבשמן ראשי אל יסור את ראשי מתוכחת הצדיק ללכת וללחום את פועלי און: כי עוד ותפילתי. כי כל עוד ותפילתי בפי הרי היא בשביל רעותיה' של פועלי און שלא אכשל בהם:

למנצח מזמור לדוד. חלצני י"י מאדם רע. זה המזמור חברו דוד לפני מלכו בימי שאול כי היה מפחד מבני אדם שילשינוהו אל שאול וכן אומר איש לשון ומלת תנצרני בהא שלימה כמו וכל עצביכם תנצמו: אשר. יגורו. יקבצו כמו יגורו יצפונו ויש אומרים שהוא כמו אל תתגר בם ואם שניהם שרשים: שננו לשונם שהוא נוסך כמו נחש. עכשוב שם חיה רעה נוסכת שלא באמת: שמרני. שב לפרש טעם שמרני ופיר' אשר חשבו לדחות פעמי כמו ואת רגלי מדחי: טמנו. ליד. מקום כמו ויד תהיה לך מעגל המקום הישר הדרוך תמיד: אמרתי. אין לאל ידי להמלט מהם אלא לעמוד כנגד' רק בך ואתה לבדך אלהי: י"י. סכותה. שיסוך ראשו כמו הכובע ולא יזיקנו חץ והנה הטעם סכותה כובע הישועה לראשי על כן אמ' עז ישועתי: אל. מלת אל תפק חסרת בעבור אחרת וכן הוא זממו אל תפק אל ירומו סלה הוא והדומה לו או יהיה דבק תפק עם ראש ובא ירומו תחת ירום. ורבי משה אמ' ראשית מה שיקרה מסבי עמל שפתימו יכסימו והטע' שהם מתפארי' כי יאחזוני במוקשים: ימוטו. גחלים. מהשמים כמו גחלים בערו ממנו ברד וגחלי אש. באש יפילם היא האבן שהיא ממיתה בריחה ואף כי בנגיפה. במהמורות מקום שפל בעבור בל יקומו ואין ריע לו בלשונכו: איש. יתכנו לו עלילות שלא יכון בארץ והטע' ישבו בישוב. יצודנו יצוד כפשו למדחפות שידחפוהו אכסי ארצו: ידעתי. אז ארע ומלת יעשה בעבור א אחרת יעשה משפט אביונים: אך. טעם אך להוציא הרשעים והישרי' יתמידו לשבת את פניך בבית התפלה: מזמור לדוד י' תכון. קטרת. תחסר מלת כף כקטורת לפניך כמו וכשלמה פרים שפתינו וככה מנחת ערב כי הקטורת היא בבקר: שיתה. אמר ר' משה כי שמרה שם כמו שמירה על משקל עבת

קמ חמסים ד' וסימ' מאיש חמסים תצילני דשמואל. מאיש חמסים תנצרני דתלצני' וחברו דבהריה דשברמי י"י. ויין חמסים ישתו: מוקשים ג' חס' בליש' וסי' קדמוני מקשי מות דשמואל. מקשים שתו לי סלה. ומקשות פעלי און: יהוה אדני ג' כתיב כן וסימ' י"י אדני חילי. האל לנו אל למושעות. ועתה י"י אדני עשה. י"י אדני עז

קמ

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ חַלְּצֵנִי יְהוָה מֵאָדָם רָע מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי׃ אֲשֶׁר חָשְׁבוּ רָעוֹת בְּלֵב כָּל־יוֹם יָגוּרוּ מִלְחָמוֹת׃ שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם כְּמוֹ־נָחָשׁ חֲמַת עַכְשׁוּב תַּחַת שְׂפָתֵימוֹ סֶלָה׃ שָׁמְרֵנִי יְהוָה מִידֵי רָשָׁע מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לִדְחוֹת פְּעָמָי׃ טָמְנוּ־גֵאִים פַּח לִי וַחֲבָלִים פָּרְשׂוּ רֶשֶׁת לְיַד־מַעְגָּל מֹקְשִׁים שָׁתוּ־לִי סֶלָה׃ אָמַרְתִּי לַיהוָה אֵלִי אָתָּה הַאֲזִינָה יְהוָה קוֹל תַּחֲנוּנָי׃ יְהוִה אֲדֹנָי עֹז יְשׁוּעָתִי סַכֹּתָה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק׃ אַל־תִּתֵּן יְהוָה מַאֲוַיֵּי רָשָׁע זְמָמוֹ אַל־תָּפֵק יָרוּמוּ סֶלָה׃ רֹאשׁ מְסִבָּי עֲמַל שְׂפָתֵימוֹ יְכַסֵּמוֹ׃ יִמּוֹטוּ עֲלֵיהֶם גֶּחָלִים בָּאֵשׁ יַפִּלֵם בְּמַהֲמֹרוֹת בַּל־יָקוּמוּ׃ אִישׁ לָשׁוֹן בַּל־יִכּוֹן בָּאָרֶץ אִישׁ־חָמָס רָע יְצוּדֶנּוּ לְמַדְחֵפֹת׃ יָדַעְתִּ כִּי־יַעֲשֶׂה יְהוָה דִּין עָנִי מִשְׁפַּט אֶבְיֹנִים׃ אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ׃

קמא

מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה קְרָאתִיךָ חוּשָׁה לִּי הַאֲזִינָה קוֹלִי בְּקָרְאִי־לָךְ׃ תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת־עָרֶב׃ שִׁיתָה יְהוָה שָׁמְרָה לְפִי נִצְּרָה עַל־דַּל שְׂפָתָי׃ אַל־תַּט־לִבִּי לְדָבָר רָע לְהִתְעוֹלֵל עֲלִלוֹת בְּרֶשַׁע אֶת־אִישִׁים פֹּעֲלֵי־אָוֶן וּבַל־אֶלְחַם בְּמַנְעַמֵּיהֶם׃ יֶהֶלְמֵנִי צַדִּיק חֶסֶד וְיוֹכִיחֵנִי שֶׁמֶן רֹאשׁ אַל־יָנִי רֹאשִׁי כִּי־עוֹד וּתְפִלָּתִי בְּרָעוֹתֵיהֶם׃

לְשַׁבָּחָא תּוּשְׁבַּחְתָּא עַל יַד דָּוִד׃ פְּצֵי יָתִי יְיָ מִבַּר נָשׁ בִּישׁ מִגְּבַר חֲטוֹפִין תִּנְטוֹר יָתִי׃ דִּי חֲשִׁילוּ בִּישָׁן בְּלִבָּא כָּל יוֹמָא מְגָרְגִין קְרָבַיָּא׃ מְתַנְיֵין בְּלִישָׁנְהוֹן הֵיךְ חִיוְיָא אִירְסָא דְעַכּוּבִיתָא תְּחוֹת סִפְוָתְהוֹן לְעָלְמִין׃ נְטוֹר יָתִי יְיָ מִן יַד דְּרַשִׁיעַיָּא מִן גְּבַר חֲטוֹפִין תִּנְטוֹר יָתִי דִּי חֲשִׁילוּ לְמִנְקוֹף אִסְתְּוָרַי׃ כְּמַנוּ גֵיוְתָנִין פַּחָא לִי וְאַשְׁלַיָּא פַּרְסִין מְצַדְתָּא לִסְטַר אוֹרְחָא תַּקְלִין שַׁוּוּן לִי תְּדִירָא׃ אֲמָרִית לַייָ אֱלָהִי אַנְתְּ אֲצִית יְיָ לְקַל בָּעוּתִי׃ אֱלֹהִים יְיָ עוּשְׁנָא דְפוּרְקָנִי טְלִילְתָּא עַל רֵישִׁי בְּיוֹם קְרָבָא׃ לָא תִתֵּן יְיָ רִגְוֹגֵי דוֹאֵג רַשִׁיעָא מַחְשַׁבְתֵּיהּ לָא תַכְפֵּיק יִסְתַּלְקוּן לְעָלְמִין׃ אֲחִיתוֹפֶל רֵישׁ סַנְהֶדְרֵי תַּלְמִידַי לִיעוּת מַלְשִׁינוּתָא דְסִיפְוָתְהוֹן יַחְפִּיאוּנוּן׃ יִמְטוּן עִילַוֵיהוֹן גוּמְרִין מִן שְׁמַיָּא בְּנוּרָא דְגֵיהִנָּם יַפִּילִינוּן בְּגוּמְצִין דְמַחְמְרִין דְלָא יְקוּמוּן לְחַיֵּי עָלְמָא׃ גְּבַר דְּמִשְׁתָּעֵי לִישָׁן תְּלִיתַי לָא אֶפְשַׁר דְיִתַּבַּן בְּאַרְעָא דְחַיֵּי גְּבַר חֲטוֹפָא בִּישׁ יְצוּדִינֵיהּ מַלְאַךְ דְּמוֹתָא וְיַנְקְפִינֵיהּ בְּגֵיהִנָּם׃ הַבְכֵין גְּלֵי קֳדָמַי אֲרוּם יַעֲבֵד יְיָ דִינֵיהוֹן דַּעֲנִיֵּי דִינָא דַהֲשִׁיכַי׃ בְּרַם צַדִּיקַיָּא יְהוֹדוּן לִשְׁמָךְ יְתִבוּן תְּרִיצֵי לְצַלָּאָה קֳדָמָךְ׃

תּוּשְׁבַּחְתָּא לְדָוִד יְיָ קְרֵיתָךְ חִישׁ לִי אַצִּית קַלִי בְּמִקְרֵי לָךְ׃ תִּתְכַּוַּן צְלוֹתִי הֵיךְ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ זַקְפוּת יְדַי בִּצְלוֹ הֵיךְ דוֹרוֹן בְּסִיס דְמִתְקָרֵב בְּרַמְשׁ׃ שַׁוֵּי יְיָ מַטְרָא לְפוּמִי נַטְרָא עַל זְקוּף סִיפְוָתִי׃ לָא תַצְלֵי לִבִּי לְפִתְגָם בִּישׁ לְמֶחְשַׁב מַחְשְׁבָן בְּרֶשַׁע עִם גַּבְרֵי עָבְדֵי שְׁקַר וְלָא אֶסְעוֹד בִּזְמַר בֵּית מִשְׁתְּיֵהוֹן׃ יְכַפְּתִינַנִי צַדִּיקָא מְטוּל חִסְדָּא וְיַכְסִינַנִי מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא לָא יְבַטֵּל מִן רֵישִׁי אֲרוּם עַד כְּדוּן צְלוֹתִי מִסְתַּדַּר בְּבִישָׁתְהוֹן׃

ישועתי סכתה. כי אליך י"י אדני עיני בכה חסיתי. וחד אדוני מל' ויעתר מנוח אל אדוני: יפילם ו' חס' בליש' וסימ' נבסר בסדר נשא: אביונים ג' חס' בליש' וסימ' כי יעשה י"י דין עני משפט אבינים. ישו אבינים מדרך. ובתנות לאבינים: קבא דל ודל הדל ידל י"ב פתחין בליש' בקריא וסימ' העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט. ואם דל הוא ואין ידו משגת. הנה אלפי הדל במנש'. מדוע אתה דל ככה בן המלך. ביום ההוא ידל כבוד יעקב. נצרה על דל שפתי. ותהי לדל תקוה ועולתה קפצה. דלו מאנוש נעו. אל תגזול דל כי דל הוא. ודל כבין יחקרנו. אם דל ואם עשיר. וידל ישראל מאד. וכל דסמיך לעני ואבין דכו':

ידבה ולפי דעתי כי הפעול חסר כמו שיתה י"י מחסום או כרמות מחסום ומלת שמרה כמו שמרה נפשי והצילני ומלת נצרה לשון צווי והדגש נוסף בצר"י לדבר בה כחות כמו אם יקרך עון וככה בד"י נצרה כי היא חייך ומלת דל כמו דלת כי התי"ו סימן לשון נקבה הדלת תסוב על צירה והנה הטעם כמו פתחי פיך והטעם שיעזרנו שלא ידבר בלשונו מה שאיננו נכון: אל. וככה שיעזרנו לתקן סבות שלא יטה לו לדבר רע. להתעולל עלילות שיהיה בהם שום רשע עם אישים פועלי און. ובל אלחם כמו אל תלחם את לחם רע עין ופי' אוכל: יהלמני. הטעם לא אחפוץ שאלחם הרשעים רק אם יכני אילו היה מכה אותי לישרני מה שהוא צדיק חסד היה עושה עמי ויוכיחני זה היה נחשב בעיני כמו שמן ראש זאת דעת ר' משה הכהן. ולפי דעתי ששמן ראש כמו במנעמיהם והטעם שמן ראש כמו ראשית שמנים ימשחו בשמים ראש שמן הרשעים לא ישבר ראשי כמו ולמה תניאון והעד כי עוד ותפלתי ברעותיה' כי מנהג השמן להסיר שבר הראש על כן זה היה להפך ואמ' יניא כנגד יהלמני וטעם ברעותיה' שתבוא עליה' רעה:

נשמטו· במקומות הסלע נשמטו לרדוף אחרי כדיניהם ושופטיהם· ושמעו זה הוא מרשעים יצא רשע: כמו· אמר ר׳ משה זהו ושמעו אמרי כי כולנו נמות ולפי דעתי שהטעם שברחו מאנשי דוד על דרך והתפרדו כל עצמותי: כי· אל תער· כמו ותער כדה כי הרוח מלא הנוף: שמרני· יקשו לי· אלה ומוקשות אחרים פועלי און: יפלו· כולם במכמור אחד מהם כי כל מחשבותם וסודם יחד· אנכי אולי אעבור על הפח ואלכד ואתפש כדרך ואנכי מעמיהם ומחשבותיהם על כן היתה מלת יחד דבקה עם אנכי ור׳ משה הכהן אמר כי הטעם יפלו יחד עד שאעבור אני ולא יתפשוני: משכיל לדוד· על נועם פיוט תחלתו משכיל: קולי· זה הוא קולי שאצעק אל השם: אשפוך· בעבור היות הקול ב בגלוי יהיה שיחי בסתר: בהתעטף· כמו תפלה לעני כי יעטוף בהתעטף קרתי על ת קרתי ואתה ידעת הכתיב שחפצי ללכת בו ורבי משה הכהן אמר נתיבתי שהיא ישרה לנגדך ולא ה הזכיר הטומנים כמו אשר ילדה אותה: הבט· אמר ר׳ משה כי הם על לשון ולפי דעתי כי הבט שם ה הפועל כמו והצל ת תציל וראה כמו ראות גם הוא שם הפועל על משקל למען היה לא בדקי זעקתי· כאשר אחל יזעק וטע׳ חלקי בארץ החיים כי לא אקוה שירפאני אדם מארץ החיי׳ רק אתה חלקי: הקשיבה· כנגד קולי אל יי׳· כי דלותי מאד בפנים בסתר כנגד רנתי: הוציאה· טעם מתסגר בעבור היותו במערה וכבר הזכרתי כיכח השמות בפעלי׳ אם כן הוא בי יכתירו צדיקים כתר הטעם שיתפארו כאילו כתר מלכות בראשם: מזמור לדוד יי׳ שמע תפלתי· בית בצדקתך כבית ענני במרחב יה והטעם שקראה צ צדקתך: ואל· את עבדך· כמו עם והטע׳ אם חטאתי לך ל׳ תבא במשפט עמי עתה כי צרה גדולה יש לי מ מהאויב וכלל כי לא יצדק לפניך כל חי ו ואיך אצדק אני: כי· דכא· רמז לבוז ולקלון וטע׳ במחשכי׳ שהוא כחבא משניו או ידמה צרת הלב ליושב חשך שאיננו רואה· כמתי עולם שיש להם זמן רב שמתו: ותתעטף· מחשבת הנפש והעטוף קרתה על קרתה: בתוכי· הטעם כפול זכרתי הימים הקדמונים ש שהושעתני ומלת אשוחח מהפעלים ע עלומי העי״ן והלמ״ד כ כפול כמו יכונן: פרשתי· כל המתחנן שיבקש מה יתן לו בידו על כן אמר ידי השמים וטעם כארץ עיפה שתקוה למים כן נפשי תקוה לך: מהר· כי כמעט כלתה רוחי· ונמשלתי עם יורדי בור הטעם כפול אומלל ולא תסתר בעבור אחרת כמו בטרם הרים יולדו ואל אהיה נמשל עם יורדי בור: השמיעני

נשמטו בידי סלע שפטיהם· כי דיניהם ומנהיגיהם של אלו נשמטו מדרך הטוב בידי יצר הרע ולב האבן וקשה כסלע: ושמעו אמרי· הנעימים שאני מדבר במצותיו של הקב״ה ואינם שבים מדרכם הרעה ורבותינו בברייתא דסיפרא דרשוהו ב במשה ואהרן שמתו על ידי ה הסלע אבל אינו יכול ליישב ה המקרא סופו לראשו וכמעט יש ליישבו ולומר דומין אלו לעקשות לאותן שמתו משה ואהרן על ידי הסלע על ידיה׳ כי אף אלו שמעו אמרי נעימים ואינם שבים: כמו פולח· עצים· ובוקע בארץ כן כפזרו עצמינו להגיע לפתח המות בשביל רעותיה׳ של עוברי עבירה פולח לשון בקוע כמו יפלח כליותי: כי אליך עיני· מוסב למקראות של מעלה שיתה שמרה לפי ואל תט כי אליך עינינו׳: אל תער נפשי· אל תשלך נפשי מלפניך כמו ותער כדה אל השוקת: יפלו במכמוריו רשעים· יפיל הרשע עצמו במכמוריו שהוא פורש לרגלי: במערה· שכרת בה כנף המעיל אשר לשאול: ואתה ידעת נתיבתי· כמה מוקשים יש בה: ואין לי מכיר· אין בכל משרתי שאול שימחה בידו: בי יכתירו צדיקי׳· בשבילי יכתירוך צדיקים יודו לשמך שאתה סומך את ירואיך: באמונתך· להאמין הבטחה שהבטחתני: כי רדף אויב נפשי· כלומר אם חטאתי לך הרי לקיתי וכנגד כל ישראל נאמר מזמור זה: זכרתי ימים מקדם· שהפלאת לנו נסים רבים: ישתומם· לשון אוטם ותמהון כמו ואשב שם שבעת ימים משומם בתוכם ותשב תמר ושוממה: כארץ עיפה· בגולה: כלתה רוחי· המתאוה ואינו משיג קרוי כליון עינים וכליון רוח: בבקר

אעבור ג׳ מ״ל וסימ׳ ותאמר לא אעבור כי על גבעה· יחד אנכי עד אעבור· ארחי גדר ולא אעבור: קב״ב בהתעטף ב׳ וסימ׳ עלי נפשי דיונה· בהתעטף עלי רוחי: דורש ד׳ מ״ל וסימ׳ ואין דורש ואין מבקש· ומה יי׳ דורש ממך דמיכה· כי כל לבבות דורש יי׳ דה״ה· ואין דורש לנפשי: דלותי ב׳ חד מלרע וחד מלעיל וסימ׳

נשמטו בידי סלע שפטיהם ושמעו אמרי כי נעמו: כמו פלח ובקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול: כי אליך יהוה אדני עיני בכה חסיתי אל תער נפשי: שמרני מידי פח יקשו לי ומקשות פעלי און: יפלו במכמריו רשעים יחד אנכי עד אעבור:

קמב

משכיל לדוד בהיותו במערה תפלה: קולי אל יהוה אזעק קולי אל יהוה אתחנן: אשפך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד: בהתעטף עלי רוחי ואתה ידעת נתיבתי בארח זו אהלך טמנו פח לי: הביט ימין וראה ואין לי מכיר אבד מנוס ממני אין דורש לנפשי: זעקתי אליך יהוה אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים: הקשיבה אל רנתי כי דלותי מאד הצילני מרדפי כי אמצו ממני: הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתרו צדיקים כי תגמל עלי:

קמג

מזמור לדוד יהוה שמע תפלתי האזינה אל תחנוני באמנתך ענני בצדקתך: ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי: כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים כמתי עולם: ותתעטף עלי רוחי בתוכי ישתומם לבי: זכרתי ימים מקדם הגיתי בכל פעלך במעשה ידיך אשוחח: פרשתי ידי אליך נפשי כארץ עיפה לך סלה: מהר ענני יהוה כלתה רוחי אל תסתר פניך ממני ונמשלתי עם ירדי בור:

אישתמיטו מבית מדרשא על ידי תקוף דיניהון תייבין ושמעין מימרי ארום בסימו: די כמת גבר דפלח ומבזע במרדיא בארעא הכדין אתבדרו איברנא על פום קבורתא: מטול היכנא לוותך אלהים יי עייני מודיקא במימרא סברית לא תרוקן נפשי: נטור יתי מן אידי פחא דאתקילו לי ותיקלן עבדי שקר: יפלון במצודתהון רשיעי כחדא אנא עד זמן די אעיבר: שכלא טבא על ידוי דוד במהויה באספלידא צלותא: קלי קדם יי אקבל קלי קדם יי אצלי: אשוד קדמוי שותי עקתי קדמוי אחני: באשתלהיות עלי רוחי ואת ידעת שבילי בכבישא דנן דאהלך כמנו פחא לי: אסתכלית על ימינא וחמית ולית לי משתמודע הובד שיזבו מני ולית תבע לנפשי: קבלית לוותך יי אמרית אנת משזבי חולקי בארע חייא: אצית לצלותי ארום איתמסכנית לחדא פצייתי מרודפי ארום איתחיילו מני: הנפיק מן מסגירא נפשי לאודאה ית שמך אמטולתי יעבדון לך כליל דשבח צדיקיא ארום תשלים גומלא עלי טב: שבחא לדוד יי שמע צלותי אצית לתחנוני בקושטך עני יתי בצדקתך: ולא תעול לבית דינא עם עבדך ארום לא זכי קדמך כל דחי: ארום רדיף בעיל דבבא נפשי דכריך לארעא חייתי אותבני בחשוכיא היך שכיבי עלמא הדין: באשתלהיות עלי רוחי בגושמי ישתעמם לבי: אדכרית יומין מלקדמין רנית בכולהון עובדך בעובדי אידך אמליל: פרסית אידי בצלו קדמך נפשי היך ארעא דצהיא למיא מודיקא לך לעלמין: סרהיב עני יתי יי רגיגת לך רוחי לא תסלק שכינתך מיני ואמתילית עם נחותי גוב בית קבורתא:

ול׳ יהושע· הקשיבה אל רנתי כי דלותי מאד· בתרא מלעיל: יכתרו ב׳ וסימ׳ בי יכתרו צדיקים· וחכמים יכתרו דעת: קמ״ג האזינה י״ו וסימ׳ נמסר בתהלים סימן ע״ח: באמונתך ז׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בא״ב רבתי סימ׳ אות למ״ד: כי ד׳ בטעם וסימ׳ כי גדול יי׳ ומהלל מאד נורא הוא· כי גבר עלינו חסדו ואמת יי׳· כי רדף אויב נפשי· כי יוסיף על חטאתו פשע בינינו: פרשתי ג׳ וסימ׳ פרשתי ידי כל היום· כי כארבע רוחות השמים· פרשתי ידי אליך: ירדי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימן קט״ו:

השמיעני· כאילו קול יקראני ממרום כי השם יעשה עמי חסד ועטם בבקר כי רובי ההליכות והמלאכות תחלתם בבקר וטעם אליך נשאתי נפשי כמו ואליו הוא נושא את נפשו: הצילני· אמר ר' מריכום ז"ל כי אליך כסיתי כמו בך חסיתי והנכון בעיני כי מלת להיחה תהי להפך בעבור אות אחריה כמו קחו מאתכם תרומה והנה הטעם כמו תנו קחילי פיתקח לברכו ונכה סורה אלי פיסור ממקומו ויבוא אליה והפך זה סורה ממני אם כן מלת כסוי אם אל המכסה אני מאברהם ידוע ואם אמר המכסה אני אל אברהם הדבר יהיה להפך והנה הטעם הצילני מאויבי יי' כי אליך אגלה אותם בסתר והנה תיקון הלשון כי כסיתי זה הדבר מאחרים כי אין לי צורך לגלות להם כי לא

אלוהי ב' מל וסימ' למדני לעשות רצונך כי אתה אלוהי· תהלה לדוד ארוממך· וחד אלוהימ"ל וסימ' חי יי' וברוך צורי דסיפרא: צררי ג' חס' וסימ' וכרה קנאת אפרים· כי ידעתי רבים פשעיכם· והאבדת כל צררי נפשי: קמד' לדוד ז' בטעם וסימ' נמסר בסיפ'סימ' כ"ו וסימ' ק"ג: ידי בא בקריא' וסימ' ואפן וארד מן ההר והר

הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי־בְךָ בָטָחְתִּי הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ־זוּ אֵלֵךְ כִּי־אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי׃ הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי יְהוָה אֵלֶיךָ כִסִּתִי׃ לַמְּדֵנִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כִּי־אַתָּה אֱלוֹהָי רוּחֲךָ טוֹבָה תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר׃ לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָה תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ תּוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁי׃ וּבְחַסְדְּךָ תַּצְמִית אֹיְבָי וְהַאֲבַדְתָּ כָּל־צֹרְרֵי נַפְשִׁי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ׃

קמד

לְדָוִד בָּרוּךְ יְהוָה צוּרִי הַמְלַמֵּד יָדַי לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה׃ חַסְדִּי וּמְצוּדָתִי מִשְׂגַּבִּי וּמְפַלְטִי לִי מָגִנִּי וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד עַמִּי תַחְתָּי׃ יְהוָה מָה־אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן־אֱנוֹשׁ וַתְּחַשְּׁבֵהוּ׃ אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר׃ יְהוָה הַט־שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ בְּרוֹק בָּרָק וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ וּתְהֻמֵּם׃ שְׁלַח יָדֶיךָ מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד בְּנֵי נֵכָר׃ אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃ אֱלֹהִים שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָּךְ בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה־לָּךְ׃ הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה׃ פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃ אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל׃ מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן אֶל־זַן צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ׃

ל' חס' · ב' מל' וב' בליש' · י' מל' · ל' · נ' חס' · ב' · ב' · ל' · ל' ומל' וחבצעתי · ל' · נ' כמדור' עמים · ל' · ל' · ב' אלו ניניו · ר' · ח' מל' · ב' · ל' · לם קף · ר' מל' · ל' · ל' · ל' בנעוריהם · ר' מל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · כב' · ל'

אַשְׁמִיעַ יָתִי בְּצַפַר טוּבָךְ אֲרוּם בְּמֵימְרָךְ סַבְרִית אוֹדַע יָתִי אוֹרַח דְּנַן דַּאֲהַלֵךְ אֲרוּם לְוָתָךְ זְקָפִית נַפְשִׁי בִּצְלוֹ׃ פְּצֵי יָתִי מִבַּעֲלֵי דְבָבִי יְיָ מֵימְרָךְ מַנֵּיתִי לְפָרִיק׃ אַלִּיף יָתִי לְמֶעְבַּד רְעוּתָךְ אֲרוּם אַנְתְּ אֱלָהִי רוּחַ קוּדְשָׁךְ טָבָא תְּדַבַּר יָתִי בְּאַרְעָא תְּרִיצָא׃ מִן בְּגַלַל שְׁמָךְ יְיָ תְּקַיְּמִינַנִי בְּצִדְקָךְ אַפִּיק מִן עַקְתָא נַפְשִׁי׃ וּבְחִסְדָּךְ תְּמַגַּר בַּעֲלֵי דְבָבִי וּתְהוֹבֵד כָּל מְעִיקֵי נַפְשִׁי אֲרוּם אֲנָא עַבְדָּךְ׃

עַל יַד דָּוִד בְּרִיךְ יְיָ תּוּקְפִי דִּמְאַלִּיף אִידַי לְסִדְרֵי קְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לְאַגָּחָא קְרָבָא׃ עֲבֵד טִיבוּ וּכְרַךְ תַּקִּיפֵי תּוּקְפִי וּמְשֵׁיזִיב יָתִי תְּרֵיסִי וּבְמֵימְרֵיהּ סַבְרִית דִּי כְּרֵדֵד עַמִּין תְּחוֹתָי׃ יְיָ מָה הוּא בַּר נַשׁ דְּתַכִּימְתֵּיהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא וַחֲשַׁבְתֵּיהּ׃ בַּר נַשׁ לְלַמָּא אִידְמָא יוֹמוֹי הֵיךְ טוּלָא דַּעֲבַר׃ יְיָ אַרְכִּין שְׁמַיָּא וְתִבְנֵי קְרָב בְּטוּרַיָּא וּמַסְקִין תְּנָנָא׃ אַבְרֵיק בַּרְקָא וּבַדְרִינוּן שְׁדַר גִּירְרִין וְהַשְׁגִּשִׁינוּן׃ אוֹשִׁיט יְדָךְ מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא פְּצֵי יָתִי וְשֵׁיזֵיב יָתִי מֵאוֹכְלוֹסִין דִּמְתִילִין לְמַיִין סַגִּיעִין מִן יְדֵיהוֹן דִּבְנֵי נוּכְרָאִין׃ דִּי פּוּמְהוֹן מְמַלִּיל מוּמָתָא דְּמַגָּן וְאוֹרַיְתְהוֹן אוֹרַיְת שִׁקְרָא׃ אֱלֹהִים שְׁבַח חֲדַת אֲשַׁבַּח קֳדָמָךְ בְּנִבְלָא עֲסַרְתֵּי נִימִין אֲזַמֵּר קֳדָמָךְ׃ דְּיָהֵב פּוּרְקָן לְמַלְכַיָּא דִּפְצַיְית דָּוִד עַבְדֵּיהּ מֵחַרְבָּא בִּישָׁא דְּגָלְיָת׃ פְּצֵי יָתִי וְשֵׁיזֵיב יָתִי מִידֵיהוֹן דִּבְנֵי נוּכְרָאִין דִּי פּוּמְהוֹן מַלִּיל מוּמָתָא דְּמַגָּן וְאוֹרַיְתְהוֹן אוֹרַיְת שִׁקְרָא׃ דִּבְנָנָא כִּנְצִיבִין דְּרִקְלִין בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתָא רַבְיָין מִן טַלְיוּתְהוֹן בְּנָתָנָא זִיוְתָנִין וּכְשֵׁרִין לְכַהֲנַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין בְּמִצַּע הֵיכְלָא׃ תּוּסְבְּרִינָא מַלְיָין מְסַפְּקָן מִן שַׁתָּא לְשַׁתָּא עָנָנָא מְיַלְדָן אַלְפַיָּא סַפְשָׁן רִיבְבוּתָא בְּאַשְׁקָקָנָא׃

בער באש· ואתפש בשני הלחות ואשלכם מעל· יגמלני יי' כצדקתי דשמואל· מלמד ידי למלחמ' דשמואל· אשר ברכו יי' צבאות לאמר· כי בראותו ילדיו מעשה· ועל פעל ידי תצוני· אנכי עשיתי ארץ· ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ· פרשתי ידי כל היום· הוי למתפרות· יגלמני יי' כצדקי דתהלות· ויטב יי' לי כצדקי כבר ידי· מלמד ידי למלחמה דתהלות: כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני· שמע קול תחנוני בשועי אליך· פרשתי ידי אליך נפשי בארץ עיפה· לדוד ברוך יי' צורי· ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל· והנה יד נגעה בי· כי כלם מיראים אותי· וחד וידי נטפו מר ואצבעותי: בנותינו ד' מל' בליש' וסימ' מה נעשה להם לנותרים· ואנחנו לא נוכל לתת דבנימן· והנה נפלו אבותינו· בנותינו כזוית:

רשי

בבקר· בצמח הגאולה מצאתי הודיעני דרך זו נשאתי נפשי אליך מתקבל שאלתי אליך כסיתי· תלאותי אני מכסה מכל אדם להגידם אליך: הרודד עמי תחתי· הרוקע ושוטח את עמי לרבוץ במקומו כמו ש שוטח לגוים מגדיל אותם רודד תרגו' של רוקע כדמתרג' וירקעו ורדידו וים פותרי' הרודד עמי תחתי המחלים עמים תחתי אך בספר מדויק מוגה עמי ומסורת עליו ג' סבירין עמים וקורין עמי ועל תחתיו ים מסורת עליו תחתיו קרי: מה אדם· מה עשו וימצא לפניך כי ידעתם להרבות להם גדולה: ימיו כצל עובר· שלמה אמר ויעשם כצל לא פירש אם צל דקל או צל כותל שהם קבועי' כבר פירש אביו כצל עובר צלו של עוף הפורח: פצני· הוציאני ולשון הצלה הוא וכן הפוצה את דוד עבדו מצאתי פיהם דבר שוא וגו' תלה הכתוב שוא בפה ושקר בימין באו לספר ב בפה בודים גוזמא על שוא אף לשנות את הידוע באו לפשט ימינם לשבועה חדלו משוא ש שנתפש עליו כגנב אבל בשקר נשבעין שכך גורלם: הנותן תשועה למלכים· מדבר על סלע המחלקו' שהיה דוד קרוב ליתפש ביד שאול ובא מלאך אל שאול מהרה ולכה וגו' הציל את שאול מהיות שופך דם נקי ואת דוד מהיות נהרג: פצני והצילני· כאשר עשית אז כן פצני עתה: אשר בנינו וגו'· כלומר גם עתה דור זה כשר הוא בנינו כנטיעים שאין בהם מום כל כך הם ת מנוקים מעבירה מצאתי מגדלים מנעוריהם בשם טוב זה שהם כנטיעים בנערותם ג גדלי' כל ימיהם ואי איפשר לקיי' כל שבח זה אלא בדורו של חזקיהו: בנותינו· גבוהות קומה כאה כזוית של בית אבנים שזוית האבן מכוונת כנגד חבירתה ועולה למעלה עד שהזוית מ מיושרות: מחוטבות תבנית היכל· מהוללות בפי רואיהן ומרמין אותן לתבנית קומת ה ההיכל ורבותינו פירשו בנותינו כזוית מתמלאות תאוה כזוית מזבח המלאו' דם ואינן נבעלות אלא לבעליהן: מזוינו מלאים· זוית אוצרותינו מלאים טוב: מפיקים מזן אל זן· מספיקים מזון משנה לשנה מזן אל זן משעת אסיף מזון לשנה זו עד זמן אסיף מזון לשנה אחרת זן נוטריקון בלע"ז: מאליפות מרובבות· לאלפים ולרבבות עושות פרי: אלופינו

אבן עזרא

יוכלו לעזור לי לבד אליך לבדך כי אתה תוכל להצילני: למדני· הרגילני כטע' פרא למוד מדבר וי"א כי דימ' עצמו שהוא בתוך הים על כן יבקש רוח טובה שתניחהו ויבא לארץ או תחבר אות בית והוא היסר בעיני ברוחך טובה תנחני והתי' לנכח השם ור' שלמה ספרדי ז"ל אמר כח מהרוח העליונה: למען· בעבור שיודע שמך או בעבור שאני עובד שמך: ובחסדך· עלי לבדי וטעם כי אני עבדך לאות על הפירוש השני בפסוק למען שמך יי' תחייני: לדוד ברוך יי'· זה המזמור חברו כאשר הניח לו השם מכל סביביו כי כן טעם כל המזמור: המלמד· המרגיל: חסדי· הנה אתן לך כלל תאמר אהי תהלתי גם תהלתי לבדו כמו הוא תהלתך אהי צורי ברוך יי' צורי וכן אלהי חסדי גם חסדי ומצודתי כי ה הטעם הכח שקבל מהעליון והנה חסדי במנוחתי ומצודתי בברחי· הרודד עמי ויאמר כי הכל הבל כי מי יוכל לעמוד לפני מי שהשם עזרו: יי'· ותחשבהו' כי הוא מאומה הדם איננו רק הבל: יי'· הט· רמז לגזירות הבאות מ העתידות מהשמים וטעם גע בהרים בא היורדת על כן ויעשנו והטע' כי ההרים שהם עומדים אם תגע בהם מיד יעשנו אף כי מ האדם שהוא הבל: ברוק· כדרך וישלח חציו: שלח· כמו תשלח ידיך ושלח מ ממרום ודימה האויב אל מים רבים על כן פירש מיד בני נכר: אשר· אמר בן בלעם כי ויתנם לשון קדר שבועתם והנכון בעיני שהוא כמשמעו והטעם כחם וגבורתם

ת?די דמי פי' כי כספר מוגה ועליו מסורת שהיה לו תית כתוב תחתי וקרי תחתיש ולכל כי הוא טעו' שבאמבל רבית לא כאכנו כי אם יב חס' ויו ככוף תיבות וקרין וכדקתי בר' ונה' כררי חסר' ואיב' מוכים כי אם יב וזה לא נמנה עמהם

והנה פיהם שוא וכחם שקר והנה הדבור והמעשה: אלהים· שיר חדש· על החסד שהצלתני בנבל עשור כבר פירשתיו שהוא בכבל בעשור: הנותן· הפוצה· מגזרת ופצתה האדמה כדרך ויפרקנו מצרינו· מחרב רעה חסר ויו ורעה וי"א כי רעה תאר למחנה או עדה או חרה: פצני· פעם אחרת כן עשה עמי תמיד והזכיר עם הראשון שיר חדש ועם האחרון שישכנו לבטח: אשר בנינו· הם מגודלי' בנעוריהם כ נטעי': בנותינו כזוית ארמון מלך שהם מפותחות ומצוירו' מחוטבות כמו חטובות אטון מצרי': תבנית היכל הטעם כפול: מזוינו· זוית בתינו מלאו' מפיקים רמז למסרתי· מזן אל זן מין כמו תרג' למינו לזנוהי וכן וזנים מרוקחים והטע' מיני חטה והורז ודוחן והדומה להם וי"א מגזרת מזון וזה המרכם אמר כי מלת מפיקים שבה אל מזוינו ופירושה כפי צורך המקו' בלי חבור: באלפנו מאליפות· עושות אלף מרובבות מגזרת רבבה בכח עליון והטעם באלפנו שהיו מאליפות שבו מרובבות: אלופינו

63

אלופינו· כמו שגר אלפיך וכמוהו ככבש אלוף· מסובלים כי הם סובלים השגלות המלאות· אין פרץ בחומות העיר· ואין יוצאת מהשערים הגדולים הידועים· ואין צוחה ברחובותינו כי כן היה מנהגם בבא שמועה רעה כי נגף ישראל לפני אויביו: אשרי· ולמה באה לו כל זאת הטובה בעבור שיי׳ אלהיו: תהלה לדוד ארוממך· בעבור שמחת הלב והזכיר המלך כי הוא המלך באמת וזהו יסוד כל התהלה הזאת: ואברכה שמך· להוסיף על רוממותיך והנה הטעם שאדבר שאתה מרומם: בכל יום· יום אחר יום אברכה שמך עד שאהיה מהמהללים תמיד שמעלתם גדולה מהמתברכים: גדול· בעבור שהזכיר והללה שמך הזכיר כי השם גדול מהמהללו על כן ומהולל מאד יותר ממהללי

בעבור שאמר שהוא גדול הזכיר כי לגדולתו אין חקר כי כל מלך בלתו יש לגדולתו ראשית ואחרית ולגדולתו אינו כן: דור· עתה פירש טעם ומהולל מאד כי הדור שהלך יספר לדור הבא מעשיך והנוראים יגידו שני הדורות וטעם גבורותיך כי מתהלות המלך שיהיה גבור: הדר· הדורו׳ יגידו גבורותיך הנראות ואני אשיחה עם לבבי הדר כבוד הודך עקרי כבוד גבורותיך הנראות גם דברי נפלאותיך שלא ידעום הדורות: ועזוז· ואלה הדורות יספרו הנוראות שעשית לעיניהם כמו אותות מצרים ואחר נפלאות נראו רק אני גדולתך שהיא גדולת כבודך אספר להם אולי יבינו והנה טעם נוראותיך כי כן ראוי להיות המלך נורא: זכר· והמלך אם היה טוב כל אדם יביע טובו ולא רב טובך והטעם טובך הרב כמו בגדול וטובך שהוא בזרועך הגדול· וצדקתך ירננו גם ראוי הוא שיהיה המלך עושה צדק ותהלת ירננו בפרהסיא וזה אומרים: חנון· להושיע המשוע אליו ורחום לשמור עבדו שלא יכשל: טוב· וכל מלך לא יתכן להיותו טוב רק לאנשי מעמו והשם לבדו טוב לכל גם המלך לא יתכן לרחם רק עבדיו האהובים והשם לבדו רחמיו על כל מעשיו: יודוך· הנה כל מעשיך יודוך כי כן אתה וחסידיך יוסיפו להודות לך: כבוד· ומה היא ברכת חסידיך שילמדו כבוד מלכותך לאמר לא יעוך: להודיע לבני האדם· שהם קטנים·

יוצאת היוצאת ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תבא ועמוס סימן ה׳: שככה ב׳ וסי׳ אשרי העם שככה לו אשרי· שככה השבעתנו: קמ״ה ארוממך ג׳ בקריא׳ ומל׳ וסימ׳ ארוממך אודה שמך כי עשית· ארוממך אלהי המלך ואברכה· ארוממך יי׳ כי דליתני ולא שמחת: דור לדור ה׳ כ״ב מל׳ בליש׳ בכתובי׳ וסי׳ דור לדור ישבח׳

אלופינו מסבלים אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחבתינו: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיהוה אלהיו:

קמה

תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד: בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יהוה ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו: הדר כבוד הודך ודברי נפלאתיך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלותיך אספרנה: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יהוה ארך אפים וגדל חסד: טוב יהוה לכל ורחמיו על כל מעשיו: יודוך יהוה כל מעשיך וחסידיך יברכוכה: כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: להודיע לבני האדם גבורתיו וכבוד הדר מלכותו: מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודר: סומך יהוה לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים: עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: צדיק יהוה בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת: רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם: שומר יהוה את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד: תהלת יהוה ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד:

תורינא מרי סטול לית תקוף ולא מפקא בישא ולית צווחת בכריתא בפלטיתנא: טובוי דעמא דהכדין ליה טובוי דעמא דיי אלהיה:

תושבחתא לדוד ארוממינך אלהי מלכא ואברך שמך לעלמי עלמין: בכל יומא אברכינך ואשבח שמך לעלמי עלמין: רב יי ומשבח לחדא ולרבותיה לית סוף: דרא לדרא ישבח עובדך וגבורתך יתנון: שיבהור איקר זיוך ומילי פרישותך אמליל: ועושנא דחלתך יימרון ורבנותך יתעון: דכרן סגיעי טובך יביעון וצדקתך ישבחון: חננא ורחמנא יי מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון: טב יי לכולא ורחמוי על כולהון עובדוי: יהודונך יי כולהון עובדך וחסידך יברכונך: איקר מלכותך יימרון וגבורתך ימללון: לה־דעא לבני נשא גבורתוי ואיקר שיבהור מלכותיה: מלכותך מלכותא דכל עלמיא ושולטנותך בכל דר ודר: סעיד יי לכל נפילין וזקיף לכולהון כפיפין: עיניהון דכולא לותך סבירן ואת יהב להון ית מיכלהון בזמניה: פותח ית אידך ומסבע לכולהון חיי רעותהון: זכי יי בכל אורחתיה וחסידא בכל עובדוי: קריב יי לכל דקריין ליה לכולהון דקרין יתיה בקשוט: רעות דחלוי יעבד וית בעותהון ישמע ויפרקינון: נטיר יי ית כל רחימוי וית כל רשיעי ישיצי: שבחא דיי ימליל פומי ויברכון כל בני בסרא שום קודשיה לעלמי עלמין:

רשי

אלופינו מסובלים· אלופים גדולים שבנו כסבלי׳ על קטניהם שהקטנים כשמשים לגדולים: ומתוך כך אין פרץ בנו: ואין יוצאת· אין שמועה רעה יוצאת למרחוק: ואין צווחה· ואין קול מהומת מלחמה: שככה לו· שכל טובה הזאת שלו: דור לדור ישבח מעשיך· וגם אני הדר כבוד הודך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו· וגם אני גדולתך אספרנה: זכר רב טובך יביעו· דור לדור וגבורתך ידברו זה לזה לאמר טוב לנו להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו של הקב״ה· מצאתי שמך נון חסרה מאלפ״א בית״א לפי שראה דוד בה מפלה קשה כפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל וחזר וסמכה ברוח הקדש סומך יי׳ לכל הנופלים: ומשביע לכל חי רצון· כדי פרנסתו הוא משביעו את טובו ואת רצונו ואת ברכתו רצון אפיימנט בלע״ז: תהלת יי׳ ידבר פי· וגם כל בשר יברך את שם קדשו לעולם ועד: הזמרה

כי לעולם חסן· כשאך לדור ודור· והימים האלה נזכרים· והארץ לעולם עומדת· וכל דור דור הס׳ ור׳ כתובי׳ בן דור ודר קדמא מל׳ תניין חס׳ וסימ׳ נמסר בספרא סימן מ״ט וסימן פט: יאמרו ג׳ וסימ׳ ואם חי יי׳ יאמרו· ועזת נראתיך יאמרו· כבוד מלכותך יאמרו: עולמים ג׳ חס׳ ו׳ כליש׳ וסימ׳ כבר היה לעלמים· מלכותך מלכות כל· ולהביא צדק עלמים: נותן ו׳ מל׳ וסימ׳ הגני נותן בו רוח דכנדריב· ואתה נותן להם את אכלם בעתו· לבוגבה לחמה· נותן לרש אין בחסור· נותן לכסיל כבוד· וצדיק חונן ונותן: שומר יי׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ז׳: תהלת ד׳ וסימ׳ אין עוד תהלת מואב· איך לא עזבה עיר תהלת· נלכדה ששך· תהלת יי׳ ידבר פי:

ויגבורותיו שב אל כבוד מלכותך יאמרו ואין טענה איך סמך כבוד הדר מלכותו לכבוד מלכותך כי הנה כמוהו עד מלך מלכות פרס ותקנו קדמונינו בתפלה וימליך מלכותיה גם כן הכתו׳ ומלכותו בכל משלה: מלכותך· כל מלכות תפסק ומלכות השם עומדת לנצח: סומך· וכל מלך זה יפיל וזה ירים זה יסמוך וזה יפיל כי לא יוכל לסמוך ולהרים הכל והשם לבדו הוא סומך הכל: עיני· עם מדינות המלך מפרנסי׳ המלך והשם לבדו מפרנס הכל לתת לכל אחד מהם מאכלו בעתו: פותח· ואתה הכתו׳ בפסוק העליון ימרת גם פה וככה הוא ואתה פותח את ידך וככה כי אלהי אבי בעזרי וטעם רצון מה שמספיק להם: צדיק· אם טען טוען למה יאכל אחד חטה ואחר שעורים והנה התשובה כי הוא יודע הטוב להם כי הוא בראם וידע תולדתם כמו הרופא המצוה שיאכל כל אדם מה שהוא טוב לו ושר כי השם כל מה שיתן בדרך חסד הוא כי איננו חייב עליו על כן וחסיד יקרא· אם המלך והיה רחוק לא יוכל להושיע קוראיו והשם לעולם קרוב הוא רק לאשר יקראוהו באמת ולא בפיות ואשר איננו ראוי להושיעו: רצון· יראת המלך יספיק שלא יעשה לו רע והשם יעשה רצון יראיו: שומר· אם באה צרה ליראיו יושיעם רק אוהביו הוא ישמור אותם שלא תבא להם רעה: ואת כל הרשעים ישמיד· באחרונה כי שופט הוא לאבדון והמלך לא יוכל להשמיד רשעי ארצו אולי יקשרו עליו על כן יפחד או לא יכירם כי לא ידע מחשבותם והשלים כאשר החל תהלתי· ויברך כל בשר שהוא נכון לברך על דרך היא היתה אם כל חי: הללויה

הללויה · דברי המשורר לישראל ואחר כן אומר לנפשו : אהללה · אזמרה · בלשון כי במותו איננו ואת היא התהלה והזמרה להוכיח בני אדם : אל · יש אומרים בבן אדם שאין לו תשועת אמת להושיעכם והנכון בעיני בבן אדם שלא יוכל להושיע נפשו · תצא · היא המוכנת בלב · ישוב לאדמתו כי העצמות במתכונת העפר והם תוסדי הגוף ופי עשתונותיו מחשבותיו כמו אולי יתעשת כמו יחשוב האלהים יחשוב לי : אשרי · הטעם שלא ישען רק על השם לבדו ולא יבקש עזר מאדם וטעם אל יעקב בעזרו שאמר והיה יי׳ לי לאלהים כאשר פירשתי במקומו : עושה · הטעם כי השם יוכל לעשות כל חפצו כי הוא עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם שמים הם המלאכים והצבא הגדול הם המשרתים ובארץ העוף והחיה והאדם ובים בריאות גדולות · השומר אמת לעולם הם כללי כל מין שהם בארץ ובים רק בשמים כל אשר בהם בפרטיהם הם שמורים לעולם על כן לא תפחדו מאדם ש שיעשוק אתכם והוא מטריפכם לחם חקכם והוא יתיר אסוריכם · יי׳ · הנה הטעם אין ראוי להשען אדם על אדם ואם אדם יחזק ממנו ישען עליו ב בתפלתו לשם וככה אם רעב או היה אסור וככה אם בא לו חולי עינים או שהיה כפוף קבוע ערם לא ישען על רופא וטע׳ יי׳ אוהב צדיקים שהוא ישמרם ולא יהיו עשוקים ולא רעבים או אסורים או עורים או כפופים : יי׳ שומר את גרים · שאין להם עוזר כי הם מגוי אחר ומלת יעודד פירשתיה וטעם יעות שיסבב סבות ויתכן עלילות לעות דרכם שלא ימלא שאלתם ו ולא יהיה חפצם : ימלוך · אם השם הוא ככה הוא ראוי להיות מלך ולא לברו תאות המלוכה ותתם המשורר כאשר החל : הללויה · דברי המשורר ברוך כנואם ישבח השם בראותו בחזיון כי השם יבנה ירושלם ויקבץ נדחי ישראל · ומלת זמרה שם הפועל כמו ליסר׳ אתכם והה״א נוסף כי יסרת בעבור אחר כי טוב זמרה אלהינו כי נעים וכי נאוה מגז׳ תאוה כאשר פירשתי שהמלה לבנין כפעל כמו וכל נעשה ב במרחשת : בונה · יכנס · כמו לך כנוס את כל היהודים · הרופא לשבורי לב ·

קמ״ו בעודי כל ליש׳ מל׳ כב״ב בליש׳ וסימ׳ אבללה יולדת השבעה · בעד רשע לנגדי · ו״ב עוד חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח : עושה ו׳ בסיפרא בסגול וסי׳ מגדיל ישועות מלכו דסיפרא · דום ליי׳ והתחולל לו · שכחו אל מושיעם · עשה כלאביו רוחות · עשה משפט לעשוקים · עשה שמים וארץ ו״ו בשאר קריא׳ וסימ׳ נמסר

קמו

הללו־יה הללי נפשי את־יהוה : אהללה יהוה בחיי אזמרה לאלהי בעודי : אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה : תצא רוחו ישב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתנתיו : אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על־יהוה אלהיו : עשה שמים וארץ את־הים ואת־כל־אשר־בם השמר אמת לעולם : עשה משפט לעשוקים נתן לחם לרעבים יהוה מתיר אסורים : יהוה פקח עורים יהוה זקף כפופים יהוה אהב צדיקים : יהוה שמר את־גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעות : ימלך יהוה לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללו־יה :

קמז

הללו יה כי־טוב זמרה אלהינו כי־נעים נאוה תהלה : בונה ירושלם יהוה נדחי ישראל יכנס : הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם : מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא : גדול אדונינו ורב־כח לתבונתו אין מספר : מעודד ענוים יהוה משפיל רשעים עדי־ארץ : ענו ליהוה בתודה זמרו לאלהינו בכנור : המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר : נותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו : לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה : רוצה יהוה את־יראיו את־המיחלים לחסדו : שבחי ירושלם את־יהוה הללי אלהיך ציון : כי־חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך : השם־גבולך שלום חלב חטים ישביעך : השלח אמרתו ארץ עד־מהרה ירוץ דברו :

הללויה שבחי נפשי ית שמא דיי : אשבח יי בחיי אזמר לאלהי בדאיתי : לא תתרחצון ברברביא בבר נש דלית ליה פורקנא : תיפוק רוחיה יתוב לעפריה ביומא ההוא הובדו זמיונוי : טוביה דאלהא יעקב בסעדיה סבריה על יי אלהיה : דעבד שמיא וארעא ית ימא וית כל די בהון די נטיר קשוט לעלם : די עבד דינא לטלומין יהב מזון לכפינין יי דשרי אסיריא : יי פקח אכסנין דמתילין לסמיין יי זקיף כפיפין יי רחים צדיקיא : יי נטיר ית גיורא יתם וארמלא יסובר ואורחא דרשיעי יטלטל : ימלוך יי לעלם אלהיך ציון לדר ודר הללויה :

ארום טב לזמרא קדם אלהנא ארום בסים יאיא תושבחתא : בני ירושלם יי גלוות ישראל יכנש : דמסי לתבירא לבא ומסיק ארוכין לצעריהון : מני סכום לכוכביא לכולהון בשמא קרי : רב מרנא וסגי חילא לסוכלתנותי לית סכום : מסובר ענוותניא יי מכיך רשיעיא עדי ארעא : שבחו קדם יי בתודתא זמרו קדם אלהנא בכנורא : דחפי שמיא בעננין דמתקן לארעא מטרא דימרבי טוריא עסבי : יהיב לבעיר מזונה לבני עורבא דיקרן : לא בגבורתא דירכיבין על סוסיא יצבי לא בשוקי גוברין רהטונין יצבי : רעי יי ית דחלוי ית דמוריכין לטוביה : שבחי ירושלם ית יי שבחי אלהיך ציון : ארום תקף נגרי תרעייך בריך בנייכי במצעייך : דשוי תחומיך שלם שמן חטים יסבעינך : דמשדר מימריה לארעא עד סרהוביא ירהוט מילוליה :

רשי

אזמרה לאלהי בעודי · בעוד אני חי : עשתונותיו · מחשבותיו : אשרי · מי שאל יעקב בעזרו שהבטיחו הקב״ה הנה אנכי עמך ושמרתיך והשיבותיך ולמה אשריו לפי שהוא עשה שמים וארץ ואת הים וכיון שהכל שלו יש בידו לשומרו בים וביבש׳ אבל מלך בשר ודם אם שומרו ביבשה איננו יכול לשומרו בים : השומר אמת לעולם · לסוף דורות רבים הוא מקיים ושומר אמיתת ה הבטחתו : יעודד · לשון כח : ימלוך יי׳ לעולם · יקיים את מלכותו בגאולת בניו : כי טוב זמרה · כי טוב לזמר לו : לחמה · מאכלה : לבני עורב · פירשו רבותינו שהוא אכזרי על בניו ו והקב״ה מרחם עליה׳ ומזמן להם יתושין מתוך צואתם ונכנסין לתוך פיהם : לא בגבורת הסוס יחפץ · הקב״ה : ולא בשוקי האיש ירצה · ולא בקלות מרוצת שוקי האיש ירצה : חלב חטים · טוב חטים שמנים : כפור

מסרה

במלכים ב׳ סימ׳ ז׳ גבי פרשתא ד דארבעה אנשים היו מצורעים · וכל העושה דכוו׳ פתחין בכמ״א וסי׳ ויברד בו לשלחב לאביו · וח׳ קבצין וסימ׳ נמסר בסדר בשלח · וכל אמ״ת דתקע דכוו׳ קבצין : קמ״ז נאוה ד׳ קבצין וסימ׳ נאוה כירושלם איומה כנדגלות · לישרים נאוה תהלה · כי נעים נאוה תהלה · לא נאוה לנבל שפת יתר · וא׳ שחורה אני ונאוה · וא׳ לביתך נאוה קדש : ענו ב׳ וסימ׳ ענו ליי׳ בתודה זמרו · עלי באר ענו לה : המכסה ב׳ וסימ׳ המכסה אני מאברהם · המכסה שמים בעבים · וכל הבליו׳ דכוו׳ : נותן ו׳ מל׳ וסימ׳ לעיל בסיפרא סימן קמ״ו : רוצה ב׳ מל׳ וסימ׳ רוצ׳ יי׳ את יראיו · כי רוצה יי׳ בעמו : השם ד׳ וסימ׳ השם בקרבו את רוח · השם עבים רכובו · השם נפשינו בחיים · השם גבולך שלום :

הם אבלי ציון ומחבש כמו לא זורו ולא חובשו ור׳ יצחק הספרדי אמר כי לעצבותם כמו לשון יסמעאל וכמוהו ידיך עצבוני ולפי דעתי שהוא כמו נגעם שהנגוע בעצב גדול בעבורם : מונה · בעבור שהזכיר נדחי ישראל שהם מפוזרים בכל הארץ הזכיר כנגד זה מונה מספר לכוכבים שהכוכבים הם מפוזרים בגלגל העליון והוא ידעם כולם והנה יהיה הפרש בין מנין ומספר כי מספר הוא הפרט ומונה מספר הכל קרוב׳ מגזרת מנין · לכולם שמות יקרא והטעם כמו איש לא נעדר וזה אמת ונכון : גדול · אמר מונה מספר לכוכבים כנגד ולתבונתו אין מספר : מעודד ענוים · הם השפלים והם נדחי ישראל · משפיל רשעים הם מלכי הגוים שהיו תחת ידי ישראל : ענו · דברי המשורר ליש׳ כמו וענית ואמרת ויש אומרי׳ כמו קול ענות ועניתה שמה כימי נעוריה בעבור שהם כתו׳ בכינור : המכסה · הטעם שהוא מראה גבורות בכל זמן כדרך עושה גדולות ואחריו כתו׳ הנותן מטר וטעם המכסה כי עבים השמים לטוהר · המצמיח הרים שהם יבשים וחזקים : נותן · הזכיר הבהמה שאין לה לב לתקן מזון לנפשה והזכיר העוף לבני ערב כי חכמי הגוים אומרים כי אבותם יעזבום בהולדם : לא · הטעם אין חפץ השם בגבורה רק בירלתי כמו התקן לסוס גבורה וטעם בשוקי הוא הרוכב : רוצה · הטעם כי השם נותן לחם לכל בשר ולא בעבור גבורתם ובני עורב לעדים כאמנים : שבחי · זה לעתיד כי העיר חזקה שיפחד האויב לבא עליה ומה הוא החוזק שברך בניך שהם רבים בקרבך : השם · הטעם אם תשכנו לבטח עם שובע גדול : השולח · כאשר הזכיר חלב חטים הזכיר סבתו והיא שאמירתו היא גזרתו · ירוץ דברו הטעם כפול או על דרך ועל העבים אצוה מהמטיר כן יצוה להמטיר : הנותן

הנותן · בעתו כי בהיותו רב בימי החורף אז יהיה חלב חטים בימי הקיץ · משליך קרחו · כמו הקרח הנורא · ישלח · וימסם · השלג והכפור והקרח · ישב רוחו מהבנין הכבד הנוסף מגזרת רוח ה' נשבה בו מהבנין הקל · מגיד דבריו · הטעם הגיד דבריו הם המצות ליעקב וכן פי' חקיו ומשפטיו כי הם סבת רדת הגשם בעתו ככתו' בפרשת והיה אם שמע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו · לא · הטעם שלא נתן תורתו רק לעמו לבדו שהבדילו להיות לו לעם סגולה וחתם המשורר כאשר החל · הללויה · זה המזמור נכבד מאד ויש בו סודות עמוקים ועתה החל לדבר על השנים עולמות האחד העולם העליון והוא העולם הרחב והגדול ואחר כן הזכיר עולם השפל שהוא כמו הנקודה במחשבת ה החושב בעגולה גדולה והחל לאמר הללויה אתם מן השמים · הללוהו במרומים והטעם אתם הדרים בשמים המרומי' והם שני השמים · הללוהו כל מלאכיו · הם שאינם גופות ואחר כן כל צבאיו והם ג גופות טהורות ולא מ מורכבו' והם הכוכבים הרבים שהם בגלגל המזלות ואחר כן הזכיר המשרתים והזכיר בתחלה שמש וירח כי הם המושלים ואחר כן הזכיר כל כוכבי אור בעבור שיש להם אור גדול בעבור היותם קרובי' אל הארץ ואחר כן הזכיר שמי השמים והוא כדור האש שהוא סמוך אל כדור הלבנה ואחר כן הזכיר כדור ה הסגריר והמים אשר מעל השמים עד כה גבול העולם העליון והנה החל בנכבד והשלים בנבזה והפך זה עשה בהזכירו ה העולם השפל ואמר על העולם העליון ו והדרים בו יהללו · כי הוא צוה ונבראו · בגזר או חפץ · ויעמידם · פי' שלא ישתנו לעולם כי אינם מורכבים מ מארבע יסודות · חק נתן ולא יעבור החק אחד מהם או החק לא יפסק והטעם כי שבתי ישוב גלגלו פ פעמים כתשע ותשעי' שנה וכן לכל אחד חק עולם ואמר הנביא אם ימושו החוקים האלה · ועתה יחל להזכיר העולם השפל והחל להזכיר התנינים שהם בים כי הארץ והמים הם כדור אחד בריאות נמורות והנה תנינים שהם חיים ו ותהומות שאינם חיים והנה הזכיר אלה שהם תחת הארץ הנושבת ואחר כן הזכיר אש וברד שלג וקיטור וכולם מן הארץ הם בריאות חכמת התולדת והאש היא הממיתה בריחה והפך וברד והפך שלג קיטור והוא האיד העולה כדמות עשן שהוא חם ורוח סערה עושה דבר השם בכל מקום והנה הזכיר גם אלה שהם על הארץ ואחר כן הזכיר ההרים והמלה מגזרת אשר הרה שבהם יהיו המתכות כמו ומהרריה תחצוב נחשת ברזל מעפר יוקח וגבעות בלא מתכות ואחר כן הזכיר הצמחים והחל בעץ פרי וכל ארזים שאינם נותני' פרי ואחר כן הזכיר החיה שאינה ביישוב וכל בהמה שהיא ביישוב כמו ולבהמתך ולחיה אשר בארצך ואחר כן הזכיר רמש האדמה ולמעלה ממנו העוף וזה הוא וצפור כנף ואחר כן הזכיר כל אדם והחל בנכבדי' שהם מלכי ארץ וכל לאומים שתחת ידם ואחר כן הזכיר שרים הם המתחדשים לעשות בחזקה בלא משפט וכנגדם וכל שופטי ארץ והאדם הם זכרים ונקבות על כן בחורים וגם בתולות גם הזכרים ישתנו כנגד הזמנים שפעם יגדל כחם ופעם יחסר על כן זקנים עם נערים ואמר אחר כן יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו שלא יכלה כאשר יכלו כל אלה ויאבדו הפרטים וטעם כי נשגב שמו לבדו שהוא סומך ההללים והנה הזכיר כי כל הנבראים בעולם השפל יאבדו רק ישראל לבדו על כן אמר וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו שיתהללו בדבר זה חסידי ישראל שהם חסידי השם לא כל ישראל ואמר חסידיו והזכיר לבני ישראל ומלת עם אינה סמוכה אל קרובו רק פירושו שהוא קרוב אל השם וכמוהו לאיש חסידך · הללויה

דבריו דברו כתיב דבריו קרי והוא חד מן ל' מלין דחס' י' באמצעות תיבו' וקריין וסימ' נמסר במס' רבתא במערכת אות היוד בסד' · קמ"ח השמים ל' פתח באתנחתא והוא חד מן פתחין באתנחתא וסוף פסוק דסיפרא ·

הנתן שלג כצמר כפור כאפר יפזר: משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי יעמד: ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים: מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללו יה:

קמח

הללו יה הללו את יהוה מן השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל מלאכיו הללוהו כל צבאו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור: הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים: יהללו את שם יהוה כי הוא צוה ונבראו: ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור: הללו את יהוה מן הארץ תנינים וכל תהמות: אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו: ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים: החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף: מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שפטי ארץ: בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים: יהללו את שם יהוה כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללו יה:

דיהב תלגא חיור היך עמר גליד היך קטם יבדר: מטלק קרחיה פליג היך ריסוקין דמן קדם קוריה מן איפשר ליה למיקם: ישדר קידום חימריה ויִמסינון ינשיב רוחיה זלחין מיא: דתאני דבריא דאורייתא ליעקב קיימוי ודינוי לישראל: לא עבד היכנא לכל עמא ודינין לא הודעינון הללויה: הללויה שבחו ית יי בריתא קדישא מן שמיא שבחו יתיה כל חילו אנגלי מרומא: שבחו יתיה כל מלאכיא די שמשין קדמוי שבחו יתיה כל חלוותיה: שבחו יתיה שמשא וסיהרא שבחו יתיה כל כוכבי נהורא: שבחו יתיה שמי שמיא ומיא דיתלין במימרא מעילוי שמיא: ישבחון ית שמא דיי ארום הוא פקיד ואתבריין: והקימינון לעלמי עלמין גזירתא יהב ולא יעבר: שבחון ית יי מן ארעא תניניא וכל תהומיא: אשא וברדא תלגא וקטרא רוחא עלעולא עבדא פתגמיה: טוריא וכל גלמתא אילן דעבד פירין וכל ארזין: חיתא וכל בעירא ריחשא וציפר גדפא דפרח: מלכיא דארעא וכל אומיא רברבניא וכל דייני ארעא: עולימיא ולחוד בתולן סביא עם טליא: ישבחון ית שמא דיי ארום תקיף שמיה בלחודוי תושבחתיה על ארעא ושמיא: וזקף איקר לעמיה שבחא לכל חסידוי לבני ישראל עמא דקריבין ליה שבחו ית יי:

רשי

כפור · גליזה בלעז: משליך קרחו כפתים · המים מגלידים ונעשין פתיתין פתיתין ומדרש אגדה כפתים הכל לפי משא הבריות העני לפי חוסר מלבושיו מקל עליו: מי יעמוד · שלא יהא כונן בקרח: ישלח דברו וימסם · לאותם פתים: ישב רוחו · רוח מערבית להשבית הקרח ויזלו מים: כוכבי אור · כוכבי לילה: חק נתן בהם · זה ישמש ביום וזה ישמש בלילה: ולא יעבורו אותו חק: תנינים · דגים גדולים: וברד · גרזל"א בלעז: שלג · ני"ף בלעז: וקיטור · ענן שולה שקורין ברואינ"א בלעז: ורוח סערה · העושה את דברו ושליחותו ואמרו רבותינו שהדברים הללו היו תחילתם נגוזין בשמים ובא דוד והורידן לארץ לפי שהם מיני פורעניות ואין כאה להם להיות גנוזין במגוריו של הקב"ה: רוממות

במרומים ג' מל' כליש' וסימ' הוא במרומים ישכון · נתן השכל במרומים · הללוהו במרומים: תנינים ב' מל' דכל' וסימ' שברת ראשי תנינים · תנינים וכל תהומות · וג' כתיב התנים חס' יוד בתרא וסימ' ויברא אלהים את · וישליכו איש בשהו · חמת תנינם יינם: בתולות ד' משניין באתיהון וסימ' לא חלתי ולא ילדתי · לרקמות תובל למלך בתולות כתיב חס' ו"ו קדמא · וא' חס' דחס' נשים בציון ענו · וא' מל' דכל' ותירוש ינובב בתולות · וכל מגילת אסתר בתולות כתי' כל · ומלשון זה המסורת יש לי להוכיח אני הצעיר וכאסף כי דין בתולו' דמזמ' רא דידן בתולת כתי' חס' ו' בתרא דוק ותשכח וקה"נא בהא' דוכת' הכי לפי שבכל ספרים שהיו לפני בתולו' דידן דמזמור' הי"ה מל' דכל' ולדעת המסורה לא יתכן ובספר אחר הי"ה נמסר על הדין דידן ד' מל': וירם א' וסימ' בסדר חקה:

הללויה · בעבור זאת התפארת שנתן לכם השם לברכם שירו לו שיר חדש : ישמח ישראל בעושיו · למען רבים כדרך כי בועליך עושיך כמלת אלהים וכבר פירשתיו בפרשת בראשית : יהללו · שאין לו רצון בכל הארץ רק בעמו לבדו : יעלזו · בכבוד · הזה שיעמדו לנצח והטעם על כמותם או לעתיד לבוא וטעם ירננו על משכבותם בהתבודדם בלילה : רוממות · אמר ר' משה כי ישבחו השם בבואם למלחמה ור' ישועה אמר רוממות אל בגרונם כמו חרב פיפיות בידם : לעשות · הטעם להשיבם לעבוד השם שכם אחד וזה בימי המשיח : לאסור · אחר שהזכיר לעשות נקמה בגוים הזכיר גם מלכיהם על דרך ומלכיהם נהוגים : לעשות · יעשו בהם משפט שהיה כתוב לדור אחר להיות הדר לכל חסידיו :

קמ״ט משכבותם ד' וסימ' הוי חושבי און ופעל · יבא שלום ינוחו על משכבותם · יעלזו חסידים בכבוד : בגרתם ג' ובסי' וסי' קבר פתוח גרונם · ולא יהגו בגרונם · רוכבות אל בגרונם : ק״נ ברב ז' וחס' וסי' נמס' לעיל

ק מ ט

הללו יה שירו ליהוה שיר חדש תהלתו בקהל חסידים : ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במלכם : יהללו שמו במחול בתף וכנור יזמרו לו : כי רוצה יהוה בעמו יפאר ענוים בישועה : יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם : רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם : לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאמים : לאסר מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל : לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו הללו יה :

ק נ

הללו יה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו : הללוהו בגבורתיו הללוהו כרב גדלו : הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור : הללוהו בתף ומחול הללוהו במנים ועגב : הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה : כל הנשמה תהלל יה הללו יה :

(margin: ג' · ב' חל · ל' · ל' ומל · נ' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ב' בליש' · ז' · ל' · ל' · ל' · ב' יתר חל · ל' · ל' · ל' · ל')

מספר הפסו' של תהלות אלפים וחמש מאות ושבעה ועשרים אא בוך סימן וחציו ויפתוהו בפיהם וסדריו י״ט ובזמרים קן

שבחו קדם יי שבחתא חדתא תושבחתיה בקהלא דחסידוי : יחדון דבית ישראל בעובדיהון בני ציון ירוצון במלכיהון : ישבחון שמיה בחינגין בתופין וכינרין יזמרון ליה : ארום רעותא דיי בעמיה ישבחו עינוותניא בפורקנא : יבועון חסידי ביקרא ירננון על דמכיהון : תושבחן דאלהא בעונקיהון והיך סייפא דיוסטרא באידיהון : למעבד נקמתא בעממיא מכסנותא באומיא : ולמיסר מלכיהון בשירין ויקיריהון בכבלי דפרזלא : למיעבד בהון דין דכתיב באוריתא שיבהורא הוא לכל חסידוי ה הללויה : הללויה שבחו אלהא בבית מקדשיה שבחו יתיה ברקיע דעושניה : שבחו יתיה בגבורתיה שבחו יתיה היך סוגעי רבותיה : שבחו יתיה בתקיעותא דשופרא שבחו יתיה בניבלין וכינרין : שבחו יתיה בתופין ובחינגין שבחו יתיה בחלילין ואבובין : שבחו יתיה בצלצלון דשמעין בלח בלחודיהון שבחו יתיה בציל צלין דמשמעין ביבבא : כל נשמתא תשבח יה הללויה :

רשי

רוממות אל בגרונם · והם לחרב פיפיות בידם : בזיקים · סרסראות : משפט כתוב · ונקמתי את נקמתי באדום וגו' ואם תאמר עדיין לא נולד יחזקאל כשאמר דוד זאת כתבה דוד על קץ הגאולה וכשיבא הקץ כבר כתוב הוא המשפט זה ימים רבים : במינים ועוגב · מיני כלי שיר הם : בצלצלי שמע · מצלתים המשמיעים קול · שמע שם דבר הוא כמו שמע ושפני ה האתנחתא הוא ניקוד קמץ גדול ולכך טעמו למעלה תחת השי״ן :

סליק ספר תהלים

הללויה · אמר ר' משה בקדשו השמים וכנה ברקיע עזו כמו ועזו בשחקים ור' יהודה הלוי אמ' הללו אל שהוא בקדשו והטע' הדביר וההיכל וברקיע עזו הוא הארון וזה המשורר עם הלוים ידבר שהם משוררים בנבלים ובכל מיני כ ניגונים : הללוהו · טעם בגבורתיו שתהללוהו שתספרום · הללוהו כרוב גדלו הטעם הללוהו הרבה כאשר גדולתו רבה : הללוהו בנבל · יש לו עשרה נקבי' · הללוהו במינים כלים רבים וניגון אחד : הללוהו בצלצלי שמע · שהם המצלתים הנזכרים בדברי הימים · וזה הכלל אין דרך לדעת אלא כלי הנגונים כי כלים לנגונים הרבה ימצאו בארץ ישמעאל ואנשי אדום לא ראום גם יש באדום כלים לא שמעום חכמי ישמעאל : כל · אמר ר' יהודה בעבור היות המנגן אומר נעימות על הכינור ויתקנו ה הנעימות כפי אריכות הרוח וקוצר הקול או גבהותו או שפלותו או מהירותו על כן חתם כל הנשמה תהלל יה ורבי שלמה הספרדי אמר כי זה רמז ל לנשמה העליונ' שהיא בשמים :

בספר' סימ' ק״ו : ועגב ב' חד חס' וחד מל' וסימ' אבי כל תפש כנור ועוגב · הללוהו במנים ועגב · קדמאה מל' : בצלצלי ב' ובפסו' והוא בן אב בן ב״ב ובפסו' וסימ' נבסר בבכר' רבת' במערב' אות הבית בס״ד :

ראה ספר תהלות תם ונשלם · ולא תמו תהלות אל לעולם · ואבריהם בנו מאיר כללם : ומי הוא זה אשר החל וכלם :

שטה כל חד וחד ל׳ דכו׳ וכל מלה אחרי מן לישנ׳ דכו׳ וסי׳ אמנם ויאמר יי׳ אל אברהם למה זה· וכל האמנם דכו׳· במצור כה אמר סנחריב דד״ה· וכל במצור ובמצוק דכו׳·
וכל ובחיל בכבד דכו׳· זכר קמץ כי דורש דמם אותם· וכל לשון זכר דכו׳ ·חבלי ויפלו חבלי מנשה עשרה· וכל בחבלי דכו׳· יגה גם אור רשעים ידעך· וכל

יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז

מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ

חד מן ׳כ מלין דכתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולא קרי׳ וסימ׳ רפוא למטה בנימן פלטי בן רפואי והלבוא אחריה· נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס· נגוא ובני

משלי

אבן עזרא

משלי סלמה וגו׳· זה חלק האזהרה הודיע בו מעלת החכמה הקדומה כי בה נברא יש מבלי מה והזהיר להדבק בה ולסור מן האשה הזעומה והוכיח להמית הפתאות ותאות הנוכר מן האדמה ולהחיות הנשמה התמימה: בן דוד· לספר מעלתו שהיה בן חכם ומשכיל: מלך· כי בעבור חכמתם מלכו שניהם על ישראל או שהיה מלך עם חכם ונבון ומלך שם התאר כמו עבד ארך אבר: לדעת· התי״ו נוסף וכן לקחת וכן הלמ״ד וטעם במשלים ידע האדם· חכמה והיא שרש הכל שהיא יראת ה׳ שנ׳ ראשית חכמה יראת יי׳· ומוסר לשמור מצותיו וי״א המנהג בן עם הארץ· בינה להבדיל בין דבר לדבר שלא ישים חשך לאור ואור לחשך: לקחת· השמיעה והלמוד מפי המיסר הם הלקיחה· השכל שם הפועל והוא חסר וי״ו· צדק כולל עבודת האלהים וכל מעשה הטוב· משפט שישפוט בין איש ובין רעהו· ומישרי׳ שידבר היושר במשפט וי״א השכל לדעת לעשות צדק:

משלי מ״ם משלי מן א״ב רבתי וסימ׳ נמסר בריש סדר בראשית ובמסר׳ רבת׳ בריש בערכת אות האלף בסד״ר ע״ש: משלי ד׳ בקריאה וסימ׳ משלי שלמה בן דוד· וזכרונכם משלי אפר· משלי שלמה בן חכם· גם אלה משלי שלמה· ואינון מן

נ׳ שְׁלֹמֹה בֶן־דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל: לָדַעַת
ה׳ חָכְמָה וּמוּסָר לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה:
לָקַחַת מוּסַר הַשְׂכֵּל צֶדֶק וּמִשְׁפָּט
וּמֵשָׁרִים:

׳כ וכל דכתי׳ לארכו׳ דכו׳· ג׳ ב׳ מ״ל· וחד חס׳

מתלוי

דִשְׁלֹמֹה בַר דָוִד מַלְכָּא
דְיִשְׂרָאֵל: לְמִדַע
חָכְמְתָא וּמַרְדוּתָא ל
לְאִיתְבַּיָן אִמְרֵי בִיוּנְתָא: לְמִקַבְּלָא מַרְדוּתָא
דְשׁוּכְלָא וּצְדַקְתָא וְדִינָא וְתְרִיצוּתָא:

ג׳ זוגין מן ד״ד משמשין מש בריש תיבותא וסימ׳ משלי ד׳ דלעיל· משקה ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר בסדר וישב ובחבקוק סימ׳ ב׳· משנה ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר ביהושע סימ׳ ח׳:

רלב״ג

משלי הנה המשל הוא דבר כאמ׳ על צד הדמיון פעם לתת ציור בדבר הנרצה לדבר בו ופעם להעיר על ענין הדבר אשר יכוין בו מצד שהוא מרוחק או נרצה או מה שידמה לזה וזה כי הדבר המרוחק ימשיל אותו בדבר לו בו קצת דמיון יתבאר בו שהוא וכן הענין בדבר הנרצה וכאשר מה שידמ׳ לזה: לדעת חכמה· היא הידיעה אשר בדברים יבואו לה מדברים ע עצמיים ומתיחסי׳ לה· מוסר הנה יאמר על המוסר אשר במדות ועל המוס׳ אשר בדעות והמוסר אשר במדו׳ הוא לעזוב המדות ה המגונות ולהתנהג ב במדות המשובחות והמוסר אשר בדעות הוא לדרוך בהשגות כפי סדורם ולפי הדרכים אשר יובילום אליהם ושלא לעיין במה שאין דרך להגיע אל השגתו ושלא לקצר מלעיין במה שאפשר לאדם להשיגו· בינה היא הידיע׳ אשר בדברים יבואו לה מדברים בלתי עצמיים כאמרנו שהשמש יחמם והירח יקרר ואם אין להם בעצמם דבר מאלו האיכיות וזה גם כן יקרא תבונה:
ביאור המלות מוסר השכל· הוא המוסר אשר בעיון· צדק ומשפט ומישרים אלו הג׳ כופלים על דבר אחד או קרוב מאחד והם בכללם כופלים על היושר והראוי בדברים וזה אם בדעות אם במדות: ביאור הדברים משלי· אלו הם המשלים אשר דבר שלמה בן דוד מלך ישראל והנה התועלת בהם הוא לדעת החכמה המופתית אשר יבואו בה כמו ראיה או במופת סבה ומציאות: לדעת· ולדעת המוסר במדות אשר בדברים המדיניים וזה יהיה בעזיבת המדות המגונות וברדיפה במדות המשובחות והנה הקדים החכמה למוסר ואע״פ שהמוסר ראוי להיות קודם בזמן לפי שהחכמה היא כמו סבה תכליתית למוסר· ולהבין אמרי בינה הם ההקדמות המפורסמות אשר יבואו מהם אל הידיעה בחכמת האלהות ובמה שינהג מנהגה שלא תהיינה ההקדמות המגיעות אל העצמיות ובהם גם כן תועלת: לקחת· המוסר בעיון ר״ל שידרוג בהגעתו בדרכים הראוים ולא יעיין במה שאין דרך אל העיון בו ובהם ג״כ תועלת להתנהג בדרכים הישרים במדותיו ובדעותיו ר״ל בצדק ובמשפט ובמשרי׳ ובהם ג״כ תועלת: כי

ביאור המלות ערמה הוא פלפול בדברים המדיקים· דעת הם מושכלות ראשונות או מה שקרוב אליהם להגלות האמת בו· ומזמה היא המחשב' שהיא התחלה לדעת ומיסרת אליו וזה שכאשר ירבה האדם לעמוד על האמת בדבר יקח המחשבות הנופלות בו ויקח הצודק מהם ויניח הבלתי צודק כמו שנזכר בספר הניצוח ובספר מה שאחר הטבע: לקח · קנין: תחבולות· דברים לקוחים בדקו' מחשבה: וחידותם הנה החיד' היא מאמ' סתום כאמר על דבר בר המשל ויסבול כ כוונות מתחלפות:

ביאור הדברים

לתת לפתאים עומק מחשבה וקצת פלפול ישמרו בו מהפתיות ולתת לנער השכים הדברים אשר הם ה התחלות העיון והם המחשבה והמושכלות הראשונות או מה ש שיקרב אליהם ואולם זכר תחלה הדעת כי הוא יותר נכבד מ מהמחשב' ולא יחשוב ש'א יהיה בהם תועלת כי אם לאו שזכר שאין להם שום שלימו' אבל ימצא ג"כ תועלת גם לחכמים ולנבונים וזה שכבר ישמעו חכם אלו המשלים ויוסיף קנין בחכמה וישמע אותם הנבון ויקנה תחבולות להמציא ההקדמות ה המפורסמות אשר י יובילו אל ההשגה ב בדרוש דרוש מאלו ה החקירות הפילוסופיו' הנה או המשלי' ויסירו האנשי': להבין משל ומליצה. אשר יאמרו החכמים והנביאי' כי בהם ילמד האדם דרכי החקויים אשר ירגילו להמשיל ולחקות בהם ובהם יתיישר להבי' דברי החכמי' ואם הם רבי העומק ויבין חידותיהם מצד הבינו דרכי החקויים אשר ירגילו להמשיל בהם: יראת יי'. הוא המוסר במדות והיא התחלה והיסרה א' קנין הדעת כי לא יתכן שירדוף האד' לקנין המושכלות עם היותו נלכד ברשת המדות הפחותות והנה האוילים אשר הם המואסים המוסר ובוזים אותו הם בוזים חכמה ומוסר ולא ירגישו בה כי במואסם המוסר ירחיקו מהם החכמ' והוא מבואר כי האויל לא יקח מוסר מוסר לא לקחו: שמע בני. הנה המוסר הראשון שיקח הוא מוסר האב והאם כי הם ייסרו אותו ויחנכוהו בקטנותו ואח"כ יתיישר ללקיחת המוסר מדברי התורה ולזה ענשה התור' העונש הנפלא לבן סורר ומורה מפני שלא ישמע בקול אביו ובקול אמו ולזה הזהיר זה החכם ואמר שמע בני מוסר אביך ואל תעזוב ההנהגה שתנהיגך אמך בה כי אלו המוסרים שתקנה תחלה מהם הם כמו תכשיטים לך להסיר ממך לכלוך המדות הפחותות או קרא מוסר אב ותורת אם התורה והנה קרא הש"י אב כאמרו הלא הוא אביך קנך והאם הוא השכל הפועל אשר באמצעיתו הגיעה הנבואה והמשילו אל הנקבה ביחס אל הש"י כי הוא שיקבל הכח ממנו והש"י הוא הפועל השלימות לו כטע' אמרו בעטרה שעטר' לו אמו לזאת הסבה קראוהו ז"ל מטטרון שהוא אם בלשון רומי: כי לוית חן. ואמר אחר זה מסבה אלו המוסרים הנה הם לראשך כמו חיבור והוא הקשוט היפה אשר כשיתחבר לראש האדם יפה חן בעיני רואיו והם לצואר כמו ענקים הם התכשיטי' אשר מדרכם שיושמו בצואר כמו באמר ענק מצוארוניך וממה שזכר הראש והגרגרת להעיר שזה המוסר הוא היסרה אל היופי בראש אשר בו הרבה מהכחות המשיגות המישירות אל ההשגות השכליות ואל היופי בגרגרות שהם כלי הדבור להוצי' מהם דברי חכמה בלמידה ולמוד ולפי שיצר לב האדם רע מנעוריו והוא מוכן מפני זה אל הדרכים הרעים אשר יפתוהו אליהם האנשים החטאים הזהיר זה החכם ואמר בני אם יפתוך חטאים להתחבר עמהם ולהתנהג בדרכיהם אל תאבה ולא תשמע אליהם: אם יאמרו לכה אתנו. ונארבה להרוג איש א' כדי שנקח קנינו ונצפון ונסתיר לאיש אע"פ שהוא נקי מה שיפתח בו אע"פ שלא חטא לנו ולא לאחר הנה כמו שיבלע הקבר המת שנקבר בו נבלע אלו האנשים בעודם חיים ונבלע האנשי' ואם הם תמימים כאילו הם יורדים לקבר והנה הסכמנו להריגת אלו האנשים בעבור שנקח שללם כי כבר נמצא עמהם כל הון יקר ונמלא בתינו מהשלל שנקח מהם לחלק השלל: גורלך תפיל בתוכנו. ויהיה לך עמנו בו חלק כחלקנו לכלנו יהיה כיס אחד לא יהיה בו יתרון לאחד על האחר והנה זכר דבר הרציח' כדי להרחיקו יותר מלכת אחר עצתם ועוד כי הוא התכלית אשר יביאוהו אליו דרכיהם הרעים וזה שאם יפנו אל רבוי האכילה והשתיה פעמים שלא ימצא להם ויביאו לגנוב ולפעמים ימצאם האדון וירצחוהו וכן אם יפנו אל העריות ולאיתר הדברים הרעים אשר אפשר שיפנו אליהם: בני אל תלך בדרך אתם. בדרך אחד כדי שלא תלמד ממעשיהם. מנע רגלך מנתיבתם באי זה דבר מהדברים שימשכוך אליהם: כי רגליהם לרע ירוצו. ואף על פי שיחשב מתחלת העניין שאין דרכם אל הרציחה הנה הם ימהרו לשפוך דם כי הם בדרכים רעים מביאין אל הרציחה כמו שנזכר וזה בלא פשע ובלא חטא: כי חנם מזורה הרשת. ללכוד בה כי העוף לא חטא למי שהוא צד אותה ועכ"ז והם

ומוסר ה' וסימ' לדעת חכמה ומוסר· יראת יי' ראשית דעת· הנה אשרי אנוש יוכיחנו· אמת קנה ואל תמכור· מקור חיים שכל בעליו: לגרגרתיך ב' חס' דחס' וסימ' כי לוית חן הם לראשך· ענדם על גרגרתיך· וברוב הספרים ראיתי גרגרותיך דלית חן מל' ב' ור וחסר וי"ו ודענדם חס' דחס' אמנם לשון זאת המסרה אינו מוכיח כן וא' מל' יו"ר לחוד ויהו

לָתֵת לִפְתָאיִם עָרְמָה לְנַעַר דַּעַת וּמְזִמָּה: יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה: לְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה דִּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם: יִרְאַת יְהוָה רֵאשִׁית דָּעַת חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ: שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ: כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ: בְּנִי אִם יְפַתּוּךָ חַטָּאִים אַל תֹּבֵא: אִם יֹאמְרוּ לְכָה אִתָּנוּ נֶאֶרְבָה לְדָם נִצְפְּנָה לְנָקִי חִנָּם: נִבְלָעֵם כִּשְׁאוֹל חַיִּים וּתְמִימִים כְּיוֹרְדֵי בוֹר: כָּל הוֹן יָקָר נִמְצָא נְמַלֵּא בָתֵּינוּ שָׁלָל: גּוֹרָלְךָ תַּפִּיל בְּתוֹכֵנוּ כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ: בְּנִי אַל תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ אִתָּם מְנַע רַגְלְךָ מִנְּתִיבָתָם: כִּי רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ וִימַהֲרוּ לִשְׁפָּךְ דָּם: כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרָשֶׁת בְּעֵינֵי כָּל בַּעַל כָּנָף:	לְמִתַּן לְשַׂבְרֵי עֲרִימוּתָא וְלִטְלָאֵי יְדִיעְתָא וְתַרְעִיתָא: יִשְׁמַע חַכִּימָא וְיוֹסִיף מַדְּעָא וְסוּכְלְתָנוּתָא מַדְבְּרָנוּתָא יִקְנֶה: לְמִתְבַּיְינָא מַתְלָאֵה וּפְלָאתָא וּמִלֵּי דְחַכִּימֵי וְאוּחֲדָתְהוֹן: רֵישׁ חָכְמְתָא דַחַלְתָא דַיְיָ וְחָכְמְתָא וּמַרְדּוּתָא סִכְלֵי שַׁיְטִין: שְׁמַע בְּרִי מַרְדּוּתָא דַאֲבוּךְ וְלָא תִטְעֵי נִימוֹסָא דְאִמָּךְ: מְטוּל דְיָאוּתָא וְחִסְדָּא אִינוּן לְרֵישָׁךְ וְהַמְנִיכָא לְצַוְורָךְ: בְּרִי אִין נִישְׁדּוּ לָךְ חַטָּאֵי לָא תִטְפִּיס: אִין יֵמְרוּן אִיתָא עִמָּנָא נִיכְמוֹן לִדְמָא נִטְשֵׁי לְזַכָּאֵי מַגָּן: נִבְלָעִינוּן כִּשְׁיוֹל לְחַיֵּי וּדְלָא מוּם חַיְיךְ נַחְתֵּי גוּבָּא: כָּל עוּתְרָא וִיקָרָא נִשְׁכַּח וְנִמְלֵא בָּתָּנָא בִּיזְתָא: בִּיסָךְ אַרְמֵה בֵּינַתְנוּן כִּיסָא חַד יֶהֱוֵי לְכֻלָּן: בְּרִי לָא תֵיזִיל בְּאָרְחָא עִמְּהוֹן מְנַע רִיגְלָךְ מִן שְׁבִילֵיהוֹן: מְטוּל דְרַגְלֵיהוֹן לְבִישְׁתָא רָהֲטָן וּמִסְתַּרְהֲבִין לְמִשְׁפַּךְ דְּמָא: מְטוּל דְמַגָּן פְּרִיסָא מְצוּדְתָא עַל פַּרְחָתָא דְגַפָּא:

ל' · ב' מלעיל ומל' תן לחכם · ל' חידות לו · ב"ת · ה' · י"ב · ה"א בטע' · ב' חס' · ל' ביר' · ג' ומל' · ל' · ב' הלא אב · לג' · ל' · ב' · ב' דס נקי · ל' · ל'

חיים לנפשך · וחד מל' וי"ו לחוד וסימ' חסד ואמת אל יעזבך: כשאול ג' ומל' וסימנ' הרחיב כשאול נפשו· קשה כשאול קנאה· נבלעם כשאול חיים ותמימים: ותמימים סי' כל תמיבי' דבעירא חס' יו"ד בעקבא בב"א ואיל בן הצאן תמימ' יעשו דיחזקאל · וכל דגברי מל' במא חס' יודע יי' ימי תמכם: לכלנו ב' וסימ' הלא אב· כיס אחד: לרע ז' ד' פתחין וג' קמצין וסים' נמסר בסוף סדר בחקתי:

לתתי· על משקל הרה ללת מן ילדה והנכון לתת ללכת על משקל לשבת וטעמו יכינו לתת בהם לפתאים ערמה שיסירו הפתיות מהם כיון שלא יוכלו להשיג חכמה ובינה יבינו דרכם בעולם הזה ואיך יחיו שכ' חכמת ערום הבין דרכו· לנער ולתת לנער במשלים דעת ואלף פתאים תחת יו"ד פתי וכן רפאים· ואם הנזהר חכם יוסיף לקח ואם נבון תחבולות יקנה וכל זה: להבין· משל ומליצה וחידות משל שממנו יוצא דבר אחר חידה דבר מכוסה ואינו מובן עד שיפורש של הלא אלה כלם ע עליו משל ישאו ולקח יקרא כן בעבור מה שיקח אדם מן הדעת וכן מה יקחך לבך ו ותחבולות ענין עצה ו ומחשב' והעד מחשבו' צדיקי' משפט וגו' וכן חובליך והטעם תחבולות יקנה בעבור שיבין משל ומליצה ו ודברי חכמים אחרי': יראת· יודיע כי ראשי' הדעת והמוסר הוא שיהיה ירא שמים רק על פי שחכמת היראה והמוסר אוילים יבוזו אין ראוי לבוז אותם על כן אחריו: שמע בני מוסר וגו'· תורת אמך· כי האשה חכמה מורה הדרך הישרה לבנה כבת שבע שהי' יכרה למוש ומלת אל לשון פיוס מן התענה ומהם אלקום עמו אל מות: כי לוית· חסר כ"ף והוא מענין ילוה אישי ופירושו כ כחבור דבר אל כן הם המוסר והתורה כאים לראשך· לגרגרותיך סביבות הגרון שקראו גרגרות וכן על צוארי בימין וכן סביבות הראש מראשותיו: אם· לדם· לשפוך דם: חנם· שלשון חנן שהיא שלשון מתנה והמ"ם נוסף כמו ריקם: נבלעם· ותמימים· והין נבלעים כיורדי בור פ"א שלמי' כלם שאול פי' מטה פעם בלשון זכר ערום שאול ופעם בלשון נקב' שאול מתחת רגזה לך: כל הון· ממון מכסף וזהב· שלל בגדים: כי חנם· שלא יראה הרשת ולא יפחד ממנה עד שינוח בה יראה האוכל שבה ולא הרשת כך הם יראו מה שיקחו ויאמרו כל הון יקר נמצא לא יראו הרשת שהם הולכים עליה שנ' כי שלח רשת ברגליו: כן

והם לדמם יארובו · הנה פורשי הרשת אורבים לדמם וצופנים לקחת נפשותם: כן ארחות · כל מי שלוקח ממון אחר שלא כדין הנה הוא יקח את נפש בעליו ר״ל שכבר יהרגהו כדי שלא תגלה חרפתו אם ימצאהו או אם יקעצם כנגדו למנוע ממנו מה שירצ׳ ללקחו · והנה אחשוב שהמשיל זה הענין לפריסת הרשת על צד ההפלגה והגוזמא וזה כי פריסת הרשת יהיה עקר הכוונה בה ללכוד העוף ובסבית יתיסר בה להאכל העוף מזון מהמזונות ובזה יאמר שהבא לגנוב יכוין בגניבה להמית בעליה על הכוונה הראשונה ובשלישית יתיסר בה לתועלת הממון וזה כלו אמר להעיר כל אלו הדברים הרעים יתיסרו מאחר לרציחה כאילו היתה הרציחה היא המכוונת בהם ראשונה כי שאו

הם והם ט׳ ר״פ וסימ׳ והם לא ידעו כי שומע יוסף · והם יקחו את הזהב · והם עבך ונחלתך · והם וכניהם על השערים כד״ה · והם מביאים איש מנחתו דד״ה · והם לדמם יארבו · והם ואבתינו הזידו דנחמיה · והם עבדך ועבך דנחמיה · והם במלכותם ובטובך הרב: נטיתי ידי חד מן י״ו דחס׳ את בליט׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ כ״ה: פחדכם ג׳ וסימ׳ לא

אבן עזרא

וְהֵם לְדָמָם יֶאֱרֹבוּ יִצְפְּנוּ לְנַפְשֹׁתָם׃ כֵּן אָרְחוֹת כָּל־בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת־נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח׃ חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה בָּרְחֹבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ׃ בְּרֹאשׁ הֹמִיּוֹת תִּקְרָא בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בָּעִיר אֲמָרֶיהָ תֹאמֵר׃ עַד־מָתַי פְּתָיִם תְּאֵהֲבוּ פֶתִי וְלֵצִים לָצוֹן חָמְדוּ לָהֶם וּכְסִילִים יִשְׂנְאוּ־דָעַת׃ תָּשׁוּבוּ לְתוֹכַחְתִּי הִנֵּה אַבִּיעָה לָכֶם רוּחִי אוֹדִיעָה דְבָרַי אֶתְכֶם׃ יַעַן קָרָאתִי וַתְּמָאֵנוּ נָטִיתִי יָדִי וְאֵין מַקְשִׁיב׃ וַתִּפְרְעוּ כָל־עֲצָתִי וְתוֹכַחְתִּי לֹא אֲבִיתֶם׃ גַּם־אֲנִי בְּאֵידְכֶם אֶשְׂחָק אֶלְעַג בְּבֹא פַחְדְּכֶם׃ בְּבֹא כְשׁוֹאָה פַּחְדְּכֶם וְאֵידְכֶם כְּסוּפָה יֶאֱתֶה בְּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה׃ אָז יִקְרָאֻנְנִי וְלֹא אֶעֱנֶה יְשַׁחֲרֻנְנִי וְלֹא יִמְצָאֻנְנִי׃ תַּחַת כִּי־שָׂנְאוּ דָעַת וְיִרְאַת יְהוָה לֹא בָחָרוּ׃ לֹא־אָבוּ לַעֲצָתִי נָאֲצוּ כָּל־תּוֹכַחְתִּי׃ וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם וּמִמֹּעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ׃ כִּי מְשׁוּבַת פְּתָיִם תַּהַרְגֵם וְשַׁלְוַת כְּסִילִים תְּאַבְּדֵם׃

ט״ר״ף · ב׳ חס׳ · ר׳ · ב׳ חבילה פתחי · לג׳ ל׳ · ב׳ · ב׳ חס׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ · ב׳ חידות · ל׳ · ל׳ · יו חס׳ אתבלים · ל׳ · ב׳ לבקרי · י׳ רף בכיב׳ · ב׳ · כשואה ת׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ כמו׳ בסי׳ ולאולא · ל׳ · בגר להם · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ וחס׳ · ב׳ חס׳

וְהִנּוּן לִדְמַן כָּמְנִין וּמְטַשׁוּן נַפְשָׁתְהוֹן׃ הָכְדֵין אִנּוּן אָרְחָתָא דְּכָל דְּעָבְדִין עַוְלָא נַפְשָׁתָא דְּמָרֵיהוֹן נָסְבִין׃ חָכְמְתָא בְּשׁוּקָא מִשְׁתַּכְחָא וּבִשְׁקָקֵי יָהֲבָא קָלָא׃ בְּרֵישׁ בִּירָתָא מַכְרְזָא וּבְמַעֲלָנָא דְּתַרְעֵי בִּכְרַכֵּי מִילָהָא אָמְרָת׃ עַד אֵימַת שַׂבְרֵי רָחֲמִין שַׂבְרוּתָא וּמְמַקְנֵי מַמְקְנוּתָא רְגִיגוּ לְהוֹן וְסַכְלֵי סָנִין יְדִיעֲתָא׃ תִּתְפְּנוּן לְמַכְסָנוּתִי אַבַּע לְכוֹן רוּחִי וְאוֹדְעִינוּן מִלַּיי׃ עַל דְּקָרִית וְלָא הֵימַנְתּוּן אֲרֵימִית אִידַי וְלָא אֲצֵיתִינוּן׃ וְשַׁנְּתוּן כָּל תַּרְעִיתִי וּמַכְסְנוּתִי לָא אֲבֵיתוּן׃ אַף אֲנָא בְּתַבְרֵיכוֹן אֶגְחַךְ וְאֶרְחַף כַּד יֵיתֵי דְּלוּחְיָא עֲלֵיכוֹן׃ כַּד יֵיתֵי בְּשִׁלְיָיא דְּלוּחַיְכוֹן וְתַבְרְכוֹן בְּעִילְעוֹלָא יֵיתֵא כַּד תֵּיתֵא עֲלֵיכוֹן עַקְתָא וְשִׁינוֹקָא׃ הֵידֵין נִקְרוּנִי וְלָא אֶעֱנֶה נִקְדְּיָין וְלָא תִּשְׁכְּחֻנַנִי׃ עַל דְּסַנוֹ יְדִיעֲתָא וְדַחֲלְתֵּיהּ דֶּאֱלָהָא לָא אִתְרְעִיוּ׃ לָא צָבוּ בְּתַרְעִיתִי וְאַשְׁלִיוּ כָּל מַכְסְנוּתִי׃ וְאָכְלוּ מִן פֵּירֵי דְּאָרְחָתְכוֹן וּמִמֵּילְכֵיהוֹן יִסְבְּעוּן׃ מְטוּל דְּנֶהְפְּכְנוּתָא דְּשַׂבְרֵי תִּקְטוֹל אִנּוּן וְטוּעֵי דְּסִכְלֵי תְּוֹבְדִינוּן׃

יתיצב איש כפניכם · גם אני באדכם אשחק · כבא כשאה פחדכם: בחרו ג׳ וסימנ׳ ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו · ובאשר לא חפצתי בחרו · ויראת י״י לא בחרו: פתים ב׳ חס׳ כת׳ בחד יוד לחוד וסי׳ עד מתי פתים תאהבו פתי · כי משובת פתים תהרגם · וב׳ מל׳ כתרין יודין וסימ׳ פתח דברך יאיר · ערום ראה רעה ונסתר קרבא דספרא · ושארא פתאים כתיב באלף ויוד:

כן · נפש בעלי׳ · הגנב יקח הנגזל: חכמות · הודיע כי כאשר יסריתיך כן החכמה מזהרת הפתאים וזה דרך משל · בחוץ שבה המון העם · תרונה ענין קריאה כמו ותעבור הרנה · ברחובות במקום העוברים והשבים · בפתחי בעבור היוצאי׳ והבאי׳ · בעיר אמריה מוכרים חסר או תאמר בברי במקום פתח והטעם או בעיר אמרי מוסריה תאמר כאשר אין ה השערים פתוחים: עד · תאהבו פתי · ידברו לבני אדם שיאהבו הפתיות שם התאר: תשובו · עד מתי תשובו לשמוע תוכחתי · אביעה מן נחל נובע: גם אני באידכם · יתכן שהיה מלשון ואיד יעלה כענין יום ענן וערפל: כי משובת · מן בשובה ונחת והענין ושלות כסילי׳ ופירושו מנוחת פתאים תאבדם היא תהרגם כי בהיות להם מנוחה יעשו רשע ובפחם שלוים משגעי העולם השלוה תאבדם פירוש אחר מענין שלו כל בוגדי בגד כמו אשר חוטא עושה רע וגו׳ על כן שלא לב וגו׳ והוא הנכון:

הרעים ישכימו עם מחשבתם בתחלה שאם ימצא להם מונע מעשות מה שכוונו יהרגוהו הנה זה ביאור דברי זה החלק שהגבלנו ביאוריו פה · ואולם התועלות המגיעות ממנו הנה: התועלת הראשון הוא להודיע מי הוא המחבר הספר ותועלתו ומדרגת הלימוד הנעשה בו ואולם התועלת בידיעת מי הוא המחבר הוא היסרה על אמתת הכוונה בדברי׳ כשהיו רעות האיש ההוא מפורסמות לנו מתקומות אחרים או מקום אחר ואולם התועלת בידיעת תועלת הספר הוא גם כן להעמיד על כונת הדברים כי צריך שיפורשו במקום מקום בדרך ינעו מהם תועלת במין אחר ממיני הפעולות הנזכרות בזה המקום ואולם התועל׳ בידיעת מדרגת הלימוד הנעשה בו והוא שהוא ידבר על צד המשל והדמיון הוא מבואר כי כן היסרה כפלאת לעמוד על הכוונה במקום מקו׳: הב׳ הוא להודיע כי שלמות המדות הוא הנעה לשלמות המושכלו׳ כי לא יתכן שישלו׳ האדם כפש במושכלו׳ בעוד שלא חלת המדות הפחותו בו והוא אמרו יראת י״י ראשית דעת: הג׳ הוא צווי על קבול המוסר מההורים לפי שהוא המוסר הראשון שיקנה האדם והוא דרך אל לקיחת האדם המוסר על השלמות והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך: הד׳ הוא אזהרה מחברת הרעים כי היא מביאה בקלות לחטאים גדולים עם שהאדם מוכן מאחר מתחלת ענינו לחטא והוא אמרו בני אם יפתוך חטאים אל תאבה אל תלך בדרך אתם וגו׳: ביאור המלות חכמות בחוץ תרונה · יגביהו קולם: בראש הומיות · מדברות בקול רם: עד מתי פתיים · הם אשר דעתם קלה והם מתפתים בקלות אל אי זה דבר שיעלה במחשבתם מזולת חקירה אם הוא ראוי אם לא. לצים הם האנשים המדברים דברי לעג ושחוק · וכסילים הם בעלי הסכלות שהוא קנין ר״ל שתהיה להם דעת כוזבת בדברים אם מפני מיעוט חקירתם או מפני שגדלו על האמנתם או בעלי הסכלות שהוא העדר קנין חכמה: תשובו · אביעה לכם רוחי · הוא מענין נביעה והרצון בו אוציא לכם רצוני כאילו הוא נובע מפי או מלבי בדברי שאודיע אתכם או יהיה הרצון בו הנה אשים לכם נובע השפע שלי: ותפרעו · ותבטלו ר״ל שלא שמעתם: כבא כשואה · ר״ל בהמיה גדולה: כי משובת פתאים · הפתי הולך שובב בדרך לבו מזולת חקירה על מה שראוי וזאת התכונה ממנו תקרא משובה לפי שלא יתקיים בענין אחד אבל פעם יפתה לענין זה ופעם יהפכו לפי העולה על רוחו: ביאור הדברים הנה החכמות המנצחות יגביהו קולן בחוץ כדי שישמעו האנשים דבריהם ברחובות אשר בעיר · תתן קולה כל אחת מהן: בראש · המדברת בקול גדול היא קוראה לאנשים בפתחי כל שער ושער בעיר תאמר דבריה והנה אמ׳ זה להגלות חכמת הש״י במנצאו׳ הגלות נפלא כשיעיין באופן החכמה הנפלאה שים ביצירת נמצא הנה זאת החכמה הנפלאה תקרא האנשים קריאה חזקה כשיעיינו בה מצד תשוקה הטבעית שתהיה לאנשי האדם בזה מזה כמו שבארנו בספר שיר השירים כאמרו לריח שמניך טובים ואמ׳ חכמות בחוץ תרונה בלשון רבות לפי שבחוץ יראו דברים רבים יעידו על חכמות רבות נפלאות יותר ממה שיראה מזה ברחובות העיר ובפתחי שעריה ולזה אמר תתן קולה · אמריה תאמר לשון יחידה: עד מתי · ואמר ממשל שהחכמה תקרא ותאמר עד מתי אתם פתיים תאהבו פתיות ותתפרסו בהבלי העולם ולא תחקרו בחכמת הש״י בדברים עם חוזק הגלותה ועד מתי תחמדו להם לצון הלצים ויתעסקו בדברי ההבלים האלו אשר לא די שאין להם תועלת אבל ים להם הפסד רב בדברים המדיחים עד מתי ישנאו דעת הכסילים שלא יתעדלו לחקור בעיון האמת: תשובו · שובו מדרכיכם וקבלו התוכחות ממני הנה אשי׳ אני רוחי נובע בדברים להשפיע לכם כמו שיהיו נובעים תמים מהמקור כי הדברים המוחשים מעידים על החכמה אשר יצרם הש״י בה וזאת החכמה נובעת מהם תמיד כל מה שיפליגו החקירה בהם וכזה האופן אני מודיע דברי אתכם: יען · ואתם עזבתם אותי אם להתעסק בדברים בטלים אם לעמוד בשלוה ובבטלה לבלתי עמול בחכמה: ותפרעו · ובטלתם כל עצתי ולא רציתם לקבל תוכחותי ר״ל להתעורר על החקירה בחכמה הנה זה גמול לכם על זה כי במקום שהייתם נעזרים כי אם הסבתם אותי ר״ל החכמה וזהו בעת הרעה כי מצד החכמ׳ יהיה האדם מושגח מהש״י ויכול מהרעות כמו שבארנו בר׳ מספר מלחמות י״י אז יסיר מכם העזר ואלו הרעות הם אם פחד עצום אם רב בפועל: בבא · וכסופה · ובבא עליכם צרה וצוקה כי מידכם היתה זאת לכם ועוד אמרה החכמה לאלו האנשים עד משל אז יקראוני כי להעזר בי ולא אענה ישחרוני כי לא הסינוני ולזה אעדר מהם את פריי: תחת כי שנאו דעת · ולא בחרו ביראת י״י אשר היא הנעה והיסרה לקנין הדעת: לא אבו לעצתי · להסתיקק לחקור בחכמה מפני מה שיגלה מעבינם בדבר דבר מהבעלי כפש ומאסו כל תוכחתי בזה הענין: ויאכלו · הנה ימשך להם שיאכלו מפרי דרכם הפחותים שהיתה עצתם להתנהג בהם: משובת פתיים תהרגם · כי זה יהיה סבה שתכשל בחירתם ברע פעמי׳ רבות והשלוה אשר בחרו בה הכסילים לבלתי עמול בחכמה תאבדם כי דרכיהם יהיו בזולת חכמה והשתכלות: ושומע

ושומע לי ישכן בטח · והנה מי שישמע לי לחקור בחכמת הש״י במה שאפשר ישכן בטח ושאנן מפחד רעה כי משפני חכמתו תרדכן הטנחת השם ית׳ בו ד׳ בני אם תקח · אמרה עוד החכמה על כד המשל בני אם תקח אמרי שהוריתיך בזה שקדם ותשמור אתך מצותי להקשיב לחכמה אזנך וגו׳ · להקשיב · אזנך לחכמה ללמוד אותה מהיודעי׳ עם מה שישיר אותך לחשוק ולחקור בה מהשיג לה ויראה מהחכמה בדברי׳ עצמיים כמו שזכרנו ואחר שתדע החכמה תטה לבך לדעת התבונה · כי אם לבינה · ולא תחשוב שהשגתם כמכוונת ממך מבר שלא יבאו אל הידיעה בה מדברים עצמיים אך תדע באמת שאם תחשוק להשיג הבינה תשק רב כדרך שתקרא ותתן קולך לבינה כמו שיקרא האדם מי שירצהו ו

ויחשוק בו · אם תבקשנה · ותבקשנה עם זה כמו שיבקשו הכסף ותחפש עליה כמו שיחפשו ה המטמונים שיחפרו פה ופה עד שימצאום הנה בזה האופן תמצא התבונה ר״ל ש שתקבץ כל ההקדמות המפורסמות הנופלות בדרוש אשר תחקור בו ואחר תברר ה הבודקת מהכללתי ב בודקת ובזה האופן תבקשנה ככסף ו כמטמוני׳ וזה כי כבר יחפרו במקום לראות אם יש שם לכסף מ מוצא ואם לא נתברר להם שהחפירה ההיא תובילם למוצא הכסף וכן יעשו זה עד ש שימצאו המקום אשר בו יש לכסף מוצא וכן ראוי שיעשו למצוא ה התבו׳ לפי ש״א יבאו בה בהקדמות עצמיות ולזה אין לבטוח ב בהקדמות שימצאו בה מתחלת הענין שיתנו האמת עד שתשלם ה החקירה בכלם כמו שזכר׳ הנה כשתעשה זה בזה האופן אז תבין יראת יי׳ ותמצ׳ דעת אלהים כי זה י יעמידך על הדברים האלהיים ולמה שתשיג

אזנך ט׳ חס׳ וסימ׳ וגליתי את אזנך ודכתריה דגבי שבועת דוד ויהונתן · גם מאז לא פתחה אזנך · אל תסתר פניך · תאות ענוים שמעת יי׳ · תהינה אזנך קשובות לקול תחנוני · להקשיב לחכמה אזנך · בני לדברי הקשיבה · בני לחכמתי הקשיבה · ודעת אלהים ג׳ בליש׳ וסימ׳ אין אמת ואין חסד · כי חסד חפצתי · ודעת אלהים תמצא · תם ב׳ בתמימות וסימ׳ תם

וְשֹׁמֵעַ לִי יִשְׁכָּן־בֶּטַח וְשַׁאֲנַן מִפַּחַד רָעָה׃ בְּנִי אִם־תִּקַּח אֲמָרָי וּמִצְוֹתַי תִּצְפֹּן אִתָּךְ׃ לְהַקְשִׁיב לַחָכְמָה אָזְנֶךָ תַּטֶּה לִבְּךָ לַתְּבוּנָה׃ כִּי אִם לַבִּינָה תִקְרָא לַתְּבוּנָה תִּתֵּן קוֹלֶךָ׃ אִם־תְּבַקְשֶׁנָּה כַכָּסֶף וְכַמַּטְמֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה׃ אָז תָּבִין יִרְאַת יְהוָה וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא׃ כִּי־יְהוָה יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה׃ וְצָפַן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם׃ לִנְצֹר אָרְחוֹת מִשְׁפָּט וְדֶרֶךְ חֲסִידָו יִשְׁמֹר׃ אָז תָּבִין צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּמֵישָׁרִים כָּל־מַעְגַּל־טוֹב׃ כִּי־תָבוֹא חָכְמָה בְלִבֶּךָ וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם׃ מְזִמָּה תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ תְּבוּנָה תִנְצְרֶכָּה׃ לְהַצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת׃ הַעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי־חֹשֶׁךְ׃ הַשְּׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רָע יָגִילוּ בְּתַהְפֻּכוֹת רָע׃ אֲשֶׁר אָרְחֹתֵיהֶם עִקְּשִׁים וּנְלוֹזִים בְּמַעְגְּלוֹתָם׃ לְהַצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנָּכְרִיָּה אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה׃

ו׳ · ר׳ · ט׳ חס׳ · נ׳ · נ׳ רפס׳ ויש׳ מתרף ל׳ · נ׳ · יבכין ת׳ · נ׳ · ל׳ בתחיו׳ · חסידיו ת׳ · נ׳ · ו׳ מל׳ בסיפ׳ · ל׳ מל׳ · נ׳ · נ׳ · נ׳ · ב׳ לסתרך

מַן דְשָׁמִיעַ לִי נִשְׁרֵי בִּסְבַר וְנִשְׁרַ מִן דְלוּתָא דְבִישְׁתָא׃ בְּרִי אִין תְּקַבֵּל מִלּוֹי וּפוּקְדָנַי תְּטַשֵּׁי גַבָּךְ׃ וְתַצְלֵי אֶדְנָךְ לְחָכְמְתָא וְתַפְנֵה לִבָּא לְבִיוּנָא׃ וְאִימָא לְבִיוּנְתָא תִּתְקְרֵא וְלְבִיוּנָה תִּתֵּן קָלָךְ׃ וְתִבְעֵי הֵיךְ סִימָא וְהֵיךְ סִימְתָא תְּצִיצֵיהּ׃ הֵידֵין תִּתְבַּיַּן דַחֲלְתֵיהּ דֶאֱלָהָא וִידִיעְתֵיהּ מִן קֳדָם אֱלָהָא תִּשְׁכַּח׃ מְטוּל דֶאֱלָהָא יָהֵיב חָכְמְתָא מִן פּוּמֵיהּ יְדִיעְתָא וּבִיוּנָא׃ יְטַשֵּׁי לְתְרִיצֵי סְבַהְיֵי וּמְסַיֵּיעַ לְאִלֵּין דִמְהַלְּכִין בְּלָא מוּם׃ לְמִנְטוּר אָרְחָתָא דְדִינָא וְאָרְחָתָא דְצַדִּיקִין נִנְטַר׃ הֵידֵין תִּתְבַּיַּן צַדְקְתָא וְדִינָא וְתְרִיצוּתָא דְכָל שְׁבִילֵי שַׁפִּירֵי׃ וְאֵרֵי תֵיעוֹל חָכְמְתָא לְלִבָּךְ וִידִיעְתָא לְנַפְשָׁךְ יִבְסַם׃ תַּרְעִיתָא תִּגְטוּר עֲלָךְ בִּיוּנְתָא תִּנְצְרָךְ׃ דִי תִתְפְּצֵי מִן אָרְחָא בִּישָׁא וּמִן גַבְרָא דִמְמַלֵּיל סַפְרְכֵיתָא׃ דְשָׁבְקִין אָרְחָתָא תְרִיצָתָא וְאָזְלִין בְּאָרְחָתָא דַחֲשׁוֹכָא׃ דְחָדֵין לְמֶעְבַּד בִּישׁ וְדַיְיצִין בְּהוּפְכָא דְבִישְׁתָא׃ דְאָרְחָתְהוֹן מְעַקְמָן וּמְפַתְּלִין שְׁבִילֵיהוֹן׃ דְתִתְפְּצֵי מִן אִתְּתָא חֲלוֹנִיתָא מְנוּכְרֵיתָא דְמִלְּהָא חֲלַיִין׃

אבן עזרא

ושומע לי · וכל זה דבר החכמ׳ ש׳ חכמו׳ בחוץ תרונה: בני אם תקח אמרי וגו׳ · אז תבין צדק הנזכרים בראש הספר וכאשר תשיג לזה המקום · ואמר כי תבא חכמה היא תבוא לך כמו איש לביתו · תבונ׳ תנצרכה להצילך מאשה זרה: תושיה · הוא נוסף מן יש ותקרא כן החכמה בעבור שהיא יש ו ושומרת לעד והשם י יצפנה לישרים בעבור שיכצרו בה ארחות מ משפט והם המצות · ודרך חסידיו ישמור השם כאשר ישמרו ארוחו: אז · תבין · מוסף שנים עמו וכן הוא תבין מישרים ו ותבין כל מעגל טוב: כי תבא · כאשר תבוא חכמה בלבך · ינעם בלשון זכר כמו דעת לנבון נקל · תנצרכה כדי שתצילך מדרך איש רע · תהפוכות הדברים שאינם על תקונם והענין העוזבי׳ ארחות יושר והם ת תהפוכות : בתהפוכו׳ רע · פירוש איש רע : ונלוזים · משוקלי׳ : להצילך · פירושו כי כאשר התבונה תנצרכ׳ מאיש רע כן תצילך מאשה רעה · ונכריה בעבור שלא למדו מעשה הטוב כאילו הם מזרע זר ונכרי :

ויושר יצרוני · מגן להלכי תם · וא׳ תקוהך ותם דרכך · וכלהון ח׳ בסיפ׳ וה׳ חס׳ בשאר קרי׳ וסימ׳ בסדר בהר סיני : להצילך ג׳ בקרי׳ וסימ׳ להצילך ולתת איביך לפניך והיה בחניך · להצילך מדרך רע · באשה זרה בנכריה אמריה : השמחים ג׳ וסימ׳ השמחים ללא דבר · לעשות רע · אליגיל ישישו :

שעוכם מדרגת מציאות הש״י תירא ממנו מרוב רוממותו וגדולתו אשר לא יושג לזולתו ואמנ׳ תעמד בש״י בזאת ההשגה כשתעורר בה מעצמך באופן אשר זכרנו :

ביאור המלות · יצפון לישרים תושיה · הרצון בתושיה הקיום המושכל אשר בדברים וזה הקיום יותר אמתי בזולת הים והנמצא מהדברים המורכבים מחומר וצורה כי המציאות לדברים הוא מזה הצד כמו שהתבאר במקומותיו וזה הענין קרא ים במקום אחר אמ׳ להנחיל אוהבי יש · השמחים וגו׳ בתהפוכות רע · בתהפוכות איש רע · ונלוזים הם כמו עקשים : ביאור הדברים · כי יי׳ · כי הוא יתן חכמה לאדם בשפע השופע לו ממנו כמו שהתבאר בספר הנפש והשלמנו הביאור בו במאמר הא׳ מספר מלחמות יי׳ ומפיהש״י ישפיע לאדם שפע ותבונה באופן הנזכר : יצפון לישרי׳ · הנה הוא מסתיר התושיה והוא הקיום המושכל אשר למציאות ומוסר אותה לתתה לישרים כי הם לבד יתכן שיגיעו להשגת העיוניות מפני היותם ישרים במדות ואוהבי׳ היושר והאמת בדעות והוא מגן להולכים בתמימות ובשלימות באלו החקירות העמוקות האלהיות למתרס מהטעות כי הטעות המעט באלו העניני׳ הגדולי׳ ירחיק האדם משלימותו וזה יעשה השם ית׳ מצד השגחה הפרטית : לנצור ארחות משפט · והוא יישירהו לשמור הדרכי׳ שיובילוהו אל המשפט האמת ובזה הוא מגן לו · ודרך חסידיו · בחקירותיהם העיוני׳ ישמור שלא יכשלו בהליכתם כמו שאפשר ליכשל בו אם משפת לקיחת מה שבתקרה תמורת מה שבעצם ומה שידמה לזה אם משפת המחשבה והדמיון וזולת זה מהדברים המטעים : אז תבין · הנה כשתעשה כן ותשיג העניני׳ האלהיים בזה האופן הקודם הנה תתיסר מזה להבין הפילוסופיה המדינית המיוסרת אל צדק ומשפט ומישרים וכל דרך טוב במדות והתכונות וזה כי כשתסתכל באופן החסד והחנינה והיושר הנמצא במה שישפע מהש״י בעולם העליון והאמצעי והשפל הנה ייסירך זה לקנות ממנו תכונה ומנהג ללכת בדרכי השם ית׳ שבזאת ההשגה גם כן תהיה נעזר בשם יתברך למצוא הדרכים והסדרים המישירים להגיע אל השלימות בזאת הפילוסופיא : כי תבא · כאשר תבא חכמה בלבך בהשתדלך בלמודה באופן הקודם להקשיב אליה אזניך ויערב הדעת לנפשך ויומתק : מזמה · הנה החכמה תשמור עליך המחשבה באופן שלא תוליך המחשבה אל שבוש בעניני החכמה ובעניני׳ האלהיים והפילוסופיא המדינית ותשמור לך התבונה שלא תטעה בה לא מצד המחשבה כמו שזכר ולא מצד דברים אחרי׳ כמו שזכר אחר זה או ירצה באמרו תבונה תנצרכה והתבונה שתגיע לך באופן הקודם אחרי השגתך החכמה תשמור אותך מהשבוש באלו העניינים הגדולים כמו דבר ההשגחה האלהית ומה שידמה לזה ממה שאפשר לטעות בו בזאת המלאכה אשר יהיה הטעו׳ בה סבה להרחיק האדם משלימותו האחרון : להצילך מדרך רע · הנה התבונה ההיא תשמור אותך להצילך מדרך רע בזה הלמוד הפילוסופי והוא הטעות אשר יקרה מצד הדמיון מדרך איש מדבר תהפוכות וכזבים בשם ית׳ ומדרך העוזבים ארחות יושר בדעות ללכת בדרכי חשך וזה קרה להם מפני הקדמה מה קדמוה והיא תביאם להכחיש המוחש כמו שקרה למי שבטל ההויה מהדברים מפני שקדמה אחת טעה והביאו זה לקיים שאין בכאן פועל אבל המתחדש מתחדש מהקרי והלכו בדרכים תמוהים ובטלו הדברים הנגלים האמת והיושר : השמחים לעשות רע · הנה האנשים השמחים לעשות רע ולהמשך אחר תאותם הבהמית יגילו בתהפוכות איש רע ובשבו בפילוסופיא האלהית והמשל כי מי שהקים שאין שם אלוה או שאין שם גמול ועונש יכין הדרך לחטאים לחטא לחשבם שלא יקרם עונש על זה וכן יגילו בתהפוכות הרע המטעה ובכזביו : אשר ארחותיהם · האנשים אשר דרכיהם מעוותים בדעות גם תשמור אותך להצילך מאשה זרה והיא הנפש המתאוה כי היא זרה ונכריה לאדם ר״ל שאינה לו במה שהוא אדם אשר החליקה אמריה למשוך האדם אל המרד והחטא מצד שערבות אשר ידאה הכח המדמה שיש בפועל ההוא המגונה :

העשבת

ברית אלהיה. כי הנשים נכנסות עם האנשים בברית השם שלא יעבדו איש באשתו והיא בגדה בנערותה. פ״א שם שמו ביניה׳ ואם הוסר מהם כותר אם ואם׃ כי שחה. האשה עצמה שחה אל מות שהוא ביתה והוא עומד ואיננו יוצא כאשר חשבו רבים. רפאים מתים והוא מלשון כרפים בעבור שתשש כחם כענין וגבר ימות ויחלש׃ כל באיה. באים אליה. לא ישובון מדרכם הרע ולא יוכלו להשיב ארחות חיי נפש׃ בני. יוסיפו לך. התורה והמצוה׃ קשרם. כתבם. על התור׳ והמצוה כי השם ישלח חסדו ואמתו ל לנגדך ולא יעזבוך על כן קשרם וגו׳ והטעם שלא תשכחם. פ״א שפה אתה שלא יעזבוך חסד ואמת קשר וגו׳ ומצא פי ותמצא׃ בטח אל יי׳ כמו על והטעם אם למדת תבונה אל תשען עליה שתאמר היא תשמרני אלא בטח על השם׃ בכל דרכיך. עסקיך ובחכמתך דעהו על משקל שיהו׃ אל

ואת ברית חד מן ואת ומלה אחרא ולית להון זוגא וחילופיהון מ״ד את וליח זוגא וסימ׳ נמסר בבס׳ רבתא במערכת האל״ף בערך את בס״ר וע״ש כי הוא צורך לקרי׳׃ ישובון׳ ג׳ בנהון מ״ל וסימ׳ נמ״ס בבלכים א׳סימ׳ ח׳׃ ורשעים ז׳ וסימ׳ ורשעים בחשך ידמו׃ ורשעים בארץ יכרתו. לא יאונה לצדיק כל און. שחו רעים לפני טובים. ורשעים עוד אינם. צדיק

הָעֹזֶבֶת אַלּוּף נְעוּרֶיהָ וְאֶת־בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שָׁכֵחָה׃ כִּי שָׁחָה אֶל־מָוֶת בֵּיתָהּ וְאֶל־רְפָאִים מַעְגְּלֹתֶיהָ׃ כָּל־בָּאֶיהָ לֹא יְשׁוּבוּן וְלֹא־יַשִּׂיגוּ אָרְחוֹת חַיִּים׃ לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר׃ כִּי־יְשָׁרִים יִשְׁכְּנוּ־אָרֶץ וּתְמִימִים יִוָּתְרוּ בָהּ׃ וּרְשָׁעִים מֵאֶרֶץ יִכָּרֵתוּ וּבוֹגְדִים יִסְּחוּ מִמֶּנָּה׃

בְּנִי תּוֹרָתִי אַל־תִּשְׁכָּח וּמִצְוֺתַי יִצֹּר לִבֶּךָ׃ כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ׃ חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־יַעַזְבֻךָ קָשְׁרֵם עַל־גַּרְגְּרוֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל־לוּחַ לִבֶּךָ׃ וּמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל־טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם׃ בְּטַח אֶל־יְהוָה בְּכָל־לִבֶּךָ וְאֶל־בִּינָתְךָ אַל־תִּשָּׁעֵן׃ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ דָעֵהוּ וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ׃

ל׳ ל׳ · ל׳ לעבר ל׳ · ל׳ ל׳ · פיחן · ז׳ · ה׳ חלבליט ל׳ · ה׳ ג׳ מל׳ · ג׳ חס׳ בלי׳ ל׳ כתי׳ כן ל׳ · ל׳ ט׳ י׳ בליטן חל׳ · ל׳ ג׳ לכח

דִּשְׁבַקַת מְרַבִּיתָא דְטַלְיוּתְהָא וּקְיָמָא דֶאֱלָהָא טְעַת׃ דְּבַעֲמַדְהּ דְּמוֹתָא בֵּיתָא וְהִלְכָּתָא דִשְׁבִילָהָא׃ כָּל דְּעָיְלִין לָא חָזְרִין בִּשְׁלָם וְלָא צָיְירִין אָרְחָתָא דְחַיֵּי׃ בְּדִיל הַלֵּיךְ בְּאָרְחָתָא דְטָבֵי וּשְׁבִילֵי דְצַדִּיקֵי תִנְטוֹר׃ מְטוּל דְּתְרִיצֵי עָמְרִין בְּאַרְעָא וְאִלֵּין וְדְלָא מוּם מִשְׁתּוֹתְרִין בַּהּ׃ וְרַשִּׁיעֵיָא מִן אַרְעָא כִיסוּפִין וּבָזוֹזֵי נִתְעַקְרִין מִנַּהּ׃

בְּרִי נִמּוֹסִי לָא תִנְשֵׁי וּפוּקְדָנַי יִנְטַר לִבָּךְ׃ מְטוּל דְּנוּגְדָא דְיוֹמָתָא וּשְׁנַיָּא דְחַיֵּי וּשְׁלָמָא נִיוֹסְפוּן לָךְ׃ טֵיבוּתָא וְקוּשְׁטָא לָא נִשְׁבְּקוּנָךְ קְטוֹרִינוּן בְּצַוְּרָךְ וּכְתוֹב אִנּוּן עַל לוּחַ דְּלִבָּךְ׃ וְתִשְׁכַּח חֶסְדָּא וְשִׂכְלָא וְטֵיבוּתָא קֳדָם אֱלָהָא וְקֳדָם בְּנֵי אֱינָשָׁא׃ סְבִיר בֶּאֱלָהָא מִן כּוּלֵיהּ לִבָּךְ וְעַל בִּיוּנְתָא דְלִיבָּךְ לָא תִסְתְּמֵיךְ׃ בְּכָל אָרְחָתָךְ דַּעְיָן וְהוּא תָרִיץ שְׁבִילָךְ׃

לעולם בל ימוט׃ כי שבע יפול צדיק וקם׃ יוסיפו ב׳ מ״ל וסימ׳ ולא יוסיפו בני עולה דו״ח. ולא יוסיפו לדאבה׃ כי ארך ימים. ועיין במלכ״ם א׳ סימ׳ ב׳ כי ש״ם נראה טעות כי בכל הספרים בתוב יוס״פו ג׳ מ״ל דמ״ל ושם נבס״ר ב׳ ונבנה ולא יוסיפו לדאבה ע״ם אות״ם החסרים וי״ו ע״ש׃ ואדם ט׳ וסימ׳ וכל שיח השדה. אוקיר אנוש מפז. ואדם עליה בראתי. ואד׳ ביקר בל ילין קרמ׳. ואדם יפיק תבונה. ואדם לא זכר. ואדם מה יבין דרכו. ואד׳ על עפר ישוב. ומצא חן ושכל טוב׃

ביאור המלות׃ העוזבת אלוף נעוריה. ר״ל מי שהוא אלוף נעוריה ואמר זה על דר המשל כאשה עם בעלה כי הוא רחוק שתעזוב האשה בעל נעוריה׃ כי שחה. השפילה׃ חסד ואמת. חסד הכונה והרצון בו אדון החסד והאמת׃

ביאור הדברים העוזבת. והנה זאת האשה הזרה עוזבת מי שהוא אדוניה מנעוריה והוא השכל האנושי כי הוא הושם באדם למשול בכלל הכחות העובדי׳ אותו ושוכחת ברית אלהיה כי אין לה חפץ בברית השם ית׳ להטיב החיי׳ הנצחיים כי שפלה כ במציאותה ובמדרגת׳ לעלות בזאת המעלה׃ כי שחה. הנה ביתה ומשכנה הוא אל המות וההפס׳ ודרכיה יביאו אל המתים׃ כל באיה. כי אין לה בעצמה השארו׳ אחד מהבאי׳ אליה להמשך לפתיותה לא ישוב מהחטאים ההם כי תמיד תתחזק עליו ות ותמשול בו ותכיתהו לחטא ולא ישיגו ארחות חיי׳ כי ההמשך אל התאוו׳ ימנע האדם מהשתדל במושכלות אשר הדריכ׳ להשגתם היא דרך החיים ובזה האופן תהיה התאוה סבה לטעות בעניני ה התבונ׳ כי היא תמשיך האד׳ לקיי׳ הדעת אשר לא יגעו הדלת בפניה מהתנהג לפי התאוה והמשל כי האיש רב התאוה יבחר לקיים שאין ית׳ יודע דבר בחלו העניני׳ הספלי׳ שאינו משגיח בהם ושאין שם גמול ועונש מתה שידמה לזה מתה שלא ימנע האדם מרדוף אחר התאוות והנה כמו שזכרנו החכמה והתבונה יצילוך מהאשה שזכרנו׃ למען תלך בדרך טובים׃ ותשמור דרכי צדיקים שהם נזהרים מהמשך אחרי האשה הזרה והנה התועלת שיגיע לך מזה הוא הקיום והתמדת המציאות גם בזה העולם הגופיי וזה כי ישרים וגו׳ האנשים הישרים יתמידו לשכון בארץ לא תבואם יד רשעים להכרים והתמימים יותרו בה׃ ורשעים. ואמנם הרשעים יכרתו מארץ ובוגדים יהיו נעקרים ממנה והיה זה כן כי השגחת השם ית׳ תדבק בטובים לשמרם מכל רע ותסור מהרעים. זה הוא ביאור אלו הדברים ואולם התועלות המגיעות מהם הנה׃ הראשון הוא להודיע כי השם ית׳ עם חכמתו נגלית ביצירת הדברים הנמצאות אצלנו באופן שתעיר האדם לחקור בה ותביאם להשתוקק אל השגתה תשוקה נפלאה וזאת התשוקה הטבעית אשר שם השם ית׳ באדם בזה האופן היא הכלי להגיע אל שלימותו כמו שביארנו בספ׳ שיר השירים ולזה אמר על דר המשל כי החכמה קוראה לאנשים בקול גדול שיחקרו בה כי היא מבעת להם רוחה ומודעת אותם דבריה במה שיראו ממנה בדברים הנמצאים העלולות ממנה כי מהם שובעת החכמה האלהית אשר שמה אותם במה שהם עליו מהמציאות׃ הב׳ הוא להודיע כי מצד השגת החכמה יהיה האדם נשמר מהרעות כי תדבק בו ההשגחה האלהית לשמרו מהם ולזה לא יהיה לו להתאונן בבא פחדו ואידו כי אם מעצמו על שלא השתדל לחקור בחכמה האלהית עם עוצם קריאתה לו והבאתה תשוקה נפלאה לחקור בה כמו שקדם׃ הג׳ הוא להודיע כי הדרך בהשגת הבינה היא אחר השלימות בחכמה והיה זה כן לפי שבהשגת הבינה יש מן הסכנה מה שלא ימלט לפי שלא יבאו בה בהקדמות מופתיות באופן האמת המגיע בלמודיות ולא ג״כ במופת ראיה כמו העיון בחכמה הטבעית אבל בהקדמות מפורסמות וכבר ימצא בהם הרבה ביאור לדבר והפכו ובזה יקרה הטעות אם מפני ההקדמות הלקוחות בתחלת המחשבה אם מפני טעות הדמיון אם מפני סגול האדם בדעות מגונות בזה העניין או למדם מאנשים מוטעים ויטה אליהם מצד הלמוד או המנהג או מפני התאוה שיתכיאהו לבחור הדעת אשר הוא יותר נאות לה לרוות צמאה והנה כאשר יקדים האדם העיון בחכמה לפי מה שראוי באופן שיהיה שלם בה הנה יעזר בה להשמר מהטעות אשר מפאת העניינים הנזכרים עם שהשי׳ על צד ההשגחה ישמרהו מהטעות ויישירהו אל הסדרים והדרכי׳ המביאים אותו אל ההשגות העמוקות אשר בחכמה ההיא והנה מפני הקושי המגיע בהשגת זאת החכמה יצטרך לו עוד שיבקשנה ככסף וכמטמונים שיחפרו עליהם פה ופה עד שימצאום לכן צריך בזאת החכמה שלא יקצר מלקיטת כל ההקדמות המפורסמות אשר אפשר שיהיה מהם עזר בהשגת הדרוש אשר ירצה לחקור עליו ובזה הדרך ג״כ ישיג האמת בפילוסופיה המדינית כמו שזכרנו בביאורנו אלו הדברים במה שקדם׃ אמרה החכמה בני אל תשכח תורתי והיא תורת משה וקראה אותה תורתי לפי שהיא מסודרת מחכמ׳ השם ית׳ וישמור לבך מצות התור׳ ללמד אותם ולעמוד אותם על כונתם ומה שיש מהחכמה בעניני׳׃ כי ארך. הם יוסיפו לך אורך ימים ושנות חיים וכל הקץ המוגבל לך לפי מערכת הכוכבים ובזה יוסיפו לך שלום וטוב על הטוב והשלום המסודר לך מהכוכבי׳ לפי מה שנתן להם השי׳ מהכח ביום הבראם כי ההשגחה האלהית תדבק באדם כשיתחכם בחכמת התורה ומצד זה יסור ממנו הרע המוגבל לו מצד הכוכבים ויהיה נוסף טוב על הטוב המסודר לו מהם׃ חסד ואמת. מי שהוא אדון החסד והאמת לא יעזבך כי תמיד יהיו עיניו להשגיח בך ולזה אני מצוה אותך שתקשור המצות על גרגרותיך לדבר בם תמיד כדי שתבין ענינם ויהיה מצוייר בלבך תמיד׃ ומצא חן ושכל טוב. והנה אם תנהיג מעשיך לפי משפטי התורה תגיע למצוא חן בעיני אלהים ואדם כי הם כוללים משלימות המדות מה שימצא בו האדם חן בעיני האנשים ואם תעמוד לפי מה שאפשר על אופן החכמה שיש באלו המצות אז תמצא שכל טוב בעיני אלהים ואדם בכל מה שתחפוץ אותו׃ בטח אל יי׳ בכל לבך. שים מגמתך בהשגתך בשם ית׳ ולא תשען על בינתך לחשוב במה שתחפוץ לעשותו מחכמתך לומ׳ כבר התבוננתי ועשיתי דברי בחכמה בדרך שאשיג המבוקש בלי ספק כי אז תסור ממך העזר שיהיה מגיע לך בזה מהשי׳ אם תשען על בינתך כי רצון השי׳ שיכירו האנשים המושגחים ממנו מה שישפע להם מהטוב מצד השגחתו ומי שהוא נשען על בינתו יחשוב שלא יצטרך לו בזה עזר אלהי׃ בכל דרכיך. ומעשיך השתדל לדעת השם ית׳ והמשל באכלך יתרע במאכל השי׳ בהתבוננך עוצם חכמתו בבריאת זה המזון ובמזונו בהיכנו להטיב אותו אל עצם הנזון וכשתסגל תתבונן במה ששם שם ית׳ מהכח הנפלא בזרע לצייר כמו זאת היצירה הנפלאה ובזה תדבק תמיד בשם ית׳ גם בעסוקך הפעולות הגופיות וזה יהיה סבה שיישר השי׳ ארחותיך מצד השגחתו הדבקה בך׃

ביאור המלות • רפאות תהי לשרך. הוא הטבור: ושקוי. יוביח: כי טוב סחרה מסחר כסף. הנה הסוחר הוא המסבב בארצו לבקש דבר הסחורה שירבה לקנות ולזה אמר כי טוב לסבב ולשוטט בעבור בקשת החכמ' והתבונ' יותר משבוב על בקשת הכסף. ביאור הדברים אל תהי חכם בעיניך. ותתרשל מפני זה מלחקור עוד בעניני החכמה כי זה ימנע ממך הרבה מהשלימו' אשר אפשר לך לקנותו אך תמיד תשוב היותך חסר בחכמה ותהיה מפני זה חוקר בה תמיד ותוסיף על שלימותך שלימות. ירא את יי' תמיד תעבור על מצותיו וסור מרע במדות ובעיון ג"כ מצד היותך ירא את יי' זה ימנע מלהשתבש בהשגה בחכמה וזה שאם תשים הטורח והעקר שהשי' הוא כמכה באופן שתשיר אל זה התורה ושהוא משגיח באישי האדם לפקוד אותם על מעשיהם כמו שהתבאר זה בתורה הנה אז יסור ממך הטעות בהרבה מהשגות הגדולות בחכמה האלהית: רפאות תהי לשרך • הנה התורה היא מרפא לך מחולי המדות והדעות בעת שהתחלת לדרוך אל השלימות תחיל

אל תהי חכם בעיניך • שתאמר בחכמתי אוסר ארחי • וסור מרע שמעשה הרע: ואז ירפא לך השם מכל מחלה: לשרך. הזכירו כי הוא מוסר הגידים ובו יכנס האדם להם כבטן האם והטעם תוקף כמו שריר וקיים: יפרוצו. יפוצו מרוב עד שיפרצו פרץ ביקבים: מוסר יי'. אשרי אדם מצא חכמ'. כי בה ישמר מחטוא ולא יבואו עליו ייסורין: יפיק יוציא תבונה מאחר וילמדנה: חפציך • כל דבר שתחפוץ • ישוו מענין ולמלך אין שוה ופי' אין העם שוה כלום ונחשב למלך שיניחם כי הוא עם מפוזר ומפורד ובזה: עושר וכבוד. משל שהחכמה תביאהו לשתי מעלות: דרכי נועם. שינעמו ויערבו לו. נתיבותיה נתיבות שלום: עץ. כעץ חיים שהאוכל מפריו יחיה שנים רבות. ותומכיה שלא יעזבוה כאשר אמר כי החכמ' תחיה האדם שהוא עולם קטן: יי' בחכמה

ירא ד' וסימ' אל תהי חכם בעיניך. ירא את יי' בני ומלך. כי ברב חלמות. סוף דבר הכל נשמע: שבע ב' ובלרע וסימני' שבע גדול בכל ארץ. ומלאו אסמיך שבע: את ג' פתחין כטע' וסימ' את גאון יעקב אשר אהב. בהוצותו את ארם נהרים. כי את אשר יאהב יי' יוכיח. וכל את הבא במקף דכו' פתחין בבא קמץ את כל גבוה יראה והוא מלך: סחרה

אַל־תְּהִי חָכָם בְּעֵינֶיךָ יְרָא אֶת־יְהוָה וְסוּר מֵרָע׃ רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ׃ כַּבֵּד אֶת־יְהוָה מֵהוֹנֶךָ וּמֵרֵאשִׁית כָּל־תְּבוּאָתֶךָ׃ וְיִמָּלְאוּ אֲסָמֶיךָ שָׂבָע וְתִירוֹשׁ יְקָבֶיךָ יִפְרֹצוּ׃ מוּסַר יְהוָה בְּנִי אַל־תִּמְאָס וְאַל־תָּקֹץ בְּתוֹכַחְתּוֹ׃ כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב יְהוָה יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת־בֵּן יִרְצֶה׃ אַשְׁרֵי אָדָם מָצָא חָכְמָה וְאָדָם יָפִיק תְּבוּנָה׃ כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִסְּחַר־כָּסֶף וּמֵחָרוּץ תְּבוּאָתָהּ׃ יְקָרָה הִיא מִפְּנִיִּים וְכָל־חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ־בָהּ׃ אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד׃ דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם׃ עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר׃	לָא תֶהֱוֵי חַכִּים בְּאַפָּךְ דְחִיל מִן אֱלָהָא וּסְטָא מִן בִּישְׁתָא׃ אַסְיוּתָא תֶּהֱוֵי לְכוּנִישְׁרָךְ וּרְוָחָא לְגַרְמָךְ׃ יַקַּר לֶאֱלָהָךְ מִן מָמוֹנָךְ וּמֵרֵישׁ כֻּלְּהוֹן עַלַּלְתָּךְ׃ וּמִתְמַלְיָן אוֹצְרָךְ שִׂבְעָנָא וּמַעְצַרְתָּךְ חַמְרָא נִשְׁפְּעָן׃ בְּרִי מַרְדּוּתָא דֶאֱלָהָא לָא תַסְלֵא וְלָא תַמְרִיק בְּמַכְסְנוּתֵיהּ׃ מְטוּל דִּלְמַן דְּרָחֵים לֵיהּ אֱלָהָא רָדֵיהּ לֵיהּ וְהֵיךְ אַבָּא דְרָדֵי לִבְרֵיהּ׃ טוּבוֹהִי לְבַר נָשָׁא דְאַשְׁכַּח חָכְמְתָא וּבַר נָשָׁא דְמַבִּיעַ בִּיוּנְתָא׃ מְטוּל דְּטָבָא תִּיגְרוּתָהּ מִן תִּיגְרוּתָא דְסִימָא וּמִן דַּהֲבָא סְנִיכָא עֲלַלְתָּהּ׃ יַקִּירָא הִיא מִן כֵּיפֵי טָבָאתָא וְכָל מִדַּעַם לָא פָּתֵים לֵיהּ׃ נוּגְרָא דְיוֹמָתָא בִּימִינָאָהּ וּבִשְׂמָאלָהּ עוּתְרָא וִיקָרָא׃ אוֹרְחָתָאָהּ וְאָרְחָתָא דְבוּסְמָא וְכֻלְּהוֹן הֲלִיכָתָהּ שְׁלָמָא׃ אִילָנָא דְחַיֵּי הִיא לְאַלֵּין דְּמִתְחַזְּקִי בַהּ דְּאַלֵּין דְּמִתְעַסְקִי בַהּ טוּבֵיהוֹן׃

ד' וסי' והיה סחרה ואתננה ב' בו. כי טוב סחרה מסחר כסף. טעמה כי טוב סחרה: מפניים חד מן מלין דחסרין נו"ן וקריין וסי' בצעתים וחבר הקני נפרד מקין. לו ויאמרו לו הגבעוני' אין לו' אנו אם טוב ואם רע בקול יי'. מפניים יי' יקרה היא מפנינים' אלפים * נהר דינור נגד ונפק. ויסתר ערום ראה רעה ויסתר. והי' לופיהון ז' כתיבן נו"ן יתיר ולא קרי' וסימ' נמס' בשמ' ב' סימ' כ"א:

לקחת מזון ההשגות העיוניות והמשל בזה לא מה שיקח הולד מהמזון בעת היותו במעי אמו שיקחהו דרך הטבור גם אחרי השלמך בחכמ' היא שקוי לעצמותיך למלא אותם מוח ואמר זה שלא תחשוב שאחרי השלמך בחכמ' לא תצטרך אל התורה אחר שפרי התורה היא להעמיד האדם על השלימות מההשגות העיוניות כי באמת תמיד תצטרך לחקור בה וללכת במצותיה כי היא מוספת לך שלימות תמיד ועזיבתך אותה תהיה סבה להסיר ממך השלימות ולהפקדו כמו שהעצמות יצטרכו תמיד אל המוח אשר בתוכם להזון ממנו ולא כפי שסבר כשלמה הויתם באופן מה ובסורו מהם יפקד מהם מזונם ויפקדו ולפשר שאמר לזאת הסבה ג"כ אל תהי חכם בעיניך ירא את יי' וסור מרע ר"ל שלא תחשוב כבר השגתי החכמה ואיני צריך עוד אל התורה שהיא מיסרת אליה כי בודאי אתה צריך אליה תמיד ולזה ראוי שתירא את יי' לשמור מצותיו ובזה תסור מרע תמיד ברעות: כבד את יי' מהונך. כמו שמצוה אותך התורה מראשית כל תבואת זרעך ופירותיך לתת המתנות הראויות לכהני' וללוים כי בזה תועלת כפלא להיסיר לא שכל הטובות הם שופעות מהשי"ת ועוד בזה תועלת להיסיר ישראל להשגת החכמה והשלימות כי זה יהיה סבה לשלימות זה השבט בעיון ובחכמת התורה והם ילמדו זה את העם כאמרו יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ואמר כי שפתי כהן ישמרו דעת והנה אם תעשה זה יתן השי' שברך שיתברכו פירותיך עד שימלא אוצרותיך בר וגו': וימלאו. עד שסבר ימלאו אוצרתיך בר ויקביך יהיה רבוי מהתירוש כמו שאמ' בספר דברי הימים מהחל התרומה לבוא בית יי' אכול ושבוע והותר עד לרב כי יי' ברך את עמו והנה העיר בזה עוד לדבר אחר כמשך לכוונה הקודמת וזהו שלימות זה המאמר והרצון בזה היא מסלול ודרך לעמוד על החכמה אשר ביצירתם וזה כי אם יונח שאין שם פועל כמו שאמרו האפיקורוס ושיעתו הנה תסור החכמה מהדברים ולא יתכן לחקור דרך משל למה היה השין בזאת התמונה ובאלו המינים מהלחויות וכן הענין בדבר דבר כי לא תתכן זאת החקירה אחר שהם יניחו שזה הענין היה במקרה אך כשנודה שיש בכאן פועל הוא השם יתברך הנה זה יכין לנו הדרך להשגת החכמה אשר ביצירת הדברים הנמצאים אשר לפי השיעור שנשיג ממנה יהיה דבקותינו בשם יתברך אשר מושכל כל אלו הדברים הוא אלו והמושכל אשר אלו שפע מציאותם והנה כשתפליג לחקור באלו השגות היותר שלימות אם תהיה כוונתך תמיד לתת בו כבוד ליי' ותשתדל מפני זה למצא השגות היותר שלימות שתוכל שיראה בהם כבוד לשם יתברך הנה זה יהיה סבה למלאת אוצרות שכלך מקנין החכמה האמתית כי בזה תתישר לעמוד לפי מה שאפשר על עומק החכמה האלהית שמה זכר דבר מאלו הדברים על מה שהם עליו הנה כשיקרה שיגיעו לך קצת רעות גופיות הנה זהו בהכרח על צד המוסר אחרי היותך מתהלך בחכמה ובתורה וזהו להסירך מקצת דעות מגונות התחלת להתישר אליהם או מפני עברך על קצת מצות התורה כי השם ית' ישגיח באוהביו להצילם מהרעות הגופיות לפי מה שביארנו בד' מספר מלחמות יי': מוסר יי' בני אל תמאס. אל תמאס. מוסר יי' כשיקרו לך קצת רעות גופיות ממנו באופן שזכרנו כי זה יהיה סבה למנוע ממך התועלת אשר בעבורו היה זה התוכחת ואל תמאס בתוכחתו כי השי' יוכיח את אשר יאהב וגו': כי את אשר יאהב. כי השם ית' יוכיח את אשר יאהב וירצה להתיהב עמו כאב את הבן שיסר אותו לטוב לו וכאשר תעשה כן יגיע לך מן התועלת מה שתשפטם במעשיך וברעותיך עד שיתברר לך מה שנתיסרת לחטא בו כאמרו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון: אשרי אדם מצא חכמה. כמה מאושר האדם שימצא חכמת השם ית' בדברים לפי מה שאפשר לו ואדם שיוציא מלבו תבונה בדרכים הנזכרים במה שקדם: כי טוב סחרה. כי ההשתדלות לבקש אותה הוא טוב לאין שיעור מהשתדלות לבקשת הכסף אשר בו תועלת מה להעמדת חיי הגוף ופריה יקר מזהב: יקרה היא מפנינים וכל חפציך וגו'. הנה היא יקרה מכל המרגליות ובכלל הנה כל חפצי האדם לא ישוו בה והרצון בחפצי האדם הדברים האחרים אשר ישתוקק האדם כי כל אלו החפצים הם כאין נגדה ולפשר שישוב זה אל התורה והוא הנכון יותר וירצה כי מאושר מאד מי שימצא החכמה הנרמזת בתורה ואדם שיוציא ממנה התבונה הנרמזת בה כי הכל נרמז בתורה כמו שביארנו בביאורינו לדברי התורה: ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. הנה בימין התורה יהיה אורך ימים ר"ל השגת החיים הנצחיים כי זהו פריה ולזה ייחס זה אל ימינה וזה יהיה במה שישיג בה מן החכמה והתבונה והנה על הכוונה השנית ישיג בה עושר וכבוד כי מצד ההשגחה האלהית שתדבק באדם בעבורה ימשכו לו ג"כ טובות גופיות כמו שהתבאר בתורה ובארנוהו עוד במאמר הד' מספר מלחמות יי': דרכיה דרכי נועם. הנה דרכי התורה הם דרכים שינעמו ויתיקו מאד לאדם כי לא העמיסה על האדם שום מעמס יקשה לו אבל כל מה שבה מן המצות והאזהרות הם דברים ערבים ורצויים בעצמותם לא כנימוסי הגוים שהיו מעמיסים בהם דברים קשים גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם וכל נתיבות התורה הם שלום לגוף ולנפש כמו שהתבאר מדברינו בדברי התורה כי כלם ייסירו אל בריאות הגוף ובריאות הנפש הנה התורה היא עץ חיים לאשר הם מחזיקי' בה לשמור ולעשו' ולחקור בעניניה ובאופן החכמ' אשר ייסירו אליה וקומכי התורה שמחזיקי' אותה לעמוד על השגות בדברים הוא מאושר כי מזה הדבר יתיישר לעמוד על כוונותיה לא שיקל בעניניה ויעבור בהם כעברו על ספרי קורות הימים אשר יגידו אים לאים אך יחקור על כל פנים לתמוך אותה כדי שיעמוד על כוונותיה כאילו תאמר שיעמיק לעמוד על דבר דבר ממנה למה היה באחר כך ולמה נסמך זה המאמ' לזה המאמ' כי בזה האופן ימצא בה ויפיק ממנה תבונה לפי שסבת החכמה והתבונה והדעת באר עתה אי זה דבר מהם ומפני מה ראוי לשבחם ואמר יי' בחכמה וגו' ביאור

י' בחכמה יסד ארץ · ספר מעלתה שבה נברא העולם העליון : ברעתו תהומות נבקעו · להשקות בהם חיה ועוף : אל ילוזו · הנכון תלוזנה כי על התושיה והמזמה ידבר כמו ויחמו הצאן : אז · לא תגוף · פועל יוצא והענין שלא תשימהו כאבן נגף כאשר תלמד התושיה : אל תמנע טוב מבעליו · העני · פ"א מבעל הטוב :

ביאור המלות בכסלך · בתקותך : כלון · הוא הטעות מהדרך הראוי : כבוד · מרים קלון · הקלון מסיר אותם או ירבה בו מכל אחד מהכסילים מרים ומגביה הקלון עליו מצד סכלותו : ביאור הדברים י' בחכמה יסד ארץ · ואמר כי בחכמה יסד השי"ת הארץ וזה היסוד הוא מה שהסדים וסם בטבע

תהומות ד' מ"ל דמ"ל וסימ' נמס' בתילים סימן ל"ג ועיין בסדר כשלח בפסו' תהמות יכסיומו : ירעפו ג' וסימ' נאות מדבר · ושחקים ירעפו טל · ירעפו עלי אדם רב : ויהיו א' רפין וסימ' נמסר בסדר ויקחו לי תרומה : תגוף ל' מ"ל אז תלך לבטח ושארא כלהון חס : וערבה ב' וסי' וערבה לי"י מנחת יהודה וירושלם · ושכבת וערבה שנתך : ומשאת ל' כפתר

יְהוָה בְּחָכְמָה יָסַד־אָרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה׃ בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ וּשְׁחָקִים יִרְעֲפוּ־טָל׃ בְּנִי אַל־יָלֻזוּ מֵעֵינֶיךָ נְצֹר תֻּשִׁיָּה וּמְזִמָּה׃ וְיִהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ וְחֵן לְגַרְגְּרֹתֶיךָ׃ אָז תֵּלֵךְ לָבֶטַח דַּרְכֶּךָ וְרַגְלְךָ לֹא תִגּוֹף׃ אִם־תִּשְׁכַּב לֹא־תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ׃ אַל־תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא׃ כִּי־יְהוָה יִהְיֶה בְכִסְלֶךָ וְשָׁמַר רַגְלְךָ מִלָּכֶד׃ אַל־תִּמְנַע־טוֹב מִבְּעָלָיו בִּהְיוֹת לְאֵל יָדֶיךָ לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תֹּאמַר לְרֵעֶיךָ לֵךְ וָשׁוּב וּמָחָר אֶתֵּן וְיֵשׁ אִתָּךְ׃ אַל־תַּחֲרֹשׁ עַל־רֵעֲךָ רָעָה וְהוּא־יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ׃ אַל־תָּרוֹב עִם־אָדָם חִנָּם אִם־לֹא גְמָלְךָ רָעָה׃ אַל־תְּקַנֵּא בְּאִישׁ חָמָס וְאַל־תִּבְחַר בְּכָל־דְּרָכָיו׃ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה נָלוֹז וְאֶת־יְשָׁרִים סוֹדוֹ׃ מְאֵרַת יְהוָה בְּבֵית רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ׃ אִם־לַלֵּצִים הוּא־יָלִיץ וְלַעֲנָיִים יִתֶּן־חֵן׃ כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן׃

(Masorah: ג' מ"ל · ג' · ל' וחס · יה' · סימן · ל' מ"ל · ג' · ל' · ל' · ידך ק' · לרעך · ו' ק' · ב' כתרי ל"ש לא תתר כשור · ב' מ"ל בכי' · תריב ק' · ל' · ל' ויתר חלירת עינים · ל' · ל' · ולענוים · ג' ק')

אֱלָהָא בְּחָכְמְתָא שָׁת אֲסִיָה דְאַרְעָא וְאַתְקִין שְׁמַיָּא בְּבִיוּנָה׃ בְּדַעְתֵּיהּ תְּהוֹמֵי אִיתְבְּזִיעוּ וּשְׁמַיָּא צְעֵי דְּטַלְיָא׃ בְּרִי לָא נָזֵל בְּעֵינָךְ נְטַר מַדְעָא וְתַרְעִיתָא׃ וְיֶהֱוֹן חַיֵּי לְנַפְשָׁךְ וְחִסְדָּא לְצַוְרָךְ׃ הֵידֵין תֵּיזֵל בְּסַבְרָא בְּאָרְחָתָךְ וְרִיגְלָךְ לָא תִיתְקֵל׃ אִם תִּשְׁכּוֹב וְתִידְמוּךְ וְלָא תִיקְהַל וְתִשְׁכַּב וְתִבְסַם שִׁנְתָךְ׃ לָא תִדְחַל מִן דַּחֲלָיָא וּמִן שִׁלְיָא וּמִן חַיְסָא דְרַשִׁיעֵי כַּד יֵיתֵי׃ מְטוּל דֶּאֱלָהָא יְהֵי בְּסַעְדָּךְ וְיִנְטַר רִיגְלָךְ וְלָא תִתְּצִיד׃ לָא תִתְכְּלֵי לְמֶעְבַּד שַׁפִּיר כַּד אִית חֵילָא בִּידָךְ לְמֶעְבַּד׃ לָא תֵּימַר לְחַבְרָךְ אֵיזֵל וְתוּב וּלְמָחַר אֶתֵּן וְאִית גַּבָּךְ׃ לָא תַחֲשֵׁב עַל חַבְרָךְ בִּישְׁתָא וְהוּא יָתֵיב עִמָּךְ בְּשַׁלְוָה׃ לָא תִינְצֵי עִם בַּר נָשָׁא מַגָּן אִם לָא עֲבַד לָךְ בִּישָׁא׃ לָא תִיטַן בְּגַבְרָא חֲטוֹפָא וְלָא תִצְנֵי בְּכֻלְּהוֹן אָרְחָתֵיהּ׃ מְטוּל דִּמְרַחַק עַוְתָא מִן קֳדָם יְיָ וְעִם תְּרִיצַיָּא שׁוּעִיתֵיהּ׃ לְוָטְתָא דֶאֱלָהָא בְּבָתֵּיהוֹן דְּרַשִׁיעֵי וּמַעֲמַדְהוֹן דְּצַדִּיקֵי יְבָרֵךְ׃ וּלְמַמִּיקָנֵי נִסְחוּף וְלַעֲנְוָנֵי יִתֵּן חִסְדָּא׃ יְקָרָא דְחַכִּימֵי נִיסְּחוּן וְסַכְלֵי נִקְבְּלֵה צַעֲרָא׃

לך וטוב · כי הוא דרך כזיון : ישרים סודו · עם ישרים כודע סודו ובכחו ממנו שהוא גוזר להביא על הרשעים : מארת · מן ארור והוא חסרון : אם ללצים · הפסוק הזה דקדוק בעלון ולכן מן ליצנו · יליץ מן כי המליץ פי' הסם יברך נוה הצדיקים אם ללצים ידבר הצדיק ויזהיר לסור מן דרך הליצנות · ולענוים ולמוכיחים יתן חן כלומר יתן חסד בעיני כל אדם והענוים הם הכנועים מדבר ליצנות · פ"א אם ללצים הסם יליץ יתן גמול הליצנות ולענוים יתן חן כמו חן וחסד להסי כבוד · הסם יכחילם כבוד המזון והשמר אבל הכסילים ירימו הקלון עליהם והעטם שסבבו הם מקלקים בני אדם · מרים קלון על כל אחד דבר כמו וצדיקים ככפיר יבטח · פ"א כסיל מרי' ומכבד אים קלון כמו בא זדון חסר אים : ממעו

פתאום והוא מן שיטה חדא דמשמש ומש כריש' וכל חד לית דכו' וסימ' נמסר בבסר' רכתא בסד בבערכת אות וה"ם וזה תמצא כשיטה דמשמשת ום כריש' וםשמשת באב : ומחר ו' וסימ' וקדשתם היום ומחר וכבסו · ומחר אל כל עדת יש' יקצוף · ומחר אהרן וכנדך עמי · שב בזה גם היום ומחר אשלחך · ומחר אתן ויש אתך · ומחר אעשה כדבר המלך : בבית רשע חד מן ה' זוגין חד בית וחד בבית וסי' בירמיה סימ' ל"ז : ולעניים ה' כתיב עניים וקרי' ענוים וסי' נמס' בתילים סימ' ט' ע"ש : כרים ג' וסימ' כל מרים תרומת כסף · כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים · ארך אפים רב תבונה וא' כבדי וכרים ראשי · וסימנ' בלשון ארמי בספא אשתי חכימא וראשיא :

המכזאות הטבעיות אסר המציא בארץ והנה בחכמת הסי' ספע מציאותם ביום הבראם ונתסדר ענייני' ומה סיוסב לאחר מכני אחתקירה בהם יקרא חכמה כי לל מה סבבם סתחדם מסבות עצמיות ומתיחסות כלו תאמר שהחם יחמם ושהאדם ילידו האדם ובתבונה יכונן שמים על מה סהם עליו מהמרחק ממנו ומגודל הכוכב אסר יכנסו ומחלוף תמונות הגלגלים אסר יכנסו הכוכב וחילופי התנועות כאורך וכרוחב עד סיתחדם מזה חלופים רבים כתנועות הכוכב הנראית לנו ויתחדם מפני זה ממנו פעולות מתחלפות בזה העולם הסכל כמו סבארנו בחמיסי מספר מלחמות יי' והנה יקרא זה הענין תבונה לפי סמה סיתחדם בהם אינו מתחדם ברמיון מה סהתחדם מן הסבות העצמיות אם המתיחסות כי הם יחממו ואין בהם חום ויקררו ואין בהם קור וכן הענין בסאר מה סיספע מהם ואולם מה סהמציא הסם ית' מהבקע התהומות וסירעפו הסחקים על אסר לו מתנאו גדול בקיום זה העולם הספל כי זה מה סאי אפסר עמידת הצמחים והב"ח מזולתו וכי ג"כ יהיה המוי כמאר ביסוד המים עם סאר היסודות המקבילים לו הנה היה חרוס זה הענין ברעות הסם ית' וההסגה בו היא קרובה אל המוסכלות הראסונות וזה כי האיד הלא כסיתהוה בבטן הארץ וימנעהו מונע מעלות ויצטרך לרדת יתעבה מפני זה ויסוב מים או כסיעלה ויסבום המקום הקר הנה הקרירות יעבה אותו ויתהוה ממנו מים הנה מה סזה דרכו יקרה דעת ואחרי סהענין הוא כן ר"ל סאו הדברי' נספעו מחכמת הסם ית' בינתו ודעתו בזה האופן הנה האדם בעמדו על מה סאפסר לו להסיג מאלו הדברים ידבק בחכמת הסם ובינתו ודעתו לפי מה סאפסר : ברעתו תהומו' נבקעו · כי בעבור דעת האדם החכמה והתבונ' הזאת נבקעו תהומות מלמט' נובעו' מהם אלו הידיעות ומלמעלה ג"כ ירעפו טל יספעו בו אלו הידיעו' והנה רמז במה סיספע מלמטה יהיו נובעות אלו הידיעות אל הדברים הטבעיים המוחשים אלינו אסר יעירו אותנו על החכמה והתבונה הזאת ובמה סיספע לנו מלמעלה רמז אל הספע סיספע לנו מהסי' להסיג אל הידיעות באמצעות הסכל הפועל והמסיל הספע ההוא לטל לא לגשם כי הטל מתפסט בכל האויר אינו יורד טפין טפין כמו המטר וכן הספע הזה מגיע בכל המקומות סיהיו כאותי' לקבלו יחד לא במקום זולת מקום : בני אל ילוזו · אל יסורו מעיניך החכמה והתבונה אך סמרם תמיד סמור הכימוס המוסכל סהגיע לך בזה וסמור ג"כ המחסבה סהביאה אותך להסגתו כדי סתדע תמיד האמת בדרכיו ויהיו החכמה והתבונה חיים לנפסך כי הם בעצמם הם הסכל הנקנה הנסאר מהאדם אחר המות כמו סביארנו בראסון מספר מלחמות יי' ובהם תמצא חן בדבריך עם האנסים הנה בסבתם תדבק בך ההסגחה האלהית עד סלא תכסל בלכתך בדרך : אם תסכב · גם בהיותך בדרך לא תפחד סם מחיה רעה ומן הלסטים אך תסכב ותערב לך סנתך : אל תירא מפחד · הרעות הגדולות המסחיתות פתאם ולא מסואת רסעים כי תבא : כי יי' יהיה · במה סתבטח בו ותקוה ממנו ויסגיח בך מהלכד באלו הרעות ואחר זה הזהיר עוד ואמר אל תמנע טוב מבעליו ממי סהוא ראוי לו בהיות כח בידך לעסות זה הטוב וזאת האזהרה כוללת בעיון ובדברים המדיניים אם בעיון הזהירהו סלא למנוע למודו מהבא ללמד הראוי לכך לפי מה סיש מן הספק בידו וכאסר יבא לבקש ממך הטוב הזה לא תבטח אותו על זה באמרך לו לך וסוב ומחר אתן ויש אתך אך תן לו זה תכף אחר סיש אתך והוא ראוי לזה : אל תחרוש · אל תחסוב ותסתדל להביא על רעך רעה והוא יוסב לבטח אתך כי זה מגונה מאד : אל תריב עם אדם חנם · אם לא גמלך רעה כי זה מגונה מאד להתרעם על האדם ולהריב עמו בזולת סבה : אל תקנא באיש חמס · להתאוות ולחמוד ולעסות כמוהו לחמוס האנסים ולא תבחר בסום דרך מדרכיו כי זה יביאך לחטוא במה סהוא חוטא והמסל כי איש החמס יסלח מנחה גדולה למלך או לסר ויכבדוהו ואם ירבה האדם לעסות כן לא יתכן לו ויצטרך לו לעסוק ולחמוס האנסים וכן הענין בסאר דרכיו לסר הם לו מפני היותו איש חמס כי מתועב אל הסם יתברך האיש העקם רוצה לומר הבלתי יסר והאפך ביסרי' כי הוא דבק בהם : מארת · קללת הסם תמצא בבית רסע והוא יברך נוה צדיקי' והנה אמר רסע בלסון יחיד לפי סהקללה לא יחייב סתמסך לכל הרסעי' ולזה פעמים רבות רסע וטוב לו ואולם ברכת הסי"ת בבית כל הצדיקים הראויים לה והם אסר תרבק בהם ההסגחה האלהית כמו סביארנו הסבה בכל זה בד' מספר מלי' : אם ללצים · הנה ללצים המתלוצצים ומלעיגי' על האנסים הסי"ת יסבב סאחרים ילעיגו עליהם בבוא אדם ואולם לענוים המכבדים לאנסים ומספילים עצמם יתן הסי"ת חן להם בעיני האנסים : כבוד חכמים ינחלו · כי יכבדום האנסים וכל אחד מהכסילים מגביה קלון לו או אמר על דר ההפלגה כי עוצם הקלון סינחלו מפני סכלותם הוא מפרים ומגביה אותם מהמקום ההוא סהם נכרים בו : שמעו

שמעו בנים מוסר · הנה יתברך שהוא אביכם והנה זה המוסר הוא תורתו שנתן לישראל והקשיבו ושמעו אותה כדי שתדעו בינה כי הוא יעיר אתכם אל הבינה כמו שזכרנו ר״ל כי התורה תעיר בהרבה מדבריה לידיעת הבינה כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה : כי לקח טוב · כי כבר נתתי לכם קנין טוב אל תעזבו את התורה שנתתי לכם הנה אלה דברי הש״י ר״ל שאמרם בלשון כאילו הש״י ידבר ואח״כ אמר שלמה · כי בן הייתי לאבי הנה הייתי בן לאבי ורמז בזה לעם ישראל שהוא בן לש״י הייתו נער ורך כשאמר לו הש״י אלו הדברים והייתי אז יחיד לפני אמי כי אומה אחרת לא קבלה התורה זולתי וזה היה בעת קטנותי באתי ממצרים כי במעט זמן העתיקני הש״י לאמונתו ולזאת הסבה אמר ג״כ לפי המשל הכנוי זכרתי לך חסד נעוריך ואמר לפני אמי לפי המשל והוא ג״כ לפי הנמשל רמז אל השכל הפועל אשר באמצעותו השפיע הש״י התורה לישראל ובאמצעותו הגיעה הנבואה : ויורני · אז הש״י ואמר לי לבך יתמוך דברי ויסמוך אותם בחקרו כראוי על כוונת מצות התור׳ כי בזה יגלה מה שים מהשלימות והחכמה הנפלאה בדברי התורה · שמור בלבך דברי מצותי ותשיג בזה החיים האמתי׳ אשר אין עמהם מות : קנה חכמה · בהם תקנה החכמה ותקנה בינה · אל תשכח דבר מדברי ואל תטה כלל מאמרי פי כי בזה האופן עם רוב השקיד והחקירה יגלו לך הרבה מכוונו׳ התור׳ : אל תעזבה · אל תעזוב התורה ואם תהיה נזהר מזה היא תשמרך מכל רע מצד מה שימשך לך בסבת׳ מההשגחה האלהית אהוב׳ את התורה והיא תנצרכה וזה שאהבתך אותה יסבב שתבקש סבות ראויות לדבר דבר מדבריה ובזה האופן תעמוד על קצת כוונותיה : ראשית · בראשי׳ החכמה שתקנה מהתורה תקנה חכמה וזה יגיע לך מקנה בזולת עמל רב אך בקנין הבינה תצטרך להעזר בה בכל קנינך שתקנה ממנה וכלם ייטיבוך אל העמידה עליה והנה אמ׳ זה כי קנין החכמה מגיע מדברים עצמיים לה והם ראשית החכמה ולא כן ענין הבינה כמו שזכרנו : סלסלה · דרוך וסלול תמיד במסלול התורה והיא תתן לך כבוד כי תדבק בה ותתן לראשך כתר יחובר בו לך חן ותתן לך עטרת תפארת והנה אמר זה כי מצד השקידה בתורה ובכוונותיה יגיע לאדם הרוממות והכבוד ואם אין זה המכוון בה אך הטוב המכוון בה הוא החיים הנצחיים וכבר זכרנו ראשונה באמרו שמור מצותי וחיה אמר כאילו ידבר הש״י : שמע בני וקח אמרי · והם ספורי התורה · וירבו לך שנות חיים כי הם מישירים מאד לשלימו׳ המדות ולשלימות המושכלות כמו שביארנו שם או ידבר בזה שלמה וכוונו לקחת אמריו שיצוה עליהם : בדרך חכמה הוריתיך · ללכת בדרך חכמה ובדרכי יושר והוא מה שהזהרתיך ללכת בדרכי התורה ולחקור בה מחקר הראוי ואם תעשה כן תהיה נעזר בשם יתברך באופן שיכונו מחשבותיך וישלימו חפציך במה שתרצה לעשותו : בלכתך לא יצר צעדך · הנה בלכתך לעשות דבר מה לא יצר צעדך מלפסוע ולהשלים הדרך וגם אם תרוץ בדרכך לא תכשל באבן נגף וצור מכשול : החזק במוסר · התורה אל תרף ממנו נצור התורה בלבך כי היא בעצמה היא חייך הנצחיים במה שנכלל בכוונותיה מהחכמה והבינה : בארח רשעים אל תבא · אל תבא ואל תהלך בדרך אנשים רעים : פרעהו אל תעבר בו · אם תוכל בטל והשבית הדרך ההוא רוצה לומר שתכרע דרך הרשעים בדרך שלא ישלמו הרע אל תעבור להסכים עמם ואם לא תוכל לבטלו נטה מעליו ועבור ויצא מהרשעים רשע וידך לא תהיה עמם וזה כי הרשעים הם חפצים לעשות רע כל כך עד שכאשר התהלכו בדרך ובמנהג אחד לא יוסיפו שנית להתהלך בו אם לא היה בדרך ההוא רעה והשחתה : כי לא ישנו אם לא ירעו · גם לא יוכלו לישן בלילה אם לא עשו רע להכשיל האנשים : כי לחמו לחם רשע · מאכלם ומשתיהם יהיו כלם רשעות וחמס כי הרשע נותן שנת לעיניהם לרוב שמחתם בו וגם לא יצטרכו למזון אחר מרוב התענוג בו : וארח צדיקים · הנה זה דרך הצדיקים הוא כאור נוגה השחר שהולך אורו ומתחזק עד נכון היום והוא עד חצי היום כי אז האור והיום בשלימותו ובתקפו : דרך רשעים כאפלה · ואולם דרך הרשעים כאפילה שלא יראו בו ולא יוכלו להתיישר אל התכלית שכוונו אליו ולזה יכשלו בהליכתם ולא ידעו במה יכשלו כי אינם רואים אור כלל ואמנם אמר זה כי דרך צדיקי׳ בלכתם לעשות דבר מה יהיה בו אור להצילם מהמכשולות והתוכעים ולהישירם ללכת אל התכלית שכוונו אליו כי הם נעזרים בכל זה בשם יתברך ואמנם דרך הרשעים שיכוונו בו עשיית הרשע הוא בהפך זה כי השם יתברך מפר מחשבותיהם פעמים רבות ולא יעשו הרע אשר יזמו לעשותו כמו שזכרנו בספר איוב : בני

לפני ב׳ סבירין לבני וקרי׳ לפני וסימ׳ לפני אפרים ומנשה עוררה · רך ויחיד לפני אמי · ויאמר לי ח׳ דסבירי וסימ׳ ויאמר לי הנך הרה דמנוח · ויאמר לי מי אתה ואומר אליו עמלקי · ויאמר לי עבדי אתה יש׳ · ויאמר לי שלמה בנך · ויאמר לי יתמוך דברי · מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה · על מה זה אתה מבקש · והשגל יושבת אצלו : אהבה ל׳ ותצרך

שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה : כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו : כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי : וירני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה : קנה חכמה קנה בינה אל תשכח ואל תט מאמרי פי : אל תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך : ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה : סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה : תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך : שמע בני וקח אמרי וירבו לך שנות חיים : בדרך חכמה הרתיך הדרכתיך במעגלי ישר : בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשל : החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך : בארח רשעים אל תבא ואל תאשר בדרך רעים : פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור : כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שנתם אם לא יכשולו : כי לחמו לחם רשע ויין חמסים ישתו : וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום : דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו :

שמעו בניא מרדותא דאב ואציתו למדע ביונא : מטול דיולפנא טבא יהבית לכון ונמוסי לא תשבקון : מטול דברא הוית לאבא מפנק ויחידא קדם אמי : ואלפן לי ואמר לי יי יקמט מלוי לבך נטר פיקודיי וחיה : קנה חכמתא קנה ביונה ולא תנשי ולא תסטי מן מאמריה דפומיה : ולא תשבקיה ותנטריך רחמה דתשוגביך : ריש חכמתא קני חכמתא ובכל קנינך קנה ביונה : חביביה די תרוממך ותבקיה דתיקרך : ותשים ברישך יאיותא דחסדא כלילא ושבהורא עלך : שמע ברי וקבל מני ונפגיון שנייא דחייך : ארחתא דחכמת אליפתך והלכיתך בשבילי תריצי : כד תיזל לא תטעוק ארחך ואין תירהט לא תיתקל : התחזק במרדותא ולא תרפא נטריה מטול דהיא חייך : בארחא דרשיעי לא תיזיל ולא תיטן בארחא דבישין : אריש ולא תעבר עמהון סטי ועבר מנהון : לא דמכין עד מה דמבאשין ופרידא שינתהון עד מה דעבדין תיקלא : דמיכלתהון מיכלתא דרשיעי וחמרא דחטופיא שתיין : וארחא דצדיקי כנהורא דמזהר ואזיל נהריה עד מה דתקין יומא : וארחא דרשיעי חכירא ולא ידעין כימנא מתתקלין :

ל׳ אל תעזבה ל׳ סלסלה ל׳ ותרוממך ל׳ תכבדך ל׳ תחבקנה ל׳ אשקוח ל׳ אחטנה ל׳ תשכונה ל׳ : וקח י״ג וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח : וירבו חד מן ב״ח מלין נסבין וי בריש תיבות׳ רפין וכל חד וחד לית דכות׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבה׳ במערב׳ אות הוי״ו בס״ר : תרוץ ל׳ וא׳ תרוץ דאבה ואינון מן א״ב מן חד וחד חד ד׳ וחד ר״ש וסימ׳ נמסר במסר׳ רבה׳ במערב׳ אות הדל״ת בס״ר : אל תרף ג׳ וסימ׳ החזק במוסר אל תרף · אל תרף ידך מעבדיך דיהושע · מעשי ידיך אל תרף : רשע י״ו וסי׳ נמס׳ בספר מיכה סימ׳ ו׳ : חמסים ד׳ וסימ׳ מאיש חמסים תצילני דשמואל · מאיש חמסים תנצרי דחלצני · וחברו דבתריה דשמרני יו׳ · ויין חמסים ישתו :

אבן עזרא

שמעו בנים · אחר שהזהיר בנו הוכיח בנים אחרים שישמעו מוסר אביהם אף על פי שהם רכי׳ לא בהם כחשב כמוכי׳ : אל תעזבה · החכמה כי היא תשמרך מכרה : ראשית חכמה קנה חכמה · במקנת הונך ואם לא תוכל לקנותה תן כל הונך : סלסלה · הגביהה ורוממה מן סולו לרוכב׳ · תכבדך תשימך במעלת הכבוד · כי תחבקנה ללמוד אותה תמיד : תמגנך · מן מגן בריך : בדרך חכמה · בעבור דרך חכמה שתלמדה : בלכתך · כאשר תלך בדרך החכמה : נצרה · ראוי להיות בפתח והא כנוי לחכמה הנזכרת למעלה בדרך החכמ׳ והטעם החזק במוסר שמסרתיך ללכת בה : פרעהו · מן ותפרעו כל עצתי מן לתפרע : שטה סור : ואורח צדיקים · חסר והנכון אור אורח צדיקים : בני

הריתיך ל׳ וחד והוריתיך אשר תרגם

ועבר בקמץ כברי׳ כתו׳ יענור יקרי׳ ועכור אחכם לכי רעת נעלי חחסרה לא יתכן כי לא כמ׳ני כי אם לב דכתי׳ ייר בריש תיבות׳ יקרי׳ וי״ו חה לא גזנה עמהן

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך · אל יליזו מעיניך · אל יסורו מעיניך שמרם תמיד בתוך לבך : כי חיים הם למוצאיהם · כי אלו הדברים אשר אני אומר לך הם חיים למי שימצאם ויעמוד על כוונתם והם עם זה מרפא לכל בשרו להסיר ממנו חולי המדות הפחותות והנה אמ' זה כי זה הספר בכללו מיוסד לשלימו' המושכלות ולשלמות המדות : מכל משמר נצור לבך · והוא השכל ר"ל שמרהו שלא יהיה נאסר במאסר הנפש המתאוה באופן שתמנעהו מעשות פעולתו המיוחדת לו גם שמרהו שלא יהיה נאסר במאסר שאר הכחות הנפשיות במה שימנעו פעולתו · כי ממנו · מהשכל תוצאות חיים ואם לא יבלבלו הכחות האחרים פעולתו הנה תשיג ארחות חיים ממנו ובעבור שלא יהיה שכלך נאסר בפוס מאסר ימנעהו מן ההשגה הסר ממך הדברי' הכוזבי' בדעות אשר יאסרו שכלך במאסרם והמשל כי הדעות הכוזבות כשיקבלם האד' בענין ההתחלפו' ישימו שכלו נאסר במה שאח' ההתחלפות ההן שלא יוכל לחקור בהן מחקר ראוי כי הטעות אשר בשרש וההתחלה יאסור אותו ויכר בעדו מתבואת האמת : עיניך לנוכח יביטו · עיניך יביטו אל היושר והאמת ולא יעקך מעיך · ועפעפיך יישירו נגדך להשים אזנך בעצם הדבר המבוקש העיון בו : פלס מעגל רגלך · ישר מעגל רגלך לקחת הסדרים והדרכים המוליכים אל הדרוש אשר תחקור בו וזה יהיה סבה שיכונו כל דרכיך בעיון : אל תט ימין ושמאל · אל תט בדרכיך מן האמת כלל לצד מהצדדים הסר רגלך מרעת כפכר אשר יקרה מפני טעות הכח הדמיוני או מפני זולתו מהסבות : בני לחכמתי הקשיבה לתבונתי הט אזנך · בני הקשיבה לחכמתי והט אזנך לתבונתי : לשמור מזמות · לשמור המחשבות היושרות למצא התבונה והדעת שהיא יעשה למצוא החכמה ינצורו שפתיך כדי שיהיה עמך תמיד האמת באלו הדברים בסבותיו ודרכיו ואמנם צויתיך על זה · כי נופת תטופנה שפתי האשה הזרה והיא הכח הדמיוני · תטופנה דבר ידמה שהוא מתוק כנפת וחכה אשר בו תטעם הדברים ידמה היותו ערב מאד וחלק יותר משמן : ואחריתה תמצא מרה כמו הלענה וחדה וחותכת כמו חרב בעל פיות שחותך ומשחית מכל צדדיו : רגליה · יורדות אל מות והשחתה ובעדיה הם תומכים ומחזיקים המות ר"ל שהם עוזרים להביא המות באופן נפלא ובזה הם כאלו סומכים ידי המות ומחזיקים אותה על החיים : אורח חיים פן תפלס · האם תחשוב שיהיה תקוה שתפלס ארח חיים ותיסר אליו הנה באמת אין תקוה בזה כי מעגלותיה נעו וסרו מדרך החיים ולא תוכל לדעת אותן והנה אמ' זה לפי שהמדמה אע"פ שהוא עוזר עזר מה אל השכל כמו שהתבאר במקומו הנה בביורו יטעה מאד בעמוקות החכמה והתבונה והטעות שיקרה ממנו בשרשים הגדולים וההתחלות יהיה סבה להרחיק האדם מאד משלימותו ולהתיר לו לעזוב החכמה ולהתענג בתאוות ולזאת הסבה יעדנו מאד דבריו אל האדם · כמו שזכר וזה מבואר במעט עיון למעיין בזה הספר כי דברינו בו הם למי שכשלם בפלוסופיא וראה דברינו בספר מ"י והספר שירמוז באשה זרה אל הנפש המתאוה ויקשור הענין אל מ"ם לשמור מזמות ודעת ונו שהוא יזהירהו לדבק תמיד בחכמה ובתבונה באופן שתערב בו כל כך עד שלא יפותה בשפתי הזרה המפתה להמשך אל התאוו' אשר ינעו מהם הרע שזכר והנה זה הביאור השני הוא הנכון יותר : הרחיק מעליה דרכך · הרחק דרכך מעל האשה הזרה שקדם זכרה ואל תקרב אל פתח ביתה ר"ל שלא תמשך אל התאוות : פן תתן לאחרים הודך · פן תתן ההוד הנתון לך לקנות השלימות לאחרים ולא יהיה לך תועלת בו אבל יהיה בו השתמשות לעשו' תחבולות להשיג התאוות · ושנותיך שהיה ראוי שתעמל בהם לקנו' קנין השלימות אשר הוא חייך התן אל זה הכח האכזרי שימיתך באכזריות וישבעו הכחות הזרים לאדם במה שהוא אדם כחך ועמלך ויגיעך יהיה בבית נכרי ר"ל שהכח השכלי הנתון לך לעמל בקנין השלימות האנושי ישבעו אלו הזרים מכחו ויגיעו כי כל כחו ויגיעו יהיה בעבודתם ובהמצאת התחבולו' אל שישיגו מבוקשם : ונהמת · והנה בסוף ככלות בשרך בעת הזקנה אז תזעק ותתאונן : ואמרת איך שנאתי מוסר · התורה ומאס לבי תוכחת התורה : ולא שמעתי בקול מורי · להרחיק אלו התאוות ולא הטיתי אזני למלמדי : ולא

אבן עזרא

בני לדברי · מכל משמר · הם מצות לא תעשה שהאדם ראוי לשמר מהם ש"א יותר מכל משמר נצור לבך מלהרהר רע · כי ממנו תוצאות חיים והוא כמלך בגוף : יישירו · יבחרו הדרך הישרה : פלס · במאזני המחשב' וראה אי זה דרך טוב · וכל דרכיך יכונו כאשר תפלסם : אל תט · מהמעגל אשר תבחר · הסר רגלך מרע מדר' רע שלא תבחר בו : בני לחכמתי · לשמור מזמות · שתשמור המזימות בלבך · ינצורו בעסק הלמוד : רגליה · יורדות למות ולשאול יורדות צעדיה אשר יתמכוה · תי"ו תפלס ותי"ו תדע לנוכח המוזהר והוא בני לחכמתי הקשיב' · נעו מעגלותיה חסר וכן הוא נעו רגלי מעגלותיה או המעגלו' הם ינועו על דרך משל כאילו הם נעות ומניעו' הזרה ופי' ראשון נכון וכן הפי' ארח שתשים בו חיים אולי תפלס ותבחרהו נעו מעגלותיה והטע' הורדתיה לשאו' פתאום ולא תרגיש אתה עד רדתה שמא תוסר אתה ותפלס אורח חיים · פ"א במקום שתפלס אורח חיי' נעו מעגלותיה והיא לא תדע : ועתה בנים · כמשמעו

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך : אל יליזו מעיניך שמרם בתוך לבבך : כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא : מכל משמר נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים : הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך : עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישרו נגדך : פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו : אל תט ימין ושמאול הסר רגלך מרע :

ה בני לחכמתי הקשיבה לתבונתי הט אזנך : לשמור מזמות ודעת שפתיך ינצרו : כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה : ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות : רגליה ירדות מות שאול צעדיה יתמכו : ארח חיים פן תפלס נעו מעגלתיה לא תדע : ועתה בנים שמעו לי ואל תסורו מאמרי פי : הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה : פן תתן לאחרים הודך ושנתיך לאכזרי : פן ישבעו זרים כחך ועצביך בבית נכרי : ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך : ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי : ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני :

ט' חס' · ל' — ל' וחס' — ל' מל' — ל' · ל' — ר' חס' בליש' — ט' חס' — ל' — ל' — ה' — ג' · ל' — ג' ר"פ נסי' ל' וחד לא שמעתי · ל' ומל' — בכלות ל' וחד בכלות בכ"ף

חכה ל' וחד חכה את איוב לא מפיק'

ושנתיך ל' וחס' ובתב' ספרי' אל יוד ל' ונמסר עליו ל' כתי' כן

ברי למלי אצית ולמאמרי צלי אודנך : לא ניזלן בעינך נטרינון בגויה דליבך : מטול דחיי אינון למאן דמשכח להון ולכולא בישריה מאסי : מכל זיהורא נטר לבך מטול דמיניה הוא מפקנא דחיי : אעבר מינך עיקומא דפומא ועתא דשפותא ארחיק מנך : עינך בתריצותא נאורן ותמריך נתרצון לקובלך : אעבר רגלך משבילי בישי וכלהון ארחתך מתקנן : לא תסטי לימינא ולשמאלא אעבר ריגלך מן בישתא : ברי לחכמתי צית לביוני צלי אודנך : דתזדהר בתרעיתא ודעתא שפוותך נינטרן : מטול דכבריתא מנטפן שפותא דנוכריתא ושעיע מן משחא חיכה : ואחריתא מרירא היך גירא חריפא מן סייפא דתרין פומין : רגלה נחתן למותא שיול הלכתה מסמכא : בארחא דחיי לא דרכא מטלטלין שבילהא ולא ידעה : והשתא בנייא שמעון לי ולא תסטון מן מימריה דפומי : ארחק מנה ארחך ולא תקריב לתרעא דביתא : דלא תתן לאחרני חילך ושנייך לנוכראין : דלא נשבעון נוכראי חילך וליעותך תעיל לביתא דאחריני : ותנהום בסופך עד מה דיגמר בישרך וגושמך : ותמר היכנא סנית מרדותא ומכסנות אסלי לבי : ולא שמעית קלא דמרותי ולמלפיי לא צלית אודני :

אזניך ט' חסרים וסימ' נמסר לעיל בספרא ריש סימן ב' : תוצאות חיים ל' מל' דמל' וג' כתיב תרצאת וסי' בסדר מסעי עי"ן שם : יישירו ד' חס' בליש' וסימ' ואשלחך בשמחה ובשרים בתף · והשבתי המון שריך וזמרת · ועפעפיך יישרו נגדך · ושר בשרים על לב רע : נפת תטפנה ב' וסימ' שפתותיך כלה · שפתי זרה : חכה ב' חד מפיק ה' וחד רפי וסימ' ואליפז את איוב · וחלק משמן חכה · בתרא מפיק ה' ואינון חד מן י"א זוגין חד מפיק ה' וחד לא מפיק ה' וסי' במס' רבת' במערכת אות הה"א בס"ד : חדה ה' וסי' נמסר ביהושע סי' י"ט : כחך כ' א' מל' וא' חס וסי' פן ישבעו זרים כחך · התרפית ביום צרה צר כחכה : בכלות ל' וחד בכלות בכ"ף ולית דכו' ואינון מן א"ב חד כ' וחד ב"ת וסי' נמסר במס' רבת' במערכת אות הכ"ת בס"ד : ולמלמדי ל' דכו' והוא חד מן מ' לין נסבין ו' דסמי' לב"ם וסים' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הב"ם בס"ד :

באור המלות וכל מעגלותיו מפלס. ר"ל וכל דרכיו שוקל: ילכדנו את הרשע. הם שתי הדעות כמו ותראהו את הילד: עשה זאת. התרפס. הכנע: ורהב רעך. תן לו רוממות ונאוה עליך. הנצל כצבי מיד מיד המוקם אשר נוקש בו והוא הפח או הרשת ומה שדומה להם:

כמעט ידיה כמו שבה מן הכותרים כמעט שתכה עד מעט מן הרבות. הייתי תחת אהיה. פ"א כמעט שאחיל ובעבור יכר הרע לא עמיתי כן אלא הייתי בכל רע: בורך. מקוה מים בארך נובעים פירוש שידבק באשתו ולא בזולתו: יפוצו. פי' יגלו מימי בארך עד שיפוצו מעינותיך אל החוץ והוא משל על רוב הבנים:

ושמח ל' מאשת נעורך וב' שמח וסימ' זבולן בצאתך. בחור בילדותך: אילת ג' וסי' גם אילת בשדה' על אילת השחר. אהבים: חקך ה' חס' בליש' וסימ' בליותי בחקי. ותחבק חק נכריה. שחר מחק רשע יקח. ושחר כחק חכמה עזה: עוונתיו חד מן י"ב מלין דכתיבן כהא תרין ווי"ן וסימ' נמסר בסדר פקודי. וד' כל בליש' וסימ' נמסר בכלכים ב' סימ' ז' וכתל'

כְּמְעַט הָיִיתִי בְכָל־רָע בְּתוֹךְ קָהָל וְעֵדָה׃ שְׁתֵה־מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ׃ יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה בָּרְחֹבוֹת פַּלְגֵי־מָיִם׃ יִהְיוּ־לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ׃ יְהִי־מְקוֹרְךָ בָרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶךָ׃ אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת־חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל־עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד׃ וְלָמָּה תִשְׁגֶּה בְנִי בְזָרָה וּתְחַבֵּק חֵק נָכְרִיָּה׃ כִּי נֹכַח עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ וְכָל־מַעְגְּלֹתָיו מְפַלֵּס׃ עֲווֹנֹתָיו יִלְכְּדֻנוֹ אֶת־הָרָשָׁע וּבְחַבְלֵי חַטָּאתוֹ יִתָּמֵךְ׃ הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה׃ בְּנִי אִם־עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ׃ נוֹקַשְׁתָּ בְאִמְרֵי־פִיךָ נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי־פִיךָ׃ עֲשֵׂה זֹאת אֵפוֹא בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי בָאתָ בְכַף־רֵעֶךָ לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ׃ אַל־תִּתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֶיךָ וּתְנוּמָה לְעַפְעַפֶּיךָ׃ הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד וּכְצִפּוֹר מִיַּד יָקוּשׁ׃ לֵךְ־אֶל־נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם׃ אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין שֹׁטֵר וּמֹשֵׁל׃

ל' · ל' חס' וי' · ל' וכ' · ג' · ג' בליש' · ל' · ה' ר"פ · ד' חס' בליש' · י"ב מלין כתי' תרין ווי' · ל' וחס' · ל' ויתיר לזר · ל' · ל' · י"ב בכלי' · ל' · בסי' כתי' יוד · ל' ותיה כתבי · ל' · ל' · ל'

עד כליל הוית לי בישין בגו כנישתא ועדתא: אשתה מיא מן גובך ורדיא מן בירך: נשפעון מעינך לברא ובפתיי טוופי דמיא: יהוון לך לחודך ונוכראי לא נשתתפין עמך: יהוי מבועך בריך וחדי מן אתת טליותך: איילתא דרחמותא ודיצת דהכרא הוונא אליף בכל מזמן וברחמותא תגרם תדירא: ולמה תשרגג ברי בנוכריתא אוף לא תחביק עובה דאחריתא: מטול דקדם עינוי דאלהא אינון ארחתיה דגברא וכולהון שבילוי גלן קדמוי: חובוי דרשיעא קטין ליה ובחבלי רחטוי נתפכיך: הוא ימות בלא מרדותא ובסוגאי דשטיותיה נטעי: ברי אין עריבת לחברך אשלימתא לנוכרא ידך: איתצידתא במאמר דפומך אתאחדת במאמרא דפומך: עיביד היכנא בני ואיתפצא מטול דנפלית ביד דחברך אזיל גריג הביל חברך: לא תתן שינתא לעינך ונייסתא לגביניך: דתיתפצי היך טביא מן נישבא והיך צפרא מן פותא: אתרמא לשומשמנא עטלא חמי ארחתהון ואתחכם: דלית לה חצדא היך אף לא סרכ ושליטא:

סימ' נ"א: נוקשת ל' נלכדת ל': רעיך ל' מל' לך התרפס ורהב · וכל אוריתא חס וכל נביאי' דכו' חס ב"בב מל' ולקחתי את נשיך לעיניך · אתהורעיך היושבים לפניך · וכל כתו' דכו' מל' ב"מ משלי' דכלהון חסרים ב"בא לך התרפס ורהב רעיך: נמלה ל' מאכלה ל' ואינון בן מלין דמשמשין לה בסוף תיבו' ולית דכו' וסימ' בבסרה רבתא במערכת אות הלמד בס"ד:

באור הדברים

כמעט הייתי בכל רע בתוך וגו'. שלא הייתי בוש מהם לעזבם שבאתי מוסר או יהיה הרצון בזה כמעט שהייתי נפכי זה בכל רע ונרה בתוך קהל ועדה שיתפרסם זה לכולם ויראו ברעתי: התרחק מאד מזאת האשה הזרה ולא תתן כח שבלך לה אך שתה מים מבורך והו' השכל אשר ממנו נובעים מים תמיד לא יחסרו בשתותך מהם ישפעו המושכלות ושתה המים הנוזלים מתוך בארך וגם כן הוא שכל אשר ממנו · ואפשר שרמז באמרו שתה מים מבורך שהוא החפירה אשר בה מים בלתי נובעים אל הצורות הדמיוניות והשגות החושי' שמהם נלקחו ההקדמות הראשונות עם ההשגות כי אלו ההשגו' החושיות אינם נובעות אך יחסרו כ שילקחו קצתם אחר קצתם עד שאפשר ש שילקחו כולם ורמז באמרו ונוזלים מתוך בארך אל השכל שיושפע ממנו המושכלות והם נובעות תמיד ולזה המשילו לבאר מים חיים ואחר שיגיע לך השלמות בענין יפוצו מעינותיך חוצה להשפיעם לזולתך יפוצו מהם פלגי מים ברחובו' אשר ימצאו שם אנשי' רבי' ללמד אותם חכמתך ולהישירם אל השלמות כי עם שזה הענין בלכתך אחרי עצת ראוי מצד עצמו להטיב לזולתו הנה יתוסף שלמותך בו הנה אלו המעינות יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך כהפך מה שהיה הענין בלכתך אחר עצת האשה הזרה כי אז יתן יגיעך לאחרי' אך יגיעך ועמלך בחכמה ובשלמות האנושי יהיו לך לבדך ר"ל שאתה לבדך תאכל פרים במה שתקנה מזה מהחיים הנצחיים והערבים בתכלית הערבו' כמו שבארנו בראשון מספר מ"י ואין זה סותר למ"ש יפוצו מעינותיך חוצה כי בעמלו בזה יאכל פרים הוא לבדו והם יקחו חלק בעמלם שעמלו במה שהשיגו ממנו מהחכמה והתבונ': יהי המקור שתדלה ממנו ברוך כי המים הנובעי' ממנו תמיד לא יכזבו והם תכלי' שתקח מתוך בארך והוא השכ' הפועל · ושמח ונו' אשר תמצ' לך מהמוחשו' בדרוש דרוש מה שתעזר בו לדעת ההקדמו' הראשונות שמובילו' אל הדרוש ההוא: אלת אהבים · מרוב אהבים שתאהבך תרוץ למצוא חפצך כמרוצת האילת או תרצ' בזה שהיה רבה כמרוצה האילת למצוא האהבים שדרשת השגתם בדרוש שתחקר בו והיא כמו יעלה לרוץ בקלות למצוא מה שיכעס לך ויטה חן בעיניך במה שתרצה לחקור בו מדדיה תמיד אלו ההשגות החושיות והצורות הדמיוניות המצטרכות לך בדרוש דרוש לקחת מהם המושכלות הראשונות באופן שהתבאר בספר הנפש ובארנוהו בראשון מספר מלחמות ה' תמיד התעסק באהבתה עד שמשום התעסקך בה תהיה שוגה בשאר הענינים לפי שלא תוכל להפרד מחשבתך ממנה: ולמה תשגה בני. בעבור אהבת האשה הזרה ר"ל הנפש המתאוה ותחבק חיק נכריה: כי נוכח. הנה דרכי איש הם נגד עיני ה' והוא שוקל כל דרכיו לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: עונותיו ילכדונו את הרשע · ברשתם ובחבלי חטאתו יתמך ויתחזק הלכד שילכד הרשע בו וזה מבואר בהרבה מהחטאים שהם בעצמם כלי להפלת הרשעים ברעה: הוא ימות באין מוסר · הנה הרשע ימות ועדין לא לקח מוסר וברוב אולתו יהיה שוגה בענינים אשר ירצה להרשע בהם עד שטעיותיו בהם תהיה סבת הפלתו וזה מבואר מאד · אמר עוד משל עד האשה הזרה שזכר אשר הסומע לה ערב בעבורה אל השי' והוא יהיה נפרע ממנו ר"ל שהשכל האנושי הוא ערב בעבורה אל השי' והוא נלכד בשחיתותיה: בני · אם קרה שערבת לרעך בעבור איש זר תקעת לו כפך לפרוע החוב בעבורו: נוקשת · הנה באמרי פיך נוקשת ונלכדת כי אין לך הכלה בזה הענין תכוחך להשתעבד בזה החוב אך אמרי פיך לבד הם אשר נוקשת ונלכדת בהם וכן הענין בשכל האנושי עם הנפש המתאוה כי הוא לא יתעכב כלל בתענוגי' הגופיים ההם והוא ערב בעבורה לפרוע החוב אל השי' הנה כשיהיה הענין כן עשה זאת איפוא בני והנצל כי באת בכף רעך ופשתעבדת לו בזה החוב אין לך תקנה בזה שלא שתלך ותכנע לפניו ותתן לו הגאוה והרוממו' בהשתדלך בחכמה ובתבונה כי אז תטיב לו שהוא בתכלית הרוממות והגאוה ואתה בתכלית השפלות ביחס ל רוממותו ובזה האופן תמלט מזה הערבות ר"ל בהפרדך מהמשך אחר התאוה ובהיותך נכנע מאד לפני השי' והשכילך רוממותו והתנשאותו אל תתעצל בזה אך כהוג בו בזריזות: אל תתן שינה לעיניך · אל תתעצל בזה אך כהוג בו בזריזות ואל תתן שינה לעיניך ולא תנומה לעפעפיך אך תקור תמיד בהשגות העיוניות ובזה תרבק בשי' ויסור הרע ממך: הנצל כצבי מיד · הנצל ברוב מרוצה ובמהירות כמו שינצל הצבי מיד הבא ללקחו ברוב מרוצתו ובמהירות וכמו שינצל הצפור מיד המוקש אשר תקנוהו שיהיה נוקש במהירו' שתפשתו עד שיבא ממש קודם יפול המוקש עליו: לך אל נמלה עצל · אתה האיש העצל תלמוד ר"ל בקנין המושכלות בהיות לאל ידך לעשות לך אל נמלה שהיא בריה קטנה מהב"ח הבלתי בעלי שכל ראה דרכיה וחכם ולמד חכמה מזה: אשר אין לה קצין · שיפרשה אלמה שתעשהו כי אין לה קצין שוטר ומושל שינהיג בהנהגתה ובמוסרה וכבר

יהיו לך · הפלג' שהם הבנים הכשרים: מקורך · מקור הבני': אילת אהבים · שהוא אוהבה והיא מוצאת חן בעיניו: תשגה · תחשב כשוגה אם ת תמיד תתעסק ב באהבתה וכ"ם בזולתה וזהו שאמרו באשתו אמרו כי המרבה באהבת אשתו ומשיח עמה תמיד יותר מראוי הוא שוגה כי אהבת האשה תסיר האדם מעבודת השם: ימות באין מוסר · בעבור שאין מקבל מוסר ו ובעבו' רוב אולתו ישגה דרך הישרה: בני אם ערבת · תקעת לזר כפיך · לזר המלוה תקעת כפיך לפרוע החוב הוא המוקש שנלכדת בו הם אמרי פיך: כי באת · אף על פי כמו כי רכב ברזל כי עם קשה עורף · בכף ברשותו כמו מן הבא בידו · התרפס מן ברגלה רפסה והטעם לך אליו והכנע והיה לו למרמס · ורהב פוע' עומד והוא סמוך דבק עם רעך: אל תתן · אחר התרפסך ותיגע ולא תישן עד שתפרע ה החוב אז תנצל כצבי שימלט מיד אדם: אל נמלה · שהיא מקטני ארץ ותלמוד מחכמתה: אשר אין לה קצין · שיכריחנה לעשות כן אלא ת מחכמת' תכין לחמה · אתה ·

וכבר תרלה ממנה שהיא מכינה בקיץ לחמה בהביאה מהפירות בחוריה מה שימצא לה בכל השנה ושם היא אוגרת בקיץ מאכלה ותפלא מאד מדרכיה בזה הענין כי אתה תמצא שאם היתה חורה בכותל הנה היא תעלה בו ארחות עקלקלות באופן שלא תקשה כל כך העליה עם כובד המשא שתשא בפיה גם תמצא מדרכיה שהיא אוכלת חודו של זרע אשר בו מה שמדרגתו מדרגת זרע הזכר כמו שנזכר בספר הצמחים בדרך שלא יצא מהגרגרים הטמון בארץ ובזה יהיה נשמר מהעפוש גם תמצ' מדרכיה שאם יבואו מים בחורי הנמלים יוציאו תכף הזרע משם ליבשו ואחר כן ישובו להכניסו לשמרו מהעיפוש: עד מתי. אתה העצל תשכב ותתרשל מקנין השלימות מתי תקום משנתך לעשו' מעשיך האנושי' תן לעצמך מעט שינות ומעט תנומות להיות מתכמנס לא ישן ולא ער כמשפט האיש ה החרוץ הזריז כאשר תבואהו השינ' יתכנס מעט להקי' תמכו אוכם הסינ' ומעט יחבק ידיו לשכבלות מרגיע אל חושיו הלואים מכד טרדיתם בהקיצו הנה כשתנהג זה המנהג יבא זה השני לך ובא כמהלך ר"ל שדי בואו ילך לו ויש' ומחסורך יבא לך כאי' בעל מגן וכלי מלחמה שכאשר יבא במקו' מה לא יתעכב שם אבל ילך ל' מלחמתו וזה כי מצד זריזותך בחכמה יפנ' הש"י ויתן לך מה שיצטרך לך או ירצה בזה כי מצד הזריזות יקל לו בשיניו לכנוס ולאסוף בו בעמלו מה שיספיק בו והביאור הראשון הו' יותר נכון והנה הזהיר תחלה לבלתי היות בעל תאוה כי היא תמנע השלימו' ואחר זה הזהיר מ מהעצלה כי היא ג"כ תמנע השלימות ותהיה סבה אל שימות האדם

לשכב ב' קמץ וסי' לשכב את בת יעקב. מעט חבוק ידים: סימן קדמא ובא כמהלך ראשך תנינ' ובא כמתהלך רישך: מורה ה' חס' וסי' מול הגלגל אצל אלני מרה. בננו זה סורר ומרה. כי ראה יי' את עני ישראל. אל תהיו כאבתם. כרח באצבעתיו: רמות ג' כתי' בן וסי' ולאשר ברמות נגב. ויעל ויפל ברמות גלעד דו"ה. גם בעצתם הלך. ועינים רמות

אבן עזרא

אתה עצל מתי תקום תעור משנתך: מעט שנות. בלשון רז"ל והטעם תישן פעם אחר פעם תישן מעט ותנום מעט ותחבק ידיך שלא תיגע. והנה יבא ריסך כמהלך. כאורח הבא שלא יודע עד בואו. ומחסורך יבוא כאיש הבא במגן לבזה אחר: אדם בליעל. אלו הם עניניו: קורץ. מולל דובר. מורה לעשות רע כתוב בעיניו ברגליו באחת מעיניו ואחת מרגליו וכן ויקבר בערי הגלעד באחת מערי: רמות. המתגאה שירים עיניו בגאוה. לשון שקר שופכות דם נקי רוצח: יפיח. לשון דבור והכתוב פירש שהוא עד שקר: כזור

תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַקָּצִיר
מַאֲכָלָהּ׃ עַד־מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב
מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ׃ מְעַט שֵׁנוֹת
מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חִבֻּק יָדַיִם
לִשְׁכָּב׃ וּבָא־כִמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ
וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן׃
אָדָם בְּלִיַּעַל אִישׁ אָוֶן
הוֹלֵךְ עִקְּשׁוּת פֶּה׃ קֹרֵץ בְּעֵינָו
מֹלֵל בְּרַגְלָו מֹרֶה בְּאֶצְבְּעֹתָיו׃
תַּהְפֻּכוֹת בְּלִבּוֹ חֹרֵשׁ רָע בְּכָל־עֵת
מְדָנִים יְשַׁלֵּחַ׃ עַל־כֵּן פִּתְאֹם יָבוֹא
אֵידוֹ פֶּתַע יִשָּׁבֵר וְאֵין מַרְפֵּא׃
שֶׁשׁ־הֵנָּה שָׂנֵא
יְהוָה וְשֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת נַפְשׁוֹ׃
עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שָׁקֶר וְיָדַיִם
שֹׁפְכוֹת דָּם־נָקִי׃ לֵב חֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת
אָוֶן רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה׃
יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים׃

מַתְקְנָא בְּקַיְיטָא לַחְמַהּ וְגַבְשָׁא בַּחֲצָדָא
מֵיכְלָהּ׃ עַד מָה לְאֵימַת אַנְתְּ דָמֵיךְ אַנְתְּ
עַטְלָא ולְאֵימַת קַיְיבַת מִן שֵׁינְתָךְ׃ קַלִּיל
שִׁינְתָא קַלִּיל נוּמֵיתָא קַלִּיל תְּחַבֵּק יְדָךְ
לְמִדְמְכָא׃ וְתֵיתֵי וְתִירְכִיךְ מִסְכֵּינוּתָךְ
וְחוּסְרָנָךְ הֵיךְ גַּבְרָא כְּשִׁירָא׃
בַּר נַשׁ טְלוּמָא גַּבְרָא עַוְּלָא
מְהַלֵּךְ בַּעֲקִימוּת פּוּמֵיהּ׃ רָמִיז בְּעַיְינוֹי
וְתָכֵס בְּרִיגְלוֹי וְרָמִיז בְּאֶצְבְּעָתֵיהּ׃
וּמְתַהַפִּיךְ בְּלִבֵּיהּ וְחָשִׁיל בִּישְׁתָא בְּכָל זְמַן
תִּיגְרֵי רָמֵי׃ מְטוּל הָכְנָא מִן שְׁלְיָיא נֵיתֵי
תַּבְרֵיהּ וּמִן שִׁילְיָא נִיתְבַּר וְלָא תֶּהֱוֵי לֵיהּ
אַסְיוּתָא׃ שִׁית
אִינוּן דְסָנֵי אֱלָהָא וּבְשֶׁבַע אַסְלְיַית נַפְשֵׁיהּ׃
עַיְינֵי רָמָתָא וְלִישָּׁנָא דְשִׁיקְרָא וִידֵי
דְשׁוֹפְכָן דְמָא זַכָּאֵי׃ לִבָּא דְחָשִׁיל
מַחְשַׁבְתָּא רַעֲתָא וְרַגְלֵי דִמְסַתַּרְהֲבָן לְמִרְהַט
לְבִישְׁתָּא׃ סַהֲדָא דְשִׁקְרָא דְמַלִּיל כַּדָבוּתָא
וּמַן דְרָמֵי תִיגְרֵי בֵּין אַחֵי׃

תשפיל. עינים רמו' לשון שקר. ושוב ושאל ורמות. ובקצת ספרי מסרה ראיתי שמונ"ה הנלך אל רמות גלעד דו"בא אל המלך דו"ה ובשמ"ט ויעל ויפל ברמות. וג' כתי' ראבות מלאים באלף ובו"ו וסי' ראמות וגביש לא יזכר. ראמות לאויל חכמות. וישכר וגד דו"ה. וג' ראבת חס' ו"ו ובל א' וסי' בסדר ואתחנן ויחזקאל סימן כ"ח:

בחוסר כל ואחר זה הזהיר מדבור השקרי' אשר יחשוב האדם שלא יחטא והם סבה לרעות גדולות עם שזה יסבב שיאחז האיש הזה דעות כוזבות לאהבתו השקר ואמר: אדם בליעל. הנה אדם רשע הוא מי שהוא איש און אשר הולך עקשות פה ר"ל שידבר שקרים בפה: קורץ בעיניו. או ברמיזותיו אם בשיקרו בהם כמנהג הרומזי' בעיניהם ומולל ברגליו לרמוז בהם ומורה באצבעו: תהפוכות בלבו. הנה בלבו כזבים תמיד ובכזבים שיתמיד וימציא בלבו הוא חורש רע בכל עת ומשלח מדנים בין אחים ומחלוקות וריבות בין האנשים בשיספר כזבים מזה לזה ויתאדם מזה הפסד רב בקבוצי' המדיניים על לו הרעות שהוא עושה ישיב הש"י גמולו: שש הנה שנא יי'. והשביעי הוא מהם תועבת נפשו והם עינים רמות מצד הגאוה ועזות המצח: לשון שקר שהוא אוהב לדבר שקרי' והידים שופכו' דם נקי: לב חורש. על האנשי' מחשבות שקר ותרמית להרע להם והרגלים שימהרו לרוץ לעשות רעה ומי שידבר כזבים ויהיה עד שקר והנה זה יכלול לשון שקר ועדות שקר ומי שמשלח מדנים בין אחים בספרו כזבים מזה לזה: והנה זכר האיברים על הסדר והתחיל מהאבר הגבוה ובשפל כלה. הנה זה הוא ביאור אלו הדברי' שהגבלנו ביאורם פה. ואולם התועלות המגיעות מהם הנה יט. הא' הוא להודיע כי התורה ומצותיה מביאות האדם אל השגת החכמה והתבונה אם בפילוסופיא האלהית אם בפילוסופיא המדינית אם יעתיק האדם לחקור בה ובמצותיה מחקר ראוי וזה יהיה בשישמרה בלבבו תמיד ובה יגיע לו הבריאות בגוף ובנפש בהתנהגו לפי מצותיה ויהיה אהוב לאנשים ואהוב לשם עד שתמיד יהיו עיניו בו לא יעזבוהו וישיג בזה שחיים הערבים הנצחיים והטובות הגופיות עד שאין פחד אליו מהרעות: הב' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיבטח בדברים אשר ירצה להשיגם בבינתו ובסבות אשר המציא להגיעו אליהם אך ישים מבטחו בשם לבד ויעזר עם זה בסבות המביאות הדבר ההוא: הג' הוא להודיע שראוי לאדם שיתן כבוד לשם בחקירותיו בחכמה ובתורה כי זה ממה שישירהו למצוא האמת בדברי' לפי מה שאפשר לו והיה זה כן כי חכמת הש"י היא נפלאה מאד וכאשר ירצה האד' למצוא באלו הדברי' חכמה נפלאה ולא יסתפק בשבו' החלומות אז יתישר מאד למצוא דברי חפץ ועם זה למדנו מזה תועלת אחר והוא שמי שיכבד יי' מהונו ומבחר פירותיו ותבואתו יתן הש"י שכרו בשיתברכו קניניו: הד' הוא להודיע שכבר יקרה שיבואו לטובים רעות על צד המוסר וההשגחה ולזה ראוי לאדם שיקבלם מאהבה ולא יגיע לו מהם התועלת אשר בעבורו הביאם הש"י עליו: הה' הוא להודיע שכמו שמציאות החכמה מאלו הדברי' השפלים בחקרנו בהם למה היו במה שהם עליו מהמציאות ומציאות התבונה מהגרמים השמימיים בחקרנו בהם לפי מה שראוי כן שפע מציאותם מחכמת הש"י ותבונתו ולזה נדבק בזה האופן בחכמת הש"י ותבונתו דבקות מה אשר החכמה והתבונה ההיא היא עצמותו ית' וכבר בארנו זה והתרנו הספקות הנופלות בו בראשון ובה' מספר מ"י ומזה האופן הותר הספק איך יתכן שיגיעו לנו הידיעות מההשגות החושיות ולא יפקדו בהפקד כמו שביארנו בראשון ממלחמות ה"י: הו' הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימנע טוב מהראוי לו אם יש ספק בידו לעשותו כי זה מטוב התכונה ויוסף שלא יאמר לרעהו לך ושוב ומחר אתן ויש אתך במה שיוכל אתו לתת לו: הז' הוא מה שהזהיר מלריב עם אדם אשר לא גמלו רעה כי בזה מהפסד הקבוץ המדיני מה שלא יעלם וזה שהמדות החשובות שיהיו לאנשים לשמרם מריב ויפילו להם מלחמה עם בעל זאת התכונה הפחותה ויבא זה אל ההפסד במדות: הח' הוא להודיע שהחמס והרשע ראוי שירוחקו כי קללת הש"י תמצא בבית הרשע אמנם נוה צדיקים יברך: הט' הוא להודיע שהליצנות ראוי שירוחק וכן הענין בכסילות כי הקלון ימשך לעניהם: הי' הוא להודיע כי החכמה תקנה עם ראשית החכמה כי כבר יבואו בחקיר' בה בהקדמו' מעצם החכמ' ואולם הבינה תקנה עם כל הקנינים כי אין הקדמותיה עצמיות וצריך גם כן שיקדימו לקניניה כל הקנינים מההשגות האחרות כי בהם יתיישר לעמוד על אמתתה כמו שזכרנו: הי"א שאין ראוי לאדם ללכת בדרך רשעים ולהסכים עמהם בו אך יחויב להשבית הפועל הרע ההוא ולבטלו אם יוכל בשום תחבולה ואם לא יוכל ראוי שיסלק עצמו ממנו: הי"ב הוא להודיע שהצדיקים נעזרים בש"י בדרכם שילכו בה בכל דרושיהם והם מתישרים בה תמיד אל התכלית ויחפצו בו ואמנם הרשעים בהליכתם יכשלו ולא ידעו במה כי דרכם היא כאפילה ולא יוכלו להתיישר בה אל חפציהם: הי"ג הוא להודיע שראוי לאדם שישמור שכלו שלא יהיה אסור בדבר מהדברים ימנעהו מעשות לפי מה שראוי כי כבר יאבד זה הפרי הטוב שראוי להגיע ממנו והוא החיים הנצחיים והערבים ומפני זה ראוי שישמר מלקבל שרשים והתחלות כוזבות ימנעוהו מלהשיג האמת במה שאחריהם כי הם יאסרו שכלו מלחקור בהם מחקר ראוי ולזאת הסבה ראוי שירחק לשון שקר וירחיקהו כי האנשים המורגלים בשקר לא יאהבו המוסר מאד ויסור מפני זה מהם כל פרי השכל ולזאת הסבה גם כן ראוי שירחיק התאוות הגופיות ועצלה כי בסבת כל אחד מהם יהיה השכל אסור מעשות פעולתו: הי"ד הוא להודיע לחוקר בדרוש שישים עיונו אל היושר ואמת ויתיישר אליו בתכלית מה שאפשר לו כי זה ממה שישירהו למצוא האמת בדברים: הט"ו

נְצֹר בְּנִי מִצְוַת אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ׃ קָשְׁרֵם עַל־לִבְּךָ תָמִיד עָנְדֵם עַל־גַּרְגְּרֹתֶךָ׃ בְּהִתְהַלֶּכְךָ ׀ תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ׃ כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר׃ לִשְׁמָרְךָ מֵאֵשֶׁת רָע מֵחֶלְקַת לָשׁוֹן נָכְרִיָּה׃ אַל־תַּחְמֹד יָפְיָהּ בִּלְבָבֶךָ וְאַל־תִּקָּחֲךָ בְּעַפְעַפֶּיהָ׃ כִּי בְעַד־אִשָּׁה זוֹנָה עַד־כִּכַּר לָחֶם וְאֵשֶׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יְקָרָה תָצוּד׃ הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה׃ אִם־יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל־הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה׃ כֵּן הַבָּא אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ׃

ל׳ ויתר א׳ לבך · ל׳ · ר׳ לשון זכר · ת׳ · ג׳ לה׳ רא׳ העמים · ו׳ · ל׳ ויתר כי תצוד · ל׳ · ר׳ · ג׳

טוּר בְּרִי פוּקְדָנָא דְאָבוּךְ וְלָא תִיטְעֵי נִימוּסָא דְאִמָּךְ׃ קְטוּרִינוּן בְּלִבָּךְ תְּדִירָא וּכְרוּךְ אִינוּן בְּצַוְרָךְ׃ בְּמֵיזַלָךְ תִּיתְדַּבַּר עִמָּךְ בְּמִרְמְכָךְ תִּתְנְטַר עֲלָךְ וְתִתְעִיר הִיא תְּהְוֵי רַצְיָיךְ׃ מְטוּל שְׁרַגָא הוּא פּוּקְדָנָא וְנִימוּסָא נוּהְרָא וְאוֹרְחָא דְחַיֵּי מַכְסְנוּתָא וּמַרְדוּתָא׃ דְּתִינְטְרָךְ מִן אִיתְּתָא בִּישְׁתָּא וּמִן שְׁעִיעוּתָא דְלִישָּׁנָא דְנוּכְרִיתָא׃ לָא תֵירוֹג שׁוּפְרַהּ בְּלִבְּבָךְ וְלָא תִשְׁרַגְנָךְ בְּגְבִינוּתָהָא׃ מְטוּל דְּדַמְיָא מִלְתָא זָנִיתָא הֵיךְ גְּרִיצְתָא דְלַחְמָא וְאִתַּת גַּבְרָא נַפְשָׁא יַקִּירְתָא צָיְירָא׃ דִילְמָא סָיֵים בַּר נְשָׁא נוּרָא בְּעוּבְיָה וּלְבוּשֵׁיהּ לָא יָקִיד׃ אִי דִילְמָא מְהַלֵּךְ גַּבְרָא עֲלַוֵי גּוּמְרֵי וְרִגְלוֹי לָא מִתְכְּוִין׃ הֶכְנָא מָה דְאָעִיל עַל אִתַּת חַבְרֵיהּ לְמִיגוּר עִמָּהּ לָא נִזְכֵּה כָּל מָאן דְּקָרִיב בָּהּ׃

ותורה ה׳ וסימ׳ כי שפתי כהן · הוה על הוה · ויקם עדות · כי נר מצוה · ואת שבת קדשך נחת ׃ ואשתו ו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ נ״ד ׃ ובגדיו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה · יהלך ג׳ וסימ׳ צדק לפניו יהלך · בחקתי יהלך ומשפטי שמר · אם יהלך איש על הגחלים · וא׳ ויהלך אש ׃

רלבג

החמשה עשר הוא להודיע שמי שישיג החכמה והתבונה ראוי שישמרם בלבו תמיד עם הדברים שהיו סבת התחדש הידיעה לו כאלו תאמ׳ שישמור עם המושכלות הפניות המושכלות הראשונות שהתבארו מהם וישמור עם התכונות המחשבו׳ אשר הייסירוהו אל השגתם ׃ הי״ו הוא להודיע שראוי לאדם שירחיק התאוו׳ הגשמיות כי הם יושלוהו ל המות ויביאו השכל אל שלא יעשה פעולתו אך יתן כחו בהמצאות ה התחבולות להשגת ש התאוות המגונו׳ האלו ׃ הי״ז הוא להודיע שאשר חטא ונמשך אל הנפש המתאוה ו ועזב פועל השכל ר״ל דריכתו אל השלימות עד שהוא ראוי שיהיה השכל נשפה בחטא אשר היתה ההנאה בו אל החומר כמו הענין בערב שנשתעבד ב בעבור אחר הנה ראוי לו שיכנע אל השי׳ ב בתכלית מה שאפשר לבקש מחילה וכפרה על חטאיו וישתדל ב בזריזות רב להשכיל ולדעת אותו בדרך ש שיתן לו רוממות כפלא על שאר הנמצאו׳ כמו שהו׳ האמת בזה ובזה ירפ׳ לו מחולי הערבות הזה כמו שאם ערב אדם לרעהו בעבור זה ונשתעבד לרעהו ב בפרעון החוב בעד הזר הנה אין לו תקנה אלא שיכנע לרעהו שנשתעבד ויתן לרעהו רוממות וכבוד כי בזה אולי יחמול עליו ויקל ממשאו קצת או יעזבהו ׃ הי״ח הוא להודיע שראוי לאדם להרחיק העצלה ורבוי השינה והשכיבה כמשפט העצל כי זה מתה שימנעהו מהשגת השלימו׳ גם די טרפו לא ישיג אבל ראוי לו שינהג בזריזות לקנו׳ המעלה והטרף בעת אשר תמצא ידו וישלם לו זה הזריזות בהתרחקו מהשינה לפי מה שאפשר לו וזה ממה שיגיע אליו בזאת התחבולה והיא שכאשר יחזקהו אונס שינה יתכנס מעט בזולת שכיבה כי בזה ישוב בקלות וישתדל בכמו זאת התחבולה להרחיק השינה עד שכאשר יישן תהיה שנתו מעוטה וכאשר ילאו כחותיו מרוב היקיצה ישכב מעט ויתבק ידיו ר״ל שישבות מכל מלאכה ותנועה כי בזה ישוב לאות כחותיו כאלו כתן שינה לעיניו וזה מבואר מאד מן החוש ׃ הי״ט הוא להרחיק השקר ולזה אמר כי מי שהוא אוהב השקר הוא רשע כי זה יביאהו לחטאים גדולים מהם בדעות כי אהבתו השקר תסבב שלא ידרוש האמת בדעות ומהם במדות כי מזה ימשך שיהיה תמיד שקר בפיו וישתדל אל שיביא האנשים להאמין מה שאינו ברמיזותיו ובקריצותיו במקומות שלא יוכל לדבר והמשל שאשר יאמר על אדם דבר שאינו הנה יקרה כשידבר מה שאיפש׳ שיובן ממנו באופן מה שאמר האחר עליו אז ירמוז לאנשים שיקחו עדות מזה על אמתות מה שאמר להם עליו ומזה ג״כ ימשך שיחשוב תמיד מחשבות איך יוכל למצוא דבר שקר שיחרוש בו רע לאיש מה וימשך ג״כ מזה שיעורר ריב בין אנשים בכזביו ובכלל הנה כמו שבאמתת יתקיים הישוב כן יפסד בשקר ולהרחיק השקר ביאר שסבר יקרה ממנו עונש רב וכפלא והנה ביאר בו כי משנוא השקר מאלו מינים הם שנואים ומתועבים לשי״ו והם עינים רמות כי הוא דבר שקר שיתגאה האדם עם היותו בריה שפלה ובזוית מאד והנה הגאוה היא מדה מגונה מאד מקירה האדם מכל שלימות ולשון שקר ר״ל שיהיה דובר שקרים והיא ג״כ מדה מגונה ומונעת האדם ממצוא דברי חפץ חכמה ותבונה וידים שופכות דם נקי שומות ג״כ רבר שקר ועול להרוג איש על לא חמס בכפיו והנה עונש גנות זאת המדה מבואר בנפשו ולב חורש מחשבות און היא ג״כ מדה מגונה מאד כי זה ממה שיביא לעשיית הרעות ברברי שקר אשר השתדל בהמצאתם עם שזה לא ישתמש במה שהוא כלי אל קנין השלימות בהסתדלו במה שהוא מגונה בתכלי׳ הגנות ורגלים ממהרות לרוץ לרעה הוא ג״כ לרבר שקר כמו שפיכת דם נקי או גניבה וגזילה ומשלח מדנים בין אחים הוא ג״כ בדברי השקר שיספר מזה לזה גנות כל אלו המדות והתכונו׳ הוא מבואר ונגלה ׃

ביאור המלות

בהתהלכך · תשיחך · תדבר עמך ׃

ביאור הדברים

נצור בני מצות אביך · והוא השי״ת שיצוה אותך לשמור תורתו ואל תעזוב התורה שנתן לך השם ית׳ באמצעות השכל הפועל ואפשר שרמז במצוה כי הם מישירים אל החלק מהתורה אשר במצות ואזהרות ורמז בתורה אל ספורי התורה כי הם מישירים מאד אל השלימות כמו שביארנו בביאורנו לדברי התורה וקרא הספורים תורת אמך כי הם הגיעו בנבואה מהשכל הפועל אשר הוא בזה הזמן כמו שביארנו בביאורנו לספר שיר השירים עד שרוב הספורים הם ספור קורות האבות אשר הם כמו אם ביחס אל השם ית׳ והמשל כי כמו שהאם תתן החומר והאב יתן הצורה כמו שהתבאר בספר בע״ח ׃ קשרם · על כלי הדבור לדבר בם תמיד כי בזה תתישר לעמוד על כונתם והחכמה הנפלאה אשר בהם ׃ בהתהלכך · בדברים העיוניים · תנחה אותך התורה להשיג דברי חפץ וזה שכבר תשמור בפרשים אשר הורשו בה מהטעות בהתחלות וזה ממה שינחה אותך אל האמת בדרם דרוש · בשכבך באמצע הדרך אשר תדרוך בה למצוא הדרוש כי יחלשו כחותיך ותצטרך לשינה הנה התורה תשמור בעבורך מה שהתחלת להקדימו כדי להשיג הדרוש עד שלא תצטרך שנית להתחיל העיון בו מראשיתו וכאשר תיקץ משנתך הנה התורה תדבר לך הדברים שמצאת קודם שתשכב להישירך להשלים החקירה והנה אמר זה כי עם שהתורה מישרת האדם למצוא החכמה והתבונה הנה שומר התורה מוסגח מהש״י ולזה הוא נעזר בו בהשגותיו ׃ ואפשר שתהיה הכונה בזה בשכבך מהחקירה כי לקשיה לא תוכל לה ותפסק מפני זה דריכתך בה הנה התורה תשמר בעבורך לשמרך מהטעות וזה כי לולי התורה אולי מפני הקושי שיגיע לך בהתרת קצת ספקות יפלו בדרוש ההוא כבר תסכים לדחות האמת ותגיע מזה להריסה רבה בהרבה מהדרושים אך מפני שהתורה השריסה האמת בזה הנה ישמרך זה מההודאה בסותרו ותמלט בזה מהטעות וכאשר הקיצות שנגלו לך הסתרים על הספקות אשר הספיקו דריכתך בזה העיון הנה התורה תדבר לך אותם הדברים או יהיה תשיחך יוצא לפלוני וירצה בו כי התורה תביאך לדבר אותם הדברים והכונה בזה אחד איך שיפורם והסבה בזה כי מהתורה כתישרו לך אלו הדברים והנה זה הביאור האחרון הוא יותר נכון ׃ כי נר מצוה · וזה כי המצוה היא נר להראות הדרך והדברים הנראים והתורה היא אור שהוא יותר חזק בזה הפועל לכן ייחס מה שישפע משלימות התורה אל מה שישפע מספוריה ויחס האור אל הנר כמו שהתבאר מדברינו בפתיחת ביאורינו לדברי התורה והיא ג״כ דרך חיים ר״ל דרך השגת החיים הנצחיים והיא ג״כ דרך תוכחות מוסר והוא לקיחת המוסר במדות ובתכונות וזה כי המצוה והתורה כל א׳ מהם מיישר אל דרך החיים ואל תוכחות מוסר ואם היתה התורה בשני אלו יותר חזקה והיא דרך ׃ לשמרך מאשת רע · מהמשך לפתוי אשת איש לבאף עמה מצד העונש הנפלא אשר הטילה התורה במצות וגם בספוריה במה שזכרה מענין אבימלך ופרעה על דבר שרי אשת אברם והנה קרא זאת האשה אשת רע להורות כי הש״י לא יתן כמו זאת האשה המנאפת לטובים וקראה נכריה לפי שאינה אשתו אבל היא אשת איש אחר ׃ אל תחמוד · יופי האשה המנאפת בלבבך ואל תקחך בעפעפיה אשר כוונת הבטתה בהם מושכת האדם לחשוק בה ׃ כי בעד אשה זונה · כי בעבור אשה זונה יבא איש עד ככר לחם ר״ל שלא ישאר לו מהונו כי אם ככר לחם כי יאבד הונו בה כאמרו ורועה זונות יאבד הון והנה ראוי לאדם להעמד מאד מנפול במצודה כי ככר יש לה כח לצוד נפש יקרה מצד קלות התפתות האדם אל המשגל ׃ היחתה · הנה רמז שאי אפשר שיהיה איש חותה אש בבגדיו ולא תשרפנה בגדיו ׃ אם · או שילך על הגחלים ולא תכוינה רגליו ׃ כן הבא וגו׳ לא ינקה · שלא ישיגהו עונש נפלא ראה והתבונן איך הוא מגונה מאד ענין הניאוף הנה לא יבוזו

אבן עזרא

נצור בני ׃ בלב שלא תשכחנה · תנחה אותך שלא תגוף באבן רגליך · תשמור שאיכך יכול להשמר בעת תנומתך · והקיצות והטעם אף אם אין מדבר עמך בהקיצך היא תשיחך כדי שלא תפחד ׃ כי נר · כי המצוה כנר להאיר לפניך כענין מצות יי׳ ברה מאירת עינים והתורה כאור ללומדיה והכסיל בחשך הולך · ודרך חיים והחכמה לאד׳ המקבל היא דרך שיחיה בה ׃ לשמרך · התוכחות הם לשמרך מאשה רעה שהי׳ קשה מכל העבירות שהיא גוררת הרעו · מחלקת תאר לאשה שתדבר לשונה בחלקו׳ ונכריה תאר הלשון · ואל תקחך מן המוסר · בעפעפיה בעבו׳ יופי עפעפיה והם העינו׳ ׃ עד ככר לחם · יאבד ממונו עד שהוא צריך לשאול מן הבריו׳ ככר לחם ׃ ואשת איש תצוד נפש הנואף עמה ואמר יקרה בעבור שהיא אצולה מאור השם · תצוד כי היא תצוד כענין מצודדות את הנפשות ׃ היחתה פי׳ נושא או מביא · והטעם באש הבגדים תשרפנה והרגלים ת תכוינה ׃ כן · הנואף ינקה שפי׳ יכרת מן ונקה לא אנקך ׃ לא

לא יבוזו. חכמים לגנב שירעב אין לו מה יאכל כי אם יגנוב למלאות התאוה הוא גנב... שבעתים. שבע לבד וכך את הכבשה ישלם ארבעתים כענין וארבע צאן תחת השה וכן שבעתים יוקם קין והענין כאור שבעת הימים ובעבור שרוב תשלומי הגנבה המכרת הם חמשה וקרוב במלאות שנים על כן אמר שבעתים. כל הון ביתו יתן עד שישלם...

לא יבוזו. החכמים לגנב כי יגנוב וגו׳ וכמצא ישלם שבעתים ואם כמצא לנפשו המזון כזולת הגנבה הנה יענש על גנבתו בשישלם על אחד שבעה גם כל הון ביתו יתן או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון שאם נמצא הגנב בבית בעל הגניבה הנה יתפייס עם בעל הגניבה בשישלם לו על אחד שבעה גם יתן לו כל הון ביתו ויניחהו

יגנוב ב׳ א׳ חסר וסימ׳ לא יבוזו לגנב. כי יגנב איש. בתרא חסר: שבעתים ו׳ וסימנ׳ בסדר בראשית: תבואה ב׳ וסימ׳ וחטאתם מלפניך. נגע וקלון ימצא: ולא יחמול ד׳ וסימ׳ ואחרי כן נאם י״י אתן את צדקיהו מלך יהודה. וישלך עליו ולא יחמול. יסבו עלינו רבינו. כי קנאה חמת גבר: יחמול ד׳ מלא׳ וסימ׳ בחבקוק סימ׳ א׳: אחותי את ב׳ דסמי׳ וסימנ׳ אמרי

לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב: ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן: נאף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה: נגע וקלון ימצא וחרפתו לא תמחה: כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם: לא ישא פני כל כפר ולא יאבה כי תרבה שחד:

בני שמר אמרי ומצותי תצפן אתך: שמר מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך: קשרם על אצבעתיך כתבם על לוח לבך: אמר לחכמה אחתי את ומדע לבינה תקרא: לשמרך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה: כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי: וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב: עבר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצעד: בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: והנה אשה לקראתו שית זונה ונצרת לב: המיה היא וסררת בביתה לא ישכנו רגליה: פעם בחוץ פעם ברחבות ואצל כל פנה תארב: והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה ותאמר לו: זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי: על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך: מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים:

לא למתדמרו לגנבא דגניב דתשבע נפשיה מטול דכפין: ומן דמשתכח פריע חד בשבעא וכולה מזלא דבייתיה יהיב: מאן דגייר באיתתא חסיר דרעינא ומאן דבעי דיחביל נפשיה הוא עבד לה: מכתשא וצערי יארע וחסודיה לא מטעי: מטול דטננא חמתא דגברא ולא חיים ביומא דפורענא: ולא נסיב באפיה דכל דיהיב ליה מהיכא ולא מתפיס כד תסגא שוחדא:

ברי נטר מימרי ופיקודיי תיטשי גבך: נטר פיקודי וחיה ונימוסי היך כבתא דעיינא: קטור אינון על אצבעתך כתוב אינון על לוחא דלבך: אימר לחכמתא דאחתי אנת ומנדעא קרי לביונתא: דנינטרך מן איתתא חלונתא ומן נוכריתא דשעיען מלהא: מטול דמן דכותיא דביתא אדיקית ומן תורקין דירא: וחזית בשברי ואסתכלית בטלאי ותמהית בחסיר רעיונא: עביר בשוקא לקביל עינותא ובארחא דביתא מהלך: ברמשא במערב יומא בחשוכא דליליא ובחבירתא: והא אתתא לאורעיה באכסמא דזניתא ומפרדא ליבא דעליה: ומרדתא היא ופריזתא בביתא לא שכנן רגלהא: בערנא בשוקי בערנא בשקקי ולקביל כל פנתא דזויא כמנא: ואיתקפת ביה ונשקתיה ואחציפה אפהא ואמרת ליה: דבחי דקורבני עלי יומנא שלימית נדרי: מטול הכנא נפקית לאורעך דמפני איזדהרית לרגשא דאמרית אירבריחך: בחשיותא שויית ערסי ובקרמא מצראה קרמתא:

נא אחותי את. אמר לחכמה אחותי את: בבנים ב׳ וסימ׳ ואני אמרתי איך אשיתך. אבינה בבנים: בערב ב׳ רפי׳ וסימ׳ או בשתי. בערב יום באישון לילה: הומיה ג׳ ב׳ חסרי׳ וחד מל וסימ׳ תשואו׳ מלאה. המיה היא וסוררת. אשת כסילות. קדמא מל׳: והחזיקה ב׳ וסימ׳ בכבושו. והחזיקה בו ונשקה לו: מרבדים ב׳ וסימנ׳ מרבדים רבדתי ערשי. מרבדים עשתה:

...זונה לגלות כנף בגדיה שתהיה גלוית הערוה כדי שיתעוררו האנשים לבא עליה ולא תסיר מגופה מכוסה בבגדיה כי אם מן הלב ולמעלה ולכי המשל הנה הלב מכוסה בזה הפועל כי לא יוכל השכל לעשות פעולותיו עם המשך אל התאוות: הומיה היא וסוררת. הנה היא משמעת קולה בהפך חק האשה הצנועה והיא נוטה מבית בעלה לא ישכנו רגליה בביתה: פעם בחוץ. אך תלך פעם בחוץ ופעם ברחובות ותארוב אצל כל פנה וזוית מהרחובות והחוצות אם תמצא שם נואף: והחזיקה בו ונשקה. כאשר תמצאהו החזיקה בו ונשקה לו למשוך לבו אל הניאוף: זבחי שלמים. לא בושה מלאמר לו אלו הדברים הנה זבחי שלמים אצלי היום שלמתי נדרי בבית המקדש ולזה יש לי הרבה בביתי מבשר זבח השלמים: על כן יצאתי לקראתך. לדרוש פניך שתאכל עמי ואמצאך: מרבדים. הנה רבדים ותכסיטים יפים משתי... והנה ערשי עשויה מבחרות ארזים ... המקורעים ...

כפתי

כפתי משכבי. ושמתי בו מאבקת הבשמים טובי הריח כדי שיערב המשכב יותר: לכה נרוה דודים עד הבקר. יחד נשמח באהבים כי אין לנו מונע עתה: כי. אין בעלי בביתו ואת׳ הוא קרוב ויבא הנה הלך בדרך מרחוק ואת׳ אולי יבא הלילה מדרכו תדע באמת כי לקח צרור הכסף לקנות סחורות רבות לא יבא לביתו עד יום הכסה רוצה לומ׳ ב״ה פי׳ הוא נקרא כסה כאמרו תקעו בחדש שופר בכסא ואולם נקרא כן כי את הש״י עד מסל יושב על כסא לשפוט תבל בצדק: הטתו ברוב לקחה. דבריה החלוקים לבו בחלק שפתיה הדיחה אותו מדרך הראוי ומשכה לבבו אל דרכי הניאוף הנה האויל הולך אחריה פתאום ודומה בזה אל השור אשר הולך מעצמו במהירות אל מקום שיטבחוהו בו וכמו ה הכסי׳ שיבאו במהירו׳ אל העכס לחשבם כי יתקשטו בו ולא ירגישו כי הוא מוכן למאסרם ר״ל לקשור אותם ב באופן שלא יוכל להם ללכת כי לא יוכלו ל להרחיב צעדיהם וגם הוא הוכן לשמרם מ מלפסק רגליהם ל למכאפים ולא ירגישו בזה והנה העכסים הם כמו תכשיטין היו נושאות אותן ברגליה׳ כאמרו וברגליהם ת תעכסנ׳ והיתה הכוונה בהם למה שזכרנו ו והנה ילך האויל א אחריה פתאום כמו שזכרנו עד יפלח וגו׳ : עד יפלח חץ׳ עד שיחתך חץ כבדו כמו שימהר הצפור לבא אל הפח שילכד בו ולא ידע כי בנפשו הוא והנה היה מחכמת זה המשל ל להיות מסכים לנמשל אמרו כי בשוק או ב בחוץ הלך לזנות כי זה הפועל מהנפש הנתאוה הוא מהדברי׳ אשר הם חוץ מעצם האדם במה שהוא אדם כי זה הכרח הוא לאדם מצד מה שהוא בהמה לא מצד מה שהוא אדם ויחס זה אל עת החשך כי לא יפותה האדם להמשך אל התאוות בשיאור לו באור השכל ולזה אמ׳ בתחלה וארא בפתאים אבינה בבנים וגו׳ : ועתה בנים שמעו לי וגו׳. אל ישט. אל יטה לבך אל דרך האשה הזרה הזאת המביאה להמשך אל התאוו׳ ואל תהיה טועה בדרכיה:

דודים ד׳ חד מל׳ וסימ׳ והנה עתך עת דודים. למשכב דודים׳ לכה נרוה דודים: שתו ושכרו דודים. קדמא מל׳: מוסר י״ב פתחין וסימ׳ מוסר שלומנו עליו. מוסר הבלים עץ הוא. מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי: מוסר מלכים פתח. מוסר כלמתי אשמע. לקחת מוסר השכל. שמע בני מוסר אביך. שמעו בנים מוסר אב׳ ונעכס אל מוסר אויל.

נפתי משכבי מר אהלים וקנמון: לכה נרוה דדים עד הבקר נתעלסה באהבים: כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק: צרור הכסף לקח בידו ליום הכסא יבוא ביתו: הטתו ברב לקחה בחלק שפתיה תדיחנו: הולך אחריה פתאם כשור אל טבח יבוא וכעכס אל מוסר אויל: עד יפלח חץ כבדו כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא:

ועתה בנים שמעו לי והקשיבו לאמרי פי: אל ישט אל דרכיה לבך אל תתע בנתיבותיה: כי רבים חללים הפילה ועצמים כל הרגיה: דרכי שאול ביתה ירדות אל חדרי מות: הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה: בראש מרמים עלי דרך בית נתיבות נצבה: ליד שערים לפי קרת מבוא פתחים תרנה: אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם: הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב: שמעו כי נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים: כי אמת יהגה חכי ותועבת שפתי רשע: בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש: כלם נכחים למבין וישרים למצאי דעת: קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר: כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה:

רסית על ערסי מורא ובורקמא וקונמא: תא ניתבסם ברחמתא עד צפרא ונעסיק חד לחד בראנתא: דגברא לית הוא בביתא אזיל באורח רחיקא: צררא דכספא נסב בידיה וליומא דעידא אתי לבייתיה: ואטעיה יתיה בסוגיא דמילתא ובשעיותא דספוותה תפאתיה: והוא אזיל בתרהא שליאית היך תורא דאזיל לות טבחא והיך כלבא לאסורא והיך אילא דמפריה גירא בכבדיה ומסתרהב היך ציפריא לות פיחא ולא ידע דלמותא דנפשיה אזיל: והשתא בניא שמעין לי ואציתו למימרי דפומי: לא יסטי לבך לארחתהא ולא תיטעי בשבילהא: מטול דסגיאי קטיליא אפילת ועשינין כולהון קטילתא: ארחתא דשיול ביתה נחתן לקיטוני דקיברא: מטול היכנא חכמתא תקרא ולביונה תרמי קלה: בריש רמתא על ארחתא איתיה ובינת שבילי קיימא: ועל תרעי בפומא קרייא ובמעלנא דתרעי משתבחא ואמרה: לכון גברי קרינא וקלי על בני נשא: איתבוננו שכרי ערימותא ושטיי נסתכלון בלבהון: שמעו מטול דשרירותא ממללא אנא וממלל פומי תריצותא: מטול דקושטא רנא פומי וריחוקא שפותיי רשיעא: ובצדקותא אנון כל מימרי פומי ולית בהון פיתולא ועיקומא: וכולן גליין לאינש דמתביין ותריצין לאילין דצבאין בידיעתא: קבילו מרדותא ולא כספא וגבו לכון ידיעתא מן דהבא סנינא: מטול דטבא חכמתא מן כיפי טבתא וכל מדעם לא פתי לה:

אבן עזרא

אהלים. חסר וי״ו: דודים׳ אהבים את את דודי: האים׳ ולא אמרה אומי כי אינו נחשב בעיניה מאומה בזנותה עם אחרים: הכסא. ראש חדש שיתכסה בו הירח: תדיחנו. מדרך הישר : ונעכס׳ כמו תעכסנה פי׳ תראנה העכסים והם דומים לכבל וכן הפי׳ ונעכס שהאויל קשה להביא רגלו בו כן הוא קשה להביאו אל מוסר: חץ. מרמה כנגע האל לחץ והטע׳ עד שיפלח חץ כבדו ולא יקבל מוסר. אל פח כן מהרה יפלחהו חץ. ולא ידע האויל כי בעבור נפשו שתמות הוא סובל מוסר וזהו הנכון: ועתה בנים׳ כי העם כבנים: ואל תתע. מדרך הישרה בעבור נתיבות הזונה : שאול. שהוא ביתה. יורדות הדרכים ומורידות אותה כפי׳ כעו מעגלותיה או ש יורדות רמז לרגליה וכאשר דבר בגנות האשה הרעה דבר מ מעלת החכמה שהיא מיסרת הפתאים: קרת׳ קריה: אישים. עשירים. אל בני אדם עניים כמו כן גם בני אדם גם בני איש והענין יחד עשיר ואביון: ערמה. שיערימו להסיר הפתיות מהם ולב דעת או הבינו ערמה ללב והוא פועל יוצא: נגידים. כמו נגיד והם דברים מסובחים וכן הלא כתבתי לך שלישים מן ושלישי׳ על כלו כיום למלך מסנה גם שלים: נכוחים. אמת: שכנתי

אויל ינאץ מוסר אביו. בן חכם מוסר אב. יראת י״י מוסר חכמה: אישים ג׳ מל׳ וסימ׳ חד דמסכנין וחד דרשיעין וחד דזכאין׳ וביאורם נכוה וחדל אישים׳ את אישים פעלי און. אליכם אישים אקרא: רשע י״ז פתחין וסימ׳ נמסר בספר מיכה סימ׳ ו׳: קחו ה׳ ר״פ וסימ׳ קחו מאתכם תרומה. קחו לכם מן העם די יהושע. קחו נשים והולידו בנים. קחו עמכם דברים. קחו מוסרי ואל כסף:

כי רבים חללים הפילה. כי כבר השחיתה והרגה רבים ותקיפים: דרכי שאול ביתה. הנה הדרכים שילכו בהם אל ביתה הם דרכי המות והקבר והם יורדות אל חדרי המות כי לא יושב עמה חיים כמו שקדם אבל תסבב מיתת הגוף והנפש לכן סור מהתפתות בפתויה ושמע לפתוי החכמה והבינה שהם מפתים האדם לחקור בהם באופן שקדם ואמר ממשל בזה המקום להודיע הדברים אשר בהם יושגו החכמה והבינה ועצמותם ותועלתם באופן מה: הלא החכמה תקרא׳ אל האנשים. ותבונה תתן קולה לקרוא להם וכדי שישמעו דבריה הם עומדות בראש מרומים עלי דרך להשמיע דבריהם לעוברים ולשבים ולהישירם אל הדרך אשר ילכו בה והמקום שאפשר שיקרה טעות לפי שיש בו נתיבות רבות היא נצבה שם להורות אי זה דרך ילכו בה: ליד שערים. למקום השערים אשר לפתח הקריה להורות באי זה שער יכנסו כשהתקרבו אל הדרום במבוא הפתחים אשר בבית שירצו להכנס שם באי זה פתח יכנס להביאו ל הדרום ואמר זה כי בהרבה מהחקירות הקשות יצטרך להכנס בהם בהקדמות רחוקות מאד מהדרום ויעתק מהם אל הקדמות יתקרבו יותר ל הדרום וכן ממדרגה אחר מדרגה עד הגיעו אל הדרום והנה החכמה והתבונה ישירו תמיד בזאת החקירה אל הדרכים והסדרים אשר יובילו אליה וזה מאמרם על צד מליצת השיר הבינו פתאים ערמה וגו׳: הבינו פתאים ערמה. השתדלו להתישר אל החכמה ואחשוב שזאת הערמה תשלם בהתבוננות במלאכת ההגיון כי היא תישיר השכל אל דרכי ההשתדלות והעיון. וכסילים תנו בינה ללבבכם בעניינים העיוניים: שמעו. כי דברים נכבדים אדבר ופתיחת שפתי מאמרי היא דברי יושר ואמר זה שלא יחשוב חושב שהוא מדבר בזה על צד ההפלגה והגוזמא כמשפט המאמר בשירים ובמשלים כי הנה חכי ידבר אמת לא רשע וכזב הנה כל אמרי פי הם בצדק ובויושר אין בהם מה שיטה מדרך האמת: כלם נכוחים. כל דברי נכוחים וישרים למי שיבינם וימצא מה שבהם מהחכמה: קחו. בחרו בלקיחת מוסרי יותר מלקיחת הכסף הדעת אשר איישיר אליכם הוא יותר נבחר מזהב הנה החכמה היא טובה מכל מרגליות וכל חפצים אחרים שיהיה האדם באמר עניכים זולתי בעיון לא ישוו בה אמרם החכמה לגלות הדברים ההכרחיים בהמצאתה אני

אבן עזרא

שכנתי ערמה. חסר בי"ת כמו שכן ארץ והטעם שהערמה צריכה חכמה שלא תכון זולתה. ודעת מזמות אמצא ודיעת מזימות הדורשי' אותי אמצא ואגיע עד תכלית כוונתם ויתכן לפרש אני חכמה מכרת ויודעת כל ערמה כאילו שכנתי בתוכה וגם אני יורדת לסוף דעת כל מזמם ולפי שהדעת היא המצאת אחר החכמה והתבונה אמ' מלת אמצא והטע' כי לא יבצר מן החכמה כל מזמה: יראת יי' שנאת רע. שנאת מקור בשקל מלאת ורע כלל כל חסרון ופרט ממנו גאה וגאון ודרך רע ופי תהפוכות דרך רע הנהגה רעה ופי התהפוכות שמתהפך מענין ל לענין ואמר שנאתי כאילו אמר שיראת יי' היא שנאת רע גם אני שנאתי אותם כטעם הלא משנאיך יי' אשנא ובעל הטעמים שם טעם מפסיק במלת ופי לא ראה זה ה הפירוש ואולי שמלת ופי דברי החכמה ו וכאילו אמר אני חכמ' שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא וידעתי כי יראת יי' שנאת רע וגאה וגאון ודרך רע ופי ר"ל מאמר כמו כי על פיו' וזולתם או הסכמתי ודעתי כמו פה אחד טוב אל המלך תהפוכות ם שנאתי כי החכמה והתהפוכות שונאים

רלבג

אני חכמה שכנתי ערמה. במקומות שנמצאת שם ערמה ודרך השתדלות והם הסדרים ההגיוניים ויצטרך לו ג"כ שימצא יראת יי' רוצה לומר לקיחת המוסר במדות ויצטרך לו עוד לשנא רע כדי שיתרחק מדרכיו וישנא מדת הגאוה כי היא מסירה השלימות מהאדם וישנא דרך רע בדעות ודברים המביאי' שרשים כוזבים כי אלו ימנעו ממצוא החכמ' לפי שהמעיין ירצה להמשיך ה המאמרי' במה שאחר ההתחלות באופן ש שהונעו ההתחלות ו ירצה להמשיך תמיד לשמרם וזה יביאהו לטעות בהם: לי עצה. וזה כי העצה תלקח בדברי' העצמיי' כאילו תאמר שהעצה במי שהוא חלום החום לחממו בשיאכילוהו דברים חמים והנה' העצה תהיה בחכמות המישרו' לצד המעשה כמו חכמת הרפואה ועבודת האדמה ומה שידמה להם ולי ג"כ תושיה רוצה לומר ה השגת הנימוס ה המושכל אשר בדברי' והוא מהותו ומשיגיו העצמיים ואלו הם חלקיו שפכ' הראשו' להעיר על תועלתה ומהותה איך לא ת תצטרך לזכור הדברי' ההכרחיים קודם ה ההשתדלות בה לפי שכבר זכרה אחר ה החכמה וזה ממה ש שכרי' שתוקדם תחלת

ותושיה ז' מל' בליש' וסימ' הפליא עצה הגדיל. עמו עז ותושיה. ותושיה יראה שבך דמיכה' בי כפלים לתושיה. לי עצה ולי תושיה. לתאוה יבקש נפרד. יצפן לישרים תושיה: להנחיל ב' וסי' נחלות. אהבי יש: אמלא ג' וסי' לא תהיה בשכלה. אערכה לפניו משפט. להנחיל אהבי יש: חוללתי ג' וסים הן בעון חוללתי. באין תהומות חוללתי. ולפני גבעו' חוללתי:

אֲנִי־חָכְמָה שָׁכַנְתִּי עָרְמָה וְדַעַת מְזִמּוֹת אֶמְצָא׃ יִרְאַת יְהוָה שְׂנֹאת רָע גֵּאָה וְגָאוֹן וְדֶרֶךְ רָע וּפִי תַהְפֻּכוֹת שָׂנֵאתִי׃ לִי־עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה׃ בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ וְרֹזְנִים יְחֹקְקוּ צֶדֶק׃ בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ וּנְדִיבִים כָּל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃ אֲנִי אֹהֲבֶיהָ אֵהָב וּמְשַׁחֲרַי יִמְצָאֻנְנִי׃ עֹשֶׁר־וְכָבוֹד אִתִּי הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה׃ טוֹב פִּרְיִי מֵחָרוּץ וּמִפָּז וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר׃ בְּאֹרַח־צְדָקָה אֲהַלֵּךְ בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת מִשְׁפָּט׃ לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא׃ יְהוָה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז׃ מֵעוֹלָם נִסַּכְתִּי מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי־אָרֶץ׃ בְּאֵין־תְּהֹמוֹת חוֹלָלְתִּי בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבַּדֵּי־מָיִם׃ בְּטֶרֶם הָרִים הָטְבָּעוּ לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי׃ עַד־לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת וְרֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל׃

אנא חכמתא ברית ערימותא ותרעיתא משכחא אנא׃ דחלתא דיי סניא בישתא גאותא ורמותא וארחא בישתא ופומא הפיכה סניא אנא׃ דילי היא תרעיתא ומילכנא וביונא וגבורתא׃ מטול אנא מלכי ממלכין ושליטי אנא משיחן בצדקותא׃ מטול דוכרני מתרורבין ורברבי וכלהון דייני דתריצותא׃ אנא רחמא רחמיי ואליין דמקדמין לי ישכחנני׃ עתרא ויקרא דילי ממונא ומזליא וצדקתא׃ טבין פריי מן דהבא סנינא ומן דהבא אובריזין ועללתי מן סניא נביא׃ בארחתא דצדקתא מהלכא אנא בגו שבילי דדינא׃ דאירות לרחמוי שניא כגיאתא וסימתהון אמלא׃ אלהא בראני בריש בריתיה ומן קדם עובדוי מן ריש׃ ומן קדם עלמא איתתקנית מן רישיה מן קדם דתהוי ארעא׃ עד לא ניהוון תהומי אתילידית ועד דלא ניהוון מעיני עשוני דמיא׃ קדים עד לא נטבעון טורי וקדם רמתא אתבנית׃ עד לא עבד ארעא ונחלי וריש עפרא דתבל׃

זה את זה כי לא יעמדו בבוסא אחד ותהפוכות כולל כל נגד וכל הפך מהטוב והיושר: לי עצה ותושיה. מפורש. אני בינה לי גבורה ואמר אני בינה ולא אמ' לי בינה לפי שהבינה תולדת החכמה ואם אין חכמה אין בינה ואמר לי גבורה כטעם החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים: בי מלכים ימלוכו. שיעמוד מלכותם או נקראו על שם סופם כמו וטחני קמח' ורוזנים יחוקקו צדק לחקות חוקי משפט צדק: בי שרים ישורו. משפט הרי"ש להיותה דגושה כשקל ישובו עליו רבו לולי שאין מקבלת דגש: אני אוהבי אהב. חסר אל"ף הפרט להקל על הלשון כמו ואחר עד עתה: עושר וכבוד. עתק. ענין טובו וחוזק וכן יצא עתק מפיכם וצדקה במקום כטעם הצלחה וכן יתכן לפרש וצדק משמים נשקף: טוב פריי. ותבואתי מכסף נבחר. ותבואתי טובה מכסף נבחר אומלת נבחר כאילו אמר נבחרת כמו תפלצתך השיא אותך והראשון נכון והטעם על המתחייב מן החכמה מתיקון הנפש והנהגת המדינה: בארח צדקה אהלך. דברי החכמה כדברי החכם והטעם כי מי שרוצה החכמה צריך שיתנהג בזה הדרך הדרך ואת' בתוך נתיבו' משפט לבל יטה ימין ושמאל מהדרך האמצעי: להנחיל. יש. הוא כנוי לקנין הנצחי הנקנה לנחלה עולמית וגם כינוי לקנין הממון יש זהב ורב פנינים וכלי יקר ויש כלל ואחר כן פרט זהב ורב פנינים וכלי יקר וכן טעם ואוצרותיה': יי' קנני ראשית. זה גם מדברי החכמ' קנני מלשון קונה שמי'. ראשית דרכו כלו' ראשו' כוונתו בבריאה כמו כי הוא ראשית דרכי אל. קדם מפעליו מאז כמו כי הוא ראשית דרכי אל קדם כמו ראשית והטעם קדימה לעולם קדימת חיוב לא קדימת זמן כי הזמן מכלל הנבראים כאמרו יי' בחכמה יסד ארץ: מעולם. דרך המקרא לסמוך הקדומים למלת עולם כמו מעולם אל גוי מעולם הוא כלומ' קדמון. נסכתי נבחרתי כמו נסיכי סיחון. מקדמי ארץ מקדמוני ארץ: באין. חוללתי. ענינו עוסתי וטעמו ענין התחלה וקרוב מלשון ול' שרה תחוללכם: באין. נכבדי מים. טעמו ובאין נכבדי מים והוא ענין כבדות ורבוי ותמכו התכבד כילק התכבד כארבה: בטרם הרים הטבעו. כמו עלמה הדניה הטבעו ושנים עיקרם מלשון טבעו בים סוף והטעם על יסודותם הטבועים בעמקי המים: עד לא עשה ארץ וחוצות. כתרגום בטרם. עשה כמו אני יי' עשיתי ארץ וחוצות הם השווקים והטעם על הקרקעית הראויה לישוב. וראש כטעם קדם וכן מעולם נסכתי מראש. עפרות תבל כאילו אמר וקודם עפרות תבל הוא הישוב והוא כפל ענין במלות שונות: בהכינו

החכמה קודם השתדלות בבינה וכבר זכר זה בביאור במה שקדם. אני בינה לי גבורה ר"ל כי לחכמה יהיה ההשגה בדברים הנמשכים לפי הסדור הטבעי ואמנם מה שיתחדש שיהיה כנגד הסדור ההוא כמו הענין בנפלאות והוא הנקרא גבורה אשר לא יבואו בכחות העצמיות הנה החקירה עליו תהי' גבורה והנה עוד לבינה השגת הפילוסופיא המדינית אשר בה יתהדם הבנין באלו הדברים המדיניים איך ינהגו בהם להעמיד הקבוץ המדיני ומזה ישתתף דבר השוטטים אשר יוטלו על בעלי התכונות הפחותיות ולפי שבזאת הפילוסופיא על האופן הראוי ימלוכו המלכים וישורו השרים והרוזנים והנדיבים והשופטים להעמיד דבר ממשפט הפילוסופיא על האופן הראוי אמרה הבינה בי מלכים ימלוכו וגו': בי מלכים ימלוכו. על העם. ורוזנים יחוקקו חקים של סדר ויושר: בי שרים ישורו. ימשולו: אני אוהבת אוהבי ר"ל שלא ימצא מי שאינו אוהבה אך מי שהוא אוהבה וחושק בה יטרח לעמוד על אמתתה והוא ימצאה מפני היותו משחר ודורש אותה תמיד: עושר וכבוד אתי. הנה אתי עושר וכבוד כי בדרכי הבינה יוכל האדם להשיג עושר וכבוד מפני שלימותו במדות והתישרו בהם אל השגה זו באופן שלם כי לזאת המלאכה סדרי' ישירו לקנין אלו השלימיות: ואתי הון עתק וקנין הצדק והיושר במדות: טוב פריי. הנה טוב פריי מזהב והוא נבחר מכסף לי ההליכה בארח הצדקה והיושר בתוך נתיבו' שיהיו למשפט שיבאו לאמת דבריו וקושרו והיה שם מחשבות יקימו כל אחד מהדרכים ההם והנה יהיה מהתועלות בהיות מבוארת האמת בזה להנחיל אוהבים והוא דעת המוסכם למצוא כי בו תגיע ההצלחה האנושית והפך זה יהיה בדעת אשר לא יסכים למצוא. ואוצרות אוהבי אמלא מאלו הדעות האמתיות כי מפני אהבתם אותי יקושרו בזאת החקירה וימצאו דברים רבים ימלאו בהם אוצרותיהם על כן המשל אמרה הבינה להורות על מעלתה וקדימתה על החכמה יי' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז בבריאת העולם רוצה לומ' שבראשית הדברי' שקנה אז ועשה קנה הדבר אשר היה חדושו בבינה ותבונת השם ית' בו ואם הגרמים השמימיים אבל תדע כי השי' לא חסר להיות ממו זאת התבונה והחכמה אשר נברא בה העולם כמו שבארנו בה' מספר מלחמות יי' ושם התרנו הספקות הנופלות בזה והנה מעת היות הזמן קנני קדם מפעליו האחרים: מעולם נסכתי מראש. מעת היות עולם נתנה לי הגבורה והשררה והגדולה. מקדמי ארץ בראשית מה שנברא בארץ: באין תהומות חוללתי. קודם היות התהומות נבראתי כי השמים קודמים במעלה ובמציאות על התהומות קודם שיהיו שם מעינות והרות רבות מהמים: בטרם שהטבעו ההרים על תכונם ולפני שימצאו גבעות חוללתי: עד לא עשה. הפי' ארץ וחוצות הנכבד' שבעפרות תבל והגבוה מהם והוא מקום הנגלה מן הארץ ובו ג"כ ארץ וחוצות והנה כפל הענין במלות שונות: בהכינו

רלבג

בהכינו. בעת שהכין השם ית' השמים להיות במספר ובתכונה ובמרחק ובגודל שהם בו והכוכבים אשר בהם כדי שיוכלו להמציא מהם אלו התנועות אשר בו העולם השפל שם הייתי כי בתבונה כונן הש"י השמים כמו שקדם כאשר חקק הש"י מחוגה על פני תהום שהוא כדור הארץ כמו שביארנו בפרשת בראשית והוא כמו מרכז לגרם ה השמימיי ולפי המחוג' ההיא המציא השמים סביבה במשכו רגלי המחוגה ההיא זה מ מזה בגלגל גלגל ; באמצו שחקים ממעל. כאשר אמץ שחקים ממעל ונתן להם חוזק וקיום עד שהם חזקים כראי מוצק וזה היה אפשר כאשר רצה הש"י שיקבל איכות ד דומה ומתיחסם לקומי כאמרם לאיש היו ה השמים ביום ראשון ובשני קרשו. בעזוז עינות תהום ר"ל כאשר נתן הש"י עוז וקיום למה שהיה מהחומר הראשון אצל עינות תהו' והוא כדור הארץ כי זה כולו נעשה ב בתבונה וזה כי לולי עוז הארץ וקיומה לא היה בכאן דרך לתנוע' הגלגלים ; בשומו לים חקו. כאשר שם השם ית' לים חוקו שם הייתי וזה היה כשנגזר שיקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה. ומים לא יעברו פיו בדרך שיאמר זה המקום שרצה שיהיה נגלה תמיד כאשר חקק מ מוסדי ארץ והוא החלק הנגלה מהארץ שהוא היסוד למה שיתהוה בה מהצמחים והב"ח ; ואהיה. אצל השם ית' אמון ומגדל ומנהיג הדברים המיוחסים לבינה ובזה אהיה לו שעשועים יום יום כי תמיד הש"י מתענג ומשתעשע בהשיגו עצמו אשר בזה תושג לו זאת התבונה ובכל עת משמחת אני לפניו והוא עצמותו והשגתו ובמה שאספר בדברים הנעלים מהתבונה אשר אצל הש"י ; משחקת בתבל. אני משמחת האנשים בתבל ארצו. ושעשועי הם את בני אדם כי הם שמחים מאד במה שישיגו מעניני ; ועתה בנים שמעו לי ואשרי מי שישמרו דרכי ; שמעו. תחלה מוסר המדות ואחר זה חכמו בחכמה ואל תבטלו מהשקידה על החכמה או ירפה בזה אל תפרעו אלו הדרכים שצויתי אתכם שהם מסלול הדרך להשגת החכמה ; אשרי אדם שומע לי. להמשך אל מה שאשיתהו אל השגתי וזה בשישקוד על דלתותי תמיד לשמור מזוזות פתחיעם שיתבאר לו באי זה פתח יכנס בדרם דרום ; כי מוצאי מצא חיים. כי מי שמצא אותי מצא חיים נצחיים ויוציא רצונו מהש"י ר"ל שהוא יהיה נעזר בו בכל חפצו ; וחוטאי חומס נפשו. ואמר חוטא לי שלא ילך במוסרי להתישר להשגתי הוא שוסק השלימות מנפשו וכל מי שישנא אותי וירחיקני הוא אוהב המות וההפסד המוחלט כי אליו דרכו לפי שמי שישנא התבונה ישנא גם כן החכמה וזה בלתי צריך אל באור ; חכמות בנתה ביתה. הנה התבונה בנתה ביתה בחכמות כי השגת החכמות קודמת להשגת הבינה ושם חצבה עמודיה שבעה ר"ל חכמות רבות כי מספר השבעה יאמר על הרבוי כאמרו כי שבע יפול צדיק וקם והנה החכמות הם עמודי הבינה ; טבחה טבחה. ואחר זה הכינ' מאכל ומשקה לאנשים מחכמו' ותבונה ; שלחה נערותיה. לאיש ואיש ותקרא על גפי מרומי העיר כדי שישמעו כלם דבריה. מי פתי יסור הנה. לקנות מוסר וחכמה ומי חסר שכל ויבא להשלימו ; לכו

בהכינו ל' וחד הכינו ואינון מן זוגין דחד נסיב ב' וחד חס' ב' וסי' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הב"ית בס"ד : יום יום ז' וסי' ויהי כדברה אל יוסף יום יום. על אשר ילקטו יום יום. ואתי יום יום ידרשון. לשלמי נדריו יום יום. ברוך יי' יום יום. ואהיה שעשעי' יום יום. לשקד על דלתתי יום יום : חכמו' ד' קמצין וסימ' פי ידבר חכמו'. חכמו' בחוץ תרונה. חכמו' בנתה ביתה :

משלי

בהכינו שמים שם אני בחקו חוג על פני תהום : באמצו שחקים ממעל בעזוז עינות תהום : בשומו לים חקו ומים לא יעברו פיו בחוקו מוסדי ארץ : ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשעים יום יום משחקת לפניו בכל עת : משחקת בתבל ארצו ושעשעי את בני אדם : ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמרו : שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו : אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוזת פתחי : כי מצאי מצאי חיים ויפק רצון מיהוה : וחטאי חמס נפשו כל משנאי אהבו מות :

חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה : טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה : שלחה נערתיה תקרא על גפי מרמי קרת : מי פתי יסר הנה חסר לב אמרה לו :

כד אתקין שמיא תמן הוית ועד תג חוגתא על אפי תהומא ; וכד אוגריס ענני מלעיל וכד אעשין מעייני תהומא ; וכד שם לימא תחומיה ומיא לא עברין ליה שם שית אשיא דארעא ; והוית צידוי מהימנתא וכד הוה כל יומא ויומא וחדיא אנא קדמוי בכל זמן ; חדיא הוית בתבל ארעיה ושבוחיי בבני נשא ; והשתא בנייא שמעון לי וטובוי למאן דנטר אורחתי ; שמעו מרדותא ואתחכמו ולא תהדשון ; טובוי לבר נשא דשמיע לי ונשקוד על איסקופותי בכל יומא ויומא תנטר פבי דתרעי ; מטול מאן דמשכח לי משכח חיי ותיהוי ליה רעותא מן קדם אלהא ; ומאן דחטי עלי מחבל נפשיה וכולהון שנאי רחמי למותא ;

חכמתא תתבני ביתא ועתירת ביה שבעא עמודין ; ונכסת נכסתה ומזגת חמרא וסדרת פתורתא ; ושדירת טלייתא דניקריין על גיב רמאתא עשינתא דנצירן ; מאן דשבר באתא לותי וחסיר רעיינא אמרת ליה ;

ראמות לאויל חכמות : מרומי ג' ב' חס' וחד מ"ל וסי' על מרומי שדה. על גפי מרמי קרת. על כסא מרמי קרת. קרם כלאי

אבן עזרא

בהכינו שמים שם אני. בי"ת בהכינו בחוקו בשומו בעזות באמצו כלם כשיהי זמן והכוונה אני הייתי מכוונה או לא קדמוני בבריאה וטעם בהכינו כטעם כונן שמים ובמאמר יהי רקיע. בחוקו חוג. בעת שחקק הגלגל על פני תהום שהוא המרכז וחוג כמו וחוג שמים יתהלך ונקרא הכלי העשוי לעשות בו רושם העגולות מחוגה על שם החוג הנרשם בו ומלת בחוקו דינו להיות ד דגוש כי שרשו חקק מן וחקות עליה או יהיו שני שרשי' בענין אחד חקק וחוק ומזה השרש מי יתן בספר ויוחקו ; באמצו שחקי' ממעל. הוא לשון אומץ וחוזק וטעמו כ כטעם בהכינו. בעזוז לשון עוז הוא לשון כח ותוקף והוא מקור ובא שלם והוסף התוקף והחוזק למים כמו ו ובמי' עזים נתיבה וכן הושאל לו גם העצמה באומרו את מי הנהר העצומים ; בשומו לים וגו'. כאמ' אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו ; ואהיה. אמון. מלשון כאשר ישא האומן את היונק והוא שם ומשפטו ב באמון כמו כאשר ה היתה באמנה ובא כדרך משחך אלהים אלהיך שמן ששון ; ואהיה שעשועים יום יום יתכן לפרשו ואחר כן ואהיה שעשועי' ולא בהיותה באמון. שעשועים שם ולא יפרד כמו נעורים ז זקונים ובא שם מקום תואר כמו והיה ברכה ויתכן לפרש שחסר בי"ת והוא כמו בשעשועים יום יום בכל עת ; משחקת בתבל. יתכן לפר' שזה הפסוק הוא פי' מה שאמר למעלה אמר משחקת בתבל שהיא ארצו פי' משחקת לפניו בכל עת ושעשועי את בני אדם פי' ואהיה שעשועים יום יום. את בני אדם כמו עם בני אדם והטעם כי הם המקבלים והיא המתאבלת והמשעשע מזה בשניהם ; ועתה בנים שמעו לי. לשון פיוס. ואשרי דרכי ישמורו לשון הפלגה וטעם דרכי כטעם והודעתי להם את הדרך אשר ילכו בה ; שמעו מוסר וחכמו. הקדים המוסר כטעם כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו ואל תפרעו יתפרש לבלתי יהפוך הסדר שלא שילמוד המוסר ואחר כן החכמה ויתפרש לבל יהפוך או יבטל או יפסיק המוסר ; אשרי. לשקוד על דלתותי. הטעם על ההרגל והקביעות בבתי החכמה ולפי שאמר דלתותי אמ' מזוזות פתחי כפל ענין ויתכן לפר' פתחי פתחי החכמה ודלתותיה ומזוזותיה הם התחבולות שבכל חכמה והם המושכלות הראשונות ומהם יתחברו ההקשות ולהם יחזרו התולדות הצודקות וזה טעם לשמור ; כי מוצאי מצא חיים. כוללת חיים גופני' למה לי חיים בריאות חיי בשרים מה לעני יודע להלך נגד החיים ומזון וחיים לנערותיך וחיי הנפש ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ופי' מוצאי מוציאי חיים והטעם על אשר נכנס בשלום על דרך הפתחי' ויפק רצון מיי' השיג רצון מאת בוראו ; וחוטאי חומס נפשו. כמו אשר חטא על הנפש שהיא דרך פשיעה או מלשון קולע אל השערה ולא יחטיא והטעם על אשר לא השיג החכמה הכך המוצא והוא על הלומד בדרך שגם שחומס נפשו מן האמת וכל משנאי הם השונאים החכמ' ואין לומדין אותה כל עיקר או פי' וחוטאי הפושע והמורד בי כלומר השם מגמתו לדבר אחר חומס נפשו כי גורם לה ההעדר וכל משנאי אהבו מות כפל ענין ואמר אהבו מות כדרך ויאהב קללה ותבואהו ; חכמות בנתה ביתה. כמו בנות צעדה. חצבה עמודיה לשון מוסב מחוצבי אבן והטעם על השוואת העמודים בחציבה ובזולתה מן התיקון ויתכן לפרש שאמר חכמות להודיע שהחכמ' בנתה ביתה מחכמות שבע וזה טעם חצבה עמודיה שבעה והם עמודי הבית והוא הביאור למאמר חכמות בנתה ביתה ובית לשון נקבה או עמודיה שבעה עמודי החכמה והעמודים הם שבע החכמות שבית החכמה נכון עליהם ויש מפרשים אלה השבעה על ענינים אחרים וכל אחד בוחר לעצמו והאמת יורה דרכו ; טבחה. הוא לשון זביחה כתרגום כבש טבחו וגם לשון בישול לרקחות ולטבחות ולאופות ושניהם מכוונים מלשון ערב בניקוד הט"ת לזביחה ובניקוד האו"ת לבישול. מסכה כמו מזגה וכן יין מזוג מסוך והוא תערובת המים עמו וזה תיקונו לשתיה כבישול למזון ; שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת' כמו גבי כי אותיות בומ"ף מתחלפות. קרת תרגום עיר והטעם ששלחה נערותיה מכל צד והיא גם עמהם תקרא במקומות הרמים שבעיר כדי שישמעו הכל ; מי פתי. הפתי הוא אשר לא נקבע בו הפתיתיות לגמרי ויש תקוה לתיקונו ואמר יסור הנה כלומר יסור ממקומו ויבא הנה חסר לב ואמרה לו כלומר וכן קראה ואמרה לחסר לב ; לכו

אבן עזרא

לכו לחמו בלחמי. בית בלחמי מקום מ״ם וכן בית ביין מסכתי כמו והנותר בבשר ובלחם וטעמם כמו הוי כל צמא לכו למים כי הכל מתוקן לסעודה: עזבו פתים. תאר לבעלי הפתיות וטעמו עזבו הפתאים וסורו אלי. פא״א קבוץ שם הפתיות כמו ואהבו פתי שבא כדרך א תהי מרי כבית המרי ויתכן עוד לפר׳ שהוא דברי החכמה לנכח הפתאים שאומרת להם עזבו דרכיכם פתאים ותחיו כדרך דרשו ודעו כי אנכי אלהים. ואסרו פועל מן כונן אשורי: בדרך בינה ודרך בינה היא החכמות ובית הבנוי על הטבע עמודים: יוסר לץ לוקח לו קלון. ר״ל עצמו כי הלץ הוא מן המעוותים שאין תקוה לתקונ׳ ומוכיח לרשע מומו מומו חוזר למוסר והוא כפל ענין עם הלוקח לו קלון ו הטעם הלץ ישנא ה המוסר והרשע ישנא המוכיח ומגלי׳ קלונם ואומרים דברים מ מכוערים ובזויים. פא״א חוזר לרשע מומו לעצמו וכאילו אמר יוסר לץ ומוכיח לרשע מומו לוקח לו קלון וטעמו כי הרשע כל מעשיו נכוחים בעיניו שהוא עצמו מכיר מומו ואינו רוצה ש מוכיחו אדם ויתכן עוד לפרש יוסר לץ שהמיסר מתלוצץ ו מראה שחוק וליצנות

רלבג

לכו. אכלו בלחמי ושתו ביין מסכתי והכינותי לכם: עזבו. דרך פתאים וחיו ודרכו בדרך בינה להגיע אל זה מדרג׳ אחר מדרגה והנה זכר זה החכם לאי זו סבה לא אמרה דבריה כי אם לפתי ולסכל לא ללץ ולרשע ואמ׳ כי מי שהוא יוסר האיש הלץ לוקח לו קלון כי יהוא ילעיג על החכם המייסר אותו ומי שהוא מוכיח לרשע לוקח לו מומו כי הרשע יאמ׳ עליו שיש לו המומין שיש לו בעצמו: אל תוכח לץ פן ישנאך. אך תוכיח לחכם ויאהבך: תן לחכם ויחכם עוד. דבר חכמ׳ ויחכם עוד בא על מה שיתן לו מתנה כי מצד חכמתך יוסיף עליו להשלים החקירה בה או ירב׳ בזה והוא יותר נכון תן לחכם דבר חכמה כדי ש שיוסיף קנין במדות החשובות: תחלת. החכמה והבינה היא תחלת דעת קדושים כי בבינה יתיישרו לדעת עולם המלאכי׳ וזהו פריה אמרה הבינה הנה כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים וזה יהיה לפי שנות האחר כי בהם יתיישר אל המדות החשובות אשר שומרות האדם מרעו׳ הרב׳ והשנית כי מפני דבקו׳ ההשגחה האלהית באדם מצד הבינה ישמר מהרבה רעות וזה יהיה סבה שיוסיף על ימיו הנה: אם חכמת חכמת לך

לוקחו וסי׳ ביחזקאל סי׳ כ״ד: לרשע ה׳ וסי׳ אוי לרשע רע. אמר לרשע צדיק אתה. יסר לץ לקח לו קלון. ואתה תשמע מן השמים קדם דר״ה. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: ויוסיפו ל׳ מל׳ רמ״ל לך שנות חיים ועיין שנוי״ון כבמ״ר רבת׳

לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי: עִזְבוּ פְתָאיִם וִחְיוּ וְאִשְׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה: יֹסֵר לֵץ לֹקֵחַ לוֹ קָלוֹן וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוּמוֹ: אַל־תּוֹכַח לֵץ פֶּן־יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ: תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם־עוֹד הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֶף לֶקַח: תְּחִלַּת חָכְמָה יִרְאַת יְהוָה וְדַעַת קְדֹשִׁים בִּינָה: כִּי־בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְּךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אִם־חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָּךְ וְלַצְתָּ לְבַדְּךָ תִשָּׂא: אֵשֶׁת כְּסִילוּת הֹמִיָּה פְּתַיּוּת וּבַל־יָדְעָה מָּה: וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ עַל־כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת: לִקְרֹא לְעֹבְרֵי־דָרֶךְ הַמְיַשְּׁרִים אֹרְחוֹתָם: מִי־פֶתִי יָסֻר הֵנָּה וַחֲסַר־לֵב וְאָמְרָה לּוֹ: מַיִם־גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם: וְלֹא־יָדַע כִּי־רְפָאִים שָׁם בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל קְרֻאֶיהָ:

תִּיו אֲכוּלוּ לַחְמִי וְאִשְׁתּוּ חַמְרָא דִמְזָגִית: שְׁבוּקוּ מִנְּכוֹן חֲסִירוּת רַעְיוֹנְכוֹן וְתִיחוּ וְהַלִּיכוּ בְּאָרְחָא דְבִיוּנָא: דְּרָדֵי מְמִיקְנָא וְנָסֵיב לֵיהּ צַעֲרָא וּמַכְסְנוּתָא לְרַשִׁיעָא מוּמָא הוּא לֵיהּ: לָא תֵיכוּס לְמַמִּקְנָא דְּלָא נִסְטַר אֲכֵיס לְחַכִּימָא דְבִרְחֲמָךְ: אַלֵּף לְחַכִּימָא וְיִתְחַכַּם תּוּב אוֹדַע לְצַדִּיקָא וְיוֹסֵף מַנְדְּעָא: שֵׁירוּי דְחָכְמְתָא דַחֲלְתֵיהּ דַּאֲלָהָא וִידִיעֲתָא דְקַדִּישֵׁי בִּיוּנָא: מְטוּל דְּבָהּ נִסְגְּאוּן יוֹמָתָךְ וְיוֹסְפוּן לָךְ שְׁנַיָּא דְחַיֵּי: אִין חַכִּימַת לְנַפְשָׁךְ חַכִּימַת וְאִם תֶּהֱוֵי מְמִיק בִּלְחוֹדָךְ תִּטְעַן: אִתְּתָא סַכְלְתָא וּפְרִידְתָּא שַׁכְרְתָא וְלָא יָדְעָה טַבְתָּא: וְיָתְבָה עַל תְּרַע בֵּיתָא עַל כּוּרְסְיָה רָמָא וְעַשִּׁינָא: וְקַרְיָא לְעָבְרֵי אָרְחָא דְּתָרִיצֵי אוֹרְחַתְהוֹן: מְטוּל דְּשָׁבַר נַאֲתָה לְוָתַהּ וַחֲסִיר רַעְיָנָא וְאָמְרָה לֵיהּ: מַיָּא גְנוּבַיָּא חַלִּים וְלַחְמָא דְטִיטוּרָא בַּסִּימָא: וְלָא יָדַע דְּגַנְבְרֵי אַפֵּילִית וּבְעֻמְקֵי דְשִׁיוֹל כָּל דְּמִזְדַּמְּנִין לָהּ:

בער״ד יסף: הומיה ג׳ ב׳ חס׳ וחד מ״ל וסימ׳ נבס לעיל בסיפ׳ סימ׳ ז׳: יסור ג׳ חס׳ וסימני׳ בדי עברו יכר שמה. מי פתי יסר הנה חס׳. וחברו מי פתי יסר הנה וחס׳: ולא ג׳ ר״ף בסיפ׳ וסי׳ ולא שמעתי לקול מורי. ולא ידע כי רפאי׳ שם. ולא למדתי חכמ׳:

אבן עזרא

שהו׳ מיסר לוקח לו קלון כי היוסר שמיסרו ומוכיחו לחרפתו ולבשתו ולכן יחרפהו וכן מוכיח לרשע ומגלה לו מומו לוקח לו קלון כי הרשע יחרפהו ואילו היה צדיק לא היה מחרפהו האויל ואומ׳ לו דרך מוסר ולא דרך ליצנות: אל תוכח לץ פן ישנאך: כי הוא חכם בעיניו. הוכח לחכם ויאהבך כי הוא חפץ בתיקון מדותיו ואין מחזיק עצמו חכם והם שני הפכים: תן לחכם. הוסיף לבאר יתרון החכם על הכסיל והטע׳ כי החכ׳ יחכם מעצמו במה שיתן לו וכן הצדיק יוסיף לקח על אשר ידיעוהו והוא כפל ענין: תחלת חכמה יראת יי׳. כטעם ראשית חכמה יראת יי׳. ודעת קדושים בינה שמו ותחלת הבינה דעת קדושים ודעת קדוש׳ פירשוהו על השם ית׳ כאמרו כי אלהים קדושים הוא והטעם כי תחלת תולדת שבינה היא מציאו׳ השם ויתכן לפרש דעת קדושים היא הסגת מציאות השכלי׳ הנפרדים והרוחניות כלם כי ידיעת מציאותם עיקר הבינה ותמנה יעלה למציאות המעלה העליונה וכמו שאם אין יראה אין חכמה כן אם אין דעת אין בינה: כי בי. דברי החכמה הקוראה וטעם כי בי כמו בגללי ובסבתי ירבו ימיך. ויוסיפו לך פירשוהו שחוזר ליראה ולדעת הנזכר׳ ויתכן שטעם ויוסיפו לך חסר הפעלים כמו ויקבור אותו בגיא והטעם על פרטי החכמות והמוסרים כי הם יוסיפו שנות חיים כטעם כי היא חייך ואורך ימיך: אם חכמת חכמת לך. כטעם אם תצדק מה תתן לו. ולצת הוא הפך חכמת׳ לבדך תשא טעמו לבדך תשא העון או העונש כי סמך על דעת הקורא ובא ולצת כמו ונמית והלכת אל הכלי׳ שטעמו ואם נמית וכן זה: אשת כסילו׳ הומיה. בעלת כסילות הומיה פתיות כלומ׳ כל המייתה שענייני פתיות ופתיתות דבורה אינו אלא פתיות והאתנח שבמלת הומיה והרביע שבמלת פתיות יעמוד כנגד זה הפי׳ ויתכן לפ׳ כאילו אמר ואשת פתיות ובל ידעה מה כי מלת ואשת משמשת גם למטה ורבים כמוהו והטעם כי אשת כסילות הומיה וסוררת אבל אשת פתיות הומה אבל מבלי דעת וזהו ובל ידעה מה לפי שאין לה ידיעת מה וחס׳ כמו ויעבור עלי מה או פירו׳ הומה כמו חכמת מה על בליתה וכשים לה מודיע או תדע מעצמה שלא תזהר

רלבג

ולצת לבדך תשא. ר״ל שהתועלת הוא לך וכן אם לצת לבדך תשא הנזק: אשת כסילות. מגבהת קולה ואשת הפתיות ובל ידעה מה תאמ׳ לפתות האנשי׳ שימשכו אליה והנה קרא אשת כסילו׳ גוף הכסיל אם׳ יבקש שלוה ולזה נמנע שכלו מהשתדל בחכמה ובזה ירצה בפתיות גוף הפתי כי השכל לא יפותה כי אם לטוב או ירצה בזה שאשת הכסילות מגבהת קולה ואשת הפתיות ובל ידעה מה תאמר לפתותם כי אין לה שום השתכלות וערמה: וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת. השמ׳ כי לסכלות תחשב חסרונ׳ לשלימו׳: לקרא. ושם קרת לעוברי דרך המישרים ארחותם בדרכי העיון: מי. בכם פתי יסור הנה וחסר שכל. ואמרה לו שיתחבר עמה ולא יטריח עצמו בעיון אשר הוא מזון השכל כי יותר טוב יערב לאדם שיזון כמזון האחרי׳ וזה כי מים גנובים ימתקו המים הגנובי׳ ימתקו יותר והלחם שיגנוב האד׳ מאחר שצריך לאכלו בסתר הוא יותר ערב לו ויותר מתוק מהלחם שיקח מביתו וכן תאמ׳ זאת האשה כי הו׳ ערב יותר לשכל שיתענג בתענוגי הגוף ויניח קנין החכמ׳: ולא ידע. מי שהוא נפתה לדבריה כי מתים שם ר״ל בביתה וקרואיה ירדו במעמקי הקבר והמות כי לא יקנה עמה קנין החיים. זה ביאור דברי זה החלק שהגבלנו ביאורו מזה הספר בזה המקום ואולם התועלות המגיעות ממנו הנה הם ה׳: התועלת הא׳ הוא להודיע שלא יספיק לאדם היותו יודע התורה אך יצטרך לו עם זה שיעשה את כל דברי התורה כמו שצוה הש״י ולזה אמ׳ קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך: הב׳ הוא להודיע מה שיקרה מהרע למי שימשך אחר התאוות ולזה אמר הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא רבי׳ חללי׳ הפילה דרכי שאול ביתה: הג׳ הוא להודיע מהות החכמה והתבונה וקצת משיניהם ותועלתם: הד׳ הוא להודיע שלא יועיל התוכח׳ ללץ ולרשע כי אינ׳ מקבלי׳ מוסר אך יועיל לחכם ולצדיק: הה׳ הוא להודיע מה שיקרה מהרע מפני הכסילות והפתיות: משלי

אבן עזרא

ותסור מהשמיה וכבר קדם כי כסיל הוא אשר אין תקוה לתיקונו ופתי הוא אשר יש תקוה לתיקונו: וישבה לפתח ביתה. מוכנת לפורענו׳ מבלי בנין בית ועמוד אחר ולא כן מה שאמר בחכמה בנתה ביתה טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה והטעם כי החכמה צריכה עמוד והכנה ולא כן הכסילות כי הוא הערר העמוד וההכנה. על כסא מרומי קרת כי הכסילות יבא בדרך גאוה ולכן יחם לא הכסא והטעם כמו על גפי: לקרוא לעוברי דרך. המישרים אורחות׳ והולכים לתומם וכוונתה להטעות׳ הפך ואולי הטועים שכוונתה להישיר דרכם: מי פתי. לא קראתם כן ריק נקראו על שם סופם או תקראם בשם כך להפליג בחסרון הרגשתם עוכם עוכב וההנאה המגיעים להם עמה ועל שהוצרכה היא לקראם והם לא ידעו ערכה מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם. כנוי על העברות והניאוף הנעשה בסתר וכל הנמנע היצר להוט אחריו יותר והטעם כי בזה יתפתה לב הפתי והחסר לב: ולא ידע. הפתי ההולך אחריה פתאום כי מתים שם בעמקי שאול שם קרואיה ומלת שם רמז לשאול כמלם החלק הראשון בספור מעלת החכמה ואזהרותיה ומוסריה:

רלבג

משלי שלמה בן חכם ישמח אב וגו' עד מגדל עוז שם יי'. והוא מקיף בגנות הרשע והכסילות והליצנות והעצלה והאולת והעשקות והמשלה ושבח הופכיהם. הנה הבן שהוא חכם ישמח אביו כי הוא משער בדבר החכמה יותר מאמו ואמנם הבן שהוא כסיל יביא יגון לאמו מפני חסרון הדעת ויגיע מזה לאמו מהצער יותר ממה שיקרה מזנו לאביו מפני שהו' ירא מאביו יות' מאמו: לא יועילו אוצרות. לא יקבל אדם תועלת באוצרות שקבץ ברשע ובעול ואולם הפיזור בצדקה הוא מציל ממות כי ב בזכות הצדקה ינצל האדם ממות הנגזר לו מצד המערכת ו ויאריך השם ימיו ו והפך העניים בקבוץ ממון ברשע: לא ירעיב יי' נפש צדיק. נפש האיש הצדיק ר"ל שלא יחסר לו מזון ו ואולם שבר הרשעים והוותם יהדפנו השם עליהם וימהר להביאו אליהם. הנה מי שהוא עושה כף וגו': ראש עושה כף רמיה. כי מפני עצלותו יצטרך להנהג ברמיה לקחת ממון האנשי' שלא כדי' הוא רש ויד האנשים החרוצים הנוהגים ב בזריזות לחטוף ולכנוס באופן ראוי תעשיר א אותם. הנה הבן המשכיל ומשגיח ל לעשות מה שראוי הוא אוגר בקיץ: אוגר בקיץ. מאכלו כי אז ימצא לו ואולם הבן המביש ר"ל שהוא מאוחר התנועה ועצל הו' נרדם בקציר ולזה יחסר לו לחם כל ה השנה: ברכות לראש צדיק. לראש צדיק יבאו ברכות והוא הלב כי תמיד יחשוב בענין הטובות והם המפורסמות לאנשים בדבריו ומעשיו או ירצ' בזה לראש הענין והתחלתו יגלה הצדיק הברכות שהוא רוצ' אליהם בפעולותיו והנה הרשעים הם בהפך זה כי לבם תמיד ברשע ובחמס אבל פיהם יעלי' ויכסה החמס שירצו לעשותו ולא יגלו החמס שהם דורכים אליו כי אם יגלוהו יתנכעו מהם אשר יזמו לעשותו או ירצה בזה כי מה שיתחיל בו הצדיק ימשכו לו ברכות תמיד ויתוקפו בו טובו ועוזרי' להגיע התכלית לפי שכוונתו תמיד לטוב ולהטיב לאנשים ולזה יש לו לבטוח לראש הענין והתחלתו שימשכו אליו ברכו' כי אם ידעו זולתו מחשבתו כלם יעזרוהו ואולם הרשעים הם בהפך זה כי תמיד יראו שלא יוכלו להשיג הדבר המבוקש להם אם ידעו זולתו ולזה יעלימו מה שירצו לעשותו מן החמס ולזה יהיה גמולם מדה כנגד מדה והיא כי זכר צדיק לברכה וגו': זכר צדיק לברכה. כי תמיד יהיה נוסף ענין הטוב והשלמתו בזכרו ואולם שם רשעים ישחת וישיגהו הבלוי כמו שיכסה פיהם החמס שירצו לעשותו. הנה אויל יקרא מי שלא ינהג בבקשת הדברים בסבותיהם ולזה תסלף דרכו אולתו ולא יגיעו לו מבוקשיו ולזאת הסבה ג"כ ימהר האויל לדבר בטרם יעמוד בשכלו על האמת והנכון במה שידבר בו ומפני זה יקרא האויל אויל שפתים ואמנם חכם לב יקח לעצמו מצות וסדרי' יתנהג בהם במה שירצה לעשותו כדי שיתישר אל התכלית ואמנם אויל שפתי' הוא כמהר לעשות מחשבתו ויעשה מה שיעשה בזולת התישבות הנה מי שהוא הולך בדרכי' תום ילך בטח אין לו מונע מן האנשי' וגם כעזר בפעולתו הטובה מהש"י ואולם מי שהוא מעקם דרכיו והולך לעשות חמס יודע ענינו ואע"פ שהוא מעלים ענינו בכל עת ולזה יסור ממנו מה שיחס לעשות: קורץ עין. להזיק לאנשים ברמיזותיו הנה הוא יתן עצבות וכעס להם וזה יהיה לכלמה אליו ולכרמז כי כשיבא לחשוב ברמיזות שזה האיש עושה כנגד האחר או אומר דברים כנגדו ויכעס על זה הדבר ואולי יתפעל מזה באופן שיזיק אל הנכר ושחית ויזיק בזה לשניהם וגם אפשר שיתברר אחר זה שהענין ההוא היה כזב ויצטער מאד על מה שהתפעל כנגדו בעבור רמיזת זה הקורץ עין ואולם מי שהוא אויל שפתים לא יאמר זה בסתר אבל יאמר דבריו כדי למהר ריב בין שניהם הנה הוא ילבט ר"ל שגתו כמהרה ולא יזיק כי אם לעצמו להראותו כוונתו הרעה הנה פי צדיק הוא בעינו מן שהוא כלב שהוא מקור החיים וגו': מקור חיים פי צדיק. לאנשים השומעים דבריו כי ממנו תוצאות חיים ואולם פי הרשעים הוא בהפך זה כי הוא אינו מה שהוא בלב כי פיהם יעלים החמס אשר בלבם הנה שנאה תעורר מדנים גם בזולת פשע כי יחשוב השונא לשונאו לפשע מה שאינו פשע ויספוט לרע מה שאינו מכוון לרע והאהבה על כל פשעים תכסה כי יחשוב האוהב לאוהבו מה שהוא פשע ללא פשע: בשפתי נבון. הנה הנבון תמצא החכמה בשפתיו והוא הטוב הנפלא מכל הטובות כמו שקדם ואמנם מי שהוא חסר לב לא די לו שהוא בשדר זה הטוב אבל ידבק בו הרע והמכות לגופו תמיד כי יתיקוהו ויכוהו האנשים מפני מום פעולותיו ומאמריו הנפסדים בסבת חסרון דעתו: חכמים יצפנו. מה שהם יודעים ולא יפרסמוהו לאנשים כלם כי אולי יזוקו באלו הדברים קצת ההמון מצד קצורם מעמוד על כוונתם ולזה יהיו כשמרים מלהגיד אלו הדברים הטובים בעצמותם מפני הרע שיגיע להם במקרה ואולם פי האויל הוא בהפך זה כי יגיד הדברים אשר בהם מחתה קרובה לאנשים ולזה יזוקו בדבריו כל שומעיהם אשר לא יעמדו על מה שבהם מן הרע: הון העשיר הוא להמלט מן הרעו' כמו קרית עוז שימלט האדם בה בעתות המלחמה ולזה יבטח לבו על הונו ויתחזק בו: פעולת הצדיק היא תמיד מתיסרת למול החיים כי בה ישיג החיים הנצחיים והחיים הנפשיים ואולם תבואת רשע והונו אשר יעשוק הוא לחסרון ולהשחיתה ולמות כי בה המות לנפשו ולגוף וזה מבואר מאד לא יצטרך לבאור:

משלי ד' וסימ' ברנש סיפרא: ישמח ז' וסימ' נמסר בתלים סימ' קד': ראש ג' כתיב בן וסימ' אחד עשיר ואחד ראש. את כבשת האיש הראש. ראש עשה כף רמיה: ברכות ד' וסימ' ברכות לראש צדיק. איש אמונות רב ברכות. כי תשיתהו

אבן עזרא

החלק השני משלי שלמה בן חכם ישמח אב. בעבור שהוא יכיר חכמתו: תוגת אמו כי הכסיל עומד תמיד בבית והאם דואגת בשבילו או בעבור שהזכיר האב הזכיר האם: לא ירעיב. בעת הרעב. והות הרשע יהדוף השם מן הוה להם: רש. יהיה מי שיעשה כף מאזנים לרמות והמתחרצי' וטורחים ואינם מרמים ידם תעשירם. פ"א כף רמיה עושה לאיש רש: בן משכיל. שיתן לאביו בושה בעבור שהוא עצל: ברכות יביא השם לראש צדיק. פ"א ברכות לראש צדיק בחיים וזכר צדיק לברכה לאחר מותו. יכסה יסתיר החמס שלא יפרידהו ממנו כמו יכחידהו תחת לשונו והטעם: יעלימו הרעה וכן פי' רשע יבלע און: זכר צדיק. יזכרהו השם בעבו' ברכתו שתבואהו כענין יי' זכרנו יברך והטע' יזכרהו ויברכהו. ירקב יהיה נשכח כעץ רקבון שלא יבלה: חכם לב. שהחכמ' בלבו. יקח מצות שילמדוהו אחרים. ואויל שפתי' שמדבר' שפתיו אולת. ילבט פי' יכשל: ילך בטח. שאיננו מפחד מצרה. ומעקש דרכיו השובב. יודע הוא נודע לאחרים שהוא מעקש דרכיו כנפלו ברעות והצר ילך בטח. פ"א יודע ישבר מן וידע חולי: קורץ. לעשות רע. יתן עצבת לנפשו ואמר קורץ שמתירא לעשו' בגלוי והוא ענין רמיזה. פ"א קורץ לשנא. יתן עצבת לחברו יחר לו אם יראה כי ילעג לו ואחר ירצה לומר כי לא עשה ללעג וילבטו שפתיו: מקור. כמקור חיים שיחיה מי שילמד מוסר מפיהו או פיהו הוא המקור שיגידו לו משם החיים בלמדו מוסריו. יכסה חמס יסתירהו ולא ילמד מוסר: שנאה. היא סבה לעורר המדנים והאהבה היא תכסה על הפשעי' והעלמת דבר הוא הכסה שלא יודע והענין אים שנאה ואים אהבה: תמצא חכמה. למבקשיה. ושבט בעבור שאיננו רוצה ללמוד הדעת צריך להכותו בשבט: יצפנו. בלבם הדעת שלא ישכחוה כענין בלבי צפנתי: ופי אויל. סבב לו מחתה שהיתה קרובה אליו בגלל אולתו והענין שיחתוהו אחרים: הון. ממון העשיר הוא כקרית עוז שיצילהו לרגעים מצרתו אף על פי שאיננו חכם ודלי' שהם חסרי לב רישם יחתאות': פעולת צדיק. מעשיו בשביל שישיג ארחו' חיים. תבואת רשע הוא פרי מחשבותיו שיחשוב לעשות חטאת:

ר' נ' ז' משלי שלמה בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו: לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות: לא ירעיב יהוה נפש צדיק והות רשעים יהדף: ראש עשה כף רמיה ויד חרוצים תעשיר: אגר בקיץ בן משכיל נרדם בקציר בן מביש: ברכות לראש צדיק ופי רשעים יכסה חמס: זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב: חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט: הולך בתום ילך בטח ומעקש דרכיו יודע: קרץ עין יתן עצבת ואויל שפתים ילבט: מקור חיים פי צדיק ופי רשעים יכסה חמס: שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה: בשפתי נבון תמצא חכמה ושבט לגו חסר לב: חכמים יצפנו דעת ופי אויל מחתה קרבה: הון עשיר קרית עזו מחתת דלים רישם: פעלת צדיק לחיים תבואת רשע לחטאת:

מתלוי דשלמה בר חכימא נחדי אבוי וברא סכלא מחמץ לאמיה: לא מותרין אוצרי דרשיעא וצדקתא מפציא מן מותא בישא: לא מכפין אלהא נפשיה דצדיקא וקנינא דרשיעי נחוף: מסכנותא מסכנא לגברא רמיה וידא דכשירא מעתרא להון: דפלח בקיטא ברא סוכלתנא הוא ודדמיך בחצדא ברא הוא מבהתנא: ברכתא דהוון על רישי דצדיקא ובפומהון דרשיעי נכסי חטופיא: דוכרנא דצדיקי ברכתא ושמא דרשיעי נדעך: דחכים ליביה יקבל פוקדנא וסכלא בשפוותיה מתאחד: דמהלך בתמימותא ניזיל בסעדא ודמעקן אורחתיה נתידע: דרמיז בעינוהי יהיב כאבא וסליף בשפוותיה מתאחד: מבועא דחיי פומא דצדיקי ופומהון דרשיעי נכסא חטופיא: סנואתא תגרא תגרין ועל כלהון סורחני מכסא רחמותא: בשפוותיה דסוכלתנא תשתכח חכמתא ושופטא לפגרי דחסר רעיינא: חכימי נטשון ידיעתא ופומיה דשטיא שניא קריב: קניינא דעתירא כרכא דעושניה וסימא דמסכינא צריכותהון: עובדי דצדיקא לחיי עללתיה דרשיעא לחטותא:

ברכות' עברי בעמק הבכה: ילבט ג' וסימני ועם לא יבין ילבט. חכם לב יקח מצות. ואויל שפתים ילבט: תעורר ד' חס' בליש' וסימ' שנאה תעורר מדנים. העתידים עורר לויתן. ונקי על חנף יתעורר. והתעררתי כי מצאו רע:

משלי

אֹרַח לְחַיִּים שׁוֹמֵר מוּסָר וְעֹזֵב תּוֹכַחַת מַתְעֶה: מְכַסֶּה שִׂנְאָה שִׂפְתֵי־שָׁקֶר וּמוֹצִא דִבָּה הוּא כְסִיל: בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יֶחְדַּל־פָּשַׁע וְחוֹשֵׂךְ שְׂפָתָיו מַשְׂכִּיל: כֶּסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק לֵב רְשָׁעִים כִּמְעָט: שִׂפְתֵי צַדִּיק יִרְעוּ רַבִּים וֶאֱוִילִים בַּחֲסַר־לֵב יָמוּתוּ: בִּרְכַּת יְהוָה הִיא תַעֲשִׁיר וְלֹא־יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ: כִּשְׂחוֹק לִכְסִיל עֲשׂוֹת זִמָּה וְחָכְמָה לְאִישׁ תְּבוּנָה: מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְבוֹאֶנּוּ וְתַאֲוַת צַדִּיקִים יִתֵּן: כַּעֲבוֹר סוּפָה וְאֵין רָשָׁע וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם: כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכֶעָשָׁן לָעֵינָיִם כֵּן הֶעָצֵל לְשֹׁלְחָיו: יִרְאַת יְהוָה תּוֹסִיף יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה: תּוֹחֶלֶת צַדִּיקִים שִׂמְחָה וְתִקְוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד: מָעוֹז לַתֹּם דֶּרֶךְ יְהוָה וּמְחִתָּה לְפֹעֲלֵי אָוֶן: צַדִּיק לְעוֹלָם בַּל־יִמּוֹט וּרְשָׁעִים לֹא יִשְׁכְּנוּ־אָרֶץ:

ל' יחיד אורח חיים· י"מל · ב' ורכן · ב' חד ח"ל כלי למתעהו · ג' ה' כב · ב' חד חס' · ב' חד חס' הכהרים: ל' יחיד בהמן

תרגום

אוֹרַח דְחַיֵּי נְטַר מַרְדוּתָא וּדְשָׁבִיק מַכְסְנוּתָא תָעֵי: מַכְמִין בְּעִיל דְבָבָא סִיפְוָתָא דְשִׁיקְרָא וּמַפִּיק טִיבָא הוּא סִכְלָא: בְּסוֹגְאָה דְמִלֵּי לָא פָסִיק חוֹבָא וּדְחָשֵׂיךְ שִׂפְוָתֵיהּ שׁוּכְלְתָנָא: כְּסָמָא לִישָׁנֵיהּ דְצַדִּיקָא וְלִבָּא דְרַשִׁיעֵי מַחְתָא: שִׂפְוָתָא דְצַדִּיקֵי רַעְיָין סַגִּיאֵי וְשַׁטְיֵי בַּחֲסִירוּת רַעְיָנָא נִימוּתוּן: בִּרְכְּתָא דֶאֱלָהָא הִיא מְעַתְּרָא וְלָא נְיוֹסֵיף כֵּיבָא עִמַּהּ: כַּד גָחֵיךְ סַכְלָא עָבֵיד עֲבִידְתָא וְחָכְמְתָא לְגַבְרָא דְמִתְבַּיַּן: חֲרִיצוּתָא דְרַשִׁיעָא הִיא אַתְיָא לֵיהּ וּרְגַתָא דְצַדִּיקַיָּא תִתְיְהֵב לְהוֹן: הֵיךְ דְיִעֲבַר עַלְעוֹלָא הֵיכְנָא נֶעְבִיר רַשִׁיעָא וְצַדִּיקָא שְׁתְאַסַּיָן בְּעַלְמָא: הֵיךְ חוּמְצָא לְעַיְינֵי וּכְתְנָנָא לְשִׁינֵי הֵיכְנָא שְׁלִיחָא עַטְלָא לְמַשַׁלְחוֹי: דַחֲלְתֵיהּ דֶאֱלָהָא תְיוֹסֵף יוֹמָתָא וּשְׁנֵי דְרַשִׁיעֵי נִזְעִין: סַבְרֵיהוֹן דְצַדִּיקֵי חֶדְוָתָא וְסִיבְרַיָא דְרַשִׁיעֵי נֵאבַד: מַעֲשְׁנָא אוֹרְחֵיהּ דֶאֱלָהָא לְתַמִּימֵי וְשִׁיצָיָא נֶהֱוֵי לְאֵלֵין דְעָבְדִין עַוְתָא: צַדִּיק לְעָלַם לָא נִזוּעַ וְרַשִׁיעֵי לָא תִקְוְעֲדוּן בְּאַרְעָא:

מסורה

שומר י"מל וסימ' ויטש את הצאן על שומר· הנה לא ינום ולא ישן· שוא שקד שומר· שומר יי' את כל אהביו· אורח לחיים שומר מוסר· צנים פחים· שומר מצוה לא ידע· שומר הבגדים ד"ה· שומר הברית והחסד אל ימעט לפניך תנינא דנחמיה· ואת שומר ואת חותם: ונתקשינא בקדמיתא טובא הי כנהון משומר הברית והחסד כל וכשמואל סימ'

ין לא ברירנא הי מינייהו הוא ובסד אתברירו לן מהספרי' המדוייקים ובספרי דמסרה שנתגלגלו אתב לידנא דהוא שומר הברית והחסד אל ימעט לפניך תנינא דנחמיה: יוסיף ה' כתיב יוסף וסימ' בישעיה סימ' כט: לעינים ד' א' כולו קבוץ וא' חציו קבץ וחציו פתח וב' פתחין וסי' וכי תאוה הוא לעינים· ומתוק האור· כי האדם יראה· ובעשן לעינים· קדמה חציו קמץ בתרא כולו קבץ שארא כולן פתחין: ורשעים ז' וסימ' נמסר בספרא סוף סימן ב':

אבן עזרא

אורח· למצא חיים הוא שמירת המוסר· ועוזב התוכחת הוא מתעה אחרים· פא שומר מוסר ועוזב תוכח' מתע' שיוכיחוהו לתעות נ"ב אורח חיים ופי' טוב מאד: מכסה· ברוב· שניהם דבקים· מכסה השנאה ומסתיר בקרבו שפתיו דוברו' שקר על השוי בעבור רוב דברים שידבר מוכי' להגצל לשנות מן הרבה לא יחדל פשע הרבה כלומר אינו יכול להשיב מה שידב' ולהחדילו ותכלהו ל לפניו· וחושך שפתיו מדברי רבה הוא משכיל כנג' הוא כסיל: כסף· ככסף שמדבר דברים נבחרים כ נחשבות ככסף צרוף ונבחר· כמעט למוד מהם מעט· פא לב עניו דעת פי' דעתם כמעט הו' נבחר הפך לשון צדיק: ירעו· מלשון מרעה כלומר ילמדו רוב בני אדם וחסר לב כנגד צדיק ואוילים כנגד רבים כלומר ואוילים בעבור אים חסר לב שיתעם ימותו טרם עת בלא: ברכת יי'· שיתן לצדיק היא תתן לו ע עושר· ולא יוסיף הש' עצבון לצדיק עצב עם הברכה והפך זה בעצבון תאכלנה ו והברכה להוסיף טוב' והמארה חסרון: כשחוק: זמה· היא מחשבת הרעות פירו' כשחוק שהוא נקל ל לכסיל לעשותו כן מ מעשה הזמה נקל ב בעיניו· והחכמה לאיש מבין כי היא תשמרנו מעשות זמה על כן חפץ בה· פא כחכמה לאיש תבונה כן ישים הכסיל לעמו' זמה: ותאות צדיקים· להשמיד הרשעים· יתן השם ובעד הפסוק הבא אחריו: כעבור סופה· מהרה כן יעבור רשע פתאום ואיננו· וצדיק חזק לברות כיסוד עולם שלא ימוט: כחומץ· שתולדתו קרה ומשחית השנים או כעשן שתולדתו חמה ומשחית העינים כן העצל משחית עניני השולחים אותו לעשות מלאכת' וראוי לאדם להפרד מחברתו: תוסיף ימים· כי ימי האדם אינם קבועים רק הם כפי הטבע והטבע יתגבר ועומד כפי המעשים הנכונים והעד למען יאריכון ימיך ומה שאמר את מספר ימיך אמלא הם שיוכל לחיות כפי טבעו כי הם במספר· תקצורנה מהזמן שיוכלו לחיות כי השם יחלים כחו או ימיתם על ידי פגע ומקר' בעבו' שאינם יראים ממנו: תוחלת צדיקים· שהם מיחלים לראות מות הרשע סוף תוחלתם תשאם לידי שמחה מהם במותם· ותקות רשע להאבד הצדיקי' תאבד התאוה והוא מפורש בפסוק הבא: מעוז לתום· תאר על משקל לחם חום או הלמ"ד כמו בעבור והוא מדברי· דרך יי' מצותיו· ומחתה הוא הדרך שיתת אותם בשביל שיעזבוהו מג' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם: צדיק

רלבג

אורח לחיים· מי שהוא שומר מוסר במדותיו הוא דורך ל החיים הנצחיים והגופיים כי טוב המדות והתבונות יועילו לאדם בדברים המדיניים ויהיה מפני זה אהוב לאנשי' והוא נ"ב מישיר ל קנין שלימות המושכלות כמו שקדם ואולם מי שהוא עוזב תוכחת הוא תועה בדעותיו ומתעה זולתו מאורח חיים כי רבים ימשכו לו להיות יכר ה"ר רע מכשוריו הנה הדובר שקרים יותר מגונה מהכסיל ויותר מזיק וזה כי מכסה שנאה שפתי שקר כי שפתי השקר יכסו השנאה ויהיה זה סבה אל שלא יהיה נשמר ממנו ויוכל ברשתו ואולם הכסיל יוציא מפיו הדברים והרבות ויהיה זה סבה אל שישמר השומע ממנו ולפי שזכר שני אלו שהאחד מדבר והאחד מעלים והמעלים הוא היותר מגונה בא לבאר שכבר ימצא גם האחר שיהיה המעלים יותר משובח ואמר כי מי מי שירבה וגו': ברוב דברים· ואמר כי מי שירבה לדבר בפני הגדולי' הנה לא ימנע ברבוי דבריו שלא יקרה לו פשע ושגגה כי לא יוכל האדם ש לכלכל במשפט רבוי הדברים· ואולם מי שימנע שפתיו מרבות הדברים הוא משכיל ומצליח בעניניו וביחוד הנה מי שידבר בשם ית' ראוי שיהיו דבריו מעטים כמו שבאר בספר קהלת כי נבוה מאד מדרגתו ממנו: כסף נבחר· הנה לשון הצדיק הוא כמו הכסף שאין לו סיגים והוא מפני זה חזק הקיום וחזק מההפסד ואולם כפס הרשעי' ולבם לא ישר כי אם מעט ולא זכר לשון הרשעים כי אינם מוציאים בפה מחשבותם כמו שקדם: שפתי צדיק· הנה שפתי צדיק לא די שיחיו הצדיק אבל יחיו רבים ויכלכלו אותם כמו שירעה הרועה את הצאן ואולם האוילי' לא די שלא יועילו לזולתם אבל יביאו על עצמ' המות מצד חסרון דעתם: ברכת יי' היא תעשיר· האנשים המושגחים מהש"י ולא יצטרך העשיר להיות יגע ועמל עמה כמו הענין בשאר העשירים שעמלו ולא יניחו להם עשרם לישן וזה כי השם ית' הוא ישיר עניניו כולם מצד דבקות השגחתו בו או ירצה בזה כי ברכת יי' היא תעשיר השכל האנושי מקניני החכמ' והנה זה העושר הוא באופן שלא יוסיף עצב עמה כי הוא נצחי וקיי': כשחוק לכסיל· הנה הכסיל לא ינהג בחכמה עניניו ובמה שיחפוץ לעשותו ולזה תהיה הגעת חפצו לו בדמיון מה שיתחדש מהקרי או מפעולת השחוק שאינם מכוונות לאותם התכליות ואולם לאיש תבונה תהיה עשות המחשבה כחפציהם כי בחכמה ימתדלו שתגיע מחשבתם אל הפועל ובשבות הכאותות: מגורת רשע· מה שירא הרשע שיבא עליו מהרעות היא תבואנו כי לא יצילהו השמירה וזאת היראה והפחד היא הודעה מאולם' הפשע עליו מהש"י כמו שבארנו בביאורנו בספר איוב ובמאמר הד' מספר מ"י ואולם הצדיקי' לא די שיהיו נשמרים מאותן הרעות אבל יתן להם הש"י מהטובות מה שיתאוו מהם: כעבור סופה· הנה כשתעבור סופה תעבור על הרשע להשחיתו כאילו הוא סבת עבור הסופה לתכלית שתשחיתהו ואולם הצדיק הוא בהפך כי הוא יסוד עולם וסבת קיומו ושמירתו מהפגעים כאמרו ימלט אי נקי: כחומץ לשנים וגו'· הנה כמו שהחומץ לשנים שהוא מכאיב אותם מאד וכמו העשן שהוא מזיק לעינים כן העצל מכאיב לב שולחיו מפני היות תוחלתם ממושכה: יראת יי' תוסיף· לאדם ימים על ימיו הקצובים כי מצד דבקות השגחת הש"י בו ינצל מהרעות אשר קודרו לו שהם סבות מיתתו קודם עת הבילוי הטבעי ואולם הרשעים הנה שנותם תהיינה קצרות ולא יגיעו אל העת המוגבל להם כי רוע בחירתם ימיתם בלא עתם: תוחלת הצדיקים היא החיים הנצחיי' והערבי' אשר הם תכלית השמחה אשר אין לשמחו' הגופיות שום יחס אליה כמו שבארנו בא' מספר מלחמות ואולם תקות הרשעי' היא קנין חפצי הגוף מהקנינים והשמחות הגופיות וכל זה כלה ואובד: מעוז לתם· הנה המישרי' אורחותיה' אל התמימו' תהיה להם דרך במצות התורה מעוז וחוזק לשמור דרכם אשר יכוונו ההליכה אליה כי בזה ישלם להם באופן שלם מה שיכוונו אליו מהתמימות ואולם לפועלי און תהיה דרך יי' למחתה כי היא מתנגדת בתכלית מה שאפשר למה שיכוונו אליו מהשקר והעול והחמס: צדיק לעולם בל ימוט· הנה לעוצם השגחת הש"י על הצדיק לא ימוט לעולם ר"ל כל ימיו ולא ימעדו קרסוליו אך יתקיים במקום שהוא מהארץ לא יגלה משם למקום אחר ואולם הרשעים לא ישכנו ארץ כי אם זמן מועט כי מפני רוע פעולותיהם יהיו להם שונאי' רבי' או ירצה באמרו לא ימוט לעולם תוך הזמן הנגזר לו לחיות לא ימות כטעם אמרו את מספר ימיך אמלא ואולם הרשעים לא ישכנו ארץ הזמן המוגבל להם כי שנותם תקצורנה: פי

רלבג

פי צדיק. פי האיש הצדיק ברעותיו ידבר חכמה שהוא דבר קיים ונצחי ולא יפסק שתה הדבור כי האמת תעיד לעצמו ומסכים מכל צד ולשון איש תהפוכות והוא הטועה ואומר כזב בהתחלות הנה תפסק לשונו אם לא יסכים לדבריו מה שנמצא מזה אחר ההתחלות: שפתי צדיק ידעון להשיג רצון מהאנשים כי דבריה' כאותי' וערבים להם ואמנם פי הרשעי' הוא בהפך כי הוא לא ישיג רצון אך תהפוכות וכעס כי דבריו הם קשים ורעי' או ירצה בזה כי שפתי צדיק ברעות י ידעון להשיג מה שהיה הרצון בנמצאות ה הטבעיות אשר יחקר בהם בחקר' בסבותיה' למה היו בזה האופן ואולם פי הרשעים ברעות אשר יטעו ב בהתחלות לא ידעון הרצון בדברים אבל יאמרו תהפוכו' וכזבים: מאזני. הנה תועבת י' מי שישקול הדעות במאזני מרמה והוא אשר לא ידע להזהר בעיונו מהדברים ה המטעים כי זה ממה שיביאהו לטעות טעות' גדולות יביאו להריסה גדולה חזקה ואמנם רצונו הוא שישקלו א אותם באבן שלימה שלא תשא תוספת ולא חסרון וזה אמנם יהיה בשמירת הדרכים ו והסדרים אשר ייסירו האד' לשמרו מהטעות בעיון: בא זדון. הנה כשבא איש זדון והוא הרשע ברעו' אשר יהרס לשפוט בדברים בזולת עיון הנה בא אחריו קלון ובושת כי לא יסכים המציאות למה ששפטו אותו מזה ואמנם האנשים הצנועים שלא יהרסו לעלות לזאת המדרגה כי אם אחר ההצעות הראויות ובדברים הראויים הנה תמצא אתם חכמה: תומת ישרים. תום הישרי' ינחה אותם אל מחוז חפצ' להשיג מבוקשם ואולם עוות הבוגדי' הוא ישחית' וישדם: לא יועיל. הנה ההון לא יועיל לאדם למלטו ביום עבר' אבל יהיה כנפה אך הצדקה והיושר יצילו אותו ממות: צדקת תמים תישר דרכו. למצוא חפציו כי בעבורה תדבק השגחת הש"י בו עם שדרכו היא שהצדיק והיושר ואולם הרשע יפול ברשעתו כי דרכו אל הרשע ויפול מפני זה באמצע דרכו כי הש"י ישמרהו ממצוא חפצו אשר יכוין בהם הרשע והיזק לזולתו: צדקת ישרים תצילם מהרע ואולם הבוגדי' ילכדו בהוותם בעצמה אשר בה חשבו להזיק לזולת' והרצון בזה ובהות בוגדי' ילכדו אלו הבוגדים שזכר: במות אדם רשע תאבד תקוה' כי אין לו השארו' כשם ותוחלת שיהיה לו ברוב כחו אבדה או ירצה בזה כי במות הרשע תאבד התקוה שהיו מקוי' אוהביו שיגן עליה' בכחו והתוחלת שהיה להם בו שיוכל לעזור בהם כבר אבד' כי סר כחו במותו: צדיק. כבר יקרה שימלט הש"י הצדיק מצר' ויביא הרשע תחתיו להיו' כפרו: בפה. יהאיש החנף והרשע ישחית רעהו בפיו כי דבורו ימשוך האנשי' לחטא וישחית אותם הצדיקים לא די שלא ישחיתו זולתם אבל ימלטו ברעתם מהרעות הכוללות לכל: בטוב צדיקים. בהצלחת הצדיקים וטובתם תשמח העיר כי הם אוהבים לכלל העם ובטובתם להם טוב ובהפך זה ימצא ברשעים לא ישמחו בני העיר בטובתם אבל ירננו ויגילו באבדם בהצלחת הישרים תתרומם העיר ותתנשא כי הם אוהבים כלל בני העם ומבריכת יתברכו ואולם העיר אשר תהיה מונהגת בפי רשעי' תהרס כי הוא ישים הנהגת תעותה וזה יהיה סבת השחתת העיר: בז לרעהו. האיש שהוא חסר לב הוא מבזה רעהו שהוא חסר לב כמוהו בשיחשוב עצמו לחכם ורעהו סכל ואולם איש תבונו' איננו מבזה את שהוא רעהו אבל יחרים כשידבר לשמוע דבריו ואעפ שאינו אומ' דבר שלא ידע אותו הנה לכבודו ישמע דבריו ואעפ שאין לו תועלת בדבריו: הולך רכיל מגלה סוד. הנה יגיע לו מהרוע בזאת התכונה שילך רכיל ויגרום ההפסד לאנשי' ואמנ' מי שהוא נאמן רוח מכסה ומעלים הדבר שנאמר לו אעפ שלא נאמר לו בסוד או ירצה בזה מי שהוא מגלה סוד החכמה בענינים האלהיים והעמוקי' מאד הנה הוא מנהג כמו הולך רכיל כי בזה יגרום הפסד רב לאנשים ואולם מי שהוא נאמן רוח ושמר מפני זה מלעשות דבר יביאו בו האנשים לחטא הוא מכסה דבר מן החכמה מהבלתי ראוי לה: באין תחבולות. מפני העדר לקיחת תחבולות במלחמה יפול עם ביד שונאיהם ואולם ברוב יועץ לקחת התחבולות יושע העם מאויביו במלחמה או ירצה בזה מפני העדר לקיחת תחבולות לנצח הנפש המתאוה יפול עם ברשתה ר"ל איברי האדם וכחותם הנפשיים ואולם ברוב יועץ תהיה התשוע' ולזה הפי' ימשך הפסו' הבא אחריו להרחיק הסכל מהיות ערב לנפש המתאוה לפרוע חובה לש"י והרצון בו שהאיש הרע ישבר וגו': רע ירוע. הרצון בו שהאיש הרע ישבר ויאבד כי ערב בעד הנה שהוא זר לו במה שהוא אדם והוא הנה המתעורר אל התאוות הגשמיות ומי ששונא תוקעים ר"ל שלא ירצה בזה האופן אך ישתדל המשכל בקנין הדעות אשר הוא מיוחד לו הוא בוטח ואין פחד לנגד עיניו כי השגחת השם ית' תדבק בו:

אמת

אבן עזרא

צדיק. לא ימוט לעולם כבא הכרות או אחרי מותו ישאר זרעו שנא' וצדיקים ישכנו ארץ. ורשעים יאבד זכרם וזרעם: ינוב. מענין תנובה פי' יתן תנובת החכמה וכיב שפתים כענין תנואת שפתיו ישבע וכמוהו בין אחים יפריא יתן פרי ולשון דוברות תהפוכות תכרת שפתם: ידעון. לדבר רצון. ופי רשעים ידע לדבר תהפוכות: בא זדון. חסר איש והנה בבא איש זדון יבא קלון שיקלה לבני אדם. ואת צנועים ועם הצנועים חכמ' שיקבלו הקלון ולא יענוהו וצנועי הם המתביישי' מעשו' זדון כמו והצנע לכת: תומת. עת טתלת והראוי תומתת ינחם שלא יכשלו וסלף עוות כלומר שיסלפו אחרים. ישדם הסלף הוא ישוד אותם הבוגדים וזה הפי' עד הקרי בואו ועד הקרי בוא וסלף יבא למוגדים ושדד את אותם הסלף: לא יועיל. לבוגדים ממונם ביום שיתעבר בהם השם: וצדקה. תציל לישרים ממות הבוגדים או תצילם שלא ימותו אלא בעת כלה. תישר. שלא יכשלו ויפולו והשד יפול רשע: תצילם. מצרה. ובהות בוגדי' בהות הבגידה שעשו בה ילכדו: במות. תאבד. שיקוה לעשו' העניים. אונים מן און כלומר שיוחילו ל לעשות און או יהיה אונים שם התאר כמו בום' טובים: נחלץ. מן וחלצו את האבנים כלומר השם יחלצהו מצרה הנגזרת על ה האדם. ויבא רשע בצרה בעבורו להיות כפרו: בפה חנף. ענין רשע בפיהו שידבר עדות שקר על רעהו וחפץ להשחיתו או ברכילות והצדיקים בדעתם יכלו ויחלצו מן ההשחתה: בטוב צדיקים. כאשר ייטיב להם השם אז ישמחו אנשי קריתם וכאשר יאבדו הרשעים ירננו: בברכת. דבק עם העליון וכן הוא ראויים הם שישמחו כי בעבור ברכת הצדיקי' תרום קרת כלומ' ירימו ובגיבה או רמז לאנשים ובעבור פי רשע המעיד שקר או הרכילים תהרס קריתם: בז. מי שיבוז לרעהו הראוי לכבדו בעבור חכמתו הוא חסר דעת. ואיש תבונות יסבול הבזיון ויחריש שלא יבוז לרעהו או יחרים ולא יענהו: הולך. יקרא כן בעבור שהו' מערב הענינים ואומר הולך כי ישמע מזה הסוד וילך לגלותו לאחר: רע. שם דבר וירוע מענין תרועם וכן הוא שבר ישבר מי שערב זר שאינו מכירו. ושונא שיתקע כף בוטח ואינו מפחד מתלוה:

אמת

מסורה

ולשון ה' וסימ' נמסר ביהושע סימן ז': ידעון ד' וסימ' אחל גדלך דיהושע. כל תפלה כל תחנה דמלכים. אתה תשמע השמים בהרא דמלכים. שפתי צדיק ידעון רצון דסיפ': ישדם חד כן י' כלין דכתיב וי"ו בריש תיבו' וקרי' יו"ד וסימ' ושאג שאגה לו כלביא. ושפטוהו ועל ריב הבה יעמדו למשפט' ודכה ישוח ונפל בעצומיו. ועשו אתהכבש ואת הגנוח

משלי

פִּי־צַדִּיק יָנוּב חָכְמָה וּלְשׁוֹן תַּהְפֻּכוֹת תִּכָּרֵת׃ שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן וּפִי רְשָׁעִים תַּהְפֻּכוֹת׃ מֹאזְנֵי מִרְמָה תּוֹעֲבַת יְהוָה וְאֶבֶן שְׁלֵמָה רְצוֹנוֹ׃ בָּא־זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן וְאֶת־צְנוּעִים חָכְמָה׃ תֻּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם וְסֶלֶף בֹּגְדִים יְשָׁדֵּם׃ לֹא־יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת׃ צִדְקַת תָּמִים תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ וּבְרִשְׁעָתוֹ יִפֹּל רָשָׁע׃ צִדְקַת יְשָׁרִים תַּצִּילֵם וּבְהַוַּת בֹּגְדִים יִלָּכֵדוּ׃ בְּמוֹת אָדָם רָשָׁע תֹּאבַד תִּקְוָה וְתוֹחֶלֶת אוֹנִים אָבָדָה׃ צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו׃ בְּפֶה חָנֵף יַשְׁחִת רֵעֵהוּ וּבְדַעַת צַדִּיקִים יֵחָלֵצוּ׃ בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה׃ בְּבִרְכַּת יְשָׁרִים תָּרוּם קָרֶת וּבְפִי רְשָׁעִים תֵּהָרֵס׃ בָּז־לְרֵעֵהוּ חֲסַר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנוֹת יַחֲרִישׁ׃ הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סּוֹד וְנֶאֱמַן־רוּחַ מְכַסֶּה דָבָר׃ בְּאֵין תַּחְבֻּלוֹת יִפָּל־עָם וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ׃ רַע־יֵרוֹעַ כִּי־עָרַב זָר וְשֹׂנֵא תֹקְעִים בּוֹטֵחַ׃

תרגום

פּוּמֵיהּ דְצַדִּיקֵי מוֹדְעֵיהּ חָכְמְתָא וְלִישָׁנֵי חֲפִיכוּ נִתְפְּסִיק׃ שִׂפְוָתֵיהּ דְצַדִּיקָא יָדְעוּן צִבְיוֹנָא וּפוּמְהוֹן דְרַשִׁיעֵי מְהַפִּיךְ׃ מַסְאָבָא דְנִיכְלָא מְרַחֲקָתֵיהּ דֶאֱלָהָא וּכְמַתְקְלָא תְּרִיצָא צִבְיוֹנֵיהּ׃ הֵיךְ דְעָלָא זֵידוֹנוּתָא עָלֵל צַעֲרָא וּלְאִלֵּין דִצְנִיעִין חָכְמְתָא׃ תְּמִימוּתָא דְתְרִיצֵי תְּדַבַּר אִנּוּן וְנִתַּלְטְלוּן בָּזוֹזֵי וְנִדְּבְּנוּן׃ לָא מַהֲנֵי שִׁקְרָא בְּיוֹמָא דְרוּגְזָא וְצִדְקְתָא מְפַלְטָא מִן מוֹתָא בִישָׁא׃ צִדְקְתָא דִתְרִיצֵי תְּפַצֵּי אִנּוּן וּבָזוֹזֵי בְּשָׁלוֹמֵיהוֹן מִתְאַחֲדִין׃ צִדְקָתְהוֹן דִתְמִימֵי תְּתָרִיץ אוֹרְחָתֵיהּ וּבְרִשְׁעֵיהּ נָפִיל רַשִׁיעָא׃ כַּד מָאִית גַּבְרָא רַשִׁיעָא יוֹבִיד סִבְרֵיהּ וְסִיבוּרְהוֹן דְאִלֵּין דְעַבְדִין צַעֲתָא יֵיבַד׃ צַדִּיקָא מִן עַקְתָא אִשְׁתֵּיזֵב עַל חֶלְפוֹי בִישׁ תְּחוֹתוֹהִי׃ נִכְלָא בְּפוּמֵיהּ מְקַבִּיל אַרְעֵיהּ וְצַדִּיקֵי בִּידִיעַתְהוֹן מִשְׁתֵּזְבִין׃ בְּטַבְתְהוֹן דְצַדִּיקֵי תְּדוּן קְרִיתְהוֹן וּבְיוֹבְדָנָא דְרַשִׁיעֵי חֶדְוָתָא׃ בְּבִרְכַּתְהוֹן דְצַדִּיקֵי תִּתְרוֹרַם מְדִינְתָא וּבְפוּמְהוֹן דְרַשִׁיעֵי תִּתְעַקַּר׃ דְשָׁט לְחַבְרֵיהּ חַסִּיר רַעְיָנָא הוּא וְגַבְרָא דְמִתְבַּיַּין שָׁתִיק׃ אָכִיל קֻרְצָא גָּלֵי רָזָא וּדְמְהֵימַן בְּרוּחֵיהּ מְכַסֵּי מִילְּתָא׃ בְּאַתְרָא דְלֵית מַדְבְּרָא נָפִיל עַמָּא וּפוּרְקָנָא יֵיתֵי בְּסוּגְעָא דְמַלְכְּתָנוּתָא׃ בִּישָׁא מְבָאֵשׁ בְּצַדִּיקָא מְטוּל דְהוּא תְלוּנֵי וְסָנֵי לְאִלֵּין דְסַיְימִין סִבְרְהוֹן בֶּאֱלָהָא׃

מסורה

ואת' ורב ובניו ורב המשא עליו: וצפן לישרים תושיה. חכם והולך את חכמים' ושדם תומת ישרים תנחם' וקר חשך אמריו ויודע דעת. ועוף התעיף עינך בו ואיננו: ישחית ז' חס' בליש וסימ' נמס' בשמואל ב' ריש סימ' י"א: ובדעת ה' וסימ' בסדר כי תשא: בטוב ד' וסימ' כטוב צדיקים תעלוז קריה. לולי האמנתי לראות בטוב י"י. אשרי תבחר ותקרב. יברכך י"י מציון וראה בטוב: ערב ה' פתח' וסימ' כי עבדך ערב. לקח בגדו כי ערב זר. ואחרו קח בגדו כי ערב זר. כי מי הוא זה ערב את לבו. רע ירוע כי ערב זר:

אבן עזרא

אשת חן. בעלת החן והיופי היא תומכת כבודה שיכבדוה בעבור יופיה או כבוד רמז לממון והוא הנכון בעיני והתמיכה שלא תוציא ממנו לצדקה ותחפוץ במתנת אחרים · ועריצים כורלים יתמכו עשרם ברוב מתנות אחרים שיטרדום · אבל איש חסד גומל נפשו ותומך אותה בחסדו ומשלימה עד שכת כלה · שארו בשרו הוא אכזרי ש שיענה בעברת זדון עד שיחית אחר אמר שארו עם האכזרי כי דכונו להעמיד הגוף בקצוני העולם ו והחסיד מעמיד הנפש בישרו ובחסדו: שכר אמת · ומי שיזרע הצדק שכרו שיתן לו השם הוא אמת וזריעת הצדק הוא ה המעשה: כן צדקה· כאשר שכר הצדק אמת כן הצדק בעבור חיים שישגום בה והם חיי הנפש · ומרדף פועל יוצא ללב או ל לאחר וכן הוא מגזה לרדוף בעבור מותו ש שימות בלא עתו: יד ליד · השם לנגד יד הרשע כן לא ינקה והטעם לא יהיה נקי כי השם ישיב גמולו ב בראשו · וזרע צדיקי' הם בני הצדיקים שימלטו מצרה בשביל אבותם: באף חזיר · כי הוא ישאהו בטיט ושחיתהו וזהו משל וכן היופי כזהב ו והאשה האולת כחזיר שאין לו דעת והיופי בה נסחת כאשר סרה מטעם חכמה וסרת עם ומגרת ביתה: תאות · אך · ממעט כל התאוות לבד תאות מעשה הטוב והרשעים יקוו לעשות עברה והטעם להתעבר באחרים ומדת הכעס שתעבור על מדה תקרא עברה: יש מפזר · לעניים · ונוסף עוד הממון · וחושך מתוכו · מיוסר מעשות יושר שלא יתן לעניים יחסך בעבור שיבואהו מחסור ואך ממעט תוספת המפזר: יורא · מלשון והורית להם ופי' נפש הנותנת מברכותיה השם ידשנה וירבה השם שהוא מרוה אותה גם הוא יורא וכוה להרוות איש אשר יחסר וזהו הענק תעניק לו והחזקת בו · פא' ומרוה דבק עם נפש ברכה ופי' איש מרוה גם הוא יורא ענין הדשן כי הוא מדושן בהרוותו איש מחסור · פא' החכם שהוא מרוה אחרים הא' יתן לו שרה: בר · הוא הנקי מן התבן עם חגפת בג' יקבוהו מענין קבה לי ומגדמו כי משקל קבה הבה וכן ארה לי והתכונה בהם כקבה יהבה כארה שמעה סלחה · משביר מוכר שבר פי' מי שמונע בעת רעב תבואתו עד שימכרה ברמי' יקרים יקללוהו עמי' וברכה תבא לראש מוכר שברו בעת הצורך: שוחר · שיקום בשחר לעשות טוב הוא יבקש לרצות חברו אשר חטא לו או שיבקש רצון שירצהו השם · ודורש לעשות רעה לרעהו היא תבואהו תחת השם כענין ישוב עמלו בראשו וגו' · בוטח בעשרו · ולא בשם לא יועילנו כי הוא יפול ביד מבקשי נפשו והצדיקים שיבטחו בשם ולא בעשרם יפרחו ויגיעו כעלה: עוכר

מסורה

שכר ב' וסימ' והו שהותיה מדוכאים · חורע צדקה שכר אמת: תמימי דרך ב' וסימ' אשרי תמימי דרך דתהלות · תועב' יי' עקשי לב ורצונו תמימי דרך: ונוסף ג' ב' פתח וא' קמץ וסימ' ונוסף גם הוא על שנאינו · ונוסף על נחלת הבטח' · יש מפזר

מקרא

אֵשֶׁת־חֵן תִּתְמֹךְ כָּבוֹד וְעָרִיצִים יִתְמְכוּ־עֹשֶׁר׃ גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד וְעֹכֵר שְׁאֵרוֹ אַכְזָרִי׃ רָשָׁע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת־שָׁקֶר וְזֹרֵעַ צְדָקָה שֶׂכֶר אֱמֶת׃ כֵּן־צְדָקָה לְחַיִּים וּמְרַדֵּף רָעָה לְמוֹתוֹ׃ תּוֹעֲבַת יְהוָה עִקְּשֵׁי־לֵב וּרְצוֹנוֹ תְּמִימֵי דָרֶךְ׃ יָד לְיָד לֹא־יִנָּקֶה רָּע וְזֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט׃ נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם׃ תַּאֲוַת צַדִּיקִים אַךְ־טוֹב תִּקְוַת רְשָׁעִים עֶבְרָה׃ יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד וְחוֹשֵׂךְ מִיֹּשֶׁר אַךְ־לְמַחְסוֹר׃ נֶפֶשׁ־בְּרָכָה תְדֻשָּׁן וּמַרְוֶה גַּם־הוּא יוֹרֶא׃ מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר׃ שֹׁחֵר טוֹב יְבַקֵּשׁ רָצוֹן וְדֹרֵשׁ רָעָה תְבוֹאֶנּוּ׃ בּוֹטֵחַ בְּעָשְׁרוֹ הוּא יִפֹּל וְכֶעָלֶה צַדִּיקִים יִפְרָחוּ׃

(מסורה בגליון: ב' וחס' וכתרי ליש' וכסר · ב' והיו · יתירת י · ב' אשרי · ג' א' · ל' · ל' · כתי' א' · ב' חס' · ל' · ב' תר תל' · ג' וחס' · ג' · ומרוה ב' בתרי ליש')

תרגום

אִתְּתָא חֲסִידְתָּא פַּלְגָּא אִיקָרָא וְעַשִּׁינֵי רַהֲטִין בָּתַר עוּתְרָא׃ פָּרִיעַ טַבְתָא גַּבְרָא חֲסִידָא וּדְמוֹבִיד גוּשְׁמֵיהּ נוּכְרָיָא׃ רַשִּׁיעָא עָבִיד עוּבָדָא דְשִׁקְרָא וְדִזְרַע לְצִדְקְתָא קוּשְׁטֵיהּ הוּא אַגְרֵיהּ׃ הֵיכְנָא מַאן דְּעָבֵד צִדְקְתָא לְחַיֵּי נָטִיר וּדְרָדִיף בִּישְׁתָא נָטִיר לְמוֹתָא׃ מְרַחֵק אֱלָהָא לַעֲקִימֵי לִבָּא וְצָבֵי בְּאִלֵּין דִּתְמִימִין׃ דְּמוֹשִׁיט אִידָא עַל חַבְרֵיהּ לָא מִזְדַּכֵּי מִן בִּישְׁתָא וְזַרְעָא דְצַדִּיקֵי מִתְפְּרֵק׃ קְדָשֵׁיהּ דְּדַהֲבָא בְּחוֹטְרֵיהּ דַּחֲזִירְתָא הֵיכְנָא אִתְּתָא דְשַׁפִּירָא וְסָרְיָא טַעְמָא׃ רַגְתָא דְצַדִּיקֵי בְּטַבְתָא וְסִיבוּרָא דְרַשִּׁיעֵי בְּרוּגְזָא׃ אִית דְּפָרִיד וּמוֹסִיף תּוּב וְחָשִׂיךְ מִן תְּרִיצוּתָא חוּסְרָנָא לֵיהּ׃ נַפְשָׁא בִּרְכְתָא תִּתְדַּבַּן וּמַאן דְּסָאֵיף אַף הוּא יָלִיף׃ מַאן דְּכָאֵלָא עִיבוּרָא בְּאוּלְצָנָא נִשְׁבְּקִין לְבַעֲלֵי דְבָבוֹי וּבִרְכְתָא תֶּהֱוֵי לְאִינָשׁ דְּמַזְבִּין׃ דִּמְקַדֵּים טַבְתָא בָּעֵי צְבִיָנָא וְתָבִיעַ בִּישְׁתָא אָתְיָא עֲלוֹי׃ דִּמְסַבִּיר בְּעוּתְרֵיהּ הוּא נָפִיל וְאֵיךְ טַרְפָּא צַדִּיקֵי מַפְרְחִין׃

מסורה

ונוסף עוד · בתרא קמץ · וא' ועוד נוסף עליהם: לאום ב' וסימ' מנע בר · ובאפס לאום מחתת · חוד ולאם מלאם: וברכה ב' בתרי ליש' וסימ' וראש אחיעזר · מנע בר יקבוהו ג' ב' מל' וס' גל יד עכל · מגור רשע · ודורש רעה · קדמ' חס':

רלבג

אשת חן · הנה החכמים יתחלו כבוד כי להפלגת חקירתם כל למען תיקום אתם למשפט ירשיעו והנה כשהיתה הנפש המשרתת לשכל אשת חן שתהיה נושאת חן בעיניו מפני שכוונתה לו תמיד למה שיצטרך לו שדות מהחומ' הנה היא תהיה סומכת לחכם זה הכבוד וכאילו היא עמוד לזה הכבו' ישען עליו כמו שהתקיפי' הם סומכים העושר והם כמו עמודים לו לשמרו מכלל שולל ובוזז: גומל נפשו · הנה מי שמגדל נפשו ה החומרית ומחזיק א אותה לתת לחומר ה ההכרחי מן המזון והלבוש הוא איש חסד שלא יגרע מדבר חקו הראוי לו ויחמול על הראוי לחמלה עליו ואמנם מי שהוא עוכר בשרו ומצר לגופו הנה הו' אכזרי כי מי שהוא אכזרי לעצמו כ"ש ש שהוא אכזרי לזולתו ואולם אמ' זה כי קצת החכמים יחשבו עבודת לשם יתבר' מה שיענו גופם ענוי וזה הפך רצון הש"י ולזה תמצא שלא העמידה התורה דבר יהיה בו ענוי ל לנפש הבהמית רק מעט ביום אחד בשנה והיה זה כן כי הכחות הנפשיות החמריות ה הוכנו לעבודת השכל ולא יוכן להם זה אם לא היו בבריאותם ולזה מי שיהיה שבה להחלו' הגוף אשר בחלותו ו ייחלו אלו הכחות הנה הוא יבלבל כוונת השם יתברך: רשע עושה פעולת שקר · האיש הרשע במדות ובדעות עושה פעולו' שאין בם תועלת אך הוא הבל וכזב ואולם מי שזורע צדקה במדות או בדעות יש לו שכר כפלא וקיים וזה השכר הוא השגת האמת אשר היא כל פרי ההצלחה האנושית הנה כמו שימשך מזריעת הצדקה השגת האמת כן ימשך וגו': כן צדקה · כן ימשך מתנה השגת החיים האמתיים כי חלק הדבר במציאות אשר הוא החיים בחלקו באמת כמו שהתבאר בפילוסופיא הראשונה ואמנם מי שהוא מרדף רעה ורשע במדות או בדעות הנה ימשך לו מזה מקר' המות וההפסד · תועבת יי' · היו' החכמים שהם עקשי לב כי עקשותם יביאם תמיד אל הסבות ברע' ובכפות היותר גדולות מהם ורצון הש"י הוא החכמים אשר ידרכו בעיונם בתמימות ושלימות להשמר מן הטעות: יד ליד · הנה הרעות הפתאומיות שיבואו מיד ליד לא ינקה האיש הרשע מהם כי אין הש"י משגיח עליו לשמרו מהם ואמנם זרע הצדיקי' נמלט מהם כי השגחת הש"י תדבק בהם לשמרם או יהיה הרצון בזה בעת הרעות הגדולות הפתאומיות שיבואו מיד ליד אשר אין אחד נקי מהרע כי הוא משחית הרעים והטובי' הנה זרע הצדיקי' והוא פרים אשר להם בשלימות השכל הוא נמלט כי לא יוכל זה הרע למשול בשכל: נזם זהב · הנה האשה היפה שהיא נעדרת השכל היא דומ' לנזם זהב שיושם במקום הנבאש בתכלית והוא אף החזיר אשר הוא בהשפות נמצא וכבר היסיר בזה להתרחק מן האשה הזו' אשר היא יפה כי בלא ספק שהיא סרת טעם ולזה תפותה לזה השיקוץ והגבות וכרמז בזה ל היופי וההכנה אשר שם הש"י בחומר האדם ובכחותיו הנפשיי' לעבודת השכל ואם יסור מן ההשתדלות במה שהוכן לו מהשלימות הנה יהיה זה היופי ואת ההכנה מוכחת במקום אחר מגונה מאד וזה כי האדם החסר הוא יותר רע מהרעים שבב"ח כי בהכנתו שהוכנה לו להשיג שלימות השכל ישתמש בפעולות המגונות ולזה יוכל להרע יותר מהחיות והב"ח: תאות צדיקים · הנה הצדיקים לא תהיה תאותם ותכליתם ובכללם אשר יכונו אליו רק אל הטוב ואולם מה שיקוו הרשעי' מהתכלית אשר כוננו אליו הוא דבר חמה ועברה כי הם משתדלים תמיד בעשיית הרעות וכבר באר זה על דר' מליצת השיר שכל אחד מאלו משיג מה שיקוה אליו וזה שהצדיק יבקש התכלית הטוב בכל אשר יעשה ולזה יתן השם ית' שכרו שישיג הטוב הנפשיי והרשעים יבקשו תכלית רע בכל אשר יעשוהו ולזה ישיגו הרע לעצמם: יש מפזר · הנה יש מי שמפזר ונוסף עוד ויאות בעל השלימות בעיון כי כל מה שיוסיף ללמד דעת לחכמים תהיה נוספת חכמתו ובינתו כאמרם ומתלמידי יותר מכלם ואמנם מי שהוא מונע עצמו מללמד היושר לחכמים הנה זה הענין הוא לו למחסור משלימותו כי להעלימו דברי היושר מהחכמי' ימעט חקירתו ולזאת הסבה נ"כ הנה כפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורה כפש איש ברכה שיבקש תמיד הברכה והתוספת בעיון תהיה דשנה ושמנה מדשן נעימות המושכלו' ומי שהוא מרוה אחרים ממה שהשיג מדשן החכמ' הנה הוא גם כן מורה ומלמד לעצמו כי בזה הפועל יפליג יותר החקירה בזה העיון מצד ירידתו לבאר החקירה הזאת לתלמידים הנה מי שמונע מהסביר בר העיון יקללוהו כל העם או ההמון מפני שאינו רוצה להועיל לחכמי' במה שהועילהו הש"י בו ולראש האיש המסביר ומלמד דעת את העם תבא לו ברכה כי הם יברכוהו ותבא לו גם כן ברכה בעיונו בעצמו שיתוסף בזה הפועל גם תבא לו ברכה מהשם ית' שיתן שכרו תחת זאת הטובה אשר עשה ואפשר שיתיסרו אלו השלשה פסוקים לרמז על פועל הצדקה: מונע טוב · מי שהוא טוב ודורש אותו הוא רצון השם ית' שיגיע לו כי השם ית' עשה את האדם בתאר שיבקש אל הטובות ולזה יגיע לו בלא ספק התכלית שכוון אליו · דורש ומבקש לעשות רע יבואהו והוא שכבר יבא לו הרע בהפך מה שכוון כי הוא כוון הרע לזולתו ויבא לעצמו ברשתו אשר טמן לזולתו כלכד: בוטח בעשרו · מי שיבטח בעשרו ולזה יחשב להתגדל ולהתנשא על החכמי' הוא יפול כי אין ראוי לבטוח כי אם בש"י וכמו העלה שיצא תחתיו הפרח כן יפרחו הצדיקי' לעצמו' פרי' אשר יבנהו בו מהש"י:

רלבג

עוכר ביתו. מי שהוא משחית ביתו ר״ל כנין בנין הגוף ואיבריו וכחותיו הנפשיות עד שלא ישתמש בהם לתועלת המכוון בהם הנה הוא ינחל רוח והבל כי אין בו תועלת ותחת מוכנו עצמו מלעבוד שכלו במכוון בו ישוב עבד לזולתו ר״ל שכבר יהיה האויל עבד לחכם לב או ירצה במלת עבד שם מקרה והרצון בו שיגיעת האויל ועמלו חסר עבד בו יהיה לחכם לב כאמרו יכין וצדיק ילבש: פרי צדיק עץ חיים. כי הצדיק יגיע אל החיים הנצחיים ומי שהוא לוקח ומושך לעבודות הנפשיות החומריות כדי שיעוררו כלם אל השכל להשגת אלו החיים הנצחיים הוא חכם או יהיה הטעם כפול והרצון פרי צדיק הוא עץ שיתן חיים וזה כי לא די לצדיק שיקנה החיים לעצמו אבל יקנה אותם לזולתו והחכם הוא לוקח נפשות האנשים ומושך אותם לעבודת השם יתברך שיקנו כלם החיים הנצחיים: הן צדיק בארץ. הנה הצדיק לא יספיק לו קנין החיים הנצחיים אבל יעמוד בשלום בהיותו בארץ אין פחד רעה לנגד עיניו וגם כאשר רשע והוא חוטא חטא מה עכ״ז יעמוד בשלום בארץ כמו שקרה מיהושפט שהתחבר עם אחאב שהיה רשע וחטא בזה הצילו הש״י מהרע כשקמו עליו חיל ארם להרגו בעבור כי נמצאו בו דברים טובים כמו שנזכר בספר דברי הימים וכזה תמצא בדוד כשחטא בדבר אוריה החתי אמ׳ לו הנביא גם יי׳ העביר חטאתך לא תמות לפי שכל פעולותיו זולתי זאת היו בתכלית השלימות כמו שזכרנו שם ולזה מצאנו שנענש שאול יותר ממה שנענש דוד והיה חטא שאול יותר מעט אלא שלא עשה מהטובות כל כך כמו שעשה דוד אך רוב פעולותיו בלתי נוהגות על היושר: אוהב מוסר. מי שהוא אוהב מוסר במדות הוא אוהב דעת כי זה ממה שיישירהו לשלימות המושכלות ולזה הוא מבואר כי מי שהוא שונא התוכחת ונפקד ממנו השלימות במדות הנה הוא בער כי יפקד ממנו שלימות המושכלות גם כן: טוב יפיק. האיש הטוב יוציא רצונו מהש״י כי השגחתו דבקה בו עם שרצונו רצון הש״י כמו שקדם ואולם איש מזמות והוא האיש המסך אחר מחשבותיו לחטוא בהם כאמרו כי זמה עשו הנה ירשיעהו הש״י ויחייב אותו בשיביא עליו מהרע במדה כנגד מדה: לא יכון. לא יכונן בנין האדם שהוא ברשע ולא יעמוד כי במעט סבה ישחת ואמנם שרש הצדיקים לא ימוט אך יתקיים ויעמוד תמיד: אשת חיל. הנה האשה הזריזה במעשיה תיא עטרת בעלה ואולם האשה המתעצלת במעשיה היא משחתת אותו והיא לו כמו הרקב בעצמותיו שיבלו אותם והנה רמז בזה אל האשה המסרת השכל בשתכין לו מהמוחשות מה שיצטרך לו בחקירותיו ואם לא תהיה נשמעת לו אך תתרשל מזה והיא מתאחרת ובושת הנה היא לו כרקב בעצמותיו כי היא תמנע ממנו השלימות: מחשבות צדיקים. אין צ״ל כי מה שיתדבר בו הצדיקים הוא דבר ראוי אבל גם מחשבותיהם משפט וברשעים הוא בהפך שגם תחבולותיהם אשר ילקחו מהשכל באופן מה הם מרמה: דברי רשעים. מה שידברו הרשעים הוא לרע אשר בתכלית כאילו תאמר לארב דם להכות דם נקי ואולם דברי ישרים הם בהפך זה כי הם להציל הנקיים משפיכות דמים: הפוך רשעים ואינם. הש״י יהפוך רשעים ואינם במעט זמן ואולם הצדיקים הם בהפך זה כי ביתם יעמוד ויתקיים והוא זרעם ואין צריך לומר שהם בעצמם יעמדו ויתקיימו כי גם זרעם יעמוד ויתקיים כאמרו ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: לפי שכלו. האיש המשכיל יהולל לפי שכלו כי החכמה משובחת לאנשים כלם וכלם נכספים אליה כמו שזכרנו במה שקדם ואמנם מי שהוא נעות הסכל ר״ל שהוא טועה במושכלות יהיה לבוז כי לא יעמוד במשלו ובמתנו מפני שבוש דעותיו אבל יכחוהו המתוכחי׳ עמו ויסיבהו הבוז לזאת הסבה: טוב נקלה. טוב מי שהוא נקלה ועבד לעצמו לעשות עבודותיו בבית ובשדה כדי שיסיג טרפו ממי שהוא מתכבד ורוצה שיעבדוהו אחרים והוא חסר לחם כי הקלון אל הראשון סופו לכבוד והכבוד אל השני סופו לקלון: יודע צדיק. הצדיק יודע נפש בהמתו ומשגיח כדי שיהיה לה מזונה ההכרחי לעמידת הגוף והרצון בנפש בהמתו הנפש החמרית שהיא לאדם במה שהוא בהמה לא במה שהוא אדם ואמנם מה שירחמוהו הרשעים על הגוף שלא למנוע תאותיהם הוא רחמי אכזר כי הם ישחיתו באלו התכונות: עובד אדמתו. מי שהוא מתעסק בישובו של עולם אך הוא נמשך אחר עשות מלאכתו יחיה בה כאילו תאמ׳ שאם הוא עובד אדמתו ישבע לחם אך מי שאינו מתעסק בישובו של עולם אך הוא נמשך אחר שברת ריקים ופוחזים לא די שיחסר לו לחם אבל גם הוא עם זה חסר לב ודעת: חמד. הרשע מצוד הרעים אשר יתחזקו בו לעשות החמסים כדי שיתחזק לעשות מלאכת הרשע ואולם הצדיקים לא יצטרכו לדבר מחוץ יתחזקו בו כי שרש הצדיקים יתן מה שיתחזקו בו לעשות מלאכתם במדות ובעיון וזה מבואר במעט עיון כי השרש אשר מהמוחשות והמושכלות הראשונו׳ והמחשבות יתנו האמת בחכמה ובבינה אשר החקירה בהם היא מלאכת הצדיקים: בפסע

ישלם ג׳ וסימ׳ לקמן סימ׳ י״ג: ירשיע ד׳ א׳ חס׳ וסימ׳ נכס׳ בשמואל סוף סימ׳ י״ד: וכרקב ל׳ מן זוגין מן א״ב מן ב״ב ב׳ בריש תיבות חד מלרע וחד מלעיל וסימ׳ נבסר בכס׳ רבת׳ במערכת אות הג״ף בסד״: שכלו ב׳ וסימ׳ ועל שכלו עשה והצליח. לפי שכלו יהולל איש: יודע כל ספרא מ״ל בב״כ וסימ׳ בפשע ארץ רבים שריה. ידע צדיק דין דלים:

עֹכֵר בֵּיתוֹ יִנְחַל־רוּחַ וְעֶבֶד אֱוִיל לַחֲכַם־לֵב: פְּרִי־צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם: הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם אַף כִּי־רָשָׁע וְחוֹטֵא: אֹהֵב מוּסָר אֹהֵב דָּעַת וְשׂוֹנֵא תוֹכַחַת בָּעַר: טוֹב יָפִיק רָצוֹן מֵיְהוָה וְאִישׁ מְזִמּוֹת יַרְשִׁיעַ: לֹא־יִכּוֹן אָדָם בְּרֶשַׁע וְשֹׁרֶשׁ צַדִּיקִים בַּל־יִמּוֹט: אֵשֶׁת־חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ וּכְרָקָב בְּעַצְמוֹתָיו מְבִישָׁה: מַחְשְׁבוֹת צַדִּיקִים מִשְׁפָּט תַּחְבֻּלוֹת רְשָׁעִים מִרְמָה: דִּבְרֵי רְשָׁעִים אֱרָב־דָּם וּפִי יְשָׁרִים יַצִּילֵם: הָפוֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינָם וּבֵית צַדִּיקִים יַעֲמֹד: לְפִי־שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל־אִישׁ וְנַעֲוֵה־לֵב יִהְיֶה לָבוּז: טוֹב נִקְלֶה וְעֶבֶד לוֹ מִמִּתְכַּבֵּד וַחֲסַר־לָחֶם: יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי: עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵיקִים חֲסַר־לֵב: חָמַד רָשָׁע מְצוֹד רָעִים וְשֹׁרֶשׁ צַדִּיקִים יִתֵּן:	עכיר ביתיה ירית פחתא וסכלא יהוי עבדא לחכימא: פרוי לצדיקא אילנא דחיי ומקבלנא נפשי חכמתא: הן צדיקא בארעא מתחסן ורשיעי וחטאי סיפין מן ארעא: מן דרחים מרדותא רחים ידיעתא וסני מכסנותא בורא הוא: טב מאן דקביל רעותיה דאלהא וגברא רשיעא רוּעיעא תרעיתיה: לא נתקן בר נשא ברישעא ועקריהון דצדיקי לא נזוע: איתתא כשירתא כלילא לבעלה ואינתתא בישתא היך מלטיתא בקיסא היכנא מייבדא גרמון דגברה: מחשבתהון דצדיקי דינא מדכרנותא דרשיעי רמיותא: מלי דרשיעי כמנין לדמא ופומהון דתריצי ספצי להון: נתהפכון רשיעי ולא נשתכחון ובתיהון דצדיקי יקום: גברא משתבח בפומא דסוכלתנותיה וחסיר רעינא יהוי לשיטותא: טב דהוא זלילא ועבדי אית ליה מן הוו דמתייקר וחסיר לחמא: ידיע צדיקא נפשא דבעיריה ורחמיהון דרשיעי נכוריותא: דפלח בארעא יסבע לחמא ודרדיף בתר סריקותא חסר רעינא הוא: דאית רשיעא מצודתא בישתא ועיקריהון דצדיקי נתקיים:

ל׳ וחס׳ — נ׳ — נ׳ — ל׳ ו׳ל׳ חס׳ — ל׳ — ל׳ — ל׳ ומ׳ל — ב׳. ל׳ — ל׳ ב׳ כן — ל׳. כל סיכ׳ מ״ל במ״ב — כל מ״ל כת״ב חכ׳ בכ״ים׳. ל׳ ואר ו״אל מכור ירושלם

וכרקב ל׳ ותר וכרקב

אבן עזרא

עוכר ביתו. באולתו והוא כוחל רוח והבל ועבדו של האויל לחכם לב לנחלה כי יקנהו ממנו והודיע כי האויל משחית קנינו והחכם קונהו בחכמתו או האויל הוא עבד לחכם: פה צדיק. פרי מחשבות שכלו ללמדם מוסר מפיהו כפרי עץ החיים. ולוקח מענין כי לקח טוב ופי׳ ומחכים נפשות חכם ומודיעם המוסרים וכמו מה יקחך לבך יחכימך פ״א קונה כמו המביאים את המקחות ובלשון חז״ל קורין לקנין מקח כלומ׳ קונה נפשות כעבדי׳ ושפחות כענין ועבד אויל. פ״א ולוקח נפשות בחכמתו יכל אותו מרע: בארץ ישולם. בעודו חי ישלם לו השם מעשה הטוב. אף כמו כן הרשעים ישולם שכר פעולתם טרם מותם כענין אל פניו ישלם לו: אוהב מוסר. מי שהוא אוהב הדעת הוא או אוהב המוסר שייסר רוחו: טוב. לא שנים דבקים. יפיק פי׳ יוציא כלומר איש טוב יוציא רצון השם כלומ׳ הוא ירצה בו. ואיש מזימות מחשבות רעות ירשיע השם בהשפטו על כן אחריו לא יכון אדם ברשע. בל ימוט בעת צרה. ושרשם משל לאחרית זרעם אחר מותם. פ״א וכשרש שלא ימוט כן הצדיקים יעמדו ולא ימוטו: חיל. מן חילך פי׳ ממון כלומר האשה שתקנה ממון היא עטרת בעלה שבעבור׳ יכבדוהו כאשר המלך נכבד בעטרת ראשו. בעצמותיו שלא תועיל רפואה כן אשה מבישה נותנת בושה לבעלה והיא מפסדת הממון: מחשבות׳ דברי. הפוך. שלשה דבקים. ופי׳ יחשבו הצדיקים לעשות משפט והרשעים יועצו לרמותם וכאשר לא יוכלו ידברו הרשעי׳ לארוב דם הצדיקי׳ ולהרוג אותם. ופי ישרי׳ שידברו היושר יצילם פיהם מיד האורבים להם. הפוך השם יהפוך אותם ממקומם. ובית צדיקי׳ חושבי משפט יעמוד ולא יהפך: לפי שכלו. טוב. שנים דבקים. וכן פי׳ בעבור פיהו שידבר השכל ישבחוהו בני אדם ונעוות הלב יבוזו לו ונקלה ונמאס בעיניו ובשכלו וקונה עבד לו טוב ממתכבד שהיה מרובה ממון והפסידו באולתו ואחריכן היה חסר לחם ומתכבד לשון הרבה וכן כבד מאד או מתכבד כנגד נקלה כלומר שהוא נכבד בעיניו והוא חסר לחם טוב הנקלה: נפש בהמתו. אף כי נפש חסר כלומר יודע צורך נפש בהמתו׳ ורחמי רשעים כרחמי אכזרי כלומר אינם מרחמים: עובד. כי האדם נברא לעבוד האדמה ולחיות מעמלו על כן ישבע לחם ומשגב לרדוף הריקים הוא חסר דעת: מצוד. שיצודו הצדיקים חומד הרשע לצוד כמו כן. יתן כלומר פרי או פארות ולא יוכל הרשע לצוד או יתן כל אחד מהצדיקים שרש למטה רמז לזרעו הנשאר אחריו: בפסע

ישיב ד' כתי' ישוב וקרי' ישב וסימ' נמסר בתהלים סימ' נ"ד : ושומע ד' חס' וסימ' ראה דבריך טובים· ושבע ל' ישכן בטח·
ושמע לעצה חכם· ושמע תוכחת קונה לב : ארגיעה ג' חד חס' וס' ב' כי ארגיעה אריצנו· כי ארגיעה ארוצם כן כתיב·
ועד ארגיעה לשון שקר· ארוצם חס' יוד· ראי"תי כלב"ול בספרי המסורה כה"א סימן יש מי שמב"א לאור עטים ארג"ע

בפשע שפתים מוקש רע ויצא מצרה צדיק : מפרי פי איש ישבע טוב וגמול ידי אדם ישוב לו : דרך אויל ישר בעיניו ושמע לעצה חכם : אויל ביום יודע כעסו וכסה קלון ערום : יפיח אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה : יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא : שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר : מרמה בלב חרשי רע וליעצי שלום שמחה : לא יאנה לצדיק כל און ורשעים מלאו רע : תועבת יהוה שפתי שקר ועשי אמונה רצונו : אדם ערום כסה דעת ולב כסילים יקרא אולת : יד חרוצים תמשול ורמיה תהיה למס : דאגה בלב איש ישחנה ודבר טוב ישמחנה : יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם : לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ :

בחובא דשפוות מתקל בישא ופליט צדיקא מן עקתא : גברא מן פירי פומיה ישבע טבת וכל בר נש היך טובן אידוי מתפריע : ארחיה דסכלא תריצא באפוי ודשמיע לעיצתא חכימא הוא : שטיא בר יומיה מודע רוגזיה ועריו מכסי צעריה : מאן דמסהיד הימנותא ניתני צדיקות וסהדותא דשיקרא רמאה הוא : אית דאמרין ספסירא רגשא ולישנא דחכימי מאסיה : שיפתא דקשטא תתקן לעלם וסהדא כסהרא כסהר דהב בלישנא דשיקרא : רמיות בלבהון דחשלין בישתא ולאלין דיעצין שלמא חדותא תהוי : לא שפיר לצדיק כל מדעם זעאתא ורשיעי מלין בישתא : מרחקתיה דאלהא כפוותיה דשקרא ובאלין דעבדין הימנותא מתרעי : בר נש ערימא מכסה ידיעת ולבהון דסכלי סאני ידיעתא : אידא דתקיפי תשלט ורמאי יהון למסא : מילתא דתילתא בלביה דגברא מידחלא ומילי טביא מחדייא ליה : טב מן חבריה צדיק וארחיהו' דרשיעי מתעי להון :

ומשם י"ט כי ארג"עה ארוצם וי"ט מ"י שנישבי"ט לאו"ר עמ"ים ארג"ע ואנ"ן הב"ין חזי"נא דאי"נון ג' ארגיעה ולא"ר עמ"ים ארג"ע
טעות כי הוא נקר"א ארג"ע ואם היה חס' ה' היה נכנ"ה כמסורת עם אותן הכ"ט חס' ה' בסוף תיבו' וקרי"ן ובה"ה דמסר"נא בירמי'
סימ' מ"ט דמני"בא לאו"ר עמ"ים טעו"ת ע"ש :

אבן עזרא

בפשע. בעבור פשע שפתיו יוקש איש רע כענין פי כסיל מחתה לו· ויצא מצרה צדיק ימלט בצדקתו כענין רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו יי' : מפרי פי איש ישבע. מפריו שידבר הצדק ולא ידבר הפשע ישיב לו השם : דרך. האויל לחשוב דרכו ישרה ואינו מאמין למוכיח ומי שישמע לעצת אחרים חכם : אויל. ביום לכתו עם בני אדם ידע כעסו שיכעס עמהם. וכוסה קלון שידבר עליו האויל ויסתירהו הוא חכם כענין אל תען כסיל. פ"א מי שלובש קלון אינו לבוש כי הוא ערום אע"פ שהוא בשורק : יפיח. דובר האמונה הוא יגיד צדק במשפט. ועד דובר שקרי' הוא איש מרמה : יש בוטה. והענין דבוק למעלה עם עד שקר כלומ' יש בוטה ומפרש עדות שקר והעדות קשה כמדקרות חרב. ולשון חכמים הם חוקרי העדות ומכזיביהם המדקר בלשון שקר. פ"א יש בוטה בשביל הגודר דבר קשה : שפת. הדוברת עדות אמת היא תכון לעד· ארגיעה שקט ומנוח' כלומר ולעד ארגיעה ואשקיט אותה : חורשי רע. שיחשבו לרמות והם משלחי מדנים והוא מחרש רע בכל עת מדנים ישלח. וליועצי שלום בין איש לרעהו תבוא שמחה רמז לשמחת הישועות : יאונה. מן אנה לידו ענינו עילה וסבה. ורשעים עניינו אע"פי שהם מלאים מחשבו' רע לא יוכלו לסבב שום און על הצדיק. פ"א ורשעים מלאו רע רמז לצרות שיהיו שבעים ומלאים מהם : שפתי שקר. הוא עד שקר. ועושה אמונה הם הדיינים השם ירצה בם בשביל שלא יאמינו לעדי שקר או עושה אמונה שלא אבו להעיד שקר : אדם ערום. וחכם מסתיר חכמה בלבו שלא ישבחנה. ולב כסילים יודיע ויכריז אולתו כמו ואמר לכל סכל הוא : יד. משרת בעבור שנים· חרוצים מן אז תחרץ שטעמו כוע כלומר מתנועעי' אחר מחייתם ידם תהיה מושלת ויד רמיה שתרמה בני אדם היא תהיה למס לחרוצים המושלים ויתכן חרוצים בעלי חרוץ והוא הזהב : דאגה. יתר. שם תאר ע"ת עצל כלומר יש יתרון לצדיק יותר מרעהו. ודרך רשעים ודרכם הרעה היא תתעה אותם וכן תועים בבאתם מן הדרך הישרה : לא יחרוך. לא יצלה איש רמיה צידו ולא יבשלהו כי יהיה נגזל ממנו. והון אדם מושך אחר עמו וכן הפי' והון אדם שהו' יקר ולא יהיה גזול הוא הון איש חרוץ המתגודד לסחור בעבור מחייתו ואיננו מרמה : בארת

רלבג

בפשע שפתים מוקש רע. האיש הרע הוא בפשע אדם שפתיו שידבר דבריו שלא כהוגן וירשיעהו פיהו והצדיק הוא בהפך זה כי הוא יצא מצרה מפני כושר דבריו ותיקונם כמו שהוא מבואר : מפרי פי איש ישבע טוב. מפרי דברי איש ישבע טוב כ"ש שעל המעשים ישוב לאדם גמול לפי מה שראוי וזה אמר לראיה כי על כל המעשה יש גמול וזה כי אם פרי פיו לא יקופח במה שטעם אותו מהמעשי' אם טוב ורע כ"ש על המעשה : דרך אויל ישר בעיניו. ולזה לא ישאל עצה ויתבלבלו מפני זה עניניו רק החכם אע"פ שהיה ראוי לו לסמוך על דעתו הנה הוא שומע לעצה : אויל ביום יודע כעסו. הנה האויל יפרסם קלונו כי ביום שישמעו כל האנשים דבריו יודע להם כעסו והתאוננו על מה שהוא קלונו כי אולתו תסלף דרכו ועל יי' יזעף לבו ואמנם הערום כשקרה לו רע בסבת סכול ענינו הוא כוסה קלונו ומעלימו מהאנשים כדי שלא יהיה לבוז בעיניהם : יפיח אמונה. מי שיגיד צדק בדבריו והוא מורגל בכך הנה כשישאל לעדות ידבר אמונה בלי ספק ולא יפול כנוחות ואמנם איש מרמה שהוא מורגל לכזב כבר יהיה עד שקרים כשישאל לעדות מה מפני אהבתו השקר והעול : יש בוטה. יש מי שידבר שמזיק בדבריו לאנשים כמו שידקרם בחרב מפני הוצאת לשון הרע או שם רע ואולם לשון חכמים לא די שלא יזיק אבל הוא עם זה מרפא להסיר האנשים הגדולים מריב לסובות ממומי המדות והדעות : שפת אמת. דבר אמת יהיה נכון וצודק תמיד לא יתכן חלופו בעת מן העתים ואמנם לשון שקר אם היה שבמקרה יצדק בעת מה לא יתקיים כי אם עד רגע שהוא זמן קצר מאד לא יתכן שיבואר קצר ממנו לפי הכחת הלשון והמשל שכאמר כי הרופא יבנה מצד שקרה לראובן הרופא שהוא בונה אך אם נאמ' הרופא ירפא הנה זה מאמר יצדק תמיד : מרמה בלב חורשי רע· תמצא המרמה כי יתחכמו איך יוכלו במרמה להשחית לזולתם והנה המרמה שיחשבו ליועצי שלום והם הצדיקים אשר עצתם והשתדלותם תמיד לשלום ולטוב תשוב שמחה להם כי לא יזוקו הצדיקים במרמה אשר חשבו הרעים עליהם אך על קדקדם חמסם ירד כי הש"י לא יעזבם ביד הרשעים ולזה יקרה מזה שמחה לצדיקים ושמחה לעולם כי זה יהיה סבת לאבדן הרשעים או יהיה הרצון בזה לב חורשי רע הוא תמיד עם מרמ' ברע וליועצי שלום תמצא תמיד שמחה בלבם ולזה יהיה בלב הרעים הרע תמיד ובלב הצדיקים תמצא השמחה תמיד וזו כמו ראיה על בר מליצת השיר כי הרע דבק לרעים והשמחה דבקה לצדיקים וזה האמת לפימה שהתבאר מדברינו במה שקדם : לא יאונה. לא יקרה לצדיקים שום דבר און כי הש"י ישמרם מהאון שיחשבו עליהם הרעים באופן שלא יזוקו בו וגם ישמרם מהאון במדות וברעות ע"ד ההשגחה והמכס הרשעים מלאו רע מכל אלו הפנים כי אין הש"י משגיח בהם לשמרם מהם : תועבת יי' שפתי שקר. כי הם יביאו לרעות גדולות ונפלאות כמו שקדם באמרו אדם בליעל איש און וגו' שם הנה שנא יי' וגו' והעושים פעולות אמת הם רצוים לו לא אמר שפתי אמת כי לא יספיק לאדם שיהיו דבריו אמת אם לא תהייכה פעולותיו כן : אדם ערום. האדם הערום כוסה הדעת שמצא בעוניות עד שיתברר לו שהוא צודק כדי שלא ישיגנו מזה בושת ולב הכסילים הוא בהפך כי הוא יכריז תכף לאנשים ענין אולתו ולא ירגיש בבשת שישיגהו מזה : יד חרוצים. יד האנשי' החרוצים תמשול כי בחריצותם יקנו הון יתחזקו בו למשול על האנשים ואולם הרמיה תהיה למס עובד בהפך הענין בחרוצים והנה הרצון בזה באמרו רמיה אנשי רמיה והנה האנשים ההם עצלים לא יעשו המלאכה כי יבטחו שיביאו לחמם מהרמיה או יהיה הרצון בזה בחרוצים ישרים אשר כל מעשיהם נחתכים ונגזרים לפי המשפט ומזה הצד הם הפך בעלי הרמיה : דאגה בלב איש. כשיקרה שיהיה דאגה בלב איש צריך להשתדל להכניע ולהשפיל הדאגה כי אין בדאגה תועלת כלל אך נזק והוא ממה שאינו ראוי למשכיל כי הדאגה על דבר האולף הוא שגעון גם הדאגה לענין העתיד היא בלתי ראויה כי ראוי שיבטח האדם על הש"י והנה יש דרך בזה להכביר הדאגה והוא שכאשר יתן אל לבו דבר טוב ישמח הדאגה ר"ל כושא הדאגה על דרך אמרו לפניו יתרון דאגה או יהיה הרצון באמרו כאשר יהיה דבר דאגה בלב איש ישמח הלב ויקרה בשמחה ב"כ שתכניע כח לבו מצד פזור החום ובא להזהיר בזה המאמר שלא יתפעל האדם מאד לא מהכעס ולא מהשמחה : יתר מרעהו צדיק. הצדיק הוא לוקח יתרון ומעלה מרעהו כי ילמד ממנו מעלה ושלימות והפך זה ברשעים כי הם קונים זה מזה חסרון והמשל שדע איש אחר כי פלוני הרשע נהג בזה הדרך והצליח ברשעתו וזה ממה שיביאהו לטעות בדרך אשר הוא חפץ ללכת בה כי אולי יתמהא לו דרך אחרת היתה מביאה אותו אל כוונתו אבל סבב הש"י זה לסכל עצתם ולהתעותם בתוהו לא דרך : לא יחרוך רמיה. הנה איש רמיה לא יחרוך צידו ר"ל שלא יאכל ממנו וגם לא יכרהו לו לאכול כי איש אחר יקחנו ממנו ואולם הון האדם יקר ונכבד והוא האיש הישר הוא הזהב שהוא הטוב שבקניינים : בארת

רלבג

בארח צדקה. בארח הצדיק והיושר במדות ובדעות ימצא החיים הנצחיים והיא דרך שאין נתיבה הולך אל מות כי החיים שימצא בה לא ימינם מות: בן חכם. הנה הסבה בבן שיהיה חכם הוא מוסר האב שהקנהו אותו בקטנותו כי המוסר הוא מיישיר אל השגת החכמה והסבה שיהיה לץ ולא ימנה להשתדל בהשגת החכמה

אבן עזרא

בארח. פי' בעבור ארח צדקה ימצא חיים הצדיק והם חיי נפשו או יחיה ימים רבים ודרך נתיבה. של צדקה. אל מות שיהיה מות הנפש כמות הגוף או לא ימות כמות הרשע: מוסר אב. שיסרהו אביו כי ידע שיקבל המוסר בהיותו חכם. ובן לץ לא ישמע גערת אביו כי אוכנו רוצה ליסרו בגלל ליצנותו וידע כי לא יקבלהו או לא יאבה לשמוע לאשר

מוסר י"ב פתחין וסימ' נמסר בירמיה סימ' ל' וכספר' סימ' ז': לא שמע ה' וסימ' ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם. וירא כל יש' כי לא שמע. וכל יש' דד"ה. בן חכם מוסר אב. כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה: ורשע ה' וסימ' והכרתי ממך צדיק ורשע ודבתריה יען אשר הכרתי ממך. ורשע ואהב חמס. תם ורשע הוא מכלה. ורשע יבאיש ויחפיר:

יג

בְּאֹֽרַח־צְדָקָה חַיִּים וְדֶרֶךְ נְתִיבָה אַל־מָוֶת: בֵּן חָכָם מוּסַר אָב וְלֵץ לֹא־שָׁמַע גְּעָרָה: מִפְּרִי פִי־אִישׁ יֹאכַל טוֹב וְנֶפֶשׁ בֹּגְדִים חָמָס: נֹצֵר פִּיו שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ פֹּשֵׂק שְׂפָתָיו מְחִתָּה־לוֹ: מִתְאַוָּה וָאַיִן נַפְשׁוֹ עָצֵל וְנֶפֶשׁ חָרֻצִים תְּדֻשָּׁן: דְּבַר־שֶׁקֶר יִשְׂנָא צַדִּיק וְרָשָׁע יַבְאִישׁ וְיַחְפִּיר: צְדָקָה תִּצֹּר תָּם־דָּרֶךְ וְרִשְׁעָה תְּסַלֵּף חַטָּאת: יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב: כֹּפֶר נֶפֶשׁ־אִישׁ עָשְׁרוֹ וְרָשׁ לֹא־שָׁמַע גְּעָרָה: אוֹר־צַדִּיקִים יִשְׂמָח וְנֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ: רַק־בְּזָדוֹן יִתֵּן מַצָּה וְאֶת־נוֹעָצִים חָכְמָה: הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל־יָד יַרְבֶּה: תּוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה מַחֲלָה־לֵב וְעֵץ חַיִּים תַּאֲוָה בָאָה: בָּז לְדָבָר יֵחָבֶל לוֹ וִירֵא מִצְוָה הוּא יְשֻׁלָּם: תּוֹרַת חָכָם מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת: שֵׂכֶל טוֹב יִתֶּן־חֵן וְדֶרֶךְ בֹּגְדִים אֵיתָן:

לָא נִסְתְּקַבַּל צֵידָא לְגַבְרָא נְכִילָא וּסְגֻלֵּיהּ דְּבַר אֱנִישׁ דַּהֲבָא יַקִּירָא: בַּר חַכִּימָא מְקַבֵּל מַרְדוּתָא דְּאַבָּא וּבְרָא סְמִיקְנָא לָא מְקַבֵּל בְּעָתָא: בְּאָרְחָא דְּצַדִּיקָא חַיֵּי וְאוֹרַח דְּאַבְהָתָנָא לְמוֹתָא: גַּבְרָא מִן פֵּירֵי פוּמֵיהּ נִסְבַּע טַבְתָא וְנַפְשֵׁיהוֹן דְּבָזוֹזֵי תַּתְחִיוּת: דְּנָטַר פּוּמֵי מִזְדְּהַר נַפְשֵׁיהּ וּפָתַח שִׂפְוָותֵיהּ סִיגוּ שַׂנְיָא אִית לֵיהּ: מִתְרַגְרְגָא נַפְשֵׁיהּ דְּעַטְלָ' מַרְעַם וְלָא מַיְתֵי לֵהּ וְנַפְשֵׁהוֹן דְּתַקִּיפֵי תִּרְדַּהַן: מִילְּתָא דְשִׁקְרָא סָנֵי צַדִּיקָא וְרַשִׁיעָא נִבְהֵית וְנֶחְפַּר: צִדְקְתָא תִּנְטוֹר לְאִלֵּין דְּתַמִּימִין בְּאָרְחַתְהוֹן וְרַשִׁיעָא מְטַלְטַל בְּחֵטְוֹהִי: אִית דְּמַעְתַּר נַפְשֵׁיהּ וְלֵית כָּל מִרְעַם וּמִסְכֵּן נַפְשֵׁיהּ וּמְזָלֵיהּ סַגִּיאַת: אִית לֵיהּ פּוּרְקָנָא דְּנַפְשֵׁיהּ דְּגַבְרָא עוּתְרֵיהּ וּמִסְכֵּינָא לָא מְקַבֵּל בְּעָתָא: נוּהְרָא דְּצַדִּיקֵי נִרְוֵון וּשְׁרָגָא דְּרַשִׁיעֵי נִדְעַךְ: לְחוּד בְּזָדְנוּתָא אַתְיָא מַצּוּתָא וְאִלֵּין דְּמִתְמַלְּכִין חַכִּימֵי אִנּוּן: מַמְלָא מִן עַוְולָא דְּמָרֵי יִזְעַר וּדְמַכְנִישׁ וְיָהֵיב לְמִסְכֵּינָא יִסְגֵּי מָמוֹנֵיהּ: טָב מִן דְּמַשְׁדֵי לְמַעְדְּרוֹ טָב מַאן דְּתָאֵלִי בְּסַבְרָא וְאִילָנָא דְּחַיֵּי רֵיגְתָא מֵיְתָא: דְּבוֹאַי עַל מִילְּתָא נִתְחַבַּל מִינֵּיהּ וּדְדָחִיל מִפּוּקְדָנָא מִשְׁתַּלֵּם טַבְתָא: נִימוֹסָא דְּחַכִּימָא מַבּוּעֵי דְּחַיֵּי לְמִסְטֵי מִן פַּחָא דְּמוֹתָא: שִׂכְלָא טָבָא יָהֵיב חִסְדָּא וְאָרְחָא תַּקִּיפָא דְּבָזוֹזֵי תֵּיבַד:

נועצים ה' ומל' וסימ' איך אתם נועצים. וכה אתם תרויהון דמלכים ודבריה"ם דד"ה גבי רחבעם. רק בזדון יתן מצה ואת נועצים חכמה: ישלם ג' וסימ' הן צדיק בארץ. ולדישלם נדר. בז לדבר יחבל לו:

רלבג (המשך)

והשלימות הוא מפני שלא שמע גער' אביו כמו הענין באחיה בן חנית שלא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית: מפרי פי איש. ודברו בחכמה יאכל טוב המדבר בעצמו כי בהוציאו הדברי' בפיו תשלם לו יותר החקיר' בהם ולזה שיאכל טוב מפרי שכלו אשר ממנו מקור הדבור ומוצאו ואולם נפש בוגדי' יהיה פריה חמס כי כל מחשבת נפשם והתבוננותם הוא בעשיית החמס ולא נכר פיהם כי הם מעלימים כוונתם כמו שקדם עם שזה ג"כ הוא מהפלגת החלוף הנפלא אשר בין הבוגדים והחכמים: נוצר. מי שהוא נוצר פיו ושומ' אותו מלדבר הוא שומר נפשו מכמה רעות וצרות כי הדבור סבה פעמים רבות להגעת הרעות ולא ידע האדם איך ינצל מהם בשלימות אם לא בשתיקה ומי שהוא פותח שפתיו לדבר במה שאפשר לו להשמט ממנו יגרום לעצמו פעמים רבות שבירה ותתת:

מתאוה. הנה נפש העצל מתאוה הקניינים או החכמות ולא תמצא כי בעצלתו תמנעהו מקנינם ואמנם נפש הזריזים הוא מהגדולות שבסבו' אל שיקנה האדם אלו השלימיות והקניינים: דבר שקר. הנה הצדיק ישנא דבר שקר כי אהבת השקר הוא סבה להמנע השלימיות כמו שקדם והרשע יאהב מאד דבר שקר עד שכבר יבוש בו ויחפיר פעמים רבות ועכ"ז לא יעזבהו: צדקה. הנה תכונת הצדקה אשר לאיש צדיק תשמור תמימות הדרך אשר יכוון בענין ענין כי הוא מתיישר בדרך התם מפני תכונת הצדקה אשר הוא חזק בה ואמנם תכונת הרשע אשר לו הוא בהפך כי היא מעוות ומסלפת החטאת אשר הוא דורך אליו באופן שיכבר תמנו מה שיזם לעשותו כי זה ראוי שימשך לו מפני רשעתו עם שהשי' מפר מחשבות הרשעי' תמיד להציל האנשים מידם כמו שזכרנו בביאורנו לספר איוב: יש מתעשר. יש מן האנשים מי שהוא מראה עצמו עשיר ואין לו שום קנין ויש מהם שמראה עצמו עני ויש בביתו הון רב וכן הענין בחכמה כי יש שמראה עצמו חכם מזולת היותו כן ויש שמראה עצמו בלתי חכם ולו חכמה גדולה והנה יבאר זה החכם כי המתרושש והון רב ישובח יותר כי בזה הוא ממלט עצמו מכמה סבות באות ומתגלגלו' על העשיר וזה שהרש לא שמע גערה משום אדם: כופר נפש. אך העשיר יש לו פוכחו' רבו' מפני יחמדו עשרו והוא ישים כופר נפשו ויתן להם ממונו ויפייסם ובהיות הענין כן הנה המתעשר ואין כל יביא על עצמו הרעו' והגערות ואין לו ממון ישימהו כופר נפשו וכן יקרה בוסת למתעשר ואין כל בדברי החכמה ואמנם למתרושש והון רב לא יגיע לו כי אם כבוד: אור צדיקים. אור לצדיקים ישמח תמיד במושגיו אשר נתעצם בהם וטב שכל נקנה ותכלית זאת השמחה תהיה את' הפרד מהחומר ואמנם לב הרשעים שהוא לקחת בו התחבולות והערמות לעשות ממנו הרשע הנה הנר ההוא נכבה ונדעך: רק בזדון. האיש ההוא מתחבר באנשי זדון הנה יקנה מהם תכונה לחרחר ריב עם האנשים ומי שימצא תמיד את האנשים הנועצים יקנה מהם חכמה. או ירצה בזה מי שתכונתו לחרחר ריב לא ימצא רק באנשי זדון כי זאת התכונה ממה שתשיגהו ל הזדון ומי שהוא איש חכמה ימצא את נועצים כי דרך החכמה לקחת עצה בדברים מזולתם כדי שישלם להם העצה: הון מהבל ימעט. הנה ההון מתחבר מדבר שהוא הבל וימעט מאד כאילו תאמר שאוכר התבואה יתחבר מעפר כשיתחבר מהם דבר מופלג. ולזאת הסבה מי שהוא קובץ או החלק' המעט' על ידו חלק אחר חלק ירבה לו הון ואת העצה טובה למי שישתדל בשלימו' הקנין מפני שלא יבוא החלק מהקנין מפני קטנו אבל יקחהו ויאספהו אל הדומים לו כי בזה האופן ישיג ממנו הרבוי: תוחלת. הנה התוחלת והתקוה שימשך זמנה ויאריך ולא הגיע מה שקוו לו היא מחליאה הלב כי הוא תמיד עם זה התוחלת ואולם התאוה שתבא בקלות יתערב לבעל התאוה כאילו היא עץ חיים: בז לדבר. מי שהוא בז לדבר רע שהוא נכון לבא עליו ולא ישתדל לקחת עצה עליו הנה יפחת ויחבל בעבורו ולזה אין ראוי לאדם שיקל בשום דבר ויתעצל מפני זה לקחת עצה עליו ואולם האיש הירא מכות השם לסתרם בלב ולעמותם הוא לבדו יעמוד בשלום עם היותו בו לדברים הנכונים לבא עליו מפני היותו בוטח בשם: תורת חכם. היא לו מקור חיים כי ממנה תוצאות חיים הנצחיי' ובה ג"כ מקור חיים להסירו ממוקשי מות כי בעבורה יהיה מושגח מהשם': שכל טוב. השכל הטוב אשר למשכיל יתן חן לו אל האנשים לדרוך בדרכיו מצד ערבות הדרך ההיא ואולם דרך הבוגדים הוא איתן שיקשה ללכת בו כמו מן סלע ומצודה ולזה אמר איתן מושבך ושים בסלע קנך:

אבן עזרא (המשך)

יסרהו: מפרי. יאכל. עומד במקום שנים וכן הוא מפרי פיהו יאכל איש טוב שישלם לו שכר טוב ונפש בוגדים יאכל חמס מיד חומס או החמס שעשו: נוצר פיו. מדבר רעות או ישמור נפשו מצרה. פושק פותח מן ותפשקי רגליך פירוש פותח שפתיו לדבר אשר לא נכון מחתה תבא לו: מתאוה. תאכל. ואין נפשו של עצל ואין לו מאומה. ונפש חרוצי' המתכוונים. ידושן תשבע דשן: דבר שקר. דבר שרות שקר. יבאיש ישנא הצדיק כדבר באוש וכמוהו להבאישני כלומר יכלים הצדיק: תצור תם. איש תם דרך. ורשעה תסלף חטאת איש חטאת ותשיתהו: יש. כופר. כנים דבקים מתעשר שיעלה בעושר ולא היה לו כל מאום ומתרושש שיסובר רש והיה לו ממון רב ואין לזה מעלה על זה כי העשיר אם יתפש בעבו' ממונו יתן עשור כופר נפשו אבל רש לא ישמע גערת שוטר ונוגש: אור. ישמח. דרך משל כי כשזורח ידמה כאילו הוא שמח כמו ישיש כגבור ואור צדיקי' כאור העולם הבא או אור תשועה כענין אור נגה עליהם והיתה אורה. פ"א יתכן להיות האור והנר רמז לנשמתם האצולה מאור השם ודימה נפש הצדיק לאור השמש הזורח ונפש הרשע לנר שאין לו העמדה ויכלה ואמר ישמח כענין תגל נפשי. ונר רשעים ידעך שתמות נפשם בלא עתם והוא נכון כענין נר אלהים נשמת אדם: רק בזדון. בעבור זדון שיזיד איש על רעהו יתן המזיד מכה ומריבה כלומר הזדון גורר המכה. נועצים שיעצו שלא יעשו בזדון עמהם חכמה ואת כמו ועם: מהבל ימעט. בגזלה ובגנבה לא יכלה. וקובץ על יד בעבור טורח יד הוא ירבה הונו וכן ויברך יי' אותך לרגלי בעבור טורח רגלי: מחלה. מפעלת פי' מי שתוחלתו נמשכת שהשם ימשכה ולא יוכל להשיג התוחלת יתן חולי ללב המוחיל. ועץ חיים וכעץ מרפא כן תאות המתאוה כשתבאהו ויתכן שהוא הקובץ על יד: בז לדבר. המוסר יחבל וישחית לעצתו. וירא מצוה כי היראה מן השם הוא ירא ממצותו ישולם ישב בשלום: תורת. שהוא מורה לסור ממוקשי מות והפשעי' הם המוקשים: שכל. שישכיל לעשות טוב השכל יתן חנו בעיני השם ורואיו. ודרך בוגדי' איתן וחזק דרכם שהמשכיל לא יוכל להשיבם מדרך הבגיד' בשכלו:

כָּל־עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת׃ מַלְאָךְ רָשָׁע יִפֹּל בְּרָע וְצִיר אֱמוּנִים מַרְפֵּא׃ רֵישׁ וְקָלוֹן פּוֹרֵעַ מוּסָר וְשׁוֹמֵר תּוֹכַחַת יְכֻבָּד׃ תַּאֲוָה נִהְיָה תֶּעֱרַב לְנָפֶשׁ וְתוֹעֲבַת כְּסִילִים סוּר מֵרָע׃ הָלוֹךְ אֶת־חֲכָמִים וְחֲכָם וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ׃ חַטָּאִים תְּרַדֵּף רָעָה וְאֶת־צַדִּיקִים יְשַׁלֶּם־טוֹב׃ טוֹב יַנְחִיל בְּנֵי־בָנִים וְצָפוּן לַצַּדִּיק חֵיל חוֹטֵא׃ רָב־אֹכֶל נִיר רָאשִׁים וְיֵשׁ נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ וְאֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר׃ צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסָר׃

יד חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֶהֶרְסֶנּוּ׃ הוֹלֵךְ בְּיָשְׁרוֹ יְרֵא יְהוָה וּנְלוֹז דְּרָכָיו בּוֹזֵהוּ׃ בְּפִי־אֱוִיל חֹטֶר גַּאֲוָה וְשִׂפְתֵי חֲכָמִים תִּשְׁמוּרֵם׃ בְּאֵין אֲלָפִים אֵבוּס בָּר וְרָב־תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר׃ עֵד אֱמוּנִים לֹא יְכַזֵּב וְיָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר׃ בִּקֶּשׁ־לֵץ חָכְמָה וָאָיִן וְדַעַת לְנָבוֹן נָקָל׃

כָּל עֲרִימָא עִיבְדְתֵיהּ מַדַעְתָּא וְסִיכְלָא פָּרֵיס לֵיהּ לְשַׁטְיוּתָא׃ שְׁלִיחָא בִּישָׁא יִפֵּל בְּבִישְׁתָא וְאִיזְגַדָא מְהֵימְנָא אַסְיָא הוּא׃ מִסְכֵּינָא וּמָאן לֵיהּ צַעֲרָא מָרֵישׁ מַרְדוּתָא וּדְמִזְדְהַר בְּמַכְסֵינוּתָא מִתְיַיקַר׃ רִיגְתָא דְיָאָיָא תְּבַסֵּם נַפְשָׁא דְמִתְרַחֲקָא דְסַכְלֵי פְּרִיקָא מִן יְדִיעֲתָא׃ דִמְהַלֵּיךְ עִם חַכִּימֵי נִתְחַכַּם וְדִמְתְחַבַּר לְסַכְלֵי נִבְאַשׁ לֵיהּ׃ לְחַטָּאֵי תִּרְדַּף בִּישְׁתָא וְצַדִּיקֵי יִשְׁתַּלְמוּן טָבְתָא׃ גַּבְרָא טָבָא מוֹרִית לִבְנֵי בְנוֹהִי וּמִתְנְטַר לְצַדִּיקָא עוּתְרֵיהּ דְחַטָּאָיָא׃ רַבָּא אָכִיל אֲרַע מִסְכֵּינָא וְאִית גַּבְרָא מִתְנְגִיד בְּלָא דִינָא׃ דְחָשִׂיךְ שִׁבְטֵיהּ סָנֵיהּ בְּרֵיהּ וּדְרָחֵים לֵיהּ מַקְדֵּם לֵיהּ מַרְדוּתָא׃ צַדִּיקָא אָכִיל וְשָׂבְעָא נַפְשֵׁיהּ וּכְרֵיסֵי דְרַשִׁיעֵי תֶּחְסַר׃ חַכִּימְתָא דְנִשַּׁיָּא בַּנְיָא בֵיתָא וְשַׁטְיָתָא בִּידָהָא עָקְרָא לֵהּ׃ דִמְהַלֵּיךְ בְּתְרִיצוּתָא דָחִיל מִן קֳדָם אֱלָהָא וְדַעֲשִׁיר בְּאוֹרְחָתֵיהּ שָׁאֵט לֵיהּ׃ בְּפוּמֵיהּ דְשַׁטְיָא וְקָתָא דְצַעֲרָא וְשִׂפְוָותְהוֹן דְחַכִּימֵי נִנְטְרָן אִינוּן׃ אֲתַר דְלֵית תּוֹרָא דְכַיָין אוּרְזָוָתָא וְסוּגְעָא דְעַלַּלְתָא בְּחֵילֵיהּ דְתוֹרָא׃ סַהֲדָא מְהֵימְנָא לָא מְכַזֵּב וּדְמְמַלֵּל כַּדְבוּתָא סַהֲדָא רַגָּלָא הוּא׃ בָּעֵי מְסִיקְנָא חַכְמְתָא וְלֵית וִידִיעֲתָא לְמָאן דְמִתְבַּיַּין זְלִילָא׃

יפל ג' חסרים בסיפ' וסימ' באין תחבלות יפל עם. וברשעתו יפל רשע. מלאך רשע יפל ברע: נהיה ח' וסימ' ברים מלכים סימ' א'. הלוך וקרי' הולך והוא חד מן ס"ב מלין דכתיב בוקדם ובאוחר וסי' בבסר רבת' במערכת אות הו"ו בס"ד: ניר ח' וסימ' נמסר בירמ' ה ריש סימ' ד'. נספה ב' וסימ' ויש נספה בלא משפט. מפני צריך דד"ה: תחסר ג' ב' קמץ וא' פתח וסימ' לא החסר כל בה. וצפחת השמן לא תחסר דמלכים. ובטן רשעים תחסר. קדמ' פתח: בידיה ג' ומ"ל וסימ' בידיה טוו. תהרסנו. פרשה ציון: בר ל' קמץ סימן כל ברויי דיוסף כגון פר פרויי דבלק כגון פר ואיל קרויי דבלעם כגון יקר אלהים. בזויי דמשלי כגון בז לדבר כברויי דקהלת כגון כבר קלויי דדניאל כגון קל קרנא. כלהון קמצין ושאר קרי' פתחין בב"א בר בסיפ' וסימ' באין אלפים אבוס בר:

אבן עזרא

כל ערום. שהערמה בלבו יעשה מעשהו בדעת. וכסיל יפרוש אולתו לפני אחרי'. פי' אחר יעשה בעבור דעת כלו' יעשה ערמה ללמד דעת: מלאך רשע. אם הוא רשע הוא יפול ברע. ואמונים שם דבר כלומר ציר אמונות מרפא לשולחי' אותו: ריש וקלון. שיקלוהו אחרים שיהיה יבאו לאיש שיפרע מוסר מלשון מפרע. ושומר תוכחת שיוכיחוהו. יכובד שיכבדוהו השם כענין כי מכבדי אכבד: תאוה נהיה. דבק בעליון וכן הוא מי שהתאוה לשמור התוכח' והיתה כאשר התאוה תערב לנפשו ותכנס לו. ותועבת כסילים מי שהוא סור משפות רע סור פעול: ורועה. מלשון רעך. ירוע ישבר: תרדף. פועל יוצא כלומר הרעה שעשו החטאים היא משבבת שירדפו אחריהם. ואת צדיקים שעשו הצדק השם ישלם להם שכר טוב: טוב. איש טוב יעזוב נחלה לבני בניו. יצפון השם יצפון לצדיק ממון החוטא כענין רשע יכין וצדיק ילבש: ניר ראשים. יתכן להיותו שם פועל מן נירו לכם ניר כמו רב אוכל יהי לראשי' בעת שיזרעו ויעבדו את האדמה כענין עובד אדמתו ישבע לחם: ויש איש נספה בעבור שאינו יודע משפט כ[illegible] כירה וזריעה כמו [illegible] ויסרו למשפט שהוא מדבר על ענין הזריע': שחרו. ייסרהו בכל שחר: צדיק אוכל. עד שתהיה שבעה. תחסר מאכל שלא תהיה שבעה: חכמו'. החכמה היא תבנה ביתה ואשת אולת בידיה תהרוס ביתה: הולך בישרו. בדרך ישרו. בוזהו לירא השם: חוטר. מטה והוא רמז ללשון שנמשלה למטה כלומר בתוך פי האויל יש מטה והוא הלשון שיכה בה בדברי גאוה. ושפתי חכמים שלא תדברנה בגאוה. תשמורם תשמור אותם השפה כי על כל אחד ידבר: באין אלפים. בזה הפסוק הזהיר להתעסק בעבור האדמה. אלפים שורים וכן ככבש אלוף כלומר בעבור שאין אלפים כאשר האבוס בר ונקי שאין שם כלום. פ"א באין שורים יש אבוס אחד מן בר מענין לשבור בר והיא התבואה הנקיה מן התבן. ורב תבואות ואבוסים רבים מלאים בר בכח שור והוא נכון: עד אמונים. שם דבר כלומר עד שידבר אמונות. לא יכזב בעת הצורך: ויפיח דובר וכן הוא עד שקר יפיח כזבים: בקש לץ חכמה. ללמד חכמה: ואין בעבור התעסקו בדבר ליצנות לא יוכל לדעתה. ודעת לנבון לאיש נבון נקל ללמד יזכור כמו ודעת לנפשך ינעם:

לך

רלבג

כל ערום יעשה בדעת. ולזה ישיגהו מבוקשו ואולם הכסיל יפרוש אולתו על כל דרך אשר ילך בה באופן שלא ילך בשום חלק מהדרך לפי הראוי ולזה ימנעו ממנו מבוקשיו: מלאך רשע. מי שהוא שליח האיש הרשע יפול ברע ויש' מפני זה הרשע אשר הוא בעליו ואולם מי שהוא שליח איש אמוני' אז די שלא יפול ברע אבל הוא מרפא לשולחו לשמרו מהרע אשר על כן שלחהו שולחו: ריש וקלון וגו'. מי שהוא פורע מוסר יכבדוהו האנשים בעבור שומע תוכחותיו עם שזה יביא להתחכם ובחכמה ישיג הכבוד כאמרו כבוד חכמים ינחלו: תאוה נהיה. תאות האיש הנהיה ונהלה שלא כמשך אחר [illegible] תערב לנפש המשכלת כשהיא נגבר' על הנפש המתאוה וזה בעינו הוא דבר נתעב אצל הכסילים ר"ל כי תועבת כסילים סור מרע: הולך את חכמים. מי שהוא רודף את חכמים ורודף את חברת' הנה הוא יחכם בלא ספק מתה שילמד מחכמתם של צדיקים ישלים השם שכר טוב והיא הטובה הגדולה ר"ל החכמ' ומי שהוא הולך את כסילי' ורודף חברתם ישבר וישחת: חטאים תרדף. הנה הרעה תרדף החטאים ותבא אליה' אל המקום שהם בו וההפך בצדיקים כי הש"י ישלם טוב את הצדיקי' מצד השגחתו עליהם והטוב ההוא ירדפם ויבא אליהם במקום שהם בו: טוב ינחיל בני בנים. האיש הטוב ינחיל נכסיו לבני בנים לא לבניו לבד ואולם החוטא לא ינחיל נכסיו גם לבניו כי יקיניו צפון ושמור להיות לאיש צדיק: רב אוכל. הנה רב אוכל ימצא בעבור חרישת העניים כי הם יתעמלו בחרישה ולזה יהיה האוכל לבעלי השדות אשר לא עמלו בו וכמו כן יש מן האנשים שיהיה נספה ברע בזולת משפט כי הוא לא עשה הדבר אשר בעבורו הוא נספה וזה יקרה הרבה או יהי הרצון בזה כשימצא רב אוכל הנה הוא ניר העניים וחרישתם כי מפני הרבוי ימצא להם בשפע בלקיטת' בשבלים ומה שידמה לזה ולזה יגיע להם טוב במשפט אך בחסר ובזה ימצא איש נספה בלא משפט כמו שקדם: חושך שבטו. מי שהוא מונע שבטו מהכות בנו ליסרו הוא שונאו כי מפני זה יהיה באין מוסר ומי שהוא אוהבו שחרו מוסר בקטנותו לחנכו במוסר על פי דרכו: צדיק אוכל. הנה האיש הצדיק אוכל לשובע נפשו כי מפני דבקות הש"י עליו ימצ' לו מזונו עם שהוא גם זריז בהמצאת המזון הראוי בסבות הראויות ואמנם בטן רשעי' תחסר כי הם סומכין על חמסיה' שיביאו מהם לחמם ולזה תחסר בטנם. חכמו' נשים. הנה כל אחת מהנשי' החכמות בנתה ביתה בחכמתה כי היא מעמדת את הבית ושומרת הקנינים אשר בו והאשה האולת תהרוס ביתה בידה מצד העדר השגחתה מהבית וזה הערה גם כן לאשה חכמה המסרתה השכל בחכמה במוחשה לבנות ביתו בעיוניות כי היא עזורת לו לבנית הבית ואולם האשה האולת לא תתעורר לזה אבל הורסת בידה הבית שהיה ראוי שיבנהו השכל: הולך בישרו. מי שהוא הולך ביושר הוא ירא את ה' כי הש"י יוסיף לזה בתורתו ובמצותיו ומי שהוא נוטה מדרכי היושר הוא מבזה הש"י: בפי אויל. הנה בפי אויל מטה גאוה להשחיתו והפך בדרכי החכמי' כי הם באופן מהשפלות והפיוס לאנשים שישמרום מכל רע: באין אלפים. הנה יקרה שימצאו אבוסים ריקים מעט לא ימצא דבר אחר בעינו וזה כשלא ימצאו שורים ימצאו אוכרות התבואה שאוכלים השורים מלאים בר והנה מפני המאכלים ימצאו רב תבואות כי רב תבואות בכח שור. ואפשר שירצה בזה והוא יותר נכון כאשר לא היו שורים של פטם שמפטמין אותם מאבוס בר הנה אז יהיו רב תבואות בכח שור והעיר בזה כי הנפש החמרית כאשר לא ישתמשו בה בעבודת השכל היא תאכל פרי תבואתו ותשחיתהו בהשתמשו בהכנתו להתחכם בהגעת תאות החומר ואם ישתמשו בה לעבודת השכל יגיעו בכחה רב תבואות בקנינים העיוניים: עד אמונים לא יכזב. מי שלא יכזב והוא מי שמוכח שקר הוא בהכרת עד אמונים כשישאל על עדותו ומי שידבר כזבים הוא עד שקר: בקש לץ חכמה ואין. הנה הלץ בקש חכמה ולא יוכל ללמוד ואולם הנבון נקל היותר עמוק שיהיה בעניני תבונה והוא ידיעת קדומים ר"ל ידיעת מלאכי השרת:

לך

לך מנגד לאיש כסיל ובל־ידעת שפתי־דעת: חכמת ערום הבין דרכו ואולת כסילים מרמה: אולים יליץ אשם ובין ישרים רצון: לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא־יתערב זר: בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח: יש דרך ישר לפני־איש ואחריתה דרכי־מות: גם־בשחק יכאב־לב ואחריתה שמחה תוגה: מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב: פתי יאמין לכל־דבר וערום יבין לאשרו: חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח: קצר־אפים יעשה אולת ואיש מזמות ישנא: נחלו פתאים אולת וערומים יכתרו דעת: שחו רעים לפני טובים ורשעים על־שערי צדיק: גם־לרעהו ישנא רש ואהבי עשיר רבים: בז־לרעהו חוטא ומחונן ענוים אשריו:

איזיל בארחא אחריתא מן קדם סכלא ודלית בשפותיה ידיעתא: חכמתא דעריםא ביונא דארחא בשטיותא דסכלי רמיותא: כסילי מותלין בחטהא ובינת תריצי רעותא: לבא ידיע מרירותא נפשיה ובחדותיה לא מתערב נוכראה: ביתא דרשיעי ישתיצי ומשכנא דתריצי מפריע: אית אורחא דסברין בני נשא תריצא היא וסופה אורחא דמותא: אף בגותכא נכאב לבא וסופא חדותא וחירותא: מן אורחתיה נסבע מן דמריח לביה וגברא טבא נסבע מן דחלתיה: שכרא מהימן לכל מלי וערומתא מתכוין לטבתיה: חכימא דחיל ומסטא מן בישתא וסכלא מתחלט בסכלותא ומסביר בה: מן דכריא רותיה מרחשיב שטיא וסניא לגברא דאריכא תרעיתיה: ירתון שכרי טביותא וכלילהון דערומאי ידיעתא: נפלו בישי קדם טבי ורשיעי ניהון על תרעיה דצדיקא: אף לחבריה סאני מסכינא ורחמי דעתירא סגיעין: חטיא שאיט לחבריה ומן דיהיב למסכינא טובוהי:

הבין ה' קמצין וסי' בלשון ארמי הוין כלביא שאלין חכמת לסוסיא· ובאורם ויעזי' אליו יען אשר שאלת חכמה ומדע· והכלבים עזי נפש· מרי עברו יקח אתכם· אל תהיו כסוס כפרד· חכמת ערום הבין דרכו: בשחוק ב' חד מל' וחד חס' וסי' והרואים כשחוק שמשון· גם בשחק יכאב לב· קדם מל' וד' חס' בליש' בבתו' וכל נביא' דכו' חסרי' במ"ב וסימ' נמסר בירמיה סי' כ'· ליש' אחרינא כל נבי' מ"ל בכ"ב חס' והרואים בשחוק שמשון· פתחני י"י ואפת' ועיין בליש' אחרינ' דאית בירמיה סי' כ': נחלו ד' קמץ וסי' נמסר ביהושע ריש סי' יד: ואהבי ד' וסי' נמסר בהושע ריש סי' ג': ענוים ד' חסרין עניים וקרי' ענוים וסימ' בתלים סי' ט':

רלבג

לך מנגד לאיש כסיל· לא תתחבר עמו והנה לא תדע שפתי דעת כי חברתו תמנע אותך מזה: חכמת ערום· חכמת האיש הערום הוא הבין דרכו שילך בה בשיתחכם בדרכים ובסדרים שיובילוהו אל חפציו ואולם אולת הכסילים הוא הבין מרמה כי לא יתחכמו למצוא הדרכים הישרים אשר יגיעו בהם אל חפציהם ולזה השתדלו למצוא דבר און ומרמה יחשב אשלם שיגיעו בו אל מבוקשם ולזה לא יבינו דרכם ולא יגיעו אליו: אוילים יליץ· האשם הוא שכח שדברו האוילים כי כאשר יראו שלא הגיעו אל מבוקשם שיהיה אשמם סבה לזה או יתרעמו זה לזה ויתאתו במה שהיתה החטא' הזאת ויגידו אז מה שהמציאו מתחבולות אשר הוא אשם להם כשיחקרו במום הסבות ההם ואמנם בין ישרים ישופר הסגת הרצון כי הם יבואו בדברי' בשבותיה' ולזה ישיגו רצונם מצורף לזה שהם כעזרים בו מהשם יתברך: לב יודע מרת נפשו· לב האדם והוא השכל יודע מרירות נפשו הבהמית וצערה מצד היות הנפש אחרת אך לא יתערב עמו זר משאר כחות הנפש בשמחתו במה שהשיג מהשגות עיוניו: בית הרשעי' אף על פי שבנינו חזק מאד ישמד ויחרב כי אין הש"י משגיח בו לשמרו מהפגעי' והוא בעצמו יביא אל עצמו פגעים גדולים מפני רוע פעולתיו ואולם אהל הישרים אף על פי שהוא חלוש הבנין מאד יתקיים ויעמוד ויעשה פרי: יש דרך· שיחשב שיהיה ישר מפני העלם ממנו האמת בה וכבר יראה בסוף כי אחריתה היא להגיע אל דרכים מובילו' אל מות ואף על פי שאין בדרך ההיא בעצמה חטא ואשם: גם בשחוק· המשל כי בפעולות השחוק והבטלה שלא יחשב שיהיה בעניים רשעה הנה יכאב לב כי הם סבה לשיבכר מהם בכל שלימותו והנה אחריתה של אותה השמח' היא תוגה לזאת הסבה: מדרכיו ישבע' רעות מי שלבו נסוג מהדרך הישרה ומעליו ישבע איש טוב כדי שלא ישפה בכל חטאתיו: פתי יאמין לכל דבר· הנה האיש הפתי יאמין לכל דבר ולזה יתפתה לכל הדברי' מזולת התבוננות אם הוא ראוי לעשו' כן אם לא ומזולת התבוננות בדרכים הראוים להגיע אל התכלית ההוא ואולם החכם יבין לאשורו אם הוא ראוי אם לא ובאי זה דרך יגיע אליו: חכם ירא וסר מרע· הנה החכם הוא ירא מהדברי' ומפחד ובסבת זה ישמר עצמו מרע ואולם הכסיל הוא כועס ומקנטר עם מי שראוי לפחד ממנו והוא בוטח שלא יקרהו נזק בזה ומפני זאת התכונה יגיעו לו רעות גדולות: קצר אפים· מי שהוא קצר אפים ר"ל שלא יביט בעניינים כי אם בקצר' ובמהירות מזולת שיתיישב בהם הנה הוא יעשה אולת כי מגדר האולת הוא שלא תקח בדברים בשבותיהם וכן מי שהוא איש מזמות שחושב מחשבו' רבות וזמן ארוך אם ראוי לעשות הדברים אם לא הנה ישנא כי לא ישיגו ממנו האנשים מבוקשם רק בקושי עצום מאד וזה כי ימצא שום מחשבה תקבל למה ששאלו ממנו לא יתן שאלתם וזה ג"כ סבה להתקלקל הרבה מעניניו כי מי שיחשוב בכל הדברים אם ראוי מעשה אותם אם לא בזה האופן לא יעשה דבר גם מהדברים הצריכים לו מאד ולזה צריך שיזהר האדם באלו העניינים ולא יעמיק בהם ולזה ראוי לאד' שלא ימהר בזאת החקירה יותר מהראוי ולא יאריך בה יותר מהראוי: נחלו פתאים· הנה הפתאים נחלו אולתם הם בלתי מעיינים בדרכים איך יגיעו אליו אבל במהירו' ישתו לזה ואמנם החכמים ימתינו שימצאו הדעת ר"ל שיעיינו בהתישבות גדול ובשלא כדי שיתברר להם מה שראוי לעשותו ואיך יתיסרו להגיע אליו: שחו רעים· הנה לך עדות על מעלת הצדיקים והטובים על הרשעים והרעים שאתה תראה שישפלו הרעים לפני הטובים והרשעי' ימצאו על שערי הצדיקים: גם לרעהו ישנא רש· הנה האיש העני בממון או בעיני יהיה שנוא גם לרעהו ואמנם אוהבי עשיר בממון או בדעת הם רבים כי במתן הממון יקנה לו האדם אוהבים או במתן החכמה גם כן: בז לרעהו חוטא· הנה מי שהוא מבזה האנשים עד שיגיע מרוע תכונתו שיבזה גם לרעהו הוא חוטא ומאושר מאד מי שהוא חונן ומשגיח על העניים והשפלים: הלא

אבן עזרא

לך מנגד· בהיות המלה קשורה עם מ"ם הוא ענין ריחוק ובהיות עם למ"ד הודיע קירוב לדבר והמ"ם משמש במקום שנים כמ"ם מאל אביך כלומ' לך מנגד והתרחק מאיש כסיל ומבלי דעת שהוא איש שפתי דעת כמו התרחק ממנו כלומר מאיש שלא ידעתו חכם: חכמת· הבין' שם הפועל כלומ' חכמתו היא תבינהו הדרך הראוי לו· ואולת כסילים היא גוררת המרמה ולעולם יחשבו לרמות אחרים בתפלתם: אוילים יליץ אשם· כל אחד מהם והוא מלשון דבור מלשון המליץ בינותם כלומ' יליץ לעשות אשם: ובין ישרים רצון· שירצה איש את חברו ופי' כענין וחטאתם כסדום הגידו· פ"א כשיעשה אשם יתלוצץ ואומר שאינו מועיל בשביל כך אין מביאי' אותו שאין בור ירא חטא וכן בכל החקים אבל האשם אבל הישרים רצון לפני המקום שמתכפרי' בו עונותיהם אי כתי' מתלוצצי' בעון ולפיכך אין חוששין לגזול ולחמוס ולהחטי' אבל בין הישרים לא תמצא אלא רצון המקום ובני אדם שהיא הדרך הישרה ולפי' את רצונם: מרת· ידבר על הנפש המתאוה: יתערב· מענין ערב רב כלומר הלב יהיה ראוי שיהיה יודע למרר נפשו ולענותה בצום ולמנעה מתענוגי העולם הזה ובשמחתו שישמח לא יתערב דבר זר והוא היגון שלא יתערב בשמחתו והוא שמחת העולם הבא שאין עמה תוגה או שמחת הישועה כענין שמחתי בישועתך: ואהל ישרים· שאינם רוצים בבנייני בתי' כמו הרשעי' ומואסי' חמדת העולם ויושבים באהלים יעמידם השם כעץ פורח: יש· גם· שניהם דבקי'· פי' יש דרך ישר מושם לפני איש והוא דרך המצו' ואחר שיושם הדרך לפניו ויסור ממנה ימצא דרכי מות· ומלת גם לרבות על עזיבת דרך ישר וכן הפי' גם בעבור שחוק העולם ותענוגיו יכאב לב המתעסק בהם כי השם יכאיבהו ואחרית שמחת ההבלות תבואהו תוגה: מדרכיו ישבע· עומד במקום שנים· סוג פעול עם מול ועניינו סור והדעת יקרא לב וכן הפירוש מדרכיו שהם דרכי ההבל מהם ישבע איש וסוג מדעת כי השם ישביעהו שכר מעשיו ויאכילהו פרי דרכיו· ומעליו מן עלה זית ודימה מעשיו הטובים במצות שקלות בעלים והחמורות בפרי וכן הוא וישבע אפי' מן עלה איש טוב והשבע הוא שכר מעשה הטוב· פ"א מעליו מקום מעצמו: יאמין לכל דבר· לסור מדרך הישרה· וערום יבין בעבור אשורו הראוי לו והטעם דרכו שלא יסור ממנו· על כן אחריו חכם ירא: חכם· קצר· שניהם דבקים· כלומר ירא מהשם וסר מרע וכסיל יתעבר ויכעוס עם אחרי' ובוטח שיחיה ומי שהוא קצר אפים שיתעבר בכל עת מעשה אולת· ואיש מזמות מחשבו' רעות הוא ישנא שישנאהו השם: נחלו· שחו· שניהם דבקים· כלומר האולת היא נחלתם: יכתירו· יקנו כתר הדעת ועלו לגדולת החכמים על כן שחו רעים שהם הפתאים ליסר הערומים שהם טובים ורשעים וצדיקים כפל הדברי: גם· בז יהלא· ג' דבקים· מלת גם לרבות והוא דבק למעלה עם איש מזמות וכן הוא כאשר ישנא איש מחשבות רעות גם בז לרעהו ישנא הרש בגלל רישו: ואוהבי עשיר רבים בעבור עשרו רבים הם ומי שיבוז לרעהו הראוי לכבדו חוטא הוא· אשריו יהי' מאושר מפי המאושרים: הלא

אבן עזרא

הלא יתעו. באמת הם תועים חורשי רע לפי הזרעותם כי בסיחרום הר עהוא תועה מדרך הישרה. וחסד ואמת יבואו לחורשי טוב בכל עצב. עומד במקום שנים כלומר בעבור כל עצבון וצער שיטרח לצורך מחייתו יש יתרון ותועלת ובעצב דבור שפתים שהם דבריתמו יש מחסור והטעם שיחסר כל ואף ממעט מותר התעצב: עשרם.

עם חכמת היא קפאל ועטרת ראשם כי הוא העושר יועיל לחכמה. ואולת כסילים ואע"פ שיש להם עושר לא יועילם להסירה מהם כי אולתם בעשרם אולת היא או אולת שאין כמוה: מציל. עד אמת ואל יציל הנפשות הלקוחות למות ועד שמנהגו בדבר כזב הוא איש מרמה: ביראת. ירא'. שנים דבקים והבית משמשת בעבור שנים בראש הפסוק וכן הפי' בעבור יראת יי' יהיה השם מבטח עוז לירא להמלט בו בעת צרתו ולבניו בזכותו יהיה השם מחסה עוז וביראת יי' מקור חיים כאלו היראה מקור החיים לירא בעבור שיסור ממוקשי מות והן הכעסים: ברוב עם הדר מלך. בית ברוב ובאפס ענין בעבור פי' בעבור עם רב שיש למלך יהדרוהו בני אדם ובעבור אין לאום לרזון תבואתו מחתה ויתכן שלא היה ירא ממים על כן אינו לאום: ארך. מי שהאריך אפו רב תבונה הוא ומי שלא יוכ' לסבול כעסו רוחו קצר' על כן יקרא קצר רוח. מרים אולת. כי מאריך אפו יספיל האולת וזה ירים בהתכעסו: חיי בשרים מענין עד חיותם והלב שלא יתעף ולא יקנא באחר הוא כמרפא לגופות ומלת לב מוסף אחר עמו כלומר חיי הגופות לרפאתם בהיות להם לב מרפא והוא הלב הטוב והשמח שירפא הגוף בשמחתו. ורקב בעצמו' מקנא לעשות רע: חרף עשהו. שנזר עליו הדלו' שבור העושק שלא יוכל השם להצילו מידו. ומכבדו מכבד השם בעבור שאמ' העשיק תעמיק לו על כן ברעתו שיחשוב לעשו' לדלים ידחה ויפול רשע: ויש מחסה ובטחון לצדיק על השם בעת מות הרשע פ"א וצדיק בעת שימות עוד חוסה במותו כמו חזקיהו: תנוח. תמצא מנוחה בלבו כשילמדה כי הלב מוכן לחכמי'. תודע יודיעה להם אולי ילמדוה. פ"א תמצ' מנוחה שלא יודיעה לכסילים. תודע שהכסילים יודיעוה כאשר ידעוה ולא תנוח בקרבם כאשר תנוח בלב נבון כענין כל רוחו יוציא כסיל ויתכן מענין ויודע בהם אנשי סוכות שהודיע פשעיהם בקוצי': צדקה. היא תרומם גוי ותשכיאהו כאשר ישגנה. וחסד שיעשו לאומים נחשב כקרבן חטא'. פ"א צדקה תרומ' גוי ישר'. החסד לאומים חטאת היא כי היא לעז והעד נבוכד נצר וחטאך בצדק' פרוק והוא הנכון: רצון. משנה שנים דבקי'. מלת לעבד מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא רצונו של מלך הוא לעבד משכיל כי הוא יענה אמרי' רכים להשיב חמתו ועברתו תהיה לעבד מבים שיענהו קשות וזהו ודבר עצב ופי' דבר עצב המבים שיעצב המלך הוא יעלה אף ואמר יעלה כי מדת הכעס בעת הזעף תעלה ותראה באפי האדם על כן נקרא הזעף אף: תטיב. מענין בהטיבו תתקן הדעת היטב. יביע מנחל נובע כלומר לא תפסק האולת מפיהם: בכל. מרפא. שנים דבקים. עיני יי' כענין ממכון שבתו השגיח שהביט הרעים והטובים ועיניו הם שכלו וחכמתו. מרפא

משלי

הלוא ט' מ"ל בכתובים וסימ' הלוא משנאיך יי' אשנא. הלוא יתעו חרשי רע. הלוא שמעת בתי. הלוא צמתי את הנערי'. הלוא הם כתובים דמגלת אסתר. הלוא ביראת אלהינו תלכו. הלוא כה עשו אבתיכם דבסוף עזרא. הלוא על אלה חטא שלמה'. הלא תאנף בנו עד כלה: לאום חד מן כ"ה זוגין חד מ"ל ו' במצעות תיבות וחד נסיב ו' בריש

ט"מ"ל ככתי' הֲלוֹא־יִתְעוּ חֹרְשֵׁי רָע וְחֶסֶד וֶאֱמֶת חֹרְשֵׁי טוֹב׃ בְּכָל־עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר וּדְבַר־שְׂפָתַיִם אַךְ־לְמַחְסוֹר׃ עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם אִוֶּלֶת כְּסִילִים אִוֶּלֶת׃ ל' חס' מַצִּיל נְפָשׁוֹת עֵד אֱמֶת וְיָפִחַ כְּזָבִים מִרְמָה׃ בְּיִרְאַת יְהוָה מִבְטַח־עֹז וּלְבָנָיו יִהְיֶה מַחְסֶה׃ יִרְאַת יְהוָה מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת׃ א'· ב' בְּרָב־עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם מְחִתַּת רָזוֹן׃ אֶרֶךְ אַפַּיִם רַב־תְּבוּנָה וּקְצַר־רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת׃ ג'· ב' כתרי ליש אף כי לעבד חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃ ל' חס' עֹשֵׁק דָּל חֵרֵף עֹשֵׂהוּ וּמְכַבְּדוֹ חֹנֵן אֶבְיוֹן׃ בְּרָעָתוֹ יִדָּחֶה רָשָׁע וְחֹסֶה בְמוֹתוֹ צַדִּיק׃ בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדֵעַ׃ צְדָקָה תְרוֹמֵם־גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת׃ ב' חד חס' על קן ג' רְצוֹן־מֶלֶךְ לְעֶבֶד מַשְׂכִּיל וְעֶבְרָתוֹ תִּהְיֶה מֵבִישׁ׃ טו מַעֲנֶה־רַּךְ יָשִׁיב חֵמָה וּדְבַר־עֶצֶב יַעֲלֶה־אָף׃ לְשׁוֹן חֲכָמִים תֵּיטִיב דָּעַת וּפִי כְסִילִים יַבִּיעַ אִוֶּלֶת׃ ד' יחד וככל מקים בְּכָל־מָקוֹם עֵינֵי יְהוָה צֹפוֹת רָעִים וְטוֹבִים׃

עוּוֹלֵי תַעְיָן דְחַשְׁלִים בִּישְׁתָא וְחִסְדָא ו וּקְשׁוֹט חַשְׁלִין טָאבִי׃ בְּכָל מַאן דְאַצְפָּא לָךְ יְהֵוֵי לָךְ יוּתְרָנָא וְסִיפְוָותָא יַתִּירָא לְחוּסְרָנָא׃ כְּלִילָא דְחַכִּימֵי עוּתַרְהוֹן וְשַׁבְהוּרְהוֹן דְסַכְלֵי שַׁטְיוּתְהוֹן׃ מַפְּצָא נַפְשָׁא סַהֲדָא דְקוּשְׁטָא וּדְמַלִּיל כַּדְבוּתָא רַמָיָא הוּא׃ בְּדַחַלְתֵּיהּ דֶאֱלָהָא סַבְרָיָא דְעַשְׁנָא וְלִבְנוֹי נֶהֱוֵי תוֹכְלָן׃ דַחַלְתָּא דֶאֱלָהָא מַבּוּעָא דְחַיֵּי לְדִמְסְטֵי מִן פַּחָא דְמוֹתָא׃ בְּסוּגָעָא דְעַמָּא הַדְרֵיהּ דְמַלְכָּא וְהֵיךְ דִבְצִיר עַמָּא מִתְּבַר פַּרְנָסֵיהּ׃ מַאן דִנְגִידָא רוּחֵיהּ סַגִּיעָא בְיוּנֵיהּ וּמַן דִכְרֵיהּ רוּחֵיהּ מַסְגֵּי שַׁטְיוּתָא׃ דְמַפְלִיג חֶמְתָּא דְלִבֵּיהּ אַסְיָא הוּא דְבִיסְרֵיהּ וְהֵיךְ נִיטְלִיתָא בְקִיסָם חַסִין קִנְאֲתָא בְגַרְמֵי׃ דְעָשִׁיק לְמִסְכֵּינָא חִיסוּדָא עָבִיד נַפְשֵׁיהּ וּדְמְרַחֵם עֲלִיבָא יְקָרֵיהּ׃ בְּבִישׁוּתֵיהּ מִסְתְּחִיף רַשִׁיעָא וּדְתָכִיל דְמָאִית צַדִּיקָא הוּא׃ בְּלִבָּא דְמִתְבַּיָּן תִּשְׁרֵי חַכְמְתָא וּבְגַוֵּיהוֹן דְסַכְלֵי שַׁטְיוּתָא תִתִּידַע׃ צִדְקְתָא תְרוֹרֵם אוּמָּה וְחִיסוּדָא דְעַמֵּי חֲטָהֵי׃ רְעוּתֵיהּ דְמַלְכָּא בְעַבְדָא סוּכְלְתָנָא וּבְסוּרְחָנֵי יְבַהֲתוּן׃ מִלְּתָא רְכִיכְתָא מִתְהַפְּכָא חֵימְתָא וּמִלְּתָא דְעַזִיזָא מַסְקָא רוּגְזָא׃ לִישָּׁנָא דְחַכִּימֵי מַשְׁפִּיר יְדִיעֲתָא וּפוּמְהוֹן דְסַכְלֵי נָבִיעַ שַׁטְיוּתָא׃ בְּכָל אֲתַר עֵינוֹי דַיְיָ חַמְיָין בְּבִישֵׁי וּבְטָבֵי׃

תיבות' וחס' וסי' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הו"ו בס"ד: בשרים ב' ובב' בליש' וסי' חיי בשרים לב מרפא. אף כי לעבד: רצון ג' וסימ' רצון יראיו יעשה. רצון מלך לעבד משכיל. רצון מלכים שפתי צדק. וא' ורצון שכני סנה. בכל מקום ד' וסימ' נמסר בסדר ראה: וטובים ג' ב' מ"ל וא' חס' וסימ' צדיקים ושבים ממנו. גדלים וטובים מאין יושב. עיני יי' צפות רעים וטובים: קדמ' חס'.

רלבג

הלא יתעו. הנה האנשים שהם חורשי רע יתעו בדרכם כי יימצאו להם מוקשי' רבים מההגעה למבוקשם ואולם חורשי טוב ימצאו בדרכם חסד ואמת והנה האמת הוא שיתישר להם הדרך בדרך שחשבו אותו והחסד הוא שיתיסר להם מהטוב יותר ממה שחשבו מפני העזר האלהי אשר ילוה אליהם: בכל עצב. הנה בכל יגיע ועמל יהיה לאדם יתרון ותועלת עד שכל מה שיעמל בו יותר יגיע לו מהתועלת ואולם דבר שפתים הנה היגיעה והדבור בו אינו ליתרון אבל למחסור: עטרת חכמים עשרם. הנה עטרת החכמים עשרם אשר חכמת' מביאותו כי בו יוכרו תכונותיה הטובו' בכריבו' ובצדק' ובעושר גם כן יהיו שנויים לעיין בחכמה ואולם אולת הכסילים ר"ל היציאה מהדעת החלום אשר בהם הנה אולתם שנה לו כי הוא סבת הרוע והבלבול בכונותיהם ופעולותיה' והעשר ההוא סבה שיבאו מרעתם מרוב הצער והדאגה: מציל נפשות. הנה מי שיעיד אמת במה שישאל עליו מציל נפשות מהחמס ואולם איש מרמה ידבר כזבים בעדותו כאשר ישאל עליו והנה זה סבה להשחית נפשו' בחמס: ביראת יי'. יש לבטוח בעוז ית' שיציל האיש ההוא ירא יי' גם לבני האיש יהיה הש"י למגן ולמחסה עליהם בזכות אביה' ולהצילם מהרעות הנכונו' לבוא עליהם: יראת יי'. היא מקור חיים כי ממנה תוצאות החכמ' אשר בה יושגו החיים הנצחיי' והיא ג"כ סבה לסור ממוקשי מות בעניניס העיוניים ובעניניס הגופיים: ברב עם. הדר המלך הוא כשיהיה לו רבוי עם כי בם יתחזק כנגד הקמים עליו ואולם בהעדר העם מתכונים לו מחתה שיהיה לו רזון וכחש בקום עליו אדם להלחם בו: ארך אפים. מי שהוא ארוך העיון וחוקר בו מחקר ארוך הוא רב תבונ' כי בזה ישיג האמת ממה שיחקר בו ואולם מי שהוא קצר רוח מהשלמת החקירה אבל ישפוט תכף הנה הוא ירים לו מחלקי הסותר מה שהוא אולת ר"ל מה שהוא הפך האמת: חיי בשרים. הנה הלב שהוא מרפא ונותן רפיון ומרגוע לכעסו הוא חיי בשרים ואמנם לב קנאה ושנאה הוא מכלה גם העצמות לרוב הרע שיגיע ממנו: עושק דל. מי שהוא עושק דל הוא כאילו חרף הש"י כי חשב שאין שם מי שישמרהו מידו לחלשתו ועל זה נשען כשעשקהו ולא נתן אל לבו כי הש"י יוכל להצילו מידו ולזה יהיה מי שחונן אביון מכבד הש"י כי יהוא אינו מקוה בזאת המתנה גמול כי אם מהש"י: ברעתו ידחה רשע. הנה הרשע ידחה ברעתו כשתבא לו מהאמין בש"י כי ירעב והתקצף באלהיו ופנה למעלה ואולם הצדיק לא ידחה מאמונתו אפילו בסב' המות אבל במותו יחסה בש"י: בלב נבון תנוח חכמ'. הנה בלב נבון תנוח החכמ' ולא יפול להם ספק בה אחר הגעתה כי הם יודעים אותה בסבותיה ואמנם בקרב הכסילים תצטרך להתודע להם כי הם לחסרונם אינם מכירים בשהגיע האמת בדבר שכבר הגיע. צדקה תרומם גוי. הצדקה שעושים ישראל לעשות דבריהם בצדק וביושר תרומם אותם ותתנם למעלה על כל גויי הארצו' ואולם החסד שעושי' שאר האומות על מה שהוא ראוי לאהבת הש"י כאילו תאמר מה שיענו נפשם בענויים כפלאים ומה שדומה לזה מהדברים הקשים שישימו עליהם הוא חסרון לא תוספ' בעבודת הש"י ואף אם היתה כוונתם לשמים: רצון מלך. רצון המלך הוא לעבד משכיל וזריז ועברת המלך היא בעבד מאוחר התנועה ובושם ללכת כאשר ישולח: מענה רך. במענה רך ישיב האדם הכעס והחמה אשר יכעס עליו זולתו ואם יענה דבר עצב והעם יגביר אף הכועס עליו ויהיה סבה שיעשה לו רעה: לשון חכמים. ודבורם תטיב דעת השומעים דבריהם כי בזה יתוקנו דעותיהם ויחכמו ואולם מאמר הכסילים הוא סבה להשים האולת נובעת ממקור לב שומעי דבריו: בכל מקום. הנה עיני ה' הם בכל מקום כי כל הדברי' שופעים מידיעתו והשגחתו כמו שנתבאר במקומותיו ולזה הוא מבואר שהם צופות הרעים והטובים מצד השגחתו בטובו' לא שכבר סודר ממנו מה שימולם בו לאיש כמעשהו אם טוב ואם רע: מרפא

יערים ג' חס' וסימ' ערום יערם הוא דזיפים. ושמר תוכחת יערם. לץ תכה ופתי יערם: לא כן י"ט וסימ' נכסר בירמיה סי' כ"נ: בני אדם ט' וסי' בהנחל עליון גוים. גדול העצה ורב. למען אשר לא יגבהו בקומתם. ובנגעי בני אד' דשמואל. הגפן הובישה והתאנה. והנה כדמות בני אדם. אליכם אישים אקרא וקולי. ושעשעי את בני אדם. שאול ואבדון

מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח: אויל ינאץ מוסר אביו ושמר תוכחת יערם: בית צדיק חסן רב ובתבואת רשע נעכרת: שפתי חכמים יזרו דעת ולב כסילים לא כן: זבח רשעים תועבת יהוה ותפלת ישרים רצונו: תועבת יהוה דרך רשע ומרדף צדקה יאהב: מוסר רע לעזב ארח שונא תוכחת ימות: שאול ואבדון נגד יהוה אף כי לבות בני אדם: לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך: לב שמח ייטב פנים ובעצבת לב רוח נכאה: לב נבון יבקש דעת ופני כסילים ירעה אולת: כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד: טוב מעט ביראת יהוה מאוצר רב ומהומה בו: טוב ארחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו: איש חמה יגרה מדון וארך אפים ישקיט ריב: דרך עצל כמשכת חדק וארח ישרים סללה:

אסיותא דלישנא אילנא דחיי הוא ודאכיל מן פירוהי נשבע: שטיא מסלי מאורחתא דאבוי ודמזדהר במכסנותא ערימא הוא: בביתא דצדיקא סגי חילא ועללתהון דרשיעי תתעכר: שפוותיה דחכימי מודעין מנדעא ולבהון דסכלי לא כן: דבחיהון דרשיעי מוותהתין דאלהא ובצלותהון דתריצי מתרעי: מרחיק אלהא אורחיה דרשיעא ודרדיף צדקתא נתרחם: מרדותא דבישא מטעיא אורחיה ומן דסני מכסנותא ימות: שיול ואובדנא קדם אלהא אף לביבר נשא: לא רחים ממיקנא למאן דמכסם ליה ולוות חכימי לא אזל: לבא חדוא משפיר אפי ובכיבא דליבא רוחא ממכחא: לבא דמתבין בעי ידיעתא ופומהון דסכלי שטיותא: כל יומי דמסכינא בישין ומאן דטב ליביה משקיא תדירא: טב קליל ברחלתיה דאלהא מן סמאתא דרבאתא ועאתא בהין: טבא שירותא דירקא ורחמותא תמן מן תורי מפטמי בסניאתא: גברא חמתנא מגרי תגרא ונגיד רוחא מדעיך הייתה: אורחיהון דעטלי קרצובי וכובי ואורחא דתריצי שפיא:

נגד יי'. בהרבה ספרי מסר לא כסריב' אם ו' בני אדם והני תלתיהון דמשלי לא כניתהון ובכח המסר דבס"ר בני האדם ו' וכל קהלת דכו' ידענא דשארא אינון בני אדם ואשכחנא דאינון ט' ובקצת ספרי בסר אספמיים מני לון ט'. וכל תהלות דכו' בני אדם בבב בני האדם וסימ' להודיע לבני האדם. משמים הביט יי': יגרה ג' וכסימ' איש חמה יגרה מדון. רחב נפש יגרה מדון. איש אף יגרה מדון:

רלבג

מרפא לשון. מי שנותן רפיון לשונו ורפות דברים יגרום לעצמו החיים כי כל מי שיקום עליו להזיק לו יתפייס לו בדבריו ואולם מי שמשים בלשונו סלף ועוות יגרום לעצמו סלף קשה ופתאומי כמו שבר העץ ברוח חזקה כי בזה יוסיף כעס מי שקם עליו: אויל ינאץ מוסר. מי שינאץ מוסר אביו הוא אויל כי לא יתכן קנין החכמה אם לא יקדים לו המוסר ואולם מי שהוא שומר תוכחת יתחכם כי ל לקיחת המוסר הישרם לקנין החכמה: בית צדיק. הוא חזק מאד משני צדדים מצד עצמותו ומצד דבקות השגחת הש"י בצדיק ההוא ועם כל זה הנה כשיבא הרשע ר"ל בבוא שהוא הנה היא נעכר' והוסר החוסן והזכות ממנה: שפתי חכמי' יזרו. ויפזרו הדעת בין האנשי' שהוא דבר משכים לאמת וכם ש שלבם יצייר האמת ו ואולם לב כסילי' יצייר מה שאינו כן ר"ל מה שאינו צודק: זבח רשעים. הנה זבח הרשעים הוא תועב' יי' כי אין הכוונה בזבחי' כי אם להנקות מ מחטאו' ולעבוד הש"י ואלו מביאים זבחים מזולת שיסורו מהרשע שהם בו ואולם תפלת ישרים היא רצונו יותר מזבח הרשעים כיון בתפלה תועלת ב בעצמותה והתועלת בזבח היא בשנית על דרך ההערה כמו ש שביארנו בספר ויקר': תועבת יי'. הנה דרך רשע הוא תועבת יי' כי הוא דורך בה אל הרשע במדות ובדעות ואולם מי שהוא מרדף הצדק והיושר במדות ובדעות יאהבהו הש"י: מוסר רע לעוזב ארח. מי שעוזב דרך יי' צריך ליסרו במוסר רע וקשה כדי שיוסר ומי ששונא תוכחת ימות ברעתו כי לא ישוב ממנה ואפשר שרצה בזה כי מי שהוא עוזב הדרך הראוי במדות או בדעות כבר היה לו מוסר רע וחסר ואמנם מי שהוא שונא תוכחת ימות כמו שקדם: שאול ואבדון נגד יי'. איך יחשוב חושב שלא ישגיח הש"י בלבות בני אדם לתקנם הלא שאול ואבדון הם יותר חסרים מהם מאד ועכ"ז הם נגד יי' בבריאת העולם כי השאול הוא המרכז אשר סביבו הרקיע המשיכי לשחקי' ולזה יחוייב שיהיה לו ציור במרכז ההוא וקראו שאול כי הקבר הוא במקו' השפל והמרכז הוא המקום השפל במוחלט וקראו אבדון כי הוא רחוק מאד מהשכון ללבוש צורה אחרת ולפי שהצורה האחרונית היא השפלה שבצורות המציאות הטבעיות קרא המקום ההוא אבדון והוא מבואר כי לבבות בני אדם מתייחסות באופן מה לש"י כמו שביארנו בפסו' הן אל כביר ולא ימאס כביר כח לב: לא יאהב לץ הוכח לו. הנה הלץ לא יאהב התוכחת ולזאת הסבה גם כן לא יאהב החכמה ולזה לא ילך אל חכמים ללמד חכמתם: לב שמח. הנה הלב השמח ייטיב העיון ובכעס הלב ועצבונו תהיה הנפש נכאה ודואגת ולזה היתה השמחה משובחת באופן מהכעס ולזה תמצא כי אלישע אמר שיקחו לו מנגן לשמח לבו ואז היתה עליו יד יי' ונתבאר ג"כ שכל ימי כעס יעקב על בנו יוסף לא שרתה עליו רוח הקדש: לב נבון. יבקש תמיד דעת קדושים ופי כסילים יהיה רועה תמיד אולת בלב הכסילים כי מהלב יבא הדבור אל הפה: כל ימי עני רעים. כל מי שהוא עני בדעות כל ימיו הם רעים אך מי שהוא טוב שכל שמח בכל ימיו כאלו יעשה משתה בכל יום עם שתמיד הו' שותה מנחל עדני נעימות הדעות: טוב מעט ביראת יי'. טוב מעט מהממון שיקובץ ביראת יי' ובזולתו מאוצר רב שיקובץ במהומה וצעקה מפני דמעת העשוקים כי סוף הקנין המעט אל ההצלחה והקיום וסוף זה האוצר הרב אל ההשחתה וההפסד: טוב ארוחת ירק. טוב לאדם וערב ארוחת ירק עם חברה שתהיה אהבה בם ביניהם יותר משור שמן עם חברה שתהיה שנאה ביניהם כי השנאה תגרה מדון ביניהם ותהיה סבה לרעות גדולות: איש חמה יגרה מדון. האיש השכעסן יגרה מדון במקום שיש שלום ואמנם מי שהוא מאוחר הכעס ישקיט הריב והמדון ויהיה סבת השלום: דרך עצל. הנה דרך העצל היא אצלו כמו גדר קוצים שההליכה עליו בקוצי' ויזיק המתהלך בו בכל המקומות שידרך כף רגלו ואמנם ארח האנשים הישרים באמונותיהם שאינם עצלים היא סלולה ודרוכה ילכו בה בקלות ואפשר שירצה בזה והוא הנכון דרך העצל בחקירות העיוניות שיחקור בהם מחקר ראוי היא קשה לו כמו הדריכה במשוכת הקוצים וזה כי תמיד ימצא מי שזה ענינו בדרך חקירתו ספקות וערבובים לא יתכן לו היציאה מהם כי לא הקדים כל אותם המחשבות לעיין בהם ולברור הצודקת מהבלתי צודקת ואמנם דרך הישרים שדורכים בחקירותיהם בזומר ולזה יקדימו תחלה כל המחשבות הנופלות בדרוש ההוא ויבררו הצודקת מהבלתי צודקת היא סלולה ודרוכה לא יתנגפו רגליהם בה ולא יכשלו בהליכתם:

אבן עזרא

מרפא. ירמוז למוסר שירפא נגע הסכלות כעץ חיים שהאוכל מפריו יחיה שמ' רבות כן לומר מפיו מוסר יחיה. וסלף שיסלף לשונו לדבר אולת תכא שבר ברוחו כענין רוח נכאה כי אין לשברה רפואה: יערים. יעשה בערמה בשישמור התוכחות: בית צדיק. פי' כבית חוסן הוא אוצר תבואה ותרגם מתגורות חסניה כמו לא יחסן פי' בבי' צדיק אוצר רב מלא תבוא' ובתבואת רשע נעכר' ים תבואת נעכר' כענין זרעתם וגו' וקוצים וגו': יזרו דעתו שילמדוהו לפתאים. ולב כסילים לא כן ילמד כאשר החכמים יזרו או לא כן ידע לזרות דעת והוא הנכון: זבח' השם יתעב זבחיה' כי מגזל יביאוהו. רצונו שירצה השם בתפלתו: תועבת. כי הולך להרע. ומרדף פועל יוצא ללבו או לאחר והטעם שיצוה לרדוף הצדקה השם יאהבהו כנגד תועבת ה': מוסר. שאול. שני דבקים. אבדון בעבור שהוא אובד מראה ומדעת בני אדם. מוסר רע כלומר המוסר כדבר רע הוא לעוזב אורח המכו' שלא יחפוץ בו. ושונא תוכחת פתאום ימות והטעם שהשאול והאבדון גלויים נגדו הוא בוחן המחשבות ולבות בני אדם העוזב אורח מוסר ושונא ה התוכחת והוא יתן ש שכר שימית בלא עתם וירדו אליהם: הוכח לו. פי' להוכיח. אל חכמי' אל בית חכמי' לא ילך שיחשוב שיוכיחו על כן יבור מהם: לב. לב. כל. ג' דבקים ייטיב מן טובת מראה יפה הפנים. רוח נכאה ונשברת היא על כן לא תלמוד הדע' אבל לב נבון שישמח ואין לו עוצב בעולם הוא יבקש ללמוד דעת. כל ימי עני תאר והו' המתעצב. משת' חסר כ"ף פי' עני דעת וממון ימיו רעי' הפך לב שמח ולב טוב ושמח במשתה תמיד כלו' כלב אוכל ושותה ושמח בכל יום: מאוצר רב. מקובץ מגזל ויש מהומה באוצ' וטעמו שכר מן ויהם יי' פי' שהרשע יהום בני אדם מהומה גדולה עשר': טוב ארוחת. עומד במקום שנים בעבור הנושא עלי אורח כמו שלוחים מן ישלח ומנחה מן נחה. שם באהבה השלוחה כלומר שיאהב זה לזה טוב מארוחת שור וישנאו זה לזה: יגרה. מענין מתגרת ידך: עצל. בכל מקום רשע פי' דרך עצל כאילו שמשוכת חדק קוצים שאינו יודע לצאת ממנה. סלולה כענין סולו סולו המסלה פירו' הרימו ההרמה ורומז על הציונים הרמים כדי שלא יטעו ההולכים עליה וכן סוללה כאילו יש לה ציונים סלולים ללכת דרך ישר:

וימר

אבן עזרא

יסד. יתקם דרך יסר ללכתבה: הפר. מחח: פנים רבקים. סוד ענין עצה פי׳ שאחרים יפרו מחשבות החושבים בעבור כי אין עצה ובעבור יועצים תקום מחשבת הכועצים ותבא שמחה לאיש היועץ כבא מענה פיו׳ ודבר העצה שיבא בעתו מה טוב לכועצים: ארח חיים. שהוא למעלה למשכיל כלומר המשכיל יתעם לעשות רצון יוצרו אולי ילך בארח החיים שהיא למעלה והם חיי הנפש המתאוה לשוב אל ה האלהים למען שתסור מן השאול שהוא למטה: בית גאים. שים להם גאוה יסח השם ביתם ויהרסנו. אלמנה עניינו שהיא שהוא דיין אלמנות מן אלמנה יצב גבולה: רע. כלומר איש רע. וטהורים כחשבים ככסף טהור שאין בו סיגי. אמרי נועם שיבעמו לשם: עוכר. לב. רחוק. ג׳ דבקים. הבוצע שהוא הגוזל משכב שיעכור ביתו מתנות השוחר. לב צדיק יחשוב לענות על דין הצדיק. יביע כנחל נובע פי׳ ידבר הרעות כדי להטות דין על כן רחוק השם מהם וישמע תפלת הצדיקים. פא לענות מן לענה וראש והוא רחוק בעבור שאין אלמ״ר ב במוא: מאור. אזן. פורע. יראת. ד׳ דבקים. וכן הפירוש המאור שתחזינה העינים הוא ישמח לב ושמעת האזן תוכחה שבה יש גם חיים ותלין בקרב חכמים אז תרבה התוכחה יותר משמועה טובה: פורע. כי לומר המוסר יסתירהו ויפניהו והמתרחק ממנו כאלו יגלהו ויפרעהו מן כי פרוע כלומר פורע מוסר החכמים חפץ להמית נפשו. ושומע תוכחת מפיהם הוא קונה לב והטעם דעת ויראת השם: לאדם. כל. גל. כל. ד׳ דבקים. מערכי לב שיערוך בלבו המחשבות ואת השם דבור הלשון שהוא יוכיאנו כי טרם הדבור ידענו כענין אין מלה בלשוני והשם יודע מערכי לב רואה מענה איש ותהו כל דרכי איש שהוא זך ונקי בעיניו רואה השם דרכיו כי הוא תוכן הרוחות לעשות רצונו. גל. עם המתוהר ידבר כלומר הודיעהו דרכיו כי הכל יפעל השם למען הזך ויתן שאלתו ועשה חפצו באשר ישאל וכאשר תגל אליו ימלא משאלותיך. וגם לרבות על משאלות הזך כלומ׳ אפי גם הרשע יבא ליום רעה שלא יזיק לזך: יד

ישמח ז׳ וסימ׳ נמסר בתהלות סימ׳ קד׳. יישר ב׳ וסימ׳ והוא יישר ארחותיך. ואיש תבונה יישר לכת. במענה מענה ג׳ קמצין וסימ׳ בלשון ארמי חדותא דבר נשא בהתתא. וביאורם ובושו החזים וחפרו׳ שמחה לאיש במענה פיו. לאדם מערכי לב: מתנות ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ ולבני הפילגשים אשר לאברהם׳ ויתן להם אביהם ברה׳ ושונא מתנות יחיה.

	מקרא		תרגום
ו	בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב וּכְסִיל אָדָם בּוֹזֶה אִמּוֹ: אִוֶּלֶת שִׂמְחָה לַחֲסַר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנָה יְיַשֶּׁר־לָכֶת: הָפֵר מַחֲשָׁבוֹת בְּאֵין סוֹד וּבְרֹב יוֹעֲצִים תָּקוּם:	ג׳	בְּרָא חַכִּימָא יַחְדֵי לְאַבוּי וּבְרָא סַכְלָא מְשִׁיט אִמֵּיהּ: שַׁטְיוּתָא חֶדְוָתָא הִיא לְחַסִּיר לִבָּא וְגַבְרָא דְמִתְבַּיַּן תְּרִצוּת מַהֲלָךְ: בְּטוּלָא דְמַחְשַׁבְתָּא הֵיךְ דְלֵית רָזָא וּבְסוּגְעָא כְּאִלֵּין דְמִתְמַלְּכִין עֵיצְתָא תְּקוּם:
כג	שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה־פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה־טּוֹב:	ל׳	חֶדְוְתָא לְגַבְרָא בְּמִלְּתָא דְפוּמֵיהּ וּמִלְּתָא בְעִידָּנָא סַגִּי טָבָא:
כ׳ ס״פ	אֹרַח חַיִּים לְמַעְלָה לְמַשְׂכִּיל לְמַעַן סוּר מִשְּׁאוֹל מָטָּה:		אָרְחָא דְחַיֵּי מְעַלְיָא לְסוּכְלְתָנָא דְנִסְטָא מִן שְׁיוֹל תַּחְתִּיתָא:
ל׳ ז״א יכב	בֵּית גֵּאִים יִסַּח יְהוָה וְיַצֵּב גְּבוּל אַלְמָנָה:		בֵּיתָא דְגֵיוְתָנָא נְסַתַּר אֱלָהָא וְיַעְתֵּד תְּחוּמָא דְאַרְמַלְתָּא:
ל׳	תּוֹעֲבַת יְהוָה מַחְשְׁבוֹת רָע וּטְהֹרִים אִמְרֵי־נֹעַם:		מְרַחֲקָתֵיהּ דֶאֱלָהָא מַחְשַׁבְתָּא בִּישְׁתָּא וְדַכְיַן מִלֵּי בַּסִּימְתָא:
כ׳ מ״ל ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל	עֹכֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה:		מוֹבֵיד בֵּיתֵיהּ מְכַנֵּשׁ מָמוֹן דְשִׁקַר וּדְסָנֵי מוֹהַבְתָא דְמַגָּן יֵיחֵי:
	לֵב צַדִּיק יֶהְגֶּה לַעֲנוֹת וּפִי רְשָׁעִים יַבִּיעַ רָעוֹת:		לִבָּא דְצַדִּיקָא יָאנֵי בְּהֵימָנוּתָא וּפוּמְהוֹן דְרַשִׁיעֵי מַבִּיעַ בִּישְׁתָא:
	רָחוֹק יְהוָה מֵרְשָׁעִים וּתְפִלַּת צַדִּיקִים יִשְׁמָע:	כ״ח ז׳	רַחִיק הוּא אֱלָהָא דְרַשִׁיעֵי וּצְלוֹתְהוֹן דְצַדִּיקֵי יִשְׁמַע:
	מְאוֹר־עֵינַיִם יְשַׂמַּח־לֵב שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֶּׁן־עָצֶם:		נְהוֹרָא דְעַיְנֵי מַחְדֵי לִבָּא שׁוּמְעָתָא טָבָא מְדַהֲנָא גַּרְמָא:
ה׳ וחס׳ וה׳	אֹזֶן שֹׁמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב חֲכָמִים תָּלִין:		אוּדְנָא דְשָׁמְעָא מַכְסְנוּתָא דְחַיֵּי בֵּינַת דְחַכִּימֵי תֵּיבוּת:
ל׳ ב׳ מ״ל	פּוֹרֵעַ מוּסָר מוֹאֵס נַפְשׁוֹ וְשׁוֹמֵעַ תּוֹכַחַת קוֹנֶה לֵּב:	ב׳ מ״ל	מָרֵישׁ מַרְדּוּתָא מַסְלֵי נַפְשֵׁיהּ וּדְשָׁמַע מַכְסְנוּתָא דְחַיֵּי קָנֵי חוּכְמְתָא:
י״כ	יִרְאַת יְהוָה מוּסַר חָכְמָה וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה:		דַחַלְתֵּיהּ דַיְיָ מַרְדּוּתָא וְחוּכְמְתָא וּמִן דְמִתְיַיקַּר יְהֵוֵי עִנְוָן:
מיוחדין י״ג ד׳ ג׳	לְאָדָם מַעַרְכֵי־לֵב וּמֵיְהוָה מַעֲנֵה לָשׁוֹן:		מִן בַּר נָשׁ תַּרְעִיתָא דְלִבָּא וּמִן יְיָ מְמַלְּלָא דְלִישָׁנָא:
י״ד	כָּל־דַּרְכֵי־אִישׁ זַךְ בְּעֵינָיו וְתֹכֵן רוּחוֹת יְהוָה:		כֻּלְהוֹן אָרְחָתֵיהּ דְגַבְרָא דְכַיִין אִנּוּן בְּעַיְנוֹי וֶאֱלָהָא מְתַקֵּן אָרְחָתֵיהּ:
ג׳ חס׳ וי״ו	גֹּל אֶל־יְהוָה מַעֲשֶׂיךָ וְיִכֹּנוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ:		גְּלֵי לֶאֱלָהָא עוֹבָדָךְ וּמִתְקְנָן מַחְשַׁבְתָּךְ:
ל׳	כֹּל פָּעַל יְהוָה לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה:		כֻּלְהוֹן עוֹבָדִין דֶאֱלָהָא לְאִלֵּין דְמִשְׁתַּמְעִין לֵיהּ וְרַשִׁיעָא לְיוֹמָא בִישָׁא:

מציעתא מל׳: שומעת ו׳ ה׳ פתחין וא׳ קמץ וחס׳ וסי׳ ושרה שומעת פתח. ורבקה שומעת כדבר יצחק׳ ומלכת שבא שומעת דמלכים. אזן שומעת תוכחת חיים. אזן שומעת ועין ראה. מוכיח חכם על אזן שומעת בתר׳ קמץ׳ ומי״ד וסימ׳ ומי׳ מענה לשון. כחיק יוטל את הגורל. בית והון נחלת אבות. רבים מבקשים פני מושל:

רלבג

בן חכם. הבן שהוא חכם ישמח האב שמשער בענין שלימו׳ חכמתו יותר מהאם. והאדם הגדול שהוא כסיל הוא בוזה אמו כי איה ייחס יותר רוע מוסרו מפני שקרנו תמיד אצלה בקטנותו או ירצה שהוא בוזה גם אמו והוא הנכון: אולת שמחה. מי שהוא חסר השכל ישמח באולת והיא ההשתדלות בדבר בזולת השגת הראויות. ואמנ׳ איש תבונ׳ ייישיר ההליכה אל המבוקש כי אז יבא בה בשבתיו הראויות: הפר מחשבו׳. הנה בשבת שלא היה סוד ועצה בדב׳ יופרו המחשבות בו רוצה לו שלא יבאו לפועל ובהמצא רוב יועצים בדבר להגיע אל המבוקש תשוב ה המחשבה שחשבו ב בעשיית הדבר ההוא: שמחה לאיש במענה פיו. הנה ישמח האיש בדבור פיו כשיהיה לו לדבר ל המלך או אל הגדול ואמנם היה ראוי תחלה שיסתדל שיהיה דבורו בעתו ה הראוי בשיקדי׳ לו מה שראוי לקדום כי דבר בעתו מה טוב: ארח חיי׳. הנה דרך חיים הוא למעלה אל איש המשכיל כי כל מה ש שיהיה הדב׳ המושכל יותר נכבד תהיה ה ההשגה בו יותר נכברת ויותר ערב׳ ולזה יעלה תמיד בהשגותיו וח וחקירותיו אל הדברי׳ היותר עליונים והיותר נכבדים והנה קרא לעליונים שהם יותר נכבדי׳ כי השמי׳ יותר נכבדים מהיסודות ו והעליון ביסודות הוא יותר נכבד מהשפל מ ממנו ולזה היה ארח חיים למעלה ל האיש המשכיל כאו היה זה להתרחק מהמקום ה היותר שפל שהיא ה שאול: בית גאים. בית האנשים הגאים והתקיפים יחריב הש׳ ויעמיד גבול האלמנה ואם הוא חלוש והאלמנה ג״כ היא חלושה: תועבת יי׳. מחשבות רע הם תועבת ה׳ כי הם התחלה לחוטאים בדעות ובמדות ואמנם אמרי נועם הם טהורים ונבחרים אל הש״י או ירצה בזה כי תועבת יי׳ היא מחשבות האיש הרע כי הם ברע תמיד ואולם מחשבו׳ האנשים הטהורים הם אמרים שינעמו לש׳ ויתערבו: עוכר ביתו וגו׳. מי שהוא לוקח שוחד לדון דין הוא עוכר ביתו ומשחית בהפך מה שהוא חושב ואמנם מי שהוא שונא גם המתנות ולא ירצה ללקחם מהאנשים יחיה ויתקיים לפי שהוא בוטח בש״י ואינו נשען על מתנות האנשים: לב. הצדיקים יהגה ויתעסק תמיד לענין ולתועלת ואמנם פי רשעים ודבורם יביע הרעות והשחתות טבעיות כי דבורם יסיר אל כל רע ומחשבות הצדיק תיסיר אל הטוב: רחוק יי׳ מרשעים. הש״י רחוק מעזור לרשעים ומשמוע לקולם ואמנם הוא ישמע תפלות הצדיקים לעשות בקשתם וזה לאות כי תפלתם היא הנשמעת: מאור עיני הלב ישמח השכל כי שמחתו בהשגת העיוני׳ ושמועה טובה יתענג האדם בה עד שכבר תשמין העצם ותמלאהו מוח ובכלל הנה תמצא שהשמחה תשמין האדם: אזן שומעת. הנה האוזן השומעת תוכחות חיים ר״ל שתקבל מוסר בהשגת החכמה שהיא החיים הנה היא תלין בקרב חכמים ר״ל שכבר ישידהו זה אל שיתחכם ויעמוד בין החכמים או ירצה בזה שכבר תלין בקרב חכמים ללמד חכמתם: פורע מוסר מואס נפשו. הנה מי שהוא פורע מוסר במדות הוא מואס נפשו כי לא יתכן שיהיה לנפש שלימות בזולת זה ואמנם מי שהוא שומע תוכחות הוא קונה שכל כי המוסר הוא התחלה להשגת החכמה: יראת יי׳ מוסר חכמה. יראת יי׳ היא תיסיר אל לקיחת המוסר בחכמה והענוה והשפלות תיסיר להשגת הכבוד: לאדם מערכי לב ומיי׳. כמה שיסדר מהדברים בלבו אך יצטרך עם זה עזר אלהי להוציא הדברים בפיו כי כמה דברים ימצא שיבלבלו הדברים בפיו אף על פי שכערכו בלב באופן שלם: כל דרכי איש זך בעיניו. הנה כל אחד מדרכי איש הוא זך בעיניו והמשל כי הכח המתעורר השכלי יהיה הדרך הטוב זך בעיניו והכח המתעורר הדמיוני יהיה הדרך הרע זך בעיניו מצד היותו ערב או מועיל לפי מחשבתו ומי שיעזור לתכן הרוחות והרצון בדרך הטוב הוא הש״י הוא לתכלית ולתועלת כי על צד ההשגחה ישתר האיש הטוב מהתגאל בפעולות הרעות: גול אל יי׳ מעשיך. סבב כל מעשיך לעבודת הש״י ואז יכונו מחשבותיך כי הש״י יעזרך להשלימם: כל פעל יי׳ למענהו. הנה כל אשר פעל הש״י הוא להכלית ולתועלת וגם מה שתראה שיוזק הרשע ליום רעה הוא לתועלת כי בזה תועלת ללקיחת המוסר: תועבת

רלבג

תועבת יי׳· הנה הגאות היא מדה מגונה מאד ומתועבת לשי׳ כי היא סבה לרשת גדולות בענינים המדיניים והיא ג״כ מהגדולות סבסבות למנוע השלימות הנפשי ולזה יהיה ברע זה האיש המתנהג בזאת המדה הפחותה ולא ינקה מהרעות הפתאומיות שלא יוזק בהם׃ בחסד ואמת· הנה מי שיתנהג ביושר ובאמת בגמילו׳ חסדים יכופר לו העונש שהיה ראוי לבא עליו׃ ברצות יי׳ דרכי איש· כאשר ירצה השם יתברך דרכי האיש מפני תום דרכיו הנה השם יתברך יסיר ממנו ה הרעות הנכונות לבא עליו ולזה ישלים אתו כל אויביו וכל שכן שימסרהו משיעוררו לו מריבים אנשים לא היו שונאיו מקדם ואפשר שרמז בזה שר׳ העזר האלהי שילוה לו ברעות ואמר כי ברצות השם ית׳ דרכו ימסרהו מהטעו׳ בעיון עם שגם אויבי האמת בעיון ההוא ישלי׳ עם הדרוש והם הספקות הנופלות בו מצד ה המחשבות המקבילות הנמצאות לו והנה ההשלמה היא הסרת הספק ההוא ב שיתבאר שהמחשבה ההיא תתאמת בנושא אחר זולת זה ואמנם המחשבה שהיא צודקת בעצמה לא יצטרך בה להשלמה אבל שיוסר לגמרי׃ טוב מעט· מהממון שיקובץ בצדק וביושר ממי שיקבץ רב תבואות בלא משפט רוצה לומר בגזל ובחמס ובדרכים בלתי ישרים וכן העיר בזה בענינים העיוניים ואמר כי טוב שישיג האדם מעט מהדברים העיוני׳ וישלים בהם החקירה בצדק וביושר מאשר ישיג מהם הרבה בזולת חקירה ישרה כי זה מתה שיביאהו לחשוב שהשיג האמת מזולת שיהיה כן וגם אם השיג האמת הנה לא השיגהו בדרכיו ולא יכנס זה בגדר הידיעה׃ לב אדם· הנה לב האדם יתבונן איך ראוי שיתדרך בדרכו במה שירצה לעשותו ואמנם בהוצאה לפועל יצטרך עזר אלהי שיכין צעדו ויישירהו אל מה שראוי לו בדרך ההוא כי לא לאדם דרכו׃ קסם על שפתי מלך· הנה על שפתי מלך דבר ידמה לקסם להגיד האמת בדברים כי כל דבר לא יכחד מן המלך לסבות רבות יתקבצו בזה הא׳ כי עניניו במלכותו מגודרים מהש״י באמרו פלגי מים לב מלך ביד יי׳ והשנית כי בסבת רצון החכמים למצוא חן בעיניו ימצא בכל דבר מי שיגלה אזנו להגיד האמת ולזאת הסבה בעינה לא ימעל פי המלך במשפט כי יגיד האמת ויהיו משפטיו לפי המשפט המוגבל מהשם ית׳׃ פלס· הנה המשקל בדברים העיוניים ומאזני צדק ומשפט לשקול בהם היושר והבטל הוא ליי׳ כי יצטרך עזר אלהי לשקול זה בצדק וביושר לרוב הטעות שאפשר שיפלו בו ולזה ג״כ יהיה מעשה השי׳ כל המשקלים שנבנים אשר ישקלו בהם דבר דבר מהדברי׳ העיוניים כי לאלו סדרים יתיישרו בהם להסיר הדרכים המטעים מהם ואלו הסדרים מתחלפים בהתחלף מיני העיון והנה העיר בזה ג״כ אל דבר המשקלים והמאזנים כי ידיעת היותם בצדק הוא ליי׳ ולזה ראוי שיירא האדם מזה והנה הביאור הראשון הוא היותר נכון ודמה לפי הביאור הראשון שיהיה שב אומרו קסם על שפתי מלך אל החלק המושכל באדם והוא השכל והנה קראו מלך כי בזה האופן יתיישר לו העיון כשימלוך על שאר כחות הגוף והנפש ויסרתוהו כלם וידוע כי החטא לא יקרה בהשגתו המיוחסת לו ולזה לא יקרה טעות בציור כי הוא מהשכל לבד אך יקרה טעות באמת מפני היות ההשגה מורכבת מהשכל והחוש כמו שנתבאר בספר הנפש ולזאת הסבה לא ימעל פיו במשפט במה שישפטהו מתה שהוא מיוחס לו ולזה הביאור ימשך יפה מה שביארנו לאסוכה במאמר פלס ומאזני משפט וגו׳ וזה הביאור הוא הנראה צודק בזה המקום׃ תועבת מלכים· הנה למלכים והם השכלים האנושיים הוא מתועב מאד ושנוא עשיית הרשע בדעות או במדות וזה כי עשיית הרשע במדות יהיה סבה שלא יכון כסא המלך הבל יסורו הכחות הנפשיות מלשרתו וימנע מפני זה ממנו השלימות אשר הוא כחייבלו ועשיית הרשע בדעות שתהיה סבתו לקיחת המחשבות והצורות הדמיוניות לא על נכון הוא סבה שלא יגיע מהם השירות הראוי כי בצדק וביושר יכון הכסא והאדנות שים לו עליהם אך בזולת זה אין לו תועלת׃ רצון מלכים שפתי צדק· הנה רצון מלכים הוא שפתי צדק במה שיעידו בעדות בספורי הקודמים כמו שיצטרך זה בחכמות אשר לא תשלם העמידה על מה שיצטרך לעמוד עליו מן החוש בהם כי אם בזמן ארוך כפלא יעבר החיים האנושיים כמו הענין בחכמת הכוכבים ובהרבה מהדברים הטבעיי׳ ומי שהוא דובר ישרים יאהב כי היושר בדברים ישירוהו למצוא האמת במה שיחקר בו׃ חמת מלך· הכעס שיכעס המלך הזה על מה שהפליג לחקור בו לפי העדות ושפט מפני זה בדבר מה כמצא אחר זה בחוש בלתי צודק מפני הכזב שיהיה בעדות הנה הוא כמו מלאכי מות להסיר האדם מדרך חיים אל דרך המות כי ידמה לו שהטורח בחכמה הוא לבטלה ואמנם איש חכם יגיר זאת החמה בשיפליג תחלה בדבר העדו׳ להתבונן אם קנתו מסכים לקנתו ואם ימצאוהו בלתי מסכים הנה יעמוד על מה שהיה מהם צודק מהדרכים רבי׳ מהם שיתבונן באי זה מאלו הדרכים נכפל העדות יותר כי אשר נכפל בו העדות יותר ידמה היותו מסכים לאמת ומהם שיתבונן מצד המעידים ר״ל שי׳ מר יעיד בו איש יותר שלם ויותר חכם הוא יותר שיהיה צדק ומהם שיתבונן בו מצד הטעות שאפשר שיקרה בהרגש בו מהטעות יותר הוא יותר ראוי שיונח בלתי צודק והנה ג״כ אפשר שיסיר החכם זה הכעס והחמה בבאר אחד והוא שיאחר שהשיג בחוש הפך מה שיתחייב מהעדות ישוב להסיר מהעדות מה שחוייב ממנו זה הביטול ויחקר עם השאר ועם מה שהשיג בחוש כי בזה האופן יתיישר למצוא האמת והנה יסיר החכם זה הכעס בבאר אחר יותר שלם והוא כי מדרכו שלא יעיד בדבר אם לא היה צודק ונקי מהטעות ואם היה אפש׳ שיהיה בהרגש טעות יגיד זה הענין בעדותו׃ באור פני מלך חיים· הנה באור פני המלך הזה בהשגת המושכלות ימשכו החיים הנצחיים והרצוי שיהיה ממנו לאחר הכחות המשרתות אותו הוא במדרגת העב שיהיה ממנו המלקוש אשר יביא פרי הצמחים ותכליתם וזה כי בזה האופן יתיישר לאדם השגת ההצלחה שהוא הפרי המכוון בו׃ קנה חכמה· הנה קנין החכמה טוב מאד מקנין הזהב וקנין הבינה נבחר מקנין הכסף ורמז בזה כי אין לאלו הקנינים יחס וערך לקנין החכמה והבינה והנה המשיל החכמה בקנין יותר יקר מהבינה כי השגת החכמה היא יותר שלימה מהשגת הבינה כמו שהתבאר מדברינו ואף על פי שכבר יקרה בבינה בחקור בנושא יותר נכבד מעוד כי הבינה תהיה ג״כ בדברי המוכר והיא הפילוסופיא המדיניתו ולא אל זאת הבינה כיון בזה הפסוק׃ מסלת

אבן עזרא

יד ליד· יד השם בעבור יד הרשע כלומר יד השם תשחיתהו בעבור ידו שתעשוק על כן לא יהי נקי כי יקבל שכרו׃ כור· היראה גוררת שיסור מרע׃ ישלים· יביאם בברית שלום עמו ומלת גם לרבות על הרצון׃ טוב מעט· ממון שיקובץ בצדקה מהממון רבה שיקובץ ברשע· בלא משפט ולא יעשה צדקה כמשפט׃ לב אדם· צדיק שיחשוב דרכו הראוי לו והשם׳ יכין צעדו שלא יכשל ויעזרהו כענין בא ל ליטהר מסייעין אותו׃ קסם· חסר כף הדמיון קוסם קסמים כלומר גוזר גזרים וקסם שם כלל על גזרת משפט הכוכבים וכן גזרין שיגזרהו להיות כן כלו׳ כקסם שהוא דבר גזור כן יאות ל להיות על שפתי מלך שיגזור במשפטו האמת ולא ימעול באמרי פיו׃ פלס· ומשקל· לענין אחד הם וכים מכין׃ למ״ד ליי׳ כמו בעבור כי הוא צוה לעשות ב במשקל ובמאזנים ב כמשפט ומעשהו של הפלס· כל אבני כים כי השקל עשרים גרה והטע׳ שלא יהיה שם גדולה וקטנה׃ פא׳ ליי׳ לו הם והטעם כי הוא חפץ בהם׃ תועבת· רצון· חמת· באור· קנה· ה׳ דגשי׳ · יאהב כל אחד מן המלכים· מלקוש הוא המטר וכן פירו׳ המלכי׳ ראויים לתעב עושה רשע כי בעבור הצדק שיעשו יכון כסאם וירצו דובר הצדק כלומר דובר אמונים ישרים יאהב המלך כי חמתו כחמת מלאכי מות שימיתו פתאום הרשעים· יכפרנה יבטלנה וישיב חמתו מאליו· ובאור שיאיר עיניו על החכם ימי חיים ורצונו שירצהו כעב מלקוש שיצמיח הלקש· וקניין החכמה מה טוב לחכם כי יבטל חמת המלך· חרוץ מלשון גזור כמו אתה חרצת או שם זהב כמו כתם׃ מסלת

יכופר ד׳ וסימ׳ נגס׳ בסדר כסעי׃ אויביו ה׳ מ״ל וסימ׳ והנה בן נולד לך· יקום אלהים יפוצו· ורימות ימין צריו· אויביו ילבשו בשת· ברצות יי׳ דרכי איש גם אויביו׃ רשע ה׳ פתח׳ וסימ׳ נבסר במיכה סימ׳ ו׳׃ רצון ג׳ וסי׳ לעיל סוף סימ׳ י״ד׃

תּוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־גְּבַהּ־לֵב יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה׃ בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֺן וּבְיִרְאַת יְהוָה סוּר מֵרָע׃ בִּרְצוֹת יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ גַּם־אוֹיְבָיו יַשְׁלִם אִתּוֹ׃ טוֹב מְעַט בִּצְדָקָה מֵרֹב תְּבוּאוֹת בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ לֵב אָדָם יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ וַיהוָה יָכִין צַעֲדוֹ׃ קֶסֶם עַל־שִׂפְתֵי־מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל־פִּיו׃ פֶּלֶס וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַיהוָה מַעֲשֵׂהוּ כָּל־אַבְנֵי־כִיס׃ תּוֹעֲבַת מְלָכִים עֲשׂוֹת רֶשַׁע כִּי בִצְדָקָה יִכּוֹן כִּסֵּא׃ רְצוֹן מְלָכִים שִׂפְתֵי־צֶדֶק וְדֹבֵר יְשָׁרִים יֶאֱהָב׃ חֲמַת־מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי־מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה׃ בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וּרְצוֹנוֹ כְּעָב מַלְקוֹשׁ׃ קְנֹה־חָכְמָה מַה־טּוֹב מֵחָרוּץ וּקְנוֹת בִּינָה נִבְחָר מִכָּסֶף׃

מְרַחַקְתֵּיהּ דֶּאֱלָהָא כָּל דְּרָם בְּלִבֵּיהּ מִן בִּישְׁתָא לָא נִדְכֵּי׃ בְּטֵיבוּתָא וְקוּשְׁטָא מִתְכַּפַּר סוּרְחָנָא וּדְחַלְתֵּיהּ דֶּאֱלָהָא מַסְטְיָא מִן בִּישְׁתָא׃ כַּד אִתְרְעֵי אֱלָהָא בְּאָרְחָתֵיהּ דְּגַבְרָא וְאַף לְבַעֲלֵי דְבָבוֹי נַשְׁלֵים לֵיהּ׃ טָב קְלִיל בְּצִדְקְתָא מִן סַגִּיעָא דְעַלַּלְתָּא דְּלָא בְּדִינָא׃ לִבֵּיהּ דְבַר נָשָׁא מְחַשֵּׁב אָרְחָתֵיהּ וֶאֱלָהָא מְתַקֵּן הִלְכָתֵיהּ׃ קִיסְמָא עַל סִפְוָתֵיהּ דְּמַלְכָּא וּבְדִינָא לָא נִדְגּוֹל פּוּמֵיהּ׃ רִגְיָא וּמְסָאתָא דְּתְרִיצוּתָא מִן קֳדָם אֱלָהָא וַעֲבָדוֹי כּוּלְהוֹן מַתְקְלֵי דְקוּשְׁטָא׃ מְרַחַקְתֵּי דְמַלְכִין דְּעָבְדִין רִישְׁעָא מְטוּל דְּבִצְדְקוּתָא תַּקִּין כּוּרְסְיָא׃ רְעוּתֵיהּ דְּמַלְכָּא סִפְוָתָא דְצִדְקְתָא וּמִילְּתָא דִּתְרִיצֵי רָחֵים׃ חֶמְתֵיהּ דְּמַלְכָּא מַלְאֲכֵי דְמוֹתָא אִנּוּן וְגַבְרָא חַכִּימָא נְדַעְיְנֵיהּ׃ בִּנְהוֹרָא דְפַרְצוּפֵיהּ דְּמַלְכָּא חַיֵּי וְצִבְיוֹנֵיהּ הֵיךְ עֲנָנָא בְּבִירְיָאתָא׃ דְּקָנֵי חָכְמְתָא טָבָא לֵיהּ מִן דַּהֲבָא סְנִינָא וּדְקָנֵי בִּיוּנָא טָב מִן סַאגִּיָא גְבִיָּא׃

ודובר ה׳ וחס׳ וסימ׳ פועל צדקות ודבר בשרו׃ ודבר תמים יתעבו· ודבר אמת בלבבו׃ ודבר ישרים יאהב· ודבר שלום לכל זרעו׃

אבן עזרא

מסלת· שיורו לסור מרע היא מסלתם ומי שיחפוץ לשמור נפשו שלא תמות נוצר דרכו הראוי לו והוא דרך המצות: לפני· טעם· פנים דבקי'· גובה רוח על כן טוב לשפל רוח להיות עם ענוים· מחלק מקח בחלק שלל עם גאים כי אז ישבר כאשר להיותו עוסק: משכיל· דבק למעלה כלומ' משכיל על דבר השפלות להשפל הוא ימצא טוב שייטיב לו השם· ובוטח בשם' לא יחפוץ לחלק שלל עם גאים· אשריו שיהא מאושר ברבות טובתו: לחכם לב· שהחכמה בלבו· יקרא נבון שיבין מה שלא למד· ומתק שפתים טעם ואם ילמד מתיקות שפתים אז יוסיף לקח והמתק רמז לחכמה המתוק' כענין ומתוק מדבש: מקור· פי' השכל הוא המקור שיקירו משם חיים לבעליו: ומוסר אוילים מוסר אולת: לב· צוף· שנים דבקים· חכם יראה השכל על פיהו· ועל שפתיו יוסיף· הלב להראות הלקח: צוף· דבש חסר כ"ף כלומר כצוף דבש כן אמרי נועם מתוקים: יש דרך ישר· יש שם לפני איש להתעסק באמרי נועם· ואחריתה שיעזבה ימצא דרכי מות ואמ' דרכי כי סבות המות רבות· פי' שילך דרכי' שיביאוהו למות: אכף· כבד וגרם כלומ' נפש עמל תעמל לעד כל ימיו כי פיהו אכף גרם וסבב עליו לעמל בעבור שלא למד אמרי נועם והפך זה החכמה תחיה את בעליה: ועל שפתיו· על כל אחד משפתיו הרעה כאש צרבת· פי' המלשין: נרגן· דברי שקר ברכילות: איש· העושה חמס מפתה רעהו שיעשה חמס כמוהו· בדרך לא טוב בלשון זכר: עוצה· לפי דעתי שיעצם את עיניהם שעצם עיניו הם משרש עוצה עיניו והמ"ם שימן הפעולים והראוי עוצה אותם את עיניהם וכמו כן ותפתח ותראהו את הילד לחללו את ביתו הנכון לחלל אותו וכן הפי' עוצה עיניו אוטם עיניו בעבור שלא ילך לבו אחרי עיניו בעבור שיחשוב תהפוכו' כרצונו. כלה מפלים הרעה כאשר חשב: עטרת

גאון ג' וסימ' ביחזקאל סימ' ל"ו: גובה ג' וחס' וסימ' הלא אלוה גבה שמים· וראיתי לבית גבה· ולפני כשלון גבה רוח: יוסיף י"ד חס' ו"ו וסימ' בשמואל ב' סוף סימ' ג' גבי קינת דוד על אבנר: ומרפא ג' וסימנ' הרחה לכם יראי שמי· צוף דבש אמרי נעם· הגני מעלה לה ארוכה: ונרגן כ"ן בתרא זעירא והוא חד מן ג' נונין אריכין זעירין וסימניהון נטע ארן וגשם

מִסִלַּת יְשָׁרִים סוּר מֵרָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ נֹצֵר דַּרְכּוֹ׃ לִפְנֵי־שֶׁבֶר גָּאוֹן וְלִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ׃ טוֹב שְׁפַל־רוּחַ אֶת־עֲנָיִים מֵחַלֵּק שָׁלָל אֶת־גֵּאִים׃ מַשְׂכִּיל עַל־דָּבָר יִמְצָא־טוֹב וּבוֹטֵחַ בַּיהוָה אַשְׁרָיו׃ לַחֲכַם־לֵב יִקָּרֵא נָבוֹן וּמֶתֶק שְׂפָתַיִם יֹסִיף לֶקַח׃ מְקוֹר חַיִּים שֵׂכֶל בְּעָלָיו וּמוּסַר אֱוִלִים אִוֶּלֶת׃ לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ וְעַל־שְׂפָתָיו יֹסִיף לֶקַח׃ צוּף־דְּבַשׁ אִמְרֵי־נֹעַם מָתוֹק לַנֶּפֶשׁ וּמַרְפֵּא לָעָצֶם׃ יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת׃ נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי־אָכַף עָלָיו פִּיהוּ׃ אִישׁ בְּלִיַּעַל כֹּרֶה רָעָה וְעַל־שְׂפָתָיו כְּאֵשׁ צָרָבֶת׃ אִישׁ תַּהְפֻּכוֹת יְשַׁלַּח מָדוֹן וְנִרְגָּן מַפְרִיד אַלּוּף׃ אִישׁ חָמָס יְפַתֶּה רֵעֵהוּ וְהוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא־טוֹב׃ עֹצֶה עֵינָיו לַחְשֹׁב תַּהְפֻּכוֹת קֹרֵץ שְׂפָתָיו כִּלָּה רָעָה׃

שְׁבִילָא דְתְרִיצֵי מְסַנְיָא מִן בִּישְׁתָא וּדְמִזְדַּהַר בְּנַפְשֵׁיהּ נָטִיר אָרְחֵיהּ׃ קֳדָם תַּבְרָא גֵּיוְתָנוּתָא וְקֳדָם תִּיקְלָא רָמַת רוּחָא׃ טַב הוּא שְׁפַל רוּחַ וְעִנְוְתָנָא מִן הֲוֵי דְמַפְלִיג עֲדִיתָא עִם גֵּיוְתָנֵי׃ דְמִסְתַּכַּל בְּמִילְתָא יַשְׁכַּח טַבְתָּא וּדְמַסְבַּר בֶּאֱלָהָא טוּבוֹהִי׃ חַכִּים לִיבָּא יִתְקְרֵי סוּכְלְתָנָא וּדְחַלְיָין סִיפְוָתֵיהּ מוֹסִיף אוּלְפָנָא׃ מַבּוּעַ דְּחַיֵּי סוּכְלָא וּמַרְדּוּתָא דְשַׁטְיֵי שְׁטִיוּתָא׃ לִיבָּא דְחַכִּימָא מִסְתַּכַּל פּוּמֵיהּ וּבְסִפְוָתֵיהּ מוֹסִיף אוּלְפָנָא׃ כַּבְרִיתָא דְדוּבְשָׁא מֵאמְרָא דְבוּכְמָא חַלְיוּתָא דְנַפְשָׁא וְאַסְוָתָא לְגַרְמֵי׃ אִית אָרְחָא דְמִתְחַזְיָא בְעֵינֵי בְנֵי נָשָׁא דִתְרִיצָא הִיא וְסוֹפָהּ אָרְחָתָא דְמוֹתָא אִנּוּן׃ נַפְשׁ דְּלָעְיָא לַעֲוָתָא תְסוֹבַר דְמִן פּוּמָא אָתֵי לָהּ כֵּיפָא׃ גַּבְרָא טְלוּמָא חָסַר בִּישְׁתָא וּבְסִפְוָתָא נוּרָא יָהֲבַת זְלִיקֵי׃ גַּבְרָא מְהַפְּכָנָא יְגָרֵי תִגְרֵי וְדַרְתְּנָא מַעְדִּיק רַחֲמֵיהּ׃ גַּבְרָא חֲטוּפָא מְשַׁרְגַג חַבְרֵיהּ מוֹבִיל לֵיהּ בְּאָרְחָא דְלָא שַׁפִּירָא׃ רָמֵז בְּעֵינוֹי וְחָשֵׁיב הֲפִיכָתָא גָּנֵיהּ בְּסִפְוָתָא וְגָמֵיר בִּישְׁתָא׃

חצי הספר בפסוקי'

יגדל· תכושבן רב סרים· ונרגן מפריד אלוף· ואינון מן א"ב דאתוון זעירין וסי' נמסר בריש ספר ויקרא ובמסר' רבתי בריש מערכת אות האלף בס"ד:

רלב"ג

משלת ישרים סור מרע· דרך ישרים היא סור מרע כי הם יתבוננו בדרכם ויכוננו בו באופן שימלטו מהרע בדברים המדיניים או בדברי' העיוניים ומי שירצה לשמור נפשו מהרע ראוי שישמור דרכו בזה האופן הנזכר: לפני שבר גאון· הנה הגאוה והגאון וגובה הרוח הוא סבה אל השבר ואל הכשלון וזה מבואר מאד מענין המדה הזאת: טוב שפל רוח· הנה יותר טוב לאדם הוא שיהיה שפל רוח ויתחבר עם העניים והשפלים מ(מ)שיהיה מתחבר עם גאים ויחלק שלל עמהם במה שנצחו במלחמה אשר היתה גאותם סבה לה וזה כי אם יקרה מזאת התכונה טוב בקצת העתים הנה יקרה ממנה רע בעתים רבים והנה חלקם השלל הוא ג"כ לנקמה מהם כי זה שירגלו בזאת התכונ' הפחותה ויהיה זה סבה שיחולו עליהם רעות גדולות: משכיל על דבר ימצא טוב· הנה מי שהוא מעיין ומסתכל איך ראוי שיתנהג בדבר דבר ולא יעשה מעשיו בזריזות ובבהלה הוא ימצא טוב בדברים כי זה ממה שיתייסר בו להגיע אל התכלית הנרצה ומי ששם מבטחו עם זה בי' לא במה שהכין מהסבות אשריו כי הש"י ימציא לו חפציו ואף אם שגג בהכנת הסבות: לחכם לב יקרא נבון· הנה לחכם לב יקרא נבון ר"ל כי השגתו החכמ' תוסיפהו להשגת הבינה גם בדברי' המדיניים להתבונן בלקיחת התחבולו' להעמידו בשלום עם אחר אחר מהאנשים ואע"פ שכבר התבונן בזה בלבו באופן ראוי הנה במתיקו' דבריו יוסיף קנין טוב על מה שחשב בלבו כי ערבות הדברים ומתיקותם ימשוך הנפשות ויקחם: מקור חיים· הנה ההשתכלו' וההתבוננות הוא בעליו שלמקור חיים והמנהיג אותו וזה כי ממנו מבוע המיעדת החיים הגופיים והחיים הנצחיים אם החיים הגופיים מפני ההשתכלות בדברים המדיניים אשר בו יופלך הסרת הרע ממנו מהאנשים ושיגיע לו הטוב והעזר מהם ואם החיים הנצחיים כי זאת התבונה כלי להפליג החקירה בדברים העיוניים לפי מה שראוי אשר היא סבה למצוא האמת בהם ואולם האוילי' לא יקנו מוסר כי אם מהאולת והמשל שכאשר קרא לאויל רע מה מפני שלא השגיח בסבות המביאות אותו להשגת תבוקשו אז יקחו מוסר מפני האולת ההיא להשגיח בפועל ההוא כשיקרה לו שנית בשגגה אשר לא השגיח בה קודם זה שהיתה סבה אל שכבר מתנו אשר יזם לעשות והנה התועלת שיקח בזה הוא מעט מאד וזה כי אולתו תסבב שלא יקח בזה מהתועלת רק בכמו הדבר ההוא ובשגגה ההיא לבדה וכבר יהיו שם סבות אחרות יפקד המסובב בהפקדם והוא לא ישגיח בהם אם לא בשיפקהו עיניו במה שירא' בנסיון וזה רחוק מאד שיגיע בשלימות בזה האופן גם בפועל אחד מיוחד ואולם עם המשכיל מקור חיים ומבועם בכל הדברים וזהו ההבדל הנפלא שיש בזה בין המשכיל והאויל: לב חכם ישכיל פיהו· הנה מה שהוא מצוייר בלב החכם יודיעהו פיו לאנשים כי דבריו יסכימו אל מה שהוא מצוייר בנפשו אם בדברים המדיניים לפי שלא ידבר בלב ולב ואם בדברים העיוניים כי הוא מצד חכמתו יודע לדבר באופן יסכים מה שיאמר למה שהוא מצוייר בנפשו והנה הוא ידבר באופן שעל שפתיו יוסיף קנין טוב על מה שהוא בלבו וזה כי בלב בלבו לא יתכן שיהיה למאמר כי אם כוונה אחת והוא יאמר אותו בדרך יכלול על כוונות מתחלפות כלם מועילות וכבר יהיה זה ג"כ מצד אחר והוא בדברים המדיניים רב התועלת והוא שיוסיף על שפתיו ממתק הדברים וערבותם מה שיוסיף לקחת הנפשות ולמשכם אל כל מה שירצהו ובדברים העיוניים ג"כ מצד מה שיעריב המאמר מן הדברים המיפים את המאמר ומקשטים אותו: צוף דבש· הנה אמרי נועם שיצאו מפי החכם הם כמו צוף דבש שהוא מתוק לנפש המרגשת כשיזון האדם ממנו והוא עוד מרפא לאיברים הבתוס' בשיושם עליהם ולזולת זה מחלייהם וכן אמרי נועם החכמים יערבו לנפש המשכלת ובהם עוד היושרה לתקון הגוף ולברר ולהוציא ממנו חליי המדות הפחותות: יש דרך· הנה ימצא דרך שהוא ישר לפני האיש ולא ירגיש ברע הנמשך ממנו כי אחריתה היא דרכי מות והנה האיש החכם ייסיר להתרחק מהדרך הזאת: נפש עמל· הנה נפש האיש העמל עמלה לו ולתועלתו כאשר כפף פיהו והכניעו על העמל ההוא ר"ל כאשר כבש תאות פיהו למזונות ולמשקים הערבים בדרך שלא יבטלהו רדיפת התאוות ההן מבקשת החכמה וההתעמלות בהגעתה הנה העמל ההוא יהיה לו לבדו מה שאינו כן בעמל אסיפת הקנינים כי יכין האדם ואחר יאכל ומי שעמל בו לא יהנה ממנו ולא יהיה לו יתרון כי אם ראות עיניו או ירצה בזה נפש האיש העמל תמיד להשגת טרפו עמלה בסבתו בעצמו כי פיו הכניעו וכפפו לזה העמל ואילו ייסיר בזה שאם היה האיש ההוא מוגע מתנו יתרון המזון ולא יקח ממנו כי אם המצטרך לבד ויכמכם בהוצאתו לפי מה שאפשר או יהיה קובץ על יד מעט מעט עד שיגיע מחייתו בזולת עמל: איש בליעל· הנה האיש הבליעל חורש הרעה בלבו ומה שבא ממנו אל שפתיו יוכר בו רושם הרע שהוא בלבו ויהיה משחית כמו האש השורפת וכאילו אמר שיותר רע יבא מפיו ממה שהוא בלבו כי ישתדל להעמיק בדבריו בדרך שימשך מהם רע נפלא: איש תהפוכות ישלח מדון· האיש הנרגן הנה מנהגו לשלח ריב ומדון בין האנשים ולא יספיק לו בזה עד שיעורר דברי תלונה להפריד השר והגדול מעמו ר"ל שיסבב שימרדו בו: איש חמס· הנה האיש שהוא איש חמס יפתה בפיו רעהו להמשך למנהגו ובדבורו בא בנרוס לו להלך אותו בדרך בדרך לא טוב: עוצה עיניו· מי שהוא עוצה עיניו וסותם אותם או אחד מהם כדי שתשלם לו יותר מחשבת התהפוכות והכזבים ואחר כך הוציא מה שבמחשבתו אל הפועל במתחך שפתיו ופתח אותם לדבר הדברים בפיו הנה דבורו השלים הרעה כי במה שחשב לא היה מגיע נזק לאנשים אם לא יוציאהו בפיו: עטרת

עטרת תפארת שיבה · הנה השיבה היא עטרה של תפארת כי האנשים כלם יכבדו איש שיבה ויגיעו האנשי' לזה בדרך צדק ויוסר במדות או ברשעות כי בזולת זה יתכן שימות האדם בלא עתו או יהיה הרצון בזה כי השיבה אשר בדרך צדקה תמצא היא עטרת תפארת כי מצד שיוסר ברשעות ובמדות ומצד הישישות אשר יחובר עמהם נגדל מדרגת האיש ומעלתו בחכמה ובפלוסופיא המדינית כי בישישים חכמה וארך ימים ת תבונה מצד רוב מה שעבר עליו מהחוש ומצד אורך הזמן אשר שקרו כשקשת החכמ' ומצד השקט רתיחת הטבע' בעת השיבה : טוב ארך · הנה מי שימשול בכעסו שיוכל להאריך אפו הוא יותר טוב מגבור המנצח זולתו במלחמה ומי שימשול ברוחו ותאותו להכעיס אשר יחפוץ הוא יותר משובח ממי שלכד עיר כי איך ימשול בזולתו מי שלא יוכל למשול ברוחו · יש דברי' יחשוב שיהיה חדושם קרי והזדמן והם באמת הנבלה ושדור מהש"י בחיק וזה כי הגורל יוטל בחיק ויחשוב שיהיה משפטו בדרך הקרי והנה תמצא כי מיי' כל משפטו וזה מפורסם מענין הגורל בספורי דברי הנבואה וכבר תעמוד על זה מהחוש כי למצליחים יבא על הרוב להם בגורל ה היותר טוב וההפך לאנשים הקשי יום והנה אמר לפי מה שאחשוב כי הגבורה במלחמ' ולכידת העיר הוא מיי' ולזה אין להתפאר בהם ואולם התכונות המדותיות אשר לאדם עם נפשו הם משפאת בחירתו ולזה יהיה ההתפאר בהם יותר ועוד כי הטוב שיגיע מאורך האף הוא יותר עצום ויותר מעט סכנה מהטוב שיגיע מהגבור' וכן הענין במושל ברוחו עם לוכד עיר עם שבזה יגיע לאדם הטוב והמלט מזולת שירע לזולתו : טוב פת חרבה · והנה שבח עד השלום ונגה הקטטה ואמ' כי טוב לאדם שיאכל פת יבשה בלא פרפרת עם השלוה משיאכל הזבחים ובשר לשובע עם הריב והקטטה : עבד משכיל · הנה יקרה בעבד האדם כשהיה זריז ומשכיל שיהיה מושל בבן אדוניו כשהיה עצל וסכל כי אדוניו ימשילהו עליו להנהיגו בהנהגה ראויה וכבר יקרה שיחלק זה העבד נחלה בתוך האחי' שהם בני אדוניו כי אדוניו לאהבתו אותו יתן לו במותו חלק מה בנכסיו : מצרף לכסף · הנה הכסף יש לו מצרף יוכל האדם לבררו בו מסיגיו ובו יוכל לבחון כמה יש בו מן הסיגים כשיקח ממנו משקל מה ויעמוד על השיעור שיחסר ממנו וכזה יש ג"כ כור לזהב לברר אותו מסיגיו ואולם הלבבות אין שם מי שיבחנם זולתי השם ית' : מרע מקשיב · הנה האיש המרע הוא מקשיב על דבר און כי בו הוא חפץ וזה ג"כ הוא מתהפך והוא כי האיש השקרן מאזין ומקשיב על דברי הרשע והשוות מהשקר ימשכו הרעות ומהרעות ימשך השקר : לועג לרש חרף עושהו · הנה מי שהוא מלעיג על העני מפני עניו כבר חרף הש"י שיסודר ממנו זה הענין באופן מה כמו שמנהג המלאכ' הוא מחרף בזה הפועל אותה ומי שהוא שמח לאיד שיבוא על איש אחר לא ינקה שיפול בכמו הרע ההוא : עטרת זקנים · כי האהבה הדמיונית תמשך אליהם אך אין הענין כן באבות כי אין האהבה עולה כל כך לאבי האב אבל תפארת בנים היו אבותם : לא נאוה · הנה לא יאות לנבל לדבר דברי מעלה ויתרון כי הדברים ההם יאבדו בזה האופן וכ"ש שאין ראוי לנדיב דבר שקר והבל : אבן חן השוחד · הנה השוחד הוא אבן חן בעיני האנשים אשר יתנו להם השוחד כאלו היו מרגליות שיתנו חן למושאם אל כל אשר יפנה מהדברים יצליח : מכסה פשע · מי שהוא מכסה פשע שפשע בו ולא ירצה לזכרו הוא מבקש אהבה כי בזה האופן ישובו ומי שהוא שונה בדבר מפריד אלוף כי זכר הפשעים יביא לרעות גדולות עד שאלו המדות הפחותות יפרידו חסר והגדול מעמו : תחת גערה במבין · הנה הגערה תחת במבין ליסר אותו ויקבל בה מוסר יותר ממה שיקבל הכסיל מהמוסר אם יכוהו מאה הכאות : אך מרי · הנה לאדם שלא יקבל מוסר בהכאות אבל תמצא עם זה בקצתו שיבקש רע והוא איש מרי כי הוא מרגיש שיוכה מצד מריו או יחולו עליו רעות ועכ"ז יחזיק בו ולזה אינכו זר אם ימשך מה שיבקש הנה ישיגהו היותר רע שאפשר רוצה לומר שבסבר ישולח להכותו מכת אכזרי ולא יחמול עליו אשר על כן מרה בש"י או יהיה הרצון בזה הנה לא די שלא יקבל מוסר אבל הוא תמיד יבקש מרי וע"כ שישלח בו מלאך אכזרי להכותו מכות נפלאות הנה עם כל זה יוסיף על חטאתו פשע : פגוש דוב שכול · הנה טעות הכסיל באולתו היא פגישת הסכנה מפגישת דוב שכול באיש כאולת הכסיל תמחיתהו בסכלותו : מסיב

עטרת · השיבה היא כעטרת תפארת לראש : טוב · בחיק · טוב · ג' דגשים · טוב עומר במקו' שנים ואורך אפים הוא טוב מגבור כי הוא יכבוש כעסו והגבור אע"פ שכובש אחרים איננו יכול לכבוש כעסו · מושל ברוחו לברו טוב ממושל לוכד עיר שצריך לעזר אחרים וכאשר יוטל הגורל בחיק ומיי' משפטו איך יפול כן מאת השם' מי שיוכל למשול ברוחו · טוב חרבה · למושלים ברוחם כפת חרבה שיש שלוה בה · מבית מלא זבחי ריב ומריבה שיתכעסו תמיד : בבן מביש · כסיל · יחלוק יקח חלק : מצרף · מרע · לועג · שר · ר"דקים · מצרף מקור · מזין הראוי מאזין כלומר יש מצרף לכסף וכור לזהב לזקקו וכן יבחן הלבבות השם וידע מי שהוא מרע ומחשב רכילות שהוא על שפת און · שמח מי ששמח לאיד הרש לא ינקה לא יהיה נקי כל אחד מהם כי השם בוחן הלבבות ויתן שכר למרע וללועג ולשמח לאיד : בני בנים · שבעבורם מכובדים הזקני' בעבור חכמתם · ותפארת בני' אבותם החכמים : לא נאוה לנבל · לא נחמדת ונאוה לו · שפת יתר כלומ' לא יתנאה לעבת שפת חכמי' מתביאהו לידי יתרון אבל לנדיב לא נחמדת לו כלומר הנדיב לא יתנאה ש שפתי איש שקר כאשר יתנאה הכסיל : אבן חן · חסר כף וכן ידיה ליתר תשלחנה אע"פ שאין זה מקומו א אפרשנו לפי שהוא כעלם בעבור מלת תשלחנה שהוא בלשון רבות וכן עניינו כירה ליתר תשלחנה הכפים הנזכרות בפסוק תבורך מנשים אם תשגיחה כאשר עשתה על כן תהיה מבורכת יותר מהן וכן זה כאבן היקרה שיש לה חן בעיני כל רואיה כן יש חן למוחד בעיני בעליו והוא הנותן כי בעבור שהוא אסור לקחתו לא יקרא הלוקח בעליו וכן אל תמנע טוב מבעליו כי הוא הלוקח : מכסה · מי שמבקש לאהוב רעהו יכסה פשעו שפשע בו ולא יודיעהו · ושונה בדבר לפשוע פעם אחרת מפריד אלוף שיאהבנו יותר ממנו : תחת · א' מן תנחת עלי ידך תרגו' וירד כמו כזיד מן ויזר לטעת מן נטע והוא רחוק : אך · ממעט הגערה מן המרי כי לא תועיל בו והוא חסר כמו איש מרי שמרה כי השם יבקש לעשות לו רע : אכזרי שלא ירחמנו · ישולח בו להמיתו : פגוש · ואל · יפגוש בו כסיל בעת אולתו כי היא קשה מהדוב : פוטר

וטל ג' ב' מל וא' חס' וסימ' כי יפול לא יוטל · בחיק יוטל את הגורל · וגם אל מראיו יטל · כתר חס' : ומי"ו וסים' לעיל ריש סים' י"ו : משפטו וסים' נמסר בשמואל א' סוף סימן כ"ו : חרבה ג' וסים' ואמר למלך המלך לעולם יחיה · ואמר אליהם אתם ראים הרעה · טוב פת חרבה · וא' וחרבה וכל מנחה : נאוה ד' קמצין וסים' נאוה בירושלם איומה כנדגלו' · לישרי'

כלילא דשבהידא סיבותא בארחא דצדקתא משתכחא : טב נגיד אפי רותא מן גברא ודמכביש נפשיה טב מן הוו דאחיד מדינתא : בעובה דעצתא נפלה פיצתה ומן אלהא נפק דיניה : טבא היא לחמא שריבתא ושלוותא בה מן ביתא דמלי דבחי דדינא : עבדא סוכלתנא ישתלט בברא מבהתנא ובינת אחי נפליג ירותתא : צרפא נקי לסאסא וכורא לדהבא ואלהא בדיק לביה : גברא בישא צייתה לספותא דעאתא שקרא ורגלותא על לישנא דעאתא : דמצרי במסכינא מרגיז לבריה ודחדי לתברא דחבריה לא מזדכי : כלילא דסבי בני בנייא ושבהורהון דבנייא אבהיהון : לא יאי לטפשא שפוותא יתירתא אף לא לשליטא שפוותא דשקרא : כיפא דשוחדא חסידא היא באפי מאן דשקיל לה לכל אתר דמתפני שיכולא : דמכסי חובה בעי רחמותא ודסני מילתא מפרק רחמא : עא לא בעאתא במן דמתבין טב מן דלמחי לסכלא מאה חוטרין : גברא מרירא בעי בישתא ומלאכא נוכראה ישתדר עליה : פגיע דוב ורתיתא בגברא תסמא לא מתזיע ושכלא בשטיותיה נפיל :

עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא׃ טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר׃ בַּחֵיק יוּטַל אֶת הַגּוֹרָל וּמֵיְהוָה כָּל מִשְׁפָּטוֹ׃ טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה בָהּ מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי רִיב׃ עֶבֶד מַשְׂכִּיל יִמְשֹׁל בְּבֵן מֵבִישׁ וּבְתוֹךְ אַחִים יַחֲלֹק נַחֲלָה׃ מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב וּבֹחֵן לִבּוֹת יְהוָה׃ מֵרַע מַקְשִׁיב עַל שְׂפַת אָוֶן שֶׁקֶר מֵזִין עַל לְשׁוֹן הַוֹּת׃ לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ שָׂמֵחַ לְאֵיד לֹא יִנָּקֶה׃ עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם׃ לֹא נָאוָה לְנָבָל שְׂפַת יֶתֶר אַף כִּי לְנָדִיב שְׂפַת שָׁקֶר׃ אֶבֶן חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינֵי בְעָלָיו אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַשְׂכִּיל׃ מְכַסֶּה פֶּשַׁע מְבַקֵּשׁ אַהֲבָה וְשֹׁנֶה בְדָבָר מַפְרִיד אַלּוּף׃ תֵּחַת גְּעָרָה בְמֵבִין מֵהַכּוֹת כְּסִיל מֵאָה׃ אַךְ מְרִי יְבַקֶּשׁ רָע וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי יְשֻׁלַּח בּוֹ׃ פָּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל בְּאִישׁ וְאַל כְּסִיל בְּאִוַּלְתּוֹ׃

נאוה תהלה · כי נעים נאוה תהלה · לא נאוה לנבל שפת יתר · וא' שחורה אני ונאוה : אל כל ואל כל י"ג בכתו' ותריסר וסי' אמור אל כל עם הארץ · הן ישא איש בשר קדש · אמר אל רחבעם בן שלמה · ולא שמענו אל עבדיך · שבכון שבהו השגית · היוצר יחד לבם המבין · אז לא אבוש בהביטי · אבן חן השחד בעיני בעליו · כי מי אשר יבחר · וישלח ספרי' אל כל מדינות · ונשלוח ספרים ביד הרצים · ויכתב מרדכי את הדברים · וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע :

אבן עזרא

פוטר · למון פתיחה כלו' כפותח מקור מים שהולכים ויתערבו עם אחרים עד שיתגברו על הארץ כן הוא ראשית מדון מדומה למים · וקודם התגלע התערב זה בזה במדון ראוי הריב לנטוש אותו · פא' כפטר מים כן ראשית מדון תתחיל במעט ויבא הרבה התגלע התגלות · מחיר · לקנות בו חכמה ואין לו לב שיחפוץ ללמוד: בכל עת · יאהב איש רעהו ואח אוהב לעת צרה הנולדת ולא יאהב ב בכל עת · יולד ראוי להיות תולד כמו ובא עליך רעה: אדם · אוהב · פנים דבקים · כלומ' אדם שתוקע כף להיות ערב לפני רעהו המלוה הוא יקרא חסר לב והוא אוהב לעשות בעבור פשע ומצה ם שיגבה עם רעהו · פתחו רמז למפתח הספתים כלומ' כאשר הוא מרים קול פתח דבריו לערוב ערובה הוא מבקש שיבואהו שבר פתחו מן שמור פתחי פיך: יפול ברעה · שחשב לעשות : נבל · מדבר נבלות: לב' גהה · חסר כף מרפא כלומר הלב ם שהוא שמח בחלקו י ייטיב לגוף כגהה ב בעבור שתולדתו ל לשמות כמו לא יגהה מכם אבל רוח נכאה וכועסת על הכלי ם העולם תיבש עצם שהוא עיקר הגוף ולא תועיל בו גהה: מחיק · כסתר משם ישרות יקח השוחד: את · כעס · פנים דבקים · את פני החכמה שהוא ילמדה מכל א אדם · בקצה ארץ המה משוטטות לבקש חכמה כי יחשוב אכשי מקומו כסילים כמוהו על כן מכעיס אביו ברצותו ללכת למרחוק: גם ענוש לצדיק לא טוב · דבק בפסוק פנים ואחור וגם לרבות על השוחד שיקח רשע ואחרי כן יענש הצדיק וכן הוא לענוש הצדיק שדינו לא טוב הענוש כי שם הפועל הוא מתאר בשם דבר ולא טוב להכות הנדיבים על ישרם: חושך · גם · פנים דבקים · הודיע כי מדת השתיקה טובה כלומר חושך אמריו ושותק הוא רעתן ורוח הוא הדעת כלומר שדעתו יקרה והפך זה כל רוחו יוציא כסיל · וגם לרבות על חושך אמריו גם אויל מחרים חכם יחשב: לתאוה · לא · פנים דבקים · לתאו' לתאוה כמו בעבור · כפרד הכע והנד והנפרד ממקומו לבקש חכמה בעבור תאוה שיתאוה ללמוד ובכל אנשי תושיה יתערב וילך עמם והכסיל

רלבג

משיב רעה · הנה מי שהוא משיב רעה תחת טובה אשר גמלוהו ראוי שלא תסור רעה מביתו וזה לשתי סבות האחד מפני שהאנשי' לא ישתדלו להטיב לו לפי שהם רואי' שהוא משיב רעה תחת טובה ולזה כאשר תהיה הרעה בביתו לא תסור משם כי לא ישתדל איש בהסרתה והסבה השנית היא כי זה העונש ראוי שיבא עליו מהש"י על זאת התכונ' הפחות' כי היא תמנע האדם מכל הטובות והשלימיות וזה כי האדם כנגע לש"י מפני רבוי הטובו' אשר הוא גומל אותו תמיד ומי שלא יכיר לאנשים הטוב' שהם עושים לו לא יכיר לשם יתברך בטובות שהוא חונן אותו ויהיה זה סבה ל הכפירה בשם יתברך : פוטר מים · הנה ראשית המדון הוא במדרגת פותח מקום יבאו ממנו המים כי הם תמיד ירחיבו ה הפתח ההוא מצד ש שטף עובר בו ובהיות הענין כן הנה ראוי לעזוב הדבר אשר ה הוא סבת המדון ק קודם שיתערב הריב והמחלוקת כי אז זה יתחזק תמיד הריב ולא יהיה שליט ה האדם להשקיטו : מצדיק רשע · הנה מי שהוא מצדיק מי ש שהוא רשע בדין או מחייב מי שהוא צדיק בדין הנה כל אחד מאלו הוא מתועב ו ושנוא אצל הש"י וזה כי הוא ראוי להרחיק הרשעי' ולבזות מעשיה' כי בזה תועלת להרחיק האנשים מעשות כ כמעשיהם ובזה ראוי לקרב הצדיקי' ולשבח מעשיהם לזאת הסבה בעינה: למה זה · ישתדל הכסיל בקנין החכמה והנה הוא חסר המקבל אותה כי אין לו לקבלה: בכל עת · יתחבר האוהב לאהובו בימי הטובה ובימי הרעה וזה מדרך האוהב במה שהוא אוהב ר"ל שלא יעזוב אהובו לעתות בצרה ואולם האוהב שיתחדש ויולד לו בעת צרתו הוא אח לא אוהב או ירצה בזה כי האוהב יתחבר לאהובו בכל עת כדי שישמח בטובתו ויעזרהו לעת רעתו אמנם האח לא יחוש להתחבר עם אחיו בעת טובתו אך בצרתו יתעורר לעזרו כי הטבע יכריחהו על זה מפני היותו עצמו ובשרו: אדם חסר לב · והנה ספר עתה מהעזר לא יחשב בו טוב לעזור ובסוף הענין ישוב לו לנזק גדול ולזה לא יהיה זה העזר כי אם מאדם חסר לב והנה שיכנס האדם ערב בפרעון חוב רעהו ויתקע כפו לפרעו כי זה יהיה סבה אל שישוב האהוב בוגד ויגיעהו נזק מזה שישוב פרעון החוב עליו: אהב פשע · מי שהוא אוהב למצוא פשע בדברים שיאמרו לו אויעצו וידקדק בהם בזה האופן הנה הוא אוהב מריבה ומחלוקת כי זה יוליד המחלוקת ומי שהוא מגביה פתחו להשקיף בדברים כבד שישים עצמו בעליונות מקום כי זה יהיה סבה אל שימצא פשע בדברים לחשבו עצמו גדול המעלה ושראוי לו מהכבוד הרבה הנה הוא מבקש שבר כי זאת סבה להביא עליו רעות גדולות והנה לקח זה המשל כי מגבה הפתח יקרה שיפול מטה וישבר: ילד כסיל · הנה האיש המוליד כסיל יולד אותו לרעה לו כי יגדל יגונו בו מצד חסרון דעתו בו ורוע עניניו ולא ישמח האיש הנבל העושה נבלות או הדבר: לב שמח · הנה השמחת הלב יתחדש טוב מרפא הגוף להתפשט הדם והחום הטבעי בחלקי הגוף והרוח נכאה שהיא הפך שמחת לב היא תיבש האיברים מפני התקבץ הדם והחום הטבעי בפנימי הגוף והנה יבאר בזה שהשמחה מטובת והשבעה מגונה: שחד · הנה הרשע יקח שחד מחיק ר"ל שיקח אותו בצנעה בדרך שלא יודע ויקחהו להטות ארחות משפט: את פני מבין חכמה · הנה המבין ימצא את פניו חכמה כי כל מה שירגיש אותו מהדברי' הנמצאים ימצא חכמה נפלאה כשיחקור למה שהוא על מה שהוא עליו ואולם הכסיל כשיבקש החכמה הנה עיניו בקצה הארץ לחשבו כי שם לבד תמצא לו ולזאת הסבה יתעצל בבקשתה: כעס לאביו · הנה הבן שהוא כסיל מכעיס אביו תמיד והוא ממר ליולדתו כי לא יקבל מוסרם ולא די לו בזה אבל יהיה בוחר הרע כל כך למי שהוא לא טוב גם ענוש עד שסבר יענוש הצדיק על צדקו ויכה הנדיבים על יושרם כי כל עושה טוב הוא רע בעיניו: חושך אמריו · הנה האיש היודע דעת מונע אמריו שאינו מדבר דבריו בלתי צריך ומי שהוא איש תבונה נותן לעצמו יקרת רוח ולא יהיה מכב ומתחבר מאד עם בני המעלה ולא יהיה מרבה דברים אך דברו יהיה יקר לא שיעשה זה דרך גאוה כי זה יהיה מגונה: גם אויל מחרים · והנה ימשך טוב ממניעת הדבור שסבר יעלם מהאדם אולתו וכן יחשב נבון מי שהוא סותם שפתיו ולא ידבר: לתאוה יבקש · מי שמבקש לגבול החקירה הדבר הנכבד והפשוט אשר אליו תעלה תאותו הנה הוא יתערב בחסנת כל כינוס מושכל אשר בדבר דבר כי זה דרך החקירה השלימה ר"ל להעלות הדבר א' יסודותיו והסבות הפשוטות אשר מהם היה או ירצה בזה מי שיבקש בעבור תאותו הגופית הנה אם יחקור במושכלות יתבלבל בכל מושכל ומושכל ואפי' באשר היה מהם קל ההבנה ויתערב לו הענין בזולתו מפני מיעוט חקירתו בדברים המושכלים ורב מקדו על התאוות הגופיות:

הרע ה' בקרי' ג' בישין וב' טבין וסי' ואם הרע תריעו גם אתם · חדלו הרע · ההפך כושי עורו · בכל עת אהב הרע · וכל הרע לאיש מהן · וחד והרע והרעתי : בלשונו ו' מל וסי' נבסר בשפטים סימ' ז' וזכריה סימן י"ד : יולד ב' חס' וסימ' צאו וראו אם · ילד כסיל לתוגה לו: ייטב ב' וסימ' כי ייטב אל אבי את · לב שמח ייטב גהה · וט חס' בליש' וסימ' ביחזקאל

משיב רעה תחת טובה לא־תמיש רעה מביתו: פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש: מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת יהוה גם־שניהם: למה־זה מחיר ביד־כסיל לקנות חכמה ולב־אין: בכל־עת אהב הרע ואח לצרה יולד: אדם חסר־לב תוקע כף ערב ערבה לפני רעהו: אהב פשע אהב מצה מגביה פתחו מבקש־שבר: עקש־לב לא ימצא־טוב ונהפך בלשונו יפול ברעה: ילד כסיל לתוגה לו ולא־ישמח אבי נבל: לב שמח ייטב גהה ורוח נכאה תיבש־גרם: שחד מחק רשע יקח להטות ארחות משפט: את־פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה־ארץ: כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו: גם ענוש לצדיק לא־טוב להכות נדיבים על־ישר: חושך אמריו יודע דעת וקר־רוח איש תבונה: גם אויל מחריש חכם יחשב אטם שפתיו נבון: לתאוה יבקש נפרד בכל־תושיה יתגלע:

דפריע בישתא חלף טבתא לא תפסוק בישתא מן ביתיה: אשיד דמא היך מיא מגרי תגרי וקדם קריא מטעי דינא: דמזכיה לרשיעא ומחייב לצדיקא מרחקתיה דאלהא אף תרויהון: למה דין אזלא ליה תיגרותא לסכלא דלית ליה לביה וחכמתא: בכל עדן גברא רחים הוא ואחא לעקתא מתיליד: בר נש חסיר רעיינא משלם ידיה ועריב ערבותא על חבריה: דרחים חובא רחים מצותא ומורים תרעיה בעי תברא: מאן דעקים לביה לא משכית טבתא ודמתהפיך בלשניה נפיל בבישתא: דמוליד סיכלא חימוצא דיליה ולא חדי אבוי דטפשא: לבא חדיא משפיר גופא ורוחא דכיכתא מיבשא גרמא: שוחדא מן עובא יסב רשיעא למצלי ארחתא דדינא: אפוי דסוכלתנא חזין בחכמתא ועיינוי דסכלא בעומקא דארעא: ברא סכלא מכביר אבוי וממרמיר לאמיה: למתך לצדיקא לא שפיר אף לא למחי צדיקיא דאמרין תריצותא: דחשיך מילוי ידיע ידיעתא ודמכיכא רוחיה גברא דמתביין: ואף שטיא דשתיק חכימא הוא מתחשיב ודכאלי שפוותי מתביין: רגותא בעי פחיא ובכל מילכן מצפרין:

סוף סימן ל"ג: מחיק ד' חסרי' בליש' וסימ' נמסר בריש ספרא סימן ה': ועיני י' וסימ' תמצא נמסר באיוב סימ' י"א בסד"ר: יודע כל ספרא מל' בבב"ב וסימ' ידע צדיק דין דלים · בפשע ארץ רבים · וכל תריסר ודברי הימים וקהלת מל' בב"א וסימ' כי איננו ידע מה שיהיה · ו' מל' בשאר קרי' וסימ' נמסר בשמואל א' סימן כ"ו:

לא יחפוץ. הנה הכסיל איננו חפץ בתבונה רק במה שיתגלה לבו וחסרון דעתו כי אז לבד יחשוב שיהיה רב תבונה אך אחר זה לא ידרוש ללמידת החכמה: בבוא רשע. הנה בבא רשע בא עמו גם בוז כי מדרכו לבזות האנשים ועם הקלון והבוז שיש עמו מפני פעולותיו המגונות יחרף זולתו בדברי' ההם בעינים כי בתומו פוסל האנשים בקלונו בעצמו: מים עמוקים. הנה דברי פי איש חכם הם מים עמוקי' שיקשה להגיע אל תכליתם וכן יקשה לעמוד על סוד דברי פי איש חכם כי הם כמו נחל שהוא נובע ויתמשך הנביעה ממנו תמיד כן ימשכו מקור החכמה נובעת באלו הדברים וכל אשר ימשכו בהם הנה עדיי' יש להם כח למשוך בהם יותר או יהיה רומז בזה אל הלב שהוא מבוע הדברים כי כל מה שיביע מהם ישאר בו כח להביע מהם יותר: שאת פני רשע. הנה לא טוב לשאת פני רשע במשפט להטות משפט הצדיק כי יקרה אם יכבד האיש השופט לרשע במשפט ההוא ישתמו עצות הצדיק החולק עמו לחשבו כי דעת השופט קרוב אל שכנגדו: שפתי כסיל יבאו בריב. ובמחלוקת כי אתו מדבר כי אם דברי קנטורין ופיו יקרא למהלומות והכאות חזקות שוברות את האדם: פי כסיל. דברי הכסיל הם מביאים חתת ושבר והם מוקש נפשו כי בהם גורם רע לעצמו מצדדים רבים כי בהם יתחבר ריב עם האנשים ויהיה זה סבה לו לרעות גדולות ומהם כי מצד סכלותו יחשוב הרבה פעמים לומר מה שהוא עוזר לו בהשפטו את רעהו ויהיה הענין בהפך ומהם כי הוא יגלה הדבר שיהיה ראוי שיסתיר ויהיה זה סבה לבלבול ריב בעניניו ובמבוקשיו: דברי נרגן. דברי האיש הנרגן על לא דבר מעורר תלונות הן כדמיון האנשים שמראים עצמם מוכים ונשברים כדי שיחמלו עליהם שאר האנשים והנה אלו הדברים קשים מאד אל שכנגדו עד שהם יורדים אל חדרי בטנו ויתפעל לבו מהם התפעלות רב כי יקשה מאד לאדם שיאמרו לו שאמר או עשה דברים מגונים והוא יודע שאין הדבר אמתי: גם מתרפה. גם מי שהוא מתעצל במלאכתו באי זו מלאכה שיתעסק בה הנה הוא חבר לבעל הפח שיביב משחית ללכוד האנשים וזה יהיה מצדדים כי בעל זאת המלאכה יסמוך על שיעשה מלאכתו באמונה ולא ירגיש במה שיתחדש לו מעצלות הפועל ההוא כמו שלא ירגיש בפח מי שנלכד בו עד הלכדו והשני כי אם עשה המלאכה לעצמו הנה עצלותו בו יסבב שלא ימצא לו טרפו ויצטרך להיות בעל משחית בעבור בקשת המזון והשלישי כי אם תהיה זאת המלאכה חסר לאדם במה שהוא אדם והוא השגת המושכלות הנה עצלותו בזה תסבב שילכד השכל בפחי הגוף ובפחיתותיו· זהו ביאור מה שיראה לנו עתה בזאת הפרשה שהגבלנו ביאורה · והנה התועלות המגיעות ממנה רבים ברבוי הענינים הנכללים בה וזה מבואר מאד במאמר מאמר ממנה ואולם על דרך כלל הנה הקיף זה החלק על הרחקת הכסילות והרשע והעצלה והאולת והשקרות והמרמה והסכלה והקפדנות וריבוי הדברים שלא לצורך ותועלת והשתער והיות בז לדבר ובלתי שומע עצה: מגדל עוז שם יי'. הנה שם יי' הוא מגדל עוז כי בו ינוס לאדם ותוקף עד שלא ינצחהו שום דבר רע ובו יחסה מכל מזיק מחוץ כי הש"י אשר דבק בו יצילהו מפני דבקות השגחתו בו ודבקות האדם בו הוא מצד השגתו לפי מה שאפשר מנימוס הנמצאות המושכלות אל הש"י אשר שפע ממנו מציאותו בבריאתו העולם ובו הוא עומד תמיד כי הוא שמו על הדר שביארנו בספר מלחמות יי' והנה הצדיק ירוץ בדברים אשר יבקש מצד המשפט אשר לו בשם ית' וימצא כעזר בש"י עד שכבר ימצא מתחזק מאד במה שבקש אותו יותר ממה שהיה מתחזק בו אם טרח הרבה לבקש הסבות האנושיות להגיע הדבר ההוא מזולת הבטחון בש"י והנה היה זה המאמר כאות עוד מצד המשל כי מדרך המרוצה שיחלש האדם והוא היה אומר שהצדיק עם היותו רץ בו הוא נשגב ומתחזק וזהו האמת כמו שביארנו: הון עשיר. הנה ההון הוא לעשיר כמו קרית עוז כי בו יבטח שיהיה לו לעוז לפי מחשבתו ולפי ראותו הנה ההון הוא לו כחומה נשגבה כי בהונו ירצה הבאים להחזיק לו והנה ההבדל בין זה העוז והעוז הקודם הוא מבואר כי העוז הקודם הוא עוז במוחלט וזה העוז איננו עוז כי אם בדברים מה וגם בהם הוא סבת הרע כמו שזכר במה שקדם שהרם לא שמע גערה ולזה לא יהיה ההון עוז כי אם למחשבת בעל ההון לא לפי הענין בעצמו: לפני שבר. הנה גובה הלב והגאוה הוא סבה אל השבר והשפלות והענוה הוא סבה אל הכבוד וזה מבואר במעט עיון מענין אלו התכונות: משיב דבר. מי שהוא משיב דבר בטרם ישמע ויבין הדבר אשר הוא משיב עליו הנה זה הענין הוא לו אולת וכלמה כי כבר ישיגהו בושת מפני שלא ישיב כראוי ולזה ראוי שיבין האדם בדברים קודם שישיב עליהם: רוח איש. הנה רוח האיש לא די שיסבול הגוף הבריא ויסעדהו ויסודרו ממנו פעולותיו אבל גם בהיותו חולה יכלכל אותו ואולם כשיהיה החולי ברוח בעצמה שתהיה נכאה ונשברת מי ישאנה הנה אין שם מי שישאנה כי החומר הוא מוכתב מתכה לא מכהיג ולזה יחלק הגוף בהפעלותיו: לב נבון יקנה דעת. שכל האיש הנבון יקנה דעת קדושים מעצמו כי מרוב פלפולו יוציא דבר מתוך דבר והחכמים יבקשו לשמוע הדעת וללמוד אותו מהיודעים לשיערים כי דעתם קצרה להבין זה מעצמם: מתן

והכסיל לא יחפוץ ללמוד תבונה אלא יחפוץ במה שהתגלה לבו והוא הסכלות כי הלב הוא נסתר ויתודע ויתגלה בסכלות או בחכמה: בבא. רמז ליום הולדו בא גם בוז עמו שיבוז לאחרי' ועם קלון שיקלה אותם בזה חרפה שיחרפם והטע' הקלון גורר החרפה כענין ועבירה גוררת עבירה: מים עמוקים. שהם קרים וזכים כן דברי פי איש חכם וכנחל נובע תמיד כן מקור חכמתו שלא תפסק: שאת. שפתי. פי. ב' דבקי'. וכן הפי' לא טוב לשאת פני רשע בדינו וכן צדיק בדינו שהוא זכאי ושפתי כסיל הוא הרשע הנזכר ששפתיו משכבין שיבואו בריב ופיהו יביאהו בריב בעבור מהלומות כלו' בעבור שיקרא להלום רעהו ולהכותו והכה פיהו יתן מחתה לעצמו ושפתיו ישבבו מוקש לנפשו ולא טוב לשאת פניו: דברי. גם. ב' דבקי'. כמתלהמים כדברים מסותרים ומתכסין מן דברי הרכיל שידברם בסתר ובטן כמו ללב וגם לרבות כלומר מדבר הרגנו גם הוא מתרפ' במלאכתו שלא יעשנה בהיותו רכיל אח הוא לארון המשחית מה שיש ברשותו ואמ' אח בעבור שהוא דומה לו בהשחתת מלאכתו: וכמו ועשה אח כי מעשה הרע הוא אח לעבירות: מגדל עוז שם יי. הון לפניו. ב' דבקי'. ט במו ירוץ שלא יכשל או ירכץ אויבו אע"פ שהוא בשוק כמו ארוץ גדוד וכשגב בעת ישובבהו ולא יוכל לו. וכחומה הכף משמש לפניו וכן הפי' כמגדל עוז כן שם יי' לצדיק בעת צרה והון עשיר מדומה בעיניו כקרית עוזו ויחשוב שיהיה כשגב בו כצדיק בשם וכחומה כשגבה יחשוב חוכו שהוא כבית משכיתו תרגו' ויסקף ואסתכי: משיב דבר לשואלו' טרם שיבין כתוגי' אשר לא תשמע לשוכו האולת היא תהיה לעצמו. פי' האולת היא תחשב לו וכלימה שיכלימהו המדבר עמו או אחרים: רוח לב. ב' דבקי'. פי' רוח איש יסבול חליו ומדוה הגוף וזו היא הרוח המשכלת החכמה סובלת הדאגות. ורוח נכאה היא המתעצבת והכועסת על הבלי העולם כאשר לא תשיגם ומשכל נכאה מלאה. מי ישאנה בהיותה נכאה כי היא נושאת הגוף אע"פ שהיא נשואה בתוכו וזאת הרוח הנכאה לא תלמוד חכמה אבל לב נבון הסובל מחלתו יקנה הדעת בתבונתו. ואזן חכמים שובלי הקורות תבקש לשמוע הדעת: מתן

בבוא ח' מ"ל וסימ' נמסר בסדר מקץ ותלים סימן נ"ב: במשפט ח' דגש' וסימ' לא תעשו עול במשפט· וחכרו· ויגבה יי' צבאות במשפט· על כן לא יקומו רשעים· ודרך ענוים· שאת פני רשע לא טוב· שכח בחור בילדותך· וכל איוב דכו' בב"א על זה פקחת עיניך: מגדל עוז ג' וסימ' ומגדל עז היה בתוך העיר· מגדל עז מפני אויב· מגדל עוז שם יי' בו

לא צבי סכלא בסוכלתנא אלא בשטיותא פתי לביה: כד אתי רשיעא בשטיותא ייתי ובצערא ובחיסורא: מיא עמיקי פומיה דגברא נחלא דנביע מבוע דחכמתא: למיסב אפי לרשיעא לא שפיר אף לא למצלי דינא לצדיקא: שפוותיה דסכלא מייתן ליה לדינא ופומיה מסמי ליה להרתא: פומיה דסכלא שניא הוא ליה ושפוותיה פאחא אנון לנפשיה: מלוי דחכינא מראבנן ליה ומחתן ליה לעומק דשיול: ואף דמתרפא בעבידתיה חברא הוא לגברא מחבלנא: מגדלא דעושנא שמיה דאלהא וביה נרהט צדיקא ונגרים ביה: מזליה דעתירא קריתא דעושניה וכשורה יורם משריה: קדם תברא יתרורם לביה דגברא וקדם יקרא ענותנותא: מחזיר פתגמא עד לא שמיע שטיותא ליה ובהתתא: רוחיה דגברא תסובר בורעניה ורוחא מכיכתא מן נטעיניה: ליבא דמתביין ניקנא ידיעתא ואדנא דחכימי תבעי מנדעא:

ל' מ"ל · ל' וחס · ח' דגש' וכל איוב דכל בח"א · ב' · ל' וכתי' ה' · ג' · ד' ול' תקין · ל' · ל' וחס · ל'

לא־יחפץ כסיל בתבונה כי אם־בהתגלות לבו: בבוא־רשע בא גם־בוז ועם־קלון חרפה: מים עמקים דברי פי־איש נחל נבע מקור חכמה: שאת פני־רשע לא־טוב להטות צדיק במשפט: שפתי כסיל יבאו בריב ופיו למהלמות יקרא: פי־כסיל מחתה־לו ושפתיו מוקש נפשו: דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי־בטן: גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית: מגדל־עז שם יהוה בו־ירוץ צדיק ונשגב: הון עשיר קרית עזו וכחומה נשגבה במשכיתו: לפני־שבר יגבה לב־איש ולפני כבוד ענוה: משיב דבר בטרם ישמע אולת היא־לו וכלמה: רוח־איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה: לב נבון יקנה־דעת ואזן חכמים תבקש־דעת:

ירוץ צדיק ונשגב: מחלהו ל' והוא חד מן מלין דכשמשין הו בסוף תיבותא וסימ' נמס' במסר' רבת' בבערב' אות הה"א כס"ד:

אבן עזרא

מתן. צדיק. ב' דבקי'. ומתן רמז לשחד שיתן יוציאהו למרחב ממצרותיו ולפני גדולים ינחנו הם לוקחי השוחד שלא יוכל לפניהם בדין: צדיק. שיצדיקוהו הגדולי'. הראשון הוא הנותן המתן. ובא אף על פי שיבא רעהו ויחקרהו בדין לא יוכל להרשיעו: מדינים. אח. שנים דבקים. נפשע בעבור הפשע היתה ממנו יקרא כן ומלת בריח כולל הדלתות ו והזכירו בעבור שאין להם חוזק ועוז כגאם עם הבריח וארמון הוא מגבר כלומ' ובין עצומים וחזקים יפריד הגור' שלא ילחמו ואפי' יהיה אח יותר נפשע מקרית עוז השופטים במלכם כענין תפשע לבנה ומדיני האח יהיו כעוז בריח ארמון הגורל יפריד ביניה' ואמר אח כי רוב ה התגרות הם על נחלת האחים: מפרי. מות. ב' דבקים. ביד מקום. יאכל פריה כנגד תבואת שפתיו כלומר אם ידבר רע יבואהו מות ועל דבר טוב ימצא חיים: מצא. שהוא יבקש להיות עזר כנגדו וימצאה הוא ימצא טוב השם ימציאהו טובתו בעבור הדבקו במה שנגז' עליו השם: תחנוני' ידבר רש. בבקשו מאות' מהעשיר ועזות פירושו אמרות עזות: רעים. כמו זרים נכים והשד עליו להתרועע אויהים מכחי הלמ"ד עם גאים ורע עם גא מאד כלומר איש יאהב רעי' כדי שיתרועעו עמו ו ויתחברו אליו כי יש אוהב שדבק מאח: טוב. גם. אולת. ב' דבקי' כלומר הולך בדרך תומו מעקש מגבר שפתיו המעוקשו' יקרא כך. גם. לרבות על גנותו שהוא כסיל כלומר בעבור שאין לו דעת הנפש השכלית לסוב מדרכי העשיקות לא טוב הוא. ואץ שירוץ לגזול הוא חוטא: דרכו. הוא עסקו ומלאכתו כמו מעשות דרכיך. יזעף. יתעצב ויכעס ולא ישוב לאל בעת צרתו: הון. עד. רבים. כל. ד' דבקי'. והם הודיע שבח מחונן דלים וגנות מפזר הונו ברעים. יוסיף רעים. על רעיו וכשהוא דל יפרד מרעהו כי ירחיקהו רעהו עד שיפרד ממנו ויתכן שיהיה עד שקר על כן נתן דל: ינקה. לא יהיה נקי מן השכר. ויפיח ענין דוברי רבים. מן דבי המלך כלומר נדיב בעבור שיתנדב לבו לתת לעניים תגדל מעלתו עד שהגדולים יחלו פניו שיעזרם או שיאהבם כענין במנח' פניך יחלו. וכל הרעים יתחברו לאיש מתן לאיש נותן להם מתנות ומלת רחקו לשון רבים מחוברת מן היחידים כי מרעהו אחד הוא וטעמו כל אחד ואחד עד שרחקו כלם ומרדף פועל יוצא אל פועל האמיתי הרדבר בו פעול כי הרש הוא המרדף והאמרי' הם הרודפים והאחים או הרעים מורדפים כמו ואויבו ירדף חשך ורדפה את מאהביה והענין דבק למעלה עם ודל מרעהו יפרד כל אחי הרש והדל ישנאוהו כל שכן רעיו שרחקו ממנו אחר התחברותם אליו בעבור מתנותיו והרש מצוה לרדוף אחריהם שלוחי אמריו אולי יתקרבו אליו רעיו ולא המה שומעים: קונה

יטענו ב' וסי' יו' בדד ינחנו. ולפני גדולים ינחנו: ובא כתיב י' וקרי' בו"ו והוא חד מן כ"ב מלין דכתי' יוד בריש תיבו' וקרי' וי"ו וסים' תמצא נמסר בכסר' רבת' במערכת אות היוד בס"ד: לשון כ"א יו קמצין וסים' נמס' בבסר' רבתא בערך לש בס"ד: רעים ה' וסים' לאמר הן ישלח איש את אשתו. לחלק יגיד רעים. הון יוסיף רעים רבים. איש רעים להתרועע. אכלו רעים

מִתָּ֣ן אָ֭דָם יַרְחִ֣יב ל֑וֹ וְלִפְנֵ֖י גְדֹלִ֣ים יַנְחֶֽנּוּ׃ צַדִּ֣יק הָרִאשׁ֣וֹן בְּרִיב֑וֹ יָבֹֽא־רֵ֝עֵ֗הוּ וַחֲקָרֽוֹ׃ מִ֭דְיָנִים יַשְׁבִּ֣ית הַגּוֹרָ֑ל וּבֵ֖ין עֲצוּמִ֣ים יַפְרִֽיד׃ אָ֣ח נִ֭פְשָׁע מִקִּרְיַת־עֹ֑ז וּ֝מִדְיָנִ֗ים כִּבְרִ֥יחַ אַרְמֽוֹן׃ מִפְּרִ֣י פִי־אִ֭ישׁ תִּשְׂבַּ֣ע בִּטְנ֑וֹ תְּבוּאַ֖ת שְׂפָתָ֣יו יִשְׂבָּֽע׃ מָ֣וֶת וְ֭חַיִּים בְּיַד־לָשׁ֑וֹן וְ֝אֹהֲבֶ֗יהָ יֹאכַ֥ל פִּרְיָֽהּ׃ מָצָ֣א אִ֭שָּׁה מָ֣צָא ט֑וֹב וַ֝יָּ֗פֶק רָ֜צ֗וֹן מֵיְהוָֽה׃ תַּ֭חֲנוּנִים יְדַבֶּר־רָ֑שׁ וְ֝עָשִׁ֗יר יַעֲנֶ֥ה עַזּֽוֹת׃ אִ֣ישׁ רֵ֭עִים לְהִתְרֹעֵ֑עַ וְיֵ֥שׁ אֹ֝הֵ֗ב דָּבֵ֥ק מֵאָֽח׃

טֽוֹב־רָ֭שׁ הוֹלֵ֣ךְ בְּתֻמּ֑וֹ מֵעִקֵּ֥שׁ שְׂ֝פָתָ֗יו וְה֣וּא כְסִֽיל׃ גַּ֤ם בְּלֹא־דַ֣עַת נֶ֣פֶשׁ לֹא־ט֑וֹב וְאָ֖ץ בְּרַגְלַ֣יִם חוֹטֵֽא׃ אִ֣וֶּלֶת אָ֭דָם תְּסַלֵּ֣ף דַּרְכּ֑וֹ וְעַל־יְ֝הוָ֗ה יִזְעַ֥ף לִבּֽוֹ׃ ה֗וֹן יֹ֭סִיף רֵעִ֣ים רַבִּ֑ים וָ֝דָ֗ל מֵרֵ֥עֵהוּ יִפָּרֵֽד׃ עֵ֣ד שְׁ֭קָרִים לֹ֣א יִנָּקֶ֑ה וְיָפִ֥יחַ כְּ֝זָבִ֗ים לֹ֣א יִמָּלֵֽט׃ רַ֭בִּים יְחַלּ֣וּ פְנֵֽי־נָדִ֑יב וְכָל־הָ֝רֵ֗עַ לְאִ֣ישׁ מַתָּֽן׃ כָּ֥ל אֲחֵי־רָ֨שׁ ׀ שְֽׂנֵאֻ֗הוּ אַ֤ף כִּ֯י מְרֵעֵ֗הוּ רָחֲק֣וּ מִ֑מֶּנּוּ מְרַדֵּ֖ף אֲמָרִ֣ים לֹא־הֵֽמָּה׃

תרגום

מוֹהַבְתֵיהּ דְבַר נָשָׁא מַרְוְחָא לֵיהּ וְקֳדָם רַבְרְבֵי מְקִימָא לֵיהּ׃ זַכַּאי הֲוָה קַדְמָאָה בְּדִינֵיהּ וְאָתָא חַבְרֵיהּ וְנַצְּחַ לֵיהּ׃ תִּיגְרֵי מְבַטְּלִין פִּיצְתָא וּבֵינַת תַּקִּיפֵי פָּרְשָׁא׃ אַחָא דְמִתְעַוֵּי מִן אַחוֹי הֵיךְ קִרְיְתָא עַשִׁינְתָּא וְאַחֲרָא הֵיךְ סוּבָרָא דְחוּסְנָא׃ מִן פֵּירֵי פּוּמֵיהּ דְגַבְרָא תִּסְבַּע כַּרְסֵיהּ וּמִן עֲלַלְתָּא דְשִׂפְוָותֵיהּ נִסְבַּע׃ מוֹתָא וְחַיֵּי בִּידָא דְלִישָׁנָא וּדְרָחֵם לֵיהּ נֵיכוּל מִן פֵּירוֹי׃ דְמַשְׁכַּח אִיתְּתָא טָבְתָא מַשְׁכַּח וּמְקַבֵּל רְעוּתֵיהּ מִן אֱלָהָא׃ תַּחֲנוּנֵי נְמַלֵּיל מִסְכֵּינָא וְעַתִּירָא נְמַלֵּיל עַשִׁינְתָּא׃ אִית חַבְרֵי דְמִתְחַבְּרִין וְאִית רַחֲמָא דְבָקֵית מִן אַח׃ טַב מִסְכֵּינָא דִמְהַלֵּךְ בְּתַמִּימוּתָא מִן הַוֵּי דִמְעַקַּם אָרְחָתֵיהּ וְהוּא כְסִיל׃ מָאן דְלָא יָדַע נַפְשֵׁיהּ לָא שַׁפִּיר לֵיהּ וּדְקַלִּיל בְּרִיגְלוֹי לְבִישְׁתָּא חַטָּיָא הוּא׃ שַׁטְיוּתָא דְבַר נָשָׁא מְקַלְקְלָא אָרְחָתֵיהּ וְעַל אֱלָהָא מִתְרְעֵם לִבֵּיהּ׃ מָמוֹנָא מוֹסִיף חַבְרֵי סַגִּיעֵי וּמִסְכֵּינָא פָּרִישׁ חַבְרֵיהּ מִנֵּיהּ׃ סָהֲדָא דְשִׁקְרָא לָא נִזְדְּכֵי וּדְמַמְוֵעֵי כַּדְבוּתָא לָא נִתְמְלִיט׃ סַגִּיעֵי דִמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם רַבָּא וְדִלְבִישִׁין יָהִיב מוֹהַבְתָּא׃ כֻּלְהוֹן רַחֲמוֹי דְמִסְכֵּינָא סָנְיָין לֵיהּ וְאַף חַבְרוֹי רַחֲקִין מִנֵּיהּ אִיכָּא דְתָרְכַן בְּמִלּוֹי לָא שָׁרִיר׃

שתו ושכרו דודים: ואץ ו' קמצין בליש' וסים' נמסר ביהושע סימן ז': ימלט י"ג וסים' בלשון ארמי תפש לגברא דשבא סבי וצדקיהו חבא וערק ופשט ידא באתתא חביבתא דשקרת במיכאל. וביאורם נמסר במלכים א' סוף סי' י"ח ובירמיה סימן מ"ו:

רלבג

מתן אדם. הנה האדם שיצטרך לו בעסקיו ללכת לפני גדולים הנה אם יתן להם מתנות ירחיב לו הדרך וינחנו זה המתן לפני גדולי' לעשות חפציו: צדיק הראשון. ולזה ראוי לפזר בזה האופן בעת הצורך ובזה עוד תועלת לו בהכנסו לפניהם קודם הנכנס בעל ריבו כי מדרך האנשים להאמין בספור המגיד להם ראשונה ולזה יהיה אצל השופט האיש הראשון שיבא לפניו צדיק בדברי ריבו כי יאמין לדבריו וכאשר יבא רעהו להגיד לו הפך הדברי' ההם לא יאמינהו כי אם אחר החקירה השלימה והנה לזאת הסבה מנעה התורה שלא ישמע הדיין דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו כי זה יהיה סבה אל שתהיה דעתו יותר קרובה אל מי שישמע דבריו בראשונה וכאילו העיר על זה נ"ב החכם בזה הפסוק: מדינים ישבית הגורל. הנה הגורל יבטל מדינים ומחלוקת מהאנשים בדברים שיש לחלוק זה עם זה והו' יפריד בין תקיפים וחזקים וישמר מהזיק זה לזה: אח נפשע. האח שפשע בו אחיו הנה עם היותו נפשע הוא טוב לאחיו יותר מקרית עוז להצילו ולעוזרו בעתות הצורך כי לא יזכור לו אז מה שפשע בו כי הו' עצמו ובשרו וכן אחים המדיני' ר"ל אשר עורר מדיני כנגד אחיו הנה הוא לאחיו כמו בריח הארמון המבריח מקצות לכותל אשר הוא קושר הכתלי' ומעמיד הבנין כן הוא סבת קיום אחיו ועמידתו ושומר אותו מכל משחית יקוה עליו בחזקת היד: מפרי פי. הנה מפרי דברי איש ישבע בטנו אם לטוב אם לרע הנה הוא ישבע פרי שפתיו והמשל כי הדובר רכות ישיב חמה במענה פיו ויאכל פרי דבריו שיסיר הרע ממנו והדובר קשות יעורר החמה ויביא עליו מהרה הרעה: מות וחיים. הנה ביד לשון מות וחיים כמו שזכרנו ומי שיאהב הדבור אין ספק שיאכל פריו לטוב או לרע כמו שקדם: מצא אשה. מי שמצא אשה ר"ל שיהיו כחות הנפש במדרגת הנפש שהיא משרתת בעלה ואוהבת אותו ושומרתו השכל בכל מה שמכי כחם הנה האיש ההוא מצא טוב כי בזה ישג לו השלימות האנושי ובזה האופן ישיג חפצו ורצונו מהש"י כי יתדבק השגחתו בו: תחנוני' ידבר רש. הנה העוני סבה אל שתהיה לשון הרש מבקש' החיים כי הוא ידבר תחנוני' ובזה האופן לא די שלא יעורר מדינים אבל ישקיט הריב והחמה מעליו ואמנם העשיר יבטח בעשרו לחשבו שהוא קרית עוזו וידבר מפני זה עזות וזה יהיה סבה לשבירתו כי לא יוכל כלכל להתנהג עם כלם כראוי להתנהג עם הרעות ויהיה סבה לסור האהבה מהם: איש רעים להתרועע. וכבר ימצא אוהב יותר דבק לאדם בעת הצורך מהאח ולזה ראוי לאדם לקנות לו אוהבים רבים ולא ירבה ברעים כי כבר ימצא באוהבים מי שיאהב תכלית האהבה אף על פי שאינו רע וההרבות ברעים יהיה סבה אל שישחית הרעות והחברה לקנת מפני קנת: טוב איש הולך בתומו. טוב האיש העני שהוא הולך בתום וביושר ממי ששם כסלו בעשרו ולזה הוא מעקש דרכיו כי הוא בוטח בעשרו שיכסה על מומיו וכאילו באר בזה צד אחר אשר בו העושר סבת הרעות לקנת העשירים או ירצה בזה שטוב העני הולך בתומו בעיון מן העשיר שהוא עקש דרכיו במושכלות או הוא כסיל ורמז בזה אל ב' מיני הסכלות שהאחד מהם הוא קנין הדעות הנפסדות והשני הוא העדר והנה באר בזה כי טוב העני עם החכמה מהעושר עם הסכלות כמו שהתבאר בספר קהלת: גם בלא דעת. גם בשבת העדר הדעות יהיה רצון האדם ותאותו אל מה שהוא לא טוב ומי שהוא מהיר ללכת אל התאוות ההם הוא חוטא: אולת אדם. הנה אולת האדם תהיה סבה לעוות דרכו בחפציו מפני שלא בא בהם בסבות הנאותות ואחר זה כשלא יכונו מחשבותיו יכעס לבו על הש"י שעכב אותו לפי מחשבתו אל שיגבר ממנו מה שיזם לעשותו ולא יבין כי מצד אולתו היתה זאת לו: הון יוסיף. הנה הון העשיר יוסיף לו רעים רבים כי הוא מהנה אותם תמיד בהונו ואולם הדל לא יקנה לו רעי' אבל דלותו יהיה סבה אל שיפרד מרעהו כי אין לו במה שיהנהו בו להמשיך הרעות ביניהם. עד שקרים. מי שמעיד שקרים וכזבים ויכוון בזה להצדיק רשע ולהרשיע צדיק לא ינקה מהעונש כי הש"י יענישהו עונש נפלא על זה וכן מי שידבר כזבים לא ימלט כי זה סבה לרעות גדולות כמו שקדם: רבים יחלו פני נדיב. הנה הנדיבות הוא חלק טוב כי רבים ונכבדים יחלו פני נדיב להשיג נדבת לבו וכל האנשים הם רעים וחברים לאיש נותן מתנות ומזה הצד יהיה נבחר העושר על הדלות: כל אחי רש. [illegible] ואין צריך לומר שהאנשים שהיו מרעיו קודם זה עתה רחקו ממנו הנה דלותו הוא סבת [illegible] אחיו ומרעיו אמרים לא המה [illegible] קונה

קֹנֶה־לֵּב אֹהֵב נַפְשׁוֹ שֹׁמֵר תְּבוּנָה לִמְצֹא־טוֹב׃ עֵד שְׁקָרִים לֹא יִנָּקֶה וְיָפִיחַ כְּזָבִים יֹאבֵד׃ לֹא־נָאוֶה לִכְסִיל תַּעֲנוּג אַף כִּי־לְעֶבֶד מְשֹׁל בְּשָׂרִים׃ שֵׂכֶל אָדָם הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ עֲבֹר עַל־פָּשַׁע׃ נַהַם כַּכְּפִיר זַעַף מֶלֶךְ וּכְטַל עַל־עֵשֶׂב רְצוֹנוֹ׃ הַוֺּת לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל וְדֶלֶף טֹרֵד מִדְיְנֵי אִשָּׁה׃ בַּיִת וָהוֹן נַחֲלַת אָבוֹת וּמֵיְהוָה אִשָּׁה מַשְׂכָּלֶת׃ עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה וְנֶפֶשׁ רְמִיָּה תִרְעָב׃ שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ בּוֹזֵה דְרָכָיו יוּמָת׃ מַלְוֵה יְהוָה חוֹנֵן דָּל וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ יַסֵּר בִּנְךָ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְאֶל־הֲמִיתוֹ אַל־תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ׃ גְּרָל־חֵמָה נֹשֵׂא עֹנֶשׁ כִּי אִם־תַּצִּיל וְעוֹד תּוֹסִף׃ שְׁמַע עֵצָה וְקַבֵּל מוּסָר לְמַעַן תֶּחְכַּם בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת יְהוָה הִיא תָקוּם׃

ל׳ ות״ל · ל׳ כתרי ליש׳ · ג׳ רגשי׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ חס׳ · ד׳ · ל׳ · ד׳ · יומת ת׳ · ל׳ חס׳ בליש׳ · גרל ח׳ · לר׳ · ג׳ חס׳ · ל׳

קָנֵאי לִבָּא טָבָא רָחֵים נַפְשֵׁיהּ נָטִיר בִּיוּנָא מַשְׁכַּח טַבְתָּא׃ סַהֲדָא דְשִׁקְרָא לָא מִזְדַּכֵּא וּדְמַוְעֵי כַּדְבוּתָא נֵאבַד׃ לָא יָאֵי לְסַכְלָא פִּינוּקָא אַף לָא לְעַבְדָּא דְנִשְׁתַּלֵּט בְּרַבְרְבָנֵיהּ׃ שְׂכְלֵיהּ דְבַר נָשָׁא נַגִּידוּת אוֹרְחֵיהּ וְשִׁבְהוֹרֵיהּ חוֹבָא׃ נָהֵים הֵיךְ אַרְיָא זַעְפֵיהּ דְמַלְכָּא וְהֵיךְ טַלָּא עַל עִסְבָּא רְעוּתֵיהּ׃ בַּר סַכְלָא קַשְׁתָּ הוּא לַאֲבוּי הֵיךְ קִירְסֵי וְהֵיךְ דַּלְפָּא דְדָלֵיף תִּיגְרֵי דְאִיתְּתָא׃ בֵּיתָא וּמָזָלָא דְדַלְּתוּתָא הוּא דְאָבְהַר וּמִן אֱלָהָא מִתְמַכְּרָא אִתְּתָא לְגַבְרָא׃ עַטְלוּתָא יָהֲבָא שִׁינְתָא וְנַפְשָׁא רְמִיתָא תִּכְפַּן׃ דְנָטִיר פּוּקְדָנָא נָטִיר נַפְשֵׁיהּ וּרְמוּשִׁיט אוֹרְחָתֵיהּ יְמוּת׃ מַאן דְבָעֵי נְזִיף לֵאלָהָא מִתְרַחֵם עַל מִסְכֵּינָא וּפוּרְעָנוּתָא טַבְתָּא מְשַׁלֵּם לֵיהּ׃ רְדִי בְּרָךְ מְטוּל דְאִית סִיכוּיָא וּלְמִיתוּתֵיהּ לָא תִרְמֵי נַפְשָׁךְ׃ גַּבְרָא חֲמְתָנָא מְקַבֵּל תִּיכָא וְכִסְרָה דְמַעְלֵי עַל טוּעֲנֵיהּ מוֹסִיף׃ שְׁמַע עֵיצְתָא וְקַבֵּיל מַרְדוּתָא מְטוּל דְתִתְחַכַּם בְּסוֹפָךְ׃ סַגִּיעָן מַחְשְׁבָתָא בְּלִבְּהוֹן דְגַבְרִין וְעֵיצְתָא דֵאלָהָא הִיא תְקוּם׃

ככפיר ג׳ דגשים וסימ׳ נהם ככפיר זעף מלך · נהם ככפיר אימת מלך · עזב ככפיר סכו · וא׳ כשחל לאפרים וככפיר לבית יהודה׃ הות ב׳ חס׳ וסימ׳ שקר מזין על לשון הות · הות לאביו בן כסיל׃ ומי׳ ד׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ ריש סיכן י״ו׃ בוזה חד מן ו׳ זוגין חד כתיב ה׳ וחד כתיב י׳ וקמצין וסימ׳ ראה ויכשילהו עלימו לשונם · ראי והקרוב אלין ברשנא׳ ורכה

מקול פרש ורמה קשת · רמי בני אפרים נשקי רמי קשת · מכה אכן חלינו הוא נשא · מבי לבן תן את בניום לרעב הגורם · מדוה והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת דבי תבא · מדוי והסיר י״י ממך כל חלי · בוזה שומר מצו׳ שבר נפשו · בוזי לכם הכהני׳ בוזי שמי · ושדה מגרש עריהם לא ימכר · ושדי הרי בגלבוע אל טל ונטר׃

קונה לב · מי שהוא קונה שכל הוא אוהב נפשו כי בזה הגיע אל הצלחת הנפש והוא שומר בלבו התבונה למצא הטוב האמתי והצלחתי והוא דעת קדושי׳׃ עד שקרים · מי שיעיד שקרים בעניני החכמה אשר הבטרכו התחלותיה אל העדות לא ינקה כי הוא סבה להכשיל החכמים השומעים עדותו בדברים העיוניים ומי שידבר שקרים בעניינים העיוניים ו ובפרט במדעים ו והתחלות הנה הוא יאבד כי זה סבה ל להרחיקו משלימותו תכלית ההרחקה׃ לא נאוה · הנה לא יתכן שיגיע לכסיל ת תענוג כי בסבת סכלותו ראוי שיגיע לו צער בכל הדברי׳ וכ״ש שלא יאות לעבד שיהיה מושל ב בשרים וכאילו אמר זה להעיר שאין ראוי ש שיהיה דר׳ מושל הכח הנפשיי שהוא ראוי שיהיה עבד ומשרת ל לאחר הכחו׳ הנפשיות המגיעות האדם אל השלימות כי זה הוא ממה שיבלבל הפעולו׳ האנושיות ויסיב פ פעולותיו בהמיות ולא אנושיו׳׃ שכל האדם יסבב שיהיה מאריך אפו ולא יכעס בקלות על הדברי׳ המכעיסים כמו שהוא אות ותפאר׳ האדם הוא שיהיה ע עובר על פשע ולא י יחזיק במחלוקת כי בזה ישים האהב׳ בינו ובין זולתו׃ כהם ככפיר · הנה כעס המלך יהיה רב השכל כי לו כח לעשות מה שירצה וראוי שיזהר מהכעס מהרע לאשר יכעס עליו ולזה דמה כעס המלך לנהם הכפיר שישאג לטרף ורצוי המלך ידמה לטל על עשב שיגדל אותו ויזכהו ולזאת הסבה ראוי שיזהר המלך מהכעס יותר מזולתו כי כעסו יותר קשה והוא יותר מזיק׃ הוות לאביו בן כסיל · הבן הכסיל הוא לאביו הוות ושברי׳ מרוב כעסו ויגונו על רוע ענינו ויצטער האדם כשתהיה אשתו מעוררת לו מדני׳ כמו שיצטער בדלף הטורף שידלוף בבית בהתמדה כי זה סבה שתכר לו העמיד׳ בביתו כן באשת מדני׳ במוה כמו שיאמ׳ אחר זה׃ בית והון · הנה אפשר שירש האדם מאבותיו בית שייטב לבו בו והון ועושר ואמנם שתהיה לו אשה משכלת הנה זה ממה שלא יתכן להיות כי אם מי׳ כי אין זה תלוי בבחירה מכל וכל אבל צריך שילוה לו עזר אלהי׃ עצלה תפיל תרדמה · מדרך העצלה שתפיל תרדמ׳ וזה מבואר מן החוש כי העצלה תרדי׳ הכחות ותשימם לואים ובכמו זה תמצא שהנפש הבוטחת שתשיגרי טרפה ברמיה ותתעצל מפני זה מהשתמשו במלאכו׳ לבקשת הטרף תרעב כי לא ימצא לה בזה האופן מזונה או ירצה בזה כמו שהעצלה תפיל תרדמה ותמנע מהנפש המרגשת פעולת׳ תחת חשבו לתת תענוג ומרגוע לכחותיה כן נפש איש רמיה תרעב ותמנע ממנ׳ פעולת׳ בהשגת׳ המושכלות תחת חשבו כי בזה האופן ישיג בקלות רי טרפה ויהיה יותר פנוי להשלי׳ נפשו והיה זה כן כי מדרך הרמ״ה שתמנע האדם מהשגת השלימות׃ שומר מצוה · הנה מי שהוא שומר מצו׳ הש״י בתורתו התמימה הו׳ שומר נפשו כי היא מייסר׳ האים לתיקון הגוף ולתיקון הנפש ואולם מי שהוא בוזה השם יתעלה ימות מפני שתיות מדותיו וחסרון שכלו אשר הם סבה אל מיתות האדם בלא עתו עם שיגיעלו הש״י מהעונש על עברו על מצותיו כמו שנתבאר בערות מדברי הנביאים׃ מלוה יי׳ · הנה מי שהוא חונן דל כאילו מלוה לש״י מה שיתן לעני כי על הש״י להשביע לכל חי רצון ולזה ישלם לו הש״י גמולו ויברכהו בגלל הדבר הזה ולכן נתן הש׳ לעשיר הברכה בכל משלח ידו למען ישמחו העני׳ בטובו כמו שנזכר בתורה׃ יסר בנך · בקטנותו כי בזה יש תקוה להגיעו אל השלמות ואף על פי שיצעק ויהמה בהכותך אותו לא תשא נפשך אל המייתו וצעקתו להתפעל ולחמול עליו מפני זה ולהמנע מליסרו כי טוב לו שיקבל המוסר עם ההמיה והצעקה משיעמוד שמח עם העדר קבול המוסר׃ גרל חמה · מי שהוא גדול חמה לא ימלט שלא ישא עונש על זאת המדה הפחות׳ כי בזה יעורר מדינים עם האנשים ואם יקרה שבעת מה תצילהו החמה מהקם עליו כי יירא ממנו בראותו חוזק חמתו הנה עוד תוסיף זאת התכונה להתנהג ככה עם אחרים עם שיהיה בהם מי שיקום עליו ויפילהו ברע כי הוא יבקש רע בזאת התכונה הפחותה׃ שמע עצה וקבל מוסר · שמע עצה בדבר דבר כדי שתתיסר להתנהג במנהגי׳ המשובחים ותדרך במה שתרבה להשינו בדרכי׳ הראוי׳ וקבל מוסר מהגדולי׳ ממך ומהתור׳ כי זה יהיה סבה שתחכ׳ באחריתך או ירצה בזה שמע עצתי וקבל מוסר כי זה ימשך לקנו׳ חכמ׳ באחריתך כי לקיחת המוסר צריך שיקדם בקנין החכמ׳ כמו שקדם · ראוי שתדע כי לא יועיל לאדם טוב ההתבוננות בדברי׳ שלא יפול ברע אם חטא לש״י בבר מן הגדרי׳ באופן שיהיה ראוי לענשו או שלא יגיע מה שגזר הש״י מהטוב לשכנגדו וזה כי רבות מחשבו׳ בלב איש והש״י יסבב לפעמים שיפול האדם במחשבה מאלה המחשבו׳ אשר תובילהו אל מה שגזר הש״י עליו לטוב או לרע מצד ההשגחה או מצד העונש ולזה ראוי לאדם שישתדל להתקרב אל הש״י כפי מה שאפשר כי לא תועיל לו בזולת זה שום תחבולה להמלט ממה שגזר הש״י עליו אבל ימצא שכל מה שיסבב להתרחק מהדבר ההוא ימציא הסבות המקרבות אותו אליו וזה מפורסם מאד מהרבה מספורי הנבואה׃

קונה · עד׳ בדבקי׳ · הדעת יקרא לב אוהב נפשו להחיותה עד עת כלות וסומר תבונה אחר שקנה אותה בעבור מצא הטוב שמרה שהש״י ימציאהו טובתו בעולם הזה ובבא · אבל עד שקר שלא קנה הדע׳ לא יהא נקי מן הסבר׃ לא נאוה · ונחמד להיות לכסי׳ תענוג וזה כנגד שומר תבונה שימצא טוב ויתכן שהכסיל הוא עד שקר תענוג טעמו להתענג בעולם · אף כי לעבד משול בשרים ובשרים לא נאה׃ ... עבור על פשע · שיעבור עליו כדי שיתרחק ממנו וזה דרך משל כי הרוצה להתנקם עומד על ה הפשע וכושא עון כאלו עבר עליו ועזבו · האריך פועל עבר יוצא לפעול האמתי ו וטעמו השכל הוא ׳ יאריך אפו של אדם · ותפארתו שיפארוהו אחרי׳ בעברו על פשע׃ זעף מלך · על המכעיסי׳ אותו · וכטל בעבור שירטיבהו כן רצונו של מלך למי שירצה בו׃ הוות · הקורות תהיינה כקראות הוות כלומר הבן הכסיל יסבב הוו׳ לאביו׃ דלף · כלומ׳ דלף טורד עיניו מגרש בני אד׳ כן מדיני אשה כמו טרדין · פ״א דלף טורד שלא ישקוט ואחר שדבר בכסיל ואשה רעה אמר כי ביתו והון יכחילו ה האבות לבניהם ואינם יכולים להנחיל להם האשה המשכלת ה החכמה כי מאת השם היא׃ עצלה · שם דבר עם מותה כבשה כלומר העצלה היא תפיל תרדמה על העצל וכן הנפש החושבת לרמות אחרים היא תרעב ורמיה עם כדיה׃ שומר מצוה · שלא יעזבה שומר נפשו מן המיתה · ובוזה דרכיו הראויים לו · ימות בידי שמים טרם עתו כתיב יומת סבר ימיתוהו אם נודע שבוזה דרך המצות בגלוי׃ מלוה · מי שיחון הדלים הם׳ ילוהו כי העושר בידי אדם הוא פקדון והלואה וגמולו שיחון אותו השם כשחנן הדלים׃ כי יש תקוה · שתקוה שיאריך ימים בישרך אותו · ואל המיתו שימית אחרים · לא תשא כפשך לפרכם אותה מגזלתו כענין ואליו הוא נושא את נפשו להתפרנס ממנה · פ״א ואל המיתו שאחרים ימיתוהו אז אל תשא נפשך בישרך אותו · פ״א ואל המיתו לאחרים אם לא תיסרנו תמיתנו ויצא ממנו גרל חמה · פ״א אל תשא נפשך ממנו שתחשוך ממנו מוסר · אבל הבן שהוא גרל חמה מגדר חמתו הגדולה עזבהו ויהיה מקבל ענשו כמו נשא עונו ואל תתעסק בהצלתו כי אם תצילהו פעם אחת צרי׳ אתה עוד שתוסיף להצילו פעמים רבות׃ שמע עצה · לשני הדרכים שהודעתיך למען תדע חכמה בשמעך מוסר ואל תלך אחרי מחשבתם כי רבות מחשבות בלב איש ואין קיימות זולת עצת השם׃

אבן עזרא

תאות אדם· תהיה לעשות חסדו כלו׳ יתאוה תמיד לעשות חסד למי שראוי לו או תאות מן כאוה קדם· וטוב רש מאיש כזב שאמר לעשות חסד והוא מכזב הרש טוב ממנו כמו איש מתהלל במתת שקר: יראת יי׳ לחיים· בעבור חיים ירא אותו· ושבע ילין בל יפקד רע הירא בל יפקד ולא יזכור היגון שכבר קרהו כלו׳ לא תזכרנה צרותיו בהיותו שבע מטוב השם· בצלחת· כמו צלוחית חדשה והענין כאלו ידו טמונה בצלחת: לא ישיבנה כי לא ימצא מאומה שיאכל על כן צריך אדם לבקש מחיתו ולא להתעצל: לץ· יערים· ילמד ערמה: משדד· פועל וכן יבריח פירוש בן מביש מבזה לשדד את אביו· והוא מסבב שתברח אמו· מביש נותן בושה לאביו: חדל בני· לשגות מאמרי דעת· ושמע מוסר· פ״א זה הפסוק דבק ראשו עם סופו· וכן הוא חדל בני מאמרי דעת אם תאבה לשמוע מוסר ואחרי כן לשגות: יליץ· ידבר שגיאותיו הוא מן משפט וצדק מן המליץ הו ידבר ליצנות על המשפט יבלע כמו כבלע את הקדש: נכונו ללצים שפטים· מלת השם כלומר השם ישפטם בעבור שליצנו המשפט

ומחפיר ל׳ מן ספת תאוות בזיוני

רלבג

תאות אדם חסדו· הנה תאות האדם היא כטבעו מה שהוא חרפה לו כי יצר לב האדם רע מנעוריו והיו תאוותיו מפני זה אל תאות החומ׳ אשר בו כשתוף לבהמות ולזה יהיה יותר טוב הרש שלא ישיג דבר מהתאוות מאיש כזב שישבע תמיד באלו ההנאות שהם הבל וכזב או ירצה כזה תאות האדם היא שישיג חסד השי׳ בדברי׳ ויותר טוב להשיג זה מי שהוא רש בדעות והוא מי שיש לו מן הסכלות שהוא העדר מאיש כזב שיש לו מן הדעות הכוזבות וזה כי הרש לא יצטרך כי אם ללמוד החכמה ואיש הכזב צריך שירפא תחלה ממום דעותיו הכוזבות מן המרחיקות אותו מן בתכלית מה שאפשר מהשי׳ ובזה מיקושי העיון ר״ל להעתיקו מן הדעות האלו ואחר זה יצטרך ללמוד מן החכמה לפי הסדרים האמתיים: יראת יי׳· הנה יראת יי׳ תיסר האדם אל החיים מן הנצחיים והנה בעל יראת יי׳ ילין שבע כי לא ירעב ולא יכסוף התאוות הגופיות כי לא יזכר אבלו דבר רע שיהרר בו כי יראתו השי׳ תמנעהו מלכסוף הדברים המגונים מן האלו: טמן עצל· הנה העצל כאילו טמן ידו בצלחת בצלוחית קטנ׳ שיקשה להוציאה משם וכן ימצא הענין

יערים ג׳ חס׳ וסימ׳ כי ערום יערים הוא דזיפים· ושמר תוכחת יערים· לץ תכה ופתי יערים: ומחפיר ל׳ והוא חד מן שטת חרא ומת בריש׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הח״ם בס״ד: נבונו ב׳ וסימ׳ שדים נבונו· נכונו ללצים שפטים:

יו תַּאֲוַת אָדָם חַסְדּוֹ וְטוֹב־רָשׁ מֵאִישׁ כָּזָב: יִרְאַת יְהוָה לְחַיִּים וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל־יִפָּקֶד רָע: טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלָּחַת גַּם־אֶל־פִּיהוּ לֹא יְשִׁיבֶנָּה: לֵץ תַּכֶּה וּפֶתִי יַעְרִם וְהוֹכִיחַ לְנָבוֹן יָבִין דָּעַת: מְשַׁדֶּד־אָב יַבְרִיחַ אֵם בֵּן מֵבִישׁ וּמַחְפִּיר: חֲדַל־בְּנִי לִשְׁמֹעַ מוּסָר לִשְׁגוֹת מֵאִמְרֵי־דָעַת: עֵד בְּלִיַּעַל יָלִיץ מִשְׁפָּט וּפִי רְשָׁעִים יְבַלַּע־אָוֶן: נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים וּמַהֲלֻמוֹת לְגֵו כְּסִילִים:

כ לֵץ הַיַּיִן הֹמֶה שֵׁכָר וְכָל־שֹׁגֶה בּוֹ לֹא יֶחְכָּם: נַהַם כַּכְּפִיר אֵימַת מֶלֶךְ מִתְעַבְּרוֹ חוֹטֵא נַפְשׁוֹ: כָּבוֹד לָאִישׁ שֶׁבֶת מֵרִיב וְכָל־אֱוִיל יִתְגַּלָּע: מֵחֹרֶף עָצֵל לֹא־יַחֲרֹשׁ יִשְׁאַל בַּקָּצִיר וָאָיִן: מַיִם עֲמֻקִּים עֵצָה בְלֶב־אִישׁ וְאִישׁ תְּבוּנָה יִדְלֶנָּה:

ב׳ וייחת אברהם · ב׳ כי יגיע· כב · נ׳ חס׳ · ל׳ · ב׳ ויעדך· ל׳ · ב׳ וחס׳ קירות· ג׳ רגשי׳ · לג · ושאל ק׳ · ב׳ מבקשי מים

רַגְתֵיהּ דְּבַר נָשָׁא חַסְדֵיהּ וְטַב מִסְכֵּינָא מִן גַּבְרָא כַּדְבָא: דַּחַלְתֵיהּ דֶּאֱלָהָא לְחַיֵי וּמַן דִּשְׂמִיעַ מִנֵּיהּ נֵיבוּת וְלָא נִפְקוֹד בִּישְׁתָא: עַטְלָא דְּמַטְעֵי יְדֵיהּ בְּשַׁחְאַרְתֵיהּ אַף לָא לְפוּמֵיהּ מַקְרִיב לֵיהּ: לְמַמִיקְנָא מַחִית וְשַׂבְרָא מִתְעֲרִים וְאַכִּים לְסוּכְלְתָן דְּנִתְבַּיַּין יְדִיעְתָא: דְּמַיִן לְאַבוּי וּמַעֲרִיק לְאִמֵּיהּ בְּרָא הוּא מְבַהֲתָנָא וּמְחַפְּרָנָא: פְּרֵשׁ בְּרִי וּשְׁמַע מַרְדוּתָא וְלָא תִשְׁגֵּא מִן מֵאמְרֵי דְּפוּמֵיהּ: סַהֲדָא דִּיגָאלָא מְמַיֵּיק בְּדִינֵיהּ וּפוּמְהוֹן דְּרַשִּׁיעֵי מַפִּיק עָאתָא: מִתְקַנִּין לְמַמִיקְנֵי דִּינֵי זְהָרְתָא לְגֶשְׁמֵיהוֹן: לְמַמִיקְנָא הוּא חַמְרָא וְרַוְיָתָא שִׁכְרָא וְכָל דְּשָׁגֵי בֵּיהּ לָא נִתְחַכַּם: נָהִים הֵיךְ אַרְיָא אֵימְתָא דְּמַלְכָּא וּמַן דְּמַחְמִית לֵיהּ חָטֵי עַל נַפְשֵׁיהּ: יְקָרָא הוּא לְגַבְרָא דְּיָתִיב דְּלָא דִינָא וְכָל דְּשָׁאטֵי מִצְטְרֵי: מִתְחַצַּר עַטְלָא לָא שָׁתִיק וְשָׁאֵל בַּחֲצָדָא וְלֵית: מַיָּא עֲמִיקֵי עֵצָתָא בְּלִבָּא דְּגַבְרָא וְגַבְרָא דְּמִתְבַּיַּין נִידְלֵיהּ:

בכפיר ג׳ דגשים וסימ׳ נמסר לעיל סימ׳ י״ט: ושאל ישאל כתיב וקרי׳ ושאל והוא מן כ״ב מלין דכתי׳ יו״ד בריש תיבות׳ וקרי׳ וי״ו וחד מנהון פלוגתא דרב נחמן וסימ׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות הי״וד בס״ד:

אבן עזרא

וכוונו מהלומות שהכסילים הלומים ע״י אדם כענין ושבט לגו כסילים: לץ היין· חסר אים היין לץ הוא הומה פי׳ צועק שיתנו לו שכר· לא יחכם לא ילמד חכמה בהתעסקו ביין: נהם ככפיר· מתעברו· מתעבר עמו· כפשו הוא החוטא בעבור שאינו חולק כבוד למלכות: כבוד· שהמלך יכבד לאיש המתעבר אם ישב ושקוט מתריבה על כן בקמץ הלמ״ד כי הוא ידוע והוא המתעבר עמו· יתגלע· יתערב במריבה: מחורף· המ״ם תחת בי״ת כלומר בעת החורף· ושאל· שישאל מן הקוצרים ולא יתנו לו מאומה בעבור עצלותו: מים עמוקים· חסר כ״ף כלו׳ כמים עמוקים שהם קרים וזכים ורגל לא תרפסם כן החכמה והעצה שהיא בלב איש זכה וברורה· ואיש אחר ידע תתבונות ידלה העצה מלבו כלו׳ ילמדה ממנו:

רלבג

בו כי לעצלותו תמצאהו ידיו כאילו הם אסורות ולא יעשה שום מלאכה ואף על פי שיחסר לו מזון ויצטרך לו מפני זה להרויח במלאכה מה שישיגבו די טרפו הנה עם כל זה לא ישליט בידו לעשות בה מלאכה יחיה בה וזהו אמרו גם אל פיהו לא ישיבנה: לץ תכה· הנה אם תכה לץ להקנותו מוסר הנה האיש הפותה הרואה זה יתחכם בזה ויקח בעצמו ערמה להמלט מהדבר אשר הוכה עליו האיש הלץ ויקח מוסר בהכאת זולתו אך לנבון אם תוכיח לו בדברים לבד יבין דעת כי לבו פונה אל השלימות: משדד אב· הנה הבן שהוא מביש ומחפיר הוריו לרוע מנהגיו ורדיפתו אל התאוות הוא סבה שישודדו שודדים אביו כדי שיחלק מהשלל עמם או אולי לווה מהם ויבאו להפרע מהאב ולזאת הסבה בעינה יבריח האם ולזה ראוי לאב ולאם שייסרוהו בקטנותו שלא יבואם ממנו זה ההפסד ואחר שהזהיר הבן לשמוע מוסר שב להזהיר שלא יכלה ימיו בזאת הפילוסופיא המדינית כי די לו בה שתעוררהו אל לקיחת המוסר אשר הוא הצעה לקנין החכמה: חדל בני· ואמר המנע בני לשמוע חכמת המוסר תמיד באופן שתשגה בה יותר מאמרי דעת כי אין ראוי לאל שיחבר זמנו בחקירותיה כמו שביארנו בפרשת בראשית אבל ראוי שתשגה תמיד באהבת אמרי דעת אחר שתגיע מהמוסר דבר ראוי ומספיק להיות הצעה לקנין החכמה: עד בליעל הנה העד הבליעל שיעיד שקר באחיו יוכיח בפיו מחשבתו הרעה לתכלית שיהיה המשפט מפי השופט כמו שחשב וזה צריך לו לפי שהוא עושה הרעה ע״י זולתו ואמנם פי רשעים יבלע ויכסה האון אשר במחשבתם כדי שלא יודע רצונם לאיש ויהיה זה סבה אל שיוכלו להשיג מחשבתם ולא יהיו נשמרי׳ האנשים מהם או ירצה בזה בעד בליעל המעיד שקר בספורי המישרים להטעות העניינים העיוניים וברשעים בעלי הדעות הכוזבות בפנות העיוניות והתוריות ויהיה הרצון בו עד בליעל ילין משפט במה שיגיד ואם לא ירגיש כי ממנו יעמיד החכמ׳ על דבר המשפט ויהיה זה העד סבה להטעותו ובכלל הנה בקשת המשפט סבה ש׳ שידבר אלו הדברים כי יקרה שיטעה בעדות לרבות מה כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמו׳ יי׳ והנה לפעמים תמצא שיגיד האדם דברים בעדות לחזק הדעת שנראה לו צודק בחקירותיו וכמו שתמצא זה לגלינוס במה שחלק על הפלוסו׳ במה שהכיח שהלב לבדו הוא החי ולזה הוא המבואר שהמשפט שנראה לו צודק הוא סבה אל שיגיד זה העדו׳· אך האון והשקר אשר לרשעי׳ בהתחלות הוא סבה אל שיהיו דבריהם נסתרי׳ ומבולעים במה שאחר ההתחלות: נכונו ללצים שפטים· כי מפני הלעיגם על האנשים ימצאו בהם שישפטו אותם שפטים גדולים ולגוף הכסילים נכונו שברים כי לסכלותם יעשו ענינים מגונים כנגד האנשים ואפשר שיעיר על זה כלצים בעד הבליעל שיליץ ספורים כוזבים יביאו לטעות החכמים בדבר משפטי העיון ולזה אמר כי נכונו להם שפטים כי הם עושים רעה גדולה אם לא ירגישו בזה ולזה צריך לאדם שיזהר בדבר הספורים האלו שלא יגיד רק האמת ויתבונן שיהיה ענין ספורו נקי מהדברים המטעים והמשל כי לפעמים כשיהיה מעונן יראה הכוכב רחוק מכוכב אחר יותר מהמרחק האמתי אשר ביניהם ומי שיקח העדות מהטעות ההוא יטעה החוקרים בזאת המלאכה הסומכי׳ על מבטיו והנה קרא הכסילים בעלי הדעות הנכפרות כי יש עמס הסכלות שהוא קנין וכמו שסכלותם בהתחלות ישבר ויפחית מהם במה שאחריהם כן ראוי שישבר גופם לפי שרוב נטותם אחר הדברים הגופיים היה סבה אל שיטעו בעיון מפני שלא הפליגו החקירה בו לרוב התעסקם בענייני הגוף: נהם ככפיר אימת מלך· הנה אימת המלך המושל באדם והוא השכל האנושי שהוא ראוי שימשול באשר כחות הנפש וכן סודר מהפש ית׳ בעוס הבראם ראוי שתהיה כל כך חזקה כאילו יכהם לטרוף ככפי׳ כי באמת מי שיסור מעבודתו ידרך אל ההפסד וההשחת ומי שהוא מתחבר עמו ואינו רוצה לשמוע הוא חוטא נפשו ומפסידה ויהיה סופו לאין והנה המתעבר עמו הוא בעל התאוה כי הכח המתעורר ההוא יריב עם הכח המתעורר השכלי ויומשלהו זה אל הכליון וההפסד: כבוד לאיש שיפנות מריב וזה יהיה בירא את השם כי אין לו תאוה לרע ולזה תהייכה כל מחשבותיו טובות אך כל אויל יתגלגל ויתערב בריב ויהיה זה סבה להפילו ברע והיה זה כן באויל כי הוא יחשוב שיהיה התערב בריב הוא הטוב למיעוט חקירתו בדברים: מחורף עצל לא יחרוש· אמר להעיר על העצל מלבקש השלימות כי בסופו יהיה מסובל מהסבתם כי העצל איננו חורש אדמתו ועובד אותה כראוי בחורף וזה הוא סבה אל שלא יעשה פרי אשר זרע בה וכן העצל לא ישתדל בתחלת ענין לתקן גופו בלקיחת המוסר ולזה לא יכול לחשיג החכמה ולא השתדל בה ג״כ וזה יהיה סבה אל שלא יתן פריו השכל ששם בו השי׳: מים עמוקים עצה בלב איש· הנה העצה אשר בלב איש כמה לא ישיגוה בקלות אבל אחר החקירה הרבה כי היא במדרגת המים העמוקים מאד אשר יקשה להגיע אל מה שהוא בתחתיהם ואולם איש תבונה ידלם העצה מלבו בטוב חקירתו והפלגתו בה:

רב

רב אדם . הנה הרבה מבני אדם תמצא שיקרית כל אחד מהם חסדו בשיספר
אכי עשיתי חסד כך וכך לפלוני ויחשבו מפני זה בהם שהם אנשי חסד כי גם איש
אמונים אשר יעשה הראוי בדברים לבד בזולת חסד יקשה המצאו והיה זה כן כי
לא יתכן שיקרא האדם איש חסד בעבור חסד אחד שעשה אם לא ינהג כך בכל
הדברים וכן לא יתכן
שיקרא האדם איש א
אמונים אם לא ב
בשיתמיד בזאת ה
התכונה לעשו׳ האמת
והיושר תמיד ואפשר
שירצה בזה רב אדם
יקרא בעת הצורך ה
האיש שהוא גמל חסדו
שיטיב לו גמולו והנה
יקשה למצוא באלו ש
שקבלו החסד איש א
אמונים שיתעורר ל
להטיב גמול לאשר
גמל אותו חסד אך
יתנכר אליו כאילו לא
קבל טובה ממנו ולזה
אין ראוי לאדם שישים
בשר זרועו אך יבטח
בה׳ ואפשר שתהיה
הכוונה בתלת חסדו נוכפ׳
ויהיה הרצון בזה כי
כבר יקרא הקורא רב
אדם איש חסד ר״ל ש
שיקרא לאחד מהם
איש חסד אבל תדע
שאין הענין כן כי יקשה
למצוא איש חסד כי
גם איש אמונים יקשה
למצוא : מתהלך
בתומו . הצדיק שהוא
מהלך בתמימו וביושר
במדותיו ובדעותיו והוא
איש אמונים על דרך
האמת לא די שיהיה

רב אדם . כלו׳ הרוב בבני אדם כל אחד יקרא חסדו כלו׳ יתפאר שעשה חסד
ולא יקראהו מי ימצא . פי׳ שיאמר אמת על נפשו : מתהלך בתומו . הוא
יקרא צדיק . אשרי בניו אחריו כי בגלל צדקו יהיו מכובדי׳ עד שיאמרו אחרים
הנה יורש אדם מטובת אביו : ומלך שישב על כסאו לעשות דין הוא יזרה כל
מי שהוא רע בעיניו כי
אז יעמוד על כסאו :
מי . זה שיאמר זכיתי
לבי מעון נעורי
טהרתי מחטא ילדותי
והטעם אין אדם
שילך תמיד בתומו ולא
יחטא : גם . יתנכר .
הפך ההכרה וכן
ויתנכר אליהם והענין
שהתנכר מן הנערות
בעבור מעלליו . אם
זך מחטא ואם ישר
פעלו כי הנער הכסיל
כורע ונכר באולתו
וזה מתנכר במעשיו
הטובי׳ כאילו מתנכה
בהם ולא יכירו רואיו
מעשיו אם נער עשם
כאשר הם זכים וישרי׳
: אזן . אל . רע . ב׳
דבקים כלו׳ האזן
לשמוע מוסר והעין ל
לראות התוכחת עשה
השם על כן לא תאהב
שינה שלא נבראה העין
לישן כי אם שעה י
ידועה ואחרי כן ל
לראות ולבחור בדרכי
המוסר . פקח עיניך
מן השינה כי אז
תשבע לחם וראה
הקונה שיאמר על ה
המתכר רע רע
ויבזהו כדי שיוכל

יושב ב׳ מל בס״פ וסימ׳ והוא יושב לבטח אתך : מלך יושב על כסא דין : טהרתי ל׳ מי יאמר זכיתי . והוא חד מן מלין
משמשין תי׳ בסוף תיבותא נ״ל דכו׳ וסים׳ נבסר במסרה רבתא במערכת אות הת״יו בכ״ד : שמעת ו׳ ה׳ פתחין וא׳ קמץ וסימ׳

סוגעא דבני מתקרין גבר׳ מרחמניה וגברא מהימנא מנו משכיח : דמהלך בתמימותיה צדיקא הוא וטוביהון לבנוהי בתרוהי : מלכא דיתיב על כורסיא דדינא מפזר מן קדמוהי כלהון בישתא : מאן דיימר דזכיי הוא לבי וארכיירת מחובתי : מתקלא ומתקלא כיילא וכיילא מרחקין אינון קדם אלהא אף תרויהון : אוף בעובדוהי מתיידע טליא אין דכי ואין תריצן עובדוהי : אדנא דשמעא ועינא דחזייא אלהא איברי תרויהון : לא תרחים שינתא דילמא תתמסכן פתח עינך ושבע לחמא : חברא לחבריה נאמר דקנית והידין נשתכח ונימר : דאית דהבא וסוגעא דכיפי טבאתא ומאני דיקרא ושיפותא דידיעתא : נסיב לבושיה מטול דעריב לחלוני ולא אפי נוכריתא משכניה : עריב לגברא בלחמא ריגלא ובתר הידין נתמלא פומיה : מחשבתא בעצתא תתקן ובמדברנותא מתעבד קרבא :	נ״ו ב׳ חל בסיפ׳ ל׳ יתד וטהרתי ל׳ ח׳ ל׳ ב׳ ר׳ חל ב׳ זח בליש׳ כ׳ נכריה ת לב ח׳ כב	רב־אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא : מתהלך בתמו צדיק אשרי בניו אחריו : מלך יושב על־כסא־דין מזרה בעיניו כל־רע : מי־יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי : אבן ואבן איפה ואיפה תועבת יהוה גם־שניהם : גם במעלליו יתנכר־נער אם־זך ואם־ישר פעלו : אזן שמעת ועין ראה יהוה עשה גם־שניהם : אל־תאהב שנה פן־תורש פקח עיניך שבע־לחם : רע רע יאמר הקונה ואזל לו אז יתהלל : יש זהב ורב־פנינים וכלי יקר שפתי־דעת : לקח־בגדו כי־ערב זר ובעד נכרים חבלהו : ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא־פיהו חצץ : מחשבות בעצה תכון ובתחבלות עשה מלחמה :

נמסר בסיפר׳ סוף סימן ט״ו ובריש סדר וירא : הקונה ד׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ והיה כעם ככהן כעבד כאדניו . באה העת הגיע היום .
פורע מוסר . רע רע יאמר הקונה . נכריה נכרים בה׳ וקרי׳ נכריה והוא חד מן ה׳ מלין דכתי׳ ם״ם בסוף תיבותא ולא קרי׳
וסי׳ נכרים לקח בגדו כי ערב זר קרבא . שלשים וירדו שלשים מהשלשים . ויהבם וישלחהם ופיצם דשמואל .
שנים ויעזבו את כל מצות יי׳ אלהיהם . אלפים נהר דינור נגד ונפיק דדניאל :

נשמר מהרעות כי גם בניו יהיו מושגחים מהש״י בסבתו עם שתכונתו גם כן שיישיר
בניו לעבודתם השם ית׳ ותדבק בהם גם כן ההשגחה מצדם : מלך . הנה המלך
והוא השכל כשיושב על כסא דין לשפוט בדברים העיוניים לפי מה שראוי ויקח
משאר הכחות השרות הראוי להגיעו אל האמת בדרושיו הנה הוא מזרה ומפזר
בעיונו כל רע במדות ובדעות כי יזהר מהדברים המטעים ובהעבירו כחותיו ישיר
התאוות הרעות והמתנכות והנה זה כלי ממה שיצטרך לאיש אמונים כשיהיה איש
אמונים ע״ד האמת . ועתה יבאר שכבר יקשה המצאו כמו שזכר תחלה ואמר מי הוא שיוכל להתפאר שהוא איש אמונים ע״ד האמת מי יאמר זכיתי לבי ואמר מי הוא
שיוכל להתפאר שיאמר זכיתי לבי בדעות ובמלטתי מהשקר בהם היה זה ממה שיקשה מאד לרוב הדברים המטעי׳ ומוכעים מהשלמת החקירה בהרבה מהדרושים ומי
יאמר טהרתי מחטאתי בעניינים הגופיים והמדיניים ולא התנהגתי בהם כי אם ביושר ובאמת : אבן ואבן . הנה המשקל הקטן מהראוי או הגדול מהראוי והמדה הקטנה
מהראוי או הגדולה מהראוי הנה שני אלו הדברים מתועבי׳ לש״י במדות ובדעות וזה כי הנבחר והראוי במדות הוא השווי והיושר מזולת שיהיה לאחד מהקצוות כמו שנתבאר
בפלוסופיא המדינית והנבחר בדעות שלא לקצר מהאמת הראוי בדבר דבר ושלא להפליג עליו יותר מהראוי כאילו תאמר שמה שיסבול אותו מופת מוחלט לא יקצר בו
ויסמך על מופת ראיה או על הקדמות מפורסמות ומה שלא יסבול מופת מוחלט לא יבקשהו וכן לא יחקור במה שאין דרך אל השגתו ולא יקצר לחקור במה שיוכל
להשגתו ובהיות הענין כן מי הוא זה ואי זהו שיוכל להתפאר באיש אמונים : גם במעלליו . הנה אע״פ שימצאו בחוש פעולות האדם טובות וישרות הנה אפשר לו שיתנכר
בהם ותהיינה פעולותיו בנגלה טובות ולבו ברע והנה קרא האיש הזה נער לא מלך ר״ל שהשכל בו הוא משרת לא מלך : אזן שומעת ועין רואה . הש״י עשה גם שניהם
כלים להשגת האמת בדעות ובמדות וזה שאלו החושים הם יותר נכבדים שבחושים לקחת מהם ההקדמות הראשונות עם ההשגות במוחשים והם עם זה כלי׳ אל שיקבץ
האדם אליו החכמה שהשיגוה שאר האנשים כי באזן ישמע דבריהם ובעין יראה דבריהם בספריהם ולזה היו אלו החושים מהגדולים שבכלים אל שישלם
לאדם להיות איש אמונים במדות ובדעות והם עם זה כלים לחטא וזה מבואר מעניינם : אל תאהב שינה . אל תתעצל ותאהב שינה כמנהג העצלים כי זה יהיה סבה
שתאבד הונך ותורש ואם תפקח עיניך בזריזות תשבע לחם ומזון ערב ברעות ואולם בעצלה לא די שלא השגת שלימות אבל גם ההתחלות אשר אצלך מהחום תאבד
ותשחית ולא יהיה לך מהם תועלת : רע רע יאמר הקונה . הנה אין הענין בקנין החכמה כמו בשאר הקניינים וזה כי שאר הקניינים מפני שיהיה מחירם כסף יקרה בקנין
שיאמר הקונה שהוא רע ואינו שוה כמו הערך ההוא שהוא מעריך אותו ואחר זה כשילך לו ממנו הקנין ההוא אז יהולל הקנין ההוא ויתאונן על אשר לו קנהו ולזה היה נחשב
הקנין ההוא לרע בהיותו לו וכשלא יהיה לו יחשבהו לטוב והנה הפך זה ימצא בקנין החכמה כי לא יחשבהו אדם לטוב כי אם אחר שהשיגהו : יש זהב . ולזה אמר כי יש
בשאר הקניינים קניינים חמודים כמו זהב ורב פנינים אך אין בהם כלי יקר כמו שפתי דעת כי שאר הקניינים יחשבו מבלי יתרון ערכם ואין הענין כן בשפתי דעת כי הם
טובים על כל העניינים והם המיישרים תכלית ההיישרה למצוא דברי חפץ כי בזה האופן יקנהו לאדם דעות זולתו ואפשר שיהיה הרצון בזה כי המשיג קצת המושכלות
שהם הכנה לו אז יהלל על כל הקניינים המושכל אשר היה מגנה אותו קודם זה ודומה שההלול הזה הוא מה שיאמר יש זהב ורב פנינים אך כלי יקר הוא שפתי דעת כי הם
יביאו לקנין דבר נחמד מזהב ומפז רב : לקח בגדו . הנה מי שערב זר והוא הנמשך אל הכח המתעורר לתאוות הגופיות הפשיטהו מכל קנינו להפרע ממנו והנה
השכל הוא הערב בעד האיש הזר ובעד נכריה והיא הנפש המתאוה כמו שקדם ברא״ש זה הספר קח משכונו להפרע כי השכל הוא המקבל העונש במה שלא השיגהו תענוג
מאלו הפעולות המגונות כמו שקדם : ערב לאיש לחם שקר . בתחלת עיונו כאילו תאמר שאם יטעה ויחשוב שאין שם גמול ועונש אך אחר זה יהפך לו המזון הערב ההוא
לחצץ שאין בו תועלת להזון וישבר עם זה שניו אשר יאכל באמצעיתם : מחשבות בעצה תכון . הנה המחשבות המקבילות לאדם אשר בעבורם הוא נכון בענינים הנה
העצה שלימה שתתישב לו בזה תכין לו המחשבה הצודקת וזה יהיה בשיקבץ כל אלו המחשבות ויברור הצודק מהבלתי צודק בחקירה שלימה ובישוב רב ואם יקרה שם
שתי מחשבות מקבילות הלחם בהתחבולות על׳ המחשבה המרחיקה האדם משלמותו ובזה ינצל מהמבוכה באלו העניינים הגדולי׳ אשר יביאו המחשבות המקבילות הנופלות
בהם להתקבל בעניינם או ירבה בזה על דבר המחשבות המביאות לאדם לחטא עצה מלחמה שיהם בעצה אשר תכין ובתחבולות בדרך שתכניע אותם המחשבות הרעות :
גולה

גֹּולֶה־סֹּוד הֹולֵךְ רָכִיל וּלְפֹתֶה שְׂפָתָיו לֹא תִתְעָרָב׃ מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמֹּו יִדְעַךְ נֵרֹו בֶּאֱשׁוּן חֹשֶׁךְ׃ נַחֲלָה מְבֹהֶלֶת בָּרִאשֹׁנָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְבֹרָךְ׃ אַל־תֹּאמַר אֲשַׁלְּמָה־רָע קַוֵּה לַיהוָה וְיֹשַׁע לָךְ׃ תֹּועֲבַת יְהוָה אֶבֶן וָאָבֶן וּמֹאזְנֵי מִרְמָה לֹא־טֹוב׃ מֵיְהוָה מִצְעֲדֵי־גָבֶר וְאָדָם מַה־יָּבִין דַּרְכֹּו׃ מֹוקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר׃ מְזָרֶה רְשָׁעִים מֶלֶךְ חָכָם וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֹופָן׃ נֵר יְהוָה נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי־בָטֶן׃ חֶסֶד וֶאֱמֶת יִצְּרוּ־מֶלֶךְ וְסָעַד בַּחֶסֶד כִּסְאֹו׃ תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה׃ חַבֻּרֹות פֶּצַע תַּמְרִיק בְּרָע וּמַכֹּות חַדְרֵי־בָטֶן׃

(מבהלת ק')

דְּגָאלֵי רָזָא אָכִיל קוּרְצָא וּלְמַן דִּמְשַׂרְגַג בְּשִׂפְוָתֵיהּ לָא תִתְחַלַּט׃ דְּלָיט לַאֲבוּי וּלְאִמֵּיהּ נֶדְעַךְ שְׁרָגֵיהּ אֵיךְ אִתּוּנָא דַּחֲשׁוֹכָא׃ יָרוּתְתָא דְּמִסְרְהָבָא בְּקַדְמִיתָא וּבְסוֹפָא לָא תִתְבָּרִיךְ׃ לָא תֵימַר אֲשַׁלֵּם בִּישְׁתָא סְבָא לֶאֱלָהָךְ וְיִפְרְקִנָּךְ׃ מְרַחֲקִין אִנּוּן קֳדָם אֱלָהָא מַתְקְלִין וּמַתְקְלָא וּמִשְׁחֲתָא דְּרַמְיוּתָא לָא שַׁפִּיר קֳדָמוֹי׃ מִן קֳדָם יְיָ הִילְכָתֵיהּ דְּגַבְרָא וּבַר נָשָׁא לָא מִתְבַּיַּן אָרְחָתֵיהּ׃ פַּחָא הוּא לְגַבְרָא דְּנָדִיר לְקוּדְשָׁא וּבָתַר הָכֵי תָּדְיָא לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ׃ מְבַדֵּר לְרַשִׁיעֵי מַלְכָּא חַכִּימָא וּמְהַפֵּךְ עֲלֵיהוֹן גִּלְגְּלָא׃ שְׁרָגָא דֶּאֱלָהָא נִשְׁמְתֵיהּ דִּבְנֵי נָשָׁא וּבָצְיָא כֻּלְּהוֹן גַּוְיֵהּ דִּכְרֵיסָה׃ חִסְדָּא וְקוּשְׁטָא יִנְטְרוּ לְמַלְכָּא וּמְתַקֵּן כּוּרְסְיֵהּ בְּחִסְדָּא׃ שְׁבָהוֹרָא דְעוּלֵימַיָּא תּוּקְפְּהוֹן וּשְׁבָחָא דְּסָבֵי סִיבְתָא׃ שָׁאנֵי וּפוּעְתָא פָּגְעוּ בְּבִישָׁא וּמַחֲוָתֵי בְּגַוָּה דִּכְרֵיסָה׃

מבהלת נחלה מבהלת מבחלת כתי' וקרי' מבהלת והוא חד מן ד' מלין כתי' ח' וקרי' ה' וסימ' עמיחור ואבשלום ברח ויילד · רחיטנו קורות בתינו ארזים · מבחלת נחלה מבחלת בראשונה · ולחתם שבועים שבעים נחתך: ואדם ט' וסימ' ואדם אין לעבוד את האדמה · אוקיר אנוש מפז · ואדם עליה בראתי · ואדם ביקר בל ילין · ואדם על עפר ישוב · ואדם בה יבין דרכו · ואדם יפיק תבונה · ואדם לא זכר את האיש המסכן · ומצא חן ושכל טוב:

אבן עזרא

ולפותה · שיפתוהו אחרים · לא תתערב שיגלה סודך והוא הרכיל: נרו · רמז לנשמתו ידעך כנגד מות יומת · באישון חשך כפול כלו' שימות בחשיכה או החשך משל לצרות: מבוהלת בראשונה · מגזלה · ואחריתה שהיא גזולה לא תבורך והטעם לא ירדו עליה גשמי ברכה וכתוב מבוחלת בחי"ת להודיע כי נחלה גזולה היא כמאוסת ונגעלת לשם מן בחלה בם: אל · הא אשלמה מחובר במקף ברי"ש רע וכן הפי' אל תאמר לשלם רע למרעים לך · קוה לשם שיש לו כח לשלם לו גמול ויושע לך מידם: מיי · מוקש · שנים דבקים · מצעדי שיצעד ללכת · ואדם איננו מבין עת לכתו עד כי השם יוליכהו ויושיבהו אשר מאתו מצעדי גבר · והוא יתן מוקש בלכתו לאשר ילע ויאכל קדש ואחר שיקדש ידור כ נדרים להביא לבקר אולי יוכל מן המוקש וילע מן כלעיך ילעגו דם כמו יבלע: מזרה · להעיק אותם וכבר השיב עליהם אופן עגלה לדוש אותם כלו' ידכאם ואחרי כן יפזרם מפניו: נר יי' נשמת אדם · דרך משל כי הנשמ' אבולה מאורו ובית מנוחתה מראש ומשם תאיר לרוח ולנפש בשכלה ויאורו באורה על כן יקרא נרו כאילו הוא מחפש בו חדרי בטן והוא רמז ללב שהוא חדר המחשבות · פ"א נר יי' ירמוז לאור שכלו כלו' נר אלהים חופש נשמת אדם וחופש כל חדרי בטן · והשם כאשר יחפש לב המלך וידע מה שיחשוב לב רשעים אז ישלח חסדו ואמתו לנצור המלך מגרה ויסעד השם כסאו בעבור החסד שיעשה המלך: תפארת · חבורות · שנים דבקים · חבורות שיחובר בם האדם · פצע שיצא מאם הדם · תמרוק מענין תמרוקיה מרקו הרמחי' מורק ושוטף והוא ע"מ תגמול כלו' כאשר תפארת בחורים הוא כחם ושיבת הזקנים בחכמה היא הדרם שיהדרום אחרים · כן חבורות פצע הדר להיות תמרוק באים רע שיסיר רעותיו וכן מכות שתגענה עד חדרי בטנם הם תמרוקי הרשע: פלגי

רלבג

גולה סוד · לא תתערב עם מי שהוא גולה סוד והולך רכיל כי זה סבה לרעות גדולות בדברים המדיניים ולא עם מי שאומר דברי פתוי והסתה בשפתיו להרחיק מעל הדרך הטובה ואפשר שירצה בזה מי שהוא גולה סוד בענין המבוכ' שיש במחשב' מקבילות אשר בהתחלות שיצטרך להמלט מהם בעצה שידון ובתחבולות הוא במדרגת מי שהוא הולך רכיל שמשחית העולם ברכילותו כן זה יביא מבוכה בלב האנשים שדעתם קצר לבא ממנה ויבא מפני זה עליהם הפסד רב בדעותיהם ולזה השמר לך מהתערב עם מי שמרחיב שפתיו לדבר באלו הדברים כי באלו החקירות יש מהסכנה עד שאין ראוי שיתיר האדם לחקור בהם עם זולתו ולא עם עצמו כי אם בעת שנתחזקו בלבו הדעות האמתיות התוריו' והעיוניות כי אז ימלט מזאת הסכנה: מקלל אביו ואמו · מי שהוא מקלל אביו ואמו יכבה נרו ויפול במחרות החשך והיה זה כן לפי שזה מונע ממנו קבולו המוסר מהם וזאת סבה למנוע ממנו כל שלמו' עם שזה ממה שירגילהו לבלתי הכיר הטו' למי שגמלהו טוב והיה סבת הויתו וגדולו באופן מה ויעתיק מזה אל שיכפור בש' אשר בראו ונשפעו לו ממנו כל הטובות עם שזה ממה שיפסיד סדר המדינ' כי לא יתחזק האד' להטיב לזולתו אם לא מפני יתקותו שיכיר לו הטובה אשר גמלהו: נחלה מבהלת · הנה הצלחת הנחלה היא נבהלת בראשונה כי היא באה לאדם תכף ובזולת עמל ולזה תמצא כי אחריתה לא תבורך כי מפני שלא עמל בה היורש לא תיקר בעיניו ולא ישתדל מאד לשמרה ובזה האופן ישחית נחלתו בקלות וזה דבר מפורסם מאד מענין הירושה והנחלה והנה העיר בזה כי הקנינים מהחכמה אשר יעמול האדם יותר בהשגתם הם יותר יקרים מהמושכלות אשר יגיעו בקלות וההצלחה המגעת מהם היא יותר עצומה ואשר ירצו להשיג ההשגות בזולת עמל וחקירה ושקידה הנה אחריתה לא תבורך כי זה יהיה סבה אל שיסתבכו בהשגותיהם ולא יקנו מהם הצלחה כי אם הפכה: אל תאמר אשלמה רע · לאשר גמלני רע כי אין זה מדרך [ה]חים אמונים כי הוא לא יחפוץ בעשיית הרע אך תקוה אל יי' והוא יושיעך מכף אויבך ולא תשאל ממנו שיעשה להם רע אך שיושיעך כי זה הוא הדרוש שיאות לך בזולת הגעת רע לאחר: תועבת יי' · הנה תועבת יי' אבן ואבן ר"ל אם יהיו במדותיך משקלים מתחלפים לנהג עם קצת האנשים בתכונה אחת ועם קצתם בתכונה אחרת אך ראוי שתתנהג עם כלם בתכונה אחת והיא בקצת הטוב והיושר והשלימות ולזה אין ראוי שתהיה תשוקתך להרע לקצתם ולהטיב לקצתם אך תהיה מגמת פניך להטיב לכלם ובזה תלך בדרכי הש"י ולזאת הסבה ג"כ לא טוב בעיני הש"י לשקול במאזני מרמה שישימו המשקלים שישקלו בהם מתחלפים: מיי' מצעדי גבר · הנה מצעדי גבר בדרכו שילך בהם הם מיי' כי צריך שילוה לו עזר אלהי בכל פגיעה ופגיעה · ואדם מה יבין דרכו מעצמו אם לא ילוה לו העזר האלהי הנה לא לאדם דרכו וזה מבואר בדברים המדיניים כי פעמים רבות יתחדשו מונעים בדרכו או עוזרים לא קוה להם ויותר מבואר זה בדברים העיוניים כי אף על פי שקצת ההתחלות ילקחו מהמוחשים הנה לא שלם לקיחתם וההגעה לדרוש דרוש והדרכים והסדרים המישרים לו אם לא במה שישפיע להם מהש"י כמו שביארנו בביאורנו לספר הנפש ושיר השירים ובמאמר הראשון מספר מ"י: מוקש · האדם וחטאו מבלע ומשחית הקדש השופע לו מאת השם ית' כי הוא שופע לכל מוכן לקבלו והוא הסבה לבקר ולעיין ולחפש אחר נדרים מה היתה הסבה המונעת שלא הגיעו אל התכלית המכוון בהם וזה כי לולא מוקשו שסבב להחטיא כוונותיו יכוננו מחשבותיו ונדריו ישלם: מזרה רשעים · הנה המלך החכם יזרה ממנו הרשעים ויתפזרו אנה ואנה ואופן המרכבה אשר סבבוהו ללכת להשחית זולתם השיבו עליהם עד שברשתם אשר טמנו ילכדו ובשוחתם יפולו ואפשר שיהיה הרצון במלך חכם מי שהוא מושל באדם והוא השכל ובחכמתו יזרה ויפזר הרשעים והם בעלי הדעות הכוזבות ויסבב שיהיו נזורים אחור מהדעות ההם ולא ישלימו דרכם אשר הם פונים אליו ובזה ימלטם מהרע העצום הזה וזה יהיה ממנו אם לעצמו אם התחיל להסתבך באלו הדעות אם לזולתו בשיישרם לעמוד על מקום הטעות בהם: נר יי' · ולבאר מי הוא זה המלך אמר כי נשמת האדם והוא השכל הוא נר יי' והוא חופש כל העמוקות אשר במציאות לעמוד על סודם לפי מה שאפשר בעזר הש"י במה שישפיע עליו מאורו ונוגהו בו יעמד על אמתת הדברים העיוניים: חסד ואמת יצרו מלך · כי בחסד אשר יעשה לעמו ימשך לבבם אליו והוא כמו משעד לכסאו כי בזה ירוממוהו עליהם ויכבדוהו ויכנעו לעבודתו ובאמת יהיה כשלם תקון העם והמלכות והנה העיר בזה על המלך המושל באדם והעיר בזה כי אין המכוון למי שיבקש השלימות להשחית גופו ולענות שארו כמו שיחשבו הסכלים אבל צריך שיעשה חסד להשגיח בבריאות גופו ואיבריו ובזה יהיה כשמר ויבא לו מהם העזר הראוי כי בחלותם יחלה הוא ג"כ עם שלא יוכל להם אז לשרתו השרות הראוי במה שיצטרך לו מהם בדרושי' אשר יחקור בהם ובזה האופן ג"כ יהיה מתחזק כסאו ורוממוהו עליהם כי יעבדוהו מאהבה ואם ימנים עליהם עולו ולא יוכלו שאתו יהיה זה סבה אל הבעיטה בו: תפארת בחורים · הנה כמו שתפארת הבחורים כחם כי אז הם ר"ל בימי הבחרות בתכלית מעוצם הגבורה כן הדור החכמים הוא השבה השיבה להם כי אז יתיישבו בלבם הדעות האמתיות לסבות שזכרנו במה שקדם: חבורות פצע · הנה קצת הרעות לא ירפאו כי אם בדבר רע וזה שחבורות הפצע יהיה שקיוהם ומרוקם ברע כאילו תאמר שיושם בהם מה שיאכל הבשר כדי שיתגלה ויהיה שם מקום תצא המוגלה ובמכות מגלות חדרי בטן הפצע ההוא כדי לנקות כל עפושיו וכן ראוי בשוה להתנהג ברפואות חליי המדות והדעות כי בעל המדה הפחותה ירפא ממנה בשירגילהו להתנהג בהפך התכונה ההיא והפך כל חלקיה כדי שיתנקה ממנה כנקוי שלם ואע"פ שהפך התכונה ההיא הוא ג"כ מגונה יתנהג בה עד יסור חליו וכזה יצטרך לבעל הדעות הנכזבות שיעיין בכל המקומות שהטעוהו בו זה הטעות ויסור מהם ואע"פ שיקרה מזה שיצטרך לחקור במה שאין דרך אחד לחקור בו הנה לא ימנע מזה מי שבא לרפאתו כדי להסיר חליו ממנו

פלגי מים. הנה לב המלך ורצונו הוא ביד ה' כמו פלגי מים שיוכלו להטותם אל אשר יהיה שמה החפץ כן יטה הש"י לב המלך אל כל אשר יחפוץ והנה העיר בזה כי פעולות המלך ומחשבותיו הם מוגבלות מהש"י והוא כמו שליח הש"י במה שיעשהו מדבר המלכות וזה כלו הוא מיוסד החכמה האלהית כי אילו היה פועל המלך באלו הדברים מסור לבחירתו בשלימות כ כדרך המסר ל לבחירתו פעולותיו ב בעצמו היה זה הענין סבבה כפלאה אל העם אשר תחת המלך ה ההוא ולזה לא עזב הש"י כל זאת ההנהגה למלך כי גבוה מעל ג גבוה שומר ולזאת הסבה אמר אליהוא ממלוך אדם חנף מ ממוקשי עם כאילו אל ממוקשי הם סבה ש שימלוך אדם חנף ולזאת הסבה ייחס הש"י המשפט אשר יגיע מ מהשופטים באמרו כי לא אצדיק רשע כמו שביארנו שם והנה התבונן דאמונה מזה המאמר הוא להעיר על המלך שהוא מושל באדם משקרם וכרו ו והודיע בזה כי אין בו בעצמו חטא כי ת תשוקתו תהיה תמיד אל הטוב כמשר עצמו ולזה אמ' כי רצון מלך הוא ביד ה' כמו פלגי מים להטותו אל כל אשר יחפוץ ואולם החטאים יקרו לאדם

פלגי. חסר כ"ף. על כל אשר יחפוץ השם יטה לב המלך: כל. עשה. משה דבקו'. פי' כל דרך איש ישר בעיניו רואה השם והוא תוכן לבות לעשות רצונו על כן ידענו ועיניו רמז לשכלו ומעשה צדק והמשפט הוא נבחר לשם מזבח. רום. עם שוב. כלומר רום שירים עיניו בגאוה הפך ושח עינים. ורחב לב שירחיבהו לסבול ס הצרות וירא מהשם. כר חסר יו"ד וטעמו שיניר ויחרוש הרשע לעשות חטאת ענין שלשתם: מחשבות. ארם חרוץ. אך למותר שים לו יתרון בהתעסקו בסחורה ואך למעט מעשה הרשעים הנזכרים. וכל אץ כענין אץ ברגלים שירוץ לרעה בעבור שיבואהו מ מחסור הוא אץ ו וממהר ואך למעט מותר החרוץ: פועל. סור. הפכפך. ג' דבקי'. וכן הוא פועל שיפעלהו הון אוצרות בעבור לשון שקר ס שהגיד שקר. הבל נדף ילך פועל ההמון

עשה ד' כתי' כן וסימ' בסדר ויצא ובתלים סי' קא: צדקה ומשפט ג' דסמ' וסימ' כי ידעתיו למען אשר יצוה. אהב צדקה ומשפט. עשה צדקה ומשפ' נבחר ליי' מזבח: אץ ד' וב' ואץ וסימ' נמסר ביהושע סימן י"ו: מדינים דכתי' מדונים ו' בסי' וסימ' את נפשע מקרית עז. טוב שבת בארץ מדבר. טוב שבת על פנת גג. למי אוי למי אבוי. פחם לגחלים ועצים לאש.

כא פלגי מים לב מלך ביד יהוה על כל אשר יחפץ יטנו: כל דרך איש ישר בעיניו ותכן לבות יהוה: עשה צדקה ומשפט נבחר ליהוה מזבח: רום עינים ורחב לב נר רשעים חטאת: מחשבות חרוץ אך למותר וכל אץ אך למחסור: פעל אצרות בלשון שקר הבל נדף מבקשי מות: שד רשעים יגורם כי מאנו לעשות משפט: הפכפך דרך איש וזר וזך ישר פעלו: טוב לשבת על פנת גג מאשת מדונים ובית חבר: נפש רשע אותה רע לא יחן בעיניו רעהו: בענש לץ יחכם פתי ובהשכיל לחכם יקח דעת: משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע: אטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה:

היך טיפי דמייא לביה דמלכ' באידוי דאלהא ולאתר דצבי נירכן ליה: כלהון ארחתיה דגברא תריצן אינון באפוי ואלהא מתקן לביה: מאן דעבד צדקתא ודינא מתרעי ביה אלהא מן דיבחתא: רמות עיני ובעי לבא ושרגא דרשיעי לחטהא: מחשבתא דגביין ליותרנא וריגלא דמסרהביא לחוסרנא: מעבדנותא דסימתא בלישנא דשיקרא ויתחבלון וינתרון אילין דבעיין למותא: ריבונא דרשיעי יעלינון ולא ענין דיעבדון דינא: דהפיך ארחיה דגברא הוא נוכראה ודדכי תריצן עובדוהי: טב למיתב על קרנא דאיגרא מן אתתא תגרניתא וביתא טרקא: נפשיה דרשיעא רייגא בישתא ולא מרחים בעינוי חברוי: בתוכיה דממיקנא נחכם שברא ובסוכלתניה דחכימא יסב ידיעתא: מסתכל צדיקא בביתיה דרשיעא ומטלטל רשיעיא בבישתא: דמסכר אדניה דלא נשמע לצוחתיה ד דמסכינא אף נקרא לאלהא ולא נעני:

דלף טורד ביום סגריר: לרע ז' ג' קמצין וד' פתחין וסימ' בסוף בחקתי. מזעקת ג' וסימ' מזעקת חשבון עד אלעלה. אטם אזנו מזעקת דל. מזעקת מושל בכסילים:

כל דרך איש ישר בעיניו. כי כל אחד מהדרכים ימצא בו טוב מה אם מועיל אם ערב אם כבוד אם נצוח או זולת זה מהענינים שיחשוב בהם היותם טובות אך מי שמייסר הלבבות ומתקנם להגיע אל הטוב האמתי הוא הש"י כי בהנהגות זה הטוב ובדריכה אליו יצטרך עזר אלהי לרבוי המונעים אשר לאדם מהדריכה אליו ומפני שאי אפשר שיגיע אלא באמצעות השפע השופע מהש"י:
עשה צדקה. ...

הפך היושר כלו הפכפך הוא דרך איש ודרך זר: טוב לשבת על פנת גג. ...

יכפה • פי' ישפיל כמו יכפף כמו סוגב ומשנה מתוקן מחוקה והוא פועל יוצא והוא עומד במקום שנים כלומר שחד המובא בחיק כלומר בסתר יכפה חמה עזה וכזה הפסוק הזכיר שזה לא תועילהו צדקתו יתן מתן ושחד כי הם ישפילו האף והחמה כי מתנות נעלות כפני האדם והשוחד יכפה וישבילם : שמחה • שתבואהו שמחת יסודה כשעותו משפט • ומחתה תבא לפועלי און : תועה • כי החכמה היא דרך ישרה והעוזבאות היא תועה כמעשה הרע' מדרך השכל והוא מה שאמר או מס פ פועל • רפאים מתי' • ינוח שלא יקום עוד או מס תהיה מ מנוחתו ולא יהיה לו חלק עם הצדיקי' והוא הנכון : איש • אוהב שמחה • שמחת מאכל ומשתה הוא איש מחסור' והטע' יחסר כל וזהו אוהב יין ושמן שלא יעשיר כלומ' לא יקבץ עושר : כפר • כלומ' שינצל הצדיק מן הצרות היורדות ו יפול הרשע תחתיו : טוב שבת בארץ מדב' • לסבול החורב והקרח מאשת מדינים כלומר מאש' שתכעס בעלה • אוצר • שם כלל על מה שיאצור האדם מן המאכלים הטובים ו והזכיר השמן לבדו כי הוא משובח מכלם אמר כבדו אהים ואנשים בעבור דשנו הטוב ם ושמהו ראש לשבים ו והטעם שהחכם יאצרהו ולא יאכלהו • וכסיל כנגד חכם כי מיד יבלעהו ואם סמוך לאדם הו'

מתן בסתר • הנה המתן שיתן האדם בסתר למי שיכעס עליו מכניע האף והחמה אשר לו עליו והשחד שיתן בחיק ר"ל בסתר יכפה חמה עזה ויכניעה : שמחה לצדיק כשיעשה משפט ודין בארץ הנה זה הענין שמחה לצדיק שאז יבטח לבו שלא ילכד ברשת התלכות כי הוא נשמר מעשות רע וזה הענין הוא מחתה ושברון לפועלי און כי אז יפחדו מאד שיענשו על רוע מעשיהם : אדם תועה • האיש התועה מדרך השכל והוא התועה ברעותיו יבא בגורלו לנוח עם קבוץ האנשים שימותו אחר מיתה פתאומית ומיתתעמהם אוירכם בזה שהוא בקבוץ ה האנשים הדורכים אל המות והכליון כי הם ישמחו ברעותיו לפי שבהם יפתחו להם השערים מלאת ת תאוותיהם : איש מחסור • מי שהוא אוהב השמחו' הגופיות להתענג בתאותיו הו' איש מחסור כי באלו התאו' יאבד הונו ומי שהוא אוהב יין ויהיה הותה להתענג בהם לא יעשיר לזאת הסבה בעינה וזה מה שיקרה לבעלי זאת התכונה מהרע גם בדברים ה הגופיים עד שזה הוא סבה אל שלא יקנה האדם שום שלימות נפשי וכבר נרמז זה ב"ב באמרו איש מחסור ובאמרו לא יעשיר כי החסרון היותר חזק הוא חסרון השכל ו והעושר היותר חזק ה הוא שלמו' במושכלו' : כופר לצדיק • כאשר היה ראוי מצד ה

תועה ג' ב' חס' וא' מ"ל וסימ' וימצאהו איש והנה תעה • או חמורו תעה • אדם תועה מדרך השכל • בתרא מ"ל : ושמן' וסימ' נכסר ביחזקאל סימן י"ו : מדונים דקרי' מדינים ו' וסימ' לעיל בהאי סימן : נחמד ב' וסימ' כל עץ נחמד למראה • אוצר נחמד ושמן : וחסד ה' קמצין וסימ' בלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסהר • וביאורם אך טוב וחסד ירדפוני • רדף

מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְפֶּה־אָף וְשֹׁחַד בַּחֵיק חֵמָה עַזָּה׃ שִׂמְחָה לַצַּדִּיק עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וּמְחִתָּה לְפֹעֲלֵי אָוֶן׃ אָדָם תּוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשְׂכֵּל בִּקְהַל רְפָאִים יָנוּחַ׃ אִישׁ מַחְסוֹר אֹהֵב שִׂמְחָה אֹהֵב יַיִן וָשֶׁמֶן לֹא יַעֲשִׁיר׃ כֹּפֶר לַצַּדִּיק רָשָׁע וְתַחַת יְשָׁרִים בּוֹגֵד׃ טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מִדְבָּר מֵאֵשֶׁת מְדוֹנִים וָכָעַס׃ אוֹצָר ׀ נֶחְמָד וָשֶׁמֶן בִּנְוֵה חָכָם וּכְסִיל אָדָם יְבַלְּעֶנּוּ׃ רֹדֵף צְדָקָה וָחָסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד׃ עִיר גִּבֹּרִים עָלָה חָכָם וַיֹּרֶד עֹז מִבְטֶחָה׃ שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ׃ זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן׃ תַּאֲוַת עָצֵל תְּמִיתֶנּוּ כִּי־מֵאֲנוּ יָדָיו לַעֲשׂוֹת׃ כָּל־הַיּוֹם הִתְאַוָּה תַאֲוָה וְצַדִּיק יִתֵּן וְלֹא יַחְשֹׂךְ׃ זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף כִּי־בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ׃ עֵד־כְּזָבִים יֹאבֵד וְאִישׁ שׁוֹמֵעַ לָנֶצַח יְדַבֵּר׃ הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו וְיָשָׁר הוּא׳ יָבִין דְּרָכָיו׃

ה' ל' וחס' · ג' יתר מ"ל · חריכים · ב' · ו' וחס' · ו' יתר חס' · ו' מ"ל · ל' בר"ת · ב' ב' מ"ל · ב' מ"ל בכ"ט ושומע תוכחת · יבין · דרכו ק' ק'

מוֹהֲבָא בְטִישָׁא מַדְעֲכָא רוּגְזָא וְשׁוּחְדָא בְּעוּבָא חֶמְתָא עַשִּׁינְתָּא׃ חֶדְוְתָא דְצַדִּיקָא לְמֶעְבַּד דִּינָא וְשַׁנְיָא לְאַלֵּין דְעָבְדִין עָאתָא׃ בַּר נָשָׁא דְתָעֵי מִן אוֹרְחָא דְסֵיכוּלְתָּא עִם בְּנֵי אַרְעָא נִתְתְּנַח׃ גַּבְרָא דִי חָסַר לֵיהּ וְרָחֵים חֶדְוְתָא וְרָחֵים חַמְרָא וּבֶסְמָא לָא נֶעְתַּר׃ שַׁלְחוּפִית דְצַדִּיקָא רַשִׁיעָא וְשַׁלְחִיפָא דְתְרִיצֵי בוּזְזֵי׃ טַב לְמִתַּב בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא מִן אִיתְּתָא תַגְרָנִיתָא וּמַרְגְּזָנִיתָא׃ סִימְתָא רְגִיגְתָא וּמִשְׁחָא בְדִירֵיהּ דְחַכִּימָא וְסַכְלָא דִבְנֵי נָשָׁא נִבְלְעֵנוּן׃ דְרָדִיף צִדְקְתָא וְחִסְדָא יַשְׁכַּח חַיֵּי וְצִדְקְתָא וִיקָרָא׃ לִמְדִינְתָא דְגַבָּרֵי סְלִיק חַכִּימָא וְאַחִית עוּשְׁנָא דִסְבָרָא׃ דְנָטִיר פּוּמֵיהּ וְלִישָּׁנֵיהּ נָטִיר מִן עַקְתָא נַפְשֵׁיהּ׃ מְמִיקְנָא מְרִיתָא זֵידָנָא שְׁמֵיהּ עָבִיד חֲרִיָנָא בְּזֵידָנוּתֵיהּ׃ רִיגְתָא דְעַטְלָא מְמִיתָא לֵיהּ דְלָא עַפְיָין אִידֵין דְעַבְדִין עִיבִידְתָא׃ כָּל יוֹמָא רָאִיג רִיגְתָא וְצַדִּיקָא יָהִיב וְלָא מַחְשִׂיךְ׃ רִיבְחָא דְרַשִׁיעֵי מְרַחַק הוּא מִטּוּל דְמַעְבְּדָתָא מַיְתֵי לֵיהּ׃ סַהֲדָא דְכַדְבוּתָא יֵאבַד וְגַבְרָא שְׁמוּעָה שָׁרֵי דְאִית מְמַלֵּיל׃ מַחְצִיף אַפּוֹי גַבְרָא רַשִׁיעָא וְתְרִיצָא הוּא מְתַקֵּן אוֹרְחֵיהּ׃

צדקה וחסד • חיים וחסד עשית עמדי • שמר הברית וחסד דעזרא • ותשא חן וחסד לפניו • רודף צדקה וחסד מ"לעיל • וצדיק י' וסימ' מדבר שקר תרחק • ואתה בן אדם אמור אל בני עמך • וגה עפלה לא ישרה • זרח בחשך אור חנון י"י וצדיק ואלהינו • יבין וצדיק ילבש • בפשע איש רע מוקש • כל היום התאוה תאוה • לו הרשע ולא ישלם • בעבו' סופה ואין רשע :

אמין וכמוהו זובח אדם או האדם הוא הכסיל ושניהם נכונים : רודף • אומר לעשות צדקה כאילו רודף אותה • ימצא חיים שאריכון ימיו ימצא צדקו שעשו וכבוד שיכבדוהו בני אדם או יתן לו כבוד השם כלו' ממון מן כבד מאד : עיר גבורי' עלה חכם • להורות כי טובה חכמה מגבור' • עוז רמז לחומות כענין עד רדת חומותיה • מבטחה שהיו בוטחים בה הגבורים : שומר פיו ולשונו • שניהם שותפים בדבור והענין שישמרם מדבר נבלות אז ישמור נפשו מכל דבר רע. פ"א שומר פיו מאוכל ולשונו מדבר הרע : יהיר כמו גבר יהיר כלומר זד מתגאה לץ שמו ואמרו ר"ל כיון שכתיהר עליהם בעברה שיתעבר לעשות זדון והעברה רמז לחמה שעברה וגברה על מדת הרצון כענין עברו ראשי בהתגבר העונות : תאות כל • ב' דבקי' תמיתנו כאשר לא ישיג מה שיתאוה • כי מאנו כאילו הוא חפץ ותאוותו וידיו אומרים לא תעשה : וצדיק יתן • לעצל • ולא יחשוך מתנותיו : זבח שלמים ושאר הקרבנות והער' וזבחת עליו את עולותיך וגו' כלו' זבחים שיקריבו תמיד הרשעים יתעב השם וגם כי בעבור שעשו הזמה יביאום יותר יתעבם : עד • כאילו הוא עד שקר • ואיש שומע שאבד העד כל ימי נצחו ידבר לאחרים כי בעבור שקרו אבד זכרו : העז כתן העזות בפניו ולא יתביים והאדם ישר יוכל להבין דרכו ולא להיות עז פנים : אין

ההשגחה הכוללת שיגיע רע מה לצדיק השם יתברך ישית הרשע כפרו וישית הבוגד כופר לישרי' והיה זה כן כי מה השגחה הדבקה להם ימשך שיכבלו ולפי שהתועלת ברע הוא אבדן הרשעים בו כמו שנזכר בספר איוב והתבאר עוד בספר איוב הנה יביא השם יתברך הרשע והבוגד אל הרע ההוא : טוב לאדם שישב בארץ מדבר משישב בבית עם אשת מדינים וכעס שתכעס תמיד עם בעלה ותריב עמו והנה ביאר בזה כי הכעס גם כן מענה כמו שהשמחה בתענוגי הגוף מענה : אוצר נחמד • הנה בנוה החכם יבא אוצר נחמד ושמן מפני דבקות ההשגחה בו עם שהוא ישמור קנינו ולא יפזר מהם כי אם ההכרחי ואולם הכסיל אם היה לו כמו זה האוצר הנה יבא אדם ויבלענו ולא יאכל הכסיל ממנו : רודף צדקה • מי שהוא רודף הצדקה והיושר במדות ובדעות ורודף לעשיית חסד לזולתו ולהטיב להם הנה הוא ימצא החיים הגופיים והנפשיים וימצא הצדק והיושר בדעות וימשך לו מהם הכבוד כאמרו כבוד חכמים ינחלו וזה כי מפני יושר דעותיו ירשיע כל לשון תקום אתו למשפט : עיר גבורים • הנה החכם עלה בעיר גבורים ונצח בחכמתו כי טובה חכמה מגבורה כמו שנזכר בספר קהלת והוריד עוז העיר והמבצר שהיו בוטחים בו והנה העיר בזה על מעלת החכמה והטוב המגיע ממנה גם בענייני הגבורה וזה אמנם יהיה לחכם מצד חכמתו ומצד דבקות ההשגחה האלהית בו : שומר פיו • מי שהוא שומר פיו ולשונו מלדבר שומר נפשו מצרות רבות כי רעו' רבו' יבואו מפני חטא הדבור כמו שקדם : זד יהיר • הנה הרשע הנאה שעושה הרע בגאוה לץ שמו כי הוא כאילו יעשה הזדון מצד ג' ותו על דרך הלעג להיות האנשים כחשבים לפניו כאין ובחמת הזדון שעשה לעג ולינות וכבר ימצאו אנשים רעים בזה התואר שזכר שישחיתו זולתם על דרך הלעג להיותם נחשבי' להם לאין כמו שסופר מאיש אחד שחתך רגל איש בלילה כשהיה ישן והוא לא היה סובל לו אך עשה זה על דרך הלעג והנה בא זה על מוס הליצנו' והרע שיגיע ממנו : תאות עצל • הנה העצל יתאוה תמיד אל קנין השלימיות והעצלה תמנעהו מהשתדלות בהשגתם הנה ימותו וישאר עם התאוה ההיא כי מאנו ידיו לעשות דבר להשיג מה שאליו התאוה : כל היום התאוה • העצל יתאוה ולא תעשה בו התאוה רושם אחר ואולם הצדיק יתן הראוי מהפועל וההשתדלות בדבר דבר ולא ימנע ידיו מה שראוי בהשגת המלאכות והחכמות : זבח רשעים • הרשעים יביאו זבח לשם על דרך העבודה הנה הוא נתעב אל השם כי הם לא יכוונו בו מה שכוון בו מהש"י וגם כאשר יביאהו במחשבה והשתכלות הוא נתעב כי הם מביאים אותו על החטא והם בלתי מתקים עצמם מהחטא בהביאם הזבח ודומה ענינם למי שיטבול מפני הטומאה בעת שיהיה שרץ בידו ואפשר שירצה בזה כי כ"ש שיהיה נתעב הזבח כאשר יביאהו בעליו עם מחשבת החטא והוא הזמה שעשה : עד כזבים יאבד • ר"ל כאשר יביאוהו לכפר הכזב פעמים רבות יאבד העדו' ויכפק ואיש שומע הכזב מפיו יגידהו ושנה בספורו אין קץ בהם בלי שנוי כי הוא יגיד אמת במה שיגיד ששמע מפי זה העד שכבר שמעו מפיו והיה זה כן לפי שעד הכזבים יש בלבו מחשבה מקבלת : העז רשע • הנה לא בפיו לבד יחלוק הרשע על מה שבמחשבתו אבל גם בפניו העז לחלוק עליו במה שאמץ פניו וחזקם שלא יושגו השנוי והפעלות הראוי בהשיג בתואר ככי שידבר דבר כזב ואמנם האיש הישר יבין בלבו דרכו אשר ידרוך בה בפיו ובתאר פניו : אין

עשה ח' בצירי וסי' נמס' בסד' ויהי בשלח: ופתיים ב' כתי' כן וסי' ופתיים עברו ונענשו. פתח דברך יאיר. ועיין בר"ש סיפר סוף סימן א': שומר י"מ ל' וסימ' נמסר בשמואל א' סימ' יז ועיין בסיפרא סימן י': חנוך ג' חס' בליש' וסימ' ובני מדין עיפה. חנך משפחת החנכי. חנך לנער על פי דרכו: יקצור ג' מ"ל וסימ' וזרועו שבלי' יקצור. זורע עולה יקצור און. וראה בעבים לא יקצור: גרש ג' וסימני' גרש האמ' הוא'. כלה גרש יגרש. גרש לץ ויצא מדון: ויצא ג' וסימ' ביחזקאל סי' יב וסוף חבקוק:

אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יְהוָה: סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה: נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב: עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם יְהוָה: עָרוּם רָאָה רָעָה וְיִסָּתֵר וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעֱנָשׁוּ: עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְהוָה עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים: צִנִּים פַּחִים בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם: חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה: עָשִׁיר בְּרָשִׁים יִמְשׁוֹל וְעֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה: זוֹרֵעַ עַוְלָה יִקְצָור אָוֶן וְשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ יִכְלֶה: טוֹב עַיִן הוּא יְבֹרָךְ כִּי נָתַן מִלַּחְמוֹ לַדָּל: גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן: אֹהֵב טְהָור לֵב חֵן שְׂפָתָיו רֵעֵהוּ מֶלֶךְ: עֵינֵי יְהוָה נָצְרוּ דָעַת וַיְסַלֵּף דִּבְרֵי בֹגֵד: אָמַר עָצֵל אֲרִי בַחוּץ בְּתוֹךְ רְחֹבוֹת אֵרָצֵחַ:

לֵית חָכְמְתָא וְלֵית בִּיוּנָא וְלֵית עֵיצְתָא הֵיךְ דֶאלָהָא: סוּסְיָא מְתַקַּן לְיוֹמָא דִקְרָבָא וְלֵאלָהָא הוּא פוּרְקָנָא: שְׁמָא טָבָא מִן עוּתְרָא סַגִּיעָא וּמִכַּסְפָּא וּמִן דַהֲבָא שַׁפִּיר חִסְדָא: עַתִּירָא וּמִסְכֵּינָא סַגְעַן חַד כְּחַד וְתַרְוֵיהוֹן אֱלָהָא בְּרָא אִינוּן: עֲרִימָא חָזֵי בִּישְׁתָא וּמִטַּשֵּׁי וְשַׁבְרֵי וּבוּרֵי תְּיוּסְאֵבֵי אִינוּן: עִקְבָא דְעַנְוְתָנוּתָא דַחַלְתָא דַיְיָ עוּתְרָא וִיקָרָא וְחַיֵּי: נִישְׁבָא בְּאָרְחָא עֲקִימְתָא וּמַן דְנָטַר נַפְשֵׁיהּ יִרְחַק מִנְהוֹן: אִידְכָא לְטַלְיָא לְקַבֵּל אוֹרְחֵיהּ דְלָא כַד נְסָאוֹבָא נִסְטֵי מִנֵּיהּ: עַתִּירָ בְּמִסְכֵּינֵי נִשְׁתַּלַּט וְעַבְדָא יוֹזִיף לְגַבְרָא מוֹזְפָנָא: דְזָרִיעַ עַוְלָא נָחֲצַד עָאתָא וְשִׁבְטָא דְחֶרְיָנֵיהּ נִגְמוֹר: מָאן דְטָבָא הוּא עַיְינֵיהּ הוּא נִתְבָּרֵךְ מְטוּל דְיָהִיב מִן לַחְמֵיהּ לְמִסְכֵּינָא: תָּרֵךְ לְמַמִּיקָנָא וְאַפִּיק לְתִגְרָנָא וְיִבְטַל דִינָא וְצַעֲרָא: רָחִים אֱלָהָא דְכֵי לִבָּא וּבְחֶסְדָּא דְשִׂפְוָתֵיהּ יִתְחַבַּר לְמַלְכָּא: עַיְנוֹי דֶאלָהָא נַטְרָן יְדִיעְתָא וּמְטַלְטַל מִלֵּיהוֹן דְבָזוֹזֵי: עַטְלָא אָמַר בְּחַכִּינְנוּתֵיהּ אַרְיָא אִית לְבָרָא וּבֵינַת שְׁוָוקֵי מִתְקְטֵילְנָא:

רלבג

אין חכמה. הנה לא תועיל חכמה ותבונה ועצה במה שיחשוב אדם לעשותו לנגד יי' כי אף אם יתחכם ויתבונן ויקח בו העצה היותר נכונה לא יוכל לשנות גזרת הש"י כלומר להגעתה כמו שיראה מענין מכירת יוסף ומספורים אחרים באו בדברי הנבואה ואפשר שיהיה הרצון בזה כי לא תצטרך חכמה ותבונה ועצה בהספיק לו בהגעת חפציו לאשר הוא נגד יי' ואבלו ר"ל למי שהוא דבק בו כי הוא יישר דרכיו ואורחותיו באופן שיכונו מחשבותיו ולפני הפירוש' ימשך יפה מה שנזכר אחר זה: סוס מוכן. הנה הסוס מוכן ליום מלחמה להיות כלי לרוץ על האויב ולנכחו אך שקר הסוס לתשוע' כי התשוע' מהש"י היא לבד ולזה תמצ' פעמים רבות שינצח החיל המעט והחלוש את הרב והתקיף וזה ממה שיורה שלא יועיל כל כלי המלחמה לבטל גזר הש"י ולא יצטרכו לאשר הש"י בעזרו: נבחר שם מעושר. ידוע כי השם הטוב יהיה לאדם בסב' יושר תכונותיו ופעולותיו והוא נבחר וטוב לאד' מעושר רב והחן הטוב שיש לו מהאנשים הוא נבחר מכסף וזהב כי בסבת יושר תכונותיו ופעולותיו והיותו אהוב לאנשי' יהיה לו מחסה מהרעות יותר ממה שיוכל לחסות בכספו וזהבו כמו שיאמ' משל הדיוט יותר טוב אהוב בשוק מזהב בארגז: עשיר ורש נפגשו. ולבאר כי העושר אינו נבחר מאד אמר כי כבר יקרה בעשיר ורש שיפגשו זה את זה כאילו תאמר שהעשיר ירד מעט מעט מעשרו והרש יעלה ויקנה העושר מעט מעט עד שיקרה מזה שיהיו שוים בקניני' לפי שהש"י עושה זה עני וזה עשיר או ירצה בזה שהעשיר והרש נפגשו שלא יוכל לחיות זה בלא זה והמשל שאם היו כל האנשים עשירים לא ימצא איש עושה מלאכה מהמלאכות המעשיו' ויפסד היישוב ואם היו כלם עניים לא יוכלו להתפרנס זה מזה ולזה הוא מבואר כי הש"י עושה קצת האנשים עשירים וקצתם עניים כדי שיתקיי' המציאו' ויהיה אמרו עשיר ורש נפגשו כאמרו חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו: ערום. הנה האיש הערום והחכם ראה הרעה קודם בואה ונסתר להמלט ממנה ואולם הפתאים לא נתנו לבם לזה ועברו במקום הרעה עם השיגם ההפסד והעונש: עקב ענוה. בשכר תכונת הענוה יגיע האדם אל שיקנה יראתיי' כי מפני היותו שפל בעיניו יתבונן מפני זה בנמצאים הנכבדים העליונים ממנו וכאשר יראה עוצם הש"י הנה יקנה מזה שיירא מהש"י בתכלית מה שאפשר ומזה יגיע אל שיקנה עושר בקניינים המדותיים ובדעות ויקנה ג"כ כבוד וחיים בעניינים המדיניים וזה מבואר במעט עיון מה שקדם מהדברים: צנים פחים. הנה בדרך האיש העקש והוא ההולך בדרך מעוות שאינו משגיח כראוי אי זה הדרך ראוי שילך ימצא צנים להנזק בקרירות האויר וימצא בו פחים להלכד בהם רגליו ומי שהוא שומר נפשו והוא המתבונן בדרכיו והולך בהם דרך ישרה ירחק מאלו הדברים המזיקים כי הוא לא ימסור עצמו לסכנות ויעיין באי זה דבר ראוי שיתדל השגתו ובאי זה אופן שיהיה נמלט מהרעות והפגעים: חנוך לנער. אמר יחנוך לנער על פי דרכו אשר מנהגו וטבעו ללכת בה לחשבו והשגותו שכבר יקבל המוסר כאשר יגדל הנה ימשך שלא יוכל להסירו אחר זה מהדרך הרעה ההיא וגם לא יסור ממנה מעצמו וגם בעת זקנתו: עשיר ברשים ימשול. האיש העשיר ימשול ברשים ולזה ישובח העושר מזה הצד וכי ילוה מטובו לאיש הנה האיש הלוה הוא לו כפוף ומשועבד כאילו הוא עבדו מצד החסד שגמל אותו והנה בזה האופן ימשול העשיר ברשים במה שיגמול להם מהחסד: זורע עולה. אך מי שיחשוב למשול באנשים בהפך זאת התכונה והוא בגזל והחמס שיעשה להם הנה לא תמשך ממלכתו עליהם כי כבר יגיע לו רע מהרע שיעשה ר"ל כי במה שיזרע מהעול יצא לו קציר כאות למה שעשה אותו מהרע וזה הקציר והפרי שישיג מזה הוא עמל ואון לא דבר שיש בו תועלת ויקרה לו מהרע מה שיכלה בו שבט עברתו ר"ל שלא תשאר לו שררה יוכל להכות בה האנשים בשבט עברה כמו שהיה עושה קודם זה: טוב עין. אך מי שהוא טוב עין וימשול באנשים בהטבתו להם הוא יבורך מאת הש"י ויתחזק כחו להטיב להם ולמשול בהם מפני שנתן מלחמו לדל כי בגלל הדבר הזה יברכהו הש"י: גרש לץ. מדרך הלץ לבזות האנשים ולהלעיג בהם ולעורר להם מדינים ולזה אם תגרש לץ מהבית יצא המדון ממנו כי הוא היה המעורר מדינים שם וישבות מהבית ריב וקלון המריב שם והמביים האנשים: אוהב טהור לב. אך מי שהוא טהור לב ואוהב בלי לב ולב הנה החן והאהבה שמראה בדבריו לאהובו רעיונו מולך ומושל בו או ירצה בזה כי לא יאמר בפיו רק מה שבלבו לעשות והנה שביאור הראשון הוא יותר נקשר אל מה שלפניו ינן הדברים: עיני יי'. הנה עיני יי' והשגחתו שומרת דעת החכמים לקיים מחשבותיהם ועצתם והוא מסלף דברי הבוגדים להפילם ממועצותיהם: אמר עצל. הנה העצל לא יצא מפתח ביתו לעשות מלאכתו מרוב העצלה ויאמר כי הארי בחוץ לטרפו אם יצא מביתו והלסטים ברחובות להרגו אם ילך שם:

אבן עזרא

אין. סוס. שנים דבקים. כלומר אין איש שתועילהו חכמתו ותבונתו ועצתו כנגד יי' כלומר ינצל מידו באחת מהם אף על פי שיכינו סוס לנוס בעבור יום מלחמה אין יכולת להמלט ולהושיע נפשם כי לשם התשוע' והוא יתננה למי שירצה. נבחר. עשיר. שנים דבקים. טוב. עומד במקום שנים וכן הוא שם טוב וחן טוב נבחרו מעושר רב. כי עשיר ורש נפגשו ר"ל שהסבות יורדו' מן השמים על הארץ ובני אדם המקבלי' נפגשו בהם כלומר שפגש בזה העושר ובזה ה הרשות. וזה עושה כלם יי' שהוא יתן ה העושר והרשות והוא עושה העשיר והדל. אבל שם טוב איננו פ פגע כי האדם קונהו לעצמו במעשיו הטובי' וחן שיתן חנו בעיני כל רואיו על מעשה הטוב על כן נבחרו מעושר רב: ערום. שאמר ערמה הוא רואה רעה הבאה ונסתר ונחבא עד שיעבור זעם ורשעים עברו ברעה ונענשו קבלו עונש: עקב. נכים. שנים דבקים. עקב סוף ענוה מסבבת יראת ה השם כענין מצוה ג גוררת מצוה ומסבבת לעניו עושר וכבוד ממון או שיכבדוהו אחרים: וחיים. שיאריכו ימיו. צנים פרשו כמן מן ולצנינים ועניכו שלונים בדרך עקש שיהיה נלכד בהם והעניו ששומר נפשו ואינו עושה רע ירחוק מהצנים: חנוך. למד כמו חניכיו כלומר מלומדי כלי מלחמ' שלו. גם לרבות הזקנה על הנערות: עשיר. זורע. טוב. ג' דבקים. ברשים שאין להם מאומה ימשול בהם בכח ולווה ממנו יכריחנו שיהיה עבדו: זורע שיעשה עולה העשיר למשול ברשים יקצור און יקבל שכרו כראוי לו. ושבט. כי העברה מדומה לשבט כענין הוי אשור שבט אפי והטעם שיתעבר ברשים יכלה השבט ולא יעבור בהם עוד כי השם יכלהו. ואיש טוב עין שיתן לדלים מלחמו הוא יבורך מלא ברכתיו: גרש. הסירהו מפניך כי אז יצא המדון מקרבך. וישבות דין שלא יביאך למשפט וישבות קלון שלא יקלך: אוהב. עומד במקום שנים טהר לב שהוא טהור מרעות שהם כנגד השונים ואוהב חן שפתיו כלומר איש חן בעבור שיש לו שפתי דעת גם יתכן להיות חן שם התאר ומי שיאהב שניהם תגדל מעלתו עד שיהיה המלך רעהו כחושי הארכי אוהב הטהורים שהיה רעה דוד: עיני. דברה תורה כלשון בני אדם. עיניו חפצו ורצונו או שכלו. נצרו אנשי דעת מכל רע. ויסלף יעות השם דברי בוגד החושב רע על אנשי דעת ויבטלם: עצל. רשע. ארי בחוץ עלה כדי שלא יצא לבקש מחייתו. ארצח שהארי ירצחהו.

שוחה

אבן עזרא

שוחה׳ אולת. שנים דבקים · שוחה עמ׳ גולה והטעם כשוחה שהיא עמוקה כן פי בשים זרות לזעומי׳ מי שחטא זעם אותו וחפץ במיתתו יפול שם · אבל הנער אע״פ שהאולת קשורה בלבו ראוי להכותו בשבט מוסר כי הוא ירחיק האולת ממנו: עושק· אך · למעט מה שיחשוב להרבות לו כלומ׳ עושק דל להרבות לנפשו או לתתו לעשיר אך בעבור ת מחסור שיבואהו ע עשקו: הט׳ כי· להיות. הלא· להודיעך· ה׳ דבקי׳· לדעתי ללמוד דעת · כי נעים דעתי או כי תהיה נעי׳ כשתשמרם בבטן רמז ללב· יכונו הדברים על שפתיך להיות זכרון · שלישים דברים שלישים כתוב בוי״ו והטעם אתמול שלשום כתבתי להודיעך אמרי אמת בספר מועצות ודעת· קשט ער׳ הפעל׳ כמו ישטו · אמרים אמת הנכון אמרי אמת וכן טורים אבן שני׳ כסף אילים כמר וכן רבים ער׳ קכרה· וטעם להשיב כענין וישב משה את דברי העם אל יי׳ כלומ׳ כשאודיעך קשט דברי אמת כמו כן אשיב לו אמרים כענין נעשה ונשמע · לשולחיך לשם ששלחני אליך ליסרך כי השכל שליח השם לשולחיך בלשון רבים כמו אלוה עושי: אל· כי דל הוא· ויש אנער בדלותו על כן אל תגזלהו· בשער שהם צריך כענין כי אראה בשער עזרי· וקבע· כג יחבל או יגזול כמו היקבע אדם אלהי׳: אל· פן· שנים דבקי׳· תתרע תהי רע· את כמו עם· לנפשך בעבור נפשך שתלכד במוקש ותמות בעונך: משכבך· במשכבך עליו אם אין לך זולתו: אל· חזית. שנים דבקי׳· עשו תקנו הגבול אבותיך· אבל התעסק במלאכה כי מי שהוא מהיר במלאכתו תגדל מעלתו עד שיעמוד לפני מלך· חשוכים עניים ותרגום דלות חשיכו מן העם הדלים עמא חשוכא: כי

רלבג

שוחה עמוקה · הנה הפה הדובר זרות ותהפוכות ודברים הם הפך האמת והיחוד בהתחלות והסרסים הם בדמיון השוחה העמוקה שהנופל בה אין לו תחבולה לצאת ממנה　　זעום יי׳ הוא מי שיפול בזאת השוחה כי תמיד יתרחק מן הדרך הנכונה והשלימות כל מה שיחזיק בזאת התכונה הפחותה: אולת קשורה בלב נער · בלב הנער קשורה אולת בהתחלת ענינו כי מפני היותו כבהמה וכחפץ לעשות מה שיחפוץ לא ידרוך בענייניו בקבו׳ הכאותו׳ ולא יתיישב להתבונן מה שראוי לעשות ומה שראוי שיתרחק ממנו אך שבט מוסר ירחיק מהנער האולת הזאת ולזה ראוי לאדם ליסר בנו בתחלת ענינו כי אז יוכל להקנותו מוסר: עושק דל להרבות לו · מי שהוא עושק הדל והוא הכח המתעורר לתאוות הגופיות שלא יתן לו מתאוותיו דבר הנה זה הוא להרבות לו כי כל מה שיתמיד להתנהג תמעט תאותו לאלו הדברים ולזה יהיה תמיד שבע ומי שיתן לעשיר תאוותיו והוא האיש המתמסך אחר התאוות הנה זה לו למחסור כי תמיד יהיה יותר רעב בסבת רוב תאוותיו כאמרם אבר קטן יש לו לאדם משביעו רעב מרעיבו שבע או ירצה בזה הנה אם הדל העוסק כבר יש לו השתדלות מה כי הביאהו ולזה שם מגמתו להרבות לו קניני׳ אך הדל הנותן לעשיר הנה אין לו בזאת המתנה תועלת רק לחסר קנינו כי העשיר לא יחשוב מאד המתן הזה עם שהוא יבזה הדל וילעיג עליו על מה שנתן לו ולא ישתדל להשיב לו גמול וזה מפורסם מהעשיר והנה הטאור הראשון הוא יותר נכון: הט אזנך ושמע דברי חכמים· ללמד חכמתם ושים עם זה לבך לדעתי ולא תשען על דברי החכמים לבד רק במה שיסכים מהם עם מה שהודעתי לך המיוסד על יסודות התורה כי התורה היא המיסרת להשיג מה שיקברו מהסנתו בדרך החכמה: כי נעים · ומתוק הוא לנפש כי תשמור דברי החכמים בלבך ויכונו יחדיו עם דעתי שהוסרתיך אליו על שפתיך: להיות ביי׳· אך אתה אחרי הגיעך לזאת המדרגה שזכרתי הודעתיך היום שלא תשען על חכמתך ובינתך אך יהי תמיד ביי׳ מבטחך עם כל מה שתשיר מהסבות להגעת דרושך כמו שנזכר במה שקדם כי לשוא יוקדמו הסבות אם מאת השם לא נהיה הדבר: הלא כתבתי לך · דברים נכבדים להישירך למועצות בדברים המדיניים ולדעת בדברים העיוניים ואחשוב שקראם שלישים כי כמו שהמלך ינהג כל עם המלכות וכן הענין במשנה אך השלישים יהיו כל אחד חלק מהכלל ההוא כן קרא שלישים ההישרות שנתן בדברים החלקיים בתבונה ותבונ׳ ובדעת ודעת: אל תגזול דל· להשענך שהוא חלוש ולא יגיע ממנו לך נזק כי דל הוא ולא יוכל לעמוד כנגדך　　ואל תדכא עני בשער לזאת הסבה כי תראה שם בזרתך ולעני אין עוזר: כי יי׳ יריב ריבם· כי יש שם חזק ממך לקחת נקמתו ממך והוא השי״ת כי הוא יריב ריבם ויגזול נפש הגוזל אותם מדה כנגד מדה כי הגוזל את הדל גוזל ממנו חייו: אל תתרע· אל תתחבר עם איש כעס להיות לו רע ולא תבא את איש חמות להתחבר מלכת עמו: פן תאלף· פן תלמד דרכיו ויהיה זה סבה שתקח מוקש לנפשך כי יהיה הכעסן יבואו לו רעות גדולות ממיתות אותו: אל תהי בתוקעי כף · להכניס עצמם בשעבוד תחת רעיהם לפרוע חובן והם האנשים שהם ערבים ההלואות בעבור זולתם: אם אין לך לשלם · בבא המלוה להפרע מאותה למה תביא עצמך אל שיקח משכבך מתחתיך ולא תשאר לך מטה תשכב בה　　וזאת ג״כ הערה טובה שישמור המשכיל מהיות ערב בעד הכפם המתאוה: אל תסג גבול עולם · ר״ל שלא תשנה הגבול שגבלו הראשונים בענין הקרקעות כדי לעשוק מרעהו ולהוסיף על קרקעו וזאת ג״כ הערה שלא ישנה הגדרים הקודמים שגדרו הראשונים כי בכלם תועלת: חזית איש· אמר לשבח תכונת הזריזות ולהרחיק העצלה הנה כשראית איש מהיר וזריז במלאכתו תמצא שכבר יתיצב לפני המלכים והגדולי׳ כי הם יקרבוהו אליהם מצד זריזותו ולא יתיצב לפני הקטנים והקודרים וכאילו באר בזה שזריזותו תעלה אותו לגדולה ותמרהו מהעוני והדלות כאמרם שית שמן הוא כפיה ואבבא דאומנא לא חליף: כי תשב ללחום את מושל · והוא מזון החכמה שיזונו בו עם המושל באדם והוא השכל הנה יקרא לך מהתישבותיך לקבל החכמה שתבין את אשר לפניך · אם בעל נפש אתה ללחום ולהזון ממזונו והוא בעל תאוות המושל בשכלו: ושמת

קשורה ב׳ וסי׳ ונפשו קשורה בנפשו · אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה: לעשיר ב׳ וסי׳ היה צאן · נתן לעשיר אך למחסור: ולבך ה׳ וסימ׳ איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי · כי אין עיניך ולבך · ולבך תשית לדעתי · עיניך יראו

שׁוּחָה עֲמֻקָּה פִּי זָרוֹת זְעוּם יְהוָה יִפָּול־שָׁם׃ אִוֶּלֶת קְשׁוּרָה בְלֶב־נָעַר שֵׁבֶט מוּסָר יַרְחִיקֶנָּה מִמֶּנּוּ׃ עֹשֵׁק דָּל לְהַרְבּוֹת לוֹ נֹתֵן לְעָשִׁיר אַךְ־לְמַחְסוֹר׃ הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים וְלִבְּךָ תָּשִׁית לְדַעְתִּי׃ כִּי־נָעִים כִּי־תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל־שְׂפָתֶיךָ׃ לִהְיוֹת בַּיהוָה מִבְטַחֶךָ הוֹדַעְתִּיךָ הַיּוֹם אַף־אָתָּה׃ הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִשׁוֹם בְּמֹעֵצוֹת וָדָעַת׃ לְהוֹדִיעֲךָ קֹשְׁטְ אִמְרֵי אֱמֶת לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ׃

אַל־תִּגְזָל־דָּל כִּי דַל־הוּא וְאַל־תְּדַכֵּא עָנִי בַשָּׁעַר׃ כִּי־יְהוָה יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת־קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ׃ אַל־תִּתְרַע אֶת־בַּעַל אָף וְאֶת־אִישׁ חֵמוֹת לֹא תָבוֹא׃ פֶּן־תֶּאֱלַף אֹרְחֹתָו וְלָקַחְתָּ מוֹקֵשׁ לְנַפְשֶׁךָ׃ אַל־תְּהִי בְתֹקְעֵי־כָף בַּעֹרְבִים מַשָּׁאוֹת׃ אִם־אֵין־לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ׃ אַל־תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֶיךָ׃ חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי־מְלָכִים יִתְיַצָּב בַּל־יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים׃ כִּי־תֵשֵׁב לִלְחוֹם אֶת־מוֹשֵׁל בִּין תָּבִין אֶת־אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ׃

גּוּמָּצָא עֲמִיקְתָּא פּוּמָּה דְנוּכְרֵיתָא וּמַן דְּמַרְגִּיז קֳדָם אֱלָהָא נָפִיל תַּמָּן׃ שַׁטְיוּתָא קְטִירָא בְּלִבֵּיהּ דְטַלְיָא שִׁבְטָא דְמַרְדּוּתָא נַרְחֲקִיהּ מִנֵּיהּ׃ דְּעָשִׁיק לְמִסְכֵּינָא מַסְגֵּי לֵיהּ בִּישְׁתָא וּדְיָהֵיב לַעֲתִירָא חוּסְרָנָא הוּא לֵיהּ׃ בְּרִי צַלִּי אֻדְנָךְ וּשְׁמַע מִלֵּי דְחַכִּימֵי וְלִבָּךְ שִׁים לְיִדִיעְתָּאִי׃ מְטוּל דְּבַסִּימִין נְטַר אִנּוּן בְּכַרְסָךְ וְנִתְקְנִין אַךְ חֲדָא עַל שִׂפְוָתָךְ׃ דִּנְהֱוֵי בֵּאלָהָא סִבְרָךְ וְאוֹדְעִיתָךְ יוֹמָנָא הָדָא׃ וְהָא אִנּוּן לָךְ עַל תְּלָתָא זִמְנִין בְּעֵיצָתָא וִידִיעְתָּא׃ לְאוֹדְעִינָךְ קוּשְׁטָא וּמִלֵּי דִתְרִיצְתָּא דְתַהְפִּיךְ מִלְּתָא דְקוּשְׁטָא לִמְשַׁדְּרָיךְ׃ לָא תִגְזוֹל לְמִסְכֵּינָא מְטוּל דְּמִסְכֵּינָא הוּא וְלָא תְמַכִּיךְ עַנְיָא בְּתַרְעָא׃ מְטוּל דֶּאֱלָהָא דָאִין דִּינֵיהוֹן וּמִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּתְהוֹן דְּנַפְשֵׁיהוֹן׃ לָא תִתְחַבַּר עִם מָרֵי מְרִירוּתָא וְעִם גַּבְרָא חֲמִתָנָא לָא תֵיעוֹל׃ דְּלָא תֵילַף אָרְחָתָיו וְתַשְׁכַּח פַּחָא לְנַפְשָׁךְ׃ לָא תֶהֱוֵי מַשְׁלֵים אִידָךְ בַּעֲרְבוּתָא עַל חַבְרָךְ׃ אִם לֵית לָךְ דְּפָרִיעַ נִיסְבִין תְּשׁוּוִיתָךְ מִתַּחְתָּיךְ׃ לָא תְשַׁנֵּי תְּחוּמָא דְמִן עָלְמָא דַעֲבַדוּ אֲבָהָתָךְ׃ אִין חֲזֵיתָא גַבְרָא דְמָהוֹתֵי בַּעֲבִידְתֵיהּ קֳדָם מַלְכֵי נִיקוּם וְלָא נִיקוּם קֳדָם חֲשׁוּכֵי׃ אִין יָתִיבְתָּא לְמֵיכַל עִם שַׁלִּיטֵי אִתְבַּיַּין בְּמַה דְּשִׂים קֳדָמָךְ׃

זרות· אל תכהל על פי׳ דלבך אל ימהר להוציא דבר׃ ודעת ד׳ג׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ נבסר בישעיה סימן לג׳ ובא״ב רבתי אות ט׳׃ אמרים ב׳ וסימ׳ מרדף אמרים· להודיעך קשט אמרי אמת׃ דל י״ב פתחין בליש׳ וסימ׳ נבס׳ בשפטי׳ סימן ו׳ והד׳ים סימן קב״ב׃ תבוא ד׳ כ׳ל בסיפ׳ וסימ׳ כי הבוא חכמה בלבך· ואת איש חמות לא תבוא · ולמוכיחים ינעם· רעך וריע אביך׃ אבותיך ג׳ מ׳ל וסי׳ שוב אל ארץ אבותיך· בשלום תמות וכמשרפות· אל תסג גבול עולם· אנ״ך׃ בין ז׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והיה אם בן הכות הרשע· שכן לילה היה כ׳בו· דברי אגור בן יקא· בן הבין את אשר לפנך· ובין ישרים רצון· את הדבר ובינה לו במראה· עכ״ל זאת הבסרה וקשי״א לי דבספרי׳ הבדו״קים לא אשכחנא ב״ אס ד׳ בנהון חס׳ וסי׳ הרשע קקין אגור ותו קשי״א לי דבפסוק של ובין ישרים רצון הא׳ וכין נקוד בצירי ולא בחירק והכין קרי׳ ר״ח בצירי ו״ל דבחס׳ אולי פליגי בעלי הבסר׳ בדאשכחנא בבמה דוכ״הי או טעות דבבסרה בתיב וכ״ל בן נון דבו׳ ומ״הו יה״כן דבקרי׳ בדמי להו ולא בבה״יב׳ ובבסר׳ אחרינא בבר ז׳ מ׳ל בליש׳ ולא נהירא וב״ה דקרי׳ ובין ישרים רצון ובין בצירי אולי הבסר׳ פליגא ואריבא דבין קרי׳ להו ובן בחירק׃

ושמת הנה תשים קוצים בגרונך ובבית הבליעה שתחנק בהם: אל תתאוה למטעמותיו ואם ישים ערבים לפניך כי מזונו הוא לחם כזבים והבלים שאין בו תועלת והשארות כלל: אל תיגע להעשיר. אחר שמצאת מה שיספיק לך כי זה ימנע לך מבינתך בשבת כלוי זמנך בענין העושר בהפך המכוון מענין העושר כי המכוון בו הוא ש שיהיה בועזר לאד' אל שיהיה לבו פנוי ב בבקשת החכמ' והבינ': התעיף עיניך בו ואיננו. ומה שבטבע בענין העושר הנה כמו השיער ה המושג מהזמן ש שתוכל להגיע ראותך בויסור העושר כי ב בקלה שבסבות יסור ימצאו סבות רבות מ מעשירות העושר כי העושר בעצמו יסור ויעשה לו כנפים לעוף בהם מבית העשיר לזולתו כקלות הנשר לעוף בשמים. אחר שהזהירנו מללחם עם רב התאוה הזהירנו שלא ילחם את לחם הכילי אל תלחם ואמר אל תלחם את לחם רע עין שתרע עינו במה שתאכל מ ממנו ואל תתאו למטעמותיו כי כמו שער בנפשו דבר המזון הזה שיקשה לו מאד אכלך ממנו ו ואעפ שיאמר בפיו אכול ושתה כן הלחם שאכלת ממנו יקשה לו להתערב בתוכך ו ויבקש לצאת דרך ה הפה ותשחית דבריך הנעימים שתדבר עמו על שלחנו. והנה ידמה והוא הנכון ש שקרא רע עין מי שיש לו עיון רע וכוזב ב בדעות ולזה אמ' שלא יתאוה למטעמותיו כי אין מדרך הכילי ש שיעשה מטעמי' ואמ' זה כי הכחותיו בהתחלות ובשרשי' ערבות מאד

וכשדי ו' כת' ו' בליש' וסי' הרי בגלבוע אל טל. על שדים ספדים. ולבני אהרן הכהן כשדי. וגה שמענוה באפרתה. אל תשג גבול עולם: ויפקדו ביום ההוא' וכל רות דכו' בב"ב כת' ה' וסימ' כי שמעה בשדה מואב כי פקד. מגרה נעמי

כיי ושמת. אל. נ'רדקי'. ללחום לאכל לחם. בין תבין לשון עיון וכן אביטה בבנים כלומר את העומדים לפניך להתענג במדת המאכל תבין בהם. ואו ושמת תחת או. בלועך והוא בית הבליעה כלו' או תשים סכין בלועך אם אתה בעל נפש המתאוה ומוסל עליה והזכיר הלחם כי יאת עיקר הסעודה או הוא כלל המאכלים כענין נותן לחם לכל בשר. כזבי' חסר אים כלו' אם הוא לחם איש מדבר כזב אל תתאו לחמו ו ומטעמותיו. מבינתך שתבין לקבץ עושר ח חדל ממנה: התעיף. יתכן להיותו מן תעופ' וטעמו אם תאיר עיניך להביט בעושר. כי. פתך. באזני. נ' רבקים. רע עין עין רעה ורעה עינך הוא חסר איש וכן טוב עין הוא יבורך והראוי איש טוב עין: שער פועל עבר מן מאה שערים כלומר כאיש ישים שיעור ב בנפשו לומר לך אכול ושתה כן הוא עושה. ולבו בל עמך שלא יאהבך באכלך לחמו: תקיאנ'. כי בעין רעה הביט אליך: ושחת שתחשב בולע ולא יהיו דבריך הנעימים כחשובים מאומה: אל תדברי' ליסרו כי הוא יבוז לשכל מליך ויבוז דבריך הנעימי': אל תסג. פעם שנית בעבור ובשדה יתומים אל תבא ופי' אל תבא בשדהו לקצור ת תבואתו או לא תכנס בו בחזקה כי השם שהוא גואלם שיגאל השדה מידך חזק הוא שלא תעמוד לפניו: הביאה. אל. אתה: נ'רבקי'. למוסר שתביאו למקום מוסר החכמה ושלא תמנע מנער מוסר. תציל שלא תמות הנפש

ותשים סכינא בלועך אין מרא דנפשך את: לא תתרגג לבישולנן והינון מיכולתא דכדבותא: לא תקרב לעתירא אלא בביונתך פרק מניהואין תצר עינך ביה לא מתחזי לך מטול דמעבד עביד ליה גפתא היך נישרא דטיים בשמיא: לא תיכול עם גברא דבישא עייניה ולא תתרגג לבישולוי: מטול דאיך תרעא דמא הכן הוא דם בנפשיה אכיל ואשתי אמיר לך ולביה נכיל צירך: ולחמא דאכילתא מתיבת ליה ומחבילת מילך דבסימן: באדני דסכלא לא תמליל מטול דשייט לסיכולא דמליך: לא תשני תחומא דמן עלמא ובחילקא דיתמי לא תיעול: מטול די פרוקהון תקיף והוא נידון ית דיניהון עמך: אעול לבך למרדותא ואדנך למימרי דידיעתא: לא תמנע מן טליא מרדותא מטול דאין מחית ליה בשבטא לא מאית ואנת בשיבטא מחית ליה ונפשיה מפלטת מן שיול: ברי אם חכים לבך אף אנא תאדי אנא בלבי: ונדוון כליותי כד ימללון ספוותי תריצתא: לא ניטן לבך בחטאי אלא בדחלתא דאלהא כל יומא: מטול דתהוי לך אחריתא טבתא וסיכוייך לא ניגמר: שמע את ברי ואיתחכם ותרץ לבך לארחא: לא תהוי באילין דאסיטון בבישרא ובאילין דרוין חמרא:

ושמת שכין בלעך אם בעל נפש אתה: אל תתאו למטעמותיו והוא לחם כזבים: אל תיגע להעשיר מבינתך חדל: התעוף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר ועיף השמים: אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמתיו: כי כמו שער בנפשו כן הוא אכל ושתה יאמר לך ולבו בל עמך: פתך אכלת תקיאנה ושחת דבריך הנעימים: באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך: אל תסג גבול עולם ובשדי יתומים אל תבא: כי גאלם חזק הוא יריב את ריבם אתך: הביאה למוסר לבך ואזנך לאמרי דעת: אל תמנע מנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות: אתה בשבט תכנו ונפשו משאול תציל: בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני: ותעלזנה כליותי בדבר שפתיך מישרים: אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת יהוה כל היום: כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת: שמע אתה בני וחכם ואשר בדרך לבך: אל תהי בסבאי יין בזללי בשר למו:

הטבוה: ונפשו ח' וסימ' ונפשו קשורה בנפשו' ונפשו כאבל תאוה. ונפשו אותה ויעש' ונפשו משאול תציל. ונפשו לא חיה. ונפשו עליו תאבל. ונפשו לא השבע מן' ונפשו שוקקה:

לאים שיערב לו ההנאות בהנאות הגוף כמו שזכרנו במה שקדם והוא מבואר שלב המזון הזה איננו עמך כי הוא כלו כזבים והבלים והוא יסבב שמה שאכלת פתך אכלת מפתך הטוב תקיאנה ותשחית דבריך הנעימים אשר נגלת על האמנתם ואמ' שלחם האיש הרע העין הוא כמו שער ופתח בנפשו שצריך שיעמוד פתוח תמיד כי מה שאחר ההתחלות ההם להיותו חולק על אלו ההתחלות והשרשי' יצטרך שישיבהו תמיד אל ההתחלות ההם וידחקו להכיח ענינו באופן שלא יחלוק על מה שהשכיבהו והפך זה הוא בשרשים ובהתחלות אמתיות כי מה שאחר ההתחלות יעיד על אמות ההתחלות ולזה אמר כי ההתחלה הכוזבת והיא לחם רע עין היא כמו שער ופתח והנה הוא יאמר לך אכול ושתה בקניניך ההתחלה הזאת והיא תמידך על מה שאחר ההתחלה ולב זאת ההתחלה איננו עמך להיסירך אל מה שאחר ההתחלה: באזני כסיל אל תדבר' דברי חכמה כי הוא יבזה ויגנה שכל מליך והחכמה שבהם: אל תסג גבול. הקרקעות להסגך כי אמר תעסוק מהם הקרקע הם חלוקים כיהם יתומים: כי גאלם חזק. כי יש להם גואל חזק ממך יריב ריבם אתך כאמרו בעין יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני: הביאה למוסר לבך. הביאך לבך לקנין המוסר והוא הפילוסופיא המדינית ואחר זה היסיר אזנך לשמוע אמרי דעת החכמים הכבונים: אל תמנע מנער מוסר. מפני צעירות ימיו כי בהכאתך אותו בשבט תמרנו שלא ימות מיתת הגוף בלא ימיו ושלא ימות החלק אשר בו שאכשר שישיג החיים הנצחיים: אתה בשבט תכנו. ותציל נפשו מההפסד והכליון והאבדון: בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. המיסיר אותך אל השלימות: ותעלזנה כליותי. מחשבותי בשמעי כי תדבר כנה שפתיך מישרים בדבר החכמה: אל יקנא לבך בחטאים. אל תאמר לעשות כמעשיהם אך תמיד תהיה ביראת יי' במעשיך ובמחשבותיך לא תתעסק כי אם במה שיש אחרית ותועלת בו והם השלמות המעובחות והשגת העיוניות ותקותך באלו הטובות לא תכרת אך תתחזק ותתקיים תמיד: שמע אתה בני וחכם ואשר לבך בדרך המשובחת בדעות ובמדות: אל תהי. בחברת הזוללים והסובאים כי מי שינהג זה המנהג יאבד הונו וישאר עני והרחיק ג"כ מדת העצלה שתפיל בטבעה תרדמה ונומה כי היא תלבים האד' בגד קרעים ובלויי סחבות מצד העוני והרש המגיע בסבתה: שמע

במיתת הגוף או תציל שלא ימות טרם עתו: כליותי. מן כלתה ליסודתך כי מדת התאוה בהם כודעת על כן תעלוזנה: בחטאים. הידועים על כן נפתח הבית. כי אם באים יראת יי' תקנא: אם. לאמת הדבר. אחרית שתחיה והאחרית רמז לזקנה או לבניו הבאים אחריו. ותקותך שתקוה לאל להטיב לך: ואשר בדרך. מוסר לבך: תלבים

77

תלמים. פי' התנומה היא תלבים כבגדים קרועים ליסן: כי זקנה. אעפ שזקנה אמך לא תבוז לה: אמת. המלה חסרה ספרי אמת קנה ואל תמכור: יולד חכם. מי שיוליד בן חכם ישמח בו על כן ישמח אביך ואמך. ויולדתך כפל הדבר: תנה. כי. אף. ובתם תזהיר להשמר מן הזונות. תנה בני היא כונת הלב לקבל בדבור. תרצנה תרצנה כתיב ופי' עיניך ירוצו דרכי המצות. שוחה חסר כף. צרה הפך רחבה והטעם שלא תוכל אים להתהפך מצר אל צר: כחתף. כאשר היא תוכל לחטוף או תארוב. תוסיף על הבוגדים אחרים כמותם: למי אוי. כאילו הזהיר להשמר מן היין או שיקרא על קורותיו אוי. אבוי שם דבר מן אביון. למי שיח כנעים. למי פצעים חנם שיבואוהו חנם. חכלילות אודם העינים תרוב שתיית יין: למאחרים. חסר וכן הוא למאחרים שבת על היין. ממסך שם התאר עם משמש ו וטעמו יין מסוך מן מסכה יינה: אל תרא. אל תחפוץ לראות אעפ שהוא נותן היין בכוס יפה. עינו כלו' מראהו: יתהלך. בכוס. במישרים תחשוב שהוא ישר ולא יזיק לך אחריתו לאחר שיהא נשתה ואחר כן שתייתו כנחש ישיך אותך. יפרים אותך כענין ישך ומזה הענין נקרא פרש בעבור הפריסין אשר ברגליו: זרות. אשר כלומר יראו נשים זרות והטעם יחפצו לראות: כשוכב בלב ים. כי יחשוב שהוא חונה והוא נוסע. חבל שם והוא החבל שקשור בברזל הספינה והענין שלא תרגיש עת חנותך ונסעך. ותאמ' כאשר ישך אותך היין הכוני מכים ולא ארע עת חליתי מן המכות. הלמוני הולמים ולא הרגשתי ההולם. מתי אקיץ מייני. אוסיף לבקשו לנבח: אל. כי. בהם הזהיר מן האישים הרעים. באנשי רעה לעשות כמעשיהם. כי לעשות שוד יחשוב לבם:

למי נ' כסו' אית נהון ו' חלין רחיין ית' דיים כסו' על כל דבר' או נגן' שין

שמע לאביך זה ילדך. המיסירך שתלמד החכמה ואעפ שאמך מזקנת והיא הנפש המרגשת אשר ממנה תלקחנה המוחשות שמהם יגיע קנין המושכלות אל תבוז מפני זה החכמה ותחשוב כי היא נפסדת בהפסד המטה אליה והמיסיד לה כמו שחשבו הרבה מהפילוסופי' כי השכל הנקנה נפסד לזאת הסבה וכבר בארנו בטול זה הדעת ב בראשון מספר מלחמות יי' ושם התבאר במה שאין ספק בו כי השכל ה הנקנה נצחי לא יפסד: אמת. הנה השגת האמת קנה ואף על פי שהוא זה הנה מזה הצד לא יפסד כמו שחשב הפילוסוף בכל הוה שהוא נפסד הנה לא תוכל למכור ולהסיר ממך קנין ש שקנית בכל חכמה ובפילוסופיא מדינית ובחכמה האהית אשר נקראת בינה כי ה השכל הנקנה הוא נ נצחי כמו שזכרנו ו וכבר ביארנו שאא לאדם שישכח ההשגה השכלית במאמר ה הראשון מספר מי ו ובביאורי' לספר הנפש: גיל יגיל. ועתה ראה מה זה הקנין אשר לא יסור מבעליו ועוד ימשך לו מ מהתועלת שיגיל אבי האיש הצדיק ברעותיו ובתכונותיו ומי שיוליד בן חכם ישמח בו ליושר פעולותיו ועניניו עם שכנותיו תרדף בו השגת השי' וישמח בזה אביו ואמו ותגל יולדתו לסבה בעינה אשר י ישימם בער וכאב לאב ולאם אם היה הבן כסיל: תנה בני לבך לי. שלא תהיה כונתך ורצונך כי אם לקנין השלימות ועיניך תרצנ' דרכי אשר הישרתיך אליהם בזה הספר להרחיק התאוות ה הגשמיות ולכוין בשלימות השכל ולפי שהתאוות אשר ימשך האדם יותר להם הם הזנות ושתיית היין הזהיר בהם יותר להתרחק מהם ואמר להרחיק מהזונה כי שוחה עמוקה זונה וגו': אף היא. שהיא תארוב לאדם להמיתו כאיש חוטף וזה תעשה בתרמה בשתקר' לו לזנות עמה ולא יהיה נשמר ממנה ותמית אותו ותוסיף בחברתה בוגדים באדם יתחברו עמה להרוג. האנשים אשר תפילם ברשת הפתוי לבא אליה וזה מפורסם מעניינה היום כי היא תתחבר עם הרוצחים ותביא האנשים בפתויה לבא במקום אשר יפלו שם ביד הרוצחים למי כזק והפסד ולמי ריב וקטטה וקינה ונהי ולמי הכאות ופצעים בלי סבה תחייב זה אבל בחנם ולמי ימצא האודם בעינים והפסדם: למאחרים. הלא לאנשים השוקדים על שתיית היין ובאים לחקור אי זה יין הוא יותר חשוב לשתות ממנו להמסכם לזאת התאוה תמיד וזה יהיה סבה כי בסבת היין ישתכרו ויגיעו רעות גדולות להם מקצת השכורים לקצתי: אל תרא יין כי יתאדם. כי בכוס מראהו ויתהלך למישרים במנהג היין הטוב שתחלה הדין יראה למעלה בכוס ואולם היין אשר כהפכו בו שמרים העליונים תמצא שאינו הולך למישרי' כי מה שיהיה עליון ממנו בכוס ימצא נוטה אל השחרות והנה הזהירו שלא יפתהו טוב מראה היין ויוסר ענינו: אחריתו. כי אחריתו הוא לרע לאשר ימשך אל ההנאה הזאת כי כבר ישוך האדם כנשיכת הנחש וכצפעוני יעקץ וזה מבואר מהרעות הנפלאות הנמשכות מהשכרות מצד חסרון הדעות הנמשך ממנו: עיניך יראו זרות. ולהעיד על זה אמר הנה השכרות יראה לעיניך זרות ר"ל דברים שאינם כן מצד רוב האדים העולים אל המוח. ולבך ידבר תהפוכות ודברים כוזבים או דברי שגעון לזאת הסבה בעינה: והיית כשוכב בלב ים. בספינה שחוזק תנועת הספינה יבלבל מוחו ויראה לו דברים לא כן ומי ששוכב בראש הספינה שיתבלבל יותר מפני ראותו הים ורואה מהירות התנועה: הכוני. ולא תאמר הכוני מכים. בל חליתי כי השכרות ימנע ההרגש בבעד המכות שברוני מכים ופוצעים ולא ידעתי מפני העדר ההרגש אז ועם כל זה ימשיכך היין אליו עד שתאמר מתי אקיץ מזה השכרות שאוכל להוסיף ולבקש היין עוד כי זה דרך השכורים: אל תקנא. ותחמוד באנשי רשע השכורים תמיד לעשות רעה לאנשים ולא תתאו להיות אתם כי לבם לא התעסק כי אם לשבור האנשים ודבריהם תהייגה בעמל: כי שוד. רוצה לומר שלא ידברו כי אם דברי שקר אשר יוציאם האדם מפיו בעמל גדול מפני המחשבה אשר בלב המקבלת לשוא שבפיו זה מה שיקרה מהמשך אל התאוות והרשע מהרע וההפסד: בחכמה

חולל ל' וחד זולל והוא חד מנד' זוגין חד ז' וחד ח' וסימ' זכרתני כי אם זכרתני. חברתני ותדד נדר והאמר. זולל ואמרו אל זקני עירו. וזולל כי סובא וזולל יורש. זוקף יי' פוקח עורים. חוקף סומך יי' לכל. זרועם יי' חננו לך קוינו. וזרועם כי לא בחרבם: תרצנה תצרנה קרי והוא חד מן סב בלין כוקדם באוחר וסימ' נבס' בבסר' רבתא בבערכ'

כִּי־סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה: שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יְלָדֶךָ וְאַל־תָּבוּז כִּי־זָקְנָה אִמֶּךָ: אֱמֶת קְנֵה וְאַל־תִּמְכֹּר חָכְמָה וּמוּסָר וּבִינָה: גּוֹל יָגוֹל אֲבִי צַדִּיק יוֹלֵד חָכָם וְיִשְׂמַח־בּוֹ: יִשְׂמַח־אָבִיךָ וְאִמֶּךָ וְתָגֵל יוֹלַדְתֶּךָ: תְּנָה־בְנִי לִבְּךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי תִּרְצֶנָה: כִּי־שׁוּחָה עֲמֻקָּה זוֹנָה וּבְאֵר צָרָה נָכְרִיָּה: אַף־הִיא כְּחֶתֶף תֶּאֱרֹב וּבוֹגְדִים בְּאָדָם תּוֹסִף: לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מִדְוָנִים לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם: לַמְאַחֲרִים עַל־הַיָּיִן לַבָּאִים לַחְקֹר מִמְסָךְ: אַל־תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי־יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים: אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשָּׁךְ וּכְצִפְעֹנִי יַפְרִשׁ: עֵינֶיךָ יִרְאוּ זָרוֹת וְלִבְּךָ יְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת: וְהָיִיתָ כְּשֹׁכֵב בְּלֶב־יָם וּכְשֹׁכֵב בְּרֹאשׁ חִבֵּל: הִכּוּנִי בַל־חָלִיתִי הֲלָמוּנִי בַּל־יָדָעְתִּי מָתַי אָקִיץ אוֹסִיף אֲבַקְשֶׁנּוּ עוֹד:

כד אַל־תְּקַנֵּא בְּאַנְשֵׁי רָעָה וְאַל־תִּתְאָו לִהְיוֹת אִתָּם: כִּי־שֹׁד יֶהְגֶּה לִבָּם וְעָמָל שִׂפְתֵיהֶם תְּדַבֵּרְנָה:

מטול דרוי ואסיט מתמסכן וביזעתא נלבש ניומא: קביל מן אבוך דין ילדך ולא תשוט מטול דסיבת אמך: קושטא קני ולא תזבן חכמתא ומרדותא וביונא: נדוץ ינדוץ אבוי דצדיקא ומאן דמוליד חכימא נחדי ביה: יחדי אבוך ואמך וניזדוץ תולדתך: הב לי ברי לבך ועיינך תינטרן ארחתיי: מטול דגומצא עמיקא זניתא ובירא דעקא נוכריתא: והיך מטרף עינא במנא וצאיך אבנא שברי: למן ויא למן ריוא ולמן תיגרי ולמן סוירא ולמן בועתא מגן ולמן יורם קנצן עינוי: להלין דמוחרין על חמרא ואזלין ומעקבא בית מזגא: לא תחמי חמרא דסומק ויהיב בכסא עייניה ומהליך תריצאית: ואחריתא היך חויא צבת וכחורמנא דפאריח: ויחוורון עיינך בנכריתא ולבך ימלל תהפוכתא: ותהוי היך דשכיב בלביה דימא והיך מלחא דדמיך בולפא: ותימר מחונני ולא איכרהית ובזינני ולא ידעית לאימת איתעיר ואוסיף ואבעניה עוד: לא תיטן במרי בישתא ולא תתרגרג למהוי עמהון: מטול ריבונא דאני לבהון ועולא שיפוותהון ממללן:

אות הוי'ו בסר: באדם ד' חטפי' וסימ' נגע צרעת כי תהיה באדם. או איש אשר ינע. ובוגדים באדם תוסיף. עת אשר שלט האדם באדם. וחד ובאדם מבין ידע. וכל לאדם דכו' חטפין בר מן ה' קמצין וסימ' לבא דידע עקא בפומיה אמר וביאור' נמסר בסדר שמות ובירמיה סוף סימן' ובצפניה סוף סימ' א': ישך ב' קמצין וסימ' נשך כל דב' אשר ישך. ואחריתו כנחש ישך: הכוני ב' וסימ' הכתי כל חליתי. הכוני פצעוני. וא' והכוני ונאספו עלי והכוני ונשכדתי: ואל תתאו ב' וכסיפ' וסימ' אל תלאם את לחם רע עין. אל תקנה באנשי רעה. וא' אל תתאו למטעמותיו ר"פ קדמא דסיפ' והוא חד מן ח' יחידאין אל ומלה אחרא ולית להון זוגא וסי' אל פשטתם היום. אל תתאו למטעמותיו קדמ' דספרא. אל תשא יסר בנך. אל תקנא באיש חמס: וקשיא ליה אי אל תקנא באיש חמס דבבסרה כתיב ולית להון זוגא והאיכא כנהון יתיר מן א' ועיין לקמן בהאי סימן:

בחכמה. ואולם בחכמה יבנה בית בנין האדם כי יהיה חלקיו מכל עמלו והכשאר ממנו אחר מותו ובתבונה יגיע היופי והשלימות בבית הזה: ובדעת. הקדושים ימלאו חדרי זה הבית והוא השכל. כל הון יקר ונעים כי זה השלימות ערב ויקר למי שישיגהו השלימות מכל הון יקר כמו שקדם: גבר. הגבר יקנה החכמה בעוז שיהיה לשכלו לכבוש תאוות החומר ולנצח אותו. ואיש דעת הוא מחזק ומאמץ ידי הכח אשר לשכל להכניע שאר ה הכחו׳ לעבודתו וזה כי למעלת הידיע׳ והחשק הנפלא אשר לבעליה לשקוד בה תהיה כל השתדלותו בה ובזה האופן יכניעו שאר ה הכחו׳ זאת הדרים: כי בתחבולות תעשה לך מלחמה. עם היצר הרע והוא הכח המתעורר אל התאוות הגופיות והתשועה ממנו תהיה ברבות ה היועץ לתתעצה על זה או יהיה הרבו׳ באמרו ברב יועץ ברבוי היועץ וגדולתו כי אז הדברי׳ יותר נשמעים ויתחכם יות׳ להמצי׳ התחבולות אשר ינוצח בהם היצר הרע עם שאז יקל יות׳ לנצחם כי השגת ה החכמות והערבות ה הנפלא אשר בהשגתם יכניע הכחות הגופיות כלם והנה זה הפסוק מבאר הסבה במה ש שאמ׳ ואיש דעת מאמץ כח: ראמות. הנה החכמות רמות לאויל לא ישער בנפשו שיוכל להשיגם ולזה לא יפתח פיהו בהיותו בשער את החכמים ובאר אחר זה הסבה ואמר מחשב להרע הנה האיש המחשב לבו ל להרע לו המחשבות ולחברם אליו ישתדל בזה האופ׳ שיהיה בעל המחשבו׳ הנופלו בזה בכללם הנה החכמות יקראו אליו שיקנה אות׳ כי זה הוא דרך אשר יגע בה השגתם לאדם כמו שזכר הפילוסוף בספר הנפש ובמה שאחר הטבע כי בזה יוכל לברור הצודק מהם מהבלתי צודק ותגיע לו הידיע׳ בזה בלא שום ספק כמו שהתבאר שם: זמת אולת. אך איש אולת הוא רחוק מאד מזה כי הזמה והמחשבה היא לאיש אולת חטאת וחסרון לפי שהוא יעשה פעולותיו בלא הסתכלות ומחשב׳ כמו שזכרנו בזה שקדם וכן הזמה והמחשב׳ הוא דבר מתועב ונמאס לאדם לץ כי אינו כי אם מדברי לעג בזולת ישוב והסתכלות או ירצה בזה כי זמת איש אולת היא חטאת וחסרון כי הוא לא ישלו׳ המחשבות אבל יעשה לפי המחשב׳ העולה על לבו ראשונה ותועבת הזמות תמצא לאדם לץ כי הוא לרוע עניני לא יקח מן המחשבו׳ כי אם מה שהוא יותר מתועב ויותר מרוחק כי הוא הנרצה אצלו: התרפית. הנה אם התרפית מהשתדלות הראוי בקנין החכמה הנה בבא יום צרה אז כחך צר וקצר מעמוד כנגד הצרה ההיא: הצל. אם תמנע עצמך להציל הלקוחים למות ומטים ליהרג והם הכחות השכליות כי הצלתם תהיה בקנין החכמה והשלימות ובזולת זה ימותו ויכסדו: כי תאמר. הן לא נוכל לדעת אלו המחשבו׳ אשר קבוצם מביא לקנין המחשבה הלא השם שהוא תוכן הלבבות ומשלים אותם והוא שומר נפשך הוא יודע אם השתדלת בזה הקנין כאשר תמצא ידך והוא ישיב לאדם גמול כפעלו: אכל. על כן השתדל לאכול זה הצוף ללב כדבש ונופת אל החיך והוא החכמה: כן דעה. כן ידיעת החכמה ימתק מאד לנפשך אם מצאת החכמה תשיג בזה אחרית טוב והוא ההצלחה האנושית ותקותך לא תכרת כי הוא חייך החיים הנצחיים אשר לא ישיגם מות: אל תארוב. אתה האיש הרשע אל תארוב לנוה הצדיק להזיק לו ולשוללו אל תשדד המקום שהצדיק רובץ שם: כי שבע. וזה כי אם תחשוב לעשות זה לא יעלה בידך כי הצדיק יפול פעמים רבות ויקום בכל פעם ופעם להדבק השגחת הש״י בו אך הרשעים יכשלו ויפלו ברעה אחת לבד: בנפול אויבך אל תשמח. כשיפול אויבך אל תשמח במפלתו ואל יגל לבך בהכשלו: פן יראה ה׳. רוע תכונתך בזה הענין וישיב מעל אויבך אפו וישיבהו עליך מפני רוע תכונתך כי אין ראוי שתשמח ברע כי השם יתברך הרחיק מציאותו לפי מה שאפשר ומה שיגיע יגיע במקרה ובשית כמו שנתבאר במקומותיו: אל תתחבר. באנשים המרעים והמשחיתים להתקוטט עמהם פן ימשיכוך ואל תקנא בהצלחה שתמצא לרשעים לחמוד ללכת בדרכיהם:

ראמות ג׳ כת׳ כן וסימ׳ נמסר בואתחנן וביחזקאל סי׳ כ״ח ובמשלי סימנו ע״ש: בחכה ל׳ מל התרפית והוא מן כ׳ מלין נסבין כה בסוף היבותא וסימ׳ נמסר בסדר וארא: ידע י״ט וסימ׳ נמסר בספר תהלות סי׳ צ״ב: על חכך ל׳ אכל בני דבש. והד ולשונך ארביק אל חכך. ואינון חד בן א״ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכו׳ וסימ׳ במסר׳ רבתא במערבת אות האל״ף

בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן׃ וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל־הוֹן יָקָר וְנָעִים׃ גֶּבֶר־חָכָם בַּעוֹז וְאִישׁ־דַּעַת מְאַמֶּץ־כֹּחַ׃ כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה־לְּךָ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ׃ רָאמוֹת לֶאֱוִיל חָכְמוֹת בַּשַּׁעַר לֹא יִפְתַּח־פִּיהוּ׃ מְחַשֵּׁב לְהָרֵעַ לוֹ בַּעַל־מְזִמּוֹת יִקְרָאוּ׃ זִמַּת אִוֶּלֶת חַטָּאת וְתוֹעֲבַת לְאָדָם לֵץ׃ הִתְרַפִּיתָ בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶכָה׃ הַצֵּל לְקֻחִים לַמָּוֶת וּמָטִים לַהֶרֶג אִם־תַּחְשׂוֹךְ׃ כִּי־תֹאמַר הֵן לֹא־יָדַעְנוּ זֶה הֲלֹא־תֹכֵן לִבּוֹת הוּא־יָבִין וְנֹצֵר נַפְשְׁךָ הוּא יֵדָע וְהֵשִׁיב לְאָדָם כְּפָעֳלוֹ׃ אֱכָל־בְּנִי דְבַשׁ כִּי־טוֹב וְנֹפֶת מָתוֹק עַל־חִכֶּךָ׃ כֵּן דְּעֶה חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ אִם־מָצָאתָ וְיֵשׁ אַחֲרִית וְתִקְוָתְךָ לֹא תִכָּרֵת׃ אַל־תֶּאֱרֹב רָשָׁע לִנְוֵה צַדִּיק אַל־תְּשַׁדֵּד רִבְצוֹ׃ כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְרָעָה׃ בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל־יָגֵל לִבֶּךָ׃ פֶּן־יִרְאֶה יְהוָה וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ׃ אַל־תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בָּרְשָׁעִים׃

בְּחָכְמְתָא מִתְבְּנֵי בֵּיתָא וּבְבִיוּנָא תַּקִּין׃ וּבִידִיעֲתָא קִיטוֹנֵי מִתְמַלְיָן כָּל מָזָלָא וִיקָרָא וּבְסִימָא׃ טָב גְּבַר חַכִּימָא מִן עַשּׁוּנָא וְגַבְרָא דִידִיעֲתָא מִן הֲוֵו רְזִין בְּחֵילֵיהּ׃ מְטוּל בְּמַדְבְּרָנוּתָא תַּעְבֵּד לָךְ קְרָבָא וּפוּרְקָנָא בְּסוּגְעָא דְמוּלְכָנָא׃ מִתְרְעֵם שַׁטְיָא בְּחָכְמְתָא וּבְתַרְעֵי לָא פְּתִיחַ פּוּמֵיהּ׃ מָאן דְּחָשֵׁיב לְמִבְאַשׁ נִיקְרוּן לֵיהּ מָארֵי תַרְעִיתָא בִּישְׁתָא׃ תַּרְעִיתָא דְשַׁטְיָא חֲטָאָה וּמְרַחֲקְתָא דְבַר נָשָׁא חַכִּימָא מַמִּיקְנוּתָא׃ אִין תִּתְרַפֵּי בְּיוֹמָא דְעַקְתָא מִתְעִיק חֵילָךְ׃ פְּצָא לְאֵלֵין דְּמִתְנַסְבִין לְמוֹתָא וּמִתְרַבְרְבִין לְקִטְלָא חֲסוּךְ׃ וְאִין תֵּימַר דְּלָא יָדְעֲנָא דְתַרְעִיתָא דְלִבָּא אֱלָהָא בָּאהֵי וְנָטִיר נַפְשָׁךְ הוּא יָדַע וּפָרַע לְבַר נָשָׁא הֵיךְ עוֹבָדוֹי׃ בְּרִי אֱכוֹל דּוּבְשָׁא מְטוּל דְּטָב וּבְבִרִיתָא דְחֵילָא עַל חִכָּךְ׃ הֵיכְנָא וְאִתְחַכַּם בְּנַפְשָׁךְ דְּאִין מַשְׁכְּחַת קַדְמִיתָא אַתְיָין אַחֲרִיתָא דְטָבָא מִינָהּ וְסִיכוּיָיךְ לָא נִגְמַר׃ לָא תִיכְמַן רַשִּׁיעָא לְדִירֵיהּ דְּצַדִּיקָא וְלָא תַּרְכִּין בֵּית מִשְׁרֵיהּ׃ מְטוּל דְּשׁוּבְעָא זִמְנִין נָפֵיל צַדִּיקָא וְקָאֵי וְרַשִּׁיעֵי מִתְתַּקְלִין בְּבִישְׁתָא׃ בְּמַפּוֹלְתֵּיהּ דִּבְעִיל דְּבָבָא לָא תֶּחֱדֵי וְכַד יִתְקַל בְּבִישְׁתָא יְדוּץ לִבָּךְ׃ דְּלָא יִבְאִישׁ בְּאַפּוֹי דֶּאֱלָהָא כַּד יֶחֱזֵה וְיַהְפֵּיךְ רוּגְזֵיהּ מִנֵּיהּ׃ לָא תִתְחַכַּם בְּבִישֵׁיהּ וְלָא תִיטַּן בְּרַשִּׁיעֵיהּ׃

בערך אל כסר: ורשעים ז׳ וסימ׳ נמסר בריש סיפרא סוף סימ׳ ב׳: אל התחר במרעים חד מן כ״ג פסו׳ רישיהון ומצעו׳ אל אל כך כתוב ונמסר בכל ספרים וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן א׳. וקשה דהא לעיל אמרי׳ דאינון ה׳ אל דסמי׳ למלה אחרא יחידאין ולית להון זוגא ומני׳ אל תקנא באיש חמס א״ב על כרחין לא יתכן ש״היה הא׳ אל תתחר חד״ מן הכ״ג פסו׳ אל אל לפי דעת האי מסרה ואשכחנא בכולהו ספרי דוקי׳ דאינון ג׳ אל תקנא ואינון לד״וד אל תתחר במרעים. אל תקנא באנשי רעה. ודין אל תקנא ברשעים. ותו קשה אם אינון ג׳ אל תקנא דסמי׳ למה לא נמסרו בשום ספר במסרה אל תקנא דסמי׳ ואנן לא ידענא לאברועי כמאן:

בחכמה. הזהיר להדבק בחכמה כי בעבורה ימלא הבית והחדרים מכל הון: יקר. והון נעים: וגבר. שהוא בעוז נמצא. מאמץ פועל יוצא כלומר איש שיש לו דעת הוא מאמץ. ראמות שלא יוכל להגיע אליהם. בשער משם החכמים: מחשב להרע לו. זמת. בדבקים. כלומר מי שיחשוב רע יקראוהו הקוראים לו בעל מזימות כענין ויקרא לו אל אלהי ישראל והטעם יקראו את שמו ונקרא כן כי מזמת איש אולת ומחשבתו לעשו׳ חטא וזהו זמת אולת חטאת. ותועבת כמשך כמו שבת לעיני ופי׳ לבני אדם איש לץ תועב שהם יתעבוהו: התרפית. הכל. כי. גדבקים. התרפית ביום צרה הבאה על חברך ולא הצלתו. צר כחכ׳ בעת צרתך פי׳ הצל אם תחשוך מן הלקוחים למות ב בבא צרתם שתאמ׳ לא היינו יודעי׳ עת כלקחו למות הלא תוכן לבות לעשות רצונו ונוצר כ נפשך ממות הוא יבין וידע שלא אבית להצילם ויסיב לאדם כמוך ב כפעלך שתהיה בצרה כמוהו ולא תמצא מ מציל: אכל. כן. דעה צווי והראוי בקמץ כמו רדה ובא בסגול כמו ידעכה סלה. וכן הפי׳ אכל דבש והנופת שהם מ מתוקים לחיך גם כן דעה החכמה בעבור נפשך שתחיה: אם מצאת. חכמה. ויש אחרית. רמז לזקנה או לבנים שישארו א אחר מותו כמו ולא לאחריתו. ותקותך להטיב לך השם: אל תארוב. אל תאוה לרשע שיהא אורב ל לנוה צדיק. פ״א אל תארוב את הרשע לנוה הצדיק להרגו: רבצו מקום שירבצו שם ע עדריו: שבע. כענין רבות רעות צדיק. וקם כנגד מכלם יצילנו יי׳. יכשלו ברעה שחושבים על הצדיק: אל תשמח. הזהיר שלא ישמח אדם על גזרת השם אפילו יהיה אויבו. ורע בעיניו כלומר איננו חפץ שתשמח כשתראה נקמה ממנו. והשיב מעליו אפו כשתשמח בהכשלו והשבות האף שיבטל הגזרה ויריוש עליו כאשר לא תרחמהו: תתחר. תתערב בהם לעשות כמעשיהם:

לאיש חד מן ג"ג וסימ' כמסר' רבתא בערך איש בסד: והנה ב' רף בסיפ' וסימ' והנה אשה לקראתו. והנה עלה כלו קמשונים: כסו ב' וסימ' כסו הרים צלה. כסו פניו חרלים: חבוק ב' וחסרי' ובסיפ' וסימ' מעט שנות מעט תנומות. וחברו: ובא י"ו רפ' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן י"ו וישעיה סימן מ"ו:

כִּי לֹא־תִהְיֶה אַחֲרִית לָרָע נֵר רְשָׁעִים יִדְעָךְ: יְרָא־אֶת־יְהֹוָה בְּנִי וָמֶלֶךְ עִם־שׁוֹנִים אַל־תִּתְעָרָב: כִּי־פִתְאֹם יָקוּם אֵידָם וּפִיד שְׁנֵיהֶם מִי יוֹדֵעַ: גַּם־אֵלֶּה לַחֲכָמִים הַכֵּר־פָּנִים בְּמִשְׁפָּט בַּל־טוֹב: אֹמֵר לְרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה יִקְּבֻהוּ עַמִּים יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים: וְלַמּוֹכִיחִים יִנְעָם וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בִרְכַּת־טוֹב: שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים: הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ: אַל־תְּהִי עֵד־חִנָּם בְּרֵעֶךָ וַהֲפִתִּיתָ בִּשְׂפָתֶיךָ: אַל־תֹּאמַר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה־לִי כֵּן אֶעֱשֶׂה־לּוֹ אָשִׁיב לָאִישׁ כְּפָעֳלוֹ: עַל־שְׂדֵה אִישׁ־עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל־כֶּרֶם אָדָם חֲסַר־לֵב: וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְּשֹׂנִים כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה: וָאֶחֱזֶה אָנֹכִי אָשִׁית לִבִּי רָאִיתִי לָקַחְתִּי מוּסָר: מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָּב: וּבָא־מִתְהַלֵּךְ רֵישֶׁךָ וּמַחְסֹרֶיךָ כְּאִישׁ מָגֵן:

מטול דלא הויא אחרייתא טבא לבישי ושרגהון דרשיעי נדעך: דחל מן אלהא ברי ומן מלכא ועם שטיי לא תתחלט: מטול דכשליא אתי תברהון וספוותא דשניהון מן ידיע: הלין לחכימי אמירנא למסב אפי בדינא לא שפיר: אף לא למימר לרשיעא דצדיק אנת ליטונייה עממי ויברונייה אומתא: ולמאכסני יבסם ועליהון תיתא ברכתא טבתא: שפוותיה נשקו ואלין דמהפכין מלי תריצתא: אתקין לברא עיבידתך ועתידיה לך בחקלא ובתר כן בני ביתך: לא תהוי סהדא רינלא בחברך ותשתרגג בשיפוותך: לא תימר היך דעבד לי כן אעביד ליה ואהפיך ליה היך עובדוי: על חילקי דגברא עטלא עברית ועל כרמיה דבר נשא חסר רעיינא: והא סליק כליה יערי וכסיו אפוי חורלי וסיינא דכיפוי איתעקור: וחזית אנא ושמית לבי וחסית וקבילת מרדותא: קליל תינום קליל תדמוך קליל תשים ידיך על חדייך ותדמוך: ותיתי ותידרכיך מסכינותא וצריכתא היך גבר טבלר:

אבן עזרא

כי לא תהיה אחרית וסוף לרע והטעם לא ישאר לו בן וזכר אחרי מותו. נר שתמות נפשם טרם קצם: ירא. עומד במקום שנים. שונים מן ישנה הכתם הטוב תרגו' החליף. פי' ירא השם והמלך שהמליך השם לעמו' משפטו. ועם שונים שישתנו במעשים הרעים אל תתערב. כי פתאום יקום אידם עליך אם לא תירא מהם. ופיד וכידור אחד הם וטעמ' כרח ומוקה. שניהם השם והמלך. מי יודע עת בא אידם ופידם: גם. אומר. ולמוכיחי' פפתים. ל רבקים. גם אלה הדברי ירועים לחכמים הם חכמי ה המשפט כי הכרת ה הפנים במשפט לא טוב הדבר והשופט האומר לרשע צדיקו צדיק אתה יקבוהו ע עמים בעבור שלא ע עשה משפט כמשפט ולמוכיחים הרשעים על רשעם יבא להם נעם י'. ברכת טוב כנגד יקבוהו וטעם ברכת טוב שברכתו תבא עליו. ומשיב דברים ישרים כרין השפתים נושק כלו ועמדבריו כנשיקת שפתים: הכן. נוכח הבן המוזהר ידבר: ועתדה העמידה עתד אחר הסכנה. ואו ובנית תחת או כלומ' או תבנה ביתך אם אין לך בחוץ מלאכה: והפתית. הא התימה כלו' לא תעיד עדות שקר ולא תפתה אחר להעיד. פא ואם תפתה רעך. אל תאמר כאשר עשה לי רעה. כן אעשה אפתנו אולי אשיב לו כפעלו כענין מי יפתה את אחאב: על. עלה. כלמון יחיד על כל אחד מהקמשונים ידבר קמשונים וחרולים למין קוצים. מעט פירשתיו: מתהלך. חסר אות מפרת כי כף כאים מפרת במקום כף כנגד הכן המוזהר: אפרש החלק השלישי זה החלק יתכן להיותו חלק ספר בפני עצמו בינות ספרי שלמה ואנשי חזקיה החכמים העתיקו משליו הנעימים וחברום עם אלה: גם

רלבג

כי לא תהיה אחרית. והאחרית לאיש הרע כי רשעים ידעך ויכלה או יהיה הרצון באומרו אל תתחר במרעים שלא יתערב בהם ללכת בדרכיהם והוא יותר נכון: ירא את יי' בני ומלך. לשמור מצותיו ותורתו וירא עם זה המלך לעשות מצותו ולא תקל בו אך יראתך המלך תהיה כמסכמת ליראת יי' לא חולקת עליו כי בזה אין ראוי ליראה מן המלך ר"ל במה שהוא כנגד יראת יי'. ועם האנשים השוני' מצות הש"י ומצות המלך ר"ל שהם עוברים על מ מצותיה ושונים הפך מה שצוו אל תתערב: כי פתאם יקום אידם וזה מבואר בעוברים על מצות הש"י כי י ימשכו להם מזה רעות כללות פתאומיות ואמנם בעוברים על מצות המלך יתבאר זה ג"כ לפי שכל דבר לא יכחד מן המלך לרב האנשי' המכספים להיות אוהבי' למלכות והם יגלו לו הדברים הנעשים כנגד מצותיו למצא חן בעיניו. ואם תאמר שכבר תקח עצה להמלט מהרע ההוא הנה לא תוכל כי מי יודע הפיד והרע מיי' לאשר יוכל החוטא להתחכם ל להנצל ממנו וכן הענין ברע הבא מ מהמלך לעובר על ד דבריו כי לא תהיה לחוטא בזה הקדמת הודעה אבל ישימהו תכף בבית האסורים עד שיתבאר משפטו: גם אלה. האזהרות הם לחכמים הנה הכר פנים במשפט להטות הדין מפני החנופה הוא דבר לא טוב רוצה לומר שהוא דבר רע: אומר לרשע. וכן הדבר במי שהוא שופט על צד החנופה לרשע צדיק יקללוהו עמים וישנאוהו רבים כי זה יביא האנשים לאהוב הרשע ולשנוא הצדיק ואולם למוכיחים הרשעים על רשעם ומיסרים אותם אל הטוב עליהם יהיה נועם וחן מהאנשים ועליהם תבא מהאנשים ברכת טוב ואי אפשר שכל זה אל השופטים שיאמרו אל מי שהוא רשע בדין שהוא צדיק ויהיה הכרת פנים במשפט כתינת כבוד לאחד מהחלקים הבאים לדין כי זה ממה שיביא לצאת המשפט מעוקל כי בזה ישתתקו טענות החולק עמו לחשבו שדעת הדיין קרובה אל שכנגדו או ירבה בזה ולמוכיחים ינעם הנה האיש המשיב דברים נכוחים ושרים הוא אהוב אצלם כאילו נשקם בפיהם כי השקר שנוא והאמת אהוב והנה המכוון בזה האמר הוא אזהרה שלא יכיר פנים לאחד מחלקי הסותר כדי שלא ימנעהו זה מלחקור חקירה שלימה ואם בזה האופן מהחקירה יאמר לדעת הכוזב שהוא אמת תשיגהו קללה מרבים ולאשר יוכיחו האמת בררום בחקרם בזה מחקר שלם ינעם ויערב מה שישיגוהו ויברכוהו הבאים אחריהם הרואים דבריהם בשנתרצו לחקור בדברים מחקר שלם: הכן. מלאכתך בחוץ והוא מה שמצטרך לך להקדים מהמוחשות והכן בשדה לך מה שעתיד לך בחקירותך אל המוחשות ואחר זה תוכל לבנות ביתך בעיונית: אל תהי עד חנם ברעך. לספר כוזבים בספוריך הראויים להיסיר על דרושי החכמות כי בזה תסבב להטעות האנשים בדעות וכן אם תמצא דעת לקודמים בלתי ישר בעיניך אין ראוי שתמצא ספורים בשפתיך בלתי צודקים לסתר הדעת ההוא וכן אם כעזר בעל הדעת ההוא בספורים כוזבים אין ראוי שתעשה כן במה שתביא מהמוחשות לסתר דעתו כי זה יבלבל המעיינים בזאת החקירה בלבול חזק: אל תאמר. ולזה אין ראוי שתאמר כאשר עשה לי לאמת דעתו בספורים כוזבים כן אעשה לו לבטל דעתו להסיב כפעלו שיחשוב היותו דבר ראוי. והנה העיר עם זה להרחיק מעדות שקר לסבר חבירו בשפתיו שיחשוב שאין בו חטא כי הוא איננו עושה בעצמות דבר כנגדו אך ימשך לו הרע מדברו ואע"פ שגמלו רע אשר יעיד עליו עדות שקר אין ראוי לו שיקח נקמתו ממנו בזה האופן ואחר זה הזהיר מהעצלה בפעולות ובפעולותיו בעיון כי העצלה בפעולות תשחית האדם ותהיה סבה שלא יהיה לו מהם פרי והעצלה בבקשת העיון תסבב שיהיו רעיונים פחותים ומזיקים במדרגת הקוצים שיזיקו לכל הקרב אליהם: על מרה אים. ולזה אמר על שדה איש עצל עברתי שמרוב העצלה לא ישתדל לחרוש ולזרוע והנה עלו בו עשבים רעים וקוצים וגדר אבניו שסבבית סביבו לשמור פריו נהרסה כי לעצלותו לא ישתדל לתקנה וכן הענין בכרם אדם חסר השכל שנטעה הש"י לתת פרי הטוב המשמח אלהים ואנשים והוא השכל ההיולאני אשר לו כח להשיג המושכלו' והנה לעצלותו בבקשת החכמה לא עלו לו כי אם דעות כוזבות ומזיקות לאדם בהצלחתו המדעית והמדינית והוסר הגדר שהיה סביבו בדרך שיסאר לו מדרכו לסאר כחות הנפש: ואחזה אנכי. וכאשר ראיתי זה הרע הבא מן העצלה בפעולות ובדעות שמתי לבי אל זה ולקחתי מוסר להמלט מהעצלה אשר ומסוף ממנה זה הרע ורמיתי שהענה הנכונה בזה למי שירצה להמלט ממנה הוא שיישן מעט ויתנמנם מעט ומעט יחבק ידיו לשכב לתת מנוחה לאיברים וכאשר תעשה כן לא יהיה לך ריש וחסרון מתמיד כי התריבות יהיה סבה להמציא לך מזונך בקלות ולהמציא לך הדרוש אשר תדרוך בהסגתו: ובא כמהלך רישך. ולזה כשיבא לך ריש וחסרון יבא כמהלך שלא יתעכב עמך כמו הענין באיש מגן שהוא בא כמהלך: גם

גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו. החכמים שהיו בדורו של חזקיהו ודמה שבעבור זה הפרידם מהמשלים האחרים כי אלו לקטום ממשליו החכמים ההם ואולם המשלים שקדם זכרם נמצאו באופן הנזכר בדברי שלמה: כבוד אלהים הסתר דבר. ר"ל כי במה שיקבצו מהש"י שיודיע שאלתם כי הש"י יודע הכל הלא תראה כי אשת ירבעם היתה מתנכר' בבואה אל אחיה השילוני וטרם שהגידה לו דבר אמר לה אחיה את דבר בקשתה כאשר גלה אזנו הש"י ואולם כבוד מלכים הוא בהפך זה ר"ל לחקור הדבר הבא לפניהם באופן שלם כדי שיצא משפט אמת כי הם אינם יודעים מהדברים רק מה ש שיודיעום הפך מה ש שימצא בזה בש"י: שמים לרום. הנה המעלה והמטה אע"פ שאינם נגדרים מצד טבע הקו היושר ש שיצוייר בו התוספת בב' צדדיו וזה תמיד הנה המציאות יגבלם ושם השמים המעלה אשר בתכלית ואמנם לב מלכים והשקפתם במה שיצטרכו ש שיסתכלו בו מהענינים הבאים לפניהם הוא לאין קץ כי יתחלפו הנושאים ויתחלפו ה הענינים במין האחד מהדברים ויתחדשו מזה ענינ' רבים לאין קץ במין האחד בענין מהדברים כדי שיגיע החלק הא' לכל הראוי לו: הגו סיגים. הנה כמו שכאשר יוציאו הסיגים מהכסף יצא ממנו לצורף כלי כסף צרוף כן כשיסירו מחברת המלך הרשע שהיה לפניו והיה מחכמי עצתו אז יכון כסאו בצדק והנה אמר זה כי צריך למלך ליזהר שלא יהיה במשרתיו ובחכמי עצתו רשע או רשעים פן יביאוהו להטות משפט צדק והוא לא ידע והנה אפשר שהעיר באלו הפסוקים על דבר השכל האנושי שהוא המלך בכחות האדם הנפשיים לפי מה שיתר הש"י לאדם ביום הבראו ואמר בכאן דבר עמוק מאד מהסודות האלהיים והוא כי מפני שהיה כיוון הנמצאות כי הסדור המושכל בנפש הש"י ידענו בבר אשר הוא בו אחד כמו שבארנו בה' מת' ובראשון לא בבר אשר הוא בו רבים שיחלוק המציאות והאחר מה שאינו מחולק אבל ציור הש"י הוא מבואר שכבוד הש"י במושכל דבר דבר מאלו הוא הסתר דבר כי לא יראה ויתברר המושכל ההוא מהשאר אבל הש"י איך ימינהו עם שאר המושכלות בבר אשר הם בו אחד שילך מהם השלמות והצורה: הגו רשע. ואמר שכמו שיצא לצורף כלי ראוי כשיסורו הסיגים מהכסף כן כשיוסר הרשע שהוא לפני מלך והוא הכח המתעורר כדרך שיכנע לעבודת השכל עד שלא יתאוה לתאוו' הגופיות אז יכון כסאו בצדק ויהיה סבה שיגיע לו האמת בדרושיו: אל תתהדר לפני מלך. לתת מעלה וגדולה לעצמך אבל תעמוד לפניו בשפלות. ובמקום גדולים לתת לעצמך מעלה כמעלתם לשבת עמהם במקומם כי טוב שיאמרו לך עלה הנה מרוב השפילך עצמך מהשפילך לפני נדיב וגדול אשר ראו עיניך והורגלת עמו מקדם ואולם אמ' זה כי מה שהורגל עם האדם ואחר כן עלה במעלה יקיר לעצמו להתכבד עמו כבראשונה ואין זה ראוי אבל ראוי לו שיחלוק כבוד לפי מה שהוא עתה: אל תצא לריב מהר. ולמחלוקת אבל ראוי לך להרחיק עצמך מזה לפי מה שאפשר הבט מה תעשה באחרית הריב כשיכלים אותך רעך באמרי ודברי ענויים כנגדך או בהכותו אותך הלא טוב לך להשמר שלא תבא לזה התכלית והתכונה: ריבך ריב את רעך. כשיקרה שיהיה לך מחלוקת עם רעך תהיינה דבריך עמו בדברי ריבך לבד ולא תגל סוד אחר לביישו פן יחסדך שמא יהיה לך זה לחרפה מהשומע דבריך בגלותך הסוד והדבה שתשיגך מזה לא תשוב לאחור: תפוחי זהב. והנה אחר שהזהיר מהדבור המגונה הישיר אל הדבור המשובח ואמר כי כמו תפוחי זהב במשכיות כסף שיש בהם נקבים דקים יראה דרך העיון מהם תפוחי הזהב כן הדבר שהוא דבור על אפניו כי בו תועלת כמה שיובן ממנו בתחלת העיון וכאשר יפליג להתבונן בו יראה דרך העיון ימצא בתוכו תפוחי הזהב כמו זה הענין בהרבה מפסוקי זה הספר לפי מה שביארנו מהם: נזם זהב. הנה כמו נזם זהב שיאות להשלים קשוט מי שיש לו חלי זהב עד שלא יאות זה בלא זה כן הענין בתוכחות האיש כשתוכיח לאזן שומעת כי התוכחת ההיא תשלים קשוט השומע למוסר ובזולת האזן השומעת לא יאות התוכחת ולא יועיל כאמרו אל תוכח לץ פן ישנאך: כצנת שלג. הנה כצנת שלג ביום קציר שהיא ערבה מאד ומשיבת החום הטבעי שלא יתפזר מפני חום האויר בעת ההיא ומשיבהו לפנימי הגוף כן יערב השליח הנאמן למשלחיו וישיב להרגיע נפשו במה שהשלים תשוקתו באופן שלם בענין השליחות אשר שלחו: נשלמו

גם אלה משלי שלמה. זה הפסוק הסופר אמרו ויתכן שהיה שבנא כי הוא היה סופר המלך וספר בו שבח ההעתקה ומלת גם לרבות הראשונים. העתיקו כמו להעתיק המשלים האלה מספריו להיות מחברת אחת ותחלת זה החלק היה כבוד אלהים: כבוד. שמים. הגו. הגו. ד' דגשי'. וכן הפי' כבוד אלהים דבר כבודו בספור מעשיו ה הנבראים יש מאין הסתירהו כי מי יוכל למלל כבודו ולהגיע אל תכליתו ואין לתמוה אם מצאנו ספרו בגוים את כבודו והגידו את כבודו בעמים כי זה הכתו' מדבר בהסתר האופנים והופיע ה האופנים. וכבוד מלכים מה שהוא כבוד להם חקור ה הדבר ואל תחקור מ מעשה אלהים כי שמים הם למעלה מאדם והארץ לעומק מתחתיו והמלכים שים בהם יכולת ל להתעסק בחכמה ב בלבם אין חקר והטע' אינם יכולים לחקור כבודו ולדעת מה ל למעלה ומה למטה אף כי תחקרנו אתה כ כאשר יסיר ויהגה ה הצורף סיגי הכסף אז יצא לו מן המצורף הכלי כאשר יחפוץ וכן המלך יסיר הרשע שהוא לפניו ואז יכון בצדק כסאו והוא כ כבודם ותפארתם ב בדין לחקור עד שיהיו נזהרין במשפטי ה המלוכה: אל. כי. ב' דגשי'. תתהדר תהיה הדור במלבוש ומרכבה כמוהו. ובמקום גדולים שיעמדו שם אל תעמוד. כי טוב שיאמר לך עלה הנה ועמוד עמנו מהשפילך לפני נדיב באמרו לך סור מעלי. ראו השפלתך ראו תחת יראו: אל. ריבך. פן. תפוחי. נזם. ה' דגשי'. אפניו האלף נוסף כאלף מי אפסים אזרוע או היא שרש מן אופן שעולה והטע' על סבובו ומשכיות מצפונות ומסתרי'. וכן הפי' לא תצא מהר לריב במריבות אחרים פן תהיה נכלם. מה תעשה באחרית המריבה להמלט בהכלימך רעך ויחרפך אבל ריב שלך ריב עם רעך. וסוד שהודיעך אחר על רעך אל תגלהו במריבתך: פן יחסדך. יחרפך שומע ויקראך רכיל ודבת הסוד שגלית לא תשיב כלומ' שלא תשיב מה שדברת. תפוחי זהב. כלו' כצורת תפוחי זהב במצפוני כסף כלו' שהם גנוזים עם הראוי להם כן דבר שהוא דבור על הפנים הראויים ולא לגלות סוד אחר. פ"א הראויים ולא לגלותי דבור תרגו' מיהב כלו' כהוגן על אפניו וכנזם זהב וחלי כתם כן משים התוכחות על אזן שומעת: כצנת שלג. קרירות ויתכן להיותו מן צנה וסוחרה בעבור שהגין על האדם בעת קציר מפני החום כן ציר נאמן. ונפש חסר וטעמו כתאות נפש אדניו ישיב לו מענה וכן כי נפש הוא חובל חסר חי. פ"א ונפש אדניו כאילו נפש האדון דבקה בציר בלכתו ובשובו ישיבה אל קרבו באמונתו: נשלמו

משלי ד' וסי' בריש ספרא: חזקיה ג' וסים' דבר יי' אשר היה אל צפניה. גם אלה משלי שלמה. עזור אמר חזקיה. ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן דכו' חזקיה במ"א חזקיהו וסים' ויהי בשנה הרביעי' למלך חזקיהו: וארץ ג' וסים' יחיו מתיך נבלתי' כי הנני בורא שמים. שמים לרום וארץ לעומק. וכל שמים וארץ דכו': סיגים

אף אלין מתלוי שלמה עמיקי דכתבו רחמוי דחזקיה מלכא דיהודה: יקרא דאלהא מן דמטשי מילתא ויקרא דמלכי מן דבאצי מילתא: שמיא רמין וארעא עמיקא ולבא דמלכי ולא מתבצי: גבו סולאנא מן סימא דניפוק מאני מן צרפא: ניתתריד רשיעא מן קדם מלכא ויתקן בצדקתא כורסייה: לא תשתבהר קדם מלכא ובדוכתא דרברבי לא תיקום: מטול דטב דנימר לך סוק הכא מן דמשפיליך קדם שליטא מן דחזיין עינך: לא תיפוק בדינא מסרהב איית דלא תידון באחריתא כד יחמיץ יתך חברך: דינך דון עם חברך באחריתא ורזא אוחרנא לא תגלי: דלא נחסידך מאן דשמיע וטיבך לא הפיך: חזויי דדהבא בגגורי דסאמא מלתא דמליל פסי איית: קדשי דדהבא ומאני דזמרגדר מכסנותא חכימא על אודנא דשמעא: אין קרירותא דתלגא ביומא דחצדא היכנא איתגרא מהימנא למשדרוי ונפשיה דמריה מהפך:

גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי ׀ חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה׃ כְּבֹד אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר וּכְבֹד מְלָכִים חֲקֹר דָּבָר׃ שָׁמַיִם לָרוּם וָאָרֶץ לָעֹמֶק וְלֵב מְלָכִים אֵין חֵקֶר׃ הָגוֹ סִיגִים מִכָּסֶף וַיֵּצֵא לַצֹּרֵף כֶּלִי׃ הָגוֹ רָשָׁע לִפְנֵי־מֶלֶךְ וְיִכּוֹן בַּצֶּדֶק כִּסְאוֹ׃ אַל־תִּתְהַדַּר לִפְנֵי־מֶלֶךְ וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים אַל־תַּעֲמֹד׃ כִּי טוֹב אֲמָר־לְךָ עֲלֵה הֵנָּה מֵהַשְׁפִּילְךָ לִפְנֵי נָדִיב אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃ אַל־תֵּצֵא לָרִב מַהֵר פֶּן מַה־תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתְךָ רֵעֶךָ׃ רִיבְךָ רִיב אֶת־רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אַל־תְּגָל׃ פֶּן־יְחַסֶּדְךָ שֹׁמֵעַ וְדִבָּתְךָ לֹא תָשׁוּב׃ תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כָּסֶף דָּבָר דָּבֻר עַל־אָפְנָיו׃ נֶזֶם זָהָב וַחֲלִי־כָתֶם מוֹכִיחַ חָכָם עַל־אֹזֶן שֹׁמָעַת׃ כְּצִנַּת־שֶׁלֶג ׀ בְּיוֹם קָצִיר צִיר נֶאֱמָן לְשֹׁלְחָיו וְנֶפֶשׁ אֲדֹנָיו יָשִׁיב׃

ג' מל' וסים' הגו סיגים מכסף. כסף סיגים מצפה על חרש. כור סיגים כסף היו. וא' בכסף היה לסיגים: לריב ה' וסים' והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתי'. נצב לריב יי' ועומד. והנה קרא לרב באש. אל תצא לרב מהר. אם יחפוץ לריב עמו. וחד למשפט ולריב דד"ה. ב' מנהון חס' אל תצא. אם יחפוץ. ושש חס' בליש' וסים' נבסר בסדר משפט' ובא"ב רבתי אות ר': וחלי ב' בתרי ליש' וסים' ויהי גבולם חלקת דיהושע. נזם זהב וחלי כתם:

אבן עזרא

כנשיאים. מקראו כן העננים בעבור שישאו תקוה הארץ והרוח נושאם. וגשם אין בנשיאו להמטיר. כן איש משקר ומכזב שיתן ואין לו מאומה מדומה לעננים ואין נכון לעשות כן: בארך אפים. בעבור שהקצין האריך אפו על זעומיו ולא נקם מהם אז יפתוהו שונאיו ויוכלו לו ולשונם הרכה תשבר גרם: דייך. מה שהוא די לך לאכלו.

והקאתו כי הדבש חם והגוף לא יכילנו על כן תקיאנו: מפיץ. חסר כון ורבנות מפץ אתה לי והוא שם כלי וכן כון כשתי טוב' וכור ילדך תמי והראוי תכשי עם תטעי. עד שקר עדו והוא שם דבר ויתכן להיות שם התואר כ כלומר איש עד שקר: שן. מענין חץ שנון ונאמר שנים כי הם שתי מערכות. רועה שם מן תרגום ומועד' ע"מ יוסב' והסורק יתחת חולם כמן נשבר בעת האוכל או כרגל מועדת בעת המרוצה כן מבטח הבוגד ש שיבגוד בעת צרת ה הבוטח בו. פ"א נכון להיות שן כמן הסלע ויהיה שן ורגל משל אחר והטעם כשן כ נשברת ותמעד הרגל העומדת עליה כן מ מבטח הבוגד: מעדה בגד. תרגום ויסר ולא שרה עליו שחל ביום קרה וחומץ על נתר מדומים וכן שר בשירי שמח על לב רע ונתר ידוע להתכבס בו והנה אם המים יפרפרוהו כל שכן ה החומץ כלומר תסיר או מעבי' בגדיו מעליו וחולה מדומ' לשניהם ומלת רע מן תרגום כלומר שבור וזה דרך מוסר שלא יכעיס החולה ולא יכביד עליו בשיריו ודבריו: רעב. ובמאו. שכרים. שכאך כפתח בעבור אות הגרון: כי גחלים. בזכרו המאכל והמשקה שכתית לו תשרפנו כאילו גחלים הבאת על ראשו לשרפו ושמור מעשות לך רע. ישלם לך גמול טובתך: תחולל. דבק בפסוק פנים ואחור והוא מן תחילה כלומר תמנע. פ"א מן חולל אילות כענין תחוללו באבנים באתה ותחל הארץ יחיל יי' מדבר קדש כלומר אחזה חיל וכן פי' רוח צפון היא תביא חיל לגשם ותכריעהו עד שיכלה ולא ירד על הארץ כי תפזר העננים לפאות וכן פנים נזעמי' יחוללו לשון סתר שמדבר הרכילות בסתר יתנו לה הפנים חיל בהראותם הזעם בהם עד אשר ימנענה מן הרכילות וזה דרך מוסר שלא יקבל אדם לשון הרע: מים קרים. מדומים לתועלת הגוף וראוי כל אדם לבשר טובות ולא להתכבד מבשורות רעות: מעין. אכול. ב' דבקים. מעין ומקור כפל דבר כלומר כמעין שהרגל תרפשהו וכמקור המים שהוא משחתכן הצדיק שימוט לפני רשע ודימהו למעין כי פיהו מקור המוסרים ואין נכון שירפשו אותו הרשעים.

אכול

משלי

בארך ג' וסימ' ביחזקאל סימן ל"א: יפתה ג' וסימ' בארך אפים יפתה קצין. אלי יפתה ונכלה לו. והנביא כי יפתה: כפיץ ב' וסימ' עלה כפיץ על פניך. מפיץ וחרב וחץ שנון: רעה ג' בתלת ליש' וסימ' כי רעה היא. שן רעה ורגל מועדה. רעה התרעעה הארץ. בתרא כלעיל: בשירים ד' חס' בליש' וסימ' ואשלחך בשמחה ובשרים בתף. והשבהי המון שריך

נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת־שָׁקֶר׃ בְּאֹרֶךְ אַפַּיִם יְפֻתֶּה קָצִין וְלָשׁוֹן רַכָּה תִּשְׁבָּר־גָּרֶם׃ דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכֹל דַּיֶּךָּ פֶּן־תִּשְׂבָּעֶנּוּ וַהֲקֵאתוֹ׃ הֹקַר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ פֶּן־יִשְׂבָּעֲךָ וּשְׂנֵאֶךָ׃ מֵפִיץ וְחֶרֶב וְחֵץ שָׁנוּן אִישׁ עֹנֶה בְרֵעֵהוּ עֵד שָׁקֶר׃ שֵׁן רֹעָה וְרֶגֶל מוּעָדֶת מִבְטָח בּוֹגֵד בְּיוֹם צָרָה׃ מַעֲדֶה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה חֹמֶץ עַל־נָתֶר וְשָׁר בַּשִּׁרִים עַל לֶב־רָע׃ אִם־רָעֵב שֹׂנַאֲךָ הַאֲכִלֵהוּ לָחֶם וְאִם־צָמֵא הַשְׁקֵהוּ מָיִם׃ כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל־רֹאשׁוֹ וַיהוָה יְשַׁלֶּם־לָךְ׃ רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר׃ טוֹב שֶׁבֶת עַל־פִּנַּת־גָּג מֵאֵשֶׁת מִדוֹנִים וּבֵית חָבֶר׃ מַיִם קָרִים עַל־נֶפֶשׁ עֲיֵפָה וּשְׁמוּעָה טוֹבָה מֵאֶרֶץ מֶרְחָק׃ מַעְיָן נִרְפָּשׂ וּמָקוֹר מָשְׁחָת צַדִּיק מָט לִפְנֵי רָשָׁע׃

לְיוֹמָא דַעֲנָנֵי וְרוּחָא דְמִטְרָא לָאִית דְמַדְמֵי גַבְרָא דְמִשְׁתַּבְהַר בְּמַהוֹבְתָא דְשִׁקְרָא׃ בְּנְגִידוּת רוּחָא מִשְׁתַּרְגַג רַשָׁאנָא וּמִילְתָא רְכִיכְתָא תַּבְרָא גַרְמָא׃ דִבְשָׁא מַשְׁכַּחַתְּ אֱכוֹל הוּפְקָנָה דְלָא תִשְׂבְּעוּן וְתִתִיבוּ וּכְלֵה רִיגְלָךְ מִן בַּיְיתֵיה דְרַחֲמָךְ דְלָא נִסְבְּעֵיה וּמְסַנְיָךְ׃ אֵיךְ פְּרִיעָא וְסַיְיפָא וְגִירָא שְׁנִינָא גַבְרָא דְמַסְהֵד עַל חַבְרֵיהּ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא׃ אֵיךְ שִׁינָא בִּישְׁתָא וְרִגְלָא מוֹעֲדָא הֵיכְנָא סַבְרֵיהּ דְבָזוֹזָא בְּיוֹמָא דְעָקְתָא׃ דְשָׁקִיל מַרְטוּטָא מִן חַבְרֵיהּ בְּיוֹם דְקַרְתָּא הֵיךְ הֲווֹ דְרָמֵי חַלָּא עַל יַתְרָא וּמְצָרֵף לְלִיבָא כְּיבָא הֵיךְ סַמָּא לְמַנָא וְאֵיךְ מַלְטִיתָא בְקִיסָא הֵיכְנָא בַּרְיוּתָא מְהַרְהָ לְבֵיהּ דְגַבְרָא׃ אִין כָּפִין סַנְאָךְ אוֹכְלֵיהּ לַחְמָא וְאִין צָחֵי אַשְׁקִי מַיָא׃ מְטוּל דְגוּמְרֵי דְנוּרָא חָאתֵי אַנְתְּ עַל רֵישֵׁיהּ וַאֲלָהָא דְשַׁלְמִין לָךְ׃ רוּחָא גַרְבִיתָא בַּטְנָא מִטְרָא הֵיכְנָא אַפֵּי בְנִיכְתָא וְלִישְׁנָא מְטַשְׁיָא׃ טַב לְמִתַּב עַל קַרְנָא דְאִיגְרָא מִן דִילְמֵי עֲמַד עִם אִיתְּתָא תִּיגַרְנִיתָא וּבֵיתָא כַּרְקָא׃ מַיָא קָרִירַיָא עַל נַפְשָׁא מְשַׁלְהִיתָא הֵיכְנָא שְׁמוּעְתָא טַבְתָּא מִן אַרְעָא רְחִיקְתָא׃ הֵיךְ דְסַכִּיר אֵינִישׁ מַעְיָנָא וּמַבּוּעָא מְחַבַּל צַדִּיקָא דְנָפִיל קֳדָם רַשִׁיעָא׃

וזמרת. ועפעפיך יישרו נגדך: מדונים ו' כתו' כן וקרי' מדינים בסיפר' וסימ' נכסר לעיל בסיפרא סימן כ"א: נרפש ג' כתי' ש"ץ בליש' רפישה וסימ' ואת הנותרים ברגליכם תרפשון ודבתריה כרפש רגל' כה השינה. כעין נרפש ומקור משחת:

רלב"ג

כנשיאים ורוח. הנה האיש המתהלל במתן ולא יתנהו ר"ל שיראה עצמו חפץ ולא יתן דומה לעננים והרוח כשיבואו שבטחו הרואים שיהיה מטר ואחר זה לא יהיה מהם גשם והנה גנה זה החלק מהדבור כי הוא מגונה מאד: בארך אפים. בהארכת האף והכעס יפותה השליט כשיכעס על האדם ר"ל שאם לא יכעס מדבריו השומע אך יסבול אותם הנה זה יהיה סבה להכיר מ מתנו הרע שחשב להביא עליו פתאו' אך לא יסיר ממנו רעתו כ בשלימות אך לשון רכה תשבר העצם ש שהוא מהדברי' היותר קשים והיותר תקיפים ר"ל שכבר תשבר קשי החמה והאף ותתירם בשלימות' או ירצה בזה כי אם היה הקצי' ארך אפי' הנה בזה יפותה שלא יגיע ממנו רע ב בלתי ראוי וזה ממה שורה שאם היה רב הכעס הנה רב כעסו יבלבל עיניו ולא יוכל אדם לבלתי עשות מה שיתחייב מכעסו והמאמר יתבאר באופן הקודם או ירצה בזה כי הקצין יפותה בשיכעס על אדם בארך האפים ר"ל בשלא יבינו ממנו למלט האיש ההוא אבל האריך האף זמן מה ובזה האופ' אולי ימלט בבוא העת ההוא כי אולי יתך חמתו וזאת תחבולה טובה במה שבקש ראובן מאחיו בעבור הצלת יוסף אך לשון רכה תשבר קושי האף והחמ' תכף: דבש מצאת. כשמצאת דבש והם עניני החכמה כמו ש שקדם אכול ממנו ש

הראוי לך לבד ולא תחקו' במה שלא תוכ' להשיגו שמא תביאך זה להקיא מה שהשגת מפני השבוש שיקרה בזאת ההשג' והמשיל זה הענין בדבש כי כן דרך הדבש כמו שזכ' הרב המור' כי מי שיאכל ממנו כראוי יקח בו תועלת ומי שיוסיף לקח ממנו יותר ממה שראוי ימסך לו מזה שיקיאנו מצד קלקולו האצטומכא: הקר רגליך מבית רעיך. שלא תתמיד לבא בביתו יותר מן הראוי כי זה יהיה סבה שישבעך ותסור אהבתו ממך וזה מבואר כי מה שיסקור האדם בו איכנו חשוב בעיניו אשר אם לא יהיה לעתים רחוקים: מפיץ וחרב. שיהרוג האנשים: שן רעה. הנה הבטחון שיש לו לאדם שיבגוד בו אוהבו דומה לשן הנשברת כשיטחן האדם בה המזון ולרגל המועדת בהלכו האדם בה בדרך כי האדם יבטח שיעזר בשיניו בעת לקיחתו המזון וברגליו בעת לכתו ולזה לא יהיה לאדם תועלת בשן והרגל שיהיו בזה האופן וכן לא יהיה לו תועלת באוהב בשלא יהיה נעזר בו בעת צרה: מעדה בגד. הנה עדי הבגד וקשוטו לא יועיל להציל מקור ביום קרה וכן לא יועיל חומץ אחר הנתר כשם הבגדי' או ירצה בזה שהחומץ בשיום' על נתר אז בו תועלת להעביר הכתם ואע"פ שכל אחד מעביר הכתם בפני עצמו כשיתערבו יפסיד האח' את האחד וזה דבר ראוי שיתבאר מן החוש כן האיש אשר שר בשירים אכל לב רע שמרוב יגוניו איכנו מתפעל להרחיב לבו בשיריו תועלת או ירצה בזה שכמו מי שיש לו קור ביום קרה וילבש על בגדיו בגדי עדיו וקשוט אשר בהם ב' תועלו' להשלי' ההצלה מהקור ולהתקשטו וכמו מי שיעביר חומץ על הבגד שיש בו כתם אחר שהעביר בו הנתר שיש בו תועלת להשלים העברת הכתם ולהקנות לבגד ההוא ריח החומץ אשר הוא מסיר העפושים כן מי ששר בשירים לב רע כי השיר השני ישלים הוצאת היגון מהלב ויקנה עוד שמחה בנפש וזה הפי' השני שפירשנו הוא הנכון לפי מה שאחשוב: אם רעב שונאך. לא להאכילו לחם ואם הוא כמא השקהו מים כי זאת מדה משובח' מאד להיטיב לכל האנשים לאוהב ולשונא ואם ירע לבך איך תיטיב לו תחת אשר עשה לך רעה אתה עם גמלך בזה הראוי לנפשך מטוב המדות הנך לוקח נקמתך ממנו: כי גחלים וגו'. כי זה הענין קשה לו כאילו אתה חותה גחלי' על ראשו לשרפו ומרוב שיקבל תחת הרעה אשר גמלך ויי' ישלם לך טובה תחת הטובה אשר גמלת אותו: רוח צפון. הנה כמו שהרוח הצפונית תברא הגשם בירושלם כי היא העולים מהים כי הים הוא בפאת לה כן לשון סתר שיספר אדם לחבירו דברי רכילות יברא פנים נזעמים ויחדשם והנה הזהיר בבאן מזה הדבור המגונה: טוב שבת. טוב לאיש שישב בלא חבורה על פנת גג משישב עם אשת מדונים שתעורר ריב וקטטה לו תמיד ואע"פ שהוא בבית שיש בו חבורה מהאנשים: מים קרים. שהנפש העיפה תקח הנאה ותועלת במים הקרים להטיב לפנימי הגוף החום הטבעי שהתפזר מפני התנועה כן יקח האדם גדולה ותועלת בשמועה טובה מארץ מרחק בקרובו ואוהביו כי זה יטיב נפשו אליו כמו שישיבו המים הקרי' נפש העיף אליו: מעין. הנה מעין שמימיו נובעים אשר נרפש בו רפש עד שנשחת נובעים מי המעין מטנוף הרפש ידמה לצדיק אשר הוא מתמוטט לפני רשע ונכנע תחתיו כי הרשע משחית הודו ומטרף אותו בדרך שירחק הנבי' מלכת בדרכו כמו שירחיק הרפש השתיה ממי המעין:

אכל

אכול דבש· אכילת הדבש יותר מן הראוי לא טוב והוא ההסתכלות בדעת קדושים כי יספיק שילמד מהחכמה על שהם נמצאים לא שיפליג לחקור מה הם ואיך ענינם כי ההרבות בחקר כבודם איננו כבוד כי לא יוכל השכל האנושי להשיג על אמתת זה באופן שלם: עיר פרוצה· הנה האיש אשר לא יוכל למשול בו כרצונו דומה לעיר פרוצה שאין לה חומה לשמור העיר שלא יכנסו בה משחיתי' וזה שלא ימשול ברצונו מוכן לרעו' רבות מפני המסרו ביד תאותו ורצונו והשליט תאותו הוא כמו חומה לשמור שלא יעלה שם הפריץ מפני תאוותיו המגונו' כשלג· הנה כירידת השלג בקיץ שהו' מורה שלא יתכן לפי המנהג הטבעי וכמטר בקציר שהו' מזיק ובלתי נאות כן לא יאות לכסיל כבוד כי אין לפי הנהוג לתת לו כבוד ונתינת הכבוד לו הוא דבר מזיק להמון העם ויבא לחשוב שאין יתרון לחכם על הכסיל: כצפור לנוד· הנה כמו הצפור שהוא נד ממקומו בקלות וכדרור לעוף הבית שיצא ממנו כן קללת חנם לא תבא המקולל בה כך תהיה נדה ממנו בקלו' ותשו' לאשר יצאה הקללה מפיו כמו שישוב הדרור לבית אשר יצא ממנו: שוט לסוס· הנה הכסילים דומים לבהמו' שלא כב' חסרו' יצטרך האד' בהנהגת' להכותם כי האדם ינהיג הסוס באשר ירצה כשיהיה לו שוט יכה בו וינהיג החמור כשיעקוץ אותו האדם במתג כמנהג החמורי' כן ינהיג האדם הכסילי' באשר ירצה כאשר יכה אות' בשבט בדרך שיקבלו מוסר: אל תען כסיל כאולתו· במה שיטיח כנגדך מהדברים לחסרון דעתו כי אין ראוי שתטה אזנך לשגעונותיו· פן תשוה לו גם אתה ר"ל שיהיה זה סכלו' ממך אם תעריך דבריו באופן שתתפעל מהם: ענה כסיל כאולתו· להסירו מהטעות שנפל בו בדברי חכמה· פן יהיה חכם בעיניו במה שמצא מזה ויש' עם הדעת הנפסד ההוא והנה בזה אין ראוי לך לשתוק כי יהוא הראוי שתקיר המכשולות מלפני האנשים בחזקת היד: מקצה וגו'· הנה מי ששולח דברים ביד כסיל קוצץ הרגלים לאשר רצונו ללכת ולא ישאר לו כלי ילך בו כן אין כלי לכסיל להוביל הדברים ששמת בפיו אל המקום אשר הוא שולחו שם כי אין לו דעת לשמור צורת הדברי' ההם אשר שמת בפיו והוא שותה חמס במה שישיב לו הכסי' מהדברי' וזה מב' צדדים הא' לפי שהכסיל לא יאמר הדברי' באופן אשר צוה בהם ויהיה זה סבה אל שלא תהיה תשובת המשיב ערבה וכאותה אל מה ששלח לו שולח הדברים ויהיה מפני זה חמס השולח על המשיב על לא חמס בכפיו כי הכסיל סבב זה והצד הב' כי הכסיל לא ישיב הדברים באופן שנוהו המשיב ויהיה זה סבה שיבאו הדברי' באופן שנוהו המשיב מבולבלים ובלתי נאותים: דליו שוקים· גבהו שוקים מפסח שאחד גבוה מחבירו וזה גורם שאינו יכול ללכת בישר וכן הענין במשל אשר בפי כסילים כי לא יסכים המשל לנמשל מפני מה שיוסיפו או יחסרו בזכרם המשל: כצרור· הנה כצרור שבו אבן יקרה בגל אבני מרגמ' שאינו ראוי שיושם בו המרגלית בזאת כן אין ראוי שינתן לכסיל כבוד והוא החכמה כי איננו ראוי לה ונקרא' החכמ' כבוד כי היא כבוד האנשים והודם ולזה אמר כבוד חכמים ינחלו: חוח· הנה כמו שביד שכור עלה חוח אשר יוזק בו ועזב מלקחת הדברים אשר יועילו לו שלא יוזק בהם כן הענין במשל שהוא בפי כסילים כי משכל הכוונות אשר אפשר שיובנו בו לא יביאו מהם הכסילים רק מה שיוזקו בו: רב מחולל כל האיש הרב שהוא בעל קטטה ומחלוקת ממית הכל ומשחית אותו אך הוא מטיב לכסיל ולבעלי עבירה כדי שיתחברו עמו או ירצה בזה הרבה ימצא מי שיבא בעד וכאב לכל האנשים והוא עם זה מטיב לכסיל ולבעלי עבירות להיותם נאותים אל שיהיו חברים לו או ירצה בזה השליט שהוא מביא חיל ואומה על כל האנשים מרוב ההיזק אשר יגיע להם ידמה הכסיל ובעלי העבירות שהוא שוכר אותם מרוב שמחת' לאיד זולתם ולא ירגישו שהם יוזקו גם בו וזה ממה שיתפרסם בו חסרון דעתם ורוע תכונת': ככלב שב על קאו· הנה כמו הכלב ששב לאכל המאכל שהקיא אותו ולא ירגיש כי יקרה לו ממנו היזק כן הענין בכסיל ההוא שונה באולתו אחר התבאר לו שכבר קרה לו רע ממנה: ראית איש שהוא חכם בעיניו ואם איננו חכם לפי האמת הנה יש תקוה לכסיל יותר ממנו לקנו' קנין החכמה כי החכם בעיניו יספיק לו מה שהוא בו החכמה לפי דעתו ולא משתדל לקנות ממנה עוד ואולם הכסיל שאיננו חכם בעיניו כזכר חסרונו וישתדל בקנין החכמה:

אכול· צווי כלו' אכול דבש אבל הרבו' לא טוב כי אכול הדבש הראוי הוא טוב· וחקר כבודם של צדיקים הוא כבוד לחקור ור"ל שיחקור חכמתם שהיא כבודם ותפארת' והנה זה ואכול דבש ראוי מדומים וכמוהו אכול בני דבש כי טוב וכתיב בתריה כן דעה: פרוצה· שנעשית פרצה בחומותיה· אין חומה שלא נבנתה חומה במקו' פרץ לעבור הכסי' ויבא מי שירצה כן איש אשר אין מעצור לרוחו לכפשו לעבור מאמריו והנה שתיק' טובה להם: כשלג· לא נאה בקיץ וכמטר שלא נאה בקציר כן לא נאה לכסיל כבוד שיכבדוהו אחרים: כצפור· שוט· אל· ענה· ד' דבקי'· וטעם שמות העופות והבהמות אשר פרשנו הראשונים הם כחלומות בלי פתרון והזכי' הצפור והדרור כי הם דרות בבתי' עם בני אדם וצריכין לנוד מהרה ממקום למקו' מפני העוברי' והשבים כן מהרה קללת חנם לו לכסיל המקלל תבא והעד אל תען כסיל וכתי' לא באלף להודיע כי למקלל תבא ולאשר יקולל לא תבא: שוט· כמו שבטו ותיתג· ידוע להודיע כי ג' ראויים להכותם: אל תען כסיל· כאשר יקללך· תשוה כמו תדמה· אבל ענהו בדבר חכמה כנגד אולתו והודיעהו סכלותו שלא יהי' חכם בעיניו: מקצה· וקוצץ ענין אחר כמו פא מקצה מן קצה הא' סובב ומסבה כורת רגליו ושותה חמס שיחמסהו הכסיל· ואחרי הקצו את הבית אשר הקצות והוא הטיח אשר על האבנים ופי' מקצה מרחיק אל הקצה רגליו ואינו הולך לדרכו· וטעם חמס שותה מחמס שעשה בשלות ביד כסיל דבריו ישתנו: דליו· מן כי דליתני שטעמו הרימותני והוא חסר הא' התימה כלומר הדליו והרימו השוקים מפסח אחר שאין לו רגלים כגוף בלי רגל· פא דליו כמו דללו ויוד דליו כאלף בואו נהרים כלומר דללו השוקי' מהפסח מבלי רגלים וכן משל בלי שכל: כצרור אבן· אוכנה ראויה יקרה בעבור שאיננה מתוארת ביוקר· ומרגמה דבר משובח וחברו ארגמן וכן רגמת' שטעמו תפארתם וכן פי' כצרור שיצרור אדם אבן יקה במרגמה בתוך צרור כן נותן לכסיל כבוד מרמ' הצרור כנגד הנותן והאבן כנגד הכסיל ומרגמה כנגד הכבוד: חוח· שעלה ביד שכור להכאיב בו בני אדם· ומשל בפי כסילים מרמה לחוח המכאיב בעבור שידבר משל ואין לו שכל: רב· מן רבי המלך כלומ' כי הרב והגדול בעם הוא מחולל הכל ומושל ונותן שכר לכסיל ומכריחו בעבודתו וכן שוכר עוברים והם הסרבנים כמו מדוע אתה עובר· פא זה הפסו' דבק בעליון ומלת רב הרבה כמו רב לכם וכן פי' הכסיל הממשל משלים רבים מחולל כל אדם כחוח ביד שכור ומי ששוכר הכסיל ונותן שכר לעוברים עובר מצות שאין יכולת להכריחם מרומה וכן עברו ונעבשו: ככלב· אחר שיקיאנו ישוב ויאכלנו כן הכסיל שונה פעם שנית לעשות אולת ולא יתביים: חכם בעיניו· למראה עיניו והוא העצל והעד חכם עצל בעיניו· תקוה טעמו יקוה להיות כסיל ממנו מן העצל· פא יש לכסיל תקוה שיבואהו מה שיקוה לא יות' מן העצל:

עיר פרוצה חד מן י"ו פסוקי' אית בהון אין אין כמצעות פסו' וסימ' נמסר בישעיה סימן מ' ובירמיה סוף סימן ח': כצפור ג' דגשים וסימ' התשחק בו כצפור· כצפור לנוד· צוד צדוני כצפור: ושבט ה' וסימ' כי יוצר הכל הוא· ושבט מצרים יסור· ושבט עברתו יכלה· ושבט לגו כסילים· ושבט לגו חסר לב: נותן ו' מל וסי' והנני נותן בו רוח דסנחריב· ואתה נותן להם את אכלם בעתו· נותן לכוכבה לחנה· נותן לרש אין מחסור· נותן לכסיל כבוד· וצדיק חונן ונותן· ראיתה ח' חס' ה' בכתובים וסימ' אשר ראית את עניי· אם ראית גנב ותרץ· ראית איש חכם בעיניו· האיל אשר ראית· ראתה כי אתה עמל· בתרא ראתה כתי'· וכל שאר קרי' דכו' חס' בבב מל' בליש' וסי' וראית אתה ונאספת· לך הגד לכלך אשר ראית:

לְמֵיכַל דוּבְשָׁא סַגִּי לָא שַׁפִּיר אַף לָא לְמִבְצְיָא מְלֵי מַקְרְתָא׃ הֵיךְ קַרְתָּא דִּתְרִיצָה וְלָא אִית לֵיהּ שׁוּרָא הֵיכְנָא גַבְרָא דְלָא מַעְצַר רוּחֵיהּ׃ אֵיךְ תַּלְגָּא בְּקַיְטָא וְהֵיךְ מִיטְרָא בַּחֲצָדָא הֵיכְנָא לָא יָאֵי לְסַכְלָא יְקָרָא׃ הֵיךְ צִפְּרָא דְטָאִיס וְהֵיךְ פַּרְחָתָא דְפָרְחָא הֵיכְנָא לְוָטְתָא דְמַגַּן לָא תֵיעוּל׃ שׁוּטָא לְסוּסָא וּמַגְלְבָא לַחֲמָרָא וְשׁוּבְטָא לְגוּשְׁמֵיהוֹן דְסַכְלֵי׃ לָא תְתֵל פִּתְגָּמָא לְסַכְלָא הֵיךְ שְׁטְיוּתָא דְלָא תִדְמֵי לֵיהּ אַף אַנְתְּ׃ אֵילָא מַלִּיל עִם שַׁטְיָא בְּחַכִּימוּתָךְ דְלָא נִיסְבַּר בְּנַפְשֵׁיהּ דְחַכִּימָא הוּא׃ מִן דְרַהֲטָא דְרִיגְלוֹי שָׁתֵי חֲטוּפָא מַאן דִּמְשַׁדַּר מְלֵי בְּיַד סַכְלָא׃ אִין תֵּיתַל הִלְכָתָא לַתְגִירָא תְּקַבֵּל מִילְתָא מִן פּוּמֵיהּ דְסַכְלָא׃ הֵיךְ נִיקְצָא דְטַסָּא בְקִילְעָא הֵיכְנָא מַאן דְעָבֵיד יְקָרָא לְסַכְלָא׃ כּוּבָא סָלֵיק בִּידָא דְרַוְיָא וְשִׁיטוּתָא בְּפוּמֵיהּ דְסַכְלָא׃ סַגֵּי חַיֵּישׁ בִּישְׂרֵיהּ דְסַכְלָא וְרָזְיָא עֲבִיר יַמָּא׃ הֵיךְ כַּלְבָּא דְהָפֵיךְ עַל תִּיוּבֵיהּ הֵיכְנָא סַכְלָא דְתָאנֵי בְּסַכְלוּתֵיהּ׃ אִין חֲזֵיתָא גַבְרָא דְחַכִּים בְּעַיְנֵיהּ נַפְשֵׁיהּ סַכְלָא טַב מִנֵּיהּ׃

אָכֹל דְּבַשׁ הַרְבּוֹת לֹא־טוֹב וְחֵקֶר כְּבֹדָם כָּבוֹד׃ עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ׃ כַּשֶּׁלֶג בַּקַּיִץ וְכַמָּטָר בַּקָּצִיר כֵּן לֹא־נָאוֶה לִכְסִיל כָּבוֹד׃ כַּצִּפּוֹר לָנוּד כַּדְּרוֹר לָעוּף כֵּן קִלְלַת חִנָּם לֹא תָבֹא׃ שׁוֹט לַסּוּס מֶתֶג לַחֲמוֹר וְשֵׁבֶט לְגֵו כְּסִילִים׃ אַל־תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן־תִּשְׁוֶה־לּוֹ גַם־אָתָּה׃ עֲנֵה כְסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן־יִהְיֶה חָכָם בְּעֵינָיו׃ מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שֹׁתֶה שֹׁלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד־כְּסִיל׃ דַּלְיוּ שֹׁקַיִם מִפִּסֵּחַ וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃ כִּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה כֵּן־נוֹתֵן לִכְסִיל כָּבוֹד׃ חוֹחַ עָלָה בְיַד־שִׁכּוֹר וּמָשָׁל בְּפִי כְסִילִים׃ רַב מְחוֹלֵל־כֹּל וְשֹׂכֵר כְּסִיל וְשֹׂכֵר עֹבְרִים׃ כְּכֶלֶב שָׁב עַל־קֵאוֹ כְּסִיל שׁוֹנֶה בְאִוַּלְתּוֹ׃ רָאִיתָ אִישׁ חָכָם בְּעֵינָיו תִּקְוָה לִכְסִיל מִמֶּנּוּ׃

ל חס' · ל' ויתר מעצר · ג' דגשי' · ג' לו ק' · ה' · ב' לטעי · ל' · ל' ל' ויתר השקים ל · ל' ומל · ל' ומל' ויתר מחולל · ל · ל' ומל' · ה' חס' בכתו' · ל' דר כסיל · אין אין · שתעות כו

אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדָּרֶךְ אֲרִי בֵּין הָרְחֹבוֹת׃ הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל־צִירָהּ וְעָצֵל עַל־מִטָּתוֹ׃ טָמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלָּחַת נִלְאָה לַהֲשִׁיבָהּ אֶל־פִּיו׃ חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם׃ מַחֲזִיק בְּאָזְנֵי־כָלֶב עֹבֵר מִתְעַבֵּר עַל־רִיב לֹּא־לוֹ׃ כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיֹּרֶה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת׃ כֵּן־אִישׁ רִמָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְאָמַר הֲלֹא־מְשַׂחֵק אָנִי׃ בְּאֶפֶס עֵצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ וּבְאֵין נִרְגָּן יִשְׁתֹּק מָדוֹן׃ פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מִדְוָנִים לְחַרְחַר־רִיב׃ דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי־בָטֶן׃ כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל־חָרֶשׂ שְׂפָתַיִם דֹּלְקִים וְלֶב־רָע׃ בִּשְׂפָתוֹ יִנָּכֵר שׂוֹנֵא וּבְקִרְבּוֹ יָשִׁית מִרְמָה׃ כִּי־יְחַנֵּן קוֹלוֹ אַל־תַּאֲמֶן־בּוֹ כִּי שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִבּוֹ׃ תִּכַּסֶּה שִׂנְאָה בְּמַשָּׁאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל׃ כֹּרֶה־שַּׁחַת בָּהּ יִפֹּל וְגֹלֵל אֶבֶן אֵלָיו תָּשׁוּב׃ לְשׁוֹן־שֶׁקֶר יִשְׂנָא דַכָּיו וּפֶה חָלָק יַעֲשֶׂה מִדְחֶה׃

כז אַל־תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא־תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם׃ יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא־פִיךָ נָכְרִי וְאַל־שְׂפָתֶיךָ׃

אָמַר עַטְלָא שַׁחְלָא בְּאָרְחָא אַרְיָא בֵּינַת שְׁווּקֵי׃ הֵיךְ תַּרְעָא דְּסָכַר עַל צִירָתָא הֵיכְנָא עַטְלָא עַל עַרְסֵיהּ׃ עַטְלָא מַטְשֵׁי אִידֵיהּ בְּשַׁחְתָּא לָאֵעִי דְנֵיהַפְּכֵיהּ לְפוּמֵיהּ׃ עַטְלָא חַכִּים בְּעֵינוֹי טַב מִן שׁוּבְעָא יָהֲבֵי טַעְמָא׃ דְּלָכַד בְּאֶדְנוֹי דְּכַלְבָּא נָאצֵי וּמִתְנְצֵי עַל דִּינָא דְּלָא דִילֵיהּ׃ אֵין הָווֹ דְּמִיתַּחַת דִּיבַשַּׁט גִּירֵי שְׁנוּנֵי דְמוֹתָא׃ הֵיכְנָא גַּבְרָא דִּכְרַמֵּי בְּחַבְרֵיהּ וַאֲמַר מְגַחֵךְ גַּחְכִית׃ הֵיכְנָא דְּלֵית קִיסֵי דַּעֲכָא נוּרָא וְהֵיכְנָא דְּלֵית שִׁיגוּשָׁא יִשְׁתַּתֵּק תִּיגְרָא׃ טַרְטְקַל לְגוּמְרֵי וְקִיסֵי לְנוּרָא וְגַבְרָא תִּיגְרָנָא מְהַרְהֵי כְּהוּתָא׃ מִלּוֹי דְּשִׁיגוּשָׁא מַרְבְּנָן לֵיהּ וְהִנּוּן נָחְתָּן לְגַוָּה דִּכְרֵסָה׃ הֵיךְ כַּסְפָּא מְסַלְיָא דְּקָרִיס עַל חַסְפָּא הֵיכְנָא שִׂפְוָתָא דְּדָלְקָן וְלִבָּא בִּישָׁא׃ מִן שִׂפְוָתֵיהּ מִתְיְדַע סַנְאָה וּבְגַוֵּיהּ כַּאִים רְמִיוּתָא׃ וְאִין תַּחֲנֵן בְּקָלֵיהּ לָא תְהֵימִין בֵּיהּ מְטוּל דְּשַׁבַע בִּישָׁתָא אִית בְּלִבֵּיהּ׃ דִּמְכַסֵּת סַנְאוּתָא בְּמוֹרְכְתָא תִּתְגְּלֵי בִּישְׁתֵיהּ בִּכְנִישְׁתָּא׃ דְּחָפִיר גּוּמְצָא בֵּיהּ נָפוּל וּדְמַעְרְגִיל כֵּיפָא עֲלוֹי הָפְכָא׃ לִישָׁנָא דְּשִׁקְרָא סָנֵי אָרְחָתָא דְּקוּשְׁטָא וּפוּמָא דְּפַלִּיג עָבֵיד תַּרְכוּנְתָּא׃ לָא תִשְׁתַּבְהַר בְּיוֹמָא דִּלְמָחָר דְּלָא יָדַעַת מָנָא יְלִיד יוֹמָא׃ נְשַׁבְּחָנָךְ חִלוֹנַי וְלָא פּוּמָךְ נוּכְרָאָה וְלָא שִׂפְוָתָךְ׃

להשיבה ג' וסימ' במלכים א' סימן י"ג׃ לא לו ה' דסמ' וסימ' וידע אונן כי לא לו. לרשת משכנות לא לו. הוי המרבה לא לו. עובר ומתעבר על ריב לא לו. ולא לו תהיה כראשונה׃ מדינים ו' כתיב מדונים וסימ' נמסר בסיפ' סימן כ"א׃ סיגים ג' מל' וסימ' נמסר לעיל בסיפ' ריש סימן כ"ה׃ ובקרבו ג' וסימ' ובקרבו הם יושבי' דיהושע. ובקרבו ישים ארבו. ובקרבו ישית מרמה׃ בקהל ל' רפי ו' דגשי' וסימ' בלשון תרגום נסוק נצלי דסגין אתפקרית. וביאור נמסר בסוף ספר שופטים׃ חלק ג' קמצין וסימ' ואנכי איש חלק. ומקסם חלק. ופה חלק יעשה מדחה׃

שחל בדרך. מילה ותואנה כדי שלא יצא להתעסק במלאכה והזכיר ענין העצל לבלתי הרמות אליו׃ הדלת. הת"יו מרם כת"יו קמת או הת"יו תחת הא'. תסוב דבק בפסוק פנים ואחור. צירה מן תרגו' תרתין צירין והם הפותות וכן הפי' הדלת תסוב על צירה בהסגר ובהפתח וכן עצל יסוב על מטתו מצד אל צד ולא יקום לבקש מחייתו על כן אחריו טמן. פ"א הדלת תסוב על שיפתחו הדלתות לצאת איש ואיש למלאכתו ועדין העצל על מטתו׃ נלאה. מרוב חפזו כדי שים בגה אל פיהו ולא ימצא מאומה על כן צריך האדם לבקש את מזונותיו׃ משבעה. יתכן שהם רואי פני המלך. משיבי טעם אחר שהמלך ישאלם דבר ואין ללמוד את ממנו׃ מחזיק באזני כלב. חסר כ"ף כמחזיק באזני כלב שאין ראוי לעשות כן מדומה למתעבר על ריב לא לו ומתעבר כועס במריבה ומדת עברה שעברה על מדת הרצון׃ כמתלהלה. כמשתטה כמו ותלה ארץ מצרים כלומר כשתכלה עצתם כלומ' כמשתט' היורה זיקים כלומ' משליך ניצוצות וחצים וכלי מות׃ משחק. אחרים כן המרמה חברו ואמר לרעהו המתרעם את ממנו משחק אני ממך רמיתיך ואין כוון לעשות כן׃ באפס. פחם. באפס באין. ישתוק תרגו' מחרים שתיק כלומר ישתוק איש מדון. פחם מן ימטר על רשעים פחים חם אחים פחים על משקל שמיר וזה הפסוק הפך הראשון׃ לחרחר. מן אל תתחר והוא אל תתערב׃ כמתלהמים. הפוך מן הלמה סיסרא והוא פועל יוצא כמו התגלחו את נזרו פי' כמכים כן דברי הנרגן והוא הרכיל כענין לכו ונכהו בלשון והם הדברים. בטן רמז ללב׃ כסף. בשפתיו. כי. תכסה. כורה. ל' דבקים. כסף סמוך אל סיגי'. דולקים מן דלקת והזכיר הכסף כי לבת הדולקת היא שמדמה אליו והחרש מדומה למחשבת השנאה וכן הפירו' ככסף מזוקק משיגים שהוא מצופה על חרש כן שפתים דולקי' ובוערים מדומים לכסף כלומ' ככסף שהוא נכר כשהוא מצופה על החרש כן בשפתיו ה הדולקים יכר שונא. ובקרבו כלו' בקרב לבו ישית המרמה שיחשוב לרמות רעהו. וכי ידבר תחנונים השונא אל תאמן בו כי שבע תועבות שיתעבם השם הם בלבו לעשותם והם הנזכרים למעלה בפסוק שש הנה. ותכסה השנאה בלב השונא בעבור משאון שיבואהו יכסה ויעלי' השנאה כי אז תגלה דעתו הנגזרת עליו בתוך קהל בגלוי והמשל כורה שחת בה יפול והגולל אבנים להכות אחר שיו תשוב כי השם יסיבה אליו ע"י אחר ויהיה מוכה בה. פ"א גולל כמו וגללו את האבן כלו' וגולל אבן גדול סביב סביב תשוב אליו ג"כ משבב רעה לרעהו אליו תשוב׃ ישנא דכיו. דבק בפסוק פנים ואחור כלו' לשון דובר שקר ישנא איש דכיו וישנא פה דובר חלקות אשר יעשה מדחה לרחות אחר׃ אל. יהללך. ב' דבקים. פי' אל תתהלל על מעשה הצדקה בעבור יום מחר שתאמר מחר אעשה. ילד כמו תולדות יעקב ענין קורו' וכן זה כאילו היה נולד המקרה כלו' כי לא תדע מה יקרך מקורות היום ולא תוכל עשותו ביום מחר כענין אם לא עכשיו אימתי. יהללך זר אחר המעשה. ולא פיך קודם המעשה. נכרי כפל דבר׃ כוכב

אמר עצל. הנה לעצלות העצל לא ירצה לצאת מביתו לעשו' שום פעולה ולא ימתיד' בעיון וידמה אליו כשיביאהו הכרח לצאת מביתו שיש שחל בדרך אשר ילך בה ואריה בין הרחובו' שיטרפהו ולזה לא יצא מפתח ביתו והדלת תסוב על ציר'. הנה כמו שהדלת תסוב על צירה ואינ' נפרדת ממנו כן דבק העצל ב' מטתו לרוב אהבו השינה כי עצלה תפיל תרדמה ואמר על דר ההפלגה כי לעצלות העצל לא יתן ידו אל פיו להביא בו מזון כ כאלו טמן ידו בצלוחית קטנה שלא יוכל ל להוציאה משם וכאילו באר בזה כי אפילו ל לצורך מזונו לא י יעזבוהו ידיו לרוב ע עצלותו׃ חכ' עצל. הנה האיש העצל הוא חכם בעיניו יותר מרבי' מן החכמים שישיבו טעם לכל מה שישאלו מהם׃ מחזיק וגו'. מי שהוא עובר ומתעבר על ריב לא לו דומה למי שיבקש מזון מהכלב ויחזיק מפני זה באזני הכלב כאילו מבקש שינשכהו׃ כמו מי שמראה עצמו כאילו הוא לואה ובלתי יכול לעשות דבר רע׃ כמתלהלה. ואחר זה כי מצא מקומו יורה זיקי אש וחצים ומות כאמרו ירכה ישוח ונפל בעצומיו חילכאי׃ כן איש רמה את רעהו. ויבין לחשוב שכל מה שעשה עשה על דרך השחוק והלעג׃ באפס עצים. הנה כמו שכאשר יעדר העצים תכבה אש כן בהעדר הנרגן המתעורר מדיני' ישתוק המדון וירוית׃ פחם לגחלים. הנה כמו שהפחם מוכן להיות מיני גחלי' שמשחיתי' ושורפי' כל אשר ידבקו בו וכן העצים מוכנים להיות אש להשחית אשר סביבם כן מוכן איש מדינים לחרחר ריב בין האנשים להשחיתם׃ דברי נרגן. הם כמו משתברי' כי כן דרך הרכילים והמוכיחים שיראה עצמם כאילו ישתברו דבריה' ואומרי' לא אספר לך הכל או לא אומר לך הכל ובזה יבא הפעלות חזק בנפש שומע דבריהם ויורידו דבריהם לחדרי לב השומע בזה האופן כי יחשוב שמה שלא יגידו מזה הוא יותר קשה ממה שיגידו׃ ככסף סיגי'. הנה כמו ככסף עם סיגים שהוא צפוי לחרס אשר הנראה יחשב היותו טוב מזולת שיהיה כן ואשר הוא בתוכו דבר פחות מאד כן הענין בשפתי' שהם דולקים ורודפי' חברת האדם ואהבתו והולכי רע כי יחשוב לפי דבריו היותו אהוב ובתוכו מה שאין בו תועלת ודבריו הם כאלים ככסף והם ככסף סיגים שנראה ככסף מזולת שיהיה כן׃ בשפתיו ינכר. הנה השונ' ישבב בשפתיו שלא יכירו שנאתו אך בקרבו ישית תרמית ללכת שנאתו ברשתו׃ כי יחנן קולו. כי יאמ' דברי חן אל תאמן בו אחר שירעת שהוא שונא כי בלבו תועבות רבות והע"פ שבפיו יאמר דברי חנופה וחלקו'׃ תכסה שנאה. כאשר תתכס' בשנאה בעבור שאון ר"ל שהוא מקוה שימצאוהו בארץ שואה ומשואה ולא ישמור ממנו בעבור היותו מראה לו כאוהבו והוא ישחיתהו ולא יראה אדם הנה הש"י ישבב שמה שעשה בסתר יגלה במקום רואים ובקהל ויקח ענשו הראוי לו על מה שעשה בסתר או ירצה בזה שהש"י יעניםהו כשיביא עליו רע בהפך מה שחשב הוא כשה שנאתו כדי להגיע רע לשונאו תגלה ותודע בקהל׃ כרה שחת. וזה יהיה בשיפילהו בשחת אשר כרה להפיל בו שונאו ולא יתברר לכל כי כרהו להפיל בו שונאו וישיב אליו האבן אשר גלל להשחית שונאו וזה הוא הגמול הראוי לו על זה. לשון שקר ישנא. איש לשון שקר ישנא הנרכאים בשקריו הע"פ שלא גמלוהו רע אך ישנאם לבד מפני הרעה שעשה להם לחשבו שהם שונאי' אותו ע"י הרע שגמלם אך פה חלק יעשה מדחה לזאת השנאה ר"ל כשידברו המרכאים דברי חלקות אשר הרע להם ויראו שהם בוטחי' בו ושאינם חושבים בשום פנים שיהיה הוא סבת נפילת הרע עליהם׃ אל תתהלל. במה שתבטח לעשות ביום מחר כי לא תדע מה מקרה היום כי אולי יתחדשו לך מקרי' מונעי' מהביא מחשבתך לפועל׃ יהללך זר ולא פיך. וזה במה שעשית אין ראוי שתהלל עצמך כי זאת תכונה פחותה טוב שיהללך זר ולא פיך נכרי ואל שפתיך׃ כוכב

כובד אבן. הנה האבן יכבד מאד לנשאו וכן הענין במשא החול אך משא כעס אויל הוא כבד משניהם: אכזריות. הנה החמה תביא לאכזריות כי בעל החמה לא ירחם על אשר יכעס עליו והאף כמו שטף מים שמשחית הכל אך הקנאה היא יותר קשה מאד כי בעל הקנאה יבחר לו ברעותו טוב לזולתו ויבחר הרע לו ולזולתו יותר מטוב לו ולזולתו כמו שסופר מהמקנא והחמדן שאמר להם המלך מפני הכירו את תכונותיהם שהוא מוכן לעשות להם טוב כיד המלך ישאל הא' מהם ויתן לו ולב' יותן כפלים והנה החמדן לא רצה לשאול שום טובה לעצמו ויקדש הקנאי בהיותו מכר על הטוב שיהיה לחברו ומיהר לשאול שיעקרו עינו האחת שיעקר חבירו שתי עיניו: טובה. התוכחת והקטטה שיעשה האדם את רעהו בגלוי להוכיחו על דעותיו יותר מהאהבה שהיא מסותרת ולא יראה ממנה רושם בגלוי כי לא יהיה תועלת בזאת האהבה: נאמנים. הנה פצעי אוהב הם נאמנים ויושרי' כי הם לתכלית טוב אם להוכיחו אם למלטו מרע כמו שיקל לאדם ברלותו כי אחיו או קרובו הפליג לעשות רע לאחרים או לומר חרפות קשות כנגדם והם ידמו לקחת נקמת' ממנו ולהכילם מידם ימהר להכותו בפניהם על מה שעשה או אמר כנגדם ובזה יתפייסו וימלטהו מידם אך נשיקות שונא הם כהפכות כי מראה לו אהבה להכשילו להפילו ברשת רצונו: נפש שבעה. בעל נפש שבעה והוא האיש המסתפק השמח בחלקו יבוס גם הדברים המתוקים ר"ל שאינו נבהל להון ולא יפנה לקנין ההון אפי' במה שיושג ממנו בדרכים ערבים ומתוקי' וישרים. ואולם בעל נפש רעבה הוא נבהל להון באופן חזק עד שאפילו מה שיושג ממנו במרירות ובקושי ובעברה הוא מתוק לו לעוצם תשוקתו לאלו הקנינים והנה זה המאמר לפי פשוטו הוא מבואר האמות ובאלו הערה הוא שלא ישתדל האדם לקחת מהמזון שיעור רב הכמות כי זה יביאהו למאוס אפי' הדברים הערבים ושלא ירעיב עצמו מאד כי זה יביאהו לחשוק גם בדברים המרים אך ינהג בדרכי' הממוצעים וידמה שקשר זה הפסוק לפסוק הקודם להעיר כי נשיקות שונא דומות ללקיחת נופת בנפש שבעה שיהיה סבה להקיא המזון אשר בבטנו ופצעי אוהב דומים ללקיחת המזון המר בנפש רעבה כי מצד הרעב לא יורגש במרירותו ויגרע ממנו התועלת שסבר יזון ממנו ויחיה בו כהפך הענין בלקיחת הנופת בנפש שבעה:

כובד. סמוך. ונטל תרגום וישא פי' כובד אבן ומשא החול מרומים בכבדות וכעס אויל יותר כבד: אכזריות. דבקה זאת המלה בחמה כי היא יוצאת ממנה. ושטף רמז למעשה העושה באפו שהוא כמים שוטפים כלומ' אכזריות מן החמה ושטף מן האף מרומים שהם קשים ומי יוכל לעמוד לפני איש קנאה שהיא קשה ועזה משניהם. כי היא היולדת אותם והעד כי קנאה חמת גבר והטע' כי הקנאה מולדת חמתו: טובה תוכחת מגולה. מלת תוכחת עומדת במקו' שנים. כלו' תוכחת מגולה שיוכיחוהו בגלוי טובה מתוכחת אהבה מסותרת כלו' שאוהבו יוכיחוהו בסתר טובה ממנה המגולה כי בגלוי יתביים ויוסר: נאמני'. חזקים הם פצעי אוהב שיפצע וידכא בגלוי הראוי להוכיח עד שיוכר והמוכח נשקהו נשיקות חזקות ונעתרות ולא יוכיחהו כדי שילכד בפשעו. ופי' נעתרות עבות פא' נעתרות חזקות כנגד נאמנים כמו העתרתם עלי. תבוס תרמוס. ונפש שהיא רעבה כל מר מתוק הוא לה. על כן נאמר הצפור שהיא נודדת מקנה אחר מחייתה כן איש נודד ממקומו לבקש מחייתו ויהיה שבע: שמן. לשמחה וקטרת להריח נותן שמחה ללב. וכן ישמח לב מתק רעהו מעצת נפשו שיעצהו מתק סוד כאשר ייעץ לנפשו המתיק ישמחהו כמו אשר יחדיו נמתיק סוד כתייעץ מתק סוד: אל תבא ביום אידך. כי ישכחך כענין כל אחי רש שנאוהו: טוב שכן קרוב. שיהיה קרוב לעזרך מאח רחוק מאידך על כן אל תעזוב רעיך: חכם. ללמוד חכמה. חרפי בעבור שלא היה לו בן משכיל: ערום. פתאים עברו. חוק מנוה על כן יענשו הפתאים וימותו בלא עתם: קח. מברך. שנים דבקי'. מברך רעהו הוא שהיה ערב בעבור זר ומברך רעהו המלוה בקול גדול כדי שישמעו אחרים הברכה למצוא חן בעיניו שלא יקח בגדו בבקר השכם שישכים למלאכתו ויברכהו יחשוב לו רעהו המברך כאילו קללו ולא יחמול מקחת בגדו: דלף. הוא טפת המטר כמו ידלוף הבית. טורד מגרש תרגום ויגרשהו וטרדינון. סגריר כפול הלמ"ד על משקל זרזיף כלומ' ביום שיסגרו בני אדם מפני דלף המטר הטורד והמגרש אותם. או המטר נקרא סגריר. ואשת מדינים נשתוה לדלף שהיא מגרשת משכניה. והרוצה

החול ב' בתרי ליש' כבד אבן ונטל החול. להבדיל בין הקדש ובין החול: ומי יעמוד ב' וסימ' אתה נורא אתה' ומי יעמוד לפני קנאה: מאהבה ב' וסימ' מאהבה אשר אהבה דאמנון. מאהבה מסתרת: נודד ב' מל' וסימ' כעוף נודד קן משולח. בן איש נודד ממקומו: ישמח ז' וסימ' בתלים סימן קד': תבוא ד' מל' בסיפ' וסימ' נמסר בתלים כא"ב רבתי אות ת' ובסיפרא

כבד אבן ונטל החול וכעס אויל כבד משניהם: אכזריות חמה ושטף אף ומי יעמד לפני קנאה: טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת: נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא: נפש שבעה תבוס נפת ונפש רעבה כל־מר מתוק: כצפור נודדת מן־קנה כן איש נודד ממקומו: שמן וקטרת ישמח־לב ומתק רעהו מעצת־נפש: רעך ורעה אביך אל־תעזב ובית אחיך אל־תבוא ביום אידך טוב שכן קרוב מאח רחוק: חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר: ערום ראה רעה נסתר פתאים עברו נענשו: קח־בגדו כי־ערב זר ובעד נכריה חבלהו: מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו: דלף טורד ביום סגריר ואשת מדונים נשתוה:

יקרא כיפא ונטול חלא ורוגזיה דשטיא יקיר מן תרויהון: נכזריותא היא חימתא וחיפא היא רוגזא ומנו קאים קדם קנאתא: טבתא מכסנותא דמגליא מן רחמותא דמטשיא: שפירן אינון פורעתיה דרחמא ובישן נושקאתא דסנאה: נפשא דשבעא רישא בכריתא ונפשא דכפנא כל מירם ומרירותא חלי ליה: היך צפרא דמשנא מן קינא היכנא הוא גברא דמשני דוכתיה: משחא ובוסמא דמחדין לבא היכנא גברא דמבסים לחבריה בתרעיתא דנפשיה: חברך וחבריה דאבוך לא תשבוק ובביתא דאחוך לא תיעול ביומא דתברך טב שיכנא קריב מאח רחיק: איתחכם ברי וחדי לבי ואחזר מלתא לאלין דמחסדין לי: ערימא חזא בישתא ומטשי ושברי עברין עלה וחסרין: מרתנסיב מרעותיה דמן דעריב לנוכראה ועל אפי נוכריא משכניה: דמברך לחבריה בקלא רמא בצפרא בקידומא לווטתא תתחשיב ליה: איך דלפא דנטיף ביומא דסגריר היכנא איתתא תגרניתא דנציא:

ס' כ"ב: ואשיבה ד' וסימ' ואשיבה כל העם אליך. ואשיבה ידי עליך. ואשיבה שפטיך כבראשנה: ואשיבה חרפי דבר: השכים ג' מל' בליש' וסימ' מן שלש עשרה שנה. ואשלח אליכם את כל עבדי בהרא. מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים: ואשת ו' וסימ' ואשת נח ושלשת נשי בניו. ואשת נעורים כי תמאס. היא חברתך ואשת בריתך. ואשת איש נפש יקרה. ואשת מדינים נשתוה. ואשת חצרון אביה:

החול ב' בתרי ליש' יתר חס' להבדיל בין

כצפור נודדת מקנה. לסבה חזקה בשלא תוכל לחיות בארץ מפני חוזק החום או חוזק הקור כן איש נודד ממקומו כי אם לא לדמיון הסבה הזאת כמו שמצאנו באברהם וביצחק שהתעוררו להעתק ממקומם לסבה חזקה והיא הרעב שהיה שם או ירצה בזה שכמו שהצפור נודדת מקנה תמצ' בלי קן ותצטרך לבנותו כן איש נודד ממקומו יחסר לו כל: שמן וקטרת. הנה תסבה בשמן והרבות הקטור טוב הריח ישמח הנפש והם דברים באים מחוץ כן מתק סוד האדם עם רעהו ללקיחת העצה טוב מהעצה שיקח האדם בנפשו בלי עזר אחר: רעך ורע אביך. מי שהיה רעך ורע אביך אל תעזבהו כי טובה לך אהבתו מאד ולא תשען שתבא על בית אחיך ביום אידך ותבטח בזה לעזוב אהבת רעך כי טוב לך שכן קרוב יותר מהאח שהוא רחוק לך רחוק המקום כי רחוק המקום הוא ממה שימעט שקד האהבה ואולם השכן הקרוב יהיה מוכן לך תמיד לעזר ולהועיל בכל ענייניך: חכם בני. אתה בני התחכם ותשמח בזה הענין לבי ויתישרכי בזה שאוכל להשיב דבר למחרף אותי על החרפות שיחרפני אך אם תוכלי תסבב שלא תוכל להשיב חורפי דבר מיראתי שיספר מומיך: ערום. מי שהוא ערום וחכם ראה רעת הגוף והבליו ונסתר מהרעה ההיא במשלו על תאותיו אך הפתאים הכסילים לתאוות עברו בהם ונענשו והוא שכולם ערב שכלם ל הנפש המתאוה ולוקח מהשכל לבושו וקשוטו והוא מה שים לו כח עליו מהסבת המושכלות ימברך רעהו. מי שמברך רעהו בקול גדול והוא רגיל בכך ומשכים לברכו בבקר יום יום זה הענין יחשב לו לקללה מאת הש"י כי עושה מאדם כמו אלוה ויותן לו ההוד' והברכה בדמיון מה שראוי לתת לפני' או ירצה שאשר יברך את רעהו בקול גדול על הטובה שהטיב לו ותכנו בדרך שישמעו דבריו לא יתאחר הזמן שתחשב לו לקללה כי זה יסבב שיבאו אנשים בלתי הגונים לבקש מרעהו מאותו הדבר אשר ברכהו עליו והמשל שאם בירך ראובן לשמעון בקול גדול על שנתן אשישת יין טוב הנה ישמעו דבריו אנשים רעים וילכו לשמעון שיתן להם מהיין ההוא ויגרום לו בזה הפסד תחת אשר הועילהו ובכמו זה הענין צריך האדם להזהר שלא יתן כלום לחבירו במה שאפשר שיגיעהו נזק והמשל שסבר יקרה שאל שר גדול משמעון שלא יתן לו מיינו ואמר שאין לו יין טוב ובאותו מעמד בא ראובן וברך את שמעון על מה שנתן לו מיינו הטוב כי זה יהיה סבה שיכעס על שמעון השר הגדול ההוא והנה רבו מאד המקרים אשר אפשר שיגיע בהם נזק מזאת הברכה ואפשר שירצה בזה עוד שאשר יברך בקול גדול מה שבתו אשר בא אליו תחלה בחקרו בעיון מה ויהיה זה סבה שיעקר מחקור בו עוד על שאר המחשבות הנופלות בו הנה זה הענין תחשב לו לקללה כי זה ממה שיסגור לפניו שערי העיון: דלף טורד. הנה כמו שיקשה ביום שיצטרך האדם לעמוד וסגר בביתו מעוצם המטר כשיהיה דולף בביתו עד שלא יוכל להגן עליו מהמטר כן הענין באשת מדינים כי האדם יבטח בבואו לביתו כי שם ימצא לו והיא מטרדת אותו ומכאבת לבו בכך שאין לו תחולה למלטו מהצטער עליה: בוסניה

והרוצה לצפון אותה שלא ירבה לשאת מדנים יצפון רוח והבל אפילו שמן מור שתתפשט ימינו האשה. יקרא לה לפתותה רוח הוא כי לא יוכל ליסרה ותהפוכות הרוח רבות ואין יכולת באדם לאחוז בה על כן דמה האשה לרוח ובעבור שהימין מוכנת לכל דבר אמר ושמן ימינו וכמוהו הנה ימינך: ברזל בברזל. בית בברזל מוטכת במקום שנים

רופניה. מי שרוצה לצפנה לכסות קלונה לא יוכל על זה כי היא תגלה נבלותה כמו שלא יוכל האדם לצפון הרוח שלא נודע במקום שהוא בו כי בנשיבתו הוא מודיע מציאותו ומקומו וכמו שלא יוכל לצפון שמן מפני רושם השמן שיש בו: ברזל בברזל יחד. הנה כמו שהברזל מתחדד בברזל כן בחברים מתחדדים זה את זה בדבר העיון:

ועיני ו׳ וסימ׳ ועיני לאה רכות. והנה עיניכם ראות. ועיני ישראל כבדו מזוקן. ויאמר יואב אל המלך דיוסף יי׳ דסוף שמואל. וישח אדם וישפל איש. ועיני רשעים תכלינה׳ אם אמנע מחפץ דלים. לחלק יגיד רעים. שאול ואבדון לא תשבענה. את פני מבין חכמה: ונראה ה׳ וסימ׳ ונראה שנית אל הכהן. ונראה אל הכהן. והיה במקום השחין.

צֹפְנֶיהָ צָפַן־רוּחַ וְשֶׁמֶן יְמִינוֹ יִקְרָא: בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי־רֵעֵהוּ: נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר אֲדֹנָיו יְכֻבָּד: כַּמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב־הָאָדָם לָאָדָם: שְׁאוֹל וַאֲבַדֹּה לֹא תִשְׂבַּעְנָה וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא תִשְׂבַּעְנָה: מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב וְאִישׁ לְפִי מַהֲלָלוֹ: אִם תִּכְתּוֹשׁ־אֶת־הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֱלִי לֹא־תָסוּר מֵעָלָיו אִוַּלְתּוֹ:

יָדֹעַ תֵּדַע פְּנֵי צֹאנֶךָ שִׁית לִבְּךָ לַעֲדָרִים: כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן וְאִם־נֵזֶר לְדוֹר דּוֹר: גָּלָה חָצִיר וְנִרְאָה־דֶשֶׁא וְנֶאֶסְפוּ עִשְּׂבוֹת הָרִים: כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ וּמְחִיר שָׂדֶה עַתּוּדִים: וְדֵי חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמְךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ:

כח נָסוּ וְאֵין־רֹדֵף רָשָׁע וְצַדִּיקִים כִּכְפִיר יִבְטָח: בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׂרֶיהָ וּבְאָדָם מֵבִין יֹדֵעַ כֵּן יַאֲרִיךְ: גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק דַּלִּים מָטָר סֹחֵף וְאֵין לָחֶם:

[Marginal masorah: ל׳ וחד תירוע ברזל ברזל · ה׳ ואחדו ת׳ · ב׳ דכתי׳ · ל׳ · ל׳ וחל · ל׳ · ל׳ · ל׳ תהייכה · ירודי׳ ה׳ ת׳ · יר׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ חרוע אדום · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ב׳ מל׳ · ד׳ חד חס · ל׳ · ל׳]

רוּחָא גַרְבִּיתָא קַשְׁיָא וּבִשְׁמָא דִימִינָא מִתְקְרְיָא: פַּרְזְלָא בְּפַרְזְלָא לָטִישׁ וְגַבְרָא לָטִישׁ אַפֵּיהּ דְּחַבְרֵיהּ: דְּנָטִיר תֵּינָתָא אָכִיל פִּרְיָהָא וּדְזָהִיר בְּמָרֵיהּ נִתְיַקַּר: הֵיךְ מַיָּא וְהֵיךְ פַּרְצוּפֵי דְלָא דָמְיָין חַד לְחַד הֵיכְנָא לִיבֵּיהּ דִּבְנֵי נָשָׁא לָא דָמְיָין חַד לְחַד: שְׁיוֹל וְאַבְדָּנָא לָא סָבְעָן וְעַיְנֵיהוֹן דְּגַבְרָא לָא סָבְעָן: צַרְפָּ לְכַסְפָּא וְכוּרָא לְדַהֲבָא וְגַבְרָא מִן פּוּמָא דְמִשְׁבְּחָנוֹי: אִין מַחְיַית לֵיהּ לְשַׁטְיָא בְּמַכְתְּשֵׁי בְגוֹ סִיעָתָא וּבְאוֹרְדָךְ לָא מַעֲבִיר מִנֵּיהּ שַׁטְיוּתֵיהּ:

מַה דְּדָעֵי אַנְתְּ דַע אַפֵּי עָנָךְ וְשִׂים לִבָּךְ עַל קְוּטִין: דְּלָא לְעָלַם הוּא אַתְרָנָא אַף שְׁלָם דָּרָא לְדָרָא: שְׁוַוח עֲמִירָא וְאִתְחֲזִי דִיתְאָה וְאִתְכְּנֵשׁ עִשְׂבָּא דְטוּרֵי: אִימְרֵי לִלְבוּשָׁךְ וְגַדְיָא לְתִיגְרוּתָךְ: וְסוּפְקָנָא דְחַלְבָּא דְעִיזֵי לְמֵיכוּלְתָּךְ וּלְמֵיכוּלְתָּא דְבֵיתָךְ וְחַיֵּי לְטַלְיָתָךְ: עָרְקִין רַשִׁיעֵי בְּדַלֵּית דְּרָדִיף לְהוֹן וְצַדִּיקֵי הֵיךְ אַרְיָא דְמַסְבֵי לְמֵיכוּלְתֵּיהּ מַסְבְּרִין לְחָכְמְתָא: בְּחוֹבֵיהָא דְאַרְעָא סַגִּיעִין רַבְרְבָנָהָא וּבְנֵי נָשָׁא דְמִתְבַּיְינִין בִּידִיעְתָא נִיגְדוּן: גַּבְרָא מִסְכֵּינָא דְעָשִׁיק לְמִסְכֵּינֵי אִין מִטְרָא חֲבִיטָ דְלֵית בֵּיהּ יוֹתְרָן:

והביאותיו ונראה פני יי׳. אני חשפתי שוליך: גלה חציר ונראה דשא: וצדיקים ד׳ חד חס׳ וסימ׳ נבסר בסוף הושע: יודע ב׳ חס׳ כספרא וסימ׳ בפשע ארץ. ידע יי׳ דין דלים:

והטעם כפי רעהו וטעם הבי״ת בעבו׳ יחד שנים שרשים אחד יחד ונקרא הזעם פנים בעבור שירא׳ בהם כמו שמב׳ פני יי׳ חלקם ופניה לא היו לה עוד ועניינו זעם וחרון וכן פי׳ ברזל בעבור ברזל הוא מחודד וכן הוא איש יחד בעבור פני רעהו כלו׳ שהוא מחדד לריב עמו בעבור חמות רעהו: נוצר תאנה. יתכן שיהיה דבק למעלה שאין ראוי להתחדד עם אדניו כמו עם רעהו וטעם שישמרהו מכל דבר רע האדון יכבדהו: כמים. שאול. פי׳ כמים שנברו בעבור מים אחרים שיתערבו גם כן הפנים בעבור הפנים והטעם חמות כמים כן לב האדם אלא רע בעבור האדם שישנאהו והוא פירוש נכון והזכיר שאול ואבדון כי השונאים רעיהם בלבבם חנם יורדים אליהם והם לא תשבענה ועיני האדם כמו כן לא תשבענה לראות כי כשתחזינה הולכין לאבדון לא תאמר שבענו מראותו וכוסר:

[Margin: ברזל ל׳ וחד ובברזל · הריפות ב׳ ותשטח עליו · ידע ב׳ חס׳ בסיב׳ ידע צדיק דין דלים.]

כוסר תאנה. הנה כמו שנוצר התאנה יאכל פריה ולולי שמירתו אותה יאכלו אחרים פריה כן מי ששומר אדוניו ישיגנו מתנו הפרי הראוי ולחשוב שרמז בארוניו אל החלק המושל באדם והוא השכל כי כאשר ישמר אותו שלא ימשול בו שאר כחות הנפש יקרה הדבור והחבור: כמים הפנים. הנה כמו שיורשמו במים מפני המביט בהם ויחשב הרושם ההוא אל ראותו בדרך שיראה בזה תאר פניו כן ענין בלב האדם לאדם כי האדם ישיב מהות צורתו במה שיושפע לו ממנה ומהשפע ההוא ישוב לב האדם לראות בו עצמו וזה מבואר מדבריו בספר הנפש ובמאמר הה׳ מספר מלחמות יי׳ ושם התבאר איך שכל האדם זה הכח אשר לו להשגת המושכלות מופשט וערום מהמושכלות: שאול ואבדון. אשר הוא סבת ההפסד לא ישבעו בלבושם הצורות כי תמיד יבקשו צורות אחרות בסבת בלתי השמע הכחות המתפעלות מהם אל הכחות הפעלות וכן לב האדם לא תשבענה מהמושכלות ובזה ביאר סוד עמוק מענין השכל וההיולי כי כמו שההיולי ערום מצד עצמו מהצורות ולו כח על קבולם כלם עד שייחס ההיולי אל הצורות הוא יחס השכל ההיולאני אל המושכלות: מצרף לכסף. הנה יש לכסף מצרף לצרוף ממנו סיגיו וזה ידוע לצורפים ולזהב כור מיוחד ג״כ לברר ממנו סיגיו וכן הענין בשאר הדברים כל אח׳ מהם בדרך המהולל בו אשר כתבאר בניסיון שיתבררו בו סיגיו אך מהאויל אין תחבולה שתוכל בה לברר סיגיו ר״ל אולתו כי הוא יחשב היותו חכם: אם תכתוש. ולזה הוא מבואר שאעפ׳ שתכתוש אותו בתוך החטים שיכתשו בו בעלי להסיר קליפתם וסיגם לא תוכל להסיר מעליו אולתו והנה זכר זה בזה המקום לפי שאולת סבה חזקה למנוע השגת השלמו׳ כי האויל יסתפק במה שיראה לו מהעניני׳ בתחלת המחשבה: ידוע תדע. הנה כאשר תרצה לקנות המושכלות מהחוש רע פני צאנך והם המוחשו׳ אשר יצטרך אליהם. ושית לבך לעדרים ר״ל למוחשות המסכימות אשר ישלם בהם ההשגות כי מהם תעמוד על המושכלות כמו שהתבאר במקומותיו והנה לזאת הסבה המשיל זה לצאן כמו שאמר בספר שיר השירים כעדר הרחלים לפי מה שבארנו שם: כי לא לעולם חוסן. וראוי שתרע בקנין ההסגות ולקנותם כי במות האדם יסור ממנו זה הכח אשר לו מצד החומר ואעפ״י שהנזר והמלכות שיהיה לשכל במה שקנה מהמושכלות הוא מתמיד לו לדור ודור כי השכל הנקנה הוא נצחי והוא ידע כי המוחשות יגיעו תחלה לחושים ואחר יגיע בהמצעותם אל החוש המשותף ומדרגתם בו קרובה אל המדרגה שהיתה להם בחוש חוש אלא שלא יתפעל החוש המשותף מהם באופן הפעולות החושים ממוחשיהם ואחר זה יתקרבו אל ההשגות אל הרוחניות ויוסרו מהם הרבה מהקליפות בהגיעם אל הזוכר והשומר והדמיון כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש: גלה חציר. ולזה אמר שכאשר גלה חציר ונראה והוא העשב שיוציא חוש ממוחשיו אז יוציא דשא בחוש המשותף וכאשר נכרתו אלו העשבים יקבלם הכח הזוכר והשומר באופן שיהיו מהם כבשי׳ ללבוש השכל לבוש עדין: כבשים ללבושך. תבואות שדה יגיעו לך עתודים שהם יותר נכבדים מתבואות השדה לאין שיעור ויגיע לך מהם חלב עזים מה שיספיק ללחמך והוא שיקנה מהם מהמושכלות ויספיקך ללחם ביתך אשר יבנה בחכמה: ודי חלב עזים. ובו חיים לנערותיך והם הכחות המשרתו׳ השכל וזה יהיה מפני ב׳ דרכין הצד הא׳ כי בחכמה יתישר האדם להטיב לחם חוקו בקלות כאמרו ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד והצד הב׳ כי בה יהיה האדם מושגח מהש״י וימצא לו מפני זה לחם חוקו וישמר מהרעות הנכונות לבא עליו: נסו ואין רודף. אך הרשע ברעותיו ובמרדותיו כבר ימצאו מהם רבים שכל אחד מהם הוא נעזב ומשולח אל המקרים ולא יפחד תמיד שיבואהו רע וינוס אף על פי שאין רודף לו ואמנם כל אחד מהצדיקים יהיה ביתו שלום מפחד ויבטח ככפיר שאין פחד שום דבר לנגד עיניו: בפשע ארץ. הנה בעבור פשע הארץ והיות העם אשר בו מחויבים כליה רבים שריה וזה יהיה כלי להשחיתה בקלות וכמו שרבוי השרים כלי להשחיתה בקלות כן יאריך קיומה ועמידתה בעבור אדם מבין יודע כי בזכותו יהיו מושגחים כלם כאמרו אי כקי: גבר רש ועושק דלים. ידמה למטר סוחף שישחית התבואות בדרך שלא ימצא לחם ומחכמת זה המשל כי המטר מכוין ראשונה לגדל הצמחים ויהיה בזה האופן כלי להשחיתם וכן הגעת הקנינים לאדם הוא להטיב מהמהון מה שישלם בו הכרחי לעמידת גופו והגעתם בעושק הוא כלי אל שיחסר לו הכל:

אתמר שבענו מראותו וכוסר: מצרף. אם. ריפות החטים הכתושים וכן הפי׳ מצרף יש לכסף לצרפו וכור לזהב לזקקו. ואיש כלומר כל אחד צרוף וזקוק לפי מהללו כלו׳ לפי מה שיתכוון להללו. אבל אם תכתוש את האויל בתוך המכתשת בחזקה לא תסור אולתו מעליו כאשר תסור קליפת הריפות ואיש כמו ואיש לא כעדר ואיננו בן אדם: ידוע. חסן. גלה. כבשים. ודי. הדבק׳. חוסן אוצר. מחיר כסף חלוף כמו כסף מחיר זה ולפי דעתי מתנו מחיר כלב חלוף ותמורה. ונראה מהיום שעבר וכן הפי׳ פני צאנך אשר שמו פניהם ללכת שם שית לבך שלא תשכחם ואל תשת לבך אל מעלה גדולה כי לא לעולם קיימים האוצר והמלוכה כראה הדשאים והעשבים יאספו עמך ויהיו מאכל לצאנך הכבשים יהיו בעבור מלבושיך ועתודים חלף שדה והחלב כענין מאכלך ומאכל בני ביתך וחיים שתחייכה בנערותיך: נסו ואין רודף רשע. הרשעים ינוסו או כמו נסים ואין רשע רודף אותם אבל רודף אותם קול עלה נדף. ככפיר שיושב לבטח כן הם בוטחים ואינם נסים: בפשע ארץ. עם הארץ יש להם רבים שרים להשחיתם ובעבור אדם מבין יודע שישיבם מפשעם כן יאריך העם: סוחף. שוטף או סוחב הזרעים: יהללו

אל שיחסר לו הכל: עזבי

רלבג

עוזבי תור׳ יהללו הרשע על רשעו ויתגרו בשמרי התור׳ לחשבם שהתורה היא בלתי ראויה להתנהג בה או ירצה בזה עוזבי התורה יהללו הדעת הנפסד אשר לרשע ברעות בענין השרשים וההתחלות כי בזה יוכן להם פתח לעזוב התור׳ אך שומרי התורה יתגרו באותם הדעות הכוזבות וישתדלו לבאר מומם׃ אנשי רע. ולזאת הסבה הנה האנשים הבוחרי׳ ברע לא יבינו משפט אמת בדעותיכי הם יבחרו מה שיאות אל מה שהוטבעו בו מ מעשיית הרע וזה יהיה סבה שלא יעמדו על האמת בדברי׳ העיוני׳ אך מבקשי י״י והם שומרי התורה יבינו כל הדברי׳ על אמתתם כי אין להם תשוקה תמנעם מהשלמת ה החקירה בדברים אך יהיה להם עוד מהתור׳ עזר והיש׳ לעמוד על הדעות האמתיות וכוזב ממי שעקש ד דרכיו בשובו ולמד בזה האופן הרב׳ מהדרושי׳ וזה תבואר בנפשו׃ נוצר תורה. הנה מי שישמור התורה הוא מבין כי הוא אל ה השלמות במוסר ובדעת אך מי שישוב את התורה ויתחבר עם הזוללים להמשך אל תאות החומר הנה הוא יהיה כסיל אשר יכלים אביו לרוע פ פעולותיו ר״ל שמחותיו יכלימוהו בזכרם לו מומי פעולות עניניו׃ מרבה הונו. מי שרבה הונו בנשך ו ובתרבי׳ שהוא דומה לעושק מצד התורה משגה הנה הש״י ישיב גמולו להשיב ההון ל לאשר עשקו מהם ב באופן מה וזה כי ה

הנשך והרבית יוקרו מהדלים מפני ברתם אל ההלואה והש״י יסבב שיהיה העושר המקובץ בזה האופן לאיש אשר הוא חונן דלים ומתנו יוחן לו לחון העני׳ כמנהגו׃ מסיר אזנו. הנה מי שמסיר אזנו משמוע תורה לא די שפעולותיו תהיינ׳ מתועבות מזה הצד כי סרה מתנו הקשירה לתקון הפעולות אך גם תפלתו שיחשוב היותה עבודה לש״י היא מתועבת כי מפני סורו מלמידת התורה והתנהג בדרכיה לא יתכן שתהיה כוונתו בה ראויה׃ משגה ישרים. מי שמשגה ישרים ומטעה אותם כדי שילכו בדרך רע אשר חפר בו שחת להפילם הנה ישיב הש״י גמולו שהוא יפול בשחותו והתמימים ינחלו טוב בהפך מה שכוון המשגה אותם או ירצה בזה כי התמימים שיתנו לכל איש עצה הוגנת כדי שישיגו הטוב ינחלו הם בעצמם הטוב ובזה התבאר שמה שיכוין האדם להגיע לזולתו טוב או רע כמוהו יגיע לו׃ חכם בעיניו. האיש העשיר הוא חכם בעיניו מפני ראותו הצלחת דרכיו ודל מבין יחקרנו מצד חכמתו ויסבב שיוציא העשיר בפיו מה שיתבאר מומו וחסרון מדתו כמו הענין בחקירת השרים שהוא לעמוד על מה שבדבריהם מהמומי׳ אז יתבאר לעשיר כי לא יוכל להשמר מענות על הדל המבין מה שהתבאר בו מום שכלו ובזה ג״כ הערה להיישיר היודעים ללמד חכמתם לזולתם וזה האיש העשיר בדעות יקרה לו למהירות שכלו לעמוד על הדברים בקלות וזה יהיה סבה שלא יעמיק להפליג בהם להתיר כל הספקות הנופלות בהם וכשיבא לפניו תמיד קל ההבנה יחקרנו ויספק לו ספקות ישתדל הרב בהתירם וזה יהיה סבה להשלמת הידיעה בזה הדרוש ללמד שיחיה חכם בעיניו׃ בעלץ צדיקים. ובהצלחתם רבה תפארת בעולם כי הם ינהיגו האדם הנהגה ישרה ומשובחת ובתקומת הרשעים והמתותם ירבה קלות בעולם כי מפני ידיעתם איך יעשו הרעות ישתדלו לחפש ולהראות כי גם הטובים עושים אותם הפעולות כי מחשבתם שתהיה הנהגת זולתם כהנהגתם כאמרו ומוכיח לרשע מומו או ירצה בזה כי בקום רשעים יסתר אדם ולזה יחופש במקומות אם יוכלו למוצאו׃ מכסה פשעיו. מי שמכסה פשעיו ומעלים אותם שיחקרו אותם מהם לא יצליח כי זה יהיה סבה שישקר בפשעיו או שישיגהו בשת כשימצ׳ בהם הפך דבריו ואמנם מי שסבר חטא ומודה ועוזב דרכיו הרעים ירוחם ויהיה שיהיה פשעו לש״י או לאדם כי כבר ירחם עליו מי שפשע בו בראותו אותו מתחרט על מה שעשה מזה׃ אשרי אדם מפחד תמיד. למי שראוי לפחד ממנו כי זה סבה שישתכם בלקיחת העצה ההוגנת להמלט מהרע אשר הוא מפחד ממנו ואולם מי שהוא מקשה לבו וסם לאל הדברי׳ שראוי לפחד מהם הוא יפול ברעה שלא תרפה כי הקשות הלב החריבה ב״ה הראשון והשני וזה שאם לא היה צדקיה מקשה לבו והיה משים צוארו תחת עול מלך בבל לא גליגו מארצנו אז וכן הענין בבית ב׳ לא היו נכנעין למלכות רומי וכותבין בוארס יחת שלום׃ ארי נוהם. הנה בדמיון הארי הנוהם על דברי הטרף והדוב השוקק והולך לטרוף ימצא הרשע המושל על עם דל אין כוונתו כי אם להשחית ולהרע להם ולעשקם בהפך מה שראוי שיהיה מחוקק המושל׃ נגיד. וזה דרך הנגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות אך הנגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים המונהגים ממנו בהנהגתו הישרה ובשמירתו אותם מהרע ובהפך הענין ברשע שיכסף לטרוף או ירצה בזה הנה בדמיון הארי הנוהם שישמעו קולו החיות ויברחו כן הענין ברשע המושל על עם דל כי לא יוכלו שאתו וימרדו בו׃ אדם עשוק. הנפש אשר חטא בו האדם יהיה עשק מהש״י שהוא עשוק ורצין מאחרים בזולת רע שיעשה להם ויניס מרוב הרודפים אשר לו עד בואו אל קבר ואין איש סומך ומסייע אותו לאמר שלשוה רדפוהו וחכם כי חטא דם הנפש סבב לו זה׃ הולך

אבן עזרא

יהללו רשע. בעבור שילך בדרכיהם. יתגרו בם בעוזבי התורה׃ אנשי רע׳ שיתעסקו במעשה הרע לא יבינו משפטו׳. ומבקשי י״י. בבית תפלתו או יבקשו המשפט מפיהו ע״י נביא הם יבינו כל דבר טוב׃ בתומו. בדרך תומו׃ ורועה. מן רעה המלך. זוללים המתאווים לאכל בשר והעד זוללי בשר. יכלים יתן כלימה׃ לחונן. לאיש שיחון הדלים׃ גם תפלתו. שיתפלל לשם בצרתו יתעב׃ משגה. מדרכם אולי יכשלו בדרך רע. בשחותו שעשה ללכדם הוא יפול. ינחלו טוב אחרי מות המשגה׃ ודל מבין. יוכל לחקור בדבר שהוא חכם בעיניו׃ רבה. גדולה תפארת שיתפארו עם הארץ בראותם הצדיקים ש שמחים ועליצים. יחופש אדם שהרשעי׳ יחפשו הונם ויעשקו׳׃ מפחד תמיד. מן השם שלא יפשע. ומקשה לבו לבלתי הבין התוכחת. יפול ברעה שחשב לעשו׃ ארי. נגיד. חסר לב. שוקק מן שוק כלומ׳ דורש כן מושל שהוא רשע על עם דל. וכן נגיד שהוא חסר תבונה נמשל לארי ו ולדוב בעשקו העניי׳. סונאי ביוד להורו׳ בעל המושל והנגיד ידבר׃ אל עשוק בדם כמו עושק וכן אגור כמו אוגר הסורדה כמו הסורדה השכוני כמו השוכן ומי שהוא עושק בדם נפש רוצח עונותיו יביאוהו לברוח שילך אל הבור להמית נפשו ולהשליכ׳ במקום רע ולא ימצ׳ מי שיכבוהו

פ״א אדם עשוק ממתוכו ומעשמו בעבור דם נפש שספך עד רדתו לבור הוא ינוס ממקום למקום כי הוא מפחד על נפשו והבור רמז לקבר. אל יתמכו בו דרך אזהרה כלו׳ שלא יתמכוהו אחרים בנפלו ולא ירחמו עליו בשביל שהשחית הנוכר בצלם אלהים׃ הולך

מסורה

ומבקשי י״י ל׳ והוא חד מן מ׳ מלין יחידאין נסבין ו׳ ואינון קריבין לאדכרה ולית להון זוגא וסימ׳ נמסר בריש ספר שמואל׃ ובהרבית כן כתי׳ וקרי׳ והרבית והוא חד מן ד׳ מלין דכתי׳ ב׳ בריש היבו׳ ולא קרי׳ וסימ׳ בבית ואת עיני צדקיהו עור. בישר׳ וירא יואב כי היתה פני דשמואל. ובתרבית מרבה הונו בנשך. בבית ויהנהו על יד עשי הבלאכה קרבא דנפסו׳ דיאשיהו׃

עֹזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ בָם׃ אַנְשֵׁי רָע לֹא יָבִינוּ מִשְׁפָּט וּמְבַקְשֵׁי יְהוָה יָבִינוּ כֹל׃ טוֹב רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ מֵעִקֵּשׁ דְּרָכַיִם וְהוּא עָשִׁיר׃ נוֹצֵר תּוֹרָה בֵּן מֵבִין וְרֹעֶה זוֹלְלִים יַכְלִים אָבִיו׃ מַרְבֶּה הוֹנוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְתַרְבִּית לְחוֹנֵן דַּלִּים יִקְבְּצֶנּוּ׃ מֵסִיר אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ תּוֹרָה גַּם תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה׃ מַשְׁגֶּה יְשָׁרִים בְּדֶרֶךְ רָע בִּשְׁחוּתוֹ הוּא יִפּוֹל וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ טוֹב׃ חָכָם בְּעֵינָיו אִישׁ עָשִׁיר וְדַל מֵבִין יַחְקְרֶנּוּ׃ בַּעֲלֹץ צַדִּיקִים רַבָּה תִפְאָרֶת וּבְקוּם רְשָׁעִים יְחֻפַּשׂ אָדָם׃ מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם׃ אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה׃ אֲרִי נֹהֵם וְדֹב שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם דָּל׃ נָגִיד חֲסַר תְּבוּנוֹת וְרַב מַעֲשַׁקּוֹת שֹׂנֵאי בֶצַע יַאֲרִיךְ יָמִים׃ אָדָם עָשֻׁק בְּדַם נָפֶשׁ עַד בּוֹר יָנוּס אַל יִתְמְכוּ בוֹ׃

תרגום

דְּשָׁבְקִין נִימוֹסָא וּמִשְׁתַּבְּחִין בְּרִשְׁעָא וְאִלֵּין דְּנָטְרִין אוֹרַיְתָא מִתְגָּרִין בְּהוֹן דִּיתוּבוּן׃ בְּנֵי נָשָׁא בִּישֵׁי לָא מִתְבַּיְינִין דִּינָא וּדְבָעֵי מִן קֳדָם יְיָ מִתְבַּיְינִין כֻּלְּהוֹן טַבְתָּא׃ טָב מִסְכֵּינָא דִּמְהַלֵּיךְ בִּתְמִימוּתֵיהּ מִן הֲוֵי דְּמַעֲמִיק מִן אָרְחָתֵיהּ וְהוּא עַתִּיר׃ דְּנָטִיר אוֹרַיְתָא בְּרָא הוּא דְּמִתְבַּיַּין וּדְמִתְחַבַּר לְזַלְזִילֵי מַחְמִיץ אֲבוּי׃ דְּמַסְגֵּיעַ מָלֵיהּ בְּנוּכְלְתָא וּבְרִיבִיתָא לְמַן דִּמְרַחֵם עַל מִסְכֵּינֵי מַכְנֵשׁ לֵיהּ׃ דְּמַסְכַּר אֶדְנֵיהּ דְּלָא נִשְׁמַע אוֹרַיְתָא אַף צְלוֹתֵיהּ מְרַחֲקָא הִיא׃ דְּמַשְׁגֵּי תְּרִיצֵי בְּאָרְחָא בִּישְׁתָּא בְּגוּמְצָא הוּא נָפֵיל וְשַׁלְמֵי וּתְמִימֵי נֵירְתוּן טַבְתָּא׃ גַּבְרָא עַתִּירָא חַכִּים הוּא בְּעַיְנוֹי וּמִסְכֵּינָא סוּכְלְתָנָא בָּסַר לֵיהּ׃ כַּד יֶחְדּוּן צַדִּיקַיָּא סַגִּיעָא שַׁבְהוֹרָא וּבְקוּמָא דְּרַשִּׁיעֵי מִבְּצֵי בַּר נָשָׁא׃ דִּמְכַסֶּה חוֹבוֹי לָא נִצְלַח וּדְמוֹדֵי חֶטְאוֹי וְשָׁבֵיק נִירְחַם עֲלוֹי אֱלָהָא׃ טוּבוֹהִי דְּבַר נָשָׁא דִּמְדַלִּיחַ לִבֵּיהּ תְּדִירָא וּמַן דְּמַקְשֵׁי לִבֵּיהּ נָפֵיל בְּבִישְׁתָּא׃ אַרְיָא נָהֵים וְדֵיבָא מַצְרִיחַ עַל רַשִּׁיעָא דְּמִשְׁתַּלִּיט עַל עַמָּא מִסְכֵּינָא׃ שַׁלִּיטָא חַסִּיר הַוְנָא סַגִּיעַן עוֹשְׁקוֹי וְאַיְנָא דְּשָׂנֵי טוֹלְמַיָּא נֵיגְרוּן יוֹמוֹי׃ בַּר נָשָׁא דְּחָשֵׁישׁ בִּדְמָא דְּנַפְשָׁא עַד גּוּבָא נֵיעְרוֹק לָא נְצוּדוּנֵיהּ׃

מסורה

וחד חלוף לא כתי׳ ב׳ וקרי׳ וסי׳ תחלת ויתנם ביד הגבעונים׃ ודל י״ב פתחין בליש׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ ותלים סימן קב״ב׃ ירוחם ב׳ וחסרים חד פתח וחד קמץ וסימ׳ אשר בך ירוחם יתום׃ ומודה ועזב ירחם׃ בתרא קמץ. על עם ה׳ וסימ׳ ויבאו על ליש על עם שקט. כי אתה הבלכהני על עם רב דה״ה׳ ויקראו בקול גדול דה״ה. כי חרפו ויגדילו על עם י״י צבאות. ארי נוהם ודוב שוקק. וכל שמואל וישעיה ותהלות דכו׳ על עם בתג׳ אל עם וסימ׳ השלח בים צירים. פרשתי ידי כל היום. ויתהלכו מגוי אל גוי׃

הולך · בדרך תמים והעד ונעקש דרכים המעוקשים · דרכים אוכם שתים לבד והעד באחת שהבית נקודה בשבא כלו׳ באחת מהן · ומרדף · פועל יוצא ללב וריקים הם המורדפי׳ והרדיפה היא המהירות ללכת אחם ריקים שהם רשים שאין להם מאומה וכן כנער וריק: איש אמונות · שיעשה אמונות הוא רב ברכות כלו׳ שיברכוהו אחרים או השם והוא הנכון וסוף הפסוק לעד · ואץ ממהר להעשיר לא יהיה נקי מן ה השבר: לא טוב · דבק בפסוק פני׳ ואחור וכן הוא הפי׳ ובעבור פת לחם שיפשע ו וימרוד גבר לא טוב: נבהל להון · כפי׳ ואץ להעשיר כלומר נבהל ואץ לקבץ הון יקרא איש רע עין שעינו רעה כמו ורעה עינך · חסר כשיקבצנו ולא יתן לעני ממנו: אחרי · אמר שלמה מי שיוכיח אדם אחר מכותי חן ימצא בעין כל רואיו יותר מן ה המחליק לו לשונו: אין פשע · אין עלי פשע כי יאמ׳ שלי הוא באמת: חבר הוא לאיש משחית · הוכו כי הוא ישירהו לגזול א אביו: רחב נפש · כענין שנפשו רחבה ואינה מפחדת מהם׳ · יגרה מדון יערב · ידושן ישמרסן · ובוטח בלבו הוא כסיל · והולך בדרך חכמים לבטוח בשם ימלט מצרה: נותן לרש · אין לו מחסור כי השם ימלא צרכיו כענין מלוה יי׳ חונן דל · ומעלים עיניו מן העניים רוב מארות לו: יסתר אדם · הם עושי משפט שיסתרו מפני הרשעים וסוף הפסוק לעד: איש · שצריך תוכחו׳ והם יוכיחוהו תמיד ומקשה ערפו פתאום ישבר ולא יהיה לו מרפא: ברבות צדיקים · כענין רבה הפארת: איש · ישמח · בן שמחה לאביו · ורועה מן רעך או מענין כמרעיתם וישבעו כלו׳ מפרנס הזונות והעד יאבד הון: ואיש תרומות · ידענו כי תרומות הכתיב שהוא לוקח מעם הארץ היא שמית האיפה כלומר מלך בעבור משפט שיעשה יעמיד הארץ ואיש לוקח תרומות רבות יותר מן המדה הידועה יהרוס אותה: גבר

הולך תמים · בתמימות ויוסר יושע מהרשע ותהרע הנכון לבא עליו ואף על פי שהיו הדרכים המביאים אל הרע רבים והדרך הטוב אחד טוב ואחר רע תביאהו עכתו לבחור הדרך אשר יפול ויכשל בה ויעזוב הדרך הטוב: עובד אדמתו · מי שישתדל לעבוד אדמתו ישבע לחם כי האדמה תתן פריה ומי שהינו מתעסק ביסודו של עולם אבל הו׳ מרדף אחרי ריקים יחסר לו כל טוב והעיר גם כן שמי שמשתדל בהוצאת מה שבכח מהשגת המושכלות אל הפועל ישבע קנין מהשגות ההם שהם מזון השכל ומי שהוא מרדף ריקים ולא י ישתדל בהשלמת נפשו ישאר בחסרון הדעת: איש אמונות · איש שמתעסק באמונה ב במדיניות ובדעות הוא רב ברכות מצד יושרו יצליח בחפצו ומצד דבקו בש״י ומי שהינו מתעסק לא במדות ולא בדעות אך הוא מתעסק בעול בעסק הממון כדי שיתעשר במהירות ולא יזדקק בדעותיו כדי שיעבור בכל הדרושים במעט זמן הנה הוא לא ינקה מרע וזה מבואר מ מאד: הכר פנים במשפט יהוא דבר לא טוב כי כשיכבד ה השופט האחד מבעלי הדין יהיה זה סבה ש שיסתתמו טענות בעלי דינו לחשבו שדעת ה הדיין קרובה אצל ש שכנגדו ובסבת מעט שחד שיקח השופט י יפשע ויטה הדין כי ל לאהבתו האיש אשר לקח ממנו שחד לא יוכל לראות לו חובה ויעלים ממנו אמתת הדין: נבהל להון · הנה האיש הכילי נוהג בכילו׳ לחשבו שיקב׳ בזה הון ביותר מעט מהזמן ולא הרגיש כי זאת התכונה הפחותה היא סבה שיבואהו חסר כי אין לאיש כזה אוהבים ולזה יתכן שיקרו לו נזקים והפסדים: מוכיח לאדם · וילך בתוכחות אחרי שיודיע לו היזק שיקרה לו בסוף אם לא יסור מהתכונה ההיא כמו שעשיתי אני בזה הספור קודם הנה ימצא חן בעיני האיש ההוא יות׳ ממי שמחליק לו לשון ומשבח לו תכונתו הפחותה וכאילו היטיב בזה אל דרך התוכחת איך יהיה האופן שיקבל בו תועלת כי צריך שיהיה ממשיכת הלבבות מה שאפשר כדרך שירגיש המוכח כי לתועלתו ולכבודו אמר לו המוכיח זה התוכחת או תהיה היוד באחרי נוספת והרצון בו כמו שמוכיח האדם הנה אחר שיתבאר לנכח הרע שקרה לו על שלא שמע תוכחתו ירגיש ויאמ׳ בור אני אם שמעתי לעצת פלוני הייתי נמלט מזה וימצא לזאת הסבה חן בעיני הנוכח יותר ממחליק לשון כי הוא היה סבת נפלו ברע ולזה ישבחוהו בסוף: גוזל אביו · מי שגוזל אביו ואמו ואומר אין פשע לפי שאחר מותם יהיה קנינם לו הנה הוא חבר לאיש משחית כי זה ירגילהו לגזול ולעשוק לאחרים ומשחית האנשים מפני זאת התכונה: רחב נפש · מי שהוא רחב נפש ותאוה יסבב לו חוזק רדיפתו התאוות שיגרה מדון כנגדו אמנם מי שהוא בוטח על יי׳ ושם פניו כל תאוותיו כנגדו הוא ידושן בהגעת חפציו ואיפשר שירצה בזה כי מי שהוא רחב נפש לפזר ולתת לאנשים כדי שיאהבוהו יביאהו זה אל שיגרה מדון כנגדו כי יאבד הונו בזאת התכונה: בוטח בלבו · אך מי שישים מבטחו בש״י לבד ישיג חפציו ויהיה נחת שלחנו מלא דשן בהפך הענין ברחב נפש הנה הכסיל לא יתיישב בדברים קודם התחילו לדרוך אל השגתם אך הוא בוטח בלבו שלא יחסר לו טוב העצה ולזה יקרה לו רע בהם ואולם מי שילך בחכמה הוא ימלט מכל רע ומכל מוקש ממה שהוא דורך אליו כי כבר הקדים תחלה הסבות המביאות אל מה שידרוך בהגעתו והכיר הסבות המתעות: נותן לרש · מי שהוא נותן מהונו לעני יברכהו מפני זה הש״י ולא יהיה לו מחסור כי התורה כי בגלל הדבר הזה וגו׳ אך מי שהוא מעלים עיניו מהעניים הוא רב קללות ומארות וזהו מדה כנגד מדה: בקום רשע · בהיות סדרה וממשלה לרשעי׳ יסתר במה שהוא אדם והוא האיש הטוב וזה לשתי סבות האחד כי כל האנשים הטובי׳ יברחו להמלט מן הרשעי׳ ובאבוד הרשעי׳ אז ירבו הצדיקים בארץ לב׳ סבות הא׳ כשיאבדו אלו המושלים ישובו אשר ברחו מהם והשני כי באבוד הרשעים אז זה שיהיו יוכר לאנשים מום הרשע ויחזיקו מפני זה בצדק: איש תוכחות · כשיהיה איש תוכחות שיבואו לו רבות מהש״י על צד התוכחת והוכח במכאובי׳ להסירו מהרע שהוא בו במדות או בדעות והוא עם זה מקשה עורף ואינו רוצה לעזוב דרכו הנה ישבר ברע בפתע פתאם שלא יהיה לו רפואה ממנו וזאת מדה כנגד מדה הוא לא רצה לרפא ממנו: ברבות צדיקים · בשררת הצדיקים ישמח העם כי הם אוהבים המנהיגים מהם ויפקדו בתקונם לפי מה שאפשר עם שמצדם יהיו מושגחים מהש״י והפך זה כלו במשול רשע והענין מבואר: איש אוהב חכמה ישמח אביו · לטוב מוסרו ועניינו ומי שמתמסך אל התאוות ורועה זונות הוא יאבד הון אביו ויאבד ממנו קנין כל הון וכל שלימות אנושי: מלך · המלך יעמיד הארץ במשפט כי זה יהיה סבה להשלמת תקון המדינה שלא יעשקו קצתם לקצת ואם היה המושל מטה המשפט בעבור תרומה שיפרים לו מדבר העול שיעשה כאילו תאמר שאם חייב ראובן לשמעון ק׳ מנה ופטר ראובן מהק׳ מנה סך מה הוא יהרוס הארץ ויפסידנה כי זה יגרום להתבלבל סדר המדינה כי כל א׳ יעשוק חברו ויבטח שבשחד מה שיתן אל המושל יפטרהו והנה לא קרא זה האיש מלך כי אין כמוהו ראוי להיות מלך: גבר

ברכות ד׳ קמצין וסימניהן ברכות לראש צדיק · איש אמונות רב ברכות · כי תשיתהו ברכות · עברי בעמק הבכא: ידע י״ט וסמ׳ נמסר בתלים סימ׳ צ״ב: ובוטח ה׳ חס׳ בכתובי׳ וסימ׳ כי המלך בוטח ביי׳ · אשרי אדם בוטח בך · כמוהם יהיו עושיהם · וחברו · רחב נפש יגרה מדון · וכל נביא׳ דכו׳ מ׳ל בכ״ב וסי׳ אלהיך אשר אתה בוטח בו · ובארץ שלו׳ אתה בוטח:

הולך תמים יושע ונעקש דרכים יפול באחת: עבד אדמתו ישבע־לחם ומרדף ריקים ישבע־ריש: איש אמונות רב־ברכות ואץ להעשיר לא ינקה: הכר־פנים לא־טוב ועל־פת־לחם יפשע־גבר: נבהל להון איש רע עין ולא־ידע כי־חסר יבאנו: מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון: גוזל אביו ואמו ואמר אין־פשע חבר הוא לאיש משחית: רחב־נפש יגרה מדון ובוטח על־יהוה ידשן: בוטח בלבו הוא כסיל והולך בחכמה הוא ימלט: נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב־מארות: בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים: איש תוכחות מקשה־ערף פתע ישבר ואין מרפא: ברבות צדיקים ישמח העם ובמשל רשע יאנח עם: איש־אהב חכמה ישמח אביו ורעה זונות יאבד־הון: מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה:

דמהלך בתמימותא נתפריק ודמעקמן ארחתיה ניפול בחדא: דפליח בארעיה נסבע לחמא ודרדיף סריקותא נסבע מסכינותא: גברא מהימנא סגיען ברכתיה ודרהיט בעוולה דנעתר לא מזדכי: מסב באפי לא טב ועל פתתא דלחמא ניחוב גברא: דמסתרהב למזלא גברא דביש עיניה ולא ידע דחוסרנא אתי עלוי: דמכיס לבר נשא קדמוי חסדא נשכח טב מן הוו דמפליג בלישן: דגזיל לאבוי ולאמיה ואמר לית חובא חבר הוא לגבר מחבלנא: גברא רחב מגריג תיגריה ודמסביר באלהא נידהון: דתכיל על לביה סכלא הוא ודמהליך בחכימותא נתחמי מן ביש: דיהב למסכינא לא נחסר ליה ודמחמי עיניה מן מסכינא סגיעין לווטתיה: בקומא דרשיעי מתטשי בר נשא ובאבדיהון נסגון צדיקי: גברא דלא מקבל מכסנותא ומקשי קדליה בעגלא נתתבר ולא תהוי ליה אסו: בסוגע דצדיקי חדי עמא ובשולטנא דרשיעי ניתאנח עמא: גברא דרחים חכמתא נחדי אבוי ודמתחבר בזניותא מוביד מזליה: מלכא בדינא נוקים ארעא וגברא עולא עקיר ליה:

ברכות ג׳ ומ״ל וסימ׳ ברבות צדיקי׳ ישמח העם · ברבות רשעים ירבה פשע · ברבות הטובה רבו: תרומות ג׳ ב׳ חסרי׳ ו׳ בתרא וסימ׳ כל תרומת הקדשי׳ אשר ירימו · הרי בגלבוע אל טל · ואיש תרומות יהרסנה · וסימ׳ כל טוריא דמלבא · אנ״ד ·

לצון ג׳ וסי׳ שמעו דבר יי׳ אנשי. עד מתי פתיים. אנשי לצון יפיחו קריה: נשפט ה׳ קמצי׳ וסימנהון נמסר בישעיה ריש סי׳ נ״ט ובירמיה סוף סימן ב׳: וחכם ד׳ וסי׳ הנמצא כזה. אין נבון וחכם כמוך. ילד מסכן וחכם. וחכם באחור ישבחנה: נפגשו ג׳ וסי׳ עשיר ורש נפגשו. חסד ואמת נפגשו. רש ואיש תככים נפגשו: שופט ו׳ מ״ל וסי׳ נמסר בעמוס סי׳ ב׳:

גֶּבֶר מַחֲלִיק עַל־רֵעֵהוּ רֶשֶׁת פּוֹרֵשׂ עַל־פְּעָמָיו: בְּפֶשַׁע אִישׁ רָע מוֹקֵשׁ וְצַדִּיק יָרוּן וְשָׂמֵחַ: יֹדֵעַ צַדִּיק דִּין דַּלִּים רָשָׁע לֹא־יָבִין דָּעַת: אַנְשֵׁי לָצוֹן יָפִיחוּ קִרְיָה וַחֲכָמִים יָשִׁיבוּ אָף: אִישׁ־חָכָם נִשְׁפָּט אֶת־אִישׁ אֱוִיל וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת: אַנְשֵׁי דָמִים יִשְׂנְאוּ־תָם וִישָׁרִים יְבַקְשׁוּ נַפְשׁוֹ: כָּל־רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה: מֹשֵׁל מַקְשִׁיב עַל־דְּבַר־שָׁקֶר כָּל־מְשָׁרְתָיו רְשָׁעִים: רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים נִפְגָּשׁוּ מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם יְהוָה: מֶלֶךְ שׁוֹפֵט בֶּאֱמֶת דַּלִּים כִּסְאוֹ לָעַד יִכּוֹן: שֵׁבֶט וְתוֹכַחַת יִתֵּן חָכְמָה וְנַעַר מְשֻׁלָּח מֵבִישׁ אִמּוֹ: בִּרְבוֹת רְשָׁעִים יִרְבֶּה־פָּשַׁע וְצַדִּיקִים בְּמַפַּלְתָּם יִרְאוּ: יַסֵּר בִּנְךָ וִינִיחֶךָ וְיִתֵּן מַעֲדַנִּים לְנַפְשֶׁךָ:

(ל׳ פטיש י״ח — ר׳ ל׳ כ׳ חס׳ נקיפ׳ — ג׳ ל׳ ותר ומחכתים ה׳ — ל׳ נסיפ׳ — ר׳ ל׳ ל׳ חס׳ נסיב׳ — ל׳ ג׳ — ל׳ ו׳ ח׳ ל — נ׳ — נ׳ ח׳ — ר׳ ל׳ ית רפי׳ ל׳ ותר הלוכלים)

גַּבְרָא דְּמִתְפַּלַּג עַל חַבְרֵיהּ מְצִידְתָּא פָּרִיס עַל הִילְכָתֵיהּ: גַּבְרָא בִּישָׁא בְּחוֹבֵיהּ מִתְּצִיד וְצַדִּיקָא דָּיֵין וְחָדֵי: יָדַע צַדִּיקָא דִּינְהוֹן דְּמִסְכֵּינֵי וְרַשִּׁיעֵי לָא מִתְבַּיְינִין יְדִיעֲתָא: גַּבְרָא סָמִיקְנֵי מְמַלְּלֵי כַּדְבָא וְחַכִּימֵי מְהַפְּכִין רוּגְזָא: גַּבְרָא חַכִּימָא דָּיֵין עִם גַּבְרָא שַׁטְיָא וְרָגֵיז וְאָחִיךְ וְלָא מִתְּתְבַר: גַּבְרֵי דְּאָשִׁיד דְּמָא סַנְיָין תְּמִימוּתָא וְתָרִיצֵי בַּעְיָין לֵיהּ: כּוּלֵּיהּ תּוּמְתֵיהּ מַפִּיק סַכְלָא וְחַכִּימָא בְּרַעְיָנֵיהּ מְאַשֵּׁב: שַׁלִּיטָא דְּאָצִית מִלֵּי דְּשִׁקְרָא כֻּלְּהוֹן מְשַׁמְשָׁנוֹי רַשִּׁיעֵי: מִסְכֵּינָא וְגַבְרָא מְצַעְיָא פְּגִיחוּ חַד בְּחַד וֶאֱלָהָא מְנָהִיר עַיְנוֹי דְּתַרְוֵיהוֹן: מַלְכָּא דְּדָאֵין בְּקוּשְׁטָא לְמִסְכֵּינֵי כּוּרְסֵיהּ לְעָלַם תַּקִּין: שִׁבְטָא וּמַכְסְנוּתָא יְהֵבִין חַכְמְתָא וְטַלְיָא דְּלָא מְקַבֵּל בְּעָאתָא מְבַהֵית אִמֵּיהּ: בְּסוּגְעָא דְּרַשִּׁיעֵי חוֹבָא נְסַגֵּי וְצַדִּיקָיָא יֶחֱמוּן בְּמַפַּלְתְּהוֹן: רְדִי בְּבָרָךְ וְנִיחֵיךְ וְיִתֵּן תַּפְנוּקֵי לְנַפְשָׁךְ:

ירבה ה׳ וסי׳ הבה נתחכמה לו. וכאשר יענו אותו כן ירבה. ובקרך וצאנך ירבין ב׳ בו. ברבות רשעים ירבה וכל דסמי׳ כי וכי דכו׳ ירבה בב״א ירבה בפתח תחת היוד וסי׳ יעזוב רשע דרכו:

רלבג

גבר מחליק. גבר שהוא מחליק הדרך בעבור רעהו שיפול בחלקלקות ההם הוא פורש רשת על פעמיו בעצמו תחת מה שחשב להפיל רעהו: בפשע איש. בעבור פשע ארץ איש רע יתחדש יכשלו רבי׳ עמו אוי לרשע ואוי לשכנו ואולם הצדיק ימלט מהרע ההוא וירון על המלטו ועל אבדן הרשע כאומרו באבוד רשעים רנה או ירצה בזה כי בעבור רשע איש רע יתחדש לו מוקש יפול בו והצדיק הוא בהפך זה כי יגיעו לו הטובות ממנו עד שכבר ירון וישמח תמיד לרוב הצלחתו מצד דבקות ההשגחה בו: יודע צדיק. הנה הצדיק יודע הדין והחוק אשר לדלים וישתדל לתת להם חקם הן מכחות נפשו המשרתים את השכל כאמרו גומל נפשו איש חסד הן מהעניי׳ אשר יחסר להם לחם ושמלה והרשע לא יתן לו לשכלו חוקו מהדעות וזה בהפך הענין בצדיק כי הצדיק ישגיח בזולתו לתת להם חוקם ובחלקים הפחותים והרשע לא יתן חוקו גם לחלק היותר נכבד ממנו: אנשי לצון. האנשי׳ הליצני׳ ישובבו שיתחדש ריב וקטטה וזה מבואר מענינם ואולם החכמים הם בהפך זה כי הם סבה שיתחדש השלום וישיבו בחכמתם האף והכעס אשר מקנת האנשים לקנתם: איש חכם. הנה כשישפוט איש חכם את איש אויל ושאלו ונתנו עמו בדברים הנה לא יניח האויל את החכם לדבר דבריו ולהשלימם אך פעם יכעס על מה שישמע מדברי החכם ולא יניחהו להשלימם ופעם ישחק וילעיג על מה ששמע מדבריו ולא יתן לו נחת להשלמת דבריו כדי שיוכל להשלים התכלית אשר כוון לבארו בדבריו וכאלו הזהיר בזה המאמ׳ החכם שלא יתוכח את האויל: אנשי דמים. הם שונאים התם והיושר כי דרכו הפך דרכם ואולם הישרים יבקשו רצונו בכל עוז וידמ׳ שקר׳ תום הכח המתעורר מפאת השכל כי אין תאוותיו כי אם לתמימות ושלמות והנה אנשי דמים הולכים אחרי בעלי ריבו והוא הכח המתעורר אל התאוות ולזה ישנאוהו אך הישרי׳ יבקשו רצונו בכל עוז כי תאוותיהם הם תמיד אל הטוב והתמימות: כל רוחו. הנה הכסיל יוציא כל רצונו ותאוותיו לפועל תכף שיתעורר אליה מזולת שיתישב בענינה אם הוא ראוי שימשך אחריה אם לאו ולזה יקרו לו מזה רעות גדולות ואולם החכם ישקיט התאוה המגונה כשתעלה על לבו באחור ר״ל כשיאחר הוצאתה לפועל עד שיתישב בה אם היא ראוי אם לאו ובזה האיחור ישקיט התאוה המגונה ההיא או ירצה בזה כי החכם ישקיטנה באיחור ר״ל בשיפנה עורף ולא פנים אל התכונה ההיא ורגיל עצמו בהפכה כי כן תרופת אלו החליים או ירצה בזה כי הכסיל יוציא בפיו כל רוחו ורצונו מאין מעצור בריבו עם זולתו ולזה יאמר דברי׳ רבים ורעים ומגונים ואולם החכם כשיראה זה הענין מן הכסיל בריבו עמו ישקיט רוח הכסיל בשיפנה אליו עורף ולא פנים ויסור מלפניו: מושל מקשיב. הנה כשיהיה המושל מקשיב על דבר שקר אז יהפכו כל משרתיו להיות אנשי רשע כי המשרתים ישתדלו לעשות רצון אדוניהם וכאשר יראו כי רצונו ברשע יתנהגו בתכונת הרשע ואפשר שהעיר במושל המקשיב על דבר שקר אל הכח המתעורר אל התאוות הגשמיות כי כשיהיה הוא מושל באדם הפך המכוון בו ויסוב השכל להיות משרת לו עם שאר כחות הנפש הנה גם השכל יהיה רשע בו כי הוא ישרתהו לקחת התחבולות אשר ישלם בהם הגעת מה שיתאוה אליו: רש ואיש תככים. הנה הרש והוא העני בעיון שאין אצלו מחשבה יככם ממנה אל העיון ההוא והוא כבוך מפני זה בעיון ואיש תככים שיש לו מחשבות רבות מקבילות בדרוש אשר יחקור בו כשנפגשו בענין המבוכה והדלות בעיון ואף על פי שלאיש התככים יחשוב שתהיינה לו ידיעות בדרוש וזה כי הוא להקבלת המחשבות יקרה לו כאלו הוא כלכד בקשר ומחוזק המבוכה לא ידע אנה ינוה והנה הש״י הוא מאיר עיני שניהם במה שישפע ממנו על השכל האנושי להישירו אל המקום אשר ממנו יתישר להגעת הדרוש ההוא ובמה שישפע ממנו להישירו לצאת מהמבוכה במחשבות רבות המקבילות ההם כי בזה מהקושי׳ הנפלא בקצת הדרושים הגדולים ויצטרך לזה עזר אלהי והתורה ממה שיתישר מאד להסרת המבוכה הזאת בהרבה מהדרושים הגדולי׳ אשר יקשה לאד׳ בהם לברור המחשבו׳ הצודקות מהבלתי צודקו׳ באופן שנזכר בס׳ הניכוח ובמה שאחר הטבע: מלך שופט. הנה המלך שהוא שופט באמת דלים להוציא לאור משפטם בהפלגת חקירות עד שכבר ידעו זולתם על דבר זה הריב הנה יכון לעד כסאו וזה כי יאשרוהו העם על זה הדבר וישמחו בו וילוה לו ג״כ עזר אלהי להתמיד לו ממלכתו וזה שהעיר ג״כ בזה אל מה שקדם וקרא דלים חלקי הסותר שאין כראה האמת בקצתם יותר מקצת והמלך הוא השכל האנושי כמו שקדם כי הוא המושל באדם וכאשר ישפוט באלו הדרושים הנה יכון לעד כסאו אך בזולת זה יהיה להפך כי השאלות אשר יקרה בהם זה הם ממה שים בו רוסם חזק בהגעת ההצלחה האנושית וההעדרה: ברבות רשעים. ברבוי הרשעים ירבה פשע בעולם נוסף על מה שהיה ראוי שיעשוהו לו היה כל אח׳ כי יעזרו קצת בקצת ויעשו יחד פשע בעולם שלא ישלם בשבת קבוצם והנה אע״פ שהם שונאים הצדיקים כמו שקדם וכאומרו אחר זה ותועבת רשע ישר דרך הנה לא יוכלו להזיק להם אך ימלטו הצדיקים מידם ויראו במפלתם כי סוף הרשעים ואחריתם הוא לרעה: יסר בנך. בעודו קטן בדרך שתקנהו מוסר ויתן לך הנחה וקורת רוח מפני טוב מוסרו ויתן לנפשך מעדנים במה שתשמע מפיו מדברי חכמה: באין

אבן עזרא

גבר. בפשע. מחליק. מדבר חלקות על רעהו אולי יוכל לרמות אותו. פעמיו דבק עם גבר מחליק כענין ורשת אשר טמן תלכדו והפשו׳ הבא לעד כלו׳ בעבור פשע יוקש רע מוקש או מוקש רע אחד. וצדיק ירון בנפשו במוקשו: יודע צדיק דין דלים. בעבור שיתעסק לריב ריבם. ורשע לא יבין דעת ומשפט: יפיחו. ישבבו פחים כלו׳ שהם׳ ישים פחים ללכדם בעבור אנשי לצון. וחכמים בחכמתם ישיבו אף השם ויכלו מן הפחי׳: איש. את. כמו עם כלומר חכם שיבא לי למשפט עם איש אויל ורגז יחרד או ישחק אין נחת לחכם עמו: אנשי דמים. שישפכו דם הם ישנאו התם ויהרגוהו. יבקשו נפשו נפש התם וידרשו דמו. פ״א נפשו דבקה עם אחר מאנשי דמים וכן הוא וישרים יבקשו נפש איש דמים להמיתו בעבור התם או מלת נפשו דבקה עם אחר מן וישרי׳ ויהיה הענין כפול. כל. באחור. כמו נשען אחור והוא שם דבר או שם תאר או שם והוא הנכון למבין והאחור רמז ללב שהוא אחר מוצא השפתים וכן יכחידנה תחת לשונו רמז ללב שהוא תחת הלשון. ישבחנה מן משביח שאון פי׳ ישקיט כלו׳ כל רוח דעתו יוציא כסיל ויודיעהו לאחרי׳ כענין ובקרב כסילי׳ תודע וחכם בלב אשר הוא אחר המוצא ישבח רוח דעתו וישקיטנה ולא יודיענה לכסיל כענין בלב נבון תנוח חכמה: מושל. כשידברו לו שקר וישמע אז ישרתוהו רשעים: תככים. ענינו שהדלות ישברהו כמו מתוך ומחמס ומזה הענין תוכו לרגליך כשברו ויהיה תכך ותכה. כפגשו כי הרש והדלות כאשר יגזרם השם וירדו משמים כמטר היורד על הארץ יפגשו בם והם נפגשו. מאיר כי הם הולכים בחשך הדלות והשם יאיר עיניהם למלאת חסרונם והכל כפי המעשים. פ״א תככים שגזלו לו הונו בתוך ומרמה: מלך. באמת שיוכיח דינם באמת המשפט ולא יהדר פני גדול. כסאו לעד יכון לו ולזרעו: שבט. להכות ותוכחת עם השבט יתן כל אחד חכמה לפתאים. משולח שילך על פי רצונו ולא ייסרהו אביו הוא יתן בושה לאמו: ברבות. במפלתם. כענין פשעם. יראו צדיקים וישמחו: ויניחך. ויתן לך מנוחה. מעדנים בקחתו מוסר: באין

מנער ג' וחסרי' וסימ' מפנק מנער עבדו. רטפש בשרו מנער. עני אני וגוע: ולא יגיד ל' וחד אם לא יגיד ואינון כן זוגין חד לא וחד ולא וסימ' נמסר במסרה רבת' במערכ' אות הל"ד בערך לא בסד: ומי' ד' וסימ' ומי' מענה לשון. בחיק יוטל את הגורל. בית והון נחלת אבות. רבים מבקשים פני מושל: בן ז' בליש' וסימ' נמסר ביונה ועיין בספר' ריש סימן כ"ג:

בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם וְשֹׁמֵר תּוֹרָה אַשְׁרֵהוּ: בִּדְבָרִים לֹא יִוָּסֶר עָבֶד כִּי יָבִין וְאֵין מַעֲנֶה: חָזִיתָ אִישׁ אָץ בִּדְבָרָיו תִּקְוָה לִכְסִיל מִמֶּנּוּ: מְפַנֵּק מִנֹּעַר עַבְדּוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן: אִישׁ אַף יְגָרֶה מָדוֹן וּבַעַל חֵמָה רַב פָּשַׁע: גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד: חוֹלֵק עִם גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ אָלָה יִשְׁמַע וְלֹא יַגִּיד: חֶרְדַּת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ וּבוֹטֵחַ בַּיהוָה יְשֻׂגָּב: רַבִּים מְבַקְשִׁים פְּנֵי מוֹשֵׁל וּמֵיְהוָה מִשְׁפַּט אִישׁ: תּוֹעֲבַת צַדִּיקִים אִישׁ עָוֶל וְתוֹעֲבַת רָשָׁע יְשַׁר דָּרֶךְ:

ל דִּבְרֵי אָגוּר בִּן יָקֶה הַמַּשָּׂא נְאֻם הַגֶּבֶר לְאִיתִיאֵל לְאִיתִיאֵל וְאֻכָל: כִּי בַעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ וְלֹא בִינַת אָדָם לִי: וְלֹא לָמַדְתִּי חָכְמָה וְדַעַת קְדֹשִׁים אֵדָע:

בְּסוּגְעָא דְעַוְולָאֵי מִתְתָּרַע עַמָּא וְנָטִיר אוֹרַיְתָא טוּבוֹהִי: בְּמִלֵּי לָא מִתְרְדֵי עַבְדָּא דְיָדַע גִּיר וְלָא בָּלִיעַ: אִין חֲזֵיתָא גַּבְרָא דְמַעַרְקְלִין מִלּוֹי סְכוּיָא דְטַב הוּא סַכְלָא מִנֵּיהּ: מַתְפְּנִיק מִן טַלְיוּתֵיהּ לְעַבְדָּא נֶהֱוֵי וּבְאַחֲרַיְיתֵיהּ יְהֵי מְנַסַּח: גַּבְרָא רוּגְזָא מְגָרֵית תִּיגְרֵי וְגַבְרָא חֶמְתָנָא סַגִּיעִין תּוֹבוֹי: רָמוּתָא דְבַר נָשָׁא תַּשְׁפְּלוּי וּמָן דְּמָכִיךְ רוּחֵיהּ נִיפְלַג יְקָרָא: דְּפָלִיג עִם גַּנָּבָא סָנֵי נַפְשֵׁיהּ נִיפְסְקוּי מוֹמָתָא וְלָא מוֹדֵה: תְּלוֹמַיָּא דְבַר נָשָׁא עָבְדָא לֵיהּ תִּיקוּלְתָא וּדְמַסְבִּיר בֵּאלָהָא נִיעְשַׁן: סַגִּיעֵי דְבָעְיָין אַפֵּי דְשַׁלִּיטָא וּמִן קֳדָם אֱלָהָא דִינֵיהּ דְגַבְרָא: מְרַחַקְתָּא דְצַדִּיקֵי גַּבְרָא עַוְולָא וּמְרַחַקְתָּא דְרַשִׁיעֵי גַּבְרָא דְתְרִיצֵי אָרְחָתֵיהּ:

מִלּוֹי דְאָגוּר בַּר יָקֶה דְקַבֵּל נְבִיּוּתָא וְאָמַר גַּבְרָא לְאִיתִיאֵל לְאִיתִיאֵל וְאוּכָל: מְטוּל דְבוּרָא דִבְנֵי נָשָׁא אֲנָא וְלָא אִית בִּי בִּיוּנָא דִבְנֵי נָשָׁא: וְלָא יַלֵּיפִית חָכְמְתָא וְלָא יָדְעִית יְדִיעְתָא דְקַדִּישֵׁי:

אבן עזרא

באין. איש חזון שאין לעם חזון להוכיח אותם אז יפרע עם ויגלה. אשרהו אחרים יאשרוהו ברבות טובתו: בדברים. בלבד לא יוסר עבד בשבט ותוכחות ראוי ליסרו. כי יבין אע"פי שיבין המוסר לא יענה למייסר לומר כן אעשה: אץ בדבריו. ממהר לדבר או ממהר בעניניו. תקוה לכסיל מפורש בשני ענייני' בנפשו ראית איש חכם בעיניו: מפנק. תחת מעדנים. ואחריתו שהוא מפונק יחפוץ להיות כבן והוא מן נין ונאמר פועל מזה השם והוא יכון שמו כלות' קרא נין כענין אמר אלי בני אתה: איש אף. הוא ירא באפו על כן יקרא אף. יגרה יערב. חמה קשה מאף והעד ו חמתו בערה בו והאף בפנים לבד: יתמוך כבוד. אפי' בשפלותו יתמכהו שלא יפול מ מעליו כבודו או כבוד השם יתמכהו: שונא נפשו. שהאלה תמיתהו כשישמענה ולא יגיד הגנבה כענין וכלתו את עניו. חרדת. פועל נופל על החרדה אם הוא הלשון כמו ויאבד את לב מתנה כלו' חרדת אדם שהוא מחריד אחר החרדת יתן מוקש לנפשו. ישוגב השם ישגבהו מפני המחריד. פא' שיחרדהו השם ויתן לו המוקש שישים ללכוד העניים. פא' איש מפחד ולא יתן מבטחו בשם יבואהו מה שיירא: רבים. גדולים בעבור מתנותיו או בעבור עזרו ומאת השם יבא משפט מעלת איש כי בידו המשרה והשפלות: חלק רביעי דברי אגור. היה בימי שלמה הולך ביושרו ויודע דעת ונכבד בדורו על כן המלך שלמה אסף דברי חכמתו בספרו. בן בחירק כמו בנרי כמו רים ורם בן נון בן לילה בן הכות י המשא הנבואה כענין נושא השם לבן אדם. כאום עם זבול. הגבר הוא אגור כענין שנבראה חכמתו. איתיאל ואוכל היו חכמים חברי אגור או תלמידיו: מגן. הה"ס נוסף וכן מגן כמו משברי אל: תוסף. מורכב מן יכף וספה שהוא ספות החטאת והעד עליו השבא אשר תחת הסמך והפ"א והמורכב הוא מן תוסף ומן תוסף עם ירד: ועתה אשוב לפרש ואומר כי דברי החכם הם ז' חלקים וכלם עד מוסר וכל חלק מד' דברים לבד שתים שאלתי וכן נהגו חז"ל באמרם ד' מיתות באדם ד' מיתות בתלמידים ובתוך אלה שמה פסוקי' הדבקים ספר ד' יסודות והם שמים הן יסוד האש שהיא חמה ויבשה ורוח יסוד הלחות והחום ומים קרים ולחים וארץ יסוד הקור והיבושת. וכן הפי' דברי עומד במקום שנים כלו דברי אגור דברי המשא והנבואה כענין עצת אחיתופל כאשר ישאל איש בדבר האלהים. נאם הגבר יתכן שאלוהו דברי חכמות אלהיות איתיאל ואוכל והגבר השפיל עצמו ואמר להם איך תשאלוני כי אנכי בער יותר מאיש ואפילו בינת אדם אחד אין לי. ולא למדתי חכמה על ענין האלהי ולא דעת אל ארע כלומ' אין לי חכמה ודעת

מי

רלבג

באין נבואה יפרע עם ויבוטל מהמו קנין המוסר ור"ל בנבוא' התור' כי היא הגיעה בנבואה והוא כי מיוסרת להקנאת המוסר וההנהגה הישרה בקבוץ הבית הן בקבוץ המדינה ואין דרך בזולתה להקנאת המוסר בקבוצים המדיניי' כי האנשי' להתחלף מזגיהם יתחלפו תכונותיהם מאד ויתבלבל מפני זה ענין קבוצם לולא התורה שתנהיגם יחד בהנהג' אחת וכימוס אחד ומי שישמור תורה אשרהו כי בה יקנה המוסר באופן שלם והיא ג"כ דרך אל הגעת החכמ' והבינה במה שיתיסד מהתחלותיהם ואפשר שירצה בזה כי בהעדר ראיית מה שיתכן ש שיקרה מדבר דבר ב בדרך שיודע אם ראוי להשתדל בהגעתו ואם ראוי איך יתכן שיגיעו אליו ויפרעם ויבוטל מהם מה שכוונו ל להגיע אליו או יפרעו מוסר בהשתדלם ב בהגעות מה שאין ר ראוי שישתדלו ב בהגעתו ואמנם שומר תורה אשרהו כי התור' תמנעהו מהשתדלו ב במה שאינו ראוי ו ומשירתו התורה ת תישרהו למבוא חפציו: בדברי'. הנה מה שהו' עבד תאותו לא יקנה המוסר בדברים אבל יצטרך שיכוהו בשבט וכמה שירד' לו ואמנם כאשר יבין האיש הנה לא יצטרך בקנין המוסר אפי' מענה ודבור כי יספיק לו מעט רמז או גערה אחוסה כאמרו תחת גערה במבין: חזית איש. כשראית איש מהיר בדבריו לעשו' בזולת התישבות ולקיחת עצה הנה יש תקוה יותר ממנו למי שיש לו הסכלות שהוא העדר כי הוא משער בדבר סכלותו ומפני זה יבקש עצה בדבריו ואולם האץ בדבריו הוא חכם בעיניו ולא ישא עצה: מפנק מנער עבדו. אשר יתן לעבדו תענוג בקטנו הנה לא יקוה שיסרתהו אך יהיה אדון לו וזה הערה שלא יתן האד' תענוגיו בעת הקוטן לכח המתעורר אל התאוות הגופיות אשר הוא ראוי שיהיה עבד לשכל האנושי כי אם יעשה הענין כן הנה הוא ישיב המלכות והשררה אליו באחרית ויהיה השכל עבדו תחת היותו ראוי להיות מושל עליו: איש אף. יסבב לגרות מדון כנגדו ברוב כעסו ורוע דבריו ופעולותיו מצד כעסו וזה יהיה סבה להפילו ברעות גדולות וכמו שהכעס הוא להשחית גופו כן הוא סבה להשחית נפשו כי מרוב כעסו לא תוכל התורה למנעו לעשות מה שיגיעהו אליו כעסו ויניעהו אליו זה לעשות זה פשעים גדולים: גאות אדם. הנה גאות האד' תביאהו אל ההשפלה כי יקח לעצמו מדרגה בלתי ראויה ויהיה זה סבה אל שיורידוהו הגדולים אשר שם משם וישפילוהו יותר מהראוי לו וזה מבואר מאד מהחוש ומי שהוא שפל הנה בשפלותו ובענותו יתמוך ויחזק הכבוד לו יכבדוהו האנשים מאד ויעלוהו בראותם השפלתו עצמו מאד בפניהם: חולק. מי שהוא חולק עם גנב הוא שונא נפשו ואף על פי שיש לו בזה התכלות מה כי הוא איננו גונב והוא מקבל בזה מתנה מהגנב הנה יביאהו זה לחטא עצום שכבר ישמע אלה שיקללו מי שיודיע זה אם לא יגיד דבר הגנבה ימנע מהגיד ויקרה לו בזה חטא ועונש עצום: חרדת האדם ופחדו על מה שאין ראוי לפחד ממנו יגרום מוקש ונזק והמשל שכאשר ימצא איש רע אחד בדרכו ויכיר שהוא מתפחד וחרד ממנו יתעורר מפני זאת הסבה להזיק לו ולסוללו להכירו יכאהו וכבר ירבו המשלים על זה ג"כ מצדדים אחרים מזולת זה ואמנם האיש הבוטח בי' ואינו מתפחד מדבר בעוצם בטחונו בשם ואפילו במה שראוי לפחד ממנו באופן מה הנה הוא ישוגב ויתחזק להמלט מהרע ההוא כמו שתמצ' בדוד שהתחזק בשם לרדוף אחרי הגדוד אשר שרפו צקלג וכמו שתמצא בחזקיה על דבר סנחריב: רבים מבקשי' פני מושל. לחלות פניו שיעיין במשפט כראוי והם לא יבינו כי מיי' משפט איש לא מהמושל ולזה ראוי לבקש מה שזה כי המשפט לאהים הוא והמושל יטה לבו אשר יטנו הש"י כאמרו פלגי מים לב מלך ביד יי' אל כל אשר יחפוץ יטנו ואפשר שהעיר בזה אל הדרושים שלא יתכן שיגיע להם השכל מזולת מה שהישירה אליהם התורה ואמר כי לשוא יבקשו פני המושל באדם כי לא ישלם המשפט לאיש בהם כי אם מיי': תועבת צדיקי'. הנה כמו שאיש עול הוא שנוא ומתועב אצל הצדיקים כן ישר דרך הוא מתועב אצל הרשעים וזה מבואר מן החוש ובכאן נשלם מה שהבנלנו ביאורו בזה המקום והנה התועלות המגיעים ממנה מבוארים במעט עיון: דברי אגור בן יקא וגו'. עד דברי למואל דברי אגור ידמה שלמה קרא שמו אגור מצד הדברים שכלל אותם בזה הספר כמו שקרא עצמו קהלת מצד הדברים הנכללים בספר קהלת והנה אגור הוא מענין הקבוץ והאסיפה וקרא עצמו בן יקא ר"ל בן אשר יקיא והרצון שהוא אגור בתוכו ומקובץ מהמחשבות המקבילות בדרושים הגדולים ורוצה להקיא המעט והמעט מן המחשבות הבלתי צודקות כדי שישארו לו הצודקות וספר שכבר אמר זה המאמר לחכם אחד ששמו איתיאל ואמרו גם כן לו לחבירו שהיה שמו אוכל: כי בער. ולפי שאני בער מאיש ואין לי בינת אדם באלו הדרושים העמוקים: ולא למדתי חכמה. ואין בי כח לדעת דעת קדושים והם המשיגים אשר לגרמים השמימיים הנה תקרה לי מצד חסרוני מבוכה חזקה באלו הדרושים שאזכיר וברומיה' לולי מה שהישירתני אליו התורה הה' הוא שכבר יפול ספק במה שנתפרסם שכבר ישפעו כחות מהשמים יפעלו בהם מה שבארץ כמו שנראה שישפעו מהשמש תקופות היום ותקופת השנה אשר להם מבוא כפלא בדברים הטבעיי' בכל מה שתחת גלגל הירח ונראה כמו זה בירח ר"ל שכבר יגיע ממנו רושם באלו הדברים השפלים וכן הקצת בכוכבים ואין הענין בקצתם יותר מפורסם ויותר נגלה מקצת והספק הוא על זה התואר:

מי

וירד ג׳ פתח׳ וסימ׳ ויט שמים וירד דשמואל · מי עלה שמים וירד · ויט שמים וירד דתלים : שם ו׳ פתח׳ וסי׳ בלשון ארמי אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוברא · וביאורם ויקרא אברם שם בנו · ויקרא אברהם שם בנו · על שם שבר אדני הזר · וגם שם עיר המנה · מה שמו ומה שם בנו · ויהי שם בנו הבכור יואל : שתים ב׳ רפ׳ וסימ׳ שתים הנה קראותיך · שתים

מִי עָלָה־שָׁמַיִם וַיֵּרַד מִי אָסַף־רוּחַ
בְּחָפְנָיו מִי צָרַר־מַיִם בַּשִּׂמְלָה מִי
הֵקִים כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ מַה־שְּׁמוֹ וּמַה־
שֶּׁם־בְּנוֹ כִּי תֵדָע׃ כָּל־אִמְרַת אֱלוֹהַּ
צְרוּפָה מָגֵן הוּא לַחֹסִים בּוֹ׃ אַל־
תּוֹסְףְּ עַל־דְּבָרָיו פֶּן־יוֹכִיחַ בְּךָ
וְנִכְזָבְתָּ׃ שְׁתַּיִם שָׁאַלְתִּי
מֵאִתָּךְ אַל־תִּמְנַע מִמֶּנִּי בְּטֶרֶם אָמוּת
שָׁוְא וּדְבַר־כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ
וָעֹשֶׁר אַל־תִּתֶּן־לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם
חֻקִּי׃ פֶּן אֶשְׂבַּע וְכִחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי מִי
יְהוָה וּפֶן־אִוָּרֵשׁ וְגָנַבְתִּי וְתָפַשְׂתִּי שֵׁם אֱלֹהָי׃

מַן סָלֵיק לִשְׁמַיָּא וְנָחִית וּמַן אֲחַד רוּחָא
בְּחָפְנוֹי וּמַן צַר מַיָּא בְּשׁוֹשִׁיפָא וּמַן אֲקִים
בְּרִיתָא דְאַרְעָא מַן שְׁמֵיהּ וּמַן שׁוּם בְּרֵיהּ
אִין יָדְעַתְּ׃ כֻּלְּהוֹן מֵימְרוֹי דֶאֱלָהָא צְרִיפָן
וּמְסַיֵּיעַ לְאִלֵּין דְּמִתְרַחֲצִין בֵּיהּ׃ לָא תוֹסֵף
עַל מִלּוֹי דְּלָא יְכַסְּיָךְ וְתִתְכַּדַּב׃
תַּרְתֵּין שְׁאֵלִית
מִינָךְ לָא תִיכְלֵי מִנִּי עַד לָא אֵימוּת׃ רֵיגְלְתָא
וּמִלְּתָא כְדִבוּתָא אַרְחֵיק מִנִּי מִסְכֵּינוּתָא
וְעוּתְרָא לָא תִתֵּן לִי זוֹנִין לַחְמָא מִתְּסִי׃ דְּלָא
אֶשְׂבַּע וְאֶכְפַּר וְאֵימַר מַנּוּ אֱלָהָא וּדְלָא
אִיתְמַסְכַּן וְאֶגְנוֹב וְאַחֲלִיל שְׁמֵיהּ דֶאֱלָהָא׃

שאלתי מאתך אל תמנע ממני : מאתך ה׳ וסימ׳ נמסר בריש מלכים ס״ם כ׳ : מי יי׳ ב׳ דסמ׳ וסימ׳ אשר אשמע בקולו · פן אשבע וכחשתי : ופן ה׳ וסימ׳ ופן תשא עיניך השמימה · ופן יסורו מלבבך · ופן תדרש לאלהיהם · ופן ירך לבבכם ותיראו · ופן אורש וגנבתי ותפשתי :

מי עלה שמים · מי מהדברים השפלים עלה לשמים או מי מהשמי׳ ירד לארץ שיתכן שיהיה התיחסות בין השמים ובין הארץ באופן שיתכן שישפעו כחות מהשמים ישלם בהם מה שבארץ כי זאת השאלה עמוקה ומסופקת מאד מפנים רבים ונזכיר מהם היותר חזקים לקצר המאמר בזה האופן הא׳ הוא שכבר ידמה שיחויב היות למשפיע בפועל באופן מה שאכל מקבל השפע בכח והמשל כי האש לא תשוב מה שהוא חם בכח חם בפועל אלא מפני שיש לאש חום בפועל ובהיות הענין כן והיה מבואר במה שאין ספק בו שאין לגרמים השמימיי׳ דבר מאלו האיכות אשר ישפעו מהם באלו הנמצאות השפלות ר״ל החום והקור והלחות והיובש הנה יפול ספק חזק איך ישפעו אלו האיכות והנמשך להם מהגרמים השמימיים והאופן הב׳ והוא חזק העומק ג״כ הוא שכבר יחשוב חושב שהדברי׳ המתחלפים יחויב שתהיינה התחלותיהם מתחלפות ולזה ידמה שיהיה מחויב היות ההתחלה מתיחסת למה שהיא לו התחלה עד שתהיה התחלת הדברים הבלתי נפסדים זולת התחלת הדברים הנפסדים ולפי שהתחלת הדברים הבלתי נפסדים יחויב היותה בלתי נפסדת הנה ידמה שיחויב מזה היות התחלת הדברים הנפסדים נפסדת וזה ממה שירחיק היות השמים התחלה למה שבארץ אלא שאם יוכח שעלה לשמי׳ דבר מאלו הנמצאות השפלות והוא נפסד כמו הם ובעל תכלית ומתנו ירדו וישפעו אלו הכחות וזה דבר בתכלית הזרות והביטול ואם רצינו להשלים הספק בזה הצטרכנו למאמ׳ ארוך לא יכילהו זה הביאור ויספיק לנו מה שזכרנו מזה והספק הב׳ מי אסף רוח בחפניו השמי׳ להיות כאשר מכל רוח א׳ באופנים והם היסודות והיא רוח המיה אשר באופנים שקראו הפילוסופי׳ הנפש הכאשרת מהגלגלי׳ והתבאר מציאותה בס׳ ב״ח כי בזה גם כן ספקות עמוקות כמו שאמרנו בה׳ מס׳ מ״י הא׳ איך ישפע א׳ בלתי מתחלק מרבים והב׳ איך יתכן בעלול שיהיה יותר שלם מכל א׳ מהעלות הקרובות אשר שפע מהם כי זה ענין הנפש הזאת שזכרנו עם מניעי הגרמי׳ השמימיי׳ ששפע׳ מהם וכבר יפול ספק עוד איך יסתבך זה הרוח ביסודות ובאי זה אופן יתכן בו זה והספק הג׳ הוא מי צרר מים בשמלה באופן שיהיה רקיע בתוך המי׳ העליונים מחלק מה תהם כמו שנזכר בתור׳ ויתבאר מדברינו בספ׳ מלחמו׳ יי׳ שיהיה מחויב שיהיה שם בין גלגל לגלגל גשם בלתי שומר תמונתו הוא הנקר׳ מים העליוני׳ והנה הספק בזה הוא כי זה הגרם העליון הו׳ נקי מהאיכיו׳ אשר ישלם בהם הקרום והתקשות לדברים ולא יתכן ג״כ שכניח חדום העולם בהם מצד קור או חום יהיה סבת בהם כמו הענין בגשמי׳ אשר אצלינו שקצתם יקרשו מהקור וקצתם יקרשו מהחום כמו שיתבאר בס׳ האותות והנה השאלה עמוקה וקשה מאד ואם באנו להרחיב המאמר בה ובמה שיפול מזה מהספק במציאות המים העליוני׳ אשר הספק ההוא הוא ג״כ בכח זאת השאלה הצטרכנו למאמר ארוך מאד וכבר יעמוד על זה במעט עיון מי שיראה מדברינו בב״ה בה׳ מספר מ״י והספק הד׳ הוא מי הקי׳ כל אפסי ארץ באופן שיהיה זה החלק נגלה מהכ׳ לא יקיפוהו המים כמו שהיה ראוי לפי הסדור הטבעי וזה כי אם אמרנו שהסבה בזה תשפע הגרמים השמימיים כמו שזכר הפילוסוף הנה יתחייבו הספקות הנזכרות בספק הראשון מאלו ועוד שכבר בארנו בספר מ״י ובבאורינו לספר השמים והעולם שא״א שיוחס זה אל הכוכבים שאם היה הענין כן היה מחויב שיהיה הנגלה מהארץ שלם סבוב כי הכוכבים ההם הם סובבים סביב הארץ סבוב שלם ואנחנו לא נמצא הנגלה מהארץ יותר מי״ב שעות כמו שזכר בטלמיוס היוני שנתבאר מהלקיות הירחים שהביטו מהם המזרחיים והמערביים ובכלל אין דרך לחכם לעמוד על סבת זה אם לא יעזר במה שזכרה התורה מזה מה שמו ומה שם בנו כי תדע הנה קרא לסבה הקרובה לזה הפועל בן כי היא עלולה מהעלה האחרת הגבוה ממנה ורצה בזה אמור לי מה היא הסבה הפועלת בזה ואם אמרת שהסבה ההיא תפעל זה באמצעות סבה אחרת יותר קרובה קרא שם לזאת הסבה הקרובה שיאות שישפעו ממנו אלו הדברים לפי מה שיורה עליו שמו והמשל באלו השמות כי אנחנו נאמר כי הש״י ברא האדם באמצעות השכל הפועל והשכל הפועל בראהו באמצעות זרעי הזכר והנקבה הכאות להיות ממנו זאת ההויה כמו שהתבאר בטבעיות ואולם באלו הספקות שזכרנו לא תוכל לקרוא שם לא לפועל ולא לבנו באופן יאות להיות ממנו זאת ולזה צריך שתקיא אלו המחשבות המחוייבות ספק באלו הדברים ותשען על אמרת הש״י בתורה ובנביאים שהתבאר ממנה אמתת אלו הענינים אשר נפל בהם הספק והוסר הספק מהם במה שזכר׳ מחדוש העולם כי לא נצטרך אחר זה לבקש באלו הדברים סבות מתיון הסבות אשר יותנו בדברי׳ הטבעי׳ וכבר התבאר כל זה מדברינו במאמר הו׳ והוא מספר מלחמו׳ יי׳ : כל · הנה כל אמרת הש״י צרופה ר״ל שהיא נקייה מן הסיגים והדברים שילכו במדרגות המותר והוא מגן לחוסים בו לשמרם מהטעות ותהרבים בכמו אלו המקומו׳ אשר הטעות מרחיק בהם האדם מהצלחתו האמתית ולזה נזכרו אלו הפרטי׳ הגדולים בתורה ובדברי הנביא׳ · אל תוסף · על דברי הש״י אך יתבונן בהם באופן לא יצטרך למה שתבין מהם תוספת בדברים ההם שאם הקלת בעיונם עד שלהקל מעליך כשלא יתן וכן הבאור תמא׳ שהוא חסר מלה או מלות כך שמא יוכיח בך הש״י שאר האנשי׳ מעשות ככה תפניעשם מה שיגיע לך מהרע והפסד עד שתשאר הבל וכזב מזולת האמרות כלל : שתים שאלתי · אמר זה החכם מדבר אל השם יתב׳ שתי שאלות שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות כי אחר המות לא יתחדש לאד׳ קנין השלימו׳ אם לא בחייו · שוא ודבר כזב הרחק ממני · בהסבתי שוא ודבר כזב שלא אסתבך ואתבלבל בעיוני ושלא יהיה עיוני בדבר הבל שאין לו מציאות כאילו תאמר שיהיה העיון במציאו׳ הרקות וידמה שרמז בשוא אל מה שהוא שקר ודבר כזב אל מה שהוא הבל או הפך זה והנה תקרה לאדם החקירה והעיון במה שאינו נמצא לחשבו שהוא נמצא אם מפני שבוש המדמה אם מפני ספור כוזב קרה לו אם מפני דעות ירשו בזה מזולתו והשאלה הב׳ היא שלא יתן ליעוני ודלות בדעות לקצר בדעות מה שאפשר לאדם השגתו ולא יתן לי ג״כ עושר לפנות להתחכם במה שאין לאדם השגתו אך השפיע לי בדעות המזון הראוי לשכלם לא פחות ולא יותר וזאת באמת היא שאלה גדולה לא יתכן שימצא איש יגיע אליה באלפי׳ מן הב׳ אבל הוא ראוי שישתדל כל אחד מהאנשי׳ המעיינים בזה כחזקת היד · פן אשבע · להתחכם במה שלא אוכל להשיגו ואומר מי הוא הש״י ר״ל מה הוא וזה דבר לא יתכן שיושג אלא לש״י ולזה תביא זאת החקירה אל שאכחש ואעשה אלוה מדבר בלתי נמצא כן כשאחייב לאלוה מהות בלתי נמצא כן ויביא זה לכפירה ולהאמין בזולתו · ופן אורש ואקצר מהחקור במה שאיפשר לאדם השגתו ויהיה זה סבה על שלא אעמוד על חיוב היות שם אלוה הוא הפועל לכל הנמצאות ויהיה קצורי סבה שאגנוב האלוה מהנמצאות ואות׳ שאין שם אלוה כמו שהיה אות׳ אפיקורו׳ וסיעתו ואחשוב כי לא תפסתי בזה כי אם השם לבד כי היקרא בו אין לו מציאות ויהיה זה יותר קשה באופן מה ממה שיגיע מההפסד בסבת התחכם יותר ממה שראוי : אל

מי הוא שעלה שמים וירד כלומ׳ שיש בו כח לעלות אל השמים הגבוהי׳ ולרדת אל הארץ שהי׳ לעומק לא אדעהו בחכמתי · בחפניו כדי שיבין השומע כי חפניו וידיו הם רצונו או שכלו · כלו׳ שיאסוף הרוח שלא תהיה נושבת · מי צרר מים כאילו צררם בעבי המרומים לשמלה להמטיר על הארץ · כל אפסי ארץ שלא ימוטו · והאפסי׳ הם הקצוו׳ העומדו׳ על בלי מה · מה שמו ומה שם בנו שידעהו בחכמתו · כי תדע אתה איתיאל אדם או בנו הגד לי שם א׳ מהם שידעהו והטע׳ איכי יכול לדעתו ואין בגבראים שידעו בחכמתו : כל אמרת אלוה צרופה · כענין אמרותיי׳ אמרות טהורות והם המצות הצרופות כזהב המזוקק ובהם חכמת יראת השם ואין ראוי להתעסק בזולתה · על כן אל תוסף על דבריו אתה איתיאל כענין לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו · פן יוכיח בך כענין שעברת על מצות לא תעשה · ונכזבת תהי ככזב בהתעסקך בחכמה אחרת זולת חכמת מצותיו ונכזבת כענין בנים כחשים ונקראו כן ממרי׳ פי השם · פ״א בן יקה בן יקהת עמים כי בעבור דוד כאמר לבן שלמה בן יקה ויקהלת ואגור הוא כאס הגבר לאיתיאל כדבר הנביים והשוקים שאמר ארבה ולא אסור לבבי ואוכל · כי בער · איתיאל מתנחם אח״כ ואמר עשיתי כמי שלא למד חכמה ולא ידעתי שחקים ובקש קהלת שידע במשפט להצדיק ולהרשיע בלא עדים ולא אמרה תורה אלא על פי עדים ועל זה כאמר בקש קהלת וגו׳ שיענה מן השמים ולא היה לו כן או אמר וכתוב יושר דברי אמת בעבור התורה כל אמרת אלוה צרופה אל תוסף וגו׳ · ואני לא שאלתי דבר נכון שאלתי דבר שלא היה לי לישאל כי כבר היה לו למטה שעלה שמים וירד ואהרן שאסף רוח סם׳ ויעמוד בין החיים ובין המתים ואליהו שצרר מים בשמלה ויהושע שהקים כל אפסי ארץ שמש בגבעון דום · מה שמו כי בניהם לא הגיעו לשמם ולדעתם אף אני שאני מהם · ועתה שתים שאלתי מעמך · אלוה · אל · שתים · ג׳ דבקים · עד תפלה : שוא · כמו שקר · ודבר כזב שלא אהיה עד כזב · ויש ועושר תחת או · הטריפני מן ויהי טרף בביתי · חקי הראוי לי לעמיד בו הנפש : וכחשתי · זהו ואמרתי מי יי׳ · כענין לא ידעתי את יי׳ · ותפשתי שאשבע על הגנבה · ואתפש בשבועת שם אלהי לשקר והתפישה בהזכרת השם : אל

ומצאתו ל׳ דור טהור בעינו ומצאתו והוא חד מן מ׳ לין יתירא׳ נסבין ומ׳ בריש תיבותא וסי׳ נבס׳ בבכרה רבתא בבערכת
אות הכ״ם בכ״ד ׃ ארץ ד׳ פתחין כאתנחתא וסימ׳ כי לא שלום ידברו ׃ נוראות בצדק תעננו ׃ תחת שלש רגזה ארץ ׃ דור
חרבות שניו ׃ מים ג׳ פתחין כאתנחתא וכסוף פסו׳ וסי׳ באנו באש ובמים ׃ ישם נהרות למדבר ׃ ארץ לא שבעה מים ׃

אַל־תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָו פֶּן־יְקַלֶּלְךָ וְאָשָׁמְתָּ ׃ דּוֹר אָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת־אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ ׃ דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצֹּאָתוֹ לֹא רֻחָץ ׃ דּוֹר מָה־רָמוּ עֵינָיו וְעַפְעַפָּיו יִנָּשֵׂאוּ ׃ דּוֹר׀ חֲרָבוֹת שִׁנָּיו וּמַאֲכָלוֹת מְתַלְּעֹתָיו לֶאֱכֹל עֲנִיִּים מֵאֶרֶץ וְאֶבְיוֹנִים מֵאָדָם ׃ לַעֲלוּקָה׀ שְׁתֵּי בָנוֹת הַב׀ הַב שָׁלוֹשׁ הֵנָּה לֹא תִשְׂבַּעְנָה אַרְבַּע לֹא־אָמְרוּ הוֹן ׃ שְׁאוֹל וְעֹצֶר רָחַם אֶרֶץ לֹא־שָׂבְעָה מַּיִם וְאֵשׁ לֹא־אָמְרָה הוֹן ׃ עַיִן׀ תִּלְעַג לְאָב וְתָבוּז לִיקְּהַת־אֵם יִקְּרוּהָ עֹרְבֵי־נַחַל וְיֹאכְלוּהָ בְנֵי־נָשֶׁר ׃ שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי וְאַרְבָּעָ לֹא יְדַעְתִּים ׃ דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר׀ בַּשָּׁמַיִם דֶּרֶךְ נָחָשׁ עֲלֵי צוּר דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֶב־יָם וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה ׃ כֵּן׀ דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִיהָ וְאָמְרָה לֹא־פָעַלְתִּי אָוֶן ׃

לָא תַלְשֵׁן עַבְדָּא לְמָרֵיהּ דְּלָא נִיצַעְרָךְ וְהִתְחַיַּב ׃ לְדָרָא דַּאֲבוּהִי נִיצְעִיר וּלְאִימֵיהּ לָא נִבְרִיךְ ׃ דָּרָא דְּדָכֵי בְּעֵינוֹי וּמִצֵּאתֵיהּ לָא אִשְׁתְּזֵג ׃ דָּרָא דְרָמוּ עֵינוֹי וּגְבִינָן מִנַטְלִין ׃ דָּרָא דְּפַסְרֵי אִינוּן שִׁנּוֹי וְחָרְפֵי אִינוּן כֵּיבוֹי לְמֵיכַל מִסְכֵּנֵי מֵאַרְעָא וְלַעֲלִיבֵי מִן בְּנֵי נָשָׁא ׃ לַעֲלוּקָה תַּרְתֵּין בְּנָן מְהַבְהֲבָן תְּלָת אִינוּן דְּלָא שָׂבְעָן וְאַרְבַּע דְּלָא אָמְרָן מִסְתָּא ׃ שְׁיוֹל וְאַחְדַּת רַחְמֵי וְאַרְעָא לָא שָׂבְעָא מַיָּא וְנוּרָא לָא אָמְרָה מִסְתָּא ׃ עַיְנָא דִּמְצַחְקָא לְאַב וְשַׁיְטָא קַשִּׁישׁוּתָא דְּאִימָּא נִיתְצוּנֵיהּ עוּרְבָא דְּנַחְלָא ׃ תְּלָת אִינוּן דְּגְנִיזָן מִנִּי וְאַרְבַּע דְּלָא יָדַעְנָא אִינוּן ׃ אָרְחָא דְּנִשְׁרָא בִּשְׁמַיָּא וְאוֹרְחֵיהּ דְּחִוְיָא עַל שׁוּעָא וְאוֹרְחָא דְּאִילְפָא בְּלִבֵּיהּ דְּיַמָּא וְאָרְחָא דְּגַבְרָא בְּעוּלֵימְתָּא ׃ הֵיכְנָא אוֹרְחָא דְּאִתְּתָא גַּיַּרְתָּא אָכְלָה וּמְכַפְּרָה פּוּמָהּ וְאָמְרָה לָא עֲבַדִית מִדַּעַם דְּעָאתָא ׃

וסימ׳ בלשון ארמי כמדברא ונורא גורנס ׃ וב׳ זקפין קמצין וסימ׳ ארץ נחלי מים ׃ יבשו אפיקי מים ׃ ובלשון ארמי כים
נחליא יכתין וכל אס״ף דכו׳ בב״ג פתחין וסי׳ דכסרי בריש׳ ׃ בלב ים ד׳ וסי׳ קפאו תהבת ׃ והיית כשכב בלב ים ׃ והכבד
מאד בלב ים ׃ דרך אניה בלב ים ׃

אבן עזרא

אל תלשן. בפסו׳ הזה הזהיר מן הרכילו׳ והזכי׳ עבד הבורח כי קשה מכל הרכילות ׃ אל תלשן אל תגלהו ותודיעהו בלשונך והוא עבד הבורח מהאומות לארץ ישראל להתגייר שלא ישיבוהו לו וסמ׳ עמך ישב בארצך ׃ עבד אל אדניו שגיהם אינם ישר׳ כענין לא תסגיר עבד אל אדניו וגם הזכיר שלא ישיבוהו אל אדניו ׃ ואשמת וכבר אשמת בעבור שברח איך לבנו השם לחסו תחת כנפיו ׃ דור ׃ דור ׃ דור ׃ דור ׃ לעלוקה ׃ מי דור אביו יקלל מבואתו לא רוחץ ד׳ דברי׳ אלה דבקים בפי׳ עם ד׳ כנו׳ והטעם על זה דור אביו יקלל עין תלעג לאב לעלוקה כמו עוות וראוי להיות עקולה מן משפט מעוקל והיא תהפך כמו כשב כבש ירעף יערוף ושתים ושלש דרך ארוכות׳ בנות תולדות כלומר שהשם הולידם וכן ב׳ בנותיו והון טעמו מתון ׃ פ״א כמו רב לך הונך ׃ ליקהת מן יקהת עמים וטעמו לחבור אם ופי׳ ים דור שאביו יקלל וראוי לכבדו ׃ לא יברך כי גמלתו וראויה לברכה ויש דור שהוא טהו׳ וכבר בעיניו ומבואתו לא רוחץ כלומר ומי שלא יוכל לרחוץ את בשרו מבואתו ואיך ירחץ לבבו מרעתו ויחשוב שהוא טהור רמז למתגאים ׃ חרבות העושקים האביונים ׃ לעלוקה כענין העקולים והעוותים שנושין הד׳ דורות ים בנות ותולדות׳ אשר כם ידיהם השם ׃ שאול ׃ שימליכו בו הדור המקלל ויומתו בלא עתם כענין מקלל אביו ואמו מות יומת ׃ ועוצר רחם שיעצור הרחם פה הבטן ולא יולידו בעבור הדור שלא רוחץ מטומאת זנות ושלא יהיה לו בני׳ ולא יהיה לו זרע ׃ וארץ לא תשבעמים באין מטר ויבשו זרועים ויהיו מושפלי׳ הגאים והרמי׳ ברעב ׃ ואש היא היורדת מן השמים לאכול הדור האוכלים העניים ועושקים האביונים כאש שירדה עליהם בימי אליהו וכן ותצא אש מלפני י״י או האש רמז לאוש המייבש כאש ולא ירד הגשם ׃ והזכיר האב והאם פעם שנית כי זה הדור הלועג המקלל רע מהג׳ דורות ׃ ועין שתלעג לאב המיסר אותו ותבוז לחברת אם המיסרת אותו יהיה חלל ויקרו עיניו עורבי נחל שאין מרחמין על בניהן ולא יאסף לקבורה כי המכבד אותם יאריכון ימיו ׃ בני נשר שירחמו על אבותם ובניהם ׃ שלשה ׃ דרך ׃ כן ׃ ג׳ דבקים ׃ נפלאו נעלמו ׃ ומחתה מן מחיתי כעב וכן הפי׳ ג׳ הם שנפלאו ממני ולא ידעתי אותם בחכמתי ׃ הנשר לא אדע איך הוא מעופף ברקיע באויר השמי׳ והוא לא ידע אנה ינוח על הארץ ׃ ודרך נחש איך יתכן ללכת על סלע בלי רגלים ואינו יודע באי זה מקו׳ יוכל לנוח ׃ ודרך אניה בלב ים המתהפכת לעבור בלב ים ולא תדע לאי זה מחוז יוליכנה הרוח ׃ בעלמה בזנותו עמה שלא יירא מהשם בעברו על מצות לא תנאף ולא יתבונן סופו ׃ וג׳ כ דרך אשה מנאפ׳ לא תירא מהשם כי הכמים בכלל האכסים וכאשר אכלה ומחתה מאכל מפיה כדי שלא תדע שאכלה כן תזנה ותכחש ואמר׳ לא פעלתי און והאו׳ ראוי להשמר ממנה ׃ פ״א דרך הנשר שלא יעזוב אחריו דרך שירא׳ הר׳ מאין עבר וכן כלם האשה מנאפת יכול בעלה מכסה דבר בשתים ואחר בשלש ואחר בארבע ׃

רלב״ג

אל תלשן ׃ והוסיף להזהיר שנית על דברי התורה שלא יחטא בעיונו בהם ויסתב׳ ויתלה בזה מדברי תורה ולפי שהתור׳ היא כמו עבד לש״י לפרתו בה בהגעת השלימו׳ בה לאדם הזהיר שלא יתלה האדם כדעותיו המשובשות בדברי התורה כי בזה כאלו הלשין העבד אל אדניו לומר לו שהטעה אותו עבדו ואמר שאם תעשה כן אולי יקללך אדניו והוא הש״י ותהיה לשממה והפכד תפני היותך מקל בתורתו והמשיל ואמר כי זה הפועל המגונ׳ מהבכת דברי התורה בזה ה האופן החסר ידמה ל הדבור שמקלל הורית אשר גדלוהו והביאוהו אל המציאות בכד מה ולא יתן להם הכבוד הראוי אך יקללם וכן הענין בזה המעיין עם התורה כי שו היה כותן כבוד לדברי התורה היה מעמיק בהבנתם באופן ראוי ישמר בזה מהטעות בדבריה אך הו׳ מקל בדברי התור׳ עם רוב הטובה שהיא משפעת לו במוסר ו ובדעות עד שהיא ת תגדל נפשו ותזונה מ מהמזונות אשר תקנה בהם החיים הנצחיו׳ ׃ דור טהור ׃ ואמ׳ ממשל על מי שנכנס בעיונו שוא ודבר כזב שהוא דומה אל הדור שהוא טהור בעיניו ולא רוחץ מטנופ והלכלוך היות׳ מגונה והוא הבואה שירגישו בעיפושה כל הקרובים אליו וכן ה הענין הזה בשוה כי השוא ודבר כזב אכל מזון הנפש הוא כמו הבואה אכל מזון הגוף כי הגוף יזון מהמזון והמותר שלא יאות ליזון ממנו הוא הבואה והנפש תזון מהדעו׳ ותקח האמת ותשליך השקר כי לא יאות להזון ממנו ואמר ממשל על מי שהתחכם יותר ויעיין במה שאין דרך אל השגתו שזה דומה לענין הדור שהוא עז פנים ׃ דור שרמו עיניו ועפעפיו ינשא בהפך מה שיעשה הבושן והיא׳ מדה מגונה מאד מביאה לחטאים גדולים וכן זאת התכונה מביאה בדעות בחטאים כמו שקדם ׃ דור חרבו׳ ׃ ואמר ממשל על מי שיורש וגנב ותפש שם אלהיו שזה דומה אל הדור שפניו הם כמו חרבות לחתוך ולהשחית הדברים ומזונות מתלעותיו והם השני הטוחנו׳ הם לאכול עניים ולכלותם מן הארץ ולכלות אביונים ממין האד׳ וכן זה ישחית בזה כל עניני הדעות כי ישתבשו בקלות בדעותם החסרות ואולם החכמי׳ לא יתכן שיזוקו בכמו׳ אלו הדעות הנפסדות ואמר עוד ממשל על שיבם אכלו והשחתו בזה הנפסד רבים מחסרי הלב וזה תמיד לא ישבע כי ימצאו שתי בנות לעלוקה והיא התולעת הנקרא ארטוני׳ בלע״ז שהוא מוצץ הדם מן האדם לא ישבעו כל אלו השלשה ואמרו הב הב לא תשבענה ׃ לעלוקה ׃ הב הב לא תשבענה ג׳ הנה אשר לא תשבענה וד׳ שלא אמרו הון די הון הא׳ היא שאול והיא ההיולי הראשון ודמהו אל המטה המוחלט להיו׳ מציאותו החסר שבמציאות היסודיו׳ והוא מבואר שלא ישבע בלבישתו הצורו׳ א׳ אחר אחת וכן עוצר רחם והוא ההריון כי אז יעצור הזרע ברחם ועוצר פי רחם והוא לא ישבע מצד טבעו כי תמיד יבקש ההריון וכן הארץ לא שבעה מים לזון הצמחים כי אם ימטר עליה תצטרך אחר זה למטר וזה תמיד לא יכלה או ירבה בזה והוא יותר נכון כי תמיד יתהוו המים בבטנה לא יכורו מלהתהוו׳ במקורותיה ואולם הד׳ היא היותר דומה לזה הענין הנמשל ולזה הבדילה מהשאר והיא האש שלא אמר׳ הון כל מה שיתמיד להמצא לאלו מה שאפש׳ שיבער בו האש וכן הענין באלו הדעו׳ הנפסדו׳ אשר יקרו מפני הדלות בדעות כי הם לא יכורו מלהשחית האנשים כל מה בהתמיד המצא חסר דעת יתכן שיטעה בהם ׃ עין תלעג לאב ׃ ואחר שהשלים זה המשל שב להמשיל שנית על הטועה בכוונות התורה מצד הקלות בה והוא אשר המשי׳ל בדור אשר אביו קלל ואת אמו לא יברך ואמר כי עין הלב שתלעג לאב והוא התורה ותבוז לקבוץ האם והיא׳ נ״כ דברי התורה שלא ייטיב העיון במה שיתחייב מדבר דבר מדבריה ומקבוץ דבריה והסדר שלם קצתם עם קצת עד שיהיה זה סבה אל שיטעה בכוונותיה יקרו העין ההוא העופות הדורסים הממהרים לבא אליה בקלות ר״ל שפתאום יבא אידו כמו שהזכיר באמרו פן יקלל לך ואשמת את׳ ממשל על זה הענין מהקל בדברי התורה עם שיטעה בדבריה שלא יורגש בתורה אי זה הדרך עבר בה שהובילוהו אל זה הטעות ׃ ג׳ המה נפלאו ממני דרכיה׳ ואינם משאירים רושם בדרך ההוא ׃ וד׳ הם שלא ידעתים והנה הד׳ יהיה ממנו רושם מגונה ואם לא כודע והא׳ הוא דרך הנשר באויר שלא יוכר באויר ר וכם מהדרך ההוא ודרכ׳ לטרוף טרף והב׳ הוא דרך נחש עלי צור ולא יוכר בסלע ההו׳ דרכו אשר דרך בה אך תכלי׳ דרכו להשחית ולהזיק כמנהג הנחש והג׳ הוא דרך אניה בלב ים שלא יודע אי זה דרך עבר האניה שטבעו׳ שם והד׳ הוא דרך בעלמ׳ שהי׳ בעולה שלא יוכר בה אך הו׳ השחיתמעלה הדרך ההו׳ בזה המשגל המגונ׳ עד שתשוב זאת העלמ׳ מג׳ בעיניו אשר היתה חביבה ויקר׳ בעיניו וכן הענין במה שדרך בחקירותיו בדברי התור׳ זה מנהג החסר כי הו׳ ימצ׳ בהם בזה האופן המגונ׳ דברי׳ מגונ׳ תשוב להיו׳ אלו מגונה תחת אשר יקרים וכן דרך אשה ׃ ולזה המשיל זאת העל׳ מלאשה מנאפת והיא ג״כ דרכה שתנאף ותקנח הערוה ואמר׳ לא פעלתי און ואמ׳ עוד ממשל על מי שנכנס שוא וכזב בעיונו ׃

תחת ג' כי תחת שלש חרדה ותחת ד' לא תוכל לסבול הא' הוא תחת עבד כי ימלוך כי איננו ראוי למלוך כמו שאין ראוי למלוך הכזב והסוף ויגיע אל השכל אך ראוי שידמה ויוסר ויגיע אל השכל האמת לבדו והנה השקר הוא כמו עבד ומסרית למצא האמת והב' הוא תחת האיש הכסיל המרדף חברת הריק' כי ישבע לחם כי איננו ראוי לכך כי דרכו זאת ראוי מתכויאהו אל הדלות והעוני עד שיחסר לו לחם ושמלה כאמרו ומרדף ריק' ישבע רים מפני שאינו עוסק בישובו של עולם וכן הענין בסוף ודב' כזב שאינו מישובו של עולם אבל הם דברים בלתי נמצאי' והשלישי תח' שנואה כי תבעל כי אין ראוי שיתחבר האדם לאשה שהיא שנואה לו וכן הענין בחבור סוף ודבר כזב אל השכל כי הם שנואים אל השכל והד' תחת שפחה כי תירש גבירת' ותשוב הגברת משרתת לה כן הענין בסוף ודבר כזב עם השכל כי הדעת הכוזבת היא כמו שפחה ומשרתת אל האמתית כמו שזכרנו והיה ראוי שינחל השכל הדעת האמתית ושפחתה תוכיחנה מהחברה עם השכל ובכאן הפסר אחר לשכל בסוף ודבר כזב ועליו ידמה גם כן שאמר לשפחה כי תירש גבירתה והוא שכבר ביארנו בראשון מספר מלחמות יי' שההצלחה תהיה לשכל במושכלות הרבות אשר השיג מהכר שהם בו אחד ויקרה מהתערב המושכל הכוזב במושכלות האמתיות שתהיה צורת האחדות המגעת מכללות המושכלו' דבר שאינו כן ויפסיד בזה זאת ההצלח' הנפלאה המגעת לו מהמושכלות במה שהם אחת וזה עיון נפלא מאד ועמוק והוא מבוכה מאד תמה שביארנו מאלו העמוקות בא' מספר מ"י והאר עוד ממשל על העשיר בדעת שיתחכם יותר שני משלים במשל הראשון באר שהחכמה היא תמה שראוי שילוה אליו הקוטן: ארבע · ואמר שארבעה הם קטני ארץ והם חכמים מחוכמים ביאר על אשר הבעלי חיים להורות כי החכם צריך שיהיה קטן בעיניו ולזה ראוי שיירא מחקור בדברים הגדולים אשר אין דרך לו להשגתם ובזה ישמר מהכריתה להתחכם יותר מהראוי לו כי יכיר שפלותו ושדעתו קצרה להשיג זה הראשון הם הנמלים שהם עם לא עז ביחס אל שאר ב"ח ואף על פי שאם תקיפים ביחס גודל גופם כי הם נושאים בפיהם כפלים רבים ממשקלם והם מתחכמים להמציא הצריך להם מזון בקיץ והוא העת אשר ימצא בו להם וזה תמה שיעיר החכם שלא ישתדל בחקיר' כי אם בעת שיתכן שימצא לו בעת מהעתים וכבר זכר שלמה במה שקדם אופן חכמת הנמלים במה שיכינו בקיץ לחמם כאמרו לך אל נמלה עצל השני הם שפנים שהם עם לא עצום ובחרו לשום בסלע ביתם ובמקום חזק משכנם וזאת גם כן הערה שלא יעמיק אדם לחקור רק במה שיש לו תוקף וחכמה להשיג אמתתו לא במה שיהיה מרמס לכל חולק יבא ויחלוק עליו כי אין לו טענה ראויה ידחהו בה מעליו: מלך אין לארבה · הארבה אין לו מלך שיעמיד' בהסכמה אחת והוא יוצא כלו בעת מוגבל אשר יתכן לו לכרות עשבי התבואות להיות' לו למזון וזה ג"כ הערה לחכם שלא ישתדל לחקור במושכלות רק בעת הראוי ובשיעור שנוכל עליה': שממית · והוא העכביש היא ג"כ בריה קטנה ובחכמת' תעשה בידיה יריעה היא כמו רשת יתפש בה הזבובים והדבורים זולתם מהב"ח אשר יתכן שיתפשו בה כי בזה תשיג מזונה כמו שנזכר בספר ב"ח והיא באה ג"כ בהיכלי מלך אחר שכבר תוכל להשיג מסם די טרפה ואפשר שנאמר כי אמרו בהיכלי מלך הוא לבאר כי עם חכמתה תגיעה בזה כי היא כוונה מה שלא ישלם לה מתנה תועלת אבל תגרום לה המות וההפסד כי היא בהיכלי מלך לא יעזבו המשרתים אותם יריעות העכבים אך יכבדו ויסירו וזה קרה לה מפני הרסה לבא בהיכלי מלך והיא אינה ראויה לבא בהם וכן הענין במי שיתחל יותר ר"ל שלא יגיע לו מזה פרי אך יגרו לעצמו ההפס' והמשל הב' זכר בו ג' הנה מטיבי צעד ר"ל שהם ממהרי התנועה לכל הדברים מזולת שיבררו הראוי מהבלתי ראוי וד' הם מטיבי לכת בדמיון הקודם בג' הראשונים והנה הבדיל הד' מן הג' להתיחסו יותר אל הנמשל והוא העשיר בדעת המתחכם יותר מהראוי לו הא' הוא ליש שהוא גבור בבהמה והוא רץ לטרוף אי זה ב"ח שימצא לא ישוב מפני כל על רוב בטחו על גבורתו וכבר יקרה לו מזה רע בעתים מה בהלחמו עם שתקיף ממנו כמו שנמצא בספורי' הב' הוא זרזיר מתני' והוא הכלב הדק המתני' שמוליכוהו לצוד ועניינו ג"כ שענינו לרוץ מזולת שיביט אם הוא תקיף מהב"ח שהוא רודף אותו או הענין הוא בהפך וכבר יקרה לו מזה הרבה מהרע וההפסד והג' הוא התיש והוא קל המרוץ וירוץ מפני זה להלחם עם מי שתקיף ממנו ויקרה לו מפני זה הפסד ורע והד' הוא המלך שאין תקומה עמו לא ממי שנלח' עמהם כי כמו זה המלך יתעורר תמיד לרוץ להלחם לכבוש ארצות מפני ראותו רוב הצלחתו ולא יתישב תחלה אם ראוי להלח' לו אם לא ויביאהו זה להלח' תמיד כמו שקרה לנסכנרב עד שיפול ביד שתקיף ממנו וכזה יקרה לעשיר בדעת כי הוא כשנן על חכמתו ולא יתישב תחלה במה שיחקור אם הוא ראוי שיחקור בו אם לא ולזה יפול בזה הטעו' אשר יגרום לו הפסד רב: אם נבלת · ולאות ממכוא מה שתחקור בו הנה הסבה בזה הוא גאותך שנשענת על חכמתך שתמצאהו ולא הסתכלת תחלה אם יתכן לך לעמוד על אמתתו אם לאו אם היה שיתכן לך זה לא הכינות תחלה מה שראוי שיהיה מוכן לך לעמידך על אמתת החקיר' ההיא או יהיה הרצון באמרו אם נבלת אם נפלת כי הגאוה בחכמ' היא סבת הנפילה כמו שקדם ואם זמות יד לפה ר"ל שאם חשבת לחקור בא' מהדרושים הגדולים לא תמהר בזאת החקיר' ואמר יד לפה לפי המשל כי החושב לדבר אין ראוי שימהר עד שיתישב בדברים ההם אם הם ראויים אם לא אך ישים ידו לפיו למנוע פיו מלדבר או ירבה בזה ואם חשבת מה שתצטרך בעבורו לשים יד לפה והוא הטעות שיקרה לך בהשגת הש"י שבבה לך להכנס בזאת החקירה אשר אין לך דרך להשגתה ולזה הובילה אותך אל הטעות הנפלא לכחש בש"י והנה אמר יד לפה כדמיון מ"ש היוב אם אראה אור כי יהל וירח יקר הולך ויפת בסתר לבי ותשק ידי לפי וזה

תחת. בעבו' רגז הארץ רמז לעם הארץ: תחת עבד · שהמליכו אותם עליהם בעבור חטאם ואינו מרחם על משלו ירגזו העם · ונבל בהיותו שבע ומושל בעבור פשעם . ותחת אשה כאשר היא בעולה כי תשנ' את שוכביה שמאסוה ולא יכילוה על כן יפחדו ויתכן שנבעלה בעבור עון שוכביה · ושפחה שהיא יורשת גבירתה ומושלת עליה בגלל פשע הגברת . על כן ראוי לאדם להשמר ממנו ולא ימשלו הנבזים על הנכבדים: ארבעה. חמשה פסוקים דבק' · קטנים קטנים מן הנבראים בארץ · מחוכמים והשם החכימם לעשות כן: לא עז · שאין כח בהם . ויכינו · מאכלם כפי יכלתם: לא עצום · טעמו רבכמו וירבו ויעצמו · בסלע ביתם להסתר שם: חוצץ · פועל עומד כמו יורד כמו חרשיו חוצבו כלנ' נקבצו ונאספו כענין כי תלאו ימי וכן ויצא חוצץ יצא מאוסף · ומקובץ כענין אסף החסיל. פ"א מן חצצון תמר: שממית. שם חיה ויתכן שהיא החיה הנמשלת לאדם בצורה ובדמות והטע' שהיא חיה בידי' תתפש כלומר שתופסת מה שיתנו לה והיא נמצא' בהיכלי מלך בעבור חכמתה ואלה הד' הם מחוכמי' והנזכר ראוי ללמוד מהם דרך ארץ: ג'. הדשקים ג' וד' דרך אריכות. צעד ולכת כפל כלנ' שהולכים בנחת. ליש יטיב לכת בעבור שהוא גבור ואינו מפחד מבהמה כאריו' ונמרים ודובים ולא ישוב מפניכלם כי הוא גבור מכלם: זרזיר · שם חיה סמוך למלת מתנים כלומ' זרזיר ממתנים והזכירו כי הוא קל ברגליו וייטיב לכתו כי בעת הצורך יוכל להשיג טרפו · פ"א דבורים. פ"א נשר. או תיש ייטיב צעדו בלכתו כי הצאן לא תעבורנה לפניו והענין כעתודים לפני צאן. אל אימנו לשון פיוס. קום פעול כמו סוב לב כלומר שאין אדם קום להלחם עמו או ייטיב צעדו כי בעבור צדקו אין שטן מוקם כנגדו: אם נבלת. לנגד היתי' ואוכל דבר ואם זמות שים יד לפיך ונו' תדבר. פ"א אם נבלת המלה לשון עבר יתחת עתיד והטעם אם תהיה נבל כלו' אם תעשה נבלה בעת שתתנשא למלוכה או אם זמות וחשבת לעשות נבלה שים יד לפה ולא תעבור המזמ'. פ"א ואם עברת שחשבת להתנש' לפניו ואם זמות שים יד לפיך . פ"א אם נבלת תשוב בלבך בהתנש' בעזר הגבור' ואם זמות בעבו' רשעך שים יד לפה:

ימלוך ד' מל' בליש' וסימ' ואדניה בן חגית מתנשא · ועתה הנה אדניה מלך · כי מלוך תמלוך וקמה בידך · ובחמה שפונה אמלוך · תחת עבד כי ימלוך: לארבה ב' וסימ' ויהן לחסיל יבולם · מלך אין לארבה ויצא חצץ כולו : בהכליב' וסימ' ענג · שממית בידים תתפש · מיטבי לכת חד מן ט' חס' בליש' וטבה וסי' נמסר ביחזקאל סוף סימן ל"ג : כבהבח

תַּחַת שָׁלוֹשׁ רָגְזָה אֶרֶץ וְתַחַת אַרְבַּע לֹא־תוּכַל שְׂאֵת: תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ וְנָבָל כִּי יִשְׂבַּע־לָחֶם: תַּחַת שְׂנוּאָה כִּי תִבָּעֵל וְשִׁפְחָה כִּי־תִירַשׁ גְּבִרְתָּהּ: אַרְבָּעָה הֵם קְטַנֵּי־אָרֶץ וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכָּמִים: הַנְּמָלִים עַם לֹא־עָז וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ לַחְמָם: שְׁפַנִּים עַם לֹא־עָצוּם וַיָּשִׂימוּ בַסֶּלַע בֵּיתָם: מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ: שְׂמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ: שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה מֵטִבֵי לָכֶת: לַיִשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה וְלֹא־יָשׁוּב מִפְּנֵי־כֹל: זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ־תָיִשׁ וּמֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ: אִם־נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא וְאִם־זַמּוֹתָ יָד לְפֶה:

תְּחוֹת תְּלַת רְגַזָא אַרְעָא וּתְחוֹת אַרְבַּע לָא יָכִיל לְמִסְבְּרָא: תְּחוֹת עַבְדָּא כַּד נִמְלֵיךְ וְטַפְשָׁא יִשְׂבַּע לַחְמָא: דִּתְחוֹת שְׂנוּאַתָא דְּהָוְיָא לְגַבְרָא וְאַמְתָא דִּי יָרְתָה לְרִבּוֹנְתָא: אַרְבְּעָא אִינוּן דִּזְעִירִין בְּאַרְעָא וְהִנּוּן חַכִּימִין וּמַחְכְּמִין: שׁוּמְשְׁמָנֵי לָא עָשִׁין עַמְהוֹן וּמְתַקְנִין בְּקַיְטָא מֵיכַלְהוֹן: וְתַגְסֵי דְעַמְהוֹן לָא תַקִּיף וְעָבְדִין לְהוֹן בֵּיתָא בְּקַתָּאֵרֵי: וְקַמְצֵי דְמַלְכָּא לֵית לְהוֹן וּמִתְכַּנְשִׁין כֻּלְּהוֹן כַּחֲדָא: וְאַקְמְתָא דִּמְסַכְּכָה בִּידַיָּה וְעָמְרָא בְּבֵיתָא דְמַלְכֵּי: תְּלָתָא אִינוּן דְּשַׁפִּירַן הִלְכַתְהוֹן וְאַרְבְּעָא דְּשַׁפִּיר מְהַלְכִין: אַרְיָא גִיבַּר בִּבְעִירָא וְלָא הָפִיךְ מִן כָּל מִדַּעַם וְאַכְבָּא דְּמִזְדַּרְכִיל בֵּינַת תַּרְנוֹגְלֵי וְתַיְישָׁא דְּאָזִיל בֵּית גִּיוֹרָא וּמַלְכָּא דְּקָאֵים וּמְמַלֵּיל בֵּית עַמֵּיהּ: לָא תִיתְרוֹרַם דְּלָא תִיטַפַּשׁ וְלָא תוֹשִׁיט אִידָךְ לְפוּסָךְ:

ו' דגשים וסימ' נמסר בסדר נח: ולא ישוב ו' וסימ' בלשון ארמי תורא אשתבע ונפל אריה אדכר ונחך · וביאורם נמסר בירמיה סימן ח':

אבן עזרא

מיץ · ג' פרמים האחד אפס המץ והשני ימצו וישתו והמליצי למען תמוצו ומיץ החלב והאף הטעם בהמץ אחד מאלה יצא מהם הדבר העומד בבח לצאת על ידי מעשה כחמאה והדם ואפים יקראו כחרים בעבור שיראו בהם וטעמו כן מיץ אפים שיחרה אפו בכל עת כאילו ימיצנו המיץ יוציא ריב כלומר שיריב עם בני אדם ורצה לומר הזהר מן הכבלו' כי היא גוררת הכעס והכעס גורר המריבה : דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו · בתחלת הספר הודיע כי יסרו אביו על החכמה וספר כאן שיסרתו אמו בת שבע אחר מות אביו ללמדו חכמ' להתרחק מן הנשים ומן היין כי הם שכח' הרמ' והפשע ובעבור חכמת' וכבודה שבח האשה החכמה עד אלפא ביתא להיות לזכרון · למואל הוא שלמה ויתכן שיקרא כן כי בתיו היה להם אל אחד ולא עבדו לפסילים וכן נקרא העומד על כסאו עמנו אל : ודרכיך · שומר במקום שנים · למחות מן מחיתי · מלכין כון תחתם כמו לקץ הימין לא יאמין בחיין · אי כמו אין ופעם בהריק כמו אי נקי כלו' אין נקי · חלוף שם דבר מן כליל יחלוף יגזור וכן הפי' דברי למואל המלך דברי משא ונבואה הם שיסרתו אמו · מה ברי טעמו מה אתה כחשב ברי ובר בטני שאני ילדתיך · נדרי שנדרתי בעת לדתי אותך אם אמלט מצירי יולדה על כן יסרתיך שלא תתן לנשים חליך ואל תתן דרכיך למחות דרכי המלכים כלומר שלא יהיה מנהגך לשנות מנהג המלכים כי לא יאות להם זנות ושתות יין ונסכר פן ישתה כל אחד מהם וישכח מה שפי' מחוקק על ספר · עני שאחרים ענו אותו · דינו · שהיין משמח הלב על כן עמלו לא יזכור עוד בהתעסקו ביין · אלם כמו בעבור · בני חלוף בניתמותה בעבור משפט המות ואמר שיחקרו עליו היטב : אשת חיל מי ימצא · חיל ממון כמו אשה שתקנה חיל וממון בחכמתה מי יוכל למצוא · מכרה מן תמכרו מאתם : בטח בה בעבור שתכין · ושלל שהיא קונה · לא יחסר השלל על כן יבטח בה : גמלתהו · תשיב לו גמול טוב בעבור שבטח בה ולא גמלתו רע : דרשה · לקנות צמר ופשתים · בחפץ כפיה כאלו הכפים חפצות לעשות והפך זה כי מאנו ידיו לעשות : כאניות

מסורה

ומיץ ב' ובפסוק ואינון מן א"ב מנ"ב ובפסו' וסימ' נמסר בכמסר' רבתא במערכת אות הבי"ת בס"ד : ברי ב' בתרי ליש' וסימ' מה ברי ומה בר בטני · אף ברי יטריח עב : מה כ"ד בסגול וסי"מ נמסר בסדר כי תשא : מלכין ל' ודרכיך לטחות מלכין · והוא חד מן כ' מלין דמשמשין ן' אריך בסוף תיבותא וסי' נמסר במסרה רבת' במערכת אות הנו"ן בס"ד :

משלי ל – לא

כִּי מִיץ חָלָב יוֹצִיא חֶמְאָה וּמִיץ אַף יוֹצִיא דָם וּמִיץ אַפַּיִם יוֹצִיא רִיב :

דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ : מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי וּמֶה בַּר נְדָרָי : אַל תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ וּדְרָכֶיךָ לַמְחוֹת מְלָכִין : אַל לַמְלָכִים לְמוֹאֵל אַל לַמְלָכִים שְׁתוֹ יָיִן וּלְרוֹזְנִים אוֹ שֵׁכָר : פֶּן יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח מְחֻקָּק וִישַׁנֶּה דִּין כָּל בְּנֵי עֹנִי : תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ : יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ וַעֲמָלוֹ לֹא יִזְכָּר עוֹד : פְּתַח פִּיךָ לְאִלֵּם אֶל דִּין כָּל בְּנֵי חֲלוֹף : פְּתַח פִּיךָ שְׁפָט צֶדֶק וְדִין עָנִי וְאֶבְיוֹן :

אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ : בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר : גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ : דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ :

תרגום

דְּמִן דְּמַיְצָא חֲלָבָא נָפְקָא הֶאִיתָא וּמִן כִּיבוּשָׁא דְּרָגְזָא נִיפּוּק דְּמָא וּמִן חַרְיָנָא דְּאַפֵּי נִיפּוּק דִּינָא :

מִילּוֹהִי דִּלְמוּאֵל מַלְכָּא נְבִיוּתָא וּמַרְדּוּתָא דְּרַדְאַתֵיהּ אִמֵּיהּ וְאָמְרַת לֵיהּ הָא בְּרִי וָוי בַּר כַּרְסִי וָוי בַּר נִדְרַי : לָא תִתֵּן לִנְשֵׁי חֵילָךְ וְאָרְחָתָךְ לִבְנַת מַלְכִין : אִזְדְּהַר מִן מַלְכֵי לְמוֹאֵל מִן מַלְכֵי דְּשָׁתִין חַמְרָא וּמִן שִׁלְטוֹנֵי דְּשָׁתֵי שִׁיכְרָא : לָא תִשְׁטֵי וְתַטְעֵי הֵוָנָךְ וְתַשַּׁנֵּה דִּינְהוֹן דְּכֻלְּהוֹן בְּנֵי עַנְיֵי : הֲבוּן שִׁכְרָא לַאֲבִילֵי וְחַמְרָא לִמְרִירֵי נַפְשָׁא : וְנִשְׁתֵּה וְנִטְעוֹן מִסְכֵּינַתְהוֹן וְשַׁתְקֵיהוֹן לָא נִזְכְּרוּן תּוּב : פְּתַח פּוּמָךְ לְהָלֵין דְּלָא מַמְטוֹ דִּין וְדוּן לְכֻלְּהוֹן בְּנֵי עַוְלֵי : פְּתַח פּוּמָךְ וְדוּן צִדְקְתָא וְדוּן לְעַנְיֵי וְלַעֲלִיבֵי :

אִתְּתָא כְּשִׁירְתָא מַנִּי יִשְׁכַּח יַקִּירָא הִיא מִן כֵּיפֵי טַבְתָּא : וְתַכִּיל עֲלָהּ לִבֵּיהּ דְּבַעֲלָהּ וְלָא מִתְבַּזְּזָא וְלָא חַכְרָא : פָּרְעִיתֵיהּ טַבְתָּא וְלָא בִּישְׁתָא כָּל יוֹמֵי חַיָּהָא : תְּבַעַת עַמְרָא וְכִתָּנָא וַעֲבַדַת הֵיךְ צְבִיָּנָא דְּאִידָהּ :

מסורה

לאובד ב' מ"ל בליש' וסימ' אם אראה אובד · תנו שכר לאובד : פתח ד' וסי' ויאמר פתח החלון קדמאה · פת' לבנין דלהיך · פתח פיך לאלם · פתח פיך שפט צדק · ורחוק ד' חס' בליש' וסימ' נמסר כשמואל א' סי' כ"ו : חייה ג' בליש' ב' מ"ל וא' חס' וסימ' לצרר לגלות ערותה עליה · ויחיה ותגדל עמו · גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה · מציע' הס' :

רלבג

כי מה שכשתלם בכמו זה לא יוכל להוציא מפיו שבושו כי ישחיתוהו שאר האנשים המאמיני' בש"י ולפי זה הפי' שפירשנו עתה אשר הוא ככה לפי מחשבתי יהי' הרצון באמרו אם נבלת בהתנשא לאית למצוא מה שראוי שתמציאהו הנה זה הליאות יגיע לך בעבור התנשאך וגאותך בחכמה כי בעבור זה נשענת על חכמתך ולא הכינות תחלה לדרוש אשר תחקור בו מה שראוי שיוכן להישיר אל השגתו וכן אם זמות וחשבת מה שתכטר' בעבורו לשים יד לפה שלא ידעו האנשים מום דעתך כי כחשת לאל מעל והכ' זה הגיע לך בעבו' התנשאך בחכמתך ולזה השיאך לבך להכנס בחקירות אשר אין דרך להכנס בהם ואמנם היה שבקשת החקירו' הגדולו' ימצא לאדם פתח אחר שיגיעה הרבה ובקשת לא ימצא לו פתח להכנס בהם ולזאת הסבה הישירנו שיתישב האדם תחלת בחקירות הגדולו' אם יש לו דרך להכנס בהם לפי שכמו שתמצא בדברים הטבעיים אשר ילכו מדרגות המותרות שבקשת יוציאו האדם תועלת ומבקשתם לא יוציאו כי אם נזק כן הענין במוה באלו ההשגות הגדולות ההולכות לפי מה שיחשוב במדרגת המותרות אשר אין ראוי שיפנה השכל אליהם וזה כי בקשתם ימצא אחר היסוד פתח ודרך להכנס בהם ויומשו בהם אחר היגיעה דבריה היקרים מאד ובקשתם לא ימצא להם פתח להכנס בהם ויותר נפלא מזה כי כבר ימצאו דרושי' גדולים ויקרים מאד אפשריי ההשגה לאדם ודרושים אחרים למטה מהם לא ימצא לאדם פתח להכנס בהם והמשל כי האדם אין לו פתח להכנס בהם בו בידיעת ריבוע העיגול ר"ל איך יעשה שטח מרובע שוה לשטח עגול ישר ויכנס בחקירו' גדולות ויקרות מזה לאין שיעו' וזה ממה שיתחייב לאדם התישבות בדברי' אשר יחקו' בהם אם יש לו פתח להשיגם אם לא בדרך שיתבררו לו במלאכה מלאכה מהחכמות הדרושים אשר אפשר לו להשיגם מהדרושים אשר אי אפשר בהם זה : כי מיץ חלב · והנה הדברי' הטבעיים אשר ימצא בקצת מותריהם תועלת ובקשתם לא ימצא הם אלו שזכר ודומיהם והוא שממיץ החלב שהוא מותר הגבינ' יוציא האדם חמאה שהיא יותר טובה ויותר ערבה מהגבינה וממותר מיץ האף יוציא האדם דם כיגיעתו בו להוציאו וישחית בזה עצמו וממותר הכעס אשר ראוי שיעזב ויוכח יוכיח האדם ריב ומדון אשר הוא גורם השחתות והפסדים רבים : ובכאן כשלם ביאור זה החלק שהגבלנו ביאורו בזה הספר והוא נפלא מאד ורב התועלת לקחת מוסר השכל ותועלת מבואר מדברינו בביאור : דברי למואל · הנה קרא שלמה עצמו למואל מלך כדרך אמרו בתורה והוא כאן לאל עליון ר"ל שהוא חיה לאל מלך כי יו' מפתו דברים מסרים לאל בתכלית מה שאפשר ואמר כי אלו הם הדברים אשר אמרה לו אמו במוסרה והנה זכרם בזה הספר להיותם רבי התועלת ודומה שכבר אמר לה שלמה שתשאל ממנו ויעשה חפצה והיא אמרה : מה ברי · מה אבקש בני אשר גדלתיך ומה בן בטני שהיית במעי בהיותי משברת ממך ואולם אמרה זה כי כבר יקרא בן מה שאינו בן בטנה כאמרו אלה בני מיכל בת שאול לפי שהיא גדלה אותם ואע"פ שלא היו בניה כי הם בני מרב אחותה ומה שאבקש לך בן נדרי ר"ל שמרוב אהבתי אותך היו כל נדרי בך כמשפט האוהב שיהיו נדריו ושבועותיו בחיי אהובו או ירצה בזה שבעבורו היו נדריה תמיד לי"י : אל תתן לנשים כחכה · אשר לך בדריסת החכמה והשגתה וזה כי רוב העסק עם הנשי' יסיר האדם מהשקידה על החכמ' ויהיה לבו שוגה בהם תמיד ולא יהיו דרכיך למחות העצו והמחשבות הרבות אשר יצטרכו למי שירצה לחקור בחכמת מחקר ראוי ואמר זה כי ההתמדה עם הנשים תמנע התישבו' באלו המועצות והמחשבות : אל למלכים · אתה בני שהוא למואל יהיו דרכיך דומים לדרכי המלכי' אוהבי התענוגים שרודפים שתיית היין ומואלים היה שכר לשתותו כי אין למלך כמוך שהוא לאל נכון לעשו כן : פן ישתה וישכח · מזה הדין הבא לפניו בתורה ויהיה זה סבה אל שישנה דין כל בני עני אשר הוא חטא גדול וכל אחד מאלו הוא חטא כפלא ולזה זכר שינוי דין כל בני עוני שלא יתחדש מזה ג"כ שינוי בדין העשירי' אבל זכר מה שיתחדש יותר מהרע מזאת התכונ' כמנהג המוכיחים ובכמו זה המנהג נהג שלמה ברוב התוכחות הנכללות בזה הספר · ותן שכר לאובד · הנה השכר והיין אינו ראוי כי אם למרי נפש ולאובד שישכח המר נפש מרירותו : ישתה וישכח רישו · והאובד עמלו לא למלך כי הוא ראוי שיזכור הדינין אשר ראוי שיהיה בהם הבאים לפניו : פתח פיך לאלם · ר"ל לאשר יבאו לפניך לדין ולא ידע סדר טענותיו אשר בהם יתבאר משפטו ודינו ראוי שתפתח פיך להישירו להגיד דברי ריבו והנה האלם הוא שאינו יודע להגיד כלל מדברי ריבו ובני חלוף הם בעלי התמורה שיאמרו הפך מה שבלבם וראוי לשופט השלם שיסבב שלא יפקד מהם משפטם ממה שחסרונם בדבור ובהגדת ענייני ריבותם : פתח פיך · בענין שתשפוט בצדק אל דין עני ואביון ולא יפקד מהם משפטם מפני חלשתם וחוזק אשר כנגדם : אשת חיל · הנה התחיל זה הספר בתואר החומר המשרת אל השכל שיהיה שלם באופן שיגיע לו קנין שלמותו ותאר אותו בנקבה כמנהגו וקראה אשת חיל מצד שלמו' כחה להגיע אל השכל מה שיצטרך לו ממנה מהבורות המוחשות ואמר שהוא קשה ההמצא ורחוק מכרה וערכה מערך הפנינים כי אין לו יחס עמהם : בטח בה · הנה לב בעלה בוטח בה מתחלה לו מה שצריך להקרים מן החוש בדרושו ולא יחסר שלל להיות טרף לבית השכל : גמלתהו טוב · כל ימי חייה גמלתהו טוב ונכנעה לעבודתו ולא נטתה כלל מעבדיהו · דרשה צמר ופשתים · להיות טווה בהם למה שיצטרך לביתה מהלבוש ועשתה זה בחפץ כפיה כמשפט המשרת החופץ לעשות רצון אדוניו ולא כמשפט המסרת על בר ההכרח ואמנם אמ' זה לפי שתגיע מהמוחשות אל השכל יתיקון בתקונים רבים קודם הגיעו אליו ובזה יוקרו מהם הרבה מהמטינים החומריים ויודקו בו אל המציאות הרוחני כמו שנזכר בספר החוש והמוחש : היתה

היתה כאניות · הסוחרים הגדולי׳ שיביאו סחורותיהם מארץ מרחק כן תביא מזו׳ ממרחק למה שיצטרך אל השכל בדרושים יקשה לעמוד מן החוש אם לא בטוטט בארכות או בעדות מהקודמי׳ אשר ראוי לבטוח בהם שיגידו האמת ׃ ותקם בעוד לילה · בחריצות וזריזות לתת טרף לביתה וחוק לנערותיה להעמיד בריאות הגוף

כאניות · ההולכות למרחוק ׃ לילה · קודם עלות השחר · לביתה לבניה ׃ וחוק מאכל כענין ואכלו חקם לחם ׃ זממה · חשבה לקנות שדה · מפרי רמז להון יגיע כפיה כלו׳ מפרי כפיה נטעה נוטע לה כרם כי אין מנהג הנשי׳ לנטוע ׃ בעוז מתניה · כאילו העוז חגרה ׃ טעמה · כמו ברוך טעמך כלו׳ יעצה כי טוב להתעסק

היתה הר״פ וסי׳ ותהי לי נחלתי כאריה ביער · היתה עלי יד יי׳ · היתה לי דמעתי לחם יומם · היתה יהוד׳ לקדשו · היתה כאניו׳ סוחר ׃ נטעה זממה שדה נטע כתי׳ וקרי׳ נטעה בה״א וכן בלילה טעמ׳ כי טוב סחרה ואינון מן כ״ט מלין חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ וסי׳ נכס׳ בסס׳ רבתא במערכת אות ה׳ בסד׳ ׃ כפה ב׳ וסי׳ וקצתה את כפה · כפה פרשה לעני ׃ לא תירא ח׳ וסי׳ ביחזקאל

היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה ׃ ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתיה ׃ זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטע כרם ׃ חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועתיה ׃ טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בליל נרה ׃ ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך ׃ כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון ׃ לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים ׃ מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה ׃ נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ ׃ סדין עשתה ותמכר וחגור נתנה לכנעני ׃ עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון ׃ פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה ׃ צופיה הילכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל ׃ קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה ׃ רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה ׃ שקר החן והבל היפי אשה יראת יהוה היא תתהלל ׃ תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה ׃

סכום פסוקי׳ דספר משלי׳ תשע מאות ותמשה עשר וסי׳ תתק ט״ו וחציו לפני שבר גאון וסדריו שמנה

והות היך זלפיה דתיגרא דמן רחיק אתיא מכלותא ׃ וקמת בליליא ויהבת מזונא לביתה ופולחנא לטלייתהא ׃ ואיתחשבת בתרעיתא ונסבת חקלא ומן פירי דידהא נצבת כרמא ׃ ואסרת בעושנא חרצהא וזריזת דרעיה ׃ וטעמאה מטול דטבתא תגרותהא ולא דעיך בליליא שרגהא ׃ ידהא פשטא בבושרא וידהא לבכין מעזלא ׃ ידה פשטא לעניא ודרעיה אושיטא לעליבי ׃ לא דחלון בני ביתיה מן תלגא מטול דכלהון בני ביתיה לבישין הוו זהוריתא ׃ תשויתא עבדת לה בוצא וארגוונא לבושה ׃ ידיע הוות בינת מדינתא בעלה כד יתיב הוא עם סבי ארעא ׃ פתנא עבדת וזבנת חוזרא יהבת לכנענאה ׃ עושנא והדיה לבושה ונחכא ביומא אחרייתא ׃ פומה פתחת בחכמתא ונמוסא דחסדא על לישנה ׃ וגלין ארחתא דביתה ולחמא חבינאות לא אכלה ׃ קמו בנהא ויהבון לה טובא בעלה ומשבחה ׃ סגיען בנתא דקניי ואת עברת על כלהין ׃ מטול דשקרא הוא חנא וסריק הוא שופרא איתתא דדחלתיה דאלהא היא תשבחתא ׃ הבו לה מן פירי דידהא ונשבחונה עובדיה בתרעי ׃

סימן ג׳ ׃ לבוש ל׳ חסר בכתו׳ כי כל ביתה לבש שנים · וכל נבי׳ דכו׳ חס׳ בב״ב מ״ל וסי׳ ושרין קשקשי׳ והא לבוש · הצא לבוש לכל עבדי ׃ נודע ב׳ קביצ׳ וסימ׳ נודע ביהודה אלהים · נודע בשערים בעלה · וחד ונודע כה שהיה ׃ לבושה ג׳ וסימ׳ ממשבצות זהב לבושה ׃ שש וארגמן לבושה · עוז והדר לבושה ׃ הילכות ד׳ ולית דכוותי׳ כ״כ וסימ׳ נמסר בתלי׳ ס״מ ס״ח ׃ ויאשרוה ב׳ וסימ׳ אחת היא יונתי · קמו בניה ויאשרוה ׃ עלית ג׳ וסימ׳ מהלך איפה כי עלית כלך לגגות · גם סם עלית לזבח זבח · ואת עלית על כלנה ׃ והבל ג׳ וסימני׳ נכס׳ בסדר בראשית וישעיה ריש סימן ט׳ ׃ תתהלל ב׳ וסימ׳ בקדוש ישר׳ התהלל · אשה יראת יי׳ היא תתהלל ׃

בסחורה על כן לא יכבה ׃ פרשה · לחם לעני ׃ לביתה · בניה כלומר לא תירא משלג היורד על הארץ כי כל אחד מביתה לבוש מתולעת שני או כל ביתה לבוש שנים שם ממין כפתי׳ וארגמן ממין הצבעים והוא ארום ׃ זקני · הזקנים יושבו בעלה עמהם בעבורה ׃ לכנעני · סוחר כמו כנעניה ככברי ארץ ׃ עוז · כאילו העוז וההדר לובשת · ליום אחרון לעת זקנתה תוכל לעמוד משחקת ואינה מפחדת מן ה החסרון או לעולם ה הבא ׃ חסד · שהיא מוכנת לעשות חסד ׃ עצלות · אשת עצלות ׃ קמו · בבקר בניה כי לא יכבה בלילה נרה · ויהללוה זה המהלל שיאמרו לה · רבות בנות עשו חיל קנו חיל · עלית כמו ותעל אחר מנוריה כלומר גדלה על כלנה ׃ שקר החן · גם זה השפסוק מהלל בניה הוא שהם אומרים לשקר אשת החן והבל הוא היופי ׃ תנו · הבעל אומר לבניו תנו לה מפרי ידיה עד שיהללוה ה המהללים על מעשיה או מעשיה הם יהללוה והכתובה ברבור כענין תנו ליי׳ אלהיכם כבוד ׃

כשלם ספר משלי

כי בו יעמוד בריאות הנפש והנה תמצא בזה ספר מחריבות ברמיון זה הענין קנתו לפרות בעלה וקנתו להעמיד בריאות הגוף שהוא גם כן לפרות עד שכבר זממה שדה קנתה שדה ונטעה כרם להוציא מהם פרי אל השכל ׃ חגרה בעוז מתניה · לרוץ בזריזות לחפציה ואמצה זרועותיה ל לעשות פעולותיה ב בחריצות ׃ טעמה · הכירה כי סחרה הוא טוב מצד הפרי המגיע ממנו לשכל ולזה ת תנהיג בזריזו׳ בפרותו עד שלא יכבה נרו ב בלילה להתרחק מן העצלה ׃ ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך · לטוות הצמר והפשתים ׃ כפה פרשה לעני וידיה ש שלחה לאביון · וזה משלימות חריצותה שתעשה מה שתשלם בה לשכל חוקו ולקנות מההון מה שיספיק לה ולבית׳ ולתת לעניים חוקם ׃ לא תירא · בגדי שני הם׳ זה מצד אח׳ להורו׳ על חריצותה לקנות מה שיצטרך מההון ומצד אחר הם׳ זה להיות מה שתכין אל השכל מהמוחשות רחוק מלהתעו׳ השכל והנה עשתה לה ת מרבדים וקשוטים ב במרות שש וארגמן לבושה רוצה לומר ב בגדים חמודי׳ ונקיים במרות המשובחו׳ לא בגדים בואים במרות המגונות ׃ נודע בשערים · והנה בעלה הוא נודע בחכמה בשבתו עם חכמי ארץ מצד רב ההישרה שתישרהו לקנין החכמה ׃ סדין עשתה ותמכר וחגור · אשר עשתה נתנה לסוחר למוכרו לו כדי שיהיה לה הון לקנות בו כל אשר תשאל נפשה ׃ עוז והדר לבושה · הנה לבושה הוא עוז והדר ר״ל שישלם במרותיה היופי והתוקף להכניע תאוותיה הגופיות וזה ממה שישלם במתנהג בדרכי התורה ותשחק ליום המות כדרך אנשי המעלה שלא יחרדו מן המות כי אין רצונם לחיות כי אם להשלים השכל ואחר השלמו כמעט שיחפצו במות כי היא החיים להם ׃ פיה פתחה בחכמה · כי ממנה ילקחו התחלותיה וכימוס החסד שעשה הש׳ לנמצאות יתבאר על לשונה במה שיגיע אל החוש מזה הענין אשר הפליא הש׳ חסדו ביצירותיו ׃ צופיה · תמיד היא צופיה ומבטת ההליכות והדרכים אשר יובילוה אל ביתה אשר תתחבר בו ש׳ השכל להשפיע לו מהחוש המצטרך לו בחקירותיו ולא תאכל מזון העצל שהוא חסר התיקון אך כל מה שתקנה מאלו הצורות הדמיוניות יהיה שלם התיקון להביט אל השכל הנה האשה אשר בה משפטה תשובח מצד כחות הנפש ומצד השכל ׃ רבות בנות · ויאמרו כי רבות בנות עשו חיל אך את עלית על כלנה ׃ שקר החן · אשר במה שתבין אל השכל פעמים יביא זה לטעות בדרושים העמוקים אשר לא תחובר להם יראת יי׳ ׃ תנו לה · הנה לאשה אשר כזאת יותן מפרי ידיה כי יאסף מההשגחה הדבקה בשבתה בשכל טוב לא גם בדברים הגופיים כמו שביארנו בר׳ מספר מ״י ׃ ויהללוה מעשיה בשערים שם יסופר נועם מדותיה וטוב מוסרה ויראתה מהש׳ והנה התועלת בזה המאמר לפי המשל מבואר ובו תועלת עוד לפי המשל להיישיר האשה שתשתדל בעבודת בעלה ובתיקון ביתה בזה האופן ׃

יתן כבוד לאל נורא / והוא רואה ולא ירא׃
והוא נשגב בחכמתו / ודרכו לאנוש הורה׃
וזה פירוש בסוד איוב / כדרך טעמי תורה׃
לאברהם בנו מאיר / ספרדי בנו עזרא׃
ברומי חברו בלשון / אבותינו ואם קצרה׃
שיותן לעטרת הוד / ולצפירה מפוארה׃

אמר אברהם

בעבור היות כל נברא ברואי מים ומאין נמצא עמו חסרונו וחסרון העליונים בתנועות כנגד המוצק לא בעצמם ולא בתבניתם וחסרון השפל בתבניתו לא בעצמו וחסרון התחתיים בעצם ובתבנית ואחת סבת התלאות הקורות לנשמה ולגוף או לשניהם או לעושר ולבנים ולבנים ולחברי׳ והכל במספר במשקל בגזירת האחד אשר אין לו ראשית ואין שני לו על כן אמרו חכמי שקול הדעת כי התוכחות הבאות על בן אדם יש מהן ליסר אותו כענין והוכח במכאוב על משכבו כדרך האב המייסר את בנו על מעשה רע שעשה עד שלא יעשה כדרך הרופא שהוא משקה לחולה דבר להסיר חליו ויש תוכחות על תגרת מעשה כאב החומל על הבן וידריכהו בדרך הישרה כמו הרופא המאכיל הבריא ואם יפחד שיארע לו מחלה ישקהו במשקה לשמור תכונת בריאות גופו ויש תוכחות לקבל שכר וסיבת היותם רבות ואיוב הצדיק העיד הכתוב שהיה יחיד ברורו בצדקתו ותוכחותיו לא היו על מעשה רע או תגרת מעשה וכאשר הואלתי לפרש איוב הוצרכתי לפרש תחלה כל המלות ורוב הענינים הקשים כי רובי פירושי הקדמונים בספר הזה אינם על דקדוק הלשון ויש מהם על דרך דרש ואחר שאשלים לבאר כל מה שהזכרתי אפרש עיקר הענין בכל ויען איוב או אחד מחבריו וכ״ל אומר כי אליהוא היה חכם מהכל כאשר יתברר מדבריו על איוב וחבריו וטעמי ענייניו קרובים לדברי המקום על כן לא חרה אפו בו כאשר חרה אפו על אליפז וחבריו גם את המקום לאיוב תרשיעני למען תצדק׃
ועתה אחל לבאר

אמר לוי בן גרשום

ראינו לבאר הספר הזה ר״ל ספר איוב ביאור רחב ולהעמיק בעניינו כיד שכלנו לראותנו זה הספר גדול התועלת בהצלחת האל המדיני׳ והמדעיית ובכלל הנה כוונת התורה בכללה על העורם המתבאר בזה הספר ולזה יחסו רז״ל זה הספר למשה רע״ה ואמ׳ משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב ואולם נחלקו בעניינו אם היה משל או דבר קרה וזה כי זה הדרוש אשר נחקור עליו בזה הספר הוא אם השם ית׳ משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה פנות התורה ופוקד אותם על כל מעשיהם אם לא וזה שכאשר יונח שהוא משגיח באישי האדם כמו שחייבו זה הפנות התוריות יחשב שכבר ייוחס לשם ית׳ עול מצד רוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעותם ר״ל שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו וזה הספק הגיע הפילוסו׳ להאמין שהשם ית׳ בלתי יודע דבר מאלו הדברי׳ הפרטיי׳ כמו שנזכר במה שאחר הטבע ולחוזק הספיקות הנופלות בזה הדרוש לא סרו הקודמים מלספק בו ולא יבורו המתאחרים עד שכבר נסתפקו בו גדולי החכמים והנביאים ואמרו רז״ל שכבר נסתפק בו משה רבי׳ ע״ה ואליו רמז במה שבקש ואמר הודיעני נא את דרכיך וכבר ירא׳ שהענין הוא כן מהתשובה אשר השיבו השם ית׳ על זאת הבקשה והוא אומר יי׳ יי׳ אל רחום וחנון וכן תמצא שחבקוק הנביא הסתפק בזה הדרוש באמרו למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו וכן תמצא שדוד ע״ה הסתפק בו אמרו בספר תלים כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה כי אין חרצובות למותם וגו׳ הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו חיל אך ריק זכיתי לבבי וסוף הדברים ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני ולחוזק השאלות והספקות הנופלו׳ בזה הדרוש שתפיאנו משה רבי׳ ע״ה זה הסיפור הנפלא אשר הוקרו בו כל הספיקות הנופלות בו על דרך החקירות העיוניות כמו שיתבאר מדברינו וזהו אשר הניענו לבאר זה הספר כי לא ראינו בו לאחד מהקודמים המבארים ממי שהגיענו דבריהם ביאור יתכן שיהיה ביאור ענינו אבל תכלית מה שכוונו הוא לבאר המלות והתיבות ולזה היו רחוקים מאד מהכוונה בזה הביאור וזה שראוי למבאר שיכוין ביאור המלות והתיבו׳ לפי כוונת העניני׳ אשר כוונו בכלל הדברי׳ כאשר היו המלות משותפות כמו הענין בזה הספר ואם לא יתן אל לבו תחלה להבין כוונת הענינים לא יובן אליו ביאור המלות אם לא במקרה וזה מבואר בנפש ולזה היו הביאורי׳ ההם אשר הורגלנו בהם מקטנותינו כבר מנעו ממנו הבנת דברי זה הספר זמן מה עד אשר פקחנו עיני שכלינו לעיין בענייני זה הספר והנהגנו אחרי זה ביאור המלות לפי הענינים ההם ומצאנו שהמלות מתבארות בזה האופן בזולת זרות ולא מצאנו שהתעורר אחד מהקודמים לחקור בדעות אלו החכמים אשר נחלקו עם איוב בזה הספר זולת המעט שכתב מזה הרב המורה בספרו הנכבד מורה הנבוכים וכבר העירנו מה שכתב מזה לחקור בדברי אלו החכמים חקירה מופלגת כפי שיתבאר לנו מדבריהם מה שנתייחד בו אחד אחד מהם וכאשר הפלגנו העיון בזה האופן מצאנו דעותיהם על מספר החלקים אשר אפשר שתשפטם החלוקה בזה הדרוש למשכילים ואולם אמרתי למשכילי׳ לפי שהחלקים אשר תפול המחשבה בהם להמון החכמים בזה הדרוש הם בלתי מוגבלים ולא מוקפים והוא מבואר שהוא ראוי למי שישלים החקירה בזה הדרוש ובזולתו שיזכור הדעות אשר תשפטם החלוקה ותפול בהם המחשבה למשכילים ויזכור הספיקות הנופלות באחת אחת מהם והתרים אשר אפשר שיותרו בהם עד שיתישב לו בזה האופן הדעת האמתי ואיך שיהיה ענין זה הספר ר״ל שיהיה למשל או ספור דבר קרה הנה מפני שהתכוון ממנו בחבורו הוא להעמיד החכמים המטיבים בעיון על אמתת זה הדרוש הוא מבואר שראוי שיהיו הדעות אשר יזכרו בו לפי חלקי הסותר אשר יפלו בזה הדרוש למשכילי׳ שאם לא היה הענין בזה התואר לא היה מגיע מזה הספר ההתאמתות בזאת החקירה והנה יתבאר בע״ה עם ביאור דברי אלו החכמים איך נשלמו בדעותיהם כל חלקי הסותר וטענת כל אחד מהם בכלל הדברי׳ אשר אפשר לו לטעון לקיו׳ דעתו ולבטל דעת החולק עמו ולא הסכמנו בזה הביאור לבאר מפני מה נטינו בביאור מלה מלה ממה שבאר בה זולתינו להיות זה ממה שיתבאר במעט עיון למי שיראה ביאורינו זה עם שאם נהגנו זה המנהג היו דברינו בתכלית האריכו׳ והיה זה סבה שיקוץ בו המעיין והנה במקומו׳ רבי׳ מזה הספר נראו לנו ביאורי׳ רבים ובחרנו הביאורים מהם לפי הענין ולא רצינו לזכרם כלם לבחרינו הקצור ולזה אין ראוי שיקוץ המעיין אם יראה לו בקצת דברי זה הספ׳ ביאורי׳ אחרי׳ באותו׳ זולתי אשר זכרנום ועוד כי אין מחוק המתבאר שיזכור כל הביאורי׳ אשר אפשר שיעשו במאמ׳ אשר יבארהו ולא יגזור גם כן שלא ימצא למאמר ההוא ביאור זולתי אשר יזכרהו ולא תהיה תפיסה אם מצא למאמ׳ ההוא ביאור זולת הביאור אשר זכרו והנה אחשוב שמי שאמ׳ מרז״ל בזה הספור שמשל היה אמנם הביאו לזה מה שראה מהפלגת החקיר׳ בזה הדרוש על דרך החלוק ההכרחית אשר לא ימנע ממנה אחד מחלקי הסותר ולזה הרחיק היות אלו הדעות לקודמי׳ לפי שהוא רחוק אצלו שימצאו במקרה אנשי׳ יחד חולקו בדרוש אחד ויהיו דעותיהם על מספר החלקים אשר תשפוט אותם החלוקה ואולם מי שאמ׳ שכבר היה הנה יחזק דעתו מה שאמר יחזקאל נח דנאל ואיוב ואיננו בטל שימצאו דעות החכמי׳ בדרוש אחד על מספר החלקי׳ אשר תשפטם החלוק׳ כי כבר זכר הפילוסוף דרושי׳ רבים קצתם בטבעיו׳ וקצתם באלהיו׳ נמצאו בהם דעות הקודמי׳ על מספר החלקים אשר תשפטם החלוקה ולזה לא הרחיק בעל זה המאמר היות זה הספר דבר קרה ומה שיורה שזה הענין הוא ספור דבר שקרה הוא זכרו שם איוב ושם עירו ומספר קניניו ובניו בתחלה ובסוף ושם בנותיו ושכבר נתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם ומספר ימי חיי איוב ומה שזכר גם כן משם רעיו ויחסיה׳ אמר׳ אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהו בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם וזה כי כמו אלו התארים והספורים יעשו בספורים האמתיים להוסיף ההאמנה בהם ויקודם שנתחיל בביאור זה הספר נקדים הקדמה אחת מקפת בכל מה שיכללהו זה הספר והאמ׳ שהרעות הנופלות הם מיוחסות בכללם אל הסבה ההיולאנית או אל הקרי וזה שהרעות הנופלות לא ימלטו משתהיה התחלתם במקבל בעצמו או מחוץ והנה הרעות אשר התחלתם במקבל הם אם מצד המזג אם מצד המדות והתכונו׳ הנפשיות ואשר הם מצד המזג מבואר התיחסם אל ההיולי כי הסבה בזה השמע הכחות המתפעלות אל הכחות הפועלו׳ כמו שהתבאר ברביעי מהאותות וכן יתבאר זה ברעות הנופלות מצד המדות והתכונות הנפשיות כי אלו הרעות יהיו כאשר לא יתנהג האדם בהם כפי מה שראוי וזה לא יהיה מן השכל כי השכל אמנם ידריך האדם בהדרכה הראויה בדבר דבר מאלו הענינים האנושיים וכן הרעות אשר התחלתם מחוץ אשר התחלתם המזג והבחירה כמו הענין במלחמות הוא מבואר ממה שקדם התיחסם אל ההיולי ואשר אין התחלתם המזג ולא הבחירה כמו הפכת הארצות והרעש והאש הנופלת מן השמים והנוהג מנהגם הנה לא יגיע מהם רע כי אם במקרה וזה שלמה שהיו בכאן יסודות הפכיים והיה מדרך ההפכים שיפסידו קצתם קצת יחויב שתהיינה בכאן סבות עליונות פועלות אותם ושומרו׳ מציאותם ושיגבירו פעם אחת מן ההפכים על האחר ופעם יגבירו ההפך האחר וזה בסבוב ישר וסדור מתמיד כמו שהתבאר בטבעיו׳ ולזה יתחייב שיהיה האש פעם והאויר פעם והמים פעם והארץ פעם לפי היחסי׳ אשר לפועל אל המתפעל ובזה ישמר זה המציאו׳ השפל לפי שמירתו אמנם היא בשווי הנמצא ביסודו׳ אשר הורכב מהם וסבת זה השווי הוא זה הפועל המגיע אל היסודות מהגרמיים השמימיים ואמנם יגיע מזה רע במקרה מצד שיקרה שיפול האש על איש אחד ויהרגהו או שתהפך הארץ על היושבי׳ בה מצד שקרה היותם שם ובכלל הנה לא תמצא רע מגיע בעצמות מהשם ית׳ ולזה אמ׳ אין דבר רע יורד מלמעלה וראוי שלא יעלם ממנו שאלו המקרים אשר יפול בהם רוע הסדור הם מוגבלים באופן מה מהגרמים השמימיים וזאת סיבת הגעת הידיעה באלו המקרים טרם בואם לנו אם בחלום אם בקסם אם בנבואה כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש וזה כי זאת ההודעה לא תהיה אם לא תמצא פועלת לה הידיעה באלו העתידות אלא שעם כל זה כבר יתאמת התיחס אלו הענינים אשר בהם רוע הסדור אל ההיולי וזה כי בעבור שהגרמי׳ השמימיים משתתפי׳ בהנהגת האדם והיה מחויב מפני זה שיגיעהו קצת רעות מצד קצתם בעתים מה העריך השם ית׳ בשמם בנו השכל להנהיגנו ולהצילם מה שיקרה לנו מצד הנהגת הגרמי׳ השמימי׳ ולזה תהיה זאת ההנהגה אשר באלו המקרים מתיחסת אל ההיולי כי השכל הוא השליט להטות אותנו מזאת ההנהגה כאשר נרצה וכבר ביארנו זה בשלימות בביאורינו לספר החוש והמוחש ובספר מלחמות יי׳ ולהיות השכל הוא השליט על זאת ההנהגה היו אלו המקרי׳ לשפרים לא מחויבים והנה יתבארו בזה הספר הסדרי׳ אשר ישמר האדם בהם מאלו הרעות מצד השכל האנושי להתאחדותו באופן מה בשכל הפועל וראוי שתדע שאלו הרעות אשר נפל בהם רוע הסדור אינם רעות אנושיות וזה שהרעות האנושיות ראוי שתהיינה בחלק אשר בו הטובות האנושיות כי הנושא להפכים אחד ולמה שהיו הטובות האנושיות בחלק מחלקי הנפש אשר נקרא שכל לא בהזון והחוש ולפי טוביהם לאדם במה שהוא אדם הנה הוא מבואר כי הרעות האנושיות הם בזה החלק בעינו וכמו שהטובות האנושיות הם שלמות השכל האנושי במושכלות כן הרעות האנושיות הם הפקד ממנו השלימיות זהו ממה שראינו להקדימו קודם שנתחיל בביאור זה הספר והנה הסכמנו עם עצמינו לבאר ראשונה במאמר מאמר מאמרי זה הספר המלות אשר באו במאמר ההוא אשר יצטרכו אל ביאור ואחר כן נבאר ענין המאמר ההוא ואחר כן נבאר הכל התועלת מן הדברים כי בזה היושרה מה להקל בביאור זה הספר ולהעמיד בקלות המעיין בדברינו על אמתת דברי הספר. ומהנה נתחיל ונאמר.

חד מן מ״ח מלין דנסבין א׳ במצע׳ תיבו׳ ולא קרי׳ וסימנהון תאספון לא תוספון להת תבן · והאספסוף אשר בקרבו · ויאצל ויוד י״י בענן וידבר · משאת כי תשה ברעך · וכניהו בן יהודע כן · רפאתי ויצא אל מוצא המים · רפאנו את בבל ולא נרפתה · ונרפאו ויאבר אלי המים האלה · כראודך בעת ההיא ונאשאר אני · וששאתיך ושובבתיך וששאתיך · ורצאתי ויכלו את הימים · ואענה את זרע דוד למען זאת · ואעשיר אשר קניהן יהרגון · וקאם שאון בעמיך

הלא חכמה תקרא ותבונה תתן

איש י״ב ר״ף בתורה ובאיוב ב׳ באיוב וי׳ בתורה וסי׳ איש אשר ירקח כמוהו · איש אשר יעשה כמוה באיוב · וכל איש י״ו וסים׳ האנשים על הנשים · וכל איש אשר נמצא · ועשה בצלאל · ויכו

איש

ויהיה האיש ההוא ב׳ דסמ׳ וסים׳ כערים · גדול מכל בני קדם : וסר מרע ד׳ וסים׳ נמסר בישעיה סימן נ״ט : ויולדו ה׳ וסים׳ ויולדו להם בנים אחר המבול · וילדו לדוד בנים בחברון דשמואל ל׳ חכר וי״ו · ויולדו עוד לדוד בנים · ויולדו לאבשלו׳ ·

רלבג

אמר שכבר היה איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע עלה והצליח מאד בקניינ׳ המדומים כמו קנין ההון והבני׳ והיו בניו מתנהגים באופן שלם לפי ההנהג׳ המדינית בדרך שתשלם האחוה והאהבה ביניהם ולזה היו אוכלים יחד תמיד כדי שיתוקן ה הקטן יותר ביניהם והנה

גבר הוה בארעא דעוץ איוב שמיה והוה גברא ההוא שלים ותריץ דחיל מן קדם יי ועדי מן ביש : ואתילידו ליה שבע בנין ותלת בנן : והוה גיתוהי שבעא אלפין דעאן מן אלפא לכל ברא ותלתא אלפין דגמליא מן אלפא לכל ברתא וחמש מאה פדנין דתורין לגרמיה וחמש מאה אתנן לגרם איתתיה ופולחנא סגיעא לחרא והוה גברא ההוא רב בנכסין מכל בני כדינחא : ואזלין בנוי ועבדין שירותא בית גבר יומיה עד מישלם יומי שבעא ומשדרין ומזמנין לתלת אחיותהון למיכל ולמישתי עמהון :

היה בארץ עוץ איוב שמו והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים וסר מרע : ויולדו לו שבעה בנים ושלש בנות : ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת אלפי גמלים וחמש מאות צמד בקר וחמש מאות אתונות ועבדה רבה מאד ויהי האיש ההוא גדול מכל בני קדם : והלכו בניו ועשו משתה בית איש יומו ושלחו וקראו לשלשת אחתיהם לאכל ולשתות עמהם :

ל׳ ל׳ · ד׳ ת׳ · ל׳ מל׳ ל׳ · ל׳ יתר ואחיותיהן

אבן עזרא

איוב היה מבני בנין של נחור אחי אברהם והקרוב אלי שהיה מבני עשו והעניין מוכיח בארץ עוץ כמו שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ ולא יתכן לומר שלא היה בעולם בעבור שאמר יחזקאל וכח דניאל ואיוב ואם אמר טוען אולי איוב אחר היה שהזכיר ה הנביא ואמר לו אם כן אמור כן בדניאל וכח והנה כתו׳ בפסוק אחר אם יעמוד משה ושמואל לפני ואף כי מבאכו שמואל בן ע עמיהוד והנה לא ת מבאכו איוב אחר כ

ויולדו לו שבעת בנים דאיוב · וא׳ וילדו להם : ועבדה רבה ב׳ וסים׳ ועבדה רבה ויקנאו אתו · ועבדה רבה ויהי האיש ההוא גדול : אחיתיהם ה׳ בליש׳ וסימנ׳ והחייתם את אבי ואת אמי · בצדקתך אחיותך · ואחיותיהם צרויה ואביגיל · וקראו לשלשת אחיותיהם · ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו :

כתוב בספרי הקדם והאות שהוא יובב בן זרח מבצרה שמא בחלום ראה זה כי אין לו על מה יסמך לא על דברי הנביאים ולא על מה שהעתיקו חכמינו ז״ל ואל תתמה על מלת איוב שמו כי אינכו רשע כלל והנה כתו׳ י״י איש מלחמה י״י שמו והפך הדבר ויהי איש אחד מהר אפרים ושמו מיכיהו אולי בעל הדרש על הרוב הנמצא דבר מקום איוב סמוך לאחרן מטעם וילך ארבה בני קדם : הקיפו

אבן עזרא

הקיפו. טעמו כאשר השלימו תקופת ימי השבוע כי שבעה בנים היו לו. אולי כמו פן לשון תגרה ומורא שמא יהי כך וכך וכמוהו אולי ימושני אבי אולי לא תאבה האשה. וברכו לשון כינוי ובהפך כמו ברך נבות אלהים ומלך: ויהי היום. הגאון רב סעדיה אמר כי השטן בן אדם היה מקנא באיוב ופי' בארץ בארצו לבדו ופיר' כל אשר לו בידך בחפצך וכמוהו היד יואב אתך ופירש אך את נפשו שמור שמור נפשך שלא תבקש כ נפשו ואמ' כי המלאכי' אין להם קנאה והנה שנח ויתיצב מלאך יי' בדרך לשטן לו ובנפ' דניאל תמור ואין איש מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם ועוד ואני בשנת אח' לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו שהו' החזיק למיכאל ועזרו ולבאר סוד אלה הדברים לא יכילם ספ' והמבי' סוד מערכות הצבאות ו והשתנות המעשי' כפי השתנות התנועות ידע עיקר השטן והכלל שהוא מלאך י' וטעם ויהי היום יום ראש השנה שכל בני העולם עוברים לפני השכינה כבני מרון אויום דינו של איוב לבדו ולא אוכל לפרש או יהי פירושו ויהי היום ש אמר' בו כך וכך כמו ויהי היום ויעבור אלישע: משוט. כמו שוטו וכמוהו שוטטו בחוצות ירושלם ועניין בארץ בכל העולם כמו א התהלכו בארץ: שכת בעדו. מן לשכים בעיניכם הסר משוכתו והיה לבער וטעמו שמכת בעדו כמו משוכת הכרם שלא יגע בו רע. פרץ רבה כמו ופרצת ימה וקדמה: ידיהם. מקומם כמו ויד תהיה לך: ותפל שבא. מחנה שבא. ויפשטו כמו אל פשטתם היום: עוד זה מדבר. עד שבא זה המדבר והוא אחרית הבאים: ויגז

רלבג

והנה איוב ליראתו השם יתבר' היה מקדים אותם מהיקף רובה לומר מז' ימים לז' ימים והיה מיטיר אות' אלמה שראוי ואחר כן היה מקריב קרבנות עולה ליראתו שמא חטאו וברכו השם יתברך בלבבם לרוב השפע והשלוה אשר היה להם כי הם סבות הבעיטה באופן מה והנה לא תאר אותו הכתוב בחכמה לשלמותו בדרוש אשר בעבורו חובר זה הספר ואף על פי שהיה כבר חכם ב בענייניים הטבעיי' כמו שיראה מדבריו. וזכר אחר זה ממשל כאילו השם היה מדבר עם אשר יבאו מאתו של הרעו' המדומות אשר התחלתם מחוץ והוא השטן דרך משל וקראו שטן להיותו מטה מן הסדר' המכוון מהשם ית' כמו שהתבאר במה שקד' ולפי שהוא בלתי מכוון לעצמו אמ' ויבא גם השטן בתוכם כמי שלא כוון בואו ו וזכר שוטו והתהלכו הוא בארץ לבד כי שם יתבאו אלו הרעות לא במציאות העליונות ואולם בני האלהים הם הכחות המנהיגות ה המציאות במלאכות השם יתברך וזכר כאילו השי' היה מונע מהגעת הרעות לאיוב להיותו איש תם וישר ושהשטן כבר שנתן כל אשר לו בידו רק שלא ישלח ידו ש איוב וזה כולו להעיר שאין לשטן זאת הממשלה בשלמות כי אם ידבק האד' בשם יתברך לא ישלוט השטן עליו כמו שיתבאר בזה הספר וזכר שהשטן הרע לו מצד הרעות הנופלות מקצת אנשי האדם ל לקצת כמו המלחמות ומצד השנוי' הנופלים מהיסודות כמו ה התחדשו' האש והרוח והקדים לזכור הרע הנופל מצד מלחמה להיותו יות' מאדיו לפי שהתחלתו הבחירה המכוונת אל זה ה התכלי' ואולם הרעו' הנופלו' אמ' יקרו מצד השנויים המתחדשים ביסודות הם מיוחסים אל הקרי והזדמן: ואחר

ז' פסוקי' ויאמר מאמר וסימ' הכי קרא שמו. וירא את הנשים ואת. וירא את בנימן אחיו. בני הם אשר נתן לי. כי שמך לאיש. אל השטן מאין תבא. וחברו: תבא י"ז חס' וסי' לקמן ריש סי' כ': הלא כל ספר' חסרים וכל שאר כתו' דכות' חס' בכ"ט מ"ל וסימ' נמסר במשלי סימן י"ד: ואולם כל ספר' ר"פ ואולם בכ"ג אולם וסי' שלחנא ידך וגע אל עצמו. אולם

וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרֲכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל־הַיָּמִים׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל־יְהוָה וַיָּבוֹא גַם־הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן מֵאַיִן תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר מִשּׁוּט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ עַל־עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע׃ וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר הַחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים׃ הֲלֹא־אַתְּ שַׂכְתָּ בַעֲדוֹ וּבְעַד־בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מִסָּבִיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ וּמִקְנֵהוּ פָּרַץ בָּאָרֶץ׃ וְאוּלָם שְׁלַח־נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ אִם־לֹא עַל־פָּנֶיךָ יְבָרְכֶךָּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן הִנֵּה כָל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיָדֶךָ רַק אֵלָיו אַל־תִּשְׁלַח יָדֶךָ וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵעִם פְּנֵי יְהוָה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וּבָנָיו וּבְנֹתָיו אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר׃ וּמַלְאָךְ בָּא אֶל־אִיּוֹב וַיֹּאמַר הַבָּקָר הָיוּ חֹרְשׁוֹת וְהָאֲתֹנוֹת רֹעוֹת עַל־יְדֵיהֶם׃ וַתִּפֹּל שְׁבָא וַתִּקָּחֵם וְאֶת־הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי־חָרֶב וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃ עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר אֵשׁ אֱלֹהִים נָפְלָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַתִּבְעַר בַּצֹּאן וּבַנְּעָרִים וַתֹּאכְלֵם וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃ עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר כַּשְׂדִּים שָׂמוּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל־הַגְּמַלִּים וַיִּקָּחוּם וְאֶת־הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי־חָרֶב וָאִמָּלְטָה רַק־אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ׃ עַד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר׃

והוה כד שלימו יומי שירותא ושדר איוב וזמינונון ומקדים בצפר ומסיק עלוון סכומי כולהון ארום אמר איוב דילמא חבון בני וארגיזו קדם יי ברעיוניהון הכדין יעביד איוב כל יומיא: והות ביומא דינא בריש שתא ואתו כיתי מלאכיא למיקום בדינא קדם יי ואתי לחוד סטנא במציעהון: ואמר יי לסטנא מנן אתאתי ואתיב סטנא קדם יי ואמר מן שוט בארעא למבדק בעובדא בני אנשא ומן מהלכא בה: ואמר יי לסטנא איפשר דשויתא לבך בעבדי איוב ארום לית דיכמיה בארעא דעממי גבר שלים ותריץ דחיל מן קדם יי ועדי מן ביש: ואתיב סטנא קדם יי ואמר האפשר די למגן איוב דחיל מן קדם יי: הלא מימרך טלילתא אמטולתיה ואמטול ביתיה ואמטול כל דיליה מן חזור חזור עובדי ידוי בריכתא וגיתוי תוקפו בארעא: וברם אושיט כדון מחת ידך וקריב בכל די ליה אין לא באנפי מימרך ירגזינך: ואמר יי לסטנא הא כל דאית ליה מסיר בידך לחוד לותיה לא תושיט ידך ונפק סטנא בהרמנא מן קדם יי: והוה אתחולי יומא שבועתא ובנוי ובנתיה אכלין ושתין חמרא בבית אחוהון בוכרא: ואזגד אתא לות איוב ואמר תורייא הואה רדיין ואתנן רען על סטריהון: ונפלת בתכיף לילית מלכת זמרגד ודברתינון וית עולימיא קטלו אוכלוסה לפתגם דחרב ואישתיזבית לחוד אנא בלחודי לחואה לך: עוד כדון דין ממליל ודין אתא ואמר אשתא מן קדם יי נפלת מן שמיא ואוקידת בענא ובעולימי וגמרתינון ואשתיזבית לחוד אנא בלחודי לחואה לך: עוד כדון דין ממליל ודין אתא ואמר כסדאי מניאו תלתא רישי אוכלוסין ואתפשטו על גמליא ודברינון וית עולימיא קטלו לפתגם דחרב ואשתיזבית לחוד אנא בלחודי לחואה לך: עד כדון דין ממליל ודין אתא ואמר בנך ובנתך אכלין ושתין חמר בבית אחוהון בוכרא:

אני אדרוש אל אל. אולם אני אל שדי אדבר. וכל שאר קרי' דכו' במ"ה ר"פ ואולם וסימ' נמסר בסדר וארא: ושותים ו' ה' חס' וא' מ"ל וסימ' נמסר בשמואל א' סימן ל': ואת הנערים ג' וסימ' ואת הנערים יודעתי אל מקום פלני אלמני. ותפל שבא ותקחם ואת הנערים. עוד זה מדבר וזה בא: ויאמר צ"א פתח' וסימ' במסר' רבתא בערך אמר.

ואחר זה זכר שכבר הגיעו מתוס אל איוב ויוסרו וירא אתו השם שלא חטא בכל זאת ריק כתן שבח לשם ית' ואמר יי' נתן ויי' לקח יהי שם יי' מבורך ואחר כך התחיל בסיפור המין האחר מן הרעות אשר התחלתו במקבל כמו העצה והמזג וקרא התחלת זה הרע גם כן שטן להיותו מטה מהדרך הראוי ואמר בו להתיצב על יי' מה שלא אמר כן בראשון לפי שזה החלק מהנפש אשר בו תהיה העצה הוא מכוון בעצמו לעבוד השכל האלהי ולהגיע לו שלימותו וזה מבואר למי שעיין בספר הנפש וידע כחות הנפש האנושית לאי זה תכלית נמצאו באדם לא שכבר יקרה בקצת העתים שיהיה מה שישפטהו זה החלק מהנפש בלתי ישר ובלתי נאות עד שיאחרם מזה חלאים ומכאובים מצד רועה הנהגה

וזכ' על דר המשל שזה השטן השתדל בכל אופני ההשתדלות ל להזי' איוב בגופו ושהש' ית' נתן הכל ברשותו זולת נפשו כי הו' אשר לא נתן לשטן ממשלה עליה אבל הוא הענין בהפך ר"ל שהיא ח תמשול עליו ותנהיגהו כאשר תרצה ויחס עם זה המסרו ביד זה השטן לשבת היותו ב בלתי שלם בירא' השם עד שלא יעתו' באמונתו כאשר ינוסה וזהו א אומרו ואולם שלח נא ידך ונגע אל עצמו ואל בשרו אם לא על פ פניך יברכך וכן היה הענין על דרך האמת כי איוב להיותו נבוך ומבולבל בענין ההשגח' האלהית והיות אמונתו בזה בלתי שלימה ה העתיקוהו אלו הרעות הנופלות אל שיחליט המאמ' שאין השם ית' משגיח בתחבולים ר"ל באישיהם ואילו היה מבואר לו האמת בזה לא היה נעתק בשום פנים אל האמונה ב בחלופו והנה שבת היותו נבוך זה השיעור מהמבוכ' בזה הדרוש היתה חסרונו בהשג' העיוני' אשר השלימות בהם שבת השמר ה האדם מאלו הרעות המרומז' וזכר שכבר הגיע מתוס זה האיש ויוסרו עד שעם אשר הסיתה אותו אשתו ל לבלתי החזיק בתומתו והוכיח במכאובות ח חזקים לא חטא בכל זה בשפתיו לא שכבר אז"ל שבמחשבתו ה היה נבוך ומבולבל כמו שהוכיח בסוף ה הענין אז"ל בשפתיו הוא דלא חטא אבל בלבו חטא: עוד

ואמלטה ז' בליש' וסימ' אמלטה נא שבה · אמלטה נא ואראה את אחי · והפל שבא ותקחם · אש אלהים נפלה · כשדים שמו שלשה ראשים · והנה רוח גדולה · ואתמלטה בעור שני : ויקחום ב' ומ"ל וסימ' מחוץ והאל דעבן · ויאבר כשדים שמו שלשה ראשים : ובנותיך ג' ומ"ל וסימ' פן תגזול את בנותיך : ואכל קצירך ולחמך · עד זה נדבר וזה

והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ויפל על־הנערים וימותו ואמלטה רק־אני לבדי להגיד לך: ויקם איוב ויקרע את־מעלו ויגז את־ראשו ויפל ארצה וישתחו: ויאמר ערם יצתי מבטן אמי וערם אשוב שמה יהוה נתן ויהוה לקח יהי שם יהוה מברך: בכל־זאת לא־חטא איוב ולא־נתן תפלה לאלהים:

ב ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על־יהוה ויבוא גם־השטן בתכם להתיצב על־יהוה: ויאמר יהוה אל־השטן אי מזה תבא ויען השטן את־יהוה ויאמר משט בארץ ומהתהלך בה: ויאמר יהוה אל־השטן השמת לבך אל־עבדי איוב כי אין כמהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע ועדנו מחזיק בתמתו ותסיתני בו לבלעו חנם: ויען השטן את־יהוה ויאמר עור בעד־עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו: אולם שלח־נא ידך וגע אל־עצמו ואל־בשרו אם־לא אל־פניך יברכך: ויאמר יהוה אל־השטן הנו בידך אך את־נפשו שמר: ויצא השטן מאת פני יהוה ויך את־איוב בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו: ויקח־לו חרש להתגרד בו והוא ישב בתוך־האפר: ותאמר לו אשתו עדך מחזיק בתמתך ברך אלהים ומת: ויאמר אליה כדבר אחת הנבלות תדברי גם את־הטוב נקבל מאת האלהים ואת־הרע לא נקבל בכל־זאת לא־חטא איוב בשפתיו:

(marginal Masoretic notes: ב"מל' ל · ב"חס' וכתי' · ר"חס' · ל"חס' ה · ד"חס' · ה' · נ' · ל"ה' · ל"ו' ה"ו חס' · ב"ה"חס' · ב' · ה' ב"חר מל' · ל"ב' · ג"ל"פ כב' · ל' · ב' · ה' · ועד ה' · ל"חס' · ל' וחס' · זחד ומית · ב' ב' · ב')

והא זעפא רבתא אתיא מסיטרי מדברא וקריב בארבע זויין דביתא ונפל על עולימיא ומיתו ואשתזבית לחוד אנא לבלחודי לחואה לך: וקם איוב ובזע ית מעיליה וספר ית רישיה ונפל על ארעא וסגיד: ואמר ערטילי נפקית מן כריסא דאמי וערטילאי אתוב לבית קבורתא מימרא דיי יהב ומימרא דיי ובית דיניה נסיב יהי שמא דיי מברך: בכל דא לא חב איוב ולא מסרר מילי מיחטי קדם יי: והוה יום דינא רבא יום שיבוק סירחניא ואתו כיתי מלאכיא למקום בדינא קדם יי ואתא לחוד סטנא במציעיהון למקום בדינא קדם יי: ואמר יי לסטנא מנן את אתי ואתיב סטנא קדם יי ואמר מן למישוט בארעא למיבדק בעובדי בני נשא ומן מהלכא בה: ואמר יי לסטנא איפשר דשויתא לבך בעבדי איוב ארום לית דיכמוהי בארעא דעממי גבר שלים ותריץ דחיל מן קדם יי ועדי מן ביש ועוד כדון הוא מתקף בשלימותיה וגריתא מימרי ביה לסלעמותיה מגן: ואתיב סטנא קדם יי ואמר איברא אמטול איברא וכלדי לבר נש ימסור אמטול נפשיה: ברם אושיט כדון מחת ידך וקריב לגרמיה ולבסריה אין לא באנפי מימרך ירגזינך: ואמר יי לסטנא הא מסיר בידך לחוד ית נפשיה נטר: ונפק סטנא בהרמנא מן קדם יי ומחא ית איוב בשיחנא בישא מפרסת ריגליה ועד מוקדיה : ונסיב ליה פחר לאיתקרספא ביה והוא יתיב באמצע קטמא: ואמרת ליה דינה איתתיה עד כדון את מיתקף בשלימותך בריך מימרא דיי ומית: ואמר לה הכמה די ממללן חדא מן נשיא דעבדין קלנא בבית אבהתהון הכדין את ממללא לחוד ית טבא נקביל מן קדם יי וית בישא לא נקביל בכל דא לא חב איוב בסיפותהי ברם ברעיוניה הירהר במילין:

אבן עזרא

ויגז את ראשו · טעמו שער ראשו וכן הורידו לארץ ראשן: אשוב שמה · רמז לקבר הידוע וכן כיעת לכל חפץ על כל המעשה שם · ויש אומרי' כי מבטן אמי היא הארץ והענין אדם הראשון או בעבור היו' העצמו' שהם מוכרי הגוף מן הארץ וכנגד הארץ: תפלה · כמו תפל והעניין לא יצא מפיו דבור שאין לו טעם: ותסיתני · דברה תורה כלשון בני אדם והעניין שיחשבו א אנשי' שאין להם דעת שיכולת להסית אותו: עור בעד עור · גוף בעד גוף ויש אומ' כי מנהג האדם להסתיר עינו בידו אם יפחד ממכה בעבור היותה נכבדת: להתגרד · להתחכך ואין לו אח במקרא ויש אומרים חרס כמו נגרב ו ובחרס · בתוך האפר · כדרך אבילות וילבש שק וישב על האפר · והאומר כי שבתו באפר לקרר השחין צריך להביא ראיה שהיה השחין חם ולח: בכל זאת לא חט' איוב בשפתיו · להודות כי עוד יחטא בשפתיו ו ויוציא מפיו מלי' ברוב נערן: אליפז:

בא : ערום ד' חס' וסימ' ויפל ערם כל היום דשאול · כי תראה ערם וכסיתו : כי אמר אלי ערם יערים · ערם יצתי מבטן אמי : תפלה ג' וסימ' בירמיה סימן כ"ג : תבוא י"ו חס' וסי' בסדם אל תבא · את אימתי אשלח · ואל המקדש לא תבא · גם כי התאנפיי' · אשיבה עלי כלך · בקבת רעך · בכרם רעך · כי תשה ברעך · וכתבת עליהן · תבא נא תמר אחותי קדמא · אשר תבא חדר בחדר דמלכים · קדש ישראל ליי' ראשית הבאתה · אל השטן מאין תבא · אי מזה תבא ויען השטן · כי לפני לחמי' ברכת אבד · הבא כל רעתם · וכל משלי דבות במ"ר מ"ל וסימ' נמ"ס באה"כ רבתי אות ת' ובמשלי סוף סימן כ"ב : מאת פני ה' וסימ' ויהי אך יצא יצא · לא כן לכו נא הגברים · קרבו שאו את אחיכם · ויקרב מזאת פני הבית מבין המזבח דמלכים · ויצא השטן מאת פני יי' : נקבל ב' ובפסוק ואינון כן א"ב מן ב"ב ובפסו' וסימ' נמ"ס במסר' רבת' במערכת אות הב' בס"ד :

אבן עזרא

אליפז התימני. ממשפ' תימן בן אליפז בן עשו והקרוב שהיה קרוב מימי משה כי לא יתיחס לתימן כי אם אחר דורות. וחז"ל אמרו כי משה כתב ספר איוב והקרוב אלי כי הוא ספר מתורגם על כן הוא קשה בפירוש כדרך כל ספר מתורג'. השוחי. מבני קטורה אשת אברהם את ישבק ואת שוח. הנעמתי. לא ידענו אם יתוסו למדינה או למשפחה. ויקלל את יומו. אף על פי שלא ימינ' ליום ברכה או קללה לכן מרוב הצער יאמר המצטער מקולל יהא היום שנולד בו והשעה שנולד בה. גם יש ימים שיהיו כן בהיות שני המאורות על מתכונ' קשה וזה צריך פירוש ארוך וכן את ירמיה ארור היו אשר יולדתיבו ויש אומ' כי על שם היום המשבוע ואמר שהיה מתאוה שלא ישמע זכרו הוא היום שנולד בו והנכון הוא הראשון: ויען איוב. כמו ועניתה ואמרת בהביאו הבכורים ויהיה ענינו כמתחיל או שאלוהו חבריו אחר מלאת שבעת ימים מה לך אז ענה להם וכן ועניתה ואמרת בהביאו הבכורים ישאלוהו הכהנים מה זה. ידוע כי אין בלשון הקדש סימן שיור' על סימן האמצעי ואין בלשונם חוץ מעתיד ועבר וכל מה שתמצא באיוב שהוא לשון עתיד הוא בינוני או לשון עבר: יאבד יום. היה מתאוה שיאבד בתחלה היום שנולד בו אם נולד ביום ואם נולד בלילה שתאבד הלילה שאמר המבשר הורה גבר וכמוהו ויאמר ליוסף והורה כמו יולד וכמוהו ותהר את מרים כי היום שנולד בו יהיה יום חשך והנכון שיתאוה להיותו יום חשך עד שלא יהיה יום וזה טעם יאבד. יום ולילה הם כנגד הארץ מפאת השמש בעבור היות הארץ באמצע הגלגלים ובאות מעלה ואין להם חשך כלל גם קדרו' הלבנה מפאת הארץ שהיא למטה אין אור אלא ממעל וזה ענין אל ידרשהו שזה ממעל כי הארץ היא חשך: תופע. כמו תפקיק: נהרה. אור וכמוהו ונהורא עמיה שרי ויש אומ' כי כמוהו המנהרו' אשר בהרי': יגאלוהו. מן לחם מגאל ויש אומ' שהוא מן גאל ועניינו סיפרוהו וישכוהו לבפסם והוא רחוק: יבעתוהו. יפחידוהו שלא יעמוד כמו ובעתתו רוח רעה: כמרירי יום. כמו קטב מרירי ויש אומרי' כי הכף כמו כחצי הלילה כמשמע ובבול ועניין מרירי יום חוזק החום הדומה לסם המות ואם נולד בלילה הלילה ההוא יקחהו אופל: יחד. יתחבר מן יחד והנכון בעיני שהוא אל ישמח כמו ויחד יתרו ועניינו אל ישמח להחשב בימי שנה: גלמוד. שומם כמו גלמודה: העתידים. שהם מזומנים לעורר אבלם כמו ועתידה בשדה לך ועתודותיהם סוסיתי ובון לויתן מקום מ"ם ועניינו אבל ובדברי רבותינו ז"ל אמה לא תעורר לויתה במועד ויש אומרי' כי על אנשי ספינה שחשבה להשבר מדבר שקללו היום שנכנסו בה שהם עתידי' שיאכלם לויתן והוא מין דג גדול והקרוב כי אוררי יום הם הספרני' בכל לשון שיקללו הימי': כספו. תחב' מלת כשף להתחלת הלילה ולאחריתו: בעפעפי שחר. יש אומ' כמו השקפה וכמוהו התעיף עיניך בו ואיננו והנכון שהוא על דרך משל בעינים והשחר דמה להם והענין כאשר יפתח השחר עפעפיו כעינים שיש להם עפעפים והוא האישון ונקרא עפעף על שם האור: לא סגר. דלתי בטני. יחסר פותח הרחם: הטבור שממנו יבא המאכל לנולד קודם שיולד: ומה שדים. כטעם למה וכמוהו מה יתלוננו:

רלבג

עוד זכר שכאשר שמעו רעי איוב באו לנוד לו ולנחמו וכראותם חוזק שברו לא מצאו מי שדבר אליו דבר ואחשוב שאלו הרעים היו חכמים מפורסמים בזמן ההוא חקרו יחד עמו בעיוניות ונמצא ביניהם בזה המבוקש העיוני זה המחלוקת אשר הוא לפי מה שתספטהו החלוקה כמו שיתבאר אחר זה. וכראות איוב כי אין דובר אליו דבר פתח פיהו וקלל את יומו לפי שדעתו היה כמו שיתבאר מדבריו שכל מקרי האדם הם מוגבלים ומסודרים לפי מערכת הככבים בעת הלידה:

ביאור מלו' המענ':

ויען. הרצון בו ויקרא כמו ועניתה ואמרת שהרצון בו קריאה לא תשובה: והלילה אמר הורה גבר. הרצון בו הלילה שאמר המבשר שהורה בה גבר והוא ליל ההריון ויחס ההריון ללילה להיותו עת המשגל לפי החק האנושי או ר"ל מלאך הממונה על ההריון לילה שמו: יגאלוהו. יטנפוהו וילכלכוהו או יהיה הרצון בו שיהיו גואליו וקרוביו חושך וצלמות בדרך שישכנו עמו תמיד והכל עולה לענין אחד: כמרירי יום. הוא מענין עורנו כתנור נכמרו רוצה לומר חמימות היום ובא במשקל סגריר והרצון בו שיבעתוהו האידים העולי' בסבת חמימות היום עד שימנעו אורו: יחד בימי שנה. הרצון בו לא יהיה אחד בימים שלא יבא במספר עמהם: גלמוד. הרצון בו יחידיות ר"ל שלא ילכו בלילה חברת האנשים יחד: לויתן. אבלם: ככבי נשפו. הם הככבים הגדולי' הנראי' בתחלת הלילה ובסופה ולא ימנע מ הראות האור המגיע אז: ואל יראה בעפעפי שחר. ר"ל שלא יבקע השחר: דלתי בטני. ר"ל הבטן אשר היה בו הריוני והוא בטן אמו:

הבנים

הבאה ג' בטע' מל עיל וסימ' ארדה נא ואראה הכצעקתה. כל הנפש לבית יעקב. וישמעו שלשת רעי איוב: ולא הכירוהו. חד מן ולא דסמי' לה וסימ' נמסר כמסר רבתא בערכת אות ל' כמ"ד: וישאו קולם נשיאה קולם ד' חס' זנת בליש' וסי' נמסר בסוף ספר שופטים: וישבו אתו לארץ ד' בליש' פי' קשור עם למ"ד וסי' ונקתה לארץ תשב. שבי לארץ אין כסא בת כשדים.

וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקמו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו: וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירהו וישאו קולם ויבכו ויקרעו איש מעלו ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה: וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דבר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאד:

ג אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו: ויען איוב ויאמר: יאבד יום אולד בו והלילה אמר הרה גבר: היום ההוא יהי חשך אל ידרשהו אלוה ממעל ואל תופע עליו נהרה: יגאלהו חשך וצלמות תשכן עליו עננה יבעתהו כמרירי יום: הלילה ההוא יקחהו אפל אל יחד בימי שנה במספר ירחים אל יבא: הנה הלילה ההוא יהי גלמוד אל תבוא רננה בו: יקבהו אררי יום העתידים ערר לויתן: יחשכו כוכבי נשפו יקו לאור ואין ואל יראה בעפעפי שחר: כי לא סגר דלתי בטני ויסתר עמל מעיני: למה לא מרחם אמות מבטן יצאתי ואגוע: מדוע קדמוני ברכים ומה שדים כי אינק: כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי:

ושמעו תלתא חברי איוב ית כל בישתא הדא דאתת עלוהי כד חמון ית אילני פרדיסיהון די יבישו ולחים סעורתהון אתהפיך לבכרא חייא וחמר משתיהון אתהפיך לדמא ואתו גבר מאתריה ובהא זכותא אתפציו מן אתר מזומן להון בגהנם אליפז דמן תימן ובלדד דימן שוח וצופר די מן נעמה ואתחברו כחדא למיתי למינד ליה ולנחמותיה: וזקפו ית עיניהון מן רחיק ולא אשתמודעוהי וארימו קליהון ובכו ובזעו גבר מעיליה ודרקון עפרא על רישיהון לצית שמיא: ויתיבו עמיה לארעא שבעא יומין ושבעא ליליון ולית די ממליל עמיה פתגם ארום דחמון ארום כנא כיבא להדא: מן בתר כדין פתח איוב ית פומיה ולטיט ית יומיה: ואתיב איוב ואמר: יהובד יומא דאתילידת ביה ומלאכא די ממוני על עיבור ליליא די אמר איתברא גבר: יומא ההוא יהי קבלא לא יתבעיניה אלהא מן לעילא ולא תפע עלוי שפרפרא: יטננון יתיה חשוכא וטולי מותא תשרי עלוי עננא יבעתון יתיה היך מרירי יומא צערא דאצטער ירמיה על חורבן בית מקדשא ויונה באיטלקותיה בימא דטורסים: ליליא ההוא ידבריניה קבלא לא יתיחד עם יומין סבין דשתא במניין רישי ירחיא לא יעול: הא ליליא ההוא יהי צערא לא תיעול רננא דחרנגול ברא למקלסא ביה: ילטטוניה נבייא די לטטין יומא דפורענותא ואטמוכן למדכר בעתאורתהון אלווייתהון: יתחשכן כוכבי נשף שיריה יסתכי לאנהרא ולא יחמי בתימורי קריצתא: ארום לא אחד פרתי דלכתי דהינון דשי כריסי וטמר עמלא מן עינוי: למא לא מן כרהמא איומית מכריסא כד נפקית ואיתנגיד: כמה דין אקדימו יתי רכוביא ומה תדיא ארום אוניק: ארום השתא שכיבית ואשדוך דמכית בכן ינוח לי:

וישבו אתו לארץ שבעת. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון: ויקלל ד' וסימ' נמס' בסדר אמור: תופע ל' וחד ותופע ואינון חד מן זוגין חד תי"ו וחד ותי"ו ואינון מן א"כ מן ב"כ חד נסיב ו' וחד לא נסיב ו' ול' להון זוגא וסי' נמסר במסר רבת' במערכ' אות התי"ו בס"ד: ירחים ד' וסי' נמסר בסדר שמות: יקבוהו ג' וסי' אררי יום. מנע בר יקבוהו לאום. אבר לרשע צדיק אתה: שחר ח' וסימ' נמסר בישעיה סוף סימן ח' ובתלים סימן קח: ויסתר ב' דגשים וסימניהון משה פניו. ויסתר עמל מעיני: מעיני ד' וסימ' נמסר בויצא ובישעיה סימן סה וסוף הושע: ואשקוט ג' מל' בליש' וסי' ולמען ירושלם. אשקוטה ואביטה. כי עתה שכבתי ואשקוט:

הבונים חרבות למו. ר"ל שהם בונים המקומות אשר היו חרבות לקרא שמם על שבנייניהם השם: חדלו רוגז. ר"ל חדלו יראת כמו הענין באמרו לב רגז שהרצון בו לב ירא והרצון בזה שאחר המות סרה יראת הרשעים מעל האנשים: ויחפרוהו ממטמונים. ר"ל שהם יבקשו המות יותר ממטמונים: ויסך אלוה בעדו. ר"ל שגדר השם בעדו דרכו אשר ילך בה עד אשר ימנעו ממנו כל מבוקשיו: ויתכו כמים שאגותי. ר"ל שכבר נגרו אחת אחת כמים הנגרים אשר ירוצו רץ לקראת רץ בלי הפסק: ויבא רגז. רוצה לומר מה שהייתי ירא ממנו ויהיה רוגז מענין יראה על דרך אמרו שם רשעים חדלו רגז:

ביאור דברי המענה

כען איוב ויאמר יאבד יום אשר יולדתי בו והלילה אשר היה בו ההריון לאמי.

הבונים ה' וסימ' אבן מאסו. הבנים חרבות למו. כי הכעיסו לנגד הבונים. ויסדו הבונים את היכל יי'. הבוטים בחומה ורנשאים. וא' והבותים איש חרבו אסורים: רגז ג' חס' וסימ' שם רשעים חדלו רגז. לא שלותי ולא שקטתי. קצר ימים ושבע רגז: וגדול ה' וסימ' והוא שכור. ויאמר המלך אל עבדיו. מאין כמוך יי' גדול אתה וגדול. וילך דוד הולך

א'	עִם־מְלָכִים וְיֹעֲצֵי אָרֶץ הַבֹּנִים חֳרָבוֹת לָמוֹ׃
ל'	אוֹ עִם־שָׂרִים זָהָב לָהֶם הַמְמַלְאִים בָּתֵּיהֶם כָּסֶף׃
ל' · ל' חס'	אוֹ כְנֵפֶל טָמוּן לֹא אֶהְיֶה כְּעֹלְלִים לֹא־רָאוּ אוֹר׃
ג'	שָׁם רְשָׁעִים חָדְלוּ רֹגֶז
ב'	וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ׃
ל' · ה'	יַחַד אֲסִירִים שַׁאֲנָנוּ לֹא שָׁמְעוּ קוֹל נֹגֵשׂ׃
ח'	קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו׃
ב'	לָמָּה יִתֵּן לְעָמֵל אוֹר וְחַיִּים לְמָרֵי נָפֶשׁ׃
ל' · יב	הַמְחַכִּים לַמָּוֶת וְאֵינֶנּוּ וַיַּחְפְּרֻהוּ מִמַּטְמוֹנִים׃
ל' חס' · ל' · ג' · ה'	הַשְּׂמֵחִים אֱלֵי־גִיל יָשִׂישׂוּ כִּי יִמְצְאוּ־קָבֶר׃
ג' · ל'	לְגֶבֶר אֲשֶׁר־דַּרְכּוֹ נִסְתָּרָה וַיָּסֶךְ אֱלוֹהַּ בַּעֲדוֹ׃
יו חס'	כִּי־לִפְנֵי לַחְמִי אַנְחָתִי תָבֹא
ל'	וַיִּתְּכוּ כַמַּיִם שַׁאֲגֹתָי׃
ל' · ר' · ב'	כִּי פַחַד פָּחַדְתִּי וַיֶּאֱתָיֵנִי וַאֲשֶׁר יָגֹרְתִּי יָבֹא לִי׃
ט' ר"פ לא · וכתוב א · ג'	לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא־נָחְתִּי וַיָּבֹא רֹגֶז׃

עִם מַלְכַיָּא וְיָעֲטֵי אַרְעָא דִמְשַׁכְלְלִין צַדְיָין לְהוֹן׃ אוֹ עִם רַבְרְבַיָּא דִידְהַב לְהוֹן דִימַלְיָין קוּרְטוֹרֵיהוֹן סִימָא׃ אוֹ הֵיךְ נִפְלָא דִטְמִיעַ בִּמְעַיְנָא לֵית אֶפְשַׁר דְאֶהֱוֵי הֵיךְ טַלְיָא דְלָא חֲמוֹן נְהוֹר אוֹרַיְתָא׃ תַּמָּן רַשִׁיעַיָּא דַעֲבָדוּ תְּתוּבָא פָסְקוּ רוֹגֶז גֵיהִנָּם וְתַמָּן יְנוּחוּן תַּלְמִידַיָּא דְאִישְׁתַּלְהִי חֵילֵיהוֹן בְּאוֹרַיְתָא׃ כַּחֲדָא אֲסִירֵי מְדְרַשַׁיָּא שַׁלְיָאוּ לָא שָׁמְעוּ יַנְקוּ בֵּית רַבָּא קַל אֲמוֹרָאֵהּ׃ יַעֲקֹב דְאִתְקְרֵי דַרְדַּק וְאַבְרָהָם דְאִתְקְרֵי קַשִׁישׁ תַּמָּן הוּא וְיִצְחָק עַבְדָא דַייָ דִינְפַק בַּר חוֹרִין מִן כּוּפְתָא מִן קִירִיס דִידֵיהּ׃ לְמָה יְהִיב לְלָעֵי נְהוֹרָא וְחַיֵי לִמְרִירֵי נַפְשׁ׃ דְאוֹרְכִין לְמוֹתָא וְלֵיתוֹי וְחַפְסִין לֵיהּ מִן טוּמְעַיָּא׃ דַהֲווֹ חַדְיָין לְרִיצָא הַשְׁתָּא יֶחְדוּן אֲרוּם יִשְׁכְּחוּן בֵּית קְבוּרְתָּא׃ כָּל אִילֵין מְרִירְתָא לִגְבַר דִי אוֹרְחֵיהּ מְטַמְרָא וְטַלִּיל אֱלָהָא אַמְטוּלְתֵיהּ׃ אֲרוּם קֳדָם סְעוֹדָתִי תַּנְחָתִי תֵיעוּל וְנַתְּזַן הֵיךְ מוֹי אַכְלְיוּתִי׃ אֲרוּם דְלוּתָא דְלַחִית וְאָתַת לְוָתִי וּמָה דִרְלַחִירַת יְתַת לִי׃ לָא שְׁלַיִית מִבְּסוֹרְתָא דְתוֹרֵי וְאִתְנַן וְלָא שְׁדוֹכִית מִן בְּסוֹרְתָא דִיקִידְתָּא וְלָא נַיְחִית מִבְּסוֹרְתָא דְגַמְלַיָּא וְאָתָא רוּגְזָא עַל בְּסוֹרְתָא דִי בְנַיָּא׃

וגדול. חכרו. כי האיש מרדכי הולך וגדול. כי מרדכי היהודי משנה. קטן וגדול שם הוא: נסתרה ג' וסימ' בתלים סימן לח': ויסך ד' וסימ' ויסך על ארון העדות. ויקם דוד מהארץ. ויסך בדלתים ים. ויסך אלוה בעדו:

אבן עזרא

שם רשעים. הם המתכוונים חדלו מרוגזם: ויחפרוהו. יבקשוהו יותר מהחופרים למצא מטמון: אלי גיל. יש אומרים כי גיל קבועה לשמחה ולאבל כמו רנה ואחרים אמ' כי ענינו כמו השמחים ללכת אל גיל כן ישישו. חזר ופירש מי הוא מהמחכים למות הוא הגבר אשר דרכו נסתרה ממנו והאל סגר עליו וזה ענין ויסך אלוה בעדו כמו ויסגור על הים. והגאון רב סעדיה פי' בו להפך ואמר כי ענינו כי אין צרך לחיים לא הגבר אשר דרכו נסתרה אפילו באכילה לא יתענג: ויתכו כמים שאגותי. עד שיבכה או הוא על דרך משל שלא יתערב כי אם ירוצו זאת אחר זאת ולא תפסקנה: אליפז

היום ההוא יהיה חשך. היום ההוא אשר יולדתי בו יהיה חשך לא ישתדל בו אלוה ממעל להזריח עליו השמש ולא תאיר עליו שום אורה יהיו עם היום ההוא חשך וצלמות בדרך שלא יהיה אור בו. יבעתוהו האידי' החזקי' העולים בסבת חוזק החום מהיו'. הלילה ההוא אשר הריתה בו אמי יקחהו אופל עד שלא יהיה בו אור הכוכבים לא יהיה כמנה באחת מימי השנה עד שיצורף אל השנה ולא יבא במספר הירחים עד שיצורף אל החדש. הנה הלילה ההוא יהי גלמוד עד שלא ילכו בו חברת האנשי' במבואות העיר וברחובותיה ולא תבא מהם רננה בו. ואמ' אמר זה לכי שמנהג ההולכים בלילה שישירו וירננו. יקללו הלילה ההוא כל האנשים העתידים לעורר אבלם על קושי יומם שהם מקללים הזמן בסבת מרירות נפשם. יחשכו הכוכבים הגדולים הנראים בלילה ההוא בתחילתה ובסופה עם הסתר שאר הכוכבים בסבת האור הנמצא אז ויתמיד החשך בלילה ההוא לבלתי סור. יקוה לאור השמש ולא יזרח ולא יבקע השחר בה בדרך שלא יהיה אחריה יום. כי לא סגר הלילה ההוא דלתי בטן אמי שלא תתעבר והיה מסתיר בזה עמל מעיני ואחר שנתעבר' למה לא מתי מעת שיצאתי מרח' אמי עד שתקף שיצאתי מבטן אבוע כי זה היה יותר טוב לי מחיותי לראות בזה הרע אשר מצאני. מדוע קדמוני ברכים ברכי המילדת להכילני בעת הלידה ולמה נמצאו שדים לאמי להניק אותי להחיותי. כי עתה אם הייתי מת מרחם הייתי שוקט ונח מאלו הרעות בקבר. עם מלכי' ויועצי ארץ אשר הם בונים המקומות החרבים למו להקרא שמם עליהם. או עם שרים זהב להם הכוכבים להם אוצרות כסף הנה אלו האנשים עם טוב הצלחתם לפי הנראה לא היה להם בקבר יתרון עלי. או למה לא הייתי כנפל שאמות מרחם ולא יושלם ההריון כי כמו העוללים המתים במעי אמם אשר לא ראו אור הנה המות נבחר מאד וזה כי בעת המו' סרה יראת הרשעים מעל האנשים ר"ל שהמתים אינם יראים מהרשעים ושם ימצאו מנוח היגעים כל האסירים הם הם שאננים בקבר ולא שמעו קול נוגש. שזה המות לקטן ולגדול אין יתרון בו לאחד על האחר ושם העבד חפשי מאדניו לא יעבדנו ולא ירדה בו. הנה תמה למה יתן השם לאיש הקשה יום אור החיים ולמה יתן חיים לאנשים המרי נפש. והנה המות להם יותר טוב עד שמחכים למות למצוא מרגוע לנפשם ולא ימצאוהו וישתדלו למצוא אותו יותר ממטמון לרוב תשוקתם אליו אם יאמר אומר כי לא די עדות בתשוקתם אל המות שיהיה המות יותר טוב להם כי כן מנהג החולים שתהיה תשוקת' אל מה שיזיקם ולא יתכן לומר שיהיו הענינים ההם המזיקים טובים להם מפני תשוקתם אליהם הנה אנחנו נמצא שהאנשים האחרים השמחי' את מה שראוי לשמוח עליו ישמחו ויגילו כי ימות האיש קשה יום אשר גדר השם דרכו עד אשר לא יוכל להם לדבר ממה שיבקשהו לראותם כי המות טוב לו ואולם זכר השמחים אל מה שראוי לשמוח עליו כי מהם לבד תלקח ראיה בזה הענין לפי שבכאן חכמים רעי התבונה ישמחו כי ימצא רע לזולתם ולא תעיד שמחתם על הרע ההוא שיהיה הרע ההוא טוב למקבלים אותו וזה מבואר בנפשו ואחר שהתייסב שהמו' טוב לכמו אלו האנשים המרי נפש הנכי תמה למה השתדל השם שיתן לי חיים שכבר השיגני מהמרירות עד שתמיד אני מתאנח גם בעת היות מאכלי לפני אשר היה ראוי שישמחני כרתי השתדלותי בלקיחת מזוני ונתכו כמים שאגותי אחת אחת כמים הנגרים בלי הפסק. הנה פחד פחדתי בעת שלותי פן יבואוני הרעות האלה אשר באו לי ואשר יגורתי בא לי. לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי. מזה הפחד עד שבא מה שהייתי ירא ממנו

והכלל העולה מהדברים

הוא שדעת איוב היה שכל מקרי האדם הם מסודרים ומוגבלי' לפי מערכ' הכוכבי' בעת הלידה ולזה קלל היום שנולד בו לחשבו כי הוא היה סבת הרעות שקרוהו וקלל ליל ההריון להיותו מורה על איכות מה שיקרה לעובר ברחם ועת צאתו מרחם וכבר זכרו זה בעלי המשפט ולזה היה מורה ליל ההריון על עת הלידה אשר הוא מורה לפי דעת' על כל מקרי האדם בחייו וקלל יום הלידה תחלה להיותו מורה בעצמות ראשונה על מקרי האדם בחייו וקלל ליל ההריון אחר זה להיותו מורה בסבית עליהם וזה שהוא יורה על עת הלידה אשר היא מורה על אלו המקרים ועוד כתרעם על ליל ההריון על אשר לא היתה הוראתו אם שלא כתעברה אמו אם שלא תשלם הריונה ותפיל אם שימות בצאתו מרחם אמו כי אלו המקרים הם לפי מערכת הכוכבים ברגע לידת הטפה ברחם לפי מה שאמר בעלי המשפט והנה בחר איוב לא היותו על היותו בסבת המקרים האלה אשר קרוהו וכתרעם על השם ית' המסדר זאת ההנהגה אשר מצד מערכת הכוכבים אשר ימצא בה זה האופן מהעדר הסדר והיושר אשר יבא ממנה רעות לטובים וטובות לרעים כמו שיזכור איוב במה שאחר זה איך לא סדר במי שיולד בכמו זה המערכת שימות מרחם ולא יראה ברע כי זה יותר טוב להם ויחס זה לסגנה לשם ית' לא אות ויקצור וכבר מנע בזאת ההנחה בב' בדדי' האחת כי זאת ההגבלה המסודרת מצד מערכת הכוכבים לא תחייב על כל פנים הגעת המקרים אשר יורו עליהם אבל כבר כשארו הספרי' מצד הבחירה האנושית כמו שזכרנו בפירושנו לזה הביאור והשנית לחשבו שאלו הרעות המדומות הם רעות אנושיות עד שיבחר המקבל הרעות ההם המות מהחיים וזה אמנם היה בורק אם היו אלו הרעות רעות אנושיות לפי שהמות משובח על החיים הבלתי אנושיים לפי דעת קצת הקודמים כמו שנזכר בספר המדות ואולם הטובות האנושיות עם הרעות הבלתי אנושיות הם הם משובחות בעצמם ולפסד שאמר שאיוב לא סגג בכר השני כי היה מאמין בהמארו הככם כמו שמבואר במה שיבא בנ"ה ואולם אמר זה לבער אלו החיים אשר היה בהם ובגותם שיותר טוב היה אבלו העדר ההצלחה האנושית עם העדר אלו הרעות אשר היה בהם מתיקות קנין ההצלחה האנושית עם קנין אלו הרעו' ואע"פ שהם רעות בלתי אנושיות ואולם בכר הראשון היה טועה בלי ספק כמו שיוכיח תשובת רעיו לו במה שיבא ותשובתו אליה' ולולא זה לא היינו אומרי' שטעה בו כלל וזה כי אנחנו כר' ירמיהו ע"ה קלל את יומו אף שירמיהו לא הביאתהו לזה אמונתו בסותת ההגבלה היא מצד המערכ' כמו שהתפרס' מדבריו במקומו ר"בי' מנבואתו ולמס אמר זה על צד ההפלגה והגזמה לחוזק מרירות נפשו והנה דעת איוב היה כמו שיתבאר בתה שיבא שההשגחה האלהית אינה באישי האדם כלל כל שכן בשאר אישי בע"ח

אבל

ויען אליפז התימני ויאמר: הנסה דבר אליך תלאה ועצר במלין מי יוכל: הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק: כושל יקימון מליך וברכים כרעות תאמץ: כי עתה תבוא אליך ותלא תגע עדיך ותבהל: הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך: זכר נא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו: כאשר ראיתי חרשי און וזרעי עמל יקצרהו: מנשמת אלוה יאבדו ומרוח אפו יכלו: שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו: ליש אבד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו: ואלי דבר יגנב ותקח אזני שמץ מנהו: בשעפים מחזינות לילה בנפל תרדמה על אנשים: פחד קראני ורעדה ורב עצמותי הפחיד: ורוח על פני יחלף תסמר שערת בשרי: יעמד ולא אכיר מראהו תמונה לנגד עיני דממה וקול אשמע: האנוש מאלוה יצדק אם מעשהו יטהר גבר: הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה: אף שכני בתי חמר אשר בעפר יסודם ידכאום לפני עש:

ואתיב אליפז דמן תימן ואמר: הנסיון פתגמא דמטא לותך תשתלהי ולמעכבא במיליא מן ייכול: הא אכסנת סגיעין וידיא חלשיא תקיפתא: דתקל בחובא יקימון מילך וארכובא דחמטן בעבירה תתקיף: ארום כדון תיתי לותך ותשתלהי תמטי גבך ואתבהלתא: הלא דחלתך סברך ושלמות אורחתך: אדכר כדון מן דזכאי כאברהם הובד והאן תריצין ביצחק ויעקב אתכחדו: היכמה די חמיתי דרא דטובענא עברי שקרא ופלחי ליעות ישתלמון כמיניה: מן מימר אלהא יהובדון ומן זעפא דנחיריה ישתיצון: אכליות עשו דמתיל לאריא טרפא וקול ארום דמתיל לשחלא מריחין קרבי דחטופין ורברבנוי דמתילין לליתא מתפרשין למיבז ביזתא: היכמה דאריא יהובד מדלית עדאה היכדין יהובד ישמעאל מדלית זכותא ובנוי ליסטיא אתפרשו מן אורחין תריצין: הא ישמעאל דמתיל לאריון יהובד מדלית זכותא ובנוי דלוט דמתיל ללייתא יתפרשון מקהלא: ולותי פתגם אתאמר בנטיר ואליפת אודני קצרת דאיתמצי מיניה: בהרהורין דמן חזוא בליליא כד נפלת שינתא על בני נשא: דלוחא ערעני ורתיתא וסוגעי איברי דליחו: וזיקא על אפי יעיבר מצלהבא על עולא בסרי: יקום ולא אשתמודע חזויה דמו לקביל עיני חשי וקל סוגעין אשמע: אבריז ואמר אפשר דבר נש מאלהא יזכי אם מן דעבדיה ידכי גבר: הא בעבדוי נביא לא ייםין ובאזגדוי ישוי עילא: כל דכן רשיעיא דשרין בקבורת טינא די בעפרא שיתאס הון ידכינון קדם זחלא:

ויען אליפז · הנסה · הלשון רבים והסמך מקום מ״ן והה״א מקום אל״ף וכמהו נסה עלינו אור פניך ה׳ ועבור בתלין לא תוכל ויש אומרים הנסה המנסה וטעם דבר בדבר ואחרים אמרו כי הדבר הוא המנסה ועצור במלין לא תוכל מלה כמו ... דבר שתשען עליו כמו וישימו באלהים כסלם · נכחדו · נכרתו כמו ותכחד מן הארץ:

מסולחים וכמבוס אל ההנהגה המסודרת מהגרמים השמימיים ...

מבלי משים. הרצון בו מבלי משי' לבלהם לב' כמשם וכמוהו וישימו וישכילו יחדו. והרצון בו וישימו לב: הלא נסע יתרם בם. רוצה לומר שכבר נסע מתיקותו יתרונם אשר בם על שאר הבע"ח והוא השכל ואלך הוא לו כי הוא בתחלת ענינו חסר ומי שלא ישלימהו לא ימצא לו יתרון על שאר הבע"ח בעת המות כמו שאמ' אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו: אויל. הוא האיש אשר יכוון שעולותיו תכלית מה ולא יבא אל הגעת התכלית ההוא כשבות הראויות והוא מבואר שלא יגיע התכלית לכמו האיש הזה אלא במקר' ולזה יהיה כועס תמיד כאמרו אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו: ופותה. הוא האיש הרך התאוה אשר יפותה לבו נפל ההצלחות המדומות וישאר תמיד עם הקנאה והמכאוב ההוא וכרף הפותה לאויל כי מדרך הפות' שיהיה אויל כאמרו כחלו פתאים אולת והסבה בזה כי לחוזק תשוקתו בעניני' ישתדל במהירות להשיגם ויהיה זה סבה שלא יתנהג בזה בסבות הראויות: בניו. הם הנמשכים אחריו להתנהג בתנהגו וכמו זה אמ' הכתוב ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והרצון בזה האנשים הנמשכים אחריו כמו שביאר הכתוב: אשר קצירו רעב יאכל. שכל האויל וירבה בזה שכבר יגיע מרוע הצלחתו שהאיש הקשה יום והוא הרעב יאכל קצירו של האויל ואמרו ואל מצנים יקחהו ושאף צמים חילם שב אל בני האויל אשר זכר או אל כלל האוילי' וירבה בבנים כנוים וקוצים והרצון בשלפה הכפוי והתקוה על דרך אומרו כעבד ישאף צל והרצון בצמים האיש הפריץ וקראו צמים לפי שמנהג הפריצים שיהיו מגדלי' צמה רוב' לומר שער ואמ' של איש קשה המזל אשר יקח קצירו מבין הקוצי' והככינ' לרוע הצלחתו וישאף עם זה שמה שלקח מן הקציר יבא איש פריץ ויחזק עליו ויגזלהו ממנו יהיה חילם וזה תכלית רוע ההצלחה ר"ל שהאנשי' היותר רעי ההצלחה שימצאו ימצאו מצליחים על אלו האוילים ויהיה להם חילם ונכסיהם ואפשר שכל הפסוק יהיה שב לדבר אחד ויחסר מלת אל והרצון בו אל אשר קצירו יאכל איש רעב ונקשה ול אשר יקח קצירו מן הקוצי' וישאף עם זה שמה שלקחהו מן הקוצים יגזלהו ממנו איש פריץ יהיה חיל בני האויל אשר זכר: בני רשף. הם כידודי אש: קודרים. הם האנשים הקשי יום ויקראם קודרים כי לרב אבלם ידמה להם שיחשך האור שהוא אבלם ולזה אמר הנביא על רוב הצרו' ונבט לארץ והנה חשך צר ואור חשך בעריפיה ואמר דוד באבל אם קודר שחותי: תושיה. הוא שם לכל כיוון וסדור ולזה יקר' התורה תושיה כי היא הכיוון והסדור הכולל ויקרא תושיה המנהג שראוי לאדם במה שהוא אדם שיתנהג בו והוא אמרו ותושיה נדחה ממני כי לא כתנה תורה בעת שהיה איוב ולא היה מאמין בתור' עד שיתפאר שלא נדחה ממנו התורה אבל התפאר שלא נדחה ממנו הכיוון והסדור אשר ראוי לאדם במה שהוא אד' להתנהג בו בדרך שישלי' נפשו ואפשר שכבר היה כיוון מה לאומה אשר היה איוב ממנה והתפאר שכבר התנהג באותו כיוון בשלימות ויקרא תושיה מה שהוגבל וסודר במחשבה והשתדלות לעשות מהפעולות עד שיגיעו אל התכלית אשר כוונו אליו והמשל אם חשב גגב מה לעשות גנבה מה וסדר הפעולה ההיא בלבו ואיך יתנהג בה עד שישלים לו עשיית הגנבה הנה זה הסדור אשר סדר בלבו ושמהו כמו חוק לו יקרא תושיה ובזה האופן אמר ולא תעשינה ידיהם תושיה ר"ל שלא יעשו מה שסדרו והגבילו במחשבתם לעשות מהפעולות: נפתלים. הם העקשים אשר יעמיקו לבקש עקלתונו' עד שיגיעו למבוקשם ואמר שעם עומק העצה בשו האנשי' ישבב השם שתהיה עצתם נבערה ונמהרה ותהיה כמהרה מענין נמהרי לב והם הפתיים: ויושע מחרב. חסר הפעול ושב אל השפלים והקודרים שזכר ראשונה או יהיה שב אל האביון שזכר בסוף הפסוק והוא יותר נכון וכוונת הפסוק שהשם הושיע האביון מחרב ומיד חזקי מפיהם. של הרשעים וממאמרם ר"ל שישים פיהם ומאמרם כלי להושיע בו האביון אשר כוונו להרע לו והמשל שהם יאמרו שירדפו אחרי פלוני להרגו וישמע הדבר איש מה ויגיד עצתם לאיש ההוא וישמר מלכת בדרך ההוא ויכול או שיהיה במאמר' מסכול העצה מה שיכלכל בו האביון ואפשר שכו' שהרצון בזה שהשם יושיע אביון מחרב ומפיהם ומיד חזק בזה האופן מההשגחה ואולם יושיעם מפיהם על דרך משל שלא יהיו טרף לשיניהם במיסבר שיניהם כמו שנ' ושיני כפירים נתעו וגם כן הנה ישמרו שלא יהיו טרף לשיניהם במה שיסבב השם ית' לאלו האנשים הרעים מסכול העצה:

מבלי משים. פי' מבין וכמוהו וישימו וישכילו: יוכתו. מן כתית והטעם כמו בבקר יציץ וחלף: הלא נסע יתרם. יש מפרשי' נסע יתרון דעתם ויאבד ואחרי' אמרו כי הוא כמו כי יתרי' פתח שיסע יתר אהלי והקרוב אלי שהוא כמו יתרה עשה שהוא ממון וענייניו שיאבד מתוכם במותם: ימותו ולא בחכמה. חכמו שיקבצו ממון גם יורה זה הפסוק כי האדם לא נברא אלא שילמד חכמה: קרא נא. אם איננו כן מי אם תמצא מי שיענה אותך: ואל מי מקדושי' תפנה. או אמור משפי מי מהקדושים שהיו בארץ שמעת: כי. ידוע כי לאויל יהרג כעס: תמרים. כמו ותמרים מרמיה שעשה מרמים: ואקב. קללתי כמו מה אקב והטעם קללתי נוהו שהוא ביתו שיבוא לו רע פתאום: בשער. בפרהסיא. ויזרע ורעב שאין לו כח יתגבר עליו ויאכל קצירו: ואל מצנים. כמו ולצנינים כי הזרע כשלא יהיה מכוסה ירבו חוחיו ויקחו הרעבים הקציר מבין החוחים: צמים. יש אומרי' כמו צמאים והענין כפול כי זכר הרעבים והצמאים ויש אומ' כי צמים האבן התקיפ' בלשון ישמע' ואחר משה ספירוש הבתולו' בעלות הכמות והוא רחוק. כל עמל שהוא עם און הוא כמוהו בענין אמר כי הרשע לא יצמח לכן בן אדם יולידנו וכאילו לא יולד אלא לעשות עמל ואון כענין הן בעון חוללתי כי יתולדת בן אדם קרובה לעשות רע כטעם כי יצר לב האדם רע: ובני רשף. יש אומרים כי כאשר תולדות העוף לעוף כן תולדות האדם לעמל וכמוהו ולחומי רשף שפירושו אכולי עוף ויש אומרים כי בני רשף הראויים להיות בגיהנם יגבהו בעולם הזה וזה הפירוש בלא רשף רק יאות קר ויש אומרים כי בני רשף הם ניצוצי האש והוא קרוב בעבור שהאדם רגיל לראות השמש זורחת ושוקעת אין זריחתה ושקיעתה פלא בעיניו ובעבור בא הגשם לפרקים מעטים גם יש עתים שיכלא הגשם בעת הצורך ויצעקו בני אדם אל הבורא ויבוא על העבים להמטיר וזה יהיה להם אות גדול על כן הזכיר אחר עושה גדולו' הנותן מטר: לשום שפלי'. הבוכי' השואלים מטר או ראו החכמים והערומים שלא תועיל חכמתם: תושיה. כטעם חכמה ור' משה פי' שאיה מן יש: נמהרה. נבערה כמו ולבב נמהרים: יומם. ענינו ביומם: ויושע מחרב. האביונים והטעם מחרב אויבים. מפיהם שאם ירעבו יוכל אויב לצור עליהם והעניין הכה המקו' כאשר ירבה ליקר בני אדם ימנע הגשם בעיתו וכאשר ישובו אליו יענם ויושיעם: תרפינה

ואל מי ד' וסים' ואל מי יעלה מעלינו. ואל מי הדמיון אל. ואל מי תדמיוני ואשוה. ואל מי מקדושים תפנה: כעש ד' כתי' ש"ן כליש' ואינון מן מלין דכתי' ש"ן וקרי' סב"ך וסימ' נמסר בהושע סימן ב': בישע ה' פתחין וסימ' נמסר בישעיה סי' ב"ה: יאכל י"ג וסימ' נמסר בסדר אמור אל הכהנים: כי י"א בטע' וסימ' נמסר בסדר רבת' בערך כי בסדר: יולד ג' דגשי' ומל' וסימ'

מְצַפַּר לְרַמַשׁ מִשְׁתַּתְּפִי מִן דְּלֵית מְשַׁוֵי לְהוֹן אַרְכָא לְעָלְמָא יְהוֹבְדוּן׃ הֲלָא מִדְּלֵית זְכוּתָא לְהוֹן אִנְטְלִית סָעִיד מִנְהוֹן יְמוּתוּן וְלָא בְחָכְמְתָא׃ קְרֵי כְדוּן הָאִית עָנֵי לָךְ וּלְמָן מִן קַדִּישַׁיָא תִתְפְּנֵי׃ אֲרוּם שַׁטְיָא תִקְטוֹל רוּגְזֵיהּ קִירִים וְשַׁבְרָא תְמִית טְנָנָא דְבָרְיָיתָא׃ אֲנָא חֲמִית שַׁטְיָא דְמִתְנַצִּיב וּלְטָטִית מְדוֹרֵיהּ בִּתְכֵיף׃ מִתְרַחֲקִין בְּנוֹי מִפּוּרְקָנָא לְעָלְמָא דְאָתֵי וְיִשְׁתַּפְּפוּן בְּמַעֲלָנָא דְגֵיהִנָּם בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא וְלֵית דְּפָצֵי׃ דִּי חֲצָדֵיהּ כַּפְנֵי יֵיכְלוּן וּפוּלְמוֹסֵי בְּמָאנֵי זֵינָא יְדַבְּרוּנֵיהּ וְיִבְזוֹן לִיסְטֵיסִין נִכְסֵיהוֹן׃ אֲרוּם לָא נָפִיק מֵעַפְרָא שְׁקַר וּמִן אַדְמְתָא לָא יִרְבֵּי לֵיעוּת׃ אֲרוּם בַּר נַשׁ לְמִלְעֵי בְּאוֹרַיְתָא אִתְבְּרֵי וּבְנֵי מַזִּיקֵי בְּגוֹבָאֵהּ יְטוּסוּן׃ תָּא אֲרוּם בַּר נַשׁ לְלֵיעוּת אִתְיְלִיד וְכוֹפוֹהִי הֵיךְ גִּיצִין דְּנַהֲרִין מִן גּוּמְרַיָא וְכַתְגַּבְהִין הֵיכְדֵין יָעוּף׃ בְּרַם אֲנָא אֶתְבַּע אוּלְפַן מִן תַּקִּיפָא וְלֶאֱלָהָא אֲשַׁוֵי מִלְּתִי׃ עָבֵיד רַבְרְבָן וְלֵית סְכוּם פְּרִישָׁן עַד דְּלֵית מִנְיָין׃ דְּיָהֵב מִטְרָא עַל אַפֵּי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמְשַׁדַּר מַיָא עַל אַפֵּי מְחוֹזֵי עַמְמַיָא׃ מְטוּל לְשַׁוָאָה מַכִּיכֵי אוּלְצָנָא לְרוּמָא וְאוּכָמֵי מִכְּבִינוּתָא תְּקָפוּ פוּרְקָנָא׃ דְּבַטִּיל מַחְשַׁבְתְּהוֹן דִּמְצָרְאֵי דְּחַכִּימוּ לְמַבְאָשָׁא לְיִשְׂרָאֵל וְלָא עֲבַדָא אִידֵיהוֹן מִדְּלַת חַכִּימַתְהוֹן׃ מָאחֵד חַכִּימֵי פַרְעֹה בְּחַכִּימוּתְהוֹן וּמִלְכַּת אִיסְטַגְנִינוּהִי עוּקְמַנָא אוֹתִית עֲלֵיהוֹן׃ בִּימָם יַעַרְעוּן חֲשׁוֹךְ וְהֵיךְ לֵילְיָא יְמַשְׁמְשׁוּן בְּטִיהֲרָא׃ וּפָרַק עַמֵּיהּ מִן קְטִילָא דְּפוּמְהוֹן וּמִן יַד מְלִיךְ תַּקִּיף עַמָּא חֲשִׁיבָא׃	מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ מִבְּלִי מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ׃ הֲלֹא נִסַּע יִתְרָם בָּם יָמוּתוּ וְלֹא בְחָכְמָה׃ קְרָא נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ וְאֶל מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה׃ כִּי לֶאֱוִיל יַהֲרָג כָּעַשׂ וּפֹתֶה תָּמִית קִנְאָה׃ אֲנִי רָאִיתִי אֱוִיל מַשְׁרִישׁ וָאֶקּוֹב נָוֵהוּ פִתְאֹם׃ יִרְחֲקוּ בָנָיו מִיֶּשַׁע וְיִדַּכְּאוּ בַשַּׁעַר וְאֵין מַצִּיל׃ אֲשֶׁר קְצִירוֹ רָעֵב יֹאכֵל וְאֶל מִצִּנִּים יִקָּחֵהוּ וְשָׁאַף צַמִּים חֵילָם׃ כִּי לֹא יֵצֵא מֵעָפָר אָוֶן וּמֵאֲדָמָה לֹא יִצְמַח עָמָל׃ כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף׃ אוּלָם אֲנִי אֶדְרֹשׁ אֶל אֵל וְאֶל אֱלֹהִים אָשִׂים דִּבְרָתִי׃ עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְאֵין חֵקֶר נִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר׃ הַנֹּתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת׃ לָשׂוּם שְׁפָלִים לְמָרוֹם וְקֹדְרִים שָׂגְבוּ יֶשַׁע׃ מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה׃ לֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָם וַעֲצַת נִפְתָּלִים נִמְהָרָה׃ יוֹמָם יְפַגְּשׁוּ חֹשֶׁךְ וְכַלַּיְלָה יְמַשְׁשׁוּ בַצָּהֳרָיִם׃ וַיֹּשַׁע מֵחֶרֶב מִפִּיהֶם וּמִיַּד חָזָק אֶבְיוֹן׃

לנער היולד. אשר יולד לישראל. כי אדם לעמל יולד: אולם ג' רפ' בסיפר' וסימ' נמסר בריש סיפר': דברתי ב' וסימ' על דברתי מלכי צדק. ואל אלהים אשים דברתי: ישע ה' כסגול בישעיה סימן כ"ה: ולא תעשינה ב' וסימ' בזבחתכנה. ידיהם תושיה: בצהרים י"ב וסימ' נמסר בבלבים א' סימן ח': ויושע ג' חס' וסימ' ויושע ה' את יושבי קעילה. וישע ה' את דוד דשמואל ויושע מחרב מפיהם. וחד קוה אל ה' וישע לך:

בסוף

כשוט לשון תחבא · ר״ל כאשר תשוטט לשון הרע בארץ אשר היא סבת מריבות חזקות ורעות שם תחבא ר״ל שלא תזכר : כפן · הוא כשהתבואה ביד שומרי האוצרות ואז תהיה ביוקר לא בסבת חסרון התבואה ואולם הרעב הוא חסרון תבואה : ופקדת נוך ולא תחטא · ר״ל בנינוך והם בני ביתו וכאילו אמר שסבר חטא מפני שלא השגיח בבניו באופן הראוי לשומרם מחטא : כעלות גדיש · מענין כריתה וכמוהו אל תעלני בחצי ימי :

ביאור דברי המענה

השיב אליפז ואמר ידענו שאם נשא משל ודבר אליך להשיב על דבריך יכבד עליך אלא שעם כל זה לא אוכל להמנע מלהשיב על דבריך כי מי יוכל לעצור במלין על דבריך שה או יהיה הרצון בזה האם כאשר נסה השם להגיע אליך דבר מן הרעות תלאה ומי יוכל לעצור במלים להוכיחך על ק תבונתך זאת · הנה במה שקדם היית מייסר רבים כאשר שמעת מהם דברים כאלה והידים אשר היו רפות באמונת השם היית מחזק והאיש הכושל היו מקימים מליך והברכי׳ הכורעו׳ היית תאמץ והיית אות׳ לו שמה שהגיעה מהרע הוא על צד ה העונש למרי קדם ר״ל שכל מי שהיה נבון באמונת השם ית׳ בעבור מה שהגיעהו מהעונש היית מחזק אותו עד שיאמינו כלם כי על כל מעשה גמול ומשפ׳ להיות בזה תקון המדינ׳ ותקון הצלחת האד׳ וזה שההמון אם לא יראו מהעונש לא ימנעו מ תעשיית הרעות כאשר יביאם טבעם להשתוקק אליהם · והנה עתה כאשר תבוא אליך הרעה נלאית לסבלה וכאשר נגע עדיך היית נבהל · הנה זה ממה שיוכיח שיראתך השם לא היה אלא לבטחונך שישמור לך קנייניך ותקותך בשישמור לך אלו הקניינים היתה סבת תמימות דרכיך לא טוב האמונה כי לפי מה שאני רואה מדבריך עתה איך מאמין שיהיה בכאן גמול ועונש · והחל אליפז לבאר דבריו מהמוחש ואמר זכור נא

אשרי אנוש ב׳ דסמ׳ וסימ׳ יעשה זאת · יוכיחנו אלוה : ובמלחמה ג׳ וסי׳ או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי · ואת בית יהודה ארחם · ברעב פדך מכות ובמלחמה · וא׳ בבלחמה ועבר על כנו מעביר : יבוא ד׳ מל׳ בספר וסימ׳ לא תירא משוד כי

אבן עזרא

תרפינה · ביוד והטעם כמו שף וכמוהו רפינו את בבל ולא נרפתה : בשש צרות · יתכן היות זכר שבע על דרך המקרא ואחרי׳ ספרו אותם והם ז׳ במספר : בשוט לשון · כי הלשון הרע הוא כמו שוט ויותר נכון היות לשון אומה כמו לשוטת הגוים ושוט מן שוטטו בחוצות ירושלם כ כאשר תשוטט לשון בארצך תחבא : כפן · תרגום רעב או הוא מן כפנה שרשיה ו וטעמו אספה : כי עם אבני השדה · כאלו ברית כרתה עם ה האבנים שלא תזיק בהן ועשית שלום עם החיות : ופקדת נוך · תמצאנו כאשר עלה במחשבתך ולא ת תחטא : בכלח · אין לו חבר כי אם שני ב בספר הזה וטעמו שימות במלאת מספר ימיו והיא הזקנה : כעלות גדיש · כהכרת וכמוהו אל תעלני בחצי ימי : ויען

וַתְּהִ֣י לַדַּ֣ל תִּקְוָ֑ה וְ֝עֹלָ֗תָה קָ֣פְצָה פִּֽיהָ׃ הִנֵּ֤ה אַֽשְׁרֵ֣י אֱ֭נוֹשׁ יוֹכִחֶ֣נּוּ אֱל֑וֹהַ וּמוּסַ֥ר שַׁ֝דַּ֗י אַל־תִּמְאָֽס׃ כִּ֤י ה֣וּא יַכְאִ֣יב וְיֶחְבָּ֑שׁ יִ֝מְחַ֗ץ וְיָדָ֥ו תִּרְפֶּֽינָה׃ בְּשֵׁ֣שׁ צָ֭רוֹת יַצִּילֶ֑ךָּ וּבְשֶׁ֓בַע ׀ לֹא־יִגַּ֖ע בְּךָ֣ רָֽע׃ בְּ֭רָעָב פָּֽדְךָ֣ מִמָּ֑וֶת וּ֝בְמִלְחָמָ֗ה מִ֣ידֵי חָֽרֶב׃ בְּשׁ֣וֹט לָ֭שׁוֹן תֵּחָבֵ֑א וְֽלֹא־תִירָ֥א מִ֝שֹּׁ֗ד כִּ֣י יָבֽוֹא׃ לְשֹׁ֣ד וּלְכָפָ֣ן תִּשְׂחָ֑ק וּֽמֵחַיַּ֥ת הָ֝אָ֗רֶץ אַל־תִּירָֽא׃ כִּ֤י עִם־אַבְנֵ֣י הַשָּׂדֶ֣ה בְרִיתֶ֑ךָ וְחַיַּ֥ת הַ֝שָּׂדֶ֗ה הָשְׁלְמָה־לָֽךְ׃ וְֽ֭יָדַעְתָּ כִּֽי־שָׁל֣וֹם אָהֳלֶ֑ךָ וּפָֽקַדְתָּ֥ נָ֝וְךָ֗ וְלֹ֣א תֶחֱטָֽא׃ וְֽ֭יָדַעְתָּ כִּי־רַ֣ב זַרְעֶ֑ךָ וְ֝צֶאֱצָאֶ֗יךָ כְּעֵ֣שֶׂב הָאָֽרֶץ׃ תָּב֣וֹא בְכֶ֣לַח אֱלֵי־קָ֑בֶר כַּעֲל֖וֹת גָּדִ֣ישׁ בְּעִתּֽוֹ׃ הִנֵּה־זֹ֭את חֲקַרְנ֥וּהָ כֶּֽן־הִ֑יא שְׁ֝מָעֶ֗נָּה וְאַתָּ֥ה דַֽע־לָֽךְ׃

זכי׳ לוחא · כ׳ ל׳ וכתי׳ כן · ידי״ ק׳ · ר׳ ל׳ · ק׳ ל׳ · ר״מ ל׳ נסי׳ · ק׳ כ׳ ליש׳ · ל׳ ד׳ · ל׳ · ל׳

וַהֲוַת לְמִסְכֵּינָא סִבְרָא וְנִבִילְתָא דְרַשִׁיעֵי טְפַזַת פּוּמָהּ ׃ הָא טוּבֵיהּ דְאַבְרָהָם גַבְרָא חֲסִידָא דִי כַסְנֵיהּ אֱלָהָא וְאַנְתְּ יִשְׂרָאֵל מַרְדוּתָא דְשַׁדַי לָא תַרְחֵיק ׃ אֲרוּם הוּא מַיְתֵי כֵיבָא וּמָעֵיל סַמְתֵּיר יִמְחֵי וִידוֹי מַסְיָין ׃ בְּשִׁית עַקְתִּין יְפַצִּינָךְ וּבִשְׁבִיעֵתָא לָא יִקְרֵיב בָּךְ בִּישׁ ׃ בְּכַפְּנָ דְמִצְרַיִם פַּרְקָךְ מִמּוֹתָא וּבִקְרָבָא דַעֲמָלֵק מִקְטוֹל סַיְפָא ׃ בְּנִיזְקָא דְלִישָּׁן דְבִלְעָם תִּטָּמַר בֵּינֵי עֲנָנַיָּא וְלָא תִדְחַל מִן חֲבַל מִדְיָנָאֵי כַּד יֵיתֵי לְחַבָּלָא סִיחוֹן וּלְאוֹלָצָן מַדְבְּרָא תִגְחָךְ וּמִן מַשִׁירְיַת עוֹג דְמַתִיל לְחֵיוַת בָּרָא אַרְעָלָא תִדְחַל ׃ אֲרוּם עִם לוּחֵי אַבְנָא דְאִיתְיְהִיבוּ בְּפוּמְבֵי בְחַקְלָא קְיָימָךְ וּכְנַעֲנָאֵי דְמַתִּילִין לְחֵיוַת בָּרָא אַשְׁלִימוּ עִמָּךְ ׃ וְתִנְדַע אֲרוּם שְׁלָם בֵּית אוּלְפָּנָךְ וְתִזְמִין מְדוֹר בֵּית מַשְׁכְּנָךְ וְלָא תִנְזִיק וְתִנְדַע אֲרוּם סַגִּיעִין בְּנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ הֵיךְ עִסְבָּא דְחַקְלָא ׃ תֵּיעוּל בִּשְׁלֵימוּת שְׁנַיָּיךְ בְּמוֹכָא לְקְבוּרְתָא הֵיךְ מִיסַּק גְדִישָׁא בְּעִידָּנֵיהּ ׃ הָא דָא פַּשְׁפַּשְׁנָה יָתָהּ הַכְדֵין הִיא קַבֵּילְתָא וְאַנְתְּ דַע לָךְ ׃

יבוא · כי לפניו תנף יבוא · הביראתך יוכיחך · בכפל רסנו מי יבוא : בעשב הארץ ה׳ וסימ׳ נבסר בסדר בא אל פרעה : אלי ד׳ וסימ׳ השמחים אלי גיל · תבא בכלח אלי קבר · רצפוי הוא אלי חרב · שרשי פתוח אלי מים :

מי הוא נקי ואבד ואיפה ישרים נכחדו ר״ל שלא תמצא שנכחדו ישרים כמו שראיתי זה מהאנשים המשתדלים בכל עת בעשיית העול והחמס שיאבדו ויכלו מרוח אף השם ואולם הנקיים והישרים ואם היה שיגיעם קצת רעות אינם מכלות ומאבדות אותם לגמרי כמו הענין ברעות הרשעים וזה לאות שאלו הרעות אינם נופלות במקרה כמו שאתה מניח ר״ל שאם היה הענין כן לא היה בזה הבדל בין הישרים והרשעי׳ ואולם היו רעות הישרים יותר חלשות למיעוט עונותיהם לא שיהיו להם רעות בזולת מרי כמו שהיה מניח איוב · הנה האנשים הרשעים אשר תשוקתם לטרוף טרף כמו החיות הרעו׳ כמאמ׳ו שכתבו שיהיה עד שיבער מהם אשר יזמו לעשות ותראה אותם אובדים מבלי מציאתם הטרף ובניהם יתפרדו הנה והנה ישוטטו לבקש די טרפם וזה דבר נמצא בלי ספק בחוש כי הרבה מה שתמצ׳ מהאנשי׳ הרשעים אשר כל השתדלותם להזיק לאחרים שברוב העתים לא ימצאו ותמנע מחשבתם הרעה וזה ממה שיורה שהשגחת השם ית׳ הוא באישי האדם · ואמ׳ אליפז הנה באמת אופן השגחתו יגונב ויעלם מתני שלא שכבר לקחה אזני שמץ מנהו מעט מזולת ההשגה אשר תעוררנו על היות השגחתו בשפלים · וזה בשעיפי׳ מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים קראני פחד ורעדה ורוב עצמי הפחיד מהמראה אשר ראה בחלום מהדברי׳ העתידי׳ לבא עלי אשר סבת הודעתם הוא השם יתברך וזה שמי שהגיד לי המראה ההיא הוא ענין רוחני · ועבר על פני מקמר שערת בשרי מדי בואו מרוב החרד׳ כי כבר יזוחדו החלומות שכבר יקרה מהם החרדה והתפעמות הרוח כמו שנזכר בספר החוש והמוחש ויעיד על זה מה שנזכר מחלום פרעה וחלומו׳ נבוכד נאצר והנה יורה על היותו רוחני שהוא יעמוד לפני ולא אכיר מראהו אך תמונה לנגד עיני אשר יראה אותה לי הכח הדמיוני ואשמע דבריו הנפלאים כאילו הם מורכבים מהקול והדממה וזה שהשכל יקבלם רוחניים בזולת קול והדמדמה מראה אותם כאילו הם דברים קוליים באותיות וקול · ואחר כן החל אליפז בטענה שליפית ואמר איך אפשר שתאמין שיהיה השם ית׳ פועל המין האנושי ומתמצאו ומנהיגו והוא בלתי משגיח בו עד שכבר ימצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו · האם אפשר באדם שיהיה צדיק יותר מהשם ית׳ האם יהיה האדם טהור יותר מפועלו הלא כמו אלו הענייני׳ יהיו מתחסים אל העול באדם ר״ל אם ינהיג מדינה אחת ולא ינהיגה ביושר ואיך אפשר שיצוייר בשם ית׳ עם היותו בתכלית השלימות מה שהוא חסרון ושפל באנוש האדם · הן בעבדיו לא יאמין והם השכלים הנפרדים לא יתן אמתות וקיום בעצמותם אבל מה שלהם מן האמתות והקיום הוא מזולתם והוא השם ית׳ · ולא ישים במלאכיו אורה מעצמותם וזה כי אין האור להם והוא ההשגה במה שהם משיגי׳ מצד עצמותם אבל מצד מה ששפע למציאותם מהסיבה הראשונה והוא השם ית׳ ולזה הוא מבואר שאלו המלאכים ואם הם שלימים מאד ביחס אל האדם הנה הם חסרים מאד ביחס אל השם ית׳ כי אין יחס בין מי שמציאותו וקיומו והשגתו מעצמותו ובין מי שהיה לו מציאותו וקיומו והשגתו מזולתו · ואם באלו עם פשיטותם ושלמותם ונכבדותם ימצא חסרון אבל השם ית׳ הנה אין ספק שהאדם חסר מאד ביחס אל השם ית׳ כי הוא שוכן בבתי חומר ר״ל בזה העולם השפל ובעפר יסודו ר״ל שקיום צורתו הוא בחומר שלה כי הוא צומח לצורתו ולפי שצורתו היא היולאנית ואל זה ג״כ אי אפשר שיכון במה שאמ׳ שוכני בתי חומר ר״ל שצורותיהם היולאניות כי באלו עם החסרון הנמצא להם בעצמותם יתחייב עוד בהם שיהיו נפסדים ואין זה ההפסד ג״כ מוגבל בהם עד שיהיו בטוחים ממנו עת מה אבל ידכאום מקרים ויפסידום קודם שישגם הכלוי וההפסד הטבעי · מבקר לערב ישגם המות במעט שבה מבלי משים לב לפנות אל השלימות האנושי יאבדו אבידה מוחלטת ולא יהיה להם השארות כלל · הלא האדם ואם לו קצת שלמות והוא ההכנה השכלית אשר לו בה יתרון והשארות הנה יקרה לו ברוב שיסור יתרונו אשר בו וימותו ולא בחכמ׳ לפי שבהגעת השלמות לו מהקושי העצום לקוטיו בעצמו ולרבוי המונעים · אם חשבת להיות במדרגת השכלים והמלאכים להיותך בעל שכל ראה מה מאד רחוקה מדרגתך מהם עד שאם תקרא שיהם לא תמצא מי שיענך · ואל מי מקדושים תפנה שיענך הלא היותר שפל מהם לא יענך לרוחק מדרגתך ממנו ואם הענין כן ביותר שפל מהם ראה מה מאד רחוקה מדרגתך ממדרגת השם ית׳ ובהיות הענין כן הוא מבואר שלא יתכן שיוחס לשם ית׳ עם שלמותו מה שהוא חסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית מהחסרון כיחס אל השם יתברך · והוסיף אליפז להתיר ספק מה בענין הדעות אשר נראה באדם בזולת מרי קדם ואמר שהם אינם רעות יהיה ראוי שידמה האדם עליהם ויחסם אל האולת והפתיות ועל זה אמר הנה לאויל יהרג כעס כי הוא ידמה תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר הוא סבת העדר בואם לפי שלא דרך בהגעתם בסבות הראויות והוא מבואר שכמו זה האיש כועס תמיד כאשר לא יבואו מבוקשיו אשר כוון שיהם ויחשוב שסבר עשו השם ית׳ אלא שהוא מבואר שכמו זה לא יקרה רע כמו שלא יקרה רע אם לא תנה ספינה מהחפירה בקרקע כי לא תעשה הספינה בכמו זה הפעל והאיש הפותה אשר יפותה לבו לכל ההבלים והמרומי׳ תמיתהו קנאתו כי עינו לא תשבע ויצטער תמיד עם שקבלה והמכאוב ההו׳ מצורף לזה שהוא ישתדל לרוב קנאתו להגיע אל מבוקשיו במהירו׳ וידריך מפני זה בהגעתם בסבו׳ בלתי נאותו׳ · כמו הענין באויל אם יקרה באויל שיהיה משריש ומצליח בקצת העניינו׳ הנה כאשר ראיתי זה בא אידו פתאום וקללתי נויהו למיעוט השארו׳ קניינו אשר כוון אליהם כי לא יגיע לכמו האיש הזה שום תכלית אם לא במקרה ומה שהוא במקרה הו׳ מעט כמו שהתבאר במקומו · הנה בניו הנמשכו׳ אחריו ירחקו מישע וידכאו בשער לעיני כל העם ואין מציל לפי שכמו זה האיש לא ישתדל ג״כ בקנין האוהבי׳ כמו שלא ישתדל בשאר הסבו׳ המביאו׳ מה שמשתוקק אליו אלא כבר יגיע מהרוע לאויל ולבניו האוחזי׳ דרכו עד שיהיה אילם לאיש קשה המזל שיאכלום אותו האיש הרעב וישכל קצירו ואשר יקח קצירו מבין הקוצי׳ לרוע הצלחתו ויקוה האיש הפריץ ללקחו ממנו וזה תכלית הרוע ר״ל שיהיו השפלי׳ שבאנשים גוברי׳ עליהם · הנה לא יצא מעפר און ועמל ר״ל שאין הארץ סבת רוע הסדור השופל בטובות אישי האדם ורעתם אשר הוא און ועמל כמו שהיה חושב איוב וזה שכוונתו היה כי למרחק אלו העניינו׳ אשר בארץ במדרגה מהשם ית׳ הוא בלתי משגיח בהם כאמרו מה אכום כי תגדלנו וגו׳ האף על זה פקחת עיניך וגו׳ · אבל הרעו׳ הנופלו׳ בכאן בזולת מרי קדם אין ראוי בהם שיקראו רעות לפי שהם מיוחסות אל סכלות המקבל כמו שזכר באויל ופותה וזה שהאדם יולד לעמל ולהשתדל בקניינים אשר יצטרכו אליו כי לא נתנו לו שלמיותיו בפועל אבל נתנו לו הכלים אשר אפשר שבהם יגיע אל מה שיצטרך אליו כמו שבידודי האש יולדו להתנועע תקפה התהוותם ולהגביה עוף מה שהתמידו כמצאים עד שיסור התלק האשי מהם ויפול האבר ·

ובהיות

ובהיות העניין כן רבוני שהאל' יוכל לעמל בשלמיותיו אשר ירצ' הנעשים שיו הנה אם לא ירדוף בהנעתם בסבות הראויו' אין זה שוכם אם לא ינעם וזה מבואר בנפשו · ולהיות העניין כן הנה החליט אליפז המאמר שהרעו' הבאות על חיוב היו על צד המוסר והתוכחת למרי קדם ולזה אמ' אליו אם הייתי במקומך הייתי דורש אל אל ומתפלל אליו שירחם עלי כי הוא משגיח בזה העולם השפל השגחה נפלאה ויורא על זה הגדולו' והנפלאות אשר הוא עושה ומכללם נתינת המטר בסדר וביושר אם' בו חיי כל צומח וזה שהמטר על הרוב במקומות הנגלים אל מהארץ תאריו יביאו' שיהם רוחו ממקומו' אחרים זולתם ומה שזה דרכו הוא מיוחס אל הקרי וההזדמן ומה שייוחס אל הקרי וההזדמן הו' ראוי שיהיה מעט ואכחנו כר' המטר תמיד בדרך שישלמו בו הצמחי' הנה זאת ראיה חזק' שבכאן משגיח בענין נתינת ה המט' זולת הטבע ולזה ימצ' בכל הנביאי' והחכמי' כשהם יספרו נפלאו' השם שהם יספרו תהלת נתינת המטר ועוד יראה בכאן מה שיתחזק שהשם ית' משגיח באישי האדם וזה שהרשעי' אשר ישתדלו בעשיית הרעו' ל החכמי' השפלי' והאלומי' ימנע מהם אשר יחמו לעשו' עם היותם בעלי כח וחכמים להרע וזה שהשם ית' יסבב לשום האנשים השפלים הנרדפים למרום ההצלחה ולהשגיב ישע האנשי' המדוכים והאבלי' והוא מיפר עצת הרשעי' החכמים להרע אשר ישתדלו ל להרע להם ולא תעשינה ידיהם מה שחשבו לעשותו·

ויען איוב. לו שקול ישקל· הותי· מן הוה על הוה : לעו· כמו ושתו ולעו כלומר כשתרו כאילו כבלעו ויש אומ' שהוא תרגום מן לחיים והוא רחוק : בעותי אלוה · כמו לחרדת אלהים : יערכוני· כלומר יערכו עמי מלחמה : הינהק· אין לו חבר בלשון מקרא ודומה ללשון קדר: בלילו· מן ויבל לחמורים	

בלול חמיץ והטעם כי היוסב בהסקט לא · ישאג ולא ירא"ג וכמו כן אתם יאמר איוב לחבריו ועוד שתדברו דברי' שאין בהם ממש וזה טעם היאכל טפל מבלי מלח: חלמות· בדברי רבותינו חלמות מבפנים ויש אומרי' שהוא ריר במח גם הוא בלשונם החלמ' : מאנה לנגוע נפשי · החבורות שמאנ' נפשי לנגוע בהם קודם היום המה חוליי גופי ויש אומ' לנגוע כמו לחלום וכמהו ויגעו את · יהושע והטע' כי נפשי מאנה שתחלם והמות · המה· ישוב על החכי' : וידכאני· לגמרי : יתר ידו· כמו הנה יד יי' הויה: ויבצעני· ויכלני כמו כי יבצע יו' : ואסלדה· כמו בינה סלודה והוא משל ל לחוזק הכאב והתמה שלא יחמול והנה לא כחדתי דבריו ואין לי עזר מנפשי וכי ראיתי רב האי ז"ל ם פירש ואסלדה לשון הגבהה : למה

בעשי ד' כתי' ש"ן בלי ש' ואינון מן מלין דכתי' ש"ן וקרי' סמ"ך וסימ' נמסר בהושע סימן ב' : יערכוני ל' והוא חד מלין דמשמשין
ני בס"ף תיבותא וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הנו"ן בכל"ד : פרא ו' וסי' נמסר בסדר לך : בלילו ב' וסים' בשדה

כב וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר : לוּ
שָׁקוֹל יִשָּׁקֵל כַּעְשִׂי וְהַיָּתִי בְּמֹאזְנַיִם
יִשְׂאוּ־יָחַד : כִּי־עַתָּה מֵחוֹל יַמִּים
יִכְבָּד עַל־כֵּן דְּבָרַי לָעוּ : כִּי חִצֵּי
שַׁדַּי עִמָּדִי אֲשֶׁר חֲמָתָם שֹׁתָה רוּחִי
בִּעוּתֵי אֱלוֹהַּ יַעַרְכוּנִי : הֲיִנְהַק־פֶּרֶא
עֲלֵי־דֶשֶׁא אִם יִגְעֶה־שּׁוֹר עַל־בְּלִילוֹ
: הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי־מֶלַח אִם־יֶשׁ־
טַעַם בְּרִיר חַלָּמוּת : מֵאֲנָה לִנְגּוֹעַ
נַפְשִׁי הֵמָּה כִּדְוֵי לַחְמִי : מִי־יִתֵּן תָּבוֹא
שֶׁאֱלָתִי וְתִקְוָתִי יִתֵּן אֱלוֹהַּ : וְיֹאֵל
אֱלוֹהַּ וִידַכְּאֵנִי יַתֵּר יָדוֹ וִיבַצְּעֵנִי :
וּתְהִי־עוֹד נֶחָמָתִי וַאֲסַלְּדָה בְחִילָה לֹא
יַחְמוֹל כִּי־לֹא כִחַדְתִּי אִמְרֵי קָדוֹשׁ :

כב וַאֲתִיב אִיּוֹב וַאֲמַר : מָאִים מִתְקַל יִתְקַל רוּגְזִי
וְאִתְרְגוּשְׁתִּי בְּמַסַּאתָא יִטְלוּן כַּחֲדָא :
אֲרוּם כְּדוּן יַתִּיר מִחָלָא דְיַמָּא אִתְיַקַּר בְּגִין
כֵּן מִלַּי אִשְׁתְּלָהִין : אֲרוּם גִּירֵי שַׁדַּי בַּהֲדִי
דִּי אִירְכֵהוֹן שַׁתְיַת רוּחִי בִּיעוּתָא דְמִן קֳדָם
אֱלָהָא יְסַדְּרוּ לְקִבְלִי : הַאִיפְשַׁר דְּמַבְרִים
מְרוֹדָא עֲלוֹי דִיתְאָה הֵיךְ יְגִיחַ תּוֹרָא עַל
אַסְתַּסְתֵּיהּ : הַאִיפְשַׁר דְּמִתְאֲכִיל תַּבְשִׁילָא
סְרֵלִית מִלְחָא אִין אִית טַעַם בְּחֶלְבּוֹן בֵּיעַת
וְחַלְמוֹנָא : כְּמָה דְלָא מִתְאֲכִיל מִידֵי בְּשֵׁשׁ
בְּלָא מִלְחָא הֲכְדֵין לֵית טַעֲמָא בְּרִירָא כְּמָרֵי
לַחַם : סְרִיבַת לְמִקְרַב נַפְשִׁי הִינוּן כְּתַחְשְׁבֵי
הֵיךְ דַּוְוָתָא לִסְעוּדְתִּי : סְרִיבַת לְמִקְרַב נַפְשִׁי
הִינוּן עַבְרִין יָתִי אִיסְתְּנִיס וְהָוַת סִיסְתְּיָא
לִסְעוּדְתִּי : מַן יָהִיב וְתֵיתֵי שְׁאֶלְתִּי וְסַבְרִי יִתֵּן
אֱלָהָא : וְשָׁרֵי אֱלָהָא לְמִמְכַּךְ יָתִי יַתִּיר יְדֵיהּ
וִיעַתִּיר יָתִי : וּתְהֵי דָא תַּנְחוּמָתִי וְאֶבּוּעַ בְּרִתְיָחָא וְלָא יְחוּס עַל רַשִּׁיעָא אֲרוּם לָא כַסִּיתִי מִלֵּי קַדִּישָׁא :

בלילו יקצרו· אם יגעה שור על בלילו : לנגוע ג' ב' חס וא' מל' וסימ' על כן לא נהתיך לנגע אליה· ועתה לא נוכל לנגע בהם· מאנה לנגוע נפשי· בתרא מל' : יחמול ד' מל' וסי' ותמיד להרוג גוים · ורעיהם לא יחמול · ואסלדה בחילה ולא יחמול · כי קנאה חמת גבר :

החכמים הוא לוכד בערמם ר"ל שרוב ערמם ישים השם יתברך כלי למנוע מהם אשר יזמו לעשות והמשל שכאשר ידעו באיש שילך בחוץ ויבקשו לרדוף אחריו לקחת אשר לו ישפטו לאיזה צד הלך ויעמיקו בו ויאמרו שהוא יותר ראוי שיהא לכתו לזה הצד לסבות מה יזכרום ורוב העמיקתם בזה תסבב שישפטו שהוא הלך בצד אשר לא הלך בו וירדפוהו שם ולא ימצאוהו · ועצת הרשעים הנפתלים המבקשים דרכים עקלתוני' ומעמיקים בהם לכל הצדדי' האפשריים כדי שיגיעו למבוקשם להשיג עשיית העול והחמס ימהר וחקרה ותהיה סבה שלא ישפטו הדבר אשר ירצוהו וכפי מה שראוי בעניינים הברורים · ביום ובצהרים ילכו בחשך ר"ל שאפילו בעניינים המבוארים בנפשם בתחלת המחשבה תסכל עצתם · ובזה האופן יושיע השם ית' השפלים והקודרים מחרב הרשעים שלא יזיקם מפיהם ומתאמרם של אלו הרשעים ר"ל שפיהם ודבריהם אשר הסכימה עצתם בהם שם הכם יתברך כלי להושיע השפלים והקודרים ובזה האופן הושיע השם ית' האביון מיד חזק ממנו עד שכבר תהיה לדל תקוה שלא יעזבהו השם ית' ביד הרשעים ואכסיעולה קפצו פיהם להבטירם על אשר לא הגיע התכלית אשר כוונו אליו וזאת הטענה שזכר בכאן מבוארת ונגלית מן החוש וזה שאכחנו נמצא ברשעי' רבים מכוונים להרע ומשתדלים בו ולהם הכלים אשר בהם אפשר שיזיקו לרבים ויהיה עם זה ההיזק המגיע מהם מעט הנה זה ממה שיורה כי שם גבוה שומר ובהיות העניין כן אוי לך להתרעם מהשם ית' אם הוכיחך וייסר אותך על עונותיך כי מאושר הו' מי שיוכיחהו השם ית' וזה שהטובי' יוכיחם כדי שיחזרו למוטב ואולם הרעי' ימיתם בהמלאת סאתם ולזה ראוי לך שלא תמאס מוסר השם יתברך כי הוא כשיכאיב הטובי ירפאם ויחבשם אחר הכאתו ומוחצו אותו' · אם תשוב ותכנע טרם בוא הצרות בעולם יצילך מהם וזכר שם ושבע להיותם מספרי' שלימים עם שכבר זכר מהצרות כמו זה המספר והם הרעב והמלחמה ולשון הרע והשוד וכפן וחיות הארץ ואבני השדה · ברעב יפדך השם ית' שלא תמות מצד חסרון האוכל ובמלחמה יצילך שלא תהרג כאשר תשוטט הלשון להרע לאנשים בלשון הרע לא תזכר שם וכאשר יבא השודד לשלול שלל ולבוז בז לא תירא כי לא יגע בך רע · לשוד ולכפן תשחק שלא תנזק בהם ולא תירא מן החיות הרעות שיטרפוך ולא מאבני השדה שתנגוף בהם רגליך כי אתה כאלו כרת ברית עם אבני השדה וכאלו השלימה לך חית השד' · וידעת כי שלום אהלך וידעת כי בביתך יהיה שלום ופקדת אנשי ביתך ותמצא שילכו בדרך השם ולא תחטא וזה אמ' לו שיפז להעיד שהוא אולי חטא כאשר לא השגיח בתקון אנשי ביתו כדי שיהיו יראים מהשם ית' ואע"פ שלא חטא במעשיו בעצמו ולזה כעסו בניו ונענשו באבדן שאר קניניו ולזה אמ' אם היית עושה ככה תדע באמת כי יהיה רב זרעך ובניך יהיו רבים כעשב הארץ וגם אתה לא תמות בלא עתך אם התנהגת בזה המנהג אבל תבא בזקנה המופלגת אל קבר כמו שיכרת הגדיש בעתו · הנה זהו מה שחקרנוהו והוא האמת בעצמו שמע אותו ודע לך האמת והתנהג בו :

והכלל העולה מן הדברים

הוא שאליפז היה מאמין שהרעות הבאות לאישי האדם הם מגיעות להם מהשם ית' על צד העונש על מה שחטאו והיה מתיר זה הספק במה שנראה מהגעת הרעות בזולת מרי במאמר שכבר יהיו בכאן רעות מצד האולת והפתיות ואלו אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וקיים דעתו תחלה מהחוש ואמר שאכחנו לא נמצא האבדון וההכחד בישרי' ובנקיים כמו שימצא ברשעי' וזה ממה שיורה שסבת המצא רע ברשעים הוא היותם רשעים וזה אמנם יהיה על צד העונש ואמנם הנקיים והישרים כשיחטאו חטאים מה יוכיחם השם ית' וייסרם אך לא יאבדו ולא יכחדו וזהג"כ קצת טענה על איוב על בחרו המות יותר מן הייסורין שהיה נוסר בהם · והטענ' השנית היא לקוחה מההודעה אשר תקרה בחלום אשר תורה על השגחתו ית' באישי האד' וזאת טענה חלושה כאשר לא יאמ' בזה יותר מזה השיעור כי אע"פ שנודה בזאת ההודעה לא יחוייב מזה שיהיה השם ית' משגיח באישי האד' על הצד שיאמין אליפז וזה מבואר למי שעיין בספר החוש והמוחש וכבר שיער אליפז בחולשת זאת הטענה ולזה אמר ואלי דבר יגונב ונו' ואולם לא הרחיב המאמר בזאת הטענה ואמת ממנה ענין ההשגחה במה שאין ספק בו · והטענ' השלישית היא לקוחה משלימות השם ית' וחסרון האדם ואופן שדורה כן הנה האדם לשלימות הנמצא בו לא יעלים עיניו ממה שיכהיגהו ולא יעשה למונהגים אותו של וזה כי האדון השלם לא יעלים עיניו מהפעולות הנעשות במדינתו ולא יעשה להם עול ר"ל למונהגים מאתו הנה יחוייב מזה שיהיה מה שהוא יותר אמתי בשלימות יותר אמתי בהתרחק מן העול והעלם ממה שיכהיגו להיות היותר שלם מתרחק יותר מן החסרון ואולם מה שידלה מן הרעות אשר לא יוקרם להם מרי הם בסבת האולת והפתיו' והם אינם ראויות שיקראו רעות כמו שביארנו וכן היה אפשר שיגיעו לזאת הסבה טובות לרשים אלא שזה לא יתקיי' כי אם זמן מועט כאמ' הכי ראיתי אויל משרים וגו' והנה זאת הטענה היא לקוחה מצד הפחות והיתר · והטענה הרביעית היא לקוחה מה שידלה מהוויית המטר בסדור שישלמו בו הצמחים ומהמכעם הרשעים החכמים להרע מחשבתם הרעה להרע לשפלים החלושי' על הרוב ואופן סדור המאמ' בזה הוא על זה התואר אם היה השם ית' בלתי משגיח בזה העולם השפל היה התהוות המטר במקום מהמקומות הנגלים מהארץ מעט ולא יתכן שישלימו בו הצמחים על הרוב לפי שרובמה שיתחדש מזה הוא מתייחס אל הקרי וההזדמן אם לא היה בכאן פועל אחר כשמים זולת הטבע לפי שהוא על הרוב מהעננים יביאום הרוחות במקום אשר ירד שם עוד כשנה שכבר ישלמו במטר הצמחי' על הרוב ויחוייב מזה שהשם ית' משגיח בזה העולם השפל ובכמו זה האופן בעינו יבואר ההיקש השני אם היה השם יתברך בלתי משגיח באישי האדם היתה מחשבת הרשעים החכמים יוצאת אל הפועל על הרוב לפי שהם ישתדלו בהוצאתה אל הפועל בסבות היותר ראויות כמו הענין בשאר המלאכות אשר יעשה האדם במחשבה והשתדלות שהתכלית יגיע בהם על הרוב עוד כשנה אבל אכחנו נמצא מחשבת הרשעים החכמים לא תצא אל הפועל אם לא על המעט ויחוייב מזה שהשם ית' משגיח באישי האדם הנה לאלו הטענות ייחס אליפז הרעה הבאה אל איוב למרי קדם ממנו ומביא על האופן שביארנו ונתן עצה אליו שישוב אל יי' וירחמהו :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר · לעו· נשחתו : חצי שדי· חצים חזקים על דרך כקול שדי והיה שדי בצריך : חמתם· ארסם על דרך חמת תנינים יינם : בעותים· בעותי אוה· בעותים חזקים על דרך רוח אלהים כהררי אל : בלילו· ר"ל תבואתו שאוכל ממנה : ריר חלמות· הוא ריר הבריא מהחלמונו והחייני רכה בזה שאין טעם בריר הבריא ואולם בריר החולה יש בו טעם לפי האיחה הנובדת עליו או יהיה בריר חלמות ריר מלובן הביצה שהיא כלה חלמון תחלה ואחר יברור הטבע ממנה החלק היותר דק והוא החלבון והנה הריר ההוא לא ימצא בו טעם· כדוי לחמי· כמו חליי בשרי· ויבצעני ענין השלמה ובלוי והרצון בו ויכלני או יהיה זה מענין כריתה והענין אחד· ואסלדה בחילה ר"ל אע"פ שהיה מתחמם וכוה בחיל ובמכאוב אשר הביא עליו השם ית' : אם

למסי׳ כמו וימס לבב העם והענין כי המס מרעהו חסד הו׳ ועניינו שחשבתי להיות לי עזר מאחרים: אחי בגדו. וכאפיק נחלים. חזוק׳: הקודרים. מזמן רדת הקרח יתעלם רדת השלג ולא יראה עליה׳ בעבור קדרותם ודומה להם חשכת מים: בעת יזורבו. כאשר יתקררו מדברי רז״ל מטו׳ דמזדרבבו. וכמתנו יתקשרו כמו

אם בשרי נחוש. ר״ל האם בשרי מהבדזל החזק והוא הקרא נחושת אשר יעשו ממנו החרבות: ותושיה נדחה ממני. ר״ל האם נדחה ממני תושיה היא ההנהגה האנושית אשר היה ראוי שאתנהג בה: למס מרעהו חסד. בתמיה והרצון בו היתכן שלאיש התם אשר המצא אותו רוב הצרות הבאו׳ עליו יהיה מרעהו חרפה ויאמ׳ עליו שיראת

אם כח חד מן י״ב פסו׳ רישי׳ ומצעו׳ אם אם וסימ׳ אם כנפו יבא. אם זרחה השמש עליו דמים לו. אם ימצא הגנב. אם בעליו עמו. אם ענה תענה. אם אתם תבאו אלי. אם גנבים באו לך. אם יתקע שופר בעיר. אם תחנה עלי מחנה. אם אבא באהל ביתי. אם תדברנה שפתי. אם כח אבנים כחי: בתהו ב׳ דגשים וסימ׳ ויטו בתהו צדיק. יעלו בתהו

מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נפשי: אם כח אבנים כחי אם בשרי נחוש: האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני: למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב: אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעברו: הקדרים מני קרח עלימו יתעלם שלג: בעת יזרבו נצמתו בחמו נדעכו ממקומם: ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו: הביטו ארחות תמא הליכת שבא קוו למו: בשו כי בטח באו עדיה ויחפרו: כי עתה הייתם לא תראו חתת ותיראו: הכי אמרתי הבו לי ומכחכם שחדו בעדי: ומלטוני מיד צר ומיד עריצים תפדוני: הורוני ואני אחריש ומה שגיתי הבינו לי: מה נמרצו אמרי ישר ומה יוכיח הוכח מכם: הלהוכח מלים תחשבו ולרוח אמרי נואש: אף על יתום תפילו ותכרו על ריעכם: ועתה הואילו פנו בי ועל פניכם אם אכזב: שבו נא אל תהי עולה ושבי עוד צדקי בה: היש בלשוני עולה אם חכי לא יבין הוות: הלא צבא לאנוש על ארץ וכימי שכיר ימיו: כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו: כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי: אם שכבתי ואמרתי מתי אקום ומדד ערב ושבעתי נדדים עדי נשף: לבש בשרי רמה וגיש עפר עורי רגע וימאס:

מה חילי ארום אוריך ומה סופי ארום נגדנא נפשי: אין חילא היך אבניא חילי אין בסרי קריס בנחשא: המדלית סיוע בי וחוכמתא אתברחת מני: לגברא דמנע מן חבריה חסדא ודחלת שדי ישבוק: אחי בזו היך נגוד נחלא היך מפקנות פצדי נחליא עברין: דשתימין מן צינתא עליהון יתחייל תלגא: בעידן דחבו בר טובענא אישתרבבו איתמגרו בריתחיה איתמחאו מן אתריהון: מטול דמקלקלין איסרטי אורחיהון סלקין ללמא ויהובדון: אסתכו אכרטי תימא הלכתא דזמרגד סברו להון: בהיתו ארום אתרחיצו בטעותהון אתו לגבת ואתכספו: ארום כדון הויתון כלא הויתון חמיתון תברא ואיתבהלתון: הבקושטא אמרית הבו לי ומן ניכסכון שיחדו אמטולתי: ושיזבוני מן יד מעיקא ומן ידיהון דתקיפי פרוקיתי: אליפו יתי ואנא אשתוק ומה דשליתי אסכילו לי: מה בסימין הינון מילין תריצין ומה דכשר לכסנא יכסון מנכון: איפשר דילכסנא במיליא אתון חשיבין ולקיבלא אמתילו מילי יאושא: רגיז על ייתם תשרון ותתחשלון על חבריכון: וכדון שרו אסתכלו בי וקדמיכון אם אכזב: תובו כדון לא תהי רשיעא ותובו תוב לזכאותי בה: האית בלישני רשעא אין מוריגילא יתביין רגושתא: הלא חילא לבר נש עלוי ארעא והיך יומי אגירא יומוי: היך עבדא דשאיף טולא והיך אגירא דמוריק סטריה: הכדין איתחסנית לי ירחין דמגן ולילון דליעות חשיבו לי: אין שכיבית ואמרית אימתי אקום ונדידת ברמשא ושבעית נידדת שינתא עד עידן שפרפרא: לבש בסרי מורני וגרגישתא דעפרא משכי רטט ואיתמסי:

ויאבדו: הביטו ב׳ וסי׳ ארחות תימא. אליו ונהרו: ויחפרו ל׳ בשו כי בטח והוא חד מן כ״ב זוגין נסבין ו׳ בריש תיבו׳ ונסבין ו׳ בסוף תיבות חד מלעיל וחד מלרע וסים׳ נמסר בספר רבת׳ במערכת אות הו״ו בס״ד: ומכחכם ל׳ הכי אמרתי הבו לי והוא חד מ״ין דמשמשין ומב בריש׳ וסיב׳ נמסר במסרה רבת׳ במערכת אות המ״ם בס״ד: הוכח ה׳ וסים׳ לא תשנא את אחיך. כה נמרצו אמרי יושר. הוכח בדבר לא יסכן. הוכח יוכיח אתכם. לא יאהב לץ הוכח לו. וחד והוכח אל אל אחפץ: ושובו ה׳ חס׳ בנביא׳ וכתו׳ וסי׳ אם הבעיון בעיו שבו אתיו. ואשלח אליכם את כל עבדי הנבי׳ דאריך. וגם עתה נאם י״י שבו עדי. ויעד י״י בישר׳ וביהודה. ושבי עוד צדקי בה בן כהי׳: עלי הלא צבא על בתי׳ וקרי׳ עלי ביו״ד והוא חד מן י״ב מלין חס׳ יו״ד בסוף תיבו׳ וקרי׳ וסי׳ ישב ולא הוריש מנשה וגו׳ ואת ישב דור. בנית. ושבו אליך בכל לבם דמלכי׳. מעל ויסר את האפר. יד ונתנו את הכסף המתוכן דמלכי׳. אלה והעוים עשו את נבחן. הוציא כי לא דברתי את אבותיכם. ועשית כיכה אבר אדני י״י ועשית. על הלא צבא לאנוש. וצפו לא יאמין שוב בני תשך. ידעת כי יעשה י״י דין עני. ידעת בי כל תוכל ולא. ראש בי בימי דוד ואסף בקדם:

כן מדבריה׳ באמרם בומת הגידין והוא מ תקום שהתחברו בו והטע׳ אע״פ שהם בכח הזה: בחמו. כשיבא החום כאילו כבו מ ממקומם ולא היו שם מן ידעך נרו שעניינו לשון כבוי וכליון והנכון בעיני כי זה הפסוק כפול בענין כדרך פסוקי זה ה הספר וספרים אחרים ויהיה ענין יזורבו יתחממו ואין לו חבר ופירוש נצמתו כרתו כמו יצמיתם י״י: ילפתו. יתעותו כמו וילפת האיש וילפת שמשון והטעם על הנחלים שיעלו ב אויר והענין כי המי׳ תולדתם לרדת למטה וכאשר ישובו אד יעלו בתהו ויאבדו ומפרשי׳ יפרשו זה הפסוק על הולכי מדברות ואיננו כבון: הביטו ארחות תימא. הם הערב ומשכן רובם במדבר הגדול שאין יש בו: בשו כי בטח. לכם והענין מאשר בטחו: באורייתא. עד המקו׳ כי ימצא בלשון קבה כמו ולא עוד תכירנו מקומו וטעם הנחלי׳ כי השיירות יבושו כ כאשר יגיעו למקום ש שמקוים להיו׳ שם מים והם כמאים וכן אחי בגדו בי: כי עתה הייתם לו. למקום כאשר ראיתם החתת שהביא עלי ותיראו: כמרכו. חזקו כמו קללה נמרצ׳: הלהוכח מלים תחשובו. מלים מתם שתוכלו ל להוכיח בהם והענין שאין לכם ראיה: ולרוח. ועוד כי תחשבו אמרי נואש שהם רוח והענין שתחשבו ש שדבריכם נכונים ו ודבריתי שהוא בבער הבל: אף על יתום. זה יורה כי אינכם רחמנים רק אם ת תפילו קיר או הדומה לו על יתום לא תחוסו ותתחברו ותשמחו ב באיד רעכם. ותכרו מן ויכרה להם כרה ויתכן היות תכרו מן כי יכרה איש בור והוא נכון להדבקו עם תפילו: ועל פניכם. כמו על פני אהרן אביכם: שובו נא אל תהי עולה. אתכם תראו צדקי במלתי: הלא צבא. זמן קצוב: כעבד ישאף צל. כאשר השליט מתלאכתו: מנו לי. זמנו לי כמו ומנה את מאכלתם: ומדד ערב. מן וימדדם בחבל ויחסר לבי: כדודים. מן ותדד שנתי: נגוש. יש שהוא מן כגבשה כעורי׳ ואחרי׳ אמרו שהוא מין חיות זה קרוב שהוא מין עפר כענין תוסכי אדמת עפר יקיצו: רגע. הר״ מטה כבקע וכמוהו על רגעי ארץ רגע אחד מתכו ועניכו חלק ואמ׳ כי וימאס מן נמס והאל״ף תחת הס״ך כאלף אשר בזאו נהרי׳ והנכון בעיני שרגע מן רוגע הים ויהיה וימאס כמשמעו בעבור שנסתכתו: מני

שדי היה עוזב על כן באה עליו הצר׳ הזאת או יהיה חסד רבק עם יראת שדי ויהיה פי׳ אם יתכן שייחסו אליו רעיו מפני שהוא מם חסד ויראת שדי היה עוזב: הקודרים מני קרח. ר״ל שאלו הנחלים קודרי׳ לרוב שמקום בקבת הקרח והשלג הנתך ונעלם בהם וזה בקצת ההרות יהיו מימיהם השלגים אשר בהרים כאשר יותכו ואלו ה הנהרו׳ לא יתמידו כל השנה: יזורבו. ר״ל ידוכו ויגרו ואז נצמתו ר״ל נכרתו ומ מי שפיר׳ יזורבו יתחממו והרצון בו יזורבו ב בחלוף צד״י בזי״ן לפי שהם ממוצא אחד ויעיד על פירושו מה שאמר בחומו נדעכו ממקומו׳ ר״ל בהגיע החום כ נעקרו ממקומם וזה שאלו הנהרות ההוים מימיהם הגשמי׳ והקרח והשלג יעדרו בעת ה הקיץ: ארחות תימא. הם השיירות ההולכו׳ לתימ׳ וכן הליכו׳ שבא הם שיירות סוחרים ההולכות לשבא והכה זכר שו השיירו׳ לפי מה שאחשוב לפי שמהלכם היה למקומו׳ הרחוקי׳ כאשר יקשו מן הארץ אשר היה שם איוב והיה שם באמצע ד דרכם מדברו׳ לא ישב אדם שם: שחדו בעדי. הרצון בו תנו שחד בעדי: אמרי נואש. קר׳ עצמו נואש להיותו נואש מטוב לחזק ש שברו: ותכרו. הרצון ותחפרו ותעמיקו שחה: צבא. קץ וזמן קצוב: ישאף. יקוה: פעלו. שכר פעולתו: כמו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ר״ל שכר פעולתו: ומדד ערב. רוצה לומר מדד לבבי אורך הלילה להיותי בלתי ישן כלל וזה כי בעת השינה לא ירגיש האדם הרגש שלם: רגע וימאס. נבקע והיה נמאס מצד ה הליח׳ הסרוחה אשר בו: ארג

ארג. הוא כלי האורג שבו חוט האורג שיביאהו האורג בקלות מקצה אל קצה: בשיחי. בבערי וכן אריד בשיחי: מעצמותי. מאברי: תשעה. תרפה ותסור מהכאב: מחריתני. בקשתני: זהו ביאור מלות המענה:

ביאור דברי המענה

ענה איוב טוען על דברי אליפז ואמר על מה שהיה מכיח שהתוכחת והמוסר יהיה ליסורים ולנקיי על המעט שלהם מהחטאים והמות והאבדון יהיה לרשעים מגדל גודל חטאם ומכל עצמו על מה שהיה בוחר המות על הייסורין שהיה נוסר בהם. לו שקול ישקל כעסי והתרעומות אשר אני מתרעם על ייסורי כנגד שברי במאזנים הנה לא יכבד הכף האחת מהמאזני על הכף האחר ולפי ששברי יכבד מחול י ימים על כן דברי נשחתו והיה כעסי כנגד מה שהשברתי בו וזה כי חצים חזקי' עומדי' אשר ארסם שותה נפשי. ויערכוני תמיד בשותים חזקים ונפלאים ה התחשוב שאתרעם ללא דבר. הינהק פרא בשימצא לפניו דשא שיאכל ממנו אם יגעה השור כשימצא מספוא לפניו שיאכל ממנו הנה באמת איני מתרעם אלא על מה שראוי להתרע' ממנו. היאכל דבר תפל מבלי מלח יתן לו טעם אם יש טעם בריר חלמות ר"ל הבריאה כן אני לרוב חוליי לא א אמצא טעם במזוני. הנה אשר מאנה' לנגוע נפשי תרוב האבטנכו' והמיאוס המה כמו חליי בשרי ואיך אוכל להתרחק ממנו. הנה מרוב המכאוב והחולי אחשוק חשק נפלא מי יתן ויבוא השם וידכאני דבר נוסף על חליי ב בדרך שיפלני כי המו' נבחר מאלו החיים. והנה באמת אף על פי שאני נכוה בחולי ו והמכאוב החזק הנה אני מתנחם כי לא כ כחדתי אמרי קדו' ואין לי להתרעם על עצמי ולומר אם הייתי נשמר מחטא לשם לא היה מגיע אלי זה. מה כחי כי איחל שירפאני הש' וייטיב לי אחריתי

קלו ד' וסימני' נמסר בסדר נח: ויכלו ג' וסימ' המים מן החמת. בבשת ימי. באפס תקוה. אנד: ראי ו' וסימ' הגם הלם ראיתי אחרי. על כן קרא לבאר באר. ויצחק בא מבוא באר. וישב יצחק עם באר. עם יפה עינים וטוב. לא תשורני עין ראי. וא' אתה אל ראי: גם אני ו' רפ וסימ' בשפטים סוף סימן ב': תנין ח' בליט' וסימ' נמסר בסדר וארא ותלי' סימן

יומי קלילו מן גרדית מחי ופסקו מדלית סברא: אידכר ארום היך רוחא חיי לא תתוב עיני למיחמי טב: לא תסכי יתי עינא דחמיא יתי עיינך במימרי ולא איתי: הכמא דפסק תננא ואזיל הכדין דנחת לבי קבורתא לא ייסק: לא יתיב תוב לביתיה ולא אישתמודעיה תוב אתריה: לחוד אנא לא אמנע פומי אמליל בעקת רוחי אשיח במריר נפשי: הכמצראי דאתחייבו למטבע בימא דסוף איתחייבית אנא אין כפרעה דאישתניק במיצועיה בחוביה א ארום תמני עלוי מטרא: תא הכימא אנא רבא דמתרגיף לקיצא אין לויתן דאיטימוס לאיתחרא ארום תשוי עלי נטיר: ארום אמרית תנחמינני דרגשי יסובר במילי בית משכבי: ותברתני בחלמיא ומחזוניא תבעית יתי: ובחרת שירנוקא נפשי מותא מן קיום גרמי: רחיקית דלא לעלם איחי פסק מני ארום למא יומי: מה בר נש ארום תרביניה וארום תשוי ל לותיה לבך: ותסעריניה לצפריא לשעתא תבחניניה: כמה לא תשבוק מני לא תשליננני עד דאבלע רקי: חבית מה אעביד לך נטריה דבר נשא למא שויתני למארעך והויתי עלי למטול: ומה דין לא תשבוק מרודי ותעיבר ית עוייתי ארום כדון לעפרא אשכוב ותתבעינני ולא איתי:

ימי קלו מני ארג ויכלו באפס תקוה: זכר כי רוח חיי לא תשוב עיני לראות טוב: לא תשורני עין ראי עיניך בי ואינני: כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה: לא ישוב עוד לביתו ולא יכירנו עוד מקומו: גם אני לא אחשך פי אדברה בצר רוחי אשיחה במר נפשי: הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר: כי אמרתי תנחמני ערשי ישא בשיחי משכבי: וחתתני בחלמות ומחזינות תבעתני: ותבחר מחנק נפשי מות מעצמותי: מאסתי לא לעלם אחיה חדל ממני כי הבל ימי: מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך: ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו: כמה לא תשעה ממני לא תרפני עד בלעי רקי: חטאתי מה אפעל לך נצר האדם למה שמתני למפגע לך ואהיה עלי למשא: ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני כי עתה לעפר אשכב ושחרתני ואינני:

אבן עזרא

מני ארג. כענין קפדתי כאורג חיי: באפס תקוה. בהכרת תקות החוט או תקוה ממש: לא תשוב עיני. אחר מותי ומלת זכור ל למקום ידבר וכן כי תשי' עלי משמר ועניינו משמר הים כטעם בל ישובון לכסות הארץ: מות מעצמותי. בחרה נפשי מות יותר משתדור בעצמותי כי הגוף לנפש כמו בית ועיקר הגוף הם העצמו' כמו היסוד והעמודים: לבקרים. לכל בקר ועניינו תמיד וכמוהו חדשים לבקרים: תשעה. כמו תרפה וכן שעו ממני: למפגע. כי תפגע בי ידך ומכתך. ואהיה עלי למשא תיקון סופרים אע"פ שפירושו כאשר הוא בלא תיקון נכון: ויען

תנחמני ל' לאחר מיתי

לאת נ' רכין וכל למה דסי' ט מו למשא בת דין דטעמו לעיל

צא: ותחתני ל' בחלמות ובחזיונות והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבותא וסימ' נמסר במערכת אות הנון בסד': אחיה ד' וסי' ויפל אחזיה בעד השבכה. מאסתי לא לעלם אחיה. לא אמות כי אחיה. גמל על עבדך אחיה. וא' הבינני ואחיה: לרגעים ד' וסימני' אני ה' נצרה. חרדות ילבשו על הארץ ישבו. וחרדו לרגעים איש לנפשו. לרגע' תבחננו: למשא ג' וסי' אם עברת אתי והית. ולכה יהיה עבדך עוד למשא דכמהן. למה שמתני למפגע לך. וא' לעבוד ולמשא: ואינני ג' וסימ' עיניך בי ואינני. ושחרתני ואינני. בטרם אלך ואינני:

כמו שהבטחתני הלא מעט נשאר במדת ימי כל שכן עם כמו אלו הצרות. האם כחי חזק ככח האבן ואם בשרי חזק כנחשת שאוכל לסבול זה החלי. האם אין בי מכשפי ההנהגה הנאותה הראויה שתהיה לי לעזור ולהועיל והוא ההתנהג ביראת השם וההליכה בדרכים המטובחים האם נדחה ממני ההכנה האנושית ר"ל שלא אתנהג במה שראוי לאדם השלם להתנהג בו עד שתאמר שעונותי הטו אלה. האם יתכן שיהיה לאיש המדוכה חרפה מרעהו ויאמר עליו שיראת שדי היה עוזב על כן באה עליו הצרה הזאת כמו שאתה אומר אלי הזאת התקוה והתמלה שיחמלו רעיו עליו. הנה רעי בגדו בי כמו הנחל ואפיקי הנחלים שיעברו וירדו הקודרים לרוב עמקם מהקרח והשלג הנתך עליהם והנה בעת שירובו ונכרתו ונפסקו לפי שאין שם רבויים מגד עמותם אבל לשבות מתוך ונכלות המים הבאים שיה' יעדרו ונבוא חום הזמן שימכנו מימי הגשמי' ותכלה התכת השלגים ועקרו ממקומם ואיסורו הנחלים ויאבדו. אם להלפת ארחות דרכם ויטו מימי מקוריהם אל מקומות אחרים אם שיעלו בתהו ויאבדו ור"ל שתסור הווית המים ממקוריהם ויכלו לגמרי וזה יהיה אם בשלא יתחדש מן האיד המתחדש שם במקום ההוא מים אבל יעלה על הארץ או יפסוק חדוש האיד ההוא והנה שתי אלו הסבות נזכרו בספר האותות להפסק הנהרות ונכבר הביטו הקוחרי העוברי' שם בימות הגשמי' אלו הנהרו' ברוכם וקוו שבבת החום שיצטרכו המים להם ימצאו שם מים רבים ובבואם אל אלו הנהרו' בעת החום ולא מצאו שם דבר בושו וחפרו על תקותם והנה עתה הייתם לי אתם רעי דומי' לזה הנהר וזה שאני בטחתי בכם שתעזור מכם בעת הצורך ושתנחמוני ותס' יסורי חליי בהפך הוא כשראית החתת המגיע אלי יראת להתקרב לי ונהפכת לזרים ולמה התנכרת אלי. הכי אמרתי לכם שתתנו לי דבר מהונכם ושתעשו שוחד בעדי מעמלכם למלטני מיד צר ולפדותני מיד עריצים ואילו היה כן החרשתי כי אמרתי להציל הונכם עמו מה שעשו אבל אני מבקש מכם דבר ולמה תתנכרו אלי כי תאמרו שניתי בדברי ועל כן אתם מתווכחים עמי. הורוני מה ששגיתי בו ואני אחרים ובואו עמי בטענות כוזבות האלה לומר עלי שחטאתי ואתם ידעתם צדקתי ותום לבבי. הנה נמרצו וחזקו אמרי יושר אבל מה יועילו התוכחות אשר יהיו מכם. האם יהיה ראוי שלהתווכחותכם עמי יחשבו למלים ולרוח דברי מזולת שתבואו עליהם בטענה האם זה מחוק המתווכח השלם. הלא באמת אני שופט שאתם מפילים אף על יתום כשיריב עם זולתו לחולשתו לפי שאתם תכרו ותעמיקו לדב' שרה על רעכם כי תראו כי מטה ידו וזה לאות שכונתכם לרדוף החלומים. ועתה הואילו אכזב באמרי ושובו להשיב על דברי בזולת עולה. הנה כאשר תשובו להתוכח עמי בזה האופן יראה צדקי בזה ההתוכחות. היש בלשוני עולה במה שאני טוען שהשם ית' בלתי משגיח באישי האדם אם חכי לא יבחן ההוות אשר הסברתי בהם ויספר אם המות נבחר מהם אם לא הנה באמת אבאר להם שבאופן מה ימצא המות נבחר על כמו אלו החיים וזה שסבר נמצא קץ וזמן קצוב לאנוש על הארץ וכימי שכיר שהם מוגבלי' כן ימיו מוגבלי'. והנה כמו העבד המתעמל תמיד שיקוה בא הלילה למצוא מרגוע לנפשו וכמו השכיר שיקוה בא העת שישלם בו שכירותו כדי שיפרעיהו ממלאכתו כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל וזה שכאשר אני בחדש אחד אני מקוה שיהיה בחדש אחר כי אמרתי אולי לא יכבד עלי העת בחדש האחר ככברו בחדש הזה והלילות שאחשוב לשכב ולישן למצוא מרגוע למחלתי הנה גם לא ישכב לבי. וזה שאם שכבתי הנה אקוה כל הלילה מתי אקום ויתמודד לבבי אורך הלילה בסבת העדר השינה ממני ושבעתי נדודי' על ערשי בסבת מחלתי עד בוא השחר מזולת מנוחה כלל ובהיות העניין כן הוא מבואר שאני בוחר תמיד המות על אלו החיים אשר אני בהם לפי שזמני מוגבל ואני בוח' תמיד ההתקרב אל המות כי בכן' אני מקוה אל הערב הבא ובערב אני מקוה הבקר הבא והוא מבואר שזאת התשוקה תמצא בכל מי שייסר בכמו אלו היסורין ולזה הוא מבואר שהמות נבחר יותר מהם באופן מה. הנה מרוב כנגעי עלתה רמה בבשרי וגוש עפר ועורי נתבקע והיה בתכלית המיאוס בסיבת הליחה אשר שם. וימי קלו יותר מן הארג אשר יביאהו האורג מקצה אל קצה בקלו' כן ימי חיי הם מעוטים ויכלו בזולת תקוה טובה כי לא אשער שאוכל לחיות ולראות טוב אחר זה השבר והחלי. אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז שאתה הוכחתני ותטיב לי באחריתי

עד מתי תתחנן להעביר ממני הרעה אשר אני בה. זכור כי רוח חיי ולא איפשר מתשוב עיני לראות טוב. לא תשורני עין רואי לאחרי בעת בא קצי וכאשר יהיו עיניך בי להטיב לי ולא תמצאני ואין לי תקוה מתשוב ותחייני לראות טובך. כי כמו שכלה ענן וילך לגמרי ולא ישוב הענן ההוא שבית כן מי שירד שאול לא יעלה ולא ישוב לביתו. גם אני לא אחשך פי בעבור דברכם שלא אתרעם מהשם ית' אם אמת אתכם מה שאתם אומרים שהוא משגיח באישי האדם. אדברה עם צרות רוחי ואשיחה עם מרירות נפשי. אהה השם ית' אם אמת הוא שזה התוכחת ממך על מה אתה מפליג ככה בעשייתהרע לי. הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר ואשר לא אוכל לבאת ממנו בעת מן העתים כמו שהים לא יצא מגבולו בעת מן העתים ולא התנין מתאסרו לירא את האנשים ממנו. כי אמרתי אתנחם מרעתי בעת היותי על ערשי. ישא בשיחי משכבי לחשבי שאמצא מרגוע כאשר אישן הנה גם בעת השינה לא אמצא מרגוע. כי אז חתתני בחלומות רעים וחזיונות קשים בעתוני. עד שבחרה מחנק נפשי ומות יותר מהיותה עם עצמותי ואיברי. מאסתי בחיי כי לא לזמן ארוך אחיה עד שאוחיל שיבוא עת אראה בו טוב. אהה השם ית' חדל ממני כי הבל ימי ויכלו בזה הרע. ואחר שסתר איוב בכמו אלו המאמרים מה שאמר אליפז שאלו המכאובים אשר חלו עליו הם על צד התוכחה ובאר מתה שירגיש בהם שהמות הוא יותר נבחר מהם בא בטענה חזקה לסתור דעת אליפז כמו שהיה

אבן עזרא

ויען בלדד. כביר. גדול וכמוהו ואוריד כאביר והאלף נוסף: אם בניך חטאו לו. יש אומ' שהוא דרך מוסר ולא אדע למה הוצרכו לזה: ושלם נות צדקך. היא הנשמה וטעם ושלם תשלום או מ' תשלום ויחסר בי"ת מנות צדקך: הלא הם. ישוב לחקר אבותם: בלא בצה. כמו ביצאותיו וגבאיו: אחו. עניינו צמחי אחו כמו ותרעינה באחו: באבו. במקו' צמחו: לא יקטף. אפילו שלא יקטפנו אדם הוא ייבש מאליו: אשר

לדר ב' חס' יושבי עין דר

אנ̇ב̇ בתרי ליש' וסימ' אנהלכתם. עד אן תמלל אלה: יעיר ח' וסימ' נמסר בישעיהם ס' נ': ושלם ג' וסימ' בסדר ויקרא: מצער ד' וסי' נמס' בסדר וירא: ישגה ג' וסי' כארז בלבנון ישגה. ישגה אחו בלי מים. ואחריתך ישגה מאד: יוציאו ד'

ח וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשּׁוּחִי וַיֹּאמַר: עַד־אָן תְּמַלֶּל־אֵלֶּה וְרוּחַ כַּבִּיר אִמְרֵי־פִיךָ: הַאֵל יְעַוֵּת מִשְׁפָּט וְאִם־שַׁדַּי יְעַוֵּת־צֶדֶק: אִם־בָּנֶיךָ חָטְאוּ־לוֹ וַיְשַׁלְּחֵם בְּיַד־פִּשְׁעָם: אִם־אַתָּה תְּשַׁחֵר אֶל־אֵל וְאֶל־שַׁדַּי תִּתְחַנָּן: אִם־זַךְ וְיָשָׁר אָתָּה כִּי־עַתָּה יָעִיר עָלֶיךָ וְשִׁלַּם נְוַת צִדְקֶךָ: וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד: כִּי־שְׁאַל־נָא לְדֹר רִישׁוֹן וְכוֹנֵן לְחֵקֶר אֲבוֹתָם: כִּי־תְמוֹל אֲנַחְנוּ וְלֹא נֵדָע כִּי צֵל יָמֵינוּ עֲלֵי־אָרֶץ: הֲלֹא־הֵם יוֹרוּךָ יֹאמְרוּ לָךְ וּמִלִּבָּם יוֹצִאוּ מִלִּים: הֲיִגְאֶה־גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה יִשְׂגֶּה־אָחוּ בְלִי־מָיִם: עֹדֶנּוּ בְאִבּוֹ לֹא יִקָּטֵף וְלִפְנֵי כָל־חָצִיר יִיבָשׁ: כֵּן אָרְחוֹת כָּל־שֹׁכְחֵי אֵל וְתִקְוַת חָנֵף תֹּאבֵד:

ל' כתרי ליש' הלכתם ל' ח' ח' ג' ד' ג' לחס א' נ' ל' מטה ד' ל' נ' ל' ג' ל' יו' מידין

וַאֲתִיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וַאֲמַר: עַד אֵימָתַי תְּמַלֵּיל כְּאִילֵין וְזַעֲפָא רַבָּא מֵימְרֵי פוּמָךְ: אֶפְשַׁר דֶּאֱלָהָא יְעַקֵּם דִּינָא וְאִם שַׁדַּי יְקַלְקֵל צִדְקָא: אִין בְּנַיךְ חָבוּ קֳדָמוֹי וְשַׁדְּרִינוּן בַּאֲתַר מַרְדֵיהוֹן: אִין אַתְּ תַּקְדִּים בִּצְלוֹ קֳדָם אֱלָהָא וּלְוַת שַׁדַּי תְּצַלֵּי: אִין בְּרִיר וְתָרִיץ אַתְּ אֲרוּם כְּדוּן יִתְגַּבַּר עֲלָךְ וִישַׁלֵּם יָאֵית צִדְקָךְ: וְהָוֵה שֵׁירוּתָךְ זְעֵיר וְסוֹפָךְ יִסְגֵּא לַחֲדָא: אֲרוּם שְׁיוֹל כְּדוּן לְדָר קַדְמָאֵי וְכַוֵּין לְפִשְׁפּוּשׁ אֲבָהָתְהוֹן: אֲרוּם מֵאֶתְמָלֵי אֲנַחְנָא וְלָא נִדַּע אֲרוּם הֵיךְ טוּלָא יוֹמָנָא עֲלוֹי אַרְעָא: הֲלָא אִינוּן יַלְּפוּנָךְ וְיֵימְרוּן לָךְ וּמֵרְעוּתֵיהוֹן וּמֵרַעְיוֹנֵיהוֹן יַפְּקוּן מִילִּין: הַאֶפְשַׁר דְּאִיתְגָּאֵי גּוֹמֶא בְּלָא בִּיסְנָא יִסְגֵּא עַרְקָא בְּלָא מַיָּא: עַד דִּי הוּא כְּפִיוּתֵיהּ לָא אִתְלִישׁ וְקֳדָם כָּל עִסְבָּא יִיבַשׁ: הַכְּדֵין אָרְחַת כָּל דְּשָׁלְיָין אֱלָהָא וְסַבַּר מְרִילָטוּר תְּהוֹבֵד:

וסימ' ותעלה והצא מרכבה במצרים דבלבים. בעת ההיא נאם י"י יוציאו את עצמות. הלא הם יורוך יאמרו לך. ועלו ויוציאו בבצרים מרכבה דדה: ולפני יו' מידין וסי' נמסר בסדר פנחס:

אומר שהשם משגיח באישי האדם ומבין אל מעשיהם ואמ' שהוא בלתי אפשר שישגיח השם ית' באור' לחסרון האדם ושלימות השם ית' כל שכן שיפקדנו תמיד לבקרים ולרגעי' ויבחננו אם חטא אם לאו עד שיגיע לו מה שראוי לפי מעשיו ובעת עתותהייכה בו ידיעות מתחדשות תמיד לאין תכלית כמו שהיה אומ' אליפז. אהה השם ית' אם אמת מה שאמר אליפז כמה מן הזמן לא תסור ממני ולא תעזבני עד שלא תרפני אפילו זמן מועט שאוכל לבלוע בו רוקי עם היותי תם וישר ויהי גם כן שחטאתי כמו שאמר אליפז מה אוכל לעשות לך שומר האדם ונוצרו לפי מה שאמר אליפז. למה שמתני למפגע לך כאילו אין לך לעשות דבר רק להרע לי כאילו הייתי לך למשא. ואם זה מחוק הפועל והשומר עם מה שיפעלהו וישמרהו ר"ל שיהיה שוכח מה שישמור אותו והנה לפי תיקון הסופרים שתקנו וכתבו ואהיה עלי למשא יהיה פירו' שכבר הוספת להרע לי עד שהייתי עלי למשא וקצתי בחיי. ומה לא תשא פשעי ותעביר את עוני במה שהכאבתני ותסיר מעלי הצרה הזאת כי עתה לעפר אשכב מחוזק הכאב וכאשר תשחרני לגמלני טוב על צדקתי ויושר לבבי לא תמצאני ויוחס אליך העול כאשר תקפת שכרי בצדק והיושר שעשיתי ובהיות העניין הזה כן אין המלט לפי דעת אליפז מיוחס העול לש"י בזאת ההכאה אשר הכאיבני ואע"פ שאודה שכבר חטאתי כ"ש כשאניח שלא חטאתי כמו שהוא האמת. הוא שאי אפשר שיהיו הרעו' המגיעו' לאישי האדם מיוחסות אל העונש מהש"י ויהיה עונש הרשעים שיכחדו ויאבדו ועונש הטובי' שחטאו מעט מכאובות ויסורין כמו שהיה

והכלל העולה מהדברים

אומר אליפז לפי שאם היה כן היה יותר קשה ענש הטובים מעונש הרשעים ויהיה זה עול בחק השם ית' וזה שהוא כפי שכבר הגיעהו מחוזק המכאובו' עד שהיה בוחר המות על אות החיים וזה דבר כבר אמרו גם כן איוב בתכלית הביאור בזאת המענה הזה אמר אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג רצה בזה אם שוט ימית הרשע כפתאום הנה הוא ילעג ויצחק למסת נקיים לפי שיותר קשה הנסיון והייסורי' ההם מהמו' הפתאומי כל שכן שכבר יאמר איוב שלא חטא כי כבר היה יודע בעצמו שלא חטא והנה איוב הביא ראיה על שהמות יותר נבחר אלו להיות ימיו קצובים והוא היה מיחל בהיותו בירח זה מי יתן הירח השני ובערב יאמר מי יתן בקר הנה אם כן הוא היה בוחר להתקרב אל המות וזה מופת חזק על שהמות אצלו נבחר באופן מה מאלו החיים שאם לא היה כן הנה לא היה חושק סור הזמן אשר הוא בו כדי שלא יתקרב אל המות ולפי מקרה לכל מי שישיגוהו מכאובות באלו שיחשוק סור הזמן אשר הוא בו הוא מבואר שכל אחד מאנשי המכאובות האלו יבחר המות על החיים ההם במקרה ואם לא ירגיש בזה ולזה היה בוחר איוב שייחס אל השם ית' העדר ההשגחה באישי האדם כדי שירחק ממנו העול ברוע הסדור הנופל בטובות אישי האדם ורעותם אשר אין המלט ממנו במה שהכניס אותו אליפז כמו שביארנו בזה המענה ואולם לא נגנו רעי איוב אותו במה שכפר בהשגחתו להפי שלא היה מאמיני תורתינו ולא כופר גם כן אז מכביא זה הייעוד לפי מה שיחשוב ועוד ביאר לשתי סבות שאי אפשר שישגיח השם באישי האדם האחת להיות האדם נמאס בעיניו מצד חסרונו ביחס אל שלימות הש"י והשנית להיות אז הידיעות הוות מתחדשות תמיד ואי אפשר שתהייכה בש"י ידיעות מתחדשות כ"ש שתהייכה בו ידיעות מתחדשות לאין תכלי' והנה לא השתדל איוב לסתור טענות אליפז אשר היה מקי' דעתו בהשגחה אבל סתר דעתו והביא טענה בזה מן החוש והעיון האמתי והנה לא סתר טענותיו בעצמ' אם לפי שלא נתבאר לו איך תשלם הסבה בדברים הם מזולת שיניח השם ית' משגיח בפרטי האדם אם לפי שהטענות ההם לא יתחייבו על כל פנים שהש"י משגיח באישי האדם כי לאומר שיאמר שזאת ההשגחה היא מזולת הש"י והם בלכו לבאר זה בשלימות הצטרכנו למאמ' ארוך ולזה נקצר ונעמוד על מה שיש בו די בזה המקום ונאמר שיש לאומר שיאמר באלו הטענות כולם שהם לא יחייבו מה שיחייב מהם אליפז וזה שההודעה שתהיה בחלום כבר אפשר שיותחס אל הסדור והשפע אשר מהגרמי' השמימיים והשכל הפועל כמו שהתבאר במקומותיו ועניין הגשמים והמנע מהר שעים מחשבתם לשמור הטובי' אפשר שיותחס גם כן הסדור והשמירה לגרמים השמימיים לפי מה שסמס השם ית' עליו ואולם מה שאמר שמה שהוא חסרון בחקה האד' לא יתכן שיוחס לשם ית' הנה זאת הטענה בלתי צודקת על כל פנים כמו שיראה זה הפילוסוף וזה כי מה שהוא חסרון בחק האד' לא יתחייב על כל פנים שיהיה חסרון בחק הש"י וזה כי כל מי שיש לו כח על פועל מה הנה הפועל ההוא שלימות לו מהצד שהוא כחיי עליו וכאשר לא יצא הכח ההוא אל הפועל ההוא יהיה זה לבטל הכח ההוא חסרון ואולם לא יהיה חסרון למי שאין לו כח על הפועל ההוא אם ימנע ממנו הפועל ההוא והמשל בקריאתהתרנגול הוא שלימות לו מהצד שהוא כחיי עליו וכאשר נקבר ממנו זאת הפעולה הנה יהיה זה חסרון בחקו ולא יהיה זה חסרון בחק האדם או שאר בעלי חיים אם תמנעמהם זאת הפעולה ובהיות העניין כן הנה לא יהיה חסרון לשם ית' אם לא ישגיח על כל מעשה האדם עם היותו פליט בכל המציאות ובכלל הנה היה חסרון לשם ית' אם אמרנו שלא ידע במוחלט אבל אם אמרנו שהוא ידע הדברים הנכבדים ולא ידע הדברים האובדים הפחותים מהצד שהם בו אובדים לפחיתות' וידעם מהצד אשר הם בו נצחיים הנה אין זה חסרון בחק הש"י כמו שאין חסרון בחק השכל האנושי המנעמתו הסבת הדברים הפרטים אשר ישיגום החושים. הנה זה ממה שאפשר שיאמר לבאר שלא יתחייב מטענות אליפז מה שחייב מהם ואולם מה האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי' וביארנוהו לספר החוש והמוחש וגם ביארנו שהשם ית' ידע כל הדברים בשלימות והאופן אשר ידעם בו וכבר יתבאר האמת ברוב אלו הטענות במה שיבא מזה הספר:

ביאור מלות המענה ויען בלדד השוחי ויאמר. ורוח כביר אמרי פיך. ר"ל איך תוציא מפיך רוח חזק כנגד השם ית' התחשוב לו לשבר הרי אמתות האמונה בעניין ההשגחה: יעיר עליך. הנה מעורר הטוב בעבורך או יהיה עניינו ישים עליך ומזה העניין פיקת מפרשים אמרו ב"ב והתעוררתי כי מצאו רעי ושלם. ויעמיד בשלום: נות צדקך. ר"ל כפשך כי הנפש היא נות הצדק ומשכנו: היגאה. היגדל: בצה. הוא טיט: אחו. הוא צמח האחו: עודנו באבו לא יקטף. עודנו באבו ולחותו ורעננותו לא היה ראוי שיקטף ויכרת ועם כל זה ייבש בקלות קודם כל חציר עם המצא אצלו לחותו ומזונו אשר ממנו יזון או יהיה הרצון באמרו לא יקטף בזולת שיקטף: אשר

אשר יקוט. יכרות כטעם וכקוטותם: כסלו. ר״ל מבטחו וכמוהו וישימו באהים כסלם: בית עכבים. הוא הבית שאורג העכבים והמשל בית זה הרשע דומה לבית העכבים להשען על חולשתו: ישען על ביתו. הוא חושב להשען על חוזק ביתו שלא יוכל להזיק אותו מזיק ולא יעמוד ולא יתקיים: יחזיק בו. ר״ל יחזיק עצמו בו שהוא יחשוב שהוא חזק מצד חוזק ביתו אשר בו ולא יקום ולא יתקיים: רטוב הוא לפני שמש. ר״ל הצמח ההוא לח ורענן והשמש מביט בו ולזה הפליג בצמיחתו עד שיצאו לו יונקותיו משרשיו: על גל שרשיו יסובכו. ר״ל שעל גל המים יסתבכו שרשיו עד שמרוב מזונותיו יסתעפו שרשיו באבני הסלע. ויהיה יחזה יסתבך כטע׳ קרן חזות: יבלענו. יעקרנו ויסירנו עד שיכחש

מבטחו ד׳ וסימ׳ והיה ה׳ במבטחו. אשר שם יי׳ מבטחו. ינתק מאהלו מבטחו. ובית עכביש מבטחו: ולא יקום ד׳ וסימ׳ עוצו עצה ותופר. ישען על ביתו ולא יעמוד. ואיש שכב ולא יקום. לא יעשיר ולא יקום חילו: הן ה׳ פתחין וסי׳ הן עם לבדד

אֲשֶׁר־יָקוֹט כִּסְלוֹ וּבֵית עַכָּבִישׁ מִבְטַחוֹ׃ יִשָּׁעֵן עַל־בֵּיתוֹ וְלֹא יַעֲמֹד יַחֲזִיק בּוֹ וְלֹא יָקוּם׃ רָטֹב הוּא לִפְנֵי־שָׁמֶשׁ וְעַל גַּנָּתוֹ יֹנַקְתּוֹ תֵצֵא׃ עַל־גַּל שָׁרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ בֵּית אֲבָנִים יֶחֱזֶה׃ אִם־יְבַלְּעֶנּוּ מִמְּקֹמוֹ וְכִחֶשׁ בּוֹ לֹא רְאִיתִיךָ׃ הֶן־הוּא מְשׂוֹשׂ דַּרְכּוֹ וּמֵעָפָר אַחֵר יִצְמָחוּ׃ הֶן־אֵל לֹא יִמְאַס־תָּם וְלֹא־יַחֲזִיק בְּיַד־מְרֵעִים׃ עַד־יְמַלֵּה שְׂחוֹק פִּיךָ וּשְׂפָתֶיךָ תְרוּעָה׃ שֹׂנְאֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־בֹשֶׁת וְאֹהֶל רְשָׁעִים אֵינֶנּוּ׃

ט וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ אָמְנָם יָדַעְתִּי כִי־כֵן וּמַה־יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל׃ אִם־יַחְפֹּץ לָרִיב עִמּוֹ לֹא־יַעֲנֶנּוּ אַחַת מִנִּי־אָלֶף׃ חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ מִי־הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלָם׃ הַמַּעְתִּיק הָרִים וְלֹא יָדָעוּ אֲשֶׁר הֲפָכָם בְּאַפּוֹ׃

די תזות סבריה והיך בי מטוואתא רוחצניה: מסתמיך על ביתיה ולא יקום ותתקיף ביה ולא יתקיים: רטיב הוא קדם מדנח שמשא ועל פרדיסיה ינקותיה תיפוק: די על איגר שרשוי חרשין בית אבניא יעוין: אם יסלעמיניה מן אתריה ומכדיב ביה לא חמית יתך: הא הוא חדות אורחיה ומן עפרא אוחרן ילבלבון: הא אלהא לא ירחיק שלים ולא יתקף ביד מבאשין: עד דימלא חוכא פומך וסיפוותך היך יבבא: סנאך ילבשון בהתא ומשכנא דרשיעי ליתוהי:

ואתיב איוב ואמר: ברם בקושטא ידעית ארום היכנא ומה ידכי בר נש עם אלהא: אם יצבי למנצי עמיה לא יתבינִיה חדא מן אלף: חכימא ליבא ואלים חילא מן אקשי לוותיה ואשלים: דמסלק מלכין תקיפין היך טוריא ולא ידעו ארום הפכינון ברוגזיה:

ישכן. הן עם כלביא יקום וכארי. הן הוא משוש דרכו: הן זאת לא צדקת אענך. הן תוי שדי: לריב ה׳ וסימ׳ נמסר בעמוס סימן ז׳ ובמשלי סימן כ״ה: ואמיץ ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ והנה חזק ואמץ. מרב אונים. ואמיץ לבו בגבורים. חכם לבב ואמיץ כח. קדמ׳ חס׳:

אבן עזרא

אשר יקוט. פי׳ הגאון בו הבל השמש והוא רחוק לכן הוא מן וכקוטותם ופי׳ כסלו המשענו כמו אם שמתי זהב כסלי: רטוב הו׳ לפני שמש. קודם זרוח השמש ותרגום לחים רטיבין. ועל גנתו העניין כפול: על גל. כמו גל אבנים. יחזה יסתבך כמו קרן חזו: אם יבלענו. כאילו אחר בלעו וכאילו לא נראה: הן הוא. זהו דרכו המעולה ומכהב תולדותיו וזהו משל על הרשעים שלא יעמדו: ויען איוב. אמנם ידעתי כי כן. מי הקשה אליו. לבו. וישלם והיה שלם לאחר

האילן ממקומו ויאמר לא ראיתיך רוצה לומ׳ שלא ישאר שם רושם כלל: ולא יחזיק ביד מריעים. לא יאחזם להצילם מהרעות אבל יביאם עליהם כטעם ויחזיקו האנשי׳ בידו:

ביאור דברי המענה

ענה בלדד השוחי ואמ׳ עד אן תמלל דברים קשי׳ כאלה כנגד השם ותוצי׳ מפיך רוח כביר כנגדו. האם השם ית׳ יעות משפטו אין ספק שכל מה שיעשה הוא במשפט ובצדק. שהם חטאו לו כניך שלחם ובניים בעבור פשעיהם. ואם אתה משחר אל אל שיר חמך ותתחנן לפניו שיסלח לך אם חטאת או אם זך וישר אתה כמו שאתה אומ׳ עתה יביא אליך הטוב ויעמיד בשלום כפסך ויהיה הרע שהביא אליך לטוב לפי שבלדד היה חושב כמו שיתבאר מדבריו כי הרעות יבאו לטובי׳ אשר לא קדם להם מרי ועון להוסיף להם טוב׳ במה שעתיד ומה שחשוב אותו רע הוא טוב אלא שאכחנו לא נדע שיעור החכמ׳ האלהית אשר חייבה הגעת הטוב לו בכמו זו הסבה ולנקיי׳ אשר קדם להם מרי מעט יבואו רעות חלופו וכאשר ישובו לשי׳ יהפכו לטוב והחל לזכור הבדל מה בין הרעו׳ שיבאו לרעי׳ והרעו׳ אשר יבאו לטובי׳ ובין הטובות אשר יבאו לטובי׳ והטובות אשר יבואו לרעי׳ כי הטובות שיבואו לרשעים הם רעות ואם לא כשער אופן היותם רעות והרעות אשר יגיעו לטובים הם טובות ואם לא כשער בזה לקצורנו בהשגת החכמה האלהית ונתן ראיה מן המקבל. ויאמר כי של כא לדורות הקודמים וכונן אל מה שחקרו אבותיהם כי אנחנו כנצרך בזה לקבל עדות מהם לכי שתמול אנחנו ולא נדע העניינים אשר יצטרכו לזמן ארוך ללמוד עליהם מן החוש לקוצר זמננו. הלא הם יורוך האמת ויאמרו לך מה שנתפרסם להם מן החוש עם מה שהוציאו משכלם. הנה הגומא לא יגדל בזולת טיט ר״ל שהוא צריך ללחות רב ולא ישגא כמת האחו בלי מים משקי׳ אותו תמיד. ובעוד שזה הצמח בלחותו ורעננותו בזולת שיכרתוהו ויקטף הנה יבש קוד׳ ייבוש כל צמח אחר וכן העניין בטוחי׳ אל שבר יגיעם רע שיכלם לגמרי על תקות׳ ובחשב׳ להיות לשלום ותאבד תקות הרשע כבר תכרת תקותו וביתו אשר הוא בוטח בו בחזקו יהיה חלום כמו אריגת העכבים שהוא בתכלית החולש׳. הנה הוא כשען על חוזק ביתו ויחשוב להתחזק בו ולא יתקיים בבית ההוא ובכלל הנה כל מה שיהי׳ עליו לעזר יאבד ממנו כמו האחו והגומא שיבשו מקום עם המצא הלחות אשר היו ניזונים ממנו והיות העניין כן הנה טובות הרשעים הם רעות ואולם אנחנו לא נדע האופן אשר הם בו רעות וכפלא מפני זה בטבראה הגעת אלו הטובות אל הרשעים ואחר שזכר אופן ההמשל בהיות טובות הרשעים רעות בא להביא משל ודמיון ברעות הצדיקים איך יתכן שיהיו טובות ואמר. הנה העץ שהוא רענן והוא במקום שהשמש רואה אותו ויוצאת יונקתו משרשיו על הגן אשר הוא נטוע בו לרבוי צמיחתו ויסתבכו שרשיו על גל המי׳ עד שמרוב מזונו יסתעפו שרשיו באבני הסלע אם יוציאכו מוציא ממקומו בשלמות עד שלא ישאר ממנו רושם שם כלל. הנה זאת העקירה שנעקר זה האילן מהמקום ההוא הוא משוש דרכו ומעפר אחר יטעוהו בו יצמחו לו יונקות באופן יותר שלם ממה שהייתה צומחות לו שם ויסתעפו שרשיו ויסובבו וזה דבר מבואר נגלה מן החוש ר״ל שקצת הצמחים תהייכה יותר שלמות כשיעקרו ממקומם ויטעום במקום אחר וכן רעות התם והישר שאכחנו כחשוב אותם רעות ואינם רעות אבל הם טובות. ובכלל הנה השם ית׳ לא ימאס התם אבל יטניח בו ויסמרהו תמיד ולא יציל הרשעים מהרעות כאשר הביאם עליהם כמו שעשה זה בבקיים שקדם להם מרי מעט ר״ל שהם כשישובו אל השם ית׳ יצילם מהרע ההוא ויתהפכו להם לטוב. הנה אם היית שוטה כמאמרי שתשחר אל אל ותתחנן לפניו יגיע לך מהטוב עד שימלא שחוק פיך מהטוב אשר ייטב לך ממקום אחר ושפתיך ימלא תרועה מרוב השמח׳ שונאיך ילבשו בושת ויהרוס אוהל הרשעים: זה ביאור דברי המענה.

והכלל העולה מהדברים

הוא שדעת בלדד היה שכל טובות האד׳ ורעותיו מובאו׳ ומסודרות מאת השי׳ בצדק ובמשפט לא יפול דבר ומה שיחשב מרוע הסדור בטובות האדם ורעותיו הוא מצד שכלותנו וזה כי הנקי כשיבאו לו רעות הם טובות בעצמותם אלא שאכחנו לא נדע האופן אשר בעבורו היו טובות והביא משל בזה מן הצמחים כי קצתם ישחיתו אותם ויעקרו ממקומם וזה טוב להם כי ממקום אחר תהיה צמיחתם יותר טובה וכן הם רעות הצדיקי׳ וטובות הרשעי׳ הם רעות על דרך האמת שיכחדו בם הרשעי׳ ויאבדו ולא יועילם רוב טובם אשר בידם כמו העניין בעשבי האחו שיבשו עם המצא אצלם הלחות והרעננות ולא נראה מדבריו בספר הזה שיסוה בזה העניין האדם לשאר ב״ח וזה שהחטא והפשע ושכיחת האל והחנפות והתמימות אשר זכר לא ימצאו כי אם באדם לברו מבין שאר בעלי חיים כי לא יתוארו באלו התארים שאר הב״ח ר״ל שלא יאמר בהם שהם מרעי׳ או חנפים או שוכחי אל או תמימים והוא מבואר שאיננו מחוייב במי שיודה שהשם ית׳ משגיח באישי האד׳ ופוקד אותם על כל מעשיה׳ בצדק ובמשפט שיודה שיהיה העניין כן בשאר אישי ב״ח כי אולי נבדל בזה האדם לפי דעתו להיותו בעל שכל ולזה ראוי בו יותר שיהיה נפקד על כל מעשיו ואמ׳ היה מחוייב במי שיודה שהשם ית׳ משגיח על שאר ב״ח ולא ישגם דבר מהמקרי׳ אם לא במשפט שיודה זה באישי האדם כי זאת ההשגחה תהיה יותר במי שיהיה יותר נכבד כמו שהתבאר בספר ב״ח ובכלל הנה אין ראוי שנייחס לאדם מהמום בדעותיו רק מה שנמצאהו מבואר מדבריו או מתחייב מהם ולזה לא הסכמנו אכחנו שיהיה דעת בלדד בהשגח׳ כמו דעת כת מעתזלה כמו שזכר הרב המור׳ ז״ל ואחשוב שמה שהניעו להכיח דעת בלדד על זה האופן הוא מה שמצא מדעות האנשים המפורסמים בזמנו בהשגחה ולפי שראה התיחסות מה בין דעת בלדד ודעת כת המעתזלה יחס מפני זה דעת המעתזלה לבלדד ובכלל הנה אם היו דעות האנשים שזכר הרב המורה על מספר חלקי הסותר אשר ימצאו בזה הדרוש היה ראוי שיפורשו דברי אלו האנשים בדרך שיסכימו לדעות ההם אע״פ שלא יהיו פשטי דבריהם מורים הוראה נגלית שיהיה להם הדעת ההוא אלא שהוא מבואר שמספר הדעות ההם אשר לכת המעתזלה והאשעריה יבאו מההוויות הנמצאות למדברים אשר קיימו בהם דעותיהם בחדוש העולם ולוכנו ראוי שימנו כמו הדעות ההם חלקי הסותר כי המחשבה לא תפול בכמו הדעו׳ ההם תחלה והעיון האמתי ירחיקם ולזה כמשכנו אכחנו בביאורנו זה אל מה שיורה פשטי דברי אלו האנשים וכר׳ לנו מהם מדעותיהם הם על מספר חלקי הסותר אשר בזה הדרוש לפי מה שתספטהו החלוקה לאנשים המטיבים בעיון והנה כבאר בע״ה במה שיבא איך נמצאו דעות אלו האנשי׳ על מספר חלקי הסותר בזה הדרוש והנה בלדד ואם הוא דבר כנגד המוחש כבר ימצא לו פנים מן הנראות כי הרבה פעמים יגיע לאדם רע ויתבאר בסוף העניין שכבר היה סבה להביא עליו טוב או לשומרו מרע יותר חזק והרבה פעמי׳ יגיעו לאדם טובו׳ ויתבאר בסוף שהם היו סבת הגעת הרע או למונעו מטוב אחר יותר חזק:

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר. וישלם. ויעמוד עמו בשלום: המעתיק הרים. עיקר הרים ממקומ׳ וזה יעשהו השם ית׳ בהמצעות הרוח הנעצר בתוכו כמו שהתבאר בספר האותות: ולא ידעו. חסר ועניינו ולא ידעו האנשים מי הוא אשר הפכם באפו ר״ל שסבת העתקם ממקומם נעלמת מההמון:

אבן עזרא

לחרס. לשמש כמו בטרם יבא החרסה: יחתום. יעלים: עש. הם סבבת כוכבים: כסיל וכימה. שני כוכבים גדולים האחד בפאת שמאל מגלגל הנוטה והשני בפאת נגב ועש בפאת צפון הגלגל הגדול: וחדרי תימן. הם הכוכבים שהם בפאת נגב הגלגל הגדול ובעבור היות הישוב בפאת שמאל ולא יראו אותם הכוכבים על כן קראם חדרי כאלו הם בתקון כחבא ויחלוף. יהלוך וכן חלף הלך לו: הן יחתוף. ישחית כמו כחתף תארוב: עוזרי רהב. אנשי המתמשלה: ישופני. כמו ישופך ראש: מי יועידני. כמו מי כמוני ומי יועידני: לא ארע נפשי. בחייתה או לא ארע רע לנפשי: למסת נקיים ילעג. הלועג והפך הדבר כי יתן המקום הארץ ביד הרשע שיכסה פני שופטיה ועניינו כמו ופני המן חפו שלא יוכלו לשאת פנים: מי הוא. יכזיבני: אבה. יש אומרים שם מקום או שם נהר שוטף ויש אומרים פירות כמו ואכביה שגיא והראשון נכון: יטוש. אין לו רע במקרא ופירושו יעוף לפי ה העניין: אעזבה פני. כעסי כמו ופניה לא היו לה עוד: ואבליגה. ואתחזק כמו המבליג שוד: עצבותי. מן בעצבון: ותעבוני שלמותי. רבים פירשו בו משאת החבורות והשחין והנכון בעיני שהוא דרך משל כי שלמותי היו מתעבות אותי ומרחיקות והוא כנגד אם התרחצתי במי שלג: כי

רלבג

המרגיז. מניד ומניע: יתפלצון. יתנודדו ויתנועעו: לחרס. הוא השמש: יחתום. יסגור עד שלא יראו הם הככבים ההם וזה בעמוד קדרות תחת קדרו ויהיה סבה אל כוכבי לכתלבד או סיסתרו באור השמש ויהיה סבה אל כל הככבים או יהיה הרצון באמרו ובעד ככבים יחתום ולא בעד ככבים יחתום ר״ל כל כך יעדיר אור השמש בעת הלקו עד סיראו הככבים: ודורך על במתי ים. עניינו שהוא כוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל המזלות או כוטי ממנו מעט לצפון ולדרום: עש כסיל וכימה. הם צורות בגלגלי הככבי׳ הקיימי׳: וחדרי תימן. הם צורות הדרומיו׳: ויחלוף. ויעבור: הן יחתוף. חסר ועניינו הן יחתוף האדם אם ירצה ולא ימצא מי שימיבנו ממעשיו: שחו. שפלו: עוזרי רהב. הם העוזרים בגאוה ובתוקף: למשופטי אתחנן. בתמיה והרצון בו ואיך אתחנן אל השם ית׳ הנה אם קראתי ויענני לא אאמין כי יאזין קולי להיותי פחות מאד ביחס אליו: ישופני. יכתתני: חנם. בלא עון: תם אני ולא ארע נפשי. ר״ל הנני אשם ותם עד שלא ארע בעצמי כ כפשי ר״ל שאין נכרים כחתיה באיברי: אם שוט ימית פתאום. עניינו אם שבט ימית הרשע פתאום כמו שאמר בדרך הנה ה הרשע ההוא ילעג ל לרעו׳ אשר יככה בהם השם ית׳ הנקיים לפי שהוא ימות יתכף ולא יאריך ברע ההוא והנקיים יתמידו ברע ההוא: אניות אבה. הוא מעניין רצון והם האניו׳ שיסיעו רצונם בהם ההולכים בים להשחית כי הם יצטרכו ללכת ב במהירות אל אשר ירצו: יטוש. יעוף: שיחי. דברי כעסי: פני. כעסי: ואבליגה. ואתחזק ויהיה בודד או יהיה יוצא ויהיה פי׳ ואחזק לבי: כל עצבותי. כל הכעסים אשר לי: אז בשחת תטבלני. ר״ל תכניס גופי בשחת: כי לא איש כמוני. עניינו אין השם ית׳ איש כמוני לדבר עמו: נקטה

מסורה

עמודיה ה׳ ד׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ את קלעי החצר דמשכנ׳ קדמא. וחבירו דמשכנא תניינא דפקודי. אנכי תכנתי עמודיה. חצבה עמודיה שבעה. ועמודיה יתפלצון. כתרא ועמודיה. דמשכנא תניינא דפקודי חס׳ ו׳: ב׳ פסו׳ בסיפרא מטע׳ בהון וסי׳ קדמא עשה גדולות ואין חקר נפלאות. תנינא עשה גדולות עד אין חקר ונפלאות. ואפס ונעימים עד ים:

איוב ט

הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַלָּצוּן: הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח וּבְעַד כּוֹכָבִים יַחְתֹּם: נֹטֶה שָׁמַיִם לְבַדּוֹ וְדוֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי יָם: עֹשֶׂה־עָשׁ כְּסִיל וְכִימָה וְחַדְרֵי תֵמָן: עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר: הֵן יַעֲבֹר עָלַי וְלֹא אֶרְאֶה וְיַחֲלֹף וְלֹא־אָבִין לוֹ: הֵן יַחְתֹּף מִי יְשִׁיבֶנּוּ מִי־יֹאמַר אֵלָיו מַה־תַּעֲשֶׂה: אֱלוֹהַּ לֹא־יָשִׁיב אַפּוֹ תַּחְתָּו שָׁחֲחוּ עֹזְרֵי רָהַב: אַף כִּי־אָנֹכִי אֶעֱנֶנּוּ אֶבְחֲרָה דְבָרַי עִמּוֹ: אֲשֶׁר אִם־צָדַקְתִּי לֹא אֶעֱנֶה לִמְשֹׁפְטִי אֶתְחַנָּן: אִם־קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי לֹא־אַאֲמִין כִּי־יַאֲזִין קוֹלִי: אֲשֶׁר־בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי וְהִרְבָּה פְצָעַי חִנָּם: לֹא־יִתְּנֵנִי הָשֵׁב רוּחִי כִּי יַשְׂבִּעַנִי מַמְּרֹרִים: אִם־לְכֹחַ אַמִּיץ הִנֵּה וְאִם־לְמִשְׁפָּט מִי יוֹעִידֵנִי: אִם־אֶצְדָּק פִּי יַרְשִׁיעֵנִי תָּם־אָנִי וַיַּעְקְשֵׁנִי: תָּם־אָנִי לֹא־אֵדַע נַפְשִׁי אֶמְאַס חַיָּי: אַחַת הִיא עַל־כֵּן אָמַרְתִּי תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה: אִם־שׁוֹט יָמִית פִּתְאֹם לְמַסַּת נְקִיִּם יִלְעָג: אֶרֶץ נִתְּנָה בְיַד־רָשָׁע פְּנֵי־שֹׁפְטֶיהָ יְכַסֶּה אִם־לֹא אֵפוֹא מִי־הוּא: וְיָמַי קַלּוּ מִנִּי־רָץ בָּרְחוּ לֹא־רָאוּ טוֹבָה: חָלְפוּ עִם־אֳנִיּוֹת אֵבֶה כְּנֶשֶׁר יָטוּשׂ עֲלֵי־אֹכֶל: אִם־אָמְרִי אֶשְׁכְּחָה שִׂיחִי אֶעֶזְבָה פָנַי וְאַבְלִיגָה: יָגֹרְתִּי כָל־עַצְּבֹתָי יָדַעְתִּי כִּי־לֹא תְנַקֵּנִי: אָנֹכִי אֶרְשָׁע לָמָּה־זֶּה הֶבֶל אִיגָע: אִם־הִתְרָחַצְתִּי בְמוֹ־שָׁלֶג וַהֲזִכּוֹתִי בְּבֹר כַּפָּי: אָז בַּשַּׁחַת תִּטְבְּלֵנִי וְתִעֲבוּנִי שַׂלְמוֹתָי: כִּי־לֹא־אִישׁ כָּמֹנִי אֶעֱנֶנּוּ נָבוֹא יַחְדָּו בַּמִּשְׁפָּט: לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ יָשֵׁת יָדוֹ עַל־שְׁנֵינוּ:

תרגום

דִמַרְגִיז אַרְעָא מֵאַתְרָהּ וְעַמּוּדֶיהָ מִתְרַפְּפִין: דְאָמַר לְשִׁמְשָׁא וְלָא יִדְנַח וְאַמְטוּל כּוֹכְבַיָא יַחְתּוֹם בַּעֲנָנֵי: דִמְתַח שְׁמַיָא לְבִלְחוֹדֵיהּ וּמְטַיֵיל עַל רוּם תְּקוֹף יַמָא: דַעֲבַד עָשׁ נִיפְלָא וְכִימָא וְאִידְרוֹנֵי שִׁטְרֵי מַזָלַיָא בִּסְטַר דָרוֹמָא: דַעֲבַד רַבְרְבָן עַד דְלֵית סוֹף וּפְרִישָׁן עַד דְלֵית מִנְיָן: הָא יְעִיבַר עֲלַי בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וְלָא אֶחְמֵי וְיַחְלוֹף וְלָא אִתְבַּיַן לֵיהּ: הָא יַחְתּוֹף אֱנַשׁ בְּעַלְמָא וּמָן יְתִיבִינֵיהּ מָן יֵימַר לֵיהּ מָה אַתְּ עָבִיד: אֱלָהָא לָא יְתִיב רוּגְזֵיהּ תְּחוֹתוֹי דַיְיתַן רַשִׁיעַיָא יִתְבָּרוּן אִיוֹתְנַיָא דִמְסַיְיעִין בְּכוּגְעָא: אַף כָּל דְכֵן אֲרוּם אֲנָא אֲתִיבִינֵיהּ אֶבְחַר פִּיתְגָמַי עִימֵיהּ: דְאִין זַכְיַית לָא אָתִיב לְמָן דְדַיְין יָתִי אַצְלִי: אִין קָרִית וְאָתִיב יָתִי לָא אֵימִין אֲרוּם יְצִית לְקָלִי: דְעַד חוּטֵי בִינְתָא מְדַקְדֵק עִמִי וְאַסְגֵי הַלְבְּשׁוּשֵׁי מַגָן: לָא יִשְׁבְּקִינַנִי לְאַתָבָא רוּחִי אֲרוּם יְסַבְּעִינַנִי מְרִירַיָא: אִם לְחֵילָא עֲלִים הָא הוּא וְאִין לְדִינָא מָן יַסְהִיד עֲלַי: אִין זַכַּאי אֲנָא פּוּמִי יְחַיְיבִינַנִי שְׁלִים אֲנָא וּמְקַלְקֵל יָתִי: שְׁלִים אֲנָא לָא אִנְדַע נַפְשִׁי אַרְחִיק חַיָי: חֲדָא מְכִילָא הִיא בְּגִין כֵּן אֲמָרִית שְׁלִים וְחַיָיב הוּא מְשֵׁיצֵי: אִין בְּרוֹגֶז יְמוּת בִּתְכֵיף כַּד מִתְמַסְמְסִין זַכָּאִין יִדְחָךְ: אַרְעָא אִתְמְסַרַת בְּיַד חַיָיבָא מִן קֳדָם יְיָ דַיָינָהָא יַחְפֵּי זְכוּתָהָא אִין לָא דִיכֵי מָן הוּא: יוֹמַי קַלִילוּ יַתִּיר מִן טוּל עוּפָא דִרְהִיט עֲרַקוּ לָא חֲמוֹן טַבְתָא: חֲלִיפִין עִם אִילְפַיָא דְטָעִינִין מִיגְדַיָא הֵיךְ נִשְׁרָא דְטָיִס עַל מֵיכְלָא: אִין אֵימַר אִתְנְשֵׁי מִילֵי אֶשְׁבּוֹק רוּגְזִי וְאֶתְגַבַּר: כְּנָשִׁית כּוּלְהוֹן צַעֲרֵי יְדַעִית אֲרוּם לָא תְזַכֵּי יָתִי: אֲנָא אִתְחַיֵיב לְמָא דֵין לְלַמָא אִילְעֵי: אִין אַסְחַיִית בְּמֵי תַלְגָא וְדַכָּאִית בְּאַהֲלָא יְדַי: הַכְדֵין בְּשָׁחוּתָא תְּטַמְשִׁינַנִי וּמְרַחֲקִין יָתִי כְּסוּתָי: אֲרוּם לָא בַּר נַשׁ דִכְמִי יְתִבִינַנִי נֵיעוּל כַּחֲדָא בְּדִינָא: לָא אִית בֵּינָנָא מַכְסִין יְשַׁוֵי יְדֵיהּ עַל תַּרְוֵינָנָא:

הערות המסורה שבשוליים

ל׳ ר׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ מל׳ · ל׳ חס׳ ב׳ כסו׳ מטעי׳ בהון בכל׳ · ינ׳ כמו׳ ולא וכא׳ ר׳ · כר׳ תחתיו ק׳ · נ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ ואחר ב׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ ל׳ · ח׳ ח׳ · ל׳ ינ׳ דג׳ · ד׳ כב׳ ל׳ דף׳ ד׳ · ל׳ ד׳ רפי׳ ל׳ ומל׳ · ב׳ · ג׳ ד׳ ל׳ וחס׳ · ל׳ במי ת׳ · ל׳ ומל׳ · ל׳ ומל׳ ל׳ ומל׳

כלם יכל במ״ס בט בג״א אף על זה׳ ב׳

יס וכבר חונת בתיעכ

ולא אראה ב׳ יתן ב׳ זינין חנלב ולא

בספרת ב׳ כתי׳ שין

מסורה

רהב י״ב כחד לישן דבתי׳ ה׳ וסימ׳ אתה דכאת כחלל רהב. אזכיר רהב ובבל. תרהיבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך התרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב: תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני. שערך כעדר. ירהבו הנער בזקן. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז: בשערה ב׳ בתי׳ שין וסימ׳ בסופה ובשער׳ דרכו. אשר בשערה ישופני: והרבה ב׳ וסימ׳ והרבה להשיב אפו. והרבה פצעי חנם: ירשיעני ב׳ וסי׳ הן אדני יי׳ יעזר לי מי הוא. אם אצדק פי ירשיעני: ימית ח׳ וסימ׳ גואל הדם הוא ימית את הרצח. וחברו׳ ולא ימית אתי ואת עמי ישבע לי כיום. מחרב חזאל ימית אלישע ב׳ בו. וברוח שפתיו ימית רשע. אם ימית את עבדו. אם שוט ימית פתאום: קלו ד׳ וסימ׳ נכסר בסדר נח יבנשר ד׳ רפי׳ וסימ׳ כנשר יעיר קנו. בנשר יטוש עלי אוכל. כנשר חש לאכול. כנשר יעוף השמים: ואבליגה ג׳ וסימ׳ חשע בכני. אעזבה פני ואבליגה. ושית מבני ואבליגה: יגרתי ד׳ וסי׳ כי יגרתי מפני האף והחמה. העבר חרפתי אשר יגרתי. ואשר יגרתי יבא לי. יגרתי כל עצבתי ידעתי: שנינו ג׳ וסי׳ ויוכיחו בין שנינו. אשר נשבענו שנינו אנחנו. ישת ידו על שנינו אנ״ך:

כקט׳ז נפשי׳ כברתה: שיחי. דברי כעסי: הופעת. עניינו ההבטחה וההסנחה או יהיה עניינו אורה וזוהר ר״ל סיגיע לרשעים בעצתם אורך וזוהר עד שיסלימוה: על דעתך. אבל ידיעתך: ואין מידך מציל. ואין מטבעך מציל או יהיה פי׳ שלא ימלט מי שיסיבך מתעשיך: עצבוני. ציירוני כטעם עצביהם כסף וזהב שהם הצלמים אשר הם מצויירים לפי הצורה אשר ירצו לעשותה ורמז בה אל הכח המצייר אשר נתן השם ית׳ בזרע ומעניין זה אר״ז אין מעצבין את הקטן: ותבלעני. ותשחיתני: כחלב תתיכני. רמז בזה אל הזרע אשר ממנו ההויה ר״ל זרע האשה שהוא כתך תחלה ונגר ואחר כן יקפיאהו ויעמידהו החום הטבעי אשר בזרע הזכר כמו שהתבאר בטבעיות תסוככני.

תסככני כי העצמות והגידים הם מחוץ סביב האיברי׳ הנכבדי׳ הפנימיי׳ ובזה נשמרי׳ באופן מה עם שבעצמות יהיה לגוף קיום ועמידה ובגידים תשלמנה תנועות האיברים החלקיות: ופקודתך. ופקודתך והרצון בזה ופקודתך אשר שמת בכחותי הפועלות למשול על הכחות המתפעלות הנה הפקידות ההוא שמרה רוחי בקרבי כי ללא זה לא הייתי יכול להתקיים כלל וזה שהאדם לדקות חמרו יתפעל בקלות ויפסד לולי רבוי הכלי׳ אשר שם בו השם לעזור בשמירתו הזמן ההאפשרי ושמרתני. בתשמר ובמאסר: וראה. מקור והרצון בזה הנני שבע קלון ורואה עניי תמיד: ויגאה. ר״ל מי יתן ויגדל הכאב הבא עלי עד שתצודני כשחל שימית בפעם אחת אבל אתה תשוב להכותי מכה אחר מכה ותראה פלאות בי: עדיך. נגעיך ולו דמיון מה בלשון ארמי כי הספחת נקראת עדיתא: חליפות. מעניין כריתה: וצבא. רבוי: וחדל. המכה תהביא עלי או הרעות: ושית ממני. הרפה ממני: ואבליגה. ואתחזק או ואחזק לבי: עיפתה. אורה: ולא סדרים. ר״ל שאין בארץ דבר שומר סדר ויושר בעניינים הפרטיים: ותופע. ותאיר: זה ביאור מלות המענה:

ואמתו ד׳ חס׳ י׳ בליש׳ וסימ׳ נשאתי אמך אפונה. יסר מעלי שבטו. כפך מעלי הרחק. הנה אמתי לא תבעתך. ובמסרה אחרינתי מנ״ה ומוסיף ואמות מות: הטוב ד׳ רפי׳ וסימ׳ הטוב לך כי תעשוק. הטוב טוב אתה. הטוב היותך כהן. הטוב כי יחקר אתכם: ולחטאתי ל׳ כי תבקש לעוני והוא חד מן ק״ח מלין משמשין ול׳ בריש תיבותא וסימ׳

יסר מעלי שבטו ואמתו אל־תבעתני: אדברה ולא איראנו כי־לא־כן אנכי עמדי: נקטה נפשי בחיי אעזבה עלי שיחי אדברה במר נפשי: אמר אל־אלוה אל־תרשיעני הודיעני על מה־תריבני: הטוב לך כי־תעשק כי־תמאס יגיע כפיך ועל־עצת רשעים הופעת: העיני בשר לך אם־כראות אנוש תראה: הכימי אנוש ימיך אם־שנותיך כימי גבר: כי־תבקש לעוני ולחטאתי תדרוש: על־דעתך כי־לא ארשע ואין מידך מציל: ידיך עצבוני ויעשוני יחד סביב ותבלעני: זכר־נא כי־כחמר עשיתני ואל־עפר תשיבני: הלא כחלב תתיכני וכגבנה תקפיאני: עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשככני: חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי: ואלה צפנת בלבבך ידעתי כי־זאת עמך: אם־חטאתי ושמרתני ומעוני לא תנקני: אם־רשעתי אללי לי וצדקתי לא־אשא ראשי שבע קלון וראה עניי: ויגאה כשחל תצודני ותשב תתפלא־בי: תחדש עדיך נגדי ותרב כעשך עמדי חליפות וצבא עמי: ולמה מרחם הצאתני אגוע ועין לא־תראני: כאשר לא־הייתי אהיה מבטן לקבר אובל: הלא־מעט ימי יחדל ישית ממני ואבליגה מעט: בטרם אלך ולא אשוב אל־ארץ חשך וצלמות: ארץ עפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים ותפע כמו־אפל:

יעדי מעלי מחתיה ודחלתיה לא תבעירת יתי: אמליל ולא אדחיל מיניה ארום לא הכנא אנא כהדי: אתכזרית נפשי בחיי אשבוק עלי מילי אמליל במרירות נפשי: אימר לאלהא לא תחייבנני אודע יתי מטול מה תנצי עמי: התקין קדמך ארום תטלום ארום תרחק ליעות ידך ועל מילכת דרשיעי אופעת: העיינין כבר בשרא לך אין כמחמי בר נש תחמי: הכיומי בר נש יומייך אין שנייך היך יומי גברא: ארום תבעי לעוייתי ולחובי תתבע: על מנדעך ארום לא אתחייב ולית מן ידך פצי: ידך צירוני ועבדו יתי כחדא חזור חזור וסלעמתא יתי: אדכר כדון ארום איך טינא עבדתני ולעפרא תתיבינני: הלא היך חלבא סנינתא יתי והיך גובנין קרשתא יתי: משכא ובסרא אלבשתני ובגרמיא וגידיא אשתייתני: חיי וחסדא עבדתא עמי ודכרנך נטרת רוחי: ואילין אטישתא בליבך ידעית ארום דא גבך: אין חבית ונטרתני ומן חובי לא תזכינני: אין חבית חבל עלי מן דינא רבא וזכיתי לא אזקוף רישי מן קדם חייביא דאסבע יתי תיסודא ואחמי סיגופא: וארים ידיה היך אריא תצור יתי ותתוב תדיין בי: תחדית כהדיך לקבלי ותסגיר רוגזך בהדי מתחלפן מחוואת מיתייחלין גבאי: ולמא מן רחמא אפקתני איתנגיד ועיינא לא תסכינני: היכמה דלא הויתי איהי מתיל מן כריסא לבי קבורתא אתעל: הלא קלילין יומי ופסקן ושוי עלוי ואנוח זעיר: עד דלא איזיל ולא איתוב לארעא חשוכא וטולא דמותא: ארעא דתימורהא היך קבל טולי מותא ולא סדרי יתוב בני נשא ומפעפעא היך קבל:

נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הל׳ מ״ד בס״ד: ידיך י״א מ״ל וסימ׳ נמסר לקבן בסיפר׳ סימן י״ד: בחומר ב׳ וסימ׳ כחמר ביד היוצר כן אתם בידי. זכור נא כי כחמר עשיתני: ובשר ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע וביחזקאל סימן ל״ז: והכר ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי טבא רדף חי״א ונטר אסתר. וביאורם בתהלות סימן כ״ג ובמשלי סימן כ״א: ומעוני ל׳ אם חטאתי ושמרתני והוא חד מן שיטה חדא דמשמשין ומע בריש׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הם׳ בס״ד והמצאם בשטת וכי שם ביתם: כעשך ד׳ כתי׳ ש״ן בלישניהו ואינון מן מלין דכתי׳ ש״ן וקרי׳ ס״ך וסימ׳ תבצא נמסר בתריכר בספר הושע סימן ב׳: ולמה ה׳ רפ׳ וסימ׳ בסדר שלח לך ומטות: וחדל ושית יחדל ישית כתי׳ ב׳ וו וקרי׳ וחדל ושית בו״ו ואינון מן כ״ב דכתי׳ יו״ד בריש תיבות׳ וקרי׳ ו״ו וסימ׳ במסר׳ רבה׳ במערכת אות היו״ד בס״ד: ארץ י״ג ר״פ וסימ׳ נמסר בספר תהלות בסימן ס״ו:

ביאור דברי המענה.

ענה איוב ואמ׳ אמנם אמי ידעתי כי כן ר״ל על מה שהוכחתני: ואמרת עד אן תמלל אלה לא תחשוב שאמרתי מה שאמרתי לריב עם השם ית׳ אבל אמרתי זה לפי דעת אליפז ואולם אני אחשוב גם כן שהשם ית׳ לא יעוות משפט ולזה גזרתי שהוא בלתי משגיח באישי האדם כדי שלא איחס עליו עול ואולם שם השם ית׳ ענייניהם לפי מה שימשך מפעל הגרמים השמימיים ואע״פ שהיה יותר טוב כמו שאמרתי לאנשים המרי נפש שימותו מרחם אינני מיחס בזה עול אל השם ית׳ וזה שזה האמנם היה ממנו מצד שלא היה אפשר שיהיה עניין פרטי האדם מסודר ממנו באופן יותר שלם ובכלל הנה הוא מבואר שאין ראוי לאדם לריב עם השם ית׳ ולהטיח דברים כנגדו כי איך יתכן שיצדק אנוש עם אל נריבו עמו הנה אע״פ שיחפץ לריב עמו לא יוכל כי השם

אבן עזרא

כי לא כן אנכי עמדי. אנכי עם נפשי כמו שחשבתם: אעזבה. יש אומ׳ שהוא מן עזוב תעזוב עמו והקרוב אלי שהוא כמשמעו: נקטה נפשי. אם עזבתי שלא אדבר או דברתי כעניין החרשתי בלו עצמי בשאגתי: ועל עצת. כאלו הופעת על עצת רשעי׳: על דעתך כי לא ארשע. ואם רשעתי לא אוכל להנצל כי אתה היוצר: עצבוני. רובי המפרשים אמרו כי עצבוני הוא מלשון קדר ברא מיתרי הגוף ופי׳ ותבלעני שהוא מן כנוי על הקרבים המכוסים והנכון בעיני שפי׳ ידיך כמו יד י״י הויה ועצבוני כמשמעו גם ועשוני כמו הנני עושה את כל מעניך ועשוקים דמעים גם ותבלעני כמשמעו: תתיכני. כמו כהתוך כסף: ופקודתך. היא הפועלת והוא כמו צויך: ואלה. עניינו על הסבות והעניין אחר מעשית עמי כל זה החסר מה לך כפון עמך מגבותי: שבע קלון. יחסר מלת אני: ויגאה. יחזור על עניי שכל יום ויום יתגבר: ותשב. פעם אחר פעם כעניין אך בי ישוב: תתפלא בי. תראה פלאיך בי: עדיך. הם הנגעים שיעידו: חליפות וצבא. הולכו ועומדות כמו הלא צבא והעניין שהם עתה בזמן הזה ועניינו על התלאות: ושית ממני. הרף ממני כמו ונשתו מים: ואבליגה. ואתחזק: עיפתה. חשך וכמוהו עושה שחר עיפה: סדרים. הם מערכות הכוכבי׳ ותרגום יערוך יסדר: ויען

הסס ית' לא יענהו בסוס דבר מדבריו ועוד כי הוא חכם בתכלית החכמה ויכול
בתה שירכהו ולזה ראוי לירוא להריב עמו כי מי הקשה אליו ויעמוד בשלום וזה
שהאדם ישמר מהריב עם שתקיף ממנו וחכם ממנו כ"ש עם מי שהוא בתכלית
החכמה והתוקף · הנה מרוב כחו עוקר הרים ממקומם ולא הכירו המון האנשים
מי הוא שהפכם באפו לפי ששבת העתקם ממקומם נעלמת מהם · והנה השם ית'
הוא הסבה בזה בהשתלשלות הסבות ר"ל שהוא הסבה הראשונה וזה אמנם יהיה
בסבת האד האיד הקיטורי בבטן הארץ שיתהוה ממנו רוח ידחה ההר ההוא
ויגביהנו עד שתבקע הארץ ויצא הרוח ואז יהפך ההר ההוא בעת כפלו ולזאת
הסבה בעינה הוא מניד הארץ ממקומה ויתנודדו העמודים אשר היא נסמכת
עליה' ר"ל שלפעמים יצא התנודדות תחלה בסבת הרוח הנעצר שם ובסבת התנודד
הארץ הסמוכה לארץ תהיה תתנודד הארץ אשר עליה · הנה האומר לשמש ולירח
ולא יזרח וזה יהיה בעת דבוקו עם הירח ולא היה לירח מרחב לפי הנראה ואע"פ
שהשמש חזק האור עד שמרוב אורו ימנע הראות הככבים הנה ימנע הירח אורו
ממנו ולא יאיר וכזה יקרה בשאר ככבי לכת שיעדר אורם כשיסתירו אותם
השפלי' מהם · הוא נוטה שמים לבדו בזולת אמצעי בינו וביניהם בעת הבריאה
ואולם היסודות ומה שהורכב מהם נבראו באמצעות הגרמים השמימיים והוא
לבדו נוטה הגשם שידרוך על במתי ים והוא השמים וככביו ההולכים באיזור גלגל
המזלות או נוטים ממנו מעט לצפון ולדרום כמו ככבי לכת והככבים הקיימים
אשר בתוך עשרה המזלות והוא עשה הצורות הצפוניות והדרומיו' אשר בגלגל
המזלות והנה בבריאתם מהפלא מה שלא יעלם וזה כי אלו הככבים עם היותם
מטבע אחד בעינו יעשו פעולות מתחלפות בזה העולם השפלי' · וספר איוב מאלו
הצורו' עש והנה בנות עיש וכסיל וכימה שהם מצורות מעידות על תגבורת חום
וקור רצוני שכסיל מעיד על רוב הקור וכימה על רוב החום וחדרי תימן הם
הצורות הדרומיות · ובכלל אם באנו לספר נפלאותיו לא נוכל כי הוא עושה גדולות
עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וזה מבואר למי שעיין בטבע זה המציאות
ובפרט באיברי הב"ח ואופן השתעפם בהתחלתם הנה באמת הוא יעבור עלי ואם
לא אראהו ויעבור לפני תמיד ולא אבין לו כי כבודו מלא עולם והוא עם כל דבר
מנבראיו כי הוא הנימוס והסדר אשר בו יתקיים דבר דבר מהנמצאות באופן מה
כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי' · אם יחתוף אדם וישחיתהו מי
ישיבנו הים שם גבוה ויותר חזק ממנו ומי יאמר אליו מה תעשה · הנה באמת אלוה
לא ישיב אפו כי הוא בלתי מקבל השנוי והתמור' ולזה יהיה מה שאמרת לי שאתחנן
אל השם ית' להסיר מעלי את הרע הזה מבואר הבטול · העוזרים בגאוה ובתוקף
שחו תחתיו ר"ל שלא יועיל עוזרם כנגד השם ית' · אף כי אנכי אדבר ואריב עמו
איך יתכן זה · הנה אע"פ שצדקתי לא אמצא בעצמי דרך לדבר עמו ואיך אתחנן
למשפטי אם חטאתי כמו שאתה מייעץ אותי · הנה אם קראתי אליו ומצאתי שהוא
עונה אותי אע"פ כן לא אאמין כי יאזין קולי ואמנם אמר זה לפי שהוא מבואר לפי
דעתו שהב"ה בלתי משגיח באישי האדם לחסרונם ולהיותם הוים נפסדים והנה
התחזקה זאת האמונה אצלו מצד העיון עד שאע"פ שיראה שהמוחש יתלוץ עליה
לא יסור ממנה וכאשר השלים איוב התנצלות על מה שהיה מוכיח אותו בלדד
במה שהיה מריב עם השם ית' ולא היה מתחנן לפניו להעביר רעתו שב להשיב על
דבריו במה שהיה מניח שאם היה איוב זך וישר היו לו הרעות הבאות עליו טובות
באחרית · ואמר הנה מכתי אנושה מאד על לא חמס בכפי כי השם ית' יכתת אותי
בסערה והרבה פצעי על לא פשע ועל לא חטאת וזה בתמידו' עד שלא יתנני השב
רוחי כי ישביעני תמיד מקרים מרים ואיך ראוי שיקראו כמו אלו הרעות הנפלאות
טובות הלא אם השם ית' יעשה מה שיעשה מהרעות מצד הכח והתוקף אשר לו
בזולת שמירה שיהיה במשפט ידעתי שהוא יוכל לעשות הכל כמו שיהפוך ההרים
והארצות בכחו ובגבורתו וזה בהשתלשלות הסיבות כי הוא הסיבה הראשונה
בכל מה שיתחדש ובזולתו לא יעשה דבר ואם יעשה זה מצד המשפט כמו שאתה
אומר מי יועידני עמו ונקרבה יחד למשפט כי ידעתי שהוא עושה לי עול אם העניין
כדבריך · אבל מה אעשה והנה אם צדקתי פי ירשיעני רשע בעיני שומעי דברי ·
הנני תם ופי יביא לחשוב שאני עקש והנה אמר זה איוב כנגד חביריו שהיו
משימים אותו חוטא על דבריו · הנה באמת תם אני ואפס עד שלא ארע בעצמי
נפשי ר"ל שאין נכרים כחותיה באיברי · ולזה אמאס חיי כי אינם חיים על דרך
האמת ובהיות העניין כן הנה לא אקוה שיהיו אלו הרעות להביא טובות אחרות
כמו שאתה אומר כי הנני מרגיש בעצמי שאני תם ואפס באלו הרעות · אחת היא
הדרך אשר ילכו בה הטובים והרעים ועל כן אשפוט שאין הבדל בין התם והרשע
כמו שאמרת ובאמת כי בלבד אמר בזה מאמר חבר לפי שאם היה כדבריו היה
ראוי שתהיינה רעות הצדיק מזולת מין רעות הרשע כי התחלות הדברי' ההפכיים
ראוי שתהיינה הפכיות לפי שהם יבואו אל תכליות הפכיות ואם אמרת שיש בזה
הבדל כי רעות הרשעים הם באופן שיכלום פתאום והצדיקים לא יבואו להם רעות
לכלותם אבל יבאו עליהם רעות ויסורין להביא עליהם טוב כמו שזכרת בדבריך
הנה באמת לא יתנכל בזה השם ית' מהעול וזה שיותר רע מה שיבא לצדיקים ממה
שיבא לרשעים לפי שהצדיקים שוקדים ברעותיהם זמן ארוך והרשעים יכלו תכף ·
ולזה אמר אם שוט ימית הרשע פתאום הנה הרשע ההוא ילעג למסת הנקיים
וליסוריהם לפי שיותר קל לסבול מה שבא עליו מהרע לקוצר זמנו ממה שבא
מהרע לנקיים ועוד ימצא בזה עול אם היו אלו הטובות והרעות מכוונות מהשם
ית' וזה שכבר ימצאו רשעים קצתם מצליחים מאד עד שכל הארץ נתנה בידם ·
פני שופטי הארץ יכסו רוצה לומ' שיעלימו עין מחמסיהם ואם לא איפה מי הוא
שיכזיבני ויחלוק אל המוחש ויאמר שאין זה אמת או שאותן הטובות הם רעות ·
הנה ימי עם צדקתי ותום לבבי הלכו במהירות בלא חמדה כמו שילכו במהירות
האניות המתוקנות בתכלית התקון שם וכמו שיעופף במהירות הנשר כשיבקש
האוכל · אם אמרתי אשכח שברי ואעזוב כעסי ואחזק מעט הנני ירא מאד כל
הכעסים אשר ליהם שכבר ידעתי שלא תנקני באחרית מאלו הרעות · הנה אם
רשעתי למה זה הבל איגע להתחנן לפני השם ית' כמו שאתה מייעץ אותי · הנה
אע"פ שהתרחצתי במי שלג להסיר לכלוך החטאים ההם והזכותי כפי בנקיות לא
יועיל לי לפי שמכאוביהם באופן שלא יועיל לי שובי אל השם ית' אם היה שרשעתי
לפי שהם פונים אל המות ולזה כשאקוה ההמלט בהתחנני אל השם ית' אז
יגיעני המות ויביאני אל שיתעבוני שלמותי להיות מת · הנה השם ית' לא
איש כמוני עד שאוכל לענות אותו ולבוא יחדו במשפט ולא יש נ"ב בינינו מוכיח
ישית ידו על שנינו וישפוט מי יצדק · הנה אם יסיר מעלי שבטו בדרך שלא תבעתני
אימתו אז אדברה על מה שהביא עלי מן הרע על לא חמס בכפי ולא אראנו כי לא
כן אנכי עמדי כמו שאתם חושבים שרשעתי וזה שאני יודע בעצמי שלא חטאתי ·
הנה מרוב מכאובי נכרתה נפשי בחיי אעזוב עלי דברי שברי ואשיחה במרירות
נפשי עם השם ית' אם העניין כדבריכם שיהיו אלו הרעות מגיעות ממנו על הכוונה
הראשונה · אומר א' אלוה אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני ותנעם עמי כי אין בי
חטא תוכל לתלות בו כעסך עמי · הטוב לך כי תעשוק האדם ותמאסהו להביא
עליו רע על לא חמס בכפיו וכי תמאס מה שעשית אותו הזה מחוק השלם הלא
כל פועל אוהב מה שיפעלהו כ"ש שלא ימאסהו ואם טוב לך שתופיע על עצת
רשעים ר"ל שיגיע אליהם זוהרך בעצתם עד שישלימוה הנה זה תכלית העול אם
היו אלו העניינים מגיעים מהשם ית' על הכוונה הראשונה כמו שאתה אומר ר"ל
שאם ימאס הטובים ויביא ההצלחה אל הרעים עד שלא יבצר מהם כל אשר יזמו
לעשות ואיך איפשר בך שתהיה משגיח בעניני האדם הפרטיים האם עיני בשר
לך עד שתדע אלו הדברים הפרטיים ההיולאניים · אם כראות אנוש תראה אשר
לו כחות נפשיים ההיולאניים ישיג בהם הדבר במה שהוא פרטי כמו כח הדמיון
והחוש ושאר הכחות הנפשיות אשר ישיגו מהגשם · הכימי אנוש ימיך ושנותיך
כשנות גבר עד שתדע העניינים הזמניים הפרטיי' ותבקש לעוני ולחטאתי תדרוש
ואיך אפשר שישיג הדברים הזמניים הפרטיים מי שאין לו יחס כלל עם הזמן ·
הנה איך יתכן שתבקש לעון וחטאת ואבלי ידיעתך כי לא ארשע אם היה שתשגיח
בפרטי האדם ותבין אל כל מעשיהם כמו שאומרים רעי · והכאבת אותי עם זה
המכאוב חזק ממית עד שאין מידך ונצבך שהבאת עלי מציל ר"ל שלא אוכל להנצל
ממנו בשום פנים · הלא ידיך יצרו אותי ועשאוני בעת ההויה זה הציור הנפלא
אשר באיברי גופי והקשרם קצתם בקצת והשתעפם קצתם מקצת באופן שכבר
ילאו המשכילים האלוהיים להשיג אופן החכמה בזאת הבריאה בשלימות ועשית
אותי יחד סביב בעת הבריאה רוצה לומ' שהתחלת ההויה היתה מהאמצע והוא
הלב ואחר בירית איברי סביב יחד ואף על פי שקצתם ישלמו קודם קצת לפי שאי
אפשר שיתהוו האיברים הנפרדים כמו שהתבאר בספר ב"ח ועתה תבלעני
ותשחיתני · זכור נא כי כחומר וכעפר הייתי בעת שעשיתני ועתה למה תשתוקק
להשיב אותי אל העפר ותבטל ממני פעולתך הנפלאה · הלא בעת ההויה התכתני
תחלה כחלב ואחר כך הקפאת אותי כגבינה ואולם אמר זה כי הזרע אשר נתהוה
ממנו והאדם הנקבה כתך תחלה ואחר כך הקפיאו החום אשר בזרע הזכר עם
הכח האלהי לתת לו צורה ותמונה כמו שהתבאר בספר ב"ח · עור ובשר הלבשת
אותי האברים הפנימיים לשומרם ובעצמות וגידים תסכה האיברים הפנימיים
לשומרם ולהיות לי עמידה וקיום ולהקשר האיברים קצתם בקצת ולתת להם
מהתחלתם ההזון והחום והתנועה עד שנמצאת בי · חיים וחסד עשית עמדי
להשגיח בי בבריאתי זאת ההשגחה הנפלאה במה שהמצאת בי מאיברי והכחות
הנפשיות ולא די שהמצאתני בזה האופן הנפלא אלא שמת בי פקודה שמרה
רוחי וחיי ר"ל שנתת מגוי ובלשנות לצורתי על כחותיי המתפעלות עד שישמור בזה
מציאותי כי בתירות מציאות כל מורכב הוא כאשר יגברו כחותיו הפועלות על
המתפעלות וכבר הוכנו באדם כלים רבים וכחות נפשיים רבים תשלם בהם זאת
השמירה הזמן האפשרי כשלא היה שם מונע מצד רוע ההנהגה או זולת זה
מהדברים שיהיו סבה אל שימות האדם בלא עתו · הנה אלו העניינים אשר באדם
במה שהוא אדם צפנת בלבבך להיותם בלתי פרטיים ולא זמניים והם אופני
החכמה בבריאתו ושמירת מציאותו הזמן האפשרי ר"ל שאתה משגיח באדם באלו
העניינים האלוהיים · ידעתי כי זאת ההשגחה וההנהגה עמך היא ואולם
במקרים אשר הם פרטיים וזמניים לא יתכן שתהיה משגיח · אתה יי' אלהים אף
על פי שאודה שחטאתי האם ראוי שתשמרני בתמיד ובמאסר או המכאובים תמיד
ולא תנקני מעולם מעוני · הנה אם רשעתי אוי לי ואם צדקתי אוי לי נ"ב כי לא
אוכל לשאת ראשי להיות שבע קלון מהחרפה אשר חרפוני רעי בהם ולראותי בעניי
ובשפלותי · מי יתן ויגדל מאד הרע שאתה עושה לי עד שבמכמורת השחל
תצודני פעם אחת ולא תשנה לי כלומר שתמיתני תכף אך אתה תשוב לצור אותי
בידה אחר בידה ולתת לי מכות ונגעים רבים להפליא זה אחר זה · תחדש עדיך
נגדי ותרב כעסך עמי בנגע ובנגע ר"ל שהם רעים מאד ורבים עד שנגעים מכריתי'
אותי ורבוי גדול מהם עמי · ואם ככה אתה עושה לי טוב שלא הוצאתני מרחם
ולא תראני עין והייתי כאלו לא הייתי ולא יצאתי לאויר העולם עד שמבטן לקבר
אובל כי איוב היה רואה שטוב לאדם הקטן יום שלא נברא כמו שקדם ולמה
תרדפני כמו אלו ההרדפות אם העניין כמו שאומרים רעי שיהיו הרעות מגיעות
מאתך · הלא מעט ימי יחדל ממני אם תרבה שאראה בטוב בטרם אמות השר
ממני אלו המכאובים והנגעים אשר חוליתי בהם ואחזק מעט בטרם אלך א' מקום
שלא אשוב ר"ל אל המות ואל ההעדר והוא אשר קרא ארץ חשך וצלמות · הנה
זה מציאות השפל ימצא עיפתו ואורו חשוך כמו אופל וזה כי בו ימצא כל המות

והסדר ולא ימצא בו סדור והנבלה במה שימצא בו מחייב אבל האור ההוא חשוך כמו אופל וזה מחויב בו מצד פחיתותו וחסרונו :

והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב לא היה מריב עם השם ית' ושייחס אליו עול במה שיבוא מהרעות לאישי האדם אבל היה מרחיק זה וייחס אלו הרעות אל ההנבלה המסודרת מהכוכבים ואולם מה שהתרעם מהשם ית' הוא למה לא סדר בכמו אלו האנשים הקשה יום שלא יתהוו כי יותר היה להם זה טוב וייחס התהוותם לשגגה אל השם ית' או ללאות וקצור ואולם מה שנמשך בדבריו מההתרעם אל השם ית' על הרעות הבאות עליו הוא לפי שהשם ית' סדר זה הסדור אשר מהגרמיים ה השמימיים אשר בו מהעדר הצדק והיושר מה שזכרנו איוב ר"ל תם וישר הוא מכלה או הוא לפי דעת רעיו שיראו שהשם ית' הוא משגיח באישי האדם ושם בהם הרעות ו והטובות במשפט ועוד כי מה שהיה טוען איוב מעניניו שלא חטא היה נעלם לרעיו ולזה היה אפשר ש שיאמרו לו שאינם מ מאמינים בזה ולזה היה חושק שיהיה מ מתוכח עם השם ית' אם היה אפשר שאם היה שידע מעשה ה האדם היה ידוע לו מעשה איוב וצדקו ו ותם לבבו ואם היה עם זה מגיע לו כמו אלו הרעות הממיתות היה עול ולזה היה שופט איוב שהשם יתברך בלתי יודע אלו הדברים הפרטיים ו ושכבר עזבם והניחם תחת ממשלת הגרמי' השמימיים לשומרם כפי מה שאפשר והנה כבר ביאר איוב שזה שאמר בלדד שהרעות אשר לנקיי' הם טובות ואם לא כשער הוא כוזב מצד החוש כי אין הבדל בין הרעות אשר לצדיקים ובין הרעות אשר לרשעים אבל הם אחדות במין וזה היה בלתי אפשר אם היה הענין כמו שאמר בלדד וזה שהדברים אשר תכליותיהם הפכים ראוי שיהו מתחלפים במין האלהים אלא אם היה זה במקרה כמו שנמצא לדבר אחד בעינו שיהיה סבה לדבר והפכו אלא שהוא סבה לאחד מן ההפכים בעצם ולאחר במקרה ובזה האופן ימצא לחום החמום והקור וימצא לקור הקרור והחמום כמו שנזכר ברביעי מהאותו' ועוד שכבר נתבאר לאיוב מרעותיו שהם ממיתות ומוליכות אל המות כמו הענין ברעות אשר לרשעי' עם התבאר לו מעצמו שהוא היה תם וישר ועוד שאם הענין כן היה הרע אשר יגיע לנקיים יותר קשה ואע"פ שנודה שיהיה תכליתו לטוב לפי שהרע המגיע לרשעים ימיתם פתאום ולא ירגישו ברע כי אם זמן מועט ואולם הנקיים יתמיד להם הרע זמן ארוך והוסיף להפליא איוב על מה שהתחכם השם ית' בבריאת האדם בתכלית מה שאפשר מהשלמות וטוב ההשגחה אין ראוי שיסדר כמו זאת הבריאה הנכבדת באנשים הקשה יום אשר סודר להם מערכת הככבים בניחם מרחם מקרים רעים ומפסידים אותם ומה תועיל להם זאת הבריאה הנפלאה האם ראוי בחק הפועל השלם שיעשה פועל הבטלה ר"ל שיעמיק ויפליא בטוב הבריאה והוא בעצמו יכרת תכף מה שיפסידה הלא יותר טוב לכמו אלו האנשים שלא יהיו נבראים והנה הביא איוב בזה המאמר שני מופתים חזקים יבטל בהם שיהיה השם ית' יודע הענינים הפרטיים המופת הראשון סדורו כן השם ית' אין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם הענינים הפרטיים כי אין לו כח היולאני כמו שהתבאר במופת בטבעיות ובאלהיו' וכל מי שאין לו כח מן הכחות אשר יושגו בהם הענינים הפרטיים לא ישיגם ויחוייב מזה שהשם ית' איננו יודע אלו הענינים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו העיני בשר לך אם כראות אנוש תראה והמופת השני סדורו כן השם ית' איננו זמני ומתנועע להיותו בלתי היולאני וכל מי שישיג הדברים הפרטיים זמניים מצד שהם פרטיים וזמניים הוא זמני ומתנועע לפי שיחויב היותו היולאני אחר שהוא יקבל הדברים אשר ישיגם קיבול היולאני ויולד מזה בתמונה השנית שהשם ית' לא ישיג הדברים הפרטיים ואל זה ההיקש רמז באמרו הכימי אנוש ימיך וגו' ואולם איוב יודה שהשם ית' משגיח במינים להיותם בלתי זמניים ולזה ימצא באלו הנמצאות השפלות הסדר והיושר במה שלהם מצד הטבע המיניי וימצא בהם הערבוב והעדר הסדר במה שהם בו פרטיים ולזה אמ' במציאות הפרטי באלו הענינים השפלים אשר בעולם ההויה וההפסד שאורו הוא כמו אופל לפי שלא ימצא בחיים המנהגים בו סדור ויושר :

אבן עזרא

ויען צופר. הרב דברים לא יענה. בדיך. כמו כזביך מן אשר בדה מלבו : כפלים. שלא ידעו בני אדם : ישה. ישכח ויש אומ' שהוא מן כי תשה ברעך על ענין רחוק : עמקה. על עצת המקום או ישוב לתושיה : אם יחלוף. כמו כל בני חלוף : ויקהיל. הוא הפך : וירא און ולא יתבונן. יראה האון ואינו צריך להתבונן : נבוב. כמו נבוב לוחות : ילבב. יקנה לב שהיא החכמה כמו קונה לב : ועיר פרא. כמו עיר ופרא הוא האדם כאשר יולד ו וכמוהו ככבש אלוף : אמר

ויפתח ב' בתלת לישנ' ולכתיב ומי' חלן דפתח פתח

כתיב ב' וארבע אכבעות

הרוב ג' ב' חס' וא' מל' וסימ' הרוב רב עם ישראל' עם שדי יסור. הרב דברים לא יענה. קדמ' מל' : כבלים ב' א' מל וא' חס' וסימ' במשפט צידנים שקט. ותלעג ואין מכלי'. קדמ' מל' ולקחי ג' וסימ' כסדר האזינו ובמלכי' א' סימן ז' : ויפתח ג' בתלת ליש' ב' קמץ וא' פתח וסימ' ויפתח ואשנה דיהושע. ויפתח הגלעדי והוא גבור חיל. ויפתח שפתיו עמך. חד שום קרתא

ויען צפר הנעמתי ויאמר: הרב יא
דברים לא יענה ואם איש שפתים
יצדק: בדיך מתים יחרישו ותלעג
ואין מכלם: ותאמר זך לקחי ובר
הייתי בעיניך: ואולם מי יתן אלוה
דבר ויפתח שפתיו עמך: ויגד לך
תעלמות חכמה כי כפלים לתושיה
ודע כי ישה לך אלוה מעונך:
החקר אלוה תמצא אם עד תכלית
שדי תמצא: גבהי שמים מה תפעל
עמקה משאול מה תדע: ארכה
מארץ מדה ורחבה מני ים: אם
יחלף ויסגיר ויקהיל ומי ישיבנו:
כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא
יתבונן: ואיש נבוב ילבב ועיר פרא
אדם יולד: אם אתה הכינות לבך
ופרשת אליו כפיך: אם און בידך
הרחיקהו ואל תשכן באהליך עולה:

ואתיב צופר דמן נעמה ואמר: איפשר
דמסגי מילייא לא יתותב ואין בר נש מרי
סיפוון יזכי: כדבובייך גובריא משתקין
ודהיכתא ולית דמכסיף: ותימר דכי
אולפני ובריר הויתי בעינך: וברם מן יתן
אלהא ממליל ויפתח ספוותוי עמך:
ויחוי לך כיסוין דחוכמתא ארום כופלא
לחוכמתא ודע ארום אנשי לך אלהא
מעוייך: איפשר דפישפוש אלהא תשכח
אין עד סייפי שדי תשכח: בגבהי שמיא
מה את עביד באוריתא דעמיקא מן שיול
מה את ידע: דנגידא יתיר מן ארעא
מישחתה ופתיה יתיר מן ימא: אין יחלוף
וייחוד שמיא בענני ויכנוש משיריין מן יתי
יתיבניה: ארום הוא חכים גברי שיקרא
ואיפשר דחמי שקר ולא איתביין: וגבר
חריף יתחכם ליביה ועילא מרודא היך בר
נש איתיליד: תא ובר נש מפלפל
ידייך ועולים מסרבן דאיתבן גברא רבא
מיתעביד: אין את כיונתא לבך ותפרוס
לותיה בצלו ידייך: אין שקר בידך רחיק
יתיה ולא תשרי במשכנך עולא:

חד שום גברא חד לישן פתיחה בהרא פתח וסימ' מאן דפתח פתח : תכלית ה' וסימ' תכלית שנאה שנאתים. ולכל שנאה הוא חוקר. עד תכלית אור עם חשך. אם עד תכלית שדי תמצא. ועד תכלית בית אלישיב : ארוכה ג' וחס' ודגש' וסימ' ותעל המלאכה ארוכה בין בית שאול. לאמר ארכה הוא. מארץ מדה : יחלוף ד' וסימ' נבסר בישעיה סימן ב' ובריש ספרא סימן ד' יפרא ו' וסימ' והוא יהיה פרא אדם. פרה למוד מדבר ל' כת' כן. פרא בודד לו. התנהק פרא עלי דשא. ועיר פרא אדם יולד. מי שלח פרא חפשי :

ביאור מלות המענה

ויען צופר הנעמתי ויאמר'. בדיך. כזביך : לקחי. כמוסרי והנהגתי אשר אני מתנהג בה : ובר. נקי : לתושיה. לפי הנימוס והסדור אשר יסודרו ממנה העונשים במרימרי : כי ישה לך אלוה מעונך. ר"ל שהשם ית' העלים ממך ושכח אותך דברים רבים שעוית בהם ולא אתה מכיר שיהיה לך עון בהם ואולם אמר זה לפי שהיה רואה שהאדם יחטא כשלא יעשה טוב תמיד להשתדל להשכיל ולדעת הש"י כפי היכולת ולזה תחשוב להיותך צדיק והנך חוטא וזה האופן מהעון כאילו העלימו הש"י מן האדם ר"ל שלא בראו באופן שיוכל להשיג זה וזה כי האדם לקצורו מהשיג עצמו באופן שלם ולא ידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב אשר הוא חוטא לפי דעת צופר אם יקצר מזה ואולם השם ית' אשר בראו ידע טבעו וידע מה שאפשר לו לעשות מן הטוב ויענישהו אם יקצר מזה או יהיה הרצון במלת ישה ילוה ויהיה פי' מעונך מעונך על דרך גדול עוני מנשוא והטעם כי השם ית' ילוה בעבורך ויניח עד עת קץ מעונך ואינו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך : מדה ימדתה ר"ל מדה מה שבין הגובה והעומק או יהיה שב אל חכמת השם ית' שזכר באמרו ויגד לך תעלומות חכמה : יחלוף. יכרית : ויסגיר. וישים במסגר ובבית כלא : ויקהיל. שיאסוף אנשים במקום אחד או במדינה אחת מזולת שישימם במאסר : וירא און ולא יתבונן. ר"ל וירא איש און ואשר לא יתבונן בדרכי השם ית' להשכיל ולדעת אותו כי הוא גב עון או ירצה בזה כי הש"י ידע אנשי שוא ומרמה ואשר ראה און ר"ל אשר טעה בעיונות וידע גם כן האיש אשר לא יתבונן להשכיל בדרכיו והנה זכר בזה האופן ב' מיני הסכלות האחד הוא קנין והוא אשר טעה בעיונו והסכלות אשר הוא העדר והוא אשר לא ישתדל להתבונן בנמצאות ויהיה וירא און מענין ההשגה הסכלית כטעם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת : נבוב. חלול : ילבב. ישכיל : ועיר פרא. ועיר ופרא ר"ל שהוא נמשל כבהמות בעת הולדו :

תמה

תשא פניך ממום: תסיר עצמך ממום החלאים והמכות אשר חולית בהם: מוצק: חזק: עמל תשכח: עמל הצרות אשר באו עליך תשכח: תעופה: תאיר ותזהיר: מכהם. כמו מהם: מפח: דאגה ודאבון:

ביאור דברי המענה

ענה צופר הנעמתי ואמר התחשוב שלריבוי דבריך יגבר תמתי אתה הרבית לכזב עד שכזביך יחרישו האנשים ולא ימצאו מענה או תחשוב שתצדק בכזביך בעבור רבוי דבריך באמת ודבר והלעגת לענים רבים כנגד השם ית' ואין מכלים אותך מרעי על זה ואמרת שההנהגה שהונהגת בה היא זכה ושאתה בר וזכי בעיני השם ית' אם היה שיטגיח באלו העניינים. ואולם מי יתן אלוה דבר ויפתח ספתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמה וכורותיה אשר יתחייב ממנה הבאת העונש על מרי ומרי כשיעור אשר ימצא עליו כי לפי הסדור והכימום ההוא היה ראוי שיגיעך מ השם ית' מהרע כפלים על מה שהביא עליך ודע כי השם ית' ילוה בעבורך ויניח מעונשך עד עת קץ כי איננו רוצה להפרע ממך יחד פן ימיתך ולזה הוא רוצה להביא עליך רעה אחר רעה בשיעור שתוכל לסבול והוא מה שכתרעמת בו במאמרך או יהיה הרצון בזה הכך מתרעם על רבוי המכאובים אשר באו עליך אבל ראוי שיגיעו לך יותר מהם כפלים על מה שמרית לפי הכימום האלהי אשר יסודר ממנו העונש לתרי מרי ולזה לא תבטח שתסור מכת השם ית'

מוצק ב' חס' וסימ' הכל מצק נחשת. והיית מצק ולא תירא: ולא תירא ב' וסימ' ולא הירא משוד כי יבא: והיית מצק: ומצהרים ל' יקום חלד והוא חד מן שיטה חדא משמשין ומצ בריש' וכל חד וחד ל' דכות' וסימ' נמסר במסרה רבת' במערכ'

כִּי־אָז ׀ תִּשָּׂא פָנֶיךָ מִמּוּם וְהָיִיתָ מֻצָק וְלֹא תִירָא׃ כִּי־אַתָּה עָמָל תִּשְׁכָּח כְּמַיִם עָבְרוּ תִזְכֹּר׃ וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלֶד תָּעֻפָה כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה׃ וּבָטַחְתָּ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְחָפַרְתָּ לָבֶטַח תִּשְׁכָּב׃ וְרָבַצְתָּ וְאֵין מַחֲרִיד וְחִלּוּ פָנֶיךָ רַבִּים׃ וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה וּמָנוֹס אָבַד מִנְהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ׃

ל' ל' ב' חס' · ב' ב' כסיפ' · ג' רפי' ל' · ל' ותס' · ב' בה וסכת וכסית ל' · ג' דף' ג' · ל' ל'

אֲרוּם הֵידֵין תִּזְקוֹף אַפַּיָךְ דְּלָא מוּם וְתֶהֱוֵי סְנִין מֵחֲבוּלָא וְלָא תִדְחַל׃ אֲרוּם אַתְּ לֵיעוּת תִּתְנְשֵׁי הֵיךְ מוֹי דַעֲבָרוּ תִּדְכַּר׃ וּמִטְהַר יוֹמַיִךְ יְקוּם גּוּשְׁמָךְ דְּחָלָךְ בְּגַרְנוּשְׁתָּא ד דְפַעֲפוּעָא דִקְבָלָא הֵיךְ צַפְרָא תֶּהֱוֵי׃ וְתִתְרְחִיץ אֲרוּם אִית סְבַר וְתַתְקִין בֵּית קְבוּרְתָּא לְרוּחְצָן שְׁכוּב׃ וְתִרְבַּע וְלָא דְמָנִיד וְיִשְׁתַּחְרוּן אַפָּךְ סַגִּיעִין׃ וְעַיְינִין דְּרַשִׁיעַיָא תִּשְׁתֵּיצוּן וְשֵׁיזְבוּתָא הוֹבַד מִנְהוֹן וְסִבַּרְתְּהוֹן מַפַּח נַפְשׁ׃

אות הכם בס"ד בשיטת ומ: ועיני' וסימ' נמסר במשלי סוף סימן כ"ז: ומנוס ג' וסימ' ומנוס אבד מנוס· מדוע ראיתי המה חתים נסוגים· ואני אשיר עזך:

אבן עזרא

אמר ר' משה כי חלד כמו חלודה בלשון ר רבותינו ז"ל והעניין כי תשוב החלודה ותאור יותר מצהרי' והנכון כי חלדך פי' זמנך יקום ועניין יקום יעמוד כמו ויקם הבית: תעופה. י"א תסתכל וכן התעיף עיניך בו ואחרי' אמרו כי תעופה מן עיפה והוא נכון והעניין אם עשית ת תשובה יעמוד חלדך כשמש בצהרים ובשת החשך תשוב כבקר כעניין ישוב לימי עלומיו תתחדש כנשר נעוריכי: וחפרת: כאלו חפרת סביבותיך כמו שעשו סביבות חומות המדינה: אמנם

ממך עדיין והנך לסכלותך בזה הכימום אתה חושב שיעשה לך הש"י עול במה שתפלא והרבה מכותך ואין העניין כן ודע גם כן כי אתה עוית הרבה ואם איננך תשער בזה כי יתכן שיהיו לך עונות ידע השם ית' בהם שהם עונות ועניין היותם עונות נעלם ממך ונסתר ולזה תחשוב במה שבא עליך מהעונש שבא על לא חמס בכפיך ואין העניין כן וזה שצופר היה רואה שהשם ית' יענים האדם אם יקצר מעשות הטוב אשר אפשר לו לעשות כאילו תאמר אם יקצר מהתבונן בפעולות השם ית' ובדרכיו כפי היכולת וזה השיעור איננו ידוע לאדם לפי שלא ידע שכמו בשלימות ולזה לא ישער מה שאפשר לו לעשותו מהטוב ואולם השם ית' אשר ברא ידע זה ובהיות העניין כן הנה ישיגך הסכלות בזה הדרוש משני צדדים הצד האחד שאיננך יודע שיעורי העונש' הראויים במרי מרי לפי ששעורי המרי נעלמים ממנו ופעמים יהיה המרי אשר הוא יותר חלוש אצלנו יותר חזק אצל השם ותתמה מפני זה איך הגיע לאיש אשר עשה המרי היותר חלוש יותר מהעונש' והשני שבאלו אנשים רבים תחשוב בהם שהם נקיים והם רשעים על אשר קצרו מעשיית הטוב האפשרי להם ואפשר שאמר שהרצון באמרו ויגד לך תעלומות חכמה וגו' שאי אפשר לאדם שידע מי הוא צדיק או מי הוא רשע וזה כי לפי הכנת האדם לקבל השלימות יצטרך שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק ולזה מי שהיה מוכן לקבל מן השלימות חלק גדול ולא דרך בקיבול השלימות ההוא ודרך אל קיבול השלימות למטה מהשלימות אשר היה מוכן לקבל אותו הנה יהיה האיש ההוא רשע אצל השם ית' והאיש אשר קיבל מהשלימות חלק מעט מאד ולא היה מוכן אל שיקבל ממנו יותר הוא צדיק בעיני השם ית' וזה האופן מההכנה אשר יוחד בה אחד אחד מהאנשים נעלם ממנו ולזה נחשוב ברשע שהוא צדיק ובצדיק שהוא רשע כי אנחנו לא נדע מה שהיה מוכן אליו אחד אחד מהם מקבול השלימות. ולזה אמר צופר שאם היה אפשר שיגיד השם ית' לאיוב תעלומות חכמת ההכנה הזאת אשר נבראה בה היה יודע כי כפלים מהשלימות אשר קבל היה ראוי שיקבל לפי ההכנה ההיא ולזה יחשוב איוב שהוא צדיק והוא רשע באמת ויפורש אומרו ודע כי ישה אלוה מעונך לפי הפי' הראשון אשר זכרנו וזה הפי' הוא כאות אצלינו בזה הפסוק ואיך תחשוב בזה הסדור המגיע מהשם ית' לאישי האדם מהטובות והרעות שיהיה בלתי ישר. האם לך חכמה כחכמת הש"י עד שתדע מדרגת הכנת אחד אחד מהאנשי' שתוכל לדעת מה ראוי שיגיע להם מהש"י מהטובו' והרעות על מעשיהם עד שכאשר לא ימצא העניין כפי מה שתחשוב תגזור שזה עול הנה באמת אי אפשר לאדם שידע זה כי לא ימצא האדם חקר שוה ולא ישיג הש"י עד תכלית ההשגה ואיך אפשר שתשיג אופן חכמת הש"י והנה לא תוכל להשיג מעשיו כי לא תוכל להשיג מקום הגובה אשר יגבילוהו השמים ולא מקום העומק אשר הוא עמוק משאול והוא מרכז הארץ. הנה מדת מה שבין הגובה והעומק ארוכה מארץ וזה השיעור אשר בין הגובה והעומק איננו אחד לבד אבל לו רוחב יותר מרוחב הים כי הוא מכל צדדי המרכז עד השמים ואם לא תוכל להשיג בשלמות המעלה והמטה אשר פעל השם ית' ר"ל שלא תדע ארכו ורחבו והמקומות אשר יכלה אליהם איך תדע חכמת השם ית' ואפשר שאמר שהרצון בזה ואיך אפשר לך שתשיג אופן זאת החכמה אשר יסודר ממנה זה הסדור הנמצא לאישי האדם בטובות והרעות. והנה היא גבוהה ממך גובה כפלא כמו גובה השמי' והיא עמוקה יותר משאול ומדתה ארוכה מארץ והיא רחבה יותר מהים המקיף בארץ. כי אם יגיע השם ית' לאנשים עונשים מתחלפים על מריים עד שקצתם יכרות וקצתם יענה אותם בשימם במסגר ובמאסר ולא יכלם וקצתם לא יענה אותם בשימם במסגר ובמאסר אבל יקהילם ויאספם אל מקום אחד או אל מדינה אחת מי הוא שיוכל להשיב ולומר לו שהוא עשה עול על עניינו בשהכביד העונש על קצתם יותר מקצת עם היות לפי הנראה מריים שוה או יחשוב כאשר יגיעהו מעט מהעונש שהוא יותר רב מרי או יחשוב כאשר יגיעהו יותר מהעונש שהוא נקי ויושר כי אלו הם בדרכי המבוכה והבלבול הנה אי אפשר ליחס מפני זה עול אל השם ית'. כי הוא ידע אנשי השוא והמרמה ויעניש על פעולותיהם הרעות וידע ג"כ אשר ראה לבו און בעונות ר"ל אם טעה בעונות יעניֹשהו על התרשלותו מחקור בעניינים באופן הראוי עד שקראהו השבום וידע גם כן אשר לא יתבונן בדרכי הש"י כדי שישכיל וידע אותו ויענישהו על סכלותו. וזה שהאיש שברא כבוב וחלול ומוכן להשכיל כדי שילבב וישכיל דרכי הש"י כי הוא כמשל כבהמות בעת הולדו וכתן לו הש"י שלמותו בכח והמציא לו הכלים אשר בהם אפשר שיוציאוהו אל הפועל ולזה יענש אם לא ישתדל בו כפי הראוי ולזה יעלם ממנו הרבה מאלו העניינים ונחשוב במי שהוא רשע שהוא צדיק ומי שהוא צדיק שהוא רשע כי מי שלא ראינו אותו עושה רשע וחמס נחשבהו נקי וצדיק והנה איננו נקי וצדיק בחק הש"י אם לא עשה הטוב האפשרי לו לפי הכנתו ולזה יתכן שנחשוב באנשי שיהיה שוה מריים עם היותו בלתי שוה כי כבר תתחלף הכנת אחד מהאנשי' להכנת האחר והנה שיעור המרי הוא לפי מדרגת ההכנה רבוי שהפועל המגונה האחד בעינינו יהיה מרי רב כאשר עשהו מי שהכנתו שלימה מאד ויהיה מרי חלוש כאשר עשהו מי שהכנתו חסרה מאד ונחשוב מפני זה במה שהוא יותר שהוא עול מצורף לזה העלם ממנו העונש הראוי במרי מרי ופעמי' יהיה מה שנחשוב בו שיהיה ענשו יותר מעט יותר רב ונחשוב מפני זה שיהיה הסדור כמצא באלו העניינים. הנה אם אתה הכינות לבך אל השם ית' ופרשת אליו כפיך ר"ל שתקרב אליו כפי היכולת כשתשכיל דרכיו או ירצה בזה אם אתה הכינות לבך לטוב ש הש"י כפי היכולת ותתפלל אליו כפי היכולת שירחמך. והיית מרחיק מידך און אם הוא בידך וזה אם בדעות אם במעשים ואולם הרחקת האון בדעות הוא לעזוב הדעות הנפסדות בהם ואולם הרחקת האון במעשים יהיה כשתטיבהו לראוי לו עד שלא תשכן באהליך עולה. הנה אז תסלק עצמך מאלו המכאובות והנגעי' אשר חולית בהם והיית חזק ולא תירא. הנה מה שעמלת בו מן ההון והבנים שאבדת תשכח עד שכמו המים שיעברו במהירות ויסורו כן יהיה זכרך אלו הדברים אשר באו לך בזכרך אותם. ויבא לך זמן יותר טוב בהיר ומזהיר יותר מהצהרים ויתוסף אורך תמיד כבקר תהיה שאורו הולך וחזק כל מה שהיה כמצא. ובטחת כי יש תקוה ר"ל שלא תפחד שתאבד הקניינים ההם כמו שהיית עושה מקדם. אבל תהיה לך תקוה ובטחון שישמרו והיה הפחד מסולק ממך עד שאם תחפור בשדה בזולת גדר וכסוי לבטח תשכב שם ורבצת ואין מחריד ויגיע מעושם הצלחתך עד שרבים ונכבדים יחלו פניך. ואולם הרשעים ואם להם הצלחות הנה הם בינון ובפחד כל ימיהם עד שעיניהם תכלינה מרוב היגון ומרוב הפחד שיש להם לא ימצאו מנוס כי לא ימצאו מקום יבטחו בו ולא תהיה תקותם שיבואם טוב אבל הם מקוים שיבואם רע ויראו ממנו עד שתפח נפשם מהדאגה:

והכלל העולה מהדברים

הוא שצופר יסכים לבלדד במה שיאמר שהטובות והרעות הנופלות באישי האדם הם כולם מוגבלות ומסודרות מהש"י לפי מעשה איש ואיש ואולם יתיחד בהתרת הספק אשר יקרה בזאת ההנחה מצד רוע הסדור הנמצא בחוש בטובות אישי האדם ורעותיו וזה שבלדד התיר זה הספק במה שאמר שמה שנחשבהו רע במה שיבא מן המקרים לנקיים הוא טוב ומה שיבא מהטוב לרשעים הוא רע ואם לא כשער ואולם צופר התיר זה הספק במאמר שרוע הסדור אשר נראהו באלו הטובות והרעות הוא לקצורנו מהשיג האמת בזה וזה שצופר יראה שבאלו הכנות פרטיות ייוחד בהם איש ואיש ולפי שיעור מדרגת ההכנה אשר לאדם יחוייב שתהיינה פעולותיו אשר יהיה בהם צדיק וכשיקצר מזה הנה הוא רשע לפי שהוא קצר מעשיית הטוב האפשרי לו ואע"פ שנראהו שלא עשה שום פעל מגונה אבל היו פעולותיו כולם טובות ולזה נחשוב בו שיהיה צדיק ונתמה איך חלו עליו אלו הרעות וכבר יתכן שימצא איש שיעשה מעט מהטובות והוא צדיק לפי שלא הוכן לו שיקבל מהשלימות יותר מזה השיעור ונחשוב בו שלא יהיה צדיק מצד מיעוט הטוב הנמצא בפעולותיו ולזה נתמה על רבוי הטובות המגיעות לו וכן ראוי שנבין העניין בפעולות המגונות ר"ל שלפי מדרגת הכנתו חסרה יהיה עונשו חלוש על הפעל המגונה מאד לפי שהוא ומנעהו מהשלימות הפחות אשר היה מוכן אליו ושמדרגת הכנתו שלימה יהיה ענשו רב על הפעל המגונה לפי שהוא ימנעהו מהשלימות הנכבד

שהיה מוכן אליו ובהיות הענין כן יהיה קצורנו מהשיג האמת באלו הטובות והרעות איך ראוי שיהיה הענין בהם משני צדדים   הצד הא׳ שאנחנו לא נדע אופן חכמת השם ית׳ אשר יתחייב מתנה שעור העונש בשרי מרי   ולזה נתמה בתי שמרה מרי מעט לפי מחשבתנו ונראה לו מהעונש יותר ממי שהפליג יותר במרי לפי מחשבתינו   והצד השני שכבר יתכן שיהיה לא׳ עון ופשע ולא נשער בזה ונתמה איך יגיע לו רע   וזה שהוא ירא׳ שכבר יהיה מרי אם יבטל האדם מהשתדל במושכלו׳ כפי מה שאפשר לו ואם יעלה בידו דעת בלתי נכון בעיוניות מצד קצורו מחקור בדברי׳ כפי מה שראוי לפי שהש״י ברא׳ בעל שכל לזאת הכוונה ובכלל הנה הוא מרי אבל צופר אם יקצר האדם מעשיית הטוב האיפשרי לו לפי הכנתו והוא מבואר שמזה הצד ימצאו רבי׳ שהם רשעי׳ ולא נשער בזה ובהיות הענין כן הנה לא ימנע שלא ימצאו אנשים שוים במרי׳ לפי מחשבתינו ויתחלפו עונשיהם הבאים עליהם מהש״י חלוף כפלא עד שקצת ימיתו וקצתם יענים בשישתם במסגר וקצת׳ לא ישיגם העונש שיושתו במסגר אלא שיקהלו ויאספו אותם אל עיר אחת או אל מדינה אחת והסבה בזה כי כשנחשוב בהם שהם שוים במרי הם מתחלפי׳ בו מאד ואנחנו לא נשער   ואולם מה שנראה מהטובות לקצת הרשעים הנה צופר יתיר הספק בזה באומר שאינם נמלטים מהרעו׳ לפי שהם עם מה שלהם מהמצלח׳ יפחדו פחד תמיד שתבואם שואה ויהיו בפחד וכאב לב תמיד ודי להם בזה העונש מצד שיותו׳ מדרגת הכנתם ואחר שהתיישב זה נאמר שכבר נאמרו בזה הספר כל חלקי הסותר אשר אפשר שתפול בהם המחשבה למשכילים בזה הדרוש ונתייחד בחלק חלק מהם אחד מאלו האנשים אשר נחלקו בזה הספר וזה שלא ימנע הענין מחלוקה אם שיהיה כל מה שישיג האדם מטוב ורע מוגבל ומסודר מהשם ית׳ לפי מעשיו אם שלא יהיה דבר ממה שישיג האדם מטוב ועד רע מוגבל ומסודר לפי מעשיו ר״ל שלא יועיל לו באלו הטובות והרעות הבאות עליו אם עושה טוב ולא יזיקהו בהם אם יעשה רע אם שיהיה קצתם מוגבל ומסודר לפי מעשה האדם וקצתם לא וזאת החלוקה הכרחית ולפי מה שיראה שכל הטובות והרעות הבאות לאדם הם מוגבלות ומסודרות מהשם ית׳ ישיגהו ספק מצד החוש לפי מה שיחשב שכבר התאמת בחוש סותר זה המאמר והוא שקצת הצדיקים יגיעם רע יותר ממה שיגיע לקצת הרשעים וקצת הרשעים יגיעם טוב יותר ממה שיגיע לקצת הצדיקים הוא מבואר שזה הספק יותר אם בסבודה בזאת הטענה אם בסבולך עליה   ואולם המחלוקת הוא מב׳ צדדין לבד אם מצד המחלוקת על נושא זה המאמר והוא מה שיאמ׳ אותו צופר אם מצד המחלוק׳ על נשואו וזה יאמר אותו בלדד ואולם המחלוקת על נשואו הוא מה שיאמ׳ שמה שנחשבהו רע איננו רע אבל הוא טוב ומה שנחשבהו טוב איננו טוב אבל הוא רע ואולם המחלוקת על נושאו הוא שיאמר שמי שנחשבהו צדיק איננו צדיק ומי שנחשבהו רשע איננו רשע או אם היה רשע הנה מדרגתו ברשע חלושה מצד חולשת הכנתו וזה מי שנחשבהו צדיק איננו נמלט מהמרי שכבר חטא בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו בעיוניות ובזה התיר הספק ברע המגיע לצדיקים ומה שנראה שמגיע יותר מהרע לקצת הצדיקים ממה שמגיע לקצת הרשעים הנה הוא יתיר הספק הזה באמר שאנחנו לא נדע שעור העונשי׳ הראויים לפי מרי מרי כי לא נוכל להשיג שעור הכנת איש ואיש אשר יסודר ממנה זה הסדור והנה המרי אשר לאשר נחשוב אותו צדיק ימשוך לו עונש עצום מהמרי אשר לאשר נחשוב אותו רשע והוא מבואר שיחוייב לבעל זה הדעת שיניח שאפשרות עשיית הטוב איננו שוה בכל האנשים שאם היה האפשרות ההוא שוה היה בהכרח מרי הרשעים יותר עצום לפי שכבר היה נכלל בו המרי אשר לצדיקי׳ והוא שלא עשו הטוב האפשרי להם בעיוני׳ וישאר הספק למה יגיע מהרע יותר לקצת הצדיקים ממה שיגיע מהרע לקצת הרשעים עם היותם למטה מהם בהשגת העיוניות   ואולם כשיונח שזה האפשרות מתחלף לפי שההכנות אשר לאיש ואיש בעיון מתחלפות ככר אפשר שיאמר שמרי הצדיק בבלתי עשותו הטוב האפשרי לו הוא יותר חזק המרי מהרשע אשר הוא למטה ממנו בעשיית הטובו׳ לפי שהרשע הכנתו פחותה בעשיית הטובות ביחס אל הכנת הצדיק   ומה שיראה שיגיע מהטובות לקצת הרשעים הנה אם שיהיה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות או מצד עשותם הפעולות המגונות ואם היה רשעם מצד קצורם מעשיית הפעולות הטובות הנה צופר יתיר זה הספק בזה שיאמ׳ שהם כצדיקים לפי שלא הוכן להם שיקבלו מהשלימות שיעור יותר גדול   ואם היה רשעם מצד עשותם הפעולו׳ המגונות הנה התיר צופר הספק בזה באומר שהם אינם נמלטו׳ מהפחד אשר הוא רע כפלא ולפי שהפחד הוא דבר בלתי מורגש נחשוב בכמו אלו האנשי׳ שלא יגיעם שום רעה ודי להם בזה העונש אע״פ שפעולותיהם מגונות מאד לפי שמדרגת הכנתם היא פחותה   ויאמר גם כן במה שאחר זה שאם לא יענשו הם כבר יענשו בניהם הבאים אחריהם ודי להם בזה העונש לפי מחשבתו כי הטוב אשר תכליתו רע הוא רע   ואולם בלדד יראה כמו שאמרנו שמה שנחשבהו רע איננו רע לפי שהוא יביא אל תכלית טוב ומה שיראה מהטובות לרשעים הוא רע לפי שהוא יביא אל תכלית רע וכבר המשיל בזה מהצמח שבאחו והגומא כמו שביארנו שלא יועילם לחותם ורעננותם שלא ייבשו בקלות והוא מבואר שאין בכאן צד שלישי מהמחלוקת על סותר זה המאמ׳ אשר התאמת מן החוש לפי שאם נחלק בו בנושא ובנשוא יחד ישאר הספק בעינו וזה מבואר בנפשו ר״ל אם נאמר שמי שנחשוב אותו צדיק הוא רשע וההפך ומה שנחשבהו טוב הוא רע וההפך וזה כי לא יתחדש מזה מאמר זולת המאמר אשר חייב הספק   ואולם היתר זה הספק אשר יהיה בסבודה בזאת הטענה הוא שיאמר שאלו הרעות והטובות אשר נמצאם מגיעות לאנשים בזולת יושר אינם מגיעות מהשם ית׳ אבל ייוחסו לסבה אחרת כאילו תאמר הפתיות והאולת כמו שיראה אליפז והוא מבואר שיותר זה הספק אשר יהיה בסבודה בזאת הטענה הוא גם כן באחד משני צדדים אם שיאמר שזאת ההשגחה האישיית היא בכל אחד מן האנשים אך לא בכל דבריהם אם שיאמר שההשגחה האישיית היא בקצת האנשים ובקצת לא   ואולם מי שיראה שאין דבר מהטובות והרעות ההם מוגבל ומסודר מהשם ית׳ הנה הוא כבר יראה בטובות והרעות ההם סדור בהכרח לפי שכבר הגיע לנו ידיעה בהם אם בחלום אם בקסם אם בנבואה׳ ואין בכאן דבר יתכן שייוחס אליו זה הסדור זולת המערכת אשר לכוכבים בעת הלידה   חויב בבעל זה הדעת שיאמין שזאת ההגבלה היא מצד הגרמים השמימיים ולזה לא יועיל בה הצדק ולא יזיק בה הרשע כי הכל מוגבל לו לאדם בגיחו מרחם אמו וזאת החלוקה היא על דעת איוב   ואולם מי שיראה שקצתם מוגבל לפי צדק האדם ורשעו מהשם ית׳ וקצתם בלתי מוגבל לפי שאין זאת ההשגחה לכל האנשים אך לקצתם והם הראוי׳ לה לפי מה שיתבאר במה שאחר זה הוא המאמר אליהוא וזהו האמת בעצמו כמו שיתבאר במה שיבוא   והנה אליפז היה מתקרב לזה הדעת האמתי כי הוא היה מודה שבכאן רעות אינם מוגבלות מהשם ית׳ והם הרעות אשר תהייכה לנו מצד הפתיות והאולת לא שאין ראוי להתרעם עליהם כי אין ראוי שיקראו רעות לפי שהאדם נברא מסולל מכל הטובות והרעות והקנינים אשר הוא כחי עליהם ואם לא ישתדל להגיע להם בסבות המביאו׳ אותם אין לו להתאונן עליהם אם לא יגיעו אליו אלא שבזה הצד לא הותרו כל הספקות לפי שאנחנו לא נוכל לייחס כל הרעות אשר נראה שיפול בהם העדר הסדור אל האולת והפתיות ומה שמנהג מנהגם ועוד שאם הודינו שמזה הצד יותר הספק ברעות מה נעשה בהעדר הסדר הנמצא בטובות הנאהרות זמן ארוך ונמצא מהם הרבה באיש אחד ולא איזה דבר ניחסהו וזה שהוא בלתי אפשר שניחסהו אל האולת והפתיות כי מה שיגיע מהטובות בזה האופן לא יושאר כי אם זמן מועט ולא יהיה מתדיי׳ ר״ל שלא יתכן שיגיע בזה האופן טובות רבות לרשע כמו שיראה בחוש מהם וזה גם כן אפשר שיסופק ברעות המגיעות הרבה לצדיקים ר״ל שאי אפשר שיוחסו אל האולת והפתיות כימה שהוא בזה התאר הוא מעט כי היה מציאותו בקרי ובהזדמן ולזה היה דעת אליפז יותר חסר בענין מה מדעת בלדד וצופר ויותר שלם באופן אחר ואולם היותו יותר חסר לפי שהרבה מהספקות אשר הביאוהו לזה הדעת הם נשארות עמו מה שאין כן ברעות בלדד וצופר ואולם היותו יותר שלם כי הוא לא היה מכחיש המוחש אבל היה מכוון בזולת הכחשת המוחש שיתיר הספקות כמשפט כל חכם ועוד כי הסרם אשר ממנו המשיך דעתו הוא אמתי בעצמו   ואולם טעה במה שאחר הסרם וזה כי הוא כששער שהוא בטל שייוחסו כל הטובות והרעות אל גמול ועונש מאת הש״י לפי מעשה האדם כמו שיתבאר מהחוש והיה בטל ג״כ שלא יהיה בהם דבר מוגבל מאת השם לפי מעשה האדם לפי מה שנגזרהו החוש כמו שנזכר אליפז בזה הספר במה שטען על איוב הנה חייב בהכרח שיהיה קצתם מיוחס אל הש״י לפי צדק האדם ורשעו וקצתם בלתי מיוחסת אליו ואולו לא אמ׳ אליפז יותר מזה השיעור היה מתחייב היות מאמרו אמת   ואמנם טעה במה שהבדיל באופן שלם מה שמיוחס אל הש״י מאלו הטובו׳ והרעות ממה שלא ייוחס אליו ולזה לא עמד טענו בו כשטען עליו איוב מה שטען לסתור דעתו כמו שיתבאר במה שאחר זה ועוד כי דעת אליפז היה דורך אל האמת ואם איננו בעצמו אמת כי הוא כבר שם כל השתדלותו להתיר הספיקות בזולת הכחשת המוחש ומי שמנהגו זה המנהג הנה כשישער בספיקות הנופלות בדעתו מצד המוחש יחקור בצד אחר יותרו בו הספקות בזולת הכחשת המוחש ואולם בלדד וצופר אמרו מאמר בלתי מבואר ולא הכיחו למוחש רושם אבל התירו הספק כשאמרו שאלו הדברים נעלמים ממנו   ואם הענין כן איך ידעו שאלו הדברי׳ הם בסדר וביושר מי הגיד להם זה   והנה אין להם מאזני הבחינה ולא די בשרם שפעלו בו זה שימנעם מהשיג האמת בזה הדרוש אבל מי שמנהגו זה המנהג לא יתכן שישיג האמת בשום דבר כי אם לא נשים התחלה לידיעה ממה שנראה אותו מהדברי׳ המוחשים לא יהיה לידיעת דבר דרך :

ואת מי ד׳ וסימ׳ את מי עשקתי · את מי יורה דיעה · ואת מי דאגת ותיראי · ואת מי אין כמו אלה :   שחוק ד׳ חסרים בכתוב׳ וסימ׳ בירמיה סימן כ׳ ע״ש :

וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ אָמְנָם כִּי אַתֶּם־עָם וְעִמָּכֶם תָּמוּת חָכְמָה׃ גַּם־לִי לֵבָב כְּמוֹכֶם לֹא־נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם וְאֶת־מִי־אֵין כְּמוֹ־אֵלֶּה׃ שְׂחֹק לְרֵעֵהוּ אֶהְיֶה קֹרֵא לֶאֱלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ שְׂחוֹק צַדִּיק תָּמִים׃ לַפִּיד בּוּז לְעַשְׁתּוּת שַׁאֲנָן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל׃

ד׳   ד׳ חס׳ בכתו׳   ל

ואתיב איוב ואמר : בקושטא ארום אתון חבריא ועמכון תסוף חוכמתא : לחוד לי ליבא דיכמתכון לא פריש אנא מינכון ועם מן לית דכמת אילין : חוכא לחבריה אהי דקרי לאלהא ועני יתיה תייך לזכאה ושלימא : אורא דבסיר לרשיעא מן מחשבא שליו מכוון להרפתקי זמנא : תא בוערא בסיר לעשו דמן מחשבתא רחיץ שליו ברם הוא מעתד לאיזדעזעת רגלא :

אבן עזרא

אמנם כי אתם עם · יב תמות החכמה · עמכם בעבור כסילותכם כענין נסרחה חכמתם : ואת מי אין כמו אלה : מי לא ידע בכל אלה : שחוק לרעהו. שבתי כאדם שהיה שחוק לרעהו והוא כשחוק לרעהו והתימה שהיה זה שסבב לשחוק קורא לאלוה ויענהו : לפיד בוז. הלמ״ד נוסף והוא מן אם בפידו להם שוע בעבור הפיד שבא לו שב בוז כמו ובוז משפחות במחשבת השאנן : לעשתות· כמו אולי יתעשת האלהים אבדו עשתונותיו : נכון למועדי רגל. וזה דבר יבוא האדם שתמעד רגלו כענין ואני כמעט נטיו רגלי :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר. שחוק. לעג׳ לפיד. מענין לפידים ויהיה אומרו לפיד בוז כמו לפיד ובוז׳ לעשתות׳ למחשבות מענין עשתונותיו   ואיפשר שתהיה למ״ד לפיד משמשת ויהיה ענינו מי שהוא נכון לפיד ואיד הוא נבזה למחשבות השאנן וכן מי שהוא נכון למועדי רגל ובכלל הענין במלת מנוחה׳ למועדים

אבן עזרא

ישליו · כי ירא׳ שהם השודדים העושים החמס בפרהסיא בגלות ויש ליו ישתם בבתו ואחר עמו כמו יחי ראובן ואל ימות שבניו ואל יהי מתיו מספר מת׳ כעניין ואני מתי מספר׳ ובטוחות · ענינו משכנות בטוחות מן בטח׳ לאשר הביא אלוה בידו · עובדי צלמים שיעשה אלוהו בידו׳ ואורך ימים · טעמו כאורך ימים · בית ביתים ישרית עצמו ואחר עמו כמו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי׳ לו שוגג · הוא ידע שגגתו של האדם או שישנה אחרי׳ והם לא ידעו׳ שולל · כל אחד מהם יוליכם שולל מדעת כטע׳ וסר מדעת שתולל׳ מוסר מלכים · כמו מוסרו׳ ומוטות׳ מטניא · מן ל׳ סניא׳ ויאבדם · הפך משגיא׳ שוטח · מן וישטחו להם כמו פורש והעניין מפיץ ומזר׳ וינחם · הפך העניין׳ ויתעם · בעצת תהו׳ אם לאל תריבון · אם בעדו כמו ואמר פרע׳ לבני ישראל׳ הלא

רלבג

לשודדים · לעושים חמס ושודדים האנשים׳ ובטוחות · חסר מלת משכנו׳ והרצון בזה שסבר ימצאו משכנות למרגיזי אל שיבטחו בהיותם בהם ולא יפחדו משום דבר׳ לאשר הביא אלוה בידו · ר״ל לעובדי הצלמים שיביאו צלמיהם בידיה׳ וישתחוו להם או ירצה בזה שעבדו הביא והמביא שזה ר״ל שידיו עמו הפסל ואחר יסגוד לו וישתחוה ולא יפקח עיניו כי הפסל ההוא הוא מעשה ידיו כדרך אמרו למעשה ידיו ישתחוו לאשר עשו אצבעותיו׳ בהמות ותורך · תלמדך כל אחת מהם׳ שיח · דבר׳ יסגור על איש · ר״ל כבר ישים איש בסגר ולא יצא ממאסרו לעולם׳ שוגג ומשגה · שני פרטי בענין אחד׳ מוליך יועצים שולל · ר״ל שהוא מוליך שולל כל אחד מהיועצים כאשר ירצה ורעפי שהם טובי העצה לא יועיל להם טוב עצת׳ יהולל · מענין הוללות וסכלות׳ מוסר מלכים · מאסר מלכים׳ פתח · התיר׳ כהנים · שרים וכמוהו ובני דוד כהנים היו׳ ואיתנים · חזקים׳ יסלף · יעות׳ לנאמנים · הם האנשים המהירים לדבר בחות או ירצה בזה האנשים הנאמנים בדבריהם׳ וטעם זקנים · וחכמתם׳ זקנים · חכמים׳ ומזיח אפיקים · רפה · וחוזק חזקים החלים׳ או ירצה בזה ואזור חזקים התיר מענין ולמזח תמיד יחברכה׳ משגיא · מרבה׳ שוטח · מפזר׳ לא נופל אנכי מכם׳ לא חסר אנכי מכם׳ אולם · מלה כנזר׳ מן אל ועניינה הבל׳ הלאל · האם בעבור אל׳ ולו תדברו רמיה · ואם בעבורו תדברו רמיה׳ שאתו

לאשר הביא ל׳ ישליו אהלים לשודדים והוא מן שיטה בנקט׳ לא מלעיל בריש תיבותא וסימ׳ נמס׳ במסר׳ רבתא במערכ׳ אות הלמ״ד בס״ד׳ ויגד ד׳ רפי׳ וסי׳ נמסר בשפטים סי׳ יד׳ ויספר ג׳ וסי׳ יקוטו ויספרו לבניהם · ויספרו לך דגי הים · ויזבחו זבחי תודה׳ וחיך ב׳ וחס׳ וסי׳ וחך אכל יטעם לו · יטעם לאכול׳ עמו ד׳ רפ׳ וסי׳ עמו הראובני והגדי · עמו זרוע בשר · עמו

ישליו אהלים לשדדים ובטחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו: ואולם שאל נא בהמות ותרך ועוף השמים ויגד לך: או שיח לארץ ותרך ויספרו לך דגי הים: מי לא ידע בכל אלה כי יד יהוה עשתה זאת: אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: הלא אזן מלין תבחן וחך אכל יטעם לו: בישישים חכמה וארך ימים תבונה: עמו חכמה וגבורה לו עצה ותבונה: הן יהרוס ולא יבנה יסגר על איש ולא יפתח: הן יעצר במים ויבשו וישלחם ויהפכו ארץ: עמו עז ותושיה לו שגג ומשגה: מוליך יועצים שולל ושפטים יהולל: מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם: מוליך כהנים שולל ואיתנים יסלף: מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח: שופך בוז על נדיבים ומזיח אפיקים רפה: מגלה עמקות מני חשך ויצא לאור צלמות: משגיא לגוים ויאבדם שטח לגוים וינחם: מסיר לב ראשי עם הארץ ויתעם בתהו לא דרך: ימששו חשך ולא אור ויתעם כשכור:

יג הן כל ראתה עיני שמעה אזני ותבן לה: כדעתכם ידעתי גם אני לא נפל אנכי מכם: אולם אני אל שדי אדבר והוכח אל אל אחפץ: ואולם אתם טפלי שקר רפאי אלל כלכם: מי יתן החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה: שמעו נא תוכחתי ורבות שפתי הקשיבו: הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה: הפניו תשאון אם לאל תריבון:

ובני עשו דשליין במשכנהון יתמכרון לבוזזין ובני ישמעאל דרחיצין יתמכרון לשאר אומיא דמרגיזין אלהא דיכנהון דזמן אלמולא בידיה: תא ובני ישמעאל דשליין במשכניהון יתמסרון לבוזזין ועמוני מואבי דשרין לרוחצן יתאסרון ביד רשיעא ומרגיזין אלוה היך פרעה דאייתי אלוה עלוהי מחתא בידיה: וברם שייל כדון בעירי ויילפונך ועופא דשמיא ויחוי לך: או מליל לארעא ותלפינך וישתעון לך נוני ימא: מן לא ידע בכל אילין ארום מחת ידא דיי עבדת דא: די בידיה נפשא דכל חי ורוחא דכל בסר גבר: הלא אודנא מילין תבחן ומוריגא מיכלא יטעם ליה: בקשישיא חכמתא ונוגדי יומין בינתא: עמיה חוכמתא וגבורתא דיליה מלכיא ובינתא: הא יצדי ולא אתבני יגור על גבר בקבורתא ולא יתפתח: הא אחד במיא ומיבשן וכד ישלחינון מתהפכין בארעא: גביה עושנא והוכמתא די ליה שלי ומשלי: דמוביל מרי מלכיא כד מיתלשין ונגורא יתלעב: שושילתא דמלכיא משרי ואסר קמור בחרציהון: דמוליך רברבניא בביזתא ותקיפיא מקלקל: מעדי קשוט סיפוותא מהימנין וטעים סביא יסלק: שדי בסרנותא על סרביא ותקוף מלכיא מהליש: מגלי עמיקתא מן חשוכא ומפיק לנהורא טולי מותא: מפיש לעממיא ומאבדינון משטח מצורהא ל לאומיא ודברינון: מעדי חכימת לבא דרישי עמא דארעא ורתעינון בלמא דלית אורחא: ימשמשין חשוך ולא נהורא ותתעינון היך רווי: הא כולא חמית עייני שמעת אודני ואתבייניתה לה: היך מנדעכון ידעית אוף אנא ולית פריש אנא מנכון: ברם אנא לות שדי אמליל ובכסנא עם אלוה אצבי: וברם אתון מחברי שקר כמאסי אליל ומורקא ד דפלטיה סכינא הכדין כולכון: לווי דמשתיק שתיקון ותהי לכון לחוכמתא: שמעו כדון מכסנותי ומצות סיפוותי אציתו: הלאלהא אתון ממללין שקר ולותיה תמללון נכילתא: האפוי תסבון אין לאלהא תנצון:

חכמה וגבורה לו עצה · עמו עז ותושיה: יהרוס ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ לנתוש ולהנוץ ולהאביד · המה יבנו ואני אהרוס · הן יהרוס ולא יבנה: מוליך ג׳ רפ׳ וסי׳ מוליך לימין משה · מוליך יועצים שולל · מוליך כהנים: שולל ג׳ וסי׳ אילכה שילל כן כתיב · מוליך כהנים · מוליך יועצים · קדמ׳ כתי׳ יוד: ומזיח ל׳ אפיקים רפה והוא חד מן מלין דמשמשין ומ׳ כרישי׳ וסי׳ בנסר רבת׳ במערכת אות המ״ם בס״ד בשיטת ומ׳: לאור ז׳ קמצין וסי׳ בלשון ארמי צוח כמיא וסבר לכיפק בצפרא וקם בליליא · וביאור נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה: וינחם ז׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ב: אזני ח׳ וסימ׳ ויאמר לו חלילה לא תמות · כי קשרתם כלכם עלי · כ״ב ויאמר המלך לרצים · אטה למשל אזני · ואלי דבר יגונב · הן כל ראתה עיני שמעה אזני · ולמלמדי לא הטיתי אזני: החרש ו׳ וסימ׳ ואם החרש יחריש לה · ויאמרו לו החרש שים ידך · החרש ואנכי אדבר · החרש ואאלפך חכמה · מי יתן החרש תחרישון · כי אם החרש תחרישי בעת הזאת: והוי י״ד רפי׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח: תריבון ג׳ וסימ׳ בה תריבון עמדי · האתם תריבון לבעל · אם לאל תריבון · אנך:

שאתו. התנשאותו ורוממותו: לגבי חומר גביכם. לגופי חומר כמשלו גופיכם: ויעבור עלי מה. ר"ל ויעבור עלי מה הרעות מה שיהיה אם מעט ואם הרבה: ואחותי. והגדתי: אחריש ואגוע. הטעם אם אחריש אגוע לחוזק הכאב ואמצא מרגוע בספרי עניני מכאובי: כפך. מכתך: תערוץ. תשבור: כי תכתוב עלי מרורות. ר"ל את גוזר עלי גזירות קשות ומרות: בסד. הוא כלי מכלי המאסר שאוסרין בו רגלי ה(אסור) האסור בדרך שלא יוכל ללכת אנה ואנה כינוס בלע"ז: תתחקה. שבאל הסד והרצון בו שחקיקת המאסר ההוא שנאסרו בו רגליו הוא כאילו נחקק על שרשי רגליו עד שיהיה החקק בו כשעור רגליו במקום בדרך שיעמדו בו ברוחק ולפי זה הפירוש יהיה סד נקבה ואין זה זר בלשון כי כמה שמות יבואו בלשון זכר ויתחתמו בהם שימוש לשון נקבה ולפי זה הפירוש יתכן גם כן שיסוב אומרו תשמור כל ארחותי אל הסד לפי שהוא כאסור בה ולא יוכל לבאת מתנה ולבאת באשר ירצה: כרקב. כענין הרקב שיבלה בקלות: כציץ. כפרח: וימל. ויכרת כי הפרח נכרת בקלות וזמן קיומו מעט: אם חרוצים ימיו וגו'. אם ימיו קצובים ומוגבלים כמו שמבואר מעניינו ה(ש) הניחהו וישלים זמנו: שעה מעליו. הרפה ממכו: ויחדל. וישלים חדלו ותמכו: יחליף. יוסיף להצמיח גזע אחר רמוס בלע"ז: לא יחדל. לא תמנע מלהצמיח: קציר

אלא שאתו. אשר כמו והמשאת החלה או כענין רומה על השמים: משלי אפר. זכרו כי אתם נמשלים לאפר: ואחותי. האלף מקום ה"א והוא מן אחוה דעי אף אני: כפך. מכתך בעבור היות המכה הידועה מבן אדם בכף וכמוהו הכה יד יי' הויה: תערוץ. תפחיד או התגבר עליו והראשון נכון: מרורות. מן מרי: בסד כמו וסדת אותם בסיד שיראו בו כל ארחותי ורבינו האי ז"ל אמר שהוא ככל מדברי רבותי' ז"ל: על שרשי רגלי. על עיקרי רגלי תשים חק וגבול והוא רמז לבן אדם: מי יתן טהור. עניינו כענין הן בעון חוללתי כי האדם נברא מדבר טמא: אם חרוצים. כבר גזרת עליו גזירה כמה יחיה וחרצת משפטו ושמת לו חקים וגבולים לא יוכל לעוברם: שעה. הרפה כמו שעו מני: ויחדל. ישמח בחלדו כמו כל יושבי חלד או ויחדל מהקרעם: עד ירצה. ישלים כמו והרצת את שבתותיה: יחליף. יעשה מה יהיה חלף לו: קציר

הטוב ד' רפי' וסימ' נמסר בסיפ' סימן י': הוכח ה' וסימ' נמסר בסדר קדשים ובסיפ' סוף סימן ו': משלי ד' וסימ' נמסר בריש משלי ועש: ויעבור ג' וסימ' ויעבר אחד מהנערים ויקחהו. אמר לנער ויעבר לפנינו ויעבר. ויעבר עלי מה: ונפשי ה' וסי' נמסר בתלים סימן לה': כפי בכפי ט' וסימ' והיה בעבור כבודי. והסרותי את כפי. ואראה כי אינך מושיע ואשימה.

הטוב כי־יחקר אתכם אם־כהתל באנוש תהתלו בו: הוכח יוכיח אתכם אם־בסתר פנים תשאון: הלא שאתו תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם: זכרניכם משלי־אפר לגבי־חמר גביכם: החרישו ממני ואדברה־אני ויעבר עלי מה: על־מה אשא בשרי בשני ונפשי אשים בכפי: הן יקטלני לא איחל אך־דרכי אל־פניו אוכיח: גם־הוא לי לישועה כי־לא לפניו חנף יבוא: שמעו שמוע מלתי ואחותי באזניכם: הנה־נא ערכתי משפט ידעתי כי־אני אצדק: מי־הוא יריב עמדי כי־עתה אחריש ואגוע: אך־שתים אל־תעש עמדי אז מפניך לא אסתר: כפך מעלי הרחק ואמתך אל־תבעתני: וקרא ואנכי אענה או־אדבר והשיבני: כמה לי עונות וחטאות פשעי וחטאתי הדיעני: למה־פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך: העלה נדף תערוץ ואת־קש יבש תרדף: כי־תכתב עלי מררות ותורישני עונות נעורי: ותשם בסד רגלי ותשמור כל־ארחתי על־שרשי רגלי תתחקה: והוא כרקב יבלה כבגד אכלו עש: אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע־רגז: כציץ יצא וימל ויברח כצל ולא יעמוד: אף־על־זה פקחת עינך ואתי תביא במשפט עמך: מי־יתן טהור מטמא לא אחד: אם יו חרוצים ימיו מספר־חדשיו אתך חקו עשית ולא יעבר: שעה מעליו ויחדל עד־ירצה כשכיר יומו: כי יש לעץ תקוה אם־יכרת ועוד יחליף ויונקתו לא תחדל: אם־יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו:

התקן ארום יפשפש יתכון אין היך דמתלעבא בבר נש תתלעבון ביה: מכסנא יכסין יתכון אין בטומרא אפוי תסבון: הלא באזדקפותיה על כורסי דינא רתיתיה תבעית יתכון ורתיתיה יפול עליכון: דכרניכון מתיל לקטמא לגב טינא גביכון: שתקו מיני ואמליל אנא ויעבר עלי מידעם: מטול מה אטול בסרי בככאי ונפשי אשוי כד על גב ידוי: הא אין יקטלינני קטמוי אצלי ברם אורחתי קדמוי אכסין: לחוד הוא לי לפורקנא ארום לא קדמוי דילטור יעול: שמעו וקבילו מילתי ותנוי באודניכון: הא כדון סדרית דינא ידעית ארום אנא אזכי: מן הוא דנצי בהדיי ארום השתא אשתוק ואיתנגיד: לחוד תרתין לא תעביד עמי הידין מן קדמך לא אטמר: ידך מעלוי ארחיק ודחלתך לא תבעית יתי: ותקרי ואנא אתיב או אמלל ותתיבינני: כמה לי עויין וחובין מרודי וסורחני אודע יתי: למה שכינתך תסלק ותחשבינני לבעיל דבבא לך: הטרפא דשקיף תתבר וית גילא יבש תרדוף: ארום תכתוב עלי מרירתא ותרתינני עויית טליותי: ותשוי כד בשיע ריגלי ותנטור כולהון איסרטי על סימוני ריגלי תרשום: והוא היך רקבובית יתבלי היך לבוש דגמריה זחיל: בר נש דאתיליד מן איתא גוץ יומין ושבע רוגזא: היך ציצא נפיק ואתמולל וערק היך טולא ולא יקום: לחוד על דין פקחתא עינך ויתי תעיל לדינא עמך: מן יתן דכי מן גבר דאיסתאב בחובין אילולפון אלהא די הוא חד די ישבוק ליה: אין לא יתוב סריגין יומוי מניין ירחוי גבך גזירתוי עבדת ולא יעיבר: פסיק מיניה ויפסוק סתתיה עד דיקבל סוטריה היך כאגירא ביומיה: ארום אית לאילנא סבר אין יתקץ תוב ישבשב ויונקותיה לא תפסוק: אין מיתסב בארעא שורשיה ובעפרא יסוף ניצביה:

ותבא האשה אל שאול. וגם אני אכה כפי אל כפי ב' בו. והנה הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית. על מה אשא בשרי בשני. נפשי בכפי תמיד: ערכתי ג' וסימ' את שבע המזבחות. נר למשיחי. הנה נא ערכתי משפט: אסתר ב' וסי' ומפניך אסתר והייתי נע ונד. אך מפניך לא אסתר: וקרא ד' וסימ' קום לך אל נינוה. וחברו. וקרא ואנכי אענה או אדבר. וקרא שם כבית לוחם: נדף ד' ג' קמצין וא' פתח וסימ' נמסר בסדר בחקתי: הערוץ ג' מל' בליש' וסימ' אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי. העלה נדף תערוץ. כי אערוץ המון רבה ובוז משפחות: ושבע ג' וסימ' ויגוע יצחק וימת ויאסף. אדם ילוד אשה. וימת איוב זקן ושבע ימים: רגז ג' וסימ' נמס' בריש ספרא סימן ג': כצל ה' דגשי' וסי' יצורי כצל כלם. ויברח כצל ולא יעמוד. ויעשם כצל. כצל ימינו עלי ארץ דד"ה: סימן כל ספרא במשפט דגשי' במ"א רפי' וסימ' אף על זה פקחת עיניך: כשכור ב' וסימ' כשכיר כתושב יהיה עמך. עד ירצה כשכיר יומו: תקן ב' וסימ' חנוך לנער על פי דרכו. אם יזקין בארץ שרשו:

אבן עזרא

קציר · שפף כמו תפלת קצירים עד ים : אזלו מים · כן דמה האדם : כל ימי צבאי · זמני : חליפתי · מיתתי מן והאלילים כליל יחלוף או הליכתי כמו תחלף לו כי הנולד יקרא בא והמת נקרא הולך כמו דור הולך ודור בא אנכי הולך בדרך כל הארץ : תקרא ואנכי אענך · לקחת כפפי אין בי כח למאן : תכסוף · אולי תתאוה לראות מעשה ידיך והיא ה הנשמה כענין כי רוח מלפני יעטוף : לא תשמור · רק על חטאתי וכמהו אין טוב באדם שיאכל ושתה אמר פרמתי בספר קהלת : ותטפול · כמו טפלו עלי : הר נופל · יש אומרי' שהו' מן הכפילים ויש אומ' נופל ויבול : אבנים · המים הם משחקים האבנים בזמני' רבי' : ספיחיה · ישוב לשבולת המים והענין ישטפו גליה עפר כן תקות האנוש האברת כמותו : תתקפהו · תתגבר עליו ותשנה פניו : יכבדו · מלשון כבוד וכמהו למען שמי יכבד יי' : ויצערו · הוא הפך הדבר : אך בשרו עליו יכאב · ענינו ימס וירקב ונפשו עליו תאבל · נשחת כמו וכל ה החלק הטובה תכאיבו באבנים · ופי' עליו על עצמו ודרך הדרש ירוע ובשרו הוא גופו וכמוהו רבי' בקהלת : החכם

רלבג

קציר · בד ופארת ברכקא בלע"ז : ויחלש · ויכרת כמו ויחלוש יהושע את עמלק והטע' שלא יוסיף להחליף כמו ששוטה הצץ אבל הוא כולו נכרת לגמרי : תשית ליחק ותזכרני · ר"ל תשים לי טבע וסדור שאשוב לחיות עוד כמו הענין בעץ ואז תזכרני להטיב לי : צבאי · מדת ימי : חליפתי · כריתתי : לא תשמור · לא תמתין תעניין ואבין שמר את הדבר : על חטאתי · על שכמי כדרך מחטאת סדום : חתום בצרור פשעי · הטעם פשעי חתום וחתום וצרור בצרור כדרך שלא יסור ה הפשע עם מה שיגיע אלי מהעונש בעבורו אבל ישאר פשעי תמיד : ותטפול על עוני · ותחבר ותוסיף עון על עוני : הר נופל יבול · ר"ל ההר שנפל יבלה ויפסד : תשטוף ספיחיה עפר ארץ · הרצון בזה כמו ש ששחקו המים האבנים וכתתו אותם עד שלא יהיה מציאות לאבנים ההם וכמו שתשטוף שבולת המים ספיחיה של עפר ארץ עד ש שתקור מציאות ה הספיחי' ההם ויאבדו כן יקות אנוש האבדת או יהיה ספיחיה הפוך כמו מטר סוחף והרצון בו שכמו ש שתשטוף כל אחד ת מספיחי המים עפר ארץ ותאבדהו כן ת תקות אנוש האבדת : תתקפהו · תנצחהו : יכבדו · ירבו כטעם עם כבד עון : ויצערו · ימעטו : תאבל · תכאב ותצטער :

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר בהאמת כי אתם במדרגת העם וההמון ועמכם תמות

איוב

איו ואיו ה' וסימ' בלשון ארמי בנתיהון דמלכיא מתגלגלין ובהתין ומייתין · וביאור' נמסר בסדר שמות : ו' פסוק' ולא לא ולא וסים' נמסר בסוף סדר ויקח קרח : תצפנני ל' מי יתן בשאול והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבות וסימ' נמסר במסרה רבת' במערכת אות הנ"ון כסד' : למעשה ידיך ב' וסימ' ולא תשתחוה · למעשה ידיך תכסוף : ידיך י"א ב"ל וסימ'

מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִחַ וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ־נָטַע׃ וְגֶבֶר יָמוּת וַיֶּחֱלָשׁ וַיִּגְוַע אָדָם וְאַיּוֹ׃ אָזְלוּ־מַיִם מִנִּי־יָם וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ׃ וְאִישׁ שָׁכַב וְלֹא־יָקוּם עַד־בִּלְתִּי שָׁמַיִם לֹא יָקִיצוּ וְלֹא־יֵעֹרוּ מִשְּׁנָתָם׃ מִי יִתֵּן בִּשְׁאוֹל תַּצְפִּנֵנִי תַּסְתִּירֵנִי עַד־שׁוּב אַפֶּךָ תָּשִׁית לִי חֹק וְתִזְכְּרֵנִי׃ אִם־יָמוּת גֶּבֶר הֲיִחְיֶה כָּל־יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל עַד־בּוֹא חֲלִיפָתִי׃ תִּקְרָא וְאָנֹכִי אֶעֱנֶךָּ לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִכְסֹף׃ כִּי־עַתָּה צְעָדַי תִּסְפּוֹר לֹא־תִשְׁמוֹר עַל־חַטָּאתִי׃ חָתֻם בִּצְרוֹר פִּשְׁעִי וַתִּטְפֹּל עַל־עֲוֹנִי׃ וְאוּלָם הַר־נוֹפֵל יִבּוֹל וְצוּר יֶעְתַּק מִמְּקֹמוֹ׃ אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף־סְפִיחֶיהָ עֲפַר־אָרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ׃ תִּתְקְפֵהוּ לָנֶצַח וַיַּהֲלֹךְ מְשַׁנֶּה פָנָיו וַתְּשַׁלְּחֵהוּ׃ יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא יֵדָע וְיִצְעֲרוּ וְלֹא־יָבִין לָמוֹ׃ אַךְ־בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֶּאֱבָל׃	ב' וחד מל · ל' · ב' · ה' בליש' · ד' · ד' · ו' כמו ולא לא ולא · ל' · ג' חד מל · ל' וחס' · ל' · ב' · ב' מל · ד' מל · ל' · חס' · ל' · ל' מל · ב' מל · ב' · ל' · ב' · ג' · יט · ל' · ח'	מִן הֲנָיַית מוֹי יַלְבֵּב וְיַעְבֵּיד זַאֲזָא הֵיךְ נִיצְבָא׃ וְגַבְרָא יְמוּת וְיִתְמַקְמַק אִיתְנְגִיד בַּר נַשׁ וְאַן הוּא׃ אֲזָלוּ מוֹי מִן יַמָּא דְסוּף וַהֲדָרוּ לְבֵית כְּנִשְׁתְּהוֹן וְיוֹרְדְּנָא אִיתְנְגִיב וְיִתְיַיבֵּשׁ קֳדָם אֲרוֹנָא דַיְיָ וַהֲדָרוּ עַל בֵּית פַּרְצֵיהוֹן׃ וּבַר נַשׁ שְׁכִיב וְלָא יְקוּם עַד דְּלֵית שְׁמַיָּא לָא יִתְעֲרוּן רַשִּׁיעַיָּא וְלָא מִיתְעֲרִין מִבֵּית דְּמָכֵיהוֹן׃ לְוַי יִתֵּן בְּבֵית קְבוּרְתָּא תְּטַשִּׁינַנִי תְּטַמְּרִינַנִי עַד דִּיתוּב רוּגְזָךְ תְּשַׁוֵּי לִי גְּזֵירָא וְתִדְכְּרִינַנִי׃ אִין יְמוּת גַּבְרָא רַשִּׁיעָא אֶפְשַׁר דְּיֵיחֵי מְטוּל הֵיכְנָא כָּל יוֹמֵי חֵילִי אוֹרִיךְ עַד דְּיֵיתֵי חִלּוּפֵי חַיַּי׃ תְּהֵי קָרֵי וַאֲנָא אָתִיב לָךְ לְעוֹבָדֵי אִידָךְ תְּרַגֵּג׃ אֲרוּם כְּדוּן פְּסִיעוֹתַי תְּמָנֵי לָא תִנְטוּר עַל סוּרְחָנִי׃ חָתִים בְּסֵפֶר דִּכְרָנַיָּא מְרוֹדִי וְתִחַבֵּר עַל עֲוָיָיתִי׃ וּבְרַם טוּר נְפִיל יִיתַּר וְטִינָר מִסְתַּלַּק מִן אַתְרֵיהּ׃ ת"א וּבְרַם לוֹט דְּאִתְפָּרֵשׁ מֵאַבְרָהָם דִּמְתִיל לְטוּר רָם נָתַר וְתַקִּיפָא סָלֵיק אִיקַר שְׁכִנְתֵּיהּ מִסְּדוֹם דְּהוּא אַתְרֵיהּ׃ אַבְנַיָּא שַׁיְיפָא מַיָּא שַׁטְפָא כַּתָּהָא עַפְרָא דְאַרְעָא וּסְבַר בַּר נַשׁ הוֹבַדְתָּא׃ תַּשְׁלִימִינֵיהּ לְעָלְמָא וְיֵיזִיל מְתַנֵּי קַלְסְתֵּירֵיהּ וְתַשְׁדְּרִינֵיהּ׃ שַׁרְיָן בִּיקָר בְּנוֹי וְלָא יִדַּע וּמִצְטַעֲרִין וְלָא יִתְבַּיַּין לְהוֹן׃

בְּרַם בִּסְרֵיהּ מִן רִיחֲשָׁא עֲלוֹי כָּאֵיב וְנַפְשֵׁיהּ בְּבֵית דִּינָא עֲלוֹי מִתְאַבְּלָא׃ ת"א בְּרַם בִּסְרֵיהּ עַד לָא יִתְחֲתֵים גּוֹלְלָא עֲלוֹהִי כָּאֵב וְנַפְשֵׁיהּ שִׁבְעָתָא יוֹמֵי אֶבְלָא עֲלוֹי מִתְאַבְּלָא בְּבֵית קְבוּרְתָּא׃

תבאמו ותטעמו · שבעת ימים החג לי"י אלהיך · כי הקצר קצירך בשדך · וישלחו אנשי גבעון · ושמעת מה ידברו דגדעון ופורה · ויאמר עבד מלך הכושי · והכרתי פסיליך · ויאמר אליו מה הבמות · תקרא ואנכי אענך · ידיך עצבוני · אל תתן את פיך · וכל תהלו' דכות' כ"ל בכה חסרי' וסים' שם סים' ר"ב : ותשלחהו ל' התקפהו לנצח ויהלך והוא חד מן מלין דמשמשין ה"א בסוף תיבו' וסים' נמס' במס' רבת' במערכ' אות הה"א בסד' : ונפשו ה' וכי' נמס' בריש סדר ויגש ובשלי סימן כ"ג :

...ותעדר לפי שאתם מכתימים המוחש ואם לא נעשה שום מהמוחש לא יהיה בכאן לחכמה דרך הלא ידעתם שגם לי לבב כמוכם ואינני חסר מכם · ואת מי מן ...ים לא ימצא לבב ושכל כמוכם · הנני שחוק ולעג לרעי המצליח מאד עד שמרוב הצלחתו קורא אל אלוה ויענהו בכל מה שיקרא אליו ר"ל שלא יבצר ממנו כל אשר ...עיניו מרוב הצלחתו ולזה ילעג וישחק תמיד על צדיק תמים כמוני והנה איוב אמר זה כנגד צופר או כנגד כל רעיו · הנה למחשבות האיש השלו והשאנן יהיה ...הנכון למועדי רגל כמו לפיד האש שמשחית עצמו וזולתו כשיקרב אליו ולזה ירחקו ממנו ולא די שירחקו ממנו מפני יראתם שיגיעם רע בהתקרבם אליו אבל הוא גם ...ן בעיניהם וירחקו ממנו מצד המיאוס והבזיון ואחר שהתרעם איוב על צופר מתה שבזה אותו שב לטעון על דבריו במה שאמר שהרשעים ואם נראה אותם מצליחים ...הנה אינם נמלטים מהרעות לפי שכבר יבהלם פחד תמיד ולא ימצאו מנוס יבטחו בו ואמר איוב טוען על דבריו שהאחום יסתור זה · וזה שכבר ימצאו שודדים שיעמדו בשלום ...ים ואם אין בהם שום בנין חזק וזה יורה על היותם בוטחים שלא יזיקם מזיק וימצאו גם כן למרגיזי אל העובדי' לבלתי' אשר עמו ידיהם שהוא הקשה שבעבודות מקומות ...ם מאד יבטחו בהם ויהיו נקיים מהפחד ולזה הוא מבואר שדברי צופר הם בלתי צודקים ואם חשבת אתה צופר להפליג בספור חכמת השם ית' הנה לא כצטרך לקחת ...על הפלגת חכמתו מהמעלה והמטה כמו שעשית אתה אבל אספר לך מחכמתו מעניינים מבוארי' יותר מעידי' על חכמתו ממה שספרת · וזה שאם תשאל הבהמות ועוף ...ים ודגי הים והבעלי חיים ההוים בבטן הארץ הם יורוך חכמת השם ית' במה שבהם ביצירתם מהשלמות והחכמה אשר ילאו השכלים האנושיים מדעת אופן החכמה ...בשלמות · מי לא ידע בכל אלה כי יד יי' עשתה זאת אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש והנה הבדיל האדם מבין שאר בעלי חיים להיות בריאתו יותר נפלאה ירבה ...שלא יסכל אחד מהמון האנשים כי באמת יד יי' עשתה אלו הנבראים מצד השלמות הנמצא בבריאתם כי לא יתכן שימצא זה השלמות הנמצא בבריאתם והיות הויתם ...דת אם היה מיוחס התהוותם אל הקרי וההזדמן כמו שחשבו קצת הקודמים וכל שכן הנפש והשכל שהתחלתם היא בהכרח נבדלת שהיא שכל כמו שהתבאר בספר ...חיים ואולם הצורות המזגיות היה אפשר לאדם שיטעה בהם ויחשוב שהתחלתם הקרי וההזדמן לפי שכבר יחשוב שהיסודות די שיתרכבו ויתחדש מהם מגזל מזג ...הוא מבואר למעיין בחכמה הטבעית והאלהית שזה גם כן בלתי אפשר שישלם בזה הסדור היסוד אלא כשיהיה התהוותם מהתחלה שהיא שכל. הלא אזן תבחן ...דים כי היא השומעת אותם והחיך יטעם האוכל ויטיב הבדלי הטעמים ורצה בזה כי מהחוש נקח התחלה ושרש על מה שנחקר בו · ולזה תמצא בישישים חכמה ואורך ...ם והיה שבת התבונה מצד שבאורך הזמן יתבארו לאדם מהחוש דברים רבים יעמוד מהם על אמתת מה שיחקור עליו וזה אמר כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים ...ביר שנים מרעיו כי כבר אמר במה שאחר זה ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים ולזה השיב אליפז במענה הבא אחר זה גם שב גם ישיש בנו וגו' · ואמר איוב כי לפי ...שהתבאר אלו מהדברים המוחשי' התבאר לו שעם השם ית' תמצא תכלית החכמה והגבורה אם החכמה למה שיראה מטוב הסדר והיושר בפעולותיו אשר אי אפשר ...שלמות יותר ואם הגבורה כי אנחנו לא נראהו לוקה מעשות מה שאפשר עשיתו לפי החכמה ולו עצה והתבונה וזה שבמה שימשך רע מה בבריאותיו מהכרח החומר

ימצא לו טוב העבה בבריאה ההיא להמציא מה שיסיר הנזק שהוא כמו שהתבאר
למי שעיין בספר בעלי חיים ולו התבונה במה שברא מהגרמיי השמימי' כי בריאתם
מיוחסת אל התבונה כאומרו כונן שמים בתבונה והסבה בזה כי מה שבריאתו
וצירתו תהיה בעבור עצמותו ייוחס אל החכמה כמו אלו הבריאות השפלות ואולם
תמונת הגרמים השמימיים וכמותם ומרחקם מהארץ ותנועתם היא בעבור זולתם
וזה ייוחס אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מדבר זולתו והנה הגרמים
השמימיי' הי' בזה האופן מהתמונה והיציאה מהמרכז ובזה המרחק ובזה הכמות
ובזה השיעור מהמהירות והאיחור בתנועתם להשלים ההויות אשר בזה העולם
השפל כמו שביארנו במה שאין ספק בו בחמשי מספר מלחמות יי'. פעם ימשך
מפעולות השם ית' שיהרוס בבנין מה ולא יבנה ופעם ישים איש במאסר ולא יצא
ממאסרו לעולם והוא הפך הענין הראשון באופן מה וזה כי המאסר יבנה ולא
יהרס. ואולם איוב יחס זה לשם ית' בהשתלשלות הסבות לפי שממנו הית' באופן
מה זאת ההגבלה והסדור אשר באלו הענינים מצד הגרמים השמימיים פעם
יעצר במים ויבשו ופעם ישלחם עד שמרבויים יהפכו ארץ. עמו עוז ותושיה ר"ל עמו
הסדור והיכולת והיושר אשר סודר ממנו זה המציאות המוחש ולו ייוחס מה שיהיה
שוגג בזה העולם השפל ר"ל שלא ישמור הסדר והיושר ומשגה והם הכחות
המושפעות בזה העולם מהגרמי' השמימיים שימשך מהם פעם מה שיתבלבל בו
הסדר והיושר או יהיה המשגה מהחומר כי הוא סבת העדר הסדר והשוגג המורכב
מהחומר והצורה. הנה מוליך יועצים משוללים וערומים ולא יועילם טוב עצתם
והשופטים עם רוב חכמתם ישימם הוללים ר"ל שיעשו פעולות ההוללים. הוא יתיר
בקצת העתים המאסר אשר אסרו בו המלכים האנשים אשר תחתיהם ויאסור
מאסר במתני המלכים רצוני שיסיר הממשלת מהם ויעבדו זולתם. הוא מוליך
הארונים והשרים עם חזקם משוללי' וערומים ולא תועילם גבורתם והחזקים יסלף
ויעות תמימות גבורתם ר"ל שלא יתנהגו בענין הגבורה כראוי ויוכחו מפני זה.
מסיר שפה לאנשים הנאמנים בדבריהם לטוב טעמם וגבורתם וחכמתם עד שלא
ימצאו מענה וטעם זקנים יקח ר"ל שבקצת העתים ימנע מהזקנים עם רוב חכמתם
כתיקנת הטעם בדבר המבואר טעמו להם. לפעמים ישפוך בוז על נדיבים והם
האנשים המכובדים וחותך החזקים החלים. גם מן החשך והעדר הוא מגלה
ומוציא לאור ההויה אשר היה לו כח עליה ר"ל שמן החומר הנעדר מן הצורה יגלה
הצורה הנמצאת בו בכח ויוציא אותה בפועל ובזה האופן יוציא לאור צלמות.
שנה הוא משגיא לגוי' פעם ויאבדם פעם אחרת ופעם שוטח לגוי' ויפזרם ר"ל שהוא
מגלה אותם מעל אדמתם ופעם ינחם על אדמתם. מסיר שכל האנשי' המנהיגים
העם עם טוב הנהגתם עד שלפעמים יתעם וילכו בתהו לא בדרך נכון. ימששו
חשך ולא אור בכל מה שיכוונו אליו ויתעם אותם כתעות השכור. הנה כל אלו
הענינים יחס איוב אל השם ית' בהשתלשלות הסבות ר"ל שהם מסודרים לפי דעתו
מהגרמים השמימי' ויחסו אל השם ית' מפני היותו הסבה הראשונה לכל מה שימצא
ומקצת אלו הדברים שזכר איוב יהיה קצת ראיה על שאלו הענינים הם מוגבלים
ומסודרים מצד המערכת שאם לא היה הענין כן הוא מן הפלא למה תמנע בעת
מן העתים מהאנשים חכמתו ומהמנהיג הטוב טוב הנהגתו ומהגבור הסדור הראוי
לו בגבורתו וכן הענין בשאר מה שספר איוב שנוהג זה המנהג. אמר איוב לבלדד
וצופר הן כל אלו הענינים ראתה עיני ושמעה אזני ולא אביא עדות בזה מזולתי
כמו שעשה בלדד באמרו שאל נא לדור ראשון וגו'. הנה כדעתכם מפעולות השם
ית' ונפלאותיו ידעתי גם אני אינני חסר בזאת הידיע' מכם. ואולם אני ארצה לדבר
אל שדי ולהתוכח עמו אם אוכל באופן אשר זכרתי ר"ל למה לא שבב באנשי' הקשי
יום לפי המערכת שלא יתאוו או ימותו מהרה ויהיה טוב להם מהתאוותם לנקמה
מהם כי המות יותר טוב מן החיים לכמו אלו האנשים או למה סדר בטובות איש
האדם ורעתם זה הסדור אשר ימשך בו מהעול עד שאין הבדל בו בין צדיק לרשע
וזה כי הוא לא יבוא עמי בהתוכחי עמו כי אם בטענות אמתיות אם היה אפשר זה.
ואולם עמכם לא ארצה להתוכח כי אתם טופלי שקר מחברים שקרים בטענותיכם
ובתנחומותיכם אתם רופאי הבל. מי יתן החרש תחרישון בזה הויכוח ויהיה לכם
לחכמה ר"ל שכבר תסתרו בשתיקותיכם מה שיוחס אליכם הסכלות מצד דבריכם
הכוזבים והחסרים. שמעו נא תוכחותי עמכם וריבות שפתי. האם ראוי
שתדברו בעבור השם ית' מה שאתם משערים שהוא עולה ורמיה להיות לו התנצלות
שהוא איננו עושה עול. האם ראוי שתשאו פניו ותחפאו דברים לא כן להרחיק ממנו
שיעשה עול במה שאתם משערי' שהוא כזב. האם אתם מתוכחי' בעבור הא' וטוענ'
טענות כוזבות למען יצדק. הטוב כי יחקור השם ית' אתכם אם אתם מהתלים
בו כהתל באנוש ר"ל שבאדם היה אפשר שיכסה פשע אוהבו בדברי שקר לכסות
קלונו. ואולם בשם ית' איננו ראוי אבל הוא עון חזק כי זה ממה שיביא להאמין לטוען
בעבור השם ית' שהוא עושה עול לפי שהוא משער במוס טענותיו אשר יקויים בהם
שהשם ית' לא יעות משפט. הלא השם ית' יוכיח אתכם אם בדבר של סתר תשאו
פניו ואולם אמר זה לפי שהם השתדלו לשאת פני השם ית' בדבר של סתר עד
שבלדד אמ' שמה שכתוב שיהיו רעו' הם טובות אלא שזה יסתר ממנו ולא נדע אופן
חכמת הש' בזה מפני מה הם טובו' וצופר אמ' שכבר יסתר ממנו אופן חכמת
השם ית' אשר יתחייב ממנה שעור העונש במרי מרי כי הוא לבדו ישער וידע מדרגת
המרי אשר יעשה איש ואיש כי בזה הבדל לפי מדרגת הכנת האנשי' וזאת המדרג'
ידועה לו לבדו. והמשל שאין מרי מי שהכנתו פחותה בעיון אם בטל זמן מה
מהשתדל בעיון כמרי מי שהוא מוכן יותר בעיון אם בטל זמן כשיעור הזמן ההוא
מהשתדל בעיון עד שכבר אפש' שיהיה מרי האיש המוכן מאד בעיון אם ביטל זמן

מועט מהשתדל בעיון יותר עצום ממרי מי שהכנתו פחותה בעיון אם הרג את הנפש
או כיוצא ולמה לא תיראו מהשם ית' להתל בו כמו אלו ההתולים. הלא שאתו היה
ראוי שתבעת אתכם ופחדו היה ראוי שיפול עליכם הנכם פחותים מאד בעיון עד
שזכרונכם הם מתמשלים לאפר ולגופי חומר כמשלו גופיכם ר"ל כי אתם פחותים
כמו עפר ואפר ולזה העליתם חרס בירכם בזאת החקירה אשר אנחנו מתוכחים
בה. החרישו ולא תדברו ואדברה אני לבדי ויעבור עלי מה שיעבור מהרע ולא
תחושו לנחמני. מה העון שעשיתי שימשך לי זה העונש הנפלא שאשא בשרי
בשיני ר"ל שלא נשאר לי בשר רק בשרם שיני כדרך אומרו ואתמלטה בעור שיני
ונפשי קלה להתפרדה ממני כאילו היא בכפי. הנה השם יתברך ימיתני בלא ספק
לא איחל שאכל מזה המכאוב ועם כל זה אשתדל בכל עוז להוכיח דרכי אל פניו
לפי שזאת ההנהג' היא המשובחת לפי החוק האנושי ואף על פי שלא אחשוב שיהיה
לי בזה תועלת להנצל מאלו הרעות ומה שנקרא לו איחל בוי"ו יהיה הפי' כן אף
על פי שימיתני השם ית' הנני מיחל בו שתושע בו נפשי. אבל דרכי אוכיח בכל
עוז אל פניו כי לא לפניו חנף יבא. אבל הצדיקים יבואו לפניו ויושעו בו תשועת
עולמים. שמעו שמוע מאמרי והגדתי הנה ידעתיני אני אצדק אם ערכתי משפט
עם מי שיבא עמי בטענות בודקות. מי הוא שיריב ויתוכח עמדי כי עתה אם אחריש
אגוע מחוזק המכאוב. אהה השם יתברך אל תעשה עמי שני אלו הדברים
שאזכור לך אחר זה ואז לא אירא להתוכח עמך אם היה אפשר זה. הרחק ממני
מכתך ר"ל שלא תכני במכותיך עתה עד התברר המשפט והסר אימתך ממני עד
שלא תבעתני ויסתתמו טענותי. ואחר שתסיר מעלי אלו השתים המונעות אותי
מלהתוכח עמך קרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני. כמה לי עונות וחטאות
עד שתענישני בעבורם זה העונש הנפלא הודיעני פשעי וחטאתי כי אינני יודע בעצמי
לא פשע ולא חטאת. למה תסתיר פניך ממני ותחשבני לאויב לך עד שכל
השתדלותך הוא לרע לי. האם נאות לך שתשבור ותרדוף בריאה שפלה כמוני
שדומה לשפלותה ולחולשתה לעלה נדף ולקש יבש. כי תכתוב עלי אלו המרורות
אשר תענישני בהם ותורישני עתה השכות שהייתי עושה בנעורי. כי אינני יודע
בעצמי חטא אחר עד שתשים רגלי בסד ותשמור הסד הזאת אשר כאסרים
בה רגלי כל ארחותי בדרך שלא אוכל ללכת אנה ואנה כאשר ארצה. על שרשי
רגלי תתחקה זאת הסד בדרך שחקיקתה מצומצמת בכמו שיעור רגלי ולזה לא
אוכל להקירם משנה ולהניע רגלי ממקומם רוצה בזה שכבר נסתרה דרכו ויבכרו
ממנו כל משאלותיו לא יוכל להשיג אחד מהם. ומה נחשב זה העלה הנדף
והקש היבש ר"ל האדם והוא כרקב יבלה וכלה בקלות כמו הבגד שאכלו עש.
אדם הוא ילוד אשה ר"ל שבריאתו מטפה סרוחה והוא דם הנקב' והוא עם זה קצר
ימים ושבע רוגז ורעה. הנה הוא כציץ השדה שכאשר יצא יכרת ויברח כמו
הצל שאין לו עמידה וממשות ולא יתקיים. אהה השם ית' אף על בריאה שפלה
כזאת תפקח עיניך ותביא אותי במשפט עמך על שלא עשיתי כל ימי טוב בלי ה
הפסק כמו שהיה כופר אות'. היתכן לך שתענוש אותי על שלא עשיתי מה שאפשר
לאדם לעשותו. ואיך אפשר שיהיה מזאת הבריאה הפחותה הטמאה בטומאת
הכחות החומריו' מה שיהיה טהור ולא יעשה דבר רק שיסביל אותך כמו המלאכי'
הנה אין אחד שיוכל לעשות טהור מטמא בזה האופן או ירצה שלא ימצא אחד
מהאנשים שיהיה טהור בזה האופן. אהה השם אחר שימיו קצובים הרפה
מעליו ויסלם חדלו ותמנו על אשר יבא העת אשר ימות בו מות טבעי וירצה היום
ההוא אז כמו השכיר שיקוה היום שישלים בו שכירותו כדי שיפרע מפעלו וזה כי
בעת הזקנה המופלגת ירצה אדם המות ויתאוהו כאמרו עד אשר לא יבאו ימי רעה
והגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. וזה כי יש לעץ תקוה אחר הכרתו או
אחר זקנתו או אחר מותו ואולם האדם כאשר מת כבר נכרת לגמרי אבדה
ממנו תקוה שישוב לחיות ולזה ראוי שתעזבהו וישלים ימיו. הנה כמו שכאשר
אזלו המים מני ים והנהר יחרב ויבש לא ישאר בהם דבר מן המים ההם שיהיה
כחוי אל שישובו בו הים והנהר לאיתנם. כן האיש כאשר מת לא יקום לעולם
כי לא ישאר בו דבר שיהיה כחוי על שישובו בו החיים האנושיים עד שיפסדו השמים
המתי' לא יקיצו ולא יעורו משנתם ר"ל שלא יחיו אחר המות כמו שלא יפסדו השמי'.
מי יתן ויהיה אפשר שיחיה האד' אחר מותו ותהיה שאתי שתצפנני בשאול ותסתירני
שם עד שוב אפך ואחר כך תשית לי חק ותזכרני ותחייני ולא ארגיש בזה המכאוב
החזק אשר חוליתי בו. אם כאשר ימות גבר ישוב לחיות כל ימי הצבא המוגבל לי
עתה לחיות איחל ואחסה בא חליפתי אולי תהיה מערכתי יות' טובה בעת התהוותי
אז ממה שהיתה יום הולדת אותי. מי יתן ותקרא ואנכי אענך ואתוכח עמך האם
ראוי שתכסוף להשחית מעשה ידיך. כי עתה צעדי תספור לא תמתין על עכשי
ר"ל שאינך נותן לי מרגוע מאלו המכאובים כלל. חתום בצרור פשעי עד שלא
ימוש עם מה שחלו עלי המכות והנגעים אבל הוא קיים תמיד ולא די בזה אבל
אתה מוסיף ליצון על עוני. ואולם כמו ההר אשר נפל והצור אשר נעתק ממקומו
יבלו ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם. וכמו האבנים ששחקו המים אותם
שנפסדו ולא ישובו כמו שהיו וכמו ספיחיה של עפר הארץ אשר תשטפם המים
ויפסדו ולא ישובו לקדמותם לעולם כן תקות אנוש האבדת ר"ל שלא ישוב לחיות אחר
מותו. תנצחהו ההפעלות הממית נצוח נצחי ויעדר ואמנם אמר זה לפי שהמות
הוא כשינצחו הכחות המתפעלות הכחות הפועלות כמו שהתבאר בטבעיות
וכאשר ישנה פניו ר"ל שיהפוך פניו וידרוך אל ההפסד ותשלחהו שלוח עולמי הנה
אחר המות לא ירגיש האדם דבר מאלו הדברים שהיה מרגיש בהם בעודו חי.
הנה כבר ירבו ויכבדו בניו ולא ידע או יצערו וימעטו ולא יבין למו. אך בשרו בעת

108

שהיה עליו כאב יכאב וירנים בדברים המצערים אותו ר״ל בעור שהוא חי ונפשו כבר שהיא עליו תאבל ותרעם למכאובים שיקרוהו אמנם אחר המות לא יהיה בזה הפעלות והרגש לא לבשרו ולא לנפשו והנה אמר איוב כל זה לפי דעת רעיו שירצו שאלו המכות חלו עליו לעונש על מריו והוא ירחיק זה שאם היה הענין כן לא היה ראוי שירדפהו השם ית׳ בכמו אלו ההרדפות לפי שהוא היה צדיק וישר ואם היה שחטא הוא מעט ובהיות הענין כן הנה הוא מבואר שכבר יעשה לו השם יתברך עול אם ימיתנו באלו המכאובות אשר הם מוליכות אותו אל המות לפי מה שהתבאר לו מהם על מרי מעט אשר אפשר שיוחס לו עם שיקפח שכרו מן הצדק והיושר שעשה כי הוא לא ישוב לחיו אחר מותו בדרך שיוכל אז להטיב לו השם ית׳ על הטוב אשר עשה :

הוכח ה׳ וסימני׳ לא תשנא את אחיך · מה נמרצו אמרי יושר · הוכח בדבר לא יסכן׳ הוכח יוכיח אתכם · לא יאהב לץ הוכח לו · וחד והוכח אל אל אחפץ : ערומים ב׳ רפי׳ וסימ׳ ותבחר לשון ערומים · מפר מחשבות ערומים· וב׳ דגשו׳ וסימני׳ ויהיו שניהם ערומים האדם · ובגדי ערומים תפשיט · וסימ׳ ערטלאין דגשי׳ חכימין רפין : ולפני

אבן עזרא

החכם יענה דעת· קדים· רוח קדים : יסכון· יועיל כמו לא יסכן גבר ויש אומרי׳ יסכון ילמד : יאלף· עונך פיך ילמד בן אדם ויודיעכו עונך : ותגרע שיך· המגרעת היא׳ לחכמ׳ והנערכה אליך אותמי׳ החכמה אצלך גרועה ותהיה הקרו׳ למוכח : כביר· גדול וכן הוא בלשון קדר : לאט· דבר בלאט עמך כמו בסתר : מה יקחך לבך· מה ראית תקח כמו ויקחו האנשי׳ מגידים או הוא מן יערף כמטר לקחי : ירזמון עיניך· אין לו חבר והפוך ב בלשון קדמונינו ז״ל : כי תשיב אל אל רוחך· כעסך כמו כל רוחו יוציא כסיל :

מתחולל

טו וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר׃ הֶחָכָם יַעֲנֶה דַעַת־רוּחַ וִימַלֵּא קָדִים בִּטְנוֹ׃ הוֹכֵחַ בְּדָבָר לֹא יִסְכּוֹן וּמִלִּים לֹא־יוֹעִיל בָּם׃ אַף־אַתָּה תָּפֵר יִרְאָה וְתִגְרַע שִׂיחָה לִפְנֵי־אֵל׃ כִּי יְאַלֵּף עֲוֹנְךָ פִיךָ וְתִבְחַר לְשׁוֹן עֲרוּמִים׃ יַרְשִׁיעֲךָ פִיךָ וְלֹא־אָנִי וּשְׂפָתֶיךָ יַעֲנוּ־בָךְ׃ הֲרִאישׁוֹן אָדָם תִּוָּלֵד וְלִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתָּ׃ הַבְסוֹד אֱלוֹהַּ תִּשְׁמָע וְתִגְרַע אֵלֶיךָ חָכְמָה׃ מַה־יָּדַעְתָּ וְלֹא נֵדָע תָּבִין וְלֹא־עִמָּנוּ הוּא׃ גַּם־שָׂב גַּם־יָשִׁישׁ בָּנוּ כַּבִּיר מֵאָבִיךָ יָמִים׃ הַמְעַט מִמְּךָ תַּנְחֻמוֹת אֵל וְדָבָר לָאַט עִמָּךְ׃ מַה־יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ וּמַה־יִּרְזְמוּן עֵינֶיךָ׃ כִּי־תָשִׁיב אֶל־אֵל רוּחֶךָ וְהֹצֵאתָ מִפִּיךָ מִלִּין׃ מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־יִזְכֶּה וְכִי־יִצְדַּק יְלוּד אִשָּׁה׃ הֵן בִּקְדֹשָׁו לֹא יַאֲמִין וְשָׁמַיִם לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו׃ אַף כִּי־נִתְעָב וְנֶאֱלָח אִישׁ־שֹׁתֶה כַמַּיִם עַוְלָה׃ אֲחַוְךָ שְׁמַע־לִי וְזֶה־חָזִיתִי וַאֲסַפֵּרָה׃ אֲשֶׁר־חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם׃ לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ וְלֹא־עָבַר זָר בְּתוֹכָם׃

ל׳ · ל׳ · ח׳ · לת׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ וכעלין · ל׳ · ב׳ רפי׳ · וחל׳ · ל׳ וכתי׳ כן · יו׳ מיתדין · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ומל׳ · ב׳ כתרי ליש׳ והמלך לאט · ל׳ · וייו׳ ל׳ · ר׳ · ק׳ · ג׳ נ׳ א׳ · בכפ׳ מונח דגש

וַאֲתִיב אֱלִיפַז דְּמִן תֵּימָן וַאֲמַר׃ הַאֶפְשַׁר דְּחַכִּימָא יְתִיב דַּעְתָּא דְּדָמֵי לְזַעֲפָא וִימַלֵּי הֵיךְ רוּחַ קִידוּמָא כְּרֵיסֵיהּ׃ דִּמְכַסֵּן בְּמִלִּין דְּלָא יָלִיף וּמִילַיָּא דְּלֵית מְשַׁשָּׁא בְּהוֹן׃ לְחוּד אַתְּ אִין תַּפִּישׁ דַּחַלְתָּא וְתִבְצוֹר מִילְתָא קֳדָם אֱלָהָא׃ אֲרוּם יַאַלֵּף סוּרְחָנָךְ פּוּמָךְ וּתְהֵי בָּחִיר לִישָׁנָא דְחַכִּימַיָּא׃ יְחַיְּבִינָךְ פּוּמָךְ וְלָא אֲנָא וְסִיפְוָתָךְ יַסְהֲדוּן בָּךְ׃ הָא בְּקַדְמָאֵי אָדָם בְּלָא אַבָּא וְאִמָּא אִתְיְלִידְתָּא וְקֳדָם גִּלְמְתָא אִתְבְּרֵיתָא׃ אֶפְשַׁר דְּבָרָא אֱלָהָא תִּשְׁמַע וְאַטְפֵי לְוָתָךְ חוּכְמְתָא׃ מַה יְדַעְתָּא וְלָא נֵדַע תִּתְבַּיַּין וְלָא גַבְנָא הוּא׃ לְחוּד דְּאַבְרָהָם דְּסִיב וְיִצְחָק דְּקַשִּׁישׁ סָמְכוּ בְּנָא וְיַעֲקֹב דְּרַב מֵאֲבוּךְ יוֹמַיָּא׃ תָּא לְחוּד אֱלִיפַז דְּסִיב וּבִלְדַּד דְּקַשִּׁישׁ בְּהַדְנָא וְצוֹפַר דְּרַב מֵאֲבוּךְ יוֹמִין׃ הַזְעֵיר מִינָךְ נֶחָמְתָא דֶּאֱלָהָא וּמַלְלָא בְּנַיְיח חֲזֵי לְמַלָּלָא גַּבָּךְ׃ מָה יַלְפִינָךְ רַעְיוֹנָךְ וּמָה מְרַזְמִין עֵינָךְ׃ אֲרוּם תְּתִיב לֶאֱלָהָא רוּחָךְ וְתַהַנְפֵּיק מִפּוּמָךְ מִילַיָּא׃ מָה בַּר נַשׁ אֲרוּם יִזְכֵּי וַאֲרוּם יִזְדַּכֵּי יְלוּד אִתְּתָא׃ הָא בְקַדִּישֵׁי עִילָּאֵי לָא יְהֵימִין וְאַנְגְּלֵי מְרוֹמָא לָא זַכָּאִין קֳדָמוֹי׃ כָּל דְּכֵן מְרַחִיק וּמְסָאַב בַּר נַשׁ שָׁתֵי הֵיךְ מוֹי עַוְלְתָא׃ אֲחַוֵּי לָךְ קַבֵּל מִינַי וְדֵין דַּחֲמֵיתִי וְאִשְׁתָּעֵי דִּי חַכִּימַיָּא יְחַוּוֹן וְלָא מְכַדְּבִין מִן מְסוֹרְתָא דַּאֲבָהַתְהוֹן׃ תָּא דְּשִׁבְטוֹי דְּיַעֲקֹב חַכִּימַיָּא יְתוּבוּן וְלָא כַסִּיאוּ מִמָּה דְּאַלְפְּתוּן אֲבָהַתְהוֹן׃ לְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן אִתְיְהִיבַת אַרְעָא וְלָא עֲבַר חִילוֹנֵי בִּמְצִיעֲהוֹן׃

והכלל העולה מאדברים הוא שאיוב גינה דעת צופר ובלדד לפי שהיו מכחישים המוחש ואמר איוב שהם היו מבטלי׳ הידיעה לפי שכאשר לא יעשה מהמוחש ם שרש והתחלה לא יהיה בכאן לידיעה דרך ׃ וגינה צופר על אשר היה מבזה אותו להיות צופר שאנן ושליו והוא היה נכון למועדי רגל ואחר כן הביא ראיה מהחוש לסתור דברי צופר והוא שאמרו כמצא מחרשעים ם המכעיסים מי שאין להם פחד כלל ומפט כי היה בלתי אפשר בצופר שידע מפעלות השם ית׳ ונפלאותיו השיעור אשר היה ם הוא יודע אותו בזה כי הוא היה צעיר ם ממנו ואורך הזמן י יוסיף אמות בענינים מכר מה שיושג בו ם מהמוחש ולפי שלא התבאר לצופר מהחוש מה שראוי בזאת ם החקירה היה טועה בזה המבוקש זה ם האופן מהטעות ואחר כן גינה צופר ובלדד על אשר היו מגבלים השם ית׳ מעשיית העול בכמו אלו הטענות ם הכוזבות כי זה היה ממה שיורה שהם יאמינו שהשם׳ עושה עול אבל ירצו לשאת פנים בזה האופן כמו שיכסה האדם פשע אוהבו באופן זה כדי ם שיוכל ואחר כן הביא ראיה מחוזק הכאב לסתור דעותיהם לפי שלא היה לו פשע והיה עם זה נענש בזה העונש הנפלא ואחר ביאר ואמר שלא יאשימהו אדם על זה הדעת שהיה לו ויאמר שלפי זה הדרך יהיה סוף עבוד אלהים ועשות צדקה וחסד כי הוא יראה שראוי לאדם שיהיה גופו ונפשו במנהגים המשובחים כדי שתגיע לנפש הצלחתה ותושג בשם ית׳ ואחר כן הביא שתי טענות האחת יסקור בה שיהיה השם ית׳ משגיח באישי האדם והב׳ יסקור בה בייחוד דעת צופר אמנם הראשונה היא שהאדם הוא פחות ונבזה ולזה לא יתכן שישגיח השם ית׳ בו עם היותו בתכלית הכבוד ולא תחשוב זאת הטענה חלושה אבל היא פלוסופית וכבר הסתמכו בה הפלוסופים וחייבו ונמנה שהשם ית׳ לא ידע כי אם עצמו ואופן הביאור בו כי השם ית׳ אם יקנה כמו אלו הידיעות הנה יחשוב שיחוייב מזה שישלם הנכבד בפחות וזה בתכלית הגנות ועוד שהשמחה והשלימות יהיה יותר למשיג במושג אבלו היותר נכבד ולפי שהמשיג השלם יעשה פעולתו ביותר שלם שאפשר הנה יחשוב שיחוייב מזה שלא ישיג השם ית׳ כי אם העניינים היותר נכבדים ולזה שפטו שלא ישיג השם ית׳ כי אם עצמו ואולם האמת בזה כבר ביארנוהו בספר מלחמות יי׳ · והטענה השנית שלא יתכן שיענש האדם על אשר לא יעשה מה שאי אפשר לו עשייתו ולפי שאי אפשר לאדם שיעשה הטוב תמיד להיותו חומרי ר״ל שאי אפשר לו שישכיל ויתבונן תמיד בפעולות השם ית׳ הנה לא יתכן שיענש על זה ואחר כן זכר מהפלגת מכאובו שהוא היה בוחר המות עליו והנה התוכחות שהיה לו עם השם יתברך בזה המענה הוא לפי דעת אלו החכמים החולקים עמו לא לפי דעתו ובו טענה על דבריהם כמו שקדם :

ביאור מלות המענה

ויען אליפז התימני ויאמר׳ יסכון· יועיל : שיחה· תפלה כטעם ולפני יי׳ ישפוך שיחו : יאלף· ילמד ויודיע : ערומים החכמים המדברי׳ בערמה ובמרמה : ותגרע אליך חכמה׳ ותמנע לך החכמה עד שתהיה כולה לך ואין לזרים אתך : תנחומות אל· תנחומות אלו החכמים ר״ל בלדד וצופר : לאט· סתר ולאט : רוחך· רצונך : נאלח· נתעב ונמאס : אחוך· אגידך :

מתחולל

יו׳ מיחדין וסימ׳ ולפני הכפרת יזה· וחזה אותו על הכפרת· ולפני עור לא תתן מכשול· לפני אלעזר הכהן ולפני· ולפני הדביר עשרים אמה׳ ולפני יום ולא שמעתם· ולפני ירח דור דורים· ולפני כבוד ענוה· תפלה לעני כי יעטוף· ולפני התגלע הריב נטוש· ולפני גדולים ינחנו· ולפני כל חציר יבש· ולפני הלשכות מהלך עשר· הראשון אדם הולד· אשר נתתי לפניכם ולפני· ולפני מזה· וכל לפני ולפני דכו׳ : לאט ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ והמלך לאט את פניו· ודבר לאט עמך : ירזמון ל׳ מה יקחך לבך· והוא חד מן א״ב דמשמשין יר בריש׳ ון בסופי׳ וסימ׳ נבסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הנון בס״ד : זכו ג׳ וסימ׳ זכו נזיריה משלג· ושמים לא זכו בעיניו· וכוכבים לא זכו בעיניו· וא׳ רחצו הזכו : נתעב ג׳ ב׳ פתח וסימ׳ נבצר נתעב · כי נתעב דבר המלך על יואב· אף כי נתעב ונאלח :

מתחולל. מעניין חיל כיולדה: לעריץ. הוא הרשע ונקרא כן בהיותו תקיף ועורץ שאר האנשים: וצפוי הוא אלי חרב. ר"ל שכבר יראהו החרב והטעם שכבר יעבור עליו החרב ויפלו עליו אימות מות: תתקפהו כמלך עתיד לכידור. תתחזק המצוק' עליו ותסבבהו כמו המלך שעתיד לכידור ומזומן למלחמה שנקרא טורנ"ס בלעז או יהיה הרצון בזה תכבשהו המצוקה ותחזק עליו כמו ש שיתקיף המלך ויאמום האים שהוא שהוא ע עתיד להשפט בכידור והם האנשים הגרונים לטביעה שכאשר ירכו לטובעם בקלות י יקשרו ראשם בין ב ברכם וידיהם ורגליה' בדרך שיהיו כמו ה הכדור עד שלא יוכלו לשום פנים להנצל מ מהטביעה: בעבי גבי מגיניו. במקום שגופי מגיניו יותר עבי' ויותר חזקים: פימה עלי כסל. שמשה פיות על כסליו מרוב ה השומן: אשר התעתדו לגלים. אשר היו עתידים לגלים: כני'. ר"ל שימין: מנלם. שלמות' כענין כנלותך לבגוד יבגדו בך: בסוא נתעה. ר"ל האים הנתעה בשוא ובהבליהעולם להמשך אחריהם כי שוא תהיה תמורתו כי תמורתו ת תהיה שוא והבל ר"ל שכבר יפסד ויעדר: תמלא. תכרת והוא שב אל יונקתו האמורה למעלה: וכפתו. הוא כמו יונקתו ו והרצון בו פארתו: יחמוס. יגלה כטעם ויחמוס כגן סכו: בסרו. בוסר שלו: נצתו. כמו פרחו: אהלי שחד. הבנויים משחד:

מתחולל. מן חיל כיולדה: ומספר שנים. שיקים נהם ממנו: קול פחדים. באחריתו: תתקפהו כמלך. שהוא מוכן להכנס במלחמה ואין לו דומה ויש אומ' כי יסובוהו צרות כהקף הגלגל סביבות הכדור שהוא הארץ ויהיה כמו כדור אל ארץ וכף כדור נופל וכף כידור פורס והוא רחוק: בעבי גבי מגיניו. ישוב על עובי הצואר ומגניו הם העצמות על דרך משל וגבי הם ה המיתרים: כי. חלבו כסה פניו וכאילו י יצטרך לעשות פימה עלי כסל להוציא ת מהחלב וזהו דרך ת משלכי בתחלה יעשיר הרשע ובסוף להפך כענין בפרח רשעים כמו עשב: ובסוף ישכון ערים נכחדות ויש אומרי' כי יבחר מקום אין שם יישוב להתבודד בו להרע שהיו מעותדים כמו ע עתידי' להיותם גלים כמו גל אבני וכן גלים נכים: חילו. עשרו כמו עשה לי את החיל הזה: יקום. יעמוד: מנלם. הדבר השלם שלהם ופי' יטה כמו נוטה שמים וכמוהו כ כנלותך כהשלימך: ויסור. אפילו ברוח פיו: בלא יומו תמלא. רובי המפרשים אמרו שהאלף במקום למ"ד הכפל והוא מן וקטפת מלילות ותלשון רבותי' מוללו ומריח בו: וכפתו. מן כפה ואגמון: יחמס. כמו ויחמוס כגן סכו כחמסו עקביך וענייכו יתפזר: ואש אכלה. דמה אף אלהים לאש בעבור שהרו עמל: ובטנ' רמז למחשבות' הנסתרות: שמעתי

וחסר ה' יוד קמץ יו"ד פתח

מתחולל ב' מ"ל וסימ' הנה סערת יי' חמה יצאה קדמ'. כל ימי רשע הוא מתחולל: ומספר ה' ד' פתחין וא' קמץ וסימ' נמכר בסדר בלק ובירמיה סימ' י"א: בשלום ב' דגשי' וסימ' יי' יברך את עמו בשלום. בשלום שודד יבואנו: ללחם ד' דגשי' וסימני' ותרעב כל ארץ מצרים. לא רעב ללחם ולא צמא. והיתה ללחם לאוכלה. נודד הוא ללחם איה: תתקפהו ב'

כל־ימי רשע הוא מתחולל ומספר
שנים נצפנו לעריץ: קול־פחדים
באזניו בשלום שודד יבואנו: לא־
יאמין שוב מני־חשך וצפו הוא אלי־
חרב: נדד הוא ללחם איה ידע כי־
נכון בידו יום־חשך: יבעתהו צר
ומצוקה תתקפהו כמלך עתיד ל
לכידור: כי־נטה אל־אל ידו ואל־
שדי יתגבר: ירוץ אליו בצואר בעבי
גבי מגניו: כי־כסה פניו בחלבו
ויעש פימה עלי־כסל: וישכון ערים
נכחדות בתים לא־ישבו למו אשר
התעתדו לגלים: לא־יעשר ולא־
יקום חילו ולא־יטה לארץ מנלם:
לא־יסור מני־חשך ינקתו תיבש
שלהבת ויסור ברוח פיו: אל־יאמן
בשו נתעה כי־שוא תהיה תמורתו:
בלא־יומו תמלא וכפתו לא רעננה:
יחמס כגפן בסרו וישלך כזית נצתו:
כי־עדת חנף גלמוד ואש אכלה
אהלי־שחד: הרה עמל וילד און
ובטנם תכין מרמה:

ב' על ראש רשעי' · ל' · ב' דגש' וי' יברך · ל' רגש' · ב' נחם' · ב' ובכי' · ב' ובקית · ל' · ב' בתרי ליש' האדמה · ה' ול' חל · ל' · ל' ג' ר' · ל' · ל' · ל' חס א' · ל' · ב' יתר תלרע · ל' · ב' רפין · ל' · כתי' ה'

כל יומי רשיעא הוא מתפס ומניין שניא אתטישו לתקיפא: ת"א כל יומי דעשו רשיעא מורכין ליה דיעביד תתובא ולא תב מניין שנייא אטמרו לישמעאל תקיפא: קל דלוחיא בגהנם באודניה כד שרין צדיקי בשלמא בחיי עלמא בזויתא ייתיניה: לא יהימין בחיוי למיתב מן חשוכא ואיטימוס הוא לקטלין בחרבא: מנדד הוא למזונא האן הוא ידע ארום מיעתד בידיה יום חשוכא: יבעתוניה עקא ומעיקא חזרוניה היך מליך דאיטימוס לגלוגדק: מטול דאושיט לאלהא ידיה ולות שדי יתגבר: ירהוט לותיה בתוקפא באקושי רום תריסוי: ארום חפא אפוי בשומניה ועבד רוטבא עלוי כפלא: ועבד שכונן בקירוין צדין יתיב בבתיא דלא ייתיבון להון די אתעתדו ליגורין: לא יתעתר ולא יתקיים עתריה דקרח ולא יתמתח לארעא מנהון ולהלהון טבתא דדתן ואבירם: לא יעדי מן חשוכא שיבשיה תיבש שלהוביתא ויעדי בזעפא דפומיה דאלהא: לא יהימין בבר נש דבשקרא תעי ארום שקרא תהי פירוגיה: בלא יומיה תתמלי קבורתיה ועוביה לא תהי עבופייא: ת"א עד לא יומי תתמלי סבתיה וכלתיה לא תהי גננא: יתר היך גופנא בורתיה ויטלוק היך זיתא ליבלביה: ארום סיעת דילטור לצערא ואשתא גמרת משכני שוחדא: דחשלין ליעות וממללין שקר ורעיוני כריסהון מתבין ניכלא:

ובספרא וסי' תתקפהו לנצח ויהלך. תתקפהו במלך עתיד לכידור: בעבי ב' בתרי ליש' וסימ' האדמה. גבי מגניו: וישכין ה' א' מ"ל וסימ' וישכון כבוד יי' על הר. וישכן ישר' בטח בדד. וישכן הענן במדבר סיני. וישכון ערים נכחדות. וישכן בירושלם. ערים מ"ל: ולא יקום ד' וסימ' נמס בכיפ' סימן ח'. ט' רף לא ולא ולא וסימ' לא תשתחוה לאלהיהם. שמעתי לא תגנבו. לא איש אל ויכזב. לא אכלתי באני מבנו. לא יצעק ולא יענה. לא ירעבו ולא יצמאו. לא דכאו עד היום. לא שלותי ולא שקטתי. לא יעשר ולא יקום חילו: גלמוד ג' וסימ' היום ההוא יהי גלמוד. כי עדת חנף גלמוד. בחסר ובכפן גלמוד:

ביאור דברי המענה

ענה אליפז התימני ואמ' היתכן לחכם שיטעון טענות כוזבות אשר הם דברי רוח והבל. אם מחוק החכם שיתווכח בדברים וטענות בלתי מועילות בהאמתת מה שירצה האמתתו. הנה לא תוכל להנצל שלא תעשה עול גדול באלו הדברים כי אתה תפר מההמון יראת השם ית' כי ההמון לחולשת שכלם לא יראו מעשות רעות אלא מדאגה פן יעניסם השם ית' ולזה כשתאמר שלא יועיל הצדיק שלא יבאו אלו הרעות אלא למי שבמערכתו בעת הלידה שיבואהו אתה מפר יראת השם ית' מההמון ותתה ג"כ מונע התפלל לפני השם ית' על הרעות הבאות לאיש איש כי התפלה עליהם שוא ובטל לפי דבריך. הנה דבריך יודיעו לאנשים עונך כי אתה בוחר בדבריך לשון הערומי' המדברי' בערמה ובמרמה ובדרכים מתעים. הנה לא אצטרך אני לומר שאתה רשע ועל זה באה עליך הצרה הזאת כי פיך ושפתיך יעידו בך שאתה רשע. מה זה שתתפאר בשמשות וחכמה האם נבראת קודם אדם הראשון ולפני בריאת הגבעות הלא אם נוכר הוא בעיר לימים הנה לא ימנע מפני זה שיגיע לו מהחום מה שהספיק בזה הדרום וזה שיתכן שקבל כבר עדות מחכמי' יותר קודמי' ממך עד שכבר הגיע אליו מה שהתפרסם מזה החום זה זמן ארוך ולזה אם איך ראשון לכל האנשים תהיה טענתך בזה בטלה. האם שמעת בסוד אלוה ונגלה לך כבר עד שתמנע לך החכמה ותהיה לך לברך לא לזרים אתך. מה ידעת משפעולות השם ית' ולא נדע ומה תבין מהם ולא עמנו הוא ועוד שאם תטעון כי בעבור ישישותך יתכן שתהיה חכם יותר. הנה גם שב גם ישיב בנו כביר ימים מאביך ואחשוב שאליפז היה יותר ישיש מאיוב ואולם שאר רעיו היו צעירי' ממנו או נוכר לבדו היה צעיר ממנו. המעט ממך התנחומות שנחמוך בהם אלו האנשים ר"ל נוכר ובלדד עד שקראת להם רופאי אליל. האם מה שטענו לקיים ששם ית' מבין את כל מעשה האדם ומשפטו אותו עליהם הוא דבר של לאט ושל סתר עמך עד שקראת אותם טופלי שקר יקראת סתר אלו הטענות והוא מה שאמרת אליהם אם בסתר פנים תשאון. איך לקחך לבך ואיך רמזו עיניך להשיב אל אל רוחך והוצאת מפיך מלין כגברו. איך תחשוב שתהיה נקי וצדיק עד שלא יתכן שיגיעך עונש הנה אי אפשר באדם לחסרונו שיהיה נקי וצדיק ואיך תחשוב שתהיה שלם מהחסרון הלא במשכי השם ית' אין כמלט מהחסרון כי גם המלאכים והגלגלים ישיגם חסרון מה לפי שמציאותם יצטרך אל מציאות אחר ישפע ממנו ועוד בהם חסרון נפלא ביחס אל השם ית' כמו שביארנו בחמשי מספר מלחמות יי' ולזה לא ימצא השלימות כי אם בשם ית'. ובהיות הענין כן איך תחשוב עצמך נקי מהחסרון עם היותך נתעב ונאלח ושותה כמים עולה כי האדם זה דרכו ולזה אין לך להתרעם על השי' על זה העונש כי בלי ספק אי אפשר מזולת שמרית ואם איך משער בזה כי יתכן שתעלת ברברים רבים הם חטא אבלו השם ית' מכר שלמותו ואיך חושב בהם שיהיו חטא. הנה אגידך שראיתי בחום ומה שהגידוהו חכמים ולא כחדו במה שקבלו בזה מהחום מאבותם. כי לא אביא עליך עדות ממה שיגידוהו הפתותים כי אין לסמוך עליהם אבל ממה שהגידו השלימי' אשר להם לבדם נתנה הארץ מר ובחכמתם ובשלמותם ולא עבר זר בתוכם הלא הם יגידו. ורא"יתי ג"כ בעיני כי הרשע ואם הוא מצליח הוא מתחולל כל ימיו ר"ל שיאחזהו חיל וכאב לב בכל ימיו לירא"תו ולפחדתו שיגיעהו רע ומספר השנים אשר נכפנו לתוקף החומס אנשים יהיה בכל אחד מהם קול פחדים באזניו שיגיעהו רע והנה בהיותו בשלום יבואהו השודד והנה לו בדרך שלא יאמין שוב מני החושך והצרה ההיא. הלא החרב יראה אותו בדרך שיפלו עליו אימות מות. הלא הר שעהוא נודד ללחם אנה ימצאהו כי אין לו לחם לאכול ידעכי נכון בידו יום חשך וצרה גדולה ולזה הוא בכאב לב תמיד. צר ומצוקה יבעתוהו. תתחזק המצוקה עליו ותאכוס אותו כמו המלך שיתקיף ויאכוס האים שהוא עתיד להשפט בכידור והם האנשים הנדונים

סכרונים לטביעה שיקפרו ר״אסם בין ברכם וידיהם ורגליהם בדרך שיהיו כמו הכידוד עד שלא יוכלו להנצל מהטביעה · מפני שנטה הרשע לאל ידו וחשב להתגבר על השם ית׳ · הנה הש״י ירוץ אליו להכותו בצוארו במקום שיהיו מגביו יותר חזקים ויותר עבים להראותו כי לא תועיל גבורתו כנגד השם ית׳ · מפני שכסה הרשע פניו בחלבו מרוב חשומן ושכן בערים חריבות ר״ל שבנה אותם ושכן בבתים אשר לא היו נושבים אבל היו עתידים להיותם לגלים כנים ובנה אותם מחדש כדי שיוכל לבטוח יותר בהם שיהיו חזקים ולהיותם לזכר לנו · הנה יענש שלא יעשר ולא יעמוד עשרו אשר בעבורו היה מסמיך עצמו ולא יטה לאכמי הארץ שלמותם ר״ל שהבטיחו אשר עשה לא ישארו אבל יחרבו ויפלו · לא יסור מני חשך הצרות יונקתו אשר היתה צומחת מאד בהיותו בעשרו עד שהיה בתכלית השומן והדשן יקבם שלהבת הצרות הבאות עליו עד שיגיעהו מהכחישות מרוח פיו יכיעהו ויסירהו ממקומו · בעבור שלא היה מאמין זה האיש הכתעה בשוא ובהבלי העולם כי ימותו ותהיה שוא והבל תמורתו ר״ל שלא היה מתפחד מהמות הנה היה עכשו שימות בלא עתו ותכר׳ יונקתו בלא עתו וכפתו אשר איננה רעננה יסור בקלות הפרח והכן שהוציא הרשע לעשות כרי כמו הגפן שיחמוס ויפחית בסרו וכזית שישליך נכתו במעט סבה · הנה קבוץ החנפים כופו להיו גלמוד לפי שישחיתו קצתם קצת ולא ישלם הקבוץ ביניהם ואש אכלה שאהלים הבנויים משחד ועול לפי שהם יחשבו ויסתדלו תמיד בעמל ואון ומחשבתם תכין מרמ׳ תמיד ולזה יעניסם השם ית׳ בכמו אלו העונשים :

והכלל העולה מהדברי׳ הוא שהוא היה מגנה איוב על אמ׳ שלא חטא והוא מעיד שכב׳ חטא שהוא בדבריו אלה יפר יראת השם מהאנשים וימנע מהתפלל אליו בעת הצר׳ אשר עם התועלת שבו להנצל מהר׳ הנה בו מהתיקון המדיני והיישרה אל הצלחת הנפש מה שלא יעלם והביא ראיה מהחוש על היות אלו הרעות מסודרות מהשם ית׳ לפי מעשה האדם למה שימצא מהרעות · לרשעים אשר לא נפקד איש מהם שלא ישיגוהו רעות אם מצד הפחד אם מזולת זה וזה ממה שיורה על כי אלו הרעות הם לרשעים מפני היותם רשעים ועוד שאנחנו נראה הענש הבא עליהם כנגד מרים מדה כנגד מדה ואילו היה מוגבל בניחו מרחם לא היה אפשר זה אלא אם כאמ׳ שכבר הוגבל ג״כ אז שיהיה זה האיש עושה מרי שיהא רומה לעונש המוגבל לבוא עליו וזה בתכלית הבטול והגנות כי אם היה הענין כן תבטל הבחיר׳ ויהיו כל הענייני מחוייבי׳ הנה זה הוא לבד מה שהוסיף אליפז לטעון בזה המענה ·

אבן עזרא

שמעתי כאלה רבות׳ או מה ימריצך · מי יהיה תקיף ממך ויכבחך : וכיד · כמו תכור׳ והענין להוכיחם : מה מני יהלוך · לא יהלך כאבי : אך עתה הלאני · הכאב ולנגדו יאמר השמות ה המתאבלים עלי : ותקמטני · מלשון קטור מדברי רבותינו ז״ל או כמו אשר קומטו ולא עתו הם קרובים : אפו טרף · ישוב אל כרי הבא אחריו : יתמלאון · כמו תמלאמו נפשי : ירטני · כמו כי ירט הדרך לנגדי ואם הם שנים שרשים ויש אומ׳ וצל ידי ועל מקום והקרוב כמשמעו : רביו · כמו השמיעו אבכל רבים : מררתי · היא כנגד הכבד : עלי גלדי · עורי והוא מלשון קדר : ועוללתי · כמו והפלתי וכמוהו כמעל ידיה׳ ויש אומ׳ שהו׳ מן עול והוא יותר נכון : חמרמרו · בלשון קדר התארמו ברוב החום או הו׳ מן יהמו יחמרו מימיו : ארץ אל תכסי דמי · כמו און אם ראיתי בלבי לא ישמע יי׳ אכן שמע אלהים יי׳ וכן ותפלתי זכה ואת ארץ אם א אכזב אל תכסי דמי : ואל יהי מקום לזעקתי · לא תמכא זעקתי מקום ויש אומ׳ ארץ גלי תמכיוא יהי מקום שתנכב שם זעקתי אלא תעלה מיד : דלפה · כמו תדלוף הבית׳ וכמוהו ידלוף הבית׳

באלה ג׳ וסימ׳ לא כאלה חלק יעקב · קדמא ותניינא · שמעתי כאלה רבות · לו בב וסימ׳ נפס׳ בבסר׳ רבת׳ בערך לו : במלים׳ כליש׳ וסימ׳ הלהוכח מלים תחשובו · הלא הם יורוך · הוכח בדבר לא יסכן · גם אנכי ככם אדברה · עד אנה תוגיון נפשי · אדעה מלים יענני · טרים עצרו במלים · תתו ולא ענו · כי מלתי מלים · כתר לי זעיר : ותקמטני ל

ויען איוב ויאמר : שמעתי כאלה רבות מנחמי עמל כלכם : הקץ לדברי רוח או מה ימריצך כי תענה : גם אנכי ככם אדברה לו יש נפשכם תחת נפשי אחבירה עליכם במלים ואניעה עליכם במו ראשי : אאמצכם במו פי וניד שפתי יחשך : אם אדברה לא יחשך כאבי ואחדלה מה מני יהלך : אך עתה הלאני השמות כל עדתי : ותקמטני לעד היה ויקם בי כחשי בפני יענה : אפו טרף וישטמני חרק עלי בשניו צרי ילטוש עיניו לי : פערו עלי בפיהם בחרפה הכו לחיי יחד עלי יתמלאון : יסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטני : שלו הייתי ויפרפרני ואחז בערפי ויפצפצני ויקימני לו למטרה : יסבו עלי רביו יפלח כליותי ולא יחמל ישפך לארץ מררתי : יפרצני פרץ על פני פרץ ירץ עלי כגבור : שק תפרתי עלי גלדי ועללתי בעפר קרני : פני חמרמרה מני בכי ועל עפעפי צלמות : על לא חמס בכפי ותפלתי זכה : ארץ אל תכסי דמי ואל יהי מקום לזעקתי : גם עתה הנה בשמים עדי ושהדי במרומים : מליצי רעי אל אלוה דלפה עיני : ויוכח לגבר עם אלוה ובן אדם לרעהו :

ואתיב איוב ואמר : שמעית כאילין סגיעתא מנחמין דליעות כולכון : האית סוף למילי זיקא או מה יבסמינך ארום תתיב : לחוד אנא כותכון אמליל לווי דאית נפשכון חלופי נפשי אחבר עליכון במיליא ואטלטל עליכון במו רישי : אאתיילכון במו פומי וטילטול ספוותי יתמנע : אין אמלל לא יפסוק כיבי ואפסוק מה מיני ייזיל : לחוד כדון שלהייני צדיתא כל סיעתי : תקפתני לסהיד הוה ואקים לאסהדא עלי כדבובי על אפיו : רוגזיה תבר ונטר לי דבבו עמם עלי בככוי מעיקי היך איזמיל חריף עיינוי לי : פתחין עלי פומהון בחיסודא מחו ליכתיי כהודא עלי בנסא מתסראין : ימסרינני אלהא לות מרי זדונא ועל ידי דרשיעין ממרטט יתי : שליוא הויתי ודעדקינני ואחד בקדלי ותברינני ואוקמינני ליה לפלגסא : יחזרון עלי גררוי יקטע כליותי ולא יחוס ישדי לארעא מרירתי : יתקפינני תקוף על אפי תקוף ירהוט עלי היך גיברא : סקא חייטית עלוי משכי ופלפלית בעפרא איקרי : אפי מטשטשין מן בכותא ועל תימוריי טולי מותא : על דלית חטופא בידיי וצלותי דכיא : ארעא לא תחפין ארמי ולא יהי אתר לקבלתי : לחוד כדון דאית בשמיא מסהדי ומסהיד עלי במרומיא : פרקליטיי חביריי קדם אלהא זלגת עיני : איפשר דמכסן בבר נש עם אלהא והיך אינש עם חבריה :

לעד היה · והוא חד מן מלין דמשמשין ני בסוף תיבותא ול׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות דנ״ק בסד׳ : אל אל יסגירני אל קדמ׳ בצרי תנין בסגול וכל קריא׳ חלוף ועיין כל ראי שיטה במסר׳ רבתא בערך א״לף דשם נמסר יתהון בסד׳ : ולא יחמול ד׳ וסימ׳ ואחרי כן נאם יי׳ אתן זאת צדקיהו מלך יהודה · וישלך עליו ולא יחמול · יסבו עליו רביו · כי קנאה חמת גבר : והפלתי ג׳ וסימ׳ ותפלה׳ על חיקי תשוב · ותפלתי ברעותיהם נשמטו · ותפלתי זכה : זכה ג׳ וסימ׳ בסדר אמור : עדי ושהדי חד מן ט׳ פסו׳ אית בהון תרתין מלין ופתרונן חד וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סי׳ יב׳ : במרומים ד׳ ומל׳ כליש׳ וסי׳ הוא מרומים ישכן · נתן הסכל במרומים · הללוהו במרומים · הנה בשמי׳ עדי ושהדי במרומים : ויוכח כ׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ וסימ׳ ירא אלהי אבותינו ויוכח · ויוכח לגבר עם אלוה :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר · עמל׳ הבל וכזב : מה ימריצך · ר״ל מה יחזקך מה שטענת בדבריך : אאמצכם במו פי · אחזיק אתכם בדברי : וניד שפתי יחשך · מה שאנוד אתכם בדברי יחשך כאבכם מכם : השמות כל עדתי · שמתכל איברי שוממים ובא אמרו הלאני השמות כל עדתי פעם לנוכח ופעם שלא לנכח על דרך אמרו משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו : ותקמטני · מענין קמטים כיהם עדות על הכחישות ועל הדלות : ילטוש עיניו לי · יעיין אותי בעין רעה ויהיה ילטוש מגזרת חרבו ילטוש ר״ל יבריק ויחריד : פערו · פתחו והרחיבו עליפה : יתמלאון · יתקבצון : יסגירני · ימסירני : עויל · שקרן : ירטני · יטה אותי ממה שהייתי בו והוא מגזרת ירט הדרך לנגדי והם שני שרשים בענין אחד ר״ל ירט ורטה : ויפרפרני · שברני וכתתני מגזרת פור התפוררה ארץ וכן ויפצפצני מגזרת וכפטיש יפוצץ סלע : למטרה · כמטרה לחץ והנה הוא הרומס שמכיתין מורי החצים לירותבו : רביו · מורי החצים אשר לו מגזר׳ וימררוהו ורובו : יפלח · יבקע : גלדי · הוא הקרום שעלה על המכה כאשר הגלידה המכה : ועוללתי בעפר קרני · ר״ל העליתי עפר על ראשי : חמרמרו · כמלאו חמר ולכלוך · ושהדי ועדי · דלפה עיני · תרמע עיני ·

רלבג

הובלה. נשחתה: נזעכו. נכרתו: התולים. אנשי מהתלות ובא בשקל עבותים שהוא חבלי עוכם: ובהמרותם. וכאשר ישימו אותי מענין מרו ועצבו את רוח קדשו: תלן עיני. תלין עיני ר"ל שעיני רואה הכעסתם ולנה שם: שימה נא ערבני עמך. שימה נא לבך כי להשיב על דברי בהתווכחי עמך ותן לי ערב אוכל לבטוח בו שתשיב על דברי כי תשוקתי

אבן עזרא

כי שנות מספר. דבר שים לו מספר במהרה: יאתיו. ישלמו: נזעכו. מהענין יתפרש שאין לו חבר במקרא: אם לא התולים עמדי. יתרעם על חביריו שיאמרו התולים: ובהמרותם תלן עיני. לא אישן עד שימררוני או מן סורר ומורה כמו כל איש אשר ימרה את פיך: שימה נא. חזר למקום: ערבני. שרוב אותי מן ערב את הנער: מי

תלן ב' וס' רק ברחוב אל תלן דפילגש. וכדמרותם תלן עיני: תרומם ב' וס' צדקה תרומם גוי. על כן לא תרומם. וא' והרומם גליו: רעים ה' וס' בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף וביאורם לאמר הן ישלח איש. לחלק יגיד רעים. אשרעים להתרועע. באתי לגני וגו' אכלו רעים. הון יוסיף רעים רבים: ושדר ג' וקמצי' וסי' ושלח אליו אלישע

היא להתווכח עמך לא עם אלו האנשים: לידי יתקע. הוא מענין תקיעת כף לקיים כל דברי לחלק. מענין ספוי חלקות: רעים. מחשבות ורעיונים כטעם בנת לרעי: למשול עמים. להיות למשל ולשנינה בגוים: ותפת. ארון כענין תפתאי האמור בדניאל: לפנים. קודם: ויצורי. מחשבותי מגז' כי יוצר לב האדם: ישומו. יתמהו: יתעורר. יתמה ויפלא ויקבל הפעלות רב: זמותי נתקו. מחשבותי נפסקו: מורשי לבבי. מחשבותי כי הלב ירש המחשבה ההתחלות אשר יתעסק בהם ב בחקירותיו בדבר דבר רפדתי יצועי. הצעתי ערשי: בדי שאול. כמו לבדי שאול והרצון בו לא לירכתי שאול: אם יחד על עפר נחת. אם ינוחו יחד על עפר והכונה בשאול השפל במקומו והוא מרכז הארץ וכמוהו ואכיעה שאול הפך כי הוא הפך השמים שהוא המעלה במוחלט:

כִּי־שְׁנוֹת מִסְפָּר יֶאֱתָיוּ וְאֹרַח לֹא־אָשׁוּב אֶהֱלֹךְ: יז רוּחִי חֻבָּלָה יָמַי נִזְעָכוּ קְבָרִים לִי: אִם־לֹא הֲתֻלִים עִמָּדִי וּבְהַמְּרוֹתָם תָּלַן עֵינִי: שִׂימָה־נָּא עָרְבֵנִי עִמָּךְ מִי הוּא לְיָדִי יִתָּקֵעַ: כִּי־לִבָּם צָפַנְתָּ מִשָּׂכֶל עַל־כֵּן לֹא תְרֹמֵם: לְחֵלֶק יַגִּיד רֵעִים וְעֵינֵי בָנָיו תִּכְלֶנָה: וְהִצִּגַנִי לִמְשֹׁל עַמִּים וְתֹפֶת לְפָנִים אֶהְיֶה: וַתֵּכַהּ מִכַּעַשׂ עֵינִי וִיצֻרַי כַּצֵּל כֻּלָּם: יָשֹׁמּוּ יְשָׁרִים עַל־זֹאת וְנָקִי עַל־חָנֵף יִתְעֹרָר: וְיֹאחֵז צַדִּיק דַּרְכּוֹ וּטְהָר־יָדַיִם יֹסִיף אֹמֶץ: וְאוּלָם כֻּלָּם תָּשֻׁבוּ וּבֹאוּ נָא וְלֹא־אֶמְצָא בָכֶם חָכָם: יָמַי עָבְרוּ זִמֹּתַי נִתְּקוּ מוֹרָשֵׁי לְבָבִי: לַיְלָה לְיוֹם יָשִׂימוּ אוֹר קָרוֹב מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ: אִם־אֲקַוֶּה שְׁאוֹל בֵּיתִי בַּחֹשֶׁךְ רִפַּדְתִּי יְצוּעָי: לַשַּׁחַת קָרָאתִי אָבִי אָתָּה אִמִּי וַאֲחֹתִי לָרִמָּה: וְאַיֵּה אֵפוֹ תִקְוָתִי וְתִקְוָתִי מִי יְשׁוּרֶנָּה: בַּדֵּי שְׁאֹל תֵּרַדְנָה אִם־יַחַד עַל־עָפָר נָחַת:

מְטוּל דִּשְׁנֵי מִנְיָן אַתְיָין וְאִסְרָטָא דְּלָא אֵתוּב אֵיזִיל: נַפְשִׁי מִתְחַבְּלָא יוֹמַי דְּעִיכוּ קִבוּרָן מִתְקַנָן לִי: אִין לָא מְתַלְעֲבִין בַּהֲדַי וּבְפִירוּגֵיהוֹן תְּבִירַת עַיְינִי: שַׁוִּי כְּדוֹן עֲרִיבוּתִי עִמָּךְ מַן הוּא לִידִי יְקַיֵּם: אֲרוּם לִיבְּהוֹן אַטְמַשְׁתָּא מִסַּכְלְתָנוּ מְטוּל הֵיכְנָא לָא תְרוֹמֵם לְהוֹם: לְמִפְלִיג עַל אַחְוָיַת חַבְרַיָּא וְעַיְנֵי בְּנוֹי תִּשְׁתֵּיצוֹן: וַעֲרַתְנִי לְמִתְלִין בְּעַמְמַיָּא וּגְהִינָם מִן לְגָיו אֱהֵי: וְכַהֲיַית מִן רְגִיז עַיְינִי וְקַלַסְתּוֹרֵי הֵיךְ טוּלָא כּוּלְהוֹן: יִשְׁתַּקוּן תְּרִיצֵי עַל דָּא וְזַכָּאֵי עַל דִּילְטוּר יִתְגַּבַּר: וְיוֹחִיד צַדִּיקָא תְּרִיץ אוֹרְחֵיהּ וּדְכֵי אִידַיָּא יוֹסֵיף אִתְחַיְּילָא: וּבְרַם כּוּלְהוֹן תְּתוּבוּן אִיתוּ כְדוֹן וְלָא אַשְׁכַּח בְּכוֹן חַכִּים: יוֹמַי עֲבָרוּ רַעְיוֹנַי אִתְבַּטִּילוּ לוּחֵי לִבָּבִי: לֵילְיָא הֵיךְ יְמָמָא יְשַׁוּוֹן נְהוֹרָא קְרִיב מִסַּלְקִין מִן קֳדָם חֲשׁוֹכָא: אִין אֲנָא סְבִיר דְּבֵי קְבוּרְתָּא בֵּיתִי בַּחֲשׁוֹכָא מַאֲכִית שִׁוְויָי: לְשַׁחֲוָא קְרֵיתִי אַבָּא אַנְתְּ אִמִּי וַאֲחָתִי לְרִחֲשָׁא: וְהָאן דִּיכִי סִיבְרִי וּמְתִינַתִי מַן יִסְכִּינָהּ: טַנְדּוּ לְבֵי קְבוּרְתָּא תַּחֲתַן אִין כַּחֲדָא עַל עֲפַר שְׁרַן:

הוא. מחברי לידי יתקעני בפנת. הסתרת והתעלמת ובשית לא תרומם אותם. ומי יגיד לרעיו חלקות נקום ממנו: ועיני בניו תכלינה: והציגני. יאמר על הכאב ויש אומרי' על אליפז: למשול. להיות למשל ולשנינה: ותפת לפנים. כמו מקום התפת לפני בני אדם ועיניהם ויש אומ' כי התי"ו האחרון נוסף והוא כמו תוף: ויצורי. הם האיברים הנוצרים: זמותי. מחשבותי ובלשון קדר רב' שיקסור וזהו קשר המחשבה: מורשי לבבי. כפי הענין שעיפים והכהן ז"ל אמר שהוא מן את מורשיהם בדרך ר רחוקה: לילה ליום ישימו. חבריו: בדי שאול. כמו שעיפי שאול על דרך משל כאילו השאול עץ למטו' כמו ותעש בדי' והראוי להיות אל בדי שאול תרדנה הנבראות או ישוב תרדנ' על בדי כי בדי השאול תפולנה ותרדנה וכאילו האדם על שעיפי השאול: נחת. יש אומרים ירד או נחת כמשמעו כי יחד יש לנו על עפר נחת: עד

מלאך: ויגשו עבדיו וידברו: ויאחז צדיק דרכו: וא' טהר לב חן שפתיו: זמותי ל' מורשי ל' רפדתי ל' יצועי: ואחותי ל' לשחת קראתי: ואיה ג' ר"פ וסימ' ואיה אלהיך אשר עשית לך: ואיה נביאכם אשר באו לכם: ואיה איפו תקותי: איפו ד' כתי' בן בו"ו וסי' נבכר בסדר וישב ובשמואל ב' סי' ט':

ביאור דברי המעל'.

ענה איוב ואמר שמעתי כמו אלה הדברים פעמי' רבות הנה כולכם מנחמי' תנחומי עמל וכזב. האם ימצא קץ לדברי רוח והבל כמו שהם דבריכם או מה יחזק דעתך מה שתטען ותענה הנה אין בדבריך מה שיחזק דעתך בו. גם אנכי הייתי מדבר עמכם ככם לו הייתם במקומי אחביר עליכם במלין לנחם אתכם ואניעה עליכם במו ראשי לנוד לכם ולהיות מיצר בצרתכם. אם היה הענין כן אחזיק אתכם בדברי ומה שאנוד לכם בדברי יהיה להפליג על חוזק ספור שבריכם יחשך כאבכם מכם כי הרבה יתפייס מי שהוסבר כאבו יכודו לו ויספרו בחוזק שברו ושיעור מה שאבד ממנו. הנה אם אדבר לא יחשך כאבי ממני או אם אחדל מהדבור לא יועיל לי ולא יסור דבר מצרתי. אך עתה הלאני השם שם כל אברי שוממים. אינו צריך לעד אחר על צרתי כי הקמטים שבי מרוב הבכיות יעידו עלי וכחשי ודלותי יעיד על חוזק שברי ומכאובי. אף השם ית' טרף אותי וישטמני תכלית השנאה והגיעני להיות חרפת אדם ובזוי עם עד שצרי חרק עלי בשיניו לכעסו עלי וילט[ו]ש עיניו לי לעיין אותי בעין רעה. הרחיבו עלי פיהם אויבי בחרפותיהם אשר הם מחרפים אותי הכו לחיי יחד עלי יתקבצון כל מוכאי והנה אמר זה לפי מה שאחשוב כנגד רעיו שהיו מחרפי אותו. ימסור אותי השם ית' ביד שקרן ועל ידי רשעים הטה אותי ממה שהייתי בו. שלו הייתי ויפרפרני השם ויכתתני אחז בערפי ושברני ויקימני לו למטרה לירות בי חציו. יסובו עלי מורי החצים אשר לו יבקע כליותי ולא יחמול לשפוך לארץ מררתי והנה אמר זה כנגד המכות והמכאובות אשר חלו בו. יפרצני השם פרץ על פני פרץ ר"ל מכה אחר מכה ירוץ עלי כגבור להכות אותי בכח ובתוקף מכו' רבות. על מה שהוגלד ממכותי תפרתי שק שהוא בגד קשה והנה הוא מכאיב ומצער אותי מאד ועוללתי ראשי בעפר ואפר וכל זה מרוב היגון כי בסבת היגון יחגרו האנשי' שק ויעלו עפר על ראש. פני כמלאו חומר ולכלוך מרוב הבכי ובסבת הבכי חשכו ראותי עד שעל עפעפי צלמות. כל הצרות האלו באוני על לא חמס בכפי וגם תפלתי היתה זכה שלא הייתי מתפלל שיבא רע לאויבי ולא הייתי נמנע מלהתפלל לשם ית' קודם בוא אלי הצרה הזאת וזה שאיוב כמו שזכרנו היה נבוך תחלה בזאת החקירה והיה רוצה לצאת ידי ספיקן ולזה היה מקריב קרבנות אל השם ית' לכפר בעד בניו. ארץ אל תכסי דמי והחמס הנעשה לי בסבת זה הסדור המסודר מהשם ית' או יהיה הרצון בזה אל תכסה החמס הנעשה לי אם אמת מה שיאמרו רעי שהייתי אני הרשעות מאת השם ית' על צד העונש ול[א] יהי מקום להסתר שם זעקתי על החמס הנעשה לי. גם עתה הנה בשמים עדי שהאמת אתי אם היה השם יתברך משגיח באלו הדברים הפרטיים כמו שאתם אומרים אתם רעי המליצים עמי אל אלוה תדמע עיני ואליו דברי לא עמכם שאם היו דברי עמכם הוא מבואר שלא תהיה טענה עליכם מה שאספר מהחמס הנעשה לי אם הענין כדבריכם לפי שכלכם תאמרו שאוכסם מאמינים אותי במה שאני או שאין חמס בכפי. ואולם דברי עם השם ית' שאם היה הענין כדבריכ' רבונו שיהיה השם ית' מבין את כל מעשה האדם היה הוא יודע האמת בזה ולזה תהיה מזה הצד טענה לשם ית' לבאר שאם היה משגיח באישי האדם בבמו האופן שאתם אומרים הוא עושה עמי עול וחמס. מי יתן שיוכל האדם להתווכח עם השם כמו הויכוח שיהיה בין אדם לרעהו. כי מספר השנים הנשארים לי לחיות יהיו באים עתה ואמות או תהיה רוחי נשחתת ונכרתו ימי שלא אשלימם ויהיו עתה קברים לי. אם אין רעי המליצים לי אנשי' מהתלות עמי ולזה אברח מלהתווכח עמהם ובמה שאומרי' להמרותי ולהעציבני תלין עיני ולנה שם ר"ל שאין הכעסים אשר הם מכעיסים אותי ומדברים כנגדי נעלמ[ים] ממני. אהה השם ית' שים לבך בי לשמוע דבריו ולהשיב עליהם כי תשוקתי להתווכח עמך אם היה אפשר זה לדעתי שאתה לא תלך בהתווכחך עמי כי אם בדרך אמתלא בטענות כוזבות כמו ששומים אלו האנשים ואם היה אפשר תן לי ערב שאוכל לבטוח בו שתשלים ההתווכחות עמי. הנני משתוקק מאד מי אמצא שיתקע לידי לקיים שיהיה ההתווכחות ביני ובינך אם היה אפשר וכל זה אמר איוב להורות שהאמת אתו ולמאסו בטענות הפחותות שטוענים לו רעיו. הנה לבם צפנת משכל ואין בהם תבונה ולא דעת כי היה ראוי שלא יעלם מהם כי על דברים כמו אלו ההתחבולות והמרמו' לא תרומם.

מי

מי שלהחלים אליך יגיד המחשבות השלות בלבו כדי שיכל אותך שאליך שמה עול אבל תענישהו על מה שיתאל בך כהתאל באכום עד שעיני בכיו תכליכה · והביני השם ית׳ להיות למשל ולשניכה תחת שהייתי קודם זה להם לאדון ולשר · עד שכהתה עיני מהכעס אשר הם מכעיסים אותי בלעגם עלי ומחשבותי הם ככל ר״ל שלא אוכל להחזיק ולהתיסב בהם מרוב ראגותי · ישומו ויתמהו ישרים על זאת הרעה הבאה על הצדיקים על לא חמס בכפיהם ונקי יתעורר על חנף ויתמה מדוע דרכו צלחה עם רוב שנותיו ופשעיו · ויאחז עם זה הצדיק דרכו הטובה ומי שהוא טהר ידים יוסיף אומץ ללכת בדרכי השם ית׳ ואע״פ שאין בזה גמול גשמי אבל יעמו זה להושיע נפשם כי זה כל פרי האדם וזו תשובה על מה שאמר אליפז אף אתה תפר יראה וזה שהרשעי׳ אינם יראים השם ית׳ כלל והצדיק לא יפרו יראת השם יתברך מפני זה אבל יאחזו דרכם כדי שתגיע להם הצלחת הנפש ויוסיפו אומץ בדרכם הטוב׳ לבזותם הבלי זה העולם מפני רוע הסדור הנופל בקנייניו ובהצלחותיו ויסימו מפני זה כל כונתם בהצלחת הנפש · ואולם כולכם תשובו ובואו נא ולא אמצא בכם חכם ולזה שפטתם שאני מפר יראה · הנה מרוב מכאובי על לא חמס בכפי באתי עד קצי כאילו ימי עברו מחשבותי נתקו ממני אשר הם מורשי שכלי כי השכל כשירצה לחקור בדבר יירש תחלה מהמחשבה חלקי הסותר אשר תפול בהם והטענות המקיימות אותם והמבטלות אותם ·

הנה מחשבותי המבולבלו׳ שתה ישימו הדברים אשר הם היו מבוארים לי ונגלים כאור היום חשוכים ונעלמים כלילה האור אשר היה קרוב אלי וחזק הסרהו׳ ישימוהו כלילה מפני חשך הצרות על מה שאתם מנחמי אותי שאחריתי תשגא מאד · הנה אשיבכם מילין אם אני בחוזק המכאוב עד שאקוה שיהיה ביתי שאול ואמות ואשכב בחשך ואקרא לשחת אבי אתה אמי ואחותי לרימה לרעתי שאין לי התלט מהמות על זה הכאב האנוש · הנה איה איפה תקותי ואם אקוה שאראה הטוב הגופיי אחר חותי או אמר זה כנגד מה שהיו אומרים שההבדל בין הרשעים והצדיקים כשיבואום צרות שהרשע לא יאמין שוב מני חשך ואולם הצדיק בוטח שהשם ית׳ יסיר המכאוב ההוא ממנו הנה לרבוי המכות האלו והמכאובים אשר חוליתי בהם אם ינוחו יחד על עפר תרדנה ותבללנה לכברים לירכתי שאול ר״ל למרכז הארץ כי לא תוכל הארץ להכיל ולשאת אותם ואיך אוכל אני לסובלם ולחיות אחרי כפלם בי ואמנם אמר זה על צד ההפלגה וההגזמה:

תשימון ג׳ וסימ׳ לא תשימון עליו נשך · אם שום תשימון פניכם · עד אנה תשימון קנצי למלין: נחשבנו ג׳ וסימ׳ נמכר בסדר ויצא · טורף ד׳ ותס׳ וסימ׳ קשר נביאה בתוכה · אריה טרף בדי · פצו עלי פיהם · טרף נפשו באפו: חשך ד׳ וסימ׳ ינהם עליו ביום ההוא · אור חשך באהלו · כוכבי השמים וכסיליהם · חשך משחור תארם: ברשת ב׳ וסימ׳ ברשת זו

יח וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי וַיֹּאמַר: עַד־אָנָה תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין תָּבִינוּ וְאַחַר נְדַבֵּר: מַדּוּעַ נֶחְשַׁבְנוּ כַבְּהֵמָה נִטְמִינוּ בְּעֵינֵיכֶם: טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזַב אָרֶץ וְיֶעְתַּק־צוּר מִמְּקֹמוֹ: גַּם אוֹר רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְלֹא־יִגַּהּ שְׁבִיב אִשּׁוֹ: אוֹר חָשַׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ: יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ: כִּי־שֻׁלַּח בְּרֶשֶׁת בְּרַגְלָיו וְעַל־שְׂבָכָה יִתְהַלָּךְ: יֹאחֵז בְּעָקֵב פָּח יַחֲזֵק עָלָיו צַמִּים: טָמוּן בָּאָרֶץ חַבְלוֹ וּמַלְכֻּדְתּוֹ עֲלֵי נָתִיב: סָבִיב בִּעֲתֻהוּ בַלָּהוֹת וֶהֱפִיצֻהוּ לְרַגְלָיו: יְהִי־רָעֵב אֹנוֹ וְאֵיד נָכוֹן לְצַלְעוֹ: יֹאכַל בַּדֵּי עוֹרוֹ יֹאכַל בַּדָּיו בְּכוֹר מָוֶת: יִנָּתֵק מֵאָהֳלוֹ מִבְטַחוֹ וְתַצְעִדֵהוּ לְמֶלֶךְ בַּלָּהוֹת: תִּשְׁכּוֹן בְּאָהֳלוֹ מִבְּלִי־לוֹ יְזֹרֶה עַל־נָוֵהוּ גָפְרִית: מִתַּחַת שָׁרָשָׁיו יִבָשׁוּ וּמִמַּעַל יִמַּל קְצִירוֹ: זִכְרוֹ־אָבַד מִנִּי־אָרֶץ וְלֹא־שֵׁם לוֹ עַל־פְּנֵי־חוּץ: יֶהְדְּפֻהוּ מֵאוֹר אֶל־חֹשֶׁךְ וּמִתֵּבֵל יְנִדֻּהוּ: לֹא נִין לוֹ וְלֹא־נֶכֶד בְּעַמּוֹ וְאֵין שָׂרִיד בִּמְגוּרָיו: עַל־יוֹמוֹ נָשַׁמּוּ אַחֲרֹנִים וְקַדְמֹנִים אָחֲזוּ שָׂעַר: אַךְ־אֵלֶּה מִשְׁכְּנוֹת עַוָּל וְזֶה מְקוֹם לֹא־יָדַע־אֵל:

ואתיב בלדד דמן שוח ואמר: עד אימת תשוון הרפתקי למליא תתביינון ומבתר כן נמליל: מא דין אתחשבנא היך בעירא טמענא במחמיכון: דמצער נפשיה ברוגזיה איפשר דאמטולך תשתביק ארעא וטינר יתלק מן אתריה: ת״א דמריד נפשיה לגרמיה אפשר דמטולתך תתנשי ארעא מן למיתב ותקיפא יסתליק מן אתריה: ולחוד נהור רשיעי יטפי ולא ינהור גיה נוריה: נהור חשך במשכניה ושרגיה אמטולתיה יטפי: יתעייקן פסיעת תוקפיה ותטלוקיניה מלכתיה: מטול דאשתדר במצדתא בריגלוי ועילוי כרגת יטייל: יאחוד בתיקלא דפחא יתקוף עלוי ניברוא: טמיע בארעא אשליה ואוחרתיה עלוי שבילא: חזור חזור יבעתוניה אתרגושין ומתברין לריגלוי: יהי כפין ביר בוכריה וצעירא מכוון לאנתתיה: ת״א יהי כפין באנינותיה וצערא מזומן לסטריה: ייכול בוצנין דתפיין למשכיה יגמר בנוי מלאך מותא: ת״א יכול בסרא תקוף משכיה וגמר בנותי שרוי מתא: יתגזיר ממשכניה רוחצניה ותוכליניה למליך רגושתא: תשרי אינתתיה במשכניה מדלית ליה ויבדר על מדוריה גופריתא: מארעא בנוי ישתיצון ומשמיא יתגזר אובדניה: ת״א מלרע שרשותי יתייבשון ודמן לעיל יתמולל זאזיה: דכרניה הובד מני ארעא דישראל ולא שמא ליה על אנפי אשקקי: יהדפוניה מנהורא לחשוכא ומתבל יגלוניה: לא ביר ליה ולא בר ברא בעמיה ולית משיזיב בית תוביה: מטול יומיה אצטדיאו בתראי וקדמונאי אחדו עלעולא: ויימרון לחוד אילין משרית עוילא ודין אתר דמאן דלא ידע אלהא:

אבן עזרא

עד אנה תשימון קנצי למלין · הנון מוסף והככון שאין לו דומה ועניינו רובי כי שולח ברשת ברגליו · פי׳ כי רגליו שולחו ברשת: שבכה · בלשון קדר כמו רשת והוא כענין מסובך: יאחז · הפח בעקבו תאחזקו עליו הצמאים · והכהן כ״ע אמר הבתולות ואחרי׳ אות׳ בלשון קדר אבנים הפך כי עם אבני ה השדה בריתך: יהי רעב אונו · כמו בן אוני והענין שיסבע ממנו: לצלעו · כמו ולצלע המשכן: בדי עורו · שעיפי עורו על דרך משל: יאכל בדיו · הם בניו: בכור מות · חוזק או ראשית והענין שיבכר המות בבאו: ותצעידהו · עכתו ותקותו: למלך בלהות · לגדול שבבלהות: תשכן באהלו · חיה זרה: מבלי לו · מבלי שידור הוא שם: יזורה · יפורם וכן ואתכם אזרה בגוים: ינדוהו · ירחיקוהו כמו נדה: במגוריו · המקומות שהיה גר שם: נשמו אחרונים: רשעים כמוהו: וקדמונים · הם חבריו: וזה מקום לא ידע אל · שלא ישרת עצמו ואחר עמו וכן הוא זה מקום של לא ידע אל: עד

יח

טמנו · כי שלח ברשת ברגליו: צמים ב׳ וסימ׳ ושאף צמים חילם · יחזק עליו צמים: סביב ג׳ רפ׳ וסימ׳ בסוף יחזקאל: לרגליו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות: עורו ג׳ מל וסימ׳ והיהפך כושי עורו · יאכל בדי עורו · התמלא בשכות עורו: ינתק ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סימן י״ו: תשכון ג׳ מל וסי׳ בימים ההם תושע יהודה · לכן ישבו ציים את איים · תשכון באהלו מבלי לו יזורה על נוהו: זכרו ל׳ אבד מני ארץ וכל תריסר דכו׳ במ״א זכרו תורת משה עבדי: וקדמונים ל׳ אחזו שער:

והכלל העולה מהדברים הוא שאיוב יסתור דברי אליפז במה שהביא ראיה מהחוש מהעונש הבא לרשעי׳ וגזר מפני זה שכל הרעות הנופלים באישי האדם הם במשפט לפי מעשיהם ואמר שזאת הגזירה בלתי צודקת לפי שכבר נמצאו בו אלו הרעות הנפלאות אשר אין לו תקוה לחיות אחריהם על לא חמס בכפיו ואם יאמר אומר שזאת הטענה לא יודה בה אליפז ולזה איכה טענה עליו הנה תשובת איוב בזה כי דבריו הם עם השם ית׳ אשר יודע שהאמת הוא כמו שאמר איוב אם היה שיהיה פוקד האדם על כל מעשיו כמו שאמרו רעי איוב ומה שגנה אותו אליפז שהוא היה מיפר יראה באמרו כמו אלו הדברים הנה כבר נתבאר איוב ובאר שאינו כורץ אבל הענין בהפך וזה שהרשעים אינם יראים השם ית׳ עד שיתכן שיאמר שהוא היה מיפר יראת השם ית׳ מהם בכמו אלו הדברים והצדיקים לא יסורו ומפני זה מלהחזיק בדרכי השם ית׳ לפי שתכליתם אינו הגמול הגופיי אבל השארות הנפש ולא ירי שלא יסורו מפני זה הדעת מדרכם הטובה אבל יוסיפו אומץ להחזיק בה ולהשתדל בשלמותם הנפשיי לבזותם הקניינים וההצלחות הגופיות לרוע הסידור הנופל בהם והיותם הבל:

ביאור מלות המענה

ויען בלדד השוחי ויאמר · קנצי · כמו קצים ואמר זה לפי שאיוב היה אומר דברים רבים בטענה אחד וכשיתשב שיכלה המאמר להיותו לתכלית אחד מדבריו יתחיל בטענה אחרת ולזה ישים תכליות רבים לדבריו כאילו אמר עד אי זה מקום מהויכוח תשתדלו ברבוי הדברים והטענות וזה כי יתכן שבאמר הראשון יזכרו כל טענותיהם ומהמאמר ההוא ואילך לא יצטרכו לזכור טענות חדשות לקיים דבריהם איך ישתדלו לבד להתיר הספיקות במה שטענו החולקים עמהם על דעתם: ויעתק צור · ויסתלק צור: ידעך · יתמך: יצרו · ענין צרות: צעדי אונו · פסיעות כחו: ותשליכהו · ותעזבהו: שבכה · רשת: צמים · פריץ: חבלו · החבל שיקשור בו רגליו וילכד בו: ומלכודתו · הוא הפח שילכד בו: אונו · זרעו כטעם ראשית אוני: בדי עורו · ענפי עורו ובדיו: יאכל בדיו בכור מות · יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים: ינתק · יסתלק: למלך בלהות · אל החזק והקשה שבבלהות: מבלי לו · מבלי שלא היה שלו אבל גזלו: ימל קצירו · יכרתו ענפיו: ינדוהו · ישליכוהו: נשמו · תמהו: שער · סערה: ביאור

ביאור דברי המענה

ענה בלדד ואמר עד אן זה תקוה תאריכו דבריכם ותשימו קץ שם למילכם תבינו אותנו מה שנאמר ואחר כך נדבר ונענה אחר שאין אנו יודעים דבר לפי דבריך · מדוע נחשבנו כבהמה והיינו טמאים בעיניך ומרוחקים עד שממת אותנו כאותו׳ כפתיות הבה ואולם אמר זה לפי שכבר אמר איוב עליהם שזכרונם משלי אפר ושלא ימצא בהם חכם ושהשם ית׳ צפן לבם משכל · אתה האיש שמרוב כעסו טורף ומשחית נפשו האם בעבור הצדקות שאתה מעיד בעצמך נשפוט שהארץ נעזבת ויסור השם ית׳ מהמקום אשר עינו ולבו שם ר״ל האם נשפוט שהארץ נעזבת מפני הסדר הנופל בעניינך לפי דבריך שאין השם ית׳ משגיח באישי האדם אחר שאתה נמצא זה העניין ההולך בו בשאר האנשים על הסדר שזכרנו רוצה לומר שהצדיקים ישיגם רע הוא בעבור טוב אחר יותר טוב מהטוב הקודם או שהרע ההוא הוא טוב בעצמו ואם לא כשער ולזה לא תמצא סיבה לצדיק רע מכלה אותו אבל הרע שיבא לרשעים הוא מכלה אותם ואם אתה אומר שאין העניין כן אין לנו להאמין אותך על זה אבל נאמין שכבר מרית בדרך שראוי לך זה העונש או שאין הרע הבא אליך ממית אותך ואם תשוב בו זה · והחל בלדד בספור הרעות הנופלות לרשעים לאמת דעתו בזה על צד המשפט ואמר שלא די ברעות הנוספות הבאות לרשעים אבל גם אורם ידעך ויחשך רוצה לומר שאור מהשכל ועצתם יחשך וילכו בחשך בכל הדברים שיבחרו אותם · צעדי כחו יהיו צרים עד שלא ימצא בצמו יכולת ללכת באשר ירצה ועצתו תשליכהו ותעזבהו עד שלא תפול עצתו כי אם ביותר רע · כי שולח ברשת ברגליו עד שלא יוכל ללכת הנה והנה ועל רשת יתהלך וילכד שם · הפח יאחזהו בעקבו עד שלא יוכל ללכת יחזק עליו איש תקיף ופריץ ויתקפהו · טמון בארץ החבל אשר ילכד בו ומלכודתו טמון עלי נתיב אשר ילך בו עד שלא יוכל לראותו ולהשמר ממנו אבל ילך להלכד בו והוא לא ישער · סביב מכל צדדיו בעתוהו בלהות חזקות והפיצוהו ממקומו לברוח הנה והנה ברגליו ולא יהיה לו בהמה לרכוב עליה · יהי רעב זרעו שלא יהיה לו דבר לתת להם לאכול ומכה נכונה לבוא לצלעו · יאכל זה הרע ענפי עורו ובדיו ר״ל שלא ישאר בחלקי עורו חלק שלם שלא יאכל איבריו הגדול שבחליים הממיתים · ינתק מאהלו מבטחו עד שלא יהיה בוטח בו ותצעידהו עצתו אל מקום אשר יהיה לו שם החזק שבבלהות · תשכון הבהלה באהלו מפני שלא היה שלו אבל בא בעושק וגזל ולזה יזורה על נוהו גפרית לשרפו ויחרב · מתחת שרשיו יבשו וממעל יכרת קצירו עד שיכרת לגמרי ולא ישאר לו שורש ולא ענף והרצון בו שכבר יכרת זרעו · זכרו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ · יהדפוהו הצרות הבאות עליו מאור החיים אל החושך ומתבל ינדהו ויגליכוהו · לא ישאר לו נין ונכד ולא יהיה שריד בביתו · על יום העול והרשע הבא עליו כל אלו הצרות יתמהו הבאים ותמהו הקודמים עד שאחזם שער בזה · הנה אלו משכנות האיש העול וזה מקום האיש אשר לא ידע והשכיל השם וזה הדבר מצא ונמשך בחום לפי דעת בלדד ואולם הרעות הבאות לצדיקים אינם מזה המין כי אינם מכלות אותם לגמרי עד שלא ישאר לו זכר :

והכלל העולה מהדברים

הוא שבלדד משיב על מה שכבר אמר אליו איוב שעונש הרשעים והטובים הוא אחד בעינו והוא אמרו אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה שאין העניין כן אבל נמצא בחוש עונש הרשעים מתחלף מאד לעונש הטובים והפליג מפני זה בזכירת הרעות שימצאו מגיעות לרשעים ולפי שכמו אלו הרעות הנפלאות יתמצאו מגיעות לפי מאמר בלדד לרשעים לבד הנה יראה שסבת הגעתם להם הוא רשעם ולזה לא יבטל מזה הצד מה שהניח בלדד להתיר הספק על מה שנראה אותו מרוע הסדור באלו העניינים ואמ׳ שאע״פ שאיוב יטעון מצד מה שהגיע אליו שאין העניין כן שאין ראוי לבטל זאת הגזירה הנמצאת לפי דעתנו בודקת בחוש מפני מה שיטעון איוב מעצמו כי הנה אפשר שחטא איוב ואם לא עשה עול מפני שלא השתדל בשידע השם כפי היכולת כי זה גם כן חטא אבלו ולזה אמר וזה מקום לא ידע אל :

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר · תוגיון · מענין יגון : תהכרו לי · תלעיגו לי או יהיה מענין עזות פנים : ומצודו · רשתו : כבודי · הודי : ויסע · מענין נסיעה : גדודיו · גדודי הצרות : ויסלו עלי דרכם · באורח הדרוכה והסלולה לרוב ההליכה אלוה : זרו ממני · היו כזרים : וחנותי לבני בטני · הרצון בזה עם היותי חונן אותה מאד בעבור בני בטני ר״ל כדי שתעמיד ממנה בנים או יהיה מקור כמו השכח חנות אל והרצון בזה שהייתי חונן אותה הוא בעבור שתעמיד ממנה בנים זר הוא לה ואול׳ מתרצת כלל לו ואפשר שהיו לו עתה בנים כי לא ידענו הזמן אשר היה מעת אבדן בניו עד עת התוכחו עם רעיו ויהיה פירושו ומה שאני חונן בני הוא זר להם : עוילים · אנשי עול וחמס : ואתמלטה בעור שני · רוצה לומר שלא נשאר לי עור שלם כי אם הדבק לשרש שני :

ואף ט׳ ר״פ וסימ׳ ואף גם זאת בהיותם · ואף כי תשלחנה לאנשים · ואף כי היין בוגד · ואף אלהים עלה בהם · ואף אמנם שגיתי · ואף הסיתך מפני צר · ואף שמותהם שאלנה · ואף מאניא די בית אלהא · ואף מאני בית : גדר ג׳ וסימ׳ ארחי גדר ולא אעבור · גדר דרכי בגזית · גדר בעדי : אעבור ג׳ ומ״ל וסימ׳ נמסר בתלים סוף סי׳ קמ״ב : ויסע ג׳ וס׳ בסדר בשלח :

ואתיב איוב ואמר : עד אימת תנקטון נפשי ותשפפונני במיליא : דנן עסר זמנין תכסיפונני לא תבהתון תשמודעון לי : וברם בקושטא שליתי גבי תבית שלותי : אין בקושטא עלי תתרברבון ותכסנון עלי חיסודי : ידעו השתא ארום אלהא תקפני וסריגיה עלי אחזור : הא אקבל מן קדם חטוף ולא אתותב אצלי ולית דינא : אסרטי חטר ולא אעבר ועל שבילי חשוך ישוי : איקרי מעילוי אשלח ואעדי כלילי דרישי : יצדינני חזור חזור ואיזיל ואטיל היך קסא סברי : ותקף עלי רוגזיה ותחשבינני ליה היך מעיקוהי : כחדא ייתון אוכלוסוהי וכבשו עלי ארחתהון ושרון חזור חזור למשכני : אחי מעילוי ארחיק ויודעי אתעבידו חילונאי מיני : פסקו קריבוי ומיודעי אנשיוני : דיירי ביתי ולחינתי לחילוני יחשבונני היך בר עממין הוויתי במחמיהון : לעבדי קריתי ולא יתיב בפומי אבעא מיניה : רוחי נוכריתא לאנתתי ואיתחננית לבר מעיי : לחוד ינקיא רחקו ממרי אקום וממללין מני : רחקו יתי כל אנשי רזי ודין די רחמית אתהפכן בי : במשכי ובבסרי דבקת גרמי ואשתתרית במשך ככאי :

יט ויען איוב ויאמר : עד־אנה תוגיון נפשי ותדכאונני במלים : זה עשר פעמים תכלימוני לא־תבשו תהכרו־לי : ואף־אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי : אם־אמנם עלי תגדילו ותוכיחו עלי חרפתי : דעו־אפו כי־אלוה עותני ומצודו עלי הקיף : הן אצעק חמס ולא אענה אשוע ואין משפט : ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים : כבודי מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי : יתצני סביב ואלך ויסע כעץ תקותי : ויחר עלי אפו ויחשבני לו כצריו : יחד יבאו גדודיו ויסלו עלי דרכם ויחנו סביב לאהלי : אחי מעלי הרחיק וידעי אך־זרו ממני : חדלו קרובי ומידעי שכחוני : גרי ביתי ואמהתי לזר תחשבני נכרי הייתי בעיניהם : לעבדי קראתי ולא יענה במו־פי אתחנן־לו : רוחי זרה לאשתי וחנתי לבני בטני : גם־עוילים מאסו בי אקומה וידברו־בי : תעבוני כל־מתי סודי וזה־אהבתי נהפכו־בי : בעורי ובבשרי דבקה עצמי ואתמלטה בעור שני :

ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ בלנ׳ · ל׳ · ל׳ · ו׳ ר״פ · ל׳ · ד׳ כתי׳ כן · ל׳ · ל׳ ומ״ל · ל׳ · ג׳ · ג׳ ומ״ל · ב׳ ומ״ל · ל׳ · ג׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ ומלאים · ל׳ מ״ל · ל׳ · ל׳ ומ״ל לזר · ומס׳ · ל׳ ומ״ל זרה ומלעי׳ ב׳ · ב׳ · ל׳

אבן עזרא

עד אנה תוגיון · מן יגון : זה עשר פעמים · אמר הגאון רב סעדיה ז״ל כין כ בדברי איוב ותשובת חבריו הם עשר פעמי׳ · והנכון בעיני שהוא כמו ואפו עשר נשים בעבור היות ת חסרון עשרה סך ת חסרון : עלי תגדילו · כפשותיכם : ומצודו · עניינו מצודתו : ויסע כעץ · כאשר יוסר העץ ממקומו : ויסלו · מן סלון ממאיר כמו הכני סך את דרכך בסירים מן כמשוכת חדק וכן דרכי עוצר מן סירים : עוילים · נערים או רשעי׳ בעלי עול : וזה אהבתי · וזה שאהבתי כולם כ נהפכו בי : ואתמלטה בעור שני · העניין לא נמלטתי אלא כמו שני בעור : כמו

בעץ ג׳ וסימ׳ יבש היה כעץ · ויסע כעץ תקותי · ותשבר כעץ עולה : זרו ב׳ וסימ׳ וידעי אך זרו ממני · לא זרו מתאותם : ולא יענה ה׳ וסימ׳ וזעקתם ביום ההוא · אז יזעקו אל י״י דמיכה · ישאהו על כתף · שם יזעקו ולא יענה · לעבדי קראתי ולא יענה : אקומה ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ :

יד אלוה. מכת השם: ויחקו. ויכתבו: יחצבון. יחקקו: נקפו. כמו נקפו או נקפו יסברו: שדון. שם דין והוא שם בשקל בוז והרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעיס אותי בכמו אלו החרפות אשר אתם מחרפים אותי ויהיה תדעון הווה ואם הוא לשון עתיד וכמוהו ימצאו רבים בלשוננו או יהיה דון תואר בשקל טוב מלחמה ויהיה הרצון בזה בעבור מה שאתם יודעים לפי דבריכם שהאדם נידון על כל מעשיו אם טוב ואם רע ראוי לכם שתיראו מהכעיס אותי בזה האופן כי הוא חטא נפלא:

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר עד אנה תתנו יגון לנפשי ותדכאו אותי במילכם אלא שאתם מבזים אותי בהם ואין בהם טענה צודקת לאמת דעותיכם אבל הם מלים לבד. זה עשר פעמים דברנו אחד אל אחד ובכל פעם שהשיבותם לי תכלימוני בדבריכם או אמר עשר על דרך הרבוי כי לא דברו עמו כי אם חמשה פעמים ולא תבושו לומר לי כמו אלו הדברים ותעיזו פניכם לי. ואף אמנם אם יהיה כדבריכם שטעיתי מה לכם עלי תהיה שלא משוגתי והכיחו אותי. ואם אמנם עלי תגדילו משוג' ותוכיחו עלי חרפתי בעבור מה שאתם רואים כי מהמכות והפגעים להאמיככם כי הכל במשפט ותביאו ראיה מזה שאני הייתי חוטא. דעו באמת כי השם עותני והקיף עלי רשתו ללוכדני על לא חמס בכפי. הן אצעק חמס על כנגדי ובדרותי חסר באו בסבת מערכת הככבים בעת הלידה שלא כדין ואין עונה אותי אשוע ולא אמצא משפט. גדר השם המקרה זה

חנני חנני ב' ובפסו' והוא חד מן א"ב מן ב"ב ובפסו' וסימ' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הבי"ת בכ"ד: ועפרת ד' חס' בליש' וסימ' נמסר בסדר משות וזכריה סימ' ה': בצור ג' וסימ' והכית בצור. בא בצור והטמן. לעד בצור יחצבון: אחזה ד' וסימ' אני בצדק אחזה פניך. כלעדי אחזה אתה הורני. ואחר עורי נקפו זאת. אשר אני אחזה לי. וא' ואחזה אנכי

אבן עזרא

כמו אל. הוא הקדום לעד בצור יחצבון. היה מתאוה שיחצבו במקום שלא ימחו וזה תאויתי שידע מגואלי מדבר בשבילי טוב הוא היום בחיים או יהיה אחרון שיולד: ואחר עורי נקפו זאת. כמו ונקף סבכי היער ועניין זאת עצמי ועורי ובשרי: אחזה אלוה. הנגעים שיחרם עלי: כי תאמרו היש בכם שיאמר מה נרדף לו ושרש דבר רע. ים לכם לגור מפני חרב: כי חמה. בעבור עונות יבא חרב: למען תדעון שדון. כמו דין שים דין: לכן שעפי. חושי בי. מחשבותי להשיבך. כי מוסר כלמתי שמעתי ממך ורוח תבונתי תענני כגללו

חָנֻּנִי חָנֻּנִי אַתֶּם רֵעָי כִּי יַד־אֱלוֹהַ נָגְעָה בִּי: לָמָּה תִּרְדְּפֻנִי כְמוֹ־אֵל וּמִבְּשָׂרִי לֹא תִשְׂבָּעוּ: מִי־יִתֵּן אֵפוֹ וְיִכָּתְבוּן מִלָּי מִי־יִתֵּן בַּסֵּפֶר וְיֻחָקוּ: בְּעֵט־בַּרְזֶל וְעֹפָרֶת לָעַד בַּצּוּר יֵחָצְבוּן: וַאֲנִי יָדַעְתִּי גֹּאֲלִי חָי וְאַחֲרוֹן עַל־עָפָר יָקוּם: וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ־זֹאת וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלוֹהַּ: אֲשֶׁר אֲנִי אֶחֱזֶה־לִּי וְעֵינַי רָאוּ וְלֹא־זָר כָּלוּ כִלְיֹתַי בְּחֵקִי: כִּי תֹאמְרוּ מַה־נִּרְדָּף־לוֹ וְשֹׁרֶשׁ דָּבָר נִמְצָא־בִי: גּוּרוּ לָכֶם מִפְּנֵי־חֶרֶב כִּי־חֵמָה עֲוֹנוֹת חָרֶב לְמַעַן תֵּדְעוּן שַׁדּוּן:

ד וַיַּעַן צֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיֹּאמַר: לָכֵן שְׂעִפַּי יְשִׁיבוּנִי וּבַעֲבוּר חוּשִׁי בִי: מוּסַר כְּלִמָּתִי אֶשְׁמָע וְרוּחַ מִבִּינָתִי יַעֲנֵנִי: הֲזֹאת יָדַעְתָּ מִנִּי־עַד מִנִּי שִׂים אָדָם עֲלֵי־אָרֶץ: כִּי רִנְנַת רְשָׁעִים מִקָּרוֹב וְשִׂמְחַת חָנֵף עֲדֵי־רָגַע:

ל' ובכמו' · ל' חס' · ד' כתי' כן · ב' ל' · ר' חס' בליש' · נ' · ל' ל' ותלוי' · ל' ד' · ד' · נ' חס' בליש' · ר' חס' ב' · י' ת' ל' · שדין ת' · ל' ל' ל' · י"ב · ה' · ל'

חוסו עלי חוסו עלי אתון חברייי ארום מחתא דייי קריבת בי: למא תרדפונני דכמת אלהא ומבסרי לא תסבעון: מאן יהב יתי ויכתבון מלי מאן יהב בפתקא ויתרשמון: בקולמוס דפרזלא וברכמישא לעלמא בטינרא יתפסלן: ואנא ידעית דפריקי קיים ומן בתר כדין פורקניה על עפרא יקוו ומן בתר דאתפח משכי תהי דא ומבסרי אחמי תוב אלהא: די אנא אחמי לי ועייני חמון ולא חילוני שלמו כליותי בעובי: ארום תימרון מה נרדף ליה ועקר מלתא נשכח ביה: דחולו לכון מן קדם חרבא ארום ברגיז אלהא על סורחנותא מגרי קטולין דחרבא מן בגלל דתנדעון דדיין קשוט הוא מרי דינא: ואתיב צופר דמן נעמה ואמר: מטול דרעיוניי מתיבן לי ומטול דרחישתי בי: מרדותא דכסופי אשמע והיך פרחא מן ביונתי יתיבנני: הרא ידעתא מן אולא מן עידן דאשתוי בר נש עלוי ארעא: ארום בועת רשיעי שצית בעגל וחדות דילטור עד שעתא:

אשית לבי: תדעון ד' וסימ' למען תדעון אשר יפלה יי'. בזאת תדעון כי יי' שלחני לעשות. גורו לכם מפני חרב. ויאמר יהושע בזאת תדעון: הזאת ה' וסימ' הזאת לכם עליזה. הזאת חשבת למשפט. הזאת ידעת מני עד. הזאת נעמי. הזאת העיר שיאמרו:

הסרור ארחי עד שלא אוכל להמיט. חשכי ועל הנתיבות שאני מכוין אליהם חשך ימים ולא אוכל ללכת שם. כבודי מעלי הוסי מעלי הפשיט כמו שהשיגני מאבדן קנייני ויסר זרעי שהיה עטרת ראשי כמו שאמר עטרת זקנים בני בנים. הרס אותי סביב במכותיו ששלח לאבד קנייני ובני עד שאני נחשב כאילו הלכתי ויסע בזה הפועל כעץ תקותי ר"ל שאין לי תקוה כמו שאין תקוה לעץ כשנתגוהו סביב לעקרו משורש מן הארץ אשר היה משתרש שם כי הוא אילו יונח כן ימות בלא ספק וכן אני כשהוסרו ממני קנייני אשר היה בהם חיי רוחי הנני נחשב למת. ויחר עלי אפו להכותי אחר זה באלו המכות הנפלאות ויחשבני לו כאילו הייתי אחד מצריו לרדוף אותי בכל עת על לא חמס בכפי. יחד יבואו גדודי הצרות בי ויסולו עלי דרכם ר"ל שדרכם סלולה ודרוכה לבוא אלי מרוב ההתמדה ויחנו אלו הגדודים סביב לאהלי. הנה מרוב הצרות אשר לי כהפכו עלי אחי ויודעי ומיודעי לזרים עד שרחקו ממני ושכחוני כי במוט רגלי האנשי' ימצא הרבה שיעלימו עיניהם מהם אוהביהם וקרוביהם וישכחו אותם. ולא זה לבד אלא האנשים הגרים בביתי והם אוכלי לחמי ושפחותי חשבו אותי לזר נכרי הייתי בעיניהם. לעבדי קראתי ולא יענה ואף גם זאת שאתחנן לו בדברי למלאות שאלתי ולא אכוונו כדרך שיצוה האדם לעבדו הנה עם כל זה לא יענה. רוחי היא זרה לאשתי עם היותי חונן אותה מאד כדי שאעמיד ממנה בנים. גם האנשים הפחותים בעלי העול מאסו בי אקומה בפניהם ולא יבושו עם זה מלדבר בי חרפות ובזיונים. כל אנשי סודי תעבוני ואלה העומדי' עמי והם רעי אשר אהבתי. נהפכו לי לשונאים וחרפוני חרפות רבות. הנה לרוב כחישותי דבקה עצמי יחד בעורי ובבשרי כאילו אין בי בשר כלל ולא נשאר בי עור שלם שלא נקבוהו העצמות רק הדבק לשרש השניים שהוא דומה לעור. חנוני חנוני אתם רעי כי מכת השם נגעה בי ללא פשע. למה תרדפוני כמו אלה העוולים המחרפים אותי או ירצה אם השם רודף אותי בכמו אלו המכות למה תרדפוני כמוהו עד שלא תשבעו מבשרי לרוב שאתכם שאתם אותי. מי יתן איפה ויכתבון מילי כדרך שיעמדו לנצח ואולם אמר זה לשעורו שדבריו צודקים ואע"פ שרעיו היו מרחיקים אותם בטענותיהם הטובות ואין לאומ' שיאמר שאני חטאתי בשלא השתדלתי לדעת השם כפי היכולת כמו שאמר בלדד על איוב באמרו וזה מקום לא ידע אל כי אני ידעתי כי מי שגואל נפשי ומגיע לה הצלחתה אשר הוא חי וקיים לנצח. וידעתי האחרון אשר על עפר יקום והוא השם ית' ר"ל שהאחרון משפועלים הנכבדים על הארץ הוא השם ית' וקראו אחרון להיותו אחרון אצל חקירתנו כי אנחנו נתחיל מן המאוחר ונלך ממנו אל הקודם ואמנם הוא ראשון במציאות ואיפשר שיהיה אומרו ואחרון על עפר יקום מודה על הכוכבות והקיום על דרך אמרו אני ראשון ואני אחרון ואמנם הביאור הראשון נכון יותר מצד העניין ומצד הלשון. ועם כל זה רבו מכותי עד שאחר שנקפו עורי שברו את העצם. ומבשרי אראה יד השם ית' ומכתו או ירצה בזה הנה כבר הפליגו מכותי עד שאחר שנקבו עורי שברו עצמי עם היותי רואה השם ומשיג אותו יותר מבשרי ואמר זה לפי שכבר היו מיחסים לו שחטא בשלא ידע השם ית' כמו שקדם במענה הקודם הנה מה שקדם מסיפור הרעות היה דבר נגלה. ואולם הרע המשיג אותי אשר אני אחזה לי לבד הוא שאני משער כי מרוב חליי כלו כליותי תוך גופי. הנה היה ראוי לכם שתאמרו למה נרדוף אותו והנה נמצא בו שרש דבר ר"ל שראוי להתרעם על מה שאני מתרעם ולשפוט מפני זה שאין השם ית' משגיח באישי האדם לדעתכם היותי צדיק וישר וראוי שיעשה בי ממה שיראה בו שרש בזאת החקירה. בעבור מה שתדעו שיש דין ומשפט על כל מעשה האדם גורו לכם מהכעיס אותי כמו אלו ההכעסות כדי שלא תפולו בחרב כי החמה אשר אתם מביאים לי בזה האופן עון גדול שענשו הנפילה בחרב להיותו מהקשים שבעונות: והכלל העולה מהדברים הוא שמה שאמר בלדד שאין ראוי שיסתרו הגזירה הכוללת עמהם מפני מה שיטעון איוב מעצמו הנה יאמר איוב שהעניין בהפך שהוא ראוי שיקחו ממה שראו ומגיע בו מהרעו' זה הדבר והתחלתו להתאמת אצלם שהוא צדיק וישר יותר מן ההתאמתות אשר להם באנשים אשר הגיעם רע שהביאו ראיה מהם ועוד שהגזירה הכוללת בשלא תהיה צודקת באיש אחד הנה היא כוזבת ומה שטען בלדד כי איוב אולי חטא בשלא ידע השם ית' כבר סתר איוב מאמרו ובאר שהוא ידע אותו כפי היכולת באמת באמרו שהוא ידע אותו והוא אומרו בו שהוא אחרון על עפר יקום כי זה הוא האופן אשר יגיעו בו אל הידיעה בשם ית' ר"ל כשנחקור מסבות אלו העניינים המוחשים הפועלות אותם עד שנכלה אל הסבה האחרונה והנה גנה אותם איוב על שהם היו חושבים חטא נפלא בהכעיסם אותו בזה האופן עם הודאתם שיש על כל המעשה גמול ומשפט:

ביאור מלות המענה

ויען צופר הנעמתי ויאמר. שעפי. מחשבותי: חושי. הרגשי: שיאו

שיאו. רוממותו: כגללו. כצואתו: וידד. מענין נדודים: שזפתו. ראתהו: תשורנו. תראנו: מקומו. ענין אנשי מקומו שהיו רואים אותו תמיד: ירצו דלים. יפצו רצון דלים: אונו. גזלתו: עצמותיו ימלאו עלומיו. ר״ל עצמותיו כמלאו מחטא נעוריו: חיל בלע. ההון אשר בלע ואכל: ראש פתנים. מענין רוש ולענה ופתנים הם נחשים: יגע. שם והרצון שישיב יגיעו ולא יעלוס ולא ישמח: כי רצץ עזב דלים. כאשר רצץ הדלים עזב אותם ר״ל שלא עזב אותם עד אשר רצץ אותם: בחמודו לא ימלט. בחמודו ועשרו לא ימלט דבר שהכל יאבד: יחיל. יצליח: במלאת ספקו. בהיות לו די: יצר לו. מענין צרות ודוחק: עמל. תואר והרצון בו איש עמל ואון: בלחומו. בבשרו: מנשק ברזל. כלי זין של ברזל: תחלפהו. תכריתהו או ירכה בזה תעבור בו ויהיה שב אל החץ אשר יורו מ מזאת הקשת החזקה: מגוה. מהתיק אשר לה או ירכה בזה מ מגוף הרשע: וברק. הוא להב החרב: ממררתו. היא המרה אשר בה משכן האדומה: לצפוניו. בעבור החטאים אשר צפן: ירע. ישבר: מתקוממה לו. שוכנה אותו: יגל. יגלה מתקומו ויעבור: נגרות. כמו הנהרות הנגרות: ונחלת אמרו מאל. רוצה לומ׳ שזה לו לנחלה בעבור מה שאמר מאל והטיחו דברים כנגדו:

וראשו ד׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר ויצא: איו ה׳ בליש׳ וסימ׳ בלשון ארמי בנתיהון דמלכיא מתגלגלין וכוותין ומיתין וביאורס נמסר בסדר בראשית ואיוב סימן ידי׳ וידיו ד׳ וסימ׳ וידיו לא שטף במים. מידיו תבצענה. וידיו תשבנה אונו. ירחץ וידיד תרפינה׳ ויכחדנה ל׳ אם תמתיק בפיו רעה. וימנענה ל׳ בתוך חכו. ואינון מן מלין דמשמשין נה בסוף תיבות׳ וסימ׳

אם יעלה לשמים שיאו וראשו
לעב יגיע: כגללו לנצח יאבד ראיו
יאמרו איו: כחלום יעוף ולא
ימצאהו וידד כחזיון לילה: עין
שזפתו ולא תוסיף ולא עוד
תשורנו מקומו: בניו ירצו דלים
וידיו תשבנה אונו: עצמותיו מלאו
עלומו ועמו על עפר תשכב: אם
תמתיק בפיו רעה יכחידנה תחת
לשונו: יחמל עליה ולא יעזבנה
וימנענה בתוך חכו: לחמו במעיו
נהפך מרורת פתנים בקרבו: חיל
בלע ויקאנו מבטנו ירשנו אל:
ראש פתנים יינק תהרגהו לשון
אפעה: אל ירא בפלגות נהרי נחלי
דבש וחמאה: משיב יגע ולא יבלע
כחיל תמורתו ולא יעלס: כי רצץ
עזב דלים בית גזל ולא יבנהו: כי
לא ידע שלו בבטנו בחמודו לא
ימלט: אין שריד לאכלו על כן
לא יחיל טובו: במלאות ספקו יצר
לו כל יד עמל תבאנו: יהי למלא
בטנו ישלח בו חרון אפו וימטר ע
עלימו בלחומו: יברח מנשק ברזל
תחלפהו קשת נחושה: שלף ויצא
מגוה וברק ממררתו יהלך עליו א
אמים: כל חשך טמון לצפוניו
תאכלהו אש לא נפח ירע שריד
באהלו: יגלו שמים עונו וארץ
מתקוממה לו: יגל יבול ביתו נגרות
ביום אפו: זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל:

אין יסק לצית שמיא זוקפיה ורישיה לעננא
ימטי: היך רעייה לעלמא יהובד חמוי
יימרון האן הוא: היך חלמא יטוס ולא
ישכחוניה יגלי היך חזותא דליליא: עינא
סקרתיה ולא תוסיף ולא תוב תסכיניה
אתריה: בנוי ירעון מסכנין וידוי משלמן
תקוף צעריה: גרמוי אתמליאו חוליה
ובהריה על עפרא תשכוב: אין מתבסמא
בפומיה בישתא יכדבינה תחות לישניה:
יחוס עלה ולא ישבקינה ויכסינה במצע
מוריגיה: מיכליה במעוי אתהפיך אירסא
דחורמניה בגויה: נכסין דסלעים יפלט
יתיה מכרסיה יתרכיניה אלהא: רישי
חורמניא יינק תקטליניה לשן חוויא: לא
יזכי למחמי בטייפי נהרוות נחליא דמן
דובשא וליואי: מתיב ליאות חורנא ולא
יגמיר כדעתריה מתיידהיב שלחופיה ולא
ידוץ: ארום רעא עסקא דמסכנין ביתא
אנס ולא בנא יתיה: ארום לא יידע דיהי
שליו בכריסיה בגושמיה לא ישתזיב: לית
משיזיב למכליה מטול היכנא לא יוריך טוביה:
תתמלי סאתיה יתפרע מיניה כל אידא דלעי
תיתניה: יהי למימלי כריסיה יגרי ביה
תקוף רוגזיה ויחית עלוי מיטרין בשלדיה:
יעירוק מן זייני פרזלא תשלחפיניה קשתא
דנכרכומא: שלף ונפק מתיקרה וברקיה
ממרירתא יהלוך עלוי דחילוי: כל חשוכא
טמיע לטשיורתיה תגמריניה נור דגהנם
דלא נפיח ישרי משיזיב במשכני: יפרסמון
אנגלי מרומא סורחניה ודיירי ארעא יקומון
למבאשא ליה: יטלטל עיבור ביתיה
משחיה וחמריה מזדלפן ביומא דרוגזיה:
דין חולק בר נש רשיעא מן קדם יי ואחסנת
מימריה מן קדם אלהא:

נמסר במס׳ רבת׳ במערב׳ אות הנון בס״ד: ירא ה׳ ד׳ מנהון מלעיל וסימ׳ ירא יי׳ עליכם וישפט. ועתה ירא פרעה. ירא אלהי אבותינו ויוכח. ובמותו אבר ירא יי׳. אל ירא בפלגות: ימלט ח׳ וסימ׳ בעמוס סוף סימן ב׳: טובו ג׳ וסימ׳ אחר ישובו בני ישראל׳ מה טובו ומה יפיו. אין שריד לאכלו: נשק ג׳ קמצין בליש׳ וסימ׳ והבה מביאים איש מנחתו דמלכי׳ וחברו דד״ה. יברח מנשק ברזל: וברק ג׳ וסימ׳ וברק רדף אחרי הרכב. והשר דבורה וברק. וברק ממררתו יהלוך: ירע ל׳ ומלעיל שריד באהלו. בתקוממה ל׳ וב׳ל יגלו שמים עונו. אברו ל׳ והוא חד מן א״ב משמש או בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הו״ו בס״ד:

ביאור דברי המענה

ענה צופר הנעמתי ואמ׳ באמת מחשבותי יכריחוני להשיב על דבריך בעבור הרגשי בי מוסר כלימתי ש שמעתי ממך במה שקדם מדבריך ורוח מבינתי יביאני לענות לך. הזאת ידעת מכבר כמשך בזה המנהג מ מעת היות העולם ו ומעת שנברא האדם והוא כי רננת הרשעים וטובם והצלחתם הוא מזמן קרוב ר״ל שלא יתמיד להם ושמחת החנף לא תקום כי אם עד רגע כלומר זמן מועט והנה אמר זה לתשובה למה שטען על דברי איוב באומרו ישליו אהלים לשודדי׳. אם יעלה לשמים ר רוממותו וראשו לעב יגיע רוצה לומ׳ שיהיה בעליונות ההצלחה. הנה הוא יאבד ויפסד במהירות כהפסד צ צואתו בקלות ו ובמהירות עד שרואיו יאמרו איו כי יאבד ל לגמרי. כמו החלום וחזיון הלילה שלא יזכור אותם האדם כאשר הקיץ ויאבד זכרו במהירות כן יעופף זה הרשע וילך לאבדון מהר: העין שראתה אותו לא תוסיף לראותו ולא עוד יראהו עין אנשי מקומו להיות כלה ואבד: ישוב גמולו על בניו ויעשו רצון הדלים לרוב שפלותם תחת אשר עשקם אביהם או ידי העוסק בעצמו תשבנה הגזלה אשר גזל: לפי שעצמותיו כמלאו מחטא נעוריו ועמו על עפר תשכב יזטלאתו ולא ישוב אל השם. או הרצון בזה לפי שהוא מלא עצמותיו מהדברי׳ שפלותי׳ והמכוסים אשר גנב וגזל ר״ל שעשה עושר ולא במשפט ועמו על עפר תשכב הגזלה ההיא ולא ישיבה. ולפי שכאשר המתיקה בפיו הרעה אשר חשב לעשותה וערבה לו יכחיד אותה ויסתירנה תחת לשונו ר״ל שלא יגלה אותה עד עשותה המזימתה כאילו הוא חומל עליה מרוב אהבתו או זה ולזה לא יעזבנה וימנענה בתוך חכו. הנה ישיב לו השם על כל זה גמול מדה כנג׳ מדה׳ וזה שלחמו נהפך במעיו ללכת הפך המנהג ר״ל שישוב לצאת דרך הפה בקיא. הנה לחמו יהיה כמרורת פתנים בקרבו כל החיל אשר בלע יקיאנו ומבטנו יורישנו ש׳ הפך מה שהיה עושה שהיה מעכב לעצמו ההון אשר גזל ולא היה רוצה להקיאו ממנו דבר ותחת אהבתו הרעה עד שיסתירנה תחת לשונו יתן לו השם רעה שתגמור עמו ותכלהו והיא שהוא יינק ראש פתנים ותהרגהו לשון אפעה בארסו. ולא יראה בשפע הדברים הערבים כמו הדבש והחמאה אבל יבאו בקרבו תמיד הדברים הרעים תחת אהבתו הרעה. הנה הוא ישיב יגיעו ויכיחהו לאחרים ולא יהנה ממנו ויהיה יגיעו שישוב כשיעור החיל

אשר

אבן עזרא

כגללו. מן כאשר יבער הגלל עד תמו: וידד. כמו ירוחק: שזפתו. ראתהו כמו ששזפתני השמש: בניו ירצו דלים. הפירוש נכון שהוא מן רצון ובמה יתרצה כי בניו יוכרחו לרצות הדלים שגזל ועוד שיתכן שבימיו תשבנה ידיו אונו כמו הונו כמו מצאתי און לי ואתון כמו המון: עצמותיו מלאו. חטאת עלומיו: יכחידנה. שיעשה דבריו בסתר: ראש פתנים יינק. הפך נהרי נחלי דבש וחמאה ושניהם על דרך משל כענין שרש פורה ראש ולענה ו ובסוף משיב כל מה שיגעו בחיל תמורתו שבא לו הדבר הפוך: עזב דלים. במותו: בחמודו. שחמד והתאוה הוא לא ה השאיר כלום: יחיל. יקוה: במלאת ספקו. כאשר יגיע לכל מה שיספיק לו אז יצר לו ויד העמלים תבואנו כענין בפרוח רשעים ויש אומרי׳ בהגיע יום מפלתם וכמוהו תחת רשעים ספקם כמו ו ויספק את כפיו הכה: בלחומו. בבשרו ויתכן היות בלחומו כמשמעו כמו יהי למלא בטנו: תחליפהו. כמו כליל יחלוף ויש אומר כמו וחלפה רקתו: שלף. ישלוף החץ מהאשפה ויצא מתוכה וכמו ברק ירוץ כן יבואו אימים עליו פתע פתאום: תאכלהו אש לא נפח. כדי שיענה ולא תצא נפשו במהרה: יגל. יגלה ממקומו: יבול ביתו. כנהרות נגרות ויתכן שיחסר עם ביתו או יבול הכסי ביתו ו ויאמרו בני אדם זה חלק אדם רשע:

שמעו

אסר גזל והוא תמורתו ולא ישמח בזה החיל גם כן כי לא נשאר לו ולא נהנה ממנו. או יהיה פירושו כמו שישוב החיל תמורת מה שגזל ולא ישמח בגזלה ההיא אחר אשר יסיב אותה כן ישיב גם כן יגיעו ויניחהו לאחרים ולא יהנה ממנו וזה גמולו בעבור שהיה מעכב לעצמו העושק והגזל ולא היה רוצה להניח ממנו דבר מפני שרצץ הדלים ועזבם ר״ל שלא עזבם עד אשר רצץ אותם וגזל מהם בית אשר לא בנהו הנה גמולו שלא ידע אשר שלו בקרבו אך יהיו הם כלם נגועים ורצוצים כמו שרצץ הדלים ולא ימלט בחמודו ועשרו דבר שלא יאבד תחת אשר גזל בית אשר לא עמל בו יאבד ממנו מה שעמל בו. בעבור שלא היה משאיר דבר מאשר בידו לאכלו אבל היה בוטח שיגזול

אבן עזרא

ויהי יד וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח: דברי ג׳ וסימ׳ עורי עורי דברי שיר. כי מדי דברי בו זכור אזכרנו. ואחר דברי תלעג. וא׳ כדברי עבדך. וא׳ וכדברי אוחך: פלצות ד׳ וסימ׳ תעה לבבי פלצות בעתתני. וכסתה אתכם פלצות. יראה

כא וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר: שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ מִלָּתִי וּתְהִי־זֹאת תַּנְחוּמֹתֵיכֶם: שָׂאוּנִי וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר וְאַחַר דַּבְּרִי תַלְעִיג: הֶאָנֹכִי לְאָדָם שִׂיחִי וְאִם־מַדּוּעַ לֹא־תִקְצַר רוּחִי: פְּנוּ־אֵלַי וְהָשַׁמּוּ וְשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה: וְאִם־זָכַרְתִּי וְנִבְהָלְתִּי וְאָחַז בְּשָׂרִי פַּלָּצוּת: מַדּוּעַ רְשָׁעִים יִחְיוּ עָתְקוּ גַּם־גָּבְרוּ חָיִל: זַרְעָם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם עִמָּם וְצֶאֱצָאֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם: בָּתֵּיהֶם שָׁלוֹם מִפָּחַד וְלֹא שֵׁבֶט אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם: שׁוֹרוֹ עִבַּר וְלֹא יַגְעִל תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל: יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְיַלְדֵיהֶם יְרַקֵּדוּן: יִשְׂאוּ כְּתֹף וְכִנּוֹר וְיִשְׂמְחוּ לְקוֹל עוּגָב: יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יֵחָתּוּ: וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ: מַה־שַּׁדַּי כִּי־נַעַבְדֶנּוּ וּמַה־נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע־בּוֹ: הֵן לֹא בְיָדָם טוּבָם עֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי: כַּמָּה נֵר־רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְיָבֹא עָלֵימוֹ אֵידָם חֲבָלִים יְחַלֵּק בְּאַפּוֹ: יִהְיוּ כְּתֶבֶן לִפְנֵי־רוּחַ וּכְמֹץ גְּנָבַתּוּ סוּפָה: אֱלוֹהַּ יִצְפֹּן־לְבָנָיו אוֹנוֹ יְשַׁלֵּם אֵלָיו וְיֵדָע: יִרְאוּ עֵינָו כִּידוֹ וּמֵחֲמַת שַׁדַּי יִשְׁתֶּה: כִּי מַה־חֶפְצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו וּמִסְפַּר חֳדָשָׁיו חֻצָּצוּ: הַלְאֵל יְלַמֶּד־דָּעַת וְהוּא רָמִים יִשְׁפּוֹט: זֶה יָמוּת בְּעֶצֶם תֻּמּוֹ כֻּלּוֹ שַׁלְאֲנַן וְשָׁלֵיו:

וְאָתֵיב אִיּוֹב וַאֲמַר: שְׁמָעוּ וְקַבִּילוּ מִלְּתִי וּתְהֵי דָא תַּנְחֻמַתְכוֹן: סְבוּלוּ יָתִי וַאֲנָא אֲמַלֵּיל וּמִן בָּתַר דְּמַלֵּילִית תְּדַהֲךְ: אֵיפְשַׁר דַּאֲנָא לְבַר נַשׁ מִלְּתִי וְאִין מַדִּין לָא תִּתְיָיעֵק רוּחִי: אִתְפְּנוּ לְוָתִי וּשְׁתוּקוּ וְשַׁווּן אִידָא עַל פּוּמָא: וְאִין דְּכָרִית וְאִתְבְּהֵלִית וְאַחַד בִּסְרִי רְתִיתָא: מַדִּין רַשִׁיעַיָּא יֵיחוֹן אִתְקְפוּ לְחוֹד קְנוֹ נִכְסִין: בְּנֵיהוֹן מְכַוַּן קֳדָמֵיהוֹן עִמְּהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן לְמֵיחְמֵיהוֹן: בָּתֵּיהוֹן שְׁלֵים דְּלֵית דְּלוּחָא וְלֵית מַחַת אֱלָהָא עִילָוֵיהוֹן: תּוֹרֵיהּ מְבַטִּין וְלָא יַפְקְטָן תְּשֵׁיזֵיב הוֹרְתֵיהּ וְלָא תְתַכֵּל: יְשַׁדְּרוּן הֵיךְ עָנָא טַלְיֵיהוֹן וְרוֹבֵיהוֹן יְטַפְּזוּן: יִטְלוּן בְּתוּפִין וְכִינּוֹרִין וְיֶחְדּוּן לְקַל אַבּוּבָא: יִגְמְרוּן בְּטַבָא יוֹמֵיהוֹן וּבְמַרְגוֹעָא לְבֵי קְבוּרְתָּא נָחְתִין: וַאֲמָרוּ לֶאֱלָהָא זוּר מִינָנָא וּלְמִחְכַּם אוֹרְחָתָךְ לָא צְבֵינָא: מַה שַׁדַּי אֲרוּם נִפְלְחִינֵיהּ וּמַה צְרוֹךְ אִית בֵּיהּ אֲרוּם נְצַלֵּי בְּמֵימְרֵיהּ: הָא לָא יִשְׁתְּתַר בִּידֵיהוֹן טוּבֵיהוֹן מִלְּכַת רַשִׁיעֵי רַחֲקַת מִנִּי: כַּמָּה שְׁרָגָא דְּרַשִׁיעֵי יִטְפֵי וְיֵיתֵי עֲלֵיהוֹן תַּבְרֵיהוֹן עַדְבִּין יַפְלִיג בְּרוּגְזֵיהּ יְהוֹן הֵיךְ תִּיבְנָא קֳדָם זַעְפָא וּכְמוּזָא דִּיטַלְטְלִינֵיהּ עַלְעוֹלָא: אֱלָהָא יְטַשֵּׁי לִבְנוֹי צַעֲרֵיהּ יִפְרַע לְוָתֵיהּ וְיֵדַע: יֶחְמוּן עֵינוֹי תְּבִירֵיהּ וּמִן רוּגְזֵיהּ דְּשַׁדַּי יִשְׁתֵּי: אֲרוּם מַה רְעוּתֵיהּ בְּבֵיתֵיהּ בָּתְרוֹי וּמִנְיַן יַרְחוֹי אִתְפְּלִיגוּ: הַאִיפְשַׁר דִּילֶאֱלָהָא יַלִּיף מַנְדְּעָא וְהוּא שְׁמֵי מְרוֹמָא דָאִין: דֵּין יְמוּת בִּתְקוֹף שְׁלֵימוּתֵיהּ כּוּלֵיהּ שָׁדִיךְ וְשָׁלֵיו:

שמעו שמוע. שאוני. תעגו: פלצות. כמו ומתוריה יתפלצון: עתקו. כמו שמנו עבו כמו יצא עתק מפיכם הון עתק: עבר. לשון הריון: יגעיל. מלשון רבותינו ז״ל מגעילן ברותחין והצונן שיקפא זרע הקרי: עויליה׳. מן עול ימים: ישאו. קול בתוף וכנור: וברגע. בלא עינויים: כי נפגע בו. כמו ואל תפגע בי לשון בקשה: הן לא בידם טובם. רק מהמקום ניתן להם אף על פי שעבתם ודבריה׳ רחקו מני. חבלי׳ אף יחלק להם הפך חבלי׳ נפלו לי בנעימי׳ ויש אומרים מן חבלי יולדה והראשון נכון: אונו. רשעו כמו מחשבות אונך כטעם פוקד עון אבות: וידע. כמו וידע אלמנותיו: יראו עיניו. כל אחד ואחד משניו: כידו. כמו אידו מן השניין ואין לו חבר: כי מה חפצו. מה יועיל לו כל מה שהשאיר אחריו: חצצו. כמו לא יחצו ימיהם: הלאל ילמד דעת. כאלו לא ידע המקום מה יעשה: הלמד נוסף שעוינו

ויחמוס די ספקו הנה יהיה גמולו שלא יכלת טובו עד שיצטרך לקחת מזולתו מה שיאכל או ימות ברעב. ולזאת הסבה הנה ברבות טובתו שלא יחסר לו דבר אז יהיה צר לו ויהיה עני לפי שכל יד איש עמל יבוא תבואהו לעושקו. ואם היה שיהיה עושרו למלא בטנו רוצה לומר שימלאהו השם לאכול ממנו הנה ישלח בו השם חרון אפו ויוריד עליו בשטף חרון אפו בבשרו. מרעה אל רעה יבא כאשר יברח מנשק ברזל תכריתהו קשת חזקה שהיא נחשת כי הוא יראה בנח חזק ולזה יתכן שהחץ ינקוב אותו ויעברהו שלף החץ היורה ויצא מגוף זה הרשע ר״ל שיעבור גופו והבריק בלהטו וממרורתו יצא והוא המקום היותר מסוכן ואי איפשר למות בו שיחיה ובכלל הנה כל אח׳ מהאימים יהלך עליו ואיפשר שכא׳ והוא יותר נכון שהרצון בזה שלרוב היות זה הרשע נכון לרע הנה תכף שישלוף האדם חרבו ויצא מתיקו ויבריק להט החרב ההוא הנה יהלוך על הרשע אימי׳ ממרורתו שתכרת בזה החרב וירנה בזה שתכף שיראה החרב יפלו עליו אימות מות. כל חשך וכל רע טמון לו בעבור צפוניו ר״ל החטאים אשר צפן והעלי׳ תאכל אותו אש אשר לא נופח בתפוח ר״ל האש הנופלת מן השמי׳ וישבר מי שהיה שריד לאהלו עד שלא יהיה לביתו שריד. השמים יגלו עונו כי כלחמו מן השמים עמו ויגלה בזה לכל כי הוא היה רשע והארץ כאלו היא שואלה אותו לרוב המקרים הרעים אשר יגיעו לו ותמנה תגלה יבול ביתו ממקומו ביום אף השם ר״ל שיעתקוהו האנשים ממנו ויסירוהו בחוזק ובמהירות כמו הנהרות הנגרות אשר ילכו בחוזק ובמהירות. הנה זה הוא חלק אדם רשע מאלהים ונחלת מי שאומר מאל דבר שלא כהוגן ואולם אמ׳ זה כנגד איוב שהיה מטיח דברים לפי מחשבתו כנגד השם ית׳ והנה באו לאיוב כמו אלו הרעות מזכרם בסוף דבריו ר״ל שמן השמים נלחמו עמו והארץ מתקוממה לו כמו שזכר ברא״ם זה הספר רצוני שקצת הרעות באו לו על יד המלחמה והוא מה שלקחו חיל שבא והכשדים וקצתם היו מן השמים והוא מה שהגיע לו מן הרע בנפילת האש והרוח: הוא כי נופר על מה שסתר בו איוב דבריו

והכלל העולה מהדברים

בעבור ההצלחה המגעת לרשעים והיותם נקיים עם זה מפחד והוא אמרו ישלוו אוהלים לשודדים ישיב שהוא לא ירחיק שלא תמצא זאת ההצלחה זמן מועט לרשעים אבל אחריתה לרע ואם לא יהיה זה הרע בימיו כבר יהיה בימי בניו והוא אמרו בניו ירצו דלים ולזה ראוי שלא יקרא זה הצלחה אחר שאחריתה לרע ובזה חשב בלבד להמלט ממה שנראה אותו מההצלחה לרשעים והוסיף לאמת דבריו שהכל בתשפט מפני שמה שנראה אותו מהרעות לרשעים הוא מדה כנגד מדה והוסיף גם כן עתה לאמת שאיוב היה חוטא מפני שהיה אומר דברים לאל שלא כהוגן:

ביאור מלות המענה

ויען איוב ויאמר מלתי. מאמרי: שאוני. סבלוני ר״ל סבלו דברי: והשמו. והתמהו: עתקו. הזקינו מענין עתיק יומין: ולא יגעל. ולא יוציא הזרע חוץ לרחם: תפלט פרתו. תלד לזמן ראוי והוא מענין ותשב ולא תפליט: עויליהם. מענין עול ימים ר״ל בניהם הקטנים: ישאו בתוף וכנור. ישאו רנה כאילו היה לפניהם תוף וכנור מרוב השמחה: וברגע שאול יחתו. ובזמן קצר מאד ימותו וזה כלו מרוב ההצלחה שלא יגיעם צער גדול בבא עליהם המות: כנגע בו. נתפלל אליו: ידעך. יכבה ויחסך: חבלים. צירים ומכאובות: אונו. גמולו: כידו. אידו: ומחמת שדי ישתה. ר״ל משפע חמתו או יהיה חמת כמו נאד ויהיה הרצון בזה ישתה מחמת השם ית׳ וידעל ר״ל שישתה כוס התרעלה: חצצו. נחתכו ונגבלו ויהיה חצץ וחצה שני שרשים בענין אחד: בעצם תומו. בתוקף שלמותו: עטיניו

עטיניו· הם השדים׃ ומוח עצמותיו ישוקה· ר״ל שכל אחד מעצמיו מלא מוח מרוב השומן והרטבות׃ תחמסו· מענין חמס׃ יחשך רע· ימנע האיש הרע שלא יגיע אליו האיד׃ עברות· מענין עברה׃ ועל גדיש ישקוד· ר״ל שהוא יהיה שוקד לעמוד על הקבר ונקרא הקבר גדיש להתקבץ עליו עפר ואבנים ויגבה על הארץ כצורת גדיש ואיפשר שיהיה גדיש כמשמעו וירצה בזה שהוא יעמוד בחוץ בקבר אשר אכל הגדיש שהוא בשדה׃ רגבי נחל· בקעי המישור אשר הוא קבור שם׃ ותשובותיכם נשאר מעל· רוצה לומר התשובותיכם נשארו כחטאת ובטלות׃

ביאור דברי המענה ענה איוב ואמר לרעיו שמעו שמוע מלתי ותהי זאת תנחומותיכם שתנחמוני בה

וזה נג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימ׳ מ״ז׃ ישכבו ג׳ קמצ׳ וסימ׳ בסדר וירא׃ שאלתם ב׳ וסי׳ ועתה הנה המלך אשר בחרתם׃ הלא שאלתם עוברי דרך· וחד ושאלתם לו׃ ואתותם ל׳ והוא חד מן מלין דכשמשין תם בסוף תיבות וסימ׳ נבס׳ בבסר׳

עֲטִינָיו מָלְאוּ חָלָב וּמֹחַ עַצְמוֹתָיו יְשֻׁקֶּה׃ וְזֶה יָמוּת בְּנֶפֶשׁ מָרָה וְלֹא־אָכַל בַּטּוֹבָה׃ יַחַד עַל־עָפָר יִשְׁכָּבוּ וְרִמָּה תְּכַסֶּה עֲלֵיהֶם׃ הֵן יָדַעְתִּי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וּמְזִמּוֹת עָלַי תַּחְמֹסוּ׃ כִּי תֹאמְרוּ אַיֵּה בֵית־נָדִיב וְאַיֵּה אֹהֶל מִשְׁכְּנוֹת רְשָׁעִים׃ הֲלֹא שְׁאֶלְתֶּם עוֹבְרֵי דֶרֶךְ וְאֹתֹתָם לֹא תְנַכֵּרוּ׃ כִּי לְיוֹם אֵיד יֵחָשֶׂךְ רָע לְיוֹם עֲבָרוֹת יוּבָלוּ׃ מִי־יַגִּיד עַל־פָּנָיו דַּרְכּוֹ וְהוּא־עָשָׂה מִי יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ וְהוּא לִקְבָרוֹת יוּבָל וְעַל־גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד׃ מָתְקוּ־לוֹ רִגְבֵי נָחַל וְאַחֲרָיו כָּל־אָדָם יִמְשׁוֹךְ וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר׃ וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נִשְׁאַר־מָעַל׃

בזוי אתמליאו חלבא ומוקרא דגרמוי פטים׃ ודין ימות בנפשא מרירא ולא אכל בטבתא׃ כחדא על עפרא שכבין וריחשא תחפי עליהון׃ הא גלין קדמוי מחשבתכון וזימיונין דעלי תחשלון׃ ארום תימרון האן בירת ארכונא והאן פרסא דמשכני דרשיעיא׃ הלא שיילתון עדי אורחא וסמניהון לא תשתמודעון׃ ארום ליום תברא יתמנע ביש ליום רגיזתא יתעלון׃ מן יחוי קדמוי אורחיה והוא עבד מן ישלם ליה׃ והוא לקבורין יתעל ועל גדישין נעירו׃ בסימן ליה גרגישתא דנחלא ובתרוי כל בר נש ינגוד וקדמוי לית סכיין׃ והיך תנחמונני למא ותיובתיכון אשתאר בהון שקר׃

רבת׳ במערכת אות דהיו בס״ר׃ אין כספר כל קרי׳ אין מספר בס״ר ואין כספר וסימ׳ ברישׁ יואל ותהלים סימן קה׃ ואיך ג׳ ר״פ וסי׳ ואיך השיב את פני פחת דמלכים· וחברו דישעיה ואיך תנחמוני הבל׃

אבן עזרא

עטיניו· בלשון ישמעאל המקום שיברכו עליו הגמלים על המים׃ ישוקה· כאילו ישוקה תמיד ממשקה על כן לא ייבש׃ תחמסו· מן חמס׃ בית נדיב· בעל ממון ואיננו צדיק׃ תנכרו· כמו תכירו׃ ליום איד· לויום חשך וקרוב ממנו ואיד יעלה מן הארץ כענין יום ענן וערפל׃ מי יגיד על פניו דרכו· חוזר למקו׳ והענין מי הגיד לו דרכו להיות כן והוא יעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו ויש שהוא רבק והענין על מחשבת הרשע שיעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו׃ ועל גדיש ישקוד׃ אמר רב האיי ז״ל שהיא הקובה שעל הקבר כמנהג ארץ ישמעאל והקרוב שהוא עפר והדומה לו ואין לו חבר׃ רגבי נחל· בלשון ישמעאל מקום חפירות הנחל והוא קרוב בעבור ורגבים ידובקו׃ ואחריו כל אדם ימשוך׃ שימותו אחריו ואין מספר למתים שלפניו׃ ותשובותיכם׃ כן עניננו כשאר מעל בתשובותיכם מן ומעלה מעל׃ הלא

ר״ל אם תחרישו על דברי כי יותר טובה לי היא שתיקתכם מתשובתכם אחר שאתם מכעיסים אותי בה כעם נפלא· סבלו דברי ואנכי אדבר ואחר דברי מה שתשקוט בו המיית לבבי תלעיגו על דברי אם תרצה· והנה אמ׳ זה כנגד צופר הנעמתי שאמר לאדם שאוכל להשיבו מרצונו בהסתכלותי ומדוע לא תקצר רוחי אם׳ כדברי עם השם ית׳ אשר לא אוכל להשיב אפו ממנו· אתם ראו הביטו אלי ותמהו ושימו יד על פה מרוב התימה והוא שיהיה איש תם וישר כמוני מוכה בכמו אלו המכות הנפלאות על לא פשע ולא חטאת· אם באתי לזכור רוע הסדור הנופל באלו העניינים באישי האדם הנה נבהלתי ואחז בשרי פלצות ובעתה· איך אפשר שיהיה לרשעים מה שנמצא להם מטוב ההצלחה מרוע רשעים יחיו ויעתקו גם גברו בעושר ובכח· ויהיה זרעם נכון עמם לפניהם ר״ל שישבו בשלום בהסכמה אחת והוא לפניהם וצאצאיהם הם לעיניהם עד שישמחו בהם תמיד· בתיהם ישלם שלא יגיע בהם פחד ואין מכת השם עליהם כלל ר״ל שלא יגיעם שום רע· שורו עבר פרתו ולא יגעיל ויוציא הזרע לחוץ פרתו תלד לזמן ראוי ולא תשכל אך יחיה העגל וזה משל על רבוי הצלחתם בקנייניהם בכל עניניהם· ישלחו בניהם הקטנים וילכו כצאן שילכו תכף וילדיהן ירקדון מרוב השמחה· ישאו רנה מרוב שמחתם כאלו לפניהם תוף וכנור וישמחו כאלו יהיה לפניהם קול עוגב· יבלו בטוב ימיהם ר״ל שלא יראו רע כל ימיהם ויבא להם המות ברגע זולת צער וזה כלו מטוב ההצלחה· ואם תאמר מי היו אלו המצליחים בזה האופן תדע באמת כי הם היו הרעים שבאנשים עד שאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו ולזה הלכו תמיד בדרכי הרשע· ובזו השם ית׳ ואמרו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נתפלל אליו ונבקש ממנו צרכינו· הנה באמת עם כל זה לא אשבח הרשעים אבל רחוקה ממני עצתם ואף על פי שנמצאו מצליחים זה האופן מההצלחה וזה כי זאת ההצלחה אינה דביקה להם כמו הענין בהצלחת הנפש אבל היא חוץ מהם ולזה אמ׳ שטובם אינו בידם ולזה לא ירד אחריהם כבודם במותם· כמה מהזמן ימצא שידעך נר הרשעים ויבא עליהם אידם ויחלק להם השם חבלים ומכאובות בריבו ובקצפו עליהם· ויהיו כתבן לפני רוח וכמוץ גנבתו סופה להדחות מרעה אל רעה כמו שאתם מספרים מענייני הרשעים הלא זה ימצא מעט וזה שהגדתי מטוב הצלחת הרשעים ימצא הרבה ולזה היה החוש חולק על הרוב עם מאמריכם· ואין לך התנצלות במה שאמרת שאם לא יבא העונש לרשע יבא לבניו ויצפון להם השם חטא גזילתו וזה שכבר היה ראוי שישלם העונש אליו בעצמו· וידעני יתחת מרותו בשם השיגהו זה העונש יראו עיני החוטא אידו ורעתו וישתה מחמת השם וירגיש כי אי זה עונש יהיה לו לרשע במה שיגיע לבניו אחרי מותו· והנה מספר חדשיו אשר היה לו לחיות הוגבלו וכלו וכהם לבר יגיעו לו הצער וההכאה אמנם אחר המות לא ירגיש בעניינים המצערים והמהכים· הלאל ילמד האדם דעת להסתכל בהם איך ראוי שתהיה הנהגת השם ית׳ בזה העולם השפל עד שיהיה הכל בצדק ובמשפט ואיך איפשר זה ר״ל שילמד האדם לאל דעת והנה הוא בחכמתו ישפוט הנמצאים העליונים כמו המלאכים והגרמים השמימיים ויהיגם בזאת ההנהגה הנפלאה אשר לא יושג אופן החכמה בה ראה מה הגיעך מהטעות בחפשך בדרכיו בזה האופן עד שאמרת שההצלחה אשר תגיעה לרע היא רע הנה יתחייב מזה שלא יעשה השם רק רע לצדיקים ולרשעים· וזה שאשר ימות בעצם שלמותו והיה שלאנן ושלו כל ימיו עד בשדיו מלאו חלב מרוב השומן וכל אחד מעצמיו ישוקה במוח ר״ל שהוא מלא מוח· וזה אשר ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה כלל הנה תכליתם יחד אל המות ורמה תכסה עליהם ולפי שהמות שהיא תכליתם הוא רע הנה יקרה מזה שיהיה כל מה שיקרה להם בחייהם רע היו אלו האנשים צדיקים או רשעים הנה בהרחיקך העול מהשם תיחסהו לו וזה בתכלית הביטול והגנות· הנה ידעתי מחשבותיכם והמזימות הרעות אשר אתם חומסים בעבורי ובודאים מלבבכם ר״ל שאתם תבהלו לחשוב במחשבות חמס לטעון עלי ולעמוק האמת ממני או יהיה הרצון באומרו ומזימות עלי תחמוסו שאתם בהיותכם חוקרים בזה הדרוש אשר אנחנו מתוכחים בו לא תקחו כל המחשבות המקבילות אשר תפולנה בזה הדרוש אבל תחמסו ותגזלו קצתם בעבורי ולא תפנו אל המחשבה אשר תפול לאמת דעתי והמנם אמר זה לפי שמדרך החוקר בדבר חקירה שלימה שיקח כל חלקי הסותר אשר תפול עליהם המחשבה ואחר יברור הצודק מהבלתי צודק ואם לא לקחם כלם לא תשלם לו החקירה ולזה אמר איוב שרעיו היו לוקחים המחשבות החולקות עליו והיו חומסים המחשבות המסכימות לדעתו והנה זה הפירוש הוא יותר נכון לפי מה שאחשוב והנה זכר בכאן המחשבה אשר לקוחה לאמת דעתם וזכר אחר זה המחשבה אשר חמסו ואמר הנה ידעתי המחשבה אשר בניתם דעתכם בה במה שאמרתם שהרשע אינו נמלט מהפחד· כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים רוצה לומר שהנדיב להעדר ממנו הפחד לא ישתדל בבניינים החזקים אבל יספיק לו האהל להיות לו למחסה ולמסתור מזרם וממטר· ואולם הרשעים יצטרכו הבניינים החזקים מרוב הפחד והנה הפחד הוא עונש הרשעים כמו שקדם מדבריכם אלא שכבר בארתי לכם מהחוש שאין זה צודק· והנה חמסתם מהסבה להרית צודקת היא הורסת דעתכם והיא מה שאמרתי שכבר ישלו אהלים לשודדים· ועוד הלא שאלתם כל עוברי דרך שיודעים קורות הזמן והאותות והרבמים שיגידו מזה לפי המוחש תכחישו· וזה שהם יספרו כי כבר יקרה פעמים רבות של יום איד ר״ל שביום בא איד בעיר או במדינה יחשך הרע משיג אז האיד וינצל מרוב הצלחתו מבין שאר האנשים ובעת שיוכלו העברות בארץ אשר הוא בה יחשך מהם וינצל וזה מתמה שיוסיף לו בטחון ויסיר ממנו הפחד· ואחר בזה על לא יגיע אליו בימיו מי יגיד על פניו של אותו

הלאל יסכן גבר · יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון ויש אומרים יסכן ועניינו יסכן האדם במעשיו על המקום או יסכן אדם משכיל על המקום ועל׳ הגבר ריק כפי מעשיו והקרוב שהוא כמו יוכיח וקרוב ממנו הסכן נא עמו ושלם והעניין הלא יוכיח גבר או יוכיח בין שניהם משכיל: וזרועות יתומים ידוכא · כל אחד מהזרועות: או חשך לא תראה ·

אותו רשע דרכו להוכיחו ולומר שעל זה בא אין זה השכם והוא ששה הרעתי ישלם לו כמעשהו אחר מותו האם מחוק השופט היושר שיהיה העונש כל חטאו אל לבניו אשר לא עשו זה החטא כמו שאמרת · והוא לקברות יובל אחרי מותו ועל הקבר ישקוד תמיד עד הכסרו · הנה ערבו ומתקו לו בקעי המישור אשר הוא קבור בהם

החפץ ג׳ וסי׳ החפץ לי״י בעולות · לשדי כי נצדק · אל תתמה על החפץ: יבוא ד׳ מ״ל בסיפ׳ וסי׳ ולא תירא משוד כי יבוא · כי לא לפניו חנף יבוא · המיראתך יוכיחך · בכפל רסנו מי יבוא: ערומים ב׳ דגש׳ וב׳ רפין וסי׳ ערטלאין דגשין חכימין רפין וביאורם נמסר בסיפר׳ ריש סימן ט״ו: עיף ועיף ח׳ וסי׳ נמסר בתהלות סימן ס״ג: ונשוא ד׳ ג׳ מ״ל וסימ׳ ונעמן שר צבא מלך

כב

וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר: הַלְאֵל יִסְכָּן־גָּבֶר כִּי־יִסְכֹּן עָלֵימוֹ מַשְׂכִּיל: הַחֵפֶץ לְשַׁדַּי כִּי תִצְדָּק וְאִם־בֶּצַע כִּי־תַתֵּם דְּרָכֶיךָ: הֲמִיִּרְאָתְךָ יֹכִיחֶךָ יָבוֹא עִמְּךָ בַּמִּשְׁפָּט: הֲלֹא רָעָתְךָ רַבָּה וְאֵין־קֵץ לַעֲוֺנֹתֶיךָ: כִּי־תַחְבֹּל אַחֶיךָ חִנָּם וּבִגְדֵי עֲרוּמִּים תַּפְשִׁיט: לֹא־מַיִם עָיֵף תַּשְׁקֶה וּמֵרָעֵב תִּמְנַע־לָחֶם: וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ וּנְשׂוּא פָנִים יֵשֶׁב בָּהּ: אַלְמָנוֹת שִׁלַּחְתָּ רֵיקָם וּזְרֹעוֹת יְתֹמִים יְדֻכָּא: עַל־כֵּן סְבִיבוֹתֶיךָ פַחִים וִיבַהֶלְךָ פַּחַד פִּתְאֹם: אוֹ־חֹשֶׁךְ לֹא־תִרְאֶה וְשִׁפְעַת־מַיִם תְּכַסֶּךָּ: הֲלֹא־אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמָיִם וּרְאֵה רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי־רָמּוּ: וְאָמַרְתָּ מַה־יָּדַע אֵל הַבְעַד עֲרָפֶל יִשְׁפּוֹט: עָבִים סֵתֶר־לוֹ וְלֹא יִרְאֶה וְחוּג שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ: הַאֹרַח עוֹלָם תִּשְׁמֹר אֲשֶׁר דָּרְכוּ מְתֵי־אָוֶן: אֲשֶׁר־קֻמְּטוּ וְלֹא־עֵת נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם: הָאֹמְרִים לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וּמַה־יִּפְעַל שַׁדַּי לָמוֹ: וְהוּא מִלֵּא בָתֵּיהֶם טוֹב וַעֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי: יִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִשְׂמָחוּ וְנָקִי יִלְעַג־לָמוֹ: אִם־לֹא נִכְחַד קִימָנוּ וְיִתְרָם אָכְלָה אֵשׁ: הַסְכֶּן־נָא עִמּוֹ וּשְׁלָם בָּהֶם תְּבוֹאַתְךָ טוֹבָה: קַח־נָא מִפִּיו תּוֹרָה וְשִׂים אֲמָרָיו בִּלְבָבֶךָ: אִם־תָּשׁוּב עַד־שַׁדַּי תִּבָּנֶה תַּרְחִיק עַוְלָה מֵאָהֳלֶךָ: וְשִׁית־עַל־עָפָר בָּצֶר וּבְצוּר נְחָלִים אוֹפִיר:

ואתיב אליפז דמן תימן ואמר: איפשר דלאלהא יאליף גבר וכד יליף איפשר דעליהון משגח: העסקא אית לשדי ארום תזכי ואין ממון ארום תשלים אורחתך: המדחל מינך יכסינך ייתי עימך בדינא: הלא על בישתך דסגיעי ולית סוף לעוייתך: ארום תמשכין אחוך מגן ולבושין דערטילאין תשלח: לא מיא למשלהי תשקי ומן כפין תמנע לחמא: וגבר נצחן ליה ארעא וסביר אפין יתיב בה: ארמלתא שדרתא סריקותא ואדרעת יתומי תשפף: מטול היכנא חזרנותך פוחין ויבהלינך דלותא בתכיף: או בחשוכא תשרי לא תחמי וסוגעת מיא תחפינך: הלא אלהא בגובהי שמיא וחמי ריש כוכביא ארום זקופו: ותימר מה ידע אלהא האפשר דלהאל אמטתא ידין: ענניא טמיר ליה ולא יחמי ותקיף רומא דשמיא יטייל: האורחא דהוה מן עלמא תנטור די טיילו אינשי שיקרא: דאתבטילו מן ארעא בלא עידנהון בארעית אנהרא אתיך גופיהון: ודרא דטובענא דאמרין לאלהא זור מיננא ומה יעביד שדי להון: והוא מלי בתיהון טובא ומלכתהון דרשיעי רחקת מיני: יחמון בנוי דנח צדיקיא ויחדון ונח זכאה יחדך להון: אין לא אתמניעו מלמיקום ומותרהון גמרת אשתא: אליף כדון עמיה ותשתלים בהון עללתך טובא: גמר כדון מפומיה אוריתא ושוי מימרוי בלבבך: אין תתוב עד שדי תתבני תרחיק עולתא ממשכניך: ושוי על עפרא כרך תקיף ויהיך טינרא דנחליא דאופיר:

חשכת שאתה בחשך לא תראה: ושפעת מים · פי׳ שפעת רוב וכמוהו שפעת גמלים כן חשכת: הבעד ערפל · מסתר ערפל · וחוג שמים · על חוג השמים יתהלך ולא ידעתה יעשה לו למטה בארץ: האורח עולם תשמור · אורח העולם הם האומרים כן היה העולם ואיננו חדש: קומטו · נכרתו בלא עתם: נהר יוצק יסודם · הם אנשי דור המבול שטב הארץ שהוא יסוד בני אדם כמו נהר שיוצק: ירחו צדיקים · על כח ונל בניו: אם לא נכחד קימנו · רובי המפרשי׳ אמרו שהוא קימנו בקמ׳ קטן שהו׳ כדי תחת המ״ם והנכון שהוא חסר דגש והוא קיימנו וכמוהו וריגום אם לא נכחד הנקי הנזכר למעלה הוא קיימנו בעולם והעניין כי אנחנו עדים שלא מת הנקי: ויתרם אכלה אש · אנשי סדום: הסכן · הרגל או התוכח: ושלם · תהיה בשלום: בהם · תהיה בין טובים או בין רעי׳ תבוא לך טוב׳: בצר · כמו כסף: ובצור נחלים · זהב אופיר: והיה

ר״ל שלא ירגיש בשום רע אחרי מותו ואחריו ימשוך המות כל אדם כי הוא קופס ולפניו מסך אנשים אין מספר ובהיות העניין כן הנה ימצא זה מהרשעים מכל העונש או אם תקרא המות עונש הנה אין נקי מהצדיק מזה העונש וכבר התבאר שאין ראוי שיקרא עונש לו מה שיקרה לבניו אחריו כי לא יגיע לו מזה צער וזה דבר כבר התבאר בספר המדות רצוני שאין ראוי שיקרא בלתי מצליח מי שיבואו הרעות לאוהביו וקרוביו אחריו · ואיך תנחמוני הבל במה שאמרתם שאם אשוב אל אל ואשוב אליו יסורו מעלי המכו׳ האמ׳ והנה כל תשובותיכם נשארו כוזבו׳ ובטלו׳:

והכלל העולה מהדברי׳ הוא שמה שאמ׳ צופר שאין ראוי שיבטלו הגזירה הכוללת שהתאמתה מן החוש להם מפני מה שקרה לאיוב הוא בטל שכבר הבי׳ איוב ראיה מהחוש מזולתו סותר דבריהם והיא רוב ההצלחה המגעת להרב׳ מהרשעי׳ עד שלא יראו ברע בחייה׳ ולא יפחדו פחד אבל כבר ינצלו מהרב׳ מהרעות הנופלות לאנשים אשר הם אבלם וביאר שזה יותר נמצא ממה שהיו הם מעידים מרעות הרשעים כי מה שהיו מעידים מזה אינו רק על המעט ובאר שמה שהיה טוען צופר בזה שהשם ית׳ אם לא יענש הרשעים בעצמם כבר יגיעם העונש אחר מות והוא שכבר יענשו בניהם ולזה ראוי שלא תקרא כמו זה הצלחה

ארם היה איש גדולי שר חמשים ונשוא פנים · זקן ונשוא פנים · ונשוא פנים ישב בה · וא׳ נשוא עון · נעכן חס׳: גובה ג׳ וסי׳ הלא אלוה גבה: וראיתי לבית גבה · ולפני כשלון גבה: ולא יראהו ו׳ וסי׳ ולא יראה בך ערות דבר · ולא יראה כי יבא חום · ולא יראה כי יבא טוב · ואל׳ שמעיה הנלחמ׳ · מי גבר יחיה ולא יראה מות · עבים סתר לו: תשמור ד׳ מ״ל בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״א: יוצק ב׳ וסימ׳ והכהן הגדול · נהר יוצק יסודם: לאל ״א וסי׳ נמסר בתלים ס׳ נ״ו · ונקי ג׳ וסי׳ ונקי וצדיק אל תהרוג · ונקי ילעג למו · ונקי על חנף יתעורר: קח י״ב ל״פ וסי׳ נמסר בסדר במדבר סיני וברכה סימ׳ כ״ג: ושים ט׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר בשלח: עד שדי חד מן ז׳ יחידאין עד דסבי׳ למלה אחרא וסימ׳ נמסר בסר רבת׳ בערך עד:

אחר שתכליתה לרע הוא בתכלית הגנות לפי שמזה הצד יתחייב שלא יגיע לאחד מהאנשים רק רע אחר שתכלית כולם הוא אל המות ותכלית כל הקניינים אל ההפסד ויהיה אם כן השם ית׳ עושה עול אחר שיענוש כל האנשים הצדיקים והרשעים עם שהוא מבואר בנפשו שאין עונש לרשע במה שיגיע לבניו אחריו כי הוא לא ירגיש בזה ויהיה עול גם כן בחק השם ית׳ שיענש הבנים על עון אבותיהם ואבותיהם נקיים ואולם מה שנאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים הוא באופן אחר אין הנה מקום הביאור בו:

ביאור מלות המענה ויען אליפז התימני ויאמר · יסכון · יועיל: בצע · תועלת: תתם · מעניין תם וישר: תחבול · תקח משכון: וזרועות יתומים ידוכא · כל אחד מזרועות היתומים · ראש כוכבים · העליון שבגלגלים שימצאו בו כוכבים והוא גלגל המזלות או יקרא ראש כוכבים המקום שיהיו בו הכוכבים הנכוחים תמיד בתנועת האמצעית כי המקום ההוא הוא בתכלית הרוממות וגובה כמו שביארנו בספר מלחמות י״י והנה גובה המקו׳ הזה יעמידנו על אמתת מרחק הכוכבים מן הארץ בתכלית מה שאפשר מקוטן השיעור כמו שבארנו שם: קמטו · נכרתו מן העולם · ונהר יוצק יסודם ר״ל ביסודם ובמעמדם נגד נהר רב והוא מי המבול: אם לא נכחד קימנו · באמתכ׳ אשר מת האיש אשר הקימנו והעמידנו והוא כח אכלה שארית בעלי הדעת ההוא והיא אנשי סדום: הסכן · הרגל כמו ההסכן הסכנתי: ושלם · ותעמוד בשלום · תבואה · ר״ל תשוב להבנות אחר ההרסך באלו המגעים הרעים אשר קרו בך או יהיה תבואה מגז׳ בנים ר״ל שיהיו לך בנים ומזה העניין גם כן ואבנה גם אנכי ממנה: בצר · זהב: ובצור נחלים אופיר · ר״ל שבהוצאות הצור נחלים בשפע וברבוי כן ישפע השם ית׳ לך זהב אופיר: והיה

והיה שדי בצריך · הרצון שיהיה רב זהבך על דרך כקול שדי שמורה על החוזק ועל ההפלגה : תועפות · לשון חוזק כדרך תועפות ראם לו או יהיה מעניין הכפל כדמתרגמינן וכפלת ותעוף : ונדריך תשלם · ר"ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בעשייתם : ותאמר גוה · ר"ל שתעמוד בגובה ותיקף ולא יגעך רע : ושח עינים · שפל עינים : ימלט אי נקי · הנקי ימלט בזכותו אי גדול :

והיה שדי · והיה תקיף כמו כקול שדי : בצריך · כספך : וכסף תועפות לך · העניין כפול על המנהג · ותועפות אומץ ותוקף כמו ותועפות הרים לו כתועפו' ראם ויש אומרי' והיה שדי בצריך כמשמעו כמו עמו אנכי בצרה והראשון יותר נכון להדביקו בסוף הפסוק : כי השפילו · כי הנה אתה תורה כאשר שפלו הרשעים תאמר אתה גוה כמו גאה והעניין כי הגאוה השפילה אותם כעניין לפני שבר גאון : ושח עינים יושיע · המקום : גם ימלט אי נקי : יש אומרי' שהוא חסר ס"ן ועניינו אים נקי וזה רחוק לכן פירושו שהמקום יושיע שח עינים שהוא אדם את' גם ימלט אי נקי כמו יושב האי הזה והפך ארץ כי תחטא לי : ונמלט בבור כפך · ונמלט תהיה בבור כפך : גם

על שדי ג' זוגין על דסבי' לשין וסיב' על שערי · ויעבד השערים · על שערי שחו רעים לפני טובים · על שער ויבן עזיהו מגדלים · על שער צוארך כמגדל השן · על שדי כי אז על שדי תתענג · על שדי אם על שדי תתענג :

וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת לָךְ׃ כִּי־אָז עַל־שַׁדַּי תִּתְעַנָּג וְתִשָּׂא אֶל־אֱלוֹהַּ פָּנֶיךָ׃ תַּעְתִּיר אֵלָיו וְיִשְׁמָעֶךָּ וּנְדָרֶיךָ תְשַׁלֵּם׃ וְתִגְזַר־אֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל־דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר׃ כִּי־הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוָה וְשַׁח עֵינַיִם יוֹשִׁעַ׃ יְמַלֵּט אִי־נָקִי וְנִמְלַט בְּבֹר כַּפֶּיךָ׃

ל׳ · ל׳ — ב׳ יתענג · ל׳ דפי ל׳ — ב׳ · ל׳ · ו׳ — ל׳ ויהי ויקום — ל׳ — ב׳ חס׳ · ח׳ · ל׳

וִיהֵי שַׁדַּי כְּרַךְ תּוּקְפָּךְ וּמִן כְּסַף תְּקוֹף רוּמָא דִילָךְ׃ אֲרוּם הַידֵין עַל שַׁדַּי תִּתְפַּרְנַק וְתִזְקוֹף קֳדָם אֱלָהָא אַפָּיךְ׃ תְּצַלֵּי קֳדָמוֹי וִיקַבֵּיל סִינָךְ וְנִדְרָךְ תְּשַׁלֵּם׃ וְתִגְזַר מֵימְרָא וִיקוּם לָךְ וְעַל אוֹרְחָתָךְ יַזְהַר נְהוֹרָא׃ אֲרוּם דָּרָא דְּאַמְאִיךְ יִתְעֲבֵד גֵּיוְותָן וְשָׁוֵות בְּסוּרְחָנָא תִּפְרוֹק׃ ו יְשֵׁיזֵיב גְּבַר דְּלֵיתוֹי זַכַּאי בִּזְכוּוָתָךְ וְאִשְׁתֵּיזֵיב בִּבְרִירוּת יְדָךְ׃

ימלט ח' וסימ' ואבד מנוס מקל וחזק · דבתריה ותפש הקשת לא יעמוד ב' בו · מגבר יחזה · כי לא ידע שלו · ימלט אי נקי · אין אדם שליט ברוח · שקר הסוס לתשועה :

ביאור דברי המענ'.

ענה אליפז התימני ו ואמר האם האדם מ מועיל לשם ית' כאשר יועיל על עצמו ה המשכיל המיישר ר דרכיו אשר יגמול השם ית' הרשע תכף עשותו רשע מצד הרע שיעשה לשם ית' ויגמול טוב לצדי' תכף עשותו טוב מצד התועלת שהגיע לשם יתברך הנה אין העניין כן כי מה שיעשה השם ית' מזה אינו כי אם על צד החסד והחנינה להטיב אל האנשים וליסרם עד שיגיעו אל הצלחת הנפש אשר בעבורה נבראו לא לצורך עצמו ולזה יקרה שיאריך לרשע זמן ארוך לבלתי קבלו הפעולות ברע אשר יעשהו וכדי שיתן הרשע אל לבו לעזוב דרכו בזה הזמן הארוך וישוב אל השם ולא יאריך לצדיק כדי שלא יתזיק בדרך הרע אשר החל להתנהג בו ולזה אין פלא אם תמצא ההצלחה לרשע זמן ארוך והיה הטעם' אשר חשבת לסתור בה דברינו · החפץ לשם ית' כי תצדק להועיל לו ואם יגיע לו תועלת כי תתם דרכיך עד שיגמול טוב לצדיקים תכף עשותם הצדק והיושר כדי שיועילוהו · היראתו ממך שתזיקהו בעשותך הרעות יוכיחך ויבא עמך במשפט הנה אין העניין כן אבל מה שיעשהו השם ית' הוא להועיל לבני האדם ובהיות העניין כן הנה יאריך השם ית' לרשע להועיל לו ואם לא ישוב תוך הזמן אשר יאריכהו יגיעהו העונש הראוי ובזה נתרו כל הספיקות שהיית מספק בהם על דברינו זולתמה שטענת שאתה תם וישר ובאו עליך אלו הרעות הרבות ולא במשפט · ולזה אשיבך כי באמת אין דרכיך צודקים וזה כי אני אודך כי באמת רעתך אשר הביא השם עליך היא רבה כמו שאתה אומר אבל אין עול כי אין קץ לעונותיך עד שרעתך היא כשיעור עונותיך או תהיה הכוונה ברעתך ובעונותיך אחת בעניינה. אתה היית לוקח משכון מאחיך חנם ובגדי האנשים מחוסרי הבגדים תפשיטו להיות לך למשכון עד שיוכרחו ללכת ערומים וימותו בקרה וזה עון פלילי · האיש העיף והצמא לא תשקהו אפילו מים להשיב רוחו אליו ומהאיש הרעב תמנע לחמך עד שימותו בצמא וברעב · ואולם אתה היית מכבד האנשים התקיפים והאדונים אשר הם נשואי פנים להכילם ולהספיקם כאילו היו אדונים בביתך · ואולם האלמנות כמו אלמנותיו ויתומים לא הטבות בהם לתת להם דבר ולא להצילם מעושקיהם ואלו העונות הם חזקים לאין קץ · על כן סביבותיך פחים מכל צדדיך ללכדך ולבהלך פחד הצרה הזאת פתאום · או יבהלך חשך המכאובים עד שלא תוכל לראות ושפעת מי הצרות הרבות תכסך ע"כ לא תתרעם אם יגיעוך כמו אלה הצרות כי עונותיך אשר זכרתי שלא היית נמלט מהם הטו אלה · באמת השם ית' בגובה שמים כי שם נראית פעולתו יותר למעלת המתמידים אשר שם וראה העליון שבגלגלים שבו כוכבים כי הם רמים מאד · ואולם אמר זה כי מצד הסתרתם קצת קצת ידענו העליון מהם ומצד חלוף התנועות בתנועותיה' ידענו כמה יחויב שיהיה מרחק זה הגרם המימיי אשר הוא ראשון לכל הגלגלים אשר בהם כוכבים לכל הפחות וכשהקפנו בזה מזה הצד מאלנו גבה אלו הכוכבים עצום מאד · או ירצה בראש כוכבים גובה גלגל תנועת האורך בכוכבי המבוכה אשר אלו יתכן תמיד הכוכב מפני תנועת האורך תמיד כי רמו מאד אלו הגבוהים כמו שביארנו בחמישי מספר מלחמות יי' · ותחשוב כי בעבור זה המרחק העצום אשר בינינו ובין השמים אשר שם כבוד השם ית' יעלם ממנו מה שיעשה בכאן ואמרת מה ידע ממעשה האדם הבעבר ערפל שיבדיל בינו ובינינו יוכל לשפוט אותם ולראות מעשיהם · הלא העבים מבדילים בינינו ובינו ולא יראה מעשינו אבל יתהלך בחוג השמים ושם תהיה השגחתו · ולמה תאמר כמו אלו הדברים האם דרך אנשי העולם תשמור שדרכו בו אנשי העול בימי המבול וקראו אורח עולם לפי שטעו אז כל אנשי העולם בזה זולת נח וביתו אשר נצל בצדקתו · אשר קומטו בטרם יומם והיה ביסודם נהר יוצק עד שטבעו כולם · הלא הם חטאו בזה החטא בעינו שהם היו אומרים לאל שהוא סר מהם זו ובלתי משגיח בהם ושלא יפעל להם השם ית' דבר · והוא מלא בתיהם טוב והצליחם הצלחה רבה ועם כל זה לא הודו לו על הטוב אשר השפיע להם הנה עצת אלו הרשע' ודרכם אשר דרכו בה היא רחוקה מאד ממני · או יהיה אומרו עצת רשעי' רחקה מני שב אל מה שאמ' איוב עצת רשעים רחקה מני והרצון בו איך תאמר עצת רשעים רחקה ממך ואתה בוחר דרך אלו הרשעים ועצתם שהיו חושבים שהשם ית' עזב את הארץ · הנה כשראו הצדיקים ענשם כן שמחו והם נח ובניו כי על כן לא סרו אלו האנשי' מאחרי השם ונקי ילעג להם והוא נח · הנה באמת כאשר נכחד האיש אשר הקימנו והוא נחתך אכלה אש שארית האנשי' אשר היו על זה הדעת והם אנשי סדום ועמור' וזה כלו ממה שיתאמת ממנו שאלו הרעות היו על צד העונש שאם היו מצד המערכת איך קרה שיהיה יחד ברבים כמו זה הרבוי ושיהיו כולם רשעים ואיך קרה שינצל נח ובניו והוא לבדו היה צדיק בינותם · ובהיות העניין כן הנה אישך שתרגיל עצמך על השם ית' ר"ל שתלך בדרכיו ואז יהיה לך שלום הלא אם תלך בדרכיו תבואתך טובה · קח נא מפיו הנימוס שראוי שיתנהג בו האדם ההולך בדרכי השם ושים אמרי השם בלבבך ויהיו עיניך ולבך ללכת בהם כל הימים · אם תשוב עם שדי תבנה אח' שנתכך השם והרם אותך באלו הצרות אשר הביא עליך תרחיק עולה מאהליך אם לך דבר מאחר שלא כדין · וירבה השם עושרך בעבור זה עד שתשית על עפר זהב מרוב העושר ובהוצאת הצור נחלי בחיל ורבוי כן ישפיע לך השם זהב אופיר · והיה זהבך רב ונכבד וכסף יהיה לך כפול על מה שהיה לך מקדם · הנה אם היית מתנהג בזה המנהג היית מתענג על השם ית' בסבת דבקותך בו וכאשר תשא אל אלוה פניך ותעתיר אליו ישמיעך בכל מה שתשאל ממנו ותשלם נדריך ר"ל שלא יבצר ממך דבר מהדברים אשר תשתדל בהם · וזה גם כן אמרו ותגזור אומר ויקיים לך השם ועל דרכיך נגה אור הפך מה שהיה איוב מתרעם ממנו באומרו ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים · אם היית נוהג כן תמצא שכאשר השפילו שאר האנשים ובאו בשפלות הצרות תאמר גוה ר"ל שתתעלה מהם ותתגבר וזה כי השם יושיע מי שהוא שח עינים כמוך · הנה יגיע מההצלחה לך עד שתמלט בבור כפיך אי גדול הראוי לבוא עונש גדול עליו וזה כי האיש הנקי ימלט בזכותו אי גדול :

והכלל העולה מהדברים הוא שמה שהיה איוב טוען ממה שיראה לרשעים מההצלחה זמן ארוך אינו מחוייב שלא יהיה הכל מובלבל ומסודר מהשם ית' וזה שאמנם היה מחוייב שיענש הרשע תכף עשותו הרשע אילו היה מגיע בזה היזק אל השם ית' כדי שיציל עצמו מן ההיזק אבל למה שהוא מבואר שלא יגיע היזק כלל אל השם ברשע שיעשה הרשע הוא מבואר שמה שיעשה השם ית' מזה ר"ל לשפוט האדם על מעשיו אינו רק להועיל לבני האדם ובהיות העניין כן לא ימנע שלא תתמיד הצלחת הרשע זמן ארוך לפי שהשם ית' כבר האריך לו עונשו כדי שישוב אליו תוך הזמן ההוא ויעזוב דרכו הרעה · ואולם שלא יגיע נזק לשם ית' ברשע שיעשהו הרשע הוא דבר ביארו אליפז מהפך זאת הגזירה ואם הוא מבואר בעצמו והוא שאם לא יגיע תועלת לשם ית' בצדק הצדיק הנה לא יגיע לו נזק ברשע הרשע לפי שהתועלת והנזק הם שני הפכי' ונושאם אח' · ואולם הוא מבוא' שלא יגיע תועלת לשם ית' בצדק הצדיק הנה אם כן הוא מבואר שלא יגיע לו ית' היזק ברשע הרשע · והנה ביאר זה אליפז על זה האופן לפי שהיה מבואר אצלו שלא יגיע תועלת לשם ית' בצדק הצדיק לפי שהוא מועיל לעצמו לבד · ואולם ברשע הרשע היה אפשר לספק שיזיק באופן מה לשם ית' לפי שהוא מפסיד ומשחית פעלו' השם במה שהוא מזיק לשאר האנשים והפועל יצטער כשישחיתו פעולותיו לפי מה שיחשב ואפשר שנאמר שאליפז לא ביאר המשפט האחד מאלו הספקים אבל הניח כל אחד מהם על שהוא מבואר בעצמו · ואולם מה שהיה טוען איוב תמה שבאו עליו מהמכות והנגעים להפליא בלא פשע הנה אליפז ישיב על זה שכבר חטא איוב חטאים נפלאים ואם לא הרגיש בזה מהם שכבר היה לוקח למשכון בגד האנשים חסירי הבגדים ונשארו ערומים והיו מתים בקרה ולא היה נותן לעני הצמא מים לשתות ולרעב לחם לאכול והיו מתים ברעב ובצמא · ואולם העשירים והתקיפי' היה מכבד אותם ומאכילם ומספקם וזה היה בתכלית הגנות · וזה שאם לא היה נותן דבר מהונו לאיש מהאנשים היה לו התנצלות מה על מה שלא היה מטיב לעניים והוא כי אהבתו ממונו היתה הסבה המונעת לא שנאתו העניים והצדקה · ואולם כשהיה מפזר ונותן לעשירים ובלתי נותן דבר לעניים היה מבואר כי שנאתו העניים והצדקה היה מנע מזה · ומהם שלא היה חונן אלמנות במה שהיו מבקשות ממנו להצילן מיד עושקיהם והיה מניח היתומים

גם היום מרי שיחי • מורה הוא שיחו מכל השיחות כענין עני ישראל מורה מאד ועניו משונה : ידי • מכתי כמו ידי לילה נגרה ולא תפוג והענין שמכתי יותר כבדה מאנחתי : ואמצאהו • אל המקום : עד תכונתו • עד תכונת מקומו : לא אך הוא ישים בי • כמו וישימו וישכילו אין משים בי אלא הוא : שם • ירחא ישר נוכח : ואפלטה •

ומהם שכבר חטא במה שהיה היתומים ביד שמקיהם ולא היה עוזר אותם • אומר שהם עזבו את הארץ והוא עון פלילי כי בכמו זה הענין חטאו אנשי דור המבול ואנשי סדום ועמורה ועל זה הגיעם מהעונש מה שכבר הגיע • והביא ראיה אליפז על שהשם פוקד האדם על מעשיו ממה שקרה לאנשי דור המבול שלא

אמלא ג׳ וסימ׳ לא תהיה משכלה • אערכה לפניו משפט • לרגוזל אוהכייש • וא׳ ואמלא אתו רוח : נוכח ל׳ מלרע שם ישר והוא חד מן שיטה דכל הד וחד ל׳ דכות׳ מלרע וסימ׳ נכס׳ כבס׳ רבת׳ במערב׳ אות חשין בסד : אחז ג׳ חד מלעיל וסימ׳ תיל אחז ישבי • והנה אחז בקרנ׳ המזבח • שמאל בעשתו ולא אחז כתר׳ מלעיל וכל שום גבר קמץ ומלרע : טהב

כג ויען איוב ויאמר : גם היום מרי שחי ידי כבדה על אנחתי : מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו : אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות : אדעה מלים יענני ואבינה מה יאמר לי : הברב כח יריב עמדי לא אך הוא ישם בי : שם ישר נוכח עמו ואפלטה לנצח משפטי : הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו : שמאול בעשתו ולא אחז יעטף ימין ולא אראה : כי ידע דרך עמדי בחנני כזהב אצא : באשרו אחזה רגלי דרכו שמרתי ולא אט : מצות שפתיו ולא אמיש מחקי צפנתי אמרי פיו : והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש : כי ישלים חקי וכהנה רבות עמו : על כן מפניו אבהל אתבונן ואפחד ממנו : ואל הרך לבי ושדי הבהילני : כי לא נצמתי מפני חשך ומפני כסה אפל :

כד מדוע משדי לא נצפנו עתים וידעו לא חזו ימיו : גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו : חמור יתומים ינהגו יחבלו שור אלמנה : יטו אבינים מדרך יחד חבאו עניי ארץ : הן פראים במדבר יצאו בפעלם משחרי לטרף ערבה לו לחם לנערים : בשדה בלילו יקצירו וכרם רשע ילקשו : ערום ילינו מבלי לבוש ואין כסות בקרה : מזרם הרים ירטבו ומבלי מחסה חבקו צור : יגזלו משד יתום ועל עני יחבלו : ערום הלכו בלי לבוש ורעבים נשאו עמר :

ואתיב איוב ואמר : לחוד יומנא מריר מימרי מחתי תקפת על תונחתי : מן יגזור אנדע ואשכחיניה איתי עד מדור בית מוקדשיה : אסדר קדמוי דין ופומי אמלי מכסניותא : אנדע מליא דיתיבינני ואתביין מה יימר לי : הבסוגעי חילא ינצי עמי לא ברם הוא ישוי תגרא בי : תמן תריצא ותקין עמי ואישתזיב לעלמא מדדאין יתי : הא למדינחא אהלוך וליתוי ולמערבא ולא אתביין ליה : בציפונא במעבדיה ולא אחרי כד מכבין דרומא ולא אחמי : ארום גלי קדמוי אורחא דעמי בחן יתי היך דהבא אפיק : באיסתוריה אחדת רגלי אורחתיה נטרית ולא צלאית : פוקדנא דספוותוי ולא אעדי מגזרתי אטישית מימרי פומוי : ואין הוא יחידאי ומן יתיביניה ונפשיה רגגת ועבדת : ארום ישלים היך בקדמיתא גזירתי ודכמתהון סגיעין עמיה : מטול דהיכנא מן קדמוי אתבהיל אתביין ואדחל מיניה : ואלהא רכיך לבבי ושדי בהלנני : ארום לא איתגמרית מן קדם חשוך ומן קדמי טמר קבלא : מדין משדי לא אתטישו עדניא ודחכימין יתי לא חמין יומוי : דרא דטובענא דתחומיא ישנון עדרא אנסון ורעון : חמרא דיתמי ידברון ימשכנון תור ארמלא : יצלון חשיכי מן אורחא כחדא אטמרו מסכני ארעא : היך דין כמרודיא במדברא נפקו לעובדיהון בישיא מקדמין לבזא כמטרא אניס ליה מזונא לטלייה : בחקלא מדלא דלהון חצדין וכרם דרשיעי יכסחון : ערטילאי יביתו ודלית כסותא ודלית להון חופאה בקורא : מקילוחיא דטוריא מטמשין ומדלית משרוי גפפו טינרא : יאנסון מביזת ייתם ועל עניא ממשכנין : ערטילאי אוליכו מדלית כסו וכפינין נטלו מטהון עומרא :

ג׳ דגשי׳ וסימ׳ חשב מצרף וכטהר • בחנני כזהב אצא • וכלי נחשת מצהב : ונפשו חסים ונפשו קשור בנפשו • ונפשו מאכל תאוה • ונפשו אות ויעש • ונפשו משאול תציל • ונפשו לא חיה • ונפשו עליו תאבל • ונפשו לא תשבע בן • ונפשו שוקק : ומפני ב׳ וסימ׳ וכפני כסה אפל • ומפני לא חשכו רוקי : גבלות ב׳ בתי׳ כן וסימ׳ ואסיר גבלות עמים • גבלות ישיגו • ועיין בתלים ס״מן ע״ד : אביונים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ כי יעשה יי׳ דין עני משפט אבינים • יטו אבינים מדרך • ומתנות לאבינים : בפעלם ל׳ הן פראים במדבר והוא חד מן מלין יחידאין דמשמשין לם בסוף תיבותא וסימ׳ נמס׳ בבסר׳ רבת׳ במערכת אות הל״מד בסד : חבקו ב׳ וסימ׳ מבלי מחסה חבקו צור • אשפתו׳ : הלכו ב׳ דגשי׳ וסי׳ ערום הלכו מבלי לבוש • שועלי׳ הלכו בו :

למחסן : חובאו • ר״ל שנטו מהדרך להחבא מפני הרשעים פן יעשקום : הן פראים במדבר • הנה אלו הרשעים הם כמו פראים במדבר שהם חיות רעות ויצמדו שם לטרף כן אלו הרשעים מבקשים תמיד לטרוף האנשים : ערבה לו לחם לנערים • ר״ל מהמדבר יוציא הרשע לו לחם ולנעריו מן העושק אשר יעשוק האנשים הבאים שם : בלילו • תבואתו : ילקשו • יאחרו : בקרה • בבא הקור : מזרם הרים ירטבו • מהמים השופכים מההרים יתלחלחו העניים אשר הפשיטום אלו הרשעים כי הם יעמדו מפני זה אצל ההרים להיות להם למחסה : ומבלי מחסה חבקו צור • מפני שאין להם מחסה חבקו הצורים להיות להם למגן : יגזלו משד יתום • מרוב השוד אשר יעשו יגזלו היתום ולא ירחמו עליו : ועל עני יחבלו • ר״ל מה שעל עני והוא לבושו אשר יתכסה בה יקחו למשכון : ערום הלכו מבלי לבוש • הם כבבו שילכו העניים ערומים מבלי לבוש : ורעבים נשאו עומר • ושילכו רעבים האנשים אשר נשאו עומר רבוב שלא יניחום לאכול ממנו :

גם היום מרי שיחי • מורה הוא שיחי ... ועניו משונה : ידי • מכתי ... כבדה מאנחתי : ואמצאהו • ... לא לך הוא ישים בי • כמו וישימו ... יושר נוכח : ואפלטה • כמשי לנצח ולא הייתי מתפחד לכן לא אוכל למצוא אותו : הן קדם אהלך • מזרח : ואחור • מערב והוא כרא פאת שמאל ולא אוכל לחזותו שם : והוא יעטוף ימין • ולא אראנו ולמה הייתי מפלט כשפטי משופטי ממנו שהוא שופטי : כי ידע דרך עמדי • הדרך שהיה עמדי ולא אטה ימין ושמאל : מצות שפתיו • עשיתי ולא אמיש והיה חקי לצפון אמרי פיו והענין שהיו צפונים בלבי ולא יזוזו משם : והוא באחד • יש אות שהבית נוסף והאמת שאיננו נוכף ולא אוכל לפרש כי יש בו סוד גדול : כי ישלים חוקי • ימלא החוק שנגזר עלי : כי לא נצמתי • היה מתאוה שיכרת וימות כאשר היה בחשך קוד׳ שיבא לאויר העולם : מדוע משדי • רובי המפרשי׳ יפרשו כדי במקום הזה שודד וכן פירושו למה לא נצפנו עתים משדי : וידעיו • לא ראו הימים והענין אילו נצפנו עתים משדי לא הייתי מתרעם עליו כי יודעיו לא ידעו מה זה אלא הוא שידע העתים שעשו בהם הרשעים הרשע למה יחרים : גבולות ישיגו • כמו לא תסיג גבול רעך : יחד חבאו • מפניהם : והם כמו פראים במדבר • מן הערבה יבקש לחם לנעריו לא מן הישוב : בלילו • שאינו לו : ילקשו • שניהם יכרתו הלקש כמו תסעף פורה וכרית הסעיף : ערום ילינו • פועל יוצא ישפטו הערום עד שילין בלי לבוש : מזרם הרים • על הערום ידבר שיחבקו הצור בעבור שאין להם מחסה וירטבו מהזרם היורד מן ההרים : ורעבים • ומרעבים כמו עמר : יתירה

כיצד מהם כי אם כח וביתו כי הוא לבדו היה צדיק בדור ההוא ומה שקרה לאנשי סדום ועמורה שאם היה זה הענין לפי המערכת היה בתכלית הזרות שיסכים במקרה בזה הרבוי הנפלא הרשע לרוע המערכת ולזה כתן עצה אליפז לאיוב שישוב אל השם יתברך ויטיבהו השם יתברך הטבה נפלאה לא ישערה :

ביאור מלות הענין

ויען איוב ויאמר • מרי שיחי • הרצון בו שהמריתי והפלגתי בכעסי להתרעם על שברי ותרעומת רב : ידי • מכתי : תוכחות • דברי תוכחות : ישים בי • הרצון בזה ישים בי כח : נוכח עמו • מתווכח עמו : ואפלטה • עצמי ובשרי או כפשי : קדם • מזרח : ואחור • מערב : שמאל • כפון : ולא אחז • ולא אראה : יעטוף • יכסה ויעלים : ימין • דרום : באשורו • פסיעתו : ולא אט • ולא אטה : ולא אמיש • ולא אסור ממנה : והנה מצות שפתיו דבקתים ולא אט והדבון ולא אטה מצות שפתיו ולא אמיש או יהיה ולא אט דבק עם דרכו שמרתי ועם מצות שפתיו יהיה דבק ולא אמיש ויהיה וי״ו ולא אמיש נוספת כמו וי״ו והיה ועגה : באחד • בענין אחר : ונפשו אותה • ורצונו נכספ׳ : חקי • המצטרך אלי כי המצטרך לאדם יקרא חק כאמרו הטריפני לחם חקי : נצמתי • נכרתי : מפני חשך • קודם בא חשך המקרים הרעים : ומפני כסה אופל • והיה מכסה ומעלים מפני אופל הצרות האלו ר״ל שלא הייתי רואה אותם : יחבלו • יקחו

רלבג

בין שורותם יצהירו. ר״ל האנשים העושים השמן בין שורות בית הבד ואשר דרכו ביקבים לעשות היין יצמאו ולא יניחום הרשעים לשתות מהשמן והיין אבל יגזלו אותם מהם: מעיר מתים ינאקו. מן העיר יצעקו האנשים מפני החמס הנעשה להם: חללים. הרוגים: תשוע. תצעק: תפלה. דבר בלא טעם: במורדי אור. שהיו מורדים בשם ית׳ שהוא אור העולם ואיפשר שיהיה הרצון הזה אור היום והוא יותר נכון לפי מה שיספר מענייניהם: לאור יקום רוצח. בעבור האור יקום ה הרוצח בבקר השכם קודם היום להרוג ה העניים והאביונים: כגנב. הכ״ף נוספת וכמוהו והוא כאיש א אמת: שמרה נשף. שמתינה הערב: תשורני. תראני: חתר. מענין מחתרת: יומם חתמו למו. אשר חתמו להם ביו׳: כי יכיר בלהות צלמות. בבא העת אשר יכיר איש את רעהו והוא כשיאור היום הוא ל להם כמו בלהות צ צלמות: קל הוא על פני מים. קל הוא לברוח בבא הבקר על פני המי׳ ושם יתחבא כדי שלא ימצא: ינזלו מימי שלג. ר״ל שהם ישחיתו אותם ב בקלות עד שידמה כאלו נזלים: שאול חטאו. וכן ישחית שאול ב בקלות האנשים אשר חטאו: רחם. אוהב תרגום אהב מרחם: מתקו רמה. רמה תאכלהו ויתמתק לה: רועה עקרה. משבר עקרה: יקום ולא יאמין בחיין. יקום כל אחד מהאבירים ולא יאמין בחיין ל ליראתו מהרשע: רומו מעט. פועל עבר ועניינו כששרו אלו ה האנשים והרחיקו מעט לא ימצא אז הרשע ב בעיר אבל יהיה עיניהו על דרכיהם להרגם: והומכו. פועל עובר מבנין הופעל והשרש נמך ויהיה כמך ומכך שני שרשים בענין אחד והוא מענין וימוכו בעונם: ככל יקפצון. ככל אחד מהאנשים אשר לא כרתו ברית עמהם יקפצו הרשעים פיהם שלא יצעקו ויהרגו אותם: ימלו. יכרתו: לאל. להבל ולדבר שאינו:

איוב

בין שורתם יצהירו יקבים דרכו ויצמאו: מעיר מתים ינאקו ונפש חללים תשוע ואלוה לא ישים תפלה: המה היו במרדי אור לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבתיו: לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון ובלילה יהי כגנב: ועין נאף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים: חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא ידעו אור: כי יחדו בקר למו צלמות כי יכיר בלהות צלמות: קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ לא יפנה דרך כרמים: ציה גם חם יגזלו מימי שלג שאול חטאו: ישכחהו רחם מתקו רמה עוד לא יזכר ותשבר כעץ עולה: רעה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב: ומשך אבירים בכחו יקום ולא יאמין בחיין: יתן לו לבטח וישען ועיניהו על דרכיהם: רומו מעט ואיננו והמכו ככל יקפצון וכראש שבלת ימלו: ואם לא אפו מי יכזיבני וישם לאל מלתי:

תרגום

ביני אושותהון יעצרון משח מעצרת עצרו ומרידהון אצחיו: מקרתא בני נשא נהקין ונפשת קטולין בחרבא תצלי ואלהא לא ישוי חובא: הינון הוון במרודין באורייתא לא אשתמודעו אורחתיה ולא אתייתבו בשבילוי: לאורתא יקום קטולא יקטול עניא וחשוכא ובליליא יהי היך גנבא: ועיינא דגיופא נטרת נשף ליליא למימר לא תסכינני עינא וטמור אפי ישוי כלפי לעיל: האיך בחשוכא בתיא ביססא מתחתמין להון בגנזיא לא ידעו נהורא: ארום כחדא צפרא דמי להון היך טולא דמותא ארום אשתמודע פורענותא טולא דמותא: קליל הוא למשט על אפי מיא תתילט אורחתא שעיעתהון בארעא לא יסכי שביל כרמיא: צהיא ולחוד חומתא אנסין מימי תלגא וליתירתון היכדין לשיול אתנשיאו שיול אתחייבו: תא היך צהותא וחומא דאנסין מימי תלגא וליתיהון הכדי לשיול אתנשיאו שיול אתחייבו: אבזראין דנשיאו לרחמא מסכינין אתבסימו לרחשא תוב לא ידכר ותתבר היך קיסא עילותא: תא מטול דבטילו אפרשותא דמעשר דאתפקדו בעידן חומא דקייטא אתמנעו מנהון מימי מטרא ותלגא לבית קבורתא אתחייבו: דמרע עקרא דלא תליד וארמלתא לא יוטיב: וינגיד גיברא בחיליה יקום נח ולא יהימין בחייו: יהיב ליה תיבותא לרחיץ ויסתמיך ועינוי על אורחיהון: אוריכו כזעיר פון וליתוי רישעא ואיתמכנאו בזמן דיסופון יתקטעון וברויש שיבולא יתקטפון: ואין לא קשוט דיבי הן הוא מאן דיכדבינני וישוי בדלא הות עיקר מילתי:

מסורה

שורותם ל׳ בין שורתם יצהירו יקבים והוא חד מן מלין דמשמשין תם בסוף תיבות וסימ׳ נמסר במסר׳ רבהא במערכת אות הת״ו כס״ד: הבה י״ט וסימ׳ נמסר בספר תהלו׳ סימן מ״ח: לאור ז׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ובסוף מיכה: ועין ט׳ וסימ׳ חנות ועין גנים תפוח. והנבשן ועיר המלח ועין גדי. ועין גנים והנבשן וקדש ואדרעי. ועין חדה. וקדש ואדרעי ועין חצור. ועין ימינו כהה. ועין נואף שמרה נשף. ועין אלהיהם הות על שבי יהודיא. הקדמאי שום קרתא: על פני מים ה׳ וסימ׳ ופרשי׳ בכברת על פני מים. השלח בים צירים ובכלי גמא. נדמה שמרון מלכה כקצף על פני מים. קל הוא על פני מים חק חג על פני מים: כעץ ג׳ וסימ׳ יבש היה כעץ. ויסע כעץ תקותי. ותשבר כעץ עולה: בחיין ומשך אבירים הא חד מן א״ב נ״ן ארוכה בסוף תיבות וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות הנ״ון כס״ד: ואם לא ב׳ בספר׳ וסימ׳ ואם לא אפוא מי יכזיבני. ואם לא ישמעו בשלח יעברו:

אבן עזרא

יצהירו. יעשו היצהר והוא שמן זית שיצהר כצהרים בעבור הנר: ויצמאו. אחרים והם בעליהם: מעיר מתים. הם בני אדם ינאקו מעיר: ואלוה לא ישים תפלה. לא יעשה זה חנם ושוא תפלה כמו תפל: במורדי אור. השם שהוא אור המאורות: לאור יקום רוצח. בדרכים ויש אומרי׳ שהוא כמו חשך ואמרו כי כמהו ולילה אור בעדני ואיננו כי אם אור ממש: ובלילה יהי כגנב. יורה עליו. ודמה הגנב לנואף שיעש׳ דבריו ועבירותיו בסתר כאלו ישי׳ סתר בפנים שלא יראו כאו יחתמו היום שלא יראו בו׳ ומה שכרם שהמקום ישיב להם הבקר כצלמות כי יכיר עליהם בלהות וישים אותם כדבר שהוא צף על פני מים כאשר יכור הקו׳. תקולל חלקתם ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים ויאבדו מהעולם הם וחלקתם וכרמיהם כמימי השלג שיגזלו אותם ציה גם חום ולא יראה השלג שהיה בעולם כן ירדו אל שאול והם חוטאים: ישכחהו רחם. אמו ותמתיק לו רמה יותר: רועה עקרה. מן תרועם בעבור שהיה רועה ע עקרה לא תלד חבר העקרה בעבור שאין לה בנים שיעזרו אותה ואלמנה שאין לה בעל. ועוד שמשך אבירים בעלי כח בכחו והוא שידע כאשר יקום מ ממטתו שיתכן שימות: יתן לו לבטח. יתן לו המקום מה שרצה ו וישען כי יוכל להנקם ממנו ועיניהו על ד דרכיהם: רומו מעט. אמ׳ אם התרוממו מעט כלם יאבדו: והמכו. מן וימכו בעונם: ככל. ככולם: לאל. ללא: המשל

ביאור דברי המענה

ענה איוב ואמר גם היום שהמריתי והפלגתי בכעסי להתרעם תרעומת רב כבדה מכתי יותר מאנחתי ולזה אל תאשימוני אם הגדלתי והוספתי להתרעם על מכאובי. מי יתן ידעתי איפה השם ית׳ ואמצאהו ואבא עד תכונתו שאם היה אפשר זה הייתי עורך לפניו משפט והייתי מתווכח עמו בטענות חזקות ואז אדעה מה שיענני ואבינה מה יאמר לי ואדע האמת מזאת החקירה כי באמת לא יבא עמי בכמו אלו הכזבים אשר אתם באים עד שאתה התעללת בי שכבר חטאתי באלו החטאו׳ אשר זכרת אשר אני נקי מהם לפי האמת. האם כאות לשם ית׳ שיריב עמי ויתקפני ברוב כחי הנה אין זה ראוי אך הוא ישים בי כח לעמוד לפניו ולהתווכח. הנה בזה הצד היה הישר מתווכ׳ עמו אם יגיעהו דבר ולא במשפט והייתי נכול לנצח משופטי כי השם ית׳ כשישמע כי הדין עמי היה משיב אפו ממני אבל מה אעשה שאני לא אוכל למצוא השם ית׳ בשום צד אלך במזרח לבקשו ואיננו ואלך במערב ולא אמצאהו וגם כן אלך בצפון אשר שם עושה מעשיו הנפלאים אשר בארץ לפי שאם היישוב ועם כל זה לא אוכל לראותו שם שכשה דרום ממני כי אין שם יישוב והמים מקיפים בו ולא אוכל לראותו שם. הנה אם ידעהשם הדרך אשר דרכתי בה ובחנני הייתי יוצא נקי בלי סיג כזהב לפי שבאשורו אחזה רגלי שמרתי דרכו ולא אטה ממנה ר״ל הנימוס האלהי אשר ינהג בו כל שלם. ממצות שפתיו לא סרתי ומצותי אמרי פיו יותר ממה שאני שומר ההנהגה אשר היא חקי לשמור חיי כמו המאכל והמשתה וההכרחי ומה שדומ׳ להם כי ההכרחי לאד׳ בחיין יקרא חק כמו שזכרנו. והוא כאשר היה בענין אחד ומי ישיבנו ממנו והנה לא ישתנה רצונו ואין שם יותר חזק ממנו יכריחהו על זה אבל הוא שליט במה שירצהו עד שכל מה שאותה רצונו עשה. הנה הבוא מרוב יכלתו וחכמתו שהשלים חקי בבריאתי ר״ל שהמציא בי כל האיברים והכלים אשר יצטרכו למציאותו וכמו אלו הנפלאות תמצאנה רבות עמו במאר בריאותיו על כן מפניו אבהל לעוצם מעלתו ומציאותו אתבונן בנפלאותיו ואירא ממנו. וזה אמר איוב להשיב על אליפז במה שייחס לו מהדעת אשר היה לאנשי דור המבול ולאנשי סדום כי חלילה לו מרשע אבל היה ירא מהשם ית׳ מצד התבוננותו במעשיו הנפלאים. ואל הרך לבי בתחלואיו אשר חלה בי ואירא תמיד מהיום שבא שלא אכאב בו כאב אנוש. וסדרי הבהלני מפני שלא נכמתי יקדם בא חשך הצרות והיה מכסה תמכי אופל המכאובים מה שאני לא אירא מהמות באשר הוא סוף כל האדם אבל פחדתי אל

אלע

אלו המכאובים אשר לא אוכל לשאת אותם. ואחר זה החל איוב לסתור דעת אליפז מן ההקש ואמר מדוע לא יהיו נעלמים משדי העניינים הזמניים ויודעיו לא חזו לו ימים ר״ל שלא ראו לו יחס אל הזמן ולזה הוא מבואר שהשם ית׳ בלתי יודע באלו העניני׳ הזמניים. ואחר כן החל איוב לסתור דעת אליפז מן החוש במה שנכל השם ית׳ על ההצלחה המגעת לרשעים זמן ארוך במה שאמר כי מפני שאין זה התוכחת מהשם ית׳ כי אם להועיל לענוי הארץ הנה יתכן שיצטרך עונש הרשע זמן ארוך. והחל איוב לספור דבריו מהחוש ואמר שאלו הרשעים אשר ספר בהצלחתם היו משיגים גבול וגוזלים העדר ורועים שם בקרקע הנגזל וזה חטא כפלא. והיו נוהגים חמור היתומים ולוקחים למשכון שור האלמנה אשר בהם היו חורשים ומשיגים די טרפם עד שיהיו כבת מותם בברעב העניים יטו מדרכם לפחדם מהם שלא יהרגו יחד חובאו מפניהם עניי ארץ. הנה אלו הרשעים הם כמו חמור רעות במדבר לטרוף באשר ימצאו הם יוצאים למלאכתם לבקר לשחר לטרוף מן המדבר יוציא לחם כל אחד מאלו הרשעים לו ולנעריו כי יהרגו ם האנשים העוברים שם ויקחו אשר להם. בהיותם בשדה בלילו ותבואתו יקצרו ואם

ופחד ב׳ וסימ׳ הפל עליהם אימתה ופחד. המשל ופחד עמו עשה שלו׳ במרומיו: ועל מי ד׳ וסימ׳ ועל מי נטשת מעט הצאן. ועל מי הרמות קול דמלכים. חברו דישעיה. ועל מי לא יקום אורהו: וכוכבים ו׳ וסימ׳ נבסר ביואל סימנ׳: ובן אדם ה׳ וסי׳ נבסר בסדר בלק:

אבן עזרא

המשל ופחד׳ הממשלה והפחד עמו כה ומתנו עושה שלום ב במרומיו שאין בהם מלחמה כי כולם טוב והרע הוא במט׳ לארץ ואלה הדברים צריכין פירוש: יאהיל. יש אומרי׳ כי האלף נוסף מן לא יהלו אורם: מה

כ״ה וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי וַיֹּאמַר׃ הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו׃ הֲיֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדָיו וְעַל־מִי לֹא־יָקוּם אוֹרֵהוּ׃ וּמַה־יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל וּמַה־יִּזְכֶּה יְלוּד אִשָּׁה׃ הֵן עַד־יָרֵחַ וְלֹא יַאֲהִיל וְכוֹכָבִים לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו׃ אַף כִּי־אֱנוֹשׁ רִמָּה וּבֶן־אָדָם תּוֹלֵעָה׃

וַאֲתֵיב בִּלְדַּד דְּמִן שׁוּחַ וַאֲמַר׃ שׁוּלְטָנָא וְדַלְחָא גַּבֵּיהּ עָבֵיד שְׁלָם בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא׃ תָּא מִיכָאֵל מִן יְמִינָא וְהוּא דְּאֶשָּׁא וְגַבְרִיאֵל מִסְּמָאלֵיהּ וְהוּא דְּמַיָּא וּבִרְיָיתָא קַדִּישָׁתָא פַּתִּיכִין אֶשָּׁא וּמַיָּא וּבְשׁוּלְטוּנְתֵיהּ וּבְרַזַּלְתֵּיהּ עָבֵיד שְׁלָמָא בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא דִּילֵיהּ׃ הָאִית סְכוֹם לְאוּכְלוּסוֹי וְעַל מַן לָא יְקוּם נְהוֹרֵיהּ׃ וּמַה יִזְכֵּי בַּר נַשׁ עִם אֱלָהָא וּמַה יִזְכֵּי יְלִיד אִינְתְּתָא׃ הָא עַד דְּפַגְמָא סִיהֲרָא בְּסַטַר מַדִּינְחָא לָא יְנַהַר שִׁמְשָׁא וְכוֹכְבַיָּא לָא אִתְבְּרִי קַדְמוֹי׃ אַף כָּל דְּכֵן בַּר נַשׁ דִּבְחַיּוֹי רִיחְשָׁא וּבַר נַשׁ דִּבְמוֹתוֹי מוֹרָנֵי׃

אינו שלהם ולא די שהם יכחו שדה הרשע ולא יגעו בו אבל גם כרמו שהוא מוכן בקלות לאכול מתנו יאחרו וילקטו מלקחת מתנו לפי שהם אוהבים הרשע ולזה לא יגעו באשר לו אם לא כאשר לא ימצאו במקום אחר. ערום ילינו בני אדם בלילה מבלי לבוש ר״ל שיגזלו מהם כסות לילה ולא יהיה להם כסות להתכסות בו בקור. ואלו העשוקים ילכו להסתר מהרוח בין סלעי ההרים וירטבו שם מזרם ההרים והלחות המגעת בהם. ומבלי מחסה חבקו צור להסתר שם. מרוב שודדות האנשים יגזלו היתום ויקחו למשכון הבגד אשר על העניים ובזה האופן יסבבו שילכו העניים מבלי לבוש לגזלם מהם כסות יום וסבבו שילכו רעבי׳ האנשים אשר כשאו עומר כי יגזלו אותו מהם ולא יהיה להם לאכול. הנה האנשים אשר באוצרות בית הבד יעשו שמנם ואשר יקבים דרכו לעשות יינם יצמאו כי אלו האנשים יגזלו שמנם ויינם ולא יניחום לשתות מהם. מן העיר יצעקו האנשים על החמסי׳ אשר עשו להם ונפש ההרוגים חוץ לעיר תצעק אך אל ואיך תאמר שהשם לא ישים בכל אלה הדברים דבר בלתי טעם וזה שאחר שאלו הרשעים ממיתים רבים מן האנשים בחרב ובצירום ובצמא ומכלים אותם בכל עוז הנה היה ראוי בחק השם ית׳ אם היה פוקד האנשים להועיל להם שלא יצריך לכמו אלו האנשים הרשעים כדי שיכיל מידם אלו האנשים אשר יהרגו אותם כי הרחמניות על אלו הרשעים הוא אכזריות בחק הטובים. הנה לא תוכל לנכל השם ית׳ על זה בשום פנים ולדעת איוב גם כן יהיה זה חסרון בחק השם ית׳ בסדרו זה הסדור אשר מנד הכוכבים שימשך ממנו זה העול והחמס. הלא אלו האנשים היו במורדי אור ר״ל שימרדו באור היום המשמח האנשים והם ידענו כבואו לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבותיו אבל התרחקו ממנו בכל עוז ועשו מעשיהם בלילה כדי שלא יראו אותם האנשי׳ בעבור האור יקום הרוצח השכם קודם שיאור היום ויהרג עני ואביון אשר ימצאם בדרך יוצאים במלאכתם ובעצם הלילה יהי כגב לגנוב מה שיוכל להסתרו אז מהאנשים. ועין נואף המתיכה בא הערב לאמר אז לא תראני עין ושים לי חשך הלילה הסתר פנים. חתר האחד מהם בקירות הבתים אשר יומם שמו חותם בהם כדי שיכירום בלילה ויגנבו הנמצא שם הנה כל אלו האנשים לא ידעו בטובה האור לתאכם בו. כי יחדו יהיה להם הבקר כשיבא כמו צלמות וכאשר יבא אור הבקר אשר יוכל אז להכיר איש את רעהו ולראותו הוא להם כמו בלהות צלמות כי אז יבהלו ויכוסו כדי שלא ימצאו׳ קל הוא לכוס בבא היום על פני המים כדי שלא ימצאו החלקה אשר הם הולכים בה בארץ היא מקוללת מאד ר״ל שהם לא ילכו במקום שיעבר בו ויזרע ולא יפנה אחד מהם דרך כרמים כדי שלא ימצאום שם עובדי הכרמים והשדות אבל ילכו במקומות החרבים להסתר מהאנשים. הנה אלה האנשים עם רוב מרים לא יגיעם שום עונש בחייהם אבל ימותו בקלות כי כמו שהציה והחום יגזלו מימי השלגים ויפסידום בקלות בדרך שלא ישאר מהם רושם כן ישחית שאול בקלות אלו האנשים אשר חטאו. ישכחהו כל אחד מאוהביו ותאכלהו רמה כאילו הוא דבר מתוק לה עוד ולא יזכר שמו וישבר בקלות כעץ אים העולה ובלא בער. ובזה הוא מבואר שלא יתנכל השם במה שאמרו אליפז. הנה זה האיש הגיעהו מן האכזריות עד שהיה משבר העקרה אשר לא תלד עם היותה מרת נפש והיה משבר גם כן האלמנה אשר לא ייטיב מטיב לה עם מרירות נפשה לא היה חומל עליה. כאשר היה רבער שיהיה מושך התקיפים בכחו ויהרגם יקום כל אחד מהם ולא יאמין בחייו מיראתו ממנו והיה נותן לו מתנה לבטח והיה כשען שלא יזיקהו ועם כל זה לא היה כשמר הרשע מלהזיק להם אבל היה עיניהו על דרכיהם לרדוף אחריהם. או הרצון בזה שזה הרשע היה נותן לו ידו לבטח והיה כורת ברית עמו ועל זה היה נשען האחר שלא ירע לו ועם כל זה היה עיניהו על דרכיהם לרדוף אחריהם להזיק להם. התרחקו מעט אלו האנשים והנה אין הרשע בעיר והומכו אלו האבירים אשר רדף אחר אחריהם כאחר כל האנשים אשר לא כרתו ברית עמו יקחם הרשע ויקפוץ פיהם כדי שלא יזעקו ויהרגם בקלות כראש שבולת שתכרת במהרה ועם כל אלו הרעות לא נראה שיגיעו עונש בחייו ולא במותו כאשר זכר ולזה הוא מבואר שאין התנכלות לשם במה שאמרו אליפז שהוא יצריך לרשעים. ואמ׳ איוב אם תרבה לחלוק על זה מי הוא אשר יכזיבני וישים מלתי לאל כי לא יוכל שום אדם לחלוק על דברי להיות החוש מעיד שהענין כדבריו:

והכלל העולה מהדברים

הוא שאיוב ישיב לאליפז שמה שייחס לו מהטענות הוא שקר וכזבו כבר אחזה רגלו תמיד בדרכי השם ושאין התנכלות לשם במה שאמר אליפז כי מפני שאין השם מוכיח לרשעים כי אם להועיל לבני אדם יתכן שיעמידם בהצלחתם ויאריך להם העונש זמן ארוך אולי ישובו וזה שאנחנו נראה מהרשעים רבי ההצלחה שהם עושים חמסים גדולים גורמים להמית האנשים בסבת העירום והרעב והצמא והם גם כן ממיתים האנשים ונואפים וגנבים בלילה מה שיוכלו ולא חסה עינם על האלמנות והעקרות הנרדפות משחתם ושכבר יגיע מרוב רשעם ומריס שיכרתו ברית עם האנשים כדי שישענו ויבטחו בהם ואחר ימיתום ולמה יצריך השם לכמו אלו הלא היה ראוי שיכלה אותם תכף כדי שלא ימיתו שאר האנשי׳ הלא יותר טוב שימותו אלו כדי שיכלו האחרים מידם. ועוד שאנחנו נראה בכמו אלו הרשעים שלא יגיעם עונש כלל בחייהם ובמותם ימותו מיתה קלה בלא צער ואיה אפה העונש המגיע לאלו האנשים על מריים הלא זה כלו מתנה שיורה שאין האדם נפקד על מעשיו מאת השם:

ביאור מלות המענה

ויען בלדד השוחי ויאמר. המשל. ענין ממשלה ושולטנות ופחד והיראה כמו ופחד יצחק: יקום. יעמוד: אורהו. אורו: יאהיל. יאיר:

ביאור דברי המענה

ענה בלדד השוחי ואמר השולטנות והיראה אשר עם השם עושה שלום במערכות השמים עד שהם כלם נסכמים להתנועע תמיד התנועות המוגבלות להם עד שישלם מכללותם פועל השם בזה העולם השפל ולא ישנו את תפקידם ליראתם ממנו ולאוזן ממשלתו עליהם והנה זה מתמה שיור׳ על גודל השם וגבורתו היש מספר לגדודי השם וחייליו ועל מי מהנמצאות לא יקום אורו ותארו הנה הם כולם שופעים מאתו לא נפקד איש. ואחר שהענין כן שהשם ית׳ בזה האופן מן השלימות איך יתכן שיצדק האדם עם אל ויזכה הנה זה בלתי אפשר כי לשלמות השם יחשב למרי מה שאינו מרי לפי מחשבת האדם. הן הירח ימצא חסר אצל השם עד שלפעמים יסור אורו כאילו תאמר בעת הנגוד כאשר היה הירח בראש התלי או בזנבו ויעדר אז הפעל הנמשך מאתו מצד אורו וכוכבים לא זכו בעיניו עד שפעמי׳ יסתרו קצתם בעמוד תחתיהם קצתו ויעדרו אז פעולותיהם בזה העולם השפל. ואם באלו עם שלמותם נמצא חסרון בחק השם ית׳ כל שכן שיהיה חסר האד׳ בחק השם אשר הוא רמה ותולעה:

והכלל העולה מהדברים

הוא שאין ראוי שנחשוב שיעשה השם עם מה שיראה בו מהשלמות והגבור הדבר שלא כהוגן אלא שרוע הסדור הנופל ברעות אשר תמצאנה לאישי האדם שיחשבו בהם שהם צדיקי׳ ויגיעום רעות אשר לא יתכן שיאמר בהם שהם בעבור טוב להיותם מכלות ומביאות אל מות והוא מה שהיה מתרעם עליו איוב לפי דעת בלדד הוא מצד שהאדם לחסרונו לא ירגיש במה שיחטא שהוא מרי בחק השם מצד שלימותו כי האדם הוא חסר מאד בחק השם והוא מבואר שהוא בתכלית החולשה כי אי׳ ראוי שיענש האדם על מרי לא ישוער בו לאדם במה שהוא אדם ולזה לא מנהו איוב על זה דבר אבל גינה דבריו. ואיפשר שנאמר שהרצון בכאן שאין ראוי שייוחס לשם עם שלמותו מה שהוא עול וחסרון בחק האדם אשר הוא בתכלית החסרון בחק השם יתברך ולזה ראוי שנשפוט שהשם בלתי עוזב לאישי האד׳ להיותם בעלי שכל ושופט אותם על כל מעשיה׳ ומה שנמצאו בלתי שומר הסידור הראוי בטובות אישי האדם ורעתם נייחסהו אל שכלותינו לבלתי שעריכו במקרים ההם הרבה מה שנחשוב במקרים שיהיו רעים ויהיו לטוב כמו שאמר בלדד במה שקדם ולא הצטרך איוב להשיב על דבריו לפי שאין בהם טענה נוספת על מה שקדם לו מהדברים וכבר קדמה תשובת איוב על כל הטענות בהם: ביאור

ביאור מלות המענה
ויען איוב ויאמר ׃ ותושיה · הקיום והסידור האלהי הנמצא בנמצאות ׃ ונשמת מי יצאה ממך · ונפש מי יצאה ממך והרצון מה למרת בני האדם במאמריך כי מי שילמד חבירו דבר דומה כאלו עושה נפשו בדבר המגיע לנפש בלמוד ההוא כי הנפש תשלם ותעשה בלמוד ה
המושכלו׳ ותהיה היא והמושכלות אשר תשיגם דבר אחר ולזה אמר ואת הנפש אשר עשו בחרן והם האנשי׳ אשר משכום אברהם ושרה לעבודת השם ולהאמנת האמתי׳ הרפאים · הם גרעיני הזרע ויקראם רפאים להיותם קודם הזריעה כמתי׳ וימצא להם כח נפשי כשנזרעו וזה פלא גדול ואמר זה בצמחים אשר יצמחו בקרקע הים והנהרות כמו האלמוג והדומה לו ממה שיצמח תחת המים וזה פלא שיגיע פועל השם באמצעות הגרמי׳ השמימיי׳ לכמו אלו המקומות ולא ימנעום המים והארץ אשר עליהם משיגיע שם פועל הכוכבי׳ או ירצ׳ ברפאי׳ הדומימיי׳ והם המחצבים כמו המתכות ושאר הדברים ההוים בבטן הארץ מתחת המים ותחת שוכניהם מצד האידי׳ אשר ימציאו שם הכוכבי׳ כמו שהתבאר בטבעיות ויקראם רפאים להיותם כמתי׳ שאין בהם כח נפשי כלל והנה זה הביאור יותר נאות מצד הלשון
כי לפי הביאור הראשון היה ראוי שיאמר הרפאים יצמחו ׃ יחוללו · יבראו ׃ ושוכניהם · ומתחת שוכניהם ׃ שאול · הוא המטה במוחלט והוא מרכז הארץ ואמר זה על צד ההפלגה וגוזמא רצוני שאפי׳ במקו׳ ההוא יגיע פעל השם ית׳ כאילו היה ערום שלא יהיה למעלה ממנו גשם יכסהו וימנעהו מקבול פועל הגרמים השמימיים ויקרא המקום ההוא אבדון ג״כ להיותו יותר רחוק מקבול פועל הגרמים השמימיים מכל מקומות הארץ ולזה היה נעדר השלמות יותר משאר חלקי הארץ כי המות והאבדון ייוחס לנעדר הצורה והשלימות ׃ על בלימה · על מה שאין לו מציאות בעצמותו והוא מרכז הארץ כי עליו תלית הארץ כמו שהתבאר בטבעיות ׃ מאחז פני כסא · מאחז ומעבה האויר אשר על פני רקיע השמים אשר נקרא כסא כאמרו השמים כסאי ׃ פרשז עליו עננו · ובזה האופן פרש עליו עננו ר״ל כי בהתעבות האויר ההוא יתחדש ממנו הענן כמו שהתבאר בספר האותות ׃ חג · הגביל וייחסו למחוגה לפי שהמחוגה מגבלת תכלית השטח העגול המתחדש בסבובה ׃ ירופפו · יתנועעו ויזדעזעו ׃ רגע · נח ׃ מחץ רהב · הכה מה שיגבה מהים על הארץ ר״ל שסבב שלא יגבה הים על החלק הנגלה מהארץ ׃ ברוחו שמים שפרה · ברצון השם היו השמים בזה האופן מהיופי והשלימות אשר הם בו ׃ חוללה · בראה ׃ נחש בריח · הוא דמות הנראה סובב בגלגל המזלות והוא העגול החלבי ׃ שמץ מנהו · מעט ׃ ורעם גבורותיו · ורבוי גבורותיו ׃

ביאור דברי המענה
ענה איוב ואמר מה עזרת לרעיך בהטבה לפי מחשבותיך באלו המאמרים אשר אמרת הנה אין להם כח לעזור לרעך ולהשכיל מהספקות אשר ספקתי על דבריך ומה יעצת עם לבבך להשיב על הספקות אשר ספקתי לך מאין חכמה ואיפה קיום השם בנמצאות וסדורו אשר הודעת לרוב ר״ל שמה שהגיד ממנו הוא מעט מזער · את מי הגדת אלו הדברים ומה למרת אותנו בזה הלא אני יודע יותר ויותר מקיום פעולות השם וגבורותיו ונפלאותיו · הלא המחצבים יברא השם ית׳ מתחת המים ותחת הדברים השוכנים בארץ וזה בתכלית הפלא ר״ל שיגיע שם בבטן הארץ בזה האופן מהעומק פעל הגרמים השמימיים השופע מהשם ית׳ · הנה המטה במוחלט והוא מרכז הארץ הוא לפני השם כאילו הוא ערום ואין לו כסות עם כסותו אותו הארץ עד שכבר יגיע פועל השם שם עם עומקו · הנה השם מטה הצפון אשר שם היישוב על תוהו כי הוא נשען על מרכז הארץ אשר איננו כי אם נקודה ותולה הארץ על בלימה ר״ל שהיא נשענת ונסמכת על הנקודה שהיא מרכזה לא בדבר חוץ ממנה כמו שהתבאר בטבעיות וזה בתכלית הפלא · הנה הוא צורר מים בעביו ולא נבקע ענן תחתם כאשר יוליכום הרוחות עד הגיעם אל המקום אשר ירד שם המטר · הנה השם ית׳ סבה שיאחז האויר אשר על פני השמי׳ ויתעבה מצד הקרירו׳ ואז פירש עליו עננו כי בזה האופן יהיו הוית הענן וספר זה לפי שנעלם מהמון האנשים · גזר חק על פני מים שלא יעבור גבולו בדרך שיראה זה החלק הנגלה מן הארץ בצד הצפוני תמיד ויתהוו בו אלו ההויות עד המקום שיכלה בו היות האור עם החשך בכל יום ר״ל שיהיה קצת כל יום מימי השנה אור וקצתו חשך וזה דבר ימשך עד מרחבו ס״ו מעלות וכ״ה רקים ועד שם נמשך היישוב לפי מה שספרו הקודמים ואולם שם יהיה יום אחד בשנה אין לילה ויום אחד כנגדו אין בו יום ומשם והלאה יתוסף זה השיעור מעט מעט עד שיגיע אל מה שתחת הקוטב הצפוני ויהיה שם ששה חדשים בשנה אין בהם לילה והם ימות החמה וששה חדשים בשנה אין בהם יום והם ימות הגשמים · עמודי שמים ינועו ויזדעזעו והם חלוקי הארץ אשר ירעשו מגערת השם בבא הרעש אשר סבתו הרוח ההווה תחת הארץ בסבת האיד העשני הנעצר שם ויקראם עמודי שמים להיות השמי׳ נסמך על הארץ כמו שהתבאר בספר השמע · בכח השם וגבורותיו נח הים ולא ירוץ על הארץ כדי שלא תטבע ובתבונת השם הכה מה שיגבה מן הים על הארץ ויפכידהו · וזה כי להיות שאר המימות מתערבים במי הים והולכות בים היה ראוי שיגביהו מי הים על החלק הנראה מהארץ ויטבע אלא שהשם סבב בתכונתו שיכלה השמש ושאר הכוכבים בחומם ממימי הים בשיעור מה שיבא אליו מהנהרות עד שלא יתוסף בזה הים כלל · ברצון השם וחכמתו היו השמי׳ בזה האופן מן היופי והשלימות אשר הם בו בבריאתם עד שאי אפשר להיותם באופן אחר יותר שלם להגיע לזה התכליות השפל מה שיצטרך אליו הגעתו מהם · בראה ידו ויצרה העגול החלבי אשר בגלגל הכוכבים הקיימים אשר בו מן הפלא והפלא

ללא י״א וסימ׳ השכחים ללא דבר · נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא ב׳ בו · וזה כהן ללא אלהים דד״ה ואבים · ללא עמי עמי אתה · הקשית בניה ללא לה׳ · מה עזרת ללא כח · מה יעצת ללא חכמה · רבים רבים לישראל ג׳ בפסוק בד״ה ׃ יחוללו הרפאים והוא חד מלין דמשמשין לו בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכותהון וסימ׳

וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר ׃ מֶה־עָזַרְתָּ לְלֹא־כֹחַ הוֹשַׁעְתָּ זְרוֹעַ לֹא־עֹז ׃ מַה־יָּעַצְתָּ לְלֹא חָכְמָה וְתוּשִׁיָּה לָרֹב הוֹדָעְתָּ ׃ אֶת־מִי הִגַּדְתָּ מִלִּין וְנִשְׁמַת־מִי יָצְאָה מִמֶּךָּ ׃ הָרְפָאִים יְחוֹלָלוּ מִתַּחַת מַיִם וְשֹׁכְנֵיהֶם ׃ עָרוֹם שְׁאוֹל נֶגְדּוֹ וְאֵין כְּסוּת לָאֲבַדּוֹן ׃ נֹטֶה צָפוֹן עַל־תֹּהוּ תֹּלֶה אֶרֶץ עַל־בְּלִימָה ׃ צֹרֵר־מַיִם בְּעָבָיו וְלֹא־נִבְקַע עָנָן תַּחְתָּם ׃ מְאַחֵז פְּנֵי־כִסֵּה פַּרְשֵׁז עָלָיו עֲנָנוֹ ׃ חֹק־חָג עַל־פְּנֵי־מָיִם עַד־תַּכְלִית אוֹר עִם־חֹשֶׁךְ ׃ עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ ׃ בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם וּבִתְוּבְנָתוֹ מָחַץ רָהַב ׃ בְּרוּחוֹ שָׁמַיִם שִׁפְרָה חֹלֲלָה יָדוֹ נָחָשׁ בָּרִחַ ׃ הֶן־אֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכוֹ וּמַה־שֵּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע־בּוֹ וְרַעַם גְּבוּרֹתוֹ מִי יִתְבּוֹנָן ׃

ל׳ · ית׳ חד מל · ית׳ · ל׳ · ב׳ בטוח על תהו · ל׳ · ל׳ · ג׳ כתי׳ ה׳ · ת׳ · ה׳ · ל׳ · ל׳ וחד ויתמהו · ובתבונתו ק׳ · ב׳ כתרי ל״ש׳ האחת · דרכיו · ג׳ ק׳ · גבורתיו ק׳

וְאָתִיב אִיּוֹב וְאָמַר ׃ מַה סַייַעְתָּא מִדְּלֵית חֵילָא פְּרַקְתָּא בְּאֶדְרַע דְּלָא עֲשִׁין ׃ מַה מַלִּיכְתָּא מִדְּלֵית חוּכְמְתָא וּדְמֵי לָךְ דְּחוּכְמְתָא לְסוּגְעָא אוֹדַעְתָּא ׃ יָת מַן חַוֵּיתָא מִלַּיָּא וְנִשְׁמְתָא דְּמַן נַפְקָא מִינָךְ ׃ אֶיפְשַׁר דְּגִבָּרַיָּא דְּמִתְמַסְמְסִין יִתְבַּרְיָין וְאִינוּן מִלְּרַע לְמַיָּא וּמַשְׁרִירָתְהוֹן ׃ עַרְטִילָא מְפַרְסַם שְׁיוֹל לְקוּבְלֵיהּ וְלֵית חוּפָאָה לְבֵית אַבְדָנָא ׃ דִּמְתַח צִיפּוּנָא עַל לְמָא זְקִיף אַרְעָא עֲלוֹי מַיָּא מִדְּלֵית מִידַּעַם דְּסָמִיךְ לָהּ ׃ דְּצָרִיר מֵי מִטְרָא בַּעֲנָנוֹי וְלָא אִתְבְּזַע עֲנָנָא תְּחוֹתוֹי ׃ מְאַחֵד בְּמִיטְתָא דְּמִן כּוּרְסֵיהּ מִן בִּגְלַל דְּלָא יֶחֱמוּנֵיהּ מַלְאֲכַיָּא פְּרַס הֵיךְ פַּרְגּוֹדָא עֲלוֹי עֲנָנָא יְקָרֵיהּ ׃ גְּזַר לְמִשְׁרֵי רְקִיעַ עַל אַנְפֵּי מַיָּא עַד סוֹף נְהוֹרָא עִם חֲשׁוֹכָא ׃ עַמּוּדִין דִּשְׁמַיָּא מִזְדַעְזְעִין וְרַתְתִין מִן מְזוֹפִיתֵיהּ ׃ בְּחֵילֵיהּ גְּזַר יַמָּא וּבְסוּכְלְתָנֵיהּ כְּתַשׁ גִּיבָּרַיָּא ׃ בְּרוּחַ פּוּמֵיהּ אַפֵּי שְׁמַיָּא אִשְׁתַּבְהָרוּ בְּרַת יְדֵיהּ לִוְיָתָן דִּמְתִיל לְחִוְיָא טָרִיק ׃ הָא אִלֵּין סַיְיפֵי אוֹרְחָתוֹי וּמַה דִּי אִתְמְצֵי מִן קְצַת מִלְּתֵיהּ נִשְׁמְעָנָא מִינֵיהּ וּרְכִיפַת גְּבוּרְתוֹי מַן יִתְבַּיַּין ׃

נמסר במסר׳ רבה׳ במערכת אות הלמ״ד בכ״ד ׃ כסה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ שש מעלות לכסה ב׳ בו · מאחז פני כסה ׃ תכלית ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קמ״ וכספר׳ סימן י״א ׃ ויתמהו ל׳ רפי עמודי שמים ירופפו · וחד ויתמהו ואינון חד מן כ״ב זוגין נסבין ו״ו בסוף תיבות׳ חד בלרע וחד בלעיל ו׳ ברישׁ תיבותא ונסבין ו׳ בסוף תיבותא וסימ׳ נמסר בספר׳ רבת׳ במערכת אות הו״ו בס״ד ׃ שמץ ב׳ וסימ׳ ותקח אזני שמץ מנהו׳ הן אלה קצות דרכיו ׃

מה עזרת ללא כח · התעזור מי שאין לו כח ׃ ונשמת מי · והענין מתי קבלת אלה הדברים שדברת ׃ הרפאים · אפילו הרפאים שהם מתים המקום יחוללם מתחת מים · ושוכני הארץ והענין על גרגרי הזרע כי בשאול שהוא מקום סתר יעשה חפצו · הוא שנטה צפון שהוא מקום ויסובו שלשלם על תהו ׃ תולה ארץ על בלימה · שתי מלות כענין כי הארץ תלויה באמצע הגלגל׳ ׃ פני כסא · הוא השמים כענין ה׳ בשמים הכין כסאו ׃ פרשז · אין לו חבר וענינו פרש והדומה לו ׃ עד תכלית אור עם חשך · עד מקום שהוא תכלית האור שכל מה שים למעלה הוא אור ולמטה בהפך ויש או׳ שענינו עד שיכלה האור והחשך ׃ והראשון נכון בעיני ׃ ירופפו · כמו ירפו ויש אומרים יתנועעו ובלשון רבותינו ז״ל רפפות ׃ רגע · ענינו בקע ׃ ספרה · הה״א נוסף וענינו תקן מן ספר או מן ספירו או הבי״ת במלת ברוחו נוסף ויחסר דגש מפ״א של ספרה ׃ נחש בריח · התקין אשר בים ויש אומרי׳ כי הוא התלי ונקרא נחש בעבור שהוא כמו נמעות ובריח שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה ׃ שמץ דבר · כמו למשכה ׃

חי

AIC

אבן עזרא

חי אל הסיר משפטי · כמשמע חי אל שהסיר מן כורד או הסיר כמשמעו · כל הימים שאחיה אם תדברנה שפתי עולה : לא יחרף · לא יקוץ לבי פארס שים לו חרפה : ישל · יש אומרי' מן שלל והקרוב אלי שהוא מן של כעלך כי ישל הכפם מעל הנוף : שרידיו · הבנים הנשארים מהחרב : בנה כעש ביתו · שתעמד כעש מן עושה עש ושם כוכר על ביתו כמו חומה ש שישמרנו בלילה : עשיר ישכב ולא יאסף · אף על פי שלא ימות כמים · בפתע פתאום כי כן דרך הנהרות : קדים · רוח קדים : מידו ברוח יברח · העניין יברח הוכו מ מידו · ישפקו בני אדם עליו ועל ביתו כפימו : יזוקו · כמו יזקקו והעניין כי הכל תלוי בתזל בני אדם גם ה המקומות : ומאבן יצוק נחוש · והיה ראוי להיותו נחוש : אבן אפל · היא הארץ שהיא עיקר האופל גם היא עיקר קדרות ה הלבנה בשעה שתקדר בחצי החדש בהיותה עם ראש התלי או ה הזנב · גם יפרוץ המקום נחל שהוא גר והעניין מוגר כמים המוגרים עד שנשכח מרוב שדרכו בני אד' : דלו · כמו דללו וחרבו · מאנוש שנעו שהם ה הולכים ונעים : ותחתיה · ויש ארץ שתחתיה נהפך כמו אש כארץ גפרית והרי האש : ויש

רלבג

מה שכבר התבאר בספר האותו' והנה אנחנו אמרנו בכל זה קצת מאמ' בחמשי מספר מלחמות יי' · הנה אלו הדברים אשר כפרתי הם קצת דרכי השם ומה מעט הדבר שנשמע בו בזה הספור · ואולם תוקף וגבורותיו ונפלאותיו לא ימצא מי שיבין אותם :

והכלל העולה מהדברים

הוא מבואר ולא רצה איוב להשיב על דברי בלדד יותר מזה השיעור לפי מה שזכרנו במענה הקודם ובכלל אם היה משיב אותו עליהם לא יהיה כי אם כפל ד דברים לפי שכבר ה השיב על זאת הטענה במה שקד' וסתר אותה מהחום :

ביאור　מלות המענה

ויוסף איוב שאת משלו ויאמר · יחרף · יטה ומזה העניין ספחה כחרפת לאיש ר"ל ש שהיא נוטה מגד פ עבדות לצד חירו' כמו שזכ' הרב מורה צדק : ובבצע · יגזול : ישל · יעמיר בשלוה : אורה אלמוד : עריצים · הם התקיפי' החומסי' שאר אנשים להשענם על תקפם וגבורתם : שרידיו · הם בניו כי הם השרידים א הנשארים מן האדם : וכסף נקי יחלוק · האיש הנקי יחלוק פ כספו ויפזרהו תחת אשר קבץ אותו הרשע והרצון בזה כי הנקי ימשול על אשר לו : תשיגהו כמים בלהות · תשיגהו בלהה אחרי בלהה בלי הפסק כמו שיגרו המים בשטף בלי הפסק : קדים · רוח קדים : וישערהו · מענין רוח סערה : מידו · ממכתו : עלימו כפימו · עלית כפיו : ומקום לזהב יזוקו · ויש מקום בארץ אשר יזוקו ה הזהב ויזכיכוהו משם : ואבן יצוק נחושה · ר"ל שמהאבן יוציאו ויתיכו בעת מה נחושת והוא הברזל החזק א אשר בלע"ז או יהיה אבן יצוק אבן חזק מגזרת והיית מוצק : והרצון בו שמאבן חזק יוקח נחושה : פרץ נחל · גרל : מעם גר · מהמקום שהיה גר בו האדם : דלו · נבחנו וכמוהו דלו עיני למרום : עינ

מסורה

משפטי יו' בלישנ' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן ט"ל ובתלים סימן ז' : אם תדברנה חד מן י"ב פסו' רישי' וכיצועותהן אם אם וסימ' נמסר בסדר משפטי' ותלים סימן כ"ז ובסיפ' סימן ו' : ולשוני ג' וסימ' ולשוני מדבק במלקוחי · ולשוני תהגה צדקך · ולשוני לא יהגה רמיה · ואינון מן ד' זוגין ולש כרישי' מן ג' ג' וסימ' ולשוני ג' דלעיל · ולשוננה ג' והתה לשטה לכשל ·

כז

וַיֹּסֶף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר : חַי־אֵל הֵסִיר מִשְׁפָּטִי וְשַׁדַּי הֵמַר נַפְשִׁי : כִּי־כָל־עוֹד נִשְׁמָתִי בִי וְרוּחַ אֱלוֹהַּ בְּאַפִּי : אִם־תְּדַבֵּרְנָה שְׂפָתַי עַוְלָה וּלְשׁוֹנִי אִם־יֶהְגֶּה רְמִיָּה : חָלִילָה לִּי אִם־אַצְדִּיק אֶתְכֶם עַד־אֶגְוָע לֹא־אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי : בְּצִדְקָתִי הֶחֱזַקְתִּי וְלֹא אַרְפֶּהָ לֹא־יֶחֱרַף לְבָבִי מִיָּמָי : יְהִי כְרָשָׁע אֹיְבִי וּמִתְקוֹמְמִי כְעַוָּל : כִּי מַה־תִּקְוַת חָנֵף כִּי יִבְצָע כִּי יֵשֶׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ : הֲצַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע אֵל כִּי־תָבוֹא עָלָיו צָרָה : אִם־עַל־שַׁדַּי יִתְעַנָּג יִקְרָא אֱלוֹהַּ בְּכָל־עֵת : אוֹרֶה אֶתְכֶם בְּיַד־אֵל אֲשֶׁר עִם־שַׁדַּי לֹא אֲכַחֵד : הֵן־אַתֶּם כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם וְלָמָּה־זֶּה הֶבֶל תֶּהְבָּלוּ : זֶה חֵלֶק־אָדָם רָשָׁע עִם־אֵל וְנַחֲלַת עָרִיצִים מִשַּׁדַּי יִקָּחוּ : אִם־יִרְבּוּ בָנָיו לְמוֹ־חָרֶב וְצֶאֱצָאָיו לֹא יִשְׂבְּעוּ־לָחֶם : שְׂרִידָיו בַּמָּוֶת יִקָּבֵרוּ וְאַלְמְנֹתָיו לֹא תִבְכֶּינָה : אִם־יִצְבֹּר כֶּעָפָר כָּסֶף וְכַחֹמֶר יָכִין מַלְבּוּשׁ : יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ וְכֶסֶף נָקִי יַחֲלֹק : בָּנָה כָעָשׁ בֵּיתוֹ וּכְסֻכָּה עָשָׂה נֹצֵר : עָשִׁיר יִשְׁכַּב וְלֹא יֵאָסֵף עֵינָיו פָּקַח וְאֵינֶנּוּ : תַּשִּׂיגֵהוּ כַמַּיִם בַּלָּהוֹת לַיְלָה גְּנָבַתּוּ סוּפָה : יִשָּׂאֵהוּ קָדִים וְיֵלַךְ וִישָׂעֲרֵהוּ מִמְּקֹמוֹ : וְיַשְׁלֵךְ עָלָיו וְלֹא יַחְמֹל מִיָּדוֹ בָּרוֹחַ יִבְרָח : יִשְׂפֹּק עָלֵימוֹ כַפֵּימוֹ וְיִשְׁרֹק עָלָיו מִמְּקֹמוֹ :

כח

כִּי יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא וּמָקוֹם לַזָּהָב יָזֹקּוּ : בַּרְזֶל מֵעָפָר יֻקָּח וְאֶבֶן יָצוּק נְחוּשָׁה : קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ וּלְכָל־תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר אֶבֶן אֹפֶל וְצַלְמָוֶת : פָּרַץ נַחַל מֵעִם־גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי־רָגֶל דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ : אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא־לָחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפַּךְ כְּמוֹ־אֵשׁ :

(margin: ל׳ · ל׳ו בליש׳ · י״ב ד״ף אם · ג׳ · ל׳ · ט׳ נמיל · ל׳ · ל׳ · ל׳ ויתר ברשע · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ יתענג · ב׳ בתרי ליש׳ כידה · ג׳ · ב׳ · ל׳ ואל תבכי׳ · ב׳ · ב׳ חס׳ · ב׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ב׳ · י״ב · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳ יתר חל׳ · ב׳ לגמלים · ל׳ · ג׳ · ל׳ יתר ולחשך · ה׳ · ל׳ חס׳ · ב׳ · ב׳ ד״ף)

תרגום

וְאוֹסִיף אִיּוֹב לְמִיטַל מַתְלֵיהּ וְאָמַר : קַיָּים אֱלָהָא אַעְדִּי הִלְכַת דִּינִי וְשַׁדַּי אַמְרַר נַפְשִׁי : אֲרוּם פְּסַק תּוּב נִשְׁמְתִי בְּמֵימְרִי וְרוּחָא דֶּאֱלָהָא בְּנַחִירַי : אִין מְמַלְּלָן סִפְוָתַי שִׁקְרָא וְלִישָׁנִי אִין מְרַנֵּן נִכְלָא : חַס לִי אִין אַזְכֵּי יַתְכוֹן עַד דְּאִתְנְגִיד לָא אַעְדִּי שְׁלֵמוּתִי מִינִּי : בְּזַכְוָתִי תַּקִּיפִית וְלָא אֶשְׁבְּקִינָהּ לָא יַחְסַד לִבְּבִי מִן יוֹמַי : יְהֵי הֵיךְ חַיָּיבָא בְּעִיל דְּבָבִי וּדְקָאִים עֲלַי הֵיךְ רַשִׁיעָא : אֲרוּם מַן סְבַר דִּילְטוּר אֲרוּם יִכְנוֹשׁ מָמוֹן דִּשְׁקַר אֲרוּם יִתַּר אֱלָהָא נַפְשֵׁיהּ : אֵיפְשַׁר דִּקְבִילְתֵּיהּ יְקַבֵּיל אֱלָהָא אֲרוּם תֵּיתֵי עֲלוֹי עָקָא : אִין עַל שַׁדַּי יִתְפַּרְנַק יְהֵוֵי קָרֵי אֱלָהָא בְּכָל עִידָּן : אַלִּיף יַתְכוֹן בִּנְבוּאַת אֱלָהָא דִּי עִם שַׁדַּי לָא אֲכַסֵּי : הָא אַתּוּן כּוּלְכוֹן חֲמִיתוּן וּלְמָא דֵּין הֶבְלָא תְּהַבְלוּן : דֵּין חוּלַק בַּר נַשׁ חַיָּיבָא מִלְוַת אֱלָהָא וְעֶדֶב תַּקִּיפִין מִשַּׁדַּי יְקַבְּלוּן פּוּרְעָנוּתְהוֹן : אִין יִסְגּוֹן בְּנוֹי מְטוּל דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא וּבְנֵי בְנוֹי לָא יִסְבְּעוּן לַחְמָא : מְשֵׁיזְבוֹי בְּמוֹתָא יְהוֹן קְבִירִין וְאַרְמְלָתוֹי לָא תִבְכִּין : אִין יִכְנוֹשׁ הֵיךְ עַפְרָא סִימָא וְהֵיךְ טִינָא יַתְקִין לְבוּשָׁא : יַתְקִין וְצַדִּיקָא יְהֵי לְבִישׁ וְסִימָא זַכָּאִי יִפְלִיג : בְּנָה הֵיךְ רִקְבּוּבִיתָא בַּיְתֵיהּ וְאֵיךְ מְטַלַּלְתָּא דַּעֲבִיד נְטִיר פֵּירֵי : עַתִּיר יִדְמוּךְ וְלָא יִתְכְּנִישׁ עֵינוֹי פְּקַח וְלֵיתוֹי : תִּדְבְּקִינֵיהּ הֵיךְ מַיָּא רְגוּשַׁת לֵילְיָא כַּלְטְלִינֵיהּ זִיקָא : יִטְלִינֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא וְיֵיזִיל וִיעַלְעֲלִינֵיהּ מִן אַתְרֵיהּ : וְיִטְלוֹק עֲלוֹי וְלָא יַחוּס מִן יְדֵיהּ מֵיעְרַק יְעִירוּק : יַשְׁקִיף עֲלֵיהוֹן יְדֵיהוֹן וְיִכַּרְבַּק עֲלוֹי מִן אַתְרֵיהּ : אֲרוּם אִית לְסִימָא מַפְקְנָא וְאַתַר לְדַהֲבָא מְסַנְנִין : פַּרְזְלָא מֵעַפְרָא יִתְנְסִיב וְאַבְנָא יַתִּיךְ כַּרְבּוּנְיָא : סוֹף שַׁוִּי לַחֲשׁוֹכָא וּלְכָל עוֹפָא הוּא מְפַשְׁפֵּשׁ אַבְנִין מְפוּלְמִין דְּמִתַּמָּן נְפַק חֲשׁוֹךְ וְטוּלֵי מוֹתָא : תְּקַף נַחֲלָא מִן אַתְרָא דִּי מִיזְדַּלַּח מַרְזְבַיָּא דְּמִתְנַשְׁיָין מִן לְמֶעְבַּר רִיגְלָא אִידְּקָפוּ מִבְּנֵי נָשָׁא אִיטַּלְטָלוּ : אַרְעָא דְּמִינָהּ נְפַק מְזוֹנָא וּלְרַע מִינָהּ גֵּיהִנָּם דְּצִינַת תַּלְגֵיהּ מִתְהַפֵּיךְ דֵּיכְמַת אֶשָּׁתָא :

מסורה

והכרתי את ישראל דמלכים · ונתשתים מעל אדמתי דד"ה : ולשוב ג' וסימ' נמסר ביהושע סימן כ"ב ובירמיה סימן כ"ד : ארחה ב' בתרי לישני וסימ' צדה אורה · אורה אתכם ביד אל : ולמה זה ג' וסימ' ולמה זה לי בכורה · ולמה זה חרה לך על הדבר הזה · ולמה זה הבל תהבלו : יקחו י' בקריא' וקמצי' וסימ' אשה זונה וחללה ב' בו · ובליעל בקוץ מונד · אהליהם וצאנם יקחו · ונחלת עריצים משדי יקחו · קשר נביאה בתוכה · והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו · ומבניך אשר יצאו דמלכים · וחברו דישעיה · בניך ובנותיך יקחו : בעש ג' וסימ' אנכי כעש לאפרים · והבם כעש חמודו · בנה כעש ביתו : ואיננו י"ב וסימ' כי לקח אותו אלהים · ערות על יאור · שדד זרעו ואחיו ושכניו · יבקש את עון ישראל ואיננו · התבוננת על מקומו ואיננו כי רוח עברה בו · המחכים למות ואיננו · רמו מעט ואיננו · הן קדם אהלך ואיננו · עשיר ישכב ולא יאסף · ההעיף עיניך בו ואיננו · ואיננו חסר לנפשו : יקח ג' ב' קמץ וא' פתח וסימ' יקח נא מעט מים ורחצו · גם שבי גבור יקח ומלקוח · ברזל מעפר יקח · אנ"ך : תכלית ה' וסי' נמסר בתלים סימן קם' וסיפר סימ' יא : דלו כ' א' מלרע וא' מלעיל וסימ' דלו מאנוש נעו · דלו עיני למרום · קדמא מלעיל :

עיט׳ עוף: שזפתו· ראתהו: איה· הוא מין אחר מהעוף: הדריכוהו· דרכו בו: בני שחץ· בכינאוה ותוקף והם פריצי החיות: שחל· אריה: בחלמיש· בצור החזק: בצורות· בהרים: מבכי נהרות· מהזלת הנהרות והגרתם: חבש· עצר ופתח: סגור· זהב: תסולה· תערך: בכתם אופיר· בזהב אופיר: ראמות וגבים· הם מרגליות יקרות: ומשך חכמה מפנינים· ומשיכת החכמה וההשתדלות בהשגתה יותר נבחר מפנינים: פטדת כוש· היא פטדה הנמצאת בארץ כוש והיא אבן יקרה: בכתם טהור· בזהב צרוף ונקי: תסולה· תעריך: דרך· ומנהג מוגבל ומסודר: לחזיז קולות· לברק אשר הוא כנה לקולות והרעמים או יהיה לחזיז קולות חסר וא״ו והרצון לחזיז וקולות: ויספרה· שמה בספר וכתב אותה ר״ל שמם אותה לחק ולנימוס:

ויש ארץ מקום ספיר אבניה: גם יש מקום לא נדעתה יש שם· גם לא ידעו עיט העוף: לא עדה· עבר תרגום אשר עבר בין הגזרים האלה וכמהו תעדה בגד ביום קרה: בחלמיש שלח ידו· המקום ויהפוך ההרים משרשים· ויבקע יארים בצורים ובחלמים: וכל יקר· הם המים שיוצא מהבורים· והפך זה שיבש הנהרו׳· ופירוש מבכי מרוץ וכמוהו נבכי ים: חבש· יעצור כמו לא חובשו לא אהיה חובש· ותעלומה יוציא אור· מה שהיה בתעלומות הנהרות יראו כאשר ייבשו המי׳ ועניין זה הדברים שהמקום יעשה הדבר והפך הדבר יתן טוב לרשע גם ישלם לו רע אפילו מקומו הארץ מצמיח הארץ תצמיח והארץ לא יעלה בה כל עשב· ולדעת עיקר אלה העניינים למה זה לא יוכל האד׳ לדעת תהום אמר אילו היה האדם יכול לרדת אל תהום לא ימצא זאת החכמ׳ או למעמקי הים· תסולה· תערוך וכמהו המסולאים בפז: בכתם אופיר· הוא הזהב: זכוכית· היא אבן יקרה זכה או הדבר הידוע: ותמורתה· ולא תמורת׳: בכתם טהור· בעבור שאמר טהור יורה שהוא זהב כי אילו היה אבן יקרה מה עניין טהור והנה הוא כמו זהב טהור: אבדון ומות· הם המתים הקדמונים אמרו לנו כי גם הם שמעו מאחרים כי לא יוכל האדם לדעת אלה העניינים כי אם הבורא לבדו שברא הארבעה המוסדות והם הארץ השמים והרוח והמים והם נזכרים בשני הפסוקים והוא יראה פלאים חדשים בדברי המטר על כן אמר בעשותו למטר חק: לחזיז· אומץ ותוקף הוא וכמהו ה׳ עושה חזיזים: אז ראה ויספרה· אין ויספרה מן ויספר מסה כי אם ממספר או מן וללמד ספר והעניין היא כתובה אצלו וכמהו יספר שחקים בחכמ׳ לאורו:

שזפתו ב׳ וסימ׳ ולא שזפתו עין איה· עין שזפתו ולא תוסיף: הדריכוהו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ כתרו את בנימן הרדיפוהו בנוחה הדריכוהו· לא הדריכוהו בני שחץ· בתרא מל׳: בחלמיש ל׳ שלח ידו· וא׳ חלמיש הפכי הצור ואינון חד מן ה׳ זוגין חד ח׳ וחד ח׳ בריש תיבות׳ וסימ׳ כמסר׳ רבת׳ במערכת אות הח״ת בסוף: עינו ט׳

מְקוֹם־סַפִּיר אֲבָנֶיהָ וְעַפְרֹת זָהָב לוֹ׃ נָתִיב לֹא־יְדָעוֹ עָיִט וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין אַיָּה׃ לֹא־הִדְרִיכֻהוּ בְנֵי־שָׁחַץ לֹא־עָדָה עָלָיו שָׁחַל׃ בַּחַלָּמִישׁ שָׁלַח יָדוֹ הָפַךְ מִשֹּׁרֶשׁ הָרִים׃ בַּצּוּרוֹת יְאֹרִים בִּקֵּעַ וְכָל־יְקָר רָאֲתָה עֵינוֹ׃ מִבְּכִי נְהָרוֹת חִבֵּשׁ וְתַעֲלֻמָהּ יֹצִא אוֹר׃ וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה׃ לֹא־יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים׃ תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי־הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי׃ לֹא־יֻתַּן סְגוֹר תַּחְתֶּיהָ וְלֹא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף מְחִירָהּ׃ לֹא־תְסֻלֶּה בְּכֶתֶם אוֹפִיר בְּשֹׁהַם יָקָר וְסַפִּיר׃ לֹא־יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוֹכִית וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי־פָז׃ רָאמוֹת וְגָבִישׁ לֹא יִזָּכֵר וּמֶשֶׁךְ חָכְמָה מִפְּנִינִים׃ לֹא־יַעַרְכֶנָּה פִּטְדַת־כּוּשׁ בְּכֶתֶם טָהוֹר לֹא תְסֻלֶּה׃

וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תָּבוֹא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה׃ וְנֶעֶלְמָה מֵעֵינֵי כָל־חָי וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם נִסְתָּרָה׃ אֲבַדּוֹן וָמָוֶת אָמְרוּ בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ׃ אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת־מְקוֹמָהּ׃ כִּי־הוּא לִקְצוֹת־הָאָרֶץ יַבִּיט תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם יִרְאֶה׃ לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ מִשְׁקָל וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה׃ בַּעֲשֹׂתוֹ לַמָּטָר חֹק וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת׃ אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם־חֲקָרָהּ׃ וַיֹּאמֶר לָאָדָם הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה וְסוּר מֵרָע בִּינָה׃

וְגִינְתָא דְעֵדֶן דִּי אֲתַר דְּשַׁבְזִיזָא אַבְנַיְיהָא וְעַפְרוּתִין דְּדַהֲבָא לֵיהּ׃ אוֹרְחָא דְּלָא חַכְמֵיהּ עוֹפָא וְלָא סַקְרְתֵיהּ עֵין טוֹפִיתָא׃ ת״א שְׁבִיל אִילָן חַיֵּי דְּלָא חַכְמֵיהּ סַמָּאֵל דְּפָרַח הֵיךְ עוֹפָא וְלָא סַקְרְתֵיהּ עֵינָא דְחַוָּה׃ לָא טַיִּילוּ בָהּ בְּנֵי אַרְיָוָן לָא זְאַר עֲלוֹי לֵיתָא׃ ת״א לָא הַלִּיכוּ בָהּ בְּנֵי דְּאָדָם וְלָא סְטָא עֲלוֹהִי חִוְיָא׃ בְּשָׁמִיר אוֹשִׁיט יְדֵיהּ הֲפַךְ מִן עִיקָרֵיהוֹן טוּרַיָּא׃ בְּטִינָרִין נַהֲרִין בְּזַע וְכָל אִיקָרָא חֲמַת עַיְינֵיהּ׃ מִן קְלִילֵי נַהֲרַיָּא זָרֵז וּמֵחַרְכָּא דְתַעֲלוּמָא יַפִּיק נְהוֹרָא׃ וְחוּכְמְתָא מֵאָן הָאן תִּשְׁתְּכַח וְהָאן דֵּין אֲתַר בִּיוּנְתָא׃ לָא יְדַע בַּר נַשׁ עִילוּוְיָהּ וְלָא תִשְׁכַּח בְּאַרְעָא זֵידוֹנִין דְּמַהֲטַיָּין בְּחַיֵּיהוֹן׃ תְּהוֹמָא אֲמַר לָא גַבִּי הִיא וְיַמָּא אֲמַר לֵית בַּהֲדִי׃ לָא יִתְיְהַב דְּהַב כְּנִין חִילוּפָהּ וְלָא יִתְקַל סִימָא פִּירוּגָהּ׃ לָא תִשְׁתַּלְהַף בְּפִיתַלְוָן דְּמִן אוֹפִיר בְּבִירוּלִין יְקַר וְשַׁבְזִיזָא׃ לָא יְעִילִינַהּ דַּהֲבָא אִיסְפַּקְלָרָא וּפִירוּגָהּ מָאנֵי אֲבְרִיזִין׃ ת״א לָא יִכְרְרִינַהּ גְּבַר עֲתִיר בִּדְהַב וּזְכוּכִית אִין לָא יְהַב חִילוּפָהּ מָאנֵי דְדַהֲבָא כְּנִינָא׃ סַנְדַּלְבוֹן וּבִירוּצִין לָא יִדַּכַּר וְנִיגְדָא דְחוּכְמְתָא מִן מַרְגַלְיָין׃ ת״א לֵית אֶפְשַׁר דְּתִשְׁתְּכַח בְּקִילוּתָא אִילָהֵין בְּיוֹקְרָא הֵיךְ דַּהֲבָא וּמָאן דְּלָא יִנְטְרוּנָהּ אָזְלָא וּמִתְבְּרָא הֵיךְ זְגוּגִיתָא וּפִירוּג אַגְרָהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי מָאנֵי פִּיזוּזַיָּא׃ לָא יְעִילִינַהּ מַרְגַּלְיָא יַרְקָא דְּאָתֵי מִן כּוּשׁ בְּפִיתַלְוָן דְּכֵי לָא תִשְׁתַּלְהַף׃ וְחוּכְמְתָא מִן הָאן תֵּיתֵי וְהָאן דֵּין אֲתַר בִּיוּנְתָא׃ וְכַסְיָא מִמַּחְמֵיהוֹן דְּכָל חַי וּמֵעוֹפָא דִשְׁמַיָּא אִיטַּמַּר׃ בֵּי אֲבַדְנָא וּמַלְאַךְ מוֹתָא אֲמַרוּ בְּמִתְיְהָבָא לְיִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁמְעָנָא שְׁמַעְנָא שְׁמוּעֲתָא׃ אֱלָהָא אִתְבַּיַּין אוֹרְחָא וְהוּא יְדַע יָת אַתְרָהּ׃ אֲרוּם הוּא לְסַיְיפֵי אַרְעָא יִסְתַּכַּל תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא יֶחֱמֵי׃ לְמֶעְבַּד לְרוּחָא מַתְקְלָא וּמַיָּא אַתְקַן בְּמַשְׁחֲתָא׃ בְּמֶעְבְּדֵיהּ לְמִטְרָא קְיָימָא גְּזֵרְתָא וּמַהֲלַךְ לַחֲזִיזֵי דְּרָהֲטִין בְּקָלַיָּא׃ הֵידֵין חֲמָיָהּ וְאִשְׁתָּעֲיָהּ עִם מַלְאֲכֵי שֵׁירוּתָא אַתְקְנַהּ וּלְחוֹד פַּשְׁפְּשִׁיתָהּ׃ וַאֲמַר לְבַר נַשׁ הָא דַחַלְתָּא דַיְיָ הִיא חוּכְמְתָא וּלְמֶעְדֵּי מִן בִּישְׁתָּא הִיא בִּיוּנְתָא׃

וסימ׳ נכסר בסדר משפטים: ואי זה ד׳ דכמ׳ וסימ׳ ואי זה מקום מנוחתי· והחכמה מאין תמצא· והחכמה מאין תבא· מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו דכגלה: בארץ החיים ג׳ וסימ׳ אמרתי לא אראה יה· אמרתי אתה מחסי· ולא תמצא בארץ החיים: ויס ג׳ קמצי׳ וסימ׳ קצוי ארץ ויס רחוקים· ויס אמר אין עמדי· ויס מים ודר ודר דמיכה: יותן ז׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמיני ופנחס: כלי וכלי י״ח בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויקהל: ראמות ג׳ מל׳ בא׳ ו׳ וסימניהו׳ ראמות וגביש לא יזכר· ראמות לאויל חכמות· וישכר וגד דו״ה· וע״ן במשלי גבי פסו׳ עינים רמות לשון שקר: בעיני ד׳ וסימ׳ ואם כל עדת ישראל ישגו· והיה אם מעיני העדה· ונעלם מעיני אישה· ונעלמה מעיני כל חי: הבין ג׳ וסימ׳ הפכם אם כחומר· והילדים האלה ארבעתם· אלהים הבין דרכה: לרוח ג׳ וסימ׳ והשלישית תזרה לרוח· לעשות לרוח משקל· ומה יתרון לו שיעמול לרוח: אז ראה חד מן ג׳ פסו׳ דכל מליהון מפקין ה׳ וסימ׳ בזותי דשבת בהבנה· וביאורם שארה כסותה ועונתה לא יגרע· חדשה ושבתה וכל מועדה· הבינה וגם חקרה:

ביאור דברי המענה

כאשר ראה איוב שאחד אחר מרעיו עונה אליו דבר הוסיף לשאת משלו על ענייני ואמר חי השם אשר הסיר משפטי בסדרו טובות האדם ורעתם בזה האופן אשר סדרם ר״ל מצד הגרמים השמימיי׳ או אמר חי השם אשר הסיר משפטי לפי שהם העניין כדברי׳ שיבאו אליו הטובות והרעות לבני האדם במשפט לפי מעשיהם וחי שדי אשר המר נפשי כי כל עוד בחיים חייתי לא תדברנה שפתי עול ו ותרמה להודות לדבריכם· חלילה לי אם אצדיק אתכ׳ לומר שהאמת אתכם במה שאתם אומרים עלי שכבר חטאתי עד אמות לא אסיר תומתי ממני לומר שאני רשע וחוטא כמו שאתם אומרים עלי· בצדקתי החזקתי לומר שאני צדיק לא ארפא ולא יטה לבבי מימי מזה הדעת אשר אני בו ומה שאתם אומרים עלי שאני נקשב לרשעים במה שאני אומר שהשם עזב את הארץ כי לפי זה הדעת לא יועיל הצדק על הרשע וזה ממה מורה שאני לא כ

כשמרתי מלחטוא חלילה לי מזה· יהי כרשע אויבי ומתקוממי כעול ואפשר שהרצון גם כן במה שקדם לו מהדברים זאת הכוונה בעינה והיא כי הוא יאמר כי חי השם עם האמינו שהאדם איננו נענש לפי מעשיו לא אחטא בשפתי לומר דבר עול ורמיה חלילה אם אצדיק אתכם בשאמרתם עקה שהגיע לי מה שהגיע מהרעות ללא משפט כי אם יראה לכל שצדקתם במה שאמרתם עלי שאני רשע הנה עד יום מותי לא אסיר תומתי ממני ולא יטה לבבי מהדרך הטוב אשר החזקתי בו מימי· יהי אויבי ומתקוממי כעול וכרשע ואולם אמר זה לשנאתו העול והרשע וזה כי למה ישובח מפני זה הדעת אשר אני בו העול והרשע· מה תקות חנפי יגזול ויעשה חמס ואם היה שיניח השם ית׳ בשלוה אותו ולא יענישהו היבטח שיבוא אליו הצרות יכילהו השם ממנה בצעקו אליו הלא זה בלתי אפשר לפי זה הדעת ולא לפי דעתכם כי איננו מתענג על השם ודבק בו עד שיוכל להתפלל אל השם בכל עת שירצה ותשמע תפלתו כאמרו אז תתענג על יי׳ ויתן לך משאלות לבך ובהיות העניין כן ראו איך ראוי לכם לשפוט שאני משבח הרשע העול הלא הרשע והעול מוכן לפי דעתי לרעות כמו הצדיק ואין לו תכלית אחר זולת ההצלחה המדומה אשר הוא עתיד או מזומן שתאבד ממנו בבא יום אידו

אדון ולא יהיה לו אז המלט מזה בשום פנים · ואולם הצדיק בבא יום אידו תאבד הצלחתו המדומה ותשאר הצלחתו האמתית והיא הצלחת הנפש · ואפשר שיאמר שהרצון באמרו אם על שדי יתענג וגו׳ הוא שהוא אומר האם יתענג זה הרשע על השם בהתדבקו בו תמיד נפשו במה שישכיל ממנו ויקרא אל אלוה בכל עת להשכיל ולדעת אותו להיות עמו תמיד עד שתגיע לו הצלחת הנפש הוא מבואר שזה בלתי אפשר כי לא תגיע הצלחת הנפש עם המדות הפחותות כמו שהתפרסם · ונתבאר במה שאין ספק בו · הנני מלמד אתכם מה שבגד אל אשר עם שדי אינני מעלים מכם כי באמת עוזב אישי האדם אל הסידור המושגל מצד המערכת · הנה איך תאמינו מפני זה שאני מסבה את הרשע והנה אתם כלכם חזיתם וספרתם שכבר הגיע לכם מאחוש שזה חלק אדם רשע עם אל · ונחלת התקיפים הרשעים אשר יקחו משדי ר״ל שכבר יגעו להם רעות כפלאו׳ כמו שספר אחר זה ואתם ידעתם שכל ראיותי על דעתי אני לוקח מאחוש · וכאשר היה זה כן שלפי המוחש יראה שכבר הגיעו מן הרעות הכפלאות לרשעים

בירחי קדם ל׳ מ׳ יתנני בירחי קדם וכל קרי׳ חלוף כימי קדם והוא חד מן שיטה בן ל׳ דכל דכל חד וחד לית דכו׳ חלוף וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הא׳ בערך חלף כס״ד ·

כט ויסף איוב שאת משלו ויאמר : מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני : בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך : כאשר הייתי בימי חרפי בסוד אלוה עלי אהלי : בעוד שדי עמדי סביבותי נערי :

ואוסיף איוב למטל מתליה ואמר : מן יסדרינני היך ירחין דקדמיין יומיא די אלהא יטרנני : באנהרותיה שרגיה עלי רישי לנהוריה אזיל חשוכא : היכמא דהויתי ביומי חריפותי בזמן דרז אלהא עלי משכני : בעוד כרוז דהוה מימר שדי בסעדי חזור חזור דילי עולימיי :

אבן עזרא

כט לאורו אלך · בחשך : חרפי · נערותי בלי רומח כי אם לפי הענין ויש או׳ שהוא מן נחרפת בפלשתים שערכו מלחמה ויש אומרי׳ שהוא מן חורף שם יחל הזרע : בחמת

אבל שאני חלקתי עמכם במה שאמרתם שלא ימלט רשע שלא יקרה לו כך וטעותי שכבר יראה מהחוש שיגיע לקצת הרשעים הצלחה ולא יגיעם שום עונש עד יום מותם איך תאמינו שאני מסבה הרשע ולמה זה הבל תהבלו לומר שאני בוחר אורח הרשעים אשר היו בדור המבול ואנשי סדום ועמורה · הנה כמו שספרתם יקרה הרבה שאם ירבו בני הרשע יהיה תכליתם למות בחרב וצאצאיו לא ישבעו לחם והשרידים הנשארים ממנו והם בניו יקברו במותם שלא יעזבום עד שתצא נפשם לגמרי ולא תבכנה על מותם אלמנות בניו לרשעתו אפילו אלמנותיו · אם יצבור כעפר כסף ויכין מלבוש ללבוש עד שימצא לו בשפע כמו החומר · הנה יכין המלבוש ואיש צדיק ילבשהו והכסף אשר קבץ יהיה לנקי ויחלקהו ויפזרהו כאשר ירצה · בנה ביתו כעש ר״ל שביתו יהרס בקלות כבית העש וכסופה אשר עשה נוטר הכרמים שאין לה קיום · עשיר ימות ולא יאסף לקבורה אך יסחב סחוב והשלך בקבורת חמור כל כך ימות ויכלה במעט זמן עד שבזמן אשר יוכל האדם לפקוח בו עיניו יהפך מים לאין · תשיגהו כמים בלהות ר״ל שיבאו אליו בשטף ובמרוצה ובלילה תגנבהו סופה ורוח קדים ויניעהו ממקומו לפחדו מהצרות הבאות עליו ולא יוכל להמתין עד אור הבקר אבל ינוס בלילה · ישלך עליו השם מכותיו ומכאוביו ולא יחמול ממכתו כרוח יברח ויחשוב להמלט · ישפוק על שברו כפיו כל איש וישרוק עליו ממקומו לרוב התמיהה על רוב מה שיקרהו מהרע הנה זה הוא מה שספרתם שכבר ימצאו הרבה שיקרה לרשעים הרע ואני לא חלקתי עמכם בזה אבל אמרתי בחוש שזה לא ימצא בכל הרשעים אבל כבר ימצאו בהם מצליחים ולא ישיגם שום עונש והנכם הנה אבלי הסבה ברעה שיקרה לרשעים ולטובים כי לכל אלו הענינים הנמצאים בזה העולם השפל ימצא קץ וגבול וזה שכבר ימצא בקצת העתים במקום מה מהארץ שיצא ממנו הכסף להתחדשו אז שם · וכן ימצא בארץ מקום אשר יזוקו ממנו הזהב ויוציאוהו משם · וכן ימצא במקום מה מהארץ שיוציאו ממנו הברזל להתחדשו שם או יצוק האבן נחשת והוא הברזל החזק ר״ל שכבר הוציאוהו משם בעת מה · לפי שהשם שם קץ להעדר ההוייה אשר במקומות מהארץ וכאשר יבא קצם יעשו שם כמו אלו ההויות · ושם גם כן קץ לכל תכלית אשר הוא חוקר ומבקש במה שיורוהו אבן אפל וצלמות · ר״ל החומר הראשון אשר עמו ההעדרים כולם והוא סוף כל הדברים ההוו׳ או קרא אבן אופל וצלמות היסוד הארצי כי הוא בתכלית מההעדר ביחס אל שאר הנמצאות המוחשות בקצת העתים יפרוץ נחל ויגדל מאצל המקום שהיה האדם גר שם קודם זה להיותו יבשה לפי שליובש המקום ההוא קץ וגבול וימצא גם כן הפך זה והוא שהמים החזקים הנשכחים מני רגל וגבהו מאנוש עד אשר לא עבר אדם שם לרוב עומקם ינועו ויכלו וישוב יובש במקום ההוא אשר היה בו הים הנהר ההוא · כבר תמצא ארץ שתצא ממנה לחם להיותה טובה לזריעה ובבא קצה יהפך תחתיה כמו אש שייבשה ויסרפה עד אשר לא יעבר בה ולא יזרע · כבר ימצא מקום אשר אבניו הם ספיר ובו ימצאו עפרות זהב ויבאו שם האנשים תמיד לקחת הספירים או הזהב ובבא קצו יהיה חרב עד שאפילו העופות והחיות לא יבאו שם · בבא קץ ההרים החזקים ישלח השם ידו ויהפכם משרש בסבת הרוח הנכנס בבטן הארץ · בצורים החזקים בקע יאורות בקצת העתים בבא קצם וקודם זה ראתה העין כל יקר אשר בהם להיות יבשה והפך זה כי בקצת העתי׳ עצר השם הזלת הנהרות ומה שיהיה נעלם בקרקעם יוציא לאור ותראהו העין ובהיות הענין כן ברבוי שיש קץ ותכלית לכל אלו הדברים החומריים הוא מבואר שאין ראוי שתקרא ההצלחה באלו הקניינים החומריים הצלחה לפי שכלם יאבדו בבא קצם ובזה הענין שוים הרשעים והצדיקים ואחר שלצדיקים הצלחה אמתית והיא הצלחת הנפש מה שאינו לרשעים והם שוים בהצלחה האחרת לרשעים הוא מבואר שאני משבח הצדיק על הרשע · והנה איוב החל לספר מעלת החכמה והבינה וקנויי המצאות ושלא יגיעו בה כי אם ביראת השם וסור מרע ולזה הוא מבואר ג״כ שכבר יגונה הרשע וישובח הצדיק מזה הצד · והחל ואמר והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום הבינה שיקח האדם אותה משם · הנה היא נעלמת מהאדם עד שלא ידע ערכה ולא תמצא בחלק מהארץ אשר שם החיים והוא החלק הנגלה מהארץ ולא בתהום · ולא בים אשר הוא מקיף בשאר חלקי הארץ · ואולם אמר זה שלא יחשוב חושב שיהיו בתוחסות די בהקבלת החכמה כי כבר התבאר בספר הנפש שאין בהם די בקנין המושכלות ושהוא צריך שיהיה בכאן שכל פועל בנו אל המושכלות ומקנה אותם לנו ועם זה כבר התבאר בספר מ״ה שאין כח בנו להשיג זה הנימוס והסדור אשר לנמצאות כפי מה שהוא עליו והוא הענין אשר היה בו זה הנימוס והסדור אחד ושזאת המדרגה לא תמצא בשלמות כי אם לש״י לבדו ולזה לא ידע ערך החכמה בשלמו׳ כי אם השם ית׳ · ואולם יתחלפו מדרגות האנשים בחכמה לפי התקרבם אל זה הנימוס במושכל אשר בנפש הש״י ורחקם ממנו · ואמר שלרוב מעלת החכמה לא יותן זהב תחתיה ולא ישקל כסף מחירה ולא תערך בזהב אופיר ולא בשוהם יקר וספיר לא ישוה לאם זהב וזכוכית לגבה ולא תמירנה כלי פז ראמות וגביש אשר הם אבנים יקרים מאד לא יזכר אחד מהם לפני החכמה ומשיכת החכמה והשתדלות בקניינה יותר ערב ויותר יקר מפנינים · לא ישוה לחכמה הפטדה הנמצאת בכוש שהיא יקרה מאד בזהב טהור לא תערך · ואולם אמר זה להורות כי קנין החכמה יותר מכל הקניינים האחרים ולזה לא יעזוב המשכיל הדריסה בחכמה מפני ההשתדלות בקנין אלו ההצלחות המדומות והוא גם כן יותר ערב לפי שאין יחס אל העריבות המגיע לנו בקניינים המדומים עם העריבות המגיע לנו בהשתדלותינו בחכמה · והחכמה מאין תבא ר״ל אי זה דבר יהיה התחלה והצעה אל הגעת החכמה לנו ואי זה מקום שתגיע לנו הבינה ממנו · והנה היא נעלמת מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה עם הגביהו לעוף ויתכן שיהיה מרחוק · אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמע החכמה ר״ל כי מצד ההעדר והמות הנמצא לאלו ההוים ובכלל מצד החסרון הנמצא בחומר הראשון אשר להם נשפוט שבכאן כבה היא שכל תקנה לנו אלו הצורות · והאריך מפני זה אל החקירה בטבע המושכל אשר לנמצא כמצא מאלו הנמצאים השפלים אשר הוא החכמה ואז נדע כי השם ית׳ הוא לבדו אשר אצלו הידיעה בשלימות בזה הנימוס אשר לנמצאות כי הוא יעשה כל הנמצא ויביט לקצות הארץ לעשות שם מעשהו ותחת כל השמים יראה · לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה ר״ל שהוא ישתדל שיהיה שווי בין היסודות שיהיה האויר והמים כשיעור הראוי וכן הענין בשאר היסודות כי זה השווי אמנם יהיה בהם מפני שנדברים מפני השווי אשר ביניהם בעצמם בכמות ובאיכות ומפני השווי אשר בשמ׳ הפועלות אותם בשובם בסיבוב כי בזה ישמר השווי אשר בין היסודו׳ והוא ענין בתכלית הפלא והחכמה · בעשותו למטר חק ונימוס עד שלא יהיה ביותר מהראוי כדי שלא יגבר היסוד המימיי יותר מהראוי · ובעשותו דרך ומנהג לחזיזים ולרעמים עד שלא יגבר האש והרוח יותר מהראוי · הנה שכדו העולם על המנהג והחק ראה החכמה וכתב אותה ר״ל ששם אותה לחק ולנימוס והכינה וגם חקרה עד שבירר אותה באופן היותר שלם · ואמר לאדם הן יראת יי׳ היא דרך אל שיגיע החכמה לו וסור מרע הוא הצעה אל הגעת הבינה לפי שאי אפשר שיגיע שלמות הנפש עם הטרדה בתאות הגשמיות וזה מבואר בנפשו ולזה הוא מבואר שלא ישובח העול והרשע לפי דעת איוב כי הוא מונע הגעת הצלחת הנפש אשר היא ההצלחה האנושית :

והכלל העולה מהדברים

הוא שאיוב התגלגל במה שאמרו לו שכבר יראה מדעתו בענין ההשגחה שהוא מסבה הרשע ומתהלך בו אחר שאיננו מאמין שיגיע העונש לרשעי׳ בסיבת רשעם וזהו מה שהכניע הרשעי׳ הקודמים אל שיתנהגו בתכונת הרשע ר״ל האמינם שהשם ית׳ עזב את הארץ והוא שיאמר בתשובה בזה שחלילה לו מרשע שיבחר מפני זה הדעת הרשע והעול וזה שאע״פ שכודם שכבר יקרה שתהיה לרשע הצלחה מה אין ראוי מפני זה שיחשוק עניינו כי הוא מוכן למקרי הזמן אין לו המלט מהם בשום פנים כמו הענין בצדיק וזה שאיוב היה מאמין שהענין אחד בצדיק וברשע בטובות המדומות בשכבר ימצאו רשעים רבים יגיעו להם רעות כפלאות עם שמטבע אלו ההצלחות שיספרו בסוף בהכרח להיותם חמריות ובהיות הענין כן ר״ל שהצדיקים והרשעים הם שוים בענין זאת ההצלחה המדומה והיתה לצדיקי׳ הצלחה נצחית ערבה ויקרה מאד והיא החכמה והבינה אשר היא הצלחת הנפש אשר לא תגיע אלא ביראת השם ובהשמר מהרשע והעול הוא מבואר שיותר נבחר מאד לפי דעת איוב הצדק מהרשע :

ביאור מלות המענה ויוסף איוב שאת משלו ויאמר · בהלו נרו · כאשר היה מאיר נרו : חרפי · נערותי והוא מענין חורף כי אז יחל זמן הזריעה : בחמת

רלבג

בחמה. בחמאה: יצוקי יהיו נובעים ממנו: שער עלי קרת. בשער העיר על הקריה ר״ל על העיר: קול נגידים נחבאו. גם הנגידים שתקו לבטחם ממני: ועין ראתה ותעידני. העין אשר ראתה היתה מגדלת ומשבחת אותי ויהיה ותעידני מענין עד לאותי או יהיה פירו׳ שהעין אשר ראתה אותי העידה על צדקתי ותם לבבי: ארכין׳ אעמיד בשמח׳ וברנני׳:

מתלעות. הם השינים אשר יטרפו בהם הבעלי חיים בעלי המתלעות והנה אמר זה דרך משל להורות כי הוא היה מכניע הרשע ומכריחו להשיב מה שהיה חומס: בקנירי. בענפי: וקשתי. וכחי ובגורתי תחליף. תתחדש: ויחלו. וימתינו ויקוו: וידמו. וישתקו: לא ישנו. לא יסתרנו לקחת עצה אחרת: תטוף מלתי. תזל אמרתי, והטע׳ שיאלו קבתם קצת מה אמר איוב ויאמרו קבתם לקבת מאמרי: ופיהם פערו למלקוש. ופיהם פתחו לשאול עצתי כמו שיקוה האדם למלקוש ויבקשו: לא יפילון. לא יחסרו אור פני ר״ל שלא יקלו בי מפני שחקי אליהם ולא תסור יראתי מעל פניהם: כלח. זמן: בחוסר ובכפן גלמודי בסבת חסרונם והרעב אשר להם יהיו יחידי׳ בלי חברה: הערקים ציה אמש ומשואה. הרודפי׳ ארץ ציה ובאים אליה ורודפים. מקו׳ החשך והוא שקראו אמש ורודפים המקומות השוממים ר״ל מקום המדבר והם שקראם שואה ומשואה: הקוטפי׳ מלוח עלי שיח. מרוב חסרונם הם כורתים עשב נקרא שמו מלוח על האילן לאכול העשב ההוא אף על פי שאין העשב ההוא ראוי לאכילה: ושורש רתמים לחמם. הוא מזונם ולחמם להעדר המזון שיש להם והנה הרתמי׳ הוא עשב נקר׳ כך או יהיה לחמם מקור ותהיה הלמ״ד משמשת ויהיה ענינו לחמם עצמם כי יצטרך להם מה שיחממם בעבור שהם ערומים במקומו׳ הקרי׳ באין מחסה: מן גו יגורשו. מתוך העיר יגורשו: בערוץ נחלי׳. הוא הבקיק שעושה הנחל בהכותיו: חורי עפר וכיפים. מחילות עפר ונקרות הסלעי׳:

אבן עזרא

בחמה. חסר אלף והוא בחמאה כמו בית סן ובמקום אחר בית שאן וזה על דרך משל: עלי קרת. שער הקריה: כמעיל. שהוא על הבגדים כראה לעין וכן הצניף כן היה משפטי: בקצירי. בענפי כמו תפלת קציריה עד ים: וקשתי בידי תחליף. יש אומ׳ כי אחליפנו מיד אל יד ולא תשבר ממני ויש אומ׳ תחליף כמו כל בני חלוף שהייתי מור׳ בה חצי ולא אחטיא ואחרים אומ׳ כי אני בידי הייתי מחליף הקשת ולא הוצרכתי לאחר ויש אומ׳ בידי תחליף לא תכרת כח ידי: לא ישנו. מן פעם שניתי: ועלימו תטוף. תזל כטל: ויחלו. מן יחל ישראל: ואור פני לא יפילון. ידועני השחוק יסיר אור פני המושל ואני הייתי משחק ומרוב פחדם לא היו מאמינים כי אשחק ולא יפילו אור פני: אבחר דרכם. למעלה מדרכם: כאשר אבלים. כחכם שינחם אבלו. ולמה ירחו ליעתה כח ידיהם והם חסרי כח: כלח. ימי הזקנה והענין שהיו בתחלה בנער עד שנם לחם ולא יודע מתי יזקנו: בחסר ובכפן. תרגו׳ רעב: גלמוד. מקום בלא ישוב: הערקים. הנסים אל ציה תרגום ויכם וערק ובלילה הם במקום שואה: הקוטפי׳. מן וקטפת מלילות: מלוח. מן לחים: עלי שיח. אפילו עלי השיח שהוא האילן וכמוהו לשוח בשדה ללכת בין שיחי השדה: מן גו. תרגו׳ תוך וענינו מתוך בני אדם יגורשו בעבור חסרונם ויריעו בני אדם עלימו כמו לגנב: בערוץ. במקום שיפחד אדם לרדת אליו: שיחים

מסורה

ברחוץ ל׳ הליכי ל׳ בחמה ל׳ חס׳ וצור יצוק עמדי. בצאתי ל׳ מלעיל שער עלי קרת: ברחוב ד׳ וסימ׳ לא כי ברחוב נלין. רק ברחוב אל תלן. ברחוב אכין מושבי. כשלה ברחוב אמת: לפיהם ל׳ וחד לפיהן ואינון חד מן י״א זוגין מיחדין חד

איוב

ברחץ הליכי בחמה וצור יצוק עמדי פלגי־שמן: בצאתי שער עלי־קרת ברחוב אכין מושבי: ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו: שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם: קול־נגידים נחבאו ולשונם לחכם דבקה: כי אזן שמעה ותאשרני ועין ראתה ותעידני: כי־אמלט עני משוע ויתום ולא־עזר לו: ברכת אבד עלי תבא ולב אלמנה ארנן: צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצניף משפטי: עינים הייתי לעור ורגלים לפסח אני: אב אנכי לאביונים ורב לא־ידעתי אחקרהו: ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף: ואמר עם־קני אגוע וכחול ארבה ימים: שרשי פתוח אלי־מים וטל ילין בקצירי: כבודי חדש עמדי וקשתי בידי תחליף: לי־שמעו ויחלו וידמו למו עצתי: אחרי דברי לא ישנו ועלימו תטף מלתי: ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש: אשחק אלהם לא יאמינו ואור פני לא יפילון: אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם: ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים אשר־מאסתי אבותם לשית עם־כלבי צאני: גם־כח ידיהם למה לי עלימו אבד כלח: בחסר ובכפן גלמוד הערקים ציה אמש שואה ומשאה: הקטפים מלוח עלי־שיח ושרש רתמים לחמם: מן־גו יגרשו יריעו עלימו כגנב: בערוץ נחלים לשכן חורי עפר וכפים:

תרגום

במשזוג אסתורי בלוואי וטינר יזלף עמי טיפי משח: במפקי תרעא על קרתא בפתאה אתקין סותבי: חמון יתי עולימיא ואטמרו וקשישיא יקומון זקפו: נגידיא כנישו במיליא ואידא ישוון לפומהון: קל ארכונין איטמרו ולישנהון למוריגיהון ארבקת: ארום אודנא שמעא אמרת טב לי ועינא דחמת ואסהדת עלי: ארום אשיזיב ענייא דבעי ויתם ולא סעיד ליה: ברכתא דאוביד עלי תיתי ולבא דארמלתא אמלי תושבחתא: זכותא לבישית ואלבישנני היך מעילא ומצנפתא דיני: נהור עיינין הויתי לסמיא וטייול לחגירא אנא: תא תייר הויתי למסכנא דדמי לסמיא וטייל לקצור ערסא דמתיל לחגרא אנא: אבא אנא לחשיכיא ותיגרא דלא ידעית אפשפשינה: ותברית ניבי מקלקל ומככוי רמיתי עדאה: ואמרית עם תוקפי בשרכפי איתנגיד והיך חלא אסגי יומיא: עיקרי פתיח למבועי מיא ומלא יבית בחצדי: יקרי חדית גבי וקשתי בידי משתלחפא: מיני קבילו ואוריכו ושתיקו למלכתי: בתר פתגמי לא יתנון ועליהון תשפר מילתי: ואוריכין היך מיטרא לותי והיך אריסיא בפומהון פתחו למלקושא: אגחך אמטולהון ולא יהימנון וקלכתור אפוי לא אסתכלון: אבחר אורחהון ואתיב ברישיהון ואתי היך חתנא ואשרי כמלכא בחילא היכמ דאבלין מנחם: וכדון מגחכין עלי דרדקי מיני ליומין די רחיקית אבהתהון לשואה עם כלביא נטרי עאני: אוף חיל ידיהון למה לי עליהון הובידכוך: תא לתור חיל ידיהון למה לי לקבלותי שותרא אין אתגזר להון להוברא בכוך קבורתא: בחוסרנא ובאולצנא דלא ולד הוון ערקין רשיעיא בארעא צהויא חשוכ היך רומשא אתר שותא ורגושתא: דתלשין הובאי חולף עסבי מיכלא ועיקרין דרתימין מזוניהון: תא דשבקין פתגמי אוריתא סן לוחי לבהון מטול מילי דעלמא עקרי רותמיא מתוקרין ומתעברין גומרין למזוניהון: מן שלהייא מתרכין מיבבין עליהון היך גנבא: בתקוף פצידי נחליא למשרי בנקירתא דעפרא ואבניא:

מסורה

נסיב נ֯ון וחד נסיב מ֯ם בסוף תיבו׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר כורש סיני: דבקה ל׳ ולשונם לחכם דבקה והוא חד מלין דמשמשין קה בסוף תיבות וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הקוף בס״ד: ויתום ה׳ וסי׳ נמסר בסדר בשפטים: משפט יו׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן ט״ל ובתלים סימן י״ז: וריב ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים ובא״ב רבתי אות ר׳: וכחול ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ על שפת הים׳ וכחול ארבה ימים: פתוח ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה ותלים סימן ה׳: וקשתי ל׳ כבודי חדש עמדי. וא׳ קשתי ואינון חד בין ד׳ זוגין חד ק׳ וחד וק׳ וסימ׳ קשתי ל׳ את קשתי נתתי בענן. וקשתי ל׳ וכבודי חדש עמדי. קלוי ל׳ ואם תקריב מנחת. וקלו ל׳ ויאכלו מעבור הארץ. קטב ל׳ הנה חזק ואמיץ ליי׳: וקטב ל׳ מזי רעב ולחומי רשף. קובע ל׳ וילבש שאול את דוד. וקובע ל׳ ובאו עליך הצן רכב וגלגל: קבל ל׳ ותבאנה נערות אסתר. וקבל ל׳ היהודים אשר החלו: גלמוד ג׳ וסימ׳ הלילה ההוא יהי גלמוד. בי עדת חנף גלמוד: בחסר ובכפן גלמוד: לחכם ו׳ וסימ׳ ככה יאכלו בני ישראל את לחכם. להמם בדאגה יאכלו. אין גחלת לחמם. בי לחמם לנפשם. ושרש רתמים לחמם. ויבינו בקיץ לחכם:

בן

אבן עזרא

סיחים· אילנים ׃ ינהקו· כמו הפראים ׃ חרול· מן כמו פני חרולים והוא חוח· יסופחו· מן ונספחו על בית יעקב יתקבצו ויאספו ׃ נכאו· יותר נכאים ושפלים מן הארץ או מאנשי הארץ כמו וכל הארץ באו מצרימה ׃ כי יתרי פתח· הפך קשתי בידי ׃ ורסן מפני שלחו· בתחלה היה רסן להם כמו לבהמות מפני פחדי ועתה שלחו רסן מפני ויש אומ׳ כי הסוס הזקן יסירו ה הרסן ממנו ויעזבוהו וישחקו בני אדם ו והנערי׳ ממנו וכן ורסן מפני שלחו והוא רחוק ׃ פרחח· קטנים כאשר הם פורחים ׃ רגלי שלחו· והם נתנו חוחים בדרך ׃ ויסולו· מן סלון ממאיר ׃ כפרץ רחב יאתיו· התלאות והם ארחות אידם והתגלגלו עלי במקום שואה והענין שאין עוזר לו ׃ ההפך עלי· יש אומרים כי בימים הקדמונים אם באו עלי בלהות תרדף נדיבתי פי׳ מזלי וענינו מזלי תרדפם כרוח הבלהות ותרחפם ותעבור ישועתי לבוא אלי כעב במהירות ׃ ועתה השתפך נפשי· והקרוב אלי כי ההפך על כל בלהו׳ וכל בלהות תרדף כרוח נדיבתי והיא נפשי כענין׳ ורוח נדיבה תסמכני וכעב עברה כך עברה ׃ ישועתי ועתה על כן תשתפך עלי נפשי כי יאחזוני ימי עוני ׃ לילה עצמי נקר· ישוב אל עוני ׃ ועורקי· בלשון קדר גידי ׃ ברב כח· העוני והכאב ׃ יתחפש לבושי· כלומר שלא אזכירנו בעבור שיכר עלי ׃ הורני לחומר· השליכני ונמשלתי לעפר ואפר ׃ תשאני אל רוח· במחשבות כל הלילה תרכיב ב בנפשי דברים ׃ והתושיה שהיא כענין החכמ׳ תמוגגני כמו והגבעות תתמוגגנה ׃ ופי׳ אחרים אתי כרוח והרכבתני וארע ב באמת כי תמוגגני מ הפך תרכיבני ׃ כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד· בית מזומן ׃ בעי· כמו מעי תפלה והוא הקבר והענין כי אין מי ישלח ידו לעזרו בקבר· ובשעת הפיד הוא השבר לא יועיל השוע לנפשות והוא הנדיבו׳ והענין הממון ובעל השוע יקרא שוע בחולם כמו לא נכר שוע ׃ לקשה יום· מי שהיה יומו קשה עליו ׃ עגמה· דאגה כפי העניין ואין לו חבר ׃ אח הייתי לתנים· כענין אעשה מספד כתנים והם חיות ים להם קול משומם ׃

רלב״ג

בין שיחים ינהקו· בין האילנות יצעקו ׃ תחת חרול יסופחו· תחת הקוצים יתנגעו ויתנגפו להכנס הקוצים בבשרם ויהיה יסופחו מענין ספחת או יהיה ביאור יסופחו יתאספו ויתחברו מגזירת ספחני נא ׃ נכאו· הוא מענין נכאת רוח והרצון שהם שפלים ונכנעים יותר מהארץ ׃ נגינתם הייתי· ללעג הייתי להם כמו אני מנגינתם ׃ למלה· שלא ידברו כי אם בי ׃ לא חשכו רוק· לא נמנעו לרוק כשראו אותי מרוב ב בזותם אותי ׃ כי יתרי· מענין מיתריהם ׃ פתח· התיר ׃ ורסן מפני שלחו· רסן היראה אשר היה להם ממני קודם שקראוני אלה הצרות שלחו ו והסירו מפני ׃ על ימין פרחח יקומו· על ימיני יקומו הילדים והנה נקראו הילדים כן להמצא הפרח ב בתחלת הוית הפרי וכזה אמרו חז״ל פרחי כהונ׳ ׃ שלחו· רחו ׃ ויסלו· וידריכו ׃ להוותי יועילו· לשברי יעזרו ׃ כפרץ רחב יאתיו· כפרץ רחב שיבאו בו המי׳ בשטף יבאו עלי ׃ נדיבתי· נפשי וכן ישועתי וקרא הנפש נדיבה כי יגיע מנדיבותה עד שתגיע חקו כל אחד מהאיברי׳ וקראה גם כן ישועה לפי שהיא מושיעה ו ושומר׳ אותו מרתימיו כמו שהתבאר בטבעיו׳ ׃ תשתפך נפשי· ישתפכו חיי ׃ נקר ׃ נקב ׃ ועורקי לא ישכבון· ועורקי הדופקים לא ינוחו ר״ל שלא תשקוט תנועתם כלל עם השינה לחוזק המכאוב ורוב החום הנכרי אשר בי ׃ יתחפש· ישתנה ׃ כפי כתנתי יאזרני· כמו שיסוב פי הכתונת את הצואר כן יסובבני חליי ׃ הורני לחומר· השליכני אל הטיט ו העפר ׃ עמדתי· שתקתי ׃ ותתבונן בי· ולא תתבונן בי בשמם ׃ ידך תשטמני· בתוקף כחך תשנאני ׃ ותמוגגני תושיה· את תמוג ותסיר ממני התושיה והכימוס אשר הייתי מתנהג בו ׃ בית מועד לכל חי· הבית אשר הוא מועד לכל חי והוא הקבר ׃ בעי· שרמו בעת ובא בשקל מרי ועניינו ת תפלה או תהיה הבית צעקה ותפלה או יהיה מענין משממת ועניינו בשממון ׃ בפידו· באידו ׃ שוע· כריבות ׃ עגמה· דאגה ׃ רתחו· מענין רתיחה ׃ ולא דמו· ולא נחו מהרתיחה ׃ בלא חמה· בלא שמש והרצון שאין היותי קודר מפני פחתי השמש ׃ לתנים· מקולם קול נהי וכן קול בנות יענה ׃

שיחים ל׳ בין שיחים ינהקו וחד השיחים ואינון חד כן ה׳ זוגין חד נסיב ש וחד הש ברישי וסי׳ שטר ל׳ אשר אין לה קצין· השטר ל׳ ויחי לעזיהו דד״ה· שקר ל׳ ויהי דבר יי׳ אלי וגו׳ בקל שקר· השקד ל׳ גם כנבוה יראו· שוקים ל׳ דליו שוקים מפסח· השוקים ל׳ יכבה י׳ בשחין· שיחים ל׳ בין שיחים ינהקו· השיחים ל׳ ותשלך את הילד תחת· שאלתיהו ל׳ ותבא

בֵּין־שִׂיחִים יִנְהָקוּ תַּחַת חָרוּל יְסֻפָּחוּ׃ בְּנֵי־נָבָל גַּם־בְּנֵי בְלִי־שֵׁם נִכְּאוּ מִן־הָאָרֶץ׃ וְעַתָּה נְגִינָתָם הָיִיתִי וָאֱהִי לָהֶם לְמִלָּה׃ תִּעֲבוּנִי רָחֲקוּ מֶנִּי וּמִפָּנַי לֹא־חָשְׂכוּ רֹק׃ כִּי־יִתְרוֹ פִתַּח וַיְעַנֵּנִי וְרֶסֶן מִפָּנַי שִׁלֵּחוּ׃ עַל־יָמִין פִּרְחַח יָקוּמוּ רַגְלַי שִׁלֵּחוּ וַיָּסֹלּוּ עָלַי אָרְחוֹת אֵידָם׃ נָתְסוּ נְתִיבָתִי לְהַוָּתִי יֹעִילוּ לֹא עֹזֵר לָמוֹ׃ כְּפֶרֶץ רָחָב יֶאֱתָיוּ תַּחַת שֹׁאָה הִתְגַּלְגָּלוּ׃ הָהְפַּךְ עָלַי בַּלָּהוֹת תִּרְדֹּף כָּרוּחַ נְדִבָתִי וּכְעָב עָבְרָה יְשֻׁעָתִי׃ וְעַתָּה עָלַי תִּשְׁתַּפֵּךְ נַפְשִׁי יֹאחֲזוּנִי יְמֵי־עֹנִי׃ לַיְלָה עֲצָמַי נִקַּר מֵעָלָי וְעֹרְקַי לֹא יִשְׁכָּבוּן׃ בְּרָב־כֹּחַ יִתְחַפֵּשׂ לְבוּשִׁי כְּפִי כֻתָּנְתִּי יַאַזְרֵנִי׃ הֹרָנִי לַחֹמֶר וָאֶתְמַשֵּׁל כֶּעָפָר וָאֵפֶר׃ אֲשַׁוַּע אֵלֶיךָ וְלֹא תַעֲנֵנִי עָמַדְתִּי וַתִּתְבֹּנֶן בִּי׃ תֵּהָפֵךְ לְאַכְזָר לִי בְּעֹצֶם יָדְךָ תִשְׂטְמֵנִי׃ תִּשָּׂאֵנִי אֶל־רוּחַ תַּרְכִּיבֵנִי וּתְמֹגְגֵנִי תֻּשִׁיָּה׃ כִּי־יָדַעְתִּי מָוֶת תְּשִׁיבֵנִי וּבֵית מוֹעֵד לְכָל־חָי׃ אַךְ לֹא־בְעִי יִשְׁלַח־יָד אִם־בְּפִידוֹ לָהֶן שׁוּעַ׃ אִם־לֹא בָכִיתִי לִקְשֵׁה־יוֹם עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן׃ כִּי טוֹב קִוִּיתִי וַיָּבֹא רָע וַאֲיַחֲלָה לְאוֹר וַיָּבֹא אֹפֶל׃ מֵעַי רֻתְּחוּ וְלֹא־דָמּוּ קִדְּמֻנִי יְמֵי־עֹנִי׃ קֹדֵר הִלַּכְתִּי בְּלֹא חַמָּה קַמְתִּי בַקָּהָל אֲשַׁוֵּעַ׃ אָח הָיִיתִי לְתַנִּים וְרֵעַ לִבְנוֹת יַעֲנָה׃

ביני אילני נתקין תחות היגי מתחברין׃ בניא דנבל עם בני הדיוטין ישתחפון מן ארעא׃ וכדון זמריהון הויתי והויתי להון לשותא׃ רחקונני רחקו מני ומן קדמי לא מנעו רוקא׃ ארום שושלתי ונימי אטוני שרא וסגפינני וזממא מן קדמי פטרו׃ על ימינא בחוצפא ביניהון קיימין רגלי שדרו וכבשו עלי אסטרי תברהון׃ צדיאו שבילי לפורענותי מתניין לית דסעיר להון׃ כתקוף פלטיית גללי ימא אתיין תחות רגושא מתגלגלין׃ אתהפיך עלי רגושתא תרדוף כזעפא רבנותי והיך עבא עברת פורקני׃ וכדון עלי מצטערא נפשי יחדונני יומי עניותא׃ ליליא גרמי מתפקפקין סיני ודמעסן יתי לא שכבין׃ בסוגעי חילא יתבלש לבושי אגב כתוני יזרזינני׃ אשוון יתי לטינא ואתמתיל כעפרא וקטם׃ תא אקשו יתי לאדם דאיתברא מן טינא ואמתיל לאברהם דאידמי לעפר וקטם׃ אבעי מינך ולא תעני יתי קמית ותתבין במימרי׃ תתהפיך לאכזראה לי באליסות אידך תתזמינני׃ תטלינני לפוחא תרכבינני ותמסינני בתשייתא׃ ארום גלי קדמי דלמותא תתיב לי ובית קבורתא מזומן לכל דחיי׃ לחוד לא בריתתא ישדר מחתיה אין בעידן צעריה יקבל צלותהון׃ תא ברם לא לגרמיה יגרג מחתיה אין בתטטי ישוי להון אספלעיתא׃ אין לא בכית לקשי יומא עגמת נפשי לחשיכא׃ ארום טב סברית ואתא ביש ואורכית לנהורא ואתא קבלא׃ מעי חמרו ולית בהון חיזו דמא אקדימו יתי יומי עניותא׃ אוכם אזלית מדלית שמשא קמית בקהלא איבעי׃ אחא הויתי לירודין וחברא לברת בעמיתא׃

ואשה· השאלתיה ל׳ וגם אנכי דחנה׃ פרחח ל׳ על ימין וחד פרחה ואינון חד כן ט״ו זוגין חד ח׳ וחד ה׳ ולית להון זוגא וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בסד׃ כפרץ ד׳ וסימ׳ פרץ יי׳ את איבי לפני דשמואל· וחבירו דד״ה פרץ האלהי׳ את אויבי· כפרץ נופל נבעה· כפרץ רחב יאתיו׃ ישועתי ל׳ חס׳ וו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ וינבל צור ישעתו· ותהי התשעה ביום ההוא· מי יתן מציון ישעת ישראל· ולכה לישעתה לנו· אמר לנפשי ישעתך אני· וכעב עברה ישעתי׃ לחומר ב׳ וסימ׳ והחמר היה להם לחמר· הורני לחמר ואתמשל׃ ותתבנן ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ וקרבניות אל תתבננו· עמדתי ותתבנן בי· התבננת עד רחבי ארץ׃ ותתמוגגני ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והגבעות התמגגנה· כרביבים תמגגנה צמחה תברך· ותמגגני תשיה׃ להן י״ד וסי׳ נמס׳ בסדר פנחס וביחזקאל סימ׳ כ״ג׃ ואיחלה ל׳ כי טוב קויתי והוא חד מן כלין דמשמשין לה בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הל״ד בסד׃ הלכתי ג׳ וסימ׳ קדר הלכתי בלא חמה· אם הלכתי עם שוא· ולא הלכתי בגדולות׃ בקהל ד׳ דגשי׳ וסימ׳ בלשון ארמי ניסוק נצלי דסגין אתפקידת וביאורם בסוף שופטים׃

חורב ו̇ מלעיל וחס̇ וסימ̇ הייתי כיום אבלני חרב · על הגזה לבדה · אל הגזה לבדה · ויהי חרב אל הגזה לבדה ·
תהיה מושלכת לחרב · לחרב ולקללה תהיה בצרה דירמיה · חרב אל מימיה ויבשו · ונתתי את ארץ מצרים ·
וסוכה תהיה לצל יומם מחסה מזרם · כחרב בציון כ̇ בו וחדשו ערי חרב · קול ישורר בחלון חרב בסף · ואקרא
חרב על הארץ · ועצמי חרה מני חרב ׃ רגלי ו̇ וסימ̇ כי אמרתי פן ישמחו לי · אם אמרתי מטה רגלי · רגלי עמדה

עורי שחר מעלי ועצמי־חרה מני־
חרב׃ ויהי לאבל כנרי ועגבי לקול
בכים׃ ברית כרתי לעיני ומה
אתבונן על־בתולה׃ ומה חלק
אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים׃
הלא־איד לעול ונכר לפעלי און׃
הלא־הוא יראה דרכי וכל־צעדי
יספור׃ אם־הלכתי עם־שוא ותחש
על־מרמה רגלי׃ ישקלני במאזני־
צדק וידע אלוה תמתי׃ אם תטה
אשרי מני הדרך ואחר עיני הלך לבי
ובכפי דבק מאום׃ אזרעה ואחר
יאכל וצאצאי ישרשו׃ אם־נפתה
לבי על־אשה ועל־פתח רעי ארבתי
׃ תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון
אחרין׃ כי־הוא זמה והיא עון
פלילים׃ כי אש היא עד־אבדון
תאכל ובכל־תבואתי תשרש׃ אם־
אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם
עמדי׃ ומה אעשה כי־יקום אל וכי־
יפקד מה אשיבנו׃ הלא־בבטן עשני
עשהו ויכוננו ברחם אחד׃ אם־אמנע
מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה׃
ואכל פתי לבדי ולא־אכל יתום
ממנה׃ כי מנעורי גדלני כאב
ומבטן אמי אנחנה׃ אם־אראה
אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון
׃ אם־לא ברכוני חלצו ומגז כבשי
יתחמם׃ אם־הניפותי על־יתום ידי
כי־אראה בשער עזרתי׃ כתפי
משכמה תפול ואזרעי מקנה תשבר׃
כי פחד אלי איד אל ומשאתו לא
אוכל׃ אם־שמתי זהב כסלי ולכתם
אמרתי מבטחי׃ אם־אשמח כי־רב
חילי וכי־כביר מצאה ידי׃ אם־
אראה אור כי יהל וירח יקר הלך׃

משכי שחם מעילוי וגרמי חרך מן נוגבא׃
והוה לאבלא כינרי ואבובי אמתיל לקל
בכיין׃ קיים גזרית לעיני ומה אסתכל
על בתולתא׃ ומה חולק טב יהיב
אלהא מלעילא ואחסנת שדי משמי
מרומא׃ הלא צערא לזידונא ותברא
לעברי שקר׃ הלא הוא יחמי אורחתי
וכל פסיעותי ימנה׃ אין הליכית עם
שקרא וזריזת על נכילות ריגליי׃
יתקלינני במשחתא דצדקא וידע אלהא
שלימותי׃ אין תצלי אסתוורי מן
אורחא ובתר עיניי הליך לבי ובידי אדביק
מדעם תבולא אזרע וחורן ייכול וליבליביי
נציי יתלשון׃ אין אישתרגג לבבי על
איתת גבר ועל תרע חברי כמנית׃ תשמיש
עם חורן אנתתי ועלה יחמטון חורונין׃
ארום היא זנו והוא סורחן פריש׃
ארום אישא היא עד אבדנא תגמיר ובכל
איבבי תלשא׃ אין רחיקית דין עבדי
ואמהתי כד אית להון תגרא בהדי׃
ומה אעבד כד יקום אלהא וארום יסער
מה אתיביניה׃ הלא בכריסא עבדני מן
דעבדיה ואתקין יתנא במעיא חד׃ אין
אתמנע מלשלמא צבאות מסכינא ועיני
ארמלתא אישיצי׃ ואכלית טולמי
בלחודי ולא אכיל יתם מינה׃ מטול
דמטליותי אסגיעני היך כאבא ומכריסא
דאמי דברני בניחותא׃ אין אחמי ערטילאי
מדלית כסותא ולית חופאה לחשיכא׃
אין לא בריכו יתי חרצוי ומגיזתא דאימרי
ישתחן׃ אין ארימית על ייתם ידי
ארום אחמי בתרעא סיועי׃ כתפי מן
שיכמה תפול ואדרעי מן קנה תתבר׃
ארום דלח לותי תבר אלהא ומן מסייפיה
לא אסובר׃ אין שויתי על דהב סיכויי
ולפיטלין אמרית רוחצני׃ אין אחדי
ארום סגא עתרי וארום בסוגעא אשכחית
ידי׃ אין אחמי אסתהר ארום ינהר
וסהרא זיותן מהלך׃

רלבג

שחר · מענין שחרות ׃ חרה · נתיבשה ׃ ונכר · אחד זר ונכרי ׃ ותחש · ותמהר ׃ מאום · כמו מום בלא אלף או יהיה כמו מאומה והרצון בזה אם דבק בכפי דבר מגזל וחמס ׃ וצאצאי · יסורשו · והכוונה אמר לי כי דקדוקי ׃ ויעקרו משורש או ירצה בזה והבנים אמר אני עתיד להוליד ימותו ויעקרו מן העולם ׃ והביאור הראשון יותר נכון ׃ תטחן לאחר אשתי · הוא מענין טחינה ברחים ׃ זמה · דבר כיעור ׃ פלילי · נשפט בעצמו לחוזק העון ׃ תשרש · תעקר ׃ ויכוננו ברחם אחד · ר״ל שפועל אחד כונן אותנו ברחם אמר כ נזכרנו בו ׃ ועיני אלמנה אכלה · שאמנע מתנה משאלות לבה ׃ גדלני · גדל עמי ׃ ומשאתו · וממרומותיו ׃ כסלי · מבטחי ׃ ולכתם · ולזהב ׃ אור כי יהל · שמש כי יאיר וכמוהו בהלו נרו ׃ ואור חשך ב בעריפיה ׃ ויפת

אבן עזרא

שחר · מן שחור ׃ ברית כרתי · כאלו כרתי ברית עם עיני שלא יסתכלו מה שאין לי צורך ואחר שלא אביט מה אתבונן על בתולה והמסתכלים מה חלק יבא להם ממעל ונחלה שיתן להם שדי ׃ הלא איד לעול ונכר · כמו ביום נכרו ועניינו מן נכר והוא רע שלא הורגלו בו ׃ ותחש · מן חושה ׃ מאום · כמו מאומה ׃ ישורשו · יכורת שרשם כמו ובסרעפך ׃ תטחן · דמה המשכב לשני טוחנות ׃ נון אחרין במקום מם כמו לקץ הימין קח לך חטין ׃ פלילי · כמו ונתן בפלילים שיוקח הדין ממנו ׃ תשרש · כמו ישורשו · ויכוננו ברחם · ל׳ אחד ׃ ועיני אלמנה אכלה · שגזלתיה ויכלו עיניה לאותו שגזלתיה ׃ מנעורי גדלני כאב · גדל היתום עמי · ואנחנה שב אל האלמנה ויש אומרים כי מנעורי גדל עמי היתום ומבטן אמי אנחנה כדרכתי והראשון יותר נכון בעבור שהוא דבק עם הפסוקים של מעלה ולמטה ׃ כסלי · מבטחי כמו כי ה׳ יהיה בכסלך ׃ אם אראה אור · הוא השמש ׃ וירח יקר · בחצי החדש ׃ ויפת

במישור · כי חלצת נפשי ממות · באשורו אחזה רגלי · אם הלכתי עם שוא ׃ וב̇ לרגלי וסימ̇ ויברך יי׳ אותך לרגלי · נר לרגלי דבריך ׃ יאכל י̇ג וסימ̇ נמסר בסדר אמר ׃ ועליה ג̇ וסימ̇ ועליה לכרום שובח · ועליה כתנת פסים · ועליה יכרעון אחרין ׃ הוא זמה והיא עון חד מן ג̇ דכתי׳ הוא וקרי׳ היא וחילופי׳ ה׳ כתי׳ היא וקרי׳ הוא וסימ̇ נמס̇ בתלים סימן ע̇ג ׃ בריבם ל̇ וחסר והוא חד מן ו̇ חס̇ בלישן ריב וסימ̇ נמסר בסדר משפטים ובתלים בא̇ב רבתי אות ר̇ ׃ עשהו ג̇ וסימ̇ ויטש אלוה עשהו ויגבל יעשהו פסל ויסגד · הלא בבטן עשני עשהו ׃ אכלה ג̇ וסי̇ אני טרם אכלה לדבר · חצי אכלה בם · ועיני אלמנה אכלה ׃ אנחנה ל̇ · כי מנעורי גדלני כאב · והוא חד מן מלין דמשמשין נה בסוף וסי̇ נמסר במס̇ רבת̇ במערכ̇ א̇ו̇ ה̇נ̇ון בס̇ד ׃ משכמה ל̇ מפיק ה̇א שכמי משכמה תפל והוא חד מן י̇ח מלין לא מפקין ה̇א בסוף תיבות̇ ומטעין וסימ̇ נמס̇ במסר̇ רבתא במערכת אות ההא בס̇ד ׃ ומשאתו ל̇ כי פחד אלי איד והוא חד מן מלין יחידאין דמשמשין ומ ברישי̇ וסימ̇ נמס̇ במסרה רבת̇ במערכת אות הה̇ם בס̇ד ׃ יהל ב̇ בתרי ליש̇ א̇ פתח וא̇ קמץ וסימ̇ לא יהל שם ערבי · אם אראה אור כי יהל · בתרא קמץ ׃

ויפת. מענין פיתוי והסתה: בפיד. באיד: והתעוררתי. ושמחתי והרצון האם התעוררתי להתנועע תנועת הגיל והשמחה: באלה. בקללה: מתי אהלי. אנשי אהלי: לארח. לדרך כדי שיארחו האורחים בבואם ואאספם הביתה: בחבי. בסתרי: אערוץ המון רבה. הייתי יכול לסמור המון רבה מהאנשים: ובוז משפחות יחיתני. האם הבוזה שבמשפחות יכניעני ויבזני או ירבה בזה האיש שהוא מהמשפחות היותר נבזות: תוי. סימני ואותי מגזרת והתוית תיו: יענני. יעיד לי או יהיה הרצון בתוי תאותי ויהיה חסר האלף ויהיה באור יענני יענה אותי בהתווכחי עמו על טענותי כי כבר חשק איוב זה כמו שזכר במה שקדם: אענדנו. אקשרנו: והפחתי. הדאבתי: באשה. הוא מין ממיני החוח מגזרת ויעש באשים והרצון בזה שכאשר יזרע בארצו לא תוציא במקום חטה אבל יצמחו בה קוצים ודרדרים:

ולא ד׳ ר״פ בסיפ׳ וסימ׳ ולא נתתי לחטא חכי. ולא אמר איה אלוה עשי. ולא ערך אלי מלין. ולא נמצא נשים יפות:
בחוץ ב׳ ר״פ וסימ׳ בחוץ תעמוד והאיש. בחוץ לא ילין גר: כאדם ג׳ וסימ׳ נכם בהושע סימנו׳: אערוץ ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ בסיפ׳ סוף סימן י״ג: הן ה׳ בסגול וסימ׳ הן עם לבדד ישכן. הן עם כלביא יקום וכארי. הן הוא משוש דרכו. הן זאת לא

אבן עזרא

ויפת בסתר. כמו פן יפתה לבבכם: ותשק ידי לפיו. מין ממיני עבודה זרה כי רוב הקדמונים טרם באו הכשדים היו עובדים לשני המאורות על כן אמ׳ גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל והמבין שהוא למעלה מהמאורות: והתעוררתי. לשמוח: לשאול באלה נפשו. לקלל אותו: מי יתן מבשרו לא נשבע. בעבור שלא היה גר לן בחוץ כי אם באהלי: אם כסיתי כאדם פשעי. כדרך בני אדם לכסות פשעם מבני אדם: בחבי. כמו חבי כמעט רגע: כי אערוץ. אפחד: ובוז משפחות יחיתני. והבוזה במשפחות יחתני ויפחידני כי יחתני כמו חתת אלהים: הן תוי. יש אומרים שהוא חסר אלף והמבין כי אתאוה שיענני שדי והנכון שהוא כמו והתוית תיו והמבין כל מה שרשמתי שדי הוא שיענני: איש ריבי. שהוא ריב בשבילי: אענדנו. כמו ענדם ועניני כמו אסים: מספר צעדי אגידנו. כל דרכי הייתי מגיד לו לפניו: ונפש בעליה הפחתי. כמו מפח נפש: באשה. מין ממיני החוח כמו ויעש באושים:

וִיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי וַתִּשַּׁק יָדִי לְפִי׃ גַּם־הוּא עָוֹן פְּלִילִי כִּי־כִחַשְׁתִּי לָאֵל מִמָּעַל׃ אִם־אֶשְׂמַח בְּפִיד מְשַׂנְאִי וְהִתְעֹרַרְתִּי כִּי־מְצָאוֹ רָע׃ וְלֹא־נָתַתִּי לַחֲטֹא חִכִּי לִשְׁאֹל בְּאָלָה נַפְשׁוֹ׃ אִם־לֹא אָמְרוּ מְתֵי אָהֳלִי מִי־יִתֵּן מִבְּשָׂרוֹ לֹא נִשְׂבָּע׃ בַּחוּץ לֹא־יָלִין גֵּר דְּלָתַי לָאֹרַח אֶפְתָּח׃ אִם־כִּסִּיתִי כְאָדָם פְּשָׁעָי לִטְמוֹן בְּחֻבִּי עֲוֹנִי׃ כִּי אֶעֱרוֹץ הָמוֹן רַבָּה וּבוּז־מִשְׁפָּחוֹת יְחִתֵּנִי וָאֶדֹּם לֹא־אֵצֵא פָתַח׃ מִי יִתֶּן־לִי שֹׁמֵעַ לִי הֶן־תָּוִי שַׁדַּי יַעֲנֵנִי וְסֵפֶר כָּתַב אִישׁ רִיבִי׃ אִם־לֹא עַל־שִׁכְמִי אֶשָּׂאֶנּוּ אֶעֶנְדֶנּוּ עֲטָרוֹת לִי׃ מִסְפַּר צְעָדַי אַגִּידֶנּוּ כְּמוֹ־נָגִיד אֲקָרְבֶנּוּ׃ אִם־עָלַי אַדְמָתִי תִזְעָק וְיַחַד תְּלָמֶיהָ יִבְכָּיוּן׃ אִם־כֹּחָהּ אָכַלְתִּי בְלִי־כָסֶף וְנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ הִפָּחְתִּי׃ תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ וְתַחַת־שְׂעֹרָה בָאְשָׁה תַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב׃

וּשְׁרַג בְּטוּמְרָא לִבִּי וּנְשַׁקַת יְדִי לְפוּמִי׃ לְחוֹד הוּא סוּרְחָן פְּרִישׁ אֲרוּם כַּדִּיבִית אֱלָהָא מִלְּעֵילָא׃ אִין אַחְדֵי בִּצְעָרָא דְסַנְאַי וְיַבָּבִית אֲרוּם אַרְעֵיהּ בִּישׁ׃ וְלָא שַׁבְקִית לְמֶיחְטֵי מוּרִיגֵי לְמִשְׁאַל בְּמוֹמָתָא נַפְשֵׁיהּ׃ אִין לָא אֲמַרוּ אֱנָשֵׁי מַשְׁכְּנִי מַן יִגְזוֹר מִבִּסְרֵיהּ לָא נִסְבַּע׃ בְּשׁוּקָא לָא יְבִית גִּיּוֹרָא דָשֵׁיי לְאַכְסַנְיָא פַּתְחִית׃ אִין הַפִּית כְּאָדָם קַדְמוֹי סָרְדוֹיי לְמִיטְמַע בְּעִיטְפֵי סוּרְחָנִי׃ אֲרוּם אִתְגַּבַּר רִיכְפַת גְּיוּתָנַיָּא וּבְסִיר גְּנִיסָאתָא יִתְבָּרִינַנִי וּשְׁתַקִית לָא אַפּוּק מַעֲלָנָא׃ מַן יִגְזוֹר עֲלַי דִּיקַבֵּל מִינִי הָא רִיגוּגֵי שַׁדַּי עֲנִי יָתִי וּפִיטְקָא דִכְתַב אֱינַשׁ תִּיגְרִי׃ אִין לָא עַל כַּתְפֵי אֶסוֹבָרִינֵּיהּ אֲכַרְכִינֵיהּ כְּלִילָן לִי׃ מִנְיַין פְּסִיעוּתַיי אֲחַוֵּינֵיהּ דִּיכְמַת אַרְכוֹנָא אֲקָרְבִינֵיהּ׃ אִין עֲלַי אַרְעִי תִקְבּוֹל וְכַחֲדָא תְּלָמֵיהָא בַּכְיָין׃ אִין חֵילָהָא גְּמִירִית בְּלָא כְּסַף וְנַפְשׁ דְּמָרְהָא אַפְחִית׃ חֲלַף חִנְטָא יִפּוֹק סִילְוֵי וּלְחַף סְעוֹרְתָא הִזְמֵי שְׁלִימוּ פִּתְגָמֵי אִיּוֹב׃

צדקת אענך. הן תוי שדי: אדמתי ג׳ וסי׳ הלא זה דברי עד היותי על אדמתי. ונטשתים מעל אדמתי דד״ה. על אדמתי תזעק: תלטיה ב׳ וסימני׳ תלמיה רוה נחת גדודיה. תלמיה יבכיון: יבכיון ב׳ וסי׳ מלאכי שלום מר׳ הלמיה יבכיון: כחה ב׳ וסים׳ לא תוסף תת כחה. אם כחה אכלתי בלי כסף:

ביאור דברי המענה

הוסיף איוב לספר משלו שהתנכל שלא חטא ומתרעם על רעיו המיחסים לו עול ורשע ואמר מי יתן אותי והייתי על האופן שהייתי בימי הקודמים אשר היה השם שומר אותי ר״ל שהייתי מצליח כאשר היה נרו מאיר על ראשי עד שלאורו הייתי הולך בחושך ואור לי. כאשר הייתי בנערותי בחברת השם עלי אהלי ר״ל שבטוב הצלחתי הייתי כנזר בבלמה שארכהו. בעוד שהיה השם עמי היו סביבותי נערי לשמש אותי. ברחוץ דרכי בחמאה מרוב ההצלחה הבאה אלי והוציא לי השם יתברך שמן מצור. הנה אז כאשר יצאתי בשער על הקריה והכינותי מושבי ברחוב ראוני נערים ונחבאו לבשתם ממני וישישים קמו ועמדו לכבודי. השרים והנגידים אשר היו מדברים מנעו דבריהם בבואי מיראתם ממני וכל שכן שאר האנשים. לפי שהאוזן אשר שמעה פעולתי וצדקתי היתה מאשרת אותי והעין אשר ראתה מעידה על צדקתי ותם לבבי. וזה שכבר הייתי ממלט העני כשהיה משוע מהחמס הנעשה לו והיתום אשר לא היה עוזר לו. האיש האובד ממרירותו ועניו היתה באה ברכתו עלי רוצה לומר שהוא היה מברך אותי במה שהייתי חוננו והאלמנה המרת נפש הייתי מעמיד שמחה מרוב הטבתי לה. צדק לבשתי ומרוב שקדי בו וילבשני ר״ל שהוא בא אלי שאלבשהו וזה כי כשיתחזק זאת התכונה בלב האדם יבאו העניים והמרודים אליו ויהיה זה סבה אל שיחזיק יותר בזאת התכונה ובזה לבשתי משפט ויוסר כמעיל וכניף שיסובבו האדם ויקיפו אותו. עינים הייתי לעור ורגלים לפסח רוצה לומר שהייתי עוזר אותם ומשלים חסרונם כפי היכולת. הנה הייתי לאביונים כאב להושיע אותם מחומסיהם וכאשר לא ידעתי הריב אחקרהו לאמתו. וכאשר מצאתי האמת הייתי משבר מתלעות העול בחזקת היד להשיב אל העשוק מה שהיה חומסו. ומפני היות מעשי בזה האופן מהיושר והצדק הייתי בוטח שאמות עם היותי בקיני רוצה לומר שלא ימותו בני בחיי ולא יחרב ביתי והייתי בוטח שיארכו ימי עד שיהיה מספר ימי חיי כחול אשר על שפת הים לרוב. ואומר כי בזכותי זה יהיה שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי רוצה לומר שלא יחסר לי ההון אשר הייתי מזון ממנו ותבא לי הטובה מכל צדדי ואצמח תמיד ואגדל כקציר כמות האילן אשר יבא לו המזון מלמעלה ומלמטה. והייתי בוטח שיהיה כבודי מתחדש עמי תמיד ר״ל שלא די שיתקיים בי כבודי אבל יתוסף תמיד לטוב פעולתי וכחי וגבורתי יתחזק תמיד. הנה הנגידים והשרים שמעו אלי כשהייתי מדבר לעשות כדברי והם היו מיחלים ומקוים לדברי קודם דברי ויחרישו עד שתבא עצתי ובבא עצתי לא יספו לקחת עצה אחרת אבל יקבלוה ויקיימוה עליהם תטוף מלתי שיאמר אחד לאחר מה שאמרתי אני. והנה היו מיחלים לעצתי כמו שייחל האדם למטר ופיהם יפתחו לשאול עצתי כמו שישאלו האנשים המלקוש מאת השם יתברך. הנה כאשר אשחק ואלעג עליהם כאילו הם בלתי מאמינים שאני משחק ולא היו מפילים ומחסרים מפני יראתי אשר היתה על פניהם לשחוק עלי ולהתל בי. כאשר רציתי לבחור דרכם וללכת עמהם הייתי יושב בראש והייתי שוכן ביניהם כמלך בגדוד שהוא נורא וכאיש המנחם אבלים שהם נותנים לב לשמוע דבריו להכיר מעליהם יגונם או יהיה ביאור אבחר דרכם אני הייתי בוחר להם הדרך אשר ילכו בה בדבר דבר ממה שיעשוהו כי הם יבקשו עצה ממני והייתי יושב בראש כאשר הייתי יושב ביניהם. ועתה התהפך הזמן עד שילעגו עלי צעירים ממני לימים אשר אבותם היו פחותים כל כך עד שהייתי מואס לשית אותם על כלבי צאני לשמור אותי כי היו פחותים בכל דבר. גם בכח וגבורה לא היו שוים כלל עד שלפחיתותם אבד הזמן עליהם כי אין בהם תועלת כלל. כל כך הם פחותים עד שהיו גלמוד מאין חברה בסבת החסרון והכפן אשר היה להם תמיד ולזה היו רודפים לתקום ציה וחשך ואפלה להסתר שם לכסות קלונם. מרוב החסרון והרעב היו כורתים מלוח על האילן לאכלו ושרש רתמים היה לחמם ומזונם עם היות אלו הדברים בלתי ראוים להיות מזון לאדם. מתוך העיר יגורשו מרוב ביישם אותם ידיעו עלימו בהכנסם שם כמו שיריעו על הגנב ולזה היו הולכים בנקיק הנחל להסתר שם מהרוח ובחורי העפר ובחורי הסלעים. בין האילנות יצעקו מהרעב והעירום ותחת הקוצים והחרולים יתקבצו ויתכנפו להכנס בקלות הקוצים בבשרם להיותם ערומים. הנה אלו האנשים אשר שחקו עליהם בני אנשים נבלים ובני אנשים בלי שם רוצה לומר שלא נשאר להם שם לפחיתותם אשר נכנעו ונפלו יותר מן הארץ. והנה אמר זה לפי מה שאחשב כנגד צופר שהיה צעיר ממנו לימים וחרף אותו ובזהו מאד אמר זה כנגד בלדד וצופר כמו שזכרנו במה שקדם. ועתה נגינתם הייתי ללעג ושחוק עלי כל היום והיי להם למלה והיותם כי לא היו מדברים כי אם בבזיונותי עם היותם צעירים ממני לימים.

והיותם בני פחותים זה האופן מן הפחיתות יתעבו אותי ורחקו ממני והקלו בי כל כך עד שבהביטם כי היו רוקקים למאסם אותי. והסבה בזה כי השם ית' פתח היתר אשר היו נקשרים בו האנשים קודם זה ליראתם ממני ויענני מפני זה כל אחד מהם ורסן היראה אשר היתה להם שלחו והסירו מפני. על ימיני יקומו ילדים ורחו רגלי להפיל אותי וידריכו עלי אורחות אידם מרוב התמדתם להזיק לי. היתה הדרך ההיא אשר דרכו בה להזיקני סלולה ודרוכה כמו הדרך שדרכו בה רבים. כאשר רציתי להשתדל בדבר מה נתשו נתיבתי עד שיבצר ממני אשר יזמתי. הנה הם עוזרים לשברי ורוצה לומר להוסיף שבר על שברי ואלו האנשים אשר היו בני נבל לא היה עוזר להם מקדם לפחיתותם. או יהיה ביאור אמרו להוותי יועילו כאילו הגיעם תועלת בשברי ולזה ירצו להזיקני. בפרץ רחב שיעברו בו המים בשטף ובמהירות כן יבאו אלי אלה הפחותים להכאיבני תחת השואה הבאה עלי התגלגלו לבא אלי בכאב להוסיף מכאוב על מכאובי. נהפכו עלי בלהות תרדוף כל אחת מהם ברוח נפשי ותרדוף נפשי כמו העב שתעבור בקלות ועתה הגיעני מחוזק המכאובות עד שכאילו נשפכו חיי אצלי ונתלכו ויאחזו אותי ימי עוני הפך מה שהייתי חושב שיתמיד אותי השם הצלחתי ויאריך ימי לטוב מעשי. לילה נקר החולי עצמי מעלי ועורקי לא תנוח תנועתם כלל עם השינה מחוזק המכאוב והחום הנכרי אשר בתוך גופי. ואמנם אמר זה לפי שדפק האיש הישן איננו דופק בחוזק כמו דפק האיש הנעור מפני הכנס החום הטבעי בעת השינה בפנימי הגוף כמו שהתבאר בטבעיות. ברוב כח החולי ישתנה לבושי מפני הליחה הסרוחה היוצאת מכל גופי ומטנפת תמיד בגדי כפי כתנתי שיסובב בו אזרי כן יאזרני חליי סביב גופי. השליכני החולי לחומר ונמשלתי כעפר ואפר כאילו אין בי חיים. ועל זה החמס הנעשה לי אצעק אליך ולא תענה אותי או אם עמדתי ושתקתי מלזעוק אליך לא תתבונן בי להשגיח עלי ולהציל אותי. תהפך לאכזר לי עד שנכני באלה המכות האכזריות ותשנא אותי בתכלית השנאה להכות אותי בכח ידך מכת אויב תשביה אותי ותרכיבני על הרוח שיבלבלני ויניעני הנעות חזקות ותמוג ממני התושיה אשר הייתי מתנהג בה מרוב הבלבול והערבוב אשר עיבב שבלי זה המכאוב. הנה ידעתי כי אל מות תשיבני ולבית אשר נועד לכל חי והוא הקבר ואף על פי שאלו האנשים מנחמים אותי תנחומי הבל. אך לא ישלח יד לעזור מהמות הבעי והדריסה אשר ידרוס האדם מהשם ית' ואף על פי שבעת המות ימצא לאנשים צעקה אל השם עד שהוא כמו מפורסם לכלם שהצעקה אל השם תועיל הנה אין כח בזה המפורסם שיסתור דעתו אשר יחייבהו החוש והיקש כמו שקדם רצוני שאין התפלה מועילה בזה. ואפשר שיאמר שהרצון בזה כי אף על פי שאני מיחס לשם ית' בהשתלשלות הסבות שהוא יביאני אל מות הנה באמת הוא לא ישלח יד בעי ובשמתון הבא לאלו הנמצאות השפלות ואף על פי שבפידו הבא עליהם ימצא לנמצאות נדיבות רוצה לומר שבזה האופן יגיע נדיבות הפועל להויות בזה העולם השפל כי ההויה לא תהיה לדבר כי אם בהפסד לדבר הנה לא נשפוט מפני זה שההפסד מכוון לעצמו אבל הוא בלתי מכוון וההויה מכוונת. ואילו היה אפשר לצורות האלו שתעמודנה בחמריהם לנצח לא היה נמנע מזה השם ית' אבל ישים בהם כלים לשמור מציאותם כפי מה שאפשר. האם לא בכיתי לקשה יום ועגמה נפשי לאביון להיותי מיצר בצרתם כי יבא עלי העונש שבכל העניינים אשר קויתי שיבא טוב בא רע וכאשר הייתי מייחל לאור ויבא עלי אופל הצרות. מעי רותחו בחום השחין ולא דמו ולא נחו מהרתיחה ובאוני ימי העוני. מרוב הצרות הלכתי קודר בלא חמה ששזפתני מרוב צרותי לא אבוש לזעוק בקהל. אח הייתי לתנין ורע לבנות יענה לקונן תמיד ולעורר נהי. עורי נשחר מעלי מעונש החום ועצמי נתייבשה מרוב היובש. ונהפך לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים הלא באמת אם לא הייתי מיצר בצרת הקשי יום והאביונים והייתי שמח לאידם היה ראוי שיבואו עלי אלו העונשים אכן הייתי מיצר מצרתם ולמה באוני הצרות האלו. הנה כרתי ברית לעיני שלא להסתכל על בתולה להשתדל לשכב עמה ליראתי מעונש השם כי מה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים למי שיעשה כמו זה הפועל. הלא לעול ראוי שימצא איד ואיד זר ונכרי לפועלי און ולמה בא אלי זה האיד הנכרי. הלא השם יתברך יראה דרכי ויראה אם הלכתי בדרכי שקרות ואם מיהרה רגלי ללכת על דבר מרמה כאשר ישקלני השם במאזני צדק אז ידע תומתי ולזה הוא מבואר שלא הייתי ראוי שיגיע השם אלי זה העונש. אם נטתה אשורי מני הדרך הישרה והלך לבי אחר עיני לחשוק ולחמוד מה שאינו לי ובכפי דבק דבר מגזל תבואני זאת הקללה שמה שאזרע בקרקעותי יאכל אחר והצאצאים אשר לי בקרקעותי ישורשו ויעקרו. אם נפתה לבי על אשה בעולת בעל ועל פתח רעי ארבתי לבא אליה תבואני זאת הקללה והיא שתטחן לאחר אשתי ויכרעו עליה אנשים אחרים. ואולם זכר הטחינה כי היא היתה אז מהעבודות המיוחדות אשר תעבוד בהם האשה את בעלה והוא מבואר שלא יהיו מהאשה לזולת בעלה כמו אלו העבודות אם לא בסבת העוני המופלג או בסיבת הניאוף. והנה זה המנהג היה נמשך עד זמן רבותינו ז"ל ולזה זכרו הטחינה בעבודות שהאשה עושה לבעלה. ואפשר שתהיה זאת הקללה שימות ותהיה אשתו לאחר לאשה ולזה אמר שתעשה לאחר זאת העבודה שלא היתה בזמן ההוא כי אם מהאשה לבעלה ויהיה לא איש אחר זולתו וישגלנה ולזה אמר ועליה יכרעון אחרין. כי הוא זמה והוא עון פלילי אם הייתי משתדל לנאוף עם אשת רעי. כי אש היא עד אבדון תאכל ותכלה ותשרש ותעקר כל תבואתי אם הייתי חומד אשר לרעי והיה דבק בכפי דבר מחברי שלא כדין רוצה לומר שכבר היה נשמר מאלו הרעות ליראתו מהעונש אשר היה חושב שיגיע לו שהיה עושה אותם. האם הייתי מואס משפט עבדי ואמתי בהתווכחם עמי מצד שפלותם ועונש ידי הלא באמת הייתי נשמר מזה ליראתי שיגיעני עונש מהשם. כי מה אעשה כי יקום אל לשפוט אותי וכי יפקוד ויבדוק עניני ויבחנם מה אשיבנו ואי זה התנצלות יהיה לי. הלא מי שעשני בבטן הוא גם כן עשהו ופועל אחד בעננו והוא השם ית' כונן אותנו ברחם אמנו אחד ולזה אין ראוי שאתגאה עליו עד שאמאס משפטו בריבו עמי. האם הייתי מונע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה שאמנע ממנה משאלות לבה. והייתי אוכל פתי לבדי מזולת שאאכיל ממנו ליתום. הנה אין הענין כן כי מנעורי הייתי בזאת התכונה שהיה גדל עמי היתום כאילו הייתי אב לו ומשת (מבטן) אמי הייתי מנחה האלמנה ומדריך אותה אל מה שיאות לפי כחי. וכאשר ראיתי מי שהוא אובד מחסרון הלבוש ואביון שאין לו לבוש אמת ברכוני חלציו כי כסיתיו מערותו ומגז כבשי היה מתחמם כי הייתי מלבים אותו. האם הייתי מניף על יתום ידי להכותו להשעני כי אראה בשער אנשים עוזרים לי ולזה לא אירא ממנו. הנה אם הייתי עושה כן תבואני זאת הקללה ר"ל שתפול כתפי משכמה ואזרועי תשבר מקנה שלה. הנה מכל זה הייתי נשמר לפחדי שיגיעני השם אידו ומרוממותו לא אוכל להמלט ממנו. האם שמתי זהב תקותי ונתתי שמחה בלבי כי רב חילי וכי מצאה ידי הרבה מהעושר וההון עד שאשכח השם ית' מעושרי. אם הייתי רואה השמש כאשר יאיר והירח שהולך ממנו היקר והאור הבא לו מהשמש והיה נפתה לבי על זאת אפי' בסתר להאמין כי השמש הוא האלוה להאצילו על הירח זה האור ולהגלות פעולותיו בזה העולם השפל והיתה נושקת ידי לפי כדי שלא אוציא מפי מה שהרהרתי בלבי הלא באמת הייתי נשמר מזה רוצה לומר שלא להרהר בלבי בזה הדבר כלל לפי שהוא עון פלילי כי הייתי מכחש לאל ממעל אם עשיתי כן כי אין לאדם שיתיר לעצמו לספק בכמו זה הענין כי אולי לקוצר דעתו יעלם ממנו האמת ויבא להכחיש שיהיה האלוה נמצא. האם הייתי שמח באיד משנאי והתעוררתי לגיל ולשמוח כי מצאו רע. הנה לא נתתי לחטוא חכי לזכור אותו לרע ולקללו כל שכן שאהיה שמח לאידו או יהיה הרצון באמרו והתעוררתי כי מצאו רע שכבר השיגו הפעלות ונער כי מצאו רע להיותי מיצר בצרתו ואף על פי שהיה משנאי. באמת היו שואלים אותי אנשי אהלי עד שמרוב שנאתם אותי אמרו מי יתן מבשרו לנו ונאכל ולא נוכל להיות שבעים מרוב תשוקתינו לאכלו ולכלותו. ואת השנאה היתה מצד הטריחתי אותם בעבודת האורחים כי בחוץ לא היה לן גר והייתי פותח דלתי על אם הדרך כדי שיכנסו העוברים והשבים בביתי. האם כסיתי כאשר האנשים פשעי לטמון בהסתרתי עוני עד שלא יחשב לי עון במה שהיה לי עון הלא באמת לא עשיתי זה כי לא חטאתי כלל שאצטרך אל זה כלל. או יהיה פירושו שאם קרה שפשעתי כנגד אי זה שיהיה לא כסיתי פשעי להתנצל בדברי שקר אך הודיתי האמת כי הייתי באופן מהגבורה והכח עד שאוכל לערוץ המון רבה. הנה אז כשהיה מריב עמי איש שפל ונבזה מבוז המשפחות שתקתי ולא אענה לו דבר ולא אצא מפתח ביתי לריב עמו להתרחקי מן המחלוקת. מי יתן לי שומע לי על זה החמס הנעשה לי להגיע אלי אלו המכאובות שלא כדין. או יהיה פירוש כי אערוץ המון רבה וגו' תחת אשר היה לי מקדם כח לערוץ המון רבה הנה עתה נהפך עלי הזמן עד שמי שהוא מבוז המשפחות יחתני ואמר זה כנגד רפיו שהיו מבזים אותו אשר קיפר עליהם שהם בני נבל גם בני בלי שם. והנה מרוב בזותם אותי שתקתי ולא אוכל לצאת פתח כדי שאמלט מבזיונותיהם. מי יתן לי שומע שישמע ויחקור אם הענין כמו שהם אומרים שלכן חטאתי ועל רוב פשעי וחטאי באה אלי הצרה. הנה הסימן והאות אשר לי על צדקי הוא שמדי יהיה עדי שלא חטאתי אם היה משגיח בזה כמו שאמר הנה בשמים עדי והספר שכתב איש ריבי הטוען על דברי הוא ג"כ לי לעד מצד המום והטעות אשר בטענותיו. ולזה אאהב תאר אותו הספר עד שעל שכמי אשא אותו ואקשור אותו עטרות לי. הנה אם היה שומע לי אגיד לו מספר צעדי לא אעלים כדי שיראה האמת וישפוט כפי מה שראוי ואקרבנו כמו שיקרב האדם האדון והנגיד לפי שהוא עדות על צדקתי ותום לבבי מצד הראות מומיו והגלותם ויש מי שפירש תוי מגזירת אוה ויהיה חסר אלף. ואם היה כן יהיה הביאור הנה תאותי שיענני השם על ריבי עמו גם תאותי שיכתוב בספר איש ריבי כל טענותיו וטענותי כי כבר הסתופק איוב ואמר מי יתן איפה ויכתבון מלי. אם לא על שכמי הייתי נושא זה הספר ואקשרנו לעטרות לי לאהבתי אותו. ואפשר שאמר שיהיה הרצון באמרו מספר צעדי אגידנו וגו' מספר צעדי אגיד לאיש ריבי כדי שיכתוב בספר ואקרבנו כאילו היה אדון לי ואף על פי שהוא איש ריבי. אם היתה צועקת אלי אדמתי רוצה לומר להיותה נגזלת והייתי מפיח נפש בעליה ואם תלמיה עלי יבכיון לעמוק שכירות החורש אותה ולאכול כחה בלי כסף תבא עלי זאת הקללה והיא שיצא תחת זרע הנזרע בה קוץ ודרדר:

והכלל העולה מהדברים

הוא שהוא אמר שלא חטא כלל גם לא היה בוטח שיהיה האדם בלתי נפקד על מעשיו טרם הגיעו זה העונש אבל היה ירא מהשם שיפקדהו על מעשיו כמשפט כל מאמין בגמול ועונש ולזה לא יתכן שיאמרו שיהיה זה עונש בא אליו על החטא אשר לו בהאמינו שהשם עוזב אנשי הארץ ולא יבין אל כל מעשיהם ולזה התרעם על השם שהפך זמנו מתכלית הטוב אל תכלית הרע על לא חמס בכפיו:

וישבתו

וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את איוב כי הוא צדיק בעיניו ׃ צדיק בעיניו ולא מצאו לו שום טענה יוכלו בה לקיים שכבר

ביאור דברי זאת הפרשה

ויכוחו שלשת רעי איוב מענותו לפי שהוא היה הוכח במשפט. ויחר אף אליהו בן ברכאל הבוזי שהיה מבני בוז אחי אברהם כאמרו הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור אחיך את עוץ בכורו ואת בוז אחיו והיה ממשפחת איש אחד מזרע בוז שהיה שמו רם ׃ באיוב וברעיו באיוב חרה אפו על אשר הצדיק עצמו יותר מהשם ית׳ ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה לענות לאיוב על טענותיו והיה זה סבה שהרשיעו את איוב להטיח דברים כנגד השם או יהיה ביאור אמרו וירשיעו את איוב כי הוא כעס עליהם על אשר הרשיעו את איוב ויחסו אליו חטאים רבים עם דעתם בו שהוא היה צדיק ויתר כי זאת הטענה היתה סיבה שלא מצאו מ מענה בטעון איוב על עצמו שהוא היה צדיק • ואליהוא המתין את איוב בדבריו ולא ענה תכף שמעו דבריו אבל המתין אם יענוהו חביריו וכראותו כי אין עונה אליו ויחר אפו ׃

ביאור מלות המענה ׃ ויען אליהו בן ברכאל הבוזי ויאמר ׃ מחוות דעי • מהגיד דעתי ׃ הוחלתי • המתנתי ׃ אזין • כמו אאזין ׃ העתיקו מהם מלים • הסירו מהם הדבור וכשארו כמו אלמים ׃ עמדו • שתקו ׃ הציקתני • מגז׳ מצוק ר״ל שהיה צר רוחי בקרבי לרוב תאותי להשיב על ד דבריו ׃ כיין • כאוב יין ׃ כאובות חדשים יבקע • ויבקע בקלות כמו הנודות החדשים ש שיבקעו בקלו׳ כשישימו בהם היין ׃ וירוח לי • כמו ורוח לשאול ׃ לא אכנה • לא אשלים שמו לכנותו בכינוי א אחר כדי שלא אומר בביאור דבר כנגדו אבל אקראהו בשמו ואומ׳ עליו בביאור מה שיתבאר לי מהמום ברעותיו ובדבריו ׃ ישאני • ישרפני כמו וישאם דוד ואנשיו ׃

ערכת

אבן עזרא

הבוזי • מבני נחור אחי אברהם ואת בוז אחיו ויתכן היותו בן ממשפחת האם כמו יאיר בן מנשה שהוא מבני יהודה כ כאשר מפורש בדברי הימים ׃ ממשפחת רם • והקרוב שהוא אבי עמינדב והוא מ מבני ישראל ׃ חרה אפו על איוב • על שהדיק נפשו יותר מ מאלהי׳ והרשיע המקו׳ בדבריו ברוב בערו ׃ ובשלשת רעיו חרה אפו • על שהרשיעו איוב וכן אמרו לו הלא רעתך רבה ירשיעך פיך ולא אני הארח עולם תשמור וכתוב כי הוא מתקון סופרים והאומרים כן ידעו מה שנעלם ממני ׃ חכה את איוב • כמו לכן חכו לי ׃ זחלתי • פחדתי ומתנו זוחלי עפר בעבור שיפחדו בני אדם מהם כענין האומים לפנים ויש אומרים כי פי׳ זחלתי משתי לאחור וכן ב בלשון קדר וזוחלי עפר נקראין כן בעבור הפוך הלוכם מבני אדם ׃ לא רבים יחכמו • שמם לו ולאחר וכן הוא ולא זקנים יבינו ׃ אזין • כמו אאזין ׃ ולא ערך אלי מלין • אעפ שלא ערך אלי מלין • תמה איך חתו ולא ענו עוד על חברי איוב ׃ העתיקו • ו״א ולא העתיקו מהם והענין שלא דברו עד שיעתיק אדם דבריה׳ או יהיה פי׳ העתיקו מן עתקו שהמלים ע עתקו מהם ׃ הנה בטני • על דרך משל כענין בטנך תאכל ותמעיך תמלא וכאובות חדשים • ו״א שהוא כדברי רבותינו ז״ל לא יכנים אדם ראשו תחת אובו ורובי המפרשי׳ אמרו שהם נאדו׳ וזה נכון כי אל תפנו אל האובו׳ עיקר המוכתם כנאדות היא ׃ כמעט ישאני • ישרפני כמו וישאם דוד והענין אם כשאתי פני איש המקום לא ישרפני ׃

ברוך

באיוב ל׳ ויחר אף אליהוא • וחד באיוב ואינון כ״ן א״ב מן חד חד חד בא וחד בא וסי׳ מ׳ נמס׳ במסרה רבתא במערכת אות הבי״ת כס״ד ׃ לא מצאו ד׳ וסי׳ ואדירהם שלחו צעירהם • ובשלשת רעיו חרה אפו • ויצא מן בת ציון כל הדרה • טבעו בארץ שעריה׳ ואליהוא ד׳ חס׳ וסי׳ אחיו בני חיל אליהו וסמכיהו • ליהודה אליהו מאחי דוד • ואליהו חכה את איוב • והזאת

לב וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את־איוב כי הוא צדיק בעיניו ׃ ויחר אף אליהוא בן־ברכאל הבוזי ממשפחת רם באיוב חרה אפו על־צדקו נפשו מאלהים ׃ ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא־מצאו מענה וירשיעו את־איוב ׃ ואליהו חכה את־איוב בדברים כי זקנים־המה ממנו לימים ׃ וירא אליהוא כי אין מענה בפי שלשת האנשים ויחר אפו ׃
ויען אליהוא בן־ברכאל הבוזי ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על־כן זחלתי ואירא מחות דעי אתכם ׃ אמרתי ימים ידברו ורב שנים ידיעו חכמה ׃ אכן רוח־היא באנוש ונשמת שדי תבינם ׃ לא־רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט ׃ לכן אמרתי שמעה־לי אחוה דעי אף־אני ׃ הן הוחלתי לדבריכם אזין עד־תבונתיכם עד־תחקרון מלין ׃ ועדיכם אתבונן והנה אין לאיוב מוכיח עונה אמריו מכם ׃ פן־תאמרו מצאנו חכמה אל ידפנו לא־איש ׃ ולא־ערך אלי מלין ובאמריכם לא אשיבנו ׃ חתו לא־ענו עוד העתיקו מהם מלים ׃ והוחלתי כי־לא ידברו כי עמדו לא־ענו עוד ׃ אענה אף־אני חלקי אחוה דעי אף־אני ׃ כי מלתי מלים הציקתני רוח בטני ׃ הנה בטני כיין לא־יפתח כאבות חדשים יבקע ׃ אדברה וירוח־לי אפתח שפתי ואענה ׃ אל־נא אשא פני־איש ואל־אדם לא אכנה ׃ כי לא ידעתי אכנה כמעט ישאני עשני ׃
לג ואולם שמע־נא איוב מלי וכל־דברי האזינה ׃

ל׳ האנשים ביום הש׳ יפי · ל׳ ויתר כאיוב · ו׳ · ל׳ · ד׳ חס׳ א׳ · ל׳ ויתר ותלת מחמן חכה תמי׳ ה״א · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ר׳ · ל׳ חס׳ ויו׳ ז״ח · ו׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ג׳ חל׳ · ל׳ · ו׳ דף בכיל׳ · ל׳ · ג׳ · ב׳ אלכ׳ זי חזקיה · ל׳ · ו׳ · ל׳ חס׳ ובליש׳ · ל׳ · ל׳ ויתר ועל אדם

ופסקו תלתא גבריא האילין מלאתבא ית איוב מטול דהוא זכי בעינוי ׃ ותקיף רוגזא דאליהוא בר ברכאל בוזאה מן גניסת אברהם באיוב תקיף רוגזיה מטול זכאותיה נפשיה מן אלהא ׃ ובתלת חברוי תקיף רוגזיה מטול דלא אשכחו תיובתא וחייבו ית איוב ׃ ואליהו מחן ית איוב במיליא ארום סבין הינון מיניה ליומיא ׃ וחמא אליהו ארום לית תיובתא בפום תלת גובריא ותקיף רוגזיה ׃
ואתיב אליהוא בר ברכאל בוזאה ואמר זוטר אנא ליומיא ואתון קשישין מטול ה היכנא איסתפיתי ודחילית מלהואה מנדעא יתכון ׃ אמרית יומיא ימללון וסגיעי שניא יודיעון חוכמתא ׃ בקושטא רוח נבואתא היא כבר נש ומימר שדי תבינינון ׃ לא רברבנא חכמין וסביא יבינון דינא ׃ בגין כן אמרית קביל מיני אחוי מנדעי ברם אנא ׃ הא אוריכית לפתגמיכון אצית עד ביונתיכון עד דפשפשון מיליא ׃ וגביכון איתביין והא לית לאיוב מכסן מתיב מימרוי מינכון ׃ דילמא תימרון אשכחנא חוכמתא אלהא ישקפיניה לא גבר ׃ ולא סדר לותי מילין ובמימריכון לא אתיבניה ׃ איתברו לא אתיבו תוב אסתלקו מנהון מיליא ׃ ואוריכית ארום לא ימללון שתקו ולא אתיבו תוב ׃ אתיב לחוד אנא חולקי אחוי מנדעי אוף אנא ׃ ארום מליתי מיליא עקתני רוח דכרסי ׃ הא כריסי היך חמר חדת דלא יתפתח לגינין חדתין יתבזע ׃ אמליל וירוח לגרמי אפתח ספותי ואתיב ׃ לא כדון אסב אפי גבר ולבר נש לא אשתמודע ׃ ארום לא ידעית לאישתמודעא כזעיר פון יסבר לי אפין דעבד יתי ׃ וברם שמע כדון איוב מילי וכל פתגמי אצית ׃

חשבת למשפט ׃ דעי ד׳ וסי׳ אשא דעי למרחוק • על כן זחלתי ואירא • אחוה דעי אף אני • אענה אף אני חלקי ׃ אכן י״ח וסי׳ נמסר במס׳ רבת׳ בערך אך כס״ד ׃ דעי ד׳ וסי׳ אשא דעי למרחוק • על כן זחלתי ואירא • אחוה דעי אף אני • אענה אף אני חלקי ׃ תחקרון ל׳ והוא חד מן מלין דמשמשין ת׳ ברישי׳ ן׳ כסופי׳ וסי׳ תגדעון ל׳ ואבדתם את שמם • תלבון ל׳ לא תלבנו ריקם • תעבדון ל׳ את האלהים על ההר הזה ׃ הרבון ל׳ ושמעת ישר׳ ושמרת לעשות • תענון ל׳ כל אלמנה ויתום • תפגעון ל׳ ויאמרו לו לאסר דירדנו דשמשון • תחתון ל׳ הלוך ואמרת אל חנניה • תחשבון ל׳ מה תחשבון על י״י • תהיון ל׳ ואנשי קדש תהיון לי • תלחמון ל׳ כה אמר י״י לא תעלו • הנוסון ל׳ ותאמרו לא כי על סוס • החקרון ל׳ אזין עד תבונותיכם • תושעון ל׳ בשובה ונחת ׃ ואל אדם ל׳ אל נא אשא פני איש וחד ועל אדם ואינון חד מן ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסימני׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכת אות העי״ן בערך על כס״ד ׃ האזינה י״ו וסי׳ וישא משלו ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי • אמרי האזינה י״י בינה הגיגי • תפלה לדוד שמעה י״י צדק • האזינה אלהים תפלתי ואל תתעלם • שמעה תפלתי י״י ושועתי האזינה ואל דמעתי • אלהים שמע תפלתי האזינה לאמרי פי • האזינה עמי תורתי • רעה יש׳ האזינה • אלהים צבאות שמעה תפלתי • האזינה י״י תפלתי והקשיבה בקול • אמרתי לי״י אלי אתה • י״י קראתיך חושה לי • י״י שמע תפלתי האזינה אל תחנוני • ואולם שמע נא איוב • האזינה זאת איוב עמד ׃ האזינה לקול מלי ׃

את איוב תיקון סופרים

ברור מללו· דבר ברור: הן אני כפיך· כדברך ותחשבותיך עם האל והעניין כפי אים ואים לפי מהללו כאילו אמר אני כמוך: קורצתי· נחתכתי מן קרץ תכפון: ואכפי· ים אומרים כי פירושו דבר קשה וכמהו כי אכף עליו פיהו ויש אומרים שהם מתילות כמו אכזר ואכזאים: חף אנכי· יש אומרים שהוא כמו כסוי תפלה והוא קרוב ואחרים אומרים שהוא חפוף בכדק כעניין צדק לבשתי וילבשני ורובי המפרשים פרשוהו לפי העניין כמו זך: הן תנואות· כמו וידעתם את תנואתי: ימצא· המקום: בסר· כמו ופדת אותם בם ד׳: ירבה· יגדל והעניין כי תאמר כי גדול האל מאנוש· ועניינו בעבור שלא צדקת אענך ושהראה לך גדולת המקום: לא יעורנה· על הנפש ועניין ובמוסרם יחתום אחר שייסרם יחתום גזר דינם: וגוה· כמו ותאמר גוה והוא כמו גאה ויכסה הסך יראה כי עיקר הגאוה ראיית העין: וחיתו· הנפש החיה: בשלח· כסף כמו ואין משלחת במלחמה: ורוב עצמיו· במכאוב איתן כי הראשון יבתם ע עצמו ואחר עמו והעניין כפול כמנהג: וזהמתו· כעניין יתעב ויבאש לו וכן הוא בלשון קדר ואין לו חבר במקרא: יכל· כמו יכלה: מראי· עד שלא יראה: ושפו· כמו ואכות אותו טחון תרגו׳ ושפית יתיה: לממיתים· למלאכים הממיתים· אם יש עליו מלאך: להגיד לאדם· בעד אדם כמו אמרי לי אחי הוא מזה הפסוק תלמוד כי המלאכי׳ הממיתים המבקשי׳ נפש האדם רבים ומלאך אחד הוא פקיד עליו לשמרו והמבין סוד מערכו׳ הכבאות יורה כן: מחוכנו· המקום ויאמ׳ אל המליץ פרעהו כמו פדהו בעניין ואין לו חבר במקרא· וכן רטפש ועניינו רך: וירא פניו בתרועה· כמו בשמחה: ישור· ישוב כמו ישור כסף יקומים על כן נקראת החומה שור כמו בנות צעדה עלי שור בעבור שהם סובבות המדינה: ולא שוה לי· ולא עשיתי השוה והעניין שיהודה נגד אנשים בפרהסיא: על

רלבג

ערכה· ערוך דבריך: קורצתי: נכרתתי ונוכרתי: ואכפי· כמו וכפי והרצון בו כמו ידי ומכתי והוא כנגד מה שאמר איוב כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני: זך· נקי וכן חף והוא תעניין מה שאמרו חז״ל נזיר לא יחוף את ראשו: תנואות· עלילות והסרות ממכותיו ר״ל שלא יעליל אותי ם שסרתי ממכותיו או ירצה בזה שהוא ימצא בעבורי מה שיסיר א אותי ממבוקשיו עד שלא אוכל לעמוד אחד מהם: בסד· הוא מאסר יושמו בו רגלי האוסר: ירבה אלוה מאנוש· מגזרת רבים וכבדי׳ והרצון שהשם ית׳ יותר נכבד מאד מהאדם: ישורנ׳· יראנה: ובמוסרם· במאסרם ויסוריהם: וגוה· וגוף או ירצה בו גאוה: ורוב עצמותיו איתן· וברוב עצמיו מכאוב איתן והרצון בו וברוב איבריו מ מכאוב חזק: וזהמתו· מענין מיאוס והרצון שנפשו קביאהו למאוס בלחם: מרואי· מראה: ושפו· ונבהו: ראו· נראו: פרעהו· מענין פדיון: רטפש· התלחלח ונרטב: עלומיו· נעוריו: בתרועה· בשמחה או בתפלה וצעקה: ישור· הוא מענין הבטה והשגחה: ואאלפך· ואלמדך: ביאור

הנה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסיפר׳ סימן ח׳ וסימ׳ לא׳: ריבות ל׳ ומל׳ וכל לישמ׳ל במו׳ חסרים וסימ׳ נמסר בסדר משפטים ותלים כאב רבתי אות ר׳: ובשתים ג׳ וסימ׳ בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף: כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה: מעשה׳ פתחין וסימ׳ ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב· וזהתחת בשם מק יהוה· ולא יהוה

הִנֵּה־נָא פָּתַחְתִּי פִי דִּבְּרָה לְשׁוֹנִי בְחִכִּי׃ יֹשֶׁר־לִבִּי אֲמָרָי וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר מִלֵּלוּ׃ רוּחַ־אֵל עָשָׂתְנִי וְנִשְׁמַת שַׁדַּי תְּחַיֵּנִי׃ אִם־תּוּכַל הֲשִׁיבֵנִי עֶרְכָה לְפָנַי הִתְיַצָּבָה׃ הֵן־אֲנִי כְפִיךָ לָאֵל מֵחֹמֶר קֹרַצְתִּי גַם־אָנִי׃ הִנֵּה אֵמָתִי לֹא תְבַעֲתֶךָּ וְאַכְפִּי עָלֶיךָ לֹא־יִכְבָּד׃ אַךְ אָמַרְתָּ בְאָזְנָי וְקוֹל מִלִּין אֶשְׁמָע׃ זַךְ אֲנִי בְּלִי פָשַׁע חַף אָנֹכִי וְלֹא עָוֺן לִי׃ הֵן תְּנוּאוֹת עָלַי יִמְצָא יַחְשְׁבֵנִי לְאוֹיֵב לוֹ׃ יָשֵׂם בַּסַּד רַגְלָי יִשְׁמֹר כָּל־אָרְחֹתָי׃ הֶן־זֹאת לֹא־צָדַקְתָּ אֶעֱנֶךָּ כִּי־יִרְבֶּה אֱלוֹהַּ מֵאֱנוֹשׁ׃ מַדּוּעַ אֵלָיו רִיבוֹתָ כִּי כָּל־דְּבָרָיו לֹא־יַעֲנֶה׃ כִּי־בְאַחַת יְדַבֶּר־אֵל וּבִשְׁתַּיִם לֹא יְשׁוּרֶנָּה׃ בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל־אֲנָשִׁים בִּתְנוּמוֹת עֲלֵי מִשְׁכָּב׃ אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים וּבְמֹסָרָם יַחְתֹּם׃ לְהָסִיר אָדָם מַעֲשֶׂה וְגֵוָה מִגֶּבֶר יְכַסֶּה׃ יַחְשֹׂךְ נַפְשׁוֹ מִנִּי־שָׁחַת וְחַיָּתוֹ מֵעֲבֹר בַּשָּׁלַח׃ וְהוּכַח בְּמַכְאוֹב עַל־מִשְׁכָּבוֹ וְרִיב עֲצָמָיו אֵתָן׃ וְזִהֲמַתּוּ חַיָּתוֹ לָחֶם וְנַפְשׁוֹ מַאֲכַל תַּאֲוָה׃ יִכֶל בְּשָׂרוֹ מֵרֹאִי וְשֻׁפּוּ עַצְמֹתָיו לֹא רֻאּוּ׃ וַתִּקְרַב לַשַּׁחַת נַפְשׁוֹ וְחַיָּתוֹ לַמְמִתִים׃ אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ׃ וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שָׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר׃ רֻטֲפַשׁ בְּשָׂרוֹ מִנֹּעַר יָשׁוּב לִימֵי עֲלוּמָיו׃ יֶעְתַּר אֶל־אֱלוֹהַּ וַיִּרְצֵהוּ וַיַּרְא פָּנָיו בִּתְרוּעָה וַיָּשֶׁב לֶאֱנוֹשׁ צִדְקָתוֹ׃ יָשֹׁר עַל־אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חָטָאתִי וְיָשָׁר הֶעֱוֵיתִי וְלֹא־שָׁוָה לִי׃ פָּדָה נַפְשׁוֹ מֵעֲבֹר בַּשָּׁחַת וְחַיָּתוֹ בָּאוֹר תִּרְאֶה׃ הֶן־כָּל־אֵלֶּה יִפְעַל־אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם־גָּבֶר׃ לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ מִנִּי־שָׁחַת לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים׃ הַקְשֵׁב אִיּוֹב שְׁמַע־לִי הַחֲרֵשׁ וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר׃ אִם־יֵשׁ־מִלִּין הֲשִׁיבֵנִי דַּבֵּר כִּי־חָפַצְתִּי צַדְּקֶךָּ׃ אִם־אַיִן אַתָּה שְׁמַע־לִי הַחֲרֵשׁ וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה׃

הא כדון פתחית פומי מלילת לישני במוריניי תריצות לבבי ממרי ומנדע ספותי בריר מלילו: רוחא דאלהא עבדת יתי ומימר שדי תקיימינני: אין תוכל תתיבינני סדר קדמיי אתעתד: הא אנא דיכמתך לאלהא מן טינא אתלישית לחוד אנא: הא אימתי לא תבעתינך וטוני עלך לא איקר: ברם אמרת באודניי וקל מיליא אשמע: זכאי אנא מדלית מרד שזיג אנא ולא סורחנא לי: הא תרעומתא עלי ישכח יחשבינני לבעיל דבבא ליה: ישוי בשיע רגלי ינטר כל שבילי: הא דא לא זכיתא אתיבינך ארום יתרברב אלהא מן בר נש: מא דין לוותיה נציתא ארום כל פתגמוי לא יתיב: ארום בחדא שותא ימליל אלהא ובתינייתא לא איצטריך למיסכיה: בחילמא מן חזונא דליליא כד נפלת שינתא עמיקתא על בני נשא בגיומתא על בי מדמכא: הידין יגלי אודנא בני נשא ובמרדותהון יחתום: למעדי בר נש מרי עובדא בישא וגיוותנותא מגברא יכסי: ימנע נפשיה מן שוחתא ותיוי מן למעבר בשילחא: ומתמכסן בכיבא על בי מדמכיה וסוגעי איברוי תקיפין: ומתונבא דנקיט ליה מרחיקא נפשיה מזונא ונפשי מיכל ארגינא: ישתיצי ביסריה מן ריוו ושפיין גרמוי לא איתחמו: וקריבת לשוותא נפשיה ונשמתיה למיתותא: אין אית עלוי מזדמן זכותא מלאכא חדא פרקליטא מן ביני אלף קטיגוריא לחואה לבני נש תריצותיה: ויחס עלוי ואמר פרוק יתיה מלמיחת בשוחתא אשכחית פורקנא: איתחליש בסריה יתיר מן ריבותא יתוב ליומי טליותיה: יצלי קדם אלהא ורעיניה וחמא אפוי ברעוא ויתיב לאנש כצדקתיה: יתריץ לבני נשא ויימר חבית ותריץ קלקילית ולא הוא שוי לי: פרוק נפשיה מלמעבר בשוותא ונשמתיה בנהורא מעליא תחמי: הא כל אילין יעביד אלהא תרי זמנין ותלת עם בר נש: מטול לאתבא נפש מן שוותא לאנהרא בניהור חייא: אצית איוב קביל מיני שתיק ואנא אמליל: אין אית מילין אתיב יתי מליל ארום צביתי לזכאותך: אין לא אתקביל מיני שתוק ואליפינך חוכמתא:

מסרה
למצרים מעשה· הפכנם אם כחמר היוצר· ויקברהו בקברתיו דאסא דדה· להסיר אדם מעשה· את כל זה ראיתי ונתון· כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה· ובכל מעשה אשר התל· כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם: ראו ל׳ ושפו עצמותיו והוא חד מן ד׳ אלפין דגשין וסימ׳ ויביאו לו את המנחה דיוסף· תביאו לחם התנופה· ושפו עצמותיו לא ראו· ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה דעזרא: לאדם ולאדם י״ג וס׳ ולאדם אבר כי שמעת לקול· ולאדם לא מצא עזר· כתנות עור וילבשם· האנכי לאדם שיחי· מגיד לאדם מה שיחו· להגיד לאדם ישרו· לאדם מערכי לב׳ להשיב לאדם כפעלו· כי לאדם שטוב לפניו· ולאדם שלא עמל בו· ולא הגדתי לאדם· כי לא לאדם הבירה· כי לא לאדם תשפטו: נפשי נפשו קרי פדה נפשו מעבור בשחת והוא חד מן כ״ד כלין כתי׳ בסוף תיבותא וקרי׳ ו׳ וסימ׳ נכס במס רבת׳ במערכת אות הוד בס״ד: החרש ו׳ וסימ׳ נמסר בסימ׳ סימן י״ג: אם אין ד׳ וסימ׳ היש יי׳ בקרבנו אם אין· היש בה עץ אם אין· הנעשה דברו אם אין· אם אין אתה שמע לי:

ביאור דברי המענה

ענה אליהוא בן ברכאל הבוזי על קצת דברי' זכר בזה המענה שאמרם איוב ואמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן יראתי מהגיד דעי לכם. כי אמרתי שאורך הימי' יתן דעה לאנשי' לענות הראוי בדברים ורוב שנים יודיעו חכמה. אכן לפי מה שאמצא מכם הוא מבואר שאין הענין מצד הישישו' אכן רוח והבנה היא באנוש עד שיחכם איש מאיש לזאת הסבה והשפע הבא לאנשים מהשם ית' תבינם ותשימם חכמים לא אורך הימים והישישות. לא הנכבדים יחכמו ולא יבינו זקנים משפט ר"ל שאין סבת החכמה והבינה הישישות והכבוד. ובהיות הענין כן נשענתי להשיב על דבריך ואם אני צעיר לימים ואמרתי לך שמעה לי ואחוה דעי אף אני. הנה המתנתי לדבריכם האזין ואשמע דבריכם מזולת שאענה עד שאשמע תבונותיכם ותחקרון מלים להשיב לאיוב. ועדיכם אתבונן לראות אם תענו אותו והנה אין מכם שיענה על דברי איוב. אולי תתנכלו ותאמרו מצאנו חכמה בשתיקתינו אל ידפנו לא איש ר"ל לא יצטרך לאדם שירדפנו ויהדפנו על חטאיו כי די במה שיהדפנו השם. הנה איוב לא ערך אלי מלים ובאמריכם במה שזכרתי והוא אמרכם אל יהדפנו לא איש ראוי לי שאשתוק ולא אשיבנו ולי התנכלות יותר מכם בשתיקי כי לא ערך אלי מלים לדבר עמי ואפש' שיהיה הרצון באמרו ובאמריכ' לא אשיבנו שאני אשיבנו במאמרים אינם כמאמריכם כי לא אבא אליו בטענות כוזבות כמו שעשית' והיה זה סיבה שלא מצאתם מענה. יראו רעי איוב מהשיב לו העתיקו והשירו מהם מלים. והוחלתי זמן מה אולי ידברו גם לא ידברו ושתקו ולא ענו מזמן ארוך התעוררתי לענו' חלקי כי מלאתי מלים וטענות להשיב אל איוב לרוב תאותי להשיב לו כאילו אני במצוק ובצע' עד שאשיב. הנה בטני כאוב יין אשר לא נפתח עדיין שהו' מלא וכאובו' חדשי' שהם נבקעים בקלות כן יבקע נפשי בקלות להוציא הטענות והראיות אשר לבי מלא מהם ותאר זה הענין בבקיעה להראות שהוא כאילו יכריחהו הידוע אל בזאת המלאה להשיב אל איוב כי טבע המושכלו' כן הוא בטבע ר"ל שלא יוכל לאמנע המשיג להודיע מה שישיג לזולתו. לא אשא פני איש להחניף אותו ואל אדם לא אכנה ר"ל שלא אכנה שמו להחליפו שלא אומר בבירור דבר כנגדו כי לא הורגלתי בזאת התכונ' הפחותה מיראתי שאם אתנהג בה ישרפני השם ויכלני. והנה אמר זה כנגד רעי איוב שלא רצו לומר בבירור מה שאמרו כנגד איוב אבל כינו והעלימו כמו שתמצא שאמ' בלדד ברצותו לומר שלא השתדל איוב להשיג ולדעת השם כראוי אך אלה משכנות עול וזה מקום לא ידע אל. ואמר צופר ברצותו לומר שכבר חטא איוב כשהטיח דברים כנגד השם זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל ולא רצו לומר בביאור שאיוב חטא באלו הדברים. ואולם שמע נא איוב מלי הנה נא פתחתי פי נדבר אליך ויהיה מאמרי היושר המצוייר בלבי והדעת אשר יגידו שפתי יהיה ברור ונקי מן הטעאה ר"ל שלא אבא אליך בטענות אשר תוכל לומר בהם שהם כוזבות כמו שהיו עושים רעיך ועל זה כעסת עליהם והראית שאחר יכבד עליך הויכוח עמה' מזה הצד והיית חושק שיהיה אפשר בשם ית' שיתווכח עמך כמו שית' וכח אדם עם רעהו ויסיר ממך כפו ואימתו ואל תבעתך הנה הגעת אל מה שהיית חושק שאני אדם כמוך. ורוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני ולא אבא אליך כי אם בטענות צודקות' אם תוכל השיבני על דברי ערוך דברי ריבך והתיצב לפני. הנה אני כפיך לדבר בעבור אל ולהתווכח עמך ר"ל שאני אדם כמוך ונבראתי מחומר כמוך ואין לך ליראה ממני וכפי ומכתי לא יכבד עליך כי לא הכה אותך. אך אמרת באזני שאתה זך ונקי בלי עון ובלי פשע. הנה השם ית' מנעני ושרני מכל מה שאני חפץ להגיע אליו ר"ל שגדר דרכי ויחשבני לאויב לו למנוע ממני מבוקשי כמו שישתדל האחד למנוע מאויבו מבוקשו. ישם בסד רגלי וישמור כל אורחותי לבלתי אוכל להשיג אחד מהדברי' אשר אשתוקק אליה' ועל זה התרעמת מהשם ית' בשררו מציאות האחד בזה התואר שימצא בו זה האופן מרוע הסידור עד שאמרת שיותר טוב היה אחר שאי אפשר מזולת רעות מצד המערכת שיסבב השם שימותו האנשים הנקיי יום מרחם ויחסת זה לשי' לקיצור או ללאות. הן זאת הטענה לא צדקת בה לפי מה שאענה אותך כי השם נכבד מאד יותר מהאדם ולזה ראוי שנתבונן מזה ולא נשלח דברינו בתחלת המחשבה לגבותו על מה שסידר מזה כי בזה מהחכמה והשלימות מה שלא נעלם. וזה כי למה שהיה האדם היותר שלם שבאו הנמצאו' חוייב שישגיח בו הטבע יותר ולזה נשתתפו כל הגרמים השמימיי' בשמירתו ובסידור הנהגתו ואם כבר יקרה מזה רעתה במקרה וזה הרע גם כן ישתדל השם להסירתו לפי היכולת ולזה ברא האדם בעל שכל וזה כי השכל ימשול על זה הסידור המסודר מהמערכת וממנו תהיה הבחירה אל הטוב כאשר היה שלם והנה הבחירה אשר תהיה ממנו תנצח הבחירה אשר תהיה מצד המערכת אם ירצה האדם להמשך אחר שכלו. ועוד כי מי שישלים השכל עד שיהיה לו דבקות מה עם השכל הפועל כבר ישגיח בשמירתו מאלו הרעות השכל הפועל אם בשיודיעהו אלו הרעו' טרם בואם כדי שישמר מהם אם בצד אחר כמו שיזכור אליהו אחר זה. מרוע אל ריבות האם מפני שלא הודיע אותך זה הרע כדי שתקח עצה להנצל ממנו אחר שאתה ישר לב הנה כל דבריו שיודיע לאדם הישר כדי שינצל מהרע הנכון לבוא עליו מצד המערכ' לא ידבר בהם אך תהיה בזאת ההודעה מדרגות לפי התחלפות מדרגות המקבלים. כי בדרך אחת ידבר אל והוא שתגיע ההודעה בחלום לאשר יגיע מדרגתו מהתאחדות בשכל הפועל אל שיוכל לקבל ההודעה בזה האופן ובדרך שנית ידבר לאשר לא יראה דרך הראשונה מצד מיעוט התאחדותו בשכל הפועל והוא ביאר שני אלו הדרכים אחר זה. הנה בחלום ובחזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בעת שישן על משכבו כי אז תנוח הנפש המרגשת מפעולותיה ויהיה אפשר מפני זה באים השלם להתבודד שכלו מבין שאר כחות הנפש ויתאחד בשכל הפועל. אז יגלה השם ית' אוזן אנשים ובמוסרם ויסוריהם אשר יחתום לפי המערכת לבא עליהם כדי שינצלו ממנו בלקח'

ענה עליו כי הבחירה האנושית מושלת בזה הסידור כמו שקדם ויהיה גם כן כנא שיראו מהשם ית' יותר וישובו אליו בכל עוז. ואמנם היה זה הגילוי בעת השינה להסיר אדם מעשה הנפש המרגשת' אז ולהסיר פועל החומר אשר מגבר יכסה ויעלים שפע השכל הפועל ר"ל כי החומר לא יערב' השכל אז להיות הנפש בלתי טרודה בהשגות החושיות. ובזה האופן יחשוך השם ית' נפש הישר מן שחת ויחשוך נפשו מעבור בחרב ואולם הדרך השנית הוא שמי שלא תגיע מדרגתו אל שיקבל שפע השכל בשיודיעהו הרע הנכון לבוא עליו הנה השכל להתאחדותו בו התאחדות מה יצילהו מזה הרע באופן אחר רחוק מזה. והוא שיוכיחהו במכאובות לשמרו שלא ילך בדרך אשר היה נכון ללכת בה ולמות ועל זה הדרך אמר אודך יי' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני ובארו ז"ל על דר המשל בשני סוחרים ללכת במדבר או בים עם שיירה מה ונגף באבן רגלו ועורו בדרך ונשאר מהאליכ' שם וזאת השייר' טבע' בים או נשבר' באופן אחר הנה הוא מבואר שזה הרע בא אין לטובלו והנה כמו שהטבע שם כחות טבעיות בקצת בעלי חיים לשמרם ואם לא השיגו שהם נשמרים בזה כמו ששם כח בקצת בעלי חיים לברוח מהבעלי חיים המזיקי' אותם בראותם אותם ואם לא קדם להם ההרגש בשהם מזיקי' אבל שם ריחם דרך משל מגונה אצלם שינוסו מפני זה ויגיע להם התועלת המכוון אשר לא נכון בעבורו והיא השמיר' מהטרף כן הוא' להיותו בתכלי' השלימו' ביחס אל שאר הבעלי חיים כאשר היה לו התאחדות מה בשכל הפועל מצד הטבע אשר ישגיח בו ויסבב סיבות להצילו מרעתו ואם לא ירגיש ויכשר שהם להצלתו ואפשר שיהיה ראש סיפורו הדרך השנית אמרו להסיר אדם מעשה ויהיה הביאור בעבור מה שיסיר האדם מעשה השכל הפועל להיותו טרוד בענינים הגופיים ובהשגות שאר כחות הנפש כמו החוש והמחשבה והדמיון והחומר יכסה ויעלים ממנו זה האופן מן ההגדה למיעוט התאחדותו בשכל הפועל הנה יחשוך אותו מן הרע הנופל הנכון לבא עליו כשיוכיחהו במכאוב על משכבו על ענין שדוי כמו שקדם או יאפשר שיהיה ביאור אמרו להסיר אדם מעשה כי זה ההודעה תהיה כדי שיסיר האדם המעשה הרע אשר היה מתנהג בו ויכסה ממנו גאותו ויסתירה ר"ל שיכנע לבבו בראותו הרע הנכון לבא עליו עד שלא יסתבך האיש היושר במעשים המגונים אשר החל להתנהג בהם ויסור ממנו שלימותו והביאורים הראשונים יותר נאותים ונכונים מצד הענין ואם זה נאות יותר לפי מה שיחשב מצד הלשון ויוכיחהו במכאוב על משכבו וברוב חבריו יהיה מכאוב חזק ותתעב נפשו הלחם בסבת החולי ונפשו תתעב מאכל תאוה לבריאים. יכלה בשרו מרואי' ר"ל שלא יראה בו בשר מרוב הכחישות ויגבהו ויבלטו העצמות אשר לא היו נראים קודם החולי. הנה זאת ההודעה בזה האופן תהיה לאדם אם ימצאהו התאחדו' מה בשכל הפועל בדרך שיהיה עליו מליץ מלאך הקטנה שבאלפות להגיד לאדם מה שיתייסר בו וישמר מן הרע ובזה האופן יחון אותו ויאמ' להציל אותו ולפדותו מרדת שחת מצאתי כופר והוא הסרת זה המכאוב. והנה בקצת הענין יבריא וישוב רענן ורטוב יותר ממה שהיה בעת הנוער וישוב בכחו ובבריאותו שהיה בימי נעוריו. ויוסף לזה מן התועלת גם כן שבעת חליו יתן אל לבו להתפלל אל השם ית' וירצה אותו ויראה השם ית' פניו בזאת התפלה והצעקה מפני שהוא משתדל לדבק בשם ית' ולשוב אליו ובזה האופן ישיב השם יתברך לאדם צדקתו כי אף על פי שהרע נכון לבא לצדיק מצד המערכ' אשר אי אפש' מזולתו והשם ית' שם בו כלי אל שינצל מהרע ההוא וישיב לו צדקתו. ישגיח השם על האנשים ואשר יאמר חטאתי והעויתי הדרך הישר ולא שוה לי. ויישר דרכיו אל השם ית' פדה נפשו ממות ותראה נפשו באור החיים. הנה כל אלו ההודעות יעשה השם ית' שתי פעמים או שלש עם גבר להשיב נפשו ממות כדי שיאור באור החיים ר"ל להוכיחו כאשר יתחיל לדרוך בדרכים בלתי נאותים כי השכל הפועל כמו שישגיח על המתאחד עמו להצילו מהרעות הנכונות לבא עליו מצד המערכת כן ישגיח בו להצילו מהדרכים אשר ימנעוהו מהגעה אל השלמות והם פעולות הרע שעשה מי שיחזיק בהם ירחיקוהו מהשם ית' לפי שהם גם כן מוגבלו' מצד המערכת ולא ישגיח בו להביא עליו יסורין לשמרו מפעולו' הרשע יותר מב' פעמים כי אחר כן שבה לו זאת התכונה קנין חזק ולא יוסר ממנה לעולם. הקשב איוב שמע לי החרש ואנכי אדבר אם יש לך מלי' להשיב על דברי השיבני דבר כי אני חפץ שתצדק אם יהי האמת אתך. ואם אין לך טענות להשיב על דברי שמע לי החרש ואני אאלפך החכמה והידיעה האמיתית בזה הדרוש:

והכלל העולה מהדברים

שאליהוא יראה שהטובו' והרעות הם מוגבלו' ומסודרות מצד המערכת ובזה יותר הספק בהצלחה הנמצאת לרשעים כי אין ראוי שנפלא אם יסבב השם' מצד זה הטבע אשר שם בגרמים השמימיים שיגיעו טובות לאנשים היו רשעים או צדיקים כי אם היה אפשר שלא יגיע רעתם לנמצאות השפלות לא היה מקצר השם' מזה לפי שכוונתו הראשונה במה שהמציא היא הגעת הטוב כמו שלא יפלא איש על מה שישגיח השם ית' בשמירת הבעלי חיים הפחותים והמציא להם המזון והכלים אשר בו ישיגוהו עם היותם טורפים ומשחיתים זולתם והיותם בלתי ראויים להגיע טוב להם מפני צדקם לפי שהם בלתי מתוארים בצדק כן אין ראוי שיפלא אם יגיעו טובות מהשם ית' בזה האופן לאנשים היו צדיקים או רשעים כי הם יותר נכבדים משאר בעלי חיים אלא שהתיר זה הספק בזה האופן מדברי אליהוא הוא בלתי מבואר כלל מדבריו כאילו לא השתדל להתיר הספק בו לחשבו שהענין מבוא' בתחלת העיון שלא תהי' מזה מצד טענה על השם ית' ולזה נשאר זה הספק לאיוב כמו שנבאר במה שאחר זה במה שדבר עם השם ית' והנה הרע לא יחוייב מפני זה שיבא לצדיקים כי השם שם בהם כלי ישמרו בו מאלו הרעו' והוא השכל אם יתנהגו בו לפי הראוי בדרך שיתאחד אחדו' מה בשכל הפועל בו כי כשהיה הענין כן תגיע ההודעה לאדם בדרך שישמר מאלו הרעות בפנים שונים לפי מדרגתו בהתאחדו' המדרגה היותר גבוהה היא שתגיע לו

זאת ההודעה בחלום ובזה גם כן מדרגות רבות לא זכרם והמדרגה היותר שפלה היא שלא יהיה בכח זה האדם שיגיע לו ממנו סוף הודעה לרוב הקשר שכלו בכחות החמריות ולא יגיע לו ההתבודדות מבין שאר חלקי הנפש הראוי למי שאפש' בו זאת הידיעה כמו שנזכר בספר החוש והמוחש אבל תהיה תכלית ההודעה לו שיסבב הסכל הפועל אם ל לשמרו מרע מוחש מ מקורר ומוגבל מצד המערכת אם לשמרו מרע נפשו שיבואו ע עליו מכאובים וחליים ישמרו מהכפילה ברע ההוא אם יהיה מ מוחש או יכנע בהם לבבו אם היה נפשי ואמר שזה אשר יהיה לשמיר' מרע נפשי לא יהיה מהשם ית' יותר משלשה פעמים והוא מבואר שכמו אלו ה האנשי' יחשבו צדיקים אחר שהם בתחלת הדריכה ב' הרשע ולא יאחזו דרכו עדיין ו ויקרו להם מהרעו' על צד התוכחה שלא יקרה לרשעי' ולזה יפול ספק ומבוכה בהמצא כמו אלה הרעו' יות' לצדיקי' ממה שתמצאנה ל לרשעים ובזה התיר אליהוא הספק במה שספק איוב מהצלחת הרשעים ומענם ה הטובים המוגבל להם לפי המערכת כי אין זה על בחק השם ית' אחר שהוא המבי' להם כלי להנצל מזה הרע ואין ראוי נ"ב שימנע השם יתברך מבריאת האדם בזה התואר אשר היא כפלאה ב בשמירתו מפני רע מה יקרה מתנה עם שהוא השרים להמציא בגו כלי נוכל להנצל בו מהרע מבורך לזה שאליהוא יראה שבזה הרע גם כן תועלת מה והוא תוכחת הרשעים וכלותם כמו שיתבאר וזה גם כן נמצא ב במאמר השם לאיוב ובמאמר שלמה ע עליו השלום אמר כל פעל יי' למענהו וגם ר רשע ליום רעת ואחשב שתהיה

על משפטי. בעבור שאבקש משפט יאמרו כי אכזב. אנוש חצי. פירוש מחצי כענין אנושה מכתך: בלי פשע. בלעון או הוא חצי אע"פ שלא יפשע כענין אל הסערה ולא יחטיא והוא דרך משל: מי גבר כאיוב. מי שהוא כאיוב ראוי שישתה לעג כמים דרך משל בעבור שארח לחברה כאילו הוא עם חברת הרשעים כדברו:

האזינו ח' ומל' וסי' האזינו השמי' ואדברה. שמעו מלכים האזינו רוזנים. האזינו תורת אלהינו עם עמורה. שמעו זאת כל העמ' האזינו. הקשיבו אלי עמי. שמעו חכמי' מלי. האזינו שמעו קולי. ובית המלך האזינו: כאיוב ל' מי גבר. וא' באיוב ואינון מן א"ב א' בא וא' כא וסי' נמס בכמס רבת במערכת אות הבית בס"ד: וללכת ד' וסימ' את כל המצוה אשר אנכי מצוה. את יי'

וַיַּעַן אֱלִיהוּא וַיֹּאמַר׃ שִׁמְעוּ חֲכָמִים מִלָּי וְיֹדְעִים הַאֲזִינוּ לִי׃ כִּי־אֹזֶן מִלִּין תִּבְחָן וְחֵךְ יִטְעַם לֶאֱכֹל׃ מִשְׁפָּט נִבְחֲרָה־לָּנוּ נֵדְעָה בֵינֵינוּ מַה־טּוֹב׃ כִּי־אָמַר אִיּוֹב צָדַקְתִּי וְאֵל הֵסִיר מִשְׁפָּטִי׃ עַל־מִשְׁפָּטִי אֲכַזֵּב אָנוּשׁ חִצִּי בְלִי־פָשַׁע׃ מִי־גֶבֶר כְּאִיּוֹב יִשְׁתֶּה־לַּעַג כַּמָּיִם׃ וְאָרַח לְחֶבְרָה עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן וְלָלֶכֶת עִם־אַנְשֵׁי־רֶשַׁע׃ כִּי־אָמַר לֹא יִסְכָּן־גָּבֶר בִּרְצֹתוֹ עִם־אֱלֹהִים׃ לָכֵן אַנְשֵׁי לֵבָב שִׁמְעוּ לִי חָלִלָה לָאֵל מֵרֶשַׁע וְשַׁדַּי מֵעָוֶל׃ כִּי פֹעַל אָדָם יְשַׁלֶּם־לוֹ וּכְאֹרַח אִישׁ יַמְצִאֶנּוּ׃ אַף־אָמְנָם אֵל לֹא־יַרְשִׁיעַ וְשַׁדַּי לֹא־יְעַוֵּת מִשְׁפָּט׃ מִי־פָקַד עָלָיו אָרְצָה וּמִי שָׂם תֵּבֵל כֻּלָּהּ׃ אִם־יָשִׂים אֵלָיו לִבּוֹ רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֶאֱסֹף׃ יִגְוַע כָּל־בָּשָׂר יָחַד וְאָדָם עַל־עָפָר יָשׁוּב׃ וְאִם־בִּינָה שִׁמְעָה־זֹּאת הַאֲזִינָה לְקוֹל מִלָּי׃ הַאַף שׂוֹנֵא מִשְׁפָּט יַחֲבוֹשׁ וְאִם־צַדִּיק כַּבִּיר תַּרְשִׁיעַ׃ הַאֹמֵר לְמֶלֶךְ בְּלִיָּעַל רָשָׁע אֶל־נְדִיבִים׃ אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים וְלֹא נִכַּר־שׁוֹעַ לִפְנֵי־דָל כִּי־מַעֲשֵׂה יָדָיו כֻּלָּם׃ רֶגַע יָמֻתוּ וַחֲצוֹת לָיְלָה יְגֹעֲשׁוּ עָם וְיַעֲבֹרוּ וְיָסִירוּ אַבִּיר לֹא בְיָד׃ כִּי־עֵינָיו עַל־דַּרְכֵי־אִישׁ וְכָל־צְעָדָיו יִרְאֶה׃ אֵין־חֹשֶׁךְ וְאֵין צַלְמָוֶת לְהִסָּתֶר שָׁם פֹּעֲלֵי אָוֶן׃

ה' | ב' אכל יטעם | ז"ו ה"ו | ל' ותד באיוב | ל' ל' | ר' ה"ו | ל' | ה"ה | ל' ר' | ט' | י' דף כסי' ל' בנטעם האיני | ל' ותד תאמור | ל' | נ' חס' | ז"ו ל' ל' | ה' דף א' ן ואין

וְאָתִיב אֱלִיהוּא וְאָמַר׃ שְׁמָעוּ חַכִּימַיָא מִילַי וִידוּעַיָא אַצִּיתוּ לְמֵימְרִי׃ אֲרוּם אוּדְנָא מִלַּיָא בַּחֲנָא וּמוּרִיגָא טַעֲמָא לְמֵיכַל׃ דִּין נִיתְרְעֵי לָנָא נִידַע בֵּינָנָא מַה טַּב׃ אֲרוּם אֲמַר אִיּוֹב זַכָּאִית וֶאֱלָהָא אַעֲדִי דִּינִי׃ עַל דִּינִי אֲכַדִּיב בַּר נַשׁ דִּשְׁדִי גִירֵי מְדָלְיַת סוּרְחָנָא׃ מַן גַּבְרָא הֵיךְ אִיּוֹב דְּשָׁתֵי דוּחֲכָא הֵיךְ מַיָא׃ וַאֲזַל לְאִתְחַבְּרָא עִם עָבְדֵי שְׁקַר וּלְהַלָּכָא עִם אֱנָשֵׁי רַשִׁיעָא׃ אֲרוּם אֲמַר לָא יַאֲלֵף גַּבְרָא בְּמִיצְבֵיהּ עִם אֱלָהָא׃ ת"א אֲרוּם אֲמַר לָא יִתְהַנֵּי בַר נַשׁ בְּמִרְהֲטֵיהּ עִם אֱלָהָא׃ בְּגִין כֵּן אֱינָשֵׁי חַכִּימֵי קַבִּילוּ מִינִי חַס לֶאֱלָהָא מִן רִישְׁעָא וְשַׁדַּי מִן שִׁקְרָא׃ אֲרוּם עוֹבָדֵי בַר נַשׁ יְשַׁלֵּם לֵיהּ וּכְאוֹרְחָא דִּגְבַרָא יְעַרְעִינֵיהּ׃ בְּרַם בְּקוּשְׁטָא אֱלָהָא לָא יְחַיֵּיב וְשַׁדַּי לָא יְקַלְקֵל דִּינָא׃ מַן פַּקִּיד עֲלוֹי לְמִיעְבַּד אַרְעָא וּמַן שַׁוִּי תֵּבֵל כּוּלָהּ׃ אִין יְשַׁוֵּי עֲלוֹי לִבֵּיהּ רוּחֵיהּ וְנִשְׁמְתֵיהּ לְגַבֵּיהּ יִכְנוֹשׁ׃ יִתְנְגִיד כָּל בִּסְרָא כַּחֲדָא וּבַר נַשׁ עַל עַפְרָא יְתוּב׃ וְאִין תִּתְבַּיַּין שְׁמַע דָא אַצִּית לְקַל מִלַּי׃ הַבְרַם סָנֵי דִינָא יִסְתַּתַּר וְאִין צַדִּיק זַכַּאי יְחַיֵּיב׃ הַכְשַׁר לְמֵמַר לְמַלְכָּא רַשִׁיעָא חַיְיבָא לְאַרְכוֹנִין׃ דְּלָא נְסִיב אַפִּין לְרַבְרְבָנַן וְלָא אִשְׁתְּמוֹדַע שׁוּעָא קֳדָם מִסְכֵּינָא אֲרוּם עוֹבָדֵי אִידוֹי כּוּלְהוֹן׃ בְּשַׁעְתָּא יְמוּתוּן סְרוּמָאֵי וּפַלְגוּת לֵילְיָא מִתְרַגְּפִין מִצְרָאֵי וְיַעְבְּרוּן וִיעַדּוּן דּוּרְבָּנָא לָא בְחֵיל יְדָא׃ מְטוּל דְּעֵינוֹי עַל אוֹרְחֵי בְנֵי נְשָׁא וְכוּלְהוֹן פְּסִיעָתוֹי יֶחֱמֵי׃ לֵית חֲשׁוֹךְ וְלֵית טוּלָא דְמוּתָא לְאִטַּמְרָא תַּמָּן עָבְדֵי שְׁקַר׃

לא יסכן גבר. לא יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון: ברצותו. כאשר יעשה רצון אלהי'. מי הוא פקיד עליו בארץ. או מי ברא תבל כולה: אם ישים. המקום אל בני אדם לבו כענין וכי תשית אליו לבך תמיד יאסוף רוחו אין כענין והרוח תשוב: ויגוע הבשר שהוא הגוף ו והאדם הנראה אל עפר ישוב ויש אומרי' אם ישים האדם אל המקום לבו והוא רחוק: יחבוש. ימשול כדרך יעצור יורש עצר וכן לא אהיה חובש: האמור. הדרך מוס' הוא לומ' למלך בליעל ולומ' רשע אל אחד ה הנדיבים. ואף כי אשר לא נשא פני שרים. לא נכר. כמו יכיר: רגע ימותו וחצות לילה. בעת המנוחה: יגועשו. יזדעזעו כמו ויתגעשו כי חרה לו: ויעבורו. וימותו כענין חלף הלך לו כי הנולד בא והמת הולך ועובר: ויסירו. וימיתו האביר: לא ביד. לא בכח ולא בחיל: כי עיניו. על כן אין לאיש לשום עוד על לבו ופי' עוד לעולם להלוך אל אל במשפט:

חללה ג' חס' חללה לך בנע

ידוע

האברת. רק שמרו באד דיוגשע. וארח לחברה עם פעלי און: חלילה ג' חס' וסי' חללה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק כ' בו. חללה לאל מרשע: ירשיע ד' א' חס' וסי' ובכל אשר יפנה ירשיע. והוא ישקיט. אף אמנם אל לא ירשיע. ואיש מזימות ישקיט חס' ובקצת ספרי בכרה בונה ב' חס' והוא ישקיט חס' ומזמות חסר: ואדם ט' וסימ' ואדם אין לעבוד את האדמ'. אוקיר אנוש מפז. ואדם עלי' בראתי. ואדם ביקר בל ילין. ואדם על עפר ישוב. ואדם מה יבין דרכו. ואדם יפיק תבונ'. ואדם לא זכר את האיש המסכן. ומצא חן ושכל טוב: נכר ב' א' מלעיל וסי' כי נכר אתו האלהי'. ולא נכר שוע לפני דל: ימותו ג' חס' וסי' ואם ימתו תחתנו. רגע ימתו וחצו' לילה. כי החיי' יודעי'. וכל אורי' וירכי' דכו' חס' בס"א ויהיו כל האנשי':

המדרגה האמצעית בין שתי אלה המדרגות שיקרה לאדם פחד על ענין מה היה ראוי לבא עליו רע מה ולא ישיג בו יותר מזה השיעור ומפני זה השיעור מההודעה יהיה כשמר מעשות הדבר ההוא וינצל מהרע אשר היה נכון לבא עליו וכמו זאת ההודעה מפורסמת מאד מן החוש ואמרו רבותינו ז"ל בסבתה אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי וראוי שתדע את המעיין שכבמו זה האופן יותר הספק הזה במה שזכרה תורה בהגעת הרעו' לנו בשלא נלך בדרכי השם ובהגעת הטובו' בשנלך בהם כמו שזכר בברכות וקללות וזה שכלל האומה יהיה מושגח כשילך בדרכי השי' וכאשר יחל לצאת מהדרך הטוב או יהיה נכון לבא עליו רע מצד המערכ' תגיע ההודעה לכללה ההוא באחד מאלו הדרכים אשר זכר וזה שאם היה ביכיה' כביא תגיע אין ההודע' והוא יגיעה לכלל האומה ואם לא הכה יבוא על הכלל ההוא יסורין מה ומכאובו אם להצילם מהרע הגופיי הנכון לבוא עליהם אם להצילם מן הפחיתות הנפשיי אשר החלו להסתבך בו ולזה ביארה התורה שכשיבאו על הכלל כמו אלו הרעות לא ייחסום אל הקרי אבל יאמינו שהכל בא מהשם ית' להוכיחם ולהעתיקם מהרע אמר אם תלכו עמי קרי וגו' ובזה האופן התקיים בא הטובות לנו כאשר נלך בדרכי השם ית' ונדבק בו על דרך ההשגחה לא מצד מערכת לבד ובוא הרעות לנו כאשר נסור מהם וכבר ביארה התורה שבסוף הענין יהיה העונש בהסתר פנים ר"ל סור ההשגחה האלהית אבל לא יגיע אלינו רע או אם לא הרע הנכון לבא מצד המערכת אשר והסתרתי פני מהם וזה שהגעת הרעות על דרך ההשגחה להוכיח האנשים לא יהיה תמיד כמו שזכר אליהוא בזה המענה:

ביאור מלות המענה ויען אליהוא ויאמר. אנוש חצי. אנושה מכתי: יסכון. יועיל: מי פקד עליו ארצה. מי שעליו גזר וסידר אלו הענינים המתמצאי' בארץ אשר בבריאתם מן השלמות והפלגת החכמה מה שלא ישוער: ומי שם תבל כולה. ומי סדר אלו הענינים בכללם אשר בארץ. יחבוש. ימשול: שוע. נדיב ועשיר: יגועשו. יתמודדו ויתנועעו: ויעבורו. ויעדרו מן העולם: אבירי. תקיף:

ימים

ירוע׳ ישבר כמו תרועם בשבט ברזל: מעבדיהם · מעשיהם כמו ועבדיהם ביד האלהים: והפך לילה · יהפוך אורם לילה: תחת · במקום הרשעים הכם כמו ויספק את כפיו: במקום רואים · כדי שיתוסרו אחרים: להביא עליו צעקת דל · שנגלו אותם הרשעים: והוא ישקיט ומי ירשיע · יכי׳ע כעניין כגוח וכמהו ובכל אשר יפנה ירשיע והעניין הפך ישקיט כי בשעת הנגוח יתנועעו בכי אר׳ הלא תראה יאמר והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל: ויסתר פנים · הפך ישקיט אז יתעוררו כל המלחמות: על גוי · על אומה גם על אדם לבדו · ולא ימליך אדם חנף אלא ממוקשי עם כדי להנקם מהם: כי אל אל · היוכל אדם לומר נשאתי אלו ה האלהים: לא אחבל · עוד לא אשחת כמו ו וחבל את מעשה ידיך והעניין היוכל אדם לומר די לי לא ארצה יותר: בלעדי · אשר אחזה: אם און פעלתי · בדבורי: המעמך ישלמנה׳ רובי המפרשים התעתבו בפסוק זה יש אומרים המעמך ישלם חסרון דעתי כי מאשת דברי ויש אומ׳ המעמך היש כח עמך להשלים עמך הרעה לעשות שלום כי אתה תבחר דברי אם אומר אמת והנכון בעיני שהוא כן המעמך י ישלם הרעה או ה הטובה: כי מאסת׳ והעניין יש אנשים ש שיאמרו לא ארצה ל לסבול הרעה בעבור טובה גדולה שיהיה ש שכרה כעניין לא הם ולא שכרם: כי אתה תבחר ולא אני · ולמה תבחר אתה שמא אני ארצה לסבול מעט רע בזמן קצוץ בעבור טוב רב בימים אין קץ להם: אבי · יש אומרים שהוא כמו אבה כמו רצוני והקרוב אלי שיאמר אבי למקום ויחסר סימן הקריאה אם יבחן איוב לעולם באמת יבחן בעבור שתשובותיו באנשי און: כי · כל עת יוסיף על חטאתו פשע: בינינו יספוק · יותר מדאי כמו אם יספוק עפר שומרון והעניין מה שהוא די בינינו וכנגד המקום ירבה דברים:

הזאת

על איש ה׳ וסי׳ יען כל איש יהודה על · עד אנה תהותתו · תהי ידך על איש · הן יהרס ולא יבנה · כי לא על איש ישים:
ויעמד ד׳ וסי׳ ויעמד אתם סביבות האהל · ויעמד את פניו · רוח סערה · אחרים התם · וכל דברי הימים דכו׳
בבז וסי׳ שטן לישראל · ויעמד לפני מזבח דשלמה · ודבתריה כי׳ עשה שלמה כיור · ויצא הרוח · ויעמד יהושפט

כִּי לֹא עַל־אִישׁ יָשִׂים עוֹד לַהֲלֹךְ אֶל־אֵל בַּמִּשְׁפָּט: יָרֹעַ כַּבִּירִים לֹא־חֵקֶר וַיַּעֲמֵד אֲחֵרִים תַּחְתָּם: לָכֵן יַכִּיר מַעְבָּדֵיהֶם וְהָפַךְ לַיְלָה וְיִדַּכָּאוּ: תַּחַת־רְשָׁעִים סְפָקָם בִּמְקוֹם רֹאִים: אֲשֶׁר עַל־כֵּן סָרוּ מֵאַחֲרָיו וְכָל־דְּרָכָיו לֹא הִשְׂכִּילוּ: לְהָבִיא עָלָיו צַעֲקַת־דָּל וְצַעֲקַת עֲנִיִּים יִשְׁמָע: וְהוּא יַשְׁקִט וּמִי יַרְשִׁעַ וְיַסְתֵּר פָּנִים וּמִי יְשׁוּרֶנּוּ וְעַל־גּוֹי וְעַל־אָדָם יָחַד: מִמְּלֹךְ אָדָם חָנֵף מִמֹּקְשֵׁי עָם: כִּי אֶל־אֵל הֶאָמַר נָשָׂאתִי לֹא אֶחְבֹּל: בִּלְעֲדֵי אֶחֱזֶה אַתָּה הֹרֵנִי אִם־עָוֶל פָּעַלְתִּי לֹא אֹסִיף: הֲמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי־מָאַסְתָּ כִּי־אַתָּה תִבְחַר וְלֹא־אָנִי וּמַה־יָּדַעְתָּ דַבֵּר: אַנְשֵׁי לֵבָב יֹאמְרוּ לִי וְגֶבֶר חָכָם שֹׁמֵעַ לִי: אִיּוֹב לֹא־בְדַעַת יְדַבֵּר וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל: אָבִי יִבָּחֵן אִיּוֹב עַד־נֶצַח עַל־תְּשֻׁבֹת בְּאַנְשֵׁי־אָוֶן: כִּי יֹסִיף עַל־חַטָּאתוֹ פֶשַׁע בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק וְיֶרֶב אֲמָרָיו לָאֵל:

ה׳ ר״פ · ל׳ · ו׳ · ל׳ · ל׳ וכתי׳ כתך · לג״רף׳ ל׳ חס׳ · ר״נ חס׳ · ל׳ רפין · ל׳ ומד ואל׳ אדם · ר״פ ל׳ ומד האחר · ל׳ · נ׳ · נ׳ נסיב׳ · ה׳ נ״ח׳ דעת וה׳ אביל ל׳ וחס׳ · נ׳ ולית חל׳ ובמי׳ ל׳

אֲרוּם לָא עַל גְּבַר יְשַׁוֵּי עוֹד לְמֵיזַל לְוַת אֱלָהָא בְּדִינָא: יְתַבַּר גַּלְלֵי יַמָּא דְּסַגִּיעִין בְּגוֹ מַיָּא וְאָקִים חוֹרָנִין בַּתְרֵיהוֹן: בְּגִין כֵּן הוֹדַע מַעְבְּדֵיהוֹן וְהָפַךְ לֵילְיָא וּמִדַּכְּכִין: חֲלַף רַשִׁיעֵי כְּפִיקִינוּן בְּאַתַר דְּחַמְיָין: תָּא בַּאֲתַר רַשִׁיעַיָּא פּוּרְעָנוּתְהוֹן בָּתַר דְּיֶחֱמוּן צַדִּיקַיָּא וְיִזְכּוּן בְּדִינָא: דְּמְטוּל הֵיכְנָא זָרוּ מִבַּתְרוֹהִי וְכָל אוֹרְחָתֵיהּ לָא אַשְׂכִּילוּ: לְאַיְתָאָה עֲלוֹי קְבִלְתָּא מִסְכֵּינָא וְצַעֲקַתְהוֹן דַּעֲנִיֵּי יִשְׁמָע: וְהוּא יַשְׁדִּיךְ וּמַן יְחַיֵּיב וְיִסַּלֵּף שְׁכִינְתָּא וּמַן יִסְכִּינֵיהּ וּמַסְעַר חוֹבָא עַל עַמָּא וְעַל בַּר נַשׁ כַּחֲדָא: מִמַּנֵּי מַלְכָּא בַּר נַשׁ דִּילְטוֹר מְטוּל תַּקְלַיָּא דִּי בְעַמָּא: אֲרוּם לֶאֱלָהָא אִיפְשַׁר דְּאִתְּמַר סוֹבָרִית לָא אֶתְחַבּוֹל: בַּר מִמָּה דְּאֶחְמֵי אַתְּ אַלִּיפַנַּנִי אִין שִׁקְרָא עֲבָדִית לָא אוֹסִיף: אִיפְשַׁר דִּי מֵעִימָּךְ יְשַׁלְמִינַהּ אֲרוּם רְחִיקְתָּא אֲרוּם אַנְתְּ תִּתְרְעֵי וְלָא אֲנָא וּמָה דִּידַעְתָּא מַלֵּיל: אֱנָשֵׁי חַכִּימֵי לִבָּא יֵימְרוּן לִי וּגְבָרָא חַכִּימָא יְקַבֵּל מִנִּי: אִיּוֹב לָא בְמַנְדְּעָא יְמַלֵּיל וּפִתְגָּמוֹי לָא בְשַׂכְלָא: צָבֵינָא דְּיִתְבְּחַר אִיּוֹב עַד עָלְמִין מְטוּל תְּיוּבְתָּא בֶּאֱנָשֵׁי שִׁקְרָא: אֲרוּם יוֹסִיף עַל סוּרְחָנֵיהּ מְרַד בֵּינָנָא מִיסְפַּק וּמַסְגֵּי מֵימְרוֹי קֳדָם אֱלָהָא:

בקהל׳ ורוח אלהים לבשה את · המלך על עבדו: והוא לג׳ רף וסי׳ נבסר בבסר׳ רבת׳ בערך הוא בסד: ממלוך ד׳ וחס׳ וסי׳ כי לא אהך כאסו · ואני מאסתיו ממלך על ישראל · ממלך אדם חנף ממקשי עם · ויאכרוהי פרעה נכה׳ בתר׳ ממלוך כת׳ וקרי׳ ממלוך: ישלמנה ג׳ וסי׳ ומכה נפש בהמה ישלמנה · ומכה נפש בהמה · המעמך ישלמנה: כי אתה ב׳ בס״פ וסי׳ כי אתה עמל תשכח · המעמך ישלמנה כי מאסת: ודבריו ה׳ וכו׳ כן השכים השמיעך · הראשונים דישעיה · ויהר דברי אביה דדה · איוב לא בדעת ידבר: יספוק ד׳ כתי׳ שי״ן בליש׳ וחסרי׳ וסי׳ אם ישפק עפר · בן ישיהך בשפק · בינינו ישפק · ובילדי נכרים ישפיקו · ויש חלוק בספרי המסר׳ י״א כי בינינו יספיק הוא בסמך דאמרי׳ כל ליש׳ כתיב שי״ן במ״ב כת׳ סמך תחת רשעים ספקם · בינינו יספוק ואמרי שהוא מ״ל ואחרים מונים במקום בינינו ישפוק פן ישיהך בשפק ועיין בסדר בלק לשון זה והמסורת המנגד:

ימים עוד · יסדר ויגזור מה שיעשה בעתיד: ירוע כבירי׳ · ישבור תקיפי׳ מעבדיה׳ · מעשיהם: ספקם · הכה אותם: כשאתי לא אחבול · סבלתי לא השחיתי: ישלמנה · ישלימנה לעשות: אבי · מגז׳ אבה והרצון בו רצוני או יהיה קריאה אל השם: על תשובות באנשי און · על שהוא משיב לשם תשובות כענין אנשי און: יספוק · יספוק כפיו ויתרעם מה שני׳:

ביאור דברי המענ׳

השיב אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר שמעו ח חכמים מילי ויודעים האזינו לי כי האזן מלים תבחן כמו החיך יטעם האוכל או רצה בזה שהוא יטעון על איוב מה דברים המוחשים לא שיסתיר המוחש כמו שהיו עושים ריעי איוב נבחרה לנו ה המשפט והאמת לא נבחר דעת אחד על אחר אם לא מצד העיון והחוש או מצד אחר מהם אבל נבחר לרע׳ אי זה מהדעות הוא יותר טוב · כי אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטי על משפטי ש שישפטני השם באלו המכאובים האם אכזב באמרי שצדקתי הנה על דרך האמת אנושה מכתי מבלי פשע · מי גבר חכם ושלם כ כאיוב יאמר דברי לעג כאלו · והנה בזה המאמר כאילו הלך ל להתחבר עם פועלי האון והנשירשע כי י יאמר שלא יועיל לאד׳ ברצותו הדרך שהוא עם האלהים והוא ה הדרך הישר · ואולם אמר זה כי מי שילך בדרך הישרה יאמרו בו שהלך עם אלהים כאומרו את האלהים התהלך נח · לכן אנשי שכל שמעו לי חלילה לאל מעשות רשע ועול כי הוא ישלם לאד׳ פעלו ר״ל גמול פעלו על דרך וכשכיר יקוה פעלו וימציא לאדם כדרכיו ר״ל שישגיח בטובים וישמרם והרשעים יהיו נעזבים למקרה הזמן הרעים הנכונים לבא עליהם מצד המערכת · אמנם שהשם יתברך לא יעשה רשע ולא יעות משפט הוא מבואר ממה שאומר · מי הוא עליו שגזר וסדר כל אלו הנמצאות הנפלאות אשר בארץ בזה הסידור הנפלא מהיושר והחכמה עד שלא יתכן לאדם שישיג ממנו כי אם מעט ומי שסדר זולתו זה העולם כלו הלא באמת הוא לבדו ברא ובכחו עומד ונשמר תמיד · ואם היה חפץ רשע להביא רע בזה העולם שלא כדין היה אפשר שיאסוף אליו חיי זה העולם יחד ויפסידהו ויגוע יחד כל חי ואדם על עפר ישוב ואולם זה אי אפשר אבל נמצא השם ית׳ משגיח בו השגחה נפלאה להעמידו תמיד על מתכונתו ולזה יחוייב שלא ייוחס לשם ית׳ הרשע והעול ואם תרצה להבין שמע אמרי · הנה מוכח משפט יתמשל בזה העולם הנמצא בו המשפט והחסד בתכלית מה שאיפשר בבריאת הנמצאות אשר בו ובפרט בנמצאים ובבעלי חיים ואין ראוי ליחס רשע אל מי שהוא חזק הצדק אשר סידר באנשי העולם מן היושר עד שלא נכר בה שרים ולא ניכר בה בין נדיב ודל לפי שהם כולם מעשה ידיו · ולזה תמצא שבבא יומם ימותו ברגע ובכמו שיעור העתה אשר יחלק הלילה לשני חציין שאינו בזמן אלא כמו שהנקודה בקו ימצא שיתנועעו עם אחר ויעברו מן העולם ויאבדו בבא יומם ויסירו אלו המקרים אשר יתיעוס האביר אשר ימשול בזה העם עמהם וכל אלו ימותו יחד מזולת שיחולו עליהם ידים אבל ברצון השם וגזרתו וזה הרע בא להם מצד רשעם להעדר ההשגחה האלהית מעני זה מהם ובהסתירו השם פניו מהם יהיו מטרה למקרה הזמן כמו שאמר אחר זה ויסתר פנים ומי ישורנה ועל גוי ועל אדם יחד וכל זה הוא לפי שעיני השם על דרכי איש והוא רואה כל צעדיו ושיתכן שיהיו ממנו צדיקים ורשעים ולזה היה הרע הנופל במקרה מצד הסידור אשר מהמערכת כמו מכוון לענוש הרשעים כי הרבה מה שיבדל השם בעניינים אשר מצד ההכרח שיגיע מהם תועלת כמו שהתבאר בספר בעלי חיים · אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און מיד השם ית׳ על רשעם כי בלא ספק יגיעם עונם בעניינים החמריים לסור ההשגחה האלהית מהם · הנה לא על איש ישים עוד ויסדר מה שיעשה בעתיד אבל הכל בבחירתו כדי שיוכל כל איש ללכת אל אל במשפט וביושר ולא ימנעהו מזה מה שסודר מהמעשים והתכונות הנפשיות מצד המערכת כי זה הסידור כמו שאמרנו ימשול בו השכל · ישבור השם תקיפים רבים עושקים בני אדם לאין חקר ויעמיד אחרים כאשר ימצאו במקומם לעשות עמהם רע כמו הרע הנעשה לקודמים וזה אמנם הוא מפני הסתר פנים · ומפני זה יכיר לאנשים פעולותיהם כי הם היו רעות בראותם העונש הבא להם עד שידכאו ויאבדו בזמן מועט כמו הרגע אשר יהפך בו הלילה

ליום כי אין בין היום והלילה אמצעי · הנה כבר הכה אות בנודנו׳ אשר ראוי שיוכו
בו הרשעי׳ במקו׳ רואים שיראו הרע המגיע לאלו הרעים ויראו כי הם בעצמם שבבו
שיגיעו הרעו׳ להם מפני סור׳ מאחרי השם ובלתי השכילם דרכיו עד שסרה השגחתו
מהם · ובזה תועלת לטובים אשר היו עושקים אותם אלו הרעים והם הדלים והעניים
אשר היו צועקים לשם מפני היותם עשוקים ואפשר שנאמר כי אליהוא יראה כי
בכאן ב׳ סיבות להגעת הרע לרשעים האחד מצד העדר ההשגח׳ האלהית מהם אשר
שבתה סורם ממנו ובלתי השכילם דרכיו ויבאו מפני זה להם הרעות המוגבלות מצד
המערכת להם · והשנית ההשגחה האלהית אשר על הטובי׳ כי יתכן שישגיח השכל
הפועל על האיש הטוב שיכיר ממנו כל דבר יזיקהו ויכלה ממנו מפני זה או הרשעים
ויכוון אל ההטבה לטובים בעצמות וזהו דעת תורתינו בלא ספק ר״ל שהרעות יבואו
לרשעים לאחת משתי אלו הסיבות ולזה באו הרעות על המצרים בעבור ישראל ·
וזולת זה מה שנזכר בתורה שיהב זה המנהג ונזכר בתורה גם כן הצד השני
מהבאת העונש על הרשע ר״ל סור ההשגח׳ האלהית ממנו והיותו משולח ונעזב לרעות
הנכונות לבא עליו אמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול ואמר לי נקם ושלם לעת
תמוט רגלם והשם יתברך כאשר ישקיט האדם בשמרו אותו בהשגחתו עליו אמר
מי הוא זה אשר ירשיעהו ויענישהו הנה אין כח ברע המוגבל מצד המערכת שיזיק
לאדם בהיות השגחת השם בו והיא תהיה בו בהתאחדותו בשכל הפועל כפי היכולת
או אם יסתיר השם פניו ויהיה האדם משולח ונעזב למקרי׳ מי יראה אותו וישגיח בו
להצילו מהרע הנכון לבא עליו וזה הרע יקרה מצד הסתר פנים עד שיחול יחד על
גוי ועל אדם המולך עליהם ושבת זה מלוך אדם חנף על זה העם והיות העם הזה
רבי המוקשים והפגעים כאילו אמר שהעם לא יענש בעבור חטא המלך אם הם בצד
שתהיה השגחת השם יתברך בהם ולא המלך בעבור חטא העם אבל תהיה הסיבה
ברע אשר יקרם חטא שניהם יחד ואפשר שנ׳ שיהיה הרצון באומרו ממלוך אדם
חנף וגו׳ שכבר ישגיח מחוזק ההשגחה האלהית עד שלא ימלוך אדם חנף כי אם
מתוקשי עם ולזה ישלח להם השם מנהיג שישחיתם ואילו היו טובים לא היה בו כח
להשחיתם לפי שהשם יתברך השומר אותם יהפוך לב המנהיג כאשר ירצו באומרו
פלגי מים לב מלך ביד יי׳ אל כל אשר יחפוץ יטנו והנה הביאור הראשון יותר נכון
מצד הענין ומצד הלשון כי לזה הביאור היה ראוי שיאמר מלוך אדם חנף ממוקשי
עם ובהיות הענין כמו שאמרתי ר״ל שהשם ית׳ ישמור הצדיקים בו משכל רע נכון לבא
עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקי׳ על צד ההשגחה לשומרם מרע מה הנכון
לבוא עליהם מצד המערכת ושהרע יבא לצדיקים על צד התוכחות כשיתחילו לדרוך
אל הרשע · הנה אל אל אשר לו היכולת לומר נשאתי לא אשחית ר״ל שנשאו להסיר
הרע הנכון לבוא מצד המערכת היה ראוי שתשוב ותאמר בלעדי אחזה בעצמי רשע
אתה הורני ואם עול פעלתי לא אוסיף אם לא היית מכיר בעצמך רשע כמו שאתה
אומר והשתדל להתקרב אליו בדרך שתהיה השגחתו בך ואז תנצל כי זה בהכרח
לפי מה שאמרתי בא אליך אם מצד התוכחות לחטא מה התחלת בדרישתו אם מצד
הסידור הכוכבי׳ להעדר ההשגחה ממך אם להשגחת השם ית׳ עליך להצילך מרע
יותר חזק היה נכון לבוא עליך · וזה האופן השלישי אין ראוי לך להתרעם ממנו
ואם היה שיהיה רע הבא עליך על זה האופן ואם היה על אחד מהאופנים הקודמים
הנה התשובה לך לאל תועיל לך ותצילך משני׳ אליך הרעה אשר התחיל להביאה
אליך האם נכון שיבא ממך דבר יהיה סבה להשלים לבא הרעה אליך כי מאסת
חייך ולא השתדלת להתקרב אל השם יתברך כדי שיסיר הרע ממך אבל
בחרת שימיתך או יהיה הרצון באומרו כי מאסת מאסת לשוב אל השם ולהכנע
לפניו הנה אתה תבחר זה הדרך ולא אני ומה תדע להשיב על דברי · אנשי שכל
יאמרו לי ויאמר גבר חכם שומע לי · כי איוב לא ידבר בדעת דבריו אלה ודבריו לא
בהשכל רצוני יבחן איוב באלה המכאובים עד נצח כדי שיהיו ממנו תשובות באנשי
און ר״ל להשיב להם ראו מה קרה לאיוב על הטיח דברי׳ כנגד השם יתברך או יהיה
פירושו על תשובות באנשי און מפני שהיה משיב תשובות באנשי און ליחס מהם עול
לשם יתברך והיא ההצלחה הנראית לרשעים לפי מה שזכר · כי יוסיף תמיד על
חטאתו פשע בינינו יספוק כפיו ויתרעם על השם יתברך וירבה אמריו לאל כאילו
היה אכזר בערכו :

והכלל העולה מהדברים הוא כי על מה׳ שהיה איוב טוען שכבר
הגיעוהו רעות נפלאות על לא חמס
בכפיו ושפט מפני זה שהאדם משולח ונעזב אל הסידור אשר מצד המערכת ולזה
היה מתרעם על השם יתברך איך סידר הענין בזה האופן בהעדר הסדר והיושר
ולמה ברא האנשים הקשי יום אחר שאין להם המלט מהרע ונבחר להם ההעדר
מהמציאות והמות מהחיים הנה ישיב אליהו שדברי איוב בטלים מצדדים הצד
האחד שהוא היה אומר שאין חמס בכפיו והוא מבואר שכבר חטא במה שאמר
שלא יועיל לאדם בהתהלכו בדרכי השם וכאילו התחבר בזה הדעת עם אנשי רשע
ופועלי און כי הם יעשו מה שיעשו מהרשע והחמס להשענם שלא יגיעם נזק מהשם
יתברך על זה ואף על פי שכבר התנצל איוב מזה הענין והשיב שהוא לא ישבח
מפני זה הרשע והעול כמו שנזכר במענה חי אל הסיר משפטי הנה אין
לו התנצלות במה שנכנס מהמום בדעתו זאת מצד קיצורו מחקור בזאת החקירה
כפי מה שראוי והוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא
אשר יהיה בפעולות המדותיות כי כל מה שיהיה הפועל למרי והמתואר בו יותר
נכבד יהיה החטא בו יותר חזק ולפי שהחטא אשר יהיה בדעות יהיה המתואר
בו השכל והחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות יהיה המתואר
בו החומר והכחות הנפשיו׳ החמריות והנה השכל יותר נכבד מהחומר ומאשר כחו׳

הנפש הוא מבואר שהחטא אשר יהיה בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה
בדעות הוא יותר עצום מהחטא אשר יהיה בפעולות המדותיות כאילו תאמר הגנבה
והגזל ומה שידמה לזה וכל שכן כשכתלו בדעת ההוא אשר היה הטעות השלמיות
האנושיו׳ בכללם המדיני והמדעי כמו הענ׳ בזה הדרוש אשר טעה בו איו׳ זה האופן
מהטעות ואמנם שכבר כתלה בו השלמות המדיני הוא מבואר ממה שקדם וזה
שהאנשים לא ימנעו מעשות הרשע והעול אלא ליראתם שיגיעם עונש על זה ואמנם
יתבאר שכבר כתלה בו השלימות המדעי מפני צדדים הצד האחד במקרה והוא
כשידעו האנשים שבהשלימם שכלם והוצאתם אותו מהכח אל הפועל ימלטו מאלו
הרעות אשר מצד המערכת כמו שהתבאר מדברי אליהו ישתדלו להשלים שכלם
והצד השני בעצם כי ההצלח׳ האנושית תהיה כשישכיל האדם השם ית׳ כפי מה
שאיפשר וזאת הגזירה מוסכם עליה מהפילוסופים ובעלי התורה האלהית והיא כמו
מבוארת בנפשה למי שהתפלסף וידע ענין השכל ומהו מה שישכיל ולפי שהשגת
השם יתברך האיפשרית לנו הגיע לנו בשנשיג מעשיו ואופן פעלו בהם ויותר מה
שאיפשר שנשיג מהם הם אלו הדברים אשר בזה העולם השפל הנה כאשר נעלם
ממנו ההנהגתו אותם ונטעה בזאת ההנהגה זה האופן מהטעות שטעה איוב תמנע
ממנו ההשגחה בשם יתברך האיפשרית לנו ובהיות הענין כן הוא מבואר שדברי
איוב בלתי צודקים במה שהיה אומר שצדק ואל הסיר משפטי והצד השני הוא
שאליהו יבאר שהשם לא ישתדל בעשיית הרשע והעול כלל אבל ירחיקהו בכל
האופנים ולזה אין ראוי שנאמר שהוא סידר בטובות אישי האדם ורעתם סידור
בלתי שומר צדק ויושר כמו שהיה אומר איוב אמנם שהשם יתברך איננו חפץ ברשע
והעול זה יתבאר בחפוש ונניח לזה המופת הקדמה אחת מחוייב הודאתה והיא
שכל הדברים הנמצאים פועל אותם השם יתברך ואחר שהונחה זאת ההקדמה על
שהיא אמתית בלא ספק ומחוייבת ההודאה בה לבעלי התורות האלהית ולבעלי העיון
נאמר כי כשנחפש בכללות בסדור אשר סדר השם יתברך בזה המציאות נמצאנו בו
מהצדק והיושר והטבה והחנינה מה שלא ישוער רצוני לומר כשחקרנו בשלמות
הנמצא ביצירת מין ומין מהנמצאות עד שלא היה אפשר המצאם באופן יותר שלם
רוצה לומר שאי אפשר שיהיה להם מהשלמות בעצמם יותר מהנמצ׳ להם והי׳ אפשר
גם כן שישלימו קצתם קצת יותר מזה ממה שנמצא להם מהשלמתם קצתם קצת
והעדרם קצתם בקצת ואל אלו שתי ההקדמות רמז אליהו באומרו מי פקד עליו
ארצה ומי שם תבל כולה רצוני שהוא זכר שהשם יתברך הוא הפועל סידור העולם
וטען עם זה בזה הפסוק שזה הסידור יורנו שאין השם יתברך חפץ רשע והוא מה
שהקדי׳ ואמר אף אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט וביאר זה מזה הסידור
אשר סדרו הש״י בזה העולם ובהיות הענין כן הוא מבוא׳ מצד זו הפעולו׳ אשר פועל
אותו הש״י שאיננו חפץ בעשיית הרש׳ והעול אבל כל השתדלותו הו׳ לעשו׳ הצדק והיושר
בכל הדברים הנמצאים וזה שאם היה חפץ בעשיית הרשע והעול לא היו פעולותיו
על צד האופן שהם בו מהצדק והיושר כי לא יבא ממי שהוא חפץ רשע ועול צדק
ויושר כי אם מעט ובמקרה ואין לאומר שיאמ׳ שהוא פועל המינים והם אשר נמצא
בהם בבריאתם הצדק והיושר ואיננו פועל האישים לפי שהמינים אינם דבר יותר
מהאישים אבל הם האישי׳ בעצמם ואולם באישים דבר נוסף על הטבע המיניי והם
המשיגים ההיולאניי׳ אשר היו בהם פרטיי׳ כמו שהתבאר במה שאחר הטבע וכאשר
התישב זה כולו הוא מבואר שאין השם יתברך חפץ רשע ועול ומה שנמצאהו בלתי
שומר צדק ויושר בטובות אישי האדם ורעתם ראוי שנחקור איך איפשר זה מזולת
שיהיה לשם רשע ועול ואם לא נוכל להשיג זה ראוי שניחסהו אל קצורינו לא
שנחליט התאמר מפני רוע הסידור הנמצא לפי מה שנחשוב בטובות אישי האדם
ורעתם שהשם יתברך סידר זה הענין באופן חסר כמו שהיה אומר איוב ואם
תאמר אומר שאיוב לא ייחס זה הענין אשר היה מתרעם עליו לשם יתברך לרשע ועול
אבל ייחסוהו ללאות וקיצור וזה לא יבטל מזה הצד הנה אליהו בטל גם כן זה
המאמר בכח טענתו זאת ואמר אמנם שהש״י לא ירשיע ולא יעות משפט מצד קצורו
ולאותו מהמציא זה הסידור הנמצא בטובות אישי האדם ורעתם באופן יותר שלם
זה מבואר לפי שהוא לבדו המציא זה המציאות בכללו וסידר אותו בזה הסידור
הנפלא אשר הוא מורה על שתכלית העוצם והחכמ׳ נמצא לפועלו ואם לא השיגהו
קיצור ולאות מהמציא מה שהמציא מהדברים הנפלאים תכלית הפלא בנמצא
כמבא כ״ש שלא ישיגהו לאות וקיצור במה שהוא למטה מזה וזהו הבאת הטוב
לטובים והבאת הרע לרעים וכ״ש שלא ילאה להמנע מברוא האנשי׳ הקשי יום ולא
יקצר מהטיב אם המות הוא נבחר מהחיים לכמו אלו האנשים אם לא והנה יבאר
אליהו באופן שני שאין הש״י חפץ ברשע והעול והוא יכיח תחלה בכח דבריו כאילו
הוא מבואר בנפשו שאין הבאת הטוב בלא משפט עול כאילו תאמר הבאת הטוב
לרשעים המסודר להם מצד המערכת לפי שהוא יראה שאין בזה עול כי זה הטוב
יבא להם על צד ההשגחה הכוללת אשר השם יתברך משגיח באדם רצוני לומ׳ מצד
הסידור אשר מהגרמי׳ השמימיים וזה יהיה להם מאשר האדם נולד בעת אשר היה
בו מצד הכוכבים זה המצב לא מצד מה שהם אלו האנשים והוא מבואר שאין ראוי
שימנע השם מ׳ השגיח במין האנושי זה האופן מן ההשגח׳ מפני הרשעי׳ אשר אפשר
שיהיו בו ואולם היה עול ורשע אם היה מגיע להם טוב מצד מה שהם רשעים או
מפני הטבע האישיי ואח׳ שהתישב זה הנה נבאר מדברי׳ אליהוא שאין הש״י חפץ רשע
וזה שאם היה חפץ רשע הנה יתחייב לפי דעת איוב שיהיה השתדלותו להבי׳ רע בלא
משפט לאלו הנמצאו׳ השפלי׳ באמצעות המערכת וזה כי הבאת הטוב בלא משפט
בזה האופן איננו רשע ועול כמו שקד׳ והנה אם היה חפץ בהבא׳ הרע היה משחי׳ זה
המציאו׳ השפל ברגע לפי מה שנמצ׳ לש״י מעצם הכח והיכולת ועו׳ שעמיד׳ זה הנמצא
וקיומו

הזאת חשבת למשפט אמרת · יותר הוא צדקי מצדק אל : מה יסכון לך · כמו מה יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון : וסור · ראה כמו אסורנו : מרוב עשוקי · אמר אליהוא עשה מה שתרצה ולא יועיל ולא יזיק למקום רק המקום ישמע זעקת העשוקים מרוב כמו מגדולה או כמשמעו והראשון יותר נכון בעבור שים אחריו ישועו מזרוע רבים :

יקיומו הוא בשם ית׳ וכאשר לא יסבב השם ית׳ בשמירתו יפסד תכף ואחר זה כשנת מקביל הכמסך וכאת׳ אבל זה המציאו׳ השפל כפבר וכשחת יחד ויחויל במזה מקביל הקודש והוא שאין השם ית׳ חפץ בהשחתה וההרעה והוא מקביל הכמסך מההקש התכאי הקודש ויחוייב ממנו מקביל הקודש והו׳ שאין השם ית׳ חפץ רשע וזה המופת

ולבן ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ ולבן שינים מחלב · ולבן אדם צדקהך : זמירות ד׳ וסימ׳ זמרו׳ צבי לצדיק׳ ונעים זמירות ישראל · נותן זמרות בלילה · זמרות היו לי חקך · יצעקו ג׳ וסימ׳ בישעיה סימן י״ט : ולא יענה ה׳ וסימ׳ בספרא סימן י״ט וישעיה

לה　וַיַּעַן אֱלִיהוּ וַיֹּאמַר : הֲזֹאת חָשַׁבְתָּ לְמִשְׁפָּט אָמַרְתָּ צִדְקִי מֵאֵל : כִּי־תֹאמַר מַה־יִּסְכָּן־לָךְ מָה־אֹעִיל מֵחַטָּאתִי : אֲנִי אֲשִׁיבְךָ מִלִּין וְאֶת־רֵעֶיךָ עִמָּךְ : הַבֵּט שָׁמַיִם וּרְאֵה וְשׁוּר שְׁחָקִים גָּבְהוּ מִמֶּךָּ : אִם־חָטָאתָ מַה־תִּפְעָל־בּוֹ וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה־תַּעֲשֶׂה־לּוֹ : אִם־צָדַקְתָּ מַה־תִּתֶּן־לוֹ אוֹ מַה־מִיָּדְךָ יִקָּח : לְאִישׁ־כָּמוֹךָ רִשְׁעֶךָ וּלְבֶן־אָדָם צִדְקָתֶךָ : מֵרֹב עֲשׁוּקִים יַזְעִיקוּ יְשַׁוְּעוּ מִזְּרוֹעַ רַבִּים : וְלֹא־אָמַר אַיֵּה אֱלוֹהַ עֹשָׂי נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה : מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ : שָׁם יִצְעֲקוּ וְלֹא יַעֲנֶה מִפְּנֵי גְּאוֹן רָעִים : אַךְ־שָׁוְא לֹא־יִשְׁמַע אֵל וְשַׁדַּי לֹא יְשׁוּרֶנָּה : אַף כִּי־תֹאמַר לֹא תְשׁוּרֶנּוּ דִּין לְפָנָיו וּתְחוֹלֵל לוֹ : וְעַתָּה כִּי־אַיִן פָּקַד אַפּוֹ וְלֹא־יָדַע בַּפַּשׁ מְאֹד : וְאִיּוֹב הֶבֶל יִפְצֶה־פִּיהוּ בִּבְלִי־דַעַת מִלִּין יַכְבִּר :

ל׳ וחס׳ וא׳ · ל׳ · ל׳ וכל אלף דכו׳ · כ׳ בתרי ליש׳ שנים מחלב׳ · ל׳ וב׳ ד׳ · רף׳ · ל׳ ד׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ב׳ ה׳ · ל׳ ויתר ותחולל · יאה · ל׳ ויתר בכפ׳ ד׳ · ל׳ · כב׳ · ל׳ וחס׳

וְאָתִיב אֱלִיהוּא וַאֲמַר : הֲדָא חֲשִׁילְתָּא לְדִינָא מַלִּילְתָּא דְּכַיֵּית מִן אֱלָהָא : אֲרוּם תֵּימַר מָה יְהַנִּי לָךְ מַה צְרוֹךְ מִיתְעַל סוּרְחָנִי : אֲנָא אֲתִיבִינָךְ מַלַּיָּא וְיָת חַבְרָיךְ עִימָּךְ : אִסְתַּכַּל לִשְׁמַיָּא וַחֲמֵי וְאִסְתְּכֵי שְׁחָקַיָּא דְּאִתְגַּבְהוּ מִינָךְ : אִין חַבְתָּא מַה תַּעְבִּיד בֵּיהּ וּסְגִיעֵי מְרוֹדָךְ מַה תַּעְבִּיד לֵיהּ : אִין זַכֵּיית מַה תְּיַהֲבֵיל לֵיהּ אוֹ מַה מִן אִידָךְ יְקַבֵּיל : לִגְבַר דְּרַשִׁיעָא דִּיכְמָךְ חִיוּבָךְ וּלְבַר נַשׁ דְּכַיָּא צִדְקָתָךְ : מִסּוּגְעֵי טְלוּמִין מְקַבְּלִין יְבָעוּן מִתְּקוֹף אֶדְרַע דּוּרְבָנַיָּא : וְלָא אֲמַר הָאן אֱלָהָא דַּעֲבַדְנִי דִּמְסַדְּרִין מַלְאֲכֵי מְרוֹמָא קֳדָמוֹי תּוּשְׁבְּחָן בְּלֵילְיָא : דִּמְאַלֵּף יָתָנָא מִבְּעִירֵי אַרְעָא וּמֵעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא יְחַכְּמִינָנָא : תַּמָּן יְקַבְּלוּן וְלָא אָעֵנִי מִן קֳדָם גֵּיוְתָנוּתָא דְּבִישַׁיָּא : לְחוֹד שִׁקְרָא לָא יִשְׁמַע אֱלָהָא וְשַׁדַּי לָא יִסְכִּינָהּ : בְּרַם אֲרוּם תֵּימַר לָא יִסְכִּינֵיהּ אִידִין קֳדָמוֹי וְתוֹרִיךְ לֵיהּ : וּכְדוּן אֲרוּם כְּאִילּוּ לָא הֲוָה אַסְעַר רוּגְזֵיהּ וְלָא יְדַע לְאַפּוּשֵׁי לַחֲדָא : וְאִיּוֹב לְמָא פָּצֵי פּוּמֵיהּ מִדְּלֵית מַנְדְּעָא מִילַּיָּא יַסְגֵּי :

נותן זמירות בלילה · יש אומרי׳ שעל המקו׳ ידבר כענין מוכיחי בקר וערב תרנין וכענין כי אראה שמיך מעש׳ אצבעותיך ירח וכוכבים ורובי המפרשי׳ אמרו שמלת לא תשמש עצמה ואחרת עמה וכן הוא ולא אמר איה אלוה עושי ולא היה נותן זמירות בלילה : מלפנו · חסר אלף והוא מן ואאלפך חכמה : שם יצעקו · ישוב על רבי׳ העשוקים גם הם יבא המקום עליהם צרות ויצעקו ולא יענה מפני גאון רעים אחרים : אך שוא · כי שוא לא ישמע אל כי צעקתם היא שוא כי המקום ישלם להם גמולם : ישורנה · דברת השוא : לא תשורנו · אעפ׳ שאין לך יכולת לראות המקום : דין לפניו ותחולל לו · כמו קוה ויש אומ׳ שהוא מן חיל והענין כבול תחיל בשבילו כענין דום לי׳ והתחולל לו : ועתה כי אין · יש אומרי׳ כי בפש לשון מכות׳ והוא חסר נו״ן מן ויכפש והענין בשביל שאין לו דעת לאיוב פקד אפו ולא ידע כי מכותו שכרו רבה ויש אומרי׳ בעבור שלא התחוללת לו פקד אפו עליך ולא ידע בפש פירשו בו שהוא מלשון פרה ורבה פושו ופשו וכמהו ויבאתם ופשתם והענין שאחרים ולא פקד אפו ברין וכאילו לא ידע ברבוי דבריך : כתר

רמז אליו אליהו באומרו אם ישיב אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף לבאר מה שהקדים ואמר אף האמנם אל לא ירשיע ואמר ואדם על עפר ישוב שאם היה דעת איוב שזה העול אמנם נמצא רק באדם ולא יחוייב שיהיה חפץ להביא רע בלא משפט כי אם לאדם הוא מבואר שאם היה חפץ השם ית׳ בהבאת הרע לאד׳ היה מפסיד המין האנושי ברגע ולפי שלא ביאר אליהוא בביאור שהבאת הטוב בלא משפט לרשעים מצד המערכת אמנם על כאשר זה הספק לאיוב אחר דברי אליהוא ר״ל מדוע במצאת ההצלחה לרשעים כמו שנבאר בביאורינו דעת איוב עם השי׳ והנה הרע אשר יגיע אל הנמצאי׳ השפלים במקרה מהגרמים השמימיים כבר יאמר אליהוא שאין ראוי שיוחס לשם ית׳ לרשע ועול לפי שבו תועלת לענוש לרשעים על רשעם ויקבלו בזה תוכחת שאר האנשים וימלטו גם כן הטובים מיד הרעים באבדם וזכר עם זה אליהוא שכבר יביא השם רע לרשעי׳ לזאת הסבה לבד ואם לא היה מחוייב להם מצד המערכ׳ להציל הצדיקי׳ מידם וזה כולו צדק ויושר :

סימן מ״ו ומיכה סימן ג׳ ובשמואל א׳ סוף סימן ח׳ : ולא ידע י״א וסימ׳ נבט׳ בסדר ויקרא : ואיוב ד׳ וסימ׳ שלשת האנשים האלה בתוכה · ונח דניאל ואיוב בתוכה · ואיוב הבל יפצה פיהו · ואיוב עבדי יתפלל עליכם :

ביאור מלות המענה　צדקי מאל · שאני צדיק יותר מאל : יסכון · יועיל : וסור · וראה : מרוב עשוקים יזעיקו · מה שטענת שימצאו רוב עשוקים יזעיקו אותם עשוקיהם או יהיה מרוב ענין ריב והרצון בו מתה שירבו בו העשוקים אשר יזעיקו אותם עושקיהם : ישועו מזרוע רבים · יצעקו מגבורת רבים ותוקפים אשר יעשקום : זמירות · דברי שבח : מלפנו · כמו מאלפינו והרצון בו מלמדנו : ותחולל לו · מענין תוחלת : בפש · בריבוי : יפצה פיהו · יפתח פיהו : יכביד · ירבה :

ביאור דברי המענה　ענה אליהוא על קצת דברים זכר שאמרם איוב ואמר האם חשבת שיהיה מאמר נכון אמרך שאתה יותר צדיק מהשם ית׳ במה שהביא עליך מהמכות והנגעי׳ כי הוא הביאם לך על לא פשע כי תאמר מה יועיל לך כי יתמם דרכיך ומה תועיל מענשיך כי אמרת תם ורשע הוא מכלה והבאת ראיה מהחום במה שימצא מהרשעים שמחייתו זולתם ואין מוחה בידם וספרת בזה הסיפור הארוך אשר במענה גם היום מרי שיחי · הנני אשיבך מלים על זאת הטענה ואת רעיך עמך שלא מצאו מענה להתיר הספק בה · ואולם אמר זה לפי שאליפז החל להתיר הספק באמר שאין רשע הרשע מזיק לשם ית׳ ולא צדק הצדיק מועיל לו ולזה יתכן שיאריך לרשע כמו שקדם במענה הלאל יסכן גבר וכאשר טען איוב על זאת ההנחה מה שטען במענה גם היום מרי שיחי לא מצא מענה אחד מהם על דבריו כי מה שהשיב בלדד לא יותר בו הספק כלל ולא השיב אחר זה אחד מרעיו על דבריו אלה · הבט שמים וראה איך גבה ממך במקום ובמדרגה אף כי השם ית׳ רחוק מאד ממדרגתינו ובהיות הענין כן מה יזיקו לו חטאתינו ופשעינו ומה יועיל לו צדקנו · הלא רשעינו וצדקתינו הוא לנו לבד ולנו התועלת והנזק בהם והנה תועלת הצדק הוא ההגעה אל השארות הנפש בעצמות והשמירה מהרעות הגופיות בסבית מצד ההשגחה האלהית ועונש הרשע הוא בעצמות אבדן הנפש וההמסר אל הרעות הגופיו׳ במקרה מצד העדר ההשגחה האלהית · ואולם מה שיחשב מרוע הסידור מפני המצא רוב עשוקים יזעיקו אותם עושקיהם וישועו העשוקים מכח העושקים אשר הם רבים והוא מה שטענת במענה גם היום מרי שיחי על זה המאמר אשר זכרתי כאשר אמרו אליפז תדע באמת כי הסבה בזה העדר ההשגחה האלהית מהעשוקים לפי שלא השתדלו לדבקה בו · ולא אמר אחד מהם איה אלוה עושהו לחקור בו ולהשכיל ולדעת אותו אשר הוא נותן אלו השבחים הנפלאי׳ בזה העולם השפל החשוך ר״ל שממציא בהם ענינים נפלאים יוכר ויפובח בהם · והוא מלמדינו חכמה ובינה וזה הלימוד וההבנה הוא לנו יתרון על שאר בעלי חיים ולא נתנו אל לבם להוציא הבנתם זאת אל הפועל עד שישיגו השם ית׳ כפי היכולת · הנה זה סבה שיצעקו העשוקים אל השם ית׳ מפני גאון הרעים העושקים אותם ולא יענה השם ית׳ · לא שהשם ית׳ ישמע זה השוא והחמס ויראה אותו ויהיה מסודר ממנו כי איננו משגיח באלו הדברים הפרטיים מצד מה שהם פרטיים · ואולם ידע אותם כלם איש לא נעדר באופן אחד כמו שביארנו בספר מלחמות יי׳ ובביאורינו לספר החוש והמוחש אבל אמנם סבת זה החמס כשנסור מדרכי השם ית׳ ולא נשתדל ללכת בדרכיו ולהשכיל אותו בדרך שתהיה ההשגחה האלהית בנו · אף כי תאמר לא תוכל לראות את השם באמרך שתאל בעשותו ולא אחז ובו׳ היסר מעשיך בדין לפניו ותקוה לו שייטיב אחריתך · ועתה הנה אין מה שפקד אפו ולא ידע איוב ברבוי הרשע כי כבר אפשר שהיה רע יותר מהרע שהגיע לו לאין שיעור ולזה היה לו לירא שיוסיף לו רע על רעתו · אבל איוב להבל יפתח פיו לדבר כנגד השם ובבלי דעת ידבר דברי׳ כנגדו או יהיה הביאור באומרו ועתה כי אין פקד אפו · ועתה מה שתטעון מהחתכים שנענשים הנראה לפי המוחש שנה תחת השמש הנה עם שאינם חמסים כמו שנזכר כי אמנו שבתם הנה זה מעט מאד ולא ימצא מזה רבוי ולזה הוא מבואר שלא היה לך לשפוט מפני זה הענין שימצא על המעט ביחס אל הטוב הנמצא בזה העולם השפל שיהיה השם ית׳ עושה עלו ושלא יועיל לאדם מאלו הרעות כי יתום דרכיו אבל אתה תדבר מה שתדבר ותטעון כנגד השם בבלי דעתי :

והכלל העולה מהדברים　הוא שאליהוא ישיב על מה שהיה טוען איוב מההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך עם הכאיבם שאר האנשים בכל מיני החכאבם וההיזק שהרשע לא יזיק לשם ית׳ בעשותו הרשע ולזה לא יחוייב שיעניש אותו תכף מרותו ואם אמר אומר שהשם ית׳ לא ימלט מהעול בהאריכו לרשע עד בא העת אשר

רלבג

תמוט רגליו לפי המערכת מפני שהוא מזיק לאנשים רבי' תוך זה הזמן כמו שטען איוב. הנה ישיב אליהוא כי אלו האנשי' לא יוזקו על יד הרשע אא מפני שלא השתדלו לדבקה בשם ית' כפי היכולת כמו שקדם ויביא להם על ידם את הרע המסודר להם מצד המערכת או הרע הבא להם על צד ההשגחה לא זולת זה אחת היא הסיבה שלא יבא לאנשים רע מהרשעים כי אם על המעט עם היות כ כוונתם להרע והם מ משתדלים בזה בכל אופני ההשתדלו' ולזה הוא מבואר שהם ב בעצמ' הם סבת הגעת הרע להם לא ההאר' שיאריך הש"י לרשע ובזה הותר הספק ב בזאת הטענה והנה מה שטען איוב על ר רעיו במה שהם א אומרים שהשם ית' פוקד האד' על מעשיו ויודע אותו וביאר שזה בלתי אפשר מצד ה החוש והעיון כמו ש שקדם הוא מבואר ש שכבר הותר הספק כמו שהניח אליהו בזה הדרוש וזה שהוא לא יניח שהשם ית' ידע אלו הדברים הפרטיי' מצד מה שהם פרטיי' ולזה אמר אך שוא לא ישמע אל ואמנם ידעם כלם מצד אחר כמו ש שביארנו באופן שלם בספר מלחמות יי' ובזאת הידיעה אשר לו בהם תגיע ממנו לנביאים באמצעות ה המדמה הידיעה בא' העניני' הפרטיי' טרם בואם והוסיף אליהוא להוכיח איוב מפני ש שהוא עשה גזירה כ כוללת שהשם ית' עוזב אישי האדם ומוכחם מפני מה שמצא מ מהרעו' במין האינושי אשר הוא מעט מאד ביחס אל הטובות ה המגלאות בו ולזה אין ראוי שכחליט המאמר מפני העניין המגלא באדם על המעט ש שהשם ית' עוזב אישי האדם ומוכחם אבל ראוי שנחקור בזה ה העניין המעטי המגלא לאי זה דבר נוכל ליחס אותו מזולת שנבטל מה שירלה מהשגחת השם הנפלאה באישי האדם מפני הטובות המגלאות בהם על הרוב:

אבן עזרא

כתר לי. רובי המפרשים פירשו בו המתן לי מעט ואומרים כי כמהו כתרו את בנימן ויתכן היות כתרו סבבו כי כתר ועטרה קרובים בעניין כמו עוטרים את דוד וכן מכתיר את הצדיק וכן בי יכתירו צדיקים ויהיה פי' כתר לי שים לי כבוד מעט : למרחוק · הוא המקום שהוא העילה הרחוקה כי העילות הרחוקות רבות כעניין האלהי מקרוב אני ולא אלהי מרחוק ויש אומ' שהוא כמשמעו שישא דעו וישמע למרחוק : תמים דעות עמך · הוא המקום כעניין מפלאות תמים דעים והעניין הוא יעיד : ולא ימאס · חנם : לא יחיה רשע · כעניין שנות רשעים תקצרנה : לא יגרע מצדיק · כעניין הנה עין יי' אל יראיו : ואת מלכי' לכס' · הוא יקים מלכים לכסא ואם יגבהו ישיבם : אם אסורים בזיקים · או : ישמעו ויעבדו · השם : בשלח יעבורו · בנזק המות ימותו כמו : יגועם עם ויעבורו : ישימו אף · כמו יוסיפו אף והוא מן ישים : בקדשים · מענין הכפל תתברר זאת ה המלה : ואף הסיתך · כמו הסירך כמו ויסתם אלהים ממכו : צר · כמו צר ומצוק : רחב · אל רחב שאין מוצק תחתיה שאין בו מוצק והוא דרך משל כי רחב הוא הקו ה הסובב העגולה ומוצק הוא הנקודה : ונחת שלחנך · ומה שתניח בשולחנך וזה עשה לך המקום : ודין רשע מלאת · ותדע כי דין ומשפט יתמכו הכל : כי · יש לך שתפחד מחימה פן יסירך ב בהכות · והכופר אם היה רב אל יטך : היערך שועך · הוא ההון ובעל ההון י יקרא שוע כמו אם ב בפידו להם שוע ו והעניין היועיל שועך : לא בצר · והעניין בצר לא יערוך לא השוע ו ולא כל מאמצי כח · והלא תראה כי לא תשאף לילה והתיו למו' נקבה כמו שמצאנו מקום במקום אחד ל לשון נקבה עד שיוריד שתשמר יותר · כמו אשכילך · זכור

ויגל
ל' ויחד יגול
יכול

ית
ג' רחסף תחן

למרחוק ח' וסי' ותדבר גם אל בית עבדך דשמואל · וחברו דד"ה · והקול נשמע עד למרחוק · הלא שמעת עד למרחוק דספר' · וחברו דישעיה : ויצא שמו · אשא דעי למרחוק · בשם תפר אוכל : ואם ו' ר"ף בספר' וסימ' ואם זרוע כאל

ויסף אליהוא ויאמר : כתר־לי זעיר לי ואחוך כי־עוד לאלוה מלים : אשא דעי למרחוק ולפעלי אתן־צדק : כי־אמנם לא־שקר מלי תמים דעות עמך : הן־אל כביר ולא ימאס כביר כח לב : לא־יחיה רשע ומשפט עניים יתן : לא־יגרע מצדיק עיניו ואת־מלכים לכסא וישיבם לנצח ויגבהו : ואם־אסורים בזקים ילכדון בחבלי־עני : ויגד להם פעלם ופשעיהם כי יתגברו : ויגל אזנם למוסר ויאמר כי־ישבון מאון : אם־ישמעו ויעבדו יכלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים : ואם־לא ישמעו בשלח יעברו ויגועו בבלי־דעת : וחנפי־לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם : תמת בנער נפשם וחיתם בקדשים : יחלץ עני בעניו ויגל בלחץ אזנם : ואף הסיתך מפי־צר רחב לא־מוצק תחתיה ונחת שלחנך מלא דשן : ודין־רשע מלאת דין ומשפט יתמכו : כי־חמה פן־יסיתך בספק ורב־כפר אל־יטך : היערך שועך לא בצר וכל מאמצי־כח : אל־תשאף הלילה לעלות עמים תחתם : השמר אל־תפן אל־און כי על־זה בחרת מעני : הן־אל ישגיב בכחו מי כמהו מורה :

ל · י' בליש · ר' · ח' · ל · ב' · ב' · ז' · ג' · ל · י' ר"ף בסי' · ל · ד' · ר' רגשי' · זא · י' · ל' ותר ויעבדו · נ' · ג' וחס' · ל · וחס' ותר בנער · ו' ר"ף · ל · ב' · ל' וכתי' סי"ן · ל · ל · ל · ל · ל · ל · יד · ל' ויחד על און

ואוסיף אליהוא ואמר : אמתין לי צבחר ואחוינך ארום תוב לאלהא מיליא : אטול מנדעי מן רחיק ולעביד יתי אתן צדקתא : ארום בקושטא לא שקרא מלי שלים מנדעתא עימך : הא אלהא רבא לא ירחק צדיקא מטול דהוא חילא וחכים לבא : לא ייחי חייבא ודין עניי יהיב : לא ימנע מצדיקי עייניה ועם מלכי תקניא למיתב על כורסי מלכותא ויותיבינון לעלמא ומתגבהין : ואין אסרין רשיעיא בשושלוון מתאחדין באשלי סיגופא : ויחוי להון עובדיהון ומרדיהון ארום אתגברו : וגלי משמעהון למרדותא ואמר דיתובון מן עובדיהון בישיא דדמין ללמא : אין ישמעון ופלחין ליה ישלמון יומיהון בטב ושניהון במזמוטי : ואין לא שמעין בזיני קרב יעיברון ויתנגדון מדלית מנדעא : וזהוהי לבא ישוון רוגזא לא יבעון רחמיה ארום כפתינון : תמות בטליות נפשהון וחייתהון היך מרי זנו : יפצי עניא בסיגופיה ומפרסם בדוחקא משמעהון : ואף פצאינך מפום מעיקא אפתי דלא יתעק בתראה ובנייח פתורך מלא דיתנא : ודין דחייבא אשלימתא דין והילכתא סעדין : ארום ירגיז דילמא טעינך בסיסת מזלא וסגי פורקנא דעתרא לא יצלינך : תא האפשר דמסתדר בעותך וכל דמתאלמין משכחין חילא : תא האפשר דמסדר צלותך לא בעקתא וכל מה דמתקפין כח מדבקין חילא : לא תדחוק בליליא לאסקא עממיא באתריהון : תא לא תגיר אתת חברך בליליא לסלקא עממיא חילופיהון : אסתמר לא תתפני לשקרא ארום על דא בחרתא מסיגופא : הא בלחודוי אלהא תקיף בחיליה מן דיכסיה מליף תריצותא :

לך : ואם זכרהי ונבהלתי · ואם לא איפהמי · ואם בינה שמעה · ואם אסורים בזיקים · ואם לא ישמעו בשלח יעברו · ויגל ד' וסימ' נבסר בסוף מלאכי : אזנם ח' וסי' ויקרא את בני אהרן · ונה ערלה אזנם · ולא שמעו ולא הטו דבמועצות · וחברו ולא שמעו דבשרידות · ולא שמעו דלשוב · ויגל אזנם למוסר · יחלץ עני בעניו · ויגל בלחץ אזנם · מקץ שבע שנים תשלחו : תמות ג' וחס' וסימ' תמת נפשי מות ישרים · תמת נפשי עם פלשתים · תמת בנער נפשם · וא' ותמת בצמא : ואף ט' ר"ף וסימ' ואף גם זאת בהיותם · ואף כי תשלחנה לאנשים · ואף כי היין בוגד · ואף אלהים עלה בהם · ואף אמנם שגיתי · ואף הסיתך מפי צר · ואף שמהתהם שאלנה : ואף מאניא די בית אלהא · ואף כאני ביתי : לעלות י"ד מ"ל וסימ' והמשאת החלה לעלות · ובחור אתו מכל שבטי ישראל · ויוספו עוד פלשתים · ויעלו העיר תמה · ויהי בעבר הצהרים · וישלח המלך רחבעם · וחברו · אז יעלה חזאל · שמעתי ותרגז בטני · ויהי לקץ שנים ושתהו · אך הבל בני אדם כזב · אל תשאף הלילה · ויקמו ראשי האבות · ועלי הטה חסד · וכל אוריתא ויהושע דכו' במ"ג להעל' וסימ' ואתה תצוה את בני ישראל · צו את בני ישראל · לבנות לנו מזבח :

ביאור מלות המענה

כתר לי · זעיר · המתן לי מעט · ואחוך · ואגידך : כביר · רב ההשגחה : כביר כח לב · רב ההכנה השכל להשיג המושכלות : יגרע · ימנע : ויעבדו · ויעבדו השם ית' : בשלח יעבורו · בחרב יכרתו : לא יושעו · לא יתפללו : וחייתם בקדשים · וכפשם בהיותם נערים שאז ראויים להיותם קדשים מפני רתיחת הטבע אז : יחלץ · יציל : הסיתך · הסירך ומזה הענין ויסיתם אלהים ממנו : מפי צר · מפני הצר והמצוק ר"ל שלא תהיה בפיו למאכל : מוצק · הוא מענין מצוק : ונחת שולחנך · ומה שיורד בשולחנך : מלאת · כעל יוצא העם שהוא מבין היקל והמזיון ולא את המקום הזה דם נקיים : פן יסירך מן העולם בספק והכאה : מוטך · עוסרך והוא מענין ולא יסכר שוע לפני דל : בצר · זהב מגזי והיה שדי בצריך : תשאף · תבטח ותתאוה : לעלות · לכרות ומזה הענין כעלות גדיש בעתו : תחתם · במקומם : מאמצי כח ויעלה עמים תחתם : השמר אל תפן אל און כיעל זה : טוב לך שתבחר אותו בימי העוני · והמקום ישגיב אותך : מורה · ואורך ויש אומרים מי יוכל למרות כמהו ואיכנו נכון בעיני :

אבן עזרא

זכור · כל מה שתזכור ותחשוב בפעליו יותר תראה גדולתם · ופי׳ תשגיא מן שגיא : שוררו · ראו כמו אשורנו : כל אדם · מי שיש בו דעת יחזה בפעליו : אנוש יביט מרחוק · על דרך החכמה : ואין חקר לשניו · דברו הקדמונים על לשון בני אדם : כי יגרע · פעם יגרע נטפי מים : יזוקו מטר · כאילו יזקק המטר מן האיד העולה שהוא סבת המטר כ כמו ואיד יעלה מן ה הארץ · ופעם יבין מפרשי עב כאילו ימים בינה למפרשי עב כמו הבן להלא את המראה ועניין מפרשי בעבור שהם נפרשי׳ : תשואות סוכתו · העניין כפול ועניין ס סוכתו כמו ישת חשך סתרו סביבותיו ס סוכתו : הן פרש עליו אורו · על העב מטרו ויש אומרים כי נקרא המטר אור בעבור ה האור הקטן כי ב בתכונותיו יהיה המטר בצווי הבורא והנכון בעיני כי הן פרש עליו אורו כי הוא כמשמעו כי יפרוש על העב ה האור : ושרשי הים כסה · כי בם ידין עמי׳ באור ובמטר : יתן אוכל למכביר · מן כביר שיתיקר או ל למכביר מן כבירה ורבי משה הכהן אמר כי זה הפסוק דבק עם על כפים וזה איננו כ נכון בכלל כאשר ה הזכרתי בספר מאזני הלשון : על כפים כסה אור · הפך הן פרש עליו אורו כאילו בכפים כסה האור והכפים הם העננים כמו ומכותי כפי עליך : וצו עליו · על השמש : במפגיע · הוא הגשם של העבי׳ כאילו פגעו בשמש בעבור מרוצת העבים : יגיד · על הגשם : רעו · כמו תרועתו והוא הרעם כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה · אפילו המקנה והעולה כמו עלות עלי ירגיעו בעת שיקרב זמן ביאת המטר ושימכים רבים

תשואות ד׳ וסימ׳ תשואות מלאה עיר הומיה · תשואו׳ חן חן לה · כפרשי עב תשאות סכתו · תשואו׳ נוגש לא ישמע : עולת. ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ מן החר החלק העולה שעירה · והגה איש הבינים עולה · והעולה כתיך הפחת יפול · ואל הבתף מחוצ׳ · בקנה אף על עולה : ישמע י׳ וסימ׳ ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לא ישמע עוד חמס בארצך׳ וגלתי בירושלם

מִי־פָקַד עָלָיו דַּרְכּוֹ וּמִי־אָמַר פָּעַלְתָּ עַוְלָה׃ זְכֹר כִּי־תַשְׂגִּיא פָעֳלוֹ אֲשֶׁר שֹׁרְרוּ אֲנָשִׁים׃ כָּל־אָדָם חָזוּ־בוֹ אֱנוֹשׁ יַבִּיט מֵרָחוֹק׃ הֶן־אֵל שַׂגִּיא וְלֹא נֵדָע מִסְפַּר שָׁנָיו וְלֹא־חֵקֶר׃ כִּי יְגָרַע נִטְפֵי־מָיִם יָזֹקּוּ מָטָר לְאֵדוֹ׃ אֲשֶׁר־יִזְּלוּ שְׁחָקִים יִרְעֲפוּ עֲלֵי אָדָם רָב׃ אַף אִם־יָבִין מִפְרְשֵׂי־עָב תְּשֻׁאוֹת סֻכָּתוֹ׃ הֵן־פָּרַשׂ עָלָיו אוֹרוֹ וְשָׁרְשֵׁי הַיָּם כִּסָּה׃ כִּי־בָם יָדִין עַמִּים יִתֶּן־אֹכֶל לְמַכְבִּיר׃ עַל־כַּפַּיִם כִּסָּה־אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ׃ יַגִּיד עָלָיו רֵעוֹ מִקְנֶה אַף עַל־עוֹלֶה׃

לז אַף־לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ׃ שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ בְּרֹגֶז קֹלוֹ וְהֶגֶה מִפִּיו יֵצֵא׃ תַּחַת־כָּל־הַשָּׁמַיִם יִשְׁרֵהוּ וְאוֹרוֹ עַל־כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ אַחֲרָיו יִשְׁאַג־קוֹל יַרְעֵם בְּקוֹל גְּאוֹנוֹ וְלֹא יְעַקְּבֵם כִּי־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ׃ יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְלֹא נֵדָע׃ כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ׃ בְּיַד־כָּל־אָדָם יַחְתּוֹם לָדַעַת כָּל־אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ׃ וַתָּבוֹא חַיָּה בְמוֹ־אָרֶב וּבִמְעוֹנֹתֶיהָ תִשְׁכֹּן׃ מִן־הַחֶדֶר תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְּזָרִים קָרָה׃ מִנִּשְׁמַת־אֵל יִתֶּן־קָרַח וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק׃

מן יסער עלוי אורחיה ומן יימר עבדתא עיליתא׃ אדכר ארום תפיש עובדיה די שבחו גוברין צדיקין׃ כל בני נשא חמון ביה אנש איסתכל מרחיק׃ הא אלהא סגיא ולא נדע סכום שנוי ולית סוף׃ ארום ימנע טיופי מיא יזלפון מטרא לעננייה׃ דיזלחין שחקיא דאסי מטול צלותא דבר נש רב׃ לחוד אין אתביין פרישתא דעיבא דיכפת ענניה טלליה׃ הא פרס עלוי סיטרא ועקרי ימא חפא׃ ארום בהון דאין עממיא יהב מיכלא לסוגעא׃ מטול חטוף ידא מנע מטרא ופקיד עלוי למיחת מטול מצלי׃ דיחוי לישן תליתאי בחבריה קנאתא ורוגזא עלוי יסק׃ תא יחוון באורייתא חד עם חבריה מטננין ברוגזא ומסלקי ליה לעילא׃ תא יחוי עלוהי זכותא חבריה קנאתא ורוגזא מעלוהי יסלק׃ ברם לדא יתווא לבי ויטפיז מן אתריה׃ תא על בנוי דאהרן אתנבי ואמר לחוד לחדא לבי תווית ושוור מן אתריה׃ שמעו משמע ברוגזא קליה והגא היך אשא מפומיה נפק׃ תחות כל שמיא תריצותיה ונהוריה יקום על סייפי ארעא׃ בתרוי מכלי קל אכליותיה בקל גיותנותיה ולא יעכבינון ארום ישמע קליה׃ כד אכלי אלהא בקליה על פרישן דעתיד למעבד עבד רברבן ולא נדע׃ ארום לתלגא יימר הוי בארעא ומטרא בתר מטרא בקייטא למבשלא פירי ומטרא בתר מטרא למצמח עסבא בסתווא בעושניה׃ בידא דכל אינשא ירשום למידע כל בני נשא עובדוי׃ ותיתי חיתא בכמנא ובמדורהא תשרי׃ מן אדרון עילא תיתי זיעא ומכוות מזרים קורה׃ ממימר אלהא יתיהב קרחא ופלטיות מיא באתכותא׃

וששתי · כהקיר בור מימיה כן · כה אמר יי׳ עוד ישמע במקום · ויתנהו בסוגר בחחים · והשבתי המון שיריך · קול מלאכה · אחריו ישאג קול · וגם נביאים העבדת · וא׳ וישבע ויקמו הלוים : במו ט׳ וסים׳ כהדוש מתבן במו מדמנה · חציו שרפתי במו אש · חציו שרף במו אש · כמו פי אתחנן לו · כי תלך במו אש לא תכוה · לירות במו אפל · ואגיעה עליכם במו ראשי · אאמיצכם במו פי · ותבוא חיה במו ארב · קרבא כתי׳ במי וקרי׳ במו :

יש לבני אדם בבקר ובצאן משכיבותם על צד ימין ובשאר החיות : תחת כל השמים ישרהו · ואורו הוא הברק ואמר הגאון רב סעדיה כי על המקום ידבר ואיננו נכון כי איננו דבק בפסוקים שלמעלה ומטה ומלת ישרהו כמו משרת ענבים וזה הלשון ידוע בדברי רבותינו ז״ל שורין ויש אומרי׳ שהוא מן ישר והוא רחוק : ולא יעקבם · השם סימן העבים והעניין לא יאחר מן לעולם עקב : כי לשלג יאמר · להיות בארץ וכבר הזכרתי בספר מאזני הלשון כי כל דבר צריך לזמן ותקו׳ על כן ימצאו פעמים בלשון הקדש בלא אות ב״ית כמו הנמצא בית יי׳ : ביד כל אדם יחתום · יש אומרי׳ בכר כל אדם : יחתום · שהגשם ימנעם לצאת לדעת כל איש מעשה ידהו ואחרים אמרו כי המקום יחתום ביד כל אדם המעשים שעשו והזכיר זה העניין בפסוק הזה בעבור המטר כעניין אם תשמעו ונתתי מטר ארצכם והקרוב אלי כי על הזורע ידבר כי אחרי ירידת הגשם יזרעו בני אדם והמקום יחתום ביד כל אחד ואחד מה שיהיה מהזרע : ותבא חיה במו ארב · בעת המטר : מן החדר תבא סופה · יתכן שהוא כמו חדרי תימן מפאת דרום כאשר פירשתי : וממזרים · יש אומרי׳ שהוא פאת צפון ויש אומרי׳ מזלות ויש אומרי׳ שהוא מן מזורה הרשת על עניין ריחוק והנכון בעיני שהם כוכבים וכמהו התוכיח מזרות בעתו : במוצק · הוא הארץ שהיא כנקודה באמצע הגלגלים : אף

רלבג

שוררו · הביטו והשיגו : שגיא · שגיא כח או יהיה שגיא ונפלא במציאותו : יגרע · ימנע : נטפי מים · הגרת המי׳ וזה בסבת היובש : יזוקו מטר לאידו · יזלו מהם לחוין׳ הם בכח מטר ר״ל שיעשה מהם איד לא אשר הוא מוכן להיות ממנו מטר : מפרשי עב · מיני הפרישיות אשר לעב והרצון בו כי כבר יתחדשו עבים מתחלפים זה מזה׳ עד שמקצתם יהיה מטר ומקצתם יהיה רוח ומקצתם ענינים אחרי׳ כמו שזכר אחר זה · תשואות סוכתו · הרצון בסוכתו עננו והרצון בזה המיית עננו והוא הרעם : אורו · שמשו ומזה נר ואור : למכביר · לרוב : כפים · עננים : ומזה העניין ומכותי כפי : כסה אור · הוא האיד הקיטורי שהוא מתלהב בקלות ובמעט סבה : במפגיע · בממשש ופוגע : רעו · הוא האיד האחר שהוא רעו וחבירו : מקנה אף על עולה · קנין אף על האיד ה הקיטורי מדרכו ל לעלות למעלה : ויתר · ויעתק : והגה · הוא שם מענין הגייה ו והרצון בו קול והוא הרעם : ישרהו · כמו ישרו והטעם שהוא מתיישר לרדת תחת כל השמים עד שישמע שם בכל המקומות אשר הענן עליהם ואמנם אמר זה לפי שהקול הוא תנועה מגעת אל חוש השמע באמצעות האויר המקבל צורת התנועה ההיא או יהיה הרצון בשרהו ישלחהו והטע׳ שהוא ישלחת הענן וירד מ ממנו המטר : ואורו על כנפות הא׳ · והברק היוצא ממנו ירד למט׳ על כנפות הארץ וזה שלא משני צדדים ה האחד שיצא אם מ מהמקום אשר היו שם המים והשני שירד ל למטה והנה טבעו ש שיעלה למעלה : ולא יעקבם · ולא יאחרם : מטרות עזו · מטרות עוז ותהיה הוי״ו נוספת : יחתום · יסגור ויסתום עד שלא יוכל איש לצאת לחוץ מרוב המטר : מן החדר תבא סופה · מחדר הענן תבא הרוח וזה יהיה כאשר היה נעצר בו איד הפסיקלו כי יקרה לזה האיד המורכב שיהיה ממנו הרוח כאשר התבאר בספר האותות : וממזרים קרה · ר״ל שכבר יהיה קור חזק מן הרוחות המזרים ומפזרים האידים והם הרוחו׳ הצפוניות כמו שנזכר בספר האותו׳ או יהיה ממזרי׳ מענין זרם ויהיה מזרים כמו מזרם כמו העניין בתומיך גורלי שהוא כמו תומך או יהיה מורכב מפיעל הדגוש והפעיל כי כבר ימצאו רבים מורכבים משני בניינים : מנשמת אל · מרצון אל : במוצק · מגזרת מצוק וזה יהיה כאשר יקפא הטל ויהיה ממנו הכפור : ברי

אַף־בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ׃ וְהוּא מְסִבּוֹת מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְבּוּלֹתָו לְפָעֳלָם כֹּל אֲשֶׁר יְצַוֵּם עַל־פְּנֵי תֵבֵל אָרְצָה׃ אִם־לְשֵׁבֶט אִם־לְאַרְצוֹ אִם־לְחֶסֶד יַמְצִאֵהוּ׃ הַאֲזִינָה זֹּאת אִיּוֹב עֲמֹד וְהִתְבּוֹנֵן נִפְלְאוֹת אֵל׃ הֲתֵדַע בְּשׂוּם־אֱלוֹהַּ עֲלֵיהֶם וְהוֹפִיעַ אוֹר עֲנָנוֹ׃ הֲתֵדַע עַל־מִפְלְשֵׂי־עָב מִפְלְאוֹת תְּמִים דֵּעִים׃ אֲשֶׁר־בְּגָדֶיךָ חַמִּים בְּהַשְׁקִט אֶרֶץ מִדָּרוֹם׃ תַּרְקִיעַ עִמּוֹ לִשְׁחָקִים חֲזָקִים כִּרְאִי מוּצָק׃ הוֹדִיעֵנוּ מַה־נֹּאמַר לוֹ לֹא־נַעֲרֹךְ מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ׃ הַיְסֻפַּר־לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם־אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע׃ וְעַתָּה לֹא־רָאוּ אוֹר בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם׃ מִצָּפוֹן זָהָב יֶאֱתֶה עַל־אֱלוֹהַּ נוֹרָא הוֹד׃ שַׁדַּי לֹא־מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא־כֹחַ וּמִשְׁפָּט וְרֹב־צְדָקָה לֹא יְעַנֶּה׃ לָכֵן יְרֵאוּהוּ אֲנָשִׁים לֹא־יִרְאֶה כָּל־חַכְמֵי־לֵב׃

ברם בברירותא מטרח עיבא מבדר ענן מטריה׃ והוא תוקפתא מהפך בחכמתיה לאצלחא פלחי בארעא בעובדיהון ונחתין בכל אתר די פקידינון על אפי ארעא׃ ת"א והוא ברחמותיה מיא טמיעתא מהפך באפותיקותיה לעובדיהון דבני נשא מגלי יתה ומשדר יתהון לכל דפקדינון על אפי תבל ארעא׃ אין כטרא דפורענותא ביממיא ובמדבריא אין מיכל רזיא לאילני טוריא וגלמתא אין מטרא ניחא וחכדא לחקלי דפירי וכרמי יספקיניה׃ אצית דא איוב קום ואתבין פרישותא דאלהא׃ הידעתא כד ישוי אלהא גזירתא עליהון ואופע ענני מטריה׃ הידעת על מבשקרני עבא פרישותא דשלים מנדעא׃ דילבושייך משחנין כד משדיך ארעא מן דרומא׃ תרקע עמיה לשחקיא תקיפין דחזותהון באספקלריא סנינא׃ אודע יתנא מה נימר ליה לא נסדר למחמי קדם חשוכא׃ איפשר דישתעי ליה ארום אמלל אין ימלל בר נש ארום יקטרג׃ וכדון לא חמון מטרא בוציט הוא בשחקי ורוחא עברת ודכיית יתהון׃ ת"א והשתא לא אסתכלו בנהוריתא אתעבירו שמיא בהירי מן לאחתא טלא ומטרא ורוח עברת ודכאינון׃ מציפונא דהבא ייתי קדם אלהא דחיל שיבהורא׃ ת"א מן צפונא אסתניא יתי ויגהר עלמא קדם אלהא דחיל יודון עלי עלמא׃ שדי לא אשכחוננך דאנת מדבר עם עוללי עלמא בסוגי חילא ודינא וסוגי צדקתא לא יסגיף׃ ת"א שדי לא ספיקנא למשתעי סוגעי חילא ודינא וכו׳׃ בגין כין דחילו מיניה גובריא לא ירחל כל חכימי ליבא׃ ת"א מטול דדחילו מיניה גובריא לא יחמי מבנוהי היך כל חכימי לבא׃

מתהפך ב׳ וסימ׳ בכחנה מדין. והוא מסבות מתהפך בתחבולתיו׃ אם לשבט חד מן ב׳ ר"פ אם אם אם וסימ׳ אם לשבט אם לארצו. אם גנבים באו׃ והופיע ל׳ והוא חד מן ט׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ברישי׳ קדמ׳ ותנינא ה׳ ותליתא וה׳ וסימ׳ נבסר בבסרה רבתא בבערכת אות הה"א בס"ד׃ חזקים ג׳ וסימ׳ וילכו בני דן לדרכם. והנהנתי את פניך. תרקיע עמו לשחקים׃ היסופר ב׳ וחס׳ וסימ׳ בקבר חסודך. הספר לו כי אדבר׃ יבולע ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ פן יבולע למלך ולכל העם. אם אמר איש כי יבלע׃ יאתה ב׳ וסימ׳ ואידכם כסופה יאתה. מצפון זהב יאתה׃

רלבג

ברי. מענין בירור ופרסו ברס וכא במסק׳ מרי והרצון בזה כי נס׳ הברור אשר יהיה לחלקי האויר עד שיתפזר ויתך קודם שיתהוה ממנו המטר׃ יטריח עב. רצוני שכבר ימצא עב לפעמים לא יתהוה ממנו שום דבר אבל יתפזר ויתך ולזה אמר יטריח רצוני שתכליות כמו זה העב הוא טורח ועמל אחר שלא יגיע ממנו תועלת׃ בשום אלוה עליהם. בגזור אלוה עליהם שיהיה ענייניהם בזה האופן׃ והופיע. והאיר והוא מקור וזה יהיה כשיתלהב האויר הקיטורי׃ מפרשי עב. כמו מפריסי וכבר קדם ביאורו׃ כראי מוצק. כמראה הנתך והוא כמראה של זכוכית שהיא ספירייה והנה אמר על השחקים שהם חזקים ושהם גם כן ספיריים כראי מוצק׃ לא נערוך מפני חשך. לא נוכל לסדר דברינו ולערוך אותם לפני השם ית׳ מפני החשך אשר אנחנו בו מפני הטבע החמרי וקיצורינו מהשיג פועל השם ית׳ על השלימות׃ יבולע. ישחת׃ בהיר. זך ומבהיק׃ שדי לא מצאנוהו וגו׳. הרצון בו שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג אותו הוא שגיא כח ושגיא משפט ושגיא לעשות רב צדק ולא יעשה רע ויענה האנשי׳ כאמרו כי לא ענה מלבו׃ יראה. ישגיא או יהיה הרצון בו יכבד וישא פנים ויחניף׃

ביאור דברי המענה

אחר אשר ענה אליהוא שלשה מענים במספר מה שהשיבו אליפז ובלדד וצופר אל איוב או כמספר המענים שאמ׳ איוב שלא ענוהו חביריו על אחד מהם וראה שאין איוב עונה אליו הוסיף אליהוא להשיב על דברי איוב וטענותיו ואמר המתן לי מעט ואגידך האמת כי עוד לי דברי׳ וטענות בעבור השם ית׳ לבאר שהוא משגיח באישי האדם הדבקים בו׃ אשא דעי מענינים רחוקים ואתן צדק לפועלי. ואמנם אמר זה כי ההקדמות אשר יבאר מהם זה הדרוש הם רחוקות כמו שיתבאר. אמנם שדבריו אינם כוזבים זה ממה שיתבאר ממה שאתה מודה בו וזה שאתה מודה בשם שהוא שלם הדיעות ר"ל שהוא יודע נימוס הנמצאות וסדורם בשלמות לפי שהוא פועל אותם ובהיות הענין כן הנה יתבאר שאין השם ית׳ מואס האדם עד שלא יהיה משגיח בו מצד היותו מואס אותו כמו שאמרת מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך וזה שהשם ית׳ הוא רב הדעות והאד׳ הוא רב כח השכל הדיעות כי הוא כחיי על השגת זה הנימוס אשר לנמצאות ולזה הוא מבואר מזה הצד שיש לו יחס מה עם הש"י מזה הצד ובפרט כאשר ישתמש בכחו זה ויוציאהו לפועל ובהיות הענין כן אין ראוי שימאסהו הש"י ואולם היתה זאת ההקדמה רחוקה כי הידיעה תאמר בשם ית׳ ובנו בשיתוף השם ר"ל בקודם ובאיחור. ולזה הוא מבואר שהשם ית׳ לא יחיה רשע לא החיים הנפשיים ולא החיים הגופיים אמנם שלא יחיהו החיים הנפשיים הוא מבואר וזה שלא אפשר שתגיע הצלחת הנפש לרשעים ולא יחייהו גם כן החיים הגופיים כי אין בו דבר יהיה ראוי בעבורו שתהיה בו ההשגחה האלהית ויתן משפט העניים העשוקים בזה האופן כי להיות הרשעים משולחי׳ למקרים יתכן שיבא אידם ויכלו מהם. או יהיה הרצון בעניים צדיקי׳ וענוים כי כמוהו ימצאו רבים בספר תלים וירצה בזה שהשם ית׳ יתן משפט הצדיקי׳ הראוי להם בהשגיחו בהם בכל עניניהם. לא יגרע מצדיק עינו אבל ישגיח בהם ויצילם מהרעות הנכונות לבוא עליהם ויושיבם עם המושלים העליונים לכסא הקיום והנצחיות ר"ל שיתן להם מקום בין המלאכים ושם יתקיימו לנצח ותגבה מדרגתם מאד. ואם יקרה בטובים שיהיו אסורים בזיקים ובכבלי ברזל או יהיו נלכדים בחבלי העוני והדלות הנה הוא מהשם ית׳ להגיד להם פעלם שאינו ישר ושכבר יתגברו פשעיהם אם יחזיקו בזה הפועל ויתמכו בו. הנה בזה האופן גלה אזנם למוסר כי בזה יוסרו מדרכם הרעה אשר החלו לדרוך בו ואמר השם ית׳ כי מפני זה ישובון מאון. אם ישמעו אל מצות השם ויעבדו אותו יכלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ר"ל שלא יגיעם שום רעה להדבקם בשם ית׳ שתהיה השגחתו בהם וישמרם מכל רע. ואם לא ישמעו ויחזיקו בדרכם הרע אשר החלו לדרוך בו יגיעם מהרע שיעברו בחרב בבא יום אידם וימותו בלא דעת ולא יהיה להם השארות נפשיי וזה הוא העונש האמתי להם. והרשעים אשר לא די להם שלא ישמעו לסור מדרכם הרע אבל ישימו אף לשם ית׳ ויאמרו כי באפו

וכעגו

אבן עזרא

אף ברי. פירושו יש פעם על כן אמר אף כשיהיה האויר ברור והמקום יטריח עב׃ יפיץ. כמו יפוצו מעינותיך ופי׳ יפיץ ענן אורו שפעם ירד הגשם והשמש נראה ויש אומ׳ כי הבי"ת שבמלת ברי תשרת ויפרש רימון רויה ותם רחוק׃ והוא. המקום יסובב מסיבות והנכון בעיני שהוא על הגלגל שמתהפך בתחבולות המקום לפעלי בני אדם׃ אם לשבט. להשחית הזרע׃ אם לארצו. או׃ לשבט כמו אבנים גדולות ונשם בים. והנה הזכיר ג׳ ענייני׳ האחד למוסר והשני לארצו בעבור צורך הארץ ושוכניה חסידי׳ כענין לפעלם והשלישי לחסדו והנה ישוב אם לשבט אם לארצו פירוש לפעלם׃ התדע בשום אלוה עליהם. כאשר שם המקו׳ העבים על בני אדם׃ והופיע. והראה האור בתוך העננים. או תדע מפלשי עב כמו פלס מעגל רגליך כאלו הם שקולי׳ בפלס׃ אשר בגדיך חמים. הענין ימי הקיץ כי רובי הרוחות הם שמאליים בעבור היות השמש בפאת שמאל. ורובי המפרשי׳ אמרו כי בהשקיט בהגיע שהוא הפך שקט ויאמרו כי כמהו ארץ יראה ושקטה וזה רחוק להיות מלה אחת מתפרשת לפירוש והפכו ולא יהיה לא שינוי בבנין כמו שורש ושרש ויותר נכון היה שיאמרו התוכל להתחמם אם לא היתה רוח דרומית׃ תרקיע עמו. בחסרון הא התימה והשחקים הם על העבים ונקראו כן בעבור היותם אויר דק והוא מן ושחקת ממנה הדק וכן נקראו רקיע והם תחת הגלגלים והענין האתה תעזור אותו להרקיע השחקים ולשום אותם חזקים ולהיותם כראי מוצק על כן יראה האור מהם׃ הודיענו מה נאמר לו. מה דעתים לנו שנאמר לו למה כן וכן לא נוכל לערוך אליו מפני חשך כי אנחנו בחשך׃ היסופר לו. ענינו אין צריך שיספר לו אדם. אם אמר איש בלבו כי יכתר ממנו לא יועילנו ורבינו האיי גאון ז"ל אמר כי יבולע על השמש׃ ועתה לא ראו אור. והנה אין כח בידם אפי׳ לראות האור כשהעבים בשחקים ובהיר שב לשמש והוא מן בהרות עד שיבוא רוח ותטהר העבים׃ מצפון זהב יאתה. פי׳ זהב זוהר השמים הדומה לעין זהב כי מפאת צפון יחל להתזכך. ויש אומרי׳ שפירוש זהב הרוח שהיא זכה כזהב והראשון נכון׃ ועל אלוה נורא הוד. שיראה הודו של מקום בגאות השמש ושבחוהו בני אדם ושמחו׃ שדי לא מצאנוהו. כרעבמעמיו שהוא שגיא כח ושגיא משפט׃ ורב צדקה לא יענה. מלבו כי אם מחסרון המקבל כאשר הזכרתי מעט בתחלת פי׳ קהלת׃ לכן יראוהו אנשים. והוא לא יראה אפי׳ חכמי לב כענין הן גוים כמר מדלי ורובי המפרשים יפרשו יראה שיטוב על כל חכמי לב והענין יראוהו ואם לא יראוהו׃

ויען

וכעסו הנעס מה שהגיע להם לא מצד מעשיהם ולזה לא יזעקו ולא יתפללו אליו כי אסרם. הנה תמות בנוער נפשם וחייתם תמות בהיותם נערים והמכם אמר זה על דרך אמרו ותקצה לבו יפול ברעה כי מי שהוא בזאת התכונה מהקשות לבו הוא מוכן לרעות ולמקרים יותר מהאנשים המפחדים וכאילו זאת התכונה תמהר קצו. הנה השם יתברך יציל העני מרעות רבות בעניו אשר הביא עליו ויגל אזן האביונים במה שיחלצם לשוב אל השם יתברך וירחמם. ואף היה מסיר אותך בזה הרע אשר הביא עליך מצור ומצוק אל רחב שאין שום צרות תחתיה והיה מניח מה שינוח על שולחנך והיה המנה הוא הכלים מלאים דשן לרוב עשרך והצלחתך אם היית שב אל השם ועובד אותו בכל כחך אבל אתה מלאת דין רשע הדין והמשפט שישתמכו אנשי האדם ויסעדום ר"ל הדין והמשפט שבא מהשם ית' לאנשי האדם על האופן שקדם שבו קיום העולם אתה מלאת אותו דין רשע ביחסך לשם ית' עול בשאו הדברים וזה בתכלית הגנות ר"ל שיהיה מגיע מסכלותך עד שתשים הדין והמשפט שישתמכו אנשי העולם ויקיימו דין רשע ועול והיית בזה במדרגת הרשעים שישימו אף ולא ישועו כי אסרם. כי חמת השם פן תשיתך ותכלך בהכאות כפלאו עד שלא יציליך מזה רב כופר ולא יהיה כערך עשרך ללוקחו כופר על המכה ההיא לא זהב ולא מאמצי כח שיש לך לא יצילך. אל תבוש ותשתדל הלילה בהיות לבך פנוי על משכבך בענין הרעות הבאות לאנשי האדם כמו כריתת עמים במקומם. השמר אל תפנה מה שתתייחס בו און לשם ית' כי על זה הדעת בחרת בסבת עוני דעתך וסכלותך ר"ל ששוטטת לבקש ראיות מאמות על היות החמס נמצא ברעות אישי האדם וכאילו אמר אל תסתכל באלו הענינים שיביאוך לחשוב שהשם ית' עושה עול באלו הרעות הבאות לאישי האדם פן ישיתך ויכלך בחמתו במכה אכזרית אשר לא יציל אותך ממנה לא הונך ולא גבורתך. איך תאמר כי באלו הרעות רוע סידור הנה השם יתברך ישגיב האדם בכחו להצילו מאלה הרעות הנכונות לבא עליו ומי כמוהו שיורה האדם הדרך הישרה אשר בה ינצל מאלו הרעות הנכונות לבא עליו כאשר היה האדם באופן שיוכל להגיע אליו זאת ההשגחה וכאשר לא היה זה כן הנה לא הגיע החסרון מצד השם יתברך אבל מצד המקבל מי הוא עליון עליו שיבחן דרכו ומנהגו בפעולותיו שיוכל לומר אליו בזה הענין פעלת עולה הלא הוא על הכל והכל ברואים בכחו ולזה ראוי שנתרחק משנייחס אליו עול כי לא נוכל לבחון דרכו ולהשיג אותה עד שנוכל לשים עצמינו שופטים לשפוט שכבר פעל עולה בדבר מה כי כשנבחן דעתו מאד וראוי שנייחס מה שיראה ממנו שכבר פעל עולה אל קצורינו וסכלותינו. זכור להשגיא פעל השם ית' ולרומם אותו מה שהשיגו האנשים מפליאו' פעולותיו בנמצאות הטבעיות מה שכל אדם חזו בו באלו הנמצאות השפלות שנבא באמנתם בהקדמות מיוחסות ומיוחדות ומה שהביט האדם מרחוק בגרמי השמימיי' שיבא בהם בהקדמות רחוקות כי באלה הענינים קוצר תשיעור חכמת השם ויוסרם מה שאין לו קץ. ואם פעלו הוא כך הנה הוא מבואר שהשם ית' שגיא ונפלא מאד במציאותו ולא נוכל לדעת שיעור מדריגתו והוא כנחי לא סר ולא יסור ואיך יתכן שינגה האדם אשר תמול בואו השם ית' אשר לא סר ואיך יתכן לאדם שייחס גנות למנגא אשר הוא בתכלית המעלה והכבוד עד אשר לא תוסג מדריגתו. והנה החל אליהוא לספר מנפלאות השם ית' ואמר שכבר יגיע מחוזק השגחת השם ונפלאותיו עד שבעת היובש המופלג שיגרע השם וימנע השם נטפי מים אז יעלו אידים באלו המקומות היבשים שיזל מהם המטר ברבוי עד שירעפו עלי אדם רב וזה בתכלית הפלא. האם יבין האדם איך יהיו מפרשי העב המתחלפים קצתם מקצת חילוף רב ואופן התהוותו והמון העננים וקולם עד שקצתם יהיה מהם מטר יורד בנחת ומקצתם מטר יורד בזעף ומקצתם קולות וברקי' ומקצתם שלג ומקצת' קרח ומקצתם יהיה רוח ומקצתם לא יהיה דבר אך יתפזר ויסור. הנה השם ית' פירש בעבור העלאת האדים אורו וניצוצו וכסה אז האיד שרשי הים ולזה הוא נפלא כאשר היו האדים מפועל אחד והוא הניצוץ אשר יהיה מהשמש דרך משל ומחומר אחד על הרוב והוא מי הים איך יקרה שיתחלפו האדים זה האופן מהחילוף. אמנם שידר השם זה בזה האופן כי בעננים ישפוט העמי' פעם וייסרם ברעות אשר יבואו להם מגדם ופעם יתן אוכל לרוב באמצעותם וספר תחלה האיד אשר יתהוו ממנו הקולו' והברקים למה שים מהפלא בענינו. ואמר על העננים כסה אור האיד הקיטורי אשר הוא אור בנא קרוב לפי שהוא מתלהב במעט מהסבה כמו שהתבאר בספר האותות והוא מפוזר ביניהם ויצו השם על האיד ההוא במה שיפגיע חלקיו קצתם לקצת וידבקהו והוא הקור אשר בענן אשר הוא עצור בתוכו כי החלק' החמי' יברחו מהפכם ויתקבצו בעומק הענן כמו שהתבאר בספר האותות. כאשר הגיד עליו האיד הקר שהוא ריעו מה שהגיד ר"ל שעיבה פני הענן ועצר בתוכו האיד הקיטורי בדרך שלא יוכל לעלות ולצאת אז יהיה קנין אף וכעס על האיד העולה בהתקבץ חלקיו ויבקע הענן ויצא ויתלהב מרי צאתו מהענן וזהו הכעס על דרך משל. אף מזה המקרה יחרד לבי ויתר ממקומו. שמעו שמוע בחוזק קולו והדבור אשר יצא מפיו ר"ל הרעם שהוא נפלא ותזק עד שתחתכל השמי' הוא מתייסר ללכת ולהשמע. ואורו הוא הברק יתנועע וירד על כנפות הארץ וזה גם כן פלא כי מדרך האש הוא שיתנועע למעלה. ואחרי הברק ישאג קול הרעם ירעם בקול גאונו ולא יאחרם ר"ל הקולות שלא ישמעו אחר הברקים בזמן מועט כאשר היה קולו בזה האופן שיהיה נשמע וזה כי הסבה ברעם והברק אחד כמו שנזכר בספר האותות אבל כי הרעם ישמע אחר הברק זמן מה לפי שהמובט מגיע אל הראות בזולת זמן והקול מגיע אל חוש השמע בזמן לפי שהגעתו אליו יהיה בתנועה ממקו' ההכאה אשר תחדש הקול עד חוש השמע והיא תהיה בזמן בהכרח והנה יקרה כשהיה מקום הברק והרעם סמוך לאופק שיראה הברק ולא ישמע הרעם לרחקו ממנו כי תכלה התנועה קודם הגיעה אל חושינו ולזה אמר שכאשר ישמע קול הרעם לא יהיה השמעו מאוחר מאד מהראו' הברק. ירעם אל בקולו זה הענין נפלאות עושה גדולות ונפלאו' אשר לא נוכל להשיג. הנה פעם יוצא מהאיד שלג וירד השלג בארץ ופעם יהיה ממנו גשם מטר רבוני לומר שאינו יורד בתוקף גדול ופעם יהיה ממנו גשם מטרות עוז ר"ל שיורד בתוקף גדול וכבר התבארו בספר האותות סבות כל זה ואפשר שנאמר שהרצון באמרו וגשם מטר וגו' שפעם יצא ממנו גשם מטר ר"ל שלא יהיה המטר היורד מחלקי הענן מתחלף קצתו לקצתו ופעם יצא ממנו גשם מטרות עוזו ר"ל שיצאו ממנו מטרים מתחלפים עד שיורד מקצת חלקי הענן מטר גס ומקצתו מטר דק כמו שיקרה הרבה פעמים בעננים אשר יורד מהם הברד. ויהיה הגשם בתוקף כל כך עד שיגנור בעד כל אדם עד שלא יוכל לצאת ולדעת בכל אנשי מעשהו ר"ל שיכירו מה הם עושים ואיפה הם. וגם החיה תחבא מרוב הגשם ותשכון במעונותיה. ולפעמים תבא מחדר הענן הסופה ר"ל הרוח החזקה וזה בהיות האיד הקר מתדבק עם החם ויבקש זה לרדת וזה לעלות ויתהוה מזה הרוח כמו שנזכר בספר האותות והנה מקום אשר הוא מזרים ר"ל שהוא סיבת הזרם והשטף אשר יתחדש מהאיד והוא החלק היותר קר מהאויר כמו שהתבאר בספר האותות וכבר יהיה ממנו ההתקרר אשר יהיה בנקב' חלקי זה האיד העשני והאיד העשני וההתקרר ההוא הוא סבת הרוח כמו שהתבאר בספר האותות וזה פלא שתהיה הסבה אחת בעינה ופעם תסבב הלחות והשטף ופעם תסבב הוויית הרוח אשר הוא מייבש.

מרכון אל יתן מקצת האדים קרח ויתן רחב המים שנעשה מהם הקרח במקום מוצק וכר והוא הקרח והכפור וקראו רחב מים לפי שהוא מתהווה מהטל והוא יורד ברוחב עד שאינו יורד טיפות אבל הוא כמו לחות שיתלחלח האויר. אף ברי יטריח עב לברירה ולפיזור ר"ל שלא יצא ממנו שום דבר אך יותך ויתפזר ויפיץ ענן אורו

ואולם אמר ענן אורו לפי שהיותר נכון שבעננים שיקרה בהם זה הם העננים רבי האיד הקיטורי אשר הוא נקרא אור כמו שקדם כי ליובשו יקרה לו שיתפזר מניכוץ השמש קודם שיתהוה ממנו המטר. ובכלל זה הענן מתהפך מסבות בתחבולות השם הנפלאות עד שיהיו מוכנו כל אלו הדברים המתחלפים אשר זכרנו

והסבה בזה כדי שיפעלו כל אשר יצוה השם ית' על פני תבל ארצה. פעם להזיק כמו הברקי' שימיתו האנשי' באם הנופל בהם או המטר כשיהיה מזיק ופעם להכרית ארצו להצמיח מוצא דשא ופעם ימציאהו לחסד ר"ל ליתרון הטוב ואם אינו צריך לצמחים. האזינה זאת איוב עמוד והתבונן נפלאות אל התדע הסבה איך גזר השם על העננים שיסודרו מהם אלה הענינים בזה האופן. הידעת מה הסבה אשר קבל בה האור וההתלהבות האיד הקיטורי הנעצר בעננו. האם תוכל לדעת על אופני מפלשי עב אשר יתחלפו לכמה גונים נפלאות השם וחכמתו בהם. הידעת למה יהיו בגדיך חמים באשר תשקוט הארץ מפאת דרום ר"ל כשלא יהיה השמש מתנועע בפאה הדרומי' ותהיה תנועתו במזלו' הצפוני' כי אז יהיה החום בחלק המיושב והנה בידיעת סבת זה החום בקרבת השמש מהפיאה הצפוניות מהקושי מה שלא יעלם למי שעיין בטבעיות וכבר ביארנו זה בביאורינו לחכמה ההיא והשלמנו הסבה בזה בחבורי' מספר מלחמות יי'. האם תרקיע עמו השמים שהם חזקי' בתכלית החוזק עד שלא יתפרד דבוקם בשום פנים והם ספירים כמו הראי הנתך ר"ל הזכוכית שיעבור האו' בו. אתה איוב שחושב להתווכח עם השם הודיענו מה נאמ' לו כשנתווכח עמו בזה הענין הנה לא נוכל לערוך דברי' כנגדו מפני חשך והסכלו כמו שלא יוכל להתווכח מי שלא ידע דבר בחכמה את עם היודע בחכמה ההיא. איך נוכל לדבר עמו היסופר לו כי אדבר בדרך שיענני וישלם ההתווכחות ביני ובינו ואם אמר איש דברי ריבות אל השם והתווכח עמו כאשר היה מבולע ונסחת במכות ומכאובים עד שאתה תחשוק להתווכח עמו והוא כאילו אמ' הנכסה איש מכאובו להתווכח עם השם ויענהו עד שאתה תכסוף לזה התוכחות. ושבעתה לבאר אופן אחר מענין האידים והוא שבקב' העתי' יהיה הענן חזק עד שלא יראה האור אשר הוא בהיר וזך בשחקים ר"ל שאין סיבת העדר האור שילקה הכוכב כי הוא בהיר בשחקים אבל רבוי העננים יהיה סבה שלא יראה האור עם חזקו ועם כל זה לא יהיה מהם מטר אבל תעבו' הרוח ותטהר העבים ותפזרם או תוליכם אל מקום אחר ובזאת הסבה ישלם על הרוב ענין המטר ולזה זכרו לפי שבו מן הזרו' אם נייחס זה הפועל אל הרוחות לבד כמו שזכרנו במענה השני מזה הספר. מצפון זהב יאתה ר"ל שיבואו ממנה רוחות מפזרו' האידים ומטהרות האויר ומזככות אותו כזהב וזה כולו בעבור פועל השם יתברך אשר הוא נורא הוד ואפשר שנאמר שהרצון בזה כי מפאת צפון לפי שם היטוב יבא דעת יקר ונכבד כזהב על השם יתברך שהוא נורא הוד כי שם הבעלי חיים והצמחי' אשר בבריאתם מהחכמה הנפלאה והעוצם להמציא באחד אחד מהם כל מה שאפשר בו מהכלים אשר ישלם בהם מציאותם וישמר הזמן האפשרי בהם עד שנוכל להשיג מזה דבר יקר ונכבד מהשם יתברך. ובכלל הנה יראה ממה שברא אותו באלו הנבראים כי שדי אשר לא מצאנוהו ולא נוכל להשיג מדריגתו הוא שגיא כח לעשות משפט ושגיא כח לעשות רוב צדקה וחסד לפי שלא יקצר מהמציא באחד אחד מאלו הנבראים מה שיצטרך אליו במציאותו ולא יקצר גם כן מהמציא באחד אחד מהם מה שאפשר שימציא בהם על צד היותר טוב ולא יענה ר"ל שלא יעשה רע כי אכחנו כראה אותו משתדל בכל עוז באלו הנבראים להגיע הטוב אליהם והוא על דרך אמרו כי לא ענה מלבו. או יהיה אומרו לא יענה שמר וכחו לא יאחר עשיית המשפ' ורוב הצדקה אבל יעשהו תכף בהמצא המקבל בזולת איחור. לכן יראו ממנו האנשים כי לא יראה כל חכמי לב שלא ישגיח בכולם להצילם מהרע אבל כאשר ידבקו בו ובעת הדבקות. או יהיה פירוש אמרו לא יראה כל חכמי לב שלא ישא להם פנים ולא יכבדם להחניף אותם אך תכף שתמצא בהם הרעה ייסרם כדי שיעזבו הדרך ההיא כמו שקדם:

והכלל העולה מהדברים

הוא שאליהוא יבאר שלא ימנע מפני היות האדם פחות ונבזה ביחס אל השם יתברך היותו משגיח בו אבל הוא יבאר שהוא ראוי שישגיח בו ונכיח בביאור זה שתי הקדמות האחת עם היותה מבוארת בנפשה כבר הודה בה איוב והוא שהשם יתברך הוא תמים דעות רוצה לומר שהוא יודע כל המושכלות וזו ההקדמה הודה בה איוב באמרו עמו חכמה וגבורה וההקדמה השנית מחויבת למי שידע טבע שכל האדם שיודה בה והוא שהאדם כביר כח לב רוצה לומר שהוא

שהוא רב ההככה להשיג המושכלו' עד שהוא כחיי על כולם באופן מה ובהיות העכין כן רצוי שהשם ית' הוא רב המושכלות בפועל והאדם הוא רב המושכלות בכח והוא מבואר ממה שבפועל שהוא ישלים מה שבכח ויוציאהו אל הפועל כפי מה שאפשר והיתה היציאה אל הפועל במושכלות ימצא בה הפועל והמתפעל אחד באופן מה הוא מבוא' שכבר יגיע לאדם בזה האופן ה התאחדו' מה ודבקות בשי' ומה שזה דרכו הוא מבוא' שאין ראוי שיתאשהו הש"י אבל ראוי שתהיה ההשגח' כפלא' מצד ההתאחדו' והדבקות ולפי שזה ההתאחדו' הוא מפני מה שהגיע לאדם מ המושכלו' בפועל לא מצד הכח אשר הוא הטבע ההיולי הוא מ מבואר שראוי שתהיה ההשגחה באדם ה המשכיל מצד הטבע האנושי. ובכאן התבאר שאין השם ית' עוזב אנשי האדם על צד ה המיאוס והכחיתות אבל ישגיח במשכילים מהם ולפי שהרשע הו' ממה שימנע הגעת ה המושכלות כמו שזכר איוב במה שקדם הוא מבואר שההשגח' לא תהיה ברשעים אבל י היו מטרה לחצי ה המקרים הרעים ה הנכונים לבא עליהם מצד המערכת ותעדר מהם הצלחת הנפש וזהו עונש המגיע להם על רשעם בעצמות ר"ל העדר מהם הצלחת הנפש ואולם העונש האחר והוא המסרס למקרים הרעים הנכונים לבא עליה' הוא במקרה ושנית' כאילו כוון מהשם ית' כדי שיגיע בו רע מוחש לרשעים ונוסרו בהם שאר האנשים וימלטו מרעתם ול שני מיני העונש אשר זכרנו רמז אליהו באמרו לא יחיה רשע ר"ל שלא ישתדל השם ית' להחיותו החיים הגופיים ולא יחייבו החיים הנפשיים ויורה על זה כי כבר זכר לצדיקים שני מיני הגבול המקבילים לאלו האחד הוא השגחתו בהם אשר ימלטו בה מהמקרים הרע' הנכונ' לבא עליהם והוא אמרו לא יגרע מצדיק עיניו והשני הוא הצלחת הנפש והוא אמרו ואת המלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו ובכאן התבאר איוב מציאות היושר בהלו הענינים אשר היה חושב איוב שימצא החמס וראוי שלא יעלם ממנו שזאת ההשגח' והשמיר' תתחלף לפי התחלף הדבר אשר בעבורו היתה ההשגחה רצוני שכאשר ידבק ויתאחד יותר בש"י תהיה ההשגחה בו יותר וזה מבואר בנפשו למעיין בדבריכו אלה והנה יוכיח אליהוא איוב על אשר לא פשפש במעשיו על הייסורין הבאים עליו ולא שב אל השם ית' כי הוא ירא' שאם היה שהיה איוב צדיק בזה האופן כבר יתכן שיביא השם ית' עליו אלו הייסורין על צד ההשגחה להשיבו מהמרי המועט אשר החל להחזיק בו וזה שהצדיקים כאשר החלו להסתבך במרי מה יגיע לה השם ית' רעות על צד ההשגחה כמו שקדם וכאילו יגיד להם בזה המכאוב אשר הכאיבם שפעלם אשר החלו להחזיק בו הרע וימנעו ממנו וזה כי בבא הרע עליהם יפשפשו במעשיה' וישיבו אל לבם במה היתה החטאת הזאת ואם יקבלו תוכחת בזה וישובו אל השם ית' יהיו מושגחים ממנו ובשמרים עד שיבלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים ואם לא יקבלו התוכחת ימותו בבלי דעת כי פעולות הרשע מונעות השגת המושכלות בלי ספק ובהיות העכין כן הוא מבואר שאם היה איוב שבא אל השם ית' היה נצל מאלו הרעות ולהיות הרעות הבאות לאיוב על זה האופן ר"ל על צד ההשגחה להוציאו מהמרי המעטי אשר החל להסתבך בו היה מתרעם איוב והיה חושב היותו צדיק לפי שמה שהשיגהו מהמרי היה מעטי ובלתי מושג אליו ואחר כן נבה אליהו איוב על יחסו העול והרשע לשם ית' בזה הסידור אשר סידרו מפני הרעות שימשכו ממנו ר"ל מהסידור אשר מהגרמים השמימיים לפי שבו ישלם הדין והמשפט שימשכו העולם ויעמידוהו וזה כי בזה האופן בלבד היה אפשר שיגיע לרשעים רע מוחש על הרשע והעול שיעשוהו כי השם ית' לא יעשה רע בעצמות כמו שביארנו בפתיחת זה הביאור וכאילו ישלם התיקון המדיני בזה הרע הנופל בזה העולם מן ההכרח ואולם הצדיקים אין להם לירא מאלו הרעות כאשר ישתדלו לדבקה בש"י כפי כחם ואמ' אל איוב במאמר כולל שכבר היה ראוי לו להשיג פועל השם מהנפלאו' אשר הושגו לאנשי' במעשיו ולזה היה ראוי לשפוט שזה הסידור הוא בתכלי' השלימו' האפשר ואם נמצא בו חסרון מה הוא לפי מחשבותינו לא לפי האמת וזה שהאיש שהוא ראשי' ההוויות לא יובנו הנפלאו' אשר יעשה בו הש"י כל שכן באחר' שהוא סוף כל ההוויות ובכלל כאשר נעיין בנבראיו ראוי לנו לשפוט שהשם ית' שגיא כח ומשפט ורב צדקה ושהרע לא יבא ממנו על הכוונה הראשונה:

ביאור מלות המענה

ויען יי' את איוב מן הסער' ויאמ' · והיסוד מדד והרצון בו מדותיה מי שם ממדיה · מי גזר ושיר מדת הארץ שתהי' בזה האופן והנה ממדיה שם ובא בשקל מתרי אשול וקצות גבוליה: או מי נטה עליה קו· ר"ל לבנותה ולחדשה באופן אשר הוא עליו · ואולם אמר זה כי מנהג הבונים לנטות קו על בנייניהם: אדניה · עמודיה: ברן יחד · משבין רננה: ויסך · שתם וסגר: בגיחו · בצאתו מרחם יצא · בגאתו והולדו: וערפל חתולתו · ועכן לבושו והטעם כפול והוא מענין והחתל לא חותלת: ואשבור עליו חקי · ואגזור עליו גזרתי: ופה ישית בגאון גליך · ר"ל ואל זה השיעור מהגבול ישית גאון גליך · ר"ל מי שהוא [illegible] אותם והוא הרוח כאילו אמר שלגובה הגלים שיעור וכלה אין לפניך לא יתוסף שיעורו ולזה לא יגבהו הגלים יותר בעת אחת מעת אחרת לתוספת שיעור [illegible] והם בעצמם גם כן מוגבלים בשיעורם עד שלא יבאו מגבולם אשר הגבול השם ית' להם ובזה יהיה נשמר זה המתגליות אשר בחלק הנגלה מהארץ שלא יבאו עליו מי הים [illegible] ואפשר שיהיה הרצון בזה ועד זה המקום ישית הרוח בגאון גליך [illegible] המקום אבל יפסר ויסוב לקדמותו [illegible] ואפשר שיהיה [illegible] הגלים בהביאו אותם עד מקום [illegible] ידעת השחר מקומו [illegible] ואולם אמר זה לפי [illegible] לא יזרח תמיד ממקום אחד [illegible] עד ראש סרטן הדבר הפוך ובזה האופן יתחדשו התקופות [illegible] מאשר הכוכבים להראות פעולות [illegible] וינערו · ויקורו · ויבחנו · לאחוז · תתהפך

ויען יי' · פי' מן הסערה שרוב הנפלאות שסיפר הם בסערת השמים או שידבר עליו בסערה: מי זה מחשיך · העניין רבית להחשיך עצתי כמו להעלים ולהסתיר ובמקום אחר מי זה מעלים: עצה במלים · שדברת בלי דעת: ממדיה · גבולותיה ורב יהודה בעל הדקדוק כ"ע פירש אותה מן מדד ויתכן שיהיה רמז למדת הגבול': קו · הוא סביב עגולת הארץ: ואדניה · הם ההרים · ואבן פנתה · היא הנקודה: ברן יחד · בעבור שיסובו סביבות נקודו' הארץ וכוכבי בקר הם הז' משרתים ויקראו כ כוכבי אור ובני אלהי' הם המערכות ה העליונות ותנועתם היא רנתם ותרועתם: ויסך · כמו הנני סך והעניין סגר: בגיחו · בצאתו כמו מגיח ממקומו כאילו מרחם יצא: חתולתו · מלבוש וכמהו והחתל לא חתלת לא הושמה כרוכה בבגד · שברתי כמו נחקי: ופה ישית · עד כה ישית כחך: המימיך · המיום שנבראת אתה צוית ל להאירות בקר והודעת השחר מקומו: ותוכל לאחוז בכנפו' הארץ · והנכון כי על השחר ידבר שיאחוז בכנפות הארץ וימותו בכל יום הרשעי' ויאבדו כעניין יתמו חטאי' מן הארץ אף על פי שהצדיק ימות חסד יי' על יראיו וצדקתו לבני בנים: תתהפך

מנהסערה חד מן ט"ו מלין דכתי' תיבא חדא וקרי' תרתין מלין וסימ' נמסר במס' רבתא במערכת אות הכ"ף בכ"ר בערך כתב: איפה י' כתיב כן וסימ' ויאמר לו המלך איפה הוא · איפה הם רעים · איפה שמואל ודוד · איפה לא שגלת · ואיפה ישרים נכחדו · איפה היית ביסדי ארץ · איפה לקטת היום ואנה עשית · איפה האנשים אשר הרגתם · ואיש אל ידע איפה הוא · ואלה איפה הם · וד' כתי' אפו וסימ' ואיה אפו תקותי · דעו אפו כי אלוה · מי יתן אפו ויכתבון מלי · ושארהון איפוא כתי': ופא ב' חד כתי' אל"ף וכי' ופה אשליך לכם גורל · ופא אשית בגאון גליך בהר' כתיב א': רשעים חד מן ד' מלין דאית בהון אות תלוי' וסימ' נו"ן כבשה ויקימו להם בני דן את הפסל · ע"ן מיער יכרסמנה חזיר מיער · ע"ן רשעים לאחוז בכנפות הארץ וינערו · ע"ן מרשעים וימנע מרשעים אורם:

וַאֲתִיב יְיָ יַת אִיּוֹב מִן עַלְעוֹלָא דִצְעָרָא וַאֲמַר: מַן הוּא דֵין כְּמַחְשִׁיךְ מַלְכָּא בְּמִלַּיָּא מְרַלְיַת מַנְדְעָא: זְרַז כְּדוֹן הֵיךְ גִּבָּרָא חַרְצָיךְ וְאֶבְעֵינָךְ וְתְהוֹדְעִינַנִי: הָאָן הֲוֵיתָ בְּמִשְׁתָּסֵי אַרְעָא חֲוֵי אִין יָדַעְתָּא בְּיוֹנְתָּא: מַן שַׁוִּי מְשַׁחְתָּא אֲרוּם תִּנְדַע אוֹ מַן מְתַח עֲלָהּ מַתְקוֹלְתָּא: עַל מַה סַמְכַיְיהָא טְמִיעָן אוֹ מַן שְׁדָא אֶבֶן זָוְויָתָהּ: בִּזְמַן דִּמְשַׁבְּחִין כַּחֲדָא כּוֹכְבֵי צַפְרָא וּמְיַבְּבִין כָּל כִּיתֵּי מַלְאֲכַיָּא: וַאֲגֵיף בְּדַשַּׁיָּא יַמָּא בְּמִגְחֵיהּ מִן תְּהוֹמָא דְמִן רַחְמָא יִפּוֹק: כַּד שַׁוִּיתִי עֲנָנָא כְּסוּתֵיהּ וַאֲמִטְתָּא לִיפּוּפֵיהּ: וּפַקְּקֵירַת עֲלוֹי גְּזֵירְתִי וְשַׁוִּיתִי פְּרִירַיָּא הֵיךְ נַגְרִין וְדַשִּׁין: וַאֲמָרִית עַד כָּא תֵּיתֵי וְלָא תוֹסִיף וְכָא תְּשַׁוֵּי בְּגֵיוְתָנוּת גַּלָּלָיךְ: הֲמִן יוֹמָךְ פַּקִּידְתָּא צַפְרָא יְדַעְתָּא לְקְרִיצְתָּא אַתְרֵיהּ: תָּא הֲבְיוֹמֵי בְּרֵאשִׁית הֲוֵיתָא וּפַקַּדְתָּא לְמֶהֱוֵי צַפְרָא יְדַעְתָּ קְרִיץ הֵן אַתְרֵיהּ: לְמֵיחַד בְּגַדְפֵי אַרְעָא וְיִטַּלְטְלִין חַיָּבַיָּא מִינָהּ: תָּא לְמֵיחַד בְּסִטְרָא אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאִטַּלְטְלוּ דָּרָא רַשִׁיעַיָּא מִינָהּ:

לח וַיַּעַן־יְהוָה אֶת־אִיּוֹב מִן ׀ הַסְּעָרָה וַיֹּאמַר: מִי זֶה ׀ מַחְשִׁיךְ עֵצָה בְמִלִּין בְּלִי־דָעַת: אֱזָר־נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ וְאֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי: אֵיפֹה הָיִיתָ בְּיָסְדִי־אָרֶץ הַגֵּד אִם־יָדַעְתָּ בִינָה: מִי־שָׂם מְמַדֶּיהָ כִּי תֵדָע אוֹ מִי־נָטָה עָלֶיהָ קָּו: עַל־מָה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ אוֹ מִי־יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ: בְּרָן־יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל־בְּנֵי אֱלֹהִים: וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא: בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ: וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי וָאָשִׂים בְּרִיחַ וּדְלָתָיִם: וָאֹמַר עַד־פֹּה תָבוֹא וְלֹא תֹסִיף וּפֹא־יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ: הֲמִיָּמֶיךָ צִוִּיתָ בֹּקֶר יִדַּעְתָּה שַׁחַר מְקֹמוֹ: לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה:

אבן עזרא

תתהפך. הארץ בצורות משונות כחומר חותם: ויתיצבו. בני אדם כמו לבוש עליה ובכל יום תחליפם. ובסוף ימנע מרשעים אורם: נבכי. כמו גלים שירוכו וכמהו מבכי נהרות חבש: עד רחבי ארץ. היא הארץ הגדולה המיושבת והנכון כי יאמר התדע כמה רחבי ארץ: כי תקחנו. להוליכו אל גבולו על האור ידבר:

הידעת אז קודם שתולד כמה מספר ימי חייך: ליום קרב. כמו השליך אבנים גדולות וברד שהיה במצרים והגאון רב סעדיה פירש אי זה הדרך ישכן אור על מקום שים בארץ שהוא אור כלו חוץ מיום אחד והפך הדבר ומקום שיהיה שם ה האור חצי שנה אף על פי שדבריו נכונים אינם מענין הפסוקים וכן פי׳ אי זה הדרך יחלק אור זאת שזה האור הוא גשם יקרי. רוח קדים: לשטף תעלה. כאילו תעלה ים לשטף ועניין פלג מן פלג׳ אל׳ מלא מים: לחזיז קולות. חוצץ וחיזוק כמו ה׳ עושה חזיזים קולות תקיפים: אגלי טל. יש אומ׳ הוא המטר הדק בלא חבר ויתכן היות האלף נוסף: כאבן. יתחבאו המים עד שיתקשו כאבן והענין שלא יראו שהם מים: ופני תהום יתלכדו. הענין כפול שאם שהיו מימי תהום יתלכדו עד שיתקשרו ויש אומרים כי ענינו שיתלכדו על פני תהום והוא קרוב: התקשר מעדנות כימה. כוכבים הם בפאת צפון וכסיל בפאת דרום וכימה תקשר הפירוש שהם המעדנות וכסיל הפך הדבר והעניין האתה צויתה לכוכבים האלה לקשר ולפתח והקדמונים אמרו כימה הם שבעה כוכבים קטנים והם בסוף מזל טלה והנראים הם ו׳ והנכון בעיני שהוא אחד והוא כוכב גדול יקרא עין השור השמאלי וכסיל כוכב גדול הוא לב מזל עקרב כי בעלות אלה שניהם במזרח יראו המעשים הנזכרים וזה כנגד זה בכו׳ ובמעלה ובחלק: מזרות.

כוכבים הם ויש אומרים כי הרים תמורת למ״ד ויאמרו כי כמוהו וידע אלמנותיו והוא רחוק: ועיש. כבר הזכרתיו: הידעת חקות שמים. שמתי והוא שאת המסורר חוק כתוק ולא יעבור: משטרו. שב אל השמים בעבור שים להם ממשלה על הארץ מן מוטרים: ושפעת מים. רבים מן שפעת גמלים: בטוחות. רובי המפרשים אמרו שהם הכליות והנכון בעיני שהם הקרב כענין הן אמת חפצת בטוחות ויורה עליו סוף הפסוק שאמר ובסתום חכמה תודיעני כי הענין כפול הוא כמנהג: לשכוי. הוא הלב כמו עברו משכיות לבב והעניין צורות חקוקות כמו ואבן משכית והצורות הם המחשבות ומבני סוד הרוח יודו כן: מי

רלבג

תתהפך כחומר חותם. ר״ל כמו החומר והטיט אשר יעשו בו החותם אשר ירצו שהוא מוכן בקלות לקבל החותם שהוא כן תתהפך פעולת השמש להמסך ממנו פעולות מתחלפות מצד חלוף מצבו: נבכי ים. מעמקי ים: רחבי ארץ. הנה רחב הארץ הוא מרחקה מתקו השוה והוא המקום אשר יהיו בו הלילה והיום שוים לעולם ולזה יהיו לארץ שני רחבים האחד מהקו השוה עד תכלית הצפון והשני מהקו השוה עד תכלית הדרום: חשכתי לעת צר. מנעתי אותם לי ואצרתי אותם להשתמש בהם בעת צר ר״ל להגיע הרע לראוי לו: אי זה דרך יחלק אור. הרצון בו אי זה דרך יחלק השמש עד שילך פעם בתנועתו היומית בדרך אחר וביום אחר בדרך אחר ויפזר מקום זריחתו עלי ארץ כמו שהתבאר למי שעיין מעט בחכמת התכונה ואיפשר שיהיה הרצון באור האיד הקיטורי אשר יתהוו ממנו הלהבות בקלות ויהיה קדים רוח קדים והוא יותר נכון כי לפי הביאור הראשון יהיה בכאן כפל דברים לפי שכבר זכר זה הענין בעינו כמו שאמר המימיך צוית בקר וגו׳: מי פלג לשטף תעלה וגו׳. מי חלק לשטף המים מקום שיפול בו ויקרא למקום ההוא תעלה והיא חפירה והרצון מי סידר המטר בזה האופן שימטיר בזה המקום ולא במקום אחר עד שימליטו בזה האופן הנמצאים בהמטירו פעם במקום אחד ופעם במקום אחר וזה שאם היה המטר כולו במקום אחר תמיד לא ישלם צמח לא במקום ההוא מצד רבוי הלחות ולא בזולתו מצד היובש וזה מבואר בנפשו ומי שם חק ומנהג לברק ולרעמים ויהיה אמרו לחזיז קולות כאילו אמר לחזיז וקולות או ירצה בזה מי שם דרך לחזיז אשר יתהוו ממנו הרעמים שירד למטה לארץ הפך תנועתו הטבעית: שואה ומשואה. מדבר ומקומו חריבה: אגלי טל. טיפי הטל: יתחבאו. ירצה שהם יחפאו ויסתר ענין המימיות ויהיו מים בכח לא בפועל: תקשור מעדנות. ירצה שהם מיכי מענות כימה ר״ל בהמצא השמש שם כי אז יתיר חום הזמן האילנות ויתנו פרים והנה כימה היא צורה אחת במזל טלה: ומושכות כסיל. מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא מהצורות הדרומיות ובהיות השמש במזל שהוא בו יתכנו האילנות מכניתם כחם לרוב הקור: מזרות. היא צורה אחת מהצורות הדרומיות ואחשוב שלא היתה נראית בארץ אשר היה בה איוב כי אם זמן מועט: ועיש. היא צורה מהצורות הצפוניות ואינה נסתרת כלל באקלים אשר אנחנו בו: תנחם. תנהגם: משטרו. מענין שוטר ומושל והרצון אם תשים ממשלת השמים בארץ: בטוחות. הוא מענין כי טח מראות עיניהם והרצון בלבבות הטוחות והסתומות: שכוי. הוא שם מענין ההסכה וההסתכלה תרגום וישקף והסתכי והוא השכל ההיולאני: מי:

מסורה

התבוננת ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסיפ׳ סימ׳ ל׳: אל גבולו ל׳ וחד על גבולו ואינון בן אב מן חד חד חד אל וחד על ול׳ דכו׳ וסי׳ נמס׳ במסר׳ רבת׳ במערכה אות האלף בערך אל בס״ד י ובספר ד׳ וסי׳ בסדר בלק וירמיה סימן י״א: ואוצרו׳ אוצרו׳ י״א בל׳ וסימ׳ עלה שישק מלך מצרים דמלכים תנינא דפסו׳. ויקח אסא את כל הכסף ב׳ בפסו׳. ויוצא אסא את כל

אוצרות ב׳ בפסו׳. ונתתי לך אוצרות חשך. את כל חסן העיר. והלוים אחיה כדה קדמ׳ דפסו׳. ואוצרות ברד תראה. לא יועילו אוצרות רשע. ואת בני התערובות דד״ה: וכפור ב׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ דק ככפר על הארץ. וכפר שמים מי ילדו: ופני י׳ מחרין וסימ׳ נמס׳ בתלים סימ׳ פ״ב: התקשר ל׳ והוא חד מן מלין דמשמשין הת ברישי׳ וסימ׳ התהלך ל׳ כי אתה מתחרה בארז. התקשר ל׳ מעדנות כימה. התשלח ל׳ ברקים וילכו. התאמין ל׳ בו כי ישיב זרעך. התרעישנו ל׳ בארבה הוד נחרו. התרים ל׳ לעב קולך. התצוד ל׳ ללביא טרף. התשחק ל׳ בו כצפור. התצלח ל׳ עתה שתולה התצלח. ואינון מן אב הא ברישי׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בס״ד:

איוב לח

תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש: וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר: הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת: הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה: התבננת עד רחבי ארץ הגד אם ידעת כלה: אי זה הדרך ישכן אור וחשך אי זה מקמו: כי תקחנו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו: ידעת כי אז תולד ומספר ימיך רבים: הבאת אל אצרות שלג ואוצרות ברד תראה: אשר חשכתי לעת צר ליום קרב ומלחמה: אי זה הדרך יחלק אור יפץ קדים עלי ארץ: מי פלג לשטף תעלה ודרך לחזיז קלות: להמטיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו: להשביע שאה ומשאה ולהצמיח מצא דשא: היש למטר אב או מי הוליד אגלי טל: מבטן מי יצא הקרח וכפר שמים מי ילדו: כאבן מים יתחבאו ופני תהום יתלכדו: התקשר מעדנות כימה או משכות כסיל תפתח: התציא מזרות בעתו ועיש על בניה תנחם: הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ: התרים לעב קולך ושפעת מים תכסך: התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו: מי שת בטחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה:

תרגום

מתהפכא היך טינא חותמא דילהון ואיתעתדון היך כסו זהים: ת״א אתהפכת היך טינא חותמא דלהון ולא אתבריאו כמו גושמיהון בלא נשמתהון היך כסו סריק: ואתכסי מן רשיעיא נהורהון ואדרע מרממא תתבר: איפשר דעלתא עד מערבלי סגור ימא ופשפוש תהומא הליכת: אפשר דאתגליאו לך מעלני מותא ומעלני טולי מותא דגהנם תחמי: איתביינת עד פתווי ארעא דגינתא דעדן חוי אין ידעתא כולה: אידין אורחא ישרי נהורא וחשוכא הידין אתריה: ארום תדבריניה לתחומיה וארום תתבין שבילי בייתיה: הידעתא ארום בכן אתיליד ומיניין יומייך סגיעין: איפשר דעלתא לקורטורי תלגא ואפותיקי ברדא תחמי: דיגנזית תלגא לעידן עקתא בגהנם וברדא ליום קרבא דפרעה ואגחותא דמצראי: הידין אורחא יתפליג נהורא יבדר רוח קדומא על ארעא: מן טייף לשטפא קובתא ואסרטא לענני קליא: ת״א מאן טאיף לשטפא דתהומא חריצי מיא וקצתתון דלא לעילא ואורחא לענני דמרתין סתמן מיא בקליא: ת״א מאן עבד שטפא למרזיבא דמיא ולעילא ארחא דעננא דמחית מטרא בקלין: לאחתא מטרא על ארעא דלית בה גבר מדברא דלא בר נש ביה: למסבע רגושא ואתרו גשתא ולמרבייא מפקנות דיתאה: האית למטרא אבא או מן אוליד רסיסי טלא: מכריסא מן נפיק קרחא וגלידא דשמיא מן יליד יתיה: היך אבנא מוי קרישן ומיטמרן ואפי תהומא דמן קורא מתאחדין: התקטור שירי כימתא או אשלי ונגדין ניפלא תשרי: התפיק שטרי מזלייא בזמניה וזגתא על אפרחהא תדברינון: הידעתא גזירתא דשמיא אין תשוי שטריה גלגליה בארעא: אפשר דתרים לעבא קלך וריכפת מיא תחפינך: איפשר תשדר ברקין ויהכון ויימרון לך הא אנן: מן שוי בכליין חוכמתא או יהב לליבא בינתא: ת״א לתרנגול ברא ביונתא למקלסא למריה:

מי יספר. מענין מנין ומספר כמו אספר כל עצמותי: ונבלי שמים. הם הגשמים הארציים הנופלים מלמעלה למטה: בצקת עפר למוצק וגו׳ בהתקשות העפר עד היותו חזק: ורגבים. הם גושי העפר והרצון שחלקי הארץ ידובקו עד שלא ישאר פנוי ביניהם: וחית כפירי׳ תמלא. ונפש האריות תמלא להמציא להם טרף כי נפשם ריקה בהעדר טרפם:

ימחו. ישפלו: ישועו. יצעקו: יעלי סלע. בו קאסטאין בלע״ז והיא עולה בראש הסלע ב בשעה שכורעת לילד והשם ית׳ מזמן לה נשר שמקבלת אות׳ הולדות בכנפיו ומציל אותם שלא יפולו כך אמרו רבותינו ז״ל ואם הענין אמת הנה פירוש ה הפסו׳ כן ואם לא הנה יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הבא איננו נולד כי אם בקושי גדול ולזה יהיה נולד בתכלית הסכנה לולי השגחת השם ית׳ להמציא הוולדים ב באופן מהחוזק שלא ימותו בעת הליד: חולל אילות. הו׳ מענין חיל וחבלי יולדה ואמרו רבותינו ז״ל כי האילת רחמה צר ולא תלד אם לא הכישה נחש ב ברחמה והשם ית׳ סבב שיבא אליה נחש בעת הלידה להכיש׳ ברחמ׳ ותלד ואם לא ימצא הענין כן יהיה הרצון בזה לפי מה שאחשוב שזה הבא איננו נולד כי אם בקושי גדול ו ולזה יהיה הענין בו כמו הענין ביעלי סלע ולזאת הסבה יהיה הולד בתכלית הסכנה ועם כל זה יוכל ל להשגח׳ השם יתברך בנמצאות: תפלחנה. תשברנה ותכתתנה: חבליה׳. ציריה: יחלמו. מענין בריאות והוא מענין ותחלימני ו והחייני: בבר. בחוץ: פרא. חיה הנמצאת במדבר והיא אוכלת עשב כבהמה: ערוד. חמור הבר: ערבה. מדבר: מליחה. ארץ מליחה והיא מדבר גם כן: תשואו׳. ענין המיה: יתור. מן ויתורו את הארץ והוא שם בשקל יבול: רים. ראם: אבוסך. הוא האבוס שאוכלת בו ה הבהמה: התקשר ריס בתלם עבותו. הרצון בו האם העבות יתקשר ריס בתלם לחרוש בתלמי השד׳ כמו הענין בשור ובחמור וזולת׳ מבעלי חיי׳ שיחרשו בהם: ישדד. מגזרת שדה והוא החרישה כמו יפתח וישדד אדמתו: כנף רננים. שם עוף או אפש׳ שיהיה שם הכנף רננים וידבר מכנף העוף ההו׳: נעלסה. שמח׳ ועלס׳: אברה. כנף שלה: חסידה. שם עוף: ונוצה. ר״ל נוצת העוף ההוא: תזוריה. תדרכם ותרמסם והוא מגזרת ויזר את הגיזה: הקשיח בניה. הקשיח מרחמיו כאלו אינם לבניה ושכחה אותם: השה׳. שכח אותה והעלים ממנה: תמריא׳. מענין הגבהה: רעמה. חוזק ועוז הקול והגבהה והצהלה היוצאת ממנו:

מי יספר. פירושו מספיר מי שם אותם כספיר כענין כראי מוצק וים אומ׳ שהוא מן ספר ואחרי׳ אמרו מתספר ואחרים אמרו מי יספר בחכמתו השחקים: ונבלי שמים. הם העבים בעבור שהם מלאים מים: ישכיב. כמו יוריד וכמוהו שכבת הטל: למוצק. היא הנקודה: ורגבים ידובקו. הם בקיעות הארץ מהחום והמטר: וחית כפירים תמלא. כי היא נפשו ריקה: ישוחו. מן ישח כי כן מנהג ה הכפיר וכמהו ידכה ישוח: תכרענה. ותפלחנה ילדיהן כדי שלא יזוזו ממקומם: חבליהם תשלחנה. פי׳ תשלחנה חבלים ומכאובות על ידיהן ואחר כך יתרפאו ב בניה׳ כענין ותחלימני: ירבו. יגדלו בבריאות כמו ברור וים אומ׳ שהוא תרגום חוץ: תשואות. קולות מן שאון: ירוק. הענין אחר כל מקום ירוק: התקשר ריס בתלם. כמו תלמיה רוה והענין ה התקשר ריס בתלם בעבות: התבטח בו. כי רב חילך בעבור רוב כחו: ותעזוב אליו יגיעך. עניינו זרע השדה שבכחו יחרוש וישדד כמעשה השור וים אומ׳ כי תעזוב תשים על גבו כענין עזוב תעזוב עמו והוא רחוק מאד: התאמין בו כי ישיב זרעך. כי אם יחרוש וישדד ישיב לך הזרע: וגרנך יאסוף. ברים: כנף רננים. שם עוף אולי נקרא כן בעבור נועם קולו: נעלסה. כמו נפרש וכן נתעלסה באהבים והטעם האתה נתת לרננים כנף. ונתת אברה היא הכנף וכן ישאהו על אברתו. וגם נוצה לחסידה והוא עוף יבא למועד ידוע כי כן כתו׳ בספר ישעיה: כי תעזוב לארץ בציה. זאת תולדת׳: תחמם. בציה מגזירת חום: תזוריה. מגזרת ויזר: הקשיח בניה. והטע׳ תהיה כזר על בניה כאילו לא היו שלה וכמהו תקשיח לבנו מיראתך ואין להם ם של שני במקרא:

יגיעה בלי פחד. אין לה פחד על הבנים שיהיו בניה מתזורת רגל: כי השה. מטעם כי נשני אלהים: ולא. נתן לה חלק בבינה: תמריא. תגבה ואין לו חבר וים אומ׳ כי סור ומריא כמהו וטעם תמריא שמן העולה מלפין רבנן: תשחק לסוס. בעבור רוב מרוצתו: רעמה. כטעם עוות מן רעמו פניס הו מגזרת רעם:

התרעישנו

בצקת ל׳ למוצק ל׳ ורגבים ל׳ התצוד ל׳ ללביא ל׳ התצוד ללביא טרף: במעונות ב׳ מל׳ דמל׳ בליש׳ וסימ׳ ומי יבא במעונותינו׳ כי ישחו במעונות. וג׳ חס׳ בליש׳ מענה אלהי קדם. כפיר קולו ממענתו. ומעונתיו טרפה. וב׳ כתיב מעונתם חס׳ וי״ו בתר׳ וסימ׳ ואל מעונתם ישובון. ואל מעונתם ירבצון. ושאר׳ מעונות כתי׳ חס׳ ו׳ קדמא: ירחים ד׳ וסימ׳

מִי־יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה וְנִבְלֵי
שָׁמַיִם מִי יַשְׁכִּיב׃ בְּצֶקֶת עָפָר
לַמּוּצָק וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ׃ הֲתָצוּד
לְלָבִיא טָרֶף וְחַיַּת כְּפִירִים תְּמַלֵּא׃
כִּי־יָשֹׁחוּ בַמְּעוֹנוֹת יֵשְׁבוּ בַסֻּכָּה לְמוֹ
אָרֶב׃ מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי־יְלָדָו
אֶל־אֵל יְשַׁוֵּעוּ יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל׃
הֲיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי־סָלַע חֹלֵל
אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר׃ תִּסְפֹּר יְרָחִים
תְּמַלֶּאנָה וְיָדַעְתָּ עֵת לִדְתָּנָה׃
תִּכְרַעְנָה יַלְדֵיהֶן תְּפַלַּחְנָה חֶבְלֵיהֶם
תְּשַׁלַּחְנָה׃ יַחְלְמוּ בְנֵיהֶם יִרְבּוּ בַבָּר
יָצְאוּ וְלֹא־שָׁבוּ לָמוֹ׃ מִי־שִׁלַּח פֶּרֶא
חָפְשִׁי וּמֹסְרוֹת עָרוֹד מִי פִתֵּחַ׃ אֲשֶׁר־
שַׂמְתִּי עֲרָבָה בֵיתוֹ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה׃
יִשְׂחַק לַהֲמוֹן קִרְיָה תְּשֻׁאוֹת נוֹגֵשׂ
לֹא יִשְׁמָע׃ יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ וְאַחַר
כָּל־יָרוֹק יִדְרוֹשׁ׃ הֲיֹאבֶה רֵּים עָבְדֶךָ
אִם־יָלִין עַל־אֲבוּסֶךָ׃ הֲתִקְשָׁר־
רֵים בְּתֶלֶם עֲבֹתוֹ אִם־יְשַׂדֵּד עֲמָקִים
אַחֲרֶיךָ׃ הֲתִבְטַח־בּוֹ כִּי־רַב כֹּחוֹ
וְתַעֲזֹב אֵלָיו יְגִיעֶךָ׃ הֲתַאֲמִין בּוֹ
כִּי־יָשׁוּב זַרְעֶךָ וְגָרְנְךָ יֶאֱסֹף׃ כְּנַף־
רְנָנִים נֶעֱלָסָה אִם־אֶבְרָה חֲסִידָה
וְנֹצָה׃ כִּי־תַעֲזֹב לָאָרֶץ בֵּצֶיהָ וְעַל־
עָפָר תְּחַמֵּם׃ וַתִּשְׁכַּח כִּי־רֶגֶל
תְּזוּרֶהָ וְחַיַּת הַשָּׂדֶה תְּדוּשֶׁהָ׃ הִקְשִׁיחַ
בָּנֶיהָ לְּלֹא־לָהּ לְרִיק יְגִיעָהּ בְּלִי־פָחַד׃
כִּי־הִשָּׁהּ אֱלוֹהַּ חָכְמָה וְלֹא־חָלַק
לָהּ בַּבִּינָה׃ כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא
תִּשְׂחַק לַסּוּס וּלְרֹכְבוֹ׃ הֲתִתֵּן לַסּוּס
גְּבוּרָה הֲתַלְבִּישׁ צַוָּארוֹ רַעְמָה׃

מַן יְמַנֵי שִׁבְעָתֵי שְׁמַיָא בְּחוּכְמְתָא וְכִילְוַות
שְׁמַיָא מַן יְשָׁרֵי׃ ת״א מַאן יְמַנֵי כּוֹכְבֵי
שְׁמַיָא בְּחוּכְמְתָא וַעֲנָנֵי דְמַתִּילִין לְזִקַּיָא
דִשְׁמַיָא מַאן אַשְׁכִּיב׃ כַּד אִישְׁתָּאַם עַפְרָא
לְשִׁיתָאֲסָא וְגַרְגִישְׁתָּא אִידַבְּקוּ׃ הֲתָצוּד
לְלֵיתָא מְזוֹנָא וּפַרְנָסוּתָא דְאַרְיָוָתָא תְּסַפֵּק׃
אֲרוּם שַׁחַיִין בִּמְדוֹרָתְהוֹן יָתְבוּן בִּמְטַלַּלְתָּא
מְטוּל לְכַמְנָא׃ מַן יְתַקֵּן לְעוֹרְבָא מְזוֹנֵיהּ
אֲרוּם בְּנוֹי לֶאֱלָהָא יִבְעוֹן תָּעֲיָין מִדְלֵית
מֵיכְלָא׃ אֶיפְשַׁר דִּידַעְתָּא עִידָן מֵילְדֵיהוֹן
דְיַעֲלֵי טִינָרָא כַּד מִצְטַעֲרִין אַיַּלְתָּא תִּנְטוֹר
תִּמְנֵי יַרְחַיָא דִשְׁלָמַן וְתִנְדַע עִידָנֵי מֵילְדֵיהוֹן
׃ חַמְטַן בְּנֵיהוֹן מִתְפַּלְחַן צַעֲרֵיהוֹן מְשַׁדְּרִין
׃ מִתְחַיְּלִין בְּנֵיהוֹן יִסְגּוֹן בְּעִיבוּרָא יִפְּקוּן
וְלָא תַיְיבִין לְהוֹן׃ מַן פְּטַר מְרוֹדָא בַּר חוֹרֵי
וְשׁוּשְׁלֵי עֲרוֹדָא מַן שְׁרֵי׃ דִּי שַׁוִּיתִי מֵישְׁרָא
בֵּיתֵיהּ וּמַשְׁכְּנוֹי אַרְעָא צַדְיָא׃ יְגַחֵךְ לִרְגוּשׁ
קִרְיְתָא אַתְרְגוּשְׁתָּא דְרַדֵּי לָא יִשְׁמַע׃
וְאֶלֵיל טוּרַיָא סַרְעֵיהּ וּבָתַר כָּל יְרוֹקָא יִבְעֵי
׃ אֶיפְשַׁר דִּצְבֵי רֵימָנָא לְמִפְלְחָךְ אִין יְבִית
עַל אוּרְוָתָךְ׃ אֶיפְשַׁר דְּתִקְטוֹר רֵימָנָא
בְּתַלְמָא דַאֲשֵׁלֵיהּ אִין יְשַׁדֵּד גַּלְמָתָא בַּתְרָךְ
׃ אֶיפְשַׁר דְּתִתְרְחֵיץ בֵּיהּ אֲרוּם סַגִּי חֵילֵיהּ
וְתִשְׁבּוֹק לְוָתֵיהּ לֵיעוּתָךְ׃ אֶיפְשַׁר דְּתֵימִין
בֵּיהּ אֲרוּם יְתוּב דַּרְעָךְ וְאִידְרָךְ יִכְנוֹשׁ׃
גַּדְפָּא דְתַרְנְגוֹל בָּרָא דְמִשְׁבְּחָא וּמְקַלְּסָא
אִין אֵיבְרָא דְחַוַּורְיָתָא וְנוֹצִיצְיָתָא׃ אֲרוּם
תִּשְׁבּוֹק לְאַרְעָא בֵּיעַיְיהָא וְעַל אַרְעָא תְּדַגַּר
׃ וְשַׁלְיָיא אֲרוּם רִגְלָא תְּבַדְּרִינַהּ וְחֵיוַת בָּרָא
תְּדוּשְׁשִׁינַהּ׃ שִׁיחֲנָא עַל בְּנַיָא דְלָא דִלָהּ
לְסְרִיקוּתָא לֵיעוּתָהּ מִדְלֵית דְלוּחָא׃ אֲרוּם
אַנְשְׁיָהּ אֱלָהָא חוּכְמְתָא וְלָא פְּלִיג לָהּ
בְּבִיוּנְתָא׃ כְּעִידַן בִּמְרוֹמָא טַיְסָא מְגַחֲכָא
לְסוּסָא וּלְרִיכְבֵיהּ׃ הַאֶיפְשַׁר דְּתִתֵּן לְסוּסָא
גְּבוּרְתָּא אֶיפְשַׁר דְּתַלְבִּישׁ צַוְורֵיהּ תּוּקְפָּא׃

ותצפנהו שלשה ירחים׳ וממגד גרש ירחים. במספר ירחים אל יבא. תספר ירחים תמלאנה: פרא ו׳ וסי׳ נכסר בסדר לך לך ובסיפר׳ סימן י״א: פתח ג׳ וסי׳ מוכר מלכים. ומוסרות ערוד מי פתח׳ דלתות פניו מי פתח: ירוק ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ וכי ירק הזב בטהור׳ ואביה ירק ירק׳ ואחר כל ירוק ידרוש: ישדד ב׳ וסימ׳ אם ישדד עבקים אחריך׳ אפרים עגלה מלמדה. וא׳ יפתח וישדד אדמתו: ישיב חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ ג׳ דכתי׳ ו׳ במצעות תיבות וקרי׳ יו״ד וסי׳ ישוב הדע לשוררי׳ התאמין בו כי ישוב זרעך׳ תגמול ידי אדם ישוב לו: אשוב ג׳ כתי׳ ו׳ וקרי׳ י׳ וסי׳ יהוד׳ כי הנה בימים ההמה ובעת ההיא אשר׳ אמאס גם זרע יעקב ודוד׳ עילם והיה באחרית הימים: ללא י״א וסימ׳ נמסר בסיפרא סי׳ כ״ו: השה ל׳ בבינה ל׳ כי השה אלוה חכמה׳ תבריא ל׳ תשחק לסוס: צוארו ה׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ:

התרעישנו

אבן עזרא

התרעישנו כארבה · שתשמיע לו רעש במרוצתו כאשר ישמע לארבה : הוד נחרו · כמו נחרת סוסיו קול בהלת הסוס : יחפרו · רגליו בעמק וישיש : בכח · שיש בו : נשק · ידוע : ישחק · לדבר שיפחד אדם ממנו : ולא יחת · כמו אל תערוץ ואל תחת : ולא ישוב · אחור מפני חרב : תרנה · קול החצים היוצא מהאשפה כמו ותעבר הרנה : להב חנית וכידון · שהם מרוקים כאילו להב יצא מהם : יגמא ארץ · יפסע ארץ וקרוב ממנו מ נגמת פניהם והטעם נוכח פניהם · כל כך ישמח ללכת אל מקום המלחמה שלא יאמין כי קול השופר הוא אמת : בדי שופר · בשמעו השופר יאמר האח מרוב שמחתו כמו האח האח והיא מלה תאמר על השמח׳ בבוא לאדם חפצו בדי שופר כמו בדי ריק והוא קרוב מטעם אין די בער : יריח מלחמה · כשמשמעו כי כן הוא : רעם שרים · ישמיעם שרים ותרועה מרחוק : יאבר נץ · יעופף לתימן כי יבקש מקום חם : יגביה נשר · אין עוף שיגבה יותר ממנו : סלע ישכון · כן תולדתו : חפר אוכל · יבקש כמו לחפור את כל הארץ וקרוב מגזרת חופר נמוך והטעם שהוא במקום גבוה ויבקש מזונו כמטה כחופר מטמון : ואפרוחיו יעלעו דם · כמו וסתו ולעו והטעם יבלעו דם אוברי החללים שיבוא ויהי העי״ן הראשון כפול או יהי מגזרת עלעה בלשון רבנן והטעם ישברו בלעת החלל להוציא דם והראשון נכון בדקדוק והאחרון עצמו שהוא מגזרת עצם וזה דבר ידוע כי הנשר יראה ממקום רחוק מאד מקום החללים וירוץ שמה : הרוב

מסורה

נחרו ל׳ התרעישנו בארבה והוא חד מן א״ב מן א״א כתיב ו׳ בסוף תיבו׳ בחברת או ול׳ זוגא וסי׳ נמסר בבס׳ רבה׳ במער׳ ב׳ אות הא״ו בסו׳ : אשפה ב׳ וסי׳ ועילם נשא אשפה : עליו תרנה אשפה להב : שופר ב׳ חס׳ וסי׳ אל חכך שפר · בדי שפר יאמ׳ האח · וכל אורייתא דכו׳ חס׳ בכ״ב מ״ל וסי׳ והעברת שופר הרועה ג׳ בו · וכל נביאי׳ וכתובי׳ דכו׳ מ״ל בג״ב חס׳ וסי׳ דלע׳

איוב

הֲתַרְעִישֶׁנּוּ כָּאַרְבֶּה הוֹד נַחְרוֹ אֵימָה : יַחְפְּרוּ בָעֵמֶק וְיָשִׂישׂ בְּכֹחַ יֵצֵא לִקְרַאת־נָשֶׁק : יִשְׂחַק לְפַחַד וְלֹא יֵחָת וְלֹא־יָשׁוּב מִפְּנֵי־חָרֶב : עָלָיו תִּרְנֶה אַשְׁפָּה לַהַב חֲנִית וְכִידוֹן : בְּרַעַשׁ וְרֹגֶז יְגַמֶּא־אָרֶץ וְלֹא־יַאֲמִין כִּי־קוֹל שׁוֹפָר : בְּדֵי שֹׁפָר יֹאמַר הֶאָח וּמֵרָחוֹק יָרִיחַ מִלְחָמָה רַעַם שָׂרִים וּתְרוּעָה : הֲמִבִּינָתְךָ יַאֲבֶר־נֵץ יִפְרֹשׂ כְּנָפוֹ לְתֵימָן : אִם־עַל־פִּיךָ יַגְבִּיהַּ נָשֶׁר וְכִי יָרִים קִנּוֹ : סֶלַע יִשְׁכֹּן וְיִתְלֹנָן עַל־שֶׁן־סֶלַע וּמְצוּדָה : מִשָּׁם חָפַר־אֹכֶל לְמֵרָחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ : וְאֶפְרֹחָו יְעַלְעוּ־דָם וּבַאֲשֶׁר חֲלָלִים שָׁם הוּא :

(הערות בשוליים: ל׳ · ל׳ — ג׳ בסו׳ בטול ולא ולא — ל׳ · ב׳ ועילם — ל׳ — ט׳ חס׳ בליש׳ — ל׳ — ל׳ · ל׳ — בכפית ק׳ — ל׳ וחס׳ וחד׳ בכל׳ ח׳ — תיו · ל׳ · ר׳ ק׳)

תרגום

הֲתַרְגִּישִׁינֵיהּ הֵיךְ גּוֹבָאִי שִׁבְהוֹר לִישְׁלוּשְׁתָא דְנַחִירֵיהּ אֵימְתָא : מְחַפְּשִׁין בְּגַלִימָא וְיֶחְדֵי בְּחֵילָא יִפּוֹק לְקַדְמוּת קְרָב : יְיַחְדֵי לְדָלוּחָ וְלָא יִתְבַּר וְלָא יְתוּב מִן קֳדָם סַיְיפָא : עֲלוֹי תִּשְׁדֵי זַיְינָא חַרְבָּא שִׁנְנָא מוֹרְנִיתָא וְרוֹמְחָא : בִּרְגִיז וְרוּגְזָא יַעֲבִיד גּוּמְתָא בְּאַרְעָא וְלָא יְהֵימִין אֲרוּם קָל שׁוֹפָרָא : בְּמִיסַת שׁוֹפָרָא יֵימַר חֶדְוָא וּמִן רְחִיק יְרִיחַ קְרָבָא אַכְלְיוּתָא דְרַבְרְבֵי וְיַבָּבָא : אֵיפְשַׁר מִבִּיוּנְתָּךְ יִתְאַבֵּר בַּר נָצָא פְּרוֹשׂ גַּדְפָּא לְדָרוֹמָא : אִין עַל מֵימְרָךְ יִתְגַּבַּהּ נִשְׁרָא וַאֲרוּם יָרוּם שַׁרְבְּפֵיהּ : כֵּיפָא יִשְׁרֵי וִיבִית עַל כְּרַךְ טִינַר וּמְצַדְתָּא : מִתַּמָּן חָפִיר מֵיכְלָא לְמַרְחִיק עֵינוֹי מִסְתַּכְּלָן : וְאֶפְרוֹחוֹי גַּמְעִין אִידְמָא וּבְאַתַר דְּתַמָּן קְטִילַיָּא תַּמָּן הוּא :

מסורה

ומן וישלח אבשלום עד סוף ספר׳ דכו׳ : למרחוק ח׳ וסי׳ נמסר לעיל בספר׳ סי׳ ל״ו ומלכי׳ ב׳ סי׳ י״ט : ובאשר ד׳ וסי׳ נמסר בשופטים סי׳ ה׳ וישעיה סי׳ ס׳ : הרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסי׳ נמסר בספר׳ ריש סי׳ א׳ :

רלבג

התרעישנו כארבה · התתן לו הרעש והכפוע אשר הוא רועש כארבה : הוד נחרו אימה · ע״כ שעוטו היוצא מנחיריו הוא אימה לשומעיו : יחפרו בעמק · יחפרו רגליו בעמק כמנהג הסוסים : נשק · כלי מלחמה : תרנה · תזעק מגזרת ותעבור הרנה במחנה : אשפה · הוא כלי שישימו בו החצים : חנית וכידון · הם כלי זין : ברעש ורוגז יגמא ארץ · ברעש ותנועה חזקה ובחמה ירוץ עד ש שידמה כאילו הוא מגמא את הארץ ובולעה לחוזק המרוצ׳ : האח · מענין שמחה : יאבר · יעוף ולפי שהעופפות הוא בכנף אמר יאבר : נץ · שם עוף : ומצודה · סלע חזק וגבוה : חפר אוכל · יבקש ויחפש האוכל שיהיה כזון מ ממנו מגזרת ויחפרו לנו את הארץ : יעלעו · יבלעו : חללים · הרוגים :

ביאור דברי המענה

ענה השם ית׳ את איוב מן החשך והסערה ואמר ואולם ייחס זה המראה אל הסערה לפי שהנביאי׳ כשתבא להם הנבואה יהיה שם ביניהם מסך מ מבדיל מצד החומר מלקבל בשלימו׳ השפע האלהי ולזה תמצא שתיוחס הנבואה אל הערפל או אל החשך והסערה אשר הוא אחד הרב החשך · מי זה אשר עכתו ועבותיו הם חשוכים ואפלים מבלי דעת אשר חשקת להתוכח עמי · ועתה אזור נא כגבר חלציך כאדם המתווכח שאלך והודיעני שאלתי אחר שאתה שופט על מעשי ראה איך תוכל לשפוט את מעשי ואיך יודע אותם ומשיגם והוא מבואר שהשופט ראוי שתהיה אצלו ידיעת מה שהוא שופט · איפה היית שתדע אופן החכמה ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה מי שם מדתה בזה השיעור כי יתדע אופן החכמה בזה והטעם כי בהיות מדתה בזה השיעור מן החכמה עד שאם היתה יותר גדולה או יותר קטנה היה נפסד העולם כי העולם ישמר בשווי אשר ביסודות בכמות ובאיכות כמו שהתבאר בטבעיות · או מי נטה עליה קו כדרך הבונים כאשר יתחילו לבנות והרצון בזה מאי זה דבר היתה התחלת הוויתה ואמנם אמר זה להעלם העניין בסבת הוויית הארץ לפי שהוא מיוחס אל ההעדר ר״ל אל העדר קבול המתפעל פועל הפועל ולזה היה מה שרחק מהגרמים השמימיים ארץ וזה פלא שישלים השם ית׳ זה המציאות באלו השתי סבות והיא הסבה המיוחסת אל העדר בפנים מה כמו הארץ והסבה ההפכית לה כי זה העולם מתקיים במציאות ההפכים וכאילו התבאר בזה שאפילו מה שמיוחס אל ההכרח וההעדר ישתמש בו השם יתברך לתועלת כפימה שאפשר עד שישלים בו זה המציאות השפל · או יהיה פירושו או מי נטה עליה קו לקחת מדתה בהתהוותה כמו שיעשו הבונים ויהיה הענין כפול · על מה אדניה הוטבעו או מי ירה אבן פנתה אשר היא נסמכת עליו כי בזה מהחכמה מה שלא יעלם כי היא נסמכת על מרכזה שהוא נקודה לבד וזה לא היה לנקודה ההיא מצד מה שהיא נקודה כי הנקודות כולם מתדמות אבל היא הסיבה בזה מה שמשאתו מכוכבי אור אשר הם משבחים ומרננים לפניו תמיד רוצה לומר הגלגלים אשר בהם הכוכבים כי כאשר נמצאו אלו הכוכבים מרננים ומשבחים לפני עם כל המלאכים וזה היה בעת המצא הגרמים השמימיים או יהיה זה הטבע לזאת הנקודה להיותה אמצע · ומי הוא אשר יסך בדלתים ים בעת התאוותו עד שיהיה שם חלק נגלה בארץ להתהוות בו אלו הנבראות אשר בארץ ולא יעבור בו הים ויכסנו שזה היה כפלא מאד ומה שאי אפשר שתתן בו סבה טבעית כמו שביארנו בספר מ״ו · וגם אחרי כן שמרתי זה המציאות בשומי הענן והערפל מכסה הים תמיד רוצה לומר שאור השמש יעלה ממנו אדים תמיד יחסרוהו עד שלא יעבור גבולו בסיבת המים הבאים עליו מהנהרות כי הוא יחסר באלו האדים כשיעור מה שיתוסף בסבת הנהרות ובזה האופן גזרתי עליו חקי ואשים בריח ודלתים לפני הים שלא יעבור גבולו · ואומ׳ עד פה תבא ולא תוסיף ובזה הגובה יכלה גאון גליך לפי שלא יתוסף גובה הים כלל בסבת מה שזכרנו · המימיך צוית בקר והודעת לשחר מקומו אשר ממנו יזרח ואולם אמר זה לפי שהשמש לא יזרח בכל יום ממקום אחד אבל יתחלף מקום זריחתו מצד תנועתו בגלגלו הנוטה הנשלמת בשוה ותתחדשנה בזה תקופות השנה אשר להם רושם חזק במציאות אלו הדברים ההוים הנפסדים ובשמירתם זמן מה כי בסיבת אלו התקופות יגבר אחד מההפכים אשר עמידתנו בהם פעם והאחר פעם עד שישלם בזה הסידור היושר לאלו הנמצאות ויתחדשו בזאת הסבה מהפועל האחד פעולות רבות מתחלפות מצד התחלף יחסו אל הארץ אשר שם פעולותיו גם יתחדשו לזאת הסבה מהפועל האחד ההוויה וההפסד כי קרבתו ממנו הוא סבה להוויה ומרחקו ממנו סבה להפסד וזה מקום פלא וחכמה נפלאה ולזה אמר שכבר יתחלפו מקומו׳ הזריחה לשמש לאחוז בכנפות הארץ ר״ל שיהיה פעם בתכלית הנטייה לצפון והוא בהיותו בראש סרטן ופעם בתכלית הנטייה לדרום והוא בהיותו בראש גדי ואלו החילופים עם שים להם מבוא גדול בהוויות ושמירת הנמצאות הנה יגיע מהם רע במקרה מצד התגבורת באלו העתים ובוגם כן עם שהוא מן ההכרח תועלת להנער הרשעים מן הארץ וזה שכבר יתחדשו מזאת הנטייה פעולות מתחלפות מהכוכבים כמו החומר שיקבל החותמות והצורות בתמורה פעם אחר פעם ויעמדו כמו לבוש שילבשהו האדם פעם ויפשטהו פעם ולא יעמוד עליו זמן ארוך ובזאת התמורה אשר לנמצאות מצד חילוף מצבי הכוכבים ממנו וחילוף מצבי קצתם מקצת ימנע מרשעים אורם והצלחתם וזרוע רמה אשר לרשעים תשבר וזה כי אם היה נולד הרשע בעת שיהיה לפי המשפט ההוא מצליח הנה יומר ענייני תמיד ויהפך מענין לענין מצד התחלף הוראת הכוכ׳ ומשפטיהם בו עד שישבר זרועו וכחו עד שיכלה · הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת שתדע עמקם הנפלא ועם זה יגיעו שם פועל הגרמים השמימיים להוות ההוויות הנמצאות בו · הנגלו לך שערי מות ושערי צלמות תראה ר״ל שתדע אי זה מקום מרכז הארץ אשר הוא מות וצלמות ושאול להיותו רחוק מהתהוות שם דבר עם שהארץ היא בתכלית מההעדר עד שאין בנמצאות המוחשות מה שהוא במדרגתה מהחסרון וההעדר ולזה הכינו בעלי התורות הארץ כאילו היא החומר הראשון כמו שזכר הפילוסוף בספר מה שאחר הטבע והאמר גם כן בתורה כי עפר אתה ואל עפר תשוב · האם התבוננת מנתיבות השמש שתדע מה שיקרה במקומות אשר רחבם גדול מהארץ אחד הנגד אם ידעתי כל הארץ · אי זה מקום מהארץ ישכון האור שם זמן ארוך וחשך אי זה מקומו בעת היותו שם האור כי כבר התבאר בראיות ברורות כי משם מעלות וכ״ה דקים רוחב עד צ׳ מעלות ימצאו מקומות יהיה בהם יום אין בו לילה גם חדש או חדשים עד שיכלה העניין בסוף אל מקום יהיה בו ששה חדשים יום וששה חדשים לילה · האם ידעת זה העניין מהשמש איך הוא כי תקחנו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו עד שתדע מה שיתחייב מתנועותיו ממקום מקום מהארץ או ידעת זה מצד אורך ימיך

ימיך שהתאמת לך זה מן החוש ואולם ספר זה עם ספורו אחר הדברי׳ הנעלמים
להיות זה נפלא לחיוב כי בנבואה יבואו כמו אלו הענינים לפי המקבל כאמרו
באברהם וספור הכוכבים להיות זה דבר נעלם לאברהם ואם כבר ידעוהו הבאים
אחריו עד שכבר מנו מספר כל הכוכבים הנראים וקראום בשמות. ויותר זר מזה
שכבר יגיע לנביא דבר כוזב בעת הנבואה במה שאין לו מצד שהוא נביא מצד
הדעות אשר לו בענינים ההם כמו הענין ביחזקאל שהגיע לו בנבואה כאלו
הגלגלים מחדשים קולות נפלאים בתנועתם מפני שהיה מאמין שהגלגלים יחדשו
קולות בתנועותיהם כמו שזכר הרב המורה. הבאת אל אוצרות שלג שתדע מאי
זה מקום יצא השלג ואי זו סבה תהווהו. האם תראה מה שיצא ממנו הברד
אשר חשכתי אותו להמצא לעת שארצה לעשות רע לעולם ליום קרב ומלחמה.
וספר אלו השנים להיות כל אחד מהם קפיאה למים. והאחד נמצא עם הקור
והאחר עם החום ואמ׳ שהברד כבר המציא אותו ואם איננו מכוון כי אם על הכוונה
השנית ומצד ההכרח שיקובל בו תועלת להמציא ההזקי׳ כדי שיזוקו בהם הרשעי׳.
ספר נא אי זה הדרך יחלק האיד הקיטורי אשר יהיו ממנו הלהבו׳ עד שפעם יהיה
ממנו כוכב מדלג ופעם כוכב בעל זנב וזולת זה מהמיני׳ אשר יתחדשו מהלהבות
ההוות ממנו ופעם יהיה ממנו רוח ויפיץ קדים על הארץ. או יהיה הרצון בזה אי
זה הדרך יחלק האיד הקיטורי האחר בעינו עד שימצא קצתו חם וקצתו קר בדרך
שיתהווה ממנו רוח וזה כי בהווית הרוח ממנו יהיה בזה האופן כמו שהתבאר
בספר האותות. מי חלק לשטף היורד מהגשמים מקום מוגבל יקבלהו ר״ל שירד
במקום אחד ולא ירד במקו׳ אחר לפי הנגזר מאתי עד שישלמו בזה האופן הצמחים
ומי שם מנהג וחק לברק ולרעמים עד שילך הענין בסדור ישר ר״ל שיגברו פעם
האש והרוח ופעם יגברו הפכיהם. מי הוא אשר סדר שפעם ירד המטר על
המדברות שלא יגיע ממנו תועלת לאנשים ופעם ירד למקומות הנעבדי׳ והנזרעים
להצמיח מוצא דשא כדי שישלם בזה הגעת הרע לרשעים. היש למטר אב הוליד
אותו והמציאו עד שיהיה לו חק להמצא שנה בשנה בעת הסתו או מי הוליד טיפי
הטל עד שיהיה לו חק להמצא יום ביום בעת סוף הלילה שהוא דומה בתקופות
היום לעת הסתו בתקופות השנה. ספר נא מה היא הסיבה המהווה אותם כי
בזה מהעומק וספר גם כן מאי זה סבה נהיה הקרח וכפור השמים. לאי זו סיבה
יתחבאו ויקפאו המים כאבן עד שיגיע מחוזק ההקפאה שיקפאו פני תהום עם
עמקם ספר נא מה הסיבה בזה. התוכל לעצור מה שתוציא כימה מהאילנות
והפירות הצומחי׳ כי בהיות השמש בכימה אשר היא במזל טלה אז יתנו האילנות
והצמחים כחם או אם תוכל להתיר ולפתח מה שיעצרהו וימשכהו כסיל שהוא
מהצורות הדרומיות וזה כי בהיות השמש במזל שהוא בו אז יהיה הקור ויעצרו
האילנות והצמחים ויתכנו תכונת כחם לרוב הקור. התוציא מזרות בעתו
והיא צורה הכוללת מהצורות הדרומיות ולא היתה נראית בארץ אשר היה בה
איוב כי אם זמן מועט ואם תנחה עיש על בניה שהיא מהצורות הצפוניות.
הידעת חקות שמים ר״ל מה שיתחייב מהכוכבים בהיותם במקום מקום מהגלגל
ומבטם ודבוקם ואחר מה שידמה לזה. האם תסדר ממשלת השמים בארץ
עד שישלם בהם זה המציאות השפל וישמרו סידור אלו הענינים אשר היה ראוי
שיתייחסו אל הקרי לפי מה שיחשב כמו המטר והברקים ומה שינהג מנהגם.
התרים לעב קולך וירד המטר הישמעו לך הברקים להשתלח כאשר תרצה עד
שישלם מענינים מה שיצטרך לנמצאות ואולם אמר זה כי השם יתברך שם בזה
סידור והגבלה הולך בכיוון ישר מצד תנועת הגרמי׳ השמימיי׳ וכוכביה׳ ומצביהם
ומבטיהם. מי שת בלבבות הסתומות חכמה או מי נתן לשכל האדם בינה להשכיל
הדברים אשר בשמים ואמנם אמר זה כי האדם נברא משולל מכל חכמה ולזה
הוא נפלא איך יתכן לו שילמד חכמה לפי שכל למידה ולימוד יצטרך האדם בו
לידיעה קודמת כמו שהתבאר בראשון מספר המופת ואחר שאין לו ידיעה קודמת
הוא מן הפלא איך יתכן שיהיה לו ידיעה ואולם השם ית׳ שם בו כלים להגיע אליו
התבונה והחוש והדמיון והכח המחשב והזוכר כמו שהתבאר בספר הנפש והנה
הענין בידיעה אשר תתחדש באמצעות אלו הכחות הוא נפלא מאד וכן הוא
נפלא איך ישכיל האדם הענינים אשר אין לו מהחוש התחלה להכנס בהם כי אם
הקדמות רחוקות כמו הענין במה שיחקור ממנו מענין הגלגלים וצורותיהם ר״ל
השכלים הנפרדים ואפשר שיאמר אומר שהוא קרא חכמה ההקדמות הראשונות
ובינה התולדות המתחייבות מהם אלא שהביאור הראשון יותר נכון כי החכמה
מיוחסת אל הענינים אשר לנו בהם הקדמות עצמיות והבינה מיוחסת אל מה
שיתבאר לנו בהקדמות עצמיות ומיוחסות והבינה מתיחסת אל מה שיתבאר לנו
בהקדמות רחוקות וזהו אמרו יי׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה וזה
שהארץ נמצא מה שבה בעבור עצמה וימשך מהכחות אשר בה מה שימשך חיוב
נגלה כאלו תאמר המשך מהחום החימום והספוגיו׳ וזולת זה מהאיכויו׳ הנמשכות
לאיכות איכות מהם ואולם השמים לא נמצא מה שבהם מציאות המרכז
והכוכבים ושיעורי התנועות ושיעורי הנטייה וזולת זה ממה שינהג מנהגם בעבור
עצמותם כמו שביארנו בספר מלחמות יי׳ ולא ימשך מהכחות אשר בהם מה
שימשך חיוב נגלה כאלו תאמר המשך מהם החום והקור ושאר האיכויות כי אין
בהם מה שיתיחס לאלו האיכויות כמו שהתבאר בטבעיות ולזה ייחס זה הסידור
אשר בשמים כאלו הענינים אל התבונה כי התבונה היא הוצאת דבר מתוך דבר
אחר זולתו והחכמה היא הוצאת דבר מהדבר ההוא בעצמו באופן מה וזה כי
הידיעה המגעת מהמופת האמיתי היא מגעת מהדבר ההוא בעצמו כמו שהתבאר
במלאכת ההגיון. מי יספר מספר השחקים בחכמה לשים מספרם בזה האופן
אשר הוא בתכלית השלימות להשלים זה המציאות השפל עד שאם חסרה אחת
מהתנועות הנמצאו׳ לכוכב כוכב מהכוכבי׳ היה בלתי אפשר שישלם זה המציאות

השפל. ומי ישכיב ויניח באמצע העולם הגשמים הנופלים מן השמים רוצה לומר
החלקים הארציי׳ עד שיתחלקו חלקי העפר בזה החוזק אשר הם בו לרוב הכבידות
ובקשתם המרכז וחלקי הארץ ידובקו התדבקו׳ חזק ואולם אמ׳ זה לפי שלשחקים
מרכזים מתחלפים כמו שביארנו במה שאין ספק בו בספר מלחמות יי׳ ולזה הוא
נפלא למה ינוחו חלקי הארץ במרכז אחד מאלו הגלגלים יותר מהמרכזי׳ האחרי׳.
האם תצוד ללביא טרף ותמלא מזון הכפירים כי ישכנו במעונותיהם וישבו לסוכה
למו ארב לטרוף מה שיגיע להם. ספר נא איך ישלם להם מזונם בזה האופן
אשר הוא מיוחס אל הקרי אם לא מטוב החכמה וההשגחה אשר בדרכי המציאות
באופן שישלם להם מזונם. מי יכין לעורב צידו עד שישמר מינו ולא ימות ברעב
וזה כי ילדי העורב יתעו להעדר מזונם ויצעקו אל השם דרך משל לתת להם
אכלם כי אין להם זולתו שימציאהו להם כי אין העורב מכין להם מזונם אבל הוא
מונע אותם בהתהוותם אם מפני שטבעו זה הטבע ר״ל שאין לו זאת האהבה
הדמיונית לבניו אם מפני היות נוצתם לבנה בתחלת הענין ויחשוב מפני זה
שאינם בניו כמו שאמרו קצת הקודמים ולזה הוא מבואר שהמצא להם מזונם
הוא מיתרון ההשגחה והחכמה. הידעת עת לדת יעלי סלע ותשמור עת בוא
החיל והחבלים לאיילות ללדת והרצון בזה לפי מה שאחשב שאלו לצער לידתן
יהיה הוולד בתכלית הסכנה ועם כל זה הילדי׳ ניצולים ליתרון ההשגחתי בנמצאות
ויכולתי לעשות כל המצטרך. ולזה אמר התספור ירחים שתשלמנה הריונם בהם
וידעת עת לדתנה כדי שתצילם אז. וזה שהם מרוב צער הלידה ועוצר רחמם
תכרענה בבוא להם חבליה׳ רוצה לומ׳ שלא יתחזקו לעשות עצמם כדי שילדו ובזה
תפתחנה ותשברה ילדיהן וזה כי הם משלחות חבליהם וציריהם ולא יעשו עצמם
כבואם כדי שילדו כמנהג שאר הבעלי חיים. ועם זה ימצא מיתרון השגחתי
בנמצאות שיבריאו בניהם עד שלא יצטרכו לאמם ויגדלו בחוץ במה שימצאוהו
מהמזון ולא יצטרכו שתזמינהו להם אמם אבל יצאו ולא שבו למו. מי שלח פרא
חפשי שלא יהיה ביתיי ויהיה תחת ממשלת האדם ומוסרות ערוד מי פתח והתיר
שלא ימשול האד׳ בו. אשר שמתי משכנו במדבר ובארץ מליחה. הנה לחזקו ישחק
ולעג להמון קריה ולא יירא מהם ולא ישמע תשואות נוגש ר״ל שאין מי שינגוש
אותו וימשול בו לחזקו והוא פלא איך שם משכנו במדבר לפי שאינו טורף אבל
הוא אוכל עשב וצמח האדמה עד שיחפש הרים שירעה בהם במדבר ואחר כל
עשב ידרוש ולזה הוא מבואר שכמו זה הבעל חיים לא ישלם לו מזונו כי אם
לחוזק השגחתי לפי שהוא במקום לא יעבד בו ולא יזרע ואין האדם ממציא לו
מזונו והנה ישלם לו בזה האופן מזונו עד שהוא בזאת המדרגה מהחוזק ולזאת
הסיבה לפי מה שאחשב זכר חוזק הראם והיות משכנו במדבר לפי שאינו טורף
אבל הוא אוכל עשב. ולזה אמר היאבה הראם לעבוד אותך וילין על אבוסך כדי
שתמציא לו מאכלו כמו הענין בבעלי חיים הביתיים. האם העבות אשר תשים
על הראם תוכל לקשור אותו בתלם כדי שיחרוש וישדד האדמה. התבטח בו כי
רב כחו ותעזוב אליו כל עבודת השדה ר״ל שתעשה בו כמעשה השור והחמור.
התאמין בו כי ישיב זרעך וגרנך יאסוף אל ביתך אם תשמוש התבואה עליו הנה
עם אכלו עשב היה משכנו במדבר ושם אמציא לו מזונו בדרך שיהיה בזה החוזק
אשר הוא בו. הנה כנף עוף אחד שמו רננים היא נעלסה ר״ל שליופיה תשים העוף
ההוא עלז ושמח בהביטו בה ואחשב בזה העוף שהוא הנקרא פ״און בלע״ז שישמח
ויתענג ביופי כנפיו ונוצתו. וגם אברה של חסידה ונוצתה אשר אינם יפות תשימה
נעלסה ואמר זה בתמיה מה הסיבה אשר בעבורה רבה שמחת זה העוף שמחה
חסידה עד שלא תתן אל לבה לשמור מה שתולידהו. כי תעזוב לארץ ביציה ועל
עפר תחמם אותם לבקעם ולא נתנה אל לבה לשים ביציה במקום נשמר ושכחה
מרוב שמחתה כי רגל תזור ביצתה וחית השדה תדושה. השכיח השם ית׳ אותה
בניה להניחם במקום שישברו ולא יהיו לה ותשים יגיעה לריק ולא תפחד ותתן אל
לבה שביציה נכוני׳ להשבר בזה האופן כי השם ית׳ שכח אותה החכמה והתחבולה
אשר בזה הענין לשאר הבעלי חיים ולא נתן לה חלק בבינה ההיא בעת במרום
תגביה לעוף תלעג לסוס ולרוכבו ר״ל שלא תירא מסוס דבר ועם כל זה ימצאו
הביצים ההם משומרים עד שישמר בזה מציאות המין ההוא מחוזק השגחת הש״י
באלו הדברים. התתן לסוס תכונת הגבורה התלביש צוארו הרעם וההצהלה
היוצאת ממנו האתה תסבב שירעם זה הרעם אשר הוא רועם כארבה ותשים
עוצם עיטוטו אימה לשומעיו. יחפרו רגליו בעמק מהכותו בהם בארץ כדרך
הסוסים. ישיש בכח שיש לו ולא יירא מלצאת לקראת כלי המלחמה. ישחק וילעג
לענינים המפחידי׳ במלחמ׳ ולא יחת ולא ישוב מפני חרב. בעבורו תזעק האשפה
אשר שם החצים ולהב חנית וכידון כי הוא יהיה סבה שיעשו פעולותיהם לסבת
העדר פחדו מן החרבי׳ ברעש וברגז ירוץ בכח עד שהוא כאלו מגמא את הארץ
ובולעה ולא יאמין כי קול שופר ר״ל שלא יירא מקול השופר אשר יריעו בו אנשי
המלחמה. בדי שופר יאמר האח ומרחוק יריח מלחמה להתאוותו אותה ורעם השרים
ותרועתם במלחמ׳ יריח מרחוק וירוץ שם ואולם זכר ענין הסוס להתבאר שזאת
התכונה שם השם ית׳ בו לעבודת האדם בענין המלחמה עד שהוא לא יתרחק מן
החרב עם היות בטבע כל בעלי חיים להתרחק מן המזיק וזה כולו הוא מחוזק
השגחת השם ית׳ בזה הנמצא. המבינתך יעוף הנץ מהפאה הצפונית בימי הקור
ויפרוש כנפיו לצד דרום מהרובע המיושב להתרחק מתגבורת הקור האם ידע
זה העוף בהתחלפות האקלימים ושמה שיתקרב יותר אל משוה היום הוא יותר
חם עד שיעוף שם הלא זה כולו מיתרון השגחת השם ית׳ ששם בהם זאת התכונה
כמו טבע להיותם נשמרים בה. האם על פיך יגביה הנשר לעוף על שאר העופות
וירים קנו עד שעל שן סלע ומצודה ישכון ויתלונן ואמנם היה זה כן כי משם
יוכל לראות מרחוק הטרף וימצא לו בזה האופן מזונו עד שאפרוחיו יעלעו דם
הטרף

הרוב עם שדי יסור · הדרך מוסר הוא שיריב אדם עם שדי : מוכיח אלוה יעננה · איוב שיוכיח השם למה לא יענה על זאתי : ויען איוב · הן קלותי · מגז' קל וקרוב מגזרת קלון והפך הדבר כבד מגזרת כבוד : למופי · השם והוי"ו נוסף כמלת כמו : אחת דברתי · דברה אחת דברתי וכן ועשיר יענה עזות : מנהסערה ·

הטרף אשר יבאו אליהם ובאשר ימצאו אליהם שם הוא לקחת מגוף האכלי לאכל האם זה הנשר בעל שכל עד שידע שכל מה שיגביה לעוף יוכל לראות יותר הדברים הרחוקים הלא השם יתברך מיתרון חכמתו והשגחתו שם טבעו באופן שיערב לו שאור האויר הגבוה וימשך לו מזה זה התועלת :

יעננה ב' וסי' וכפים מעץ יעננה · מוכיח אלוה יעננה : קלתי ל' חס' הן קלתי מה אשיבך : ולא אוסיף ד' וסימ' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי · ולא אוסיף עוד להגיד את רגל ישר' · ולא אוסיף עוד להסיר את רגל ישראל · אחת דברתי ולא אענה ושתים : משפטי י"ו וסים' נמסר ביחזקאל סימן ט"ל ותלים סימן י"ז : תצדק' ג' קמץ וא' פתח וסים' כפר אתה למען

בחבריו והטעם כי השם ענה את איוב על דבריו להוכיחו והודיעו כי איננו יודע דרכי השם שהם כלל אף כי הפרט וכאשר השלים השם להוכיחו שתק איוב ענה השם ואמ' לו למה לא תענה והנה השיב מלה שאיננה הגונה ואמר לא אשיב אז אמר לו השם אחר שלא תודה האמת ותחשוב בלבך כי אתה חכם אשאלך והודיעני וזה שתיקת התרג' להפר משפטי החכמ' ששמתי בעולם תרשיעני למען תצדיק · ואם זרוע כאל לך · כשם : ותרעם · בקול כאשר ירעם אל קול הרעם : עדה נא · מגזרת הור עדיך : עברות אפך · כי באף יראה הכעס : והדוך · אין לו חבר כמו רמוס והטעם אם יש לך גבורה הדוך על גאה והזכיר מהגאים שנים האחד בהמות שהוא ביבשה והשני לויתן שהוא בים : חבוש · כמו ולא חובשו : בטמון · כמו בעפר והטעם כפול : אודך · כמו ומודה ועוזב ירוחם : בהמות · שם בהמה גדולה אין ביישוב גדולה ממנה · וטעם עמך לפי שהיתה ביבשה כי באחרית יזכור הלויתן שהוא בים ויש אומרי' כי טעם עמך שהבהמות נולדו ביום אחד עם אדם הראשון וזה דרך דרש : חציר כבקר יאכל · בעבור זה אמרו המפרשים שהוא הפיל ואיננה ראיה גמורה : חציר · עשב כמו תצמיח הרים חציר : ואונו · כחו כמו כחי וראשית אוני : בשרירי בטנו · כמו לא כרת שרך : יחפוץ · יעמיד ואין לו ריע ומית במקרא ומפרשים הוציאוהו מגזרת חפץ ואין לי בו חפץ : פחדיו · תרגו' מרוח אשך פחדין והם הבצים ישורגו · יתרגמו מגזרת שריגים יסתבכו : אפיקי

וַיַּ֖עַן יְהוָ֥ה אֶת־אִיּ֗וֹב וַיֹּאמַֽר׃ הֲ֭רֹב עִם־שַׁדַּ֣י יִסּ֑וֹר מוֹכִ֖יחַ אֱל֣וֹהַּ יַעֲנֶֽנָּה׃ וַיַּ֖עַן אִיּ֥וֹב אֶת־יְ֝הוָ֗ה וַיֹּאמַֽר׃ הֵ֣ן קַ֭לֹּתִי מָ֣ה אֲשִׁיבֶ֑ךָּ יָ֝דִ֗י שַׂ֣מְתִּי לְמוֹ־פִֽי׃ אַחַ֣ת דִּ֭בַּרְתִּי וְלֹ֣א אֶֽעֱנֶ֑ה וּ֝שְׁתַּ֗יִם וְלֹ֣א אוֹסִֽיף׃ וַיַּֽעַן־יְהוָ֣ה אֶת־אִיּ֭וֹב מִנ סְעָרָ֗ה וַיֹּאמַֽר׃ אֱזָר־נָ֣א כְגֶ֣בֶר חֲלָצֶ֑יךָ אֶ֝שְׁאָלְךָ֗ וְהוֹדִיעֵֽנִי׃ הַ֭אַף תָּפֵ֣ר מִשְׁפָּטִ֑י תַּ֝רְשִׁיעֵ֗נִי לְמַ֣עַן תִּצְדָּֽק׃ וְאִם־זְר֖וֹעַ כָּאֵ֥ל ׀ לָ֑ךְ וּ֝בְק֗וֹל כָּמֹ֥הוּ תַרְעֵֽם׃ עֲדֵ֣ה נָ֭א גָאוֹן וָגֹ֑בַהּ וְה֖וֹד וְהָדָ֣ר תִּלְבָּֽשׁ׃ הָ֭פֵץ עֶבְר֣וֹת אַפֶּ֑ךָ וּרְאֵ֥ה כָל־גֵּ֝אֶ֗ה וְהַשְׁפִּילֵֽהוּ׃ רְאֵ֣ה כָל־גֵּ֭אֶה הַכְנִיעֵ֑הוּ וַהֲדֹ֖ךְ רְשָׁעִ֣ים תַּחְתָּֽם׃ טָמְנֵ֣ם בֶּעָפָ֣ר יָ֑חַד פְּ֝נֵיהֶ֗ם חֲבֹ֣שׁ בַּטָּמֽוּן׃ וְגַם־אֲנִ֥י אוֹדֶ֑ךָּ כִּֽי־תוֹשִׁ֖עַֽ לְךָ֣ יְמִינֶֽךָ׃ הִנֵּה־נָ֣א בְ֭הֵמוֹת אֲשֶׁר־עָשִׂ֣יתִי עִמָּ֑ךְ חָ֝צִ֗יר כַּבָּקָ֥ר יֹאכֵֽל׃ הִנֵּה־נָ֣א כֹח֣וֹ בְמָתְנָ֑יו וְ֝אֹנ֗וֹ בִּשְׁרִירֵ֥י בִטְנֽוֹ׃ יַחְפֹּ֣ץ זְנָב֣וֹ כְמוֹ־אָ֑רֶז גִּידֵ֥י פַחֲדָ֗ו יְשֹׂרָֽגוּ׃

וַאֲתִיב יְיָ יָת אִיּוֹב וַאֲמַר ׃ אֶפְשַׁר דְנָצֵי עִם שַׁדַי יִתְרְדֵי מַכְסַן אֱלָהָא יְתִיבִינֵיהּ ׃ וַאֲתִיב אִיּוֹב יָת יְיָ וַאֲמַר ׃ הָא אִיזְדַּלְזְלִית מַה אֲתִיבִינָךְ אִידֵי שַׁוִּית לְפוּמִי ׃ חֲדָא זִמְנָא מַלֵּילִית וְלָא אֲתִיב וְתִנְיָנוּתָא וְלָא אוֹסִיף ׃ וַאֲתִיב יְיָ יָת אִיּוֹב מִן עַלְעוֹלָתָא דְעַלְעוֹלָא וַאֲמַר ׃ זְרִיז כְּדוֹן הֵיךְ גַּבְרָא חַרְצָךְ אֶשְׁאָלִינָךְ וְתְהוֹדְעִינַנִי ׃ הַבְרַם תְּשַׁנֵי דִינִי תְּחַיְיבִינַנִי מִן בִּגְלַל דְתִזְכֵּי ׃ וְאִין אֶדְרַע הֵיךְ אֱלָהָא לָךְ וּבְקַל דִיכְוָתֵיהּ תַּכְלֵי ׃ אַתְקִין כְּדוֹן גֵּיוְתָנוּתָא וְגוֹבְהָא זִיוָא וְשִׁיבְהוֹרָא תַּלְבַּשׁ ׃ בַּדַּר רוּגְזָתָא דְנַחִירָךְ וַחֲמֵי כָּל גֵּיוְתָן וּמַכִּיכִינֵיהּ ׃ חֲמֵי כָּל גֵּיוְתָן וְתַבְרִינֵיהּ וַדְעַדְק חַיָּיבַיָּא בְּאַתְרֵיהוֹן ׃ טַמְעִינֵיהוֹן בְּעַפְרָא כַּחֲדָא אַפֵּיהוֹן כְּבוּשׁ בְּטוּמְעָא ׃ וְלָחוֹד אֲנָא אוֹדֵינָךְ אֲרוּם תִּפְרוּק לָךְ יַמִינָךְ ׃ הָא כְדוֹן בְּעִירָיָא דִי עֲבָדִית עִמָּךְ עִסְבָּא הֵיךְ תּוֹרֵי יֵיכוּל ׃ הָא כְדוֹן לְוָיָתָן דְּחֵילֵיהּ בְּחַרְצוֹי וְתוּקְפֵיהּ בְּפַרְת דְכַרְסֵיהּ ׃ כַּפִּין דוּנְבֵיהּ הֵיךְ כְּאַרְזָא וְוִיתָנַיָּא דְפַחֲדוֹי מְשַׁבְּשִׁין ׃

תצדק · והחפץ לשדי כי תצדק · תרשיעני למען תצדק · למען תצדק בדבריך · בתר' פתח : ורפץ ל' עדה נא גאון וגבה וכל קרי' הלוף חפץ : הכניעהו ל' ראה כל גאה והוא חד מן מלין דמשמשין זהו בסוף תיבות וסים' נמסר במסר' רבה' במערכת אות הה"א בס"ד : חבוש ג' חד מ"ל וסים' ביום חבש יי' את שבר עמו · פניהם חבש בטמון · פארך חבוש עליך · בתר' מ"ל : כבקר ג' דגשי' וסים' ופרה ודוב תרעינה · זאב וטלה ירעו · חציר כבקר יאכל :

והכלל העולה מהדברי' הוא שהשם ית' הוכיח איוב על מה שהיה שופט במעשיו שיש בהם חסרון וקיצור ר"ל במה שהיה מתרעם למה הניח השם ית' אישי האדם בזה הסידור אשר מהגרמי' השמימיי' שימשך שיו מהעול מה שימשך עד שימצא רשע וטוב לו צדיק ורע לו ואם לא היה אפשר לשי' שיסודר זה באופן יותר שלם למה ברא האנשים הקשי' יום כי המות יותר נבחר להם ואמר שאין השם ית' שאין ראוי לו לשפוט זה המשפט לפי שהוא בלתי משיג פעולות השם יתברך והשופט בדבר ראוי שתהיה אצלו ידיעה במה שהוא שופט עליו ועוד כי מה שספר השם ית' מפעולותיו אשר נעלמו לאיוב הוא ממה שיתבאר ממנו שעם השם ית' תכלית הגבורה והחכמה לעשות כל מה שאיפשר מן ההטבה לזה המציאו' השפל ושהוא משגיח בו כפי מה שאפשר והנה זכר גם כן השם יתברך שמה שברא שימשך ממנו רע מה יש בו תועלת להגיע עונש לרשעים והוא אומרו וינערו רשעים ממנה והנה זה המאמר מורה כי הצדיקים לא יגיעם אלו הרעות ולזה אמר רשעים כי הרשעים לבד הם הניזוקים בו כמו שביאר אליהוא ובזה תועלת לשאר האנשים שיקבלו מוסר ויראו מהשם יתברך ויגיע להם הצלחת הנפש והנה כמו שעם הטבע במשחית כח דוחה מה שהוא בלתי נאות לטבעם כדי שלא יזוקו בו כן עם השם יתברך באופן מה כחות דוחים הרעים מכלל האדם כדי שלא יזיקו בהם האנשי' וזה אמנם היה ברע המשך במקרה מזה הסדור הנמשך מהגרמים השמימיים אשר הוא כמו מכוון להזיק לרשעים כמו שקדם :

ויען יי' את איוב ויאמר · וכראות השם יתברך שלא היה איוב עונה אותו דבר ואמר האם הוא לקיחת מוסר מהרע הבא לאדם שיריב הנוסר בו עם השם יתברך ואם ראוי במי שיתווכח עם השם יתברך שיענהו השם על התוכחת והטענה ההיא ואם כל זה כבר עשיתי לפנים מסורת הדין להשיב על דבריך או ירבה בזה ואם מי שאלוה מוכיח אותו יענה על התוכחת ההיא ויטיח דברים כנגד השם יתברך או ירבה שמי שיתווכח עם השם יתברך ראוי שיענה על תוכחתו כשידבר עמו ולזה ראוי לך להשיב על דברי או להודות בהם : ויען איוב את יי' ויאמר · הן אני נקלה מאד ביחס אליך ומה אשיבך על דבריך אלא הנה שמתי ידי למופי הנה פעם אחת דברתי עמך ואיני עונה על דבריך ושנית הדבר ואראה אם יש תשובה להשיב על דבריך ולא אוסיף ויהיה פירוש ושתים ושנית וכמהו ושלש עשרה שנה מרדו שהרצון בו לפי דעת קצת המפרשים שכבר מרדו בשנה שהיתה אחר השתים עשרה שנה שעבדו את כדרלעומר או יהיה הרצון בזה והוא יותר נכון הנה אני הייתי טוען שהרשע והעול נמצא בטובות והרעות המגיעות לאנשים משני צדדים הצד האחד מפני הרע שימצא מגיע לצדיקים והצד השני מפני הטוב שימצא מגיע לרשעים עד שכבר יכלו מהרע בעת בואו לשכניהם כמו שזכר באומרו מדוע רשעים יחיו וגו' כי ליום איד יחשך רע וגו' והנה הצד האחד שדברתי והוא מה שטענתי מהרע שימצא נופל לצדיקים הנני מניח ועוזב אותו ולא אענה לך דבר עליו לפי שכבר התבאר לי היותר הספק בו ממה שזכר אליהוא בביאור רחב יזכרו השם יתברך בקיצור בזה המענה להיותו סומך על מה שכבר ביארו אליהוא לאיוב ואולם הטענה השנית לא הותר עדיין הספק בה בביאור לא בדברי אליהוא ולא בדברי השם ית' ואיני מוסיף לטעון לך דבר זולתי הטענה ההיא והיא ההצלחה הנמצאת לרשעים זמן ארוך אשר הוא עול אם היו הטובות והרעות מגיעות לאנשים מהשם ית' או ליאות וקיצור אם היו נעזבים אל הסידור אשר מהגרמי' השמימיים אשר סדרו בזה האופן ולא היה יכולת לסדרו באופן יותר מתוקן להגיע לאיש כמעשיו וכפרי מעלליו :

ביאור מלות המענה ויען יי' את איוב מן הסערה ויאמר : תרעם · תעשה קול חזק ומרעים כמוהו : עדה נא גאון וגבה · לבוש ואעדי גאוה וגובה כמו שאני עושה להיותי הגבוה במוחלט : הפץ · פזר : והדוך רשעים תחתם · שבור וכתת הרשעים במקומם : חבוש בטמון · חבשם במאסר ובמחבא או ירצה שימיתם ויחבאם בעפר והוא מחבא הקבר : בהמות · הוא בעל חיים שמו כן : ואונו · וכחו : בשרירי · הוא הטבור : יחפוץ זנבו · יניע זנבו בחפזה ובמהירות והנה הב"ר תמורת זי"ן כי הם ממוצא אחד : גידי פחדיו ישורגו · גידי ביציו יסתעפו ויסתרגו : אפיקי

רלבג

אפיקי נחושה. הם תעלות חזקות מנחשת והוא הברזל הקשה אשר בלע"ז: גרמיו כמטיל ברזל. עצמיו כחתיכת ברזל והענין כפול במלות שונות: העושו. העושה אותו: בול. כמו יבול: ישחקו שם. ר"ל שלא יראו ממנו לפי שאינו טורף: צאלים. אילנות ונקראו צאלים להיותם בעלי צל: ובצה. טיט ורקק: יסכהו צאלים צללו. יהיו לו האילנות לסוכה ויהיה לו צל: יסבהו ערבי נחל. הקיפו אותו סביב ערבי נחל להיות לו לצל: יעשוק. יגזול לו מימיו: ולא יחפז. ולא יתנועע הנהר בחפזון כמו שהיה עושה כראשונה: יגיח ירדן אל פיהו. יוציא מי הירדן ויכניסם אל פיהו והוא מגז' בגיחו מרחם: בעיניו יקחנו במוקשים ינקב אף: ידמה בעיניו שיקח כל הנהר ויפתה אותו עד שיפיל אפו בשתותו ויגיע לתחתית הנהר ויכניס אפו במוקשים הנמצאים שם או ישוב על לויתן ואמר האם יראה בעיני האדם שיוכל לקחת אותו כמו שיקח שאר הדגים וינקוב אפו במוקשים ללכדו: בחכה. היא הרשת שצדין בה הדגים: ובחבל תשקיע לשונו. האם בחבל שתשקיע בים תוכל למשוך לויתן ולכוד אותו כשיסתבך החוט אשר בראש החבל בלשונו: אגמון. הוא החוט האחר שצדין בו הדגים: תקוב. תנקוב: יכרו. יסעדו מגזרת כרה גדולה: חברים. הם הסוחרים המתחברים ביחד: יחצוהו. יחלקוהו: כנענים. סוחרים: התמלא. התמלא: בשכות. הוא החרב שנועצין בשרות הדגים הגדולים: ובצלצל. הוא החרב שנועצים בו ראשי הדגים הגדולים: אל מראיו יוטל. כשיראה האדם עיני זה הדג יוטל וישלך לרוב הפחד: לא אכזר כי יעורנו. לא ימצא אכזר וחזק שיוכל לעורר אותו ולהניעו ממקומו: ואשלם. ואשלים לעשות מה שנשאר שלא עשהו הקודם לי: בדיו. כחותיו וגבורותיו או יהיה הרצון בזה איבריו כי האיברים בבעלי חיים הם כמו הבדים באילן: וחין ערכו. כמו וחן ערכו והרצון בו ויופי סידורו אשר באיבריו וצורתו: רסנו. הוא הרסן שמשימין בפי הבהמה להנהיג אותה באשר ירצו: גאוה אפיקי מגינים. המשיל הקשקשים למגינים לגדלם ואמר אפיקי להורות על חזקם והרצון באפיקי חזקים ואמר גאוה להורות על גבהם ועביים: סגור חותם צר. אמר שהקשקשים מדובקים וסגורים וחותמים בשר זה הדג חותם צר בדרך שלא יבא רוח ביניהם: עטימותיו

מסורה

עצמיו אפיקי חד מן ט' פסו' בקרי' אית בהון ב' מלין דפתרונן חד וסימ' ואני זקנתי ושבתי' כי עשית משפטי ודיני. עדי וסהדי במרומים. מי שלח פרא חפשי ומוסרות ערוד. עד זקנה אני הוא ועד שיבה. עצמיו אפיקי נחושה גרמיו. גם שב גם ישיש בנו. דין ומשפט יתמכו. שמחה וששון ליהודים: פיהו ב"ב וסי' נמסר בריש שיר השירים בס"ף: בחכה ב' וסי'

מקרא

עצמיו אפיקי נחשה גרמיו כמטיל ברזל: הוא ראשית דרכי אל העשו יגש חרבו: כי בול הרים ישאו לו וכל חית השדה ישחקו שם: תחת צאלים ישכב בסתר קנה ובצה: יסכהו צאלים צללו יסבוהו ערבי נחל: הן יעשק נהר לא יחפוז יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו: בעיניו יקחנו במוקשים ינקב אף: תמשך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשנו: התשים אגמן באפו ובחוח תקב לחיו: הירבה אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות: היכרת ברית עמך תקחנו לעבד עולם: התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך: יכרו עליו חברים יחצוהו בין כנענים: התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים ראשו: שים עליו כפך זכר מלחמה אל תוסף: הן תחלתו נכזבה הגם (מא) אל מראיו יטל: לא אכזר כי יעורנו ומי הוא לפני יתיצב: מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא: לא אחריש בדיו ודבר גבורות וחין ערכו: מי גלה פני לבושו בכפל רסנו מי יבוא: דלתי פניו מי פתח סביבות שניו אימה: גאוה אפיקי מגנים סגור חותם צר: אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם: איש באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יתפרדו:

תרגום

איברוי תקיפין היך פצידי נחשא גרמוי היך מטלנא דפרזלא: הוא שירויא אורחתיה דאלהא דעבדיה יקרב סייפיה: ארום על טורייא יסוברון ליה וכל חיוות ברא יגחכון תמן: תחות טלליא יגני בטמור קניא ועקרא: יטללוניה טלליא גנוניה יחזרוניה ערבין דנחל: הא יטלום נהרא ולא אתבהיל יתרחיץ ארום נגיד ירדנא לפומיה: בעינוי יסבינה בתוקליא נקיב נחיריה: תנגיד לויתן בחכתא ובאשלא תקרח לישניה: איפשר דתשוי אונקלא בנחיריה ובסילווא תנקוב ליסתיה: איפשר דיסגי לוותך בעותין אין ימלל לוותך רכיכן: איפשר דיגזור קיים עמך תזבניניה לעבד פלח לעלם: איפשר דתגחך ביה היך ציפרא ותקטריניה לטליתך: יעברון עלוי חכימיא שירותא יפלגוניה בין תגריא: איפשר דתמלא במטללתא משכיה ובגגונא דנוניא רישיה: שוי עלוי אידך אידכר קרב לא תוסיף: הא אוריכותיה מכדבא הברם למחמי יטלוק: לא אכזראה ארום יעוריניה ומן הוא קדמוי יתעתד: מן אקדימינני בעובדי בראשית ואשלם הלא כל תחותי שמיא דילי הוא: לא אשתוק כרבוביה ומימר גבורתא ובעותא דעילויה: מן גלי אפי לבושיה בכופלא דפרומביה מן ייעול: דרשי אפוי מן שרי חזרנות ככוי אימתא: גיוותנות פצידיא מתריסין ליה אחיד בחותם ציר: חד עם חד מקרבין ניבוי ורוח לא ייעול במיעהון: וחד עם חבריה מתארקין מתאחדין ולא מתפרדין:

מסורה

כלה בחכה העלה. תמשך לויתן בחכה: אגמון ג' חס' בליש' וסי' הלכוף כאגמן ראשו. התשים אגמן באפו. כדוד נפוח ואגמן: לעבד עולם ג' בליש' וסימ' עבד עולם ואף לאמתך תעשה כן' והיה לי לעבד עולם דאביש. היכרת ברית עמך תקחנו: כצפור ג' דגשי' וסי' במשלי ריש סימן כ"ו. כנענים ג' בליש' וסי' בסוף עובדיה: עורו ג' מל' וסי' היהפך כושי עורו. יאכל בדי עורו. התמלא בשכות עורו. וכל עורות חס' דחס' בבמ"א וסי' ואת עורות האלים המאדמים: יוטל ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' כי יפל לא יוטל. בחיק יוטל את הגורל. הגם אל מראיו יטל. כהרא חסר: ואשלם ג' וסימ' בישעיה סוף סימ' נ"ז: ערכו ג' וסימ' איש כסף נפשות ערכו. וערכת את ערכו. ודבר גבורות וחין ערכו' סגור ה' וסימ' וישא אותי דרך השער. ודכותיה השער הזה סגור יהיה ב' בפסו'. יהיה סגור ששת ימי המעשה. סגור חותם צר. וכל זהב סגור דכו': באחיהו ד' בליש' וסימ' נמסר בירמיה סימן ל"ד: ידובקו ב' וסימ' ואיש באחיהו ידבקו. ורגבים ידבקו:

אבן עזרא

אפיקי. חזקים כנחשת והנחלים החזקים נקראו כן: כמטיל ברזל. אין לו חבר והטעם בו מורט ופירושו לפי מקומו בכתוב: הוא ראשית דרכי אל. בבריאת החיות וכל הבהמות כי למעלה מכולם הוא: העושו. הטעם מי שעשהו יוכל להרגו: כי בול הרים. כמו יבולה והטעם שההרים ישאו לו יבול: ישחקו שם. עמו כי איננו דורס: צאלים. כמו צללים והאלף תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים ארצו: בסתר קנה. גבוה שם על הנהרים: ובצה. כמו בבאותיו ובאיו מקום הטיט: יסכוהו צאלים. להיות צללו: יעשוק נהר. כל כך הוא גדול כאשר ישתה מי הנהר יראה שחסרו המים על כן אמ' מלת יעשוק: ולא יחפוז. לא ישתה בחפזון כי לא יפחד מחיה ואדם וכן יבטח: כי יגיח. כמו מגיח ממקומו והטעם קרוב מיציאה וכן אתה גוחי מבטן: בעיניו יקחנו. כאילו יקח הירדן בעיניו כי יחשוב שישתהו כולו וכאילו במוקשי' ינקוב אפו שיפתח נחיריו לשאוף: תמשוך לויתן. חסר הא התימה: בחכה. ברשת: תשקיע. קרוב מגזרת ותשקע האש: אגמון. ידוע כמו גומא כמנהג צדי הדגים: רכות. מלות רכות: יכרו. היכרו עליו חברים מגזרת ויכרה להם כטעם סעודה והטע' גנבי' שהתחברו: כנענים. סוחרים: בשכות. כמו לשכים בעיניכם והטעם התמלא עורו בשכים עד שתקחנו: ובצלצל דגים. אין לו חבר והטעם כדמות חוח בעצמות הדג בו יתפשו הדגים שיקוב בו הראש: שים עליו כפך. אם תוכל ואילו עשית זה לא תוסיף עוד להלחם בו כי לא תחיה והחושב שימים עליו כף: הן תוחלתו נכזבה. כי ממראיו לבדו יפול האדם: יוטל. מגזרת ויטילו את הכלים: לא אכזר. אין אכזר שיתעורר עמו: מי הקדימני ואשלם. הקדימני כטעם שנים מכחישים זה את זה ואומרים אם תנצחני אתן לך כך וכך וכן הקדימני כי אני אשלם אם ינצחני כי כל שים תחת השמים לי הוא: לא אחריש בדיו. לא אחרים לספר. בדיו שב אל המקדים כמו נגיד ואם ינצחני לא אחרים לספר גבורתו: וחין ערכו. מגזרת מצא חן ויש אומרים בדיו שב אל לויתן מגזרת בתים לבדים והראשון קרוב אלי: מי גלה פני לבושו. שידע מקומו כי הים הוא מלבוש לו. מי יכנוס רסנו להוציאו ממקומו כאשר עושים לבהמות: דלתי פניו. פיו: אפיקי. חזקים הם שניו כמגינים ויש אומרים על קשקשותיו: סגור חותם צר. סגורים כחותם צר שאין ריוח ביניהם: עטימותיו

אבן עזרא

עטישותיו. ידוע מדברי רבותינו ז"ל: כידודי אש. אין ריע לו כמו זיקות יתמלטו כמו
וכה: כדוד. סיר וכן או בדוד: ואגמון. אגם המים כאשר יתחמם האויר: נפשו.
הרוח היוצא מאפו: תדוץ. אין ריע לו והטעם אין דאבה לפניו רק עוז וגאוה:
מפלי בשרו. מקומות השומן שהם תלויים על בשרו והוא קרוב מגזרת ותפל בר
כשביר: לבו יצוק.
כמו ויצקת לו: כמו
אבן. יצוק: כפלח
תחתית. כפלח
הריחיים התחתונה
שהיא תקיפה: משתו.
חסר אל"ף כאשר
יתנשא בים ויראה
ופחדו ממנו הגבורים
ומהשברים שיגיע בים
יתחטאו המצאים:
ואם אדם ישיגהו
בחרב לא תקום עליו
והטעם לא תעמוד:
חנית מסע. שמנהג
האדם להסיע חנית
עמו כשאול: ושריה.
מין ממיני הנשק
ודעת רבים כמו שריון
והוא רחוק בעיני
והטעם כי שריון לא
יעמוד ויקום עמו:
רקבון. כמו רקב:
בן קשת. הוא החץ:
תותח. אין ריע לו
והטעם כמו נשק.
לרעש כידון. כי
מנהג האוחז אותו
להרעישו: חדודי
חרש. הטעם תחתיו
חרשי חרים ולא ירגיש
בהם: ירפד. יפרוס
כמו רפידתו זהב
והענין יציע: חרוץ.
דבר כרות כמו אם
חרוצים ימיו והטעם
כפול: עלי טיט. שים
תחת התהום: ים
ישים כמרקחה.
שתרתיח בחזקה:
אחריו יאיר נתיב.
שעשה נתיב בים
אחריו והוא מאיר
והטעם שהוא נראה:
יחשוב תהום לשיבה.
כי השיער לבן והטעם כפול: אין על עפר משלו. והטעם כי הנה ים לו ממשלה
בים ולא ביבשה: העשו. גבורי עולם כמהו בעולם שלא יחת וים אומרים כי הוא
חסר כי השם עשהו שלא יחת: את כל גבוה יראה. מרוב ארכו כאשר יגביה
ראשו על המים: בני שחץ. מלה מפורדת והפי' כל נולד במים:

ועיניו י"א וסימ' ועינו החלו כהות בן כתיב. ועלי בן תשעים ושמונה שנה. וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו. השמן לב
העם הזה. ישעה האדם על עשהו. ועיניו את עיניו תראינה. אל ההרים לא אכל. ותכרו על ההרים לא אכל. ועיניו
תמקנה בחוריהן. ועיניו כעפעפי שחר. ועיניו כלפידי אש: תדוץ ל' בצוארו ילין עז. וא' תרוץ ואינון כן א"ב מן חד

עֲטִישֹׁתָיו תָּהֶל אוֹר וְעֵינָיו כְּעַפְעַפֵּי־
שָׁחַר׃ מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ כִּידוֹדֵי
אֵשׁ יִתְמַלָּטוּ׃ מִנְּחִירָיו יֵצֵא עָשָׁן
כְּדוּד נָפוּחַ וְאַגְמֹן׃ נַפְשׁוֹ גֶּחָלִים
תְּלַהֵט וְלַהַב מִפִּיו יֵצֵא׃ בְּצַוָּארוֹ
יָלִין עֹז וּלְפָנָיו תָּדוּץ דְּאָבָה׃ מַפְּלֵי
בְשָׂרוֹ דָבֵקוּ יָצוּק עָלָיו בַּל־יִמּוֹט׃
לִבּוֹ יָצוּק כְּמוֹ־אָבֶן וְיָצוּק כְּפֶלַח
תַּחְתִּית׃ מִשֵּׂתוֹ יָגוּרוּ אֵלִים מִשְּׁבָרִים
יִתְחַטָּאוּ׃ מַשִּׂיגֵהוּ חֶרֶב בְּלִי תָקוּם
חֲנִית מַסָּע וְשִׁרְיָה׃ יַחְשֹׁב לְתֶבֶן
בַּרְזֶל לְעֵץ רִקָּבוֹן נְחוּשָׁה׃ לֹא־
יַבְרִיחֶנּוּ בֶן־קָשֶׁת לְקַשׁ נֶהְפְּכוּ־לוֹ
אַבְנֵי־קָלַע׃ כְּקַשׁ נֶחְשְׁבוּ תוֹתָח
וְיִשְׂחַק לְרַעַשׁ כִּידוֹן׃ תַּחְתָּיו חַדּוּדֵי
חָרֶשׂ יִרְפַּד חָרוּץ עֲלֵי־טִיט׃ יַרְתִּיחַ
כַּסִּיר מְצוּלָה יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה׃
אַחֲרָיו יָאִיר נָתִיב יַחְשֹׁב תְּהוֹם
לְשֵׂיבָה׃ אֵין־עַל־עָפָר מָשְׁלוֹ הֶעָשׂוּ
לִבְלִי־חָת׃ אֵת כָּל־גָּבֹהַּ יִרְאֶה הוּא
מֶלֶךְ עַל־כָּל־בְּנֵי־שָׁחַץ׃

זְרִירוֹי תִּנְהַר נְהוֹרָא וְעֵינוֹי כְּתַמְרֵי קְרִיצְתָּא׃
מִפּוּמֵיהּ בְּעוּרַיָּא יְהַלְּכוּן גּוּצִין דְּנוּר
מִשְׁתֵּזְבִין׃ מֵאַפּוּתֵיהּ יִפּוֹק קִיטְרָא הֵיךְ
דּוּדָא נְפִיחַ דְּעָבִיד כֵּיפָא׃ נַפְשֵׁיהּ גּוּמְרִין
תְּצַלְהַב וְשַׁלְהוֹבִיתָא מִפּוּמֵיהּ נָפִיק׃
בְּצַוְּרֵיהּ יְבִית עוּשְׁנָא וְלִקְדָמוֹי תָּדִיץ
דַּאֲבוֹנָא׃ שִׁילְדֵי בִּסְרֵיהּ מִתְאַדְקִין יִתְיַסַּד
עֲלוֹי דְּלָא תְּזוּעַ׃ לִבֵּיהּ מִתְיַסַּד הֵיךְ אַבְנָא
וְאַתִּיךְ הֵיךְ פַּלְחָא אַרְעִיתָא׃ מִמַּסְפְּיֵיהּ
יִדְחֲלוּן תַּקִּיפַיָּא מִן תַּבְרַיָּא יְדוּן עִילָוֵיהוֹן׃
יִדְבְּקִינֵיהּ חַרְבָּא וְלָא תְקוּם מוּרְנִיתָא וְקִלְעָא
דְּמַטְלָא אַבְנָא וְשִׁירְיָינָא׃ יַחְשִׁיב לְתִבְנָא
פַּרְזְלָא לְקֵיסָא בּוּלְטִיתָא כַּרְכּוּמָא׃ לָא
יַעְרְקִינֵיהּ גִּירְרָא קַשְׁתָּא לְגִילֵי אִתְחַשִׁיבוּ
לֵיהּ אַבְנֵי קִילְעָא׃ הֵיךְ גִּילֵי אִתְחַשִׁיבוּ לֵיהּ
נַרְגַּיָּא יִגְחַךְ לִרְגוּשׁ רוּמְחָא וּתְחוֹתוֹי פְּרִירִין
דְּחַדְּדִין הֵיךְ חַסְפָּא יִמֵּיךְ דַּהֲבָא סְנִינָא עִילָוֵי
כַּסָּאן׃ מַרְתַּח הֵיךְ דּוּדָא מְצוּלְתָא יַמָּא יְשַׁוֵּי
הֵיךְ מְתִיכְלָא׃ בַּתְרוֹי יִנְהַר שְׁבִילָא יַחְשׁוֹב
תְּהוֹמָא לְשֵׂיבוּתָא׃ אֵין עַל עַפְרָא
שׁוּלְטָנֵיהּ דְּעַבְדֵיהּ דְּלָא יִתְבַּר׃ יַת כָּל
גּוֹבְהָא יֶחֱמֵי הוּא מְלִיךְ עַל כָּל בְּנֵי גִּבָּרֵי׃

חד חד ד' וחד ר' וסימ' נמס' במסר' רבת' במערכת אות הד"לת בכ"ר: אלים ו' כתי' בן בנביא' וכתו' וסי' הנחכים באלים.
הכו לי"י בני אלים. ידמה לי"י כבני אלים. משתו יגורו אלים. ועל אל אלים ידבר. ויזבחו לי"י זבחים דד"ה. וחד האלים
ושחטו האלים ויזרקו הדם דד"ה: לקש ב' רפי' וסימ' ובית עשו לקש ודלקו: לא יבריחנו בן קשת: ירתיח ל' כסיר ל'
כמרקחה ל' ירתיח כסר מצולה: העשו ל' והוא חד מן מלין מיחדין בלישן עשיה וסימ' עשרו נבל תכל גם אתה.
עשוהו ופניתי אני בכל מעשי. עשה ל' כהאמר י"י עשה בפיק. ועשה בפיק. כהאמר י"י בורא שמים. עשיתם. ל'
וברחמיך הרבים לא עשיתם. ועשיתם ל' לפני פרעה ואני אחזק. עשתי ל' לא נכחד עצמי. העשו ל' הוא ראשית
דרכי אל. העשו ל' אין על עפר משלו. עשי ל' ולא אמר איה אלוה עשי. עשיתה ל' בפיק וידעו כי ידך זאת.
ועשותם ל' רשעים בי יהיו אפר פליג' עליה:

רלבג

עטישותיו. הוא מענין עטוש: כעפעפי שחר. הוא המקום מהאופק שיזרח ממנו
השמש שהוא מאיר טרם זרות השמש כמו שעה ותומם שעה: לפידי. לפידי אש:
כידודי אש. כיצוצי אש: יתמלטו. יצאו ויולדו ממנו מגזרת והמליטה זכר: כדוד
נפוח. כסיר רותח: ואגמון. הוא דוד גדולה: נפשו. כמשמעו: תלהט. תבעיר
ותלהיב מגזרת ולהט
אותם: תדוץ. מענין
שמחה: דאבה. כמו
דאגה: מפלי בשרו.
הם חלקי הבשר
הנופלים ונפרדים
קצתם מקצת בשאר
הדגים ואמר עליהם
שהם דבקים בו:
יצוק. מגז' והיית מוצק
ועניינו חזק: כפלח
תחתית. הוא האבן
השפל משני אבני ה
הריחיים או יהיה פלח
תחתית החלק מהאבן
שהוא אצל המרכז כי
הוא ראוי שיהיה היותר
חזק שבאבני: משתו
. מרוממותו ותקפו:
יגורו אלים. ייראו
חזקים: משברים
יתחטאו. משברי
לב שימגוס בסבת
הפחד יתנקו דרך כ
כקביה לעשות צואתם
ומימי רגליהם:
משיגהו. המשיג אותו
: בלי מקום. בלי
תעמוד ותתקיים כי
לחזקו תשבר החרב
כשיחשבו להכות בו:
חנית מסע ושריה. הם
כלי זיין ואמר שאם
יכוהו באלו זה שיהיה
מהם לא יזיקו החרב
ולא יזיקהו: נחושה.
הוא הברזל החזק
אצ"ר בלע"ז: בן קשת
. הוא החץ: קלע.
הוא כלי כמו חגורה
שמשליכין בו אבנים
פרונ"דא בלע"ז: תותח
. אמרו בו שהוא כלי
בעל יתידות מחודדות
שדין בו הדגים ועל
שהכלי אחר מצד אחר ורבים מצד אחר אמר כחשבו והנכון שתותח הוא הכלי
הגדול שמשליכין בו האבנים הגדולות להפיל החומות והבניינים החזקים ויהיה
הענין בזה שבקש נחשבו לו אבני תותח: לרעש כידון. הוא קול תנועת הרומח
כשמנענעין אותו להכות בו: חדודי חרש. שלשים חריפים דומים לחרשים חריפים
ליבשם והנה ישכב עליהם ולא ירגיש בהם: ירפד. יציע וישכב עליו: חרוץ. הוא
דבר חד כורתי מגולה. מן ירדו במצולות: כמרקחה. כסיר שיעשו בו המרקחת שהוא רותח: יחשוב תהום לשיבה. הנה הרואה יחשוב תהום לאיש שיבה מחוזק הלובן
למיעוט המים הנפתחים שם כי רבוי המים ישימו אותם קודרים: משלו. מענין משל ודמיון או יהיה מענין ממשלה: העשו. אשר עשו: לבלי חת. לבלתי חתת ומורא ר"ל
שלא ירא משום דבר: שחץ. גובה וחוזק:

ביאור דברי המענה

ענה השם את איוב בגבואה כאשר ראה שהוא מחזיק עדיין ברעתו ואמר אזור נא כגבר
חלציך והתבונן להשיב על דברי אשאלך והודיעני. האף תפר המשפט אשר סדרתי אותו בתכלית היושר ותרשיעני ליחס לי ליאות
או עול למען תצדק ותאמר שכבר נענשת על לא חמס בכפיך. האם כח כאל לך ובקול חזק כמוהו תוכל להרעים עד שתוכל להשיג ענין כחו ותאמר שים לו ליאות וקיצור
הלא הכח כאמר בשיתוף השם לבד בך ובשם ית' ולזה לא תוכל להשיג כח השם וגבורתו. אם לך כח דומה לכח השם ית' לבש גאה גאון וגובה כמו הענין בשם ית' שהוא
הגבוה במוחלט לפי שאין גבוה כמוהו אבל כל שאר הנמצאות שפלות ממנו וכחם כאפס מכחו ולזה לא יהיה יחס בין כח שאר הנמצאים וכח השם ית' לפי שכח השם ית'
הוא לו מעצמותו וכח שאר הנמצאים הוא להם מזולתם ולבש הוד והדר שיהיה בפעולותיך תכלית היופי וההדר כמו הענין בפעולות השם ית' וזה כי ליתרון כחו לא קצר
מהמציא כל נמצא ביותר שלם שבפנים. הפץ עברות אפך ופזר אותם בדרך שתשפיל כל גאה כמו שאני עושה ואולם אמר זה כי לא יתכן בפועל השלם שיעשה רע ולולי
זה הסידור אשר התחייב ממנו רע מה במקרה לא היה מגיע העונש לאנשי הגאוה והרשע בעניינים הגופיים אשר בו תועלת כפלא ליסר האנשים ולהצילם מרעת הרשעים
ר"ל שלא יזיקום וכבר יחס זה העונש לאנשי הרשע והגאוה לבד כי כבר התבאר במה שקדם שאין הצדיקים ניזוקים ברעות ההם כאשר ירדפו בצדק כפי הראוי. ראה
כל גאה והכניע אותו כמו שאני עושה באמצעות זה הסידור ושבר וכתת הרשעים במקומם והמיתם יחד כמו שאני עושה בקצת העתים עד שתהפך עליהם הארץ ויטמנו
יחד בעפר וזה אם מצד המערכת אם מצד ההשגחה להציל הצדיקים מידם. והנה אם תוכל לעשות כמו אלו המעשים גם אני אודה לך שתוכל לעשות להציל מכל רע
האנשים יראי השם ולמנוע טוב מהרשעים ושמי שלא יסדר בזה האופן המציאות תוכל אז ליחס לו עול או ליאות וקיצור להיות מתבאר אצלך שהוא אפשרי מצד כחך זה
אבל מה תדמה כחך לכחו שתוכל לשפוט אם היה אפשר שיהיה בכאן שלימות יותר במעשי. הנה ינע משמש כחי שכבר עשיתי חיה אחת שמה בהמות והיא בתכלית
הכח והיא אוכלת עשב כבקר. וימצא לה כח גם במקומות אשר הם חלושים בשאר חבעלי חיים עד שבמתניו ימצא לו כח וכחו ימצא גם בטבור בטנו. ינע זנבו בחפצו

והוא בתכלית הגובה והגודל כמו הרז · גידי ביציו ימורגו ויסתבכו מרב גדלם · עצמיו הם חזקים כמו אתיכות נחושה · הוא מבחר דרכי הא' בבריאותיו אשר לחוזק ותוקף מי שעשהו לבד יוכל לנגשו לא זולתו מרוב כחו וגבורתו · הנה ההרי' ישמיחו בעבורו יבול והוא כזון ממנו בזולת עבודה אנושית וכל חית השדה ישחקו שם ולא ייראו ממנו כי איננו טורף · התחתו' שיוכל לשכב תחת האילנות ובסתר קנה ובביצה אשר הקנה גדל שם · האם יסככוהו אילנות להיות לו לצל האם יקיפוהו ערבי נחל עד שיהיה כלם מגן לו הנה זה בלתי אפשר · כי לגדלו בשתותו בנהר יעשקהו שלא ימהר לרוץ כת כמברא שונה לרוב ח

כי כל תוכל · כמו יכול תוכל וכן אם טוב תשבו בארץ הזאת והנכון כי כל דבר תוכל ולא יבצר ממך כל מזמה כי כל הראשון מוסך עצמו ואחר עמו · ואחר שהגבורה והחכמ' שלך היא מי זה שיוכל להסתיר עצתך אז יהיה בלי דעת והטעם כי בלי דעת הייתי שרציתי להסתיר עצתך בעולם · לכן הגדתי · יצא דבר מפי שלא כהוגן ונכנסתי ב בנפלאות ממני ולא ידעתי · והאמת שלא אוכל לדעת רק מה שתודיעני אתה וזה טעם אשאלך · ועתה עיני ראתך · מזה הפסוק נלמד כי איוב לא נתנבא קודם זה רק שמע שהיו נביאים בעולם כאברה' ויצחק ויעקב · על כן אמאס בכל דבריו ונחמתי על עפר ואפר · כי אנכי כבזה כטעם ו ואנכי עפר ואפר · ויחי

ויען איוב את יהוה ויאמר: ידעת כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה: מי זה מעלים עצה בלי דעת לכן הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא אדע: שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני: לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך: על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר:

ואתיב איוב ית יי ואמר: ידעית ארום כולא תסובר ולא יתמנע מינך מחשבתא: מן דין דמכסי מלכתא בלא מנדעא מטול דהיכנא חויתי ולא אתביין פרישן מיני ולא אנדע: שמע כדון ואנא אמליל אשאלינך ותהודעינני: למשמע אודנא שמעית יתך וכדון עיני חמית יתך: מטול דהיכנא מאסית עתרי ואתנחמית מבניי דהינון עפרא וקטם:

חסרון מימיו יבטח כי יכנים כל הירדן אל פיהו עם גודל הנהר ההוא ידמה בעיניו שיקח כל הנהר ההוא עד שימפיל אפו לתחתית הנהר במתותו ויגע במוקשי' אשר שם והנה אמר זה על צד ההפלגה וגוזמא להורות על גדלו וספר זאת הבריאה הנפלאה להורות על שלא יקצר השם ית' מהגיע הטוב כפי מה שאפשר בבריאה בריאה וזה כינס באיברים החלוקים בטבע הטוב מהבעלי חיים כדרתי כח וגבורה בבעלי חיים אשר אפשר בו זה וסדרתי לו מזונו ושמירתו מהאויר המקיף ואם לא ימצא לו מגן מהאילנות לפי שכבר שמתי בו כח חזק עד שלא יתפעל מהאויר המקיף ולזה הוא מבואר שלא תהיה עלי טענה ממה שימצא מההצלחה לרשעים עד שישמרו מהרע בעת בואו לאחרים כמו שטען איוב באמרו כי ליום איד יחשך רע וזה כי עיקר הכוונה האלהית היא להטיב לכל נמצא כפי מה שאפשר ואם היה אפשר לו שישמר האדם מכל רע לא היה מקצר מזה והנה הרשע כשישמר מהרע הוא מצד המערכת לבד ואולם הצדיק ישמר בעצמות וזהו ההבדל בין שמירת הרשע מהרע' ובין שמירת הצדיק מהם · התוכל למשוך לויתן ברשת כמו הענין בשאר הדגים ואם בחבל אשר תשקיע בים לצוד תוכל למשוך אותו בשיסתבך החוח שבראש החבל בלשונו · התוכל לשים אגמון באפו ללכדו ותקוב לחייו בחוח בדרך שתקחנו · הירבה אליך תחנונים להיותך מושל עליו ואם ידבר אליך רכות · היכרות ברית עמך ותקחנו לעבד עולם · התשחק בו כמו שישחק האדם עם הצפור ותקשרנו לנערותיך להשתעשע בו כמו שישתעשעו בקצת העופות · האם יסעדו יחד בעבורו הכותרים ויחלקוהו ביניהם · התכרות עורו בחרב שכורתים הדייגים עורות הדגים ואם תכרות ראשו בחרב שכורתים ראש שאר הדגים · הנה אם תרבה לשים עליו כפיך לצודו לא תוסיף לזכור מלחמה כי הוא בלי ספק ימיתך · הן תקותו נכזבה ממי שירצה לצוד אותו כי גם אל מראה זה הדג לגדלו תגיע אליו יראה וחרדה עד שיושלך ויפול לארץ ולא תשאר בו נשמה מרוב החרדה · לא ימצא אכזר וחזק בעולם שיוכל לעורר אותו ולהלחם בו ואם הענין כן בזאת הבריאה אשר במים שעם הבעלי חיים היותר חסרים כמו שהתבאר בספר בעלי חיים · מי הוא שיתיצב לפני ויהיה לו כח ככחי הלא זה ממה שיורה שלא קצרתי מהמציא טוב כפי מה שאפשר בנברא נברא · מי הוא שהקדימני לעשות קצת הנבראות ואשלים אני לבראות השאר עד שתוכל לומר שאעפ"י שקצתם הם בתכלית מהשלמות הנה בקצתם ימצא חסרון לפי שהם משני פועלים מתחלפים הנה באמת הם כולם מפועל אחד כי תחת כל השמים לי הוא ולזה יתחייב שיהיה השלמות נמשך בכל פעולותי כמו שהוא באלו הנבראים אלא שאתה לא תשער · הנה לא אחרים מהזכיר אופן הפליאה בחברי זה הבעלי חיים וחלקיו ודבר גבורותיו ויופי הסדור אשר ביצירתו · מי גלה פני לבוש זה הדג להפשיט אותו ממנו מי יבוא בכפל רסנו לפתוח פיו · מי הוא אשר יפתח דלתי פניו הלא סביבות שיניו יטילו אימה נפלאה על האדם · הנה קשקשותיו הם בתכלית העובי והחוזק כמו המגינים יסגרו אחד באחד חותם צר עד שרוח לא יבא ביניהם להתדבקם אחד באחד · מעטישותיו תבער והדלק אם ליתרון חומו כאילו אש יצא מקרבו ועיניו הם מאירי' כעפעפי שחר · מפיו יצאו לפידי אש ליתרון חומו ויתמלטו ממנו כידודי אש · הלא מנחיריו יצא עשן ליתרון הבישול הנעשה בפנימי גופו ככלי הבישול כמו שיצא עשן מדוד רותח ואגמון כשימתיו תלהיב גחלים ותבעירם ויצא מפיו להב מחוזק החום · בצוארו אשר הוא חלום בשאר הבעלי חיים לצורך הנעתם אותו שם ילין עוז וכח חזק לפניו תתהפך דאבה לשמחה כי אין דאבה לפניו ולא ימצא דבר שיכאיבהו ויצערהו · חלקי בשרו הנפרדים קצת הפרד בשאר הדגים הם חזקים ודבקים שבשרו הוא חזק עליו ובדרך שלא ימוט ולא יומר משם חלקי בשרו מקצת · לבו הוא חזק כמו אבן והוא חזק כמו האבן השפל משני אבני הריחים שהוא היותר חזק · מאימתו ורוממותו יראו חזקים משברי לב שיגועו מיראתם ממנו יתנהגו דרך נקביהם כמנהג המפוחדים פחד חזק כי הפחד מדרכו שיעשה זה לחולשת הכח המתחזק אז · מי שישיגהו חרב להכותו בו לא תקום כי הוא יותר חזק מהחרב ולזה לא יזיקוהו לא חנית ולא מסע ולא שריה או יהיה הרצון בזה שמי שישיגהו חרב להלחם בו לא תקום לו החרב להצילו ולא חנית ולא מסע ולא שריה · הנה הוא יחשוב לתבן ברזל ויחשוב נחושה לעץ רקבון מרוב תקפו וקושי הפעלותו מהחרב · לא יבריחנו חץ כי לא יוכל להזיק אותו ואבני קלע נחשבו לו כקש · אבני תותח נחשבו לו כקש וילעג לרעש הרומח כשמנענעין אותו להכותו · תחתיו שלשים חריפים וחותכים והוא ישכב עליהם עם גדלו ולא יזיקוהו לחוזק עורו · ירפיע תחתיו דבר כורת חד אבל הטיט אשר הוא רך ועם כל זה לא יזוק בו ואולם אמר שהוא אבל טיט כי אילו היה אבל דבר קשה לא היה שלא אם לא יזוק בו כי הדבר ההוא הקשה ישמרהו · ירתיח כסיר מצולות הים וירתיח הים כרתוח הסיר המרקחה בהתנועעו בים ישאר מקום פנוי אחריו עד שיראה תחתית הים · הנה הרואה תהום אחד עבור לויתן בו יחשבוהו לאיש שיבה מרוב הלובן בסיבת מיעוט המים הנשארים שם · אין על עפר מי שידמה לו אשר עשו אותו בבריאתו באופן שלא יחת משום דבר יכאיבהו כמו הענין בלויתן · את כל גבוה ותקיף יראה יבזה והוא מושל על כל הבריות הגדולות אשר בים ואולם אמר זה להמצא שם בריאות נפלאות בגודל וחוזק ואיפשר שיהיה הרצון בזה ואיך תאמר שאין על עפר שולטנות השם ית' והשגחתו כי הוא עזבם אל המערכת אבל הבריאות אשר עשו באופן שלא יחתו משום מקרה והם הגרמים השמימיים בהם ימשול וישגיחם וינהיגם ויראה כל גבוה מהנמצאות כמו עולם הגלגלים ועולם השכלים הנפרדים והוא מלך ומושל על כל בני הגובה לא על אלו הנבראות השפלות הלא זה שספרתי מענין אלו הנבראות יורה על השלימו' באלו הפעולות ושהוא ראוי שלא יוחס לפועלם לאות וקיצור כמו שעשית אתה:

והכלל העולה מהדברים הוא שהשם ית' יוכיח איוב על מה שהיה מיחס מהעול לשם ית' באלו הטובות המגיעות לרשעים והיה מסיר ממה שיגיע מהשם ית' לאישי האדם מהטובו' והרעות להצדיק עצמו מהרעות שהגיעוהו ר"ל שהוא היה אומר המשפט והיושר שהשם ית' עזב אישי האדם אל הסידור אשר מהגרמים השמימיים ויגיעו אליהם מהם רעות או טובות לפי הוראתם בעת הלידה ולא יצילם מהרע עשיית הטוב והיושר ולא ימנע מהם הטוב עשותם הרשע והעול ואמר אליו איך תוכל לדעת שיעור כחי וגבורתי עד שתייחס לי לאות וקיצור במה שהמצאתי מאלו הענינים על מה שהם עליו האם כחך ככחי עד שתוכל לשפוט על כחי שים בה לאות וקיצור הלא הכח והגבורה כאמר באדם ובשם ית' בשתוף השם לבד כמו שהתבאר במה שקדם מדברינו בזה המענה ובהיות הענין כן אי אפשר שתהיה ידועה אליך גבורתי עד שתשפוט עליה שים בה לאות וקיצור הלא הגיע מגבורתי עד שעם היות כוונתי תמיד עשיית הטוב הנה ימשך ממה שסדרתי מזה רע מה במקרה והוא כמו מכוון ממני להגיע העונש לרשעים עד שימצא השלימות בפעולותי בכל הפנים שאיפשר וזה ממה שיורה על שאין בפעולותי לאות וקיצור כמו שאתה אומר ועוד שכבר אגיע רע לרשעים בלתי מחוייב להם מצד המערכת להשגחתי בצדיקים כדי שלא יוזקו בהם עד שכבר אמית יחד מספר רב מהרשעים כמו שספר אליהוא ואיך תוכל לצייר כחי וגבורתי והנה תמצא מהבעלי חיים אשר עשיתי מה שהם בתכלית הכח ואטביח בהם להמציא להם מזונם ולהמציא להם דברים שומרים אותם כפי מה שאיפשר עד שקצתם לא יזיקם שום מזיק באופן מהאופנים כמו שספר מלויתן וזה ממה שיורה על יתרון כחי וגבורתי ושלא אקצר מהמציא בנמצא כמצא מה שאיפשר בו מהטוב לפי הכנת החומר ולו היה אפשר באדם שימצאו בו איברים שומרי' אותו מכל הזק מזיק כמו הענין בלויתן לא הייתי מקצר מזה אבל למה שהיה זה בלתי אפשר הוכנה לו שמירה מצד המערכת ולזה אם ישמר בעת מה הרשע מהרע הבא לזולתו לא תהיה מזה טענה עלי וזה שאם היה איפשר שישמרו ממנו כל האנשים לא הייתי מקצר בזה והנה שמתי כלי באנשים אשר אינם נשמרים מזה הרע מצד המערכת להצילם ממנו והוא השכל כי בו יהיו נשמרים אם ידבקו בשכל הפועל כפי מה שאיפשר:

ויען איוב את יי' ויאמר · ענה איוב את השם ית' ואמר ידעתי עתה כי כל דבר תוכל לעשות ואין ראוי שייחס אליך לאות וקיצור ולא יבצר ממך שום מזמה וחכמה · על מה שאמרת מי זה מעלים עצה בלי דעת הנה אמת לכן הגדתי מה שהגדתי מצד שלא הייתי מבין במעשיך כי הם היו נפלאות ממני ולא אדע עניינם על כן טעיתי במה שטענתי מזה ועל מה שאמרת שמע נא ואנכי אדבר אשאלך והודיעני הנה מתחלה הייתי שומע ענין השגחתך בזה העולם לשמע אוזן מזולת ראיה אמתית ועתה עיני ראתך והתאמת לי במה שאין ספק בו אופן הנהגתך זה העולם ואופני השגחתך בו לפי מה שאיפשר בנמצא כמצא על כן אמאס מה שהייתי בו מהדעת ונחמתי על מה שהכאבתי בו עד שישבתי בתוך עפר ואפר לדעתי כי בשלי הבשר הזה עלי וכשאתדל לדבקה בשם יתברך יסור ממני הרע הזה: ואחר

אבן עזרא

ויהי אחר · כי לא דברתם אלי נכונה · הטעם שהודה ואמר ונחמתי : כי אם פניו אשא · השם ישא פני הצדיקים בעולם הזה רק בעולם הבא איננו כן · וחלילה שיעשה השם נבלה רק בעבור שהיו חברי איוב מצדיקי השם אם השם יביא עליהם רע יאמרו תועי רוח הנה זה דבר נבלה · ודברי איוב וחברי איוב עוד אפרש ובמה טעו · ואמר השם שילכו לאיוב בעבור שהרשיעוהו חנם · והנה התברר כי איוב צדיק גמור היה : שב את שבות איוב · שהיה נשבה ביד השטן ה הוציאו מרשותו : וינודו לו · כמו לנוד לו ולנחמו : קשיטה · כבשה קטנה : ויהי לו ארבעה עשר אלף · פירו' משנה ואין כאן הטנים לפי שאינן ב ברשותו · כ"ון שבעה כלון בשנה אפרו' יקח : ימימה · מגזרת ימים תהיה גאולתו : קציעה · מגזרת מר ואהלות קציעות : קרן הפוך · מן ותשם בפוך : ארבעה דורו' · בכאן טעה יצחק המהביל שאמר שכל דור חמש ושלשי' שנה והנה מאדם ועד נח עשרה דורות ועוד הנה הימן בימי דוד ודוד הוא עשתי עשר ליעקב אבינו והימן כפלים הימנו : ושבע ימים · שהיו ימיו בטוב ובשמחה :

נשלמו פירושי מלות ספר איוב ועתה אפרש הטעמים

אמר איוב ואשר יגורתי יבא לי · הנה חשב אליפז שלא היה יגור רק ב בעבור חטא שעשה והנה אות' כלל כאשר ראו חבירי איוב מות כל בניו פתאום ורדת אש מן השמים וביזת אוביו ושחין גופו ה התברר אצלם כי כ כמכות האלה לא יעשה השם כי אם בחוטאי' ובפושעים כאנשי דור המבול על כן את' וכהר יוצק יסודם ואנשי סדום ויתר' אכלמו אש על כן אמרו לו זכר נא מי הוא נקי אבד כן ראיות כל שכחי אל ואמר זוכר ועיני ר רשעים תכלינה ובעבור היות בניו במשתה תמיד והיין ישחית הדעת על כן אמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם ואמרו שיעשה תשובה והש' יסלח לו ואיוב היה יודע בעצמו שהיה צדיק על כן אמר תם אני ולא אדע נפשי על לא חמס בכפי והיה צועק כי אלה המכות שהכני השם אינם על עקב עון רק חנם על כן אמר והרבה פצעי חנם ענו על זה חביריו כי השם צדיק הוא בכל דרכיו לא יעשה עולה ענה איוב ואמר הנה יש בעולם צדיקים ורשעים במכאובים תם ורשע הוא מכלה ויש רשעים בנעימים וזה טעם ישלין אהלים לשודדים ענו חביריו כי טובת הרשעים אינה ה עומדת אם יעלה לשמים שיאו כגללו לנצח יאבד והנה ענה איוב מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל יבלו ימיהם בטוב וברגע

מסורה

ואיוב ד' וסימ' ונח דניאל ואיוב בתוכה · והיו שלשת האנשים · ואיוב הבל יפצה פיהו · ואיוב עבדי יתפלל עליכם : וי"י ז' בטע' רף וסימ' יי' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית · נתן חכמה לשלמה כאשר · נתן קולו לפני חילו · הטיל רוח גדולה אל הים ויהי סער · שב את שבות איוב בהתפללו · ברך את אחרית איוב : אחיותיו ה' בליש' וסימ' נבס'

מקרא

ויהי אחר דבר יהוה את הדברים האלה אל איוב ויאמר יהוה אל אליפז התימני חרה אפי בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב : ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם ואיוב עבדי יתפלל עליכם כי אם פניו אשא לבלתי עשות עמכם נבלה כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב : וילכו אליפז התימני ובלדד השוחי צפר הנעמתי ויעשו כאשר דבר אליהם יהוה וישא יהוה את פני איוב : ויהוה שב את שבית איוב בהתפללו בעד רעהו ויסף יהוה את כל אשר לאיוב למשנה : ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו וכל ידעיו לפנים ויאכלו עמו לחם בביתו וינדו לו וינחמו אתו על כל הרעה אשר הביא יהוה עליו ויתנו לו איש קשיטה אחת ואיש נזם זהב אחד : ויהוה ברך את אחרית איוב מראשתו ויהי לו ארבעה עשר אלף צאן וששת אלפים גמלים ואלף צמד בקר ואלף אתונות : ויהי לו שבענה בנים ושלוש בנות : ויקרא שם האחת ימימה ושם השנית קציעה ושם השלישית קרן הפוך : ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ ויתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם : ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה ויראה את בניו ואת בני בניו ארבעה דרות : וימת איוב זקן ושבע ימים : חזק

תרגום

והוה בתר דמליל יי ית פתגמיא האילין עם איוב ואמר יי לאליפז דמן תימן תקוף רוגזי בך ובתרין חבריך ארום לא מלילתון לותי כוונתא כעבדי איוב : וכדון סיבו לכון שבעא תורין ושבעא דיכרין ואזילו לות עבדי איוב ותסקון עלתא אמטולכון ועבדי איוב יצלי עליכון ארום אילהן אפוי אסיב מן בגלל דלא למעבד עמכון קלנא ארום לא מלילתון לותי כיוונא כעבדי איוב : ואזלו אליפז דמן תימן ובלדד דמן שוח צופר דמן נעמה ועבדו היך דמליל להום מימרא דיי ונסיב מימרא דיי ית אפי איוב : ומימרא דיי אתיב ית גלוות איוב בצלאותיה מטול דחברוי ואוסיף מימרא דיי ית כל די לאיוב בכופלא : ואתו לותיה כל אחוי וכל אחוותיה וכל דחכימוי מן קדמת דנא ואכלו עימיה לחמא בביתיה ונוידו ליה ונחמו יתיה על כל בישתא דאייתי יי עלוי ויהבו ליה גבר חורפא חדא ואינש קדשא דדהבא חד : ומימרא דיי בריך ית סופא דאיוב מן קדמותיה והוו ליה ארבסר אלפין דעאן ושית אלפין דגמלין ואלף פדנין דתורין ואלף אתנן : והוו ליה ארבסר בנין ותלת בנן : וקרא שמה דחדא ימימא ושום תנייתא קציעא ושום תליתתא קרן הפוך : ימימה הוה קרי לה דהוות שופרהא כיממא קציעה הוה קרי לה דהוות יקירא כעין קציעתא קרן הפוך הוה קרי לה דהוות סגי זיו יקר אפהא היך אזמרגדא : ולא אשתכחו נשיא שפירתא היך בנתא דאיוב בכל ארעא ויהב להום אבוהום אחסנא במצע אחוהון : וחיא איוב בתר דנא מאה וארבעין שנין וחמא ית בנוי וית בני בנוי ארבעה דרין : ומית איוב סיב וסבע יומיא :

רלבג

ואחר זה אמר השם ית' לאליפז שיחלה פני איוב שיתפלל לשם ית' עליו ועל רעיו כי לא דברו נכונה לשם ית' כמו שדבר איוב אחר שסבב אל האמת והודה לדברי השם ית' וזה שדבריהם נכנס מהמום והטעו' מה שכבר התבאר עד שכבר היו טוענין טענות היה ידוע אליהם שהם כוזבות כדי שיצדיקו השם ית' ואולם איוב ואולם איוב ואם לא הגיע בתחלה אל הדעת האמתי הנה לא הנה טוען רק מה שהיה צודק לפי מחשבתו ולהתבאר לו שבכאן רוע הסידור באלו הטובות והרעות היה מניח שהשם ית' בלתי יודע אלו הדברי' הפרטי' כדי שיהיה לו התנצלות מה וכבר ביאר מצד העיון היות בלתי יודע אותם ולזה הוא מבואר שאף על פי שדעת איוב היה כוזב הנה הוא היה יותר קרוב אל הדעת האמתי מדעות אליפז ובלדד וצופר כי הוא היה בנוי על שרשים צודקים ומה שהניחו איוב הוא צודק לפי האמת בכל החכמים אשר לא תדבק בהם ההשגחה האלהית והם הרבים ולזה לא חלק עמו אליהוא כי אם בחכמים אשר ה תדבק בהם ההשגחה כמו שביארנו ולזה אמר השם ית' לאליפז שלא דברו אליו נכונה הוא ובלדד וצופר כ כאיוב או ירצה באמרו כי לא דברתם אלי כ נכונה שלא דברתם בעבורי להיות לי ה התנצלות מרוע הסידור הנמצא בטובות והרעות נכונה כאיוב כי הוא ואם לא היה משיג ה האמת בזה השלימות היה מנצל אותי מהעול בטענה צודקת באופן מה ואולם אליפז ובלדד וצופר היו מנצלי' השם יתבר' מהעול בטענות כוזבות וזה מבואר במה שזכרנו מדבריהם וספר אחר זה שכבר התפלל איוב לשם ית' בעד ריעיו ואחר זה הטיב השם ית' אחרית איוב מראשיתו ואורך ימים נתן לו ובני' ובני בנים עד ארבעה דורו' הנה זה הוא מה שנראה לנו בביאור זה הספר ונבטח שלא חס' ממנו דב' מכוונתנו הכוללת ונחשוב שלא נפל מן החלקיות גם כן ואם היה הוא מעט ובלתי מבלבל הכוונה הכוללת:

סכום מספר פסוקי' של איוב אלף ושבעים וסי' אע' וחציו אשר קמטו בלא עת וסדריו שמנה :

בריש סיפר' וביחזקאל סימ' י"ו וביהושע סימ' כ' : קשיטה ג' וסימ' ויקן את חלקת השדה · ואת עצמות יוסף · ויתנו לו איש קשיטה אחת · אנ"ך : ברך י"ב וסי' ויי' ברך את אברהם בכל · ויי' ברך את אדני מאד ויגדל · וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב · כל אלה שבטי ישר' שנים עשר · על כן ברך יי' את יום השבת דזכור · וזאת הברכה אשר ברך משה · ברך יי' את בית עובד אדום דשמואל · ברך נבות · כי הם זרע ברך יי' · בוחל התרומה דחזקיהו דד"ה · ברך בנין בקרבך · את אחרית איוב :

ובדעת שאול יחתן והנה הם בטובה עד יום מותם אז לא ידע בלדד מה ישיבו והנה שב לשבח השם המשל ופחד עמו אז ענה איוב מה עזרת ללא כח גם הוא שבח השם והטעם הנה אין לך תשובה כי אם לשבח השם אני ידעתי לשבחו יותר אז החרים צופר ושב איוב ויסף לדבר בעבור שלא ענהו אחד מחביריו וטעם ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש ואחר כן והחכמה מאין תמצא כי השם יעשה רצונו יענה רשע גם צדיק גם יש צדיקים גם רשעים שיתן להם כל טוב שיתאוו והנה יעשה כן בארץ ובגתלי שאין דעת להם ולדעת זאת החכמה למה זה כמצבה מדעת האדם והנה הטעם כאשר לא ידעו בני אדם מחשבות השם וגזירותיו שהם עמוקות אולי אלה הגזירות שנגזר עלי הוא ידע למה נגזרו ואינם בעבור שחטאתי לפניו ויוסף איוב שאת משלו השני יספר שם צדקותיו ומעשיו כי חביריו אמרו לו שאלמנות שלחת ריקם וזה אותו שופט היה על על כן אמר אב אנכי לאביונים ולב אלמנה ארנין ושבתו חביריו מענותו כי הוא צדיק בעיניו כי לא היה כן בעיני חביריו רק הקשיחה דעתם שהיה רשע על כן באו אליו הצרות הקשות פתאום ואליהוא חרה אפו על איוב שהאריך לשונו בקוצר רוחו ואמר כנגד השם דברים שלא כהוגן כמו ידעתי כי אכנך הודיעני על מה תריבני הטוב לך כי תעשוק תחשבני לאויב לך וזה טעם על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר שהשם צדיק רק איוב הוא רשע ויתכן שהיה צדיק ואין ספק שהשם צדיק וזה טעם וירשיעו את איוב והנה סוד דברי אליהוא שאמר לאיוב וחביריו כולכם תעיתם כי חשבתם שעמדתם בסוד השם והנה אמר לחבירי איוב כי השם יכסה ויענה על עקב עון או להסיר עון או לקבל שכר ואמר לאיוב שהיה מתרעם על השם בעבור שלא ישיבנו כי כל דבריו לא יענה ודבר מגלה הוא בתשעה רק קפץ איוב ואמר שהוא רשע ודבר פיו שהרשיע על השם וכן אמר האומר למלך בליעל והטעם הדרך מוסר הוא שיאמר העבד למלכו בליעל או רשע או מלך לנדיבים כי למלך יסרת עצמו ואחר עמו או טעמו אל אחר הנדיבים כמו בן אתונות והראשון נכון בעיני אף כי השם אשר לא נשא פני שרים על כן אמר אבי יבחן איוב עד נצח וארח לחברה עם פועלי און ובאחרונה ויוסף אליהוא והטעם חשוב כי הנה משאלות הנגשם לא ידע איך הם ולמה כן ומתי וכאשר נפלאו ממנו אלה הגדולות כן נפלאו משפטי השם עם בני אדם כי הם עמוקות מאד שהם בגופות נבראות והטעם על איוב ידבר למה הרימות קול לאמר למה עניתני היה לך לסבול ולהחרים ולא תדבר גבוהה גבוהה וזה טעם ויען השם מן הסערה והענין אתה מתקנם למה זה הידעת אז תולד וידעת כמה תחיה וזה סוד שאתה מתענג בו התדע מקומו או תדע למה תולדת העופות גם הבהמות כן וזה טעם התתן לסוס גבורה אז החרים איוב ענה השם שנית הרוב עם שדי יסור אז ענה איוב תשובה איככה ככונה כי לא הצדיק השם רק אמר הנה אחרים ולא אדבר עוד על כן ויען השם שנית מן הסערה והזכיר בהמות שהוא שם בהמה וגבורתו שהוא בינשה גם הזכיר גבורת לויתן והטעם כאילו אמר לאיוב איך גבהת כנגדי על כן הזכיר אלה הגדולים והעניין הנה בבריותי ולא בנכבדים העליונים רק בחיות שהם בארץ ובמים מתחת לארץ שנים גבורי' לא תוכל להם להשתעבד בהם ולא לכרות על לויתן לאכלו כי בן אדם לא יגבה לבו כנגד המלאכי' ולא כנגד בני האלהים כי הם נכבדים ממנו כפלי כפלי' כאשר פירשתי בפסוק הנה אנכי שולח מלאך בראיות גמורות משקול הדעת ומדברי התולדת גם דברי הנביאי' פה אחד כך ואשר מצאנו כתוב בדברי קדמונינו ז"ל גם הוא אמת כי הם לא דברו רק על המלאכים הנבראים לפתם לכבוד הנביאים רק גובה לבו כנגד החיות והעופות כטע' מלפנו מבהמות ארץ והנה אמר השם כי הנה יש גופות בארץ עמך והם גבורים ממך לא תוכל להם ולמה גבה לבך על כן הודה איוב באחרונה ואמ' על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר וזאת היא הכוונה שדבר איוב באחרונה:

שיר השירים

הקדמות לפירושי אבן עזרא

זה הספר נכבד וכולו מחמדי' ואין בכל שירי שלמה המלך חמודה ואף כמוהו על כן כתוב שיר השירי' אשר לשלמ' כי זה השיר מעולה מכל השירים אשר לשלמה ובו סוד סתום וחתום כי החל מימי אברה' אבינו עד ימות המשיח וכן כת' בשירת האזינו בהנחל עליון גוים החל מן דור הפלגה עד סוף ימי' ההגלות אחר מלחמת גוג ומגוג ואל תתמה בעבור שהמשיל כנסת ישראל לכלה והמקו' דודה כי כן דרך הנביאים ישעיה אמר שירת דודי לכרמו ועוד כמשוש חתן על כלה יחזקאל אמר שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה ועוד ואכסה ערותך ואעדך עדי וכל הפרש' כולה הושע אמ' וארשתיך לי לעולם לך אהב אשה ובספר תהלות משכיל שיר ידידות וכתוב בו שמעי בת וראי והטי אזנך וחלילה חלילה להיות שיר השירי' בדברי חשק כי אם על דרך משל ולולי גודל מעלתו לא נכת' בסוד כתבי הקדש ואין עליו מחלוקת כי הוא מטמא את הידים ולהיותו בדרכיו תמים פירשתיו שלשה פעמים. בפעם ראשונה אגלה כל מלה בפתח. ובפעם השנית יהיה משפטו על דרך פשוטו. ובפעם השלישית יהיה מפורש על נתיבות המדרש:

הפעם הראשונה

נאם אברהם בר מאיר הספרדי המחבר. אנשי המחקר הואילו לבאר זה הספ' על סוד העולם ודרך התחברו' הנשמ' העליונה עם הגוף שהוא במדרגה התחתונה. ואחרים פירשוהו על המתכונת ואת כולם ישא רוח כי הבל המה ואין האמ' כי אם מה שהעתיקו קדמונינו ז"ל שזה הספר על כנסת ישראל וכן אפרשנו בפעם השלישית ופירוש כל שלמה הוא שלמה המלך בעצמו חוץ מהאלף לך שלמה לכן אפרשנו בפעם השנית על דרך המשל שהוא בדברי חשק גם כל שלמה שיש בו הוא שלמה המלך בעצמו ובעבור שיש בספר הזה מלות קשות הואלתי לבאר אותם בתחילה ואחר כן אבאר ענייני המשל והנמשל בו:

הקדמה לפירוש רשי

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקרא אחד לבדו ואינם מתיישבי' על לשון המקרא וסדר המקראו' ואמרתי בלבי לתפוש משמע המקרא ליישב ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונ' אשר היו סגולה לו מכל העמי' לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמ' לתת להם באחרי' הימים ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנו' חיות משתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעורים אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יופיה וכשרון פעליה אשר בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיע' כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה:

הפעם השנית

לא יתכנו דברי חשק מדריכה לפי כל הרואי' על כן הוא המשל כנערה אחת קטנה מאד שאין לה עדיין שדי' היתה נוטרת כרם וראתה רועה עבר ונפל החשק בלב כל אחד משם:

הפעם השלישית

אין למעלה ממדרש שיר השירים שדרשו רבותינו ז"ל לכן כאשר ראיתי גדולים ועמודי עולם שמו גם הם דרש והוסיפו וגרעו גם אני יצאתי בעקבותיהם וכל שלמה הוא שלמה המלך חוץ מהאלף לך שלמה וקרא שלמה שהוא המשיח וקרא שלמה בעבור שהוא בנו כאשר נקרא דוד ודוד עבדי נשיא להם וכן נקראו בני ישראל עבדי יעקב ויתכן היות כמוהו תפלה למשה איש האלהים על דרך רב סעדיה גאון ז"ל שאמר שהתפלה היא לדוד והיו מנגני' בה בני משה ונכון שהיא למשה. ודע כי בנות ירושלם השתבחו בו אנשים רבים אחר שכנסת ישראל היא המדברת מה ענין בנות ירושלם יש אומרים כי שתים הנה אחת בשמים ואחרת בארץ תחתיה כנגדה וענין בנות ירושלם המלאכים של מעלה ואחרים אמרו שהם אומות העולם כטעם ונתתי אותם לך לבנות והנכון בעיני שהמשל הוא על אשה המדבר' עם נפשה ותשיב אמריה לה וכאילו תאמר עם מחשבותיה והן בנות ירושלם ואחר שהעיד הפסוק שנראה המקום לשלמה פעמים מה תמה יש בו שיתנבא על דבר עתיד כי ברוח הקדש דיבר זה הספר וכן תמצא באסף המשורר והימן שחברו שירות ברוח הקדש שנקראו נביאי' ואחרי' ואת היא הדרך הנכונה לא יוכל לכחש כי אם כתלקל ועקש ועתה אחל לפר' על פי אשר תשיג ידי ואתחנן לאל בכל מאדי היודע סודי להחיש כבודי והוא יהיה עמדי:

ב' זוגין מחדין חד ס' וחד ש' ן וס' הסרים · כי כקול הסירים · השירים שיר השירים · בסירים וצני שך את דרכך · בשידים מעדה בגד · בוס' והיו כגבורים · בושים שמה · ושיאון וחפרים ושיאון ואנחרת · ולשבי שבקו לעבודת בית · ולשבי ובא לציון גואל · יוסר ואת כל חלב · יושר ביום ההוא יוסר · מסתולל עודך כסהולל ·

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני

פיהו ב"ג כליש' וס' ודברת אליו ושמת את הדברים · זכרו נפלאותיו אשר עשה · אלה פיהו מלא · יתן כעפר פיהו אולי יש תקוה · ישקני מנשיקו' פיהו כי טובים דודיך מיין · ופיהו מכית לבותרות ·

שיר

את מראיך השמיעני את קולך

כי קולך ערב ומראך נאוה

רשי

שיר השירים אשר לשלמה · סנו רבותי' כל שלמה האמורי' בשיר השירי' קדש מלך שהשלום שלו · שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל · אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר רבי אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סלת כך וכך סובין וכך וכך מורסן וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו : ישקני מנשיקות פיהו · זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ומשוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה : כי טובים · לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה לשון עברי הוא [illegible] כל משתת עונג ושמחה קראת על שם היין כעניין שנאמר אל בית משתה היין דאסתר

בשיר לא ישתו יין והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם והוא כאומר משמחו · וכאמר דוגמ' שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פני · ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמים ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו : לריח

אבן עזרא

כל נשיקה שהיא בלא למ"ד היא בפה כמו וישקהו ועם הלמ"ד ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות כמו ושקה לי ויושק לו וכן וישק יעקב לרחל : דודיך · אהוביך יותר ישמחו מהיין והגאון אמר כי הוא הריר שהוא תחת הלשון והביא ראיה מפסוק לכה נרוה דודים עד הבקר :

שיר ש"ן רבתי מאותיות גדולות וסימ' נמסר בריש סדר בראשית ובמסרה רבת' בריש המערכות : שיר חד מן ד' פסו' דבכל מליהון ש"ן וסימ' נמס' בפנחס :

השירים אשר לשלמה : ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדיך מיין :

שירין ותושבחן די אמר שלמה נביא מלכא דישראל ברוח נבואה קדם ריבון כל עלמא יי עסרתי שירתא אתאמרו בעלמא הדין שירא דין משבח מן כולהון שירתא קמיתא אמר אדם בזמן דאשתביק ליה חובתיה ואתא יומא דשבתא ואגין עלוי פתח פומיה ואמר מזמור שיר ליומא דשבתא שירתא תנייתא אמר משה עם בנוי דישראל בזמן די בזע להון מרי עלמא ית ימא דסוף פתחו כולהון ואמרו כחדא שירתא דהכדין כתיב בכן שבח משה ובני ישראל שירתא תליתאה אמרו בנוי דישראל בזמן דאתיהיבת להון בארא דמיא דהכדין כתיב בכן שבח ישראל שירתא רביעאה אמר משה נביא כד אתא זמניה למפטר מן עלמא ואוכח בהית עמא בית ישראל דהכדין כתיב אציתו שמיא ואמלל שירתא חמישאה אמר יהושע בר נון כד אגח קרבא בגבעון וקמו ליה שימשא וסיהרא תלתין ושית שעין ופסקו מלמימר שירתא פתח פומיה איהו ואמר שירתא דהכדין כתיב בכן ישבח יהושע קדם יי שירתא שתיתאה אמרו ברק ודבורא ביומא דמסר יי ית סיסרא וית משיריתיה ביד בנוי ישראל דהכדין כתיב ושבחת דבורה וברק בר אבינועם שירתא שביעאה אמרה חנה בזמן דאתיהיבת לה בר מן קדם יי דהכדין כתיב וצליאת חנה בנבואה ואמרת שירתא תמיניתא אמר דוד מלכא דישראל על כל ניסיא דעבד ליה יי פתח פומיה ואמר שירתא דהכדין כתיב ושבח דוד בנבואה קדם יי שירתא תשיעאה אמר שלמה מלכא דישראל ברוח קודשא קדם ריבון כל עלמא יי ושירתא עשיריתא עתידין למימר בני גלותא בעידן דיפקון מגלותא דהכדין כתיב [illegible]ש על ידוי די ישעיה נביא דהכדין כתיב שירא הדין יהא לכון לחדוה כליל אתקדשות חגא דפסחא וחדות לבא כעמא דאזלין לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא במיני זמר וקל טבלא למיעל לטורא דיי ולמפלח קדם יי תקיפא דישראל : ישקני אמר שלמה נביא בריך שמיה דיי די הב לן אוריתא על ידוי דמשה ספרא רבא כתיבא על תרין לוחי אבניא ושיתא סידרי משנה ותלמודא בגירסא והוה מתמליל עימן אפין באפין כגבר דנשיק לחבריה מן סגיאות חיבתא דחביב לן יתיר משבעין עממיא :

הפעם השנית

ישקני · דברי הנערה כאילו תדבר עם נפשה וכל תאותה שישק א אותה פעמים רבות כי לא תשבע מאחת ו וכאילו הרגיש הרועה וחזרה מדברת לו : כי טובים דודיך · יותר מיין ירוו וישמחו אהביך או על פירוש הגאון רבינו סעדיה :

הפעם השלישית

ישקני האל מאברהם שהיה העיקר ונשיקות הפה הם התורה ו והמצות כאשר כתוב עקב אשר שמע א אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי ח חקותי ותורותי ואל תתמה בעבור שאמר ישקני לדבר עבר כי כן דרך המקרא אז ישיר משה יעשו עגל בחורב והפך הדבר אלהים באו גוים ורבי' כמוהם : כי טובים דודיך מיין · אהביך כמו שהעיד הכתו' על אהבתו זרע אברהם אוהבי כי הפרש יש בין אוהבו לאוהבו : לריח

אבן עזרא

שמניך טובים. יש מפרשים כי הוא הפך והקרוב אלי כי זה המפרש לא סך שמן מימיו ותשב שהוא שמן זית: תורק. יש אומ' כי הוא שם מקום והנכון שהוא שמן כשמן שיורק שריחו נודף ועורף ואל תתמה בעבור היות השם לשון נקבה כי כן תמצא כל עמל ובית ומקו' במקרא במקו' אחד לשון זכר ובמקום אחר לשון נקבה:

עלמות. הם נערות קטנות: נזכירה. יש אומרים שהוא מן אזכרתה וזכרו כיין לבנון: מישרים. תאר היין כמו יתהלך במישרים הולך לדודי למישרים. ואם מיין ישרת עמו ואחר עמו וכן עניינו מתמישרים אהבוך העלמות ה הנזכרות וכמוהו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי' עניינו ו ובשמי יי' ודב' כמוהו. ואחרים אמרו כי ה המישרים אהבוך כמו ומגיד מישרי' והראשון קרוב אלי. שחורה. יש מפרשים שהיא יפה כמו אשה הכושית כי מרוב יופיה תפחד שאם שתסתכלו בה עין רעה על כן תקרא כ כושית ושחור ואין לכו צורך בפירוש הזה ב באשה הכושית ולא במלת שחורה כי הנה היא העידה בנפשה ואמרה אל תראוני ש שאני שחרחורת: ונאוה. כמו נחמדת מן אוה למושב לו והנכון לבנין נפעל כמו וכל נעשה בתרחשת אין אבן נראה: שחרחורת. זה השכפל למעט וכן ירקרק או אדמדם:

לריח ל' וסי' נכסר בסדר ויקרא: אהבוך ג' וסי' בשמואל א' סימן י"ח: הביאני ד' וסימ' בסדר עקב. כאהלי ל' שחורה אני ונאוה והוא חד מן א"ב מן חד חד כ"א ברישי וסי' נמס' כמסר' רבת' במערכ' אות הכ"ף בס"ד י איב' י"ז וסי' נמס' בריש מגילת איכה:

לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על־כן עלמות אהבוך: משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין מישרים אהבוך: שחורה אני ונאוה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה: אל־תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש בני אמי נחרו־בי שמני נטרה את־הכרמים כרמי שלי לא נטרתי: הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים שלמה אהיה כעטיה על עדרי חבריך:

לריח לקל ניסך וגבורתך דעבדת לעמא בית ישראל זעו כל עממיא די שמעו ית שמע גבורתך ואתתך טבא ושמך קדיש אשתמע בכל ארעא דהוה בחיר מִמשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין ובגין כן רחימו צדיקיא למהך בתר אורחא טובך בדיל דיחסנון עלמא הדין ועלמא דאתי: משכני כד נפקו עמא דבית ישראל ממצרים הוות מדברא שכינת מרי עלמא קדמיהון בעמודא דעננא ביממא ובעמודא דאשתא בליליא אמרו צדיקי דרא ההוא ריבון כל עלמא נגידנא בתרך ונהי רהטין בתר אורח טובך וקריב יתן בשיפולא דטור דסיני והב לן ית אורייתך מן בית גינזך דרקיע ונחדי ונבדח בעסרין ותרתין אתיין דמכתבא בהון ונהי דכירין יתהון ונרחם ית אלהותך ונהי מתרחקין מבתר טעוות עממיא וכל צדיקיא דעבדין דתקין קדמך יהון דחלין מינך ורחימין ית פיקודך: שחורה כד עבדו בית ישראל ית עיגלא אתקדרו אפיהון כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר וכד תבו בתיובתא ואשתבק להון סגא זיו יקר אפיהון כמלאכיא על דעבדו יריעתא למשכנא ושרת ביניהון שכינת דיי ומשה רבהון סליק לרקיעא ויהב שלם ביניהון ובין מלכיהון: אל אמירת כנישתא דישראל כל קבל עממיא לא תבזון יתי על די אנא קדריתא מנכון על דעבדית בעובדיכון וסגידית לשמשא וסהרא דנביאי שקרא אינון גרמו לאתקפא תקוף רוגזא דיי עלי ואלפוני למפלח טעותכון ולהלכא בנימוסיכון ולמרי עלמא די הוא אלהי לא פלחית ולא אזלית בנימוסיה ולא נטרית ית פיקודוי וית אורייתיה: הגידה כד מטא זימניה משה נביא למפטר מן עלמא אמר קדם יי גלי קדמי דעמא הדין עתידין למיחב ולמהלכא בגלותא כען חוי קדמי איכדין יתפרנסון וישרון ביני עממיא דקשיין גזירתהון כחומתא וכשרבי שמשא דטיהרא בתקופת תמוז ולמה דין יהון מטלטלין ביני עדרי בנוי דעשו וישמעאל די משתפין לך טעוותהון לחבריא:

מזפתני. ראתני והביטה בי ובלתני וכמוהו ולא תזפתה עין אוה: נחרו בי. בלתתו בי והנכון לבניין נפעל מן ויחר אפו: נוטרה. שם התואר ועניינו שומרת: שאהבה נפשי. יחסר מקום הקריאה כמו אתה: איכה תרעה. הבאן: איכה תרביץ. אותם ויש אומרי' שעניינו שאלת המקום כמו איכה הם: שלמה. שהלא מקום אחר: כעטיה. מתערבת והיא פועלת מן ויעט העם אל השלל. ויש אומ' חוטפת והוא רחוק. ויש אומרים נגזרת מן ויעט בהם:

הפעם השנית

לריח שמניך. כי שמניך יש להם ריח טוב מרחוק והזוכרת שמך כאילו שמן מור יורק לפניה על כן עלמות אהבוך ואם כן שמניך מרחוק אף כי בקירוב ריך: משכני. וכל אחת מהעלמות תתאוה ואומרת משכני אחריך נרוצה: הביאני המלך חדריו. יותר כשמח בך ממה שיביאני המלך הדריו: שחורה. ובעבור שאלה העלמות היו אומרות משכני חזרה הנערה להן ואמרה איכני שחורה מכם אף על פי שים בי שחרות מעט כאהלי קדר שהם מגולים לשמש תמיד יפה אני כיריעות שלמה: ואל תראוני פירושו אל תבזוני או אל תראוני בעין קלון וחסרון כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי ושמוני נוטרה את הכרמים ובתחילה קודם זה אפילו כרמי שלי לא נטרתי: וחזרה לרועה ואמר' לו הגידה לי אי זה מקום תרעה ותרביץ כי אני רוצה לשוב רועה וארדוף אחריך:

הפעם השלישית

לריח. היה מלמד מעשיו של המקום ותורה אבני דורו ובכל מקום שהולך ויקרא שם אברם בשם יי' וזהו שמן תורק שמך: על כן עלמות אהבוך. על כן עלמות שאין להם בעל כך אנשים שלא היה להם אלוה הכניסם תחת היחוד כענין ואת הנפש אשר עשו בחרן: משכני. כמשכך אחר המקום ובא לארץ כנען ויתכן שתחכימו ועמד על מורות כשרים ושניו נזכירה דודיך הוא בנין מזבח בכל מקום ונטיעת אשל: שחורה. החל בעבור מצרים דאף על פי שאני שחורה בקבלת מעשים רעים כאהלי קדר אני כמדינות הברית ויחוד השם: אל תראוני. השמש הוא גלות מצרים ומי שבב לי כמתבני השמש אחים מבני אחי שמעוני נוטרה שאעוד רדים בכרכי ועזבתי שלי וכן תמצא בספר יחזקאל שהזהירם הכתוב ביעקב כי היו מהם עובדים עבודה זרה ואומר לשקוף משתילותיהם לבלות אשר בם בתוך ארץ מצרים: הגידה לי. מחזרת בתשובה ושואלת איך היו רועים האבות ונחלות דרכם ולא נתערבם באלהים אחרים שיאמרו שהם כמוך וזה עניין על עדרי חבריך:

רשי

לריח שמניך טובים. שם טוב נקרא על שם שמן טוב. לריח שמניך טובים שהריחו בהם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב בעשות נוראים במצרים: שמן תורק שמך. נקרא שמך להיות כאמ' עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריחו נודף למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בכלותו חתומה אין ריחו נודף ומריק מכלי אל כלי אחר ריחו נודף: על כן עלמות אהבוך. באו יתרו לקול השמועה והגייר רחב הזונה ואמרה כי שמענו את אשר הוביש וגו' ועל ידי כן כי יי' אלהיכם הוא האלהים בשמים וגו': עלמות. בתולות לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מחזבתו ולפי הדוגמא העלמות הן האומות: משכני אחריך נרוצה. אני שמעתי משלוחך דמה שאמרת למשכני ואני אתרוצה אחריך נרוצה להיות לך לאשה: הביאני המלך חדריו. וגם היום הזה עדיין לי גילה ושמחה אשר מדבקתי בך: נזכירה דודיך. גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה תענוג ושמחה: מישרים אהבוך. אהבה עזה אהבת מישור בלי ע עקיבה ורכסים אשר אהבוך אבי ואבותי ב באותן הימים זהו פשוטו לפי עניינו: ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו בזו עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עוניים וצרתם ומתעצמים בתור ושם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו: שחורה אני ונאוה וגו'. אתם רעיותי אל תקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחור אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בחיתוך איברים כאוס. אם אני שחור כאהלי קדר המשחירים מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעו' שלמה. דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לאומות שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש כי כנגדו זכות קבלת התורה ויקרא לאומות בנות ירושלים על שם שהיא עתידה לעשות מטרפולין לכולן כמו שכתב ביחזקאל ונתתי אותם לך לבנות כמו עקרון ובנותיה: אל תראוני. אל תראוני באשה שחרות לפי שאין שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל: בני אמי נחרו בי. הם בני מצרים שגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסתם ופתויים עד שעמוני נוטרה את הכרמים וגם שזפתני השמש והשחרתי כלומר נתנוני עובדת אלהים אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי שמכו מרבנים שקראום במקרא בלשון כרמים כמו שנאמר ונתתי לה את כרמיה משם ומתרג' ואמני לה ית פרנסהא וכן לא יפנה דרך כרמים: הגידה לי שאהבה נפשי. עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לבחו' עזובת על רועה אומרת כנסת ישר' לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין הזאבים האלו אשר הם בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה להם כבהרי שהיא עת צרה לבלאן: שלמה אהיה כעוטיה. ואם תאמר מה איכפת לך אין זה כבודך שתהיה כאבלה עוטה על שפה בוכיה על צאני על עדרי חבריך. אצל עדרי שאר הרועים שהם רועים באין כמותך כלומר בין גדודי האומות הסמוכים אלוהים אחרים [illegible]

אם לא תדעי לך. זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלך לרעות צאנך את היפה בנשי שחדל לו הרועה מלהנהיג אותם: צאי לך בעקבי הצאן. הסתכלי בפסיעת דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים טרא״צים בלע״ז וכן הרבה במקרא ועקבותיך לא נודעו נחמסו עקביך והוא יגרד עקב ישוב על עקביו ואותו הדרך לכי ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים.

בעקבי הצאן. כמו ועקבותיך לא נודעו האותות העוקב הדורך אחריו: גדיותיך. כל קטן יקרא גדי ונסמכתו לעזים היא הראיה: לסוסתי. היוד נוסף כיוד מלאתי משפט אהבתי לרוס: בתורים. צורות מצויירות כמו תורים: חרוזים. הם הקשורי׳ מהאבני היקרות ואין לו חבר ויש אומ׳ כי ואחרו׳ במרכולתך כמוהו ויתחלף האלף

אם לא ח׳ ר״ף וסימ׳ אם לא ימצא הגנב. אם לא תשמוד לעשות. אם לא את דמי נבות. אם לא השמעו ואם לא חשיבו על לב דמלאכי. אם לא ישוב חרבו ילטוש. אם לא טויתי ודוממתי. אם לא תדעי לך היפה בנשים. וכל ר״ף דאיוב דכו׳ אם לא בבב ואם לא וסימ׳ ואם לא איפה מי יכזיבני. ואם לא ישמעו בשלח:

אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃

לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׃ תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃ צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין׃

ח׳ דכ׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ · ג׳ חל׳ כלי״ש ב׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ז׳ חס׳ בלי״ש

אם אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֹשֶׁה נְבִיָּא אִבְעֵיָא לְהוֹן לְמֶחֱי גָלוּתָא כְּנִישְׁתָּא דְמַתִילָא לְרִיבָא שַׁפִּירְתָּא וּדְנַפְשִׁי תְהֵא רְחִים לָהּ תְּהֵא מְהַלְּכָא בְּאוֹרְחֵהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא וּתְהֵא מְסַדְּרָא צְלוֹתָא עַל פּוּם בַּרְזִילָהָא וּמְדַבְּרֵי דָרָהָא וּתְהֵי מְאַלְּפָא לִבְנָהָא דְּמַתִילִין לְגַדְיֵי עִזִּין לְמֵהַךְ לְבֵית כְּנִישְׁתָּא וּלְבֵית מֶדְרְשָׁא וּבְהַהוּא זְכוּתָא יְהוֹוְן מִתְפַּרְנְסִין בְּגָלוּתָא עַד זְמַן דְּאֶשְׁלַח מַלְכָּא מְשִׁיחָא וִיהֵי מְדַבַּר יַתְהוֹן בְּנַיְיח עַל מַשְׁכְּנֵיהוֹן הוּא בֵּית מַקְדְּשָׁא דִּיבְנֵי לְהוֹן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה רַעְיָתִי דְיִשְׂרָאֵל׃ לססתי כַּד נְפַקוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רְדָפוּ פַּרְעֹה וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ בַּתְרֵיהוֹן בִּרְתִיכִין וּבְפָרָשִׁין וַהֲוַת אוֹרַח סְגִירָא לְהוֹן מֵאַרְבַּע סִטְרֵיהוֹן מִן יְמִינָא וּסְמָאלָא הֲווֹ מַדְבְּרַיָּא דְּמַלְיָין חִיוָון קָלָן וּמִן בַּתְרֵיהוֹן הֲוָה פַּרְעֹה רַשִׁיעָא וּמַשִּׁרְיָתֵיהּ וּמִן קֳדָמֵיהוֹן הֲוָה יַמָּא דְסוּף מֶה עֲבַד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אִתְגְּלִי בְּכֹחַ גְּבוּרְתֵּיהּ עַל יַמָּא וּנְגַב יַת יַמָּא וְיַת טִינָא לָא נְגַב אָמְרוּ רַשִׁיעַיָּא וְעַרְבְּלָאִין וְנוּכְרָאִין דִּי בֵּינֵיהוֹן יַת מוֹי דְיַמָּא יָכֵיל לְנַגְּבָא וְיַת טִינָא לָא יָכֵיל לְנַגְּבָא בֵּיהּ שַׁעְתָּא תְּקַף רוּגְזֵיהּ דַּיְיָ עֲלֵיהוֹן וּבְעָא לְשַׁנְקוּתְהוֹן בְּמוֹי דְיַמָּא הֵיכְמָה דְּאִשְׁתַּנְקוּ פַּרְעֹה וְחֵילְוָתֵיהּ רְתִיכוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי וְסוּסָוָתוֹי אִלּוּלֵי מֹשֶׁה נְבִיָּא דִּפְרַשׂ יְדוֹי בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וְאָתֵיב רוּגְזָא דַּיְיָ מִנְּהוֹן וּפְתַח אִיהוּ וְצַדִּיקֵי דָּרָא אִית פּוּמְהוֹן וְאָמְרוּ שִׁירְתָא וַעֲבָרוּ בְּגוֹ יַמָּא דְסוּף בְּיַבֶּשְׁתָּא בְּגִין זְכוּתָא דְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב רְחִימַיָּא דַּיְיָ׃ נאוו כַּד נְפַקוּ לְמַדְבְּרָא אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כַּמָּה יָאֵי עַמָּא הָדֵין לְאִתְיְהָבָא לְהוֹן פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא וִיהוֹן כִּזְמָמִין בְּלִיסַתְהוֹן דְּלָא יַעְדוּן מִן אוֹרְחָא טָבָא הֵיכְמָה דְלָא עָדֵי סוּסְיָא דִּזְמָמָא בְּלִיסָתֵיהּ וְכַמָּה יָאֵי קְדָלְהוֹן לְסוֹבָרָא נִיר פִּיקוּדַיי וִיהֵי עֲלֵיהוֹן כְּנִירָא עַל קְדַל תּוֹרָא דְּהוּא חָרִישׁ בְּחַקְלָא וּמְפַרְנֵס יָתֵיהּ וְיַת מָרֵיהּ׃ תורי בְּכֵן אִתְאֲמַר לְמֹשֶׁה סַק לִרְקִיעָא וְאֶתֵּן לָךְ יַת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנִין חֲצִיבִין מִסַּפִּיר כּוּרְסֵי יְקָרִי בְּהִיקִין כְּדַהֲבָא טָב מְסַדְּרָן בְּשִׁיטִין כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעִי גָּלוּף בְּהוֹן עַסְרְתֵי דִבְרַיָּא זְקִיקִין יַתִּיר מִן כַּסְפָּא דִּמְזוּקַּק שְׁבַע זִמְנִין שִׁבְעָא דְּסָכוּם עִינְיָנִין דְּמִתְפָּרְשִׁין בְּהוֹן אַרְבְּעִין וּתְשַׁע אַפִּין וְאֶתְנִינוּן עַל יְדָךְ לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ עד וְעוֹד דַּהֲוָה מֹשֶׁה רַבְּהוֹן בִּרְקִיעָא לְקַבָּלָא יַת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְאוֹרָיְתָא וְתַפְקֵידְתָּא קָמוּ רַשִׁיעֵי דָּרָא הַהוּא וַעֲבָדוּ עֵגֶל דִּדְהַב וְעֵירַבְרוּבִין דִּי בֵינֵיהוֹן וְאַסְרִיאוּ עוֹבָדֵיהוֹן וּנְפַק לְהוֹן שׁוּם בִּישׁ בְּעַלְמָא דִּמְקַדְּמַת דְּנָא הֲוָה נְפַק רֵיחֵיהוֹן נָדִיף בְּעַלְמָא וּבָתַר כֵּן סְרִיאוּ כְּנִרְדָּא רֵיחֵיהּ בִּישׁ לַחֲדָא וּנְחַת מַכְתַּשׁ סְגִירוּ עַל בִּסְרֵיהוֹן׃ צרור בֵּיהּ זִמְנָא אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵיזִיל חוּת אֲרוּם חַבִּילוּ עַמָּךְ פְּסַק מִינִּי וְאֵישֵׁיצֵינוּן בְּכֵן תָּב מֹשֶׁה וּבְעָא רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ וּדְכַר יְיָ לְהוֹן עֲקֵידַת יִצְחָק דִּכְפָתֵיהּ אֲבוֹי בְּטוּר מוֹרִיָּה עַל מַדְבְּחָא וְתָב יְיָ מִן רוּגְזֵיהּ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן כְּמִלְּקַדְמִין׃

בין משכנות שאר ה הרועים שאת אצלם וזה הדוגמא אם לא תדעי לך כנסייתי ו ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד ה המציקים ליך לאיות ביניהם ולא יאבדו ב בניך התבונני בדרכי אבותיך הראשונים ש מקבלו תורותי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים שיתי לבך ל למסילה וגו׳:

לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. לסו״ר זו כמו לסו״ר לקול תתו המון מים וכמו לסו״ר לריח שמניך לקיבצת סוסי הרבה שאספתי מחנותי לבאת ל לקראתך ברכבי פרע׳ להושיעך כמו שנאמר דרכת בים סוסיך ס סוסים הרבה. שם דמיתיך רעיתי שתקניך שמציקיך שבאו ואתם תחרישון: זאת ראיתי בספרי אגדה דבר אחר דמיתיך רעיתי שם דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל ש שרעיתי את. לסוסתי קבוצת סוסי ובלשון לעז קבל״יסא. דמיתיך ארי״שמאי ב בלע״ז כמו אותי דימו להרוג כי שם קטטתיך בקסוטים כאים:

נאוו לחייך בתורים. שורות כזמי אזן ומנחת זהב: צוארך בחרוזים. ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים: תורי זהב נעשה לך. כשלכנו אני ובית דיני לפני בא פרעה שאסיפכו ואחזק את לבו לרדוף אחריך עם כל ספח גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוטי הזהב: עם נקודות הכסף. שהיה בידך כבר שהוצאתם ממצרים שגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים. נקודות כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות וגוונים: עד שהמלך במסבו. משיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השלחן משבת חופתו כנרדי נתן ריחו הילוך להבאים בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה: צרור המור דודי לי. דודי נעשה לי כמי שיש לו צרור המור בחיקו ואמר לו הרי ליך צרור זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאבדת כך הקב״ה נתרצה לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמ׳ התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל: בין שדי ילין. אף לפי שמעלתי בו אמר לשכון שם בין שדי בין שני בדי הארון: אשכול

בחית וזה איננו נכון כי לא יתחלפו בלשון הקדש חוץ מאותיות יהו״א לבדם: נקודות הכסף. שיהיו בצורות התורים נקודות הכסף שהוא לבן: במסבו. כמו מקום תמלה ו ונכבד כמו ובמסבי ירושלם והקרוב אלי שהוא המקום שיש בו מסיבה לשתות כמנהג שותי היין: נרדי. בושם כמין כרכום: צרור המור. פירוש דבר צרור כמו וצרת הכסף בידך ויש אומ׳ חתיכה והוא רחוק. ופירוש מור יש אומרי׳ כי מר דרור הוא ה המוסך וזה רחוק ב בעבור שאמר אריתי מורי והנה הוא בושם ממיני הצמחי׳ שילוקט ועוד וידי נטפו מור ו והנה הוא נוטף ו והמוסך איננו נוטף ויש אומ׳ כי מר יתפרש לשני ענינים:

הפעם השנית

הטיב באילך בעקבות הצאן ורעי גדיות ה קטנות כמו שאת קטנ׳ למעלה מתשכנות ה הרועים כי שם הוא מקומי: לסוסתי. נקבת הסוסי: ברכבי. יש רכב עץ ורכב ברזל אמ׳ לה דמיתיך רעיתי בין אותם העלמות ש שאהבוני כמו הסוסיא בין הרכב ודימה ה הצעיף שיש על לחיה מצוייר כמו המתג ה המצוייר בדמות תורים שהוא על לחיי הסוסיא ואלו סכתם הם ה הקשורים כדמות קשורים שישימו על צואר הסוסיא ולא היה ראוי לך שיהיו התורי׳ שלך כי אם זהב עם נקודות הכסף. ענתה היא ואמרה אע״פ שריחי נודף ואפילו המלך כשהוא במסיבו יתאוה להריח נרדי יותר טוב ריח נודף יש לדודי שהוא צרור המור והייתי מתאוה שילין בין שדי והייתי חושבת שאני מחבקת אשכול הכופר:

הפעם השלישית

אם לא תדעי. השיבם הנביא שהתנבא להם במצרים ויש אומרים שהיה אהרן וכן ענין שלח נא ביד תשלח שלח נא ביד אותו שתשלח אותו בכל עת: את גדיותיך. הם קטני אמנה שאין להם דעת נכונה: לסוסתי. החל הנביא ואמר לישראל מפי הגבורה לסוסתי ונאוו לחייך בתורי׳ והענין כי תצאי ממצרי׳ בכלי כסף וזהב ושמלות וענתה כנסת ישראל עד שהמלך במסיבו והענין כשיבואני אל הר האלהים אז יתן נרדי ריחו והוא ריח הקטורת: בין שדי ילין. בין הכרובים או בלמעלה מתנה ישרא׳:

אשכל הכופר · יש אומרי׳ שהוא הכותבת והקרוב שהוא כמו בלשון ישמעאל וכן בלש׳ן לעז כי הוא כמו אשכולות ׃ עין גדי · מקום בארץ ישראל שימצא שם אשכל הכופר ׃ עיניך יונים · כעיני יונים כי מנהג בני יונה שלא להתחבר אלא עם הזוג שלה ׃ רעננה · דומה כען רענן ׃ רהיטנו · מדברי רבותינו ז״ל ׃ ברותים · אין לו חבר ויש אומרי׳ שהוא ברוש׳ ויש אומ׳ כי רהיטנו הוא כמו ברהטים בשקתות המים אם כן יהיו ברותי׳ כמו אבני שיש ׃ חבצלת · יש אומרים שהיא ורד ויש אומרי׳ שהוא צמח אחר נכבד יש לו ריח טוב ושינו כעין שחרות ׃ שושנת · יש אומרי׳ שהוא צמח לבן ויש לו ריח טוב והוא חס מאד עד שריחו ישאיב הראש ויתכן להיותו כן ויהיה פירושו מן שש כי לעולם היא ששה עלים לבנים גם בתוכו כדמות בד שעיפים ארוכים גם הם ששה ויהיה פירוש שפתותיו שושני׳ בריח לא בעין ׃ כתפוח · כאילן התפוח ׃ ודגלו · מן דגל מחנה יהודה ׃ אשישות · כלי זכוכית מליאות יין ׃ רפדוני · בלשון ישמעאל כמו חזקוני ויש אומ׳ שימו היציע תפוחים מן רפידתו זהב ירפד חרוץ עלי טיט שעיניו עניין הצעה והוא רחוק בעיני ׃

הפעם השנית

הנך · אמר הוא הנך יפה · אמרה היא הנך יפה דודי ויש לי במדינה ערש רעננה ובית נכבד וזה עניין קורות בתינו ארזים ׃ אני · לכן אני עתה בחוץ כמו חבצלת השרון ואין מריח ׃ כשושנה · אמר הוא

הפעם השלישית

אשכול הכופר · משל על השכינה · עכשיו שכינה אחר שכל זה חשבת יפה את · עכשיו כנסת ישר׳ עוד אעשה ערש והוא הבית כשתכניסני לארץ ישראל · לכן אני עתה כמו חבצלת שהיא בשרון שהוא מקום מישור כל אדם ישיגנה וכשוש׳ בעמק רגל ותרמסנה ואני מתפחדת · אמרה שביכה אני אשמור אותך שלא יגע בך רע כשושנה בין החוחי׳ · עכ״ה כנסת ישר׳ אם תשמרני לעולם אשב בצילך · ועניין פריו שאשמע כל מצותיך ׃ בית היין · הוא בית יי׳ מקום נסוך היין ועניין אשישו׳ ותפוחים הם המשוררים הלא תראה ימשל דברי הנבואה ליין וחלב וכן חכמות נשי׳ בנתה בית׳ מסב׳ ויכה ועוד תפוחי זהב ׃ שמאלו תחת לראשי · עולת הערב והבקר ׃

אשכול ה׳ חס׳ וסימ׳ בלעדי אשר אכלו · ויבא עד נחל אשכל · ויבא הפליט ויגד לאברם · ויבאו עד נחל אשכל · ויפנו ויעלו ההרה · אשכל הכפר דודי לי ׃ רהיטנו רחיטנו כתי׳ וקרי׳ רהיטנו והוא חד מן ד׳ מלין כתי׳ ח׳ במצעות תיבות וקרי׳ ה׳ וסימ׳ רחיטנו קורות בתינו · עמיחוד ואבשלום ברח · מבחלת נחלה מבחלת בראשונה · ולחחם שבעים שבעים נחתך על עמך ׃

אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי׃ הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים׃ הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה׃ קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים׃ ב אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים׃ כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת׃ כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי׃ הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה׃ סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃

אשכול הא בכן נחת משה ותרין לוחי אבנין בידוי ובגין חובי ישראל איתיקרו ידוי ונפלו ואתברו בכן אזל משה ושף ית עגלא ובדר ית עפריה לנחלא ואשקיית בני ישראל וקטיל ית כל מן דאתחייב קטול וסליק זמנא תניתא לרקיעא וצלי קדם יי וכפר על בני ישראל בכן אתפקיד למעבד משכנא וארונא ביה היא זמנא אותי משה ועבד ית משכנא וית כל מנוי וית ארונא ושוי בארונא ית תרין לוחין אוחרנין ומני ית בנוי דאהרן כהניא למקרב קורבנא על מדבחא ולנסכא ית חמרא על קורבנא ומנן הוה להון חמרא לנסכא הלא אינון במדברא לא אתר כשר לבית זרע ואף לא תינין וגופנין ורמונין אלא הוו אזלין לכרמי עין גדי ונסבין מתמן ארכלין דענבין ועצרין מנהון חמרא ומנסכין יתיה על מדבחא רבעות הינא לאימרא חדא ׃ הנך כד עבדו בני ישראל רעותא דמלכיהון הוא במימריה משבחותהון בפמליא במלאכיא קדישא ואמר כמא יאוון עובדך ברתי חביבתי כנישתא דישראל בזמן די אנת עבדא רעותי ועסיקא בפתגמי אורייתי וכמא תקנין עובדיך ועיינייך כגוזלין בני יונה דמתכשרין לאתקרבא על מדבחא ׃ הנך אתיבת כנישתא דישראל קדם ריבון עלמא וכן אמרת כמה יאי שכינת קודשך בעידן די את שרי ביננא ומקביל ברעוא צלותנא ובעידן די את משרי בפוריינא חיבתא ובננא סגיין עלוי ארעא ואנתנא פיישין וסגיין כאילן דנציב על עינא דמיא די עפייה שפיר ואנביה סגי ׃ קורות אמר שלמה נביא כמה יאי בית מוקדשא דיי דאתבני על ידי מן קיסי גולמיש אבל יתיר יהי יאי בית מוקדשא דעתיד לאתבנאה ביומי מלכא משיחא דבשורותי יהוויין מן ארזין דגינתא דעדן ושירותוהי יהוויין מן בראתי ושאגי ושורבני ׃ אני אמרת כנישתא דישראל בעידן משרי מרי עלמא שכינתיה ביני אנא מתילא לברקים רטיב מגינתא דעדן ועובדי יאין כוורדא דבמישור גנוניתא דעדן ׃ כשושנה ובעידן די אנא סטיא מן אורחא דתקנן קדמוי ואיהוא מסלק שכינת קודשוי מיני אנא מתילא לוורדא דמלבלב ביני סלוויא דנעיצן עפוהא ובזיען הכדין אנא נעצא ובזיעא מגזירן בישין בגלותא ביני פלכי עממיא ׃ כתפוח היכמה דיאי ומשבח אטרוגא ביני אילני סרק וכולי עלמא מודעין יתיה כן ריבון עלמא ומשבח ביני מלאכי בעידן דאתגלי על טורא דסיני בזמן דיהב אורייתא לעמיה בהיא שעתא בטלל שכינתיה רגיגית למתב ופתגמי דאורייתיה בסיסן על מוריגי ושכר פיקודוי נטרין לי לעלמא דאתי ׃ הביאני אמרת כנישתא דישראל אעיל יתיי לבית מתיבת מדרשא דישראל דסיני למילף אורייתא מפום משה ספרא רבא וטיכס פיקודוי קבילית עלי בחבתא ואמרית כל די פקיד יי אעביד ואשמע ׃ סמכוני ובעידן די שמעית ית קליה די מתמלל מגו שלהובית אשתא זעית ורתעית בתראי מן רתיתא בכן קריבית לות משה ואהרן ואמרית להון קבילו אתון קל פתגמי דיי מגו אשתא ואעילו לבית מדרש וסעידו יתי בפתגמי אורייתא די עילויהון אתבסס עלמא והבו רדידין על צוארי מפשר מיליא קדישין דמתיקן על מוריגי כתפוחי גינתא דעדן ואהי עסיקא בהון מאים איתסי בהון ארום מרעת חיבתא אנא ׃ שמאלו כד הוו עמא בית ישראל אזלין במדברא הוו ענני יקרא מסחרן להון ארבעה מארבע רוחי עלמא בגין דלא ישלוט בהון עינא בישא וחד מן עילויהון בגין דלא ישלוט בהון שרבא ושמשא ואוף לא מטרא וברדא וחד מלרע להון די הוה מסובר יתהון היכמה דמסובר תורביינא ית ינקא בעטפיה וחד הוה רהיט קדמיהון מהלך תלתא יומין למככא טוריא ולמדלי משריא וקטיל כל חיוון קלן ועקרבין די במדברא והוה מאלל להון אתר כשר למבת בגין דהוו עסיקין באולפן דאורייתא דאתיהיבת להון ביד ימינא דיי ׃

אשכול הכופר · יש בושם ששמו כופר כמו כפרים עם נרדים ושמו׳ כעין אשכלות ׃ בכרמי עין גדי · שם מקום ושם הוא מצוי ורבותי׳ באגדה שאותן כרמים עושי׳ פירות ארבעה או חמשה פעמים בשנה והדוגמא היא למה כפרות ומחילות שמחל להן הקב״ה על כמה נסיונו׳ שנסוהו במדבר ׃ הנך יפה רעיתי · אני הייתי בושת בקלקולי והוא חזקני בדברי רצויים לומר סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים כלומר כלה שעיניה כעורים כל גופה צריך בדיקה ושעיניה נאות אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בנעשה והנך יפה בנשמע יפה במעשה אבות יפה במעשיך · כי עיניך יונ׳ בדוקים ים בין שדבקו בי כיונ׳ זו שמשמכרת את בן זוגה איננה מניחתו משירוע לאחר כך ויאספו אליו כל בני לוי ולא טעו בעגל ועוד הנך יפה במלאכת המשכן שנאמר והנה עשו אותה וגו׳ ויברך אותם משה הרי שקלסם על כך ׃ הנך יפה דודי אף נעים · לא היופי שלי אלא שלך אתה הוא היפה ׃ אף נעים · שעברת על פשעי והשרית שכינתך בתוכי וזהו קילוס של ידידת האם וירא כל העם וירונו ׃ אף ערשנו רעננה · ע״י נעימותיך הנה רעננה ערשינו בבנינו ובבנותינו שהיו כולם נקבצים אליך פת ש׳ ויקהל העדה וגו׳ המשכן קרוי מטה שנ׳ הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש בחדר המטו׳ אשר בבית יי׳ על שהם פריין ורביין של ישראל ׃ קורו׳ בתינו ארזים · שבח המשכן הוא זה ׃ רהיטנו · לא ידעתי אם לשון קרשים או לשון בריחי׳ אך ידעתי שאף בלשון משנה שמנו רהיטי׳ ביתו של אדם הן מעידים בו ׃ חבצלת · היא שושנה ׃ שושנת העמקי׳ · נאה משושנת ההרי׳ לפי שמטורבת תמיד שאין כח החמ׳ שולט שם ׃ כשושנה בין החוחי׳ · שמנקבין אותה ותמיד היא עומדת בגוים ואדמימותה כן רעיתי בין הבנו׳ מפתות אותה לרדוף אחריהם לזנות כמותם אחרי אלהים אחרי׳ והיא עומדת באמונתה ׃ כתפוח · אילן של תפוחי׳ כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם ובריח ׃ כן דודי בין הבני׳ · בין הבחורי׳ והדוגמא כך הקב״ה מכל האלהי׳ נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל האומות מעל הקב״ה במתן תור׳ אבל אני בצלו חמדתי וישבתי ׃ אל בית היין · אהל מועד ששם ניתנו פרטיה ודקדוקיה של תורה ׃ ודגלו עלי אהבה · וקבוצתו שדגלני אין אהבה היא עלי עודי זוכרת אהבתו ודגלו אסרי״ט בלעז ׃ סמכוני · עתה כמרת החולים באשישי ענבי׳ או באשישות סלת נקיה ׃ רפדוני · רפדו רפידתי סביבותי בתפוחי׳ לריח טוב כדרך החולי׳ כי חולה אני לאהבתו כי צמאתי לו פה בגלותי רפיד׳ לשון מצע היא כמו ירפד חרוץ עלי טיט ׃ שמאלו תחת לראשי · במדבר ׃ וימינו תחבקני · דרך ג׳ ימים נוסע לתור להם מנוח׳ ובמקו׳ המנוח׳ מוריד להם מן ושלו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו ׃

השבעתי

השבעתי אתכם. אתם האומות: בצבאות או באילות. שתהיו הפקר ומאכל
כצבאים ואילים: אם תעירו ואם תעוררו את האהבה. שבוי לדודי לשנותה ולהחליפה
ולבקש ממנו להתפתות אחריכם: עד שתחפץ. בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא
חפץ בי. עד שתחפץ כמו עד שהמלך במסיבו בעוד שהמלך במסיבו. אם תעירו
אם תמציאו כמו ויהי
ערך ופסרים לערך.
ואם תעוררו כמו
השורר על הסרס ק
קולניר בלעז יש
מדרשי אגדה רבים
ואינם מתיישבים על
סדר הדברים כי רואה
אני שנתנבא שלמה
ודבר על יציאת מצרים
ועל מתן תור' והמשכן
וביאת הארץ ובית ה
הבחירה וגלות בבל
וביאת בי' שני וחורבנו
קול דודי. חוזר
המשורר על הראשונו'
כאדם שקצר דבריו
וחוזר ואומר לא א
אמרתי לפניכם ראשית
הדברים הוא התחיל
ואמר הביאני המלך
חדריו ולא סיפר היאך
פקדם במצרי' בלשון
חבה ועכשיו חוזר ו
ואומר משיכה זו ש
שאמרתי להם ש
שמשכני דודי ורצתי
אחריו כן היתה כואם
הייתי אומרת לגאולה
עד תום ארבע מאות
שנה שאמרו בין ה
הבתרים: וקול דודי
הנה זה בא. לפני
הקץ כמדלג על ההרי'
ומקפץ בגבעות:
דומה דודי לצבי.
בקלות מרוצתו שמיהר
לבא כצבי וכעופר ה
האיילים עופר איל
בחור: הנה זה עומד
וגו'. סבורה הייתי
לישב עגונה עוד ימים
רבים והנה הוא הודיע
שהיה עומד ומציץ מן
חלונות השמים את ה
העשוי לי שנאמר ראה
ראיתי את עני עמי וגו':
ענה. לשון עניה ולשון
צעק קול רם וזה בניין
אב לכלם וענו הלוים: ואמר לי. על ידי משה: קומי לך. אעלה אתכם מעני מצרי':
כי הנה הסתיו עבר. אין עכשיו טורח בדרך כתיו חורף תרגום סיתוא: הנצנים נראו
בארץ יקרבו ימי החמה שהאילנות מוציאין פרחי' והולכי דרכים מתענגי' לראות:
עת הזמיר הגיע. שהעופו' כותנין זמר וקול ערב להולכי דרכי': וקול התור. כמשמעו
תורים ובני יונה דרך העופות להיות משוררים ומצפצפים בימי ניסן: התאנה
חנטה פגיה. כמשמעו: והגפנים סמדר. כשנפל הפרח והענבים מובדלים זה
מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר. כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חבת
פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי. על ידי
משה. ואמר לי. על ידי אהרן: קומי לך. זרזי עצמך ושאלו אים מאת רעהו:
כי הנה הסתיו עבר. אלו ארבע מאות שנה דלגתים למנותם משנולד יצחק. הגשם
שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלו' שמנים ושש שנה של קושי השעבוד נגזרו
עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שעבוד על ישראל ולכך נקראת
מרים על שמררו': הנצני' נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם.
עת הזמיר הגיע. שאתם עתידי' לומ' שירה על הים: וקול התור. קול התייר הגדול.
דבר אחר קול התור קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: התאנה חנטה פגיה.
הגיע זמן של בכורי' לקרב שתכנסו לארץ. והגפני' סמדר. קרב זמן נסכי היין.
דבר אחר כשרים שבכם חנטו ונכנו לפני מעשים טובי' והריחו ריח טוב: קומי לכי.
כתיב יוד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישר' שכלו בשלשת ימי אפילה: והגפנים סמדר נתנו ריח: אלו הנשארים מהם
עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא: יונתי

עומד ו' מל' וסימ' ויאמר אל תקרב הלם. עומד על שנים עשר בקר. וכל קהל ישראל עומד דויסב ויהפך בהדא.
ותרא והנה המלך עומד דיואש. תלתיהון דד"ה. הנה זה עומד אחר כתלינו. ויעש הבא אליו כרצונו: התור ג' מל'
בליש' וסימ' וקול התור נשמע בארצנו. תורי זהב נעשה לך. וראיתני כתור האדם המעלה בד"ה:

הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת׃ דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים׃ עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ׃ הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לְכִי רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃

השבעתי בתר כן איתאמר למשה בנבואה ומן קדם יי למשלח אזגדין לאללא ית ארעא וכדו תבו מלאללא אפיקו שום ביש על ארעא דישראל ואיתעכבו ארבעין שנין במדברא פתח משה בפומיה וכן אמר אשבעית יתכון כנישתא דישראל ביי צבאות ובתקפי ארעא דישראל דלא תזידון למיסק לארעא דכנען עד דיהא רעוא מן קדם יי וישיצון כל דרא אינשי קרבא למסת מגו משריתא היכמה דזדו אחוכון בני אפרים די נפקו תלתין שנין ממצרים עד לא מטא קיצא ונפלו ביד פלשתאי דיתבין בגת וקטלו יתהון אלהן אוריכו עד זמן ארבעין שנין ובתר כן יעלון בניכון ויחסנון יתה: קול אמר שלמה מלכא בעידן דהוו יתיבין עמא בית ישראל במצרים סליק קבילתהון לשמי מרומא הא בכן אתגלי יקרא דיי למשה על טורא דחורב ושדר יתיה במצרים למפרק יתהון ולמיפק יתהון מגו דחוק מרוות מצרים וטפו על קיצא בגין זכותא דאבהתהון דמתילין לטורייא ושוור על זמן שעבודא מאה ותשעין שנין על צדקתא דאמהתן דמתילן לגלבתא: דומה אמרת כנישתא דישראל בזמן דאתגלי יקרא דיי במצרים בליליא דפסחא וקטל כל בוכרא רכב על חיזוא קלילא דרהט כטביא וכאורזילא דאילא ואגין על בתיא די אנן תמן ואתעתד בתר אשוותנא ואשגח מן כוותא ואסתכל מן חרכיא וחזא דמא דניכסא דפסחא ודמא דגזרת מהולתא דחקיק על תרענא וחש מן שמי מרומא וחמא לעמיה דאכלין ית נכסת חגא טוי נורא על תמכה ועולשין ופטירין וחס עלן ולא יהב רשותא למלאך מחבל לחבלא בן: ענה ובעידן צפרא אתיב רחומי ואמר לי קומי לך כנישתא דישראל רחימתי די מלקדמין ושפירת עובדין אזילי נפקי מן שיעבוד מצראי: כי ארום הא זמן שיעבודא דדמי לסתווא פסק ושניא דאמרית לאברהם ביני פלגיא איתקטעו ומרוות מצראי דמתיל למטרא טרידא חלף ואזיל ולא תוספון למיחזיהון עוד עד עלמא: הנצנים ומשה ואהרן דמתילו ללולבי דתמר אתחזו למעבד נסין בארעא דמצרים ועידן קטוף בוכריא מטא וקל רוחא דקודשא דפורקנא דאמרית לאבוכון כבר שמעתין מה דאמרית ליה ואף ית עמא די ישתעבדון בהון דאין אנא ובתר כן יפקון בקניינא סגיא וכען צביתי למעבד מה דקיימית ליה במימרי: התאינה כנישתא דישראל דמתילא לביכורי תאנים פתחת פומה ואמרת שירתא על ימא דסוף ואף עולימיא וינקיא שבחו למרי עלמא בלישנהון מן יד אמר להון מרי עלמא קומי לך כנישתא דישראל רחמתי ושפירתי אזילי מכא לארעא דקיימית לאבהתך:

לשון זכרים כמו צבאים וכצבאים על ההרים ולנקבות צבאות: מקפץ. תרגום
לגתר בהן לקפצא בהון: עפר האילים. הוא הקטן: כתלנו ידוע בלשון תרגום והעב
מתשם בכתלייא וכן חרכים תרגום בעד החלון מן חרכא וכן הסתיו כתרגום וקיץ
וחרף סתוא: חלף. כברית כמו והאלילים כליל יחלוף: הנצנים. כמו עלת
נצה והנ'ון השני נוסף
: הזמיר. כמו וזמיר
עריצים יענה ועניכו?
זמירות העופות ויש
אומ' כי הוא מן וכרמך
לא תזמור ואיננו עתו:
התור. כמשמעו מן
התורים: חנטה.
המתיקה ויש אומ' כי
עשתה כדמו' אבק מן
ויחנטו הרופאים:
פגיה. הוא הפרי
טרם שיתבשל וכן הו'
בלשון ישמעאל:
סמדר. בשיצא ציץ
הגפן:

הפעם השנית

אך את כמשלת ל
לשושנת העמק שהיא
קרובה לקחתה כי אם
כשושנה בין החוחים
. אמרה כתפוח אלו
הפסוקים דבוקים עם
מלת חמדתי שהייתי
חומדת שאשב בצילו
ויביאני אל בית היין
וישים דגלו עלי והעניין
בפרהסיא ויראה א
אהבתו וישים ש
שמאלו תחת לראשי
ואשביע בנות ירוש'
שלא יעירוני עד שיגיע
עת חפץ האהבה וזו
השבועה בעבור ש
שירא' חשוקתו לבנות
וכן איילת אהבים
ויעלת חן בעבור יפים
ונקיותם ושחרו' עיניה'
כאילו אומר' השבעתי
אתכם בדומות לכם
ביופי: כשלמה זאת
הפרשה והיא הלכה ל
ביתה כמו שאמרה לו
קורות בתינו והנה הו'
בא אחריה בעת כאת
בני אד' להתענג לחוץ
לראות הכננים: קול
דודי. אמרה כידודה מרוב דלוגו ומרוצתו שמעה קול רגליו: דומה דודי לצבי.
במהירות: ענה דודי. כל הפרשה:

הפעם השלישי

השבעתי אתכם. זה שאמרו רז"ל כי בני אפרים יצאו ממצרים קודם שיגיע הקץ וזה
ענין שתחפץ והרגו ועליהם כתוב ויתאבל אפרי' אביהם וענין בצבאות כמו שדמיה'
מותרים לשפוך כך יהיו דמיכם אם תתעוררו קודם הקץ: קול דודי. זהו שנראה
המקום בסנה: מדלג על ההרים. על הר סיני: מן החלונות. כמו ממכון שבתו
השגיח מחלוני הרקיע כמו ראה ראיתי את עני עמי: ענה דודי. שאמר לישראל
ואומר אעלה אתכם: כי הנה הסתיו עבר. משל לגלות וענין הגשם כמו יום המעונן
והיא הצרה שהיו בה והעינוי כמו יום ענן וערפל: הנצנים. הם הצדיקים של
ישראל: עת הזמיר. שתאמר שירה: קול התור. שהגיע תור ישראל: התאנה
חנטה פגיה. בארץ ישר' ועת להביא מנחה בכורי'. והגפנים לוין הנכנים או ידמה
אותה לתאנה שחנטה פגיה ולגפן כשהיא סמדר כמו שכתוב כענבי' במדב' מצאתי
ישראל כבכורה בראשיתה:

בחגוי הסלע · מן חוג הארץ שפירושו גלגל השובב על הארץ והוא הפוך או הם שני פרשים והענין אחר: המדרגה · כמו מעלות וכמהו וכפלו המדרגות וכן תרגם אנקלוס לא תעלה במעלות לא תיסק בדרגין וכן בלשון ישמעאל: ערב · כמו וערבה לה׳ שפירושו טוב ונחמד: נאוה · תאוה לעינים: אחזו · לשון צווי כמו אהבו את ה׳ שחרו בעדי: מחבלים · משחיתים כמו וחבל את מעשה ידיך: עד שיפוח · רוח היום: הרי בתר · הרי כרוד מן ויבתר אותם בתוך כלומר שיתפרד ממנו: בשוקים · תרגום חוצות:

הפעם השנית

ועוד יונתי בחגוי הסלע אמר לה את נסתרת בביתך ולא אוכל לראותך כמו יונה שהיא בחגוי הסלע: הראיני את מראיך · מאחר החרכים או השמיעני את קולך ואמרי לי מה אעשה · ענתה היא ואמרה לנעריה אחזו לנו שועלים והענין לנו שמרו את הכרם מן השועלים כי אני רוצה ללון שם עם דודי שהוא הרועה בשושנים בעבור הריח הטוב שיש לשושנים · ואתה דודי עד שיפוח רוח היום ויגדלו הימים וזה ענין ונסו הצללים לך אל הרי בתר והענין כי לא אוכל עתה לצאת חוצה והנה הלך לדרכו כאשר דבר לה: נשלמה הפרשה ·

הפעם השלישית

וקרא אותה יונתי בעבור שיצאה ממצרים וענין בסתר המדרגה שהיו ישראל מסותרים בענינים: הראיני את מראיך · זה הו׳ ויאמינו בה׳: השמיעני את קולך · אז ישיר משה ובני ישראל או יהיה פירושו שאמרו נעשה ונשמע והוא יותר נכון: אחזו לנו שועלים · הם עובדי העגל שהשחיתו כרם ה׳ שהם ישראל ועוד הכרם היה סמדר ומבקשים דברי השכינה: בשושנים · הם הצדיקים · וטעם עד שיפוח היום סב דמה לך על הרי בתר הוא שאמרה השכינה כי לא אעלה בקרבך ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה · אמרה כנסת ישראל על משכבי בלילות · אז חליתי כאשר שוכבת ושיאן במחשך בלא נר וזה ענין בלילות ובקשתי השכינה שתלך בקרבי · וענין בשווקים וברחובות הוא שעשו שעברו ושבו משער לשער: עד אפילה כל פלפים ומקונה שנים שהיו ישראל כזופים: בקשתיו ולא מצאתיו · כי אנכי בקרבכם כי לא אעלה בקרבך: אקומה נא ואסובבה · ויחל משה אל ה׳:

יונתי בחגוי הסלע · זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניה מפני הים ולא להפנות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלע והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא לחוץ הרי הנץ אמר לה הקדוש ברוך הוא הראיני את מראיך את כשרון פעלתך למי את פונה בעת צרה: השמיעני את קולך · ויצעקו בני ישראל אל ה׳: בחגוי · בנקיק והוא לשון שבר ודומה לו יחוגו וינועו והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכשהן רצו׳ קורא להן חגוי וכן קצ׳ קצוי וכן ויכרות את מדויהם: מדרגה · איסקלויים בלעז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ושופכי׳ העפר למעלה להגביה התל סביב שמין אותו מדרגות מדרגו׳ זו למעלה מזו: בסתר המדרגה · פעמי׳ שים בהן חורים ונכנסים שם שרצים ועופות: אחזו לנו שועלים · שמע הקדוש ברוך הוא את קולם צוה את הים ושטפם זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולי׳ שאף הקטנים היו מחבלי׳ את הכרמי׳ בעוד כרמינו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו המצרים נכנסים לבתיהם ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל שנהו ממקום שטמון שם והיו תופשין ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלי׳ מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים מביטים לאחוריהם שנאמר אנוסה מפני בני ישראל: שועלים קטנים · כתיב חסר ו״ו על שם שהיה כפרע מהם במים שמדדו בשעלו של מקום: דודי לי ואני לו · הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה לי אלא עמו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע מאומה אחרת: ואני לו · כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים: הרועה · את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוח ויפה: עד שיפוח היום · מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ומזפתי השמש כחום היום ונבר המרב: ונסו הצללים · חטאנו בעגל חטאנו במרגלים · ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו: סוב דמה לך דודי · גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המופלגים ממני: בתר · לשון חלוקה והפלגה: על משכבי בלילות · בכר לי משכבתי מכאוני

יונתי ג׳ ובספרא וסימ׳ יונתי בחגוי הסלע · אחת היא יונתי · פתחי לי אחתי רעיתי: שועלים שועלים ב׳ ובפסוק אחוז לנו שועלים והוא חד מן א״ב מן ואינון בפסוק ומן אב תאומים וסימני׳ נמסר במסרה רבתא בערך אות הבי״ת בס״ד: ונסו ד׳ וסימ׳ בישעיה סוף סימן לה״: סב נ׳ וחס׳ וסי׳ רב לכם סב · ויאמר המלך לדויג · סב התיצב כה דשמואל · וילך רוכב

יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה: אֶחֱזוּ־לָנוּ שֻׁעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר: דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה־לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל־הָרֵי בָתֶר: ג עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו: אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו:

ג׳ וכס׳ · ל׳ · יתיר י׳ · כ׳ להון חס׳ כתב ויל׳ סתמין · שעלים הב׳ מ׳ · כ׳ · ב׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ד׳ · נ׳ · כ׳ את מזבחך דשיר השירים מ״ל

יונתי וְכַד רְדַף פַּרְעֹה רַשִׁיעָא בָּתַר עַמָּא דְיִשְׂרָאֵל הֲוַת מְתִילָא כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְיוֹנְתָא דִסְגִירָא בְּחַגְוֵי טִנָּרָא וְחִוְיָא מְעִיק לַהּ מִגָּיו וְנִצָּא מְעִיק לַהּ מִבָּרָא הָכְדֵין הֲוַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל סְגִירָא מֵאַרְבַּע סִטְרוֹי דְעָלְמָא דְמִן קֳדָמֵיהוֹן יַמָּא וּמִן בַּתְרֵיהוֹן רָדִיף סַנְאָה וּמִן תְּרֵין סִטְרֵיהוֹן מַדְבְּרָן דְמַלְיָין חִיוָן קָלָן דְנָכְתִין וְקָטְלִין בְּאַיְרֵיסֵיהוֹן יַת בְּנֵי נָשָׁא וּמִן יַד פָּתְחַת פּוּמָהּ בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ וּנְפַקַת בְּרַת קָלָא מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְכֵן אֲמַרַת אַנְתְּ כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִמְתִילָא לְיוֹנְתָא דְכִיתָא וּמִטַּמְרָא בִּסְגוֹר חַגְוֵי טִינָרָא וּבִתְבִיוֹנֵי דַרְגִיתָא אַחֲזִינִי יַת חֶזְוָיִךְ וְיַת עוֹבָדַיִךְ דְתַקְנָן אַשְׁמְעִינַנִי יַת קָלִיךְ אֲרוּם קָלִיךְ עָרֵיב בִּצְלוֹתָא בְּבֵית מוּקְדְּשָׁא זְעֵיר וְחֶזְוָיִךְ שַׁפִּיר בְּעוֹבָדִין טָבִין: אחזו בָּתַר דַעֲבָרוּ יַת יַמָּא אִתְרַעֲמוּ עַל מַיָּא וַאֲתָא עֲלֵיהוֹן עֲמָלֵק רַשִׁיעָא דִי נְטַר לְהוֹן דְבָבוּ עַל עֵיסַק בְּכֵרוּתָא וּבִרְכְתָא דִי שְׁקַל יַעֲקֹב אֲבוּנָא מִן עֵשָׂו וַאֲתָא לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל עַל דְבַטִּילוּ פִּתְגָמֵי אוֹרָיְתָא וַהֲוָה עֲמָלֵק רַשִׁיעָ גָנֵיב מִתְּחוֹת גַדְפֵי עֲנָנֵי יְקָרָא נַפְשָׁת מִשִּׁבְטוֹי דְדָן וּמִקְטַל יַתְהוֹן עַל דַהֲוָה בִּידֵיהוֹן פִּסְלֵיהּ דְמִיכָה בֵּי הַהִיא שַׁעְתָּא אִיתְחַיָּבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל דְמְתִילִין לְכַרְמָא לְאִתְחַבָּלָא אִלּוּלֵי צַדִּיקֵי דָרָא הַהוּא דִמְתִילִין לְבוּסַם טַב: דודי בֵּי הַהִיא שַׁעְתָּא הַדְרוּ בִּתְיוּבְתָּא בְּכֵן אִתְעֲתַד מֹשֶׁה נְבִיָּא וְצַלִּי קֳדָם יְיָ וִיהוֹשֻׁעַ מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ אִיזְדְּרַז וּנְפַק מִתְּחוֹת גַּדְפֵי עֲנָנָא יְקָרָא דַיְיָ וְעִמֵּיהּ גּוּבְרִין צַדִּיקַיָּא דְדָמְיָן בְּעוֹבָדֵיהוֹן לְוַרְדָא וַאֲגִיחוּ קְרָבָא בַּעֲמָלֵק וְתַבְרוּ יַת עֲמָלֵק וְיַת עַמֵּיהּ בְּשַׁמְתָּא דַיְיָ וְקַטְלָא וְתַבִּירָא בְּפִתְגַם דְחָרֶב: עד וּבִזְעֵירוּת יוֹמַיָּא עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת עִגְלָא דְדַהֲבָא וְאִסְתַּלַּקוּ עֲנָנֵי יְקָרָא דִי מְטַלְלִין עֲלֵיהוֹן וְאִשְׁתָּאֲרוּ מְפַרְסְמָן וְאִתְרוֹקְנוּ יַת תִּיקוּן זֵינֵיהוֹן דַחֲקִיק בֵּיהּ שְׁמָא רַבָּא מְפָרַשׁ בְּשִׁבְעִין שְׁמָהָן וּבְעָא יְיָ לְהוֹבָדָא יַתְהוֹן מִן עַלְמָא אִילוּלֵי דְאִדְכַּר קֳדָמוֹי קְיָים דְקַיִּים בְּמֵימְרֵיהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב דַהֲווּ קַלִילִין בְּפוּלְחָנֵיהּ כְּטַבְיָא וּכְאוֹרְזִילָא דְאַיְלָא וְתִקְרוֹבְתָּא דִי קְרִיב אַבְרָהָם יַת יִצְחָק בְּרֵיהּ בְּטוּר מוֹרִיָּה וּמִן קֳדָמֵי דְנָא קְרִיב תַּמָּן יַת קוּרְבָּנֵיהּ וּפַלִּיג יַתְהוֹן בְּשָׁוֶה: על וְכַד חֲזוֹ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְאִסְתַּלַּקוּ עֲנָנֵי יְקָרָא מֵעִילָוֵיהוֹן וּכְלִילָא דְקוּדְשָׁא דְאִתְיְהַב לְהוֹן בְּסִינַי אִתְנְטִילַת מִנְּהוֹן וְאִשְׁתָּאֲרוּ חֲשִׁיכִין כְּלֵילְיָא וּבְעוֹ יַת כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא דְאִסְתַּלַּק מִנְּהוֹן וְלָא אַשְׁכְּחוּנוּהִי: אקומה אֲמָרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִילֵין לְאִילֵין נְקוּם וְנֵיזִיל וְנִסְחַר לְמַשְׁכַּן זִמְנָא דִפְרַסֵיהּ מֹשֶׁה מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְנִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וּשְׁכִינַת קוּדְשָׁא דְאִסְתַּלַּק מִנְּנָא וַחֲזָרוּ בְּקִרְוִין וּבִפְלַטְיָא וּבְפִתְוָון וְלָא אַשְׁכָּחוּ:

והסוס לקראתו · וישלח רוכב סוס שני · סב דמה לך דודי: בלילות ד׳ וסימ׳ להגיד בבקר חסדך ואמונתך · על משכבי בלילות בקשתי · העמדים בבית י״י בלילות · איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: אקומה ג׳ וסי׳ אקומה וידברו בי · אקומה ואלכה ואקבצה · אקומה נא ואסובבה בעיר · ואינון חד מן ה׳ זוגין מן ג׳ג׳ חד א׳ וחד נא׳ וסי׳ אמלא ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר משפטים ואיוב ריש סימן כ״ג ומשלי סי׳ ח׳ · אבלה ג׳ וסימ׳ באיוב סימן ל״א · אקומה ג׳ דלעיל · אבל ג׳ וסימ׳ בהושע סימן י׳ · אמצה ג׳ וסי׳ במלכים ב׳ סימן ח׳: ואסובבה ב׳ חד מ״ל וחד חסר וסימ׳ את מזבחך · אקומה נא ואסובבה בעיר · בהרא מ״ל:

רשי

מצאוני השומרים. משה ואהרן: את שאהבה נפשי ראיתם: מה מצאתם בפיו:
כמעט שעברתי מהם. קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה: עד שמצאתי.
שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים: אחזתיו ולא ארפנו. לא כתתי
לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי: השבעתי אתכם.
האומות בהיותי גולה ביניכם: אם תעירו ואם תעוררו. אהבת דודי מתוכי על ידי פתוי והסתה לעוזבו לשוב מאחריו: עד שתחפץ. בעוד שאהבתו חפץ עלי:

אבן עזרא

כתמרות. כמו עמודים כמו ותמרות כרובים ויש אומרים שהם דומות לאילן
התמר: אבקת. מן אבק עפר רגליו: רוכל. סוחר כמו היתה רוכליך:
מלומדי. רגילים כמו כעגל לא למד: אפריון. אין לו דומה ועירובו לפי עניינו
בניין נכבד: רפידתו.

שהביאתיו ג' מל' בליש' וסימ' לך הבא העיר. והבאתי אתם וידעו את הארץ. עד שהביאתיו אל בית אמי: עד ועד י"א בטעם
מאריך ספ' וסי' ערבון עד שלחך. ורדפוך עד אבדך. עד רדת' כבף רגלך עד קדקדך. אנכי אשב עד שובך. ואשכיתנו
גדלה עד לשמים. בשגגה עד חיותם. מכף רגלו עד קדקדו דאיוב. עד שתחפץ ג' בסיפ': בתיבו: מל' דמל' בליש'

מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃ כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃

מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימְרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מוֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל׃ הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְּׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃ כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃ אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃

ל' וחס' וא"ו ובכיס' · ל' · ל' · ל' · נ' מ"ל בליש' · ל' ומ"ל · נ' · ז"א בטע' מאריך נ' · ל' · ז' חס' בליש' ל' · ל' · ז' חס' · ח' חס' · ל' וחס' ל' · ל' · ל' מן אל"ף

מצאוני אֲמָרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַשְׁכָּחוּ יָתִי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְלֵוָאֵי נַטְרֵי מַטְרַת מֵימְרָא דְמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי מְסַחֲרִין יָתֵיהּ חֲזוֹר חֲזוֹר וְשָׁאֵלִית לְהוֹן עַל עֵיסַק שְׁכִינַת יְקָרָא דַייָ דְּאִסְתַּלְּקַת מִינִי אֲתִיב מֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל וְכֵן אֲמַר אֶסַּק לִשְׁמֵי מְרוֹמָא וְאַצְלֵי קֳדָם יְיָ מָאִים יְכַפֵּר עַל חוֹבֵיכוֹן וְיַשְׁרֵי יַת שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינֵיכוֹן כְּמִלְקַדְמִין׃ כמעט כִּזְעֵיר צִיבְחַר הֲוָה וְתַב יְיָ מִתְּקוֹף רוּגְזֵיהּ וּפַקִּיד לְמֹשֶׁה נְבִיָּא לְמֶעְבַּד מַשְׁכַּן זִמְנָא וַאֲרוֹנָא וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוֵּיהּ וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲווֹ מְקָרְבִין קוּרְבָּנֵיהוֹן וַעֲסִיקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בְּאִדְרוֹן בֵּית מֶדְרָשָׁא דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וּבְקִטוֹנָא דִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ׃ השבעתי כַּד שְׁמָעוּ שִׁבְעָא אוּמַיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמֵיחְסַן יַת אַרְעֲהוֹן קָמוּ כַּחֲדָא וְקַצִּיצוּ יַת אִילָנַיָּא וּסְתִימוּ יַת מַבּוּעֵי מַיָּא וְצַדִּיאוּ יַת קִירְוֵיהוֹן וַעֲרַקוּ אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמֹשֶׁה נְבִיָּא אֲנָא קַיֵּימִית לַאֲבָהַתְהוֹן דְּאֵילֵין לְאַעֲלָא יַת בְּנֵיהוֹן לְאַחֲסָנָא אַרְעָא עָבְדָא חֲלָב וּדְבַשׁ וְהַכְדֵין אֲנָא מְעֵיל יַת בְּנֵיהוֹן לְאַרְעָא צַדְיָא וְרֵיקָנְיָא כְּעַן אֲנָא מְעַכֵּב יָתְהוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא וּתְהֵי אוֹרַיְתִי מִתְעָרְבָא בְּגוּפֵיהוֹן וּמִבָּתַר כֵּן אִינוּן עַמְמִין רַשִׁיעִין יְכַנּוּן מַה דְּאַצְדִּיאוּ בְּכֵן אֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַשְׁבָּעִית לְכוֹן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בַּייָ צְבָאוֹת וּבְתַקִּיפֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דְּלָא תְזִידוּן לְמֵיסַק לְאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי עַד מִשְׁלַם אַרְבְּעִין שְׁנִין וִיהֵא רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְמִמְסַר יָתְבֵי אַרְעָא בִּידֵיכוֹן וְתַעְבְּרוּן יַת יַרְדְּנָא וּתְהֵי אַרְעָא כְּבִישָׁא קֳדָמֵיכוֹן׃ מי כַּד סְלִיקוּ יִשְׂרָאֵל מִן מַדְבְּרָא וַעֲבָרוּ יַת יַרְדְּנָא עִם יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן אֲמָרוּ עַמֵּי אַרְעָא מַה הִיא דָא אוּמָא בְחִירְתָא דְּסָלְקָא מִן מַדְבְּרָא מִתְגַּמְרָא מִן קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וּסְעִידָא בִּזְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם דִּי פְלַח וְצַלִּי קֳדָם יְיָ בְּטוּר מוֹרִיָּה וּמִתְמָרְקָא מְשַׁח רְבוּתָא בְּצִדְקָתֵיהּ דְּיִצְחָק דִּי אִיתְעֲקַד בַּאֲתַר בֵּית מוּקְדְּשָׁא דְּמִתְקְרֵי טוּר דִּי לְבוֹנְתָא וּמִתְעַבְדִין לַהּ נִיסִין בַּחֲסִידוּתֵיהּ דְּיַעֲקֹב דְּאִשְׁתַּדַּל עִמֵּיהּ עַד מִיסַּק קְרִיצְתָא וְאִתְגַּבַּר מִינֵיהּ וְאִשְׁתֵּיזִיב הוּא וּתְרֵי עֲסַר שִׁבְטוֹי׃ הנה כַּד בְּנָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל יַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַייָ בִּירוּשְׁלֵם אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ כַּמָּה יָאֵי בֵּית מוּקְדְּשָׁא הָדֵין דְּאִתְבְּנֵי לִי עַל יְדוֹי מַלְכָּא שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד וְכַמָּה יָאִין כָּהֲנַיָּא בְּעִידָן דְּפָרְסִין יְדֵיהוֹן וְקַיְימִין עַל דּוּכְנֵיהוֹן וּמְבָרְכִין לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּשִׁיתִּין אַתִּין דִּמְסָרֵי לְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן וּבְהַהִיא בִּרְכָתָא מַסְחֲרָא לְהוֹן כְּשׁוּר רָם וְתַקִּיף וּבָהּ מִתְגַּבְּרִין וּמַצְלְחִין כָּל גִּיבָּרֵי יִשְׂרָאֵל׃ כלם וְכָהֲנַיָּא וְלֵיוָאֵי וְכָל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל כּוּלְּהוֹן אֲחִידִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דִּמְתִילִין לְחַרְבָּא וְשָׁקְלָן וְטָארְן בְּהוֹן כְּגִיבָּרִין מָאוּלְפֵי קְרָבָא וְכָל חַד וְחַד מִנְּהוֹן חֲתִימַת מִילָה עַל בִּסְרֵהוֹן הֵיכְמָה אִיתְחַתִּימַת בִּבְסְרֵיהּ דְּאַבְרָהָם וּמִתְגַּבְּרִין כְּמָה כִּגְבַר דְּחַרְבָּא חֲגוּרָא עַל יַרְכֵיהּ וּבְגִין כֵּן לָא דָחֲלִין מִן מַזִּיקַיָּא וְטַלָּנֵי דְּאָזְלִין בְּלֵילְיָא׃ אפריון הֵיכַל קוּדְשָׁא בְּנָא לֵיהּ שְׁלֹמֹה מַלְכָּא מִן אִילָנֵי זַנְגְבִילָא וְשָׁאגֵי וְשׁוּרְבָּנֵי דְּאַתְיָא מִן לִבְנוֹן וְחַפָּא יָתֵיהּ דְּהַב דְּכֵי׃

וסימ' כתימרות עשן מקטרת. ואיליו ואילמיו ותימוריו. דם ואש ותימרות עשן. גבורים ז' חס' וסי' וכל אנשיה גברי'. קשת גברים חתים ונכשלים אזרו חיל. איך נפלו גברים ויאבדו כלי מלחמה. אהה ידעת את אביך. והיו כגברים בוסים. עיר גברים עלה חכם. ששים גברים סביב לה: בלילות ד' וסימ' להגיד בבקר חסדך. על משכבי בלילות. העמדים בבית יי'. מפחד בלילות: אפריון ל' עשה המלך שלמה מעצי והוא חד מן א"ב מן חד חד א"א בריש תיבו וסי' נמסר כבסר' רבת' במערכת אות האלף כסד':

רשי

ביניכם: אם תעירו ואם תעוררו. אהבת דודי מתוכי על ידי פתוי והסתה לעוזבו לשוב מאחריו: עד שתחפץ. בעוד שאהבתו חפץ עלי:

מי זאת עולה מן המדבר. כשהייתי מהלכת במדבר והיה עמוד האש והענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקנים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותן האומות ומתמיהות על גדולתי ואומרו' מי זאת כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגו' כתמרות עשן. גבוה וזקוף כתמר: מקוטרת מור. על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל מזבח הפנימי: רוכל. בשם המוכר כל מיני בשמי': אבקת. על שם שכותשין אותו ושוחקין הדק כאבק: הנה מטתו של שלמה. אהל מועד והארון שהיו נושאין במדבר: ששים גבורים סביב לה. ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל. מיוצאי הצבא לבד פחותי' מבן עשרים והיתירים על בני ששים: מלומדי מלחמה. מלחמתה של תורה וכן הכהני' הסובבי' אותה החונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו. כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידי' על ידם את הגירסא והמסו' שלא תשכח: מפחד בלילות. פן ישכחוה ויבואו עליהם צרות וכן הוא אומר כשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך: אפריון עשה לו. זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת שתר לכבוד: רפידתו

כתימרות ל' ומל' וג' מל' בליש'

אבן עזרא

הפעם השנית

היתה רואה בחלום וזה ענין על משכבי בלילות שהיתה מבקשת דודה עד שמצאה אותו והביאתו אל בית אמה והיתה משבעת בנות ציון שלא יעירוה וכאשר היה בבקר רדפה הנערה אחר דודה וכאשר ראה אותה תמה אמר מי זאת עולה מן המדבר.

וטעם הנה מטתו שלשלמ' ששים גבורי' כי הנה שלמה המלך הוכרך לגבורים רבים שישמרו מטתו: מפחד בלילות. שלא יחטפוה לסטים בעבור יפיה: ואיך עלתה זאת מן המדבר לבדה ועוד ששלמה המלך כאשר לקח את חשוקתו הוכרך לבנות אפריון והוא היה בתוך האפריון

הפעם השלישית

עד שמצאוני השומרי' והם משה ואהרן. ומעט זמן היה שעברתי והתפרדתי מהם והענין שעלה משה והתפלל בעד ישראל: עד שהבאתיו אל הארון: השבעתי אתכם. אף על פי שכנכסה השכינה עמכם לא תוכלו להכנס לארץ עד שיגיע הקץ והם אמרו הננו ועלינו וכתו' ויכום ויכתום: מי זאת עולה מן המדבר. כנסת ישראל שעלתה מן המדבר ושמעה הולכת בכל המדינות וזה ענין מקוטרת מור. וענין הנה מטתו שלשלמה היא ארץ ישר' שהיא היום מטתו של שלמה. וענין ששים גבורים ששים רבבות הם הבאים אל הארץ כאשר פקד אותם משה ואלעזר הכהן: מפחד בלילות. שהיו מלמדי מלחמה והטעם כל בשמה כי היו מפחדים שיבואום לידי גלות: אפריון. ואחר כן עשה שלמה המלך אפריון והוא בית יי'.

רפידתו׳ היציע שלו׳ מרכבו. הוא המרכב המסתיר הקורות מפנים כי כן דרך ארמוני המלכי׳: רצוף. וי״א מן רצפת בהט ושם שעניינו הבעת אבנים בקרקע וי״א שהוא כמו שרוף מן וכידו רצפה שפי׳ גחלת והוא היסר בעיני כאשר אפרשנו במקומו׳ מבעד לצמתך. מבפני׳ כמו בעד החלון פי׳ שיער הרב: שגלשו. שנשקפו וכראו או יתרלגו מן העין ויש אומרים שנקראו תרגום קרח הוא גלים והוא רחוק בעניין: כעדר הקצובו׳. יחסר מקום רחלים כמו ומאכלו בריאה שעניינו שה ב בריאה ועניין הקצובו׳ שים להן מדה אחת כאילו נחצבת כל א אחת כמו חברתה ו וכמוהו וקצב אחד ו ומתכו ויקצב עץ: מתאימות. כמו תואמות ויש אומרים שים לפני כל אחת ת תאומים: ומדברך. כמו דיבורך: כפלח הרמון יש אומ׳ כחצי והקרוב שהוא ציץ הרמון האדום ויש מפרשים אותו מלשון פלח רבלה שהו׳ לשון ביקוע כן זה ביקוע הרמון: רקתך. בין המצח והעין: צמתך הוא השיער הרב. וכמוהו גלי צמתך:

רפידתו. משכבו ומשכנו על הכפרת שהוא זהב: מרכבו ארגמן. זה הפרכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד: תוכו רצוף. סדור ברצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות: מבנות ירושלם. אלו ישראל יראים ושלמים להקב״ה: בנות ציון. בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית: בעטרה שעטרה לו אמו. אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני. אמ׳ רבי חנינא שאל ר׳ שמעון בן יוחאי את ר׳ אלעזר ברבי יוסי אי אפשר ששמעת מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה א אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי א אחותי רעייתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר קשבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד ר׳ שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו׳: ביום חתונתו. יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו: וביום שמחת לבו. זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר: הנך יפה רעייתי. קילסן ורצן וערבו עליו קרבנותיה: עד שיפוח היום. שחטאו לפני במי א חפני ופנחס: עיניך יונים. גווניך ומראיתך ודוגמתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכשמוחטין אותה אינ׳ מפרכסת

צאינה ל׳ והוא מן חד בן יציאות דכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבת׳ בערך יצא בסד״: עיניך י״א וסימ׳ שאי סביב עיניך. ואת שדוד מה תעשי. שאי עיניך על שפיים. ותקשרים ככלה. ואף כי תשלחנה לאנשים. והשבתי זבחך. עיניך בשדה. ונה יפה רעיתי. ותחרנו. הסבי עיניך. צוארך כמגדל השן:

עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃

ד הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃

ד׳ מל׳ ל׳ ומן ח״ין דמתחזין · תו׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ · י״א · ב׳ ל׳ ותר מהר הגלעד · ב׳ · ב׳ · ב׳ ובכיל׳ · ל׳

כאום ל׳ ותר כאום חצל זרועותיו

עמודיו ובתר די שלים יתיה שוי בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא די אצנע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופריש וטליל מן עילויה ית פרוכתא דתכלא וארגוונא וביני כרוביא די עילוי כפורתא הות שריא שכינתא דיי דשכין שמיה בירושלם מן כל כרכי ארעא דישראל: צאנה כד אתא שלמה מלכא למעבד ית חנוכת בית מוקדשא כרוזא נפק בחיל וכן אמר פוקו וחזו יתבי פילכיא ארעא דישראל ועמא דציון בתגא ובכלילא ד דכלילו עמא בית ישראל ית מלכא שלמה ביום חנוכת בית מוקדשא וחדי בחדות חגא דמטללתא דעבד שלמה מלכא בעידנא ההיא ית חגא דמטללתא ארבעה עסר יומין: הנך ובההוא יומא קריב מלכא שלמה אלף עלוון על מדבחא ואתקבל ברעוא קורבניה קדם יי נפקת בת קלא מן שמיא וכן אמרת כמה יאה אנת כנישתא דישראל וכמה יאוון אינון רברבי כנישתא וחכימיא יתבי סנהדרין דאינון מנהרין לעלמא לעמא בית ישראל ודמיין לגוזלין בני יונתא ואפילו שאר בני כנשתך ועמא דארעא אינון צדיקין כבנוי דיעקב די לקטו אבנין ועבדו גלשושיתא בטורא דגלעד: שניך כמה יאוון כהניא וליואי דמקרבין ית קורבנך ואכלין בסר קודשא ומעשרא ואפרשותא ודכיין מכל אונסא וגזילא היכמה דהוו דכיין עדרא ענא דיעקב בעידן דהוו גזיזין וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הות בהון אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ועקרא ומתכלא לא הות בהון: כחוט ושפתוי דכהנא רבא הוון בעיין צלותא ביומא דכיפורי קדם יי ומילוי הוו מהפכין חוביהון דישראל דדמין לחוט זהוריתא ומחוורן יתהון כעמר נקי ומלכא די הוא רישיהון מלי פקודיא כרימונא בר מן אמרכליא וארכונין דאינון קריבין למלכא די אינון צדיקיא ולית בהון מדעם ביש:

הפעם השנית

רצוף אהבה כלומר שרוף אהבה על אחת מבנות ירושלם ושם עטרה בראשו וכל זה עשה שלמה המלך אז ראה תאותו׳ הנך. זאת יותר יפה מחשוקתו של שלמה ויכולתי לראותך בלי שאצטרך לעשות אפריון: שערך כעדר העזים. העניין כי מנהג העזים שיתלו בהרים הגבוהים ועומדות ברגליהן ללקט עלים לכאן ולכאן כן דימה שער ראשה שזה על זה כופל: שניך. ועניין מן הרחצה הלובן: ושכלה. כמו נשברת:

הפעם השלישית

עמודיו רפידתו עניינו רוב הזהב והכסף וכתוב שציפהו בזהב ובכסף: מרכבו ארגמן. כעין ארגמן או הרכיב מבחוץ. וטעם צאינה וראינה הוא ויקהלו אל המלך שלמה: הנך יפה רעיתי עיניך יונים. שהיו עובדי השם כאשר פירשתי בפעם הראשונה. ועניין עיניך נביאים כי כן יקראו רואים וחוזים. ועניין שערך הם הנזירים: שניך. הם הגבורים: שפתותיך. הם המשוררים: רקתך. הם הכהנים:

אלא פושטת צואר כך את נתנה שכם לסבול עולו ומוראו: מבעד לצמתך. שערך כעדר העזים. הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הכאהבת לחתן מבפנים לקישוריך שערך כאה ומבהיק כצוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך זו היא מבפנים למחנותיך ומשכנותיך אף הריקים שביך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם. דבר אחר כאותן שנבאו על מדין בעבר הירדן שהיא ארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים׳ מבעד הוא לשון מבפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין נגד דבר אחר כמו ובעד כוכבים יחתום הארץ בריחיה בעדי הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מבפני׳ לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד. צמתך לשון דבר המצמצם השיער שלא יפריח לבאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא התי״ו מסורשת בתיבה שאם כן היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה״א לפעול בה פעולת נקבה או לוי״ו לפעול בו פעולת זכר כמו תי״ו של שבת כשהוא נוקבה לנקבה היא מודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותי״ו של צמתך שהיא רפה על כרחינו באה במקום ה״א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לתתו לזכר או לנקבה תהפך הה״א לתי״ו כגון ספחה תהפך לומר ספחתו ספחתה וכן אמה אמתו אמתה ערוה ערותו ערותה וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך: שגלשו. שנקרחו בגת מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח וממורט מהם: שיניך כעדר הקצובות וגו׳. אף קילוס זה בלשון נוי אשה: שיניך. רקות ולבנות וסדורות על סדורן כעמר וסדר עדר הרחלים הברורות משאר הצאן בקצב ומניין במסורות לרועה חכם והגון ליזהר בעמרו שעושין אותן לכלי מילת ומשמרין אותן משעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותם מיום אל יום: שכולם מתאימות. לשון מתום אין מתום בבשרי כלומר תמימות אינטר״ים בלע״ז: ושכולה. שום שכול ומום אין בהן וכאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשיניהם שבזותם והריהם מתרחקים מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה וכאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שבאו על מדין בקצב ומניין שלא נחסר אחד מהן על העריות שנאמר לא נפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר וגו׳ ולא הבריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד: כחוט השני שפתותיך. כאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה את תקות חוט השני וגו׳ ושמרו הבטחתם: ומדברך. דיבורך והרי הוא מגזרת המדברים בך אצל הקירות אז נדברו יראי ה׳ פרלר״ץ בלע״ז: רקתך. היא גובה הפנים שקורין פומי״לש בלע״ז אצל העינים ובלשון תלמוד קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רימון מבחוץ שהוא אדום ועגול הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שביך מלואים מצות כרימון: מבעד לצמתך. מבפנים לקישוריך: כמגדל

כמגדל דוד צוארך · קומה זקופה כוי באמה והדוגמ' כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועופל ומגבר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומגברן של ישראל ואותו המגדל בנוי לתלפיות בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורותיו ונוי מלאכת תבניתו והוא מגזרת תלפנו מבהמות ארץ והתי' בתלפיות כמו תלו ש

לתלפיות · יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות ויש אומרים כי התי"ו נוסף ויחסר אלף והוא מן מלפנו מבהמות ארץ ומדקדקים אמרו אין לו דומה: שלטי · מגני הכסף וכן והשלטים עגלות כמו מגינים: תשורי · כמו אשורנו ולא עתה: לבבתני · לקחת לבי: ענק · מיני חלי קשורים על הצואר וכמוהו וענקים לגרגרותיך:

דו · ד ה' מל' וסימ' נכסר במלכים א' סימן י"א ויחזקאל סימן ל"ד: המור ד' מל' בליש' וסימ' אלך לי אל הר המור · וידי נטפו ב' בו · נוטפות מור עובר: נופת חד מן י"א פסו' רישיהון נ"ון וסופי' נ"ון וסימ' נכסר בסדר תזריע ותלים סימן כ"ה:

כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים: שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה הרעים בשושנים: עד שיפוח היום ונסו הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה: כלך יפה רעיתי ומום אין בך: אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נמרים: לבבתני אחתי כלה לבבתני באחד מעיניך באחד ענק מצורניך: מה יפו דדיך אחתי כלה מה טבו דדיך מיין וריח שמניך מכל בשמים: נפת תטפנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמתיך כריח לבנון:

כמגדל וריש מתיבתא די הוא רב די ליך חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ועל מימר פומיה דהוה מתבני עלמא ובאולפן דאורייתא דהוה עסיק רחיצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחדין בידיהון כל מיני זיינין דגיברין: שני תרין פריקיך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והוון רען לעמא בית ישראל בזכותיהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין פטימין ומי בארא דמרים: עד וכל זמן דהוו בית ישראל אחידין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטהרי מביניהון על דהוות שכינת יקרא דיי שריא בבית מוקדשא דהוות מתבני בטור מוריה וכל מזיקיא ומחבליא הוו ערקין מריח קטורת בוסמין: כלך ובזמן דעמך בית ישראל עבדין רעותיה דמרי עלמא הוא מקלס יתהון בשמי מרומא וכן אמר כולך שפירתא כנישתא דישראל ומחתא לית ביך: אתי אמר יי במימריה עמי תהי יתבא כנישתא דישראל ודמיא לנינפי דהיא צניעא ועמי תיעלון לבית מוקדשא ויהון מקרבין לך דורון ראשי עמא דיתבין על נהר דאמנה ודיירי דיתבין בריש טור תלגא ואומיא די בחרמון ויהון מסקין לך מיכין יתבי כרכין תקיפי די אינון גברין כאריוון תקרובתא מן קרוי טוריא דחסינין מן נמרין: לבבתני קביע על לוח לבי רחימתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי די היא צניעא קביע על לוח לבי חיבת זוטר די בינך די הוא צדיקא כחד מן רבני סנהדרין וכחד מן מלכיא דבית יהודה דהוות יהיבא כלילא דמלכותא על צווריה: מה כמה שפירין עלי חיבתיך אחתי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי דהיא צניעא כמה טבן עלי חיבתיך יתיר משבעין אומיא ושום טב דצדיקיך נדיף מכל בוסמנין: נפת ובעידן דמצלין כהניא בעזרתא דקודשא זלחן ספוותהון יערת דובשא ולשניך נינפי צניעא במלותיך שירין ותושבחן מתיקין כחלב ודבש וריח לבושי כהנין כריח אולבנין:

סבתרמית ובתבניתו: אלף המגן תלוי עליו · כך מנהג השרים לתלות מגיניה' ושלטיהם בכותלי המגדלים: שלטי · אשפות שנותנין בהן חצים כמו הבדו שחצי מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתור' מגן לישראל ויש לומר אלף המגן כמו מגן הלף על שם דבר צוה לאלף דור: כל שלטי הגבורים · שכינו שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנאמר כחצים ביד גבור כן בני ה הנעורים אשרי הגבר אשר מילא אשפתו מהם: שני שדיך · המניקים אותך זה משה ואהרן: כשני עפרים תאומי צביה · דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה ידבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות במדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור אנכי כ כנגד לא תרצח ש שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה. לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבור זרה דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים · לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר · זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית · כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכב' למי שאינו אביו: הרועי' · את צאנם בשושנים ומדריכי' אותם בדרך נוחה וישרה: עד שיפוח היום · עד שתתפשט החמה: ונסו הצללים · הוא עת ערב וחום היום אני אלך ואת עריבה עלי: היום · הוא השמש וכן לרוח היום וכן כי הנה היום בא בוער כתנור ומשיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בבר'. כלומר משחטאו אז לפני לחלל את קדשי ולגלץ משכנתי בימי חפני ופנחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים. ושם כולך יפה ומום אין בך וארצה שם כל קרבנותיך: אתי מלבנון כלה · כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם: אתי מלבנון תבואי · וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי כשתגלו מלבנון זה אתי תבוא ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם משם עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תבאו ותבואו: תשורי מראש אמנה · בקבצי את נדחיך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי לכתך אחרי במדב' ומסעותיך וחניותיך על פי ובואתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג · דבר אחר מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והר ההר שנאמר בזמן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות עד הם צופים משם ורואין גבול ארץ ישראל ואוירה של ארץ ישראל ושמחים ואומרים הודייה לכך נאמר תשורי מראש אמנה: לבבתני · משכת את לבי אליך: באחת מעיניך · הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה ביך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורניך באחת מרבידי ענקי קישוטיך שם תכשיטי מצוה שישראל מצויינין בהם · דבר אחר באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: מה יפו דודיך · כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הבבלי מנוחה ושאר ויעודים מנוחה זו ירושלם ושאר ויעודים מקומות שנתועדה שם שכינה לישראל: וריח שמניך · שם טוב: נפת · מתוק: תטופנה שפתותיך · טעמי תורה: וריח שלמותיך · מצות הנהגות הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהנה איסור שעטנז:

הפעם השנית

כמגדל · רימה האחרונים שהם הקשורים שם על צוארה כמו המגינים שהם תלויים על מגדל דוד: שני שדיך · חוזר למשל: כשני עפרים · שיש להם ריח טוב שהם רועים בשושנים אמר לה את אמרת לי שאלך אל הרי בתר עד ש שיפוח היום ואני לא הלכתי כי אם אל הר המור: כולך יפה · הטע' כל מה שאמרת יפה הוא בעיני ומום אין בך לכן אתי ע מלבנון כלה בואי עמי תראי מראש אמנה הוא הר מקום האריו' והנמרי' והענין ברחי מהמדבר ומאותם ה המקומו' כי הם בסכנ' ובואי עמי כי לא אוכל להפרד ממך כי לבבתני ולא נשאר לי לבי:

הפעם השלישית

צוארך · המלך: אלף המגן · הם שריו: שני שדיך · הם שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי השרי' מוציאין את החלב כענין נכו ש שברו ואכולו · אמרה השכינה אני אלך לי אל הר המוריה שהוא בית יי' כי שם נבנה הבית וזה הענין מ מפורש בספר דברי הימים ויבן שלמה את הבית בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו והענין אני אשב בהר המוריה: עד שיפוח היום · עד שתשתנה הרוח והטעם כל זמן שישראל שומרים מצותי אשב בקרבם על כן אמר כולך יפה שהיו כל ישר' כולם בימי שלמה צדיקים: אתי מלבנון · שבאים לרגלים מכל מקום גם מעבר לירדן ששם שניר · ועוד מי שהיה בארץ ערלים המשולי' לאריות ולנמרים היו הכל באים: לבבתני · אחר שאמר כולך יפה אמר עתה לבבתני באחת ענק מצורוניך זהו שבט יהודה שהלך אחרי השכינה כי רובי מלכי יהודה היו חסידי' וענין באחת מעיניך הוא אליהו הנביא שהחזיר ישראל בתשובה ודבקו בשם וזה ענין מה יפו דודיך ושפתותיך משלמי נדרים ונדבות ושלמותיך פחות:

גל נעול. כאשר יובא והוא קטן וכמוהו גלות עלית וגלות תחתיות: שלחיך. כמו שפיפיך קרוב מן תפלת קצירה עד ים וכן שלוחותיה נטשו: פרדס. בלשון ישמעאל כרמות גן יש בו מין אחד: כפרים. לשון רבים מן אשכל הכופר: ואהלות. מין בושם וכתוהו כאהלים נטע יי׳: אריתי מורי. לקטתי וכמוהו וארוה כל עוברי דרך: יערי. מן יערת הדבש: חלבי. יש אומרים שהוא הלובן העולה על היין ויפרש כמוהו כיין חלבון והוא רחוק כי חלבון הוא שם מקום ואיננו תואר לכן חלבי הוא כמשמעו: דופק. מכיך כמו מתדפקים: תמתי. התמימה שלי: קווצותי. קצות השער והוא הפוך: רסיסי לילה. מגזרת לרוס את הסלת:

הפעם השנית

גן נעול. ואתדמה לגן נעול שיש לו ריח טוב מחוץ ולא יוכל אדם להכנס לשם. ואחר שדימה אותה למעין חתום אמר את כמו מעין גנים שהם באר מים חיים. עתה היא ואמרה עד שיתעורר רוח צפון ויבוא רוח תימן ויפיחו שניהם בגני ויזלו בשמיו ילך דודי אל הגן שלו ואחר כן יבא. אמר באתי לגני ואריתי מורי והענין שבע אני מכל טוב ולא יחסר לי כי אם דמותך ועוד אל תפחדי כי ריעי שהם הרועים כאשר כתוב בתחילה על עדרי חביריך שאכלתים והשכרתים. אמרה אני ישנה אע״פ שאני ישנה לבי כמו ער וזאת אמרה פעם שנית רק בראשונה בקשה ממנו בחלום ועתה בא אליה לגן שלה כאשר אמרה לו עורי צפון: קול דודי דופק. עתה היא פוסקת וכל הפרשה כולה מבוארת:

רשי

גן נעול. על שם צניעות בנות ישראל שאין פורצות בעריות: גל נעול. יש לפרשו לשון מעין כמו גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי: שלחייך. ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילס יבם שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל אף מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם: מעיין גנים. כל זה מוסב על שלחייך ומקלסן כמעיין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונוזלים מן הלבנון. ממקום נקיות באין עבירות טיט: עורי צפון ובואי תימן. אחר שערב עלי ריחך ונוי משכנותיך אני מצוה את הרוחות צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליות מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלם ובימי הבניין יהיו ישראל נקבצים שם למועדים ולרגלים ויש׳ משיבין יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם: באתי לגני. בימי חנוכת הבית: אריתי לקטתי והוא לשון מסכה כמלא ארה וסלו ואף לשון מקרא וארוה כל עוברי דרך וכאמר על שם הקטרת שהקטירו קטרת יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן כאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנאמר ביערת הדבש ויערת היא לשון קנה כמו ותפש בסוף ושויתיה ביערא ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חיבה אכלתי

מעינה׳ קמצין וסימ׳ אך מעין ובור מקוה מים. אתה בקעת מעין ונחל. עברי בעמק הבכא׳ מעין נרפש ומקור משחת. גן נעול מעין חתום. וחד ומעין מבית יי׳ יצא. וד׳ פתחין וסימ׳ אל מעין מי נפתוח׳ וחבירו. וכל מעין מים יסתמו. מעין

גַּ֣ן ׀ נָע֖וּל אֲחֹתִ֣י כַלָּ֑ה גַּ֥ל נָע֖וּל מַעְיָ֥ן חָתֽוּם׃ שְׁלָחַ֙יִךְ֙ פַּרְדֵּ֣ס רִמּוֹנִ֔ים עִ֖ם פְּרִ֣י מְגָדִ֑ים כְּפָרִ֖ים עִם־נְרָדִֽים׃ נֵ֣רְדְּ ׀ וְכַרְכֹּ֗ם קָנֶה֙ וְקִנָּמ֔וֹן עִ֖ם כָּל־עֲצֵ֣י לְבוֹנָ֑ה מֹ֚ר וַאֲהָל֔וֹת עִ֖ם כָּל־רָאשֵׁ֥י בְשָׂמִֽים׃ מַעְיַ֣ן גַּנִּ֔ים בְּאֵ֖ר מַ֣יִם חַיִּ֑ים וְנֹזְלִ֖ים מִן־לְבָנֽוֹן׃ ע֤וּרִי צָפוֹן֙ וּב֣וֹאִי תֵימָ֔ן הָפִ֥יחִי גַנִּ֖י יִזְּל֣וּ בְשָׂמָ֑יו יָבֹ֤א דוֹדִי֙ לְגַנּ֔וֹ וְיֹאכַ֖ל פְּרִ֥י מְגָדָֽיו׃ בָּ֣אתִי לְגַנִּי֮ אֲחֹתִ֣י כַלָּה֒ אָרִ֤יתִי מוֹרִי֙ עִם־בְּשָׂמִ֔י אָכַ֤לְתִּי יַעְרִי֙ עִם־דִּבְשִׁ֔י שָׁתִ֥יתִי יֵינִ֖י עִם־חֲלָבִ֑י אִכְל֣וּ רֵעִ֔ים שְׁת֥וּ וְשִׁכְר֖וּ דּוֹדִֽים׃

אֲנִ֥י יְשֵׁנָ֖ה וְלִבִּ֣י עֵ֑ר ק֣וֹל ׀ דּוֹדִ֣י דוֹפֵ֗ק פִּתְחִי־לִ֞י אֲחֹתִ֤י רַעְיָתִי֙ יוֹנָתִ֣י תַמָּתִ֔י שֶׁרֹּאשִׁי֙ נִמְלָא־טָ֔ל קְוֻצּוֹתַ֖י רְסִ֥יסֵי לָֽיְלָה׃

ה׳ ל׳ ל׳ ל׳ ל׳ ב׳ קניעות ב׳ ל׳ חן טו׳ יתירא׳ ח ל׳ ל׳ ל׳ ומל ור׳ מל בכו׳ ל׳ ש ל׳ ה׳ ר״יה מל ב׳ ואתיך ל׳ ומל ג׳ ל׳ ותס ל׳ זקף קמץ

גן　ונשייך דמתנסבן לגוברין צניען בנינפי צניעא וכגינתא דעדן דלית רשו לגבר למעל לגוה אלהן צדיקיא דנפשהון משתלחין לגוה על יד מלאכיא ובתולתיך טמירן וגניזן באנפלין וחתימן בכן כמבועי דמיין חיין דנפיק מתחות אילנא ומתפרש לארבעת רישי נהרין ואלמלי דיהוא חתים בשמא רבא וקדישא הוה נפיק ונבע ושוטף כל עלמא׃ שלחיך　ועולמייך מליין פיקודיא הכרמונין ורחימין לנשיהון וילדן בנין כן צדיקין כותהון וריחיהון מתיל הכי כבוסמנין טבין דגינתא דעדן כפורין עם רשקין׃ נרד　רשק ומוריקא וקנה בוסמא וקנמון עם כל קיסי לבונתא מירא דכיא ואקסיל אלואון עם כל מיני בוסמנין׃ מעיין　ומיא דשילוח מדברין בניח עם מותר מיין דנגדין מן לבנון לאשקאה ית ארעא דישראל בגין דאינון עסיקין בפתגמי אוריתא דמתילין לבירא מיין חיין ובזכותא דניסוך מיא דנסכין על מדבחא בבית מקדשא דמתבני בירושלם דמתקרי לבנון׃ עורי　ועל סטר צפונא הוה פתורא ועלוהי תרי עסר לחמין דאפין ועל סטר דרומא הוות בוצינא לאנהרא ועל מדבחא הוו מקרבין כהניא קורבנא ומסקין עלוי קטורת בוסמין כנשתא דישראל אמרת יעול אלהיא רחימי לבית מקדשא וקביל ברעוא קורבנהון דעמיה׃ באתי　אמר קודשא בריך הוא לעמיה בית ישראל עלית לבית מקדשי דבנית לי אחוותי כנשתא דישראל דמתילא לנינפי צניעא ואשריתי שכינתי בינייך קבילית ית קטורת בוסמייך דעבדת לשמי שלחית אשתא מן שמיא ואכל ית עלון וית ניכסת קודשיא אתקבל ברעוא קדמי ניסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי כען איתו כהניא רחמי פיקודי אכלו מה דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון׃ אני　בתר כל פתגמיא האילין חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמיין בגלותא כגבר דמכא ולא יכיל לאיתערא משינתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והוות עירא יתהון מדמוך לבהון ענה ריבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחימתי כנישתא דישראל דמתילא ליונתן בשלימות עובדייך ארום שער רישי אתמליין מדמעתיך כגבר דשער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית נזריי אתמליין מן טפי עיניך כגבר דציצית נזרותי מליין מטפי מטרא דנחתין בליליא׃

גנים באר מים חיים׃ ויאכל ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנתיה וביאור׳ בסדר תולדות׃ רעים ח׳ וסימ׳ בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף׃ וביאורם באיוב סימן י״ז וירמיה ריש סימן ג׳ ובמשלי סוף סימן י״ח׃

הפעם השלישית

גן נעול. בתולותיהם צנועות. ופרדס רימונים עם עצי בשמים הם שמות העשר כנגד השבטים וענין מעיין גנים על מי הטבילה׃ עורי צפון ובואי תימן. באה רוח צפונית וזה עד שיפוח היום והפיחה בגן שהם ישראל והפילה בשמיו לארץ׃ ברח דודי אל גנו. השכינה שעלתה לשמים כענין אלכה ואשובה אל מקומי וענין ויאכל פרי מגדיו לא אקריב עולות עוד כענין אשר חלב זבחימו יאכלו. אמרה השכינה באתי לגני ואין לי צורך כענין כי לי כל חיתו יער ואילו הוצרכתיים לי הכל. יערי עם דבשי והייתי מאכיל לרעי שהם המלאכים והענין איך תאמרי ויאכל פרי מגדיו. אחר שעלתה שכינה גלו ישראל לבבל אמרה כנסת ישר׳ אני ישנה בגלו׳ בבל כאדם שהוא במחשך. וענין ולבי ער שהייתי מתאוה לחזור עם השכינה כשהייתי׃ קול דודי. זהו העיר יי׳ את רוח כורש מלך פרס׃ שראשי נמלא טל. דרך משל כענין כי לא ישבתי בבית העת אתם לכם לשבת בבתיכם ספונים או טל דמעות של ישראל שגלו׃

יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטרת נדבה וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאי׳ ואין חטאת קריבת נדבה ואני קבלתים בו ביום׃ שתיתי ייני. הם הנסכים׃ עם חלבי. מתקן ונאה מחלב׃ אכלו רעים. באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם׃ שתו ושכרו דודים. אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח׃ אני ישנה. כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבוד הקדוש ברוך הוא כישנה וכרדמת׃ ולבי ער. זה הקב״ה כך נדרש בפסיקתא׃ ולבי ער. הקדוש ברוך הוא שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי׃ קול דודי דופק. משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח׃ פתחי לי. אל תגרמי לי שאסתלק מעליך׃ שראשי נמלא טל. לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמ׳ שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערבו עלי מעשיו כטל והנני בא אליך טעון ברכות ותשלום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי׃ קווצותי רסיסי לילה. אף בידי הרבה קביצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי ומתכאבי. טל הוא לשון נחת׃ רסיסי לילה. גשמי לילה שהן טורח ועייפות. רסיסי תרגום של רביבים וכרביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא. קווצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין פלוצי״לם ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקווצות שדרך טל ומטר ליאחז בשער ובקווצות ויש לפרש טל ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנחות ליעשות כטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה׃

פשטתי את כתנתי. כלומר כבר לימדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עד כענין שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וגו' שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם. ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המכאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: דודי שלח ידו מן החור. שאצל הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור. כלומר בלב שלם ונפש חפיצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: מור עובר. רוח עובר ומתפשט לכל צד: ודודי חמק עבר. בסתר ונכסה ממני כמו חמוקי ירכיך סתרי ירכיך על שם שהירך בסתר וכן עד מתי תתחמקין ת תסתרי ותתכסי מאחת בושה שמעלת בי: נפשי יצאה בדברו. ואמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו וגו' מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ותופשים גנבים המהלכים בלילות: הכוני פצעוני. חבלו בי חבורה כל פצע לשון מכת כלי זיין הוא כברדוריא בלע"ז: רדידי. שריי המרודד והמרוקע עלי וכן כל הענין לשון אשת נעורים המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו אנו היא הדוגמא דודי שלח ידו מן החור כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן עבודה זרה שבחרתי בה: שלח ידו. והראה נקמתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה וגו' ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: מעי המו עליו. בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקדוש ברוך הוא וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאים בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגו' אף יאשיהו נאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו: פתחתי לדודי ודודי חמק עבר. לא ביטל גזירתו שנאמר בחזקיהו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו' ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף שאשיהו על ידי חולדה הנביאה הנני מביא רעה אל מקום הזה ואל יושביו וגו' ואומר וכמהו לא היה לפניו מלך אך לא שב יי' מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר יי' גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת: נפשי יצאה בדברו. יצאה ממני בדברו דבר זה: בקשתיו ולא מצאתיו. ואם תאמר והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורענות ולהכין מלכותם כשובם מן הגולה לכונעם מאין כתישה ולכבותה מאין הורס: מצאוני השומרים. נבוכדנצר וחיילותיו: הסובבים בעיר. לנקום נקמתו של מקום: נשאו את רדידי. בית המקדש: שומרי החומות. אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כענין שנ' על חומותיך ירושלם וגו' הם הציתו בו את האור כענין שנאמר ממרום שלח אש וגו': השבעתי אתכם. האומות אנשי נבוכדנצר כשראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפילה ואת דורו של מרדכי בימי המן: אם תמצאו את דודי. לעתיד לבא ליום הדין שיבקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר יתנו עדיהן ויצדקו: מה תגידו לו. שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי בייסורים קשים ביניכם יבא נבוכדנצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה: מה דודך מדוד. כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו: שככה השבעתנו. להעיד לו על אהבתך: דודי צח. לבן כמו צחו מחלב: ואדום. קילוס כני בחור כשהוא לבן ופני אדמוניות: דגול מרבבה. מדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו רבבו' הרבה קרויין רבבה שנ' רבבה כצמח השדה נתתיך: ראשו

אוכית ר"ג חלמי' ובפסו' וכ' חלע

איכבה ד' ב' מלעיל וב' מלרע וסי' פשטתי את כתנתי ב' בו ומלעיל. כי איכבה אוכל וראיתי ב' בו ומלרע: מור ד' מל' בליש' וסים' נמסר לעיל בסים': חמק ל' וא' המק ואינון חד מן ט"ו זוגין חד ח' ית וחד ה' וסים' נמסר במסרה רבתא בערכת אות

פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם: דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹור וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו: קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל: פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי: מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ אִם־תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ: דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה:

פשטתי עֲנַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל כָּל קֳבֵל נְבִיאַיָּא הָא כְּבַר אַעְדִּיתִי מִינִי נִיר פִּיקוּדוֹי וּפְלָחִית לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְהַכְדֵין יְהַוְיָין לִי אַפִּין לְמֵיהֲדַר לְוָתֵיהּ אֲתִיב לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא עַל יַד נְבִיאַיָּא וְאַף אֲנָא הָא כְּבַר סְלֵיקִית שְׁכִינְתִּי מִבֵּינָיךְ וְהַכְדֵין אֲהַדוּר וְאַתְּ עֲבַדְתְּ עוֹבָדִין בִּישִׁין וַאֲנָא קַדִּישִׁית יַת רִגְלַיי מִסּוֹ מְסוֹבְתִּיךְ וְהַכְדֵין אֲטוֹפִינוּן בֵּינָיִיךְ בְּעוֹבָדַיִיךְ בִּישַׁיָּא: דודי כַּד אִתְגְּלֵי מִן קֳדָם יְיָ דְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא צָבָן לְמֶתְרַט וּלְמִיתַב לְוָתֵיהּ אוֹשִׁיט מָחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל שִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְגָד וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה לְמַעְלְמֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא וּמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאָתוּר וְאַגְלֵי יַתְהוֹן בְּלַחְלַח וּבְחָבוֹר נַהֲרֵי גוֹזָן וְקִרְוֵי מָדַי וּדְבַר מִיַּדְהוֹן עִיגְלָא מַתְכָא דְשַׁוִּי יָרָבְעָם חַיָּבָא בְּלֶשֶׁם דָּן דְמִי דְמִיתְקַרְיָא פָּמִיאַס בְּיוֹמֵי פֶקַח בַּר רְמַלְיָהוּ וְכַד שְׁמַעַת אֲנָא רַחֲמֵי אִתְגּוֹלְגְלוּ עֲלֵיהוֹן: קמתי וְכַד תְּקֵפַת עֲלַי מָחַת גְּבוּרְתָּא דַיְיָ תָּהִית עַל עוֹבָדַי וְכָהֲנַיָּא קָרִיבוּ קֻרְבָּנָא וְאַסִּיקוּ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין וְלָא אִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא אֲרוּם מָרֵי עָלְמָא אֲחַד דָשֵׁי תְיוּבְתָא בְאַנְפָּי: פתחתי אֲמָרַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל צָבְתִי לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְאִיהוּ סַלֵּיק שְׁכִינְתֵּיהּ מִבֵּינִי וְנַפְשִׁי תָאִיבָה לְקָל מִלּוֹי תְּבָעִית שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וְלָא אַשְׁכְּחִית צַלִּיתִי קֳדָמוֹהִי וְאִיהוּ טַלִּיל שְׁמַיָּא בַּעֲנָנֵי וְלָא קַבֵּיל צְלוֹתִי: מצאוני אַרְבִּיקוּ לִי כַּשְׂדָּאֵי דְנַטְרִין אוֹרְחָתָא וּמְעִיקִין חֲזוֹר חֲזוֹר עַל קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם מִינִי קַטְלוּ בְחַרְבָּא וּמִינִי אוֹבִילוּ בְשִׁבְיָתָא נְטַלוּ תָגָא דְמַלְכוּתָא מֵעַל צַוְּארֵיהּ דְצִדְקִיָּהוּ מַלְכָּא דִיהוּדָה וְאוֹבִילוּ יָתֵיהּ בְּרִבְלָא וְסַיִּימוּ יַת עֵינוֹהִי עַמָּא דְבָבֶל דִמְעִיקִין עַל קַרְתָּא וְנַטְרִין יַת שׁוּרַיָּא: השבעתי אֲמָרַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אַשְׁבָּעִית לְכוֹן נְבִיאַיָּא בִּגְזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ מָאִים אִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן רַחֲמְתְּכוֹן חַוִּיאוּ קֳדָמוֹהִי דְמַרְעִיתָא מִן חִיבַּת רַחֲמוֹהִי אֲנָא: מה עֲנוֹ נְבִיאַיָּא וַאֲמָרוּ לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֵיזְדֵין אֱלָהָא אַנְתְּ בָּעְיָא לְמִפְלַח כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל שַׁפִּירְתָּא מִכָּל עַמְמַיָּא לְאֵיזְדֵין אַנְתְּ צָבְיָא לְמִדְחַל דְהַכְדֵין קַיֶּימַת עֲלָנָא: דודי בְּכֵן שָׁרִיאַת כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁתְּעֵי בְּשִׁבְחָא לְמָרֵי עָלְמָא וְכֵן אֲמָרַת לְהַהוּא אֱלָהָא רְעוּתִי לְמִפְלַח דַעֲטִיף בִּימָמָא בְּאִיצְטְלָא חִיוַּר כְּתַלְגָּא וַעֲסִיק בְּעֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה סִפְרִין דְאוֹרַיְיתָא וּפִתְגָּמֵי נְבוּאָה וּכְתִיבֵי וּבְלֵילְיָא הוּא עָסִיק בְּשִׁיתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה וְזִיו יְקָרָא דַיְיָ דְאַנְפּוֹהִי זָהֲרִין כְּנוּרָא מִסְגִּיאוּת חוּכְמְתָא וְסָבְרָא דְהוּא מְחַדֵּת שְׁטוּעָיָין חַדְתִּין בְּכָל יוֹמָא וַעֲתִיד לְפַרְסוֹמִינוּן לְעַמֵּיהּ בְּיוֹמָא רַבָּא וְטִקְסֵיהּ עַל רִיבּוֹא רִיבְוָון מַלְאֲכִין דִשְׁמְשִׁין קֳדָמוֹי:

אבן עזרא

אטנפם. בלשון רבנן ז"ל לשון גיעול: מן החור. הנקב שיש בין שתי הדלתות: חמק. כמו הלך מן חמוקי ירכיך ויש אומרים כמוהו עד מתי תתחמקין כענין רחוק: רדידי. בלשון ישמעאל כמו צעיף: דגול. מן דגל:

הפעם השנית

ענין דגול מרבבה כמו הדגל הוא בין חביריו:

הפעם השלישית

פשטתי. שנתעצלו ישראל לעלות ולבנות הבית: דודי שלח ידו מן החור. מאלה הרקיע וזהו דאתנבאו חגי וזכריה בר עדו: קמתי אני לפתוח לדודי. זהו בנין הבית וחשבו שהשכיל הדור עמהם וכן הבטיחום הנביאים ושכנתי בתוכך אילו היו על דרך ישרים והנה השכינה לא נכנסה עמהם וזה ענין בקשתיהו ולא מצאתיהו. וטע' נפשי יצאה בדברו נפשי תצא כשאזכור דברו כשהיה מדבר עמי בימים הקדמונים: מצאוני השומרים. מלכי יון: הכוני פצעוני נשאו את רדידי. והענין שנשארתי ערומה מהמכות ואני בין כך ובין כך דבקה בשם וחולת אהבה ולא עבדתי עבוד' זרה: דודי צח. שמעשיו זכים ונחים לזכי'. ואדום למכעיסיו כענין מדוע אדום ללבושך וענין דגול מרבבה אלף אלפין ישמשוניה: ראשו

וה"א בס"ר: נשאו י' וסים' נמסר בסדר מטות ובשמואל ב' סימן י"ח: שככה ב' וסימני' אשרי העם שככה לו. שככה השבעתנו: השבעתנו ג' וסים' נקיים אנחנו. וחבירו. מה דודך מדוד:

כתם · דבר שגוף מתוכי חלי · ופז אבנים יקרות · קווצותיו · קצות שערו · תלתלים · מן תל כמו על הר גבוה ותלול · על מלאת · על מתכונת כמו ומלאת בו מלואת אבן · ערוגת · חתיכת מקום בגן · מגדלות · יש אומרים מן גדול והנכון שהוא לשון רבים מתגדלי גדילי · כמו גלגלי וכן על גלילי כסף · ממולאים · כמו ומלאת בו · בתרשיש · אבן יקרה כמו תרשיש שהם וישפה ויש אומ׳ שהיא כעין השמים · מעיו · בטנו · עשת · כלי עשוי משן הפיל שהוא לבן ונקרא עשת בעבור שהוא נח כמו שמנו עשתו · מעולפת · כמו ויתעלף · ספירים · אבן יקרה אדומה ויורה עליו אדמו עצם משנינים ספיר גזרתם כי כבר משל הלובן כחלב ושלג וטעם המפרש כמעשה לבנת הספיר מן לבן כי אין פירושו אלא מן קח לך לבנה ויורה עליו כמעשה כי מה ענין כמעשה עם הלובן כי יהיה לו לומר כמראה לבנת · שש · אבני שיש ומשקלו עם ושיש ·

הפעם השנית

לחייו · זקנו · מגדלות · הם כמו מגדלות סביבותיו לחיין · ממולאים בתרשים · רמז לשער שעל ידיו · מעיו עשת שן · חגור מתניו הכל מעיו חגורים כי איננו ערום · אדני פז · רגליו ואצבעותיו · מראהו כלבנון · שהוא נחמד למראה ·

הפעם השלישית

ראשו כתם פז · הוא כסא הכבוד · שחורות כעורב · כענין ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו · עיניו · כענין בכל מקום עיני יי׳ · רוחצות בחלב · כענין טהור עינים מראות ברע · לחייו · הם סרי הפנים · שפתותיו · הם המלאכי׳ השלוחים לבני אדם כמו גבריאל · ידיו גלילי זהב · הם האופנים · וענין בתרשים כענין מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש · מעיו · היא הספירה שהשמיעית שיש בה תמונות מכוכבי׳ נקבצים · שוקיו · הוא הגוף שממנו נברא העולם · וענין שש שיש לו שש קצוות · אדני פז · הם הארץ כענין על מה אדניה הטבעו · מראהו כלבנון · הענין שיש בלבנון עצים אין מספר להם אבל בני אדם ובספירה האחד מהם יחשוב שאין כמוהו ולא ילך כי אם מעט בלבנון וימצא יותר מופלא ונכבד ממנו כן מעשה השם · בחור כארזים · שהוא עומד וכן מעשיו ולא יכלו כי אם חדשים לבקרים רבה אמונתו ·

ראשו · מבהיק ככתם פז · כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן ישכה הכתם הטוב וכן ולכתם אמרתי מבטחי וכן ואלי כתם · קווצותיו תלתלי׳ · לשון תליים פכרלוויש בלע״ז · שחורות כעורב · כל אלה כוי לבחור · עיניו כיונים על אפיקי מים · עיניו על אפיקי מים כאות כעיני יונים אפיקי מים עריבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כ כשהוא מביט על א אפיקי מים דומות לבני עיני יונים · רוחצות · עיני דודי בחלב · יושבות על מלאת · כל זה לשון כוי לא בולטות יותר מדאי ולא שוקעו׳ אלא יושבו׳ על מלאת גומא שלהם הענין לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא העשויה לו לתושב כמו אבני מילואים ומלאת בו מלואת אבן · לחייו כערוגת הבשם · אשר שם באותם ערוגו׳ גדולי מרקחים · מגדלות מרקחים · מגדלות של מרקחים גדולי בשמים ש שמפטמי׳ אותם מעשה רוקח · גלילי זהב · כאופני זהב · ממולאי׳ בתרשים · כל לשון מושב אבן יקרה ב בזהב קרוי מלאת · עשת · לשון שתנו עשתו קבוץ עב קרוי עשת משטיאה בלע״ז · שן · מעצמות פיל · מעולפת ספירים · מקושטת ומתוקנת בספירי׳ לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת · שוקיו כעמודי שש המיוסדים על אדני פז · עמודי שש עמודי שיש וחבירו במגילת אסתר על גלילי כסף ועמודי שש ומראהו גבוה כארזי הלבנון · בחור כארזים · נבחר בין הבנים כארז בין שאר עצים · חכו ממתקים · דבריו ערבים · זה דודי · זה דמות דודי וזה דמות ריעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו והדוגמא כלפי הקב״ה כך היא דודי בא לבן להלבין עונותי צח ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן בשבתו למשפט לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי · והדום ליפרע משונאיו כענין שנ׳ מדוע אדום ללבושיך · דגול מרבבה · הרבה חיילות מקיפין אותו · ראשו כתם פז · תחילת דבריו הבהיקו ככתם פז וכן הוא אומר פתח דבריך יאיר פתח אנכי יי׳ אלהיך הדאם תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואחר כך גזר עליהם גזירותיו · קווצותיו תלתלים · על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות · שחורות כעורב · על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה · דבר אחר קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור כלוחם בגבורה · עיניו כיונים על אפיקי מים · כיונים שעיניו צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שמשם מוצאי התורה המשולים למים · רוחצות בחלב · כשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו · יושבות על מלאת · על מלאת של עולם משוטטו׳ בכל הארץ צופו׳ טובים ורעים ·

יושבות ד׳ וסימ׳ נבסר בשמואל א׳ סימן כ״ו ע״ש · גלילי ב׳ וסימ׳ על גלילי כסף · ידיו גלילי זהב · קדמ׳ מלעיל · כלבנון ד׳ וסימ׳ אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה · וריח לו כלבנון · יהי פסת בר בארץ בראש הרים · מראהו כלבנון בחור כארזי׳ ·

ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחרות כעורב: עיניו כיונים על־אפיקי מים רחצות בחלב ישבות על מלאת: לחיו כערוגת הבשם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נטפות מור עבר: ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש מעיו עשת שן מעלפת ספירים: שוקיו עמודי שש מיסדים על־אדני־פז מראהו כלבנון בחור כארזים: חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם:

ראשו אורייתיה די היא רגיגה מדהב טב ופירוש מליא דבהון דגורין דגורין טעמין ופקודין למן דנטרין להון חיוורין כתלגא ודלא נטרין יתהון אוכמין כאגפי עורבא: עיניו עינוהי מסתכלין תדירא על ירושלם לאוטבא לה ולברכא לה מרישא דשתא ועד סופא דשתא כיונין דקיימין ומסתכלין על מפקנות מיא בגין דזכותא יתבי סנהדרי דעסיקין באורייתא ומנהרין ית דינא למהוי שעיע כחלב ויתבין בבית מדרשא ומתינין בדינא עד דגמרין לזכאה ולחייבא: לחייו תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שיטין דמיין לשיטי גינת בוסמא מרביין דקדוקין וטעמין היכמא דגינתא מרבי בוסמין וספוותיה חכימוי דעסיקין ב באורייתא זלחין טעמין בכל סטר ומאמר פומהון כמירא בחירא: ידיו תרי עסר שבטין דיעקב עבדיה גלילן על ציץ כלילא דדהבא דקודשא גליפן על תרי עסר מרגליתא עם אבהת תלתא דעלמא אברהם יצחק ויעקב ראובן גליף על אחמר שמעון גליף על עקיק לוי גליף על ברקן ועפרן יהודה גליף על כחלי יששכר גליף על אזמורד זבולן גליף על גיהר דן גליף על בירלא נפתלי גליף על אספור גד גליף על טבאג אשר גליף על פרוזג יוסף גליף על מריבג בנימן גליף על אפנטור דמיין לתרי עסר מזליא נהירין כעששית צחיחין בעובדיהון כשן דפיל ובהיקין כשבזיזין: שוקיו וצדיקיא אינון עמודי עלמא בסיסן על סמכין דדהב טב אינון פתגמיא דאורייתא דעסיקין בהון ומוכחין עמא בית ישראל למעבד רעותיה ואיהו מתמלי רחמין עליהון כסבא ומחוור חוביהון דבית ישראל כתלג ומיתעתד למעבד נצחן קרבא בעממיא דעברין על מימריה כעולם גיבר ותקיף כגלמשין: חכו מילי מוריגוי מתיקן כדובשא וכל פיקודוי רגיגן על חכימוי מדהב וכסף דין הוא תושבחתיה דאלהא רחימי ודין הוא תקוף חוסניה דמרי חביבי נביאיא ומתנבאין בירושלם:

כארזים ל׳ קמץ וא׳ פתח ומן זמין יוד קמץ ויד׳ פתח

תוספת ד״א תלמידי חכמים שהקב״ה נותנם עינים להאיר לעולם כמה שהעינים מאירים להדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכי׳ ממדרש לפלו׳ חכם לבית המדרש של פלו׳ חכם לבקש טעמי תורה · על אפיקי מים על בתי מדרשו׳ שהם מוצאי מים של תורה · רוחצות בחלב לפי שקראן עינים והעין לשון נקבה הוא רוחצות לשון נקבה הם מנחחין עצמן בחלב של תורה ומלבנים כתריה וכתומותיה · יושבות על מלאת מיישבים דבריה על אופניהם ע״כ · דבר אחר עיניו ענייניו פרשיות של תורה והלכות ומשניות כיונים שהם נאים בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מצוחצחות בחלב כמו שפירשתי · לחייו · דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירות ושוחקות · שפתותיו שושנים · דבורים שנדבר באהל מועד שהם לריצוי ולכפרה ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים · ידיו · הלוחות שנתן מימינו ומעשה ידיו המה · גלילי זהב · אלו הדברות שהן הנחמדים מזהב ומפז רב אמר רבי יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון היו והיו נגללין ד״א על שם שמגלגלות טובה לעולם · ממולאים בתרשים · שכלל בעשרת הדברות שש מאות ושלש עשרה מצות · מעיו עשת שן · זה תורת כהנים הנתון באמצע חמשה חומשים כמעיים הללו שהם נתונים באמצע הגוף · עשת שן מעולפת ספירים · נראית חלקה כעשת שן והיא כדורה דקדוקים רבים גזירות שוות ובניין אב וקלים וחמורים · מיוסדים על אדני פז · אמר רבי אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלן ובסיס למטן אמר רבי שמואל בר נחמן פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלן ובסים למטן וסמוכות לפניהם ולאחריהם כגון פרשיות של שביעית ויובל וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ערכין וכוכה וכגון יפקוד יי׳ אלהים על העדה בו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה לכך כאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו׳ · מראהו כלבנון · המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מהדם בהם טעמים · בחור · נבחר כארזים הנבחרים לבניין ולחוזק ולגובה · חכו ממתקים · דבריו ערבים ושרט לנפש לא תחנו בבשרכם אני יי׳ הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה · לא תחבלו במעשיכם והקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה עונות נהפכו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה ·

אלה

אנה הלך דודך. מלגלגים ומקנטרים האומות את ישראל: אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: אנה פנה דודך. כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר וישמעו צרי יהודה ובנימן כי בני הגולה בונים היכל וגו' ויגשו אל זרובבל וגו' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו' וכוונתם לרעה כדי להשביתכם מן המלאכה והם משיבים דודי ירד לגנו צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו: לערוגת הבשם. מקום מקטר הקטר': לרעות בגנים. ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפוצו שם אותן שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליה' בבתי כנסיו' ובבתי מדרשות. וללקוט שושני' שומע ומקשיב מדברים בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכותבם בספר זכרון לפניו כענין שנא' אז נדברו יראי יי' וגו' ומה שאתם אומרים לבקשו עמנו ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמ' לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדק' וזכרון בירושלם: הרועה בשושנים. הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב: יפה את רעייתי כתרצ"ה. והקב"ה מקלסה על זאת יפה את רעיתי כ כשאת רצויה לי כך הוא נדרש בסיפרי. נאוה את עתה כאשר בראשונה בירושלם: איומה כנדגלו'. חיילי מלאכים אימתך מטיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא: הסבי עיניך מנגדי. כבחור שארוסתו חביבה עליו ועיניה נאות ואומ' לה הסבי עיניך מנגדי כי בראותי אות' לבי מתחזק ומתגאה עלי ורוחי גבה כי איני יכול להתאפק: הרהיבוני: הגיסו לבי כמו ורהבם עמל ואון רהב הם שבת... ר' בלע"ז והרגות' כך הוא אמר הקב"ה במקד' זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפורת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתיר' עד שמעלת' בי: שערך כעדר העזים. בקטנים ורכים ודקי' שבכם יש שבח הרבה: שניך. קציניכם וגבורי' שביך כולם לטובה. כעדר הרחלים הזאת כולה קדושה במרה לתכלת במרה לקרבן קרביה לסופרות שוקיה לחלילין מעיה לכינורות עורה לתוף אבל האומות נמשלו לכלבים שאין מהם לקדושה כלום: ששים המה מלכות. אברהם ויוצאי יריכו. בני קטורה שש עשרה. ישמעאל ובניו שלש עשרה. יצחק ובניו שלשה. בני עשו שש עשרה בדברי הימים הרי ששים ואם תאמר כא' מהם תמנע שהיא אשה אברהם מן המנין: ושמונים פלגשים. נח ובניו עד אברה' כל תולדות יוצאי התיבה שמוני' תמצאם וכשם שהמלכות שהם נשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך היו אברהם ויוצאי יריכו חשובים גדולים ויתירים בחשיבות על הכל כאשר תרא' הגר בת מלכים היתה תמנע בת שלטונים היתה ונעשית פלגש לעשו ואומר אל עמק שוה וגו' השוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם: ועלמות אין מספר. למשפחות הרבה נחלקו כל אלה: אחת היא יונתי. ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לב עם בן זוגה: אחת היא לאמה. לכנסייתה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כולם לבם להבין תורה על מכונה ועל אמתתה: ברה היא ליולדתה. יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה וקילס למקום שנא' וישתחו ישר' על ראש המטה: ראוה בנות. את ישר' בגדולתה ויאשרוה ומה הוא קילוסן

וללקוט חד מן מלין נסבין ול' בריש תיבות' וסימ' נמסר במערכת אות הלמ"ד בס"ר: נאוה ד' וס' נמסר בתלים סימן קכ"ח ומשלי סימן י"ז: שהם הרהיבוני חד מן ח' מלין בתרי טעמי פי' הטפחא לא ישרהנה מירכא בתיבתא כי אם בה' במקומו' וסימ' בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשה אמר. הזרתיה ואת כל ההרהיה בקע דמלכים. כבליגיתי עליגן. גלוליכם

אֲנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ: דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים: אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלָם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת: הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן הַגִּלְעָד: שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם: כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר: אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ:

אנא אתיבו נביאיא כד שמעו וכן אמרו תושבחתא דיי מפום כנישתא דישראל על אידין חובא אסתלק מבינך שכינתא דיי את דשפירא עובדך מכל אומיא ולאן אתר אתפני רחומך באסתלקותיה ממוקדשייך: אמרת כנישתא דישראל על חובין ומרודין ואשתדור דיהשתכחו ביא אמרין נביאיא כען הדרי בתיובתא ונקום אנת ואנן ונצלי קדמוהי ונבעי רחמין עמך: דודי ומרי עלמא קביל צלותיהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רוחא לעמיה ואסיקינון מגלותהון על יד כורש ועזרא ונחמיה וזרובבל בר שאלתיאל וסבי יהודאי ובנו ית בית מוקדשא ומניאו כהניא על קורבניא וליואי על מטרת מימרא דקודשא ושלח אשתא מן שמיא וקביל ברעוא ית קורבנך וית קטורת בוסמין וכגבר דפרנס ית בריה רחימא בתפנוקין כן פנוקינון וכגבר דמגבב ורדין מן מישריא כן כנישינון מן בבל: אני ובההיא יומא אנא אפלחנא למרי עלמא רחימי ורחימי אשרי שכינת קודשא ביני וזן יתי בתפנוקין: יפה אמר יי במימריה כמה יאי את חביבתי בזמן דצבותיך למעבד רעותי שפיר בית מוקדשא דבנית לי במקדש קדמאי די בנא לי שלמה מלכא בירושלם ואימתך על כל עממיא ביומא דהליכו ארבע טקסייך במדברא: הסבי אחרי רבנייך חכימי כנישתא רבתא חזור חזור לקיבלי די אינון אמליכוני בגלותא וקבעי מדרש לאולפן אוריתי ושאר זעטוטיך ועמא דארעא אצדיקו במימר פומהון כבנוי דיעקב דלקטו אבניא ועבדו גלישותיתא בטורא דגלעד: שניך וכהניא וליואי אכלי קורבניך ומעשר קודשא ואפרשותא דכיין מכל אניסות וגזילות דהוו היכמה דכיין עדרא דענא דיעקב בזמן דסלקן מן נחל יובקא דלא הות בהון אניסא וגזלה וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עידן ומתכלא ועקרא לא הות בהון: כפלח ומלכות בית חשמונאי כולהון מליין פיקודיא כרימונא בר מן מתתיה כהנא רבא ובנוהי דאינון צדיקין מכולהון ומקיימין פיקודיא ופתגמי אוריתא בצהותא: ששים באדין קמו יונאי וכנשו שיתין מלכין מבנוי דעשו מלובשי שריונין רוכבין על סוסון ופרשין ותמנין דוכסין מבנוי דישמעאל רוכבין על פיליא בר מן שאר עממי ולישני דלית בהון מניין ומניאו אלכסנדרוס מלכא עליהון לרישא ואתו לאגחא קרבא אל ירושלם: אחת ובעידנא ההיא הות כנישתא דישראל דמתילא ליונתא שלמתא פלחא בלב חד למרהא ואחידא לאורייתא ועסיקא בפתגמי אוריתא בלב שלים וברירן זכוותהא כיומא דנפקת ממצרים הא בכן נפקו בני חשמונאי ומתתיה וכל עמא דישראל ואגיחו בהון קרבא ומסר יי יתהון בידהון וכד חזו יתבי פילכיא אשרי יתהון ומלכוות ארעא ושלטוניא וקלסו להון:

ומכל גלוליכם אטהר אתכם. מכל תועבותיכם. כי למבראשונה דדה"י. ונבוכיתך לאהרן זב. שהם הרהיבוני: וסימ' בדב"ג תלוש: ברה ה' כתי' ה' וסימ' עד בית ברה. וחבירו דבתריה דשפטים. מצות יי' ברה מאירת עינים. ברה כחמה איומה כנדגלות. ברה היא ליולדתה. וכל לשון אבילה דבות' כתיב ה' בב"א:

אבן עזרא

כתרצה. שם מדינה תמצאנ' בדברי אחאב: איומה. שים אימה מאל לכל רואיה כמו איום ונורא: כנדגלו'. כמחנו' בעלי הדגלים: הרהיבוני. חזקו ממני או הסירו כחי ותמשלתי כמו המהבת רהב ורהב' עמל ואון:

הפעם השנית

דודי ירד לגנו. כאשר פירשתי שאמרה לו ובא דודי לגנו וכאשר הקיצה רדפה אחריו וכאשר ראה אות' אמר יפה את רעיתי ואמר שערך ושניך גם כפלח הרמון והטעם כי את היא חשוקתי הקדמונית ולא תתערבי לי באחרת כי הנה שערך ושניך ורקתך לעדים נאמנים ולא יתכן שתתערבי באחרת כי אחת את היא בעולם ואין דומה לך גם הנה שלמה יש לו ששים מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספ' ואין כמותך כי אחת את לאמך:

הפעם השלישית

דודי ירד לגנו. זה שעלה למרום: לרעות בגנים וללקוט שושני'. שהוא דר עם המלאכים שהם צדיקים: אני לדודי. אמרה כנסת ישראל אעפ"י שירד דודי לגנו אני שלו והו' שלי. ענתה שכינ' יפה את. זה שחזרו בבית שני ופי' הסבי עיניך מנגדי שנפסקה הנבוא' בבית שני כאש' נסתכלה רוח"ק ולא תמצא חזון ונביא כאשר פירשתי בספר דניאל: שערך. שהיו בבית שני נזירים: שניך. גבורים: רקתך. כהנים: ששים המה. מפרשים הוציאו מספר ששים ושמונים בני נח ובני אברה' עם בני עשו בן בנו: ועלמות אין מספר. שאין להם יחוס: אחת היא. כמו גוי אחד בארץ:

מרכבות ד' חד חסר וסימ' מרכבת פרעה וחילו ירה בים חס' · מרכבות השמש שרף · שמה מרכבות כבודך · מרכבות עמי נדיב קדמא חס' : בנעלים ב' וסימ' והדריך בנעלים . מה יפו פעמיך בנעלים :

מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת : אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים : לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב : שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם : מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן : שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים :

מי אמרו אומיא כמה זוותנין עובדי עמא הדא בקריצתא שפירין עולימתא כסיהרא וברירן זכותהא כשמשא ואימתהא על כל יתבי ארעא בזמן דהליכו ארבעת טיקסהא במדברא : אל אמר מריעלמא לבית מקדש תניין דאתבני על ידוהי דכורש אשריתי שכינתי למיחמי עובדין טבין דעמי ולמיחמי אילולי פשן וסגן חכימיא דמתילין לגופנא ולבלוביהון סליין עובדין טביין הכרימונין : לא וכדו אתגלי קדם יי די אינון צדיקין ועסיקין באורייתא אמר יי במימריה לא אוסיף למכיכינון ואף לא אעביד עמהון גמירא אלהן אמליך בנפשי לאוטבותהון ולשואה יתהון גיותנין ברתיכי מלכין בגין זכוותא דצדיקי דרא דדמין בעובדיהון לאברהם אבוהון : שובי תובי לותי כנישתא דישראל תובי לירושלם תובי לבית אולפן אורייתא תובי לקבלא נבואה מן נביאיא די מתנבאין בשום מימרא דיי ומה טיבכון נביאי שקרא למטעי עמא דירושלם בנבואתכון די אתון ממללין סטיא על מימרא דיי ולאחלא משרית ישראל ויהודה : מה אמר שלמה ברוח נבואה מן קדם יי כמה שפירן רגליהון דישראל כד סלקין לאתחזאה קדם יי תלת זמנין בשתא בסנדלין דססגונא ומקרבין ית נדריהון וית נדבתהון ובניהון נפקי ירכיהון יאין כיוהרין דקביען על כלילא דקודשא דעבד בצלאל אומנא לאהרן כהנא : שררך וריש מתיבתך די בזכותיה מתפרנסין על כל עלמא היכמא דעוברא מתפרנס מן פרתיה במעיינא ואימיה בהיק באורייתא באונגא דסיהרא במיתיה לדכאה ולסאבא לזכאה ולחייבא ולא חסרין פתגמי אורית תדירא מפומיה היכמה דלא חסרין מוי דנהרא רבא די נפק מעדן ושבעין חכימין מסחרין יתיה כאידר סגלגל ואוצריהון מליין מן מעשר קודשא ונדרא ונדבתא דסייגו להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנישתא רבתא ומתילין לוורדין בגין די יהי להון חילא למיעסק באורית יומם ולילי :

אגוז ידוע בדברי קדמונינו ז"ל : באבי . כמו בפרי הנחל כמו ואכביה סניא וכן עודנו באבו לא יקטף ויש אומרי' שהו' המבכר ומן אביב ומן אב יובילו : עמי נדיב . שתי מלו' ויש אומ' כי יוד עמי נוסף כיוד בני אתונו ויתכן שלא תהיה היוד במלת בני נוסף : השולמית . שהיא מן שלם היא ירושלם וענינו יראו שלם : כמחולת מחני' . מן תוף וחליל ומחול : חמוקי ירכיך . יש אומרי' שהוא המקום שיסוב הירך וכן יפרש תתחמקין גם חמק עבר : חלאים . לשון רבי' מן וחלי כתם כמו צבאים שהוא לשון רבים מן צבי : אמן . חרש וזה הלשון ידוע : שררך . טבורך כמו רפאות תהי לשרך : אגן . כלי עגול וכן וישם באגנות : הסהר . תרגום ירח וכן השהרונים כדמות ירח וכן יקראו בלשון ישמעאל : המזג . ידוע בלשון רבנן כמו מסך יינה ויש אומרי' פירושו לפי ענינו וכן אפרשנו במקומו ואין לו דומה : סוגה . כמו בדברי חכמינו סייג :

הפעם השנית

אמרה היא כל מי שהיה רואה אותי היה תמיה ואומר מי זאת הנשקפה כמו שחר והשיבותי להם אל גנת אגוז ירדתי וטעם לא ידעתי אמרה תמיהה אני שלא הרגשתי ולא ידעתי שהייתי הולכת במרוצה אליך כמו מרכבות עמי נדיב הגדול שיש בעמי והיה כל רואי צועק אחרי שובי שובי השולמית והייתי אומרת להם מה תחזו בשולמית שיצאת' כולכם לראותה כאשר תצאנה שתי מערכות במחולות לקראת המלך והוא עובר באמצע בין שתי המערכות וזה ענין המחנים והיו אומרי' מה יפו פעמיך . וענין חמוקי ירכיך שהיו מכוסי' כבגד מצוייר במיני חלאים : שררך . והענין בשררך אזור בסדינה חגור במתניה יש בו דמות השהרונים ואחר שדימתהו ללבנה בשעת היותה מליאה אמרה כי זה הסהר שלך לא יחסר אורו כאשר יחסר אור הסהר אחר היותו שלם : בטנך ערימת חטים . שהיא נראית בחוץ כמו ערימת חטים עבה מלמטה ודקה מלמעלה . וענין סוגה בשושנים אמר כי הערימה לא היתה נראית כי שושנים היו סביבה :

הפעם השלישית

מי זאת הנשקפה . כמו מי זאת עולה מן המדבר והענין על החשמונאים שאותו הזמן היתה המלוכה בבית שני . אמרה שכינה אל גנת אגוז ירדתי משל לכנסת ישראל שלא יראה הפרי אלא אחר ששברו הפך וישמן ישורון ויבעט . כשקפתי לראות הפרחה הגפן אם יש בישראל צדיקים גמורים ויתרים . אמרה כנסת ישרא' לא ידעתי והענין לא הרגשתי עד ששמתני נפשי והענין שאני הרעותי לנפשי עד שחזרתי להיות מרכבות לאחרים הפך ואתה על במותימו תדרוך והרכבתיך על במתי ארץ והטעם שגלות חנם שהיתה בבית שני עד שהולידה הגלות על ישראל : שוב שובי . זה לעתיד בשוב יי' שבות ציון . וענין מה תחזו בשולמית כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה : מה יפו פעמיך . שיעלו ישראל מכל מקום כענין מי אלה כעב תעופינה : שררך . סנהדרי גדולה כאגן העגול : בטנך . סנהדרי קטנה :

מי זאת הנשקפה עליכו ממקום הגבוה לנמוך קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות : כמו שחר . הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת יהוד' ולא מלך והיו משועבדי' לפרס וליון ואח"כ נצחום בית חשמונאי ונעשו מלכים : איומה כנדגלות . איומה בגבוריה כנדגלות של מלכים כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצ' וכל הענין עד כאן : אל גנת אגוז ירדתי . עוד זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך : לראות באיבי הנחל . מה לחלוחית מעשים טובים אראה בך : הפרחה הגפן . אם תפריחו לפני ת"ח וסופרים ושונו' : הנצו הרמוני' . מקיימי מצות מליאים זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר בתוכו כלום ומבחוץ מלא מגורות מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין וענוותנין ת מעשיה' ואין תלמידים שבהן נכרים ואין מתפארים להכריע על שכן בדיקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לר' מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין האומות ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין : לא ידעתי . כנסת ישר' מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי ובגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכו' רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד : ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי כריבות של אומות עמי נדיב . כמו עם נדיב יוד יתיר כיוד של שכני סנה גנובתי יום רבתי עם : נפשי שמתני אני בעצמי מכיתים עלי כענין שנ' ואת למדת אותם עליך אלופים לראש : שובי שובי השולמית . אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום : השולמית . השלימה באמונתך עמו שובי שובי אלינו ונחזה בך נציב מתוך נציבים ושלטונים כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא . ד"א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך והיא אומר' מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולי' לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחולות מחנות המדבר : מה יפו פעמיך בנעלים . הם אומרים לה חפיצים אנו שתדבקי בנו בשביל נוי וחשיבות שראינו בך בעודך ביפייך : מה יפו פעמיך . בעליית הרגלים בתגריבים : חמוקי ירכיך כמו חלאים . קבוצת עדיי זהב קרויה חליכתם ע"ש חלי בלשון ערבי ורבותינו דרשוהו על נקבי השיתין של כסף שנעשו משששת ימי בראשית עגולים כמו ירך כמו חלאים לשון חפירה כמו חוליות הבור : מעשה ידי אומן . ידי הקב"ה במסכת סוכה אומן כמו אמן . קילוסו של הקדוש ברוך הוא ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שהן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסה מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהוא בא למושכה אליו : שררך אגן הסהר . טיבורך כאגן של מים בלולים שרוחצין בהן והוא עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שטיבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה אינו מענין כמה כקילוס העליון לפי שהעליון דודים מקלסה וזה ריעותיה מקלסות אותה על שם מעשיה לומר הגבוה את להתחבר עמנו והדוגמ' על שם לשכת הגזית היושב' בטיבור הארץ : אל יחסר המזג . לא יכלה משם משקה ר"ל לא יפלא ולא יפסוק משם שום דברי תורה : בטנך ערימת חטים . שהכל צריכין לה : סוגה בשושנים . גדורה ומסויגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מכם פורץ בו לומר כך חתן נכנס לחופה לבו מגעגע לחופה ולחיבת חתונתו בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים :

שני שדיך. משה ואהרן. דבר אחר מלך וכהן גדול: צוארך. ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויים לחוזק ולמגן כמגדל השן: עיניך כבריכות אשר בחשבון. המושכות מים כן עיניך על שער בת רבים חכמייך כשהם יושבים בשערי ירושלם העיר בת רב עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני העמים מושכות כ כבריכות מים ועוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יונים ולשון משנה הוא הלוקח יוני שובך מפריח בריכה ראשונה קודי"רם בלע"ז: אפך כמגדל הלבנון. איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קילוס כוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפייך שעל המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פנים כענין שנאמר הכרת פניהם ענתה בם ותדע שהרי מקלסם והולך מלמטה למעלה עיניך בריכות בחשבון ואחריהם המצח וכן האומות מקלסות מצחך חזק לעומת מצח כל הבאים להרעותך ולפתותך: כמגדל הלבנון הצופה פני דמשק. ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק דבר אחר פניך צופות פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלם עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק: ראשך עליך ככרמל. אלו תפילין שבראש שנאמר בהן וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזק ומורא כסלע הרים וכרמל הוא ראש ההרים: ודלת ראשך. קליעת שערות נזירייך נאה במצותה כקליעת ארגמן מודלת על גבה הראש: מלך אסור ברהטים. שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר נזר אלהיו על ראשו: רהטים. קור"ץ בלע"ז כן קורין לתלתלי האזורות שקושרין בהן החגורות. דבר אחר מלך אסור ברהטים הקדוש ברוך הוא נקשר באהבה במצות ובריצות שאתם רצים לפניו: מה יפית ומה נעמת. אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההוגנת להתענג בה: זאת קומתך דמתה לתמר. ראיתי כוי קומתך בימי נבוכדנצר שכל האומות היו כורעים ונופלות לפני הצלם ואתה עומדת בקומה זקופה כתמר הזה: ושדיך לאשכולות. דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים ליניק מהם דמו לאשכולות שמספיעו׳ משקה כך הם השפיעו להבין וללמד את הכל שאין יראה כיראתכם. עד כאן קלסוהו האומות מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין האומות: אמרתי אעלה בתמר. מתפאר אני בין חיילות של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין האומות: אחזה בסנסניו. ואני אחוז ואדבק בכם. סנסנים ענפים: ויהיו נא שדיך. ועתה האמיני את דברי שלא תתפתי אחרי האומות והיו הטובים והחכמים שביך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותך שילמדו מהם הקטנים שבהם: וחכך יהיה כיין הטוב. הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב: הולך לדודי למישרים. זהירה אני להשיב לכם שאעמוד באמונתי שיהא אני הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ושקרה: כיין הטוב. שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלקם. דובב מרחיש פרומי"ר בלע"ז ויסודו לשון דיבור וכך היא התשובה אני לדודי עם הוא מתרצה לי: לכה

ככרמל. יש אומרים הר הכרמל ואיננו כי אם עין וכן בדברי הימים כתוב וכרמל עם ארגמן: ברהטים. כמו ברהטים בשקתות המים והם מקומות עשויות להתחבר שם המים: ודלת. כלשון ישמעאל קנה השיער: בסנסניו. אין לו דומה והוא למעלה ששם הפרי: למישרים. תאר היין כמו יתהלך במישרים: דובב. כענין דבור ואולי כמוהו דבה: תשוקתו. כמו ואל אישך תשוקתך:

על שער ב׳ וסימ׳ צוארך כמגדל השן. ויבן עזיהו מגדלים. ואינון חד מן א״ב מן ב״ב על וסימ׳ נמסר בבס׳ רבת׳ במערכת אות הע״ן בערך על בס״ד: אחזה ל׳ אמרתי אעלה בתמר וא׳ ואחזה כי המגיד לי ואינון חד מן כ״ג זוגין חד נסיב א׳ וחד וא׳

שני שדיך כשני עפרים תאמי צביה: צוארך כמגדל השן עיניך ברכות בחשבון על־שער בת־רבים אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק: ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן מלך אסור ברהטים: מה־יפית ומה־נעמת אהבה בתענוגים: זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכלות: אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו ויהיו־נא שדיך כאשכלות הגפן וריח אפך כתפוחים: וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים: אני לדודי ועלי תשוקתו:

ל׳ וחד תאומי חד זוגין י״א׳. ב׳. ל׳ אל״ף חנ״כ על. ב׳ מל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳. ל׳ ה״א. ל׳. ה׳. ל׳. וחד כתפוחי׳. י׳ בליש׳. ל׳. חל׳. ל׳. ח׳. ב׳ ואליך תשוקתי

שני תרין פריקייך דעתידין למפרקייך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמיין למשה ואהרן בני יוכבד דמתילן לתרין אורזילין תיומי טביא: צוארך ואב בית דינא ודאין דיניך חסין על עמא לכפתא יתהון ולמנגד מן די יתחייב בדינא לנגדא כשלמה מלכא דעבד מגדלא דשן דפיל וכבש ית עמא בית ישראל ואהדר יתהון למרי עלמא ספרייך מליין חוכמתא כפרקטינין דמיא וידעין למימני חושבני עיבורין ומעברי שנין וקבעין רישי ירחין ורישי שנין בתרע בית סנהדרין רבא ורב בית אבא לבית יהודה דמי לדוד מלכא דבנא מצדתא דציון די מתקרי מגדלא דלבנן דכל מן דיקום עלוהי יכיל למימני כל מגדלין די בדמשק: ראשך מלכא דאתמני עלך רישא צדיקא כאליהו נביא דקני קנאתא למרי שמיא וקטל ית נביאי שקרא בטורא דכרמל ואתיב ית עמא בית ישראל לדחלתא דיי אלהא ודלת עמא די אזלין ברישא מכא על די אינון מסכינין עתידין למלבש ארגונא היכמה די לבש דניאל בקרתא דבבל ומרדכי בשושן בגין זכותא דאברהם דאמליך מן קדמת דנא למרי עלמא ובצדקתא דיצחק דכפתיה אבוהי למקרביה ובחסדותא דיעקב דקליף על חוטריא ברהטיא: מה אמר מלכא שלמה כמה יאה אנת כנישתא דישראל בזמן די תסבולי עלייך ית ניר מלכותי בעידן די אנא מוכח יתיך ביסורין על חוביך ואנת מקבלא יתהון ברחים דמיין באנפיך כתפנוקין: זאת ובעידן די פרסין כהנייך ידיהון בצלו ומברכין לאחיהון בית ישראל דדמין ארבעת ידיהון מתפרשין כלולבי דתמר וקומתהון כדיקלא וקהליך קיימין אפין באפין כל קבל כהניא ואפיהון כבישן לארעא באתכלא דעינבין: אמרתי אמר יי במימריה אסק ואנסיה לדניאל ואחזי אי בהיל למיקם בניסיונא הדא היכמת דקם אברהם דדמי ללולבא בעסרא נסין ובחין אף אנא לחנניה מישאל ועזריה אי בהלין למיקם בנסיונהון אפרוק בדיל זכותהון לעמא בית ישראל דמתילן לאתכלין דעינבין ושומהון דדניאל חנניא מישאל ועזריה אשתמעו בכל ארעא וריחיהון יהי נדיף כריחא דתפוחין דגינתא דעדן: וחכך אמר דניאל וחברוהי קבלא נקבל עלנא גזירת מימרא דיי היכמה די קיבל עליה אברהם אבונן דמתל לחמר עתיק ונהך באורחן דתקנן קדמוהי היכמה דאזלו אליהו ואלישע נביאיא די בזכותהון קמו מתיא ודמין לגבר דדמיך וכיחזקאל בר בוזי כהנא דמנבואת פומיה אתערו דמכי מיתיא די בבקעת דורא: אני אמרת ירושלם כל זמן די אנא מהלכא באורחא דמרי עלמא משרי שכינתיה ביני ועלי מתוויה ובעידן דאנא סטיא מן אורחתיה מסליק שכינתיה מביני ומטלטל יתי ביני עממיא ואינון שלטין בי כגבר דשליט באינתתיה:

הפעם השנית

אפך כמגדל הלבנון. אותו המגדל היה שוא לא היה בו עוות: ראשך עליך ככרמל. כענין כרמל וכארגמן בענין בו כאף. וטעם מלך אסור ברהטים כי דימה השיער שהוא יורד זה תחת זה כ כרמות המים ברהטים והמלך הוא הראש או יהיה פירושו כי המלך הוא היה מתאוה להיו׳ אסור וקשור בחבלי שערה וזה הענין ש הזכירוהו שרי קדר החושקים: מה יפית. אין בעולם תענוג לנפש ולא דבר יפה ונעים כמו החשק: זאת קומתך דמתה לתמר. ואשכלות הם אשכלות הגפן שעלת׳ עם אילן התמר כל אחד היה מתאוה ואומר אעלה בתמ׳: אחזה בסנסניו. ויאחז בשדיה ויריח אפה שהיא כתפוחי׳: וחכך. הוא הרוק שתחת הלשון שהוא דומה ליין המתהלך במישרי׳ וירחים היטב כל כך ישמח הנפש ויעיר הלב. אמרתי להם הנערה אומרת אני לדודי לבדו לא ל לכם המתאוים: ועלי תשוקתו. לעשו׳ חפצו.

הפעם השלישית

שני שדיך. שתי תורות: צוארך. המלך המשיח: עיניך. הם הנביאים שהיו בתחילה בחשבון עתה יהיו רבים כענין והיה אחרי כן אשפך את רוחי על כל בשר ונבאו וגו׳: אפך. הוא כהן גדול כענין ישימו קטורה באפך: ראשך עליך ככרמל. זהו נחמיה בן חושיאל שהוא מבני יוסף: ודלת ראשך. זהו אליהו: מלך אסור ברהטי׳. הוא המשיח שהוא אסור כאשר העתיקו קדמונינו כי ביום שחרבה ירושלם נולד: מה יפית. שתחזור כנסת ישראל לגדולתה. ובין זאת קומתך דמתה לתמר זהו שאמר ועמך כולם צדיקים וכתוב צדיק כתמר יפרח: וריח אפך. הוא הכהן הגדול המעלה העולות והמקטיר: וחכך. הם המשוררים: אני לדודי. כי חלק יי׳ עמו:

וסימ׳ נמס׳ במסרה רבתא במערכת או׳ האלף בס״ד: וריח ה׳ וסימ׳ וריח לו כלבנון׳ שלמותיך כריח׳ אפך כתפוחי׳ וריח שמניך מכל בשמי׳. וריח נד לא עדת בהון:

אבן עזרא

אתרודי. אוהבי או ריח הלבון: הדודאים. צמח כדמות צורת אדם. תלמדני חוזר על האם: מתרפקת. מתחברת ואין לו דומה במקרא וכן עניינו בלשון ישמעאל: חבלתך. לשון הריון כמו הנה יחבל און ויתכן שהוא הלידה מענין חבלי יולדה: ועתה לכה דודי

הפעם השנית

כבא השדה כליכה באחת הכפרים לא כלך אל המדינ׳ ובעלות השחר כשכימ׳ ובמקום הראוי שיש לו ריח טוב שם אתן את דודי כענין נתתי את ידידות נפשי ואם הוא הפך. וטעם הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים שתחברות פה אל פה ואמרה כך הייתי מתאוה לנשק פיך בפרהסיא ובגלוי ולא אהיה לבוז בעיני בני אדם ועל זאת אמר׳ מי יתנך כאח לי הייתי נוהג אותך ומביא אותך אל בית אמי לעיני הכל תלמדני והיא היתה מלמדת אותי איך אשקך מיין הרקח ועניינו דבר שירקח יותר מיין: רמוני. הוא הריר שתחת הלשון או יהיה כמשמעו. והנה הדוד והנערה יחד על כן אמרה שמאלו תחת לראשי: מי זאת עולה. אמרה לו והם שוכבים יחד בכרם ויקרא בן הראית לעולם נערה שעלתה מן המדבר תבקש להתחבר עם דודה כאשר עשיתי אני מרוב אהבתי בך ותדע למה עוררתיך בעבור להזכירך דבר אילן התפוח כי כמדומ׳ לי שלא הרתה אמך ויחמה בך כי אם תחת התפוח על כן ריחך כתפוח בעצי היער כאשר אמרה לו בתחילה שהיית׳ מתאוה ומחמדת לשבת בצלו ולהיות שמאלו תחת ראשה:

נראה ה׳ וסימני׳ נכס׳ בישעיה סימן ה׳ וירמיה ס׳ מ״ב: שם אתן נתתיה שם ז׳ בליש׳ וסי׳ ונתת את הכיור. ונתן יי׳ לך שם לב רגז וכליון. לתתן שם את ארון. מקום אשר נתנו שם ריח. ויהנו שם כעס קרבנם. שם תתנו נחלתו. שם אתן את

תרגום

לכה כד חבו עמא בית ישראל אגלי יי׳ יתהון בארעא דשעיר חקלי אדום אמרת כנשתא דישראל בבעו מינך ריבון כל עלמא קבל צלותי די אנא מצליא קדמך בקרוי גלותא ובפילכי עממיא: נשכימה אמרין בני ישראל אילין לאילין נקדים בצפרא ונהך לבית כנישתא ולבית מדרשא ונבקר בספרא דאוריתא ונחמי אי מטא זמן פורקנא דעמא בית ישראל דמתילן לגופנא לאתפרקא מגלותהון ונשאל לחכימיא איתגלי קדם יי׳ זכותא צדיקיא דמליין פיקודיא כרומנא אי מטא קיצא למיסק לירושלם למיתן תמן שבח לאלהא שמיא ולמקרב עלוון ונכסת קודשין: הדודאים וכד יהא רעוא מן קדם יי׳ למיפרק ית עמיה מן גלותא יאמר למלכא משיחא כבר שלים קץ גלותא וזכוות צדיקיא אתבסם קדמי כריח בלסמון וחכימי דריא קביען על תרעי מדרשא עסיקין בפתגמי ספריא ופתגמי אוריתא כען קום קבל מלכותא די גנזית לך: מי ובההיא זמנא אתגלי מלכא משיחא לכנישתא דישראל ויימרון ליה בני ישראל איתא תהא עמנא לאח וניסק לירושלם ונהי ינקין עמך טעמי אוריתא היכמה דיניק ינקא בתדיא דאמיה דכל זמן דהויתי מטלטלא לברא מן ארעי כד הויתי דכירנא ית שום אלהא רבא ומסירנא נפשי על אלהותיה אף עמי ארעא לא הוי מבזין לי: אנהגך אדברינך מלכא משיחא ואעילינך לבית מוקדשי ותאלף יתי למדחל מן קדם יי׳ ולמהך באורחתיה ותמן נסעוד סעודתא דלויתן ונשתי חמר עתיק דאצטנע בענבוהי מן יומא דאתברי עלמא ומרמוני פירי דאתעתדו לצדיקיא בגינתא דעדן: שמאלו אמרת כנישתא דישראל אנא בחירתא מכל עממיא די אנא קטרא תפילין ביד שמאלי וברישי וקביעא מזוזתא בסטר ימינא דרשי תולתא לקביל תקי דלית רשו למזיקא לחבלא בי: השבעתי יאמר מלכא משיחא משביעא אנא עליכון עמי בית ישראל מה דין אתון מתגרין בעמי ארעא למיפק מן גלותא ומה דין אתון מרדין בחיילותיה דגוג ומגוג אתעכיבו פון זעיר עד די שיצון עממיא די עלו לאגחא קרבא לירושלם ובתר כן ידכיר לכון מרי עלמא רחמי צדיקיא ויהא רעוא מן קדמוהי למיפרקכון: מי אמר שלמה נביא כד ייחון מיתיא עתיד לאתבזעא טור משחא וכל מיתיא דישראל עתידין למפק מתחותוהי ואפילו צדיקיא דמיתו בגלותא עתידין למיתי אורח כוביא מלרע לארעא ונפקין מן

מקרא

לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים: נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את דדי לך: הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך: מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבזו לי: אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני אשקך מיין הרקח מעסיס רמני: שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני: השבעתי אתכם בנות ירושלם מה תעירו ומה תעררו את האהבה עד שתחפץ: מי זאת עלה מן המדבר מתרפקת על דודה תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך

רשי

לכה דודי נצא השדה. דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהן גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק: נלינה בכפרים. נלינה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך: נשכימה לכרמים. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות: נראה אם פרחה הגפן. אלו בעלי מקרא: פתח הסמדר. כשהפרח נופל והענבים ניכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנ׳ שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התור׳: הנצו הרמונים. כשהם גמורים והנץ שסביבותיהם נופל הנצו נופל נצו ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמורה וראויין להורות: שם אתן את דודי. שם אראך את כבודי וגדלי שבח בני ובנותי: הדודאים נתנו ריח. דודאי התאנ׳ הטובות והרעות כענין שנאמר הראני יי׳ והנה שני דודאי תאנים וגו׳ הדוד האחד טובות וגו׳ והדוד השני תאנ׳ רעות מאד אשר לא תאכלנה שגם פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים פניך: ועל פתחינו כל מגדים. יש בידינו שכר מצות הרבה: חדשים גם ישנים. שחדשו סופרי׳ עם הישנים שכתבת עלי: צפנתי לך. לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי. ד״א צפנתי להראות לך שקיימתים: מי יתנך כאח לי. שתבא לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו וינחם אותם: אמצאך בחוץ אשקך: אמצא נביאיך מדברים בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדי היא אהבתך שתהא אהובתך סובבת לחזר אחריה:

אל בית אמי. בית המקדש: תלמדני. כאשר הורגלתה לעשות באהל מועד: אשקך מיין הרקח. נסכים: עסיס. יין מתוק: שמאלו תחת לראשי. השבעתי אתכם. עכשיו כנסת ישראל מסבבת דיבורה כלפי האומות אף על פי שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם: מה תעירו ומה תעוררו. כי לא יועיל לכם: מי זאת. הקדוש ברוך הוא ובית דינו אומרים על כנסת ישרא׳ מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תור׳ ובדיבוק שכינה ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה מתרפקת על דודה מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו: רפק. בלשון ערבי רפיקה חבורה: תחת התפוח עוררתיך. כך היא אומרת בבקשה חיבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורים המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך אמך. הרי אמרנו שהקב״ה קראה אמו שם כהיתה לך לאם. חבלתך. לשון חבלי יולדה. חבלתך באו לך חבלים ממך כמו בני יצאוני יצאו ממני:

דודי לך. רמזים ט׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה ע״ש: עד ועד י״א בטעם מאריך ס״פ וסי׳ ערבון עד שלחך. ורדפוך עד אבדך. עד רדתה. מכף רגלך ועד קדקדך. אנכי אשב עד שובך. ואשמתינו גדלה עד לשמים. במחנה עד חותם. מכף רגלו עד קדקדו דאיוב. עד שתחפץ ג׳ בסיפר׳:

הפעם השלישית

לכה דודי. אמרה כנסת ישראל הואיל והסתכל בכרמים שהם ישראל תראה אם פרחה הגפן כמו שהעתיקו ח״ז אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו מעמיד עליהם מלך שגזירותיו כגזירת המן ונגאלין והנה תראה שהדודאים נתנו ריח והתחברו חסידים אלה שהם חדשים עם חסידי אבות קדמונים וזה ענין חדשים גם ישנים: מי יתנך כאח לי. בעבור שיש בגלות עובדי השם ושומרי המצות בצניעות הם מתאוים לשמור את המצות בפרהסיא ושתשוב השכינה כאשר היתה בתחילה: מיין הרקח. הוא ניסוך היין: שמאלו. עולת הערב והבקר. אמ׳ שלמה ברוח הקדש השבעתי אתכ׳ שלא תתעוררו עד שיגיע הקץ: מי זאת עולה מן המדב׳. וכן אמר שלמה כשהיו ישראל במדבר וכנכנסו לארץ אמר בתחלה השבעתי אתכם ואחר כן מי זאת עולה וזה הענין כמו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כשיעלו ישראל ממדברות העמים יאמרו למשיח שהוא דודה דע כי תחת התפוח עוררתיך והענין כי היית אסור וישן ולא התרתיך כי אם בתפילתי כענין תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו ודברי ותפילותי כאילו הם הולידוך:

שימני כחותם. בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך. וקשה כשאול קנאה. והתגר שנתקנאו ושנתגרו בי האומות בשבילך. קנאה בכל מקום אנפרמנט בלע״ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם: רשפיה של אש חזקה

רשפיה. גחליה וכן ובני רשף יגביהו עוף: שלהבת יה. מחלוקת בין אנשי המסורת אם היא מלה אחת או שתים והקרוב שהיא שתים וסמיכת השם כמו כהררי אל ושין שלהבת שורש וכמוהו להבת שלהבת והנה היא מלה מרובעת מארבע אותיות: נצור עליה. מן ונצרת עליה: כמוצאת. לשון נקבה על משקל מה היוצאת הזאת:

כשאול ג׳ ומל וס׳ הרחיב כשאול נפשו. נבלעם כשאול חיים. קשה כשאול קנאה: אחות ג׳ קמצי׳ וסי׳ ולאבשלום אחות יפה ושמה תמר: לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות. אחות לנו קטנה: יביא ה׳ חס׳ וסי׳ שתי תורי׳ דנזיר. ותאותם יבא להם. יבא בפריו אלף כסף. כי את כל המעשה יבא במשפט. וגם מלכיהם עם נסיכיהם. וי׳ מל׳ וס׳ נמסר בסוף סדר צו:

שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃ מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ׃ אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ׃ אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃ אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃ כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף׃

תחות טור משחא ורשעי דמיתו ואתקברו בארעא דישראל עתידין למהויהון רמיין היכמה דרמי גבר אבנא באלא בכן יימרון כל דיירי ארעא מה הות זכותא דעמא הדין דסלקא מן ארעא רבא רבבן כיומא דסלקת מן מדברא לארעא דישראל ומתפנקין על רחמי מרהא כיומא דאתחמת תחות טורא דסיני לקבל ית אוריתא ובהיא שעתא עתידא ציון דהיא אמן דישראל למילד ית בנהא וירושלם לקבלא ית בני גלותא: שימני אמרין בני ישראל ביומא ההוא לריבוניהון בבעו מינך שוי יתן כגלוף דעזקן על לבך כגלוף דעזקא על אדרעך ולא נוסיף עוד למהוי גליין ארום תקיפא כמותא אהבת אלהותך וחסינא כגהינם קנאתא דעמא מקנאן לן ודבבו דנטרין לן דמיא לגומרין דאישא דגהינם דברא יתיה יי ביומא תנינא לבריית עלמא לאוקידא ביה פלחי פולחנא נוכראה: מים אמר מרי עלמא לעמיה בית ישראל אילולי מתכנשין כל עממיא דמתילן למוי ימא דאינון סגיאין לא יכלין למטפי ית רחמיי מינך ואי מתכנפין כל מלכי ארעא דמתילן למוי דנהרא דנגרא בתקוף לא יכלין לממחי יתיך מעלמא ואילולי יהיב גבר כל ממון ביתיה למקני חוכמתא בגלותא אנא מהדר ליה כפיל לעלמא דאתי וכל ביזתא די בזון מן משיריתיה דגוג יהי דיליה: אחות בעידנא ההיא יימרון מלאכי שמיא אילין לאילין אומא חדא אית לן בארעא וקלילן זכותהא ומלכין ושלטונין לית לה למפק לאגחא קרבא עם משיריתיה דגוג מה נעבד לאחתנא ביומא דמלילו אומיא למיסק עלהא לקרבא: אם יימר מיכאל רבהון דישראל אם היא מתעתדא כאושא ביני עממיא ויהבא כספא למקני יחוד שמיה דמרי עלמא נהי אנא ואתון עם ספריהון סחרין לה כנדבכין דכספא ולית רשו לעממיא למשלט בה היכמה דלית רשו לזחלא למשלט בכספא ואפילו אי מסכינא היא מן פקודיא נבעי רחמין עלהא קדם יי וידכר לה זכות אוריתא דעסקן ביה ינקיא ודכתיבא על לוחא דלבא ומתעתדא לקביל אומיא כארזא: אני מתיבא כנישתא דישראל ואמרת אנא תקיפא בפתגמי אוריתא כשורא ובנוי חסינין כמגדלא ובההיא זימנא תהי כנישתא דישר׳ משכחא רחמין בעיני מרהא ויהון שאלין בשלמא כל דיירי ארעא: כרם אומא חדא סלקת בעידויה דמרי עלמא דשלמא עימיה דהיא מתילא לכרמא אותיב יתה בירושלם ומסר יתה ביד מלכיא דבית דוד דיהון נטרין יתה היכמה דאריסא נטיר לכרמא בתר דמית שלמה מלכא דישראל אשתארא בידוי

הבאה מכח שלהבת של גהינם טעם הזקף הגדול הנקוד על ר רשפיה מלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה ל לשלהבת יה לומר אש של שלהבת יה: מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. על שנים בלשון רשפים נופל עליהם לשון לא יכבו: מים רבים. האומות: ונהרות. שריהם ומלכיהם: לא ישטפוה. על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי ושדול: אם יתן איש את כל הון ביתו. כדי להמיר אהבתך: בוז יבוזו לו. כל זה הקדוש ברוך הוא ובית דינו מעידים שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה. אחות לנו בתחתונים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כענין שנאמר לא מ מרובכם וגו׳ שהם מקטינים עצמם: אחות. לשון איחוי אלו קרעים שאין מ מתאחין: ושדים אין לה. כענין שנאמר בגלות מצרים שדים נכונו בהגיעת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לשתדורים: מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. כשהאומות מתלחשים עליה ל להכחידה כענין שנאמר לכו ונכחידם מגוי: אם חומה היא. אם תחזק באמונתה וביראתה להיו׳ כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה ר״ל שלא תתחתן בם והם לא יבואו בה ולא תפתח להם: נבנה עליה טירת כסף. נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש ובית הבחיר׳: ואם דלת היא. הסובבת על צירה ובהיקם עליה תהא כפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא באם: נצור עליה לוח ארז. נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גוררת ואוכלתן. וכנסת ישראל אומרת אני חומה חזקה באהבת דודי: ושדי כמגדלות. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה: אז. באמרי זאת: הייתי כמוצאת שלום. ככלה המצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה: כרם היה לשלמה. זו כנסת ישראל שנאמר כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל: בבעל המון. בירושלם שהיא רבת עם והמון רב: בעל. לשון מיסור כמו מבעל גד בבקעת הלבנון: נתן את הכרם לנוטרים. מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי יון ואדום במדרש שיר השירי׳ מצאתי מקצת שמך על נוטרים הללו שהם המלכיות: איש יביא בפריו. כל מה שיכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואכפרות הכל גבו מהם להביא לתוך ביתם: כרמי

שלהבתיה מלא חדא לבן אשר

והמלה מן מצא ונעלם האלף כמנהגו: בעל המון. שם מקום שם כרמים רבים: והעומד על זה החבור אולי יתמה למה אומר כאן בלשון ישמעאל בעבור קוצר דעתינו כי לא נדע מלשון ה הקדש כי אם הכתוב במקרא שהוזכרו ה הנביאים לדבר ומה שלא הוזכרו לא נדע שמו ובעבור היות לשו׳ ישמעאל קרוב מאד ללשו׳ הקדש כי בניני ואותיו׳ יהו״א והשמרתי׳ ונפעל והתפעל והסמיכות דרך אחת לשתיהן וכן בחשבון ויותר מחצי הלשון ימצא כמוהו בלשון ה הקדש על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא ויש לה דומה בלשון ישמעאל נאמר אולי פירושה כן אע״פ שהדבר בספק:
נשלם פי׳ שיר השירים מהפעם הראשונה:

הפעם השנית

ועתה דודי שימני כ כחותם על לבך ה הדביקני אל לבך כ כהדבק החות׳ באצבע כן הדביקני ואני על זרועך. וענין בוז יבוזו לו היו בני אד׳ מלעיגים עליו: אחות לנו קטנה. אמרה הנערה אחר שבני אמי חסר אותי ואמר לאחיו אחות לנו שתנוה נוטרה את ה הכרמים והיא היתה באותו הזמן קטנה. מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה להנשא: אם חומה היא. אם שמרה את עצמה והיא בתולה נבנה עליה טירת כסף והענין כי נשים בנין חשוב על החומ׳ מכסף כדי שיהיה לה כבוד על כל החומו׳ וזה הטעם נקנה לה חלי כתם שהם הקשורי׳ הראויי׳ לכלה: ואם דלת היא. שנשבר נפתחת נצור עליה והענין נביא נ׳ במצור ונסגור עליה שלא תראה הפך טירת כסף שכל הרואה על החומה טירת כסף יבא לראותה. אמרה הנערה אני חומה ושדי גדלו ונכונו והענין אע״פי שהרי נכונו בתולה אני. אז הייתי בעיניו החושד אותי כמוצאת שלו׳ כי בתחילה נחרו בי ועתה מצאתי שלו׳ עמהם. ויש אנשים שיתמהו ויאמרו אם שדיה כמגדלות הנה הם גדולי׳ ואינו כן אלא מאחר שהיא דומה לחומה יהיו שדיה כמגדלות שהם על החומה הם הקטנים: כרם היה לשלמה. חזרה להלל נפשה ורוב אהבתה ואמרה כרם היה לשלמה והענין כי הנה שלמה המלך השכיר הכרם שלו בעבור שיביאו לו בפריו הנוטרים שמכרו אותו אלף כסף

הפעם השלישית

שימני כחותם. אלו דברי כנסת ישרא׳ לשכינה שהיא דבוקה בך לעולם. וענין מים רבים הם האומות הנמשלות למים כענין ישטפו ממים רבים וכן את מי הנהר הגדולי׳ וכמוהם רבי׳ אם יתן איש. כמו המן הרשע ללעג יהיה שלא יוכל לשנות דת ישראל כי המקום הוא שומר תורתנו כענין אתה ה׳ תשמרם שהוא חוזר על הפסוק הראשון שהוא אמרות ה׳ אמרות טהורות: אחות לנו קטנה. תאמר כנסת ישראל אחר שתתחבר עוד כשארית לנו אחות מעבר לנהר כוש או הם שני המטות וחצי המטה: ביום שידובר בה. ביום שנחמה כמו דברו על לב ירושלם: אם חומה היא. אם שמרה עצמה ולא יצאה מהדת נכין לה מקום וטירות מליאות כסף וכלך בשבילה: ואם דלת היא. שלא שמרה המצות ופתחה לכל נכור עליה ונמנעה שלא תבוא אלינו. ענתה היא ואמרה אני חומה שומרת דתי הייתי תורה שבכתב ושבעל פה. היו לנו אז יהיה כל ישראל בשלום: כרם היה לשלמה. הם ישראל ששלמה היה מלך על כולם וזה הענין בבעל המון שכל ההמון היה שלו והוא שכב לתת הכרם לנוטרים והם מלכי ישראל. וענין אלף כסף עשרת השבטים שהיו לנוטרים וכל שבט מאה כסף: כרמי

אבן עזרא

הפעם השנית

ואני לא עשיתי כן אלא כרמי שלי לפני ואחזרה שלטנת ואומרת קח אתה שלמה האלף שלך וירויחו הנוטרים השומרים מאתים · אני איני רוצה ממון ולא קרן וריוח אלא להיות כרמי שלי לפני שהתחברתי בו עם דודי והוא יותר תענוג לי מכל ממון · אמר דודה כשאת יושבת בגני' שם בתוך הכרם אל תריתני קולך כי ה חברים יש לי והם מ מקשיבים לקולך ועתה השמיעיני ואמרי לי ברח דודי כאילו ת תחשבי שאני עמהם שלא יחשדוני שאני ע עמך בכאן כאשר א אמרת לי בתחילה סב דמה לך דודי לצבי או לעופר האילים:

נשלם פי' שיר השירים מהפעם השנית ·

הפעם השלישית

כרמי שלי · את' שלמה ברוח הקדש זה הכרם כולו שהיה לי עוד י יחזור להיותו לפני: האלף לך שלמה · ואמר למשיח שהוא בנו ויקרא שלמה ה האלף לך שלמה יחזרו שהיו לנוטרי' את פריו גם המאתים שהם י יהודה ובנימן · אמרה שכינה היושבת בגנים את כנסת ישראל כמה יתאוו המלאכים לשמוע את פיריך · ענתה כנסת ישראל אם טוב בעיני דודי ברח מהמלאכי' ורד אל הרי בשמים הם הררי ציון כי שם צוה יי' את הברכה חיים עד העולם:

ודמה ל' וחד דמה ואינון חד מן ג' זוגין מחדין חד ד' וחד וד' וסי' דמה ל' עד שיפוח היום · חרבה ל' ברח דודי · דשן ל' ונתן מטר זרעך אשר תזרע · ודשן ל' כי אביאנו אל האדמה: דחופים ל' הרצים יצאו · ודחופים ל' הרצ' דרכבי הרכש:

נ' כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ: הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי: בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

ל' רפי ויתר תנש' · ל' כאיש אחד · ב' ונסי' · ל' ואחד דמה

סך פסו' שיר השירים מאה ושבעה עשר וסי' קי"ז ואציו נרד וכרכם:

רְחַבְעָם בְּרֵיהּ אָתָא יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּפַלִּיג עִמֵּיהּ מַלְכוּת וּדְבַר מִן יְדוֹי עֲסַר שִׁבְטִין עַל מֵימַר פּוּמֵיהּ דַאֲחִיָּה דְמִן שִׁילֹה דִּי הוּא גְּבַר רַבָּא: כרמי כַּד שְׁמַע שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל נְבוּאָתֵיהּ דַאֲחִיָּה דְמִן שִׁילֹה בְּעָא לְמִקְטְלֵיהּ וַעֲרַק אֲחִיָּה מִן קֳדָם שְׁלֹמֹה וַאֲזַל לְמִצְרַיִם וּבְהַהִיא שַׁעְתָּא אִתְאֲמַר בִּנְבוּאָה לְמַלְכָּא שְׁלֹמֹה לְמֶהֱוֵי אִיהוּ שַׁלִּיט בַּעֲסַר שִׁבְטִין כָּל יוֹמוֹהִי וּבָתַר מוֹתֵיהּ יְהֵי שַׁלִּיט בְּהוֹן יָרָבְעָם בַּר נְבָט וּתְרֵין שִׁבְטִין יְהוּדָה וּבִנְיָמִן יְהֵי שַׁלִּיט בְּהוֹן רְחַבְעָם בַּר שְׁלֹמֹה: היושבת אֲמַר שְׁלֹמֹה בְּסוֹף נְבוּאָתֵיהּ עָתִיד מָרֵי עָלְמָא לְמֵימַר לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּסוֹף יוֹמַיָּא אַתְּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּמְתִילָא לְגִנְּתָא קַלִּילָא בֵּינֵי אוּמַיָּא וְיָתְבָא בְּבֵית מִדְרָשׁ' עִם חַבְרֵי סַנְהֶדְרִין וּשְׁאָר עַמָּא רַצְיָתִין לְקָל רֵישׁ מְתִיבְתָּא וְאַלְפִין מִן פּוּמֵיהּ פִּתְגָּמֵיהּ אַשְׁמִיעִינִי אוֹרַיְתָא קָל מִלַּיִךְ בְּעִידָן דְּאַתְּ יָתְבָא לְזַכָּאָה וּלְחַיָּבָא וַאֲנָא מַסְכִּים לְכָל מַה דִּי אַתְּ עָבְדַתְּ: ברח בְּהַהִיא שַׁעְתָּא יֵימְרוּן סָבֵי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲרוֹק לָךְ רַחֲמִי מָרֵי עָלְמָא מֵאַרְעָא הָדָא מְסָאֲבָא וְתִשְׁרֵי שְׁכִינְתָךְ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּבְעִידָן עָקְתִין דִּי אֲנַחְנָא מְצַלִּין קֳדָמָךְ תְּהֵי דָמֵי לְטַבְיָא דִּי בְעִידָן דְּדָמִיךְ עֵינָא חֲדָא קָמִיץ וְעֵינָא חֲדָא יְהֵי פְּתִיחַ אוֹ כְאוֹרְזִילָא דְאַיָּלָא דִּבְעִידָן דְּעָרִיק מִסְתַּכֵּל בַּתְרֵיהּ כֵּן אַנְתְּ תְּהֵא מַשְׁגַּח בָּן וּמִסְתַּכֵּל בְּצַעֲרָן וּבְסִיגוּפָן מִשְּׁמֵי מְרוֹמָא עַד זְמַן דְּיִתְרְעֵי בָן וְתִפְרוֹק יָתָן וְתָעִיל יָתָן עַל טוּרָא דִירוּשְׁלֶם וְתַמָּן יְסַקּוּן כַּהֲנַיָּא קֳדָמָךְ קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא:

רשי

כרמי שלי לפני · ליום הדין יביאם הקב"ה במשפט ויאמ' כרמי אע"פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שחטפת' לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם והם אומרים האלף לך שלמה אלף הכסף שגביתו מהם הכל נחזור לך: ומאתים לנוטרי' את פריו · ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כעניין שנאמר תחת הנחשת אביא זהב · ואותם תשלומים לתלמידי ח חכמים כמו שנאמר כי ליושבי' לפני יי' יהיה סחרה ואתננה של צר וים לפרס ומאתים לנוטרי' את פריו כדין הנהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו כשלם על ק קדש ישראל ליי' ראשית תבואתו קרן וחומש חומשו של קרן ומאתי' הם חומשו של אלף: היושבת בגנים · הקדוש ברוך הוא א אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה ר רועה בגנים של אחרי' ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: חברים מקשיבים לקולך · מלאכי השרת חביריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ו ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות: השמיעני · ואחר כך יקדישו הם שנ' ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים: ברח דודי · מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם: ודמה לך לצבי · למהר הגאולה והשרה שכינתך על הרי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו: אמן

נשלם פירוש שיר השירים תהלה ליוצר אורים

רשי

ויהי בימי שפוט השופטים · לפני מלוך שאול שהיו הדורות מתפרנסים על ידי שופטים ובימי שופט היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז ׃ וילך איש · עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מארץ ישראל לחוצה לארץ מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש ׃ אפרתים · חשובים וכן בן תוחו בן צוף אפרתי אבנימוס ראה חשיבות שהרי השיא עגלון מלך מואב את בתו לאהוד לשמחלון ראמר מר רות בתו של עגלון היתה · דבר אחר אפרתים בית לחם קרויה אפרת׃ איש נעמי · למה נאמר מכאן אמרו אין איש מת אלא לאשתו ׃ גם שניהם · מהו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואחר כך מתו גם הם ׃ ותצא מן המקום · למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדה מואב ומהיכן תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ושם רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבח של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע ׃ כי

אבן עזרא

כשם אל יחזק ידי וזכרי יעמיד הודי · פירוש מגילת רות לאברהם ספרדי ׃

נאום אברה׳ בעבור היות דוד שורש מלכות ישר׳ ככת׳ בספרי הקדש יחס דוד ·

ויהי בימי שפט השופטי׳ · יש אומ׳ כי השם שפט השופטים כי על ידם בא רעב בארץ ישרא׳ · ויש מדקדק שאומר שאיננו שם הפועל כי אם שם כמו חרב שפוט ויתכן היות כמשמעו כי כל פועל עבר או עתיד או פועל לעולם הם נגזרי׳ משם הפיעל כי הוא העיקר · מש׳ מבית לחם יהודה מ׳ משמש עצמו ואח׳ עמו בעבור כי שם מקום לא יסמך ׃ מחלון וכליון לא ידענו ה׳ המקרים שהיו על ש׳ שנקראו כן כמו · ישככר גם משה · ובדרש אומ׳ שהם יואש ושרף בעבור שלקחו בנות מואב ושם כתוב אשר בעלו בנות ל׳ למואב והמואביות ה׳ מותרות לישראל כי הכתוב לא אסר כי אם עמוני ומואבי שלא · יבואו בקהל ושלא · יקחו מבנות ישראל ׃ ובספר עזרא אבאר זה בטוב · וטעם מבית לחם פעם אחרת ל׳ להודיע שהם אזרחים ושב בעבור שאמר א׳ אפרתים ואת המלה פעם היא ליחס המקו׳ הנקרא אפרת ופעם אחת ממשפחת אפרי׳ ואפרת שם אשת כלב בן חצרון ונקרא ה׳ המקום על שמה כמו מכרי׳ ולא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו ה׳ הנשים עד שנתגיירו והשם אל עמה ואל א׳ אלהיה ׃ ותשאר האשה לבדה משני · ילדיה ומאיש׳ והזכירם הכתוב כי כן משפט כאשר יזכיר שני דברי׳ יאמר על האחרון או הזכירם בעבור רוב מכאוביה על בניה ש׳ שהיו בחורים כי אישה זקן מת ׃ ותשב משדה מואב · במחשבתה כמו וילחם ישרא׳ עם בלק ׃ עם המתי׳ · הם בניה ׃ יתן יי׳ לכם · בעל ׃ העוד לי בנים · רבים מחברינו חשבו כי זאת התשוב׳ על המכחישים ולא ידעו כי אבותינו העתיקו כי הייבום ל׳

רות

ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו ׃ ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהודה ויבאו שדי מואב ויהיו שם ׃ וימת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה ׃ וישאו להם נשים מאביות שם האחת ערפה ושם השנית רות וישבו שם כעשר שנים ׃ וימותו גם שניהם מחלון וכליון ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה ׃ ותקם היא וכלתיה ותשב משדי מואב כי שמעה בשדה מואב כי פקד יהוה את עמו לתת להם לחם ׃ ותצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלתיה עמה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה ׃ ותאמר נעמי לשתי כלתיה לכנה שבנה אשה לבית אמה יעשה יהוה עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי ׃ יתן יהוה לכם ומצאן מנוחה אשה בית אישה ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה ׃ ותאמרנה לה כי אתך נשוב לעמך ׃ ותאמר נעמי שבנה בנתי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים ׃

תרגום

והוה ביומי נגיד נגידיא והות כפן תקיף בארעא דישראל עשרתיה כפנין תקיפין איתגזרו מן שמיא למהוי בעלמא מן יומא דאתברי עלמא עד דייתי מלכא משיחא לאוכחא בהון דיירי ארעא כפן קדמאי ביומי אדם כפן תיניין ביומי למך כפן תליתאי ביומי אברהם כפן רביעאי ביומי יצחק כפן חמישאי ביומי יעקב כפן שתיתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה כפן שביעאי ביומי דוד מלכא דישראל כפן תמינאי ביומי אליהו נביא כפן תשיעאי ביומי אלישע בשומרון כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא ולא צחותא למשתי מיא אלהין למשמע פתגם נבואה מן קדם יי וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גברא רבא מן בית לחם יהודה ואזל לדור בחקלא דמואב הוא ואתתיה ותרין בנוהי ׃ ושום גברא אלימלך ושום אתתיה נעמי ושום תרין בנוהי מחלון וכליון אפרתין רבנין מן בית לחם יהודה ואתו עד חקל מואב והוו תמן רופילין ׃ ומית אלימלך בעלה דנעמי ואשתארת היא ארמלא ותרין בנהא יתמין ׃ ועברו על גזירת מימרא דיי ונסבו להון נשין נוכראין מן בנת מואב שום חדא ערפה ושום תניתא רות בת עגלון מלכא דמואב ויתיבו תמן כזמן עשר שנין ׃ ועל דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעממין נוכראין אתקטעו יומיהון ומיתו אף תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא ואשתארת אתתא מתכלא מתרין בנהא וארמלא מבעלה ׃ וקמת היא וכלתהא ותבת מחקל מואב ארום אתבשרת בחקל מואב על פום מלאכא ארום דכר יי ית עמיה בית ישראל למיתן להון לחמא בגין זכותיה דאבצן נגידא ובצלותיה דצלי קדם יי הוא בועז חסידא ׃ ונפקת מן אתרא די הות תמן ותרתין כלתהא עמה ׃ ואמרת נעמי לתרתין כלתהא אזילנא תיבנא אתתא לבית אמה יעביד יי עמכון טיבו כמא די עבידתון עם בעליכון שכיביא דסריבתון למיסב גובריא בתר מותיהון ועימי דזנתון וסוברתון יתי ׃ יהב יי לכון אגר שלים על טיבותא די עבדתון לי ובההוא אגר תשכחון ניחא כל חדא וחדא לבית בעלהא ונשיקת להון ונטלין קלהון ובכיאן ׃ ואמרן לה לא נתוב לעמנא ולדחלתנא ארום אילהין עימך ניתוב לעמך לאתגיירא ׃ ואמרת נעמי תובנא ברתי למה תזלין עמי העוד כען אית לי וולדא במעי ויהון לכון גוברין ׃

מסורה

ויהי בימיה׳ דסמי׳ וסי׳ ויהי בימי אמרפל · ויהי בימי אחז · ויהי בימי יהויקים דירמיה · ויהי בימי שפט השפטים · ויהי בימי אחשורוש ׃ שפט ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימ׳ אם תבא עלינו רעב חרב שפוט · ויהי בימי שפט השפטים · פתח פיך שפט צדק · קדמ׳ מ׳ל כתר׳ והפ׳א נקוד בחטף קמץ ׃ מאביות ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ וסימ׳ והמאבים יקראו להם אמים · מארם וממאב דשמואל · וישאו להם נשים מאביות · תם את רות ומאביה · ובכלות אלה נגשו ׃ פקד יי׳ ד׳ וסימ׳ ראמן העם וישמעו · כי פקד יי׳ את חנה · כי פקד יי׳ את עמו לתת להם לחם · כי יפקד יי׳ אה עדרו ׃ בית אישה ב׳ וסימ׳ ואם בית אישה נדרה · ומצאן מנוחה אשה בית אישה · להן י׳ד וסימ׳ נמסר בסדר פנחס וביחזקאל סימן כ״ג ׃ ותאמרנה לה י״א מלין בטעם פ׳ האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח בכ״א מקומות שישרתנה מאיילה וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ׃ לאנשים ח׳ וסימני רק לאנשים האל אל · ולקחתי את לחמי · התחזקו והיו לאנשים ב׳ בו׳ · ויצקו לאנשים · קחו נשים והולידו · ואף כי תשלחנה · העוד לי בנים במעי ׃

לאחי׳ מן האב ולא מן האם רק אמרה להם אילו היו לי בני׳ במעי הייתי נותנת אותם לכם תחת המתי׳ ואת דרך חיבוב ולא על דרך ייבום ׃ הלאן

אבן עזרא

אלהן תשברנה. הנון תחת המ״ם והפך כי מר לי מאד מכם והמה באו בית לחם. מלת תשברנה דביקה עם אות למ״ד או עם מלת ל׳ כמו עיני כל אליך ישברו: תעגנה. מבניין נפעל ואין לו חבר: לבלתי היות לאיש. היות כל אחת מהן לאיש כמו ויתלו שניהם על עץ: אל בנתי. כלומר אל תלכנה עמי: כי יצאה בי. גזירת השם שיצאה מלפניו או שהיתה נמסרת ויצאה בי עד שכראתה: יד יי׳. מכה כי ביד היא וכלשון בני אדם דיבר הכתוב: שבה יבמתך. תגזרת יבמה כבר פירשנוה בתורה: אל עמה ואל אלהיה. לעד שהתגיירו: אל תפגעי בי. הטעם שיום ולעולם הוא דבוק עם אות בי״ת כמו ופגעו לי בעפרון ואין מלה זרה רק לא אפגע אדם ובמקומו אפרשנו: עמך עמי. לעולם לא אעזוב תורת ישראל וייחוד השם: מתאמצת. מבנין התפעל: ותהם. מבנין נפעל משפעלי הכפל: הזאת נעמי. כי אלימלך ואשתו היו מגדולי ישראל: אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא. הע״פ שהוא כתוב באל״ף בא כדרך בעלי הה״א הנעלם בסוף אלף מרא תחת ה״א וכמוהו כענלה דשא על דעת ר׳ יהודה ולפי דעתי הטעם דבר תענוג והמר הפך תענוג והטעם הוא הם שהאכל הוא המתוק: מלאה

רשי

כי זקנתי מהיות לאיש. שאכנס לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאיככם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינכם זקוקות ליבם לפי שלא הע למחלון וכליון קדושין בהם שכבריו היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה כשיה לעם אחד: כי אמרתי יש לי תקוה. כי אפילו אמר לי לבי יש לי תקוה ליכנס עוד וללדת בנים: וגם הייתי הלילה לאיש. ויותר מכן אפי׳ הייתי הלילה זכרים וגם ילדתי בנים או אפילו כבר ילדתי בנים: הלהן תשברנה. בתמיה שמא להן תשכנה עד אשר יגדלו לשון סברו על יי׳: תעגנה. לשון איסור כלא כמו עג עוגה ועומד בתוכה יש פותרין לשון עיגון ולא יתכן שאם כן היה לו לינקד הנו״ן דגש או לא לכתוב שני נוני״ן: הנה שבה יבמתך. זה טעמו למעלה תחת השי״ן לפי שהוא לשון עבר ובבקר היא שבה טעמו למט׳ בבי״ת לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם: אל תפגעי בי. אל תפצרי בי: כי אל אשר תלכי אלך. מכאן אמרו רבותינו גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור שמתוך דבריה של רות אתה למד מה אמרה לה נעמי אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת אמרה לה באשר תלכי אלך אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה אמ׳ לה באשר תליני אלין עמנו מובדלים משאר עמי׳ בשש מאות ושלש עשרה מצות עמך עמי אסור לנו ע״ז אלהיך אלהי ארבע מיתות נמסרו לבית דין באשר תמותי אמות שני קברים נמסרו לבית דין אחד לנסקלין ונשרפי׳ ואחד לנהרגי׳ ונחנקי׳ אמרה לה ושם אקבר: כה יעשה לי שהים. כאשר התחיל להרע שיצאה בי ידו להמית אישי ולירד מנכסי: וכה יוסיף. אם יפריד ביני וביניך כי אם המות: ותחדל לדבר אליה. מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקים עליו: תוספת. ותלכנה שתיהן. אמר רבי אבהו בוא וראה כמה חשובין הגרים לפני הקב״ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי: ותהם כל העיר נעשית הומיה כל העיר כולם נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום. ע״כ: הזאת נעמי. הא נקודה חטף מפני שהיא תמיהה הזאת נעמי שהיתה רגילה לצאת בכבוד ובפרדים חזיתם מה עלתה לה על אשר יצאתה לחוצה לארץ: מלאה

ותשאנה ב׳ חד מל׳ וחד חסר וסימ׳ ותשאנה קולן ותבכינה. ותשנה קולן ותבכינה עוד. בתרא חסר א׳ וא׳ ותשנה עלינו כהי חסר: אל אשר ה׳ וסימ׳ נמסר כבי השא ומעי וריש יחזקאל: עבד ה׳ וסי׳ והשביע הכהן את האשה. בפרסו׳ סוסיו ירבוס את כל חוצותיך. הנה עמך נשים בקרבך. שמעי בת וראי והטי אזנך. וחד ועמך כלם צדיקי׳: שתיה׳ ב׳ לשון נקבה וכסי׳

שבנה בנתי לכן כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים: הלהן תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש אל בנתי כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד יהוה: ותשנה קולן ותבכינה עוד ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה: ותאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך: ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי: באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה יהוה לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך: ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה: ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם ויהי כבאנה בית לחם ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי: ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא כי המר שדי לי מאד:

תובנא ברתי מבתרי אזילנא לעמכון ארי סבית מלמהוי בעלה לגבר ארום אמרית אילו אנא ריבא אית לי סבר ברם הויתי מבעלא בליליא לגבר וברם הויתי ילדת בנין: דילמא להון אתון מתינן עד די ירבון כאתתא דנטרא ליבם קליל למסבה לגבר הבדילהון אתון יתבן עגימן בדיל דלא למהוי מתנסבן לגבר בבעו ברתי לא תמררון נפשי ארום מריר לי יותר מנכון ארום נפקת בי מחא מן קדם יי: ונטלן קלהן ובכיאן עוד זמנא אוחרנא ונשיקת ערפה לחמותה ורות אתדבקת בה: ואמרת הא תבת יבמתך לות עמה ולות דחלתה תובי בתר יבמתיך לעמיך ולדחלתיך: ואמרת רות לא תקניטי בי למשבקיך למתוב מן בתריך ארום תאיבא אנא לאתגיירא אמרת נעמי אתפקדנא למיטר שביא ויומי טבא בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין אמרת רות לכל מן די את אזלא איזיל אמרת נעמי אתפקידנא דלא למבת בחדא עם עממיא אמרת רות לכל אתר די תביתי אבית אמרת נעמי אתפקידנא למינטר שית מאה ותלת עסר פיקודי אמרת רות מה דנטרין עמיך איהא נטרא אנא כאילו הוו עמי מן קדמת דנא אמרת נעמי איתפקידנא דלא למפלח פולחנא נוכראה אמרת רות אלהיך הוא אלהי: אמרת נעמי אית לנא ארבע דיני מותא לחייביא רגימת אבנא ויקידת נורא וקטילת סייפא וצליבת קיסא אמרת רות לכל מה דתמותי אמות אמרת נעמי אית לנא בית קבורתא אמרת רות ותמן אהא קבירא ולא תוסיפי עוד למללא כדנן יעביד יי לי וכדנן יוסיף עלי ארום מותא יהא מפריש ביני ובינך: וחזת ארום מאלמא היא למהך עמה ופסקת מלמללא לה: ואזלן תרויהון עד דעלן בית לחם והוה כד עלן לבית לחם וארגישו כל יתבי קרתא עליהון ואמרן הדא נעמי: ואמרת להון לא תהוין קרן לי נעמי קרו לי מרירת נפשא ארום אמריר שדי לי לחדא:

וסי׳ ותלכנה שתיהם עד באנה בית לחם. אשר בנו שתיהם את בית ישראל: מרא ל׳ כתיב א׳ והוא חד מן מלין דכתי׳ א׳ בסוף תיבותא ולית דכו׳ וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות האלף כס״ד:

רשי

מלאה הלכתי · בעשר ובנים ׃ ענה בי · העיד עלי שהרשעתי לפניו ׃ בתחילת קציר שעורים · בקצירת העומר הכתוב מדבר ׃ מודע · קרוב בן אחיו של אלימלך היה · אמרו רבותי׳ אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילו להם זכות אבותם כשיצאו מארץ לחוצה לארץ ׃ אלכה נא השדה · לאחד משדות אנשי העיר אחרי אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי ׃ ואלקטה בשבלי׳ · אחר אשר אמצא חן בעיניו · אחר מי אשר אמצא חן בעיניו ׃ ותלך ותבא ותלקט בשדה · מצינו במדרש רות עד לא אזלת אתת שהוא אומר ותבא ו ואחר ותלקט אלא ש שהיתה מסמנת ה הדרכי׳ קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה חוזרה לעיר כדי לעשות סימנים וציונים שלא תטעה בשבילים ותדע לשוב ׃ ויקר מקריה · לבא בחלקת השדה אשר לבועז ׃ למי הנערה הזאת · וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צ צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה ו והיתה מלקטת עומדו׳ מעומד ושוכבו׳ מיושב כדי שלא תשחה ׃ השבה עם נעמי · הטעם למעלה תחת השי״ן לפי שהוא לשון עבר והי׳ לשון פועלת ׃ ותאמר · בלבה ׃ אלקטה נא · לקט השבלים ׃ ואספתי בעמרים · שכחה של עמרים ׃ וצמית והלכת אל הכלים · ואם תצמאי אל תבלמי מ מלכת ולשתות מכלי המים אשר ישאבון הנערים ׃ לא

אבן עזרא

מלאה · בנים וממון ׃ וי״א ענה בי · יש אומרי׳ מגזרת לענות מפני ולפי דעתי שהוא מגזרת לא תענה ברעך כטעם תחדש עדיך נגדיו ׃ ושדי הרע לי · כמו נגע וכמהו ובורא רע או הרע לי על מעלליו על דרך לשון בני אדם דבר הכתוב והוא הנכון ׃ הא השבה הא הדעת כמו הנמצא פה · וטעם ותשב נעמי פעם אחרת לרמוז הזמן שבאו בתחלת קציר שעורים בעבור לקוטי רות ׃ מודע · קרוב ידוע כמו ומודע לבינה תקרא ׃ לאישה · מאת אישה וחנה ה הלמ״ד כמו אמרי לי אחי הוא ׃ בועז · אמ׳ רבותינו ז״ל שהוא אבצן שהיה שופט את ישראל ׃ אחר אשר אמצא חן בעיניו · יש אומרים כי הוי״ו שב א בועז הנזכר והטעם אולי יהיה ולפי דעתי שהוי״ו שב אל בעל ה השדה ואם לא נזכר בעבור ויקר מקרה וטעמו כן הוקרה ׃ יי׳ עמכם · לעזור אתכ׳ בעבור שהם עמלים ׃ יברכך יי׳ · שיתן ברכה בקציר ׃ למי הנערה הזאת · חשב שהיא אשת איש אולי שאל את הנער כי ראה ל לבושה כלבוש ארצה גם הצורות משתנות בעבור האויר ודרך הדרש ידועה ׃ ותבא ותעמד · שתתעכב תמיד בברכה ולא ב בדבר אחר שלא י יתאדמו בעבור יפיה ׃ זה שבתה הבית מעט · זמן מועט · ושבתה שישבה · וטעם בית כמו סוכ׳ ׃ לא תעבורי · בשורק תחת חולם כמו ישפוטו הם והיא מלה זרה בעבור היותה מ מלרע אולי היתה כן בעבור שאיננו במקום מוכרת · וכ״ן תדבקין כוסף ׃ וצמית · בא בבעלי ה״א בסוף ׃ הנר

מסורה

הרע ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות ומלכים ב׳ סימן כ״א ׃ בתחלת ו׳ וסימ׳ והם הומתו בימי קציר תחלת כתי׳ · ויהי בתחלת שבתם שם · בתחלת עלות הלקש · באו בית לחם בתחלת קציר שערים · בתחלת תחנוניך יצא ׃ ובמלכות אחשורש בתחלת ׃ ואלקטה ל׳ וחד אלקטה ואינון חד מן זוגין חד א׳ וחד וא׳ וסימנ׳ במסר׳ רבתא במערכת אות האלף בס״ד ׃

אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי
יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וַיהוָה
עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע לִי ׃ וַתָּשָׁב נָעֳמִי ר׳
וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה
מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם
בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים ׃ וּלְנָעֳמִי מִידַע ל׳ מידע ק׳
לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת
ב אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז ׃ וַתֹּאמֶר רוּת
הַמּוֹאֲבִיָּה אֶל נָעֳמִי אֵלְכָה נָּא הַשָּׂדֶה
וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר אֶמְצָא ל׳ וא׳ אלקטה
חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי ׃
וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי
הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה ל׳ · ל׳
לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ ׃ ל׳
וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר
לַקּוֹצְרִים יְהוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ ד׳ מ״ל
יְבָרֶכְךָ יְהוָה ׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ
הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה ד׳ מ״ל
הַזֹּאת ׃ וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל
הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא ד׳ מ״ל · בנ״ך
הַשָּׁבָה עִם נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב ׃
וַתֹּאמֶר אֲלַקֳטָה נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים
אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז ד׳ מ״ל · ל׳ מ״ל למערבאי
הַבֹּקֶר וְעַד עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת ל׳
מְּעָט ׃ וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל רוּת הֲלוֹא ט׳ מ״ל בכתי׳
שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל תֵּלְכִי לִלְקֹט בְּשָׂדֶה ר׳ · ל׳ · ה׳ רכיו
אַחֵר וְגַם לֹא תַעֲבוּרִי מִזֶּה וְכֹה ל׳ ומ״ל
תִדְבָּקִין עִם נַעֲרֹתָי ׃ עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה כ׳ · כ״חס
אֲשֶׁר יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא ל׳ וכל הסבלי׳ רכ׳
צִוִּיתִי אֶת הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ
וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל הַכֵּלִים וְשָׁתִית ל׳
מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים ׃ וַתִּפֹּל ל׳
עַל פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתֹּאמֶר
אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ ל
לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה ׃

אֲנָא מְלֵיאָה אֲזַלִית מִבַּעְלִי וּמִבְּנַי וְרֵיקַנְיָא
אַתְבַנִי יְיָ מִנְהוֹן לְמָא דֵין אַתּוּן קָרַן לִי נָעֳמִי
וּמִן קֳדָם יְיָ אִסְתְּהִיד לִי חוֹבְתִי וְשַׁדַּי הַבְאִישׁ
לִי ׃ וְתָבַת נָעֳמִי וְרוּת מוֹאֲבִיתָא כַּלְּתַהּ
עִמַּהּ דִּי תָבַת מֵחֲקַל מוֹאָב וְאִינוּן אֲתוֹ בֵּית
לֶחֶם בְּמַעֲלֵי יוֹמָא דְּפִסְחָא וּבְהַהוּא יוֹמָא
שָׁרִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִחְצַד יַת עוּמְרָא
דַּאֲרָמוּתָא דַּהֲוָה מִן שְׂעוֹרִין ׃ וּלְנָעֳמִי
אִשְׁתְּמוֹדַע לְגַבְרַהּ גְּבַר גִּיבַּר תַּקִּיף בְּאוֹרָיְתָא
מִן יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמֵיהּ בּוֹעַז ׃ וַאֲמַרַת
רוּת מוֹאֲבִיתָא לְוַת נָעֳמִי אֵיזִיל כְּעַן לַחֲקְלָא
וְאֶכְנוֹשׁ בְּשׁוּבְּלִין בָּתַר דִּי אַשְׁכַּח רַחֲמִין
בְּעֵינוֹי וַאֲמַרַת לַהּ אֵיזִיל בְּרַתִּי ׃ וַאֲזַלַת
וְעָלַת וְכַנְשַׁת בַּחֲקְלָא בָּתַר חֲצוֹדַיָּא וְאוֹרַע
אִירְעַהָא אַחְסָנַת חַקְלָא דִּי הֲוָה לְבוֹעַז דְּמִן
יִחוּס אֱלִימֶלֶךְ ׃ וְהָא בוֹעַז אֲתָא מִבֵּית לֶחֶם
וַאֲמַר לַחֲצוֹדַיָּא יְהֵא מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן
וַאֲמַרוּ לֵיהּ יְבָרִיכִנָּךְ יְיָ ׃ וַאֲמַר בּוֹעַז
לְעוּלֵימֵיהּ דְּמַנֵּי רַב עַל חֲצוֹדַיָּא לְאֵי דֵין
אוּמָא רִיבָא הָדָא ׃ וַאֲתִיב עוּלֵימָא דְּאִתְמַנָּא
רַב עַל חֲצוֹדַיָּא וַאֲמַר רִיבָא מִן עַמָּא דְמוֹאָב
הִיא דְּהָבַת וְאִתְגַּיְּירַת עִם נָעֳמִי מֵחֲקַל
דְּמוֹאָב ׃ וַאֲמַרַת אֶצְבּוֹר כְּעַן וְאֶכְנוֹשׁ
שׁוּבְּלִין בְּאַלּוּמַיָּא מַה דְּמִשְׁתְּאַר בָּתַר
חֲצוֹדַיָּא וַאֲתַת וְקָמַת וְאִתְעַכְּבִית כְּעַן מִקְּדָם
צַפְרָא וְעַד כְּעַן פּוֹן זְעֵיר דֵּין דְּיָתְבָא בְּבֵיתָא
צִיבְחַר ׃ וַאֲמַר בּוֹעַז לְוַת רוּת הֲלָא קַבֵּיל
מִינִי בְּרַתִּי לָא תְהַכִין לְמִצְבַּר שׁוּבְּלִין בַּחֲקַל
אוּחֲרָן וְאַף לָא תַעְבְּרִי מִכָּא לְמֵיזַל לְאוּמָּא
אָחֳרַתָא וְהָכָא תִתּוֹסְפִין עִם עוּלֵימָתַי ׃
תְּהֵא מִסְתַּכְּלָא בַּחֲקְלָא דְּיִחְצְדוּן וּתְהַכִין
בַּתְרֵיהוֹן הֲלָא פַּקֵּידִית יַת עוּלֵימַיָּא דְּלָא
יִקְרְבוּן בִּיךְ וּבְעִידָן דִּי אַתְּ צַחְיַת לְמוֹיֵי אֵיזִילִי
לְמָנַיָּא וּתְהֵי שָׁתְיָא מוֹיֵי דִּי מַלְיָין עוּלֵימַיָּא ׃
וּנְפַלַת עַל אַפָּהָא וּסְגִידַת עַל אַרְעָא וַאֲמַרַת
לֵיהּ מָא דֵין אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ ל
לְאִשְׁתְּמוֹדְעוּתַנִי וַאֲנָא מֵעַמָּא נוּכְרָאָה
מִבְּנָתְהוֹן דְּמוֹאָב וּמֵעַמָּא דְּלָא אִידְּכֵי לְמֵיעַל
בִּכְנִישְׁתָּא דַּיְיָ ׃

לקוצרים ד׳ מ״ל וסי׳ ויאמר לקוצרים יי׳ עמכם · ודבתריה הנצב על הקוצרים למי הנערה · ודבתריה ויאמר נערה מואביה · ודבתריה ותאמר אלקטה נא ואספתי ׃ הלוא ט׳ מ״ל בכתו׳ וסימ׳ הלוא משנאיך יי׳ אשנא · הלוא יתעו חרשי רע · הלוא שמעת בתי · הלוא צויתי את הנערים · הלוא הם כתובים דאסתר · הלוא ביראת אלהינו תלכו · הלוא כה עשו אבתיכם דבסוף עזרא · הלוא על אלה חטא שלמה · תאנף בנו עד כלה ׃

אבר חתר לי׳ פועל שלא נקרא שם פועלו: אשר לא ידעת. לדור שמהם: משכרתך כמו מתכונת הלבנים והוא שם מן הבנין הכבד הנוסף בעבור המ״ם: ואנכי לא אהיה. איננו ראויה להיות כאחת שפחותיך: בחומץ. בעבור החוס: ותותר׳ בעבור סוף פסוק כמו זכור מלחמה אל תוסף: ויצבט׳ אין לו חבר ופירוש כמו נתינה: של תשלו: מגזרת שלל ויש אומרי׳ כמו שגגה מן על השל: ויהי כאיפה שעורים׳ טעם אחת שאלני אדם מה טעם באיפה שעורים אמרתי לו אין טעם למלה הזאת כי הכתוב ספר מה היה אז כקלותי בעיניו ויאמר לי כי יש לו טעם ואני התרפתי מתכו ולא שאלתיו: והנה בא ביום אחד ואמר לי כי יש לו טעמים הרבה האחד שראתה רות בדרך כבוחה כי פקיד היה אחד מבבית להעמיד עמוד על שם בעלה וטעם איפה בו׳ רמוני׳ שהיו על העמוד וזה בגימטריא ופיר׳ שעורים כמו שיעורים כמו שער בנפשו וטעם אחר ויהי שתי מלות ארמית ועברית וי היא כאשר ראתה שיתלה אבשלום שהוא מבבית והנה כ״ף עם אל״ף רמז לשנות אבשלום במותו ואח׳ כך איפה שעורים לשון רבי׳ בעבור היותו כבד עליו וטעם אחר כי תחלת אות באיפה עם תחלת שעורי׳ הוא ימי שהוא כדיין גמור אז שמח וישב לבו ב בקרבו: ברוך ה׳ אשר לא עזב חסדו. לאות כי עשה חסד בתחלה עם אלימלך ועם בניו כי שופט היה: החיי׳. נעמי ורות: מגואלינו הוא. אין הגאולה יבום רק הוא דרך א אחרת: כי

עשית ה׳ וסימניהון לאשה מה זאת עשית׳ ראי דרכך בגיא דעי׳ ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית׳ איפה לקטת היום ואנה עשית׳ אשר עשית את ונכלכת׳ וכן הודע את ירושלם עד ותהלת כך דכו׳: לחסות ג׳ רפין ומ״ל וסימ׳ מבטוח באדם׳ מבטוח בנדיבים׳ אשר באת לחסות תחת כנפיו: וכי דברת חד מן ב׳ יתידאין וסימ׳ נמסר במסרה רבת׳

ויען בעז ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשם: ישלם יהוה פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יהוה אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו: ותאמר אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך ואנכי לא אהיה כאחת שפחתך: ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחמץ ותשב מצד הקצרים ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותתר: ותקם ללקט ויצו בעז את נעריו לאמר גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה: וגם של תשלו לה מן הצבתים ועזבתם ולקטה ולא תגערו בה: ותלקט בשדה עד הערב ותחבט את אשר לקטה ויהי כאיפה שערים: ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר לקטה ותוצא ותתן לה את אשר הותרה משבעה: ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז: ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא ליהוה אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא: ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי:

ואתיב בועז ואמר לה אתחואה אתחואה לי על מימר חכימיא דכד גזר יי לא גזר על נוקביא אלהין על גובריא ואתאמר עלי בנבואה דעתידין למיפק מינך מלכין ונביאין בגין טיבותא דעבדת עם חמותיך דפרנסת יתה בתר דמית בעליך ושבקת דחלתיך ועמיך אביך ואמיך וארעא ילדותיך ואזלת לאתגיירא ולמיתב בין עממי׳ לא אישתמודע ליך מאיתמלי ומדקמוהי: יגמול יי ליך גמול טב בעלמא הדין על עובדך טב ויהי אגריך שלימא לעלמא דאתי מן קדם יי אלהא דישראל דאתת לאתגיירא ולאתחבאה תחות טלל שכינת יקריה ובההוא זכותא תשיזבי מן דין גהינם למיהוי חולקך עם שרה ורבקה ורחל ולאה: ואמרת אשכח רחמין בעינך ריבוני ארום נחמתני ל לאכשרא גיל למיעל בקהלא דיי וארום מלילתא תנחומין על לב אמתך דאבטחתני למיחסן עלמא דאתי הי כצדקתא ואנא לית לי זכו למיהוי לי חולקי לעלמא דאתי אפילו עם חדא מן אמהתך: ואמר לה בועז לעידן סעודתא קריבי הלכא ותיכולי מן לחמא וטמישי סעדיך בתבשיל דאתבשל בחלא ויתיבת מסטר חצודיא ואושיט לה קמח קלי ואכלת ושבעת ואשתארת: וקמת למצבר שובלין ופקיד בועז ית ע עולימוי למימר אף ביני אלומיא תהי צביר׳ ולא תכספוניה: ואף מיתר תתירון לה מן אסיריא ותשבקון למהוי צבירא ולא תנזפו׳ בה: וצבירת שובלין בחקלא עד רמשא ודשת ית שובלין דצבירת והוה שיעוריהון כתלת סאין סעורין: וסוברת ועלת לקרתא וחזת חמותה ית מה דכנשת ואפקת מן תרמילא ויהבת לה ית מזונא דאשתאר לה משבעה: ואמרת לה חמותה לאן צבירת יומא דין ולאן אשתדלת למעבד יהא גברא דאשתמודע ליך מבורך וחויאת לחמותה ית דאשתדלת למעבד עמיה ואמרת שום גברא דאשתדלית עמיה יומא דין מתקרי בועז: ואמרת נעמי לכלתה מבורך הוא מפום קודשא דיי דלא שבק טיבותיה עם חייא ועם מיתייא ואמרת לה נעמי קריב לנא גברא מפורקנא הוא: ואמרת רות מואביתא אף ארום אמר לי עם רביא דילי תתוספין עד זמן דכדי ישיצון ית כל חצדיא דילי:

רשי

לא אהיה כאחת ם ספחתך. איני חשובה כאחת מן השפחות שלך: וטבלת פתך בחומץ. מכאן שהחומץ יפה לשרב: ויצבט לה קלי. ויושט לה ואין לו דמיון ב במקרא אלא בלשון משנה אחורים ותוך ובית הצביעה: וגם של תשלו. שכח תשכחו עשו עצמיכם כאילו אתם שוכחים תרגום של שגגה ם שלותא וכן על השל׳ דבר אחר לשון כי ישל זיתך: צבתים. עמרים קטנים ויש ד דוגמתו בלשון משנה מכאן צבתים או כ כרוכות: יהי מכירך ברוך. בעל השדה שנשא ונתן לך פנים ללקט בשדהו:

תמה

יתיר יוד׳ לית כוותיה לחן לית יתיר יוד׳

בחמץ ל׳ וחס׳ בחמץ

ל׳ למרכחתי את כל ת׳ ל׳ כ׳ יד׳ ל׳ ל׳ דמטל׳ ג׳ רפי׳ סר׳ ל׳ זקף קמץ ל׳ וחס׳ ג׳ לא מפי׳ והא׳ יב חס׳ ל׳ יב ל׳ וחס׳ ל׳ ל׳ רף בכתו׳ ל׳ ל׳ ל׳ פ׳ ומכין ל׳ ג׳ ב׳ מל׳ יג׳ חס׳ בליש׳ ל׳ ו׳ כתי׳ ס׳ ל׳ ח׳ ל׳ ל׳ נ׳ ל׳ חצי הספר בפסוקים ל׳ ב׳ לשנות

בערך כי בסר: לה ג׳ לא מפקין ה׳ וסימ׳ ויקרא לה נובח בשמו׳ לבנות לה בית בארץ שנער׳ לה בועז לעת האוכל גשי הלום: וגם ך׳ רף בכתובי׳ וסימ׳ וגם אהלי מקנה היו׳ וגם במלך נבוכד נצר מרד׳ וגם בירושלם העמיד׳ וגם אל וגברי אשרי׳ הקריבים אליהם׳ וגם ללוים אין לשאת׳ וגם מעכה אם אסא המלך׳ וגם עלה לרוב בחלבי השלמים׳ וגם עבדי חירום דדו״ה׳ וגם עד זקנה ושיבה׳ וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב׳ וגם אני אחי ונערי דעזרא׳ וגם במלאכת החומה׳ וגם נביאים העמדת׳ וגם כל האדם שיאכל ושתה׳ וגם זה רעה חולה כל עומת שבא כן ילך׳ וגם ברוך כשהסכל הולך לבו חסר׳ וגם אלהיהם עם נסיכהם ועם כליי׳ וגם של תשלו לה מן הצבתים׳ וגם את רות המואביה אשת מחלון: תצאי ג׳ וסימ׳ נמסר במ״בה סימן ד׳:

רשי

הנה הוא זורה: ונכתב בלעז ... את המוץ: הלילה. שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגרנו לשמור גרנו: ושמת שמלותיך. בגדים של שבת: וירדת הגורן. וירדתי כתיב זכותי תרד עמך: אל תודעי לאיש. לבועז: ותרד הגורן ותעש. היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שמא זונה לפיכך ירדה בתחילה הגורן ואחר כך קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה: וייטב לבו. עסק בתורה: ותבא בלט. בנחת: ויחרד האיש. כסבור שד הוא ובקש לזעוק והיא אחזתו וליפפתו בזרועותיה: וילפת. ויאחז כמו וילפת שמשון: והנה אשה. נתן ידו על ראשה והכיר שהיא אשה: ופרשת כנפיך. כנף בגדיך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין: כי גואל אתה. לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו' ונעמי ואני צריכות למכור נחלתינו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון: מן הראשון. אשר עשית עם חמותך תוספתי ועתה

אבן עזרא

כי תצאי ללקוט עם נערותיו. ולא עם נעריו או טעמו עם הנערי' חסר לי עם אחד מן הנעדים שהוא כנגב על הקוצרים והקוצרות: ולא יפגעו בך. הכשים וכמהו רבים: ותשב את חמותה. כמו עם חמותה: מנוח. כי אין לאשה מנוחה עד שתנשא. ומלת מודעתנו זרה והתי"ו נוסף: וסכת. שמן שיש לו ריח טוב כי כן מנהג גדולי ישראל לאנשים ולנשים: ושמת שמלותיך עליך. הטובות שלא היתה קוצרת בהן: מרגלותיו. כמו רגליו וכן כדכוד על כן טעה המפר' כי הוא כשת יושב תחת הרגלים כמו טעם מראשותיו שיושב תחת הראש: בותה. כמו ובעשתה כרתה: וילפת. מבנין נפעל כמו ילפתו ארחות דרכם והטעם עוות וכן וילפת שמשון ואיננו כמו מן תמוס והענין שנהפך מצד אל צד: והנה אשה. יתכן שאמרה לו לא תפחד ויקול אשה לעולם מוכר או היה אור הלבנה רב וראה אותה שהית' בלא זקן גם יוכל להכירה במלבושיה: ופרשת. רמז לקחת לו לאשה: כי גואל אתה. כי כן משפט כל ישראל כי הגידה לה נעמי: חסדך האחרון מן הראשון. שהיא עשתה חסד עם בעלה כאשר אמרה נעמי כי רחוק הוא טוב אל התגיירה: אם דל ואם עשיר. שהכל אוהבי' אותך בעבור יופייך: אשת חיל. אפרשנו במשלי: תם ואחרים נוסף כתם חנם: אם

תצאי ג' וסימ' נמסר במיכה סימן ד': כשדה ה' רפי' וסימ' נעברה נא בארצך. אעברה בארצך. הני מגיעי בית בבית. ותאמר נעמי אל רות. ויאמר בועז אל רות: זורה ב' וחס' וסימ' אשר זרה ברחת ובמזרה. הנה הוא זורה את גרן השערים: וידעת ז' וסימ' נמסר ביחזקאל סימן כ"ב: ובאת ה' לנקבה וסימ' ולקחת בידך עשרה לחם ונקדים. ובאת אל המלך. ובאת

ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר: ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השערים וקציר החטים ותשב את חמותה:

ג ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך: ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית את נערותיו הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה: ורחצת וסכת ושמת שמלתך עליך וירדתי הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות: ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלתיו ושכבתי והוא יגיד לך את אשר תעשין: ותאמר אליה כל אשר תאמרי אעשה: ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה: ויאכל בעז וישת וייטב לבו ויבא לשכב בקצה הערמה ותבא בלט ותגל מרגלתיו ותשכב: ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שכבת מרגלתיו: ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה: ויאמר ברוכה את ליהוה בתי היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר: ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את:

ואמרת נעמי לות רות כלתה שפיר ברתי ארום תיפוק עם עולימתוי ולא יערעון ביך בחקל אוחרן: ואדבקת בעולמתוי דבועז למצבר עד דשיציאת חצד סעורין וחצד חטין ויתיבת עם חמותא: ואמרת לה נעמי חמותה ברתי בשבועה לא אניח עד זמן דאתבע ליך נייחא בגין דייטב לך: וכען הלא בועז דאשתמודע לנא דהוית בחקלא עם עולימתוי הא הוא מבדר ית אידר סעורין ברוחא די בליליא: ותחליל במיא ותסובי בוסמנין ותשוי תכשיטיך עליך ותיחתין לאידרא לא תתפרסמי לגברא עד שיציותיה למיכל ולמשתי: ויהי בעידן משכביה דמכביה ותדעין ית אתרא דידמוך תמן ותיעולי ותגלי אית ריגלוי ותדמוכי ותהא שאילא מיניה עיצא והוא יחוי לך בחכמתיה ית די תעבדין: ואמרת לה כל די תימרין לי אעביד: ונחתת לאידרא ועבדת בכל די פקדה חמותה: ואכל בועז ושתא ואוטיב ליביה ובריך שמא דיי דקביל צלותיה ואעדי כפנא מן ארעא דישראל ואתא למדמך בסטר עורימתא ואתת רות ברז וגליאת ריגלוי ודמכת: והוה בפלגות ליליא ותוה גברא ואתרתת ואתרכיך בישריה מן דחילתא וחזא אתתא דמכא כל קבל ריגלוי וכבש יצריה ולא קריב לותה היכמה דעבד יוסף צדיקא דסריב למקרב לות מצריתא אתת ריבוניה היכמא דעבד פלטיאל בר ליש חסידא דנעץ סיפא בין מימרי ובין מיכל בת שאול אתת דוד דסריב למקרב לותה: ואמר מאן אנת ואמרת אנא רות אמתך ויתקרי שמך על אמתך למסבי לאינתו ארום פריק אנת: ואמר בריכת אנת מן קדם יי ברתי אוטבת טיבותיך בתראי מן קדמאי קדמאי דאתגיירת ובתראי דעבדת גרמיך כאתתא דנטרא יבם קליל עד זמן דירבי בגין דלא למהך בתר רובין למעבד זנו עמהון אם מסכן ואם עתיר: וכען ברתי לא תדחלין כל די תימר לי אעביד ליך ארום גלי קדם כל יתבי תרע סנהדרין רבא דעמי ארום איתתא צדיקתא אנת ואית ביך חילא לסוברא ניר פיקודיא דיי:

וסגרת הדלת בעדך. ובאת עד בכל ושם תנצלי. ובאת וגלית ברגלותיו ושכבתי. וחד חסר ובת שות: בלט ד' וסימ' נמסר בשפטים סוף סימן ד' ע"ש: בחצי הלילה ג' וסימ' ויי' הכה כל בכור. ויקם שמשון בחצי הלילה. ויחרד האיש וילפת: דל י"ב פתחין בליש' וסימ' נמסר בשפטים סימן ו' ותהלים סימן קמ"ב:

אם יגאלך טוב׳ יש אומרים כי טוב היה שם הגואל ואילו היה כן למה אמר הכתוב במגלה סורה שבה פה פלוני אלמוני רק טעמו אם יגאלך לך הגואל טוב הוא לך שיגאל אדם חשוב הוא: ויתר שש שעורים׳ ספר הכתוב מה שנתן לה ובדרש ששה צדיקים יעמדו ממנה: מי את בתי׳ יתכן שלא ראתה אותה עד שפתחה לה הדלת להכנס כמנהג ויקבר הכתו׳ לאמ׳ אנכי רות אמתך וכמוהו קראן לו ויאכל לחם וכתוב ויואל משה: ויאמר רבי יונה המדקדק כי מי מה והטעם מה היה לך ואמר לי כי כמוהו מי שמך כי אין משפ׳ מי שישב על הענין כי עם בן אדם לפי דעתי כי שמך הוא שם עצם ועל כן מי על הענין: עשה לה האיש׳ השבועה: איך יפול דבר׳ בעבור שכל הגזירות באות מן השמים על כן יפול ואיננו כן לא כפל דבר אחד מכל דבריו: עלה השער׳ כן היה מנהג והתורה לעדה: פלוני אלמוני׳ יש אומרים שהוא מן מופלא ואלמוני מן אלם שאין לו שם ידוע אבל המדבר: חלקת השדה׳ יתכן שהיה השדה גדול וחלק ממנו היה לאלימלך: ואם לא יגאל׳ אמר רבי יונה כי היה ראוי להיותו ואם לא תגאל וכן ובאשת נעוריך אל יבגד וזה לא יתכן כי יבגוד שב אל מלת ב ברוחכם וכן פירושו ואם לא יגאל הגואל אות׳ ואני אדע כי אין גואל קרוב ממך: אמת

אם כתיב ולא קרי ועתה כי אמנם כי׳ והוא חד מן ד׳ אם כתי׳ ולא קריין וסי׳ אם במקום ויען אתי את המלך׳ אם אמנון ועתה אל ישם אדני המלך אל לבו׳ אם כאשר קחנו ועיניך שים עליו׳ אם גאל ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי׳ ואינון חד מן ח׳ מלין כתי׳ ולא קרי׳ וסימ׳ נא דיסלח לדבר הזה יסלח יי׳׳ את הנפש וישבע המלך צדקיהו אל ירמיהו׳

ועתה כי אמנם כי אם גאל אנכי וגם יש גאל קרוב ממני: לני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי יהוה שכבי עד הבקר: ותשכב מרגלותו עד הבקר ותקם בטרום יכיר איש את רעהו ויאמר אל יודע כי באה האשה הגרן: ויאמר הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה ותאחז בה וימד שש שערים וישת עליה ויבא העיר: ותבוא אל חמותה ותאמר מי את בתי ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש: ותאמר שש השערים האלה נתן לי כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך: ותאמר שבי בתי עד אשר תדעין איך יפל דבר כי לא ישקט האיש כי אם כלה הדבר היום:

ד ובעז עלה השער וישב שם והנה הגאל עבר אשר דבר בעז ויאמר סורה שבה פה פלני אלמני ויסר וישב: ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו: ויאמר לגאל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משדה מואב: ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר קנה נגד הישבים ונגד זקני עמי אם תגאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי ואדע כי אין זולתך לגאול ואנכי אחריך ויאמר אנכי אגאל:

וכען ארום בקושטא ארום פריק אנא ואף אית פריק אוחרן דחזי ליה למפרק יתר מני: ביתי בליליא ויהא בצפרא אם יפרקיך גברא דחזי ליה למפרקיך מן אוריתא הרי טב ויפרוק לחיי ואם לא צבי למפרקיך ואפרוקיניך אנא אמרית בשבועה קדם יי כמא דמלילית ליך כדין אעביד דמוכי עד עידן צפרא: ודמכת מלקביל ריגלוי עד צפרא וקמת בקריצתא עד לא אשתמודע גבר ית חבריה מן קדם חשוכא ואמר לעולמוי לא אישתמודע לגבר ארום אתת אתתא לאדרא: ואמר הבי סודרא די עליך ואחודי בה ואחידת בה וכל שית סאין דסעורין ושוי עלהא ואייתי לה כח מן קדם יי לסוברותהון ומן יד איתאמר בנבואה דעתידין למיפק מינה שיתא צדיקי עלמא דכל חד וחד עתיד למהוי מתברך בשית בירכן דוד ודניאל וחברוהי ומלכא משיחא ועל בועז לקרתא: ואתת לות חמותה בקריצתא ואמרת מן אנת ברתי וחויאת להא ית כל מה דעבד לה גברא על פום מימר מן קדם נבואה דאתגליאת ליה עבד לה: ואמרת שית סאין דסעורין האלין יהב לי גברא ארום אמר לי לא תהכין ריקניא לות חמותיך: ואמרת תבי ברתי עמי בביתא עד זמן דתדעין איכדין יתגזר מן שמיא ואכדין יתפריש פתגם ארום לא ינוח גברא ארום אילהין ישיצי לטב פתגמא יומא דין: ובועז סליק לתרע בית דינא דסנהדרין ויתיב תמן עם סביא והא פריק חלף דמליל בועז לרות ואמר סטי תיב הכא גבר דצניען אורחתיה וסטא ויתיב: ודבר עשרתי גוברין מסבי קרתא ואמר תיבו הכא ויתיבו: ואמר לפרוקא אחסנת חקלא די לאחונא לאלימלך זבנת נעמי די תבת מחקל מואב: ואנא אמרית אגלי אודנך למימר קנה כל קביל יתבי תרעא דבית דינא דסנהדרין וכל סביל סביא דעמי אם אית רעותך למפרוק פרוק ואם לא אית רעותך חוי לי ואנדע ארום לא אית בר מינך דהוא רשאי למפרוק קדמך ודהוא קריב למיתב כוותך ואנא ארע מינך ופרוקא אנא בתרך ואמר אנא אפרוק:

ועתה כי אמנם אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק ודאי יש גואל קרוב ממני אמ׳ רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אמר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כענין שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברהם דודו היה כך היה בעז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר׳ ע״כ: קרוב ממני שהוא אחי אבי ובן אח: חי ה׳: אמרה לו בדברים אתה מוציאני קפץ ונשבע לה שאינו מוציאה בדברים ויש מרבותי׳ אמרו ליצרו נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בא עליה ונשבע שלא יבא עליה אלא על ידי נשואין: ויאמר אל ידע: מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא זרז לקום כי אמ׳ בלבו אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן: שש שעורים׳ אי אפשר לומר שש סאין שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זה אלא שש שעורים ממש ורמז לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבור׳ רוח דעת ויראת ה׳: כי אם כלה׳ היום את הדבר היום: פלוני אלמוני׳ ולא כת׳ שמו לפי שלא אבה לגאול: פלוני אלמוני: מתורג׳ בנביאים כסי וטמיר׳ פלוני מכוסה ונעלם לשון כי יפלא היפלא מה׳ דבר׳ אלמוני אלמון מבלי שם: ואדעה כי אין זולתך׳ קרוב לגאול: ומאת

ירדך הדרך אל ירדך הדרך קשתו׳ חמש דנגב ואלה מדותיה פאת׳ וד׳ אם דלעיל: אלי קרי ולא כתי׳ כי אמר אלי אל תבואי והוא חד מן׳ מלין דקריין ולא כתיב וסי׳ בני ועתה תנו את האנשים תנינא דפסו׳׳ פרת ויך דוד את הדרעזר דשמואל׳ איש ועצת אחיתפל אשר יעץ׳ כן ויאמר לו יואב לא איש׳ בנין ויהי הוא משתחוה דמלכים׳ צבאות כי מירושלם תצא דישעיה׳ באים הנה ימים באים נאם יי׳ במגדל׳ לה השמיעו אל בבל רבים׳ אלי ותאמר אליה כל אשר תאמרי׳ אלי ותאמר שש השערים: פלוני אלמוני ג׳ וסי׳ ואת הנערים יודעתי׳ ומלך ארם והוא נלחם׳ סורה שבה פה: משדה כל סיפרא כתיב יוד כמ״ב כתי׳ ה׳ וסימ׳ כי שמעה בשדה מואב כי פקד׳ ויאמר לגאל חלקת השדה׳ וכל שאר קרי׳ דכו׳ במ״ו כה״ב יוד בליש׳ וסימ׳ והרי בגלבוע אל טל׳ על שדים ספדים׳ ולבני אהרן הכהן כשדי׳ והנה שמענוה באפרתה׳ אל תשג גבול עולם׳ ויפקדו ביום ההוא:

ומאת רות המואביה· אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה: פן אשחית את נחלתי· זרעי כמו נחלת ה' בנים לתת פגם בזרעי שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית: על הגאולה· זו מכירה: תמורה· זו חליפין: שלף איש נעלו· זהו קניין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל ורבותינו נחלקו בדבר מי נתן למי יש אומרים קונין בכליו של קונה ובועז נתן לגואל ויש שאומרי' קונין בכליו של מקנה וגואל נתן לבועז: ואת התעודה בישראל· משפט העדות: להקים שם המת על נחלתו מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה נכנסת ומוציאה ו ואומרים זאת היתה אשת מחלון שמו נזכר עליה: כרחל וכלאה· אעפ שהיו משבט יהוד' ונכני לאה מודי' שם על רחל שהיתה עיקרה של בית ו והקדימו רחל ללאה: וקרא שם· כלומר יגדל שמך: כבית פרץ· שיצאו ממנו: ואלה

אשת המת קניתי· הטעם מזאת המלה תקנה ופועל עבר תחת עתיד כי האשה יש לה כתובה גם היא יורשת הנשאר ונכתב קניתי והטעם כן אקנה אני: פן אשחית את נחלתי. הייתה לי נחלה רבה ויש אומרים רמז על אשתו: גאל לך· הנה נתתי לך רשות כי אני לא אוכל: לפנים· בימים קדמונים שעברו כמו הפנים שהם הראשונים: על הגאולה· אם אדם יגאל או יחליף שדה בשדה: וזאת התעודה ·מגזרת עדות על זה היו מעידי'· ויש מפרש במלת תעודה רגילות ומנהג. והראשון הוא הנכון: וישלף נעלו· בועז שלף נעלו ונתן אותו לגואל והנה זה כאשר אמרו חכמינו ז"ל חליפין והטעם ש שקבלת זה הנעל ו ונתת תחתיו גאולתיך · וטעם נעל בעבור שהוא נמצא תמיד ו ולא יתכן להכיר אלות או מכנסים שלא ישאר ערום· ויש אומרים כי הגואל שלף נעלו ונתנו לבועז והטעם כאשר נתתי לך זה הנעל כן הגאולה: הקדים ברחל בעבור שהיתה אשת יעקב בתחלת מחשבתו: ועשה חיל· כמו עשה לי את החיל הזה כי אתה לא ל לקחתה בעבור ממון: אשר לא השבית לך גואל· הטעם בעבור שיוקם שם המת על נחלתו: ולכלכל

ואת ה' ר"פ וסימ' ואת התרומה אשר תקחו· ואת תורת המנחה· וזאת תורת האשם· וזאת תורת זבח השלמים· וזאת תהיה טומאתו בזובו· ואת עשו להם וחיו· ואת משמרת משאם· ואת תורת הנזיר· וזאת התורה החקים· ואת

וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם־קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־הַמֵּת קָנִיתִי לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ: וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאָל־לִי פֶּן־אַשְׁחִית אֶת־נַחֲלָתִי גְּאַל־לְךָ אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא־אוּכַל לִגְאֹל: וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל עַל־הַגְּאוּלָּה וְעַל־הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם כָּל־דָּבָר שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרֵעֵהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לְבֹעַז קְנֵה־לָךְ וַיִּשְׁלֹף נַעֲלוֹ: וַיֹּאמֶר בֹּעַז לַזְּקֵנִים וְכָל־הָעָם עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לֶאֱלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְכִלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִיַּד נָעֳמִי: וְגַם אֶת־רוּת הַמֹּאֲבִיָּה אֵשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהָקִים שֵׁם־הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ וְלֹא־יִכָּרֵת שֵׁם־הַמֵּת מֵעִם אֶחָיו וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ עֵדִים אַתֶּם הַיּוֹם: וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אֲשֶׁר־בַּשַּׁעַר וְהַזְּקֵנִים עֵדִים יִתֵּן יְהוָה אֶת־הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל־בֵּיתֶךָ כְּרָחֵל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה־חַיִל בְּאֶפְרָתָה וּקְרָא־שֵׁם בְּבֵית לָחֶם: וִיהִי בֵיתְךָ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר־יָלְדָה תָמָר לִיהוּדָה מִן־הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לְךָ מִן־הַנַּעֲרָה הַזֹּאת: וַיִּקַּח בֹּעַז אֶת־רוּת וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּתֵּן יְהוָה לָהּ הֵרָיוֹן וַתֵּלֶד בֵּן: וַתֹּאמַרְנָה הַנָּשִׁים אֶל־נָעֳמִי בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל:

ואמר בועז ביום זבינתך ית חקלא מן ידא דנעמי ומן ידא דרות מואביתא איתת מיתא חייב את למפרוק ובעי ליבמא יתה למסבה לאנתו מן בגלל לאקמא שום מיתא על אחסנתיה: ואמר פרוקא כי האי גוונא לית אנא יכיל למפרוק לי על דאית לי אתתא לית לי רשו למיסב אוחרניתא עלהא דילמא תהי למצו בביתי ואהא מחביל ית אחסנתי פרוק לך את ארום דלית לך אתתא ארום לית אנא יכיל למפרוק: וכחדא מנהגא בעידנא דימלקדמין מתנהגא בישראל בזמן דשקלן וטרן ופרקן ומחלפן חד מן חבריה ומקיימין כל מידעם: נרתק יד ימיניה ואושיט ביה קניין לחבריה והכין נהגין ל למקני בית ישראל חד מן חבריה קדם כת סהדיא: ואמר פרוקא לבועז אושיט ידך לקנינא וקני לך וטלע בועז ית נרתק יד ימיניה וקני ליה: ואמר בועז לסביא ולכל עמא הוו סהדין אתון עלי יומא דין ארום קניתי ית כל מה דהוה לאלימלך וית כל מה דהוה לכליון ומחלון מן ידא דנעמי: ואוף ית רות מואביתא איתת מחלון קניתי לי לאינתו בגין למיקם שום שכיבא על אחסנתיה ולא ישיצי שום שכיבא מלוות אחוהי ומתרע סנהדרין דבאתריה סהדין אתון עלי יומא דין: ואמרו כל עמא די בתרע סנהדרין וסביא סהדין אנחנא יתן יי ית אתתא הדא דאתיא לביתך כרחל וכלאה די בנו תרויהון ית בית ישראל אבונן בתרי עסר שבטין ועיבד חילא באפרת ותהי קרי שמא בבית לחם: ויהי מצלח ביתך כבית פרץ די ילידת תמר ליהודה מן זרעא די יתן יי לך מן ריבא הדא: ונסיב בועז ית רות והות ליה לאינתו ועל לותה ויהב יי לה עידוי וילידת בר: ואמרן נשיא לנעמי בריך שמיה דיי דלא פסק ליך פרוקא יומא דין ויתקרי שמיה מן צדיקי ישראל:

התורה אשר שם· וזאת הברכה· ואת ליהודה ויאמר: ואת התרומה אשר תרימו· ואת לכם האות דירמיה· ואת תהיה המגפה· וזאת שבית תעשו· ואת לפנים בישר'. הבאה ג' מלרע וס' כל הנפש הבאה ליעקב. ובני ישר' למספרם· ויאמרו כל העם אשר בשער: וקרא ד' וסימ' קום לך אל נגוה· וחברו· וקרא ואנכי אענה דאיוב· וקרא שם בבית לחם: לך חד מן י' זקפין בנבי' וכתובים וסי' וזה ביום הניח י' לך מעצבך· עשה לך מוסרות ומוטות·ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך· הכון והכן לך· שבא ודדן וסוחרי תרשיש· לכן לא יהיה לך משל' ך חבל· לו איש הולך רוח ושקר· ויאמ' יי' אלי עוד קח לך· אבל אגיד לך את הרשום בכתב· ויהי ביתך כבית פרץ· וכל שמואל וכל נתינה דמלכים דכו' בכ"ה וסי' ויאמר לה אלקנה· ויאמ' לו נשא כליו· וידבר יהונתן בדוד טוב· ואבי ראה גם ראה· וגם אשר לא שאלת נתתי:

ולכלכל · מטעם ויכלכל יוסף ורא כמו ומי מכלכל את יום בואו · ילד בן לנעמי · כמו ויהי לה לבן · אבי דוד · יתכן שיסוב אל דוד גם אל ישי כמו אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק · דרך סברא כי נחשון מת במדבר כי לא יתכן להיות נער והוא בעל דגל ונוסע בתחלה קודם ישראל ועוד שהיה הכתוב מזכירו שנכנס בארץ ולא יהיה כמוה הספבט אחר והנה אין בין שנכנסו לארץ עד שנולד דוד רק שס״ו שנה כי הכתוב אמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה היא השנה הרביעית למלך שלמה ודוד חי שבעים הנה וארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר ואם אמרנו שהיה שלמון כאשר נכנס לארץ בן שנה הנה הם ארבעה שלמון ובועז ועובד וישי הנה כל אחד הוליד והוא בן תשעים ואחת שנה ואם יקום מערער ויאמר כי נחשון היה כאשר יצא ממצרים פחות מעשרים שנה הנה כחם שיהיה בן י״ח שנה ולא נחסר שנות לכת ישראל במדבר והנה יהיו חמשה והנה יוליד כל אחד והוא בן ס שמנים וארבע וזה נכון בעיני כי הנה בועז זקן היה וזה למדנו בעבור שאמר לרות לבלתי לכת אחרי ה הבחורים גם ישי זקן היה כאשר הוליד את דוד כי הוא שמיני לבניו ויתכן שנקרא עובד שהולידו זקן ו ולא לקח האשה כי אם בעבור כבוד השם גם האם עזבה דתה וארץ מולדתה וחסתה בכל כנף השם על כן יהיה הבן עובד השם כי רובי הבנים דומים לאב ולאם כי הם ה השרשים ׃

נשלם פירוש מגלת רות

תולדות ב׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ע״ש ועיין במסר׳ רבתא בערך יל׳ ׃ פרץ ל׳ זקף קמץ אלה תולדות פרץ והוא חד מן א״ב קמץ בזקפא וסימ׳ נמסר במס׳ רבת׳ במערכת אות הקו״ף בסד׳ ׃

וְהָיָה לָךְ לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל אֶת־שֵׂיבָתֵךְ כִּי כַלָּתֵךְ אֲשֶׁר־אֲהֵבָתֶךְ יְלָדַתּוּ אֲשֶׁר־הִיא טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים׃ וַתִּקַּח נָעֳמִי אֶת־הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתֵהוּ בְחֵיקָהּ וַתְּהִי־לוֹ לְאֹמֶנֶת׃ וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֻלַּד־בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי־יִשַׁי אֲבִי דָוִד׃

וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פָּרֶץ פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת־חֶצְרוֹן׃ וְחֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת־רָם וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב׃ וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת־נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן הוֹלִיד אֶת־שַׂלְמָה׃ וְשַׂלְמוֹן הוֹלִיד אֶת־בֹּעַז וּבֹעַז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד׃ וְעֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יִשָׁי וְיִשַׁי הוֹלִיד אֶת־דָּוִד׃

ג׳ וי׳ לאור עלם · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ · ל׳ ותם ונכפל ר׳ · ר׳ · כ׳ מ׳ל׳ בסיפ׳ · ט׳ כסל׳ דחיין · ג׳ מ׳ל׳ דמ׳ל׳ · ל׳ · ל׳ שום חס׳ · ל׳ ומל · ג׳ מל׳ בכתי׳ · ל׳ · ג׳ ל׳ ליד ותוסי׳ בה

סכום הפסו׳ של ספר רות שמונים וחמשה וחציו ותאמר רות המואביה

וִיהֵא לִיךְ לִמְקַיֵּים נְפַשׁ וּלְכַלְכָּלָא יַת סֵיבְתֵךְ בְּתַפְנוּקִין אֲרוּם כַּלָּתֵךְ דִּי רְחִימַת יָתֵךְ יְלִדְתֵּיהּ דְּהִיא הֲוַות טַבְתָא לִיךְ בְּעִידַן אַרְמְלוּתִיךְ מִסַּגִּיאִין בְּנִין׃ וּנְסִיבַת נָעֳמִי יַת רְבְיָא וְשַׁוִּיאַת יָתֵיהּ בְּעִיטְפָהּ וַהֲוַת לֵיהּ לְתוּרְבִינְתָּא׃ וּקְרַאָן לֵיהּ שֵׁיבַבְתָּאָן שׁוּם לְמֵימַר אִתְיְלִיד בַּר לְנָעֳמִי וַהֲווּ קָרְאָן שְׁמֵיהּ עוֹבֵד הוּא אֲבוּי דְּיִשַׁי אֲבוּי דְּדָוִד׃ וְאִילֵין תּוֹלְדַת פֶּרֶץ פֶּרֶץ אוֹלִיד יַת חֶצְרוֹן׃ וְחֶצְרוֹן אוֹלִיד יַת רָם וְרָם אוֹלִיד יַת עַמִּינָדָב׃ וְעַמִּינָדָב אוֹלִיד יַת נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן רַב בֵּית אַבָּא לְבֵית יְהוּדָה וְנַחְשׁוֹן אוֹלִיד יַת סַלְמָא צַדִּיקָא הוּא סַלְמָא מִן בֵּית לֶחֶם וּנְטוֹפָה דְּבַטִּילוּ בְּנוֹי פַּרְזְדָאוֹן דְּאוֹתִיב יָרָבְעָם חַיָּיבָא עַל אוֹרְחַיָּא וַהֲוָאָן עוֹבְדֵי אַב וּבְנִין יָאֵוָן כִּנְטוֹפָא׃ וְשַׂלְמוֹן אוֹלִיד יַת אִבְצָן גִּבָּרָא הוּא בוֹעַז צַדִּיקָא דִּי עַל זְכוּתֵיהּ אִשְׁתֵּיזְבוּ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִיַּד בַּעֲלֵי דְּבָבֵיהוֹן וּבְגִין צְלוֹתֵיהּ עֲדַת כַּפְנָא מֵאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל וּבוֹעַז אוֹלִיד יַת עוֹבֵד דִּפְלַח לְמָרֵי עָלְמָא בְּלֵב שְׁלִים׃ וְעוֹבֵד אוֹלִיד יַת יִשַׁי דְּמִתְקְרֵי נָחָשׁ בְּגִין דְּלָא אִשְׁתַּכַּחַת בֵּיהּ עִילָּא וּשְׁחִיתָא לְאִתְמַסְרָא בִּידוֹי דְּמַלְאֲכָא דְמוֹתָא לְמִסַּב יַת נַפְשֵׁיהּ מִינֵּיהּ וַחֲיָה יוֹמִין סַגִּיאִין עַד דְּאִידְּכַר קֳדָם יְיָ עֵיטָא דִּיהַב חִוְיָא לְחַוָּה אִתַּת אָדָם לְמֵיכַל מִן אִילָנָא דְּאָכְלִין פֵּירוֹי חַכִּימִין לְמִידַע בֵּין טַב לְבִישׁ וְעַל הַהוּא עֵיטָא אִתְחַיִּיבוּ מוֹתָא כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא וּבְהַהִיא עִילָּא שְׁכִיב יִשַׁי צַדִּיקָא הוּא יִשַׁי דְּאוֹלִיד יַת דָּוִד מַלְכָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃

רשי

ואלה תולדות פרץ · לפי שייחס את דוד על שמה של רות ה המואבית חזר ויחסו על שם יהודה ׃

סליק פירוש רות

תם ונשלם ספר רות תהלה לצור מוציאנו מעבדות לחירות

איכה

ישבה בדד. ירמיה כתב ספר קינות היא המגילה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בו שלש אלף ביתות איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אלף ביתו' שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש: בדד. בלמוד תיושביה: רבתי עם. יוד יתירה כמו רבת עם שהיה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו: היתה כאלמנה. ולא אלמנה ממש אלא כ כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אצלה: בכה תבכה. שתי בכיות על שתי חורבנין: בלילה. שהמקדש נשרף בלילה דאמר לעת ערב הביתו בו את האור. דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתמיה בחב נרמה להם. דבר אחר בלילה שכל ה הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו: ודמעתה על לחיה. מתו' שהיא בוכה תמיד: כל רעיה. אוהביה: גלתה יהודה. מארצה: מעני. מחמת עוני: ומרוב עבודה. שהכבידו עליה כשדים: היא ישבה בגוים. ובמקו' שגלתה וישבה שם לא מצאה מנוח: בין המצרים. שים גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס: מצרים. גבולים של שדה וכרם ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: באי מועד. עולי רגלים: נוגות. לשון יגון ואין שורש בתיבה אא הנ"ל לבדה: שלו. יושבים בשלוה: הוגה. הדאיבה והוא לשון לשון יגון: כאילים לא מצאו מרעה. כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח לברוח שהואלש כחם ברעב: לפני רודף. כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן ייסד הפייט מלא רודפתי וחסר שנת גאולי שכת גאולה חסר כתיב: זכריה

אנשי אמת יבינו מדרשי קדמונינו הצדיקי' שהם נוסדים על קשט ובינינת מדע ישוקים וכל דבריהם כזהב וככסף שבעתים מזוקקים אכן מדרשיהם על דרשים רבים כחלקים מהם חידות וסודות ומשלים גבוהים עד שחקים ומהם להרויח למת כלאות בפריקים עמוקים ומהם לאמץ נכשלים ולמלאת ה הריקים על כן ירמו לגופו טעמי הפסוקים והמדרשים כמלבושים בגוף דבקים מהם כמשי רקים ומהם עבים כשקים ודרך הפשט הוא הגוף ב בדברים נבחרים ו ובחוקים וכן אמרו שהמקרא כפשוטו ו והדברים עתיקים:

ואני אברהם בר מאיר מארץ ה מרחקים הובאתי ה מארץ ספרד אמת המצייקים וספרי אלו בגלותי היו בידי ה מחזיקי' ויורוני לבאר ספרים בטעמי' מכופת מתוקים וכן אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים ואיכה המגלה הנשרפת על יד יהויקי' כי לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר חקוקים וכן כתוב קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר ד דברתי אליך על ישרא' ועל יהוד' ועל כל הגוים ועוד כתו' מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת ואין ב במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה: בדד. שם נופל על זכר ועל נקבה עם לאמ"ר ובחסרונו וכן מלת בטח: רבתי. שרתי. מלעיל להבדיל בין היוד הנוסף וכין יור"ן סימן המדבר כמו אוהבתי לרום ו ועמרה מלת גנובתי יום מלרע בעבור ה הסמכות הבי"ת: רבתי בגוים. איכה כראשונה רק בלשון גדולה כמו ורבי המלך על כל רב ביתו. וכפתיחה למ"ד למם להורות על הא הדעת שנעדר ולא נרגם המ"ם להקל על הלשון.

איכה ח"ו וסי' איכה אשא לבדי. איכה אוכל להורישם. איכה יעברו הגוים. איכה נדע את הדבר. איכה ירדוף אחד אלף. איכה היתה לזונה. איכה תאמרו חכמים. איכה נהיתה הרעה הגדולה. איכה יי' אלה' איכה נעשה. איכה נשבר מטה עוז. איכה ידע אל. איכה תרעה בו בנו. איכה ישבה בדד. איכה יעיב באפו. איכה יועם זהב. איכה נחשבו לנבלי' וחד איכה הוא:

איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס: בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה אין לה מנחם מכל אהביה כל רעיה בגדו בה היו לה לאיבים: גלתה יהודה מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רדפיה השיגוה בין המצרים: דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד כל שעריה שוממין כהניה נאנחים בתולתיה נוגות והיא מר לה: היו צריה לראש איביה שלו כי יהוה הוגה על רב פשעיה עולליה הלכו שבי לפני צר: ויצא מן בת ציון כל הדרה היו שריה כאילים לא מצאו מרעה וילכו בלא כח לפני רודף:

ה"א י"ב | ל' וא' בתדירות | ה' כתי' ו' | ל' | ל' | ל' ל' | ל' ומל' ל' | ל' | ל' ומל' | נ' רף | י' | נ' כ' חס' | חנ"ח ק' ל' | כ' מל' כחך

אמר ירמיהו נביא וכהנא רבא איכדין יתגזר על ירושלם ועל עמהא לאתדנא בתירוכין ולמספד עליהון איכה היכמה דאתדנו אדם וחוה דאיתרכו מגינתא דעדן ואספיד מרי עלמא עילויהון איכה ענת מדת דינא וכן אמרת על סגיאות חובאה אשתדור די בגוהא ובגין כן תהי יתבה בלחודהא כגבר דמכתש סגירו על בסריה די בלחודיה יתיב וקרתא הות מליא אוכלוסין ועממין סגיאין אתרוקינת מנהון והות דמיא לארמלא ודי מתרברבא בעממיא ושליטתא באפרכיא והוו מסקין לה מסין תהדרת למיהוי מסכבא ולמתן כרגא להון בתר דנא: כד שלח משה נביא אזגרין לאלא ית ארעא ותבו אזגריא ואפיקו שום ביש על ארעא דישראל והיא ליליא תשע יומין באב הוה וכד שמעו עמא בית ישראל ית בשורתא בישא הדא דאיתבשרו על ארעא דישראל נטלו עמא ית קליהון ובכו בליליא ההוא מן יד תקיף רוגזא דיי' בהון וגזר למהוי בכן בליליא הדא לדריהון על חורבן בית מוקדשא וכדו אתאמר בנבואה לירמיהו כהנא רבא למהוי חריבא ירושלם על ידוי דנבוכדנצר רשיעא אין לא תיבין בתיובתא מן יד עאל ואוכח ית עמא בית ישראל וסריבו לקבלא במימריה בכן עאל נבוכדנצר רשיעא וצדא ית ירושלם ובית מקדשא אוקיד בנורא בתשע יומין בירחא דאב וביה בכיתא כנישתא דישראל: ותא ודמעהא זליג על ליסתתא ולית די ימליל תנחומין על לבהא מן כל טעותא די רחמתא למיזל בתריהון ובגין כן כל חברהא ארשיעו בה אתהפיכו למהוי לה לבעלי דבבין: אזילו בית יהודה בגלותא על דהוו מענין יתמין וארמלן ועל סגיאות פולחנא דהוו מפלחין באחוהון בני ישראל דאזדבנו להון לא קרו חירותא לעבדיהון ואמהתהון דהוו מזרעית ישראל ובגין כן אף אינון אתמסרו ביד עממיא וכנישתא דבית יהודה יתבא בגו עממיא ולא אשכחת ניחא מפולחנא קשיא דשעבידו יתה וכל דהוה רדיף יתה ארביקו יתה כד היא מתחבאה בין תחומיא ואעיקו לה: כל זמן דהות ירושלם מתבניא סריבו ישראל למיסק לירושלם לאתחזאה קדם יי' תלת זמנין בשתא ועל חוביהון דישראל איצדיאת ירושלם ואתעבידו שבילי ציון אבילין מדלית עאיל בה בזמן מועדיא כל תרעהא צדיין וכהנהא אניחן על די בטילו קורבניא בתולתהא ספדן על די פסקו למיפק בחמשא עשר יומין באב וביומא דכפוריא דיחוא בעסרא יומין בתשרי לחינגא בחינוגין אף איהי מריר ליבא לחדא: הוו מעיקהא מתמנן עלהא לרישין ובעלי דבבהא הוו יתבין בשלוה ארום יי' תבריתה על סגיאת מרודהא רבייהא אזלו בשביתא קדם מעיקהא: ונפק מן כנישתא דציון כל זיותא הוו רברבנהא מסתתרן על מיכלא היכמה דמסתחרן איליא במדברא ולא אשכחו אתר כשר למרעהון ואזלו בתשות כוחא ולא הות לתון חילא למערוק לאשתזבא קדם רדיף:

ס"א בכו תחת הא כי אותיות אהוי מתחלפות כמו השכלת עמו: יהודה. זכר ונקבה כישראל ומצרים ותחזק מצרים. ויש מפרשים המצרים מדברי מעתיקי הדת ז"ל ויהא דבר מצרא והישר בעיני מן המצר ואם הוא משונה מעט והרים לאוי להדגם. כמנהג דרך זכר ונקבה כבית ומקום: באי מועד. שהיו באים במועדים והטוב בעיני שהוא המקדש ונקרא מועד בעבור היות כל ישראל נועדים שם וכן בקרב מועדיך שרפו כל מועדי אל באם: שוממין. נו"ן תמורת מ"ם וכן קח לך חטין לקץ הימין כי הנו"ן והמ"ם משרתים בסוף המלה סימן רבים ורבות: נוגות. מבנין נפעל וכן נוגי ממועד שהם מלשון תוגה ויגון והתי"ו והנו"ן נוספים: היו צריה. כל אחד לראש וכן בנות צעדה עלי שור כל אחת מהן: שלו. מגזרת שלוה: הוגה. מן הבנין הכבד הנוסף מיגון וכן תוגיון נפשי: הלכו שבי. בחסרון בית כמו הנמצא בית יי': וחסר מקום אשר אחר כאילים וכן כמים לים מכסים: יתני

זכרה ירושלם. בגלותה: ימי עניה. ימי חורבנה שהביאה לידי עוני: ומרודיה. הוא לשון צער כמו ואורידה על הרים אריד בשיחי ואהימה: כל מחמדיה. וזכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם: שחקו על משבתיה. שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתה ומדרש אגדה דורשו בלשון אחר שהיו שוחקין בגולה בשבתות וימים טובים ושיתעים בשביעות והיו האומות משחקים עליהם ואומרים שוטים באלו בארבעים לא שמעתם ובשביעית תשמטו ובשביעית בגולה תשמרון: לנידה. לגולה לשון נע ונד אישמובלנט בלע"ז: ערותה. קלונה: נאנחה. לשון בפעלה שוספיריר בלע"ז שמעו כי נאנחה אני הוא שם דבר שוספירא: טומאתה בשוליה. לשון גנאי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר חטאותיה גלויות הרבה עמהן בגלוי: לא זכרה אחריתה. כשהיו חוטאים לא נתנו לב מה תהיה אחרית לפיכך ותרד פלאים ירידתה כפלאת פלאים הרבה שהכל פליאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר: ידו פרש צר. עמון ומואב: על כל מחמדיה. ספרי תורות שאמר בהם הנחמדים מזהב הכל פנו לבוז כסף וזהב והם פנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם לא יבא עמוני וגו': אשר צוית לא יבאו בקהל לך. אלו עמון ומואב: לוא אליכם. לא תהא כצרה הזאת עוד לכל עוברי על דת אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן התורה ראו אם עשה לי הביטו וראו וגו': אשר עולל. אשר נעשה לי: אשר הוגה יי'. אותי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון: וירדנה. וירד אותה ושבר אותה על ידי רידוי ויסורין לכך הכין דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה יכרסמנה ירעה שם מהעצם לשון נקבה כמו ראתה את העצמות היכמו שיבר כל אחת ואחת דבר אחר וירדנה כמו וירדהו אל כפיו הריק את המוח גורר ורודה המוח מתוכו: נשקד עול פשעי בידו. אין לתרגם דומיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר ואומר אני נשקד פויינטוריינט בלע"ז נקודים מנומרים ומסומנים היו פשעי בידו של הקדוש ברוך הוא לזכרון לא נמחה מכיינם ותשלומיהם:

עוזר ה' מל' וסי' יתום אתה היית עוזר. וכשל עוזר ונפל עזר. אל תרחק ממני כי צרה קרובה' זכרה ירושלם ימי עניה. ויטע אהלי אפדנו: את עניי ג' וסי' את עניי ואת יגיע כפי. ראה יי' את עניי כי הגדיל אויב. אשר ראית את עניי ידעת בצרו': צוחה ג' מל' וסים' נמסר בתלים סימן ק"ב ע"ש: בקהל ד' דגשי' וסים' בלשון ארמי נסוק נצלי' דסגין את פקדית וביאורם מ'

אבן עזרא

ימי עניה. כמו כי ששת ימים עשה יי': ומרודיה. דלות והמ"ם שרש: לנידה. ללעג כמו תנוד ראש וניד שפתי והוא מגזרת נע ונד: הזילוה. הפך הכבוד כמו להוציא יקר מזולל רק הוא משורש אחר או טעמו הורידוה או עשו מזול רמעתה: פלאי'. ירדה ירידה: כי ראתה גוים על ירושלם שבה: זוללה. כמו זולל וסובא: לוא. יש אומרים שלשון אלה ולא מצאנוה בלא אלף וטעמו לא יגיע אליכם מה שהגיע אלי: עולל. כעשה לי והוא מהבנין הכבד שלא נקר' שם פועלו בעבור שאחנו בקמץ קטן כמו כונן אשורי: הוגה. כמו הוים: וירדנה. שב אל האש כי ימצא לשון זכר כמו תאכלנו אש לא נופח וטעמו כמו לא ירדנו בפרך: ומלת נשקד אין לה אבות והטע' כמו נמסך כמו נמהר. והיה ישתרגו מבנין התפעל מ מתמשפחת הסריגים: הכשיל. שב אל עול פשעי ויחסר אשר אחר בידים אחר קום עמו או מכחו: סלה. מגזרת מסלה וכן גת דרך יי' דרך מדרך רק סלה שרש אחר היה: גת. יקב: בתולת. הסמוכה אל בת ובת יהודה כל הסבט והבתולה ירושלם: בוכיה

זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה
כל מחמדיה אשר היו מימי קדם
בנפל עמה ביד צר ואין עוזר לה
ראוה צרים שחקו על משבתה:
חטא חטאה ירושלם על כן
לנידה היתה כל מכבדיה הזילוה
כי ראו ערותה גם היא נאנחה
ותשב אחור:
טמאתה בשוליה לא זכרה אחריתה
ותרד פלאים אין מנחם לה ראה
יהוה את עניי כי הגדיל אויב:
ידו פרש צר על כל
מחמדיה כי ראתה גוים באו מקדשה
אשר צויתה לא יבאו בקהל לך:
כל עמה נאנחים מבקשים
לחם נתנו מחמודיהם באכל להשיב
נפש ראה יהוה והביטה כי הייתי
זוללה: לוא אליכם כל
עברי דרך הביטו וראו אם יש
מכאוב כמכאבי אשר עולל לי אשר
הוגה יהוה ביום חרון אפו:
ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה
פרש רשת לרגלי השיבני אחור
נתנני שוממה כל היום דוה:
נשקד על פשעי בידו ישתרגו עלו
על צוארי הכשיל כחי נתנני אדני
בידי לא אוכל קום:
סלה כל אבירי אדני בקרבי קרא
עלי מועד לשבר בחורי גת דרך א
אדני לבתולת בת יהודה:

הות דכירא ירושלם יומין קדמאין די הות מדורה בכרכיא ובפציחין תקיפין ומרדה ושלטה בכל עלמא וכל ריגונהא דהוו לה מן יומין קדמאין ועל חובא נפל עמה בידוי דנבוכדנצר רשיעא ואעיק להון ולית דסייע לה חזוהא מעיקיא דאזלא בשביתא חייכו על טובהא די פסק מבינהא: חובא רבא חבת ירושלם בנין כן בטילטול הות כל עממיא דהוו מיקרין לה מלקדמין נהגו בה זילותא ארום חזו בידקהא ברם היא מתאנחא ורתיעת לאחורא: סואבות דם ריחוקהא בשיפולהא לא אידכיאת מינה ולא תהת על חובהא ולא דכירת מה דעתיד למיתי עלהא בסוף יומיא ונחתת ונפלת והות פרישן ולית דמליל תנחומין לה חזי יי ותהי מסתכל ארום אתרברב עלי בעיל דבבא: ידיה אושיט נבוכדנצר רשיעא ושלף סיפא וקטע כל ריגוגה אף כנישתא דישראל שריאת ליללא ארום חזת עממין נוכראין עלו לבית מוקדשה די פקדת על ידוי דמשה נביא על עמון ומואב דלא ידכון למיעל בקהלא די לך: כל עמהא דירושלם אניחן מכפנא ותבעין לחמא למיכל יהבו ריגוגיהון בסעיד לחמא לקיימא נפש חזי יי ותהי מסתכל ארום הויתי גרגרניתא: אשבעית לכון כל דעברין באורחא זורו הכא איסתכלו וחזו אין אית כיבא כביבי דאתקיף לי דאתבר ייתי ביום תקוף רוגזיה: מן שמיא שלח אשתא בכרכי תקיפין וכבש יתהון פרש מצדתא לרגלי ארתיעני קדל בעלי דבבי יהיבני למיהוי צדיא כל יומא מרחקא וחלישא: אתיקר ניר מרודי בידיה אתכבשו כשיבשין דגופנא סלקו על צוורי אתקל חילי מסר יי יתי בידוי מן דלית יכיל אנא למיקם: כנש כל תקיפי יי ביני ארע זמן עלי לתבירא חיל עולימי ועלו עממיא על גזירת מימרא דיי וסאיבו בתולתא דבית יהודה די הוה דמהון דבתולתהון מיתשד היך כחמר מן מעצרתא בעידן דגבר מבעיט ית ענבין חמר עינבוהי שריין:

אשר לא עלה בקהל. כי רבת בקהל אשר לא התקדשו' אשר צוית לא יבואו בקהל לך. קמתי בקהל אשוע: כמכאבי ג' חס' בליש' וסימ' רבים מכאבים לרשע. כמכאבי אשר עולל לי. שמעו נא כל העמים וראו מכאבי בתולותי: בעצמתי ו' חס' בליש' וסי' נמסר בסוף סדר ויחי ע"ש: דוה ג' וסי' נמסר בישעיה סימן ל' ובקדשים: סלה ב' בתרי ליש' חד כתי' א' וחד רף וחד ס"ף וסים' הורד סלא. סלה כל אבירי קדם כתי' א':

יסתרגו. כענפי קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון מסכה אין מסרגין את המטות: סלה. רמס ורפס לשון סולו סולו המסילה: קרא עלי מועד. ועידת גייסות לבא עלי ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההוא שתא מלויי מלאה של שנה שבייה לבאתם ממצרי' לכך אורעה חזרתן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות: גת דרך. לשון הריגה כמו פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כך רמס אנשים להוציא דמם: עיני

עיני עיני. כלומר תמיד עיני ירדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות: צוה יי' ליעקב סביביו צריו. צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקנתרין אותם כמו שאמרו במסכת קדושין הומניא איבה בבבל כולה דעמונאי: לנדה. לריחוק לבז: קראתי למאהבי. לאותם שמראים עצמם כאוהבים: המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולי' כשהיו השבאים מוליכי' אותם דרך עליהם ומראים עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחי' כסבורי' שהוא יין ואוכלים ומאי' ורוכים לשתות וכשמתיר הנוד בפיו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מתוהו שאמר הכתוב ביער בערב תלינו וגו' לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד: וישיבו את נפשם. כדי שישיבו את נפשם: חמרמרו. כווצו ויש בלשון משנה כפלה לאור ונחמרו בני מעיה: בבית כמות. בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקין ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת: כי אתה עשית. אתה גרמת לי שהם שונאי' אותי שהבדלתני מתאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם כתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם: הבאת יום קראת. הלואי והבאת עליהם יום המועד שקראת עלי: ויהיו כמוני. ברעה: תבא כל רעתם לפניך. יפקדו ויזכרו עונותם לפניך: ועולל למו. ופעול למו כמו גם בתעלליו יתנכר וכפרי מעלליו: איכה

בוכיה. כמו פוריה: עיני עיני יורדה מים. עין אכום דומה לעין המים והעין יורד וכן יזלו מים ושניהם פעלים עומדים: פרשה. בי"ת בידיה נוסף כמו ותסקנו בדמעות שלים. כל נא בלשון עתה וכן אוי נא לנו כי חטאנו גם אל נא רפא נא לה על כן השיב השם אלא תכלם שבעת ימים יומת נא דבר נא שמע נא ועם תוספת אלף לשון בקשה. ובלשון ישמעאל הפוך והוא כמו עתה: למאהבי. אוכנו כמו אוהבי וכן טעמו למבקשי שאוהב אותם: חמרמרו. כפול העי"ן והלמ"ד וטעמו כמו עכורים וכן פני חמרמרו והוא מגזרת חומר כי הבכי כמים וכן יין חמר: הבאת יום קראת. תחסר מלת לו טרם הבאת כאילו הוא מתאוה ויתכן להיות כמשמעו. ועולל עשה מגזרת עלילותיו והנכון שטעמו כמו שבה וכן ולו נתכנו עלילות:

שוממים ל' כתיב מ"ם בסוף וא' שוממין ואינון חד מן י"א זוגין מיחדין חד נסיב נו"ן וחד נסיב מ"ם וסימ' נמסר בסוף סדר בהר סיני. פירו כ"ב וסימ' נמסר בריש שיר השירים: מריתי ג' וסימ' ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי. צדיק הוא יי' כי פיהו מריתי. כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב: וישיבו ג' רפי' חד חס' וב' מל' וסימ' ותקרבון אלי כלכם. וארא ואין איש ומאלה

על אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב:
פרשה ציון בידיה אין מנחם לה צוה יהוה ליעקב סביביו צריו היתה ירושלם לנדה ביניהם:
צדיק הוא יהוה כי פיהו מריתי שמעו נא כל עמים וראו מכאבי בתולתי ובחורי הלכו בשבי:
קראתי למאהבי המה רמוני כהני וזקני בעיר גועו כי בקשו אכל למו וישיבו את נפשם:
ראה יהוה כי צר לי מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי כי מרו מריתי מחוץ שכלה חרב בבית כמות:
שמעו כי נאנחה אני אין מנחם לי כל איבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית הבאת יום קראת ויהיו כמוני:
תבא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי כי רבות אנחתי ולבי דוי:

על טפליא דאתרטשו ועל נשיא מעדיאתא דאתבקעו כריסיהון אמרת כנישתא דישראל אנא בכיא ותרין עיני זלגין דמעתא היך מבועא דמיא ארום אתרחק מיני מנחם דמקים יתי ומליל תנחומין על נפשי הוו בנוי צדיין ארום אתגבר עליהון בעיל דבבא: פרסת ציון ידהא מן עקתא היכמת דמפרסא אתתא על מתברא פגינת ולית דמליל תנחומין על לבה פקיד יי לבית יעקב פיקודיא ואוריתא למנטר וחינון עברו על גזירת מימריה בגין כן אסתחרו חזור חזור ליעקב מעיקוהי הות ירושלם דמיא לאתתא מרחקא ביניהון: אמר יי במימריה לעמא בית ישראל דלא יעיבר קטלין בחרבא בארעהון אזל יאשיהו מלכא שלף סייפא על פרעה חגירא בבקעת מגדו מה דלא אתפקד ולא תבע אולפן מן קדם יי בגין כן רגמו רגומיא גירין למלכא יאשיהו ומית תמן עד דלא נפקת נשמתיה הוה רחיש בספותיה וכן אמר זכאי הוא יי ארום על מימריה עברית שמעו כען כל עמיא הספידא דאספיד ירמיהו על יאשיהו וחזו כיבי די ערעיני בתר מותיה בתולותי ורביי אזלו בשביתא: אמרת ירושלם כד איתמסרת בידוי דנבוכדנצר קריתי למרחמי ביני עממיא דקיימית עמהון קיים די יסייעוני ואינון חכימו מיני אתהפכו לחבלא יתי הינון רומאי דעלו עם טיטוס ואספסינוס רשיעא ובנו כרכומין על ירושלם כהני וסבי בגו קרתא אתנגידו ארום תבעו סעיד לחמא להון למיכל ויקיימון ית נפשיהון: חזי יי ארום אעיק לי בגין כן מעי ארגרו אתהפיך לבבי בגווי ארום מעבר עברית על גזירת מימרא דיי ומן בגלל הכי מן ברא תכלית חרבא ומלגיו חרגת כפנא כמלאכא חבלא די ממנן על מותא: שמעו אומיא ארום מתאנחא אנא ולית דמנחם לי כל בעלי דבבי שמעו בישתא די מטת עלי ברחו ארום את הוא יי דעבדת איתיתא עלי יום פורענותא ערעיתא עלי מערע לצריאותני כדין תערע עילויהון ויהון צדיין כוותי: תיעול ליום דינא רבא כל בישתהון די אבאישו לי קדמך ותתקיף להון היכמה דאיסתקפתא עלי על כל סגיאות מרודי ארום סגיאו אנחתי ולבי חליש:

ואין כי בקשו אוכל למו. וסימ' בלשון ארמי גבריא שאילו למיכל: ויהיו י"א רפין וסימ' נמסר בסדר הרובה: דוי ג' וסי' כל ראש לחלי וכל לבב. מבליגתי עלי יגון. כי רבות אנחתי ולבי דוי:

פירוש הטעמים

א' לא די שישבה בדד במות בכיה אחר היותה רבת עם עד שהיא כאלמנה שאין לה בעל והיא כואסת מהיות לה בנים כלל. ב' כל אבל ישן בלילה והיא תמיד בוכיה ולא די שאין לה מנחם מכל ריעיה עד ששבו לאויבים לה. ג' פאשר לא יכלה לסבול עני המלכות והעבודה הקשה אשר עובד בה גלתה מארצה גם לא מצאה מנוח במקום שהלכה שם ובאה לשוב ורדפוה והשיגוה במקום צר. ד' שממו שעריה שש כאשכו זקני ישראל הבאים ויאנחו כהניה כי אין להם בכורים ומעשר ודאגו הבתולו' שהיה מנהגן לחול במחולות בכל חג. ה' אויביה הם בשלום והיא לבדה בתוגה ועולליה שאין להם עון נשבו ברוב פשעיה. ו' הזכיר בפסוק של מעלה שאויביה ראשים וכל הדרה יצא מציון היא המלכות. ז' אם באה לזכור בגלותה בנפול עמה ביד צר וכל חמודיה הקדמונים שחקו צרים כי כשבתה ממעשיה אין לה מה שתעשה. ח' כאשר ראו ערותה כאשה והשיבה פניה לאחור מפני הכלמה. ט' כשהיה בתחלה רם תמדות נראה בשוליה לא פחדה לזכור שמה תראה ערותה בסוף והיא מגולה ירדה למטה לא תראה ראה יי' כי הגדיל אויב לעשות או לדבר. פירו' אחר ותרד פלאי' כמו ותספור מעין וירדתי על ההרים נהה על המון מצרים והורידהו וכן אריד בשיחי וכלהם שני עיקרין ירד וריד. י' כאשר ראתה כי באו מקדשה עמון ומואב שלא קדמו אותם בלחם ובמים בצאתם ממצרים מרוב אכזריות לכם הוצרכה לתת להם כל מחמדיה. כ' לא היו מעטים הרעבים רק כל עמה ואחר שנתנה כל מחמד באוכל דמתה לזוללת שתתן כל מה שיבוקש ממנה למלאות תאותה. ל' מתפללת שלא יבא אליכם כמו שהביא אלי הגידו לי אם יש מכאוב כמכאובי ואתנחם. מ' דמתה חרון אפו לאש ירדה מן השמים והגיע עד העצם ואין לה יכולת לברוח ממנו' ואם כירשת פרושה והיא משיבה לאחור והאש הבעירה עד שישבה שוממה ויש דוה שתכוח לעתים ידועות וזאת כל היום דוה. נ' דמתה העונות לשריגים של גפן שנולדים לאחות עם כל עץ גבוה וגבהו ועלת נתנכי כמו עזבני וכן על כן לא נתיך והטעם ביד העונות ויתכן ביד האויב בעבור הפשעים:

ס' שלא נתנה ביד צר כי אבירה אנשי המלחמה דרכם הא"ל במסלה והם בקרבה וכאילו הקרים קרואים לבא לשבור הבחורי' בעלי הכח ובגרודמיהם כרם עגב בגת · ע' אמרה ירושלם שהיא בתולת בת יהודה על הרעות שהזכרתי אני בוכה ועת אחר עת תרדנה עיני דמעות ואין לי מנחם ובני שבלו שוממים כי גבר אויב הכרעליס'.

איכה יעיב · יאפיל כמהדרת את' והשמים התקדרו בעבים : משמים ארץ · לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא : הדום רגליו · שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש : נאות יעקב · בתי יעקב לשון נוה : הגיע לארץ · השפילם לארץ : חלל ממלכה ושריה · אלו ישראל שהיו קרויים ממלכת כהנים :

בחרי אף ה' וסי' ויצא מעם פרע' בחרי אף · ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף · ובחרי אף רצין וארם ובן רמליהו · ויבדילם אמציהו להגדוד · גדע בחרי אף כל קרן ישראל : כצר ל' וחד כצר ואינון חד בן זוגין בן חד חד נסבין כ"ף בריש תיבות חד סלרע וחד כלעיל וסי' כמס' רבתא במערכת אות הכ"ף בס"ד : שכו ג' חד כתיב שי"ן וסים' ויחמס כגן שכו · עזב ככפיר סכו ·

איכה יעיב באפו אדני את־ בת־ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא־זכר הדם־ רגליו ביום אפו : בלע אדני לא חמל את כל־נאות יעקב הרס בעברתו מבצרי בת־יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה : גדע בחרי־אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו מפני אויב ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב : דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצר ויהרג כל מחמדי עין באהל בת־ציון שפך כאש חמתו : היה אדני כאויב בלע ישראל בלע כל־ארמנותיה שחת מבצריו וירב בבת־יהודה תאניה ואניה : ויחמס כגן שכו שחת מעדו שכח יהוה בציון מועד ושבת וינאץ בזעם־אפו מלך וכהן : זנח אדני מזבחו נאר מקדשו הסגיר ביד־אויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית־יהוה כיום מועד : חשב יהוה להשחית חומת בת־ציון נטה קו לא־השיב ידו מבלע ויאבל־חל וחומה יחדו אמללו : טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גם־נביאיה לא־מצאו חזון מיהוה :

איכדין יקוץ יי בתקוף רוגזיה ית כנישתא דציון טלק משמיא לארעא תושבחתא דישראל ולא דכיר בית מוקדשא דהוה גלוגדקא ריגלוהי ולא חס עלוהי ביום תקוף רוגזיה : שיצי יי ולא חס ית כל עידית יעקב פגר ברוגזיה כרכי כנישתא דבית יהודה אמטי לארעא אפיס מלכותא דהסר ברבנהא : קיצץ בתקוף רגז ית כל יקריה דישראל ארתע לאחורא יד ימיניה ולא סייע לעמיה מן קדם בעיל דבבא ואדליק בבית יעקב כאשתא דמשלהבא אכלת חזור חזור : מתח קשתיה ורגם עלי גירין כבעיל דבבא אתעתד על יד ימיניה דנבוכדנצר וסייעיה כאילו הוה מעיק לעמיה ישראל וקטל כל עולים וכל דמרגגין לחזו עינא במשכן כנישתא דציון שרא בבעור אשא רוגזיה : הוה יי דמי כבעיל דבבא שיצי ישראל שיצי כל ברניתא חביל כל קירוי פציחתא ואסגי בכנישתא דבית יהודה אבילותא ואנינותא : ושריש כגינתא בית מוקדשיה חבל אתר מזומן לכפרא על עמיה אנשי יי בציון חדות יומא טבא ושבתא ושנא בתקוף רוגזיה מלכא וכהנא רבא : אשלי יי מדבחיה בעט מקדשיה מסר ביה בעיל דבבא שורי בירנייתא קלא יהבו בבית מוקדשא דיי כקל עמא בית ישראל דמצליין בגוה ביומא דפסחא : חשב יי לחבלא שור כנישתא דציון סאט משקולתא ולא אתיב ידיה מלשיצאה ואביל מקפנא ושורא כחדא אתפגרו : טמעו בארעא תרעהא על די ניכסו חזירא ואובילו מן דמיה עילויהון הוביד ותבר מזוזתהא מלכהא ורברבנהא גלו ביני עממיא על דלא נטרו פתגמי לא קבילו יתה בטוראאורייתא כאילו דסיני אף נביאהא אתמנע מנהון רוח נבואת קודשא ולא אתאמר להון פתגם נבואתא מן קדם יי :

פ' גם ציון עיר המלוכה בקשה מנחם ואין כי השם גזר על יעקב ובוה צריו מכל סביביו ויטמאו ירושלם ותהי כנדה · צ' הצדיקה הדין והיא אומרת שמעו נא כל העמים שראיתם ב בתולותי ובחורי בשבי כי בעוני כשבו · ק' קראתי לנכרים שכני אולי יתנו לי עצה והמה רמוני כי כל יועצי מתו ברעב והכהנים ה המתפללים בעדי ו והזקנים אנשי עצתי רק נשארו מהבחורים ומן הבתולו' שים להם כח לסבול וגם הם כ כשבו · ר' והייתי צועקת לשם ומתודה באשר ראיתי חרב ה הכר משכלת בחוץ ובבית רעב כמות · ש' שמעו אוהבי הנזכרים למעלה ואין מנחם מהם והאויבים שמעו צעקותי ושמחו כי אתה עשית ו וקרבת היום שקראתם ובאו כמבואך עד ש שהיו כמשלי' לי ויתכן להיות פירושו לעתיד לו תביא היום שקראת ביד הנביאים ויארע להם מה שאירע לי · ת' עשה להם בעבור רעתם כאשר עשית לי בעבור פשעי כי לבי דוי עד שיהיו כמוני כאשר פשעו גם הם כך :

א' איכה יעיב · יעיב מגזרת כמו יחשיך והנכון יגביה עד עב · הדום דמות כסא קטן לרגלים · ב' אלף באות במקום וי"ו כמו נות רועים וכן תתאו לכם · ג' ויבער פועל עומד ויחסר אף והנכון ש שהוא שב אל בחרי אף · ד' כשב ימינו בבנין נפעל וים ימין זכר כאדרי בכח · ה' וירב בשלש נקודות תחת היוד מהבנין הכבד הנוסף תאניה התי"ו נוסף מגזרת ואנו ואבלו · ו' ויחמס חסף כחמסו עקביך · שכו ושכתו כמו חקו וחקתו · מועדו כמו בא' מועד · ז' כאר הכ"ן שרש כארת ברית עבדך כמו עזב או שכח · ח' נטה קו תהו · חל כמו ותצמוד בחל והוא מקום סביב חומה · ט' אבד ושבר שב אל השם הכתוב בפסוק ראשון · ראשן

ושריה · מדרש אגדה ים של שרים של מעלה שהחליפם הממונ' על האור מיכה על המים והחליף כל הממונים לפי שהיו כרשעי ישר' בעלי שם המפורש ו ובוטחים הם שישביעו את שרי מעלה ל להצילם מאש ומים ומחרב ועכשיו כשהיה משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם : השיב אחור ימינו · השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו : דרך קשתו · לפי שכך דרך קשת שהם חזקי' לשום רגלו עליהם כ כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה : שפך כאש חמתו · כך חיבור המלה שפך חמתו שהיא כ כאש כי לא מצינו ש שפיכה של אש אלא אצל חמה כדכתיב שפוך חמתך על הגוי' : וירב בבת יהודה · הרבה בכנסת יהודה : תאניה ואניה · צער ויללה · וירב נקוד יו"ד קמץ קטן שהוא לשון הרבה את אחרים וירב העם ויעצמו מאד נקוד חירק שהוא ל לשון רבה הוא את ע עצמו וכן כל תיבה ש שפעל שלה בה"א כגון פנה זכה בכה כן ר דרכה לשמש כשהוא מחסר מנה ה"א כ כשהו' מדבר על עצמו נקוד חירק כגון ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד קמץ כגון ויפן זנב אל זנב ויגל יהוד' מעל אדמתו ויגל מלך בבל את ישר' אשורה : ויחמוס · לשון כריתה וכן יחמוס כגפן בסרו נחמסו עקביך : כגן · כמו שגוזזין ירקות הגנה : שוכו · מסוכתו שכן כתיב שסיכך חמתו על בניו בחורבן ביתו כך מדרש במדרש קינות : שחת מועדו · בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר ונועדתי לך שם : מלך וכהן · צדקיהו המלך ושריהו כהן גדול : ניאר · בטל וכן נארת ברית עבדך : כיום מועד · שהיו שמחים ומשוררים בתוכו בקול רם כן נתנו האויבי' בחורבנו קול שמחה : חשב יי' להשחית · זה ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנ' כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני : נטה קו · של משפט ליפרע על עונותו : מבלע · מהשחית : חיל וחומה · שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה : טבעו בארץ שעריה · מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטו בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשה ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים : אין תורה · אין בהם מורה הוראה : ישבו

ו"ה בשלש שבו · קדמא כתיב שי"ן : זנח ג' וסימ' בהושע סימן ח' : מזבחו ג' וסי' האתם תריבון לבעל · ירב בו הבעל כי נתץ · זנח יי' מזבחו : חל ה' חס' בלישן שור וסים' וישפכו סוללה · וגם לא יוכל דבר יי' לאמר וגו' בחל יזרעאל · ישית חומו' וחל · תגלות החל הזה · ויאכל חל וחומה יחדו אומללו : לא מצאו ד' וסים' נגמר בירמיה ריש סימן י"ד ובאיוב סימן ל"ב :

רשי

ישבו לארץ וגו׳ · כמשמעו ומדרש אגד׳ כשוכר כבר הושיב לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו בה׳ וישבו בדפנ׳ של אנטוכי׳ ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והושיב אותם בקתדראות של זהב ואמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו ילך אצל חכם ויתיר לו אמ׳ להם אם כן אתם ה התרתם לצדקיהו את שבועתו בזה ושטטום והושיבם לארץ וקשרו שערות ראשם בזנבות הסוסים וגררום ׃ חמרמרו · רגרזולי״ט בלע״ז דרך בני מעים כשמשליכ׳ אדם לאור הם כווצ׳ ומתחמרמרי׳ ׃ בעטף · פשמי״ר ׃ מה אעידך ומה אדמה לך · לומר לך מה תתמהי על שברך הלא אף לאומה פלוני׳ אירע כמותך ׃ מה אשוה לך ואנחמך · כשבאה צרה על אדם אומר לו אף בפלוני׳ עלתה כך תנחומים הם לו ׃ שוא ותפל · דברים שאין בהם טע׳ ובלשון לעז אפלטרי״מנט ׃ ולא גלו על עונך · להוכיח דרכך על פניך ׃ להשיב שבותך · ליסר משובותיך לשון שובבה שובבים וילך שובב׳ ׃ ומדוחים · הריחוק מעלי׳ ׃ שרקו · נופח בפיו שיבליר בלע״ז דרך אדם לעשות כן הרוא׳ רב׳ חשוב שחרב וכלה ׃ כלילת יופי · כל היופי היה שלה ׃ פצו עליך פיהם · מפני מה הקדים פה לעין מפני שהיו אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם ׃ בצע אמרתו · כלה גזרתו כמו יבצע ידו ויבצעני ׃ אשר צוה מימי קדם · מה שכתוב בתורה ויספתי ליסרה אתכם שבע ׃ פוגת · העברה טריס״למינט כמו ויפג לבו ׃ בת עינך · שחור של עין שקורין פרונ״לה ׃ אשמורות · שתי חלקי הלילה שהלילה נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכ׳ ברכות ׃ העטופים · אשפמי״ץ בלע״ז ׃ עוללי

אבן עזרא

י׳ ראשן שער ראשן או כמשמעו · כ׳ חמרמרו כראשון · בעטף בחסרון הא תבנין נפעל כמו בהרג הרג · ל׳ סין בהספך קודם תיו התפעל כמו וישתמר · מ׳ אעידך מגזרת עדות · נ׳ ותפל כמו סוף וכן היאכל תפל שאין לו טעם מדרך ישרה וכן לא נתן תפלה · משאות נבואות וכן משא דמשק · ומדוחים שהדיחו מדרך ישרה · ס׳ כלילת יופי מגזרת כל · פ׳ פצו פתחו ויפצה פיהו · ע׳ בצע כלה וכן ודיו ת׳ תבצענה · צ׳ פוגת דבק והטעם פוגת עין מגזרת ויפג לבו · ק׳ רני הרמת קול בשיר או בכי וכן ותעבר הרנה הכרוז ׃

איכה

בדמעות ל׳ כלו בדמעות עיני וא׳ בדמעות ואינון חד מן י״א זוגין חד מלרע וחד מלעיל ב׳ בריש תיבו׳ וסי׳ נמס׳ בכס׳ רבהא במערכת אות הבי״ת בס״ד ׃ הבת ד׳ פתחוס׳ וכל הבת התיון · עד כתי תתחבקין ׳ זב עבקך הבת · מה אעידך וכה אדכה לך הבת ירושלם ׃ ויניעו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ וינעם במדבר · והנעתי בכל הגוים את בית ישראל בעמוס · שרקו ויניעו ראשם ׃

יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְּמוּ זִקְנֵי בַת־צִיּוֹן הֶעֱלוּ עָפָר עַל־רֹאשָׁם חָגְרוּ שַׂקִּים הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן בְּתוּלֹת יְרוּשָׁלִָם׃ כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינַי חֳמַרְמְרוּ מֵעַי נִשְׁפַּךְ לָאָרֶץ כְּבֵדִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי בֵּעָטֵף עוֹלֵל וְיוֹנֵק בִּרְחֹבוֹת קִרְיָה׃ לְאִמֹּתָם יֹאמְרוּ אַיֵּה דָּגָן וָיָיִן בְּהִתְעַטְּפָם כֶּחָלָל בִּרְחֹבוֹת עִיר בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל־חֵיק אִמֹּתָם׃ מָה־אֲעוֹדֵךְ מָה אֲדַמֶּה־לָּךְ הַבַּת יְרוּשָׁלִַם מָה אַשְׁוֶה־לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ בְּתוּלַת בַּת־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ מִי יִרְפָּא־לָךְ׃ נְבִיאַיִךְ חָזוּ לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל וְלֹא־גִלּוּ עַל־עֲוֹנֵךְ לְהָשִׁיב שְׁבִיתֵךְ וַיֶּחֱזוּ לָךְ מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים׃ סָפְקוּ עָלַיִךְ כַּפַּיִם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ שָׁרְקוּ וַיָּנִעוּ רֹאשָׁם עַל־בַּת יְרוּשָׁלִָם הֲזֹאת הָעִיר שֶׁיֹּאמְרוּ כְּלִילַת יֹפִי מָשׂוֹשׂ לְכָל־הָאָרֶץ׃ פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבַיִךְ שָׁרְקוּ וַיַּחַרְקוּ־שֵׁן אָמְרוּ בִּלָּעְנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינֻהוּ מָצָאנוּ רָאִינוּ׃ עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמָם בִּצַּע אֶמְרָתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי־קֶדֶם הָרַס וְלֹא חָמָל וַיְשַׂמַּח עָלַיִךְ אוֹיֵב הֵרִים קֶרֶן צָרָיִךְ׃ צָעַק לִבָּם אֶל־אֲדֹנָי חוֹמַת בַּת־צִיּוֹן הוֹרִידִי כַנַּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וָלַיְלָה אַל־תִּתְּנִי פוּגַת לָךְ אַל־תִּדֹּם בַּת־עֵינֵךְ׃ קוּמִי רֹנִּי בַלַּיִל לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי שְׂאִי אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל־נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ הָעֲטוּפִים בְּרָעָב בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃

יָתְבִין עַל אַרְעָא שָׁתְקִין סָבֵי כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן אַסִּיקוּ עֲפַר מִקְלְּהָ עַל רֵישֵׁיהוֹן קַמְּרוּ סַקִּין עַל בִּסְרֵיהוֹן אַחִיתוּ לְעַפְרָא דְאַרְעָא רֵישֵׁיהוֹן בְּתוּלְתָּא דִירוּשְׁלֵם ׃ סַפְקוּ בְדִמְעִין עֵינַי אִידְגָּאַרַן מְעַי יִתְּשַׁד לְאַרְעָא כַּבְדִּי עַל תְּבִיר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי כַּד רְצַחוּ עוּלֵמַיָּא וְיַנְקַיָּא בִּפְתָאוֹת קַרְתָּא ׃ לְאִמְּהוֹן אָמְרִין רוֹבַיָּא דְיִשְׂרָאֵל אָן עִיבוּר וַחֲמַר כַּד הֲווּ צַחַיִין כִּקְטִיל דְחַרְבָּא מִן צַחוּתָא בִּפְתָאוַת קִירְיָתָא כַּד יִתְּשַׁד נַפְשְׁהוֹן מִן כַּפְנָא לְגוֹ עֲטִיף עִמְּהוֹן ׃ מָה אַסְעִיד בָּךְ מַה אֱהֵי מַדְמֶה לָךְ כְּנִישְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם מַה אַחְבִּיר לָךְ אֱהֵי מְנַחֵם לִיךְ בְּתוּלְתָּא דִכְנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרוּם סַגִּי תְּבָרִיךְ כִּסְגִיאוּת תְּבִיר גַּלֵּי יַמָּא רַבָּא בְּעִידַן נַחְשׁוֹלֵיהּ וּמַן הוּא אַסְיָא דִי יַסֵּי יָתִיךְ מִן מַרְעִיךְ ׃ נְבִיאֵי שִׁקְרָא דִי בֵינַךְ הִינוּן אִתְנַבִּיאוּ לִיךְ שִׁקְרָא וְלֵית מַשַּׁשׁ לִנְבוּאַתְהוֹן וְלָא פַּרְסִימוּ יַת פּוּרְעָנוּתָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי עֲלַיִךְ בִּגְלַל חוֹבַיִךְ לְאַהֲדָרוּתָךְ בְּתְיוּבְתָּא אֱלָהֵן נַבִּאוּ לִיךְ נְבוּאַת סַגָּן וּמִילֵּי טַעֲוָתָא ׃ שְׁפְקוּ עֲלַיִךְ יְדֵיהוֹן כָּל עָבְרֵי אוֹרְחָא שְׁרִיקוּ בְסִפְוָתְהוֹן וְטַלְטִילוּ בְרֵישֵׁיהוֹן עַל כְּנִישְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם אָמְרוּ בְּפוּמְהוֹן הֲדָא הִיא קַרְתָּא דַהֲווּ אָמְרִין אֲבָהָתָן דְמִלְקַדְמִין דְהִיא גְמִירַת נוֹאי וְשׁוּפְרָא חֶדְוַת לְכָל יָתְבֵי אַרְעָא ׃ פְּתַחוּ עֲלַיִךְ פּוּמְהוֹן כָּל בַּעֲלֵי דְבָבִיךְ שְׁרָקוּ בְסִפְוָתְהוֹן וַעֲסִיאוּ בְשִׁנֵּיהוֹן וַאֲמָרוּ שֵׁיצִינָא בְרַם דֵין יוֹמָא דַהֲוֵינָא מִתִּינָן אַשְׁכַּחְנָא חֲזֵינָא ׃ עֲבַד יְיָ מַה דַחֲשִׁיב גְּמַר מֵימַר פּוּמֵיהּ דִי פַקִּיד לְמשֶׁה נְבִיאָ מִן יוֹמִין קַדְמָאִין דְאִי לָא נַטְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת פִּיקוּדַיָּא דַייָ עֲתִיד לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן פַּגַּר וְלָא חַס וְאַחְדֵי עֲלַיִךְ בְּעִיל דְבָבָא אֲרוּם יַקַּר מְעִיקַיִךְ ׃ צְוַח לִבְּהוֹן קֳדָם יְיָ דְרַחִים עֲלֵיהוֹן שׁוּרָא יַקְרָא דְצִיּוֹן זַלְגִי כְנַחְלָא דִמְעִין יְמָם וְלֵילְיָא לָא תִתְּנִין תַּנְחוּמִין לְצַעֲרַיִךְ לְפַיְגָא צְלוֹתָא דִי לָךְ וְלָא תִשְׁתּוֹק עֵינַךְ מִלְּמִדְמַע ׃ קוּמִי כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל שַׁרְיָא בְגָלוּתָא עֲסוֹקִי בְמִשְׁנָה בְלֵילְיָא אֲרוּם שְׁכִינְתָּא דַייָ שַׁרְיָא לְקִבְלִיךְ וּבְפִתְגָמֵי אוֹרַיְתָא בְשֵׁירוּי שַׁפְרְפָרָא שְׁדִיאִי הֵיךְ מַיָּא עַקְסוּמִית לִיבִּיךְ וְהַדְרֵי בִּתְיוּבְתָּא וְצַלִּיאִי בְבֵית כְּנִשְׁתָּא כָּל קֳבֵל אַפֵּי יְיָ טוּלֵי לְוָתֵיהּ בִּצְלוֹ יְדַיִךְ עַל נַפְשַׁת עוּלֵימַיִךְ דְרַצְחִין בְּכַפְנָא בְּרֵישׁ כָּל מַחוּזִין ׃

עשה ב׳ ר״פ וסימ׳ עשה ירח למעדים · עשה יי׳ אשר זמם בצע אמרתו ׃ בלילה בליל כה׳ קומי רני בליל וקרי׳ בלילה והוא חד מן כ״ה מלין חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בס״ד ׃

ראה יהוה והביטה למי עוללת כה אם־תאכלנה נשים פרים עללי טפחים אם־יהרג במקדש אדני כהן ונביא: שכבו לארץ חוצות נער וזקן בתולתי ובחורי נפלו בחרב הרגת ביום אפך טבחת לא חמלת: תקרא כיום מועד מגורי מסביב ולא היה ביום אף־יהוה פליט ושריד אשר־טפחתי ורביתי איבי כלם:

ג אני הגבר ראה עני בשבט עברתו: אותי נהג וילך חשך ולא־אור: אך בי ישב יהפך ידו כל־היום: בלה בשרי ועורי שבר עצמותי: בנה עלי ויקף ראש ותלאה: במחשכים הושיבני כמתי עולם: גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי: גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי: גדר דרכי בגזית נתיבתי עוה: דב ארב הוא לי אריה במסתרים: דרכי סורר ויפשחני שמני שומם: דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ: הביא בכליותי בני אשפתו: הייתי שחק לכל־עמי נגינתם כל־היום: השביעני במרורים הרוני לענה:

חזי יי ותהי מסתכל מן שמיא למן אסתקיפת כדנן אם חזי לבנתא דישראל למיכל פירי בטניהון עולימיא רגיגתא דהוו מלפפין בסדיני דמילתיה ענת מדת דינא וכן אמרת אם חזי למקטל בבית מוקדשא דיי כהנא ונבייא כמה דקטלתון ית זכריה בר עדו כהנא רבא ונבייא מהימן בבית מוקדשא דיי ביומא דכפוריא על דאוכח יתחון דלא תעברון דביש קדם יי: דמכו על ארעא דמחוזין עולימיא וסביא דהוו רגילין למשכוב על כרין דמילת ועל ערסין דשן דפיל בתולתי ורובי נפלו קטילין בחרבא קטלתא ביום רוגזך נכסתא ולא חסתא: תהי קרי חירותא לעמך בית ישראל על יד משיחא היכמה דעבדת על יד משה ואהרן ביומא דפסחא ואתכנשון עולימי חזור חזור מן כל אתר דאתבדרו תמן ביומא תקיף רוגזך יי ולא הות בהון שיזבא ושארא דלפיפית בסדינין ודרביתי בתפנוקי מלכין בעלי דבבי שיציאונון: אנא גברא דחזא עניי בחוטרא דרדי ברוגזיה: יתי דבר ואוביל חשוכא ולא לאנהרא: ברם בי יתוב יגלגל עלי מחתיה כל יומא: עתק בסרי ממכתשין ומשכי מן מחתא תבר גרמי: בנה עלי כרכומין ואקף קרתא ועקר רישי עמא ושלהי אינון: בבית יסורין דחשוכא אותבני כמיתין דאזלין לעלמא אוחרן: סגר בתרי בגין דלא אפוק מן טריקא יקר על ריגלוי כבלין דנחשא: אף ארום אצוח ואצלי אסתתים בית צלותי: סגר אורחי במרמירין פסילן שבילי סראו: דובא מכמן הוא לי אריא דמיטמר בכבישא: אורחי סרב ושסעני שויני צדו: מתח קשתיה ועתדני היך פלגליסא לגירא: אעיל בכיליותי גירי תיקיה: הויתי חוכא לכל פריצי עמי ומזמרן עלי כל יומא: אשבעני מרירת חיון ארווני גידא:

ב' וכסיפ' · ו"ח כפו' לא · לא ו' חס' כלית' · ו' · ב' נסיפ' · י"ח·ל"ת · ל' · ל'·ו'·ל'·ל' · ו'·כ"ת·ל' וחס' · ג' חס · ל' · ל' · ג'·ב' · ל'·ג'·ב' · ל' · ב"ח כתי' ס'·ג' · ל' · ארי·ג' רפי' ת' · ל' · ל' וכתי' ח' · ל"ף·ל' וחס' ג' · ר' חס' וכתי' · ל'

בשבט עברתו: במחשכים ג' וסימ' בתלים סימן פ"ח: גדר ג' וסימ' ארחי גדר ולא אעבור · גדר בעדי ולא אצא · גדר דרכי בגזיה · אשפתו ג' וסימ' בירמיה סימן ה': שחוק ד' חס' וסימ' נמס' בירמיה סימ' כ' ע"ש ועיין במשלי סימן י"ד: עמי ג' סבירין עמים וסימ' בשמואל ב' סימן כ"ב:

לירך לא לירך · עמי ג' סבירין עמים · השביעני ל' ברווה' בלישן שבועה אבי תשביעני

עוללי ו' חס' בליש' וסי' ויעללהו במסילות · מעולל ועד יונק משור ועד שה קדם' דשמואל · אשרי שיאחז ונפץ את עולליך · כעוללים לא ראו אור · ועללתי בעפר קרני · עוללי טפוחים: בשבט ו' רפי' בקריאה וסי' ומזבולן משכים בשבט סופר · והוכחתיו בשבט אנשים · והכה ארץ בשבט פיו · הרועם בשבט ברזל · ופקדתי בשבט פשעם · אני הגבר ראה עני

רשי

עוללי טפוחים · ילדים רכים שעורן גדלים בטפוחי אמותם ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהניחתו אמו ומדדתו בטפחיה בכל יום לתת זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלתו: אם יהרג במקדש יי כהן ונביא · רוח הקדש משיבתם וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות לו לאלם ועשאוהו ע"ז ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה: תקרא כיום מועד · כמו קראת ולשון הוות הוא: מגורי · שכיני הרעים להאסף עלי להשחית: אשר טפחתי ורביתי איבי כלם · הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם בא האויב וכלה אותם: אני הגבר ראה עני · היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי: בשבט עברתו · של רודה ומכה הוא הקב"ה: אך בי ישוב · אני לבדי לוקה תמיד כי כל תשובות מכותיו עלי: ראש ותלאה · כמו ראש ולענה ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר לגלות יהויכין ותלאה נבוזר אדן ששגמר המכה בימי צדקיהו והגלהו: גדר בעדי · עשה חומה לנגדי להיות כלוא: ולא אצא · הוסיב סביבותי מחנות וניסות של אורבים: הכביד נחשתי · עשה לרגלי נחושתי כבדים שלא אוכל לילך פירוש בלע"ז: שתם תפלתי · סתם חלונות הרקיע בפניה: נתיבותי עוה · אם באתי לבאת אוכי יוצאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים ואבא דרך עקלתון: דוב אורב הוא לי · הקב"ה נהפך לי לדוב אורב: דרכי סורר · לשון סירים קוצים סורר קוץ אותם מפזר קוצים בדרכי: ויפשחני · לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים שאין מופנים צריך להרחיב פסיעותיו וזו דוגמא בלשון תלמוד האי מאן דפסח דיקלא: ויציבני כמטרא · העמידני לנגד חיציו לירות בי כמטרה אספילא בלע"ז: בני אשפתו · חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קויברא:

אבן עזרא

ר' טפוחים מגזרת טפח כמנהג הנשים עם ילדיהם קטנים שיסכו · ש' שכנו מטעם ושכבתי את אבותי · ת' מגורי מגזרת גורו לכם מפני חרב וי"א שהטעם אבני מגורי:

פירוש הטעמים ·

א' איכה יעיב לא הגביה השם את ציון רק בנפו כדי להשליכה ממקום גבוה · ב' והשפיל הממלכה וחלל מלכה שהיו דרים במגדל וארמון · ג' גדע כל קרן ישראל השתי ממלכות · ד' לא די שלא נלחם עם הכר שהשיב אחור ימינו כאילו אין כח לו עד שסבב כאויב · וטעם באהל אם תפול האש בו הכל יאכל מיד · ה' בלעים על גלות שומרון והיה יהודה אחרי גלות השבטים באנחה · ו' ואחר כך גלה סכו שהוא מקום הדביר · וטעם כגן אשר נפלו עליו · וטעם מלך וכהן שהכהן מורה את המצות והמלך משמר התורה בכחו ולמשיהם נתן תורה · ז' חומת ארמנותיה שב אל המקדש וקול נתנו הצרים בבית יי מרוב שמחתם כאשר היו ישראל עושים במועדים · ח' כאשר הבית כי נפלה חומת העיר ונבקעה · ט' כאשר טבעו שעריה הלך המלך בגולה ונשאר בלא משנה תורה וגם הנביאים נפסקה נבואתם מהם בארץ נכריה · י' על שנפלה נבחות ציון ישבו על עפר הזקנים בגולה והבתולות לא תשמחנה בחופתן · כ' וכל אחד מן הזקנים אומ' כלו בדמעות עיני כאשר יזכור ימי הרעב בציון · ל' האם היא המניקת על כן זכר האמות ולא זכר האבות · מ' מי עדים שאירע להם כך ואם השבר גדול כים לא ימצא רופא מחול לו · נ' כל זה בא אליך בעבור נביאיך ולא נביאי השם · ס' ים נלחמים עליך כאשר שממת וים מניעי ראש ומלעגים · פ' הרחיבו פה כל האויבים · ע' כי השם מלא את אשר דבר ביד עבדיו הנביאים הקדמונים · צ' צועק לבם צריך והטעם כי נתנו צעקות כנגד השם והשם אמרו לחומת בת ציון שתבכה · ק' ותאמר על עולליה והמתים ברעב ותאמר כן · ר' שהנשים אוכלות בניהן והנביאים והכהנים יהרגו במקדש והמפרש כי על זכריה ידבר דרך דרש · ש' מתו נערים וזקנים בתולות ובחורים · ת' כאילו קראת כל הפחדים שהיו לי ויקבצתם סביבי ואמר טפחתי הם הקטנים ואמר רביתי הם הגדולים כמו ורבי המלך · כלם אויב אחר יכול לכלותם:

אני הגבר אמרו קדמונינו ז"ל כי זאת המגלה ירמיה כתבה אם כן יהיה הוא האומר אני הגבר או יאמר כל אחד מישראל · עני סמוך ויחסר מקום השבות או הגלות וראה תחת ראיתי וכן ונשאר אני · בעברתו שב אל אויבי כלם וים אומרים שהוא שב אל אף השם ואיננו נכון בעיני וזה המתוכן אמר כי הגבר היה מענה אותו בשבט עברתו · א' המפרש וי"א בעברתו על השם יפרש יהפך ידו מכתו כמו הנה יד יי הויה במקנך והמכה ביד · ב' וכהג אותי ממקומי במקום חשך · ב' הבשר והעור שירגישו בלו והעצמות שלא ירגישו נשברו · ב' ויקף ראש בברה ותלאות או יהיה כמו ועמי תלואים ויהי הראש לשון סקבה והאלה כעלם כה"א ושערה לא הפך לבן · ב' במחשבים מחשך בתוך מחשך · ג' נחשתי כבלי · ג' שתם בשי"ן כסמ"ך וכן השירו ולא שתמוני · ג' הנתיבות הם ידועות ים אומרים כי מנהג הדוב להכרית על האריה והוא רחוק · ד' ים אומרים סורר מגזרת סירים וכן הנני שך את דרכך בסירים והיסר בעיני שהוא פעל עבר מגזרת כפרה סוררה · ד' כמטרא אלף במקום ה"א הנקבה והוא מגזרת נוטר · ה' דימה האשפה לבטן ההרה · ה' לכל עמי עד שהיו עמי שוחקים ממני או לכל העם שהיה תחת ידי כמו את עמלק ואת עמו או היו"ד נוסף ואין ותפלטני מריבי עמי כמו עמים כי על שאול רמז וכן אמר בראשית השירה ומכף שאול · ה' ב"ת במרורים נוסף וכן ברמשעת פלים: וירם

ויגרס · וישבר ודומתו נגרסה נפשי וכן גרס כרמלי : בחצץ · אבנים דקים שבתוך העפר שהיו לשין עיסתן הגולים בתוך הגומות שחופרין בקרקע והחצץ נכנס לתוכה כשאמר הקב"ה ליחזקאל עשי לך כלי גולה לפתות בו ללום בתוכו חררה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שאמר והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן סוף שנתכברו שיניהם : הכפישני · כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנטו"ר בלעז ויש דומה במשנה פישון הגמל במדה הכפושה תרד : ואומר אבד נצחי · אמרתי בלבי ברוב צרותי אבד ע עולמי ושברי : מרודי · קומפלוינט בלעז : זכור תזכור · נפשי את עוניי ומרודי ו ותשוח עלי כך הוא פ פשוטו לפי ענין שיטת המקרא ומדרש אגדה זכור תזכור ידעתי ש שסופך לזכור את ה העשוי לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן ייסד הפייט בזאת י ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור : זאת אשיב אל לבי · אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מיי' אשיב זאת אל לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי חסדי יי' כי לא ת תמנו וכל הענין עד מה יתאונן וגו' : כי לא תמנו · כמו כי לא תמו ויש מפרשים כי לא תמנו כמו האם תמנו לגוע חסדי יי' הם אשר לא תמנו ולא כלינו ב בעונינו : חדשים לבקרים · מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום : רבה אמונתיך · גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא ל להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו : חלקי יי' אמרה נפשי · יי' מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו : טוב ויחיל ודומם · נו"ן של ויחיל יתירה כמו וי"ו של ואיה וענה טוב ש שיחיל אדם וידום ו ונכפה לישועת יי' : ישב בדד · מי שאירע לו אבל וכו' ישב בגלמוד ונכפה לטובה : וידום · לשון המתנה כמו אם כה יאמרו דומו

רחמו למערבאי כן כתי' וקרי ולמדינחאי רחמו כתי' וקרי רחמיו

חצי הספר בפסוקים

ו' ויגרס כמו וישבר וכן גרסה נפשי · הכפישני אין לו אח והטעם גאלני · ו' ותזנח כמו ותמאס · ו' נצחי עמידתי כנצח שים לי כמו ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי על הדרש שהוא יעמוד החי נצחו · ז' זכור שם הפועל כזכור בניהם או לשון בקשה לשם · ז' כאשר תזכור נפשי זאת הרעה תשוח עלי · ז' זאת התוחלת · ח' תמנו כמשמעו או הנון תחת חסרון הכפל · ח' חדשים הם החסדים לבקרים בכל יום כמו לבקרים אמונה · רבה גדלה או כמשמעו · ח' אמרה לי · ט' תדרשנו באמת · ט' ויו ויחיל כמו פה רפה בלשון ישמעאל · ט' עול מוסר · י' כי נטל עליו העול · י' ישתחוה לעושהו עד בא העפר בפיו · י' בית בחרפה כוסף כבית השביעני במרורים · כ' יזנח יתאם ורחם כמו ירחם וכן דרך הלשון והיה יי' לי לאלהים · כ' מלבו מרצונו · ויגא אלף תחת הא והוא מהבנין הכבד הנוסף כמו היצא אתך · ל' לדכא אלף לדכא טרם · ל' מלת הטה עם משפט כמו עוות · ל' לא ראה בחכמה להיות כן · מ' יתאונן מגזרת און · נ' נחפשה מבנין הקל · נ' נשא לבבנו כטעם וישא משאת · נ' אלף אנחנו נוסף · ס' סכתה תפעלי הכבד ·

סחי

זכר ג' קמצין וסי' כחסדך זכר לי אתה · זכר דבר לעבדך · זכר עניי ומרודי · וכל דסמיכין לאזן פי' זכר אני זכר זאת זכר נא דכותה ן קמצין : אוחיל ג' וסימ' בה אוחיל ליי' עוד · זאת אשית אל לבי · חלקי יי' אמרה נפשי : פירוכבוס' בריש שיר השירים : הוגה ג' ב' מל' וא' חס' וסי' כאשר הגה מן המסלה · אשר הוגה יי' ביום חרון אפו · כי אם הוגה ורחם וא' כי יי' הוגה על

וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר : וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה : וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה : זְכָר עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ : זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתָשִׁיחַ עָלַי נַפְשִׁי : זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי עַל כֵּן אוֹחִיל : חַסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא תָמְנוּ כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָו : חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ : חֶלְקִי יְהוָה אָמְרָה נַפְשִׁי עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ : טוֹב יְהוָה לְקֹוָו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ : טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְהוָה : טוֹב לַגֶּבֶר כִּי יִשָּׂא עֹל בִּנְעוּרָיו : יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו : יִתֵּן בֶּעָפָר פִּיהוּ אוּלַי יֵשׁ תִּקְוָה : יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה : כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי : כִּי אִם הוֹגָה וְרִחַם כְּרֹב חֲסָדָו : כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ וַיַּגֶּה בְּנֵי אִישׁ : לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל אֲסִירֵי אָרֶץ : לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גָּבֶר נֶגֶד פְּנֵי עֶלְיוֹן : לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה : מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי אֲדֹנָי לֹא צִוָּה : מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב : מַה יִּתְאוֹנֵן אָדָם חָי גֶּבֶר עַל חֲטָאָו : נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד יְהוָה : נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם אֶל אֵל בַּשָּׁמָיִם : נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ : סַכֹּתָה בָאַף וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ : סַכֹּתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר תְּפִלָּה :

ל' זקף ל' · ב' כתרי ליש' · ל' · ב' ב' כתרי ליש' · ב' · ויתשוח ת' · ב' ומל' · ל' זקף · ר' · ב' · ל' · ל' ומל' · ח' · כב כליש' · ל' · חסצי' ב' · יר בסי' · ב' · ז' · ל' · יח · ר' · ור כסי' · ל' · ר' · ל' · חטאיו ת' · ל' · ז' · ה' · ו' · רחס' · ל' זקף ל' · ב' · ב' ול כתי' כן ב' · ב' · ז' מל' כליש'

וְרִיצַץ בְּפִרְדָּן שִׁינַי כְּנַע יָתִי בְּקִיטְמָא : וְקָצַת מִלְמִשְׁאַל שְׁלָם נַפְשִׁי אַנְשִׁיתִי טִיבוּתָא : וַאֲמָרִית הוֹבַד תּוּקְפִּי וְטוּבָא דַּהֲוֵיתִי אוֹרִיךְ מִן קֳדָם יְיָ : אִדְכַּר עַנְוֵי נַפְשִׁי וּמָה דַּאֲמָרִירוּ בִּי סַנְאַי וְאַשְׁקִין יָתִי גִּידִין יְרִישֵׁי חִיוָן : מִדְכַּר תִּדְכַּר וְתַצְלֵי עֲלַי נַפְשִׁי עַל סִיגוּפָא : דָּא נֶחָמְתָא אָתִיב עַל לִבִּי בְּגִין כֵּן אוֹרִיךְ : טִיבְוָתָא דַּיְיָ אֲרוּם לָא פָסְקוּ אֲרוּם לָא אִתְמְנִיעוּ רַחֲמוֹהִי : נִיסִין חַדְתִּין מַרְחִישׁ בְּצַפְרַיָּא סַגִּיאָה הִיא הֵימְנוּתָךְ : חוּלָקִי יְיָ אֲמָרִית נַפְשִׁי עַל כֵּן אוֹרִיךְ לֵיהּ : טוּב יְיָ לְסוֹבְרִין לְפוּרְקָנֵיהּ לְנַפְשׁ דְּתִבְעַע אוּלְפָנֵיהּ : טַב לְאוֹרִיכָא וּלְמִשְׁתִּיק עַד דְּמָטֵי פוּרְקָנָא דַּיְיָ : טַב הוּא לְגַבְרָא אֲרוּם יַאֲלֵף נַפְשֵׁיהּ לְסוֹבָרָא נִיר פִּיקוּדַיָּא בְּטַלְיוּתֵיהּ : יְתִיב בִּלְחוֹדוֹהִי וְיִשְׁתּוֹק וְיִסְבּוֹל יִסוּרִין דְּאַתְיָן בְּגִין יָתוּרָא דִּשְׁמָא דַיְיָ דְּמִשְׁתַּלְחִין לְאִתְפְּרַע מִינֵּיהּ עַל חוֹבָא קַלִּילָא דְּחַב בְּעַלְמָא הָדֵין עַד כַּד יָתוּס עֲלוֹהִי וְיִטְלִינוּן מִינֵּיהּ וִיקַבֵּל אַפֵּי שְׁלִים לְעַלְמָא דְּאָתֵי : יִתֵּן בְּעַפְרָא פּוּמֵיהּ וְיִשְׁתַּטַּח קֳדָם רִיבוֹנֵיהּ מָאִים אִית סְבַר : יוֹשִׁיט לְמָחֵי לֵיהּ לִיסְתָא בְּגִין דַּחֲלְתָּא דַיְיָ יִסְבַּע קְלָנָא : אֲרוּם לָא יִשְׁלֵי יְיָ לְעוֹבָדוֹי לְעָלַם לְמִמְסְרִינוּן בִּידָא דְּסַנְאֵיהוֹן : אֲרוּם אֱלָהֵן בְּרֵישָׁא יְתַבַּר וּבָתַר כֵּן יְתוּב וִירַחֵים לְצַדִּיקַיָּא כְּסַגִּיאוּת טִיבוּתֵיהּ : אֲרוּם מִן בְּגַלַל דְּלָא עֲנֵי גְבַר יַת נַפְשֵׁיהּ וְאַעְדֵי זְחוּחְתָא מִלִּיבֵּיהּ בְּגִין כֵּן לְאִתַקְפָא תְּבִירָא בִּבְנֵי אֱנָשָׁא : לְמִכְבָּא לְכַבְשָׁא תְּחוֹת רַאַכְסָא רִיגְלוֹי כָּל אֲסִירֵי אַרְעָא : וּלְמִצְלֵי דִּין דִּגְבַר מִסְכֵּן כָּל קֳבֵיל אַפֵּי עִילָּאָה : לְקַרְבָא אֱנַשׁ מִסְכֵּן בְּמַצּוּתֵיהּ אִיפְשַׁר דְּמִן קֳדָם יְיָ לָא יִתְגְּלֵי : מַן הוּא אֱנַשׁ אָמַר וַהֲוַת בִּישְׁתָא מִתְעַבְדָא בְּעַלְמָא אֱלָהֵן מִן בְּגַלַל דַּעֲבָרוּ מָה דְּלָא אִתְפַּקְּדוּ מִן פּוּמָא דַיְיָ : מִפִּי אֱלָהָא לָא תִפּוֹק בִּישְׁתָא אֱלָהֵן עַל בְּרַת קָלָא רְמִיזָא בְּגִין חֲטוּפִין דְּאִיתְמְלִיאַת אַרְעָא וּבְעִידָן דְּבָעֵי לְמִיגְזַר טוּבָא בְּעַלְמָא מִן פּוּם קוּדְשָׁא נַפְקָא : מַה מַמּוֹן יִשְׁכַּח אֱנַשׁ דְּיִחוּב עַל יוֹמֵי חַיּוֹהִי גַּבְרָא רַשִׁיעָא עַל חוֹבוֹהִי : נִבְלוֹשׁ אוֹרְחָתָנָא וְנִבְקַר וְנָתוּב בִּתְיוּבְתָּא קֳדָם יְיָ : נְטוּל לִבְבָנָא בְּרִיר וְנִרְמֵי חֲטוֹף וְגָזִילָן מִן יְדָנָא וְנִיתוּב קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא שְׁכִינְתֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא : נַחְנָא מְרַדְנָא סְרַבְנָא וּמִן בְּגַלַל דְּלָא הֲדַרְנָא לְוָתָךְ אַנְתְּ לָא שְׁבַקְתָּ : טַלַּלְתָּא עֲלָנָא בְּרוּגְזָא וּרְדַפְתָּנָא בְּגָלוּתָא קְטַלְתָּא וְלָא חַסְתָּא : טַלַּלְתָּא שְׁמַיָּא בַּעֲנָנֵי יְקָרָא דִּילָךְ מִן בְּגַלַל דְּלָא תְעִיבַר לְוָתָךְ צְלוֹתָנָא :

רוב ל' מפיק ה"א קדמ' חס' : והטוב ד' ומל' וסימ' ועשית הישר והטוב בעיני יי' · אנא יי' זכר נא את אשר התהלכתי דמלכים · וחברו דישעיה · מפי עליון לא תצא הרעו' והטוב : נחנו ג' וסימ' כולנו בני איש אחר · נעבור חלוצי' · נחנו פשענו ומרינו :

[illegible] · כי נטל עליו · כי בעל הגזירות נשא עליו הגזירה זו : כי לא יזנח לעולם יי' · לכך טוב לידום : כי אם הוגה · אם האדם מביא עליו יגון בסבול עונו ואחר כך וריחם כרוב חסדיו · הוגה ויגא לשון תוגה הם : כי לא ענה · ויגא בני איש מלבו ומרצונו כי השטן גורם : לדכא תחת רגליו · מוסב על כי לא ענה מלבו להיות מדכא תחת רגליו וגו' ולא להטות משפט גבר וגו' ולא לעוות אדם בריבו כל אלה יי' לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן לא ראה לא הוכשר בעיניו בית דין של מעלה אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו' : ולא באתי לומר לא מידו באה אלי הרעה הזאת מקרה הוא שהיה לי אין זאת כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי אם יי' לא צוה ומפיו לא תצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי · גבר על חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם מביאים עליו הרעה : אל כפים · על העננים אל שמים כמה דאת אמר והנה עב קטנה ככף איש וכן על כפים כסה אור ומדרש רבותינו נשא לבבינו באחת להקדים ברוך הוא כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו : נחנו פשענו ומרינו · זה דרכינו על ידי רעה אתה לא סלחת · ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך : סכות את אף · חצצת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו :

סחי

אבן עזרא

ס׳ סחי ומאוס ספרה כטעם טלטול· פ׳ פצו פתחו· פ׳ הפחת כמו הפוחת יהיה האלף ראוי להראות· פ׳ כהרים פלגים הם· ע׳ תדמה כטעם לא תדמה לכל עינו והוא רחוק וה״א הפוגות כמו ת״ו תרומות· ע׳ ישקיף כאילו יש לשמים חלון שישקיף ממנו· ע׳ יש אומרי׳ עיני עוללה האדון ויפרשו עוללה כעיללות בציר והיסר בעיני מגזרת ועולל למו· צ׳ חנם שב אל אויבי· צ׳ צמו כמו שמו מגזרת אסר הכיף: ק׳ תחתיות מתחתיות התחתיות· ק׳ לרוחתי שתעשה לי רוחה או עת רוחתי ושועתי· ק׳ קרוב מבאתיך· ר׳ מה שהייתי אמ׳ רב רבת אתה יי׳· ר׳ עותתי העוות שיעשו לי· ר׳ נקמת׳ בפרהסיא· ש׳ וחרפתם בגלוי· ש׳ עלי לרעתי· ש׳ מנגינתם כמו נגינתם והמ״ם נוסף· ת׳ גמול בשמוך ובמוכרת שוה· ת׳ מגנת יש אומרים ש סרגשות הכ״ן נוסף והוא מגזרת מגן בריך על משקל אכילה ו והנכון בעיני שהוא מן גנון והצל· ת׳ תאלתך מגזרת אלה והת״ו נוסף כמו תאות מי יסיבנה· ת׳ שמי יי׳ הוא כמו שמיך כמו ואל משה אמ׳ עלה אל יי׳:

רשי

סחי ומאוס· הוא כיע בלשון משנה סיחו וכיעו שכיסח מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון: תשימנו· לשון הווה הוא: פחד ופחת· כשנכנס מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה: השאת· לשון שאייה כמו השאת: מאין הפוגות· מאין חליפין והעברה: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי· ירמיה ממשפחת כהנים היה ואומר עיני בדמעה עוללה ו וביזולה פני על נפשי מכל בנות עירי עוללה לשון גזל כמו ועוללתי בעפר קרני: מכל בנות עירי· משפחתי יש לה לבכות מכל מ משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדושה ו ולעבודת הקדוש ברוך הוא מכל ישראל: צמתו בבור חיי· בבית הכלא· צמתו אסרו כמו צומת הגידין: מבעד לצמתך· איסרייטור: וידו אבן בי· על פי הבאר כך עשו לדניאל וירמיה ראה ברוח הקדש· צמתו בבור חיי ואף על פי שצמתו בבור חיי שאינו יכול לעלות מתוכו לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי: צפו מים וגו׳· שבזמן שבא אדם במים עד מתניו עדיין יש תקוה אבל אם צפו המים על ראשו אז אומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו׳· צפו מים אומות העולם: קרבת ביום אקראך· כך הייתי רגיל בימים הראשוני׳ לקרבני ביום קוראי: רבת יי׳ ריבי נפשי· בימים שעברו: ראית יי׳ עותתי· בצרה הזאת שעותו בי האויבי: שפטה משפטי· כאשר עשית כבר: מגינת לב· שבר לב כמה דאת אמ׳ אשר מגן צריך בידיך· ד״א מגנת לב אוטם הלב ברה ו ואכח אשר היא כמגן כנגד לבם והמפרשו בלשון תוגה ותגון טועה שאין נו״ן כופלת בו שהנו״ן בתגון איננו שורש שאינו נו״ן של המון מגזרת המו גוים וכנו״ן של קלון מגזרת נקלה וכנו״ן של ציון מגזרת צייה וכן נו״ן של שברון מגזרת שבר שממון שגעון: תאלתך· לשון קללה שרי כוען: איכה

פלגי מים ג׳ ר״פ וס׳ פלגי מים תרד עיני על שבר· פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו· פלגי מים לב מלך ביד יי׳: וירא ג׳ רפין וס׳ וירא וירב את ריבי· עד ישקיף וירא יי׳ משמים· כי מי עמד בסוד יי׳: תחתיות ז׳ וס׳ ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני דיהושע· שתני בבור תחתיות· והורדתיך את יורדי בור· רנו שמים כי עשה יי׳· בן אדם נהה על המון מצרים. שם עילם וכל המונה· קראתי שמך יי׳ מבור: משפטי י״ו וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ט״ל ותלים סימן י״ז: תשיב י׳ וסי׳ השמר לך פן תשיב את בני שמה· תשיב לו את העבוט· חכמות שרותיה תעננה· ואיך תשיב את פני פחת אחד דמלכים· חבירו דישעיה· אף תשיב צור חרבו· למה תשיב ידך וימינך· כי תשיב אל אל רוחך· אם תשיב משבת רגליך· תשיב להם גמול:

סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים: פצו עלינו פיהם כל איבינו: פחד ופחת היה לנו השאת והשבר: פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי: עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות: עד ישקיף וירא יהוה משמים: עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי: צוד צדוני כצפור איבי חנם: צמתו בבור חיי וידו אבן בי: צפו מים על ראשי אמרתי נגזרתי: קראתי שמך יהוה מבור תחתיות: קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי: קרבת ביום אקראך אמרת אל תירא: רבת אדני ריבי נפשי גאלת חיי: ראיתה יהוה עותתי שפטה משפטי: ראיתה כל נקמתם כל מחשבתם לי: שמעת חרפתם יהוה כל מחשבתם עלי: שפתי קמי והגיונם עלי כל היום: שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם: תשיב להם גמול יהוה כמעשה ידיהם: תתן להם מגנת לב תאלתך להם: תרדף באף ותשמידם מתחת שמי יהוה:

טלטולין ורטושין שויתא יתנא ביני עממיא: פתחו עלנא פומהון כל בעלי דבבנא למגזר עלנא גזירין בישין: ואימתא וזיעא הות לנא מנהון רתיתא ותבירא: היך יבלין דמיא זלגת עיני דמען על תבירא דכנשת עמי: עיני זלגת דמעין ולא תשתוק מלמבכי מדלית פאיג עקתי וממלל תנחומי לי: עד כדו דיסתכי ויחזי עולבני יי מן שמיא: בכותא דעיני אסתקפת למרע נפשי על חורבן פילכי דעמי וניזול בנתא דירושלם קרתי: כמנא כמנו לי היך כצפרא בעלי דבבי על מגן: עברו בגובא חיי ורגימו אבנא בי: שטו מיא על רישי אמרת במימרי אתגזרית מן עלמא: צליתי לשמך יי מן גוב ארעיתא: צלותי קבילתא בזמנא ההיא וכען לא תכסי אודנך מלקבלא צלותי לארווחותני בגין בעותי: קריבתא מלאכא לשזבותי ביום דצליתי לך אמרת במימרך לא תדחל: נציתא יי לעבדין מצותא לנפשי פריקתא מן ידיהון חיי: חזיתא יי סרוך דסריכו לי דון דיני: גלי קדמך כל נקמתהון כל מזימתהון עלי: שמיע קדמך כסופיהון יי כל מזימתהון עלי: סיפוות קמין עלי ולהגיונהון עלי כל יומא: מותביהון וזקיפתהון אסתכל אנא זמריהון: תתיב להון גמולא בישא יי כעובדי ידיהון: תתן להון תבירות לבא ושלאהותך שלהי להון: תדלוקינון ברוגזא ותשיצינון מתחות שמי מרומא דיי:

פירוש הטעמים

אני הגבר· יספר המקונן שהוא הגבר מכהו בשבט ע עברה· א׳ והיה מוליכו בשבי בחשך ולא יקוה לאור· א׳ ובכל שעה הופך ידו ומכהו· ב׳ ומרוב המכות בלה בשרו ועורו ושברו ע עצמותיו· ב׳ ואחר כך בנה עליו בנין ו והקיף ראשו· ב׳ והוא יושב בחשך· ג׳ ושם גדר בעדו ורגליו בכבל· ואם יצעק אין בעקתו נשמעת· ג׳ ושם גדר בעדו שיהיה כולא והנתיבות שהיה יודע עוה אותם· ד׳ ועוד רעה אחרת שדוב יבא אליו ובא מדרך לא ידעו· ויפשחני תרגום ויסכף שמואל ופשח. ושומם שכל רואהו ישום וכן שקוץ משומם ובמקום אחר שומם ומרחוק הגבר יורה עליו חץ· ה׳ ובאו החצים בכליותיו שהם נסתרים בחלב· ה׳ ושב להיות שחוק· ה׳ ותחת רגלי ותחת לחם ומים מרורים ולענה· ו׳ ושברו שניו באבנים ולא יוכל לאכול ומלא הגבר פיו באפר או כטע׳ אפר כלחם· ו׳ כאילו לא ידעים ובמה הטובה· ו׳ ואין לו תוחלת שיראה עוד טובה· ז׳ כי תמיד יזכור עניו שענה אותו הגבר הלענה והרוש והם המרורים מקום לחם· ז׳ יש אומרי׳ כי זכור תזכור· ז׳ זאת התשובה אשיב אל לבי כאשר תשוח נפשי: ח׳ שאין קץ לחסדי השם· ח׳ יתכן חדשים על רחמיו כי רבה אמונתך גדולה כמו על כל רב ביתו או לשון רבים· ח׳ והוא היה חלקי מימי קדם מכל אלהים· ט׳ ואדע כי טוב יעשה לקוויו· ט׳ טוב שיסבול הדורש השם ויחיל וישב דומם לתשועת השם כטעם דום ליי׳ והתחולל לו כמו דומו עד הגיענו· ט׳ בנעוריו אולי המקונן נער היה כאשר נשבה או יחזיק לב הנערים· י׳ כי נטל שב אל עול האמור למעלה· י׳ יתן בעפר· י׳ יתן ברצונו· כ׳ יש אומרי׳ יזנח כמו ישכח והוא הנכון והראיה ותזנח משלום נפשי· כ׳ רק הוגה ורחם· כ׳ מלבו לא עלה במחשבתו· ל׳ דמה השם יושב שמים ובני אדם אסורים בארץ סגורים במסגר האון· ל׳ להטות הדין בעבור היותו עליון ויעש ברית מטה רצונו· ל׳ אלה הנ׳ הפסוקים דבקים וטעם לא ראה כטעם לא היה כי כל יש השם רואהו· מ׳ אם פגן מי גזר הגזירה על בני אדם והנה השם לא צוה וטעמו לא גזר וכן כי הוא צוה ונבראו· מ׳ השם לא יגזור רע או טוב תן המעשים רק הם ברשות אדם· מ׳ אם כן למה יתאונן בדבור וכן כמתאוננים והעד וישמע יי׳· נ׳ רק יחפש אדם דרכיו· נ׳ יתן לבו דורון בכפיו או יהיה לבו כשוי בכפיו· נ׳ ידה ישראל כי לא שבו אל השם על כן לא סלח· ס׳ שמת סוכת אף עלינו ולא נראה אנה נברח ותרדפנו· ס׳ דרך משל כאילו הענן יבדיל בין התפילה ובין השם· ס׳ טלטולעם מיאוס· פ׳ פצו פיהם מלעינים· פ׳ כאשר תפחד הנפש והפחת לפני הגוף מיד יפול והנה באה שואת הנפש ונשבר הגוף בפחת· פ׳ דברי המקונן· ע׳ תמיד בוכה: ע׳ עד שיראה השם פלגי מים שירדו

רשי

איכה יועם זהב · קינה זו באמרה על יאשיהו כמו שנאמר בדברי הימים והלא היא כתובה על ספר הקינות ועמו חיבר בתוך הקינה את שאר בני ציון: יועם · יכהה כמו דאת מתרגם כהה עמיא: זהב · מראית פנים המזהיב כזהב: ישנא · ישתנה ממראיתו: הכתם · קבוצת כלי כלי הזהב שהם לעדי קרוי כתם: אבני קדש · בנים המאירים כאבנים טובות ומדרש אגדה כל דמעית דם שיצא מיאשיהו בכל חץ וחץ שנעצו בו היה ירמיהו קוברם במקו' ועליה הוא קורא תשתפכנ' אבני קדש: המסולאים בפז · המהוללים והנערכים בפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן לא תסולה בכתם אופיר בכתם טהו' לא תסולה סולו לרוכב בערבות לשון הילול וערך הן: כנבלי חרש · כדי חרש שנותני' בהן יין כגון נבלי יין ונבליהם ינפצו: גם תנין · אף על פי שאכזרי הוא חולצו שד כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ שדיו מתוך כרכיו שיש לו כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו כדי שלא יראהו בנו מכוס' ויחזור לאחוריו והיניקו גוריהן: בת עמי לאכזר · רואים את בניהם צועקים ללחם ואין פורס להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת הרעב: האמונים עלי תולע · על בגדי צבעונין · האמונים לשון ויהי אומן את הדסה: אשפתות · אשפות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ: ויגדל עון וגו' · פורענותם מוכיח עליה שגדול עונם משל סדום: ההפוכה כמו רגע · שהרי סדום לא נמשכה צרתה ברגע אחד נהפכה: ולא חלו בה ידים · ידי האויב כי על ידי המלאכים נהפכה ויש מדרשי אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות: זכו נזיריה · שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזיריה ממש שהיו מגדלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי: אדמו עצם מפנינים · אותם שהיו מראיתם אדום מפנינים וגזרתם כמו ספיר חסך תוארם מפותחים: משחור · הוא פחם: עצם · לשון מראה כמו וכעצם השמים לטוהר קולו"ר בלע"ז: צפר · נקמט ונתחבר ואין לו דמיון: שהם יזובו מדוקרים וגו' · חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובות השדה שהיו האויבים צולים בשר על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והרי זה מיתת ביזיון יותר מהרוגי חרב: מדוקרי' · מבוקעי' בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה: לברות · למאכל כמו לא ברה אתם לחם להברות את דוד: כלה יי' את חמתו · אשר בערה בו כמה שנים עתה כלה אותה בהנקמו מהם:

מחטאת

מסורה

הנין תנים קרי חלצו שד והוא חד מן ז' כת' נון ולא קריין וסים' נמסר בשמואל ב' סימן כ"א: למעדנים ל' האכלים למעדנים וא' מעודנים יהן מעדנים לנפשך · מועדה ל' והשכחתי כל משושה חגה · למעדה ל' ושמרת את החקה הזאת: זכו ג' וסים' באיוב סימן ט"ו: נזירה ב' וסים' ולא תבצרו את נזיריה · זכו נזיריה משלג: מחלב ג' וסים' בישעיה סימן כ"ח:

ד

איכה יועם זהב ישנא הכתם הטוב תשתפכנה אבני־קדש בראש כל־חוצות: בני ציון היקרים המסלאים בפז איכה נחשבו לנבלי־חרש מעשה ידי יוצר: גם־תנין חלצו שד היניקו גוריהן בת־עמי לאכזר כי ענים במדבר: דבק לשון יונק אל־חכו בצמא עוללים שאלו לחם פרש אין להם: האכלים למעדנים נשמו בחוצות האמנים עלי תולע חבקו אשפתות: ויגדל עון בת־עמי מחטאת סדם ההפוכה כמו־רגע ולא־חלו בה ידים: זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם: חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות צפד עורם על־עצמם יבש היה כעץ: טובים היו חללי־חרב מחללי רעב שהם יזבו מדקרים מתנובת שדי: ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת־עמי: כלה יהוה את־חמתו שפך חרון אפו ויצת־אש בציון ותאכל יסדתיה: לא האמינו מלכי־ארץ וכל ישבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלם:

תרגום

היכדין עמא דהב בית מוקדשא אשתני זיו פלטין בחיר משתריין מרגליאון קדישין בריש כל מחוזין: בני ציון יקירין דמתילין איקונידהון לדהב טב היכדן הוו עממין מסאבין מחתין יתהון מלקביל ערסיהון ומסתכלין בהון בגין דיילדון נשיהון בנין שפיריא בשופריהון ואתחשבו ללגינין דחסף עובדי ידי פחרא: אף בנתא דישראל מפנקאתא לבני עממיא דדמין לחורמנא טלען תדיהן וריבי כנישתא דעמי מסירין לאכזראין ואמהון ספדן עליהון כנעמיא במדברא: אדביק לשן עולימא למוריגיה בצהותא טליא תבעו לחמא טושיט לית להון: דהוו אכלין תפנוקין אשתממו במחוזין דאתרביאו על צבע זהרי גפיפו קקלאתן: וסגי חובת כנישתא דעמי מן חובת סדום דאתהפיכת כשעת ולא שריאו בה נביאיא לאתנבאה לאהדרותה בתיובתא: הוו בריר נזירהא יתיר מתלגא שעעו יתיר מן חלבא סמיקו חיזו יתיר מן יוהרין וכשבזיזא פרצופיהון: חשך מן אוכמתא דגלותא ריוויהון לא אשתמודעו במחוזין ארק משכיהון על גרמיהון פריך הוה כקיסא: מעלי הוו קטילי סייפא יתיר מן קטילי כפן דקטילי סייפא דייבין כד אינון מבזעין בכריסיהון מן סרה דאכלו מעלל חקלא ונפיחי כפנא פרים כריסיהון מן מיכלא: ידי נשייא דהואן מרחמין על [illegible] עולימיהן הוו למיכעד להון ביום תבר די אתברת כנישתא דעמי: כף יי ית חמתיה שדא על ירושלם ית תקוף רוגזיה ואסיק בעור אשתא בציון ואכלת אשוותהא: לא הוו מהימנין מלכוות [illegible] דיירי תבל ארום יעול נבוכדנצר רשיעא ונבוזראדן בעיל דבבא לנכסא עמא בית ישראל בתרעיא דירושלם:

מסורה

חשך ד' בלישן חושך וסים' באיוב סימן פ"ח: שהם ב' וסים' והרהבוני · יזובו מדוקרים: יזובו ויזובו ד' מל בליש' וסים' שהם יזובו מדקרים · הן הכה צור ויזובו מים · פתח צור ויזובו מים · ויבקע צור ויזובו מים דישעיה · עבל המסרה · ובמסרה אחרית: נמסר יזובו ב' חס' ואינו מביא בי אם דין שהם יזובו מדוקרים ובתלים סים' ע"ח מסרינן המן על פי המסר' ויזובו ב' מל ומסרינן הנהו דתלי' דסימן ע"ח ודסימן ק"ה וכן הוא נמסר בכל הספרים נשאר חד ויזובו דהוא דישעיה ויבקע צור אבל ע"כ אית לן למימר דהנך דישעיה והדין דסיפרא חס' ובכל הספרים הדין דסיפ' הוא חסר ומהו בחד סיפרא אשכחנא ג' מל ומייתי ההוא דישעיה והנהו דתלים ואבל לישנא קמא דמסר ד' מל בליש' קשה טובא:

אבן עזרא

מירדו מעיני · ע' יותר עששה עששה עיני בכי לנפשי מכל בנות עירי שמכתב הכתיב לבכות וכל זה הבכי בעבור שאני תפוש כצפור · צ' והוסמתי בבור ושמו אבן גדולה על פי הבור או היו משליכים אבן כי לדעת אם אני חי · צ' ואין הבור ריק רק הוא מלא מים · ק' ואם הבור היה קרוב הייתי מתנחם רק הוא בתחתית · ק' ואדע כי אתה השם שמעת קולי ואם אני בתחתיו' · ק' ומקרם מנאתיך קרוב בעת שקראתיך · ר' וכמה פעמים רבת בעדי · ר' כאשר ראית אתה ה' העוות שעשו ליקח מ' משפטי · ר' מה שים בלבם גם תשמע דבריהם · ש' בשבתם וקימתם תמיד ינגנו על אידי · ת' כמעשיהם שמוני בבור עשה להם · ת' מגנת לב שתר בלב שלא יראו האלה שתביא להם · ת' תרדפם באף כי ת' תשיגם ותשמידם:

איכה יועם יש אומרים יועם כמו חשך תרגום והנה כהה הנגע מכתשא והישר בעיני כמו לא עממוהו ו ומשקלו לחם יורק · ישנא מגזרת שנים · ב' אף המסולאים תחת א' הטרם כי ה' הא' תבעלם לא ימצא בתוך המלה · ג' חלצו כמו וחלצ' נעלו · ד' יש לשון זכר ונקב' פורש כמו פרוש לרעב והוא פת לחם פתות · ה' האוכלי' שיתעדנו · תולע כתולעת שני · ו' חלו מלשון חיל ואחרים אמרו כמו על ראש רשעים יחול · ז' משלג ומחלב כפול וכן ספיר כמו פנינים וכן עצמו תם מפניני' מוסף עצמו ואחר עמו כמס מאל הבין כאלו שגזרו מספיר ולבנת כמו לבנה והעד כ כמעשה ובמקום אחר אבן · ח' משחור יותר מן השחרות והוא שם · צפר כמו דבק והוא שם לבדו · ט' שהם יזובו והם מדוקרים · י' לברו' מגזרת להברות את דוד והם שני בנינים · כ' דמה האף לאש · ל' תבל מקום הישוב:

דם

מ׳ דם צדיקים דם כל צדיק וצדיק וכן כלב חכמים. נ׳ עורים כעורים וכן אם אוכלת הוא. נגאלו מלה מורכבת מבנין נפעל ובנין שלא נקרא שם פועלו. ס׳ סורו גוי טמא. כנוים להם נוכח כנוף וכן נצא תצא. פ׳ פני ה׳ זעף כי בפנים יראה כמו ופניה לא היו לה עוד. ע׳ בצפיתנו אין לנו משקל. צ׳ כאילו צדו צעדינו. ק׳ וכן ויאמר דלקונו כמו כי דלקת אחרי. ר׳ בשחיתותם כמו בשחתם כתפש. ש׳ עוץ שנים הם והם ארמים. ת׳ לא יוסיף שב אל עונך ואליו ישוב פקד או ישוב אל השם הנזכר ברוח אפינו:

מחטאת נביאיה. של שקר היתה לה הרעה הזאת: נעו עורים בחוצות. כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נטמטי׳ בדם ההרוגי׳ שהיו הרשעי׳ הורגים בתוכה: נגאלו. נתלכלכו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים עליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם סורו מעלינו אתם הטמאים המלוכלכים בדם: כי נצו. לשון קריחון ולכלוך כמו את מוראתו בנוצתה דמתרגמינן באוכליה כך חברו מנחם: גם נעו. נטמטו בדם: פני ה׳ חלקם. פנים של זעם מאת הקדוש ברוך הוא חלקם והפרידם בגוים למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בשלוותם: עודינה תכלינה עינינו אל עזרתינו הבל. כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו עזרה ולא באו כמו שנאמ׳ בהם הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים׳ תבנית מצרים קינות שהיו באים בספינות רמז הקדוש ברוך הוא לים והציף לפניהם כודות כפוחים כמין מעי חרס כנערי׳ במים אמרו זה לזה הגורות הללו הם אבותינו אנשי מצרים שטבעו בים מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם: בצפיתנו. חכינו: צדו צעדינו. אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ברחובותינו כמו ואשר לא צדה ואתה צודה את נפשי: משיח ה׳. הוא יאשיהו כמו שנ׳ בד״ה ויקונן ירמיהו על יאשיהו: בשחיתותם. בגומות שחפרו: שישי ושמחי. לפי [illegible] בת אדום. כשבא ירמיהו על חרבן בית שני [illegible] גם עליך [illegible] ותשכרי ממנו:

עודינו עודינה קרי והוא חד מן י״ד מלין כתי׳ ה׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ ו׳ וסימ׳ קרחה לא יקרחה קרחה בראשם. שפכה ידינו לא שפכה את הדם הזה. נשברה אניות בעציון גבר. עלה בעת ההיא עלה עבדי נבכד נצר. נצהה עריו נצתה מבלי יושב. היה צאן אבדות היה עמי. נושבה כי כה אמר יי׳ על בית מלך יהודה גלעד. זונה ואמר לבלה נאופים. יהוה ועשיתי

מחטאת נביאיה עונות כהניה השפכים בקרבה דם צדיקים׃ נעו עורים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבשיהם׃ סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו כי נצו גם נעו אמרו בגוים לא יוספו לגור׃ פני יהוה חלקם לא יוסיף להביטם פני כהנים לא נשאו זקנים לא חננו׃ עודינה תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושע׃ צדו צעדינו מלכת ברחבתינו קרב קצנו מלאו ימינו כי בא קצנו׃ קלים היו רדפינו מנשרי שמים על ההרים דלקנו במדבר ארבו לנו׃ רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים׃ שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ גם עליך תעבר כוס תשכרי ותתערי׃ תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך׃

זכר יהוה מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו׃ נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים׃ יתומים היינו אין אב אמתינו כאלמנות׃

עקת מירת הדין וכן אמרת לא הות כל דא אלהן מחובת נבואהא דמנבן לה נביאות שיקרא ומעויית כהנהא דאסיקו קטורת בוסמין לטעוות ואינון גרמו לאתשד בגוה דם זכאין: איתטלטלו עוירין בחוזין אטנפו בדם קטולין בחרבא ועל דלא הוו יכלין למיתסי קריבו בלבושיהון: זורו מססאבא קרו עממיא זורו זורו לא תתקרבון בהון ארום אתקוטטו אף אתטלטלו אמרו במיהויהון בשלותהון דביני עממיא לא יוסיפון למידר: מן קדם אפי יי אתפליגו לא יוסיף לאסתכלא בהון בגין כן אומיא רשיעיא אפי כהניא לא סברו ועלוי סביא לא חסו: עוד ספאן עיננא לאסתכלא לסייענא דהוינא מתינן לרומאי ואתהפיך לנא להבלו בסכותנא דאסתכינא לרומאי דאינון עמא דלא יפרוק: היינון צדין שבילנא מלמיהך לרוחצן בפלטייתנא אמרנא קרב סופנא אתמליאו יומנא ארום מטא סופנא: קלילין הוו רדיפנא יתיר מנשרי שמיא על טוריא ארליקו יתנא במדברא כמנו לנא: מלכא יאשיהו דהוות חביב לנא כנשמת רוח חיין דבאפנא והוה מתרבי במשח רבותא דיי אתאחד במיצד חיבוליהון דמצראי דהוינא אמרין עלוהי בטלל זכותיה ניחי ביני עממיא: חדיאי ובדיחי קושטנטינא קרתא [illegible] רשיעא דמתבניא בארע ארמינא בסגיאין אוכלוסין דמן עמא [illegible] אף עלייך עתיד למיתי ויצדיין יתיך פרכואי ותעיבר עלייך כס דלווט תרווי ותתרוקיני: ובתר כן ישלם עויתך כנישתא דציון ותתפרקין על ידוי משיחא ואליהו כהנא רבא ולא יוסיף יי תוב לאגלותך ובההיא זימנא אסער עויתיך [illegible] דמתבניא באיטליא ומליא אוכלוסין מבני אדום וייתון פרסאי ויעיקון לך ויצדון יתך ארום אתפרסם קדם יי על חובתיך: הוי דכיר יי מה דאיתגזר למהוי לנא אסתכל מן שמיא וחזי ית כסופנא: אחסנתנא אתהפכת לחלונאי ביתנא לעמין נוכראין: הוינא מתילין ליתמין דלית להון אבא אמהתנא כארמלן דאזלו גבריהון בקירוי ימא ומספקא להון אם אינון קיימין:

אותם לגוי אחד. שממה וידעתי כי אני. שמעתי. שפכה ואני כמעט נטיו רגלי. חברברה פני חברברה מני בכי. עודינה תכלינו עינינו אל. שלה ומבי שים טעם די כל עם: הביט בן כתי׳ וקרי׳ הביטה וראה את חרפתנו והוא חד מן כ״ב מלין חסרי׳ ה׳ בסוף תיבות׳ וקרי׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות הה״א בס״ד:

ותתערי. ותקיאי כמו ותער כדה: תם עונך בת ציון. לקית על כל חטאתיך: לא יוסיף להגלותך. מגלות אדום ולהלן עוד:

פירוש הטעמים

איכה יועם. איכה ישנא הזהב ודמה לאחרים שהם שם הכתם הטוב החלי השנל וזה משל לפסוק הבא אחריו. ב׳ בפז אבן יקרה ויש אומרים כי הוא כסף וזהב מופז יכחישם. נ׳ הזכרים יקחו שד הקטנות ויניקו גורי הקטנות ובת עמי לא עשתה כן ויש אומרים גם תנין חלצו שד כשי באו ויניקו גוריהן. ד׳ החלב ליונק מקום לחם ומים והעוללים גדולים מן היונקים כדמות עוללות הגפן׳ ה׳ כשמו הם שמו בפרהסיא כל רואם ישום. חבקו אשפתות כי הם מושלכי׳ כדומן ואין קובר. ו׳ יש חטאת ואשם בקרבן שטעמו עקב העון והחטאת והוא השכר הרע ויקרא מזל רע וכן כי לא שלם עון האמורי אם יכפר עון בדבר הזה גדול עוני מנשוא והפסוק הבא אחריו לעד והטעם כי הרעה הבאה על ישרא׳ גדולה מרעת סדום שהיא נהפכת כמו רגע ולא היו הידים בכל עת בחיל בעבור שאין להם כח או טעמו שלא חלו בה ידים כטעם יחולו על ראש יואב. ז׳ זכו נזיריה בימי השבע׳ ח׳ חשך תארם ברעב. ט׳ המדוקרים שיזובו דם מתנובות שדי שהם שבעים טובים היו מחללי רעב. י׳ הנשים הרחמניות נהפכו לאכזריות מרוב הרעב. כ׳ והרעב בגוף דמה לאש שהיא דולקת ונוגעת עד יסוד העצם. ל׳ ובעבור הרעב בא צר בירושלם. מ׳ מחטאת נביאי הבעל וכהני הבמות נהרגו החסידים כדברי אסף. נ׳ והחיים נעו בחוצות כעורים והתגאלו בדמי החללים עד שלא יוכלו הנוגעים שיגעו במלבושיהם ובא פועל אחר פועל והטעם יוכלו שיגעו וכן מרעה כרדפה. ס׳ היו קוראים על נפשם סורו כטמא והראשון נכון ויחסר מקום הקוראים ואמרו בגוים כי עוד לא יוספו לשוב אל ארצם לגור כאשר היו. פ׳ כי אף השם חלקם בארצות ולא יוסיף להביט אליהם כמו ויזעקו על כן לא חמלו לעמות נקמה בזקנים ובכהנים. ע׳ ועוד נקוה שיבאו מצרים ואשור לעזרתנו. צ׳ והם לא באו רק לצרינו שצדו אותנו ברחובותינו וקרב קצנו כי מלאו ימינו שבישועתנו ובא קץ גלותנו. ק׳ ולא יכולנו לברוח. ר׳ יש אומרים כי ירמיה על יאשיה קונן וראיה לדבר והנה כתובים על הקינות וזה איננו נכון כי אחרי מות יאשיהו באו הצרות ופה אמר תם עונך והנכון בעיני כי על צדקיהו ידבר שהפקידו מלך בבל בירושלם והוא היה באחרית הגלות. ש׳ שישי כטעם שמח בחור בילדותך כי בסוף תבא במשפט והטעם כי אדום היה תחת יהודה וביום מפלתם שמחו וכן זכור יי׳ לבני אדום את יום ירושלם שהיו אומרים לבבליים ערו ערו עד היסוד בה. ותתערי כטעם ושכר ויתגל:

זכור הזכור בלב והמבט בעין והטעם כל הצרה שעברה עלינו קודם הגלות והחרפה שאנחנו בה: נחלתנו. שדות וכרמים מכורה לזרים שהם בארצנו: יתומים. ועוד היינו עם הגרים עלובים כאלו יתומים היינו ואין אב ידוע שינהג משפחת האב לעזור היתומים:

רשי

מימינו בכסף שתינו. שהיינו יריאים לשאוב מים מן הנהר מפני האויבים והיינו קונים אותם בכסף: על צוארינו נרדפנו. בעול עבודה קשה: יגענו. לאסוף ממון ונכסים: ולא הונח לנו. יגיעתנו בידינו כי האויבים גוזלים וחוטפים הכל במסים וגולגליות וארנוניות: מצרים נתנו יד. דרך אדם הנופל ורוצה לעמוד מושיט יד למי שאצלו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו ולאשור שיסביעונו בלחם. נתנו כמו נתננו דגשות הנו"ן מסמנת במקום נו"ן שניה וכן כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן ונתנו את בנותינו לכם: בנפשנו נביא לחמינו. בסכנת נפשינו היינו מסוכנים כשהיינו מביאים את מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר: נכמרו. נתחממו וכן כי נכמרו רחמיו ובלשון תלמוד יש את הרבה על הכמר של עכבים מכמר ביצרא: זלעפות רעב. כמו ורוח זלעפות לשון סריפה: טחון נשאו. כשהיו האויבים את מוליכין אותן בקולרין היו נותנין על כתפיהם ריחיים ומשאות כדי ליגעם. וכן בעץ כשלו כשל כחם ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן הכשיל כחי: על זה היה דוה לבנו וגו׳ על המפורש במקרא שלאחריו על ששמם הר ציון ושועלים הלכו בו: ואתה יי׳. ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא למה לנצח תשכחנו הלא כ כשבעת לנו בך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת: כי אם מאום מאסתנו. בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת השיבנו יי׳. מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיהו ותרי עשר וקהלת:

תם ונשלם ספר קינות

בכסף ט״ו רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימן כ״ב: מצרים ג׳ רפ״ף וסימ׳ מצרים שממה תהיה׳ מצרים כיאר יעלה׳ מצרי נתנו יד: נתנו ד׳ דגשים וסימ׳ ביחזקאל סימן כ״ז: לחמינו ד׳ וסימ׳ אך ביי׳ אל תמרדו׳ זה לחמנו חם הצטיידנו: לחמינו נאכל ושמלתינו נלבש. בנפשינו נביא לחמינו: טחון ל׳ בחורים טחון נשאו והוא חד מן א״ב מן ג׳ ג׳ בחד לישן אנ״ך וסימ׳

מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו: על צוארנו נרדפנו יגענו לא הונח לנו: מצרים נתנו יד אשור לשבע לחם: אבתינו חטאו אינם אנחנו עונתיהם סבלנו: עבדים משלו בנו פרק אין מידם: בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר: עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב: נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה: שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו: בחורים טחון נשאו ונערים בעץ כשלו: זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם: שבת משוש לבנו נהפך לאבל מחולנו: נפלה עטרת ראשנו אוי נא לנו כי חטאנו: על זה היה דוה לבנו על אלה חשכו עינינו: על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו: אתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור: למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים: השיבנו יהוה אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: כי אם מאס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד:

השיבנו יי׳ אליך ונשובה חדש ימינו כקדם:

[Masorah:] ט״ו רפין · לזקף קמץ · ול״א · ל׳ · ר׳ · ת׳ · ב׳ · ואיכם · ואכתם · ת׳ · ת׳ · ב׳ · ר׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ וחס׳ · ב׳ כל ירין · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ול״א · וחשכו · ל׳ · ב׳ מל׳ · ג׳ ר״פ · ה׳ מל׳ · ג׳ · למרכחא תרכי · ונשובה · ב׳ ת׳ · ב׳ וחס׳

תרגום

מיסנא בכספא שתינא קיסנא בדמין ייתון: על פירקת צוורנא אטעננא כד הוינא אזלין בשביתא חמא נבוכדנצר רשיעא מרכיא דבני ישראל דאזלין ריקנין פקיד לחייטא ספרי אורייתא ולמעבד מנהון גואלקאן ומליאו יתהון מן פרידא די על ספר פרת וטען יתהון על צוריהון בהיא זימנא לעיננ לא הות ניחא לנא: מצרים יהבנא סטר לאתפרנסא תמן ולאתור למסבע לחמא: אבהתנא חבו וליתהון בעלמא ונחנא בתריהון עוייתהון סוברנא: בנוי דחם דאיתיהיבו עבדין לבנוי דשם אינון שליטו בנא פריק לית מידהון: בנפשנא נייתי לחם פרנסותנא מן קדם קטול דחרבא דאתי מן סטר מדברא: משכנא היך תנורא אתקדרו מן קדם מפח כפנא: נשיא דהוו נסיבן לגבר בציון אתעניאו מן רומאי ובתולתא בקירוי יהוד מן כשדאי: רברבני בידיהון אצטליבו אפי סביא לא סברו: רובין ריחיא נטלו וטליא בצליבת קיסא תקלו: סביא מתרע סנהדרין אתבטילו ורובין מן בית זמריהון: בטיל חדות ליבבנ אתהפיך לאבלא תינוגנא: נפלא כלילא דרישנא ווי לנא ארום חבנא: על דין בית מוקדשא דאתצדי הוה חליש לבבנא ועל אילן עמא בית ישראל דאזלו בגלות מתמן הוו חשיכן עיננא: על טורא דציון דהוא צדי תעלין הליכו ביה: את הוא יי׳ לעלם בית מותבך בשמי מרומא כורסי יקרך לדרי דריא: למה לעלמין תשלינא תשבקיננא לאוריכות יומין: אתיב יי׳ יתנא לותך וניתוב בתיובתא שלימתא תחדת יומנא לטב כזמן יומיא טביא דהוו מלקדמין: ארום אלהין מיקץ תיקוץ בנא רגיזתא עלנא עד לחדא: השיבנו

נמסר במסרה רבתי במערכת אות האלף בס״ד: אתה יי׳ ג׳ ר״פ וסימ׳ בתלים סי׳ כ״ח: ולארך ימים ג׳ דסמי׳ וסימ׳ נמס׳ בתלים יסימן ע״ג: מאוס ג׳ וחס׳ וסי׳ חמאה ודבש יאכל׳ כי בטרם ידע הנער׳ כי אם מאס מאסתנו קצפת:

אבן עזרא

מימינו. אפילו המים והעצים שאינם ברשות אדם נקנה אותם במחיר רב כי העיר יושבת במצור מן אויב: על. ואם אנחנו מביאים המים או העצים על צוארנו נרדפנו הנה רדפנו ויגענו חנם כי לא יניח לנו מה שהיינו מביאים: מצרים נתנו יד. דגשות הנו״ן במלת נתנו תחת נו״ן השרש כי זאת הנו״ן סימן המדברים ונתינת היד שבועה והנה נתן ידו והטעם כתקיעת כף כי נשבעו למצרים ואשור ואולי נשבעו: אבותינו. זאת הרעה הבאה עלינו בעבור עונותינו שהתחברו עם עונות אבותינו והם כ נתלטו ולא אנחנו כ כטעם פוקד עון אבות על בנים: עבדים. ועבדינו נותני מס לנו כאדום שמלו בנו. ופורק כמו מציל כמו ויפרקנו מצרינו ושניהם מגזרת מפרק הרים: בנפשנו. בתחלה היו עבדינו מ מביאים לחמנו ועתה אנחנו בעצמנו והיסר בעיני שטעמו בסכנת נפשנו וכן כי ב בנפשותם הביאום: עורנו. ואם לא נכתב להביא לחם נמות ב ברעב. ונכמרו כמו יבערו ויקדו ונכמרו כי נכמרו רחמיו: זלעפות. כמו ורוח זלעפו׳ כטעם סערה: נשים. לא די צרת הרעב עד שענו העברי׳ נשינו וכל שכיב׳ באונס והיא כדרכה תקרא ענוי: שרים. אין לנו שרים שיושיעו נשינו כי אפילו הם נתלו ב בזרועם ויש אומרים כי בידם שב אל ה העבדים הנזכרים ל למעלה: כשאו בחורים לטחון ויהי טחון שם הפועל כמו כלאיתי כ כשוא וכשל כח הנערי׳ בהניעם הטחנה ויש אומרי׳ שהוא כמשמעו והטעם כי כל מחנה צריכה לטחון ולעצי׳: זקנים. מנהגם היה לשבת בשערי ירושלם: שבת. על הקרבנות שכרתו ומחולליהו המחוללים והמשוררים: נפלה. בית המקדש מקום השכינה: על זה היה דוה לבנו. והעין חשכה מרוב הבכי: על הר ציון ששמם. פועל עבר כמו כאשר אהב: הלכו בו. המהלכים כמו ויחכנו אותו ויהיה הלכו כטעם הליכה מהבנין הכבד והוא פועל עומד ובעבור שמצאתי ערום הלכו הוצרכתי לדקדוק הראשון והפועלים מנהגם להיות בחרבות: אתה יי׳. ידענו כי מלכותך לא תסור ולדור ודור אתה יושב על כסא המלוכה: למה. בעבור שאתה עומד לנצח למה תשכחנו סלה: השיבנו. לעיר מכון שמך ונשוב לעבדך כימי קדם: כי. השיבנו מהרה אלא אם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו קצף גדול. והיסר בעיני להיותו כי אם מאסתנו בעונינו כבר קצפת עלינו יותר מדאי והוא ברחמיו ירחם עלינו ועל האמללים וינחם את האבלים ויעמיד הסר מיכאל להליץ טוב על ישראל ובא לציון גואל:

נשלם ספר איכה תהלה לאל המעלה לעמו ארוכה

[Marginal note:] שיין ל׳ מן אב אלף ביד ליסן ג׳ מלין

שמע אמרי ספר · לאברהם סופר · כתבם על ספר · לרוח משכלת:
בן מאיר נקרא · מכונה בן עזרא · ומכורו עזרה · כבודו סובלת:
ולהגיה חשכו · להבליט דרכו · אשר כשאר עד כה · כאלה נובלת:
ותארצו כפרד · אשר היא בספרד · ואל רומי ירד · בנפש נבהלת:
ושם לבו כונן · לפרש ולשנן · ואל אל מתחנן · ולו התוחלת:
להרבות לו עצמה · והוא יתן חכמה · ויסלח כל אשמה · בפירוש קהלת:

בשם אל' לו הממשלת
אחל לפרש קהלת:

דברי קהלת· כל מקו' שנא' דברי איננו אלא דברי תוכחות אלה הדברים אשר דבר משה · וישמן ישורון · דברי עמוס שמעו את הדבר הזה פרות הבשן · דברי ירמיהו שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו' · אלה דברי דוד ובליעל כקוץ מונד כולהם · דברי קהלת וזרח השמש · כל הנחלים הולכים אל הים כינה את הרשעים בחמה ובלבנה ובים שאין להם מתנת שכר כך שנוייה בספרי ולמדתי משם שהעניין מדבר ברשעים והמשילם לגבורת החמה שסופה שוקעת·

הבל הבלים ג' דסמי' וסי' הבל הבלים אמר קהלת דריש סיפרא ב' בו· הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל דסוף סיפר': אלין מלין סופי תיבות מיחדין קמצין ויולד את פלג · לפני העדות למשמרת · כי הואיל הלך אחרי צו · ויהי לגפן אדרת · הם שבים ללכת · והארץ לעולם עומדת · מלכים שי · שמה הרשע :

דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָֽםִ: הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָֽבֶל: מַה־יִּתְרוֹן לָֽאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּֽׁמֶשׁ: דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָֽדֶת:

ל· ל · ג'ל"מ · ל · ר"תס' נסי' · לתיעי' ל

פִּתְגָּמֵי נְבוּאָה דְּאִתְנַבָּא קֹהֶלֶת הוּא שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד מַלְכָּא דַּהֲוָה בִּירוּשְׁלֶם: כַּד חֲזָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ נְבוּאָה יַת מַלְכוּת רְחַבְעָם בְּרֵיהּ דַּעֲתִיד לְאִתְפַּלְגָא עִם יָרָבְעָם בַּר נְבָט וְיַת יְרוּשְׁלֶם וּבֵית מוּקְדְּשָׁא דְּאִינוּן עֲתִידִין לְמֶחֱרַב וְיַת עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי אִינוּן עֲתִידִין לְמִגְלֵי אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ הֲבֵל הֲבָלַיָּא עָלְמָא הָדֵין הֲבֵל הֲבָלַיָּא כָּל מַה דִּטְרַחִית אֲנָא וְדָוִד אַבָּא כּוּלֵּיהּ הֲבָלוּ: מַה מּוֹתַר אִית לֶאֱנָשׁ בָּתַר דִּי מוֹת מִן כָּל טוֹרְחֵיהּ דְּהוּא טָרַח תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֵילָהֵן לְמֶעֱסַק בְּאוֹרַיְתָא לְקַבָּלָא אֲגַר שְׁלִים לְעָלְמָא דְאָתֵי קֳדָם מָרֵי עָלְמָא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה דָּרָא טָבָא דְצַדִּיקַיָּא דְּאָזִיל מִן עָלְמָא בְּגִין חוֹבֵי דָּרָא בִּישָׁא דְרַשִׁיעַיָּא דַּעֲתִידִין לְמֵיתֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאַרְעָא לְעָלְמֵי עָלְמִין קַיָּימָא לְסוֹבָרָא פּוּרְעָנוּתָא דְּאָתֵי עַל עָלְמָא בְּגִין חוֹבֵיהוֹן דִּבְנֵי אֱנָשָׁא:

קהלת· על שם שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קוראו אגור בן יקא שאגר כל החכמה והקיאה ויש אומרים שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלם· עיר החכמה: הבל הבלים אמר קהלת· קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת ז' ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא· הבל נקוד חטף פתח לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית: מה יתרון· שכר ומותר: תחת השמש· תמורת התורה שהיא קרויה אור שנאמר ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה מה שכר בו: דור הולך ודור בא· כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול איננו מבלה את מעשיו כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כעניין שנאמר בניו ירצו דלים: והארץ לעולם עומדת· ומי הם המתקיימים הענוים הנמוכים המגיעי' עצמם עד לארץ כעניין שנ' וענוים ירשו ארץ ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנ' ואתם תהיו לי ארץ חפץ:

וזרח

תוספת ר"א כל הנחלים הולכי' אל הים מה ת"ל בעובדי עבוד' זרה כאמר שוטים ה המשתחוים למים ש סבורי' שים בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא איננו מלא ואינן יודעין ל להבין כי אל המקום שהנחלים הולכי' שם הם שבי' ללכת שמימי הנהרות ההולכי' לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם כ נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרק' עד הים וחוזר' ונובעים לפיכך אין ה הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני ש שים בהן ממש· ע"כ

אורח חיים למעלה למשכי' למען סור משאול מ מטה כי כאשר יתאוה האורח שנשבה לשוב אל ארץ מולדתו להיו' עם משפחתו כן ת תכסוף הרו' המשכלת להאחז במעלות ה הגבוהות עד עלותה אל מערכות אלהים חיים שאינמו שוכני בתי ח חומר כי הגוי' כמשלות לבתים ובעפר יסודם וכעניין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי ונה והיה אם תתלבן הרוח ותתקדש מטומאות תאות הגויות המגואלו' המתנכפות הקודם להתערב בשאול מטה ותשיב אל לבה לדעת יסודה ולראות סודה בעיני החכמ' שלא תשכיחה והרחוק כקרוב לפניה והלילה כיום אז תהי נתכנת לדעה קשט אמרי אמת ויהיו מחוקקין עליה שלא ימחו בהפרדה משאל גויתה כי המכתב מכתב אלהים הוא כי למען הראותה הובאה הנה על כן נכלאה במסגר עד עת קץ וכל זה להועיל ולהטיב לה ואם כבלה משל שנים במספר כן תנוח ותשמח עולמי עדי עד בלי קץ כי כל מעשה יפרד והיה לארבעה ראשים טוב כולו או טוב רובו ורע בקצהו או רע כולו או רע רובו וטוב בקצהו והחלק הראשון הוא מנת בני אלהים והחלק השני הם החיים אשר על פני האדמה והשנים הנשארים נעדרים לא יתכן המצאם כי לא יעשה יי' אלהים דבר כי אם טוב כי הכל לעולם הוא טוב וכן כתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב ואם היה שם רע היה בקצהו כי בעבור רע מעט אין בדרך החכמה העליונה למנוע טוב רב ושורש הרע מחסרון המקבל ואם אין לנו יכולת לדמות מעשה אלהים כי אם אל מעשיו בעבור היות הכל מעשיו הנה ראינו ילבינו הבגדים השטוחים לשמש ויחשכו פני הכובס והלא הפועל אחד יוצא מפועל אחר לכן ישתנו הפעלים בעבור השתנות תולדת המקבלים ומחשבות בני אדם משתנות כפי תולדות גוייה וגוייה והשתנות התולדות בעבור השתנות המערכות העליונות ומקום השמש והמקבל כחה והמדינות והדתים והמאכלים ומי יוכל לספר אותם וכל דרך איש זך בעיניו · ויער יי' אלהי ישראל את רוח שלמה ידידו לבאר דברי חפץ ולהורות הדרך הישרה כי כל מעשה שיעשה נוכר לא יעמד כי כל הנבראים ילאו לברא עצם שהוא שורש או להכחידו עד שיהיה כעדר ריק כל מעשיהם דמות ותמונה ומקרה להפריד מחובר ולחבר נפרד ולהניע נח ולהניח נע על כן מעש' בני אד' תהו וריק כי אם יראתי'י ולא יוכל איש להשיג מעלת יראתו עד עלותו בסולם החכמ' ויבנה ויכונן בתבונ':

דברי כתוב וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו וגו' והמשל הוא שנמשל בו דבר אחר כמו חוד חידה ומשל משל והוא הנשר הגדול והכמשל כבוכר נכר ודרך השיר להיות תחלה או דבר עתיד להיות ובעבור היות חפץ שלמה לחבר הדברים שיעלו על הלב החל במלת דברי ואיננו כן כל דברי כי הפסוק שים אחריו יורה עליו או הוא בעצמו גם כן יורה הפסוק השני בספר הזה על הראשון וקהלת הוא שלמה כי לא היה מבני דוד משיח יי' מלך רק הוא לבדו ונקרא כן על לשון החכמה שנקהלה בו וזכר שם מקום מלכותו בעבור תפארתו הלא תראה כי נקרא מלך ירושלם מלכי צדק כי היא שלם ויורה עליו ויהי בשלם סוכו וכן אדני צדק בעבור היותו ארון מקום הצדק וכן על דברתי מלכי צדק והוא דוד המלך: הבל · אמר על דברי הבלי העולם וסמך הבל אל הבלים ואם לא ינוצא מהשמות שהם על משקל ארץ שיסתנה חוץ מחדר משכבך וכגור דלתך משפח חמתך גם אלה בפתח וזה בצרי וסמיכת היחיד לרבים בעניין אחר על שני דרכים לגדולה כמו מלך מלכים ולהפך כמו עבד עבדים וחבל הבלים כמוהו כעניין אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד והטעם תחת יותר כט"ם מכל שהיו לפני בירושלם · וט"ם מכל מלמדי השכלתי והעניין אם יעלו בני אדם במאזני' עם ההבל יהיו יותר קלים מהבל וכפל הבל הבלים · להורות על כל זמן כעניין נשאו נהרות יי' נשאו נהרות קולם וכן סבבוני גם סבבוני פעמים רבות ושלא יאמר אדם בלבו שים בדברי העולם הבל ויש בו שורש עומד הנה אמר הכל הבל: מה יתרון· על משקל זכרון והוא שם מהפעלים שהפ"ה שלהם איננו שלם ובניין הפעיל יורה עליו והעניין אחר שהכל הבל מה יועיל לאדם בכל עמלו · ועניין תחת השמש הוא הזמן המתהפך כי השמש לבדו יוליד הזמן כי היום תלוי בשמש מעת זרחו ועד באו והלילה הוא מעת בא השמש עד זרחו יראו הכוכבים או הלבנה או לא יראו וכן זרע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף על פי נטות השמש לפאת צפון או דרום אף על פי שים לירח בנהרות ובצמחים הלחים ובמוח מעשים כאים וכימה לקשר וכסיל לפתח אין מעשה כולם כנגד מעשיו כי אם חלק מחלקים רבים ואם השמש אחד ישתנו מעשיו כפי השתנות המאה ועשרים מחברות השבעה והשתנות מהלוכות כולם עם נוע גובה גלגל המוצק היוצא על כן לא תמצא מתכונת מלאכת השמים כמשלת למתכונת אחרת רגע אחד ועל זה נזכר בספר יצירה שתי אבנים בונות שנים עד תשע שאין הפה יכול לדבר ולא האזן יכולה לשמוע והשכל לבקש חכמה עד שתתברר רוחו יש לו יתרון כי אין הרוח של אדם תחת השמש: דור· בעבור היות כל נמצא תחת השמש מורכב מארבעה מוסדים מהם יצאו ואליהם ישובו והם האש והרוח הנח שהוא האויר והמים והארץ זכר ארבעתם והחל בארץ שהיא כמו היולדת ואחר כן זכר השמש מקום האש בעבור רוב חומה והיא האם המולדת ואחר כן הרוח והמים ואמר על הארץ שכל הנוצרים ממנה אליה ישובו כעניין כי עפר אתה ואל עפר תשוב והיא עומדת ודור בא ודור הולך ויתכן היות עניין דור כמו גרים וכמוהו מדור באהלי רשע:

וזרח

וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם׃ הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב ׀ סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ׃ כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת׃ כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ׃ מַה־שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל־חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ יֵשׁ דָּבָר שֶׁיֹּאמַר רְאֵה־זֶה חָדָשׁ הוּא כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים אֲשֶׁר הָיָה מִלְּפָנֵנוּ׃ אֵין זִכְרוֹן לָרִאשֹׁנִים וְגַם לָאַחֲרֹנִים שֶׁיִּהְיוּ לֹא־יִהְיֶה לָהֶם זִכָּרוֹן עִם שֶׁיִּהְיוּ לָאַחֲרֹנָה׃

ודנח שמשא ביממא מן סטר מדינחא ואעיל שמשא לסטר מערבא בליליא ולאתריה שחיף ואזל אורח תהומא ודנח למחר מן אתר דהוא נח מתמן מאיתמלי ׃ אזיל כל סטר דרומא ביממא ומחזר לסטר ציפונא בליליא אורח תהומא מחזר מחזר ואזיל לרוח עיבר דרומא בתקופת ניסן ותמוז ועל סחרנוהי תייב לרוח עיבר ציפונא בתקופת תשרי וטבת נפיק מחרכי מדינחא בצפרא ואעיל לחרכי מערבא ברמשא ׃ כל נחליא ומבועי מיא אזלין ונגדין למי אוקיינוס דמסחר לעלמא כגושפנקא ואוקיינוס ליתוהי מתמלי ולאתר דנחליא אזלין ונגדין תמן אינון תייבין למיזל מצנורי תהומא ׃ כל פתגמיא דעתידין למהוי בעלמא אשתלהיאו בהון נביא קדמאין ולא יכילו למשכח סופיהון ברם הכי לית ליה רשו לגבר למללא ביה דעתיד למיתי בתרוהי ולא יכילא עינא למחזי כל מה דעתיד למהוי בעלמא ולא יכילא אודנא לאתמלאה מלמשמע כל פתגמי כל דיירי ארעא. מה דהוות מן קדמת דנא הוא עתיד למהוי בתר כן ומה דאתעביד מן קדמת דנא הוא עתיד לאיתעובדא עד סוף כל דריא עלמא ולית כלום פתגם חדת בעלמא הדין תחות שמשא ׃ אית פתגם דיימר אינש חזי דין פתגם חדת הוא הא כבר הות לעלמין ביומי דריא דיהוו לקדמנא ׃ לית דכרנא לדריא קדמאין ואף לבתראין דעתידין למהוי לא יהי להון דכרנא עם דריא דיהון ביומי מלכא משיחא ׃

סובב ט׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ הוא הסבב את כל ארץ כוש קדמא. ויך את אדום הסבב אליו דד״ה. סובב סבב הלך הרוח תנינא דפסו׳. ויכה את אדום הסבב אליו דמלכים. אקומהנא ואסבבה. ויבא את המים העירה. יסבבנהו יבוננהו. תהום יסבבני. ואסבבה את מזבחך. וגל סבבי׳ חס׳ במ״א ודמות בקרים סובבי׳ ׃ כשמע ד׳ חס׳ וסי׳ נעויתי כשמ׳. אוטם אזנו משמע דמי׳.

מסר אזנו משמע תורה. ולא תמלא אזן ׃ זכרון ל׳ בסיפר׳ לא יהיה להם זכרון עם שיהיו וכל שאר קריא׳ דכות׳ זכרון במ״א והוא חד מן שיטה חדא מן כ״א וכל חד וחד ל׳ דכו׳ בסיפ׳ וכל קריא׳ דכו׳ במ״א וסימ׳ נמסר במכר׳ רבת׳ במערכת אות הש״ן כערך שנכס״ר ׃

רשי

וזרח השמש וגו׳. דור הולך ודור בא. כאשר השמש תזרח שחרית ותשקע ערבית ותלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם שתזרח שם גם היום: הרוח. רוחו של שמש טלנ״ט בלע״ז כמו אל אשר יהיה שם הרוח ללכת: ועל סביבותיו שב. גם מחר כל היקף וסובב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום: הולך אל דרום. לעולם ביום: וסובב אל צפון. לעולם בלילה: סובב סובב הולך. פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן אף הרשעים כל מה ששמשן זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופם לשוב אל מקום בתחתם ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו וכן כל הנחלים הולכים אל הים ואיננו מלא לפי שאינן נשאים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו כשאמר הקורא למי הים וישפכם וגו׳ ומהיכן אדם שופך מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים וזהו אל מקום שהנחלים הולכי׳ הם שבים שם אף הרשע כל ממון שגזל כן ילך: כל הדברים יגעים וגו׳. לא תשבע עין לא תמלא אזן. מושב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברי׳ בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיב את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא: מה שהיה הוא שיהיה וגו׳. בכל מה שהוא למד בדבר שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמי׳ כענין שנאמר דדיה ירווך בכל עת מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם וכן מצינו במסכת חגיגה שאמר ר׳ אלעזר בן הורקנוס דברי׳ שלא שמעתן אזן במעשה מרכבה יש דבר בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה דבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה בעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש וגם לאחרונים שיהיו לאחרינו לא יהיה להם זכרון ברורו׳ שיהיו לאחרו׳ להם ומדרש אגדה דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנ׳ ולא יהיה שריד לבית עשו:

אבן עזרא

זרח. כבר בארו חכמי המדות והחשבון מכל הנבראי׳ הנראים על עשרה חלקים והשמש גדול מכולם ואין אחד כמהו והוא השרש במלאכת שמים כדמו׳ הנקודה בחכמת המדות והאחד בחכמת החשבון והענין הע״פ שיש לו תנועה ויזרח ויבא ישוב אל מקומו כבראשונה ומקום זרחו היום קרוב ממקום זרחו מחר ובעבור התנועעו לצפון ולדרום יזרח שני פעמי׳ בשנה ממקום אחד וממקום סוף הדרום והצפון פעם אחת עד שלא לו שנה תמימה וכן מקרה הלבנ׳ והחמשה כוכבים גם כל צבא השמי׳ יזרח ויבא לכן זכר הגדול כענין ולשמש שם אהל בהם שלא הזכיר הכוכבים וענין שואף כמו באות נפשה שאפה רוח כאילו הוא שואף הרוח מרוב תאותו לשוב אל מקומו: הולך. יש אומרים כי גם הפסוק על השמש ידבר שפעם נוטה אל צפון ואל דרום ויפרש הרוח פאה וזה איננו נכון ויור׳ עליו ועל סביבותיו סב הרוח וכל הפסוק הוא בענין הרוח שפעם יתנועע האויר לפאת צפון ופעם לפאת דרום וישוב מדרום לצפון על פאת מזרח ומצפון לדרום על פאת מערב על כן אמ׳ סובב סובב הולך הרוח ובסוף ישוב על סביבותיו כשוב השמש כי היא סבת רוב תנועות הרוח ויודעי היום ידעו מהם שהם על דרך אחד ביום לשנה: כל הנחלים. אף על פי שהנחלים הולכי׳ אל הים לא יהיה מלא עד שיעבר החוק ויכסה הארץ בעבור שהמים שהלכו אליו הם הם ישובו ללכת על מקומם פעמים אין קץ להם כי תמיד יעלה איד מהים אל הרקיע והם רוב העננים והמים המתוקים יעלו בעבור קלותם והאיד ישוב גשם כענין הקור׳ למי הים וישפכם ומימי המעינו׳ מהגשם וכל הנחלים יבאו מהמעינים הלא תראה כי בשנת בצורת ייבשו רובי המעינים וכתוב ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ וזה ענין אל מקום שהנחלים הולכי׳ ולא באר שלמה סבת שוב המים אל מקומם כאשר לא באר סבת שוב השמש מהמערב למזרח אם למעלה מהרקיע או על הצדדים או על דרך שהארץ עגולה והיא באמצע הגלגל העליון כי אלה הדברים צריכים ראיות ושורש ספור לדבר על כל דבר נראה לעין ולא יצטרך לראיות והענין בזכירת אלה ארבעתם שהם השמש שהיא מקום האש והרוח והמים והארץ בעבור היות כל הנמצאים תחת השמש נולדים מהם הצמחים והחיות ובני אדם והעוף ודגי הים ואם הם שהם השרשים מהגם לסוב אל מקום כשהיו איך יעמדו הנולדים מהם ואם היו בראשיתם הבל כן יהיו באחריתם ואם האדם הבל אף כי מעשהו שהוא כמו מקרה לו ואף כי מחשבותיו שהם כמקרה המקרה כענין יי׳ יודע מחשבות אדם כי הבל המה ׃ כל הדברים. יש מפרשים יגעים כמו מלאים וזה לא יתכן בעבור היות יגעים פועל עומד כמו האחד שבע ויגע ואילו היה כענין פירושם היו מיגעים משבנין פיעל הדגוש מן אל תיגע שמה. אכן ישוב יגעים על הדברים בעצמם והחפץ שהם כלאים וחסרים אין כח בהם על כן לא יוכל איש לדבר ואחר שהודיע הארבעה השרשים שהם עומדים על מתכונתם ואם תקרה להם תנועה בסוף ישובו כשהיו את ידענו הכלל והפרטים הנולדים מהם לא יעמדו רגע אחת על מתכונת אחת על כן לא יוכל אדם לספור אותם והעין לא תשבע מראותם כי שבת ראות העין התמונות שהם מתדמות באויר הזך ולא יעמדו רגע אחת והאזן לא תמלא משמוע הפרטי׳ כי גם שבת השמיעה הכנסת האויר שים בו תמונות הקולות גם הם לא יעמדו על כן לא תוכל העין לשלוט בפרטים ולא האזן לשמוע מספרים כי אין קץ ומספר להם אבל בני אדם לכן היוצר לבדו ידע הכלל והפרט כי מעשה ידיו כלם ׃ מה שהיה. אמר המשורר על הבריאות העליונות כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם ועל הבריאות של מטה אמר כי כתוב שמו לבדו והענין כי תהו המה כלם וענין מה שהיה הוא על הגלגלים וצבאותם כי הם כמו עגולות חוזרו׳ חלילה וראשיתם כסופם וסופם כראשיתם ׳ ומה שנעשה הוא שיעשה על הכללים שהם שמורים כמין אדם ומין סוס ומין כל חי ומין כל צמח ותולדת אלא מתנועות העליונים ואם העליונים עומדים יעמדו הכללים שהם בתבנית מערכות הצבאות והענין הע״פ שלא אוכל לספור הפרטים כלליהם שמורים וידועים וספורים ועל זה הדרך תראה עולם מלמעלה ועולם שלמטה עומד על דרך אחד ואין כל חדש ׃ יש דבר. ימצא יש ברוב בלשון הקדש על הדבר הנמצא לפרקי׳ מעטים כמו ויש אשר יהיה הענן יש מפזר ונוסף עוד ויש רשע מאריך כי ברוב שנות רשעים תקצרנה ואם יראה לאדם דבר חדש כבר היה לעולמים ופירוש עולמים כמו זמנים וכן צור עולמים מלכותך מלכות כל עולמים תקופת עולמים תקופת שנה וזמנים רבים ׃ אין זכרון. אם תאמר אילו היה כמו זה הדבר החדש בימים הקדמונים כאשר שמענו ממנו אין זכרון לראשונים גם כן יקרה לאחרונים עם אחרונים עד הנה דברי שלמה על דרך כלל ועתה יחל לבאר כל הדברים שיעלו על לבו ׃

אני קהלת. עניני הספר יורו כי באחרית ימיו חיברו כאילו יאמר לדורות הבאים כך וכך עשיתי בימי חיי ויכולתי לעשות כל דבר בעבור היותי מלך ועניין על ישראל בעבור שהיו גם לעולם נביאים וחכמי לב כמו בני זרח ולא כבני קדר השכוני באהלי והעניין שהייתי מלך על עם חכם ונבון ואמר בירושלם בעבור היות מקומה נכון לקבל החכמה כידוע שהיישוב נחלק לשבעה חלקים ולא יתכן היות ישרי לב לקבל החכמה כי אם בשלשה חלקים האמצעיים כי החלקי' הראשוני' והאחרונים ימנע רוב החום או הקור להיות תולדת אדם ישרה וידוע כי רוחב ירושלם שלשים ושלש מעלו' והוא חצי היישוב כי לא יתכן יישוב כי אם אחר מעלות נטות השמש בצפון או בדרום: ונתתי. יתכן היות עניין זה הפסוק דבק עם הבא אחריו והוא מחקר בחכמה וכן עניין לתור כמו מתור הארץ לראות דברי חפץ ועיקרי כל המעשים אע"פ שהוא עניין רע בעבור שיתעסק האדם בדבר שלא יועיל ופירו' לענות בו מעניין ויש אומרי' שהוא תלשון ענוי ויאמר כי כמוהו אני עניתי מאד וענה גאון ישראל ויותר נכון הוא היות וענה מן לא תענה ברעך וגם עניתי כמו ויען איוב ויורה עליו הבא אחריו אני אמרתי בחפזי וכן ישמע אל ויענם יענה בם או ישיב תשובה להם וכאשר התעסק לראו' שרשי המעשים מצא שהם הבל ורעות רוח ויהיה פירוש תחת השמים כמו תחת השמש ויתכן שרמז במלת תחת השמים כמו תחת השמש לגלגל העליון ששם כל צבא השמים וחכמת סוד המזלות על שמונה וארבעים צורות הגלגל ואחר שהסתכל בדרך החכמה לדעת עיקר כל המעשים שהם נולדים מכח השמים וראה שהוא עניין רע וקשה בעבור קוצר דעת בני אדם לספור המולידים ואף כל הנולדים ואין מספר לגדודי שמים ולא יכלו הקדמונים להכיר כי אם אלף ושנים ועשרים ויורה על זה שאמר תחת השמי' עם לכל זמן וכן השני שהוא בפסוק תרתי בלבי: ראיתי. פירוש ורעות רוח כמו אפרים רועה רוח ורודף קדים שלא יועיל ולא ישביע ועניין רוח כמו הבל בעבור רובי תהלוכותיו שלא יוכל אדם לתפשו ביד כעניין כי רוח עברה בו ויתכן היות ורעות כמו מחשבת ויורה עליו רעיון רוח ומשקלם דמות ודמיון מהפעלים שהלמ"ד שלהם איננו שלם: מעוות. פעול כמו מדובר והם שני שרשים והעניין אחד שלם ושאיננו שלם ומלת לתקון פועל עומד והעניין על דרך הפירוש הראשון של שני הפסוקים שהם לפני זה אחר שראה שהכל הבל ולא יוכל ההבל לשוב כמו עומד כי המעוות לא יוכל להיותו נתקן כי תולדתו מעוותת ובעל החסרון אין בו יכולת להמנות עם השלימי' וזה הפירוש בחסרון בעל מחסרון או יהיה שם התאר כמו ראשון ואחרון או ישוב על מעוות ויהיה מעוות לברו בתולדתו ומעוות חסרון מחסרונו ועל הפירוש השני שנולד במערכת חסירה אין בו כח להשלי' נפשו והנה נמצא המתעסק לחקור עיקר התולדות ממלאכת השמים מתעסק בתוהו וזה נכון ברוב מבני אדם וברוב ממעשיהם: דברתי. בעבור היות הלב משכן הרוח והוא הנבראת בגוף בתחלה כי הוא דמות מלך והמוח שר צבא היה הלב כנוי לחכמה ולשכל ולטעם ולמחשבות הבינה בעבור היותו המרכבת הראשונה לנשמת האדם העליונה וכן יכנו הדבורים בלשון שפה בעבור באת הדבורי' ממנה ועל כן הוא אומר לב חכם ונבון קונה לב אהב נפשו. ועניין הגדלתי והוספתי חכמה שחיבר ולמד חכמת הקדמוני' והוסיף עליהם: ולבי ראה הרבה חכמה שלא חבר אותה ומלת הרבה שם ימצא על יחיד ורבים כמו כי הרבה יהיו וכן מלת ריקם ושם הפועל קמוץ הרבה ארבה: ואתנה. אחר שלמדתי החכמות והוספתי נתתי לבי לדעת עיקר השכלות שהוא הפך ההוללות אע"פ שזה רעיון הבל: כי. כאשר ביקש לדעת השכלות ראה כי המשכיל המכיר דברי העולם ברוב חכמתו תמיד יהיה לו כעס ומכאוב ולא ישמח בבנים בעבור דעתו שאחריתם למות בחיין או אחריו ולא בעושר כעוף יעופף וגם לא יועיל וושיע ביום האד ויום המות נתון בין שתי עיניו: אמרתי. ידבר עם נפשו בעיקר ההוללות לכה כה אנסכה בשמחה אם החכמה תוליד כעס תעזוב ואשוב להתעסק בדברי שמחה ולנסך היין כעניין ושתו ביין מסכתי ואם הם שני שרשים והוא מה בניין הדגוש כמו דברה וינסך כמו וידבר ויש אומרים כי הוא מן נסה והכ"ף לדמות הנוכח כעניין אנסכה אותך כמו אחוך שמע לי אנכך ולא ידעתני: לשחוק

אני קהלת הייתי מלך. על כל העולם ולבסוף על ישראל ולבסוף על ירושלם לבדה ולבסוף על מקלו שהרי כאמר הייתי מלך בירושלם אבל עכשיו איני מלך: ונתתי את לבי לדרוש. בתורה שיא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש ובינותי בה שהוא העניין הרע אשר נתן הקדוש ברוך הוא לפני בני האדם את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע: עניין רע. מנהג רע להם: לענות בו. להתנהג בו. עניין יש לפותרו לשון מענה ודירה ויש לפרשו לשון עיון ומחשבה וכן לענות בו: נתן אלהים. השיא לפניהם: רעות רוח. שבר רוח כמו רועע וחתו רוח טלנם סוף המעשה בא לידי כאב לב: מעוות. בחייו לא יוכל לתקון משמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותי' פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על תלמיד חכם הפורש מן התורה שהיה ישר מתחילתו ונתעוות: וחסרון לא יוכל להמנות. זה שחיסר עצמו ממניין הכשרים לא יוכל להמנו' עמהם בקבול שכרם: דברתי אני עם לבי. עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמ' מי יאמר עלי שאבוא לידי מידה זו: אני הנה הגדלתי וגו'. ואתנה. עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמ' מה סופה ואת טיב ההוללו' והסכלות והוללות שיגעון וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו מהול במים וסכלות שטות: ידעתי. עתה שגם החכמה יש בו שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להקב"ה אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי אני אמרתי ארבה נשים ולא יסורו לבבי והרי נכתב עלי נשיו הטו את לבבו וכן הוא או' שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנ' נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל: אמרתי אני בלבי. הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד: אנסכה. לשון מסך יין לשתות כמו מסכה ייכה עירוב יין במים לתקנו או ערוב בשמים ביין לקונדיטון: וראה בטוב. כמו וראית בטוב: והנה גם הוא הבל. שהרי ראיתי בנבואה שהרב' קלקולין באים מתוך שחוק בלשכר מת מתוך משתה אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם: לשחוק

דברתי ב' רפ' וס' אליך בשלותיך ותאמרי לא. דברתי אני עם לבי לאמ' אני הנה. ואינון חד מן י"ד פסו' מן ב' ר"פ לא נסבין ו' וסימ' נמס' במסר' רבת' במערכת אות הו"ו בסד: ודעת ד' ג' קמץ וא' פתח וסימ' והיה אמונת עתך חסן. טוב טעם ודעת. כתבתי לך שלישים. ולבי ראה הרבה חכמה: בטוב ד' רפין וסימ' נמס' בתלים סי' כ"ה ובסדר בחקתי:

כד הוה שלמה מלכא יתיב על כורסי מלכותיה אתגבה לביה לחדא על עתריה ועבר על מימרא דיי וכנש סוסון ורתיכין ופרשין סגיאין וצבר כספא ודהבא לחדא ואתחתן בעממין נוכראין מן יד תקיף רוגזא דיי עלוהי ושדר לותיה אשמדאי מלכא דשידי וטרד יתיה מן כורסיה מלכותיה ונטל גושפנקיה מן ידיה בגין דיהך מטלטל וגלי בעלמא לאוכחותיה והוה מחזר על כרכי פילכי וכרכי ארעא דישראל בכא ופגן ואמר אנא קהלת דהוי שמיה שלמה מתקרי מן קדמת דנא הויתי מלכא על ישראל בירושלם: ומסרית ית לבי למתבע אולפן מן קדם יי בזמן דאתגלילי בגבעון לאללותי ולמשאל יתי מה אנא צבי מיניה ואנא לא תבעית מיניה אלהן חוכמתא למידע בין טב לביש וסוכלתנו על כל מה דאתעביד תחות שמשא בעלמא הדין וחזית כל עובדי בני אנשא חיבא גוון ביש די יהב יי לבני אנשא לאסתגפא ביה: חזיתי ית כל עובדי בני אנשא די אתעבידו תחות שמשא בעלמא הדין והא כולא הבלא ותבירות רוחא: גבר די סריבן אורחתיה בעלמא הדין ומית בהון ולא הדר בתיובתא לית ליה רשו לאתקנא בתר מותיה וגבר חסר מן אוריתא ופיקודי בחיוהי בתר מותיה לית ליה רשו לאתמנאה עם צדיקיא בגינתא דעדן: מלילית אנא בהרהור לבי למימר אנא הא אסגתי ואוסיפית חוכמתא על כל חכימיא די הוו קדמי בירושלם ולבי חזא סגיאות חוכמתא ומנדעא: ויהבית לבבי למדע חוכמתא וחולחלתא דמלכותא ומנדעא וסוכלתנו בחנית למדע דאף דין הוא תבירות רוחא לגבר דמשתדל למשכח יתהון: ארום גבר דמסגי חכמתא כד ייחוב ולא יתיב בתיובתא מסגי רגז קדם יי ודמוסיף מנדעא וימות בטליותיה מוסיף כאיב לבא לקריבוי: אמרית אנא בלבי איזיל כען הכא ואבחין בחדוא ואחזי בטוב עלמא הדין וכדו מטא עלי צערא וסיגופא אמרית במימריה הא אף דין הוא הבלו:

אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם: ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו: ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח: מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות: דברתי אני עם לבי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני על ירושלם ולבי ראה הרבה חכמה ודעת: ואתנה לבי לדעת חכמה ודעת הללות ושכלות ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח: כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב: אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הבל:

ג' כסי' ל' כסיפ' · ו' · ל' ל' ותם' ל' ותל' · ל' ותל' · ב' רף · ר' ב' מלעי' · ד' · ל' כתי' ק' · ל' כתי' ש"ן נכל · נ' · ל' · כ · ל' ד' רפין

לשחוק אמרתי מהולל · מעורבת בבכי ואנחה : ולשמחה מה זו · טובה עושה הרי סופה תוגה : תרתי בלבי · חזרתי לתור בלבי להחזיק בכולן משתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי כל סעודת עונג קרויה על שם היין : ולבי נוהג בחכמה · אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתנגבל בחכמה להחזיק בתורה : ולאחוז בסכלות · בדברים הדומים לי לסכלות שאמרתי עליה׳ איתיאל ואוכל וכנון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן משיב עליהם ואומו׳ העולם משיבין עליהם וכן הוא אומ׳ טוב אשר תאחוז בזה וגו׳ על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות : הגדלתי מעשי · בימי גדולתי : עץ כל פרי · שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ אי זה גיד הולך לכוש ונטע בו פלפלין אותה הולך לארץ חרובין ונטע בו חרובין שכל גידי הארצות באים לציון משם משתיתו של עולם שנאמר מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי במדרש תנחומא : בריכות מים · כמין ביברים של דגים שחופרין ב קרקע : סגולת מלכים · גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם : והמדינו׳ · סגולת כל סוחרים : שרים ושרות · מיני כלי זמר : שידה ושידות · מרכבות כוי עגלות צב ובלשון תלמוד יש שידה תיבה ומגדל : אף חכמתי · גם חכמתי לא הניחתי בשביל כל המעשים האלה ועמדה לי ולא שכחתיה · ד״א עמדה לי לעזרה מכל אלה : לא אצלתי · לא ריחקתי להבדל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן על הזקני׳ כמכור׳ שמדליקין ממנה כמה הרבה ואין אורה חסר כלו : וזה היה חלקי · ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה רב ומנוא״ל חד אמר מקלו וחד אמר קידו מקידה של חרס שמותין בה ויש פותרין ממדרש אגדה כל העניין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות : יער צומח עצים · שמיהארץ למלאכת שדות וכרמים : ופניתי

לשחוק · ואמרתי כי הנוטה לשחוק שהוא מהולל ואמרתי בעבור השמחה מה זו עושה מה תועיל ומה טוב תעשה והלמ״ד כמו למ״ד אמרי לי אחי הוא ולמר פרעה לבני ישראל : תרתי · כאשר ראיתי שהחכמה לבדה תוליד כאב והשחוק לבדו לא יועיל חפשתי דרך לחבר בין שניהם ומשכתי בשרי ביין כדי שאשמח ועניין בשרי גופי ולבי נוהג בחכמה לבי תמורת שכלי ונשמתי · ונוהג פועל יוצא והפעול חסר ועניינו ו ולבי נוהג דבריו ב בחכמה ויאחז מעט מהסכלו׳ שהוא תאות זה העולם וכל זה עד שיורה אי זה דרך הטוב : הגדלתי · עשיתי מעשים גדולים או הגדלתי הוני כמו עשה את כל הכבוד הזה : עשיתי · גן לשון זכר גן נעול ולשון נקבה לעבריה ולשמרה ורבים גנים וגנות והגן יש בו א אילנים רבים מתוכים רבים והפרדס הוא ממין אחד והראיה פרדס רמונים : עשיתי לי ברכות מים · שיתחברו ממטר השמים להשקות יער צומח עצים שאין להם פירות כמו ארזים וברושים : קניתי · ובני בית שנולדו בביתי ומלת צאן כלל לכשבי׳ ולעזים והראיה תשבו וקחו לכם צאן : כנסתי · חברתי כמו לך כנוס את כל ה היהודים · ומלת סגולה דבר נחמד ש שמור להתפאר בו כ כמו האבנים היקרות הנמצאו׳ אצל המלכים ודברי׳ נחמדים ימצאו במדינה אחת לבדה · ועניין שדה ושדות הם הנשים ויורה עליו ו ותענוגות בני האדם ועוד שהזכיר דברי כל תאוות העולם מ מבניין ונטיעה ומקנה וסגולה ושמוע שירים ואין זכרון לנשים · ונחלקו המפרשים במלת שדה והטוב שבכולם שהוא מן שדד הנשים השדודות הנלקחות בחזקה ב בסוד ושביה שיבחר מהן כפי תאותו ועניין שדה ושדות אחת ורבות כמו רחם רחמתים לראש גבר בעלת רחם אשה אחת ושתים והעניין שלא תאמר אחת לבדה כי יש מי שתפש שתים : וגדלתי · פועל עומד הייתי גדול בכל דברי והוספתי גדולה בדברי העולם אף חכמתי עמדה לי : וכל · יש אומרים אצלתי שהוא מן אצל והעניין לקחתי כך מאצלו והוא מהבניין הקל ומלת ויאצל מהבניין הכבד והיה ראוי להראות האלף כמו יחזק במעוזי שהוא מן החזק · ושמחתי בעמלי היתה שכר יגיעתי והיא לבדה היתה חלקי : ופניתי

ולשמחה ג׳ וסימ׳ וסרני פלשתים נאספו · יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה · ולשמחה מה זה עשה : זו׳ י׳ ח׳ כתי׳ ה׳ וב׳ כתי׳ ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ו׳ : עשיתי ג׳ ר״פ וסימ׳ בתלים באב״רכתי אות ע׳ : קניתי ה׳ וסימ׳ בסדר בראשית : וצאן ד׳

לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עֹשָׂה : תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר אֶרְאֶה אֵי זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם : הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים : עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל פֶּרִי : עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים : קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי בַיִת הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם : כָּנַסְתִּי לִי גַּם כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת : וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי : וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא מָנַעְתִּי אֶת לִבִּי מִכָּל שִׂמְחָה כִּי לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל עֲמָלִי וְזֶה הָיָה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי :

לְחָכָא אֲמָרִית בְּעִידַן צַעֲרָא לִיצָנוּתָא הוּא וּלְחֶדְוָוא מַה הֲנָאָה אִית לִגְבַר דִּי עֲבִדִינָהּ : אֲלֵלִית בְּלִבִּי לְנַגְדָא בְּבֵית מִשְׁתְּיָא דְּחַמְרָא יַת בִּסְרִי וְלִבִּי דְּבַר בְּחוּכְמְתָא וְלַאֲחָדָא בִּשְׁטוּת עוּלֵמַיָּא עַד דִּי בְחָנִית וַחֲזֵית אֵידִין מִנְּהוֹן טַב לִבְנֵי אֲנָשָׁא דְּיַעְבְּדוּן עַד דְּאִינוּן קַיָּימִין בְּעַלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שְׁמַיָּא מִנְיַין יוֹמֵי חַיֵּיהוֹן : אַסְגֵּיתִי עוּבָדִין טָבִין דִּירוּשְׁלֵם בְּנֵיתִי לִי בָּתִּין בֵּית מוּקְדְּשָׁא לְכַפָּרָא עַל יִשְׂרָאֵל וּבֵית מְקֵירַת מַלְכָּא וְאִידְרוֹן וְאוּלָם וּבֵית דִּינָא אַבְנִין פְּסִילָן דְּתַמָּן יָתְבִין חַכִּימַיָּא וְדַיָּינִין יַת דִּינָא עֲבָדִית כּוּרְסַיָּא דְּשֵׁן דְּפִילָא לְמוּתַב מַלְכוּתָא אַנְצִיבִית לִי בְּיַבְנֶה כָּל קְבֵיל כַּרְמִין דְּעִנְבָא לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא אֲנָא וְרַבַּנֵּי סַנְהֶדְרִין וְאַף לְנַסְּכָא חֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק עַל מַדְבְּחָא : עֲבָדִית לִי גִּינַת שַׁקְיָין וּפַרְדֵּסִין וּדְרָעִית תַּמָּן כָּל מִינֵי עִסְבִּין מִנְּהוֹן לִצְרוֹךְ מֵיכְלָא וּמִנְּהוֹן לִצְרוֹךְ מִשְׁתְּיָא וּמִנְּהוֹן לִצְרוֹךְ אָסוּתָא כָּל מִינֵי עִסְבֵּי בּוּסְמִין נְצִיבִית בְּהוֹן אִילָנֵי סְרָק וְכָל אִילָנֵי בוּסְמִין דְּאַיְתִּיוּ לְוָתִי טַלָּנֵי וּמַזִּיקֵי מִן הִנְדְּקָא וְכָל אִילָן דְּעָבֵיד פֵּירִין וְתַחוּמֵיהּ מִן שׁוּר קַרְתָּא דִּבִירוּשְׁלֵם עַל כֵּיף מַיָּא דְּשִׁילוֹחַ : בְּחָנִית בֵּית מִשְׁתְּיָא דְּמַיָּא אֵידִין חֲזֵי לְאַשְׁקָאָה אִילָנַיָּא עִסְבִּין וַעֲבָדִית לִי פָּרַקְטָנִין דְּמַיָּא מִנְּהוֹן אַפִּילוּ חוּרְשָׁא דִּי מְרַבֵּי קִיסִין לְאַשְׁקָאָה : קְנֵיתִי עַבְדִין וְאַמְהָן מִבְּנֵיהוֹן דְּחָם וּשְׁאַר עַמְמִין נוּכְרָאִין וְגִדְבָּרִין דִּי מְמַנַּן עַל מְזוֹנָא דְּבֵיתִי הֲווֹ לִי לְפַרְנָסָא יָתִי וְיַת אֱנָשָׁא בֵּיתִי תְּרֵי עֲסַר יַרְחֵי שַׁתָּא וְחַד לְפַרְנְסוּתִי בְּיַרְחָא דְּעִבּוּרָא אַף קִנְיָין תּוֹרִין וְעָנִין הֲוָה לִי יַתִּיר מִכָּל דָּרַיָּא דִּי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם : כְּנַשִׁית לִי אַף אוֹצְרִין כְּסַף וּדְהַב דַּאֲפִילוּ מַתְקְלִין וּמוֹאזְנַיִן דְּקוּשְׁטָא עֲבָדִית מִן דְּהַב טַב וְטִיסְבְּרֵי מַלְכִין וּפִילְכִין אִתְיְהִיבוּ לִי לְכַרְגָּא עֲבָדִית בְּבֵית מוּקְדְּשָׁא זֵינֵי זְמָרָא לְזַמָּרָא בְּהוֹן לֵיוָאֵי עַל קוּרְבַּנַיָּא וְקַתְרוֹסִין וְאַבּוּבִין לְזַמָּרָא בְּהוֹן זַמָּרַיָּא וְזַמָּרְיָתָא בְּבֵית מִשְׁתְּיָא דְּחַמְרָא וְתַפְנוּקֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא וְדִימוֹסְיָא וּבֵי בָנָאוָן מַרְזְבִין דְּשַׁדְרִין מַיָּא פְּשׁוֹרֵי וּמַרְזְבִין דְּשַׁדְרִין מַיָּא חַמִּימֵי : וְאַסְגֵּיתִי טוּבָא וְאוֹסֵיפִית עוּתְרָא מִן כָּל דָּרַיָּא דִּי הֲווֹ קֳדָמַי בִּירוּשְׁלֵם בְּרַם חָכְמְתִי קָמַת לִי וְהִיא סַיְיעָא יָתִי : וְכָל מַה דְּבָעוּ מִינִּי רַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין לְדַכָּאָה וּלְסַאֲבָא לְזַכָּאָה וּלְחַיָּיבָא לָא כְּלֵיתִי מִנְּהוֹן פְּשַׁר מִלַּיָּא וְלָא מְנָעִית יַת לִבִּי מִן כָּל חֶדְוַות אוֹרַיְתָא אֲרוּם הֲוָת לִי פְּנַאי דִּי לִבִּי בָּדַח בְּחָכְמְתָא דִּי אִתְיְהִיבַת לִי מִן קֳדָם יְיָ מִן כָּל אֱנָשָׁא וְחָדִית בַּהּ יַתִּיר מִכָּל טָרְחוּתִי וְדֵין הֲוָה חוּלָקִי טַב דְּאִזְדְּמַן לִי לְקַבָּלָא עֲלוֹהִי אֲגַר שְׁלִים לְעָלְמָא דְּאָתֵי מִכָּל טָרְחוּתִי :

וסימ׳ בסוף סדר בחקתי : שרים ה׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ט : עמדה ד׳ וסימ׳ ותרא לאה כי עמדה · וגם האשרה עמדה בשמרון · רגלי עמדה במישור · אף חכמתי עמדה לי · וא׳ ועמדה לפני המלך :

אבן עזרא

ופניתי. וכמו שפניתי בכל מעשי ראה לבי שהכל הבל׃ ופניתי. הענין אני ש עסקתי בחכמה ובהוללות שהוא היין בעבור שהמשתכר ממנו יתהולל וישתגע וסכלות הוא הבנין וקנות ההון. כי מה האדם כענין ה׳ מה אדם ותדעהו וכן מה אנוש כי תזכרנו והענין כאשר ראיתי שמיך וירח וכוכבים שהעולם כמו תחת כוכב אחד שמר א אמרתי מה אנוש כי תזכרנו ועשית לו ב גדולה ומעלה יתירה והענין כי מה יכולת תהיה באדם שיבא אחרי המלך וכל מה שיעשה כבר עשוהו אחרים ויחסר מלת העושים כמו ויאמר ליוסף שלא זכר שם האומר וכן אשר ילדה אותה ללוי ורבים כ כמוהם. ויש אומרי׳ כי המלך מן וימלך לבי עלי והענין כי מה ה הענין והתשוב׳ שיבא אחרי העצה וירדוף אחרי כל אשר עשו ה הקדמוני׳ ואיננו נכון׃ וראיתי. כמו שיבדיל האור הצורות ויראה הקרובים והרחוקים ויעמיד כל דבר על מ מתכונתו כן דרך ה החכמה׃ החכם. דמה החכם לפקח שיש לו עינים בראשו שילך לכל מקו׳ שירצה ויראה הדרך הישרה והעקלקלות והכסיל בחשך ילך לא ידע במה יכשל וזה ידעתי וגם ידעתי שמקרה אחד יקרה את כלם׃ ואמרתי׳ זה המקרה הוא שיקרה לכל באי העולם מטוב ומרע וענין ולמה חכמתי בכל מה שהתעסק ב בדברי העולם כמו שעמלתי ושחכמתי תחת השמש ודברתי בלבי שגם זו החכמה היא הבל׃ כי. בעבור שהכל יסור גם ישכח והוא שאמר שגם זה הבל בעבור שאין ז זכרון לחכם עם ה הכסיל ואם היה לו זכר ימים או שנים מעטים בימים הבאים הכל נשכח והרעה הקשה שימות החכם עם הכסיל ומלת ב

רשי

ופניתי. עתה בכל מעשי וראה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אני חסר׃ ופניתי אני לראות חכמה. פונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללות וסכלות שהם עבירות׃ כי מה האדם שיבא אחרי המלך. להתחנן לו על גזירה שנגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזירה לנחרה טוב לו להתבונן תחילה במעשיו ולא יצטרך לבקש׃ מן הסכלות. הוא הרשע׃ עיניו בראשו. בתחלת הדבר משתכל מה יהא בסופו׃ וידעתי גם אני. גם אני ידעתי אשר משבח את החכם מן הכסיל יודע אני ששניהם ימותו׃ ואמרתי אני בלבי וגו׳ כלומר לפי ששניהם מתים שמא אהרהר בלבי מעתה כמקרה הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק אז יותר׃ ודברתי בלבי. שאם אהרהר כן הבל הוא כי אין זכרון ה החכם והכסיל שוין אחר מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו ל לרעה׃ בשכבר הימים הבאים הכל נשכח. בשביל אמר אני ראוה את הרשעים אמר היה כבר והצליחו אחר ובימי׳ הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם׃ ואיך ימות החכם עם הכסיל. אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ו ומועילים לבניה׳ כגון וזכרתי אני את בריתי יעקב וגו׳ וזכרתי לך חסד נעוריך׃ ושנאתי את החיים. שהיה מתנבא על רוחו של רחבעם שהיו רשעים׃ גם זה הבל. גם זה אחד מן ההבלים ש שנבראו בעולם שאחר יגע והכסיל יורשו׃ אמרתי ליאש. שלא ליגע ולעמול׃ כי

ופניתי ד׳ וסימ׳ אליכם והפרתי אתכם והרבתי׃ ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי׃ ופניתי אני לראו׳ חכמה והולל׳׃ ופניתי אליכ׳ ונעבדת׳ ונזרעת׳׃ בראשו י״ד וסי׳ נגס׳ בסוף ויקר׳ יחזקאל סימן י״ז׃ יות׳ כלהון חס׳ במ׳ מ״ל בליש׳ וסי׳ איש אל יותר

ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשות והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש׃ ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו׃ וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך׃ החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם׃ ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יתר ודברתי בלבי שגם זה הבל׃ כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשכח ואיך ימות החכם עם הכסיל׃ ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל הבל ורעות רוח׃ ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שאניחנו לאדם שיהיה אחרי׃ ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש גם זה הבל׃ וסבותי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש׃

ואסתכלית אנא בכל עובדי די עבדו ידי ובטורחתי די טרחית למעבד והא כולא הבלו ותבירות רוחא וליות מותר בהון תחות שמשא בעלמא הדין אלהן אית לי אגר שלים על עובדי טבא לעלמא דאתי׃ ואסתכלית למיחזי חוכמתא וחלחולתא דמלכותא וסוכלתנו ארום מה הנאה אית לגבר לצלאה בתר גזירת מלכא ובתר פורענותא הא כבר אתגזרת עלוהי ואתעבידת ליה׃ וחזית אנא ברוח נבואה דאית מותר לחוכמתא מן שטותא יתיר כמותר נהור יומא מן חשוך ליליא׃ חכימא מסתכל ברישא מה דעתיד למהוי בסוף ומצלי ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא ושטיא בחשוכא אזל וידעית אף אנא דאי לא מצלי חכימא ומבטל גזירתא בישתא מן עלמא כד ייתי פורענותא בעלמא אירעון חד יאורעא ית כולהון׃ ואמרית אנא בלבבי כארעון שאול בר קיש אנא מלכא דסט בסטותיה ולא נטר תפקידתא דאתפקד על עמלק ואתנטלת מיניה מלכותא אף אנא יערעינני ולמה דין חכימית אנא בכן יתיר מיניה ומלילית אנא בלבי דאף דין הבלו וליתאלהן גזירת מימרא דיי׃ ארום לית דכרנא לחכימיא עם שטיא לעלמא דאתי ובתר דמיתת גברא מה דהוות כבר ביומוהי כד ייתון יומיא דעתידין למהוי בתרוהי כולא אשתכח ואיכדין יימרון בני אנשא דהיא סופא דצדיקיא כסופא דחייבא׃ וסניתי אנא ית כל חיין בישין ארום ביש עלי עובדא בישא די אתעביד על בני אנשא תחות שמשא בעלמא הדין ארום כולא הבלו ותבירות רוחא׃ וסניתי אנא ית כל טרחותי די טרחית תחות שמשא בעלמא הדין בגין דאשבקיניה לרחבעם ברי דאתי בתרי וייתי ירבעם עבדיה ויסב מן ידוי עשרתי שבטיא ויחסין פלגות מלכותא׃ ומן ידע החכים יהא או טיפש מלכא דעתיד למהוי בתרי וישלט בכל טרחותי די טרחית בעלמא הדין ובכל מה דאתקינית בחוכמתי תחות שמשא בעלמא הדין ותהית בלבי ותבית למימר אף ית דין הבלו׃ וחזרית אנא לאיאשא ית לבי על כל טורחתא די טרחית למקני ודחכימית לתקנא תחות שמשא בעלמא הדין׃

כמנו עד בקר׃ ואת הזנות האחרמנו׃ יות׳ מכנו כאח רכב דשמוא׳׃ וחבירו דוד ה׳׃ כי מה יותר לחכם עם הכסיל׃ ואל תתחכם יותר למה׃ לעשות יקר יותר מכבוד׃ ומי יודע ג׳ וסימ׳ ומי יודע החכם יהיה או סכל׃ אשר דבר׃ אם לעת כזאת׃

בשכבר בעניינה איננה נמצאת בכל המקרא רק בספר הזה ואמר אחד מן המפרשים שהיא תורה על דבר עבר וכאשר עמד בפניו בשכבר הימים הבאים אמר היה ראוי להיות כשכבר וענין כי הכל יהי נשכח בימים הבאים כמו בזמן שעבר ויותר נכון היות פירושו כמו הן׃ ושנאתי. יש חיים בלשון הקדש שם התואר לרבים כמו חיים כלכם היום ויש חיים שהוא שם ולא תואר כמו מות וחיים ולא בא ממנו לשון יחיד כמו נעורים וזקונים ושלמים ומלואי׳ ורבים כמוהם והחיים בפסוק הזה הוא שם התואר׃ ושנאתי. כל עמל בספר הזה ברוב יגיעת מעשה כמו אשר לא עמלת בו ויפרד ממנו מעט עמל ואון והביטו אל עמל ורהבם עמל ואון וענינו ימי שנותינו שעורים יש להם תחלה וסוף וימי המתמלת והרהב רובם עמל ואון והם ימי הנעורים וחיש יכרתו וינגזו מהרה כאילו נעוף׃ ומי. לעולם ה״א התימה בשוא ופתח חוץ אם יהיה אחריו סוגע ופתח כמו המתחכים ומלת הייטב בעיני ה׳ ואחר ה״א הידיעה דגש ואם אחרי הה״א אחת מאותיות אחה״ע יפתח של ה״א התימה ופעמים בענין ה״א הידיעה והרוב קמוץ ובא החכם בפתח קטן בעבור כובד הלשון בעבור שיש אחריו שני קמצין ואין הפרש בין החכם עיניו בראשו ובין החכם יהיה ובלשון רבים יפתח של ה״א התימה ושל ה״א הידיעה קמוץ׃ וסבותי. כאדם שהוא מסב פניו לדרך אחרת והוא ליאש הפך הדרך הראשונה ומלת ליאש מן הבנין הכבד והיה ראוי להדגש לולי היות האלף מן הגרון וכמוהו וכואב ממנו שאול׃

כי

כי יש אדם : כמשמעו כפשוטו ומדרש אגדה בתנחומא מכאן כלפי הקדוש ברוך הוא שנאמר בו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : שעמלו בחכמה . שנאמ׳ יי׳ בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו ׳ וגם זה הבל ורעה רבה והם כעסו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול :

כי יש . שעמל בדברי העולם ברוב חכמתו והשיג אל תאות לבו שרדף אחריה ואדם אחר שלא עמל בו יתכנו לו חלקו וזה הענין הוא שלמעלה שאמ׳ שאני עמלתי וחכמתי תחת השמים ודע שמלת חכמתי מהפעלים העומדים ופי׳ שעמלתי בחכמה והיורש אותו יקח הכל בלא עמל ויתכן היות מלת יתכנו כמו יתן לו כי הוא פועל יוצא לשנים פעולים וכמהו כי ארץ הנגב נתתני וענין חלקו ה החלק שיצא בגורלו מן השמי׳ כמו שאמרו קדמונינו ז״ל בני חיי ומזוני : כי מה יהיה לו מיתרון בכל עמלו ורוב מחשבותיו כי ׳ ידוע שהעשיר בפחד ומחשבות רבות : כי כל היום שהוא בהקיץ כל ענייניו בכאב כעס וכעס בעבור שלא ׳ יתכנו לו דבריו תמיד כפי מחשבתו גם ב בלילה לבו בחלום לא ינוח כי רוב החלומות כפי מחשבות היום : אין טוב . טוב לא מצא זה העמל הכל יגיעתו חוץ מן המאכל ׳ והמשתה ויחסר מקום רק או הדומה לו וכן הוא אין טוב באדם רק שיאכל וישתה ׳ וכמהו כי אינם יודעים לעשות רע וענין כי מיד האלהים הוא ש שהמקבץ הממון הוא כמו שומר ואין לו רשו׳ לגעת בו עד שיתן לו האלהים רשות : כי . זה תימה למה לא יחשוב העמל לקבץ ממון ולא יאכל כל מה שיתאוה כי מי ׳ יאכל ממונו לבד ממנו והענין הים מי שהוא ראוי לאכול אותו כ כמוני וידוע כי האומר לבד מזה ענינו הכל ודבר זה לבדו יצא מ מזה הכלל וכן ענין חוץ ואין כלשון הזה במקרא כי אם בדברי הקדמונים מעתיקי המצות ז״ל . ויחוש הוא כמו ימהר לכל תאותו כמו מהרה ח חושה : כי לאדם .

בחכמה סימן כל ספרא בחכמה בפתח תחת הב״ת כב״א וסימ׳ כי יש אדם שעמלו בחכמה וכל קרי׳ דבו׳ כמ״א וסימ׳ ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה ׳ והוא חד מן שיטה מן כ״א דכל חד וחד ל׳ בספר כותיה וכל קרי׳ דכות׳ כמ״א וסימ׳ נבסר במסרה רבתא בערך חלף : אני ו׳ זקפין קמצין בספרא וסימ׳ וידעתי גם אני שמקרה . הנה אשר ראיתי אני . כי גם יודע

כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה רַבָּה : כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ : כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא : אֵין־טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֹה רָאִיתִי אָנִי כִּי מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא : כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי : כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ :

לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם :

עֵת לָלֶדֶת	וְעֵת לָמוּת
עֵת לָטַעַת	וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ :
עֵת לַהֲרוֹג	וְעֵת לִרְפּוֹא
עֵת לִפְרוֹץ	וְעֵת לִבְנוֹת :
עֵת לִבְכּוֹת	וְעֵת לִשְׂחוֹק
עֵת סְפוֹד	וְעֵת רְקוֹד :

עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים

אֲרוּם אִית גְּבַר דִּי טוֹרְחֵיהּ בְּחוּכְמְתָא וּבְסוּכְלְתָנוּ וּבְצִדְקוּ וִימוּת בְּלָא וְוָלָד וּלְגְבַר דְּלָא טְרַח בֵּיהּ יִתְנִינֵיהּ לְמֶהֱוֵי חוּלָקֵיהּ אַף דֵּין הֲבָלוּ וּבִישְׁתָא רַבְּתָא : אֲרוּם מַה הֲנָאָה אִית לֵיהּ לִגְבַר טוֹרְחֵיהּ וּבִתְבִירוּת לִבֵּיהּ דִּי הוּא טָרַח תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין : אֲרוּם כָּל יוֹמוֹהִי כְּאֵיבִין וְתַקִּיף רוּגְזֵיהּ גַּוְנֵיהּ אַף בְּלֵילְיָא לָא דָמִיךְ מִן הִרְהוּרֵי לִבֵּיהּ אַף דֵּין הֲבָלוּ הוּא : לֵית דְּשַׁפִּיר בְּאֵינָשָׁא אֱלָהֵין דִּי יֵיכוּל וְיִשְׁתֵּי וְיֶחֱזֵי יַת נַפְשֵׁיהּ טַב קֳדָם בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמֶעְבַּד יַת פִּקּוּדַיָּא לְמֵהַךְ בְּאוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמוֹהִי בְּגִין דְּיוֹטִיב לֵיהּ מִן טוֹרְחֵיהּ אַף דֵּין חֲזֵית אֲנָא דִּגְבַר מַצְלַח בְּעָלְמָא הָדֵין מִן יְדָא דַייָ הוּא דְּאִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי עֲלוֹהִי : אֲרוּם מַן הוּא הוּא דִּי עָסוֹק בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּמַן הוּא גַּבְרָא דְּאִית לֵיהּ חֲשָׁשָׁא מִן יוֹם דִּינָא רַבָּא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי בַּר מִנִּי : אֲרוּם לֶאֱנָשׁ דְּתַקְנָן עוֹבָדוֹהִי קֳדָם יְיָ יְהַב חוּכְמְתָא וּמַנְדְּעָא בְּעָלְמָא הָדֵין וְחֶדְוָא עִם צַדִּיקַיָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וּלְגַבְרָא חַיָּבָא יְהַב גַּוָּן בִּישׁ לְמִיכְנַשׁ מָמוֹן וּלְמִצְבַּר קִנְיָן סַגִּי לְמֶהֱוֵי מִתְנְסִיב מִינֵּיהּ וּלְמֶהֱוֵי מִתְיְהִיב לִגְבַר דְּשַׁפִּיר קֳדָם יְיָ אַף דֵּין הֲבָלוּ הוּא לְחַיָּבָא וּתְבִירוּת רוּחָא : לְכָל גְּבַר יֵיתֵי זִימְנָא וְעִידָנָא לְכָל עִסְקָא תְּחוֹת שְׁמַיָּא : עִידָן בְּחִיר לְמֵילַד בְּנִין וּבְנָן וְעִידָן בְּחִיר לְקַטָּלָא בְּנִין מְסָרְבִין וּמַרְגְּזִין לְקַטָּלוּתְהוֹן בְּאַבְנִין עַל מֵימַר דַּיָּינַיָּא עִידָן בְּחִיר לְמִנְצַב אִילָן וְעִידָן בְּחִיר לְשָׁרְשָׁא אִילָן נְצִיב : עִידָן בְּחִיר לְקַטָּלָא בִּקְרָבָא וְעִידָן בְּחִיר לְאַסָּאָה שְׁכִיב מְרַע עִידָן בְּחִיר לְפַרְכָא בִּנְיָנָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִבְנֵי חוּרְבָּנָא : עִידָן לְמִבְכֵּי עַל שְׁכִיבָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִחְוֵי בְּחוּכָא וְעִידָן בְּחִיר לְמִסְפְּדָא עַל קְטִילָא וְעִידָן בְּחִיר לְטַפָּזָא בְּהִילוּלָא : עִידָן בְּחִיר לְפַקָּתָא דְּגוּר אַבְנִין וְעִידָן בְּחִיר לְמִצְבַּר אַבְנִין לְבִנְיָנָא

אני . ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה . וראיתי אני שיש יתרון לחכמה : אין טוב באדם שיאכל ושתה : ללדת ד׳ וסי׳ ותוסף ללדת את אחיו את הבל . וימלאו ימיה ללדת . כמו הרה תקריב ללדת . עת ללדת ועת : ספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ כי צמתם וספוד בחמישי ׳ ואל תלך לספוד . עת ספוד ועת רקוד :

כי מה הוה וגו׳ : כי מה מותר הוא לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים : ענינו . מנהגו גם זה אחד מן ההבלים ה הנוהגים בעולם : אין טוב באדם . בתמיהה שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט וצדקה עם המאכל ו והמשתה וכן נאמר ליהויקים אביך הלא אכל ושתה ועשה מ משפט וצדקה אז טוב לו : כי מי יאכל וגו׳ . למה לא אשמח בחלקי במאכל ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מ מבלעדי : חוץ ממני . מבלעדי זו מדת הרשע היא שאוספים לצורך האחרים : כי לאדם שטוב לפניו . לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים הוא : נתן חכמה ודעת ושמחה . לב לעסוק בתורה ובמצות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה ובשות נקיים . ולחוטא נתן ענין . מנהג דאגה לאסוף ולכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : גם זה . אחד מן ההבלים שנתנו לבריות שהם עמלים ואחר נוטל : לכל זמן . אל ישמח האוסף בהון שהכל כי אם ע עכשיו הוא בידיו עוד ירשוהו צדיקים אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה : לכל חפץ . לכל דבר כל הדברים קרויים חפצים בלשון משנה : עת ללדת . לתשעה חדשים : ועת למות . קצב שנות של כל דור ודור : עת לטעת . גוי וממלכה : ועת לעקור . יבא להעקר : עת להרוג . אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמ׳ ואחריתך בחרב יהרג : ועת לרפא . שברם כענין שנאמר במצרים ושבו עד יי׳ ונעתר להם ורפאם : עת לפרוץ . חומת העיר כשנגזר עליה שנאמ׳ וחומות ירושלם מפורצות : ועת לבנות . שנאמר ובניתיה כימי עולם : עת לבכות . בתשעה באב : ועת לשחוק . לעתיד לבא שנ׳ אז ימלא שחוק פינו : עת ספוד . בימי אבל : ועת רקוד . בחתנים וכלות : עת להשליך אבנים . בחורי ישראל מושלכים תשתפכנה אבני קדש : ועת כנוס . אותם מן הגולה והושיעם יי׳ אלהים ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו : עת

אני ו׳ זקפין קמצין בסי׳

יש אדם שהוא טוב לפני האלהים ולא נתן לו עמל רק נתן לו חכמה ודעת ושמחה בממון אחר שיגע בו כענין יכין וצדיק ילבש או יהיה פירו׳ שמחה שמחתו בחלקו אם רב אם מעט ולחוטא נתן עסק להתעסק לאסוף ממון ויתכנו בסוף לאר׳ שהוא טוב לפני האלהים והנה נמצא המתעסק בקבוץ ממון התעסק בהבל ורעות רוח : לכל זמן . אנשי שקול הדעת יפרשו אלה העתים שהם שמוכות לבן אדם כי חייב אדם לעשות כל דבר בעתו ותחלת העתים וסופם ישחיתו פירושם האחר עת ללדת ועת למות והאחרון את הכל עשה יפה בעתו . ויש אומרי׳ כי אלה השמנה ועשרים עתים כנגד כ״ח צורות בגלגל המזלות שהלבנה נראית בהן בכל חדש גם זה הבל והנכון שיש לכל חפץ תחת השמים עת וזמן כי בהשחת המתכונת המולידה ימות הילוד ותתחדש מתכונת תעשירנו והפך העושר כי עתים קבועים הם ובבא העת יתנועע אדם לאשר הוא מוכן לו ותהיין תנועותיו כתנועת הגלגל כענין אך בצלם יתהלך איש ואם כן אך הבל יהמיון ופירו׳ יקבצו ממון וכמהו מהמון רשעי׳ רבים וכן מי אוהב בהמון לא תבואה והראיה השלמת הפסוק יצבור ולא ידע מי אוספם : עת ללדת . הזכיר ראשית האדם וסופו גם אמר כי אין העתים קבועות על בן אדם לבדו כי הנה הנטועים כן הם : עת להרוג . ענינו כמו למחוץ ולרפוא יורה עליו גם העתים הם קבועות על המקומות שאין בהם נמחים כמו עת לפרוץ : עת לבכות . עם דאגה עד שיבכה הרואב . ועת ספוד ועת רקוד עם אחרים : עת להשליך . אפילו שמקרה המקרים יש לו עת כמו עת להשליך אבנים שיזיקו לו במגוריו ועת כנוס אותם המושלכים לדרכו : עת

עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק: עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ: עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר: עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם: מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל: רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ: אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף: יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו: וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְרָאָה טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת אֱלֹהִים הִיא: יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין לִגְרוֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו:

ועידן בחיר לגפפא איתתא ועידן בחיר לרחקא מגפפא בשבעת יומי אבלא: עידן בחיר לתבוע נכסיא ועידן בחיר למיבד נכסיא ועידן בחיר למנטר עסקא ועידן בחיר למשדי עיסקא בימא בעידן נחשולא רבא: עידן בחיר למבזע לבושא על שכיבא ועידן בחיר לאחאה בזיעא עידן בחיר למישתק מלצלאה ועידן בחיר למללא פתגמי מצותא: עידן בחיר לרחימי חד לחבריה ועידן בחיר למסני לגבר חייבא עידן בחיר לאגחא קרבא ועידן בחיר למעבד שלמא: מה מותר אית לגבר פלח די הוא טרח למעבד אוצרין ולמיכנש ממון אילולי מסתייע במזלא דלעילא: חזית ית גוון איסורין ופורענותא די יהב יי לבני אנשא די אנון רשיעין לסגפותהון ביה: אמר שלמה מלכא ברוח נבואה ית כולא עבד יי שפיר בעידניה דחזיא דהות מצותא דהות ביומי ירבעם בר נבט למהוי ביומי שבע בר בכרי ואתעכבת והואת ביומי ירבעם בר נבט דאילו הות ביומי שבע בר בכרי לא הות מתבני בית מוקדשא על עיסק עיגלין דדהב די עבד ירבעם חייבא ושויאנון חד בביתאל וחד בדן ומני פרזדון על שבילא ופסקו עולי ריגלא ובגין כן איתעכבת עד די יתבני בית מוקדשא בגין דלא יעכבון ישראל למבני יתיה אף ית שמא רבא דהות כתיב ומפרש על אבן שתיא כסי מנהון דאשתמודע קדמוהי יצרא בישא די בלבהון ואילו הות מסיר ביד אינשי הוה משמש ביה ומשכח בגוה מה דעתיד למהוי בסוף יומיא עד עלמי עלמיא ואוף יום מותא כסי מנהון בדיל דלא יהודע לגבר מן רישא מה דעתיד למיתי בסופא: אמר שלמה מלכא ברוח נבואה ידעית ארום לית טב בהון בבני אנשא ארום אילהן למחדי בחדוות אורייתא ולמיעבד טב ביומי חיוהי: ואוף כל אינש דייכול וישתי ויחזי טב ביומוי ויחסין לבנוי בעידן סותיה כל פרחותיה מתנן דאיתיהיבת ליה מן קדם יי הוא: ידעית ברוח נבואה ארום כל די יעביד יי בעלמא בין טב לביש מראתגזר מפומיה הוא יהא לעלם עלוהי לית רשו לגבר לאוספא ומיניה לית רשו לגבר לבצרא ובעידן די ייתי פורענותא בעלמא יי הוא דעבד בגין די ידחלון בני אנשא מן קדמוהי:

אבן עזרא

עת לחבוק. אפילו התאוה הכטועה ברוח בן אדם יש לה עת והוא לחבק השוכבת בחיק ולרחוק ממכה. לחבוק מהבכין הקל ומחבק מן הבכין הרגום הכבד והעכין אחד: עת לבקש ועת לאבד מבוקש ועת לשמור ועת להשליך השמור: עת לקרוע. לחשות מן החשו שהוא פועל עבר במשקל העלו עפר על ראשם ואילו היה לשון צווי לעתיד היה ההא פתוח והעכין כאשר אמר להם גם אכי ידעתי החשו ממכו והכה הזכיר שלמה אפילו הדבור יש לו עת: עת לאהוב. גם האהבה גם השכאה תלויה בעת וזמן: מה יתרון. אחר שכל הדברים תלויים בעת וזמן מה יתרון לאיש בכל עמלו שיתכן ש שתבא עת תשחית ע עמלו ותקשור הוכו ו וישאר ריקם: ראיתי. כאשר ראיתי כל עכיני האדם שיתעסקו בו: את הכל. הכרתי שהכל עשה האלהים יפה בעתו המות בעת הזוקן וכל דבר בעתו על פי מתכוכת החכמ' העליוכה ומלת עולם בכל המקרא לא מ מצאכוה כי אם על זמן ונצח וכן אלהי עולם יי' כמו אלהי נצח או אלהי קדם וכן ומתחת זרועות עולם. ועכין גם את העולם כתן בלבם שבני אדם מתעסקים כאילו יחיו לעולם ובעבור ה התעסקם לא יבינו מ מעשה האלהים מראש ועד סוף ויש מפרשים כי זה העולם כמו ש שהו' בלשון קדמוכיכו ז"ל והעכין תאות העולם: ידעתי. אלו הפסוקים עד ועוד ראיתי דבקים וכבר הזכיר שאין טוב לאדם רק שיאכל וישתה ואיככו מדבר על כל האדם כי על האדם הנזכר המתעסק ביום ובלילה לקבץ ממון ואמר אין לו ממכו אלא מה שיאכל שיתכן ש שהוא שומר אותו למי שיטוב בעיכי האלהים לקחתו וגם הזכיר פ פעם שכית זה העכין בעבור העתים והעכין הכה דבר העתים לכל דבר לעלות אל עושר או לרדת ממכו ועליו אין להוסיף וממכו אין לגרוע על כן אין לעמל טוב כי אם לשמוח בחלקו או בהוכו לעשות טוב בחיין שיחיה חיים טובים או יהי פירושו שיעשה טוב בחיין שיקבל עליו שכר טוב במותו: וגם. וגם זה שאמר שישמח לא יוכל לשמוח אם אין העת כבוכה לו כפי מתת אלהים בתחלת בריאותו: ידעתי. פירוש והאלהים עשה שלא יוכל כוזר להוסיף על מעשהו או לגרוע כדי שיראו בני אדם מלפכיו:

רשי

עת לחבוק. כי כאשר ידבק האזור וגו': ועת לרחוק מחבק. וריחק יי' את האדם: עת לבקש. כעכין שכ' ואת האובדות אבקש לעכיין כרחיו ישראל: ועת לאבד. ועת שאבדם בגולה שכאמר ואבדתם בגוים: עת לשמור. יברכך יי' וישמרך כשאתם עושים רצוכו: ועת להשליך. וישליכם אל ארץ אחרת: עת לקרוע. מלכות בית דוד ואקרע את הממלכה וגו': ועת לתפור. והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: עת לחשות. פעמי' שאדם שותק ומקבל שכר שכ' וידום אהרן וזכה ש שכתייחד הדבור עמו שכאמר וידבר יי' אל אהרן יין ושכר אל תשת: ועת לדבר. אז ישיר משה ותשר דבורה קחו עמכם דברים: עת לאהוב. ואהבך: ועת לשכא. שכ' כל רעתם בגלגל על כן שכאתים: מה יתרון העושה. מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד: העכיין. המכהג: לעכות. להתכהג: יפה בעתו. בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מ מעשה הטוב ובעת ה הרעה ראויה היא ל לתשלום מעשה הרע: גם את העולם כתן בלבם וגו'. גם את חכמת העולם אשר כתן בלב הבריות לא כתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמ' היום או מחר אמות ולכך כתי' כאן העלם חסר לשון העלמ' שאם ידע אדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שם עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האד' לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם וזו יפה שכעלם מן הבריות: ידעתי עתה: הואיל וכעלם עת הפקודה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיכי בוראו בעוד שהוא חי: וראה בטוב. תורה ומצות: ידעתי כי כל אשר עשה' הקב"ה במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשכותו לא בתוספת ולא בגרוע וכשכשתכה האלהים בזה ועשה שיתכ' כדי שיראו מלפכיו אוקיכוס פרץ גבולו ברור אכוש והציף שליש של עולם והאלהים עשה שיראו מלפכיו שבעת ימים כשתכו הלוך חמה ברור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שיראו מלפכיו חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו כתקצר היום וכתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא כספד כל זה כדי שיירא מלפכיו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו ויראה מלפכיו:

לשכור ח' מל' וסי' נמסר בשמואל ב' סימן י"ו ומלכים א' סימן י"א: העושה ב' מל' בר"ש וסי' עשה בעברת: מה יתרון העושה באשר הוא עמל: יפה ה' וסי' ביחזקאל ר"ש סימן ל"א: העולם ב' חס' וסי' גם את העלם: ברוך יי' אלהים אלהי ישראל דד"ה בתרא דפסו': בלבם ט' וסי' נמסר ביחזקאל סימן י"ד: וגם ב' ר"פ בכתובי' וסי' נמסר בבגלת רות סימן ב':

והאלהים ז' וסי' והאלהים נסה את אברהם: ויהי קול השופר: ואשר לא צדה: והאלהים אמר לי לא תבנה: וירעו איש יהודה: ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים: מה שהיה כבר הוא:

מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת
כְּבָר הָיָה וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃
וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם
הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע וּמְקוֹם הַצֶּדֶק
שָׁמָּה הָרָשַׁע׃ אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי
אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט
הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־
הַמַּעֲשֶׂה שָׁם׃ אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי
עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים
וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם׃
כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה
וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת
זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־
הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃ הַכֹּל
הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־
הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר׃ מִי
יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא
לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא
לְמַטָּה לָאָרֶץ׃ וְרָאִיתִי כִּי אֵין
טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו

מה דהות מן קדמת דנא הא כבר הוא ראתי
מה דעתיד למהוי בסוף יומיא הא כבר
הוה וליום רבא דעתיד יי למתבע חשוכא
ומסכינא מן ידוהי דרשיעיא דרדיף ליה :
ועוד חזית תחות שמשא בעלמא הדין
אתר בית דינא דדייני שקרא תמן יחובון
לזכאה למיפק חייבא בדיניה ואתר
דמשתכח תמן גבר זכאי תמן משתכח גברא
חייבא למשלט ביה בגין חובי דרא בישא :
אמרית אנא בלבי ית זכאה וית חייבא ידין יי
ביום דינא רבא ארום עידן מתעבד לכל
עסקא ועל כל עובדא דעברו בעלמא הדין
אתדונון תמן : אמרית אנא בלבי על
עיסק בני אינשא דייתי עליהון מכתשין
ומרעין בישין בגין לנסואיהון ובגין
למבחניהון עבד יי למחזי אין תייבין בתיובתא
ישתביק להון ויתסון ורשיעיא די אינון
כבעירא לא תייבין בגין כן אינון מתווכחין
בהון לאבאשא להון : ארום ארעון
אינשא חייבא וארעון בעירא מסאבא
ארעון חד לכולהון והיכמה דתסות בעירא
מסאבא כן ימות דין דלא תאיב בתיובתא
קדם מותיה ונשמת רוח תרויהון כחדא
אתדן לכל גוון ושארות גברא חייבא מן
בעירא מסאבא מדעם בין תרויהון אלהן בית קבורתא ארום כולא הבלו : כולא אזלין לאתר
חד כל דיירי ארעא אתבריאו מן עפרא וכד ימותון כולהון עתידין למיתוב לעפרא : מן הוא
חכימא דידע אין רוח נשמתא בני אינשא הסלקא היא לעילא לרקיעא ורוח נשמתא דבעירא
הנחתא היא לרע לארעא : וחזית ארום לית טב בעלמא הדין מדיחתי אינש בעובדוי טבין
וייכול וישתי ויוטיב לביה

ומקום ג' וסימ' ומקום רגלי אכבד · ומקום משכן כבודך · ומקום הצדק שמה הרשע : ולראות ג' וסימני' אמרתי אני בלבי
על דברת · והנה אשר ראיתי אני · ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה · ואינון מן ג' ול ברישי' וסימ' נמסר בספר'

דברת' במערבת אות הלמ"ד כס"ר : וראיתי י"ב וסימ' וראיתי את הדם ופסחתי עליכם · וראיתי מה והגדתי לך · וראיתי
לבית גבה · וראיתי והנה עליהם גידים וקרם עלה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות · וראיתי כי אין טוב
מאשר ישמח האדם · וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון · וראיתי את כל מעשה האלהים · כי איככה אוכל וראיתי
ב' בפסו' · וראיתי אני דניאל לבדי את המראה · והנה שנים אחרים :

רשי

מה שהיה כבר הוא : מה שהיה מלפנינו כבר הוא עמנו וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקב"ה מבקש את הנרדפים יעקב נרדף עשו רודף ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי מצרים רודפים את ישראל טבעו בים : ואשר. עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונה כן באחרונה אין הקדוש ברוך הוא משנה מדותיו בעולם : והאלהים יבקש את נרדף. ליפרע מן הרודף לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להשתלם : מקום המשפט וגו'. ראיתי ברוח הקדש מקום לשכת הגזית בירוש' שהיתה מלאתי משפט שמה ישפטו רשע כמו שכתו' ראשיה בשוחד ישפטו וראיתי פורענותם : מקום הצדק. שער התוך שהיה מקום חתוך הלכות שמה הרשע שם ישבו שרי שרים רב סריס כרגל שראצר רב מג ונבוכד נצר וחילותיו ודנו את ישראל ביסורים קשים ומשפטי מות : שמה הרשע. טעמו למעלה לומר שהוא שם דבר כמו הרשע אלא לפי שהוא סוף פסוק נהפך ליקרא קמץ גדול ואף על פי שבכל מקום לא מצינו לשון שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק : אמרתי אני בלבי וגו' לפיכך אני אומר את הכל שופט הקב"ה לאחר זמן ואף על פי שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקודת הדין יש עת מתי יבא : ועל כל המעשה. שעשה האדם שם שפטוהו בבא עת הפקידה · שם באותו העת כי נתן זמן לכל המעשה להשפט עליו אבבא חוטרי מילי דרי חושבנא : אמרתי אני בלבי · בראותי זאת : על דברת בני האדם · שאחזו להם מדת גאות לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם : לברם. הקדוש ברוך הוא להודיעם שאין שררתם כלום ולהראותם שהם אף השרים והמלכים : בהמה המה להם · כאשר בהמה וחיה המה לעצמם : כי מקרה בני האדם וגו'. הוא טעם הדבר אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן כי כשם שזה מת כך זה מת : ומותר האדם מן הבהמה אין · יתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה משמת כי הכל נהפך להיות הכל לשוב אל העפר : ומי יודע. כמו מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב רוח בני האדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה : וראיתי. בכל אלה : כי אין טוב · לאדם : מאשר ישמח במעשיו · ביגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להתרבות לא לנו : כי

אבן עזרא

מה שהיה · מעשה האלהים על דרך אחת ומה שהיה כבר הוא עכינו הן הוא ויש כמהו ואשר להיות כבר היה כמהו · והנרדף הוא העומד שכינה אותו במלת הוא והוא בין עבר ועתיד והענין שהאלהים בקש מן הזמן שיהיה כנרדף זמן רודף אחר זמן ולא יפסק כי הזמן שעבר שב עומד ואשר להיות שב כמו עבר ושב הזמן אחר ואם יתחלק לזמן עתיד עבר וזה ענין יתבאר בגלגל שכל חלק ממנו ירדוף אחר הנקודה האמצעית והיא המוצק ונקראת מוצק בעבור כוחו המקום והקו הראשון הוא הרחב וכן רחב לא מוצק תחתיה ויסוב החלק שהיה במזרח במערב והפך ואין למקום תנועת הגלגל ראשית שיחל ממנו כי כל ראשית אחרית וכל אחרית ראשית והנרדף הוא המוצק והנה באר לנו כי כל מעשה האלהים על דרך אחת : ועוד · המקום שהיה ראוי להיות שם המשפט שמה הרשע וכפל הענין כמו אשורנו ולא קרוב קום בלתי מעט ורוב הנבואות כן : אמרתי · אחר שתמהתי איך יעשה דבר רשע בעולם שהוא מעשה האלהים ידעתי כי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים והענין שם רמז לעולם הבא כמו ושרום אשוב שמה רמז למקום הקבר ואם ישוב שמה אל האדמה אשר לוקח משם ישוב גם זה הענין אחר שימות : אמרתי אני · אמרתי בלבי בעבור בני האדם שבחרם האלהים מכל תולדות הארץ וראיתי שהם כמו בהמות הם לנפשם במחשבותם ומלת על דברת כמו בעבור כמו על דברתי מלכי צדק בעבור שאתה מלך צדק ולמ"ד לברם כמו אמרי לי אחי הוא וברם על משקל ראם והוא מן ברו לכם איש וי"א כי לברם שם הפועל והיה הרי"ש ראוי להדגש ועיקרו לבררם כמו לברר וללבן וזה רחוק כי בבניין פיעל הדגש לא ימצא הע"ין מבולע ואמר שהם בהמה וענינו כבהמה וכמהו ועיר פרא אדם יולד אם אוכלה הוא כי שמש ומגן ואם יאמר מדקדק איך נכנס הלמ"ד על פועל עבר ואין כמהו התשובה כי הבי"ת והלמ"ד אחים וצירוף זה כצירוף זה ודרך אחר לכל ונמצא בהכין לו דוד וגם הוא לברו : כי מקרה · זה הפסוק על מחשבות בני אדם שלא חכמו והשכילו כי בראותם שמקרה אחד לאדם ולבהמ' בחיים ובמות חשבו כי רוח אחד לכל ואין לאדם מותר מן הבהמה ומותר שם על משקל מושב מן הבנין הכבד והנה הוא תמורת פה הפועל שהו' יו"ד ויתרון שם מן הבנין הקל והנו"ן נוסף : הכל · זה דבק עם הפסוק שלמעלה כי הכל הבל שמקומם אחד : מי יודע · ידוע כי הה"א הידיעה אם בא אחריו אחד מאח"ע הוא קמוץ ברוב ושל התימה לעולם בפתח והה"א העולה היא למעלה קמוץ גם יש דגש ביו"ד שאחרי הה"א הידיעה כמו היושבת ואילו היה לתימ' היה שוא ופתח תחת הה"א והיו"ד רפה והענין מי ומי שידע בבני האדם ההפרש שיש בין רוח האדם ורוח הבהמה והענין כי לא ימצא אחד מני אלף ודעת הרוח עמוקה וצריכה לראיות ולא יוכלו להבין אפילו קצתם כי אם המשכילי' שהתבררה מחשבתם במאזני החכמה ובארבעה יסודותיה שהשלשה מהם ספר וספר וספור ומורכב מן השנים ומתורת אלהינו יוכל להבין כי הנה אמר בתחלת המעשה תדשא הארץ והנה יש לארץ כח להדשיא בדבר אלהים ובעבור היות המדשיא גוף ממנו יצאו ואליו ישובו ולא יעמוד הנולד שהולידם הארץ כי אם ימים קצובים בעבור שיש קץ לגדולו ובעמדו ולא יגדל ישוב לאחור וכן אמר ישרצו המים נפש והנה המים הולידו נפש כל ארץ ועוף ודג בדבר אלהים וכן אמר תוצא הארץ נפש חיה למינה ולא אמר בתורה נפש אדם רק את' נעשה אדם בצלמנו כדמותנו והזכיר שברא גופו מן האדמה ואחר כך ויפח באפיו נשמת חיים ורמז חיים בעבור שהיא עומדת ולא תאבד כנפש הבהמה והפרש יש בין נשמה ונפש כי לא מצאנו בכל המקרא נשמה כי אם על בני אדם כענין נותן נשמה לעם עליה וכל אשר נשמת רוח חיים באפיו שב על האדם לבדו ואמר שלמה בסוף הספר שרוח בני האדם תשוב אל האלהים ולא אל העפר : וראיתי · כי אלה החושבים שהם כמו הבהמות אין טוב להם מאשר ישמחו בחייהם כי אין להם חלק אחר ולמה יתעסקו בדברים יעזבום אחריהם : ושבתי

אבן עזרא

ושבתי · כאומר חזרתי כי ושבתי מזה הענין מחשבתי שהטוב לאד' שישמח בעבור שלא יוכל לשוב לראות בעבור שיש בעולם חמס ויוקח ממנו ממונו בכח ויהיה עשוק ם עשקו מלך או שופט ליקח שוחד או גנב ופירו' ומיד עושקיהם כח שיש כח ביד העושקים והעשוקים אין לאל ידם כי אם לבכות ואין להם מנחם כי דרך האבל הבוכ' על המת שיבאו לו מנחמים שינחם והזכיר ואין להם מ מנחם פעמים בעבור שלא יועילו בביתו ו וצעקתו פעם אחרי פ פעם: ושבח · ושבח שם התואר כמו ירא אני וכפתח החית ב בעבור היותו מאותיות הגרון · ערנה חסר הא והוא עד הנה וזה הענין שאמר שהמתי' יותר משובחים מן ה החיים הוא כנגד ה העשוקים שכל אדם יקבל כל מה שיבא עליו מן השמים ולא יוכל לסבול עושק ם שיעשה לו בן אדם שהו' כמהו ויבחר מות מחיים: וטוב · אלת עדן מורכבת והיא חסרת הא לפני הכית ואחריו כמו שינה ו והענין שהמתי' שמתו כבר מכאו מכות ולא שמעו קול נוגש וטוב מן החיים והמתי' אשר לא נבראו עד עתה בעבור היות העשוקים בנפש כמו האסורים והשבויים או עשוקי ממון שהם מצטערים ואם הם חיים והמתים ואם שאינכו עתה כבר נפסקו גם הם ורבים תמהו איך יאמר וטוב למי שלא נברא וכן אמרו החכמים ז"ל א אשרי מי שלא נברא ואיננו תימה בעבור קוצר הלשון לדבר כי אם על דרך דמיונות כמו שיאמרו חכמי שקול הדעת כי כל דבר הוא יש או אין ואם הוא דבר איך הוא אין: וראיתי · רוב עמל האדם גם כשרון מעשיו בעבור בני האדם שיקנאו זה בזה וירבה להתפאר על חברו ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ובניו ומאכלו וחכמתו וטוב השם: הכסיל · גם יש באדם כסילים עצלים אין להם קנאה ולא יתעסקו במלאכה שיחיו ממנה רק חובקים את ידיהם ואוכלים מה שיש להם וישארו בלא מחיה ואחר שהוא אוכל כל מה שיש לו ולא יעמול להוסיף כאילו אוכל את בשרו בעבור שימות ברעב: טוב · דברי הכסיל הוא האומר די לי מלא כפי לחם בנחת מן מלא חפנים בעמל ורעות רוח שיחשוב אדם לדבר עתיד מה יאכל מחר והוא לא ידע מה ילד יום: ושבתי · שבתי מהסתכל בדברי זה הכסיל וראיתי כסיל אחר הפך הראשון: יש אחד · יתכן היות שני חבר או משרת או אשה שיהיה עזר כנגדו והוא יותר נכון · ואין קץ לכל עמלו הענין שיש לו עושר אין קץ לו ונפשו לא שבעה ולא שקטה מעמל ולמה לא יחשב בלבו למי אני עמל ולמה אחסר את נפשי מכל תענוג והנה אין מי יירשני שתשמח נפשי שאעזוב בני או אחי בטוב · גם זה הבל · הוסיף גם להורות כי הכסיל הראשון הבל הוא כמו האחרון ואם שניהם כסילים החכם יהיה כענין רש ועושר אל תתן לי: טובים · ישוב על הכסיל שהוא לבדו ויאמר הלא היה לו טוב להיות לו מי שיתחבר עמו ויעזור אותו אז יהיה להם שכר טוב בעמלם והוא המאכל והמשקה: כי

רשי

כי הוא חלקו · יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו · לראות לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יבליעו גם הם בעושר שאסף הוא והנית או לא יבליעו: ושבתי אני ואראה · ברוח הקדש: את כל העשוקים · הכעסים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים: תחת השמש · תחת חליפיה של התורה:

והנה דמעת העשוקי' · בוכים על כפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומ' עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך מדרש בספרי: ומיד עושקיה' כח · עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: שכבר מתו · עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה לרחותם מן הקדוש ברוך הוא כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם וכגון דוד אבי שלא נענתי אני בעשרים וארבע רננות עד ש שאמרתי זכרה לחסדי דוד עבדך: עדן · עדיין: אשר לא ראה את המעשה · ראיתי במדרש קהלת אלו תשעה מאות ושבעים וארבעה דורו' שקומטו להבראות ולא נבראו: וראיתי אני את כל עמל · הן העבירות שהן עמל בעיני ה הקדוש ברוך הוא: ואת כל כשרון המעש' · שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שמכיהם הבל: כי היא קנאת איש · אשר הוא קנאת איש מרעהו: הכסיל · הרשע חובק את ידיו ואינו יגע ואוכל אלא מן הגזל: ואוכל את בשרו · ליום הדין שרואה צדיקי' בכבוד והוא נידון כך מדרש בספרי: טוב מלא כף נחת · להיות קונה נכסים מעט ומתנינו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו · ממלא חפנים · נכסי' הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום: תחת השמש · כמו תחת השמים: יש אחד ואין שני · יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי: גם בן ואח אין לו · אם תלמיד חכם הוא אינו קונה לו תלמיד שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזר ולהוליד בן ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויבא לדרך יחידי: ואין קץ לכל עמלו · יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא: גם עינו לא תשבע עושר · לא יהא שבע בטעמי תורה שהרבה תורה למד אדם מתלמידיו ולעניין הממון רודף תמיד אחר הממון: ולמי אני עמל · מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים: טובים השנים · לכל דבר מן האחד לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו: כי

הרע ב' קמץ בסיפ' דספ' לעשיה וסימ' אשר חוטא עושה רע · וטוב משניהם אשר עדן לא היה ולא ראה מעשה הרע · ואח ל' מלעיל יש אחד ואין שני והוא חד בן ב' זוגין חד מלרע וחד מלעיל וסי' נגס בנס רבה במערב' או הו"ן בערך זוג בסד':

קהלת

כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו: וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם: וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה: וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ: טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ: וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו לֹא־תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא: טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם:

תרגום

אֲרוּם הוּא חוּלָקֵיהּ טַב בְּעָלְמָא הָדֵין לְמִקְנֵי בֵּיהּ עָלְמָא דַּאֲתֵי וְלָא יֵימַר אֱינַשׁ בְּלִבֵּיהּ לְמָה דֵין אֲנָא מְבַזְבֵּז מָמוֹנָא לְמֶעְבַּד צְדָקְתָא טַב לִי דְאַשְׁבְּקִינֵיהּ לִבְרִי בַּתְרַי אוֹ אֶתְהֲנֵי מִינֵיהּ בְּעִידָּן סֵיבְתִי אֲרוּם מַן הוּא דְיָעֵילִינֵיהּ לְמֶחֱזֵי מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בַּתְרוֹי: וְתָבִית אֲנָא וַחֲזֵית יָת כָּל אֲנִיסִין דְּאִתְעֲבִידוּ לְצַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שְׁמַיָּא מִן יַד דְּוֹחֲקֵיהוֹן וְלֵית דִּי מַלֵּיל לְהוֹן תַּנְחוּמִין וְלֵית לְמִפְרַקְהוֹן מִן יַד דְּאוֹנְסֵיהוֹן בִּתְקוֹף יְדָא וּבְחֵילָא וְלֵית דִּי יְנַחֵים לְהוֹן: וְשַׁבָּחִית אֲנָא יָת שְׁכִיבַיָּא דְּהָא כְּבַר מִיתוּ וְלָא חֲזוֹ פּוּרְעֲנוּתָא דְּאָתֵי בְּעָלְמָא בָּתַר מוֹתֵיהוֹן יַתִּיר מִן חַיַּיָּא דִּי אִינוּן קַיָּימִין בְּעָלְמָא הָדֵין בְּעָקָא עַד כְּעַן: וְשַׁפִּיר מִן תַּרְוֵיהוֹן יָת דְּעוֹד כְּעַן לָא הֲוָה וְלָא אִתְבְּרֵי דִּילָא חֲזָא יָת עוֹבָדָא בִישָׁא דְּאִתְעֲבִידָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: וַחֲזֵית אֲנָא יָת כָּל טוּרְחָא וְיָת כָּל אוּטָבוּת עוֹבָדָא דִּי עָבְדִין בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם הִיא קִנְאֲתָא דְּקָנֵי גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לְמֶעְבַּד כְּוָתֵיהּ וּמְקַנֵּי לֵיהּ לְמֶעְבַּד טָבָא כְּוָתֵיהּ מֵימְרָא דִּשְׁמַיָּא יוֹטִיב לֵיהּ וּדְמְקַנֵּי לֵיהּ לְבִישׁ לְמֶעְבַּד כְּבִישְׁתֵיהּ מֵימְרָא דִּשְׁמַיָּא יַבְאִישׁ לֵיהּ וְאַף דֵּין הֲבָלוּ לְחַיָּיבָא וְתַבִּירוּת רוּחָא: שַׁטְיָא אָזִיל וּמְגַפֵּף יָת יְדוֹי בְּקַיְיטָא וְלָא צָבֵי לְמִטְרַח וּבְסִתְוָא יֵיכוּל יָת כָּל מַה דְּאִית לֵיהּ וַאֲפִילוּ כְּסוּ מֵעַל מְשַׁךְ בִּסְרֵיהּ: טַב לִגְבַר מְלֵי חָפְנֵי מֵיכְלָא בַּהֲנָיַית נַפְשֵׁיהּ וּבְלָא גְזֵילָא וַחֲטוּפִין מִן תְּרֵין חָפְנִין מַלְיָין מֵיכְלָא בִּגְזֵילָא וַחֲטוּפִין וַעֲתִיד לְשַׁלְמָא בְּדִינָא בְּטוּרְחָא וּבִתְבִירוּת רוּחָא: וְתָבִית אֲנָא וַחֲזֵית הֲבָלוּ דְּאִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: אִית גְּבַר יְחִידָא וְלֵית תִּנְיָין בַּר מִינֵיהּ אַף בְּרָא וְאַף אַחָא לֵית לֵיהּ לְמֵירַת יָת נִכְסוֹי וְלֵית סוֹף לְכָל טוּרְחֵיהּ וְאַף עַיְינֵיהּ לָא תֵיכוּל לְמִסְבַּע עֻתְרֵיהּ וְלָא יֵימַר בְּלִבֵּיהּ לְמָא דְנַן אֲנָא טָרַח וּמְחַסֵּר יָת נַפְשִׁי מִטֵּיבוּתָא אֲקוּם כְּעַן וְאַעְבִּיד מִינֵיהּ צְדָקְתָא וְאֶחֱדֵי בְּעָלְמָא הָדֵין עִם בְּנֵי אֱנָשָׁא וּלְעָלְמָא דְּאָתֵי עִם צַדִּיקַיָּא אַף דֵּין הֲבָלוּ וְעִנְיָן בִּישׁ הוּא: טָבִין תְּרֵין צַדִּיקַיָּא בְּדָרָא יַתִּיר מִן חַד וְאִינוּן דִּי דַבְרִין בְּמַזָּלָא וּמִשְׁתַּמְעִין מִילֵּיהוֹן דִּי אִית לְהוֹן אֲגַר טַב לְעָלְמָא דְּאָתֵי בְּטוּרְחֵיהוֹן דִּי טְרַחוּ לְסוֹבָרָא יָת דָּרֵיהוֹן:

רשי

כי אם יפולו. כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם יכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו על האמת: ואי לו. ואוי לו: וחם להם. כמשמעו ולענין זכר ונקבה מתחממים זה מזה ומולידי': אם יתקפו האחד. אם באו לשני' עליו לתקפו אם שני' הם יעמדו לנגדו וכל שכן אם ג' הם החוט המשולש לא במהרה ינתק. ד"א מי שהוא תלמיד חכם ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו שנ' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. ד"א חוט המשולש במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא. בפנים אחרים נדרש במדרשים אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליה': טוב ילד מסכן וחכם. זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: מסכן. שאין האיברים שומעים לו כמו ליצר הרע: חכם. שמשכיל את האדם לדרך טובה: ממלך זקן וכסיל. יצר הרע שהוא שליט על כל האיברים זקן שמשעה שנולד הוולד הוא נתון בו שנאמר לפתח חטאת רובץ: וכסיל. שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש: אשר לא ידע להזהר עוד. שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה: כי מבית הסורים יצא למלוך. ממקום הטנופת וסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי: כי גם במלכותו. שמשלך באדם נולד הרש המסכן הטוב מתנו ובא מתוך טהר' ולא מתוך טנופ' הרחם כך דרשוהו במדרש ד"א כי טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו. אשר לא ידע להזהר עוד שכבר הזקין ברשעו וכסילותו. כי מבית הסורי' יצא למלוך כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עניו ומבית אסוריו שהרי שמך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן: כי גם במלכותו נולד רש. כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נהפך ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרש' וכן עיר פרא אדם יולד שיהפך וינתנה לו ממה שהיה כעיר פרא ועשה אדם: נולד. נעשה ולשון הוה הוא: ראיתי את כל החיים וגו'. מצאתי במדרש הספר הזה זה דור המבול שנאמר בהם מכל החי: עם הילד השני. אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו: אין קץ לכל העם. פרים ורבים היו יותר מדי כמו שנא' זרעם נכון לפניהם אשה מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם. לכל אשר היה לפניהם. אין קץ לכל הטוב שהיה לפניהם והכל אבד וכרגע שאול יחתו: גם האחרונים. דור הפלגה לא ישמחו גם הם בטוב הניתן בידם: כי גם זה. סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו: שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. היאך תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא הטוב: ושמור עצמך. שלא תצטרך לילך בהבאת חטאת ואשמות: וקרוב. הוי לשמוע דברי הקב"ה והוא טוב וקרוב להקב"ה מתת זבח הכסילים שיחטאו ויביאו קרבן: כי אינם יודעים לעשות רע. אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לעצמו: להוציא

אבן עזרא

כי אם. ואם יארע לו חולי או יפול זה או זה יעזרנו חברו ומלת אי כמו אוי ואין לה דומה כי אם בספר הזה אי לך ארץ: גם. בהתחבר הגויות יחמו כענין ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך: ואם יתקפו. אם יתחזק עליו אדם אחד השנים יעמדו נגדו מלת יתקפו מן הפעלי' היוצאי' כמו תתקפהו לנצח ובא חסר נו"ן ואו"ה כמו וזה שמו אשר יקראו ויש אומרי' כי וי"ו של יתקפו נוסף וזה רחוק לא ימצא וי"ו נוסף בסוף המלה כי אם בשמות לבדם כמו למעינו מים בני בעור. והחוט המשולש אם ענין ואין שני הוא העזר יהיה המשולש שהבן כענין לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער: טוב. כאשר השלים לבאר כי ענין הכסיל ואפילו שיש לו עושר רב הבל הוא הזכיר כי הטוב הוא החכם ואפילו יהיה עני כי מסכן כמו דל כמו אשר לא במסכנו' וילד כנגד זקן ומסכן כנגד מלך וחכם כנג' כסיל וענין ילד שכל יום יוסיף חכמה והזקן לא ידע להזהר עוד בעבור שזקן בכסילותו: כי. יתכן שיהיה הילד שהוא חכם מלך ואפילו שיהיה בבית הסורים והמלה חסרת אל"ף כמו מלפנו מבהמות ארץ שהוא מן ואאלפך חכמה וזה הילד כמו יוסף שחכמתו שמתהו לאדון ואמר שלמה אל תתמה איך יצא החכם מדבר להפך כי גם הזקן שהוא מלך נולד רש כענין ערום יצאתי מבטן אמי. ראיתי. עם הילד השני. שהוא מלך תחת הזקן וקראו שני בעבור היותו ילד בא אחריו ועמד תחתיו: אין קץ. אף על פי שהוא חכם לא ישמחו בו כל החיים כי משפטי המלוכה קשי' ותוספת גם טרם האחרונים להורות על אשר לפניהם כי גם הם לא שמחו בזקן הכסיל ויש מפרש הילד השני הדור הבא אחריו והענין כי ראה החיים מהלכים תחת השמש והם עם יורשיהם שיעמדו תחתיהם כמו שהיו הם עם הראשונים אשר היו לפניהם ואלה ואלה לא ישמחו בעולם: שמר. רובי המפרשים פירשו רגלך כמו לא עשה רגליו ודרך פשוטו הוא כאשר הזכיר המלך ושלא ישמחו בו הקרובי' אליו בעבור שיפחדו ממנו והבא לארמונו שמר במלבושיו ודברי פיו אמר יותר מזה יש עליך להשמר כאשר תלך אל בית האלהים וענין שמור רגלך כאדם שיאמר מקום פלוני מסוכן הוא ואם לא ידע להשמר שמר רגלך: וענין וקרוב לשמוע: אע"פ

ואילו חד מן ח' מלין כתרי טעמי פי' דמשמש מונח להיכתו וסי' ועתה אל תעצבו. אנה חטא העם הזה. ואסער על כל הגוי'. ואילו האחד שיפול. וישם לדניאל בלטשאצר: ינתק ג' וסימ' כאשר ינתק פתיל הנערת בהריחו אש. ינתק מאהלו מבטחו. והחוט המשלש לא במהרה ינתק: למלוך ג' וחס' וסי' בכלבים א' סיבן ב': אין קץ לכל חד מן ו' פסו' אית בהון ב'

כִּי אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל וְאֵין שֵׁנִי לַהֲקִימוֹ: גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחַם לָהֶם וּלְאֶחָד אֵיךְ יֵחָם: וְאִם־יִתְקְפוֹ הָאֶחָד הַשְּׁנַיִם יַעַמְדוּ נֶגְדּוֹ וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק: טוֹב יֶלֶד מִסְכֵּן וְחָכָם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזָּהֵר עוֹד: כִּי־מִבֵּית הָסוּרִים יָצָא לִמְלֹךְ כִּי גַּם בְּמַלְכוּתוֹ נוֹלַד רָשׁ: רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְהַלְּכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו: אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ כִּי־גַם־זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ: שְׁמֹר רַגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע:

אֲרוּם אֱלָהֵן אִין יִפּוֹל חַד מִנְּהוֹן עַל עַרְסָא וְיִשְׁכּוּב מְרַע חַבְרָא יְקִים יַת חַבְרֵיהּ בִּצְלוֹתֵיהּ דְּאִילוּ חַד דְּהוּא זַכַּאי בִּלְחוֹדוֹהִי בְּדָרֵיהּ דִּי יִפּוֹל עַל עַרְסֵיהּ וְיִשְׁכּוּב מְרַע לֵית לֵיהּ בְּדָרֵיהּ חַבַר תִּנְיָין לְצַלָּאָה עֲלוֹהִי אֱלָהֵן בִּזְכוּתֵיהּ יְקוּם מִמַּרְעֵיהּ: אַף אִין דְּמִכִין תְּרֵין גְּבַר וְאִתְּתֵיהּ וְשַׁחֲנִין לְהוֹן בְּסִתְוָוא וּלְחַד אֵיכְדֵין יִשְׁחַן: וְאִין יְקוּם גְּבַר רַשִׁיעָא וְתַקִּיפָא בְּדָרָא וְעוֹבָדוֹהִי מְקַלְקְלִין וּמִסְתַּקְּפִין לְאַיְתָאָה פּוּרְעֲנוּתָא בְּעָלְמָא קַיְימִין תְּרֵין צַדִּיקַיָּא לְקַבְלֵיהּ וּמְבַטְּלִין פּוּרְעֲנוּתָא בִּזְכוּתֵיהוֹן וְכַמָּה יְאוּוָן תְּלָתָא צַדִּיקַיָּא דְּהִינוּן בְּדָרָא וּשְׁלָם בֵּינֵיהוֹן כְּתִיבָא דְּמִגְרַדְיָא תְּלָת תְּלָת נִימִין דְּלָא בִּבְהִילוּ אִיתְנְתַק: טַב הוּא אַבְרָהָם דִּי הוּא רַבְיָא מִסְכֵּין וַהֲוַת בֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְאִשְׁתְּמוֹדַע לֵיהּ מָרֵיהּ בְּמֵיהֲוֵיהּ בַּר תְּלָת שְׁנִין וְלָא צָבֵי לְמִפְלַח לְטַעֲוַת יַתִּיר מִן נִמְרוֹד רַשִׁיעָא דַּהֲוָה מַלְכָּא סִיב טִפְּשׁ וּמִן בְּגַלַל דְּלָא צָבֵי אַבְרָהָם לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא רְמָאתֵי לְגוֹ אַתּוּן נוּרָא יְקִידְתָּא וְאִתְרְחִישׁ לֵיהּ נִיסָא מִן רִיבּוֹנֵי עָלְמָא וְשֵׁיזְבֵיהּ מִתַּמָּן וְאַפִּילוּ מִן בָּתַר הָכִי לָא הֲוַת מַנְדְּעָא בְּנִמְרוֹד לְאִזְדַּהֲרָא עוֹד בְּדִיל דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא דְּהוּא פְּלַח מִן לְקַדְמִין: אֲרוּם מִן גְּנִיסַת פַּלְחֵי טַעֲוָתָא נְפַק אַבְרָהָם וּמְלַךְ עַל אַרְעָא דִּכְנַעֲנָאֵי אֲרוּם אַף בְּיוֹמֵיהּ מַלְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם אִתְעֲבִיד נִמְרוֹד מִסְכֵּינָא בְּעָלְמָא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ חֲזֵית יַת כָּל חַיַּיא דְּאָזְלִין בְּטִפְּשֵׁיהוֹן לְסָרְבָא עַל רְחַבְעָם בְּרִי תְּחוֹת שְׁמַיָּא וּמִפַּלְגִין לֵיהּ יַת מַלְכוּתָא לְאִתְיַהֲבָא לְיָרָבְעָם בַּר נְבָט בְּרַם שִׁבְטָא דְּבִנְיָמִן וִיהוּדַת הֲוָה לְהוֹן שְׁלִיט עִם רְבְיָא הוּא רְחַבְעָם בְּרִי דַּהֲוָה תִּנְיָין לְמַלְכוּתִי דִּיקוּם וְיִמְלוֹךְ בְּאַתַר אַחְסַנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם: לֵית סוֹף לְכָל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְכָל צַדִּיקַיָּא דַּהֲוָה מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בְּרַם הִינוּן יַעֲטוּהִי בְּחוּכְמְתָא לְמֵיקַל נִירָא מֵעִילָוֵיהוֹן וּבְטִפְּשֵׁיהּ אֲזַל וְאִתְיַעַט עִם עוּלֵימַיָּא וְהִינוּן יַעֲטוּהִי בְּטִפְּשׁוּתָא לְיַקְּרָא נִיר מַלְכוּתָא עַל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָ' וּשְׁבַק מַלְכַּת סָבַיָּא וַאֲזַל בְּמַלְכַּת בַּתְרָאֵי בְּרַם הִינוּן בַּתְרָאֵי תָּוְוהוּ בָּתַר כֵּן לָא חֲדוּ בֵּיהּ וְאִינוּן גַּרְמוּ עֲלוֹהִי לְאִסְתַּפְּקָא לְמֶהֱוֵי מִתְפַּלְגִין מִינֵיהּ עַשְׂרְתֵי שִׁבְטַיָּא וּמְלוֹךְ עִילָוֵיהוֹן יָרָבְעָם חַיָּבָא אֲמָרִית אַף דֵּין הֲבָלוּ לִרְחַבְעָם בְּרִי וּתְבִירוּת רוּחַ לְדִילֵיהּ: אַנְתְּ בַּר נָשָׁא טַר רַגְלָךְ בְּעִידָן דְּתֵיזִיל לְבֵית מוּקְדְּשָׁא דַּיְיָ לְצַלָּאָה דְּלָא תְהַךְ תַּמָּן מְלָא חוֹבִין קֳדָם עַד לָא תְתוּב וּתְהֵי מַקְרִיב אוּדְנָךְ לְקַבָּלָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא מִן כַּהֲנַיָּא וְחַכִּימַיָּא וְלָא תְהֵא כְּטִפְּשַׁיָּא דִּמְקָרְבִין קוּרְבָּנָא עַל חוֹבֵיהוֹן וְלָא תַיְיבִין מִן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דַּאֲחִידִין בִּידֵיהוֹן וְלֵיתוֹהִי מְקַבַּל בְּרַעֲוָא אֲרוּם לֵיתֵיהוֹן יָדְעִין לְמֶעְבַּד בְּהוֹן בֵּין טַב לְבִישׁ:

לכל וסימ' ויחלק לכל העם לכל המון ישראל. כל תפלה כל תחנה דמלכים. ויבן ויפרוץ מכל בניו. סומך יי' לכל הנופלים. קרוב יי' לכל קראיו: אין קץ לכל העם:

אמ"פ שאמרתי לך שמור רגליך אין האלהים רחוק כמלך בשר ודם רק הוא יותר קרוב לקבל דבריך אם תקראהו באמת ומצא שיתנוהו הכסילים כי אינם יודעים רק לעשות רע כמו אין טוב באדם שיאכל ושתה והענין כי אין להם דעת נכונה לעשות טוב ויש אומרי' כי הכסילים אפילו לעשות רע שהוא קרוב ליצר לב האדם אינם יודעים ואף כי הטוב ויש אומרים כי פירוש רע כמו רצון: אל תבהל. אל יוציא פיך מלין לפניו בשיתו בבהלה ולבך אל ימהר כי אם תבינהו כי הלב כמו אומר ותועה בעסקי העולם על כן אמר משיח יי' מצא עבדך את לבו ודע כי האלהים נכב עליך ורואה אותך ושומע דבריך כי הוא בשמים כגבהי מרום הגבוהים ואתה על הארץ ואין למטה ממך על כן יהיו דבריך מעטים שלא תתכן כמו ש שהיה כהן גדול ביום הכפורים מתפלל ת תפלה קצרה ויוצא:

אמר אברהם המחבר הנה כא הואלתי לדבר כי בעבור היות כבוד המקום מלא כל מקום ולא יוכל האדם להסתר בכל מקום הוכן לו מקום שיהיה לו קבוע לתפלתו והוא חייב ל לכבדו גם חייב הוא

כי האלהים וג' דסמי' וסי' ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה׳ והיה כי תבאנה האתות האלה׳ כי האלהים מענה בשמחת לבו׳ כי האלהים בשמים ואתה על הארץ׳ ויאמר נתן אל דוד דה׳ וזבחתו ביום ההוא:

לא תבהל על מימרך לשבשא ית מילי פומך ולבך לא יוחי לאפקא ממלל בעידן דאת מצלי מן קדם יי ארום יי שליט על כל עלמא ויתיב על כורסיה יקריה בשמי מרומא ואנת יתיב על ארעא בגין כן יהון מלי פומך קלילן: ארום היכמה דאתי חלמא על הרהורי לבא וסגיאות קל שטיא בסגיאות פתגמין בטילין:

אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל־יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים: כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים:

רשי

להוציא דבר לפני האלהי׳. לדבר קשה כלפי מעלה: כי האלהים בשמים ואתה על הארץ. ואפילו חלום מלמעלה וגבור מלמטה אימתו חלום על הגבור וכל שכן גבור למעלה וחלם למטה: כי בא החלום ברוב ענין. כי דרך החלום לבא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבוא ברוב דברים כי בהרבותו דברי' מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: אין

האדם להודו ולשבח לאהיו בכל רגע כי חסדו עמו בכל חלקי הרגע שיחיינו ויתענג בהרגשו' רק בעבור היות האד' מתעסק בעסקי העולם הוכן לו זמן שיתפלל בו והם עתים ידועים ערב ובקר והאדם כיכל מי שיש לו עינים ידעת צאת השמש ועת כנותו ועת בואו על כן חייב אדם שיתפלל שישמור פתחי פיו ויחשוב בלבו שהוא עומד לפני מלך שבידו להחיות ולהמית על כן אסור שיתפלל אדם ויכנים בתוך תפלתו פיוטין לא ידע עיקר פירושם ולא יסמוך על המחבר ברכונו הראשון כי אין אדם אשר לא יחטא או המעתיקים חטאו וכלל אומ' יש בפיוטי ר' אלעזר הקליר ז"ל ארבעה דברים קשים. הדבר האחד כי רובי פיוטיו חידות ומשלים ולזכיר מפיוטיו אחד והוא לירא' יקפיל וחרמי' יכפיל ליום זה פור הפיל ומכיון ימלוך יש מפרשים כי לירא' הוא כ"וד ועניינו הוא המשיח יקפיל הארץ לפניו וחרמים יכפיל שיכפיל חרמי הסכים וימהר ביאתו ויש אומרי' כי הוא בלא אוד ועניינו יעביר כמלת ראי דרכך בגי וחרמים יכפיל יסתיר והם הש[illegible] וחכמי הדור יפרשו לירא' יקפיל שיעביר אלה השמים המתפלים לראי מוצק וחרמים יכפיל הם השמים החדשים גם זה איננו נכון כי אין משמע לשונו כי אם יעביר ראי ויכפיל חרמים אולי עבותים הם ויכפילם כדי שתהיה המכה בהם קשה היתכן שיאמר אדם אין בכל החיים חכם כעיר ויאמ' כי עניינו אדם שנאמר ועיר פרא אדם יולד או יאמר אחרי העם עובדי אם ומפתחיים לשמש ויאמר כי אם הוא השם הנכבד והנורא שנא' כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא גם הוא שמש שנאמר כי שמש ומגן יי' אף כי אלה בלי ספק דמות כראי חזקים ולא דמה הכתוב השחקי' לראי כי אם בחוזק היתפלל אדם ברוך אתה אריה בעבור שנמצא על המקום כאריה ישאג הייטיב בעיני יי' ולמה לא נלמד משלמה שלא היה חכם אחריו כמהו והנה תפלתו שהתפלל מודעת וכל יודע לשון הקדש יבין אותה ואיננה חידות ומשלים וכן תפלתו של דניאל שהיה משרא קטרין והנה אלה לא התפללו כי אם בדברים מבוארים שהיו חכמים אף כי המתפלל על אנשים רבים וכלם איננו חכמים וכן כל תפלה לחול ולקדש שתקנו הראשונים אין בה חידות ומשלים ומה ענין יש שיכפיל השמים החדשים היהיו שנים ויכפילם ולאמר על המקום ליום זה פור הפיל איננו נכון כי המשליך גורל לא ידע מה יהיה והיה ראוי שיברח ממלת פור הפיל כי לא ימצא כי אם במקום הכורר ועוד אחר שיעביר אלה השמים והארץ איך ימלוך מציון והיא חלק מהארץ ענה אחד מחכמי הדור ואמר כי חרוז יקפיל הצריכו שיאמר פור הפיל השיבותיו כי לא מצאנו הנביאי' בכל תפלת' שיעשקו בחרוז ועוד כי היה לו לעשו' על חרוז אחר ולמה רכב על פיל ואותו לארץ יפיל ואם ראה בחלום שעשה חרוז על פיל והוצרך בהקיץ לפתור חלומו יהיה אומר לוחץ יעפיל להתנשא יפיל ורמי לב ישפיל ומכיון ימלוך. והדבר השני שפיוטיו מעורבים בלשון תלמוד וידוע כי יש כמה לשונות בתלמוד ואינם לשון הקדש וכן אמרו לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד לחוד ומי הביאנו בצרה הזאת להתפלל בלשונות נכריות הלא נחמיה הוכיח המדברי' לשון אשדודית ואף כי בעת התפלה ולמה לא נלמד מן התפלה הקבועה שהיא כלה דברי צחות בלשון הקדש ולמה נתפלל בלשון מדי ופרס וארום וישמעאל. והדבר השלישי אפילו המלות שהם בלשון הקדש יש בהם טעויות גדולות כמו אכסיכה מלכי לפניו והנמצ' מזה הענין ואני נסכתי מלכי והוא מן הבנין הקל על משקל כפלתי ודרתי והעתיד אסוך או אכסוך כמו אפול ואדור ומן הבנין הכבד יאמר הפיל והעתיד אפיל וכן מן הסיך יאמר אסיך או אנסיך בהראות הנון כמו ולנפיל ירך והנה יהיה פירוש אכסיכה מלכי אעשה ממנו נסוך כמו בל אסיך נסכיהם מדם ויש מפרשים נסכתי מלכי כמו תמחתי ואם היה הפירוש אמת תהיה טעות שנית ולמה לא אמר ארוממה מלכי או אשבח ואודה או אקדש רק בקש מלה להראות חכמתו לשומעים ואנחנו חייבים לדעת דקדוק הלשון היטב שלא נטעה כמו המברכים ברכת המזון שיאמרו זכנו ולא ידעו כי זכנו הוא מן זכה כמו עננו מן ענה ולא יאמר מן זן כי אם זננו כמו סובנו אלהי ישענו ופעם יאמר כן לשון עבר והוא לשון ציווי כאשר יאמרו רבים בתענית שחל עניו פניך וידוע שהשי"ן במקום אחר כמו מה שהיה הוא שיהיה וחל הוא לשון צווי לעתיד כמו וחל נא את פני יי' והנכון לומר שחלה כמו ובהכבשו חלה את פני יי' ועוד כי לשון הקדש ביד ר' אלעזר ז"ל כעיר פרוצה אין חומה שעשה מן הזכרים נקבות והפך הדבר ואמר שושן עמק אויימה וידוע כי ה"א סוסכה לשון נקבה ויטוב הה"א תי"ו כשיהיה סמוך סוסכת העמקים ובסור הה"א או התי"ו יהיה לשון זכר כמו בדיקה ובדק ואיך יאמר על שושן אויימה ולמה ברח מן הפסוק ולא אמר סוסכת עמק אויימה ועוד מה ענין לסוסכה שיאדרכה באימה שתפחד הסוסכה ואין תואר הסוסכה כי אם קטופה או רעננה או יבשה אמר אחד מחכמי הדור הוצרך לומר אויימה בעבור שתהיה חרוזתו עשירה השיבותי אם זאת חרוזה עשיר' הנה יש בפיוטיו חרוזים עניים ואביונים מחזרים על הפתחים שיחבר הר עם נבחר אם בעבור היות שניהם מאותיות הגרון אם כן יחבר עמם אלף ועין ועם הבית והוי"ו שהוא גם מחבר לוי"ו עם כביא יחבר עמם מ"ם ופ"א ויהיו כל החרוזים חמשה כמספר מוצאי האותיות ואם שבת הכור ה"א עם חי"ת בעבור היות דומים קרובות במכתב אם כן יחבר ר"ש עם ד"לת ואף כי מצאנו רעואל רעואל דודים רודים וכן יחבר משפטו' עם פתים כי הם ממוצא אחד ונמצא הטי"ת תמורת תי"ו במלת נצטרך הצטידנו ויצטידו וכן חבר יום עם פריון ועליון גם זה איננו נכון אף על פי שנמצא מ"ם במקום נו"ן כמו חיין וחטין אין יתליף מ"ם יום שהוא שורש עם נו"ן עליון פריון שהוא מן עלה ופדה והוא איננו שרש ועוד מה ענין החרוז רק שיהיה ערב לאוזן ותרגום כי סוף זה כסוף זה ואולי היתה לו הרגשה שמתפירגים בה כי המ"ם כמו הנו"ן ואינמו ממוצא אחד ועוד חבר עושר עם עשר תעשר גם זה איננו נכון רק אם היה המתפלל אכרתי יש אומרי' אין משיבין את האורי אחר מותו התשובה רוח אל עצמתו כלנו ומחומר קורצו הקדמונים כמונו ואוזן מלים תבחן וכלנו נדע כי דניאל היה נביא ורבעל כל חרטומי בבל וחכמיה והנה אמרו חכמים ז"ל טעה דניאל בחשבונו והחשבון הוא דבר קל ועוד כי ירמיה הנביא בזמן דניאל היה ואחר שהראו חכמינו הראיה על טעותו האמור יאמר להם אילו היה דניאל חי היה מטעה המטעים אותו ואחרים אמרו רחמנא ליבא בעי אם כן למה נצטרך לדבר כי הוא יודע תעלומות לב והלא תקנו הקדמונים לאמר בכוס כפור היה עם פיפיות סלוחי עמך בית ישראל ואל יכשלו בלשונם. והדבר הרביעי שכל פיוטיו מלאים מדרשות ואגדות וחכמינו אמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו אם כן אין ראוי להתפלל אלא על דרך פשט ולא על דרך שיש לו סוד או הוא על דרך משל או הוא כענין שאין הלכה כמותו או שיתקרב לעניניה רבים הלא ידענו מתדרש שיר השירים שכל שלמה האמור שם הוא קדש ועניינו המלך שהשלום שלו הכנון שיאמ' אדם בתפלתו הושיענו המלך שלמה והנה מצאנו במקרא האומרים מה משא יי' וידוע כי יש משא כמו נבואה והמדברים לירמיה הנביא מה משא יי' לא ידע הנביא שורש שלא היו אומרים כי אם מענין איש איש על משאו ואמר היודע הנסתרות לנביא שיאמר להם כי המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את דברי וגו' לכן תאמרו מה דבר יי' ומה ענה יי' שאין במלה ספק כענין וכן לא תקראי לי עוד בעלי והלא הוא בעל כנערים כמו אישי לכן בעבור היות שם בעל ספק עם שם הבעל שהוא צלם אמר הנביא אפילו מלה שיש בה ספק כענין צלם לא תאמרי לי כי אם אישי והגאון רב סעדיה נשמר מאלה הארבעה דברים בבקשותיו השתים שלא חבר מחבר כמו הם והם על לשון המקרא ודקדוק הלשון באין חידות ומשלים ולא דרש וחכם היה בברפתנם הוא חבר בקשה תחלתה אמרי האזינה יי' ויש בה דברים איננו נכונים מהם שאמר הרחבת עולמות אין להם גבול ומה שאין לו גבול איננו נברא ואמר כי שמך בך ובך שמך ואילו ידע מה פירוש שם לא היה זה הדבור עולה על לבו ועוד אחר שאמר כי שמך בך הלא הוא בעצמו בך שמך כי מה הפרש בין שלום עליך או עליך שלום ראובן אתה או אתה ראובן תפסוס חיים או חיים תפסוס יברכך יי' וישמרך יי' ישמרך מכל רע ואין זה דרך תפלה אלא דרך שחוק וחכם אחד שחבר שתי מלות והיו לאחדים בפיו כמו אברמל פירוש אבאר מלה או אבאר מלה והנה עשה הפך מה שאמר כי לא באר המלה ולא דבר ברור רק בלל בשפתו שפת הקדש ולא אוכל לבאר אחד מני אלף מטעות הפייטנים והטוב בעיני שלא יתפלל אדם בהם כי אם התפלה הקבועה ויהיו דבריכו מעטים ולא נכנס בדין: כי בא החלום. כשיהיה החלום מעורב מעניינים רבים דוע שהוא תערובת המאכלים והתגבר אחת מן הארבעה סרסים לא יהי לו פתרון ולא יורה על טוב או רע כי הבל הוא כן ידמה הכסיל שירבה דברים וכל המרבה דברים בכל מקום מביא חטא אף כי במקום המוכן להזכיר ששגבוה בו תמיד:

כאשר

אין חפץ בכסילי׳. אין חפץ לפני הקב״ה ברשעי׳ הנודרים ואין משלמים: אל תתן את פיך. בנדר: לחטיא את בשרך· שיפקיד העון על בניך: ואל תאמר לפני המלאך· שליח הבא לתובעך נדקה שפסקת ברבים: כי שגגה היא· בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שהיה יכולת בידי ליתן: וחבל את מעשה ידיך· מצות שהיו

כאשר בזויתך· שתשמור בבית האלהים כדרכיך גם כן אתה חייב להשמר בכל מקום ובכל עת שתזכור השם או תדור נדר לו תשמור מוצא שפתיך ולא תהיה מן הכסילים כי אין חפץ בם: טוב· כענין וכי תחדל לנדור: אל תתן· למה יהי פיך מוליד חטא ורע על בשרך שהוא גוף אם לא תשלם אשר דברת בפיך ורע כי

תאחר ד׳ וסימ׳ מלאתך ודמעך לא תאחר· כי תדר נדר לי״י אלהיך· קרבתי צדקתי לא תרחק ותשועתי לא תאחר·
באשר תדר נדר לאלהים אל תאחר לשלמו: ידיך י״א מל׳ וסימ׳ נמסר באיוב סוף מענה אמנם כי אתם עם: וצדק ד׳ וסי׳

כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם׃ טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא׃ אִם־עֹשֶׁק רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל־תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃ וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃ אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־זֶה הָבֶל׃ בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאִית עֵינָיו׃

ר׳ · ל׳ ומל׳ · ל׳ · ל׳ ל׳ וחס׳ בראש חבל יח מל׳ · ב׳ אחרי׳ ז׳ בלים · ל׳ ל׳ ותר ונזל · ר׳ · ל׳ · ל׳ ג׳ · ל׳ וחר והגבוהים · ז׳ דגשי׳ הוא ק׳ · נ׳ ל׳ מל׳ · ראית ק׳

בְּעִידָן דְּתִידַּר נִדְרָא קֳדָם יְיָ לָא תְעַכֵּב לְשַׁלְמוּתֵיהּ אֲרוּם בְּגִין כֵּן לֵית רַעֲוָא דַיְיָ בְּטַפְּשַׁיָּא מִן בִּגְלַל דִּמְעַכְּבִין נִידְרֵיהוֹן וְלָא מְשַׁלְּמִין וְאַנְתְּ יַת דִּי תִנְדַּר שַׁלֵּם׃ טַב לָךְ דִּי לָא תִנְדַּר מִן דִּי תִנְדַּר וְלָא תְשַׁלֵּם׃ לָא תְנַבֵּל יַת מֵימְרָא דְפוּמָּךְ לְמִיגְרַם דִּין גֵּיהִנָּם עֲלֵי בִסְרָךְ וּבְיוֹם דִּינָא רַבָּא לָא תִיכוּל לְמֵימַר קֳדָם מַלְאֲכָא אַכְזְרָא דְּרָדֵי בָךְ אֲרוּם שָׁלוּתָא הִיא לְמָה דֵין יִתְקֵף רוּגְזָא דַיְיָ עַל קָל מֵימְרָךְ דְּאִתְאֲמַר בִּיגְנוּתָא וִיחַבֵּל יַת עוֹבָדֵי יְדָךְ׃ אֲרוּם בְּסַגִּיאוּת חֶלְמִין דִּנְבִיאֵי שִׁיקְרָא וַהֲבָלִין דְּבַעֲלֵי חַרְשִׁין וּמִלִּין סַגִּיאִין דְּרַשִׁיעַיָּא לָא תְהֵימִין אֲרוּם חַכִּימַיָּא צַדִּיקַיָּא תְּהֵי מְשַׁמֵּשׁ וּמִנְּהוֹן תִּתְבַּע אוּלְפַן וּמִן קֳדָם יְיָ תְּהֵי דָחִיל׃ אִין אֲנִיסוּת מִסְכְּנִין וּגְזֵלָתָא וְזַדְקְתָא תֶּחֱמֵי בְּקַרְתָּא לָא תִתְמַהּ בְּלִבָּךְ לְמֵימַר אֵיכְדֵין רְעוּתָא דַיְיָ עַל כָּל אִילֵּין אֲרוּם עַל שְׁמֵי מְרוֹמָא נְטִיר עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא בֵּין טַב לְבִישְׁתָּא וּמִן קֳדָמוֹי מִשְׁתַּלְחִין גּוּבְרִין גְּוָנִין וְתַקִּיפִין לְמִרְדֵּי בְּרַשִׁיעֵי וּלְמֶהֱוֵיהוֹן מִתְמַנַּן רַבְּרְבִין עֲלַוֵיהוֹן׃ וּמוֹתַר שְׁבַח פּוּלְחָנוּת אַרְעָא עַל כּוּלָּא הִיא דִּבְעִידָן דְּמָרְדִין בְּנֵי מַלְכוּתָא וּמַלְכָּא מִתְיְהֵב בְּפַצְחֵיהוֹן מִן קֳדָמֵיהוֹן אִין לֵית לֵיהּ עִיבּוּר לְמֵיכַל הַהוּא מַלְכָּא לְגַבַּר פְּלַח בְּחַקְלָא מִיתְעֲבִיד עֲבַד מִשְׁתַּעְבֵּד׃ גְּבַר תַּגַּר דִּי רָחֵים לְמִקְנֵי כְּסַף וּפֵירֵי פַּרְגְּמַטְיָא לָא יִשְׂבַּע לְמִצְבּוֹר כְּסַף וּמַן דִּירְחִים לְמִכְנוֹשׁ מָמוֹן יַתִּיר לֵית לֵיהּ שְׁבַח בְּעָלְמָא דְּאָתֵי אִין לָא יַעְבֵּד מִינֵּיהּ צִדְקְתָא בְּדִיל דְּלֵית לֵיהּ אֲגַר עֲלַל לְמֵיכַל אַף דֵּין הֲבָלוּ׃ בִּזְמַן דְּסַגִּי טַבְוָתָא בְּעָלְמָא סַגִּיאָן אוּף בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּיֵיכְלוּנַהּ וּמַה הֲנָאָה אִית לְמָרְהָא דְּיִצְבְּרִינַהּ אִין לָא יַעֲבִיד מִינַּהּ טִיבוּתָא בְּגִין דִּי יֶחֱזֵי בְּעָלְמָא דְּאָתֵי יְהָבִית אַגְרָהָא בְּעֵינוֹי׃

נמסר בסוף סדר כי תצא: ה׳ כתי׳ הא וקרי׳ הוא וחילופי׳ ג׳ כתי׳ הוא וקרי׳ היא בנביאים וכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ מן ע״ג:
ברבות ג׳ ומל׳ וסימ׳ ברבות צדיקים ישמח העם· ברבות רשעים ירבה פשע· ברבות הטובה רבו אוכליה:

צריך מעשית כבר אבריתם כן נדרם במררם: על קולך· בשביל קולך: כי ברוב חלומות וגו׳. אסר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאת המקום: כי את האלהים ירא· הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא: אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו׳. אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלי׳ את המשפט ואת הצדק: אל תתמה· על חפצו של מקום כשיבא עליהם רעה כי גבוה מעל גבוה שומר ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם: גזל משפט· גזל של משפט לפי שהו׳ דבוק הוא ניקור גזל פתח קטן שאם לא היה דבוק היה ניקור גזל קמץ· ענין אחר אם תראה שהם עושקי׳ רשים וגוזלי משפט ורואה אתה צדק בא לעיר שהקב״ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו: כי גבוה מעל גבוה שומר· ממתין עד שתתמלא סאתם: וגבוהים· יש לו עליהם ליפרע מהם בבא עת פקודתם כמו ולא תשמור על חטאתי שומר אמוכים שמר את הדבר: ויתרון ארץ בכל היא· ויתרם של יושבי הארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום: בכל היא· בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטום: מלך לשדה נעבד· הקב״ה כעשה פועל לציון ליתבע עלבונה מתחריבה ולשלם שכר לבוכיה: אוהב כסף לא ישבע כסף· אוהב מצות לא ישבע מהם: ומי אוהב בהמון· מצות רבות לא תבואה ואין באחת מהם מצוה משויית וניכרת כגון בניין בית המקדש ובית הכנסת וספר תורה כאלה גם זה הבל כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש· ועוד פנים אחרים הגוגים אך זה הקדמתי לפי שהוא מעניין וגבוהים עליה׳ שסמכן הכתוב יחד· ד״א ויתרון ארץ בכל היא סכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל אפילו הוא מלך צריך הוא להיות כעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב: אוהב כסף לא ישבע כסף· לא יאכל כסף: ומי אוהב בהמון· בממון: לא תבואה· שאינו אוסף לו פירות גם זה הבל· ד״א ויתרון ארץ בכל היא שבחן של ישראל בכל דברי תורה הוא בין במקרא בין במשנה בין בתלמוד: מלך לשדה נעבד· מלך במקרא ובמשנה עורכו צריך להיות כעבד לבעל תלמוד שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהר׳ הדינין: אוהב כסף· אוהב תורה אינו שבע בה: והאוהב בהמון· תורה: לא תבואה· שיש לו מקרא משנה ואין לו תלמוד מה הנאה יש לו כל אלו בויקרא רבה: ברבות הטובה· כשישראל מטיבין מעשיהם: רבו אוכליה· מתן שכר המצות: ומה כשרון לבעליה· להקב״ה בכל הטבת מעשיהם: כי אם ראות עיניו· שרואה שהם כפופים ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לענין הקרבנות: ברבות הטובה רבו אוכליה· שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכליה: ומה כשרון לבעליה· הקב״ה: כי אם ראות עיניו· שאמר ונעשה רצונו: מתוקה

ככח עיני י״י דרכי איש וכל צעדיו יספור ומלאך המשרתיו ממונה לכתוב בספר כל הדבורים היוצאים מפי האדם ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היה הנדר שנדרת· וחבל את מעשה ידיך כמו והשחית וכמהו מחבלים כרמים ויש חבל מלשון לידה כמו יחבל און חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך ויתכן היותו מן צירים וחבלים בעבור חבלי יולדה וחבל שלישי וכשוכב בראש תבל והוא התורן אשר בספינה שכל החבלים תלויים בו והוא שם התואר כמו איש אטר יד ימינו: כי ברב· כמו כי בא החלום ברוב ענין אך את האלהים ירא בכל דבר או ענינו ראה אתה חלומות רבים ודברי הבלים והרבה לדבר רק ירא האלהים והענין שכל דבור מותר לך חוץ אם היה בו זכר לשם: אם עושק· שמא תחשוב כי אין שומר על דבורך בעבור שתראה חמס בפרהסיא ואין מושיע וזכר רש בעבור שחייב אדם לעזרו והנה הוא עשוק וגזל משפט כמוך כמו ונדר אבניו ובמוכרת כענין גדר מזה או בגזל וזכר במדינה לעיני הכל ולא במדבר· אל תתמה על החפץ שתאמר מה חפץ יש למקום שלא יושיע רעכיים שומר שרואה זה החמס ואיננו אחד רק הם רבי׳ וכל אחד גבוה מעל גבוה ושומרים רבים לא ידעאים מספרם כי הם גבוהים על אלה שמעלתם איננה שוה והיודע סוד השם ידע כי גבוה מעל גבוה הם חמסים וחמסה ולא הוכל לפרם: ויתרון· כאשר השלים לצוות על יראת אלהים שב להורות לו בדברי העולם אי זו מלאכה טובה שיחיה ממנה ולא יהיה בה חטא ואמר כי יתרון עבודת הארץ בכל דבר הוא אפי׳ המלך שאין למעלה ממנו כעבד לשדה בעבו׳ צרכו כי ממנו מחיתו: אוהב כסף· נפשו לא תשבע. ומי אוהב בהמון לא תבואה יש מי שאוהב לקבץ ממון בבגדים ומיני סחורות ולא יאהב תבואה גם זה הבל וגם ישוב על אוהב כסף והוא המקבץ כסף וזהב בלבד ויש אומרים מי שאוהב בהמון לא תבואה לו ויפרש המון קנות עבדים ושפחות ושמשים רבים והענין שיאהב להיות המון לפניו: ברבות· רבו אוכליה· מפעלי הכפל והוא פעל עבר ויאמר מן הפעלים שהלמד שלהם איננו שלם לשון צווי לרבים כמו רבה צבאך וצאה· כשרון כמו טוב וכשר הדבר אחר שהטובה שלו יאכלוה רבים לפניו מה טוב לו בטובה רק מראה עיניו:

מתוקה

אבן עזרא

מתוקה. ידוע כי העשיר יפחד ביום ובלילה על ממונו מן המלך וחומסים וגנבים ועניין שבע רוב ממון שיחשב בלילה מחשבות איך תשבע נפשו מעושר או יהיה שבע שב אל המאכל כענין פן תשבענו והקאתו ושנת העובד פתוח כדרך כל סמוך ואם אתן שנת לעיני קמוץ כי הלמ"ד הכרית הסמיכה ואמ' רבי משה הכהן הספרדי ז"ל כי ענין שנת הקמוץ ש[ינ]תי וכמהו אף כחלת ספרה עלי עזי וזמרת יה גם הם קמוצין: יש רעה חולה. יתכן היות חולה מן כחלה מבני' מהפעלי' שהלמ"ד שלהם איננו שלם ו והענין רעה בחלי רע כענין וחלי רע הוא או תהיה מלת חולה על משקל טובה מן ה הפעלים שהע"ן שלהם איננו שלם מן על ראש רשעים יחול. עושר בענין הראשון ש שעבורת האדמ' טובה מכל ממון: ואבד העושר. בענין רע שהביא על בעליו ו והענין אילו אבד לבדו ולא הוליד רע היה ה החצי רע: כאשר. בי"ת בעמלו מקום מ"ם כמו והנותר בבשר ו ובלחם: וגם זו רעה חולה. היא לכל באי עולם כי ערומים באו וערומים ילכו כלם ומה יתרון לו שעמל לרוח: גם. ביום שהוא אור לא יאכל כי אם בחשך והענין מרוב עסקיו ו ועמלו לקבץ ממון לא יאכל עד בוא הלילה והוא מלא כעס וחלי הנפש שהוא הפחד: הנה. זה פסוק שלישי והענין בעבור שהאדם ילך עומת שבא כנגד שבא ראיתי אני שאין טוב לאדם המתעסק לקבץ ממון רק שיאכל וישמח: גם כל. ולשאת את חלקו. זה החלק שישא עמו: כי לא. יש מפרש אם לא יעמוד לו הטוב ה הרבה יזכור את ימי חייו שהתענג בהם ויש לו בזכריתם שמחת לבב והנכון בעיני שהוא כן יזכור כי לא הרבה ימי חייו ואת כ נוסף כמו ובא האריה ואת הדוב. כי האלהי' מענה עניינו מתניא כמו אענה את השמים והם יענו את הארץ ויש אומרי' שהוא מלשון ענה ועניינו יענה השואל ותמבקש כפי שאלתו וכן יענה את הכל ומענה מן הבנין הכבד הנוסף על משקל מעלה כשיאו' והענין שהמקום מסייע לו בשמחתו כי הוא נתן לו והשליטו לאכול ממנו וענין ממנו שאין ראוי שיאכל ממנו יותר מדאי:

רשי

מתוקה שנת העובד. עובד האדמה ישן וערבה שינתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך: והשובע לעשיר איננו מניח לו לישון. ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטייאות הרבה איננו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. דבר אחר, מתוקה שנת העובד את האלהים. אם מעט ימי שניו. ואם הרבה ימי שניו יאכל. שכרו המועט כמרובה משה פירנס את ישראל ארבעי' שנה ושמואל הנבי' פירנסם עשר שנים ושקלו ה הכתוב זה כזה שנאמ' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' כך נדרש ב בתנחומא: והשובע לעשיר. בעל שמועות: איננו מניח לו לישון. בקבר שנאמר דובב שפתי ישני' כל תלמיד חכם שאומר דבר ש שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: עושר שמור לבעליו ל לרעתו. כעשרו של קרח שעל ידי כן נ נתגאה וירד לשאול: ואין בידו מאומה. אף זכות אבות: ותאומ' לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה שעש' מממונו בחייו כל ע עומת שבא אותו ה הממון כן הלך: וחוליו. כמו וחולי והוי"ו יתירה כמו וי"ו של חייתו יער: לאכול ולשתות ולראו' טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק ה הניתן לו ישמח כי הוא חלקו: והשליטו לאכול ממנו. בחייו: ולשאת חלקו. במותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי ש שיקבל שכר: כי לא הרבה. שאין אורך ימים בעולם הזה: יזכור את ימי חייו. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטרח לאסוף הון יטרח בדב' העומד לו לעולם הבא בחייו: כי האלהים מענה וגו'. הקב"ה עדות קבועה לזה לעולם: בשמחת לבו. ששמח לעשות טוב בחייו וראיתי במדרש זה אלקנה שמדריך את ישר' לעלות לשילה ברגלים ובדרך שמעלה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחר' כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לפיכך יחסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו וגו' ואומר אני שהמדרש הזה סוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה אלקנה שקבע לו הקדוש ברוך הוא עדות בכתובים והעיד עליו ועלה האיש ההוא מעירו. מענה נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה בפי שלשת האנשים: בשמחת לבו. שהיה שמח ברגל: ורבה

מסורה

שנת ה' בשינה וסימ' נמסר בירמיה סימן נ"א ותלים סימן קל"ג: לבעליו ג' וסימ' בעל הבור ישלם כסף ישיב ואם גנב יגנב. עושר שמור לבעליו: זה י"ח כתי' ה' וב' כתי' ו' וסימ' נמסר במלכים ב' סי' ו': לרוח ג' קמץ וסימ' נמס' ביחזקאל ריש סימן

קהלת

מתוקה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון: יש רעה חולה ראיתי תחת השמש עשר שמור לבעליו לרעתו: ואבד העשר ההוא בענין רע והוליד בן ואין בידו מאומה: כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא ומאומה לא ישא בעמלו שילך בידו: וגם זה רעה חולה כל עמת שבא כן ילך ומה יתרון לו שיעמל לרוח: גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וחליו וקצף: הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות ולראות טובה בכל עמלו שיעמל תחת השמש מספר ימי חיו אשר נתן לו האלהים כי הוא חלקו: גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר ונכסים והשליטו לאכל ממנו ולשאת את חלקו ולשמח בעמלו זה מתת אלהים היא: כי לא הרבה יזכר את ימי חייו כי האלהים מענה בשמחת לבו:

תרגום

בְּסִימַת דְמִיכַת גַבְרָא דִי פְּלַח לְמָרֵי עַלְמָא בְּלֵב שְׁלִים וְאִית לֵיהּ נִיחָא עַל בֵּית קְבוּרְתֵּיהּ אִין זְעֵירוּת שְׁנִין יְחֵי אִין סַגִיאוּרת שְׁנִין בָּתַר דִפְלַח לְמָרֵי עַלְמָא בְּעַלְמָא הָדֵין לְעַלְמָא דַאֲתֵי אֲגַר עוֹבָדֵי יְדוֹי יַחְסִין וְחוּכְמַת אוֹרַיְתָא דַיְיָ לִגְבַר דַעֲתִיר בְּחוּכְמְתָא הֵיכְמָה דְמַעַסַק בָּהּ בְּעַלְמָא הָדֵין וְאִשְׁתַּדַל בְּאוּלְפָנָא כְּדֵין תְּנוּחַ עֲלוֹהִי עַל בֵּית קְבוּרְתֵּי וְלָא תַשְׁבְּקִינֵי בְּלְחוֹדוֹהִי הֵיכְמָה וְלָא שַׁבְקַת אִיתְתָא לְגוּבְרָהּ בִּלְחוֹדוֹהִי לְדַמְכָא: אִית בִּישׁוּתָא מְרָעִיתָא חֲמִית בְּעַלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְלֵית לֵיהּ אָסוּ גְבַר דִיכְנוֹשׁ עֲתַרְתָּא וְלָא עֲבִיד מִינֵיהּ טַב לְסוֹף יוֹמַיָא הַהוּא עוּתְרָא נְטִיר לֵיהּ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ לְעַלְמָא דְאָתֵי: וְהַהוּא עֻתְרָא דִי יִשְׁבַּק לִבְרֵיהּ בָּתַר מוֹתֵיהּ יְהוֹבַד עַל דִיקְנָא לֵיהּ בְּגַוָן בִּישׁ וְלָא יִתְקַיֵים בְּיַד בְּרֵיהּ דִי יוֹלִיד וְלָא אִשְׁתָּאַר לֵיהּ בִּידוֹי מִדַעַם: הֵיכְמָה דִי נְפַק מִמְעֵי אִימֵיהּ עַרְטִלַי בְּלָא כְסוּ וּבְלָא מִדַעַם טַב כְּדֵין יְתוּב לְמֵיזַל לְבֵית קְבוּרְתֵּיהּ חֲסִיר מִן זְכוּתָא הֵיכְמָא דִי אָתָא בְּעַלְמָא הָדֵין וּמִדַעַם אֲגַר טַב לָא יְקַבֵּיל בְּטוֹרְחֵיהּ לְסוֹבְרָא עִמֵיהּ לְעַלְמָא דְהוּא אָזִיל לְמֶהֱוֵי לִזְכוּ בִּידֵיהּ: וְאַף דָא בִּישְׁתָּא מְרָעִיתָא וְלֵית לַהּ אָסוּ דְכָל קֳבֵיל אֲתָא לְעַלְמָא הָדֵין הָסִיר מִן זְכוּתָא כְּדֵין יֵיזִיל לְעַלְמָא הַהוּא וּמַה מוֹתַר הֲוָה לֵיהּ דִי טָרַח לְקַבָּלַת רוּחֵיהּ: אַף כָּל יוֹמוֹהִי בַּחֲשׁוֹכָא שָׁרָא בְּדִיל דְלַחְמוֹהִי בִּלְחוֹדוֹהִי טָעִים וּבְנִכְסִים סַגִי חָזֵי וּבְמַרְעִין וְרוּגְזָ הֲווּ חַיּוֹהִי: וְהָא דִי חֲזֵירִת אֲנָא טָבָא הוּא לִבְנֵי אֱנָשָׁא וּדְשַׁפִּיר לְהוֹן לְמֶעְבַּד בְּעַלְמָא הָדֵין דְיֵיכְלוּן וְיִשְׁתּוּן מִן טוֹרְחוּתֵיהוֹן בְּדִיל דְלָא לְאוֹשָׁטָא יְדָא בְּאַנִיסָא וַחֲטוֹף וּלְמִיטַר פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וּלְמֵיחַן עַנְיֵי נִכְסָא מִן בְּגַלַל דְיֶחֱזוּן טַבְתָא בְּכָל טוֹרְחוּתְהוֹן דִי טָרְחוּ בְּעַלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא מִנְיַן יוֹמֵי חַיוֹהִי דִגְבַר דִי יְהַב לֵיהּ יְיָ בְּמַזָלֵיהּ אֲרוּם הוּא חוּלָקֵיהּ וְלֵית אָחוֹרָן בַּר מִינֵיהּ: אוּף כָּל אֱנָשׁ דִיהַב לֵיהּ יְיָ עוּתַר וְנִכְסִין וְאַשְׁלְטֵיהּ יְיָ לְמֵיכַל מִינֵיהּ בְּעַלְמָא הָדֵין וּלְמֶעְבַּד מִנֵיהּ צִדְקְתָּא וּלְקַבָּלָא אֲגַר שְׁלִים לְעַלְמָא דְאָתֵי וּלְמִבְרַת בְּטוֹרְחֵיהּ עִם צַדִיקַיָא הָא דָא מַתְּנָא דְאִתְיְהִיבָא לֵיהּ בְּמַזָלֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ הוּא: אֲרוּם לָא יוֹמִין סַגִיאִין חַיֵי אֱנָשׁ דִי יִדְכַּר יָת יוֹמֵי חַיוֹהִי כַּמָה מִנְהוֹן עֲתִידִין לְמֶהֱוֵי טַבְיָן וְכַמָה מִנְהוֹן עֲתִידִין לְמֶהֱוֵי בִּישָׁן מְטוּל דְלָא אִתְמַסְרוּ לִבְנֵי אֱנָשׁ אֲרוּם מִן קֳדָם יְיָ אִיתְגְזַר עֲלוֹהִי כַּמָה יוֹמִין אִיסְתְּגִיף וְכַמָה יוֹמִין יֶיחֱי בְּחֶדְוַת לִבֵּיהּ:

מסורה

ה' יפה ה' בקריאה וסימ' וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ. יפה עשיתיו ברוב דליותיו. את הכל עשה יפה בעתו. טוב אשר יפה לאכול ולשתות. הנך יפה דודי אף נעים: ולשמוח ב' א' מל' וא' חס' וסי' כי אם לאכל ולשתות ולשמוח. ולשאת את חלקו ולשמח בעמלו. קדמא מל'. כי האלהים ו' וסימ' לעיל בסיפר' ויש סי' רא:

ורבה היא על האדם · בהרבה בני אדם היא נוהגת: עושר ונכסים · לפי פשוטו כמשמעו: ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו · שיהא שמח בחלקו למצוא קורת רוח בעשרו כי שואף לעשוק ולהרבות הון כענין שנאמר והוא ימות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה לאכול הימנה לעתיד ואיש נכרי יטול אותו ממנו ויטול אותו ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו ומדרש א אגד' בדברי תורה: עושר ונכסי' וכבוד · מקר' משנה ואגדה: לא ישליטנו · שלא זכה לתלמוד ומתוך כך אין הנאה ממנו במוס דבר הוראה וכי איש נכרי יאכלנו · זה בעל התלמוד: אם יוליד איש מאה · בני': ורב שיהיו ימי שניו · לו ורב לשון דידי לכל טובה: ונפשו לא תשבע · מאות' הטובה שאינו שמח בחלקו ל להתקרר רוחו במה שמדו: וגם קבורה לא היתה לו · פעמים שנהרג וכלבי' אוכלים אותו וכל הדברי' האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה חומד של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו וכלבים אכלוהו: טוב ממנו הנפל · של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה טובה ולא נתאוה לה ואין לו ל להצטער: ואילו חיה · ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו הואיל ו וטובה לא ראה הלא סופו לשוב אל העפר כמאמר העניים: כל עמל האדם · בשביל פיהו הוא שנהנה ו ואוכל בעולם הזה ו והבא וזה לא נהנה בחייו: וגם הנפש לא תמלא · בתמיה כלומר זה אפילו תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי ל לשון השגת תאוה ו ואחרי שכן הוא מה יותר לו בחכמתו משאם היה כסיל · ומה לעני חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים ד"א וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו: טוב מראה עינים מהלך נפש · טוב היה והכשר לזה לראות עושרו למראה עיניו מתאכל ומשתה ההולך בנפש · דבר אחר טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק כי לא נתן לב היכן נפשו תלך כשימות: גם זה הבל · הוא הניתן לרשעים: מה

יש רעה · רב בלשון הקדש על ארבעה ענינים האחד רב שהוא הפך מעט לרב תרבו את נחלתו והשני רב את יוצרו מלשון ריב והשלישי רב מלשון רבה קשת אך הוא מפעלי הכפל כמו השמיעו על בבל רבים והבא אחריו יורה עליו והוא על משקל דלים רכים ופעל עבר מן רכים יען רך לבבך וכן וצדיקים רב ויהושע ויורה עליו תחלת הפסוק ו ושלח חציו ויפיצם והרביעי גדול כמו מוסיף ורב והצילם על כל רב ביתו קרית מלך רב והוא דוד כענין קרית חנה דוד ויש מפרשי' שהוא המקום ואיננו נכון בעבור שלא הודיע המלות ו ותהיינה למלך הרב ולשון רבים רבי המלך ולשון נקבה רבה ורבה היא על האדם: איש ו יש מפרשים נכסים כמו רכוש ומלת חסר ומלת מלא על דרך אחת והם שניהם מן הפעלים העומדי' אף על פי שצריכין סמיכה והענין כשיאמ' האומר חסר הוא פלוני צריך שיוסיף לבאר חסרונו אם מחכמה אם מהון אם מגדולה הלא ת תראה חסר משוגעים אני והוא סמוך וענינו חסר אני משוגעים וכן מלא ימים וכן ו ואיננו חסר מכל תאות נפשו והוא בבנינים הכבדים פועל יוצא כמו ותחסרהו מעט מאלהים שמתו חסר מעט מאלהים וטעם האומר כי הוא יוצא לשנים פעולים ונמצא מן הכבד הנוסף ו והממעיט לא החסיר ענינו לא הוליד חסרון והנה הוא כמו פועל יוצא כמו העדיף: אם יוליד · אם יוליד בנים רבים ודרך לשון הקדש לזכור עשרה ומאה ואלף בעבור ה היות' כלל חשבון הלא תראה כי בהשלמת העשרה תחל באחד גם יזכרו שבעה ובמקומו אפרשנו · ושנים רבות יחיה עד שיהיה ישים · ורב שיהיו ימי שניו מנהג העולם · וגם קבורה התכריכין שיקבר בהם המת והנפל הוא נפל אשת: כי בהבל · וצריך שיתעלם שמו ולא יזכר: גם שמש · ישוב לנפל ואמר הנה הנפל שלא ראה אור העולם ולא ידע מאומה · נחת היה לו כי לא עמל בדברי העולם וזה בעל העושר שראה אור העולם וידע כי לא היתה לו מנוחה כי אם עמל בלא שכר ולא תענוג בשתי העולמות: ואלו חיה · זאת המלה כמו ואילו לעבדים ולשפחות ויש מפרש שאמר שהיא מורכבת מן אם ומן לו · ואלף פעמים אלף אלפים כמו עשרים פעמים הם ארבע מאות · אל מקום אחד הוא הקבר: כל עמל · תמה על הכסיל שלא ראה טובה והלא עיקר כל עמל כדי שיאכל אדם ולא ימות · ועוד וגם הנפש לא תמלא שלא תשבע ואילו היה לה כל הון שבעולם וכל חטה · ועוד גם ישוב על הנפש שלא ימלא כי מיד ירד המאכל ממנו: כי מה יותר לחכם · אם יבקש החכם ממון אין קץ ונפשו לא תמלא כנפש הכסיל מה יתרון יש לו · ועוד מה לעני יודע העני שהוא יודע ומבין מה לו להלוך בדרך הכשרים כנגד החיים חיים במקום הזה עם התואר כמו חיים כלכם: טוב · אמר מה לחכם שהלוך נפשו בדרך הכסילים שנפשם לא תמלא די לו המנחה הנראה לעין אף על פי שהנראה ואשר יעלה במחשבת הנפש הבל · פירוש אחר שיהיה טוב מראה עינים דברי החיים שבעיני ומה הסרון לבעליה כי אם ראות עיניו: מה

ורבה ד' וסימ' בסדר משפטים וישעיה סימן ו': חסר ד' וסימ' כי מה אתה חסר עמי דירבעם · כד הקמח לא כלתה · וגם בדרך כשהסכל · ואיננו חסר לנפשו: שנין ג' וסימ' כפי שנין ישיב את גאלתו · ובמספר שניו ולא חקר · ורב שיהיו ימי

ו יש רעה אשר ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם: איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכל ממנו כי איש נכרי יאכלנו זה הבל וחלי רע הוא: אם יוליד איש מאה ושנים רבות יחיה ורב שיהיו ימי שניו ונפשו לא תשבע מן הטובה וגם קבורה לא היתה לו אמרתי טוב ממנו הנפל: כי בהבל בא ובחשך ילך ובחשך שמו יכסה: גם שמש לא ראה ולא ידע נחת לזה מזה: ואלו חיה אלף שנים פעמים וטובה לא ראה הלא אל מקום אחד הכל הולך: כל עמל האדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא: כי מה יותר לחכם מן הכסיל מה לעני יודע להלך נגד החיים: טוב מראה עינים מהלך נפש גם זה הבל ורעות רוח:

אית בישתא דחזית בעלמא הדין תחות שמשא ורבתא היא על בני אינשא: גבר די יהב ליה יי במזליה עותר ויקר ונכסין וליתוהי מחסר לנפשיה מכל די יתרעי ולא אשלטיה יי על חוביתיה למטעם מיניה אילהין ימות בלא ולד ולא חס קריביה לאחסנותיה ליה ארום אנתתיה תהא מתנסבא לגבר חילונאי ויחסניניה וייכליניה כל דין גרמו ליה חובוהי דלא עבד מיניה מידעם טב ואתהפיך עתריה למהוי ליה להבלו ולמרעא בישא: אין יוליד גבר מאה בנין ושנין סגיאין יחי ובשלטנותא ורבנותא הוא די יהון יומי שנוהי ונפשיה לא שבעת מן טבתא דהוות ליה על די רחים על עתריה ולא קנא מניה שמא טבא אף בית קבורתא לא הוות מזמנא ליה אמרית אנא במימרי דטב מיניה שליא דלא חזא עלמא הדין: ארום בהבל ואתא בעלמא הדין ובחשוכא שמיה מתחפי מן בגלל דלית ליה זכותא ושום טב לא קנא למהוי מדכר: ואף ניהור אוריתא לא חמא ולא ידע בין טב לביש למבחן בין עלמא הדין לעלמא דאתי: ואלולי הוו יומי חיוהי דגברא הדין אלפין שנין ובאוריתא לא עסיק ודינא וצדקתא לא עבד בשבועת מימרא דיי דביום מותיה נחתא נפשיה לגהינם לאתר חד דכל חייבא אזלין תמן: כל טורח דגברא בדיל מזון פומיה הוא טרח ועל מימר פומא דיי מייתין ואף נפשא דאנש לא תשבע מכלא ומשתיא: ארום מה מותרא אית לחכימא בעלמא הדין יתיר מן שטיא בגין דרא בישא דלא מתקבל עלויהון ומה אית ליה ההוא גברא עניא למעבד אלהן למיעסק באוריתא דיי בגין די ינדע היכדין למהך עתיד למהך לכל קביל צדיקיא בגינתא דעדן: טב לגברא למחדי על עלמא דאתי ליה ולמעבד צדקתא ולמחמי אגר טב על עובדוי ליום דינא רבא מן די יזיל לעלמא ההוא בסיגוף נפש ברם דין לגברא חייבא חבלו ותבירות רוחא:

שניו: לזה ג' וסימ' הלא לזה יענו במחולות לאמר · אך לשקר שמרתי את אשר לזה · ולא ידע נחת לזה מזה: יותר ז' מל' בליש' וסימ' נמס' לעיל בסיפר' סימן כ': להלוך ד' חס' וסימ' ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים · כי כאן י"' לתתי להלך עמכם · מה לעני יודע להלך נגד החיים · להלך אל אל כמשפט: לדין ג' וסימ' בתלים סימן כ':

מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע. שהוא אדם כך וכך ולמה יבקש הליכת הכפש עד שיהיה כפלוני ויתכן שלא ישיגנו ואין ראוי לאיש שכל שידין עם שתקיף ממנו על כן אין ראוי לו לבקש מה שהחיים מבקשים ויעשה זאת כנברא שיהיה כמו הם: כי יש דברים הרבה. חוץ מהליכת הכפש מתאות העולם לקבץ הון כמו לבקש מרדה ודברי חשק ו וכלם והדומה להם מרבים הבל יוסיפו על הבלו של אדם ודי לו שהוא הבל גם זה ה הפסוק ישוב על העני היודע שראוי לו ל להשמר מכל הבל כי מה יותר יש לו: כי מי. גם זה ישוב לענין העני היודע כי לא ידע האדם מה טוב לו ב בחיים אם העושר ואם העוני וימי חיי הבלו הם במספר ראוי ם שיעשה אות' כצל עובר ולא יבקש הליכת ה הכפש עד שיעזוב ה הממון כי לא יועיל כל מה שיעזוב אפילו לא ידע מה יעשה אחריו בממונו וענין יעשם כצל שיחשו במחשבתו כמו שהכל איננו עומד רגע אחד כן ימיו ילכו ויעברו שהם העיקר אף כי כל מה שיקרה להם מטוב ועד רע ו ועושר ועוני ופי' אחר בפסוק והסכל ירבה דברי' טוב שם. גם זה הפסוק טוב שם דבק בראשונים כי העני היודע שמעשיו טובים יותר כבוד לו הוא השם משמן הטוב ו ויותר יתענג ויום ה המות הוא טוב לאשר יש לו שם טוב מיום הולדו כי ביום הולדו לא ידע איש מה יהיה אם טוב ואם רע ובמותו נקרא שמו ונודע שהוא אדם טוב ויתכן היות ויום המות טוב לבעל השם הטוב בעבור שימצא מנוחה ושכר טוב ולא יראה עמל ואין כן ביום הולדו כי אדם לעמל יולד וים מפרשים ויום המות חייב אדם שיעלה על לבו יום המות מיום הולדו והענין בעצמו טוב לכן איככו מענין הפסוק: טוב ללכת. בעבור ראותו מה הוא סוף כל האדם שהוא המות ובעודנו חי יתן אל לבו: טוב כעס. כבר בארו חכמי הראיות שיש באדם שלש נפשות האחת הנפש הצומחת והענין כי כמו שיש במיני הצמחים והדשאים וכל עץ כח קרא שמו נפש או מה שתרבה שיגדל גשם הצמח ויגביהנו וירחיבנו כן יש באדם וזאת הנפש מתגברת עד זמן קבוץ וזאת הנפש היא המתאוה והצריכ' לאכול והנפש השנית נפש הבהמה והיא בעלת ההרגשות חמשה ובעלת התנועה ההולכת ממקום למקום וזאת הנפש גם היא באדם ולאד' לבדו נפש שלישי' היא הנקראת נשמה היא המדברת המכרת בין אמת ושקר בעלת החכמ' והנפש השנית היא אמצעית בין שתי הנפשות והאלהים נטע שכל באדם הוא הנקרא לב למלאת חפץ כל נפש בעתו וגם עזרהו במצות תעמורנה כל דבר על מתכונתו ואין זה הספר מוכן לדבר על סוד הנפש כי עמוק הוא ולא יוכל מבין לעמוד על האמת כי אם אח' קריאת ספרי רבי' ולולא שהוצרכתי להזכיר חלקי הנפשות בעבור פירושי הפסוקים לא רמזתי לכלל אף כי לפרט ועיקר הצורך הוא פירוש בדברי שלמה בספר הזה דברים קשים מהם שיאמר במקומות רבים דבר ויאמר הפך הדבר ובעבור זה אמרו חכמי ישרא' ז״ל בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה אמ' טוב כעס משחוק והפך זה כי כעס בחיק כסילים ינוח וכן כי ברוב חכמ' רב כעס והפך זה והסר כעס מלבך וכן טוב אשר יפה לאכול ולשתות והפך זה טוב ללכת אל בית אבל וכן ושבחתי אני את השמחה והפך זה ולשמחה מה זו עושה וכן כי מה יותר לחכם מן הכסיל והפך שיש יתרון לחכמה וכן ושבח אני את המתים והפך זה כי לכלב חי הוא טוב וכן כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול והפך כי עת לכל חפץ וכן וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים והפך יש רשע מאריך ברעתו וכן אשר יהיה טוב ליראי האלהים והפך יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים והמחפש היטב ימצא עוד כאלה בספר הזה וידוע כי הקהל שהחכמים לא יחבר ספר ויסתיר דבריו בספרו והוכרך אחד מן המפרשים לפרש מלת קהלת כמו קהלת יעקב ואמר כי תלמידיו חברו הספר וכל אחד אמר כפי מחשבתו וזה איננו נכון כלל בעבור ויותר שהיה קהלת חכם והנה הוא אדם אחד ועוד בקש קהלת למצוא דברי חפץ והראיה הנמור' אני קהלת הייתי מלך ואח' שהעיד הכתו' על שלמה שאחריו לא יקום חכם כמוהו וידענו שאין בדבריו הפך רק הם כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת ועתה אפרש אותם בדרך קצרה אף על פי שהשלש נפשות נקראות בשם אחד בעבור התאחדם כי הנשמה תקרא רוח ונפש לכן אשים שמות להם למען לא אאריך בתואר כל אחת ויהי שם הנפש המתאוה לאכול ולמשגל וחשק המשגל נפש ויהי שם נפש בעלת ההרגשה המבקשת שררה וגדולה רוח ויהי שם נפש בעלת החכמה נשמה גם כן חלקם רבינו סעדיה גאון ז״ל וידוע כי בהתגבר הנפש תחלש הנשמה ואין לה כח לעמוד לפניה בעבור היותה גוף וכל יצריו עוזרים אותה על כן המתעסק באכילה ושתיה לא יחכם לעולם ובהתחבר

מה שהיה כבר נקרא שמו. חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו. כבר נקרא שמו כלומר כבר היה ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו: כי יש דברים הרבה. שנתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות הכל הרבו לו ומה יותר לו משמת: כי מי יודע. כי מי אשר יודע מעשי' טובים ומה לאדם ל לעשות בחייו שיהיו ט טובים לו לעולם ה הארוך: מספר ימי חיי הבלו. שהם מעט מספר: ויעשם. לאותם מעשים בשעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף ה העובר ואף על פי ש שאמ' שלמה כצל סתם ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם ק קבוע' כבר פירשו דוד אביו ימיו כצל עובר זהו כלו של עוף ה הפורח כך נדרש ב במדרש: כי מי יגיד לאדם. במה יתקיים הון שקבץ מעוסק ל לבניו אחריו תחת ה השמש: טוב שם משמן טוב. יפה לאדם שם טוב משמן טוב. וביום המות טוב השם מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן יותר משאר מ משקין שהשמן אתה נותן לתוכו מים והוא צף ועולה וניכר אבל שאר משקים אתה נ נותן לתוכן מים והם בולעים. טוב שם משמן טוב שם טוב עולה למעלה שנאמר יורד למטה שנאמר כשמן הטוב היורד על הזקן ואגדלה שמך שמן טוב למטה ושם טוב לעולם שנאמר יהי שמו לעולם שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר שם טוב לסוף העולם אמר רבי יהודה ברבי סימון מצינו בעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנמשחו משמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. כולדה מרים אין הכל יודעי' מה היא מתה כשנסתלקה הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן: טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתו': מלכת אל בית משתה. שהיא מידה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם. בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם כופו של כל אדם לבא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמלו לי במותי דידל ידלוניה דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דיילוה ילווניה. דבר אחר באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשת' זימנו ולא הלך יכול לומ' לו סופך שיולד לך בן ושם אהיה עמך תבא לך שמחת חתונת בניך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יבעט טוב היה להם לדור המבול אם הראם הקב״ה פנים זעומות על עבירות שביד' משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קימעא רוע פנים היו חוזרי' למוטב טוב היה לארוכיהו אם עכבו אביו על כל יתרה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: ייטב לב. יהפוך לב האדם להטיב דרכיו: לב

ב׳ מלין כתי׳ ה׳ במצעות תיבותא ולא קריין וסימ׳ בהחפזם וילכו אחריהם עד הירדן׳ בחשדה ויקם המלך לילה׳ וחד פליגא עליה. שהתקיף מה שהיה כבר נקרא שמו ונודע׳ כצל ה׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר באיוב סוף סימן י״ג׳ כל לשון אבל על כמ״ה אל וסי׳ כי ארד אל בני אבל שאלה׳ כי התאבל שמואל אל שאול׳ עד מתי אתה מתאבל אל שאול׳ וקראו אבר אל אבל׳ ללכת אל בית אבל:

חצי הספר בפסוקים

מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ וְנוֹדָע אֲשֶׁר־הוּא אָדָם וְלֹא־יוּכַל לָדִין עִם שֶׁהַתַּקִּיף מִמֶּנּוּ: כִּי יֵשׁ־דְּבָרִים הַרְבֵּה מַרְבִּים הָבֶל מַה־יֹּתֵר לָאָדָם: כִּי מִי־יוֹדֵעַ מַה־טּוֹב לָאָדָם בַּחַיִּים מִסְפַּר יְמֵי־חַיֵּי הֶבְלוֹ וְיַעֲשֵׂם כַּצֵּל אֲשֶׁר מִי־יַגִּיד לָאָדָם מַה־יִּהְיֶה אַחֲרָיו תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב וְיוֹם הַמָּוֶת מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ: טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ: טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב:

מַה דַּהֲוָה בְּעָלְמָא הָא כְּבַר אִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ וְאִשְׁתְּמוֹדַע לִבְנֵי אֱנָשָׁא מִן יוֹמָא דַהֲוָה אָדָם קַדְמָאָה וְכוּלָּא גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ הִיא וְלֵית רְשׁוּ לְגַבְרָא לְמֵיקַם בְּדִינָא עִם מָרֵי עָלְמָא דְתַקִּיף מִינֵּיהּ: אֲרוּם אִית פִּתְגָּמִין סַגִּיאִין דְּמַסְגִּין הֲבָלוּ בְּעָלְמָא מַה מוֹתַר אִית לְגַבַר דְּמִתְעַסַּק בְּהוֹן: אֲרוּם מַן הוּא דְּיִנְדַּע מַה טָּב לֶאֱנָשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין אֱלָהֵן לְמֶעְסַק בְּאוֹרַיְתָא דִּי אִינוּן חַיֵּי עָלְמָא וְכָל מִנְיַן יוֹמֵי חַיֵּי הֶבְלוֹ דְּיֶחֱיֵי בְעִידָּן מוֹתֵיהּ אִינוּן חֲשִׁיבִין בְּעֵינוֹי כְּטוּלָּא וּמַן הוּא דִּי חַוֵּי לֶאֱנָשָׁא מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּאַפּוֹתֵי בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא: טַב שְׁמָא טָבָא דִּיקְנוֹן צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין יַתִּיר מִמִּשְׁחָא רְבוּתָא דַהֲוָה מִתְרַבֵּי עַל רֵישׁ מַלְכַיָּא וְכַהֲנַיָּא וְיוֹמָא דְיִשְׁכּוֹב גְּבַר וּמִפְטַר לְבֵית קְבוּרְתָּא בְּשׁוּם טַב וּבִזְכוּתָא מִן יוֹמָא דִּי אִתְיְלִיד רַשִׁיעָא בְּעָלְמָא: טַב לְמֵיזַל לִגְבַר אֲבִילָא לְנַחָמוּתֵיהּ מִלְּמֵיזַל לְבֵית מִשְׁתַּיָּא דְחַמְרָא דְּמִתַלְעֲבִין דִּי בְּבֵית אֲבִילָא תַּמָּן הוּא סוֹף כָּל אֱנָשָׁא לְמֵיזַל דִּי עַל כּוּלְּהוֹן אִתְגְּזֵרַת גְּזֵירַת מוֹתָנָא וּמַן בִּגְלַל דְּיִהַךְ לְבֵית אֲבִילָא גַּבְרָא צַדִּיקָא יָתִיב וְיִתֵּן לְלִיבֵּיהּ מִלֵּי דְּמוֹתָא וְאִין אִית בִּידֵיהּ מִדַּעַם בִּישׁ יִשְׁבְּקִינֵּיהּ וְיָתִיב בִּתְיוּבְתָּא קֳדָם מָרֵי עָלְמָא: טַב רְגִיז דִּרְגֵז מָרֵי עָלְמָא עַל צַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין מִן חוּכָא דִּי הוּא מְחַיֵּיךְ עִם רַשִׁיעָא אֲרוּם בְּאַבְאָשׁוּת אַפֵּי שְׁכִינְתָּא אָתֵי בְּצוּרְתָּא וּפוּרְעֲנוּתָא בְּעָלְמָא בְּגִין לְאוֹטָבָא לֵב צַדִּיקַיָּא וִיצַלּוֹן קֳדָם מָרֵי עָלְמָא דְּהוּא מְרַחֵם עֲלֵיהוֹן:

לב חכמים בבית אבל· מחשבותם על יום המיתה: ולב כסילים בבית שמחה· אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם: כי כקול הסירים. עצי קוצים שאפי"כם בלעז: תחת הסיר· תחת סיר נחשת הכפוי על תבער' קוצים והם מקשקשי' לתוכה אמר ר' יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קיסיא מודיעי' אף אנו מן העצים ויש בורך בנו אף הכסילי' מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים: גם זה הבל ועמל. הוא שמסר הקב"ה ל לבריות להיות יגעים ומקנתרים בהם: כי העושק יהולל חכם כשהכסיל מקנתר את החכם מערבב דעתו וגם הוא ככסל דתן ואבירם קנתרו את מ משה לומר ירא י' ע עליכם וישפוט וגו' וערבבוהו ואמרו את ונרמו לו שהקפיד כ כנגד הקב"ה ואמר ו והבל לא הבל את עמך וכנגם כרב' שהסיבוהו עתה תראה ולא תראה במלחמת פלשים ואח' מלכים: לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנ' לאדם שנאמר כי י' יתן חכמה. עושק· לשון ריב וקנתורין יש פנים אחרים אך מ מפרדין המקרא' זו מזו וכי האמור בראש המקרא מוכיח ס מחובר למקרא ס שלפניו: טוב אחרית דבר מראשיתו. כמשמעו בראשי' הדב' אין אנו יודעי' מה יהא בסופו אבל כשאחרית טוב נגמר בטובה. דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שהוא מראשיתו טוב נתכוונו לטובה כשהתחילו בו רבי מאיר היו קראים ודרים כולים מילתא דר' אלישע בן אבויה במדרש קהלת: ארך רוח· המאריך רוגזו ואין ממהר לריב: אל תבהל. אל תמהר: אל תאמר מה היה שהימים וגו'. אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים כדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת· שהכל לפי זכות הדורות: טובה חכמה וגו'. חכמתם עמדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא החכמה: ויותר לרואי השמש· יתרון היא החכמה לכל הבריות· רואי השמש הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוון זה אלא במי שהחמה רואה אותו: כי בצל החכמה בצל הכסף· כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר שיבא: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה· ועוד החכמה יתירה על הכסף שהחכמת' תחיה בעליה:

ראה

שחוק הכסיל ד' בליש' שחוק חסרי' בכתובי' וסי' נמס' בירמיה סימן כ' ועיין במשלי סי' י"ד: בחיק כלהון מ"ל בליש' במ"ד חס' וסי' כליותי בחקי· ותחבק חק נכריה· שחד מחק רשע יקח· ושחד בחק חמה עזה: בצל י"ב רפין וסי' על כנבאו בצל קורתי· בחרב בציון שאון זרים תכניע· כי בצל החכמה בצל הכסף ב' בפסו'· בצל חשבון עמדו· בצל ידו החביאני·

לֵ֤ב חֲכָמִים֙ בְּבֵ֣ית אֵ֔בֶל וְלֵ֥ב כְּסִילִ֖ים בְּבֵ֥ית שִׂמְחָֽה׃ ט֗וֹב לִשְׁמֹ֛עַ גַּעֲרַ֥ת חָכָ֖ם מֵאִ֕ישׁ שֹׁמֵ֖עַ שִׁ֥יר כְּסִילִֽים׃ כִּ֣י כְק֤וֹל הַסִּירִים֙ תַּ֣חַת הַסִּ֔יר כֵּ֖ן שְׂחֹ֣ק הַכְּסִ֑יל וְגַם־זֶ֖ה הָֽבֶל׃ כִּ֥י הָעֹ֖שֶׁק יְהוֹלֵ֣ל חָכָ֑ם וִֽיאַבֵּ֥ד אֶת־לֵ֖ב מַתָּנָֽה׃ ט֛וֹב אַחֲרִ֥ית דָּבָ֖ר מֵֽרֵאשִׁית֑וֹ ט֥וֹב אֶֽרֶךְ־ר֖וּחַ מִגְּבַהּ־רֽוּחַ׃ אַל־תְּבַהֵ֥ל בְּרֽוּחֲךָ֖ לִכְע֑וֹס כִּ֣י כַ֔עַס בְּחֵ֥יק כְּסִילִ֖ים יָנֽוּחַ׃ אַל־תֹּאמַר֙ מֶ֣ה הָיָ֔ה שֶׁהַיָּמִים֙ הָרִ֣אשֹׁנִ֔ים הָי֥וּ טוֹבִ֖ים מֵאֵ֑לֶּה כִּ֛י לֹ֥א מֵחָכְמָ֖ה שָׁאַ֥לְתָּ עַל־זֶֽה׃ טוֹבָ֥ה חָכְמָ֖ה עִֽם־נַחֲלָ֑ה וְיֹתֵ֖ר לְרֹאֵ֥י הַשָּֽׁמֶשׁ׃ כִּ֛י בְּצֵ֥ל הַֽחָכְמָ֖ה בְּצֵ֣ל הַכָּ֑סֶף וְיִתְר֣וֹן דַּ֔עַת הַֽחָכְמָ֖ה תְּחַיֶּ֥ה בְעָלֶֽיהָ׃

לִבְּהוֹן דְחַכִּימַיָא אָנִין עַל חוּרְבַּן בֵּית מוּקְדְשָׁא וְעָצִיב עַל גָּלוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְלֵב שַׁטְיָא בְּחֶדְוַת בֵּית לֵיצָנוּתְהוֹן אָכְלִין וְשָׁתָן וּמִתְפַּנְקִין וְלָא יִתְבוּן עַל לִבְּהוֹן סִיגוּף אֲחֵיהוֹן: טַב לְמִיתַּב בְּמִדְרַשׁ בֵּית אוּלְפָנָא לְמִשְׁמַע נְזוּף גְּבַר חַכִּימָא בְּאוֹרַיְתָא מִגְּבַר דְּאָזִיל לְמִשְׁמַע קָל טַבְלָא וְשַׁטְיָין: אֲרוּם כְּקָל קִיבְלַת כּוּבִין דְּמִתּוֹקְדִין תְּחוֹת דּוּדָא כְּדֵין קָל חוּכָא רְשַׁטְיָא אוּף דֵּין הֲבָלוּ: אֲרוּם אֲנִיסָא יְהַתֵּל בְּחַכִּימָא בְּגִין דְּלָא אָזִיל בְּאוֹרְחָתֵיהּ וּמְהוֹבֵד בְּמִילוֹי בִּישַׁיָא יַת חוּכְמַת לֵב חַכִּימַת דְּאִיתְיְהִיבַת לֵיהּ בְּמַתְּנָא מִן שְׁמַיָא: טַב סוֹף עִסְקָא מִן שֵׁירוּיֵהּ דִּבְשֵׁירוּיֵהּ לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר מַה דְּעָתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפֵיהּ אֲלָהֵן סוֹף מִילְתָא טַב אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר דְּטַב הוּא וְטַב מִן קֳדָם יְיָ גְּבַר דִּי שַׁלִּיט בְּרוּחֵיהּ וּמְכַבֵּשׁ יִצְרֵיהּ מִגְּבַר דְּאָזִיל בְּגַסּוּת רוּחֵיהּ: וּבְעִידָן דְּתֵיתֵי עֲלָךְ אוֹכַחְתָּא מִן שְׁמַיָא לָא תְבַהֵל בְּנַפְשָׁךְ לְמִרְתַּח וּלְמֵימַר פִּתְגָּמֵי סַרְבָנוּתָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָא אֲרוּם אִין אַנְתְּ סָבִיל יִשְׁתְּבִיק לָךְ וְאִין אַתְּ מְסָרִיב וּמַרְתַּח דַּע אֲרוּם רִתְחָא בְּעִטְפֵי שַׁטְיָין יְנוּחַ עַד כְּדוֹן דִּי הוֹבֵד יַתְהוֹן: וּבְעִידָן עָשְׁקָךְ לָא תֵימַר מַה דַּהֲוַת קַדְמַת דְּנָא טַב בְּעָלְמָא דְּיוֹמִין קַדְמָאִין הֲווֹ טָבִין וְאֶינָשֵׁי דָּרָא הַהוּא הֲווֹ שַׁפִּירֵי עוּבָדָא יַתִּיר מִן אִילֵּין בְּגִין כֵּן טָבָא הֲוַת מַטְיָא לְהוֹן וְאַנְתְּ לָא עַל חוּכְמְתָא שְׁאֵלְתָּא עַל דְּנָא: טָבָא טַבְתָּא חוּכְמְתָא דְּאוֹרַיְיתָא עִם אַחְסָנַת מָמוֹנָא וְיַתִּיר לִגְבַר לְמֶהֱוֵי מְדַבַּר בְּעִנְוְתָנוּתָא עִם גּוּבְרִין דַּיָירֵי אַרְעָא דְּחָזַן טַב וּבִישׁ תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעָלְמָא הָדֵין: אֲרוּם הֵיכְמָה דְּמִסְתַּתַּר גְּבַר בְּטַלַּל חוּכְמְתָא הֵיכְדֵין מִסְתַּתַּר בְּטַלַּל כַּסְפָּא בְּעִידָן דִּי עָבִיד מִינֵּיהּ צִדְקְתָא וּמוֹתַר מַנְדְּעָא חוּכְמְתָא דְּאוֹרַיְתָא תְּחַיֵּית מָרָהָא מִבֵּית קְבוּרְתָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי:

ולהחסות בצל מצרים· ותכתריה והחסות בצל מצרים· בצל דליותיו תשכנה· בצל כנפיך תסתירני· בצל כנפיך יחסיון· בצל שדי יתלונן:

ובהתחבר הנשמ' עם הרוח תנצח' הנפש אז תפקח' מעט עיני הנשמ' להבין חכמות הגויות לכן לא תוכל לדעת החכמות העליונות בעבור כח הרוח המתקשת שר ראש ותיא המולידה הכעס והנה זה פירוש טוב כעס משחוק וענין כי ברוע פנים ייטב לב היא הדאגה כמו מדוע פניכם רעים וענין לב הוא השכל ואחר שתתגבר הנשמה על הנפש ב בעזרת הרוח צריכה הנשמה להתעסק ב בחכמה שתעזור אותה עד שתשכח הרוח ו ותהיה תחת ידיה וזה פירוש אל תבהל ב ברוחך לכעוס וענין כי כעס בחיק כסילים ינוח שהוא עמהם ל לעולם ולא יזוז מהם ועם החכם לא ימצא כי אם בעתו לצורך וענין כי ברוב חכמה רב כעס כענין אל ת תתחכם יותר כי רוב החכמה ירבה כעסו על הבלי העולם ועל בני העולם ויבא מן ה הישוב כענין למה תשומ' וימות בלא עתו על כן הטוב לאדם ש שישקול כל דבריו ו ועניניו במאזני צדק ויתן חלק לכל כנ בעתו וענין והסר כעס מלבך הו' שלא תמשול הרוח עליך וכן והעבר רעה מבשרך היא ה התאוה כי אם אכל כל מאכל שיתאוה פ יביא רעה על בשרו וכן אם הוסיף על המסגל יביא רעה חולה על בשרו וענין בשרו הוא גופו והנה הזכיר בפסוק הזה שיהלים אדם בכל יכלתו הרוח בעלת הכעס והנפש בעלת התאוה וענין טוב אשר יפה לאכול ולשתות כנגד הכסיל העמל לקבץ ממון ולא יתענג ממנו טוב ללכת אל בית אבל הוא האמת וענין כי מה יותר לחכ' שאם יעשה החכם כמעשה הכסיל שלא תשבע נפשו מה יתרון יש לו ושיש יתרון לחכמה הוא האמת וכן ושבחתי אני את השמחה כי היגעים בעולם ואינם מבקשים חכמה השמחים הם יותר משובחים מהדואגים לאבל ולשמחה מה זו עושה הוא האמת ופי' ושבח אני את המתים כנגד העשוקים וענין כי לכלב חי הוא טוב דברי בני האד' וגם כתו' למעלה וגם לב בני האד' מלא רע והוללות בלבב' וכן כי אין מעשה וחשבון דבריהם וענין כי עת לכל חפץ הוא האמת וענין וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים ככל על הרוב ידבר וענין יש רשע הוא הנמצא לפרקים מעטים וכבר הזכרתי בתחלת כי הספר בעבור רע מעט אין בחכמ' העליונה למנוע טוב רב וכמו זה בספר משלי שיאמר וקובץ על יד ירבה והוא האמת ויש מפזר ונוסף עוד הוא המעט וכן יש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים אשר תמצא בספר הזה דבר ופעם שנית יראה שיאמר הפך הדבר גם כי תמצא בספר משלי כמו אל תען כסיל ענה כסיל גם כן מדברי הנביאים ובתורת אלהינו שהוא העיקר כמו אפס כי לא יהיה בך אביון כי לא יחדל אביון וכלם אמת: לב חכמים. אחר שהזכיר טוב ללכת אל בית אבל אמר כי חכמי לב אפילו כשלא ילכו אל בית האבל תמיד בלבם: טוב. יותר טוב יהיה למי שאינו חכם לשמוע גערת חכם בו ויותר תועילנו ואם הגערה תועיל אף כי דברי חכמתו והענין שאפילו גערת חכם שכעס יותר תועיל ותתענג הנשמה בה משמוע שיר כסילים: כי כקול. סירים כמו קוצים מלשון הנני שך את דרכך בסירים והענין שישים על דרכם סירים וקוצים ותחת הסיר כמו בשבתנו על סיר הבשר ובא סיר עם סירים ביחד ואיננו מענין אחד והוא לשון נחות כמו רוכבים על סוסים עירים ושלשים עיירים להם ואמר גם זה הבל וישוב על שיר כסילים ועל השחוק והשמחה שלהם אין טעם לה וענין כי אם קול וצעקה כקול הסירים: כי העושק. הזכיר כי הטוב לחכם שלא יתעסק בדברי השחוק והזכי' שיש דבר שיסבנו מהולל והוא העושק ויחסר דבר טרם מתנה בעבור היות ויאבד לשון זכר כענין ושונא מתנו' יחיה וכמוהו עד נמצא עולתה בך: טוב אחרית דבר מראשיתו. אמר כי החכם ראוי שלא יאהב מתנות וכל דבר שיעשה יביט מה אחריתו כי הוא העיקר הלא תראה כי החכ' יאכל רפואה היא מרה בראשונה בעבור שתועיל באחרונה וימנע עצמו מלאכול מתוק שהוא טוב בראשיתו ורע באחריתו ושיהיה ארך רוח וארך הוא שם התואר על משקל ילך ויבא הלך יקר שאת: אל תבהל. ענין תבהל כמו אל תמהר וכן ויבהילו להביא את המן וכבר פירשתי הפסוק הזה בפסוק טוב כעס: אל תאמר· עודנו מצוה ומזהיר לחכם שישמח בחלקו ואם היה עני כמו שכתוב למעלה מה לעני יודע ויאמר שלא יתעסק בדברי קנות ממון כי אם מה שיספיקנו ולא יכעס בעבור שיש לכסיל ממון רב ממנו ושיהיה ארך רוח ואל יאמר מה היה כמו שיאמרו הכסילים אם ירדו מגדולתם שנהפך העולם כי המבין ידע כי הימים שוים והמערכות העליונות הם רק המקבלים ישתנו איש איש כפי חלקו: טובה חכמה. ואם יתכן שתהיה לחכם נחלה טוב הוא לו ויותר טוב לרואי השמש כי יכבדו אותו בעבור עשרו: כי בצל. אז יהיה החכם חוסה בצל החכמה ובצל הכסף אכן יש הפרש בין צל חכמה וצל הכסף שהחכמה תחיה בעליה כי החכמה היא צורת הנשמה העליונה שאיננה מתה במות הגוף:

ראה

אבן עזרא

ראה. והחכם שאין לו נחלה וכסף ישמח בחכמתו ולא יכעס בעבור עניו כי כבר נגזר עליו מה שנגזר משטת ימי בראשית ומביני מלאכת השמים יבינו והוא פירוש אשר ברא אלהים לעשות כי האלהים שם בכל מלאכתו כח על הדמות הראשונ' ומי שהיתה מערכתו מעוותת בדבר ממון או דבר אחר אין לו תקנה: ביום. והחכם שהוא בעל נחלה וכסף למה ישמח בדבר שלא יעמוד כאילו אומרי' לו כשתהיה ביו' טוב היה בטוב ושמח לכן יש עליך להסתכל כי יום רעה יבא כענין שמח בחור שיאמר לו שמח והלך בדרך תאות לבך ועיניך ודעכי על כל אלה והנה הענין אל תשמח. גם את זה לעומת זה כענין שכ' בספר יצירה שבע כ כפולות בג"ד כפר"ת ועל דברת כמו בעבור והו' כמו על דבר אשר לא קדמו את' וכמהו על דברתי מלכי צדק על דבר אמת וענוה צדק ויהיה היו"ד נוסף כיו"ד מלאתי משפט רבתי בגוים שרתי ב במדינות ואחריו ישוב אל האלהים והענין שעשה זה לעומת זה ולא יוכל אדם לטעון בעבור שהחסרון בא מן המקבל כמו ש שפירשתי בתחלת ה הספר: את הכל. יש הוא הכתו' לפרקים מעטים וענין אבד בצדקו שצדקו יאבידנו כמו המתענה תמיד ומאריך עניינו מאריך ימים ברשעתו שיאכל וישתה וישמח ויעשה תענוגים לגוף: אל תהי. אם התפללת מן הבקר ועד הערב והתענה והדומה להם תשומם והענין תסור מדרך הישוב כמו ש שעשו תושים בארץ אדום וישמעאל וכן אם בקשת להתחכם יותר מדאי ומלת תשומם מבנין נפעל ויש אומ' כי דגשות השי"ן איכה לחסרון כ"ון נפעל רק לחסרון תי"ו התפעל והיה ראוי שיהיה תשתומ' כי לא ימצא מבנין נפעל בפעלי הכפל שימצאו שניהם רק ימצא בבנין התפעל בפעלים שהעי"ן שלהם איכו שלם כמו תתבנה ותכונן: אל תרשע. בעבור שרוב הרשע יביא האדם לידי סכנה אמר למה תמות בלא עתך ודע כי הרשעות הוא להתעסק בדברי העולם אמר שתתעסק במה שיספיק לך ואל תהי סכל כלל כי הסכלות ממית בלא עת: טוב. כבר פירשתי בפסוק טוב כעס משחוק מעט מחלקי הנפש ואיש השכל יתן לכל נפש חלק בעתו ואיננו צריך לחפש מה יעשה רק ילך אחר תורת אלהיו ולא יסור ממנה ימין ושמאל וישמור המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בשני העולמות ובענין הזה חתם ספרו כי ירא אלהים יצא את כלם לאמת: החכמה. בעבור שאמר אל תתחכם יותר חזר לבאר שאין מעלה גדולה הימנה רק הזהיר שלא יתעסק בה תמיד רק יתן חלק לגוף כדי שיחיה ואמר כי יותר עוז וכח יש לחכמה משוז שליטים רבים ומנין עשרה בעבור היותו סך חשבון והוא ראש הכלל כי כל מה שיש למעלה ממנו הם אחדי' ובעבור היות עיקר כל דבר הראש ולמצעיתו וסופו היה האלף בלשון הקדש בתחלה והיו"ד בסוף והנה היו ההי"א והוי"ו אמצעיים ואלה הארבעה אותיות הם למשך ולא יתכן שימצא אות או תנועה רק שיהיה אחד מהם כמשך עמו והאלף והיו"ד בחשבון שומרי עצמם כמו גדר והה"א והוי"ו חשבון עגול וסוד גדול יש בשם הנכבד והנורא שאינו שם מדה והוא מן האותיות הנזכרים וענין אשר היו בעיר הראות עוזם בהתחבר כלם במקום אחד בהסכמה אחת ויש מפרש כי זה רמז לגלגלים והוסיף אחד ואיננו נכון: כי אדם. חזר לבאר ענין אל תהי צדיק הרבה ועבינו דע כי לא תוכל שלא תחטא כי אין אדם אשר לא יחטא במועל או בדבור או במחשבת ככתוב בספר משלי בשבע התועבות לב חורש מחשבות און וענין אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא לעולם: גם

רשי

ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתוקן שכל לפי הפעולה של אדם גן עדן לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עותו בחייו: ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושי הטובה: וביום רעה ראה. כשתבא הרעה על הרשעים אתה תהיה מן הרואים שנ' ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא תהיה מן הנראים והיו דיראון לכל בשר: גם את זה לעמת זה. הטובה ושכר פעולתה לעומת הרעה ושכר פעולתה: אשר לא ימצא האדם מאומה. להרהר אחריו של הקב"ה: יש צדיק אובד בצדקו. אע"פ שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פינחס הכהן שעלתה נומי ברגלו קראו לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשאתה מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לחוניא בנו אמ' לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאבוו: אל תהי צדיק הרבה. כשאול שרימ' להיות צדיק וריחם על הרשעים: ואל תתחכם יותר. לדון קל וחומר של שטות ומה על נפש אחת אמר' תורה הבא עגלה ערופה וכו': ואל תרשע הרבה. אפילו רשעת מעט אל תוסיף להרשיע: למה תמות בלא עתך. כשאול שנ' וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהני' ובעמלק: טוב אשר תאחוז בזה וגו'. אחוז בצדיק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל ל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו: יצא את כולם: ידי שניהם יקיים הצדיק והרשע כהילכתן: החכמה תעוז לחכם. לפי שאמ' אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא תוהא על שחטא אמר החכמ' תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. מכינו ביאשיהו שהעיד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו' הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלם רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקי' צדקיהו: כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכ' צריך לפשפש במעשיו: גם

שלא ד' וסי' שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר. ברוך יי' שלא נתננו טרף לשיניהם. שלא עמל בו יתננו חלקו. שלא ימצא האדם אחריו מאומה: בצדקו ל' כתיב ב' יש צדיק אבד בצדקו. וחד בצדקו בכ"ף אודה יי' בצדקו ואינון מן א"ב מן חד חד חד בי"ת וחד כ"ף בריש תיבו' וכל חד וחד ל' דכו' וסי' נכסר במסר' רבת' במערכת אות הבי"ת בס"ד: יותר ז' מל בליש וסי'

רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ׃ בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃ אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ׃ אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם׃ אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ׃ טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם׃ הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר׃ כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃

הֲוֵי מִסְתַּכַּל יַת עוֹבָדָא דַייָ וּגְבוּרָתֵיהּ דִי עֲבַד יַת סַמְיָא יַת גִּבִּינָא וַחֲגִירָא לְמֶהֱוֵי הוֹן פְּרִישָׁן בְּעָלְמָא אֲרוּם מַן הוּא דִי יְכִיל לְתַקְנָא יַת חַד מִנְּהוֹן אֱלָהֵין מָרֵי עָלְמָא דִי עַוְּוֹתֵיהּ׃ בְּיוֹם דְיוֹטִיב לָךְ יְיָ הֱוֵי אַף אַנְתְּ בְּטִיבוּתָא וְתִיטַב לְכָל עָלְמָא בְּגִין דְלָא יֵיתֵי עֲלָךְ יוֹמָא בִּישָׁא חֲזֵי וְאִסְתַּכַּל וְאַף יַת דֵין כָּל קֳבֵיל דֵין עֲבַד יְיָ בְּגִין לְאוֹכָחָא אֱינָשֵׁי עָלְמָא מִן בְּגַלַּל דְלָא יִשְׁכַּח אֱנַשׁ בַּתְרוֹהִי מִדְּעַם בִּישׁ לְעָלְמָא הַהוּא׃ יַת כּוֹלָא חֲזֵית בְּיוֹמֵי הֲבָלוּתִי דְמִן קֳדָם יְיָ מִתְגַּזְרִין טַב וּבִישׁ לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא עַל עֵיסַק מַזָּלַיָּא דְאִתְבְּרִיאוּ בְהוֹן בְּנֵי אֱינָשָׁא דְאִית גְּבַר זַכַּי אָבַד בְּצִדְקוּתֵיהּ בְּעָלְמָא הָדֵין וּזְכוּתֵיהּ מִנַּטְרָא לֵיהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי וְאִית גְּבַר חַיָּיב דְמַאֲרִיךְ יוֹמִין בְּחוֹבוֹהִי וְחוּשְׁבַּן עוֹבָדוֹהִי בִּישַׁיָּא נַטְרִין לֵיהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי לְאִתְפְּרַע מִינֵיהּ בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא׃ לָא תְהֵי זַכַּאי יַתִּיר בְּעִידָן דְאִתְחַיַּיב חַיָּיב קְטוֹל בְּבֵית דִּינָךְ בְּדִיל דְתַיְיסָא עֲלוֹהִי דְלָא לְמִקְטְלֵיהּ וְלָא תִתְחַכַּם בְּכֵן יַתִּיר חוֹכְמַת רַשִׁיעָא דְקַיְימִין בְּדַרְדַּךְ וְלָא תְאַלֵּף אוֹרַחְתְהוֹן לְמָה דֵין תְּצַדֵּי יַת אוֹרַחְתָּךְ׃ לָא תְהַךְ בָּתַר הִרְהוּר לִבָּךְ דִּילָא אִתְחַיְּיבָא סַגִּי וְלָא תְרַחֵק אוֹרַחָךְ מִן אוּלְפַן אוֹרַיְתָא דַייָ לְמֶהֱוֵי שַׁטְיָא לְמָה אַנְתְּ גָּרִים מוֹתָא לְנַפְשָׁךְ וְיַת קִצְרוּן שְׁנֵי חַיָּיךְ לִמְמַת עַד דְלָא מְטָא זִמְנָךְ לִמְמָת׃ טַב דְתֶאֱחוֹד בְּעִסְקֵי עָלְמָא הָדֵין לִגְמוֹל טוּבָא לְנַפְשָׁךְ בְּאוֹרַח תַּגָּרַיָּא וְאַף מִדֵּין סְפַר אוֹרַיְתָא לָא תִשְׁבּוֹק חוּלָקָךְ אֲרוּם גְּבַר דְחָלִיל מִן קֳדָם יְיָ נָפֵק יַת דִּי חוֹבַת כּוּלְהוֹן׃ וְחוּכְמַת יוֹסֵף בַּר יַעֲקֹב אִיסְתַּיְיעָא עֲלוֹהִי לְחַכִּימוּתֵיהּ כָּל קֳבֵיל עַשְׂרְתֵי אֲחוֹהִי צַדִּיקַיָּא דְשַׁלִּיטִין בִּרְחַלְתָּא דַייָ וְלָא שְׁלַט בְּהוֹן יִצְרָא בִישָׁא בְּעִידָן דַהֲווֹ יְהִיבִין בְּקַרְתָּא דְמִצְרַיִם וְלָא קְטַלוּ יַת יוֹסֵף אֲחוּהוֹן דַהֲוָה מְצַעַר לְהוֹן בְּזִמְנָא הַהוּא בְּקַל מִלּוֹי וַאֲרוּם לֵית גְּבַר זַכַּאי בְּאַרְעָא דִי יַעֲבִיד טַב כָּל יוֹמוֹהִי וְלָא יֵחוֹב קֳדָם יְיָ אֲבַל גַּבְרָא דִי יֵחוֹב קֳדָם יְיָ חַמֵּילֵיהּ לְמֶהְדַּר בְּתְיוּבְתָּא עַד דְלָא יְסוּת׃

א"יש אל יותר ממנו דמן. ויותר ממנו מאה רכב דשמואל. וחברו דוד"ה. ואת היות החרמנו. כי מה יותר לחכם עם הכסיל. ואל תתחכם יותר למה. לעשות יקר יותר ממני. ובמס' אחרית"י כסר במקום ואל תתחכם יות"ר ויותר לרא"י השמ"ש: ואל תהי סכל חד מן כ"ו יחידאין ואל סמיכין למלה אחרא וכל חד לית דכו' וסימ' נמסר במסר' רבת' בערך אל בס"ד: תנח ג' דגשי' וסי' אם רוח המשל תעלה עליך. טוב אשר האחוז בזה. בבקר זרע זרעך. וא' ותנח בגדו אצלה עד בוא. ואינון חד מן ג' וזגין מן ג"ג ת' בריש' וא' ות' וסימ' תמת וסימ' נמסר בסדר בלק ואיוב סימן לו". ותודותיו ג' וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו. תנח ג' וסימ' דלעיל:

רשי

גם לכל הדברים וגו' · לפי שדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו כאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים וגו' אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן : אשר לא תשמע את עבדך מקללך · אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך · דבר אחר מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם שתי עיניו מראין אותו דברי עביר' שתי אזניו משמיעים אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל וחותם כהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו ולבו · דבר אחר החכמה תעוז לחכם זה נח · מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו · ד"א לחכם זה אברהם · מעשרה שליטי' מעשרה דורות שלפניו · ד"א לחכם זה יוסף · מעשרה שליטים אלו אחיו · ד"א לחכם זה משה · מעשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן פומא לוושט ומן וושטא לכרסא וכו' כדאית' במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו ל למשה שלא כשערך לאכל ארבעים יום וארבעים לילה כל הפנים הללו במדרש ואיכי יכול לייסב עליהן מקר' של אחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה על מקראות של מטן ושל מעלן : נסיתי בחכמה · בתורה : אמרתי אחכמה · לדעת את החכמה : והיא רחוקה ממני · ומה היא זו · רחוק מה שהיה את הדברי' הרחוקים שהיו ביצירת בראשית : ועמוק עמוק · הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור · ועוד סבותי לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה : ולדעת רשע כסל · לעמוד על סוף דעתה של מינות וסכלות הוללות מעורבב ומשועמם שבה : ומוצא אני מר ממות · שהוא קשה מעשרה דברים הקשי' שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתר' בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו המינות : וחרמים לבה · לשון מכמורת כמו יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו : אסורים ידיה · ומשהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות · אסורים שם דבר של קשורים כמו ויתשו אסוריו קשוריו כן פירשו מנחם : ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצא חשבון · כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמנים לפני הקב"ה אחת על אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה : אמרה קהלת · אמרה קבוצת החכמה ואמרה נפשו המשכלת המקבצת החכמ' · קהלת לשון נקבה הוא וכשהוא אמרו בלשון זכר מוסב על הקובצה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר ר' ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים בלשון נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתוב אחר אומר כי אתה עזרתי וכתוב אחד אומר קול מבשר וכתוב אחר אומר מבשרת ציון : אשר עוד בקשה נפשי · לבד אלה האמורים למעלה שבקשתי ולא מצאתים בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהן : אדם

מסורה

אתה ואתה ה' כתי' את וקרי' אתה וסי' ואת הגדת היום את אשר עשית · את הלא את שכת בעדו · את כי גם פעמי' רבות ידע לבך · את אתה הוא יי' לבדך את עשית את השמים · ואת ונפשי נבהלה מאד · ואינון מן כ"ט מלין חסרים ה' בסוף תיבותא וקרי' וסי' נמסר במסר' רבת' במערכת אות הה"א כס"ר : ימלט י"ג וסימ' נמסר במלכים א' סוף סימן י"ח וירמיה סימן

קהלת

גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ : כִּי גַּם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ אֲשֶׁר גַּם־אַתְּ קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים : כָּל־זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי : רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ : סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת : וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ : רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן : אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה נַפְשִׁי וְלֹא מָצָאתִי

תרגום

אוף כל מיליא דימללון לך רשיעיא לא תמסור לבך לקבלותהון דלא ייתון יומין די תשמע ית עבדך דילוט לך ולית לך חילא לאשתיזבא מן ידוהי ארום חזי לך למיצדק ית דינא בזמן די ילוט לך גבר דלית דכוותך דאף זמנין סגיאין ידע לבך דאוף אנת הוית לטי גוברין אוחרנין : כל די אמרית בחנית בחוכמתא אמרית במימרי אתכים אף כל חוכמת אוריתא והיא רחקת מני : הא כבר אתרחק מבני נשא למידע כל מה דהוה מן יומי עלמא ורז יום מותא ורז יום דייתי מלכא משיחא מן הוא דישכחיניה בחוכמתא : חזרית אנא לחשבא בלבי ולמידע ולאללא ולמתבע חוכמתא וחושבן אגר עובדוי צדיקיא ולמידע פורענותא חובא דשטיא וסוכלתנו חולתולתא דמל דמלכותא : ואשכחית אנא פתגם דמריר על אינש יתיר מן מריר יום מותא ית אתתא דהיא עבדת עקין סגיאין לבעלה ומצדתן ותקלן בלבא כפתן ידהא : בריל דלא למפלח בהון תקין קדם יי גבר די יפטיר יתה בגט פטורין ומשתזיב מינה וחייבא קדם יי גבר דיסבינה ואתלכד בזנותהא : חזי דין עובדא דאשכחית אמרת קהלת דמתקרי שלמה מלכא דישראל כוונית מזליא חדא חד עם חברתא למשכח חשבון בני אינשא מה יהא בסופיהון : אית פתגם אוחרן דעוד תבעת נפשי ולא אשכחית

מסורה

מ"ו : ולא מצאתי ה' וסמ' וסימ' ולא מצאתי לה בתולים · ויאמרו שרי פלשתים · ואבקש מהם איש · חרפה שברה לבי ואנושה · אשר עוד בקשה נפשי קדמא דפסו' :

אבן עזרא

גם לכל · יאמר לחכם אם תרצה למצוא מנוחה אל תתן לבך לכל דברי בני אדם ואילו היה מקללך ואפילו עבדך כי אם תתן לבך לדבריה' תכעס ויאסף אור חכמת הנשמה : כי גם · כל פעם בלשון הקדש חובר על לשון זכרים ולעולם הוא לשון נקבה חוץ מן אך הפעם הזה של שמשון והענין אל תחוש לדברי המכזי' והמקללים כי כבר תדע שגם ע אתה קללת אחרים או הם בפיך או ב במחשבותיך : כל זה · כל מה שאמרתי לך הכל נסיתי בחכמה ובקשתי שאחכם יותר ומצאתי שהוא דבר רחוק וזה מענין ואל תתחכם יותר כי עיקר מה שהיה הוא רחוק מאד שישיגנו האדם והבא עמוק מאד · פירו' אחר בקשתי החכמה ומצאתיה ר רחוק' אע"פ השגתיה וחכמתי · וענין רחוק מה שהיה כי מה שהיה הוא רחוק לבדו ודבר שלא עבר והיה יכול אדם לחפש עד ש שימצאנו וזה ענין עמוק עמוק מי ימצאנו כענין מים עמוקי' עצה בלב איש ואיש תבונ' ידלנ' : סבותי · הסבותי פני ומחשבותי בלבי לדעת אם תתחבר ה החכמ' והחשבון שהו' פירו' מחשבת הדעת עם הרשע והסכלות וההוללות : ומוצא · מצא החשק יעור עיני חכמים ויסלף מ מחשבותם ותתבלע חכמתם ומלת מוצא פועל על משקל קורא ומוצא רוח מאוצרותיו שהבנין הכבד גם הוא פועל וראוי להיות מוציא ובא מלעיל בעבור היות הטעם באות הראשון במלה שאחריו ומצודים הוא מן ציד ומשקלו מרומים והוא מן הפעלים שהע"ן שלהם איננו שלם וחרמים כענין רשת משטח חרמים כמהו והענין שאין לב האשה ומחשבותיה בכל רגע כי אם לשטוח חרמי' לצודד נפשות וידיה כמו בית האסורים וענין ילכד בה ברשתה ואמר כי המות היה טוב לחכם מהחשק : ראה · עודנו מדבר בדברי האשה ומלת אמרה קהלת על לשון החכמה ופירו' חשבון מחשבת והענין שלא יוכל האדם למצוא מחשבת שהוא החפץ עד שיסמוך אחת לאחת שידוע שהנחברת האחת נושא ונשוא וכן המחברת השנית רק תהיה' בהסמכם הנשוא בראשונה נושא באחרונה או שני הנושאים או שני הנשואי' בשוה אז תוליד בין שתי המחברות דעת שלישית והנה כן בדברי הנפש אף כי בגויות והענין כי אין ראוי לחכם להתחבר עם אשה כלל לולי שלא יתכן להשאיר דמותו תחתיו שהוא שליטי כי אם בהתחבר האב והאם ופירוש אחר שיהיה זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ויהיה פירוש מלת חשבון מחשבת או מנין והענין כשתחשוב בכל דבר שתמצאנו איננו לבדו עד שיסמך לאחר כמו גדול וקטן כי לא יקרא גדול כי אם כנגד קטן ממנו והקטן בהפך וכן חכם וכסיל וכן צדיק ורשע ג"כ בחשבון כי בהתחבר אחת לאחת יקום ראש המנין ואם תחבר אחת לראש ישוב כמו סוף ובהתחבר אחת לסוף ישוב כנגד ובהתחבר אחת לנגדר ישוב עגול והעגול מיוסר והמיוסר שלם והשלם גוף והענין אפילו שלא ימצא איש שכל וחכמה ויראה והוא האדם היסר רק ימצא כנגד בני האדם האחרים ובזכרים לבדם ימצא אחד מני אלף ומלת אחת לשון נקבה · ודע כי האותיות מתחלקים לשני חלקים חבים

מתריתים פעמים ופעמים הם עיקרים והמשרתים כמתי"ל אב"י המ"ן והשאר עיקרים תמיד ולא ימצאו נוספים כי אם בכפל כמו שחרחורת וכן לא יגרעו חוץ משפלי הכפל כהגרע ד"לת פרד מן סוד וכן בהתחבר תי"ו השרש עם תי"ו הנכח יחסר השרש כמו אותו תשחית וכרת וכן בהתחבר נ"ון השרש עם נ"ון נקבות רבות יחסר נ"ון השרש כמו בכל דלויותיו תשכונה והוא משבלע וכן מלת משרת את המלך בעבור התחברו תי"ו השרש עם תי"ו הנקבה חסרו תי"ו השרש ופתחו הרי"ם להורות על לשון נקבה להפריש ביננו ובין משרת משה שהוא לשון זכר וכן בהתחבר ד"לת אחד והוא רפה עם תי"ו רפה שהיא לשון נקבה והם קרובים במוצא חסרו הד"לת שהוא שרש וזה מקרא הרה ללת ולא כי שני שרשים הם בענין אחד ויפרש את לא פדה יפדה איש ופשה אם מאחת מאלה כמו אחר וזה רחוק כי פירוש אח לא פדה אין אח פודה נפש איש או אין איש פודה נפש אחיו ויהי אח פועל או פעול והבא אחריו יורה עליו והוא ויקר פדיון נפשם והענין שלא יוכלו בני אדם לפדות אחיהם או אהוביהם מן המות ואיך יוכלו לפרותם מהם כלהים לפדות נפשם ופי' ועשה את פועל או פעול וענין הפעל ועשה ישראלי וענין הפעול עשה עבירה היא אחות לאלה העבירות הנזכרות הודבר רע הוא את להם ועוד איך יהיה פירוש ועשה את אחד והנה ישוב בעבור שבא אחריו מאחת מאלה ועשה אחד מאחתי : אשר ימלט בקשה מן הבנין הכבד והחירין יורה עליו ויחסר הרגש מן הקוף כמו שלחו באש מקדשיך וכמו התל בי שהוא מן ויהתל בהם אליהו ואין לו חבר כמהו בכל הפעלים השלמים בלשון זכר ויחיד ופי' השלמים חוץ מן אותיות הגרון וישוב בכל אלה לאלף הנזכר כי כן היה מקשר כשי שלמה שבע מאות שרות ושלש מאות פילגשים : לבד

אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי וְאִשָּׁה בְכָל אֵלֶּה לֹא מָצָאתִי׃ לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חִשְּׁבֹנוֹת רַבִּים׃

ח מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא׃ אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים׃ אַל תִּבָּהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע כִּי כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה׃ בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה׃ שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם׃ כִּי לְכָל חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ כִּי אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת הָרוּחַ

ב׳ · ל׳ · ג׳ · ל׳ וכתי׳ א׳ · ל׳ ח׳ל · כג״ף ח׳ל ח׳ל · ג׳ ר״ף בח׳ אר תחותי ב׳ · ס׳ מ׳ל · ימ · ל׳ · ל׳ חכ׳ נסי׳ · ב׳ · ל׳ ומ׳ל

ישנא ל׳ וכתיב א׳ חכמת אדם תאיר פניו והוא חד מן מלין דמשמשין א׳ בסוף תיבות׳ ולית להון זוגא וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ במערכת אות האלף בס״ד׃ שומר י׳ מל וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז ומשלי סימן י׳ ע״ש · ברוח ג׳ קמצין וסימ׳ בפרק הרים׃ אין אדם שליט ברוח לכלוא · תבנית כל אשר היה ברוח בדה׃

גְּבַר שְׁלִים וְזַכַּאי בְּלָא חִבּוּלָא מִן יוֹמֵי אָדָם עַד דִּי אִתְיְלִיד אַבְרָהָם צַדִּיקָא דִּי אִשְׁתְּכַח מְהֵימַן וְזַכַּאי בֵּין אֲלַף מַלְכִין דְּאִתְכַּנְּשׁוּ לְמֶעְבַּד מִגְדְּלָא בְּבָבֶל וְאִיתְּתָא דִּבְכָל אִלֵּין נְשֵׁיהוֹן דְּמַלְכַיָּא כְּשָׂרָה לָא אַשְׁכַּחִית׃ לְחוּד חֲזִי דֵּין אַשְׁכַּחִית דִּי עֲבַד יְיָ אָדָם קַדְמָאָה תַּקִּיף קֳדָמוֹי זַכַּאי וְתִוְיָא וְחַוָּה אִנְתְּתֵיהּ אַטְעִיוּ לְמֵיכַל מִן פֵּירַיָּא אִילָנָא דְּאָכְלִין פֵּירוֹי חַכְמִין לְמִידַע בֵּין טַב לְבִישׁ וּגְרָמוּ לְאִסְתַּקְפָא עֲלוֹהִי יוֹם מוֹתָא וּלְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא וְאִינוּן תְּבָעוּ לְהַשְׁכַּח חֻשְׁבּוֹנִין סַגִּיאִין בְּגִין לְאַיְתָאָה מַחְתָּא עַל דַּיָּירֵי אַרְעָא׃ מַן הוּא חַכִּימָא דְּיָכִיל לְמֵיקָם קֳבֵיל חוּכְמְתָא דַּיְיָ וּלְמִדַּע פְּשַׁר מִלַּיָּא בִּנְבִיאַיָּא חוּכְמְתָא דִּגְבַר חַכִּים תַּנְהוֹר זִיו אַפּוֹהִי בֵּינֵי צַדִּיקַיָּא וְחַצִּיף אַפִּין מִתְחַלְּפָן כָּל אוֹרְחָתֵיהּ מִטַּב לְבִישׁ׃ הֲוֵי זְהִיר יַת פּוּמָךְ עַל גְּזֵירַת מַלְכָּא לְמִיטַּר מַה דִּי פַּקְדִּינָךְ וְעַל עֵיסַק מוֹמָתָא דַּיְיָ אִזְדְּהַר וְלָא תֵּימֵי בְּשׁוּם מֵימְרֵיהּ עַל מַגָּן׃ וּבְעִדַּן רוּגְזָא דַּיְיָ לָא תְנוּחַ לְצַלָּאָה קֳדָמוֹהִי אִתְבְּהִיל קֳדָמוֹהִי אֵיזִיל וְצַלֵּי וְתִבְעֵי רַחֲמִין מִינֵיהּ בְּגִין דְּלָא תְקוּם בְּפִתְגָם בִּישׁ אֲרוּם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא דַּיְיָ כָּל דִּי יִצְבֵּי יַעֲבֵיד׃ בַּאֲתַר אִית גְּזֵירַת מַלְכָּא מֵימְרָא דְּמַלְכָּא דְּשַׁלִּיט עַל כָּל עָלְמָא מִתְעַבְדָא בִּבְהִלוּ וּמַן הוּא גַּבְרָא דְּמָתֵי בִּידֵיהּ וְיֵימַר לֵיהּ מָה עֲבַדְתָּא׃ גְּבַר דִּי נְטִיר פִּקּוּדַיָּא דַּיְיָ לָא יְדַע מִידַּעַם בִּישׁ לְעָלְמָא דְּאָתֵי וְעִדַּן צְלוֹתָא וְדִין וּקְשׁוֹט אִשְׁתְּמוֹדַע בְּלֵב חַכִּימַיָּא׃ אֲרוּם לְכָל עִסְקָא אִית עִדָּן טַב וּבִישׁ וְעַל דִּין קְשׁוֹט אִתְדָּן כָּל עָלְמָא וְכַד אִתְגְּזַר מִן קֳדָם יְיָ לְמֶהֱוֵי פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא עַל חוֹבַת אֱנָשִׁין עָבְדֵי בִּישָׁא דְּסַגִּיאָן עֲלֵיהוֹן׃ אֲרוּם לֵיתוֹהִי חַכִּים מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפֵיהּ עֲלוֹהִי אֲרוּם בְּעִדַּן דִּי יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ מַן הוּא דִּי חָוֵי לֵיהּ׃ לֵית אֱנַשׁ דְּיִשְׁלוֹט בְּרוּחַ נִשְׁמְתָא לְמִמְנַע יַת נִשְׁמְתָא דְּחַיֵּי בְּגִין דְּלָא יִפְסוֹק מִן גּוּפָא דֶּאֱנָשָׁא

אבן עזרא

לבד · חובר חשבון על לשון נקבות והוא לשון זכר כמו עונות · והענין שעשה האלהים את האדם להיות ישר הולך בדרך ישרה והמה בקשו ארחות עקלקלות וגם זה הענין סמוך בפסוק שלמעלה שאשה אחת די לאיש · מי כהחכם · יש אשה מוספת עליה ואחרת עמה כמלת אל בקשתך תוכיחני יחי ראובן ואל ימות מתן בסתר יכפה אף וכן ימצא אות מוסף אחר כמו מאל אביך ויעזרך ואת שדי הוא ומאת שדי והוא דבק עם ה הפסוק שלמעלה מירי אביר יעקב כל זה בא לך מאל אביך והוא יעזרך לעולם ואמר הגאון רב סעדיה ז״ל שענינו אשאל מאל א אביך ויעזרך ועל שני הפירושים צריכה ת תוספת מ״ם על את וכן מיסרים אהבוך ומישרים הוא תואר היין וכמהו יתהלך במישרים וכן כיין ה הטוב הולך לדודי ל למישרי׳ ישוב אהבוך על העלמות הנזכרות בפסוק הראשון וכן מי כהחכם ומי כיודע פשר דבר ויתכן היות פירוש מי כהחכם מי שהוא יודע פשר דבר ומלת פשר ממשפחת ארמית והענין למה יתעסקו בני אדם ל לחשוב חשבונות רבים שלא יועילו אין מי ש שהוא על דרך ישרה כמו החכם המבקש חכמה וידרוש לדעת פשר כל דבר מה ה חפץ יש בו ולמה כן ויתכן היות פשר הפוך סופו בתוכו מן כי לא פורש · וענין חכמת אדם תאיר פ פניו תשים אור בפניו והענין תסיר כעס כ כענין באור פני מלך חיים · וענין ועז פניו ישונא · שור עזות פנים ממנו כי החכמה תוליד הענוה כי בהתגבר הנשמה על הרוח יסור הכעס ועזות המצח ׃ אני · כאשר השלים להוכיח החכם שישמר מפח החשק שב להזהירו שלא ישען על חכמתו ויבזה מצות מלך מקומו בעבור היותו כסיל כנגדו · וענין אני אני אנוך או אזהירך על שני דברי׳ שלא תמרה אותם · האחד מה שיצא מפי המלך · והשני מה שיצא מפיך גם אתה כנגד השם הנכבד והנורא כי המלך לא ינקה כל אשר ימרה את פיו ומלך האמת לא ינקה את אשר ישא את שמו לשוא ׃ אל תבהל · מלך · מנהגו בלשון הזאת ונדעה נרדפה ש תרבו תדברו ועיקרם ונדעה לרדוף ש תרבו לדבר ויותר נכון הוא שיחבר שין שהו׳ במקו׳ אשר ויהיה כן ונדעה שנרדפה ש תרבו שתדברו וכן זאת מלת תלך ש תבהל מפניו ללכת או ש תבהל מפניו תלך ש ימהר לבך מחשוב שתוכל ללכת מפניו פני המלך פן תעמוד על דבר שהוא רע בעיניו כי כרצונו יוכל לעשות לך ׃ באשר · בכל מקו׳ מדבר המלך שם שלטון הוא עליך ואין מי יוכיחנו להצילך מידו כי הכל יפחדו ממנו אם כן לבשר ודם אף כי למלך האמת שלא כבודו מעלה ומטה ׃ שומר · לא ידע דבר רע · כי לא יבא לו ברוב · ועת ומשפט ידע לב חכם · יש מפרשי׳ עת במקום הזה כמו חכמה ויאמרו כי כמהו לעות את יעף דבר ביד אים עתי יודעי העתים יודעי בינה לעתים וזה איננו נכון כי פירוש לעות את יעף לסוס לו עת והוא יעיר בבקר בבקר ואיש עתי שיהיה מזומן ללכת לאות׳ העת ולא יתעכב או יהי פירושו שמנהגו ללכת בכל עת במכה למדבר הנזכר ועניינו כמו רגיל ויודעי בינה לעתים כבר פירשו רז״ל שהיו מחשבי עבורי השנים ויודעי העתים הם חכמי המזלות ופי׳ אחר שומר מצוה לא ירבה לדעת דבר רע וענין עת ומשפט דבק עם הפסוק של אחריו ׃ כי לכל · ידע החכם כי לכל חפץ יש עת ולא יוכל להלחם עם אים שהשעה משחקת לו וענין כי רעת האדם הע״פ שידע כי עת לכל חפץ ולא ידע מתי תגיע העת וזו רעה רבה ׃ כי איננו · לא ידע מה יהיה ואם ידע ידע דברים על דרך כלל או בשיומות שנכה מי יגיד לו בפרט כאשר יהיו הדברים ׃ אין אדם · ואילו היה יודע מתי ימות מה יועילנו כי אין אדם שיש לו יכולת לכלוא את הרוח וזה הפסוק יורה שהרוח דומה לאסור בבית כלא כאשר החלותי בתחלת דברי ׃ ואין

רשי

אדם אחד מאלף מצאתי · בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להבנות לבסוף להכנית שראויים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לתלמוד אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסו לתלמוד אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף ׃ ואשה בכל אלה · אפי׳ באלף לכך אתה צריך להזהר בה ׃ לבד ראה זה מצאתי · שבאה לעולם תקלה על ידה ׃ אשר עשה · הקב״ה · את האדם הראשון ישר ׃ והמה · משנזדווגה לו חוה אשתו וגעשו שנים ונקראו המה ׃ בקשו חשבונות רבים · מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש ב במדרש ׃ מי כהחכם · ידע · מי בעולם חשוב כאדם חכם ׃ ומי יודע פשר דבר · פשרון של דבר כמו שמצינו ב בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם בירא ש שמים נתגלו לו רזי פשרי׳ מי כמשה עושה פשרים בין ישראל ל לאביהם שבשמים ׃ ועז פניו ישונא · משאר הבריות עד כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו ׃ אני פי מלך שמור · לפיכך אני צריך ונכון לשמור פי מלכו של עולם ש שהיא הטובה שבכולן ׃ ועל דברת שבועת אלהים · שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו · ד״א אני נכון לשמור פי מלכי האומות ש המושלי׳ בנו בגולגליות וארנוניות ׃ ועל דברת שבוע׳ אלהים · ובלבד שלא יעבירונו את ה השבועה שנשבענו ל למקום · ועל דברת ואגל דברת שבועה שהי אשמו׳ פי המלכים וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכד נצר לך אמרין מלכא נבוכד נצר לא חשחין אנחנא על הדא פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכד נצר ואם נבוכד נצר למה מלכ׳ אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנא שאת אומר שלנא לעבוד ע״ז נבוכד נצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין ׃ אל תבהל מפניו תלך · אל תהי כבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט ׃ ואל תעמוד בדבר רע · ש תעמיד עצמך עוסק בדברים רעים כי כל אשר יחפוץ להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות ׃ באשר דבר מלך שלטון · בשביל אשר דבר הקב״ה מושלת היא ומי יאמר לו מה תעשה ׃ ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואך ׃ ועת ומשפט ידע לב חכם · החכם יודע שיש עת קבוע לפקודת רשעים ומשפטים לפני הקב״ה שסופו להפרע מהם משפט יומט״א בלע״ז והיא הפורענות ׃ כי לכל חפץ · שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת ׃ כי רעת האדם רבה עליו · כאשר רבת רעת האדם וסאתו גדושה אז באה פקודתו כי משתם בלשון כאשר כמו כי יהיה להם דבר בא אלי ׃ כי איננו יודע מה שיהיה · כשהרשע עובר עבירה איננו נותן לבו למה שעתיד הקב״ה להביאו במשפט ואוי לו בכך ׃ כי כאשר יהיה · הפורענו׳ מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות פיתע פתאום יבואנו ׃ אין אדם שליט ברוח · ברוחו ויצרו של מלאכו של מקו׳ לכלוא ולתנוע ממנו את הרוח שבגופו שלא יטלנו מלאך המות ׃ ואין

ואין שלטון. של מות מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו ויקרבו ימי דוד למות לא הוזכר מלכות כאן: ואין משלחת במלחמה. אין לאמר אשלח בני או עבדי במקומי: את כל זה ראיתי. האמור למעלה: ונתון את לבי לכל המעשה. וגם לכל מעשה בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחבירו וגבר עליו וסופו כהפך לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו ואחריתו עדי אובד כן פרעה כן נבוכדנצר כן סנחריב ובכן. ואז: ראיתי רשעים קבורי'. בבכאות זו ראיתי. רשעים קבורים שהיו ראויים להטמן בעפר שהיו נכוים בין שאר אומות של עליהם זה השם לא היה ושלטו בביתו של הקב״ה שהו' מקום קדוש ובלכת' משם אל ארצם היו משתבחין בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום של תקרי' וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רז״ל ולענין השכחה כך נדרש באגדה וסופן שישתכח מעשיהם וזכרם בתוך העיר עצמה אשר כן עשו בה של: וקברתי את כל ההמון אל עמק יהוספט במקו' שיאצו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר יי' בעיר צלמם תבזה: גם זה הבל. אחד מן ההבלים שנעשו בעולם לייגע את הבריות שאין הקב״ה ממהר להפרע בעושה הרעה והבריו' סבורים אין דין ואין דיין: אשר אין נעשה פתגם. משפט מעשה הרעה מהרה שאין הקב״ה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סבורי' אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע: אשר חוטא וגו'. לפי פרוש' שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקב״ה ואינו נפרע מתנו. מאת מקר' קצר ודבוק לפניו לומר מאת ימי מאת פנים מאת אלף וכן ושכורת מקרא קצר וחסר שכור' כגון ולא מיין כשאר שכרות: כי גם יודע אני. כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מהרשעי' ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעי' יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו ולייראיו יהיה טוב וטוב לא יהיה לרשע לפי אשר איננו ירא לפני האלהי': יש הבל. דבר המהביל את הבריות: אשר יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותי' דרשו לצד אחר במסכת הוריות ואינו מיושב לי על סדור דבור שסיים החכם לומר שגם זה הבל: את השמחה. שיהא שמח בחלקו ועוסק בפקודים ישרים משמחי לב ולא יהא שטוף אחר הרבות הון בכסף ומרבית וגזל כי מי שאינו שמח בחלקו ושטוף אחר הממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שטוף אחרי הנשים להרהר אחרי אשת איש: לאכול

ואין שלטון לא תועיל המלכות למלך ולא הכסף המוכן למלחמה ומשלחת כמו כסף וכמהו ואינו מעבור בשלח ועניינו משלחת המלחמה ויש מפרשים במלחמה מלחמת המתכונת המומרת הגוף עד עת קץ עם החלי הנכנס בגוף ואם יתחלש התכונת ימות בן אדם ופירוש רשע רוב התנועה והנכוח כענין והוא ישקיט ומי ירשיע ובכל אשר יפנה ירשיע ויש מפרשים שהוא ממין שרוגו והוא מקובץ ממרשע: את כל זה. עודנו בענין להזהיר החכם שלא ימרה פי המלך והוא שאמר ראיתי אחר שנתתי לבי עת ששלט האדם באדם כמהו לרע לו ועשה רעלו וזה הענין דבק עם כי לכל חפץ יש עת ומשפט: ובכן. המפרשים השתבשו בפסוק הזה יש מפרש קבורים שמורים בארמונם ויפרשו ובאו ויהלכו שיעשו רצונם ויפרשו וישתכחו מתרגו' וישבחו ואחרי' אמרו כי ובאו כעלמו כמו ובא השמש גם זה איננו נכון כי לא ימצא זה הענין כי אם בשמש בעבור היותו הפך יצא וכן הוא אומר השמש יצא על הארץ ומפרשים אמרו בא בשכרו שהוא כמהו ואיננו כן רק בא לו זה הדבר שלא ישולם לו בעבור שכרו וכן טעם פייטנים רבי' שיאמרו מאורה ישלימו קומי אורי כי בא אורך ודבריהם סותרין זה את זה אם לא ישלימו הפסוק וזה פירושו קומי אורי כי כעלם אורך הקדמון וזרח עליך כבוד יי' וכן יפרש לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וזה פירוש הפסוק ובכן כמו תרגו' אז והענין כשנתתי את לבי אז ראיתי רשעים שמלכו באדם והרעו להם מתו בלא ייסורין. קבורים בקברם כענין כי אין חרצובות למותם. ובאו לעולם שנית והענין שיבאו בניהם ויעמדו במקומם ויעמוד זכרם ואשר ממקום קדוש יהלכו והענין כי הקדושים שימותו בלא בן וישתכחו בעיר שהיו שמה והם אשר עשו כן האמת כמו כן בנות צלפחד דוברות. תמה איך נכרת זכר הצדיק ונשכח כל טוב שעשה והרשע מת בשלום והניח בנים במקומו גם זה הבל: אשר. בעבור שלא נעשה דבר נקמה ותשלום ותגמול על מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם אפילו בנפשם לעשות רע כי שר הפחד מהם: אשר חוטא. כי ירא חוטא אחד יעשה רע מאת פעמים ומאריך לו האלהים אע״פ שידעו המשכילים בבני אדם וגם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים ואם לא היה מהרה: וטוב לא יהיה לרשע. באחריתו ויש מהם שלא יאריך ימים כצל ובעבור היות רשע לענינים רבים פירש שזה הרשע הוא אשר איננו ירא מלפני האלהים: יש הבל. מתחלת זה הפסוק עד פסוק גם זו ראיתי חכמה הם ששה עשר פסוקים בענין אחד דבקים גם זה הפסוק הוא מן הענין של מעלה יש צדיקים שמגיע אליהם מה שהיה ראוי להגיע לרשעים על מעשיהם והפך הדבר וכאשר ראיתי זה אמרתי הכל הבל בין צדיק ורשע כענין ואני כמעט נטיו רגלי כי קנאתי בהוללים: ושבחתי. אז שבחתי את השמחה כי אין טוב לאדם רק האכילה והשתיה ופירו' ילונו בעמלו ילוה עמו זה הדבר שישמח ויתענג: כאשר

ימלט ח' וסי' נמס' בעמוס סוף סי' ב' ואיוב סוף סי' כ״ב: ונתון ז' וסי' נמס' בסדר בקץ וירמיה סוף סימן ל״ז: באדם ד' וסי' נמסר בסדר תזריע ובמשלי סימן כ״ג: על כן ט' בטעם פזר וסימ' על כן לא יאכל ובני ישראל. על כן קראו למקום ההוא מחנה דן. כי על כן הוא נרפא את ידי דירמיה. על כן חדה אפי' בעכו. על כן לא ידרכו כהני דגון' על כן אבכה בבכי יעזר.

וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃ אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה הָבֶל׃ אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע׃ אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו׃ וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים׃ יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־

וְלֵית שִׁלְטוֹנָא בְּיוֹם מוֹתָא לְשֵׁיזָבָא גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וְלֵית מָנֵי זַיְינָא מְסַיְּיעָן בִּקְרָבָא וְלָא יְשֵׁיזֵיב חוֹב יַת מָרוֹהִי בְּיוֹם דִּינָא רַבָּא׃ יַת כָּל דֵּין חֲזֵית דִּיהֲוָה בְּעָלְמָא הָדֵין וִיהָבִית יַת לִבִּי לְמִידַע יַת כָּל עוֹבָדָא דְּאִתְעֲבִיד בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא בְּעִידָן דִּי יִשְׁלוֹט אֱנָשׁ בֶּאֱנָשׁ לְאַבְאָשָׁא לֵיהּ׃ וּבְקוּשְׁטָא חֲזֵית חַיָּיבַיָּא דְּאִתְקְבָרוּ וְאִשְׁתֵּיצִיאוּ מֵעָלְמָא מֵאֲתַר קַדִּישׁ דְּצַדִּיקַיָּא שָׁרָן תַּמָּן וַאֲזָלוּ לְאִיתּוֹקָדָא בְּגֵיהִנָּם וְאִיתְנַשְּׁיָן מִבֵּין יָתְבֵי קַרְתָּא וְהֵיכְמָה דַּעֲבָדוּ אִתְעֲבִיד לְהוֹן אַף דֵּין הֲבָלוּ׃ וּמִן בִּגְלַל דְּלֵית מִתְעֲבִיד פִּתְגָם בִּישׁ פּוּרְעֲנוּת רַשִׁיעַיָּא בִּפְרִיעַ עַל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא בְּגִין כֵּן אִתְמְלֵי לִבָּא דִּבְנֵי אֱנָשָׁא בְּהוֹן לְמֶעְבַּד בִּישׁ בְּעָלְמָא הָדֵין׃ וּבִזְמַן דְּחַיָּיבָא יַעְבִּיד בִּישׁ מְאָה שְׁנִין וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְיְהִיבַת לֵיהּ אַרְכָּא בְּגִין דִּיתוּב אֲרוּם אִתְגְּלֵי לֵיהּ בְּרוּחַ קוּדְשָׁא וִידַעִית אֲנָא דִּיהֵי טַב לְעָלְמָא דְּאָתֵי לְדַחֲלַיָּא דַּיְיָ דְּדָחֲלִין מִן קֳדָמוֹהִי וְעָבְדִין רְעוּתֵיהּ׃ וְטַב לָא יְהֵי לְרַשִׁיעָא וְלָא יְהֵי לֵיהּ אַרְכָּא לְעָלְמָא דְּאָתֵי וּבְעָלְמָא הָדֵין אִתְקְטִיעִין יוֹמֵי חַיּוֹהִי יַעְרְקוּן וְיִחְלְפוּן כְּטוּלָא בְּגִין דְּלֵיתוֹהִי דְּחִיל מִן קֳדָם יְיָ׃ אִית הֲבָלוּ דְּאִתְגְּזַר לְמֶהֱוֵי מִתְעֲבִיד עַל אַפֵּי אַרְעָא דְּאִית צַדִּיקַיָּא דְּמָטֵי לְהוֹן בִּישׁ כְּאִילּוּ אִינוּן עָבְדִין כְּעוֹבָדֵי חַיָּיבַיָּא וְאִית חַיָּיבִין דְּמָטֵי לְהוֹן כְּאִילּוּ אִינוּן עָבְדֵי כְּעוֹבָדֵי צַדִּיקַיָּא וַחֲזֵית בְּרוּחַ קוּדְשָׁא דְּבִישָׁא דְּמָטֵי לְצַדִּיקַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין לָא עַל חוֹבֵיהוֹן אֱלָהֵין לְמִגְבֵּי מִנְּהוֹן חוֹבָא קַלִּילָא לְמֶהֱוֵי אַגְרְהוֹן שְׁלִים לְעָלְמָא דְּאָתֵי וְטַב דְּמָטֵי לְחַיָּיבַיָּא בְּעָלְמָא הָדֵין לָא עַל זְכוּתֵיהוֹן אֶלָּא לְמִפְרַע לְהוֹן אַגְרָא עַל זְכוּתֵיהּ קַלִּילָא דַּעֲבָדוּ לְמֶהֱוֵיהוֹן אָכְלִין אַגְרָא בְּעָלְמָא הָדֵין וּלְהוֹבָדֵיהוֹן חוּלָקְהוֹן לְעָלְמָא דְּאָתֵי אֲמָרִית בְּמֵימְרִי דְּאַף דֵּין הֲבָלוּ׃ וְשַׁבָּחִית אֲנָא יַת חֶדְוַת אוֹרַיְתָא אֲרוּם לֵית טַב לֶאֱנָשׁ בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא אֲרוּם אֱלָהֵן

על כן מלא לב בני האדם. קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה דד״ה. לימים האלה פורים: אליהם ב' חס' בספר וסי' אשר יש צדיקים אשר מגיע אלהם במעשה הרשעים ב' בפסו' השמחה ג' וסימ' הרבית הגוי לא הגדלת השמחה. קול תרועת השמחה דעזרא. ושבחתי אני השמחה אשר אין טוב:

לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש: כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את הענין אשר נעשה על הארץ כי גם ביום ובלילה שנה בעיניו איננו ראה: וראיתי את כל מעשה האלהים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא: כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם הכל לפניהם: הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזבח ולאשר איננו זבח כטוב כחוטא הנשבע כאשר שבועה ירא: זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש כי מקרה אחד לכל וגם לב בני האדם מלא רע והוללות בלבבם בחייהם ואחריו אל המתים: כי מי אשר יבחר אל כל החיים יש בטחון

למיכל ולמשתי ולמחדי בטורחיה ובחולקיה דאתיהיב ליה מן שמיא ולא יושיט ידיה בחטופין ואניסא והוא ילויניה לשלם לעלמא ההוא ויקביל אגר שלים על טורחיה די טרח בשלמותא כל יומי חיוהי דיהב ליה יי בעלמא הדין תחות שמשא: כמא די יהבית ית לבבי למנדע חוכמת אוריתא ולמחזי ית גוון דאתעביד על ארעא ארום אף חכימא דיצבי למעסק באוריתא ולאשכחא חוכמתא טורחא הוות ליה ארום אף בימפא לא ינוח ובליליא שינתא בעיטוהי לא חזי: וחזית אנא ית כל עובד גבורתא דיי ארום דחילא הוא ולית ליה רשו לאנש לאשכחא ית עובד גבורתא דיי דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא כד יטרח אינש למתבע מה דעתיד למהוי ולא ישכח ואף אם יימר גבר חכים במימריה למנדע מה דעתיד למהוי בסוף יומיא ולית ליה רשו למשכח: ארום ית כל דין יהבית על לבי ולמבלוש ית כל דין די צדיקיא וחכימיא ותלמידיהון דמשתעבדין לההון על עיסק אולפן אורית מסירין ביד דיי ומיניה אתגזר על כל עלמא כל מה דיהי ביומיהון אף רחימת די רחמינון אף סניאתא דסנינון גבר לית נביא בעלמא די ינדע מה דיהי באנשא כולא במזלא איתגזר למהוי קדמיהון: כולא במזלייא תליא מן שמיא איתגזר מה דעתיד למהוי לכולא ארעון חד לזכאה ולחייבא לרתקנן אורחתיה ולמדכי נפשיה ולמסאיב נפשיה ולמקרב נכסת קודשיא ולדליתוהי מקריב נכסת קודשין כחייבא כגבר דיומי לשקרא כגבר דסומתא רחיל: דין מזל ביש בכל עלמא די יתעביד תחות שמשא ארום ארעון חד לכולא לכל דיירי ארעא ואף ליבא דבני אינשא איתמלי ביש על רא וחול חולתא בלבבהון כל יומי חייהון ובתר סופוהי דאינשא נטיר ליה לאתווכחא עם מיתיא בדין חייביא: ארום מן גברא די אתחבר לכל פתגמי אוריתא ולמקני חיי עלמא דאתיא איה ליה סבר

ולראות ג׳ וסימ׳ לעיל בסיפרא סימן ג׳: ובלילה ה׳ וסימ׳ ולמשל ביום ובלילה. כדי עברו יקח אתכם. ובלילה שירה עמי. ובלילה יהי כגנב. ובלילה שנה בעיניו איננו ראה: נתתי אל לבי ד׳ בלישן נהינה אל לב וסי׳ והחי יתן אל לבו. כי את כל זה נתתי. ולא הגדתי לאדם ויתן אלהי אל לבי: חוטא כחוטא ג׳ חס׳ וסיב׳ הוי גוי חטא עם כבד עון. אשר

חטא עשה רע. כטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה ירא: יבחר יחבר קרי׳ כי מי אשר יבחר אל כל החיים והוא חד מב׳ מן מלין דכתי׳ מוקדם ומאוחר וסימ׳ נכסר ככסרה רבתא במערכת אות הה״ו בס״ד:

כאשר. כמעט ומבחתי את השמחה כאשר נתתי את לבי לדעת זה הענין ולמה יגיע לצדיק כמעשה הרשע עד כרדה שנתי מעיני ביום ובלילה ברוב המחשבות. אז עיניו שב אל לבי: וראיתי. קצות מעשה האלהים והבינותי עיקרם לכן זה המעשה הרע שנעשה תחת השמש לא אוכל להבינו בעבור שהוגיעו נפשם ועמלו חכמי האדם למצוא הענין ולמה זה ולא מצאו ופירוש בשל כמו בעבור וכן כי ב בשלי הסער הגדול ו ועל זה הענין בעין א איוב הצדיק: כי את כל זה: לבור. היה ראוי להיות בהלם וכן ירון ושמח בעבור ה היות שניהם מפעלי הכפל והוא כמו לברור מן ספתי ברור מללו כי ראיתי הצדיקים והחכמים ומעשיהם כמו לכן יכיר מעבדיה׳ אינם ברשותם רק ביד האלהים גם כל מה שהם אוהבים או ם שונאים אינם יודעים מתי יבואם הכל ל לפניהם ולא ירצימו או פי׳ לפניה׳ קודם שיהיו כבר נגזר עליהם מה שנגזר: הכל. הכל יבא להם כמו שיבא לכל מקר׳ אחד לצדיק ולרשע אין הפרש ב ביניהם לטוב ולטהור ולטמא הנה טמא במקום הזה הפך ה הטוב והטהור כמו שים פקח בפסוק מי שם פה לאדם הפך השר והשומע כמו לפקוח עינים עורות פקוח אזנים ודקדוק כטו׳ כחוטא כי השכ״ן בלשון הקדש כמו כ בעבר כארכין כי ישוב העבר כארון והארון בעבר אין הפרש ב ביניה׳ וכן כמוני כמוך כעמי כעמך כחטכה כאורה והמפרש כימים אשר ישבתם הימים אין טעם ודיוק לפירוש הזה כי מה ענין ישבתם בקדש ימים רבים כימי׳ אשר ישבתם והנכון כי מקדש הלכו המרגלים ובשנת השרבעי׳ באו לקדש עיר מואב והנה כל השנים היו במדבר קדש וזה פירושו ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם עד שוב התרים כענין כמספר הימים אשר תרתם את הארץ כי בבוא המרגלים אמרו הככו ועלינו אל המקום יתכן היות צדיק ורשע במעשיו טמא וטהור בגופו וזובח בממונו וטוב וחוטא בלבו ונשבע בדבורו: זה רע. אין בכל מה שנעשה תחת השמש דבר יותר קשה מזה על כן מלא לב בני האדם רע והוללות בלבבם בחייהם בעודם בחיים ועוד יאמרו על המתים ויסוב אחריו ללב בני האדם ואח׳ בענין הזה בני האדם כי על הקטנים יותר קשה בעבור קוצר דעתם: כי מי. זו מחשבת בני האדם שיאמרו כי כל מי שהוא מחובר אל החיים יש לו בטחון: ופירוש אחר כי מי אשר יחובר מן המתים והענין שלא יתחבר עם כל המתפרדים ממנו אל כל החיים יש בטחון בלבד ולא למתים וכתו׳ יבחר ועניינו כי המת לא יוכל לבחור: כי

לאכול ולשתות. ממה שחנן לו הקב״ה ולשמח בחלקו ומדרש אגדה כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה כענין שנ׳ לכו שברו ואכולו וגו׳: והוא ילונו. יתחבר עמו כענין שנ׳ והלך לפניך צדקך: ימי חייו אשר נתן לו האלהים. יעשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו ה האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו: כאשר נתתי את לבי. אין כאשר זה משמש ל לשון דוגמא כמו כ כאשר יענו כן ירבה אלא לשון זמן כמו כ כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו׳ אף זה כן כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו׳ אז וראיתי כל מעשה ה האלהי׳: שנה בעיניו איננו רואה. הרשע השטוף אחר הממון והעבירות: וראיתי את כל מעשה האלהים. שמסר לבריות: כי לא יוכל האד׳ למצוא וגו׳. אין הבריות יכולות לעמוד על סוף דרכו של הקב״ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואים רשעים מצליחים ו וצדיקי׳ יורדים: בשל אשר יעמול האדם ל לבקש. בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין: וגם אם יאמר החכם. שהוא יודע לא יוכל שהרי משה רבנו לא עמד על הדבר ב באומרו הודיעני נא את דרכיך: ולבור. ולברר: את כל זה. ביררתי ושבחתי: אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים. הוא עוזרם והוא שופטם כדי להטיב באחריתם. ועבדיהם הם תלמידיהם ששמשיהם הולכי אורחותם: גם אהבה גם שנאה. אין יודעין שאר הבריות ואין מכירין לתת לב במה יאהבו למקום ובמה הם שנואים: הכל לפניהם. לפני הצדיקים והחכמים: הכל כאשר לכל. הכל נותנים ללבם כאשר מגיע לכל אדם מקרה אחד ויודעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואעפ״כ בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק. כגון נח. לרשע פרעה נכה זה כבלע וזה כבלע. לטוב זה משה. לטהור זה אהרן. ולטמא אלו מרגלים אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם. ולזובח זה יאשיהו שנאמר ויזבח יאשיהו. ולאשר איננו זובח זה אחאב שביטל את ישראל מעלות לרגל זה מת בחצי׳ וזה מת בחצים. כטוב זה דוד. כחוטא זה נבוכד נצר זה בנה ב״ה וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה. כנשבע זה צדקיהו שנשבע לשקר שנ׳ גם במלך נבוכד נצ׳ מרד אשר השביעו וגו׳. כאשר שבועה ירא זה שמעון שכאמ׳ ויאמר אליהם שמעון השבעו לי כן תפגעון בו אתם למדנו שהיתה שבועה חמורה לו זה מת בביקור עינים וזה מת בביקור עינים: על כן לב בני האדם מלא רע. שאומרים אין דין פורענות אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק ופעמים לרשע: ואחריו אל המתים. וסופן יורדים לגיהנם: כי מי אשר יחובר אל כל החיים. יש בטחון כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמו שנאמר אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו: כי

כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. שכיוצא רשע טוב היה לו לכבוד ארץ שהיה עבר רשע וכתנייר שלא הקדימתו מית' מכבוכר נכר רבו שנקרא אריה שנאמר עלה אריה מסובכו ומת ברשעו בגיהנם ועבדו בגן עדן ורבותי' דרשו לענין מחתכין את הנבלה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר:

כי החיים. והחיים אפילו הם כסילים יודעים שימותו והמתים אפילו הם חכמים אינם יודעים מאומה ולא יש להם מה יקוו כי נשכח שמם וזכרם: גם אהבתם. שהיו בחיים ושנאתם וקנאתם אין להם חלק בכל העולם לעולם: לך אכול. זה דבור לב בני האד' והוא הוללות והענין אחר שאין למת חלק בעולם כשאתה בחיים

אבדה ב' קמץ וסימ' ותוחלת אונים אבדה. גם קנאתם כבר אבדה: י"ב פסו' אית בהון ג' פעמים גם וסי' גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום. ויצו גם את השני גם את השלישי גם. ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם גם בקרכם קחו. משול בנו גם אתה. וישאל שאול בי"י. כי גם אחיך ובית אביך. כי גם

כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת: כי החיים יודעים שימתו והמתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר כי נשכח זכרם: גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש: לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך: בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר: ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש: כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שמה: שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עשר וגם לא לידעים חן

ארום כלבא חייא הוא טב מן אריא די הוא מית: ארום צדיקיא ידעין דאין יחובון עתידין למיתויהון חשיבין כמיתיא לעלמא דאתי בגין כן נטרין אורחיהון ולא חייבין ואין יחובון תייבי' בתיובתא וחייביא ליתיהון ידעין מידעם טב על דלא אוטיבו עובדיהון בחייהון וליתיהון ידעין: מדעם טב לעלמא דאתי ולית להון אגר טב בתר מותיהון ארום אתנשי דכרניהון מביני צדיקיא: בתר מותיהון דרשיעיא לית בהון צרוך אף רחימתהון אף שנאתהון אף קנאתהון הא כבר הובדון מן עלמא וחולק טב לית להון עוד עם צדיקיא לעלמא דאתי ולית להון הנייה מן כל מה דאתעביד בעלמא הדין תחות שמשא: אמר שלמה ברוח נבואת מן קדם יי עתיד מרי עלמא למימר לכל צדיקיא באנפי נפשיה איזיל טעום בחדווא לחמך דאיתותב לך על לחמך די יהיבתא לעניא ולחשוכא דהוו כפין ושתי בלב טב חמרא דאצטנע לך בגן עדן חלף חמרך דמזגתא לעניא וחשוכא דהוו צחי ארום הא כבר אתרעית קדם יי עובדך טבא: בכל עידן יהוון כסותך חיוורין מן כל סואבות חובתא ושמא טבא דמתיל למשח רבותא קני בגין די ימטון בירכן על רישך וטיבותך אל יתחסר: חזי חיין טבין עם אתתא דרחימתא כל יומי חיי הבלותך די יהב יי לך במזלא בעלמא הדין תחות שמשא ארום היא חולקך בחיין ובטורחותך די אנת טרחתא בעלמא הדין תחות שמשא: כל די מספקא ידך למעבד טיבו וצדקתא עם מסכינא בכל חילך עביד ארום בתר מותא לית לגבר עובדא וחושבנא ומנדעא וחוכמתא בבית קבורתא דאת אזיל תמן ולא יסייעון לך אלהן עובדין טבין וצדקתא בלחודיהון: אמר שלמה מלכא כד הויתי יתיב על כורסי מלכותי הוה אסתכלית וחזית בעלמא הדין תחות שמשא ארום לא גוברין דאינון קלילין כנישרין מסתייען למירהט לאישתיזבא מן מותא בקרבא ולא גיבריא מסתייעין באגחותהון קרבא בגבורתהון ואף לא חכימיא מסתייעין בחוכמתהון למסבע לחמא בעידן כפנא ואף לא סוכלתנין מסתייעין בסוכלתנותהון למכנוש עתרא ואף לא ידעי בינה מסתייעין במנדעותהון למשכח רחמין בעיני מלכא

כי החיי' יודעי' שימותו. ואולי ישיבו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל משמתו אינם יודעים מאומ' ואין עוד להם שכר פעולה שיעשו מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בער' שבת יאכל בשבת: גם אהבתם. שאהבו עתי ולצון. גם שנאתם שנאו דעת: גם קנאתם שהקניאו להקב"ה במעש' ידיה': וחלק אין להם בכל אשר נעשה וגו'. לא הועיל להם זכות בן ובת לאותן רשעים שעבדו ע"ז ואין להם כפרה לאחר מיתה: לך אכול בשמחה. אבל אתה הצדי' שכבר רצה הקב"ה מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמח': בכל עת יהיו בגדיך לבנים. התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב אם תמות היו' תכנס בשלום ומשל שלמה החכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סתו' ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא רוחץ וסך כך דרשוהו רבותי' במסכת שבת: ראה חיים עם אשה אשר אהבת. ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם תורה אשר בידך: כי הוא חלקך בחיים. אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מן האומנו' ובעולם הבא שיגיעת כפיהם משכחתעון: כל אשר תמצא ידך לעשות. רצון קונך בעוד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה בשאול. לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקרא מסורס כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך דרשו במדרש והבא לפותרו בלא סירוס כמשמעו פותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד לעשות להפטר מן הדין: שבתי וראה. כמו זכור ויזכו בלע"ז:

לך אכול בשמח' לחמך ושתה בלב טוב יינך כי אלה המעשי' ירצם האלהים שתעשה: בכל עת. המפרשים הקדמונים פירשו על ענין אחר והוא אם ידעת שרצה האלהים את מעשיך לך אכול בשמחה לחמך וצריך אתה שיהיו בגדיך לבני' והענין שלא יהיו מעשיך מגואלים וענין ושמן על ראשך אל יחסר שיהיה לו שם טוב. וכוהו שיקח אשה שלא ימנה בזרה. וכל אשר תמצא ידך לעשות טוב בעולם הזה עשה כי העולם הבא איננו עולם מעש' כי אם עולם הגמול. והפירוש הנכון שהפסוקי' שים למעלה למטה הם דבקי' והוא דבור לב בני האדם כאילו מדבר עם נפשו ולבו הוא כנוי בעד נפשו והוא אכול ושתה ולבוש בגדים נקיים ותסוך תמיד שמן ושמח עם אשה שחשקת בה וכל אלה הם תענוגי הגוף לבדו: כל אשר. כל מה שתמצא לעשו' מדברי תענוג עשה כי אין מעשה ולא חשבון על מעשה או מחשבה ודעת וחכמה בשאול שהוא הקבר כי ימצא שאול לצדיקים כמו כי ארד אל בני אבל שאולה: שבתי. אמר שלמה שבתי וחזרתי כי שבחתי השמחה וכי הטוב שיבקש האד' התענוג בעבור שלא יוכל אדם לשמוח בעולם הזה ולא יתענג בו כי ראיתי קלי' יכשלו ושאין להם כח לרוץ יברחו וימלטו. ולא לגבורים המלחמה כענין וגבור לא ינצל ברוב כח. וגם לא לחכמים לחם שהיה ראוי להיותם מושלים בכסילים ויהיו רשים והדבר הפוך ברוב. וגם לא ליודעים חן בענין הממשלה שיאהבו אותו ויסורו אל משמעתו: כי

נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום. גם לא שמעת גם לא ידעת. גם אהבתם גם שנאתם: אל יחסר ב' וסימ' שררך אגן הסהר. ושמן על ראשך: הבלך ב' ובפסוק ואינון מן א"ב מן כ"ב ובפסוק וסי' נמסר בבס' רבת' במערב' אות הבי"ת כס"ד: תמצא ידך ג' וסימ' תנה נא את אשר תמצא ידך. כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה. תמצא ידך לכל איביך: הולך ז' חס' בכתו' וסימ' דור הולך ודור בא. בשאול אשר אתה הלך שמה. כשהסכל הלך. כי הלך האד' אל בית. הלך לדודי למישרי': כי גדול מרדכי ב' בו. וב' מ"ל בתהלי' רוח הולך ולא ישוב. הולך תמי' ופועל צדק:

לא לקלים המרוץ. לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיעה פקודתו: ולא לגבורים המלחמה. לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמים לחם. כגון אחי שהיה לחמו ליום ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקל ומקידה: וגם לא לנבונים עושר. כגון איוב בתחלה ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר חנוני אתם רעי: ולא ליודעים חן. הרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפילתו שיכנס לארץ: כי

אבן עזרא

כי עת ופגע יקרה את כלם ענין כלם החכמים והכסילים והגבורים והחלשים והנכון בעיני כי כלם ישוב על אלה הנזכרים לבדם והענין כי אין יכולת ביד בן אדם לעשות זה והראיה כי החכמים בלי הדעת אות המלאכות אין להם לחם. והאומרים כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה הוללות ודבר לא יקום ופירוש עת מה שים במתכונת המערכת העליונה ה הראשונה ופירו' פגע פגיעת אחר מן ה המערכת כאחד ת מהשבעה שהוא החצי וחציו לפניו ואחריו ושלישיתו וחציו לפניו ואחריו ודע כי מלת עת חסרת נ"ון ועתה אבאר דע שאין בלשון הקדש אות מתהפך ומתחלף ומבולע ונוסף ונעדר כי אם אותיות אהו"י כאשר פירש רבי יהודה ברבי דוד בעל הדקדוק ז"ל ואות הנ"ון ימצא בראש מבולע וחסר וכן באמצע ובסוף כמו כסע שבולע הנ"ון בדגש ויסע וכן ויסע ויתן ויטע וידר ו ויפול ויגוף יבול עלהו ובפועל יראו הנו"ן כלם נוסע נושא נותן נוטע נודר נופל נוגף נובל ובנוי יחסרו הנו"ן כמו קומו שאו שאו את ראש תנו יד לי"י ופעמים ישארו ה הנו"ן על מתכונתם כמו נפלו עלינו ו ובאמצע ימצא תבולע בנ"ון שני במלת שתי כי הוא מן ולא אשנה לו וכן בת חסרת נ"ון בן וכן עת הוא ענת וכמהו בדברי ין קדמונינו ז"ל עונה וכן בלשון ארמית וכעת וכענת ודגמות תי"ו עתו להתבלע הנ"ון כדגשו' תי"ו בתו ונו"ן אני במלת אתה וכן חטים ושניה נראים בארמית ותי"ו אמתו כי שרשו מן ת אמונה והתי"ו לשון נ נקבה ויורה עליו ותהי האמת נעדרת וכן תי"ו עת לשון נקבה ויורה עליו ועל זה הדקדוק יש אשר לעשות את יעף לבדו ולא יהיה לו חבר במקרא: כינים. אמר כי העת והפגע ימהרנו שיפסה מה שיחפוץ ועוד דבר אחר קשה שיתכן שיגיע אליו המות פתאום והוא לא ידע ודמה בני אדם לדגים ולצפרים שלא ידעו עד שנפלו ולא יוכלו להנצל ומלת יוקשים שם התואר· אמר ר' יהודה בעל הדקדוק ארבעה מלות במקרא ואין להם חמישית שהם על משקל פועלים והם פעולי' ואלה הם והשכה אינכו אוכל אם תראה אותי לוקח מאתך ורגל מועדת בהם יוקשים בני האדם והוסיף רבי יונה כ"ע מלה אחרת חמישית והיא לנער היולד ואמ' רב שמואל הנגיד כי ה"א היולד במקו' אשר כה"א ההוללה ובא פועל עבר במקום עתיד אמר רבי משה הכהן ב"ע כי ארבעה הם בלבד לכן תוסר מלת מועדת מן החשבון ותהיה תחתיה מלת היולד בעבור היות בחשבונם יוקשי' ואוכל ולוקח ויולד מהפעלים היוצאים ומועדת מהפעלי' העומדים ואמר כי השורק במקום חולם והיה ראוי להיות על משקל ובחומה היא יושבת ומ"ם פתאום נוסף וממנו פתאים וכן שלשום ויותר נכון היות המ"ם סימן היום ותמול: גם זו· בעבור שאמר וגם לא לחכמים לחם אמר הפך הדבר לחלל החכם: עיר קטנה· המפרשים הקדמונים אמרו כי זה על דרך משל ועיר קטנה גופו של אדם ואנשים בה מעט בעלי כח התולדת משרתי הנפש ומלך גדול הוא יצר הרע והאיש המסכן הוא השכל והנכון שאינו מדבר על דרך משל כי אם כמשמעו ועניינו על החכם שאין לו לחם והוא בעצמו מה לעני יודע אף על פי שלא תועילנו חכמתו בעולם הזה על דרך הרוב גם יש פעמים שתועיל חכמתו יותר ממלכות אמר עיר קטנה כנגד וסבב אותה מלך גדול בעם רב כנגד ואנשים בה מעט והיא במקום נמוך שיכול לבנות עליה מצודים וגבוהים ממנה והנה אין ספק שתלכד ואין מציל ומלת מצודים כמו למגדל דוד מצודת ציון והמ"ם שרש: ומצא· מסכן· הוא שם התואר ומסכנות הוא השם והמ"ם נוסף וזו הלשון ידועה בארמית ועניין ואדם לא זכר שלא היה לאותו החכם המסכן זכר בפי אנשי העיר לפנים קודם שימלט אותם יש מדקדקים אמרו כי הזכר הוא בפה והענין כי כל זכר ויזכור הוא זכירת הלב ומלת אזכירה שהוא מן הבנין הכבד הנוסף הוא בפה והזכרנו לפרש כן ולא זכר שר המשקים שלא עלה על לבו ומלת וישכחהו ענין כפול ויותר נכון הוא בעיני להיות מלת זכירה פעם בלב ופעם בפה ויורה עליו ושמו יי' לא תזכרו עוד שעניינו לא תזכרו עוד לי בפה משה י"י כי מה ענין לא יעלה על לבבכם זכר משה: ואמרתי· טובה חכמה מגבורה· אף על פי שחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים לכן בשעת הצורך תעשה החכמה מה שלא יוכלו לעשות הגבורים ותהיה מלת וחכמת חסרת אם כאילו אמר ואם חכמת המסכן בזויה כמו ובמית והלכת אל הכלים ואם במית ורבים כמו הם: דברי· יש מפרשים הפסוק הראשון כן טובה חכמה מגבורה ואילו היתה חכמת המסכן בזויה אף כי יותר נשמעים דבריו שהוא מדבר בשפלות קול ונחת מדברי מושל בכסילים בצעקה כי דברי החכם כמסמרות נטועים בנפש ויש אומרים דברי חכם אחד אינם נשמעים עד שיתחברו ויש אומרים כי אלה החכמים הם עשירים והנכון בעיני שאינו מדבר על עת אחת כמו שפירשתי ואם חכמת המסכן בזויה יש עת שישמעו דבריו יותר מדברי המלך: טובה

רשי

כי עת ופגע: כמשמעו. ד"א כי עת יקרה אותם והפגע והתחיה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו: כדגים נאחזים במצודה· כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה וחלושה ופירשו רבותי היא חכה שאינה אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה: כהם יוקשים בני האדם. במכשול קטן וחלש כמו המצודה הרעה והפח נכשלי' בני אדם בעת פקודת רעתם כשבא עתם ליפול הרעה ע עליהם פתאו' במצודה רעה תלוי' שאל בל"ע: כהם· כמותם: ואדם לא זכר. לא היה חושבו לכלום: ואמרתי אני· בראותי כן טובה חכמה מ מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו· ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף· ואנשים בה אלו א איבריו של אדם· מלך גדול זה יצר הרע שכל האיברים מרגישי' בו: איש מסכן יצר טוב: בנחת נשמעים· מקובלי' הם לבריות: מזעקת מושל בכסילי'· מלכי האומות משה כפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו ת מקובלי' על ישר' וכמה מלכי האומות גוזרי' שמד על ישראל ואין דבריהם מתקיימין: טובה

ידע י"ט וסי' אל אלהי' י"י הוא ידע· וישבע עוד דוד ויאמ'· ויאמ' דוד לאחימלך· כי בטרם ידע הנער· וחברו קרא אבי· לכן ידע עמי שמי· ויאמרו השרים אל ברוך· ויוחנן בן קרח אמר· ויאמר צדקיהו אל ירמיהו· יכבדו בניו ולא ידע· תבואהו שואה לא ידע· אך בצלם יתהלך איש· איש בער לא ידע וכסיל לא· כי תאמר הן לא ידענו· נבהל להון

כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם: כִּי גַּם לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם: גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי: עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים: וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־הוּא אֶת־הָעִיר בְּחָכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסְכֵּן הַהוּא: וְאָמַרְתִּי אָנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחָכְמַת הַמִּסְכֵּן בְּזוּיָה וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים: דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים מִזַּעֲקַת מוֹשֵׁל בַּכְּסִילִים:

אֲרוּם עִידָן וְעַרְעִיתָא בְּמַזָּלֵיהוֹן יַעֲרַע יַת כּוּלְהוֹן: אֲרוּם אַף לָא אִשְׁתְּמוֹדַע לִגְבַר יַת זִמְנֵיהּ בֵּין טַב לְבִישׁ מִן מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּעָלְמָא וּלְמֵיתֵי עֲלוֹי כְּנוּנֵי יַמָּא דְּמִתְאַחֲדִין בְּחַכָּה וּכְצִפְּרֵי שְׁמַיָּא דְּמִתְאַחֲדִין בְּתַקּוֹלָא כְּוָתְהוֹן מִיתַּקְלִין בְּנֵי אֱנָשָׁא לְזִמַּן בִּישְׁתָּא דְּאִתְעֲתִידַת לְמֶהֱוֵי נַפְלָא עֲלֵיהוֹן רִיגְעָא חֲדָא מִשְּׁמַיָּא: אַף דֵּין חֲזֵיתִי דְּהִיא חוּכְמְתָא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וְרַבְּתָא הִיא לְוָתִי: גּוּף בַּר נָשָׁא דְּמַתִּיל לְקַרְתָּא זְעֵירְתָּא וְגַבְרִין נַבְרֵי חֵילָא זְעֵיר בְּגַוַּהּ הֵי כְמָא דְקַלִּילָן זְכוּתֵיהּ בְּגוֹ לִבָּא דֶּאֱנָשָׁא וְיֵיעוֹל לְוַת גּוּפָא יִצְרָא בִּישָׁא דְּמַתִּיל לְמֶלֶךְ רַב תַּקִּיף לְאִתְכַּנְעָא וְאַסְחַר יַת לִבָּא לְמַטְעֵי יָתֵיהּ וּבְנָא עֲלוֹהִי אֲתַר לְמִיתַּב עַל דִּי יִצְבֵּי לְאַסְטָיוּתֵיהּ מִן אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ לְאַחֲדָא יָתֵיהּ בִּמְצוֹרִין רַבְרְבִין דְּגֵיהִנָּם לְאַלְקוּתֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין עַל חוֹבוֹהִי: וְהִשְׁתְּכַח בְּגוֹ גּוּף יִצְרָא טָבָא מִסְכֵּן וְחַכִּים וְאִתְגַּבַּר עֲלוֹהִי וּכְבַשׁ יָתֵיהּ בְּחוּכְמְתֵיהּ וְשֵׁיזֵיב יַת גּוּפָא מִן דִּינָא דְגֵיהִנָּם בְּתוּקְפֵיהּ וּבְחוּכְמְתֵיהּ הֵיכְמָא דְגַבְרָא עֲבִיר לִקְרָבָא מְשֵׁיזֵיב יַת יָתְבֵי קַרְתָּא בְּחוּכְמַת לִבֵּיהּ וֶאֱנַשׁ לָא דְכַר בָּתַר כֵּן לְיִצְרָא טָבָא דְשֵׁיזְבֵיהּ אֱלָהֵן יֵימַר בְּלִבְבֵיהּ זַכָּאָה אֲנָא הֵיכְמָה דְּיָתְבֵי קַרְתָּא הַהִיא לָא דְכִירוּ יַת עַנְיָא הַהוּא דְשֵׁיזֵיב יָתְהוֹן: וַאֲמָרִית אֲנָא בְּמֵימְרִי טָבָא חָכְמַת צַדִּיקַיָּא מִכֹּחַ גְּבוּרַת רַשִׁיעַיָּא וְחוּכְמַת צַדִּיקַיָּא וּזְכוּתֵיהּ מְשֵׁיזְבָא לֵיהּ וּלְאֶנְשֵׁי דָרֵיהּ וְתוּקְף רַשִׁיעָא דְקָאִים בְּתוּקְפֵיהּ דְּלִבֵּיהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱדַר בְּתְיוּבְתָּא מְחַבְּלָא לֵיהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וְחוּכְמַת צַדִּיקָא וְעַנְיָא מְזַלְזְלָא בְּעֵינֵי רַשִׁיעֵי דָרֵיהּ וּבְעִידָן דְּיוֹכַח יָתְהוֹן עַל עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא וּפִתְגָמֵי אוֹכַחְתֵּיהּ לֵיתֵיהוֹן מְקַבְּלִין: מִלֵּי דִצְלוֹתָא דְחַכִּימַיָּא בַּחֲשַׁי מִתְקַבְּלִין קֳדָם מָרֵי עָלְמָא יַתִּיר מִקַּבָּלַת רַשִׁיעָא דְהוּא שַׁלִּיט עַל שַׁטְיָין דִּפְגִין וְלֵית מְקַבֵּל:

איש· שומר מצוה לא ידע דבר רע ב' בו· כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים· והסכל ירבה דברים: מושל י"ד מל' וסי' מושל באדם ב' בו· ושלמה היה מושל· ואתה בית לחם אפרתה· והעושר והכבוד מלפניך· והקמתי את כסא מלכותך דה"י ויהו' מושל בכל המלכים דד"ה· את' מושל בגאות' כי תשב ללחום· ארי נוהם ודוב שוקק· רבים מבקשים פני מושל· מזעקת מושל בכסילים· אם רוח המושל תעלה· ובכל ספרי המסרה שהיו לפני לא אשכחנא כי אם י"ג ובבלהו כתוב מושל י"ד מל ונתקשינא טובא עד דאתברי"ר לן בסר דהוא ואתה מושל בכל ממלכות הגוים דגבי תפלת יהושפט בד"ה וכן הוא מלא בכל הספרים המדוייקים ונמסר עליו י"ד מלאים:

רשי

טובה חכמה מכלי קרב. חכמתה של סרח שנאמר ותבא האשה אל העם בחכמתה שאמ׳ להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו. דבר אחר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד וחוטא ועשאן מרובים מצא שהכריע את כולם לחובה: זבובי מות יבאיש יביע וגו׳. כגון בימי החורף שה׳ זבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אשקומ״ בלע״ז ונראה בו כמין אבעבועות והו מסמנו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצ׳ זכיות ובא ועבר עביר׳ אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת ס׳ סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם. יקר לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו. ומדרש אגדה מושלים יצר הרע לזבובי מות. יבאיש יביע שם טוב שהוא ערב משמן רוקח: לב חכם לימינו. חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו. לעקמו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו: ואמר לכל סכל הוא. בהליכתו ודבורו הכל מכירין שהוא שוטה: אם רוח המושל׳. מושל העולם תעלה עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך אל תנח. מדתך הטובה אל תנח לומר לו מה יועיל צדקתי לי כי מרפא דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך וניח לך חטאי׳ הגדולי׳: כשגגה שיוצא מלפני השליט. דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי איפשר לחזור כך אמר הקדוש ברוך הוא ואין להשיב: נתן הסכל במרומים רבים. זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שנותן השטות והרשע במרומי גובה שהגביהם הקב״ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקדש שהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות: ועשירים בשפל ישבו. ישראל שכל הגדולה והכבוד שים להם עכשיו בימי עתידים לישב בשפל שנאמר ישבו לארץ ידמו: ראיתי עבדים על סוסים. כשדים הם שנאמר בהן זה העם לא היה יתעלו להיות על סוסי׳ מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין: הולכים כעבדים על הארץ. לפני קרונין של כשדים: חוסר

קהלת

הסכל ה׳ בסגול וסימ׳ אתתא יעצת ואתיהיבת לגברא ספרא וביאורם בשמואל א׳ סימן כ״ה:

טוֹבָה חָכְמָה מִכְּלֵי קְרָב וְחוֹטֶא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה: זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט: לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ: וְגַם בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא: אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ מְקוֹמְךָ אַל תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים: יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט: נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ: רָאִיתִי עֲבָדִים עַל סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל הָאָרֶץ:

טָבָא חוּכְמַת חַכִּימַת בְּעִידָן עַקְתָא יַתִּיר מִן מָנֵי קְרָבָא בְּעִידָן אַגִּיחוּת קְרָבָא וְגַבְרָא חַיָּיבָא חַד דְּאִיתְיָה בְּדָרָא גָּרִים לְהוֹבָדָא טַבְתָא רַבְּתָא מִן עָלְמָא: וְיִצְרָא בִּישָׁא דְּשָׁכִין עַל תַּרְעֵי לִבָּא הֵי כְּדִיבָבָא וְגָרִים מוֹתָא בְּעָלְמָא עַל דִּמְסָרֵי חַכִּימַיָּא בְּעִידָן דְּחָטֵי וּמְחַבֵּל שְׁמָא טָבָא דַּהֲוָה דָּמֵי מִן קַדְמַת דְּנָא לִמְשַׁח רְבוּת דִּמְבַסַּם בְּבוּסְמָנִין וְכַמָּה יָאֵי וְיַקִּיר יַתִּיר מִן חוּכְמְתָא חַכִּימִין וְעוּתַר עַתִּירִין גְּבַר דְּטַפְשׁוּתֵיהּ זְעֵיר וְקַלִּיל: לִבָּא דְּחַכִּימַיָּא לְמִיקְנֵי אוֹרַיְתָא דְּאִתְיְהִיבַת בְּיַד יְמִינָא דַיְיָ וְלִבָּא דְּשַׁטְיָא לְמִקְנֵי נִכְסִין כְּסַף וּדְהַב: וְאַף בְּאוֹרְחָא סְרִיכָא בְּעִידָן דְּשַׁטְיָא אָזִיל לִבֵּיהּ חָסִיר מִן חוּכְמְתָא וַעֲבַד מִילִּין דְּלָא תַּקְנִין לְאִתְעוֹבָדָא וְכוּלָּא אָמְרִין דְּשַׁטְיָא הוּא: אִין רוּחַ דְּיִצְרָא בִּישָׁא מִתַּלְבַּךְ וּמִתְגַּבַּר לְמִיסַּק עֲלָךְ אַתְרָךְ טַב דִּי הֲוֵיתָא נָהִיג לְמִיקַם בֵּיהּ לָא תִּשְׁבַּק אֲרוּם פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא אִתְבְּרִיאוּ אַסּוּ בְּעָלְמָא לְמִשְׁבַּק וּלְמַנְשֵׁי מִן קֳדָם יְיָ חוֹבִין רַבְרְבִין: אִית בִּישְׁתָא דַּחֲזֵיא בְּעָלְמָא הָדֵין תְּחוֹת שִׁמְשָׁא וּמָה נִיזְקָא בְּעָלְמָא בְּפִתְגָּמָא דְּשָׁלוּתָא דְּנַפְקָא מִתְּחַצְפָא עַל גַּבְרָא וּמִן קֳדָם שׁוּלְטָן: יְהַב יְיָ יַת אֱדוֹם רַשִּׁיעָא וְשַׁטְיָא לְמֶהֱוֵי בְּרָיָא בְּמַזָּלֵיהּ וּמְשַׁמֵּשׁ בְּאַצְלָחוּתָא מִן שְׁמֵי מְרוֹמָא וְחֵילָוָתֵיהּ גֵּיוְותָנִין וְסַגִּיאִין וְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִשְׁתַּעְבְּדִין תְּחוֹתוֹהִי בְּגָלוּתָא וּמִן סְגִיאוּת חוֹבֵיהוֹן עַתִּירֵי נִכְסִין מִתְמַסְכְּנִין וּבְמַסְכֵּינוּתָא יָתְבִין בֵּינֵי עַמְמַיָּא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא בְּרוּחַ נְבוּאָה חָזֵית עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מִשְׁתַּעְבְּדִין מִן קַדְמַת דְּנָא לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל מִתְגַּבְּרִין וְרָכְבִין עַל סוּסָן כְּאַרְכוֹנִין וְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְרַבְרְבָנֵיהוֹן אָזְלִין הֵי כְּעַבְדִין עַל אַרְעָא:

אבן עזרא

טובה. החכמה איננה צריכה לכלי קרב וכבר אמר טובה חכמה מגבורה מגבורת הלב ויותר תציל ותגן מכלי קרב לגבור והנה מצאת החכמה תציל בעליה ואחרים עמו כמו אנשי עיר קטנה והפך זה וחוטא אחד יאבד טובה הרבה ויסוב על מושל בכסילים: זבובי מות. מצא בכל המקרא לשון יחיד במקום רבים במקומות רבים והנכון בעיני שדרכם דרך קצרה זבובי מות יבאיש ענינו כל זבוב יבאיש במקומו כמו בנות צעדה עלי שור כל בת צעדה כל אחת ואחת במקומה ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו צפנה כל אחד ואחד במקומו ויקח חזקיהו את הספרים ויקראהו קרא כל אחד וא׳ לבדו ופירש הספר שהיו בו הדברים הכתובים ב׳ במקרא. ומלת יביע קשה במקום הזה יש מפרשים בה מן אבעבועות ולא אכח דקדוק הלשון כי שרש אבעבועות בעה מהפעלים שהלמ״ד שלהם איננו שלם וכמהו מים תבעה אש נבעה בחומה נשגבה והקרוב אלי היותו ממבוע כי רגשות הבית להתבלע הנון שהוא פ״א הפעל ויורה עליו כחל נובע והענין כי הזבובים המתים יבאישו שמן רוקח שאין למעלה מריחו הטוב ולא יפסק הביאוש כי הזבובים יביעוהו ויהיה פועל יוצא. ודעני יקר הקמוץ הוא תואר השם ומלת יקר בשוא תחת היו״ד הוא שם כמו כבוד ולעולם הוא קמוץ והוא שוה במקום המוכרת והסמוך כמו בגדי השרד וכל יקר ראתה עינו ואת יקר תפארת גדולתו וקמץ הסמוך להפריש בינו ובין תואר השם הסמוך יקר רוח איש תבונה על כן יטעה האומר בתפלת ראש השנה ולכבוד שמך יקר יתנו בקמצות היו״ד והאמת שהוא בשוא כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן וענין יקר בפסוק הזה הוא האדם והענין כמו הזבובים המתים יבאישו מהן השמן הרוקח כן יש לאדם שהוא יקר מחכמה ומכבוד שיש בו סכלות מעט כי סכלות מעט לחכם ישחית זכרו ויבאישנו וזה הסכלו׳ הוא חטא וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה וחוטא אחד יאבד טובה הרב׳ גם חטא אחד לחכם הוא דבר קשה הלא תראה שלמה המלך נראה אליו המקום פעמי׳ ובנה מקום לכבוד השם ונסכה ורחבה חכמתו למעלה מהקדמונים והאחרונים ולא נמצא עולתה בו ובעבור חטא אחר שלא חפש על נשיו מה היו עושות והן בנו בית לאלהיהן מעוסר שלמה נכתב עליו כל מה שנכתב במקרא בדברי אחיה ונחמיה ואל תתמה כי כל חטא הוא קטן וגדול לפי מעלת העושה כענין בקרובי אקדש ומה שכבר דרש קדמוננו ז״ל במלת וסביביו נשערה מאד וכן כתבו מלות קשות על גדולים משלמה המלך על דבר קל ולא נעשה בזדון רק אחרים סבבו הדבר: לב חכם. לא יאמר על גוף הלב כי באמצע הוא לכל לחכם ולכסיל אף על פי שראשו נטוי לצד שמאל וענינו מסכל החכם עמו ובשעת הצורך ימצאנו מיד בכל עניניו במהרה והפך זה הכסיל כאילו לב חכם לימינו כי לימין יותר כח מן השמאל ויותר מהירות בעבור היות מבוע הדם מהוא הכבד לפאת ימין ואין איש אטר יד ימינו טענה כי המשל הוא על דרך הנמצא ברוב בני אדם: וגם בדרך. והסכל בכל עסקיו ודבריו יראה חוסר שכלו ודעתו ואפילו כשהוא הולך בדרך וכאילו הוא קורא על נפשו ומראה קלונו ומודיע חסרונו לכל וזה ענין ואמר לכל סכל הוא כאילו בפיו יאמר לכל שהוא סכל: אם רוח. בעבור שהזכיר למעלה כי דברי החכם נשמעים יותר מדברי המושל בכסילים שב להזהיר החכם אם עלית בחכמתך עד מעלת הממשלה כענין כי מבית הסורי׳ יצא למלוך מקומך אל תנח והענין שפלות רוח או ענינו שיתעסק גם בחכמה תמיד כמו שהיה בתחילה כאילו לא זז ממקומו ולא עלה למדרגה עליונה כנגד האדם ודע שאם התרפית יניחך הרפוי עם חטאים גדולים ויותר נכון היות מרפא פועל מהבנין הכבד שמתנו הרפה לה והאלף במקום הה״א כאלף על כן הוא מרפא שהוא מהבנין הכבד והענין כי העוזב המתמהלה יעזוב חטאים גדולי׳ ויש אומרי׳ כי איש מרפא יעזוב חטאים גדולים כמו בעל הרפואה לא יאכל דבר שיזיקנו היזק רב רק ישמר ויפרש זה המפרש אם רוח המושל תעלה אם תעלה עליך חמת המושל לא תסור מדרום החכמה והחכם לא יכעס המושל והענין כי החכם יעזוב כל דבר שיביאנו לידי חטא שבעבורו יכעס המושל כמו הרופא מימתר בתחלה מן המאכלים הקשים: יש רעה. כאה מלת יוצא שהלמ״ד שלה אלף כמו הפעלים בעלי הה״א כמו ואת מאמר מרדכי אסתר עושה והיא לשון נקבה כי הזכר יוצא וכמהו כעגלה דשא ואם היא באלף באה על מנהג בעלי הה״א כמו דוה למען ספות הרוה אע״פ שאמר בעל הדקדוק שאלף של דשא תמורת ה״א וענין זה הפסוק דבק במל מעלה כי המושל תצריכנו ממשלתו שיעשה דברים הפך האמת ויראה כאילו הם שגגה ולא ידע: כתן הסכל. מפרשים אמרו שהיה ראוי להיות בנו״ן והענין שבעלי הסכל ראויים לשבת במרומים רבים והעשירים בהפך והענין בעצמו נכון לכן איננו מענין הפסוק שהוא לפניו ואחריו וכן פירושו נתן איש הסכל שהוא הכסיל להיות במרומים ויתכן היות סכל שם התאר כמו ילד והלך ופירוש רבים כמו גדולים ועשירים שיש להם מעלה בעולם כמו שאמר בספר משלי עשיר ברשים ימשל יושבים בשפל: ראיתי. זה הפסוק מענין הפסוק הראשון ועל כלם אמר בתחלה יש כמו שפרשתי שהוא הנמצא לפרקים מעטים: חוסר

אבן עזרא

חופר. דע כי גומץ אחד ואין שני גם בן ואח אין לו במקרא וחופר יורה על ענינו שהוא כמו בור כרה ויחפרהו ויתכן שזה הענין ישוב על השליט שעשה הפך האמת ופרץ גדר כמוהו חכמים קדמונים או יהיה ענינו על הכסיל והענין אע״פ שימצאו דברים בעולם הפך האמת הוא במעט אך ברוב חופר גומץ בו יפול והחכם הרואה את הנולד לא יפול:

רשי

חופר גומץ. שוחה: בו יפול. פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך חורש רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נבוכדנצר ע״י כלי בית המקדש שנאמר ועל מרי שמיא התרוממת: ופורץ גדר. סייג של חכמים לעבור על דבריהם: ישכנו נחש. מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש ם שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים:

בלוא ו׳ מל׳ וסימ׳ הוי כל צמא לכו למים כ׳ בו · למה תשקלו כסף בלוא לחם כ׳ בו · ועמי המיר כבודו בלוא יועיל · אם ישך

חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ: מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם: אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה: אִם־יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן: דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ: תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה: וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ: עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר: אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ: אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ

עֲנַת מִדַּת דִּינָא וְכֵן אֲמַרַת אִינוּן גְּרַמוּ לְהוֹן כָּל דָּא הֵיכְמָא דִגְבַר דְּכָרֵי שׁוּחָא בְּפָרָשַׁת אוֹרְחָא בֵּיהּ אִתְחַיַּיב לְמִיפַּל וְאוּמָּ׳ דִּי עֲבַרַת עַל גְּזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ וּתְקִיפוּ גּוּרָא דְעָלְמָא נְפָלוּ בְּיַד מַלְכָּא רַשִׁיעַ דִּנְכֵית לְהוֹן כְּחִיוְיָא: אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא נְבִיָּיא גְּלֵי קֳדָמַי דִמְנַשֶּׁה בַּר יְחִזְקִיָּהוּ עָתִיד לְמֵיחַב וּלְמִסְגַּד לְצִילְמָא דְאַבְנִין בְּגִין כֵּן אִתְמְסַר בְּיַד מַלְכָּא דְאַתּוּר וְיִכְרְתָּפִינֵיהּ בְּזִמָּמִין עַל דַּאֲבַטִּיל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דִּכְתִיבִין בְּלוּחֵי אַבְנִין מִן עִקְרֵיהוֹן בְּגִין כֵּן יִצְטַעַר בְּהוֹן וְרַבְשָׁקֵיהּ אֲחוּהִי עָתִיד לְמִסְגַּד לְצַלְמַיָּא דְקִיסִין וּלְמִשְׁבַּק פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דְאִיתְיְהִיבַן בַּאֲרוֹנָא קֵיסֵי שִׁיטֵי בְּגִין כֵּן עָתִיד לְאִתּוֹקְרָא בְּנוּרָא עַל יַד מַלְאֲכָא דַיְיָ: וְכַד יְחוֹבוּן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִתְעַבְּרוּן שְׁמַיָּא תַּקִּיפִין כְּבַרְזְלָא מִלְּאַחֲתָא מִטְרָא וְהַהוּא דָּרָא לָא צַלּוּ קֳדָם יְיָ בְּגִ׳כֵן אִתְקַלְקַל כָּל עָלְמָא בְּכַפְנָא וּכְדוּ תַּיְיבִין וּמִתְכַּנְשִׁין אוֹכְלוּסִין וּמִתְגַּבְּרִין עַל יִצְרֵיהוֹן וּמְמַנַּן בִּרְזִילֵיהוֹן לְמִבְעֵי רַחֲמִין קֳדָם אֱלָהֵיהּ שְׁמַיָּא אִית בְּהוֹן רַעֲוָא עַל מוֹתַר אַכְשָׁרוּת חוּכְמַתְהוֹן: כַּד מִתְגָּרַן חִיוָן קָלִין לְטַרָאָקָה וּלְנִזְקָא בְּעָלְמָא עַל חוֹבֵיהוֹן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל דְּלָא עָסִיקוּ בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא בַּחֲשַׁי וְאַף לֵית מוֹתַר לִגְבַר אָכִיל קוּרְצִין דְּמִשְׁתָּעֵי לִישָׁן תְּלִיתַי אָרוּם בְּאֶשָּׁתָא דְגֵיהִנָּם עָתִיד לְאִיתּוֹקְדָא: מִלֵּי פוּם גְּבַר חַכִּים דְּאִשְׁתְּכַח בְּדָרָא כַּד אָתֵי פּוּרְעָנוּתָא בְּעָלְמָא מְצַלֵּי וּמַעֲדֵי יַת פּוּרְעֲנוּתָא וּמַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ וְסִפְוָתֵיהּ דְּגַבְרָא שַׁטְיָא מִלִּין נְזִיפוּתָא וּבְגִין כֵּן כּוֹלֵי עָלְמָא מִתְגַּמְּרִין: שֵׁירוּי מִלֵּי פוּמֵיהּ שְׁטוּתָא וְסוֹף מֵימַר פּוּמֵיהּ חוּלְחַלְתָּא בִּישָׁא: וְשַׁטְיָא מַסְגֵּי פִּתְגָּמִין סְרִיקִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ עַד דְּלָא יִנְדַּע אֱנָשׁ מַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּיוֹמוֹהִי וּמַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי מִן סַיְפֵיהּ מַן יְחַוֵּי לֵיהּ: טַרְחוּת שַׁטְיָא דְטָרַח בְּשַׁטוּתָא אִיהוּ מְשַׁלְהֵי לֵיהּ עַל דְּלָא אֲלִיף לְמֵיזַל לְקַרְתָּא דְחַכִּימַיָּא שָׁרֵי בְגַוָּהּ לְמִתְבַּע מִנֵּיהּ אוּלְפָנָא: וַוי לָךְ אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִּי יִמְלוֹךְ עֲלָךְ יָרָבְעָם חַיָּיבָא וִיבַטִּיל מִנָּךְ תִּיקְרוּבְתָּא דְצַפְרָא וְרַבְרְבָנַיִךְ עַד דְּלָא יִקָּרְבוּן תְּמִידָא דְצַפְרָא יֵיכְלוּן לַחְמָא: טַב לִיךְ אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּעִידָּן דִּי יִמְלוֹךְ עֲלָךְ חִזְקִיָּהוּ בַּר אָחָז דִּי הוּא מִן יְחוּס בֵּית דָּוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּי הוּא גִּיבַּר תַּקִּיף בְּאוֹרַיְתָא וְנָפִיק יְדֵי חוֹבַת פִּיקוּדַיָּא וְרַבְרְבָנַיִךְ: בָּתַר דְּמַקְרְבִין תְּמִידָא אָכְלִין לַחְמָא בִּזְמַן אַרְבַּע שָׁעִין מִן עֲמַל יְדֵיהוֹן

והנחש בלוא לחש: שמלכך ב׳ ובענין וסימ׳ אי לך ארץ שמלכך נער · ודבתריה אשריך ארץ שמלכך בן חורים ·

אבן עזרא

מסיע. רובי המפרשים פירשו יסכן בם י יתחמם בם ואמרו כי כמוהו ותהי למלך ם סוכנת וזה הענין ב בלשון ערב לא ימצא מהבנין הקל כי אם פועל עומד והנכון כי סוכנת בעלת אוצרות המלך כמו ערי מ מסכנות וכמוהו אל הסוכן הזה וזה הפירוש בלא ראש ו ורגל כי מה ענין אם קהה הברזל והקרוב אלי שמלת יסכן בם מלשון סכנה והיא י ידועה בדברי ה הראשונים ושני ה הפסוקי׳ דבקי׳ ועודנו בהלול החכמה והוא גם דבק בפסוק ם שלמעלה שהכסיל ב בסכלותו יפרוץ גדר והחכם ישמר מזה והענין שאין דבר ב בעולם שיוכל אדם ל להשיגו בלא עצבון ועמל וסכנה אפילו ה האבני׳ שאינם ברשות אדם ומי שירצה יקח אותם יעצב בהסיעם אל המקום שירצה וכן עצי היער יגע בבקעם ופעם יסתכן: אם קהה. אף כי יקהה הברזל ולא קלקל פניו והענין שלא יהיה מ ממורט וקלקל הוא מפעלי הכפל והוא כ כפול והוא מענין כ נחשת קלל אז יתים כח הבוקע ומלת יגבר כמו יכנה כמו וגברתי את בית יהודה וחיילים יגבר כמו כח כענין אלים יי׳ חילי אנשי חיל· ויתרון הכשר חכמה והענין שים לחכמה יתרון על כל עצב כי תכשיר האדם ותיישרנו בלא עצבון ותוספת כח וכשר הדבר פועל עומד מן הבנין הקל והכשר פועל יוצא מן הבנין הכבד הנוסף: אם ישך. חוזר לענין שלמעלה והוא ופורץ גדר ישכנו נחש ויתכן שזה הגדר הוא שגדר השליט ודמה המלשין לנחש והענין אין יתרון לבעל הלשון מן הנחש הנשוכי שלא ישמע לחש שיזיק ולא יהכה: דברי פי חלילה להיות החכם בעל לשון רק כל הדברי׳ שיוצאי׳ מפיו הם חן והכסיל ישחית על נפשו בדבורו ואמ׳ תבלענו לשון יחיד כענין זבובי מות שמש ירח עמד זבולה: תחלת. אין טעם לדבריו תחלה וסוף: והסכל. יאמ׳ אוכל ואשתה כי לא אדע מה שיהיה בחיי ובמותי ויתכן היות כמהו כי מי יודע מה טוב לאדם בעבור היות למעלה כי יש דברי׳ הרבה מרבים הבל: עמל. דמה הכסיל שעמור לבקש גבוהות ונפלאות ממנו והוא לא ידע הנראות והידועות כאדם רוצה ללכת אל עיר ולא ידע הדרך וייגע ולא יראה חפצו וכל עמל במקרא הוא לשון זכר וזה לבדו לשון נקבה כמו כל כבוד במקרא לשון זכר חוץ מאחד אל תחד כבודי: אי. כאשר הזכיר דבר הכסיל שהוא הבל אמ׳ אם היה זה הכסיל מלך יהיה דבר קשה אף כי אם היה גם נער ומלת אי כמו אוי כמו ואי לו האח׳ שיפול ואי׳ להם שלישי בעיניהם. ושריך בבקר יאכלו בעבור שלא יתעסקו כי אם באכילה הפך דינו לבקר משפט: אשריך. זאת המלה באה בלא סמיכת דבור בלשון רבים כמו אשרי האיש ובסמיכה פעם בלשון רבים כמו ובוטח בי׳ אשריו ובמקום אחר בלשון יחיד ושומר תורה אשרהו אר״ משה הכהן נ״ע כי אשרהו לשון רבים וכן עיניהו ידיהו

גבורהו

רשי

מסיע אבני׳ יעצב בהם. מסיע אבנים ממחצבתם בהרים ת מתיגע בהם. יעצב לשון יגיע׳ כמו בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו ע עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור: יסכן בם. יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ו ובמצות סופו ליהנות מהם: אם קהה הברזל. חרבות צורים שקיהו פיהם ו וחדודם: והוא לא פנים קלקל. ואינם לטושים ומרוטי׳ למען היות להם ברק אף על פי כן וחיילים יגבר מ מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים ל לנצח: ויתרון הכשר חכמה. ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם משחירין פניו ב ברעב ואתה רואהו משכן בין העשירים הרבה חיילי׳ מתגברים על ידו ואל תתמה על וו וחיילים כי הרבה ווין נופלים כן בלשון עברית כמו אם ראית גנב ותירץ עמו עזי ו וזמרת יה ויהי לי ל לישועה והרב׳ מפורש׳ כזה: אם ישך הנחש. את אים: בלא לחש. מחמת שלא לחשו ה החבר שלא ימוך: ואין יתרון. לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו בלא לחש כך אם בני עירך נכשלי׳ באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקותו ולא ישתכר: דברי פי חכם חן. על שומעיהם ומשמעים לו וטוב לו שנוטל גדולה עליהם: ושפתות כסיל תבלענו. זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרו של אומות שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין נשותיהם לזנות: תחילת דברי פיהו סכלות. כשאמר לו הקב״ה מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב י״י אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ: ואחרית פיהו הוללות. שיעמום וערבוב לכה איעצך זנות אולתי: והסכל ירבה דברים. שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון: כי לא ידע האד׳ מה שיהיה. לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה יהיה מחר: ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו. כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף ההווה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו: עמל הכסילים תיגענו. כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגע ליכנס דרך פחתים ובבעי המים ויגע בטביעות רגליו בבוץ כלומ׳ עצלות שלעוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם אשר לא ידע ללכת אל כתיב אמת לפרוש מן העבירה לפי שלא למד תורה שנאמר נר לרגלי דבריך: אי לך ארץ שמלכך. בזמן שמלכך ודייניך מתנהגים בנערות:

נגטורה

בְּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃ בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃ לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר׃

יא שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃ תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע מַה־יִּהְיֶה רָעָה עַל־הָאָרֶץ׃ אִם־יִמָּלְאוּ הֶעָבִים גֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ יָרִיקוּ וְאִם־יִפּוֹל עֵץ בַּדָּרוֹם וְאִם בַּצָּפוֹן מְקוֹם שֶׁיִּפּוֹל הָעֵץ שָׁם יְהוּא׃

בִּגְבוּרַת אוֹרַיְתָא וְלָא בְּחַלָּשׁוּת וּבְסַמְיוּת עֵינָא׃ בְּחַלָּשׁוּת עֵיסַק אוֹרַיְתָא וּפִקּוּדַיָּא מִתְמַסְכֵּן גְּבַר מִבְּנִין וּבְמַכִּיכוּת תַּפְקִידְתָא דְּאִתְפַּקְדַת אִתְּתָא לְמִינְטַר מִן רִיחוּק סוֹאֲבוּ דְּמָא וְלָא נַטְרָא מִתְעַבְרָא דְוָותָא בְּגוֹ בֵּיתָהּ׃ לְחוּכָא עָבְדִין צַדִּיקַיָּא לְחֵים לְפַרְנָסָא עַנְיָין כְּפִינִין וְחַמְרָא דְמַזְגִין לְדַצְחַיָּין יְהֵא לְהוֹן לְחֶדְוָוא לְעָלְמָא דְאָתֵי וְכַסְפָּא פּוּרְקָן פּוּרְקָנֵיהוֹן יַסְהִיד עֲלֵיהוֹן זְכוּתָא לְעָלְמָא הַהוּא דְאָתֵי בְּאַנְפֵּי כּוֹלָא׃ אַף בְּמַנְדְּעָךְ בְּחֶבְיוֹנֵי לִבָּךְ מַלְכָּא לָא תְלוּט וּבְאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָךְ לָא תְלוּט חַכִּימָא אֲרוּם רָזִיאֵל מַלְאֲכָא מַכְרִיז בְּכָל יוֹמָא מִן שְׁמַיָּא עַל טוּרָא דְחוֹרֵב וּמַהֲלַךְ קָלֵיהּ בְּכָל עָלְמָא וְאֵלִיָּהוּ כַּהֲנָא רַבָּא אָזִיל וּפָרַח בַּאֲוִיר שְׁמַיָּא כְּנִשְׁרָא מָרֵי גַפִּין וּמְחַוֵּי מִלִּין דְּמִתְעַבְדִין בִּטְמוֹרְתָא לְכָל דַּיָּירֵי אַרְעָא׃ אוֹשִׁיט לְחֵם פַּרְנָסוּתָךְ לַעֲנִיֵּי דְּאָזְלִין בִּסְפִינָן עַל אַפֵּי מַיָּא אֲרוּם בָּתַר עִדָּן יוֹמִין סַגִּיאִין תַּמָּן תַּשְׁכַּח אַגְרֵיהּ לְעָלְמָא דְאָתֵי׃ הַב חוּלַק טַב מִן זַרְעָא לְחַקְלָךְ בְּתִשְׁרִי וְלָא תִתְמְנַע מִלְמִזְרַע אַף בְּכִסְלֵיו אֲרוּם לָא תִנְדַּע מַה יְהֵא בִּישָׁא עִילָוֵי אַרְעָא אִי חָרְפֵי נִצַּחַן אִי אַפְלֵי׃ אִין מִתְמַלְיָן עֲנָנַיָּא מִטְרָא עִילָוֵי אַרְעָא מְעָרַן יַת מַיֵּיהוֹן בְּגִין זְכוּתָא דְצַדִּיקַיָּא וְאִין לֵית זָכוּ בְּדָרָא הַהוּא בְּיַמָּא וּבְמַדְבְּרָא נַחְתָּן דְּלָא יִתְהַנּוּן מִנְּהוֹן בְּנֵי אֱנָשָׁא וְאִי אִתְגְּזַר מִן שְׁמַיָּא לְמִנְפַּל מַלְכָּא וְיַעְטוּהִי מִן סַרְרוּתְהוֹן מִן קֳדָם מֵימְרָא דִשְׁמַיָּא הֲוֵי סוֹבְעָא וְכַפְנָא בְּדָרוֹמָא אוֹ בְצִיפוּנָא אֲתַר דְּאִתְגְּזַר לְמִתְקַיְּימָא הַהִיא עִיטָא מִשְׁתַּלְחָא לְמֶהֱוֵי׃

בשהי״ל בגבורה ולא בשתי׃ ישמח ז׳ וסימ׳ ויין ישמח לבב אנוש. בן חכם ישמח אב ובן כסיל׳ וחבירו בן חכם ישמח אב וכסיל אדם. ויין ישמח חיים והכסף יענה את הכל. מאור עינים ישמח לב. שמן וקטרת ישמח לב. איש אוהב חכמה ישמח׃ לשמונ׳ ג׳ מל׳ וסימ׳ ויעש דוד שם בשבו מרכותו. שמונה שלחנות. תן חלק לשבעה וגם. וכל ד״ה דכו׳ מ׳ל וכל שבונת ושמונת חס׳ בב״א שמונת אלפים ככרים׃

ל׳ וכל טעם דכו׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ יתר ח׳ל ויתר חס׳ · כנפים ק׳ · ה׳ מ׳ל וכל ד״ה דכו׳ · ל׳ · ל׳ נתרי ל״ש · כ׳ · ל׳ · יגיד ב׳ בירי ומ׳ל בלש׳

רשי

בגבורה ולא בשתי. שעוסקין בגבורת החכמה והבינה ולא בשתיית יין: בעצלתים ימך המקרה. כשאדם מתעצל ואינו מתקן פירצה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה. ישפל הבניין המקרה את הבית והמסכך עליו: ידלוף. יטפטף דלף גשמים כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עושם חרב ומך: לשחוק עושים לחם. לחדוות תזמוניהו חתני׳ ומלכים עושים סעודה ושתם סעודה גדולה קרוייה לחם כמו דאת אמר בלשצר מלכא עבד לחם רב: ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכ׳ כדי שיהא לו מה להוציא: גם במדעך מלך. אפילו במחשבותיך בלא ד דבור. גם אפי׳ מלך אל תקלל אל תרגיז למלכו של עולם. ד״א כמשמעו מלך בשר ודם: עוף השמים. כשמה הכתובה כך שסופה לעוף על ה השמים: ובעל כנפים. מלאך המלווה אותך כענין שנ׳ כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים יש לך לדאג מכל בריה שמא יש שומעין ויגיד לאחרים: שלח לחמך על פני המים. עשה טובה וחסד לאדם ש שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: כי ברוב הימים תמצאנו. עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראה מה נאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם וסבור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חותנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: תן חלק לשבעה וגם לשמנה. חלקת מלחמך ומשלך לשבעה צריכי חזור חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא עוד ימים באים ותצטרך לכולם אז תנצל על ידי הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו אימתי. ורבותי׳ אמרו תן חלק וגו׳ אלו שבעה ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליזכרך לנוח בשב׳ וגם לשמונ׳ אלו שמונת ימי המילה דבר אחר תן חלק לשבעה קרבנו׳ ציבור שבעה ימי פסח וגם לשמונה של שמונת ימי החג. כי לא תדע מה יהיה רעה אם יחרב הבי׳ ולא תקריבו עוד ויועילו הראשונים דבר אחר כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטל גזירות רעות: אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקו׳ שהטוב׳ בו מתת וכיכרת שם סופה לנוח אף כן רע שאם יפול עץ וגו׳ אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו נראין מעשיו אחרי מותו וחכמותיו ומדות תרומותיו ותשלום טובה ליושבי המקום על מנהג הטוב שהדריכם בדרך ישרה: יפול. ישכון כמו על פני כל אחיו נפל: עץ. תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסך על הארץ: סומר

אבן עזרא

גבורתו בהתפללו בעד רעהו וראיותיו כי ככה עיני י״י דרכי איש וככה הנה עין י״י אל יראיו גם כן ידהו לשון יחיד וגבורתו כן מגן כל גבור שים בו ובעבור מלת בהתפללו בעד רעהו נהפך העולם ואם כן ביד רעהו העדלמי שני היו ומה הפרש בין רעו ורעהו שיו שיהו גם בפעלים ירדפו ירדפהו אולי התפלל איוב בעד כל אחד ואחד מרעיו את תפלה בעצמה ולקח כל אחד מהם שבעה פרים ושבעה אילים ויורה על מלת אסרהו שהוא לשון יחיד אסרך ארץ וענין בן חורין שעשה מעשה הגדולי׳ והפך בן בליעל. אמ׳ אחד מהמפרשים ידוע שאין בעינים פ כרמות הלובן שהוא דומה לאור ואין למטה מן השחור והכתוב ידמה הגדולים ללובן והקטנים שאין להם מעלה וגדולה לחשך ויפרש חורים לבנים כמו חור כרפס ותכלת גם כן יפרש ואורגים חורי שלי חורי ולבן בלשון ארמית חיור והפך החורים חשוכי׳ בל יתיצב לפני חשוכי׳. יש מפרש ולא בשתי כמו בשתיה וי״א כי בשתי כענין דלות כ כמו ונשתו מים לשוכם בצמא נשתה והענין כי כל מעשיה׳ בגבורה וענין שתיכת גבורה לאכילה עד שיתאו ויתאכל המאכל ה הראשון והענין שאינם אוכלים כי אם לצורך ולא בשביל ת תענוג: בעצלתים. ידוע כי כל מלה היא על שנים היא שנים כמו עינים רגלי׳ ידים שוקים שינים בעבור היותם שתי מערכות רחים וכן שמים ומבין סוד הגלגלים יודע כן וכן פעמים גם מים ויש לו סוד שתום וחתום ואת כל לוחותיהם שים ספינות כשתי לוחות ומעקם דרכים כן ויורה עליו סוף הפסוק יפול באחת וכן פירש רבי משה הכהן נ״ע בהרים אם כן תהיה מלת עצלתים חוזרת לידים כאילו אמר בידים עצלות והוא לשון קורה והמקרה במקו׳ הזה שם ויש אומרים שהוא פועל כמו המקרה במים עליותיו המה קרוהו וכלם מן הבנין הכבד הדגש ויהיה הד״ם ראוי להדגש ויאמר כי המקרה בעצלות ידיו עשה מעשה מך וזה רחוק בעבור היות ימך מבנין נפעל כמו וידל כבוד יעקב והוא מפעלי הכפל. ובשפלות ידים ענינו ענוות ומסכנות וידלוף מלשון דלף טורד וענינו הטפות היורדות וזה הפסוק דבק בפסוק שלמעלה כאילו יאמר על אותו המלך והשרים המתעסקים באכילה ויעצלו להביט בדברי המלוכה והנה יתחדשו עליהם בעבור עצלותם שנידברי׳ האחד שתשחת מלכותם כמו הבית שיהרס מעט מעט וימך המקרה והדבר השני שלא יסתכלו כדי להוסיף ממון ולאצור אותו בשעת הצורך וזה ענין ובשפלות ידים: לשחוק. והלא יראו כי כל שמחה שבעולם ושחוק עיקרם בלחם שעושים העושים ויין המשמח חיי אדם ויתכן היות חיים תואר השם כי היין ישמח החיים שעל פני האדמה והכסף יענה את הכל וענין יענה ימציא ויתכן שהוא מן עת כמו שפירשתי והענין שימציאנו בעת שירצה הרוצה: גם במדעך. אע״פ שהמלך כער השמר לך שלא תקללנו אפילו במדעך וענינו בלבך ובמחשבותיך שאתה יודע אותם לבדך ובמקום הסתר אל תקלל עשיר כי אם ישמע המלך יזיקך בכחו והעשיר בעשרו. כי עוף השמים דרך משל כמו כי היא מעגה את כל ובעל כנפים הוא עוף השמים והענין כפול: שלח. יזהיר מי שיש לו שיהיה נדיב ותהיינה ידיו פתוחות למי שיכיר ולמי שאינו מכיר ויש אומרים כי אלו המים הם מימי בריכה ויש שם דגים ואין לנו צורך לפירוש הזה: תן חלק. עיקר שבעה במקרא מה שאמר בעל ספר יצירה והיכל הקדש מכוון באמצע ואמר לשמנה כנגד ימי השבוע כי היום השמיני הוא כמו היום שהחל בו והענין תמיד בלי הפסק וענין מה יהיה רעה שיבא לידי עוני ואמר יהיה עם רעה כמו כי יהיה נערה בתולה: אם ימלאו. דרך משל לעושר שלא נתן לעשיר כי אם לעשות טוב לכל מצטרך אליו ומלת יהוא לשון רבים והאל״ף נוסף כאל״ף ההלכוא אתו ולא אבוא שמוע כי בתחלה הוא יהי בלשון יחיד ואין לו דומה במשקלו במקרא והענין אל המקום שיפול פרי העץ בצפון או בדרום שם יהו האוספים והענין על העשיר ויש אומרים כי על העץ בעצמו יאמר וחצי הפסוק הזה הוא כנגד חצי הפסוק הראשון וחציו האחרון כנגד חציו האחרון ואמר זה המפרש כי יד יהוא לעתיד מתלת הוא והוא לשון יחיד והענין כי העץ בעבור שיתן פריו שיקוהו ויעבדוהו ובשעה שיפול ידעו שלא יתן פרי לעולם יעזבוהו במקו׳ שנפל והמ׳ מפרש אחד כי זה העץ הוא מן עצה והאומר כזה לא אכל מעץ הדעת

סומר· גם זה משל על הכדיב כי הזורע העצל הבילו יאמר זה הרוח יורה שלא ירד גשם בימים הבאים ולמה אקח מה שיש לי והוא הזרע ואשמנהו בארץ ויש אומרי' שהיא תבות כמשמעה לזורע שסבר זכר שלמה שאין במלאכות כמו עבודת האדמה לכן אל ישען על רעתו ועל כל מה שנשה כי העתים משתנות: כאשר· מפרשים אמרו כי כעצמים הוא כענים וזה הבל ועניינו גוף הילוד טרם יולד וקראו עצמים כי הם מוסדי הגוף כי הבשר והעור כמו מלבוש והמלאה היא ההרה ויתכן שיהיה המלאה תואר לאשה ותהיה מלת בטן סמוכה וגם יתכן להיות שתהיה תואר לבטן כי לעולם היא בלשון נקבה בלשון הקדם והיה ראוי להיות הבית הראשון פתוח והשני רגוש וכמהו לאום העשיר ובבקר· עניינו תמיד על שני הפירוש' ותיו תנח לשון נקבה בעבור היד והענין אל תנח ידיך מן הזרע כי מבאנו מלת הגיה ויזאת לשני פעלים: ומתוק· זה הפסוק דבק עם הבא אחריו ואמר על האור מתוק ואינו דבר שיאכל ועיקר זה בעבור ה התחברות ההרגשות במקום שעל המצח והוא מקו' יאמרו מלה שהיא ידועה לזאת ההרגשה להרגשה אחרת וכמהו ראה ריח בני וכל העם ר רואים את הקולות וענין הדבק זה הפסוק בראשון שיתעסק ת תמיד לעשות טוב ולא יתעסק בשמחה אחרת כי אם· אילו ידע האדם שיחיה שנים רבות וישמח בכלם בשיזכור ימי החשך

סומר רוח· ממתין ומצפה עד בא הרוח: לא יזרע· פעמי' ממתין ואינו בא: ורואה בעבים· נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים ולעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: כאשר אינך יודע· כעצמים בבטן המליאה· דברים הנקברים והנעלמי' בבטן שהיא מליאה ואע"פ שבולטת לחוץ· כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע דרך הרוח כלומ' ידיעות שתי אלו שות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו לארץ אחרת והרי לשון זה כמו כנן יי' כארץ מצרים כשפחה כגבירתה כקונה כ כמוכר ופעמים שהוא משוה מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משוה מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את ה הרוח לראות בעבים: כעצמי'· אוקלוס"ם בלע"ז כמו עוצם עיניו: ככה לא תדע וגו'· אף גזירותיו של מקום לעניין עניו ועשירות כך עלומות הם ממך ולא תמנע מן החסד לראב שמא אחסר מ מנכסי ואעני לא א אעסוק בתור' ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אמא אשה ויהיו לי ב בני' ואצטרך להוציא עליהם: בבקר זרע את זרעך וגו'· אם למדת תורה בילדותיך למוד בזקנותך אם היו לך תלמידי' בילדותיך יהיו לך תלמידים ב בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותיך שא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותיך עשה צדקה

יקצור ג' ומ"ל וסימ' וזרועו שבלים יקצור· זורע עולה יקצור און· וראה בעבים לא יקצור: הזה ד' רפין וסימ' בלשון ארמי אחוכון גברא ייתי בצפר וביאורם הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם· הזה האיש מרגיז הארץ· להשתגע עלי הזה יבא

שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא יקצור: כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה את הכל: בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים: ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש: כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח ויזכר את ימי החשך כי הרבה יהיו כל שבא הבל: שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט: והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך כי הילדות והשחרות הבל: יב וזכר את בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ:

גבר דנטיר חרשין וקוסמין לא יעביד טב לעלם ודמסתכל במזליא לא מגבי אגר ארום חרשין מתילן לרוחא דלא מתפס בידוי דבר נש ומזליא מתילן לעננא שמיא דאזלו ולא תייבין: היכמה דליתך ידע אכדין יהליך רוח נשמתא דחיי בגוף עולים שלילא דשרי במעיינא דאמיה מעברא והיכמה דלא תינדע או דכר או נוקבא עד זמן דאתיליד הכדין ליתך ידיע ית עובדא דיי דעבד בתוכמתא ית כולא: ביומי עולימתך תיסב אתתא ותוליד בנין ולעידן סיבותך לא תשבוק אתת חולקך מלמילד בנין ארום לא אשתמודע לך אידין מנהון אתבחר למהוי טב הדין אי דין אי תרויהון כחרא טבין: ובסים נהורא אוריתא וטב לאנהרא עיינין חשיכין למחזי יקר אפי שכינתא דעתיד לאנהרא אפי צדיקיא מן זיו שכינתא ולמהוי שופריהון כשמשא: ארום אם יומין סגיאין חיי אנשא בכולהון חזי ליה למחדי ולמיעסק באוריתא דיי יהא דכיר ית יומי חשוכא דמותא ולא ייחוב ארום סגיאין אינון יומיא דישכוב שכיבא בבית קבורתא לקבלא דינא מן שמיא בחיוהי ברחים כל זמן דייתי עלוהי פורענות על הבלותא די עבד: חדי עולימא ביומי עולימותך ויהי לבך טב עלך ביומי רביותך ואזיל בענותנותא עם אורחי לבך ותהי זהיר בחזווני עינך ולא תסתכל בביש ואשתמודע לך ארום על כל אילין עתיד יי לאעלותך בדינא: ותעדי רגיז מלבבך ולא תגרום ביש על בסרך ארום עולימות ויומי אוכמות שער הבלו: ותהי דכיר ית ברייך ליקרותיה ביומי רביותך עד דלא ייתון לותך יומי בישות וימטון עלך שנין דתימר לית לי בהון רעוא:

אל ביתי· בבקר זרע זרעך: שמח ב' וס' שמח זבולון בצאתך· שמח בחור בילדותך· וא' ושמח יזי מקורך ברוך· ואינון כנגד זוגין מן כ"ב ש"ן דמשמש סכ"ך ואינון מן א"ב מן כ"ב תרין א' וחד וא' וסים' נמסר במס' רבת' במערכת אות הסמ"ך בכ"ד:

שהם ימי הקבר כי הרבה יהיו ימר לו האור הנזכר וכל שבא הבל עניינו יבין כי כל שבא לעולם כמו דור הולך ודור בא הוא הבל: שמח· אחר שהכל הבל שמח עתה בחור בילדותך ובניכו כמו אומר עשה רע ותראה מה יבא עליך כמו עלי פלשת התרועעי שהוא במקום אחר עלי פלשת אתרועע והענין על אדום השלכתי נעלי שהוא תקיף וחזקי התרועעי עלי פלשת עתה ותראי מה אעשה לך וכן שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ וכן חתם הפסוק ודע כי על כל אלה ויסוב אלה על השמחה והטבת הלב והלוך בדרך לב ומראה עין ועניין טוב הלב בלשונכו על שלשה פנים האחד שייטב מעצמו כמו וייטב לבו והשני שהלב ייטיב לבעל הלב כמו וייטיבך לבך והשלישי שהאדם ייטיב לבו כמו המה מטיבים את לבם וענין זה הפסוק כמו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם: והסר· פרשתיו למעלה ומלת שחרות מן כי עלה השחר כי רמה ימי השחרות לשחר כשיבקע כענין אז יבקע כשחר אורך או יהיה השחרות רמז לשער השחור מענין שחורה אני ונאוה: וזכור· מבאנו בעורים עלומים זקונים כלם לשון זכרים רק בחורותיך יצא מן הדרך ויש אומרי' שהם שתי לשונות ויפרש משרת משה מבחוריו כמו מבחורותיו כי כל בחורים אם ישמכו לא ישתנו· ימי הרעה הם ימי הזקנה לזקן וימי החולי לכל הוא החולי שימות בו: עד

בזקנותך: כי אינך יודע איזה יכשר· אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך תמינו בר' עקיבה שהיו לו עשרים וארבע אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפטרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותי' שבדרום ושנאה להם ולעניין הבנים מצינו באבצן שלשי' בנות שלח חוצה ושלשי' בנות הביא לבניו וכולם מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו: ומתוק האור· מתוק הוא אורה של תורה: וטוב לעינים לראות את השמש· ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תילים: בכולם ישמח· יהי שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החשך וייטיב מעשיו שיכל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים: כי הרבה יהיו· באותו הימים יותר מימי החיים: כל שבא· עליו יהיה הבל ואוסף ים הבל שהוא לשון פורענות וכרות כמו כי בהבל בא ובחושך ילך: שמח בחור בילדותך· כאדם שאומ' לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם אחת תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובטוח תהיה כי על כל אלה יביאך המשפט במשפט: והסר כעס· דברים המכעיסים את המקום: והעבר רעה· יצר הרע: מבשרך· שיהיה לך לב בשר: והשחרות· נערות שראשו אדם שחור בימי עלומיו: וזכור את בוראך· תמן תנינן עקיבא בן מהללאל אומר הסתכל בג' דברים וכו' וממקרא זה דרש וזכור את בוראך שתתן דין וחשבון לפניו· וזכור את בורך יקבך מקום עפר רמה ותולעה וזכור בארך באר שנבעת ממקורה היא טיפה סרוחה של זרע ושל לובן: ימי הרעה· ימי הזקנה והחלשות: עד

עַד אֲשֶׁר לֹא־תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הֶעָבִים אַחַר הַגָּשֶׁם: בַּיּוֹם שֶׁיָּזֻעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הֶחָיִל וּבָטְלוּ הַטֹּחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת: וְסֻגְּרוּ דְלָתַיִם בַּשּׁוּק בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה וְיָקוּם לְקוֹל הַצִּפּוֹר וְיִשַּׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר: גַּם מִגָּבֹהַּ יִרָאוּ וְחַתְחַתִּים בַּדֶּרֶךְ וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסּוֹפְדִים:

עַד דְּלָא יִשְׁתַּנֵּי זִיו יְקָרָא דְאַפָּךְ דִּמְתִיל לְשִׁימְשָׁא וּנְהוֹרָא דְעֵינָךְ עַד דְּלָא יִסְתַּמוּן וַהֲדַר לִיסְתָּךְ עַד דְּלָא יִתְקַדְּרוּן וּגְבֵי עֵינָךְ דִּמְתִילָן לְכוֹכְבַיָּא עַד לָא יִתְעַסְּמוּן רִיסֵי עֵינָךְ יְהוֹן זָלְגִין דִּמְעוֹת כַּעֲנָנִין בָּתַר מִטְרָא: בְּיוֹמָא דִי יְזוּעוּן אַרְכּוּבָתָךְ וְיִתְנַקְשׁוּן אֶדְרָעָךְ וְיִתְבַּטְּלוּן כַּכֵּי פוּמָךְ עַד לָא יָכְלִין לְמִלְעַס מֵיכְלָא וְיִתְעַסְּמוּן עֵינָךְ דְּמִסְתַּכְּלִין בְּחַרְכֵּי רֵישָׁךְ: וִיהוֹן רִיגְלָךְ כְּבִילָן מִלְּמִיפַּק בְּשׁוּקָא וְיַעְדֵּי מִינָּךְ רְעוּת מֵיכְלָא וְתֶהֱוֵי מִתְּעַר מִשֵּׁינְתָךְ עַל עֵיסַק קָל עוֹפָא כְּאִילּוּ עַל גַּנָּבַיָּא דְאָזְלִין בְּלֵילְיָא וְיִתְרַפְּסוּן סִפְוָתָךְ מִלְּמֵימַר שִׁירָתָא: אַף מִן עוֹבָדִין דַּהֲווֹ מִן קַדְמַת דְּנָא תְּהֵי דָחִיל לְמַדְּכַר יָתְהוֹן וְגַבְשׁוּשִׁיתָא קְלִילָא מְתִילָא בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁךְ לְטוּר רָם בְּעִידַּן מַהֲלָךְ בְּאוֹרְחָא וְתִפִּיץ רֵישׁ שִׁזְרָתָךְ מִן כְּחִישׁוּתָא כְּשִׁיגְרָא וְיִתְנַפְּחוּן אַסְתְּוֹרֵי רִיגְלָךְ וְתִתְמְנַע מִן מִשְׁכְּבָא אֲרוּם אִתְפְּנֵי אֱנָשָׁא לִמְהָךְ לְבֵית קְבוּרְתֵיהּ וְיִסְחֲרוּן מַלְאֲכָא תָּבְעֵי דִינָךְ כְּסוֹפְרַיָּא דִּמְסַחֲרִין בְּשׁוּקָא לְמִכְתַּב דִּין חוּשְׁבְּנָךְ:

ביום ג' דגשי' דמטעין בהון וסימ' ביום שיזועו שמרי הבית · אח"ל ביום ידע בעשו · אחות לנו קטנה: ויקום ל' מלרע לקול הצפור וא' מלעיל ותגזר אמר ויקם לך · ואינון מן א"ב מן ב"ב חד מלרע וחד מלעיל וסי' נמסר במסר' רבת' במערכת אות האלף בסד:

ביום ג' דג"ש דמטעי' בהון

רשי

עד אשר לא תחשך השמש · אמרו רבותינו זו פדחת שהיא מאירה ומצהב' באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מצהבת: והאור · זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: והירח · זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה הימנו אין לו תואר העינים: והכוכבים · אלו הלסתות רומני דאפי שקורין פומ"לש של לחיים שמצהיבים: ושבו העבים אחרי הגשם · תבא כהיית המאור אחר דמעת הבכי מכמה צרות שעברו עליו: שיזועו · ירתיתו: שומרי הבית · אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף: והתעותו · יאחזם עוות שקורין קרי"ל"פפ והתעותו אקרופירוכט בלע"ז: אנשי החיל · אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: ובטלו הטוחנות · אלו השינים: כי מעטו · לעת זקנה רוב שיניו נופלות: הרואות בארובות · אלו העינים: וסוגרו דלתים · אלו נקביו: בשפל קול הטחנה · קול רחים הטוחנים מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס: ויקום לקול הצפור · שאפילו קול צפור מעוררתו משנתו משהזקין: וישחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד אם אשמע עוד בקול שרים ושרות: גם מגבוה יראו · מגבהות ותלוליות שבראשונות הוא דואג לבאת לשוק פן יכשל בהם: וחתחתים בדרך · אימות וחתות הרבה בדרכים יש לו · חתחתים לשון כפול הוא בתיבה כמו גלגלים קטקטים זלזלים: וינאץ השקד · לשון הנצו הרמונים שהרי הזקן לא מקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלע"ז שעצם הירך יתקוע בה ובזקנותו בשרו כחוש והעצם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט · השקד אילן של שקדים כלומר מתקפון הזקנה עליו כשקד זה הממהר להנץ לפני כל האילנות: ויסתבל החגב · אלו העגבות שתהיו עגבותיו דומות עליו כסובל משא כבד · ויסתבל אוטדירו"ט מורפי"מיץ בלע"ז: ותפר האביונה · חמדת תאות נשים שאינו נזקק לנשים לתשמיש · אביונה תאוה כמו ולא אביתם תאבתי לישועתך: עד אשר לא ירתק חבל הכסף · זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף ובמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקם בתוך החליות ונעשת כשלשלת · ירתק לשון רתיקות כסף: ותרוץ גולת הזהב · זו האמה שהיתה מקלחת מים וזובעת כמעיין כמו גולות עליות · ותרוץ לשון רציצה: ותשבר כד על המבוע · זה הכרס שהיה עבה ונבקעת במותו: ונרוץ הגלגל אל הבור · יתרוצץ גלגל העין בתוך גומא ולפי פשוטו גלגל הדולין שבהם שואבין מהבור כך נדרש כל הענין במסכת שבת · ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל וזכור את בוראך בימי בחורותיך בעוד שהבחורות שלכם קיימות בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה ובחר אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן בעוד שהלויה קיימת שנאמר בו כי בו בחר י"י אלהיך מכל שבטיך בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר ויבחר בדוד עבדו בעוד שירושלם קיימת שנ' בה העיר אשר בחרתי בה בעוד שבית הבחירה קיימ' שנ' בה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה בעוד שאתם קיימים שנ' ובך בחר י"י · עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי הגולה · עד שלא תחשך השמש זו מלכות בית דוד שנ' וכסאו כשמש נגדי · והאור זו תורה שנ' כי נר מצוה ותורה אור והירח זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה · והכוכבים אלו הרבנים שנאמר מצדיקי הרבים ככוכבים · ושבו העבים אחר הגשם צרה אחר צרה קשה אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית · ביום שיזועו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה · והתעותו אנשי החיל אלו הכהנים שהם גבורים בכח אמר רבי אבא בר כהנא עשרים ושנים אלף לוים הניף אהרן ביום אחד אמר רבי חנינא המוראה הזה דבר קל הוא והכהן זורקה יותר מעשרים אמה · ובטלו הטוחנות אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא · וחשכו הרואות שנשתכח התלמוד מן הלב · וסוגרו דלתים בשוק כגון דלתי תוספתא בן אלכתן שהיו פתוחין לרווחה · בשפל קול הטחנה על ידי שלא נתעסקו בתורה אמר רבי שמואל נמשלו ישראל לטחינת הריחים מה ריחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן והגית בו יומם ולילה · ויקום לקול הצפור זה נבוכד נצר הרשע אמר ר' לוי שמונה עשרה שנה היתה בת קול יוצאה ומפוצצת בפלטין של נבוכד נצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה · וישחו כל בנות השיר בשיר לא ישתו יין · גם מגבוה יראו מגבוה שלמעלה יתירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים · וחתחתים בדרך · אפילו בדרך מישור כך יבהלו לו אותות ורמזים אם ימאס בדרך טילך בעיניו שנאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים · וינאץ השקד · תכמת נבואת ירמיה שאמר מקל שקד אני רואה אמר רבי אלעזר השקד הזה משעה שמוציא נצן עד גומר פירותיו אחד ועשרים יום כך משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב עשרים ואחד יום · ויסתבל החגב זה צלמו של נבוכד נצר רומיה אמין מתין פורחה אמין מית ואם אין עובדו שם אינו יכול לעמוד ולא אחרית אורכיה בבקעת דורא אמר רב בני עמידין אותו ונופל עמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב מירושלם ושפכו דימום על רגליו לקיים מה שנאמר והכסף לכדה ולמס יהיה · ותפר האביונה זו זכות אבות תופר משכאת אבות שלכם ומהיה אביונה מלעמד לב · כי הולך האדם ישראל שהגלו בה לפרס אהם · אל בית עולמו מבבל באו לבבל חוזרו ואריה אבי אבריהם מעבר הנהר היה · וסבבו בשוק הסופדים גלות יכניה קדמה לגלות צדקיה אחת עשרה שנה כשהגלה נבוכד נצר את גלות צדקיהו כהולכין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכד נצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלכו שהוא גבור ומלך והיו רואין את השבויים ושואלין אותם איש על קרובו מה נעשה בו והיו משיבין אותן אחד למות ואחר לשבי ואחר לחרב והיו מקלסים בדרך אחת ונדים אחרת מספקין ומטפחין הספד על אחיהם ועל בניהם

אבן עזרא

עד · פירוש והאור הוא אור השחר שיעלה טרם זרוח השמש ועמוד אחר בואו שעה ושליש שעה מהשעות השוות ואחר שהזכיר השמש מה צורך היה לו להזכיר האור והירח והכוכבים בעבור שימצאו כבראים כמו עופות שלא יוכלו לעוף ביום מפני להט אור השמש והקרוב כי זה דרך המקרא להקדים או לאחר כמו הכה לא יכוס ולא ייטן והתנומה יותר קלה מן השינה · יש מפרשי' ושבו העבי' על הבכי ואחרים אמרו על האיתה המתגברת עליו והנכון בעיני שהוא כמשמעו כי החולה בעת מותו יחשך לו העולם ויתראה לו כאילו העבים הסתירו האור וכן הוא ושבו העבים להגשם אחר הגשם: ביום · מלת יזועו כמו ולא קם ולא זע ממנו ומעטו פועל יוצא והענין מעטו הטחינה · יש אומרים כי שומרי הבית הם הכסלים והצלעות · ויש אומרים שהם הארבעה הממונים בכל אבר ואבר לשמת' והם המושך והמעכל והמעכב והמטהר גם יפרש אנשי החיל הזן והמוליד והמצייר והקרוב אלו ששומרי הבית הם הידים עם הזרועות שהם שומרי הגוף שלא יגע בו רע ואנשי החיל הם השוקים ויורה עליו והתעותו כי אין להם כח לעמוד וענין חיל כח בעבור היות כל הגוף עליהם והטוחנות הם השנים והרואות העינים: וסגרו דלתים · הם השפתים וכמהו דלתי פניו מי פתח · בשפל קול הטחנה הוא הקרב העליון והוא המסס שהוא טוחן המאכל ומלת בשפל שם ואיננו תואר וכמהו טוב שפל רוח וענינו שפלות וענין בשוק על דרך משל כשישפל קול הטחנ' אין קמח כמצא ויהיו חנויות שוק האופים סגורים ונמצא דלתי ודלתות כמו שפתי ושפתות: ויקום לקול הצפור · ידוע כי המאכל יוליד השינה ובהשבר הפה נכרת המאכל ויקץ לדבר קל: וישחו כל בנות השיר · הוא הגרון שהיה לפנים בו משורר ישח קולו עד שלא ישמע ובאה מלת ישחו שהיא לשון זכרים עם בנות שהן נקבות כמו וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן ויתכן שאתיהם שבות למלת כל: גם מגבוה · יש אומרים כי על הזקנים ידבר שאין להם כח לעלות אל המקום הגבוה ויאמרו כי ויו ייראו נוסף ויש אומרי' יראו סוקיו: וחתחתים · כפול הפ"א והלמ"ד כי העי"ן מבולע והוא מן תראו חתת כמו פחד: וינאץ השקד · אמרו שהוא מן עלתה נצה והענין השיבה: ויסתבל החגב · הקרסול ויש אומרי' השקד הוא האבר שסיבתו אחר הראש והזקן ויסתבל החגב המבושים שימשכו למטה ואחרים אמרו כי אחרית במקום עי"ן גם זה הבל כי לא יתחלף אות באות חוץ מאותיות יהו"א בעבור שהם נראים פעמים ונעלמים · ותפר האביונה אמרו שהוא מן ולא אבה וענינו תאות המשגל ואמ' ר' אדונים בן תמים המזרחי נ"ע כי אביונה כנוי לרוח בני האדם וכן דקדוקו אביון תואר השם לזכר

לזכר והבינה לשון נקבה ואם תגבירכה תהיה אבינה וכן מלת אמיכון וכמו אומר והמדקדק עניות כי אין בלשון הקדש מלה שהקטינו כלל ואילו היה זה כיסוד הלשון להקטין יהיו כמבאים במקרא למאות ולאלפים ואולם אמכון ואמיכון שני שמות לאיש אחד כמו שלמה ושלמון אבשי אבישי אבנר אביגר ותוספ׳ ו״ו כמו יתר ויתרו ועתה אפרש הפסוק אחר שאמר וחשכו הרואות בארובות ולא יאכל ולא ישמע קולו איך יחזור לאחור לאמר גם מגבוה יראו הד׳ השיבה אבן הוא בענין אח׳ וכן הוא גם מגבוה יראו מחשבותיו שהרוח חושבת שהיא מוספת והולכת תקן גבוה ותפחד מן הדר׳ וסוף הפסוק יורה עליו כי הולך האדם ומלת ינאץ היא כאלף והיא כמו וינאץ בזעם אפו שהוא כמו וימאס אף על פי ששניהם משני בנינים והשקד הוא תואר השם במשקל והיה רשן ושמן ובענין אומר מתכונת הגוף כשני׳ שקדו שמרו שוא שקד שומר וכן כמר שוקד על עריהם ו והטעם מואס לשקוד׳ שיסתבל החגב שהוא קל קל וחומר הגוף ותפר ויסתבל מבנין ה התפעל והתאחר כ כמנהג כל סמך ושי״ן כמו מסתולל משתולל ותפר האביונה ידוע כי מלת הפיר לעולם היא ובאלתו והענין תפר היועצת מועצותיה ו והיא הרוח וזה דקדוק הלשון כבר באר רבי יהודה בר דוד נ״ע בבעל הדקדוק כי מלת קם ושם וחביריהם שרשם שלשה אותיות והאמצעי יוד ויורה עליו קים דברי הפורים ומלת בינה כמו שבתם וקימתם והבין כמו הקים ובנת לרעי כמו קמת ותואר השם קם כמו הנכי שב שבות והשלם קים על משקל גנב ולנקבה קיימת ובאה קימה מלרע׳ אשוב לענין אביונה ואמר כי האלף נוסף כאלף אקרח באזרועך והאזכיתו ותהיה זאת המלה תואר מבינה והוא כנוי לרוח בעלת הבינה׳ אל בית עלמו הוא הקבר והוא הבית סידור שם לעולם ויש עולם קצוץ כמו וישב שם עד עולם ועבדו לעולם׳ וסבבו בשוק כמוליכו אותו ישאוהו ועל כתף יסבלוהו׃ עד׳ זה משל ככבר והגולה היא בראש הגלגל המתגלגל בחבל וראש החבל קשור בגולה וירתק מן עשה הרתוק כשיתקשר החבל כאילו ישתלשל לא ישיב אל המבוע גם כן ענין מלת ירחק שהוא כתוב ומלת ירחק מן ותרץ את גלגלתו מענין וירוצצו כאשר תשבר הגולה׳ וירוץ הגלגל אל הבור ישבר הכד ואין מים עולים ומלת ונרוץ בנין נפעל כמו נכון פועל עבר יחיד מן כונו ללצים שפטים׳ וחבל הכסף הוא חוט השדרה וקראו כסף בעבור היותו לבן׳ וגלת הזהב הוא המות ודמהו לזהב בעבור היקרות שהוא אדום אשר הוא עליו והכד היא המרה וקרא כד בעבור שמם תתחבר המרה האדומה׳ והמבוע הוא הכבד וכרוץ הגלגל גלגלת הראש שהיתה למעלה לעולם ירדה אל הבור מתחת לארץ׃ וישוב׳ לא ישאר בגוף כי אם העצמות גם הם ישובו עפר׳ והרוח תשוב זה הפסוק יכחיש האומרים שהרוח היא מקרה כי המקרה לא ישוב׃ הבל׳ יתכן היות מלת הבל שתי לשונות האחד כמשקל זהב והשני הידוע על משקל ארץ כמו ועל עשו כעשן הכבשן ויסמך בצרי כמו חלב עזים ויש אומרי׳ כי הבל לשון כווי והענין כמו עזוב ובא ה״א הידיעה על קהלת בעבור היותו תואר השם כי לא יבא על שם העצם וכאשר זכר מות האדם אמר נתברר לך מה שאמרתי לך בתחלה הבל הבלים׃ ויותר׳ עוד׳ תמיד כמו עוד טומאתו בו׳ ואזן פירוש או חבור מאזני החכמה או הוא מן אזנים כענין השמיעה׳ וחקר והורה דרכים לעם לחקור בהם החכמה והיה פועל יוצא לשנים פעולים׳ תקן משלים הרבה וידבר שלשת אלפים משל׃ בקש׳ דברי חפץ׳ היא החכמה העליונה עד שמצא והענין מה חפץ יש בזה שמבאר כך ולמה כך׳ וכתוב יושר הוא פי׳ וכמהו על ספר הישר ואיכנו אבלנו׃ דברי׳ יש מדברי הקדמונים דברים שהם כדרבונות לבהמה שמיסרים ומפקחים הנפש ויש כמסמרות נטועי׳ הגדולים שיאספו הדלתות שלא יתפרדו וזאת תורת האדם ויש אומרים וכמסמרות נטועים דברי בעלי אסופות הם הלוקטים מספרים רבים ויחברו מחברות אף על פי שיחלקו כלם לימדם בורא אחד׳ ומלת רועה בעבור שדימה האדם לבהמה הצריכה דרבונות׃ ויותר׳ הזהר מעשות ספרים כמו השמרו לכם עלות בהר והענין עשות קנות או כתיבה כי אין קץ להם ולהג הרבה כלמוד לגדר דעת במשקל להט החרב ואין לה רעות ובלשון ישמעאל הוא כמו קריאה׃ סוף

עד אשר לא ירתק חבל הכסף זו שלשלת יוחסין׳ ותרוץ גולת הזהב אלו דברי תורה שנאמר הנחמדים מזהב׳ ותשבר כד על המבוע כדו של ברוך בן נריה על מבוע של ירמיה שמניהם גלו לבבל ופסקו תלמידים כעוכי הדרך תחילה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכד נצר את מצרים הגלם לבבל׳ ונרוץ הגלגל אל הבור׳ זו גלגל שהיא זוכו של עולם׳ וישוב העפר וגו׳ משבבל באו לבבל חזרו׳ והרוח תשוב זו רוח הקדש שכיון שנסתלק׳ רוח הקדש גלו׃ הבל הבלים׳ אלו רואה בעולם׃ אמר הקהלת׳ מי שכנס קבוצת החכמה׳ הבל הבלים כל מה שנברא בששת ימי בראשית׃ ויותר שהיה קהלת חכם׳ ויותר ממה שמכתוב בספר זה היה קהלת חכם׃ ואזן׳ עשה אזנים לתורה שקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה אזנים שתיקן עירובין לסייג שמירת שבת ותיקן נטילת ידים סייג לטהר׳ וגזר על השני׳ סייג לעריות׃ בקש קהלת׳ נתן לבו וחזר על הדבר ומצאו׃ דברי חפץ׳ הלכה למשה מסיני׃ וכתוב יושר׳ זו תורה שבכתב והכתובים׃ דברי חכמים׳ שעשו סייג לתור׳ בגזירו׳ להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקרש דערבית כמו כן׃ כדרבונות׳ מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים׃ וכמשמרות נטועים׳ מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטועה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם׃ בעלי אסופות׳ משמרים שיש להם גולגולת אסופה ובפה גרוסא בלע״ז כן פירשו רבנן בן לברט׃ נתנו מרועה אחד׳ כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ורועה אחד נתנן משה מפי הגבור׳ וכמסמרו׳ כתוב בשי״ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים וכמניין משמרות כהונה ולויה׃ ויותר מהמה בני הזהר׳ ויותר מיוסר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה׃ בני הזהר לשמור דברי חכמים ואם תאמר אם יש בהם צורך למה לא נכתבו׃ עשות ספרים הרבה אין קץ׳ אם באנו לכתוב לא הספקנו׃ ולהג הרבה יגיעת בשר׳ ואם לתת לב להגירסא חבילות יותר ממה שאין הכל משיג יגיעה היא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל׳ אך

ובמסורת ל׳ וכתי״ת ומ״ל

ירחק ירתק כתי׳ חבל הכסף והוא חד מן י״א מלין דקריין ת׳ ולא כתי׳ וסי׳ יקר׳ וינחם דוד את בת שבע והקרא ק׳. הכרי ויואב אל כל הצבא הכרתי ק׳. אחד אלה שמות הגבורים דשמואל אחת ק׳. עשרה והגלה את כל ירושלם עשרת ק׳. אמה שמנה עשר׳ אמה קומת העמוד אמות ק׳. אחד המתקדשים והמטהרים אל הגנות אחת ק׳. תהלה איך לא

עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָחֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל׃ וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד־דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃ בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת׃ דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד׃ וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃

עַד דִּי לָא יִתְאֲלֵם לִישָׁנָךְ מִלְּמַלָּלָא וְתֶהֱוֵי רְעִיעָא מוֹקְרָא דְרֵישָׁךְ וְתִתְּבַר מְרִירְתָךְ עַל כַּבְדָּךְ וְיִרְהַט גּוּפָךְ בְּגוֹ קִבְרָךְ׃ וְיִתּוּב בִּסְרָךְ וְאִתְבְּרִי מִן עַפְרָא עִילָוֵי אַרְעָא הֵיכְמָה דַהֲוָה מִלְּקַדְמִין וְרוּחַ נִשְׁמָתָךְ תְּתוּב לְמִקָּם בְּדִינָא קֳדָם יְיָ דִּיהָבָהּ לָךְ׃ כַּד אִסְתַּכַּל שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בַּהֲבָלוּ דְעָלְמָא הָדֵין וּבַהֲבָלִין דְעָבְדִין בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲמַר קֹהֶלֶת בְּמֵימְרֵיהּ כּוֹלָא הֲבָלוּ׃ וְיוֹתֵר מִן כָּל בְּנֵי אֱנָשָׁא הֲוָה שְׁלֹמֹה דִּי מִתְקְרֵי קֹהֶלֶת חַכִּים וְתוּב הֲוָה מְאַלֵּיף מַנְדְּעָא יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַצִּית לְקָל חַכִּימַיָּא וּבְלַשׁ בְּסִפְרֵי חוּכְמְתָא וּבְרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ תַּקִּין סִפְרֵי חוּכְמְתָא וּמַתְלִין דְּסוּכְלְתָנוּ סַגִּיאִין לַחֲדָא׃ בְּעָא שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְמִתְקְרֵי קֹהֶלֶת בְּחוּכְמְתֵיהּ לְמִדַּן דִּינִין עַל הִרְהוּרֵי לִיבָּא דֶאֱנָשׁ וּבְלָא סַהֲדִין בְּכֵן אִתְאֲמַר לֵיהּ בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ הָא כְּבַר אַכְתִּיב בְּסֵפֶר אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹהִי דְמֹשֶׁה רַבְּהוֹן דְיִשְׂרָאֵל תַּקְנִין פִּתְגָּמִין וּמְהֵימְנִין עַל מֵימַר סַהֲדַיָּא יְקוּם פִּתְגָּם׃ פִּתְגָּמִין דְּחַכִּימִין מְתִילִין לְזַקְתִּין וּלְקֻלְשׁוֹנִין דְּאַצִּיתִין דְּאַנְצִין לְאַלָּפָא חוּכְמְתָא לְסַרִיקֵי מַנְדְּעָא הֵיכְמָה דִמְאַלֵּף זִיקַת לְתוֹרָתָא וְרַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין מָרֵי הִילְכְתִין וּמִדְרָשִׁין דְּאִתְיְהִיבוּ עַל יְדוֹי דְמֹשֶׁה נְבִיָּא וְרַעְיָא בִּלְחוֹדוֹי יַת עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא בְּמַנָּא וּבְרִיגוּגִין׃ וְיַתִּיר מִנְּהוֹן בְּנִי הִזְּהַר לְמֶעְבַּד סִפְרֵי חוּכְמְתָא סַגִּי עַד לֵית סוֹף וּלְמֶעְסַק בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וּלְאִסְתַּכָּלָא בְּלֵיאוּת בִּשְׂרָא׃

עזבה עיר תהלת תהלת ק׳. קומה והעמודים שמנה עשרה דירמיה קומת ק׳. באחד לבכתיני אחתי כלה קדמא דפסו׳ באחת ק׳. בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת בת ק׳. ירחק עד אשר לא ירחק חבל הכסף ירתק ק׳. ואני המאסף קשיא לי טובא על בעל המסורת למה ערב ומסר אותם שכתובים ה׳ וקרי׳ ח׳ עם אלו האחרים וערבם יחד שאין זה דרכו שהיה לו לומר ג׳ כתיב ה׳ וקרי׳ ת׳ וכן חד כתיב ח׳ וקרי׳ ת׳ וכן כולם כמו שמנהגו׳ וז״ל חד מן ו׳ דכתי׳ כ׳ וקרי׳ מ׳ וכן חד מן ד׳ דכתי׳ ר׳ וקרי׳ ד׳ וכן אחרים ומלשונו דמסר חד מן י״א מלין דקרי׳ ת׳ ולא כתי׳ נוכל לכתוב עד שלא ירזק במקום ירחק מי יאמר שהוא כתוב ירחק וכן האחרים וקשה לי טובא ולא ידענא מה לתרוצי׃

ך סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא מה פתוכל עסה ולבך לסמים ׃
את מצותיו סמור כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נברא כל האדם ׃ כי את כל
עסה. אשר אדם עושה יביא האלהים במשפט ולכך ניקוד מעסה פתח והטעם
מעלה לפי שאינו דבוק לשם ׃ על כל נעלם. אפי׳ על השוגג ׃ אם טוב ואם רע.
פי׳ כגשל במזו כגון
תן צדקה לעני ב
פרהסיא. סוף
בר הכל נשמע את
אלהים וגומר ׃
כמלם ספר קהלת

סוף דבר. כבר השמעתיך הכל או משעת כל מחלוקת החכמים זה עשה את
האלהים ירא. כי זה כל האדם ישוב לענין שעבר שהוא האדם בחיין ובמותו הכל
וענינו כי זה מקרה כל האדם או כי זה עיקר כל האדם וישוב לירא השם הנכבד
והנורא ׃ כי את. סוד שלא זכר בספר בראשית עד ויכלו לשם שם כי אם האלהים
הוא סוד ספר קהלת
וענין על כל נעלם כל
מעשה נראה שתעשה
יובא במשפט כפי ה
הנעלם והענין כפי
כונת הלב אם טוב ואם
רע ויש אומרי׳ ואפילו
כל דבר שנעלם ממך
והראשון יותר נכון
בעיני וברוך היודע
האמת ומחסדיו אשא
לכפר שגיאותי ויעיר
כבודי עד יודיעני א
אורח חיים ׃

ויהי בימי א׳ דסמי׳ וס׳ ויהי בימי אמרפל · ויהי בימי אחשורש ׳ויהי בימי אחז · ויהי בימי שפט השפטי׳ ויהי בימי יהויק׳ דירמי׳ ׃

סוף דבר הכל נשמע את־האלהים ירא ואת־מצותיו שמור כי־זה כל־האדם׃ כי את־כל־מעשה האלהים יבא במשפט על כל־נעלם אם־טוב ואם־רע׃

סוף פתגם דאתעבד בעלמא בצינעא כולא עתיד לאתפרסמא ולאישתמעא לכל בני אינשא בגין כן ית מימרא דיי הוי דחיל וית פקודוי הוי נטיר דלא למיחב בסתרא ואין תחוב הוי זהיר למתב ארום כדנן חזי למהוי אורח כל אינש׃ ארום ית כל עובדא יי יעיל ליום דינא רבא ועתיד לפרסמא על פתגם דאתכסי מן בני אנשא אין טב ואין ביש׃ סוף דבר

ל׳ סה״ת ד׳ וכל׳ ד׳
ל׳ מל׳
ל׳ סגול
ה׳ חס׳
כ׳ לאו״ף בקול׳ האלהים

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ׃ סימן יתקק

סך פסוקי דקהלת מאתים ועשרים ושנים וסימנים רכ״ב וחציו מה שהוה כבר נקרא ׃

ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המלך מהדו ועד־כוש שבע ועשרים ומאה מדינה׃ בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה׃

ה׳ ל׳
ל׳ וחס׳
ל׳

והוה ביומי אחשורוש הוא אחשורוש דביומוהי בטילת עבידת בית אלהנא רבא והות בטילא עד שנת תרתין לדריוש בגין עיטת דושתי חיבתא ברתיה דאויל מרודך בר נבוכדנצר ועל דלא שבקת למבני ית בירת מוקדשא אתגזר עלה לאתקטלא ערטילתא ואוף איהוא על דציתא לעיטא אתקצרו יומוהי ואתפליג מלכותיה דמן קדמת דנא הוון כל עממיא אומיא ולישניא ואיפרכיא כבישן תחות ידוי וכען לא אישתעבדו ליה מן בגלל הכי וכתר כדו איתגלי קדם יי דעתידא ושתי לאתקטלא ועתיד הוא למיסב ית אסתר דהיא מבנת שרה דחיית מאה ועשרין ושבע שנין אתיהבת ליה ארכא ומלך מן הינדיא רבא ועד כוש דמן מדינתא דהינדיא רבא ועד מערבא דכוש מאה ועשרין ושבע פילכין׃ תוספתא
חמשה כתיב בהון ויהי לישנא דווי ואילו אינון ויהי ביומי אמרפל דאתכנשו מלכין ולא הוה ריבא ותרבא בעלמא עד דאתא אמרפל ויהי בימי שפוט השופטים וכל ווי הוה ביומיהון ומאן ווי הוה מטול דהוות כפנא בארעא דכתיב ויהי רעב בארץ ויהי בימי אחז ווי הוה ביומוי ומאן ווי הוות דכתיב עלה רצין מלך ארם ומה כתיב בתריה נעלה ביהודה ונקיצנה מכאן אתה למר כולהון דכתיב ויהי בימי לשנא דווי והוה מן יומי עלמא מן שנין קדמיתא כד הוו עקן אתין על בית ישראל הוון מצלן קדם אבוהון דבשמיא ועני יתהון דכתיב ויהי עד לא יקרון אנא עני עד לא ימללון אנא אשמע׃ ביומיא האינון כד בעא מלכא אחשורוש למיתב על כורסיה מלכותא דשלמה דאשתבא מן ירושלם על ידוהי דשישק מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידוי דסנחריב ומן ידוי דסנחריב אישתבא על ידוי דחזקיה ותב לירושלם ותוב מן ירושלם אישתבא על ידוי דפרעה חגירא מלכא דמצרים וממצרים אישתבא על ידוי דנבוכד נצר ונחית לבבל וכד צדא כורש ית מדהא ובבל אחתיה לעילם ובתר כן מלך אחשורוש ובעא למיתב עלוהי ולא הוה יכיל ושדר ואייתי ארדיכלין מן אלכסנדריא למעבד כותיה ולא יכילו ועבדו אוחרן ארע מיניה ואתעסקו ביה תרין שנין ובשתא תליתאה מלכותיה יתיב עילוי ההוא כורסיה מלכותיה דעבדו ליה ארדיכלין בשושן בירנתא׃

ויהי בימי א
אחשורוש ׳
מלך פרס
יה שמלך תח׳ כורש
סוף שבעים שנה של
לות בבל ׃ הוא
חשורו׳. הוא ברשעו
תחילתו עד סופו ׃
מולך ושמלך מעצמו
לא היה מזרע המלוכ׳
מהדו ועד כוש וגו׳.
מולך על מאה ועשרי׳
שבע מדינות כמו ה
מולך מהודו ועד כוש
עומדין זה אצל זה
כן כי הוא רודה בכל
עבר הנהר מתפסח
עד עזה שהיה רודה
בכל עבר הנהר כמו
שהוא רודה מתפס׳ עד
עזה ׃ כשבת המלך
אחשורוש וגו׳.
כשנתקיי׳ המלכו׳ בידו
ורבותינו פירשוהו ב
ענין אחר במסכת
מגילה ׃ הפרתמים

והספר נשלם.
בפירוש כל נעלם ׃
בעזרת אל עולם.
מלמד כל דעה ׃
ורוב הודות לשמו.
וכל חסד עמו.
יבוא אל עמו.
גאולה וישועה ׃
לחשבון היודעים.
תעודת שעשועים.
תשע מאות ים עם.
אלפים ארבעה ׃

לשם אל יאתה כל
הגדולה.
אחר הוא נעלה על כל
תהלה ׃
לאברהם בנו מאיר
יבו עת.
אשר הואיל לפרש
המגילה.

נאם אברהם הספרדי הנקרא בן עזרא אין עזרה כי אם מהשם החוקק חוקת עולם על לב המשכיל בהקיצו גם בחלום ידבר בו ובו יתמוך בהתחילו לעשו׳ כל מעשה גם יזכרנו תמיד טרם מוצאי פיו והנה אין במגילה ה הזאת זכר השם והיא מספרי הקדם ורבים השיבו כי הוא ממקום אחר וזה איננו נכון כי לא נקרא השם מקום בכל ספרי הקדם רק נקרא מעון שהוא לעולם גבוה וקדמונינו ז״ל קראוהו מקום בעבור שכל מקום מלא כבודו ועוד מה טעם למלת אחר והנכון בעיני שזאת המגילה חברה מרדכי וזה טעם וישלח ספרים וכולם משנה כפר אחר שהיא המגילה כטעם פתשגן והעתיקוה הפרסיים ונכתבה בדברי הימים של מלכיהם והם היו עובדי עבודה זרה והיו כותבין תחת השם הנכבד והנורא שם תועבתם כאשר עשו הכותים שכתבו תחת בראשית ברא אלהים ברא אשימא והנה כבוד השם שלא יזכרנו מרדכי במגילה ׃

ויהי בימי. זה אחשורוש היה אחרי כורש וזרובבל עם הגולה בבית שני רק לא נבנה הבית ולפי דעתי שהוא ארתחששתא וזה פירוש ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כאשר אפרש בספר עזרא׳ וטעם ויהי בימי על כל הדברים תחלה שספר במגלה הזאת. וטעם הוא אחשורוש איננו כמו אברם הוא אברהם ויתכן שיהיה במלכי פרס הקדמונים מלך שמו אחשורוש ושניהם היו מלכים על פרס ומדי רק זה אחשורוש השני מלך על מדינות אחרות שהין בין הודו ובין כוש כי ארץ מדי ופרס צפונית לארץ ישראל והודו רק כוש דרומית. וטעם בימים ההם אחר שאמר בימי אחשורוש תחלת הדברים כי הראשון כלל. וטעם כשבת המלך אחשורוש ששקט ממלחמות הודו וכוש כי גבור היה וככה כתוב במגלה על כן בשבת שלם למלכו ׃ שושן הבירה. שם ארמון כמו כי לא לאדם הבירה וזה הארמון היה בתוך עילם המדינה ש כתוב בספר דניאל וכאשר תמצא במגלה הזאת שושן או העיר שושן הוא שם מדינה קרובה אל עילם ורוב המדינה ישראל כאשר אפרש ׃
רבים

רבים אמרו כי עשה משתה בעבור שחשב כפי חשבונו ורא׳ שלא יגאלו ישראל וי״א שנשקט ממלחמות וי״א שנשא ושת׳ והוא הוסר בעיני הפרתמים · מזרע המלוכה ולא נדע אם המלה עברית או פרסית כי לא מצאנוה רק בספר דניאל ובמגלה ׃ הנמצאים · מלה זרה ברקדוק כי היה הדר׳ ראוי להיותו קמוץ בקמץ גדול כמשפט והטעם הנמצאים בארמון הם משרתיו ומשרתי משרתיו ׃ ביתן · מגזרת בית והוא סמוך וגם מוכרת וטעמו כמו לפנים וכן מבית ומחוץ והוא דרך קצרה ביתן בית המלך ׃ חור כרפס · זה הפסו׳ דבק עם אשר למעלה בהראותו וככה פסוק ובמלאת ביניהם כמו אמור לנער ויעבור לפנינו ׃ חור · עין והוא לבן מגזרת חורי יהוד׳ וככה בלשון ארמית ׃ כרפס · יין כרמותו בלשון קדר גם תכלת ידוע ולא עיניס במעפי והער אחוז ׃ בחבלי · פיוח החית בפתח גדול איננו כמו חבלי יולדה ׃ בוץ · הוא הבד מתיני פשתים במצרי׳ גם ארגמן במצר׳ ׃ גלילי · כמו גלגלי כאשר אפרש במסכן שלמה ׃ ועמודי שש · כמו שיש וככה עם ועים והנה הגלגלי׳ היו בין עמוד לעמוד ו ומקצתם מכוסים ב בנזכרים ׃ רצפת · כמו מרצפת אבנים והם היציע תלמטה ׃ בהט · גם דר וסחרת אבנים יקרות ׃ סוגים · מגזרת שנוי והוא שם התואר כרמות פעול וכן ועם שונים ׃ כיד המלך · ככח כי הכח ביד ידאה ׃ והשתיה · על משקל בכח האכילה כי ד רגשות היו״ד בעבור היו״ד המובלע שהוא תחת הא׳ השורש ׃ כדת · כחוק והיא לשון נקבה וחוברה על הזכרים כמו נשים ו ופילגשים ׃ אונס · מכריח וקרוב מטעם וכל רז לא אנס לך ׃ רב ביתו · גדול כמו ורבי המלך ׃ בית המלכות · חסר בי״ת כמו הנמצא בית יי׳ ׃ כטוב לב המלך · פועל עבר יחיד מגזרת מה טובו אהליך ׃ חרבונא · רבים פי׳ שהיה חרבו של המן במהרה כי בא כמו עתה גם יש במדרש שהיה אליהו והטעם שדבר טוב ועשה כ כמעשה שיהו והאמת כי אלה השמו׳ הנזכרים במגלה הם פרסיים כן ממוכן ואסתר מ מתורגם הסדה ואילו היו השמות עברי׳ לא נוכל לדעת טעמם כי אין השמות נמצאים על מתכונת אחת כי הנה ברעה שהבי״ת איננו שורש אמרו ב בריעה וכה מן יכחמנו ושמואל מגזרת שאול כאשר אפר׳ במקומו ׃ והמלך

הפרתמים ג׳ וסי׳ בשנת שלש למלכו עשה משתה · ונתן הלבוש · לאשפנז רב סריסיו ׃ הימים האלה ו׳ בליש׳ וסימ׳ תחזקנה ידיכם השמעים · כן שכתי זכבתי · וכמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה · קימו וקבל היהודים · והימים האלה נזכרים ונעשים ׃ אחז ואחוז ה׳ וסימ׳ נבסר בסו״ר מטות ׃ מטות ב׳ וסימ׳ השכבים על מטות שן וסרוחים ·

בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל־שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו׃ בהראתו את־עשר כבוד מלכותו ואת־יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום׃ ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל־העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד־קטן משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך׃ חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי־בוץ וארגמן על־גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף על רצפת בהט־ושש ודר וסחרת׃ והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים ויין מלכות רב כיד המלך׃ והשתיה כדת אין אנס כי־כן יסד המלך על כל־רב ביתו לעשות כרצון איש־ואיש׃ גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות אשר למלך אחשורוש׃ ביום השביעי כטוב לב־המלך ביין אמר למהומן בזתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר וכרכס שבעת הסריסים המשרתים את־פני המלך אחשורוש׃

בשתא דתלת למלכותיה ואחשורוש עבד משקיא ומטול מה עבד משקיא אית דאמרין דמרדי עלוהי איפרכי ואזל וכבשינן ובתר דאכבשינן אתא ועבד משקיא ואית דאמר יומא דאידא הוה ליה ושדר איגרתא לכולהון מדינתא למיתי למיעבד קדמוי חדותא שלח וזמין כל רברבני מדינתא דייתון ויחדון עימיה ואייתין קדמוי מאה ועסרין ושבע מלכין מן מאה ועסרין ושבע מדינן וכולהון קטרי תגי ברישיהון והוו סמיכין ליה על גנזי מילתא ואכלין וחדיין קדם מלכא והוויאן פרתונאי ורברבני מדינתא קדמוי ומן רברבני ישראל הוו תמן מטול דחזן תמן מאני בית מקדשא הוון בכיין ומספדן תמן ׃ ובתר דאכלו ושתו ואתפנקו אחזי להון ית עתריה די ישתאר בידיה מן כורש מדאה ואוף כורש אשכח ההוא עתרא בצדאותיה דבבל חפר בספר פרת ואשכח תמן שית מאה ותמנן אחמיתין דנחשא מליין דדהב טב יוהרין ובורלין וסנדלכין ובההוא עתרא תקף יקריה יומין סגיאין ומשתיא לרברבנוי מאה ותמנן יומין ׃ ובאשלמות יומי משתיא האילין עבד מלכא לכל עמא בית ישראל דאישתכחו חייביא בשושן בירנתא דאית דאיתמניאו עם ערלאין דיירי ארעא למן רבא ועד זעירא משתיא שבעא יומין בדרת גינתא גואה דמלכא דהוות נציבא. אילנין עבדין פירין ובוסמנין כבישן עד פלגותהון דהב טב ושלימו באשלמו׳ אבן טב ומטללין עילויהון ברם מרדכי צדיקא וסיעתיה לא הוו תמן ׃ ומן אילנא לאילנא הוו פריסן יריען דבוץ גון חיור בספירין וכרתנין ותכלא אחידן באשלי מטכסין צביען בארגונא ודליין עלוי אונקליון דכסף ודשרין סנלגלין דכסף כפיסן עלוי עמודי מרמירין סמקין ירקין וברקין ומרוקין וחיורין אותיב יתהון עלוי ערסן דמילתין דמחתן על דרגישין דנקלטיהון דדהב טב וכרעיהו׳ דכסף שרין על סטיו כביש קרוסטלינין ומרמרין ודורא דכרכי ימא רבא ואיטונין מציירין מקפין להון חזור חזור ׃ ופקיד לאשקא יתהון במני דהבא דבית מקדשא דאייתי נבוכדנצר רשיעא מן ירושלם ומנייא אותרנייתא דהוו ליה למלכא אחשורוש תמן הוו מחלפין דמותהון הי כאבר ומן קדם מני בית מקדשא אשתנאו והוו שתן חמר עסיס דייאי למשתי מלכא דסגי ריחיה ובסים טעמיה ולא בחיסרנא אילהין כמיסת ידא דמלכא ׃ ושקותא כהלכתא מנהג גופא ולית דאניס ארום כן שם טעם מלכא על כל ראתמנא אפיטרופוס על בייתיה למעבד כרעות גברא בר ישראל וכרעות גבר מן כל אומא ולישן ׃ אוף ושתי מלכתא רשיעתא עבדת משתא נשייא בבית מלכותא אתר קיטון בית דמוך די למלכא אחשורוש ׃ ומרדכי צדיקא צלי קדם יי מן יומא קדמאה דמשתיא עד יומא שביעאה די הוא שבתא לחמא לא אכל ומוי לא שתה וביומא שביעאה דהוא שבתא עלת קבלתיה וקבילת סנהדרין קדם יי וכד שפר לבא דמלכא בחמרא גרי ביה יי מלאכא דשגישתא לערבלא משתיהון בכן אמר למהומן

רשי

הפרתמים · שלטונים בלשון פרס ׃ ימים רבי׳ · עשה להם משתה ׃ גינת · מקום זרעוני ירקות ׃ ביתן · נטוע באילנות ׃ חור כרפס ותכלת · מיני בגדים צבעונים פירש להם למצעות ׃ אחוז בחבלי בוץ וארגמן · מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אותן פרש להם על גלילי כסף ועל עמודי שש ׃ מטות זהב וכסף · ערך ליסב עליהם לסעודה ׃ על רצפת · קרקעות של בהט ושש וגו׳ מיני אבנים טובות פירשו רבותי׳ ולפי משמעות המקרא כך שמם ׃ והשקו׳ · כמו ולהשקות ׃ שונים · משונים זה מזה וכן ודתיה׳ שונות ורבותינו דרשו מה שדרשו ׃ ויין מלכות רב · הרבה ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין ש שהוא זקן ממנו ׃ כדת · לפי שיש סעודו׳ שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם בקושי אבל כאן אין אונס ׃ יסד · לשון יסוד כלומר כן תקן וצוה ׃ על כל רב ביתו · על כל שרי הסעודה שר האופים ושר ה הטבחי׳ ושר המשקים ׃ לעשות כרצון איש ואיש · לכל אחד רצונו ׃ ביום השביעי · רבותינו אמרו שבת היה ·

חור כרפס ותכלת ׃ ויין ו׳ בליש׳ וסימ׳ ישתו יין נסכם · ביין חלבון וצמר צחר · ויין ענושים ישתו · ויין חמסים ישתו · זכרו כיין לבנון · וחכך כיין הטוב · וביין משתיו · ומיין משתיו · ויין משתיהם · ויין מלכות רב כיד המלך ׃ ביום השביעי ב׳ ר״פ וסי׳ נשיא לבני אפרים · כטוב לב המלך ביין ׃

להראות ג' ומ"ל וסימ' אתה החלות · להראות העמים והשרים · להראות את אסתר : בדבר המלך ג' וסימ' ותמאן המלכ' ושתי · הרצים יצאו דחופים · הרצים רכבי הרכש : ראשנה ל' וסימ' וישם את השפחות · ויהי בלדתה ויתן יד · והקריב את אשר לחטאת · כל הפקודים למחנה יהודה · ויהי לבני אהרן · בחרו לכם הפר האחד · ושלמתי ראשנה משנה · ובגדתי פעלתם · כמעל הזה הראשנה · והקרוב אלין כרשנא · במעל · ומלק · ושלמתי · ראשונה כתי' בו"ו ואלף ויהיו לבני אהרן

להביא את־ושתי המלכה לפני המלך בכתר מלכות להראות העמים והשרים את־יפיה כי־טובת מראה היא : ותמאן המלכה ושתי לבוא בדבר המלך אשר ביד הסריסים ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו : ויאמר המלך לחכמים ידעי העתים כי־כן דבר המלך לפני כל־ידעי דת ודין : והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך הישבים ראשנה במלכות : כדת מה־לעשות במלכה ושתי על אשר לא־עשתה את־מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים :

ויאמר מומכן לפני המלך והשרים לא על־המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על־כל־השרים ועל־כל־העמים אשר בכל־מדינות המלך אחשורוש : כי־יצא דבר־המלכה על־כל־הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשורוש אמר להביא את־ושתי המלכה לפניו ולא־באה : והיום הזה תאמרנה שרות פרס־ומדי אשר שמעו את־דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף : אם־על־המלך טוב יצא דבר־מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס־ומדי ולא יעבור אשר לא־תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה :

בזתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר וכרכס מהומן דמתמני על סהוסתא בזתא בוז ביתא חרבונא אתר ביה בגתא ואבגתא עתיד מרי עלמא לעסאה יתהון כגבר דעצר ענבוי בעצרתא תרין זמנין ועתיד לצדאותהון ולשפאותהון להני שבעא רבניא דשמשין באילין שבעא יומין קדם אפי מלכא אחשורוש : וגזר מלכא על אילין שבעא רבניא לאיתאה ית ושתי מלכתא ערטולתא על עיסק דהוות מפלחה ית בנתא דישראל ערטולאן ומנפסן עמר וכיתן ביומא דשבתא ובגין כן איתגזר עלהא למייתי ערטלתא ברם כלילא דמלכותא על רישהא בגין זכותא דאלביש נבוכדנצר אבוי דאבהא ית דניאל ארגוונא ובגין כן גזר למהוי אתיא קדמוי בכלילא דמלכותא לאחזאה לעממיא ורברבניא ארום שפירת חיזו היא : וסריבת מלכתא ושתי למיעל בגזירת מימר מלכא דאתפקדת ביד רברבניא ורגיז מלכא לחדא וחמתיה רתחת ביה : ואמר מלכא לחכימיא בנוי דיששכר דחכימין מנדעא בעידניא וזמניא בספר אוריתא וחושבן עלמא ארום היכדין יאות למיהוי מתמלל פתגם מלכא קדם כל חכים וידעי אוריתא ודינא : וסריבו בנוי דיששכר למידן ית דינא התוא ברם צלו קדם יי וכן אמרו ריבון דעלמא ערבל ית משתיהון והוי דכיר ית צדיקיא דקריבו קדמך בבית מקדשך אימרין בני שנא ותרין בני יונה שפנינין על מדבחא ארמתא על ידא דכהנא רבא דהוות לביש חושנא די ביה כרום ימא ורובי כהנא הוו מרסן ובחשן ית דמא ומסדרין קדמך לחם אפיא בכן אסתחר מלכא ותב ושאל עיטתא לרברבנוי דקריבין לותיה ואילין שמהתהון כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעא רברבני פרסאי ומדאי חזי אפי מלכא דיתבין בדרגא קדמאה דבכורסיה מלכותא : כאוריתא מה לאתעבידא ממלכתא ושתי בגין די לא עברת ית מימר מלכא אחשורוש דגזר עלהא ביד רברבניא : ואמר ממוכן הוא המן בר בריה דאגג רשיעא קדם מלכא ורברבניא לא על עילוי דמלכא בלחודוי סרחת ושתי מלכתא ארום עלוי כל רברבניא ועלוי כל עממיא די בכל פילכיא די שליט בהון מלכא אחשורוש : ארום יפוק פתגם גזירת מלכתא על כל נשיא לאתלגלגא מריהון קדמיהון במללותהון חדא עם חברתא ברם בקושטא מלכא אחשורוש אמר לאיתאה ית ושתי מלכתא קדמוי ולא עלת : ויומא הדין תהוין אמרן רבנתא דפרסאי ומדאי למעבר לגובריהון היכמה די קבילו ית פתגם דעברת ושתי מלכתא ומתמלבין למיעבד כדין לכל רברבני מלכא ומן ייכול לסוברא במיסת חוך דין ורגיז :
אין קדם מלכא פשיר יפוק פתגם גזירת מלכותא מן קדמוי ויתכתיב בגזירין פרסאי ומדאי ולא יתבטיל הדא גזירתא די לא תיעול ושתי קדם מלכא ומן בתר דתיתי קדם מלכא יגזור מלכא ויעדי ית רישא ומלכותא יתן מלכא לחבירתה דשפירא מינה :

רשי

ותמאן המלכה ושתי · רבותינו אמרו לפי שפרחה בה צרעת כדי שתמאן ותהרג לפי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהם מלאכה בשבת נגזר עליה שתפשט ערומה בשבת : ויקצוף · ששלחה לו דברי נבלי : כי כן דבר המלך · כי כן מנהג המלך בכל משפ' לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין : והקרוב אליו · לערוך דבריו לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו' : כדת מה לעשות · מוסב על ויאמ' המלך לחכמים : עותה · לשון עון : כי יצא דבר המלכה על כל הנשי' · זה שביזתה את המלך על כל הנשים לתבזות אף הן את בעליהן : תאמרנה שרות פרס ומדי · לכל שרי המלך את הדבר הזה והרי זה מקרא קצר : וכדי בזיון · יש בדבר הזה הרבה בזיון וקצף : דבר מלכות · גזירת מלכות של נקמה שצוה להורגה : ויכתב בדתי פרס ומדי · בספרי חוק ומנהג המלכות : ולא יעבור · חוק זה מלבטל שיהא זה חוק ודת לכל הבוזה את בעלה : אשר לא תבא ושתי · ולכך נהרגה : ומדבר

אבן עזרא

והמלך צוה להראות יופי המלכה גם כן מנהג ארץ פרס ויתכן היות ושתי מ' ממלכו' שמנהג הנשים להסתתר או חשבה שהוא שכור : לבוא בדבר המלך · בעבור כן ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו הטעם שהוסיפה כאש : יודעי העתים · חכמי המזלות או העתים שעברו על המלכים הקדמונים : רואי פני המלך · יש מקומות שלא יראה המלך לכל אנשיו ובספר מלכי פרס כתוב כי ארבע מעלות הם השרים המערכת הראשונה יושבת בתחילה לפני המלך וזה הטעם ה' היושבים ראשונה ב' במלכות במערכת ה' המלכות : עותה · ישרת עצמו ואח' עתו וכן הוא כי על כל ה' השרי' עותה ומה הוא העוות שיבא וישמע זה הדבר : והיום הזה · יהיה אמור והוא פעל : וכדי בזיון · ודי זה הבזיון והקצף שיהיה בין איש לאשתו : ולא יעבר · שלא יסור זה החוק : לרעותה · הוי"ו תחת יו"ד רעיתי שהוא תחת ה"א השורש : פתגם

ראישנה כתיב ביו"ד בתר אלף ושארא ראשנה כתיב חסר וי"ו : כב רפ' מן כב נסבין ו' ברישי' וסימ' נמסר במסר' רבתא במערכת אות הוי"ו כסד' : מלפניו ח' וסימ' וצרעת נעמן תדבק · ואלישע ישב בביתו · חילו מלפניו כל הארץ דה"ה · והאלה' עש' שיראו · אש' יראו מלפניו · אם על המלך טוב יצא · ואת פתשגן כת' הדת · וזרע' השטף ישטפו לפניו וישברו :

ונשמע ג׳ חד קמץ וב׳ פתח׳ וסימ׳ כל אשר דבר יי׳ נעשה׳ ונשמע קולו בבאו אל הקדש׳ ונשמע פתגם המלך׳ קדמא קמץ׃ אל כל ואל כל י״ג בכתו׳ ותריסר וסימ׳ אמור אל כל עם הארץ׳ הן ישא איש בשר קדש׳ אמר אל רחבעם בן שלמה׳ ולא טמענו אל עבדיך׳ ממכון שבתו השגיח׳ היוצר יחד לבם המבין׳ אז לא אבוש בהביטי׳ אבן חן השחד בעיני בעליו׳ כי מי אשר יבחר׳ וישלח ספרים אל כל מדינות׳ ונשלוח ספרים ביד הרצים׳ ויכתב מרדכי את הדברי׳

וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְּכָל־מַלְכוּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא וְכָל־הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יְקָר לְבַעְלֵיהֶן לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן׃ וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּדְבַר מְמוּכָן׃ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ לִהְיוֹת כָּל־אִישׁ שֹׂרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ׃

ב אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת־וַשְׁתִּי וְאֵת אֲשֶׁר־עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר־נִגְזַר עָלֶיהָ׃ וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי־הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו יְבַקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מַרְאֶה׃ וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל־מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־נַעֲרָה־בְתוּלָה טוֹבַת מַרְאֶה אֶל־שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים אֶל־יַד הֵגֶא סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וְנָתוֹן תַּמְרוּקֵיהֶן׃ וְהַנַּעֲרָה אֲשֶׁר תִּיטַב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ תַּחַת וַשְׁתִּי וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן׃

אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ מָרְדֳּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן־שִׁמְעִי בֶּן־קִישׁ אִישׁ יְמִינִי׃ אֲשֶׁר הָגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם־הַגֹּלָה אֲשֶׁר הָגְלְתָה עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ וַיְהִי אֹמֵן אֶת־הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת־דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וָאֵם וְהַנַּעֲרָה יְפַת־תֹּאַר וְטוֹבַת מַרְאֶה וּבְמוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ לְקָחָהּ מָרְדֳּכַי לוֹ לְבַת׃ וַיְהִי בְּהִשָּׁמַע דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ וּבְהִקָּבֵץ נְעָרוֹת רַבּוֹת אֶל־שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־יַד הֵגָי וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הֵגַי שֹׁמֵר הַנָּשִׁים׃

וישתמע פתגם גזירת מלכא די יעביד בכל מלכותיה ארום גזרתיה רבא היא ומן בתר כן כל נשיא יתנון רבו ויקר למריהון למן רבא ועד זעירא׃ ושפר פתגמא קדם מלכא ורברבניא ועבד מלכא כפתגם ממוכן׃ ושלח פיטקין כתיבן וחתימן בעזקתיה לכל פילכי מלכא לפלך ופלך כמכתב רושמיה ולות עמא ועמא כממלל לישניה קרי וכן אמר אתון עמיא אומיא ולישניא די דיירין בכל ממשלתי אזדהרו למהוי כל גבר מסרבן על איתתיה וכפי לה למהוי ממללא כלישן גבריה וכממלל עמיה׃ בתר פתגמיא האילין כד פת ואישתדך מרווית חמריה וכד נח תקוף רוגזיה דמלכא אחשורוש שרי למדכר ית ושתי מתיבן רברבנוי וכן אמרין הלא את הוא דחייבת עלה דין דקטול על מה דעבדת אמר להון מלכא אנא לא גזרית למיקטלה אלהין די תיעול קדמי ולא עלת ופקידית למעדי מינה מלכותא אמרו ליה לא הכי אילהין דין דקטול גזרת עלה בעטת שבע רברבני מן יד תקוף רוגזיה וגזרי למהוי צליבן שבע רברבניא על צליבא׃ ואמרו עולימי דמלכא משומשנוי יבעון לצרוך מלכא עולימן בתולתן שפירן דחיזו׃ וימני מלכא אפיטרופין בכל פילכי מלכותיה ויכנשון ית כל עולימתא בתולתא שפירת חיזו לשושן בירנתא לבית נשיא דיתמן דימוסן ובגאון די תמן מתמניהגא רב סריס דמלכא נטיר נשיא ויתגזר למהוי יהיב סמתר משחהון׃ ועולימתא די תשפיר קדם מלכא תיעול למחסן מלכותא חלף ושתי ושפר פתגמא קדם מלכא ועבד הכי׃ גבר חסידא ומודה ומצלי קדם אלהא על עמיה הוה בשושן בירנתא ושמיה מרדכי אתקרי על דהוה מתיל למירא דכיא בר יאיר בר שמעי בר גרא בר קיש גברא דמן שבטא בנימן הוא שמעי דאקיל ית דוד ובעא יואב למקטליה ולא שבקיה על דא דאסתכל בית ברוח נבואה וחמא דאיטמוסי מרדכי ואסתר למיפק מיניה וכדו פסק שמעי מילמילד פקד דוד לשלמה בריה למקטל יתיה׃ די אזל בגלותא מן ירושלם עם גלותא די אגליאת עם יכניה מלכא דיהודה די אגלי נבוכדנצר מלכא דבבל וכד צדא כורש ודריוש ית בבל נפק מרדכי מן בבל עם דניאל וכל כנישתא דישראל די הוו תמן בבבל נפקו מן תמן ועלו עם כורש מלכא למידר בשושן בירנתא׃ והוה מרבי ית הדסה היא אסתר ברת אחבוי ואמאי והוו קרין לה הדסה על די הוות צדיקתא וצדיקיא רמתילו לאסא אסתר הוו קרין לה על די הוות צניעא בביתא דמרדכי שבעין ותמש שנין ולא חזת אפי גבר אלהן אפי מרדכי דאיתעבידא לה לתורבינא ארום לית לה אבא ואמא ועולימתא שפירת ריוו ושפירת חיזו ובעידן דמית אבוה אישתארת במעין דאימה וכד ילידת יתה אמה מיתא אמה ונסבת מרדכי ליה בביתיה והוה קרי לה ברת׃ והוה כד אשתמע פתגם כרוז מלכא וגזירתיה ובאתכנשות עולימתן סגיאין לשושן בירנתא ליד הגי ואידברת אסתר באונסא ואיתעלת לבית מלכא ליד הגי נטיר נשיא׃

אבן עזרא

פתגם. כמו דבר וכן בקהלת וכארמית׃ כי רבה. הטעם שהיא רבה כמו כי עם קשה עורף הוא׃ יתנו יקר׃ שב אל מלת כל איש שורר בביתו מוסב ב באשתו׃ ולא ישנה מנהגו. אשר לשונו אפי׳ לדבר בלשון א אחרת. ויש אומרים כי ערב דבר אחר עם זה המעשה שלא יהיה קלון למלך׃ כשך. מש הפועל מפעלי הכפל׃ זכר את ושתי בפה ויתכן שזכר את יופיה על כן ואת ואת אשר עשתה׃ נגזר. מגזרת בין הגזרים׃ יבקשו. בעת הצין וראוי להדגש ובים כמוהו ותהסר מלת מבקשים כמו אשר ילדה אותה ללוי׃ תמרוקיהן. כמו תמרוק ברע׃ איש יהודי. בעבור היותו ממלכות יהודה נקרא כן׃ בשושן הבירה. כי בשער המלך היה קורם דבר אסתר על כן הוא דר בארמון׃ בן קיש. היה גדול באבותיו ואילו היה אבי שאול היה מזכיר שאול כי הוא מלך ולא אביו על כן לא נודע אם ת מרדכי היה מבני ש שאול אם לא׃ ימיני. חסר בן דרך קצרה׃ יפת תואר. תואר כל אבר ומראה הכל טוב אל על העין. ודרש ירקרוקת מטע׳ הדסה׃ לבת. לולי שהיתה בתולה לא היה מרדכי מסכן בה כי לא יסמך על מעשה כם. אולי דרש לבית שהיה ב במחשבתו בעבור י יופיה לקחתה לאשה׃ ותמת

רשי

ומדבר כלשון עמו. כופה את אשתו ללמד את לשונו אם היא בת לשון אחר׃ ויפקד המלך פקידים. לפי שכל פקיד ופקיד ידועות לו בשים היפות שבמדינתו׃ זכר את ושתי. את יפיה ונעצב׃ תמרוקיהן. הן דברי המכחכחין כמו ומורק ושוטף שמן ע ערב ושמני שמנים ובשמים המטהרין ומעדנין את הבשר׃ איש יהודי. על שגלה עם גלות יהודה כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודי׳ בין הגוים ואפי׳ משבט אחר הם׃ איש ימיני. מבנימין היה כך פשוטו ורבותי׳ דרשו מה שדרשו׃ לו לבת. רבותי׳ פירשו לבית לאשה׃ ויבהל

כלשונו כל כיפ׳ חל׳ בא׳ ביתרא׳ דקיר׳

בן ז׳ בטע׳ חל׳ בלא מקף ופתחי׳

מסרה

וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע׃ פקידים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ יוד קדמא וסימ׳ יעשה פרעה ויפקד׳ יי׳ נתנך כהן תחת יהוידע׳ פקידים ביד כנניהו׳ ויפקד המלך פקידים ב׳ בהראי כל דמל׳׃ בעיני קל״ט וסימ׳ נמסר בכס׳ רבתא בערך עין בסד׳׃ בן ו׳ בטעם פתחין וסי׳ נמסר בסדר ויצא עש׳׃ מירושלים ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בירמי׳ סימ׳ כו׳׃ הגולה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ ואברת בלבבך מי ילד לי את אלה׳ אף היא לגלה הלכה׳ עם הגלה אשר הגלת׳ עם יכניה׳ וישבו תחתיהם עד הגלה׃ ובהקבץ ב׳ וסי׳ ובהקבץ נערות רבות׳ ובהקבץ בתולת שנית׳ ותרויהון כספרא׃

ותשא חסד · החסד תפא עמה לא יסור ממנה ׃ ויבהל · כטעם מהירות ׃ מנותיה · חלקים כמו מנה אחת בדברי האכילה להיותה שמיכה ׃ ושבע הנערות · משרתות אותה ׃ הראויות · הלשון הזה ידוע בדברי רז״ל ׃ וישנה · שינה המנות לעשות לה טובה · וטעם בית הנשים דבק עם וישנה כי שינה מנותיה ונערותיה והיא בבית הנשים עם חברותיה ׃ יש אומרים כי מרדכי לא עשה כהוגנה שצוה על אסתר שלא תגיד עמה כי פחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה ואחרים אמרו כי בדרך נבואה או בחלום ידע שתבא תשועה על ידה לישראל והנכון בעיני כי עשה זה מרדכי בעבור שתשמור תורת השם בסתר שלא תאכל נבילות ותשמור השבתות ולא ירגישו המשרתים כי אם יודע הדבר שהיא המלך יכריחנה או יהרגנה כי בעל כרחה נתפשה וידענו כי מרדכי היה מגדולי ישראל כי הנה הוא שלישי לשרים העולים עם זרובבל וכאשר ראה כי לא נבנה הבית בא אל עילם והיה בשער המלך בארמון והיא מעלה גדולה והנה דניאל הפקיד חביריו על מלכות בבל והוא בשער המלך ולולי שהיה מרדכי קודש מעם אסתר משרתי המלך לא עזבוהו המשרתים להתהלך לפני חצר בית הנשי׳ ׃ את שלום אסתר · אם היא צריכה לרופאים ׃ תור נערה · כמו עת ויש אומרים מגזרת תור כי הוא יבא לעת מזומנת כטעם וקול התור ׃ מקץ היות לה · מקץ שבע שני׳ תחלה ׃ שמן המור · בושם כחמר ועליו יש מחלוקת ׃ ובזה · בדבר זה כי יש לה רשו׳ לבקש מה שתרצה וזה בעבור שלא תבא לידי מחשבת ותהיה כחושה ׃ אל בית הנשים שני · הטעם פעם שני ובא הטעם לשון זכר כמו אך בפעם הזה · וטעם שומר הפילגשים כי אחר ששכב המלך עמה לא ישכב עמה אדם אחר כי חרפה היא למלך רק תהיה מהפילגשים רק אם לא מצא המלך טובה ממנה אז ימליכנה ׃ לא בקשה דבר · גם זה לאות על שכלה ׃ הוא חדש טבת · כן יקרא בלשון כשדים ונקראו החדשי׳ בלשון הקדש על המספר בעבור האביב ׃ והנחה

ותשא יד וסי׳ ותשא את קולה ותבך · ותשא רבקה את · ותשא אשת אדניו · ותשא כל העדה ויתנו · ותשא את בנה ותצא · ותשא כרום עיניך · וחבירו׳ וישלח תבנית יד · ותשא אתי רוח · ורים רעשו ממנו · ותשא בריתי עלי פיך · והשא ותכא העיר · ותשא חסד לפניו ויבהל · ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות ׃ בשמן ו׳ רפין וסימני ועשרן סלת בלול

ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותה לתת לה ואת שבע הנערות הראיות לתת לה מבית המלך וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים ׃ לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד ׃ ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה ׃ ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים ׃ ובזה הנערה באה אל המלך את כל אשר תאמר ינתן לה לבוא עמה מבית הנשים עד בית המלך ׃ בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני אל יד שעשגז סריס המלך שמר הפילגשים לא תבוא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם ׃ ובהגיע תר אסתר בת אביחיל דד מרדכי אשר לקח לו לבת לבוא אל המלך לא בקשה דבר כי אם את אשר יאמר הגי סריס המלך שמר הנשים ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה ׃ ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת בשנת שבע למלכותו ׃

ושפירת עולימתא בעינוי ואיטענת חסדא קדמוי ופקיד לאיתבהלא ית סמתר רבותה וית מתנתתא המניכין ולבושי מלכותא למחוי יהיבין לה וית שבע עולימתן לשמשותא שבע יומי דשבתא חולתא הוות משמשא קדמאה בחד בשבתא רוקעיתא בתרין בשבתא גנוניתא בתלת בשבתא נחוריתא בארבע בשבתא רוחשיתא בחמש בשבתא חורפיתא בשיתא בשבתא רגועית ביומא דשבתא כולהון צדקתן וחזיין למיתן לה מיכלא ומשתיא על ידיהון מן ביתא דמלכותא ושני יתה וית עולימתהא לאוטבא להון ולפנקותהון בבית נשיא ׃ לא חויתא אסתר ית עמה ותילדותה מטול דמרדכי פקדה דלא תחוי ומטול מה פקדה דלא תחוי מטול דחשיב בלביה מרדכי ושתי דעבדת יקרא לנפשה ולא צביירת דייתי למיחמי שופרה למלכא ולשליטיא דן יתה דינין בישין וקטל יתה ולמה לא חויארת אסתר עמה תולדותה דילמא רגיז עלה מלכא וקטיל לה ומשיצי עמא די היא מיניה לכן פקד יתה דלא תחוי עמה ותלדותה ׃ ובכל יומא ויומא מרדכי יהודה מצלי ואזל קדם דרתא די בבית נשיא למידע ית שלם דאסתר ומה איתעביד בה ׃ וכד מטא סידור עולימתא ועולימתא למיעל קדם מלכא אחשורוש מסוף דיהוי לה כהילכת נשיא דמתינן בתפנוקיהון תרי עשר ירחי שתא ארום כדין שלמין יומי סמתוריהון שיתא ירחין בטכסת ואנפקינון דמנתר ית סערא ומפנק ית ביסרא ושיתא ירחין בבוסמיא ובסמתורי נשיא ׃ ובהדין זמן בתר דשלמין תרי עשר ירחין שתא עולימתא עיילא לות מלכא יתבל רב וסרכן די צביא למימר מן יד יתיהב לה למיעל עימה מבית נשיא עד בית מלכא ׃ בעידן רמשא הוות עיילא לשמושיה ית מלכא ובעידן צפרא הוות תייבא לבית נשיא תניין לידא דשעשגז רבא דמלכא נטיר מטרוניתא ומכן ואילך לא תיעול תוב לות מלכא ארום אילהן הויא דאתרעי בה מלכא וקרי לה בשמא מפרש וכתיב ׃ וכד מטא סידור אסתר ברת אביחיל אחבוי דמרדכי די נסב לליברת למיעל לות מלכא לא תבעית צרוך לכל מידעם ארום אלהן ית מן דיימר הגי רבא די למלכא נטיר נשיא והות אסתר טעינת טיבו ומשכחת רחמין בעיני כל חזהא ׃ ואדברת אסתר לות מלכא אחשורוש לאיתא ואעיל יתה לבית אידרון בית מלכותיה בירחא עשיראה הוא ירחא דטבת בשתא שביעתא למלכותיה ׃

רש״י

ויבהל את תמרוקיה · זריז וממהר בשלה משל כולן ׃ הראויות לתת לה · לשרתה וכן עושין לכולן ורבותינו דרשו מה שדרשו ׃ וישנה · שינה אותה ׃ אשר לא תגיד · כדי שיאמרו שהיא ממשפחת בזויה וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה ׃ ומה יעשה בה · זה אחד משני צדיקים שניתן להם רמז ישועה דוד ומרדכי דוד שנא׳ גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אמר לא בא לידי דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב ערל אלא שעתידה לקום להושיע לישראל לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה ׃ תר · זמן ׃ כל אשר תאמר · כל שחוק ומיני זמר ׃ אל בית הנשים שני · השני ׃ בחדש העשירי · עת צנה שהגוף נהנה מן הגוף זימן הקב״ה אותו עת צנה כדי לחבבה עליו ׃ מכל הנשים · הבתולות שאף כשי׳ בעולו׳ קבץ ׃ והנחה

בשמן ׃ ועשירית האיפה סלת · והצילו העדה את · מצאתי דוד עבדי · ותרם כראם קרני · ששה חדשים בשמן המר ׃ שבה ג׳ מלרע וסימ׳ ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה · בערב היא באה · ושבה לאתננה דצור ׃ שני ב׳ סבירין שנית וסימ׳ אל בית הנשים שני אל יד שעשגז · וחנון בן צלף הששי בדה שני ׃ דוד ב׳ חס׳ וסימנ׳ בני עוזי אל דד מרדכי ׃ העשירי׳ כולהון מל׳ במ״ר חס׳ וסימ׳ בשנה התשיעית לצדקיהו · לשבניהו העשרי · בשנה העשירית בעשרי דפרעה דיחזקאל · בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט ׃ וכל רבני מנין מל׳ בר״א והכה בשלשים איש ׃

והנחה. מם כמו מנוחה בעבור שמחתו באסתר: משאת. מנחה כמו משאת בנימן: ובהקבץ בתולות שנית. הטעם היה זאת הפעם השנית כבר היה יושב מרדכי בשער המלך כי זה בשנת שבע למלכותו והמשתה על דבר ושתי בשנת שלש ואמרו חכמים כי נתחייבו ישראל מיתה בעבור שאכלו בשלחן המלך ושתו מיין משתיו: אין אסתר מגדת מולדתה. למלך ולא לסריסים שהעמיד לפניה: באמנה. מגזרת כאשר ישא האומן והוא שם כמו חכמה עצמה. משומרי הסף. בחצר הפנימית והכתוב לא הזכיר למה קצפו ואיך ידע הדבר מרדכי ויש אומרים כי הוא היה מהסנהדרין והיה יודע שבעים לשון וזה טעם מרדכי בלשון ואין טעם בלשון כי אם חרש אחר: ויתלו. כל אחד משניהם כמו ויקבר בערי גלעד: אחר. אחר חמש שנים יש אומרים כי זה המן הוא ממוכן: מעל כל השרים. הטעם מעל כל כסאות השרים כי לכל שרים לו כסא ב בבית המלכות. יכרע וישתחוה ידוע' וכמו מה שדרשו רז"ל כי ב צורת צלם וע"ז היו ב בבגדיו או על מכנפיתו: כי הגיד להם אשר הוא יהודי. כי הוא אסור לו והנה יש לשאול למה הכניס מ מרדכי עצמו בסכנה גם הכניס כל ישראל היה ראוי שידבר ל לאסתר ותסירנו משער המלך ולא יכעיס את המן אחר שראה ם שהשעה משחקת לו והתשובה כי לא יוכל לסור משער המלך כי אם יסור בלא מצות המלך דמו בראשו: הפיל

וחסד ה' וסי' כלשון ארמי טבא רדף חייא ונטר אסתר. וביאורם נמסר בתלים סימן כ"ג ומשלי סימן כא': משאת ג' וסי' ועל בית הבו"ם שאו משאת. נוגי ממועד אספתי. ויתן משאת ביד המלך. וא' ומשאת ויתן לו רב טבחים: עושה ו' וסמ' רק עץ אשר תדע. אש וברד שלג וקיטר. ולשמחה מהזה עשה. ומאמר מרדכי אסתר עשה. קול רנה וישועה.

ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות וישם כתר מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי: ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר והנחה למדינות עשה ויתן משאת כיד המלך: ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי ישב בשער המלך: אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואת מאמר מרדכי אסתר עשה כאשר היתה באמנה אתו: בימים ההם ומרדכי ישב בשער המלך קצף בגתן ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף ויבקשו לשלח יד במלך אחשורש: ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי: ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך:

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו: וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחוים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה: ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך:

ורחים מלכא ית אסתר מכל נשיא דהוו מתכנשן ואיטענת רחמין וטיבו קדמוי מכל בתולתן ושוי מניכא דדהב על רישה וטרד מן קיטון בית דמכיה ית איקונין דושתי ואוקים תמן ית איקונין דאסתר ואותיב יתה על כורסי תניין ואמליך יתה חלף ושתי: ועבד מלכא משתיא רבא לכל רברבנוי ועבדוי והוות קרי ליה משתיא דאסתר והניית שבוק כרגא לפילכיא עבד ויהב ליה מתנן וחולק כמיסת ידא דמלכא: ובאתכנשות בתולתן זימנא תיניינא ומרדכי מצלי ואזיל ויתוב בתרע מלכא: ומיסת ויומא זימנא חרא הוה שאיל לה מלכא מאידין אומא את ולא הוות אסתר מחויא ילדותה וית עמה כמא דפקיד עלה מרדכי וית מאמר מרדכי הוות אסתר עבדת שביא ומועדיא הוות נטרת ביומי ריחוקא הוות מיזדהרא תבשילין וחמר דעממין נוכראין לא הוות טעמא וכל פיקודיא דאיתחייבן בהון נשיא דבית ישראל הוות נטרא על פום מרדכי היכמה דהוות נטרת כד הוות מתרביא עימיה: ביומיא האינון ומרדכי יתיב בסנהדרין דתקינת לה אסתר בתרע מלכא וכד חזו תרין רברבניא כדין כנסו וקצפו ואמרו דין לדין הלא מלכתא בפתגם מלכא בעיא לסלקא יתן ולאוקמא ית מרדכי ליח רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין ולאוקמא חד בכיין איתייעטו בלישנהון בגתן ותרש טירסאי תרין רברבני מלכא מנוטרי פלטירא ואמרו לאשקאה סמא דמותא דמטול לאסתר מלכתא ולאושטא ידא במלכא אחשורוש למקטליה בסייפא בבית דמוכיה: ואשתמודע פתגמא למרדכי על דהוה חכים למללא בשבעין לישנין וחוי לאסתר מלכתא ואמרת אסתר למלכא ואיתכתיב על שום מרדכי: ואיתבע פתגמא ואשתכח קשוט ואצטליבו תרויהון על קיסא ואיתכתיב כס פרא דכרניא דמיתקרי תדירא קדם מלכא: בתר פתגמיא האילין עלת מידת דינא קדם ריבון כל עלמא וכן אמרת הלא המן רשיעא נחת מן שושן לירושלם לבטלא ביניין בית מוקדשך והא כען רבי מלכא אחשורוש ית המן בר המדתא די מזרעית אגג בר עמלק רשיעא ומנייה רב על כולא ותקין ית כורסיה מעילוי כל רברבניא די עמיה עני מרי עלמא עד כדו לא אשתמודע בעלמא פסיקו מיני עד די יתרברב וישתמודע לכל עממיא ומן בתר כן איתפרע מיניה על כל עקתין די יעביד איהו ואבהתוי לעמא בית ישראל: וכל עבדי מלכא די בתרע בית מלכא גחנין לאנדרטא די הקים בחדיה וסגידין ליה להמן ארום כן פקיד עלוהי מלכא ומרדכי לא הוה גחין לאנדרטא ולא הוה סגיד להמן על די הוה ליה עבד פלח ואיזדבן ליה בטולמא דלחם: ואמרו עבדי מלכא דיבתרע פלטירין דמלכא למרדכי מה דין את עביר ית תפקידתא דמלכא:

רשי

והנחה למדינות עשה. לכבודה הניח להם מן המס שעליהם: ויתן משאת. שלח דורונות להם והכל כדי לפתותה אולי תגיד מ מולדתה ואעפ"כ אין אסתר מגדת מולדתה לפי שמרדכי יושב ב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כך: לשלוח יד. להשקותו סם המות: ויודע הדבר למרדכי. שהיו מספרי' דבריהם לפניו בלשון טרסי ו ואין יודעים שהיה מ מרדכי מכיר בשבעים לשונות שהיה מיושבי לשכת הגזית: ויכתב בספר דברי הימים. הטובה שעשה מרדכי למלך: אחר הדברים האלה. שבראת רפואה זו להיות ל לתשועה לישראל: גדל המלך את המן. שהקב"ה בורא רפואה למכתו של ישראל קוד' שיביא המכה עליהם: כורעים ומשתחוים. שעשה עצמו אלוה ל לפיכך ומרדכי לא י יכרע ולא ישתחוה: תיעמדו

מסרה

ימין'' רומנה ימין: אחשורוש ד' חס' ו' בתרא וסימני' ויבקשו לשלח יד במלך א אחשורש. ויקראו ספרי המלך בחדש ה הראשון. ויאמ' המלך אחשורש לאסתר ה המלכה ולמרדכי ה היהודי. ויכתוב כשם המלך אחשורש. וחד חס' דחס' וסי' וישם המלך אחשרש מס על הארץ: ישתחוה ג' וסימ' ויהי דוד בא עד הראש. ויהי אחרי בא אמציהו. וכל עבדי המלך אשר בשער המלך. וחד וישתחוה ויעבד את הבעל וישתחוה' ואינון חד מן ו' וזוגין מן ג' ג' יו"ד ברישי' וחד ו' וסימני' נמסר בבסר' רבתא במערכת אות היו"ד כס"ד:

הפיל פור. זאת המלה פרסית ופירושה גורל והנה זה הפך הוא חדש ניסן ויש אומרים כי בחר להשמיד את ישראל בחדש אדר כי בו נאסף אל עמיו משה אדונינו ולא ידע כי בו נולד ואחרים אמרו בעבור חבור העליונים במזל גדי שהוא שנים עשר למזל דלי שהוא מזל ישראל והנכון שכן יצא בגורלו כי מהשם משפטו והשם האריך הזמן עד שיעשו ישראל תשובה וימלטו. לון ישנו כוסף ויש אומרי גם הוא: מפוזר ומפורד בין העמים. שיפרד איש מעל אחיו כל כך הוא רעבולו ולא די שדתיהם שונות אלא שלא ישמרו הדתים והחקים שיצוה המלך והנה כל עם ועם ישמרו חוץ מהן: אין שוה. איננו דבר נכון או איננו תועלת: ועשרת אלפים ככר כסף. הוא חסר וכן הוא ועשרת אלפי אלפי ככר כסף כמו והנבואה עודד הנביא: גנזי המלך. אוצרות וכמוהו אחר גנזי המלך והנו"ן מ מובלע וכן ובגנזי ב ברומים: הכסף נתון לך. והעם לעשות בו חפצך והנה הספרים נכתבו בי"ג לניסן והנה המן נתלה בניסן וחכמינו אמרו שהתענה מרדכי בימי הפסח ויתכן שלא כ כשמע הדבר ביום ש שנכתבו הספרים בו: אחשדרפנים. מלה פרסית מתמע אותיות ואין שם תואר ב במספרו במקרא ולא יסרו בעיני דברי ה האומרים שהם שתי מלות: הפחות. חבר תי"ו השורש והנכון ש שאחר פחה בה"א פ פחת יהודה סמוך ו ומלת פחת כמו להיות פחם בארץ יהוד' כמו פוכר בשוק אצל פנת והמ"ם סימן רבים: ונשלוח ספרים. שם התואר מבניין נפעל כמו נשאל נשאל דוד:

פתשגן

וימלא ו' וסימ' אחרי הכות יי' את היאר. וימלא את החכמה. וימלא בית הבעל. וימלא הבית את הענן. וימלא הבן חמה. וימלא המן על מרדכי חמה: בחודש ז' ר"פ וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו: ישנו ד' וסימ' כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום. כי אם ישנו ביונתן. והיה אם ישנו בארץ וחפשתי. ישנו עם אחד מפזר ומפרד: אשקול ו' מל' בליש'

רשי

היעמדו דברי מרדכי. האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר ע"ע: ואת דתי המלך. לתת מס לעבודת המלך: אין שוה. אין חשש כלומר אין בצע: הפיל פור. הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא: הוא הגורל. הכתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל באיזה חדש י יכלו: מיום ליום. באיזה יום בחדש ש יכלו: יכתב לאבדם. יכתב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם: ויסר המלך את טבעתו. הוא מתן כל דבר גדול שואלו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך: ונשלוח ספרים. ויהיו נשלחים ספרים איסטר"א טל"תי ב בלע"ז והוא מגזרת אם כלחום כלחם כנלה כ כנליתי כדמה כרמיתי: בשלשה עשר לחדש שנים עשר. ביום י"ג לאותו חדש שהוא י"ב לחדשי השנה:

פתשגן

ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי: וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה: ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשורוש עם מרדכי: בחדש הראשון הוא חדש ניסן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר:

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם עשים ולמלך אין שוה להניחם: אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גנזי המלך: ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן המדתא האגגי צרר היהודים: ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך: ויקראו ספרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני המלך ואל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו בשם המלך אחשורש נכתב ונחתם בטבעת המלך: ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז:

והוה במללותהון ליתיה יומא ויומחרא ולא קביל מנהון וחויאו להמן למחזי התיתקיימין פתגמי מרדכי כל קביל פתגמי דהמן ארום חוי להון די להמן לא הוה סגיד על דהוה עברי דאזדבן ליה בטולמת לחם ולאנדרטא די הקים בחדייה לא הוה גחין על דהוה יהודי ויהודאי לא פלחין ולא גחינין ליה: וחזא המן ארום לית מרדכי גחין לאנדרטי ולא הוה סגיד ליה ואיתמלי המן עלוי דמרדכי ריתחא: והוה חוך קדמוי לאושטא ידוי למקטול ית מרדכי בלחודוהי ארום חויאו ליה דמרדכי אתי מן יעקב דשקל מן עשו אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית בירכתא ויהודאי אינון דעמא מרדכי ובעא המן לשיצאה ית כל יהודה די בכל מלכות אחשורוש עמא דמרדכי: בירחא קדמאה דהוא ירח ניסן בשתא תרתא עשרי למלכא אחשורוש אפיל מילתא הוא עדבא קדם המן מן יומא ליומא ומן ירחא לירחא תרי עסר דהוא ירח אדר: ואמר המן למלכא אחשורוש איתי עמא חדא מבדר ומתפרש בני עממיא ואומיא ולישניא ומקצת מנהון דיירין בכל פילכי מלכותך וגזירת אוריתהון שניין מן כל עמא לחמנא ותבשילנא ליתהון טעמין חמרנא ליתהון שתן יומי גינוסיא דילנא ליתיהון נטרין ונימוסנא לא מקיימי וית גזירת דיני מלכא ליתיהון עבדין ולמלכא לית ליה טימי מנהון ומה הנאה אית ליה בהון אין ישבקינון על אפי ארעא: אין על מלכא שפר יכתב כתבא לאובדא יתהון ועשרת אלפין ככרין דכסף אתקול על ידוי עבדי עיבידתא למיתי לבית גנזוי דמלכא ומן יכיל מאני שתין רבבן דסלקן אבהתהון מן שעבודהון דמצראי: ואעדי מלכא ית גושפנקיה מעילוי ידיה ויהבה להמן בר המדתא דמזרעית אגג מעיקא דיהודאי: ואמר מלכא להמן כספא יהא מתיהב לך ועמא יהוין מסירין בידך למעבד מה דיוטיב קדמך: ואתקריאו לבלרין דמלכא בירחא קדמאה בתלת עסר יומין ביה ואתכתיב ככל די פקיד המן לות אסטרטילוסי מלכא ולות היפרכין דמתמנן ארכונין על כל פילכיא ופילכיא ולות רברבני עמא ועמא פילכיא ופילכיא כרושם כתבהא ועמא ועם כממלל לישניה בשום מלכא אחשורוש כתיב ומפרש ומתחתם בגושפנקא דמלכא: ולשדרא פטקין בידא דריהטונין לכל פילכי מלכא לשיצאה ולקטלא ולהובדא ית כל יהודאי מן עולימא ועד סבא טפליא ונשיא ביומא חדא בתלתעסר יומין לירח תרי עסר הוא ירחא דאדר ושלליהון לעדאה:

מסרה

וס' נכסר במלכים א"ב סימן ב' וביחזקאל סימן ד' ע"ש: אל גנזי ל' אם על המלך טוב. וחד על גנזי ויגד למרדכי את. ואינון מן א"ב מן חד אל וחד על ול' דכו' וס' נמס' בכסר רבת' בערך אל בסד': נתון ג' וסימ' והחכמה והמדע נתון. הכסף נתון לך. ולפני מזח אלישיב: ונשלוח ספרים חד מן כ"ו פסו' אית בהון כל הא"ב וסי' נמסר ביחזקאל סימן ל"ח: ונשלוח ג' מ"ל בליש' וסימניהון אדום ומואב משלוח ידם. השכם ושלוח דו"ה. ונשלוח ספרים ביד הרצים: לבוז ג' ב' מל' וסי' ויבא יהושפט ועמו. ושלל לבוז. וחבירו דסיפרא קדמאה חס':

פתשגן כמו נשתה. גלוי שלא יהי בסתר. עתידים כנוכים לעתיד מגזרת ועתדה בסדה לך. רחופים כדמות רחופים במהירות. והעיר שושן שסם היהודים כבוכה כי מה תחום הבירה כי כולה היא משרתי המלך ואין שם יהודי רק מרדכי לבדו. נבוכה פועל עבר על כן הוא מלעיל מגזרת נבוכים הם בארץ כאדם שהסתבם ולא ידע מה יעשה. ומרדכי כאשר ידע זה הדבר מיד קרע בגדיו. ויצא בתוך העיר היא עילם המדינה. כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק כי הוא דרך בזיון במלכות. ומספד קינות. יוצע מבנין הכבד הרגום הנוסף והאות חסר הוא יוד כיוד אצוק מים והנכון בעיני כי היוד שרש כיוד אשר יולד לו והוא מבנין הכבד הרגום שלא נקרא שם פועלו. יש דברי יחיד שהתך הוא רכיל והקרוב אלי כי לא כ כמשכו ימיו עד מלוך אחשורוש כי זקן היה ומעלת החכמה לא תסור. ותתחלחל מגזרת חיל אחז יושבי פלשת שהפעלי' השניי' שהם כפולים. פרשת מגזרת לפרוש להם שביאר לשרים דבר הכסף. ביהודים בעבור היהודים: לאבדם והטע' לחיות שמם. אשר נתן בבנין כפעל והנון מובלע ב בת"יו. בשושן להשמיד הטעם כתב דת אשר נתן להשמיד את כל אשר בשושן כי היא עיר היהודים:

ועם

נבוכה חד מן א"ב מן ג' ג' כחד לישן אנ"ד וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אות האלף בס"ר: גדולה הגדולה כלהון מ"ל במ"ח חס' וסימ' ויצמא מאד ויקרא דשמשון. לקול המולה גדלה. מימי אבתינו אנחנו. ומעשינו הרעים ואשמתינו. ברעה גדלה ובחרפה. וירע להם רעה גדלה: והעיר רחבת ידים וגדלה. ובצרה גדלה אנחנו. וכל דניאל דכות' חס'

פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים להיות עתדים ליום הזה: הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה:

ד ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדלה ומרה: ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק: ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים: ותבואינה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל ה המלכה מאד ותשלח בגדים ל להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל: ותקרא אסתר להתך מסריסי המלך אשר העמיד לפניה ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה: ויצא התך אל מרדכי אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך: ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי ה המלך ביהודיים לאבדם: ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה: ויבוא התך ויגד לאסתר את דברי מרדכי: ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי:

ב' ר"פ · ל' · ב' · ל' וא' ירחופי' · ג' · ל' · ל' · ל' ומ"ל · ל' ר"פ ונסי' · ל' · כל סיפ' מ"ל כת"ב חס' · ל' · ג' · ב' רתה · ה' דין יתיר יו"ד · ל' · ל' · ל' · ב' ויומלא המן · ב' · ו' מ"ל כליש' · ו' יתיר יו"ד · ה"ה · נ' · ל' · ל' · ל' ומ"ל · ו' · ח' · ל' · מטעי' כיה

דיטגמרת דכתבא למהוי מיתיהיבא בכל גזרתיה בכל פילכא ופילכא מפרסם לכל עממיא למיהויהון זמינין ליומא הדין: ריהוטנין נפקו זריזין בפתגמא דמלכא וגזירתא אתיהיבת בשושן בירנתא ומלכא והמן הוו יתבין למשתי חמרא וקרתא דשושן מתערבלא בחדוות עממין נוכראין ובקל בכיתא דעמא בית ישראל: ומרדכי ידע על ידא דאליהו כהנא רבא ית כל מה דאתעביד בשמי מרומא ומה דאתחייבו עמא בית ישראל לשתיצאה מגו עלמא והיכמה דאתכתיב ואתחתים להובדותהון מן עלוי ארעא הכדין אתכתיב ואתחתים בשמי מרומא על עיסק דאתהניאו מן סעודתיה דאחשורוש רשיעא ברם חותמא הוה חתים מן טינא ושדר מרי עלמא ית אליהו כהנא רבא לחואה למרדכי דיקום ויצלי קדם מרי עלמא על עמיה וכד ידע מרדכי בזע ית לבושוי ואלביש לבושא דשק על בסריה ושוי קיטמא על רישיה וקבל קבלתא רבתא ובכא במרירות נפשא בקל עצב: ואתא עד קדם תרע פלטירא דמלכא ארום לית רשו לגבר למיעל לתרע פלטיר דמלכא כד לביש לבושא דשק: פילכא ופילכא ובכל קריא וקריא אתר דפתגם מלכא וגזירת דיניה מטי אבלא רבא ליהודאי וצומא ובכותא ומספדא ולבוש שק וקיטמא הות מתשם עלוי צדיקיא סגיאין: ועלן עולימן דאסתר ורבנהא וחויאו לה ואזדעזעת מלכתא לחדא ושדרת לבושי מלכותא למלבשית מרדכי ולמעדי ית שקיה מעילוי ולא קביל: וקראת אסתר לדניאל דמתקרי התך די על מימר פומיה מתחתכן פתגמי מלכותא ופקידת ליה על מרדכי למדע מה דין קל בכותא די הוא בכי ועל מה דין לא קביל לבושי מלכותא דשדרית ליה: ונפק התך למללא לות מרדכי לפתאת דקרתא די לקדם תרע פלטירין דמלכא: וחוי ליה מרדכי ית כל די ערעיה על עיסק דלא סגיד להמן ולא גחן לאנדרטיה וית דררא דסמון כסף עסר אלפין ככרין די אמ' המן למתקל על ידיהון דגבוין דממנן על בית גנזי מלכא בגין יהודאי להובדותהון: וית דיטגמאה כתב גזירתא דאתיהיב בשושן לשציותהון יהב ליה לאחזאה ית אסתר ולחואה לה מה דחשיב המן רשיעא על עמא דיהודאי ולפקדא עלה למיעל לות מלכא לפייסא ליה ולמבעי רחמין על עמה: ועל התך וחוי לאסתר ית פתגמי מרדכי: ואמרת אסתר להתך למיזל ולמללא למרדכי ופקידת ליה על עיסק מרדכי דלא יגרי עם המן מצותא ארום דבבו דביני יעקב ועשו הוה נטיר ליה:

רשי

פתשגן. לשון ארמי ספור הכתב בלע"ז ר דרי"שמתכט: להנתן דת. ציווי הכתב שהיה אומ' להנתן חוק גזירת המלך: גלוי לכל העמים. דבר זה: והדת נתנה בשושן. מקום שהיה המלך שם ניתן החק בו ביום להיות עתידים ליום י"ג לחדש אדר לכך: והעיר שושן נבוכה. היהודים שבה: ומרדכי ידע. בעל החלו' אמ' לו שהסכימו העליונים לכך לפי ש שהשתחוו לצלם בימי נבוכד נצר ושנהנו מ מסעודת אחשורוש: כי אין לבוא. אין דרך ארץ לבוא אל שער המלך בלבוש שק: דבר המלך ודתו. כשהשלוחי' מוצאי הספרי' עוברים שם נתנה הדת בעיר: פרשת הכסף. פי' הכסף: אל

במ"א והקרן הגדולה אשר ב"ן וכל אורית חס' במ"ר וסי"ס נמסר בסדר בלק: ולהסיר ל' ותבואינה נערות א אסתר והו' חד מן מלין משמשי' ול בריש תיבו' וסימ' נמסר במס' רבתא במערכת אות הלמ"ד בס"ר: על מרדכי ב' וסימני' ותקרא אסתר להתך. ויצא המן ביום ההוא. ואינון מן א"ב מן ל"ב זוגין מן כ"ב על דלוג וסי' נמסר ב במסר' רבת' בערך על בס"ר. ולצוות כתיב תרין וו"ן ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן ב בשושן והוא חד מן י"ב מלין דכתיבי תרין וו"ן וסימ' קצוותיו כרוב אחד דכפרת משכן שני. קצוותיו דאפוד בתראה. עשוות וחמש צאן עשוות. וקוו שתו ושברו וקוו. נטוות גרון ומשקרות עינים. ומצוות כרמה. עוון וחכינו עד אור הבקר. עוון העבר נא את עון עבדך דד"ה. בעוון הן בעוון חוללתי. עוונותיו ילכדונו את הרשע. ולצוות עליה לבא אל המלך להתחנן לו דאסתר. ומצוות ואת שבת קדשך הודעת להם. העשווים לבעל ולאשרה:

רשי

אל תדמי בנפשך : אל תחשבי כמו והיה כאשר דמיתי אל תדמי בנפשך אל תהי סבורה להמלט ביום ההריגה בבית המלך שאין את רוצה לסכן עצמך עכשיו על הספק לבא אל המלך שלא ברשות : ומי יודע אם לעת כזאת הגעת · ומי יודע אם יחפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן ההריגה : לעת כזאת · שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריגה באדר לשנה הבאה : הגעת למלכות · אם תגיעי לגדולה שאת בה עכשיו : אשר לא כדת · שאין דת ליכנס אשר לא יקרא ומדרש חכמים אשר לא כדת שעד עתה באונס ועכשיו ברצון : וכאשר אבדתי אבדתי · וכאשר התחלתי לילך לאבוד אלך ואמות ומדרש אגדה כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלת לגוי אני אסורה לך : ויעבור מרדכי · על דת להתענות ביום טוב ראשון של פסח שהתענה יד בניסן וטו׳ וי״ו שהרי ביום יג׳ נכתבו הספרים : מלכות · בגדי מלכות ורבותינו אמרו שלבשתה רוח הקדש כמו ורות אמר ורוח לבשה את עמשה :

אבן עזרא

ועם מדינות המלך · אפילו העם יודעים זה : אחת היא דת המלך לכל להמית · לעולם לבד יבא עם מ״ס או מאחריו או מלפניו לבד מאחד והוא לבד בך נזכיר ממך : יושיט · לשון תרגום כמו ישלח ואין לו ריע במקרא · שרביט מלה רביעית והטעם בשבט ויש אומרים שהר״ים נוסף כר״ים סרפרת ואיכנו אמתכי הר״ים איננה מאותיות המשרתו׳ רק נכפל ככפל פ״א וא׳ופופיה גם ר״ים סגריר : אל תדמי · תחשבי מגזרת כאשר דמיתי ושניהם מגזרת דמיון במחשבת הנפש · רבשות בו״רי והצלה לחסרון נו״ן השירש : והטעם שיעמד ריוח והצלה ליהודי׳ מדרך אחרת ולא על ידך ואם תחשבי שתמלטי את תאבדי וכל בית אביך עמך : ומי יודע אם לעת כזאת · הטעם מי יודע שמא לא הגעת למלכות אלא בעבור העת הזאת שתושיעי את ישראל : לך כנוס · אסוף וכמוהו לכנוס את הגרים : הנמצאים בשושן · העיר : וצומו עלי · בעדי : שלשת ימים · עד יום השלישי והנה לא אכלו בערב והתענו שני ימים ושני לילות כי הכתוב הוא לילה ויום והנה אסתר בטחה באלהיה על כן התענתה ולא בטחה ביופיה כי פני המתענה תשתננה אף כי עד יום השלישי : וכאשר אבדתי · שאינני יושבת עם עמי אובד לגמרי ובא פועל עבר תחת עתיד והטעם על מחשבתה וכמוהו וכאשר שכלתי שכלתי : ותלבש אסתר מלכו׳ · הטעם לבוש מלכות כי מלת ותלבש לעדים כנכנסה אל החצר הפנימית ושומרי השער לא יכלו לדבר לה מאומה כי היא המלכה : ויתן

מסורה

נקראתי ב׳ א׳ חסר וסימ׳ נקרא נקריתי אל בית אביך׳ ואני לא נקראתי לבא אל המלך דאסתר · קדמא חסר : שלושים ד׳ מלא׳ בליש׳ וסימ׳ וירדו שלשה מהשלושים · מן השלישים הנו נכבד ר״פ · ויחלא אסא בשנת שלושים למלכיהו ודה׳ · ואני לא נקראתי לבא אל המלך : יעמוד ג׳ בל׳ וסימ׳ לפני זעמו מי יעמוד ומי · ויברח כצל ולא יעמוד · ריוח והצלה

מקרא	**תרגום**
כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יָבוֹא־אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא־יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב וְחָיָה וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים יוֹם: וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר: וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל־תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ מִכָּל־הַיְּהוּדִים: כִּי אִם־הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתְּ וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם־לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת: וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל־מָרְדֳּכָי: לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ וְאַל־תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וָיוֹם גַּם־אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי: וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר: ה וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת:	ושויאת אסתר מילין בפום התך ואמרת ליה כדנא תימר למרדכי הלא המן רשיעא גזר על מימר אחשורוש דלא למיעל לות מלכא לדרתא גואה בלא רשו וכען כל עבדי מלכא ועמין דדיירין בפילכי מלכא ידעין דיכל גבר ואינתא די יעול לות מלכא לדרתא גואה די לא מתקרי על פומיה דהמן חדא היא גזירת דיניה למימת לבר ממן די יושיט ליה מלכא ית תיגדא דדהבא ויחי ואנא לא אתקריתי למיעל לות מלכא דין זמן תלתין יומין : וכד חזא המן רשיעא ית התך דשמיה דניאל עאיל ונפיק לות אסתר ותקיף רוגזיה ביה וקטליה ואיזדמנו תמן מיכאל וגבריאל מלאכיא וחויאו למרדכי ית פתגמי אסתר : ואמר מרדכי למיכאל ולגבריאל לאתבא לות אסתר כדנא תימרון לה לא תחשבי בנפשייכי למהך לאשתיזבא בבית מלכא מן כל יהודאי : ארום אם מישתק שתוקי בעידנא הדא ולא תפגיעי על יהודאי רווחא ושיזבותא יקום ליהודאי מן אתר אוחרן בגין זכות אבהת עלמא וישזיב יתהון מרי עלמא מן יד בעלי דבביהון ואנת וגניסת בית אבהתך תובדון על ההיא חובתא ומאן הוא חכימא די ינדע אין לשתא דאתיא בעידנא הדא את מטיא למחסן מלכותא : ואמרת אסתר למיכאל וגבריאל לאתבא לות מרדכי : איזיל כנוס ית כל יהודאי די השתכחון בשושן וצומו עלאי לא תיכלון ולא תשתון תלתא יומין וצלו קדם מרי עלמא בליליא וביממא ואוף אנא ועולימתי נצום הכדין ובתר כן איעול

לות מלכא דלא כדינא ותיכמה דהוברית מן בית נשי ואדברית מינך באונסא כדין אוביד מן חיי עלמא הדין בגין פורקן עמא בית ישראל : ונסס ובנס מרדכי ועבר על חדות חגא דפסחא וצום גזר ויתיב על קיטמא ועבד ככל די פקידת עלוי אסתר : והות ביומא תליתאה דפסחא ולבשת אסתר לבושי מלכותא ושרת עלהא רוח קודשא וקמת וצליאת בדרת דבית מלכא גואה דמתבני לקביל בית מלכא די בירושלם ומלכא הוה יתיב על כורסיה מלכותיה בבית מלכותא ומסתכל כל קביל תרע ביתיא ענת אסתר וכן אמרת ריבון דעלמא לא תמסרינני ביד ערלא הדין ולא תעביד רעות המן רשיעא מיני היכמה די עבד מן ושתי דשם טעם על מלכא ופקיד למקטלה בגין דהוות צבי למיסבה ית ברתיה וכד אתכנשו עולימתן לידוי דהגי הוות תמן ברתיה דהמן והוות צבי מן שמיא דכל יומא ויומא הוות מקלקלא בריעא עצוצא ובמוי דריגלן ופומה הוה סרי לחדא ואפיקו יתה בבהילו ומינה אסתקף עלי הדא להתנסבא ליה וכען שוי יתי לרחמין בעינוי ולא יקטלינני די עביד צבותי ובעותי די אנא בעיא מיניה ואוף אנת ברחמך סגיאין חוס על עמך ולא תמסר בנוי דיעקב בידוי דהמן בר המדתא בר עדא בר ביזנאי בר אפליטוס בר דיוסוס בר פירוס בר חמדן בר תליון בר אתניסומוס בר חרום בר חרסום בר שגר בר נגר בר פרמשתא בר ויזתא בר אגג בר סומקר בר עמלק בר אליפז בר עשו רשיעא :

תהלכו ט״ו בסו׳ מבוריתי מכא ומבירל מכא ומלה כאמנע

מסרה

יעמוד ליהודים : ומי יודע ג׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ב׳ : לילה ויום ג׳ וסימניהון להות עיניך פתוחות לילה ויום דמלכים · פן אפקוד עליה לילה ויום אצרנה : גם אני ונערתי אצום כן : ובכן ב׳ בטעמא וסימ׳ ובכן ראיתי רשעים קבורי׳ ובאו · ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת : בבית המלכות ל׳ ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר · וחד בית המלכו׳ ואינון חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וסי׳ בית הבור ל׳ כי בא ירמיהו אל בית הבור · בבית הבור ל׳ ויהי בחצי הלילה · בית רשע ל׳ מארת יי׳ · בית החפשית ל׳ ויהי עזיהו דדה׳ · בבית החפשית ל׳ וינגע יי׳ דמלכים · בית אבל ל׳ טוב ללכת · בבית אבל ל׳ לב חכמים · בית המלכות ל׳ גם ושתי · בבית המלכות ל׳ ותלבש אסתר מלכות :

אבן עזרא

ויתן לך · חפצך אורברך: מהרו את המן · הנה הוא פועל יוצא ויתכן להיות כך מהר המלט שמה והטעם מהר כפסך: ומחר אעשה · שאומר שאלתי ולפי דעתי שאיחרה אסתר לדבר ביום הראשון במשתה היין בעבור שלא ראתה סוס אות שחידש השם בעבור תענית ישראל וכאשר ראתה ביום השני דבר גדולת מרדכי חזק לבה: ולא זע.

והוא חסר פ״א כמו ו והיום רד מאד מגזרת יחגרו בזע והנכון בעיני שהוא מן השניי׳ כמו ביום שיזעו כטעם פחד ותנועה: ויתאפק המן · שלא גילה סודו לאחר עד בואו אל ביתו והוא מגזרת להתאפק וקרוב מטעם לסבול: ורוב בניו · אמרו המדקדקי׳ כי פירושו גדולת בניו כמו קרית מלך רב כי איך יגיד לאשתו שיש לו בנים רבים ולפי דעתי שכן הוא ספר לאוהביו עם אשתו מזלו הטוב ויש לו עושר רב ובני׳ רבים וכל זה לא ישוה בעיניו מאומה אע״פ שהמלך גדלו ומרוב גדולתו שתה עם המלכה וישתה עוד מחר: וטעם

רשי

עד חצי המלכות · דבר שהוא באמצע ובחצי המלכות הוא בית המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו וצוה לבטל המלאכ׳ ואחשורו׳ שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי ממני חצי המלכות אתן לך: יבא המלך והמן · רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים ועוד טעמים רבים: אל המשתה · כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר: ומחר אעשה כדבר המלך · מה שבקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי ואת מולדתי: ויתאפק · נתחזק לעמו׳ על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות · ויתאפק · אישטנ״יר בלע״ז: אוהבו

מסורה

ב׳ פסו׳ בקריאה רמז יהו״ה ראשי תיבות וסימ׳ יבא המלך והמן היום ישמחו השמים ותגל הארץ: מהרו ד׳ וסי׳ מהרו ועלו אל אבי · מהרו עשו כמני דשפטים · מהרו את המן לעשות את דבר אסתר · מהרו ללכת פן ימהר והשיגנו: ותאמר ה׳ וסי׳ ותדר נדר ותאמר · והתפלל חנה ותאמר · ותען אסתר ותאמר · וחברו ותען אסתר המלכה ותאמר · העוח

חצי הספר בפסוקים

מסרה

פניה ותאמר לו · בתרא מלעיל: ומחר ו׳ וסימ׳ וקדשתם היום ומחר וכבסו · ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף · ומחר אתה ובניך עמי · שב בזה גם היו׳ ומחר אשלחך · ומחר אתן ויש אתך · ומחר אעשה כדבר המלך: ויתאפק ב׳ וסים׳ ויאמ׳ שימו לחם · ויתאפק המן ויבוא אל ביתו: הביא ג׳ וסי׳ ויקח דוד מידה · והמלך שלמה נתן למלכ׳ שבא דה״ה · ויאמר המן אף לא הביאה · וא׳ והביאה וביום השמיני תקח לה: עשתה ה׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בסדר תולדות ובשמואל ב׳ סימן י״ג: למחר ז׳ וסים׳ נמסר בסדר וארא:

כתוב

ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט: ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך: ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו: ויאמר המלך מהרו את המן לעשות את דבר אסתר ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר: ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש: ותען אסתר ותאמר שאלתי ובקשתי: אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך: ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב וכראות המן את מרדכי בשער המלך ולא קם ולא זע ממנו וימלא המן על מרדכי חמה: ויתאפק המן ויבוא אל ביתו וישלח ויבא את אהביו ואת זרש אשתו: ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך: ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך:

תרגום

והות כד חזא מלכא ית אסתר מלכתא קיימא כד נסיסא בדרתא ותרתין עינהא זלגן דמעין ומסתכלא כלפי שמיא מן יד אטעינת רחמין בעינוי ואושיט מלכא לאסתר ית תיגדא דדהבא דהוה נקיט בידיה וקריבת אסתר ומטת לידא ואחידת ברישא דתיגדא: ואמר לה מלכא מה צרוך אית לך אסתר מלכתא ומה בעותיך אפילו אם אנת בעיא לפלגות מלכותי אתנניה לך לחוד למיבני בית מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות מלכותי לא אתן לך דהכדין קיימית בשבועה לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה עבדא עמונאה דלא למשבק למיבני יתיה דדחיל אנא מן יהודאי דילמא ימרדון בי הדא בעותא לא אעביד לך מילתא אחריתי די אנת בעיא מיני אגזור ותתעביד בבהילו ורעותיך איתיהב לך: ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר ייתי מלכא והמן יומא דין לשירותא דעבדית לכון: ואמר מלכא אוחיאו ית המן למעבד ית פתגם גזירת אסתר ועל מלכא והמן למשתיא די עבדת אסתר: ואמר מלכא לאסתר במשתיא דחמרא מה שאלתיך אסתר מלכתא ומה בעותיך אפילו אין אנת בעיא עד פלגות מלכותי תתעביד בעותיך לחוד למבני בית מוקדשא דאיהו קאים בתחום פלגות מלכותי לא אתן לך דהכדין קיימית בשבועה לגשם ערבאה וסנבלט חורונאה וטוביה עבדא עמונאה דלא למשבק למבני יתיה דילמא ימרדון בי יהודאי: ואתיבת אסתר ואמרת לית אנא בעיא פלגות מלכותא בשאלתי ולא בנין בית מוקדשא בבעותי: אין אשכחית רחמין בעיני מלכא ואין על מלכא ישפר למיתן ית שאלתי ולמעבד ית בעותי יעול מלכא והמן למשתיא די אעביד להון ברמשא ולמחר אנא עבד כפתגם גזירת מלכא: ונפק המן מלות מלכא ביומא ההוא חדי ובדח לבא וכד חזא המן ית מרדכי וית טפליא דעסיקין בפתגמי אוריתא בסנהדרין דעבדת להון אסתר בתרע מלכא ומרדכי לא קם מן קדם אנדרטיה ולא רתת מיניה אלהן פשט ית רגליה ימיניה ואחוי ליה שטר זבינתא דאזדבן ליה בטולמא דלחם ומכתבא באסטרקליליה כל קבל ארכובתיה מן יד תקיף רוגזיה ואתמלי המן עלוי מרדכי רותחא: ואזדריז המן ועל לביתיה ושדר וקרא ית רחמוי וית זרש רשיעתא אנתתיה ברת תתני פחת עבר נהרא: ואשתעי להון המן ית יקר עתריה והיך איתמני עם דוכסי מלכא והיך דהטין קדמוי סגיאות בנוי דסכומהון מאתן ותמניא בר מן עסרתי אוחרנין דאינון פולמוריכין על פילכיא ובר מן שמשי דהוא ספרנא דמלכא וית מה דירבי יתיה מלכא וית דזקפיה עלוי כל רברבנוי ועבדוי דמלכא: ואמר המן ברם לא הנעלת אסתר מלכתא עם מלכא למשתיא די עבדת אלהן יתי ואוף עידן מחר אנא מזומן לותה למסעוד עם מלכא:

שוה ג' וסימ' וכל זה איננו שוה לי · ולמלך אין שוה להניחם · כי אין הצר שוה בנזק המלך ׃ ובבקר ו' וסימ' ובבקר תשבעו לחם · ובבקר היתה שכבת הטל · ובבקר זרעך תפריח · ובבקר תפלתי תקדמך · ובבקר הא שבח · ובבקר אם למלך יתלו ׃ שנת ה' בלישן שינה וסי' בחטם אשית את משתיהם · והשכרתי שריה וחכמיה · אם אתן שנת לעיני · כתוקה שנת העבד · בלילה ההוא נדדה שנת המלך ׃

וכל זה איננו שוה לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך ׃ ותאמר לו זרש אשתו וכל אהביו יעשו עץ גבה חמשים אמה ובבקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו ובא עם המלך אל המשתה שמח וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ ׃ בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרנות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך ׃

ל' ג' וכסי' · ל' · ו' ל' ויתר ויתלו · ב' וחס' · ב' רף · ב' ה' בטעמ · ל' וכתי' כן · יספ' ל' ויתר הנקראים

וכל דאליתיה טימי לותי בכל עידן די אנא חזי ית מרדכי יהודאה דיתיב בסנהדרין עם עולמיא בתרע פלטרין דמלכא ׃ ואמרת ליה זרש אינתתיה וכל רחימוי אין שפיר בעינך נימר קדמך מילתא חדא מה דנעביד ליה למרדכי יהודאה אם הוא חד מן צדיקי דאתבריאו בעלמא אין בחרבא נקטול יתיה כבר תהפוך חרבא ותתרמי עלנא הב יתיה לרגומנא כבר רגמיה דוד גלית פלישתאה ואם בתרא דנחשא נרמי יתיה כבר בזעיה מנשה ונפק מיניה זרוק יתיה לימא רבא כבר בזעוניה בני ישראל ועברו בגוה טמון יתיה לגו אתון נורא יקידתא כבר דעקרוי חנניה מישאל ועזריה ונפקו מן גויה יתרמי לגוב אריוות כבר לא חבילו אריוות בדניאל כד חי יתרמי קדם כלבין כבר דאסתממו פום כלבין בארעא דמצרים על בני ישראל למדברא יגלי יתיה כבר במדברא נפישו וסגיאו מה עוד קטלא נקטול יתיה והידא מיתא תתעביד ליה נרמי יתיה לבית אסירי כבר מן בית אסירי אמליכו ליוסף סכינא תתרמי על צואריה כבר הוות אתהפכת סכינא מעילוי דיצחק עייניה נעויר ונשבוק יתיה כבר יקטל בנא כמה דקטל שמשון פורענותיה דגברא הדין לא ידעינן מה נעביד אלא צליבא רבא אתעביד ליה ועל בבא דבייתיה דמיה ישתפיך קומתיה תתרמי על צליבא ויחזון יתיה כל יהודאי וכל חברוי ורחימוי שמיא וארעא כחדא צייתין על צליבא דאתקין המן למרדכי תוה לצפרא ועול קדם מלכא ושאיל מיניה על צליבא הדין בשעתא ההיא לא שלח מנוי ולא שכב המן בר המדתא עד דאזל ואייתי ית קינאי נגרייא ית נגרייא דעבדין צליבא וקיצאי דמתקנין סכין דפרזל ובנוי דהמן דייצין ותדיין וזרש אתתיה מנגנא בכינרין עם המן רשיעא ואמר אגרא לנגרי אנא יהיב ולקיצאי אנא מתקן שירותא על צליבא הדין בהשעתא קם המן רשיעא למנסיא צליבא בקומתיה נפקת בת קל משמי מרומא ואמירת ליה יאי המן רשיעא ולך שפר בר המדתא ושפר פתגמא קדם המן ועבד צליבא לגרמיה דהוות מן יומא דזמינת אסתר ית המן לשירותא אתעקו בני ישרא' ואמרין דין לדין הדין מסאיבנן בכל יומא ויומ' דתיבעי אסתר מן מלכ' דניקטליה והיא מזמנא ליה לשירותא בהא שעתא שפכו דבית יעקב כולהון לבהון ואתרחיצו על אבוהון די בשמיא וכן אמרין קדמוי עני יתן עני כל מעיקיא היך דתלין עיני עבדוי למריהון והיך עיני אמתא לרבונתה כדין תלין עיננא עלך עד עידן דתתגלי ותתפוק יתנא דהא סנאה ובעל דבבא מגדף ואמר מן אינון יהודאי בכן שמע בקל צלותהון ועבד בעותהון ביה בליליא מטול די בכל זימנא דפריק יתהון מן בעלי דבביהון בליליא פריק יתהון מפרעה ומסנחריב מן כל דקמו עליהון ׃ ביה בליליא ההוא נדת שינתא דמלכא ביה בליליא ההוא נפק פורקנא ליהודאי ביה בליליא אידברת שרה לביתיה דאבימלך ביה בליליא אתקטלו כל בוכרי דמצראי ביה בליליא ההוא אתגלין נביאן לנביאן והילמין לחלמי חיזויא ביה בליליא ההוא אתגריש עלמא כוליה מרינן וכל דייריהון אבלא רבא בכל כרכיא מספדא ויללא בכל מדינתא עולימין אסורין בסקין סבין סבן שקפין על לבהון וכולון צווחין במרר ובקל רב מיללין ואמרין ווי דחזינן עקא על עקא ותבירא על תבירא ומתברנא קדמיא לא אתסינן ומחתנא לא אתיהיבת אסו וממדינא אתנחמנא וכיבי לבנא לא עברו מיננא דקרית אבהתנא רטישא על ארעא ומקדשנא סגר סנאה ועזרתנא דשישו בעלי דבבנא ופרעה ומצראי לא עצו עלנא כהדא עצתא ומלכי עממיא לא חשיבו עלנא כמחשבתא הדא למהוי עתידין ליומא הדין לשציותנ' מעל אפי ארעא גלי רזין גלא ליה רזא דנא למרדכי די גזירת מותנא אתגזרת על דבית ישראל ואוף לעבדין ולאמהן לא זבינו יתנא ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דקודשא בריך הוא מסרומא ואין לא כתיב הדין קרא לא הוות אפשר למימריה דכתיב עורה למה תישן יי' חס ושלום לית קדמוי שינה אלא כד חטיין בית ישראל עבד גרמיה דכוות דמיך ברם כד עבדין רעותיה לא נאים ולא דמיך נטיר ישר' ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמרדכי צדיקא דהוות שהיד ולא שכיב והוות שכיב ולא דמיך דהוון בית ישראל מתכנשין ויתבין קדמוי ואמרין ליה את גרמת לנא יתכל בישתא הדא ואין את קמת מן קדם המן רשיעא וכרעת וסגידתא ליה לא אתת עלנא כל עקתא הדא מתיב מרדכי ואמר לון לבושא די הוה לביש המן רשיעא ציירין עלוי תרין צלמין חד מן קדמוי וחד מן בתרוי ואין קמית וסגידית ליה אשתכחית דאפלח לטעותא ואתון ידעין מן דפלח לטעותא יאבד מן עלמא הדין ומטרד מן עלמא דאתי ושתקון מיניה כולון ביה בליליא נדת שינתא דהמן רשיעא דהוות שהיד ולא שכיב והוות שכיב ולא דמיך מהימנת דהוה מתקן ית צליבא למיצלב ית מרדכי עלוי ולא הוה ידע די לנפשיה הוות מתקן יתיה ביה בליליא ההוא נדת שינתא דאסתר צדיקתא דהוות עבדת לחמא לאעלא ית המן בשירותא עם

אינכו שוה לי ׃ אינני חש לכל הכבוד אשר לי ׃ בכל עת וגו' · אמרו רבותינו שהיה מראה לו שטר שמכר עצמו לעבד על חוסר מזונות כשכתמכו ר' אמי בייסות מרדכי והמן במלחמה אחת ׃ נדדה שנת המלך · נס היה ויש אומרים שם את לבו על שזמנה אסתר את המן שמא כתנה עליה בו והרגוהו ׃ להביא את ספר הזכרונו' · דרך המלכים שמשנתן נודדת אומרי' לפניהם משלים ושיחות עד שהשנה חוזרת עליהם ורבותינו אמרו מתוך שנתן לבו על המן ואסתר אמ' אי אפשר שלא ידע אדם עכשיו שהוא אוהבי ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא גמלתיו ואין חוששין עוד לי לפייסך ויאמר להביא את ספר הזכרונות ׃ ונתן

וטעם יושב בשער המלך בעבור שהיא מעלה גדולה והוא מכעיס אותי ׃ בלילה ההוא · נדדה שנת מלכו של עולם והטעם שהשם לא יישן רק שומר ישראל ושכב שסיבתה זכירת מעשים שעברו בעבור שנדדה שנת המלך · יש אומרי' כי טעם להביא ספר דברי הימים להתענגו בשמיעת דבריו שעברו ויש אומרי' בעבור שנדדה שנתו שמא עשה הוא על דבר שנדר ולא קיימו וזה קרוב אלי ׃ יקר

וימצא ז' וסי' הנביע · ויבקש הדבר וימצא ויתלו · וימצא כתוב וימצא מכני דבהני' דעזרא · וימצא בהם גבורי חיל דדה"י · ויבקשוהו וימצא להם: לתלות ב' וסי' יתד לתלות · לתלות את מרדכי: מה לעשות באיש כל לשון עשיה קשורים כלמ"ר במה קשורים בב"ת וס"מ ונתתי אתם שמרי משמרת הבית · מה לעשות עוד לכרמי הנינא דפסוק · ובכל יום ויום · והעם לעשות בו כטוב. ויבא המן ויאמר לו המלך: אשר המלך חפץ ביקרו: אמירה בלבו דוקא בלבו י' דסמי' וסימ' נבסר

וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על־בגתנא ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשורש: ויאמר המלך מה־נעשה יקר וגדולה למרדכי על־זה ויאמרו נערי המלך משרתיו לא־נעשה עמו דבר: ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית־המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את־מרדכי על־העץ אשר־הכין לו: ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר המלך יבוא: ויבוא המן ויאמר לו המלך מה־לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו ויאמר המן בלבו למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממני: ויאמר המן אל־המלך איש אשר המלך חפץ ביקרו: יביאו לבוש מלכות אשר לבש־בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו: ונתון הלבוש והסוס על־יד־איש משרי המלך הפרתמים והלבישו את־האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכיבהו על־הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו: ויאמר המלך להמן מהר קח את־הלבוש ואת־הסוס כאשר דברת ועשה־כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך אל־תפל דבר מכל אשר דברת: ויקח המן את־הלבוש ואת־הסוס וילבש את־מרדכי וירכיבהו ברחוב העיר ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו:

מלכא אחשורוש ביה בליליא ההוא נדת שינתיה דמלכא דאחשורוש טפשא דהות שהיד ולא שכיב והות שכיב ולא דמיך די נקט יתיה רותא דנקטא למלכי וחבטת יתיה כוליה ליליה עני וכן אמ לכל רברבנוי מה דאכלית לא הנאה לי ומה דשתיתי לא אתקבל עלי שמיא רעימין עלי ושמי שמיא מרימין בקליהון היך מתנן אמרית למשבק למדינתא ולא שבקית לון או אסתר והמן מכוונין למקטל יתי ודלא אעלת אסתר לשירותא עמי אלא המן בלחודוי בית בליליה ההוא על דכרן אברהם יצחק ויעקב קדם אבוהון די בשמיא ואשתלח מן מרומא מלאכא הוא מיכאל רב חיילא דישראל ויתיב ברישיה דמלכא ונדי ית שינתא מיניה כוליה ליליא עד די אמר לאעלא קדמוי ית ספר דכרניא מילי דיומא והוון קרין ביה קדם מלכא עבדי דיניהון מלכא קדמי דהוון מן קדמוי ויתיב לעיל מן עיטוי דמלכ והות מסתכל מלכא וחזי ברמות גבר עני ואמר ליה למלכ המן בעי דנקטלך ונמליך יתיה חילופיך והא מקדם בצפרא ובעי למישאל מינך גברא דפרקך מן מותא ובעי למקטליה אלא אימר ליה להמן מה למעב לגברא דמלכא צבי ביקריה ותחזי דלא שאיל מינך אלא לבושין דמלכא וכתרא דמלכותא וסוסיא די רכיב עלוי מלכא: ואשתכח כתוב בספרא די חוי מרדכי על בגתנא ותרש תרין רבני מלכא דינטרי פלטרין די בעו לאושטא ידא לקטלא ית מלכא דאחשורוש בבית דמכיה: ואמר מלכא מה אתעביד יקרא ורבותא למרדכי על דין ואמרו עולמי מלכא משומשנוי לא אתעביד עד כדון עימיה שום פירעם: ואמר מלכא מן גברא דקאים בדרתא והמן על לדרתא די בבית מלכא בריתא למימר למלכא למצלוב ית מרדכי על קיסא דזמין ליה: ואמרו עולמי מלכא לותיה הא המן קאים בדרתא ואמר מלכא יעול: ועל המן ואמר ליה מלכא מה חזי לאיתעבדא לגבר די מלכא צבי ביקריה וחשיב המן בלביה ואמר מאן יצבי מלכא למעבד יקרא יתיר מני: ואמר המן לות מלכא גבר די מלכא צבי ביקריה: ישים מלכא טעים וייתון לבוש ארגוונא די לבישו ביה ית מלכא ביומא די על למלכותא וסוסא די רכב עלוי מלכא ביומא דעל למלכותא ודי איתיהב כלילא דמלכותא ברישיה: ויהא מתיהב לבוש ארגונא וסוסא על ידא דגברא רבא מרברבי דמלכא איסטרטיגין וילבשון תורביני מלכא ית גברא דמלכ צבי ביקריה וירכיבונוהי עילוי סוסא בפתאת דקרתא ויקלסון קדמוי כדנא יתעביד לגברא דמלכא צבי ביקריה: ואמר מלכא להמן אוחי סב ית לבוש ארגונא וית סוסיא כמא די מלילתא ועביד כן למרדכי יהודאה אמר ליה המן לאידין מרדכי אתיב ליה מלכא למרדכי יהודאה אמר ליה המן סגיאין מרדכי יהודאי אית בשושן אתיב ליה מלכא להוא דיתיב בתרע פלטרין דמלכא אמר ליה המן בבעו מינך קטול יתי ולא תגזור עלי כפיתגמא הדין אמר ליה מלכא אוחי ולא תמנע מדעם מן כל מה דמלילתא: ודבר המן ית לבוש ארגונא וית סוסא ואלביש ית מרדכי וארכיבינה בפתאת דקרתא וקלס קדמוי כדין יתעביד לגברא די מלכא צבי ביקריה:

אבן עזרא

יקר. הוא שם ולעולם הוא קמוץ רק אם היה סמוך כמו ואת יקר תפארת גדולתו ואם היה שם התואר יהיה היו"ד קמוץ בקמץ גדול וכאשר יסמך יתערב עם השם הסמוך יקר רוח איש תבונה והטעם יפרים ביניהם: חפץ ביקרו. המלך חפץ לעשות יקר לו: ויאמר המן בלבו. יש מדברי יחיד כי מזה הכתוב נלמוד כי בנבואה נכתב' זאת המגלה כי מי יודע תעלומות לב כי אם השם שגלה סודו אל עבדיו הנביאים ואחרים אמרו כי היה דרך סברה או המן גלה סודו אחר כן או ביום עצמו וכמוהו ויאמר עשו בלבו והאמת כי זאת המגלה ברוח הקדש נכתבה. מבאכו למי יחפץ וגם דרכו יחפץ שני מסקלים: יביאו. המשרתים: ואשר נתן כתר מלכות בראשו. יש אומרים שהרגיש שחרה על המלך על כתר המלכות בעבור כבוד המלכות על כן אמר ונתון הלבוש והסוס ולא הזכיר הכתר והנכון בעיני שו"ו בראשו שב אל הסוס כי יש סוס של מלך ששימו כתר מלכות בראשו כאשר ירכב עליו המלך ואין אחר מעבדי המלך רשאי לרכוב עליו וזה דבר ידוע: כדחף

רשי

ונתון הלבוש והסוס על יד איש · ואת הכתר לא הזכיר שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו הכתר בראש אדם: ויסב

כפרח במלכים א' סימן י"ב: ונתון ז' וסי' נמסר בסדר מקץ וכירמיה סי"מ לו': הפרתמים ג' וסי' נמסר בריש ספרא: והלבישו ו' חס' כלי"ש' וסימניהון הבלבשבם שני עם · והלבישא לדניאל ארגונא · והלבשו את האיש · כהנות עוד וילבשם · וילבשם כתנות · וילבשוה בגדים: ככה יעשה ד' וסי' ככה יעשה לשור האחד · ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה · והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו · ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש: אשר המלך חפץ ביקרו ד' דסמיכי וסימ' ויבא המן ויאמר לו · והלבישו את האיש · והרכיבוהו על הסוס · וירכיבהו על הסוס ברחוב:

נדחף ב' ופתח וסימ' והמן נדחף אל ביתו אבל. וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו יי' דד"ה: לנפול ד' חס' וסימ' לנפל בחרב. גם בבל לנפל חללי ישראל. דחה דחיתני לנפל. אשר החילות לנפל לפניו: אסתר המלכה י"ד וסימ' ויודע הדבר למרדכי. ויהי כראות המלך את אסתר המלכה. כה לך אסתר המלכה ומה קדמאה. אף לא הביאה אסתר המלכה. לשתת עם אסתר בתרא דגם ביום השני ושלאחריו. מי הוא זה ואיזה הוא אשר. והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר

וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ׃ וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֹהֲבָיו אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל לְפָנָיו לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו׃ עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר׃

ז וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ׃ וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמַר אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן־לִי נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי בְּבַקָּשָׁתִי׃ כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ הֶחֱרַשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֵזֶק הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן׃ וַתֹּאמֶר־אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְעַת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה׃ וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל־גִּנַּת הַבִּיתָן וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ׃

ותב מרדכי לסנהדרין די בתרע פלטרין דמלכא ואשלח ית לבוש ארגונא מעילוהי ולבש סקא ויתיב על קטמא והוה מודה ומצלי עד רמשא והמן אתבהל ואזל לביתי אבל על ברתיה ומתעטף על רישיה כאבילא על ברתיה וכיסופיה: ואישתעי המן לזרש אנתתיה ולכל רחמוי ית כל די ארעיה ואמרו ליה חכימוי וזרש אינתתיה אין מזרע דצדיקיא מרדכי דשרית למיפל קדמוי היכמת די נפלו מלכיא קדם אברהם במישר חקליא אבימלך קדם יצחק יעקב נצח מלאכא ועל ידוי דמשה ואהרן טבעו פרעה וכל משיריתיה בימא דסוף וכל מלכיא ושלטוניא דאבאישו להון מסר יתהון אלההון בידיהון ואף אנת לא תיכול לאבאשא ליה ארום מיפל תפול קדמוי: עוד כען אינון ממללין עימיה ורבני מלכא מטו ואוחו להנעלא ית המן למשתיא דעבדת אסתר: ועל מלכא והמן למשתי עם אסתר מלכתא: ואמר מלכא לאסתר אוף ביומא תנינא במשתיא דחמרא מה שאלתך אסתר מלכתא ויתיהב ליך ומה בעותיך אפילו עד פלגות מלכתא אתנינה ליך לחוד למבני בית מוקדשא דקאים בפלגות תחום מלכותי לא אתן ליך דהכדין קיימית בשבועה לגושם ולטוביה ולסנבלט ברם אוריכי עד דירבי דריוש בריך ויחסין מלכותא ותתעביד: וזקפת אסתר ית עינהא כלפי שמיא ואתיבת אסתר מלכתא ואמרת אין אשכחית רחמין קדמך מלכא רמא ואין קדם מלכא דארעא שפיר תתיהב לי שזיב נפשי מן ידוי דסנאה בשאלתי ופורקן עמי מן ידוי דבעיל דבביה בבעותי: ארום איזדבננא מגן אנא ועמי בית ישראל לאישתיצאה לאתקטלא ולהובדא ואילולי לעבדין ולאמהן אזדבננא שתקית ארום לית מעיקא טימין ורווחא באוזניקא דמלכא:

ואמר מלכא אחשורוש ואמר לאסתר מלכתא מן הוא דין ובאידין אתר הוא גברא חציפא וחייבא ומרודא די אמלכיניה לבביה למעבד כדין: ואמרת גברא מעיקא ובעיל דבבא דבעא למקטלך ברמשא בבית דמכך ויומא דין בעא למלבש אסטלא דמלכותא ולמרכב על סוסא די לך ולאחתא מניכא דדהבא על רישיה ולמרדא בך ולמיסב מינך מלכותא ואסתקפת מילתא מן שמיא ואתעבידת ההוא יקרא למרדכי צדיקא אחוי דאבא בר יאיר בר שמעי בר שמידע בר בענה בר אלה בר מיכה בר מפיבושת בר יהונתן בר שאול מלכא בר קיש בר אביאל בר צרור בר בכורת בר אפיח בר שחרים בר עזיה בר ששון בר מיכאל בר אליאל בר עמיהוד בר שפטיה בר פנואל בר פיתח בר מלוך בר ירובעל בר ירוחם בר חנניה בר זבדי בר אלפעל בר שמרי בר זבדיה בר רמות בר חשום בר שחורה בר עזא בר גוזא בר גרא בר בנימן בר יעקב בר יצחק בר אברהם גברא מעיקא ובעיל דבבא המן ביש הדין בעא למיצלביה והמן אישתעמים מן קדם מלכא ומלכתא: ומלכא זקף ית עינוי וחזא והא עסרתי מלאכין דמיין לעסרתי בנוי דהמן קטיעין אילניא די בגינתא גואה בכין קם בריתחיה ממשתיה דחמרא ואזל לגינתא גואה למיחמי מן הוא דין והמן קם למתבע חייסא על נפשיה מאסתר מלכתא ארום חזא ארום אסתקפת עלוהי בישתא מלות מלכא:

רשי

ויִשב מרדכי. לשקו ולתעניתו: אבל וחפוי ראש. רבותינו פירשו הדבר במסכת מגילה: אשר החילות לנפול וגו'. אמרו אומה זו נמשלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים יורדי' עד עפר וכשהם עולים עולי' עד לרקיע ועד הכוכבים: תנתן לי נפשי. שלא אהרג בשלשה עשר באדר שנגזרת גזרת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי. ינתן לי בבקשתי שלא יהרגו ואם תאמ' מה אכפת לך כי איככה אוכל וראיתי וגו': כי אין הצר שוה בנזק המלך. אינו חושש בנזק המלך שאילו רדף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדי' ולשפחות ויקבל הממו' או החיה אותם להיות לך לעבדי' הם וזרעם: ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה. כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר ב' פעמים אינו אלא למדרש ומדרשו של זה בתחילה היה מדבר עמה ע"י שליח עכשיו שיודע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו: כי כלתה. נגמר' הרעה והשנאה והנקמה: והמן

מסרה

המלכה. כיום ההוא נתן המלך אחשורוש. הנה בית המן נתתי לאסתר. וכה שאלתך בתרא. ותכתב אסתר המלכה בת אביחיל. לקיים את ימי הפרים האלה בזמניהם: הצר ג' ב' קמצי' וא' פתח וסי' על הצר הצורר אתכם ורדעתם. ולירצא ולבא אין שלום מן הצר. כי אין הצר שוה בנזק המלך. אנ"ך. קדמ' פתח: נבעת ב' וסימ' נבעת מפני מלאך יי'. והמן נבעת מלפני המלך: כלתה אליו ג' בליש' וס' וכלות אליהם כל היום. ועתה דמי וראי מה תעשי כי כלתה. כי כלתה אליו הרעה מאת המלך: על

אבן עזרא

נדחף. מעצמו והוא אבל וחפוי ראש פעול והטעם שכסה ראשו והעד ופני המן חפו והוא מגזרת ויחפהו ואין הוא בבנין אחר: ויאמרו לו חכמיו. בבוא איד הרשע לא יתנבאו אוהביו עלית טוב: תנתן לי נפשי. הטעם אין שאלתי כי אם נפשי ומה נכבד טעם תנתן לי: כי נמכרנו. מבנין נפעל והטעם אחר נמכרנו והנה והתמכרת' שהם ימכרו עצמם ואין קונה: ואילו. כמו ואילו חיה אלף שנים והאלף כסף והטעם כי נמכרנו להשמיד ואילו נמכרנו להיותנו עבדים ושפחות הייתי מחרשת כי אין הצרה הזאת הבאה עלינו שוה בעינינו מאומה אף על פי שאין למעלה ממנ' אחר הריגה כדי שלא יבא המלך לידי נזק במחשבתו והנה הצר שם כמו צר ומצוק מצאוני או פי' הצר שם התואר כי אין האויב שוה שיבא נזק למלך ומלת נזק בלשון ארמית לא להוי נזק: ויאמר המלך אחשורש ויאמר. פעמיים להורות שהמלך כעס מיד ומרוב כעסו אמר במהירות מי הוא זה פעמים כאומ' בכעס מי זה אתה אמור מי זה אמור מהרה. תרגו' נבעת מורם והטעם כמו נבהל מגז' ותכם בעתה: כי כלתה. כמו כי כלה היא: והמן

אבן עזרא

והמן נופל. שהיה מתחנן ומשתחוה לרגליה וכראותו כי שב המלך נפל מרוב פחדו ודרך הדרש ידועה: לכבוש את המלכה. כינוי לשכיבת שתהיה תחת רשותו והנה יכריחנה וכמוהו וכבשוה: וטעם עמי שאני רואה זה: חפו. המשרתים והטעם כסו פניו כי כן משפט מלכי פרס שיכסו עבדי המלך פני מי שכעס עליו המלך שלא יראנו עוד המלך וזה דבר ידוע בספרי פרס: חרבונה. יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סריס. וטעם וחמת המלך שככה שלא כ כחה חמתו עד תלות המן מעזרת והשכותי מעלי ואם הם שניס בנייכים: מה הוא לה. שהוא דודה: העביר. מלה יוצאה בעבור שהוסר מאחר ונתן לאחר וכמוהו ואת ה העם העביר אותו. ומרדכי מושל על בית המן כי עושר רב היה לו גם עבדים ושפחות כי אין אחר המלך ג גדול ממנו. וטעם ותוסף אסתר בעבור כי כל שאלתה היתה להשמיד המן: וכשר. הטעם טוב וכמוהו איזה יכשר בכושרות. כפ"א איככה אוכל כפול ויש אומרים שהם שתי מלות כמו איפה כי מצאנו איכה תרעה שטעמו כטעם איפה איככה אוכל לחיות. כו"ן באבדן במקום תם ילו הוא לשון נקבות והטעם באבדן כפמות מולדתי ויותר טוב ה היות באבדן שם ה הפועל כמו מכת חרב והרג ואבדן והכו"ן כ נוסף כי משקלי שמות הפעלים משתנים:

רש"י

והמן נופל. המלאך דחפו: על המטה אשר אסתר עליה. דרכן היה לישב בסעודה על צדן על גבי המטות כמו שאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבנו המשת: הגם לכבוש. לשון תימה הוא לכבוש לאנוס בחזקה כמו ונכבשה הארץ: גם הנה העץ. גם רעה אחרת עשה שהכין עץ לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך מסם המות: מה הוא לה. איך הוא קרוב לה: להעביר את רעת המן. שלא תתקיים עצתו הרעה: הנה בית המן וגו'. ומעתה הכל רואים שאני חפץ בכם וכל מה שתאמרו יאמינו הכל שמאתי הוא לפיכ' אין צריכין אתם להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם:

מסורה

על בגבית ב' וסימ' ויתחזק ישראל וישב על המטה: והמן נפל על המטה: ופני י"ו וסימ' נמסר בתלים סימן פ"ב: חרבונה ב' חד כתי' אלף וסימ' אמר למהומן בזתא חרבונא: ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים: עשה המן למרדכי חד מן י"ו מלין בקריאה קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסימ' ומדתם מחוץ לעיר. אלה הנחלות אשר נחלו: ושני אנשים שרי גדודים

תרגום

ומלכא תב בריתחיה מגנתא גואה לבית משתיא דחמרא והא גבריאל מלאכא דחף ית המן רשיעא וחמא מלכא והמן גחין עליה דרגישא די אסתר עלה ותוה מלכא ואמר הא ברם בקושטא לא אתא המן אילהין למשכוב עם מלכתא כד אנא שרי בביתא כען כל עממיא ואומיא ולישניא דאינו מה אית לעובדא ביה פתגמא נפק מפומיה דמלכא ואפוי דהמן אתחפיאו בהתא: ואמר חרבונא חד מן רבניא קדם מלכא ברם הא קיסא די זמין המן למצלב ית מרדכי דמליל טבא בגין מלכא ועל ידוי אשתזיב מקטול והא קיסא קאים בבית המן כען אין על מלכא שפיר יתנסח אע מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי רומיה חמשין אמין ואמר מלכא אזילו צליבו יתיה עלוהי: וצליבו ית המן על קיסא די זמין למרדכי ורית חתא דמלכא אישתדיכת: ביומא ההוא מסר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ית ביתא דהמן מעיק יהודאי וית אינשי ביתיה וית כל טסברוי וית כל עתריה ומרדכי על קדם מלכא ארום חויאת ליה אסתר מן הוא לה: ואעדי מלכא ית סיטומתא עיזקתא די אעביר מהמן ויהבה למרדכי ושויאת אסתר ית מרדכי רב וסרכן על גניסיה דהמן: ואוסיפת אסתר ומלילת קדם מלכא ונפלת קדם רגלוי ובכיאת ופייסת ליה לבטלא ית בישת המן דמן יחוס דאגג וית זימיוניה די חשיב על יהודאין: ואושיט מלכא לאסתר ית תיגרא דדהבא ואיזדקפת אסתר וקמת קדם מלכא: ואמרת אין על מלכא שפיר ואין אשכחית רחמין קדמוהי ותקין פתגמא קדם מלכא וטבתא אנא קדמוי בעינוי יפקיד מלכא וישים טעם למכתב למהוי מתייבין פטקיא זמיוני דהמן בר המדתא דמן יחוס אגג די כתב להובדא ית כל יהודאין די בכל פילכי מלכא: ארום איכדין איכול לסוברא ולמיחמי בבישתא די תונדן ית עמי והיכדין איכול למתעתדא ולמיחמי בעידן דיובדון גניסת ילדותי: ואמר מלכא אחשורוש לאסתר מלכתא ולמרדכי יהודאי הא בית המן יהבית לאסתר ויתיה צליבו על קיסא בגין די אושיט ידי ביהודאין:

מקרא

והמלך שב מגנת הביתן אל בית משתה היין והמן נפל על המטה אשר אסתר עליה ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית הדבר יצא מפי המלך ופני המן חפו: ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה ויאמר המלך תלהו עליו: ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה:

ח ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן צרר היהודים ומרדכי בא לפני המלך כי הגידה אסתר מה הוא לה: ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי ותשם אסתר את מרדכי על בית המן: ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן לו להעביר את רעת המן האגגי ואת מחשבתו אשר חשב על היהודים: ויושט המלך לאסתר את שרבט הזהב ותקם אסתר ותעמד לפני המלך: ותאמר אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן בן המדתא האגגי אשר כתב לאבד את היהודים אשר בכל מדינות המלך: כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי: ויאמר המלך אחשורש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר ואתו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודיים:

מסורה

בסרח הו בן שאול. וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא. הנמ ממלא אל כל יושבי ה הארץ הזאת דירמיה. ואמרו אליך הגידה נא לנו. והנותר לנשיא מזה ומזה ד דיחזקאל. המשרתים את המלך דויקהל דויד דדה. צאו לערי יהודה דויקבץ. וירם יאשיהו לבני העם צאן. אשר עשה המן למרדכי אש' דבר טוב. ההי נא אזנך קשבת דעזרא. גם אני חצני נערתי. ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים. ועמכים על החברים. ומה חשחן ובני תורין ב' מנהון בו' כשרתים חוצמן הגלגל: ואם מצאתי ל' דסמי' ותאם אם על המלך טוב. והוא חד כן י"ז ואם יחידאין וסי' ואם אתה ל' עד הגל הזה. ואם ידעת ל' ארץ מצרים לפניך הוא ב במיטב. ואם שור ל' נגח הוא כתמול. ואם יהיה ל' היובל לבני ישראל. ואם אכת ל' לא נמצאו בתולים. ואם טובת ל' אם באמת ובתמים עשיתם דיותם עם ב בעלי שכם. ואם העשה ל' עלה ליי' תעלנה. ואם אני ל' אם יוכל להלחם אתי. ואם אל עיר ל' יאסף דעצת חושי ה הארכי. ואם רעה ל' ויאמר שלמה אם יהות לבן חיל. ואם תלך ל' בדרכי לשמר חקי ומצותי. ואם בגת ל' העל אלה לא אפקד בם נאם יי'. ואם תו ל' ואם תו יי' יאבדו. ואם בנות ל' שלשת האנשים האלה בתוכה. ואם בין ל' אם תגביה כנשר. ואם יפול ל' עץ בדרום. ואם מצאתי ל' חן בעיניו וכשר הדבר דאסתר:

רשי

אין להשיב. אין כאה להשיבו ולעשות כתב המלך בזיוף: ככתבה • באותיות שלה: כלשונה. הוא הדבור: ביד הרצים. רוכבי סוסים שצוה להם לרוץ: האחשתרנים. מין גמלים המתהרים לרוץ: ותכריך בוץ. מעטה בוץ טלית העשוי להתעטף: מתיהדים

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב: ויקראו ספרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים והפחות ושרי המדינות אשר מהדו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשנו ואל היהודים ככתבם וכלשונם: ויכתב בשם המלך אחשורש ויחתם בטבעת המלך וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים: אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר ועיר להקהל ולעמד על נפשם להשמיד להרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים ושללם לבוז: ביום אחד בכל מדינות המלך אחשורוש בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר: פתשגן הכתב להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים ולהיות היהודיים עתודים ליום הזה להנקם מאיביהם: הרצים רכבי הרכש האחשתרנים יצאו מבהלים ודחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה: ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן והעיר שושן צהלה ושמחה:

ואתון סרהיבו כתובו בגין יהודאין כד שפיר בעיניכון בשום מימרא דמלכא וסטימו בעזקתא סיטומתא דמלכא ארום פיטקא דמתכתיב בשום מימרא דמלכא ומסתתם בעיזקתא סיטומתא דמלכא לא יתוב ריקנו: ואתקריאו לבלרין דמלכא בעידנא ההיא בירחא תליתיי הוא ירח סיון בעשרין ותלתא יומין ביה ואיכתיב ככל די פקיד מרדכי לות יהודאין ולות איסטרטילוסין והפרכין ורברבנין דמתמנן ארכונין על פילכיא דמן הנדיא רבא ועד כוש למאה ועסרין ושבע פלכין פלכא ופלכא כרושם כתבהא ועמא ועמא כממלל לישניה ולות יהודאין כרושם כתבהון וכממלל לישנהון: ואכתב בשום מימרא דמלכא אחשורוש ואסתתם בעזקת סיטומתא דמלכא ושלח פיטקין בידא דרהטונין רהטי סוסון ורוכבי ריכסא ערטולייני רמכין דאתנטילו מחוליהון ואיתקררו פיסת כף רגליהון: די הב מלכא ליהודאי לסייעא די בכל קירווא וקירווא לאתכנשא ולקיימא ית נפשיהון לשיצאה ולקטלא ולהובדא ית כל חילוות עמא ופילכא דמעיקין יתהון טפלין ונשין ושלליהון לעראה: ביומא חד בכל פילכי דמלכא אחשורוש בתלת עסר יומין לירח תרי עסר הוא ירחא דאדר: דיטגמאת דכתבא לאתיהבא גזירת דינא בכל פלכא ופלכא בריר לכל עממיא דיהון יהודאין אטימוסין ליומא הדין לאתפרע מבעלי דבביהון: רהטונין דרכיבין על ריכסא ערטולייני נפקו זריזין וסחיפין בפתגמא דמלכא וגזירת דינא אתיהיבת בשושן בירנתא: ומרדכי נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא כד חדי ושפיר ליביה ביקרא סגי וביר רבו יתירא לביש לבושא דמלכותא מילא כרפסא ותכלתא שיר בירהב טב דאופיר ומקבעין ביה מרגלין ואבנין טבין לגו מן סרבלא לביש מיינקא דכרום ימא מערבא לגו מיניה לבושא כיתונא דארגוון דציירין עלה כל ציפר גדפא ועופי שמיא והוון דמיה דכיתונא ארבע מאה ועסרין ככרי דדהבא והמינא מחית בחרציה די מקבעין בארכוזי אבני בורלא מוקי פרתיאין רמי בריגליה מחתין בסוקרונין דדהבא ומתחתמין בזמרגדין וספסיר מראה תלי בחרציה מחית בחולת חולית דדהבא וצייר עלה קרתא דירושלם ועל ידיה דספסירא צייר עלה גדא דמתווא חידא מראה מחית ברישיה דצייר בצבעונין ועביד לעילא מיניה כלילא רבא דדהבא מוקדונא ולעילא מן כלילא טוטפן דמקבעין בדהבא דידעין כל עממיא אומיא ולישניא די הוא מרדכי יהודאי למקיימא קריא דכתיב ביה ויחזון כל עמא דארעא ארום שמא דיי אתקרי עלך ובמפקיה מרדכי מן תרעא דמלכא שוקיא באסיא מכיכין ודרתא בארגוונא נגיד טולא בחבלי בוצא עולימן מחתין ברישיהון כלילן וכהניא נקיטין בידיהון חצוצרתא ומכריזין ואמרין כל דלא יתון לשלמא למרדכי ולשלמא ליהודאי דהומין יתעביד וביתיה נולי ישתווה ועסרא בני המן סבירין ידיהון ואזלין ואמרין קדם מרדכי צדיקא ואמרין מן דיהב אגרא ליהודאי ומשלם אגרהון דרשיעיא ברישיהון והדין המן אבונא טיפשא דאיתרחיץ בעתריה ועל יקריה מרדכי ענוותנא תבריה בצומיה ובצלותיה ואסתר צדיקתא מדיקת מן חרכא דלית איפשר למלכתא למהלכא עם בני נשא בשוקיא חזר מרדכי עינוהי וחזא יתה ואמר לה ברוך יי שלא נתנני טרף לשיניהם מתיבא אסתר ואמרת ליה עזרי מעם יי עושה שמים וארץ סגיאין מבני נשא הוו חדיין על מפלתיה דהמן רשיעא ומודין ומשבחין על פורקנא דהוה לון ליהודאי ומשבחין על פורקנא ויקרא דהוות ליה למרדכי צדיקא בזמנא ההיא והכין כתיב ומרדכי צדיקא נפק מן קדם מלכא בלבושא דמלכותא תכלא ומילא וכלילא דדהבא רבא מכריך בוצא וארגוונא וקרתא דשושן צהלה וחדיא:

מסרה

והפחות ג׳ וסי׳ ויקראו ספרי המלך בעת ההי׳ • וכל שרי המדינות והאחשדרפנים • והפחות הראשונים אשר לפני: אחשורוש ד׳ חס׳ וסי׳ נמסר לעיל סוף סימן ב׳: ולעמוד ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח: ולעמוד לעמוד ג׳ב׳ל וסימ׳ ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת דה״ה • יי׳ אלהי ישראל צדיק אתה אבל העם רב ו והעת • להקהל ולעמ׳ על נפשם: בשלושה כל ספרא מל׳: היהודיים ו׳ יתיר יו״ד וסי׳ על אשר שלח ידוי ולהיות היהודיים עתודים. ויקהלו היהודיים אשר בשושן גם ביום • והיהודיי׳ אש׳ בשושן נקהלו • לשקול אל גנזי המלך. ביום ההוא נתן המלך א אחשורוש: וחור ל׳ חד וקמץ ומרדכי יצא מלפני המלך. והוא מן א״ב מן חד חד מ משמש ו״ו בריש תיבו׳ וקמצין וסי׳ נמסר ב במסר׳ רבתא במערכ׳ אות ווי״ו בסדר:

אבן עזרא

ונחתום • שם הפעל והטעם ונחתום נחתם במשקל כי נכסוף נכספת • יש לשאול למה כתב מרדכי להרוג שונאי היהודי׳ ורב לו ולהם שימלטו ודע כי חכם גדול היה והנה אחשורש אמר לו עשה כל מה שתוכל כדי למלט עמך כי הספרים הראשונים שכתב המן נכתבו בשמי ונחתמו בטבעתי לא אוכל להשיבם כי כן דת מדי ופרס והעד בדברי דריוש שלא היה יכול דריוש להצילו והנה הוצרך מרדכי לכתו׳ כן דעו שהמלך צוה להמן שהיה משנה למלך שיכתוב כתב בשם המלך ונתן לו המלך טבעתו לחתום בה שיהרגו היהודים את אויביהם בשלשה עשר לחדש אדר והנה המן הפך הדבר שיהרגו היהודי׳ ביום הנזכר וכאשר ידע המלך מחשבתו הרעה תלהו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים הפך רצון המלך וזה פי׳ ובבואה לפני המלך כאשר אפרש והנה העד כי האמין שיתלה המן וצוה המלך להכתב ספרי אחרים ונחתמו בטבעתו כרצונו הראשון וזהו ונהפוך הוא: מהודו. סוף ממשלת מלכותו: רכבי הרכש. מרכוש המלך שאין כמותם: האחשתרנים. לא הפרדים: הרמכים. הן הסוסים וכן בלשון ישמעאל שרוב מתכונתה כדרך לשון הקדש ובני הסוסיות חזקים מבני האתונות: ותכריך. זאת הלשון ידועה בדברי קדמונינו ז״ל והטעם כאדרת שיעולף בה: בוץ. הוא הבד והוא מין ממיני פשתים במצרי׳ והוא דק ויקר: והעיר שושן. שם היהודים: ליהודים

וככל ה׳ פסו׳ וככל וככל וסימ׳ נעשה אדם כצלמינו · ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות · חילך ואצרתיך לבז · ובכל מדינה ומדינה וככל עיר ועיר תניינא דסיפרא · ותתן אתות ומפתים : ורבים ו׳ : וסי׳ נמסר במלאכי סימן ו׳ : בשלשה כל סיפרא מ׳ל וכל שאר קריאה חסרי׳ במ״ו מ׳ל וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא בערך שלש בס״ד : היהודים כלהון כתובין כן במ״ו יהודיים יתיר י׳ וסימני׳ נמסר לעיל בסימן זה : וכל שרי ז׳ וסי׳ ורגו נצב על עלתו · ויוחנן בן קרח וכל שרי החילי׳ · וישמע יוחנן בן

ליהודים היתה אורה ושמחה וששן ויקר : ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם : ובשנים עשר חדש הוא חדש אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר המלך ודתו להעשות ביום אשר שברו איבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם : נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא עמד בפניהם כי נפל פחדם על כל העמים : וכל שרי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי המלאכה אשר למלך מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם : כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות כי האיש מרדכי הולך וגדול : ויכו היהודים בכל איביהם מכת חרב והרג ואבדן ויעשו בשנאיהם כרצונם : ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש : ואת פרשנדתא ואת דלפון ואת אספתא : ואת פורתא ואת אדליא ואת ארידתא : ואת פרמשתא ואת אריסי ואת ארדי ואת ויזתא : עשרת בני המן בן המדתא צרר היהודים הרגו ובבזה לא שלחו את ידם : ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן הבירה לפני המלך : ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש : ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני המן יתלו על העץ :

ליהודאי הות רשותא למעסק באוריתא ולמיטר שביא ומועדיא ולמגזר עורלת בניהון ולאחתא תפילין על ידיהון ועל רישיהון : ובכל פילכא ופילכא ובכל קרוא וקרוא אתר די פתגם מלכא וגזירת דיניה מטי חדות ובדיחתא ליבא ליהודאין ומשתיא ויומא טבא וסגיאין מעממא דארעא מתגיירין ארום נפל פחדא דיהודאי עיליהון : ובתרי עסר ירחין הוא ירח אדר בתלת עסר יומין ביה דימטא פיתגם מלכא וגזירת דניה לאתעבדא ביומא דחשיבו בעלי דבבין דיהודאין למשלוט בהון ואתהפיך מן שמיא בגין זכותא דאבהתא די ישלטון יהודאין אינון בסנאיהון : אתכנשו יהודאין בקירויהון בכל פילכי דמלכא אחשורוש לאושטא ידא בכל דתבעין בישתהון וגבר לא קם באפיהון ארום נפל פחדהון על כל עממיא : וכל רבני פלכיא ואסטרטילוסין והיפרכין ועבדי עיבידתא די למלכא מסנן עילוייהון ית יהודאין ארום נפל פחדא דמרדכי עילויהון : ארום אפיטרופוס ורב וסרכן מרדכי בבירת מלכא ומטבעיה נפק בכל פילכיא ארום גברא מרדכי רב בית אבא למלכא ואזל ומתרברב : ומחו יהודאין בכל בעלי דבביהון מחת קטילת סייפא וקטילת גולמין גולפין והובר נפשת ועבדו בסנאיהון כרעותהון : ובשושן בירנתא קטלו יהודאין והובידו חמש מאה גוברין כולהון רופילין מרבית עמלק : וית פרשנדתא וית דלפון וית אספתא : וית פורתא וית אדליא וית ארידתא : וית פרמשתא וית אריסי וית ארידי וית ויזתא : עשרתי בנוי דהמן בר המדתא מעיקא יהודאין קטלו ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון : ביומא ההוא עלא מניין קטילין בשושן בירנתא קדם מלכא : ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירנתא קטלו יהודאין והובדו חמש מאה גובריא רופילין מזרעית עמלק וית עשרתי בנוי דהמן במשאר פילכי מלכא מה עבדו ומה שאלתיך ותתיהב לך ומה בעותיך עוד ותתעבד : תא ואמר מלכא לאסתר מלכתא בשושן בירתא קטלו יהודאי וגמרו חמש מאה גוברין וית עשרתי בנוי דהמן בשאר מדינתי דמלכא מה עברו ומה שאילתיך ויתיהב לך ומה בעותיך תוב ותתעביד : ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהב רשו אוף מחר ליהודאין די בשושן למעבד יומא טבא וחדוא כד חזי למעבד על יומא ניסא וית עסרתי בנוי דהמן יזדקפון על קיסא : תא ואמרת אסתר אין על מלכא שפיר יתיהיב אוף למחר ליהודאי דאית בשושן למעבד היך גזירת יומא דין וית עסרתי בנוי דהמן יזקפון על צליבא :

אבן עזרא

ליהודים היתה אורה · פירוש בהלא כטעם אורה כאדם שהוא יושב בחושך ויצא לאויר העולם שהוא הפך בלא אמצעי כן היה דבר ישר׳ : מגיע · מבנין נוסף רק הוא פועל עומד וכן הגעת למלכות : מתיהדים · מלה זרה ויאמר רבי יונה המדקדק כי מ מזאת המלה כלמוד כי מלת תורמין כנכה כי יוד יהודה איננה עיקר והנה שב במלת מתיהדים שורש גם הוסיף ואמר מדיח ו ומליח הנו כמו את מוכאך ואת מוכאך כי היא ראוי להיותו מכואך רק בא על דרך חביריו ולא אמר כלום כי וי״ו מוכאך אם נוסף איכבי תמה כי אותיות אה״וי כמבאו נוספים בין בראש המלה ובין באמצע ובין בסוף גם ישדרו ואין כן מ״ם תליה ותשוב׳ על מלת תורמין מה שאמרו ר רבותי׳ ז״ל לשון מקרא לחוד ולשון תלמוד ל לחוד ויתכן היות מתיהדים שיתיחסו על שבט יהוד׳ והנה יהיה בדקדוק יפה : אשר שברו · כמו עיני כל אליך ישברו : ונהפך הוא · שם התואר מבנין נפעל : נקהלו היהודים · לאות כי היה להם ערי׳ בשושן : הולך וגדל · שם הפועל מבנין הקל והנה הוא כשם התואר : ואבד חמש מאות איש · שם הפועל מהבנין שכבר הדגש כמו הנה לא ידעתי דבר היו חכמים בספרד שמחו על ט טעם אדידתא וכן פ פורתא והם השמתים ללא דבר כי אלה ה השמות הם פרסיים לא עבריים : ובבזה לא שלחו · שם מפעלי הכפל על משקל רבה גם זאת עצה טובה שהית׳ הבזה לאוצרות המלך לרצותו : בשושן הבירה הרגו היהודים · הם אנשי מרדכי הם היהודים אשר בשושן הרגו א אויביה׳ בשושן על כן אמר הכתוב ליהודים אשר בשושן ותנתן גם בשושן ויקהלו היהודי׳ אשר בשושן ולא הזכיר הבירה : וטעם

רשי

מתיהדי׳ · מתגיירים : ועושי המלאכה · אותם שהיו ממונים לעשות צרכי המלך : עשרת בני המן · ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו ש שטנה על יהודה ו וירושלם כמו שכתוב בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחלת מ מלכותו כתבו שטנה על יהוד׳ וירושלם ומה היא השטנה לבטל ה העולי׳ מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו ע עליה׳ הכותי׳ והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשורוש והתקנא׳ המן רבג שלא יעסקו אותן שבירושלם בבנין ו ושלחו בשם אחשורוש לשרי עבר הנהר ל לבטלן׳ : ובבזה לא שלחו את ידם · שלא יתן המלך עין צרה בממון : ואת עשרת בני המן יתלו · אותן שנהרגו׳ ותנתן

מסרה

קרח וכל שרי׳ ויקח יוחנן בן קרח · וחבירו׳ · ולא שמע יוחנן · והאחשדרפני׳ והפחו׳ ועשי המלאכה : בבי׳ המלך ג׳ וסימ׳ וישמע עבד מלך · והשלישית בבית המלך · כי גדול מרדכי בבית המלך · וא׳ בבית מלך אשר נשאר בבית מלך : וגדול ח׳ ומ׳ל וסי׳ והוא שבור ויאמ׳ המלך אל עבדיו · באין כמוך ה׳ גדול את׳ וגדול · וילך דוד הולך וגדול · וחבירו · כי האיש מרדכי הולך וגדול · כי מרדכי היהודי משנ׳ · קטון וגדול שם הוא : ש״ן פרשנדתא רבתי ות״ו זעיר׳ · פרמשתא ת״ו ש״ן זעירא · ויזתא וי״ו רבתי ת״ן זעירא ואתון רבתי וזעירי כלהון נמסרו במסרת רבת׳ בריש המערכות בס״ד : וצריך שיהא איש בראש הדף ו ועשרת בסוף הדף ו ובסוף העמוד וצריך לאומרם בנשימה אחת ועשרת בני המן עמהם וי״ו דויזתא צריך ל לממתחיה כמוריא ד דלברות · לא״ מלכים

פרשנדתא ל׳ תי״ו זעיר׳ ל׳ שי״ן זעיר׳ סל׳ חסר שי״ן זעירה

פרמשתא סל׳ רי״ש תי״ו זעיר׳

ו׳ בני המן אריח על גבי אריח ולבנה על גבי לבנ׳ שיפלו ולא יקומו למפלהם : אספתא ארידתא פורתא פרמשתא פרשנדתא כלהון מלעיל ואינון מן א״ב מן חד חד לעי׳ל וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות האלף בס״ד : לאסתר המלכה י״ד וסימ׳ נמסר לעי׳ל ריש סימן ז׳ :

הפרזות ג׳ בליש׳ וסימ׳ ואמרת אעלה על ארץ פרזות · פרזות תשב ירושלם · על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות: הקרובים ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ ודעו קרובים את גבורתי · מאהביה אל אשור קרובים · הכהנים אשר קרובים ליי׳ . ומלך ששך ישתה׳ ויכתב מרדכי את הדברים האלה: כימים ד׳ וסימ׳ ואנכי עמדתי בהר · והשכו בקדש ימים רבים ואנכי עמדתי בהר · לא כימים הראשונים · כימים אשר נחו בהם: החלו ו׳ וסימ׳ ועינינו החלו כהות · החלו ·

ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני המן תלו: ויקהלו היהודיים אשר בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבזה לא שלחו את ידם: ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ונוח מאיביהם והרוג בשנאיהם חמשה ושבעים אלף ובבזה לא שלחו את ידם: ביום שלושה עשר לחדש אדר ונוח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: והיהודיים אשר בשושן נקהלו בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: על כן היהודים הפרוזים הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלח מנות איש לרעהו: ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים: לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה: כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאבינים: וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ואת אשר כתב מרדכי אליהם: כי המן בן המדתא האגגי צרר כל היהודים חשב על היהודים לאבדם והפל פור הוא הגורל להמם ולאבדם:

ואמר מלכא לאתעבדא כדין ואתיהיבת גזירת דינא בשושן וית עסרתי בנוי דהמן צליבו: ודין סידור צליבתהון דאצטליבו עם המן אבוהון על קיסא דזמין למרדכי רומיה חמשין אמין תלת אמין הוה נעיץ בארעא וארבע אמין ופלגא הוה רחיק פרשנדתא מן ארעא ופרשנדתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן דלפון פלגות אמתא: דלפון הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אספתא פלגות אמתא אספתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פורתא פלגות אמתא פורתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אדליא פלגות אמתא אדליא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידתא פלגות אמתא ארידתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן פרמשתא פלגות אמתא פרמשתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן אריסי פלגות אמתא: אריסי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ארידי פלגות אמתא: ארידי הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן ויזתא פלגות אמתא: ויזתא הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק מן המן פלגות אמתא: המן הוה צליב בתלת אמין והוה רחיק על רישיה תלת אמין בגין דלא ייכול מיניה עופא וזרש ערקת עם שבעין בנין דאשתארו להמן דהוו הדרין על תרעיא ומתפרנסין ושמשי ספרא אתקטיל בסייפא ומאה ותמניא מיתו עם חמש מאה גוברין דאיתקטילו בשושן דהוו מתמנן על אשקקי מלכא: ואתכנשו יהודאין די בשושן אוף ביומא ארבע עסר לירח אדר וקטלו בשושן תלת מאה גוברין מרבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון: ושאר יהודאין די בפילכי דמלכא אתכנשו וקיימו ית נפשהון ואשכחו נייחא מבעלי דבביהון וקטלו בסנאיהון שבעין וחמשא אלפין מרבית עמלק ובעדאה לא אושיטו ית ידיהון: ביום תלת עסרי לירח אדר הוה קטול בזרעית דעמלק ונייחא הוה לישראל בארבע עסר ביה ומעבד יתיה יום משתיא וחדוה: ויהודאין די בשושן אתכנשו לשיצאה ית בנוי דעמלק בתלת עסר ביה ובארבע עסר ביה ונחו בחמשא עסר ביה ומעביד יתיה יום משתיא וחדווא: בגין כן יהודאין פציחאי דיתבין בקירוי פציחיא עבדין ית יום ארבע עסר לירח אדר חדותא ומשקיא ויומא טבא ומשדרין דורון גבר לחבריה: וכתב מרדכי ית פתגמיא האילין ושדר פטקין לות כל יהודאין די בכל פילכי דמלכא אחשורוש דקריבין ודרחיקין: לקיימא גזירת דינא עילויהון למהוי עבדין ית יום ארבע עסר לירח אדר וית חמשא עסר ביה בכל שתא ושתא: כזמן יומיא די נחו בהון יהודאין מבעלי דבביהון ובירחא די אתהפיך להון מדוונא לחדוא ומאבלו ליומא טבא למעבד יתהון יום משתיא וחדווא ולשדרא דורון איניש לחבריה ומעהא דצדקתא מתנן לחשיכי: וקבילו עילויהון כולון יהודאין כחדא ית די שריאו למעבד וית די גזר כתב מרדכי בגינהון: ארום המן בר המדתא דמן יתוס דאגג מעיק כל יהודאין חשיב על יהודאין להובדותיהון צבע פיסא איהו הוא עדווא לשגשותהון ולהובדיהון:

רשי

ותנתן דת. נגזר חוק המלך: הפרזים. שאינם יושבים בערי חומה בארבעה עשר ומוקפין חומ׳ בחמשה עשר כשושן והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותינו: ומשלוח. שם דבר כמו משמר משמע לפי׳ הסגו״ל נקודה רפי: ויכתוב מרדכי. היא המגלה הזאת כמות שהיא: כי המן בן המדתא. חשב להומם ולאבדם: ובבאה

אבן עזרא

וטעם ויקהלו שהיו מפוזרים במסלות: ועמד על נפשם. ונוח והרג. שמות הפעלי׳: הפרזים. כמו חדלו פרזון: ומשלוח. שם התוא׳ מבנין הכבד הנוסף בעבור תוספת השם ואלו הככי ת משלוח בך: מנות. חלקים כמו מנה אחת אפים: ויכתוב מרדכי. לבדו לקיים בשנה הבאה ובכה כל השני׳ שמחת ימי הפורים. וטעם כימים אשר נחו בהם היהודים בעבור שחשבון שמותינו ישוב בסוף המחזור בשנת החמה רק חדשינו הם אחר הלבנה והנה פירוש כימים שיהיו הימים קרובים באורך לימים הראשוני׳ שהיו בהם הפורי׳ וזה יתכן לנו תוספת אדר שני על כן הזכרך הכתוב לומר והחדש אשר כ נהפך להם ולעולם יהיה בחדש הסמוך לניסן בשנה פשוטה או מעוברת ומפרשי׳ אמרו כי טעם והחדש על אדר שני ואחרים אמרו כי כימים יום ארבעה עשר וחמשה עשר ואם כן היה ראוי שיאמר ובחדש ולא והחדש: וקבל. כמו לשון ארמי׳ ובא לשון יחיד שכל אחד ואחד קבל כמו בנות צעדה או שתחסר מלת כל והראשון הוא הנכון ומדקדק אמר כי וקבל שב למרדכי והוא יובא לשני פעולי׳ אם כן מה טעם את אשר החלו לעשות רק הוא שקבלו אשר עשו בתחילה כי עשו בשנה הבאה פורים: ואת אשר כתב מרדכי. לעשות כן בכל שנה ושנה: כי המן בן המדתא. הטעם דין הוא שיקבלו זה כי לולי זאת התשועה כ כמח׳ שמם ושם זרעם ויזכרו אותה בכל שנה להודות השם אשר לו נתכנו עלילות: דגשות מ״ם להמם לחסרון מ״ם הכפלי׳ ובבאה

מסרה

הערמו׳ ליסוד · החלו להעלו׳ עלות · בחדש השני החלו זרובבל · כי החלו הפרוצים להסתם · את אשר החלו לעשות:

וּבְבֹאָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְּהוּדִים עַל רֹאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ׃ עַל כֵּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פוּרִים עַל שֵׁם הַפּוּר עַל כֵּן עַל כָּל דִּבְרֵי הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת וּמָה רָאוּ עַל כָּכָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם׃ קִיְּמוּ וְקִבְּלֻ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם וְעַל כָּל הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה׃ וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וָעִיר וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִזַּרְעָם׃ וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַת אֲבִיחַיִל וּמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי אֶת כָּל תֹּקֶף לְקַיֵּם אֵת אִגֶּרֶת הַפֻּרִים הַזֹּאת הַשֵּׁנִית׃ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֶל שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה בִּזְמַנֵּיהֶם כַּאֲשֶׁר קִיַּם עֲלֵיהֶם מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זַרְעָם דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם׃ וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קִיַּם דִּבְרֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר׃

וַיָּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אחשרש מַס עַל הָאָרֶץ וְאִיֵּי הַיָּם׃ וְכָל מַעֲשֵׂה תָקְפּוֹ וּגְבוּרָתוֹ וּפָרָשַׁת גְּדֻלַּת מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ הֲלוֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס׃ כִּי מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדֹבֵר שָׁלוֹם לְכָל זַרְעוֹ׃

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה וששים וששה וסי' קס"ו וחציו ותען אסתר

וכד עלת אסתר קדם מלכא אמר לה מלכא יתוב זימוניה בישא דחשיב למעבד למרדכי וליהודאין על רישיה ויצלבון יתיה וית בנוי על קיסא׃ בגין כן קרו ליומיא האילין פוריא על שום פייסא בגין כן נטרין ליה זמן שתא בשתא כן דיפרסמון יומי ניסיא ופתגמי מגילתא הדא לאשתמעא לכל עמא בית ישראל למהויהון ידעין מה חזו למקבע יומי פוריא האילין בגין כן דאתעביד בהון ניסא למרדכי ואסתר וידעון פורקנא דמטת להון׃ קיימו וקבילו יהודאין קיימא עילויהון ועילוי בניהון ועילוי כל דיראי דמתוספין עליהון ולא יעיבר קיימא דיהון עבדין ית תרין יומיא האילין למקרי ית מגילתא כמכתב רושם עיבראי בבית כנישתהון בחד עסר ותרי עסר ותלת עסר וארבע עסר ובחמשא עסר בגו פציחיא ולחייתא דפילכיא בקירויא בפום זמניהון׃ ויומיא האילין אתחייבו למהוי להון דכרנא ולאתעברא בהון משתיא בכל דרא ודרא יחוסא וכהני וליואי ויחוסא דכל בית ישראל דשריין בכל פילכא ופילכא ודיירין בכל קרתא וקרתא ויומי פוריא האילין לא יעברון מגו יהודאין ודכרניהון לא ישתיצי מבניהון׃ וכתבת אסתר מלכתא בת אביחיל ומרדכי יהודאי ית כל מגילתא הדא וית תקפא דניסא לקיימא ית אגרתא דפוריא הדא תניינותא׃ ושדר פטקין לות כל יהודאין למאה ועסרין ושבע פלכין מלכות אחשורוש פתגמי שלמא והימנותא לקיימא ית יומי פוריא האילין באדר בתראה בזמן עיבורא היכמה דקיים עליהון מרדכי יהודאי ואסתר מלכתא והיכמה דקיימו יהודאי על נפשיהון ועל בניהון למהויהון דכירין פתגמי צומיא וצלותהון׃ ועל מימר אסתר אתקיימו פתגמי פוריא האילין ועל ידוי דמרדכי אתכתבית מגילתא בפיטקא׃ ושוי מלכא אחשורוש כרגא על ארעא ונהרי ימא׃ וכל עובדא דתוקפיה וגבורתיה ופירוש רבות מרדכי די רבייה מלכא הלא אינון כתיבין על ספר פתגמי יומיא למלכי מדאי ופרסאי׃ מטול מרדכי יהודאה פתשגר דמלכא אחשורוש גיזברא וסבא דיהודאי רב על כל עממיא ומסוף עלמא ועד סופיה אשתמע ליה ושמעיה וכל מלכיא דחילו מקמיה וכד הוה מזדעזעין מיניה הוא מרדכי דמי לכוכב נוגהא דמזהר ביני כוכביא ודמי לשפרפרא די נפיק בעידן צפרא והוא רבהון דיהודאי ורעי בסגיאותהון דאחוי ותבע טבתא לעמיה וממליל שלמא לכל זרעיתיה׃

אבן עזרא

ובבאה לפני המלך. הטעם כי המן חשב לאבד היהודים וכאשר באה אסתר אל המלך ותקנה על עצה אמר המלך שיכתוב עם הספר ישוב מחשבתו הרעה על כן בטלו הספרים הראשונים פירוש על כן השני׃ על כל דברי האגרת הזאת. תגז אגרה שקיר מאכלה והטעם מחברת המלים׃ ומה ראו בעבור שראו הפלאים׃ ומה הגיע. באמצעות האזנים׃ הנלוים. הם הגרים׃ ולא יעבור. אין רשאי יהודי לעוברו׃ ככתבם. הטעם שתקרא המגלה ובעבור שעזרא הסופר הפסיק הפסוקים ולא היה אחר שנים רבות צוו חכמינו ז"ל שלא יפסיק הקורא בסוף הפסוק ובכל שנה ושנה. פשוטה או מעוברת והנה עתה הזכיר מה שקיימו היהודי' כאשר כתב מרדכי לקיים עליהם׃ וטעם והימים האלה נזכרי' ונעשים לעשות כן כל המשפחו' וכל המדינות שלא יחשוב אדם כי אינו חייב מי שהוא במקו' שלא היה שם יהודי בימי הנסים או במדינה חדשה׃ יסוף. יכלה כמו יחדו יסופו ואם מהשני' כי תמצא בעלומי הלמ"ד והנה זאת הפרשה הגידה שמרו ישראל זאת המצוה ואחר כך נעשה על כן הוצרך מרדכי שתכתו' אסתר בעבור היותה מלכה׃ את כל תוקף. כמו חוזק וכמוהו ואם יתקפו האחד והנה כתנה היא והוא. וטעם השנית בעבור אגרת מרדכי שכתב בראשונ'. וטעם דברי שלו' שלא יפחדו בעבור שעזבו מצות פורים. וטע' אמת שהם חייבי' לשמור הפורים כאשר קבלו על נפשם והעד על זה הפירוש שהוא אמת ומאמר אסתר קיים דברי הפורים והנה לא נתקיי' על יד מרדכי לבדו עד ש שכתבה אסתר וטעם קיימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומו' על דעתם' על יום תענית אסתר והמכחישים אמרו כי על שלשת ימים שהתענו בניסן הכתו' מדבר וכל ישר' ראויין להתענות כן תמיד ולפי דעתי שחכמינו ז"ל קבעו ה התענית יום האחד וטעם דברי הצומות על הנזכרים בספר זכריה שהן בתמוז ואב ותשרי וטבת והטע' כי קיימו היהודי' על נפשם לשמוח בימי הפורים כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית כי ה הנביא לא צוה שיתענו כאשר אפרש במקומו ואנחנו חייבים שלא נשנה גבול ראשונים׃ וטע' וזעקתם להתפלל ולזעוק אל השם בימי התענית. ומלת האלה שב אל דברי לא אל הפורים׃ ונכתב בספר. בפתחות הבי"ת הוא הידוע בימיהם ואבד הספר כאשר לא מצאנו מדרש עדו וספרי שלמה וספרי דברי הימים למלכי ישראל וספר מלחמות יי' וספר הישר׃ וישם המלך אחשורוש מס על הארץ. שאיננה תחת מלכותו רק פחדו ממנו וכן על איי הים הרחוקים ממנו והזכיר זה הכתוב להודיע כי הצליח בכל דרכיו וכראותה גבורתו אחר היות מרדכי לו למשנה׃ תקפו. כמו את כל תוקף׃ ופרשת. מגזרת כי לא פורש׃ המלך. כאחד בחשבון שאין לו דומה והמשנה כמספר שנים והשלשי תחתיו כשלשה׃ ורצוי לרב אחיו. כי אין יכולת באדם לרצות הכל בעבור קנאת האחים׃ דורש טוב לעמו. די לו שיעשה טוב לאשר ידרשנו מעמו והנה הוא היה דורש לעשות טוב׃ זרעו. הם בניו ובני בניו ולשלם הבנים יפחדו מאביה' והוא היה דובר שלום בתחילה אפילו לבנים שהם כעבדיו ואף כי לעמו והנה הזכיר הכתוב גודל מעלתו וענותנותו כאשר הזכיר כן על משה אדוננו והאיש משה ענו מאד מכל האדם׃

נשלם פירוש מגלת אסתר

רשי

ובבאה. אסתר אל המלך להתחנן לו׃ אמר עם הספר. אמר המלך בפיו וצוה לכתוב ספרי' שתשוב מחשבתו הרעה ב בראשו׃ על כן על כל דברי האגרת הזאת. נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים׃ ומה ראו. עושי המעשים האלו שעשאום׃ ומה הגיע אליהם. מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי הקדש ומה הגיע אליהם שבא שטן ורקד ביניה' והרג את ושתי מה ראה המן שנתקנ' במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחו' ומה ראתה אסתר שזימנה להמן׃ הנלוי' עליהם. גרים העתידים להתגייר׃ ככתבם. שתהא המגילה כתוב' כתב אשורית׃ נזכרי'. בקריאת מגילה׃ ונעשי'. שמחה ומשתה ויום טוב לתת מנות ומתנות׃ משפחה ומשפחה. מתאספין יחד ואוכלים ושותין יחד וכך קבלו עליהם׃ וימי הפורי' לא יעבורו. וזכרם. קריאת מגילה׃ לא יסוף. תרגו' שלא יתום דמתרגם עד תום עד דסף ואי אפשר לו ל להיו מגזרת פן תספו מגזר' עתה אספה יום אחד שאם כן היה לו לכתו' לא יספה מזרעם׃ את כל תוקף. תוקפו של נס של אחשורו' ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר׃ השנית. לשנ' השנייה חזרו ושלחו ספרי' שיעשו פורים׃ ומאמר אסתר קיים וגו'. אסתר בקשה מאת חכמי הדור ל לקבעם ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר׃ לרוב אחיו. ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב ל למלכות והיה בטל מתלמודו׃ לכל זרעו. מוסב על עמו לכל זרע עמו׃

כ׳ זוגין מיחדין חד׳ וחד שק׳ וסו׳ הסירים כיכקול הסירים׳ השירים שיר השירים׳ בסירים והגי שך את דרכך׳ בשירים מעדה כגד׳ בוסי׳ ווזו נגבורים׳ בושים שמח ושיאון והפרים ושיאון ואנחרת׳ ולשבי שבקו לעבודת בית׳ ולשבי ובא לציון גואל׳ יוסר ואת כל חלב׳ יושר ביום ההוא יושר׳ מסתולל עודך בסתולל׳

כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה

פיהו כ״נ כליש׳ וס׳ ודברת אליו ושמת את הדברים׳ זכרו נפלאותיו אשר עשה׳ אלה פיהו מלא יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה׳ ישקני מנשיקו׳ פיהו כי טובים דודך מיין׳ ופיהו מבית לכותרות׳

לא ... תלכון

בשנת

שְׁל֔וֹשׁ לְמַלְכ֖וּת יְהוֹיָקִ֣ים מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֑ה בָּ֣א נְבוּכַדְנֶאצַּ֧ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֛ל יְרוּשָׁלַ֖͏ִם וַיָּ֥צַר עָלֶֽיהָ׃

רבינו סעדיה גאון

בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכד נצר מלך בבל׳ והלא לא מלך נבוכד נצר אלא בשנת ארבע ליהויקים ש״ל בשנה הרביעית ליהויקי׳ היא השנה הראשונה לנבוכד נצר מלך בבל ואיך אמר בשנת שלש אלא לא תוכל לפרש כי אם בשנת שלש למרדו שבשנת ארבע ליהויקים מלך נבוכד נצר וכבש את נכוה ובחמישית ליהויקים כבשו נבוכד נצר ליהויקים ועבדו יהויקים שלש שנים ש״נ ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים ושב וימרד בו עבדו ששית ושביעית ושמינית ואחר כך מרד בו שלש שנים תשיעית ועשירית ואחת עשרה ובשתים עשרה בא נבוכד נצר והגלהו ליהויקים מירושלם לבבל ועלה שנת י״ב למלכות יהויקים מלך יהודה בשנת שלש למרדו׃ ובשנת שתים למלכו׳ נבוכד נצר׳ היאך יתכן פסוק זה שכבר אמרנו למעלה שכבר על ירושלם והגלה מבני יהודה וזוה לגדלם שנים שלש ואחר ג׳ שנים הביאם שר הסריסים לפני המלך ועתה אמר הפסוק בשנת שתים למלכות נבוכד נצר אלא כה פתרונו בשנת שתים לחורבן בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ובא טבעו בכל העולם ומלך על כולם וחלם נבוכד נצר׳ פ״א בשנת שלש למלכות יהויקי׳ מלך יהודה כשלות השנה השלישית ותחלת רביעית ככתוב הדבר אשר היה אל ירמיהו על כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה למלך בבל וגם אם נותרה מן השלישית ליהויקים בבוא נבוכד נצר אם כן תהיה ראשונה לנבוכד נצר והיא רביעית ליהויקים ואז הביא ליהויקים ועמו לבבל ש״נ ויתן יי׳ בידו את יהויקים׃ ומקצת

אבן עזרא

נאם אברהם בר׳ מאיר אבן עזרא הספרדי זה ספר איש חמודות מדובר בו נכבדות ונבואות עוברות ועתידות וכל דבר בקוצר בחידות ובמלאכי מעלה סודות עומדים על יסודות ומפרשיו לא עמדו בסודו וכל אחד ביאר כאשר השיגה ידו ורגלי כולם מועדים בקץ מועד מועדי׳ גם התערבה להם החיה כי שמו רביעית היא השלישית׃ ועתה אחל לפרש כפי דקדוק הלשון׃

בשנת שלש למלכות מצאנו כתוב כי עשתי עשרה שנה מלך יהויקים אם כן מה טעם בשנת שלש למלכותו ועתה דברי אלה בני יאשיהו כתוב כי ארבעה בנים היו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום ומצאנו כי במות יאשיהו מלך בנו ומקצת חכמינו ז״ל אמרו כי זה יהואחז הוא יוחנן והנה לא מלך רק ג׳ חדשים וימלוך תחתיו יהויקים אחיו והוא בן עשרים ושלש והנה הוא קטן מיהויקים ואיך קראו הכתוב בכור על כן אמרו שבכור במלכות והוצרכו לומר כי שלום הוא צדקיהו בעבור כי נבואת ירמיהו על שלום דבקה עם נבואתו על צדקיהו ועוד כי לא מלך על ישראל אחר צדקיהו ולספור הכתו׳ רביעי בעבור שם בלא גוף דרך זרה ועתה התבונן כי יהואחז הוא שלום ויוחנן לא מלך ואל תתמה בעבור שנקרא שלום בשני שמות כי הנה שלמה הוא קהלת ובני שמואל שמה ואביה ושם כתו׳ כי הוא יואל ועמיכרב הוא יבהר ואוריאל הוא צפניה ורבים ככה ובתורה זרח הוא צחר והעד ששלום הוא יהואחז כי כאשר מת האב היה יהויקים בן כ״ה שנה וצדקיהו שהוא השלישי בן כ״א ושלום בן כ״ג וככה כתוב שיהואחז הוא שלום ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחוהו וימליכו אותו תחת יאשיהו אביו ועוד שנית כי שלום הוא יהואחז כי כתו׳ כי פרעה נכו לקחו אחר שלשה חדשים שמלך ויבואהו מצרים וימת שם וכתו׳ בירמיהו על שלום אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב שם עוד כי במקום אשר הגלו אותו שם ימות ואל תתמה בעבור הכתו׳ למעלה הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יי׳ בשלוח אליו המלך צדקיהו כי תחילת הפרשה הוא כי כה אמר יי׳ על בית מלך יהודה יספר על מה שאמר לו השם לפני מלוך צדקיהו והנה יספר מה התנבא אל יהואחז שהוא שלום אחר שהוליכוהו אל מצרים והחל מן הוי בונה ביתו בלא צדק על יהויקים וגם כתוב ואחרי כן התנבא על יהויכין כי כן כתו׳ שם וכל אלה שלשתן מלכו לפני צדקיהו ובספר יחזקאל שאמר שא קינה אל נשיאי ישראל שמתו ולא נשאר מבניהם מלך והחל מן יהואחז הוא שלום ואומר ויביאוהו בחחים אל ארץ מצרים והכפיר הוא יהויקים שהמליכו מלך מצרים ויתנהו בסוגר בחחים ויביאהו אל מלך בבל וככה כתו׳ בדברי הימים ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה ואחרי כן מקונן על יהויכין מטה עזה אם אכלתהו ואחרי כן מקונן על צדקיהו ותצא אש ממטה בדיה פריה אכלה ולא היה בה מטה עז שבט למשול והנה התברר כי יהויקים הוליכוהו אל בבל ואל יקשה בעיניך בעבור שאמר להוליכו בבלה ולא אמר ויוליכוהו כי הנה כתו׳ על צדקיהו בירמיהו ויאסרהו בנחשתים להביא אותו בבלה וכתו׳ אחר ויאסרהו בנחשתים ויביאהו בבלה והנה כתוב בדניאל בשנת שלש למלכות יהויקי׳ מלך יהודה בא נבוכד נצר אל ירושלם ויצר עליה ויתן יי׳ בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית יי׳ ויביאם ארץ שנער והנה הטעם יהויקים והכלים הביאם בית אלהיו להשתחוות לו ואחריכן אמר ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו ולא יתכן בדרך הלשון לפרש ויביאם כי הכלים לבדם הביא בעבור הכתוב ואת הכלים הביא וכתוב בדברי הימים ויאסרהו בנחשתים להוליכו בבלה ומכלי בית יי׳ הביא נבוכד נצר לבבל ויתנם בהיכלו בבל וירמיהו מתנבא על יהויקים כי קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ועל כן טעה האומר כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו פרעה היא שנה שלישית למרדו ועל כן הוצרכתי לפרש כי בשנת שלש למלכות יהויקים שהמליכו

פרעה

דניאל

ואת הכלים ג׳ דסמי׳ וסי׳ ואת הכלים האלה אשר עשה חירם דמלכים ׳ וחבירו דד״ה ואת הכלים הביא בית אוצר אלהו : ומזרע המלוכה ד׳ דסמיכי בליש׳ וסי׳ ויה׳ בחודש השביעי בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. וחבירו דירמיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית׳ ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו דדניאל ספ׳. וללמדם ילדים אשר אין בהם כל

וַיִּתֵּן אֲדֹנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּמִקְצָת
כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ־שִׁנְעָר בֵּית אֱלֹהָיו
וְאֶת־הַכֵּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצַר אֱלֹהָיו׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לְאַשְׁפְּנַז רַב סָרִיסָיו לְהָבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וּמִן־הַפַּרְתְּמִים׃ יְלָדִים אֲשֶׁר
אֵין־בָּהֶם כָּל־מאוּם וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּלִים בְּכָל־
חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם
לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים׃
וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת־בַּג הַמֶּלֶךְ
וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו וּלְגַדְּלָם שָׁנִים שָׁלוֹשׁ וּמִקְצָתָם
יַעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל
חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ וַיָּשֶׂם לָהֶם שַׂר הַסָּרִיסִים
שֵׁמוֹת וַיָּשֶׂם לְדָנִיֵּאל בֵּלְטְשַׁאצַּר וְלַחֲנַנְיָה שַׁדְרַךְ
וּלְמִישָׁאֵל מֵישַׁךְ וְלַעֲזַרְיָה עֲבֵד נְגוֹ׃

מאוס והוא חד מן ק״ח מלין יחידאין משמשין ול בריש תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הלמ״ד בס״ד ; בלטשאצר סימן מן ריש ספרא עד והלבישו לדניאל בלטשאצר פ׳ שי״ן קדים לאל״ף מכאן ואילך אל״ף קדים לשי״ן :

אבן עזרא

פרעה בא נבוכד נצר עליו ויצר על ירושלם ולקחה בתחלת השנה הרביעית ליהויקי׳ והיא השנה הראשונ׳ לנבוכד נצר כי כן כתוב והנה הוליכו אל בבל ועמד בנחשתים כמו שנה וצוה נבוכד נצר ושב יהויקי׳ למלכותו ויהי לו יהויקי׳ עבד שלש שנים וישב וימרד בו ובא נבוכד נצר או גדודיו אל ירושלם והרגו את יהויקי׳ וסחבו אותו מהלאה לשערי ירושלם ותהי נבלתו מושלכת ולא נקבר כי כן התנבא ירמיהו ואל תתמה בעבור וישכב יהויקים עם אבותיו כי הנה כתו׳ הנך שוכב עם אבותיך ובמצרי׳ מתו והנה מלך יהויכין בנו ג׳ חדשי׳ ותפשו נבוכד נצר בשנת ח׳ למלכו והוא שנת עשתי עשרה ליהויקי׳ ומלך צדקיהו עשתי עשרה שנה והיא שנת תשע עשרה למלך נבוכד נצר והנה בשלשה חדשי׳ נהרג יהויקי׳ וגלה יהויכין בנו ואל תתמה בעבור שתמצא כתו׳ בשנת שבע לנבוכד נצר וככה על צדקיהו היא שנת שמונה עשרה כי במספר המלכי׳ כאלה וכאלה והלא ידענו כי ירבעם ורחבעם בחדש אחד מלכו והנה כתוב כי רחבעם מלך י״ז שנה וימלוך אביה בנו תחתיו בשנת י״ח לירבעם והנה אבאר לך זה משפט אחד יחשוב מיציאת מצרים משניסן או לבריאת עולם מתשרי ויום אחד בשנה חשוב שנה יספור מיום מלוך המלך עד תקופת שנתו על כן תהיה שנת א״ח י״ט והמשל בנולד ביום ו׳ לפני שקוע השמש בעיר שזאת שהיא דרום בתקופת תמוז והיום ארוך י״ו שעות שלימות והנה ימול הבן בבקר יום שני שהוא יום שמיני כפי חשבון התורה והוא יום שביעי ואיננו שלם רק יחסרו י״ו שעות ואל תתמה בעבור שתמצא ביחזקאל יביאהו במצודות למען לא ישמע קולו כי כן חשבו עבדי נבוכד נצר וטעם התמלוך שאל ירמיהו ליהויקים כי הנבואה עליו התחשוב כי מלכותך תתקיים לך בעבור היותך מתחרה בארז והנה כאשרה השאלה הקשה כבר הזכרתי כי צדקיהו היה במות אביו בן כ״ד שנה והנה יהיה במות יהויקים וגלות יהויכין בן ל״ה שנה והנה כתוב בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו וזה החשבון הוא שנקרא מלך שלש שנים לפני מות יאשיהו כי נודע זה בכל הגוים שהומלך צדקיהו והעד הכתו׳ בירמיה בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה דבר השם לירמיהו שיעשה מוסרות וישלחם אל מלכי אדום ומואב ועמון וצור ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה כי אלה המלכים שמעו שנהרג יאשיהו וחשבו כי צדקיהו שהמליכו כשהיה בן כ״א שנה הוא ימלוך תחתיו ואין טענה ממלכות יהואחז כי עם הארץ המליכוהו ולא שמעו דבריו כי לא מלך רק שלשה חדשים וכאשר בפרשת דבר לפרש והוא אל צדקיהו מלך יהודה דברתי . והנה ירמיה מספר זה הדבר של המוטות אל צדקיהו בעת מלכו אחר גלות יהויכין ואמר לו הביאו צואריכם בעול מלך בבל ושם כתוב ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה וטעם בשנה הרביעית שמרד יהויקים במלך בבל ויש תקון אחר שהמוטות תקנם ירמיה בראשית ממלכת יהויקים ושלחם בשנה ראשונה למלכות צדקיהו רק אין טעם לתקון הזה ומפרש גדול היה בספרד והוא פירש ספרים בדקדוק ופירש ואמר כי צדקיהו תחת יהויקים וככה אמר ואחרי אבשלום לא נטה כי הוא שלמה ויהי ביום השביעי שהוא הרביעי הגבל את ההר שהוא העם וככה מלות רבות כמו מאתים ואת כולם ישא רוח כי איך יתכן בלשון שאדם ידבר מלה ויכתוב מלה ורצונו מלה אחרת והאומר כזה מהמשוגעים הוא נחשב וכבר פירשתים כולם וטוב לו שיאמר לא ידעתי ולא יהפך דברי אלהים חיים : ויתן . כתוב ומקצת כלי בית אלהים כי בגלות יהויכין הובאו אל בבל כלי חמדת בית יי׳ כי כן כתוב ואוצרות בית יי׳ ואוצרות בית המלך : ויאמר . זה אשפנז היה סריס והוא היה פקיד על כל הסריסים המשרתים ושמו וכתוב בדברי יחזקאל והיו סריסים בהיכל מלך בבל : רב . גדול כמו קרית מלך רב על כן אמר יפת כי הם דניאל וחביריו וראיתו שאמר מזרע המלוכה ולא דבר נכונה כי הכתוב הוא ויהי בהם מבני יהודה ואחרים מזרע המלוכה שהיו סריסים ולא תמצא בדניאל שהיה סריס רק כתוב עליו ועל חביריו ילדים אין בהם כל מום ואין מום קשה מן הסרים ודניאל וחביריו לא צוה המלך ללמדם ספר שהוא מכתב כשדים ולשונם רק שיעמדו לפני המלך ולא לפני נשיו ואם טען הטוען אם דבריך אמת שלא היו סריסים למה הפקיד המלך עליהם שר הסריסים התשובה כי צוה המלך לבקש מישראל ילדים וטובי מראה והנבלים עד היום נודעים במשכב זכור ועוד כי אם ישודם הנער תחסר דעתו והוא מבקש להיותם העומדים לפניו יודעי כל חכמה כאשר פירשתי ורבי ישועה אמר כי מלת סריסים בלשון הקדש על שני טעמים האחד משורשים והשני משרתי׳ ושר הסריסים היה שר על משרתי המלך וכמוהו עם הסריסים והגבורים ואין צורך כי הסריסים היו שרים על הגבורים בעבור היותם עבדי המלך דוד והוא לא פרשם רק כך לקחם בשביה והיו שומרי נשיו כמשפט המלכים עד היום וכמוהו ואת נשי המלך ואת סריסיו וכתו׳ ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה . ומלת הפרתמים זרה ולא תמצא במקרא רק במגלת אסתר אולי הוא לשון כשדים או פרסיים כמו סגנים : ילדים . כמו עור ופסח שאינן ראויין לעמוד לפני מלך על כן כתו׳ עור ופסח לא יבא הבית והטע׳ בית מלכות דוד : וטובי מראה . שלא היו ירקרקים וגראים כמו חולים : ומשכילים בכל חכמה . כלל כל : ויודעי דעת . שידעו בתחלת הדבור המדבר מה שהיה בדעתו לדבר באחרונה כי יש חכמים רבים לא ידעו זה עד סוף דבר המדבר : ומביני מדע . שיוכלו להבין לאחרים מה שיש בלבם ובמדעם כמו גם במדעך מלך אל תקלל כי יש חכמים ילאו להוציא בלשונם מה שיש בלבם כי הם בדרך רחוקה ובארחות עקלקלות : ואשר כח בהם . שתהיה תולדתם חזקה להסתיר העיטוש ויהיו עומדים תמיד לפניו ושיוכלו לסבול בשעת צרכם והנה צוה לבקש מי שנמצאו בו אלה המדות ולא נמצאו בילד פחות מט״ו שנה והנה אין צורך ללמדם השלש שנים כי אם כתב כשדים ולשונם לדבר עם המלך בלשונו והנה גדולים יצאו מירושלם והנה דניאל יצא בן ט״ו שנה בגלות יהויקים לבבל ושמונה שנים מלך והנה כ״ג וי״א צדקיהו והנה ד׳ ול׳ וע׳ שנה והנו זקן מאד בימי אסתר אולי כבר מת ולא עלה אל בית שני ואיננו שסבר בראיות גמורות : וימן . פועל יוצא והטעם לתת להם מנות . ופירוש בג מאכל וכתוב במקרא ונתתיך לבג וקרי לבז והטעם קרוב אולי טעם בג הבשר המבושל : ומיין משתיו . ולא נכתב ומיין משתהו כי יש יום ידוע לשתות יין לבן או אדום או יין מקום פלוני ידוע . וטעם לגדלם להרגילם לעמוד ולדעת משפטי המלוכה וזה הוא אשר כח בהם : ומקצתם . י״א ומקצת הילדים ומקצת כלי בית האלהים ומקצה אחיו גם הוא נכון והוא שפירושו בסוף השנים הנזכרות והנה כמוהו ומקצת ימים עשרה : ויהי . טעם מבני יהודה כי היו בירושלם מבני בנימין ואלה אינם אחים כי הכתוב אומר ובעו דניאל וחברוהי להתקטלא : וישם . כאשר קרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ורב סעדיה אמר כי בל שם לשון כשדים וכן בל צר וככה נבוכד נצר בלשצר משנבר ושם בל מפורש הוא כשם אלהי ומדרך מישך לשון כשדים הם והגאון אמר כי נגו כמו נגה בלא ראיה : וישם

רבינו סעדיה גאון

ומקצת כלי בית האלהים . לפי שנותר המשכן והאהל וכל שליו שלא גלו לבבל על שנגנזם יאשיהו וירמיהו : ארץ שנער . ארץ ששם נשערו מתי מבול : בית אלהיו . בית ממשלתו ודינו כענין של ואתה תהיה לו לאלהים וכתוב אשר ידעתיך אלהים : בית אוצר אלהיו . בית האליל שלו : לאשפנז . איש פניו זועפים : להביא׳ מבני ישראל׳ ולא מבני לוי : ומזרע המלוכה . מבית דוד ולא ממלכי ישראל : ומן הפרתמים . פירי תמים כתפוח הזה שאין בו מום ויפה פרי תואר : ילדים אשר אין בהם כל מאום . ואפי׳ שירטא של הקזת דם : וטובי מראה . לא שחורין ולא לבנים יותר מדאי . ומשכילים בכל חכמה . שיודעים להשיב בכל דבר שישאלום : וידעי דעת . בכל דבר שישמעו : ומביני מדע . שהן בקיאים בעצה : ואשר כח בהם . שהם יכולים לסבול צורכי נקביהן והשחוק והשיחה : וללמדם ספר ולשון כשדים . זה המכתב והלשון . פ״א ויתן יי׳ בידו וכלל לא כתב כי לקח את יהויקים בבלה אלא כתב ויאסרהו בנחושתים להוליכו ולא כתב ויוליכוהו ולא כתב ויביאוהו אלא ויביאם כלל ביאתו עם ביאת כלי בית המקדש : הפרתמים . בדעתי שהיכו לשון קדם אלא עם ומלכות : וללמדם ספר . הוא כתב וסופר והוא כותב והוא קורא בלשון כשדי׳ מבלעדי תורגמן : וימן . ויפקד כמו של׳ וימן יי׳ דג גדול : מפת בג המלך . ממטעמי לחם מאכל המלך בגימטריא פת בג פת בר גימ״ל מתחלף עם רי״ש את בש גר והיינו פת חטים כמו לשבור בר ופת נקייה כמו נשקו בר : ומיין משתיו . בארב וקונדיטון ועסים : ומקצתם . כמו שכאת׳ מקץ שבע שנים כלומר בסופן של שלש שנים האלו אחר שיגדלו יבאו ויעמדו בהיכל המלך בפלטין שלו . פ״א ומקצתם מקצת מהם ישמשו את המלך ומקצתם כדי לעמוד בהיכל המלך שיהיו חכמים במלאכתן של המלכים : ויהי בהם . בתוך אותן השבויים : מבני יהודה . מזרע חזקיהו כמו שאמר לו ישעיהו הנביא ומבניך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל : וישם לדניאל בלטשאצר . כך תרגמו חכמי לבב דניאל דיין של אל דיין טוב ונאמן : בלטשאצר . בל ע״ז של נבוכדנצר טם אצר כפן אצר כמו טמו במצורת׳ שומר אוצר של בבל . ולחנניה חונן יה . שדרך שד רך דר מפונק ורך . מישאל ששאלתו אמו מאל׳ . מישך מי שרואהו מיד משכך כעסו וי״א מושך אצל חכמתו . עזריה עזר יה . עבד נגו עבד נבו בי״ת מתחלף עם גימ״ל כלומר עבד לע״ז הוא :

וישם

על לבו ב׳ וסימ׳ הלא את הקטר· וישם דניאל על לבו· וכל אוריתא דכו׳ בבב אל לבו וסימ׳ לא ידין רוחי· ויתעצב אל לבו: ויתן האלהים ז׳ בליש׳ וסי׳ ויהלך האלהים כטל·
יען רעהו ויאמר אין· ויאמרו עלה ויתן כיד המלך דד״ה· ויתן האלהים לחמן את חכמתו אשר נתן האלהים בלבו דד״ה· ויתן האלהים את דניאל והילדים האלה ארבעת׳·
וכל קהלת דכו׳ בבב נתן אלהים וסי׳ ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו· ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני האדם: המלצר ל׳ פתח באתנ׳ ויאמר דניאל אל המלצר·
והוא חד מן פתחי׳ באתנחתא דס״פ רא וסימ׳ דכולהו פתחין באתנחתא דבכל קרי׳ תמצא נמסר במסר׳ רבתא בערך פתח בס״ד: ומראהז׳ קמצ׳ וסימ׳ ומראה כבוד יי׳ כאש·

וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפתבג
המלך וביין משתיו ויבקש משר הסריסים אשר
לא יתגאל: ויתן האלהים את דניאל לחסד
ולרחמים לפני שר הסריסים: ויאמר שר הסריסים
לדניאל ירא אני את אדני המלך אשר מנה את
מאכלכם ואת משתיכם אשר למה יראה את
פניכם זעפים מן הילדים אשר כגילכם וחיבתם
את ראשי למלך: ויאמר דניאל אל המלצר אשר
מנה שר הסריסים על דניאל חנניה מישאל
ועזריה: נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו
לנו מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה: ויראו
לפניך מראינו ומראה הילדים האכלים את פתבג
המלך וכאשר תראה עשה עם עבדיך: וישמע
להם לדבר הזה וינסם ימים עשרה: ומקצת ימים
עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר מן כל
הילדים האכלים את פתבג המלך: ויהי המלצר
נשא את פתבגם ויין משתיהם ונתן להם זרענים:
והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע
והשכל בכל ספר וחכמה ודניאל הבין בכל חזון
וחלמות: ולמקצת הימים אשר אמר המלך להביאם
ויביאם שר הסריסים לפני נבכדנצר: וידבר אתם
המלך ולא נמצא מכלם כדניאל חנניה מישאל
ועזריה ויעמדו לפני המלך: וכל דבר חכמת בינה
אשר בקש מהם המלך וימצאם עשר ידות על כל
החרטמים האשפים אשר בכל מלכותו: ויהי
דניאל עד שנת אחת לכורש המלך:

ומראה הנגע עמק· ומראה הנתק· ומראה אש לילה· ומראה האפנים כעין אבן תרשיש· ומראה הילדים האכלים· ומראה הערב והבקר· וא׳ פתח ומראה ולא בח דת:
משתיהם ג׳ וסימ׳ והיה כנור ונבל תוף וחליל· בחמם אשית את משתיהם· ויהי המלצר נשא את פת בגם: נבוכד נצר י׳ חס וסימ׳ נמסר במסר׳ רבת׳ בערך נב כד: וימצאם ג׳
וסימ׳ וילך יוסף אחר אחיו· וימצאם עשר ידות על כל החרטמים· וימצאם עשרת אלפים· אנ״ך:

רבינו סעדיה גאון

וישם דניאל על לבו. שהיה קורא קרית שמע בכוונת הלב כמו שנאמר ושמתם את דברי אלה על לבבכם: אשר לא יתגאל. שלא לטנף עצמו במאכל ובמשתה של גוים כמו כגואלו נדם וכן לחם מגואל ופירושו מגועל בחילוף אלף בעין: אשר מנה. אשר זימן כמו שכתוב וימן להם המלך: זועפים. כל מי שהוא מצטער במאכל ובמשתה שיחסר לו או בשום צער אחר פניו לא יובהקו אלא יזעפו כדכתיב וירא אותם והנם זועפים והמתרגמן תרגם כסיסין ופתרונו כעורים: כגילכם. כיוצא בכם בקומתכם כמו בן גילו של ראש והפסר כבניין גולה שלכם כלומר כגולתכם כמו וגולה על ראשה: וחייבתם את ראשי. שיתיז את ראשי המלך שיאמר ששעתי במזונותיכם: המלצר. מליץ בר. ר״א מלצר מל בר ממולל וכר: מינה. כמו וימן: נס נא את עבדיך ימים עשרה. באותן הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים והם כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו שלא יגרום להם החטא עשרה נסיונות שנסו אבותינו להקב״ה במדבר: מן הזרועים. הם פול הלבן ופול המצרי ופול מצב והגולבון והאפונים והעדשי׳ וחימצין וכל כך למה כדי שיעלו ריח רע מפיהם שלא יבואו עליהן במשכב זכור: ולמקצת. ולסוף: ובריאי בשר. שמינים ויפים: ודניאל הבין בכל חזון וחלומות. ארבעתם היו חכמים בכל ספרי אומה ולשון לקרוא ולכתוב ולפרש ויותר עליהם דניאל שהיה מבין לפרש כל חזון וחלומות: עשר ידות. עשרה חלקים כמו וארבע הידות מתרגמינן וארבע חולקין: החרטומים. מלאכתם בחורים אטומים כיצד היו נוקבין חור באילן ומכניסין בו דברי כשפי׳ ואוטמין אותו והוא מגיד להן כל דבר חרטום חור אטום ולמה כתוב החרטמים חסר וי״ו שאולין בקברות בחורי טמי מתים: האשפים. שרואין במזל כמו השואפים אבוין מתרגמי׳ דרחקין: ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש המלך. הוא כורש הגדול שאם תאמר לכורש הקטן היאך אמר למטה בשנת שלש לכורש מלך פרס והיאך אמ׳ ובשנת שתים לדריוש המלך: ובשנת שתים למלכות נבוכד נצר. חסר אלף שמאותו היום נגזרה עליו חסרון מלכות בבל: חלם נבוכד נצר חלומות. ב׳ חלומות חלם אחת של צלם ואחת של אילן והוא בשמינית למלכותו הגלה ליהויקים ולפיכך נמצא דניאל לשם ואם תאמ׳ בשנת שתים לנבוכד נצר היאך נמצא דניאל לשם אלא כשהחריב נבוכד נצר את ירושלם העלהו הכתוב כאילו מלך באותו העת ולכך כאמר בשנת שתי׳ לנבוכד נצר כלומר י״ט שנים היו מיום שמלך עד יום שהחריב ירושלם וקדמה גלות יהויקים לחורבן ירושלם י״א שנים ולא תוכל לפרשו בעניין אחר הסתכל לשם לעילא ותמצא כמה שנים היו עד עכשיו בשנת ארבע ליהויקים מלך נבוכד ויהויקים מלך י״א שנים כמה שנים הם משנת ארבע עד סוף י״א שמונה שנים ולצדקיהו אחת עשרה הרי תשעה עשר וב׳ שנים משהחריב את ירושלם הרי לך כ״א שנים לפיכך הווי פירוש דבשנת שתים לנבוכד נצר מיום שהחריב את ירושלם: ותתפעם רוחו. שהיה מקשקש רוחו בקרבו כפעמון ופירשו רבותינו הואיל וכתב ותתפעם בשני תוי״ן שנטרף בשני טירופין על ששכח החלום ופתרונו שבפרעה אומר ותפעם ששכח הפתרון וזכר החלום: נהיתה. נטרפה כמו נהייתי ונחליתי. פ״א ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש. שהיה לראש ולקצין על כל יודעי דעת מיום שפתר החלום עד תום כל מלכות בבל עד תום ע׳ שנה וגם במלכות דריוש היה על כל מלאכת מלכות בבל עד שנת אחת לכורש כמו שנאמר עד שנת אחת לכורש המלך ואחריכן עודנו חי ואולם מנע נפשו ממלאכת המלכים ומינה את זרובבל תחתיו על כן מצאנו אותו בשנת שלש לכורש מתאבל ומתענה כ״א יום ואם היה במלאכת המלך לא היה יכול להתאבל אלא כל הימים במלכות בבל ודניאל בתרע מלכא תמיד וגם בימי דריוש סרכין תלתא די דניאל חד מנהון ובימי כורש חדל: וכשנת

אבן עזרא

וישם. פת בג המלך אסורה גם היין אסור וכתוב אמר לנסכא ליה למספטם לאלהיהם: ויתן. אמר הגאון הטעם שנתנו לחן ולחסד ולרחמי׳ בעיני שר הסריסים והוא לא עשה בקשתו והוא הטיב שלא גילה סודו למלך כי לא יחייהו: ויאמר. כתו מאכלכם והו׳ הפת והבג. ומשתיכ׳ לשון רבי׳ אשר ישתה המלך בימי הקיץ והחורף ממנו ישתו גם הם: פניכם זועפים. כפני אבלים זועפים: כגילכם. אין לו ריע במקרא רק כדברי קדמונינו בן גילו: וחיבתם. מגזרת חבולתו חוב והם שני בניינים ושרשם כמו קם עם קים דברי הפורים האלה: ויאמר. המלצר. לשון כשדים הוא כותן המנות והנה פירוש אשר מנה כמו הפקיד ובלשון חכמים מנוגה ולהיותו מגזירת אשר מנה החולק מנות קשה מאד ואף כי כתוב על דניאל: נס. לשון צווי כמו חל נא את פני יי׳ וטעם ימים עשרה כי אין יכולת בחי לסבול הרעב רק ט׳ ימים ככה הזכירו בעלי התולדת ותחת פת בג המלך תן לנו זרעונים הם גרגרים כאשר יזקינו ותחת יין תן לנו מים: ויראו. בסוף עשרה מראינו והזכיר פת בג המלך ואחז דרך קצרה שלא הזכיר יין: וישמע. אמר יפת בן עלי כי כל יום היה רואה פניהם עד ימים עשרה: ומקצת. נראה. הטעם כל מראיהם ויאמר הגאון זה היה נס גדול ואין צורך כי היו אוכלים אורז הוא הנקר׳ בלשון ערבי ארוז והוא ככבד מאד וערב מן החטה ועושה דם טהור והוא מאכל אנשי הודו ואין להם חטה ונעשו ממנו תבשילים וזה האורז ישביע מאד כאשר יבושל בחלב והכלל כי המעט ממנו משביע והו׳ כבד במשקליו וגרגריו דקין מאד ואינן עגולין ותולדתו חמה ולחה והתימ׳ מחכם גדול שאמר שהוא הדוחן שגרגריו עגולין ויעמוד שנים רבות ולא ירקב והוא מאכל רע ותולדתו קרה ויבישה גם במיני קטנית אפוני׳ ואינם אלא הנמצאים בצרפת כי אלה הם קרים ורעים ומנפחים והאפונים הם נמצאים בספרד ומצרים ורומא ופרווינצה והם על ג׳ מינים מהם לבנים ומהם אדומי׳ ומהם שחורים וזה המין ככבד מכלם ושלשה המינים חמים ולחים ומימיהם רפואה לכבד והם מצהילין את הפנים יותר מן היין ויוכל אדם להכיר שאלה שבצרפת בלי פה והשלשה המינים פה להם והנה האורז והאפוני׳ הם זרעונים ומבריאים את הבשר ועוד כי כל מאכל שהוא תאוה לנפש יותר יועיל ממאכל שאין הנפש אוהבת אותו אף על פי שיהיה חם ולא כתולדת החיים והנה אלו היו אוכלין דבר שתתאוה נפשם והיה מועיל להם: ויהי. נושא. בנפשו ואחר קצר להזכיר היין זכרו עתה· וכן זרעונים נוסף כמו לבאיונים ורבים כמותם: והילדים. טעם ארבעתם שהיו שוים בכל חכמה רק דניאל הוסיף עליהם שהיה מבין בכל חזון ופתרון חלומות כי הוא לבדו היה נביא ולא השלשה: ולמקצת. בסוף השלש שנים: להביאם. לפני המלך: וידבר. בלשונו: ולא נמצא. מכל הילדים שיהודים שגלו כאלה ארבעתם: ויעמדו לפני המלך. הם לבדם: וכל. זה יורה כי נבוכד נצר היה יודע חכמות וימצא כל אחד מאלה ארבעתם יודע עשר ידות על כל חרטום ואשף ויתכן היות עשר לשון רבים כמו מעשרת שליטי׳ בעבור כי עשרה סך חשבון ובעל ספר יצירה אמר עשר ספירו׳ בלימה והחרטומים אינם האשפי׳ כי הנה כתוב לקרוא לחרטומי׳ ולאשפים וטעם אפרשם: ויהי. הטעם שהיה בבבל עד שנת אחת לכורש המלך ואילו היה כתוב עד שנה אחת היה נראה כי שנה שלימה עברה ובאומרו שנת אחת הטעם בתוך שנה: וכשנת

דניאל

ובשנת ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ט״ו : ולמכשפים ב׳ וסימ׳ ויקרא גם פרעה לחכמים • ויאמר המלך לקרא לחרטמים : ותפעם ב׳ וסימ׳ ויהי בבקר ותפעם רוחו דפרעה • ותפעם רוחי לדעת את החלום : קדמ׳ דסיפר׳ ותתפעם רוחו ושנתו • תנינא ותפעם : סימן קדם ופשרא נחוה הנינא ופשרא נהחוה : ופשרה ב׳ כתי׳ ה׳ בסימ׳ וסי׳ ענו תנינות ואמרין למלכא • כען דניאל יתקרי ופשרה יהחוה : מלתה ל׳ כתיב ה׳ מני אזדא • וכל הלתה כתי׳ ה׳ במ״א נדבכין די אבן גלל תלתא : נהחוה כולהון כתיב ה׳ בכ״ב כתי׳ א׳ וסימ׳ ומלתא יתהוכר • קרא מלכא • ושארא כולהון בה״א • ס״מן שנא מהשנא ישתנא תשנא לבנא למבנ׳ יתכנא מתכנא תתכנא כולהון כתי׳ א׳ בסוף תיבות : די

ב וּבִשְׁנַת שְׁתַּיִם לְמַלְכוּת נְבֻכַדְנֶצַּר חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר חֲלֹמוֹת וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ וּשְׁנָתוֹ נִהְיְתָה עָלָיו : וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא לַחַרְטֻמִּים וְלָאַשָּׁפִים וְלַמְכַשְּׁפִים וְלַכַּשְׂדִּים לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֹמֹתָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ : וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלוֹם חָלָמְתִּי וַתִּפָּעֶם רוּחִי לָדַעַת אֶת הַחֲלוֹם : וַיְדַבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לַמֶּלֶךְ אֲרָמִית מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי אֱמַר חֶלְמָא לְעַבְדָיךְ וּפִשְׁרָא נְחַוֵּא : עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר לְכַשְׂדָּיֵא מִלְּתָה מִנִּי אַזְדָּא הֵן לָא תְהוֹדְעוּנַּנִי חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ הַדָּמִין תִּתְעַבְדוּן וּבָתֵּיכוֹן נְוָלִי יִתְּשָׂמוּן : וְהֵן חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֹן מַתְּנָן וּנְבִזְבָּה וִיקָר שַׂגִּיא תְּקַבְּלוּן מִן קֳדָמָי לָהֵן חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ הַחֲוֹנִי : עֲנוֹ תִנְיָנוּת וְאָמְרִין מַלְכָּא חֶלְמָא יֵאמַר לְעַבְדוֹהִי וּפִשְׁרָה נְהַחֲוֵה : עָנֵה מַלְכָּא וְאָמַר מִן יַצִּיב יָדַע אֲנָה דִּי עִדָּנָא אַנְתּוּן זָבְנִין כָּל קֳבֵל דִּי חֲזֵיתוֹן דִּי אַזְדָּא מִנִּי מִלְּתָא : דִּי הֵן חֶלְמָא לָא תְהוֹדְעֻנַּנִי חֲדָה הִיא דָתְכוֹן וּמִלָּה כִדְבָה וּשְׁחִיתָה הִזְדְּמִנְתּוּן לְמֵאמַר קָדָמַי עַד דִּי עִדָּנָא יִשְׁתַּנֵּא לָהֵן חֶלְמָא אֱמַרוּ לִי וְאִנְדַּע דִּי פִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֻנַּנִי : עֲנוֹ כַשְׂדָּיֵא קֳדָם מַלְכָּא וְאָמְרִין לָא אִיתַי אֲנָשׁ עַל יַבֶּשְׁתָּא דִּי מִלַּת מַלְכָּא יוּכַל לְהַחֲוָיָה כָּל קֳבֵל דִּי כָּל מֶלֶךְ רַב וְשַׁלִּיט מִלָּה כִדְנָה לָא שְׁאֵל לְכָל חַרְטֹּם וְאָשַׁף וְכַשְׂדָּי : וּמִלְּתָא דִי מַלְכָּה שָׁאֵל יַקִּירָה וְאָחֳרָן לָא אִיתַי דִּי יְחַוִּנַּהּ קֳדָם מַלְכָּא לָהֵן אֱלָהִין דִּי מְדָרְהוֹן עִם בִּשְׂרָא לָא אִיתוֹהִי :

כל מלך חד מן י״א מקומות דמתרדפא פשטא אחרי היתיב וסימ׳ או בנבלה בהמה טמאה • אחרי הכתו את סיחן • והיה כל מעבר מטה • איש יושב על כסא דוד ומושל • כי מאסו את תורת יי׳ דישעיה • איש הולך אחר שרירות לבו הרע דירמיה : שקר הנביאים נבאים בשמי • די מלכות תחות כל שמיא • די כל מלך רב ושליט • רי מרת עבר נהרא • על כל וארד בדבר אלהנו דעזרא :

אבן עזרא

ובשנת • אמר הספר שהוא שנת שתים למלכות נבוכד נצר על ירושלם אחר שמרד בו צדקיהו והחריבה ור׳ משה אמר כי ב׳ שנים נשארו למלכותו ולא מצאנו כדבר הזה בכל המקר׳ והנכון בעיני למלכותו על כל הגוים שהזכיר ירמיה שיכבשם אז שקט וחשב מחשבות על משכבו מה יהיה באחרית הימים כאשר הזכיר דניאל והזכיר חלומות בעבור שיש בצלם זהב וכסף ונחשת וברזל וכלי חרס ומנהג החולם לראות דבר אחד : ותתפעם • כמו כפעמתי ולא אדבר וגזרתם את הולם פעם כאדם שדוחה וירוצה • אמר הגאון כי פרעה ידע החלום ולא ידע פתרונו על כן כתוב בפרע׳ ותפעם רוחו שהוא מבנין נפעל ובנבוכד נצר שלא ידע החלום והפתרון כתוב עליו ותתפעם רוחו אם כן מה יעשה כי הוא אומר ותפעם רוחי ויתכן היות דגשות פ״א ותפעם תחת נ״ון בנין נפעל כי הפועל שהוא עובר הוא נפעל כמו וילחם בישראל או דגשות הפ״א להתבלע ת״ו התפעל והנה יהיה ותפעם רוחו כמו ותפעם כחו כדרך וכבם המטהר את בגדיו ופי׳ נהיתה עליו הפך ושנתי ערבה לי כענין שכום וכמוהו נהייתי ונחליתי וקרוב הוא מטעם כמו נהי נהיה : ויאמר • חרטומי׳ • הם חכמי התולדת היודעים העיקרים ותולדות כל דבר וכל מעשים שיעשו בלט וכן כתוב בחרטומי מצרי׳ • ואשפי׳ הם הרופאים • ומכשפים הם המשנים דבר התולדת למראה העין • והכשדים הם חכמי המזלות • והגזרין הם בעלי הקסמים ההולכים לקראת כחשים ואלה הם שהמלך צריך להם לא לחכמי המדות והחשבון והערכים וחכמת הבנים והחכמה העליונה והנה קרא לחרטומי׳ שהם יודעים עיקר החלומות ואיך תראה הנפש תזיונות הלילה גם קרא לאשפים שהם יודעים ברפק הזרוע או במי השתנות הגוף ורובי החלומות הולכים על תתכונת הגוף וקרא גם המכשפים שהם יודעים השעות הראויות לעשות מהם מעשיהם אולי יסתכלו וידעו מה החלום כפי מערכ׳ הככבים בזאת השעה גם קרא לכשדים שהם יודעים העתידות כפי מלאכתם כדעתם מולדי האדם לכחוב המעלות על הגבולין ועל מבטי הככבים המשרתים ושני המאורות ותקופת השנה והחדש והשבוע והיום והם היו יודעים מולד נבוכד נצר על כן ענו הכשדים תחילה כי הדבר תלוי בהם ובחכמתם כפי דבריהם : ויאמר • אמר אחד מן הגאונים כי היה יודע נבוכד נצר החלום ובא לנסות חכמיו ולולי זה לא האמין בדברי דניאל והנה הכתוב מעיד ותפעם רוחי לדעת החלום וכאשר אמר לו רעיונך על משכבך סליקו מיד נזכר כי כן היה וכאשר הזכיר שכלם אז נזכר לו כן : וידברו • עתה יחל לדבר לשון כשדים שהוא לשון המלך כאשר דברו והשיב להם : ענה • יש מלות רבות לשון כשדים פירושם כפי טעם המקום • ולפי טעמי אזדא כמו קיימא ואמת הוא והטעם זאת המלה היא תתקיים • ותיהו הן לא תוריעונני החלום ופתרונו חייבי מות אתם • ויפת אמר תעשו קטיעות קטיעות ואמר כי כמוהו נדמה מלך שומרון כברת נכה ודמיתי אמך כאילו אמר חתיכות חתיכות תעשו בחרב • ומלת נולי הריסות וחרבה ושממה ור׳ ישועה אמר כמו דומן : והן • ונבזבה • מנחה ודורון : ענו • אמר הגאון כי לא הוסיפו עתה על התשובה הראשונה רק בראשונה לנכח המלך מדברי׳ כדרך קום לא שבה ועתה לשון יחיד שאינו כמצא יקום אבי והטעם כי פחדו לדבר לנכחו ואמרו אין לנו מענה להשיב רק מה שהשיבונו למלך : ענה • באמת יודע אני כי העת אתם קונים והטעם אתם דוחים את השעה בעבור שראיתם כי מלה יצאה מפי והיא קיימת והוא אם החלום לא תודיעוני אחת היא דתכם הדת שנתתי שתהרגון וד״לת הזדמנתון תחת ת״ו התפעל ויאמר רבי מריכוס כי כן מלת הזכו כמו הזרכו ולא יתכן להיותו מבנין נפעל בעבור דגשו׳ הכ״ף ור׳ משה הכהן ספרדי אמר כי הוא בנין התפעל ודגשות הזי״ן להתבלע הת״ו והוא התזכו וזהו הנכון בעיני : עד די עדנא ישתנא • ותעסק בדבר אחר : ענו • לא יש אנוש על היבשה שמלת המלך יוכל להגיד והנה כל מלך שהיה לפניך לא שאל כשאלה הזאת : ומלתא • יקירא • כמו וייקר פדיון נפשם שלא מצאה טעם : אלהין • הם המלאכים העליונים שהם צורת אמת ואינם בגופות והנשמו׳ נגזרות מהן כאור היוצא מהשמש והנשמות הם בגופות על כן אינמו יודעות הנסתרות רק מעט ובמראות הלילה שאין הנשמות מתעסקות בצורכי הגוף והיודע בסוד הנשמה יעיד על דברי :

רבינו סעדיה גאון

ובשנת שתים לנבוכד נצר ודניאל פתר חלומותיו והלא כבר כאמר ולגדלם שני׳ שלש וכתב ולמקצת הימים אשר אמר המלך ומן החשבון הזה היתה שנת רביעית ואיך אמר ובשנת שתים דע כי בשנת שתים חלם עד תום הימים לגדלם שנים שלש ועוד לא באו לפני המלך ועל כן שאל מן הכשדי׳ לבאר חלומו כי עדיין דניאל לא בא לפני המלך : נהיתה עליו • לשון שכחה : חלם חלומות • הרבה וכי הרבה היו אלא חלום אחד של עניינים הרבה על שראה זהב וכסף ונחשת וברזל וחרס לכך כאמר חלומות : מכשפים • שמכחישין פמליא של מעלה ופמליא של מטה • ד״א מכשפים מכים שואפים שבלחישה מכים ושפין בשרו וכוחו של אדם : כשדים • כמו שדים שעושין מעשיהן מכח שדים : ארמית • בלשון ארם : מלכא לעלמין חיי • כלומר יחי המלך : ופשרא נחוא • ופתרונו נגיד : אזדא • כמו אזלא ויש אומרים אזדא לשון תוקפא כמו זדון ויתכן ואזדא רבא לטעמיה לשון חוזק : הדמין • נתחים כמו ויכתחהו מתרגמינ׳ וחדמיה : נולי • ביזה ואין לו דמיון ו״א נולי לשון מנוול כדומן ונואה כאיבוס של בהמות • ד״א נולי חרבה : תהחוון • תגידו : מתנן ונבזבה • מתנות והוצאה כגון מתנות זהב וכסף ובגדים והוצאת לחם ויין ומזונות ואין ונבזבה מעין המבזבז יבזבז יותר מחומש : להן חלמא • רק החלום ופתרונו תודיעוני וכך אמר להם אם אני אומר לכם החלום אתם בודין לי הפשר מלבכם : תניינות • ענו פעם שניה ואמרו למלך אמור החלום לעבדיך ונגד פתרונו : מן יציב • באמת ויציב אמר להן הרי אני אומר לכם הגידו לי ואתם אומרים לי אמור אתה לנו שכן כתוב חלמא יאמר לעבדוהי : די עדנא אתון זבנין • אתם סבורים עכשיו שתניחו עמי עד הצהרים ותלכו זבנין כמו זמנין כמו אשר זמם בחילוף בי״ת עם מ״ם באלב״ם : כל קבל • מכבר שראיתם שאזלת והלכה ממני המלה כלומר ששכחתי החלום ואתם נושאים ונותנים עמי בדברי׳ עד שאזכור החלום • ויש אומרים זבנין ממש כעניין המוכרים שנושאין ונותנין בדברים עד שגומרים סחורתם : די הן חלמא • שאם החלום לא תודיעוני אחת דתיכם למות שכולכם מתים בגזירה אחת ולמה לפי שאם אמרתי לכם החלום בודאי כי מלה של כזב ושקר הזדמנתם לומר לפני על פשר החלום : עד די עדנא ישתנא • עד שיתחלף העת מיכן ועד הצהרים כי כן הוא שיחתן של מלכים מן שלש שעות ביום עד הצהרים : להן חלמא • רק אם החלום תגידו אדע כי פתרונו תגידו לי : ענו כשדאי וגו׳ • לא איתי אנש על יבשתא • לא יש על היבשה על הארץ שיכול לומר לך לפי שנסתלקה הנבואה : ומילתא די מלכא שאל יקירא • הדבר שהמלך שואל צריכה נבואה שכן יקירא לשון נבואה כמו ודבר יי׳ היה יקר בימים ההם : ואחרן לא איתי • ואחרן ובניו הכהנים לא יש כשהיה בית המקדש קיים היה אדם הולך אצל אהרן ובניו והם שואלין באורי׳ ותומים ומגידי׳ להם כל שאומות עכשיו אין אחר שיגיד זולתי המלאכים שאין מדור שלהן עם בשר ודם אמר להן כל כך היה בית המקדש יפה וכיתם לי עצה להחריבו :

בכם

בה מלין כתיב יוד בספר וסי' חכימי לידעי כמי אחרי רעיוני חדרי שלטוני רבי גברי וחדברי חטי צפרי תרי וחזוי לחרי זיוי כאני לאהלי וקטרי מלי יתקרי סרבי מעלי רוחי בעיני ענני קרישי ׃ ונהירא ונהורא קרי בוי"ו וכתי' יו"ד והוא גלא כן כתי' והא חד מן א"ב כתי' יוד במצעו' תיבות וקרי' וי"ו וסי' נמס' במס' רבת' במערכת אות היוד

כל קבל דנה מלכא בנס וקצף שגיא ואמר
להובדה לכל חכימי בבל: ודתא נפקת וחכימיא
מתקטלין ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה:
באדין דניאל התיב עטא וטעם
לאריוך רב טבחיא די מלכא די נפק לקטלה
לחכימי בבל: ענה ואמר לאריוך שליטא די
מלכא על מה דתא מהחצפה מן קדם מלכא אדין
מלתא הודע אריוך לדניאל: ודניאל על ובעה
מן מלכא די זמן ינתן לה ופשרא להחויה למלכא:
אדין דניאל לביתה אזל ולחנניה
מישאל ועזריה חברוהי מלתא הודע: ורחמין
למבעא מן קדם אלה שמיא על רזה דנה די לא
יהובדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל:
אדין לדניאל בחזוא די ליליא רזא גלי אדין
דניאל ברך לאלה שמיא: ענה דניאל ואמר
להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא
די חכמתא וגבורתא די לה היא: והוא מהשנא
עדניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקים מלכין יהב
חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה: הוא גלא
עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהירא עמה
שרא: לך אלה אבהתי מהודא ומשבח אנה די
חכמתא וגבורתא יהבת לי וכען הודעתני די בעינא
מנך די מלת מלכא הודעתנא: כל קבל דנה
דניאל על על אריוך די מני מלכא להובדא
לחכימי בבל אזל וכן אמר לה לחכימי בבל אל
תהובד העלני קדם מלכא ופשרא למלכא אחוא:
אדין אריוך בהתבהלה הנעל לדניאל קדם מלכא
וכן אמר לה די השכחת גבר מן בני גלותא די
יהוד די פשרא למלכא יהודע: ענה מלכא ואמר
לדניאל די שמה בלטשאצר האיתיך כהל
להודעתני חלמא די חזית ופשרה: ענה דניאל
קדם מלכא ואמר רזא די מלכא שאל לא חכימין
אשפין חרטמין גזרין יכלין להחויה למלכא: ברם
איתי אלה בשמיא גלא רזין והודע למלכא
נבוכדנצר מה די להוא באחרית יומיא חלמך
וחזוי ראשך על משכבך דנה הוא:
אנתה מלכא רעיונך
על משכבך סלקו מה די להוא אחרי דנה וגלא
רזיא הודעך מה די להוא: ואנה לא בחכמה
די איתי בי מן כל חייא רזא דנה גלי לי להן
על דברת די פשרא למלכא יהודעון ורעיוני
לבבך תנדע: אנתה
מלכא חזה הוית ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן
רב וזיוה יתיר קאם לקבלך ורוה דחיל:

בהתבהלה ב' וסימ' אדין אריוך בהתבהלה ׃ אדין נבוכד נאצר · וחד ובהתבהלה לגוכא ׃ גבר ג' וסי' ועם גבר תמים התמם · איתי גבר במלכותך די רוח · די השכחת גבר די מן בני גלותא ׃ סימן ענה יבנה נדמה נדנה בלהו כתי' הא ׃ למלכא נבוכד נאצר ה' דסמ' וסימ' ברם איתי אלה בשמיא · נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד ומנחה · דנא חלמא חזית אנא מלכא נבוכד נאצר · לא חשחין אנחנא על דנא פתגם להתבותך · איתי גבר במלכותך די רוח · ושארא נבוכד נאצר מלכא ׃ רזא ח' וסימ' השכנהוא אסרזה · כי שה בריאה ובין שהרזה · כי רזה את כל הארץ · ורחמין למבעא מן קדם אלה · אדין דניאל בחזוא דיליליא · רזא די מלכא שאל לא חכימין · רזא דנא גלי א' להן ׃ למגלה רזה דנא · דארמית כתי' א' ׃

רבינו סעדיה הגאון

בנס וקצף · זעף וקצף זועפים מתרגמינן כסיסין כעס ואמר להובדא לכל חכימי בבל אחת על החלום ואחת על שיעצוהו להחריב בית המקדש ׃ ודתא נפקת · והדת של הריגה יצאה וכל חכמי בבל נהרגין ׃ ובעו דניאל וחברוהי להתקטלא · ליהרג ׃ עטא וטעם · עצה וטעם אמר דניאל לאריוך על מה דתא מהחצפא · יצאה בחוצפה ׃ אדין · אז הודיע אריוך לדניאל ׃ על ובעא · נכנס וביקש מן המלך ׃ ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה · על סוד זה של חלום של כלם כדי שידעו לומר החלום ופתרונו שלא יהרגו דניאל וחביריו ומדקאמר על רזא דנה מכלל דאיכא אחריתי ומאי ניהי אותה של חלום של אילן ׃ על על אריוך · בא אל אריוך ׃ די מני · אשר מינה ׃ העלני · הבא אותי ׃ בהתבהלה · בחפזון מתרגמינן בבהילו ׃ הנעל · הביא ׃ די השכחת גבר · שמצאתי איש ומצא מתרגמינן ואשכח ׃ האיתך כהל · היסך יכול ׃ גזרין · אומה הנקראת גזרי מן גזריאה ואית דאמרי גזרין שרים שחותכין על פיהן דברי מלכו' כמו ותגזור אומר ׃ מה די להוא · מה שעתיד להיות ׃ וחזוי ראשך · מחשבתך · אמר המלך לדניאל אתה הוא דניאל וכי לא היה מכירו אלא אמ' לו יש בך כח לספר החלום ופתרונו אמר לו יום אמר לו אימתי אמר לו לא לשני ימים ולא לשלשה ימים אלא המתין לי הלילה ובבקר אומר לך · פ"א אדין דניאל לבייתיה אזל אז דניאל הודיע הדבר לחביריו שיבקשו רחמים מלפני הקב"ה שיגלה להם הסוד ׃ אשף וכשדאי · דע והבן כי אשף כשדאי הוא מכשף כי עם שהיו במדינת בבל כולם מכשפים היו ונקראת ארצם כשדים על שם המכשפים כשדים כשידים והם מזרע כשד ועל כן פתר אשף וכשדאי דוחק במזלות ובמעשה שדים ׃ הזדמנתון · זמנתם ותשבתם עלי להעבירני עד די עדניא ישתנון שאזכור החלום ואומר לכם ׃ אנת מלכא רעיונך ׃ מחשבותיך שהיית מחשב מי ימלוך אחרי ׃ על משכבך סליקו · לפי שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו ׃ די איתי בי · שיש בי ׃ ורעיוני לבבך · מחשבות רצון לבך שחשבת בלבך כי המלוכה לך ולזרעך תהיה ׃ ואלו צלם שגיא · והנה צלם כדמות אדם גדול ׃ דכן רב · שכן היה גדול ׃ וזיוה יתיר · זיו שלו זיוותו ביותר מן הזהב והכסף והנחשת והברזל שבו ׃ ורוה דחיל · מראהו נורא תואר מתרגמינן כן ריוה ׃ חזוהי

אבן עזרא

כל ׃ בנס · בזעף תרגו' והנס זועפים · וחכימי בבל הם הנזכרים בתחילה ׃ ודתא · הדת יצאה מלפני המלך ׃ באדין · אז דניאל השיב עצה וטעם והנה כמו שבעת יעטוהי וטעמו כמו משכעה משיבי טעם עצה פוטיפר שר הטבחים של פרעה לפי דעתי איננו כמו רב טבחיא כי מלת טבח בלשון הקדש יתפרש לשני טעמים הא' הריגה כמו רב טבחיא והראיה די נפק לקטלא וכמוהו ככבש אלוף יובל לטבוח כצאן ורבים ככה והטעם השני כמו בלשון ישמעאל מבשל כמו וטבוח טבח והכן כי אין אדם באותו זמן שוחט כאן במצרים כמו לרקחות ולטבחות כי הנשים אינן שוחטות גם וירם הטבח ובעבור כי שר האופים היה אופה הלחם ושר המשקים חבירו על כן אמרתי כי שם המלך בבית חברים שהוא שר המבשלים ולא שם בבית הסהר שיאסרו בו כל האסורים בעבור גודל מעלתם שהיו שרים ׃ ענה · טעם מהחצפה מהירות אז הודיע אריוך לדניאל שיבא ויבקש לו זמן וכן עשה · ודניאל בא ויבקש מן המלך ובלשון הקדש אם תבעיון בעיו ׃ אדין · לביתיה אזל · שלא להתעסק בדבר אחר להתבודד עם חביריו · ורחמין מן קדם אלה שמיא · כי אין בארץ חכם שיוכל להועיל בדבר הזה · ורזא הוא סוד ורזי לי רזי לי איננו כמוהו רק הוא מגזרת רזון ׃ ענה · והזכיר חכמתא וגבורתא כי לשם לבדו היא החכמה והגבורה באמת וכל הנבראים במעלה ובמטה כמו מקרה כי מאתו הם ׃ והוא · כפי חכמתו משנה עתים ומסיר מלכים ומקים אחרים תחתם ואשר יראה בחכמתו והחכמה שידע האדם הוא נתנה ׃ הוא · מגלה עמוקות ונסתרות שלא יוכל אדם לדעתם כאשר יתחכמו עבדיו אלה כמוני שגילה לי סוד החלום ׃ ידע מה בחשוכא · הפך האדם ולפי דעתי שהטעם מה בכח להיות כמו ותעלומה יוציא אור וטעם ונהורא עמיה שרא הכל לפניו כמעשה ומלת שרא כמו חונה ונהורא כמו ואל תופע עליו נהרה וככה המנהרות ׃ לך · בעבור היות אבותי נביאים ולא כן אבות גוי' אחרים שנת לי חכמה גבורה על כל חכמים ואמר הודעתני כי לו לבדו נודע הסוד ואמר די בעינא הוא וחביריו כאומר לא בזכותי לבדי הודעתני זה הסוד ואמר הודעתנא כי הוא הודיעם ׃ כל · ואמר ופשרא דרך קצרה כי לא יתכן לפתור רק אחר שיודיע החלום ׃ אדין ׃ השכחת · מצאתי ואין כמוהו בלשון הקדש והאומר כי כמוהו וישתכחו בעיר איננו נכון ׃ ענה · האיתך כהל · היסף יכול ׃ ענה · חכימין · מלה כוללת המכשפין והכשדים ׃ ברם יש אלה בשמיא · החכמים אמרו לו אלהין ודניאל אמר אלה חד ׃ אנת · הזכיר מה שעלה על לבו בשכבו שחשב מה שיהיה אחריו ׃ ולכה · דרך ענוה כי אין בי חכמה שאוכל לדעת זה הסוד רק גלה לי הסוד בעבור כבודך שתדע פתרון חלומך · ורעיוני לבבך שחשבת בתחילת הלילה תדעם · ומלת יהודעון שב אל משרתי השם הנכבד ׃ אנת · ואלו · והנה א' חילו ׃ צלמא דכן · צלם זה ׃ רב · גדול ׃ וזיוה יתיר · אולי כמוהו בחרם זיו ׃ ורוה דחיל · ומראהו נורא ׃ הוא

חמון ג ומ֯ל וסימ֯ והדקת המון · ונשא המון רוחא · קטיל המון שביבא ׃ רוחא ב֯ כתרי ליש֯ וסימ֯ ויהו הרמונים תשעים וששה רוחא ׃ ונשא המון רוחא · קדמא מלעיל ׃ מלכיא
ג֯ וסימ֯ אנת מלכא מלך מלכיא · וביומיהון די מלכיא האנון יקום · ארתחששתא מלך מלכיא ׃ תקיפא ג֯ ב֯ כתי֯ א֯ וחד כתי֯ ה֯ וסי֯ ומלכו רביעאה תהוא תקיפה · מנקצת מלכות

הוא צלמא ראשה די דהב טב חדוהי ודרעוהי די כסף מעוהי וירכתה די נחש ׃ שקוהי די פרזל רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף ׃ חזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת המון ׃ באדין דקו כחדה פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא והוו כעור מן אדרי קיט ונשא המון רוחא וכל אתר לא השתכח להון ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלאת כל ארעא ׃ דנה חלמא ופשרה נאמר קדם מלכא ׃
אנתה מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך ׃ ובכל די דארין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יהב בידך והשלטך בכלהון אנתה הוא ראשה די דהבא ׃ ובתרך תקום מלכו אחרי ארעא מנך ומלכו תליתיא אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא ׃ ומלכו רביעיא תהוה תקיפה כפרזלא כל קבל די פרזלא מהדק וחשל כלא וכפרזלא די מרעע כל אלין תדק ותרע ׃ ודי חזיתה רגליא ואצבעתא מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל מלכו פליגה תהוה ומן נצבתא די פרזלא להוא בה כל קבל די חזיתה פרזלא מערב בחסף טינא ׃ ואצבעת רגליא מנהון פרזל ומנהון חסף מן קצת מלכותא תהוה תקיפא ומנה תהוא תבירה ׃ די חזית פרזלא מערב בחסף טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא להון דבקין דנה עם דנה הא כדי פרזלא לא מתערב עם חספא ׃

תהוא תקיפא · דחילא ואימתני ותקיפא ׃ חזיתה ה֯ ב֯ מ֯ל וג֯ חס֯ וסימ֯ ודי חזיתה רגליא ואצבעתא ב֯ בו · ודי חזית פרזלא מערב בחסף טינא · כל קבל די חזית די מטורא
אתגזרת · אילנא די חזית די רבה · ב֯ קדמאי מ֯ל ׃ תהוה ג֯ כתי֯ ה֯ כסיפרא וסימ֯ בלבו פליגה תהוה · מנקצת מלכותא תהוה תקיפ֯ · תהוה ארכא לשלוהך ׃ הא֯ ג֯ וסי֯ הא לכם
זרע · הא דרבך בראש נתתי · הא כדי פרזלא ׃

אבן עזרא

הוא · חדוהי · החזה וזרועותיו בטנו וירכיו ׃ שקוהי · שוקיו ברזל רגליו ים מהם ברזל ויש מהם חרש ׃ חזה · התגזרת · כמו לגוזר ים סוף לגזרים אמרתי נגזרתי ׃ ומחת לצלמא · והכתה בצלם ׃ באדין כחדא · יחדיו ׃ כעור מן אדרי קיט · כמוץ יסוער מן גורן בימי הקיץ ׃ וכל אתר · מקום ׃ לטור רב · להר גדול ומלאה כל הארץ ׃ דנא · זהו החלום ׃ ופשרה נאמר · ופתרונו אוכל אני והחכמה לפתור אותו על כן לשון רבים וזה דרך מוסר ׃ אנת · חסנא · כמו והיה החסון לנעורת והגאון אמר מלכות כחלה ׃ ובכל די דיירין · כמו מדור באהלי רשע ׃ ובתרך · ואחריך תקום מלכות שפלה כתרגום תחתים ובעבורה נקראת הארץ ארעא כי היא למטה מהכל אמ' הגאון רב סעדיה ועליו סמכו כל המפרשים כי הזהב הוא מלכות בבל נבוכד נצר ובנו אויל מרודך ובלשצר בן בנו ובו נפסקה מלכות כשדי' וכן כתוב ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא ודריוש מדאה קביל מלכותא ונכון הדבר כי הכתוב אומר ועבדו הגוים אותו ואת בנו ואת בן בנו ועוד כתוב והיו לו ולבניו לעבדים שהוא אויל מרודך ובלשצר בנו כי בן הבן יקרא בן כמו אל רעואל אביהן כי הוא חובב חותן משה וכתו' ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויקים מלך יהודה נשא אויל מרודך מלך בבל והנה הוא בין מלכות נבוכד נצר ובין מלכות בלשצר והכסף מלכות מדי ופרס ועוד אפרש כי שבוש גדול יש במספרם והנחשת הוא מלכות יון ותחלתם אלכסנדרוס מקדון כאשר יפרש דניאל בדברי נבואותיו ואמר הגאון כי הרביעית היא מלכות רומא והנה תהוה תקיפא הוא מלכות ישמעאל ולא מצא לה זכר בספר דניאל והיא יותר גדולה לארכה ולרחבה מכל המלכיו' הנזכרות ואמר כי מלכות רומא דומה לברזל והחרש הוא מלכות ישמעאל ועוד אמר בספרו אל תתמה בעבור שדימה מלכות ישמעאל לחרש והנה איננה פחותה מהמלכיות הנזכרות רק ככה דרך מסדר כליו כי בתחילה יראה הזהב ואח' כך יראה הכסף ואחר הנחשת ואח' הברזל ובאחרו' כלי חרש ואלה דברי תהו ובהו כי אין סדר נכון לסידורו והעד שאמר דניאל על מלכות פרס ארעא מנך כמו שהכסף פחות מהזהב ואמר על החרש ומנה תהוי תבירא והעד הנאמן כי החרש ממלכות הברזל שאמ' מפורש על אצבעות הברזל ואצבעות החרש מקצת מלכות' תהוי תקיפ' והחרש תבירא והנה מלכו' אחת היא ואיך תתחבר מלכו' ישמעאל עם מלכות רומא וישמעאל לא מלך עליה ואין תורתם אחת ואחר שהדבר כך יש לתמוה איך לא הזכיר דניאל מלכות ישמעאל ולמה לא היו חמש מלכיות ועתה אפרש דעתי אלכסנדרוס שהיה מלך יון הוא שהרג דריוש הפרסי כאשר יפרש דניאל גם הוא היה מלך רומא ורומא בעצמה היא כתים כאשר הורה יוסף בן גוריון בספרו ובדניאל ובאו בו ציים כתים ונראה כאשר אפרש ותרגום וצים מיד כתים אסתלין מן רומאי והנה כתים בן יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים אם כן מלכות הנחשת הוא מלכות יון ומלכות רומא הוא מלכות יון אם כן הברזל מלכות ישמעאל ובעבור כי מלכות פרס השחיתה כל מלכות כשדים גם מלכות יון השחיתה כל מלכות פרס ולא יכלה מלכות ישמעאל שהוא הברזל להשחית מלכות יון רק קצת המלכות השחית והנה עד היום יש מקומות שישמעאל יכנה מלכות רומא ומקומות שישמעאל הוא מכונה על כן אמ' מקצת מלכותא תהוי תבירא ומקצת תהוי תקיפא ואמר אחרי כן וביומיהון די מלכיא אינון והטעם שתי מלכיות מלכות רומא שהוא מלכות יון ומלכות ישמעאל ואלו השתים מלכיות ביום הזה ומלכו רביעאה זאת היא מלכות ישמעאל שפשטה בעולם כי שבו לתורתם כל פרס ומדי ושבא וסבא ומצרים ואפריקי ורבים תהודו ורובי מלכות כוש ׃ ודי · חסף די פחר · כלי חרש היוצר והנה פירש בעבור זה מלכו פליגא ׃ נצבתא · כמו כח ׃ מערב · כמו ויתערבו בגוים ׃ ואצבעת · הם שרי ישמעאל ומלכיה במזרח ובמערב ׃ די חזית · טעם מתערבין שכולם לוקחות בנות גוים כמו הפרסיים לוקחים הבבליות והשבאים לוקחין המצריות ואינם דומים אלה לאלה במתכונתם ובמלבושיהם ומאכלם ומנהגם גם מחלוקת בתורתם ואף כי בני חם שהם לפאת דרומית מערבית לעבר הים והם סמוכים לים הגדול שנקרא אוקיינוס ׃

רבינו סעדיה הגאון

חדוהי · חזהו חזה מתרגמינן חדיא ׃ די התגזרת אבן · כמו נגזרו לכם את הילוד ׃ די לא בידין שלא על ידי אדם ׃ והדקת המון · שיברה ודיקקה אותם ׃ דקו · לשון כתיתות ׃ כעור מן אדרי קיט ׃ כמוץ מן הגרנות של קיץ ׃ המון · שמה ׃ אנת מלכא זהו נבוכד נצר · מלך מלכיא די אלה שמיא · זה הקב"ה שהוא מלך מלכים ואלהי השמים ׃ ובכל די דארין · בכל מקום שיושבין ודרין בני אדם ׃ אנת הוא ראשא די דהבא · זו מלכות בבל אתה הוא ראש של זהב שראית לצלם מה הראש מעולה על כל הגוף והזהב מעולה על כל מיני מתכות כך אתה על כל מלכי ארץ ׃ ובתרך · ואחריך יקום מלכות אחרת · ארעא מינך · שפלה ממך כמו שהכסף פחות מן הזהב והיא מלכות מדי ארע כמו בארעית תהומא ואיכא דאמרי ארע חלש כמו הורע כחו ד"א ארע מינך גרוע ממך ד"א ארע מינך שפל ממך תחתי' מתרגמינן ארעאין ׃ תליתאה אחרי · שלישית אחרת כנחשת היא מלכות יון שקשין כנחשת ישלטו בכל ארץ ישראל ׃ ומלכות הרביעית תקיפה כפרזלא · היא אדום ׃ מהדק · מכתת ׃ וחשל · כמו כל הנחשלים אחריך ׃ מרעע · כמו מרצץ ׃ תדק ותרוע · תדקק ותרצץ ׃ ומן נצבתא די פרזלא · ומן מצבת ועמוד של ברזל · פ"א ומן נצבתא ומן תוקף המלוכה הראשונה שקשה כברזל היא מלכו' בבל שהיתה דומה לזהב וקשה כברזל ׃ להוא בה · להיות בה ׃ בחסף טינא · בחרש של טיט ׃ פחר · חרש כמו מאני דפחרא ושנית ארע מינך היא מדי ופרס שנחלקה מלכותך ביניהם וכל אחד שלט בחצי מלכותך חדוהי ודרעוהי הרי שנים החזה הוא מלכות מדי שהיו בו חכמי תורה ואנשי לבב כי הלב נתון בחזה והזרועות הוא מלכות פרס גיבורי מלחמה ובעלי זרוע והשלישית כנחושת כדכתי' מעוהי וירכתה די נחש מעים וירכים אלו בני יון ואנשי מוקדון והוא מלך יון הנקרא אכסנדר ואליכסנדרוס מלך מוקדון שהיו קשים כנחשת ושלטו בכל הארץ והרביעית חזקה כברזל דכתיב שקוהי די פרזל קצת מהפותרים אומרים כי הוא מלכות אדום ובדעתי אינו כן שאם כאשר שהיא אדום ואיה אפוא מלכות ישמעאל ולא כן הוא כי לא אמ' הכתוב מלכו אחרי פליגא אלא אמר זאת המלכות פליגא תהוי כחלקת תהיה לשנים פריצי' אדום וישמעאל אדום חזקה כברזל וישמעאל כחרש ואופן השני כי לא אמר חמשה מלכיות ולא אמר רביעית וחמישית ואשר אמר פרזלא מערב בחסף טינא ואמר להוון דבקין דנא עם דנא מתערבין ולא נדבקין ׃ מתערבין להוון בזרע אנשא · כי נערבין בהם מזרע ישראל ויושבין בהן וגם פרסיים ומנוסין וחרמין וכמה מינין ולא נדבקין זה עם זה כמו שאינו מתערב לעולם הברזל עם החרס להיו' לכלי אחד ומה שאמר מינה תהוה תקיפא ומינה תהוה תבירה כי מקצת המלכות תהיה חזקה וממנ' תהיה חלושה ושבורה ואבנא די מחת לצלמא היא מלכות משיח בן דוד שנ' בו והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע ומלכות אדום היתה בכלל מלכות יון הרשעה ונתחזקה עם מלכות הרביעית שהיא מלכות ישמעאל ׃ וביומיהון ·

כל קבל די חזית סימן כל לשון ארמית דהבא קדים לכספא במ״ד דקדי׳ כספא לדהבא וסימני׳ באדין דקו כחדא פרזלא· כל קבל די חזית די מטורא· ועל מרא שמיא אתרומבת· ומה די עליך ועל אחיך: רזא ח׳ וסימ׳ נמסר לע״ל בהאי סימן: אדין י״ג ר״פ בס פרא וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא ריש סימן דא: בתרע ל׳ ודניאל בעא מן מלכא ובמ׳ צלם ב׳ וסימ׳ ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן: נבוכד נצר מלכא עבד צלם· וא׳ וצלם אפוהי אשתני: שית ל׳ וחס׳ עבד צלם· וג׳ מתחלפין בקריאתהון וסימ׳ והפרשים שה שתו השערה· שת עונותינו לנגדך· פתיה אמין שת: נבוכד נצר מלכא ג׳ ס״פ בענין וסימ׳ ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא· בערנא די תשמעון

וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אחרן לא תשתבק תדק ותסיף כל אלין מלכותא והיא תקום לעלמיא: כל קבל די חזית די מטורא אתגזרת אבן די לא בידין והדקת פרזלא נחשא חספא כספא ודהבא אלה רב הודע למלכא מה די להוא אחרי דנה ויציב חלמא ומהימן פשרה: באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגד ומנחה וניחחין אמר לנסכה לה: ענה מלכא לדניאל ואמר מן קשט די אלהכון הוא אלה אלהין ומרא מלכין וגלה רזין די יכלת למגלא רזא דנה: אדין מלכא לדניאל רבי ומתנן רברבן שגיאן יהב לה והשלטה על כל מדינת בבל ורב סגנין על כל חכימי בבל: ודניאל בעא מן מלכא ומני על עבידתא די מדינת בבל לשדרך מישך ועבד נגו ודניאל בתרע מלכא:

נבוכדנצר מלכא עבד צלם די דהב רומה אמין שתין פתיה אמין שת אקימה בבקעת דורא במדינת בבל: ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא למתא לחנכת צלמא די הקים נבוכדנצר מלכא: באדין מתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא לחנכת צלמא די הקים נבוכדנצר מלכא וקאמין לקבל צלמא די הקים נבוכדנצר: וכרוזא קרא בחיל לכון אמרין עממיא אמיא ולשניא: בעדנא די תשמעון קל קרנא משרוקיתא קיתרס סבכא פסנתרין סומפניה וכל זני זמרא תפלון ותסגדון לצלם דהבא די הקים נבוכדנצר מלכא: ומן די לא יפל ויסגד בה שעתא יתרמא לגוא אתון נורא יקידתא: כל קבל דנה בה זמנא כדי שמעין כל עממיא קל קרנא משרוקיתא קיתרס שבכא פסנטרין וכל זני זמרא נפלין כל עממיא אמיא ולשניא סגדין לצלם דהבא די הקים נבוכדנצר מלכא: כל קבל דנה בה זמנא קרבו גברין כשדאין ואכלו קרציהון די יהודיא: ענו ואמרין לנבוכדנצר מלכא מלכא לעלמין חיי:

קל קרנא· כל קבל דנה בה זמנא כדי שמעין: ומן׳ זוגין מן ד׳ ד׳ הנינא משניא וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות השי״ן בערך שנה גס״ד: תשמעון ו׳ וסי׳ עקב ל״א תשמעון בקול יי׳ · והיה עקב תשמעון· אם שמוע תשמעון אלי נאם יי׳ דירמיה· והיה אם שמע תשמעון דזכריה· בעדנא די תשמעון קל קרנא· כען הן איתיכון עתידין די בעדנא: כל קבל דנה חד מן ד׳ פסו׳ אית בהון כל כל וכל כל וסימ׳ כל החיה כל הרמש· ועתה כל נביאי הבעל· וראשית כל בכורי כל וכל תרומת כל· כל קבל דנה בה זמנא: מלכא מלכא ל׳ דסמ׳ ענו ואמרין לנבוכד נצר מלכא לעלמין חיי· והוא חד מן א״ב תאומים וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הבי״ת בס״ד:

רבינו סעדיה גאון

וביומיהון· וביומי המלכים האלה במלכות הרביעית יקים אלהי השמים מלוכה אשר לעולמי׳ לא תשחת ולא תעזב לעם אחר תדיק ותכלה כל אלה המלכיו׳ והיא תקו׳ לעולם: כל קבל· פרשית כי מן ההר הוא אברהם ההר הגדול כאמרו ומראש הררי קדם: אתגזירת· שנגזרה ונפרדה: אבן· כמו שנאמר ומשם רועה אבן ישראל ואמר על ידי זרובבל מי אתה הר הגדול לפני זרובבל תהיה למישור והוציא את האבן הראשה: די לא בידין· שלא בידי אדם אלא בגבורת אלהינו יצאה בת קול ואמרה יציב חלמא ומהימן פשרה· פא׳ ואצבעתא מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל הם כפות רגלים עם האצבעות כדאמרי׳ למעלה רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף: מן קצת מלכותא תהוא תקיפא· ממלכות טיטוס עד מלכות ארקוליאוס היתה מלכות רומא תקיפא שהיתה תופשת כל העולם כולו ומלך גם ישמעאל עמו והיתה מלכות ישמעאל תבירא ואלפא: בזרע אנשא· שים כרכים וכפרים מתופשין בני יון ובני ישמעא׳ ולוקחין אלו ואלו מהן מס ודע שאלו לוקחין מבנותיהן של אלו ואלו מבנותיהן של אלו ואין ביניהם אהבה וזהו שכתוב מתערבין להון בזרע אנשא ולא להוון דבקין· פא׳ תקיפא זו אדום תבירא זו ישמעאל מתערבין להון בזרע אנשא ומתחתנים אלו עם אלו ואינם מאמינין בטעותן: ומנחה וניחוחין אמר לנסכה ליה· לתקן לו כמו נסכתי מלכי תיקנתי מלכי כלומר שהיה מתקן לו שיהא לוקח מנחה שלו בכל שעה ושעה ויש שפותרין מנחה וניחוחין ממש ואמר לנסך לו כמו סג׳ למני ממסך שביקש לעשותו אלוה ולא קיבל וחבירו מוכיח לפי שכשראה שלא קיבל דניאל אמר לו המלך מן קשוט די אלהכון אלה הוא אלהין אלהי האלהים ואדוני האדונים ומגלה רזין והודה בהקב״ה: לדניא׳ רבי· גידל לדניא׳ ונתן לו מתנות לרוב והשליטו בכל מדינות בבל ורב על הפחות ועל הסגנים: נבוכדנצר מלכא עבד צלם· כל כך למה כדי להכשיל את ישראל כי על דברת הפתרון שפתר לו דניאל שעתידין המלכיות להבטל ומלכותן של ישרא׳ להתקיים חשב בלבו להפיל את ישראל בעלילה: אקימיה בבקעת דורא· באותו מקום שנפלו שם בני אפרים ויש אומרים הרוגי ישראל היו שם שהרגו הכשדים בבואם בגלו׳ ולמה הקים שם הצלם כדין להפחידם: אחשדרפניא הם שטים למלכות ופתרונו אחויים סריס פנימה: סגניא ופחותא· סגנים הם שרי הצבא· ופחותא הם שלטונים וקצינים כמו פחות הארץ: אדרגזריא· באדר גוזרים ובטוב שאם יאמר להם המלך הם גוזרין אותו בטוב: גדבריא· גזברים: דתבריא· דתיהם ברוא שהן יועצי המלך ודתם ועצתם ברורה: תפתיא· שומרי משמרות כמו והמסגרות והפותות ויסוד תפתיא הם הממונים על כבשן האש היא התופת ששם שורפין בני אדם המורדין במלכות· פא׳ אדרגזריא אדירים הגוזרים והכורתים המשפט על פיהם שרי׳ ובשיאי׳ וקציני׳ וכל שלטוני המדינות: וכרוזא· הוא קול האדם המכריז: קל קרנא· קול השופר שהוא מן הקרן: משרוקיתא· כלי ששורקין בו שלוחי מלכיות לקבץ העם כמו אשריקה להם ואקבצם: קיתרס· כנור: סבכא· עוגב: פסנתרין· הוא הנבל: סומפוניא· הוא שמשמיעין בו הרועים כמין כור תפוח ודוגמתו לבית המשפוכות: וכל זני זמרא· וכל מיני זמר למינו מתרגמי׳ לזנוהי: יתרמא· יושלך כמו רמה בים: אתון נורא יקידתא· כבשן אש יוקדת כבשן מתרגמינן אתונא: כל קבל דנה· למען זאת: ואכלו קרציהון· אמרו רכילות לא תלך רכיל מתרגמי׳ לא תיכול קורצין הלשינום למלך: סמת

אבן עזרא

וביומיהון· מלכות המשיח: לא תתחבל· לא תשחת: לא קעזב ולא תאחר: כל· וטעם די לא בידין לא בחיל ולא בכח רק מעצמה כגמת הקץ: ויציב חלמא· ונכון החלום ונאמן פתרונו: באדין· סגד· השתחוה ויעבד לו וישתחו: ניחוחין· והנה חשבו כמו אלוה: ענה· מן קשוט· קשט אמרי אמת: אדין· רבי· גדל· יש אומרים כי מדינה שם מחוז אם כן איך היו לאחשורוש שבע ועשרים ומאה מדינה ומלך שיש לו עשרה הוא מלך גדול וכתוב וגדל ומשפט וצדק תראה במדינ׳ שהטעם עיר המלוכה וכתוב ליהוד ומדינתא לבית אלהא רבא ועוד ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ואם עילם מחוז למה לא אמר במדינת עילם כאשר פירשנו במדינת בבל: ורב סגנין· כמו ויבא סגנים: ודניאל בשער המלך· כי היא מעלה גדולה כי שם ישבו הדיינין והשופטים וככה ומרדכי יושב בשער המלך כאשר פירשתי במגלת אסתר: נבוכדנצר· רומיה· הוא גובהו הוא קומתו: פותיה· רחבו שש אמות: בבקעת דורא· וישנו שם היא בקעת דורא: ונבוכד נצר· למכנש· לקבץ ולחבר: אחשדרפנים והנזכרים אחריהם הם מעלות שבע בלשון ישמעאל רק לא נדע פירוש אדרגזריא והבאים אחריהם וחכם היה בספרד שפירש אדרגזריא אדירי גזרין ואין צורך על כן כי אם כי לא יועילו: למתא· לבוא: באדין· אז התאספו הנזכרים: וכרוזא· המעביר קול בחיל· אמר יפת כי עמים יש להם אלהים ואומים בלא תורה ולשונות שהם תורה אחת להם ולא לשון אחד או באין תורה: בעידנא· בעת: קל קרנא· קול השופר: משרוקיתא כלי לשרוק בו רק קיתרס וחביריו כולם כלי נגונים הם גם בלשון הקדם כינור ומחול ומינים ועוגב וטעותם לא ידענום אע״פ שעוגב מגזרת ותעגבה ומינים שני כלי׳ ומחול חליל וכינור כדמות מנורה ואלה סברות בלא ראיה: ומן· יתרמא· יושלך וכמוהו רמה בים: כל· בהשלמת כל זה: אכלו קרציהון· תרגום לא תלך רכיל המדבר בסתר רעה על אחר כאילו אוכל בשרו: ענו· משפט המדברים אל המלך להתפלל שיאריכו ימיו: אכת

כל ר"פ פשוטה כל לישן ארמית קמץ כמ"ר פתחין וסי' מכרך שדרך מישך תתחרך : הקמת ב' וסי' איתי גברין יהודאין די מנית · והן לא ידיע להוא לך מלכא : והתיו ג' חד מל' וחס' לקראת צמא התיו מים · אספו כל חית השדה התיו לאכלה · באדין גבריא אלך היתיו קדם מלכא · כתרא מל' : תשמעון ו' וס' נמסר לע"ל בסיפרא בהאי סי' : והן ה' וסי' והן לא יאמינו לי · והן אצוה על חגב · והן חלמ' ופשר' · והן לא תסגדון בה שעתא · והן לא ידיע להוא לך · ב' מנהון ר"פ וסי' והן חלמא ופשר' · והן לא ידיע להוא לך מלכ' : וצלם ל' באדין נבוכדנצר התמלי חמה וכ' צלם וסימ' ואלו צלם חד שגיא צלמא דכן · נבוכד נצר מלכא עבד צלם · ואינון מן א"ב מן תרין א' וחד וא' וסי' נמסר במס' רבתא במערכת אות האל"ף

אנתה מלכא שמת טעם די כל אנש די ישמע קל
קרנא משרקיתא קיתרס שבכא פסנתרין
וסיפניא וכל זני זמרא יפל ויסגד לצלם דהבא :
ומן די לא יפל ויסגד יתרמא לגוא אתון נורא
יקדתא : איתי גברין יהודאין די מנית יתהון
על עבידת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו
גבריא אלך לא שמו עליך מלכא טעם לאלהיך
לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין :
באדין נבוכדנצר ברגז וחמא אמר
להיתיה לשדרך מישך ועבד נגו באדין גבריא
אלך היתיו קדם מלכא : ענה נבוכדנצר ואמר
להון הצדא שדרך מישך ועבד נגו לאלהי לא
איתיכון פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין
: כען הן איתיכון עתידין די בעדנא די תשמעון
קל קרנא משרוקיתא קיתרס שבכא פסנתרין
וסומפניה וכל זני זמרא תפלון ותסגדון לצלמא
די עבדת והן לא תסגדון בה שעתא תתרמון לגוא
אתון נורא יקדתא ומן הוא אלה די ישיזבנכון
מן ידי : ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין
למלכא נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנה
פתגם להתבותך : הן איתי אלהנא די אנחנא
פלחין יכל לשיזבותנא מן אתון נורא יקדתא
ומן ידך מלכא ישיזב : והן לא ידיע להוא לך
מלכא די לאלהיך לא איתנא פלחין ולצלם
דהבא די הקימת לא נסגד :
באדין נבוכדנצר התמלי חמא
וצלם אנפוהי אשתנו על שדרך מישך ועבד נגו
ענה ואמר למזא לאתונא חד שבעה על די חזה
למזיה : ולגברין גברי חיל די בחילה אמר לכפתה
לשדרך מישך ועבד נגו למרמא לאתון נורא
יקדתא : באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון
פטישיהון וכרבלתהון ולבשיהון ורמיו לגוא
אתון נורא יקדתא : כל קבל דנה מן די מלת
מלכא מחצפה ואתונא אזה יתירה גבריא אלך די
הסקו לשדרך מישך ועבד נגו קטל המון שביבא
די נורא : וגבריא אלך תלתהון שדרך מישך ועבד
נגו נפלו לגוא אתון נורא יקדתא מכפתין :
אדין נבוכדנצר מלכא
תוהו וקם בהתבהלה ענה ואמר להדברוהי הלא
גברין תלתא רמינא לגוא נורא מכפתין ענין
ואמרין למלכא יציבא מלכא : ענה ואמר הא
אנה חזה גברין ארבעה שרין מהלכין בגו נורא
וחבל לא איתי בהון ורוה די רביעיא דמה לבר
אלהין :
באדין קרב נבוכדנצר לתרע אתון נורא
יקדתא ענה ואמר שדרך מישך ועבד נגו
עבדוהי די אלהא עליא פקו ואתו באדין נפקין
שדרך מישך ועבד נגו מן גוא נורא :

בס"ד : הסקו חד מן מלין כתיב ו"ו בסוף תיבו' וחסרים יו"ד כל לישן ארמית וסי' סלקו קרבו התרחצו הסקו שלטו הרגשו הדקו הנפקו : לגוא סימן כל גוא לגוא בגוא יציבא ליציבא גובא לגובא שביבא מתיהבא כלהון כתיב א' בסוף וכל דהבא דכו' כב"ג כתיב ה' וסימ' ואף מאניא די בית · ואף מאני בית אלהא · וכה די עלך ועל אחך · וכל עשבא כתבא כתי' א' במ"ב כתי' ה' וסימ' די יקרא כתבה דנא · די כתבה דנה יקרין · כדבה ונבובה רבה כלהון כתיב ה' : באדין ה' בטעם בסיפרא וסימ' כפתו בסרבליהון · באדין קרב נבוכד נצר · מהנהך לך להדין ונבזביתך · באדין מלכא אמר והתיו לדניאל · באדין דריוש מלכא :

אבן עזרא

אנת · שמת · הודעת טעמך : לגו אתון · כבשן האש : איתי · יש : די מנית יתהון · כמו אשר מנה שר הסריסים והנה יש שאלה אין ספק כי דניאל הוא היה יותר נכבד וידענו שהוא לא השתחוה לצלם למה לא הזכירוהו הכשדים למלך ולפי דעתי כי פחדו להזכירו אחר שידעו שהמלך הקריב לפניו ניחוחי' כאשר יעשה לאלהיו ויפת בן עלי אמר כי היה אוהבו על כן לא הזכירוהו ואין צריך : באדין · להיתיה · כמו סובו אתיו רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כי הפועל יוצא : הצדא · שאלם האמת הוא ככה : כען · עתה הנה יש לכם עתידים חלק להם כבוד אולי לא יהרגם בעבור כבוד דניאל : ענו · לא חשחין · לא צריכין אנו להשיבך כי אלהינו שאנחנו עובדים כמו פולח ובוקע בארץ יכול להצילנו מכבשן האש גם מידך אם רצה והנה אם לא יציל ידוע יהיה לך : באדין · אנפוהי · אפו : למזא · להוסיף מוקד כמו מזי רעב : ולגברין גברי חיל · שהם בצבאותיו : לכפתא · לקשור : באדין · בסרבליהון · הם השמלה העליונה ומנהג האומות לשרוף האנשים במלבושיהם שאינם שוין כלום : וכרבלתהון · כמו ודוד מכרבל במעיל בוץ · ופטשיהון · חלוקין או מכנסים · ולבושיהון שאר בגדים : כל : מהחצפא · במהירות : די הסיקו · כמו והשיקו שבע שנים : שביבא · כמו לא יגה שביב אשו : אדין · להדברוהי · כמו בתוך הדברו : שריין · מותרין : וחבל · השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך : ורויה די רביעאה · ותואר הרביעי · כבן אלהי' כמו מה ברי ומה בר בטני : באדין · לתרע · לשער וכמוהו תרעתים סוכתים : פוקו · צאו : ואתו · ובואו כמו סובו אתיו : ומתכנשין

רבינו סעדיה גאון

שמת טעם · שמת טעם וגזירה כמו מטעם המלך וגדוליו : ומן די לא יפל · מי שלא יפול וישתחוה : איתי גוברין יהודאין · יש אנשים יהודי' ולמה קרא שמם יהודים לפי שכפרו בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי מרדכי כפר בע"ז של המן ונקרא יהודי שנ' איש יהודי בתיה כפרה בע"ז ונקרא יהודית שנ' ואשתו היהודיה : די מנית יתהון · שמנית אותם ושמת עליהם שרי אלפים מתרגמינן ותמני עליהון : על עבידת מדינת בבל · על מלאכת מדינת בבל לתקן השווקים והדרכים והחומות וכל דרכי העיר : לא שמו עלך מלכא טעם · כלומר אינם חוששים על דבריך : להיתיה · להביא : אלך · אלה : היתיו · הובאו : הצדא · בודאי : לא חשחין אנחנא · אין אנו חוששין אין אנו צריכין להשיבך על זה הדבר : הא איתי אלהנא · הנה יש אלהינו · והן לא ידיע להוי לך מלכא ואם לא יציל אותנו אעפ"כ ידוע יהיה לך המלך שאנו לא נעבוד ולא נשתחוה לטעותך אלא נמסור נפשינו לשריפה כשאנו קל וחומר בעצמנו מן הצפרדעי' ומה צפרדעים שלא נצטוו על קדושת השם ואפילו הכי מסרו עצמם לשריפ' לתוך כבשן האש שנ' בהם ובתנוריך ובמשארותיך אימתי התנור חם בזמן שהמשארות מצויות ללוש בעבור הבורא לקדם שמו במצרים לעיני פרעה אנו על אחת כמה וכמה שנמסור נפשינו לשריפת אש לקדם שמו בבבל לעיני נבוכד נצר : התמלי חימה · נתמלא חמה ודמות פניו נשתנה : ואמר למיזא · אמר להסיק לכבשן שבעתים ממה שראוי להסיקו כמו יזה גוים ישרוף גוים : ולגברין · ולאנשים אנשי חיל אשר בחוזקה ובגבורה : לכפתה · לאסור לאסורך מתרגמי' לכפתה יתך : מהחצפא · דבר המלך יצא בחוצפה ובתוקף : אזה יתירא · הוסק ביותר : סרבליהון · המנעלים ויש אומרים בתי שוקים שלהן : פטשיהון · המכנסים שבירכותיהן : כרבלתהון · אלו הקסידין שבראשן כמין כובעי' וי"א כרבלתהון הן הטליתות המעוטפי' בהן : ולבושיהון · שאר בגדיה · פ"א סרבליהון מקטורין שלהן שעל בלאות שלהן כלומר שר בליהון כמו בלאות הם בגדי תמיד · פטשיהון הם המעילים שעליהן · כרבלתהון הם החלוקים שלהן : ורמיו · והשליכו אותם : די הסיקו · אשר הוציאו לשריפה · קטיל המון · הרג אותם · שביב האש כמו שביב אשו : תלתיהון · שלשתם : מכפתין · אסורין : תוה · חרד ויחרד מתרגמינן ותוה : בהתבהלה · במהירות : להדברוהי · לשריו ומנהיגיו וינהג את־גמיכן ודבר : יציבא · נכון : גוברין ארבעה · והלא לא היו אלא שלשה אלא גבריאל המלאך שהוא של ברד בא וכיבן את האש של כבשן : שרין · מותרין ויפתח הנמלים מת־גמיכן ושרא : וחבל · כמו מום וחבלה כדתנן החובל בחבירו : ורוה · ותואר כמו יפת תואר ספירת ריוו : לבר אלהין · למלאך אלהים כמו ויראו בני האלהים וי"א לבר אלהין לבריות ונקיות מלאך : והדברי

וריח ה' וסימ' וריחו לו כלבנון. וריח שלמותיך כריח. וריח אפך כתפוחים. וריח שמניך מכל בשמים. וריח נור לא עדת בהון: נגוא ל' כתיב א' ומני שים טעם די כל עם
אמה. והוא חד מן י"ב דכתי' א' בסוף תיבותא ולא קרי' וסימני' רפוא למטה בנימן פלטי. ההלכוא ויהי כהוציאם את המלכים. הקליא ויאמר ישי לדוד בנו. אבוא אשר
אמר אליהם זאת. רצוא והחיות רצוא ושוב. ואתיקהא ומדד ארך הבנין אשר על. נקיא מצרים לשממה תהיה. נקיא ויקראו אל יי' ויאמרו אנה יי' אל נא נאבדה.
נגוא ומני שים טעם די כל עם אמה. ושציא ביתה דנה עד יום. יפוא ויתנו הכסף לחצבים. ארעא וכתרך תקום מלכו אחרי: יבהלנני ג' וסימ' חלם חזית וידחלנני.

ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי
מלכא חזין לגבריא אלך די לא שלט נורא
בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך וסרבליהון
לא שנו וריח נור לא עדת בהון: ענה נבוכדנצר
ואמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו די
שלח מלאכה ושיזב לעבדוהי די התרחצו עלוהי
ומלת מלכא שניו ויהבו גשמיהון די לא יפלחון
ולא יסגדון לכל אלה להן לאלההון: ומני
שים טעם די כל עם אמה ולשן די יאמר שלה על
אלההון די שדרך מישך ועבד נגוא הדמין
יתעבד וביתה נולי ישתוה כל קבל די לא איתי
אלה אחרן די יכל להצלה כדנה: באדין
מלכא הצלח לשדרך מישך ועבד נגו במדינת
בבל: נבוכדנצר מלכא
לכל עממיא אמיא ולשניא די דארין בכל ארעא
שלמכון ישגא: אתיא ותמהיא די עבד עמי
אלהא עליא שפר קדמי להחויה: אתוהי כמה
רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותה מלכות
עלם ושלטנה עם דר ודר: אנה נבוכד נצר שלה
הוית בביתי ורענן בהיכלי: חלם חזית וידחלנני
והרהרין על משכבי וחזוי ראשי יבהלנני: ומני
שים טעם להנעלה קדמי לכל חכימי בבל די פשר
חלמא יהודענני: באדין עללין חרטמיא אשפיא
כשדיא וגזריא וחלמא אמר אנה קדמיהון ופשרה
לא מהודעין לי: ועד אחרין על קדמי דניאל די
שמה בלטשאצר כשם אלהי ודי רוח אלהין
קדישין בה וחלמא קדמוהי אמרת: בלטשאצר
רב חרטמיא די אנה ידעת די רוח אלהין קדישין
בך וכל רז לא אנס לך חזוי חלמי די חזית ופשרה
אמר: וחזוי ראשי על משכבי חזה הוית ואלו אילן
בגוא ארעא ורומה שגיא: רבה אילנא ותקף ורומה
ימטא לשמיא וחזותה לסוף כל ארעא: עפיה
שפיר ואנבה שגיא ומזון לכלא בה תחתוהי תטלל
חיות ברא ובענפוהי ידרון צפרי שמיא ומנה יתזין
כל בשרא: חזה הוית בחזוי ראשי על משכבי
ואלו עיר וקדיש מן שמיא נחת: קרא בחיל וכן
אמר גדו אילנא וקצצו ענפוהי אתרו עפיה ובדרו
אנבה תנד חיותא מן תחתוהי וצפריא מן ענפוהי:

אתכרית רוחי אנה דניאל. עד כה סופא די מלתא: עללין חד מן ד' נסבין יתיר ל"ב וסימ' כאדין עללין חרטמיא אשפיא. אדין עללין כל חכימי. עללת מלכתא לקבל מלי
מלכא. ולהלחם ויאמ' המלך אל ציבא. וחד חלוף חי ובניהו בן יהוידע בן איש חי דשמואל: כשום ל' כתי' כ"ף די שמיה בלטשאצר. כשם אלהי וחד בשם והתנבי חגי ואינון
מן א"ב מן חד חד חד ב"ית וחד כ"ף ברישי' וסימ' נמסר במסור' רבתא במערכת אות הב"ית בסד: ראשי ד' וסימ' חלם חזית וידחלנני. וחזוי ראשי על משכבי חזה הוית בחזוי
ראשי. אתכרית רוחי אנה דניאל: ומזון ג' וסימ' ולאביו שלח כזאת. ומזון לכלא ביה. וחבירו:

רבינו סעדיה גאון

והדברי מלכא. שרים מכהני המלך: לגובריא אילך. לאנשים האלה: בגשמהון. בגופם כמו גשמיה יצטבע: לא התחרך. לא נשרף ואינה שריפה מתם בכל הראש אלא אפילו לא עשתה חרכים וקרחים בראש כאן וכאן ומחלוקתו מכיון מן החרכים ולמיתת דבר חרך הוא יוקד: לא עדת בהון. כמו לא עדה עליו אחל לשון הסרה ומדמיון המלה יאכל עד כלומר לא אכלה ובזה בהן והוא פשרון לא עלת לא ערית כלומר לא הגיעה ויתכן להמיר שדית עם עלת כי כן כמיר על מדבא עד מידבא: די התרחיצו. אשר בטחו אשר יבטח מתרגמי' דמתרחיץ: ומלת מלכא שניו. ודבר המלך שינו ומסרו גופם לשריפה לבלתי עבוד והשתחות לכל אלוה זולתי לאלהיהם: שלו. דבר מבוער והוא לשון שגגה מתרגמי' שלותא: הדמין. נתחים: נולי. הוא מקום מופקר ומכוול למוצאות ולאשפה: הצלח. הצליח. אז שלח איגרות וכתב כן נבוכד מלכא לכל עממיא וגו': שפר קדמי להחויא. נאה לי להגיד: מלכותיה מלכות עלם ושולטניה עם דר ודר. עם דור המבול ודור הפלגה והמצריים וכל דור ודור: שלה. כמו שליו: וידחלינני. לפי שראה אילן בחלומו וחתכוהו ועל כן פחד מאד: והרהורין על משכבי. לפי שהיה מחשב בלבו שאין כמוהו לא מלך ולא חכם והראוהו שהוא טיפש ושוטה: להנעלה. להביא: גזריא. הם הגוזרים מה שמצוה המלך: ועד אחרין. ואחר כן במעט רגע: די רוח אלהין קדישין. אשר רוח נבואה כמלאכים הקדושים בו: וכל רז לא אנס לך. כל סתום אינו ספק לך כמו לא יאניסו. פ"א וכל רז לא אנס לך וכל רז וסתום אינו מבעד לך כלומר אין אתה מבטער לפי שאתה נביא מובהק אנס כמו כסיסין: חזוי חלמי. החלום אומר אני ופתרונו אמור אתה: ואלו אילן בגו ארעא. והנה אילן בארץ ישראל בטבור הארץ במתיכת העולם: ימטא לשמיא. על שאמר בלבו אעלה על במתי עב: וחזותיה. ומראהו: עפיה שפיר. כמו מבין עפאים יתנו קול כלומר ענפיו הם השלטונים שלו יפים: ואיבביה. פירותיו מפרי הארץ מתרגמינן מאיבא דארעא הם שאר העם. ד"א וחזותיה לסוף כל ארעא הם הלגיונות שלו שמכסין כל הארץ: ומזון לכלא ביה. שהכל מתפרנסין מתחת ידו: תטליל חיות ברא. העמים שכחובה לארץ שדומין לחית השדה: ובפרי שמיא. הם ישראל שדומין לעוף השמים: יתזין. לשון מזון ועל דעתי מאחר שאמר ומזון לכלא ביה מה צורך לומר ומיניה יתזין כל בישרא אלא ממנו מסיקין ודולקין ואופין כל בני בשר כמו למזא לאתונא: ואלו עיר וקדיש. והנה בת קול מתעוררת מן הקדש מן האויר ויורדת לקצץ האילן. פ"א עיר וקדים מלאך אכזר וקדוש עיר מחריב וכן ערו: קרא בחיל. ואותו מלאך היה קורא בכחו ואומר גודו אילנא קצצו האילן כמו ויתגודדו כמשפטם גדו אילנא הוא המלך: וקיצו ענפוהי. הענפים הם גדולי מלכותו: אתרו עפיה. כמו ימרטו ראשו מתרגמי' יתר שער רישיה כי ישל זיתך מתרגמינן ארי יתרון זיתך. עפיה הם הענפים הקטנים והם שרי הארץ ואמרו אכסי לבב ענפוהי הם ענפים ממש עפיה הם העלים ומבין עפאים יתנו קול מבין עלים שבאילנות: ובדרו איבביה: ויפץ מתרגמינן ובדר כפנו פירותיו הם הסוחרים: תנוד מתחותוהי. תנוד תטלטל מתחת מלכותו וגלות כל הגוים הדומים לחית השדה: וציפרי שמיא. הם גליות ישראל ויהודה ממנו מתפזרין: גרס

אבן עזרא

ומתכנשין. והדברי מלכא. יועציו שהן נוהגין עמו: בגשמיהון. גופותם כמו ונשם יגדל: וריח נור. ריח אש לא עבר עליהם כמו מעדה בגד ביום קרה: לא התחרך. כמו לא יחרוך רמיה צידו והזכיר הכבד העליון ואין צריך להזכיר האחרים: ענה. שלח מלאכיה. הוא הרביעי כמו חונה מלאך יי' סביב ליראיו וככה וישלח מלאך ויוציאנו ממצרי' ומלאך פניו הושיעם המלאך הגואל ויסע מלאך האלהים ושר אבאר לך זה באר היטב: ומני. שלו. כמו שגגה וכמוהו על השל: כל. להצלה כדנה. כאלהים הזה: באדין. הצלח. מגזרת הצלחה וכמוהו ודניאל הצלח: נבוכד נצר מלכא. עתה יחל לספור אגרת שכתב נבוכד נצר לכל העמים הדרין בכל ארץ מלכותו ובתחלת הכתב שלמכון ישגא ירבה כמו הן אל שגיא: אתיא. אותות: ותמהיא. מופתים שיתמה אדם מהם שלא ראו כמותן: אלהא עילאה. עליון על כל אלהים: שפר קדמי להחויה. כמו הנותן אמרי שפר: אתוהי. רברבין. גדולים וזה הכפל כמו גלגל: אנה. שלה. כמו שלו הייתי: חלם. וידחלינני. הפחידני: והרהורין. הרהור הלב ואין ריע לו: וחזוי ראשי. כי העינים הם בראש או בעבור היות החזיון במוח: ומני. יספר כל המעשה שעבר וככה ככה בעבור כבוד דניאל שכת' המלך ככה לכל מדינות מלכותו ותפארת גדולה היתה לישראל: באדין עלין. באין היו לפניו. אמר אנה ולא אמר אמרית כי גם הוא נכון בלשון וכמוהו אני הגבר ראה ונשאר אני כי אומלל אני כי הוא פתח: ועד אחרין. אחרון ואם בו רוח אלהין קדישין הוא קדוש: בלטשאצר: לא אנס. לא יכבחך וכמוהו אין אונס כמו מכבח מכריח: וחזוי. אילן. עץ בתוך הארמה: רבה. גדל: ימטא. יגיע: וחזותיה. שעיפיו וכמוהו קרן חזות שיש לו כדמות סעיפים: עפיה. אמר יפת ענפיו וכמוהו מבין עפאים יתנו קול גם הוא פירש וחזותיה עביו וככה קרן חזות ויש אומרים כי עפיה עליו: ואנביה. ופריו: תטלל. כדמות צל: ובענפוהי. ענפיו: צפרי. עוף: יתזין. מגזרת מזון: עיר. מלאך ורבי משה אמר שאיננו גוף והוא ער תמיד ולא יישן: נחית. ירד וכמוהו נחית גדודיה: קרא בחיל. בכח: וקציצו. כרותו: אתרו. הפילו: בדרו. הפיצו או השחיתו: תנוד. תנע ונד: גרס

דניאל

ובטל ב' ובענין וסימ' ברם עקר שרשוהי ר"פ · ודי חזה מלכא עיר וקדיש נחת : סימן קדמ' על דברת די פשרא · תנינא עד דברת די ינדעון חייא די שליט : פשרא ב' כתי' א' וסים
דנא חלמא חזית אנה מלכא · אדין דניאל : אמר ג' קמצין בסיפ' וסימ' אמר חלמא לעבדיך ופשרא נחוא · די חזית ופשרה אמר · ואנת בלטשאצר פשרה אמר : להודעותני ד'
מל בליש וסי' הן לא תהודעונני חלמא · לא יכלין פשרא להודעותני ואנת כהל · כען הן תכול כתבא למקר' · שאלנא להום להודעותך די נכתו' : להודעותני ג' כ' מל וא' חס וסי'
כ' מל דלעיל · וא' חס' וכען הנעלו קדמי : ומזון לכלא ביה חד מן י"א מלין בשעבא פי' האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח כמ"א מקומות שישרתנה מאילא וסימ' נמס' לעיל כסימ'

ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו ובאסור די־
פרזל ונחש בדתאא די ברא ובטל שמיא יצטבע
ועם־חיותא חלקה בעשב ארעא: לבבה מן־
אנושא ישנון ולבב חיוא יתיהב לה ושבעה עדנין
יחלפון עלוהי: בגזרת עירין פתגמא ומאמר
קדישין שאלתא עד־דברת די ינדעון חייא די־
שליט עליא במלכות אנושא ולמן־די יצבא יתננה
ושפל אנשים יקים עליה: דנה חלמא חזית אנה
מלכא נבוכדנצר ואנתה בלטשאצר פשרא אמר
כל־קבל די כל־חכימי מלכותי לא־יכלין פשרא
להודעותני ואנתה כהל די רוח־אלהין קדישין בך:
אדין דניאל די־שמה בלטשאצר אשתומם
כשעה חדה ורעינהי יבהלנה ענה מלכא ואמר
בלטשאצר חלמא ופשרא אל־יבהלך ענה
בלטשאצר ואמר מראי חלמא לשנאיך ופשרה
לעריך: אילנא די חזית די רבה ותקף ורומה
ימטא לשמיא וחזותה לכל־ארעא: ועפיה שפיר
ואנבה שגיא ומזון לכלא־בה תחתוהי תדור חיות
ברא ובענפוהי ישכנן צפרי שמיא: אנתה־הוא
מלכא די רבית ותקפת ורבותך רבת ומטת לשמיא
ושלטנך לסוף ארעא: ודי חזא מלכא עיר וקדיש
נחת מן־שמיא ואמר גדו אילנא וחבלוהי ברם
עקר שרשוהי בארעא שבקו ובאסור די־פרזל
ונחש בדתאא די ברא ובטל שמיא יצטבע ועם־
חיות ברא חלקה עד די־שבעה עדנין יחלפון
עלוהי: דנה פשרא מלכא וגזרת עליא היא די
מטת על־מראי מלכא: ולך טרדין מן־אנשא
ועם־חיות ברא להוה מדרך ועשבא כתורין לך
יטעמון ומטל שמיא לך מצבעין ושבעה עדנין
יחלפון עליך עד די־תנדע די־שליט עליא במלכות
אנשא ולמן־די יצבא יתננה: ודי אמרו למשבק
עקר שרשוהי די אילנא מלכותך לך קימה מן־די
תנדע די שלטן שמיא: להן מלכא מלכי ישפר
עליך וחטיך בצדקה פרק ועויתך במחן ענין הן ת
תהוה ארכה לשלותך: כלא מטא על־נבוכדנצר
מלכא: לקצת ירחין תרי־
עשר על־היכל מלכותא די בבל מהלך הוה: ענה
מלכא ואמר הלא דא־היא בבל רבתא די־אנה
בניתה לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי:
עוד מלתא בפם מלכא קל מן־שמיא נפל לך
אמרין נבוכדנצר מלכא מלכותה עדת מנך:
ומן־אנשא לך טרדין ועם־חיות ברא מדרך עשבא
כתורין לך יטעמון ושבעה עדנין יחלפון עליך
עד די־תנדע די־שליט עליא במלכות אנשא
ולמן־די יצבא יתננה: בה־שעתא מלתא
ספת על־נבוכדנצר ומן־אנשא טריד ועשבא
כתורין יאכל ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די
שערה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין:

בהאי ס' וכסדר פנחס : התהוה ג' כתי' ה' וסי' מלכו פל"ג תהוה · מן קצת מלכות תהוה תקיפ' · תהוה ארכ' לשלותך : כלא ג' וסי' מהדק וחשל כלא · כלא מטא על נבוכד נצר מלכא ·
לדריוש מלכא שלמא : מטא ג' חד כתי' א' וסי' כלא מטא · ועד עתיק יומין · וזמנא · קדמא כתיב א' : עדת ב' קמצין וסימ' וריח נור לא עדת · מלכותא עדת מנך · וכל קרי' פתח
עדת ישראל עדת יי' ואינון מן שיטה חלופין כל קריאה חדא מלה וכל ספר חלוף לה וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך חלף בס"ד : על נבוכד נצר ב' דסמי' וסימ' כלא מטא ·
בה שעתא מלתא ספת · ותרין אל נבוכד נצר וסימ' ביד אלעשה בן שפן · וירדפו חיל בשדים · ואינון חד כן ב' זוגין תרין אל ותרין על וסי' נמסר במסר' רבת' בערך אל בס"ד :

אבן עזרא

ברם. אך עיקר שרשו בארץ עזבו ויעמוד בין העשבים ובין הדשאים כמו אסור בנחשתים: ובטל יצטבע. ירוה: לבביה. לבו מלב אנוש ישנו: יחלפון. יעברו כמו הגשם חלף הלך לו: בגזירת. ככה גזרו שהם משרתי השם כאשר כוס ומאמר קדושים זאת והשאלה למה זה בעבור שידעו החיים כי העליון הוא השם שליט במלכות אנשים השפלה ולאשר ירצה יתננה ושפל אנשים יקים עלה: דנא. כך אמרתי לדניאל: אדין. אשתומם. השתומם שעה אחת: מרי. אדוני: לערך. כמו ויהי עריך וזה דרך מוסר עם המלך ויש אומרים כי לבו לשם ואין צורך כי נכון הוא כמשמעו: אילנא. אמר רבי ישועה כי וחזותיה מלשון חזה שהוא נראה וככה קרן חזות ואם כן איך יפרש ותעלנה חזות ארבע תחתיה: ועפיה. והפסוק אחריו אין צריך פירוש: דנא. הוא הפתרון כאשר אמר לך ופירוש מלכי עצתי וכמוהו וימלך לבי עלי: פרוק. גאל כמו ויפרקנו מצרינו: במחן ענין. לחון עניים: הן יהיה אריכות לשלותך או כמו ארוכה לשגגתך: כולא. הכל בא והגיע כן כתב בספר ואל תתמה שלא כתב עלי רק על נבוכד נצר כמו וישלח יי' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל והוא המספר וככה מה לך הוה גם ענה מלכא כאילו אמר עניתי וכן בפום מלכא: עדת. סרה ועברה מעליך אין לי דעת לדעת אלו השבעה עדנין מה הם אם ימים או שבועי' או חדשים או שנים ולהיותם ימי' או שבועים אין נכון בעבור שכתו' עד די שעריה כנשרין רבה והגאון אמר שהם חדשים ולפי דעתי שהם שנים כמו עדן ועדנין ופלג עדן ואל יעלה על לבך שנבוכד נצר שב בהמה זכר או נקבה כי אין כתוב רק שישכון עם החיות ויאכל עשב כמוהם וטעם ולבב חיות שתסור דעתו והיא דעת הבהמה והנה בסור חכמת הנשמה שב לבו כאשר כלב חיה והעד על כל זה שאמר באחרונ' עיני לשמיא נטלית ומנדעי יתוב עלי ואני ראיתי אחד מחבירינו כאמן רוח והגיד לי שהיה בא אחד שהיה סרדניא והנה ערל אחד יצא וברח מאבותיו כי סרה דעתו והשתגע והיה עם האיילים שנים רבות והוא הולך על רגליו וידיו כמוהם והנה הלך מלך האי לצוד בידה ולקח איילים רבים ונלקח הערל השוטה החשוב שהוא איל ובאו אבותיו והכירוהו ודברו אליו ולא ענה ונתנו לפניו לחם לאכול ויין לשתות ולא אבה ונתנו לו עשבים עם האיילים ואכל ובחצי הלילה ברח לאיילות השדה: ודי

רבינו סעדיה גאון

ברם עיקר שרשוהי. זו היא ושתי ואפילו הכי ובאסור די פרזל ונחש שכפתוה סריסי המלך והרגוה בברזל ובאסור בגביעות כמו אוסרי לגפן. ד"א ובמסמר בכלי נחשת וברזל: בדיתאה. בדשא השדה: יצטבע. יכובס כמו יכבס מתרגמינן יצבע : ועם חיותא חלקיה. שהיה חלקו עם חיות ובהמות והיו מרביצין אותו כדכתיב ושור בהמות יחיתן שנעשה נבוכד נצר חתן לבהמות ואוכל עשב כמוהם: טריד. טרוד: לבבה מן אנשא ישנון. שהוסר ממנו לב אנוש ונטפס לבו כבהמה: שבעה עדנין. שבע שנים: בגזירת עירין. מלאכי אף וחימה הקרושים שנגזרין מפי הקב"ה: עד דברת. למען: למן די יצבא. למי שירצה יחפוץ מתרגמינן יצבי: ושפל אנשי'. הוא נבוכד נצר שהוא קצר ושפל קומה. פ"א בגזירת המלאכים כל דבר ודבר. ובמאמר קדושי שמים שמואלין מן הקב"ה והוא גוזר והם מכריזים בעולם: אשתומם. שתק וכאלם כשעה אחת כמו שבעת ימים משמים בתוכם ותחשבתו הבהלתהו: מריחלמא לערך. לשונאך כמו ויהי עריך ומלאו פני תבל ערים וכך אמר דניאל מרי רבון כל העולמים החלום יחול על נבוכד נצר אויביך: די רבית ותקפת. אשר גדלת ותקפת: ורבותך רבת ומטת. וגדולתך גדלה והגיעה: ולך טרדין. מלאכי אף וחימה: ומטל שמיא לך מצבעין. שמפשיטין מעליך הבגדים שיצטבע גופך מטל השמים שתלך ערום ויחף והגשם והטל יורדין עליך: מן די תנדע. למען תדע ששולטין מן השמים ועל פי הבורא השולטנות: ושבעה עדנין. יש פותרין אותן לחדשים ומהן לשנים ומהן לשבועות: מלכי ישפר עלך. עצתי תיטב עליך איעצך מתרגמינן אימלכינך: וחטאך. מעשית בצדקה תפרה: ועויתך במחן ענין. ועונותיך תפרם בחנינות עניים: פ"א ועויתך במחן ענין ועונותיך במכות מרדות ובתענית במיחן כמו והפילו השופט והכהו לפניו והוא מלקות עניין הם עינוי צום ותענית כלומר במלקות ובתעניות יכופרו: הן תהוה ארכא לשלותך. תהיה תעלה וימים ארוכים לשלותך: ספת. הגיעה: ועשבא כתורין. אל תאמ' שהוא כעשה חמור או ערוד אלא כשתעה וכעס כמו כבהמה ומן הלכלוך והזיעה והצואה גדלו שערותיו כנוצה של נשרים וצפורניו כצפורני פרס ועזניה שדורסין בצפורניהן: כלא מטא. הוא בעצמו נבוכד נצר כתב באיגרתו כן כלומר הכל הגיע ובא עליו אלא לקצת ירחין תרי שר הוא כתבן באיגרת מספר באיגרת: ולעילא

מה עבדת חד מן ז׳ קמצ׳ דסמי׳ לח״ע וס׳ ומה חטאתי כי דלקת ׃ הכר מה עמדי וקח לך ׃ ויאמר חזאל כי מה עבדך הכלב ׃ ואמרתם על מה על כי העיר ׃ וכה חשחן אנהנא ׃ ויאמר לה מה עבדת ׃ כי מה חפצו בביתו ׃ וכל שאינן סמוכין לח״ית וע״ין דכו׳ במכ״ד מה בסגול וכל מה בסגול הבא אחריו כמתג או במשרת אות של אחריו רפויה כמו מה לי ולידידי אבל מה דארמית ודניאל ועזרא קמוצין ׃ בגוה ה׳ בליש׳ וסימ׳ תכבה נפשי מפני גוה ׃ כי השפילו ותאמר גוה ׃ וגוה כגבר יכסה ׃ שלף ויצא מגוה ׃ ודי מהלכין בגוה ׃ כל לישן ארמית דהבא קדים לכספא בכ״ד כספא קדים לדהבא וסימ׳ נמסר לע״ל בסיפרא סימן כ׳ ׃ נפקה נפקו כתיב נפקה קרי׳ בה שעתה נפקו אצבען והוא מן ח׳ מלין כתיב ו׳ בסוף

ולקצת יומיא אנה נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת ומנדעי עלי יתוב ולעליא ברכת ולחי עלמא שבחת והדרת די שלטנה שלטן עלם ומלכותה עם דר ודר ׃ וכל דארי ארעא כלה חשיבין וכמצביה עבד בחיל שמיא ודארי ארעא ולא איתי די ימחא בידה ויאמר לה מה עבדת ׃ בה זמנא מנדעי יתוב עלי וליקר מלכותי הדרי וזיוי יתוב עלי ולי הדברי ורברבני יבעון ועל מלכותי התקנת ורבו יתירה הוספת לי ׃ כען אנה נבוכדנצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעבדוהי קשוט וארחתה דין ודי מהלכין בגוה יכל להשפלה ׃

ח

בלשאצר מלכא עבד לחם רב לרברבנוהי אלף ולקבל אלפא חמרא שתה ׃ בלשאצר אמר בטעם חמרא להיתיה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר אבוהי מן היכלא די בירושלם וישתון בהון מלכא ורברבנוהי שגלתה ולחנתה ׃ באדין היתיו מאני דהבא די הנפקו מן היכלא די בית אלהא די בירושלם ואשתיו בהון מלכא ורברבנוהי שגלתה ולחנתה ׃ אשתיו חמרא ושבחו לאלהי דהבא וכספא נחשא פרזלא אעא ואבנא ׃ בה שעתה נפקו אצבען די יד אנש וכתבן לקבל נברשתא על גירא די כתל היכלא די מלכא ומלכא חזה פס ידא די כתבה ׃ אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעינהי יבהלונה וקטרי חרצה משתרין וארכבתה דא לדא נקשן ׃ קרא מלכא בחיל להעלה לאשפיא כשדיא וגזריא ענה מלכא ואמר לחכימי בבל די כל אנש די יקרה כתבה דנה ופשרה יחונני ארגונא ילבש והמונכא די דהבא על צוארה ותלתי במלכותא ישלט ׃ אדין עללין כל חכימי מלכא ולא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא ׃ אדין מלכא בלשאצר שגיא מתבהל וזיוהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין ׃ מלכתא לקבל מלי מלכא ורברבנוהי לבית משתיא עללת ענת מלכתא ואמרת מלכא לעלמין חיי אל יבהלוך רעיונך וזיויך אל ישתנו ׃ איתי גבר במלכותך די רוח אלהין קדישין בה וביומי אבוך נהירו ושכלתנו וחכמה כחכמת אלהין השתכחת בה ומלכא נבכדנצר אבוך רב חרטמין אשפין כשדאין גזרין הקימה אבוך מלכא ׃ כל קבל די רוח יתירא ומנדע ושכלתנו מפשר חלמין ואחוית אחידן ומשרא קטרין השתכחת בה בדניאל די מלכא שם שמה בלטשאצר כען דניאל יתקרי ופשרה יהחוה ׃

תיכות׳ וקרי׳ ה׳ וס׳ להשיבו ויקם אישה וילך׳ ׃ נפשו פרה למוד מדבר ׃ ואיו נביאיכם אשר נבאו ׃ וחיו ועל הנחל יעלה ׃ נפקו בהשעתה נפקו אצבען ׃ אתעקרו משתכל הוית בקרניא ׃ ונפלו ועל קרניא עשר די בראשה ׃ יתגרו ובניו יתגרו ואספו ׃ כתבה ב׳ בתי׳ ה׳ וסימ׳ קרא מלכא בחיל ׃ ובען העלו קדמי ׃ עללין חד מן ד׳ מלין יתיר למ״ד במצעות תיבו׳ וסימ׳ עללין באדין עללין חרטמיא ׃ עללין אדין עללין כל חכימי מלכא ׃ עללת מלכתא לקבל מלי מלכא ׃ ולהלחם ויאמר המלך אל ציבא ׃ וחד חלוף קרי׳ למ״ד ולא כתי׳ וסימ׳ חי ובניהו בן יהוידע בן איש חי דשמואל ׃ וחכמה כחכמת חד מן י״ח מלין דגש׳ בתר יה״וא בלא מבטל וסיב׳ כי גאה גאה ׃ ידמו כאבן ׃ י״ מי כמוך נאדר בקדש ׃ כל עצמותי תאמרנה יי׳ מי כמוך ׃ נלאתי כלכל ׃ ושמתי כדכד ׃ וחכמה כחכמת אלהין ׃ גדבריא דתבריא ׃ וב׳ צ׳ קומו צאו מן המקום דלוט ׃ קומו צאו מתוך עמי ׃ וד׳ למ״ד ויאמרו לו חכמיו ׃ ויאמרו לא כי ברחוב נלין ׃ ויאמרו לא כי מלך ׃ ויאמרו לו החרש דבני דן ׃ ועשית קערותיו לדשנו ׃ וד׳ יה קראתי יה ׃ יסר יסרני יה ׃ ויאמרו לא יראה יה ׃ אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ׃ כל עצמותי פלוגתא דבני אשר ובני נפתלי ׃

רבינו סעדיה גאון

ולעילאה ברכת ׃ ולעליון ברכתי כלומ׳ הצדיק עליו את הדין ׃ וכל דארי ארעא כלה חשיבין כלא היו כן חשובין ׃ ויש שפותרין כלא הוא הפירפור הנראה בעין זריחת השמש כאילו פורחין בו באוירו פירורין דקין כעפר והוא איכו דבר נתפש והולך לו ובטל עם השמש ואין בממשו כלום כן כל דיירי הארץ לפני הבורא ׃ וכמצבייה ׃ וכרצונו ׃ די ימחא בידיה ׃ שיבטל בידו ׃ ורבו ׃ וגדולה ׃ ודי מהלכין בגוה ׃ בגאוה ׃ יכיל להשפלה ׃ יגיד להם מדת השפלה כנגד מדת גאותם וימדו בעומר מתרגמינן וכלו בעומרא ויש שפותר יכלה וישפיל ועוד יוכל להשפיל ׃ לחם רב ׃ משתה גדול כמו לכו לחמו בלחמי ולמה גרע טי״ת מן בלשאצר ולא קרא אותו בלטשאצר משום ששלח יד בכלי בית יי׳ ופתרון בלשאצר בלש אוצר מחפש אוצר ויחפש מתרגמינן ובלש וכן כתוב באדין היתיו מאני דהבא אותו היום כלחם עם כורש ודריוש הכרי׳ על בבל ואז כבה וחזר בשמחת לבו ועשה סעוד׳ לשריו ולגבוריו וכנגד אלף איש היה שותה יין ואותו היום סוף שבעים שנה של גלות בבל ואז אמר בלבו מאחר שלא נגאלו עוד אינן נגאלין ואז צוה להביא כלי בית יי׳ ואמר בטעם היין שנשתכר כנגד אלף גיבוריו וצוה להביא כלי כסף וכלי זהב שהביא נבוכד נצר אביו מן ההיכל שבירושלם לשתות בהן יין המלך ושריו ׃ שגלתיה ׃ אשתו ששכב עמה כדכתיב ישגלנה וקרינן ישכבנה ואית דאמרי כלבתא שהיתה חביבה עליו כשגל כאשת משכב חיקו ׃ ולחנתיה ׃ ופילגשיו ולבני הפילגשים מתרגמינן ולבני לחינתא ׃ אשתיו ׃ שתו ׃ נפקא אצבען די אנש ׃ זה גבריאל שנקרא איש שנאמר והאיש גבריאל ׃ לקבל נברשתא ׃ נוכח החלון ׃ ד״א נברשתא כמו שסמיכו הילכי אמועשתה נברשת של זהב תרין אמוראין פליגי עלה חד אמר מנורתא וחד אמר קונכיתא תרגם עקילס לקבל נברשתא לקבל למפרס והיינו עששית ואית דאמרי לקבל נברשתא עששית הדולקת משכה לשכה ופתרון נברשתא נר בר שתא ׃ על גירא ׃ על הסיד כמו אבני גיר מנופצו׳ שהיה הסיד של גיר משוח על הקיר ומלובן כמשפט היכלי המלך ׃ זיוהי שנוהי ׃ זיוו ודמותו נשתנה ׃ וקטרי חרצה משתריין ׃ קשרי חליות שבמתניו נמתחו וקשרתם מתרגמינן ותקטורינון מתנים מתרגמי׳ חרצין שהיו חליות שבשדרה ושבמתנים מתפקפקין ממנו ׃ משתריין ׃ ויפתח מתרגמינן ופרא ׃ וארכובתיה דא לדא נקשן ׃ וברכיו זו לזו מקישין ומכין כי כן מנהג בני אדם בעת פחדם מכין ברך אל ברך ׃ ארכובתיה כמו מארכובה ולמעלה ׃ נקשן כמו ישתקשקון ברחובות ׃ ארגוונא ׃ ארגמן מלבוש מלכים ׃ והמניכא ׃ רביד הזהב מתרגמי׳ מניכא דדהבא ׃ ותלתא ׃ ושלישית במלכות ישלוט ׃ עללין ׃ נכנסין ׃ וזיוהי שניין ׃ מראיו משתנין ׃ משתבשין ׃ לשון שיבוש כמו שיבוש נייסות ואית דאמרי שיבושתא זה אמר בכה וזה אמר בכה ואין מתם כדבריהן ואית דאמרי מתבוישין שלא יכלו לפרש ׃ מלכתא ׃ אז באה המלכה כששמעה דברי המלך והשרים ונכנסה לבית המשתה ואמרה לו ׃ איתי גבר ׃ יש אדם במלכותך התחילה לספר בשבחו של דניאל ׃ רוח יתירא ׃ נבואה יתירה ׃ ואחוית אחידן ׃ והגדת דברי חידות ׃ ויש פותר אחידן לשון מסגר דברים נעלמים וסגורים ואת הדלת סגרו מתרגמינן וית דשא אחדו ׃ ומשרא קטרין ׃ מתיר דברים קשורים וסתומין ׃ אכת

אבן עזרא

ודי מהלכין בגוה ׃ גאוה כמו כי השפילו ותאמר גוה ׃ בלשצר ׃ עבד לחם רב ׃ עשה מאכל ׃ ולקבל אלפא ׃ כנגד שרים שף הפך משפט המלכים ׃ בלשצר ׃ בטעם חמרא ׃ זאת היתה עצת היין ששתה והשתכר ׃ שגלתיה ׃ כמו והשגל יושבת אצלו והיא הגברת המוכנת למשכב המלך וככה תשגלנה הוא המעשה ׃ ולחנתיה ׃ פלגשיו והנה שתים רעות עשה ששתו הכל בכלי הקדש ושבחו לאלהי זהב עץ ואבן ׃ בה שעתא ׃ נברשתא ׃ מנורה ׃ על גירא ׃ כאבני גיר והוא הסיד ׃ כותל היכלא ׃ כמו אחר כתלינו ׃ פס ידא ׃ חתיכת יד וככה יהי פסת בר גם כתונת פסים והכל כגזר מגזרת כי פשו אמוני׳ והנה ראו ידים בלא גוף ׃ וקטרי ׃ קשורי חלציו כמשמע היו מותרים ׃ נקשן ׃ כדמות משיקות אשה אל אחותה ׃ והמניכא ׃ רביד הזהב ׃ ותלתי ׃ ובשלישית המלכו׳ ישלט ׃ משתבשין ׃ כמשמעו כאדם לא ידע מה לעשות ׃ מלכתא ׃ יש אומרים אשת נבוכד נצר ׃ נהירו ׃ כמו ונהורא ׃ ואחוית אחידן ׃ מגיד חידות ומתיר קשורים ׃ אכת

וכען ב׳ ר״פ וס׳ הן על מלכא · וכען העלו קדמי חכימיא אשפיא : להודעותני ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וס׳ לא יכלין פשרא להודעותני ואנת כהל׳ · כען הן תכול כתבא למקרא · וכען והעלו קדמי חכימיא אשפיא · כתרא חס׳ ׳ מרים ב׳ כתר׳ לישני וס׳ כי מרי׳ הם על כן קרא שמה מרה · די הוה צבא הוה מרים : ויקרא ג׳ ב׳ כתי׳ א׳ חד כתי׳ ה׳ וס׳ ותקפא ויקרא יהב לנבוכד נצר · וחסנא ויקרא יהב · הנחת מן כרסא מלכות׳ ויקרה העדיו מנה · כתרא כתי׳ ה׳ : ואנת ב׳ ר״פ נסבין ו׳ ברישי׳ וס׳ ואנת ברה בלשאצר · ואנת עזרא בחכמת אלהך · ואינון חד מן י״ד זוגין מן כ״ב ר״פ נסבין ו׳ בריש תיבות׳ וסי׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הוי״ו בס״ף : כספא ודהבא כל לישן ארמי דהבא קדים לכספא כב״ד דקדי׳ כספא לדהבא וס״מ נמסר

באדין דניאל העל קדם מלכא ענה מלכא ואמר לדניאל אנתה הוא דניאל די מן בני גלותא די יהוד די היתי מלכא אבי מן יהוד : ושמעת עליך די רוח אלהין בך ונהירו ושכלתנו וחכמה יתירה השתכחת בך : וכען העלו קדמי חכימיא אשפיא די כתבה דנה יקרון ופשרה להודעתני ולא כהלין פשר מלתא להחויה : ואנה שמעת עליך די תוכל פשרין למפשר וקטרין למשרא כען הן תוכל כתבא למקרא ופשרה להודעותני ארגונא תלבש והמונכא די דהבא על צוארך ותלתא במלכותא תשלט : באדין ענה דניאל ואמר קדם מלכא מתנתך לך להוין ונבזביתך לאחרן הב ברם כתבא אקרא למלכא ופשרא אהודענה : אנתה מלכא אלהא עליא מלכותא ורבותא ויקרא והדרא יהב לנבכדנצר אבוך : ומן רבותא די יהב לה כל עממיא אמיא ולשניא הוו זאעין ודחלין מן קדמוהי די הוא צבא הוא קטל ודי הוא צבא הוא מחא ודי הוא צבא הוא מרים ודי הוא צבא הוא משפל : וכדי רם לבבה ורוחה תקפת להזדה הנחת מן כרסא מלכותה ויקרה העדיו מנה : ומן בני אנשא טריד ולבבה עם חיותא שוי ועם ערדיא מדורה עשבא כתורין יטעמונה ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די ידע די שליט אלהא עליא במלכות אנשא ולמן די יצבא יהקים עליה : ואנתה ברה בלשאצר לא השפלת לבבך כל קבל די כל דנה ידעת : ועל מרא שמיא התרוממת ולמאניא די ביתה היתיו קדמיך ואנתה ורברבניך שגלתך ולחנתך חמרא שתין בהון ולאלהי כספא ודהבא נחשא פרזלא אעא ואבנא די לא חזין ולא שמעין ולא ידעין שבחת ולאלהא די נשמתך בידה וכל ארחתך לה לא הדרת : באדין מן קדמוהי שליח פסא די ידא וכתבא דנה רשים : ודנה כתבא די רשים מנא מנא תקל ופרסין : דנה פשר מלתא מנא מנה אלהא מלכותך והשלמה : תקל תקילתא במאזניא והשתכחת חסיר : פרס פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס : באדין אמר בלשאצר והלבשו לדניאל ארגונא והמונכא די דהבא על צוארה והכרזו עלוהי די להוא שליט תלתא במלכותא : בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא כשדיא :

חצי הספר

לעיל בספרא סוף סימן ב׳ : כתבא כלהון כתיב א׳ בב״ב כתיב ה׳ וסימ׳ די יקרא כתבה דנא ופשרה · די כתבה דנה יקרון ופשרה להודעותני : והלבישו חד מן ו׳ חס׳ בליש׳ וס׳ המלבשכם שני עם · והלבשו לדניאל ארגונא · והלבשו את האיש · כתנות עור וילבשם · וילבשם כתנות · וילבשהו בגדים ומלאך י״י : סימן מן ריש ספרא עד בה בליליא קטל בלטשאצר בלטשאצר כתיב שי״ן קדים לאלף ומן בה בליליא עד סוף ספרא בלטאשצר בלאשצר כתיב אל״ף קדים לשי״ן :

אבן עזרא

אנת · הטעם שמע אתה המלך : זייעין · כמו ולא זע ממנו : להזדה · דרך זדון · וטעם וכל ארחתך ליה שאתה בידו והוא מוליכך למקום חפצו כמו רסן הסוס ביד הרכב ויפת אמר ובאחריתך תלך אליו על דרך והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה : רשים · רשם וכמוהו רשום בכתב : מנא · כל דבר שיסופר יחשב ועוד כי מלת פרסין שנים פרס האחד שהוא פריסת שבירת מלכותו וכריתותה ופרס השני מגזרת מדי ופרס על כן אמר ויהיבת למדי ופרס : קטיל · נהרג כמו יקטול עני ואביון : ודריוש · דע כי זה דריוש המדי איננו דריוש הפרסי שנבנה הבית בשנת שתים למלכותו והנה על דעת הקדמונים כאשר אפרש שטעה דניאל בחשבונו הנה אמרו בשנת שבע לקחה אסתר ונולד דריוש שהו׳ בנה בשנת שמונ׳ לאחשורש וכל מלכותו י״ד שנה והנה מלך והוא בן ו׳ שנים כי בשנת שתים למלכותו נבנה הבית והנה כתו׳ בן שבע שנים יהואש במלכו וקרוב מזה המספר יאשיהו המלך והנה כתוב על זה דריוש שהיה זקן במלכו על כשדים ס״ב שנה וידוע כי כורש תפש בבל כאשר כתו׳ בספר ישעיהו וכתוב כורש מלך בבל ואחריו מלך אחשורש ואחר אחשורש על דעת חכמינו מלך דריוש הפרסי שהוא בן אסתר על כן אע״פ שכתוב בשנת אחת לדריוש בן אחשורש מזרע מדי איננו זה אחשורש שלקח אסתר רק הוא אחר וככה היה אבי דריוש הזקן שהוא המלך הראשון ממלכי מדי ופרס שמלך על הכשדים כאשר נתפשה בבל ונפסקה מלכות כשדים בטרם מות בלשצר ואין צריך להאריך כי הדבר ברור הוא ואין ספק בו ובספרי מלכי פרס כי דריוש זה הזקן היה חותן כורש ושניהם תפשו בבל כי כורש היה מלך פרס וזה דריוש היה מלך מדי וכתוב הנני מעיר עליהם את מדי והנה כורש הניח חתנו על מלכות כשדים כי כורש המליכו כי כורש אמר כל ממלכות הארץ נתן לי השם בידי והנה בזמן אחד מלכו על כן בנפול כשדים עלו ישרא׳ מבבל עם זרובבל כאשר צוה כורש שהוא מלך הגדול על כן כתוב ויהי לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס ופירוש בשנת אחת לכורש שמלך על בבל שהיו שם ישראל כי מלך היה בתחילה על כן נקרא כורש מלך בבל : ספר

רבינו סעדיה גאון

אנת הוא דניאל · וכי לא היה מכירו אלא אמר לו יש בך כח לפרש המכתב הזה ולקרותו : מן יהוד · מארץ יהודה : השתכחת בך · נמצאת בך : ולא כהלין כתבא למיקרי · לא יכלו המכתב לקרות ולפתור : ונבזביתך · כמו ונבזבה כרתכן התם שבזבז כל נכסיו לשון הוצאה · ד״א ונבזביתך דורון שלך : אנת מלכא כך אמר לו אתה המלך בלשאצר תדע כי אל עליון מלוכה וגדולה וכבוד והדר נתן לנבוכד נצר אביך : די הוה צבי הוה קטיל · שקונס עליו מיתה : מחא · מחיה שמבטל ממנו דין מיתה : וכדי רם · וכאשר רם לבבו ורוחו נתאמצה ונתחזקה להזיד הורד מכסא מלכותו וכבוד הוסר ממנו : ערדיא · הם חמורים שבמדבר כמו מוסרות ערוד מי פתח ותכן כדי שיכיר בין חמור לערוד : מדריה · מדור וייטוב שלו : גשמה יצטבע · גופו יתכבס שיהיה הו״ך ערום ויחף : ולמן די יצבא · ולמי שירצה : יקים עלה · על המלוכה : לא הדרת · לא נתת הוד ושבח : שליח · נשתלח : פסא די ידא · פיסת היד היא הכף עם האצבעות כמו סוף היד כמו מפסי יד ועד עקבות רגל חתיכת יד כתונת הפסים שהיתה עשויה חתיכות חתיכות ציורים ומן המחלוקת הזה יפסר מי אפסים שמגיעין עד פס הרגל : ודנא כתבא די רשים · בכתב הקדם ולא יכלו חכמיו לקרותו ולא לפרשו וכך היה כתוב זה על גבי זה זה שיטה ראשונה ממתים ושניה כנקפי ושלישית אאלרן והטור מגיד מנא מנא תקל ופרסין וזה פתר מנא מנא מנא אלהים פעמים ימי מלכותך וראה והנה שלמה ושפיתה מלכות בבל כי כן כתוב והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד : פרס פריסת מלכותך · נחלקה מלכותך שכן קורין לחצי מנה פרס ועוד מפרכת פרסה מתרגמינן דקדיקת פרסתא כלומר חלוקת פרסה וכן גם זה פרס חלק והוא מן פרוסה שפורסין ומחלקין מן הלחם כיון ששמע כן אמר להלבים לדניאל ארגמן ולתת רביד זהב על צוארו להחניפו למען ילך ויתפלל ויבטל הגזירה אמר לו כבר נגזרה גזירה לפי שטעית בחשבונך שסמכת על הכתב לפי מלאת לבבל שבעים שנה כיצד שנה ראשונה שמלך נבוכד נצר כיבש ניכוה בשניה כיבש את יהויקים ומשם הותחלה הגולה של׳ ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין נשא אויל מרודך מלך בבל בשנת מלכו את ראש יהויכין מלך יהודה ויוצא אתו מבית הכלא שמונה קודם גלות יהויקים שקדם ומלך ול״ז שנה היה אחריכן הרי מ״ה שנה למלכו׳ נבוכד נצר לפי שהשנה הראשונה שכיבש נוה איננה מן המנין ואין אנו מונין לגלות בבל אלא משתים למלכותו שכיבש יהויקים ח׳ שנים קודם גלות יהויקים ול״ז הרי מ״ה כ״ג שנים של אויל מרודך הרי ס״ח וב׳ שנים של בלשאצר הרי שבעים שנה ואותו היום סוף שבעים שנה יצא ונלחם בלשאצר עם כורש ודריוש ונצחו גיבוריו וחזר בשמחה ועשה משתה לאלף גיבוריו ואמר בלבו כיון שהגיעו ע׳ שנה ולא נגאלו שוב אינן נגאלין וצוה להוציא כלי בית המקדש מן האוצר ושתה בהן הוא ואשתו וגיבוריו ופילגשיו ועל כן אמ׳ לו דניאל ועל מרא שמיא התרוממתה ולמאניא די ביתיה היתיו קדמך וכתוב בתריה ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא ומי הרגו סרים אחד שומר ראש המלך שכיון ששמע נבואות דניאל אמר בלבו בודאי זה האיש דניאל דבריו נכונים הם הלך והרג את המלך ולקח את ראשו ויצא מן העיר והוליכו לכורש ודריוש הצרים על בבל אז נתאמצו כורש ודריוש במלחמה על בבל ומסרה הקב״ה בידם כדברי ירמיהו לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד על בבל : ודריוש

אלין ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרים וסימ׳ די מרעע כל אלין תדיק ותרוע · תדיק ותסף כל אלין מלכותא · ועלא מנהון סרכין תלתא די דניאל חד מנהון · אדין סרכיא ואחשדרפניא
אלין הרגשו · אלין חיותא רברבתא : שלו ו׳ וסי׳ מדוע דרך רשעים צלחה · הו צריה לראש · די יאמר שלה על אלההון כן כתיב · וכל שלו ושחיתה לא השכחת עלוהי ·
ההדרין הוו שלו למעבד · יום ביום די לא שלו : אדין ט׳ בטעם ר״פ וסימ׳ נפל על אנפוהי · שגיא מתכהל · די לא נהשכח לדניאל דנה · סרכיא ואחשדרפניא אלין · הרגישו
על מלכא · הרגישו והשכחו לדניאל · קריבו ואמרין קדם מלכא · ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל · אזל מלכא להיכליה · אדין תתני פחת עבר נהרה : ברכוהי ל׳ רפי סימן

ודריוש מדיא קבל מלכותא כבר שנין שתין ותרתין: שפר קדם דריוש והקים על מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין די להון בכל מלכותא: ועלא מנהון סרכין תלתה די דניאל חד מנהון די להון אחשדרפניא אלין יהבין להון טעמא ומלכא לא להוא נזק: אדין דניאל דנה הוא מתנצח על סרכיא ואחשדרפניא כל קבל די רוח יתירא בה ומלכא עשית להקמותה על כל מלכותא:

אדין סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עלה להשכחה לדניאל מצד מלכותא וכל עלה ושחיתה לא יכלין להשכחה כל קבל די מהימן הוא וכל שלו ושחיתה לא השתכחת עלוהי: אדין גבריא אלך אמרין די לא נהשכח לדניאל דנה כל עלא להן השכחנא עלוהי בדת אלהה: אדין סרכיא ואחשדרפניא אלן הרגשו על מלכא וכן אמרין לה דריוש מלכא לעלמין חיי: אתיעטו כל סרכי מלכותא סגניא ואחשדרפניא הדבריא ופחותא לקימה קים מלכא ולתקפה אסר די כל די יבעה בעו מן כל אלה ואנש עד יומין תלתין להן מנך מלכא יתרמא לגב אריותא: כען מלכא תקים אסרא ותרשם כתבא די לא להשניה כדת מדי ופרס די לא תעדא: כל קבל דנה מלכא דריוש רשם כתבא ואסרא: ודניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתה וכוין פתיחן לה בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה: אדין גבריא אלך הרגשו והשכחו לדניאל בעה ומתחנן קדם אלהה: באדין קרבו ואמרין קדם מלכא על אסר מלכא הלא אסר רשמת די כל אנש די יבעא מן כל אלה ואנש עד יומין תלתין להן מנך מלכא יתרמא לגוב אריותא ענה מלכא ואמר יציבא מלתא כדת מדי ופרס די לא תעדא: באדין ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל די מן בני גלותא די יהוד לא שם עליך מלכא טעם ועל אסרא די רשמת וזמנין תלתה ביומא בעא בעותה: אדין מלכא כדי מלתא שמע שגיא באש עלוהי ועל דניאל שם בל לשיזבותה ועד מעלי שמשא הוה משתדר להצלותה: באדין גבריא אלך הרגשו על מלכא ואמרין למלכא דע מלכא די דת למדי ופרס די כל אסר וקים די מלכא יהקים לא להשניה: באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ורמו לגבא די אריותא ענה מלכא ואמר לדניאל אלהך די אנתה פלח לה בתדירא הוא ישיזבנך:

כל לשון ברכים דגשים בכ״ב וסימ׳ הוה ברך על ברכוהי · כרעו על ברכיהם למים · וכל ברך שהוא לשון ברכים נפתח כולו ותגינה לעיל : ברך על ברכוהי יש ספרים בהו׳ ברך ונקד בריך ונמסר עליו ל׳ חסר · וי״ש ספרים שהוא ברך נקוד הבי״ת בקמ״ץ והג״ינה מלעיל ונמסר עליו ל׳ מלעיל · וי״ש ספרים שהוא מלרע והבי״ת קמ״ץ : קריבו י׳ חס׳ בליש וסי׳ נמס׳ בסדר ויקרא : באדין כל ר״פ דסיפ׳ באדין כב״ג אדין וסימ׳ נמס׳ בכמס׳ רבת׳ בערך אד בס״ד : כל ל׳ קמץ אדין מלכא כדי מלתא · והוא חד מן אבמן תרין תרין אתין דלוג ול׳ קמץ וס׳ בכמסר׳ רבה׳ :

רבינו סעדיה גאון

ודריוש מדיאה קביל מלכותא · אז הותחלה מלכות פרס ומדי ובטלה מלכות בבל : ועלא מנהון · למעלה מהן סוטרים שלשה אשר דניאל אחד מהם : טעמא · עצה : נזיק · נזוק : מתנצח · נוצח : על סרכיא · סוטרים מתרגמינן סרכיא : ומלכא עשית להקמותיה · והמלך מחשב להקימו על המלוכה לילך לעשות מלחמותיו והוא ישב בשקט : עשית · כמו ביום ההוא אבדו עשתונותיו : בעין עילה להשכחא · רוצין למצוא עילה לדניאל מצד המלכות : עילא ושחיתא · עלילה ומום כמו כי משחתם בהם מום בם כלומר מום דבר תואנה : שלו · פשע ושגגה ויש אומרים שלו ריטול כמו לא תשלה לא תתרשל : להן השכחנא עלוהי בדת אלהיה · כי אם נמצא עליו עלילה בדת אלהיה · פי׳ מצד מלכותא כלומר שיגזור המלך דבר והוא יבטל וימצא לנו עלילה : הרגישו על מלכא · כמו למה רגשו גוים לשון קיבוץ עם כמו בבית אלהים נהלך ברגש : אתיעטו · נתיעצו כמו עטה וטעם : לקיימא קיים מלכא · לקיים קיום המלך : אסר · כמו לאסור אסר על נפשו דבר שהוא מותר ונוהג בו איסור : די כל די יבעא בעו · שכל מי שיבקש רחמים ותפלה כמו דמתרגמינן אנת בעותך מן קדמי זו היא תפילה : יתרמי לגוב אריותא · יושלך בבור אריות : להן מינך מלכא · לפי שהיו אנשים במלכותו שמאמינים ומשתחוים ומתפללין לאדם : אסרא · יתקיים איסר : ותרשום כתבא · כמו הרשום בכתב אמת : די לא להשניא · שלא ישתנה : די לא תעדי · שלא תסור · ודניאל כשידע שבשבילו נרשם בא אל ביתו : וכוין · וחלונות פתוחות לו בעלייה שלו : נגד ירושלם · כדי שתהא תפלתו כשמעת שהיה מכוון את לבו נגד בית המקדש שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים : וזמנין תלתא · ושלש פעמים ביום שחרית וערבית ומנחה היה כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני אלהיו ושמא תאמר אותו היום התחיל ראה מה כתי׳ כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא כמו שהיה רגיל לעשות קודם לכן אז היו הולכים ואורבים סביבות בית דניאל ומצאו שם נערה ושאלוה מה עושה דניאל אמרה להם הוא כורע על ברכיו ומתפלל לאלהיו בעלייתו מיד הלכו ומצאוהו שנאמר אדין גבריא אילך הרגישו והשכחו לדניאל בעי ומתחנן קדם אלהה : יציבא · אמת : שם עליך מלכא טעם · כלומר נזר גזירה על גזירת המלך וביטל גזירת המלך מפני גזירתו והוא מתפלל שלש פעמים ביום : שגיא באש עלוהי · מאד הרע לו : ועל דניאל שם בל · שם לב בהפיכת דברים כמו כבש כשב וכמו שמלה שלמה וי״א שם תחבולות ופותרין בל בלילות דברים ופיום אמרים וי״א כח ושכם ר״א ועל דניאל שם בל לשזבותיה שם כופר ממון להצילו כמו שנאמר מנדה בלו והלך וגרסינן בנדרים אמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא דלא למיתן כגרא שנאמר ומנדה בלו והלך מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זו ארנונא כלומר על דניאל שם כופר ממון להצילו כמו שנאמר ואם כופר יושת עליו שרצה לפדותו בממון ולא יכול כך פירש רב מתתיהו הגאון ז״ל : הוה משתדר · מתעסק ונלחם ונאבק עם שריו כדי להצילו ויאבק מתרגמי׳ ואישתדל ר״ים מתחלף עם למ״ד כמו ואלו וארו ופתרון שניהם והנה : והיתיו · והביאו : ורמו · והשליכו : והיתית

אבן עזרא

שפר · בכל מלכותא · הטעם מלכות כשדים : ועלא · סרכין · גדולי׳ מהאחשדרפני׳ : נזיק · כמו בנזק המלך : אדין · מתנצח · כמו מנצח : עשית · חשב כמו עשתונותיו וככה עשתי עשרה כאשר פירשתי בספר המספר : אדין · בדת · מנהג וכן בלשון ישמעאל : הרגישו · התחברו כמו נהלך ברגש למה רגשו גוים : ולתקפה אסר · כמו וכל אסר אשר אסרה על נפשה : לגוב · לבור : די לא תעדא · חוק ולא יעבור : וכוין · חלונות וכן בלשון ישמעאל : נגד ירושלם · כמו שכתוב והתפללו אליך דרך ארצם : וזימנין תלתא · הם השלש תפילות שהעתיקו קדמונינו : בריך על ברכוהי · כמו ויברך על ברכיו : ומצלי · מתפלל וכן בלשון ישמעאל : באדין · לגוב אריותא · בור היה מלא אריות ושם משליכי׳ טרפם וכל מי שהיה בן מות : באש עלוהי · רע בעיניו : שם בל · לבו כמו בלשון ישמעאל בל לב להצילו ועד בא השמש : משתדר · אין לו חבר ופירושו כמו מחשב בכל יכולתו ומבקש עלילות : בעזקתיה

אלהו ב׳ וסימ׳ ועד אחרין על קדמי דניאל · אלהי שלח מלאכה וסגר ׃ כל ד׳ פשוטה בלישן ארמי קמץ בב״ר פתחין וסי׳ מכרך שדרך מישך תתחרד ׃ אילך כל ספרא אילך כמ״ה אילין וג׳ מנהון מ״ל וכ׳ חס׳ וסימ׳ נמסר לעיל ריש ס׳ ו׳ ׃ רמו ל׳ ואמר מלכא והיתיו · וחד ורמו באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ואינון מן מלין דחד ר״יש וחד ור״יש וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הרי״ש בס״ד ׃ סימן כל ספרא ר״פ ומן בכ״א מן וסי׳ מן קדמי שים טעם די בכל שלטן ׃ סופא ג׳ כתי׳ אלף וסימ׳ אלהא חיא וקים לעלמין ומלכותה · ושלטניה יהעדון להשמדה ולהובדה · עד כה סופא די מלתא אנא דניאל ׃ בשנת כלהו ר״פ ומצעות בשנה בב״ט ר״פ וחד מצעות פסוק ובשנת

והיתית אבן חדה ושמת על־פם גבא וחתמה מלכא
בעזקתה ובעזקת רברבנוהי די לא־תשנא צבו
בדניאל ׃ אדין אזל מלכא להיכלה ובת טות
ודחון לא־הנעל קדמוהי ושנתה נדת עלוהי ׃
באדין מלכא בשפרפרא יקום בנגהא ובהתבהלה
לגבא די־אריותא אזל ׃ וכמקרבה לגבא לדניאל
בקל עציב זעק ענה מלכא ואמר לדניאל דניאל
עבד אלהא חיא אלהך די אנתה פלח־לה בתדירא
היכל לשיזבותך מן־אריותא ׃ אדין דניאל עם־
מלכא מלל מלכא לעלמין חיי ׃ אלהי שלח
מלאכה וסגר פם אריותא ולא חבלוני כל־קבל די
קדמוהי זכו השתכחת לי ואף קדמיך מלכא חבולה
לא עבדת ׃ באדין מלכא שגיא טאב עלוהי
ולדניאל אמר להנסקה מן־גבא והסק דניאל מן־
גבא וכל־חבל לא־השתכח בה די הימן באלהה ׃
ואמר מלכא והיתיו גבריא אלך די־אכלו קרצוהי
די דניאל ולגב אריותא רמו אנון בניהון ונשיהון
ולא־מטו לארעית גבא עד די־שלטו בהון אריותא

וכל־גרמיהון הדקו ׃ באדין
דריוש מלכא כתב לכל־עממיא אמיא ולשניא די־
דארין בכל־ארעא שלמכון ישגא ׃ מן־קדמי
שים טעם די בכל־שלטן מלכותי להון זאעין
ודחלין מן־קדם אלהה די־דניאל די־הוא אלהא
חיא וקים לעלמין ומלכותה די־לא תתחבל
ושלטנה עד־סופא ׃ משיזב ומצל ועבד אתין
ותמהין בשמיא ובארעא די שיזב לדניאל מן־יד
אריותא ׃ ודניאל דנה הצלח במלכות דריוש
ובמלכות כורש פרסיא ׃

ז בשנת חדה לבלאשצר מלך בבל דניאל
חלם חזה וחזוי ראשה על־משכבה באדין חלמא
כתב ראש מלין אמר ׃ ענה דניאל ואמר חזה הוית
בחזוי עם־ליליא וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן
לימא רבא ׃ וארבע חיון רברבן סלקן מן־ימא
שנין דא מן־דא ׃ קדמיתא כאריה וגפין די־נשר
לה חזה הוית עד די־מריטו גפיה ונטילת מן־ארעא
ועל־רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה ׃

וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ס״ו ׃ כתב ג׳ וסימ׳ ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן · כי כתב אשר נכתב בשם המלך · באדין חלמא כתב ראש מלין אמר ׃ וארבע ב׳ ר״פ וסימ׳ וארבע כתפות אל ארבע · וארבע חיון רברבן · ואינון חד מן י״ד זוגין מן בב״ר ר״פ נסבין ו׳ ברש׳ וסימ׳ נמסר במסר׳ רבתא במערכת אות הו״ו בס״ד ׃ ולבב ה׳ וסימ׳ ולבב מצרים ימס בקרבו · וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער · ולבב נמהרים יבין דעת · ולבב חיוה יתיהב ליה ושבעה עדנין · ולבב אנש יהיב לה ׃

אבן עזרא

בעזקתה · בטבעתו ויש אומרים כי כן ויעזקהו ׃ ובת · לן ׃ טות · צם וכן בלשון ישמעאל ׃ ודחון · נגינות ושירות ׃ בשפרפרא · בעלות השחר ׃ עציב · מן עצבון ׃ בתדירא · תמיד ׃ חבולה · השחתה ׃ והוסק · כמו אסק שמים ׃ ולא מטו לארעית גובא · לא הגיעו לתחתית הבור ׃ גרמיהון · עצמותם חמור גרס ׃ ודניאל דנא הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה · והנה יורה כי לא חיה יותר כי זקן היה ושסבר הוא זרובבל ולא דניאל בשתי ראיות שאמר על זרובבל פחת יהודה ויהי לו לשסבר שמיה די פחה שמיה ורא׳ה אחרת גדולה וחזקה מזאת שאמר זכריה ידי זרובבל יסדו הבית הזה וככה כתוב בספר עזרא וגם כתוב אדין ששבצר דך אתא יהב אשיא די בית אלהא די בירושלם ׃ בשנת חדא לבלשצר · עתה אחל לפרש הכבואות ׃ ריש מלין אמר · אמר יפת ראשי דברים דבר ולא כל דברים ולפי דעתי ככה ראשית דברי דניאל ׃ ענה · עם ליליא · בחזון הלילה ׃ וארו · כמו ואלו ויש אומרים כי כמוהו וירע אלמנותיו שהוא ארמנותיו ׃ מגיחן · כמו יגיח ירדן ׃ לימא רבא · לים הגדול ׃ וארבע חיות גדולות עולות מן הים שונות זאת מזאת ׃ קדמיתא · הראשונה כאריה וכנפי נשר לה ורואה הייתי ומרטו כנפיה ונשאה מן הארץ ועל רגלים כאדם הוקמה ולב אדם נתן לה ׃ וארו

רבינו סעדיה גאון

והיתית · והובאה ׃ ושמת · והושמה על פי הבור ׃ וחתמה מלכא בעזקתיה · וחתמה המלך בטבעתו שכן קורין לחותם סיתומא ולמה כסו הבור באבן וחתמוה בטבעת המלך ובטבעות שריו שאם היה הבור פתוח היו זורקין עליו לוכיות וחצים אותן שסוכאין אותו ואומרים כי האריות הרגוהו ׃ די לא תשנא צבו בדניאל · שלא תשתנה תאותם וחפצם בדניאל כלומר שאם לא יהרגוהו האריות בבור יהרגוהו הם ׃ ובת טות · לן בלא אכילה ושתייה וילן מתרגמינן ובת ׃ טות פי׳ אדם שלא אכל בערב כדאמרינן כל חלמא בלא טות וגם בלשון ערבי מי שלא אוכל בערב אומרים עלין טווה אל ברא פ״א ובת טות ואשה בתולה ׃ ודחון · ומזמרין בכינורות ובנבלים לא נכנסו לפניו כי כן היה משפט חוקו להביא לפניו נערות בתולות ומשחקות לפניו ודחון כמו וחדון תיבה הפוכה ׃ בשפרפרא · בשחר כמו ברוחו שמים שפרה ׃ בנגהא · בטרם יאיר היום כמו שאמרו חכמים באורתא דתליסר נגהי ארביסר וכמו נגה ליה יומא ׃ בקל עציב · בקול עצב ושפל ׃ אלהי שלח מלאכיה · אריה דבי עילאי הוא אריה של כסא הכבוד היה שואג ואומר הסיתרו אריות שלא תזיקו לאריה בן גור אריה ואמכם כי דבקו פיהם ולתאותם יחדו בלי פירוד מאימת אריה השואג וסגר פיות האריות ולא השחיתוני ואף אחרת גדולה מזו הפליא עמי אשר הביא חבקוק הנביא מארץ יהוד׳ וארוחות פועלי שדהו עמו יחדו והביאו אלי ואכלנו ושתינו יחד והללנו שם הבורא ואז הלך לדרכו על יד המלאך שהביאו והכניחי כאשר אדוני רואה ׃ זכו השתכחת לי · זכות נמצאת לי ׃ חבולה לא עבדית · כלום פשע והשחתה לא עשיתי כי פחת עמך מתרגמינן ארי חבילו עמך ׃ טאיב עלוהי · הטיב עליו ׃ להנסקה · להוציא ולעלות ׃ חבל · מום ׃ די המין באלהיה · שהאמין באלהיה ׃ אכלו קרצוהי · הלשינוהו שכל מי שמלשין חבירו ראוי לו כאילו אוכל בשרו · ד״א אכלו קרצוהי הלשינוהו שכל מי שמלשין את חבירו כאילו הורגו ושוחטו דתרגם קרצו ומירין אחר שחיטה עליהו ואמרו חכמים ליסטה ביטא תלתא קטלא ׃ לארעית גובה · לקרקעית הבור ׃ גרמיהון הדיקו · ועצמותם כתתו הדק ׃ מן קדמי שים טעם · מלפני נגזרה גזירה ׃ זייעין ודחלין · יראים ופוחדים כמו כזרעתו ׃ משיזיב · שהציל לחנניה מישאל ועזריה מכבשן האש ומציל שהציל לדניאל מגוב אריות ׃ אתין ותמהין · אותות ומופתים ׃ בשנת חדא לבלשאצר · זה החזון ראה דניאל בבבל בשנה הראשונה לבלשאצר וכתב מוקדם ומאוחר בספר ׃ באדין חלמא · בכן החלום היה כתוב וראש דבריו אומרין · זה פירושו דניאל ראה חלום ומראה ראשו על משכבו אז החלום ראשית דבריו ועכה ואמר דניאל רואה הייתי במראות הלילה והנה ארבע רוחות השמים מקיפין לים הגדול וי״א מגיחן כלוחמים כמו לאגחא קרבא וי״א נוסעין והולכין כמו בגיחו מרחם יצא וי״א כמו ותגח בנהרותיך יגיח ירדן אל פיהו לשון שאיבת מים ומלאוי מים לשתות ליבם ולמעט כלומר מתבלבלין בים הגדול למען ישאו הרוחות עבים אל הים וישאבוהו העבים למען הריק מקוה תעלת מימיו ומכח אותן הרוחות יבמו מי הים הגדול · ואז ארבע חיון רברבן סלקן מן ימא רבא המה ארבע מלכיות שמשולין לחיות רעות ׃ שניין דא מן דא · שונות זו מזו בגזירותיהן · כבוכד נצר גזר לעבוד לצלם והעובר יושלך לכבשן האש · אחשורוש זימן בסעודתו כל ישראל להכשילם וגידל להמן לשום צלם בבגדו למען אשר ישתחוו לו ומי שלא ישתחוה לו יתלה בעץ · יון גזרו על הברית מי שימול את בנו וישמור השבת יהרג בחרב · אדום גזרה על כל המצות שבתורה ובגזרת שמדות ׃ קדמיתא כאריה · זה נבוכד נצר שנאמר בו עלה אריה מסובכו ׃ וגפין די נשר לה · שהיה טוסה כנשר ודורס כאריה מה הנשר מרחף בגיו בכנפיו אף הוא הכל מתרחפין תחת מלכותו והוא שאמר הכתוב כאשר ידאה הנשר זה נבוכד נצר ׃ חזה הוית עד די מריטו גפיה · ונטלת מן הארץ מבני אדם בזמן שעברו עליו שבעה עדנין ׃ ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה בזמן שחזר למלכותו ׃ וארו

ולה ל׳ פתח גפין ארבע וג׳ קמצין וסימ׳ ולה שפחה מצרית. ולה שתי פיות גמד ארכה דאהוד. ולה אמר עלי לביתך. ותקיפה תקיפה ג׳ ב׳ כתיב א׳ וחד א׳ כתי׳ ה׳ וסי׳ ובלכו רביעאה ההוא תקיפה כפרזלא. מן קצת מלכותא תהוה תקיפא. דחילה ואמתני ותקיפא יתירה: סלקת ל׳ קמץ ואלו קרן אחרי זעירא. וא׳ פתח סלקת ועל קרניא עשר די בראשה. ואינון מן א״ב מן חד וחד חד פתח וחד קמץ דלוג וסי׳ נמסר כבס״ה רבתא בערך פתח בכ״ד:

ואריו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב ולשטר חד הקמת ותלת עלעין בפמה בין שניה וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא: באתר דנה חזה הוית וארו אחרי כנמר ולה גפין ארבע די עוף על גביה וארבעה ראשין לחיותא ושלטן יהיב לה: באתר דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוה רביעיא דחילה ואמתני ותקיפא יתירה ושנין די פרזל לה רברבן אכלה ומדקה ושארא ברגליה רפסה והיא משניה מן כל חיותא די קדמיה וקרנין עשר לה: משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון ותלת מן קרניא קדמיתא איתעקרו מן קדמיה ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופם ממלל רברבן: חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקא

בינו רסעדיה גאון

ואריו ואלו פסר אחר ר״ם מתחלף עם למ״ד כיוצא בו מזלות מזרו׳ ר״ם מתחלף עם למ״ד ואריו והנה חיה אחרת שנית דומה לדוב וזהו כורש מלך פרס שהפרסיים מסובלין בבשר כדוב ואוכלין ושותין כדוב: ולסטר חד הקימת. שמלך הוא במקצת המלכות ודריוש מלך בכל הארץ: ותלת עלעין. בלעות וי״א מלתעות שלש שינים גדולים בפיה הם ג׳ מלכים העומדי׳ לפרס אחרי כורש וגם אמרו אכסי לכב אחרי דריוש: וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא. כלומר ממון הרבה ועושר גדול כאומר במלכות אחשורוש בהראותו את עושר כבוד מלכותו ועושר המן בכללו: בתר דנה. אחר שנתחזק בעשרו רואה הייתי והנה אחרת כנמר זו מלכות יון שנמשלה לנמר להיות קלה בגזירות כקלות הנמר לטרוף טרף שאין לך קלה בחיות רעות כנמר: ולה גפין ארבע. ולה כנפים ארבע ככנפי עוף על גביה וארבעה ראשים לחיה: וגם שולטן וממשלת נתנו לה. הוא אלכסנדרוס מקדון מלך יון שמלך בכל הארץ וארבע כנפים עם ארבעה ראשים הם ארבעה משרתיו שחילק להם מלכותו במותו בעבור שלא הניח בן אחריו והגפין והראשים הם מלכיות שעמדו אחרי מותו ראשונה רומניאה שניה אלכסנדריאה שלישית עכו רביעית אנטוכיא ושמות המלכים רומנוס ברומניאה אלכסנדרוס באלכסנדריאה ארודוס בעכו אנטיוכוס באנטוכיא. ארודוס בנה עיר ארודון הם עם כל הפוסקים תמו כלו: ואריו. והנה חי[illegible]וראה ובעלת אימה וחזקה ביותר: ושינים של ברזל. ולמה היא כפולה באומרו דחילה ואימתני ותקיפא לומר על מלכות ישמעאל שהיא כלולה עמה: ושינין דיפרזל לה. בדעתי היא מלכות רומי למען כי כתב י׳ מלכים בדור אחד שנאמר וקרנין עשר לה וביניהן תחתיהן עומדין ובמלכות ישמעאל מלך אחד וכולם תחת ממלכתו וממנו יצא מלך לכל המקומות: אכלה. בבית ראשון: ומדקה. בבית שני: ושארא ברגלה רפסה. בגלות בכל דור ודור בגלות: משתכל הוית בקרניא. נובט הייתי בקרנות האלה כי כל אלה המלכים יחד כל אחד ואחד במדינתו כי מדינות מלכות רומי הרבה והם מלך רומי שבקוסטנטינא ומלך ארמנייא ומלך הונגריאה ומלך אשכנז ומלך בולגר ומלך כנען ומלך צרפת ומלך ספרד ומלך רוסייא ומלך ישמעאל שבירושלם וכל אלו י׳ המלכים יבלבלו גלות אדום: ואלו קרן אחרי זעירא. והנה קרן אחרת קטנה עלתה ביניהן בו עתי שהיא מלכות ישמעאל שבערבייאה: ותלת מן קרניא. ושלש מן הקרנות הם שלשה מלכים נתעקרו ונפלו מן העטרה ובדעתי שלש מן הקרנות הם שני מלכי רומי מלך קוסטנטינא ומלך אשכנז והם עיקר מלכות אדום וראשית מלכותם אחד מלך רומי ואחד מלך באנטוכיא כי מלך ישמעאל לקח את ארצם ואת מלכותם אז מלך האחד בקוסטנטינא והאחד מלך באשכנז על כל איטלייא וקרן הג׳ שנעקרה היא מלכות פרס ועילם מדבר לשון המגופים העולים ורואם שלהם יוזגרד שהוא כשאר אשר לקח ישמעאל את המלוכה מיד בבל ואצפהן ושנער וכל מדינת בראסאן: ואלו עיינין. והנה עינים כעיני אדם בקרן הזאת ופה מדבר גדולות ואמר שלחני אלהים. חזה הוית עד די כרסון רמיו. רואה הייתי עד אשר כל כסאות המלכים האלה הושלכו ואיש כמראה אדם זקן יושב על כסאו וגם לבושו כשלג לבן ושיער ראשו כצמר נקי ובדעתי כי עתיד הבורא [illegible] עם מזלותם [illegible] אז הוא מתמלא רחמים על בניו ונדמה כזקן מלא רחמים ויושב על כסא רחמים ומתעטף בטלית לבנה כשלג כדי להלבין חטאינו כשלג ושיער ראשו כצמר נקי לנקות עמו מפשעי: כרסיה

אבן עזרא

ואריו. והנה חיה אחרת שנייה דומה לדוב ולצד אחד הוקמה. וג׳ בלעות בפיה בין שיניה וכן אמרין לה קומי אכולי בשר רב: בתר. אחר כן ראיתי והנה אחרת כנמר ולה כנפים ארבע ככנפי עוף: על גביה. כמו על גפי מרומי קרת וד׳ ראשים לחיה הזאת ושלטון נתן לה: בתר. אחר כן רואה הייתי במראות הלילה והנה חיה רביעית נוראה ואיומה ותקיפה מאד ושיני ברזל לה גדולות אוכלת ומדקה והנשאר ברגליה רמסה והיא משונה מכל החיות הראשונות וקרנות עשר לה: משתכל. מגזרת שכל משתכל ומתבונן בקרנות והנה קרן אחת קטנה עלתה ביניהם וג׳ קרנות מהראשונות נעקרו מלפניה והנה עינים כעיני אנוש בקרן הזאת ופה מדברת גדולות: חזה. רואה הייתי עד שהכסאות הושלכו וקדמון ימים ישב לבושו כשלג לבן ושער ראשו כצמר נקי כסאותו שביבי אש גלגליו אש בוערה: כהר אש. יש אומרים כאור אש והוא הנכון בעיני: נגיד. נמשך ויוצא מלפניו. אלף אלפין ישרתוהו ורבי רבבות לפניו יעמדון למשפט והספרים נפתחו: חזה. רואה הייתי אז מן קול מלות גדולות שהקרן ממללת. רואה הייתי עד שהרגה החיה ואבדה גופה ונתנה למוקד אש ושאר החיות הסירו מלכותם וארך בחיים נתן להם עד זמן מועד: חזה. רואה הייתי במראות הלילה והנה עם ענני השמים כבן אנוש היה בא ועד קדמון ימים הגיע ולפניו הקריבוהו: וליה. ולו נתן שלטון ויקר ומלכות וכל העמים אומיא ולשונו׳ יעבדוהו שלטונו שלטון עולם לא יעבור ומלכותו לא תשחת והנה ראינו כי המלאך לא פירש לו רק חיה הרביעית והיה כן כי שלש החיות הראשונו׳ יוכל המשכיל לדעתם מנבואות דניאל האחרונות. והנה יש לך לדעת שהטעם ארבע חיות בעבור כי הארבע מלכיות היו בפאות שונות ולא ידעתי טעם הים הגדול כי כולם ביבשה היו אולי שכשם החיה הרומשת בים הגדול גדולה מכשם החיה ההוה ביבשה וזאת הנבואה במות אויל מרודך ותחלת בלשצר והנה האריה מלכות כשדים והגאון רב סעדיה אמר כי זאת המראה על דבר עבר והוא דבר נבוכד נצר ולבב אנוש יהב לה שסב לדעתו וזהו ומנדעי יתוב עלי וזה איננו נכון בעיני כי מה טעם לראות מה שעבר ומה תועלת להזכירו וזה הפירוש. הראשונה כאריה והוא נבוכד נצר: וגפין דנשר. בנו אויל מרודך ובן בנו בלשצר שנהרג: ונטלת מן ארעא. וכבר כשאות אז מרטו הכנף ובלשון הקדש רבים וטעם ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש שלב האריה גדול מלב האדם והנה טעם שהיו כשדים בתחילה טורפים כאריה ונהרג מלכם שפלו כשדים וקנו לב והיה כשאר כל האדם ויפת אמר כי טעם כאנש הקימת שיראו קלוכה כל העולם ויפה פירש. והחיה השנית מלכות פרס שהשחיתה מלכות כשדים והיא הנמשלת לכסף בחלום נבוכד נצר וטעם ולשטר חד כי בצד אחד ממלכות כשדים הרג כורש ודריוש ג׳ ערים גדולות גם ראיתי זה כתוב בספר מלכי פרס זה ארבעים שנה ושכחתי שמות הערים וזהו קומי אכולי בשר שגיא ממלכות כשדים. ורב סעדיה הגאון אמר כי זה רמז לאחשורוש שכתב ספרים להשמיד ישראל הנקראים עם רב ועצום ומה טעם לפירוש הזה כי אחשורוש לא תפש מלכות כשדים בתחילה. והחיה השלישית נמשלת לנמר היא מלכות יון ותחלת מלכות אלכסנדרוס שהיה מלך על רומא ואת המלכות נמשכת עד היום והיא הנמשלת לנבוכד נצר לנחשת וגם כתיב די תשלט בכל ארעא וכן כתוב בנבואה ושולטן יהיב לה וזה שאמר וארבעה גפין הם ארבעה המלכים שמלכו על מלכות אלכסנדרוס וזה דבר ידוע וככה אמר ותעלינה חזות ארבע תחתיה וכתוב שם לארבע רוחות השמים כאשר אמ׳ ארבעה ראשי׳ לחיותא וגם אפרשנו. והחיה הרביעית הנראה הוא מלכות ישמעאל היא הנמשלת בחלום נבוכד נצר לברזל ובנבואה כתוב ושינין די פרזל לה ולא הזכיר זאת הרביעית בנבואה השנית ולא ברביעית רק בנבואה הזאת פירש דבריה עד בוא הגואל ובנבואה השנית פירש דבר החיה השלישית והשלי׳ כל דבריה עד בוא הגואל כי בימי אלה שתי המלכיות יבא כאשר הזכיר בחלום וביומיהון די מלכיא אינון וטעם וקרנין עשר שפשטה מלכות ישמעאל ברוב הישוב ואלה הם הקרנות מלכות בראסן ומלכות אצפהן ומלכות אלימן היא שבא ומלכות מיכה היא מישא לדעת הגאון רב סעדיה ומלכות מצרים ומלכות אפריקי ומלכות ישמעאל השוכנים באהלים במזרח ובמערב ומלכות פלשתים הם אלמראבטין ומלכות אלברבר והם מבני חם והם לבנים ומלכות הכושים והם מלכים רבים וכל אלה תורה אחת להם ודבר הקרן הקטנה עודנו עתיד כי זה יהיה קרוב מביאת הגואל כאשר אפרש וזאת הקרן עם יבא ממזרח [illegible] וזה יהיה בעמוד מיכאל השר הגדול כאשר יפרש והוא עתיק יומין והיה רואה אותו במראות הנבואה שהיה זקן: כרסיה

יקומון ז' וסימ' ומשנאיו מן יקומון · יקומון עדי חמס · נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי · ארבעה מלכין יקומון מן ארעא · וקרניא עשר מנה מלכותא עשרה מלכין · ואכלם ואמחצם ולא יקומון · יחיו מתיך נבלתי יקומון · וא' כושל יקימון מליך : בחיין ל' כתיב נ"ון אריכא ושאר חיותא העדיו · והוא חד מן מלין נסבין נ"ון אריכא בסוף תיבות' וסימ' נמסר במסרה רבתא במערכת אות הנ"ון כסדר : מטא ג' ב' כתיב ה' וסימ' כלא מטא על נבוכד נצר · ועד עתיק יומיא מטא · חסנא מטה ומלכותא החסינו קדישין · קדמא כתיב

כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דלק : נהר
די נור נגד ונפק מן קדמוהי אלף אלפים
ישמשונה ורבו רבון קדמוהי יקומון דינא יתב
וספרין פתיחו : חזה הוית באדין מן קל מליא
רברבתא די קרנא ממללה חזה הוית עד די קטילת
חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא : ושאר
חיותא העדיו שלטנהון וארכה בחיין יהיבת להון
עד זמן ועדן : חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם
ענני שמיא כבר אנש אתה הוא ועד עתיק יומיא
מטה וקדמוהי הקרבוהי : ולה יהב שלטן ויקר
ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לה יפלחון
שלטנה שלטן עלם די לא יעדה ומלכותה די לא
תתחבל : אתכרית רוחי אנה דניאל בגו נדנה
וחזוי ראשי יבהלנני : קרבת על חד מן קאמיא
ויציבא אבעא מנה על כל דנה ואמר לי ופשר
מליא יהודענני : אלין חיותא רברבתא די אנין
ארבע ארבעה מלכין יקומון מן ארעא : ויקבלון
מלכותא קדישי עליונין ויחסנון מלכותא עד
עלמא ועד עלם עלמיא : אדין צבית ליצבא על
חיותא רביעיתא די הות שניה מן כלהון דחילה
יתירה שניה די פרזל וטפריה די נחש אכלה
מדקה ושארא ברגליה רפסה : ועל קרניא עשר
די בראשה ואחרי די סלקת ונפלו מן קדמיה תלת
וקרנא דכן ועינין לה ופם ממלל רברבן וחזוה רב
מן חברתה : חזה הוית וקרנא דכן עבדא קרב
עם קדישין ויכלה להון :

א' : יבהלונני ג' וחס' וסימ' חלם חזית וידחלינני · אתכרית רוחי אנה דניאל · עד כהסופא די מלתא : יקומון ז' וסימ' גמס' לעיל בס' בהאי סימן : ויקבלון מלכותא חד מן יז פסוקי' עד ועד וסימ' במסר' רבת' :

אבן עזרא

כרסייא. הוא כסאו : וגלגלוהי. הם הגלגלים ומרוב מרוצתם יראו סביבי אש על כי גלגל האש תחת גלגל הלבנה בראיות גמורות ולא תתמה בעבור אלף אלפין ישמשוניה כי הכל בתכות השם הנכבד העליון הלא תראה כי מיכאל נקרא השר הגדול והנה תחתיו משרתים והם צבא השמים שהם צבא השם וכן כתוב אני שר צבא השם שהשם הנורא נסמך אל צבאות שהם עומדות תמיד ואיכם כלות כאשר פירשתי בספר השם הנכבד ועוד אגלה קצת סוד המלאכים הקדושים לאשר יבינו והנה ראה כי השם יעשה משפט וישפוט כל הארץ והספרים יהיו פתוחים לפניו כדרך מספרך אשר כתבת ויכתב בספר זכרון לפניו ועם דבר המלאכים אדבר על זה והנה פירש שראה די קטלת חיותא שתאבד כל מלכות ישמעאל רגע אחד בימים מעט' וטעם ושאר חיותא העדיו כי החיות הראשונות שרם ממלכת כל אחת וכמארו הגופו' וזאת החיה הרביעית יאבד גופ' כלל ולא ישאר שריד ופליט לישמעא' · ויאמר רבי ישועה כי זה כבר אנש הוא המשיח ונכון הדבר רק הוא עם הקדש שהם ישראל : וליה יהיב : תוכל ללמוד מזה הכתוב כי כל הנעשה בארץ גזירות שמים הם ואמרתי שזה כבר אנש הוא ישראל שהוא שם המין בעבור שאמר דניאל על עתיק יומיא ודינא יהב לקדישי עליונים והטעם לעשות נקמה בחיה הרביעית : ומלת אתכריית אין לה ריע רק בעבור בגו נדנה שהגוף לרוח כנדן לחרב כמו וישב חרבו אל נדנה והטעם כאילו יצאה מרוב בהלה : קרבת. קרבתי אצל אחד מהמלאכי' העומדים שם לשרת עתיק יומין וכל זה בחלום : ויציבא אבעא · והדבר נכון בקשתי ממנו : על דנא · על זה שיפרש לי זה החלום ואמר אלה הארבע חיות הם ארבע מלכיות והוא אמר מלכין בעבור כי הבן נחשב כאב כמו מלכות כשדים : ופירוש דבר כבר אנש ויקבלון בסוף המלכות קדושי עליון וירשו המלכות עד עולם ועד עולם וסב להזכיר דברי החיה הרביעית והזכיר עתה אשר לא הזכיר בראשונה כי הקרן הקטנה תעשה מלחמה עם ישראל ותוכל להם והנה פירש לו המלאך כי זה המלך האחרון במלכות ישמעא' ירע רעה גדולה לישרא' וזהו ולקדישי עליונין יבלא ויסבר כי ירצה לשנות מועדי ישראל ותורתם ויהיו ישראל בצרה עד עדן ועדנין ופלג עדן וזה אפרש בפסוק כי למועד מועדים וחצי והתברר מה שאמרתי שאמר המלאך ומלכותא יהיבת לעם קדישי עליונין : הנבואה

רבינו סעדיה גאון

כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דליק · כסא הדין שלו סביבי אש וגלגליו אש בוערת הם אופני המרכבה שהם מתלהטין למען ידין עמים באפו כי באש נשפט ומרוב להט האש בוערת בגלגלי הכסא מתרב' האש עד העשות לנהר של אש כאמ' : נהר די נור נגד · מוסף ויוצא מלפניו מאש עברתו : אלף אלפין ישמשוניה וריבוא רבבן קדמוהי יקומון דינא יתיב · הוא יום הדין ככתוב כי הנה יום בא בוער כתנור וכתיב ויגבה יי' צבאות במשפט וכתיב לכן חכו לי נאם יי' הוא יום הגדול בעת יקום אלוה למשפט : וספרין פתיחו · אין לפניו צורך וחפץ לכתוב כי אין שכחה לפני גדול העצה ורב העליליה ואולם במשל כתב ויכתב בספר זכרון לפניו זה לצדיקים למען אשר יוזכרו תמיד לפניו לטובה ועל הרשעים כתיב ועם צדיקים אל יכתבו ודע כי דינא יתיב וסיפרין פתיחו אשר ביארתי למעלה יום דין ויום פקוד הוא יום העתיד לדרוש כל מעשה בני אדם החיים והמתים ואשר כתב למעלה ועתיק יומין יתיב כל האומר כי ראה דניאל יי' צבאות עין בעין הרי הוא פושע במדמה דמות ליי' ואין לו דמות דכתיב ואל מי תדמיון אל וכל האומר כי ראה מלאך הוא מן השוכים והוא מן האומר קטן וגדול למען כי אין שופט העולם כי אם הקב"ה לבדו ככתוב לפני יי' כי בא לשפוט הארץ ואין מלאך אשר יוכל לדבר כי אלף אלפין ישמשוכיה ועתה דע כי דניאל ראה כל אלה בחלום ולא במראה עינים וכל החלום יש לו פתרון כי הם משל כי גם כל נבואת הנביאי' אשר ראו ותחת רגליו כמעשי' לבנת הספיר וממראה מתניו ולמעלה יושב על כסא רם ונשא לא ראו חוץ חקוקו כי אין דמות לבורא כל ולא דמות מלאך כי בעת שהיה מדבר עמם מראה להם חזיון חדש וכל דמות שראו יש לו פתרון מקל שקד כי שוקד אני רבבות גדולות מעשיו בלי מספר וכאשר ראה מיכה ברוח נבואה וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו לא נוכל לרמות על יוצר הכל מימינו ומשמאלו ולא יעמוד לפניו כל יצור ואולם דברי כל אלה במשל במעשה בני אדם : והובד גשמה · ואבד גופה זה איבוד מלכות רביעית הוא שראה אבריהם והנה תנור עשן ולפיד אש כי באש יי' נשפט מרורתה אש ועצי' הרבה משפט לגוים בגיהנם ישפוט עם כל רשעי ארץ ככתוב ימטר על רשעי' פחים אש וגפרית וגו' : ושאר חיותא העדיו שלטנהון · ושאר החיות הם ש[illegible] כל אחד ואחד הם [illegible] בעת [illegible] ויעמוד מלך אחר תחתם ואולם בגבאותם הם עומדים ותהן כשארו עד בוא יומם באחרית הימים במגופים

כי אבדה מלכותם ותהם כשארים עד היום ההוא כאשר כתב וארכא בחיין יהיבת להון עד זמן ועידן ואורך בחיים ניתן להם למלכים הראשונים אחרי אשר הבדה ממשלתם הוא אחרית מלכות ישמעאל וסוף מלכותו כי הוא אחרית מלכות כל הארץ כי אין אחריהן מלכות כי בימי מלכותם ישפוט יי' על כל יושבי הארץ : וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי · זהו משיח צדקנו והלא כתוב עני ורוכב על חמור אלא יבוא בענוה כי לא יבוא על סוסים בגאות ואשר כתב עם ענני שמיא והנה עם ענני השמים הם מלאכי צבא השמים זו היא רוב הגדולה שיתן הבורא למשיח ככתוב עם ענני שמיא אז הוא גדול במשל כן עתיק יומין לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי כמשלי בני אדם : ועד עתיק יומין הקרבוהי · כדכתיב נאם יי' לאדני שב לימיני וגו' : וליה יהיב שולטן · שיתן לו שולטנות ומלכות ככתוב ואני נסכתי מלכי וכתוב ויתן עז למלכו וירם קרן משיחו ולא תסור מלכותו ולא תשחת עדי נצח נצחים · ואשרכתבתי ואמרתי אין מלכות אחרת אחרי ישמעאל ככתוב וביומיהון די מלכיא איכון אז בראותי צרות גדולות של ישראל וגלותם מיד : אתכריית רוחי · נבהלה רוחי ונעצבת רוחי זריה כי התנכרה רוחי ונתחלפה אני דניאל נעצית רוחי כמו נכריה : בגו נדנה. בתוך הגוף שהגוף הוא נדן הרוח שהייתי רואה בנערן של יש' ר"א אתכריית רוחי כמעט קט שלא יצתה רוחי אני דניאל כמעט שלא נכריתה רוחי · בגו נדנה בגוא נדנה השיכה שנרנדתי מתוך חלומי ונכנסתי במחשבות : קרבת על חד מן קאמיא ויציבא אבעא מניה · ומתוך החלום קרבתי אצל אחד מן המלאכים שהיו עומדים שמה ונכון ויציב שאלתי ממנו על כל זאת : אלין חיותא רברבתא · אלה החיות הגדולות הם ארבע מלכיות שיקומו מן הארץ : ויקבלון · ואלה המלכיות יקבלו מלכותן של ישראל שהם קדישי עליונין דכתיב כי עם קדוש אתה ליי' וכתוב ולתתך עליון ועל אשר ימרדו בי' תנטל מהם מלכותם ותנתן לאלו ארבע מלכיות וירשו המלכות בעולם הזה ויגלו ישר' וישתעבדו תחתם עד העולם הבא עד שימלוך משיח : אדין צבית ליצבא · אזרציתי לעמוד על אמיתות בירור החי[illegible] שהיתה משונה לשעבר לישראל יותר מכולם והיא נוראה ויתירה מאד : שניה מברזל וציפורניה מנחשת הם שריה וגיבוריה שקשים כברזל ועזים כנחשת : אכלה · גיבורי ישראל : ומדקה · תלמידי חכמים : ושאר דלת עם הארץ ברגלה רפסה בגלותי : ועל קרניא עשר . ועל עשר הקרנים הם עשר מלכיות שפירשנו : וקרנא דכן עבד קרבא עם קדישין עליונין ויכלה להון · זה טיטוס הרשע שנלחם עם ישראל בירושלים ויכלה להון שנצח אותם והחריב בית המקדש והגלה ישראל ממקומן : ויכלה

סימן מנא מהשנא ישתנא תשנא לבנא למכנא יתכנא מתכנא תתכנא כלהון כתיב א׳ בסוף תיבותא: ולקדישי חד מן כה מלין כתיב י׳ בסיפרא וסי׳ חכימי לידעי בני אחרי רעיוני הדרי שלטוני רבי גברי והדכרי חשי צפרי תרי וחזוי לחרי זיוי מאני לאהלי וקטרי מלי יתקרי סרבי מעלי רוחי בעיני קדישי: סופא ג׳ כתיב א׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סוף סימן ו׳ יבהלנני ג׳ חסרי׳ וס׳ נמסר לעיל בהאי סימן: הנראה ב׳ קמצ׳ וסימ׳ ויתאנף יי׳ בשלמה כי נטה לבבו. אני דניאל אחרי הנראה אלי: בראותי ב׳ וחסרים וסי׳ ואראה בחזון ויהי בראתי. ויהי בראתי אני דניאל את החזון: ואשא עיני ואראה ג׳ דסמ׳ וסימ׳ ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה. ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות. ואשא עיני ואראה

עד די אתה עתיק יומיא ודינא יהב לקדישי עליונין וזמנא מטה ומלכותא החסנו קדישין: כן אמר חיותא רביעיתא מלכו רביעאה תהוא בארעא די תשנא מן כל מלכותא ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה: וקרניא עשר מנה מלכותה עשרה מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהן והוא ישנא מן קדמיא ותלתה מלכין יהשפל: ומלין לצד עליא ימלל ולקדישי עליונין יבלא ויסבר להשניה זמנין ודת ויתיהבון בידה עד עדן ועדנין ופלג עדן: ודינא יתב ושלטנה יהעדון להשמדה ולהובדה עד סופא: ומלכותא ושלטנא ורבותא די מלכות תחות כל שמיא יהיבת לעם קדישי עליונין מלכותה מלכות עלם וכל שלטניא לה יפלחון וישתמעון: עד כה סופא די מלתא אנה דניאל שגיא רעיוני יבהלנני וזיוי ישתנון עלי ומלתא בלבי נטרת:

ח בשנת שלוש למלכות בלשאצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל אחרי הנראה אלי בתחלה: ואראה בחזון ויהי בראתי ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ואראה בחזון ואני הייתי על אובל אולי: ואשא עיני ואראה והנה איל אחד עמד לפני האבל ולו קרנים והקרנים גבהות והאחת גבהה מן השנית והגבהה עלה באחרנה: ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצנו והגדיל: ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן חזות בין עיניו: ויבא עד האיל בעל הקרנים אשר ראיתי עמד לפני האבל וירץ אליו בחמת כחו: וראיתיו מגיע אצל האיל ויתמרמר אליו ויך את האיל וישבר את שתי קרניו ולא היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו ארצה וירמסהו ולא היה מציל לאיל מידו: וצפיר העזים הגדיל עד מאד וכעצמו נשברה הקרן הגדלה ותעלנה חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות השמים:

והנה איל אחד עומד לפני האובל: כרצונו ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ וכרצנם עקרו שור. אם עולה קרבנו מן. ראיתי את האיל מנגח ימה וצפנה. ועשה כרצנו והגדיל. וכל לרצנכם דכו: נוגע ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ בעמוס סיבן ט׳ וסוף מצורע: וישליכהו ג׳ ב׳ חסרים וחד מל׳ וסימ׳ ויאמר השליכהו ארצה. פן שנאו רוח יי׳. וישליכהו ארצה וירמסהו. קדמא מל׳. אנך:

רבינו סעדיה גאון

ויכלה להון עד די אתה עתיק יומיא. ומשהגלם ועד שיבוא המשיח הם עתידין להשתעבד תחת ידיהם: ודינא יהיב לקדישי עליונין. ונזירת דת ודין יתן לישראל וזמן יגיע ויירשו המלכות ישר׳ הקדושים: כן אמר. כך אמר לדניאל המלאך בתוך החלום החיה הרביעית היא מלכות רומי שתהיה בארץ תהא משונה בגזירותיה יותר מכל המלכיות ותאכל ותגמור כל הארץ ותדוש ותדוק כל ארץ ישר׳: וקרניא עשר. הם עשרה מלכים שיקומו ממנה: ואחרן יקום. ואחר כך יקום אחריהן מלך אכזר הוא טיטוס שיהא מחריב בית המקדש והוא חזק מן הראשוני׳: ושלשה מלכים ישפיל. מלך ישראל ומלך יון ומלך ישמעאל: ומלין לצד עליא ימלל. זה טיטוס שחרב בית אלהינו ואחר תפש זונה בידו ונכנס לפני ולפנים ולקח ספר תורה והציע תחתיה וקלקל עמה ושלף את החרב וחתך את הפרכו׳ עד שטיפטף דם ונבה ואמר אי אלהימו צור חסיו בו אשר חלב זבחימו יאכלו וגו׳: ולקדישי עליונין יבלא. אלו ישראל שבילה אותם כדכתיב בילה בשרי ועורי שיבר עצמותי ויתכן לומר יבלה יכלה שכילה אותם: ויסבר להשניא זמנין ודת. שעלה בדעתו לשנות ולבטל מישראל השבתות והמועדים והתורה: ויתיהבון בידיה עד עדן ועדנין ופלג עדן. ויהיו מסורין בשעבוד תחת ידו עד עדן ועדנין ופלג עדן דיבר הכתוב כלשון בני אדם וכל חכם וסבר ומבין דעת התורה נסתרה דרכם ונבערה עצתם בלי להשיג דעת החשבון הזה ואין יודע זולתי אלהינו ככתוב כי יום נקם בלבי הלב לא הגיד לפה והפה איך יגיד למלאך וטפסר ים לנו לחכות ולקוות עד ירחם עמו ועירו אמן. ובזמן אשר יגמור החשבון הכמוס עמו חתום באוצרותיו אז ישב בדין ככתוב ודינא יתיב שיסב בדין: [illegible]

[illegible] מלכותו של מלך המשיח מלכות עולם וממשלתו עם דור ודור וכל הממשלות אליו יעברו וישמעו: עד כה סופא. עד הנה סוף הדבר: בשנת. שמרתי. וזה החזון נראה לדניאל בשנת שלש לבלשאצר: על אובל אולי. על פתח שער הבניין שמו אולי אובל קורין חכמים לשער הגדול אבולא אולי כמו אילו ואילמיו ויש נהר חזק כמו יובל ויבלי מים ואולי לשון אילי הארץ ובדעתי אינו כן לפי ששושן הבירה אין בה נהר אמנם כי אובל אולי שער הבירה: איל אחד ולו קרנים. בדעתי מלכי מדי ופרס: והגבוהה עולה באחרונה. מדעתי שהוא אחשורוש שהוא אחרון ועשיר וגדול מכל האובל השער: ראיתי את האיל מנגח. וכל חיות לא יעמדו לפניו. כי כל מלכים לא יכלו לו כי הוא מלך מהודו ועד כוש: והנה צפיר העזים. זה מלך יון: על פני כל הארץ. כי הוא הולך בכל הארץ ואין עומד כנגדו: ואין נוגע בארץ. לפי שהוא מקרקר כל יכות וכל יסקוט: קרן חזות בין עיניו. הוא קרן גדולה גבוהה למראה למרחוק קרן אחד בתחילת ראותו והוא אלכסנדרוס מוקדון הוא הצפיר בעצמו והקרן הוא המלוכה: ויבא עד האיל. שנלחם במלך פרס: בעל הקרנים. הוא מדי כי שנים ראה איל אחד בקרנים קטנות והוא מלך פרס ובעל קרנים הוא מלך מדי: לפני האובל. לפני השער: וירץ אליו בחמת כחו. להלחם בו: ויתמרמר. כעשה ארון ורב אליו וכחו ויש אומרים במרירות ואכזריות אבל המרות והמרי והסרבנות הוא יסוד הפסר כי כן כתוב ויך: וישבר את שתי קרניו. שהשפיל את מדי ופרס: וישליכהו. למלך מדי: וירמסהו. למלך פרס: וצפיר העזים הגדיל. הוא מלך יון הוא אלכסנדרוס הגדיל מאד במעשים גדולים שעברו על ידו: ובעצמו. וכאשר נתרברב מאד אז מת אלכסנדרוס שנקרא הקרן הגדולה: ותעלינה חזות ארבע תחתיה. המה ד׳ מלכים אשר הקים בחייו וחילק להם המלוכה כמו שאמרנו למעלה אחד ברומא ושמו רומכוס אלכסנדרוס באלכסנדריאה ארודוס בעכו ואנטיוכוס באנטוכיא: לארבע רוחות השמים. בארבע קצותיו של מלכות: ומן

אבן עזרא

הנבואה השנית. בשנת. אחרי הנראה. אשר נראה כמו העיר ההוללה ההלכוא אתך: ואראה. אמר יפת כי היה רואה במראות הנבואה שהיה בשושן הבירה שהוא מלכות פרס כי משם יצא משחית מלכות בלשצר וכאילו היה על נהר אולי כמו יחזקאל על נהר כבר ואובל כמו יובל ועל יובל ישלח שרשיו כערבים על יבלי מים והאלף תחת יוד כי ישי כמו אישי גם באלף כתוב ויוד תימרו כאלף יתאמרו והוכרך לפרש ככה כי דניאל בבבל היה כאשר נהרג בלשצר המלך ויפת אמר מנהג המראה לאמר והנה רק יתכן שהלך דניאל אל עילם ושב באותה שנה אל בבל: ואשא. איל אחד. זאת מלכות פרס: ולו קרנים. מדי ופרס גוים עצומים הם: והאחת גבוהה. שמלכות פרס גדולה ממלכות מדי או בעבור כורש מלך פרס שהיה גדול מדריוש הזקן המדי כי במות דריוש שבה בבל אל כורש וכן אמר כורש מלך בבל ולא מלך דריוש הזקן רק שנה אחת ועל שניהם אמ׳ הכתוב מטעם כורש ודריוש ועוד אפרש זה: ראיתי. מנגח. שלש פאות מערב וצפון ודרום ונקרא המערב ימה בעבור הים הגדול שהוא בארץ ישראל בפאת מערב כי כנגד ארץ ישראל ידבר וזה האיל מנגח לפניו גם לימינו גם לשמאלו ולא לאחריו כי ממזרח בא וכתו׳ קורא ממזרח עיט: וכל חיות. אינם החיות הנזכרות בפרשה הראשונה רק כל מלכים שנמשלו בדרך בואו: ואני. צפיר העזים. זהו אלכסנדרוס מוקדון וכן פירש המלאך והוא בא מפאת מערב כי הוא היה מלך הערב ושם כולר ופירוש ואין נוגע בארץ כאילו היה עף באויר במרוצה ומרוב מרוצתו לא היה נראה שהוא נוגע בארץ: והצפיר. שעיר עזים וככה כתוב וכפירי עזים בספר עזרא: קרן חזות. מסובך וככה פירש המלאך שהוא המלך הראשון שהרג את ארתחשסתא לשון כשדים הוא ועוד אפרש: וכפיר. וכעצמו. בעבור שמת אלכסנדרוס כאשר גברה ידו ובימי בחרותו כמו בן שלשים שנה מת: ותעלנה חזות. קרנים בחזות וזהו שנחלקה מלכותו לארבעה מלכי׳: לארבע רוחות השמי׳. זהו וד׳ ראשין לחיותא מקום המלכות לכל אחד מהם המקום הראשון רומא והשני הוא מצרים והשלישי ארץ ישר׳ והרביעי ארץ פרס וככה כתוב בספרי המלכים: ומן

יצא ג׳ סבירין יצאה וסימ׳ השמש יצא על הארץ ולוט׳ · בצל חשבון עמדו דירמיה · ומן האחת מהם יצא קרן אחת׳ · ותפל ל׳ ותגדל עד צבא השמים · וא׳ הפל ויאמר המלך להמן מהר קח · ואינון מן חד ת׳ וחד ות׳ בריש תיבו׳ ואינון מן א״ב מן חד חד חד א׳ וחד וא׳ וסימ׳ במסרה רבתא במערכת אות הת״ו כס״ד · המדבר ד׳ וסימ׳ כי פי המדבר אליכם · המדבר אליך והבאתו אלי · כי אני הוא המדבר · ויאמר אחד קדוש · וצבא ד׳ וסי׳ וצבא הנתן על התמיד · תת קדש וצבא מרמס · ואמת הדבר וצבא גדול וכין׳ חליפות וצבא עמי · ויקרא ויאמר ׳ פסו׳ את בהון ויקרא ויאמר וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ז · וכדברו ג׳ וכספרא וסי׳ וכדברו עמי נרדמתי · וכדברו עמ׳ את הדבר הזה עמדתי מרעיד ·

ומן האחת מהם יצא קרן אחת מצעירה ותגדל
יתר אל הנגב ואל המזרח ואל הצבי׃ ותגדל
עד צבא השמים ותפל ארצה מן הצבא ומן
הכוכבים ותרמסם׃ ועד שר הצבא הגדיל וממנו
הרים התמיד והשלך מכון מקדשו׃ וצבא תנתן
על התמיד בפשע ותשלך אמת ארצה ועשתה
והצליחה׃ ואשמעה אחד קדוש מדבר ויאמר
אחד קדוש לפלמוני המדבר עד מתי החזון התמיד
והפשע שמם תת וקדש וצבא מרמס׃ ויאמר אלי
עד ערב בקר אלפים ושלש מאות ונצדק קדש׃
ויהי בראתי אני דניאל את החזון ואבקשה בינה
והנה עמד לנגדי כמראה גבר׃ ואשמע קול אדם
בין אולי ויקרא ויאמר גבריאל הבן להלז את
המראה׃ ויבא אצל עמדי ובבאו נבעתי ואפלה
על פני ויאמר אלי הבן בן אדם כי לעת קץ
החזון׃ ובדברו עמי נרדמתי על פני ארצה

ויגע בי ויעמידני על עמדי׃ ויאמר הנני מודיעך
את אשר יהיה באחרית הזעם כי למועד קץ׃
האיל אשר ראית בעל הקרנים מלכי מדי ופרס׃
והצפיר השעיר מלך יון והקרן הגדולה אשר בין
עיניו הוא המלך הראשון׃ והנשברת ותעמדנה
ארבע תחתיה ארבע מלכיות מגוי יעמדנה ולא
בכחו׃ ובאחרית מלכותם כהתם הפשעים יעמד
מלך עז פנים ומבין חידות׃ ועצם כחו ולא
בכחו ונפלאות ישחית והצליח ועשה והשחית
עצומים ועם קדשים׃ ועל שכלו והצליח מרמה
בידו ובלבבו יגדיל ובשלוה ישחית רבים ועל
שר שרים יעמד ובאפס יד ישבר׃ ומראה
הערב והבקר אשר נאמר אמת הוא ואתה סתם
החזון כי לימים רבים׃ ואני דניאל נהייתי
ונחליתי ימים ואקום ואעשה את מלאכת המלך
ואשתומם על המראה ואין מבין׃

ובדברו עמי כדברים האלה׳ · וא׳ וכדברו ויאמר אל תירא · ראית ה׳ חס׳ ה׳ בסוף בכתובי׳ וסימ׳ אשר ראית את עניי · אם ראית גנב ותרץ · ראית איש חכם בעיניו · האיל אשר ראית ׳ראתה כי אתה עמל · בתרא ראתה כתיב וכל שאר קרי׳ דכו׳ חס׳ במ״ב מ״ל בלישני׳ וסי׳ וראיתה אתה ונאספתה · לך הגד למלך אשר ראיתה · עז פנים ב׳ וסימ׳ גוי עז פנים · מלך עז פנים ומבין חידות · עצומים כל נביאים וכתובים מ״ל במ״ג חסרי׳ וסימ׳ כי ידעתי רבים פשעיכם · ושפט בין עמים רבים · ועצמים כל הרוגיה · וכל אוריתא דכו׳ חס׳ במ״א ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי · ומראה ז׳ קמצי׳ וסי״ נמסר לעיל בריש סיפרא סימן א׳ וסוף משפטים ויחזקאל סימן י׳ · ואשתומם ל׳ מלעיל ואני דניאל נהייתי · וא׳ מלרע ואשתוםם ואביט ואין עוזר ואינון חד מן כ׳ זוגין מן חד חד חד מלרע וחד מלעיל וא׳ בריש׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הו״ו בכ״ד ·

אבן עזרא

ומן · הטעם ממלכות אחת מאלה יצאה קרן קטנה במספר כבאה והוא שהיתה בארץ ים׳ באנטוכיא והוא אנטיוכוס ובבאה על מלכות מצרים דרום לארץ ים׳ כי רוחב מצרים מחקו השוה תשע ועשרי׳ מעלות ורוחב ירושלם שלשים ושלש על כן הוא בתוך הייסוב כי כלו עד ששה וששי׳ מעלות מחקו השוה כי ארבעה ועשרים מעלות נוטה גלגל המזלות מגלגל המישור וטעם המזרח ארץ פרס · ואל הצבי · כל ארץ ישראל צבי היא לכל הארצות · ותגדל · גבריאל פיר׳ זה וככה ועד צבא השמים שר הצבא שהוא מיכאל הלא תראה ועתיק יומין יתיב וכתוב ובעת ההיא יעמוד מיכאל · ותשלך אמת ארצה · שביטל התורה ולשמור המצות כאשר יפרש · ואשמעה מלאך אחד קדוש · כמו רבים כל עמים · לפלמני אלמוני · מלה מורכבת כי לא ידע דניאל שמו בתחילה ופלמוני מגז׳ פלאי ואלמוני מגזרת אלם ועתה קבר דניאל ודבר כמו מדבר חידה · וטעם התמיד הוא וממנו הורם התמיד בקש לדעת כמה ימים יעמד · ותת · הוא תנתן ׳ וקדש מכון מקדשו · וצבא ותפל ארצה מן הצבא והנה מרמס ותרמסם · ויאמר · עד ערב בקר · עוד אפרשנו · ונצדק קדש · שישוב קדש לצדק · בעבור שאמר כמראה גבר אמר גבריאל · ויבא · טעם לאמר בן אדם בעבור שהוא במראה הנבואה בין המלאכי׳ הקדושים וככה יחזקאל הנביא · ויאמ׳ אלי הבן · כפשך בן אדם או לבך · וטעם כי לעת קץ לקץ ארוך כמו אכשי מרות · באחרית הזעם · יספר זעם השם על ישראל בימי יון הרשעה ובימי אנטיוכוס עד שיטהרו החשמונים את הבית וזהו ונצדק קדש והנה שב לפרש כי המלך הראשון שהוא אלכסנדרוס הוא הקרן הנשברה מהרה ופירש ארבע מלכיות וטעם מגוי שכולם היו מגוי יון ולא אחד בהם שהיה לו כח כמו אלכסנדרוס · ובאחרית מלכותם · על ישראל · כהתם הפושעים · והנה הטעם כי בעבור שהיו פושעי ישראל רבים על כן נמכרו ביד היונים · מלך עז פנים · הוא היה אנטיוכוס והשר שלו בליכוס ויש מהגאוני׳ שאומרים שמלך עז פנים הוא הקדרי שיצא בשנת ארבעת אלפים ושמ״ד שנה והנביא ידבר על האחד מהארבעה מלכים שמלכו תחת אלכסנדרוס וככה פירש עוד בנבואה הרביעית ועמד מלך גבור שהוא אלכסנדרוס ואמר ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות השמים והנה אין זה כאשר דברי · ועצם כחו ולא בכחו · רק בעבור חטאת ישראל ליסרם השם · והשחית עצומים · זה פירוש ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם והוא השחית רבים מישראל · ופירוש ועד צבא השמים הגדיל שהוא שר השרים שהוא מיכאל כי הוא השר הגדול ותחתיו שרים ועוד אדבר על זה והוא בטל עולת התמיד והחריב הבית וזהו והושלך מכון מקום מקדשו ואל תתמה בעבור שאמר שהוא מקדם מיכאל כי מקדם השם הנכבד הוא כמו תורת משה הוא מטה האלהים · ובאפס יד ישבר · כי ידוע הוא אנטיוכו׳ נפל מן הגג ונשבר ומת · הגאון רב סעדיה אמר כי אלפים ושלש מאות הם שנים ותחלתם מגלות מצרים ומה טעם להחל משם ועוד איך הוא שנה ערב ובקר לפי דעתו כבר עבר המועד זה שנים רבות והנכון בעיני כי שש שנים וחדשים עמדו ישראל בימי אנטיוכוס בצרה גדולה וכן
כתוב

רבינו סעדיה גאון

ומן האחת יצא קרן אחת מצעירה · זאת קרן זעירא אשר פתרונו במלכו׳ רביעית היא ישמעאל · ותגדל יתר · גדלה ביותר מאד ואכלה אל הנגב כי תחילתו יצא מן הנגב שהוא דרום מן מדבר יש בסוף הנגב ואחריו אל המזרח ואל בראשון · ואל הצבי · שהיא ארץ שם והם הקדם מהם לקחו בחייו ומהם לקחו משפחותיו · ותגדל עד צבא השמים · על ישראל ועל מלכי הרומיים · ותפל ארצה מן הצבא · כולם כשברו יותר ממהלך שנה ויש שיאמר כי זו המלכות קרן זעירא היא אשר תעמוד על מלכות ישמעאל ולא זולתה · ועד שר הצבא הגדיל · ממלכי רומא אשר היו בירושלם הוגדל מהם מלך ישמעאל ויקח ירושלם מידו בחזקה · וממנו הורם התמיד והושלך מכון מקדשו · כי החריב מלך ישמעא׳ במות שלהם הרבה והשליך מכונם וקדימותם · וצבא תנתן על התמיד בפשע · כי הקים מלך ישמעאל בית תפלותו בין התמיד של [illegible] ותשלך אמת ארצה · כי כן הדיק ישרא׳ שנקראו זרע אמת עד ארצה ועשתה והצליחה · ואשמעה אחד קדוש מדבר · מלאך ששמו אחד קדוש והיה שואל למלך אחר המדבר ועל שלא נודע שמו אמר לפלמוני כמו לפלוני לאותו המדבר · עד מתי חזות התמיד הזה והפשע · מתי ישתומם ויבטל ועד מתי עם קדש יהיה מרמס ככתוב ותרמסם · ומתי הצבא תנתן על התמיד · ואבקשה בינה · להבין · כמראה גבר · כמראה איש גבור והוא גבריאל · בין אולי · בין הנביין כמו אילין · להלז · לזה · אצל עמדי · מעמדי · נרדמתי · כשתשחתי לשון ירידה · כי למועד קץ · כי התמיד של ערלים שנשאר מעט באחרית הזעם הוא אחרית הגלות אז התמיד של ערלי׳ שנשאר מעט ובצא של ישמעאל היא מצבת בית מחמד יעמדו עד קץ החזון · והנשברת · הוא מלך [illegible] · הם ד׳ מלכי׳ שהעמיד בחייו כאשר פתרנו למעלה · מגוי יעמודנה · אותן ד׳ מלכים מן גוי שריו ובצאיו יעמודנה · ולא בכוחו · ולא מזרעו כי לא יהיה לו לא נין ולא נכד בעמו · ובאחרית מלכותם · אחרי מות ד׳ אלו הפושעים יעמוד מלך עז פנים קשה וחזק במלכותו הוא מלכות ישמעאל · ומבין חידות · חידות מלכים הראשונים והעצומים כי מלכים הראשונים יוונים ורומיים ופרסיים · ועצם כחו ולא בכוחו · כי אם בעונות ישרא׳ · ונפלאות ישחית · זה בית המקדש · והשחית עצומים · אלו בתי השרים וערי ישרא׳ · ועם קדושים · הם ישר׳ שנלחם בהם בירושלם בימי טיטום ככתו׳ עבדא קרב עם קדישין · ישחית רבים · יהרגם אחריכן ויוציאם ממדינתם · שר שרים · הוא הערל הפקיד בירושלם אשר פקד אותו טיטוס אחרי לוכדו עיר הקדש בהחריבו גאון עוזיכו והכיח מלך מגוסים לרדות בעם יי׳ ובא מלך ישמעאל ולקח ארץ ישראל מידו ויחזק עליו מן ג׳ מלכי׳ שר אחד מיעוט שנים הרי שלשה · ובשלוה פתאום ישבר ויפל · ובאפס יד ישבר · בלי כח כי ביד אלהים ישבר · ד״א ובאפס יד ישבר ובאחרית ישבר · ד״א ובאפס יד ישבר לא בידי אדם ישבר ככתוב די התגזרת אבן די לא בידין · נהייתי ונחליתי · כשטערתיעד שנחליתי כמו נהי והי · ואשתומם · לשון שתיקה כמו שלשת ימים משמים · פ״א יצא קרן אחת מצעירה · מקטנה שבהן כמו מקדם אנטיוכוס
שהיה

למלאות ג׳ מל׳ וכ׳ חס׳ וסימ׳ וכתרשת אבן למלאת. וחכירת. למלאות לחרבות ירושלם. למלא׳ דברי יי׳ בפי ירמיהו דסוף ד״ה ב׳ בוי. וכי מתנדב למלאות ידו היום ליי׳ ד״ה׳

ט בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ בֶּן־אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִזֶּרַע מָדָי אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים׃ בִּשְׁנַת אַחַת לְמָלְכוֹ אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים מִסְפַּר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמִיָה הַנָּבִיא לְמַלֹּאות לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלִַם שִׁבְעִים שָׁנָה׃ וָאֶתְּנָה אֶת־פָּנַי אֶל־אֲדֹנָי הָאֱלֹהִים לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים בְּצוֹם וְשַׂק וָאֵפֶר׃ וָאֶתְפַּלְלָה לַיהוָה אֱלֹהַי וָאֶתְוַדֶּה וָאֹמְרָה אָנָּא אֲדֹנָי הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו׃

רבינו סעדיה גאון

בותר: ואל הצבי. הכפון: ותגדל עד צבא השמים: כי ראה שמפיל הכוכבים כשעושה צרות לישר׳ צבא הצדיקים כדכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבי׳: ותפל ארצה מן הצבא ומן הכוכבים ותרמסם. שהפילה לארץ החסידים ותרמסם בגלות: ועד שר הצבא הגדיל. ועד הקב״ה הגדיל לדבר גדולות ונתגאה בעצמו ואמר אין אלוה יכול להציל ירושלם מידי והפיל חומות ירושלם והחריב בית המקדש ובטלו עולות וזבחים בימיו ולא ממנו מאותו המלך שהחריב בית תפארתינו אז הורם והושלך התמיד כמו רמה בים מרים התמיד על הדין שהותמד בכל עת ובכל שעה יושב הקב״ה בדין על חורבן ביתו שנאמר ואל זועם בכל יום. ר״א וממנו הורם התמיד כמשמעו על הכוכבים שהן תמיד כלומר שראה והפיל הצדיקים שדומים לכוכבים ולא היו בעולם: והושלך מכון מקדשו שהחריב והשפיל בית המקדש בימיו: וצבא. ורבה כמו ולמן די יצבא יתננה כלומר ורוצה הקב״ה על התמיד על הדין שיהיה נתון תמיד בכל יום על הפשע והתמיד שמרד אדום והשליך אמת ארצה אלו ישראל ובית המקדש. ר״א וצבא השמש והירח תנתן על התמיד בפשע שהיו מקטרים לשמש ולירח ולצבא השמי׳ ועל זה הפשע בטל התמיד וחרב בית המקדש והשליך הקרן האמת ארצה: לפלמוני. כמו לפלוני: והפשע שומם. תת לשמם וקדש וצבא מרמס. בית קדש הקדשים וצבא ורבה שיהיה מרמס: ויאמר אלי עד ערב בקר. עד שיעשה ערב של ישראל בקר כמו והיה לעת ערב יהיה אור. ר״א עד ערב בקר עד שיגמור היום סוף אלפים ושלש מאות חודש כי ערב ובקר יום אחד וזה חשבון ממלכות יונים עד שבאו חשמונים אלפים ושלש מאות חדשים היו ובספור ובדעה היאך הוא החשבון לאלפים ושלש מאות ירחים מלכות יונים מאה ושמונים שנה ספור השנים והעלם לאלף חדשים כי אלף ומאתים חדשים הם מאה שנה ותשע מאות ושנים חדשים הם שמונים שנה והמה שנים פשוטות תן שנים עשר חודש לשנה הרי מאה ושמונים שנים פשוטות עולים לאלף ומאה ושנים ירחים הוסיף עליהן עיבוריהן שבעה חדשי׳ על כל מחזור והם עולים לתשעים וחמש שנים שיש עיבורים לחמשה חדשים ועל שמונים וחמש שנים שיש שלשים ואחד חודש הרי ששים וששה ירחים הרי אלפים ומאתים ועשרים וששה חדשים נשארו לך שבעים וארבעה חדשים כלול אותם לשנים ויעלו השבעים ושנים חדשים לשש שנים ושני חדשים ועיבוריהן הרי שבעים וארבעה חדשים ואלו שש שנים משכפלו יונים עד שתפשו חשמונים מלכות שלימה והיו הגוי׳ תחת ידיהן היו שש שנים הריקפ״ו שנים עם עיבוריהן עולין אלפים ושלש מאות חדש אז נצדק קודש ישראל וירושלם ובית קדש הקדשים שנצדק ונטהר ר״א אלו שש שנים מיום מלוך אלכסנדרוס עד שתפש את ירושלם שהיו ישראל תחת רגליו עברו אלו שש שנים ואחר שתפש ירושלם מלך יון ק״פ שנה ומאז מונין למניין שטרות מתחלת אלו ק״פ שנה והם חשבון אלפים ושלש מאות חדשים: להלז. לזה כמו הנער הלז האיש הלזה: ובבאי כבעתי. לשון בעתה ובהלה כמו ואימתך אל תבעתני כבעת מלפני המלך ולמה נבעת מקול ההברה שנשמע באויר העולם: נרדמתי. תרדמה של פחד ונפלתי על פני ואמר לי בן אד׳ הכן עצמך באחרית הזעם והגלות כי למועד הגלות יהי קץ וסוף: בעל הקרנים. זה מלך מדי: האיל אשר ראית. זה מלך פרס של׳ מלכי מדי ופרס: והצפיר השעיר. היינו צפיר היינו שעיר אלא המקדים בצפרא ככתוב באה הצפירה ויש לומר כמו ויצפור מהר הגלעד: המלך הראשון. המקדים למלוך הוא השעיר זה אלכסנדרוס והיא הקרן הגדולה שלא היה גדול כמוהו בכל מלכי יון: והנשברת. במותו תשבר מלכותו: ותעמודנה ארבע תחתיה. אלו ד׳ גיבוריו שהמליך בחייו: מגוי יעמודנה ולא בכוחו. מעמו יהיו המלכים ולא מכוחו מזרעו כי אין לו בן: כהתם הפושעים. אלו ד׳ מלכים מן העולם. אז יעמוד מלך עז פנים זה אנטיוכוס: ולא בכח גבורתו מלך אלא מרוב חכמה שהיה מבין חירות ותחבולות ככתוב ועצם כחו ולא בכחו כלומר לא מעוצם כחו מלך אלא מרוב חכמה וחידות שהיה בו. ר״א ולא יהיה עוצם כחו ככחו של ראשון: ונפלאות ישחית. הם אדירי ארץ המופלאים: והצליח. עצמו ועשה כל מה שחפץ והצליח מלוכה בידו: ועל שכלו. לפי שהוא חכם: מרמה בידו על כן יצליח במלכותו וישחית גיבורים עצומים וישראל שהם קדושים: ועל שר שרים יעמוד. שיחציף פניו להלחם להחריב ביתו: ובאפס יד ישבר. מבלי יד אד׳ שיבא המלאך והרגו זה לזה בחרבם. ר״א היאך הפילו המגדל שוכב על העופות לרקיע ונפל ממנו ונשבר ומת. הדבר שאמ׳ לפי מלאות לבבל שבעי׳ שנה ודניאל טעה בזה החשבון לפי שירמיה אמ׳ אפקוד על בבל והוא חשב בדעתו זה שאמ׳ ירמיהו אפקד אתכם בשביל הבנין לפי שראה שמלאו שבעי׳ שנה לחורבות ירושלם והתחיל דניאל מתחנן לפני הקב״ה וזו הפקיד׳ אינה על ישרא׳ כשם שעל ידי ירמיהו כן עשה בחשוב משנה הרביעית ליהויקים שמלך נבוכד נצר ומאז ועד שהפקידם כורש הראשון להעלותם לירושלם עברו שבעים שנה ואלה מספרם מ״ה שנה מלך נבוכד נצר אויל מרודך כ״ב תן שנה לזה וזה כשארו כ״א כלול אותם עם מ״ה והם ס״ו שנה בלשאצר מלך שלשה שנים הרי ס״ט שנים ודריוש המדי אשר הומלך על מלכות כשדים מלך שנה אחת הרי שבעים שנה ומיד מלך כורש והעלם לארץ ישראל כמו שאמר הכתוב על ידי ירמיהו אנא יי׳ האל הגדול והנורא משה ירמיהו דניאל סימן משה אמר האל הגדול והגיבור והנורא שעושה גדולות וגבורות לישראל במצרים ובים סוף ובמדבר והנורא על הקמת משכן הקודש שנאמר נורא אלהים ממקדשיך ירמיהו

אבן עזרא

כתוב בספר יון והנה זה המספר הם ימים והטעם אלפים ושלש מאות בקר וזה שש שנים משנות החמה ושלשה חדשים וימים מהם משנות הלבנה קרוב משש שני׳ וחצי על כן אמר המלאך ומראה הערב והבקר אמת הוא והטעם שהוא כמשמעו ערב ובקר ולולי שמצאנו זה המספר כתו׳ וכבר עבר לא יכול אד׳ להבין זה המספר על כן אמר דניאל ואשתומם על המראה ואין מבין וכבר דברי קץ הגאולה סתומים וחתומים גם דניאל לא ידע הקץ כי כן אמר ואני שמעתי ולא אבין וכן את׳ באחרונה וחתום הספר עד עת קץ והמשכילים יבינו בגעת הקץ מדברי המלאך: בשנת אחת. כבר פירשתי זה כי זה איננו דריוש בן אחשורוש שהוא בן אסתר המלכה: בשנת אחת כל הגאונים פה אחת הסכימה דעתם עם דעת הקדמונים שאמרו שטעה דניאל בחשבונו כי לא חרבה ירושלם רק כאשר נתפש צדקיהו והיא היתה שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכד נצר כי ירמיה הנביא אמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וככה היה כאשר נהרג בלשצר ומלך כורש אז צוה ועלו ישראל מבבל אל ירושלם וזאת היא הפקידה והנה נשארו לחרבות ירושלם תשע עשרה והם מלכות כורש הפרסי וכשתחשוב מלכות דריוש המדי הזקן גם מלכות אחשורוש ושתי שני׳ למלכות דריוש הפרסי הוא בן אסתר אז מלאו לחרבות ירושלם שבעים שנה ואמרו כי דניאל החל לחשוב החרבן מעת שהוליך נבוכד נצר יהויקים אל בבל והנה מלך אחרי כן שמונה שנים גם י״א שנה לצדקיהו והנה שלמו לחרבן ירושלם שבעים שנה והיה יהודה הלוי אומר יש לתמוה איך טעה דניאל שהיה נביא וחכם בשבעים שנה י״ט שנה ואמר כי חשבון שבעים שנה למלכות בבל כאשר חרבה ירושלם ואז היתה הפקידה לא כאשר אמרו הגאונים והעד שאומר בדברי הימים ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכות פרס וכורש הפרסי תחלת המלכים ושם כתוב למלאת דבר יי׳ בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה ואני אמרתי לו אם מחרבות ירושלם סופר מה טעם לספור הכתוב בשנת שמונה למלכו הוא שנת י״ט והוא ענה אמור לי אתה טעם חשבת ויהי מקץ ארבעים שנה ואני אמרתי לו וידענו כי הנביא אמ׳ על כורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ולא התנבא שיבנה הבית והוא שלח הגלות והחלו לבנות הבית וליסד הבית וצריהודה מנעום לבנות וכתוב הן קריתא דך תתבנא ושוריא ישתכללון ושם כתוב לבטלא גבריא אילך וקריתא דא לא תתבניא ובטילו המו באדרע וחיל והכתוב כבר פירושו למלאת דבר יי׳ בפי ירמיה שאמר כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם והקימותי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה והנה הטעם ששבו אל ירושלם ועמדה חרבה עד רצתה הארץ את שבתותיה והוא אמר לי מי הביאך בצרה הזאת אז עניתי והלא כתוב בספר עזרא והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדו אז קם זרובבל ויהושע לבנות וכתוב ועמהון נביאיא די אלהא מסעדין להון ושם כתוב ביה זמנא אתא עליהן וגו׳ וכתב אגרת לדריוש המלך והוא צוה למבנה בית אלהא דך ובנו ושכלילו מן טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש המדי וארתחשסתא הוא אחשורוש כי גם הוא צוה רק האמין ככורש ורבי יהודה ענה כל זה מה יועיל לך אז השיבותי לו הנה אתה מודה כי זכריה התנבא בשנת שתים לדריוש הפרסי שאמרו שהוא בן אסתר כאשר כתוב בספרו והנה שם כתוב עד מתי לא תרחם על ירושלם אשר זעמתה זה שבעים שנה אז שתק: ואתנה את פני. לנכח מערבית דרומית. וטעם האלהים שהוא לבדו באמת האלהים וטעם לבקש תפלה בלבו ובנה התפללתי: ואתפללה. אנא. כמו אתם וכמוהו אנא יי׳ כי אני עבדך אנא חטא העם הזה והנגיד ז״ל אמר כי שתי מלות הן והן אל נא מגזרת הואל והלמ״ד מבולע כלמ״ד יוקח ואין צריך: וסור

והרשענו כן כתיב וקרי והרשענו בלא ו״ו קדמאה חטאנו ועוינו חד מן י״א מלין דכתי׳ ו׳ בריש תיבותא ולא קרי וסימ׳ וכי ויאמר דוד מה לי ולכם · ומסגרתיה ויפתח על הלחת · וראתה ועתליה אם אחזיהו דמלכים · ואת ויקצץ המלך אחז ואת · ותקעו הגידו ביהודה ובירושלם · ויורה ולא אמרו בלבבם נירא · וירציאו בעת ההיא נאם יי ויוציאו · וכל לא האמינו מלכי ארץ וכל · והרשענו חטאנו ועוינו והרשענו · וחסר ממאנו לשמע ולא זכרו · ושמח גיל יגיל אבי צדיק ׃ לאדני ז׳ וסימ׳ נמסר בישעיה ח״יש סימן כח׃ שמע י״א ד׳ מל׳ ח׳ חס׳ וסימ׳ ואם ביום שמע אישה יניא · לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת · הנה שמע מזבח טוב להקשיב · זאת המנוחה הנחו לעיף · בנים כחשים בנים

חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותך
וממשפטיך ׃ ולא שמענו אל עבדיך הנביאים
אשר דברו בשמך אל מלכינו שרינו ואבתינו ואל
כל עם הארץ ׃ לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים
כיום הזה לאיש יהודה וליושבי ירושלם ולכל
ישראל הקרבים והרחקים בכל הארצות אשר
הדחתם שם במעלם אשר מעלו בך ׃ אדני לנו
בשת הפנים למלכינו לשרינו ולאבתינו אשר
חטאנו לך ׃ לאדני אלהינו הרחמים והסלחות
כי מרדנו בו ׃ ולא שמענו בקול יהוה אלהינו
ללכת בתורתיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו
הנביאים ׃ וכל ישראל עברו את תורתך וסור
לבלתי שמוע בקלך ותתך עלינו האלה והשבעה
אשר כתובה בתורת משה עבד האלהים כי
חטאנו לו ׃ ויקם את דבריו אשר דבר עלינו
ועל שפטינו אשר שפטונו להביא עלינו רעה
גדלה אשר לא נעשתה תחת כל השמים כאשר
נעשתה בירושלם ׃ כאשר כתוב בתורת משה
את כל הרעה הזאת באה עלינו ולא חלינו את
פני יהוה אלהינו לשוב מעוננו ולהשכיל
באמתך ׃ וישקד יהוה על הרעה ויביאה עלינו
כי צדיק יהוה אלהינו על כל מעשיו אשר עשה

ולא שמענו בקלו ׃ ועתה אדני אלהינו אשר
הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש
לך שם כיום הזה חטאנו רשענו ׃ אדני ככל
צדקתך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלם
הר קדשך כי בחטאינו ובעונות אבתינו ירושלם
ועמך לחרפה לכל סביבתינו ׃ ועתה שמע
אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך
על מקדשך השמם למען אדני ׃ הטה אלהי אזנך
ושמע פקחה עיניך וראה שממתינו והעיר אשר
נקרא שמך עליה כי לא על צדקתינו אנחנו
מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים ׃
אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה
אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך
ועל עמך ׃ ועוד אני מדבר ומתפלל ומתודה
חטאתי וחטאת עמי ישראל ומפיל תחנתי לפני
יהוה אלהי על הר קדש אלהי ׃ ועוד אני מדבר
בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה
מעף ביעף נגע אלי כעת מנחת ערב ׃ ויבן
וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך
בינה ׃ בתחלת תחנוניך יצא דבר ואני באתי
להגיד כי חמודות אתה ובין בדבר והבן במראה ׃
שבעים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך

לא אבו שמוע מ״ל · כי הקשו את ערפם מ״ל · ועשה הרע בעיני רעה כתיב · אם אמרים אתם לא נשב · ואתם הרעתם לעשות · וסור לבלתי שמוע דדניאל מ״ל · ויקשו את ערפם לבלתי שומע כן כתי׳ דירמיה ׃ נעשתה ט׳ וסימ׳ נמסר בתריסר בספר מלאכי סיבן ב׳ ׃ ויבאה ד׳ וסימ׳ ויבאה אל האדם · ויבאה יצחק האהלה שרה אמו · ויחתן שלמה את פרעה · וישקד יי׳ על הרעה ויבאה ׃ קולו בקולו ו׳ חס׳ בנביאים וכתובים וסימנ׳ וישא שאול קלו ׃ ועליון יתן קלו · היום אם בקלו תשמעו · שמעו שמוע ברוגז קלו · וישקד יי׳ על הרעה · וכל אוריתא דכו׳ חסרי׳ בר מן מל וסי׳ תשמע קולו כבאו אל הקדש ׃ שמע אלהינו ב׳ דסמ׳ וסי׳ ועתה שמע אלהינו אל הפלת עבדך · שמע אלהינו כי היינו בחח ׃ ושמע ח׳ קמצ׳ וסימ׳ קום בלק ושמע · קרב אתה ושמע · הטה יי׳ אזנך דמלכים · וחבירו דישעיה · הטה אלהי אזנך דדניאל ׃

אבן עזרא

וסור · שם הפועל כמו זכור את יום השבת והטעם סור סרנו ׃ שריכו ואבותינו · שהיו זקנים וכאשר הזכיר שחטאו השרים והאבות הזכיר כי גם להם בשת פנים ׃ ותתך · כמו תתכו בתוכה דרך משל ׃ כי חטאנו לו · שב למלת האלהים ׃ וישקוד · כמו שוקד אני · וטעם למען יי׳ למען זה השם שאנחנו מזכירים ור׳ משה אמר למענך יי׳ ובדרש למען אברהם שקרא בתחילה זה השם הכתוב בשפ״רלת ׃ אדני שמעה · זאת התפלה ׃ אדני סלחה · העונות שהודיתי ועשה ואל תאחר להאיר פניך על מקדשך השמם ׃ ועוד הייתי מדבר ומתפלל דברים שלא כתבנו ומפיל תחינתי על כן הוצרך לומר פעם אחרת ועוד אני מדבר בתפילה ׃ וטעם מועף כאילו אמר העיפו שהיה מוכרח לעוף · וטעם ביעף כי הוא יעף מרוב המרוצה והנה ביעף שם על משקל ואדם ביקר בל ילין · וטעם כעת מנחת ערב כי היה כס ובוכה ככתוב בבוס ׃ ויאמר · המלאך שמע דניאל כי עתה יצאתי ממערכת המלאכים או מהיכל שמים להשכילך בינה ׃ בתחילת תחנוניך יצא דבר · מלפני השם הנכבד כדרך הדבר יצא מפי המלך והטעם דבר שנגזר להיות ככה בלא תוספת ולא מגרעת ׃ ואני באתי להגיד · לך הדבר ׃ כי חמודות אתה · בחסרון איש כמו ואני תפילה ׃ ובין בדבר · שיצא ׃ והבן · לבך ׃ במראה · אמר יפת במראה הזאת ׃ שבועים · אמר הגאון רב סעדיה כי אלה שבועים הם שנים והעד שאמר אחר כן עד מלאת שלשת שבועים ימים ולא הזכיר עם שבועים שבעים ימים והנה הם כמו שבע שבתות שנים וכנון פירש כי אחי השבוע שהזכיר הוא אלף ימים ומאתים ותשעים כאשר אפרש בראיה גמורה רק פירוש אלה ה השבועים השבעים קשה עד מאד ועוד כי לכלא הפשע ולהתם חטאת לא ידענו אם הכל לשבח או לגנאי כי הנה נראה ממלת לכפר עון ולמשוח קדש קדשים שהוא לשבח רק ולחתום חזון ונביא אינכו לשבח אם כן איך נוכל לתקן מלת לכלא פשע ולהתם חטאת להיותם לשבח וככה לחתום חזון ונביא והנה מצאנו כתוב כי לא שלם עון האמרי והוא לגנאי והטעם כי עד עתה לא בא יום אידו ויקץ עונם עונו כמו גדול עוני מנשוא וככה אם יערך עון וככה תם עונך כשלם העונם שלך והנו לגנאי יוכל המשיב לענות כי הנה החטאת והאשם ועוד מלת אכא שא נא הפך הדבר ונשא את עונה והנה הכל יתפרש לפי ענין המקום ויורה להביא צדק עולמי׳ לשבח ׃

רבינו סעדיה גאון

ירמיהו אמ׳ הגדול הגיבור שהוא גדול על הכל ולו נאה לומר גיבור שראה ביתו חרב ובניו הולכין בגולה ושוכל ולמה לא אמר הנורא על חורבן הבית הנורא רניאל אמ׳ האל הגדול והנורא ולא אמר הגיבור לפי שראה בניו מסורין בקולרין ואיה גבורתו ולמה אמ׳ הגדול שעשה גדולות לחנניה מישאל ועזריה בכבשן האש ולדניאל בגוב אריות ולמה אמ׳ הנור׳ שחזר ובנה בית המקדש ׃ ותתך · ותגיע כמו לא נתך ארצה ׃ האלה והשבועה · אשר כתובה בתורת משה עבד האלהים כמו ארור האיש אשר יעשה כך וכך אשר לא יקים דברי התורה הזאת והשבועה הדברים שכתת לנו על יד משה רבינו אם תשמעו יהיה לכם כך וכך ואם לא תשמעו יהיה לכם כך וכך ועתה באו עלינו הצרות הכתובות בספר תורת משה מכיון שדיבורו של הקב״ה שבועה הוא שנאמר את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ולא יהיה עוד המים למבול ולא נאמר שבועה ובנביאים כתוב כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי ׃ וישקוד יי׳ על הרעה · וימהר כמו מקל שקד מקל ממהר לפרוח לפני כל האילנו׳ והם שקדים השוקדים להנץ לפני כל אילן ואמר דניאל צדיק הוא יי׳ שקדם והגלם לסנהדרין שבימי יהויכין ב׳ שני׳ ומחצה לחורבן הבית מלמד שהקדימו ב׳ שני׳ ומחצ׳ לנוכחם כיון שראה שבית המקדש עתיד ליחרב קדמו וגלו כדי שלא ימצאו בירושלי׳ בחרבן בית המקדש ׃ ותעש לך שם כיום הזה · שיאמרו אומות העולם כמה ניסים עשה הקב״ה לישראל הרג בכורי מצרים קרע להם את הים והמית המצריים בתוכו ׃ לכל סביבותינו · לכל הגוים היושבים סביב לארץ ישראל ׃ למען אדני · למען אברהם שקראך אדון קודם לכל באי העולם שנ׳ אדני יי׳ במה אדע ׃ מועף ביעף · מכאן שגבריאל עופף העולם בשתי עפיפות ורמז כי בא בזריזות בקלות טיסת עיפתו ונגע אלי כעת מנחת ערב בעת שמקריבים המנחה בשעה שמיכית בין החול כי ערבי פסחים מקריבין בשביעית עבור שחיטת פסחים ׃ בתחילת תחנוניך יצא דבר · ככתוב והיה טרם יקראו ואני אענה כך לדניאל בתחילת תחנוניו השיבו הקב״ה על ידי גבריאל כי היה צדיק וישר ונאמר ועל כן אמ׳ לו כי חמודות אתה שכל הצדיקים נקראו חמודים ׃ שבועים שבעים נחתך על עמך · כספור ונדע כמה שנים הם י׳ פעמים ז׳ עולין לע׳ הרי שבועים ע׳ הן ת״ג שנה הוצא מהן ע׳ שנים לגלות בבל משהחריב נבוכד נצר בית המקדש עד שנת שתים לדריוש כשאמרו ת״כ שנה שכך היה עמידתו של בית שני כלומר שבוע׳ שבעים נגזר על עמך ועל עירך ירושלם עיר קדשך שעתידה לחבנות הרי למדתה עם גלות בבל ועם עמידתו של בית שני בשבועים בפעים שהן ת״כ שנה ע׳ לחרבן ת״כ לבנין ׃

182

ועוד כג וסי' חמש שנים אשר אין חריש. ועוד לו אך המלוכה. ותהי נבלתם כסוחה. ועוד בה עשיריה. כגשה את אפרים. ארם מקדם ופלשתים מאחור. על כן על בחוריו לא ישמח יי'. בלתי כרע תחת. ועוד נוסף עליהם דברים. ועוד תשוב תראה. ועוד בחיים חייהם. ועוד הסיר את הבמות דדה דיהושפט. ועוד העם לא הבינו לבבם דדה דיהושפט. ועוד העם משחיתים. ועוד ברצות בבית אלהי. ועוד אדומים באו ועוד דברו עבדיו: ועוד מעט ואין רשע. כי יש לעץ תקוה. ועוד ראיתי תחת. ועוד אני מדבר ומתפלל. אני מדבר בתפילה. ועוד תוסף: ונביא ז' וסימ' ונביא אחד זקן. ונביא כרה שקר. גבור ואיש מלחמה. וגם אלה ביין שגו. ולחתום חזון ונביא. אם

לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע וּלְהָתֵם חַטָּאוֹת וּלְכַפֵּר עָוֺן וּלְהָבִיא צֶדֶק עֹלָמִים וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים: וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן מֹצָא דָבָר לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַם עַד מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם תָּשׁוּב וְנִבְנְתָה רְחוֹב וְחָרוּץ וּבְצוֹק הָעִתִּים: וְאַחֲרֵי הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית עַם נָגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בַשֶּׁטֶף וְעַד קֵץ מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת שֹׁמֵמוֹת: וְהִגְבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל שֹׁמֵם:

בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס דָּבָר נִגְלָה לְדָנִיֵּאל אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמוֹ בֵּלְטְשַׁאצַּר וֶאֱמֶת הַדָּבָר וְצָבָא גָדוֹל וּבִין אֶת הַדָּבָר וּבִינָה לוֹ בַּמַּרְאֶה: בַּיָּמִים הָהֵם אֲנִי דָנִיֵּאל הָיִיתִי מִתְאַבֵּל שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים:

יהרג במקדש יי'. ונבא לבב חכמה. בתרא חס' דהוא לשון ביאה: ואין לו ב' וסי' בקים מקים. יכרת משיח ואין לו: לרבים ד' בקריאה וסי' מעמל נפשו יראה. והגביר ברית לרבים. שק ואפר יציע לרבים. ומשכילי עם יבינו לרבים. וב' ברבים וסי' ועשה למבצרי מעוזים. לכן אחלק לו ברבים: ונחרצה ג' וסי' בישעי' י"י: ובין ז' בליש וסי' נכם בינה ומשלי ריש סימן כג ע"ש: ובינה ג' מלעיל וסי' בינה הגיגי. ואם בינה שמעה זאת. ובינה לו במראה:

רבינו סעדיה גאון

לכלא הפשע. פשעו: ולהתם חטאת. להתם הקב"ה החטאת: ולכפר. שגגת ישראל: ולהביא צדק עולמים. זה בית המקדש ככתוב מכון לשבתך עולמים וקרא בית המקדש עולמים בעולם בנין ראשון ובעולם בנין שני ובעולם בנין שלישי שיעמוד לעולמי עולמים: ולחתום חזון ונביא. כי משנחרב הבית השני לא קם נביא עוד בישראל זולתי משתמשין בבת קול: ולמשוח קדש קדשים. שיהא גדול כבוד גדולת הבית השני מן הראשון ככתוב גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון וזה שאמר למשוח לשון רבות היא כמו למשחה בהם מתרגמינן לרבואה ויש פותרים אומרים למשוח למדוד מדה מתרגמינן משחתא כעניין קו יכטה על ירושלם: מן מוצא דבר. משיצא הדיבור מלפני הבורא ונגזרה הגזירה להשיב הגולה מבבל ולבנות ירושלם על ידי כורש: עד משיח נגיד. עד שיקרבה המלך והוא הנגיד כדי לבנות ירוש' עדיין ז' שבועים הם ז' שבועים הם מ"ט שנה משבשרם הבורא לבנות ירושלם ועד שנת שתים לדריוש מלך פרס ואחרי כן תבנה ירושלם ותעמוד בבנייכה שנה הרי שבועים שבע' פחות י' שני' אותן עשר שנים עמדה ביתר ובצלותם לירושלם תבנה רחוב היא ירושלם וחוצותיה: וחרוץ. כרות הם חברות יושבי ירושלם שהם עכשיו חרוכים מתעבר אדם: ובצוק העתים. הם חברות בית המקדש משמרות ומעמדות הכהנים והלוים כלומר כל השנים תהיה ירושלם שממה: ועל כנף שקוצים. כנף הוא יד כלומר [illegible] השקץ והעבר תקיפה אחרי השבעים שב' יכרת משיח ואין לו ממשלה אחרי חורבן הבית והיה בית המקדש משומם. ועד כלה ונחרצה תתוך אל שומם זה ירושלם והשבית זבח ומנחה: עם נגיד הבא וקצו בשטף. זה אדריינוס קיסר שהחריב בית המקדש והשבית זבח ומנחה והחריב מקום התמיד: ועל כנף. על יד אותו שבשר החזיר והשקוץ משומם ישראל ועד אשר כלה ונחרצה נתכה על גלות ישראל השומם: ואמת הדבר וצבא גדול. מכאן שאין הקב"ה עושה דבר עד שמגלה [illegible] ואז חותם בחותמו שהוא אמת אלף ראש אלף בית מם אמצעית תיו סופה הרי אמת: וצבא גדול. צבאות מלאכי וחיל גדול וי"א וצבא ורבון כמו וצבי: ובין בדבר. שים דעתך ובינתך בדבר הרבה: ובינה לו במראה. הבורא אמר למלאך שיסביר ויבונן לדניאל את החזון: לחם

אבן עזרא

וטעם ולחתום חזון שכל הנביאים התנבאו על דבר בית שני: ועתה אומר דברי הגאון אמר כי יצא דבר פירושו שגזר שיחרב ירושלם עם בית שני ארבע מאות ותשעים שנה והם שבועים שבעים רק אתה טעית בחשבונך שחשבת שבעים שנה ואינם רק שבעה שבועות שהם מ"ט שנים ולא חשש להזכיר השברים כי כן היו ופירש עד משיח נגיד שהוא כורש המלך והביא ראיה מדברי הנביא כה אמר יי' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו ושבועים ששים ושנים הם ימי בית שני והנה יש להקשות כי המלאך אמ' בתחלת תחנוניך יצא דבר ועוד איך יערב שני הגלות עם שנות בית שני ואיך נפרש לכלא פשע ולהתם חטאת ועוד מה נעשה בשבוע הנשאר שאמר והגביר ברית לרבים שבוע אחד אחרי שבועי' ששים ושנים והיה ראוי להזכיר כי עוד נשארו שלשת שבועים וראייתו כי כורש הוא משיח איננה נכונה כי למשיחו הוא נביאו וככה כתוב יען כי משח יי' אותי וקודם שאומ' דעתי אפרש והגביר ברית לרבים זה היה ידוע כי טיטוס כרת ברית עם ישראל שבע שנים ושלש שנים וחצי בטל התמיד בבית שני לפני חרבן הבית וככה כתוב בספר יוסף בן גוריון ואמר על כנף שקוצים משומם שמו שקוצים בדביר אחר המספר הנזכר כאשר נלכדה ירושלם וכתוב בנבואה הרביעית וחללו המקדש המעוז זהו יום נלכדה ירושלם בימי טיטוס והסירו התמיד קודם זה ונתנו השקוץ משומם וככה כתו' ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים והוצרך דניאל לפרש כמה ימים שלמים הם חצי השבוע בעבור שני האדרים גם בעבור מלת חצי כי יתכן שאיננו חצי שלם פחות או יתר כמו וחצי שבט מנשה ורבים ככה ודע כי ימים לעולם הם ימים ולא שנים רק יתכן אם אמר ימים להיות שנה תמימה בסוב ימי השנה כאשר היו כמו מימים ימימה שהם ימי השנה שלימה ימים תהיה גאלתו רק כאשר יאמר עם ימים מספר שני ימים אז לא יתכן להיותם שנים רק ימים כאשר הם על פי שנים ימים שהיו שנתים שלמים שסבו הימים כאשר היו וככה עד חדש ימים שתראה הלבנה על המתכונת שנראתה ביום הראשון מהמספר על כן אמרתי כי ימים אלף ומאתים ותשעים הם חצי השבוע שהזכיר וככה אחרי המחכה ויגיע לימים כאשר אפרש ואלו היו שנים איך יחכה אדם אלף שנים ויגיע וכתוב ימי שנותינו בהם שבעים שנה והנה מצאנו נחמיה אמר אשר העיר בית קברות אבותי חרבה ושעריה אוכלו באש וכתובים אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וכתו' עליו הוא יבנה היכל יי' והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו וירמיה התנבא עליו ומלך מלך והשכיל ובעזרא כתוב על נחמיה ואתה הוה להם למלך ועתה אפרש שבעים שבעים הם ממוצא דבר בתחילת תחנוני דניאל לכלא הפשע כמו כי לא שלם עון האמרי ולהתם חטאת כמו תם עונך ולכפר עון לסבול עול הגלות לכפר עם אבותינו ולהביא עד שידינם השם בצדק או פירושו לנגאלי כי בא הצדק הוא שקיעתו כאשר השמש ביאתו הוא שקיעתו על כן הוא לנגאלים כי לשבח הוא להפך כמו או יצא כנוגה צדקה והוציא כאור צדקך וזהו קומי אורי כי בא אורך עד עתה ולהתום חזון ונביא שיפסקו הנביאים ולחתום משיח קדש קדשים והנה זה תחילת הגלות ואל עלה על לבך דבר המספר כי הנה בתספר מלך נוסף כפי דבר המלאך כאשר אפ' ואם יש בחשבון תוספ' או מגרעת לא יזיק אולי יעלה על לבך דבר המלך כי היודע רגע קדרו' הלבנ' בשנה זאת ומצאנו קדרות זאת מאה שנה אוכל בה לדעת מקום הלבנה באמת וכפי חשבונו ישוב ברצונו אחורנית או השנים הבאות והנה פירוש ותדע ותשכל ממוצא דבר להשיב ולבנו' עד משיח נגיד שבועים שבעה. והנה תשעה עשרה שנה שהם מלכות כורש ואחשורוש ושתים לדריוש והוא מלך י"ב שנה וככה כתוב בספר מלכי פרס ועשרים לארתחשסתא המלך והנה הכל שבועים שבעה עד בא נחמיה ככתו' בספר עזרא ושבועים ששים ושנים שעמד בית שני וחצי השבוע פירשתיו ואמר משומם והוא פועל שהוא משומם כל רואו וכל שומעו מישראל. וטעם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם שהשקוץ יעמוד בבית עד בא עת כלה ונחרצה גזרה שנגזרה תתך על שומם דרך תפילה שיהיה שומם כמו בת בבל השדודה ופירוש ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח שלא יהיה מישראל מלך עליהם והעיר והקדש ישחית עם שהוא אספסינוס שר מלך רומא בבואו על ירוש' עם בנו גם עליהם כתוב בנבואה הרביעית וזרועים ממנו יעמדו וחללו את המקדש המעוז והסירו התמיד. וטעם וקצו באניות. ועד קץ מלחמה. שנלחם שנים רבות על ירושלם עד שהיתה נהרסת שוממת: בשנת שלש. אמר הגאון כי וצבא גדול כמו ודי יהוה צבא ור' משה אמר שהוא כמו צבא להבוס עלי ארץ ולפי דעתי כי אשר נקרא שמו יכנס בין שני דברים כאשר פירשתי ויראו ישראל על שפת הים מצרים מת כי הארץ בלעתם בסירה וככה זה דבר וצבא גדול נגלה לדניאל במראות הלילה: ואמת. את הדבר: ובין את הדבר. שם הפועל כמו בין תבין את אשר לפניך: ובינה לו. היות הבינה תחילה באות הראשון שנה מלעיל כמו עשה לי את החיל הזה או יהיו שניהם לשון צווי ותחסר מלת וכאמר לו זאת המראה לא גילה אותה והעלימה: בימים ההם. הייתי מתאבל שלשה שבועים ימים וזה היה בחדש ניסן ואיך התאבל ימי חג המצות ולא שתה יין בליל פסח ליל חמשה עשר כי כתוב כי מן היום אשר נתת לבך להתענות לפני אלהיך ואני באתי בדבריך במצות השם כי כן כתוב כי עתה שלחתי אליך רק שר מלך פרס עומד לנגדי עשרים ואחד יום שהם שבועים שהתענית על כן אמרתי לבוא ולולי מיכאל שעזרני עודני הייתי שם במלחמה עם מלכי פרס ועתה בשובי מאתך אשוב להלחם עם שר פרס וזה היה ביום עשרי לחדש הראשון רק לא ידענו זה החדש אם הוא חדש ניסן או הוא חדש ראשון לשנה השלישית למלכות כורש כדרך בעשרי' וחמש שנה לגלותינו בראש השנה והנה זה בעשור לחדש החמישי כי בו נשרף הבית: ואני

חמודות סימן והקח רבקה את בגדי החמדת כתיב חס׳ דחס׳ בתחלת תחנוניך יצא דבר חמודות כתיב מ״ל דמ״ל. חמודת בזהב דעזרא חמודת כתיב חס׳ ו׳ בתרא. ושאר׳ חמודות כתיב חס׳ ו׳ קדמא: ואשא את עיני וארא ב׳ דסמי׳ וס׳ והנה ארבע קרנות. והנה איש אחד לבוש: חגורים ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מ״ל וס״מ בסדר בא: כעין ט׳ וס״מ נמסר ביחזקאל סימן א׳: בקול י׳ וס״ב ביחזקאל ס׳ סימן א׳: וראיתי י״ב וס״ב נמסר בקהלת ס״מ ג׳ ובשמואל א׳ סימן י״ט: המראה ד׳ וס״מ משכם שמואל. ואני נשארתי לבדי ואראה. וראיתי אני דניאל ב׳ בנו: ולא נשאר ד׳ וס״מ ולא נשאר א״ש בעי׳ וכית אל. וישלח יהוא בכל ישראל. ויעלו ביהודה ויבקעוה דד״ה. ואני נשארתי לבדי ואראה: ופני ג׳ וס׳

לחם חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי עד מלאת שלשת שבעים ימים: וביום עשרים וארבעה לחדש הראשון ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל: ואשא את עיני וארא והנה איש אחד לבוש בדים ומתניו חגרים בכתם אופז: וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש וזרעתיו ומרגלתיו כעין נחשת קלל וקול דבריו כקול המון: וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדלה נפלה עליהם ויברחו בהחבא: ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה הגדלה הזאת ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח: ואשמע את קול דבריו וכשמעי את קול דבריו ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה: והנה יד נגעה בי ותניעני על ברכי וכפות ידי: ויאמר אלי דניאל איש חמדות הבן בדברים אשר אנכי דבר אליך ועמד על עמדך כי עתה שלחתי אליך ובדברו עמי את הדבר הזה עמדתי מרעיד: ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך ואני באתי בדבריך: ושר מלכות פרס עמד לנגדי עשרים ואחד יום והנה מיכאל אחד השרים הראשנים בא לעזרני ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס: ובאתי להבינך את אשר יקרה לעמך באחרית הימים כי עוד חזון לימים: ובדברו עמי כדברים האלה נתתי פני ארצה ונאלמתי: והנה כדמות בני אדם נגע על שפתי ואפתח פי ואדברה ואמרה אל העמד לנגדי אדני במראה נהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח: והיך יוכל עבד אדני זה לדבר עם אדני זה ואני מעתה לא יעמד בי כח ונשמה לא נשארה בי: ויסף ויגע בי כמראה אדם ויחזקני: ויאמר אל תירא איש חמדות שלום לך חזק וחזק ובדברו עמי התחזקתי ואמרה ידבר אדני כי חזקתני:

לא יראו׳ יסב אל ביתו ופני לא יראה דאבשלום. נרדם על פני ופני ארצה: ידי ב״א וס׳ נמסר במס׳ רבת׳: נתינה פנים ד׳ חס׳ את וס׳ ונתתי פני בנפש ההיא והכרתי. ונתתי פני בנפש האכלת את הדם. ונתתי פני בכם. נגפתם לפני איביכם. נתתי פני ארצה ונאלמתי: במראה ב׳ וס״מ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. ובמראה נהפכו צירי: נהפכו ב׳ וס״מ ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה. אדני במראה נהפכו צירי:

אבן עזרא

ואני הייתי על הנהר הגדול׳ כמו יחזקאל על נהר כבר: ואשא את עיני ואראה. במראות הלילה כדרך זכריה הנביא ודע כי מעלתם גדולה מעלת גדעון ומנוח ואשתו והמשכיל יבין: אלף אופז נוסף כמו אלף אתמול ואזרוע ואשמור׳ וכתם הוא עגול שיש בו פז׳ ומרגלותיו כמו רגליו: קלל. לטוש: כקול המון׳ שישמיע קול גדול: וראיתי אני דניאל לבדי את המראה׳ כבר היה רואה במראות הנבואה: נהפך עלי למשחית. שם הו תואר ור׳ משה אמ׳ כי כמוהו הר המשחית׳ ולפי דעתי שהוא פועל כדרך אשתוללו אבירי לב שב׳ על ביון ולהיו משחית מגזר׳ שמן המשחה והנה מרעיד תואר וכמוהו משמים בתוכה והנה אם זה החדש ראשון הוא כיסן הנה מראש חדש החל להתענות ולא ידענו האמת׳ אמר הגאון כי טעם עומד לנגדי שהיה מלמד לו ושבח השכים יעמדו נגדו ואין טעם מאים עומד לנגדו כי כן חשב על כן שאל הלנו אתה אם לצרינו ואמר כי להלחם עם מלך פרס פירוש לעזור לו וכמוהו התלך אתי למלחמה כי אתי כמו עמי ואין זה נכון כי וילחם עם ישראל גם ונלחמה אותם במישור הכל להפך וזה שהזכיר התלך אתי למלחמה אין אתי דבק למלחמה כי אם ההליכה ועוד אם היה עוזר אותו איך כתוב והנה יבא והנה שר יון בא שהשחית מלך פרס שהיה זה המלאך עוזר אותו ועוד אפרש כל זה: וטעם אחד השרים הראשונים כדרך היושבים ראשונה במלכות על כן נקרא השר הגדול ולולי זה הייתי שם ומלכי פרס הם שרי פרס הם השרים העומדים על פרס כאשר הוא מיכאל עומד על ישראל׳ וטעם באחרית הימים כי עתה יספר בנבואה כל אשר יקרה עד בוא המשיח תאבדנה כל מלכיות הארץ כאשר פירש גם יפרש: והיך׳ כמו איך כמו יותר ההמון שובו אתיו ורבים ככה היה בספרד חכם שמו בן היוצר וחבר ספר בקץ ופירש למועד מועדי׳ וחצי אלף וחתם מאות שנה ותחילתם משכנת אחת לדריוש המדי והנה טעה כי חשב כי זה הפסוק דברי דניאל ואיננו רק דברי המלאך כי הוא דבק למעלה: ואין

רבינו סעדיה גאון

לחם חמודות׳ לחם חם מן סולת נקייה מאכל טעמי המלכים ומחמדי׳ לחם מחם [illegible] כחמר מאפה תנור: ובשר׳ גם דעתי לומר על בשר דגים ושפות תורים ובני יונה איל וצבי ויחמור בהם הוא אשר לא בא אל פיו כל אותן שבועים [illegible] על ירושלם שאם תאמר בשר בקר ואין לא יתכן לומר כן לפי שלא אכלו בני הגולה בשר בקר ואין בגלות בבל כי לא ראוי להשחט כי אם במעריך בארץ הקדוש׳ למען זרוק הדם וקטר החלב וכן יין לא שתה אותן שלשה שבועים: וסוך לא סכתי׳ כדוגמת אכם׳ ענוג המפנקי׳ את בשרם במרחצאות בשמן המור׳ כל כך על אבל׳ גלות האחרונה הזאת שראה כי בשנת אחת לכורש נבנה המזבח והשנה הזאת שהתאבל עליה היא שנת ג׳ לכורש מלך פרס ועל שראה [illegible] המקדש השני וגלות רומי התאבל ג׳ שבועים וביום כ״ה בניסן סוף ג׳ שבועים אז ראה על נהר חדקל איש לבוש בגדי בד לבנים כשלג רקין כבגדי כהונה: ומתניו חגורים׳ אזור מן כתם אופז שכתמר מפז: וגויתו כתרשיש׳ תרי אלפי אמה כעומק ים תרשים וים שפותרין כמו תרשים שוהם סוף דבר הוא דמות גלי הים בעת תרוממנה גליו יראה בראש הגלים כמראה אבן תרשים לבנה וזה שאנו מתרגמין תרשים כרום ימא: כלפידי אש׳ כמראה לפיד נור ברק אש: ומרגלותיו׳ ורגליו כעין נחושת מוזהב אשר יזרח עליו השמש כהבהק הנחש׳ יוזהב ויובהק בנפול עליו עין השמש׳ וי״א קלל כמו קלוי ומוצק באש כדמתרגמין קלל מצלהב: וקול דבריו כקול המון: רב ועם עצום בדברים בתוך הוועד: וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה׳ המה היו חגי וזכריה ומלאכי ועל שהיה דניאל מעולה מהם ראה בעיניו המראה: אבל חרדה גדולה נפלה עליהם׳ ומאחר שלא ראו למה חרדו ולמה זה ויברחו בהחבא אלא הם לא ראו אבל מזל שלהם ראה על כן פחדו וחרדו ויברחו בהחבא: והודי׳ וזיו תואר פני נהפך להשחית ונעשה זיו פני כרומות ומוריקות מרוב אימה׳ ולא עצרתי כח׳ לא נשאר בי כח: ואני הייתי נרדם על פני׳ כלומר מן הברת הקול נפלתי על פני ופניהיו מוטות ארצה:

ותניעני על ברכי׳ כלומר נדנתני יד המלאך על ברכי כי היה דניאל בעת ההיא כאיש אשר יצא לבו מרוב פחד וכן תמיכו כי לא היתה כזאת חרדה במראות המלאכים אל הנביאים כי היתה המראה הזאת נפלאה ונוראה מאד בפחד ואימה כי היתה בגלות והשאלה הזאת סואל גלותנו האחרונה ובגערת אלהינו ונקצפו על כן נראה כזה והביט אחריו: איש חמודות הבן בדברים׳ כי לולי שהתענית והתפללת ואז מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך: ואני באתי בדבריך׳ כי אתה איש נחמד במעשים טובים ועל כן באתי להודיעך הגלות וסוד הנסתר וזה שאמר כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך ולא יכולתי לבא אלא עכשיו באתי בדבריך למה לא באתי מאז לפי כי שר מלכות פרס עומד לנגדי ועל כן נתעכבתי: ושר מלכות פרס׳ כי אין חפץ להעיד על כל עם ועם שר ושר לעזור לכל עם׳ ואשר כתב ושר מלך פרס הוא מראה ומענו שר פרס הוא קצף על ישראל: והנה מיכאל אחד השרים הראשונים׳ הם הגדולים שבמשרתי מרום בא לעזרני משר פרס שעומד לנגדי לעכבני שלא אבוא להודיעך סוד הגלות: כי עוד חזון הזה לימים׳ הוא באחרית הימים בגלות הזה. והנה כדמות בני אדם נוגע על שפתי כשתנה המלאך לדמות בן אדם למען תת לו קורת רוח שלא יבהל: ואומרה אל העומד לנגדי׳ זה שהוא כדמות בני אדם שנגע על שפתיו בראשונה אמר למלאך הנדמה לו כאדם: אדני במראה׳ בפעם הראשונה: נהפכו צירי עלי׳ כל שכן עכשיו נהפכו צירי כמו נהפכו עליה ציריה: והיך יוכל עבד אדני זה׳ המלאך שהיה מדבר עמו בראשונה: לדבר עם אדני זה׳ המלאך שהיה עומד אצלו: ואני מעתה לא יעמוד בי כח׳ מרוב אימה׳ ויאמר

183

הידעת ה' וסימ' כי הוים יי' לוקח · וחבירו ודאליהו · חוקות שמים · עת לדת יעלי סלע · הידעת למה באתי אליך · לך וקפין בנביא' ובכתובי' וסימ' והיה ביום ההוא יי' לך מעצבך ·
עשה לך מוסרות ומטות · ויאמר ירמיה הנאל צדקיהו כי אגיד לך · הכון והכן לך · שבא ודדן וסחרי תרשיש · לכן לא יהיה לך משליך חבל · לו איש הולך רוח ושקר · ויאמר
יי' אלי עוד קח לך · אבל אגיד לך את הרשום בכתב · ויהי ביתך כבית פרץ · וכל שמואל וכל נתינה דמלכים דכוב בה וסימ' נבסר ברות סימן ד' · יעיר ה' וסימ' כנשר יעיר קנו ·

וַיֹּאמֶר הֲיָדַעְתָּ לָמָּה־בָּאתִי אֵלֶיךָ וְעַתָּה אָשׁוּב לְהִלָּחֵם עִם־שַׂר פָּרָס וַאֲנִי יוֹצֵא וְהִנֵּה שַׂר־יָוָן בָּא׃ אֲבָל אַגִּיד לְךָ אֶת־הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת וְאֵין אֶחָד מִתְחַזֵּק עִמִּי עַל־אֵלֶּה כִּי אִם־מִיכָאֵל שַׂרְכֶם׃
יא וַאֲנִי בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ הַמָּדִי עָמְדִי לְמַחֲזִיק וּלְמָעוֹז לוֹ׃ וְעַתָּה אֱמֶת אַגִּיד לָךְ הִנֵּה־עוֹד שְׁלֹשָׁה מְלָכִים עֹמְדִים לְפָרַס וְהָרְבִיעִי יַעֲשִׁיר עֹשֶׁר גָּדוֹל מִכֹּל וּכְחֶזְקָתוֹ בְעָשְׁרוֹ יָעִיר הַכֹּל אֵת מַלְכוּת יָוָן׃ וְעָמַד מֶלֶךְ גִּבּוֹר וּמָשַׁל מִמְשָׁל רַב וְעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ׃ וּכְעָמְדוֹ תִּשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתֵחָץ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם וְלֹא לְאַחֲרִיתוֹ וְלֹא כְמָשְׁלוֹ אֲשֶׁר מָשָׁל כִּי תִנָּתֵשׁ מַלְכוּתוֹ וְלַאֲחֵרִים מִלְּבַד־אֵלֶּה׃

יי' כגבור יצא · אדני יי' נתן לי לשון למודים ב' בו · והוא רחום יכפר עון · אם זך וישר אתה · ובחוזקתו בעשרו יעיר · ויד אלחנן בן יעיר דד"ה כן כתיב · כתרא שום כר נש ·

רבינו סעדיה גאון

ויאמר הידעת למה באתי אליך · כאשר אקיים לדבר החזון אשוב להלחם עם שר פרס ועל כן אגיד לך הרשום בכתב אמת כי אשוב להלחם עם שר פרס שאני הייתי יוצא מפרס לבוא בכאן להגיד להגיד לך וטרם בואי והנה שר יון בא ׃ ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם · כי לולי רחמי שמים אז תמנו כרתנו למה שאני בשנת אחת לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו ועל זה הדבר היה עוזר לי עם זה עכשיו אבל רק למחזיק ולמעוז ולסייע לי משר פרס ומשר יון כי כן כתב כמראה אדם ויחזקני ויאמר הידעת למה באתי אליך כלומר להגיד לך כל מה שאתה רוצה ועוד כשבאתי אשוב להלחם עם שר פרס והנה שר יון בא אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת כי זה הטעם אינו טוב זה המלאך למה היה לוחם עם שר פרס היה אומר לפני הקב"ה רבונו של עולם אינו ראוי להיות מלך הפילוהו במהרה וימלוך ישראל וזה מיכאל היה לוחם עם שר פרס שלא ימלוך דריוש שנים רבות שזה חוטא הוא · הנה שלשה מלכים עומדים לפרס אחשורוש ארתחשסתא ודריוש שהוא כורש וכורש הראשון הנה מלך ׃ והרביעי יעשיר עושר גדול · זה כורש הגדול ׃ יעיר הכל את מלכות יון · שימות ויתגבר מלך יון ויתעורר עליו ויקחו יונים את עשרו ׃ ועמד מלך גבור · זה אלכסנדרוס מלך יון ׃ וכעמדו · ברוב גובה מלכותו אז תשבר מלכותו ׃ ותחץ לד' רוחות השמים · ברומא ואנטוכיא ועכו ואלכסנדריא ׃ ולא לאחריתו · ולא לזרעו שאחרית ותקוה שלא הם הבנים אלא לזרים תחץ מלכותו ׃ ולא כמשלו אשר משל · שמשלו אלה ד' מלכים כמו שהיה הוא אלא תחץ מלכותו ותנתן לאחרים מלבד אלה הד' וזה שכתו' ולא לאחריתו בכחו כמקדם כלומר לא תהא אחריתו כראשיתו כי תנתש מלכותו ותנתן לאחרים מבלעדי אלה ׃ ויחזק

אבן עזרא

ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם · והטעם אם עזרני עתה בהלחמי עם שר פרס גם אני עזרתיו עם שר כשדים · אז מלך דריוש המדי כאשר הוא כתוב ודריוש מדאה קבל מלכותא וזהו ואני בשנת אחת לדריוש המדי עמדתי למחזיק ולמעוז למיכאל והעד שהם דברי המלאך כי כתוב אחריו ועתה אמת ויש לתמוה מהפסוק ואם טען הטוען הראה לי כמוהו שהפסיק וחזר במלת לו על הפרשה העליונה הראיתי לו וירא אליו יי' באלוני ממרא ויגש אליו יהודה וקודם שאדבר על דבר פרס אדבר על דבר המלאכים ואין ביניהם קנאה וכתו' עושה שלום במרומיו והנה הם סודות עמוקות לא יבינום רק אחד מני אלף ואומר בסוד התולדו' ודברי נשמת אדם שאיננה גוף וחכמת הגלגלים ותנועת' עם דברי המשרתי' והמזלות ועתה ארמוז לך רמיזות כי כבוד אלהים הסתר דבר ואתה שים לבך לתבונה והשם יתן לך חכמה ׃

נאם אברהם המחבר הנה כא הואלתי לדבר האחד שהוא טרם החשבון הוא מפאה אחת סבת כל החשבון ומפאה אחרת הוא כל החשבון לא יוסיף ולא יגרע והוא סבת כל תוספ' וחסרון והוא לא יקבל כפל ולא חילוק והוא סבת שניהם וזה האחד הוא עולם הראשון כנגד העולמים שהם אחריו וזה העולם איננו גוף והוא הנקרא מראה כבוד השם העליון ולא ישתנה בעצם או במערכת ואין לו זמן ומקום והשם הנכבד בקרבו והעולם השני שהוא התיכון שם נשמות צורו' אמת בלא גופות גם נשמות בגופות ואין להם מספר אצלינו גם הגופות בגופות וכולם הם נכבדו' כי אין להם הפך או תמורה או שינוי בעצמם רק על דרך מקרה במערכת תנועתם וזה העולם יקרא היכל הקדש והם שמי השמים ושם כסא הכבוד ושם מיכאל וגבריאל על כן תירגם יונתן בן עוזיאל קדים במרומא בית שכינתיה וזה הוא שהזכיר בתחלה יושב על כסא והוא כסא הכבוד ושוליו והטעם ושולי הכסא מלאים את ההיכל ואמר קדים על ארעא עובר גבורתיה והנה השנים הנעלמים והזכיר אחרי כן קדיש בעלמי עלמיא ודעכי התואר לא ישתנה כנגד המקומות על כן סוד דבריו הוא יקרא והנה גופות העולם התיכון לא תחילנה ולא תכלינה וכתוב על זה העולם הללוהו כל מלאכיו גם צבאיו גם המשרתים גם שני המאורות ואמר על הכל כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור ויש הפך בתנועות כי מהם הולכים ממזרח למערב והפך גם צפונים גם דרומים גם בקו השוה גם ישרים במרוצתם גם שבים אחורנית גם עומדי' גם מהירים גם מתאחרים גם [illegible] ורדים גם נראים גם נעלמים גם מתחברים המשרתים לבדם קכ' מחבר והם העליונים אין קץ להם ופעמים לכח ופעמים במבט אהבה ואומר וכל זה אין ביניהם רק כפי יתחדשו מעשים בעולם השפל בעבור תנועתם והשתנותם פעם לטוב פעם לרע ואלה דברים צריכים פירוש ארוך ולא יכילם ספר אחד לדעת סודם על מה זה · והעולם השלישי הוא מתחת לרקיע וכולו מלא גופות דקות גם עבות וגופות בהם נשמות גם רוחות גם נפשות והאדם לבדו הוא סוד זה העולם השפל ובעבורו נברא ונשמתו קשורה בנשמות העליונות ובעבור כי המדבר אדם גם השומע הוא אדם על כן העליונים על האדם גם השפלים על מתכונת האדם והנה הדיר העליונים והשפלים כי לא אוכל לדבר אם לא יעשה ככה ויגביה השפלים על כן אמרו חכמים ז"ל דברה [illegible] ואמרו ומראם עפרות תבל וכסה את עין הארץ והאזיני ארץ הטו אזנך ועל האבן כי היא שמעה דבר יי' ותפתח הארץ את פיה מירכתי ארץ בבכימים על שפת הנהר יד הירדן וכובע ישועה בראשו עיני יי' באזני יי' כי פי יי' דבר בדבר שפתיך אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ויאמר יי' אל לבו על כן המו מעי לו ותחת רגליו ועל זה הדרך ויחר אף יי' אוהב יי' וילך יי' · יי' למבול ישב הנה יי' רוכב על עב קל עורה למה תישן ויקץ כישן יי' החשתי מעולם אחרים אתאפק · והנה שר פרס הוא הפקיד על המחבר' הגדולה או האמצעית והנה דניאל הזכיר הפקיד בשם המלאך ודבר העד הוא המבטי שהוא מאהבה וטעם כ"א יום כנגד הפקיד על דניאל בעצמו כי כאשר יש פקידים על כל גוי כן יש על כל איש והפך זה וזה היא המלחמה והנה זה העולם השפל הוא עולם ההפכה והתמורה בעצם ובמערכה ובתנועה והצורה שהזכיר דניאל היתה נראה לו במראות כנואה וכבר גליתי לך סוד המלאכים הקדושים בדרך קצרה ברמיזות ויש ראיה על כל זה מדברי הנביאים גם ראיות מחכמות החיצונות ודע כי גזירות העוברות והעתידות באות מהשמים והם דברי השם וכתוב לעולם יי' דברך נצב בשמים וסוד המערכות מתחלת בריאתם על כן מערכות השמים הם הספרים על כן סוד החלומות · ועתה אשוב לפרש דברי המלאך ׃ ועתה · אמר הגאון כי מלכי מדי ופרס הם ארבעה ואלה הם דריוש המדי וכורש הפרסי גם אחשורוש ודריוש הפרסי שהרגו אלכסנדרוס ופירש הנה עוד שלשה מלכים עם כורש ויהיה פירוש והרביעי שהוא דריוש הפרסי הוא רביעי לדריוש המדי כי זאת הנבואה היתה בשנת שלש לכורש הפרסי ורבי משה הכהן הספרדי אמר כי ששה מלכים היו האחד דריוש הזקן הוא המדי והשני כורש הפרסי והשלישי אחשורוש והרביעי ארתחשסתא שבוה שלא תבנה עיר הקדש והחמישי דריוש הפרסי שצוה לבנות הבית והששי הוא ארתחשסתא העשיר שהרגו אלכסנדרוס הוא שעלה עזרא גם נחמיה בימיו כאשר הוא כתוב ולפי דעתי יהיה פי' הנה עוד שלשה מלכים והרביעי לא יספר עמם כורש כי הכתוב עוד שהן עתידין להיות ויש לטעון עליו אם פירוש עוד ככה למה אמר הנה עוד שלשה מלכים כי משמע דברו לא יותר ולמה אמר והרביעי והנה היה ראוי שיאמר הנה עוד ד' מלכים ויש עוד להשיב הנה כורש מלך שלש שנים כי כן כתוב וכתוב במגלה כי מעשה המן היה בשנת י"ב למלכות אחשורוש ובספ' מלכי פרס כי כל מלכותו ארבע עשרה שנה אם כן מתי מלך ארתחשסתא הראשון שצוה שלא תבנה הבית ולפי דעתי כי חמשה מלכי' הם מלכי מדי ופרס האח' דריוש המדי והשני כורש הפרסי וגם השלישי הוא אחשורוש וזה השם הוא לשון פרסיים ובלשון כשדים הוא ארתחשסתא הוא שצוה שלא תבנה ירושלם וככה כתוב בימי אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם והנה פירש השטנה והאגרת בלשון תרגום כאשר כתבה והפירוש הפרשה הנזכרה ובימי ארתחשסתא כתב בשלם ואין זאת השטנה דברי המן כי לא היתה בתחלת מלכותו רק כאשר מלך אחשורוש צוה שיעלו היהודים ויבנו הבית על כן כתוב כי סליקו מן לותך כי ברמותו הלכו ובעבור האגרת שנכתבה לו החמיץ בכורש וזהו ומטעם כורש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס ועל דרך הפשט אילו היה מלך אחר היה כתוב כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כמשפט הלשון והנה אחר כורש היו שלשה לבדם והם אחשורוש שהוא ארתחשסתא הראשון והשני דריוש הפרסי שהוא רביעי לכורש שהנבואה בימיו הוא ארתחשסתא שמלך שנים רבות כי הנה כתוב בעזרא שנת שלשים למלכותו ושם כתוב כי הוא מלך בבל כי כן הבבליים קראו שמו ארתחשסתא והיה שמו בלשון פרס דריוש כי כתוב בספר מלכי פרס כי דריוש היה שם המלך שהרגו אלכסנדרוס וטעם יעיר הכל כי אנשי מלכותו שלחו בעבור אלכסנדרוס גם שריו הרגוהו בלילה במקום שברח שם זה אחשורוש שהיה דריוש ׃ ועמד מלך גבור · זה הוא מפורש אלכסנדרוס שנלחם דריוש מפניו · וכעמדו טעם וכעמדו שמת קרוב לשלשים שנה ׃ ותחץ · כבר פירשתיו ׃ ולא לאחריתו · פירושו ולא לבנו וככה אחריהם בפיהם ירוצו סלה ׃ ולא כמשלו · לא היה אחד מהארבעה שמלכו תחתיו כמוהו בממשלה וטעם ולאחרים מלבד אלה שקשרו גם אחרים על הארבעה מלכים שמלכו בארבעה מקומות כאשר פירשתי · והנה אומר לך עתה כלל כי מתחלת ויחזק מלך הנגב עד ורועים ממנו יעמדו וחללו המקדש המעוז שהוא בפירוש חרבן בית שני מלחמות שעברו ולזכור פרטיהן ולחפש הספרים הקדמונים בספר יוסף בן גוריון אילו היינו יודעין כל דבריו לא יועילנו עתה לדעת שעבר ועל כן אפרש המלות והטעמים בדרך כלל ואחר חרבן הבית אפרש בדרך פרט עד ובעת קץ כי משם הם העתידות שנאמרו כאשר אפרש ׃ ויחזק

ולקץ ג׳ וסימ׳ ולקץ שנים יתחברו · ולקץ העתים שנים יבא · ולקץ ימים נשאלתי · ולא יעמוד ד׳ וסימ׳ ולקץ שנים יתחברו · ויער כחו ולבבו על מלך הנגב · ישען על ביתו ולא יעמוד · כציץ יצא וימל · ויבא י״א רפין וסי׳ נכסר בשמואל א׳ סימן ד׳ וא׳ וב׳ סימן כ״א · ויבא י״ג ה׳ חס׳ וח׳ מל׳ וסי׳ בתלים סימן ע״ח · ובא י״ז רפין וסי׳ ובא אשר לו הבית והגיד לכהן · ובא הכהן וראה והנה פשה · ובא אהרן אל אהל מועד ופשט · ובא השמש וטהר ואח׳ יאכל מן הקדשי׳ · ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והורידו · ובא האות והמופ׳ אשר דבר אליך ·

וְיֶחֱזַק מֶלֶךְ־הַנֶּגֶב וּמִן־שָׂרָיו וְיֶחֱזַק עָלָיו וּמָשָׁל מִמְשָׁל רַב מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ וּלְקֵץ שָׁנִים יִתְחַבָּרוּ וּבַת מֶלֶךְ־הַנֶּגֶב תָּבוֹא אֶל־מֶלֶךְ הַצָּפוֹן לַעֲשׂוֹת מֵישָׁרִים וְלֹא־תַעְצֹר כּוֹחַ הַזְּרוֹעַ וְלֹא יַעֲמֹד וּזְרֹעוֹ וְתִנָּתֵן הִיא וּמְבִיאֶיהָ וְהַיֹּלְדָהּ וּמַחֲזִקָהּ בָּעִתִּים׃ וְעָמַד מִנֵּצֶר שָׁרָשֶׁיהָ כַּנּוֹ וְיָבֹא אֶל־הַחַיִל וְיָבֹא בְּמָעוֹז מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְעָשָׂה בָהֶם וְהֶחֱזִיק׃ וְגַם אֱלֹהֵיהֶם עִם־נְסִכֵיהֶם עִם־כְּלֵי חֶמְדָּתָם כֶּסֶף וְזָהָב בַּשְּׁבִי יָבִא מִצְרָיִם וְהוּא שָׁנִים יַעֲמֹד מִמֶּלֶךְ הַצָּפוֹן׃ וּבָא בְּמַלְכוּת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְשָׁב אֶל־אַדְמָתוֹ׃ וּבָנָו יִתְגָּרוּ וְאָסְפוּ הֲמוֹן חֲיָלִים רַבִּים וּבָא בוֹא וְשָׁטַף וְעָבָר וְיָשֹׁב וְיִתְגָּרוּ עַד־מָעֻזֹּה׃ וְיִתְמַרְמַר מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וְיָצָא וְנִלְחַם עִמּוֹ עִם־מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהֶעֱמִיד הָמוֹן רָב וְנִתַּן הֶהָמוֹן בְּיָדוֹ׃ וְנִשָּׂא הֶהָמוֹן יָרוּם לְבָבוֹ וְהִפִּיל רִבֹּאוֹת וְלֹא יָעוֹז׃ וְשָׁב מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְהֶעֱמִיד הָמוֹן רַב מִן־הָרִאשׁוֹן וּלְקֵץ הָעִתִּים שָׁנִים יָבוֹא בוֹא בְּחַיִל גָּדוֹל וּבִרְכוּשׁ רָב׃ וּבָעִתִּים הָהֵם רַבִּים יַעַמְדוּ עַל־מֶלֶךְ הַנֶּגֶב וּבְנֵי פָּרִיצֵי עַמְּךָ יִנַּשְּׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן וְנִכְשָׁלוּ׃ וְיָבֹא מֶלֶךְ הַצָּפוֹן וְיִשְׁפֹּךְ סוֹלְלָה וְלָכַד עִיר מִבְצָרוֹת וּזְרֹעוֹת הַנֶּגֶב לֹא יַעֲמֹדוּ וְעַם מִבְחָרָיו וְאֵין כֹּחַ לַעֲמֹד׃ וְיַעַשׂ הַבָּא אֵלָיו כִּרְצוֹנוֹ וְאֵין עוֹמֵד לְפָנָיו וְיַעֲמֹד בְּאֶרֶץ־הַצְּבִי וְכָלָה בְיָדוֹ׃ וְיָשֵׂם פָּנָיו לָבוֹא בְּתֹקֶף כָּל־מַלְכוּתוֹ וִישָׁרִים עִמּוֹ וְעָשָׂה וּבַת הַנָּשִׁים יִתֶּן־לוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ וְלֹא תַעֲמֹד וְלֹא־לוֹ תִהְיֶה׃ וְיָשֵׁב פָּנָיו לְאִיִּים וְלָכַד רַבִּים וְהִשְׁבִּית קָצִין חֶרְפָּתוֹ לוֹ בִּלְתִּי חֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ׃

ובא הל׳ כי אין לו חלק ונחלה · ובא המלך דוד עם בחורי׳ · ובאה והכה את ארץ מצרי׳ דירמ׳ בן כת׳ · ובא עליך רעה · ובא ונשיא דרך אולם השער בחוץ · ובא לפנים׳ ויםד · ובא לציון גואל · ובא כמהלך רישך · וחבירו ובא מתהלך׳ ובא במלכות מלך הנגב · ובא ארץ הצבי ורבות יכשלו׃ ויעש ב׳ רפין וסימ׳ ויאמר ארנן אל דויד דד״ה · ויעש הבא אליו כרצונו׃ ויעמד ב׳ רפין וסימ׳ ישאהו על כתף סבלהו · ויעמד בארץ הצבי׃ וישם ו׳ רפין וסימ׳ ישא יי׳ פניו אליך · ויט ידו על צפון · ואם לא איפו מי יכזיבני · וישם פניו לבא בתוקף · ודבתריה וישב פניו לאיים בן כתיב צדק לפני יהלך׃

אבן עזרא

ויחזק מלך הנגב. שהוא מלך מצרים ממלך הצפון שהוא מלך רומא ומן שריו׃ ויחזק עליו · מלך הנגב׃ ובת מלך הנגב. היא מלכת שבא וזאת המלכות תקרא בלשון ישמעאל אלימן ועד היום אשה מולכת עליהם והוא ברמו׳ מלך מצרי׳ עד היום וזאת שבא היא נגב הנגב כנגד ארץ ישראל וזה הדבר ידוע הוא בספרים ושכחתי שמה · וטעם לעשות מישרים שלום בין המלכים והנה מלך צפון רצה לקחת אותה לאשה׃ לא תעצר כח הזרוע · ומלך מצרים יקחנה בחזקה גם יקח יולדתה וחכמי המזלות שהיו עמה וזהו ומחזיקה בעתים׃ ועמד · שרשיה · שרשי זאת הבת והמ״ם ישמש בעבור אחר מן בניו של מלך מצרים והוא בן המלך׃ ויבא · אל מלך צפון ובתגברי מעוזו׃ וגם אלהיהם · יבא בשבי אל מצרים · ובא במלכות מלך הנגב · ישוב לארצו ולמלכותו למצרים׃ ובניו יתגרו · בני מלך צפון כי כבר הזכיר והוא שנים יעמוד ממלך צפון ואלה יתגרו כמו ואל תתגר בם מלחמה׃ ובא בוא · ההמון מלך צפון · ושטף שיביא אניות עד מעוזו של מלך הנגב׃ ויתמרמר · מגזרת שימי לך תמרורים׃ ונלחם עמו · פירוש שהוא עם מלך הצפון כמו ותראהו את הילד והוא בוכה לי אחי׃ והעמיד · מלך הנגב המון רב׃ ונתן · המון מלך הצפון בידו׃ ונשא · המון הנלחם׃ והפיל רבואות · מהמון מלך הנגב׃ ולא יעוז · מלך הנגב. ולקץ העתים · פירש שהם שנים יבואו עוזרים רבים למלך הנגב · ובימים ההם יקומו פרוצים מישראל ואלה היו בימי הא [illegible] ואל תסמוך על דבריה׳ שהיה בימי הורודוס כי חכמים הצדיקים אמרו שהיה בימי שמעון בן שטח והוא האמת׃ ויבא · וזרעות מלך הנגב לא יעמדו הם העוזרים עם מבחוריו׃ ויעש · מלך צפון הבא אל מלך הנגב כרצונו׃ בארץ הצבי · ארץ ישראל ושחית רבים מהם׃ וישם פניו לבוא בתוקף · כל מלכות מצרים שהוא הנגב׃ וישרים עמו · ויעשה עמו שלום׃ ובת הנשים · היא מלכת שבא יתן לו מלך הנגב להשחית׳ כי ברשותו והיא תברח וזהו לא תעמוד ולא לו תהיה שלא יקחנה׃ וישב · והקצין שהיה מחרף ישיב גמולו בראשו שיעלה לו כמו חרפתו לא יותר׃ וישב

רבינו סעדיה גאון

ויחזק מלך הנגב ומן שריו · מרוב שרים שיהיו לו אז יחזק עליו מלך הצפון ומלך הצפון ממשל רב ממשלתו ויחזק הכל בממשלתו׃ ולקץ שנים יתחברו · מלך הצפון ומלך הנגב לעשות שלום׃ ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים · כשיראה מלך הנגב שהוא כשום בשער אז יאמר למלך הצפון קח כא בתי לאשה ותהיה אהבה ומישרים ביניכו׃ ולא תעצור כח הזרוע · אותה בת מלך הנגב אע״פי שתבוא בחתון אל מלך הצפון לא תעצור כח וזרוע למלך הצפון לבלתי הלחם באיבה אלא ילך מלך הצפון במלחמה וינצח את מלך הנגב׃ ותנתן היא ומביאיה · הם השלוחים׃ והיולדה · היא הנערה המשרתת לפניה׃ ומחזיקה · הוא אביה׃ בעתים · בזמנים רבים בית הכלה׃ ועמד מנצר שרשיה כנו · ממשפחת בית אביה הוא אחיה בן אביה יקום · ויבוא אל החיל · להלחם במלך הצפון לנקום נקמת אביו׃ כנו · כן וי״ו יתירה ופירושו חוטר כמו וכנה אשר נטעה ימינך כלומר קרוב ושורש וענף · ויבוא במעוז מלך הצפון · בקרית מחוזו והי בעיר מעוזו ותגבר מלכותו׃ וגם אלהיהם · [illegible] ונסיכיהם · הם שריהם כמו חמשת נסיכי מדין הם השופטים שהם קרובי מלכות׃ עם כלי חמדתם · הכל יוליך בשביה במצרים · והוא שנים רבות יעמוד וימלוך יותר ממלך הצפון׃ ובא במלכות מלך הנגב · שימלוך ויהיה גדול כמלך הנגב׃ ושב אל אדמתו · במצרים למלוך הנה והנה׃ ובניו · ואז בניו של מלך הצפון יתגרו עם אוסף המון חיילות׃ ושטף ועבר · בעיירות שלו׃ וישוב · כל אח׳ ואח׳ מבניו׃ ויתגרו עד מעוזו · היא העיר שהוא מולך׃ ויתמרמר · לשון כעס ומרירות וי״א לשון רבנות ומרות׃ והעמיד · מלך הצפון׃ המון רב וניתן · וימסר המון מלך הנגב בידו׃ ונשא ההמון · שיתגאה וישמח וירום לבבו של מלך הנגב׃ והפיל ריבואות · מחיל מלך הצפון׃ ולא יעוז · מלך הצפון לעמוד לפני מלך הנגב׃ והעמיד · מלך הצפון׃ המון רב · יותר מן הראשון · יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב · מביזת מלך הנגב מן האהלים ומזהב וכסף רשני סוסיהם ומרכבותם׃ רבים יעמדו על מלך הנגב · להלחם בו׃ ובני פריצי עמך · המורדי׳ באלהי השמי׳׃ ינשאו · ברעתם׃ להעמיד חזון ונכשלו · ברעתי כך הוא שיעשו עצמם כנביאי השקר וחלומי חלומות ומשיאים לו עצה ויחלמו עמו ויכשלו בעצתם׃ ויבוא · עוד מלך הצפון וישפוך סוללה׃ ועם מבחריו · כתיב אלו בחורי חמד מלחמה מבחריו קרי מבוחרים גבוהי קומה כמגדל מבצר׃ ואין כח · לא יהיה להם כח לעמוד׃ ויעש הבא אליו · אל מלך הנגב ילחם בו׃ כרצונו · כתאותו׃ ואין עומד · לפני מלך הצפון׃ ויעמוד בארץ הצבי · דארץ ישראל מקום רצון כבוין הבורא וגם הוא לשם יתיצב בכל מקום שירצה ויבא׃ וכלה תהיה בידו · שיכלה הכל׃ וישם פניו לבוא בתוקף כל מלכותו · של מלך הנגב נהלחם ולתפוש כל ערי מבצרי תוקפו׃ וישרים עמו · שתתיישר דרכו ומלחמתו מן הבורא ויעשה כתאות רצונו ולא יכשל כי אם בדרך מישרים יצליח בכל׃ ובת הנשים יתן לו · זה שכתבנו למעלה ובת מלך הנגב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים ואותה הבת יתן לו מלך הנגב להשחית עצתו ולבטל מלחמותיו׃ ולא תעמוד · הבת בפלטין להיות גבירה׃ ולא לו תהיה · לאשה אלא תברח ממנו׃ וישם · עוד מלך הצפון פניו להלחם באיים׃ ואז ישבית מאם קצין שחרף אותו ברעה טובה וישיב לו גמול חרפתו וישלוט בו וינצח אותו׃ פ״א שבועים שבעים הם ד׳ מיתות נכרת ונחתך על עמך מלפני הב״ה ועל ירושלם למען כלה הפושעים׃ ולהביא צדק עולמים · הוא שכתוב ישראל נושע ביי׳ תשועת עולמים׃ ולחתום חזון · ברעתי הוא הכתוב על ידי זכריה וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ׃ ולמשוח קדש קדשים · ברעתי הוא הבניין של בית האחרון אשר ראה יחזקאל כמו שכתוב למוד את ירושלם כמה ארכה וכמה רחבה · למוד למשוח · ואלה שבועים שבעים הן ת״ב שנה · ותבין כי מן מוצא דבר מלפני יי׳ על ידי להשיב הגלות מבבל ולבנות ירושלם הנה נאמר ברעתי עד אשר אביא להם משיח זה כהן משוח במקדש · ונגיד הוא פחה ושלטון זה עזרא שהיה כהן ופחה · שבועים שבעה הם מ״ט שנה מן השנה אשר בפרס יי׳ אשר יבנה את ירושלם ועד השנה אשר שבו מבבל לבנותה הם מ״ט שנים במספר ואחריכן תבנה ירושלם ושבועים ששים ושנים הם תל״ד שנים ת״כ יעמוד המקדש בבניינו וי״ד יעמוד אחרי כן ביתר · רחוב הוא שוק של ירושלם שתהא בנויה ומלאה פירות וכל טוב · חרוץ כרות המה חברות יושבי ירושלם הכרותים בכליון חרוץ ממעבר הדס · ובצוק העתים מקום המצוק והחרבן אלו חברות בית המקדש ומקום הכהנים אשר בחברות בית יי׳ משמו תכל השנים והזמנים לשבתות ולחדשים ולמועדים וכל קרבנותיהם ואחרי השבועים ס׳ וב׳ בהם ימי המניין · יכרת משיח · שיבטלו זבח ומנחה מכהן המשיח ואין לו מידות על המזבח כאשר שבוע אחד הם שבע שנים׃ והעיר · ירושלם ומקום הקדש ישחית ויחריב עם נגיד הבא הוא מלך רומא אשר ימלוך בירושלי׳ · וקיצו של יש׳ עבור בשטף במלחמו׳ אויביה׳ במלחמ׳ אספסיינוס וטיטוס · ועד קץ שביתת כל מלחמ׳ תהיה ירושלי׳ נחרצ׳ שוממה כי בטלה הנבואה

ולא ימצא ד׳ וסימ׳ נמסר בסוף צפניה׃ נוגש ב׳ מל׳ וסימ׳ ממנו יצא כל נוגש· ועמד על כנו מעביר נוגש׃ אחרים ד׳ וסימ׳ כסדר נח׃ מלפניו ח׳ וסימ׳ וצרעת נעמן תדבק·
ואלישע ישב בביתו· חילו מלפניו כל הארץ דה״י והאלהים עשה שיראו· אשר יראו מלפניו· אם על המלך טוב יצא· ואת פתשגן כתב הדת· וזרעות השטף ישטפו
מלפניו׃ על מלך ט׳ וסימ׳ בימיו עלה פרעה נכה· ויקח אתם נבוזר אדן דמלכים· ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים· ונשאת המשל הזה· בן אדם שא קינה על· והיה

וישב פניו למעוזי ארצו ונכשל ונפל ולא ימצא:
ועמד על כנו מעביר נוגש הדר מלכות ובימים
אחדים ישבר ולא באפים ולא במלחמה: ועמד
על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות ובא
בשלוה והחזיק מלכות בחלקלקות: וזרעות
השטף ישטפו מלפניו וישברו וגם נגיד ברית:
ומן התחברות אליו יעשה מרמה ועלה ועצם
במעט גוי: בשלוה ובמשמני מדינה יבוא ועשה
אשר לא עשו אבתיו ואבות אבתיו בזה ושלל
ורכוש להם יבזור ועל מבצרים יחשב מחשבתיו
ועד עת: ויער כחו ולבבו על מלך הנגב בחיל
גדול ומלך הנגב יתגרה למלחמה בחיל גדול
ועצום עד מאד ולא יעמד כי יחשבו עליו
מחשבות: ואכלי פת בגו ישברוהו וחילו ישטוף
ונפלו חללים רבים: ושניהם המלכים לבבם
למרע ועל שלחן אחד כזב ידברו ולא תצלח כי
עוד קץ למועד: וישב ארצו ברכוש גדול ולבבו
על ברית קדש ועשה ושב לארצו: למועד ישוב
ובא בנגב ולא תהיה כראשנה וכאחרנה: ובאו
בו ציים כתים ונכאה ושב וזעם על ברית קודש
ועשה ושב ויבן על עזבי ברית קדש: וזרעים
ממנו יעמדו וחללו המקדש המעוז והסירו
התמיד ונתנו השקוץ משמם: ומרשיעי ברית
יחניף בחלקלקות ועם ידעי אלהיו יחזקו ועשו:
ומשכילי עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה
בשבי ובבזה ימים: ובהכשלם יעזרו עזר
מעט ונלוו עליהם רבים בחלקלקות: ומן
המשכילים יכשלו לצרוף בהם ולברר וללבן עד
עת קץ כי עוד למועד:

כמלאת שבעים שנה· בעת ההיא באחני׃ ויער כחו ולבבו· ובעתים ההם רבים יעמדו על מלך הנגב׃ ולא תהיה ח׳ וסי׳ ולא היה זמה בתוככם· וכשלו איש באחיו· ולא
תהיה עדת יי׳ כצאן· והיית רק למעלה· ולא תהיה זאת לך לפוקה דאביגיל· לא תקום ולא תהיה· ולא תהיה כראשונה וכאחרונה· ולא תהיה להם לאיש מוכיח׃ יחזיקו
ו׳ חסרים בליש׳ וסימ׳ ויחזקו איש בראש רעהו׳ ויחזקו באלהים אחרים דמלכים· צרה החזיקתני· קרדתי שמה החזקתני· והלדה ומחזקה׳ ועם ידעי אלהיו יחזקו׃ ונלוו
ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח וזכריה סימן ב׳׃

רבינו סעדיה גאון

הנבואה וחרב בית המקדש כיעזב יי׳ את ביתו: והגביר ברית לרבים. מלך
רומי אחר הבית יכרות ברית עם עירות וכרכין רבים מישראל שבוע אחד ורבים
יקח עמו להיות לו ליועצים ולשרי צבא כגון יוסף בן גוריון הכהן וחביריו וכתוב
חצי השבוע משבוע וחצי וכשאר חצי השבוע הם ב׳ שבועות יד שנה אז ישבית זבח
ומנחה מישראל ועתה כי הגביר ברית שבוע אחד משכת ת״כ וגרעתי שלש שבועים
שבעים ואולי חצי השבוע הכתוב אשר ישבית זבח ומנחה אולי הוא מיום אשר
שבת התמיד בראשונה משכת י״א לצדקיהו ועד קרבת קץ תחילת הגלות הזה
ופתרון חצי השבוע ג׳ ימים ומחצה יום לשנה והם אלף ור״פ חסר שנה ושברי׳ וזה
עבר מכמה שנים כי למען כאמר בסוף הפסוק ועד כלה ונחרצה תתך על שומם
כי אחרית תום חצי השבוע ישבית זבח ומנחה כי לא יהיה בנוי בית אלהינו עד
אשר תהיה כלה ונחרצה בכל אלילי הארץ ובכל אלילי ירושלם ככתוב ועל כנף
שקוצי׳ משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם להעביר מירושלם ותבית השומם
ע״ז ועובדיה כאמור והאלילים כליל יחלף וכתו׳ כי כלה ונחרצה שמעתי וזה דומה
למה שנ׳ למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה כי ככלות
מועד מועדים אין עוד ישועה עד כלות יד עם קדש והסולח יסלח לי ברחמיו אולי
שגיין הוא והבור יתהר ישועתינו במהרה בימינו אמן ונחזור לענין ראשון:
למעוזי ארצו. לתוקף ארצו: ולא ימצא· ולא יספיק להתאמן כמו שנ׳ תמצא ידך
לכל אויביך: על כנו. על מכון מלכותו: ובימים אחדים. מועטים ימים אחדים
מתרגמי׳ זעירין: בחלקלקות. בחנפות ולשון הרע ושפתי חלקות: ומן התחברות.
מזמן שיתחבר עמו: ובמשמני. ובעשירי מתנה כמו כל איש שמן מתרגמי׳ עתיר:
יבזור. יבזבז ויפזר ויתן פרס לחיילותיו כמו בזר עמים פזר: ויער כחו. כמו ולא
יעיר כל חמתו לשון תוקף: ואכלי פת בגו. על שלחנו הם ישברוהו כי לא יעזרוהו:
ושניהם המלכים לבבם למרע. על ישראל שהם מלך הצפון ומלך הנגב: על
ברית קדש׳ מלך הצפון הוא יחשוב לגזור שמדות לבטל דת ברית קדש ועשה
ושב לארצו: ציים. הם לונבר״יים. כתיים הם [illegible] שה שכתב וצים מיד
כתי׳ שיתחברו לילך לירושלם: ונכאה. למען כי ישבר ויפול תקפת חילו ואחריתו:
ושב וזעם. על ישראל ויטלטלם מארץ ישראל: ויבן על עוזבי ברית קדש. הם
הישמעאלים שבירושלם וחללו אחריכן המקדש המעוז: ומשכילי עם. הם בחוכי
שמד: ונכשלו בחרב. שימותו על יחוד השם: ובהכשלם. האחרים בשמד זה
יעזרו עזר מעט. ומן המשכילים שיכשלו כדי לצרף ולברר וללבן: על

אבן עזרא

וישב ישוב זה לארצו לרומא: ועמד על כנו. על תכונתו מלך שיעביר נוגש ויהיה
לו הוד מלכות וישבר ולא בהדר ועמד מלך אחר הפך תולדת הראשון שזה יהיה
נבזה: בחלקלקות. במחשך בליעבה: וזרועות. אכיות: וגם נגיד. אחד מבני
הורודוס: ומן. ובעבור שיתחברו אליו רבים ויקח עצתם ויעלה בהם ויתפש מדינה
יחשב מחשבות ולא תהיה עתה על כן אמר ועד עת אחרית תקומתה: ויער. יעיר
כמו ויקם [illegible] ולא יעמד. מלך הנגב [illegible]
[illegible] מלך
הצפון והנה חיל מצרים הוא השטוף ואחר כך ישלימו מלך הנגב ומלך הצפון:
ושניהם. לבבם למרע. לעשות רע לארץ ישראל וטעם כזב שלא תקום עצתם ולא
תצלח [illegible] קץ [illegible] ישראל בגולה וישוב מלך צפון לארצו:
ולבבו על ברית קדש׳ להפר הוא הברית שהיתה בין מלכי רומא ובין יהודה בן
חשמונאי ואחר שעשה חפצו ושב לארצו למועד שנה אחרת ישוב: ובא בנגב.
היא פאת מצרים. וטעם ולא תהיה כראשונה וכאחרונה כי בביאה ראשונה עשה
שלאכתו וכל [illegible] הפליטית שהחריב בית המקדש גם מצרי׳
כי בביאה השנית היא המלכ[illegible]
הם האניות: וכתים. הם אנשי רומא [illegible] לארצו
בבושת פנים: וזעם על ברית קדש. הוא אגריפס. ועשה. חיל כבד: ושב. לנגב:
ויבן על עוזבי ברית קדש. הם אנשי ירושלם שקשרו על מלך רומא והרגו אנשיו
וחללו המקדש המעוז שהיה לישראל כמו גאון עוזכם ובאה זאת המלה על דרך
הארון הברית שפירושו הארון ארון הברית וככה הספר המקנה היין החמה
ונתנו במקום הדביר התועבה וזהו השקוץ שומם. עתה ספר חרבן בית שני. ויש
לתמוה מחכמי צדוקים שפירשו זה לעתיד ואמרו כי המקדש היא מ״כה שיחוגו
עליה הישמעאלים והסירו התמיד החמש תפילות ונתנו השיקוץ עבודה זרה ואלו
התועים איך יתכן שיקרא מקדש רק ירושלם לבדה וככה שמה בלשון ישמעאל בית
ואיך הוא מ״כה קדש והלא פקחו אלה העורים את עיניהם וראו כי יש במ״כה
שיקוץ עד היום והלא מרקולים שאליו יחוגו כל ישמעאל ממזרח וממערב לזרוק
אבני׳ שם ואלה המפרשים חללו המקדש והגאון ז״ל אמר כי ועשה כרצונו המלך
זהו הקדרי ראש מלכות ישמעאל וזה לא יתכן כי כתוב וכל חמדת נשים לא יבין
וזה היה אוהב נשים ופירוש נשים מדינות וזה קרוב אל דרש ואיכנו פשט ועוד
מה יעשה בכתו׳ לאלוה אשר לא ידעוהו אבותיו ועוד אם היה אלוה נכרי אין תשובה
מתרקולים כי זה ידעוהו אבותיו ולא שרו אנשי מ״כה לשמעתו עד שנשבע להם
שלא יקיר עבודת מרקולים ואין צורך להאריך ובן היוצר חבר ספר במועד הקץ
וגם כפצתי דבריו ככלי יוצר טרם בא מועד כי הוא מקוה מועד עבר וכלל אומר דבריו בדברי קץ גם דברי ר׳ שלמה בן גבירול רצה לקשור הקץ במחברת הגדולה על שני
הכוכבים העליונים גם דברי ר׳ אברהם הנשיא בספר קצים ודברי היוצר ודברי ר׳ יצחק בן לב וכל החושבים המלות או האותיות בחשבון גימטריא הכל הבל ורעות רוח
כי דניאל לא ידע הקץ ואף כי הבאים אחריו רק רמז המלאך דבר כאשר אפרש רק לא פירש מתי יהיה ועתה אשוב לפרש: ומרשיעי ברית. ידבר על טיטוס שעזבו
רבים מישראל בריתם· וטעם בחלקית כמו דברו לנו חלקות על כן אחריו ועם יודעי אלהיו הוא השם הנכבד יחזיקו לבם: ועמו· כאשר צוה בתורתו: ומשכילי עם·
זה דור חכמי המשנה ז״ל וטעם ונכשלו גזרות שעברו עליהם: ובהכשלם· הטעם שהשם לא יניחם למחות שמם: ונלוו עליהם· עם המאמינים בדת [illegible]
[illegible] בכל דור ודור עד עת קץ בא הגואל לישראל: ועתה

כרצונו ד׳ חסרים בליש׳ וסים׳ נמסר בסיפ׳ ס״מ ח׳ ובסדר ויחי׃ נעשתה ט׳ וסימ׳ והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה׃ נעשתה התועבה הזאת בישׂ׳ ׃ והגד לך ושמעת ודרשת׃ ואחיתפל ראה כי לא נעשתה׃ ויקם י״י את דברו אשר דבר עלינו ב׳ בפסוק׃ עד כלה זעם כי נחרצה׃ וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה׃ ברבים ב׳ וסי׳ לכן אחלק לו ברבים׃ והמשילם ברבים ואדמה יחלק׃ ובא י״ו ר״פ וסים׳ נמסר בסיפרא סימן י״א ובשמואל ב׳ סימן י״ו וישעיה סימן כ״ז׃ וראשית ו׳ וסי׳ ראובן בכורי אתה׃ ראשית דגנך תירשך

ועשה כרצנו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל
ועל אל אלים ידבר נפלאות והצליח עד כלה זעם
כי נחרצה נעשתה: ועל אלהי אבתיו לא יבין
ועל חמדת נשים ועל כל אלוה לא יבין כי על
כל יתגדל: ולאלה מעזים על כנו יכבד ולאלוה
אשר לא ידעהו אבתיו יכבד בזהב ובכסף ובאבן
יקרה ובחמדות: ועשה למבצרי מעזים עם אלוה
נכר אשר הכיר ירבה כבוד והמשילם ברבים
ואדמה יחלק במחיר: ובעת קץ יתנגח עמו מלך
הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב ובפרשים
ובאניות רבות ובא בארצות ושטף ועבר: ובא
בארץ הצבי ורבות יכשלו ואלה ימלטו מידו
אדום ומואב וראשית בני עמון: וישלח ידו
בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה: ומשל
במכמני הזהב והכסף ובכל חמדות מצרים ולבים
וכשים במצעדיו: ושמעות יבהלהו ממזרח
ומצפון ויצא בחמא גדלה להשמיד ולהחרים רבים
: ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש ובא
עד קצו ואין עוזר לו:

יב

ובעת ההיא יעמד מיכאל
השר הגדול העמד על בני עמך והיתה עת צרה
אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת
ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר: ורבים
מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה
לחרפות לדראון עולם: והמשכלים יזהרו כזהר
הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד:
ואתה דניאל סתם הדברים וחתם הספר עד עת
קץ ישטטו רבים ותרבה הדעת: וראיתי אני דניאל
והנה שנים אחרים עמדים אחד הנה לשפת היאר
ואחד הנה לשפת היאר: ויאמר לאיש לבוש הבדים
אשר ממעל למימי היאר עד מתי קץ הפלאות:

הכינא דפסוק׃ וראשית כל בכורי כל ב׳ בפסוק׃ שמנים ימשחו׃ ובא בארץ הצבי׃ ושמעות ג׳ חסרים בליש׳ וסים׳ בבא שמעת שאול ויהונתן׃ מי האמין לשמעתנו׃ ושמעו׳ יבהלוהו ממזרח׃ השר ד׳ פתחין וסימני׳ השר שואל והשופט בשלום׃ וכנניה השר דמשא החמשי לחדש החמישי השר שבהות הזורח׃ יעמד מיכאל השר׃ ורבים ו׳ וסים׳ ורבים השיב מעון׃ ורבים מביאים מנחה לי״י ד״ה׃ ורבים מהכהנים ב׳ בפסוק עזרא׃ ורבים מישני אדמת עפר יקיצו׃ ורבים מעמי הארץ מתיהדים׃ לחיי ג׳ וסים׳ בסדר נח׃ וראיתי י״ב וסים׳ וראיתי את הדם ופסחתי עליכם׃ וראיתי כה והגדתי לך׃ וראיתי לבית גבא׃ וראיתי והנה עליהם גידים וכשר עלה׃ וראיתי אני שיש יתרון לחכמ׳ מן הסכלות׃ וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם׃ וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון׃ וראיתי את כל מעשה האלהים׃ כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסו׳׃ וראיתי אני דניאל לבדי את המראה׃ והנה שנים אחרים׃

אבן עזרא

ועשה׃ זה קוסטנטין שהיה מלך גדול על בבל ופרס ומצרים ואפריקא ורומניאה ורומי ומערב הוא שבנה קוסטנטינא כדמות רומא וקראת על שמו [illegible]
אכשי מלכותו להשיבם אל תורתו בבל ומצרים והכל עד שבא ראש מלכות ישמעאל והשיב בבל לדתו גם חביריו השיבו פרסיים והספאים ומצרים ואפריקא לדתו והכית תורת רומא׃ וטעם ויתרומם בלבו׃ [illegible] וזה הוא השלישית ודבר האש והמשכיל יבין והנה אמר המלאך עליו והצליח עד כלה זעם מישראל כי כבר נגזר׃ ועל׃ הטעם שהניח תורת אבותיו הם שהיו ברומא עובדים כוכב צדק׃ ועל כל אוה׃ שאוהב את הנשים ישוב לתורתם מרוב חשקו [illegible] והטע[illegible]
[illegible]׃ ועשה׃ זאת קוסטנטינא׃
[illegible]׃ אשר יכיר׃ הם השרים שרי מלכותו שעזרוהו למלאות חפצו לבנות עיר כמתכונת רומא עד הנה דברי המלאך וכבר עברו אלו הדברים אשר היו עתידים בימי דניאל׃ ועתה יחל לדבר על העתידות שבאחרו ודע כי רומא היא צפונית מערבית לארץ ישראל גם קוסטנטינא היא צפונית ובעת קץ שיגיע קץ מלך הצפון אשר אמר והצליח עד כלה זעם אז יבא קץ הגואל כאשר יפרש והנה לא הזכיר מתי יהיה זה רק הזכיר כי זה המלך והטעם בנו אשר יבא ועשה מלחמה עם מלך מצרים וילכוד את מצרים וילך לארץ ואז יהרג ואחר ימים ידועים במספר מיום מותו יבא הגואל לישראל׃ יתנגח עמו מלך הנגב׃ הוא מצרים ואין לחוש שתהיה מצרים אי זה דת שתהיה׃ וישתער עליו מלך הצפון׃ על מלך מצרים כמו בסופה ובסערה ואם הוא כתוב בס״ן כמו הסירו ולא ידעתי ורבים ככה׃ ובא׃ זה מלך צפון שהוא מלך קוסטנטינא אל ארץ הצבי והטעם אלו ימלטו מידו הדרים במקומות שהיו שם אדום ומואב וראשית בני עמון וים בין ימי סנחריב וזאת הנבואה שנים רבות׃ וישלח ידו׃ מלך צפון׃ ומשל במכמני׃ תרגום ואשר לא צרה ודלא כמן ליה אולי הוא מגזרת דרכמונים וכושים הם שמוכים למצרים יהיו במצעדיו של מלך צפון שיסורו ׳ל משמעתו׃ ושמועות יבהלוהו׃ מלך צפון ממזרח ומצפון הוא בבל ופרס והטעם הקרן הקטנה שהזכיר בנבואתו׃ ויבא׃ מלך צפון׃ עד קצו׃ ושם ימות וזהו והצליח עד כלה זעם׃ ובעת׃ אז בא היום והגיע העת שאמר עד די כורסון רמיו ועתיק יומין יתיב ולא נוכל לפרש כי יעמד מיכאל עמידה לבד הוא רק עמד להפיל כשאות כל מלכי הארץ והעד הכתו׳ אחריו השומר על בני עמך וזאת הצרה תהיה על כל העולם ולא ימלטו רק בעבור היות מיכאל השר הגדול על ישראל על כן ונמלט עמך כל הנמצא כתוב בספר והם הצדיקים וכתוב ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי השם׃ ורבים׃ אמר הגאון כי פירושו אלה שיקיצו יהיו לחיי עולם ואלה שלא יקיצו יהיו לחרפות ולדראון עולם כמו והיו דראון והמלה אחת והפירוש חרפה והגאון אמר כי רבים הם המעטים כמו ורבים מביאים מנחה ורבים מעמי הארץ מתיהדים ורבים יחלו פני נדיב והטעם לפי דעתי שהצדיקים שמתו בגלות יחיו בבוא הגואל כי עליהם כתו׳ כימי העץ ימי עמי ואז יתענגו בלויתן וזיז ובבהמות וימותו פעם שנית ויחיו בתחיית המתים בהיותם בעולם הבא שאינם אוכלים ושותים רק נהנים מזיו שכינה ואמר כי כן פירוש ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין שבו כחתם הספר׃ ורבי ישועה אמר כי ישני עפר משל על ישראל שהם בגלות כמו מתים והנה הגואל יבוא לטוב לצדיקי ישראל ולרע לרשעיהם והמשכיל יבין הנכון משני הפירושים ודברי חכמים עוזרים הגאון ז״ל׃ והמשכילים׃ כזוהר הרקיע׃ שיקבל האור והמצדיקים לרבים מעלתם גדולה על כן אמר ככוכבים לעולם ועד כי מעלת [illegible]ה ממעלת הגלגלים אף כי הרקיע שהוא למטה מן הגלגלים׃ ואתה סתום הדברים׃ שיכולת לדעתם וחתום הספר שלא יראנו רק מי שראוי לראותו׃ עד עת קץ׃ פירשתיו׃ ישוטטו׃ כמו ישוטטו לבקש דבר י״י׃ וראיתי׃ שנים׃ מלאכים וטעם אחרים שלא היה [illegible] כל הכתוב למעלה׃ ויאמר׃ האחד מהם׃ לאיש׃ כמו איש לא נעדר ושאל אותו עד מתי קץ הפלאות וכל זה שישמע דניאל׃ ואשמע

רבינו סעדיה גאון

על כל אל׃ על כל תקיף כמו אילי הארץ׃ ועל אל אלים ידבר׃ דברים של הכעסות על מלך עולמים עד יכלה הזעם מישראל ויעשה הבורא כלה וכחרבה באויבי ישר׳׃ יתנגח׃ יתקוטט׃ וישתער׃ כמו סערת חימה׃ בארץ הצבי׃ בארץ ישראל ארץ רצון צביונו׃ במכמני׃ במטמוני מקום סתר מטמון מארב מתרגמינן כמנא אתגס הכיד יטמון בארץ הפח ואשר לא צדה מתרגמי׳ ודלא כמן׃ ולובים׃ שם אומה כדכתיב ומצרי׳ ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים׃ להבים ולובים עם אחד הוא׃ במצעדיו׃ במסעדיו בחילוף סמ״ך בצד״י׃ אהלי אפדנו׃ לשון אפודת אפוד עניין תכסה ציור כאפוד בד חשוב שבבגדים כן אהלי אפדנו חשובים שבאהליהם׃ ויטע׃ ויכטה כמו לנטוע שמים לנטות שמים ואשר כתב ויטע הוא מטע היתדות בארץ אז יבוא עד קצו של גלות׃ ואין עוזר לו׃ כי יפול שר אדום ממרום ויעמוד מיכאל השר הגדול על עזרת ישראל׃ והיתה עת צרה׃ הוא יום הריגת נחמיה בן חושיאל ככתוב והביטו אלי את אשר דקרו׃ כל הנמצא כתוב בספר׃ אלו הצדיקים ככתוב ויכתב בספר זכרון לפניו׃ ורבים מישני אדמת עפר יקיצו׃ זו תחיית מתי ישראל שגורלם לחיי עולם׃ ואלה שלא יקיצו הם עוזבי ה׳ אשר ירדו לריוטה התחתונה של גיהנם והיו דראון לכל בשר׃ דראון די ראון כדמתרגמי׳ מיסת חזיכא׃ והמשכילים׃ בתורה יזהירו כזוהר הרקיע׃ ומצדיקי הרבים׃ אלו מלמדי תינוקות ומוכיחי ישראל ככוכבים׃ ואתה דניאל סתום הדברים׃ וכותבם בחידות סתומות׃ חתום דברים חתומי׳ עד עת קץ שישוטטו רבים תלמידי חכמים׃ ותרבה הדעת׃ לבאר החזון ולא ימינו׃ לבוש הבדים׃ בגדים לבנים כבגדי כהונה בגדי הבד׃ קץ הפלאות׃ קץ הגאולה׃ וירם

ולא אבין ד׳ וסימ׳ ואני שמעתי ולא אבין׃ הן יעבר עלי ולא אראה׃ הן קדם אהלך ואיננו׃ מי זה מעלים עצה׃ ומעת ב׳ וסימ׳ אשר סר אמציהו מאחרי יי׳׃ ובעת הוסר התמיד׃
הוסר ב׳ וסימ׳ כאשר הוסר חלב מעל זבח׃ ומעת הוסר התמיד׃ שקוץ ב׳ מל וסימ׳ השקוץ משומם׃ ולתת שקוץ שומם׃ לקץ ב׳ דגש׳ וסימנ׳ ויפח לקץ
ולא יכזב׃ ואתה לך לקץ ותנוח׃

ואשמע את־האיש לבוש הבדים אשר ממעל
לממי היאר וירם ימינו ושמאלו אל השמים — ג׳ ח׳ ח׳
וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות — ו׳ רכין
נפץ יד־עם־קדש תכלינה כל־אלה׃ ואני שמעתי — ל׳ ל׳ ל׳ ל׳
ולא אבין ואמרה אדני מה אחרית אלה׃ ויאמר — ו׳
לך דניאל כי־סתמים וחתמים הדברים עד־עת קץ — ל׳

ל׳ ל׳ ל׳ ל׳ — ׃ יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים
ולא יבינו כל־רשעים והמשכלים יבינו׃
ל׳ דף׳ ל׳ יתר חלעיל — ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם ימים
ל׳ ל׳ — אלף מאתים ותשעים׃ אשרי המחכה ויגיע
ל׳ — לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה׃
ל׳ דסמי׳ ל׳ דגשי׳ ל׳ ל׳ ל׳ — ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין׃
ל׳ וכל יד יתין דכל

סכום פסוקי ספר דניאל שלש מאות וחמשים ושבעה
וסי׳ שנו וחציו ביה בליליא קטיל בלשאצר הרגישו

רבינו סעדיה גאון

ורם ימינו. בשבועה ככתוב הרימותי ידי אל ה׳׃ כי למועד מועדים. כי ככלות מועד מועדים וחצי עדיין אין ישועה עד כלות נפץ יד עם קדש כלומר ואף על פי שיעברו כל החשבונות אין מבין עת הישועה זולתי אלהינו מרוב עונותינו בזה הסימן ככלות גלות נפץ יד עם קדש בהדלדל הדורות אז תכלינה כל אלה הצרות ואין אתנו יודע עד מה מאחר אשר אמר המלאך לדניאל לך דניאל כי סתומים וחתומים הדברים אנו אין בנו כח לעמוד על סוד החשבונות של ימים ושנים אתכם בזה נתבונן כי קרבנות השנה אלף מאתים ותשעים הם עם תמידים ומוספין וכל קרבנות עדה וציבור יחיד ונשיא ומלך ואשר כתב אף שלש מאות ושלשים וחמש אין לידע עד יערה עלינו רוח ממרום להבחין ביאת גואל לגואלינו אמן׃ ואתה לך לקץ׃ לבית עולמך בעת ימלאו ימיך ותנוח עם הצדיקים לגורלך המזומן והצפון לך בגן עדן כי זמן הגאולה אינו גלוי לכל בשר ולכל מלאך אף לקץ הימין לקץ אשר אושיע ימיני אשר החזרתי אחור מפני אויב אז אושיע ירושלם כדכתיב אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני ואומר הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו׃

תם ונשלם פירוש דניאל תהלה לאל מושיע וגואל

אבן עזרא

ואשמע. הטעם שישבע בדבר עומד כמו אחת נשבעתי בקדשי הוא היכל הקדש והוא השמים כמו כי אשא אל שמים ידי ככר פירשתיו כי מלת עולם נכח חי העולמים הוא השם המחיה הכל והטע׳ המעמידם כמו החיים לאדם ונכה ואתה מחיה את כולם׃ ואני שמעתי ולא אבין. והנה התברר כי דניאל לא הבין קץ ביאת הגואל׃ ויאמר. טעם לך כאומר לך לדרכך ואל תשאל יותר כי סתומים וחתומים הדברים וזה לאות כי בגעת הקץ יבינו המשכילים רמיזות המלאך על כן אחריו יתבררו ויתלבנו משל מהגויות לכשות שיתחכמנה ותקבלנה האמת׃ ומעת. פירשתיו. ואח׳ אחריו אשרי המחכה ויגיע והטעם שזה המספר כמו חצי שבוע והנה קרוב משלש שנים וחצי עמד הבית השני בלא עולה ואחר כן חרב והלכו ישראל בגולה וקרוב מהמספר הזה יעמדו ישראל בצרה גדולה שלא כהיתה כמוה עם הקרן הקטנה והיא מלכות ישמעאל כי רוב הגולה בארצם וזה הוא ויתיהבון בידיה עד עדן עדנין ופלג עדן ואין בלשון ארמית סימן לשני׳ כמו בלשון הקדש שנתים דרכים והעד יפל באחת משתי׳ ולשון רבים דרכים והפחות שלשה על כן כתי׳ עדן שנה אחת כמו למועדה מימים ימימה והנה ועדנין שלש שנים וחצי שנה על כן ים צורך לנו והו למועד מועדים וחצי כי למועד משרת הוא כמו למועד חדש האביב והנה מועדים שלשה ובעבור היות חצי שנה בקרוב הוצרך לפרש מספר הימים וזהו אשרי המחכה ויגיע והטעם כי יסבול הצרה הגדולה כי שם כתוב להשביא זמנין ודית וחבר דניאל אלה המספרים שאינן בזמן אחד בעבור כי קרוב ממספר הימים שעמדה ירושלם בצרה לפני הגלות כמספרם יהיו הימים שיעמדו ישראל בצרה גדולה לפני בא הגואל והנה התברר כפי הפירוש הזה כי כאשר יצא מלך צפון ויקח מצרים אחר שלש וחצי יבא הגואל לישראל רק לא ידענו עד עתה מתי יצא זה המלך הנזכר אל ארץ מצרים׃ ואתה. לקץ הימין. הגאון תחת תם וכמוהו ואתה קח לך חטין ועליה יכרעון אחרין ולא יאמין בחיין גם מלת בנימן. אמר יפתבן עלי כי זה הפסוק דברי דניאל לכל משכיל שילך לו ולא יחפש על קץ הימים עד שימצאנו מי שנגזר השם לבא הגואל בימיו וזה טעם ותעמוד לגורלך אם נגזר להיותך חי וזה הפירוש רחוק ונמה היה נכבד מאד פירוש הגאון אילו היה מספר לנו מה טעם לעמוד בגורל עם קץ הימים כי הכל הם דברי מלאך ולא דברי דניאל׃

נשלם ספר דניאל במרחשון שנת ארבעת אלפים ותתקי״ו בעיר רדוס והודות לשם
לבדו שעזר ברוב חסדו את אברהם עבדו הוא המחבר הוא הסופר׃

שטה כל חד וחד ל' דכו' וכל מלה אחרי מן לישנ' דכו' וסי' אמנם ויאמר יי' אל אברהם למה זה · וכל האמנם דכו' · במצור כה אמר סנחריב דד"ה · וכל במצור ובמצוק דכו' · וכל וכחול כבר דכו' · זכר קמץ כי דורש דמם אותם · וכל לשון זכר דכו' · חבלי ויפלו חבלי מנשה עשרה · וכל בחבלי דכו' · יגע גם אורשעים ידעך · וכל

כה אמר יי בעת רצון עניתיך

וביום ישועה עזרתיך

ואצרך ואתנך לברית עם

להקים ארץ להנחיל נחלות שוממות

חד מן יב מלין דכתי' א' בסוף תיבותא ולא קרי' וסי' רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא · ההלכוא אחריה · נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה בחמס · נגוא ומני

ובשנת

אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־יְהוָה מִפִּי יִרְמְיָה הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה׃

ה' · ב' חס' · ס' · יח סף ובתריה ב' מלין · ב' חס'

אבן עזרא

מסית רוח בן בטוח · קנין שכל מכהו בהיר ·
סוכן בלבב ברי מחשב · מוצא חמוץ סוכה יהיר ·
הוא יורני לשכיל סודות · חלקי עזרא סופר מהיר ׃

ובשנת · מלת בשנת דבוקה כמלת אחת כי כל שם מספר ושם דבר שנים רק להורות באיזה זמן ממספר האחרי' היה כן יתמך הדבר לאחד מהמספרי' כאשר מצאנו בשנת שלש בשנת שבע גם כן המספרים דבוקים בדברים להודיע ולהורות מהם מה הם הדברים כאמרנו שני אנשי' שלשת הנשי' ארבעת ימים שמונת הבקר ופי' בשנת אחת למלכו על בבל כי מקדם היה מלך פרס ומלת אחת אמרו המדקדקי' שהיא חסרת דלת אחדת ואותיות העקר שהם דג"ז קטף עץ חסר אינם נגרעים לעולם זולתי הכפולים המדומים מהעין והלמ"ד והנכון להיות אחד לזכר ואחת לנקבה שתי לשונות בענין אחד ושנים שרשים וכן אחד עשר ועשתי עשר בענין אחד ׃ לכורש · יש שמלה כהפכת מן וכשר הדבר כי כבר כנהו בשמו הנביא ישעיהו על הכפרון שיעשה עם יש' וזהו שאמר הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ׃ לכלות · לעת כלות דבר השם שיצא מפי ירמיהו שיפקדם לפי מלאת למלכות בבל שבעים שנה ויוציאם מעבדות כי כן כתוב בדברי הימים ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכו' פרס כי בשנת אחת לכורש היו נ"ב לחרבו' ירושלם ובטלה העבודה עד רצתה הארץ את שבתותיה ובשנת ב' לדריוש נשלמו ע' שנה לחרבות עיר הקדש כי כן כתו' אשר זעמת זה ע' שנה ׃ העיר · יי' את רוחו לבנו' עירו ׃ וגם במכתב · כתום עם טבעתו ׃ כה · ב' הפסוקים אלה הם דבקים כי הוא היה המכתב ׃ אלהי השמים · ולא אמר אלהי הארץ כי כבר נתנה לבני אדם וכן הוא אומר כל ממלכות הארץ נתן לי יי' ׃ פקד · לשון פקיד וטעמו נתן הפקידות עלי ׃ ביהודה · בארץ יהודה ׃ יהי

רשי

ובשנת אחת לכורש מלך פרס · סדר ספר זה כדור ומסוף אחר ספר דניאל כמפורש בבבא בתרא והמלה מוספת מזה לזה שנאמ' בדניאל בשנת אחת למלכו אני דניאל בינותי בספרים מספר השנים אשר היה דבר יי' אל ירמיהו הנביא למלאות לחרבו' ירושלם שבעים שנה וכן הולכת ומספרת כל הפרשה בחרבן הבית וזמן גלות בבל ואת וידויו אשר התודה על חטאות ישר' ותחלת סדר ספר זה כך הוא שלאחר שנהרג בלשצר מלך דריוש המדי שנאמר ודריוש מדאה קביל מלכותא וגו' ולאחר מיתת דריוש מלך זה כורש מלך פרס ובשנת אחת למלכו הושלמו שבעי' שנה לפקידת גלות בבל מיום שגלה יהויקים שנ' לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וגו' · שחזרו ישרא' מגלות בבל לארץ ישראל ובאותה שנה בשנת אחת לכורש יסדו ישרא' יסוד בית המקד' וצרי יהודה ובנימן הלשינו עליהם לכורש מלך פרס וצוה לבטל המלאכה שלא לבנות עוד בנין בית המקדש והיו ישר' בטלים שלא בנו הבית כל מלכות כורש ואחשורוש שמלך אחריו עד שנת שתים למלכו' דריוש בן אחשורוש מלך פרס שהוא דריוש בן אסתר ובשנת שתים למלכותו התחילו לבנו' בית המקדש עד אשר הושלם הבנין ומשנה אחת לכורש עד שנת שתים לדריוש בן אחשורוש מלך פרס שנבנה הבית בימיו היו שמנה עשרה שנה לקיים מה שנאמר למלאות לחרבות ירושלם ע' שנה וגו' ועכשו בשנת שתים לדריוש נשלמו ע' שנה למלאות לחרבות ירושלם חרבן הבית שגלה צדקיה ומגלות יהויקי' עד גלות צדקיה שנחרב הבית היו שמנה עשרה שנה ועכשו בשנת אחת לכורש מלך פרס הושלמו ע' שנה מגלות יהויקים שגלו ישרא' לבבל ובכך נתקיים המקרא שנ' כי לפי מלאת לבבל שבעי' שנה אפקוד אתכם וגו' וזו היא הפקידה שחזרו ישרא' על אדמתם ובנו יסוד בנין הבית אע"פ שלא נגמר עכשיו כמצא שהיו נ"ב שנה מגלות צדקיה שנחרב הבית עד שנה אחת לכורש מלך פרס ושמנה עשרה לאחר שנה אחת לכורש שהיא שנת שתים לדריוש מלך פרס הושלמו שבעים שנה לחרבות ירושלם מגלות צדקיהו שנחרב הבית עד שתים לדריוש שהתחילו ישראל לבנות הבנין וגמרוהו וכן מוכיח בסדר עולם ובמסכת מגילה ובספר זה כאשר בארתי ׃ לכלות דבר יי' מפי ירמיה · לזמן אשר הושלם דברו של הקב"ה אשר דבר ירמיהו הנביא שנ' כי לפי מלאות לבבל וגו' ׃ העיר את רוח · רצון ׃ קול כרוז הכריז בכל מלכותו ׃ וגם במכתב · ואף מכתבו שלח בכל מלכותו על דבר זה ׃ לאמ' · וכה אמ' להם בהכרזת הכרוז ובאגרת מכתבו אשר שלח בכל מלכותו כה אמ' כורש מלך פרס וגו' ׃ נתן לי · שאני מלך ושליט על כל הממלכו' ׃ והוא פקד עלי · צוה עלי על ידי ישעיה הנביא לבנות לו בית המקדש בירושלם כמו שנ' בספר ישעיה האומר לכורש רועי וכל חפצי ישלים ולאמר לירושלם תבנה והיכל תוסד כה אמר יי' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו וגו' וכבר נאמר נבואה זו על ידי ישעיה ׃ בירושלם אשר ביהודה · אשר במדינת יהודה · מי

ויעל ז' רפין וסימנ' נמסר בסוף ספר שמואל: גר שם ד' דסמיכי וסימנ' ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית· והוא לוי והוא גר שם· וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל· וכל הנשאר מכל המקומות: מקומו ו' חסרים בליש' וס' וא"ש ישראל מגיח ממקמו· הסר המלכים איש ממקמו· נסע יצא ממקמו· עוז וחדוה במקומו· וישאוהו

מי־בכם מכל־עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלם
אשר ביהודה ויבן את־בית יהוה אלהי ישראל הוא
האלהים אשר בירושלם: וכל־הנשאר מכל־
המקמות אשר הוא גר־שם ינשאוהו אנשי מקמו
בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה עם־הנדבה לבית
האלהים אשר בירושלם: ויקומו ראשי האבות
ליהודה ובנימן והכהנים והלוים לכל העיר
האלהים את־רוחו לעלות לבנות את־בית יהוה
אשר בירושלם: וכל־סביבתיהם חזקו בידיהם
בכלי־כסף בזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות לבד
על־כל־התנדב: והמלך כורש הוציא
את־כלי בית־יהוה אשר הוציא נבוכדנצר
מירושלם ויתנם בבית אלהיו: ויוציאם כורש
מלך פרס על־יד מתרדת הגזבר ויספרם לששבצר
הנשיא ליהודה: ואלה מספרם אגרטלי
זהב שלשים אגרטלי־כסף אלף מחלפים תשעה
ועשרים: כפורי זהב שלשים כפורי כסף משנים
ארבע מאות ועשרה כלים אחרים אלף: כל־כלים
לזהב ולכסף חמשת אלפים וארבע מאות הכל
העלה ששבצר עם העלות הגולה מבבל לירושלם
: ואלה בני המדינה העלים משבי
הגולה אשר הגלה נבוכדנצור מלך־בבל לבבל
וישובו לירושלם ויהודה איש לעירו: אשר־באו
עם־זרבבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי
בלשן מספר בגוי רחום בענה מספר אנשי עם

ישראל: בני פרעש אלפים מאה שבעים
ושנים: בני שפטיה שלש מאות שבעים
ושנים: בני ארח שבע מאות חמשה
ושבעים: בני־פחת מואב לבני ישוע
יואב אלפים שמנה מאות ושנים עשר:
בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה:
בני זתוא תשע מאות וארבעים וחמשה:
בני זכי שבע מאות וששים: בני בני שש
מאות ארבעים ושנים: בני בבי שש מאות
עשרים ושלשה: בני עזגד אלף מאתים
עשרים ושנים: בני אדניקם שש מאות
ששים וששה: בני בגוי אלפים חמשים
וששה: בני עדין ארבע מאות חמשים
וארבעה: בני־אטר ליחזקיה תשעים
ושמנה: בני בצי שלש מאות עשרים
ושלשה: בני יורה מאה ושנים עשר:
בני חשם מאתים עשרים ושלשה:
בני גבר תשעים וחמשה: בני בית־לחם
מאה עשרים ושלשה: אנשי נטפה חמשים
וששה: אנשי ענתות מאה עשרים ושמנה:
בני עזמות ארבעים ושנים: בני קרית
ערים כפירה ובארות שבע מאות וארבעים ו
ושלשה: בני הרמה וגבע שש מאות עשרים
ואחד: אנשי מכמס מאה עשרים ושנים:
אנשי בית־אל והעי מאתים עשרים ושלשה:

ישיבהו אל מקמו· ינשאוהו אנשי מקמו· וכל איריתא ואיוב דכו' במ"ב וסימ' ולא יכירנו עוד מקומו· אף לזאת יחרד לבי: מתרדת ב' וסימ' הגזבר· שבאל: אגרטלי ב' ובפסוק

רשי

מי בכם· כך היה מכריז וכותב לכל המלכות מי בכם מכל עמו של הקב"ה יהי הקב"ה בעזרו ויעלה לבנות ביתו אשר בירושלם: וכל הנשאר· וכל יהודי הנשאר במקומו שלא לעלות מחמת שאין לו ממון: ינשאוהו· מצוה אני לאנשי מקומו שיספיקוהו וינשאוהו בכסף ובזהב ורכוש ובהמות למען יוכל לעלות לירושלם עם הנדב' אשר יתנדבו אנשי מקומו לבנין הבית שאף האומו' יש בהם אשר היו מתנדבי' נדבה לבנין הבית: לבית האלהים אשר בירושלם· עד כה אמר כורש עד כאן הכרזת הכרוז ושליחות אגרת המכתב: ליהודה ובנימן· אותן ראשי האבות אשר לשבטים הללו של יהודה ובנימן: לכל העיר· עם כל אותם שהעיר ה' רוחו לעלות ולבנו' הבית עלו לירושלם לבנו' הבית: וכל סביבותיהם· וכל האומות שהיו שכניהם של ישראל סייעו והחזיקו ידי היהודים בזהב ובכסף ומתנות הללו למען יוכלו לעלות לירושלם: לבד על כל התנדב· כל זאת היו עושים שכיני היהודים לבד מה שהם מתנדבים מעצמם לבנין הבית: ויתנם בבית אלהיו· אשר נתנם נבוכד נצר בבית ע"ז שלו: על יד מתרדת הגזבר· כך שמו של גזבר אשר לכורש וצוהו כורש להוציאם: ויספרם· הגזבר הזה מנה אותם ומסרם לששבצר למען ישאם ויוליכם לירושלם ואמרו רבותינו הוא ששבצר הוא דניאל ולמה נקרא שמו ששבצר שעמד בשש צרות: הנשיא ליהודה· הוא הנשיא אשר לשבט יהודה: מספרם· של כלי בית ה': אגרטלי· מיני כלים הם: מחלפים· הם סכינים והוא לשון בית החלפות שעל כן שהיו נותנין בה הסכינין היתה נקראת לשכת בית החלפות: כפורי· מזרקים· ונקראו כפורי בלשון קנוח כמאן דכפר ידיה בגלימא דחבריה על שם שהמקבל דם במזרק היה מקנח כנוכו והדם שנתזו על ידו בשפת המזרק: משנים· שניים כלים אחרים של מין אחר: כל כלים· עתה כולל חשבון המנויין ושאינן מנויין כולן במנין אחד אבל החשובין הוא מונה: העלות· לשון יפעל: ואלה בני המדינה· אלה בני ישראל אשר ממדינת ארץ ישראל העולים עתה מן השבי אשר בגולה לירושלם: וישובו· ועתה חזרו לירושלם: ויהודה· ובני יהודה חזרו כל אחד ואחד לעירו: אשר באו· בני המדינה הללו בתחלה כאשר גלו מארץ ישר' לבבל עם זרובבל וגו': מספר· הראשון פ"א קמוצה בגדול ושם אד' הוא ומספר השני פ"א פתוחה ודבוק הוא על אנשי עם ישראל הללו ובני אדם גדולים וחשובים היו והאחרים היו משוכים אחריהם ועל כן מנאום אחריהם לבד: בני פרעש וגו'· יש בהם בפרשה שמזכיר שם אביהם על שם בני המשפחה ויש מהם שמזכירן על שם מקומם לומר בני מקום פלוני: הכהנים

אבן עזרא

יהי אלהיו· טעמו שהשם יהיה עמו ונתן לו יכולת ממון· וי"ו ויעל הוא הנכנס בתחלת ענין וכן ויהי בימי שפוט השופטים ואיננו לצורך: אשר בירושלם· דבק עם בית ה': וכל הנשאר· שהוא דל ואין ידו משגת ממון לעלות: ינשאוהו· יתנו לו משאות ומתנות או ינשאוהו ירימוהו מענין רם ונשא כי העני בשפל והוא הנכון עם הנדבה שינשאוהו עם הנדבות אחרות שיתנדבו: ויקומו· ליהודה ובנימן· כי ירושלם בחלק יהודה והבית בחלק בנימן: לכל העיר· חסר מלת אשר: וכל· חזקו: ביד הנכשלים והדלים צאן ובקר: ובבהמה· לרכוב: במגדנות· יתכן מן מגדנים: לבד על כל התנדב· פירושו הכסף והזהב ושאר המתנות נתנו לבד על כל אשר התנדבו מנדבות: ויתנם בבית אלהיו· דבק עם נבוכד נצר: הגזבר· ממונה על גנזי המלך וטעמו פקיד: ויספרם· נתנם במספר: לששבצר· הוא זרובבל ונקרא כן בלשון כשדים: אגרטלי· מזרקי' ופירושו בירושלמי למה נקרא שמם אגרטלי שאוגרים שם דם הטלה שלא תן הספר: אגרטלי· המלה חתימית או האל"ף נוסף ופירושו גביעים· מחלפים· סכינים והוא מענין כליל יחלוף בני חלוף שטעמם כריתה: כפורי· מזרקים לקבל דם הקרבנות: משנים· לכפורי זהב: ועשרה כלים אחרים· שאינם נזכרים בשמם אלף והזכיר פרטיהם שהם בכללם אלפים וארבע מאות ותשעים ותשעה ולפי דעתי כן הוא הפרטים שהם אלפים ותצ"ט בכללם הם הכלים הגדולים ואחרי כן כלל אותם בין גדולים וקטנים שהם חמשת אלפים וארבע מאות וכן כתוב בדברי הימים וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים ואוצרות בית המלך הכל הביא בבל: העלות הגולה· שם הפעל: בני המדינה· היא מדינת בבל: אשר באו· ישוע· הוא יהושע הכהן: מרדכי בלשן· הוא מרדכי היהודי רק בלשן יתכן שהוא איש אחר והוא חסר וי"ו כאדם שת אנוש: מספר· השני בפסוק הוא שם חשבון והראשון שם איש: פחת מואב· הוא ראש לישוע וליואב בנים שנולדו לאלה הנזכרים ויתכן להיות ישוע ויואב קדומים לפחת מואב: זכי· כתוב וקרי זכי נקרא בשתי לשונות וכן בני אטר ליחזקיה שנולדו לחזקיה רק אטר הוא הראש או חזקיה הראש ואטר בנו הוא והוא הנכון: אנשי ענתות· כתוב עליהם כה אמר ה' אל אנשי ענתות הבחורים ימותו בחרב בניהם ובנותיהם ימותו ברעב ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה אל אנשי ענתות שנת פקדתם אכן מהקבלה ידענו ששבו לאל טרם יום הפקידה ובטלה הגזירה מעליהם ונשארו מהם קכ"ח: קרית ערים· היא יערים וכן הפירוש בני קרית יערי' בני כפירה בני בארות כך וכך· בני הרמה בני גבע טעמו כך וכך:

ואינון מן א"ב מן ב"ב תרין מלין ותרויהון בחד פסוק וסימ' ארוס הרפו ודעו כי אנכי ארוס. ארחות בימי שמגר בן ענת בימי יעל ארחות. אגרטלי ואלה מספרם
אגרטלי זהב. ארו ואציאה אתם על ארו. איככה פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה. בארות ועמק השדים בארות בארות חמר. בפקוד כי תשא את ראש בני ישראל

בני נבו חמשים ושנים: בני מגביש מאה
חמשים וששה: בני עילם אחר אלף מאתים
חמשים וארבעה: בני חרם שלש מאות
ועשרים: בני־לד חדיד ואונו שבע מאות עשרים
וחמשה: בני ירחו שלש מאות ארבעים
וחמשה: בני סנאה שלשת אלפים ושש מאות
ושלשים: הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע
מאות שבעים ושלשה: בני אמר אלף חמשים
ושנים: בני פשחור אלף מאתים ארבעים
ושבעה: בני חרם אלף ושבעה עשר:
הלוים בני־ישוע וקדמיאל לבני הודויה שבעים
וארבעה: המשררים בני אסף מאה עשרים
ושמנה: בני השערים בני־שלום בני־אטר בני־
טלמן בני־עקוב בני חטיטא בני שבי הכל מאה
שלשים ותשעה: הנתינים בני־ציחא בני־חשופא
בני טבעות: בני־קרס בני־סיעהא בני פדון:
בני־לבנה בני־חגבה בני עקוב: בני־חגב בני־
שמלי בני חנן: בני־גדל בני־גחר בני ראיה:
בני־רצין בני־נקודא בני גזם: בני־עזא בני־פסח
בני בסי: בני־אסנה בני־מעונים בני נפיסים:
בני־בקבוק בני־חקופא בני חרחור: בני־בצלות
בני־מחידא בני חרשא: בני־ברקוס בני־סיסרא
בני־תמח: בני נציח בני חטיפא: בני עבדי
שלמה בני־סטי בני־הספרת בני פרודא: בני־
יעלה בני־דרקון בני גדל: בני שפטיה בני־חטיל

בני פכרת הצביים בני אמי: כל־הנתינים ובני
עבדי שלמה שלש מאות תשעים ושנים:
ואלה העולים מתל מלח תל חרשא כרוב אדן
אמר ולא יכלו להגיד בית־אבתם וזרעם אם
מישראל הם: בני־דליה בני־טוביה בני נקודא שש
מאות חמשים ושנים: ומבני הכהנים
בני חביה בני הקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות
ברזלי הגלעדי אשה ויקרא על־שמם: אלה בקשו
כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן־הכהנה:
ויאמר התרשתא להם אשר לא־יאכלו מקדש
הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים: כל־
הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש־מאות
ששים: מלבד עבדיהם ואמהתיהם אלה שבעת
אלפים שלש מאות שלשים ושבעה ולהם
משררים ומשררות מאתים: סוסיהם שבע מאות
שלשים וששה פרדיהם מאתים ארבעים וחמשה
: גמליהם ארבע מאות שלשים וחמשה חמרים
ששת אלפים שבע מאות ועשרים:
ומראשי האבות בבואם לבית יהוה אשר בירושלם
התנדבו לבית האלהים להעמידו על־מכונו:
ככחם נתנו לאוצר המלאכה זהב דרכמונים שש־
רבאות ואלף וכסף מנים חמשת אלפים וכתנת
כהנים מאה: וישבו הכהנים
והלוים ומן־העם והמשררים והשוערים
והנתינים בעריהם וכל־ישראל בעריהם:

בפקוד. בבגד והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. בצלצלי הללוהו בצלצלי שמע בצלצלי. ברא ואתה בן אדם שים ברא בראש דרך. בליל משא מואב
כי בליל. בתבונתו ובית בהכנותו אבן שלמה מסע נבנה. בכספיא ואצואה אתם על אדו הראש. גלי קתי ריחים וטחני קמח גלי. גזז ועיפה פילגש כלב גזז.

אבן עזרא

נבו. שם איש וכן מגביש ועילם וחרים ויתכן שהוא נבו ובעל מעון וכן לוד וחדיד ואונו חסר ויו וכן הוא וחדיד משלשתם יצאו בני יריחו הוא הידוע: חרים. אחר הוא: בני ישוע וקדמיאל. הם נולדו לבני הודויה כי הפועל האמתי הוא אחרון כאשר אמרתי: בני השוערים. שומרי השערים הם בני אסף: הנתינים. הם ראשי גבעון ובנותיה ויהושע נתנם לבית אלהיו על כן נקראו נתינים אע"פ שנאמר אחרי כן ומן הנתינים שנתן דוד והשרים לעבודת הלוים כי הטעם קיים הנתינה או נקראו מן היום ההוא נתינים כי מקודם היו נקראים גבעונים: שמלי כתיב ושלמי קרי כי נקרא בשני שמות: מעונים ונפוסים. שמות בני אדם: בני הסופרת. יתכן שהוא שם תואר לאשה או פועלת בגלל הא הדעת: פוכרת הצביים. לא ידענו אם זה שם אשה: תל מלח תל חרשא. מקומות שנים: ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם. הם נקראו אסופים שנאספו מן השוק כי לא הכירו אב ואם ולא נודע אם מישראל הם: ויקרא על שמם. על שם הבנות שהם מזרע ברזלי קרא את שם עצמו ברזילי: מבנות. הטעם אחת מבנותיו וכן ויקבר בערי הגלעד: אלה. ולא נמצאו. יש אומרים שהוא דבק עם כתבם כי המלה מחוברת מן האחרים כדרך תקראנה מלחמה והנכון בעיני שהוא דבק עם המתיחשים והם בני ידעיה הנזכרים למעלה ולא נמצאו בכתב יחוסם על כן הוסרו מן הכהונה כי מלת ויגואלו מן הכהונה מלשון לחם מגואל והטעם נמאסו ויש אומרים כי האלף תחת העין: התרשתא. יש אומרים שנקרא כן בעבור שהותר לו שתיית יין של גוים והטעם התיר שתיה ויתכן שהוא שם תפארת וגדולה בלשון פרסים כענין שר או פחה והוא הנכון: מקדש הקדשים. הם התרומות: עד עמוד כהן לאורים ותומים. האורים שעשה משה נגנזו ולא נעשו עוד אחרים תחתם ופירו' עד עמוד כהן הראוי לאורים ולתומים: כל. כאחד. כאשר היו הקהל מספר אחד בכללם כך וכך: מלבד. ולהם משוררים ומשוררות להלל ליי': ומראשי. ממקצתם ולא כולם: לבית יי'. הלמ"ד כטעם בעבור: על מכונו. על היסוד שהיה שם בתחילה מוכן: ככחם. כנגד הקהל ידבר כי לא נתנו האשתרק שהיא רבוא וכסף מנים אלפים ומאתים כי כן מפורש במספר השני ובאמרו שש רבואות בכלל אחד רצה לומר בין הקהל ובין ראשי האבות ושארית המתנדבים ממלכות כורש: דרכמונים. דינרי זהב: רבואות. האלף תחת הכפל וכן בזאו נהרים: מנים. משקלים וחבירו המנה יהיה ותרגום שבעה שקלים שבעה מנים: וישבו. והשוערים. שומרי השערים להלל השם: וינגע

רשי

הכהנים בני ידעיה. עד עתה מנה בני יהודה ובנימין ועכשיו הוא מונה והולך הכהנים והלוים כמו שנאמר למעלה ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימין והכהני' והלוים וגו': המשוררים. הלוים שהיו משוררי' וכן השוערים הם הלוי' שהיו שוערי' בשערי בית המקדש: הנתינים. עכשיו הוא מונה אותם נתיני' שהיו חוטבי עצי' ושואבי מי' לעדה ומשם היתה יוצאת פרנסת': בני עבדי שלמה. עבדי' היו לשלמה המלך והללו בנים היו מבני בניהם: ואלה העולים מתל מלח וגו'. ואי זה מעשה הגיע להם ולא יוכלו להגיד וגו': וזרעם. של אבותם לפי שאבדו יחס שלהם ולא ידעו אם מישראל הם: בני דליה וגו'. גם הם בכלל אלה העולים מתל מלח: אשר לקח. כל אחד מבני ברזלי הגלעדי לקח אשה: ויקרא על שמם. והיה נקרא שמו של ברזלי על שמם לפי שהם לקחו מבנותיו: אלה. כהנים הללו המתיחסים שהיה להם להתייחס באותו כתב ולא נמצא כתב יחוסן: ויגאלו. שהיו מגואלי' ומגועלים שלא יעבודו עוד עם שאר הכהנים בעבור שלא נמצא כתב יחוסן: התרשתא. הוא נחמיה בן חכליה ואמרו רבותינו שנקרא שמו התרשתא שהתירו לו חכמים לשתות יין נסך של גוים על אשר היה משקה למלך: מקדש הקדשים. חטאות ואשמות כשאר כהנים: עד עמוד כהן וגו'. כאדם האומר לחבירו עד ימות המשיח לא יעלה דבר זה ואיני יכול לפתור עד עמוד כהן לאורים ותומים בבית שני לפי ששנינו בפרק ראשון של יומא שהיה בית שני חסר אורי' ותומים: כל הקהל כאחד. כשהיו כולם ביחד עם הכהנים והנתינים והלוי' היה בהם חשבון זה ובני ישראל המנויי' למעלה הם של שבט יהודה ובנימן ואותם אשר נחסרו מחשבון זה שלא תמצאם למעלה הם היו משאר השבטים וכן מפורש בסדר עולם כל הקהל כאחד ארבע רבוא וגו'. ובפרטן אינן אלא שלשים אלף יב אלף היכן הם אלא שעלו משאר השבטים מלבד עבדיהם ואמהותיה' שלא היו בכלל הקהל: ולהם משוררים ומשוררות מאתים. לפי שהיו עולים בשמחה מבבל לארץ ישראל היו צריכים למשוררים ומשוררות כדי שיהו מטיילות בהם ברוב שמחתם: התנדבו. היו מתנדבין לבנין הבית: ככחם. כפי כחם וממונם: דרכמונים. שם מטבע של זהב: וכתנות כהנים. לשרת בהם: וינגע

גנבת ותלד לו אחות תחפנס את גנבת · תחפנס ותלד לו אחות פנחס · גלילים ושתי דלתות עצי · דודיך מה יפה דודיך אחתי כלה · האדום הלעיטני נא מן האדם האדם
הזה · הערכך ותשב לו הכהן את מכסת הערכך · הגדגדה משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה · דגלת ערי הנגב סגרו ואין פותח · הלהן תשברנה עד אשר יגדלו · העיט

ג ויגע החדש השביעי ובני ישראל בערים ויאספו
העם כאיש אחד אל ירושלם: ויקם ישוע בן
יוצדק ואחיו הכהנים וזרבבל בן שאלתיאל ואחיו
ויבנו את מזבח אלהי ישראל להעלות עליו עלות
ככתוב בתורת משה איש האלהים: ויכינו המזבח
על מכונתו כי באימה עליהם מעמי הארצות ויעל
עליו עלות ליהוה עלות לבקר ולערב:
ויעשו את חג הסכות ככתוב ועלת יום ביום
במספר כמשפט דבר יום ביומו: ואחרי כן עלת
תמיד ולחדשים ולכל מועדי יהוה המקדשים
ולכל מתנדב נדבה ליהוה: מיום אחד לחדש
השביעי החלו להעלות עלות ליהוה והיכל יהוה
לא יסד: ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל
ומשתה ושמן לצדנים ולצרים להביא עצי ארזים
מן הלבנון אל ים יפוא כרשיון כורש מלך פרס
עליהם: ובשנה השנית לבואם
אל בית האלהים לירושלם בחדש השני החלו
זרבבל בן שאלתיאל וישוע בן יוצדק ושאר
אחיהם הכהנים והלוים וכל הבאים מהשבי
ירושלם ויעמידו את הלוים מבן עשרים שנה
ומעלה לנצח על מלאכת בית יהוה: ויעמד
ישוע בניו ואחיו קדמיאל ובניו בני יהודה כאחד
לנצח על עשה המלאכה בבית האלהים בני חנדד
בניהם ואחיהם הלוים: ויסדו הבנים את היכל
יהוה ויעמידו הכהנים מלבשים בחצצרות והלוים
בני אסף במצלתים להלל את יהוה על ידי דויד
מלך ישראל: ויענו בהלל ובהודת ליהוה כי
טוב כי לעולם חסדו על ישראל וכל העם הריעו
תרועה גדולה בהלל ליהוה על הוסד בית יהוה:
ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות הזקנים
אשר ראו את הבית הראשון ביסדו זה הבית
בעיניהם בכים בקול גדול ורבים בתרועה
בשמחה להרים קול: ואין העם מכירים קול
תרועת השמחה לקול בכי העם כי העם מריעים
תרועה גדולה והקול נשמע עד למרחוק:

ד וישמעו צרי יהודה ובנימן כי
בני הגולה בונים היכל ליהוה אלהי ישראל:
ויגשו אל זרבבל ואל ראשי האבות ויאמרו להם
נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם ולא אנחנו
זבחים מימי אסר חדן מלך אשור המעלה אתנו
פה: ויאמר להם זרבבל וישוע ושאר ראשי
האבות לישראל לא לכם ולנו לבנות בית
לאלהינו כי אנחנו יחד נבנה ליהוה אלהי
ישראל כאשר צונו המלך כורש מלך פרס:

צבוע נחלתי לי העיט · ההררי שמא ההררי אחיאם · הודינו לך אלהים הודינו · ובאהל ויצא לבן באהל יעקב · ובמקנה ויביאו את מקניהם אל יוסף · ווכר והיה
כאשר ירים משה ידו · והפשתה והשערה נכתה כי השערה · והגישו אדניו אל האלהים והגישו · והאבה מזה והאבה מזה בעדף בארץ · ולמה ויאמר לה אלקנה אישה

רשי

ויגע· כמו והגיעו: החדש השביעי· הוא חדש תשרי ובני ישראל אשר היו בערים מה עמו ויאספו כלם כאחד לירושלם: ויכינו המזבח על מכונותיו כדי להקרי' עלית קרבנות שהרי היו יראים מעמי הארצות שלא יקנטרום ושלא ילשינו למלך ובנו המזבח לעלות עליו עולות למען ישמעו ויבינו העמי' כדבר אשר עשוהו על פי המלך ועל כן ימנעו מלקנתרם לבניין הבית: לבקר ולערב· תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים: ועולתיום ביום במספר· קרבנות החג במספרם כמשפטו: ואחריכן· ולאחר הסכות היו מקריבים קרבנות בכל יום לבקר ולערב: ולחדשים· ולראשי חדשים היו מקריבים קרבנות של ראשי חדשים: ולכל מועדי יי'· ולשאר מועדים קרבניהם: ולכל מתנדב· ולכל אותם המתנדבים נדבותיהם היו מקבלים הכהנים אותם להקריבם ומיום אחד בתשרי התחילו להקריב קרבנות ועדין לא בננה יסוד הבית: לצידונים ולצורי'· בני צור וצידון שהיו אומנים לבנות הבית: אל ים יפו· דרך הים היו מביאים אותם: כרשיון· כאשר היה רשות המלך עליהם לבנות הבית כרשיון לשון רשות מגזרת רשה שהרי מן אבה יאמר אביון ומן בכה יאמר בכיון ומן חזה חזיון ומן רעה רעיון ומן חבה חביון ומן רשה יאמ' רשות כמו מן ענה ענות ומן שבה שבות ומן ראה ראות ומן זנה זנות כמו אלו רשות ורשיון באין מגזרה אחת לפי שער הדיקדוק ולשון אחד הם· ומנחם חברו לשון ארשת שפתינו ולא דקדק בגזירתו ואף על פי כן שני פנים הללו קרובים זה לזה במשמעותם: בחדש השני· הוא חדש אייר: מהשבי· כל אותן שבאו מהשביה לירושלם: ויעמידו· העמידו הלוים המשוררים לנצח ולומר שירה לפני הבונים בשעת בניין יסוד הבית. לנצח שני נציחים הללו הם ניצוחי שירה כמו למנצח מזמור לדוד: ויעמוד ישוע· עמדו ואמרו ביחד סביב עושי מלאכת יסוד הבית: ויסדו· חזק מן יסוד· כמו ויסבו טירותיהם כן ויסבו מן יסב· ויסדו מן יסדי· ומשמעותן ויסדו ויישבו במשקל חזק בשתי יודי"ן אחת פעולה ואחת של יסוד ופתרונן היו מייסדים: והבונים מייסדים את יסוד היכל יי'· בשעה שהיו מנצחים בשירתם והעמידו הכהנים מלובשים בגדי כבוד וחצוצרות בידיהם לתקוע בהם: והלוים בני אסף· היו משוררים: במצלתים· כמו בצלצלי שמע כלי שיר הם: על ידי דויד· שהיו מנצחים ומשוררים שירות של דוד מלך ישראל: ויענו· לשון עניית זמרי· כמו ותען להם מרים: ובהודות· ובהודיות: כי טוב· להודות ליי': וכל העם· שאר עם ישראל: על הוסד· כל השמחות הללו היו עושי' על בניין היסוד אשר הוסד בבית יי': ביסדו· ביסוד שלו מן שם דבר של יוסד ומן יסד יאמר ביסדו· כמו מן חדש בחדשו· מן קדם בקדמו: זה הבית· כשהיו רואין בניין בית זה היו בוכין מתוך שהיו זוכרים בניין גדול של בית ראשון: ורבים· אשר לא ראו בניין בית ראשון היו שמחים ומריעין בשמחה בקול גדול מרוב שמחתן שיצאו מגלותן: ואין העם מכירים· אותן שאין לא היו מכירים קול תרועת השמחה מפני קול בכי העם שהרי העם השמחים היו מריעים תרועה גדולה וקול הבכי נשמע יותר ויותר עד למרחוק: צרי יהודה ובנימן· הם האומות אשר הושיב סנחריב בארץ ישראל כמו שנאמר ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוה ומחמת ומספרוי' ויושב אותם בערי שומרון תחת בני ישראל: נבנה עמכם· היו אומרים כך למען תתבטל מלאכת הבית על ידיהם שלא לבנות עוד: מימי אסרחדון מלך אשור· בנו של סנחריב שלאחר שסנחריב הושיבם שם הרגוהו אדרמלך ושראצר בניו וימלוך אסרחדון בנו תחתיו שנאמר ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב וגו' וימלוך אסרחדון בנו תחתיו: כי אנחנו· אלא אנחנו לבדינו נבנה כי זה משמש במקום אלא: עם

אבן עזרא

ויגע· נקרא כל ימי הלבנה חדש בעבור התחדשה כל ט"ו ימים: כאיש אחד· פירוש אסיפת העם היתה במהרה כאסיפת איש אחד: ויקם זרובבל· נקרא כן בעבור בני ציון שהם זרויין בבבל: בן שאלתיאל· לא אביו היה רק שאלתיאל דודו טפחו על כן נקרא בנו וכן כתוב בדברי הימים ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו ומלכירם ופדיה ובני פדיה זרובבל ושמעי וכן נקראו בני מרב בת שאול בני מיכל כי היא טפחתם: ויכינו· כי באימה· בעבור אימה עליהם הכינו מזבח לאל שיעזרם: ויעלו· המעלה אחד והוא יהושע הכהן שהקריב בתחלה הקרבנות ואמר ויעלו כי אחיו עזרוהו: עולות לבקר· פירוש עולות הראויים לבקר ולערב והם שתים: ביומו· הוא דבק עם דבר יום פירוש ביומו הראוי לדבר וכן מדי חדש בחדשו דבק עם מדי כי הוא כטעם עת וזמן: ואחריכן· אחרי חג הסכות עולות עומדות במקום ארבע וכן הוא עולה תמיד לא נפסקה ועולה לחדשים ועולה לכל מועדי יי': המקודשים· הנקראים קדושים מפי בית דין ועולה לכל מתנדב והטעם שלא בטלו הקרבנות אחרי כן מראש תשרי שהחלו לעלות עולות: כרשיון· מענין רשות: לנצח· לחזק מענין ויז נצחם או מן נצח: ישוע בניו· הנכון ובניו וכן בני חנדד פירושו ובני: ויסדו. מלובשים· בגדי כהונה: במצלתים· מן בצלצלי שמע: על ידי דוד· בעבור המנגן ביד יקרא הנגון יד: הוסד· שם הפועל: ביסדו· דבק עם זה הבית ופי' אשר ראו בעיניהם הבית הראשון בעת יסדו בית שני היו בוכים: ולא אנחנו· קרי בוי"ו וכתוב באלף ופי' לא אנחנו זובחים לזולתו: לא לכם ולנו· טעמו שתתערבו עמנו לבנות בית אלהינו: כי אנחנו יחד· רמז לכל קהל ישראל: ומבלהים

חנה· והראש אחד יפנה דרך והראש ·ולשלום ויבא אוריהו אליו ולשלום· ובזקני כה אמר י״הלוך וקנית לך בקבוק ·ולמד ויפנו אליו עורף ולא פנים ·וילמדו ביהוד׳ וילמדו בעם׳ ובערו ויצאו יושבי ערי ישראל׳ ותורות ויען יחזקיהו ויאמר· ומאחות הלוים ומאחות ·ובנביא העלה י״ את ישראל ממצרים· וללא וימים רבים לישר׳·

ויהי עם הארץ מרפים ידי עם יהודה ומבלהים אותם לבנות: וסכרים עליהם יועצים להפר עצתם כל ימי כורש מלך פרס ועד מלכות דריוש מלך פרס: ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישבי יהודה וירושלם:

ובימי ארתחששתא כתב בשלם מתרדת טבאל ושאר כנותו על ארתחששתא מלך פרס וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית:

רחום בעל טעם ושמשי ספרא כתבו אגרה חדה על ירושלם לארתחששתא מלכא כנמא: אדין רחום בעל טעם ושמשי ספרא ושאר כנותהון דיניא ואפרסתכיא טרפליא אפרסיא ארכוי בבליא שושנכיא דהוא עלמיא: ושאר אמיא די הגלי אסנפר רבא ויקירא והותב המו בקריה די שמרין ושאר עבר נהרה וכענת:

דנה פרשגן אגרתא די שלחו עלוהי על ארתחששתא מלכא עבדיך אנש עבר נהרה וכענת: ידיע להוא למלכא די יהודיא די סלקו מן לותך עלינא אתו לירושלם קריתא מרדתא ובאושתא בנין ושורי אשכללו ואשיא יחיטו: כען ידיע להוא למלכא די הן קריתא דך תתבנא ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא ינתנון ואפתם מלכים תהנזק: כען כל קבל די מלח היכלא מלחנא וערות מלכא לא אריך לנא למחזא על דנה שלחנא והודענא למלכא:

(גליון: ומבהלים ק׳ · ל׳ לשון אגר · ל׳ · ל׳ ו׳ · ל׳ בתרי ליש׳ · ל׳ · ל׳·ב׳·ל׳ כנותיו · ל׳ ק׳ · ל׳· ארכויא · ל׳· דהיא ק׳ · ק׳ ל׳ · ל׳ · עבדך ק׳ · ל׳· ריש׳ יתיר ק׳ · ת׳ כתי׳ ו׳ · ל׳ · ל׳·ל׳·ל׳·ל׳ · ל׳ · ל׳·ל׳·ל׳)

(ומבהלים חד מן ס״ב מלין דכתי׳ מיוקדם מאוחר)

ותודות ויען יחזקיה ויאמר · ויחזק מלך הנגב ומן שריו· ולאלות· מעתים על כמו יכבר· ושבר רב מחולל כל· ובקרהבי מקרה הבהמה· ובחשך בי כהבל בא ובחשך ילך· וברחוב ויצאו העם ויביאו דעזרא· ומביא׳ בימים ההם ראיתי ביהודה· ושמתן אהלה הגדולה ·ויטמנו ויבאו המצורעים האלה בקצה המחנ׳ ·ואצבעות ותהי עוד מלחמה בגת· והפרוצנה מכל רעה ותהינה· וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים׳ זמרו למלכנו זמרו· זוחת ובני שימון אמנון· חיו ואעבור עליך וארא מתבוססת׳ ושארהון במסר׳ רבתא בסד׳: בתחלת ו׳ וסימ׳ והם הומתו בימי קציר תחלת כתיב· ויהי בהחלת שבתם שם· בתחלת עלות הלקש· באו בית לחם בתחלת קציר שערים׳ בתחלת תחנוניך יצא· ובמלכות אחשורוש בתחלתו: סימן ריש ספרא עד ואחר הדברים ארתחשששתא ש״ן ומן ואחר עד סופא דספרא ארתחשסתא סכ״ך: ושוריא חד מן ג׳ מלין קדמיה׳ נסיב בן תניהא וסימ׳ הייתה מוציא גם אתמול גם שלשום היית המוציא קרי· ידעתה שחר המשך צוית בקר ידעת השחר קרי· ומהחתה הלשכות האלה ומתחת הלשכות קרי· וחילופי׳ ב׳ מלין תנינא נסבא מן קדמיתא וסימ׳ ושורי אשבלילו ואוש׳א יחיטו ושוריא שכלילו קרי· שם הפלשתים וילך דוד ויקח את עצמות שמה פלשתים קרי· ושוריא ג׳ וסימ׳ ושוריא שבלילו· ושוריא ישתכללון כגדה בלו׳ ושוריה ישתכללון לקבל דנא׳ קדם א׳ דחיקא תנינא כתי׳ א׳· תלית׳ כתי׳ ה׳:

אבן עזרא

ומבלהים· כתי׳ מן בלהות אתנך ומבהלים קרי לבנות אחרי רבים במורם בהל כי בלה מעט הם רק הענין אחד: וסוכרים· הסמך תחת ש״ין: ובמלכות אחשורום· הוא המכונה ארתחששתא בלשון פרסי: כתבו שטנה ·מן שטן והטע׳ לשטון אותם: כתב בשלם· כמו בשלום: על ארתחששתא· כמו אל: כנותיו· חביריו או רעיו: וכתב הנשתון· צורת האותיות תקראנה בלשונכו והער אל היהודים ככתבם או כתב זה הספר הנשתון השוה בכתיבה ובלשון ארמית ויש אומרים שהטעם חותם והוא הנכון: בעל טעם· מן טעמו וראו· והנה רחום בעל טעם עצה: כנמא· כאשר כאמר וזה מאמר הסופר ומסדרים הספר וטעמו כאשר נאמר כן היתה האגרת שמלחו הנזכרים או כנמא כטעם עתה: דיניא ואפרסתכיא טרפליא· שם אומות ידועים אצלם ויתכן להיות ארכויא מן וארך ואכד וכלנה· שושנכיא מן שושן· ועלמיא מן עילם: וכענתים או׳ שהוא שם אומה ויתכן שהמלה מן עת אך הראשון הוא הקרוב: פרשגן· כטעם פתשגן הכתב שתי לשונות זה אומר בכה וזה אומר ככה ופי׳ המלה פשר וביאור: ואושיא· יסודות ותרגום ונהרסו יסודותיה ויתגלון אושיה וכן נפלו אשיותיה: יחיטו· מן חוט השני ופירושו ישימו חוט על היסודות לבנות כטעם קו המדה או הוא מענין תרגו׳ ויתפרו עלה תאנה וחטיטו ויחיטה כטע׳ קשר וחבור והפי׳ הראשון הוא הקרוב: כען· דך· כתרגום אלזה דכי: מנדה בלו והלך שמות למס המלך ופירושם כדרך שברתי מנדה מן הרכוש ובלו מס המדינות והלך מכס ההולכים דרך המלך: ואפתום מלכין תהנזק· תוצאות המלך ותועלותם: כען· מלח היכלא· מענין כעסן כמלחו ארץ מלחה לא תשב וטעם הארץ ענין בטול ומניעות דבר: וערות מלכא· כמו את ערות הארץ והטעם גנות: ואריך· תרגום וייחל עוד ואוריך עוד ופי׳ הפסוק כן הוא ביטול ההיכל בטלנו וערות המלך וגנותו לא נוכיל לראות: ואסתדור

רשי

עם הארץ· הם צרי יהודה ובנימן: מרפים· לבטלם ממלאכתם: לבנות· כמו מלבנות׳ וכן עד כי חדל לספור: וסוכרים· כתיב בסמך ופתרונו כאלו כתוב בשי״ן שהיו שוכרים יועצים כדי לבטל המלאכה· כל ימי מלכות כורש ומלכות אחשורוש אשר מלך אחרי כורש עד שנת שתים לדריוש שמלך אחר אחשורוש היתה המלאכה בטלה: ובמלכות אחשורוש· שמלך אחר כורש הוא אחשורוש שלקח אסתר: כתבו שטנה· שלא לבנות בית המקדש: על יושבי יהודה וירושלם· להלשינם ולקטרגם שלא יבנו הבית: ובימי ארתחששתא· הוא כורש מלך פרס מכיין אותיות של כורש עולות למנין אותיות דריוש וכן שנינו במסכת ראש השנה הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כורש על שם שמלך כשר היה ארתחשסתא על שם המלכות ובסדר עולם מצאתי דריוש הוא ארתחשסתא וכל המלכות כולה נקראת ארתחשסתא וכו׳: כתב בשלם· כתב מכתבו בדברים של שלום: מתרדת טבאל· שם אדם הוא מצרי יהודה ובנימן: ושאר כנותיו· חברותיו ושיעותיו: על ארתחשסתא· אל ארתחשסתא: וכתב הנשתון· וכתב האגרת כתוב ארמית באותיות ארמית: ומתורגם ארמית· המכתב היה מפורש בלשון ארמית: רחום בעל טעם· רחום היה מזכיר ובעל דברים לסדר המכתב: ושמשי ספרא· ושמשי היה סופר הוא שמשי בנו של המן· וכן דרך המקרא להזכיר סופר ומזכיר שניהם ביחד לפי שהם זקוקים זה לזה האחר מסדר ומזכיר והסופר כותב שנאמ׳ אליחרף ואחיה בני שישא סופרים יהושפט בן אחילוד המזכיר ובמקום אחר נאמר ויבא אליקים בן חלקיהו וגו׳ ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר: כתבו אגרא· אללו שניהם רחום ושמשי כתבו האגרת כאשר בזה אליהם מתרדת וטבאל וכולם היו מיושבים בערי שומרון: על ירושלם· על אודות בניין בית המקדש אשר בירושלם: כנמא· כאשר נאמר׳ והוא דוגמת לשון תלמוד כדבעינן למימר קמן: אדין· אז: רחום· שם אדם: בעל טעם· מזכיר ובעל דברים: ושאר כנותהון· ושאר סיעותיהם: דיניא ואפרסתכיא וגו׳ הללו כולן שמות של אומות שהושיב סנחריב בערי שמרון: אפרסיא· הם פרסיים אשר הושיב סנחריב בערי שומרון: ארכויא· הם בני ארך שנאמר וארך ואכד וכלנה: בבליא· הם בני בבל: שושנכיא· בני שושן הבירה: עלמיא בני עילם מכל האומות הללו הושיב סנחריב בארץ ישראל וכולן היו מסיבין עמו׳ ומסכימי׳ בשליחות המכתב הזה: ושאר אומיא· ושאר האומות אשר הגלה סנחריב כולם הסכימו: אסנפר· סנחריב: רבא ויקירא· שהיה מלך גדול ומכובד שנ׳ כה אמר המלך הגדול מלך אשור: והותב המו· והושיב אותם: בקריה די שמרין· בערים אשר סביבות שמרון: ושאר עבר נהרא· ושאר האומות אשר בעבר הנהר· לפי שהנהר נהר פרת מפסיק בין ארץ ישראל לבבל כמצאו אותן אומות שבצד ארץ ישראל הם בעבר הנהר לאותן העומדים בבבל: וכענת· שם מקום ואנשי כענת כולם היו מסכימים בשליחות המכתב הזה: דנה פרשגן אגרתא· זהו פתרון האגרת פרשגן· כמו פתשגן הכתב: די שלחו עלוהי· אשר שלחו אליו: על ארתחשסתא· אל ארתחשסתא· עבדך אנש עבר נהרה וכענת· עבדיך הם אנשי עבר הנהר ואנשי כענת כל האומות המנויות כאן נכללות בכלל זה שכולן היו לצד ארץ ישראל שהוא עבר הנהר לאותם השוכנים בבבל וזהו תחלת המכתב עבדך אנש עבר נהרה וגו׳ עד לא איתי לך: ידיע להוי למלכא· דבר ידוע יהיה למלך: די יהודיא· אשר היהודים שעלו מאתך אלינו באו לירושלם: קריתא מרדתא ובישתא בנין· עיר מורדת וחוטאת הם בונים: ושוריא שכלילו· והחומות יסדו: ואושיא· הכתלים: יחיטו· לשון פתיל כמו אם מחוט שהם תופרים ומחברים הכתלים זה עם זה: כען ידיע· עתה ידוע יהיה למלך: די הן קריתא דך תתבנא· אשר אם העיר הזאת תבנה׳ דך זאת: ושוריא ישתכללון· והחומות יהיו מיוסדות: מנדה בלו והלך· מיני מסים הם וכסף גלגלת: לא ינתנון· לא יתנו עוד מס: ואפתום מלכין תהנזק· ומס המלכים תזיק שלא יתנו עוד מס למלכים: כען כל קבל די מלח היכלא מלחנא· עתה כל כנגד דבר זה אשר חורבן ההיכל אנו רוצים להחריב׳ די מלח לשון חרבן ושממון כמו ארץ מלחה ולא תשב· מלחנא אנו רוצים לסתור ולהחריב: וערות מלכא· ובזיון המלך: לא ארך· אינו הגון לנו לראות· אריך הגון כמו אריך או לא אריך במסכת סוטה: על דנא· על זאת שלחנו והודענו למלך: די

יומת ב׳ קמץ וסי׳ ואשתדור עבדין בגוה מן יומת · ומני שים טעם ובקרו והשכחו : ואשתדור ב׳ וסי׳ ואשתדור עבדין בגוה מן יומת · ומני שים טעם ובקרו והשבחו : שלו ו׳ וסי׳ נמסר בדניאל סימן ו׳ : למה ג׳ ב׳ כתי׳ ה׳ וא׳ כתי׳ א׳ וס׳ למה ישגא חבלא להנזקת מלכין · לבת לדוא קצף על מלכות · ומני שים טעם לבא דיה עבדון : והתנבי ד׳ חסרי׳ א׳ בליש׳ נבואה וסי׳ וצלחה עליך רוח יי׳ · ויכל מהתנבות · מדוע נבית בשם יי׳ · והתנבי חגי נביאה וזכריה : ושתר ב׳ ושתר בוזני וכנותהון דבה זמנא · פרשגן

די יבקר בספר דכרניא די אבהתך ותהשכח בספר דכרניא ותנדע די קריתא דך קריא מרדא ומהנזקת מלכין ומדנן ואשתדור עבדין בגוה מן יומת עלמא על דנה קריתא דך החרבת: מהודעין אנחנה למלכא די הן קריתא דך תתבנא ושוריה ישתכללון לקבל דנה חלק בעבר נהרא לא איתי לך: פתגמא שלח מלכא על רחום בעל טעם ושמשי ספרא ושאר כנותהון די יתבין בשמרין ושאר עבר נהרה שלם וכעת: נשתונא די שלחתון עלינא מפרש קרי קדמי: ומני שים טעם ובקרו והשכחו די קריתא דך מן יומת עלמא על מלכין מתנשאה ומרד ואשתדור מתעבד בה: ומלכין תקיפין הוו על ירושלם ושליטין בכל עבר נהרה ומדה בלו והלך מתיהב להון: כען שימו טעם לבטלא גבריא אלך וקריתא דך לא תתבנא עד מני טעמא יתשם: וזהירין הוו שלו למעבד על דנה למה ישגא חבלא להנזקת מלכין: אדין מן די פרשגן נשתונא די ארתחששתא מלכא קרי קדם רחום ושמשי ספרא וכנותהון אזלו בבהילו לירושלם על יהודיא ובטלו המו באדרע וחיל: באדין בטלת עבידת בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך פרס:

ה והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדוא נביאיא על יהודיא די ביהוד ובירושלם בשם אלה ישראל עליהון: באדין קמו זרבבל בר שאלתיאל וישוע בר יוצדק ושריו למבנא בית אלהא די בירושלם ועמהון נביאיה די אלהא מסעדין להון: בה זמנא אתה עליהון תתני פחת עבר נהרה ושתר בוזני וכנותהון וכן אמרין להם מן שם לכם טעם ביתא דנה לבנא ואשרנא דנה לשכללה: אדין כנמא אמרנא להם מן אנון שמהת גבריא די דנה בנינא בנין: ועין אלההם הות על שבי יהודיא ולא בטלו המו עד טעמא לדריוש יהך ואדין יתיבון נשתונא על דנה: פרשגן אגרת די שלח תתני פחת עבר נהרה ושתר בוזני וכנותה אפרסכיא די בעבר נהרה על דריוש מלכא: פתגמא שלחו עלוהי וכדנה כתיב בגוה לדריוש מלכא שלמא כלא:

אגרתא · וב׳ שתר וסי׳ אדין תתני פחת עבר נהרא שתר · כען תתני פחת עבר נהרא שתר בוזני : ועין ט׳ וסי׳ חנות ועין גנים הפוח · והכבשן ועיר המלח ועין גדי · ועין גנים והכבשן וקדש ואדרעי · ועין חדה ובית פצץ ב׳ בו · וקדש ואדרעי ועין חצור · ועין ימינו כהה · ועין נואף שמרה נשף · ועין אלההם הוה על שבי יהודיא · ח קדמאי שום קרתא : סימן להום כלהון חס׳ בט״א מ״ל כדנא תימרון להום אלהא דשמיא דירמיה :

רשי

די יבקר · אשר יבקר וידרוש הדורש בספר הזכרונות של אבותיך המלכי׳ הראשוני׳ : ותהשכח · ותמצא בספר הזכרונות ותדע כי העיר הזאת עיר מורדת ומזקת המלכים והמדינות : ואשתדור עבדין בגוה · ומרד היו עושים יושביה בתוכה שהיו ישראל מורדין במלכי האומות : מן יומת עלמא · מימות העולם מימים קדמונים כך היה מנהגם למרוד במלכי העמי׳ : על דנה · על כך היתה העיר הזאת חריבה : מהודעין אנחנא למלכא · מודיעין אנחנו למלך : די הן קריתא דך · אשר אם העיר הזאת תבנה וחומותיה מיוסדין : לקבל דנה · כנגד כך ובשביל כך אין לך חלק בכל עבר הנהר לפי שישראל יהיו מורדין בך ויקחו הכל מידכם : בעבר נהרא · היא כל הארץ של צד ארץ ישראל שהיא עבר הנהר לאותן שבבבל : פתגמא שלח מלכא · דבר שלח המלך : על רחום בעל טעם · אל רחום המזכיר ושמשי הסופר ולשאר סיעותיהם היושבים בערי שומרון ולשאר האומות אשר בעבר הנהר לצד ארץ ישר׳ : שים טעם · ומאתי היתה שימת דבר ציווי אשר צויתי : ובקרו והשכחו · ובדקו בספר זכרונות המלכים ומצאו כתוב אשר העיר הזאת מימו׳ העולם היתה מתנשאת ומתרוממת על כל מלכי האומות ומרד וסרבנות היה עשוי בה למרוד במלכי העמים : ומלכין תקיפין · ומלכים חזקים היו בירושלם שהיו מושלים ושליטים בכל עבר הנהר של צד ארץ ישראל כמה שנאמר בשלמה כי הוא רודה בכל עבר הנהר וגו׳ · ומסים וכסף גלגלת היה נתון להם שהיו האומות מעלין להם מס : כען שימו טעם · עתה שימו דבר להכריז בארץ לבטל אנשים הללו בני ישר׳ מן הבניין והעיר הזאת ירושלם לא תבנה עד אשר ממני יושם הדבר לבנות העיר על דעתי ורשותי : וזהירין הוו שלו · וזהירין תהיו לעשות דיחוי ושגגה שלו דמתורגם בלע׳ : למעבד על דנא · לעשות על כך : למה ישגא · מדוע יגדל מעשה השחתה בעיר הזאת להזיק המלכים · עד כאן תשובת כורש אשר השיב : אדין · אז : די פרשגן · מן פתרון כתב הנשתון של ארתחששתא המלך הוא כורש היה המעשה הזה : קרי קדם · שהיה כתב הנשתון הזה קרוי לפני רחום ושמשי וסיעותיהם והלכו במרוצה ובבהלה לירושלם אל היהודים ובטלו אותם בזרוע וכח שלא לבנות עוד הבניין : על יהודיא · אל היהודים : המו · הם : באדין · אז היתה בטלה מלאכת בניין בית אלהים אשר בירושלם עד שנת שתים לדריוש מלך פרס שאחר כורש מלך אחשורוש מלך דריוש בנו של אחשורוש שהוא בן אסתר · ושנת אחת לכורש מלך פרס עד שנת שתים לדריוש י״ח שנה שהשלימו שבעים שנה לחרבות ירושלם שהרי מחרבן הבית שגלה צדקיהו עד שנת אחת לכורש חמשים ושתים שנה כמפורש בסדר עולם וי״ח שנה משנת אחת לכורש עד שנת שתים לדריוש כמלאו שבעים שנה שלימים ובשנת שתים לדריוש התחילו לבנות הבניין עד שגמרוהו : והתנבי חגי נביאה · ועתה בשנת שתים לדריוש נתנבאו חגי וזכריה הנביאים אל היהודים אשר בארץ יהודה ובירושלם בשם אלהי ישראל אליהם לבנות בניין הבית בלא רשות המלך דריוש : על יהודיא · אל היהודים : עליהון · אליהם : באדין · אז : ושריו · התחילו לבנות ביתו של הקב״ה אשר בירושלם ועמהם הנביאים של הקב״ה עוזרין ומסייעין להם : בה זמנא אתא עליהון · באותו זמן באו עליהם הללו צרי יהודה ובנימן לקטרג ולהלשין עליהם על עסק הבניין : פחת עבר נהרא · שלטון של עבר הנהר : וכנותהון · וסיעתהון : וכן אמרין להון · וכך היו אומרים להם : מן שם · מי צוה לכם דבר הבית לבנות : ואשרנא דנא לשכללה · והכתלים האלה לייסד כמו ואושיא יחיטו בניין חומות לבנים חברו מנחם : אדין · אז : כנמא · כאשר כאמר : אמרנא להון · אמרו להם לישראל אותן צרי יהודה ובנימן : מן אינון · מי הם שמות האנשים : די דנה · אשר זה הבניין הם בונים : ועין אלההם · ועינו של הקב״ה שהוא אלהיהם היתה על זקני היהודים להצליחם במלאכת הבניין : ולא בטלו המו · ולא בטלו הם את הבונים : עד טעמא לדריוש יהך · והשיבו זקני היהודים דבר לאותן הצרים שלא יבטלו את הבניין עד אשר ילך הדבר לדריוש המלך : ואדין יתיבון · ואז ישיבו היהודים : נשתונא · כתב הנשתון : על כך על תשובתו של דריוש : פרשגן · פתרון פתשגן האגרת : וכנותיה · וסיעותיו : אפרסכיא · אומה אחת הן שהיו בסיעותיהם : על דריוש מלכא · אל דריוש המלך : עלוהי · אליו : וכדנה כתב בגוה · וכך היה כתוב בתוכה של אגרת : שלמא כלא · כל השלום יהיה לך : ידיע

אבן עזרא

ואשתדור · תרגום הנה שלחתי את הגדי הזה סדרית מתגות השלוחים היו עושים בקרבה לעוזרים אותם עלילות כמו הוא מתודד להבלותיה : חלק בעבר נהרא לא איתי לך · שימרדו בו העמים הנזכרים אם יבוס לבנות ירושלם או חלק אין לך בעבור הנהר שהם ישראל יקחו הכל בחזקה : פתגמא · על רחום · כמו אל רחום והוא מסרת במקום חמשה : וכעת · חסר נון ופי׳ ואל שאר עבר נהרא ואל כנעת שלום : אלך · כמו אלין : וזהירין · מן והזהרת אתהם ופירושו לעשות שגגה היו מוזהרים והטעם הזהרו שלא תטנו : דריוש · הוא אחשורוש : ואושרנא · מן אדלג שור והאל״ף נוסף כאל״ף אזרוע : בה זמנא · לבנא · פי׳ להבנות : ואושרנא · כטעם שורה : כנמא אמרנא להום · הם דברי הבונים או דברי הסופרים לשואלים להם מן שם לכום טעם ופי׳ כאשר נאמר בספר כן אמרנו להם מי הם האנשי׳ הבונים : ועין אלההום · הכתוב יספר כי השם עזרם ולא בטלו המו והה״א אחרונה במלת אלההום מן להום ובספרו יאמר אהא דלהום : יהך · ילך תרגו׳ אם תלכו עמי בקרי : אבן

ואף ט' ר"פ וסימ' ואף גם זאת בהיותם. ואף כי תשלחנה לאנשים. ואף כי היין בוגד. ואף אלהים עלה בהם. ואף אמנם שגיתי. ואף הסיתך מפני צר.
ואף שמהתהם שאלנא. ואף מאניא די בית אלהא. ואף מאני בית. דהבא ג' כתיב ה' בסוף וסימ' נבכר בדניאל סימן ג: ואמר לה אלה חד מן ז' בטעם ברעיבין ופסקן ר"פ
וסימ' ויתמהמה ויחזיקו. ויאמר יי' אלהי אדני. ויסאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. וננהלו צרים וחבלים. ויאמר יי' מציון ישאג. ואמר לה אלה מאניא שא

ידיע להוא למלכא די אזלנא ליהוד מדינתא
לבית אלהא רבא והוא מתבנא אבן גלל ואע
מתשם בכתליא ועבידתא דך אספרנא מתעבדא
ומצלח בידהם: אדין שאלנא לשביא אלך כנמא
אמרנא להם מן שם לכם טעם ביתא דנה למבניה
ואשרנא דנה לשכללה: ואף שמהתהם שאלנא
להם להודעותך די נכתב שם גבריא די בראשהם:
וכנמא פתגמא התיבונא למאמר
אנחנא המו עבדוהי די אלה שמיא וארעא ובנין
ביתא די הוא בנה מקדמת דנה שנין שגיאן
ומלך לישראל רב בנהי ושכללה: להן מן די
הרגזו אבהתנא לאלה שמיא יהב המו ביד
נבוכדנצר מלך בבל כסדיא וביתה דנה סתרה
ועמה הגלי לבבל: ברם בשנת
חדה לכורש מלכא די בבל כורש מלכא שם טעם
בית אלהא דנה לבנא: ואף מאניא די בית אלהא
די דהבה וכספא די נבוכדנצר הנפק מן היכלא די
בירושלם והיבל המו להיכלא די בבל הנפק המו
כורש מלכא מן היכלא די בבל ויהיבו לששבצר
שמה די פחה שמה: ואמר לה אלה מאניא שא
אזל אחת המו בהיכלא די בירושלם ובית אלהא
יתבנא על אתרה: אדין
ששבצר דך אתא יהב אשיא די בית אלהא די
בירושלם ומן אדין ועד כען מתבנא ולא שלים:
וכען הן על מלכא טב יתבקר בבית גנזיא די
מלכא תמה די בבבל הן איתי די מן כורש מלכא
שים טעם למבנא בית אלהא דך בירושלם ורעות
מלכא על דנה ישלח עלינא:
באדין דריוש מלכא שם טעם ובקרו בבית
ספריא די גנזיא מהחתין תמה בבבל: והשתכח
באחמתא בבירתא די במדי מדינתא מגלה חדה
וכן כתיב בגוה דכרונה:
בשנת חדה לכורש מלכא כורש מלכא שם טעם
בית אלהא בירושלם ביתא יתבנא אתר די דבחין
דבחין ואשוהי מסובלין רומה אמין שתין פתיה
אמין שתין: נדבכין די אבן גלל תלתא ונדבך
די אע חדת ונפקתא מן בית מלכא תתיהב: ואף
מאני בית אלהא די דהבה וכספא די נבוכדנצר
הנפק מן היכלא די בירושלם והיבל לבבל
יהתיבון ויהך להיכלא די בירושלם לאתרה ותחת
בבית אלהא:
כען תתני פחת עבר נהרה שתר בוזני
וכנותהון אפרסכיא די בעבר נהרה רחיקין הוו
מן תמה: שבקו לעבידת בית אלהא דך פחת
יהודיא ולשבי יהודיא בית אלהא דך יבנון
על אתרה:

אזל אחת המו: באדין ג' ר"פ בספרא וסימ' באדין בטלת עבידת בית אלהא. באדין קמו זרובבל בר שאלתיאל. באדין דריוש מלכא שם טעם. ושארא אדין ואינון ו':
תלתא כלהון כתיב ה' במא' נדבכין די אבן תלתא: דהבא ג' כתיב ה' בסוף וסימ' ואף מאניא די בית אלהא. ואף מאני בית אלהא. ומה די עלך ועל אחך:

אבן עזרא

אבן גלל. שצריכה לגלגל אותה מרוב כבדותה: ואע מתשם בכותליא. עצי ארזים שהם חזקים ולא ירקבו היו תשימים בקירות להיות הבנין חזק: אספרנא. פי' מהרה: למבניה. פי' לבנות: ומלך לישראל רב. הוא שלמה: סתריה. ענין הרס ובלשון חכמינו ז"ל שדבריו סותרין דברי תורה: ואמר. אל תאמר. כמו אלה: שא אזל אחת המו. קח לך הורד אותם או הנח אותם והוא הנכון ושא מן וישאו להם כמים שפירושו ויקחו: מהחתין. מורידין: באחמתא. יש אומרים שהוא מן חמת מים או הוא שם כלי יגנזו בו כתבי הזכרונות: בבירתא. הוא ארמון תרגום בארמנותיה בבירניתהא: ואשוהי מסובלין. כענין אבן גלל והפירוש יסודותיו סובלים באבני סבל: רומיה אמין שתין. יותר גבוה מבנין שלמה ראשון כי גבהו היה שלשי' אמות קומתו וכן פתיה אמין שתין להיות הגובה והרחב שוה והאורך לא זכר כי יהיה כמדה הראשונה: נדבכין. פי' טירות ותרגום טירות מלרע לנדבכיא וזה דומה לבנין ראשון כאמרו שלשה טורי גזית וטור כרותות ארזים: ונפקתא. הוצאה: ואף. יהתיבון. ישיבון המשיבין: ויהך. וילך כל כלי להיכלא והמלה מיוחדת מן הרבים כדרך כי יתן מים: ותחת. כנגד שסבר ידבר באגרת והטעם ויורד או תנוח אתה שסבר בבית אלהא: לעבידת עומד במקום שנים וכן הוא לפחת יהודאי: אליך

רשי

ידיע להוא למלכא. דבר ידוע יהיה למלך: די אזלנא. אשר הלכנו אל ארץ יהודה המדינה לבית אלה הגדול: והוא מתבנא. והוא הבית בנוי: גלל. מרבר"א בלע"ז: ואע מתשם בכתליא. ועצים נתונים ותשומים בכתלים כדי להחזיק הבנין למען יעמוד ימים רבים: ועבידתא דך. ומלאכה זאת: אספרנא מתעבדא. מהרה היתה נעשית אספרנא איספלויטו"שמנט בלע"ז: ומצלח בידהם. והוצלח מעשה זה בידיהם: אדין. אז כשראינו הבנין שאלנו לזקנים האלה: כנמא אמרנא להום. כאשר נאמר בסמוך אמרנו אליהם: מן שם לכם. מי שם לכם דבר הבית הזה לבנותו וכתלים הללו ליסד: ואושרנ'. בניין חומת לבנים: ואף שמהתהום. ואף שמותם של בונים ראשי הבנין שאלנו להם כדי להודיעך: די נכתוב. אשר נכתוב שמות האנשים אליך: די בראשיהום. אשר בעצמם וברשותם קמו לבנות הבית: וכנמא פתגמ'. וכמו שנאמר הדבר: התיבונא. השיבו לנו דבר: אנחנא המו. אנחנו הם עבדיו של אלהי השמים והארץ: ובניין ביתא. ואנו בונין הבית אשר היה בנוי קודם לכן שנים רבות: ומלך לישראל רב. ומלך גדול שהיה לישרא' הוא שלמה המלך בנה אותו ויסד אותו: להן. ועכשיו מפני אשר הכעיסו אבותינו אלהי השמים מסר אותם ביד מלך בבל הכשדי והבית הזה החריב ואת העם לבבל: ברם. אך בשנת אחת לכורש מלך בבל צוה כורש בדבר זה לבנות הבית: ואף. כלי הקדש של כסף וזהב אשר הוציא נבוכד נצר מן ההיכל שבירושלם והוליכם להיכלו שבבבל הוציא אותם כורש מהיכל מלך בבל ומסרם ליד ששבצר שמו כך: והיבל המו. והוליך אותם: הנפק המו. הוציא אותם: די פחה שמיה. שהוא היה נשיא ופחת וקרא שמו פחה: ואמר ליה. וכך אמר לו כורש לששבצר אלה הכלים קח ולך והורד אותם בהיכל אשר בירושלם וביתו של הב"ה יהא בנוי על מקומו: אדין. אז: ששבצר דך. זה בא ונתן כתלי ביתו של הקב"ה אשר בירושלם ומאז ועד עתה היה הבית בנוי ולא נגמר הבניין: וכען. ועתה אם על המלך טוב יהיה הדבר ידוע ומבוקר בבית גנזיו של מלך אשר שם בבבל: הן איתי. אם יש המעשה הזה אשר בפי כורש יצא דבר לבנות בית זה אשר בירושלם: ורעות מלכא. ורצון המלך על כן ישלח אלינו עליכא. אלינו עד כאן מכתב האגרת אשר שלחו תתני ושתר בוזני: באדין. אז כאשר הגיע המכתב ליד דריוש: שם טעם. צוה המלך הדבר: ובקרו. ובדקו בבית הספרים שהאוצרות מונחים שם בבבל: והשתכח באחמתא. ונמצא המכתב של מגלה אחת שם באחמתא פתרו כן אנשי הפתרון שהוא כלי העשוי לאגרות ולגליונים ולספרי' והעמידוהו מגזרת חמת מים והאלף אשר בתיבה היא עיקר כיתר המלין אשר בספר לשון ארמית: בבירתא. באותה בירה אשר במדי המדינה: וכן כתיב. וכן היה כתוב בתוכה זכרון שלה: בית אהא בירושלם. בבית אלהיו בירושלם מה יהא עליו הבית יבנה: אתר. שהוא מקום שזובחים שם זבח: ואשוהי. כמו ואושיה יתיטו: רומיה אמין שתין. רום הבית ששים אמה וששים אמה רחבו: נדבכין. לשון כתלים. וקירות הכתלים היו של אבן גלל מרבר"א בלע"ז: ונדבך. וכותל של עץ חדש מכפנים כענין בניין הבית אשר בנה שלמה: ונפקת'. והוצאה לצורך הבית ולשאר דברים אשר לבית תנתן להם מבית המלך: ואף מאני. ואף כלי הקדש של בית האלהים של זהב וכסף אשר נבוכד נצר הוציאם מן היכל שבירושלם והוליכם לבבל: יהתיבון. יתנו: והיבל. אשר הוליך: ויהך. ילך כל המעשה הזה להיכל אשר בירושלם למקומו: ותחת. ויהי מונח בביתו של הקב"ה: כען תתני וגו'. זו היא התשובה אשר השיב דריוש אל תתני ושתר בוזני די בעבר נהרא לצד ארץ ישראל שהיא עבר הנהר לאותן שבבבל: רחיקין הוו מן תמה. רחוקים תהיו משם מבניין בית המקדש שלא תרפו ידי עושי המלאכה: דך. זה: פחת יהודיא. שלטוני היהודים יעשו דבר זה: ולשבי יהודיא. ולזקני היהודים אני מצוה: בית אלהא דך. בית אלהים זה: ומני

לחיי ג' וסימ' לחיינה · אלה לחיי עולם · לחיי מלכא ובנוהי · ומני שים טעם ד' רפ' וסימ' ומני שים טעם להנעלה · ומני שים טעם ובקרו · ומני שים למא די תעבדון · ומני שים טעם די כל אנש · וא' מני שים טעם די כל מתנדב · אדין ט' בטעם רפ' וסימ' נפל על אנפוהי · שגיא מתכהל · די לא נהשכח לדניאל דנה · סרכיא ואחשדרפניא אלין הרגישו על מלכא · ענו ואמרין קדם מלכא די דניאל · אזל מלכא לחיכליה · אדין תתני פחת עבר נהרה · וע"ין בדניאל סימנו בל"שון מס"ורת אות ל"תי : והקריבו חד

ומני שים טעם למא די־תעבדון עם־שבי יהודיא
אלך למבנא בית־אלהא דך ומנכסי מלכא די מדת
עבר נהרה אספרנא נפקתא תהוא מתיהבא
לגבריא אלך די־לא לבטלא: ומה חשחן ובני
תורין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא חנטין
מלח חמר ומשח כמאמר כהניא די־בירושלם
להוא מתיהב להם יום ביום די־לא שלו: די־להון
מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא
ובנוהי: ומני שים טעם די כל־אנש די יהשנא
פתגמא דנה יתנסח אע מן־ביתה וזקיף יתמחא
עלהי וביתה נולו יתעבד על־דנה: ואלהא די
שכן שמה תמה ימגר כל־מלך ועם די ישלח ידה
להשניא לחבלה בית־אלהא דך די בירושלם אנא
דריוש שמת טעם אספרנא יתעבד:
אדין תתני פחת עבר־נהרה שתר בוזני
וכנותהון לקבל די־שלח דריוש מלכא כנמא
אספרנא עבדו: ושבי יהודיא בנין ומצלחין
בנבואת חגי נביאה וזכריה בר־עדוא ובנו ושכללו
מן־טעם אלה ישראל ומטעם כורש ודריוש
וארתחששתא מלך פרס: ושיציא ביתה דנה עד
יום תלתה לירח אדר די־היא שנת־שת למלכות
דריוש מלכא: ועבדו בני־ישראל
כהניא ולויא ושאר בני־גלותא חנכת בית־אלהא
דנה בחדוה: והקרבו לחנכת בית־אלהא דנה

תורין מאה דכרין מאתין אמרין ארבע מאה
וצפירי עזין לחטיא על־כל־ישראל תרי־עשר
למנין שבטי ישראל: והקימו כהניא בפלגתהון
ולויא במחלקתהון על־עבידת אלהא די בירושלם
ככתב ספר משה: ויעשו בני־
הגולה את־הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון:
כי הטהרו הכהנים והלוים כאחד כלם טהורים
וישחטו הפסח לכל־בני הגולה ולאחיהם הכהנים
ולהם: ויאכלו בני־ישראל השבים מהגולה וכל
הנבדל מטמאת גויי־הארץ אלהם לדרש ליהוה
אלהי ישראל: ויעשו חג־מצות שבעת ימים
בשמחה כי שמחם יהוה והסב לב מלך־אשור
עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית־האלהים אלהי
ישראל: ואחר הדברים האלה
במלכות ארתחשסתא מלך־פרס עזרא בן־שריה
בן־עזריה בן־חלקיה: בן־שלום בן־צדוק בן־
אחיטוב: בן־אמריה בן־עזריה בן־מריות: בן־
זרחיה בן־עזי בן־בקי: בן־אבישוע בן־פינחס בן־
אלעזר בן־אהרן הכהן הראש: הוא עזרא עלה
מבבל והוא סופר מהיר בתורת משה אשר־נתן
יהוה אלהי ישראל ויתן־לו המלך כיד־יהוה אלהיו
עליו כל בקשתו: ויעלו מבני־ישראל ומן־
הכהנים והלוים והמשררים והשערים והנתינים
אל־ירושלם בשנת־שבע לארתחשסתא המלך:

מן ו' חס' כליש' וסימ' וכי תקרב קרבן מנחה · ויקרבו בני אהרן את הדם · בהקריבם אש זרה קדמא · הקרב את קרבנו רפ' דנתנאל בן צוער · תקרכון אלי וטמעתיו · ויקרבו אתו אל יהושע · והעלה אשר יקרב ונשיא · כה זימנא קרבו גברין כשדאין · באדין קרבו ואמרו קדם מלכא · והקרבו לחנכת בית אלהא דנה : באחד ז' בקריאה וסימ' דובא וכל קהלנא וחברנא קמון אדכון בצפרא בחצצרתהון וכיאור' נמסר בישעיה סוף סימן כה : ולהם ח' בקריאה וסי' נמסר בסדר נח : לדרוש ו' חס' וסי' ולא יכול דוד ללכת · ובכל מעשה אשר החל · יהי לדרש אלהים · ויאכלו בני ישראל השבים מהגולה · ובן כמליצי שר ב' בו · כי עזרא הכין לבבו · וכל אוריתא דבו חס' במב מל' : מהיר ג' וסימ' עט סופר מהר · חזית איש מהיר במלאכתו : סופר מהיר בתורת משה : כיד ח' בקריאה וסימ' כיד המלך שלמה · ויין מלכות רב כיד המלך · ויתן משאת כיד המלך · הוא עזרא עלה מבבל · כי באחד לחדש הראשון הוא יסד · ועלי הטה חסד · ויביאו לנו כיד אלהינו · ואגרת אל אסף שמר הפרדס :

רשי

ומני שים טעם· וממני יהיה ציווי זה: למא די תעבדון· לאותו בניין המלאכה אשר תעשו עם זקני היהודים האלה לבנות ביתו של הקב"ה: ומנכסי מלכא· מנכסי המלך יהיו עושים הבניין הזה: די מדת עבר נהרא· מן המס של עבר הנהר אשר למלך מדת מס כמו מנדה בלו והלך: אספרנא· מהרה יבנה הבניין אספרנא אושפלוטמ"בטו בלע"ז: נפקתא תהוא מתיהבא· הוצאה תהיה ניתנת לאנשים האלה אשר לא יתבטלו ממלאכתן: ומה חשחן· ומה שיהו חוששין: ובני תורין· ובני בקר ואילים וכבשי' לעולות לאלהי השמים: וחטין· לסלתות: ומלח· לקרבנות: ויין· לנסכים: ומשח· למנחות כאשר יאמרו הכהנים אשר בירושלם יהי נתן להם דבר יום ביומו: די לא שלו· בלא ריחוי פש"ע ריסטור"ביר בלע"ז: די להוון· למען אשר יהיו מקריבים ניחוחים לאלהי השמים ויהיו מתפללים על חיי המלך ובניו: ומני שים טעם· וממני שים ציווי ושימת דבר אשר כל אדם אשר ישנה דבר זה: יתנסח· יחרב עציו מביתו שיחרב ביתו יתנסח כמו ונסחתם מעל האדמה: וזקיף יתמחא עלוהי· ועץ לתלותו יהא גבוה עליו שיתלה על העץ: וביתו נולו יתעבד· וביתו יעשה אשפה על כך כולו ענין טנוף ומחראות: ואלהא די שכין שמיה· והאלהים אשר שכן שמו שם ימגר ויפגר כל אותו מלך וכל אותו עם אשר ישלח ידו להחריב ולהשחית ביתו זה של יי' אשר בירושלם: שמת טעם· שמתי ציווי דבר זה אשר יעשה הבניין מהרה עד כאן תשובתו של דריוש: כנמא· כאשר כאמר: אספרנא עבדו· מהרה עשו: ושבי יהודיא· וזקני היהודים היו בונים ומצליחין במלאכתן כנבואת חגי וזכריה ובנו ויסדו את הבניין מן ציווי של אלהי ישראל ומרשות כורש מלך פרס הראשון אשר הוחל יסוד הבניין בימיו ומרשות דריוש זה מלך פרס: וארתחששתא הוא דריוש ונקרא ארתחששתא על שם המדינה והמלכו' כי כל מלכי פרס היו נקראים כך כאשר כל מלכי מצרים נקראים פרעה: ושיציא ביתה דנה· וסוף תשלום בית זה היה עד יום שלישי לאדם אדר שהיא שנת שש לדריוש המלך ונמצא בניין הבית היה ארבע שנים: והקריבו לחנוכת· הקריבו לחנוכת בית זה קרבנות הללו והוראות שעה היתה: והקימו כהניא בפלוגתהון· שהיו הכהנים חלוקים בעבודתם ולוים במשמרותם: את הפסח· עכשיו עשו ישר' את הפסח בי"ד בניסן זה הבא אחר אדר זה שהושלם הבניין בו: ולהם· ולעצמם: ולכל הנבדל· הם הגרים שנבדלו מטומאת העמים לידבק בישראל: והסב לב מלך אשור עליהם· והקב"ה הסב לב מלך אשור על ישראל היושבים בממשלתו בארץ אשור להחזיקם ולסייע במלאכת הבניין: ואחר הדברים האלה· של בניין הבית: ארתחששתא הוא דריוש: ויתן לו המלך דריוש כיד יי' אלהיו עליו כאשר צוה הקב"ה עליו ומקרא מסורס הוא ויתן לו המלך כל בקשתו כיד יי' אלהיו עליו ואמרו רז"ל עזרא הוא מלאכי: בשנת שבע· היא שנה אחר תשלום הבית: לארתחששתא· הוא דריוש: בחדש

אבן עזרא

אילך· כמו אלין והם שתי לשונות זה אומר בכה וזה אומר בכה: ומה חשחן· מה שצריכין וכן חשחות צורך: יתנסח· יהרס כמו יסח יי' יהרוס וכן משמרת הבית תסח שבוה שישמרו משמרת הבית מקום ההרס שלא יכנס אדם משם: וזקיף· רמז לקירות ולעמודים השמרים וחבירו זוקף כפופים וטעמו נושא או מעמיד וכן תרגום וישא עיניו ופירושו והעומד יהרס על העץ: נולו· מטונף כענין ושימוה למוצאות ובלשון חכמינו ז"ל מנוולתא: כנמא אספרנא· כבר פירשנו: ודריוש· הוא הזקן המדי וארתחששתא הוא אחשורוש למלכו' דריוש הוא בן אחשורוש: בפלוגתהון· במחלקתהון: וכל הנבדל· הם הגרים שנבדלו מטומאת גויי הארץ והתחברו אליהם לדרוש יי' כמותם או הנבדל מישרא' שנבדל מטומאת גויי הארצו': ויעשו· מלך אשור· הוא ארתחששתא והזכיר אשור ולא פרס כי מלכי אשור החריבו ארץ ישר' ועתה הסב לבו ממחשבתו הרעה לטובה וזה טעם לחזק ידיהם: ארתחששתא· אמרו חכמינו ז"ל כי כל המלכים נקראים כן בלשון פרסיים וזה ארתחששתא הוא דריוש: והוא סופר מהיר· תרגום מגיד ומספר במהירות: כיד יי'· כח ותוקף: ויעלו· ומן הכהנים והלוים· ואחרי כן יספר שנת הלוים איך עלו: יסוד

ולעשות טו וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ז׳ ולקמן בנחמיה סי׳ ח׳ : וההכ״ג ר״פ בקרי וסימ׳ במסרה רבת׳ בערך זה בכ״ר : למה ג׳ ב׳ כתי׳ ה׳ וא׳ כתי׳ א׳ וסי׳ למה ישגא חבלא להנזקת מלכין׳ למה להוא קצף על מלכות מלכא ובנוהי׳ ומני שים טעם למא דיתעבדון׳ בתרא כתיב א׳ : ודי לא ידע תהודעון חד מן י״ד בטעם פ׳ וטפחא כך דינה לעולם

ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת השביעית
למלך: כי באחד לחדש הראשון הוא יסד
המעלה מבבל ובאחד לחדש החמישי בא אל
ירושלם כיד אלהיו הטובה עליו: כי עזרא הכין
לבבו לדרוש את תורת יהוה ולעשת וללמד
בישראל חק ומשפט:
וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא
לעזרא הכהן הספר ספר דברי מצות יהוה וחקיו
על ישראל: ארתחשסתא מלך
מלכיא לעזרא כהנא ספר דתא די אלה שמיא
גמיר וכענת: מני שים טעם די כל מתנדב
במלכותי מן עמה ישראל וכהנוהי ולויא למהך
לירושלם עמך יהך: כל קבל די מן קדם מלכא
ושבעת יעטהי שליח לבקרא על יהוד ולירושלם
בדת אלהך די בידך: ולהיבלה כסף ודהב די
מלכא ויעטוהי התנדבו לאלה ישראל די בירושלם
משכנה: וכל כסף ודהב די תהשכח בכל מדינת
בבל עם התנדבות עמא וכהניא מתנדבין לבית
אלההם די בירושלם: כל קבל דנה אספרנא
תקנא בכספא דנה תורין דכרין אמרין ומנחתהון
ונסכיהון ותקרב המו על מדבחה די בית אלהכם
די בירושלם: ומה די עליך ועל אחיך ייטב בשאר
כספא ודהבה למעבד כרעות אלהכם תעבדון:
ומאניא די מתיהבין לך לפלחן בית אלהך השלם
קדם אלה ירושלם: ושאר חשחות בית אלהך די
יפל לך למנתן תנתן מן בית גנזי מלכא: ומני
אנה ארתחשסתא מלכא שים טעם לכל גזבריא
די בעבר נהרה די כל די ישאלנכון עזרא כהנא
ספר דתא די אלה שמיא אספרנא יתעבד: עד
כסף ככרין מאה ועד חנטין כורין מאה ועד חמר
בתין מאה ועד בתין משח מאה ומלח די לא כתב:
כל די מן טעם אלה שמיא יתעבד אדרזדא
לבית אלה שמיא די למה להוא קצף על מלכות
מלכא ובנוהי: ולכם מהודעין די כל כהניא
ולויא זמריא תרעיא נתיניא ופלחי בית אלהא
דנה מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם:
ואנת עזרא כחכמת אלהך די בידך מני שפטין
ודינין די להון דאנין לכל עמא די בעבר נהרה
לכל ידעי דתי אלהך ודי לא ידע תהודעון: וכל
די לא להוא עבד דתא די אלהך ודתא די מלכא
אספרנא דינה להוא מתעבד מנה הן למות הן
לשרשו הן לענש נכסין ולאסורין:
ברוך יהוה אלהי
אבתינו אשר נתן כזאת בלב המלך לפאר את בית
יהוה אשר בירושלם: ועלי הטה חסד לפני המלך
ויועציו ולכל שרי המלך הגברים ואני התחזקתי
כיד יהוה אלהי עלי ואקבצה מישראל ראשים
לעלות עמי:

לא ישרתות כי אם מירבא במ״ד מקומות ישרתוה דדגא עם ב׳ מרכות נקראות תרין זוטהין וסימ׳ נמסר בסוף מטות וברישׁ חבקוק : ועלי ה׳ בקריאה וסימ׳ ועלי יבא כל איש אשר לו׳ ועלי שמו כל ישראל פניהם למלך׳ ועלי לתת לך׳ ועל הטה חסד לפני המלך׳ אני לדודי ועלי תשוקתו :

אבן עזרא

יסוד׳ פס דבר סמוך והמוכרת יסוד חבום בטעות או הוא במסקל זבול : המעלה׳ פס דבר על מסקל מקנה תפרה וכן הפי׳ הוא עזרא היה עצת העולים לירושלם והטעם הוא יעבם לעלות באחד בניסן ובאו באחד באב ומלת יסוד כמו נוסדו סטעמו נועצו : ארתחשסתא מלך מלכיא׳ עתה יספר כי המלך סלח אגרות סתים אחת לכל מתנדב לעלות ואחת לכל גזבריא לתת ברכם : גמיר׳ מפורש לפני עניכים הראשון להיות גמיר כתרגום כליל תכלת והוא רמז לכל ישרא׳ המתנדבים לעלות ולמ״ד לעזרא משרת תחת סלם וכן הפירוש לעזרא ולגמיר ולכענת סלא להודיעם טעמו ביד עזרא׳ פירוש אחר גמיר תואר השם מענין גמרא גמור וזה רמז לעזרא : ספר דתא׳ שהוא גמיר ויודע דעת אלהיו ויהיה למ״ד לעזרא במקום סתים וכענת שם כולל אומות עבר הנהר : מני שים טעם׳ היא מאגרת לעזרא ולישראל המתנדבים : שליח׳ תהיה שלוח : לבקרא׳ לחקור על היהודים ועל ירושלם : בדת אלהך׳ בעבור דת אלהיך אשר בידך שלחתיך : תקנא׳ מן קניתי אתכם : דכרין׳ תרגום אלים : אמרין׳ כבשים : חשחות׳ צורך : גזבריא׳ הפקידים על האוצרות : בתין׳ מדות : אדרזדא׳ כטעם מהירות בדרך סברא כי אין לו דומה : תרעיא׳ השוערים : מנדה בלו והלך׳ מפורשים : הן לשרש׳ להיות נעקר משרשו והטעם מגורש מנחלתו וחכמינו ז״ל אמרו מאי לשרושי הרדפה : ברוך׳ ולכל שרי׳ הפירוש ולפני כל שרי : והתיחשם

רשי

בחדש החמישי׳ הוא חדש אב כי באחד לחדש ניסן אותו היום היתה תחלת עליתם מבבל ובאחד לחדש אב באו לירושלם : יסוד המעלה׳ יסוד תחילת העליה : כיד אלהיו׳ כאשר הצליחו יד הקב״ה שהיתה ידו טובה עליו להצליחו בדרכו : כי עזרא׳ ועל כן הלך והצליח בדרכו שהרי עזרא הכין לבבו וגו׳ נותן טעם לדבריו : וזה פרשגן הנשתון׳ וזה פתשגן הכתב : וחקיו על ישראל׳ ואת חקיו אשר צוה על ישראל לשמרם : ספר דתא׳ ספר התורה : גמיר וכענת׳ שפיקא היא בידו : מני שים טעם׳ ממני יוצא הרשות כי כל אשר נדבה רוחו אותו מן ישראל ומן הכהנים והלוים ללכת לירושלם ילכו עמך : כל קבל׳ בשביל כך מאת המלך ושבעת יועציו רואי פני המלך אתה שלוח : ושבעת יעטוהי׳ ושבע יועציו הם ז׳ רואי פני המלך : לבקרה על יהוד׳ כדי לדרוש ולבדוק אל היהודים אשר בירושלם אם הם עסוקים בתורתו של הקב״ה אשר בידך : ולהיבלה׳ ולהוליך כסף וזהב של המלך ויועציו אשר התנדבו לאלהי ישראל לתקן ביתו אשר משכנו וביתו בירושלם : וכל כסף וזהב׳ וכל נדבת כסף וזהב אשר תמצא במדינת בבל עם שאר נדבת העם והכהני׳ אשר מתנדבי׳ לביתו של הקב״ה אשר בירושלם תוליך הכל לירושלם : כל קביל דנה׳ ובשביל כך של עבודת המקדש מהרה תקנה בכסף זה בקר ואילים וכבשים וזבחים ומנחות ונסכים ותקריבם על המזבח של הקב״ה : ומה די עלך׳ ואשר ייטיב לך ולאחיך במותר הכסף והזהב לעשות כרצונו של הקב״ה תעשו : ומאניא׳ וכלים הנתנים לך לעבודתו של הקב״ה שלם לפני הקב״ה בירושלם : ושאר חשחות׳ ושאר צריכות שתצטרך לביתו של הקב״ה לקנות אשר יהיה לך ליתן הדמים תתן מאוצר המלך : ומני אנה׳ וממני אני דריוש המלך יוצא צווי ורשות לכל הגזברים אשר בעבר הנהר לצד ארץ ישראל המקבלים מסים שלי מן האומות אשר כל דבר שישאל לכם עזרא הכהן סופר התורה של הקב״ה מהרה יעשה שלא יעכבו את שאלתו עד מאה ככרים של כסף לקנות קרבנות ומאה כורין חטין למנחות ועד מאה מדות יין לנסכים ומאה של שמן לבלול מנחות ומלח לקרבנות כענין שנ׳ וכל קרבן מנחתך במלח תמלח : די לא כתב׳ ומלח שאין כתוב בו מדה יתנו ככל הצורך : כל די מן טעם׳ כל אשר יהיה מרצונו של הקב״ה וצווי יעשה בזריזות בחותם המלך לביתו של הקב״ה : אדרזדא׳ חותם בלשון ערבי : די למא להוי׳ אשר למה יהיה קצף על מלכות המלך ובניו ועל כן יתנו הגזברים כל צרכי הבית : ולכם מהודעין׳ ולכם אנו מודיעים אשר כל הכהנים והלוים המשוררים והשוערים והנתינים שהם חוטבי עצים ושואבי מים למזבח ועובדי׳ בבית זה של הקב״ה לא ישלוט אדם עליהם להטיל עליהם מס וכסף גולגולת אלא יהיו בני חורין מעבודת המלך : ואנת עזרא כחכמת אלהך די בידך׳ ואתה עזרא כפי חכמת אלהיך אשר בידך יותר מן השופטים והדיינים שהם דנין כל העם שבעבר הנהר לצד ארץ ישראל עם יודעי התורה : ודי לא ידע׳ והשופט אשר לא ידע לשפוט תודיעו לו המשפט לעשותו : וכל די לא להוי עביד׳ וכל אשר לא יהיה עושה דתו של הקב״ה ודת המלך מהרה שלא יעכב הדין והמשפט : דינה׳ הדין יעשה ממנו מן המעכב משפט אם למיתה יהרג : הן לשרושי׳ אם לעקרו מן העולם אותו ואת זרעו ואת משפחתו לשרושי דימר״א בלע״ז : הן לענוש נכסין׳ אם לענשו בממון : ולאסורין׳ או לייסרו ביסורי׳ עד כאן מכתב האגרת אשר כתן דריוש המלך לעזרא הסופר למען ישאהו לירושלם להראותו אל הכהנים והלוים וגזברי המלך למען יחזיקו לקיים המצות ולעבוד י״י בבית המקדש ולשמור התורה כמשפט : ברוך י״י׳ כך כתב עזרא בספרו כאשר כיון הודאה להקב״ה ויועציו הם שבעה רואי פני המלך הן שבעה יעטוהי שלמעלה : כיד י״י אלהי עלי׳ כאשר היתה עזרתו של הקב״ה עלי׳ ואקבצה מישראל הנמצאים בבבל ראשי אבות וגדולים לעלות עמי מבבל : ואלה

גרשום ד' ג' חס' וא' מל' וסי' כי גר הייתי׃ ואת שני בניו׃ ויקמו להם בני דן את הפסל׃ כבני פנחס בן גרשום׃ בתרא מ"ל׃ וכל דה"ד בו גרשם בכ"ם בכ"ב גרשון בנ"ן וס' גרשון וקהת קדמ' דספר' ויחלקם דויד מחלקו' לבני לוי לגרשון׃ עתליה ז' וסי' נמסר במלכים ב' ריש סי' י"א׃ ועמו ח' כטעם זקף בקרי' וסי' וישא יעקב את עיניו וירא והנה עשו בא׃ יהודע׃ יוחנן׃ יחזיאל׃ יואב׃ שלומית׃ זכריה׃ עזגד׃ וזבוד כתיב ב' וזבוד וקרי' וזכור בכ"ף ומבני בגוי עותי והוא חד מן י"א מלין דכתיב ב' וקרי' ג' וסי' נמסר בכ"ם רבתא

ח ואלה ראשי אבתיהם והתיחשם העלים עמי במלכות ארתחשסתא המלך מבבל׃ מבני פינחס גרשם מבני איתמר דניאל מבני דויד חטוש׃ מבני שכניה מבני פרעש זכריה ועמו התיחש לזכרים מאה וחמשים׃ מבני פחת מואב אליהועיני בן זרחיה ועמו מאתים הזכרים׃ מבני שכניה בן יחזיאל ועמו שלש מאות הזכרים׃ ומבני עדין עבד בן יונתן ועמו חמשים הזכרים׃ ומבני עילם ישעיה בן עתליה ועמו שבעים הזכרים׃ ומבני שפטיה זבדיה בן מיכאל ועמו שמנים הזכרים׃ מבני יואב עבדיה בן יחיאל ועמו מאתים ושמנה עשר הזכרים׃ ומבני שלומית בן יוספיה ועמו מאה וששים הזכרים׃ ומבני בבי זכריה בן בבי ועמו עשרים ושמנה הזכרים׃ ומבני עזגד יוחנן בן הקטן ועמו מאה ועשרה הזכרים׃ ומבני אדניקם אחרנים ואלה שמותם אליפלט יעיאל ושמעיה ועמהם ששים הזכרים׃ ומבני בגוי עותי וזבוד ועמהם שבעים הזכרים׃ ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם׃ ואשלחה לאליעזר לאריאל לשמעיה ולאלנתן ולירב ולאלנתן ולנתן ולזכריה ולמשלם ראשים ולויריב ולאלנתן מבינים׃ ואוצאה אותם על אדו הראש בכספיא המקום ואשימה בפיהם דברים לדבר אל אדו אחיו הנתונים בכספיא המקום להביא לנו משרתים לבית אלהינו׃ ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה עלינו איש שכל מבני מחלי בן לוי בן ישראל ושרביה ובניו ואחיו שמנה עשר׃ ואת חשביה ואתו ישעיה מבני מררי אחיו ובניהם עשרים׃ ומן הנתינים שנתן דויד והשרים לעבדת הלוים נתינים מאתים ועשרים כלם נקבו בשמות׃ ואקרא שם צום על הנהר אהוא להתענות לפני אלהינו לבקש ממנו דרך ישרה לנו ולטפנו ולכל רכושנו׃ כי בשתי לשאול מן המלך חיל ופרשים לעזרנו מאויב בדרך כי אמרנו למלך לאמר יד אלהינו על כל מבקשיו לטובה ועזו ואפו על כל עזביו׃ ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת ויעתר לנו׃ ואבדילה משרי הכהנים שנים עשר לשרביה חשביה ועמהם מאחיהם עשרה׃ ואשקולה להם את הכסף ואת הזהב ואת הכלים תרומת בית אלהינו ההרימו המלך ויעציו ושריו וכל ישראל הנמצאים׃ ואשקלה על ידם כסף ככרים שש מאות וחמשים וכלי כסף מאה לככרים זהב מאה ככר׃ וכפרי זהב עשרים לאדרכנים אלף וכלי נחשת מצהב טובה שנים חמודת כזהב׃ ואמרה אלהם אתם קדש ליהוה והכלים קדש והכסף והזהב נדבה ליהוה אלהי אבתיכם׃

במערכת אות הכ"ית בס"ד׃ ראשים ב' וסי' נמסר במסורה רבתא בערך ראש בס"ד׃ בכספיא ב' ובפסוק והוא חד מן א"ב בן ב"ב ובפסו' וס' נמסר בריש ספרא סימן א'׃ ד' אלפי"ן דגש' בקריאה וסי' ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה׃ ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים׃ ושפו עצמותיו לא ראו׃ ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה עלינו א"ש שכל׃ אהוא ג' וסי' ואקבצם אל הנהר הבא׃ ואקרא שם צום על הנהר׃ ונסעה מנהר אהוא בשנים עשר לחדש׃ בשתי ג' בקרי' וסי' בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי׃ כי בשתי לשאול מן המלך׃ אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי׃ ואשקולה ל' מ"ל להם את הכסף והוא חד מן ה' מ"ל בליש' וסי' או ככר כסף תשקול׃ במשקול עשרים שקל׃ לו שקול ישקל כעסי׃ עשרת אלפים ככר כסף אשקול׃ ואשקולה להם את הכסף׃ אשקול על ידי עשי המלאכה׃ על גנזי המלך׃ הרי"ן תרי"ן כתראין דאינון אשקול על ידי ע"ל גנזי א"ת ספרי"ם דלא בסרי יתהו"ן׃

רשי

ואלה ראשי אבותיהם. של עולים: והתיחשם. ואת יחוסם אשר היו מתיחסים בהם: ארתחשסתא. הוא דריוש: מבני שכניה מבני פרעש. משפחה אחת היא וזכריה הוא ראש המשפחה: ועמו. ועם יחס שלו היו מתיחסים הזכרים של משפחתו: עבד בן יונתן. כך שמו: אחרונים. שהיו אחרונים ללכת אחרי עזרא: אל הנהר הבא. אל הנהר הנובע: אל אהוא: אל אותו הנהר: ונחנה שם. והיו חונים שם: ואבינה בעם. נתתי לבי להבין בעם אשר נקבצו עמי: ואשלחה לאליעזר וגו'. ואצוה אותם וגו'. שלחתים וצויתי לדבר אל אדו שהוא גדול ושוב אשר בכספיא. ראשים גדולים מבינים חכמים היו: ואשימה בפיהם. שמתי בפיהם דברים לדבר בשליחותי אל אדו ואחיו שהם נתונים ומיושבי' בכספיא להביא לנו משרתים לעבוד בבית המקדש: בכספיא. שם מקום שבבבל: אל אדו. על אדו אחיו. שם אדם: הנתוני'. כמו הנתינים. ועל כן נכתב בוי"ו: כיד אלהינו. כאשר היתה הצלחתו של הקב"ה עלינו: איש שכל. חכם: מבני מחלי וגו'. כולם הללו לוים: ומן הנתינים. ומן העבדים נתינים שנתן דוד המלך ושרי אלו עמהם: להתענות. לישב בתענית: דרך ישרה. שיוליכנו המקום לשלום: כי בושתי. שהרי נתביישתי מן המלך שלא רציתי לשאול לו רכב ופרשים כדי לעזרנו: כי אמרנו. שהרי כבר אמרנו אל דריוש המלך שהקב"ה מטיב למבקשיו ושופך אפו וחמתו על עוזביו: ויעתר לנו. וקבל תפילתנו שבאנו לירושלם לשלום: ואבדילה. וכאשר הייתי שם על נהר אהוא הבדלתי משרי הכהני' ושקלתי להם הכסף והזהב ליתן באוצרת בית יי': ההרימו. אשר הרימו: הנמצאים. בבבל: וכלי כסף מאה לככרים. ככר בכל כלי: וכפורי. מזרקים: לאדרכונים אלף. מין מטבע אלף דרכונים היו בעשרים כפורי זהב הללו: מוזהב. של נחשת מוזהב מן מטבע של נחשת: טובה. לשון נקבה קורא לנחושת: שנים. שני כלים: חמודות כזהב. הכלים קורא חמודות בלשון נקבה: אליהם. לאותן שרי הכהנים:

אבן עזרא

והתיחשם. ואשר התיחשו לבית אבות: מבני שכניה מבני פרעש. הראוי אשר מבני פרעש ואמר כן להבדיל לבן שכניה יחזיאל: ועמו התיחש לזכרים. אשר התיחשו לעצמם הזכרים והיו מאה וחמשים. בן יוספיה. לא הזכיר שמו כאחרים. וזכור קרי וזבוד כתיב ויש שני שמות זה אומר בכה וזה אומר בכה: ואקבצם. ואבינה בעם. עיון: ומבני לוי לא מצאתי שם. כי הם בעלי שיר: לאליעזר לאריאל. הם היום היו שלוחים והלמ"ד היא המורה על העצם וטעמו לעצם אליעזר והנזכרים: מבינים. חכמים: ואוצאה. כן כתוב כי האל"ף למ"ד הפועל על משקל ואבואה ואצוה קרי כי הקרוב על דרך קצרה: על אדו הראש. שהוא ראש בכספיא המקום: אל אדו אחיו. חסר וי"ו והנכון אל אדו ואחיו שהם נתינים ויש אומרים כי אחיו שם איש אחי אדו או קרובו: איש שכל. לא הזכירו הכתוב ויתכן שהוא שרביה הנזכר בפסוק וכן הוי"ו נוסף כוי"ו ואיה וענה או וי"ו המוסף על ענין ולא רצה להזכירו פעמים וכן הפירוש איש שכל שרביה ושרביה ובניו ואחיו היו י"ח והוא הנכון: ואת חשביה. הביאו: על הנהר אהוא. חסר הסמך והראוי נהר אהוא: ויעתר. על ידי נביא או מראה בחלום והטעם נתרצה לנו והדריכנו הדרך הישרה באין מכשול: לשרביה. הלמ"ד הוא הנכנס להורות על העצם והטעם הבדיל לעצם שרביה חשביה: ההרימו. הה"א הוא הנכנס על הפעלים העוברים כמו ההלכוא השבה והטעם אשר: מאה לככרים. כאילו אמר וכלי כסף למשקל הככרים מאה: לאדרכונים. האל"ף נוסף והוא כטעם דרכמונים למשקל אדרכוני' הם אלף: וכלי נחשת מצהב. כטעם ממורט. מצהב טובה פעם זכר ופעם נקבה כענין ורוח גדולה וחזק וכן שנים חמודות:

שקרו

הלשכות

ונסעה ל' בנהר אהוא וא' נסעה ויאמר נסעה ונלכה ואינון חד מן ה' זוגין חד כ' וחד נ' וסימ' נמסר במסורה רבתא במערכת אות הנו"ן כסדר : וביום הרביעי ג' ר"פ וסי' פרים עשרה. נקהלו לעמק ברכה. נשקל הכסף והזהב : נשאו י' וסימ' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה. אשר נשאו את ידם. קול צופיך נשאו קול יחדו. ומשנאיך נשאו ראש. נשאו נהרות י"י ב' בו'. ורעבים נשאו עמך. נשאו את רדידי מעלי שמרי. כי נשאו מבנותיהם. נשאו נשים נכריות : גדלה

שקדו ושמרו עד תשקלו לפני שרי
הכהנים והלוים ושרי האבות לישראל בירושלם
הלשכות בית יהוה: וקבלו הכהנים והלוים
משקל הכסף והזהב והכלים להביא לירושלם
לבית אלהינו: ונסעה
מנהר אהוא בשנים עשר לחדש הראשון ללכת
ירושלם ויד אלהינו היתה עלינו ויצילנו מכף
אויב ואורב על הדרך: ונבוא ירושלם ונשב
שם ימים שלשה: וביום הרביעי נשקל הכסף
והזהב והכלים בבית אלהינו על יד מרמות בן
אוריה הכהן ועמו אלעזר בן פינחס ועמהם יוזבד
בן ישוע ונועדיה בן בנוי הלוים: במספר
במשקל לכל ויכתב כל המשקל בעת ההיא:
הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עלות לאלהי
ישראל פרים שנים עשר על כל ישראל אילים
תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה צפירי
חטאת שנים עשר הכל עולה ליהוה: ויתנו את
דתי המלך לאחשדרפני המלך ופחוות עבר הנהר
ונשאו את העם ואת בית האלהים:
וככלות אלה נגשו אלי
השרים לאמר לא נבדלו העם ישראל והכהנים
והלוים מעמי הארצות כתעבתיהם לכנעני
החתי הפרזי היבוסי העמני המאבי המצרי
והאמרי: כי נשאו מבנתיהם להם ולבניהם
והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות ויד השרים
והסגנים היתה במעל הזה ראשונה: וכשמעי
את הדבר הזה קרעתי את בגדי ומעילי ואמרטה
משער ראשי וזקני ואשבה משומם: ואלי יאספו
כל חרד בדברי אלהי ישראל על מעל הגולה ואני

ישב משומם עד למנחת הערב: ובמנחת הערב
קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה על
ברכי ואפרשה כפי אל יהוה אלהי: ואמרה
אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי
עונתינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד
לשמים: מימי אבתינו אנחנו באשמה גדלה
עד היום הזה ובעונתינו נתנו אנחנו מלכינו
כהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובבזה
ובבשת פנים כהיום הזה: ועתה כמעט רגע
היתה תחנה מאת יהוה אלהינו להשאיר לנו
פליטה ולתת לנו יתד במקום קדשו להאיר
עינינו אלהינו ולתתנו מחיה מעט בעבדתנו:
כי עבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו
אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת
לנו מחיה לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את
חרבתיו ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלם:
ועתה מה נאמר אלהינו אחרי זאת כי עזבנו
מצותיך: אשר צוית ביד עבדיך הנביאים
לאמר הארץ אשר אתם באים לרשתה ארץ נדה
היא בנדת עמי הארצות בתועבתיהם אשר מלאוה
מפה אל פה בטמאתם: ועתה בנותיכם אל תתנו
לבניהם ובנתיהם אל תשאו לבניכם ולא
תדרשו שלמם וטובתם עד עולם למען תחזקו
ואכלתם את טוב הארץ והורשתם לבניכם עד
עולם: ואחרי כל הבא עלינו במעשינו הרעים
ובאשמתנו הגדלה כי אתה אלהינו חשכת
למטה מעוננו ונתתה לנו פליטה כזאת: הנשוב
להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה
הלוא תאנף בנו עד כלה לאין שארית ופליטה:

ג' בקריאה וסימ' כי גדלה צעקתם את פני י"י. נפשך בעיני. ואשמתינו גדלה עד לשמים. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים: ועתה ואתה י"ח בטעם תברין וסימ' נמסר בהעלתך: בנדת ב' וסי' ואל אשה בנדת טומאתה. בנדת עמי הארצות: בתועבתיהם ג' כתובי' בן וסי' וזכרו פליטיכם אתי. ומעל כל תועבתיכם השיבו בידיכם. בהועבתיהם אשר מלאוה מפה אל פה:

אבן עזרא

שקדו. מלת השקד חסרה והוא על ודאי כמו שוקד אני על דברי לשקוד על דלתותי והטעם פקדו עליהם והם הכסף והזהב: הלשכות בית יי'. והטעם שרי הלשכות בית יי' וככה הוא הדעת על משקל הלשכות והמלה זרה בעבור הסמיכות: וקבלו. והם יקבלוהו: לבית אלהינו. לצורך שיתוי לכל. לכסף ולזהב: על כל. ופחות. כנגד אבות ישראל שהם שנים עשר שבטים רק תשעים וששה שבטים ושבעה כפי יכלתם אין להם טעם. פרים וצפירים בלשון נקבות והפך זה נשים פילגשים בלשון זכרים. ונשאו את העם. כטעם ינשאוהו אנשי מקומו וכבר פורש טעמו: העם ישראל. חסר הנסמך והנכון העם עם ישראל: רבו למעלה. רבב ורבה ענין אחד להם: כתנו. דגש הנו"ן לצורך נו"ן הסרם: תחנה. כטעם חנינה שחנן עלינו: בעבדותינו. פי' כי עבדים אנחנו: גדר. לבלתי נהיה למרמס: ארץ נדה: ענין ריחוק כתרגומו ומשקלו נזה: ואחרי כל הבא עלינו. רמז לגלות: חשכת למטה מעונינו. כאילו מנעת וחשכת מכתוב מקצת עונינו בספר זכרון והנחתם למטה לארץ כטעם ותשליך במצולות ים כל חטאתם: כי

רשי

הלשכות בית יי'. כדי ליתן בלשכות הבית: בשנים עשר לחדש הראשון. בשנים עשר לניסן: ויד אלהינו היתה עלינו. להצליחנו על הדרך אשר הלכנו עליה: במספר במשקל לכל. מספר הכלים ומשקלם כאשר קבלוהו כך היה נשקל כולו כאשר פרעוהו: הבאים מהשבי בני הגולה. הללו אשר באו עם עזרא: הקריבו עולות. הכל עולה והוראת שעה היתה: ויתנו את דתי המלך. הללו שעלו גולה ספרו מצות דריוש המלך לגדולי המלך רואי פניו: ופחוות. כמו ופחות: עבר הנהר. אותן של צד ארץ ישראל הן בעבר הנהר ליושבי בבל: ונשאו. שהיו מנשאין ומסייעין: אלה. דברים הללו אשר ספרו דתי המלך והשרים של ישראל: לאמר. וכן אמרו לי: היתה במעל הזה ראשונה. שהם התחילו למעול מעל להתחתן בגויי הארצות: משומם. עגום ושומם. כמו שבעת ימים משמים בתוכם: מתעניתי. שלא אכלתי אותו יום: כתנו. כמו כתנכנו. דגש הנו"ן תחת חסרון נו"ן אחרת כמו כי עליך נטענו כמו נטעננו וכתנו את בנותינו כמו וכתננו: כהיום הזה. כמו שנראה היום הזה שכבר גלו עשרת השבטים ועדיין נשארו בבבל הרבה מן הגולים: ועתה כמעט רגע. לפי שעה: תחנה. כמו חנינה: ולתת לנו יתד. לקבוע אותנו בארץ ישראל: יתד כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן: מחיה מעט. חיים מועטים כי עבדים אנחנו לדריוש מלך פרס: לא עזבנו. לא עזב אותנו: ויט. לשון מפעיל. כמו מטה הטה עלינו חסדו: גדר. שהיו גודרי גדר לשמור מצותיו: נדה. טמאה ומגועלה: והורשתם. את הארץ לבניכם עד עולם: ואחרי כל הבא עלינו. אחרי כל המעשה הרע אשר הגיע עלינו במעשינו הרעים: חשכת למטה מעונינו. מנעת מעונותינו עד למטה שכפחת עונינו על כפרת גלותינו ויש לנו לפותרו בענין זה מנעת עצמך מלגבות ממנו כל עונינו ובית ממנו למטה מן העונות ולא פרעת ממנו ככל חטאתינו: הנשוב. אם נשוב: הלא תאנף בנו: תמיה המתקיימת כי אין כח מעשים טובים בנו לעמוד ולהתקיים לפניך על עבירה זו: בכה

עזרא

קום ט׳ ר״פ בקרי׳ וסים׳ קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה. קום לך פדנה ארם ביתה בתואל. קום קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נינוה העיר הגדולה. וחבירו. קום כי עליך הדבר. קום קדש חסר: יחרם ג׳ וסים׳ זבח לאלהים יחרם. כל חרם אשר יחרם. יחרם הוא וכל רכושו: יבוא כל ספרא מל׳ במ״כ חסרים וסים׳ יבא לעתים מזמנים. אשר יבא אל היכל יי׳: הנשים הנכריות ב׳ דסמיכי וס׳ גם אתורב. ועתה. תנו תודה: והמלאכה ג׳ וסים׳ התיהדים.

יהוה אלהי ישראל צדיק אתה כי נשארנו פליטה
כהיום הזה הננו לפניך באשמתינו כי אין לעמוד
לפניך על זאת: ובהתפלל עזרא
וכהתודתו בכה ומתנפל לפני בית האלהים נקבצו
אליו מישראל קהל רב מאד אנשים ונשים וילדים
כי בכו העם הרבה בכה: ויען שכניה בן יחיאל
מבני עולם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו
ונשב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה
לישראל על זאת: ועתה נכרת ברית לאלהינו
להוציא כל נשים והנולד מהם בעצת אדני
והחרדים במצות אלהינו וכתורה יעשה: קום כי
עליך הדבר ואנחנו עמך חזק ועשה:
ויקם עזרא וישבע את שרי הכהנים
הלוים וכל ישראל לעשות כדבר הזה וישבעו:
ויקם עזרא מלפני בית האלהים וילך אל לשכת
יהוחנן בן אלישיב וילך שם לחם לא אכל ומים
לא שתה כי מתאבל על מעל הגולה: ויעבירו
קול ביהודה וירושלם לכל בני הגולה להקבץ
ירושלם: וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים
בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא
יבדל מקהל הגולה:
ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימן ירושלם לשלשת
הימים הוא חדש התשיעי בעשרים בחדש וישבו
כל העם ברחוב בית האלהים מרעידים על הדבר
ומהגשמים: ויקם עזרא הכהן ויאמר
אלהם אתם מעלתם ותשיבו נשים נכריות
להוסיף על אשמת ישראל: ועתה תנו תודה
ליהוה אלהי אבתיכם ועשו רצונו והבדלו מעמי
הארץ ומן הנשים הנכריות: ויענו כל הקהל
ויאמרו קול גדול כן כדבריך עלינו לעשות: אבל
העם רב והעת גשמים ואין כח לעמוד בחוץ
והמלאכה לא ליום אחד ולא לשנים כי הרבינו
לפשע בדבר הזה: יעמדו נא שרינו לכל הקהל
וכל אשר בערינו ההשיב נשים נכריות יבא
לעתים מזמנים ועמהם זקני עיר ועיר ושפטיה
עד להשיב חרון אף אלהינו ממנו עד לדבר הזה:
אך יונתן בן עשהאל ויחזיה בן תקוה עמדו על
זאת ומשלם ושבתי הלוי עזרם: ויעשו כן בני
הגולה ויבדלו עזרא הכהן אנשים ראשי האבות
לבית אבתם וכלם בשמות וישבו ביום אחד
לחדש העשירי לדריוש הדבר: ויכלו בכל אנשים
ההשיבו נשים נכריות עד יום אחד לחדש
הראשון: וימצא מבני הכהנים אשר
השיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ואחיו
מעשיה ואליעזר ויריב וגדליה: ויתנו ידם
להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם:
ומבני אמר חנני וזבדיה: ומבני חרם מעשיה
ואליה ושמעיה ויחיאל ועזיה:
ומבני פשחור אליועני מעשיה ישמעאל
נתנאל יוזבד ואלעשה: ומן הלוים יוזבד ושמעי
וקליה הוא קליטא פתחיה יהודה ואליעזר: ומן
המשררים אלישיב ומן השערים שלם וטלם
ואורי: ומישראל מבני פרעש רמיה ויזיה
ומלכיה ומימן ואלעזר ומלכיה ובניה: ומבני
עילם מתניה זכריה ויחיאל ועבדי וירמות ואליה:
ומבני זתוא אליועני אלישיב מתניה וירמות וזבד
ועזיזא: ומבני בבי יהוחנן חנניה זבי עתלי:
ומבני בני משלם מלוך ועדיה ישוב ושאל ירמות:
ומבני פחת מואב עדנא וכלל בניה מעשיה מתניה
בצלאל ובנוי ומנשה: ובני חרם אליעזר
ישיה מלכיה שמעיה שמעון: בנימן מלוך
שמריה: מבני חשם מתני מתתה זבד
אליפלט ירמי מנשה שמעי: מבני בני מעדי
עמרם ואואל: בניה בדיה כלוהי:

לא ליום אחד ולא לשנים· גדולה כי לא לאדם׳: וימצא ו׳ וסים׳ נכסר בסדר מקץ ומגלת אסתר ס׳ ו׳: יהוחנן כל ספרא יהוחנן בר״ג יוחנן וסים׳ ומבני עזגד יוחנן. בני לוי ראשי האבות כתובי׳. הלוים בימי אלישיב: מבני ח׳ ר״פ בסיפ׳ וסים׳ מבני שכניה מבני פרעש זכריה. מבני פחת מואב אליהועני. מבני שכניה בן יחזיאל. מבני חשם מתני. מבני נבו יעיאל. מבני פנחס גרשום. מבני יואב עבדיה בן יחיאל. מבני בני מעדי עמרם ואואל:

רשי

בכה ׳כמו בכי: ונושב׳ והושבנו: יש מקוה. יש תקוה לישראל על כך שהם יכולים להוציא נשיהם הנכריות והנולד מהם ולהוציא כל הבנים הנולדים מן הנשים הנכריות: בעצת ה׳. בעצתו וברצונו של הקב״ה: והחרדים במצות אלהינו. יראי שמים יוציאום: וכתורה יעשה׳ העושה המעשה הזה אשר יוציא אשתו ובניו הנכרים: ואנחנו עמך. להיות מסכימים עמך: קול׳ כרוז: לשלשת הימים. לסוף שלשת הימים: חדש התשיעי. הוא חדש כסליו: מרעידים על הדבר. מתיראים מתייראים על הדבר מתיראים היו ממכשול עבירה זאת: ומהגשמים. ומן הגשמים היורדים עליהם שם היו רעודים ועלובים: תודה. וידוי: והעת גשמים. שהגשמים יורדים עלינו: והמלאכה. והרחקת עבירה זו אין אתה יכול לתקן כל כך במהירות: לכל הקהל. עם כל הקהל: ההשיב. אשר הושיב: עד להשיב. עד אשר ישיבו חרונו של הקב״ה מעלינו: עמדו על זאת. לקנתר על דבר זה: עזרם. החזיקו ידיהם: לדריוש. כמו לדרוש: ויכלו בכל. והשלימו את תיקון המעשה מן האנשים אשר הושיבו נשים נכריות כי הוציאום לחדש הראשון עד יום אחד בניסן: ידם. עצתם כמו הנה יד יואב בכל זאת: על אשמתם. הודאת שפה היתה: ומבני אחר׳ כל אלו כהנים עד ומן הלוים וגו׳:   ויש

אבן עזרא

כי אין לעמוד. פי׳ אין לנו ראוי לעמוד לפניך באשמתינו זאת: בכה. על משקל קום מנבה: יש מקוה. חסר ה״א התימה מן קויתי יי׳ קותה נפשי: ועתה. והנולד מהם. כמו מהן: בעצת אדני. לקרב לקהל יי׳ או להרחיק ולא מצאנו שהקריבו אחד מהם ואולי הוציאום שלא היו גיורות כרות המואביה וחכמינו ז״ל אמרו בנו הוא לכל דבר חוץ מן הנולד מן השפחה ומן הנכרית והוציאו האמות והבנים: והחרדים במצות אלהינו. לבלתי התחתן בם יוציאו נשותיהם: וכתורה יעשה. למי שאינו חרד כי נכריתנו להוציא: ומהגשמים. ומרוב הגשמים מרעידים: והמלאכה. מלאכת הבדל מן הנשים: ההושיב. הה״א לידיעה והיא הנכנסת על העוברים והוא כטעם אשר: עד לדבר הזה. כמו עד זה מדבר ופירו׳ עוד יעמדו השרים בעבור הענין הזה: ויבדלו עזרא הכהן אנשים. חסר וי״ו והטעם ואנשים: לדריוש. מלה זרה בעבור היו״ד והוא בן ארבע אותיות ומבנין הכבד הדגוש ובא בחולם על דרך יסוד יסדתי קוה קויתי ויברך ברוך והטעם לדרוש: ויכלו בכל. הבי״ת במקום שנים והם ויכלו בכל האנשים הושיבו: ויתנו ידם. רמז לתקיעת יד בשבועה או נתינת היד כאדם שמוסר עצמו לאחר לעשות רצונו ושאלתו וכן נתנו יד מסרנו עצמנו להם: ואשמים. תואר השם ופי׳ ונתנו יד האשמים להקריב איל כאן ואנחנו לא מצאנו עונש אשם לבועל נכרית ואולי עצת הראשו׳ היה לעשו׳ כן:

ואנשים י״ס׳ נמסר בספר שפטים סימן ט׳ ׃ ויאמרו ג׳ בטעם זרקא וסי׳ ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו ׃ ויאמרו אל משה הכבלי אין קברים במצרים ׃ ויאמרו לי ונשארים אשר נשארו מן השבי ׃ וחסר ה׳ וסי׳ בלשון ארמי טבא רדף חויא ונטר אסתר ׃ וכיאורים בתלים סימן כ״ג ובמשלי סימן כ״א ׃ על בני ישראל ז׳ דסמיכי בקרי׳ וסי׳ ושמו את שמי על בני ישראל ׃ והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על ׃ והיתה לו ולזרעו אחריו ברית ׃ ואתנה את הלוים נתנים לאהרן ולבניו ׃ ושמרתם את משמרת הקדש ואת משמרת

וַנְיָה מְרֵמוֹת אֶלְיָשִׁיב׃ מַתַּנְיָה מַתְּנַי וְיַעֲשׂוּ׃ וּבָנִי וּבִנּוּי שִׁמְעִי׃ וְשֶׁלֶמְיָה וְנָתָן וַעֲדָיָה׃ מַכְנַדְבַי שָׁשַׁי שָׁרָי׃ עֲזַרְאֵל וְשֶׁלֶמְיָהוּ שְׁמַרְיָה׃ שַׁלּוּם אֲמַרְיָה יוֹסֵף׃ מִבְּנֵי נְבוֹ יְעִיאֵל מַתִּתְיָה זָבָד זְבִינָא יַדּוֹ וְיוֹאֵל בְּנָיָה׃ כָּל אֵלֶּה נָשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וְיֵשׁ מֵהֶם נָשִׁים וַיָּשִׂימוּ בָּנִים׃

ספר נחמיה

דִּבְרֵי נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה וַיְהִי בְחֹדֶשׁ כִּסְלֵו שְׁנַת עֶשְׂרִים וַאֲנִי הָיִיתִי בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה׃ וַיָּבֹא חֲנָנִי אֶחָד מֵאַחַי הוּא וַאֲנָשִׁים מִיהוּדָה וָאֶשְׁאָלֵם עַל הַיְּהוּדִים הַפְּלֵיטָה אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ מִן הַשֶּׁבִי וְעַל יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ וַיֹּאמְרוּ לִי הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ מִן הַשְּׁבִי שָׁם בַּמְּדִינָה בְּרָעָה גְדֹלָה וּבְחֶרְפָּה וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַ͏ִם מְפֹרָצֶת וּשְׁעָרֶיהָ נִצְּתוּ בָאֵשׁ׃ וַיְהִי כְּשָׁמְעִי אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָשַׁבְתִּי וָאֶבְכֶּה וָאֶתְאַבְּלָה יָמִים וָאֱהִי צָם וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם׃ וָאֹמַר אָנָּא יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וָחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו׃ תְּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת וְעֵינֶיךָ פְתוּחוֹת לִשְׁמֹעַ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ הַיּוֹם יוֹמָם וָלַיְלָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ וּמִתְוַדֶּה עַל חַטֹּאות בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָטָאנוּ לָךְ וַאֲנִי וּבֵית אָבִי חָטָאנוּ׃ חֲבֹל חָבַלְנוּ לָךְ וְלֹא שָׁמַרְנוּ אֶת הַמִּצְוֹת וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ׃ זְכָר נָא אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתָ אֶת מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לֵאמֹר אַתֶּם תִּמְעָלוּ אֲנִי אָפִיץ אֶתְכֶם בָּעַמִּים׃ וְשַׁבְתֶּם אֵלַי וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אִם יִהְיֶה נִדַּחֲכֶם בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אֲקַבְּצֵם וַהֲבִאוֹתִים אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לְשַׁכֵּן אֶת שְׁמִי שָׁם׃ וְהֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמֶּךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבְיָדְךָ הַחֲזָקָה׃ אָנָּא אֲדֹנָי תְּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תְּפִלַּת עֲבָדֶיךָ הַחֲפֵצִים לְיִרְאָה אֶת שְׁמֶךָ וְהַצְלִיחָה נָּא לְעַבְדְּךָ הַיּוֹם וּתְנֵהוּ לְרַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ הַזֶּה וַאֲנִי הָיִיתִי מַשְׁקֶה לַמֶּלֶךְ׃

וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ ב נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו וָאֶשָּׂא אֶת הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא הָיִיתִי רַע לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה אֵין זֶה כִּי אִם רֹעַ לֵב וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד׃ וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יִחְיֶה מַדּוּעַ לֹא יֵרְעוּ פָנַי אֲשֶׁר הָעִיר בֵּית קִבְרוֹת אֲבֹתַי חֲרֵבָה וּשְׁעָרֶיהָ אֻכְּלוּ בָאֵשׁ׃ וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ עַל מַה זֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם׃ וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם יִיטַב עַבְדְּךָ לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי אֶל יְהוּדָה אֶל עִיר קִבְרוֹת אֲבֹתַי וְאֶבְנֶנָּה׃ וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ וְהַשֵּׁגַל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ עַד מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכְךָ וּמָתַי תָּשׁוּב וַיִּיטַב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי וָאֶתְּנָה לוֹ זְמָן׃

ומזבח ׃ לבן יתנם עד עת יולדה ׃ תהי נא אזנך קשבת ועיניך פקוחות ׃ והביאותים ב׳ מל׳ בקריאה וסי׳ אל הר קדשי ושמחתים ׃ אל המקום אשר בחרתי ׃ זה כי אם רע לב חד מן ה׳ פסו׳ אית בהון ה׳ מלין מורדפין מן ב״ב אתין וסימ׳ אל תירא כי גם זה לך בן ׃ נח את שם את חם ואת יפת ׃ על כן לא בא אל שלחן המלך ׃ כי יד על כס יה מלחמה ׃ אינך חולה אין זה כי אם רע לב ׃ ויאמר לי ח׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן י״ג ומשלי סימן ד׳ ׃

אבן עזרא

ויש מהם נשים ׃ טעמו ויש מקצת מאלה שהיו להם נשים וכבר שמו בנים והטעם הולידו מהם בנים או ושימו בנים לפי ראשי האבות להתיעץ מה יעשה להם או יגרשום או אם יקריבום ׃ דברי נחמיה ׃ שנת עשרים ׃ למלכו׳ ארתחשסתא שהוא דריוש ׃ ישבתי ואבכה ׃ ישבתי לארץ או ישבתי משומם ׃ קשבת ׃ תואר דבר על משקל עורת ׃ יומם ולילה ׃ דבק עם מתפלל והפירוש מתפלל היום ואתפלל יומם ולילה פעמים רבות על בני ישראל תסמכ׳ תפילתי או היום שלם ופירו׳ יומם ולילה כי היום עם הלילה יקרא יום ׃ חבול חבלנו ׃ מן מחבלים כרמים ופירושו שחתנו מצותיך ׃ אנא ׃ לשון פיוס ׃ ויהי ׃ ואשא את היין ׃ הכוס כוס היין ׃ ולא הייתי רע לפניו ׃ כי חפץ שרותי ׃ פניך רעים ׃ מענין די מרעע כל אלין והטעם שבורים כדרך החולה ׃ ואתפלל אל אלהי השמים ׃ וכבר התפללתי ׃ והשגל ׃ מן תשגלנה ונקראת כן המזומנת למשכב המלך ׃ פחוות

רשי

ויש מהם נשים וישימו בנים ׃ ויש מקצתן שהיו להם נשים נכריות שנולדו להם מהם בנים והכל הוציאו הנשים והבנים ׃ דברי נחמיה וגו׳ ׃ מכאן ואילך כתב נחמיה ספר זה ׃ שנת עשרי׳ ׃ היא שנת עשרים לדריוש המלך שהוא ארתחשסתא ובמסכת ראש השנה מצאנו שנת עשרים לגזירה שוה מן הכתוב שכאמר למטה ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא וגו׳ ומחדש תשרי היו מונין לחשבון השנים ועל כן כאמ׳ כאן ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו׳ הוא כסלו הבא לאחר תשרי ולמטה כאמ׳ ויהי בחדש ניסן שנת עשרים וגו׳ הוא ניסן שבאותה שנה ואיני יכול לפתור ולומ׳ מניסן היו מונין לחשבון שנותיהם ואותו מעשה הכתוב למטה של׳ ויהי בחדש ניסן וגו׳ היה קודם מעשה זה שכאמ׳ ויהי בחדש כסלו שנת עשרים וגו׳ ואין מוקדם ומאוחר בהם דבר זה איני יכול לפתור ולומר והפרשיות מוכיחות שאף אותו מעשה של פרשה שנייה לא היתה כי אם בשביל מעשה זה של פרשה זאת ראשונ׳ ׃ אחד מאחי ׃ אחד מחבירי ׃ ואשאלם על היהודים וגו׳ ׃ שאלתי להם על עניין פליטת היהודי׳ אשר נשארו בירושלם מן השבי של בבל ׃ הפליטה ׃ של שם שנגלו מגלות בבל ׃ ועל ירושלם ׃ ועל עניין העיר שאלתי אותם ׃ ויאמרו לי ׃ השיבו לי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון תחילה על עניין היהודים ואחר כך על עניין החומות והשערים ׃ הנשארים שם וגו׳ ׃ אותם היהודים אשר נשארו שם במדינת ירושלם הם נתונים ברעה גדולה ובחרפה לפי שהאומות בוזזים ושוללים אותם ׃ וחומת ירושלם מפורצת ׃ וחומת העיר הרי היא פרוצה והשערים שרופים באש כקדמתן שישראל לא בנו חומת העיר ושעריה כי אם בניין בית המקדש לבדו ׃ כנתו׳ כמו כוכותי ימים ׃ כמו ימים ׃ אנא ׃ לשון בקשה ותחנה ׃ קשבת ׃ כמו קושבת כי כאשר יאמר מאהב אוהב כן יאמר מן קשב קושב וקושבת ׃ חבול ׃ שם דבר ׃ לשון השחתה ואות נקודת בחטף פתח ואיני יכול לפותרו בלשון פעול שאם כן היה לו ליכקד ח׳ית בקמץ גדול ׃ חבלנו ׃ לשון השחתה כמו חבולה לא עבדת וכן חברו מנחם ׃ אם יהיה נדחכם ׃ כענין שנאמר אם יהיה נדחך וגו׳ ׃ אנא ה׳ תהי נא אזנך קשבת ׃ בתחלת תפלתו אמר לשון זה של תחנה וכן לאחר תפלתו ׃ לעבדך היום וגו׳ ׃ כך היה מתפלל על עצמו ׃ לפני האיש הזה ׃ לפני המלך ׃ משקה ׃ כמו משקה למלך מצרים וזה שפרשתי למעלה כדברי רבותינו התרשתא הוא נחמיה ׃ לארתחשסתא ׃ הוא דריוש ועל שם המלכות נקרא כך ׃ יין לפניו ׃ הביאו יין לפני המלך בחבר ׃ ואשא את היין ׃ ואני נשאתי את כוס היין ונתתיהו למלך וכן הוא המנהג שמביא יין בחבר המלך אינו נושאו ונותנו למלך אלא שר המשקים מקבל כוס היין מיד המביא והוא נושאו ונותנו למלך ׃ ולא הייתי רע לפניו ׃ ואני לא הייתי רגיל להיות רע לפניו ברוע פנים כי אם שמח וטוב לב ועתה הייתי זועף ברוע פנים ׃ ואתה אינך חולה ׃ והרי אין אתה חולה ׃ אין זה ׃ אין המעשה הזה כי אם רוע לב שיש בלבך עלי להמיתני בסם המות בשתיית כוס זה ׃ ואירא הרבה מאד ׃ ונתיראתי מאד על כך שלא יעליל עלי המלך עלילה ׃ מדוע לא ירעו פני ׃ מדוע לא יהיו פני רעים ׃ אשר העיר ׃ ירושלם שהיא בית קברות אבותי חרבה ׃ על מה אתה מבקש ׃ אי זה דבר תבקש ממני ואעשה לך ׃ ואתפלל ׃ ואמרתי לפני המלך בתפילתי כן יהי רצון מלפני אלהי השמים שתמלא שאלתי ובקשתי ׃ אשר תשלחני ׃ שתתן לי רשות לעלות לירושלם ולבנותה ׃ ויאמר לי המלך ׃ בשעה שדבר אלי המלך היתה אשתו המלכה יושבת אצלו ׃ והשגל ׃ אשתו המלכה כענין שנאמר שגלתיה ולחנתיה ׃ שכן נוהג המקרא לכתוב המלכה אצל הפלגש כשיו ופלגשו׳ כמו מלכות ופלגשים ׃ עד מתי יהיה מהלכך ׃ מתי תרצה שיהא מהלכך ומשכך ׃ ומתי תשוב ׃ ומתי דעתך לחזור ׃ וישלחני ׃ נתן לי רשות ללכת ׃ ואתנה לו זמן ׃ נתתי לו זמן לחזור ׃ אגרות

ואנשים י' בקריאה וסימ' ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים · החדלתי את דשני · החדלתי את תירושי המשמח · כי נודע דוד · ויברח דוד הוא ואנשים אדומים : אל נתן בן עכבור · ואנשים צדיקים ישפטו · ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול · ד' בא חנני אחד מאחי · ואקום לילה אני ואנשים מעט · חרבה ג' וסימ' טוב פת חרבה ושלוה בה · ואמר למלך המלך לעולם יחיה · ואומר אליהם אתם רואים · וא' וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה : העמוני ה' מל' בליש' וסימ' ויעל נחש העמוני · ושל אחריו ויאמר

ואומר למלך אם על המלך טוב אגרות יתנו לי
על פחוות עבר הנהר אשר יעבירוני עד אשר
אבוא אל יהודה: ואגרת אל אסף שמר הפרדס
אשר למלך אשר יתן לי עצים לקרות את שערי
הבירה אשר לבית ולחומת העיר ולבית אשר
אבוא אליו ויתן לי המלך כיד אלהי הטובה עלי:
ואבוא אל פחוות עבר הנהר ואתנה להם את
אגרות המלך וישלח עמי המלך שרי חיל ופרשים
: וישמע סנבלט החרני וטוביה
העבד העמוני וירע להם רעה גדלה אשר בא אדם
לבקש טובה לבני ישראל: ואבוא אל ירושלם
ואהי שם ימים שלשה: ואקום לילה אני ואנשים
מעט עמי ולא הגדתי לאדם מה אלהי נתן אל
לבי לעשות לירושלם ובהמה אין עמי כי אם
הבהמה אשר אני רכב בה: ואצאה בשער הגיא
לילה ואל פני עין התנין ואל שער האשפת
ואהי שבר בחומת ירושלם אשר המ פרוצים
ושעריה אכלו באש: ואעבר אל שער העין ואל
ברכת המלך ואין מקום לבהמה לעבר תחתי:
ואהי עלה בנחל לילה ואהי שבר בחומה ואשוב
ואבוא בשער הגיא ואשוב: והסגנים לא ידעו
אנה הלכתי ומה אני עשה וליהודים ולכהנים
ולחרים ולסגנים וליתר עשה המלאכה עד כן לא
הגדתי: ואומר אלהם אתם ראים הרעה אשר
אנחנו בה אשר ירושלם חרבה ושעריה נצתו
באש לכו ונבנה את חומת ירושלם ולא נהיה עוד
חרפה: ואגיד להם את יד אלהי אשר היא טובה
עלי ואף דברי המלך אשר אמר לי ויאמרו נקום
ובנינו ויחזקו ידיהם לטובה: וישמע
סנבלט החרני וטביה העבד העמוני וגשם הערבי
וילעגו לנו ויבזו עלינו ויאמרו מה הדבר הזה
אשר אתם עשים העל המלך אתם מרדים: ואשיב
אותם דבר ואומר להם אלהי השמים הוא יצליח לנו
ואנחנו עבדיו נקום ובנינו ולכם אין חלק וצדקה
וזכרון בירושלם: ויקם אלישיב הכהן הגדול ואחיו ג
הכהנים ויבנו את שער הצאן המה קדשוהו
ויעמידו דלתתיו ועד מגדל המאה קדשוהו עד
מגדל חננאל: ועל ידו בנו אנשי ירחו ועל ידו
בנה זכור בן אמרי: ואת שער הדגים בנו בני הסנאה
המה קרוהו ויעמידו דלתתיו מנעוליו ובריחיו: ועל
ידם החזיק מרמות בן אוריה בן הקוץ ועל ידם
החזיק משלם בן ברכיה בן משיזבאל ועל ידם
החזיק צדוק בן בענא: ועל ידם החזיקו התקועים
ואדיריהם לא הביאו צורם בעבדת אדניהם:

אליהם נחש לא יבא עמוני ומואבי · צלק העמוני דה"ה · וטוביה העבד העמוני דה"ה ולעגו לנו דספרא : ועל ידו א' דסמיכי וסי' ועל ידו בנו אנשי ירחו ב' בו · ועל ידו החזיק עזיאל בן חרהיה · צרפים ב' בו · ועל ידו החזיק חטוש בן חשבניה · שלום בן הלוחש שר חצי פלך · חשביה שר חצי פלך · ויחזק על ידו עזר בן ישוע : ואדיריהם ב' ומל' וסי' שלחו צעיריהם למים · ועל ידם החזיקו התקועים · וא' אדיריהם מחזיקים על את הם ·

רשי

אגרות יתנו לי. סופריך על רשותך ורעיך חותמות בחותמך לפחות של עבר הנהר של כל ארץ ישראל: אשר יעבירוני. ויתיירוני לשלום: עד אשר אבא. לירושלם אשר במדינת יהודה: ואגרת אל אסף. ותשלח כתב אגרת אל אסף: שומר הפרדס. ממונה היה על היערים אשר למלך: לקרות. משקל חזק לעשות תקרות וקורות לשערי בירת הר הבית שהרי בית המקדש בנו בבניינו אבל שערי חומת הר הבית וחומת החצר אשר סביב בית המקדש לא בנו עדיין: ולחומת העיר. ולעשות קורות לחומת העיר: ולבית אשר אבא אליו. ולעשות בית אשר אשכנו לצרכי: ויתן לי המלך. את כל אשר שאלתי ממנו: כיד. כפי ידו של הקב"ה שהיתה טובה עלי להצליחני: ואתנה להם את אגרות המלך. למען יתיירוני לשלום: שרי חיל ופרשים. שלח המלך עמי לכבודי למען אלך לשלום: וישמע סנבלט וגו'. כאשר שמעו שבאתי לבקש טובה על ישראל ולבנות חומות ירושלם וירע בעיניהם כי היו צרי יהודה ובנימן: ואהי שם ימים שלשה. הייתי בירושלם ימים שלשה ולסוף שלשת ימים קמתי בלילה אני ואנשים מעטים עמי ולא הגדתי לשום אדם את אשר נתן הקב"ה בלבי: ובהמה אין עמי. כי כל האנשים מעטים אשר עמי הלכו ברגליהם אבל אני לבדי הייתי רוכב על בהמה שלא היו רוכים לרכוב על סוסיהם למען יהיו יוצאים מן העיר בצנעה בלא ידיעת אדם והם הלכו לשבור ולהפיל חומת העיר בלילה ולהרבות פרצותיה למען יהיו בני העיר למחר להוטים ומסכימים בעצה אחת עם נחמיה לבנות חומות העיר: וכן מוכיח המעשה בתוך הפרשה: ואצאה בשער הגיא. יצאתי באותו שער בלילה עם האנשים אשר עמי ולנגד אותו מקום של עין התנין ולאותו שער האשפות שבחומת העיר והייתי פורץ בחומה והחומה היתה נוחה לה. פילה ולפרוץ בה לפי שהיתה שרופה באש: אשר הם פרוצים. שהם אותם מקומות היו פרוצים והם פרצו בהם יותר: ואעבור אל שער העין. רציתי לעבור אל אותן מקומות שבחומת העיר ובאותן פרצות ואין מקום באותן פרצו' לעבור ביניהם רוכב על הבהמות שהיו פרצות קטנות: ואהי עולה. והייתי עולה מצד אחר בלילה והייתי סובב בחומה עם האנשים אשר עמי: ואשוב ואבא. וכאשר חזרתי באתי דרך שער הגיא: והסגנים. אשר בעיר לא היו יודעין להיכן הלכתי ואת המעשה אשר עשיתי: עד כן. עד עתה: ואומר אליהם. למחר אמרתי להם: ולא נהיה עוד חרפה. שלא יהיו צריכו בוזזים ומוללים אותנו: כיד ה' אלהי. אשר נתן לי חן והצלחה לפני המלך: לטובה. הכל נתכוונו לטובה לבנו' חומת העיר ומגדליה: וילעיגו. כאשר שמעו הצרי' שמועת בניין חומת העיר היו מלעיגי' עלינו: העל המלך. אם על המלך אתם מורדים לבנות חומ' העיר כדי למרוד בו: ולכם אין חלק. מה לכם בבניין חומת העיר הזאת כי אין לכם חלק בה: שער הצאן. כך שמו של שער: המה קדשוהו. לאותו שער בקדושת העיר: דלתותיו. של שער: ועד מגדל המאה. כך שמו של מגדל: ועל ידו. אצל ידו בסמוך לו של כל בונה ובונה שבנו אותו בניין של שער הצאן: בנו אנשי יריחו. שכך היה מנהגם הללו היו בוני' כאן בחומת העיר עד תשלום בניינם המוטל עליהם והאחרים היו בונים סמוך לבניין הראשון וכך היה מנהגם אחר זה עד שנבנית כל החומה: ועל. כמו ועליו מטה מנשה בסמוך וכן פתרונו סמוך לבניין ידו והמקרא לא דקדק בלשונו פעמים שהוא אומ' על ידו ופעמים שהוא אומר עליו ואחריו החזיק: ואת שער הדגים. כך שם השער: המה קרוהו. נתנו הקורות ותקרות על השער. קרוהו משקל חזק כמו מן קריה דוגמת המקרה במים עליותיו. וקמץ של קרוהו אינה כהוגנת לינקד בחיריק בענין זה מפני ר"ש של אחריה כמו ברך תרף עמהו וברכתיה והיתה לגוים וזרתים בארבות: מנעוליו. מסגריו פשוי"לץ בלע"ז: החזיק. לבנות הבנין: התקועים. כך היו נקראים על שם מקומם שהיה תקוע: ואדיריהם. עשירים של תקוע: לא הביאו צוארם. לא קיים בעבודתו של הקב"ה לבנות חומת העיר: ואת

אבן עזרא

פחוות: שלש ופחות חסר למ"ד הפועל: לקרות. מן קורות בתינו: ולבית אשר אבא אליו. הוא בית המלך ופי' הבית שאכנס בו כי הבית הסמוך לחומת העיר הוא בית המקדש: רוכב בה. בבהמה: ואהי שובר. מן וישבר להשניא ותלשון חכמינו ז"ל סברא והטעם הייתי חושב ומעיין בחומות: המפרוצים. על דרך מזה שבתם תלכם תדכאו עמי רק אכני המסורת הפירוש לקבר המלות ולפרש המ"ם הפתוחה רמז לחומות הפתוחות ופרוצות הוא דרך דרש והדרך הראשון בעיני נכון: לעבור תחתי. הפוך הוא וכן הפירוש ואין מקום לבהמה אשר תחתי לעבור: עד כן. פירוש עד עשותי כן לא הגדתי להם: ויחזקו ידיהם לטובה. בעבור הטובה הידועה שהמלך מטיב לי חזקו ידיהם ולכם: אין חלק וצדקה. איככם ראויים שתעשו צדקה בבנין ביתו שתהיו נזכרים לפניו: המה קדשוהו. שקדושה בלשונינו היא מעלה גדולה על כן נקראת קדושה וכן יקדים את ביתו קדם: המה קרוהו. שמו קורותיו: ועל ידו. כענין איש על ידו לדגליהם כטעם בעבור וכן ובעבור יד הבונים החזיקו ידם פלוני ופלוני לבנות: ואדיריהם לא הביאו צוארם בעבודת אדניהם. האדון והשר הממונה עליהם ממשפחתם: [illegible]

לכסא ו׳ וס׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן · כי עשית משפטי ודיני · ועל ידם החזיק מלטיה הגבעוני · וידבר אתו טובות · נשבע יי׳ לדוד · אם ישמרו בניך : סימן כל הדין
ענינא אחריו הוא ר״פ במ״ב ואחריו וסי׳ ואחריו החזיקו הכהנים · ואחריו החזיק שמעיה בן שכניה : אחריו דכתיב אחרי וקרי אחריו ב׳ בענינא וסי׳ החזיק חנניה בן שלמיה ·
החזיק מלכיה בן הצרפי · וחד בשמואל כתיב אחרן וקרי אחריו אלעזר בן דודו · ושארא אחריו כתיב וקרי : ויחזק ה׳ וסי׳ ויקם יהונתן בן שאול · ויחזק חרש את צרף מחליק

ואת שער הישנה החזיקו יוידע בן פסח ומשלם
בן בסודיה המה קרוהו ויעמידו דלתתיו ומנעליו
ובריחיו : ועל ידם החזיק מלטיה הגבעני וידון
המרנתי אנשי גבעון והמצפה לכסא פחת עבר
הנהר : על ידו החזיק עזיאל בן חרהיה צורפים
ועל ידו החזיק חנניה בן הרקחים ויעזבו ירושלם
עד החומה הרחבה : ועל ידם החזיק רפיה בן
חור שר חצי פלך ירושלם : ועל ידם החזיק ידיה
בן חרומף ונגד ביתו ועל ידו החזיק חטוש בן
חשבניה : מדה שנית החזיק מלכיה בן חרם
וחשוב בן פחת מואב ואת מגדל התנורים : ועל
ידו החזיק שלום בן הלוחש שר חצי פלך ירושלם
הוא ובנותיו : את שער הגיא החזיק חנון וישבי
זנוח המה בנוהו ויעמידו דלתתיו מנעליו ובריחיו
ואלף אמה בחומה עד שער השפות : ואת שער
האשפות החזיק מלכיה בן רכב שר פלך בית
הכרם הוא יבננו ויעמיד דלתתיו מנעליו ובריחיו :
ואת שער העין החזיק שלון בן כל חזה שר פלך
המצפה הוא יבננו ויטללנו ויעמידו דלתתיו
מנעליו ובריחיו ואת חומת ברכת השלח לגן
המלך ועד המעלות היורדות מעיר דויד : אחריו
החזיק נחמיה בן עזבוק שר חצי פלך בית צור
עד נגד קברי דויד ועד הברכה העשויה ועד בית
הגברים : אחריו החזיקו הלוים רחום בן בני על
ידו החזיק חשביה שר חצי פלך קעילה לפלכו :
אחריו החזיקו אחיהם בוי בן חנדד שר חצי פלך
קעילה : ויחזק על ידו עזר בן ישוע שר המצפה
מדה שנית מנגד עלת הנשק המקצע : אחריו החרה
החזיק ברוך בן זבי מדה שנית מן המקצע עד
פתח בית אלישיב הכהן הגדול : אחריו החזיק
מרמות בן אוריה בן הקוץ מדה שנית מפתח בית
אלישיב ועד תכלית בית אלישיב : ואחריו
החזיקו הכהנים אנשי הככר : אחריו החזיק בנימן
וחשוב נגד ביתם אחריו החזיק עזריה בן מעשיה
בן ענניה אצל ביתו : אחריו החזיק בנוי בן חנדד
מדה שנית מבית עזריה עד המקצוע ועד הפנה :
פלל בן אוזי מנגד המקצוע והמגדל היוצא מבית
המלך העליון אשר לחצר המטרה אחריו פדיה בן
פרעש : והנתינים היו ישבים בעפל עד נגד שער
המים למזרח והמגדל היוצא : אחריו החזיקו
התקעים מדה שנית מנגד המגדל הגדול היוצא
ועד חומת העפל : מעל שער הסוסים החזיקו
הכהנים איש לנגד ביתו : אחריו החזיק צדוק בן
אמר נגד ביתו ואחריו החזיק שמעיה בן שכניה
שמר שער המזרח : אחרי החזיק חנניה בן שלמיה
וחנון בן צלף הששי מדה שני אחריו החזיק משלם
בן ברכיה נגד נשכתו : אחרי החזיק מלכיה בן
הצרפי עד בית הנתינים והרכלים נגד שער
המפקד ועד עלית הפנה : ובין עלית הפנה לשער
הצאן החזיקו הצרפים והרכלים : ויהי
כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה
ויחר לו ויכעס הרבה וילעג על היהודים :

חצי הספר בפסוקים

פטש · ויחזק על ידו עזר בן ישוע · ויחזק את המצדות · ויחזק ויבן את כל החומה · וכל דסמי׳ לאדכרא דכו׳ ויחזק · וט״ו ויחזק בקר׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ז :
תכלית ה׳ וסי׳ תכלית שנאה שנאתים · ולכל תכלית הוא חוקר · אם עד תכלית שדי תמצא · עד תכלית אור עם חשך · ועד תכלית בית אלישיב · והרוכלים ג׳ וחס׳ וסי׳ הנתינים
והרכלים · הצרפים והרכלים : וילינו הרכלים ובכרי כל :

אבן עזרא

היסנה · שם התאר והמתואר חסר : אנשי גבעון · חסר וי״ו והנכון ואנשי גבעון
או מלטיה וידון אנשי גבעון והמצפה : לכסא פחת עבר הנהר · הנהר יתכן
להיות לכסא שם איש והאמר היא המורה על העצם והטעם החזיקו לבנות לעצם
כסא המכונה פחת עבר הנהר וכמוהו פחת מואב או לכסא שם מקום סמוך
ומלת פחת עבר שם איש והטעם אלה הנזכרים החזיקו ידם לבנות עד לכסא פחת
עבר הנהר והוא הנכון : ויעזבו ירושלם · מלשון חכמים מעזיבה ויש אומרים
כי כן עזוב ועזוב עמו : חצי פלך · כטעם מחוז ותרגום שלשת הנפת תלתא פלכין
לנפת דור אחד לפלך דור חד : ונגד ביתו · חסר החזיק : בן הלוחש · יתכן
להיות שם תואר בעבור הא הדעת כי לא יכנס על שם עצם אדם : השפות כמו
האשפות ונמשך האלף בקמצות הה״א : כל חוזה · שם איש : הוא יבננו · עתיד
תחת עבר או פירוש החזיק פלוני שהוא יבננו : ויטללנו · מתרגום בצל קורתי בטלל
שירותי : עלות הנשק · שם מקום כטעם קנה : החרה החזיק · מלשון חרון
והטעם החרים אפו על עצמו על עכוב המלאכה והחזיק ידו במדה שנית והחרה
פועל יוצא מבנין הכבד הנוסף וכן ויחר עלי אפו : בעפל · מגבר גבוה וכן עפל
בת ציון ויעפילו ויגביהו ומלת אשר חסר מן הפסוק וכן הוא והנתינים אשר היו
יושבים בעפל החזיקו עמהם : מדה שני · כמו שנית וכן אל בית הנשים שני :
נגד נשכתו · כמו לשכתו זה אומר בכה וזה אומר בכו : ויהי · האמללים · חברו
כי אומלל אני והם לשון כריתה ושברון הגוף מרוב סבל : היעזבו

רשי

ואת שער הישנה · כך שמה : לכסא פחת עבר הנהר · עבר הנהר כסא אחד בנו
כדי לישב בו אותו פחת של עבר הנהר : צורפים · אותה משפחה היתה נקראת
על שם אומנותם : ויעזבו את ירושלם · מלאוה עפר עד החומה הרחבה כדי
להחזיקה : שר חצי פלך ירושלם · שר היה על חצי העם שבירושלם · פלך לשון
דוכסות ומלכות : ונגד ביתו · כפל חלקו לבנות שהיה ביתו סמוך לאותו מקום
של חומת העיר : מדה שנית · כאותה מדה אשר בנה חבירו שלמעלה גם הוא בנה
כמותו · שנית מדה בבנין החומה איני נופל לומר לשון מדה בבנין השערים לפי
שאין להן כי אם בבנין חלק של חומה שלא מצינו בכל הפרשה בבנין השערי׳ לשון
מדה : ואת מגדל התנורים · גם הוא בנה אותו מגדל ששמו כך כל המגדלים
הללו שבפרשה היו בנויים בחומת העיר סביב : הוא ובנותיו · שלום ובנותיו החזיקו
לבנות הבנין עד שער האשפות ושער האשפות לא היה בכלל : שר פלך המצפה ·
שר ודוכוס המצפה : הוא יבננו · הוא היה בונה אותו שער : ויטללנו · והוא היה
מסכך אותו לשון מטללתא : ואת חומת ברכת השלח · שהיא נוטה לגד גן
המלך : ועד המעלות · הם היו מכירים מקומות הללו : בית צור · שם מקום :
לפלכו · מאותה שררה חצי פלך בנה בנין זה לפלכו כמו רגמה כאשר יאמר מן
מלך מלכו מן עבד עבדו כן יאמ׳ מן פלך פלכו שאות אחרונה על שם דבר מאותיות
בגד כפת רגושות : אחיהם · הלוים : מנגד עלות הנשק · מנגד אותו מקום שהיו
עולים הגבורי׳ אל הנשק לפי פשוטו של מקרא נראה שהיה שם מקום אחד בסמוך
לחומה וכלי זין של נשק הגבורים היו נותנין שם כענין של׳ערי מבצר והנשק :

המקצוע · לקרן זוית של חומה : החרה · פתרונו לפי ענינו וכפל לשון הוא על החזיק : מפתח בית אלישיב ועד תכלית וגו׳ · מנגד אותו בית בנה בביתו נגד ביתם שהיה
שם בסמוך לחומה והנתינים היו יושבים בעופל הנתינים היו יושבים באותו מחוז והיו בונים אותו מחוז שלהם שהיה סמוך לחומה עד נגד שער המים של צד המזרח :
והמגדל היוצא · מגדל אחד היה בחומה שהוא יוצא ובולט מבפנים : איש לנגד ביתו · כל אחד היה בונה כנגד ביתו : וחנון בן צלף הששי · בנים הרבה היו לו לצלף
וחנון הוא הששי : מדה השני · כמו שנית : נשכתו · כמו לשכתו לשכה אחת היתה לו שם בסמוך לחומה : בן הצורפי · איש הצורף ונקרא על שם אומנותו : ובין עליית
הפנה לשער הצאן · תחלת הבנין התחילו לבנות שער הצאן שנ׳ ויבנו את שער הצאן וגו׳ כך היו בונין החומה מסביב בזה אחר זה : לפני

שרופות כ' א' חס וסימ' עריכם שרופת אש אדמתכם · היחיו את האבנים מערמות העפר : מלפניך י' וסימ' נמסר בסדר משפטים וירמיה סוף סימן ל"ח : סימן לנהרדעי ולמערבא
על עונם למדינחאי אל עונם · וסוראי אמרי ואל עונם : ויהי לב חד מן י"ד פסוקי' בטעם דרגא ומירכא כפולה משמשים לטפחא וסימ' ויבא לו יין וישת · לבה תעשה כח
לעבדיך · אשר לא צוה אותם · הלא טוב לנו שוב מצרימה · ויקרא להנכת בשמו · נעלם בן המלך אשר לא הגיד להדמלכים · אשר לא הגיד לה דדה · ויחנו אלה נכח

ויאמר לפני אחיו וחיל שמרון ויאמר מה היהודים
האמללים עשים היעזבו להם היזבחו היכלו ביום
היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות
: וטוביה העמני אצלו ויאמר גם אשר הם בונים
אם יעלה שועל ופרץ חומת אבניהם :
שמע אלהינו כי היינו בוזה והשב
חרפתם אל ראשם ותנם לבזה בארץ שביה : ואל
תכס על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחה כי
הכעיסו לנגד הבונים : ונבנה את החומה ותקשר
כל החומה עד חציה ויהי לב לעם לעשות :

ד ויהי כאשר שמע סנבלט וטוביה
והערבים והעמנים והאשדודים כי עלתה ארוכה
לחמות ירושלם כי החלו הפרצים להסתם ויחר
להם מאד : ויקשרו כלם יחדו לבוא להלחם
בירושלם ולעשות לו תועה : ונתפלל אל אלהינו
ונעמיד משמר עליהם יומם ולילה מפניהם :
ויאמר יהודה כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו
לא נוכל לבנות בחומה : ויאמרו צרינו לא ידעו

ולא יראו עד אשר נבוא אל תוכם והרגנום
והשבתנו את המלאכה : ויהי כאשר באו
היהודים הישבים אצלם ויאמרו לנו עשר פעמים
מכל המקמות אשר תשובו עלינו : ואעמיד
מתחתיות למקום מאחרי לחומה בצחחיים
ואעמיד את העם למשפחות עם חרבתיהם
רמחיהם וקשתתיהם : וארא ואקום ואמר אל
החרים ואל הסגנים ואל יתר העם אל תיראו
מפניהם את אדני הגדול והנורא זכרו והלחמו על
אחיכם בניכם ובנתיכם נשיכם ובתיכם :
ויהי כאשר שמעו אויבינו כי נודע
לנו ויפר האלהים את עצתם ונשוב כלנו אל
החומה איש אל מלאכתו : ויהי מן היום ההוא
חצי נערי עשים במלאכה וחציהם מחזיקים
והרמחים המגנים והקשתות והשרינים והשרים
אחרי כל בית יהודה : הבונים בחומה
והנשאים בסבל עמשים באחת ידו עשה במלאכה
ואחת מחזקת השלח :

אלה דמלכים · אני יי' נעניתי לו כח · וינח לו אלהיו מסביב דיהושפט · הלוא זה אוד מוצל באש · ודי לא ידע תהודען · ויהי ריב ומרון ישא · ויהי לב לעם לעשות : ויהי ג'
בטעם גרמי בספרא וסימ' ויהי כשמעי את הדברים האלה ישבתי · ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה · ויהי כאשר שמעו אויבינו כי נודע : ואמר אל החרים חד
מן ה' פסוקים אל אל ואל על וסימ' נמסר ביחזקאל ריש סימן י' ועיין במסר' רבתא מ"ה דקשה לי אני הצעיר המאסף כי אינם שוים על אל ואל על כי יש בהם בווין ויש מי שמונ"ח
ד' בערך אל בס"ר :

רשי

לפני אחיו וחיל שומרון · לפני חביריו וחיל שמרון שהיו צרי יהודה : האמללים ·
ענין חלשות ורפיון : מה היהודים · מדוע היהודים כך הם עושים : ויעזבו להם ·
וכי הם סבורים אשר יעזבו ויניחו להם האומות לבנות : היזבחו · אם יזבחו להם
את זבחיהם תמיד כמו שהם סבורים : היכלו ביום · אם יכלו וישלימו מלאכתם
אשר התחילו ביום אחד לומר שלא יניחום האומות לגמור את בניינם : היחיו ·
אם יחיו ויתקנו ויחזירו האבנים לקדמותן להיות קשות וחזקות מן העפר : והמה
שרופות · והאבנים היו שרופות ונעשות עפר כך היו מלעיגים ומתלוצצים על בניין
החומה שהיו בונים מן האבנים שרופות שנפלו לארץ מן האש כאשר נשרפה
ירושלם · מערמות · ענין חמרים ותלים : וטוביה העמוני אצלו · טוביה היה אצלו
של סנבלט : ויאמר · וכך היה אומר ומלעיג : גם אשר הם בונים · אף הבנין הזה
אשר הם בונים : אם יעלה שועל · על שבניין לפרוץ חומת העיר מה יהא עליו לומר
שאין לבניין תקנה וכל מי שירצה יבוא ויפרוץ בו : שמע אלהינו · כאשר שמעתי
בלעגם עלינו התפללתי תפילה זאת : בארץ שבים · שיגלו מעל אדמתם כאשר גלינו :
ואל תכס · כמו ואל תכסה דוגמת וסור אחר ל תגל · כמו אל תגלה : כי הכעיסו · אשר
הכעיסו נגד הבוני' להלעיגם : ותקשר · כאשר נתקשרה החומה ונבנית עד חציה אז היה לב העם להוט ומסוך לעשות בניין החומה : כי עלתה ארוכה · שנבנתה החומה
ארוכה ענין חובש ותרופה : כי החלו הפרוצי' להסתם · אשר התחילו אבני העיר שהיו פרוצי' עד עתה מאין חומה היו עתה נסתמי' בבניין החומה : ולעשות לו תועה · לעשות
לו בבניין החומה קלקול והשחתה תועה כמו ודבר על יי' תועה : עליהם · על הבונים : מפניהם · מפני האויבים : ויאמר יהודה · כך היו אומרים ומתאוננים אנשי יהודה :
כח הסבל · הסובלים ועומסים האבנים והעצים לבניין החומה נכשלו בכחם שאין בהם כח לבנות מפני האויבים : והעפר הרבה · ועדיין יש טיט וחומר הרבה ליתן
בבניין החומה לומר שעדיין המלאכה גדולה עלינו לבנות ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה מפני פחד האויבים : ויאמרו צרינו · כך היה נחמיה מספר והולך : לא ידעו ולא
יראו · כך היו אומרים צרינו עלינו לא ידעו ולא יכירו ישראל בנו עד אשר נבא פתאום לתוכם ונהרוג אותם ובדבר זה נשבות ונבטל הבניין : ויהי כאשר באו היהודים ·
ועתה נאספו הצרים אשר נתקשרו יחד לבא להלחם בנו עם היהודים אשר היו בינותם בארצותם ואותם יהודים אשר נתחברו עמהם באו לפני החיל כדרך אנשי המלחמה
לדבר אלינו ובענין הזה הערימו היהודים עם האויבים ויהי כאשר באו היהודים היושבים אצלם וגו' : ויאמרו לנו עשר פעמים · התרו בנו אותם היהודים עד עשר פעמים
להלחם באויבינו כי הם באים למלחמה וכך אמרו לנו מכל המקומו' וגו' מכל אותן המקומות שתהיו נפוצים שם בבניין החומה אנה ואנה תהיו זהירים להיות נאספים
יחד עד אשר תשובו עלינו ביחד להלחם בנו : ואעמיד מתחתיות לחומה · כאשר שמעתי דבריהם העמדתי מתחתיות לאותו מקום סביב לירושלם מאחרי לחומת העיר :
בצחחיים · משפחות : מן העם · מגבורים שבהם עם כלי זיין שלהם להלחם באויבינו כאשר יבאו : ואעמיד מתחתיות וגו' · ואעמיד את העם וגו' · מקרא זה דוגמת והיו
המים אשר תקח מן היאור וגו' והיו לדם ביבשת כי הנה אויביך יי' כי הנה איביך יאבדו וגו' עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר וגו' לא לנו יי' לא לנו וגו' : וארא ואקום ·
כאשר ראיתיה אויבים באים קמתי לדבר אל החורים והסגנים לזרזם להלחם באויבינו : על אחיכם · בשביל אחיכם : כי נודע לנו הדבר · אשר באו להלחם בנו : ונשב
כלנו · חזרנו כלנו ממקום שנאספנו יחד לקראת האויבים כל אחד ואחד במלאכתו לבניין החומה : ויהי מן היום ההוא · ומאותו יום והלאה היו חצי הגבורים עושים בבניין
החומה ושאר חצי הגבורים היו מזויינים בכלי זינם לשמור אחיהם העושים במלאכה : והרמחים · וו' יתירה כמו וו' של ואיה וענה : והשרים · היו מחוברים אחרי כל שבט
יהודה להיות זהירים במלחמה : הבונים בחומה וגו' · אותן שהיו בונים ואותן שהיו עומסים ונושאים המשאות ביד אחת היו עושים מלאכתן וביד אחת היו נושאים כלי
זין : השלח · כליקרב · כמו מעבור בשלח וכן חברו מנחם · והבונים

אבן עזרא

היעזבו · כראשון ענין מעזיבה : היזבחו · כמו לזבח חנכת הבית והטעם היקריבו
זבח חנכת הבית : היכלו · הישלימו בנינם ביום הידוע שהם משערים להשלים ·
היחיו את האבנים · כי האבן השרופה כמת היא נחשבת : בוזה · שם דבר על
משקל כמה שותה והטעם לבזיון : לבזה · תן להם בזוי : ותקשר · כי הפרוצים
נסגרו : עלתה ארוכה · בעבור אריכות הימים : ולעשות לו תועה · לנחמיה או לעם
ירושלם ותועה שם דבר על משקל עולה שוחה ופי' תועה כי העומד בברה כתועה
שאינו יודע מה יעשה : ונעמיד משמר עליהם · בעבורם : ויהי · ויאמרו לנו · הגידו
לנו עשר פעמים כי מכל המקומות אשר תשובו לעת הערב מלבבות משם חפצים
לבא עלינו מתחתיות למקום הידוע שסביב משם הבונים בערב : בצחחים · כמו
צחיח סלע : ויהי מן היום ההוא · והרמחים · הוא נוסף או הוא הפוך והנכון
מחזיקים המגנים והרמחים או טעמו והרמחים בידם : אום

ויש ג' ר"פ וסימ' ויש אשר יהיה הענן מערב. ויש תקוה לאחריתך. ויש אשר אמרים בנינו ובנותינו. ויש אשר אמרים שדותינו. ויש אשר אמרים לוינו כסף: והנה אנחנו ג' וס' מאלמים אלומים. והנה אנחנו בקדש. והנה אנחנו כבשים את בנינו: נושים ג' ובעניין וסימ' וימלך לבי עלי לאמר. וגם אני אחי ונערי נשים. השיבו נא להם כהיום: ואמר ד' כת' ויאמר וקרי ואמר וסימ' ויאמ' אלי מה אתה רואה דזכריה דמנורת זהב תנינא דפסוק. ויאמ' לי מי אתה ויאמ' א"ו עמלקי. ויאמר לא טוב הדבר אשר אתם עושים

והבונים איש חרבו אסורים על מתניו ובונים והתוקע בשופר אצלי: ואמר אל החרים ואל הסגנים ואל יתר העם המלאכה הרבה ורחבה ואנחנו נפרדים על החומה רחוקים איש מאחיו: במקום אשר תשמעו את קול השופר שמה תקבצו אלינו אלהינו ילחם לנו: ואנחנו עשים במלאכה וחציים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים: גם בעת ההיא אמרתי לעם איש ונערו ילינו בתוך ירושלם והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה: ואין אני ואחי ונערי ואנשי המשמר אשר אחרי אין אנחנו פשטים בגדינו איש שלחו המים:

ה ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודים: ויש אשר אמרים בנינו ובנתינו אנחנו רבים ונקחה דגן ונאכלה ונחיה: ויש אשר אמרים שדתינו וכרמינו ובתינו אנחנו ערבים ונקחה דגן ברעב: ויש אשר אמרים לוינו כסף למדת המלך שדתינו וכרמינו: ועתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו והנה אנחנו כבשים את בנינו ואת בנתינו לעבדים ויש מבנתינו נכבשות ואין לאל ידנו ושדתינו וכרמינו לאחרים:

ויחר לי מאד כאשר שמעתי את זעקתם ואת הדברים האלה: וימלך לבי עלי ואריבה את החרים ואת הסגנים ואמרה להם משא איש באחיו אתם נשאים ואתן עליהם קהלה גדולה: ואמרה להם אנחנו קנינו את אחינו היהודים הנמכרים לגוים כדי בנו וגם אתם תמכרו את אחיכם ונמכרו לנו ויחרישו ולא מצאו דבר: ויאמר לא טוב הדבר אשר אתם עשים הלוא ביראת אלהינו תלכו מחרפת הגוים אויבינו: וגם אני אחי ונערי נשים בהם כסף ודגן נעזבה נא את המשא הזה: השיבו נא להם כהיום שדתיהם כרמיהם זיתיהם ובתיהם ומאת הכסף והדגן התירוש והיצהר אשר אתם נשים בהם: ויאמרו נשיב ומהם לא נבקש כן נעשה כאשר אתה אומר ואקרא את הכהנים ואשביעם לעשות כדבר הזה: גם חצני נערתי ואמרה ככה ינער האלהים את כל האיש אשר לא יקים את הדבר הזה מביתו ומיגיעו וככה יהיה נעור ורק ויאמרו כל הקהל אמן ויהללו את יהוה ויעש העם כדבר הזה:

הלא ביראת. ויאמ' להם לא יפתחו שערי ירושלם. ויהללו ד' בקריאתהו'. ויראו אתה שרי פרעה ויהללו. ויהללו את אלהיהם דשמשון. עד לשכחה. גם חצני נערתי ואמרה:

אבן עזרא

איש שלחו. חרבו ורצה לומר כי אינם פושטים בגדיהם וגם כליהם אינם מניחים כי בלכתם אל המשתה בלילה כליהם בידם ויש אומרי' שהוא מן התרגום והפשיט וישלח וטעם שלחו הפשטתו וכן הפירוש אין אנחנו מפשיטים בגדינו זולתי איש שצריך הרחיצה והטהרה הוא לבדו היה פושט בגדיו וזהו שלחו המים וזה נכון מאד: משמר. מלאכה. חסר למ"ד השירות והנכון למשמר למלאכה: ותהי צעקת העם. הם העניים שהיו צועקים על אחיהם העשירים. יש אומרים בנינו ובנותינו רבים ונקחה דגן מאשר נמצא ונאכל ונחיה כי אין אחינו מעניקים אותנו: ויש ערבים. משימין בערבון ונקחה דגן מאחינו ברעב: ויש. למדת המלך. בעבור המס שצוה המלך לתת לנו לוינו כסף על שדותינו וכרמינו: כבשר אחינו בשרינו. אף על פי שאנו לוין מהם כי הכתוב אמר לא תהיה לו כנשה והם כובשין בנותינו בחזקה: וימלך. תרגום איעצך אימלכינך: כדי בנו. כאשר ודי לנו: ונמכרו לנו. פי' ואחר שהם נמכרו לנו תמכרו אותם לגוים לא טוב הדבר: ביראת אלהינו. בעבור יראתו: תלכו מחרפת הגוים. והטעם לא תשמעו חרפתם וזהו בשנת השמטה על כן צעקו העם והעד המספר למטה משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתים מדריוש המדי שנה ומכרש ג' שנים וארבע' לאחשורוש הרי מ"ד וג' שנים. ולשון משא הקשור בבית הוא כמלוה: ומאת הכסף. ומי שהלוה מאה משקלי כסף או דגן ותירוש ויצהר לא תבקשו מהם והפסוק האחר מפרש זה באמרו נשיב ומהם לא נבקש: ואשביעם. על ידי הכהנים כי הם המשביעים כענין והשביע הכהן את האשה על כן קראם: ומהם לא נבקש. פירושו ומהם לא נבקש המשוי: חצני. זרועי או כנף הכסות יקרא חוצן: נערתי. מן וינער יי' את מצרים: מביתו. מקנינו: ויהללו את יי'. ששם בלבם לעשות כן: פתח

רשי

והבונים. כיצד הם בונים שהיו כלם חגורי' איש חרבו על מתניו ובונים: אצלי. הוא היה תדיר אצלי. הרבה. היא גדולה: ילחם לנו. ילחם בעדינו: איש ונערו. כל אחד ואחד מן הבונים ובחור אחד עמו: ילינו בתוך ירושלם. ובלילה היה להם למשמר והיום עושים מלאכה נמצא שלא היו ישנים כלום: אין אנו פושטי' בגדינו. תמיד היינו זריזים במשמר: איש שלחו המים. מוסב על אין שלמעלה כמו יצא עתק מפיכם אין איש ממנו פושט בגדיו לשכב או לרחוץ אותם במים וכפל לשון הוא על אין אנחנו פושטי' שלחו הפשטתו כמו ופשט את בגדיו דמתורגם ושלח: ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה. דלת העם העניים היו צועקים מאד: אל אחיהם היהודים. בשביל אחיהם היהודים עשירים: ויש אשר אומרים. נותן טעם לדבריו למה היו צועקים יש מהם בדלת העם שהיו אומרי' אנחנו רבים עם בנינו ובנותינו ונקחה דגן ועתה יש לנו למכור בנינו ובנותינו ליקח מהם דגן למען נחיה כך היו צועקים על היהודי' עשירים שלא היו רוצים לפרנס': ויש אשר אומרי' שדותינו וגו'. ויש מהם בעניים שהיו מתאוננים ואומ' שדות וכרמים ובתים נתן לאוצרי בערבון ומשכון ליקח דגן למזונותינו: ברעב. אחרי שאין מוותרים לנו העשירי' מנכסיהם לפרנסתינו: ויש אשר אומרים לוינו כסף. ויש מהם אשר אומרים כבר לוינו כסף מאחרים על שדותינו וכרמינו לפרוע מס המלך ועכשיו אין לנו כלום לצורך פרנסתינו: למדת המלך. למס המלך כמו מנדה בלו והלך: ועתה כבשר אחינו בשרינו. ועכשיו אנו חשובים ומיוחסים כאחינו שהם עשירים: כבניהם בנינו. כבניהם שהם חשובים ומיוחסים כמו כן מיוחסים בנינו: והנה אנחנו כובשים. ועתה יש לנו להיות כובשים בותים בנינו ובנותינו לאחרים על עסק מזונותינו: ויש מבנותינו נכבשות. וכבר יש קצת מבנותינו שהן נכבשות לאחרים לעבדות: ואין לאל ידינו. ואין כח בידינו לפרותם: ושדותינו וכרמינו לאחרים. אף שדות וכרמים מסרנו ביד אחרים לפרנסתינו ומה נאכל מעתה כי אין לנו במה להתפרנס: וימלך. ויועץ לבי בעצמי: ואריבה. בתוכחתי על החורים והסגנים שהם העשירים: משא איש באחיו אתם נושאים. מדוע אתם כך עושים היה לכם לפרנס העניים הללו ואתם מלוים להם ממון לכבוש בניהם ובנותיהם ושדותיהם וכרמיהם ובתיהם: ואתן עליהם קהלה גדולה. הקהלתי ואספתי עליהם קהלה גדולה לצעוק עליהם כדי לביישם: ואמרה להם. וכן אמרתי להם אנחנו קנינו כבר את אחינו היהודים אשר בשביה מיד הגוים שהיו נמכרים להם: כדי בנו. כאותו די ממון שבידינו: וגם אתם. ואף אתם תמכרו לגוים את אחיכם הנכבשים תחת ידיכם לעבדים: ונמכרו לנו. והמעשה יבא לידי כך שיהיו נמכרים לנו מיד הגוים: לא טוב הדבר. רע הדבר בפני הקב"ה: ויחרישו. שתקו ונתביישו ולא ידעו מה להשיב: מחרפת. מפני חרפת הגוים שהם אויבינו: וגם אני אחי ונערי. אף אני וחבירי נושים בהם ממון ואנחנו נעזוב ונמחול להם כל ההלואות הללו נושים כמו והנושה בא לקחת: השיבו נא. ואף אתם תעשו כמוני למחול להם כל חובותיהם: ומאת הכסף. ורוב הכסף שהם חייבים לכם עם הדגן והתירוש וגו': ויאמרו נשיב. והם אמרו להשיב ולמחול הכל: לעשות כדבר הזה. שיהיו מוחלים גם הם: גם חצני נערתי. אף אני בגדי חצני נערתי חצני כמו והביאו בניך בחוצן נערתי איסקורלוייר בלע"ז כמו התנערי מעפר: ככה ינער. ככה ינער הקב"ה מן העולם ומנכסיהם כל אותם שלא יהו מוחלין חובותיהם: נעור וריק. בלא נכסים: אשר צוה אותי. המלך: פתח

רין ז' וסימ' ומלכי צדק מלך שלם · וגם תבן גם מספוא יש · פילגש בגבעה · והיה כנור ונבל ותוף וחליל · ויחזק את המצודות דויד · לאמתם יאמרו איה דגן · לחם חמודו לא אכלתי ובשר · והפחות הראשונים אשר לפני · להרבה ג' וסימ' וככל עיר ועיר · ואשר היה נעשה ליום אחד · הלא הכושים והלובים · ולא נותר ה' בקריאה וסימ' ולא נותר

גם מיום אשר צוה אתי להיות פחם בארץ יהודה משנת עשרים ועד שנת שלשים ושתים לארתחשסתא המלך שנים שתים עשרה אני ואחי לחם הפחה לא אכלתי׃ והפחות הראשנים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים׃ וגם במלאכת החומה הזאת החזקתי ושדה לא קנינו וכל נערי קבוצים שם על המלאכה׃ והיהודים והסגנים מאה וחמשים איש והבאים אלינו מן הגוים אשר סביבתינו על שלחני׃ ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שש ברורות וצפרים נעשו לי ובין עשרת ימים בכל יין להרבה ועם זה לחם הפחה לא בקשתי כי כבדה העבדה על העם הזה׃ זכרה לי אלהי לטובה כל אשר עשיתי על העם הזה׃

ויהי כאשר נשמע לסנבלט וטוביה ולגשם הערבי וליתר איבינו כי בניתי את החומה ולא נותר בה פרץ גם עד העת ההיא דלתות לא העמדתי בשערים׃ וישלח סנבלט וגשם אלי לאמר לכה ונועדה יחדו בכפירים בבקעת אונו והמה חשבים לעשות לי רעה׃ ואשלחה עליהם מלאכים לאמר מלאכה גדולה אני עשה ולא אוכל לרדת למה תשבת המלאכה כאשר ארפה וירדתי אליכם׃ וישלחו אלי כדבר הזה ארבע פעמים ואשיב אותם כדבר הזה׃ וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית את נערו ואגרת פתוחה בידו׃ כתוב בה בגוים נשמע וגשמו אמר אתה והיהודים חשבים למרוד על כן אתה בונה החומה ואתה הוה להם למלך כדברים האלה׃ וגם נביאים העמדת לקרא עליך בירושלם לאמר מלך ביהודה ועתה ישמע למלך כדברים האלה ועתה לכה ונועצה יחדו׃ ואשלחה אליו לאמר לא נהיה כדברים האלה אשר אתה אומר כי מלבך אתה בודאם׃ כי כלם מיראים אותנו לאמר ירפו ידיהם מן המלאכה ולא תעשה ועתה חזק את ידי׃ ואני באתי בית שמעיה בן דליה בן מהיטבאל והוא עצור ויאמר נועד אל בית האלהים אל תוך ההיכל ונסגרה דלתות ההיכל כי באים להרגך ולילה באים להרגך׃ ואמרה האיש כמוני יברח ומי כמוני אשר יבא אל ההיכל וחי לא אבוא׃ ואכירה והנה לא אלהים שלחו כי הנבואה דבר עלי וטוביה וסנבלט שכרו׃

כל ירק בעץ וכעשב השדה · ולא נותר מהם איש כי אם כלב · ולא נותר מהם אחד · ולא נותר בו ובכל האנשים · ולא נותר בה פרץ ׃ פתוחה ה' בקריאה וסימ' ויעזבו את העיר פתוחה · ואמרת חרב חרב פתוחה · ואגרת פתוחה בידו ׃

רשי

פחם · כמו פחה · שלשון רוגז' רקם שהוא כמו רקה ׃ משנת עשרי' · למלך דריוש כי אז עלה מבבל שנאמר ויהי בחדש כיסלו שנת עשרים וגו' ׃ שנים שתים עשרה · שהם שתים עשרה שנה ׃ אני ואחי · אני וחברי אשר באו עמי ׃ לחם הפחה לא אכלתי · לחם שהוא ראוי למאכל הפחה שהעם נותנין אותו אל הפחה מן המס ׃ הכבידו על העם ׃ הכבידו מס על העם ׃ ויקחו · והיו לוקחים מהם בשביל המס לחם ויין אחר כתיבת ארבעים משקלים של כסף וכך היו רגילים בכל שנה ׃ גם נעריהם · של פחות ׃ החומה · חומת העיר ׃ החזקתי · העסקתי לעסוק בה תדיר ׃ ושדה לא קנינו · ובשדות של היהודים שהיו בונים החומה לא קנינו אני ובני ביתי על עסק רווחין שהיו עוסקין בבניין החומה · אבל הייתי נותן להם ממון כדי לבנות הבנין ׃ על המלאכה · לבנות תדיר ׃ מאה וחמשים איש · היו אוכלים על שלחני ׃ לבד הגרים הבאים אלינו מן הגוים שאף הם היו אוכלים על שלחני ׃ ואשר היה נעשה · ובכל יום ויום היו אוכלים על שלחני שור אחד ושש צאן וצפרים הרבה ׃ ברורות · פתרונו לפי ענינו שש צאן שמנות כענין שנאמר חמש צאן עשויות ׃ נעשו לי · לשון תקון כמו וכן הבקר אשר עשה ׃ ובין עשרת ימים · ובכל יום ויום היו שותים יין הרבה כדי שיעור ספוק של עשרת ימים ׃ ועם זה · ובשביל כל מעשה זה שהייתי מוציא הוצאה כל כך ׃ לחם · של מס הראוי לפחה לא בקשתי ולא שאלתי מן העם שהרי כבדה וחזקה עבודת בניין החומה עליהם ׃ ולא נותר בה · בחומת העיר ׃ דלתות לא העמדתי · שלא נעשו דלתות בשערי העיר ׃ בכפירים · שם מקום הוא ׃ אשר בבקעת אונו · כך שם הבקעה ׃ והמה חושבים · עלי הבנתי מהם שהיו חושבים עלי להרגני שם ׃ מלאכה גדולה אני עושה · מבניני העפר ׃ למה תשבות · למה תהיה המלאכה בטלה ׃ כאשר ארפה · ידי מן הבנין ׃ וירדתי אליכם · לדבר ולהועד עליכם ׃ את נערו · על ידי נערו ׃ ואגרת פתוחה בידו · כתב אגרת שלא לי על ידו ׃ כתוב בה · באותה אגרת ׃ בגוים נשמע · שנודע לכל הגוים שאתה וכל היהודים חושבים למרוד ׃ וגשמו אומר · גשמו הוא גשם הערבי ופתרונו כאדם שאומר לחבירו כך הוא הדבר ופלוני אומר ׃ כדברים האלה · מוסב על כתוב זה ומקרא מסורס הוא והרי הוא כאילו נאמר כתוב בה כדברים האלה בגוים נשמע וגו' ׃ וגם נביאים וגו' · עד ונועצה יחדיו היה כתוב באגרת ׃ נביאים · בעלי לשון · כמו בורא ניב שפתים ׃ לאמר · שאומרים יש מלך ביהודה ׃ ועתה ישמע למלך · אחרי שנקראת מלך ישמע למלך כדברים האלה ׃ כי מלבך · הרי כי במקום אלא ׃ בודאם · קונטרבנט"אלם בלע"ז כמו אשר בדה מלבו ׃ כי כלם · כי כל הגוים ׃ מיראים אותנו · מתיראים ממנו וכך הם אומרים ירפו ידיהם וגו' ׃ ועתה חזק את ידי ׃ לסייעני בבניין החומה · והוא עצור · שמכלא בביתו ׃ ויאמר נועד · אותו שמעיה היה נביא שקר וקבל שחד מן סנבלט וחביריו להפחיד את נחמיה כדי לבטל את המלאכה ׃ כי באים להרגך · שהרי יבאו להרגך סנבלט וחביריו ׃ ולילה יבאו · ועל כן הזהירו ליכנס בהיכל ולסגור הדלתות עליו שעדיין לא נעשו דלתות שערי העיר כמה שנאמר בתחילת הפרשה גם עד העת ההיא דלתות לא העמדתי בשערים ׃ האיש כמוני יברח · בתמיה · אם איש כמוני יברח ליכנס בהיכל ׃ לא אבא · לא אכנס שם מפני פחד המיתה ולא אעבור על המצוה של הקב"ה שלא יבא ויכנס זר בהיכל ׃ ואכירה · הכרתי בדבריו שלא שלחו הקב"ה בדבר זה שאעבור עבירה מפני פחד המיתה ׃ כי הנבואה דבר עלי · שהרי הוא דבר דברים הללו עלי בשם נבואה ׃ שכרו · כל אחד ואחד מהם שכרו ונתנו לו שכר להפחידני ולבטל בניין החומה ׃ למען

אבן עזרא

פחם · המ"ם נוסף ופחה ופחם כאמנה ואמנם או המ"ם סימן הרבים והטעם פחה שלהם והוא הנכון רק הראוי פחתם ׃ לחם הפחה · הראוי לפחה ׃ הכבידו · חסר עול או משא ׃ בלחם ויין אחר · הראוי במאכל אח' היו לוקחי' מהם שקלי' ארבעי' ׃ ושדה לא קנינו · הכנים אחיו עמו הנזכרים למעלה באמרו אני ואחי ׃ ואשר היה נעשה עבר מבנין נפעל והוא חסר וי"ו והטעם ונעשה ופי' יתקון כמו וימהר לעשות אותו ׃ ובין עשרת ימים · למדנו מזה כי יום אחד בין עשרת ימים היתה נעשת סעוד' הזאת והיה מוציא בכל יין להיות הרבה בלא חסרון ׃ ועם כל זה לחם הפחה לא בקשתי כי הבשר והיין הרבה רק הלחם מעט ולא כראוי לפחה בעבור הרעב לא בקשתי מן העם כשרים הראשונים לתת לי ׃ על העם · כמו אל העם ׃ בכפירים · באחד מהם וכן ויקבר בערי גלעד ׃ ואגרת פתוחה בידו · פי' פרושה כענין ויפרשהו חזקיהו לפני י"י ׃ וגשמו אומר · הוא גשם הערבי והוי"ו נוסף כיתר יתרו ׃ ואתה הוה · חפץ שתהיה להם למלך ׃ כדברים האלה · פי' דבר שלא אלי או פי' כדברים האלה שמעתי ׃ אתה בודאם · מכזב כמו בדיך מתים יחרישו בחדש אשר ברא מלבו ובלשון חכמינו ז"ל בדאי ׃ כי כולם · כטעם כולכם וכן כלם תשובו ובאו נא ופי' כלכם מפחדים אותנו כדי שלא תעשה המלאכה ׃ ועתה חזק את ידי · לסנבלט הוא אומר על דרך פיוס ׃ והוא עצור · לפני הבורא לעבדו כעוצר עצמו מהכלא והעצור בתענית כדואג האדומי שהיה נעצר ׃ כמוני · הראשון שבח והשני לשון גנות ׃ כי הנבואה · שם דבר והטעם הנבואה מלבו דבר עלי שמעיה ׃ שכרו · וי"ו סנבלט תח' או ׃ שכרו · שם דבר וטעמו הכו' כיתנו שכרו והראשון קרוב ׃

בלשן ב׳ וסימ׳ אשר באו עם זרובבל. הבאי׳ עם זרובבל ישוע וגו׳ ׃ בענה כולהון כתי׳ ה׳ כמ״ג כתיב א׳ וסימנ׳ בענא בן אחילוד ׃ בענא בן חושי ׃ ועל ידם החזיק צדוק בן בענא ׃
סימן כל הדין ענינא ר״פ בני עד אנשי בית לחם ומן אנשי בית לחם עד בני עילם ר״פ אנשי ׃ זכי ב׳ זקף קמץ וסימ׳ בני זכי שבע מאות וששים ׃ וחבירו ׃ בגוי ב׳ זקף קמץ וסי׳ בני
בגוי אלפים חמשים וששה ׃ בני בגוי אלפים ששים ושבעה ׃ לחזקיה ב׳ וסי׳ בני אטר לחזקיה תגינא ׃ וילכדוה מקצה שלש שנים ׃ וב׳ ליחזקיהו עשר וכבוד ׃ וב׳ יחזקיה

למען שכור הוא למען־אירא ואעשה־כן וחטאתי
והיה להם לשם רע למען יחרפוני ׃
זכרה אלהי לטוביה ולסנבלט
כמעשיו אלה וגם לנועדיה הנביאה וליתר הנביאים
אשר היו מיראים אותי ׃ ותשלם החומה בעשרים
וחמשה לאלול לחמשים ושנים יום ׃
ויהי כאשר שמעו כל־אויבינו
ויראו כל־הגוים אשר סביבתינו ויפלו מאד
בעיניהם וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה
הזאת ׃ גם בימים ההם מרבים חרי יהודה
אגרתיהם הולכות על־טוביה ואשר לטוביה
באות אליהם ׃ כי־רבים ביהודה בעלי שבועה
לו כי־חתן הוא לשכניה בן־ארח ויהוחנן בנו לקח
את־בת־משלם בן ברכיה ׃ גם טובתיו היו
אמרים לפני ודברי היו מוציאים לו אגרות שלח
טוביה ליראני ׃ ויהי
כאשר נבנתה החומה ואעמיד הדלתות ויפקדו
השוערים והמשררים והלוים ׃ ואצוה את־חנני
אחי ואת־חנניה שר הבירה על־ירושלם כי־הוא
כאיש אמת וירא את־האלהים מרבים ׃ ויאמר
להם לא יפתחו שערי ירושלם עד־חם השמש ועד
הם עמדים יגיפו הדלתות ואחזו והעמיד מ
משמרות ישבי ירושלם איש במשמרו ואיש נגד
ביתו ׃ והעיר רחבת ידים וגדלה והעם מעט
בתוכה ואין בתים בנוים ׃ ויתן אלהי אל־לבי
ואקבצה את־החרים ואת־הסגנים ואת־העם
להתיחש ואמצא ספר היחש העולים בראשונה
ואמצא כתוב בו ׃ אלה
בני המדינה העלים משבי הגולה אשר הגלה
נבוכדנצר מלך בבל וישובו לירושלם וליהודה
איש לעירו ׃ הבאים עם־זרבבל ישוע נחמיה עזריה
רעמיה נחמני מרדכי בלשן מספרת בגוי נחום
בענה מספר אנשי עם־ישראל ׃ בני פרעש
אלפים מאה ושבעים ושנים ׃ בני שפטיה
שלש מאות שבעים ושנים ׃ בני ארח שש
מאות חמשים ושנים ׃ בני־פחת מואב לבני
ישוע ויואב אלפים ושמנה מאות שמנה עשר ׃
בני עילם אלף מאתים חמשים וארבעה ׃
בני זתוא שמנה מאות ארבעים וחמשה ׃
בני זכי שבע מאות וששים ׃ בני בנוי שש
מאות ארבעים ושמנה ׃ בני בבי שש מאות
עשרים ושמנה ׃ בני עזגד אלפים שלש מאות
עשרים ושנים ׃ בני אדניקם שש מאות ששים
ושבעה ׃ בני בגוי אלפים ששים ושבעה ׃ בני עדין

דבר יי׳ אשר היה אל הושע ׃ אשר היה אל מיכה ׃ ואינון ג׳ זוגין מן ב״ב בחד לישן ׃ סימן כל קריאה קרית יערים בב״ב קרית ערים וסי׳ וצלע האלף היבוסי הוא קרית ערים ׃
בני קרית ערים כפירה ובארות קדמאה ׃

אבן עזרא

למען שכור ׃ הוא דבר למען והטעם כי הנבואה דבר למען שהיה שכור ׃ למען אירא ואעשה כן ׃ שאבא בהיכל ׃ וחטאתי ׃ לשם ׃ להם לשם רע ׃ עלי שסגרתי הדלתות ׃ יחרפוני ׃ שפחדתי מהם ונחבאתי ׃ וגם לנועדיה הנביאה ׃ הסכמת המפרשים שהוא שמעיה בן דליה וקראו כן בעבור שאמר נועד אל בית האלהים ומלת הנביאה באה על דרך תיבת נועדיה שהיא כטעם נקבה בדבור ואיננה על דרך הענין כטעם אמרה קהלת ולאמר כי נועדיה היתה אשה התנבאה עליו שקר הוא הקרוב וסרו כל הטענות ומלת וגם לנועדיה לרבות על שמעיה וזה הנכון ׃
לחמשים ושנים יום ׃ שאחר שנבנה האגרת ׃ ויפלו מאד בעיניהם ׃ כשפלים ונופלים ממעלתם ואין להם תקומה לפניהם ׃ אגרות שלח ׃ דבק עם ודברי היו מוציאים והטע׳ מה שדברתי להם שאגרו׳ שלח טוביה ליראני היו מוציאים ומודיעים לו שכך ספרתי להם ׃ כאיש אמת ׃ הכ״ף לאמתת הדבר ׃ ועד הם עומדים יגיפו הדלתות ואחזו ׃ הכתוב בלשונו פעם ידבר עם הנמצא כאילו נעלם ממנו כענין ישקני מנשיקות פיהו ׃ והם עומדים ׃ רמז לחנני וחנניה והטעם בעוד שהם עומדים בשערים הזהירם שיגיפו השערים סגרו הדלתות לפניהם ואמר להם אתם אחוזו הדלתות בבריחים ׃ יגיפו ׃ תרגום וסגרת הדלת ותגיפין דשא ׃ והעמד ׃ שם הפועל ׃ החורים ׃ תרגום לבן חיור והוא ענין מראה נכבד וממנו נקראו חורי׳ ׃
אלה בני המדינה ׃ בפסוק העליון אמר להתיחש והטעם להראות היחס ומצא כתו׳ בו אלה בני המדינה העולי׳ ונאמר נקשרה חומת ירושלם רצה נחמיה שיתיחסו לבית אבותם לבלתי התערב עמהם זרים רבים נוספו שאינם במספר הראשון ורבי׳ נגרעו שכבר מתו ולא היו בימי נחמיה ורבי׳ הולידו בני׳ בתוך ל״ו שנים שנתים לכורש וי״ד לאחשורוש וכ׳ לארתחששתא עד עלות נחמיה ולנמצאים אמר להתיחס ׃
ואם ישאל אים למה אמר כתוב בו אלה בני המדינה העולים ואינם במספר הראשון ויש בראשון שאינו בשני כי בראשון בני ארח אמר תשע״ה ובשני בני ארח תרנ״ב והנה נוספו הראשונים קל״ב בני שנאה שלשת אלפים ות״רל ובשני שלשת אלפים ות״תקל ונוספו בשני ויש נזכרים בראשון ובשני אינם נזכרים כי בני יורה קי״ב ובני בני חריף קי״ב ׃ תשובתו כי הכתוב ידבר כנגד הרוב אמרה להרוג שנים בני ירובעל ויותם לא נהרג וכן יוצאי ירך יעקב שבעים ויעקב לא יצא מירכו ע׳ ואולי יורה וחריף שני שמות לאיש אחד כשריה רעליה ובשני עזריה רעמיה והמספר השני מעט נוסף על הראשון רק באמרו אלה השלי׳ להודיע כי בני פלוני לא נגרע אחד מהם ובני פלוני נוספו ובני פלוני נגרעו ומתו מהם וכבר פירשתי כל הענין למעלה ׃ סוס

רשי

למען שכור הוא ׃ אמר לי הדברים הללו ׃ למען אירא ׃ כדי שאתירא מהם להיות עושה כן ליכנס בהיכל ולהיות חוטא ׃ והיה להם לשם רע ׃ למען שיהיה להם לשם רע לחרפני בעבירה זו ׃ וגם לנועדיה הנביאה ׃ היא ושאר נביאי השקר קבלו שכר מסנבלט וחביריו כדי להפחידני בנבואות שקריהם ׃ בעשרים וחמשה ׃ ימים לחדש אלול בשנת כ׳ לדריוש המלך שבשנת כ׳ לדריוש עלה נחמיה מבבל ובאותה שנה בנה חרבות ירושלם ׃ לחמשים ושנים יום ׃ סוף נ״ב יום מיום שהתחילו לבנותו נגמר בנין החומה ׃ ויהי כאשר שמעו כל אויבינו ׃ דבר זה שנשלם בנין החומה ׃ ויראו כל הגוים ׃ ונאמר ראו כל האומות שנגמר בנין חומת העיר ׃ ויפלו מאד בעיניהם ׃ נפלו הם עצמם בעיניה׳ שהיו מואסים בעצמם כי נפל פחד היהודים עליהם ׃ חורי יהודה ׃ שרי יהודה ׃ על טוביה ׃ אל טוביה ישרא׳ רשע היה ׃ ואשר לטוביה ׃ ואגרות אשר לטוביה ׃ כי רבים ביהודה ׃ שהיו שרים רבים ביהודה אשר היו לו לטוביה בעלי ברית ושבועה ׃ כי חתן הוא ׃ אותו טוביה לשכניה ׃ ויהוחנן בנו ׃ של טוביה ׃ בת משלם ׃ אותו משלם שר וגדול היה ׃
גם טובותיו ׃ של טוביה היו מספרים לפני אותן בעלי שבועתו וקרוביו ׃ טובותיו ׃ שבחו ואינם בלע״ז ׃ היו מוציאים לו ׃ להגיד לו לטוביה ׃ אגרות שלח טוביה ׃ אגרות היה שולח תדיר להפחידני שלא לבנות בנין החומה ׃ ויפקדו ׃ עתה נעשו הלוים פקידים על פקידותן להיותן שוערי׳ ומשוררים מן הלוים בבית המקד׳ ׃ על ירושלם ׃ לשמור שערי ירושלם ׃ מרבים ׃ מימים רבים ׃ עד חום השמש ׃ עד חצי היום שהיה היום גדול ׃ ועד הם עומדים ׃ ובעוד שהשערים פתוחים יהיו עומדי׳ שלא יזוזו עד יגופו ויסגרו הדלתו׳ והרוצה לצאת יוצא מן העיר והרוצ׳ ליכנס יבא ויכנס כל כך היו עושים מפני האויבים ׃ ואחזו ׃ ואחזו הדלתות לסוגרם ׃ משמרות יושבי ירושלם ׃ מיושבי ירושלם העמידו משמרו׳ גו״טש בלע״ז ׃ רחבת ידים ׃ רחבת מקום וגדולה ׃ להתיחש ׃ לחקור יחוסן ׃ העולים בראשונה ׃ מאותן היהודים העולים עם עזרא בראשונה ׃ ואמצא כתוב בו ׃ כל אלה הדברים היו כתובים באותה אגרת אלה בני המדינה וגו׳ עד והגורלות הפלנו על קרבן העצים ׃ וליהודה ׃ למדינת יהודה ׃ איש לעירו ׃ כל אחד לעירו ׃ הבאים עם זרובבל ׃ אשר באו משבי הגולה עם זרובבל ׃ ישוע ׃ הוא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול ׃ חשבונות הללו פעמים הם מכוונים עם חשבונו׳ שלמעלה ופעמים יש שאינם מכוונו׳ זה כנגד זה ולא דקדק המקרא בחשבונו׳ כל כך אבל הכלל שוה לכאן ולכאן שכ׳ כל הקהל כאחד וגו׳ ועל זה הכלל סמך כותב הספר ולא דקדק בחשבון הפרטיות כל כך והכל מפורש למעלה ׃ ביום

ואמנו ג׳ חס׳ וסימ׳ כי הוא ראשית אונו · יה׳ רעב אנו · בני לד חדיד ואנו תנינא דסיפרא : הלוים ג׳ ר״פ וסי׳ הלוים בני ישוע · וחבירו · הלוים בימי אלישיב : ציחא ג׳ כתיב א׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ הנתינים · וחברו · וציחא וגשפא נתינים תנינא חס׳ : חגבא ל׳ כתיב א׳ בני לבנא בני חגבא · וחד כתיב ה׳ בני לבנה קדמא : חקופא ב׳ וכתי׳ א׳ וסימ׳ בני חקופא · וחברו בני בקבוק בני חקופא : יעלא ל׳ כתיב א׳ קדמ׳ כתיב ה׳ בני מלא בני דרקון בני גדל : אבותם ה׳ חס׳ בנביאים ובכתובי׳ וסימ׳ ויעש יהודה הרע דרחבעם דמלכים · על אשר

שש מאות חמשים וחמשה: בני אטר לחזקיה
תשעים ושמנה: בני חשם שלש מאות עשרים
ושמנה: בני בצי שלש מאות עשרים וארבעה:
בני חריף מאה שנים עשר: בני גבעון תשעים
וחמשה: אנשי בית לחם ונטפה מאה
שמנים ושמנה: אנשי ענתות מאה עשרים
ושמנה: אנשי בית עזמות ארבעים ושנים:
אנשי קרית יערים כפירה ובארות שבע מאות
ארבעים ושלשה: אנשי הרמה וגבע שש
מאות עשרים ואחד: אנשי מכמס מאה
ועשרים ושנים: אנשי בית אל והעי מאה
עשרים ושלשה: אנשי נבו אחר חמשים
ושנים: בני עילם אחר אלף מאתים חמשים
וארבעה: בני חרם שלש מאות ועשרים:
בני ירחו שלש מאות ארבעים וחמשה: בני
לד חדיד ואנו שבע מאות ועשרים ואחד: בני
סנאה שלשת אלפים תשע מאות ושלשים:
הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע מאות
שבעים ושלשה: בני אמר אלף חמשים ושנים:
בני פשחור אלף מאתים ארבעים ושבעה: בני
חרם אלף שבעה עשר: הלוים בני ישוע
לקדמיאל לבני להודוה שבעים וארבעה:
המשררים בני אסף מאה ארבעים ושמנה:
השערים בני שלם בני אטר בני טלמן בני
עקוב בני חטיטא בני שבי מאה שלשים ושמנה:
הנתינים בני צחא בני חשפא בני טבעות:
בני קירס בני סיעא בני פדון: בני לבנא
בני חגבא בני שלמי: בני חנן בני גדל בני
גחר: בני ראיה בני רצין בני נקודא: בני
גזם בני עזא בני פסח: בני בסי בני מעונים
בני נפושסים: בני בקבוק בני חקופא בני
חרחור: בני בצלית בני מחידא בני חרשא:
בני ברקוס בני סיסרא בני תמח: בני נציח
בני חטיפא: בני עבדי שלמה בני סוטי בני
ספרת בני פרידא: בני יעלא בני דרקון בני
גדל: בני שפטיה בני חטיל בני פכרת הצביים
בני אמון: כל הנתינים ובני עבדי שלמה
שלש מאות תשעים ושנים: ואלה העולים

מתל מלח תל חרשא כרוב אדון ואמר ולא יכלו
להגיד בית אבתם וזרעם אם מישראל הם:
בני דליה בני טוביה בני נקודא שש מאות
ארבעים ושנים: ומן הכהנים בני חביה בני
הקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות ברזלי הגלעדי
אשה ויקרא על שמם: אלה בקשו כתבם
המתיחשים ולא נמצא ויגאלו מן הכהנה:
ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש
הקדשים עד עמד הכהן לאורים ותמים: כל
הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות
וששים: מלבד עבדיהם ואמהתיהם אלה
שבעת אלפים שלש מאות שלשים ושבעה ולהם
משררים ומשררות מאתים וארבעים וחמשה:
גמלים ארבע מאות שלשים וחמשה חמרים ששת
אלפים שבע מאות ועשרים: ומקצת
ראשי האבות נתנו למלאכה התרשתא נתן
לאוצר זהב דרכמנים אלף מזרקות חמשים
כתנות כהנים שלשים וחמש מאות:
ומראשי האבות נתנו
לאוצר המלאכה זהב דרכמנים שתי רבות וכסף
מנים אלפים ומאתים: ואשר נתנו שארית
העם זהב דרכמנים שתי רבוא וכסף מנים אלפים
וכתנת כהנים ששים ושבעה: וישבו הכהנים
והלוים והשוערים והמשררים ומן העם
והנתינים וכל ישראל בעריהם ויגע החדש
השביעי ובני ישראל בעריהם: ויאספו כל
העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער
המים ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת
משה אשר צוה יהוה את ישראל: ויביא עזרא
הכהן את התורה לפני הקהל מאיש ועד אשה
וכל מבין לשמע ביום אחד לחדש השביעי:
ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים
מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים
והמבינים ואזני כל העם אל ספר התורה:
ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו
לדבר ויעמד אצלו מתתיה ושמע ועניה ואוריה
וחלקיה ומעשיה על ימינו ומשמאלו פדיה
ומישאל ומלכיה וחשם וחשבדנה זכריה משלם:

עזבו את יי׳ דמלכים דשלמה · ויהיו הגוים האלה דמלכים · ויעשו כן בני הגולה · ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל בתרא · וכל אוריתא דכו׳ חס׳ בב״ב וסימ׳ אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם · ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי כי מטה אחד : ולהם ח׳ וסי׳ ואתה קח לך מכל מאכל · וישימו לו לבדו · וטפכם אשר אמרתם · כי הם ומקניהם יעלו · ויהי אחרי בא אמציהו · כי הטהרו הכהנים והלוים · מלבד עבדיהם ואמהותיהם דסיפר׳ · וחבירו · השוערים והשוערים י׳ מ״ל בקריאה וסי׳ ויהי כאשר נבנת החומה · וישבו הכהנים והלוים דס״פ תנינא וקדמא · ושאר העם הכהנים והלוים והשוערים · כי אל הלשכות יביאו · והשוערי׳ עקוב טלמון ואחיה׳ · שומרי׳ שוערי׳ משמר באספי · ויעש לו לשכה גדולה · ויעמד השוערים על שערי בית יי׳ · ומהלוים סופרים ושוטרים : אל ספר ג׳ בקריאה וסי׳ בתכלך את הדברים · ויכתוב ירמיהו · ויקרא בו לפני הרחוב :

רשי

ביום אחד לחדש השביעי. הוא יום של ראש השנה: מן האור. של תחלת היום: אל ספר התורה. היו כל העם מטים אזניהם: אשר עשו לדבר. אותו מגדל עץ עשו לשם כך לקרות בו עליו ספר התורה:

כי

אבן עזרא

ביום אחד לחדש השביעי. דבק עם ראש הפסוק והטעם ויביא עזרא את התורה ביום פלוני: ויקרא בו. רמז לספר התורה: מגדל עץ. כדמות מגדל כאשר אנחנו עשים פה בבתי כנסיות:

ויפתח

אמן אמן ב׳ דסמיכ׳ וסימ׳ ואמרה האשה אמן אמן · ויברך עזרא את יי׳ האלהים הגדול : שכל ה׳ פתחין וסימ׳ בלשון תרגום אתתא אתיעטת ואתיהיבת לגברא ספרא · ובאורים והאשה טובת שכל ויפת תואר · יועץ בשכל · נתן השכל במרומים רבים · איש שכל מבני מחלי : ושום שכל ויבינו במקרא : ועונות ו׳ מל׳ בליש׳ בקרי׳ וסי׳ אם עונות תשמר הי״מי · כמה לי עונות וחטאות · ותורישני עונות נעורי · כי חמה עונות חרב למען תדעון · כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלם · ויתודו על חטאתיהם · ועונות אבתיהם ·

ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם: ויברך עזרא את יהוה האלהים הגדול ויענו כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקדו וישתחוו ליהוה אפים ארצה: וישוע ובני ושרביה ימין עקוב שבתי הודיה מעשיה קליטא עזריה יוזבד חנן פלאיה והלוים מבינים את העם לתורה והעם על עמדם: ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא: ויאמר נחמיה הוא התרשתא ועזרא הכהן הספר והלוים המבינים את העם לכל העם היום קדש הוא ליהוה אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה: ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות יהוה היא מעזכם: והלוים מחשים לכל העם לאמר הסו כי היום קדש ואל תעצבו: וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם: וביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלוים אל עזרא הספר ולהשכיל אל דברי התורה: וימצאו כתוב בתורה אשר צוה יהוה ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות בחג בחדש השביעי: ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת ככתוב: ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרתיהם ובחצרות בית האלהים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים: ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד: ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום מן היום הראשון עד היום האחרון ויעשו חג שבעת ימים וביום השמיני עצרת כמשפט:

ט וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו בני ישראל בצום ובשקים ואדמה עליהם: ויבדלו זרע ישראל מכל בני נכר ויעמדו ויתודו על חטאתיהם ועונות אבתיהם: ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת יהוה אלהיהם רבעית היום ורבעית מתודים ומשתחוים ליהוה אלהיהם: ויקם על מעלה הלוים ישוע ובני קדמיאל שבניה בני שרביה בני כנני ויזעקו בקול גדול אל יהוה אלהיהם: ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו את יהוה אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבדך ומרומם על כל ברכה ותהלה: אתה הוא יהוה לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יהוה האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את דבריך כי צדיק אתה:

ושארא עונת כתיב : לבדך ג׳ זקפין בקריאה וסי׳ מדוע אתה יושב לבדך וכל העם · ויארד אחימלך לקראת דוד · אתה הוא יי׳ לבדך אתה עשית את השמים · אנ״ך : ומצאת ג׳ וסימנ׳ ובקשתם משם את · בלכתך היום מעמדי · ומצאת את לבבו נאמן לפניך :

אבן עזרא

וכפתחו עמדו · העמידה בדיבור ופירושו שתקו והחרישו וכן עמדו לא ענו עוד ויתכן שעמדו על רגליהם לכבוד התורה והעד ויקומו על עמדם וכן אמרו חכמינו ז״ל מימות משה ועד רבן גמליאל היו למדין מעומד : במועל ידיהם · משרש על״ל וכמוהו ועוללתי בעפר קרני והוא כטעם מעלה מן עלה ויעל ואם שניהם שרשים בענין אחד כמו סובב ומסבה ופי׳ במועל בנשיאות ידיהם כטעם שאו ידיכם קדש וברכו את יי׳ : מבינים את העם לתורה · הבינום להקשיב התורה : מפורש · פי׳ דבר מפורש : ושום שכל · שמו שכלם להבין במקרא זאת הסומה בעיון אלב כטעם ואתנה את לבי לדעת חכמה : לכל העם · דבק עם ויאמר שהוא ראש הפסוק : כי חדות יי׳ היא מעזכם · השמחה היא תעוז אתכם אם תקיימוה כי כן כתוב ושמחת בחגך : מחשים לכל העם · פעל יוצא : הסו · מלעיל בגלגל הפסק וכן ערו ערו עד היסוד בה : ואשר ישמיעו · ועלי עץ שמן ועלי עץ הדס ועלי תמרים והוו״ין אינם מוסיפים על הענין רק טעמו או עלי עץ שמן או עלי הדס וכן ומקלל אביו ואמו · וההדס והעבות ידענו מן הקבלה שהם עץ אחד וכן אמר המתרגם עבות הדקין על דרך קבלה רק ים בו מינין המנמאים בשלשה עלים הוא הנקרא מן מעשה עבות ואני מצאתי בשפה עלים והוא הנאה מכולם להקרא עבות וים או בי ימצא בשבע׳ עלים ורבותינו קראוהו הדס שוטה : ישוע · נקרא בשלשה שמות : יום ביום · פי׳ ביום הראוי והטעם מעניין היום : ויקם על מעלה · שם דבר סמוך והטעם מנהגם להתפלל שם : קומו ברכו · הורו לישראל לברך השם שהוא מן העולם ועד העולם לנכח נכחים הוא אלהיכם אין עוד והטע׳ ברכוהו אתם ואמרו לפניו יברכו שם כבודך בני אדם ותהיה מרומם על כל ברכה והטעם שירום אחר שיברכוך : השמים · הוא הרקיע ושמי השמים הגלגלים העליונים : כי

רשי

כי מעל כל העם היה · ועל כן ראוהו כלם : וכפתחו עמדו כל העם · וכאשר פתחו לקרות שתקו כל העם · עמדו לשון שתיקה שתקו כמו עמדו ולא ענו עוד : במעל ידיהם · בנשיאות ידיהם שנשאו כפיהם למעלה להודות להקב״ה כענין שנאמר ויפרוש כפיו השמים : מבינים את העם · שהיו מתרגמין לעם דברי תורה : על עמדם · שהיו עומדין על רגליהם : ושום שכל · ושימת חכמה ושום לשון פעול : היום קדוש · כי יום ראש השנה הוא : כי בוכים כל העם · מפני שלא קיימו התורה כראוי : לאין נכון לו · לעני שאין מזומן לו מאכלו : מחשים · היו מזהירין לכל העם לחשות שלא יבכו עוד : הסו · לשון שתיקה · כמו ויהס כלב : וביום השני · של ראש השנה · ואשר ישמיעו · וכוו אשר ישמיעו קול : לחוג את חג הסוכות · וכן נוהג המקרא לדבר כענין הזה כמו אמור לנער ויעבור לפנינו : ועלי הדס · מפורש במסכת סוכה זהו הדס שוטה שאינו ראוי ללולב כי אם לעשות סוכה : ועלי תמרים · ללולב : ועלי עץ עבות · זהו הדס הראוי ללולב כמפורש במסכת סוכה : יום ביום · בכל יום ויום : ואדמה עליהם · העלו עפר על ראשם : מכל בני נכר · ומנשיהם הנכריות כמו שאמר למעלה : על מעלה הלוים · מעלות היו שם שהלוים עומדים שם עליהם בשעה שיאמרו שירה : מן העולם ועד העולם · מתחלת העולם ועד תכליתו יהא ברוך : ויברכו שם כבודך · עכשיו דברו הלוים כלפי שכינה בתפילה ויברכו שם כבודך כי הוא גדול ומרומם על כל ברכה ותהלה כי כל הברכות והתהלות שלו הם · ד״א ומרומם על כל ברכה ותהלה שאין בריה יכולה לברכו ולהללו כפי גדלו ורוממותו שהוא מרומם ונשא יותר ממה שאין הפה יכולה לדבר : ושמת · טעמו למעלה בשי״ן לפי שמשמעותו בלשון עבר : וכרות עמו · לשון פעול : כי

הס׳ וסימ׳ הגדול ונכול דיהושע · והים בקעת לפניהם ר״פ · והים לרחצה הכוהנים בו · והים עלירם מלמעלה · כל הנחלים הולכים אל הים והים : ודבר ׳א בקריאה וסימ׳ ועתה קום צא ודבר על לב עבדיך · ומלאך ײ דבר אל אליה · ויהי המה הולכים והנה רכב איש · ואם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר · וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך · ועתה יען עשותכם · מן שלש עשרה שנה ליאשיהו בן אמון · אין קורא בצדק · הוקם את דברי יהונדב בן רכב ודבר אלהים כה אמר דריש פסוק · ועל הר סיני ירדת :

ותרא את עני אבתינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף׃ ותתן אתת ומפתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה׃ והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רדפיהם השלכת במצולת כמו אבן במים עזים׃ ובעמוד ענן הנחיתם יומם ובעמוד אש לילה להאיר להם את הדרך אשר ילכו בה׃ ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים׃ ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך׃ ולחם משמים נתתה להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם ותאמר להם לבוא לרשת את הארץ אשר נשאת את ידך לתת להם׃ והם ואבתינו הזידו ויקשו את ערפם ולא שמעו אל מצותיך׃ וימאנו לשמע ולא זכרו נפלאתיך אשר עשית עמהם ויקשו את ערפם ויתנו ראש לשוב לעבדתם במרים ואתה אלוה סליחות חנון ורחום ארך אפים ורב וחסד ולא עזבתם׃ אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדלות׃ ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה׃ ורוחך הטובה נתת להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם ומים נתתה להם לצמאם׃ וארבעים שנה כלכלתם במדבר לא חסרו שלמתיהם לא בלו ורגליהם לא בצקו׃ ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה ויירשו את ארץ סיחון ואת ארץ מלך חשבון ואת ארץ עוג מלך הבשן׃ ובניהם הרבית ככבבי השמים ותביאם אל הארץ אשר אמרת לאבתיהם לבוא לרשת׃ ויבאו הבנים ויירשו את הארץ ותכנע לפניהם את ישבי הארץ הכנענים ותתנם בידם

ואת מלכיהם ואת עממי הארץ לעשות בהם כרצונם׃ וילכדו ערים בצרות ואדמה שמנה ויירשו בתים מלאים כל טוב ברות חצובים כרמים וזיתים ועץ מאכל לרב ויאכלו וישבעו וישמינו ויתעדנו בטובך הגדול׃ וימרו וימרדו בך וישלכו את תורתך אחרי גום ואת נביאיך הרגו אשר העידו בם להשיבם אליך ויעשו נאצות גדולת׃ ותתנם ביד צריהם ויצרו להם ובעת צרתם יצעקו אליך ואתה משמים תשמע וכרחמיך הרבים תתן להם מושיעים ויושיעום מיד צריהם׃ וכנוח להם ישובו לעשות רע לפניך ותעזבם ביד איביהם וירדו בהם וישובו ויזעקוך ואתה משמים תשמע ותצילם כרחמיך רבות עתים׃ ותעד בהם להשיבם אל תורתך והמה הזידו ולא שמעו למצותיך ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה אדם וחיה בהם ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא שמעו׃ ותמשך עליהם שנים רבות ותעד בם ברוחך ביד נביאיך ולא האזינו ותתנם ביד עמי הארצת׃ וברחמיך הרבים לא עשיתם כלה ולא עזבתם כי אל חנון ורחום אתה׃ ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו למלכינו לשרינו ולכהנינו ולנביאינו ולאבתינו ולכל עמך מימי מלכי אשור עד היום הזה׃ ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו׃ ואת מלכינו שרינו כהנינו ואבתינו לא עשו תורתך ולא הקשיבו אל מצותיך ולעדותיך אשר העידת בהם׃ והם במלכותם ובטובך הרב אשר נתת להם ובארץ הרחבה והשמנה אשר נתת לפניהם לא עבדוך ולא שבו ממעלליהם הרעים׃ הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתתה לאבתינו לאכל את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה׃

בלו׳ וסימ׳ לא כלו לא כלו עזרא · שלמותיהם לא כלו · בלו מרב הדרך מאד · כי החרשתי בלו עצמי : בצורות כ׳ כתיב בן מל׳ וקדמא וסימ׳ אנה אנחנו עלים אחינו · וילכדו ערים בצורת דס׳פרא : טוב בטוב מטוב יט׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך · וקחו את אביכם ואת בתיכם ובאו אלי · ועיניכם אל תחוס על כליכם · ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים · ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ובורות · תחת אשר לא עבדת את ײ אלהיך · וילך חזאל לקראתו · אם תאבו ושמעתם טוב הארץ · חסדי ײ אזכיר תהלות · הנה עבדי ירנו מטוב ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ײ · ואפרים עגלה מלומדה · ועתה בנותיב׳ אל תתנו · וילכדו ערים בצורות · בטוב צדיקים תעלוז קריה · לולא האמנתי לראות בטוב · אשרי תבחר · טוב טעם ודעת · יברכך ײ מציון : האזינו ג׳ בקריאה וסימ׳ ומעולם לא שמעו · וישלח בהם נביאים והמשך עליהם :

רש״י

כי הזידו · כי הרשיעו עליהם כמו כי בדבר אשר זדו עליהם : פס · רצון בלע״ז : יומם · בכל יום ויום : ודבר · כמו ולדבר כמו שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך : לרעבם · מן רעב יאמר לרעבם כמו מן צמא לצמאם : אשר נשאת את ידך · בשבועה כמו אשר נשאתי את ידי לתת אותה : במרים · בשביל מרי שלהם : בהדרך · כמו בדרך : לפאה · כמו להיות לצד זוית אחת מוחלקים בלי להתערב עם גויי הארצות : ותכנע · והכנעת : ואתה מן השמים תשמע · היות שומע : ותמשוך עליהם · משכת עליהם רחמים שלא להשחיתם : על כל הבא · על כל מעשה יסוריך הרעים אשר באו עלינו הנה אנחנו עוברים עליהם שאנחנו מעליסים לכל האומות : ותבואתה

אבן עזרא

כי הזידו · עמו זדון במשלם עליהם : ודבר עמהם · מקור : ואת שבת קדשך · הזכיר השבת לבד מעשרת הדברים כי היא נכבדת במנוחה ותוספת שכל : לרעבם · הלמ״ד כטע׳ בעבור : ויתנו ראש · בדבור ופי׳ אמרו לתת להם ראש כענין נתנה ראש : את עמוד הענן · מלת את דבק עם הפעל הוא העמוד שלא סר מעליה׳ ולעולם יבא עם הפועל זולתי זה ומעט אחרים עמו כמו ואת מלכנו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך ובא האחרי ואת הדוב ונשא שם יבהדרך · בא אל ככון בהא הדעת : ורוחך הטובה נתת להשכילם · זהו ויאצל מן הרוח על׳ שבעים איש הזקנים : לא חסרו · חסר דבר : ותחלקם לפאה · דבק עם העמים והטעם פזרתם לפאות וברחו מפני ישראל : וישמינו · פועל יוצא והטעם והשמינו לבם : ויזעקוך · ויזעקו אליך : ותמשך עליהם · השנים הם המשוכות והטעם הארכת להם אולי ישובו : ביד נביאיך · כאילו רוחך בידם וברשותם :

אל

עמי הארצות ח׳ דסמיכי בקריאה בל״ש וסי׳ והעשו לכם כהנים· הלא הדעו· ויבינו המזבח· ובכלות אלה נגשו· והתערבו זרע הקדש· ארץ נדה היא· ותתנם ביד עמי· וכל הנבדל: ולעשות ט״ו וסי׳ נכסר לעיל בס׳ פ׳ טימן ח׳: למכור ג׳ כל בליש׳ בקריאה וסי׳ בקונה כמוכר כמלוה כלוה· וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח· ונמכרים בשבת: מזומנים ב׳ וחס וסי׳ לעתים מזמנים· יעמדו נא: ולהביא את בכורי חד מן ׳פסוקי׳ אית בהון כל כל ומלה במצעות וסי׳ ויאמר אם שמוע השמעו לקול· מי יתן

ותבואתה מרבה למלכים אשר נתתה עלינו בחטאותינו ועל גויתינו משלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדלה אנחנו: ובכל זאת אנחנו כרתים אמנה וכתבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו: ועל החתומים נחמיה התרשתא בן חכליה וצדקיה: שריה עזריה ירמיה: פשחור אמריה מלכיה: חטוש שבניה מלוך: חרם מרמות עבדיה: דניאל גנתון ברוך: משלם אביה מימן: מעזיה בלגי שמעיה אלה הכהנים: והלוים וישוע בן אזניה בנוי מבני חנדד קדמיאל: ואחיהם שבניה הודיה קליטא פלאיה חנן: מיכא רחוב חשביה: זכור שרביה שבניה: הודיה בני בנינו: ראשי העם פרעש פחת מואב עילם זתוא בני: בני עזגד בבי: אדניה בגוי עדין: אטר חזקיה עזור: הודיה חשם בצי: חריף ענתות נובי: מגפיעש משלם חזיר: משיזבאל צדוק ידוע: פלטיה חנן עניה: הושע חנניה חשוב: הלוחש פלחא שובק: רחום חשבנה מעשיה: ואחיה חנן ענן: מלוך חרם בענה: ושאר העם הכהנים הלוים השוערים המשררים הנתינים וכל הנבדל מעמי הארצות אל תורת האלהים נשיהם בניהם ובנתיהם כל יודע מבין: מחזיקים על אחיהם אדיריהם ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים אשר נתנה ביד משה עבד האלהים ולשמור ולעשות את כל מצות יהוה אדנינו ומשפטיו וחקיו: ואשר לא נתן בנתינו לעמי הארץ ואת בנתיהם לא נקח לבנינו: ועמי הארץ המביאים את המקחות וכל שבר ביום השבת למכור לא נקח מהם בשבת וביום קדש ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד: והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלשית השקל בשנה לעבדת בית אלהינו: ללחם המערכת ומנחת התמיד ולעולת התמיד השבתות החדשים למועדים ולקדשים ולחטאות לכפר על ישראל וכל מלאכת בית אלהינו: והגורלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבתינו לעתים מזמנים שנה בשנה לבער על מזבח יהוה אלהינו ככתוב בתורה: ולהביא את בכורי אדמתנו ובכורי כל פרי כל עץ שנה בשנה לבית יהוה: ואת בכרות בנינו ובהמתנו ככתוב בתורה ואת בכורי בקרינו וצאנינו להביא לבית אלהינו לכהנים המשרתים בבית אלהינו: ואת ראשית עריסתינו ותרומתינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהנים אל לשכות בית אלהינו ומעשר אדמתנו ללוים והם הלוים המעשרים בכל ערי עבדתנו: והיה הכהן בן אהרן עם הלוים בעשר הלוים והלוים יעלו את מעשר המעשר לבית אלהינו אל הלשכות לבית האוצר: כי אל הלשכות יביאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת הדגן התירוש והיצהר ושם כלי המקדש והכהנים המשרתים והשוערים והמשררים ולא נעזב את בית אלהינו:

יא וישבו שרי העם בירושלם ושאר העם הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלם עיר הקדש ותשע הידות בערים: ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם:

והה לכבם זה· ויתיצבו פנות כל העם· רעב כי יהיה בארץ דמלכים· כהר כרום ישראל אשתלנו ׳אל ישיא אתכם חזקיהו דד״ה· הנה טפחות· וישתחוו לו כל בלכי׳· ראיתי כל נקמתם· ולהביא את בכורי: בכ״להון ס׳פרי בס״רה אשכחנא דנכבר י׳ פסוקי׳ איה בהו כל כל ומלה במצע ואחרים כ׳סרי י״א וכד נחתית לבכנא חזנא דאינון יתיר ויתיר מן ט״ו· ונ״ל דכוונת בעל המסרה באמרו י׳ פסוקי׳ אית בהון כל כל ומלה באמצע היינו דלא איכא בכל הפסוק שום וכל ולא בכל אלא כל כל ומלה באמצע ודוק דאינון׳ פסו׳ לחוד דאית בהו כל כל באמצע ושארא טעות דא״ת בה״ו כ״ל וכ״ל ובכ״ל בכ״ל:

אבן עזרא

אל ימעט לפניך· דבק עם את הקרוב ולא עם התלאה כי אם את העבם דבר וכן את פני האכפים ותכפנו: עבדים עליה· בעבודה: מרבה למלכים· הארץ היא הפועלת: ובכל זאת· רצה לומר בכל זאת הצרה אנו כורתים לעשות אמנה וקיום ללכת בתורת האלהים אשר כתובה ביד משה ושלא נתן מבנותינו לעמי הארץ: המקחות· שם דבר מן לקח כטעם ממכר· ושבר בחטים ושעורים: שלישית השקל· נוסף על מחצית השקל לצורך הענינים הנזכרים: על קרבן העצים· שנים חלקים הכהנים הלוים והעם לכרות להביא העצים לעתים מזומנים והענין מפורש בדברי חכמים: לבית אבותינו· פירו׳ שתבנוהו: ולהביא את בכורי אדמתינו· כעומר ושתי הלחם: כל פרי עץ· הם הנזכרים בפסוק כגפן ותאנה ורמון ושאר העצים והם שבעה מינים וכן אמרו חכמים ז״ל אין מביאין בכורים אלא משבעת המינין בלבד כענין ולקחת מראשית כל פרי האדמה: ואת בכורות בנינו ובהמתנו· רצה לומר בהמתנו בהמה טמאה כי אחרי כן בכורות בקרינו וצאננו: ופרי כל עץ תירוש· כן הוא פרי תירוש ויצהר: המעשרים· לוקחי המעשר: בעשר· הראוי: בהעשר· מבנין הפעיל וכמוהו לצבות בטן לנחותם הדרך והטע׳ בקחת המעשר והוא מעשר מן המעשר: בן

רשי

ותבואתה· של ארץ ישראל מרבה משדני מאכלים למלכי האומות: אשר נתת עלינו· שהם מושלים בנו: ובכל זאת· ובכל הרעה הזאת הבאה עלינו אנחנו כורתים אמנה להקב״ה להאמין ולבטוח בו: וכותבים· ואנחנו כותבים בספר לקבל מלכותו עלינו למען תהיה לנו לעדות: ועל החתום· שרוב גדולים וחשובים שבנו חתומים על ספר קבלת המצות להיות לנו לעדות: ועל החתומים· עתה מונה והולך החתומים בספר לעדות קבול המצות: נחמיה התרשתא· שם אחר הוא וזהו שפרשתי דהתרשתא הוא נחמיה ולמה נקרא שמו התרשתא שהתירו לו חכמים לשתות יין של גוים לפי שהיה משקה למלך: וכל הנבדל· הם הגרים שנבדלו מתורת העמים להיות דבקים ומחוברים אל תורתו של הקב״ה ולשמור מצותיו: על אחיהם· עם אחיהם: אדיריהם· גדולים שבהם: המקחות· הסחורות: שבר· תבואה כמו בשבר אשר הם מוכרים: וביום קדש· של יום טוב: ונטוש את השנה השביעית· כענין שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה: ומשא כל יד· השמטת מלוה בשביעית: וכל מלאכת בית אלהינו· לעשות מן כסף: הפלנו· כמה יביא כל אחד: קרבן העצים· תקרובת של עצי המערכה למזבח: לבית אבותינו· שהוא בית קדושת אבותינו: ובכורי כל פרי עץ· בכורי של כל פרי האילן הם מדברי חכמים: נביא לכהנים אל לשכות· כי הם היו רגילים המעשרים בכל ערי עבודתינו· שנוטלים מעשרותיהם בכל ערי ישראל: בעשר· לשון כעשות: את מעשר המעשר· שהיו הלוים מעשרים מעשר מן המעשר ומביאים אותו לכהנים שלא היו עוזבים את בית המקדש: אחד מן העשרה· שבישראל למען ישבו בירושלם לשמור העיר: תשע הידות· תשעה חלקים שבישרא׳ התנדבים אשר נדבה רוחם אותם להיות יושבים בירושלם לשמור העיר מן האויבים: ואלה

וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַמְּדִינָה אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּירוּשָׁלִָם
וּבְעָרֵי יְהוּדָה יָשְׁבוּ אִישׁ בַּאֲחֻזָּתוֹ בְּעָרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהַנְּתִינִים וּבְנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה׃
וּבִירוּשָׁלִַם יָשְׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה וּמִבְּנֵי בִנְיָמִן מִבְּנֵי
יְהוּדָה עֲתָיָה בֶן עֻזִּיָּה בֶּן זְכַרְיָה בֶן אֲמַרְיָה בֶן
שְׁפַטְיָה בֶן מַהֲלַלְאֵל מִבְּנֵי פָרֶץ׃ וּמַעֲשֵׂיָה בֶן
בָּרוּךְ בֶּן כָּל חֹזֶה בֶּן חֲזָיָה בֶן עֲדָיָה בֶן יוֹיָרִיב בֶּן
זְכַרְיָה בֶּן הַשִּׁלֹנִי׃ כָּל בְּנֵי פֶרֶץ הַיֹּשְׁבִים
בִּירוּשָׁלִָם אַרְבַּע מֵאוֹת שִׁשִּׁים וּשְׁמֹנָה אַנְשֵׁי חָיִל׃
וְאֵלֶּה בְּנֵי בִנְיָמִן סַלֻּא בֶּן מְשֻׁלָּם
בֶּן יוֹעֵד בֶּן פְּדָיָה בֶן קוֹלָיָה בֶן מַעֲשֵׂיָה בֶּן
אִיתִיאֵל בֶּן יְשַׁעְיָה׃ וְאַחֲרָיו גַּבַּי סַלָּי תְּשַׁע מֵאוֹת
עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה׃ וְיוֹאֵל בֶּן זִכְרִי פָּקִיד עֲלֵיהֶם
וִיהוּדָה בֶן הַסְּנוּאָה עַל הָעִיר מִשְׁנֶה׃
מִן הַכֹּהֲנִים יְדַעְיָה בֶן יוֹיָרִיב
יָכִין׃ שְׂרָיָה בֶן חִלְקִיָּה בֶּן מְשֻׁלָּם בֶּן צָדוֹק בֶּן
מְרָיוֹת בֶּן אֲחִיטוּב נְגִד בֵּית הָאֱלֹהִים׃ וַאֲחֵיהֶם
עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לַבַּיִת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם
וַעֲדָיָה בֶּן יְרֹחָם בֶּן פְּלַלְיָה בֶּן אַמְצִי בֶן זְכַרְיָה בֶּן
פַּשְׁחוּר בֶּן מַלְכִּיָּה׃ וְאֶחָיו רָאשִׁים לְאָבוֹת מָאתַיִם
אַרְבָּעִים וּשְׁנָיִם וַעֲמַשְׁסַי בֶּן עֲזַרְאֵל בֶּן אַחְזַי בֶּן
מְשִׁלֵּמוֹת בֶּן אִמֵּר׃ וַאֲחֵיהֶם גִּבֹּרֵי חַיִל מֵאָה
עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה וּפָקִיד עֲלֵיהֶם זַבְדִּיאֵל בֶּן
הַגְּדוֹלִים׃ וּמִן הַלְוִיִּם שְׁמַעְיָה
בֶן חַשּׁוּב בֶּן עַזְרִיקָם בֶּן חֲשַׁבְיָה בֶּן בּוּנִּי׃ וְשַׁבְּתַי
וְיוֹזָבָד עַל הַמְּלָאכָה הַחִיצֹנָה לְבֵית הָאֱלֹהִים
מֵרָאשֵׁי הַלְוִיִּם׃ וּמַתַּנְיָה בֶן מִיכָא בֶּן זַבְדִּי בֶן
אָסָף רֹאשׁ הַתְּחִלָּה יְהוֹדֶה לַתְּפִלָּה וּבַקְבֻּקְיָה מִשְׁנֶה
מֵאֶחָיו וְעַבְדָּא בֶּן שַׁמּוּעַ בֶּן גָּלָל בֶּן ידיתון׃ כָּל
הַלְוִיִּם בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ מָאתַיִם שְׁמֹנִים וְאַרְבָּעָה׃
וְהַשּׁוֹעֲרִים עַקּוּב טַלְמוֹן וַאֲחֵיהֶם

הַשֹּׁמְרִים בַּשְּׁעָרִים מֵאָה שִׁבְעִים וּשְׁנָיִם׃ וּשְׁאָר
יִשְׂרָאֵל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה אִישׁ
בְּנַחֲלָתוֹ׃ וְהַנְּתִינִים יֹשְׁבִים בָּעֹפֶל וְצִיחָא וְגִשְׁפָּא
עַל הַנְּתִינִים׃ וּפְקִיד הַלְוִיִּם בִּירוּשָׁלִַם עֻזִּי בֶן
בָּנִי בֶּן חֲשַׁבְיָה בֶּן מַתַּנְיָה בֶּן מִיכָא מִבְּנֵי אָסָף
הַמְשֹׁרְרִים לְנֶגֶד מְלֶאכֶת בֵּית הָאֱלֹהִים׃ כִּי מִצְוַת
הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם וַאֲמָנָה עַל הַמְשֹׁרְרִים דְּבַר יוֹם
בְּיוֹמוֹ׃ וּפְתַחְיָה בֶּן מְשֵׁיזַבְאֵל מִבְּנֵי זֶרַח בֶּן
יְהוּדָה לְיַד הַמֶּלֶךְ לְכָל דָּבָר לָעָם׃ וְאֶל הַחֲצֵרִים
בִּשְׂדֹתָם מִבְּנֵי יְהוּדָה יָשְׁבוּ בְּקִרְיַת הָאַרְבַּע וּבְנֹתֶיהָ
וּבְדִיבֹן וּבְנֹתֶיהָ וּבִיקַּבְצְאֵל וַחֲצֵרֶיהָ׃ וּבְיֵשׁוּעַ
וּבְמֹלָדָה וּבְבֵית פָּלֶט׃ וּבַחֲצַר שׁוּעָל וּבִבְאֵר שֶׁבַע
וּבְנֹתֶיהָ׃ וּבְצִקְלַג וּבִמְכֹנָה וּבִבְנֹתֶיהָ׃ וּבְעֵין
רִמּוֹן וּבְצָרְעָה וּבְיַרְמוּת׃ זָנֹחַ עֲדֻלָּם וְחַצְרֵיהֶם
לָכִישׁ וּשְׂדֹתֶיהָ עֲזֵקָה וּבְנֹתֶיהָ וַיַּחֲנוּ מִבְּאֵר שֶׁבַע
עַד גֵּיא הִנֹּם׃ וּבְנֵי בִנְיָמִן מִגָּבַע מִכְמָשׂ וְעַיָּא
וּבֵית אֵל וּבְנֹתֶיהָ׃ עֲנָתוֹת נֹב עֲנָנְיָה׃ חָצוֹר רָמָה
גִּתָּיִם׃ חָדִיד צְבֹעִים נְבַלָּט׃ לֹד וְאוֹנוֹ גֵּי
הַחֲרָשִׁים׃ וּמִן הַלְוִיִּם מַחְלְקוֹת יְהוּדָה לְבִנְיָמִין׃

יב וְאֵלֶּה הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֲשֶׁר עָלוּ
עִם זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל וְיֵשׁוּעַ שְׂרָיָה יִרְמְיָה
עֶזְרָא׃ אֲמַרְיָה מַלּוּךְ חַטּוּשׁ׃ שְׁכַנְיָה רְחֻם
מְרֵמֹת׃ עִדּוֹא גִנְּתוֹי אֲבִיָּה׃ מִיָּמִין מַעַדְיָה
בִּלְגָּה׃ שְׁמַעְיָה וְיוֹיָרִיב יְדַעְיָה׃ סַלּוּ עָמוֹק
חִלְקִיָּה יְדַעְיָה אֵלֶּה רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וַאֲחֵיהֶם בִּימֵי
יֵשׁוּעַ׃ וְהַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ בִּנּוּי
קַדְמִיאֵל שֵׁרֵבְיָה יְהוּדָה מַתַּנְיָה עַל הֻיְּדוֹת הוּא
וְאֶחָיו׃ וּבַקְבֻּקְיָה וְעֻנּוֹ אֲחֵיהֶם לְנֶגְדָּם לְמִשְׁמָרוֹת׃
וְיֵשׁוּעַ הוֹלִיד אֶת יוֹיָקִים וְיוֹיָקִים הוֹלִיד אֶת
אֶלְיָשִׁיב וְאֶלְיָשִׁיב הוֹלִיד אֶת יוֹיָדָע׃ וְיוֹיָדָע הוֹלִיד
אֶת יוֹנָתָן וְיוֹנָתָן הוֹלִיד אֶת יַדּוּעַ׃

במכונה ובמכנה ד' חס' ו' בקריאה וסימ' ארבע ב' בפסוק · וכראש המכונה חצי האמה קומה תנינא דפסוק · ובצקלג ובמכנה : ג' ט' כתיב י' וסימ' נמסר ביהושע
סימן ית וזכריה סימן י"ד : בנימין י"ז מל' וסימ' ואביו קרא לו בנימין · ואת בנימין אחי יוסף · ואל שדי יתן לכם רחמים · וירא יוסף אתם את בנימין · וישא עיניו וירא את בנימין
אחיו · והנה עיניכם ראות ועיני · בנימין זאב יטרף · וממטה בנימין דיהושע · אחריך בנימין בעממיך · ויעברו בני עמון את הירדן · ויהי איש מבן ימין כן כתיב · ויבחר לו
שאול · וידבר גם אבנר קדמא דפסוק · אמר אל רחבעם דמלכים · ויבא אלי חנמאל בן דודי · תקעו שופר בגבעה · מן הלוים מחלקות יהודה לבנימין :

רשי

ואלה ראשי המדינה אשר ישבו בירושלם · היא שנאמר בסמוך ובירושלם ישבו בני יהודה וגו' : מבני יהודה עתיה וגו' · חוזר ומפרש מבני יהודה מי ומי היו וכל הכרסה אינה מוכה כי אם הגדולים והחשובים שבהם : נגיד · ממונה : משנה · אחר הנגיד : נגיד בית אלהים · ממונה על בית אלהים : ואחיהם עושי מלאכה לבית · וחבריהם שהיו עובדים עבודות הבית וקרבנותיו : ראשים לאבות · ראשי בית אב ממשפחות הכהנים : ופקיד עליהם · ממונה עליהם על המלאכה החיצונה · אשר לבית כגון כנייני בדק הבית ועני המערכה שהיו מביאים מבחוץ : ראש התחלה יהודה לתפלה · הוא היה ראש וממונה וגדול לפתוח תחלה ולהורות בתפלה ובזמירות שירותיהם של לוים יהודה כמו יודה וההא ככנסת בתיבה שלא לצורך כמו יוסף יהוסף : והשוערים · ממונים על שערי המקדש : איש בנחלתו · כל אחד בנחלתו היו יושבים : בעופל · מקום אחד אשר בירושלם : על הנתינים · ממונין על הנתינים : ופקיד הלוים · ממונה על הלוים אשר בירושלם : לנגד מלאכת · על מלאכת הבית ממונה כגון בנייני בדק הבית ושאר דברים שמוציאים ממון למעשר הבית כענין שנאמר למעלה ושבתי ויוזבד על המלאכה החיצונה וגו' : כי מצות המלך עליהם · והמלך היה מאמין עליהם בהם : על המשוררים · להוציא ממון מאוצר המלך דריוש : דבר יום ביומו · כדי לעשות צרכי הבית : ליד המלך · הוא היה חברון לעצת המלך דריוש : לכל דבר · לכל הדברים אשר לעם לדבר עליהם אל המלך : מחלקות יהודה לבנימין · היו מחלקין במחלקותם אלה ואלה בארץ יהודה ובנימין : וישוע · הוא יהושע הכהן הגדול : בימי ישוע · שהיו ראשים בימי יהושע כהן גדול : הידות · מין כלי שיר לומר שירה : למשמרות · כמו שמצינו בדברי הימים שהלוים היו חלוקים לעשרים וארבעה משמרות : וישוע הוליד את יויקים וגו' · כל אלו שבמקרא זה היו כהנים גדולים : ובימי

אבן עזרא

בן הגדולים · בן אחד מהגדולי' · ושבתי ויוזבד על המלאכה החיצונה · שהיא מחוץ לעיר לצורך בית האלהים : ראש התחלה יהודה לתפלה · והטעם אסף הוא הראש ובתחלת השירות הוא יהודה לעת התפלה ראשונה ואחרי כן אחיו ובני יהודה על הכנון וכן יהושיע יי' : ובקבוקיה משנה מאחיו · להיות משנה לאסף : וציחא וגשפא על הנתינ' · פירוש פקידים : ואמנה על המשוררים · קיום ותוקף וכן אנחנו כורתי' אמנה : ליד המלך למצותו : ומן הלוים מחלקות יהודה · פי' שישבו במחלקות יהודה עד לבנימין : על הידות · שם דבר כטעם הודות לי"י כי הוא משרשו ומענינו :

כנימין ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ לאביה זכרי· והכהנים אליקים מעשיה׃ ועל ידו החזיק· כתרא חס׳ בחרא׃ כל ספרא יהוחנן בב״ג יוחנן וסימ׳ בעזרא סימן׳׃ דוד איש האלהים ג׳ וסימ׳ ויעמד כמשפט דוד· וראשי הלוים חשביה· ואחיו שמעיה ועזראל מללי׃ לעשות י״ג חס׳ בקרי׳ וסי׳ ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם· ולחשב מחשבת לעשת בזהב ובכסף· וחברו ועשה בצלאל ואהליהב וכל איש חכם לב· אל המלאכה לעשת אתה דויקרא משה אל בצלאל ויקראו מלפני משה את כל התרומ׳ אשר

וּבִימֵי יוֹיָקִים הָיוּ כֹהֲנִים רָאשֵׁי הָאָבוֹת לִשְׂרָיָה מְרָיָה לְיִרְמְיָה חֲנַנְיָה׃ לְעֶזְרָא מְשֻׁלָּם לַאֲמַרְיָה יְהוֹחָנָן׃ לִמְלוּכִי יוֹנָתָן לִשְׁבַנְיָה יוֹסֵף׃ לְחָרִם עַדְנָא לִמְרָיוֹת חֶלְקָי׃ לַעֲדָיָא זְכַרְיָה לְגִנְּתוֹן מְשֻׁלָּם׃ לַאֲבִיָּה זִכְרִי לְמִנְיָמִין לְמוֹעַדְיָה פִּלְטָי׃ לְבִלְגָּה שַׁמּוּעַ לִשְׁמַעְיָה יְהוֹנָתָן׃ וּלְיוֹיָרִיב מַתְּנַי לִידַעְיָה עֻזִּי׃ לְסַלַּי קַלָּי לְעָמוֹק עֵבֶר׃ לְחִלְקִיָּה חֲשַׁבְיָה לִידַעְיָה נְתַנְאֵל׃ הַלְוִיִּם בִּימֵי אֶלְיָשִׁיב יוֹיָדָע וְיוֹחָנָן וְיַדּוּעַ כְּתוּבִים רָאשֵׁי אָבוֹת וְהַכֹּהֲנִים עַל־מַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ הַפָּרְסִי׃ בְּנֵי לֵוִי רָאשֵׁי הָאָבוֹת כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים וְעַד־יְמֵי יוֹחָנָן בֶּן־אֶלְיָשִׁיב׃ וְרָאשֵׁי הַלְוִיִּם חֲשַׁבְיָה שֵׁרֵבְיָה וְיֵשׁוּעַ בֶּן־קַדְמִיאֵל וַאֲחֵיהֶם לְנֶגְדָּם לְהַלֵּל לְהוֹדוֹת בְּמִצְוַת דָּוִיד אִישׁ־הָאֱלֹהִים מִשְׁמָר לְעֻמַּת מִשְׁמָר׃ מַתַּנְיָה וּבַקְבֻּקְיָה עֹבַדְיָה מְשֻׁלָּם טַלְמוֹן עַקּוּב שֹׁמְרִים שׁוֹעֲרִים מִשְׁמָר בַּאֲסֻפֵּי הַשְּׁעָרִים׃ אֵלֶּה בִּימֵי יוֹיָקִים בֶּן־יֵשׁוּעַ בֶּן־יוֹצָדָק וּבִימֵי נְחֶמְיָה הַפֶּחָה וְעֶזְרָא הַכֹּהֵן הַסּוֹפֵר׃

וּבַחֲנֻכַּת חוֹמַת יְרוּשָׁלַ͏ִם בִּקְשׁוּ אֶת־הַלְוִיִּם מִכָּל־מְקוֹמֹתָם לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלָ͏ִם לַעֲשֹׂת חֲנֻכָּה וְשִׂמְחָה וּבְתוֹדוֹת וּבְשִׁיר מְצִלְתַּיִם נְבָלִים וּבְכִנֹּרוֹת׃ וַיֵּאָסְפוּ בְּנֵי הַמְשֹׁרְרִים וּמִן־הַכִּכָּר סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם וּמִן־חַצְרֵי נְטֹפָתִי׃ וּמִבֵּית הַגִּלְגָּל וּמִשְּׂדוֹת גֶּבַע וְעַזְמָוֶת כִּי חֲצֵרִים בָּנוּ לָהֶם הַמְשֹׁרְרִים סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ וַיִּטַּהֲרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וַיְטַהֲרוּ אֶת־הָעָם וְאֶת־הַשְּׁעָרִים וְאֶת־הַחוֹמָה׃ וָאַעֲלֶה אֶת־שָׂרֵי יְהוּדָה מֵעַל לַחוֹמָה וָאַעֲמִידָה שְׁתֵּי תוֹדֹת גְּדוֹלֹת וְתַהֲלֻכֹת לַיָּמִין מֵעַל לַחוֹמָה לְשַׁעַר הָאַשְׁפֹּת׃ וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵיהֶם הוֹשַׁעְיָה וַחֲצִי שָׂרֵי יְהוּדָה׃ וַעֲזַרְיָה עֶזְרָא וּמְשֻׁלָּם׃ יְהוּדָה וּבִנְיָמִן וּשְׁמַעְיָה וְיִרְמְיָה׃ וּמִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים בַּחֲצֹצְרוֹת זְכַרְיָה בֶן־יוֹנָתָן בֶּן־שְׁמַעְיָה בֶּן־מַתַּנְיָה בֶּן־מִיכָיָה בֶּן־זַכּוּר בֶּן־אָסָף׃ וְאֶחָיו שְׁמַעְיָה וַעֲזַרְאֵל מִלְלַי גִּלְלַי מָעַי נְתַנְאֵל וִיהוּדָה חֲנָנִי בִּכְלֵי־שִׁיר דָּוִיד אִישׁ הָאֱלֹהִים וְעֶזְרָא הַסּוֹפֵר לִפְנֵיהֶם׃ וְעַל שַׁעַר הָעַיִן וְנֶגְדָּם עָלוּ עַל־מַעֲלוֹת עִיר דָּוִיד בַּמַּעֲלֶה לַחוֹמָה מֵעַל לְבֵית דָּוִיד וְעַד שַׁעַר הַמַּיִם מִזְרָח׃ וְהַתּוֹדָה הַשֵּׁנִית הַהוֹלֶכֶת לְמוֹאל וַאֲנִי אַחֲרֶיהָ וַחֲצִי הָעָם מֵעַל לְהַחוֹמָה מֵעַל לְמִגְדַּל הַתַּנּוּרִים וְעַד הַחוֹמָה הָרְחָבָה׃ וּמֵעַל לְשַׁעַר־אֶפְרַיִם וְעַל־שַׁעַר הַיְשָׁנָה וְעַל־שַׁעַר הַדָּגִים וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל וּמִגְדַּל הַמֵּאָה וְעַד שַׁעַר הַצֹּאן וְעָמְדוּ בְּשַׁעַר הַמַּטָּרָה׃ וַתַּעֲמֹדְנָה שְׁתֵּי הַתּוֹדֹת בְּבֵית הָאֱלֹהִים וַאֲנִי וַחֲצִי הַסְּגָנִים עִמִּי׃ וְהַכֹּהֲנִים אֶלְיָקִים מַעֲשֵׂיָה מִנְיָמִין מִיכָיָה אֶלְיוֹעֵינַי זְכַרְיָה חֲנַנְיָה בַּחֲצֹצְרוֹת׃ וּמַעֲשֵׂיָה וּשְׁמַעְיָה וְאֶלְעָזָר וְעֻזִּי וִיהוֹחָנָן וּמַלְכִּיָּה וְעֵילָם וָעָזֶר וַיַּשְׁמִיעוּ הַמְשֹׁרְרִים וְיִזְרַחְיָה הַפָּקִיד׃ וַיִּזְבְּחוּ בַיּוֹם־הַהוּא זְבָחִים גְּדוֹלִים וַיִּשְׂמָחוּ כִּי הָאֱלֹהִים שִׂמְּחָם שִׂמְחָה גְדוֹלָה וְגַם הַנָּשִׁים וְהַיְלָדִים שָׂמֵחוּ וַתִּשָּׁמַע שִׂמְחַת יְרוּשָׁלַ͏ִם עַד־מֵרָחוֹק׃ וַיִּפָּקְדוּ בַיּוֹם הַהוּא אֲנָשִׁים עַל־הַנְּשָׁכוֹת לָאוֹצָרוֹת לַתְּרוּמוֹת לָרֵאשִׁית וְלַמַּעַשְׂרוֹת לִכְנוֹס בָּהֶם לִשְׂדֵי הֶעָרִים מְנָאוֹת הַתּוֹרָה לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם כִּי שִׂמְחַת יְהוּדָה עַל־הַכֹּהֲנִים וְעַל־הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים׃

הביאו בני ישראל· מרבים העם להביא מדי העבדה למלאכה· כאשר עשה ביום הזה צוה יי׳ לעשת· וידבר משה אל בני ישראל לעשת הפסח דפסח שני· ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא· ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם· ובחנכת חומת ירושלם· כי עזרא הכין לבבו׃ מיכיה ה׳ בקריאה וסימ׳ ויצו המלך את חלקיה דמלכים· שלש שנים מלך בירושלם· ובשנת שלש למלכו· והכהנים אליקים מעשיה ובנימן· ומבני הכהנים בחצצרות׃ שדי ו׳ כתיב י׳ בקריאה וסי׳ הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות· על שדים סופדים· ולבני אהרן הכהן בשדי· הנה שמענוה באפרתה· אל תשג גבול עולם· ויפקדו ביום ההוא אנשים· וכל רות דכו׳ כתי׳ בב״ב כתי׳ ה׳ וסימ׳ ותקם היא וכלתיה ותשב משדה מואב תנינא דפסוק· חלקת השדה לבעז אשר במשפחת אלימלך׃

אבן עזרא

לשריה ומריה· הלמ״ד מורה כי שריה ראש למריה או הדבר הפוך׃ באסופי השערים האל״ף נוסף והטעם שומרי הספים׃ ואעמידה שתי תודות· בקראו כן כי הם מעמידין להודות לשם והם האומרים שיר של תודה׃ ותהלוכות· שם על משקל תכונות אל והוא מענין הלך והטעם שהעמיד אנשי התודות שילכו לצד הימין׃ על מעלות עיר דוד· הם מדרגות החומה׃ ההולכת למואל· ההולכי׳ למולם ולנגדם והאל״ף במלת למואל תחת וי״ו ממולי והוא״ו למסך וכמוהו אם לא יגיד וכשא עונו שהוא בו למסך׃ להחומה· בה״א הדעת כראוי׃ על הנשכות· כמו לשכות זה אומר בכה וזה אומר בכה· לאוצרות· להיותן אוצרות׃ מנאות התורה· וכן אשר מינה את מאכלכם והאל״ף תחת יו״ד מנות ולא נשתנה בשמיכות וכן במגרות עין גדי או הנסמך חסר וכן הוא מנאות התורה וכן הארון הארון הברית׃

רשי

ובימי יויקים· שהיה כהן גדול היו כהנים הללו הם היו ראשי בית אב למשמרותם׃ לשריה מריה· למשמרת של שריה היה מריה ראש בית אב ולמשמרת של ירמיה היה חנניה ראש בית אב וכן כלם ואת אשר לא פרט כל העשרים וארבע משמרות לא דקדק המקרא בכך למנותם כלם׃ הלוים בימי אלישיב· הלוים הללו היו ראשי בית אבות במשמרות הלוים בימי אלישיב הכהן הגדול והכהנים המנויין למעלה בסמוך הם היו ראשי בית אבות׃ במשמרותם בימי אלישיב׃ על מלכות· בימי מלכות דריוש היה דבר זה ועד ימי יוחנן כל אותן שהיו ראשי אבות הלוים עד ימי יוחנן כהן גדול מנוין שם בדברי הימים׃ משמר לעמת משמר· שהיו חלוקים במשמרותם לומר שירה׃ שוערים משמר· שוערים היו במשמר שלהם לשמור שערי הבית׃ באסופי· כמו בספי השערים׃ אלה בימי יויקים· אלה היו שוערים בימי יויקים׃ ובחנכת חומת ירושלם· בתשלום חומת העיר לקדש את העיר׃ ובתודות· ובהודאות׃ ומן הככר· אשר סביבות ירושלם באו המשוררים׃ ויטהרו· תחלה טהרו את עצמן ואחר כך טהרו את אחרים׃ ואת השערים ואת החומה· שלא תהיה טומאה שם בעיר׃ מעל לחומה· מקדש את העיר והלכו השרים והכהנים ובית דין והלוי׳ עם שתי תודות סביב לעיר. הכל כמפורש במסכת שבועות כדי לקדש את העיר׃ שתי תודות· שתי לחמי תודה כל לחם ולחם קרוי תודה׃ ותהלוכות לימין· כאשר יצאו מן העיר כדי לסובבה הלכו לצד ימינה׃ יהודה ובנימן· שני שרים היו׃ ואחיו· חבריו של זכריה הכהן׃ ועל שער העין· לפני שער העין הלכו סביבות העיר׃ ונגדם עלו· ולפניהם עלו משער העין למעלות של עיר דוד ואותן מעלות היו לחומה׃ והתודה השנית ההולכת למול· תודה אחרת שהיתה שנית לחברתה היתה הולכת נגד חברתה בשוה ולא זו אחר זו׃ ואני אחריה· ואני הייתי הולך אחריה של תודה׃ ועמדו· שם היו עומדים שלא לילך יותר׃ שתי התודות· משמאו אותם לבית המקדש׃ בחצוצרות· היו תוקעין מתוך שמחתן׃ ויפקדו· למנין פקידות׃ הנשכות· כמו הלשכות של בית המקדש׃ לכנוס בהם· ובאותן הלשכות היו נותנים כל מתנותם של כהנים ולוי׳ ומשם היו חולקין ביניה׳׃ מנאות· כמו מנות׃ לכהנים וללוים· כהנים היו נוטלים הראוי להם והלוים הראוי להם העומדים ומשמשים שם לפני הקב״ה בתודות והודאו׳׃

קדמו ה' בקריאה וסימ' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. בלחמו קדמו נדד. קדמו שרים אחר נוגנים. כי לא קדמו את בני ישראל בלחם דספרא. קדמו עיני אשמרות: ושם הוו לפנים חד מן י"ג כלין בטעם קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסימ' ובדתם מחוץ לעיר. אלה הנגהלו. אשר נחלו. ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול. לשלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא. הנני ממלא את כל יושבי הארץ הזאת דירמיה. ואמרו אליך הגידה נא לנו. והנותר לנשיא מזה ומזה דיחזקאל. המשרתים

וישמרו משמרת אלהיהם ומשמרת הטהרה
והמשררים והשערים כמצות דויד שלמה בנו:
כי בימי דויד ואסף מקדם ראשי המשררים ושיר
תהלה והדות לאלהים: וכל ישראל בימי זרבבל
ובימי נחמיה נתנים מניות המשררים והשערים
דבר יום ביומו ומקדשים ללוים והלוים מקדשים
לבני אהרן: **יג** ביום ההוא נקרא בספר
משה באזני העם ונמצא כתוב בו אשר לא יבוא
עמוני ומאבי בקהל האלהים עד עולם: כי לא
קדמו את בני ישראל בלחם ובמים וישכר עליו
את בלעם לקללו ויהפך אלהינו את הקללה
לברכה: ויהי כשמעם את התורה ויבדילו כל
ערב מישראל: ולפני מזה אלישיב הכהן נתון
בלשכת בית אלהינו קרוב לטוביה: ויעש לו
לשכה גדולה ושם היו לפנים נתנים את המנחה
הלבונה והכלים ומעשר הדגן התירוש והיצהר
מצות הלוים והמשררים והשוערים ותרומת
הכהנים: ובכל זה לא הייתי בירושלם כי בשנת
שלשים ושתים לארתחשסתא מלך בבל באתי
אל המלך ולקץ ימים נשאלתי מן המלך: ואבוא
לירושלם ואבינה ברעה אשר עשה אלישיב
לטוביה לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים:
וירע לי מאד ואשליכה את כל כלי בית טוביה
החוצה מן הלשכה: ואמרה ויטהרו הלשכות
ואשיבה שם כלי בית האלהים את המנחה
והלבונה: ואדעה כי מניות הלוים לא נתנה
ויברחו איש לשדהו הלוים והמשררים עשי
המלאכה: ואריבה את הסגנים ואמרה מדוע נעזב
בית האלהים ואקבצם ואעמדם על עמדם: וכל
יהודה הביאו מעשר הדגן והתירוש והיצהר
לאוצרות: ואוצרה על אוצרות שלמיה הכהן
וצדוק הסופר ופדיה מן הלוים ועל ידם חנן בן
זכור בן מתניה כי נאמנים נחשבו ועליהם לחלק
לאחיהם: זכרה לי אלהי על
זאת ואל תמח חסדי אשר עשיתי בבית אלהי
ובמשמריו: בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים
גתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על
החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל משא
ומביאים ירושלם ביום השבת ואעיד ביום מכרם
ציד: והצרים ישבו בה מביאים דאג וכל מכר
ומוכרים בשבת לבני יהודה ובירושלם: ואריבה
את חרי יהודה ואמרה להם מה הדבר הרע הזה
אשר אתם עשים ומחללים את יום השבת:
הלוא כה עשו אבתיכם ויבא אלהינו עלינו את כל
הרעה הזאת ועל העיר הזאת ואתם מוסיפים חרון
על ישראל לחלל את השבת:
ויהי כאשר צללו שערי ירושלם לפני השבת
ואמרה ויסגרו הדלתות ואמרה אשר לא יפתחום
עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא
יבוא משא ביום השבת: וילינו הרכלים ומכרי
כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים: ואעידה
בהם ואמרה אליהם מדוע אתם לנים נגד החומה
אם תשנו יד אשלח בכם מן העת ההיא
לא באו בשבת:

את המלך דויקהל דוד דדה'. צאו לערי יהודה דויקבץ. וירם יאשיהו לבני העם צאן: ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים. הט נא אזנך קשבה דעזרא. גם אני חצני נערתי. ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים. ועמסים על החמרים. ומה חשחן ובני תורין במנהון כו' משרתים: ההמה י"ב בקריאה וסים ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו. כי עד ההמה היו בני ישראל. לכן כה אמר יי' על הנביאים. וכן תהיה מגפת הסוס הפרד והגמל. והיה כי תרבו ופריתם בארץ. בימים ההמה ילכו בית יהודה על. לא אעשה אתכם כלה. יבאו בית ישראל. וגם על העבדים ועל השפחות. אשר אשיב את שבות יהודה. יחזיקו עשרה אנשים. בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות: צללו ג' בקריאה וסים' צללו כעפרת במים אדירים. לקול צללו שפתי יבא רקב. ויהי כאשר צללו שערי ירושלם. חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים:

רשי

מניות. כמו מנות: ומקדישים ללוים. והיו נותנים המעשר ללוים והם היו נוטלים מעשר מן המעשר ונותנים לכהנים: כל ערב. כל תערובת האומות כמו וגם ערב רב עלה אתם: ולפני מזה. ומקודם לכן: קרוב לטוביה. אותו אלישיב הכהן היה קרוב לטוביה חברו של סנבלט ונתן שם הכהן כליו של טוביה: ויעש. אלישיב: לפנים. שם היו נותנים קודם שבאתי לירושלם: מצות הלוים. מתנות הראויות ללוים: ובכל זה. ובכל המעשה הזה באתי אל המלך וחזרתי לבבל: נשאלתי. מבקש לי רשות לעלות לירושלם ולחזור: ואומרה. צויתי לטהר ויטהרו הלשכות וגו': מניות. מנות: לא נתנה. שלא נתנו ישראל שם המתנות ועל כן ברחו והלכו להם אתם והנה לשאול מתנותם ולא היו עוסקים כל כך בעבודתם: ואקבצם. קבצתי את הכהנים והלוים להעמידם על משמרותם בעבודתם וכל ישראל היו מביאים להם שם מתנותם כי נאמנים היו לחלוק המתנות ביניהם: הערמות. אלומות של תבואה: ואעיד. העידותי בהם שלא לעשות: ביום מכרם ציד. ביום שהיו מוכרים מזון וציד ציד כמו ויתן להם צדה לדרך: והצורים. סוחרים של צור מביאים דגים למכור: ויהי כאשר צללו. כאשר נטו הצללים של ערב שבת בשערים צויתי לסגור דלתות העיר שלא יפתחו עד לאחר השבת שלא יבואו הרוכלים בעיר למכור סחורתן כדי שלא יחללו ישראל את השבת על ידיהם: וילינו. והיו לנים הרוכלים והסוחרים ביום השבת מחוץ לירושלם פעם אחת ושתי פעמים כדי שיבאו בני ישראל לפתוח השערים ולקנות מהם בשבת: ואמרה אליהם. התריתי באותם הרוכלים: אם תשנו. אם תוסיפו לעשות פעם שנייה: מן העת. מן אותו יום והלאה לא באו ביום השבת: הוסיפו

אבן עזרא

ומשמרת הטהרה. הוא מגזר' חכמה ומשקלה רק בעבור אות הגרון והיא ההא האתנעית כהפכו התנועות להרחיב הקריאה: כי בימי דוד ואסף מקדם. רצה לומר על מנהגם ותקונם למשוררים מקדם כן הפקידו אלה משוררים תחתם: ולפני מזה. פי' וקודם זה ההבדל: ויעש לו לשכה גדולה. אלישיב העושה לטוביה ובלשכתו של טוביה היו שמים העניינים הנזכרים: מניות הלוים. שצוה השם לתת להם: לא נתנה. על אחת ידבר כי המלה מיוחדת מן הרבות והם מניות: ואוצרה. פועל נגזר מן אוצרות והטע' הפקדתי נזכר עליה': ואעיד ביום מכרם ציד: הראוי ואעיד בם: מביאים דאג. האלף עין הפועל וכן ויקאם שאון: ויהי כאשר צללו שערי ירושלם. מבנין צל והטעם הגעת הצל אל השערים: לא יבא משא. פי' שלא יבאו הרוכלים הם הסוחרים מערבים עניינים רבים על כן מערב הדברים נקרא רכיל: אם תשנו. אם תלינו שם פעם שנית: יד אשלח בכם. להכות או להרוג אתכם: מטהרים

כרוכ ז' וחס' וסימ' גפן בוקק ישראל · חנני אלהים כחסדך · ענני יי' כי טוב חסדך · ויזכר להם בריתו וינחם · הללוהו כרב גדלו · כי אם הוגה ורחם · וחוסה עלי כרב חסדך · וחד וחס' אשר גמלם כרחמיו וכרב חסדיו : הלוא ט' מלאים בכתובים וסי' הלוא משנאיך יי' אשנא · הלוא יתעו חרשי רע : הלוא שמעת בתי · הלוא צויתי את הנערים · הלוא הם כתובים דמגלת אסתר · הלוא כיראת אלהינו תלכו · הלא כה עשו אבתיכם דסוף סיפרא · הלוא על אלה חטא שלמה דסוף ספרא · הלוא תאנף בנו עד כלה : ז' לאל

ואמרה ללוים אשר יהיו מטהרים ובאים שמרים השערים לקדש את יום השבת גם זאת זכרה לי אלהי וחוסה עלי כרב חסדך : גם בימים ההם ראיתי את היהודים השיבו נשים אשדודיות עמוניות מואביות : ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם : ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים אם תתנו בנתיכם לבניהם ואם תשאו מבנתיהם לבניכם ולכם : הלוא על אלה חטא שלמה מלך ישראל ובגוים הרבים לא היה מלך כמהו ואהוב לאלהיו היה ויתנהו אלהים מלך על כל ישראל גם אותו החטיאו הנשים הנכריות : ולכם הנשמע לעשת את כל הרעה הגדולה הזאת למעל באלהינו להשיב נשים נכריות : ומבני יוידע בן אלישיב הכהן הגדול חתן לסנבלט החרני ואבריחהו מעלי : זכרה להם אלהי על גאלי הכהנה וברית הכהנה והלוים : וטהרתים מכל נכר ואעמידה משמרות לכהנים וללוים איש במלאכתו : ולקרבן העצים בעתים מזמנות ולבכורים זכרה לי אלהי לטובה :

סכום פסוקי דעזרא שש באות ושמונים ושמונה
וסימן תרפה וחציו ובין עלית הפנה :

אבן עזרא

מטהרים · הראוי מתטהרים : ואקללם · הוא החרם והנדוי והטעם החרמתים כדיתו : ואשביעם · לעם ירושלם לבלתי התחתן בהם : ולכם הנשמע · יתכן שהוא כפעל מן העתיד סימן המדברים בעד עצמם והוא הקרוב : זכרה להם · לתת להם שכרם על הנגאלים מן הכהונה ונגאלים מברית הכהונה והלוים בקחתם נשים נכריות : גאלי הכהונה · שם התואר על משקל תאמי צביה והם כדתות פעולי בענין רק בגלל האלף שהוא אות הגרון נקרוהו כן להרחיב מקראו וטעם גאלי כטעם מותרי : ולקרבן · בעבור קרבן העצים שסדרתי להביא הכהני' והלוים והעם לעתים מזומנים ובעבור הבכורים שצויתיו להביא לבית יי' זכרה לי אלהי לטובה :

כשלם פירוש ספר עזרא

רשי

הושיבו נשים · אשר נשאו להם נשים נכריות : חצי מדבר · הרבה מבניהם היו מדברי לשון אשדודי כאמותם : ואכה · נתתי להם מלקיות להלקותם כדי להוכיחם ולהזכירם : גם אותו החטיאו · כל שכן שתהיו חוטאים על ידי נשיכם נכריות וזהו שכ' בסמוך ולכם הנשמע וגו' בתמיה לומר שלמה מלך ישרא' נמצא חוטא עי' נשיו נכריות ואתם כשאתם נשים נכריות להיות חוטאין : ומבני יוידע · חתן לסנבלט · אחד מבני יוידע חתן לסנבלט צורר היהודים והברחתיהו מעלי למען לא יהיה רגיל בירושלם בשביל חתנו לראות את העיר ואת מוצאיה ואת מובאיה : זכרה להם · הטובה אשר עשו : בעתים · לעתים היו כורתים עצים למערכה : ולבכורים · שהיו מביאים בכורים בפרק אחד לכל דבר ודבר קבעתי זמנו :

כשלם פירוש ספר עזרא

חד מן כב אתין דכתי' ו' ד בריש תיבותא וקרי' ו' וסימנהון יבאו כי הם ומקניה' יעלו: יחנני ויאמר בעוד הילד חי: יפצחו רנו שמים וגילי ארץ: יאבדו לכן כה אמר י' הראשון כריבו: ישאל מורף עצל לא יחרש: ידם ונשא ההמון ירם לבבו: ירמות ומבני בני משלם ומלך: יקפאון פלוגתא דרב נחמן והיה ביום ההוא לא יהיה אור:

הנה אנכי שלח לכם את

חד מן י"א מלין דכתיבין ב' וקרי' כף וסימניהון בשמעכם והיה במשוך בקרן היובל: ישראל: יכלו קדם' יכלו בטוב ימיהם: באמרם ויהי באמרם אליו יום יום:

אליה הנביא לפני בוא

יום יי הגדול והנורא

אלפא ביתא רבתי בקריאה וסימנא' א' אדם שת אנוש· ב' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ· ג' והתגלח ואת הנתק לא יגלח והסגיר הכהן· ד' שמע ישראל יי' אלהינו י"י אחד· ה' הלי' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם· ו' דגחון וכל הולך על ארבע· ז' זכרו תורת משה עבדי· ח' חור כרפס ותכלת· ט' טוב שם משמן טוב ויום המות· י' ועתה יגדל נא כח אדני· כ' וכנה אשר נטעה ימינך· ל' וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה· מ' משלי שלמה בן דוד מלך· נ' ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך

אדם שת אנוש: קינן מהללאל ירד: חנוך מתושלח למך: נח שם חם ויפת: בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס: ובני גמר אשכנז ודיפת ותוגרמה: ובני יון אלישה ותרשישה כתים ורודנים: בני חם כוש ומצרים פוט וכנען: ובני כוש סבא וחוילה וסבתא ורעמא וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן: וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור בארץ: ומצרים ילד את לודיים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחים: ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתרים:

רשי

אדם שת אנוש· עזרא כתב ספר היחס הזה על ידי חגי זכריה ומלאכי בתוך י"ח שנה שמן אותו זמן שבא לירושלם זרובבל ויהושע הכהן בימי כורש הראשון עד שבא כורש בן אסתר והכל משום יחס דוד המלך והלוים לשוערים ולשומרים ולמשוררים היאך העמידן דוד כל משמרם והכהנים למשמרותם לפיכך יחסם מאדם ועד אברהם ולפי שהוצרך ליחס את אברהם הזכיר גם שאר האומות בניו ובני בניו משום שגיו צריך ליחס שאר אומות בני כנען להודיע היאך ירש אברהם את ארצם ומאחר שהוצרך להזכיר וליחס תולדות כנען הזכיר על נבם שאר אומות ומזכירם מעט מעט ומשליכם עד שהגיע לעיקר כדמשל בב"ר משל למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה לו מרגלית ועמד המלך וכבר בכברו' העפר עד שמצא מרגליתו כך אומר הב"ה מה לי ליחס שם ארפכשד וכו' ותרח אלא למצא לאברהם ומצאת את לבבו נאמן ומפני כבודו של יצחק יחס בני עשו וישמעאל ובני קטורה ומשליכן מעט מעט ומניחן ובני שעיר החורי מזכיר על כי בני עשו ירשום וגם ליחס תמנע שנעשית פילגש לבני אברהם להודיע שבחו של אברהם שהיתה בנות משיאים ואלופים ורצתה להיות פלגש לזרע אברהם דכתי' ואחות לוטן תמנע וכתי' ותמנע היתה פלגש אלא לפי שאמרה אם איני כדי להנשא לו לאשה תהיה לו פילגש ועוד לכן ייחס בני שעיר שהם היו אלופים ומלכים והר שעיר של שעיר היה ובאהבת יצחק נתנה הקב"ה לעשו דכתי' ובני עשו ירשום וישבו תחתם ולהודיע קיום דברי הב"ה שאמר ליצחק להרבות זרעו ולהשליטו בכל ובשביל כבודו של יצחק כתב כמו כן אלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגו': אדם שת אנוש· פתרונו כמו בני אדם שת ובני שת אנוש ולפי שאינו עיקר היחס מקצרן ומה שלא הזכיר קין והבל לפני שלא העמידו תולדות אבל משת יצאו תולדות נח ואברהם ומאברהם עד דוד נח שם וחם והיה לו לחשוב בני שם עד למצוא מרגלית אברהם וכו' עד דוד ומשליך הטפל ומקצר היחס שלו ותופש העיקר וכן דרך כל היחס הזה דדברי הימים וכן בסמוך בני אברהם יצחק וישמעאל אלה תולדותם בכור ישמעאל נביות וכו' וכן ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו וישראל בניעשו אליפז שמזכיר תחילה ליחס הטפל ואחר כך העיקר: אשכנז וריפת· ובחומש כתיב וריפת שמתחילה היו רפין ולא היו מתגברי' עם ישרא' ולבסוף כתמלאו דופי וריעוע: ובני יון אלישה· ומה שלא הזכיר מגוג ומדי לפי שלא הזכיר אלא הייחס אבל בני מגוג ובני מדי לא הזכיר לפי שלא יצאו מהם ראשי אומות אלא כל אומותם נקראו על שם כתים ורודני': ורודנים· ולהלן הוא אומר ודודנים כשישראל חוטאים הם באים ורודים בהם וכשיד ישראל תקיפה הם אומ' בני דודינו אתם בתחילה היו נראין כאוהבים בשעת הכאתן ולבסוף רודים בהם: הוא החל להיות גבור בארץ· הוא החל לעשות מלחמות וגבורות בארץ: ומצרים ילד את לודים· בב"ר אמר רבי אבא בר כהנא כל מוכיגנא של מצרים איכה אלא בים אמר רבי יהושע בן קרחה בה"ה לודים לודיים כתיב בספרי יודי"ן לומר לך לודיים לודי ים ענמים ענמי ים להבים להבי ים כפתוחים כפתוחי ים פתרוסים פתרוסי ים כסלוחים כסלוחי ים פלשתים פלשתי ים כפתורים כפתורי ים לפיכך כתי' בספרי יודי"ן לדרוש וכן כנען וכן כולם:

טב׳ ס׳ סוף דבר הכל נשמע את האלהים׳ ע׳ שמע ישראל׳ פ׳ באדין מלכא כשפרפרא פ׳ בתראה׳ צ׳ צופיו עורים כלם לא ידעו׳ ק׳ גם צפור מצאה בית ודרור קן לה׳ ר׳ כי לא תשתחוה לאל אחר׳ ש׳ שיר השירים אשר לשלמה׳ ת׳ תמים תהיה עם׃

וכנען ילד את־צידון בכרו ואת־חת׃ ואת־היבוסי ואת־האמרי ואת הגרגשי׃ ואת־החוי ואת־הערקי ואת־הסיני׃ ואת־הארודי ואת־הצמרי ואת־החמתי׃ בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומשך׃ וארפכשד ילד את־שלח ושלח ילד את־עבר׃ ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן׃ ויקטן ילד את־אלמודד ואת־שלף ואת־חצרמות ואת־ירח׃ ואת־הדורם ואת־אוזל ואת־דקלה׃ ואת־עיבל ואת־אבימאל ואת־שבא׃ ואת־אופיר ואת־חוילה ואת־יובב כל־אלה בני יקטן׃ שם ארפכשד שלח׃ עבר פלג רעו׃ שרוג נחור תרח׃ אברם הוא אברהם׃ בני אברהם יצחק וישמעאל׃ אלה תלדותם בכור ישמעאל נביות וקדר ואדבאל ומבשם׃ משמע ודומה משא חדד ותימא׃ יטור נפיש וקדמה אלה הם בני ישמעאל׃ ובני קטורה פילגש אברהם ילדה את־זמרן ויקשן ומדן ומדין וישבק ושוח ובני יקשן שבא ודדן׃ ובני מדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל־אלה בני קטורה׃ ויולד אברהם את־יצחק בני יצחק עשו וישראל׃ בני עשו אליפז רעואל ויעוש ויעלם וקרח׃ בני אליפז תימן ואומר צפי וגעתם קנז ותמנע ועמלק׃ בני רעואל נחת זרח שמה ומזה׃ ובני שעיר לוטן ושובל וצבעון וענה ודישן ואצר ודישן׃ ובני לוטן חורי והומם ואחות לוטן תמנע׃ בני שובל עלין ומנחת ועיבל שפי ואונם ובני צבעון איה וענה׃ בני ענה דישון ובני דישון חמרן ואשבן ויתרן וכרן׃

בני־אצר בלהן וזעון יעקן בני דישן עוץ וארן׃ ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך־מלך לבני ישראל בלע בן־בעור ושם עירו דנהבה׃ וימת בלע וימלך תחתיו יובב בן־זרח מבצרה׃ וימת יובב וימלך תחתיו חושם מארץ התימני׃ וימת חושם וימלך תחתיו הדד בן־בדד המכה את־מדין בשדה מואב ושם עירו עוית׃ וימת הדד וימלך תחתיו שמלה ממשרקה׃ וימת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחבות הנהר׃ וימת שאול וימלך תחתיו בעל חנן בן־עכבור׃ וימת בעל חנן וימלך תחתיו הדד ושם עירו פעי ושם אשתו מהיטבאל בת־מטרד בת מי זהב׃ וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע אלוף עליה אלוף יתת׃ אלוף אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן׃ אלוף קנז אלוף תימן אלוף מבצר׃ אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה אלופי אדום׃

אלה בני ישראל ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר וזבלון׃ דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר׃ בני יהודה ער ואונן ושלה שלושה נולד לו מבת־שוע הכנענית ויהי ער בכור יהודה רע בעיני יהוה וימיתהו׃ ותמר כלתו ילדה לו את־פרץ ואת־זרח כל־בני יהודה חמשה׃ בני פרץ חצרון וחמול׃ ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם חמשה׃ ובני כרמי עכר עוכר ישראל אשר מעל בחרם׃ ובני איתן עזריה׃ ובני חצרון אשר נולד־לו את־ירחמאל ואת־רם ואת־כלובי׃ ורם הוליד את־עמינדב ועמינדב הוליד את־נחשון נשיא בני יהודה׃ ונחשון הוליד את־שלמא ושלמא הוליד את־בעז׃ ובעז הוליד את־עובד ועובד הוליד את־ישי׃

רשי

וכנען ילד וגו׳. לא הם וכנען עמהם הרי י״ב והיינו דכתי׳ יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כלומר גבולות עמים העמיד כנגד שבטי ישראל שגם הם י״ב כנגד שבטי ישראל הציב גבולות עמים דוגמת אשר הצבת לברכה׃ כי בימיו נפלגה הארץ׳ נתחלקו ונתמעטו ימיהם של בריות שמתחילה היו בני אדם חיים ט׳ מאות שנה ויותר ונחתו בימי ארפכשד ואילך לד׳ מאות שנה ויותר ומן פלג ואילך נחתו למאתים ד׳ מאות׃ כל אלה בני יקטן׳ שהיה מקטין עסקיו כביא גדול היה עבר אבל שמות אחרים לא נתנו לידרש כי לא על פי נביא נתן להם שמות׃ שם ארפכשד שלח׳ למעלה מנה בניו של שם ועתה התחיל שוב פעם אחרת מפני כבודו של אברהם משל למלך שנפלה לו מרגלית כו׳ כדלעיל׃ אברם הוא אברהם׳ עכשיו יחס משם עד אברהם ומי הוא זה אברם הוא שנקרא אברהם׃ קטורה פילגש אברהם׳ כל נגאי שיכול לספר בהם הוא מספר משום כבודו של יצחק שכולם היו בני פילגש אבל הוא היה עיקר ואדון הבית׃ ובני מדין עיפה ועפר וגו׳. חמשה ראשי אומות על כן העמידו חמשה מלכים לכל אומה מלכה דכתי׳ את אוי ואת ריקם ואת צור ואת חור וגו׳ חמשת מלכי מדין׃ כל אלה בני קטורה׳ בשביל כבודו של אברהם׳ בני יצחק עשו וישראל׳ מפני כבודו של דוד אמר ישראל ולא יעקב׳ כמו עשו אליפז׳ כדי לקצר ולהשליכו והזכירו לכבוד יצחק ואמרן ואשבן׳ ובחומש כתי׳ חמדן בתחילה היו חמודין ונחמדין כצדיקים ולבסוף מכוערין כחמור כן דרך החמור בתחילה חמוד ולבסוף נעשה מכוער והסוס מתחילה מכוער ולבסוף יפה׃ ואלה המלכים׳ מפורש בב״ר אמר ר׳ איבו קודם שלא עמד מלך בישראל נכנב מלך באדום ר׳ יוסי בן חנינא אומ׳ בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים אמ׳ ר׳ יהושע בן לוי זה מעמיד ח׳ וזה העמיד ח׳ ושמעתי וכי לא היה לאדום אלא אלו ח׳ מלכים ולישראל ח׳ והלא יותר היו יורש אחזיה יואש וכו׳ אלא זה העמיד ח׳ מלכים פירוש בזמן שהמליכו אותן ח׳ מלכים של אדום לא המליכו את מלכי ישראל כי קודם דוד היו וראשי בית אבותיו׃ רע בעיני יו׳. מפורש בב״ר שהיה חורש בגגות בא עליה שלא כדרכה׃ ותמר כלתו׳ תמיה אני היאך מזכיר גנות זקיקתו של דוד׃ ואיתן והימן וכלכל ודרע׳ כולם בימי דוד ובימי שלמה היו והיו חכמי׳ ביותר ועל זה נאמר ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול להלן לענין חכמת שלמה כופל לשון זה דרדע אף על פי שנקר׳ דור דיעה בשביל חכמתו נתחכם שלמה מכולם ומה שאמר האזרחי אלף יתירה כמו הזרחי מזרח יצא ובהרבה מקומות נכנסת האלף בתיבה ואינה נקראת ודוגמתו ואחותי והאזניחו וכן והאספסוף ופעמים נחסרת כמו ותמרו ויכו הרמים כמו הארמים ופסיקת׳ דורש מכל אדם זה אדם הראשון איתן זה אברהם הימן זה משה וכלכל זה יוסף ודרדע זה דור המדבר מחול שמחל להם מעשה עגל׃ ובני כרמי עכר׳ ולמה הכי קורהו עכר והלא עכן שמו ונקרא לפי שהוא עכר את ישר׳ שעבר על החרם ונפלו על ידו לו׳ אנשי העי והוא מה שפירשתי שכל מה שיכול לספר בגנו׳ מספר והעפכ יצא מלכו׳ מהם׃ ובני איתן עזריה׳ כמו ובני דן חשים׃ ואת כלובי׳ זהו כלב כמו שמוכיח למטה וכלב בן חצרון ובספר שמואל כתיב והוא כלבי ותרגו׳ מדבית כלב וכך תרגם כלבי מחזיק היה ומתפאר בעצמו שאין מיוחס בכל שבט כמוהו כלומר אם שמואל נתן לו מלוכה ועל כן נאמר מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים שהרי יצא מרות המואביה וירא מיאל אחיו נשא בזיה כמו שכתוב למטה וזה כלובי מתכסה ותרגו׳ ה כר מר נשאו לבו׃ נחשון נשיא בני יהוד׳. לא בא לפרש אלא מפני כבודו של דוד׃ ושלמא הוליד את בועז׳ רבותינו אמרו אבצן זה בועז ותימה יש היאך יכול להיות והלא נחשון בשנה שנית ליציאת מצרים מת ושלמון בנו מת כבר והוא היה מבאי הארץ ובועז בנו שהוא אבצן בכניסתו לארץ נולד ומיציאת מצרים עד יפתח היה שלש מאות שנה וחכמים אמרו בשעה שבא בועז על רות והרתה מיד מת בועז ואבצן היה שופט לאחר מות יפתח דכתיב וישפוט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ועל זה אני תמיה שהרי מצינו באברהם שהוא אמר לאחר שנברר דמו וכו׳ ואמר הלבן מאה שנה יולד ואיך הוליד בועז בן ג׳ מאות שנה וי״ל על כן אמר ויתן י״י לה הריון דוגמ׳ ויראהו יו׳׃ אבצן. אב לכל הכנוכים שהרי אשה בחורה שכבה אצלו ונטען ולא נגעבה׃ ואישי

אביחיל בן חור · אלה ראשי אבות · אלה ראשי האבות · אלה עשה בניהו בן יהוידע · אלה מבני גד ראשי · אלה הם אשר עברו · ומן ודוד זקן עד רישא דסיפרא דכו׳ ר״פ
אלה בכ״ד ואלה וסימ׳ ואלה אשר הוסד שלמה · ואלה שרי הנצבים · ואלה פקדתם לבית אבותיהם · ואלה המתקשרים תנינא דסיפרא · וכל עזרא דכו׳ ר״פ ואלה בכ״ד

ואישי הוליד את־בכרו את־אליאב ואבינדב השני
ושמעא השלישי: נתנאל הרביעי רדי החמישי:
אצם הששי דויד השבעי: ואחיתיהם צרויה
ואביגיל ובני צרויה אבשי ויואב ועשה־אל שלשה
: ואביגיל ילדה את־עמשא ואבי עמשא יתר
הישמעאלי: וכלב בן־חצרון
הוליד את־עזובה אשה ואת־יריעות ואלה בניה
ישר ושובב וארדון: ותמת עזובה ויקח־לו כלב
את־אפרת ותלד לו את־חור: וחור הוליד את־
אורי ואורי הוליד את־בצלאל: ואחר בא חצרון
אל־בת־מכיר אבי גלעד והוא לקחה והוא בן־
ששים שנה ותלד לו את־שגוב: ושגוב הוליד
את־יאיר ויהי־לו עשרים ושלוש ערים בארץ
הגלעד: ויקח גשור־וארם את־חות יאיר מאתם
את־קנת ואת־בנתיה ששים עיר כל־אלה בני
מכיר אבי־גלעד: ואחר מות־חצרון בכלב אפרתה
ואשת חצרון אביה ותלד לו את־אשחור אבי
תקוע: ויהיו בני־ירחמאל בכור חצרון הבכור
רם ובונה וארן ואצם אחיה: ותהי אשה אחרת
לירחמאל ושמה עטרה היא אם אונם:
ויהיו בני־רם בכור ירחמאל מעץ וימין ועקר:
ויהיו בני־אונם שמי וידע ובני שמי נדב ואבישור
: ושם אשת אבישור אביהיל ותלד לו את־אחבן
ואת־מוליד: ובני נדב סלד ואפים וימת סלד לא
בנים: ובני אפים ישעי ובני ישעי ששן ובני
ששן אחלי: ובני ידע אחי שמי יתר ויונתן וימת
יתר לא בנים: ובני יונתן
פלת וזזא אלה היו בני ירחמאל: ולא־היה לששן
בנים כי אם־בנות ולששן עבד מצרי ושמו ירחע:
ויתן ששן את־בתו לירחע עבדו לאשה ותלד לו
את־עתי: ועתי הליד את־נתן ונתן הוליד את־
זבד: וזבד הוליד את־אפלל ואפלל הוליד את־
עובד: ועובד הליד את־יהוא ויהוא הליד את־
עזריה: ועזריה הליד את־חלץ וחלץ הליד את־
אלעשה: ואלעשה הליד את־ססמי וססמי הליד
את־שלום: ושלום הוליד את־יקמיה ויקמיה
הליד את־אלישמע: ובני כלב אחי
ירחמאל מישע בכרו הוא אבי־זיף ובני מרשה אבי
חברון: ובני חברון קרח ותפח ורקם ושמע:
ושמע הליד את־רחם אבי ירקעם ורקם הוליד את־
שמי: ובן־שמי מעון ומעון אבי בית־צור: ועיפה
פילגש כלב ילדה את־חרן ואת־מוצא ואת־גזז
וחרן הליד את־גזז: ובני יהדי רגם ויותם וגישן
ופלט ועיפה ושעף: פילגש כלב מעכה ילד שבר
ואת־תרחנה: ותלד שעף אבי מדמנה את־שוא
אבי מכבנה ואבי גבעא ובת־כלב עכסא: אלה
היו בני־כלב בן־חור בכור אפרתה שובל אבי קרית
יערים: שלמא אבי בית־לחם חרף אבי בית־גדר:

אלה וסימ׳ אלה בקטנו כתכם · אלה בקשו כתבם תנינא דסיפרא · אלה בני המדינה העלים תנינא דסיפרא · אלה בימי יהויקים · וכל שאר כתוב דכוה׳ ר״פ אלה
בכ״ב ר״פ ואלה וסימ׳ ואלה צפנת בלבבך · ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד : ושם י״ג ר״פ בקריאה וסי׳ ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב · ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך

רשי

ואישי הוליד את בכורו. מלא אלף כלומר איש גבור חיל: דויד השביעי. מלא יו״ד מפני כבודו של דוד ועתה מצא המרגלית לפיכך לא מנה השמיני אליהו: ואחיותיהם צרויה ואביגיל. מפני כבודו של דוד שהיו בני אחותו גבורים ואנשי חיל ושרים כך מפורש לקמן: יתר הישמעאלי. ובשמואל כתוב הישראלי בארץ ישמעאל היה דר דוגמ׳ בית עובד אדום הגתי וכן וישלח המלך ויקח את חירם מצור בן אשה אלמנה ואביו איש צורי: וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה. לפי שהיתה לו אשה ששמה עזובה לכך כינה את שם בתו עזובה אשה כדכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת מכאן שהיתה לו אשה ששמה עזובה: ותלד לו את חור. וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל. בא וחשוב שכל אחד מהם היה פחות מן ח׳ שנים כשהולידו שהרי כלב היה בן מ׳ שנים במרגלים דכתי׳ בן מ׳ שנה אנכי בשלוח וגו׳ ואותה שעה כבר נולדו כולם שהרי הוקם המשכן שעשה בצלאל כלב היה בן ח׳ כשהוליד עזובה אשה ובן ט׳ כשהוליד יריעות ואחר מיתת עזובה אשתו לקח את אפרת והולידה לו את חור בשנה האחרת הרי בן י׳ שנים וחור בן ח׳ כשהוליד את אורי ואורי בן ח׳ כשהוליד בצלאל הרי כ״ו שנים וכתיב ואת כל איש חכם לב ואין איש פחות מי״ג שנה הרי בצלאל בשעה שעשה המשכן בן י״ג שנה הרי מ׳ שנה חסר אחת נמצא שכל אחד מהם היה פחות מן ח׳ כשהולידו וכן מפורש בפרק בן סורר ומורה ומדרש בן שם ושם הולידו: ואחר בא חצרון אל בת מכיר. כל זה משום כבודו של דוד שהרי חצרון בא אל בת מכיר לקחה לפילגש שלא לשום אישות דוגמא כאשר בא אל בת שבע: והוא היה בן ששים. הרי שני דברי׳ לבת מכיר לגריעותא אחת שלא לקחה לשום אישות ואחת שחצרון היה זקן ומפני כבוד משפחות יהוד׳ כתבוה לו וכשהוליד יאיר נתנו לו בני מכיר כ״ג ערים ליקח אשה אחת מבנותיו: ויקח גשור וארם. גשור הוא גשורי והמעכתי לפי שהיו קרובים לארמים שהיו יושבים במזרחה של ארץ ישראל וארם היו יושבים במזרח דכתי׳ ארם מקדם ופלשתים מאחור מיד בימי שפוט השופטים כשחטאו ישראל מסרם ביד אויב ביד ארם ואז הלכו אלו ולקחום מהם וכשבא דוד החזירן ולפי שהחזירן כתבן כאן: בכלב אפרתה. על שם אשתו קראו את העיר אפרתה: ותלד לו את אשחור אבי תקוע. לאחר מיתת חצרון: אבי תקוע. שר של עיר תקוע שהוא של שבט יהודה: ויהיו בני ירחמאל בכור חצרון. לפי שהפסיק במשפחתו של כלב על כן הוצרך לומר בכור חצרון בכורו של ירחמאל: ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה. לפי פשוטו ישראלית היתה וביבמות ירושלמי כתב שלקח גויה להתעטר בה יפה ושרית היתה: היא אם אונם. שמעתי אם כמה שקמתי אם בישראל אונם שפל ואלם היה לשון אונן וכמו אכלתי באוני ממנו וכמו כמתאוננים. ויצא ממנו ששן שנתן בתו לירחע המצרי עבדו ומספר בגנותן כלומר לא היו ראויין למלכות ויצא ממנו ישמעאל בן נתניה בן אלישמע שהרג גדליה בן אחיקם: ולא היה לששן בנים כי אם בנות. ומה שאמר למעלה ובני ששן אחלי חולה שפל היה ומת בלא בנים: ויתן ששן את בתו לירחע עבדו לאשה. מכאן אמרו בתך בגרה שחרר עבדך ותנהו לה ומכאן אמרו חכמים ביבמות ירושלמי אל תאמן בגר עד ט״ו דורות וט״ו דורות הם מן עתי המצרי עד ישמעאל ויש אומר י״ו דורות עם ירחע ומדרש רבותינו אי אפשר כן שהיה מזרע המלוכה והלא ישמעאל מזרע ירחמאל היה ולא מן רם אלא שהעביר מזרעו למולך: ובני כלב אחי ירחמאל. לפי שיחס למעלה קצת משפחות כלב והפסיק ביחס ירחמאל צריך לומר כלב אחי ירחמאל שלא תאמר כבר יחס כל משפחות כלב לכך הוצרך לומר כלב אחי ירחמאל שזה לא כלב אחר היה וכן דרך כל היחס איננו מיחס כסדר אלא מיחס קצת ממשפחת פלוני ותופס משפחה אחרת וכשיחס קצת ממשפחה זו מתחיל ליחס משפחה ראשונה כבתחילה ושוב האחרת וכן מעורבב כל ספר היחס הזה: הוא אבי זיף. שר של זיף ושר כל בני מרשה ושר חברון ושם העיירות האלה כתובי׳ בספר יהושע כדכתיב זיף וטלם ובעלות וכתוב קעילה ואכזיב ומרשה: אבי ירקעם. כל אבי שנאמר כאן שר על אותה העיר הכתובה בסמוך: ובני יהדי. אחר מבניה של עיפה היה ומה שלא הזכיר מי היה אביו לפי שאינו צריך להזכיר שום מבניה של עיפה כי אם זה יהדי: ותלד שעף אבי מדמנה את שוא אבי מכבנה ואבי גבעא. שתי עיירות הללו שלו היו: ובת כלב עכסה. עתה מתחיל לראש ומקדים בעכסה משום שהיתה שרית אשת עתניאל כדכתיב ויאמר כלב אשר יכה קרית ספר וגו׳: אלה היו בני כלב בן חור בכור אפרתה. פתרון אלה היו בני כלב בן חור כמו בנו חור והוא חור היה בנו הבכור לאפרת אשתו ולא בכור לכלב וכן מפורש למעלה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור ע״א ואלה היו וגו׳ חור היה בן לכלב והוליד בן ויקרא שמו כלב וכך פירושו ואלה היו בניו של כלב בנו של חור שובל וגו׳: בכור אפרתה. ולא בכור לכלב על חור הוא אומר כן נראה לנו: הרואה

קרמת אשור. ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש. ושם האחד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי. ושם איש ישראל המכה אשר הכה. ושם האשה המכה המדינית כזבי בת
צור. ושם בת אשר שרח. ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי. ושם חברון לפנים קרית ארבע. ושש אשת אבישור אביהיל. ושם אשת שאול. ושם האיש נבל. ושם

ויהיו בנים לשובל אבי קרית יערים הראה חצי
המנחות: וּמשפחות קרית יערים היתרי והפותי
והשמתי והמשרעי מאלה יצאו הצרעתי
והאשתאלי: בני שלמא בית לחם
ונטופתי עטרות בית יואב וחצי המנחתי הצרעי:
ומשפחות סופרים ישבו יעבץ תרעתים שמעתים
שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית
רכב: ואלה היו בני דויד
אשר נולד לו בחברון הבכור אמנן לאחינעם
היזרעאלית שני דניאל לאביגיל הכרמלית:
השלשי לאבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור
הרביעי אדניה בן חגית: החמישי שפטיה
לאביטל הששי יתרעם לעגלה אשתו: ששה
נולד לו בחברון וימלך שם שבע שנים וששה
חדשים ושלשים ושלוש שנה מלך בירושלם:
ואלה נולדו לו בירושלים שמעא
ושובב ונתן ושלמה ארבעה לבת שוע בת
עמיאל: ויבחר ואלישמע ואליפלט: ונגה ונפג
ויפיע: ואלישמע ואלידע ואליפלט תשעה:
כל בני דויד מלבד בני פילגשים ותמר אחותם:
ובן שלמה רחבעם אביה בנו אסא
בנו יהושפט בנו: יורם בנו אחזיהו בנו יואש
בנו: אמציהו בנו עזריה בנו יותם בנו: אחז
בנו חזקיהו בנו מנשה בנו: אמון בנו יאשיהו
בנו: ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים
השלישי צדקיהו הרביעי שלום: ובני יהויקים
יכניה בנו צדקיה בנו: ובני יכניה אסר שאלתיאל
בנו: ומלכירם ופדיה ושנאצר יקמיה הושמע
ונדביה: ובני פדיה זרבבל ושמעי ובן זרבבל
משלם וחנניה ושלמית אחותם: וחשבה ואהל
וברכיה וחסדיה יושב חסד חמש: ובן חנניה
פלטיה וישעיה בני רפיה בני ארנן בני עבדיה בני
שכניה: ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש
ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה: ובן נעריה
אליועיני וחזקיה ועזריקם שלשה: ובני אליועיני
הודיוהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה
וענני שבעה: בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור
ושובל: וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת
הוליד את אחומי ואת להד אלה משפחות
הצרעתי: ואלה אבי עיטם יזרעאל
וישמא וידבש ושם אחותם הצללפוני: ופנואל
אבי גדר ועזר אבי חושה אלה בני חור בכור
אפרתה אבי בית לחם: ולאשחור אבי תקוע היו
שתי נשים חלאה ונערה: ותלד לו נערה את אחזם
ואת חפר ואת תימני ואת האחשתרי אלה בני
נערה: ובני חלאה צרת יצחר ואתנן: וקוץ הוליד
את ענוב ואת הצבבה ומשפחות אחרחל בן הרם
: ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו קראה שמו יעבץ
לאמר כי ילדתי בעצב: ויקרא יעבץ לאלהי
ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי
והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא
אלהים את אשר שאל:

האיש אלימלך ושם אשתו נעמי: ושם אשת ג' ר"פ בקריאה וסימ' ושם אשת יעברם נ' וככד בת לו אשר ילדה אתה. ושם אשת שאול. ושם אשת אבישור. אנ"ך: ואהל
וברכיה ואהל חד מן אב מן חד וחד חד וא' שחד והא וליה דכו' וסי' ואהרן ואני ידעתי גואלי חי. והאזרון כי מועף לאש' מוצק. ואהל וחשוב ואהל וברכיה. והאהל ומשמרת

רשי

הרואה חצי המנוחות. מדינה אחת היתה בארץ ומנוחות שמה דכתיב ויגלום אל מנחת והוא המושל על חצי מדינה ולקמן כאמ' חצי מנחתי משל על חצי המדינה האחרת. הרואה: פורמרדיפיו בלע"ז: ומשפחות קרית יערים. יושבי קרית יערים: מאלה יצאו הצרעתי והאשתאולי. יושבי צרעה ואל תתמה שכתוב ותחל רוח ה' לפעמו בין צרעה ובין אשתאול דמשמע שהיו שתי עיירות הללו של בני דן כי כל אלה שנאמר כאן של בני יהודה היו שאנו יכולין לומר העיירות והגבול שהיה בין צרעה ואשתאול היה של דן אבל צרעה ואשתאול עצמן של בני יהודה היו: בני שלמא בית לחם. בני שלמא היו מיושבי בית לחם הנטופתי: עטרות בית יואב. וגם מיושבי נטופת ועטרות בית יואב חצי מדינת המנחתי תפשו להם בני צרעה והיו יושבים בשם שם מקומות הן בענין הנטופתי מהרי הנטופתי מגבורי דוד ומנחת ויגלום אל מנחת: ומשפחות סופרים יושבי יעבץ. עיר יעבץ שהיה מושל עליהם דכתיב למטה ויהי יעבץ נכבד מאחיו: תרעתים שמעתים סוכתים. כולם שמות בית אב הם: המה הקינים. והיכן מקומם של אלו והלא הם יושבי קין שם מקום דכתי' הקין וגבעה ותמנה ערים עשר: הבאים מחמת אבי בית רכב. שיצאו מחמת שהיה של בית רכב וישבו בקין. ע"א יעבץ שם של עיר ושל יששכר היתה דכתיב והרבית וקשיון ואבץ: המה הקינים. צורפים ויתנהו לצורף תרגומו לקינאה: שני דניאל לאביגאל. ובשמואל כתוב והשני כלאב לאביגאל ובמדרש ויכלו מפרש לפי שדוד נשא אביגיל אחר מיתת נבל והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך קראו דוד שמות שנים כלאב ודניאל דניאל דני אל כלאב שהיה דומה כולו לאב: הששי יתרעם לעגלה אשתו. מדרש וכי היא בלבד אשתו אלא שפעת כעגלה וילדתו ושהיתה חביבה עליו כעגלה כמו לולי חרשתם בעגלתי ומפני חשיבותה של מיכל קורא אותה אשתו: ואלישמע ואליפלט. ואלידע ואליפלט. בשמואל אינו מונה אליפלט אלא פעם אחת ואינו מונה כי אם ז' וכאן מונה ט' וזהו טעמ' אליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר לאחר כן וקרא שמו כמו כן אליפלט שהיה הוא שמנה לשם וגם אלישמע אלישמע מונה כאן ב' פעמים כמו כן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם אחד מאלו מת ונשארו שבעה וזה שאינו מונה לשם כי אם שבעה והט' שמנה משום כבודו של דוד שהיו לו בנים הרבה שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו: אחזיהו בנו יואש. משלמה עד יואש ח' דורות ולפי שראה דוד שהיה זרעו כלה בימי יואש על ידי עתליהו כדכתיב בספר זה ותקם ותדבר על לשון דבר על ידי שם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על השמינית שמונה כימין על דור שמיני הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו' ונמלט יואש ומן יואש עד יאשיהו ח' דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו כולם הולכים לאבדון זה נהרג וזה נקרו עיניו נתפלל עוד על השמינית על דור שמיני ה' אל באפך תוכיחני ובשביל תפלתו נשתיירו בני יהויקים ובכל ספר תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים יכניה עד ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב בדניאל וארו עם ענני שמיא את"ה בנים בין בנים ובין דורות לבנים הקב"ה עשה כן בשביל שאמר להקב"ה את' תושבחות בספר עזרא מן ברוך ה' אלהי ישראל וגו' עד ולחזק את' תיבות: וחסדיה יושב חסד חמש. חמש היו לבד משלומית אחותם: ובני שמעיה חטוש ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה. אינם אלא חמשה ויש בו טעם כמו שכתוב למטה במשמרות הלוים לידותן בני ידותן גדליהו וצרי וישעיה חשביהו ומתתיהו ששה ואינם כי אם ה': ונראה כן מנהג היחס הזה אף על פי שלא הזכיר עדיין ראוה כי דורות דורות קחשיב וכן ובני חלאה צרת וצחר ואתנן: וקוץ הוליד ועדיין לא הזכיר קוץ ומזכיר את בניו: ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים. מוסב למעלה. ואשת חצרון אביה ותלד לו את אשחור אבי תקוע כי לא ייחס עד עתה: ואמו קראה שמו יעבץ לאמ' כי ילדתי בעצב. וכינה שמו יעבץ ודוגמתו בן אוני: והרבית את גבולי. בתלמוד: והיתה ידך עמי ועשית מרעה. אם תהיה עמי ותצילני מרעה: לבלתי עצבי. שלא יארע לי שום נזק וצער ועצב והוא נדר מה שנדר: ויבא אלהים את אשר שאל. ושלם נדרו ומכאן מצאנו ראייה כשפוסקין צדקה בעבור שאין נודרין אלא נותנין בלא נדר מדרשו ידוע: וכלוב

בני גרשון באהל מועד· ואלפים צנה ואלפים כלם וגם· והאלפים והעירים עבדי האדמה· ובקר וראיתם את כבוד יי׳ בשמעו אל תלנתיכם· והבקר ומראה הערב
והבקר· וגוים ובאו עמים רבים וגוים עצומים· הגוים כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו· וגבהים אם עשק רש וגזל ומשפט וצדק תראה במדינה· והגבהים

וכלוב אחי־שוחה הוליד את־מחיר הוא אבי
אשתון: ואשתון הוליד את־בית רפא ואת־פסח
ואת־תחנה אבי עיר נחש אלה אנשי רכה:
ובני קנז עתניאל ושריה ובני עתניאל
חתת: ומעונתי הוליד את־עפרה ושריה הוליד
את־יואב אבי גיא חרשים כי חרשים היו:
ובני כלב בן־יפנה עירו אלה ונעם ובני אלה וקנז:
ובני יהללאל זיף וזיפה תיריא ואשראל: ובן־עזרה
יתר ומרד ועפר וילון ותהר את־מרים ואת־שמי
ואת־ישבח אבי אשתמע: ואשתו היהדיה ילדה
את־ירד אבי גדור ואת־חבר אבי שוכו ואת־
יקותיאל אבי זנוח ואלה בני בתיה בת־פרעה
אשר לקח מרד: ובני אשת הודיה
אחות נחם אבי קעילה הגרמי ואשתמע המעכתי:
ובני שימון אמנון ורנה בן־חנן ותולון ובני ישעי
זוחת ובן־זוחת: בני שלה בן־יהודה ער אבי לכה
ולעדה אבי מרשה ומשפחות בית־עבדת הבץ
לבית אשבע: ויוקים ואנשי כזבא ויואש ושרף
אשר־בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים:
המה היוצרים וישבי נטעים וגדרה עם־המלך
במלאכתו ישבו שם:
בני שמעון נמואל וימין יריב זרח שאול:
שלם בנו מבשם בנו משמע בנו: ובני משמע
חמואל בנו זכור בנו שמעי בנו: ולשמעי בנים
ששה עשר ובנות שש ולאחיו אין בנים רבים וכל
משפחתם לא הרבו עד־בני יהודה:
וישבו בבאר־שבע ומולדה וחצר
שועל: ובבלהה ובעצם ובתולד: ובבתואל
ובחרמה ובצקלג: ובבית מרכבות ובחצר
סוסים ובבית בראי ובשערים אלה עריהם עד־
מלך דויד: וחצריהם עיטם ועין רמון ותכן
ועשן ערים חמש: וכל־חצריהם אשר
סביבות הערים האלה עד־בעל זאת מושבתם
והתיחשם להם: ומשובב וימלך ויושה
בן־אמציה: ויואל ויהוא בן־יושביה בן־שריה בן־
עשיאל: ואליועיני ויעקבה וישוחיה ועשיה
ועדיאל וישימאל ובניה: וזיזא בן־שפעי בן־אלון
בן־ידיה בן־שמרי בן־שמעיה: אלה הבאים
בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם
פרצו לרוב: וילכו למבוא גדר עד למזרח הגיא
לבקש מרעה לצאנם: וימצאו מרעה שמן וטוב
והארץ רחבת ידים ושקטת ושלוה כי מן־חם
הישבים שם לפנים: ויבאו אלה הכתובים בשמות
בימי יחזקיהו מלך־יהודה ויכו את־אהליהם ואת־
המעינים אשר נמצאו שמה ויחרימם עד־היום
הזה וישבו תחתיהם כי־מרעה לצאנם שם: ומהם
מן־בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש
מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי
בראשם: ויכו את־שארית הפלטה לעמלק וישבו
שם עד היום הזה:

ובקף סבכי היער בברזל והלבנון· וגבה עדה נא גאון וגבה· והגבה והאולם אשר על פני הארץ· וגבוה כי רם יי׳ ושפל יראה· והגבוה כה אמר יי׳ הסיר המצנפת הרם
העטרה· ודל כבין חכם בעיניו איש· והדל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט· והרים כה אמר יי׳ הסיר המצנפת והרים העטרה· והדרים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע·

רשי

וכלוב אחי שוחה. משפחות הוא דקחשיב בקצור לשון אע״פ שאין מזכירו למעלה וכן ובני קנז אע״פ שלא הזכירו למעלה וכן ומעונתי כמו כן לא הזכירו כי כן דרך כל הספר הזה: אבי עיר נחש. שם עיר ותחנה שר עליה: אלה אנשי רכה. בני אשתון ישבו באותו מקום ברכה. ע״א אנשי רכה המשפחה היתה מכונה אנשי רכה: ושריה הוליד את יואב אבי גיא חרשים. יואב היה שר על עמק שיש בה חרשים ולמה אבי קורא אותה גיא חרשים: כי חרשים היו. פתרון אותן שישבו בגיא החרשים חרשים המה ועל שמם נקרא הגיא: ובני כלב בן יפונה. אמרו רבותינו כלב בן יפונה זה כלב בן חצרון ולמה נקרא בן יפונה שפינה מעצת מרגלים ואל תתמה שהרי ייחס כבר משפחת כלב בן חצרון שהרי כן הדרך שמייחס קצת ומדלג על משפחה האחרת ואחר כן תופס משפחה ראשונה: ובני אלה וקנז. כך היה שמו וקנז: ואשתו היהודיה. אשת כלב שנולדה מיהודית: ירד אבי גדור וגו׳. שרי העיירות כדכתי׳ ביהושע ויקדעם וזנוח ואלחול בית צור וגדור ירמות ועדלם שוכה ועזקה: ואלה בני בתיה בת פרעה. הוי״ו מפרדת בין בני יהודיה ובין בני בתיה: אשר לקח מרד. כלב הוא מרד שמרד בעצת מרגלים וכן דרך היחס שאפילו לאחד אומ׳ בני כמו ובני אלה וקנז: בני שלה בן יהודה. לפי שעדיין לא יחסו מייחסו עתה שמשום כבודו של דוד מקדים ליחס בני תמר פרץ וזרח שמהם יצא גם הוא ועכשיו שייחס כל משפחות פרץ מתחיל לייחס כל משפחות שלה שהיו באותו הדור: ומשפחות בית עבודת הבוץ. לידיעות המקדש אף הם היו מבני שלה: ויוקים אנשי כוזבא ער ויושבי לחם. כל אלה בני שלה בן יהודה: ויואש ושרף. רבותינו אומרי׳ זה מחלון וכליון: והדברים עתיקים. פתרו׳ אל תאמר לפי שהתחלתי לייחס מאנשי דורינו שכולם היו אחרי כן אלא כולן שנאמרו בפסוק זה העתיקי׳ הראשוני׳ שהיו בימים קדמוני׳: המה היוצרים. המה יוקים אנשי כוזיבא ויושבי לחם היו יוצרי חומר למלאכת המלך וגם קדרו׳ למאכל המלך וגם לכהני׳: יושבי נטעים. שהיו עוסקי׳ בנטיעות של מלך: וגדרה. אומנים גודרי גדר אבנים למלאכת המלך: עם המלך. פתרו׳ הושיבן המלך באותן העיירות לפי שהיו עושים מלאכתו דוגמ׳ במשפטים בשאול בעליו עמו לא ישלם כלומר עמו במלאכתו: בני שמעון. לפי ששמעון יושב בחלק יהודה הוא מקדימו לייחסו ולדבר בעיירותיו קודם לראובן: ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחותם לא הרבו עד בני יהודה. לא הרבו בנים כבני יהודה ולפי שהיו מועטים וחלק יהודה רב מהם קבל יהודה שמעון בחלקו כי שמעון לא היה לו חלק בארץ ישראל שנ׳ אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל ושנינו בב״ר אחלקם להעמיד סופרים בישראל בבתי כנסיות כו׳ ותניין שקבלו דכתיב מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם פן תרבה עליהם חית השדה ומה שכתיב ויעל הגורל לבני שמעון כך היה המעשה אפילו גורל איזה שבט יקבל שמעון בחלקו ונפל הגורל בחלקו של יהודה וגם מה שכתוב ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתי גם אני אתך בחלק שנתתי לך: וישבו בבאר שבע. בני שמעון ישבו באותן עיירות של יהודה: אלה עריהם עד מלך דוד. פתרון כשהרבו בני יהודה עשו תרעומת על בני שמעון בימי שאול ורצו לגרשם מארצם ולא היה יכול לגרשם ואף כי היה כל ימיו בטירדא ובמלחמות וכשמלך דוד באו שבטו לשאול מבני שמעון את ארצם שהשאילו להם והלך דוד וגרשם כי שאול לא תפש בכך מפני שנאת דוד שהיה מיהודה וזהו שכתב אלה עריהם עד מלך וכשמלך דוד גרשם: מפי׳ ר׳ אלעזר בר׳ משלם ז״ל וכן פי׳ לי רבינו שלמה בר׳ לוי אחי רבי משה הדרשן: וחצריהם. הכפרי׳ מי היו עיטם ועין ורמון וגו׳: זאת מושבותם והתייחסם להם. פתרון אף על פי שייחסם כאן מקצתם אל תאמר שלא היו כי אם אותן שהרי יש ספר יחוס אחר ושם היו יחוסין כל שבט ושבט כך היה לו מפרש יחוסו בפני עצמו: ומשובב. וכל הכתובין: אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחתם ובית אבותיה׳ פרצו לרב. לא היה להם מקום לישב: וילכו. על כן למבוא גדור וגו׳ לבקש מרעה לצאנם: כי מן חם היושבים שם לפנים. בשקט ובשלוה היו יושבים ולא בא אדם להרע להם לפיכך לא נזהרו כשבאו עליהם להלחם ודוגמתו בשופטים ויבאו על ליש על עם שקט ובוטח וגו׳ ודבר אין להם עם אדם לפי שהיו שקטים לא היו יראים ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם לפיכך כשבאו אותם חמש מאות וגם כתו׳ לשם כמשפט צידונים שקט ובוטח וגו׳: ויכו את שארית הפליטה. משהכריתת דוד כי דוד הכרית כל זכר באדום: ובני

ואשם משכב וספות וכלי יוצר · ואשם ויאמר ארנן אל דוד · וחצר הגדולה סביב שלשה · והחצר וירם כבוד יי׳ דיחזקאל · וחכמים אנשי לצון יפיחו · וחכמים
אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד · ובלא ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת · והבלא ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך · ומשחית עלה אריה מסבכו

ה ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו
יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל
ולא להתיחש לבכרה: כי יהודה גבר באחיו
ולנגיד ממנו והבכרה ליוסף:
בני ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא חצרון
וכרמי: בני יואל שמעיה בנו גוג בנו שמעי בנו:
מיכה בנו ראיה בנו בעל בנו: בארה בנו אשר
הגלה תלגת פלנאסר מלך אשר הוא נשיא
לראובני: ואחיו למשפחתיו בהתיחש לתלדותם
הראש יעיאל וזכריהו: ובלע בן עזז בן שמע בן
יואל הוא יושב בערער ועד נבו ובעל מעון:
ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת כי
מקניהם רבו בארץ גלעד: ובימי שאול עשו
מלחמה עם ההגראים ויפלו בידם וישבו באהליהם
על כל פני מזרח לגלעד: ובני גד לנגדם ישבו
בארץ הבשן עד סלכה: יואל הראש ושפם
המשנה ויעני ושפט בבשן: ואחיהם לבית
אבותיהם מיכאל ומשלם ושבע ויורי ויעכן וזיע
ועבר שבעה: אלה בני אביחיל בן חורי בן ירוח
בן גלעד בן מיכאל בן ישישי בן יחדו בן בוז:
אחי בן עבדיאל בן גוני ראש לבית אבותם:
וישבו בגלעד בבשן ובבנתיה ובכל מגרשי שרון
על תוצאותם: כלם התיחשו בימי יותם מלך
יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל:
בני ראובן וגדי וחצי שבט מנשה מן בני חיל
אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי קשת ולמודי
מלחמה ארבעים וארבעה אלף ושבע מאות
וששים יצאי צבא: ויעשו מלחמה עם ההגריאים
ויטור ונפיש ונודב: ויעזרו עליהם וינתנו בידם
ההגריאים וכל שעמהם כי לאלהים זעקו במלחמה
ונעתור להם כי בטחו בו: וישבו מקניהם גמליהם
חמשים אלף וצאן מאתים וחמשים אלף וחמורים
אלפים ונפש אדם מאה אלף: כי חללים רבים
נפלו כי מהאלהים המלחמה וישבו תחתיהם עד
הגלה: ובני חצי שבט
מנשה ישבו בארץ מבשן עד בעל חרמון ושניר
והר חרמון המה רבו: ואלה ראשי בית אבותם
ועפר וישעי ואליאל ועזריאל וירמיה והודויה
ויחדיאל אנשים גבורי חיל אנשי שמות ראשים
לבית אבותם: וימעלו באלהי אבתיהם ויזנו אחרי
אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם:
ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת
רוח תלגת פלנסר מלך אשור ויגלם לראובני
ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם לחלח וחבור
והרא ונהר גוזן עד היום הזה:
בני לוי גרשון קהת ומררי:
ובני קהת עמרם יצהר וחברון ועזיאל:
ובני עמרם אהרן ומשה ומרים ובני
אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר:
אלעזר הוליד את פינחס פינחס הוליד את אבישוע
ואבישוע הוליד את בקי ובקי הוליד את עזי:
ועזי הוליד את זרחיה וזרחיה הוליד את מריות:

ומשחית גוים · והמשחית ותהי חרדה כבתנה בשדה · ומשלח יפיח כזבים עד שקר · והמשלח את השעיר לעזאזל יעמד חי · ונגע לא תאנה אליך רעה ונגע לא · והנגע
וראה הכהן אחרי הכבס את הנגע והנה · ושטן הפקד עליו רשע ושטן · והשטן ויראני את יהושע הכהן הגדול עמד · ועירים גמלים מיניקות ובניהם שלשים פרות ·
והעירים והאלפים והעירים · ופרה ודוב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן · והפרה והעזים והפרה · וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם · והצרעת ויזעף עזיהו ·

רשי

ובני ראובן בכור ישראל · ואם תאמר אם כן שהיה בכור למה לא יצא ממנו מלכות כי הוא בודאי הבכור: ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף · ואת׳ אם כן למה לא מלכו בני יוסף לכך אמ׳ ולא להתייחס לבכורה חלק בכורו ולא בכורה כי יהודה אפילו לא חלל ראובן הבכור׳ ולא נקלחה ממנו אפילו הכי היה הגון יהודה למלוך: כי יהודה גבר באחיו · שנאמר גור אריה יהודה: ולנגיד ממנו · שיצא ממנו מלכות ועל שם כך נקרא המלך נגיד שהוא המוציא והמביא והבכורה והמלכות נטלה מראובן ונתנה המלכות ליהודה כדכתיב כי יהודה גבר באחיו אבל חלק הבכורה נתנה ליוסף לשני בניו: בני ראובן בכור ישר׳ · מתחיל עתה כבראשונה: בני יואל · דורות דורות קחשיב: אשר הגלה תלגת פלנאסר · קודם לסנחריב וכן היה סדרן פול היה שמלך מנחם בן גדי ובימי פקח בן רמליה בא תגלת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה בא שלמנאסר מלך אשור ובימי חזקיהו סנחריב ופרשו רבותינו פול וכולם סנחריב: הוא נשיא לראובני · באותו זמן שהגלוהו תלגת פלנאסר: בהתיחש לתלדותם הראש יעיאל וזכריהו · פתרו׳ הרי לא יחסתי לך מן ראובן כי אם קצת ועיקר יחוסו במקום יחוסו על דברי הימים למלכי ישראל היה יעיאל וזכריהו הראש שעל ידן כלל יחוסן: ועד נבו ובעל מעון · שבימים קדמונים קודם שבאו לידי ישראל נקראו נבו ובעל מעון על שם [illegible] עד היום הזה לקרות [illegible] אבל כשבאו לידי ישראל הסבו שמותם כדכתיב ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם כלומר ישר׳ הסבו שמותם ואת שבמה לפי שלא נקראת על שם תועבותיה לא הוסבו שמה ובמגילה מפרש כי נבו ובעל מעון שם ע״ז הם: עם ההגריאים · הם הישמעאלים ועל שם אמם קוראם הגריאים בני הגר הין: וישבו באהליהם · שכן מנהג ערביים לישב באהלים: ובני גד לנגדם ישבו: אצלם כמו ואלכה לנגדך: ואחיהם לבית אבותיהם · במקום יחוסן: מיכאל ומשלם · אלו היו ראשי אבותיהם של אותו יחס כי כלם התיחסו בימי

יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל: בני ראובן וגדי וחצי שבט מנשה מן בני חיל וגו׳ · כלומר כולם נתקבצו ועשו מלחמה עם ההגריאים: ויטור ונפיש · בנין של ישמעאל הם: ויעזרו עליהם · כי יי׳ עזרם: וינתנו בידם ההגריאים וכל שעמהם · אומות אחרים לעזרם: ונעתור להם · דוגמ׳ ויעתר להם יי׳: ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ אשר השמיד אלהים מפניהם · פתרו׳ הם זנו אחרי אלהי עמי הארץ ואותם עם אשר השמידם אלהים מפניהם שאלהיהם לא היה יכול לעוזרם ולא שמו על לבם אחרי השמידם מפניך ולא היה יכול לעזרם ולכן כמו כן לא יעזור הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה יש מפרש׳ עזריה הוא היה עזריה הראשון ומעזריה עד שריה שהיה בחורבן הבית ח׳ כהני׳ ומכאן הוגהו ביומא בפרק ראשון ובויקרא רבה ובספרי פרשת פנחס ח׳ כהנים שמשו בבית הראשון ויש אומרים יח ולא זה וזה יש בהם רוח חיים כי צדוק הוא היה הראשון שכהן בימי שלמה ועוד אחזה אמריה היה בימי יהושפט דכתיב והנה אמריהו כהן הראש והוא בן עזריהו שהיה בימי עזיהו ובימי חזקיהו שהיה אחרי יהושפט ואת עזריהו אבי שריה היה והיכן חלקיהו הכהן הגדול שהיה בימי יאשיהו אלא מדרוקים יש לחשוב וי״ב כהנים היו מצדוק עד שריה וכן מצינו בויקרא רבה מדוייק ובסיפרי מדוייק ירושלמי ומה שכתוב בעזריה הוא אשר כהן בבית מפורש בסיפרי ירושלמי כך וכי הוא לבדו כהן ובימי שלמה כהן והלא גם שאר כהנים כמו כן כהנו אלא לפי שמסר נפשו על קדושת הבית שלא הניח את עזיהו להקטיר לכך נאמר הוא אשר כהן בבית אשר בנה שלמה והוא עזריהו שהיה בימי עזיהו ובימי חזקיהו ועזריה בן אחימעץ הוא אמריהו שכהן בימי יהושפט כמו שנקרא עזיהו עזריהו דכתי׳ במלכים בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו׳ מלך עזריהו ונקרא עזריה בן אחימעץ זכריה דכתיב ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין בראת אלהים וגו׳: ויהוצדק

202

וקדש ואשמעה אחד קדש מדברי · והקדש ואחרי השבעים ששים · ורגלים עינים הייתי לעור ורגלים · והרגלים וילכו לקכרה ולא מצאו כח · ושיר כי בימי דוד ואסף · והשיר כל הקהל משתחוים · ושופט ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו · והשפט על הרע כפים · ותכן ועתה לכו עבדו ותכן לא ינתן · והתכן לסוסים ולרכש · ותרומה והיה לאהרן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל כי תרומה · והתרומה הקבע אדם אלהים דתריסר · והורות ועל הר סיני ירדת והתורת אלה החקים והמשפטים והתורו׳

מריות הוליד את אמריה ואמריה הוליד את
אחיטוב: ואחיטוב הוליד את צדוק וצדוק הוליד
את אחימעץ: ואחימעץ הוליד את עזריה ועזריה
הוליד את יוחנן: ויוחנן הוליד את עזריה הוא
אשר כהן בבית אשר בנה שלמה בירושלם:
ויולד עזריה את אמריה ואמריה הוליד את
אחיטוב: ואחיטוב הוליד את צדוק וצדוק הוליד
את שלום: ושלום הוליד את חלקיה וחלקיה
הוליד את עזריה: ועזריה הוליד את שריה
ושריה הוליד את יהוצדק: ויהוצדק הלך בהגלות
יהוה את יהודה וירושלם ביד נבכדנאצר:

ו בני לוי גרשם קהת ומררי: ואלה שמות
בני גרשום לבני ושמעי: ובני קהת עמרם ויצהר
וחברון ועזיאל: בני מררי מחלי ומשי ואלה
משפחות הלוי לאבתיהם: לגרשום לבני בנו יחת
בנו זמה בנו: יואח בנו עדו בנו זרח בנו יאתרי
בנו: בני קהת עמינדב בנו קרח בנו אסיר בנו:
אלקנה בנו ואביסף בנו ואסיר בנו: תחת בנו
אוריאל בנו עזיה בנו ושאול בנו: ובני אלקנה
עמשי ואחימות: אלקנה בנו אלקנה צופי בנו
ונחת בנו: אליאב בנו ירחם בנו אלקנה בנו:
ובני שמואל הבכר ושני ואביה: בני מררי מחלי
לבני בנו שמעי בנו עזה בנו: שמעא בנו חגיה בנו
עשיה בנו: ואלה אשר העמיד דויד
על ידי שיר בית יהוה ממנוח הארון: ויהיו
משרתים לפני משכן אהל מועד בשיר עד בנות
שלמה את בית יהוה בירושלם ויעמדו כמשפטם
על עבודתם: ואלה העמדים ובניהם מבני הקהתי
הימן המשורר בן יואל בן שמואל: בן אלקנה
בן ירחם בן אליאל בן תוח: בן ציף בן אלקנה
בן מחת בן עמשי: בן אלקנה בן יואל בן עזריה
בן צפניה: בן תחת בן אסיר בן אביסף בן
קרח: בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל:
ואחיו אסף העמד על ימינו אסף
בן ברכיהו בן שמעא: בן מיכאל בן בעשיה
בן מלכיה: בן אתני בן זרח בן עדיה: בן
איתן בן זמה בן שמעי: בן יחת בן גרשם בן
לוי: ובני מררי אחיהם על השמאול
איתן בן קישי בן עבדי בן מלוך: בן חשביה
בן אמציה בן חלקיה: בן אמצי בן בני בן שמר:
בן מחלי בן מושי בן מררי בן לוי: ואחיהם
הלוים נתונים לכל עבודת משכן בית האלהים:
ואהרן ובניו מקטירים על מזבח העולה ועל
מזבח הקטרת לכל מלאכת קדש הקדשים ולכפר
על ישראל ככל אשר צוה משה עבד האלהים:
ואלה בני אהרן אלעזר בנו פינחס בנו
אבישוע בנו: בקי בנו עזי בנו זרחיה בנו: מריות
בנו אמריה בנו אחיטוב בנו: צדוק בנו אחימעץ
בנו: ואלה מושבותם
לטירותם בגבולם לבני אהרן למשפחת הקהתי
כי להם היה הגורל: ויתנו להם את חברון בארץ
יהודה ואת מגרשיה סביבתיה: ואת שדה העיר
ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה:
ולבני אהרן נתנו את ערי יהודה המקלט את
חברון ואת לבנה ואת מגרשיה ואת יתר ואת
אשתמע ואת מגרשיה: ואת חילן ואת מגרשיה
את דביר ואת מגרשיה: ואת עשן ואת מגרשיה
ואת בית שמש ואת מגרשיה:
וממטה בנימן את גבע
ואת מגרשיה ואת עלמת ואת מגרשיה ואת
ענתות ואת מגרשיה כל עריהם שלש עשרה
עיר במשפחותיהם:
ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה ממחצית
מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר:
ולבני גרשום למשפחותם ממטה יששכר
וממטה אשר וממטה נפתלי וממטה מנשה בבשן
ערים שלש עשרה:
לבני מררי למשפחותם ממטה ראובן וממטה גד
וממטה זבלון בגורל ערים שתים עשרה: ויתנו
בני ישראל ללוים את הערים ואת מגרשיהם:

אשר קדמאה דספרא: כמשפטם ה׳ וסימ׳ מלבד עולת החדש ומנחתה דפנחס · ומנחתם ונסכיהם לפרים דשביעי של חג · ויקראו בקול גדול ויתגודדו · כי אם כמשפטם הראשון · לבא לבית יי׳ כמשפטם · ויעמדו כמשפטם על עבודתם · ויעמדו על עמדם כמשפטם · וא׳ כמשפטים עד היום הזה הם עשים: ואת שדה ב׳ וסי׳ ואת שדה שמרון ובנימן · ואת שדה העיר ואת מגרשיה: ועשן ה׳ שום קרתא בקריאה וסי׳ לבנה ועתר · עין רמון ועתר · ולאשר בבור עשן · ותכן ועשן · ואת עשן ואת מגרשיה דספרא:

רשי

ויהוצדק הלך בהגלות יי׳ את יהודה וירושלם · ומה שכתוב בספר חגי יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לא יהוצדק שמש מעולם בכהנה גדולה דהא הוגלה לבבל בימי יכניה כדכתיב ויהוצדק הלך בהגלות וגו׳ אלא יהושע בנו היה כהן גדול כשעלו מבבל בבית שני ומה שלא היה עזרא בן שריה הסופר כהן גדול ובן אחיו יהושע בן יהוצדק כיהן זהו הטעם לפי כי יהושע עלה עם זרובבל כמה ימים ושנים קודם שעלה עזרא: ובני שמואל הבכור ושני ואביה · ושני זה יואל פירו׳ והשני אביה כלומר שני לראשון הוא היה אביה ושני לאביה הוא היה יואל שלא נכתב ודוגמ׳ כי אם הסוס אסור וחמור אסור כמו והחמור וכן הפר שני דגדעון וכן הראשון: ואלה אשר העמיד דוד וגו׳ · כשהשיבוהו מבית עובד אדום כדכתיב לקמן ויעזב שם לפני ארון ברית יי׳ לאסף ולאחיו לשרת לפני ארון ברית יי׳ וגו׳ וכתיב ועובד אדום בן ידותון וחוסה לשוערים וגו׳ לפני משכן יי׳ אשר בגבעון ושלמה העמידן בבית המקדש בירושלם: ויעמדו כמשפטם על עבודתם · כמשפט אשר העמידן דוד: ואחיו אסף העומד על ימינו · של הימן ובניו: ובני מררי אחיהם על השמאל · דוגמ׳ שאת׳ בלשון אשכנז גברודיר על השמאל של הימן ובניו שהימן ובניו באמצע: ואחיהם הלוים נתונים לכל עבודת משכן בית האלהים · לשוערים ולהפשיט כדכתיב לקמן והלוים מפשיטין: ואלה בני אהרן · המקטירין על מזבח העולה ועל מזבח הקטורת: צדוק בנו אחימעץ בנו · לא חשיב כי אם אותם שהיו עד שלמה: ואלה מושבותם לטירותם בגבולם וגו׳ עד כי להם היה הגורל · ללוים ולכהנים מנחלתם כל ישר׳ הפילו גורלות על ארץ ישראל וכמה מארץ ישרא׳ יבא להם ולכהני׳ וללוי׳ ויבא ליהודה הגורל מתחילה וזהו כי להם היה הגורל בראשונה לתת להם אותן עיירות שכתוב כאן: נתנו לכלב · כי משה נתן לו: וממטה בנימן את גבע · כי הגורל נפל לבנימן לתת אלו העיירות: ולבני קהת הנותרים · כי הכהנים יצאו מקהת וכבר אמרו מה שנתנו לכהנים בני קהת ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה של לוי: ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר · ולחצי שבט המנשי נפל הגורל לתת לבני קהת הלוים ערים עשר: ויתנו

אתהם ה׳ בקריאה וסי׳ וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך׳ והזהרת אתהם את החקים ואת ההורות׃ וישמע יי׳ בקול ישראל ויתן את הכנעני׳ ככקרת רעה עדרו׳ ויתנו בגורל כמטה יהודה דסיפרא׃ ואת בלעם ג׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב׳ ואה בלעם בן בעור הקוסם׳ ואת בלעם ואת מגרשיה׃ ופואה חד מן ד׳ זוגין מן כ״ב קדמ׳ לא בפיק א׳ ותנינא מפיק וסימ׳ תומים ויכלאו ימיה ללדת והנה תומים׳ תאומים ויהי בעת לדתה והנה האומים בבטנה׳ ופוה ובני יששכר תולע ופוה

ויתנו בגורל ממטה בני־יהודה וממטה בני־
שמעון וממטה בני בנימן את הערים האלה אשר־
יקראו אתהם בשמות׃ וממשפחות
בני קהת ויהי ערי גבולם ממטה אפרים׃ ויתנו
להם את־ערי המקלט את־שכם ואת־מגרשיה בהר
אפרים ואת־גזר ואת־מגרשיה׃ ואת־יקמעם
ואת־מגרשיה ואת־בית חורון ואת־מגרשיה׃ ואת
־אילון ואת־מגרשיה ואת־גת־רמון ואת־מגרשיה׃
וממחצית מטה מנשה את־ענר ואת־מגרשיה ואת־
בלעם ואת־מגרשיה למשפחת לבני־קהת ה
הנותרים׃ לבני גרשום ממשפחת
חצי מטה מנשה את־גולן בבשן ואת־מגרשיה
ואת־עשתרות ואת־מגרשיה׃ וממטה יששכר
את־קדש ואת־מגרשיה את־דברת ואת־מגרשיה׃
ואת־ראמות ואת־מגרשיה ואת־ענם ואת־
מגרשיה׃ וממטה אשר את־משל
ואת־מגרשיה ואת־עבדון ואת־מגרשיה׃ ואת־
חוקק ואת־מגרשיה ואת־רחב ואת־מגרשיה׃
וממטה נפתלי את־קדש בגליל ואת־מגרשיה
ואת־חמון ואת־מגרשיה ואת־קריתים ואת־
מגרשיה׃ לבני מררי הנותרים
ממטה זבלון את־רמונו ואת־מגרשיה את־תבור
ואת־מגרשיה׃ ומעבר לירדן ירחו למזרח הירדן
ממטה ראובן את־בצר במדבר ואת־מגרשיה ואת־
יהצה ואת־מגרשיה׃ ואת־קדמות ואת־מגרשיה
ואת־מיפעת ואת־מגרשיה׃ וממטה־גד את־
ראמות בגלעד ואת־מגרשיה ואת־מחנים ואת־
מגרשיה׃ ואת־חשבון ואת־מגרשיה ואת־יעזיר
ואת־מגרשיה׃ ולבני יששכר
תולע ופואה ישיב ושמרון ארבעה׃ ובני תולע
עזי ורפיה ויריאל ויחמי ויבשם ושמואל ראשים

לבית־אבותם לתולע גבורי חיל לתלדותם מספרם
בימי דויד עשרים ושנים־אלף ושש מאות׃
ובני עזי יזרחיה ובני יזרחיה מיכאל
ועבדיה ויואל ישיה חמשה ראשים כלם׃ ועליהם
לתלדותם לבית אבותם גדודי צבא מלחמה
שלשים וששה אלף כי־הרבו נשים ובנים׃ ואחיהם
לכל משפחות יששכר גבורי חילים שמונים ושבעה
אלף התיחשם לכל׃ בנימן בלע
ובכר וידיעאל שלשה׃ ובני בלע אצבון ועזי
ועזיאל וירימות ועירי חמשה ראשי בית אבות
גבורי חילים והתיחשם עשרים ושנים אלף ו
שלשים וארבעה׃ ובני בכר זמירה
ויועש ואליעזר ואליועיני ועמרי וירמות ואביה
וענתות ועלמת כל־אלה בני־בכר׃ והתיחשם
לתלדותם ראשי בית אבותם גבורי חיל עשרים
אלף ומאתים׃ ובני ידיעאל בלהן
ובני בלהן יעיש ובנימן ואהוד וכנענה וזיתן
ותרשיש ואחישחר׃ כל־אלה בני ידיעאל
לראשי האבות גבורי חילים שבעה־עשר אלף
ומאתים יצאי צבא למלחמה׃ ושפם וחפם בני
עיר חשם בני אחר׃ בני נפתלי יחציאל וגוני ויצר
ושלום בני בלהה׃ בני מנשה
אשריאל אשר ילדה פילגשו הארמיה ילדה את־
מכיר אבי גלעד׃ ומכיר לקח אשה לחפים
ולשפים ושם אחתו מעכה ושם השני צלפחד
ותהינה לצלפחד בנות׃ ותלד מעכה אשת־מכיר
בן ותקרא שמו פרש ושם אחיו שרש ובניו אולם
ורקם׃ ובני אולם בדן אלה בני גלעד בן־מכיר
בן־מנשה׃ ואחתו המלכת ילדה את־אישהוד
ואת־אביעזר ואת־מחלה׃ ויהיו בני שמידע
אחין ושכם ולקחי ואניעם׃

דבראשית׳ ופואה ולבני יששכר תולע ופואה דד״ה׳ ותזרני חיל למלחמה דשמואל׳ ותאזרני חיל למלחמה דתהלות׳ להשות גלים נצים להשאות גל״ים דישעיה׳ וחלופי׳ ד׳ זוגין מן כ״ב קדמאה מפיק א׳ ותנינא לא בפיק א׳ וסימ׳ משאל וכמטה אשר ד׳יהושע׳ משל וכבטה אשר דד״ה׳ וקראהו ויאבר לא ירד בני עבכם כי אחיו מת׳ וקרהו ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסן׳ הבארתי צלק העמוני נחרי דשמואל׳ הברותי דד״ה׳ וירפאו את שבר בת עמי על נקלה קדמאה׳ וירפו את שבר

רשי

ויתנו בגורל ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון׳ אף על פי שלא הזכיר שמעון בתחילתן הוא נתן חלקו מתה שנתן לו יהודה וגם יהודה אינו נזכר למעלה בעיקר השתינה וכל מה שמזכיר למעלה מויתנו להם את חברון עד וממטה בנימן הכל נתנו בני יהודה ובני שמעון ולפי שלא הזכירו למעלה מזכירו עתה כאן׃ אשר יקראו אתהם בשמות׳ כלומר אשר קראנו אותם בשמות למעלה לפי שהיה בנימן חבר עמהם לבני אהרן מזכירו אע״פ שהזכירו כבר׃ וממשפחות בני קהת ויהי ערי וגו׳ אע״פ שנתנו להם חצי שבט מנשה נתנו להם גם אפרים על פי הגורל׃ וממחצית מטה מנשה׳ חד חצי מנשה שבעבר הירדן שבארץ ישראל׃ למשפחת לבני קהת הנותרים׳ הם הלוים ופתרו׳ הכל נתנו אפרים ומנשה לאותו הנותר שאות׳ למעלה ולבני קהת הנותרים ממשפחת המטה׃ לבני גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה׳ אע״פ שנתנו לבני קהת על פי הגורל נפל גם להם הגורל לתת כמו כן לגרשם׃ לבני מררי הנותרים ממטה זבולן׳ כלומר שלא הגיע להם אותם שתים עשרה עירות שנתנו להם ראובן וגד וזבולן וזהו הנותרים׳ ממטה זבולן מחלק זבולן נתנו לבני מררי הנותרים׃ ולבני יששכר תולע ופואה ישוב ושמרון׳ בחומש כתיב ויוב יוב הוא שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תורה דכתיב מבני יששכר יודעי בינה לעתים לכך זכה ונקרא ישוב׃ ובני תולע׳ מספרם בימי דוד עשרים ושנים אלף ושש מאות כל אלה בני תולע לבד מבני עזי׃ ובני עזי וגו׳ שלשים וששה אלף כי הרבו נשים ובנים׳ וכל אלה היו לבד מאותן עשרים ושנים אלף ושש מאות של בני תולע׃ ואחיהם לכל משפחות׃ בין בני תולע בין בני עזי בין כל גבורי החיילים של דוד שמונה ושבעים אלף׃ התיחשם לכל׳ פתרו׳ לכל היחס שלהם׃ בנימן בלע ובכר וידיעאל׳ זה שקורא בספר הישר אשבל׃ ושפים וחפים בני עיר חשים בני אחר׳ עזרא שכתב ספר היחס הזה לא היה יודע אם היו מבני בנימן אם לאו לפיכך כתבם לבדם וגם משום דכתיב ומכיר לקח אשה לחפים ולשפים מספק׳ ליה׃ בני נפתלי יחציאל וגו׳ ומה שלא כתיחס יותר זהו הטעם כמפורש בשילהי מגילת ירושלמי ג׳ ספרים מצא עזרא וכל אחד ואחד מן היחס ומה שמצא כת׳ ומה שלא מצא לא כתב ומן בני נפתלי לא מצא יותר וזה הטעם שכל היחס הזה מיוחס בדילוג׳ כי דילג מספר זה אל ספר זה וחיברם ומה שלא היה יכול לכתוב בספר זה כת׳ בספר עזרא תדע כי נאמר בסמוך וכל ישראל התיחשו והנם כתובי׳ על ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל פתרו׳ הכי רצונך לידע יחס עשרת שבטי׳ לך לחלה וחבור נהר גוזן וערי מדי כי ספר דברי הימים שלהם גלה עמהם אבל יהודה מצאתי ספרן בבבל ומה שמצאתי כתבתי׃ בני מנשה אשריאל אשר ילדה׳ פירוש אשר ילדה לו אשתו דוגמ׳ אשר ילדה אות׳ ללוי במצרים אבל פלגשו הארמיה ילדה את מכיר׃ ובני

בת עמי תנינא׳ וס״ם בלשון ארמי קרא משאל לנחרי אס״א׳ אחיחוד ל׳ כתיב ח׳ ונעמן ואחיה׳ וחד את הוד ואינון חד מן ט״ו זונין בקריאה כן ב״ב חד קרי ח׳ וחד קרי ה׳ וס״מ אחיחוד ונעמן ואחיה וגרא הוא׳ אחיהוד למטה בני אפרים נשיא׳ בחצן כה אמר אדני״י הנה אשא אל גוים ידי׳ הצן ובאו עליך הצן רכב וגלגל׳ חמותי חציו שרפתי במו אש ועל חצינו׳ והמותי את אמתי אשלח לפניך והמותי׳ ונחה עלי״ו רוח יי׳ ונחה ביום ההוא ישא עליכם משל׳ חורי ובשו עבדי פשתים׳ הורי ברכות אביך גברו על

ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה
בנו ותחת בנו: וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד
והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת
את מקניהם: ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים
ויבאו אחיו לנחמו: ויבא אל אשתו ותהר ותלד
בן ויקרא את שמו בריעה כי ברעה היתה בביתו:
ובתו שארה ותבן את בית חורון התחתון ואת
העליון ואת אזן שארה: ורפח בנו ורשף ותלח
בנו ותחן בנו: לעדן בנו עמיהוד בנו אלישמע
בנו: נון בנו יהושע בנו: ואחזתם ומשבותם בית
אל ובנתיה ולמזרח נערן ולמערב גזר ובנתיה
ושכם ובנתיה עד עיה ובנתיה: ועל ידי בני
מנשה בית שאן ובנתיה תענך ובנתיה מגדו
ובנותיה דור ובנותיה באלה ישבו בני יוסף בן
ישראל: בני אשר ימנה
וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם: ובני בריעה
חבר ומלכיאל הוא אבי ברזות: וחבר הוליד את
יפלט ואת שומר ואת חותם ואת שועא אחותם:
ובני יפלט פסך ובמהל ועשות אלה בני יפלט:
ובני שמר אחי ורוהגה יחבה וארם: ובן הלם אחיו
צופח וימנע ושלש ועמל: בני צופח סוח וחרנפר
ושועל וברי וימרה: בצר והוד ושמא ושלשה
ויתרן ובארא: ובני יתר יפנה ופספה וארא: ובני
עלא ארח וחניאל ורציא: כל אלה בני אשר
ראשי בית האבות ברורים גבורי חילים ראשי
הנשיאים והתיחשם בצבא במלחמה מספרם
אנשים עשרים וששה אלף:

ח ובנימן הוליד את בלע בכרו אשבל השני ואחרח
השלישי: נוחה הרביעי ורפא החמישי: ויהיו
בנים לבלע אדר וגרא ואביהוד: ואבישוע ונעמן
ואחוח: וגרא ושפופן וחורם: ואלה בני אחוד
אלה הם ראשי אבות ליושבי גבע ויגלום אל מנחת:
ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם והוליד את עזא
ואת אחיחד: ושחרים הוליד בשדה מואב מן
שלחו אתם חושים ואת בערא נשיו: ויולד מן
חדש אשתו את יובב ואת צביא ואת מישא ואת
מלכם: ואת יעוץ ואת שכיה ואת מרמה אלה
בניו ראשי אבות: ומחשים הוליד את אביטוב
ואת אלפעל: ובני אלפעל עבר ומשעם ושמד
הוא בנה את אונו ואת לד ובנתיה: ובריעה ושמע
המה ראשי האבות ליושבי אילון המה הבריחו
את יושבי גת: ואחיו ששק וירמות: וזבדיה וערד
ועדר: ומיכאל וישפה ויוחא בני בריעה:
וזבדיה ומשלם וחזקי וחבר: וישמרי ויזליאה
ויובב בני אלפעל: ויקים וזכרי וזבדי: ואליעיני
וצלתי ואליאל: ועדיה ובראיה ושמרת בני שמעי:
וישפן ועבר ואליאל: ועבדון וזכרי וחנן:
וחנניה ועילם וענתתיה: ויפדיה ופניאל בני
ששק: ושמשרי ושחריה ועתליה: ויערשיה
ואליה וזכרי בני ירחם: אלה ראשי אבות
לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם: ובגבעון
ישבו אבי גבעון ושם אשתו מעכה: ובנו הבכור
עבדון וצור וקיש ובעל ונדב: וגדור ואחיו וזכר:
ומקלות הוליד את שמאה ואף המה נגד אחיהם
ישבו בירושלם עם אחיהם:
ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול ושאול
הוליד את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב
ואת אשבעל: ובן יהונתן מריב בעל ומריב בעל
הוליד את מיכה: ובני מיכה פיתון ומלך ותארע
ואחז: ואחז הוליד את יהועדה ויהועדה הוליד
את עלמת ואת עזמות ואת זמרי וזמרי הוליד את
מוצא: ומוצא הוליד את בנעה רפה בנו אלעשה
בנו אצל בנו: ולאצל ששה בנים ואלה שמותם
עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן
כל אלה בני אצל: ובני עשק אחיו אולם בכורו
יעוש השני ואליפלט השלשי: ויהיו בני אולם
אנשים גבורי חיל דרכי קשת ומרבים בנים ובני
בנים מאה וחמשים כל אלה מבני בנימן:

ברכות הורי׳ חח ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב׳ הה בן אדם הנבא ואמרת דה״לילו הה ליום׳ חרום כי כל איש אשר בו מום לא יקרב׳ וחרום וקוץ הוליד את ענב׳
יהלומן והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר׳ יהלומן ועתה פתוחיה יחד׳ חמק פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר׳ חמק

רשי

ובני אפרים שותלח וגו׳ והרגום אנשי גת וגו׳ כי ירדו לקחת את מקניהם׳ ולא היו בקיאים במוצאי הדרכים ובמוצאי הארץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי הם היו בקיאים בארץ ההיא: ובתו שארה ותבן את בית חורון. שארה בבאתו: ואת אזן שארה. על שמה קראה שם העיר: ורפח בנו׳ של בריעה: ורשף ותלח בנים של רפח כמו כן חשיב דורות: ועל ידי בני מנשה בית שאן. פתרו׳ כמוך לבני מנשה כמו איש על ידו לדגליהם: הוא אבי ברזית. שר אותה העיר ובבר׳ רבי לוי ורבי סימון רבי לוי אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהני׳ שנמשחו בשמן זית רבי סימון אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה ולפי שהיה להם שמן הרבה היו מושחין בו לכך היו נאות דהא באשר כתי׳ וטובל בשמן רגלו ואמר רבי חנינא חמין ושמן ששכתני אמי התזיר וכי לנערותי: ובנימן הוליד את בלע בכורו: כבר יחסו לעיל ולפי שרצה ליחס עד שאול המלך מתחיל ליחס מבנימן ושמות אחרים קוראם כאן וכל היחס למפרע והרוצה לדקדק רוב שרי הלוים ומגרשיהם האמורים כאן למפרע הן ביהושע כי עזרא ספרים מצא: ויגלום אל מנחת. מי הגלם ומפרש אחריו בפסוק ונעמן ואחיה וגרא הוא הגלם: מנחת. שם מדינה היא כדכתיב הרואה חצי המנחות וכתיב וחצי המנחתי: ושחרים הוליד. הוא היה אחד מן הגולים ולאחר ששלחו אותו מן הגלות הוליד את אלה: חושים ואת בערא נשיו. כך היו שמותיו של נשיו: ומחושים הוליד. זאת חשים אשתו שהזכירה למעלה ולפי שהפסיק׳ בחדש אשתו: ואחיו ששק. כל אלה בני אלפעל. ע״א ועיקר מן אחיו ששק עד ויוחא כל אלה בני בריעה ומזבדיה עד יובב כל אלה בני אלפעל ומן ויקים עד ושמרת כל אלה בני שמעי: ובגבעון ישבו אבי גבעון. פרשה זו עד כל אלה בני אצל כתוב׳ שני פעמים בספר זה וכן פרשת היושבים הראשונים אשר באחוזתם בעריהם ופרש׳ ומן הכהנים ידעיה בן יהויריב כמו כן בספר עזרא דכתיב ואלה שרי המדינה וזהו שמפרש בסוף מגלה ירושלמי ג׳ ספרים מצא עזרא ספר מעונים ספר זאטוטי ספר האחי׳ ובטלו דברי האחד וקיימו דברי השני׳ וכן מצאו הרב׳ ספרי ייחוסין כשמצאו ג׳ או ה׳ בטלו המועט וקיימו המרובים וכשמצאו זוגות כמו ובגבעון ישבו אבי גבעון הוצרך לכתוב שני פעמים שאין סדר ייחוסן שוה וכן היושבי׳ הראשונים מצא זוגות וחלוקים זה על זה כתבוהו שני פעמי׳ בכאן ובספרו ולמה לא כתב שתיהן כאן אות׳ שבעזר׳ ואלה ראשי המדינה וגו׳ ולפי שייחס לשם עד ואלה הכהנים והלוים ומיחס עד ידעיה שהיה לאחר עזרא ומה ענין לפרש ולייחס בכאן בדברי הימי׳ דורות יחד ולאחר עזר׳ כי אם אות׳ שהיו בבית ראשון ובפרשה האחרת של ובגבעון ישבו וגו׳ ועוד אמרו חכמים בספר ולאצל ששה בנים תליסר אלפי גמלי טעיני מדרשות: וכל

וזאת תהיה המגפה אשר יגוף · לחלם והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה · להלם וכן אחיו צופח · מחולל והוא מחולל מפשעינו מדכא · מהולל לשחוק אמרתי מהולל · נחה ועתה לך נחה את העם · נחה בן אדם נהה על המון מצרים · פרחת על ימין פרחח יקמו · פרחה וזה מעשה המנורה מקשה זהב · יחדו אלה בני אביחיל · יהדי ובני יהדי רגם ויותם · חרות על הלוחות · הרות בה אמר ה' על שלשה פשעי עמון : יעיאל ד' כת' יעואל וקרי' יעיאל וסימ' ובגבעון ישבו אבי גבעון · עזיא העשתרתי

ט וכל ישראל התיחשו והנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו לבבל במעלם : והיושבים הראשנים אשר באחזתם בעריהם ישראל הכהנים הלוים והנתינים : ובירושלם ישבו מן בני יהודה ומן בני בנימן ומן בני אפרים ומנשה : עותי בן עמיהוד בן עמרי בן אמרי בן בנימן בני פרץ בן יהודה : ומן השילני עשיה הבכור ובניו : ומן בני זרח יעואל ואחיהם שש מאות ותשעים : ומן בני בנימן סלוא בן משלם בן הודויה בן הסנאה : ויבניה בן ירחם ואלה בן עזי בן מכרי ומשלם בן שפטיה בן רעואל בן יבניה : ואחיהם לתלדותם תשע מאות וחמשים וששה כל אלה אנשים ראשי אבות לבית אבתיהם :

ומן הכהנים ידעיה ויהויריב ויכין : ועזריה בן חלקיה בן משלם בן צדוק בן מריות בן אחיטוב נגד בית האלהים : ועדיה בן ירחם בן פשחור בן מלכיה ומעשי בן עדיאל בן יחזרה בן משלם בן משלמית בן אמר : ואחיהם ראשים לבית אבותם אלף ושבע מאות וששים גבורי חיל מלאכת עבודת בית האלהים : ומן הלוים שמעיה בן חשוב בן עזריקם בן חשביה מן בני מררי : ובקבקר חרש וגלל ומתניה בן מיכא בן זכרי בן אסף : ועבדיה בן שמעיה בן גלל בן ידותון וברכיה בן אסא בן אלקנה היושב בחצרי נטופתי : והשערים שלום ועקוב וטלמון ואחימן ואחיהם שלום הראש : ועד הנה בשער המלך מזרחה המה השערים למחנות בני לוי : ושלום בן קורא בן אביסף בן קרח ואחיו לבית אביו הקרחים על מלאכת העבדה שמרי הספים לאהל ואבתיהם על מחנה יהוה שמרי המבוא : ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים יהוה עמו : זכריה בן משלמיה שער פתח לאהל מועד : כלם הברורים לשערים בספים מאתים ושנים עשר המה בחצריהם התיחשם המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם : והם ובניהם על השערים לבית יהוה לבית האהל למשמרות : לארבע רוחות יהיו השערים מזרח ימה צפונה ונגבה : ואחיהם בחצריהם לבוא לשבעת הימים מעת אל עת עם אלה : כי באמונה המה ארבעת גברי השערים הם הלוים והיו על הלשכות ועל האוצרות בית האלהים : וסביבות בית האלהים ילינו כי עליהם משמרת והם על המפתח ולבקר לבקר : ומהם על כלי העבודה כי במספר יביאום ובמספר יוציאום : ומהם ממנים על הכלים ועל כל כלי הקדש ועל הסלת והיין והשמן והלבונה והבשמים : ומן בני הכהנים רקחי המרקחת לבשמים : ומתתיה מן הלוים הוא הבכור לשלם הקרחי באמונה על מעשה החבתים : ומן בני הקהתי מן אחיהם על לחם המערכת להכין שבת שבת : ואלה המשררים ראשי אבות ללוים בלשכת פטירים כי יומם ולילה עליהם במלאכה : אלה ראשי האבות ללוים לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם : ובגבעון ישבו אבי גבעון יעואל ושם אשתו מעכה : ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונר ונדב : וגדור ואחיו וזכריה ומקלות : ומקלות הוליד את שמאם ואף הם נגד אחיהם ישבו בירושלם עם אחיהם :

ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול ושאול הוליד את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב ואת אשבעל : ובן יהונתן מריב בעל ומרי בעל הוליד את מיכה : ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע : ואחז הוליד את יערה ויערה הוליד את עלמת ואת עזמות ואת זמרי וזמרי הוליד את מוצא : ומוצא הוליד את בנעא ורפיה בנו אלעשה בנו אצל בנו : ולאצל ששה בנים ואלה שמותם עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן אלה בני אצל :

ופלשתים נלחמו בישראל וינס איש ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר גלבע : וידבקו פלשתים אחרי שאול ואחרי בניו ויכו פלשתים את יונתן ואת אבינדב ואת מלכי שוע בני שאול :

שמע · ומבני אליצפן שמרי · ויהי לעזיהו חיל : ותחרע קדמ' ותארע תנינא ותחרע · ואפס ועשה את מאחת מאלה · יונתן ז' בקריאה וסי' עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר · ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו · ובני יונתן פלת · ובני ידע אחי שמי · בני השם הגזוני · וידבקו פלשתים דדה · ויבאו אל גדליה המצפתה · ומן רישא דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו' יונתן כמ"ב יהונתן וסימ' לכה ונעברה אל מצב הערלים · ויאמר יונתן הנה אנחנו · ומן ויהי ככלותו עד סופא דספ' דכו' כב"א יונתן וסימ' וידבר שאול אל יונתן בנו · וכל עזרא דכו' יונתן כב"א יהונתן וסימ' לבלגה שמוע לשמעיה :

רשי

וכל ישראל התיחשו · אמרתי לך קצת מן יחוסן מה שמצאתי אבל עיקר ייחוסם על ספר מלכי ישראל ויהודה שהגלו לבבל במעלם ועמהם הייתי אני עזרא ושייחוסם מצאתי כתוב וכתבתיו : ועד הנה בשער המלך מזרחה · פתרון עד עכשיו שער ששמו שער המלך המזרחה : המה השוערים · שלום ואחיו ממחנות בני לוי : שומרי הספים לאהל · שלום בן קורא ואחיו לבית אביו הקרחים שומרי הספים של אהל מועד שלא היו מניחים שום אדם לבא אל אהל מועד כי אם הכהנים בעבודתן : ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו · שנתנבא לפני ורבותינו אמרו הוא פנחס הכהן ועל שלא התיר ליפתח נדרו כשנסתלק שכינה ממנו : המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם · בקיומם : לשבעת הימים · לסוף שבעת הימים : מעת לעת · משבנה לשבנה כל משמרת בשבתה : והם על המפתח · על מפתח העזרה : ולבקר לבקר · לפתוח : ומהם על כלי · כלי שרת במספר יביאום ובמספר יוציאום : ואלה המשוררים וגו' פטורי · מכל דבר המלאכה כי אם לשורר שירה : אשבעל · הוא איש בשת ולכך כינהו בשת לפי שבעל לשון אדנות הוא וכינהו בשת לשון גנאי : מריב בעל · זה מפיבשת אמר רבי יצחק בר שמואל מנרבונא משעה שעבדו ישראל את הבעל נקרא הבעל שם בושת דכתיב לקטר לבשת ולקטר לבעל כי הבעל הוא בשת וגדעון נקרא ירובעל על שם ירב לו בעל ונקרא ירובשת דכתיב על אבימלך מי הכה אבימלך בן ירובשת וגו' בספר שמואל ונקרא ירובשת וירובעל כי בעל ובשת אחד הוא : ופלשתים נלחמו בישראל · אינו מספר כי אם מפלתו של שאול וכאשר בא לספר מעשה דוד אינו מספר זולתו אלא גבורתו וגדולתו כי הספר שלו ולמלכי יהודה : ומצאהו

גדול ח' בקריאה וסימ' ותבוא אביגיל אל נבל · ויאמר המלך אל עבדיו · מאין כמוך יי' גדול אתה תנינא דפסוק · קטן וגדול שם הוא ועבד · וילך דוד הלוך וגדול · וחברו דסיפ' · כי האיש מרדכי הולך וגדול · כי מרדכי היהודי משנה למלך :

ותכבד המלחמה על שאול וימצאהו המורים
בקשת ויחל מן היורים: ויאמר שאול אל נשא
כליו שלף חרבך ודקרני בה פן יבאו הערלים
האלה והתעללו בי ולא אבה נשא כליו כי ירא
מאד ויקח שאול את החרב ויפל עליה: וירא נשא
כליו כי מת שאול ויפל גם הוא על החרב וימת:
וימת שאול ושלשת בניו וכל ביתו יחדו מתו:
ויראו כל איש ישראל אשר בעמק כי נסו וכי
מתו שאול ובניו ויעזבו עריהם וינסו ויבאו
פלשתים וישבו בהם:
ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את החללים
וימצאו את שאול ואת בניו נפלים בהר גלבע:
ויפשיטהו וישאו את ראשו ואת כליו וישלחו
בארץ פלשתים סביב לבשר את עצביהם ואת
העם: וישימו את כליו בית אלהיהם ואת גלגלתו
תקעו בית דגון: וישמעו כל
יבש גלעד את כל אשר עשו פלשתים לשאול:
ויקומו כל איש חיל וישאו את גופת שאול ואת
גופת בניו ויביאום יבישה ויקברו את עצמותיהם
תחת האלה ביבש ויצומו שבעת ימים: וימת
שאול במעלו אשר מעל ביהוה על דבר יהוה
אשר לא שמר וגם לשאול באוב לדרוש: ולא
דרש ביהוה וימיתהו ויסב את המלוכה לדויד בן
ישי: **יא** ויקבצו כל ישראל
אל דויד חברונה לאמר הנה עצמך ובשרך
אנחנו: גם תמול גם שלשום גם בהיות שאול מלך
אתה המוציא והמביא את ישראל ויאמר יהוה
אלהיך לך אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה
תהיה נגיד על עמי ישראל: ויבאו כל זקני ישראל
אל המלך חברונה ויכרת להם דויד ברית בחברון
לפני יהוה וימשחו את דויד למלך על ישראל
כדבר יהוה ביד שמואל:
וילך דויד וכל ישראל ירושלם היא יבוס ושם
היבוסי ישבי הארץ: ויאמרו ישבי יבוס לדויד לא
תבוא הנה וילכד דויד את מצדת ציון היא עיר
דויד: ויאמר דויד כל מכה יבוסי בראשונה יהיה
לראש ולשר ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי
לראש: וישב דויד במצד על כן קראו לו עיר
דויד: ויבן העיר מסביב מן המלוא ועד הסביב
ויואב יחיה את שאר העיר: וילך דויד הלוך
וגדול ויהוה צבאות עמו:
ואלה ראשי הגבורים
אשר לדויד המתחזקים עמו במלכותו עם כל
ישראל להמליכו כדבר יהוה על ישראל:
ואלה מספר הגבורים אשר
לדויד ישבעם בן חכמוני ראש השלושים הוא
עורר את חניתו על שלש מאות חלל בפעם אחת:
ואחריו אלעזר בן דודו האחוחי הוא בשלושה
הגברים: הוא היה עם דויד בפס דמים והפלשתים
נאספו שם למלחמה ותהי חלקת השדה מלאה
שעורים והעם נסו מפני פלשתים: ויתיצבו
בתוך החלקה ויצילוה ויכו את פלשתים ויושע
יהוה תשועה גדולה: וירדו שלושה מן
השלושים ראש על הצר אל דויד אל מערת
עדלם ומחנה פלשתים חנה בעמק רפאים: ודויד
אז במצודה ונציב פלשתים אז בבית לחם:

רשי

ויטצאוהו המורים בקשת · בוא וראה כי אין חכמה ואין תבונה לנגד יי' וגו' כי נגד יי' דרכי איש בנימן היו שכאיהם נופלים לפניהם בקשת כי הם בקיאים בקשת כדכתי' אטר יד ימינו וגו' בשופטים וכן ביהונתן כדה אורה לשלח לי למטרה בשמואל וכתיב למטה בנימן נשקי קשת מימינים וגו' וכן באסא בספר זה ומבנימן נשאי מגן ודורכי קשת וגו' אבל כשיי' שר מעל שאול נפל ביד רומה קשת כדבר שהוא אותכותו : ויחל מן היורים · כמו ותתחלחל המלכה : ויביאום יבשה · ליבש גלעד : ויצומו שבעת ימים · ולמה נתאבלו ולמה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבע יותר משאר ישראל לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע והיו בתים ומתענים אולי יבא להם מושיע ובא שאול והושיעם כנגדן נתענו עתה גם הם שבעת ימים וגם מפני אבילות שנהגו שבעת ימים כי גם קרוביהם היו כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש הגבעה נתנו אנשי יבש בנותיהם לבנימן כשחטפום מן המחולות : וימת שאול במעלו אשר מעל · שתי מעילות מעל בשאלת אוב אחת ששאל אחרי שמואל ואחת שרדם באנש' דשמואל שכינו חמש מעילות מעל : על דבר יי' אשר לא שמר · מה שצוהו שמואל כדכתיב שבעת תוחל ועל אשר מעל במלחמת עמלק : אתה תרעה את עמי · על זה אמר דוד יי' רועי לא אחסר אתה אומר לי אתה תרעה מה אני יכול לרעות אין הדבר תלוי בי אלא יי' רועי לא אחסר וגם אני לא אחסר לכם ודוגמ' בשמואל אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו במלחמה ולא תכבה את נר ישראל אמר להם דוד כי אתה נרי יי' ויי' יגיה חשכי : ויכרות להם דוד ברית · כאותו ברית שכרת יהוידע דכתיב ויכרות יהוידע את הברית בין יי' ובין המלך ובין העם להיות לעם ליי' פירו' להיות ליי' עבדים וגם בין המלך ובין העם להיות לו לעבדים כמשפט המלך וגם המלך לעשות כחוק לעבדיו ללחום מלחמותם : לפני יי' · והלא לא היה המשכן בחברון אלא מהו לפני יי' כל מקום שעושין תנאי או כורתין ברית המקום שם הוא דוגמ' ביפתח לפני יי' במצפה ודוגמ' ומעלה מעל ביי' וכיחש בעמיתו כמפו' בתורת כהנים : וילך דוד וגו' · הלך מיד למלחמה כשהמליכוהו כל ישראל שלא יאמרו ישראל כל המלחמות שעשה דוד בימי שאול כוכח מזלו של שאול היה ועתה דואג להלחם לכך הלך מיד למלחמה : ויאמרו יושבי יבוס לדוד לא תבא הנה · אינו מפרש כאן למה ובשמואל מפרש ויאמר לדוד לא תבא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים ראו שלא יוכלו לעמוד לפני דוד ונתנו עורים ופסחים לפני שער העיר לאמר לא יבא דוד הנה כי אם ילחם עם העורים הללו כי ידעו כי בזוי הוא למלך להלחם עם העורים ומתוך כך ישוב ולא ילחם עמהם ודוד אמר בלבו אמת הוא כי לא נכון והגון לי להלחם עם עורים ועם פסחים אך כל מי שיכה היבוסי היאך שיגע בצנור וישכם ויסליכם משם את העורים על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית אל בית דוד שיהא לו גנאי פן יאמרו עם אלו נלחם דוד : ויואב יחיה את שאר העיר · הוא בנה והחזיק לבנות בדקי החומה דוגמ' בעזרא ויחיו את האבנים מערמות העפר : ראש השלישים · ראש הגבורים כמו ושלישים על כלו : עורר חניתו · כאשר הוא נלחם במלחמה לא היה חוזר במלחמה עד שיהרוג בחניתו ג' מאות חלל : בן חכמוני · ובשמוא' כתיב תחכמוני הוא אביו ויפה כח האב מכח הבן שכתוב בו על שמונה מאות חלל בפעם אחד : הוא בשלשה הגבורים · הוא בכלל שלשה הגבורים כי הוא אחד מהם ושלשה אלו גבורים יותר משאר שלשים ושלשה שנזכר בסמוך וכאן אינו מזכיר כי אם שנים ישבעם ואלעזר ובשמואל מזכיר אף השלישי דכתיב ואחריו שמא בן אגא הררי : בפס דמים · שם מקום ובשמואל באפס דמים : והפלשתים נאספו שם למלחמה · שנזדרזו להנקם מישראל ומאותם גבורים שחרפים כמפורש בשמואל בחרפם בפלשתים : מלאה שעורים · ורצו פלשתים לקוצרה ולהביאה בהם : וירדו שלשה מן השלשים · שלשה אלו היו ראש לכל השלשים : ונציב פלשתים אז בבית לחם · שסבר בית לחם לקחו והעמידו בה נציב שופט זה בתחלת מלכותו שעדיין פלשתי' היו מושלים גם שכך מנהגו שלפני בא דוד היו מושלים על ישראל בימי שמשון ושמואל דכתיב בשמואל התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים וגו' :

מי

אלה עשו שלשת הגבורים והגבורים ז׳ מל׳ בקריאה וסימ׳ נתן הנביא וכל בניה ושמעי ורעי והגבורים · ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים · עלו הסוסים ותהללו · אלה עשו שלשת הגבורים · ואת כל צבא הגבורים · ויקהל דוד את כל · כמגדל דוד צוארך ׃ שמות ג׳ בקריאה וסימ׳ שמות ושאוף אתכם · שמות ההרורי · אשר שם

ויתאו דויד ויאמר מי ישקני מים מבור בית־לחם
אשר בשער: ויבקעו השלשה במחנה פלשתים
וישאבו־מים מבור בית־לחם אשר בשער וישאו
ויבאו אל־דויד ולא־אבה דויד לשתותם וינסך
אתם ליהוה: ויאמר חלילה לי מאלהי מעשות זאת
הדם האנשים האלה אשתה בנפשותם כי
בנפשותם הביאום ולא אבה לשתותם אלה עשו
שלשת הגבורים: ואבשי אחי־יואב הוא היה ראש
השלושה והוא עורר את־חניתו על־שלש מאות
חלל ולו־שם בשלושה: מן־השלושה בשנים
נכבד ויהי להם לשר ועד־השלשה לא־בא:
בניה בן־יהוידע בן־איש־חיל רב־פעלים
מן־קבצאל הוא הכה את שני אריאל מואב והוא
ירד והכה את־הארי בתוך הבור ביום השלג: והוא
הכה את־האיש המצרי איש מדה חמש באמה
וביד המצרי חנית כמנור ארגים וירד אליו בשבט
ויגזל את־החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו:
אלה עשה בניהו בן־יהוידע ולו־שם בשלושה
הגבורים: מן־השלושים הנו נכבד הוא ואל־
השלשה לא־בא וישימהו דויד על־משמעתו:
וגבורי החילים עשהאל אחי יואב אלחנן
בן־דודו מבית לחם: שמות ההרורי חלץ
הפלוני: עירא בן־עקש התקועי אביעזר
הענתותי: סבכי החשתי עילי האחוחי:
מהרי הנטופתי חלד בן־בענה הנטופתי:
איתי בן־ריבי מגבעת בני בנימן בניה
הפרעתוני: חורי מנחלי געש אביאל
הערבתי: עזמות הבחרומי אליחבא
השעלבני: בני השם הגזוני יונתן בן־
שגא ההררי: אחיאם בן־שכר ההררי

אליפל בן־אור: חפר המכרתי אחיה הפלני:
חצרו הכרמלי נערי בן־אזבי:
יואל אחי נתן מבחר בן־הגרי: צלק העמוני
נחרי הברתי נשא כלי יואב בן־צרויה: עירא
היתרי גרב היתרי: אוריה החתי זבד בן־
אחלי: עדינא בן־שיזא הראובני ראש
לראובני ועליו שלשים: חנן בן־מעכה
ויושפט המתני: עזיא העשתרתי שמע ויעואל בני
חותם הערערי: ידיעאל בן־שמרי ויחא
אחיו התיצי: אליאל המחוים וירבי
ויושויה בני אלנעם ויתמה המואבי:
אליאל ועובד ויעשיאל המצביה: ואלה יב
הבאים אל־דויד לציקלג עוד עצור מפני שאול בן־
קיש והמה בגבורים עזרי המלחמה: נשקי קשת
מימינים ומשמאלים באבנים ובחצים בקשת
מאחי שאול מבנימן: הראש אחיעזר ויואש בני
השמעה הגבעתי ויזואל ופלט בני עזמות וברכה
ויהוא הענתתי: וישמעיה הגבעוני גבור בשלשים
ועל־השלשים וירמיה ויחזיאל ויוחנן ויוזבד
הגדרתי: אלעוזי וירימות ובעליה ושמריהו
ושפטיהו החרופי: אלקנה וישיהו ועזראל ויועזר
וישבעם הקרחים: ויועאלה וזבדיה בני ירחם מן־
הגדור: ומן־הגדי נבדלו אל־דויד למצד
מדברה גברי החיל אנשי צבא למלחמה ערכי צנה
ורמח ופני אריה פניהם וכצבאים על־ההרים
למהר: עזר הראש עבדיה השני אליאב
השלישי: משמנה הרביעי ירמיה החמישי: עתי
הששי אליאל השביעי: יוחנן השמיני אלזבד
התשיעי: ירמיהו העשירי מכבני עשתי עשר:

שמות בארץ: עמוני ה׳ מל׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ לא יבא עמוני ומואבי בקהל · ויעל נחש העמוני · ושל אחריו · צלק העמוני דסיפרא · וטוביה העבד העמוני דוילעגו לנו דעזרא: וירמיה ב׳ וסי׳ ואלה ראשי בית · וירמיה ויחזיאל ויוחנן ויוזבד: למהר ג׳ בקריאה וסימ׳ למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו · למהר שלל חש בז · וכצבאים על ההרים למהר · חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים:

רשי

מי ישקני מים מבור בית לחם · זה היה מקומו של דוד דכתיב ודוד בן ישי מבית הלחמי ולפי שהיה דוד תדיר מלומד ורגיל באותו מים נתאוה להם וכלמים וכל אויר שאדם רגיל בהם יפין לו ושאין רגיל בהן ניזוק ודוגמ׳ בראש יוסיפון מלכה אחת שחלתה על שנישאת חוצה מארץ מולדתה ואמ׳ הרופאים אין לה רפואה עד שתרחץ ותהנה ממימי מקומה וכן עשו לה: ויבקעו השלשה במחנה פלשתים בלשון אשכנז דורך ברכן די שאר״א: וישאבו · כשהפלשתים עומדים בפני הבור באו ג׳ גבורי ישראל ובקעו ביניהם ושאבו על כרחם: וינסך אותם לי׳ · בר קפרא אומר חג הסוכות היה ונסכן על המזבח: כי בנפשותם הביאום · שמסרו עצמם להריגה על המים: ואבשי אחי יואב הוא היה ראש השלש׳ · לאותם שלשה שבקעו במחנה פלשתים ושאבו המים ומה שאינו מזכיר את יואב עם הגבורים לפי שאין כבודו לתכותו עם שלו כי הוא היה שר צבא ראש לכולם: ולו שם בשלשה · אותו השם היה לו שגבורתו היתה כנגד כל גבורת כולם וטעות הוא: מן השלשה בשנים הוא נכבד · אלא כאותן שלשה כנגד השנים היתה גבורתו ולכלל גבורת השלשה לא בא וזהו ועד השלשה לא בא: בן איש חיל · דוגמ׳ בן בליעל ובשמואל כתי׳ בן איש חי כיכן מנהג בני אדם כשרואים אדם זריז אומרים זה כולו חי: אריאל · גבורים עליו כח ארי גבור וגם ל׳ לשון אילי הארץ: רב פעלים · שעלות של גבורות הרבה עשה: והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג · ולא חשש מן הצינה והקור ויש אומרים ביום השלג כל הסכה כולה אין הארי מסוכן יותר מיום השלג כשבא אדם כנגדו זורק השלג ברגליו בין עיני האדם עד שלא יכול לראות והורגו ואני שמעתי כך על זאת: איש מדה · שאר בני אדם אין צריך למדוד כי אם מאומד יכול לידע ודוגמ׳ אשר ראיתם בתוכה אנשי מדות: כמנור אורגים · עץ שכורכים עליו הבגד: מן השלשים הנו נכבד ואל השלשה · לכלל גבורת השלשה לא בא לאותן ג׳ שמזכיר למעלה ולכך כתיב לא באל״ף על משמעתו לשון מיכוי וכן ובני עמון משמעתם: וגבורי החילים · אף לא כאותן של מעלה: עוד עצור · נחבא: נשקי קשת · מזויינים בקשת ובחצים ושמורים לפניהם ולאחריהם ואף באבנים היו נותנים על יתר הקשת אבן ומורים ואני ראיתי כן הרבה: מאחי שאול מבנימן · לפי שכולם יצאו מאיש אחד מבנימין קרויים כולם אחים ולכבוד גדולת דוד אומ׳ מאחי שאול שאפילו אחי שאול באו אליו בעוד שאול חיו ועל השלשי׳ · ראש לשלשי׳: למצד מדברה · למצודת המדבר שנחבא מפני שאול דכתיב ויקומו וילכו זיפה לפני שאול ודוד ואנשיו במדבר מעון בערבה וכתיב ויעל דוד משם וישב במצודת עין גדי: ופני אריה פניהם · מפוחדים כאריה: וכצבאים על ההרים למהר · קלים היו במרוצתם כי דרכן של צבאים לרוץ על ההרים כשבדין אותם: אלה

קטן הקטן ח' בקריאה וסימ' ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן · עוד שאר הקטן · ולמפיבושת בן קטן · אחד למאה הקטן · ובמלאת הימים האלה עשה המלך · וכל אתנחתא וסוף פסוק דכו' קמצי׃ על שאול ה' דסמי' בקריאה וסימ' ותצלח רוח אלהים על שאול · ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב · ויקונן דוד את הקינה הזאת · והכבד המלחמה על שאול דדה · וממנשה נפלו על דוד׃ יפול ו' מל' בקרי' וסי' והלבנון באדיר יפול · מי גר אתך עליך יפול · והקרוב בחרב יפול · ולא יפול צרור ארץ · וכל הנספה יפול

אֵלֶּה מִבְּנֵי־גָד רָאשֵׁי הַצָּבָא אֶחָד לְמֵאָה
הַקָּטָן וְהַגָּדוֹל לְאָלֶף׃ אֵלֶּה הֵם אֲשֶׁר עָבְרוּ אֶת־
הַיַּרְדֵּן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְהוּא מְמַלֵּא עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו
וַיַּבְרִיחוּ אֶת־כָּל־הָעֲמָקִים לַמִּזְרָח וְלַמַּעֲרָב׃
וַיָּבֹאוּ מִן־בְּנֵי בִנְיָמִן וִיהוּדָה עַד־
לַמְּצַד לְדָוִיד׃ וַיֵּצֵא דָוִיד לִפְנֵיהֶם וַיַּעַן וַיֹּאמֶר
לָהֶם אִם־לְשָׁלוֹם בָּאתֶם אֵלַי לְעָזְרֵנִי יִהְיֶה־לִּי
עֲלֵיכֶם לֵבָב לְיָחַד וְאִם־לְרַמּוֹתַנִי לְצָרַי בְּלֹא חָמָס
בְּכַפַּי יֵרֶא אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וְיוֹכַח׃
וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ
הַשָּׁלוֹשִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם שָׁלוֹם לְךָ
וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד
וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד׃ וּמִמְּנַשֶּׁה נָפְלוּ
עַל־דָּוִיד בְּבֹאוֹ עִם־פְּלִשְׁתִּים עַל־שָׁאוּל לַמִּלְחָמָה
וְלֹא עֲזָרֻם כִּי בְעֵצָה שִׁלְּחֻהוּ סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים לֵאמֹר
בְּרָאשֵׁינוּ יִפּוֹל אֶל־אֲדֹנָיו שָׁאוּל׃ בְּלֶכְתּוֹ אֶל־
צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו מִמְּנַשֶּׁה עַדְנַח וְיוֹזָבָד וִידִיעֲאֵל
וּמִיכָאֵל וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיהוּא וְצִלְּתָי רָאשֵׁי הָאֲלָפִים
אֲשֶׁר לִמְנַשֶּׁה׃ וְהֵמָּה עָזְרוּ עִם־דָּוִיד עַל־הַגְּדוּד
כִּי־גִבּוֹרֵי חַיִל כֻּלָּם וַיִּהְיוּ שָׂרִים בַּצָּבָא׃ כִּי לְעֶת־
יוֹם בְּיוֹם יָבֹאוּ עַל־דָּוִיד לְעָזְרוֹ עַד־לְמַחֲנֶה גָדוֹל
כְּמַחֲנֵה אֱלֹהִים׃ וְאֵלֶּה מִסְפְּרֵי רָאשֵׁי
הֶחָלוּץ לַצָּבָא בָּאוּ עַל־דָּוִיד חֶבְרוֹנָה לְהָסֵב מַלְכוּת
שָׁאוּל אֵלָיו כְּפִי יְהוָה׃ בְּנֵי יְהוּדָה
נֹשְׂאֵי צִנָּה וָרֹמַח שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת
חֲלוּצֵי צָבָא׃ מִן־בְּנֵי שִׁמְעוֹן גִּבּוֹרֵי

חַיִל לַצָּבָא שִׁבְעַת אֲלָפִים וּמֵאָה׃
מִן־בְּנֵי הַלֵּוִי אַרְבַּעַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת׃ וִיהוֹיָדָע הַנָּגִיד לְאַהֲרֹן
וְעִמּוֹ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת׃
וְצָדוֹק נַעַר גִּבּוֹר חָיִל וּבֵית־אָבִיו
שָׂרִים עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם׃ וּמִן־בְּנֵי בִנְיָמִן
אֲחֵי שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְעַד־הֵנָּה מַרְבִּיתָם
שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת בֵּית שָׁאוּל׃ וּמִן־בְּנֵי
אֶפְרַיִם עֶשְׂרִים אֶלֶף וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת גִּבּוֹרֵי חַיִל
אַנְשֵׁי שֵׁמוֹת לְבֵית אֲבוֹתָם׃ וּמֵחֲצִי מַטֵּה
מְנַשֶּׁה שְׁמוֹנָה עָשָׂר אָלֶף אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת לָבוֹא
לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד׃ וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר
יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים לָדַעַת מַה־יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל
רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם וְכָל־אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם׃
מִזְּבֻלוּן יוֹצְאֵי צָבָא עֹרְכֵי מִלְחָמָה
בְּכָל־כְּלֵי מִלְחָמָה חֲמִשִּׁים אָלֶף וְלַעֲדֹר בְּלֹא־לֵב
וָלֵב׃ וּמִנַּפְתָּלִי שָׂרִים אָלֶף וְעִמָּהֶם
בְּצִנָּה וַחֲנִית שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה אָלֶף׃ וּמִן־
הַדָּנִי עֹרְכֵי מִלְחָמָה עֶשְׂרִים־וּשְׁמוֹנָה אֶלֶף וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת׃ וּמֵאָשֵׁר יוֹצְאֵי צָבָא לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה
אַרְבָּעִים אָלֶף׃ וּמֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מִן־
הָראוּבֵנִי וְהַגָּדִי וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בְּכֹל כְּלֵי צְבָא
מִלְחָמָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ כָּל־אֵלֶּה אַנְשֵׁי
מִלְחָמָה עֹדְרֵי מַעֲרָכָה בְּלֵבָב שָׁלֵם בָּאוּ חֶבְרוֹנָה
לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וְגַם כָּל־שֵׁרִית
יִשְׂרָאֵל לֵב אֶחָד לְהַמְלִיךְ אֶת־דָּוִיד׃

בחרב · בראשינו יפול · וכל קהלת ומשלי דכו' מ"ל בכ"ג חס' וסי' וברשעתו יפל רשע · באין תחבולות יפל עם · כלאך רשע יפל · ומבני יששכר כל דברי הימי' מן בני ומן בני בכ"ו מבני ומבני וסי' ויהיו בני אולם · ואלה העמדים ובניהם · אלה מבני גד · ומבני יששכר יודעי בינה לעתים · ויחלקום בגורלות · גם אותם הקדיש דוד · כל אלה מבני עובד אדום׃

רשי

אלה מבני גד · כדכתיב למעלה ומן הגדי נבדלו אל דוד׃ אחד למאה הקטן · הקטן שבכולם ירדוף מאה׃ והגדול לאלף · הגדול שבכולם ירדוף אלף כאן נתקיים הפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם וגו'׃ אלה הם אשר עברו את הירדן בחדש הראשון · בניסן שכבר נשברו הפלגים׃ ויבריחו את כל העמקים למזרח ולמערב · עברו את הירדן ובקעו במגיהם את כל עמקי המים למזרח ולמערב ועברו ביבשה ויש אומרי' ויבריחו את כל העמקים גוים היושבים בעמקים׃ מן בני בנימן ויהודה עד למצד לדוד · אל המצודה אשר דוד נחבא מפני שאול ולקחו עמהם בן אחות דוד לפי שדאגו בני בנימן מדוד שמא סבור הוא דוד שבאו בני בנימן לכפותו ולתתו ביד שאול לפיכך לקחו עמהם עמשא דודו וגם שאר מיהודה קרובי דוד כדכתיב מן בני בנימן ויהודה כשיראה דוד שבאו עמהם באמונתם שלא יחשדם בכל דבר׃ ויצא דוד לפניהם · מן המצד׃ ויען ויאמר להם וגו' · לבב ליחד · לבבכם ולבבי יהיה כלב אחד׃ ואם לרמותני לצרי בלא חמס בכפי · כי מה עשיתי לשאול כי הוא צודה את נפשי לקחתה על חנם׃ ורוח לבשה את עמשי · של"ט בלע"ז ולא רוח נבואה כלומר זה הרוח והרצון לבשו שקפץ בראש לדבר לפני בני בנימן ויהודה הבאים עמו ודוגמ' ותהי על יפתח רוח יי' · ויאמר לך דוד אתה אומר אם לשלום באתם ודאי לשלום באנו אליך׃ ועמך בן ישי · אנו רוצים להיות עמך ולעזרך׃ שלום שלום לך ושלום לעזרך · ואתה שאול אלי לעזרני ודאי לעזרך באנו ולנו אין לך להחזיק טובה כי מאת השם הוא וזהו כי עזרך אלהיך׃ ויקבלם דוד · לאותם בני בנימן ויתנם בראשי הגדוד שלו׃ וממנשה נפלו על דוד · לעזרו׃ בבואו עם פלשתים על שאול למלחמה · באותה מלחמה שנהרג בה שאול׃ ולא עזרום · או שעזרו לפלשתים אלא בעצה שלחוהו סרני פלשתים אלא כי עצה נתיעצו הסרנים לשלחו לביתו כי אמרו בראשינו יפול אל אדוניו דוגמ' נפלו אל דוד על הגדוד של עמלקים כששבו כשיו כי באותו צריך היה כי בלכתו אל צקלג כששלחוהו סרני פלשתים ובא אל צקלג כבר נשבו׃

כי לעת יום ביום יבאו על דוד לעזרו · פתרונו מה לך לספר יותר מי ומי באו אין אלא סוף דבר בכל עת ועת באים אל דוד׃ עד למחנה גדול כמחנה אלהים · פתרו' לא היה המחנה של דוד להיות כך גדול אלא כי מהשם היה המחנה כך גדול שבאו לו בעצת אלהים וזהו כמחנה אלהים ודוגמ' מחנה אלהים דיעקב ויש לומר מרוב חיילות קורהו מחנה אלהים׃ להסב מלכות שאול אליו · מן בני שאול ודוגמא ותסוב המלוכה בני יהודה נושאי צנה ורמח ששת אלפים ושמנה מאות ואל תתמה שמיהודה באו לו מעט מכל שבט ושבט שבא לו שהרי אין צריך לבוא לו שום אדם מיהודה להמליכו כי בני יהודה הם המליכוהו כבר בחברון אבל יתר השבטים שהיו עם בני שאול עד עתה הם הצריכו לבוא לחברון להמליכו׃ חלוצי צבא · המוציאים מן העם ודוגמא חלוצי צבא דמטות ויש אומרים חלוצים כמו זריזים כמו רצה והחליצנו׃ ויהוידע הנגיד לאהרן · הוא אביו של בניהו הנגיד לאהרן המוציא והמביא׃ ועמו שלשת אלפים ושבע מאות · כולם מבני אהרן הכהן ויהוידע שהיה בימי יואב בן בניהו בנו של יהוידע׃ וצדוק נער · לפיכך אל תתמה שלא היה נגיד׃ ובית אביו שרים עשרים ושנים · זו היא גדולה גדולה ועל כן לקחו הכהונה גדולה מאביתר ונתנוה לצדוק הכהן׃ ומן בני בנימן אחי שאול וגו' · ואל תתמה שלא באו אלא כי אם שלשה אלפים כי עד הנה מרביתם שומרים משמרת בני שאול לעזרן׃ ומבני יששכר יודעי בינה לעתים · שיודעים לתת עצה לפי הענין של מעשה שצריך לדוד להתיעץ היאך יחזק המלכות מפני בני שאול׃ ראשיהם מאתים · לבד מן השאר וכל אחיהם על פיהם ועל עצתם׃ ולעדור · לשון עדור ממש כמו כל ההרים אשר במעדר יעדרון ומתוך כך יעדרו הם העורכי המלחמה ויש אומרים לעדור כמו לערוך מלחמה׃ בלא לב ולב · מפורש בב"ר בין שלא במתכוין בין במתכוין היו מכוונין׃ וגם כל שרית ישראל לב אחד להמליך את דוד · אע"פ שלא באו לחברון לכך שרית חסר אלף כלומר אפילו שארית לא היה שלא נשתיירו כי אם מעט כי כולם באו לחברון בשמחה׃

ויהיו

כל כתובי ר"פ גם כמ"כ גם וסמ' וגם אהלי מקנה היו וגם הקרובים אליהם עד יששכר · וגם במלך נבוכד נצר מרד · גם בירושלם העמיד · וגם אל וגברי אשרי · וגם ללחם אין לשאת · וגם מעכה אם אסא המלך · וגם עלה לרוב כחלבי השלמים · וגם עבדי חירם דד"ה · וגם עד זקנה ושיבה · וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך דסוף איוב · וגם אני ואחי ונערי דעזרא · וגם כמלאכת התבה · וגם נביאים העמדת להם · וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה · וגם זה רעה חולה כל עוכת · וגם בדרך כשהסכל הולך לבו

ויהיו שם עם דויד ימים שלושה אכלים ושותים כי הכינו להם אחיהם: וגם הקרובים אליהם עד יששכר וזבלון ונפתלי מביאים לחם בחמורים ובגמלים ובפרדים ובבקר מאכל קמח דבלים וצמקים ויין ושמן ובקר וצאן לרב כי שמחה בישראל: ויועץ דויד עם שרי האלפים והמאות לכל נגיד: ויאמר דויד לכל קהל ישראל אם עליכם טוב ומן יהוה אלהינו נפרצה נשלחה על אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל ועמהם הכהנים והלוים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו: ונסבה את ארון אלהינו אלינו כי לא דרשנהו בימי שאול: ויאמרו כל הקהל לעשות כן כי ישר הדבר בעיני כל העם: ויקהל דויד את כל ישראל מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת להביא את ארון האלהים מקרית יערים: ויעל דויד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון האלהים יהוה יושב הכרובים אשר נקרא שם: וירכיבו את ארון האלהים על עגלה חדשה מבית אבינדב ועזא ואחיו נהגים בעגלה: ודויד וכל ישראל משחקים לפני האלהים בכל עז ובשירים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות: ויבאו עד גרן כידן וישלח עזא את ידו לאחז את הארון כי שמטו הבקר: ויחר אף יהוה בעזא ויכהו על אשר שלח ידו על הארון וימת שם לפני אלהים: ויחר לדויד כי פרץ יהוה פרץ בעזא ויקרא למקום ההוא פרץ עזא עד היום הזה: ויירא דויד את האלהים ביום ההוא לאמר היך אביא אלי את ארון האלהים: ולא הסיר דויד את הארון אליו אל עיר דויד ויטהו אל בית עבד אדם הגתי: וישב ארון האלהים עם בית עבד אדם בביתו שלשה חדשים ויברך יהוה את בית עבד אדם ואת כל אשר לו:

וישלח חירם מלך צר מלאכים אל דויד ועצי ארזים וחרשי קיר וחרשי עצים לבנות לו בית: וידע דויד כי הכינו יהוה למלך על ישראל כי נשאת למעלה מלכותו בעבור עמו ישראל:

ויקח דויד עוד נשים בירושלם ויולד דויד עוד בנים ובנות: ואלה שמות הילודים אשר היו לו בירושלם שמוע ושובב נתן ושלמה: ויבחר ואלישוע ואלפלט: ונגה ונפג ויפיע: ואלישמע ובעלידע ואליפלט:

וישמעו פלשתים כי נמשח דויד למלך על כל ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש את דויד וישמע דויד ויצא לפניהם: ופלשתים באו ויפשטו בעמק רפאים: וישאל דויד באלהים לאמר האעלה על פלשתיים ונתתם בידי ויאמר לו יהוה עלה ונתתים בידך: ויעלו בבעל פרצים ויכם שם דויד ויאמר דויד פרץ האלהים את אויבי בידי כפרץ מים על כן קראו שם המקום ההוא בעל פרצים: ויעזבו שם את אלהיהם ויאמר דויד וישרפו באש: ויסיפו עוד פלשתים ויפשטו בעמק:

חסר · וגם אלחוהם עם נסיכיהם ועם כלי חמדתם · וגם של תשלו לה מן הצבתים · וגם את רות המואביה אשת מחלון · ונתתם ו' קמצי' וסי' ואנפת בם ונתתם · וחברו דד"ה · וסלחת לעמך אשר חטאו · לקוח את הספרים · עשה לך מוסרות · וישאל דויד בי"ל לאמר האעלה וד"ה:

רשי

ויהיו שם עם דוד ימים שלשה · ואל תתמה היכן לקחו כל החיל הזה כל כך אכילה ושתיה שהיה מספיק להם כי אחיהם הכינו להם מקודם לכן · כי שמחה בישראל · שהיה להם מלך מצליח ומשכיל: ויועץ דוד עם שרי האלפים · שאמר להם דוד כבר עסקתם בתקנתכם להיות לכם מלך להושיע לכם ועתה תעסקו בכבוד אלהים: נפרצה נשלחה · נפרצה אותה גדר שהית' גדורה עד עתה שלא דרש שום אדם לאלהים: נשלחה על אחינו הנשארים · משום כבוד הארון: מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת · דוגמא מלבוא חמת עד נחל מצרים: בעלתה אל קרית · פתרו' בעלתה שהיא קרית יערים: להעלות משם וגו' · כדכתיב בשמוא': אשר נקרא שם · שם יי' צבאות יושב הכרובים עליו כלומ' שמו של הב"ה נקרא על הארון אע"פ שגלה ארון לפלשתים לא זז ממנו שם הזה שנתקדש: וירכיבו את ארון האלהי' על עגלה חדשה · מה ראה דוד שהרכיבו על עגלה חדשה ולא במשא הלוי' כאשר עשה כשהביאו אתו משם לציון באחרונה לפי שאמר דוד כל עומת שבא אלי כשהושיבוהו פלשתים על עגלה חדשה כדכתיב וישימו את ארון יי' על עגלה וגו' ולפיכך נענש: ועזא ואחיו · בני אבינדב היו כדכתיב בשמואל: נוהגים בעגלה · כמנהג נוהגי עגלה אחד הולך לפני העגלה ומיישרן בדרך ישרה ואחד בצד העגלה שלא תהפוך ליפול וכן כתוב בשמואל ואחיו הולך לפני הארון ועזא בצד העגלה לפיכך שלח עזא את ידו לאחוז בארון כששמטו הבקר ולכך נענש · כאן כתיב בכל עז ובשמואל כתיב בכל עצי פתרו' בכל עצי כלי שיר וכאן פתרו' בכל עוז כלי שיר: ובשירים ובכינורות ובנבלים ובתופי' · כולם כלי שיר הם אבל מצלתים כלי שיר היה ולא היה עשוי כי אם להשמיע קול ודוגמתו כלי שיר שקורין פויק"ין בלשון אשכנז שמכין עליו בתקלות והוא משמיע קול וכן מוכיח לקמן ובמצלתים משמיעים וכתיב והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע ועוד למטה כתיב בשיר בית יי' במצלתים וגו' ועל שם כך נקרא מצלתים וכן יירש הצלצל מין ארבה המשמיע קול כדכתיב בנבואת יואל על הארבה כקול מרכבות על ראשי ההרים רקדון וגו': עד גורן כידון · שם מקום: ויכהו על אשר שלח ידו על הארון · והוא שכתוב בשמואל ויכהו שם אלהים על השל · פתרון על השלח על שאחז בארון ודוגמתו הכלבים יאכלו את בשר איזבל בחיל יזרעאל ופסוק אחר כתיב בחלק יזרעאל כך כפרש כאן על השל השלח: וימת שם לפני האלהים · לפני ארון אלהים ובשמואל כתיב וימת שם עם ארון האלהים: ויירא דוד את האלהים לאמר · מה הוא ירא לאמר שאמר היך אביא אלי ארון יי': הגתי · מגת היה בתחילה ומקודם היה מתגורר בגת · ולו יהיה כדכתיב לקמן ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשוררים וכתיב בשמוך ועבד אדום ויחיה שוערים לארון: וישלח חירם מלך צור · מפורש בכב"ר למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט יהודה כן עשה חירה העדולמי ליהודה: וחרשי קיר וחרשי עצים · אומנים: וידע דוד כי הכינו יי' למלך · כשראה ששלחו לו מלכי גוים תשורות: ויקח דוד וגומ' · וכל זה חזקו של דוד: וישמעו פלשתים כי נמשח דוד למלך על ישראל ויעלו כל פלשתים · לפי כי פלשתים היו מושלים כל הימים עד שבא שאול ודוד כדכתיב בשמשון ויאמרו לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים וכן בשמואל התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברי' כאשר עבדו לכם וגו' וכן למעלה בפרשה זו ויראו כל איש ישראל וגו' ויעזבו עריהם וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהם ובאותן שבע שני' שמלך דוד בחברון לבד לא אמרו דבר ולא חששו על שמלך דוד על חברון כי אמרו מה לנו שמא כביכול שר מכוהו לדוד על חברון אבל כשנמשח למלך על כל ישראל אז עלו כל הפלשתים לבקש את דוד שלא רצו שיהא מלך בישראל אלא שעוד הם יהיו מושלים עליהם: וישאל דוד באלהים · על ידי אורים ותומים: ויעלו בבעל פרצים · שנקרא אחרי כן בעל פרצים על שם מעשה אשר פרץ האלהים את אויבי בידי שכבו וכפרצו זה מעל זה: כפרץ מים · כגלי מים שנפרצים ממקומם ונופלים למקום אחר:

וישאל עוד דויד באלהים ויאמר לו האלהים לא תעלה אחריהם הסב מעליהם ובאת להם ממול הבכאים׃ ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי הבכאים אז תצא במלחמה כי יצא האלהים לפניך להכות את מחנה פלשתים׃ ויעש דויד כאשר צוהו האלהים ויכו את מחנה פלשתים מגבעון ועד גזרה׃ ויצא שם דויד בכל הארצות ויהוה נתן את פחדו על כל הגוים׃

טו

ויעש לו בתים בעיר דויד ויכן מקום לארון האלהים ויט לו אהל׃ אז אמר דויד לא לשאת את ארון האלהים כי אם הלוים כי בם בחר יהוה לשאת את ארון האלהים ולשרתו עד עולם׃ ויקהל דויד את כל ישראל אל ירושלם להעלות את ארון יהוה אל מקומו אשר הכין לו׃ ויאסף דויד את בני אהרן ואת הלוים׃ לבני קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים׃ לבני מררי עשיה השר ואחיו מאתים ועשרים׃ לבני גרשם יואל השר ואחיו מאה ושלשים׃ לבני אליצפן שמעיה השר ואחיו מאתים׃ לבני חברון אליאל השר ואחיו שמונים׃ לבני עזיאל עמינדב השר ואחיו מאה ושנים עשר׃ ויקרא דויד לצדוק ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל עשיה ויואל שמעיה ואליאל ועמינדב׃ ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון יהוה אלהי ישראל אל הכינותי לו׃ כי למבראשונה לא אתם פרץ יהוה אלהינו בנו כי לא דרשנהו כמשפט׃ ויתקדשו הכהנים והלוים להעלות את ארון יהוה אלהי ישראל׃ וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה כדבר יהוה בכתפם במטות עליהם׃ ויאמר דויד לשרי

הלוים להעמיד את אחיהם המשררים בכלי שיר נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים בקול לשמחה׃ ויעמידו הלוים את הימן בן יואל ומן אחיו אסף בן ברכיהו ומן בני מררי אחיהם איתן בן קושיהו׃ ועמהם אחיהם המשנים זכריהו בן ויעזיאל ושמירמות ויחיאל ועני אליאב ובניהו ומעשיהו ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל השערים׃ והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע׃ וזכריה ועזיאל ושמירמות ויחיאל ועני ואליאב ומעשיהו ובניהו בנבלים על עלמות׃ ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל ועזזיהו בכנרות על השמינית לנצח׃ וכנניהו שר הלוים במשא יסר במשא כי מבין הוא׃ וברכיה ואלקנה שערים לארון׃ ושבניהו ויושפט ונתנאל ועמשי וזכריהו ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצצרות לפני ארון האלהים ועבד אדם ויחיה שערים לארון׃ ויהי דויד וזקני ישראל ושרי האלפים ההלכים להעלות את ארון ברית יהוה מן בית עבד אדם בשמחה׃ ויהי בעזר האלהים את הלוים נשאי ארון ברית יהוה ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים׃ ודויד מכרבל במעיל בוץ וכל הלוים הנשאים את הארון והמשררים וכנניה השר המשא המשררים ועל דויד אפוד בד׃ וכל ישראל מעלים את ארון ברית יהוה בתרועה ובקול שופר ובחצצרות ובמצלתים משמעים בנבלים וכנרות׃ ויהי ארון ברית יהוה בא עד עיר דויד ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דויד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה׃

ויביאו את ארון האלהים ויציגו אתו בתוך האהל אשר נטה לו דויד ויקריבו עלות ושלמים לפני האלהים׃

רשי

הסב מעליה' · אמר' מידת הדין לפני המקום רבונו של עולם למה העברת את שאול מלפני דוד אמר לה על שלא המתין לשמואל שבעת ימים כאשר צוהו אמר לה הקב"ה אנסה עתה את דוד הסב מעליהם וגו' וכל זה שמר דוד ׃ כי אם הלוים · כי בם בחר · כלומר בלוים בחר ולא בעגלה שלפי שהרכבנוהו בעגלה נענש עזא וזהו שאמר למטה כי למבראשנה לא אתם פרץ יי' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט שהרכבנוהו בעגלה ׃ כדבר יי' בכתפם · לשאת אותו ולא ממש בכתפם כי אם במטות עליהם ׃ ועמהם אחיהם המשנים · משנה להם לשוערים · זכריהו בן · כך שמו וכל אלו משוררים ושוערים היו בדרך שהביאו את הארון והמשוררים והשוערים שהעמיד דוד לאחר שנתנו הארון אל האהל אשר נטה לו דוד ובמשכן שילה היו שוערים שדרך לא היו שוערים לפי שלא הוצרכו כל כך שוערים לפיכך נעשו משוררים חוץ משנים ברכיה ואלקנה וכל זה היה בדרך אבל בנוח הארון היו משוררים שוערים ׃ והמשוררים הימן אסף ואיתן וגו' · להשמיע קול הם היו ממונים על אותן כלי שיר ׃ וזכריה ועזיאל וגומ' · אלו שכתו' בפסוק למעלה שהיו שוערים החזירו כאן ליעשות משוררים ׃ על עלמות · על אותן כלי שיר שמנגנין בהם אותן מזמורים למנצח עלמות וגו' ׃ ומתתיהו ואליפלהו וגו' על השמינית לנצח · אותו כלי שיר שמנגנין עליו אותן מזמורים למנצח על השמינית ׃ וכנניהו שר הלוים במשא · במה היה שר במשא בנשיאו השיר ׃ יסור במשא · מייסר ומוכיח אותם על המשא בנגון נעימות שיר אם להרים קול אם להשפיל · כי מבין הוא · במשא בנשיאת הנגון ולשון מבין כופל על למוד השיר ודוגמא ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי שיר ליי' כל המבין וגו' וכתיב ויפילו גורלות וגו' מבין עם תלמיד · ויהי בעזור האלהים · רבותינו אמרו מכאן שהארון נושא את עצמו ׃ ודוד מכרבל · כמו ברכיא בכרבלתהון דוגמא כרבלתא דתרנגולא ׃ וכל הלוים · כמו כן מכורבלים במעיל בוץ ולפי שהיה דוד משורר כמו הלוי' לבש גם הוא לבושיהם שלבשו גם הם וראויה [illegible] כך מנהג מלכים ושרים שאוכלים עם [illegible] כחוקם [illegible] ועל דוד אפוד בד כאותו אפוד של אהרן שהיה כמין שני לבדין אחד לפנים ואחד לאחור ומגיע עד מתניו והיה האזור ארוג ממנו וחגרו בו ׃ ומיכל בת שאול וגו' · לפי שספר דברי הימים בשביל כבוד דוד הוא לפיכך אין כתוב כאן מה אמרה מיכל לדוד כמו שכתוב בשמואל מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות אחד הריקים כי זילות של דוד היה שאמרה לו אשה כן ׃

ויברך

בקשו ז' דגשי' וסימ' בקשו לי אשת בעל אוב ; דרשו יי' ועזו בקשו פניו תמיד דתהלות · וחברו דד"ה · בקשו את יי' כל ענוי ארץ ג' בוי לך אמר לבי בקשו פני · וחד ובקשו ברחובותיה ; סימן ד"ה ושבועתו ליצחק · תילים ושבעתו לישחק · וחד פסוק סמן לכה וזה צחקה שרה לאמר · ד"ה ובממלכה · תילים בממלכה · ד"ה לאיש לעשקם · תילי' אדם לעשקם · ד"ה עוז וחדוה במקומו · תילים עוז ותפארת במקדשו · ד"ה ומשפט פיהו · תילים ומשפטי פיו · ד"ה ובנביאי אל · תילים ולנביאי אל · ד"ה יערוץ השדה וכל אשר בו · תילים יעלוז שדי וכל אשר בו :

ויכל דויד מהעלות העלה והשלמים ויברך את־
העם בשם יהוה: ויחלק לכל־איש ישראל מאיש
ועד־אשה לאיש ככר־לחם ואשפר ואשישה:
ויתן לפני ארון יהוה מן־הלוים משרתים ולהזכיר
ולהודות ולהלל ליהוה אלהי ישראל:
אסף הראש ומשנהו זכריה יעיאל
ושמירמות ויחיאל ומתתיה ואליאב ובניהו ועבד
אדם ויעיאל בכלי נבלים ובכנרות ואסף במצלתים
משמיע: ובניהו ויחזיאל הכהנים בחצצרות
תמיד לפני ארון ברית־האלהים: ביום ההוא
אז נתן דויד בראש להדות ליהוה ביד־אסף ואחיו:
הודו ליהוה קראו בשמו
הודיעו בעמים עלילתיו: שירו לו זמרו־לו שיחו
בכל־נפלאתיו: התהללו בשם קדשו ישמח
לב מבקשי יהוה: דרשו יהוה ועזו בקשו פניו
תמיד: זכרו נפלאתיו אשר עשה מפתיו ומשפטי־
פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו:
הוא יהוה אלהינו בכל־הארץ משפטיו: זכרו
לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת
את־אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידה ליעקב
לחק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ־
כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט
וגרים בה: ויתהלכו מגוי אל־גוי וממלכה אל־
עם אחר: לא־הניח לאיש לעשקם
ויוכח עליהם מלכים: אל־תגעו
במשיחי ובנביאי אל־תרעו: שירו ליהוה
כל־הארץ בשרו מיום־אל־יום ישועתו: ספרו
בגוים את־כבודו בכל־העמים נפלאתיו: כי
גדול יהוה ומהלל מאד ונורא הוא על־כל־אלהים:
כי כל־אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה:
הוד והדר לפניו עז וחדוה במקמו: הבו ליהוה
משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועז: הבו ליהוה
כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליהוה
בהדרת־קדש: חילו מלפניו כל־הארץ אף־
תכון תבל בל־תמוט: ישמחו השמים ותגל
הארץ ויאמרו בגוים יהוה מלך: ירעם הים
ומלואו יעלץ השדה וכל־אשר־בו: אז ירננו עצי
היער מלפני יהוה כי־בא לשפוט את־הארץ:

רשי

ויברך את העם בשם יי'. שנקרא על הארון כדכתיב למעלה את ארון האלהים יי' יושב הכרובים אשר נקרא שם ; ואשפר. אחד משמנה בפר ; ואשישה. ואחד משמנה בהין. ואשישה דוגמ' אשישי ענבים בלוחית ; ולהזכיר ולהודות ולהלל. להזכיר לומר אותן שני מזמורים שכתב בהם מזמור לדוד להזכיר ולהודות הודו ליי' קראו בשמו ולהלל אותן מזמורים שמתחילין הללויה ; בניהו ויחזיאל בחצצרות תמיד. חצצרות כלי שיר של כהנים הוא ודוגמא למעלה ושבניהו וגו' ובניהו ואליעזר הכהנים מחצצרים בחצצרות ; להודות ליי' ביד אסף ואחיו. שאסף היה מתחיל הודו ליי' קראו בשמו ואחרי כן כל אחיו עונים אחריו ודוגמא בעזרא ומתניה בן מיכה בן זכרי בן אסף ראש התהלה יהודה לתפלה. לכלי שיר הידות שמו כדכתיב בעזרא והלוים ישוע בנוי קדמיאל שרביה יהודה מתניה על הידות ; הודיעו בעמים עלילתיו. מעשה גבורותיו ונפלאותיו שפעל עם הארון ; קראו בשמו. קראו יי' יי' יעזור לארונו דוגמא וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם יי' אבל יי' כופל לומר לשון קריא' שנפלאות עשה ; התהללו בשם קדשו. לומר כל מי שמאמין באלהינו הוא יעזרנו דוגמא ובקדוש ישראל תתהלל ; בשם קדשו. שים לך אלוה קדוש כאלהינו וכן כיי' אלהינו בכל קראנו אליו ; ישמח לב מבקשי יי'. ובהיטיב יכול לשמוח לבנו מי שמבקש ליי' בלב שלם לכך דרשו יי' ועזו. מקדם וארון נקראו עזו דכתיב ויתן לשבי עזו שנתן ארונו להביאו בשבי וכתיב קומה יי' למנוחתיך אתה וארון עוזך ועל כן נקרא אלעזר השומרו עזא על שם ששמר הארון שנקרא עז דוגמא על שם ארבע מאות שקל כסף והוא חשבון גימטר' של עפרן וכן הרבה דן ידין עמו יהוד' יודוך אחיך ; זכרו נפלאותיו. מכת עכברי' ושלקחו פרות עלות ובניה' כלו בבית ויישרנ' הפרות ולא חזרו לאחוריה' ופרץ בעזא וכל השיר נעשה על הארון והיו אומ' אותו על תמיד של שחר ושירו ליי' על תמיד של בין הערבים ולמי אני אומר שיזכרו נפלאותיו של תמים דעים ; לזרע ישראל עבדו וגו'. הוא יי' אלהינו וגו' זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור. התורה אשר צוה להודיע בעולם אח' אלף דור וראה שאין העולם מתקיים בלא תורה והעביר מהם תשע מאות ושבעים וארבע דורות ועתה מספר מה היא אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחוק וגו' לאמר לך אתן ארץ כנען שעם כל אחד ואחד כרת ברית לתת להם ארץ כנען ; בהיותכם מתי מספר. אז נשבע לתת להם ארץ כנען חבל נחלתכ' וזהו דבר גדול שאין לומר מרוב עם שהייתם תפשתם ארץ כנען אלא בהיותכם מתי מספר ואם תאמר אפילו לאלף ויותר יש מספר וזהו שכתוב בה בהיותכם מתי מספר לכך כתו' כמעט וגרים בה פתרון אם למיושב אחד הייתי אומר לאברה' לבד ליצחק בלבד ליעקב בלבד לאחד מהם היה אומר לך אתן ארץ כנען לא היה תימה שהרי מיושבים בה היו אלא הוא נשבע לתת לכם את הארץ בשעה שהיו אבותיכם גרים בה דכתיב היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק ועוד אם לגר תושב היה או' לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת. לא היה פלא כל כך כזה שאפילו גרים ותושבים לא היו אלא ויתהלכו מגוי אל גוי אברהם הלך למצרים ולגרר וכן יצחק וכן יעקב היה בבית לבן עשרים שנה וגם עתה כי וילכו לא נאמר אלא ויתהלכו פורמנ"יטור בלעז ; לא הניח אים לעשקם. אע"פ שהלכו ממקום למקום ומנהג להזיק עוברי דרכים וכשבאין למלון מוצאין עליהם עלילות אבל אלו לא הניח הקב"ה להזיקם ולעשקם דוגמ' או עשק את עמיתו ואת' מה שלא עשקום חומסי דרכים ושאר הארצו' שעברו בו בתוכ' לפי שלא הרגישו בם אבל אם היו מרגישי' בם היו עושקים אותם לכך נאמר ויוכח עליהם מלכים כלו' ודאי עשקום כגון פרעה לאברהם ואבימלך ליצחק ולבן ושכם ליעקב ואמ' להם הב"ה אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו באברהם כתיב וינגע יי' את פרעה וכתיב ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמ' לו הנך מת וגו' ביעקב כתיב ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ויאמר לו השמר לך וגו' ועוד ביעקב שבאו אליו להרגו על שהרגו שכם וחמור וכתיב ויסעו ויהי חתת אלהים ובספר תהלים מפורש יותר כי המזמור אינו מקויים כאן כדכתיב התם ויקרא רעב על הארץ וגו' כדי להגלותם למצרים ; שירו ליי' כל הארץ בשרו מיום וגו'. ספרו ישועה שעשה לנו כשגלה הארון אל ארץ פלשתים ; בכל העמי' נפלאותיו. שעשה עם הארון ; כי כל אלהי העמים אלילים. תהו מעשה ידי אדם ודוגמ' בנבואת חבקוק מה הועיל פסל כי פסלו יצרו עד לעשות אלילים אלמים ; ויי' שמים עשה. באלילים כתיב לעשות אבל הב"ה עושה שמים וארץ וכל צבאם ; הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו. אבל האלילים כמת מוטלים במקום שמשימין אותם שם מונחים לפי שאלהינו הוא אלהים אמת ; הבו ליי' משפחות עמים. ומה יתנו לו ומפרש כבוד ועז ; הבו ליי' כבוד שמו. שמו ארונו והוא ארון לכל וזהו הבו ליי' כבוד שמו כי כשמו כן תהלתו ; והשתחוו ליי' בהדרת קדש. כי כן אמרנו הוד והדר לפניו ; חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט. מלך בשר ודם כשרואה שדואגים ויראים ממנו אז הו' מטיל עליהם יותר אימה והם דואגי' ממנו יותר שלא יחריב כל בתיהם ומדת הב"ה אינו עושה כן כשהעולם יראים ממנו אז תכון תבל בל תמוט שהוא עושה נקמה מלסטים והיסורים מתקיימים והארץ מתקיימת ואינה מתמוטטת לכן חילו מלפניו כל הארץ אך אל תדאגו כי לא יבא הב"ה כי אם לתקן העולם ליטבו אבל שאין הבריו' דואגי' ממנו ותוטאי' אז יהפכם ויאבד' ; ישמחו השמי' ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי' מלך. כשבשר ודם מולך הכל עצבים שאינן יודעי' אם ישטף בדינו אבל כשימלוך הב"ה ישמחו השמי' והארץ וכל היצרי' יאמרו עתה מלך יי' שהחזי' לנו את הארון ; ירעם הים ומלואו. כל בריות שבים דוגמא רננו שמים כי עשה יי' על שהחזיר לנו את הארון ושלא מלאכי חבלה לעשות משפט בפלשתים ; הודו

ואמרו ו׳ וסמ׳ רנו ליעקב שמחה וצהלו · שמעו דבר י״י גרם והגידו · קראו מלא ואמרו ב׳ בפסוק · ואמרו הושיענו אלהי ישענו דדה׳ : ויאמרו כל העם ד׳ דסמ׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימן א׳ : אנכי יושב ה׳ דסמ׳ בקריאה וסימ׳ ואשביעך ביי׳ אלהי השמים ואלהי הארץ · וישביעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני · אנכי יושב בבית הארזים · וחכרו דדה׳ · אנכי יושב בבית · ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב · שמואל את אחד שבטי · דה׳ את אחד שפטי : אחד כ״ה פתחין בקרי׳ וסימ׳ ויכלו המים מן החמת · ראמר

הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו: ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יהוה אלהי ישראל מן העולם ועד העלם ויאמרו כל העם אמן והלל ליהוה:

ויעזב שם לפני ארון ברית יהוה לאסף ולאחיו לשרת לפני הארון תמיד לדבר יום ביומו: ועבד אדם ואחיהם ששים ושמונה ועבד אדם בן ידיתון וחסה לשערים: ואת צדוק הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן יהוה בבמה אשר בגבעון: להעלות עלות ליהוה על מזבח העלה תמיד לבקר ולערב ולכל הכתוב בתורת יהוה אשר צוה על ישראל: ועמהם הימן וידותון ושאר הברורים אשר נקבו בשמות להודות ליהוה כי לעולם חסדו: ועמהם הימן וידותון חצצרות ומצלתים למשמיעים וכלי שיר האלהים ובני ידותון לשער: וילכו כל העם איש לביתו ויסב דויד לברך את ביתו:

יז ויהי כאשר ישב דויד בביתו ויאמר דויד אל נתן הנביא הנה אנכי יושב בבית הארזים וארון ברית יהוה תחת יריעות: ויאמר נתן אל דויד כל אשר בלבבך עשה כי האלהים עמך:

ויהי בלילה ההוא ויהי דבר אלהים אל נתן לאמר: לך ואמרת אל דויד עבדי כה אמר יהוה לא אתה תבנה לי הבית לשבת: כי לא ישבתי בבית מן היום אשר העליתי את ישראל עד היום הזה ואהיה מאהל אל אהל וממשכן: בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את אחד שפטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים: ועתה כה תאמר לעבדי לדויד כה אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן הנוה מן אחרי הצאן להיות נגיד על עמי ישראל: ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרית את כל אויביך מפניך ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ: ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיהו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לבלתו כאשר בראשונה: ולמימים אשר צויתי שפטים על עמי ישראל והכנעתי את כל אויביך ואגד לך ובית יבנה לך יהוה: והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבתיך והקימותי את זרעך אחריך אשר יהיה מבניך והכינותי את מלכותו: הוא יבנה לי בית וכננתי את כסאו עד עולם:

קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת · כמעט שכב אחד העם · ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו · את שתי נשיו ואת אחד עשר ילדיו · ואני נתתי לך שכם אחד · אדם כי יהיה בעור בשרו שאת · את אחד מהם · אחד עשר יום · ומת אחד מהם · והאיש מיכה לו בית · ותאבדנה האתונות · ויאמר דוד אל אבנר הלוא · אחד הרקים · עד אחד לא נעדר · בכל אשר התהלכתי · וחכרו שפטי דדה׳ · ותשלח איזבל מלאך · והמלאך אשר הלך לקרא · ויאמר אחד מעבדיו · ואיך תשיב את פני פחת · וחכרו · ואתה בן אדם בני עמך הנדברים · ולנשיא מזה ומזה יהיה · ושר מלכות פרס :

רשי

הודו לי׳ כי טוב כי לעולם חסדו · זה אינו סיום המזמור בפסוק זה אלא ממזמור הודו לי׳ קראו בשמו וגם ואמרו הושיענו אלהי ישענו אותו מזמור ואף המזמור הוא מתחיל בפסוק זה כי היאך נופל כאן ואמרו הושיענו וקבצנו מן הגוים כי היכן גלו בימי דוד שאומר קבצנו מן הגוים וכך סדר בתילים המזמור מתחיל הודו לי׳ קראו בשמו ואינו מסיים כי אם עד ברוך י״י אלהי ישראל וגו׳ עד אמן והלל לי׳ שהכל מעניין אחד ולפי שהוא מזמור גדול חלקו ומתחיל הודו לי׳ כי טוב וכן איוב כשהוצרך להאריך המענה קצרו וחלקו לשנים ואומר ויוסף איוב שאת משלו כי בשירה מחמת געגועי שמחתו לא יכול להאריך וחלקו לשנים וכן לענין קינה מחמת רוב צערו אינו יכול להאריך וחלקו לשנים כי גם שירה וגם קינה כאחת כאמרים שהרי חנה כשבאה להתפלל בעזרה חשבה עלי לשכורה שהיה סבור שמחמת יין עשתה והיא אמרה ויין ושכר לא שתיתי וגו׳ כי מרוב שיחי וכעסי מכלל שבעניין אחד שכור ובעור הם מתנהגים: ואמרו הושיענו · בסוף המזמור שמדבר למעלה בשביה ויאכלום אויביהם ויכנעו תחת ידם וכתיב אחריו ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם ועכשיו נופל לומר הושיענו י״י אלהינו וקבצנו מן הגוים כאשר עשית להם ובתילי׳ אין כתוב ואמרו כי אם הושיענו כי כן נופל לומר ולכך אמ׳ דוד כשהביא הארון שני מזמורים הללו ומפורש בבר׳ לפי שהפרות כשסרו אמרו שני מזמורים הללו רבי שמואל בר נחמני אמר וישרנה הפרות מה שירה אמרו הודו לי׳ קראו בשמו רבי אלעזר אמר שירו לי׳ כל הארץ וגו׳ לפיכך תקנם דוד לאמרם לפני הארון מזמור אחד שחרית ומזמור אחד ערבית: מפי רבינו אלעזר בר׳ משלם ז״ל ·

לשרת לפני הארון תמיד · בשיר: לדבר יום ביומו · ערב ובקר: ועובד אדום ואחיהם · עזב עם אסף לשורר ועובד אדום בן ידותון הניח לשוערים לארון: ואת צדוק הכהן · היה ראש ואחיו הכהנים עמו נתן דוד לפני משכן י״י אשר בגבעון ולא עזב שום כהן עם הארון כי לא הוצרכו לעבוד עבודת זבח לקרבן: ושאר הברורים · המובחרים: אשר נקבו בשמות · אנשים גדולים קרויים בשם לשורר לפני המזבח בשעת הקרבת הקרבנות: ובני ידותון לשער · כמו לשוערים ובשבת האחרונה׳ למלכו׳ בית דוד שמו אות׳ ראש למשוררי׳ כדכתי׳ לידותון בני ידותון וגו׳ שהם על ידי אביה׳ הנבא על הודות והלל לי׳: ויהי כאשר ישב דוד · בשמואל כתיב וי׳ הניח לו מסביב וגו׳ · וארון האלהים ישב בתוך היריעה כדכתיב למעלה היטנו בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמר דוד הב״ה קיים בי והניח לכם מכל אויביכם מסביב וגם אנכי מוטל עלי לעשות מה שכתוב בשמך והיה המקום אשר יבחר י״י אלהיכם בו לשכן שמו שם כלומר אעשה לו משכן: ויהי בלילה ההוא וגו׳ מפורש במדרש אמר לו הב״ה לנתן הנביא האדם הזה שאני שולחך אליו נדרן הוא בא ואמור לו עד שלא ישבע לבנותו לא אתה תבנה הבית לשבתי · ד״א האדם שאני שולחך אצלו זריז הוא לך אמר לו קודם שישכור פועלים: ואהיה מאהל אל אהל וממשכן · כלומר ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן ש׳ משכן מגלגל לנוב ומנוב לשילה ואף על גב שהייתי מטלטל מאהל אל אהל וממשכן למשכן: בכל אשר התהלכתי בכל ישראל הדבר דברתי את אחד שפטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים · זה לא עשיתי ואף הם מאליהם לא עלה במחשבתם לבנות לי בית כאשר עלה במחשבתך: כה אמר י״י צבאות · מה שעלה במחשבתך אני אשלם לך: מן הנוה · נוה הרועים וגדרות צאן: ועשיתי לך שם כשם הגדולים · כשם מלכים גדולים כי למעלה כתוב ויצא שם דוד בכל הארצות: ושמתי מקום וגו׳ ושכן תחתיו · לא כמו שהיה בימי שאול כשנהרג שאול ונכו ישראל וישבו פלשתים תחתם: ולא יוסיפו בני עולה לבלותו · כמו לענותו: ולמימים אשר צויתי שופטים על עמי ישראל · לא היה מנוחה להם כמוך אשר הכנעתי את כל אויביך לפניך: ואגיד לך ימיה יהיה שכרך שרצית לבנות לי בית: ובית יבנה לך י״י · אתה חשבת לבנות לי בית לשמי באותה מדה יהיה שכרך ומבשרך הב״ה כי בית יעשה לך י״י שיתן לך בן שימלוך תחתיך וישב על כסא ישראל במקומך וכל דבר שמתקיים בבן אדם אחריו קרוי בית וכן הוא אומר והקימותי את זרעך אחריך: והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבותיך · כלומר אל תירא שאני ממהר את הדבר אלא כי מלאו ימיך אז יהיה ואז והקימותי את זרעך אחריך וגו׳: והכינותי את מלכותו · וכן הוא אומר בשלמה ותכון מלכותו מאד: אחי

ויך דוד את פלשתים חד מן י״א זוגין מתחלפין בטעמא חד זקיף לרומא וחד נחית לתהומא וסימ׳ בלשון תרגום שמאל עבד אוריתא דויך מנהון במא קטלין לרוגזא משה במל׳ בגלותא׳ וב׳ אורים והנער שמואל הולך וגדל׳ והנער שמואל משרת׳ ועשיהם ביום ונצפכם את העוכר׳ ועשיהם שעיר עזים׳ וסי׳ עוכרא סליק צפירא נחית׳ דתורה׳ התורה׳ ויך דוד את פלשתים דשמואל׳ ויהי אחרי כן ויך דויד את פלשתים דד״ה׳ מבנו פנה מבנו יתד דזכריה׳ אים ונורא הוא מבנו דחבקוק׳ אלה הם משפחות הלוי׳

אני אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן וחסדי לא־
אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך:
והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד־העולם וכסאו
יהיה נכון עד־עולם: ככל הדברים האלה וככל
החזון הזה כן דבר נתן אל־דויד:
ויבא המלך דויד וישב לפני יהוה
ויאמר מי־אני יהוה אלהים ומי ביתי כי הביאתני
עד־הלם: ותקטן זאת בעיניך אלהים ותדבר
על־בית־עבדך למרחוק וראיתני כתור האדם
המעלה יהוה אלהים: מה־יוסיף עוד דויד אליך
לכבוד את־עבדך ואתה את־עבדך ידעת:
יהוה בעבור עבדך וכלבך עשית את כל־הגדולה
הזאת להדיע את־כל־הגדלות: יהוה אין כמוך
ואין אלהים זולתך בכל אשר־שמענו באזנינו:
ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך
האלהים לפדות לו עם לשום לך שם גדלות
ונוראות לגרש מפני עמך אשר־פדית ממצרים
גוים: ותתן את־עמך ישראל לך לעם עד־
עולם ואתה יהוה היית להם לאלהים: ועתה
יהוה הדבר אשר דברת על־עבדך ועל־ביתו יאמן
עד־עולם ועשה כאשר דברת: ויאמן ויגדל
שמך עד־עולם לאמר יהוה צבאות אלהי ישראל
אלהים לישראל ובית־דויד עבדך נכון לפניך:

כי־אתה אלהי גלית את־אזן עבדך לבנות לו בית
על־כן מצא עבדך להתפלל לפניך: ועתה
יהוה אתה־הוא האלהים ותדבר על־עבדך
הטובה הזאת: ועתה הואלת לברך את־בית
עבדך להיות לעולם לפניך כי־אתה יהוה ברכת
ומברך לעולם:

יח

ויהי
אחרי־כן ויך דויד את־פלשתים ויכניעם ויקח את
־גת ובנתיה מיד פלשתים: ויך את־מואב
ויהיו מואב עבדים לדויד נשאי מנחה: ויך
דויד את־הדרעזר מלך־צובה חמתה בלכתו להציב
ידו בנהר־פרת: וילכד דויד ממנו אלף רכב
ושבעת אלפים פרשים ועשרים אלף איש רגלי
ויעקר דויד את־כל־הרכב ויותר ממנו מאה רכב:
ויבא ארם דרמשק לעזור להדרעזר מלך צובה ויך
דויד בארם עשרים ושנים אלף איש: וישם
דויד בארם דרמשק ויהי ארם לדויד עבדים נשאי
מנחה ויושע יהוה לדויד בכל אשר הלך: ויקח
דויד את שלטי הזהב אשר היו על עבדי הדרעזר
ויביאם ירושלם: ומטבחת ומכון ערי הדרעזר
לקח דויד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את־
ים הנחשת ואת־העמודים ואת כלי הנחשת:
וישמע תעו מלך חמת כי־הכה
דויד את־כל־חיל הדרעזר מלך־צובה:

אלה משפחות הגרשני׳ ואלה אשר נחלו בני׳ אלה אשר נחל משה׳ ומים במשורה תשתה׳ ומים במשורה ובשכמון דיחזקאל׳ ויכו את ששי׳ ויכו את הכנעני יושבי צפת ויכתו שם החומש׳ ויכהו שם האלהים על השל׳ ואף בעונת אבהם׳ ואף אשר הלכו׳ אחרי מות משה׳ אחרי מות אבה׳ וידבר משה

רשי

אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן׳ ובשמואל כתיב אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ופתרו׳ אם יחטא בגרי איסרנו על יד כאדם שמיסר את בנו בשבט אנשים שהקים לו לשטן את רזון ואת הדד ועל אותו פסוק כופל לומר וחסדי לא לא אסיר ממנו כאשר הסירותי מעם שאול שהיה לפניך וכשפשע לפני העברתי המלוכה ממנו ומזרעו ובשמוא׳ כתיב מעם שאול ומה שלא נכתב כאן אשר בהעותו וגו׳ משום כבודו של דוד שאינו רוצה לדבר בזה הספר שום זילות לבית דוד׳ כי הביאותני עד הלום׳ מכוה רועים הביאותני למלכותי ותקטן זאת בעיניך׳ שנתת לי המלכות׳ למרחוק׳ שהעמדת את מלכותי לעתים רחוקות שאמרת והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד עולם׳ וראיתני כתור האדם המעלה׳ שהשויתני והושבתני בשורות הגדולים כלומר קטן הייתי והושבתני בשורות כדיבי עמך שאמר לי ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים כתור פתרו׳ שורה ודוגמ׳ בשוכה ראש תור ירקי׳ מה יוסיף עוד דוד אליך׳ פתרו׳ מה צורך עוד לדוד לבקשך׳ לכבוד את עבדך׳ בשביל לעשות כבוד לי שאני עבדך ואתה ידעת מאליך ובשמואל כתיב ומה יוסיף דוד עוד לדבר אליך ואתה ידעת את עבדך יי׳׃ יי׳ בעבור עבדך׳ כך מוסב הפסוק זה על העליון ועל כך עשית להודיעני את כל הגדולה הזאת שהודעתני והכל מרצון לבך לכן יי׳ אין כמוך ושלא תאמר גדול כמהו אינו אבל מעט קטן ממנו יש לכן נאמ׳ ואין אלהים זולתך אין כמוך ואין זולתך באלהים אף בעממים׃ בכל אשר שמענו באזנינו׳ כל ימינו׃ ומי כעמך ישראל גוי אחד׳ ממה הם מיוחדי׳ מכל הגוים מזה אשר הלך אלהים בעצמו לפדות לו לעם כמו שכתוב אני יוצא בתוך מצרים מזה אני מיוחד שלא עשה זה לשום אומה בעולם׃ לגרש מפני עמך אשר פדית ממצרים גוים׳ ולפי שאתה יחיד בעולמך ועמך מיוחדים מכל אום ולכך נאה לך לתת להם מלך הגון וגדול ויאמן ויגדל שמך עד עולם לאמר שיאמרו יי׳ צבאות אלהי ישר׳ אלהים לישר׳ וגם קיים דברו׃ ובית דויד עבדך נכון לפניך׳ שדברת וכסאו יהיה נכון עד עולם׃ כי אתה אלהי גלית׳ פתרו׳ ודאי נאה לך לאמץ דבריך כי אתה בעצמך גלית אזן לבנות לו בית כדכתיב ואגיד לך ובית יבנה לך יי׳׃ על כן מצא עבדך להתפלל לפניך׳ כלומר אם לא היית בעצמך אומר לי להביא על זרעי הטובות האלו לא היה עולה על דעתי לבקש אשר מי אני אשר הביאותני אפילו עד הלום אבל הואיל שאמרת למענך להביא לי כל הטובות הללו לפניך אני מתפלל שתאמן את דבריך׃ כי אתה ברכת יי׳׳ כלומ׳ ברכתני׃ ומברך לעולם׳ כלומר ועבדך יהא מבורך לעולם׃ ויהי אחרי כן ויך דוד׳ אחר שאמר דוד לבנות בית ואמר לו הקב״ה לא תבנה אתה אמר דוד הואיל ואין עלי לבנות הבית אלא בני עתה אכינה ואסדר לו הכל לכשיבא בני לבנות הבית שיהא לו הכל מזומן ועתה מניח הכל והולך ומספר היאך זימן לו הבנין שילחם עם אויביו והקדים שלום לבניין הבית וכן דרך הפסוק לדבר ודוגמ׳ באליהו ובאלישע מאחר שאמר יהי נא פי שנים ברוחך אלי מניח כל המעשה מן המלכים ומספר והולך מן נפלאות אלישע היאך היו פי שנים עד שישלים הכל׃ ויך דוד את הדרעזר מלך צובה חמתה׳ בחמת היתה המלחמה ובחמת הכם דוד חמתה כמו לחמת׃ להציב ידו׳ פתרונו כשהלך להציב כחו להשיב גבולו ולהציב בנהר פרת שהיה מגיע לגבול נהר פרת ודוגמ׳ ואבשלום לקח ויצב לו בחייו וגו׳ ויקרא לה יד אבשלום שפתרונו כח גבול אבשלום ד״א ויקרא לה יד אבשלום בתוך המצבה צר אבשלום צורת אורך ידו כדכתיב באותו פסוק כי אמר זאת הצורה המצויירת אחר יד אבשלום׃ מפי׳ ר׳ יצחק בר׳ שמואל בנרבונא שמעתי כ״ן׃ ויעקר דוד׳ משום דכתיב לא ירבה לו סוסים כדכתיב ואת סוסיהם תעקר׃ ויותר ממנו מאה רכב׳ לא ירבה לו סוסים הא כדי מרכבתו מותר׃ ויבא ארם דרמשק׳ ובשמואל כתיב דמשק ודרך הפסוק לדבר כן כמו מן שבט שרביט שהרי איסר אתכם בשוטים תרגו׳ שרביטים׃ נ״ס זו אמ״ר ר׳ יצחק וישם דוד בארם דרמשק׳ פתרו׳ נציבים ובשמואל כתי׳ נציבים וישם דוד בארם דמשק נציבים׃ שלטי הזהב׳ בוכלי״ם בלע״ז ודוגמתו בירמיה הברו החצים מלאו השלטים׃ נחשת רבה מאד בה עשה וגו׳׳ וזהו שאמר כיון שאמר דוד לבנות הבית ואמר הקב״ה לו לא אתה תבנה הבית כי אם בנך׃ מספר והולך היאך זימן לו לבנות הבנין׃ כי

בן אל בני · וידבר משה לפני י״י · אשר וגלה · ואלה בני המדינה העולים · וחברו אלה בני הבדינה · עוד מצאתי אלה בני זלפה · אלה בני בלהה דויגש : העירה א׳ בלישן קרא וסם רקרעו שבלתם ויעמס איש על · וירע העם ויתקעו בשפרות · ונס אל אחת מהעדים האלה דיהושע · ויהנתן ואת מעץ עמדים בעין רגל · ואת קומי לכי לביתך · וישלח מלאכים אל אחאב · ויתר דברי יחזקיהו וכל אשר עשה דויבא אה חמים · ובני עמון ראו בינס דו״ה · וחד לישן עורה העירה והקיצה למשפטי :

וישלח את הדורם בנו אל המלך דויד לשאול לו לשלום ולברכו על אשר נלחם בהדדעזר ויכהו כי איש מלחמות תעו היה הדדעזר וכל כלי זהב וכסף ונחשת: גם אתם הקדיש המלך דויד ליהוה עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים מאדום וממואב ומבני עמון ומפלשתים ומעמלק: ואבשי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח שמונה עשר אלף: וישם באדום נציבים ויהיו כל אדום עבדים לדויד ויושע יהוה את דויד בכל אשר הלך: וימלך דויד על כל ישראל ויהי עשה משפט וצדקה לכל עמו: ויואב בן צרויה על הצבא ויהושפט בן אחילוד מזכיר: וצדוק בן אחיטוב ואבימלך בן אביתר כהנים ושושא ספר: ובניהו בן יהוידע על הכרתי והפלתי ובני דויד הראשנים ליד המלך:

יט

ויהי אחרי כן וימת נחש מלך בני עמון וימלך בנו תחתיו: ויאמר דויד אעשה חסד עם חנון בן נחש כי עשה אביו עמי חסד וישלח דויד מלאכים לנחמו על אביו ויבאו עבדי דויד אל ארץ בני עמון אל חנון לנחמו: ויאמרו שרי בני עמון לחנון המכבד דויד את אביך בעיניך כי שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל הארץ באו עבדיו אליך: ויקח חנון את עבדי דויד ויגלחם ויכרת את מדויהם בחצי עד המפשעה וישלחם: וילכו ויגידו לדויד על האנשים וישלח לקראתם כי היו האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד אשר יצמח זקנכם ושבתם: ויראו בני עמון כי התבאשו עם דויד וישלח חנון ובני עמון אלף ככר כסף לשכר להם מן ארם נהרים ומן ארם מעכה ומצובה רכב ופרשים: וישכרו להם שנים ושלשים אלף רכב ואת מלך מעכה ואת עמו ויבאו ויחנו לפני מידבא ובני עמון נאספו מעריהם ויבאו למלחמה:

וישמע דויד וישלח את יואב ואת כל צבא הגבורים: ויצאו בני עמון ויערכו מלחמה פתח העיר והמלכים אשר באו לבדם בשדה: וירא יואב כי היתה פני המלחמה אליו פנים ואחור ויבחר מכל בחור בישראל ויערך לקראת ארם: ואת יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערכו לקראת בני עמון: ויאמר אם תחזק ממני ארם והיית לי לתשועה ואם בני עמון יחזקו ממך והושעתיך: חזק ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלהינו ויהוה הטוב בעיניו יעשה: ויגש יואב והעם אשר עמו לפני ארם למלחמה וינוסו מפניו: ובני עמון ראו כי נס ארם וינוסו גם הם מפני אבשי אחיו ויבאו העירה ויבא יואב ירושלם:

וירא ארם כי נגפו לפני ישראל וישלחו מלאכים ויוציאו את ארם אשר מעבר הנהר ושופך שר צבא הדדעזר לפניהם: ויגד לדויד ויאסף את כל ישראל ויעבר הירדן ויבא אלהם ויערך אלהם ויערך דויד לקראת ארם מלחמה וילחמו עמו: וינס ארם מלפני ישראל ויהרג דויד מארם שבעת אלפים רכב וארבעים אלף איש רגלי ואת שופך שר הצבא המית: ויראו עבדי הדדעזר כי נגפו לפני ישראל וישלימו עם דויד ויעבדהו ולא אבה ארם להושיע את בני עמון עוד:

רשי

כי איש מלחמות תעו · בעל מחלוקתו היה וכן מוכיח למעלה ויך דוד את הדרעזר וכי מה עניין להם לחמת לערוך בו מלחמה אלא הדרעזר מלך צובה הלך להלחם על תעו מלך חמת בחמת ובעוד כן בא דוד עליו והכהו וכל כלי זהב וכסף ונחשת הביא דוד וכן בשמואל ובידו היה כלי כסף וכלי זהב וכלי נחשת : וישם דוד באדום נציבים · שלטונים שלא רצה להמליך עליהם מלך : משפט וצדקה · משך עכשיו מלהלחם עוד ומלצאת ולבוא עוד במלחמה והיה יושב ושופט תמיד ישראל בצדקה : ויואב על הצבא · לפי שמשך ידו מלצאת עוד בצבא הניח יואב על הצבא להלחם כל מלחמתו כל זה מוסב עליו עשה משפט וצדקה ומה שהפסיק ויואב על הצבא משום הכי הוצרך שלא תאמר הואיל ודוד עשה משפט אם כן לא היו ישר׳ עוד נלחמים לכך נאמר ויואב על הצבא : מזכיר · חוזר לראש שהיה מזכיר איזה דין בא לפני המלך תחילה דוגמא להביא את ספר הזכרונות דברי הימים : ושושא סופר · אחילוד מזכיר ושושא כותב על ידו : על הכרתי והפלתי · פתרונו אומות היו כדכתיב היו גוי כריתים ומאומותם היו עם דוד אנשי׳ גבורי חיל ובניהו עליהם ודוגמ׳ בשמואל וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי וכל הפלתי וכל הגתים וגו׳ : ובני דוד הראשונים ליד המלך · פתרונו ובני דוד היו תמיד ראשונים אצל המלך לעשות כל צרכו : כי עשה אביו עמי חסד · לקח דוד אביו ואמו ואחיו ובית אביו והושיבם במחוז מלך מואב כדכתיב וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם וגו׳ ובאו בני מואב והרגום כולם חוץ מאליהו אחי דוד שברח לארץ בני עמון וקבלו נחש מלך בני עמון שהרי לא נזכרו עוד חוץ מאליהו שכתב במחלוקות בגמליאים ליהודה אליהו מאחי דוד וזהו אמר עשה אביו עמי חסד ועל פי אותה איבה הכה דוד את מואב והתעולל בהם יותר מיתר אויביו דכתי׳ בשמואל ויך דוד את מואב וגו׳ : המכבד דוד את אביך בעיניך · והלא כתיב בתורתם לא תדרוש שלומם וטובתם וסבור אתה שמניח מצות אלהיו ובא לדרוש שלומך ולכבוד אביך שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקור וגו׳ : מדויהם · כמו מדו בד : בחצי עד המפשעה · עד ערותן פנים ואחור ובשמואל כתיב שתותיה׳ עד ערותן כמו חשופי שת ערות מצרים : מן ארם נהרים ומן ארם מעכה · ארמים הרבה היו וזהו ארם מעכה ארם היושבי׳ במעכה ומן ארמים יושבים על נהר פרת וארם צובה וארם סתם הוא עיקר האומה וכן עמוני׳ היושבים במעון קרויים עמונים ועיקר האומה בשאר מקומות וכן בני עשו בארץ שעיר והעיקר באדום : לבדם בשדה · חלקו חיילותם לשתי מערכות בני עמון במערכה אחת פתח העיר כנגד ישראל והמלכים אשר עמהם במערכה אחרת לבדם בשדה מאחור לישרא׳ : ביד אבשי · לאבישי שכל דברי הימים כתיב אבישי וגם אבשי קרי׳ לבד מאלו שני שיצאו מן הכלל על פי המסורת ולכך בכל הספר הזה אבשי שכל הספר הזה נכתב בשביל כבודו של דוד ואין זה כבודו שיקראו לבן אחותו אבישי דמשמע גם אמי חשוב כדוד כי אבי הוא ישי לכך בכל הספר הזה אבשי ובכל ספר שמואל אבישי לבד חד אבשי ואת יתר העם נתן ביד אבשי ועל פי המסורת שהרי כן הוא שהיה ישי אבי אמו צרויה שהיתה היתה אמו : ושופך שר צבא · ובשמואל כתיב ושובך שר צבא פירשו רבותי׳ בסוטה שובך שהיה גבוה כשובך שופך היה שופך דמי׳ כמים :

חסר ג׳ כתיב של׳ בקרייאה וסי׳ וישר אבימלך על ישראל׃ וישר במגרה ובחריצי הברזל דדה׃ וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו׃ וכל דכתיב סבך דכוותהו׃ תגם ותאו׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא בלק ויעבור כל ספרא ויעמד כב׳ ויעמוד וסי׳ ויעמד שטן על יש׳׃ ויעמד לפני מזבח׳ דשלמה׃ ודבתריה כי עשה שלמה כיור׃ ויצא ברוח׃ ויעמד יהושפט בקהל׃ ורוח אלהים לבשה את זכריה׃ ויעמד המלך על עמדו דסיפרא׃ וכל שאר קריא׳ דכו׳ ויעמוד במ׳ ויעמד וסי׳ אתם סביבות האהל׃ ויעמד את פניו׃

כ ויהי לעת תשובת השנה לעת צאת המלכים וינהג יואב את חיל הצבא וישחת את ארץ בני עמון ויבא ויצר את רבה ודויד ישב בירושלם ויך יואב את רבה ויהרסה׃ ויקח דויד את עטרת מלכם מעל ראשו וימצאה משקל ככר זהב ובה אבן יקרה ותהי על ראש דויד ושלל העיר הוציא הרבה מאד׃ ואת העם אשר בה הוציא וישר במגרה ובחריצי הברזל ובמגרות וכן יעשה דויד לכל ערי בני עמון וישב דויד וכל העם ירושלם׃ ויהי אחרי כן ותעמד מלחמה בגזר עם פלשתים אז הכה סבכי החשתי את ספי מילדי הרפאים ויכנעו׃ ותהי עוד מלחמה את פלשתים ויך אלחנן בן יעור את לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור ארגים׃ ותהי עוד מלחמה בגת ויהי איש מדה ואצבעתיו שש ושש עשרים וארבע וגם הוא נולד להרפא׃ ויחרף את ישראל ויכהו יהונתן בן שמעא אחי דויד׃ אל נולדו להרפא בגת ויפלו ביד דויד וביד עבדיו׃

כא ויעמד שטן על ישראל ויסת את דויד למנות את ישראל׃ ויאמר דויד אל יואב ואל שרי העם לכו ספרו את ישראל מבאר שבע ועד דן והביאו אלי ואדעה את מספרם׃ ויאמר יואב יוסף יהוה על עמו כהם מאה פעמים הלא אדני המלך כלם לאדני לעבדים למה יבקש זאת אדני למה יהיה לאשמה לישראל׃ ודבר המלך חזק על יואב ויצא יואב ויתהלך בכל ישראל ויבא ירושלם׃ ויתן יואב את מספר מפקד העם אל דויד ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שלף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש שלף חרב׃ ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב׃ וירע בעיני האלהים על הדבר הזה ויך את ישראל׃ ויאמר דויד אל האלהים חטאתי מאד אשר עשיתי את הדבר הזה ועתה העבר נא את עוון עבדך כי נסכלתי מאד׃ וידבר יהוה אל גד חזה דויד לאמר׃ לך ודברת אל דויד לאמר כה אמר יהוה שלוש אני נטה עליך בחר לך אחת מהנה ואעשה לך׃ ויבא גד אל דויד ויאמר לו כה אמר יהוה קבל לך׃ אם שלוש שנים רעב ואם שלשה חדשים נספה מפני צריך וחרב אויביך למשגת ואם שלשת ימים חרב יהוה ודבר בארץ ומלאך יהוה משחית בכל גבול ישראל ועתה ראה מה אשיב את שלחי דבר׃

רוח סערה׃ אזרים תחתם׃ עוון ד׳ מל וסי׳ עד אור הבקר ומצאנו עוון׃ העבר נא את עוון עבדך׃ הן בעוון חוללתי׃ עוונותיו ילכדונו את הרשע׃

רשי

ויהי לעת תשובת השנה. כשהעשבים בשדה להאכיל הסוסים׃ ובה אבן יקרה. בצורה׃ ותהי על ראש דוד. יש מפרשי׳ על ראש דוד ממש ויש לתמוה היאך ראשו קובלה ורבותינו פירשו אבן שואבת היתה בה ושמעתי בברכות׳ כי מתנהג בארץ ישמעאל שתולין כתר של מלך מלמעלה על ראשו והוא יושב כנגדה מלמטה תחתיה על כסא וזה שכתוב ותהי על ראש דוד שנראית כמו על ראשו׃ ויהי אחרי כן ותעמד מלחמה בגזר. מה שמחוסר כאן בזו הפרשה כתוב בשמואל ותהי עוד מלחמה לפלשתים את ישראל וירד דוד ועבדיו עמו וילחמו את הפלשתים ואף זה משום כבודו של דוד לא נכתבה כאן שהרי כתיב לשם ויעף דוד וכתיב וישבי בנוב אשר בילידי הרפה עד והוא חגור חדשה ויאמ׳ להכות את דוד. ולולי שעזרו אבישי בן צרויה היה נופל בידו של ישבי ולפי אותו גנאי לא כתבו כאן׃ אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאים ובשמו׳ כתי׳ את סף אשר בילידי הרפה. שהיה אחי של גלית הפלשתי ואחי ישבי בנוב׃ ויך אלחנן בן יעיר. אחד מגבורי דוד היה׃ את לחמי אחי גלית הגתי ועץ חניתו כמנור אורגים. כאותו עץ עגול שכורכין בו הבגד בשעת האריגה ויונתן תרג׳ אותו פסוק בשמואל וקטל דוד בן ישי מתי פרכו׳ בי מקדשא דמבית לחם. ופתרו׳ יעיר כמו יער הלבנון מדה כבגד מדה יבא דוד שאמו אורגת פרכות לבית המקדש במנור אורגים ויהרוג את גלית שעץ חניתו כמנור אורגים ולמה קורהו אלחנן שחננו יי׳ וכראה שגלית הגתי איכו גלית הפלשתי את שאם קורהו גלית הפלשתי ואחת שהרי למעלה כתוב אז הכה סבכי החשתי את ספי מילידי הרפאי׳ וגם למטה כתיב כן וגם הוא יולד להרפה מכלל שלא מזכיר אף באחי גלית הגתי מילידי הרפה שאיכו בכא׃ ויהי איש מדה. דוגמ׳ אנשי מדות כלומר איש גדול ולפי שהוא גדול כל כך שצריך למדדו קוראו איש מדה׃ ואצבעותיו שש ושש עשרים וארבע. י״ב בידים וי״ב ברגלים ובשמואל אומ׳ עשרים וארבע מספר כלומ׳ זה בכדי זה שיכול למנות וגם זה היה כחו שיכול לאחוז החרב בכח גדול בידו ובתפיסת ברכות מפרש למה ליה דכתיב שש ושש עשרים וארבע בריכה אי כתב רחמנא שש ושש הוה אמרינן שית רידיה ושית דכרעיה לכך כתיב כ״ד ואי כתיב כ״ד הוה אמרינן שבע בהא וחמש בהא לכך כתיב רחמנא שש ושש כ״ד׃ ויעמד שטן על ישראל. אע״פ שפרשה זו אינה לכבוד דוד נכתבה כאן משום שנאמר בסוף הפרשה שבנה מזבח וענהו יי׳ מן השמים וזהו כבוד דוד׃ מספר מפקד העם. דוגמת לכל פקודיכם לכל מספרכם׃ ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף׃ ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף. ובשמואל כתיב שמנה מאות אלף ואיש יהודה חמש מאות אלף דמשמע דלא היו מישראל כל כך כאשר נאמר כאן אלא לפי שהקצף היה מאת הב״ה על דוד לא כתב לשם מספר כולם שמנה ואף יואב לא מנה כל השבטים כמו שכתוב כי נתעב דבר המלך את יואב אבל כאן משום כבודו של דוד מזכיר כאן מספר וחשבון שמנה כי זהו כבודו שחיל כבד כזה היה בשבטו וכן מוכיח כמו שפירשתי שאפילו אותו קצת מישראל שמנה לא כתב כל מספרם בשמואל אבל כאן כתב כל אותו מספר שמנה דהא כתיב כאן ויהי כל ישראל ובשמואל לא כתיב כל ובפיר׳ מוכיח כאן לפניכו כדכתיב יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל ולא עלה המספר כמספר דברי הימים למלך דוד׃ ולוי ובנימן לא פקד בתוכם וגו׳. יואב היה יודע שיהיה לאשמה לעם לנגף לפיכך אמר יואב יכול אני להציל שבטים הללו מן המנין לוי אם יאמר דוד למה לא מנית את לוי אשיבנו׳ כי לא התפקדו בתוך בני ישראל וכן אומר לבנימן הלא בפלגש הגבעה נגפו ואם יתנגפו עתה מה ישתייר להם׃ ועתה העבר נא את עון עבדך. עון זה מלא בשני ווי״ן כלומר העבר נא על העון המלא שעשיתי וד׳ מלאין הן שקריאה וזה אחד מהם והשני בתילים הן בעוון חוללתי וכמפורש בויקרא רבה בהמה כי תזריע אפילו חסיד שבחסידים אי איפשר שלא יהא לו אחד בעבירה בלא נתכוין והלא לא נתכוין אלא לצורך עצמו והשלימי עוונותיו ילכדונו את הרשע עוונותיו המרובים והרביעי במלכי׳ ומצאנו עון ועתה לכו ונבואה ונגידה בית המלך שאמרו אם לא כלך ונגיד בית המלך יהיה עון גדול כי יבואו עליהם אויבים׃ כר

למנות ה׳ בקריאה ומל׳ וסימנ׳ ושמתי את זרעך כעפר הארץ׳ ויעמוד שטן על ישראל ויסת׳ הלוא אני אמרתי למנות בעם׳ יואב בן צרויה החל למנות ימינו כן הודע ויעש ב׳ רפין וסימניהון הבא אליו כרצונו׳ ויאמר ארנן אל דוד דודה׳ בכסף ט׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימן כ״ב׳ בראות ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ בראות דויד כי ענה ה׳׳ בימי זכריהו המבין בראת האלהים׳ קדמא מל׳ לדרש ז׳ חס׳ בכתו׳ וסי׳ ולא יכול דוד ללכת לפניו׳ ובכל מעשה אשר החל׳ ויהי לדרש אלהים׳ ויאכלו בני יש׳׳ וכן במליצי שרי ב׳

ויאמר דויד אל גד צר לי מאד אפלה
נא ביד יהוה כי רבים רחמיו מאד וביד אדם אל
אפל: ויתן יהוה דבר בישראל ויפל מישראל
שבעים אלף איש: וישלח האלהים מלאך
לירושלם להשחיתה וכהשחית ראה יהוה וינחם
על הרעה ויאמר למלאך המשחית רב עתה הרף
ידך ומלאך יהוה עמד עם גרן ארנן היבוסי:
וישא דויד את עיניו וירא
את מלאך יהוה עמד בין הארץ ובין השמים
וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם ויפל דויד
והזקנים מכסים בשקים על פניהם: ויאמר
דויד אל האלהים הלא אני אמרתי למנות בעם
ואני הוא אשר חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן
מה עשו יהוה אלהי תהי נא ידך בי ובבית אבי
ובעמך לא למגפה:
ומלאך יהוה אמר אל גד לאמר לדויד כי יעלה
דויד להקים מזבח ליהוה בגרן ארנן היבסי:
ויעל דויד בדבר גד אשר דבר בשם יהוה: וישב
ארנן וירא את המלאך וארבעת בניו עמו
מתחבאים וארנן דש חטים: ויבא דויד עד ארנן
ויבט ארנן וירא את דויד ויצא מן הגרן וישתחו
לדויד אפים ארצה: ויאמר דויד אל ארנן תנה
לי מקום הגרן ואבנה בו מזבח ליהוה בכסף מלא
תנהו לי ותעצר המגפה מעל העם: ויאמר ארנן
אל דויד קח לך ויעש אדני המלך הטוב בעיניו
ראה נתתי הבקר לעלות והמוריגים לעצים
והחטים למנחה הכל נתתי: ויאמר המלך דויד
לארנן לא כי קנה אקנה בכסף מלא כי לא אשא
אשר לך ליהוה והעלות עולה חנם: ויתן דויד
לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות:
ויבן שם דויד מזבח ליהוה ויעל עלות ושלמים
ויקרא אל יהוה ויענהו באש מן השמים על מזבח
העלה: ויאמר יהוה
למלאך וישב חרבו אל נדנה: בעת ההיא בראות
דויד כי ענהו יהוה בגרן ארנן היבוסי ויזבח שם:
ומשכן יהוה אשר עשה משה במדבר ומזבח
העלה בעת ההיא בבמה בגבעון: ולא יכל
דויד ללכת לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני
חרב מלאך יהוה: ויאמר דויד זה הוא בית יהוה

כב

האלהים וזה מזבח לעלה לישראל:
ויאמר דויד לכנוס את הגרים אשר
בארץ ישראל ויעמד חצבים לחצוב אבני גזית
לבנות בית האלהים: וברזל לרב למסמרים
לדלתות השערים ולמחברות הכין דויד ונחשת
לרב אין משקל: ועצי ארזים לאין מספר כי
הביאו הצידנים והצרים עצי ארזים לרב לדויד:
ויאמר דויד שלמה בני
נער ורך והבית לבנות ליהוה להגדיל למעלה
לשם ולתפארת לכל הארצות אכינה נא לו ויכן
דויד לרב לפני מותו: ויקרא לשלמה בנו ויצוהו
לבנות בית ליהוה אלהי ישראל:
ויאמר דויד לשלמה בנו אני היה עם לבבי לבנות
בית לשם יהוה אלהי: ויהי עלי דבר יהוה
לאמר דם לרב שפכת ומלחמות גדלות עשית לא
תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה
לפני: הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה
והנחותי לו מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה
שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו: הוא
יבנה בית לשמי והוא יהיה לי לבן ואני לו לאב
והכינותי את כסא מלכותו על ישראל עד עולם
: עתה בני יהי יהוה עמך והצלחת ובנית בית
יהוה אלהיך כאשר דבר עליך: אך יתן לך יהוה

בפסוק׳ כי עזרא הכין׳ אבל דברים טובים׳ וכל אוריתא דכו׳ חס׳ בט״ב מל׳ וסי׳ לפנים בישראל כה אמר׳ זרעו לכם לצדקה׃ והנה ג׳ ר״פ בספרא וסימ׳ הנה בן נולד לך׳ הנה אני בונה בית לשם יי׳׳ הנה יי׳ נוגף במגפה׳ וכל שאר כתובי׳ דכו׳ ר״פ הנה בט״ו והנה וסימ׳ והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר׳ והנה אשה לקראתו׳ והנה עלה כלו קמשונים׳ והנה יד נגעה בי׳ והנה כדמות בני אדם׳ והנה בעז בא מבית לחם׳

רשי

צר לי מאד׳ אתה או בחר לך הקל שבהם קשה לי וצר לי מאד עליו משל לאדם שאמ׳ לו הבך מת ובאיזה קבר רצונך שתקבר אצל אביך או אמך אמ׳ להם אוי להם לאזנים שכך שומעים׃ אפלה נא ביד יי׳. בדבר ששוה בכל עשירי׳ ועניים׃ כי רבים רחמיו. אולי ירחם אבל אויבינו לא ירחמו עלינו׃ נטויה על ירושלם. ומה שכתוב ביהושע והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו וגו׳ הלנו אתה אם לצרינו יהושע היה סבור ואחוריו כנגד צריו ובא מלאך כנגדו לפיכך תמה ואמר לו הלנו אתה אם לצרינו לעזרינו הואיל ואתה עומד לנגדי או לצרינו לעזור שגם אתה עומד כנגדן אבל כאן כיון שראה החרב של מלאך שהית׳ נטויה על ירושלי׳ ידע בעצמו שבא לנגוף שונאי ישראל׃ ואלה הצאן מה עשו. שהם כאותן הצאן המובאים לשחיטה שאינן יכולין להנצל מהשחיטה כי לשחיטה הן עומדין׃ מתחבאים. מפני המלאך לקיים הפסוק לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבר זעם ואמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר׃ וארנן דש חטים. לפי שאמר לפנינו והחטים למנחה שלא תתמה וכי מאין היו לשם חטים׃ והמוריגים לעצים׳ כסרים שדשין בהם התבואה כמו שפירשנו בעז״ה עיזא דקורקסא דדישא דישתא דומה למורג חרוץ חדש׃ שקלי זהב משקל שש מאות׳ ובשמואל כתיב בכסף שקלי׳ חמשי׳ הא כיצד נטל מכל שבט ושבט חמשים שקלי׳ הרי שש מאות שקלים כדי שיהיה חלק לכל ישראל במזבח׃ ויאמר יי׳ למלאך׳ להשיב חרבו׃ וישב חרבו אל נדנה׳ וכן

ויאמר יי׳ לגד ויקרא יונה וגו׳׃ בעת ההיא בראות דוד כי ענהו יי׳׳ פרשה זו לא נכתבה בשמואל ומשום כבוד דוד נכתבה כאן שעשה מזבח וכל פסוקי דפרשה זו דבוק פסוק אל פסוק כאילו כולו פסוק אחד׃ ומזבח העולה׳ של משה עדיין בעת ההיא בבמה אשר בגבעון׃ ולא יכול דוד׳ אז כשהיה אותו מעשה שצוה לו הקב״ה להעלות קרבן לא היה דוד יכול ללכת לפניו לדרוש אלהים כלומר לפני המזבח אשר בגבעון כי נבעת מפני חרב מלאך יי׳ והלך דוד כדברי יי׳ ובנה מזבח וענהו יי׳׃ ויאמ׳ דוד זהו בית יי׳ האלהים וזה מזבח לעולה ליש׳׳ מכאן ואילך שכל שמבקש יי׳ להקריב לו קרבן יבא ויקריב על אותו מזבח׃ לכנוס הגרי׳׳ גרים שנתגיירו שלא רצה להעביד בישר׳ עבוד׳ פרך וכן מצינו בשלמה למטה ויספ׳ שלמה וגו׳ ויעש מהם שבעי׳ אלף נושא סבל וגו׳ ועוד כתיב וכל העם הנותר מן החתי וגו׳ ב׳ פסוקי׳ ועוד כתיב ומן בני ישראל לא נתן שלמה לעבדים וגו׳׃ למסמרים לדלתות השערים׳ כענ׳ בל״א ולחברם הכין דוד הברזל שמחברין ומחזקים הדלתות והשערים בהם׃ והצורים׳ עם חירם מלך צור׃ נער ורך׳ לפי שאפילו בן מ״ב שנה קרוי נער דכתיב ויהושע בן נון נער לא ימיש וגו׳ שהרי יהושע לא מלך אחרי משה כי אם כ״ח שנה וחי ק״י שנה נמצא כשהעיד עליו הכתוב ויהושע בן נון נער היה בן מ״ב שנה על כן הוצרך לכתוב רך שלא היה כי אם בן י״ב שנה כשמלך׃ להגדיל למעלה׳ גדול מאד שהגביהו שלמה עד מאה ועשרי׳ אמה כדכתי׳ במלכים והאולם על פני היכל הבית וגו׳ האמ

תוסיף ב׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ הכינותי ועליהם תוסיף דדה׳ • ולא תוסיף עוד להבא דעמוס • תוסיף י״ג ומשנין כאתיהון וסי׳ בסדר כא עש: וימלך ה׳ וסי׳ את שלמה • את כתניה דודו דמלכים • וימלך פרעה נכו את יהויקים • ולתשובת השנה שלח • מלך מצרים את אליקים אחיו דדה׳ : ויחלקם ב׳ וסי׳ ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי • ויחלקם דויד וצדוק מבני אלעזר • ולברך ד׳ בקרי׳ וסי׳ ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה׳ • יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב • בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי • בני עמרם אהרן ומשה ויבדל •

שכל ובינה ויצוך על ישראל ולשמור את תורת יהוה אלהיך: אז תצליח אם תשמור לעשות את החקים ואת המשפטים אשר צוה יהוה את משה על ישראל חזק ואמץ אל תירא ואל תחת: והנה בעניי הכינותי לבית יהוה זהב ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת ולברזל אין משקל כי לרב היה ועצים ואבנים הכינותי ועליהם תוסיף: ועמך לרב עשי מלאכה חצבים וחרשי אבן ועץ וכל חכם בכל מלאכה: לזהב לכסף ולנחשת ולברזל אין מספר קום ועשה ויהי יהוה עמך: ויצו דויד לכל שרי ישראל לעזר לשלמה בנו: הלא יהוה אלהיכם עמכם והניח לכם מסביב כי נתן בידי את ישבי הארץ ונכבשה הארץ לפני יהוה ולפני עמו: עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרוש ליהוה אלהיכם וקומו ובנו את מקדש יהוה האלהים להביא את ארון ברית יהוה וכלי קדש האלהים לבית הנבנה לשם יהוה:

כג ודויד זקן ושבע ימים וימלך את שלמה בנו על ישראל: ויאסף את כל שרי ישראל והכהנים והלוים: ויספרו הלוים מבן שלשים שנה ומעלה ויהי מספרם לגלגלתם לגברים שלשים ושמונה אלף: מאלה לנצח על מלאכת בית יהוה עשרים וארבעה אלף ושטרים ושפטים ששת אלפים: וארבעת אלפים שערים וארבעת אלפים מהללים ליהוה בכלים אשר עשיתי להלל: ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי לגרשון קהת ומררי: לגרשני לעדן ושמעי: בני לעדן הראש יחיאל וזתם ויואל שלשה: בני שמעי שלמות וחזיאל והרן שלשה אלה ראשי האבות ללעדן: ובני שמעי יחת זינא ויעוש ובריעה אלה בני שמעי ארבעה: ויהי יחת הראש וזיזה השני ויעוש ובריעה לא הרבו בנים ויהיו לבית אב לפקדה אחת: בני קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל ארבעה: בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם להקטיר לפני יהוה לשרתו ולברך בשמו עד עולם: ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי: בני משה גרשום ואליעזר: בני גרשום שבואל הראש: ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ולא היה לאליעזר בנים אחרים ובני רחביה רבו למעלה: בני יצהר שלמית הראש: בני חברון יריהו הראש אמריה השני יחזיאל השלישי ויקמעם הרביעי: בני עזיאל מיכה הראש וישיה השני: בני מררי מחלי ומושי בני מחלי אלעזר וקיש: וימת אלעזר ולא היו לו בנים כי אם בנות וישאום בני קיש אחיהם: בני מושי מחלי ועדר וירמות שלושה: אלה בני לוי לבית אבתיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלתם עשה המלאכה לעבדת בית יהוה מבן עשרים שנה ומעלה: כי אמר דויד הניח יהוה אלהי ישראל לעמו וישכן בירושלם עד לעולם: וגם ללוים אין לשאת את המשכן ואת כל כליו לעבדתו: כי בדברי דויד האחרונים המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה: כי מעמדם ליד בני אהרן לעבדת בית יהוה על החצרות ועל הלשכות ועל טהרת לכל קדש ומעשה עבדת בית האלהים: וללחם המערכת ולסלת למנחה ולרקיקי המצות ולמחבת ולמרבכת ולכל משורה ומדה: ולעמד בבקר בבקר להדות ולהלל ליהוה וכן לערב: ולכל העלות עלות ליהוה לשבתות לחדשים ולמעדים במספר כמשפט עליהם תמיד לפני יהוה: ושמרו את משמרת אהל מועד ואת משמרת הקדש ומשמרת בני אהרן אחיהם לעבדת בית יהוה:

כד ולבני אהרן מחלקותם בני אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר: וימת נדב ואביהוא לפני אביהם ובנים לא היו להם ויכהנו אלעזר ואיתמר: ויחלקם דויד וצדוק מן בני אלעזר ואחימלך מן בני איתמר לפקדתם בעבדתם: וימצאו בני אלעזר רבים לראשי הגברים מן בני איתמר ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה:

רשי

המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה ולמעלה • כלומר אז תיקן דויד משמרות אלו כשיבא שלמה בנו שיהיו מזומנים לו : כי מעמדם ליד בני אהרן וגו׳ • דוגמ׳ וילוו עליך וישרתוך : ועל טהרת לכל קדש • שאם יטמא הבית וכליו שיהיו הם מזומנים לטהרו שכן מצינו בחזקיהו כדכתיב ויקבלו הלוים להוציא מנחל קדרון חוצה וכתיב ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וגו׳ ולכל העלות עולות לה׳ לשבתו׳ ולחדשי׳ • פתרו׳ הם היו ממוני׳ על הלשכות וגם על לשכת בית העלאי׳ שהקרבנו׳ שם והם יביאו אל הכהנים תמיד בכל יום במספר מה צריכי׳ בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשי׳ ובמועדים שמוסיפים על התמיד כל אלה יביאו במספ׳ כמשפט וגם מסייעי׳ לכהנים להפשיט הזבח וכן מצינו בחזקיהו רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלוים וגו׳ : ולבני אהרן • פתרו׳ אלה בני אהרן וגו׳ על מחלקתם : וימת נדב ואביהוא • ובנים לא היו להם • לפי שלא היו להם בנים כיהנו אלעזר ואיתמר במקומם אבל אם היו לנדב ואביהוא בנים היו קודמי׳ לאלעזר ואיתמר בכהונה גדולה שכן מצינו בעזרא שהרי יהוצדק אביו של יהושע היה ויהוצדק ועזרא בני שריה היו כדכתיב לעיל ושריה הוליד את יהוצדק ובעזרא כתיב עזרא בן שריה ויהוצדק הלך בגולה לבבל וכשעלו מבבל עלה יהושע ושימש ולא שימש עזרא לפי שהיה יהוצדק הבכור וקדמו בן אחיו הבכור כדכתיב בנבואת חגי יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול : ואחימלך מן בני איתמר • זה אחימלך בן אביתר כדמוכיח בשמוך ויכתבם שמעיה וגו׳ עד ואחימלך בן אביתר : ויחלקום לבני אלעזר ראשים לבית אבות ששה עשר • מתחילה במשכן שילה לא היו כי אם ח׳ משמרו׳ ד׳ מאלעזר וד׳ מאיתמר כמפור׳ במסכת תענית וכשראה דוד שהיו ראשי הגבורים לאלעזר רבו׳ חלקם לכל משמר ומשמר של אלעזר לשני׳ והעמידם על י״ו משמרות ומשמרת בני איתמר העמיד על משמר משמר כבראשונה על שמנה משמרות וכן מוכיח בשמוך בית אב אחד אחוז לאלעזר ואחוז אחוז לאיתמר כלומר כאחוז למעמד במשמרת׳ במשכן כמו כן העמידן דוד עתה בבי׳ המקדש : ויחלקום

השלישי ז' חס' בסי' וסימ' בסדר וישמע יתרו: ולא היו לו חד מן ג' זוגין מן ב"ב בחד ענינא קדמאה הוו תנינא הוה וסימ' היו ויקבץ את כל אכל שבע שנים· היה ותכלינה שבע שני השבע· היו ויבת אלעזר ולא היו לו בנים· הוה למחלי אלעזר ולא היה לו בנים· שהוו קניתי עבדים ושפחות ובני בית היה לי שהיה וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם· וסימ' היו והיה דבר יי' אל יחזקאל: ובבני ד' וסי' ושאול לכד את המלוכה· וגם כל היהודים· ויחלקום בגורלות אלה עם אלה· ובבני אבי בירצה:

ויחלקום בגורלות אלה עם אלה כי היו שרי
קדש ושרי האלהים מבני אלעזר ובבני איתמר:
ויכתבם שמעיה בן נתנאל
הסופר מן הלוי לפני המלך והשרים וצדוק ה
הכהן ואחימלך בן אביתר וראשי האבות לכהנים
וללוים בית אב אחד אחז לאלעזר ואחז אחז
לאיתמר: ויצא הגורל הראשון
ליהויריב לידעיה השני: לחרם השלשי לשערים
הרבעי: למלכיה החמישי למימן הששי: להקוץ
השבעי לאביה השמיני: לישוע התשעי לשכניהו
העשרי: לאלישיב עשתי עשר ליקים שנים
עשר: לחפה שלשה עשר לישבאב ארבעה עשר
לבלגה חמשה עשר לאמר ששה עשר: לחזיר
שבעה עשר להפצץ שמנה עשר: לפתחיה תשעה
עשר ליחזקאל העשרים: ליכין אחד ועשרים
לגמול שנים ועשרים: לדליהו שלשה ועשרים
למעזיהו ארבעה ועשרים:
אלה פקדתם לעבדתם לבוא לבית יהוה
כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוהו יהוה
אלהי ישראל: ולבני לוי הנותרים לבני עמרם
שובאל לבני שובאל יחדיהו: לרחביהו לבני
רחביהו הראש ישיה: ליצהרי שלמות לבני
שלמות יחת: ובני יריהו אמריהו השני יחזיאל
השלישי יקמעם הרביעי: בני עזיאל מיכה לבני
מיכה שמור: אחי מיכה ישיה לבני ישיה זכריהו:
בני מררי מחלי ומושי בני יעזיהו בנו: בני מררי
ליעזיהו בנו ושהם וזכור ועברי: למחלי אלעזר
ולא היה לו בנים: לקיש בני קיש ירחמאל:
ובני מושי מחלי ועדר וירימות אלה בני הלוים
לבית אבתיהם: ויפילו גם הם גורלות לעמת
אחיהם בני אהרן לפני דויד המלך וצדוק ואחימלך
וראשי האבות לכהנים וללוים אבות הראש לעמת
אחיו הקטן: ויבדל דויד ושרי הצבא כה
לעבדה לבני אסף והימן וידותון הנבאים בכנרות
בנבלים ובמצלתים ויהי מספרם אנשי מלאכה
לעבדתם: לבני אסף זכור ויוסף ונתניה ואשראלה
בני אסף על יד אסף הנבא על ידי המלך:
לידותון בני ידותון גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו
ומתתיהו ששה על ידי אביהם ידותון בכנור הנבא
על הודות והלל ליהוה: להימן בני
הימן בקיהו מתניהו עזיאל שבואל וירימות
חנניה חנני אליאתה גדלתי ורממתי עזר ישבקשה
מלותי הותיר מחזיאות: כל אלה בנים להימן חזה
המלך בדברי האלהים להרים קרן ויתן האלהים
להימן בנים ארבעה עשר ובנות שלוש: כל אלה
על ידי אביהם בשיר בית יהוה במצלתים נבלים
וכנרות לעבדת בית האלהים על ידי המלך אסף
וידותון והימן: ויהי מספרם עם אחיהם מלמדי
שיר ליהוה כל המבין מאתים שמונים ושמונה:
ויפילו גורלות משמרת לעמת כקטן כגדול מבין
עם תלמיד: ויצא הגורל הראשון לאסף
ליוסף גדליהו השני הוא ואחיו ובניו שנים עשר:
השלשי זכור בניו ואחיו שנים עשר:
הרביעי ליצרי בניו ואחיו שנים עשר:

הרביעי ג' חס' בקריא' וסימ' לשערים הרבעי· חלקיהו השני תבליהו· ביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה: העשרים ג' וסימ' לא אעשה בעבור· נגד העשרים אשר לחצר· ליחזקאל העשרים: נוהו' בקריאה וסימ' ויעש נח ככל אשר צוהו· ויגד משה לאהרן את כל דברי· ויבא משה ויקרא לזקני העם· ויקח משה את המטה· וישכם דוד בבקר וגלית· ויעש דוד כן כאשר צוהו יי' דמלכים· וחברו ויעש דויד כאשר צוהו האלהים דד"ה· אשר עשה דוד את הישר· ויעש ברוך בן נריה דירמיה· אלה פקדתם לעבדת': ויוסף ח' שים ברנש וסימ' ויוסף הורד מצרימה· ויוסף בן שלשים שנה בעמדו· ויוסף הוא השליט· הם יצאו את העיר לא הרחיקו· אנכי ארד עמך מצרימה· ויוסף היה במצרים· לברך את העם על הר גרזים· לבני אסף· זכור גאלת בזרוע עמך· וחד לישן הוספת ויאמר יואב אל המלך דשמואל:

רשי

ויחלקום בגורלות אלה עם אלה· למי יפול הגורל להיות ראשון או שני או שלישי או רביעי וכן כולם: ויכתבם שמעיה· להיות להם לזכרון מי ראשון ומי שני וכן כולם: אלה פקודתם לעבודתם· אלו שכתובין כאן ראשי משמרות פקודתם על משמרות היו: ויבדל דוד ושרי הצבא לעבודה· לשורר השיר: לבני אסף וגו'· מכל הלוים לא הבדיל כי אם בני אסף: והימן וידותון הנבאי'· כשהיו מנגנין בכלי שירים הללו היו מתנבאין דוגמא באלישע קחו לי מנגן ויהי כנגן המנגן ותהי עליו יד יי': ויהי מספרם אנשי מלאכה· כלומר המשמרות כ"ד על כ"ד משמרות ד' בנים של אסף וששה של ידותון וי"ד של הימן הרי כ"ד למטה כלל מספר כולן כדכתיב ויהי מספרם עם אחיהם וגו': ומתתיהו ששה· לא תמצא אלא חמש· אשתו היתה מעוברת את שמעי וראה ברוח הקדש שגם הוא עתיד להיות ראש משמרה לפיכך אמר ששה וזהו שנאמר לפנינו העשירי שמעי וזהו שיסד הפייט רשום מבטן להפקיד במשמרת הקדש: על ידי אביהם ידותון· דוגמ' על ידו החזיק: הנבא על הודות והלל· שהיו מנגנים בכנור מזמורים הודו ומזמורי הללויה היה מתנבא: ורוממתי עזר· שם אחד הוא: חזה המלך בדברי האלהים להרים קרן· קרן הנבואה שמתנבא למלך דוגמ' וירם קרן משיחו: ויתן האלהים להימן· כלומר אם לא שנתן לו האלהים הבנים אי אפשר שהיו לו י"ד בנים ושלש בנות וכולן ראויין להיות ראשי משמרות דוגמ' ויתן יי' לה הריון ותלד בן אם לא שהיתה מתנה זו מיי' אי אפשר שיולד בועז שהיה זקן וכן ויראהו יי' את כל הארץ אם לא מאת יי' היתה ראויה זאת אי אפשר להביט כל כך למרחוק: כל המבין· לעניין שירה נופל לומר מבין כדכתיב מבין עם תלמיד וכנניהו שר הלוים במשא יסור כי מבין הוא: ויפילו גורלות משמרת לעומת· פתרו' משמרת לעומת משמרת ודוגמא למעלה והיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן פתרו' ממשכן אל משכן: כקטן כגדול מבין עם תלמיד· פתרו' הפילו גורלות על המשמרות זה לעמת זה משמרה לעמת משמרה כקטן כגדול מבין הרב עם התלמיד כולם היו שוין בזה למי שיגיע הגורל הראשון אם לקטן כן יקדים הוא להיות ראשון ואם אחרון יהי אחרון וכן כולם בין מבין בין תלמיד בין קטן בין גדול ומשמרות אלו של לוים הולכים אחר משמרות של כהנים למי שנפל הגורל הראשון משרת ראשון עם משמרת יהויריב הכהן ולמי שיפול הגורל השני ישמש הוא ומשמרתו עם משמרת ידעיה הכהן: ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף· בנו ראשון וגדליהו השני· גדליהו בכור ידותון הוא: בניו ואחיו שנים עשר· פתרון כו' על כל משמרה ומשמרה יבאו י"ב לוים שהרי היו כולם רפ"ח וכשתחלקם לכ"ד חלקים יהיה כל חלק וחלק י"ב לוים כ"ל וזהו אחיו ובניו מוסב ליוסף ולגדליהו ולפי שבפסוק אחד שניהם נזכרים כתב לבד פעם אחת הוא ובניו ואחיו וכל אחיו ואחיהם שבענין לאו אחים ממש אלא חבורה אחת קורא אחים· בר"ור"יד ס"ף בלשון אשכנ': השלישי זכור· בכור אסף: הרביעי ליצרי· שני של ידותן: החמשי

נתניהו ה׳ בקריאה וסימ׳ וישלחו כל השרים אל ברוך׳ ויבאו אל גדליה המצפתה׳ והכור אשר השליך שם ישמעאל׳ והחמשי נתניהו בנו ואחיו׳ ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו ד׳ וס׳ ועמהם אחיהם המשני׳ ומתתיהו ואליפלהו ר״פ׳ לידותון בני ידותון גדליהו׳ לארבעה עשר במתתיהו׳ יהוחנן ד׳ בקריא׳ וסי׳ עילם החמישי יהוחנן הששי׳ ועל ידו יהוחנן השר ועמו׳ ולישמעאל בן יהוחנן׳ דוכשנה השביעית התחזק יהוידע׳ ויקומו אנשים מראשי בית אפרי׳ וכל עזרא דכו׳ יהוחנן כמ״ג יוחנן וס׳ שם סימן׳ אביהו ז׳ בקרי׳

החמישי נתניהו בניו ואחיו שנים עשר:
הששי בקיהו בניו ואחיו שנים עשר:
השבעי ישראלה בניו ואחיו שנים עשר:
השמיני ישעיהו בניו ואחיו שנים עשר:
התשיעי מתניהו בניו ואחיו שנים עשר:
העשירי שמעי בניו ואחיו שנים עשר:
עשתי עשר עזראל בניו ואחיו שנים עשר:
השנים עשר לחשביה בניו ואחיו שנים עשר:
לשלשה עשר שובאל בניו ואחיו שנים עשר:
לארבעה עשר מתתיהו בניו ואחיו שנים עשר:
לחמשה עשר לירמות בניו ואחיו שנים עשר:
לששה עשר לחנניהו בניו ואחיו שנים עשר:
לשבעה עשר לישבקשה בניו ואחיו שנים עשר:
לשמונה עשר לחנני בניו ואחיו שנים עשר:
לתשעה עשר למלותי בניו ואחיו שנים עשר:
לעשרים לאליתה בניו ואחיו שנים עשר:
לאחד ועשרים להותיר בניו ואחיו שנים עשר:
לשנים ועשרים לגדלתי בניו ואחיו שנים עשר:
לשלשה ועשרים למחזיאות בניו ואחיו שנים עשר:
לארבעה ועשרים לרוממתי עזר בניו ואחיו שנים עשר:

כו למחלקות לשערים לקרחים משלמיהו בן קרא מן בני אסף: ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור ידיעאל השני זבדיהו השלישי יתניאל הרביעי: עילם החמישי יהוחנן הששי אליהועיני השביעי: ולעבד אדם בנים שמעיה הבכור יהוזבד השני יואח השלישי ושכר הרביעי ונתנאל החמישי: עמיאל הששי יששכר השביעי פעלתי השמיני כי ברכו אלהים: ולשמעיה בנו נולד בנים הממשלים לבית אביהם כי גבורי חיל המה: בני שמעיה עתני ורפאל ועובד אלזבד אחיו בני חיל אליהו וסמכיהו: כל אלה מבני עבד אדם המה ובניהם ואחיהם איש חיל בכח לעבדה ששים ושנים לעבד אדם: ולמשלמיהו בנים ואחים בני חיל שמונה עשר: ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש כי לא היה בכור וישימהו אביהו לראש: חלקיהו השני טבליהו השלישי זכריהו הרבעי כל בנים ואחים לחסה שלשה עשר: לאלה מחלקות השערים לראשי הגברים משמרות לעמת אחיהם לשרת בבית יהוה: ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער: ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל הפילו גורלות ויצא גורלו צפונה: לעבד אדם נגבה ולבניו בית האספים: לשפים ולחסה למערב עם שער שלכת במסלה העולה משמר לעמת משמר: למזרח הלוים ששה לצפונה ליום ארבעה לנגבה ליום ארבעה ולאספים שנים שנים: לפרבר למערב ארבעה למסלה שנים לפרבר: אלה מחלקות השערים לבני הקרחי ולבני מררי: והלוים אחיה על אוצרות בית האלהים ולאצרות הקדשים: בני לעדן בני הגרשני ללעדן ראשי האבות ללעדן הגרשני יחיאלי: בני יחיאלי זתם ויואל אחיו על אצרות בית יהוה: לעמרמי ליצהרי לחברוני לעזיאלי: ושבאל בן גרשום בן משה נגיד על האצרות: ואחיו לאליעזר רחביהו בנו וישעיהו בנו ויורם בנו וזכרי בנו ושלמות בנו: הוא שלמות ואחיו על כל אצרות הקדשים אשר הקדיש דויד המלך וראשי האבות לשרי האלפים והמאות ושרי הצבא: מן המלחמות ומן השלל הקדישו לחזק לבית יהוה: וכל ההקדיש שמואל הראה ושאול בן קיש ואבנר בן נר ויואב בן צרויה כל המקדיש על יד שלמית ואחיו: ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה על ישראל לשטרים ולשפטים: לחברוני חשביהו ואחיו בני חיל אלף ושבע מאות על פקדת ישראל מעבר לירדן מערבה לכל מלאכת יהוה ולעבדת המלך:

וס׳ וירד אביהו אל האשה׳ ויחר אפו ויעל בית אביהו׳ וירד אחיו וכל בית אביהו׳ ודקרהו אביהו׳ וישלח חירם מלך צר דמלכים׳ ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש׳ ויחל שלמה לבנות וגו׳ אשר נראה לדוד אביהו׳ וסימ׳ בלשון תרגום אתתא רגזת מן ביהה חזיא מלכא ודקרה ברישה׳ סימן כל ספרא ודניאל ועזרא ר״פ ומן בכ״י וסימ׳ בן קדמי שים טעם׳ מן הכהנים עזאל׳ מן השלשה כשנים׳ מן השלשים הנו נכבד׳ מן המלחמות ומן השלל׳ מן בני פרץ הראש׳ מן היום אשר הוצאתי׳ מן בניהם אשר נותרו׳ מן בני שמעון גבורי׳ מן בני הלוי ארבעת׳ הבאה ג׳ בטעם מלרע וסימ׳ כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה׳ הבאה והיוצאת׳ יתן יי׳ את האשה הבאה׃

רשי

החמישי נתניהו׳ שלישי של אסף שבך נפל הגורל מזה לזה׃ למחלקות לשערים׳ אין חוזרי׳ הלילה של כנגד שערים חלוקים ושוב הפילו גורלות מי לשער זה מי לשער אחר כדמפרש לקמן׃ לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני אסף׳ ודוגמ׳ למעלה ושלום בן קורא וגו׳׃ כי ברכו אלהים׳ כדאמ׳ לעיל ויברך יי׳ את בית עובד אדם וגו׳׃ הממשלים לבית אביהם׳ פתרו׳ אותן מושלי׳ היו על יד אביהם ודוגמ׳ בסוף דניאל ותמשל ממשל רב׃ איש חיל׳ לא בכח ולא במלחמ׳ של כאדם שאומ׳ עליו פלו׳ חשוב׳ וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל׃ משמרו׳ לעמת אחיהם׳ ראשי כ״ד משמרותי׃ ויפילו גורלות כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער׳ למי יבוא שער זה ולמי שער זה למזרח למערב לצפון לדרום וכן לכל שערים שבעזרה׃ ולאספים׳ מקום ששמו אספים׃ שנים לפרבר׳ ומפורש במסכת תמיד אמר רבא לפרבר כלפי בר׃ והלוים אחיה על אצרות וגו׳׳ הוא היה ממונה על מעות שמקנין מהם קרבנות לבית אלהים כגון קרבן קדשים׃ בני לעדן׳ ללעדן הגרשוני היה ראש האבות יחיאל היא לעדן האמור לעיל׃ ויואל אחיו׳ אחיו של יחיאל כדכתוב למעלה יחיאל וזיתם ויואל׃ על אוצרות בית יי׳׳ אוצרות הרבה היו בעזרה כל אוצר ואוצר לתקונו ועל כל אחד ואחד היה ממונה אחד׃ ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות׳ כמו כן נגיד על אחת מאוצרות העזרה ויש מפרשים נגיד על האוצרות כל האמרכלין כולם היו תחתיו׃ ליצהרי כנניהו ובניו למלאכה החיצונה׳ מלאכה שעושין חוץ לעיר ביערים ובהרים ולכרות ארזים ולחצוב אבנים ולחרוש שדה של הקדש׃ לחברוני חשביהו עד לכל מלאכת יי׳ הם שוטרים על אותם שהיו עושים מלאכת יי׳ בעבר לירדן׃ ולעבודת המלך׳ אף הם ממונים על יושבי נחלת המלך וחצרות המלך וכן לפניו לכל דבר האלהים ודבר המלך׃ בשנת

ומקלו׳ ד׳ בקרי׳ וסי׳ וגדור ואחיו · ומקלו׳ הוליד׳ וחברו · ומקלו׳ ונגיד ׃ זבדיה חבר׳ ט׳ בקרי׳ וסי׳ זבדיה וערד ועדר · וזבדי׳ ומשלם וחזקי · ויועאלה וזבדיה · הרביעי לחדש הרביעי
ולמשלמיהו בנים זכריהו הבכור · ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו · אמריה כהן הראש · ובבני שפטיה זבדיה · ובבני אמר חנני ׃ לבניני ל׳ כתי׳ בן והוא חד בקשו בלין

לחברוני יריה הראש לחברוני לתלדתיו
לאבות בשנת הארבעים למלכות דויד נדרשו
וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד: ואחיו בני
חיל אלפים ושבע מאות ראשי האבות ויפקידם
דויד המלך על הראובני והגדי וחצי שבט המנשי
לכל דבר האלהים ודבר המלך:

כז ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי
האלפים והמאות ושטריהם המשרתים את המלך
לכל דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש בחדש
לכל חדשי השנה המחלקת האחת עשרים
וארבעה אלף: על המחלקת
הראשונה לחדש הראשון ישבעם בן זבדיאל
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף: מן בני פרץ
הראש לכל שרי הצבאות לחדש הראשון:
ועל מחלקת החדש השני דודי
האחוחי ומחלקתו ומקלות הנגיד ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף: שר הצבא
השלישי לחדש השלישי בניהו בן יהוידע הכהן
ראש ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף: הוא
בניהו גבור השלשים ועל השלשים ומחלקתו
עמיזבד בנו: הרביעי לחדש
הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה בנו אחריו ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
החמישי לחדש החמישי השר שמהות היזרח
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
הששי לחדש הששי עירא בן עקש
התקועי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
השביעי לחדש השביעי חלץ הפלוני מן בני
אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
השמיני לחדש השמיני
סבכי החשתי לזרחי ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף: התשיעי לחדש
התשיעי אביעזר הענתותי לבנימיני ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
העשירי לחדש העשירי מהרי הנטופתי לזרחי
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף:
עשתי עשר לעשתי עשר החדש בניה הפרעתוני
מן בני אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעת
אלף: השנים עשר לשנים עשר
החדש חלדי הנטופתי לעתניאל ועל מחלקתו
עשרים וארבעה אלף: ועל שבטי
ישראל לראובני נגיד אליעזר בן זכרי לשמעוני
שפטיהו בן מעכה: ללוי חשביה
בן קמואל לאהרן צדוק: ליהודה
אליהו מאחי דויד ליששכר עמרי בן מיכאל:
לזבולן ישמעיהו בן עבדיהו
לנפתלי ירימות בן עזריאל:
לבני אפרים הושע בן עזזיהו לחצי שבט מנשה
יואל בן פדיהו: לחצי המנשה
גלעדה ידו בן זכריהו לבנימן יעשיאל בן אבנר:
לדן עזראל בן ירחם אלה שרי
שבטי ישראל: ולא נשא דויד מספרם
למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר יהוה להרבות
את ישראל ככוכבי השמים: יואב בן צרויה החל
למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על ישראל ולא
עלה המספר במספר דברי הימים למלך דויד:

כתיב חד וקרי׳ תרין וסימ׳ מזה ויאמר יי׳ אליו מזה בידך · מלכם תרבאו עמי · מהם ויאמר אלי בן אדם דיחזקאל · ישימות עלימו שאול ירדו · בגד ותאמר לאה בגד ·
מגנה וארד בית היוצר והנהו עשה · בנימן עותי בן עמיהוד · חלכאים · ידכה ישוח ונפל בעצומיו · אשדת יי׳ מסיני בא · מאשתם נהר מפוח · לבנימיני ועל מחלוקתו
עשרים · לגאיונים רבת שבעה · מנהסערה ויען יי׳ את איוב · וחברו מנהסערה ויען יי׳ את איוב · הפריצים ואצאה בשער הגיא לילה ׃

רשי

בשנת הארבעים וגו׳ · וגם כל חשבונות הללו בשנת הארבעים היו ׃ לכל דבר
המחלקות · כל זה היה מתחילת מלכותו ואילך ואגב שאמר מספר הלוי׳ מספר
והולך מי היו שרי מחלקות דוד ׃ הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה ׃
שהיו ישראל חלוקים לשנים עשר חלקים וכל חלק וחלק שמש את המלך חדש
והמלך נותן להם הוצאותם כדכתיב בספר מלכים ולשלמה שני׳ עשר נציבי׳ על כל
ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו והם מזומנים ללחום מלחמתו ולכל עבודתו
בזה החדש וכל זה תחילת מלכותו היה ׃ עשרים וארבע אלף · אע״פ שהיו ישראל
יותר מי״ב פעמים כ״ד אלפים דוד לא בחר אלא אנשי חיל ועשירי העם אשר יוכלו
לעזוב עסקיהם ולעסוק בעסקי המלך · אבל עניי העם הצריכים לפרנס עצמם לא
לקח דוד ׃ הראש לכל שרי צבאות · ישבעם מן בני פרץ היה והיה ראש לכל י״ב
שרי צבאות ולפי שהיה מן בני פרץ מנהו דוד ראש ׃ ומקלות הנגיד · בר מחלוקתו
המסייעתו מקלות ׃ שר הצבא השלישי · משום כבוד בניהו קוריהו שר הצבא יותר
מהספר לבד מישבעם שהיה מבני פרץ שקוריהו כמו כן ראש דכתיב הראש לכל
שרי הצבאות מפני כבודו של דוד שהיה מבני פרץ כמוהו הכהן ראש שהיה ראש
ויש אומרים שהיה כהן גדול ואינו כן שהרי צדוק ואביתר היו כהנים גדולים ׃
גבור בשלשים · כדלעיל דכתיב מן השלשים הנו נכבד וגו׳ ׃ הרביעי עשהאל אחי
יואב וזבדיה בנו אחריו · שהרי עשהאל נהרג בתחלת מלכותו שהרגו אבנר וניתן
זבדיה בנו אחריו תחתיו על מחלוקתו ׃ השר שמהות היזרח · הזרחי ׃ ועל שבטי
ישראל · כבר אמרנו ראשי המחלקות אשר לדוד ועתה מספר מי היו שרי שבטי ישר׳
שר של כל שבט ושבט ׃ ולא נשא דוד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה · פתרו׳
כבר אמרנו שמנה ישר׳ וחלקן למחלקות וגם הלוים מנה ויסיים על עבודתם וכל זו
שמנה לא מנה אחד מהם פחות מבן כ׳ ׃ ככוכבי השמי׳ · כמו שאין יכול איש למנו׳
כוכבי השמים כך אין יכול למנותם ׃ ולא כלה · פתרו׳ ועוד אני אומר לך הלא יואב
התחיל פעם אחרת למנות העם למעלה מעשרים ולא כלה ׃ ויהי בזאת קצף על
ישראל · מאותו קצת שמנה היה קצף על ישראל לפי שעלה במחשבתו למנות כל
ישר׳ ולעבור על הפסוק אשר אם יוכל איש למנו׳ את עפר הארץ וגו׳ ולעבור הפסוק
הבט נא השמימה וגו׳ ׃ ולא עלה המספר · פתרו׳ אע״פ שאני אומ׳ החל למנות ולא
כלה לא מנה כי אם מעט שהרי לא עלה מספר המנויין בספר שמואל כמספר
המנויין כאן בדברי הימים אלף אלפים ומאה אלף ויהודה ארבע מאות ושבעי׳ אלף
ובשמוא׳ שמנה מאות אלף ויהודה חמש מאות אלף ואת שני מספרי׳ היו שפעמים
מנאן אחד בשמואל ואחד כאן אלא כך הוא לא עלה המספר במספר דברי הימי׳
כי אותו המספר שמנה לא כתב בשמו׳ כי אם קצת מן המספר משום צער ואבלות
שנגפו אפילו על אותן מעט וכאן משום כבוד דוד אפילו אם היה המספר יותר היה
אמרו לפי שהיה משמע שלא על חנם היה קצף על ישראל שהרי כבר מנה הרבה
מישראל ועוד משום כבודו שהיו כולם לו עבדים כאיש אחד ׃ ועל

והאלהים ז׳ בקרי׳ וסי׳ והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו · ויהי קול השופר הולך וחזק מאד · ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי · והאלהים אמר לי לא תבנה בית · ויריעו איש יהודה · והאלהים עשה שיראו מלפניו · והאלהים יבקש את נרדף : מצות יי׳ אלהיכם ה׳ דסמי׳ בקריאה וסי׳ לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם · שמר

חצי הספר בפסוקים

ועל אצרות המלך עזמות בן־עדיאל ועל־האצרות בשדה בערים ובכפרים ובמגדלות יהונתן בן־עזיהו : ועל עשי מלאכת השדה לעבדת האדמה עזרי בן־כלוב : ועל הכרמים שמעי הרמתי ועל שבכרמים לאצרות היין זבדי השפמי : ועל הזיתים והשקמים אשר בשפלה בעל חנן הגדרי ועל־אצרות השמן יועש : ועל־הבקר הרעים בשרון שטרי השרוני ועל־הבקר בעמקים שפט בן־עדלי : ועל־הגמלים אוביל הישמעלי ועל־האתנות יחדיהו המרנתי : ועל־הצאן יזיז ההגרי כל־אלה שרי הרכוש אשר למלך דויד : ויהונתן דוד־דויד יועץ איש־מבין וסופר הוא ויחיאל בן־חכמוני עם־בני המלך : ואחיתפל יועץ למלך וחושי הארכי רע המלך : ואחרי אחיתפל יהוידע בן־בניהו ואביתר ושר־צבא למלך יואב :

כח

ויקהל דויד את־כל־שרי ישראל שרי השבטים ושרי המחלקות המשרתים את־המלך ושרי האלפים ושרי המאות ושרי כל־רכוש ומקנה למלך ולבניו עם־הסריסים והגבורים ולכל־גבור חיל אל־ירושלם : ויקם דויד המלך על־רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אני עם־לבבי לבנות בית מנוחה לארון ברית־יהוה ולהדם רגלי אלהינו והכינותי לבנות : והאלהים אמר לי לא־תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת : ויבחר יהוה אלהי ישראל בי מכל בית־אבי להיות למלך על־ישראל לעולם כי ביהודה בחר לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה להמליך על־כל־ישראל : ומכל־בני כי רבים בנים נתן לי יהוה ויבחר בשלמה בני לשבת על־כסא מלכות יהוה על־ישראל : ויאמר לי שלמה בנך הוא־יבנה ביתי וחצרותי כי־בחרתי בו לי לבן ואני אהיה־לו לאב : והכינותי את־מלכותו עד־לעולם אם־יחזק לעשות מצותי ומשפטי כיום הזה : ועתה לעיני כל־ישראל קהל־יהוה ובאזני אלהינו שמרו ודרשו כל־מצות יהוה אלהיכם למען תירשו את־הארץ הטובה והנחלתם לבניכם אחריכם עד־עולם : ואתה שלמה־בני דע את־אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל־לבבות דורש יהוה וכל־יצר מחשבות מבין אם־תדרשנו ימצא לך ואם־תעזבנו יזניחך לעד : ראה עתה כי־יהוה בחר בך לבנות־בית למקדש חזק ועשה : ויתן דויד לשלמה בנו את־תבנית האולם ואת־בתיו וגנזכיו ועליתיו וחדריו הפנימים ובית הכפרת : ותבנית כל אשר היה ברוח עמו לחצרות בית־יהוה ולכל־הלשכות סביב לאצרות בית האלהים ולאצרות הקדשים : ולמחלקות הכהנים והלוים ולכל־מלאכת עבדת בית־יהוה ולכל־כלי עבדת בית־יהוה : לזהב במשקל לזהב לכל־כלי עבודה ועבודה לכל כלי הכסף במשקל לכל־כלי עבודה ועבודה :

תשמרון את מצות יי׳ אלהיכם · את הברכה אשר תשמעו את מצות יי׳ · והקללה אם לא תשמעו אל מצות · ועתה לעיני כל ישראל קהל יי׳ : במשקל ד׳ דגשי׳ בקריאה וסי׳ והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם · לא תעשו עול במשקל · לזהב במשקל לזהב כל כלי עבוד קדמ׳ דפסוק · ודבתריה ולמזבח הקטרת : בכתב ב׳ וסי׳ ויאמר חורם · הכל בכת׳ מיד יי׳ עלי :

רשי

ועל אצרות המלך · אצרות כסף וזהב כל זה הולך ומספר לגדולת דוד ואפילו מי שהיה ממונה על האתונות שלו : ועל האצרות בשדה · ועל מה שגדל בשדה תבואות יין ושמן וכל מיני אוכלין ומשקין : בערי׳ · לחומת הערים ולחומת ערי המלך ומגדלותיו : ועל עושי מלאכת השדה לעבודת האדמה · לחרוש האדמה : עזרי בן כלוב · היה ממונה על כך לצוות לחרוש האדמה והוא נותן להם הבקר וכל כלי המחרישה : ועל הכרמים · לעדור ולזמור הכרמים : ועל שבכרמים · הוא אוצרות היין : ועל הזיתי׳ · לנוטעו ולמסוק : ועל הבקר הרועי׳ בשרון שרטי השרוני · הבקר בעמקים : הישמעאלי · היודע בטיב עסקן של גמלים : ועל הצאן יזיז ההגרי · כי ההגרי׳ יושבי אהל בשדה לכן מנהו על צאנו : ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך · מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרבות : וחושי הארכי רע המלך · שושביני קרית ספר תרגו׳ קריתא דארכי · ומדרש רב׳ כשחטא דוד בבת שבע שאל לחושי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלהו הקב״ה בתשובה לתת לו ארוכה לחטאו ואמר לו כן למרעהו אשר רעה לו דשמעון תרגומו שושביניה : ואחרי אחיתפל · לאחר שמת לקח לו דוד את יהוידע ואביתר במקומו : ויקהל דוד את שרי ישראל · אלו השרים שרי שבטים כדכתי׳ לעיל ועל שבטי ישראל לראובני : ושרי המחלקות · אלו י״ב מחלקות של מלך כדלעיל ובני ישראל למספרם וגו׳ : ושרי האלפים · כדלעיל : ושרי המאות שוטריהם : ושרי כל רכוש ומקנה למלך · אותן שמזכיר לעיל על אצרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתי׳ והמקנה השרים שהיו על הבקר ועל הגמלי׳ ועל הצאן שכל מין הבהמה קרוי מקנה כדכתיב וגם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי רק הלת׳ : כל ישראל · כנגד כאזרח : ובאזני אלהינו · לפני אלהינו דוגמ׳ אתם נצבים היום כולכם לפני יי׳ אלהיכם וכן ויעמד המלך על העמוד אשר לפני יי׳ : שמרו ודרשו כל מצות יי׳ אלהיכם · זה אמר לכל ישראל יחד · אבל לשלמה אמר לפני כל ישראל ועבדהו : בלב שלם · בלבב שלם לא כאמר שיהא משמע שני לבבות אלא בלב שלם שלא יהא לך אלא לב אחד לאביכו שבשמי׳ וכן יסד הפייט שני לבבות לך כאחד לאחד · ודוגמתו והיה לבבכם שלם עם יי׳ אלהיכו שלמים לא כתיב אלא שלם כל שני לבותם יהיו לב אחד שלם וכן מפורש בב״ר ושברו לבבכם ואחר תעבודו מלמד שאין למלאכים אלא לב אחד וגם לעתיד לבא יהי כן כדכתיב שיתו לבבכם לחילה : כי כל לבבות דורש יי׳ · כאן נופל לומר לבבות כל לבבות דורש יי׳ בין טוב ובין רע : וכל יצר מחשבות מבין · בב״ר שנינו קודם שנוצר יציר מבין הקב״ה מה שאדם עתיד לחשוב : אם תדרשנו ימצא לך · לכך אני אומר לעיל ודרשו כל מצות יי׳ : יזניחך לעד · יעזבך אין כתיב כאן אלא יזניחך שהוא קשה ממנו כמו והאזניחו זנח יי׳ את מזבחו : כי יי׳ בחר בך לבנות בית למקדש · לא לבנות לו לדור בו כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אלא למקדש לצורך הארון שנקרא מקדש דכתיב ונסעו הקהתי׳ נושאי המקדש והוא הארון ולא בחר בך מפני שאתה משובח משאר אבותיך אלא למענו ולמען רחמיו לכך חזק ועשה : תבנית האולם · ארכו ורחבו וגבהו כדכתיב במלכים והאולם על פני היכל הבית וגו׳ : וגנזכיו · מקום שאוצרות הקדשים מונחים : אשר היה ברוח עמו · כאשר הראהו שמואל הרואה כדכתיב לקמן המה יסד דוד ושמואל הרואה ורבותינו אמרו ויטאל ויאמר איפה שמואל ודוד ויאמר הנה בנוית ברמה עוסקין היו בבנייכו של עולם הוא בית המקדש ולמד לו אותה שעה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד בכמה שנים : סביב לאצרות בית אלהים ולאצרות הקדשים · ולא פירש איזה שהקדשים אשר הקדים דוד וראשי האבות ובאותו פרק היו ממונים עליו עד שבנו בית המקדש אבל אוצרי אלו תמיד היו כל עוד שהבניין קיים : ולמחלקות הכהנים והלוי׳ · שחלקו לכ״ד משמרות כדלעיל כל זה מסר לו : ולכל כלי עבדת בית יי׳ · משקל מה וכמה כל כלי וכלי כמפורש לזהב במשקל לזהב : לכל כלי עבודה ועבודה : לכל כלי הכסף במשקל : ונדריהם

ואמץ ב׳ פתחין וסי׳ חזק ואמץ אל תירא ואל · חזק ואמץ ועשה אל תירא ׃ והמלאכה ג׳ בקרי׳ וסי׳ והמלאכה היתה דים לכל המלאכה · והמלאכה לא ליום אחד ולא לשני ׃
והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה ׃ לזהב לזהב חד מן א״ב מן ב״ב תאומים וכל חד וחד ל׳ דכו׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות התי״ו בערך תאם בכ״ד ׃ שמח ג׳
בקריא׳ וסי׳ וגם דוד המלך · שמח מצרים בצאתם כי נפל · וב׳ ושמח וסי׳ וראך ושמח בלבו · ושמח לבם כמו יין ׃ ועד עולם י״ב בקריאה וסי׳ למרבה המשרה ולשלום

ומשקל למנרות הזהב ונרתיהם זהב במשקל־
מנורה ומנורה ונרתיה ולמנרות הכסף במשקל
למנורה ונרתיה כעבודת מנורה ומנורה׃ ואת־
הזהב משקל לשלחנות המערכת לשלחן ושלחן
וכסף לשלחנות הכסף׃ והמזלגות והמזרקות
והקשות זהב טהור ולכפורי הזהב במשקל לכפור
וכפור ולכפורי הכסף במשקל לכפור וכפור׃
ולמזבח הקטרת זהב מזקק במשקל ולתבנית
המרכבה הכרובים זהב לפרשים וסככים על־
ארון ברית־יהוה׃ הכל בכתב מיד יהוה עלי
השכיל כל מלאכות התבנית׃
ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ
ועשה אל־תירא ואל־תחת כי יהוה אלהים אלהי
עמך לא ירפך ולא יעזבך עד־לכלות כל־מלאכת
עבודת בית־יהוה׃ והנה מחלקות הכהנים
והלוים לכל־עבודת בית האלהים ועמך בכל־
מלאכה לכל־נדיב בחכמה לכל־עבודה והשרים
וכל־העם לכל־דבריך׃

כט ויאמר דויד המלך לכל־הקהל שלמה בני
אחד בחר־בו אלהים נער ורך והמלאכה גדולה כי
לא לאדם הבירה כי ליהוה אלהים׃ וככל־כחי
הכינותי לבית־אלהי הזהב לזהב והכסף לכסף
והנחשת לנחשת הברזל לברזל והעצים לעצים
אבני־שהם ומלואים אבני־פוך ורקמה וכל אבן
יקרה ואבני־שיש לרב׃ ועוד ברצותי בבית
אלהי יש־לי סגלה זהב וכסף נתתי לבית־אלהי
למעלה מכל־הכינותי לבית הקדש׃ שלשת
אלפים ככרי זהב מזהב אופיר ושבעת אלפים
ככר־כסף מזקק לטוח קירות הבתים׃ לזהב
לזהב ולכסף לכסף ולכל־מלאכה ביד חרשים ומי
מתנדב למלאות ידו היום ליהוה׃
ויתנדבו שרי האבות ושרי שבטי
ישראל ושרי האלפים והמאות ולשרי מלאכת
המלך׃ ויתנו לעבודת בית־האלהים זהב ככרים
חמשת־אלפים ואדרכנים רבו וכסף ככרים עשרת
אלפים ונחשת רבו ושמונת אלפים ככרים וברזל
מאה־אלף ככרים׃ והנמצא אתו אבנים נתנו
לאוצר בית־יהוה על יד־יחיאל הגרשני׃
וישמחו העם על־התנדבם כי בלב שלם
התנדבו ליהוה וגם דויד המלך שמח שמחה
גדולה׃ ויברך דויד
את־יהוה לעיני כל־הקהל ויאמר דויד ברוך אתה
יהוה אלהי ישראל אבינו מעולם ועד־עולם׃ לך
יהוה הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד

אין קץ על כסא · ואני זאת בריתי אתם אמר יי׳ רוחי דישעיה · ושכנתי אתכם במקום הזה דירמיה · לאמר שובו נא איש מדרכו הרעה דירמיה · ושמתי את הצולעה לשארית ׃
ויברך דוד את יי׳ לעיני כל הקהל · ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם · יהי שם יי׳ מברך · וחסד יי׳ מעולם ועד עולם · יחל ישראל אל יי׳ ׃ ירושלם הרים סביב לה · יי׳
ישמור צאתך ובואך מעתה ׃

רשי

ונרותיהם זהב · משקל כל נר ונר ׃ במשקל מנורה ומנורה · כי עשרה מנורו׳ עשה ׃
בעבודת מנורה ומנורה · ומשקל כלי עבודת מנורה מלקחיה ומחתותיה · וגם משקל
שלחנות המערכת לערוך עליו לחם הפנים · למשקל שלחן ושלחן כי עשרה
שלחנות של זהב עשה בהיכל ומשקל הכסף לשלחנות שבעזרה שמפשיטין
עליהם הקרבנות · ומשקל המזלגות והמזרקות ׃ ולכפורי הזהב במשקל · כפורי
כלי שרת לקנח בהלים הדם מהם ודוגמ׳ בפר׳ קמא בבבא מציעא ההוא גבר׳ דכפר
ידיה בגלימא דחבריה וכל כפרה לשון קינוח וחטוי הוא ׃ זהב מזוקק · כמו כסף
מזוקק ׃ ולתבנית המרכבה · הם הכרובים שהשכינה רוכבת עליהם ׃ לפורשים ·
כלומר הפורשים והסוככים על הארון כדאמ׳ והיו הכרובים פורשי כנפים וגו׳ ׃
הכל בכתב · פתרו׳ הכל בכתב סדר לי שכום משקל ומשקל של כל כלי וכלי שמואל
הרואה ׃ כל מלאכות התבנית · תבנית הבית חכמני והשכילני כמו תבנית אורך
ורוחב וגובה והכל דרש שמואל מן התורה ברוח הקדש כמו שמצינו הר הבית היה
חמש מאות אמה על חמש מאות אמה דרש אורך החצר מאה באמה ורוחב
חמשים בחמשים חמשים פעמים חמשים הם כ״ה מאות כ״ל חתכם לחמש רבועות
להיות חמש מאות על חמש מאות והוא מיוסד בסילוק קרובה של שבת חנוכה
המתחיל מכשה את אפרים ואפריס את מנשה והכל דרש שמואל ברוח הקדש ולמד
לדוד כן ׃ חזק ואמץ · כדי שתתקיים מלכותך כמו שהבטיחך הב״ה והכינותי
מלכותו עד עולם אם יחזק לעשות מצותי וגו׳ ׃ והנה מחלקות הכהנים והלוים לכל
עבודת בית האלהים ועמך בכל מלאכה · כלומר הכל ערכתי וסדרתי וזמנתי לך
מחלקות ופועלים ואין לך לעכב כי אם מיד לבנות הבית ׃ השרים · הממונים על
הפועלים ושוטריהם ׃ וכל העם לכל דבריך · לעשות צוויך ׃ שלמה בני אחד ·
ואפ׳ לו אם היו מאה לא די לבנותו ועוד שהוא נער ורך ׃ והמלאכה גדולה · ואם
תאמר תקטין הבית זה אי איפשר כי לא לאדם הבירה כי אם ליי׳ אלהים הגדול
והנורא אשר לא יכלכלוהו השמים ושמי השמים ואעפ״כ אל תבהל לבנות בית גדול
כזה כי אני בכל כחי הכינותי לבית אלהים הזהב לזהב והכסף לכסף וגו׳ לפיכך אין
לך טורח גדול כל כך ׃ אבני שהם ומלואים · דוגמ׳ המשכן אבני שהם ואבני וגו׳ ׃
אבני פוך ורקמה וכל אבן יקרה · ליתן בקירות הזהב ובכלי כסף ׃ ואבני שיש ·
לעמודי׳ ולשלחנו׳ ולרצפה ׃ ועוד ברצותי בבית אלהי · פתרו׳ מרוב רצון שרציתי בבית
אלהי ׃ יש לי סגולה · קבצתי לי קבוצת זהב וכסף כדפיר׳ לפנינו ׃ מזוקק · לבן
הרבה ׃ לטוח קירות הבית · ואין אדם יכול לטוח שום דבר לא בכסף ולא בזהב
כי אם שיהיה מזוקק ׃ לזהב לזהב ולכסף לכסף ולכל מלאכה · נתתיו ביד חרשים ·
אומנים וזהו אשר הכינותי לבית המקדש ואעפ״י שקבצתי כל זאת ומי מכם שמתנדב
למלאות ידו היום ליי׳ להביא זהב וכסף וכל דבר לבנין דוגמ׳ כל נדיב לבו הביאו חח
ונזם ׃ ולמלאות · דוגמ׳ ומלאת יד אהרן ויד בניו ותרגומו ותקריב קרבן דאהרן ׃
ויתנדבו שרי האבות וגו׳ · אותם שכתו׳ למעלה על שבט ישר׳ וגו׳ וכתו׳ כן למעלה ובני
ישר׳ למספרם ראשי האבות וגו׳ ׃ ולשרי מלאכ׳ המלך · וגם שרי עבודת אדמת המלך
ועל שבכרמי המלך וגו׳ כדלעיל ׃ ואדרכנים רבו · קנו״ם בלע״ז ׃ נתנו לאוצר
בית יי׳ על יד יחיאל הגרשני · שהיה נגיד על האוצרות כדלעיל בני יחיאלי זיתם ויואל
אחיו על אוצרות בית יי׳ ׃ כי בלב שלם · בלב אחד נתנו ברצון נפשם ולא בשני
לבבות שיש אדם שנותן בעל כרחו ולא בנפש חפיצה או שמתביישין מאחרים והוא
נקרא שני לבבות אבל אלו ברצון נפשם נתנו כולם ׃ וגם דוד המלך שמח שמחה
גדולה · ושלא תאמר כהם ולא יותר מכולם לכך אמר וגם דוד המלך שמח וגו׳ יותר
מכולם כי הוא בעל המעשה דוגמר הריס כולו מפני יי׳ זה סיני יותר מכולם מפני
אשר ירד עליו יי׳ באש ׃ ויברך דוד את יי׳ לעיני כל הקהל · שהקהיל כדאמ׳ לעיל
ויקהל דוד ויברכם על התנדבם ׃ ויאמר דוד ברוך אתה יי׳ אלהי ישראל אבינו ·
לפיכך הזכיר ישראל יותר מאברהם ויצחק לפי כי יעקב גם הוא נדר דכתיב וידר
יעקב נדר ׃ ישראל אבינו · ישראל סבא וגם בב״ר מפורש כך נדרתי אני דוד ועמי
כמו ישראל סבא וכל הנודר צריך להזכיר בנדרו ישרא׳ וכן אשר נדר לאביר יעקב ׃
מעולם ועד עולם · אמר דוד נר אחד היה יתרו בין שש מאות אלף ואמר ברוך יי׳
אשר הציל אתכם נגאי גדול הוא זה לכל ישראל ואני הריני מוסיף לברך את הב״ה
יותר מיתרו ׃ לך יי׳ הגדולה · נתן שבח להב״ה שנתן לו כל כך כח לקבוץ ממון כזה
לבנין בית המקדש דכתיב הוא יבנה בית וסמך ליה יי׳ בעבור עבדך וכך לבד עשיתי
את כל הגדולה וגם לשון גדולה נופל על בנין בית המקדש כדכתיב והבית לבנות
ליי׳ להגדיל למעלה ׃ לך יי׳ הגדולה · אעפ״י שקבצתי כל הממון הזה לבנין בית
המקדש שנקרא גדולה אתה נתת לי כל הגדולה הזאת ׃ והגבורה · שנתת לי גבורה
להלחם עם שונאי ישראל ולבוז שללם לפניו לבנות הבית כדלעיל אחר שנלחם עם
כל אויביו וכנחם כתיב גם אותם הקדיש המלך דוד וגו׳ ׃ והתפארת · כל שבחות
אלו שבחו על שנתן לו הב״ה כח לקבץ ממון לבנין בית המקדש שנקרא פאר
דכתיב לפאר מקום מקדשי וגם למעלה כתיב לשם ולתפארת ׃ והנצח · שנתן לו
הב״ה נצחון לשלול שלל הגוים לצורך הבנין ׃ כי

ודברי ה' בקריאה וס' ודברי דויד המלך הראשונים והאחרונים הנם כתובים ד"ה. ודברי רחבעם הראשונים והאחרונים ד"ה. ודברי שנאה סבבוני ותהלות. הדר כבוד הודך. ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו ד"ה.

כי כל בשמים ובארץ לך יהוה הממלכה
והמתנשא לכל לראש: והעשר והכבוד
מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה
ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים
אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: וכי מי אני
ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת כי ממך הכל
ומידך נתנו לך: כי גרים אנחנו לפניך ותושבים
ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה:
יהוה אלהינו כל ההמון הזה אשר הכינונו לבנות
לך בית לשם קדשך מידך היא ולך הכל: וידעתי
אלהי כי אתה בחן לבב ומישרים תרצה אני בישר
לבבי התנדבתי כל אלה ועתה עמך הנמצאו פה
ראיתי בשמחה להתנדב לך: יהוה אלהי אברהם
יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר
מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: ולשלמה
בני תן לבב שלם לשמור מצותיך עדותיך וחקיך
ולעשות הכל ולבנות הבירה אשר הכינותי:
ויאמר דויד לכל הקהל ברכו
נא את יהוה אלהיכם ויברכו כל הקהל ליהוה

אלהי אבתיהם ויקדו וישתחוו ליהוה ולמלך:
ויזבחו ליהוה זבחים ויעלו עלות ליהוה למחרת
היום ההוא פרים אלף אילים אלף כבשים אלף
ונסכיהם וזבחים לרב לכל ישראל: ויאכלו
וישתו לפני יהוה ביום ההוא בשמחה גדולה
וימליכו שנית לשלמה בן דויד וימשחו ליהוה
לנגיד ולצדוק לכהן: וישב שלמה על כסא
יהוה למלך תחת דויד אביו ויצלח וישמעו אליו
כל ישראל: וכל השרים והגברים וגם כל בני
המלך דויד נתנו יד תחת שלמה המלך: ויגדל
יהוה את שלמה למעלה לעיני כל ישראל ויתן
עליו הוד מלכות אשר לא היה על כל מלך לפניו
על ישראל: ודויד בן ישי מלך
על כל ישראל: והימים אשר מלך על ישראל
ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם
מלך שלשים ושלוש: וימת בשיבה טובה שבע
ימים עשר וכבוד וימלך שלמה בנו תחתיו: ודברי
דויד המלך הראשנים והאחרנים הנם כתובים על
דברי שמואל הראה ועל דברי נתן הנביא

רשי

כי כל בשמים. לך הוא אפי' על מה שעל השמים אתה מושל כל שכן על מה שבארץ
לפיכך אתה יכול ליתן גדולה למי שאתה רוצה: ובארץ. אתנחתא שפס משתייר
הפסוק ומושב למעלה הימנו כדפרשתי: לך יי' הממלכה והמתנשא לכל לראש.
פתרו' מלך בשר ודם אם נתן לעבדו אחד שררה וממשלה במלכות אחר השר
הוא עבדו בכל מקום שהוא אבל המלכות אינו של מלך ומי שמלכות שלו אין
העבד המושל שלו אבל הב"ה שלו הוא העבד הממונה למושל וגם המלכות שלו
הקונטרי"אה בלע"ז לפיכך כת' לך יי' הממלכה והמתנשא עליה דאפילו ריש גרגותא
משמיא מנו ליה. ועוד פירשו והמתנשא לכל לראש כשאנו סבורין ששבחנו לך כל
ההודאות ואין לך עוד שבח אחר עדיין אינו כלום שהמשבח עומד לראש השבחות
וכן כששים דוד כל תושבחותיו בתילים הוא מתחיל מזמו' האחרון שירו ליי' שיר חדש
כלומר כל השבחות חדשים הם כאילו לא שבחנוהו מעולם. כך פי' לי ר' אליעזר
בר מ"איר בר יצח"ק מאורליינש וכן בחנינת ירושלמי כמדומה לי: והעושר והכבוד
מלפניך. מידך הכבוד נופל על העושר כדכתיב בזו כסף בזו זהב וגו' וכמו
ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה כלומר כל העושר שסגלתי מאתך הוא כי
אתה מושל בכל ובידך כח וגבורה וגו': ועתה אלהינו מודים אנחנו לך. על
שחלקת לנו מטובך: וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב. שרחקנו עצמנו
להתנדב כל כך בזאת הנדבה ולא משלנו אלא מתוך הכל וחלקת לנו מעט: ומידך נתנו
לך. ומה שנתת לנו מידך נתנו לך מקצת. נו"ן דגושה במקום נו"ן שניית נתננו לך:
כי גרים אנחנו לפניך. ואין לנו חלק ונחלה בארץ ולא אחוזה אלא לגור בה דוגמ' כי
גרים ותושבי' אתם עמדי: ככל אבותינו. אדם שיש לו בנים ונחלו' ומכר כל הנחלו'
ואם באים בניו לגור באותה נחלה לימים ושנים הם נקראים גרים ותושבים אבל
אבותינו היו אורחים וכן אמר דוד אנו אין כן אלא גם אנו וגם אבותינו כלנו גרים
ותושבים בעולם דכתיב לך שמים אף לך ארץ תבל ומלואה אתה יסדתם: ככל ימינו
על הארץ. מפור' במדרש קהלת לא ככל האילן ולא כעוף הפורח העושה צל לימים
ושנים או לשעה אחת עושה צל אלא ככל כנפי הדבורה שיש לה כנפים ואין לה צל:
ואין מקוה. אין מי שיש לו תקוה שלא ימות: אשר הכינונו. דוגמ' אשר הביאונו:
וידעתי אלהי כי אתה בוחן לבב. אתה בוחן מי שיש לו שני לבבו' אחד לטוב ואחד לרע:
ומשרים תרצה. ולב טוב ויושר תרצה וכי אני יודע שביושר לבב שיסרתי לטוב לבבי
ללב אחד בהתנדבתי את כל אלה ומן עמך שהתנדבו פתרו' בשלי אני בקי ויודע ובשל
אחרים איני יודע אלא מה שראיתי שבשמחה התנדבו אני אומר: ועתה עמך הנמצאו
פה ראיתי בשמחה להתנדב לך: כלומר ראיתי ששמחו בהתנדבם ואיני יודע אם
מרצון לבם היה כדכתיב וישמחו העם על התנדבם: הנמצאו פה. הנמצאים
כאן הם הכתובים למעלה ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגו' אבל עשירי ישראל
כולם אשר בכל עיר ועיר לא נמצאו פה ועל כן רבונו של עולם נתמעטה הנדבה
שאילו היו שאר כל ישראל כאן אז תתרבה הנדבה: שמרה זאת לעולם. זכור לנו
זאת הנדבה למצוה רבה ולצדקה: ליצר מחשבות לבב עמך. כי יצר שני לבבם
ומחשבותם לטובה ומושב הוא על כי אתה בוחן לבב וגו': והכן לבבם אליך.
שני לבבם שלם להיות לב אחד אליך וכן תפרש ולשלמה בני תן לבב שלם להכין
לבבו שלם עם אלהיו לשמור מצותיו וגו' וכן בקש שלמה יהי יי' אלהינו עמנו עד והיה
לבבם שלם: ולבנות הבירה אשר הכינותי. אפריי"טשי בלע"ז ועתה לפי שהכינותי
ומכנתי הכל לפיכך נקל לשלמה לבנות ובלבד שתהא ידך בו: ויאמ' דוד לכל הקהל.
מושב על ויקהל דוד את כל שרי וגו': ברכו את יי' אלהיכם. אלהי אבותיכם לא
נאמר אלא אלהיכם דמשמע ולא אלהי אבותיהם לכך נאמר ברכו את יי' אלהיכ'
והם אמרו אלהינו ואלהי אבותינו ולכך ויברכו כל הקהל ליי' אלהי אבותיהם מתוך
ריצוי לשון ומחמת קרושתו: למחרת היום. אותו היום של ועד זה שדבר דוד כל
דבריו כי אותו היו' לא היה להם פנאי כי כשהלכו מן הוועד עסקו לקנו' בהמו' לצורך
הקרבנות עד הלילה ולמחר ויזבחו ליי' זבחים וגו': פרים אלף כבשים אלף ונסכיהם.
דוגמ' אלים חמשה עתודים חמשה וגו' שיעור אחד לכולם: וזבחים לרב. כן דרך
המקרא לדבר כשמדבר בשנים ובשלשה דברים מניח הראשון עד לבסוף ומפרש
האחרון מיד וכן ויבא לבן באהל יעקב עד ויבוא באהל רחל והלא כבר נאמר
ויבא לבן באהל יעקב ואת אהל רחל אלא לא מצא הוא מושב על האמהו' האחרונות
ושוב מפרש הראשון ויצא מאהל לאה תחלה ויבא באהל רחל מאהל לאה הלך אל
אהל רחל לפי שדברים אחרים צריך לומר על זה ורחל לקחה וגו' ושוב אין נופל
לומר ובאהל שתי האמהות ולא מצא הכא נמי צריך לומר על הזבחים דברים
אחרים ויאכלו וישתו ביום ההוא וגו' ואם היה אומר ויזבחו ליי' זבחים היה מפסיק
בין הזבחים והעולות בדברים אחרים וכדי שלא להפסיק לא אמרו מיד והמתין
עד בסוף ואמ' וזבחים לרב ויאכלו וישתו וכן הרב' דוגמ' ויאכלו וישתו לפני יי' דוגמ'
ויקח יתרו חתן משה וגו': וימליכו שנית לשלמ' בן דוד. כבר המליכוהו פעם א' כדכתי'
במלכים ויקח צדוק הכהן את קרן וגו' מפורש בהוריות מלך אין מושחין אותו
ולמה משחו את שלמה דוד צוה למשחו כדי להוצי' מלבן של עוזרי אדוניהו להמליכו:
וימשחו ליי' לנגיד. ולשון נגידו תרגום של משכו ועל שם אשר יצא לפניהם
ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם: ולצדוק לכהן. לפי שמשח אביתר
את אדוניהו: וישב שלמה על כסא יי' למלך. כאן נופל לומר מלך על כסא יי' שהכסא
של יי' להמליך עליו מי שירצה. ובמדרש מפורש כסאו היה מלא כמו הלבנה בט"ו
בחדש כי מאברהם עד שלמה ט"ו דורות אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון
רם עמינדב נחשון שלמה בועז עובד ישי דוד שלמה וזהו שכתו' כסאו כשמש נגדי
שאינו נחסר לעולם ואם אתה רוצה לדמותו לירח יהי כירח יכון לעולם ומשם
ואילך נתמעטו המלכים מגדולת' כלבנה המחסרת והולך עד צדקיהו ועיני צדקיהו
עור: וישמעו אליו כל ישראל. מיד מה שאין כן בשאול כדכתי' ובני בליעל אמרו מה
יושיענו זה וגם דוד לא מלך תחילה כי אם בחברון ז' שנים: וכל השרים והגבורים.
מה שאין כן באדוניהו כדכתי' במלכים והגבורי' אשר לדוד לא היו עם אדוניהו: וגם
כל בני המלך נתנו יד. מה שאין כן באדוניהו שלא שמודים תחתיו. נתנו יד אמונה
תקעו כף שלמה לעבדו בלב שלם: ויתן עליו הוד מלכות. פתרו' נתן עליו חן מלכות
דוגמ' ונתת מהודך עליו שהכל אמרו הגון זה ובדניאל כתיב ועמד על כנו נבזה ולא
נתנו עליו הוד מלכות: ודברי דוד המלך הראשנים. מה שאירעהו לדוד מתחלה עד
סופו: הנם כתובים על דברי שמואל. בספר שמואל: ועל

ויתחזק ח׳ בקריאה וסימ׳ ויתחזק ישראל וישב על המטה · ויתחזק דוד באלהיו · ויתחזק העם איש יש׳ · ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו דה״ב · ויתחזק המלך רחבעם · ויתחזק אביה ו׳ שא לו נשים · וימלך יהושפט בנו · ויתחזק יותם · וכ׳ ויתחזק וס׳ ויקם יהורם על ממלכת אביו · ויתחזק ויבן את החומה וכל התחזק דכו׳ : סימן קדמא דספרא שמואל הרואה תנינא דספרא דיאשיהו שמואל הנביא ואפס ראה יי׳ והביטה וגו׳ : במה״ד ח׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן׳ : החתים ה׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימ׳ א׳ : יוציאו

ועל דברי גד החזה: עם כל מלכותו וגבורתו
והעתים אשר עברו עליו ועל ישראל ועל כל
ממלכות הארצות: ויתחזק

ספר שני

שלמה בן דויד על מלכותו ויהוה אלהיו עמו
ויגדלהו למעלה: ויאמר שלמה לכל ישראל
לשרי האלפים והמאות ולשפטים ולכל נשיא
לכל ישראל ראשי האבות: וילכו שלמה וכל
הקהל עמו לבמה אשר בגבעון כי שם היה אהל
מועד האלהים אשר עשה משה עבד יהוה במדבר
: אבל ארון האלהים העלה דויד מקרית יערים
בהכין לו דויד כי נטה לו אהל בירושלם: ומזבח
הנחשת אשר עשה בצלאל בן אורי בן חור שם
לפני משכן יהוה וידרשהו שלמה והקהל: ויעל
שלמה שם על מזבח הנחשת לפני יהוה אשר
לאהל מועד ויעל עליו עלות אלף:
בלילה ההוא נראה אלהים לשלמה ויאמר
לו שאל מה אתן לך: ויאמר שלמה לאלהים אתה
עשית עם דויד אבי חסד גדול והמלכתני תחתיו:
עתה יהוה אלהים יאמן דברך עם דויד אבי כי
אתה המלכתני על עם רב כעפר הארץ: עתה
חכמה ומדע תן לי ואצאה לפני העם הזה ואבואה
כי מי ישפט את עמך הזה הגדול:
ויאמר אלהים לשלמה יען אשר היתה
זאת עם לבבך ולא שאלת עשר נכסים וכבוד
ואת נפש שנאיך וגם ימים רבים לא שאלת
ותשאל לך חכמה ומדע אשר תשפוט את עמי
אשר המלכתיך עליו: החכמה והמדע נתון לך
ועשר ונכסים וכבוד אתן לך אשר לא היה כן
למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה כן: ויבא
שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלם מלפני אהל
מועד וימלך על ישראל:
ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אלף וארבע
מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים ויניחם בערי
הרכב ועם המלך בירושלם: ויתן המלך את
הכסף ואת הזהב בירושלם כאבנים ואת הארזים
נתן כשקמים אשר בשפלה לרב: ומוצא הסוסים
אשר לשלמה ממצרים ומקוא סחרי המלך מקוא
יקחו במחיר: ויעלו ויוציאו ממצרים מרכבה
בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן לכל
מלכי החתים ומלכי ארם בידם יוציאו: ויאמר
שלמה לבנות בית לשם יהוה ובית למלכותו:
ויספר שלמה שבעים אלף איש סבל ושמונים
אלף איש חצב בהר ומנצחים עליהם שלשת
אלפים ושש מאות:
וישלח שלמה אל חורם מלך צר לאמר כאשר
עשית עם דויד אבי ותשלח לו ארזים לבנות לו
בית לשבת בו: הנה אני בונה בית לשם יהוה
אלהי להקדיש לו להקטיר לפניו קטרת סמים
ומערכת תמיד ועלות לבקר ולערב לשבתות
ולחדשים ולמועדי יהוה אלהינו לעולם זאת על
ישראל: והבית אשר אני בונה גדול כי גדול
אלהינו מכל האלהים:

ד׳ וסי׳ נמסר באיוב סימן ט׳ : הנה אני ז׳ דסמי׳ בקריאה וסימ׳ הנה אני קשרתי על אדני · הנה אני יי׳ אלה׳ כל בשר · הנה אני פותח את קברתיכם · הנה אני מביא בכם רוח · הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרי׳ · הנה אני לוקח את בני ישראל · הנה אני בונה בית :

רשי

ועל דברי גד · שמעשה המגפה ולכבוד המלך מגיד ומזכיר לומ׳ כל פרשת גדולתו של מלך כתוב כאן ובמקומות אחרים וכן דמרדכי על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס : והעתי׳ אשר עברו עליו · עתי צרה שעברו עליו והוא שאמ׳ דוד בידך עתותי הצילני מיד אויבי ורודפי : ועל ישראל · עתות שעברו על ישראל : ועל כל ממלכות הארצות · שבאו על ישראל דוגמ׳ בשמואל וירעם יי׳ בקול גדול על פלשתים ויהמם וגו׳ וכן ביהושפט ובעת החלו ברנה ותהלה נתן יי׳ וגו׳ וכן בסנחריב ויככימו בבקר והנה כולם פגרים מתים : ויתחזק שלמה וגו׳ · שפני שיי׳ אלהיו עמו : ויאמר שלמה לכל ישראל · ומי הם אותם כל ישראל הם שרי האלפים כדכתי׳ לעיל ויקהל דוד את כל שרי ישראל וגו׳ ומה אמר להם שיבאו עמו לבמה אשר בגבעון : וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו׳ · וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר יי׳ לדג ויקא את יונה אמר לו להקיא ויקא וכן ויאמר יי׳ למלאך וישב חרבו אל נדנה : שאלמה אתן לך · בחר ושאל כל מה שתרצה ואני אתן לך : עתה יי׳ אלהים יאמן · פראבריטש בלע״ז : כי אתה המלכתני · כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח לבאת לפניהם וללחם מלחמותיהם כענין שנ׳ בשמואל ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבבי אשאל מה שאני צריך וזה שתתן לי חכמה : ואצאה לפני העם הזה ואבואה · וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפילו אלף חכמים חכמי׳ היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי איפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לי מתון לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר וצועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי : יען אשר היתה זאת עם לבבך · שאין אדם שואל דבר זה אלא מי שיש יראת שמים בלבו כענין שנאמ׳ ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים : ואת נפש שונאיך · לנבחם : החכמה והמדע נתון לך · מה ששאלת · עושר ונכסים וכבוד · אשר לא שאלת אתן לך : אשר לא היה כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה · מוסב על עושר וכבוד אשר לא שאלת כי החכמה שאני נותן לך בה תלוי גם עושר גם כבוד גם אריכות ימים דכתיב אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד וזהו שכתוב במלכים ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעושר ולחכמה וגו׳ : ויניחם בערי הרכב · הניח מקצת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרכבי המלך שם היו קוראים אותן העירות ערי הרכב ומקצתם הניח עמו לירושלם : כאבנים · מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות שולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר ויש אומרים שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף : ומוצא הסוסים אשר לשלמה · כלומ׳ כל מוצא סוסים אשר לשלמה לא היה כי אם ממצרים : ומקוא סחרי המלך · ומקוה אסיפת הסוסים במצרים וקורין לו בלשון אשכנז שטוט״א : להקדיש לו · לצורך מה : להקטיר לפניו קטורת · שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר לפניו : לעולם זאת על ישראל · לכך אני מבקש לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק על ישר׳ להקריב קרבנם בבית זה אשר אני בונה : והבית אשר אני בונה גדול · לפיכך צריך אני שתשלח לי מבנייך ואם תאמר יתקנו את הבית כדי שלא תצטרך לאחרים אינו יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ולכך איני יכול להקטינו ולהמעיטו : ומי

מדע ג׳ בקריאה וחס׳ וסימ׳ ודע דעת עליון׳ מדע וחסי בו׳ מדע לפתח פתוחים׳ חד בתורה חד בנביאים חד בכתובים׳ את השמים ואת הארץ ג׳ דסמי׳ וסימ׳ בראשית ברא אלהים׳ זכור את יום השבת לקדשו׳ ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם׳ העדתי בכם היום את השמ׳ ואת הארץ דסדר דברים׳ וחברו דסוף נצבי׳ ויתפלל חזקיהו דמלכי׳ וחברו דישעיה׳ הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם׳ ואם יסתר איש במסתרים׳ אהה אדני יי׳ אדני יי׳ ואני מרעיש׳ אני מרעיש׳ ויאמר חורם ברוך יי׳ בבודה ג׳ דגש׳ בקריא׳

ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי
השמים לא יכלכלהו ומי אני אשר אבנה לו בית
כי אם להקטיר לפניו: ועתה שלח לי איש חכם
לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובברזל ובארגון
וכרמיל ותכלת וידע לפתח פתוחים עם החכמים
אשר עמי ביהודה ובירושלם אשר הכין דויד אבי:
ושלח לי עצי ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון
כי אני ידעתי אשר עבדיך יודעים לכרות עצי
לבנון והנה עבדי עם עבדיך: ולהכין לי עצים
לרב כי הבית אשר אני בונה גדול והפלא:
והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים מכות
לעבדיך כרים עשרים אלף ושערים כרים עשרים
אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים עשרים
אלף: ויאמר חורם מלך
צר בכתב וישלח אל שלמה באהבת יהוה את
עמו נתנך עליהם מלך: ויאמר חורם ברוך יהוה
אלהי ישראל אשר עשה את השמים ואת הארץ
אשר נתן לדויד המלך בן חכם יודע שכל ובינה
אשר יבנה בית ליהוה ובית למלכותו: ועתה
שלחתי איש חכם יודע בינה לחורם אבי: בן אשה
מן בנות דן ואביו איש צרי יודע לעשות בזהב

ובכסף בנחשת בברזל באבנים ובעצים בארגמן
בתכלת ובבוץ ובכרמיל ולפתח כל פתוח ולחשב
כל מחשבת אשר ינתן לו עם חכמיך וחכמי אדני
דויד אביך: ועתה החטים והשערים השמן והיין
אשר אמר אדני ישלח לעבדיו: ואנחנו נכרת עצים
מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על
ים יפו ואתה תעלה אתם ירושלם:
ויספר שלמה כל האנשים הגיורים
אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד
אביו וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים
ושש מאות: ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמנים
אלף חצב בהר ושלשת אלפים ושש מאות
מנצחים להעביד את העם: ויחל שלמה לבנות ג
את בית יהוה בירושלם בהר המוריה אשר נראה
לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן
היבוסי: ויחל לבנות בחדש השני בשני בשנת
ארבע למלכותו: ואלה הוסד שלמה לבנות את
בית האלהים הארך אמות במדה הראשונה אמות
ששים ורחב אמות עשרים: והאולם אשר על פני
הארך על פני רחב הבית אמות עשרים והגבה
מאה ועשרים ויצפהו מפנימה זהב טהור:

וס׳ לא תעשו עול במשפט במדה׳ אך רחוק יהיה ביניכם וביניו׳ את בית האלהים הארך אמות׳ אנ״ך׳ וסימנ׳ בלשון תרגום תעבדון רחיקן אריכין׳ זהב ד׳ פתח׳ בקריאת וסימ׳ כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש׳ כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת׳ ויצף את הבית דסיפרא׳ ויהי כל זהב התרומה׳ וחד וזהב הארץ ההיא טוב׃

רשי

ומי יעצור כח לבנות לו בית׳ לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמא יהא משמ׳ לך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי יעצור כח מי יוכל לרחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי לו ודוגמ׳ למעלה שנעצר כח להתנדב׃ כי השמי׳ ושמי השמים לא יכלכלוהו׳ ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום הוא כי אם להקטיר בו לפניו׃ ובארגון׳ זה ארגמן׃ וכרמיל׳ זו תולעת שני תרע שהרי לא נזכר כאן תולעת׃ ויודע לפתח פתוחים׳ דוגמ׳ פתוחי חותם שיודע לחתום ולצייר באבנים נרי״ביד בלשון אשכנז׃ כתותי חטים מכות׳ בלא ואל אף וים אומרים מכות כתותין להוציא חטים מן השבולת׃ ויין בתים׳ לשון בת מדה בלא כור בינם׃ יודע בינה לחורם אבי׳ אומן חכם של אבי היה וגם שלי הוא׃ בן אשה אלמ׳ היתה׃ מן בנות דן׳ משבט דן׃ ואביו איש צרי׳ יהודי היה יושב בצור דוגמ׳ עובד אדום הגתי שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים כתיב בן אשה אלמנה ממטה נפתלי ואביו איש צרי אלא אמו מדן ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היו אביו ואמו זהו שכתו׳ דכני אלהים וגם כפתולי אלהים וגו׳ אמרה רחל מעתה עקמתי פתולים ועקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי ללאה אחותי אם לאה תתפאר בבצלאל בנה שעשה המשכן יצטרך להשתתף במלאכתו אחד מבני ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה בית המקדש צריך להשתתף עמו מבני דן ונפלתי׃ ואביו איש צורי׃ ללמדך אף על פי שאמו אלמנה צריך אדם לתפוש אומנות אביו׃ כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר׳ לוי מתכטוולא ב״ן אחותו של רבינו משה הדרשן׃ רפסודות׃ ובמלכים כתי׳ דוברו׳ בלשון אשכנז ולוזין׃ על ים יפו׃ פי׳ על חוף הים כמו וירד יפו ויוכה׃ ויספור שלמה כל האנשים הגירי׳ מלא בב׳ יודי״ן ומתחלה כשספרם דוד נקראו שם גרים ביו״ד אחת אבל שלמה ספרם בשעת מעשה כשבנה ולכך כתיב מלא ודוגמ׳ והעליתם את עצמותי מזה חסר אתכם בפר׳ ויחי ובשעת מעשה כשלקחן כתיב אתכם׃ ויספור אחר הספר׳ למעלה דכתי׳ ויאמר דוד לכנוס את הגרים׃ ויעש מהם שבעים אלף וגו׳׃ מה שחוזר ומזכירן ומזכיר המספר בשביל שהפסיק הענין לכך הוצרך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה כל הבנין ואומר מיד ויחל שלמה לבנות וגומ׳ ואפילו בפסוק אחד מנהגו שיפסיק הענין ומתחיל לדברו הראשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וגו׳ ולמחרתו כתיב ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך וגו׳ וחוזר ואומר ויקחו איש מחתתו וגו׳ אלא לפי שהפסיק בכמה פסוקים הוצרך שנית להכתב וכל שכן כאן׃ בהר המוריה׃ לפי אשר שם נראה הב״ה לדוד בגרן ארנן בהעצר המגפה והוא הר המוריה מקום דוד׃ ויחל לבנות בחדש השני׃ מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי ופתרו׳ בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרוצה לומר בשנת ארבע למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמ׳ והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי ודוגמ׳ במלכים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני למלוך שלמה וגו׳ מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח׃ הארך אמות במדה׃ ולפי שהפסיק והת׳ במדה הראשונה את׳ עוד אמות כלומר ארך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות עשרי׃ והאולם אשר על פני הארך׃ ארך של אולם שעל פני רחב הבית עשרים שהרי ארך האולם בכל רחב הבית עשרים אמה מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה ארך והפחותה קרויה רחב ולפי שההיכל מדתו ממזרח למערב יתיר׳ קרויה ארך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה ארך ומדת מן המזרח למערב שהיא פחותה קרויה רחב ורחב האולם עשר כמפורש במלכים עשר באמה רחבה על פני הבית׃ והגבה מאה ועשרים׃ ובמלכים כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיצד גובה הקומה מתקרקעית הבית עד קירוי עלייה ראשונה שלשים אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות׃ כדכתיב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו מכלל שהיו שם עליות׃ ויצפהו מפנימ׳ זהב׃ מפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מבפנים כל הבית זהב טהור חפה עץ ברושים שכל הבית הדביר וההיכל נפה מתחילה עצי ברושים ואחר כך ויחפהו זהב טוב ועל קירות הברושים ומשום כפוי זהב שרצה לכפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק לזהב במסמרי׳ בציורי העץ שהיה מצייר ציורין בעץ תמורים הם אילנות כמין תמרים וכרובים ובמלכים כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי ציצים כמו ויצץ ציץ ופטורי כמו פוטר אדם אמתו אבטוורפין בלשון אשכנז׃ מפי׳ רבינו אליע׳ זר בר׳ משלם ז״ל׃ ויחפהו

האחר ג' בקריא' וסימ' ואמר אליה כיום האחר · הכרוב האחר · דבקה לכנף כרוב האחר : עמדים והעמדים י"א חס' ו"ה בקריאה וסימני' ועמדיו עשרים ואדניהם עשרים נחשת רפ · וכן לפאת צפון בארך קלעים מאה ארך ועמדיו עשרים · ולפאת ים קלעים חמשים באמה · והאדנים לעמדים נחשת ווי העמדים וחשקיהם כסף · והמשני את העמדים

ואת הבית הגדול חפה עצי ברושים ויחפהו זהב
טוב ויעל עליו תמרים ושרשרת: ויצף את הבית
אבן יקרה לתפארת והזהב זהב פרוים: ויחף
את הבית הקרות הספים וקירותיו ודלתותיו זהב
ופתח כרובים על הקירות: ויעש את בית
קדש הקדשים ארכו על פני רחב הבית אמות
עשרים ורחבו אמות עשרים ויחפהו זהב טוב
לככרים שש מאות: ומשקל למסמרות לשקלים
חמשים זהב והעליות חפה זהב: ויעש בבית
קדש הקדשים כרובים שנים מעשה צעצעים
ויצפו אתם זהב: וכנפי הכרובים ארכם אמות
עשרים כנף האחד לאמות חמש מגעת לקיר הבית
והכנף האחרת אמות חמש מגיע לכנף הכרוב
האחר: וכנף הכרוב האחד אמות חמש מגיע
לקיר הבית והכנף האחרת אמות חמש דבקה
לכנף הכרוב האחר: כנפי הכרובים האלה פרשים
אמות עשרים והם עמדים על רגליהם ופניהם
לבית: ויעש את הפרכת
תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ ויעל עליו כרובים:
ויעש לפני הבית עמודים שנים אמות שלשים
וחמש ארך והצפת אשר על ראשו אמות חמש:
ויעש שרשרות בדביר ויתן
על ראש העמדים ויעש רמונים מאה ויתן
בשרשרות: ויקם את העמודים על פני ההיכל
אחד מימין ואחד מהשמאול ויקרא שם הימיני
יכין ושם השמאלי בעז:

ד ויעש מזבח נחשת עשרים אמה ארכו
ועשרים אמה רחבו ועשר אמות קומתו:
ויעש את הים
מוצק עשר באמה משפתו אל שפתו עגול סביב
וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסב
אתו סביב: ודמות בקרים תחת לו סביב סביב
סובבים אתו עשר באמה מקיפים את הים סביב

דשמשון · ועמדים ועב על פניהם · ויקם את העמדים דמלכים · עמדים שנים וגלות דמלכים דר"פ · כה אמר יי' ארך הארך · ויעש שרשרות בדביר · כי כה אמר
יי' צבאות אל העמדים ועל הים דירמיה :

רשי

ויחפהו זהב · כלומר כשצייר כל הציורי' צפה זהב הקירות אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעמו' בכותל האבן ומשו' זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברושים · ושרשרות · פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל וכשראה שהיה כלום חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרת שמדביקין בו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים · ע"א מתם שרשרת של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד · ויצף הבית אבן יקרה · שקבע ורבץ אבני' יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי · והזהב שאומר ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים היה · פרוים שם מקום ורבותינו דרשו שדומה לדם פרים מרוב שבחו ואדמימותו : ויחף · כמו ויצף מה צפה בבית ומפרש הקירות והספים : וקירותיו · של ספי הבית שהיו של אבנים ותפור' קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים כתוב עד קירות הספון : ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו ספינה ועריבה הפוכה שכן מנהג לקרו' את הקירוי עגול כעין ספינ' : ויעש את ביתו וגו' · כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך והאולם על פני רחב הבית אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן : ויחפהו זהב טוב · אף בקדש הקדשים בנה תחילה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש הקדשים שום עץ זהו משום גדולתו של בית המקדש כלומ' כל כותלי בית הארון היו של זהב ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים מוכיח כן ותדע שבשביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב ויצף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיצד אלא לפי שהספר דברי הימי' למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית : לככרים · מככרים : ומשקל למסמרות · לחזק בהם הזהב בקירות העץ : לשקלים · למשקל שקלים חמשים שקלים של זהב : מעשה צעצועים · דוגמתו הכאכאים והכפיעות ותרגומו וכביא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרביא ושל עץ היו ושוב ויצפהו זהב ובמלכים ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן וכל מה שבשנים העץ אינו רוצה להזכיר בזה הספר משום כבודו : וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים · כיצד כנף האחד לאמות חמש וסוף החמש מגעת לקיר הבית לדרום והכנף האחרת מגיע לכנף הכרוב האחר שכנגדו הרי עשר אמות לכרוב האחד וכן לאחר נמצא כנף כרוב אחד מגיע לצפון וכנף כרוב אחד לדרום נמצא שהיו ארוכים ככל כותל המערב שהיה כ' אמות וגופם אמרו רבותינו בנס היו עומדין ולפי פשוטו נראה לי שהיה גופו בולט מהם כעוף זה שפורש כנפיו בולט גופו מתוך כנפיו וקומתן מפורש במלכים קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני : עומדים על רגליהם · בקרקעית הבית למערב : ופניהם לבית · לפני' שלא היו ראשיהם זקופין סג' שמביטין לחוץ אלא ראשם היה כפוף ומביטין לפניה' כדכתיב ופניהם איש אל אחיו וכאן אומר ופניהם לבית אלא פונים היו ראשם זה כנגד זה וגם ראשיהם כפופי' לבית כלפי פני והארון עומד היה במקום פרישת שני הכרובי' והיו כנפי הכרובי' מטין מן הכותל וסוככין על הכפורת ועל הארון בכנפיה' ולבד מכרובים אלו היו הכרובי' שעשה משה מן הכפורת עדיין ואדוקין ומדובקי' על הכפורת ועומדין עליו ואל תתמה שהרי כמו כן עשה עשר שולחנות ועשר מנורו' לבד מאותן של משה : ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן · ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע"פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו' : ויעל עליו כרובים · ציורי כרובים : שלשים וחמש ארך · קומה ובמלכים ויצר את שני העמודים נחשת י"ח אמות פיר' רבינו שלמה ז"ל יצקם שניהם כאחד ושוב חלקו לשנים והאמה החסרה אינו חושבה לפי שהיתה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין ועל ראש העמודים מעשה פרח שושן וגם ר' יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י"ח אלא כך שמעתי ודאי יצקם שניהם כאחד ואחר כן חלקו לשנים ונמצא כל אחד י"ז אמה וחצי : והצפת · שהיא כותרת שנאמר לשם עביו חצי אמה הרי כל אחד י"ח אמות צפת הוא צפוי כמו ויצפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלל ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו וכתנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י"ח אמות ובמלכים קראו כותרת לשון כתר כדכתיב ושתי כותרות וגו' : ויתן בשרשרותי' עשה שרשרות בראש הצפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע צורת רימונים כדי לכסו' חלל הצפת כדכתיב לכסות את שתי גלות הכותרות ועל שם חללו קורא להם גלות כזו השבכה שכתב שם הם השרשרות לשון ועל שבכה יתהלך לשון ענפים כמו בסבך בקרניו ויש אומרים קופיא ור' אלעזר פי' ענפים : על פני ההיכל · על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח במלכים וכותרו' אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שושן : אחד מימין · הפתח : ואחד משמאל · הפתח · יכין ובועז יכין על שם מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתי' כירח יכון עולם · בועז ימים כבעוז לרוץ והבית בבועז כמו עז בכח יכתבו במוחל כי מיי' שאלתיו : ויקרא שם הימיני יכין · אע"פ שירח קטן מתמם שימשל לו ויהיה נכון כירח יכון ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הב"ה כינה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקיים עמודי' נחשת גדולים · ד"א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים וקרא את האחד יכין על שם אביו שמשון שנאמר בו וילפת שמשון את שני עמודים התוך ושלמה קרא לשני בועז על שם זקינו בועז דוגמ' ויקרא לו לבן יגר שהדותא : עשר באמה משפתו אל שפתו · עשר על עשר באמצעיתו עגול סביב : וקו שלשים באמה יסוב אותו · כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח : וחמש באמה קומתו · עומקו : ודמו' בקרים תחת לו · צורת דמות בקרים יצק מתנו לעמוד עליו ואדוקים בו כדאמ' בסוף הפסוק הבקר יצוקים במוצקתו : סביב סובבים אותו עשר באמה מקיפים את הים · אין מפורש כאן מה הדבר שסובבן אלא במלכים כתיב ופקעים מתחת לשפתו סביב וגו' פקעים כגון שעושין לכוסות פותלים עגולים משום כוי ומתחת לשפתו היו עומדים בשלש אמות התחתונות מרובעות ובתים עליונות עגולות ואי אפשר להכיל אלפים בת יכיל שהם מאה וחמשים מקוה טהרה אלא בענין זה כמו שמפור' בערובין והעליונות מרובעות ותחתונות עגולות אי אפשר לומר דהכי כתיב עגול סביב אשפתו כתיב ומה שאמר בפקעים הללו עשר אמה לכל רוח אבל במקום עגולו אי איפשר לומר עשר באמה סביב :

שנים

נגבה כ״ט כל יש׳ הלוך ונסוע הנגבה׃ ולוט עמו הנגבה׃ אחרי הפרד לוט׳ והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת׃ ועשית את הקרשים׃ וישם את המנורה באהל מועד נכח השלחן׃ ויהי הגורל למטה בני יהודה דיהושע׃ מן הלשון הפונה נגבה דיהושע׃ ויהיו הערים מקצה למטה׃ נחל קנה נגבה׃ נגבה לאפרים וצפונה למנשה׃ ועבר משם הגבול לחח

שנים טורים הבקר יצוקים במצקתו׃ עומד על־שנים עשר בקר שלשה פנים צפונה ושלושה פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל־אחריהם ביתה׃ ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת־כוס פרח שושנה מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל׃ ויעש כיורים עשרה ויתן חמשה מימין וחמשה משמאול לרחצה בהם את־מעשה העולה ידיחו בם והים לרחצה לכהנים בו׃ ויעש את־מנרות הזהב עשר כמשפטם ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאול׃ ויעש שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאול ויעש מזרקי זהב מאה׃ ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה ודלתותיהם צפה נחשת׃ ואת־הים נתן מכתף הימנית קדמה ממול נגבה׃ ויעש חורם את־הסירות ואת־היעים ואת־המזרקות ויכל חירם לעשות את־המלאכה אשר עשה למלך שלמה בבית האלהים׃ עמודים שנים והגלות והכתרות על־ראש העמדים שתים והשבכות שתים לכסות את־שתי גלות הכתרות אשר על־ראש העמודים׃ ואת־הרמונים ארבע מאות לשתי השבכות שנים טורים רמונים לשבכה האחת לכסות את־שתי גלות הכתרות אשר על־פני העמודים׃ ואת־המכנות עשה ואת־הכירות עשה על־המכנות׃ את־הים אחד ואת־הבקר שנים־עשר תחתיו׃ ואת־הסירות ואת־היעים ואת־המזלגות ואת־כל־כליהם עשה חורם אביו למלך שלמה לבית יהוה נחשת מרוק׃ בככר הירדן יצקם המלך בעבי האדמה בין סכות ובין צרדתה׃ ויעש שלמה כל־הכלים האלה לרב מאד כי לא נחקר משקל הנחשת׃ ויעש שלמה את כל־הכלים אשר בית האלהים ואת מזבח הזהב ואת־השלחנות ועליהם לחם הפנים׃ ואת־המנרות ונרתיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור׃ והפרח והנרות והמלקחים זהב הוא מכלות זהב׃ והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות זהב סגור ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים ודלתי הבית להיכל זהב׃

קדם דפסו׳ והאר הגבול ונסב לפאת ים ב׳ כוי׃ ודכתריה ופאת נגבה ר״פ׃ וירד גי הנם אל כתף היבוסי נגבה׃ ועבר הגבול אל כתף בית חגלה צפונה קדמ׳ דפסו׳ · עומד על שני עשר בקר דמלכים׃ לארבע רוחות יהיו דדה״׃ לעבד אדום נגבה דדה״׃ למזרח הלוים ששה לצפונה׃ עומד על שנים עשר דדה״׃ ואת הים נתן מכתף הימנית׃ ופאה נגב תימנה דיחזקאל׃ ולאלה תהיה תרומת הקדש דיחזקאל׃ והיה מגרש לעיר צפונה׃ ופאת נגבה חמש מאות דסוף יחזקאל׃ ראיתי את האיל מנגח׃ ועבדו רגליו כיום ההוא׃ סימן מלכים ויעש חירם את הכירות׃ דה״ ויעש חורם את הסירות ואת היעים׃ מלכים וגלות הכותרות אשר׃ דה״ והגולת והכותרות׃ כל קריא׳ את המזלגות בב״א ואת המזלג׳ את הסירות ואת היעים דד״ה׃ מלכים בין סכות ובין צרתן׃ ד״ה בין סכות ובין צרדתה׃

רשי

שנים טורים׃ היו הפקעים׃ יצקים במוצקתו׃ הכל יצוקים יחד לא שחבר לו את הפקעים אחר שיציקתו על ידי מסמרות או על ידי דבק שקורין סולדור״א בלע״ז׃ וכל אחוריהם ביתה׃ אחוריהם של בקרים הללו היו פונים ביתה אל תחתיהם שבצפון פונים אחוריהם כנגד אותן שבדרום ושל מזרח כנגד שבמערב׃ ועביו טפח׃ שוליו ודפנותיו אלא שאצל פיו היה דק מרוקע ומרודד׃ כמעשה שפת כוס׃ שעושין בו ומצוייר פרח שושן׃ מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל׃ אף זה מחזיק ובמלכים כתיב אלפים בת יכיל גודש׃ תלתא שהבת ב׳ סאין של׳ האיפה והבת תוכן אחד להם הרי לך ששת אלפים סאין כמנאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים מאות סאין מאה מקוואות כמנא גם לעשרים מאות שאין הכותרים חמשים מקוואות ואף לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה ברום שלש אמות למקוה תמצאו כן לשלש אמות מרובעות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקוואות ולשתים אמות עגולות קומה ועשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשים מקוואות שמרובע יתר על העגול רביע׃ ויעש כיורים עשרה׃ לבד מאותן של משה׃ ויתן חמשה מימין׃ לכיור של משה׃ וחמשה משמאל לרחצה בהם׃ קדוש ידים ורגלים׃ את מעשה העולה ידיחו בם׃ ממימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אבל שלמים לא שהוא נאכל לבעלים ובכל העיר הכיורים היו לקדוש טבילה׃ ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטם׃ למה נאמר במנורות כמשפטם לפי שמוריענו למה עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משקדים כאמרו בפרשה שבעים הרי לכל עשרה מנורת שבעה כרות׃ כן פי׳ אא׳ אתי דודי ר׳ קלונימוס ב״ר יהודה ומדרש הוא׃ ושבעה כרותיה׃ כנגד שבעה כוכבים חכל״ל שצ״ם׃ ויתן בהיכל חמש מימין׃ למנורה של משה׃ וחמש משמאל׃ וכולם בדרום משמאל של שלחן בצפון׃ ויעש מזרקי זהב מאה׃ שזורקין בו הדם על המזבח׃ ויעש חצר הכהנים׃ עזרת הכהנים׃ והעזרה הגדולה׃ זו עזרת ישראל׃ מכתף הימנית קדמה ממול נגבה׃ ריחק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לפי שאין כבוד וכאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם׃ ויעש חירם את הסירות׃ סירות נחשת שעשוי׳ לאתות הדשן לתת לתוך הסירות׃ והגלות והכתרות על ראש העמודים שתים׃ לשתי העמודים׃ והשבכות שתים׃ אלו השרשרות שאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא בכאן ולא במלכים מזכיר בפר׳ זו בשום מקום שרשרות׃ לכסות את שתי גלות הכתרות׃ לכסות אלל הכתרות לשבכות ואותן עשפים כענפי אחריות כמו שפירשתי׃ ואת הרמונים ארבע מאות׃ למעלה הוא אומר ויעש רמונים מאה הא כיצד אלא כך יש לנו לפרש ודאי ארבע מאות רמונים עשה כאשר נאמר כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וארבע טורים הם כדאמ׳ שני טורים לשבכה אחת וכן שני טורים רמונים לשבכה האחת הרי ארבע טורים והרמונים היו מחוזרים בתוך השבכות המסובבים ותקועים לכסות בה היטיב את שתי גלות הכתרות׃ ואת המכונות עשה׃ ובמלכים כתו׳ ויעש את המכונות עשר׃ מכונות הם כני הכיור ושם מפורש מלאכתם׃ ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות׃ אע״פ שאמרנוהו כבר למעלה בא וחזר ושנה עוד להודיענו כי נחשת היו וגם מודיענו מזלגות שלא הוזכר למעלה׃ מרוק׃ דוגמ׳ מרקו הרמחים ומורק ושוטף במים ובמלכים כתי׳ ממורט כמו כי ימרט ראשו ותרגומו נחשת טב׃ בעבי האדמה׃ תרגומ׳ גרגושתא באורדי״לא בלע״ז׃ בין סכות ובין צרדתה׃ ובמלכים כתיב צרתן צרדתה הוא מקומו של ירבעם וירבעם בנבט אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה לפי שמת מטמא באהל וגם מצורע כמו כן וכן עז׳ כמו ששנינו בפרק כל הצלמים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן צרדתה כרא׳ שהפר התורה ולא הרחיבה הפר דת אלהינו כן פירש לי דודי ז״ל׃ ואת המנורות ונרותיהם׃ להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין מגופה של מנורה ואדוקין בה שהרי כתיב ואת המנורות ונרותיהם מה שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמו גביעים כפתורים ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין בה כר׳ כמעשה אחד וצריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכו׳ שהיו אדוקין בה איכו מזכיר שנקראו׳ על שם המנורה ומה שכפת עשר מנורות ועשר שלחנות ועשר כיורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר׳ פנחס בן יאיר׃ והפרח׃ פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוקף משה בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה וגו׳ שלא נאמר בתרומה׃ והמלקחים זהב׃ שמגביהי׳ הפתילה מן הנר שים בו השמן׃ הוא מכלו׳ זהב׃ מזוקק וצרוף פין בלע״ז ובמנחות מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור׃ והמזמרות׃ כלי זמר׃ והמזרקות׃ לזרוק בהם דם על המזבח׃ והכפות׃ לבזיכי לבונה׃ והמחתות׃ לחתות בהם תרומות הדשן ושאר הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחתה וגו׳׃ ויבא

ותשלם ג' בקריאה וסימ' ותשלם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה · ותשלם החומה בעשרים וחמשה דעזרא · באהל ו' קמצין וסימ' בלשון תרגום שרית עלת בענגא דנשיא בקימא דארונא וביאור' ויאמרו אליו איה שרה אשתך · כל הבא אל האהל וכל אשר באהל · וירא יי' באהל בעמוד ענן · ותבורך מנשים יעל · ויעלו את ארון יי' · ויעלו את הארון דד"ה · החוצה ו' בקריאה וסימ' ויוצא אותו החוצה · ויהי כהוציאם אתם החוצה · ויאמר המלט על נפשך · ולרבקה אח ושמו לבן · ותתפשהו בבגדו לאמר

ה ותשלם כל המלאכה אשר עשה שלמה
לבית יהוה ויבא שלמה את קדשי דויד אביו
ואת הכסף ואת הזהב ואת כל הכלים נתן
באצרות בית האלהים:
אז יקהיל שלמה את זקני ישראל ואת כל ראשי
המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל ירושלם
להעלות את ארון ברית יהוה מעיר דויד היא
ציון: ויקהלו אל המלך כל איש ישראל בחג הוא
החדש השבעי: ויבאו כל זקני ישראל וישאו
הלוים את הארון: ויעלו את הארון ואת אהל
מועד ואת כל כלי הקדש אשר באהל העלו אתם
הכהנים הלוים: והמלך שלמה וכל עדת ישראל
הנועדים עליו לפני הארון מזבחים צאן ובקר
אשר לא יספרו ולא ימנו מרב: ויביאו הכהנים
את ארון ברית יהוה אל מקומו אל דביר הבית
אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים:
ויהיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון
ויכסו הכרבים על הארון ועל בדיו מלמעלה:
ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על
פני הדביר ולא יראו החוצה ויהי שם עד היום
הזה: אין בארון רק שני הלחות אשר נתן משה
בחרב אשר כרת יהוה עם בני ישראל בצאתם
ממצרים: ויהי בצאת הכהנים מן
הקדש כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו אין
לשמור למחלקות: והלוים המשררים לכלם לאסף
להימן לידתון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ
במצלתים ובנבלים ובכנרות עמדים מזרח למזבח
ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצררים בחצצרות
ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול
אחד להלל ולהדות ליהוה וכהרים קול בחצצרות
ובמצלתים ובכלי השיר ובהלל ליהוה כי טוב כי
לעולם חסדו והבית מלא ענן בית יהוה: ולא יכלו
הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד
יהוה את בית האלהים:

ו אז אמר שלמה יהוה אמר
לשכון בערפל: ואני בניתי בית זבל לך ומכון
לשבתך עולמים: ויסב המלך את פניו ויברך את
כל קהל ישראל וכל קהל ישראל עומד:
ויאמר ברוך יהוה אלהי ישראל אשר דבר בפיו
את דויד אביו ובידיו מלא לאמר:

שכבה עמי · ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה · ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ואקרא · ויהי כהרימי קולי ואקרא · כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו · בחוץ תעמד · והאיש אשר אתה נושה בו · והיה כל אשר יצא מדלתי ביתי · ויהי לו שלשים בנים דאבצן · וישכימו ויהי כעלות השחר · ויאריכו הבדים דמלכים · ויקרא את נערו משרתו · ויאריכו הבדים ויראו דספרא · יען בצד ובכתף תהדפו :

רשי

ויבא שלמה את קדשי · וכל מה שבפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן ההקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגו' ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים ומדרש אגדה יש מרבותינו אומרי' לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלא יהו אומרים האומות קשה ידו שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מבתי ע"ז שלהם ויש אומרים כך אמר הב"ה רעב היה בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזבז ההקדישות הללו להחיות בהן עניי ישראל ואני מביא ביוע שהרי בכל ההקדשו' שדוד הקדיש כמו שכתו' למעלה לא נאמר בהן בה עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנאמר ומטבחת ומכון ערי הדרעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגו' אבל מכסף ומזהב לא נאמר בה עשה שלמה שום דבר מכלל שלא עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם זהב וכסף ולפי פשוטו נראה לי מה שלא אמ' נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית יי' : אז יקהל שלמה את זקני ישראל · נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים ולא הבחורים יותר מדוד שהקהיל הוא את הבחורים כדכתי' ויקהל דוד את כל ישראל ירושלם וגו' : בחג · הוא חג הסכות : ואת אהל מועד · שעשה משה גנזו שלמה בבית אוצרות האלהים עם שאר כלים והקדשות לפי שלא הוצרך לו ורבותינו אמרו שגנזו : ואת כל כלי הקדש אשר באהל : אשר נטה דוד לארון · העלו אותם הכהני' הלוים · פתרו' מוסב למעלה שאמר וישאו הלוים את הארון ומפרש מי היו אותם הלוים שאמרתי לך למעלה : הכהנים הלוים · שאף הכהנים מבני לוי הם ולא לוים ממש היו וכן כתוב במלכים וישאו הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו ועמהם הלוים כמשפטם : ויהיו הכרובים פורשים כנפים על מקום הארון · במקום שהארון עומד שם לפיכך ויכסו הכרובי' על הארון : ועל בדיו מלמעלה · למעלה לארון כך היו עומדי' הבדים ונמשכו כל כך לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממש בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כסו קצת אבל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואיך יכול לפרש שכסו הכרובים על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שאם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מושכין זה מזה והלא הבדים שעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדי' בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה של' אף בהם פורשים וסוככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפרת וכרובים שנאמר כאן אותן שעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע ואעפ"כ אותן של משה עדיין היו ארוכין על הכפרת כך פירש ר' נתן ורבי' פירשו הכהנים רצו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית יי' ולא יכלו להביא את הכרובי' עד כותל מערבי ממש ועל כן היו בולטין בפרוכת אך קשה לי דכתי' ויהי בצאת הכהנים ואחר כן מלא כבוד יי' את בית האלהים ורבי יוסף זצ"ל פיר' ויתארכו לא נאמר דמשמע ויתארכו הן עצמן אלא ויאריכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפר' האומנין האריכו הבדי' עד לעשרי' והיו נוגעין שתי קצותם לכותל מזרחי ושתי קצותם לכותל מערבי ותימה יש והיאך יכלו לפרש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עשר אמות מהן : ויהי בצאת הכהנים מן הקדש' מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית יי' אלא שמפסיק בנתים וכן במלכים ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענן מלא את בית יי' : כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו · לדבר זה אין לשמור למחלקות כ"ד של לוים וכ"ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו : ויהי כאחד למחצצרי' · פתרו' ויהיו אחודים יחד למחצצרים כולם יחד ומתה היו אחודים לדבר זה להשמיע קול אחד יחד להלל ולהודו' ליי' : אז אמר שלמה · הואיל והבית מלא ענן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו ככתוב ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פי' אז אמ' שלמה כשראה הענן עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהריכך הבטיח לבוא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמ' כי בענן אראה על הכפרת : בית זבול · מדור : לשבתך עולמים · שמשנבחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הבמות : ויברך את כל קהל ישראל · ברכה האמורה בסוף הענין : אשר דבר בפיו · שיתן לו בן שיבנה לו ביתי ומלא · קיים דברו הטוב :

השמימה ל״א בקריאה וסימ׳ ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה · ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה · קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן · ויקחו את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה · ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח · לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה · ויפנו אנשי העי אחריהם · והמשאת החלה לעלות מן העיר · ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה דמנוח · כי עשה שלבה דסיפרא · וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירהו וישאו קולם · ופסו׳ בל כל ומלה חדא

מן היום אשר הוצאתי את עמי מארץ מצרים לא
בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית
להיות שמי שם ולא בחרתי באיש להיות נגיד
על עמי ישראל: ואבחר בירושלם להיות שמי
שם ואבחר בדויד להיות על עמי ישראל: ויהי
עם לבב דויד אבי לבנות בית לשם יהוה אלהי
ישראל: ויאמר יהוה אל דויד אבי יען אשר היה
עם לבבך לבנות בית לשמי הטיבות כי היה עם
לבבך: רק אתה לא תבנה הבית כי בנך היצא
מחלציך הוא יבנה הבית לשמי: ויקם יהוה את
דברו אשר דבר ואקום תחת דויד אבי ואשב על
כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם
יהוה אלהי ישראל: ואשים שם את הארון אשר
שם ברית יהוה אשר כרת עם בני ישראל: ויעמד
לפני מזבח יהוה נגד כל קהל ישראל ויפרש כפיו
: כי עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה
חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו ואמות שלוש
קומתו ויעמד עליו ויברך על ברכיו נגד כל קהל
ישראל ויפרש כפיו השמימה: ויאמר יהוה אלהי
ישראל אין כמוך אלהים בשמים ובארץ שמר
הברית והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל לבם
: אשר שמרת לעבדך דויד אבי את אשר דברת
לו ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה: ועתה
יהוה אלהי ישראל שמר לעבדך דויד אבי את
אשר דברת לו לאמר לא יכרת לך איש מלפני
יושב על כסא ישראל רק אם ישמרו בניך את
דרכם ללכת בתורתי כאשר הלכת לפני: ועתה
יהוה אלהי ישראל יאמן דברך אשר דברת לעבדך
לדויד: כי האמנם ישב אלהים את האדם על
הארץ הנה שמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף

כי הבית הזה אשר בניתי: ופנית אל תפלת
עבדך ואל תחנתו יהוה אלהי לשמע אל הרנה
ואל התפלה אשר עבדך מתפלל לפניך: להיות
עיניך פתחות אל הבית הזה יומם ולילה אל
המקום אשר אמרת לשום שמך שם לשמוע אל
התפלה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה:
ושמעת אל תחנוני עבדך ועמך ישראל אשר
יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע ממקום
שבתך מן השמים ושמעת וסלחת: אם יחטא
איש לרעהו ונשא בו אלה להאלתו ובא אלה
לפני מזבחך בבית הזה: ואתה תשמע מן השמים
ועשית ושפטת את עבדיך להשיב לרשע לתת
דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו:
ואם ינגף עמך ישראל לפני
אויב כי יחטאו לך ושבו והודו את שמך והתפללו
והתחננו לפניך בבית הזה: ואתה תשמע מן
השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשיבותם
אל האדמה אשר נתתה להם ולאבתיהם:
בהעצר השמים ולא יהיה מטר כי
יחטאו לך והתפללו אל המקום הזה והודו את
שמך מחטאתם ישובון כי תענם: ואתה תשמע
השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי
תורם אל הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתתה
מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה:
רעב כי יהיה בארץ דבר כי
יהיה שדפון וירקון ארבה וחסיל כי יהיה כי יצר
לו איביו בארץ שעריו כל נגע וכל מחלה: כל
תפלה כל תחנה אשר יהיה לכל האדם ולכל
עמך ישראל אשר ידעו איש נגעו ומכאבו

ביניהון וסימ׳ נמסר בשפטים ריש סימן כ׳ ובנחמיה סימן י׳ וע״ש בנחמיה מה דקה׳ נא: ידעו י״ב בקריאה וסימ׳ למען ידעו דורתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל · ויאמר ירבעם לא ישתו קימי נא והשתנית · יוצרי פסל כלם תהו · למען ידעו ממזרח שמש את · לא ילמדו עוד איש את רעהו · ואטמא אתם במתנותם בהעביר כל · באו ימי הפקדת באו ימי השלום · כל תפלה כל תחנה דס פרא · ואתה תשמע מן השמים בתרא דסיפרא · שיתה יי׳ מורה להם · למען ידעו דור אחרון · ויאמרו צרינו לא ידעו:

רשי

מן היום אשר הוצאתי · ס״א זה דברת אל אבי: ואבחר בירושלם · מוסב על לא בחרתי בעיר: ואבחר בדוד · מוסב על ולא בחרתי באיש: הטיבות כי היה עם לבבך · כלומ׳ גם אני בוחר בבית אשר עלה בלבך לבנותו לשכן שמי שם כמו שאמר למעלה: ויפרוש כפיו היה לומר כך ויפרוש כפיו השמימה ויאמר וגו׳ אלא שמפסיק בדברים להודיע על מה עמד וכן במלכי׳ ויפרוש כפיו השמים ויאמ׳: כי עשה שלמה · מוסב על כנגד כל ישראל · כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו: ויעמד עליו · ועתה יכולין לראותו כל ישר׳ ומשום שמפסיק הענין צריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרוש כפיו השמימה: אין כמוך באלהים · ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מכניע וגוכז הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ: ההולכי׳ לפניך · כמו שהלך דוד אבי וזהו אשר שמרת לעבדך דוד בלשון אמנת הבטחה: כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ · לשון תמיה וכי איפשר שיאמין אדם שישב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגו׳ אלא מאמנת חסד שנגמלת לדוד אבי במצמת שכינתך: אף כי הבית הזה אשר בניתי · ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהי׳ ולפנות הוא אל תפלתינו: לשמוע אל הרנה · זו צעקה כמו ותעבר הרנה במחנה ועל כרחך על צעקתם של כל אדם שהוא נס מפני צרתו אל יתפלל אלא בצעקתו בשקר כך חבור המקרא׳ וסוף הענין מוכיח שאמר ואתה תשמע ממקו׳ שבתך למדת שלא בנאו אלא לדעת כן להוריד בו שכינה כדי שישב על הארץ לשמוע ממכון שבתך אל התפלה שיתפללו בו: להיות עיניך פתוחות · בכל עת אשר יתפללו אליך: אם יחטא איש · מקרא זה על כל ישראל המחייב חבירו שבועה אם באמת הוא משביעו והנשבע נשבע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין על הנשבע שבעל הדין מזקיקו על שבועה של חנם אף המשביע קרוי רשע: ולהצדיק צדיק · שלא לענשו על השבועה שהרי באמת הוא נשבע · ותוספתא דסוטא מפרש את אשר יחטא בועל אשת איש · ובשא בו אלה ויתחייב בו אלה כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו · לפני מזבחך כדכתיב והעמיד הכהן את האשה · לתת דרכו בראשו כדכתיב וצבתה בטנה · ולהצדיק צדיק דכתי׳ ונקתה ונזרעה זרע: ואם ינגף עמך · ולא מפני שידך קצרה מלהושיע אלא דבר זה גורם כי יחטאו לך: ושבו והודו את שמך · פתרו׳ והתודו את עונם והאחרון מוכיח והודו את שמך ומחטאתם ישובון כי תענם: והשיבותם · והשב אותם אל האדמה כי כשנופלים ונגפים לפני אויביהם תופשין מה שיכולים ומביאים אותם בשביה אל ארץ אחרת: בהעצר השמים · כדכתיב ועצר את השמים ולא יהיה מטר: כי תורם אל הדרך · כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג׳ שנים והודית ואמרת להם על שאול ועל בית הדמים כמו כן תורם או זה חטא גורם להם על מה נעצרו השמים: כל נגע · פתרו׳ הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעצירת גשמים ומה שוד להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל: ופרש

עתה כה ר"פ בקריאה וסימ' עתה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים. עתה שמע בקלי איעצך ויהי. עתה קומו ועברו לכם את נחל זרד. עתה לך והכית את עמלק. עתה רוץ נא לקראתה ואמר לה. עתה השבעה לי בי"י דמלכים. עתה הנה בטחת לך דמלכים. עתה בוא כתבה על לוח. עתה אקום יאמר יי'. עתה נבראו ולא מאז. עתה הקץ עליך וכליתי. עתה ירחקו את זנותם. עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך דיחזקאל. עתה יחרדו האיין. עתה תתגודדי בת גדוד. עתה למה תריעי ריע. עתה הנו לבבכם

ופרש כפיו אל הבית הזה: ואתה תשמע מן השמים מכון שבתך וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו כי אתה לבדך ידעת את לבב בני האדם: למען ייראוך ללכת בדרכיך כל הימים אשר הם חיים על פני האדמה אשר נתתה לאבתינו: וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה ובאו והתפללו אל הבית הזה: ואתה תשמע מן השמים ממכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו כל עמי הארץ את שמך וליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי: כי יצא עמך למלחמה על אויביו בדרך אשר תשלחם והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך: ושמעת מן השמים את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם: כי יחטאו לך כי אין אדם אשר לא יחטא ואנפת בם ונתתם לפני אויב ושבום שוביהם אל ארץ רחוקה או קרובה: והשיבו אל לבבם בארץ אשר נשבו שם ושבו והתחננו אליך בארץ שבים לאמר חטאנו העוינו ורשענו: ושבו אליך בכל לבם ובכל נפשם בארץ שבים אשר שבו אתם והתפללו דרך ארצם אשר נתתה לאבותם והעיר אשר בחרת ולבית אשר בניתי לשמך: ושמעת מן השמים ממכון שבתך את תפלתם ואת תחנתיהם ועשית משפטם וסלחת לעמך אשר חטאו לך: עתה אלהי יהיו נא עיניך פתחות ואזניך קשבות לתפלת המקום הזה: ועתה קומה יהוה אלהים לנוחך אתה וארון עזך כהניך יהוה אלהים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב: יהוה אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך:

וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העלה והזבחים וכבוד יהוה מלא את הבית: ולא יכלו הכהנים לבוא אל בית יהוה כי מלא כבוד יהוה את בית יהוה: וכל בני ישראל ראים ברדת האש וכבוד יהוה על הבית ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו: והמלך וכל העם זבחים זבח לפני יהוה: ויזבח המלך שלמה את זבח הבקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את בית האלהים המלך וכל העם: והכהנים על משמרותם עמדים והלוים בכלי שיר יהוה אשר עשה דויד המלך להדות ליהוה כי לעולם חסדו בהלל דויד בידם והכהנים מחצצרים נגדם וכל ישראל עמדים: ויקדש שלמה את תוך החצר אשר לפני בית יהוה כי עשה שם העלות ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר עשה שלמה לא יכול להכיל את העלה ואת המנחה ואת החלבים: ויעש שלמה את החג בעת ההיא שבעת ימים וכל ישראל עמו קהל גדול מאד מלבוא חמת עד נחל מצרים: ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים:

הפשכם דה'. ועתה עיני יהיו פתוחות. עתה אלהי יהיו נא עיניך. עתה יי' אלהים יאמן דברך. עתה וחכמה ומדע תן לי. עתה אל תקשו לבבכם. עתה בני יהי אלהי עמך. עתה עם לבבי לכרות ברית. עתה ידעתי כי הושיע יי' את משיחו:

רשי

ופרש כפיו אל הבית הזה. וזה שאמר כל תפלה כל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחת הדברים האלה אשר ידעו איש נגעו כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ממנו: וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעו ולצדיק כצדקתו שאם לא ישלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים אז יודע לבבו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: למען ייראוך. ישוב הרשע מדרכו ולכך אני מתפלל לתת לו לאיש כדרכיו: ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. בישר' אני מתפלל לתת לו כדרכיו אבל בנכרי ככל אשר יקרא לך לפי שישראל מכירין בהקב"ה ויודעין שהיכולת בידו לעשות ואם אין תפלתו נשמעת תולה בעצמו בחטאיו ומפשפש במעשיו אבל הנכרי קורא ובא ויאמר שמעתי שמעו בכל העולם ונתיגעתי בדרכים הרבה עד שבאתי והתפללתי במקום הזה ולא מצאתי בו ממש כשאר אלהות לפיכך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי: דרך העיר. פניהם לצד ירושלם: ועשית משפטם. נקמתם מאויביהם ע"א כרכיהם דוגמ' לעשות משפט עבדו: אשר בניתי לשמך. פתרו' הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה: ושמעת תפלתם. ועל זה יתגדל שמך בעולם: ועתה קומה יי'. שלא לטלטל כאשר עד עתה משילה לנוב ומנוב לגבעון: אתה וארון עוזך. שלא יטלטל עוד משם: עוזך. על שם כן קרוי עוזך על שעשה גבורות ועזוזות בפלשתים וכן כתוב בהודו ליי' דרשו יי' ועזו ועוד אמרו רבותינו במסכת ע"ז וישרנה הפרות מה שירה אמרו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

ילבשו תשועה. שמתת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה צדק אזור מתניו: וחסידיך ישמחו בטוב. ברוב טובות ומעשרות הנתן ללוים בשכר שמשמרין את הארון ומשוררין לפניו: אל תשב פני משיחך. מלעשות טובה עמדי ואם לא למעני עשה למענך: והכהנים על משמרותם. כאשר חלקן דוד לכ"ד משמרות לפרתכל משמרה ומשמרה שבוע שלו והלוים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם להודות בכלי שיר שהיו אומרים הודו ליי' כי לעולם חסדו: בהלל דוד. הכלי שיר שהיו אומרין בו הלל של דוד וההודיות בידם של לוים: והכהנים מחצצרים נגדם. שעליהם לשורר בחצצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו': ויקדש שלמה את תוך החצר. רבותינו חולקין בדבר זה רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת המזבח להקטיר על הרצפה כי מזבח הנחשת קטן מהכיל שרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא כבר נאמר אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומניין עולות תמצא שזה של אבנים גדול משל משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה שלש מאות ושבעים ושש כשל משה אם כן מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר ברצפה: לא יכול להכיל. בשל משה הוא אומר כאדם האומר ננס פלוני ופלוני ופסול לעבודה: מלבוא חמת. שהיא בצפון של ארץ ישראל: עד נחל מצרים. שהיא כנגדו. כמפרש באלה מסעי:

וכוס

הקדשתי ו׳ בקריא׳ וס׳ כי לי כל בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום · וחברו כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור · הקדשתי את הכסף דמיכה׳ את הבית הזה · וחברו ואת הבית אשר הקדשת לשמ · וחברו ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי דסיפרא · וחד בחרתי והקדשתי דסיפרא : ואת ערי ז׳ בקריאה וסימ׳ ואת כלי המסכנות דמלכים ב׳ בפסוק · ואת בעלת דד״ה בתרא דפסוק · ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת ערי יהודה אתן · הנני מצוה נאם יי׳ · לא תרחם את ירושלם : ואת בת הדסכי׳ בקריאה וסימ׳ ואת

וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם לאהליהם שמחים וטובי לב על הטובה אשר עשה יהוה לדויד ולשלמה ולישראל עמו : ויכל שלמה את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל הבא על לב שלמה לעשות בבית יהוה ובביתו הצליח : וירא יהוה אל שלמה בלילה ויאמר לו שמעתי את תפלתך ובחרתי במקום הזה לי לבית זבח : הן אעצר השמים ולא יהיה מטר והן אצוה על חגב לאכול הארץ ואם אשלח דבר בעמי : ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם : עתה עיני יהיו פתחות ואזני קשבות לתפלת המקום הזה : ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה להיות שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים : ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דויד אביך ולעשות ככל אשר צויתיך וחקי ומשפטי תשמור : והקימותי את כסא מלכותך כאשר כרתי לדויד אביך לאמר לא יכרת לך איש מושל בישראל : ואם תשובון אתם ועזבתם חקותי ומצותי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם : ונתשתים מעל אדמתי אשר נתתי להם ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל ולשנינה בכל העמים : והבית הזה אשר היה עליון לכל עבר עליו ישם ואמר במה עשה יהוה ככה לארץ הזאת ולבית הזה : ואמרו על אשר עזבו את יהוה אלהי אבתיהם אשר הוציאם מארץ מצרים ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו להם ויעבדום על כן הביא עליהם את כל הרעה הזאת :

ח ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה את בית יהוה ואת ביתו : והערים אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב שם את בני ישראל : וילך שלמה חמת צובה ויחזק עליה : ויבן את תדמר במדבר ואת כל ערי המסכנות אשר בנה בחמת : ויבן את בית חורון העליון ואת בית חורון התחתון ערי מצור חומות דלתים ובריח : ואת בעלת ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת כל ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת כל חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממשלתו : כל העם הנותר מן החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי אשר לא מישראל המה : מן בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא כלום בני ישראל ויעלם שלמה למס עד היום הזה : ומן בני ישראל אשר לא נתן שלמה לעבדים למלאכתו כי המה אנשי מלחמה ושרי שלישיו ושרי רכבו ופרשיו : ואלה שרי הנציבים אשר למלך שלמה חמשים ומאתים הרדים בעם : ואת בת פרעה העלה שלמה מעיר דויד לבית אשר בנה לה כי אמר לא תשב אשה לי בבית דויד מלך ישראל כי קדש המה אשר באה אליהם ארון יהוה :

בת היענה ואת התחבס דתורה כהני׳ · וחברו דמתן תורה · את בת בנה ואת בת בתה לא תקח · והמלך שלמה אהב נשים נכריות · העלה שלבח מעיר דוד דסיפרא :

רשי

וביום עשרי׳ ושלש׳ לחד׳ השביעי שלח את העם · שהוא ט׳ לחנוכת הבית ובמלכי׳ כתי׳ וביום השמיני שהוא כ״ב לחדש פתרו׳ ביום ח׳ נתן להם רשות לילך לאחר החג ולאחר בשיצא החג אז הלכו כולם יחד · ע״א ביום ח׳ נתן להם רשות ושלח אותם היושבים בתוך תחום שבת וכל מי שירצה ליסע ולילך באותו היום באותו התחום ולאחר שלח כל העם כולו ובברא׳שית רבה מפרש נטלו רשות מתנו והמתינו עוד עם יום אחר וחזרו ונטלו רשות עוד למ׳חר פעם שניה לכך נאמר ביום כ״ג בחדש : שמחים וטובי לב וגו׳ לדוד ולשלמה · כי מה שדבר בפיו בנך שלמה הוא יבנה בית לשמי מלא בידו שנתן לו בן יושב על כסאו שבנה הבית לשם יי׳ ובב״ר מפרש אמר רבי לוי כתיב כי חכמת וגו׳ שמחים מושב על אשר אמר יי׳ לדוד שקיי׳מה שנדר לשלמה שבחר בו מכל אחיו כי חכם הוא : ולישראל עמו · כדכתיב במלכים לא נפל דבר אחד וגו׳ · ע״א ולישראל עמו שהיה להם מושל שהיו יושבין בבטחון ובהשקט כדכתיב וישב יהודה וישראל וגו׳ : יי׳ וירא אל שלמה בלילה · בחזיון לילה : שמעתי את תפלתך · בלשון שאמר שלמה ושמעת השיב הב״ה שמעתי תפלתך הוא התפלל בהעצר השמים השיב הב״ה הן אעצור הוא התפלל רעב וארבה והב״ה משיבו והן אצוה על חגב הוא התפלל על דבר והב״ה משיבו ואם אשלח דבר בעמי : ויכנעו עמי במה שיתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים הרי ג׳ כנגד ג׳ הן אעצור ואן אצוה ואם אשלח כנגד ג׳ תפלות ואני אשמע ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם : והיו עיני ולבי · תרגם יונתן ויהא שכינתי שריא ביה אם רעותי מתעבדא תמן כל יומיא והיו עיני שם אם לבי וחפצי שם : אשליך מעל פני כתב׳ אי שביני ובניכם ואם לא תשמעו לי מה כאמר והשימותי את מקדשיכם : ואתננו למשל ולשנינה · כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע · ולשנינה כמו ושננתם לבניך ותתניכון לשון סיפור רעות וכן תרגום ויספר ואישתעי ולשועי : לכל עובר עליו ישם · כלומר יחרב הבית ואז כל עובר עליו ישם כמו על יומו נשמו אחרונים : במה עשה יי׳ · כמו על מה עשה יי׳ וכן כתיב במלכים : ויהי מקץ עשרים שנה · פתרו׳ מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין של בית יי׳ שבע שנים ואת ביתו י״ג שנים ככתוב במלכים : ויבן את תדמור במדבר · במלכים כתיב את תמר ותדמור קריכן וזה שנינו ביבמות אין מקבלים גרים מן התרמודים ובב״ר בפרשת עקידה מפר׳ שעזרו לנוכ״אה׳ של ישר׳ ולפי שהתירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכי׳ תמר לשון תמורה שהיה להם לעשו׳ לישר׳ חסד שעשה עמהם שלמה שבנה להם כרך תדמור ומשו׳ שלמה לא נכתב כאן תמר אלא תדמור כלומר עיר חשובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הוא בנה כרך שמרד בו וקלקלו בו ועל כן כתב תדמור ולא תמר : ערי מצור · לפי שהיו עומדים על התחום הוצרכו חזוק כל כך : למלאכתו · למלאכת בנינו לפה כי הגרים למלאכתו ולא ישראל לפי כי ישר׳ המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו : חמשים ומאתים · ובמלכים חמשים וחמש מאות אלא זה וזה אחד הוא שמחסר לפה ג׳ מאות ושכה ומנה אותם שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו׳ שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות כמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם בשביל שהג׳ מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג׳ אלפים וג׳ מאות הרודים על ע׳ אלף כשא סבל ופ׳ אלף חצב בהר ואלו חמשים ומאתים שנאמ׳ כאן ישראלים היו ממונים על אותה ג׳ מאות גרים : העלה שלמה מעיר דוד · היא ציון שהושיבה בעיר דוד כשלקחה עד שם והיתה כלותו לבנותו את ביתו : כי קדש המה · וכל העיר : אשר כל הבתים באה אליהם · לפי שבאה אליהם ארון יי׳ · באם לשון שקבה דוגמ׳ וארון ברית יי׳ נלקחת :

דויד איש האלהים ג׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן י״ב׃ ולא סרו ב׳ וס׳ וישרנה הפרות׃ ממצות המלך׃ אופירה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויבאו אופירה דמלכים׃ יהושפט עשה אניות׃ משלח לו חירם ביד עבדיו׃ מאכל ד׳ פתחין בקריאה וסימ׳ ובסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אפה׃ ומאכל שלחנו דסיפרא׃ וחברו דמלכים׃ ונפשו כאכל תאוה׃ וסימ׳ בלשון ארמי סלא בנפשיה פתורא דחבריה ילרוב מאד ה׳ דסמי׳ וס׳ ואסף חיל כל הגוים׃ ויעש שלבה כל הגלים דסיפרא׃ ותתן למלך מאה ועשרים דסיפרא׃ ויאספו

אז העלה שלמה עלות ליהוה על מזבח
יהוה אשר בנה לפני האולם׃ ובדבר יום ביום
להעלות כמצות משה לשבתות ולחדשים
ולמועדות שלוש פעמים בשנה בחג המצות ובחג
השבעות ובחג הסכות׃ ויעמד כמשפט דויד אביו
את מחלקות הכהנים על עבדתם והלוים על
משמרותם להלל ולשרת נגד הכהנים לדבר יום
ביומו והשוערים במחלקותם לשער ושער כי כן
מצות דויד איש האלהים׃ ולא סרו מצות המלך
על הכהנים והלוים לכל דבר ולאצרות׃ ותכן
כל מלאכת שלמה עד היום מוסד בית יהוה ועד
כלתו שלם בית יהוה׃ אז הלך
שלמה לעציון גבר ואל אילות על שפת הים
בארץ אדום׃ וישלח לו חורם ביד עבדיו אניות
ועבדים יודעי ים ויבאו עם עבדי שלמה אופירה
ויקחו משם ארבע מאות וחמשים ככר זהב ויביאו
אל המלך שלמה׃ ומלכת שבא
שמעה את שמע שלמה ותבוא לנסות את שלמה
בחידות בירושלם בחיל כבד מאד וגמלים נשאים
בשמים וזהב לרב ואבן יקרה ותבוא אל שלמה
ותדבר עמו את כל אשר היה עם לבבה׃ ויגד
לה שלמה את כל דבריה ולא נעלם דבר משלמה
אשר לא הגיד לה׃ ותרא מלכת שבא את חכמת
שלמה והבית אשר בנה׃ ומאכל שלחנו ומושב
עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו
ומלבושיהם ועליתו אשר יעלה בית יהוה ולא
היה עוד בה רוח׃ ותאמר אל המלך אמת הדבר
אשר שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך׃
ולא האמנתי לדבריהם עד אשר באתי ותראינה
עיני והנה לא הגד לי חצי מרבית חכמתך יספת
על השמועה אשר שמעתי׃ אשרי אנשיך ואשרי
עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד ושמעים את
חכמתך׃ יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך
לתתך על כסאו למלך ליהוה אלהיך באהבת
אלהיך את ישראל להעמידו לעולם ויתנך עליהם
למלך לעשות משפט וצדקה׃ ותתן למלך מאה
ועשרים ככר זהב ובשמים לרב מאד ואבן יקרה
ולא היה כבשם ההוא אשר נתנה מלכת שבא
למלך שלמה׃ וגם עבדי חורם ועבדי שלמה
אשר הביאו זהב מאופיר הביאו עצי אלגומים
ואבן יקרה׃ ויעש המלך את עצי האלגומים
מסלות לבית יהוה ולבית המלך וכנרות ונבלים
לשרים ולא נראו כהם לפנים בארץ יהודה׃
והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה
אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך ותהפך
ותלך לארצה היא ועבדיה׃
ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה
בשנה אחת שש מאות ושישים ושש ככרי זהב׃
לבד מאנשי התרים והסחרים מביאים וכל מלכי
ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה׃

לירושלם׃ כי כמצער אנשים׃ הביאה ג׳ בקרי׳ וסימ׳ ויקח דוד מידה׃ והמלך שלמה נתן למלכת שבא דסיפרא׃ ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם׃ וחד והביאת וביום השלישי תקח לה שתי תורים או שני בני יונה׃ וג׳ הביאה וסי׳ הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה׃ פרות הבשן׳ הביאה למוסר לבך׃ וחד והביאה לי ואכלה בעבור׃

רשי

על מזבח יי׳׃ זה מזבח הנחשת שבנה שלמה ויש מפרשים מזבח הנחשת שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שבנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב ואת עולת כל העם וכל דם העולה וגו׳ יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה עם קודש לכן יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחשת׃ עד היום מוסד בית׳ מיום הוסדו עד כלותו׃ לנסות את שלמה׃ אם אמת מה ששמעה מחכמתו ובאת לנסותו׃ בחידות׃ כמו אחודה נא לכם חידה דשמשון׃ ולא נעלם דבר׃ כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה ששאלה אשר הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה ובתרגום מגילת אסתר יש כתובים קצת מן החידות אשר שאלתו׃ ומאכל שלחנו׃ ברבורים אבוסים ומיני מעדנים העולים על שלחנו לרוב׃ ומושב עבדיו׃ שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על השלחן ורואי פני המלך תדיר לא היה אחד רשאי לישב במקום חבירו כל ימי חייו׃ ומעמד משרתיו׃ כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובשירות שלו ולא היה משנה לאחר׃ ומלבושיהם׃ לא כמלבושיהם שהם לבושים היום לובשים למחר׃ ומשקיו׃ רוב משקיו׃ ועליתו׃ מסלות עליותיו אשר יעלה עליהם מביתו לבית יי׳׃ ולא היה בה רוח׃ שהיתה סבורה שאין חכמה בכל המלכיות כי אם בארצה וכמו חכמיה כי ארצה במזרח ולפיכך הם חכמי׳ ביותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא דראש השנה לרידן מכסי שיהא אח שעות דארץ ישראל במערב בבל וזהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסעם מקדם ומכל חכמת מצרים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בטייר כך כתו׳ בפסיקת׳ טייר הוא לשון ערבי ובויקרא רבה בפרשת בן המצרי כיעוף השמים יוליך את הקול זה עורב וחכמת טיאורי׃ חצי מרבית׃ רבוי חכמותי׃ עצי אלגומים׃ מפרש בפסיקתא כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אלגומים אלא אלגומים שמם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג וככפא מתוך רכיכתו כמו כוסות שהוא ככפא מתוך חסיבותו׃ מסלות׃ מדרגות ובמלכים כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין בדרך מעלות ומדרגות ויש אומרים מסעד ומסילה אחד הם׃ וכנורות ונבלים לשרים׃ יש אומרי׳ לבני לוי המשוררים בכלי שיר ורבי אלעזר זצ״ל פי׳ לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמ׳ ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו׳׃ מלבד אשר הביאה׳ משום כבוד מלכי יהודה כתוב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים כתיב מלבד אשר נתן לה ביד המלך דברים המצויין בארץ ישראל ואינן מצויין במקומה׃ לבד מאנשי התרים׃ שהיו דוגים לעבור ממדינה למדינה וממלכות למלכות בלא תיור והיו נותנין לו שכר תיור׃ והסוחרים מביאים׃ שהיו מביאים לו על ידי עלילה כדי לראות חכמתו׃ וכל מלכי ערב׃ מלכי ערביים׃ ופחות הארץ׃ כולם מביאים כדי לראות חכמתו׃ מאתים

משקה ד' קמצין בקרי' וסימ' ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה • וכל כלי משקה המלך שלמה דסיפרא • וחבירו דמלכים • דוי משקה רעהו מספח : והם ט' ר"פ בקריאה וסימ' והם לא ידעו כי שמע יוסף • והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן • והם עמך ונחלתך אשר הוצאת בכחך הגדול • והם ובניהם על השערים • והם מביאים איש מנחתו דד"ה • והם לדמם יארבו יצפנו • והם ואבותינו הזידו דנחמיה • והם עבדיך ועמך דנחמיה • והם במלכותם וכטובך הרב : טבבה

ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש מאות זהב שחוט יעלה על הצנה האחת : ושלש מאות מגנים זהב שחוט שלש מאות זהב יעלה על המגן האחת ויתנם המלך בבית יער הלבנון : ויעש המלך כסא שן גדול ויצפהו זהב טהור : ושש מעלות לכסא וכבש בזהב לכסא מאחזים וידות מזה ומזה על מקום השבת ושנים אריות עמדים אצל הידות : ושנים עשר אריות עמדים שם על שש המעלות מזה ומזה לא נעשה כן לכל ממלכה : וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה : כי אניות למלך הלכות תרשיש עם עבדי חורם אחת לשלוש שנים תבואנה אניות תרשיש נשאות זהב וכסף שנהבים וקופים ותוכיים :

ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר וחכמה : וכל מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן האלהים בלבו : והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה : ויהי לשלמה ארבעת אלפים ארית סוסים ומרכבות ושנים עשר אלף פרשים ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם : ויהי מושל בכל המלכים מן הנהר ועד ארץ פלשתים ועד גבול מצרים : ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרב : ומוציאים סוסים ממצרים לשלמה ומכל הארצות : ושאר דברי שלמה הראשנים והאחרונים הלא הם כתובים על דברי נתן הנביא ועל נבואת אחיה השילוני ובחזות יעדי החזה על ירבעם בן נבט : וימלך שלמה בירושלם על כל ישראל ארבעים שנה : וישכב שלמה עם אבתיו ויקברהו בעיר דויד אביו וימלך רחבעם בנו תחתיו :

וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל להמליך אתו : ויהי כשמע ירבעם בן נבט והוא במצרים אשר ברח מפני שלמה המלך וישב ירבעם ממצרים : וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם וכל ישראל וידברו אל רחבעם לאמר : אביך הקשה את עלנו ועתה הקל מעבודת אביך הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך : ויאמר אלהם עוד שלשת ימים ושובו אלי וילך העם : ויועץ המלך רחבעם את הזקנים אשר היו עמדים לפני שלמה אביו בהיתו חי לאמר איך אתם נועצים להשיב לעם הזה דבר : וידברו אליו לאמר אם תהיה לטוב להעם הזה ורציתם ודברת אלהם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים : ויעזב את עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ את הילדים אשר גדלו אתו העמדים לפניו : ויאמר אלהם מה אתם נועצים ונשיב דבר את העם הזה אשר דברו אלי לאמר הקל מן העל אשר נתן אביך עלינו : וידברו אתו הילדים אשר גדלו אתו לאמר כה תאמר לעם אשר דברו אליך לאמר אביך הכביד את עלנו ואתה הקל מעלינו כה תאמר אלהם קטני עבה ממתני אבי : ועתה אבי העמיס עליכם על כבד ואני אסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים :

ה' בקריאה וס' וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה • ויאסף יהושע את כל ישראל שכמה • וישלח מלאכים אל אבימלך • וילך אבימלך בן ירבעל שכמה • והנה חג י"י בשילה • וילך רחבעם שכמה כי שכם באו כל ישראל דסיפרא : בהיותו ג' חס' בקריאה וסימ' בהיותו חי לאבר דסי' • וחברו בהיותו חי דמלכים • בהיותו עצור בחצר המטרה : ויאמר אליהם סימן כל דדע' ויאמר להם בכה ויאמר אליהם וסימ' עוד שלשת ימים ושובו אלי • מה אתם נועצים ונשיב • ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים • ויצא יהוידע • ויקם עזרא הסופר :

רשי

מאתים צנה • צנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכתוב כצנה רצון תעטרנו : זהב שחוט • זהב רך וכוח להרקע מרוב חשיבותו שנטווה כחוט : שש מאות זהב • שש מאות זהובים והוא שש מנים שהזהוב הוא הדינר : יער הלבנון • בית גדול בנה שלמה בירושלם כדמוכח לקמן וכל אותם מגינים לקח שישק ומריבו עצי לבנון הגדולים עשאו כדכתיב במלכי' ויבן את בית יער הלבנון על ארבע טורי ארזים ושם נתן אותם מגיני' והוא שכתו' ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער : כסא שן • שן פליל : ושש מעלות לכסא • מדרגות לעלות בו : וידות מזה ומזה על מקום השבת • כמין מקלית מפאה לפאה מימין ומשמאל לסמוך זרועותיו עליהם : ושנים אריות עומדים אצל הידות • של זהב וכל צורת הכסא וצורת החיות שבכסא מפר' בתרגום של מגילת אסתר : שנהבים • שן פיל ופיל עצמו : וקופים • מעך קאפין : ותוכיים • טווסין : ויגדל המלך שלמה וגו' • לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת אתן לך גם כבוד : וכל מלכי הארץ וגו' • לקיים מה שאמר לו הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא יהיה : המה מביאים איש מנחתו • על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי אין כבוד לבא לפני המלך ריקם דוגל ולא יראה את פני יי' ריקם : נשק • כלי זיין : ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם • מקצתם ועבר על לא ירבה לו סוסים : על דברי נתן • ויהי בלילה ההוא ויהי דבר יי' אל נתן וגו' עד ויקרא שמו ידידיה : ועל נבואת אחיה השילוני • שקרע ממנו המלכות ונתנה לירבעם : על כל ישראל ארבעים שנה • מה שאין כן בדוד שבחברון מלך ז' שנים ובירושלם לג' : כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו • בשכם שהוא מקום ירבעם שבחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקב"ה לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה : ויהי כשמע • פתרו' ויהי כשמע מקודם לכן שבאו להמליכו בשכם כשהוא עודנו במצרים : וישלחו ויקראו לו ויבא • וכל זה להודיענו רצונו של מלך מלכי המלכי' הקב"ה שאפי' ירבעם עצמו בא להמליכו לירבעם והסב הקב"ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם : אביך הקשה את עלינו • כי אין טורח במלאכה היה ועלינו לפרנס פועליו והמס כדכתיב במלכים ויעל המלך שלמה מס וגו' : נועצים • כמו יועצים וכן יאמר מן יודעים נודעים אך יועצים להבא נועצים כתייעצים כבר : קטני עבה ממתני אבי • אצבע קטנה שלי גדולה ממתני אבי כלומר אני חזק ממנו : העמיס • כמו ויעמס איש על חמורו : בעקרבים • ברימון בלשון אשכנז שעוקצין כעקרבים : כי

אחדנו ה' וסימ' ותעש כן אשת ירבעם תנינא דפס"ק · וי' אמר אל אחידו · ויהי בשמע אחידו · ויקברו אתו ויספדו אתו · ולא שמע המלך דד"ה : שמעיהו ה' בקריאה וסי'
וא' שמעיהו והנהלמי הוה · וגם איש היה מתנבא בשם יי' שמעיהו שכו · וירד בית הבלדעל · ויהי דבר האלהים אל דה"ח · ועבדם ולוים שבעיהו ונתניהו · וכל ושבעיה

ויבא ירבעם וכל העם אל רחבעם
ביום השלשי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי
ביום השלשי : ויענם המלך קשה ויעזב המלך
רחבעם את עצת הזקנים : וידבר אלהם כעצת
הילדים לאמר אבי הכביד את עלכם ואני אסיף
עליו אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים :
ולא שמע המלך אל העם כי היתה נסבה מעם
האלהים למען הקים יהוה את דברו אשר דבר
ביד אחיהו השלוני אל ירבעם בן נבט : וכל
ישראל כי לא שמע המלך להם וישיבו העם
את המלך לאמר מה לנו חלק בדויד ולא נחלה
בבן ישי איש לאהליך ישראל עתה ראה ביתך
דויד וילך כל ישראל לאהליו :
ובני ישראל הישבים בערי יהודה
וימלך עליהם רחבעם : וישלח המלך רחבעם
את הדרם אשר על המס וירגמו בו בני ישראל
אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות
במרכבה לנוס ירושלם : ויפשעו ישראל בבית
דויד עד היום הזה :

יא

ויבא רחבעם ירושלם ויקהל את בית יהודה
ובנימן מאה ושמונים אלף בחור עשה מלחמה
להלחם עם ישראל להשיב את הממלכה
לרחבעם : ויהי דבר יהוה
אל שמעיהו איש האלהים לאמר : אמר אל
רחבעם בן שלמה מלך יהודה ואל כל ישראל
ביהודה ובנימן לאמר : כה אמר יהוה לא תעלו
ולא תלחמו עם אחיכם שובו איש לביתו כי
מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו את דברי יהוה
וישבו מלכת אל ירבעם :

וישב רחבעם בירושלם ויבן ערים למצור ביהודה
: ויבן את בית לחם ואת עיטם ואת תקוע : ואת
בית צור ואת שוכו ואת עדלם : ואת גת ואת
מרשה ואת זיף : ואת אדורים ואת לכיש ואת
עזקה : ואת צרעה ואת אילון ואת חברון אשר
ביהודה ובבנימן ערי מצרות : ויחזק את המצרות
ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין : ובכל
עיר ועיר צנות ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי
לו יהודה ובנימן : והכהנים והלוים אשר בכל
ישראל התיצבו עליו מכל גבולם : כי עזבו
הלוים את מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה
ולירושלם כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן ליהוה :
ויעמד לו כהנים לבמות ולשעירים ולעגלים
אשר עשה : ואחריהם מכל שבטי ישראל הנתנים
את לבבם לבקש את יהוה אלהי ישראל באו
ירושלם לזבוח ליהוה אלהי אבותיהם : ויחזקו את
מלכות יהודה ויאמצו את רחבעם בן שלמה
לשנים שלוש כי הלכו בדרך דויד ושלמה לשנים
שלוש :
ויקח לו רחבעם אשה
את מחלת בן ירימות בן דויד אביהיל בת
אליאב בן ישי : ותלד לו בנים את יעוש ואת
שמריה ואת זהם : ואחריה לקח את מעכה בת
אבשלום ותלד לו את אביה ואת עתי ואת זיזא
ואת שלמית : ויאהב רחבעם את מעכה בת
אבשלום מכל נשיו ופילגשיו כי נשים שמונה
עשרה נשא ופילגשים ששים ויולד עשרים
ושמונה בנים וששים בנות : ויעמד לראש רחבעם
את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו :

דכו' בכ"א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם : ויין ז' בקריאה וסימ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם · והיה כנור ונבל תוף וחליל · ויחזק את המצורות דסיפרא · לאמותם
יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם · לחם חמדות לא אכלתי · והפחות הראשונים : בן ירימות כן כתיב וקרי בת ירימות והוא חד מן ז' מלין כתיב בן יתיר בקריאה ולא קריין
וסי' יונתן לנו שבעה אנשים · התן כד הקמת לא הבלא · ופני לב נבון יבקש דעת · תניין גם הבן חלצו שד היניקו גוריהן · בן ויקח לו רחבעם אשה את מחלת דסיפרא ·
מן בת יצא מן בת ציון כל הדרה · מן המערה ויקם דוד אחרי בן יצא מן המערה :

רשי

כי היתה נסבה. למען הקים ה' את דברו. כמו שמפורש במלכים להסיר ממנו י' השבטים וליתן לירבעם והוא לא יסור שבט מיהודה לא ירד ממלכותו עד כי יבא שילה פתרו' עד כי יבא יהוד' שילה להמליך שם רחבע' ושם לו יקהת עמים להמליכו ושם נחלקה המלכות ואבד מלכות של י' השבטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה כדכתי' הנה חג ליי' בשילה מימים ימימה במסילה העולה מבית אל שכמה וכתי' בירמיה משכם ומשילה ולכבוד משכן שילה נאספים לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה כשנאספים בשכם אז יסור שבט מיהודה שם המלכות נחלקה : לאהליך ישראל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאהלינו : עתה ראה ביתך דוד. מוסב על ולא נחלה בבן ישי כלומר אין לנו בו נחלה אלא בבית המקדש שבירושלם שאנו זובחים בו ולראות בו בשלוש רגלים ראה ביתך דוד אין אנו צריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך וכל זה לא נראה ליש"א ראה ביתך דוד אי איפשינו לא בך ולא בבית המקדש שלך : הדורם. הוא אדונירם שבימי שלמה גדולתו גדולה ובימי רחבעם נשפלה גדולתו ע"כ נקרא הדורם : וירגמו אותו אבן. לפי שרחבעם לא ידע הסבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג כשם אל המס שקבב עליהם שלמה : ויפשעו ישראל בבית דוד. לשון מרדות דוגמ' בימיו פשע מואב וגו' אז כפשע מקרית עת אז תפשע לבנה : ויקהל את בית יהוד' ובנימן. שהיו בתחום יחד וגם ירושלם היתה של שניה'

ובית המקדש על תחום שניהם בנוי ובגבולים ביהושע מפרש היאך היה תחומן יחד וגם רבותינו אמרו רצועה יוצאה מחלק בנימן ונכנסת בחלקו של יהודה ועליה מזבח בנוי ולכך לא היו יכולין להפרד זה מזה וגם כתיב במקרא עם אחיכם והלא אחיכם בני איש אחד : ויבן ערים למצור. ערי' קטני' בנה וסבב כל סביבותם מים משום חוזק וזה מצור כדאמרי' ביוספיה אכי קרתי' ופתיגיתים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור ועתה הוכרך לכך כי פשעו בו ישראל : ויתן בהם נגידים. שרים ונציבים לשמור הערי' והכרכים : ואוצרות מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למצור : כי עזבו הלוים את מגרשיהם. שבכל ארץ עשרת שבטים : כי הזניחם ירבעם. הזניחם מלעבוד ומכהן ליי' : כהנים לבמות. כלומר למה הזניח ירובעם הכהנים והלוים לפי שהעמיד כהנים כומרים לשעירים : ואחריהם. של לוים וכהנים : אביהיל בת אליאב. כמו ואביחיל רוגמ' ככבם אלוף וזה שטעה שמואל הרואה כשהעביר ישי את אליאב לפני שמואל ואמר אך נגד יי' משיחו זה שהקב"ה עתיד לומר קום כי משחהו כי הוא זה וטעה בבן שמואל שראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש שמואל כי כשאל לו שאול איזה בית הרואה ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תרצה אמר לו הקב"ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה : לנגיד באחיו. כדי להמליכו :

ויפרץ

ויהי ב' בטעם תביר ר"פ בקריאה וסימ' ויהי כאשר פהד לנו ז והיה ויהי המכס ל"י מן הצאן. ויהי בנסוע הארון. ויהי באשר הם כל העם. עד היותם ויהי גבול בני אפרים ביהושע. כי בא ירושלם. ויהי הדבר הזה לחטאת ויהי ביום השביעי וימת הילד. וילכו העם. ויהי בקץ ימים ויבש הנחל. ויהי בשנה החמשית למלך רחבעם דמלכים.

ויבן ויפרץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימן לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב וישאל המון נשים: **יב** ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת יהוה וכל ישראל עמו:

ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלם כי מעלו ביהוה: באלף ומאתים רכב ובששים אלף פרשים ואין מספר לעם אשר באו עמו ממצרים לובים סכיים וכושים: וילכד את ערי המצרות אשר ליהודה ויבא עד ירושלם:

ושמעיה הנביא בא אל רחבעם ושרי יהודה אשר נאספו אל ירושלם מפני שישק ויאמר להם כה אמר יהוה אתם עזבתם אתי ואף אני עזבתי אתכם ביד שישק: ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק יהוה: ובראות יהוה כי נכנעו היה דבר יהוה אל שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם כמעט לפליטה ולא תתך חמתי בירושלם ביד שישק: כי יהיו לו לעבדים וידעו עבודתי ועבודת ממלכות הארצות:

ויעל שישק מלך מצרים על ירושלם ויקח את אצרות בית יהוה ואת אצרות בית המלך את הכל לקח ויקח את מגני הזהב אשר עשה שלמה: ויעש המלך רחבעם תחתיהם מגני נחשת והפקיד על יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך: ויהי מדי בוא המלך בית יהוה באו הרצים ונשאום והשבום אל תא הרצים: ובהכנעו שב ממנו אף יהוה ולא להשחית לכלה וגם ביהודה היה דברים טובים:

ויתחזק המלך רחבעם בירושלם וימלך כי בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע עשרה שנה מלך בירושלם העיר אשר בחר יהוה לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל ושם אמו נעמה העמנית: ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את יהוה: ודברי רחבעם הראשנים והאחרונים הלא הם כתובים בדברי שמעיה הנביא ועדו החזה להתיחש ומלחמות רחבעם וירבעם כל הימים: וישכב רחבעם עם אבתיו ויקבר בעיר דויד וימלך אביה בנו תחתיו:

יג בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלך אביה על יהודה: שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו בת אוריאל מן גבעה ומלחמה היתה בין אביה ובין ירבעם: ויאסר אביה את המלחמה בחיל גבורי מלחמה ארבע מאות אלף איש בחור וירבעם ערך עמו מלחמה בשמונה מאות אלף איש בחור גבור חיל:

ויקם אביה מעל להר צמרים אשר בהר אפרים ויאמר שמעוני ירבעם וכל ישראל: הלא לכם לדעת כי יהוה אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח: ויקם ירבעם בן נבט עבד שלמה בן דויד וימרד על אדניו: ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב ולא התחזק לפניהם: ועתה אתם אמרים להתחזק לפני ממלכת יהוה ביד בני דויד ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים: הלא הדחתם את כהני יהוה את בני אהרן והלוים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות כל הבא למלא ידו בפר בן בקר ואילם שבעה והיה כהן ללא אלהים:

בראות אחאב את אליהו. כי מת נבות. ויהי ביום השני להמית את גדליהו. בעשתי עשרה שנה דעליהיען אשר אמרה צור. ויהי מדי בוא המלך בית יי' דמלכים. וחברו רס פרא: ויהי דבר יי' צבאות. וחברו:

רשי

ויפרוץ. פיזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמ' ובית אבישם פרצו לרוב: נכנעו לא אשחיתם. דוגמ' למטה עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו יי' אלהינו דרשנו וגו' כן דרך הפסו' כשמפסיק בנתים נופל עוד התיבה לאומרה דוגמ' והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו': כי יהיו לו לעבדי'. לשישק ולשאר אומות כמפורש: וידעו עבודתי. כשישובו לא יהיה עליהם שום עול ממלכי אומות אבל כשתשובו מאחרי תורתי תדעו עבודת מלכי הארצות ותעבדו להם: והפקיד על יד שרי הרצי'. לקחן מבית יער הלבנון והפקידם לשרי הרצים ואחר כך והשיבם אל תא הרצים חדר הרצים כלומר אל מקומם. ע"א מפי מורי לפי שהיה דואג ממלך מצרים וממלך ישרא' היה נושאין אותן לפניו: ובהכנעו שב ממנו חרון אף יי'. היה לו לומר למעלה מיד כשאמר ויעל שישק וגו' אלא שהפסיק בנתים לצורך ויעש תחתיהם מגיני נחשת: ויתחזק המלך רחבעם. ומפרש למה שהרי כשהומלך תחילה היה בן מ"א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק עצמו כי היה בן שנה כשמת דוד שהרי שלמה מלך מ' שנה ושלמ' עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמצא שרחבעם היה בן מ"א כשמלך: העיר אשר בחר יי' לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל. לא שנתקלקלו במעשיהם כדכתיב ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את יי' וגרמו שנסתלקה שכינה מהם וכאילו קובל ומתאונן על כך: בדברי שמעיה הנביא. כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל ולקמן מוכיח ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש: שלש שנים מלך בירושלם. ולא יותר דתוכיח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמצא שאפילו ג' שנים שלמים לא מלך: מיכיהו בת אוריאל. ולמעלה קורא לה שם אחר מעכה בת אבישלום ובמלכים כתי' כמו כן מעכה בת אבישלום. מיכהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר הייחס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנוים מעכה בת אבישלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבישלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גבירתנית ככתוב וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודה של כלתה קוראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן מצאתי בפירוש אביו בכל מקום שהוסיף וי"ו בשם אשה זו משום שנא' כמו עתליה עתליהו מולכת על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה גבירתנית כי אמציה בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן ט"ו השנים וסוב כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן שש עשרה שנה: ויקם אביה. שהלך אביה למלחמה על ירבעם במחוז של ירבעם בהר אפרים: ברית מלח. בקיום ואמונה. ועתה ויקם ירבעם עבד שלמה וגו' ועל זאת יש בזיון גדול: ויקבצו עליו אנשים ריקים. רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב: ולפי שמצאו בו שפלות ורכיכות לבב התאמצו עליו. נער אף על פי שהיה בן מ"א שנה כשמלך קוראהו נער ופירש' לעיל על שלמה: כעמי הארצות. כל הרוצה לבוא ולמלא ידיו להיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילים שבעה ויקבלוהו והיה כהן ללא אלהים: למלא ידו. להבדיל בין טמאה לטהרה דוגמ' למשחה בהם ולמלא בם את ידם: והלוים

בבקר בבקר ל״ג בקריאה וסימ׳ וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו· והקטיר עליו אהרן קטרת סמים· והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר· והאש על המזבח תוקד בו לא הכבה· מדוע אתה ככה דל בן המלך· סדי עברו יקח אתכם· יי׳ אלהים נתן לי לשון למודים· וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו· ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית· יעשו את הכבש ואת המנחה· יי׳ צדיק בקרבה· ולעמוד בבקר בבקר· ומקטירים ליי׳ עולות בבקר בבקר· על יי׳ לא בקריאה וסימ׳ ובקר וראיתם את כבוד יי׳· בתת יי׳ לכם

ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנהו וכהנים משרתים
ליהוה בני אהרן והלוים במלאכת: ומקטרים
ליהוה עלות בבקר בבקר ובערב בערב וקטרת
סמים ומערכת לחם על השלחן הטהור ומנורת
הזהב ונרתיה לבער בערב בערב כי שמרים
אנחנו את משמרת יהוה אלהינו ואתם עזבתם
אתו: והנה עמנו בראש האלהים וכהניו וחצצרות
התרועה להריע עליכם בני ישראל אל תלחמו
עם יהוה אלהי אבתיכם כי לא תצליחו: וירבעם
הסב את המארב לבוא מאחריהם ויהיו לפני
יהודה והמארב מאחריהם: ויפנו יהודה והנה
להם המלחמה פנים ואחור ויצעקו ליהוה והכהנים
מחצצרים בחצצרות: ויריעו איש יהודה ויהי
בהריע איש יהודה והאלהים נגף את ירבעם וכל
ישראל לפני אביה ויהודה: וינוסו בני ישראל
מפני יהודה ויתנם אלהים בידם: ויכו בהם אביה
ועמו מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש
מאות אלף איש בחור: ויכנעו בני ישראל בעת
ההיא ויאמצו בני יהודה כי נשענו על יהוה אלהי
אבותיהם: וירדף אביה אחרי ירבעם וילכד ממנו
ערים את בית אל ואת בנותיה ואת ישנה ואת
בנותיה ואת עפרין ובנתיה: ולא עצר כח ירבעם
עוד בימי אביהו ויגפהו יהוה וימת:
ויתחזק אביהו וישא לו
נשים ארבע עשרה ויולד עשרים ושנים בנים
ושש עשרה בנות: ויתר דברי אביה ודרכיו
ודבריו כתובים במדרש הנביא עדו: יד וישכב
אביה עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דויד וימלך
אסא בנו תחתיו בימיו שקטה הארץ עשר שנים:
ויעש אסא הטוב והישר
בעיני יהוה אלהיו: ויסר את מזבחות הנכר
והבמות וישבר את המצבות ויגדע את האשרים:
ויאמר ליהודה לדרוש את יהוה אלהי אבותיהם
ולעשות התורה והמצוה: ויסר מכל ערי יהודה
את הבמות ואת החמנים ותשקט הממלכה לפניו:
ויבן ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ ואין
עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח יהוה לו:
ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה ונסב
חומה ומגדלים דלתים ובריחים עודנו הארץ
לפנינו כי דרשנו את יהוה אלהינו דרשנו וינח
לנו מסביב ויבנו ויצליחו:
ויהי לאסא חיל נשא צנה ורמח מיהודה שלש
מאות אלף ומבנימן נשאי מגן ודרכי קשת מאתים
ושמונים אלף כל אלה גבורי חיל: ויצא אליהם
זרח הכושי בחיל אלף אלפים ומרכבות שלש
מאות ויבא עד מרשה: ויצא אסא לפניו ויערכו
מלחמה בגיא צפתה למרשה: ויקרא אסא אל
יהוה אלהיו ויאמר יהוה אין עמך לעזר בין רב
לאין כח עזרנו יהוה אלהינו כי עליך נשענו
ובשמך באנו על ההמון הזה יהוה אלהינו אתה
אל יעצר עמך אנוש: ויגף יהוה
את הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינסו
הכושים: וירדפם אסא והעם אשר עמו עד לגרר
ויפל מכושים לאין להם מחיה כי נשברו לפני
יהוה ולפני מחנהו וישאו שלל הרבה מאד: ויכו
את כל הערים סביבות גרר כי היה פחד יהוה
עליהם ויבזו את כל הערים כי בזה רבה היתה
בהם: וגם אהלי מקנה הכו וישבו צאן לרב
וגמלים וישבו ירושלם: ועזריהו
בן עודד היתה עליו רוח אלהים: ויצא לפני אסא טו
ויאמר לו שמעוני אסא וכל יהודה ובנימן יהוה
עמכם בהיותכם עמו ואם תדרשהו ימצא לכם
ואם תעזבהו יעזב אתכם: וימים רבים לישראל
ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה:
וישב בצר לו על יהוה אלהי ישראל ויבקשהו
וימצא להם: ובעתים ההם אין שלום ליוצא ולבא
כי מהומות רבות על כל ישבי הארצות:

בערב בשר לאכול· לכן אתה וכל עדתך הנועדים· אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה· ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא· והנביא ההוא או חלם החלום ההוא מרת נפש ותתפלל· ויחפאו בני ישראל דברים· לא יוסיף עוד שאר

רשי

והלוים במלאכת· כלומר במלאכתם זה לשיר וזה לשוער וכל איש למלאכתו כאשר הכין דוד· ולא עצר כח וגו׳ ויגפהו יי׳· לירבעם: וימת· לא שמת מיד אלא הולך וחסר בעמו במלחמות ובב״ר מפורש ויגפהו ה׳ לאביה: ויאמר ליהודה לדרוש· ולא בעשר שבטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו ולא אלהי אבותם לא דרשו: עודנו הארץ לפנינו· בעוד שהמלכות נכונה לפנינו שאם נצרכנו להם יהיו לנו למנוס וכל זה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שנים היתה מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז׳ שנים היה שלום ביניהם וכן מוכיח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה כתיב ומלחמ׳ לא היתה עד שנת לה״ למלכות אסא אבל יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכושים לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו אבל זה קשה לי שכתוב למטה בשנת לו״ למלכות אסא עלה בעשא וגו׳ עד נסכלת על זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמו׳ והוא לאחר כן כי אם ב׳ שנים ובמלכים כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם מפרש היטב: כי דרשנו את יי׳ אלהינו דרשנו וגו׳· לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב: ויבנו ערים ויצליחו· ודוגמ׳ לעיל וברחות יי׳ כי נכנעו וגו׳: אין עמך לעזור· כלומר אע״פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמך לעזור בין רב לאין כח כלומר כי ידוע שיש לך כח לעזור לפיכך עזרינו יי׳ אלהינו כי עליך נשענו: אל יעצר עמך אנוש· אל יהיה לאויבינו לאותו אנוש כי אנוש אנוש מושל עוצר ידי עמך כנגד לכבודנו שלא יאמר נצחנו אלהיהם· ד״א מפי הרב אל יהי לנו אנו שאנו עמך עומדים עוצר יד מלנצחם דוגמ׳ ועצר את השמים כיעצר עצר יי׳ אם תעצרני: וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת· עד שבאת ואתה: וללא כהן מורה· שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם הכהנים: וישב בצר לו· על יי׳ אלהי ישראל כלומר עתה כשבאת צרה להם בקשו על יי׳ אלהי ישראל ויבקשהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעכם בכל אשר הלכתם: ובעתים ההם אין שלום· באותן הימים רבים לישראל ללא אלהי אמת: אין שלום ליוצא ולבא וגו׳· ברחבעם כתיב עליו עלה שישק מלך מצרים על ירושלם כי מעלו ביי׳ וכל הפר׳ ואף לאביה היו מהומות רבות: וכתיב

ישראל · וכי הגכר הלוים על יי לשרתו · או תתענג על יי והרכבתיך · לכן כה אמר יי הנני פקד · השבירוהו כי על יי הגדיל · ונשכד מואב מעם · כמך יצא חשב על יי רעה · הלוא הכושים והלובים · ובעת ההיא בא חנני · ויכנעו בני ישראל בעת ההוא · וישב בצר לו על יי דדה · כי בשובכם על יי · ועהדברו עבדיו ד"ה · יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים · ישעו ואין מושיע · והתענג על יי ויתן לך · גול על יי דרכך · השלך על יי יהבך · אשרי שאל יעקב בעזרו שברו · ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על יי

וכתתו גוי בגוי ועיר בעיר כי אלהים הממם בכל צרה: ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם כי יש שכר לפעלתכם: וכשמע אסא הדברים האלה והנבואה עדד הנביא התחזק ויעבר השקוצים מכל ארץ יהודה ובנימן ומן הערים אשר לכד מהר אפרים ויחדש את מזבח יהוה אשר לפני אולם יהוה: ויקבץ את כל יהודה ובנימן והגרים עמהם מאפרים ומנשה ומשמעון כי נפלו עליו מישראל לרב בראתם כי יהוה אלהיו עמו: ויקבצו ירושלם בחדש השלישי לשנת חמש עשרה למלכות אסא: ויזבחו ליהוה ביום ההוא מן השלל הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים: ויבאו בברית לדרוש את יהוה אלהי אבותיהם בכל לבבם ובכל נפשם: וכל אשר לא ידרש ליהוה אלהי ישראל יומת למן קטן ועד גדול למאיש ועד אשה: וישבעו ליהוה בקול גדול ובתרועה ובחצצרות ובשופרות: וישמחו כל יהודה על השבועה כי בכל לבבם נשבעו ובכל רצונם בקשהו וימצא להם וינח יהוה להם מסביב: וגם מעכה אם אסא המלך הסירה מגבירה אשר עשתה לאשרה מפלצת ויכרת אסא את מפלצתה וידק וישרף בנחל קדרון: והבמות לא סרו מישראל רק לבב אסא היה שלם כל ימיו: ויבא את קדשי אביו וקדשיו בית האלהים כסף וזהב וכלים: ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא:

טז בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא מלך ישראל על יהודה ויבן את הרמה לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה: ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יהוה ובית המלך וישלח אל בן הדד מלך ארם היושב בדרמשק לאמר: ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך הנה שלחתי לך כסף וזהב לך הפר בריתך את בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי: וישמע בן הדד אל המלך אסא וישלח את שרי החילים אשר לו אל ערי ישראל ויכו את עיון ואת דן ואת אבל מים ואת כל מסכנות ערי נפתלי: ויהי כשמע בעשא ויחדל מבנות את הרמה וישבת את מלאכתו: ואסא המלך לקח את כל יהודה וישאו את אבני הרמה ואת עציה אשר בנה בעשא ויבן בהם את גבע ואת המצפה: ובעת ההיא בא חנני הראה אל אסא מלך יהודה ויאמר אליו בהשענך על מלך ארם ולא נשענת על יהוה אלהיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידך: הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב ולפרשים להרבה מאד ובהשענך על יהוה נתנם בידך: כי יהוה עיניו משטטות בכל הארץ להתחזק עם לבבם שלם אליו נסכלת על זאת כי מעתה יש עמך מלחמות: ויכעס אסא אל הראה ויתנהו בית המהפכת כי בזעף עמו על זאת וירצץ אסא מן העם בעת ההיא: והנה דברי אסא הראשונים והאחרונים הנם כתובים על ספר המלכים ליהודה וישראל: ויחלא אסא בשנת שלושים ותשע למלכותו ברגליו עד למעלה חליו וגם בחליו לא דרש את יהוה כי ברפאים: וישכב אסא עם אבתיו וימת בשנת ארבעים ואחת למלכו: ויקברהו בקברתיו אשר כרה לו בעיר דויד וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרקחים במרקחת מעשה וישרפו לו שרפה גדולה עד למאד:

יי · וחברו ב בפסוק · רחב נפש יגרה מדון · וכ' ועל יי וסי' ראשיה בשחד ישפטו · אולת אד' תסלף דרכו · ויבא ב' א וסי' נמס' בסדר ויקהל · וזהב ד' קמצין בקרי' וסי' נמס' בישעי' סימן יד: ויצא י"ג חס' בקריא' וסי' נמס' בסדר ויקח קרח · ביני ובינך ג' פסוקי' אית בהון ביני ובינך ובין ובין וסי' ויאמ' אברם אל לוט אל נא תהי מריבה · ויאמ' יהונתן לדוד לך לשלום · ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך דאסא דד"ה · אנך: ויעלה ג' רפין בקריא' וסים' ברית ביני ובינך ובין אבי דמלכים · וחברו דסיפרא ברית ביני ובינך · דרוש נא בעדינו את: להרבה ג' וסי' ובכל עיר ועיר · ובין עשרת ימים בכל יין להרבה · הלא הכושים והלובים: ויכעס ב' וסים' ויסר לו ויכעס הרבה וילעג · ויכעס אסא אל הראה:

רשי

וכתתו גוי בגוי · דוגמ' ויכום ויכתום: ואתם חזקו · לדרוש באלהים: ויזבחו ליי ביום ההוא מן השלל הביאו · פתרו' ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים שבשו ושמכו שהביאו כדלמעלה וגם אהלי מקנה הביאו וישבו צאן לרוב וגו' · ד"א נראה לי ויזבחו ליי ביום ההוא שנכח ובא בשלום בירושלם מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים: וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה · לפי שעשת לאשרה מפלצת מפליא ליצנותא זכרות עשתה לה לצלם והיתה נבעלת לו: והבמות לא סרו · במות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים משחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונשי' עליהם כרת: ומלחמה לא היתה וגו' · תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא איפשר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ"ו למלכות אסא כדכתיב במלכים בשנת כ"ו לאסא מלך זה בן בעשא אלא מה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שנתחתן שלמה בבת פרעה שהרי כתיב כן במלכים ויהי מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדי' לשמעי ויכו המלך את בניהו ויכו ויפגע בו וכתיב בסמוך ויתחתן שלמה בבת פרעה כלומר מיד אחר ג' שנים ובשנת ד' לקחה והוא מלך מ' שנים נמצא שהיתה עמו ל"ו שנים וכנגדן ל"ו שנים שנגזרה גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דור לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת י"ו למלכותו מאחר שנפל זרח הכושי בידו היא שנת ל"ו משמת שלמה בשנת י"ח לאסא כרתו ברית מלך ישר' ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויוצא אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני וביניך: וישמע בן הדד · ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישר' עד שמת אחז ובשנת ג' לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא היה זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור · בדרמשק ובמלכים כתיב דמשק ובפסוק אחר דו משק וכולו אחד הוא ודוגמ' שוטשטו שרביט: על כן נמלט · שלא יכולת לו למה שלא הבטחת בהקב"ה כי אם בטחת בהקב"ה כמשבטחו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך כאשר בטחת בו כשבאו עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוצח לכולם ואף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפר בריתו עם בעשא · ועתה שלא בטחת בהקב"ה אברית ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך: בית המהפכת · בית הסוהר שעשוי מלאכת המהפכת גוולפטו בלשון אשכנז: עד למעלה חליו · כפח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו: וזנים · מיני בשמים הם והבשמי' היו מרוקחי' במרקחות מעשה רוקח מרקחת וזה פתרו' מרוקחים במעשה רוקח: וישרפו לו שרפה גדולה · שרפו לו בשמים טובים לאפר ואותו אפר זורו עליו וגם מפרסין כמו ששורפין על המלכים ומה שורפים וכו' ועוקרין על המלכים: בדרכי

וטוב ין בקריאה וסימ׳ ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה כל עץ · לא תחוס עינך עליו ובערת · בכל הדרך אשר צוה · וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים · יאמר נא אדונינו עבדיך · ויהי בהיות רוח אלהים אל שאול · יקרא אכיש אל דוד ויאמר · עודנו מדבר והנה יונתן · מקול מפלתו הרעשתי · ועמהם הלוים שמעיהו · יגיע כפיך כי תאכל · כל ימי עני רעים · תאות אדם חסדו · ויצא הבן ביום ההוא · ומתוק האור וטוב לעינים · וטוב לא יהיה לרשע · וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה : ויתן

יז וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על־ישראל : ויתן־חיל בכל־ערי יהודה הבצרות ויתן נציבים בארץ יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא אביו : ויהי יהוה עם־יהושפט כי הלך בדרכי דויד אביו הראשנים ולא דרש לבעלים : כי לאלהי אביו דרש ובמצותיו הלך ולא כמעשה ישראל : ויכן יהוה את־הממלכה בידו ויתנו כל־יהודה מנחה ליהושפט ויהי־לו עשר־וכבוד לרב : ויגבה לבו בדרכי יהוה ועוד הסיר את־הבמות ואת־האשרים מיהודה : ובשנת שלוש למלכו שלח לשריו לבן־חיל ולעבדיה ולזכריה ולנתנאל ולמיכיהו ללמד בערי יהודה : ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו ועשהאל ושמרימות ויהונתן ואדניהו וטוביהו וטוב אדוניה הלוים ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים : וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יהוה ויסבו בכל־ערי יהודה וילמדו בעם : ויהי פחד יהוה על כל־ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה ולא נלחמו עם־יהושפט : ומן־פלשתים מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא גם הערביאים מביאים לו צאן אילים שבעת אלפים ושבע מאות ותישים שבעת אלפים ושבע מאות : ויהי יהושפט הלך וגדל עד־למעלה ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות : ומלאכה רבה היה לו בערי יהודה ואנשי מלחמה גבורי חיל בירושלם : ואלה פקדתם לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים עדנה השר ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף :

(בגליון: וסמירמות ק׳)

ועל־ידו יהוחנן השר ועמו מאתים ושמונים אלף : ועל־ידו עמסיה בן־זכרי המתנדב ליהוה ועמו מאתים אלף גבור חיל : ומן־בנימן גבור חיל אלידע ועמו נשקי־קשת ומגן מאתים אלף : ועל־ידו יהוזבד ועמו מאה־ושמונים אלף חלוצי צבא : אלה המשרתים את־המלך מלבד אשר־נתן המלך בערי המבצר בכל־יהודה :

יח ויהי ליהושפט עשר וכבוד לרב ויתחתן לאחאב : וירד לקץ שנים אל־אחאב לשמרון ויזבח־לו אחאב צאן ובקר לרב ולעם אשר עמו ויסיתהו לעלות אל־רמת גלעד : ויאמר אחאב מלך־ישראל אל־יהושפט מלך יהודה התלך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי ועמך במלחמה : ויאמר יהושפט אל־מלך ישראל דרש־נא כיום את־דבר יהוה : ויקבץ מלך־ישראל את־הנביאים ארבע מאות איש ויאמר אלהם הנלך אל־רמת גלעד למלחמה אם־אחדל ויאמרו עלה ויתן האלהים ביד המלך : ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדרשה מאתו : ויאמר מלך־ישראל אל־יהושפט עוד איש־אחד לדרש את־יהוה מאתו ואני שנאתיהו כי איננו מתנבא עלי לטובה כי כל־ימיו לרעה הוא מיכיהו בן־ימלא ויאמר יהושפט אל־יאמר המלך כן : ויקרא מלך ישראל אל־סריס אחד ויאמר מהר מיכהו בן־ימלא :

(בגליון: מיכיהו ק׳ · ימלא ב׳ כתי׳ א׳ ובס׳ מלכים כתי׳ ה)

י״ג רפין בקריאה וסימ׳ ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו · ויתן לך האלהים מטל השמים · ויתן לך את ברכת אברהם · יי׳ יתחו מריבו עלו · הלא קציר חטים היום · ויתן יי׳ גם את ישראל דשאול · ויאמר אמרי נא לשלמה דאבישג השונמית · ויתן את ישראל בגלל חטאת ירבעם בן נבט אשר החטיא · ויקבץ מלך ישראל את הנביאים דמלכים · וחברו דדה · ויתי ויתן לו מזהב שבא · והתענג על יי׳ ויתן לך · יכר בנך ומחך :

רשי

בדרכי דוד אביו הראשונים · ולא האחרונים שפשע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראם לשלמה ורחבעם שלמה כשיו הטו לבבו באחרית ימיו ובנה במה לכמוש תועבת מואב ולמולך שיקוץ בני עמון ורחבעם כתיב ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת יי׳ ולא כאביה שכתוב בו במלכים ולא היה לבו שלם עם יי׳ אלהיו ולא כאסא שלא כשנן בי׳ אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שבשמים : ולא דרש לבעלים · כמעשה ישראל שבימיו כי אחאב היה בימיו שעבר את הבעלים הוא וישראל שבימיו : ויגבה לבו בדרכי יי׳ · גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי יי׳ דוגמ׳ אשר כשא לבו אותה בחכמה : שלח לשריו לבן חיל · כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקשיא לו אם כן לא היה לו לומר אלא לעובדיה את מיה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא : ללמד בערי יהודה · תורה ולהורות בני ישראל : ועמהם מן הלוים שמעיהו ונתניהו וגו׳ · ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים כי על הכהנים והלוים ללמד ולהורות כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע להם ולשמור לעשות כמצות השופטים דוגמ׳ שופטים ושטרי׳ תתן לך שפטו׳ לשפוט את העם ושטרים להכריחם לעשות צווי השופטים : ויהי פחד יי׳ על כל ממלכות הארצות · בזכות שלמדו תורה : וכסף משא · משאות של כסף דוגמ׳ היו נושאותיכם עומסות משא : ויהי יהושפט הולך וגדל · שלשה שנאמר בהם כלשון זה · יצחק שמואל יהושפט אבל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדול אבל יצחק שמואל ויהושפט כתוב בהם וגדל שאין נכון לומר וגדול בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל עם יי׳ ואין לומר גדול עם יי׳ וכאן כמו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון לומר גדול וכן ביצחק : בירניות · מגזירת בירה מגדלים גדולים לחוזק : וערי מסכנות · ערי אוצרות לתת בהם תבואה ויין ודגן : ועל ידו · אצלו · דוגמ׳ חלקת יואב על ידי : המתנדב ליי׳ · דוגמ׳ המתנדבים בעם ברכו יי׳ : וירד לקץ שנים · ובמלכים כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגו׳ בשנה השלישית משמלא את בן הדד : ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד · כמו שכתוב בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהשיב יעקב אבינו שם את הגל וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות תמוכים ומוחזקי׳ אחרי העיר ואבותינו את בימי משה כשתפשו גלעד שתקנו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחוה ואחרי כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלמו הם : דרש נא כיום את דבר יי׳ · ולא מנביאי הבעל׳ אשר אתה בוטח בהם : ויקבוץ מלך ישראל את הנביאים ארבע מאות · וכולם נביאי אמת היו כי מה שאמר מתנו יהושפט קבץ לו וכן מוכיח בסמוך ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו׳ עד והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עלה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי יי׳ שלא היו מתנבאים אלא דבר יי׳ שאם היו נביאי שקר אין הפתוי נופל עליהם שלא היו מתנבאים אלא מה שהיו בודים מלבן ועוד שאמר יהושפט טוב האין פה נביא ליי׳ עוד ודאי יודע אני שהם נביאי יי׳ אלא מקובלני מבית אבי אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד ולשון אחד והללו כולם מתנבאים עלה והצלח : כי כל ימיו לרעה · כי זהו שאמר יען אשר שלחת איש חרמי וגו׳ : מהר מיכהו · כתיב חסר יו״ד משום בזיון כינה לו שם אחר מיכהו : מלובשים

כאחד ז̇ב פתחין בקריאה וסימ̇ הן האדם היה כאחד ממנו · דן ידין עמו · וחליתי והייתי כאחד האדם · וחברו אם אסור יאסרוני · ויואל הל̇מ לשבת את האיש · גם את הארי גם את הדוב · ועשהאל קל ברגליו · אוכל על שלחני כאחד מבני המלך · כאחד הנבלים · וארך כאחד דהלקים · על ירושלם ידו גורל · אשר הלך לקרוא למיכיהו דדה̇ · וחד וכאחד השרים תפלו : לאלה ה̇ בקריאה וסימ̇ ולבנותי מה אעשה לאלה היום או · לאלה תחלק הארץ בנחלה · ויאמר ראיתי כל ישראל נפצים על ההרי̇ דמלכי̇ ·

ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים איש על כסאו מלבשים בגדים ויושבים בגרן פתח שער שמרון וכל הנביאים מתנבאים לפניהם: ויעש לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר יהוה באלה תנגח את ארם עד כלותם: וכל הנביאים נבאים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך: והמלאך אשר הלך לקרא למיכיהו דבר אליו לאמר הנה דברי הנביאים פה אחד טוב אל המלך ויהי נא דברך כאחד מהם ודברת טוב: ויאמר מיכיהו חי יהוה כי את אשר יאמר אלהי אתו אדבר: ויבא אל המלך ויאמר המלך אליו מיכה הנלך אל רמת גלעד למלחמה אם אחדל ויאמר עלו והצליחו וינתנו בידכם: ויאמר אליו המלך עד כמה פעמים אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה: ויאמר ראיתי את כל ישראל נפוצים על ההרים כצאן אשר אין להן רעה ויאמר יהוה לא אדנים לאלה ישובו איש לביתו בשלום: ויאמר מלך ישראל אל יהושפט הלא אמרתי אליך לא יתנבא עלי טוב כי אם לרע: ויאמר לכן שמעו דבר יהוה ראיתי את יהוה יושב על כסאו וכל צבא השמים עמדים על ימינו ושמאלו: ויאמר יהוה מי יפתה את אחאב מלך ישראל ויעל ויפל ברמת גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה אמר ככה: ויצא הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני אפתנו ויאמר יהוה אליו במה: ויאמר אצא והייתי לרוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן: ועתה הנה נתן יהוה רוח שקר בפי נביאיך אלה ויהוה דבר עליך רעה: ויגש צדקיהו בן כנענה ויך את מיכיהו על הלחי ויאמר אי זה הדרך עבר רוח יהוה מאתי לדבר אתך: ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום ההוא אשר תבוא חדר בחדר להחבא: ויאמר מלך ישראל קחו את מיכיהו והשיבהו אל אמון שר העיר ואל יואש בן המלך: ואמרתם כה אמר המלך שימו זה בית הכלא והאכלהו לחם לחץ ומים לחץ עד שובי בשלום: ויאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום לא דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים כלם: ויעל מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה אל רמת גלעד: ויאמר מלך ישראל אל יהושפט התחפש ובוא במלחמה ואתה לבש בגדיך ויתחפש מלך ישראל ויבאו במלחמה: ומלך ארם צוה את שרי הרכב אשר לו לאמר לא תלחמו את הקטן את הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו: ויהי כראות שרי הרכב את יהושפט והמה אמרו מלך ישראל הוא ויסבו עליו להלחם ויזעק יהושפט ויהוה עזרו ויסיתם אלהים ממנו: ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל וישבו מאחריו:

וחברו דדה̇ · אל תטפו יטיפון לאלה : ויעל ז̇ רפין בקריאה וסימ̇ נטה ידך על ארץ מצרים בארבה · ויאמר ארונה אל המלך · כי איש מבית ישראל · כה אמר בורש · וחברו · מי יפתה את אחאב · וחברו דדה̇ : לדבר אותך סימן כל דסמ̇ לדבור אתו · אתך אתם דגש בב̇ט רפין אותו אותך אותם וסימ̇ ותהר ותלד שרה לאברהם · וידבר משה ואלעזר הכהן · ויגש צדקיהו בן כנענה דמלכים · וחברו דסיפר̇ · ודברתי משפטי אותם · רוח בלא כאלה יבא לי · אלכה לי אל הגדולים · צדיק אתה יי̇ כי אריב · הלוך אל בית הרכבים · וכל דבור דיחזקאל דכו̇ ·

רשי

מלובשים בגדים · בגדי מלכות : ויושבים בגורן פתח שער שמרון · בא להודיענו כי כשנתנבאו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה והוא שצוה מלך ארם לחיילותיו לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו לקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם היו עומדים בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולים לבוא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפילו ירגישו בהם וידעו כי מרגלים הם יכולים הם לומר למקום אחר אנו הולכי̇ מה שקרבנו פה אל הגורן בשביל שראינו גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא צוה שלא להרוג שום אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שצוה שלא להרוג מישראל רק המלך לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפוצים וגו̇ ויאמר יי̇ לא אדנים לאלה סימן שיהרג המלך אבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלי̇ והגידו למלך ארם ולכן צוה מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו : עלו והצליחו וינתנו בידכם · כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם : נפוצים על ההרים · כי כשבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים לבית מנוס כמו והנשארים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה ברמות גלעד מקום הרים וגבעות : ויאמר יי̇ לא אדנים לאלה · לפיכך נפוצים כצאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג : ישובו איש לביתו בשלום · שאחאב לבדו יהרג אבל שאר ישראל ישובו איש לביתו לשלום כאשר צוה ארם לעמו : וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו · אלו מלאכי השרת העומדי̇ לפניו : ויצא הרוח · פתרו̇ ויצא המלאך שהרי אומר לעיל וכל צבא השמים וגו̇ ועתה יצא אחד מן המלאכים ויאמר אני אפתנו כדא̇ עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדי̇ שאל תתמה כשתאמר ויצא הרוח מי הוא ומהיכן יצא וכשאמר וכל צבא השמים עומדי̇ כדי להודיע מהיכן יצא משאר הרוחות העומדים עליו · ורבותינו פירשו זהו רוחו של נבות : בפי כל נביאיו · שישים דבר בפיהם לאמר עלה והצלח ויעלה ויפל מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה שישים השם בפיהם : תפתה וגם תוכל · לפי שים מפתה הבא לפתות חבירו פעמים שהתפותה מבין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב תפתה וגם תוכל : הנך רואה · שיהרג אחאב : שימו זה בית הכלא · ואע̇פ שלא ראינו שנתנו קודם לכן בבית הכלא אלא מתוך שאמר והשיבהו תוכל לומר שנתנו קודם לכן בבית הכלא ואם תרצה לומר שלא נתנוהו קודם לכן מעולם לא תקשי לך והשיבהו כי כן דרך המקראות כמו ישובו רשעים לשאולה וכן הרבה : לחם לחץ ומים לחץ · דוגמ̇ בישעיה לחם צר ומים לחץ : התחפש ובא · פתרו̇ צריך אני להתנכר ולהתחפש בבגדים אחרים שלא יכירוני שאני מלך ישראל כי חשש לדברי מיכיהו שאמר לו אם שוב תשוב בשלום וגו̇ ואמר ליהושפט אני רוצה להשתנות עצמי ולבוא במלחמה שים לי לחוש שמא שמעו ארמים מה שאמר מיכיהו אם שוב תשוב בשלום ולא יסבו להלחם כי אם עלי : ואתה לבש בגדיך · תכשיטי מלכות ושריונות וכלי מלחמה של מלכות כי אין לחוש בדברי הנביא כי אם מלך ישראל לבדו כי כן הגידו מרגלים של דברי מיכיהו : ויזעק יהושפט · אחר בני דגלו וחיילותיו שיבאו לעזור לו כמו אות אריה שבדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה כל גדוד וגדוד שם אחד לסימ̇ לדגלו לצורך הגדוד שמו שאם יתפרדו איש מעל אחיו או יתערבו הגדודי̇ זה בזה יצעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא שצעק לאהיו וכן מוכיח במלכים ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם ויי̇ עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי כראות שרי הרכב כי לא היה מלך ישראל שהכירו והבינו מיד כשיצעק אחר הסימן של דגלו כדמפר̇ כמו שהכירוהו וישובו מעליו כצווי מלך ארם ומי̇ הוא שהכירוהו : ואיש

אל פניו ה' בקריאה וסימ' ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו ב' כפסוק' ויפל יהושע אל פניו ארצה וישתחו' ויפל יואב אל פניו' ויצא אל פניו יהוא' הן יקטלני לו איחל: השפטים ד' בקריאה וסי' ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר' כי לא נעשה כפסח הזה מימי' ויאמר אל השפטים ראו מה אתם' ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב: והוד והשפטים: חכריהו ב' וסימ' והנה אמריהו כהן הראש עליכם' ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו' וא' זכריהו ולמשלמיהו בנים: כבית י"ט ל' וסימ' נכסר כהלים סימן

וְאִישׁ מָשַׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתֻמּוֹ וַיַּךְ אֶת־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר לָרַכָּב הֲפֹךְ יָדֶיךָ וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַמַּחֲנֶה כִּי הָחֳלֵיתִי׃ וַתַּעַל הַמִּלְחָמָה בַּיּוֹם הַהוּא וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיָה מַעֲמִיד בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם עַד־הָעָרֶב וַיָּמָת לְעֵת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃

יט וַיָּשָׁב יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־בֵּיתוֹ בְשָׁלוֹם לִירוּשָׁלָ͏ִם׃ וַיֵּצֵא אֶל־פָּנָיו יֵהוּא בֶן־חֲנָנִי הַחֹזֶה וַיֹּאמֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט הֲלָרָשָׁע לַעְזֹר וּלְשֹׂנְאֵי יְהוָה תֶּאֱהָב וּבָזֹאת עָלֶיךָ קֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה׃ אֲבָל דְּבָרִים טוֹבִים נִמְצְאוּ עִמָּךְ כִּי־בִעַרְתָּ הָאֲשֵׁרוֹת מִן־הָאָרֶץ וַהֲכִינוֹתָ לְבָבְךָ לִדְרֹשׁ הָאֱלֹהִים׃ וַיֵּשֶׁב יְהוֹשָׁפָט בִּירוּשָׁלָ͏ִם וַיָּשָׁב וַיֵּצֵא בָעָם מִבְּאֵר שֶׁבַע עַד־הַר אֶפְרַיִם וַיְשִׁיבֵם אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם׃ וַיַּעֲמֵד שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ בְּכָל־עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת לְעִיר וָעִיר׃ וַיֹּאמֶר אֶל־הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה־אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַיהוָה וְעִמָּכֶם בִּדְבַר מִשְׁפָּט׃ וְעַתָּה יְהִי פַחַד־יְהוָה עֲלֵיכֶם שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ כִּי־אֵין עִם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַוְלָה וּמַשֹּׂא פָנִים וּמִקַּח־שֹׁחַד׃ וְגַם בִּירוּשָׁלַ͏ִם הֶעֱמִיד יְהוֹשָׁפָט מִן־הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים וּמֵרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט יְהוָה וְלָרִיב וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ וַיְצַו עֲלֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה תַעֲשׂוּן בְּיִרְאַת יְהוָה בֶּאֱמוּנָה וּבְלֵבָב שָׁלֵם׃ וְכָל־רִיב אֲשֶׁר־יָבוֹא עֲלֵיכֶם מֵאֲחֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵיהֶם בֵּין־דָּם לְדָם בֵּין־תּוֹרָה לְמִצְוָה לְחֻקִּים וּלְמִשְׁפָּטִים וְהִזְהַרְתֶּם אֹתָם וְלֹא יֶאְשְׁמוּ לַיהוָה וְהָיָה־קֶצֶף עֲלֵיכֶם וְעַל־אֲחֵיכֶם כֹּה תַעֲשׂוּן וְלֹא תֶאְשָׁמוּ׃ וְהִנֵּה אֲמַרְיָהוּ כֹהֵן הָרֹאשׁ עֲלֵיכֶם לְכֹל דְּבַר־יְהוָה וּזְבַדְיָהוּ בֶן־יִשְׁמָעֵאל הַנָּגִיד לְבֵית־יְהוּדָה לְכֹל דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לִפְנֵיכֶם חִזְקוּ וַעֲשׂוּ וִיהִי יְהוָה עִם־הַטּוֹב׃

כ וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ בְנֵי־מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וְעִמָּהֶם מֵהָעַמּוֹנִים עַל־יְהוֹשָׁפָט לַמִּלְחָמָה׃ וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּידוּ לִיהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בָּא עָלֶיךָ הָמוֹן רָב מֵעֵבֶר לַיָּם מֵאֲרָם וְהִנָּם בְּחַצְצוֹן תָּמָר הִיא עֵין גֶּדִי׃ וַיִּרָא וַיִּתֵּן יְהוֹשָׁפָט אֶת־פָּנָיו לִדְרוֹשׁ לַיהוָה וַיִּקְרָא־צוֹם עַל־כָּל־יְהוּדָה׃ וַיִּקָּבְצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ מֵיְהוָה גַּם מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה׃ וַיַּעֲמֹד יְהוֹשָׁפָט בִּקְהַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַ͏ִם בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי הֶחָצֵר הַחֲדָשָׁה׃ וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ הֲלֹא אַתָּה־הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכֹל מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאֵין עִמְּךָ לְהִתְיַצֵּב׃ הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרַשְׁתָּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלִּפְנֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַתִּתְּנָהּ לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהַבְךָ לְעוֹלָם׃

קל"ח ועיין במסורה רבתא בערך ארנ' מ"ה דקש"ח לי על' הא' מנינא: כשל י"ד מ"ל וסימ' נכס' במיכה סימן ה' וקהלת סי' י"ע"ט מ"ה דקה"נא:

רשי

ואיש משך בקשתו' איש ישראל מתכוין לירות במחנה ארם ובלא כוונתו: ויך את מלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין' בין אותה רצועה שמדביקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לומר גוי היה כי ללמי נתכוון והלא מלך ארם צוה לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם מלך ישראל לבדו ואף לו לא נתכוון שהרי כתיב לתומו. אלא בעל כרחו יש לומר ישראל היה המורה ונתכוון לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל: ויאמר לרכב. למנהיג את הרכב: והוצאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו הראשונה והשיבני במערכות האחרונות: מעמיד במרכבה. החזיק ועמד במרכבה שלא יבינו ישראל מכתו ויברחו ותחלת נפילה ניסה: ותעל המלחמה. נסתלקה ולא הוזק אחד מישראל כי אם מלך ישראל לבדו כדבר הנביא שאמר לא אדנים לאלה ישובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב: כי בערת האשרות' כדלעיל ועוד הסיר את הבמות וגו': לדרוש האלהים' כדלעיל כי לאלהי אביו וגו': ויעמד שפטים' כשאמר לו החוזה דברים טובים נמצאו עמך כי בערת את האשרות בא לו אצל ספר תורה אם בערם כמשפט ומתחילה ראה כתוב אבד תאבדון עד ואשיריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ונזכר שכתיב בכי תשא ואת מצבותם תשברון וגו' שמח בעצמו על שהטיב בעיני ה' שבער האשירים אשירי ישראל שהרי לא הזהירם אלא על אשיריהם ושוב חזר בשפטים ושטרים ומצא כתוב לא תטע לך אשירה ואז שמח שבערם וגם ראה שם כתוב שפטים ושטרים תתן לך מיד ויעמד שפטים מוחזקים בכל ערי יהודה לעיר ועיר: בערי הבצרות. העמיד מוחזקים להבריחם ולכופן לדין מתחילה ושוב העמיד שפטים שאינן מוחזקי' כל כך לעיירות שאינן בצורות לפי שהן יראים להיות סרבנים יותר מאותן היושבים בערים בצורות שבוטחים בערי מבצרם: כי לא לאדם תשפטו. פתרו' אל תחשבו בלבבכם לומר מה לנו אם אנו מטים את הדין לזכות את אוהבינו להטות דין דלים ולישא פני עשירים שלא אין המשפט לה' לכך נאמר לה' שלו הוא אם חייבת את הזכאי כאלו נטלת ולקחת משל בוראך ודין שמים עקלת לתת משפט מעוקל לפיכך תראו מה שתעשו. ויהיה לבבכם בכל דין ודין כאלו הקב"ה עומד לפניכם בדין וזהו ועמכם בדבר משפט ובסנהדרין מפורש מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה ת"ל ועמכם בדבר משפט כלומר מוטל עליכם לעשות ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות: אין עם ה' אלהינו עולה ומשוא פנים ומקח שוחד. והוא עמכם במשפט לפיכך איני רוצה שתעשו עול במשפט: וגם בירושלם העמיד. אע"פ שהוא היה בעצמו בירושלם: למשפט ה' ולריב' משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמ' והיתה לבני ישראל לחקת משפט דירושה בפנחס ולריב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמ' וכי יריבון אנשים וגו': כה תעשון' משום זריזות וזהירות ולחזק הוסיף כן כמו עד אשר תדעון איך יפול דבר וכמו כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקון אשר יקצרון: בין דם לדם. בין דם רציחה שוגג למזיד: והזהרתם אותם. את אחיכם: והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכ' ולא תאשמו' אתם מכל מקום שאם יקבלו את האזהרה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהיה בשום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטלת עליכם לעשות: ויהי ה' עם הטוב. עם עושה הטוב והישר: ועמהם העמונים' זה עמלק ולמה נקרא עמונים לפי ששינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם ובא להלחם בישראל וכן מוכיח למטה בענין ובעת החלו ברינה ותהלה נתן ה' מארבים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו' נמצא שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים ששינו לשונם וכסותם והוא שיסד הקליר בפרשת זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים ובא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והנם בחצצון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך לתחום של עמלק כמו שנא' בלך לך ויכו את כל שדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחצצן תמר: היא עין גדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו: גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר מתחלה ויקבצו יהודה לבקש אלו יושבי ירושלם לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו: ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה' לכתוב תמשלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרינו מהם ובידך כח' בעל כח וגבורה הדין בלע"ז: ואין עמך להתיצב' אין שום יכולה בריה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים ודוגמתו לא יתיצב איש לפניך וכן מי הוא לפניו יתיצב. כך פי' ר' מנחם בר' חלבו ז"ל: ותתנה לזרע אברהם. לפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש הגוים האלה כי אפילו מלך בשר ודם ואפילו שום אדם כשנתן מתנה לאוהבו ובא אחר לגזלה הימנו דוחק בעצמו להחזיקה בידו כל שכן אתה ושמא תאמר לא נתתיה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעולם ירושת עולם נתתה לנו: ויבנו

ויבנו לך בה חד מן י״א בטעם פי׳ האתנחתא לא ישרתנה כי אם מנחה בב״א מקומות שישרתנה מאיל״א וסי׳ ויצא נח · ובניו ואשתו ונשי · בשבעתיכם · דפנחס דובים והבכורים · ובאת שמה · אם ארץ באפל״ה · בדוע אמרו עמי רדנו · קפדה בא · והסירו את כל שקוציה · וישבו בה · ויבנו לך בה מקדש · ובאו שמה · ותאכרנה לה · כי אהך נשוב · ובזון לבולא ב״ה · וחברו · לאפנים להם קרא הגלגל · בתרא פלוגתא · הקהתים ג׳ בקריאה וסי׳ ונסעו הקהתים נשאי המקדש · והאנשים עשים באמונה · ויקומו הלוים

וישבו בה ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר:
אם תבוא עלינו רעה חרב שפוט ודבר ורעב
נעמדה לפני הבית הזה ולפניך כי שמך בבית הזה
ונזעק אליך מצרתנו ותשמע ותושיע: ועתה
הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה
לישראל לבוא בהם בבאם מארץ מצרים כי סרו
מעליהם ולא השמידום: והנה הם גמלים
עלינו לבוא לגרשנו מירשתך אשר הורשתנו:
אלהינו הלא תשפט בם כי אין בנו כח לפני ההמון
הרב הזה הבא עלינו ואנחנו לא נדע מה נעשה
כי עליך עינינו: וכל יהודה עמדים לפני יהוה
גם טפם נשיהם ובניהם:
ויחזיאל בן זכריהו בן בניה בן יעיאל בן מתניה
הלוי מן בני אסף היתה עליו רוח יהוה בתוך
הקהל: ויאמר הקשיבו כל יהודה וישבי ירושלם
והמלך יהושפט כה אמר יהוה לכם אתם אל
תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה כי לא
לכם המלחמה כי לאלהים: מחר רדו עליהם הנם
עלים במעלה הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל פני
מדבר ירואל: לא לכם להלחם בזאת התיצבו
עמדו וראו את ישועת יהוה עמכם יהודה
וירושלם אל תיראו ואל תחתו מחר צאו לפניהם
ויהוה עמכם: ויקד יהושפט אפים ארצה
וכל יהודה וישבי ירושלם נפלו לפני יהוה
להשתחות ליהוה: ויקמו הלוים מן בני הקהתים
ומן בני הקרחים להלל ליהוה אלהי ישראל בקול
גדול למעלה: וישכימו בבקר ויצאו למדבר
תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני
יהודה וישבי ירושלם האמינו ביהוה אלהיכם
ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו: ויועץ
אל העם ויעמד משררים ליהוה ומהללים
להדרת קדש בצאת לפני החלוץ ואמרים הודו
ליהוה כי לעולם חסדו: ובעת החלו ברנה
ותהלה נתן יהוה מארבים על בני עמון מואב והר
שעיר הבאים ליהודה וינגפו: ויעמדו בני עמון
ומואב על ישבי הר שעיר להחרים ולהשמיד
וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו
למשחית: ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו
אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה:
ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וימצאו
בהם לרב ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו
להם לאין משא ויהיו ימים שלושה בזזים את
השלל כי רב הוא: וביום הרבעי נקהלו לעמק
ברכה כי שם ברכו את יהוה על כן קראו את שם
המקום ההוא עמק ברכה עד היום: וישבו כל
איש יהודה וירושלם ויהושפט בראשם לשוב
אל ירושלם בשמחה כי שמחם יהוה מאויביהם:
ויבאו ירושלם בנבלים ובכנרות ובחצצרות
אל בית יהוה: ויהי פחד אלהים על כל ממלכות
הארצות בשמעם כי נלחם יהוה עם אויבי
ישראל: ותשקט מלכות יהושפט וינח לו אלהיו
מסביב: וימלך יהושפט
על יהודה בן שלשים וחמש שנה במלכו ועשרים
וחמש שנה מלך בירושלם ושם אמו עזובה בת
שלחי: וילך בדרך אביו אסא ולא סר ממנה
לעשות הישר בעיני יהוה: אך הבמות לא סרו
ועוד העם לא הכינו לבבם לאלהי אבתיהם:
ויתר דברי יהושפט הראשנים והאחרנים
הנם כתובים בדברי יהוא בן חנני אשר העלה
על ספר מלכי ישראל:

בן בני · והקרח׳ ס״ג וסי׳ אלקנה וישיהו ועזראל · ושלום בן קירא בן אביאסף · ויקומו הלוים מן בני הקהתים · הודו לי״י כי לעולם ב׳ חס׳ כי טכוסים׳ ועמום המן וידוהן · ויועץ אל העם ויעמד משררים · לבח ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסי׳ ויבא יהושפט ועמו · ושללם לבוז · וחברו · קרבא חסר · עד היום ט׳ יתיראין בקריאה וסי׳ הוא אבי מואב עד היום · הוא אבי בני עמון עד היום · ויצב יעקב מצבה על קבורתה · למן היום לכת המלך · וישימהו למוצאות עד היום · ותכן כל מלאכת שלמה · ובשאת מתנותיכם בהעביר בניכם באש נקהלו לעמק ברכה · עד היום ויתנום לחוק על ישראל :

רשי

ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר · שאם תבוא עלינו רעה חרב שפוט או שום דין ודבר ורעב · ונזעק אליך מצרתינו · בבית המקדש · ותשמע ותושיע · כאשר התפלל לפניך שלמה והבטחתו לעשותכן כמו שכתוב ואם ינגף עמך וכל הפרשה עד ושלחת ונתת לאיש ככל דרכיו ויעקר לו ה׳ כדכתיב וירא ה׳ אל שלמה ויאמר לו שמעתי את תפלתך וכל הפרשה עד ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם ועתה אני מתפלל שתזכור אותה הבטחה שהבטחתו ותשמע ותושיענו מאויבינו הבאים עלינו : ועתה · על כל זאת שהבטחתנו להושיענו מאויבינו הבאים עלינו : הנה בני עמון ומואב והר שעיר אשר לא נתתה לישר׳ לבוא בהם · להלחם ובבואם מארץ מצרים · ועליהם היה לזכור את החסד ולבא בעזרתינו והם לא די להם שאינן זוכרין לנו אותו החסד להיות עמנו בכל צרותינו אלא שגומלין עלינו רעה ובאין עלינו לגרשינו מירושתך אשר הורשתנו אתה בטובך ולפיכך מה יש להם לערער על ירושתינו : כי עליך עינינו · להושיענו : גם טפם · כמנהג שהנרודים באים על הארץ בורחים מן הכפרים לערי מבצריהם טפם נשיהם ובניהם : אל תיראו ואל תחתו · מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון והנביא אמר להם אע״פ שהם רבים מכם אל תיראו מהם וכי לא לכם המלחמה כי לאלהים · מוסב על ואנחנו לא נדע והשיב הנביא וראו כאשר אמרתם שעל הב״ה עיניכם ובטחונכם להושיעכם כן יעשה כי לא לכם המלחמה כי לאלהים : במעלה הציץ · שם מקום : התיצבו · מוסב על לא לכם המלחמה : וראו את ישועת יי · מוסב למעלה הלא אתה אלהינו הורשתנו ואמר להם הב״ה הדין עמכם עלי להחזיקה בידכם : מחר צאו · ואלחם בעדכם והם האמינו ונזדרזו וישכימו בבקר : ותאמנו · ותהיו בני אמונה ותצליחו דוגמ׳ לא תאמינו : נתן יי׳ מארבים · נתן מארבים להשמידם ולהחרימם דוגמ׳ באביה בן רחבעם וירבעם היסב את המארב כמו כן הסבם הב״ה זה בזה ומוב חזר מואב ועמר לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר : ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו · הסיבן הב״ה זה על זה להשחיתם עד כלותם עד שנפלו הפגרים לארץ לאין פליטה : לאין משא · מרוב : נקהלו לעמק ברכה · לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפור׳ בסמוך כדאמ׳ כי שם ברכו את יי׳ והודו על כל הטובה אשר עשה להם שעזרם מאויביהם : ויבואו ירושלם בנבלים ובכנורות ובחצצרות · הרי ג׳ כלי שיר כנגד ג׳ כל איש יהודה וירושלם ויהושפט : וילך בדרך אביו אסא · מאיזה דבר שלא סר מלעשות הישר מדרך הטוב והישר של אביו לא סר אבל מדרכיו הרעים של אסא סר כמו שכתוב ויוצא אסא כסף וזהב וכל הפרשה אבל יהושפט לא עשה כן אלא בטח כל ימיו בהב״ה : בדברי יהוא בן חנני · שאמר אל המלך יהושפט הלרשע לעזור : ולא

ול״ו ר״פ בקריאה וסימ׳ ולו שתי נשים שם האחת חנה · ולו הבין כלי מות חציו · ולו היה בן ושמו שאול · ולו אחים בני יהושפט · ויתחזק ב׳ וסי׳ ויקם יהורם על ממלכת אביו ·
ויתחזק ויבן · ואינון מן א״ב מן כ״ב וי״א מלעיל · וכל התחזק דכו׳ · ניר ח׳ בקריאה ז׳ מל׳ וחד חס׳ וסימ׳ למען היות ניר לדוד · נתן יי׳ אלהיו לו ניר בירושלם · לתת לו ניר ולבניו
כל הימים · לתת לו ניר ולבניו ד״ה · נירו לכם ניר ואל תזרעו · נירו לכם ניר דהושע · רב אוכל ניר ראשים · נר רשעים חטאת · בתרא חסר · הפלשתים ח׳ בקריאת

ואחרי כן אתחבר יהושפט מלך יהודה עם אחזיה
מלך ישראל הוא הרשיע לעשות: ויחברהו עמו
לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו אניות
בעציון גבר: ויתנבא אליעזר בן דדוהו ממרשה
על יהושפט לאמר כהתחברך עם אחזיהו פרץ
יהוה את מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת
אל תרשיש: **כא** וישכב יהושפט עם אבתיו ויקבר
עם אבתיו בעיר דויד וימלך יהורם בנו תחתיו:
ולו אחים בני יהושפט עזריה ויחיאל וזכריהו
ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל אלה בני יהושפט
מלך ישראל: ויתן להם אביהם מתנות רבות
לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצרות ביהודה
ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור:
ויקם יהורם על ממלכת אביו
ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב וגם משרי
ישראל: בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו
ושמונה שנים מלך בירושלם: וילך בדרך מלכי
ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה
לו אשה ויעש הרע בעיני יהוה: ולא אבה יהוה
להשחית את בית דויד למען הברית אשר כרת
לדויד וכאשר אמר לתת לו ניר ולבניו כל הימים:
בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו
עליהם מלך: ויעבר יהורם עם שריו וכל הרכב
עמו ויהי קם לילה ויך את אדום הסובב אליו ואת
שרי הרכב: ויפשע אדום מתחת יד יהודה עד
היום הזה אז תפשע לבנה בעת ההיא מתחת ידו
כי עזב את יהוה אלהי אבתיו: גם הוא עשה במות
בהרי יהודה ויזן את ישבי ירושלם וידח את
יהודה: ויבא אליו מכתב מאליהו
הנביא לאמר כה אמר יהוה אלהי דויד אביך
תחת אשר לא הלכת בדרכי יהושפט אביך
ובדרכי אסא מלך יהודה: ותלך בדרך מלכי
ישראל ותזנה את יהודה ואת ישבי ירושלם
כהזנות בית אחאב וגם את אחיך בית אביך
הטובים ממך הרגת: הנה יהוה נגף מגפה גדולה
בעמך ובבניך ובנשיך ובכל רכושך: ואתה
בחליים רבים במחלה מעיך עד יצאו מעיך מן
החלי ימים על ימים: ויער יהוה על יהורם את
רוח הפלשתים והערבים אשר על יד כושים:
ויעלו ביהודה ויבקעוה וישבו את כל הרכוש
הנמצא לבית המלך וגם בניו ונשיו ולא נשאר
לו בן כי אם יהואחז קטן בניו: ואחרי כל זאת
נגפו יהוה במעיו לחלי לאין מרפא: ויהי לימים
מימים וכעת צאת הקץ לימים שנים יצאו מעיו
עם חליו וימת בתחלאים רעים ולא עשו לו עמו
שרפה כשרפת אבתיו: בן שלשים ושתים היה
במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם וילך בלא
חמדה ויקברהו בעיר דויד ולא בקברות המלכים:
כב וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו בנו הקטן
תחתיו כי כל הראשנים הרג הגדוד הבא בערבים
למחנה וימלך אחזיהו בן יהורם מלך יהודה:
בן ארבעים ושתים
שנה אחזיהו במלכו ושנה אחת מלך בירושלם
ושם אמו עתליהו בת עמרי: גם הוא הלך בדרכי
בית אחאב כי אמו היתה יועצתו להרשיע:
ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב כי המה היו
לו יועצים אחרי מות אביו למשחית לו:

וסימ׳ ויראו הפלשתים כי מת גבורם · ויכנעו הפלשתים · וירדו כל ישראל · ויראו הפלשתים כי אמרו · ויקומו אנשי ישראל ויהודה · ואת הארץ הנשארת · נשאל דוד
דשמואל תנינא דפסוק · ויער יי׳ על יהורם את רוח הפלשתים · וחד והפלשתים נאספו:

רשי

ולא עצרו · פתרו׳ לא עצר כח האניות ללכת ונשברו: ניר · פי׳ עול על ישראל: בימיו
פשע אדום וגו׳ · כי דוד הכרית כל זכר באדום ויתן בהם נציבים במקום מלך
ופרעו לו מס וכן היו עושין לכל מלכי יהודה נותנין הנציבים הטובים בעיניהם
ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה: הסובב אליו · ויך אותו אדום
הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה דרכם כשנוצחים במלחמה היו תופשים
האנשי׳ הגבורי׳ ומביאין אותן עמהם שלא יתוספו על שכניה׳ להיות לעזרה לאדום
בני עמם ויקם לילה פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסובב אליו סמוכים לפניו:
ויפשע אדום · והלא כבר נאמר למעלה בימיו פשע אדום אלא כך דרך הפסוק לפי
שהפסיק בנתיים פסוק אחר רוצה לומ׳ אז תפשע לבנה לכך שודרין מתחילה ואומ׳
ויפשע אדום: אז תפשע לבנה · של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום
דכתיב בספר יהושע ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכשראו
שמרדו אדומיים מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום
וזהו אז תפשע לבנה: כי עזב את יי׳ אלהי אבתיו · מגיד מה גרם לו שמרדו בימיו
יותר משאר מלכי יהודה שהיו לפניו: ויזן · כל מי שעוזב ומימר יראת הקב״ה בע״ז
נופל לומר זנות שעשה דוגמ׳ אשה נזונה ומנאפת מאחרים ודומה כי זנה תזנה
את הארץ וזנו אחרי אלהי נכר וגו׳: ויבא אליו מכתב מאליהו · לאחר שעלה
לשמים בא לו כתב זה של נבואה זו: ויבקעוה · כמו נעלה ביהודה ונקיצנה
ונבקיענה וכן להבקיע אל מלך אדום: וכעת צאת הקץ · אותו קץ שאמ׳ לו הנביא:
ולא עשו לו עמו שריפה · אע״פ שהיה צריך לאותה שריפה לפי שחלה בחלאים רעים
ובשרו מוסרח לא חפץ הקב״ה בכבודו שעשה לו שריפה וגם לא נקבר בקברות
המלכים: בלא חמדה · פתרו׳ כל ימיו היה ברעה ובתחלואים ועליו נתקיים ראה
נתתי לפניך היום את החיים וגו׳ וגם קצר ימים ושבע רוגז: בן ארבעים ושתים ·
ובמלכים הוא אומר בן עשרים ושתים הא כיצד לפי זה היה הבן גדול מאביו ב׳
שנים אלא ב׳ שנים קודם שנולד יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה
עם בית אחאב וכן הוא אומר ומהאלהים היתה תבוסת אחזיה וגו׳ ומיום שנשא
אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו כך שנויה בסדר עולם ובתוספת׳
דסוטה אך בכל המקראו׳ לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מצאתי ויתחתן
לאחאב ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל״א לאסא נשאה שנאמר במלכים
בשנת ל״א לאסא מלך עמרי וכשנשא אסא את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי
והרג תבני בא וחשוב משנת ל״א לאסא עד שמלך אחזיהו ותמצאם מ״ב שנה ועוד
כתוב אחר אומר במלכים בשנת י״ב ליורם בן אחאב מלך אחזיהו בן יהורם
וכתוב אחר אומר ובשנת י״א ליורם מלך אחזיה על כרחינו יהורם אביו לא מת
אלא בשנת י״ב ליורם בן אחאב שהרי כתיב בשנת ה׳ ליורם בן אחאב מלך
יהורם בן יהושפט וח׳ שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י״א ליורם לפי שמלך
בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלואים קשים כמו שנאמר ואחרי
כל זאת נגפו יי׳ וגו׳ וימליכו יושבי ירושלם את אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי
אביו וזהו הכתוב בשנת י״א ליורם ומה שאמר בשנת י״ב ליורם לאחר שמת אביו
אז היה י״ב ליורם: וכן

ברמות ו׳ כתיב כן בקריאה וסי׳ ולאשר ברמות נגב׳ ויעל ויפל ברמות גלעד דסיפרא׳ גם בעצתם הלך׳ ועינים רמות תשפיל׳ עינים רמות לשון שקר׳ ישוב ושאול ורמות׳ ועי״ן במשלי גבי פסוק עינים רמות לשון שקר בסימן ו׳ ׃ ויבקש את אחזיהו חד מן ח׳ פסוקים בקריאה אית בהון והוא הוא וסי׳ והוא יצא ועבדיו באו׳ וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים׳ ויאמר לה מה תארו דבעלת אוב׳ וברזלי זקן מאד דמלכים׳ ויהי כשמוע את׳ כי משראל והוא׳ והוא כמלכים יתקלס ׃ ויבקש את אחזיהו׳ ובשנה

גם בעצתם הלך וילך את יהורם בן אחאב מלך ישראל למלחמה על חזאל מלך ארם ברמות גלעד ויכו הרמים את יורם׃ וישב להתרפא ביזרעאל כי המכים אשר הכהו ברמה בהלחמו את חזאל מלך ארם ועזריהו בן יהורם מלך יהודה ירד לראות את יהורם בן אחאב ביזרעאל כי חלה הוא׃ ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבוא אל יורם ובבאו יצא עם יהורם אל יהוא בן נמשי אשר משחו יהוה להכרית את בית אחאב׃

ויהי כהשפט יהוא עם בית אחאב וימצא את שרי יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו ויהרגם׃ ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון ויבאהו אל יהוא וימתהו ויקברהו כי אמרו בן יהושפט הוא אשר דרש את יהוה בכל לבבו ואין לבית אחזיהו לעצר כח לממלכה׃

ועתליהו אם אחזיהו ראתה כי מת בנה ותקם ותדבר את כל זרע הממלכה לבית יהודה׃ ותקח יהושבעת בת המלך את יואש בן אחזיהו ותגנב אתו מתוך בני המלך המומתים ותתן אתו ואת מינקתו בחדר המטות ותסתירהו יהושבעת בת המלך יהורם אשת יהוידע הכהן כי היא היתה אחות אחזיהו מפני עתליהו ולא המיתתהו׃ ויהי אתם בבית האלהים מתחבא שש שנים ועתליה מלכת על הארץ׃

כג ובשנה השביעית התחזק יהוידע ויקח את שרי המאות לעזריהו בן ירחם ולישמעאל בן יהוחנן ולעזריהו בן עובד ואת מעשיהו בן עדיהו ואת אלישפט בן זכרי עמו בברית׃ ויסבו ביהודה ויקבצו את הלוים מכל ערי יהודה וראשי האבות לישראל ויבאו אל ירושלם׃ ויכרת כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך ויאמר להם הנה בן המלך ימלך כאשר דבר יהוה על בני דויד׃ זה הדבר אשר תעשו השלשית מכם באי השבת לכהנים וללוים לשערי הספים׃ והשלשית בבית המלך והשלשית בשער היסוד וכל העם בחצרות בית יהוה׃ ואל יבוא בית יהוה כי אם הכהנים והמשרתים ללוים המה יבאו כי קדש המה וכל העם ישמרו משמרת יהוה׃ והקיפו הלוים את המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל הבית יומת והיו את המלך בבאו ובצאתו׃ ויעשו הלוים וכל יהודה ככל אשר צוה יהוידע הכהן ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות׃ ויתן יהוידע הכהן לשרי המאות את החניתים ואת המגנות ואת השלטים אשר למלך דויד אשר בית האלהים׃ ויעמד את כל העם ואיש שלחו בידו מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית על המלך סביב׃ ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות וימליכו אתו וימשחהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך׃

ותשמע עתליהו את קול העם הרצים והמהללים את המלך ותבוא אל העם בית יהוה׃

השביעי׳ התחזק חד מן ג׳ זוגין בקריא׳ קדמא׳ שי״ן תנינא זי״ן וסי׳ נכס׳ במלכי׳ ב׳ סימן י״א ׃ בבית המלך ג׳ בקרי׳ וסי׳ וישמע עבד מלך הכושי׳ והשליש׳ בשער הסוד׳ כי גדול מרדכי בביה המלך׳ וחד בבית מלך אשר נשאר בבית מלך׃ והיו ו׳ בקרי׳ וסי׳ התחזקו והיו לאנשי׳ פלשתי׳ פן׳ ועתה תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל׳ והקפתם על המלך סביב דמלכים׳ והקיפו הלוים את המלך סביב דסיפרא׳ עזבו ערים ושבנו בסלע׳ נודו מתוך בבל ומארץ כשדים׃ על המלך ח׳ בקרי׳ וסים׳ ויד עם הארץ את כל דמלכים׳ ויבו עם הארץ דסיפרא׳ ויעמדו הרצים איש וכליו׳ ויעמד את כל העם׳ ואת יתר העם והנשארים דמלכים׳ והקפתם על המלך סביב דמלכים׳ והרא והנה המלך עמד על עמודו דס׳׳ ויאמר ממוכן לפני המלך והשרים׳ ובל טוב אם על המלך טוב דכו׳ בב״ג אל המלך וסי׳ ותאמ׳ בת שבע טוב דריש מלכים׳ והמלאך אש׳ הלך לקר׳׳ וחברו והמלאך׃

רשי

ויכו הרמים׳ כמו הארמים הרבה מקומות חסר אלף כגון לעמשא תומרו ופעמים האלף נוספת בתיבה כגון איתן האזרחי כמו הזרחי ואלף של ואחותי באזניכם׃ כי המכים אשר הכוהו׳ פתרו׳ מן המכים וכן במלכים׃ ועזריהו בן יהורם׳ זה אחזיהו וכן הוא אומ׳ ואחזיהו מלך יהודה ירד לראות את יורם׃ תבוסת׳ פתרו׳ עירבוב כמו מתבוססת בדמיך׃ ובני אחי אחזיהו׳ ומה שלא כאמר ואחי אחזיהו לפי שנהרגו בימי יהורם אביהם כדכתיב לעיל ויעלו ביהודה ויבקעוה וגו׳ ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטון בניו׃ ותקם ותדבר׳ לשון דבר ובמלכים כתיב ותאבד ועל הדור הזה אומר דוד למנצח על השמינית שראה דוד ברוח הקדש שבדור שמיני יהרגו כל זרעו על ידי עתליהו שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות ונתפלל שנשתייר זרעו לזכרון ואומר הושיעה יי׳ כי גמר חסיד וגו׳ ובמלכים אומר שעל ידי שם המות הרגתם שהרי כתיב שם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותים וקרינן המומתים ויש אם למקרא ויש אם למסורת הממותים משמע שכבר מתו למסורת הממותים שמתים והולכים על ידי ייסורים לשון הווה ולא לאלתר וזהו מיתת כיסוף ושם המות שלא מתים לאלתר אלא הולכים ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמ׳ ממותי תחלואים ימתו כי גם הם אין מתים לאלתר׃ בחדר המטות׳ תרגו׳ באדרון בית ערסתא כלומר בעזרה בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה זצ״ל פי׳ בעליית בית קדש הקדשים כדכתיב במלכים ויהי אתה בבית יי׳ מתחבא וגו׳ ועליו אמר דוד כי יצפנני בסוכה וגו׳ ויקוריהו חדר המטות על שם בין שדי ילין והוא שיסד הקליר אם פץ להמטות כפץ חדר המטות לכפור חכור חורבן הבית יכפר עליכם׃ ויכרת כל הקהל ברית בבית האלהים עם המלך׳ שיהיו לעזרתו׃ באי השבת׳ וגם מוצאי השבת כדכתיב בסמוך ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת המשמרות היו מתחדשו׳ בשבת כהונה ולויה אחת יוצאה ואחת נכנסת ואז עכב יהוידע שם משמר היוצא עם משמר הנכנס וחלקן לשלשה חלקי׳׃ והשלישית בבית המלך׳ לשמור שלא יקבצו עליו להרוג אותו׃ והשלישית׳ היא השכיה׃ בשער היסוד׳ ובמלכי׳ כתי׳ בשער סור וביומא ירושלמי מפורש ז׳ שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו מטהרים שם את המצורעים על בהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו׃ וכל העם ישמרו׳ שלא יבואו בית יי׳׃ וכליו בידו׳ כלי מלחמתו בידו׃ באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר׳ אותן מחלקות היוצאים ללכת לביתם אלא עכבם שם עם הבאים דוגמ׳ בלשכות פטורין כלומ׳ פטורין היו מכל מלאכה בעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליהם במלאכת לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורין מכל שאר מלאכת העזרה׃ ואיש שלחו בידו׳ כלי זיינו כמו ובעד השלח דיואל׃ את הנזר׳ היא העטרה שלקח דוד מרבת בני עמון כדכתיב ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומשם והלאה היו מלכי יהודה מניחים אותה כזר על ראשם׃ ואת העדות׳ זה ספר תורה וכן הוא אומר וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הכזר זה העדות שכל הראוי למלכו׳ הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו׃

עמד

צבוה ג'בכתי'ה'וא'כתי' א' וסי' ואת מישא ואת צביא · מבאר שבע דמלכים · וחברו דסיפרא · קדמא כתיב א' : מהרו ג'בקריאה וסים' מהרו שכחו מעשיו · מהרו בניך מהרסיך ומחריביך · ולא מהרו הלוים · וסי' כלשון ארמי אנשון לויא כהנין : ויתנהו ד' ג' חס' וא' מל' וסי' ויתנו את הכסף דיאשיה דסיפרא · ויתנהו בסוגר בחחים · ויעשו ארון אחד ויתנהו בשער · התיכו עבדיך את הכסף דמלכים · ומה דנמסר ביחזקאל סימן יט ההוא ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדים רפ טעות הוא כי בשוא הוין קדכא :

ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא
והשרים והחצצרות על המלך וכל עם הארץ
שמח ותוקע בחצצרות והמשוררים בכלי השיר
ומודיעים להלל ותקרע עתליהו את בגדיה
ותאמר קשר קשר : ויוצא יהוידע הכהן את
שרי המאות פקודי החיל ויאמר אלהם הוציאוה
אל מבית השדרות והבא אחריה יומת בחרב כי
אמר הכהן לא תמיתוה בית יהוה : וישימו לה
ידים ותבוא אל מבוא שער הסוסים בית המלך
וימיתוה שם :
ויכרת יהוידע ברית בינו ובין כל העם ובין המלך
להיות לעם ליהוה : ויבאו כל העם בית הבעל
ויתצהו ואת מזבחתיו ואת צלמיו שברו ואת
מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות : וישם
יהוידע פקדת בית יהוה ביד הכהנים הלוים אשר
חלק דויד על בית יהוה להעלות עלות יהוה
ככתוב בתורת משה בשמחה ובשיר על ידי דויד :
ויעמד השוערים על שערי בית יהוה ולא יבא טמא
לכל דבר : ויקח את שרי המאות ואת האדירים
ואת המושלים בעם ואת כל עם הארץ ויורד את
המלך מבית יהוה ויבאו בתוך שער העליון בית
המלך ויושיבו את המלך על כסא הממלכה :
וישמחו כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליהו
המיתו בחרב :
כד בן שבע שנים יואש במלכו
וארבעים שנה מלך בירושלם ושם אמו צביה
מבאר שבע : ויעש יואש הישר בעיני יהוה
כל ימי יהוידע הכהן :
וישא לו יהוידע נשים שתים ויולד בנים ובנות :
ויהי אחרי כן היה עם לב יואש לחדש את בית
יהוה : ויקבץ את הכהנים והלוים ויאמר להם
צאו לערי יהודה וקבצו מכל ישראל כסף לחזק
את בית אלהיכם מדי שנה בשנה ואתם תמהרו
לדבר ולא מהרו הלוים : ויקרא המלך ליהוידע
הראש ויאמר לו מדוע לא דרשת על הלוים
להביא מיהודה ומירושלם את משאת משה
עבד יהוה והקהל לישראל לאהל העדות :
כי עתליהו המרשעת בניה פרצו את בית האלהים
וגם כל קדשי בית יהוה עשו לבעלים : ויאמר
המלך ויעשו ארון אחד ויתנהו בשער בית יהוה
חוצה : ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא
ליהוה משאת משה עבד האלהים על ישראל
במדבר : וישמחו כל השרים וכל העם ויביאו
וישליכו לארון עד לכלה : ויהי בעת יביא את
הארון אל פקדת המלך ביד הלוים וכראותם כי
רב הכסף ובא סופר המלך ופקיד כהן הראש ויערו
את הארון וישאהו וישיבהו אל מקמו כה עשו
ליום ביום ויאספו כסף לרב : ויתנהו המלך ויהוידע
אל עושה מלאכת עבודת בית יהוה ויהיו שכרים
חצבים וחרשים לחדש בית יהוה וגם לחרשי
ברזל ונחשת לחזק את בית יהוה : ויעשו עשי
המלאכה ותעל ארוכה למלאכה בידם ויעמידו
את בית האלהים על מתכנתו ויאמצהו :

רשי

עומד על עמודו · כדאמ' ויעמד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו'
ויעמד עליו ויברך על ברכיו ועוד היום מנהג כשהגוים מוועדים יחד עומד המלך או
השר במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דבריו : קשר קשר · מרד
מרד · השדרות · פי' רש"י מקום מבוא המלך מביתו לבית יי' ולא ידעתי מה לשון סדרו'
ואונקלוס תרגם סידריא : והבא אחריה יומת · אל תניחוה לצאת דרך מוצא
העזרה אל העיר פן תמצא עוזרים מתחברים אליה והבא אחריה לעזרה יומת
בחרב : וישימו לה ידים · מקום לכום : ברית בינו ובין העם ובין המלך · שיהו
כולם למלך והעם אחרי יי' : פקודות · ממונים על זה להעלות עולות וכל האמור
בפרשה דוגמ' וישמע פשחור וגו' והוא פקיד נגיד בית יי' : ולא יבא טמא לכל דבר ·
שהיו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא משום צורך כל דבר : כל ימי
יהוידע · ובמלכים כתיב כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן אבל לאחר שמת אז
באו שרי המלך להשתחות לו לעשותו יקרם ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש
הקדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה : ויולד בנים ובנות · לפי שנאמר
למעלה שהרג יואש את בני יהוידע הוצרך לומר שהיו לו בנים : כי עתליהו המרשעת
בניה פרצו · הוצרך לומר כי מחדש בנאו שלמה בבנין חזק כי משבנאו שלמה עד
יואש לא היו רק קנ"ה שנ' וכבר הי' נפרץ שאם לא פרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיי'
שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוצרכו לחזקו עד יאשיהו ואע"פ לא
עשאו יואש חדש כמתחילה ומגמר הבית עד יואש קנ"ה כיצד שלמה מלך מ' שנה
בד' שנה למלכותו התחיל לבנותו וז' שנה עיכב בבנינו הרי י' שנה ונשאר ל' ורחבעם
מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי צ"א ויהושפט כ"ה הרי קי"ו
ויהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד יאשיהו כיצד אמציה מלך כ"ט
עזיהו נ"ב יותם י"ו אחז י"ו חזקיה כ"ט · מנשה נ"ה ואמון ב' הרי מאתים
חסר אחת ועוד שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית נמצא שלא הוצרכו
לחזק את בדק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו : וקבצו מכל ישראל ·
כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב כל העובר על
הפקדים ובמלכים כל כסף הקדשים אשר יובא בית יי' כסף עובר וגו' שמלם כספי'
היו כסף עובר שקל' בכל שנה הכאמ' בכל העובר על הפקודי' עובר על שם העובר
וכסף נפשו ערכו על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי וכל כסף אשר
יעלה על לב איש נדבת לבדק הבית : ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים ·
מפורש בטוב במלכים שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעצלו
בדבר להטריח מכריהם וכשראה המלך כן אמר להם ועתה אל תקחו כסף מאת
מכריכם כי לבדק תתנוהו וזהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים :
משאת משה עבד יי' · כלומר שקלים שצוה עליהם במדבר · משאת על שם כי תשא :
כי עתליהו וגו' · לכך אין תימה אם צריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא
היה כסף וזהב של הקדשות באוצרו' בית יי' עד שהוצרכו ליתן קול ביהודה ובירושלם
להביא משאת כי גם כל קדשי בית יי' עשו לבעלים : ויעשו ארון אחד · ובמלכים כתי'
ויקב חור בדלתו ועל ידי אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח
הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו : ויתנהו בשער בית יי' חוצה · כדי שיוכלו
לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת יי' : וכראותם כי רב הכסף ·
אז בא סופר המלך ופקיד כהן הראש משרתו הממונה תחת כהן הראש והוא
סגן כהונה עם סופר המלך ובמלכים כתיב ויעל סופר המלך וכהן הגדול פתרו'
ויעל סופר המלך ואף כהן גדול שלא פקידו הוא שסופר הכותב מה שכהן גדול
מצוה לו כי אין הגון וכבוד לכהן גדול לילך עם עבדי המלך : ויערו את הארון ·
דוגמ' ותער כדה : וישאוהו · בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין
אותו לפקיד המלך בתוך העזרה ומערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו
בשער יי' חוצה : ותעל ארוכה למלאכה · דוגמ' שיחיו האבנים דעזרא וגם לעיל
יואב יחיה את שאר העיר : על מתכנתו · על מכונו :
כל

וביתו ד׳ בקריאה וסימ׳ ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה· וישב דוד עם אכיש בגת· ואנשים אשר עמו והעלה דוד· ועשקו גבר וביתו· נעם האלהים
וביתו· להשיבם ג׳ בקריאה וסימ׳ וישלח בהם נביאים· וימרו וימרדו בך דנחמיה· ודכתריה ותעד בהם להשיבם: רגימת אבנה ה׳ בקריאה וסימ׳ ויוציאו את
המקלל אל מחוץ· ויקח יהושע את עכן בן זרח· את אדורם אשר על המס דמלכים· וחכרו את הדורם דספרא· וירגמהו אבן במצות המלך: ירושלם ה׳ מ׳ל

וככלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את שאר
הכסף ויעשהו כלים לבית יהוה כלי שרת והעלות
וכפות וכלי זהב וכסף ויהיו מעלים עלות בבית
יהוה תמיד כל ימי יהוידע:
ויזקן יהוידע וישבע ימים וימת בן מאה
ושלשים שנה במותו: ויקברהו בעיר דויד
עם המלכים כי עשה טובה בישראל ועם
האלהים וביתו: ואחרי
מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז
שמע המלך אליהם: ויעזבו את בית יהוה אלהי
אבותיהם ויעבדו את האשרים ואת העצבים
ויהי קצף על יהודה וירושלם באשמתם זאת:
וישלח בהם נבאים להשיבם אל יהוה ויעידו בם
ולא האזינו: ורוח אלהים
לבשה את זכריה בן יהוידע הכהן ויעמד מעל
לעם ויאמר להם כה אמר האלהים למה אתם
עברים את מצות יהוה ולא תצליחו כי עזבתם
את יהוה ויעזב אתכם: ויקשרו עליו וירגמהו
אבן במצות המלך בחצר בית יהוה: ולא זכר
יואש המלך החסד אשר עשה יהוידע אביו עמו
ויהרג את בנו וכמותו אמר ירא יהוה וידרש:
ויהי לתקופת השנה עלה
עליו חיל ארם ויבאו אל יהודה וירושלם
וישחיתו את כל שרי העם מעם וכל שללם
שלחו למלך דרמשק: כי במצער אנשים
באו חיל ארם ויהוה נתן בידם חיל לרב מאד כי
עזבו את יהוה אלהי אבותיהם ואת יואש עשו
שפטים: ובלכתם ממנו כי עזבו אתו במחליים
רבים התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע
הכהן ויהרגהו על מטתו וימת ויקברהו בעיר
דויד ולא קברהו בקברות המלכים: ואלה
המתקשרים עליו זבד בן שמעת העמונית

ויהוזבד בן שמרית המואבית: ובניו ורב המשא
עליו ויסוד בית האלהים הנם כתובים על מדרש
ספר המלכים וימלך אמציהו בנו תחתיו:
בן עשרים וחמש שנה מלך
אמציהו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם
אמו יהועדן מירושלים: ויעש הישר בעיני
יהוה רק לא בלבב שלם: ויהי כאשר חזקה
הממלכה עליו ויהרג את עבדיו המכים את
המלך אביו: ואת בניהם לא המית כי ככתוב
בתורה בספר משה אשר צוה יהוה לאמר לא
ימותו אבות על בנים ובנים לא ימותו על אבות
כי איש בחטאו ימותו:

כה

ויקבץ אמציהו את יהודה ויעמידם לבית
אבות לשרי האלפים ולשרי המאות לכל יהודה
ובנימן ויפקדם למבן עשרים שנה ולמעלה וימצאם
שלש מאות אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה:
וישכר מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר
כסף: ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך
אל יבוא עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם
ישראל כל בני אפרים: כי אם בא אתה עשה
חזק למלחמה יכשילך האלהים לפני אויב כי
יש כח באלהים לעזור ולהכשיל: ויאמר
אמציהו לאיש האלהים ומה לעשות למאות
הככר אשר נתתי לגדוד ישראל ויאמר איש
האלהים יש ליהוה לתת לך הרבה מזה: ויבדילם
אמציהו להגדוד אשר בא אליו מאפרים ללכת
למקומם ויחר אפם מאד ביהודה וישובו למקומם
בחרי אף: ואמציהו
התחזק וינהג את עמו וילך גיא המלח ויך את
בני שעיר עשרת אלפים: ועשרת אלפים
חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע
וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו:

בקרי׳ ה וסימ׳ ירושלם עיים תהיה· ואלה נולדו לו בירושלים· ושם אמו יהועדן דספרא· אחר זה שלח סנחריב· אשר הגלה מירושלים: חיל ד׳ קמצין בקרי׳ וסימ׳ וישכר
מישראל מאה רכב· כל מספר ראשי האבות· ולמשלמיהו בנים אחים· ויקהל דוד את כל שרי· וכל אסף דכו׳: בחרי אף ג׳ בקריאה וסימ׳ ויצא מעם פרעה בחרי אף·
ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף· בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו· ויבדילם אמציהו להגדוד· גדע בחרי אף כל קרן ישראל:

רשי

כלי שרת והעלות· פשוטו של בלשון אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת ודוגמ׳ אם תכתוש אויל במכתש כך אמר לי ר׳ יצחק בר׳ שמואל בגרבונא· ויש אומרים והעלות אלו הכשרים שאוחזין עליה בשר ודוגמ׳ בביצה אין מטלטלין את העלי לקצב עליו בשר: וכפות וכלי זהב וכסף· ובמלכים כתיב אך לא יעשה בית יי׳ ספות כסף הא כיצד מפורש בכתובות בפר׳ קמא בעא מיניה רב הו נא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו׳: מעל לעם· גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו שהיה שר גבוה מכל העם כביא וכהן וביום הכפורים וחתן המלך ולא כתיר׳א מלומר כבואה ועל זה נאמר אם יהרג במקדש יי׳ כהן ונביא ובמותו אמר ירא יי׳ וידרוש כי לא הרגוני אלא שאמרתי שליחותו של מקום ואחר שהרגתי עליו מן הדין והגון וכדיי הוא שידרוש דימי וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו׳: ויהי לתקופת השנה· לפי שבני יהודה חטאו יותר משאר שבטים כמו שאמר לעיל ויעזבו את בית יי׳ אלהי אבותיהם: וישחיתו את כל שרי העם· מוסב למעלה ואחר מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך והחטיאו אל׳ יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את כל שרי העם: מעם· מהיות עם: בדמי בני יהוידע· בשביל דמי זכרי׳ שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טוב׳ וחסד שגמל עמו יהויד׳ ובשבי׳ אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שהרג זכרי׳ שקט ושליו ובטוח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הו׳ ולכבודו יכהנו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ ועל כן נהרג גם הוא בשלוה והשקט על מטתו: המואבית· מה לי מי היו ומתי יצאו אם מבני ישר׳ או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשבה לוט והם שכרו את בלעם לקלל בניו ויפרש מיואם שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפור׳ במכילתא: כי אין יי׳ עם ישר׳ כל בני אפרים· לפי שירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל ובכל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם: כי אם בא אתה· פתרו׳ אם לא תאמין בדברי הלא תנסה בא אתה ועשה וחזק למלחמה: לעזור ולהכשיל· פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל אותך אם תוליכם עמך: וכולם נבקעו· ויהי אחרי בא וגו׳ באיכה רבתי כאמר עליו ורגז ושחק ואין כחת: ויפשטו

ישתחוה ג׳ בקריאה וסימ׳ ויהי דוד בא נגד הראש · ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה · ולפניהם ישתחוה · ולהם קטר׃ לך ג׳ כתי׳ לך חס׳ ה׳ כלישן הליכה וסימ׳ לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם · ויאמר לנערו לך ונקרבה דיהונתן · ויועץ אמציהו מלך יהודה ויעש׳ וה׳ כתו׳ כן לכה מ״ל ה׳ וסימ׳ ויען יצחק ויאמר אל עשו הן גביר · הלא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך · ויוסף עוד אחימעץ · כי יתפוש איש באחיו · לפני אפרים ובנימן׃ ואת בני ב׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ אלה תולדות יעקב יוסף · ואת בני

ובני הגדוד אשר השיב אמציהו מלכת עמו
למלחמה ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית
חורון ויכו מהם שלשת אלפים ויבזו בזה רבה ׃
ויהי אחרי בוא אמציהו
מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר
ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם
יקטר ׃ ויחר אף יהוה באמציהו וישלח אליו
נביא ויאמר אליו למה דרשת את אלהי העם אשר
לא הצילו את עמם מידך ׃ ויהי בדברו אליו
ויאמר לו הליועץ למלך נתנוך חדל לך למה יכוך
ויחדל הנביא ויאמר ידעתי כי יעץ אלהים
להשחיתך כי עשית זאת ולא שמעת לעצתי ׃
ויועץ אמציהו מלך יהודה וישלח אל
יואש בן יהואחז בן יהוא מלך ישראל לאמר לך
נתראה פנים ׃ וישלח יואש מלך ישראל אל
אמציהו מלך יהודה לאמר החוח אשר בלבנון
שלח אל הארז אשר בלבנון לאמר תנה את בתך
לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון
ותרמס את החוח ׃ אמרת הנה הכית את אדום
ונשאך לבך להכביד עתה שבה בביתך למה
תתגרה ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך ׃ ולא
שמע אמציהו כי מהאלהים היא למען תתם ביד
כי דרשו את אלהי אדום ׃ ויעל יואש מלך
ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה
בבית שמש אשר ליהודה ׃ וינגף יהודה לפני
ישראל וינסו איש לאהליו ׃ ואת אמציהו מלך
יהודה בן יואש בן יהואחז תפש יואש מלך
ישראל בבית שמש ויביאהו ירושלם ויפרץ
בחומת ירושלם משער אפרים עד שער הפונה
ארבע מאות אמה ׃ וכל הזהב והכסף ואת כל
הכלים הנמצאים בבית האלהים עם עבד אדום
ואת אוצרות בית המלך ואת בני התערבות וישב
שמרון ׃ ויחי אמציהו בן
יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן יהואחז מלך
ישראל חמש עשרה שנה ׃ ויתר דברי אמציהו
הראשנים והאחרונים הלא הנם כתובים על ספר
מלכי יהודה וישראל ׃ ומעת אשר סר אמציהו
מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס
לכישה וישלחו אחריו לכישה וימיתהו שם ׃
וישאהו על הסוסים ויקברו אתו עם אבתיו
כו
בעיר יהודה ׃ ויקחו כל עם יהודה את עזיהו
והוא בן שש עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו
אמציהו ׃ הוא בנה את אילות וישבה ליהודה
אחרי שכב המלך עם אבתיו ׃
בן שש עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים
ושתים שנה מלך בירושלם ושם אמו יכליה מן
ירושלם ׃ ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר
עשה אמציהו אביו ׃ ויהי לדרש אלהים בימי
זכריהו המבין בראות האלהים ובימי דרשו את
יהוה הצליחו האלהים ׃ ויצא וילחם בפלשתים
ויפרץ את חומת גת ואת חומת יבנה ואת חומת
אשדוד ויבנה ערים באשדוד ובפלשתים ׃
ויעזרהו האלהים על פלשתים ועל הערביים
היושבים בגור בעל והמעונים ׃ ויתנו העמונים
מנחה לעזיהו וילך שמו עד לבוא מצרים כי החזיק
עד למעלה ׃ ויבן עזיהו מגדלים בירושלם על
שער הפנה ועל שער הגיא ועל המקצוע ויחזקם ׃
ויבן מגדלים במדבר ויחצב ברות רבים כי מקנה
רב היה לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים
בהרים ובכרמל כי אהב אדמה היה ׃

המכים לא המית · עלו אלי ועזרוני · ולקח את כל הזהב והכסף דמלכים · ואת בני צדקיהו שחטו דמלכים · לכן עוד אריב אתכם · את אדום ואת מואב ואת בני עמון · ונתתי את רכה וכל הזהב והכסף דסיפ׳ · ויחי איוב אחרי זאת מאה ושמונים ׃ על שער ב׳ דסמי׳ וסי׳ ויבן עזיהו מגדלים קדמא דפסוק · על שער בת רבים · אפך במגדל ׃ אדמה י״א בקריאה וסימני׳ ותוסף ללדת את אחיו את הבל · מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו׳ משא צמד פרדים אדמה דנעמן · כמי רימון מלאו דם · הוי רב את יוצרו חרש · שדד שדה אבלה אדמה · אל תרא׳ אדמה גילי ושמחי · לבן כה אמר יי׳ אשתך בעיר תזנה · ואמר לא נביא אנכי · ויבן מגדלים רבים · תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה ׃

רשי

ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון. לאחר שחזרו למקומם כדלעיל ויחר אפם מאד ביהודה וישבו למקומם שאם לאכן אלא מיד שנבדלו מאמציה פשטו בערי יהודה היה לו לומר ויפשטו בערי יהודה מבית חורון עד שומרון׃ כי יעץ אלהים להשחיתך׃ כלומר אם אין אתה שומע לעצתי לילך בדרך ישרה דע לך אתה המלך כי יעץ יי׳ להשחיתך הואיל כי עשית זאת ולא שמעת לעצת ומה היא העצה שהשיאך להתגרות במלך ישראל וליפול לפניו כדכתי׳ ויועץ אמציה מלך יהודה וישלח אל יואש וגו׳׃ לך נתראה פנים. להראות גבורתינו על סוסים ברמחים׃ החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח׃ אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות׃ ותעבר ותרמוס. ולא רצה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לכרות החוח אלא עברה עליו ורמסתו לבזיון כי היאך נשאו לבו לשאול בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שבטים ועתה עבדי יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה׃ ונשאך לבך. לרדוף אחר הכבוד ורוצה אתה להתכבד אף בי ובמלכים הכבד ושב בביתך׃ כי מהאלהים היא למען תתם ביד. כלו׳ בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך׃ בבית שמש. היתה המלחמה והוצרך לומר שלא תאמר כשתפשו אמציה למה הביאו לירושלם ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלם׃ ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד בי כי לא יגבה לבו כל כך למרוד הואיל ונפרצה החומה׃ הנמצאי׳ בבית האלהים עם עובד אדום. כי הוא ובניו נגידים על האוצרות כל ימיהם כדלעיל׃ ואת בני התערובות. שלא הניחו ישראל את אמציהו להיות עוד מלך בירושלם עד שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תי׳ אותו במלכים בני רברביא. ורבי יוסף פי׳ תערובות אותן התערובות שהיו לו למלך כתובים בערבות שלא ימרדו אבותי׳ בו ולא נראה לי כי לא תכינו שנגברה יד יהודה כל כך על אחרים שיהו צריכים ליתן ליהודה בניהם לערבון ומעת אשר סר אמציה מאחרי יי׳ ונפל לפני מלך ישר׳ מיד ויקשרו עליו קשר בירושלם להורגו כי היה לבם רוה אים על בנו ועל אחיו ועל קרובו שהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישר׳׃ וינס לכישה. עיר מבצר אשר נלחם עליה סנחריב ונסע לנבה ויהי שם טו׳ שנים עד שלחו אחריו לכישה וימיתהו שם ואותן טו׳ שנה שהיה בלכים מולכת יכליהו אם עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי׳ ר׳ יוסף זצ״ל ראיתי גם אותן טו׳ שנים שהיה בלכים מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפתרו כן שהרי כתיב בסמוך והוא בן שש עשרה שנה נמצא שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד שאם כן היה לו לומ׳ ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו אלא משמע שלא מלך בחיי אביו׃ ויעש הישר בעיני יי׳. ככל הישר שעשה אביו עשה ולא עשה כרשעתו׃ בימי זכריהו׳ זה עוזיהו וג׳ שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמ׳ יהואחז אחזיהו׃ המבין בראות האלהים. שהבין בראית האלהים שטובה היא ונתירא מיי׳׃ ויבן עזיהו מגדלים וגו׳. הוצרך לחזק מה שפרצו בחומה בימי אביו׃ אכרים. אקי״ר לו״ה׃ וכורמים. רוגנ׳ לכורמים ולאוגבים שומרי׳ בהמות היו לו׃ כי אהב אדמה היה. מפורש בסב״ר ב׳ להוטים אחרי אדמה היו ולא נמצא בהם תועלת הוא וקין׃

נדחף ב׳ וסימ׳ והמן נדחף. וגם הוא נדחף לצאת דעזיהו: וישב בית ישיכת בית ו׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ו: שופטו מ׳ל בקריאה וסימ׳ גבור ואיש מלחמה. והכרתי שופט מקרבה. ויותם בנו על בית המלך דספרא. ישבת לכסא שופט צדק. כי אלהים שופט זה ישפיל. מלך שופ באמת דלים. ו״ש ספרים נמסר במקום, כ״י אלהים שופט זה ושפיל אלהים שופט צדיק וגם הוא ראיתיו ברוב הספרים מ׳ל ונמסר עליו ו׳ מ׳ל ואולי הם ז׳ מ׳ל ולאכרוע׳ לא ידענא: ולא עשה ה׳ וסימ׳ ומפיבשת בן שאול ירד לקראת

ויהי לעזיהו חיל עשי מלחמה יוצאי צבא
לגדוד במספר פקדתם ביד יעואל הסופר
ומעשיהו השוטר על יד חנניהו משרי המלך:
כל מספר ראשי האבות לגבורי חיל אלפים ושש
מאות: ועל ידם חיל צבא שלש מאות אלף ושבעת
אלפים וחמש מאות עושי מלחמה בכח חיל לעזר
למלך על האויב: ויכן להם עזיהו לכל הצבא
מגנים ורמחים וכובעים ושרינות וקשתות
ולאבני קלעים: ויעש בירושלם חשבנות
מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפנות
לירוא בחצים ובאבנים גדלות ויצא שמו עד
למרחוק כי הפליא להעזר עד כי חזק: וכחזקתו
גבה לבו עד להשחית וימעל ביהוה אלהיו ויבא
אל היכל יהוה להקטיר על מזבח הקטרת: ויבא
אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים ליהוה שמונים
בני חיל: ויעמדו על עזיהו המלך ויאמרו לו
לא לך עזיהו להקטיר ליהוה כי לכהנים בני
אהרן המקדשים להקטיר צא מן המקדש כי
מעלת ולא לך לכבוד מיהוה אלהים: ויזעף
עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים
והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית יהוה
מעל למזבח הקטרת: ויפן אליו עזריהו כהן
הראש וכל הכהנים והנה הוא מצרע במצחו
ויבהלוהו משם וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו
יהוה: ויהי עזיהו המלך מצרע עד יום מותו
וישב בית החפשית מצרע כי נגזר מבית יהוה
ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ:
ויתר דברי עזיהו הראשנים והאחרנים כתב
ישעיהו בן אמוץ הנביא: וישכב עזיהו עם
אבתיו ויקברו אתו עם אבתיו בשדה הקבורה
אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא וימלך יותם
בנו תחתיו:

כז בן עשרים
וחמש שנה יותם במלכו ושש עשרה שנה מלך
בירושלם ושם אמו ירושה בת צדוק: ויעש
הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה עזיהו אביו רק
לא בא אל היכל יהוה ועוד העם משחיתים:
הוא בנה את שער בית יהוה העליון ובחומת
העפל בנה לרב: וערים בנה בהר יהודה
ובחרשים בנה בירניות ומגדלים: והוא נלחם
עם מלך בני עמון ויחזק עליהם ויתנו לו בני
עמון בשנה ההיא מאה ככר כסף ועשרת אלפים
כרים חטים ושעורים עשרת אלפים זאת השיבו
לו בני עמון ובשנה השנית והשלשית: ויתחזק
יותם כי הכין דרכיו לפני יהוה אלהיו: ויתר
דברי יותם וכל מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים על
ספר מלכי ישראל ויהודה: בן עשרים
וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה שנה מלך
בירושלם: וישכב יותם עם אבתיו ויקברו
אתו בעיר דויד וימלך אחז בנו תחתיו:

כח בן עשרים שנה אחז במלכו
ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה
הישר בעיני יהוה כדויד אביו: וילך בדרכי
מלכי ישראל וגם מסכות עשה לבעלים:
והוא הקטיר בגיא בן הנם ויבער את בניו באש
כתעבות הגוים אשר הריש יהוה מפני בני ישראל
: ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל
עץ רענן: ויתנהו יהוה אלהיו ביד מלך ארם
ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דרמשק
וגם ביד מלך ישראל נתן ויך בו מכה גדולה:
ויהרג פקח בן רמליהו
ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני
חיל בעזבם את יהוה אלהי אבותם:
ויהרג זכרי גבור אפרים את
מעשיהו בן המלך ואת עזריקם נגיד הבית ואת
אלקנה משנה המלך: וישבו בני ישראל מאחיהם
מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שלל רב בזזו
מהם ויביאו את השלל לשמרון:

המלך ב׳ בו׳ בן עשרים שנה אחז במלכו. וחברו דד״ה. וירא אלהים את מעשיהם: אלהי אבתם ד׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר בסדר נצבים: רב ורב ל״ז קמצין בקריאה וסימ׳ ולא נשא אתם הארץ לשבת. כי היה רכושם רב משבת דעשו ויעקב. וישלח יי׳ בעם את הנחשים. ויצאו הם וכל מחניהם. ויאמר יי׳ אל גדעון. וזאת ליהודה ויאמר שמע יי׳ קול יהודה. וידברו בני יוסף אל יהושע. ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן צפור. וישמע דוד כי מת נבל. והנה עבדי

רשי

חשבונות מחשבת חושב. דוגמא מעשה חשב כלי מלחמה עשה באומנות כגון דייק ואילים המנגחים בחומה כדכתיב כי בתחבולות תעשה לך מלחמה: וימעל ביי׳ אלהיו. כאן נופל לומר מעילה כי בשגגה עשה דוגמ׳ נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה: ויבא אל היכל יי׳. שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד: ובידו מקטרת להקטיר. ורצה להכותבו הכהן המוכיח שלא יקטיר קטרת: בית החפשית. ובתלמוד ירושלמי מפורש עשה לו בבית הקברות על שם במתים חפשי: כי נגזר. לו מלבא עד בין הבריות דוגמ׳ ואת אשר נגזר עליה: בשדה הקבורה. ולא במערת עם המלכים: ככל אשר עשה עזיה אביו. הטובות שעשה אביו וזהו שאמר ר׳ שמעון בן יוחי במסכת סוכה אלמלא יהיה אברהם אבינו מקבל עליו כל עונו׳ הדורו׳ עד לו אני הייתי מקבל עליו חטאי הדורות מאברהם עד לו ואם היה יותם בן עוזיהו עמי היינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שבכל המלכים שלפניו ולאחריו אבינו בהם חטא חוץ מיותם דוד רק באוריה החתי שלמה נשיו הטו לבבו רחבעם עזב את תורת יי׳ אביה וילך בכל חטאות אביו אסא הוציא כסף וזהב מאוצרות בית יי׳ ונתן הכביא בית המהפכת יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועצתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדם אמציה השתחוה לפסילי שעיר עוזיהו נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מסכות לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קצף ועל שלמה לא הודו לו מנשה עשה הרע בעיני יי׳ יאשיהו לא שמע מדברי נכו מפי אלהים צדקיה עשה הרע בעיני יי׳ ולא נכנע מפני ירמיה אבל יותם לא נמצא בו שום דופי כך אמר לי ר׳ אלעז׳ בר משה: ובחומת העופל. דוגמא עופל ובוחן היה בונה מצודות: ובחרשים בנה בירניות: למען בירה גדולה ועוד העם משחית כדכתיב במלכים עוד העם מזבחים ומקטרים: את מעשיהו בן המלך. אחז הרים. זכרי גבור אפרים: ואת עזריקם. ואת ואת דוגמ׳ ואיה ועזה וכן כרדס ורכב וסוס:

דוד׳ ויואב ועבדך בתוך עמך אשר׳ הי׳ חורדים מצרים לעזרה׳ והיה על כל הר גבוה׳ הוי רב את יוצרו׳ תני׳ רב את ריבך׳ ולא בחיל גדול דיחזקאל׳ כה אבר יי׳
תצלת דיחזקאל׳ ועתה אתם אמרים דד״ה׳ ויאספו ירושלם עם רב׳ שלום רב לאהבי תורתך׳ ונתתי חחים בלחיך׳ וישבו בני ישראל מאחיהם׳ וישלח חציו ויפיצם

ושם היה נביא ליהוה עדד שמו ויצא לפני הצבא הבא לשמרון ויאמר להם הנה בחמת יהוה אלהי אבותיכם על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בם בזעף עד לשמים הגיע: ועתה בני יהודה וירושלם אתם אמרים לכבש לעבדים ולשפחות לכם הלא רק אתם עמכם אשמות ליהוה אלהיכם: ועתה שמעוני והשיבו השביה אשר שביתם מאחיכם כי חרון אף יהוה עליכם: ויקמו אנשים מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן ברכיהו בן משלמות ויחזקיהו בן שלם ועמשא בן חדלי על הבאים מן הצבא: ויאמרו להם לא תביאו את השביה הנה כי לאשמת יהוה עלינו אתם אמרים להסיף על חטאתנו ועל אשמתנו כי רבה אשמה לנו וחרון אף על ישראל: ויעזב החלוץ את השביה ואת הבזה לפני השרים וכל הקהל: ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם הלבישו מן השלל וילבשום וינעלום ויאכלום וישקום ויסכום וינהלום בחמרים לכל כושל ויביאום ירחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שמרון:

בעת ההיא שלח המלך אחז על מלכי אשור לעזר לו: ועוד אדומים באו ויכו ביהודה וישבו שבי: ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ובנותיה ואת גמזו ואת בנתיה וישבו שם: כי הכניע יהוה את יהודה בעבור אחז מלך ישראל כי הפריע ביהודה ומעול מעל ביהוה: ויבא עליו תלגת פלנאסר מלך אשור ויצר לו ולא חזקו: כי חלק אחז את בית יהוה ואת בית המלך והשרים ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ובעת הצר לו ויוסף למעול ביהוה הוא המלך אחז: ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אתם להם אזבח ויעזרוני והם היו לו להכשילו ולכל ישראל: ויאסף אחז את כלי בית האלהים ויקצץ את כלי בית האלהים ויסגר את דלתות בית יהוה ויעש לו מזבחות בכל פנה בירושלם: ובכל עיר ועיר ליהודה עשה במות לקטר לאלהים אחרים ויכעס את יהוה אלהי אבתיו: ויתר דבריו וכל דרכיו הראשנים והאחרונים הנם כתובים על ספר מלכי יהודה וישראל: וישכב אחז עם אבתיו ויקברהו בעיר בירושלם כי לא הביאהו לקברי מלכי ישראל וימלך יחזקיהו בנו תחתיו:

כט יחזקיהו מלך בן עשרים וחמש שנה ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו אביה בת זכריהו: ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה דויד אביו: הוא בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון פתח את דלתות בית יהוה ויחזקם: ויבא את הכהנים ואת הלוים ויאספם לרחוב המזרח: ויאמר להם שמעוני הלוים עתה התקדשו וקדשו את בית יהוה אלהי אבתיכם והוציאו את הנדה מן הקדש: כי מעלו אבתינו ועשו הרע בעיני יהוה אלהינו ויעזבהו ויסבו פניהם ממשכן יהוה ויתנו ערף: גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועלה לא העלו בקדש לאלהי ישראל: ויהי קצף יהוה על יהודה וירושלם ויתנם לזועה לשמה ולשרקה כאשר אתם ראים בעיניכם: והנה נפלו אבותינו בחרב ובנינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת: עתה עם לבבי לכרות ברית ליהוה אלהי ישראל וישב ממנו חרון אפו: בני עתה אל תשלו כי בכם בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו ולהיות לו משרתים ומקטרים: ויקמו הלוים מחת בן עמשי ויואל בן עזריהו מן בני הקהתי ומן בני מררי קיש בן עבדי ועזריהו בן יהללאל ומן הגרשני יואח בן זמה ועדן בן יואח: ומן בני אליצפן שמרי ויעואל ומן בני אסף זכריהו ומתניהו: ומן בני הימן יחואל ושמעי ומן בני ידותון שמעיה ועזיאל: ויאספו את אחיהם ויתקדשו ויבאו כמצות המלך בדברי יהוה לטהר בית יהוה:

דתילים׳ רב אבל ניר ראשים׳ ויבאו ויגידו ליהושפט דד״ה׳ ויקבצו עם רב ויסתמו דסיפרא׳ בשרתי צדק בקהל רב׳ טוב מעט ביראת יי׳ רב אדם יקרא איש חסדו׳ כי ברוב חכמה רב כעס׳ ויתמרמר מלך הנגב׳ והעמיד המון רב מן הראשון׳ העם רב והעת גשמים׳ והשקות בכלי זהב׳ יש זהב ורב פנינים׳ באין אלפים אבוס בר׳ פן יסיתך בספק׃
ויאספו ׳ פתחין בקריאה וס׳ סב״א סלי״א שלחו ושלחו פלשתאי גרמוי דמלכא ולאחיהון כספא וחמרא׳ וביאורם וילך משה ואהרן ויאספו׳ ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה׳ וישלחו ויאספו את כל סרני פלשתים אליהם׳ וישלחו ויאספו את כל סרני ויאמרו׳ ויאספו פלשתים את מחניהם דשמואל קדמאה דפסוק׳ ויעל משם את עצמות דשמואל׳ וישלח המלך ויאספו אליו׳ ויאספו את אחיהם ויתקדשו׳ וישבו כל היהודים בכל המקומות׳ ויהי בעת יביא את הארון׃

רשי

ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים שהם מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן וחביריו׃ וכל מערומיהם. לשון ערום ועריה׃ ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב. שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני יושב על הים׃ כי הפריע ביהודה. דוגמ׳ כי פרעה אהרן בפרוע פרעות׃ ויבא עליו. שמלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים וישלח מלאכים אל תגלת פלנאסר׃ ויצר לו. מתוך שחלק לו את בית יי׳ ואת בית המלך וגו׳׃ ולא לעזרה לו. אף על פי שמצינו במלכים ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלשתי׳׃ ויסגר את דלתות בית יי׳. כדי שלא יבואו הכהני׳ לעבוד עבודתם באהל מועד כי אם לבא למזבחות שעשה בכל פינה בירושלם וחזקיה פתח דלתות בית יי׳ לפי שאביו סגר דלתות בית יי׳׃ ויחזקם. לפי שאחז קצץ את כל כלי בית האלהים׃ והוציאו את הנדה. ע״ז את המת לא כאמר כאן כי אם נדה ומיאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמ׳ כטומאת הנדה כידם נדה מאוס ומוסרח׃ ויכבו את הנרות והקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישר׳. אבל לאלהים אחרים עשו במות לכל עיר ועיר לקטר להם׃ אל תשלו. לשון שגגה׃ ויבאו

ויאמר חזקיהו להעלות חזקיהו ה' בספרא וסימ' אחז בנו חזקיהו בנו· ויבאו פנימה אל חזקיהו· ויאמר חזקיהו להעלות העולה· כי חזקיהו מלך יהודה· ועתה אל ישא אתכם חזקיהו· וכל קרי' דכו'· והביאו ל' וסימ' והביאו את אחיכם הקטן· פרקו נזמי הזהב· באו בית אל ופשעו גלגל· והביאו אל ואדעה כספרם דסיפרא·

ויבאו הכהנים לפנימה בית יהוה לטהר ויוציאו את כל הטמאה אשר מצאו בהיכל יהוה לחצר בית יהוה ויקבלו הלוים להוציא לנחל קדרון חוצה: ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וביום שמונה לחדש באו לאולם יהוה ויקדשו את בית יהוה לימים שמונה וביום ששה עשר לחדש הראשון כלו: ויבואו פנימה אל חזקיהו המלך ויאמרו טהרנו את כל בית יהוה את מזבח העולה ואת כל כליו ואת שלחן המערכת ואת כל כליו: ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו והנם לפני מזבח יהוה: וישכם יחזקיהו המלך ויאסף את שרי העיר ויעל בית יהוה: ויביאו פרים שבעה ואילים שבעה וכבשים שבעה וצפירי עזים שבעה לחטאת על הממלכה ועל המקדש ועל יהודה ויאמר לבני אהרן הכהנים להעלות על מזבח יהוה: וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים את הדם ויזרקו המזבחה וישחטו האלים ויזרקו הדם המזבחה וישחטו הכבשים ויזרקו הדם המזבחה: ויגישו את שעירי החטאת לפני המלך והקהל ויסמכו ידיהם עליהם: וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם המזבחה לכפר על כל ישראל כי לכל ישראל אמר המלך העולה והחטאת: ויעמד את הלוים בית יהוה במצלתים בנבלים ובכנרות במצות דויד וגד חזה המלך ונתן הנביא כי ביד יהוה המצוה ביד נביאיו: ויעמדו הלוים בכלי דויד והכהנים בחצצרות: ויאמר חזקיהו להעלות העלה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר יהוה והחצצרות ועל ידי כלי דויד מלך ישראל: וכל הקהל משתחוים והשיר משורר והחצצרות מחצצרים הכל עד לכלות העלה: וככלות להעלות כרעו המלך וכל הנמצאים אתו וישתחוו: ויאמר יחזקיהו המלך והשרים ללוים להלל ליהוה בדברי דויד ואסף החזה ויהללו עד לשמחה ויקדו וישתחוו:

ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם ידכם ליהוה גשו והביאו זבחים ותודות לבית יהוה ויביאו הקהל זבחים ותודות וכל נדיב לב עלות: ויהי מספר העלה אשר הביאו הקהל בקר שבעים אילים מאה כבשים מאתים לעלה ליהוה כל אלה: והקדשים בקר שש מאות וצאן שלשת אלפים: רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העלות ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים: וגם עלה לרב בחלבי השלמים ובנסכים לעלה ותכון עבודת בית יהוה: וישמח יחזקיהו וכל העם על ההכין האלהים לעם כי בפתאום היה הדבר:

ל וישלח יחזקיהו על כל ישראל ויהודה וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה לבוא לבית יהוה בירושלם לעשות פסח ליהוה אלהי ישראל: ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש השני: כי לא יכלו לעשתו בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלם: ויישר הדבר בעיני המלך ובעיני כל הקהל:

ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם· ואשר ישמעו ויעבירו קול: לעלה ה' בקריאה וסי' זאת התורה· לעולה למנחה לחטאת· כל הבקר לעלה שנים עשר פרים· וארבעה שלחנות לעלה· וגם עלה לרב בחלבי השלמים· ויאמר ארונה אל המלך:

רשי

ויבאו הכהנים לפנימה· כי לא על הלוים ליכנס פנימה: לחצר בית יי'· מקום מעמד הלוים ואותו' ויקבלו הלוים וגו' ויחלו באחד לחדש· ויקדשו את בית יי' לימים שמנה· לכך עכבו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחז צייר כל הכתלי' בצלמי תשכית דכתיב צלמי כשדים חקוקים בששר ועכבו ח' ימים עד שהשחיתו דמות הצלמים מן הכתלים וביום ט"ז לחדש כלו הכל הבית והעזרה: הכנו והקדשנו· מפור' בע"ז בפרק ר' ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו' עד איתיבי אשר הזניח אחז הכנו והקדשנו מאי לאו הכנהו דאבטליהו הקדשנו דאקדשינהו אמר לו ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם: וצפירי עזים וגו'· הוראת שעה היתה: על מזבח יי'· ולא על אותן מזבחות שעשה אחז אביו: לכפר על כל ישראל· שחטאו בע"ז כן אמר המלך תהי העולה והחטאת עבור כל ישראל בפר' שלח לך כתי' ועשו כל העדה פר וגו' וכתיב והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים וצפירי עזים שבעה אלא הוראת שעה היתה: כי ביד יי' המצוה ביד נביאיו· לשורר הלוים בכלי שיר לא כתוב בתורה שיהא קרבן טעון שירה אלא מצות יי' שצוה ביד נביאיו לשורר על הקרבן ורבותינו פירשו במסכת ערכין מניין שהלויים טעונין לשורר בכלי שיר דכתיב עבודת עבודה איזוהי עבודה שצריכה עבודה אחרת עמה הוי אומר זה השיר בכלי שיר ועבודת משא כגון לפרש על השיר כדכתיב וכנניהו שר הלוים במשא כי מבין הוא שהיה ממונה להרים קול הנגון של שיר: והכהנים בחצצרו'· כדכתי' ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצצרות: להלל ליי' בדברי דוד· זה הודו ליי' קראו בשמו כדכתו' למעלה ביום ההוא אז נתן דוד בראש להודות וגו': ויביאו הקהל זבחים ותודות· דבר המותר לבעלים לאכילה: וכל נדיב לב עלות· קצת מהם מי שהתנדב לבו הביא עולות ולא כולם לפי שאין לבעלים היתר אכילה בהם: והקדשים· קלים זבחים ושלמים מה שהבעלים נהנים בהם: רק הכהנים היו למעט· כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט: ויחזקום אחיהם הלוים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים· ואת' היאך יתקדשו הלוים ולא יתקדשו הכהנים ומפורש לפי כי הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים ויישרו לבם הלוים להתקדש יותר מהכהנים והיו הכהנים והלוים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה צדיק לא היו יכולים מיד להתקדש ולטהר שזה בשנה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על יד כדכתי' בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם וכתי' בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים כלומ' בקום רשע אחז יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים חזקיהו וסיעתו: על ההכין האלהים לעם· לעבדו ולעשות רצונו רוב' דלמטה כל לבבו הכין לדרוש וגו' וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל יי' ושבו מיד: וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו'· כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב במלכים וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת תשע להושע מלך ישראל כאשר תמצא כתוב בסוף הספר: כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא· בחדש הראשון בניסן: כי הכהנים לא התקדשו למדי· לא התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית עד י"ו בניסן וכן פתרו' כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כלומ' אפילו אם לא עכבו טהרת הבית שלא כלו עד י"ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי: והעם לא נאספו· עדיין כולם לירושלם:

מבאר

וישב שורפין בקריאה וסימ׳ קח את כל ראשי העם והוקע אותם· ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה· ודברו השטרים אל העם לאמר· ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו· ויספו השטרים לדבר אל העם· שלחו את ארון· ויקצפו עליו שרי פלשתים· הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן· יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו· עתה אל תקשו ערפכם· מלכי הרצים באגרות· וישב העפר על הארץ כשהיה· יתגרה ובבני יתגרו ואספו· וישב ארצו ברכוש גדול: הלוים והכהנים ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ גם בריתי

ויעמידו דבר להעביר קול בכל־ישראל מבאר־
שבע ועד־דן לבוא לעשות פסח ליהוה אלהי־
ישראל בירושלם כי לא לרב עשו ככתוב: וילכו
הרצים באגרות מיד המלך ושריו בכל־ישראל
ויהודה וכמצות המלך לאמר בני ישראל שובו
אל־יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל וישב אל־
הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור: ואל־
תהיו כאבותיכם וכאחיכם אשר מעלו ביהוה
אלהי אבותיהם ויתנם לשמה כאשר אתם ראים:
עתה אל־תקשו ערפכם כאבותיכם תנו־יד ליהוה
ובאו למקדשו אשר הקדיש לעולם ועבדו את־
יהוה אלהיכם וישב ממכם חרון אפו: כי בשובכם
על־יהוה אחיכם ובניכם לרחמים לפני שוביהם
ולשוב לארץ הזאת כי־חנון ורחום יהוה אלהיכם
ולא־יסיר פנים מכם אם־תשובו אליו:
ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר
בארץ־אפרים ומנשה ועד־זבלון ויהיו משחקים
עליהם ומלעגים בם: אך־אנשים מאשר ומנשה
ומזבלון נכנעו ויבאו לירושלם: גם ביהודה
היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות
מצות המלך והשרים בדבר יהוה: ויאספו
ירושלם עם־רב לעשות את־חג המצות בחדש
השני קהל לרב מאד: ויקמו ויסירו את־
המזבחות אשר בירושלם ואת כל־המקטרות
הסירו וישליכו לנחל קדרון: וישחטו הפסח
בארבעה עשר לחדש השני והכהנים והלוים
נכלמו ויתקדשו ויביאו עלות בית יהוה: ויעמדו
על־עמדם כמשפטם כתורת משה איש־האלהים
הכהנים זרקים את־הדם מיד הלוים: כי־רבת
בקהל אשר לא־התקדשו והלוים על־שחיטת
הפסחים לכל לא טהור להקדיש ליהוה: כי
מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון
לא הטהרו כי־אכלו את־הפסח בלא ככתוב כי
התפלל יחזקיהו עליהם לאמר יהוה הטוב יכפר
בעד: כל־לבבו הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי
אבותיו ולא כטהרת הקדש:
וישמע יהוה אל־יחזקיהו וירפא את־העם: ויעשו
בני־ישראל הנמצאים בירושלם את־חג המצות
שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליהוה
יום ביום הלוים והכהנים בכלי־עז ליהוה:
וידבר יחזקיהו על־לב כל־הלוים המשכילים
שכל־טוב ליהוה ויאכלו את־המועד שבעת הימים
מזבחים זבחי שלמים ומתודים ליהוה אלהי
אבותיהם: ויועצו כל־הקהל לעשות שבעת ימים
אחרים ויעשו שבעת ימים שמחה: כי חזקיהו
מלך־יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפים
צאן והשרים הרימו לקהל פרים אלף וצאן עשרת
אלפים ויתקדשו כהנים לרב: וישמחו כל־קהל
יהודה והכהנים והלוים וכל־הקהל הבאים
מישראל והגרים הבאים מארץ ישראל והיושבים
ביהודה: ותהי שמחה־גדולה בירושלם כי מימי
שלמה בן־דויד מלך ישראל לא כזאת בירושלם:

תיפר· וגם בירושלם העמיד· ויעמדו הלוים בכלי דוד· ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דדה״: שבעת הימים ח׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ מצות יאכל את שבעת הימים· והיה אור הלבנה כאור החמה· ותכן עליו שבעת הימים· ושבעת ימי החג יעשה עלה ליי׳· בשביעי בחמשה עשר יום לחדש· וידבר יחזקיהו על לב כל הלוים· ויתו לשבעת הימים ומי הכול· ואחזם כחצריהם· תרין מגהון לשבעת ואינון תרין בתראי:

רשי

מבאר שבע ועד דן· זהו תחום עפרת השבטים: כי לא לרוב. פתרו׳ כי לרובי שנים עברו שלא עשוהו כהלכתו: וישוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור· אף על פי שלא הגלו עדיין קורא להם פליטה כי היה נחשב בעיניהם כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפשו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניהם כאילו גלו לפיכי שש שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פלטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה: ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם· פתרו׳ ואת״ עדיין בוטחים אנו שיעלה מעלינו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיו לפניכם מה אירע להם כשעזבו את יי׳ וימעלו בו מעל: ויתנם לשמה כאשר אתם רואים· ועתה אל תקשו ערפכם. אחיכם ובניכם יהיו לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת. אפי׳ אותן קצת שגלו כבר שהיו נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניהם ואת בנותיהם בשביה ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשובם לארץ הזאת כי חנון ורחום יי׳ אלהיכם: המקטרות· מקום שהיו בו כהנים ולוים: והכהנים והלוים נכלמו· שנכבו להתקדש ולפיכך נכבו כל כך מלבוא עד עתה כי לא יכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחן אחז מכהן כך היו אומרי׳ אפשר אתמול עבד אחז ע״ז ובנו יחזקיהו לאלתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים לעבוד לאל אחר לבדו ויצטרך לנו ולכך נתעכלו ונתרשלו מלבוא וגם שאר יהודה שלפניו הזניח אחז וכשחקרו והבינו בדבר שהכל היה לשם שמים באו ויתקדשו כולם: הכהנים זורקים· כי מקבלה ואילך מצות כהונה· ואל תתמה למה לא שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלוים היו על שחיטת פסחיהם לכל לא טהור שהיה לוי במקומו להקדיש ליי׳: כי אכלו את הפסח בלא ככתו׳· שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה: כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר וגו׳. כל לבבו הכין· כך מפורש בבריתא דרבי אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מוצא דברי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת שנאמר להקשיב אזנך לתבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרשת זה אחד מהם נחלק הסדר כגון זה יי׳ הטוב יכפר בעד כל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות פסחו להקריב קרבנו אע״פ שלא עשו בטהרת הקדש כי לא הטהרו ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלם והיו יכולים לטהר ולהתקדש ולשוב לירושלם אבל רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולן אין להם כל כך פשע בדבר לפי שהיה להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה להם להמתין ולאחר מלבוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן ישושום מדבר ציה וגו׳ הוא נחלק הסידור: והכהנים בכלי עוז. בחצצרות: המשכילים שכל טוב ליי׳. לענין שירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר ויפל הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגו׳ ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם בשיר שכל טוב ליי׳: ומתודים ליי׳· על זבח תודה ומודים ליי׳ על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא בא: שבעת ימים אחרים· כמו שמפורש ויעשו שבעת ימים שמחה: הרים לקהל· מצאנו ומבקרו לקהל אלף פרים וגו׳ והיו אוכלים ביחד מלך ושרים והעם שמחים: כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלם· שמא עם רב יותר היו באין לרגל לירושלם אחרי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלם כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחה על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלם לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלם ועתה הורשו לעלות לירושלם שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלם עד עתה הוקטן בעיניהם ז׳ ימי׳ דחג המצות והוסיפו עוד ז׳ ימי׳ כדי לשמוח בהם ושמחו שמחה גדולה:

ולמועדים ג׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסימ׳ צום הרביעי יהיה לבית יהודה לששון׳ וכל העלות עולות׳ ומנת המלך מן רכושו׳ : בחודש ז׳ רפ׳ וסימ׳ נכסר בכדר וישמע יתרו׳ ואת עמו ז׳ בקריאה וסימ׳ ויאסר את רכבו ואת עמו׳ ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו׳ א׳ עלה יהורם׳ ויאמר אל יהושע אל תירא ואל תחת׳ ואת כל דך בעכה ואת עמו דדה׳ ויראו את הערמות ויברכו׳ ויבאו יחזקיהו׳ ויאמר ללוים המבנים׳ ובנימין ג׳ כ׳ מל וא׳ חס׳ וסימ׳ לאביה זכרי׳ והכהנים אליקים מעשיה׳ ועל ידו עדן ובנימין וישוע׳

ויקמו הכהנים הלוים ויברכו את העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים׃

ל״א וככלות כל זאת יצאו כל ישראל הנמצאים לערי יהודה וישברו המצבות ויגדעו האשרים וינתצו את הבמות ואת המזבחות מכל יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד לכלה וישובו כל בני ישראל איש לאחזתו לעריהם׃ ויעמד יחזקיהו את מחלקות הכהנים והלוים על מחלקותם איש כפי עבדתו לכהנים וללוים לעלה ולשלמים לשרת ולהדות ולהלל בשערי מחנות יהוה׃ ומנת המלך מן רכושו לעלות לעלות הבקר והערב והעלות לשבתות ולחדשים ולמעדים ככתוב בתורת יהוה׃ ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת יהוה׃ וכפרץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו׃ ובני ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם הם מעשר בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים ליהוה אלהיהם הביאו ויתנו ערמות ערמות׃ בחדש השלשי החלו הערמות ליסוד ובחדש השביעי כלו׃ ויבאו יחזקיהו והשרים ויראו את הערמות ויברכו את יהוה ואת עמו ישראל׃ וידרש יחזקיהו על הכהנים והלוים על הערמות׃ ויאמר אליו עזריה הכהן הראש לבית צדוק ויאמר מהחל התרומה לביא בית יהוה אכול ושבוע והותר עד לרוב כי יהוה ברך את עמו והנותר את ההמון הזה׃ ויאמר יחזקיהו להכין לשכות בבית יהוה ויכינו׃ ויביאו את התרומה והמעשר והקדשים באמונה ועליהם נגיד כונניהו הלוי ושמעי אחיהו משנה׃ ויחיאל ועזזיהו ונחת ועשהאל וירימות ויוזבד ואליאל ויסמכיהו ומחת ובניהו פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו במפקד יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית האלהים׃ וקורא בן ימנה הלוי השוער למזרחה על נדבות האלהים לתת תרומת יהוה וקדשי הקדשים׃ ועל ידו עדן ומנימן וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו בערי הכהנים באמונה לתת לאחיהם במחלקות כגדול כקטן׃ מלבד התיחשם לזכרים מבן שלוש שנים ולמעלה לכל הבא לבית יהוה לדבר יום ביומו לעבודתם במשמרותם כמחלקותיהם׃ ואת התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים מבן עשרים שנה ולמעלה במשמרותיהם במחלקותיהם׃ ולהתיחש בכל טפם נשיהם ובניהם ובנותיהם לכל קהל כי באמונתם יתקדשו קדש׃ ולבני אהרן הכהנים בשדי מגרש עריהם בכל עיר ועיר אנשים אשר נקבו בשמות לתת מנות לכל זכר בכהנים ולכל התיחש בלוים׃ ויעש כזאת יחזקיהו בכל יהודה ויעש הטוב והישר והאמת לפני יהוה אלהיו׃ ובכל מעשה אשר החל בעבודת בית האלהים ובתורה ובמצוה לדרש לאלהיו בכל לבבו עשה והצליח׃

ל״ב אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו׃ וירא יחזקיהו כי בא סנחריב ופניו למלחמה על ירושלם׃

בתרא חס׳ ו׳ד בתרא׃ ובניהם ובנותיהם ג׳ דסמ׳ וסימ׳ ויבאו דוד ואנשיו׳ והעם אשר נבאים׳ ולהתיחש בכל טפם׃ והאמת ג׳ בקריאה וסימ׳ ויעש כזאת יחזקיהו׳ והשלום אהבו׳ אחרי הדברים והאמת האלה׃ מעשה ׳ פתחין בקריאה וסימ׳ ויקח משה ואלעזר הכהן׳ והיה התחת בשם בק יהוה דישעיה׳ ולא יהיה למצרים מעשה דישעיה׳ הפככם אם כחמר היוצר דישעיה׳ להסיר אדם מעשה׳ את כל זה ראיתי ונתון׳ כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך׳ כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט׳ ובכל מעשה אשר החל׳ ויקברהו בקברתיו דאסא דספרא׃

רש״י

ויברכו את העם׳ אם תרצה לומ׳ בירכם בזה שבקש לטוב מארץ טוביהם וישמע יי׳ בקולם ויטיבם או דבר אחר וישמע בקולם וכן פירש למעלה וישמע יי׳ אל יחזקיהו וירפא את העם׃ איש כפי עבודתו׳ הכהנים לשרת והלוים להיות משוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הנכונה׃ ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו׳ אשר נתן לעשות אותם׃ ויאמר לעם ליושבי ירושלם וגו׳ למען יחזקו בתורת יי׳ יותר ברצון ועוד בשביל שיהא להם פרנסתם מזומנת יוכלו לעסוק ולעסוק בתורת יי׳ לפי שלא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומ׳׃ וכפרוץ הדבר׳ מפי המלך לתת מנת לכהנים והלוים׃ הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש׳ דבש תמרים׃ וכל תבואת שדה׳ וכל אלו לא מתבואת שדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנודר מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועי׳ מתיב רב יוסף וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו׳ אי אמרת דבן כל מילי דמי דבן משמע מאי וכפרץ וגו׳ אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד׃ ומעשר קדשים המקדשים ליי׳׳ המעשר מן המעשר שהלוים נותנים לכהנים׃ ויתנו ערמות ערמות׳ הוֹפין בלשון אשכנז דוגמ׳ ערימת חטים׃ החלו הערמות ליסוד׳ כל תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו בעזרא הוא יסוד המעלה וגו׳׃ ויברכו את יי׳׳ שנתן בלב ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם׃ וידרש יחזקיהו׳ לפי שראה חזקיהו הערימות גדולות אמר בלבו שמא לא לקחו הכהנים והלוים מהם ולא נגעו בהם שאם נגעו בהם איך נתרבו כל כך ותמה ודרש מהם על דבר הערימות על מה זה׃ ויאמר אליו עזריהו׳ הוא היה בימי עוזיהו׃ מהחל התרומה לביא׳ אכלנו אכול ולא אכילת עראי אלא אכול ושבוע והותר׳ ומה שאתה מתמה על שאכלנו ד׳ חדשים ואעפ״כ ערמותיהם כל כך גדולות זה הדבר כי ברך יי׳ את עמו ונתן להם תבואות הרבה לפיכך הרבו התרומות והמעשרות שלנו׃ והנותר׳ מן אכילתנו זה׃ את ההמון הזה׳ אשר אתה רואה ערמות ערמות׃ להכין לשכות בבית יי׳׳ לשום בהם התרומות׃ ואת התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים׳ עם ייחוס טפם נשיהם בניהם ובנותיהם לכל אותם קהל היו מספיקין מזונותיהם מהתרומות ומעשרות הקדש והתרומות והמעשרות כל אלו שאמרנו לאותן העומדים לשרת בעזרה וגם לבני אהרן הכהנים שלא הגיעה משמרותם לשרת והם בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר׃ אנשים אשר נקבו בשמות׳ למעלה כוניהו ואחיו היו ממונים עליהם לקבל המנות התרומות והמעשרות מאת ישר׳ לתת המנות לכל זכר בכהנים ולוים׃ לכל זכר בכהנים׳ וגם לכל נשיהם בניהם ובנותיהם ומה שאמר כאן לכל זכר משום רבותא שאפילו לזכרים קטנים היו מספיקין כדלעיל לזכרים מבן שלש ומעלה וכל שכן שהיו מספיקין לנשיהם ולבניהם ולבנותיהם׃ אחרי הדברים והאמת האלה וגו׳ ויאמר לבקעם׳ כמו לבוקעם׳ כמו על מכרם בכסף כמו מוכרם ומתיך ליה על בקעם הרות הגלעד ופתרו׳ ודוגמ׳ ונבקיענה ונבקע עבי העולה׃ ויחזק

כמצור ל׳ וכל כמצור וכמצוק דכו׳ חוא חד בן שטה מן כ״ג דכל חד וחד ל׳ דכו׳ וכל מלה אחרי מן ל״ט דכו׳ וסי׳ אכאם ויאמר יי׳ אל אברהם לכה זזה וכל האכנם דכו׳ · במצור
בה אמר סנחריב דדברי הימים וכל ובמצוק דכו׳ · במצלות ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וכל במצולות דכו׳ במלחמה ועמד על כנו מעביר וכל ובמלחמה דכו׳ · דברו
ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם וכל בדברו דכו׳ · הלל כי הלל רשע על תאות נפשו וכל שום אנט דכו׳ · הקריב ויאמרו האנשים ההמה אליו · וכל להקריב דכו׳ ·

ויועץ עם־שריו וגבריו לסתום את מימי העינות
אשר מחוץ לעיר ויעזרהו: ויקבצו עם־רב
ויסתמו את־כל־המעינות ואת־הנחל השוטף
בתוך־הארץ לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו
מים רבים: ויתחזק ויבן את־כל־החומה הפרוצה
ויעל על־המגדלות ולחוצה החומה אחרת
ויחזק את־המלוא עיר דויד ויעש שלח לרב ו
ומגנים: ויתן שרי מלחמות על־העם ויקבצם
אליו אל־רחוב שער העיר וידבר על־לבבם לאמר
: חזקו ואמצו אל־תיראו ואל־תחתו מפני מלך
אשור ומלפני כל־ההמון אשר־עמו כי־עמנו רב
מעמו: עמו זרוע בשר ועמנו יהוה אלהינו
לעזרנו ולהלחם מלחמתנו ויסמכו העם על־
דברי יחזקיהו מלך־יהודה:
אחר זה שלח סנחריב מלך־אשור עבדיו
ירושלימה והוא על־לכיש וכל־ממשלתו עמו על
יחזקיהו מלך יהודה ועל־כל־יהודה אשר ב
בירושלם לאמר: כה אמר סנחריב מלך אשור
על־מה אתם בטחים וישבים במצור בירושלם:
הלא יחזקיהו מסית אתכם לתת אתכם למות ברעב
ובצמא לאמר יהוה אלהינו יצילנו מכף מלך
אשור: הלא־הוא יחזקיהו הסיר את־במתיו ואת־
מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לאמר לפני
מזבח אחד תשתחוו ועליו תקטירו: הלא תדעו
מה עשיתי אני ואבותי לכל עמי הארצות היכול
יכלו אלהי גויי הארצות להציל את־ארצם מידי:
מי בכל־אלהי הגוים האלה אשר החרימו אבותי
אשר יכול להציל את־עמו מידי כי יוכל אלהיכם
להציל אתכם מידי: ועתה אל־ישיא אתכם
חזקיהו ואל־יסית אתכם כזאת ואל־תאמינו לו כי
לא יוכל כל־אלוה כל־גוי וממלכה להציל עמו
מידי ומיד אבותי אף כי אלהיכם לא־יצילו אתכם
מידי: ועוד דברו עבדיו על־יהוה האלהים ועל
יחזקיהו עבדו: וספרים כתב לחרף ליהוה אלהי
ישראל ולאמר עליו לאמר כאלהי גויי הארצות
אשר לא־הצילו עמם מידי כן לא־יציל אלהי
יחזקיהו עמו מידי: ויקראו בקול־גדול יהודית
על־עם ירושלם אשר על־החומה ליראם ולבהלם
למען ילכדו את־העיר: וידברו אל־אלהי ירושלם
כעל אלהי עמי הארץ מעשה ידי האדם:
ויתפלל יחזקיהו המלך וישעיהו
בן־אמוץ הנביא על־זאת ויזעקו השמים:
וישלח יהוה מלאך ויכחד כל־גבור חיל ונגיד
ושר במחנה מלך אשור וישב בבשת פנים לארצו
ויבא בית אלהיו ומיציאו מעיו שם הפילהו בחרב
: ויושע יהוה את־יחזקיהו ואת יושבי ירושלם
מיד סנחריב מלך־אשור ומיד־כל וינהלם מסביב
: ורבים מביאים מנחה ליהוה לירושלם ומגדנות
ליחזקיהו מלך יהודה וינשא לעיני כל־הגוים
מאחרי־כן:

בימים ההם חלה יחזקיהו
עד־למות ויתפלל אל־יהוה ויאמר לו ומופת
נתן לו: ולא־כגמל עליו השיב יחזקיהו כי גבה
לבו ויהי עליו קצף ועל־יהודה וירושלם: ויכנע
יחזקיהו בגבה לבו הוא ויושבי ירושלם ולא־בא
עליהם קצף יהוה בימי יחזקיהו: ויהי ליחזקיהו
עשר וכבוד הרבה מאד ואצרות עשה־לו לכסף
ולזהב ולאבן יקרה ולבשמים ולמגנים ו
ולכל כלי חמדה: ומסכנות לתבואת
דגן ותירוש ויצהר וארות לכל־בהמה ובהמה
ועדרים לאורות: וערים עשה לו ומקנה־צאן
ובקר לרב כי נתן־לו אלהים רכוש רב מאד:

הוסיף ולא הוסיף עוד מלך מצרים · וכל להוסיף דכו׳ · ורע שכור זרוע רשע ורע רשעו וכל טוב ורע דכו׳ · ויגל השארית מן החרב וכל ויגל את דכו׳ · וחיל
ככבד ישלח שמה סוסים וכל וכחיל ככבד דכו׳ · זכר קמץ כי דורש דמים אתם זכר וכל לשון זכר דכו׳ · חבלי ויפלו חבלי מנשה וכל בחבלי דכו׳ · יגה גם אור
רשעים ידעך וכל יגיה דכו׳ · למס מן שניהם אשר נותרו דד״ה וכל למס עבד דכו׳ · מלכי גם צפור מצאה בית ודרור קן לה וכל למלכי דכו׳ · מצוא על זאת יתפלל כל
חסיד אליך לעת מצוא וכל ממצוא דכו׳ · ענות ומערת וכית ענות וכל לשון ענייה דכו׳ · עמ׳ה ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם וכל מעמ׳ה דכו׳ · עוזה צוך אלהים
עוך עזה וכל שום כרנש דכו׳ · רצפה דגש ויעף אלי אחד מן השרפים וכל שום אתתא דכו׳:

רשי

ויחזק את המלוא · דוגמ׳ ויבן את המלוא: ויעש שלח לרוב · כלי זיין דוגמ׳ איש שלחו.
התים: על מה אתם בוטחים · לפי שכתוב במלכים בי׳ אלהי ישראל בטח וגם
כתוב לשם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדתם בי:
ויושבים במצור בירושלם · כדכתיב למות ברעב ובצמא: הלא הוא יחזקיהו ·
הבוטח באלהיו הלא הוא פשע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא היה עוזרו כי
חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני מזבח אחד
תשתחוו ולא מוטב שתשתחוה יהודה לפני מזבח אחד וירושלם לפני אחד או שנים
ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שכל הותן במות שהסיר כדלעיל
ויגרע את האשרים וגו׳ שהיו בנויים לשם אלהי ישראל: החרימו אבותי · פול
מלך אשור ותגלת פלאסר: וספרים כתב לחרף ליי׳ אלהי׳ · ובמלכים ובישעיה
כתיב ויקח חזקיה את הספרים מיד המלאכי׳ ויקראם ויעל ביתי׳ ויפרשהו חזקיה
לפני יי׳: בקול גדול יהודית · ליראם ולבהלם · כאן סתם הענין ובמלכים מפרש
היטב מה אמר להם וגם בישעיה וידברו אל אלהי ירושלם מי שכתב ספר זה הוא
קובל על כבל זה סנחריב מחירף אלהים חיים: כעל אלהי עמי הארץ · שהם
מעשה ידי אדם ודמו את אלהינו יוצרנו יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם
כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו׳ כי יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי: ויתפלל
יחזקיהו · במלכים ובישעיה מפורשת התפלה: ומיציאי מעיו · כדכתי׳ ובניו הכוהו
בחרב: ויתפלל אל יי׳ · כדמפורש במלכים: ויאמר לו · מה האות: ומופת נתן
לו · וזה לך האות הכל מפורש לשם: ולא כגמול עליו השיב · לא כמו שגמל עליו
הקב״ה על יחזקיהו שרפאהו השיב לו יחזקיהו כי גבה לבו שהראה את כל בית נכותו
וגו׳ עד ובכל ממשלתו: ויהי עליו קצף ועל יהודה וירושלם · על זאת והכותב הספר
הזה קצרו כאן לפי שכתוב במלכים ובישעיה: ויכנע יחזקיהו בגובה לבו · כדכתיב
לשם ויאמ׳ חזקיה אל ישעיה טוב וגו׳ וכשנכנע לא בא עליהם הקצף בימיו: ולכל כלי
חמדה · עשה מיני אוצרות: ומסכנות לתבואת · על אוצרות התבואה נופל לומר
מסכנות בכל מקום כמו ערי מסכנות לפרעה וכן ויבן תדמור במדבר ואת כל ערי
מסכנות אשר בנה בחמת על כרחיך לצורך תבואה שבמדבר לא היה לו לאצור
זהב וכסף: וארות לכל בהמה ובהמה · איבטבלאות גדולות: ויישרם

לעיר ד׳ חטפין בקריאה וסימ׳ ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל · ויעבד שפטים בארץ · ויישרם לכטה מערבה לעיר · בנה חומה חיצונה׃ והפלתו נ׳ וסימנ׳ תהיה לחטאה · ויתר דברי מנשה ותפלתו דסו׳ · ושלאחריו ותפלתו והעתר לו׃ הפסילים לפסילים ד׳ מל׳ בקריאה וסימ׳ והוא שב מן הפסילים · והוא עבר את הפסילים תרויהון דגבי עגלון · ולכל הפסילים אשר דאמון דדה׳ · ובכודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים · ושארא פסלים כתיב בי״וד בתרא׃

והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון ויישרם למטה מערבה לעיר דויד ויצלח יחזקיהו בכל מעשהו: וכן במליצי שרי בבל המשלחים עליו לדרש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו: ויתר דברי יחזקיהו וחסדיו הנם כתובים בחזון ישעיהו בן אמוץ הנביא על ספר מלכי יהודה וישראל: וישכב יחזקיהו עם אבתיו ויקברהו במעלה קברי בני דויד וכבוד עשו לו במותו כל יהודה וישבי

לג ירושלם וימלך מנשה בנו תחתיו: בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם: ויעש הרע בעיני יהוה כתועבות הגוים אשר הוריש יהוה מפני בני ישראל: וישב ויבן את הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעלים ויעש אשרות וישתחו לכל צבא השמים ויעבד אתם: ובנה מזבחות בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם יהיה שמי לעולם: ויבן מזבחות לכל צבא השמים בשתי חצרות בית יהוה: והוא העביר את בניו באש בגי בן הנם ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו: וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים אשר אמר אלהים אל דויד ואל שלמה בנו בבית הזה ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעילום: ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבתיכם רק אם ישמרו לעשות את כל אשר צויתים לכל התורה והחקים והמשפטים ביד משה: ויתע מנשה את יהודה וישבי ירושלם לעשות רע מן הגוים אשר השמיד יהוה מפני בני ישראל:

וידבר יהוה אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו: ויבא יהוה עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחחים ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה: וכהצר לו חלה את פני יהוה אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי אבתיו: ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי יהוה הוא האלהים: ואחרי כן בנה חומה חיצונה לעיר דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא בשער הדגים וסבב לעפל ויגביהה מאד וישם שרי חיל בכל הערים הבצרות ביהודה: ויסר את אלהי הנכר ואת הסמל מבית יהוה וכל המזבחות אשר בנה בהר בית יהוה ובירושלם וישלך חוצה לעיר: ויכן את מזבח יהוה ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה ויאמר ליהודה לעבוד את יהוה אלהי ישראל: אבל עוד העם זבחים בבמות רק ליהוה אלהיהם: ויתר דברי מנשה ותפלתו אל אלהיו ודברי החזים המדברים אליו בשם יהוה אלהי ישראל הנם על דברי מלכי ישראל: ותפלתו והעתר לו וכל חטאתו ומעלו והמקמות אשר בנה בהם במות והעמיד האשרים והפסלים לפני הכנעו הנם כתובים על דברי חוזי: וישכב מנשה עם אבתיו ויקברהו ביתו וימלך אמון בנו תחתיו:

בן עשרים ושתים שנה אמון במלכו ושתים שנים מלך בירושלם: ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשה מנשה אביו ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו זבח אמון ויעבדם: ולא נכנע מלפני יהוה כהכנע מנשה אביו כי הוא אמון הרבה אשמה: ויקשרו עליו עבדיו וימיתהו בביתו: ויכו עם הארץ את כל הקשרים על המלך אמון וימליכו עם הארץ את יאשיהו בנו תחתיו:

לד בן שמונה שנים יאשיהו במלכו ושלשים ואחת שנה מלך בירושלם: ויעש הישר בעיני יהוה וילך בדרכי דויד אביו ולא סר ימין ושמאול: ובשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער החל לדרוש לאלהי דויד אביו ובשתים עשרה שנה החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמות והאשרים והפסלים והמסכות:

רשי

ויישרם למטה מערבה · הכניסם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד׃ וכן במליצי · שלוחי דונמא כי המליץ בינותם על שם שהשליח מליץ בין השולח למשתלח ונופל על פסוק שאמר ויצלח יחזקיהו בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהצליחו הב״ה עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו ביד מליצי שרי בבל המשלח עליו׃ לדרוש המופת אשר היה בארץ · לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ומסיפיה לריפיה נדרוש׃ במעלה · במיטב כמפורש בסוף פרק קמא דבבא קמא׃ בירושלם יהיה שמי לעולם · הפסוק קובל זה מנשה שבנה מזבחות לע״ז בבית שאמ׳ הב״ה אני רוצה שיכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קובלה הוא וישם את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים וגו׳ וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל׃ ועשה אוב וידעוני · מלא בוי״ו לפי שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל אשר עשה׃ לעילום · לעולם׃ ולא אוסיף להסיר רגל ישראל · מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הב״ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה בית הזה אשים שמי שם לעולם וגם הבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישרא׳ מעל האדמה רק אם ישמרו וגו׳ ועתה ויתע מנשה וגו׳ · כמשא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו צריכין לגלות על ידו׃ לגיחון בנחל · אצל נחל גיחון שם מקום׃ וסבב לעופל · וסבבו מצד חוצה המגדלים הבנויים במלאכת עופל׃ וישלך חוצה · ולא שברם ולא גנזם מן העין לפיכך נכשל בהם בנו כדכתיב ולכל הפסילים אשר עשה מנשה אביו וגו׳ שלקח אותם ממקום שהשליך אותם׃ ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה · שהביא קרבן תודה והתודה להב״ה שהשיבו לירושלם ולמלכותו׃ ותפלתו · היאך נתפלל׃ והעתר לו · והשיבו על מלכותו׃ ויקברוהו ביתו · כמו בביתו ובמלכים כתיב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו׃ והוא עודנו נער החל לדרוש · פתרו׳ אע״פ שהיה נער החל לדרוש לאלהי דוד אביו דונמ׳ והוא נער את בני בלהה ויבא יוסף את דבתם רעה ואין תימה בדבר אבל אם היה בן ל׳ שנה לא היה עושה זה תימה שהיה נער ואע״פכ החל לדרוש וגו׳׃ החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמות והאשרים · שעשה מנשה וחדשם אמון בנו כדלמעלה וישב ויבן את הבמות אשר נתץ יחזקיהו אביו וגו׳׃ והחמנים

בחרבתיה כתיב תרין מלין וקרי חד והוא מן ח׳ מלין כתיב תרין וקרי חד בקריא וסי׳ מבן ימין ויהי איש מבן ימין מבנימין קרי׳ בי טוב ויהי כי טוב לבם כטוב קרי׳ לם רבה המשרה ולשלום אין קץ למרבה קרי׳ מן המערה ויקם דוד אחרי כן מנהמערה קרי׳ מי אתי כה אמר יי׳ גואלך ויוצרך מאתי קרי׳ בחר בתיהם ובערי מנשה ואפרים בחרבתיהם קרי׳ מן בת מנבת ויצא מן בת ציון כל הדרה מבת קרי׳ כי ענים גם תנין חלצו שד כיענים קרי׳ נתן ונתן כ״א בקריאה ד׳ מהון קמצין

וינתצו לפניו את מזבחות הבעלים והחמנים אשר
למעלה מעליהם גדע והאשרים והפסלים
והמסכות שבר והדק ויזרק על פני הקברים
הזבחים להם: ועצמות כהנים שרף על מזבחותם
ויטהר את יהודה ואת ירושלם: ובערי מנשה
ואפרים ושמעון ועד נפתלי בחר בתיהם סביב:
וינתץ את המזבחות ואת האשרים והפסלים
כתת להדק וכל החמנים גדע בכל ארץ ישראל
וישב לירושלם: ובשנת
שמונה עשרה למלכו לטהר הארץ והבית
שלח את שפן בן אצליהו ואת מעשיהו שר
העיר ואת יואח בן יואחז המזכיר לחזק את בית
יהוה אלהיו: ויבאו אל חלקיהו הכהן הגדול
ויתנו את הכסף המובא בית אלהים אשר אספו
הלוים שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל
שארית ישראל ומכל יהודה ובנימן וישבי
ירושלם: ויתנו על יד עשה המלאכה המפקדים
בבית יהוה ויתנו אתו עושי המלאכה אשר עשים
בבית יהוה לבדוק ולחזק הבית: ויתנו לחרשים
ולבנים לקנות אבני מחצב ועצים למחברות
ולקרות את הבתים אשר השחיתו מלכי יהודה:
והאנשים עשים באמונה
במלאכה ועליהם מפקדים יחת ועבדיהו הלוים
מן בני מררי וזכריה ומשלם מן בני הקהתים
לנצח והלוים כל מבין בכלי שיר: ועל
הסבלים ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה
ועבודה ומהלוים סופרים ושטרים ושוערים:
ובהוציאם את הכסף המובא בית יהוה מצא
חלקיהו הכהן את ספר תורת יהוה ביד משה:
ויען חלקיהו ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה
מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיהו את הספר אל

שפן: ויבא שפן את הספר אל המלך
וישב עוד את המלך דבר לאמר כל אשר נתן
ביד עבדיך הם עשים: ויתיכו את הכסף הנמצא
בבית יהוה ויתנוהו על יד המפקדים ועל יד
עושי המלאכה: ויגד שפן הסופר למלך לאמר
ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקרא בו שפן לפני
המלך: ויהי כשמע המלך את דברי התורה ויקרע
את בגדיו: ויצו המלך את חלקיהו ואת אחיקם
בן שפן ואת עבדון בן מיכה ואת שפן הסופר
ואת עשיה עבד המלך לאמר: לכו דרשו את
יהוה בעדי ובעד הנשאר בישראל וביהודה על
דברי הספר אשר נמצא כי גדולה חמת יהוה
אשר נתכה בנו על אשר לא שמרו אבותינו את
דבר יהוה לעשות ככל הכתוב על הספר הזה:
וילך חלקיהו ואשר המלך
אל חלדה הנביאה אשת שלם בן תוקהת בן
חסרה שומר הבגדים והיא יושבת בירושלם
במשנה וידברו אליה כזאת: ותאמר להם כה
אמר יהוה אלהי ישראל אמרו לאיש אשר שלח
אתכם אלי: כה אמר יהוה הנני
מביא רעה על המקום הזה ועל יושביו את כל
האלות הכתובות על הספר אשר קראו לפני מלך
יהודה: תחת אשר עזבוני ויקטירו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל מעשי ידיהם ותתך
חמתי במקום הזה ולא תכבה: ואל מלך יהודה
השלח אתכם לדרוש ביהוה כה תאמרו אליו כה
אמר יהוה אלהי ישראל הדברים אשר שמעת:
יען רך לבבך ותכנע מלפני אלהים בשמעך
את דבריו על המקום הזה ועל ישביו ותכנע
לפני ותקרע את בגדיך ותבך לפני וגם אני
שמעתי נאם יהוה:

וסים׳ והפדה לא נפדתה או חופשה: ויהיו פקדיהם שלשה׳ ואלעזר בן אהרן מת׳ ויעלו אליה סרני פלשתים׳ כי ילד לנו בן נתן לנו׳ ונתן הספר על אשר׳ פרח הפרח והגל אף גילה ורנן׳ איה העדר נתן לך׳ כי שדד יי׳ את בכל׳ והגלאש נתן לאכלה׳ ויהי בך הפך מן הנשים׳ בהוד חללים נתנו כ״כו הנינא קמץ׳ ויבא שפן את הספר דה״י ויתברמר מלך ונגב׳ נתן הסכל במרומים רבים׳ ואת פתשגן כתב הדת׳ ואשר נתן כתר מלכות׳ תכן אין נתן לעבדיך קמץ׳ יהוא מרומים יש׳ ־ון קמץ׳ ויתנהו אלהיו ביד מלך אדום קמץ׳ וסי׳ דקמצין בלשון ארמי עבריא דישראל היבנין קטלין:

שיר

והחמנים׳ צורת חמה: אשר למעלה׳ שהושיבו למעלה מהם גבוה כנגד החמה ומשתחוים לו כל זה עשה ומנשה כדכתיב לעיל וישתחו לכל צבא השמים ויעבוד אותם: ויזרוק על פני הקברים׳ כאן נתקיים מה שאמר לירבעם כה אמר יי׳ הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך עצמות אדם את כהני הבמו׳ המקטרי׳: ובערי מנשה ואפרים וגו׳׳ מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומשבי סנחריב: בחרבתיהם׳ בחר בתיהם כתי׳ לפי שלא היו כי אם עוללות מעט נשתיירו לישב בשפלה כי אם לקבוע בהר בתיהם: המזכיר׳ בכל מקו׳ שכתוב סופר כתו׳ בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב ובין רע ויהי לו מזכיר יושב אצל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והוספר כותב על פיו: אשר אספו הלוים שומרי הסף וגו׳׳ בחרבותיהם סביב: לבדוק ולחזק׳ לראות את ערות הארץ מתרגמי׳ ולמיחזי ית בדקא דארעא: ועצים למחברות׳ שפנג״ן בלשון אשכנז: ולקרות׳ טרביי״ר בלע״ז: לנצח רומיסטריי״ר בלע״ז וכן לנצח על המלאכה וכן נשם מאות מנצחים: והלוים כל מבין׳ בכל מקום אמור לענין שירה הנבנה וכן למעלה כשהפילו גורלות כתי׳ כקטון כגדול מבין עם תלמיד וכן כל המבין בכלי שיר וכתי׳ וכנניהו שר הלוים וגו׳ כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסד המשא היאך ישאו כי מבין הוא: ומהלוים סופרים׳ לכתוב את הכסף המובא בית יי׳ והיאך נגבו אותו׳ ושוטרים׳ במלאכה: את ספר תורת יי׳ ביד משה׳ משנה תורה:

ויתן חלקיהו את הספר אל שפן׳ שהרי על הסופר לקרות את הכל לפני המלך: וישב עוד את המלך דבר׳ שמתחלה השיב למלך שליחותו שםלחו המלך לחזק בית יי׳ אלהיו כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אצליהו וגו׳: ויתיכו׳ ויציקו כמו ויצוק שמן ומתרגמינ׳ ואתיך׳ ויגד שפן הסופר׳ אח׳ שהשיב המלך דבר משליחותו הגיד לו שליחות של חלקיהו הכהן ויקרא את הספר לפניו: ויקרע את בגדיו׳ כששמע שהיו קורין יולך יי׳ אותך ואת מלכך וגו׳ ודרש בעצמו אשר תקים עליך העם המליכו ולא כביא על פי הדיבור: אשר נתכה בנו׳ לפי שהחמה היא אש נופל עליה לשון נתיך ודוגמתו למטה ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה: אל חלדה הנביאה׳ רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האנשים לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא׳ שומר הבגדי׳׳ אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות: יושבת בירושלם במשנה׳ היו שני חומות לעיר והיא יושב׳ בין שני החומות ותרגמ׳ בית אולפנא פי׳ במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחלדה סמוכה ללשכת הגזית לשכת חלדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי הסנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני צניעות: אמרו לאיש׳ לפי שרצה להפסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכשישלים אותו חזון אז מבאר היטב ואל מלך יהודה השולח אתכם ומקצר כבואת המקום ויושביו ומסלקו ותופסו בנבואת המלך שהיא מרובה: וכאספת

וישיבו ז׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ וישיבו אותם דבר. וירא כל ישראל כי לא שמע. הנה אוסיפך אל דדברי הימים. הלין קדמאי מל׳ ויקחו כידם מפרי ישב פנחס בן אלעזר. ויקחו את דגון וישיבו. וישלח מלאכים אחרי. כי לא שמע המלך דדברי הימים. הנני אוסיפך אל דמלכים. וישיבו את העבדים: וכל איש י״ו בקריאה וסימ׳ אשר הניף תנופת זהב לי״י. אשר נמצא אתו תכלת וארגמן. ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב. ויכו את מואב. קמו במקומו. התחבאים בהר אפרים. ויקבצו אליו כל איש מצוק״

הנני אספך אל אבתיך ונאספת אל קברתיך
בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני
מביא על המקום הזה ועל ישביו וישיבו את
המלך דבר׃ וישלח המלך
ויאסף את כל זקני יהודה וירושלם׃ ויעל המלך
בית יהוה וכל איש יהודה וישבי ירושלם
והכהנים והלוים וכל העם מגדול ועד קטן ויקרא
באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בית
יהוה׃ ויעמד המלך על עמדו ויכרת את הברית
לפני יהוה ללכת אחרי יהוה ולשמור את מצותיו
ועדותיו וחקיו בכל לבבו ובכל נפשו לעשות
את דברי הברית הכתובים על הספר הזה׃ ויעמד
את כל הנמצא בירושלם ובנימן ויעשו יושבי
ירושלם כברית אלהים אלהי אבותיהם׃ ויסר
יאשיהו את כל התעבות מכל הארצות אשר
לבני ישראל ויעבד את כל הנמצא בישראל
לעבוד את יהוה אלהיהם כל ימיו לא סרו מאחרי
יהוה אלהי אבותיהם׃

לה

ויעש יאשיהו בירושלם פסח ליהוה וישחטו
הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון׃ ויעמד
הכהנים על משמרותם ויחזקם לעבודת בית
יהוה׃ ויאמר ללוים המבונים לכל ישראל
הקדושים ליהוה תנו את ארון הקדש בבית אשר
בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא
בכתף עתה עבדו את יהוה אלהיכם ואת עמו
ישראל׃ והכונו לבית אבותיכם כמחלקותיכם
בכתב דויד מלך ישראל ובמכתב שלמה בנו׃
ועמדו בקדש לפלגות בית האבות לאחיכם בני
העם וחלקת בית אב ללוים׃ ושחטו הפסח
והתקדשו והכינו לאחיכם לעשות כדבר יהוה
ביד משה׃ וירם יאשיהו לבני
העם צאן כבשים ובני עזים הכל לפסחים לכל
הנמצא למספר שלשים אלף ובקר שלשת אלפים
אלה מרכוש המלך׃ ושריו לנדבה לעם לכהנים
וללוים הרימו חלקיה וזכריהו ויחיאל נגידי בית
האלהים לכהנים נתנו לפסחים אלפים ושש
מאות ובקר שלש מאות׃ וכונניהו ושמעיהו
ונתנאל אחיו וחשביהו ויעיאל ויוזבד שרי הלוים
הרימו ללוים לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש
מאות׃ ותכון העבודה ויעמדו הכהנים על עמדם
והלוים על מחלקותם כמצות המלך׃ וישחטו
הפסח ויזרקו הכהנים מידם והלוים מפשיטים׃
ויסירו העלה לתתם למפלגות לבית אבות לבני
העם להקריב ליהוה ככתוב בספר משה וכן לבקר׃
ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו
בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל בני העם׃
ואחר הכינו להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן
בהעלות העולה והחלבים עד לילה והלוים
הכינו להם ולכהנים בני אהרן׃ והמשררים בני
אסף על מעמדם כמצות דויד ואסף והימן וידתון
חוזה המלך והשערים לשער ושער אין להם
לסור מעל עבדתם כי אחיהם הלוים הכינו להם׃
ותכון כל עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח
והעלות עלות על מזבח יהוה כמצות המלך
יאשיהו׃ ויעשו בני ישראל הנמצאים את הפסח
בעת ההיא ואת חג המצות שבעת ימים׃

בפסוק. כראותם את האיש. כי את אשר בהר בו י״י. ויאמר אבשלום. ודוד בא מחנימה. ושאול והמה וכל איש. ויעל המלך בית י״י דמלכים. והברו דספרא. ושבעתם על שלחני: ואת עמו ז׳ וסי׳ ויאסור את רכבו. ויחלוש יהושע. אז עלה יהורם. ראה נתתי בידך את מלך העי. ואת מלך מעכה ואת עמו דדברי הימים. ויראו את הערמות ויברכו. ויאמר ללוים המבינים: וירם ח׳ וסימ׳ ויעשו כן משה ואהרן. וירם משה את ידו. וירם השבח. וירבעם בן נבט אפרתי. וירם את אדרת אליהו. וירם קרן לעמו. ואשמע את האיש. וירם יאשיהו: חלקיה י״א וסימ׳ ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית. ויתן חלקיה את הספר אל שפן. ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר. ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת קדמא דספרא. כלהון דמלכים. ושלום הוליד את ב׳ בפסוק. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה דריש ספרא. ועזריה בן חלקיה בן משלם בן הודויה. ושריו לנדבה לעם הכהנים. ואני הצעיר המאסף לא ידענא בקדמיתא הי מנהון מויצו המלך הוא חלקיה דבכברה לא הוה בריר כולי האי ומלישנא אחרינא דמסר דאמר חלקיהו הכהן ה׳ ומני ויצו המלך תנינא דספרא ידענא דהוא קדמא דספרא: בהעלות ג׳ וסי׳ ויהי כהעלות י״י. בהעלך עליך את הנרות. העולה: עבודת י״י ג׳ וסי׳ והניף אהרן את הלוים תנופה. כי עד הוא בינינו וביניכם. ותכון כל עבודת י״י:

רשי

ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג אלא בשלום מדה שלא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו כלומר חורבן הבית: ספר הברית. הרי כל החרדה שחרד המלך על שמצא כתו׳ יולך י״י אותך וראה שקראו התורה אותה ברית שה דברי הברית ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתוב בסמוך אחריו ושמרתם את דברי ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתו׳ בשמו׳ אתם נצבים היום כולכם וגו׳ עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כרת עמך היום אמ׳ אף באותה דוגמ׳ אכרות אף אני ברית לשם כתוב אתם נצבים וגו׳ אף אני ויעמד כל העם הנמצא בירושלם מקטון ועד גדול: בכל לבבו ובכל נפשו וגו׳. אשר מצא שם כתוב ושבת עד י״י אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ויעמד המלך על עמדו לשון נצבים: כברית אלהים אלהי אבותיהם. ככל אותן שכתוב לשם אלהי אבותם לפיכך כתוב כאן אלהי אבותיהם שכרת לאבותם במדבר וכל ברית שלשם על עז כרכתי ותראו את שקוציהם וגו׳ עד פונה היום מעם י״י לפיכך ויסר יאשיהו את כל התועבות וגו׳: ויעש יאשיהו פסח. לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא עשו פסח כמשפטו: תנו את ארון הקדש. לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל במנשה וישם פסל הסמל וגו׳ לפיכך צוה יאשיהו להושיבו ולתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללוים לגונזו שם: אין לכם משא בכתף. זו טענה אחרת היא ותחילת מילה היא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכתף מכל כלי בית י״י שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין אנו יכולין לעבוד את י״י ועמו לפיכך עתה עבדו את י״י אלהיכם בשיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו׳: לפלגות. למחלקות לעשו׳ הפסח כהלכתו כדבר י״י ביד משה: וירם יאשיהו לבני העם. דוגמ׳ כן תרימו גם אתם לשון הפרשה: לכל הנמצא. לכל ישר׳ הנמצאים הפריש כאן לפסחי׳: למספר שלשים אף. בין כאן בין כבשים בין עזים: ובקר שלשת אפים. לשלמי חגיגה: ויבשלו הפסח. כמשפטו צלי אש: ויריצו לכל בני העם. הלוים וכשהכינו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלוים לעצמם ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין: חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה:

ולא

פת ל' ולך חד מן ה' פסוק' בקריאה תלשין ופסקין וסימ' אל אלהים יי' · את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי · וידבר אחאב אל נבות · וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור · אתן לגוג מקום שם קבר בישראל גי העברים · ויקהל דוד את כל שרי ישראל · וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך דסיפרא · קימו וקבלו היהודים עליהם · ודבריו

יח ולא נעשה פסח כמהו בישראל מימי שמואל הנביא וכל מלכי ישראל לא עשו כפסח אשר עשה יאשיהו והכהנים והלוים וכל יהודה וישראל הנמצא ויושבי ירושלם:
יט בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה הפסח הזה:
כ אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים להלחם בכרכמיש על פרת ויצא לקראתו יאשיהו:
כא וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך:
כב ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו התחפש ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים ויבא להלחם בבקעת מגדו:
כג וירו הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד:
כד ויעבירהו עבדיו מן המרכבה וירכיבהו על רכב המשנה אשר לו ויוליכהו ירושלם וימת ויקבר בקברות אבתיו וכל יהודה וירושלם מתאבלים על יאשיהו:
כה ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום ויתנום לחק על ישראל והנם כתובים על הקינות:
כו ויתר דברי יאשיהו וחסדיו ככתוב בתורת יהוה:
כז ודבריו הראשנים והאחרנים הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה:

לו
א ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימליכהו תחת אביו בירושלם:
ב בן שלש ועשרים שנה יואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם:
ג ויסירהו מלך מצרים בירושלם ויענש את הארץ מאה ככר כסף וככר זהב:
ד וימלך מלך מצרים את אליקים אחיו על יהודה וירושלם ויסב את שמו יהויקים ואת יואחז אחיו לקח נכו ויביאהו מצרימה:
ה בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו:
ו עליו עלה נבוכדנאצר מלך בבל ויאסרהו בנחשתים להליכו בבלה:
ז ומכלי בית יהוה הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם בהיכלו בבבל:
ח ויתר דברי יהויקים ותעבתיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה וימלך יהויכין בנו תחתיו:

ה' וסי' מן השמים השמיעך · הראשנים דיאשיה דד"ה · ויתר דברי אביה דד"ה · איוב לא בדעת ידבר · חכמת המסכן בזויה · מצרימה ל"ב בקריאה וסימ' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה · ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה · ויהי כבוא אברם מצרימה · וירא אליו יי' ויאמר אל תרד מצרימה · וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם · ויעברו אנשים מדינים סוחרים · ויוסף הורד מצרימה ויקנהו · וכל הארץ באו מצרימה לשבר:

רשי

ולא נעשה פסח כמוהו · ובמלכים כתיב כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שסרו י' שבטים מעל מלכי יהודה וימליכו עליהם מלך לבדם שכל הימים שהיו לשני גוים היו שבט יהודה ובנימן עושים פסח לשם יי' בירושלם ואלו לשם ע"ז בבית אל ובדן ודבר זה לא אירע כל ימי השופטים שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא היה להם לכל דור ודור רק שופט אחד ואותו השופט היה מכריחם ללכת בדרך יי' כמפור' בשפטי' והיה יי' עם השופט והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט וכל י' השבטים היו הולכים לשילה ועושים פסח לשם שמים וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל ויהודה יחד עושים פסח אבל בימי יאשיהו שכבר פסק מלכות י' השבטי' ושהחזיר ירמיה י' השבטי' לא המליכו עליהם עוד מלך אלא יאשיהו מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמי' בירושלם וזהו לא נעשה כפסח הזה ליי' בירושלם ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי כהיכמי דהחזירן ירמיה לי' שבטים ויאשיהו מלך עליהם בירושלם היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים וביתי שמואל הרואה ובימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרויין על אדמתם שלוים ושקטים ולא היה להם אלא מלך אחד והיה לבם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי ר' אלעזר בר משלם זצ"ל ולא נעשה פסח כמהו מעולם שנתן המלך והשרים בהמות לפסחי' די ספוקם ובקר לשלמי חגיגה וצוה ללוי' להכין להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו: אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרי' · הפסוק קובל ומתקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס: להלחם בכרכמיש על פרת עם מלך אשור כדכתי' במלכים ורצה לעבור דרך ארץ ישר' עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישר' שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונו של ארץ ישראל: ויצא לקראתו · סברם וחרב לא תעבור בארצכם אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע שנתעו ליבני הדור אשר אחרי הדלת קמו לסדור כמו שמפור' במסכ' תענית: ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים · שאמר לו מפי אלהי' כי כן אמר ישעיהו ונסכתי מצרים במצרים וזהו שיסד הקלירי כלה המוניו ללכת ארם נהרים למען לא תעבר חרב כל שהוא באפרים לא שמע לחוזה ויסב אחורים כי נגזרה גזירה לסכסך במצרים: על רכב המשנה · לפי שדרך המלך לרכוב על שני מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך ישבבשניה באחרונ' יצא לפניהם ובתחלה הרכיבוהו על הרכב המשנה: ויאמרו כל השרים · לשון שירה משוררים כינם שירה וקינה בקול אחד כאמרים עליו קינה עמוק והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן לט' שנים בחצי ימיו דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזהו שאמר ויאמרו כל השרים והשרות בקינותם וכל יהודה וירושלם מתאבלים עליו: ויתנום לחוק · כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מתקוננים ובוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו דוגמ' כט' באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירת שאירעו בימינו כן יבכיון על יום מות יאשיהו דוגמ' ותהי חק בישראל וגו' דוגמ' לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה: והנם כתובים על הקינות · על ספר הקינות: וחסדיו ככתוב בתורת יי' · ובמלכים כתיב וכמהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמ' כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהוד': וימליכוהו תחת אביו · אע"פ שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו כ"א חדשים: ויסירהו מלך מצרים בירושלם · מבואר במלכים היטב ויאסרהו פרעה נכה ברבלה בארץ חמת בירושלים ממלך בירושלם: ויענש את הארץ · ליתן מסים דוגמ' וענשו אתו מאה כסף: ויסב את שמו יהויקי' · כן דרך המלכי' והשרים שמכנים למשרתיה' שם שהם רוצים דוגמ' ויקרא פרעה שם יוסף וגו' וכן ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לושם כרצונו · ויסב את שמו יהויקים למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש כי לאחר שהרג פרע' יאשיהו המליך מלך והעניםם לתם עובד: עליו עלה נבוכד נאצר · כי לא יכול פרעה לצאת מארצו כמו שכתוב במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר למלך מצרים שנלחם בשנה הרביעית בכרכמיש על נהר פרת כמפורש בירמיה ולהוליכו בבלה ולא הוליכו משם אלא בדרך מת והשליכו נבלתו וכן ניבא ירמיה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם והיכן קבורת חמור במעי הכלב וכן מוכיח במלכים וישכב יהויקים עם אבתיו ולא כתב ויקברוהו: ומכלי בית יי' · ומקצת כלי בית יי' ועל זה נתנבא ירמיה כי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן יי' בידו וכאן מוכית שהיה בא"ח למלכו ומה ת"ל בשנת שלש למרדו שנאמר במלכים ויהי לו יהויקי' עבד ג' שני' וישב וימרוד בו ג' שנים ובשנת ג' למרדו עלה עליו והיא שנת שמנ' לנבוכד נאצר דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שנייה כבש יהויקים וג' שנים עבדו וג' שנים מרד בו והוא לא מלך כי אם בשנת ד' ליהויקים שנאמר בשנת הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונה לנבוכד נצר: ותעבתיו · שבא על אמו: והנמצא עליו · כתובת קעקע: ולתשובת

ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא · אל תירא מרדה מצרימה · אנכי ארד עמך מצרימה · ויקחו את מקניהם ואת רכושם · ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה · בניו ובני בניו אתו בנותיו ובנות בניו · כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו · ובני יוסף אשר ילד לו · ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים · וישב יוסף מצרימה · ואלה שמות דריש

בֶּן־שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַעֲשֶׂרֶת יָמִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיְבִאֵהוּ בָבֶלָה עִם־כְּלֵי חֶמְדַּת בֵּית־יְהוָה וַיַּמְלֵךְ אֶת־צִדְקִיָּהוּ אָחִיו עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃

בֶּן־עֶשְׂרִים וְאַחַת שָׁנָה צִדְקִיָּהוּ בְמָלְכוֹ וְאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו לֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִפִּי יְהוָה׃ וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר מָרָד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים וַיֶּקֶשׁ אֶת־עָרְפּוֹ וַיְאַמֵּץ אֶת־לְבָבוֹ מִשּׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ גַּם כָּל־שָׂרֵי הַכֹּהֲנִים וְהָעָם הִרְבּוּ לִמְעוֹל־מַעַל כְּכֹל תֹּעֲבוֹת הַגּוֹיִם וַיְטַמְּאוּ אֶת־בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם עֲלֵיהֶם בְּיַד מַלְאָכָיו הַשְׁכֵּם וְשָׁלוֹחַ כִּי־חָמַל עַל־עַמּוֹ וְעַל־מְעוֹנוֹ׃ וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתַּעְתְּעִים בִּנְבִאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת־יְהוָה בְּעַמּוֹ עַד־לְאֵין מַרְפֵּא׃ וַיַּעַל עֲלֵיהֶם אֶת־מֶלֶךְ כַּשְׂדִּיִּים וַיַּהֲרֹג בַּחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב בְּבֵית מִקְדָּשָׁם וְלֹא חָמַל עַל־בָּחוּר וּבְתוּלָה זָקֵן וְיָשֵׁשׁ הַכֹּל נָתַן בְּיָדוֹ׃ וְכֹל כְּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטַנִּים וְאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאֹצְרוֹת הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַכֹּל הֵבִיא בָבֶל׃ וַיִּשְׂרְפוּ אֶת־בֵּית הָאֱלֹהִים וַיְנַתְּצוּ אֵת חוֹמַת יְרוּשָׁלִָם וְכָל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־כְּלֵי מַחֲמַדֶּיהָ לְהַשְׁחִית׃ וַיֶּגֶל הַשְּׁאֵרִית מִן־הַחֶרֶב אֶל־בָּבֶל וַיִּהְיוּ־לוֹ וּלְבָנָיו לַעֲבָדִים עַד־מְלֹךְ מַלְכוּת פָּרָס׃ לְמַלֹּאות דְּבַר־יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד־רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתוֹתֶיהָ כָּל־יְמֵי הָשַּׁמָּה שָׁבָתָה לְמַלֹּאות שִׁבְעִים שָׁנָה׃

וּבִשְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת דְּבַר־יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל־מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי־בָכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיָעַל׃

חזק ונתחזק

סכום הפסוקים של ספר דברי הימים אלף וחמש מאות ושישים וחמשה

סיפרא · בלכתך לשוב מצרימה · פוז בשלח פרעה · ולמה ה' מביא אותנו · ויאמר איש אל אחיו נתנה ראש · וירדו אבותינו מצרימה · בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה : דקלא ירבה לו סוסים · וענית ואמרת לפני ה' אלהיך · וימלך מלך מצרים את אליקים : למלאת ו' בקריאה ד' מל' וב' חס' וסימ' נבסר בסדר כי תשא ודניאל ריש סימן ט' :

רשי

ולתשובת השנה. שהגלה יהויקים: עם כלי חמדת בית ה'. דברים חמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות צדקיהו ואז לקח הכל עמו ובמלכים מפורש שיצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל וגו': וימלך צדקיהו אחיו. אחיו של יהויקים וכן במלכי' וימלך מלך בבל את מתני' דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו דדו של יהויכין: ויעש הרע. מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש בירמיה ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כה אמר ה' אלהי הצבאות אלהי ישראל אם יצא תצא וגו' עד דואג אני את היהודים וגו' וחוץ מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר נביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמצא עליו על יהויקים לא הרע לעשות. מפי ר' אליעזר בר משלם זצ"ל: אשר השביעו באלהים. כמפור' ביחזקאל אמור נא לבית המרי וגו' וכל הפר' כאמור על יהויכין וצדקיהו ויקח מלכה ושריה ויבא אתם אליו בבלה זה יהויכין ושריו ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית זה צדקיהו: גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלוים ולא כהני' הדיוטות למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו: ויטמאו את בית ה'. בשקוציהם: אשר הקדיש בירושלם. לשכן שמו שם לעולם: וישלח ה'. כל זה צדק הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשוב מדרכם הרעה שלא נתרו ויטרוף לעד אפו לכך כתו' וישלח אלהי אבותיה' עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשוב מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחדש אלא בכל יום השכם ושלוח: כי חמל על עמו. ולא חפץ במיתתם: ועל מעונו. על דירו בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו מלהחריבם: ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. בשלוחי הקב"ה: ובוזים דבריו. של הקב"ה שודאי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותן וידאים לעבור על צווי בין לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו': ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה שפלה שנ' הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים הם קנאוני בלא אל וגו' עד בגוי נבל אכעיסם: ויהרוג בחוריהם בחרב בבית מקדשם. והושב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר יחזקאל והכו אל תחוס עיניכם וגו' עד באו ויצאו והכו בעיר: ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש. מה שאין כן מנהג אנשי חיילים כשנוצחים במלחמה הורגים אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלים ומתמלאים רחמים וגם נבואת משה רבינו נתקיימה מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגו': וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטני'. שנותרו מגלות יהויקים ויכניה: ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלוך מלכו' פרס. ולמה עד מלכות פרס כי עד מלכות פרס עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב כל ימי השמה תשבות: עד רצתה הארץ את שבתותיה. כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: כל ימי השמה שבתה למלאות שבעי' שנה. של שמיטה ויובל שבטלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שבתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם שלש מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו מנשה עשרת השבטים ואתה מוצא אותם מפורשים מאתי' וארבעים ושלש משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים שהכעיסו ק"נ שנים והשאר סתומים הוא שנאמר ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' וכלית את אלה ושכבת על צדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהוד' ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים שחרבה ירושלם ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי נ"ה מלך ושתים דאמון וי"א דיהויקים הרי לה' שנה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים שנים הרי לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות לה' שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היובל האחרונ' נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו מתוכה הרי ע' שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן בסיום הזה דברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הוצרך לומר כאן פסוקים אלו של עזרא להודיענו בשכלו אותן שבעים שנה היאך חוזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הוצרך לומר כאן ובשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי בכם מכל עמו ויעל ולכך נכפלתי' זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתים שהרי ספר עזרא סמוך וסדור אחר ספר דניאל וכך ו"ו מוסב מזה לזה. את רוח כורש. רצונו: ויעבר קול. כרוז הכריז לכל בני מלכותו. וגם במכתב שלח לכל בני מלכותו לאמר כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ שאני מושל מלך על כל ממלכות: והוא פקד עלי. והוא צוה עלי על ידי ישעיה לבנות לו בית בירושלם שנאמר האומר לכורש וגו' כה אמר למשיחו לכורש וכבר נאמרה לו נבואה זו של ישעיה: אשר ביהודה. בירושלם במדינת יהודה: מי בכם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי בכל עמו של הקב"ה יבוא לבנות ביתו אשר בירושלם ויעל ויהי הקב"ה בעזרו ובעזריכו:

ישתבח ויתרומם האל הנעלה · הנשגב והנורא מעיני כל נפלא · אשר חנן לעבדיו · ברוב רחמיו וחסדיו · להשלים מלאכת הקדש תורת ה' תמימה · בעיון נמרץ ובהשתדלות עצומה · כתובבו ידינו משמי מרומו · השבח וההודאה לשמו · ותהי השלמתו כ"ב לחדש תשרי שנת רפ"ו לפרט קטן בבית דניאל בומבירגי פה ויניציאה העיר רבתי עם אשר תחת ממשלת השררה יר"ה

מסרה גדולה

אמר יעקב בן חיים בן יצחק ן' אדוניהו יסי' עתה כל אוהבי דלתו והרתיחו כסיר מבולות הרעיון וידופא חוג הגלגל העליון וכבקע הקרוס התחתון והעליון
כדי להפליס ולהתאים כד זה וכקטרו בתוך לבי זממי לולאותיו והאירו עין שכלי להכותיו ויקרח כור לכבי אש פלדות לסבך מסבכות בדרכי הניקוד
והנגינות להיותם בטבעות המסרה אפודות ולא יזחו פרפרות העבותות מעל המסבכות והם אסופו מלקט קוטרי הג רכות דלא ידעגא לפרקומי להם שמות וחבטתי אשר

אמר יעקב בן חיים בן יצחק
ן' אדוניהו יסי' עתה הנה
זהו שיעור מה שייעדנו בהקדמתנו
להעתיק ולחבר המסרה גדולה ו
והבלתי גדולה על פי סדר האלפא
ביתא לפרפים ומערכות ולבלול ב
במעמקי ים המסרה להעלות כחמה
ברה ואספדרה בחילה לא אחמול על
מיטב הצאן והמשנ' המכוני בחורי
עפר וכפיס כי יתרי פתחתי וחוח
מעליה הפתחתי ורסן תפניה סלחתי
והנה זה כל המחנה אשר טבעתי׃

מערכת אות
האלף

א"ב מאותיו' גדולו' וסימני'
נמסר בריש דברי הימים׃

א"ב מאותיות קטנות סימני'
א' דויקרא ריש סיפרא
ב' הב הב לעלוקה׃
ג' דגוש לבש בשרי׃
ד' אדם עשוק בדם נפש׃
ה' כהבראם אלה תולדות׃
ה' וכבשה ונפשו לא חיה׃
ו' דשלום את בריתי׃
ו' לשוא לא נשא
ז' דויזתא׃
ח' חף אנכי בלי פשע׃
ט' טבעו בארץ שעריה׃
ט' אחר וטהרתם
י' צור ילדך תשי׃
כ' ולבכותה דשרה׃
ל' לוא אליכם כל עוברי׃
מ' ממרים הייתם׃
מ' על מוקדה׃
ם וטהרתים מכל נכר׃
נ' נעו עודים בחוצות׃
ן ונרגן כפריד אלוף׃
ן ונבושבן רב סריס׃
ן נטע ארן וגשם יגדל׃
ס' בסופה ובסערה דרכו׃
ס' יספנני בסכת׃
ע' לעות אדם בריבו׃
פ' קדמא דבשפרפרא׃
צ' וצוחת ירושלם עלתה׃
ץ' יפרצני פרץ על׃
ק' לשמצה בקמיהם׃
ק' קצתי בחיי׃
ר' ראשית בכורי׃
ש' פרשנדתא׃
ת' פרמשתא׃

א"ב מן חד חד א"א וסימני'

אאר ואברכה מברכיך׃
אבינר ושם אשת שאול.
אגורה באהליך עולמים׃
אדר ויברח אדר הוא.
אהודנו ה' עזי ומגיני.

אילי ויאמר יי' אלי עוד.
אזנות ושב הגבול ימה.
אחלי ותאמר אל גבירתה.
אטון מרבדים רבדתי.
איכה ויקרא יי' אלהים אל האדם.
אבה ותקם חנה אחרי׃
אלמן כי לא אלמן ישראל.
אמן ויאמר אסתירה.
אנוסה ויסר את אופן.
אספה עלימו רעות׃
אעופה מי יתן לי אבר.
אפריון עשה לו המלך.
אצים והנוגשים אצים׃
אקוש ארבעים שנה אקוש.
ארצח ויקשר עליו עבדו.
אשות ויבא אליה כבוא.
אתנה והשבתי גפנה׃

י"ו מילין דמפקין א' מן חד
חד וסימני'

ואביאסף ובני קרח אסיר׃
הביאו ממשבתיכם תביאו.
לצנאכם בנו לכם ערים.
אדר ויברח אדר.
אשכים מן שלש עשר' שנה בירמי'
ובאזרוע ותוצא את עכך.
בלואי ויאמר עבד מלך הכושי׃
באש שלחתי בכם דבר.
במלאכות ויאמר חגי מלאך.
ואישי הוליד את בכורו בד"ה.
מלאכות הכל בכתב מיד.
הערבאים ומן פלשתים.
באוה עדותיך נאמנו.
ואזרועי כתפי משכמה הפול׃
דכאות ונשא המון.
מנאות ויפקדו ביום ההוא.
במוצאת אני חכמה ושדי.

וחלופיהון י"ו לא מפקין א'
ול' להון זוגא וסימניהון נמסר במלכי'
ב' סימן י"ו׃

ד' זוגין מן ב"ב קדמא מפיק
א' ותנינא לא מפיק וחלופיהון ד'
זוגין מן ב"ב קדמא לא מפיק א' ותנינ'
מפי' וסי' נמסר בד"ה א' ריש סימן ז'
ותרגו' שם׃

מ"ה מילי' נסבי' א' באמצע'
תיבותא ולא קריין וסימניהו'

תאספון לתת תבן.
והאספסוף אשר בקרבו׃
ויאצל וירד יי' בענן.
משאת כי תשה ברעך.
מראון מלך שמרון.
בארומה וילך אבימלך.
בלאט ותקח יעל אשת.
פלאי ויאמר לו מלאך׃
חטאים ויגידו לשאול׃
ויאסף שאול לרא מפני.
חלמאה ויגד לדוד ויאסף.

חמלאכי' ויהי לתשובת׃
ויראו המראים אל.
המראים ב' בפסו' .
מכאר ויהאוה דוד׃
מבאר ויבקעו שלשת׃
הבאר ובניהו בן יהוידע.
רפאתי ויצא אל מוצא.
רפאנו את בבל ולא.
ונרפאו ויאמר אלי המים.
בראדך בעת ההיא שלח׃
פארה הנה האדון יי'.
כאביר כי אמר בכח ידי.
הובאיש כל הובאיש על.
ויאת העירתי מצפון.
בארת כי שתים רעות.
בארת ב' בפסו' .
שאסיך לכן כל אכליך.
השאטות בטרם תגלה רעתך.
שאטך כי כה אמר יי'
השאטים ולא יהיה עוד.
השאטים וישבו עליה לבטח.
ונאשאר ויהי בהכוהם ביחזקאל.
ושטאתיך ושובבתיך וששאתיך׃
ורצאתי ויכלו את המים.
ואענה את זרע דוד למען.
ואעשיר אשר קניהן יהרגון.
וקאם טאון בעמך ובכל.
ארבאל יושר ב' בפסו'׃
ואבסאך נדמו עמי מבלי.
פארור מפניו יחילו עמים׃
פאדור בוקה ומבוקה.
דבאת אתה דכאת כחלל.
ותדכאנני עד אנה תוגיון.
באום אם הטה אשורי באיוב.
באום ילדים אשר אין.
בראם ואשלחה אליו.
נאשים השיבו להם נאשים.
למואל והתודה השנית׃
למאס מרעהו חסד מצא'

י"ב מלין דכתיב א' בסוף
תיבות ולא קרינן וסימ' נמסר בדניא'
סימ' ג'׃

אלין מלין דמשמשין א'
בסוף תיבות' וכל חד וחד לית דכו'
וסימ'

לורא עד חדש ימים עד אשר יצא.
אלעלא ובני ראובן בנו את חשבון
ארצא ויקשור עליו עבדו זמרי.
אלא שמעי בן אלא בבנימן
גבהא על כן גבהא קומתו.
ופוא ואמ' עד פה תבא ולא תוסיף
שינא כן יתן לידידו שינא.
למא ישגא חכלא׃
בחמא ושבועות יבהלוהו.
במטרא דרך קשתו ויציבני.
גבעא ותלד שעף אבי מדמנה.
מרא ותאמר אלהן אל תקראנה
כלא לכן כה אמר יי'.
יורא נפש ברכה תדושן ומרוה.
תבא בני אם יפתוך חטאים.
הרא ויער אלהי ישרא' את רוח

פול דה"ה.
כלא עצה עיניו לחשוב׃

י"ו זוגין חד כתיב א' וחד
כתי' ה' נמסר בתלים סימן י"ו׃

א"ב מן חד וחד חד א' וחד
בא' תמצא נמסר במערכת אות הבי'
בס"ד כי שם ביתה כי משמש' חד נסיב
ב' וחד לא נסיב.

א"ב מן חד וחד חד א' וחד
ה' שרשה במערכת אות ה"א כי שם
ביתה כי משמשת חד נסיב הא וחד
לא נסיב ונמסרה בריש ד"ה סימן כ"

אלין מלין דמשמשין חד
א' וחד וא' ולית דכוותהון׃

אכלה ותקם חנה אחרי אכלה
ואכלה ויאמר יעקב אל אביו אנכי
אמרה לאל סלעי למה שכחתני.
ואמרה ויאמר יוסף אל אחיו ואל
אחיה עזבה יתומיך אני.
ואחיה ראו עתה כי אני אני הוא׃
אשמים ויאמרו איש אל אחיו אבל
ואשמים ויתנו ידם להוציא נשיהם.
אחיותיהם והלכו בניו ועשו משתה.
ואחיותיה' צרויה ואביגיל ובני צרויה
אברכם ושמו את שמי על בני ישר'
ואברכם ויאמ' יוסף אל אביו בני הם
אחוה אמרתי אעלה בתמר.
ואחוה כי הגיד לי לאב הה כת
אצבעתי לדוד ברוך יי' צורי המלמד
ואצבעתי קמתי אני לפתוח לדודי.
אצעדה ונקרב את קרבן יי' איש.
ואצעדה ואעמד עליו ואמותתהו׃
אתא אמר שומר אתא בקר.
ואתא ויאמר יי' מסיני בא וזרח׃
אבנה ותאמ' שרי אל אברם הנה
ואבנה ותאמר הנה אמתי בלהה.
אשתיו חמרא ושבחו לאלהי.
ואשתיו באדין היתיו מאני דהבא.
אותותם שאגו צורריך בקרב
מועדיך.
ואותותם הלא שאלתם עוברי דרך
אהבם ארפא משובתם׃
ואהבם שמרה נפשי עדותיך.
אוצם הששי דוד השביעי׃
ואוצם ויהיו בני ירחמאל.
אשתון וכלוב אחי שוחה הוליד׃
ואשתון הוליד את בית רפא.
אפלל וזבדי הוליד את אפלל.
ואפלל הוליד את שבר ב' בן.
אלקטה ותאמ' אלקטה נא ואספתי
ואלקטה ותאמר רות המואביה
אל נעמי.
אצבון ובני בלע אצבון ועזי.
ואצבון ובני גד צפיון וחגי שוני
ואצבון׃
אשמיעך קום וירדת בית היוצר.
ואשמיעך הבה יורדים בקצה העיר׃
אשימם עבדי ירידו מן הלבנון.

לקטתי ויהיו הספורים איפות בבחלי האלפא בתות אים על רגלו באותיות׃ **אמר** המחבר אמת הדבר כי הנקוד נתן בסיני אך שכחוהו עד שבא עזרא
עלהו ככתוב ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא וגרסי' בגמ' דנדרי' כ' אין בין המודר מפורש זה תרגום ושום שכל זה
המסורת ויבינו במקרא זה פיסוק הטעמים׃ אך לא כן להכתב כי דיכו כדין תורה שבעל פה׃ והנה תועלת גדולה בדבר כאשר אבאר בע"ה כי ע"י הנקוד והנגינות

מערכת אות האלף

כדעפסוק הטעמים ופתר הפסוקים והמלות ׃ ואבאר תחלה דיני הקמץ גדול והפתח ואין צורך לדבר למה נקראו מתוחם כן ׃ ידעו כל חכמי לבבי כל התורה כלה מספטה ליקר בקמץ גדול לולי ה' מבטלין ואלה כלל פמותם׃ סוף פעלה׃ דג"ש׃ סב"א׃ כ"י פמום׃ ת"י בין באמצע תיבה בין בסוף תיבה׃ אה"ע באמצע פס דבר׃ מקף׃ דבקות׃ ואבארם אים על מקומו׃ **הראשון** סוף פעולה כמו אמר סמר אכל וכל עניני סוף פעלה עבר ועתיד

ואשימם רבו לכם אנשים חכמים ׃
אשאנו אם לא על שכמי אשאנו ׃
ואשאנו או לי על שנרי ׃
ארריך יעבדוך עמים וישתחוו ׃
וארריך ברע רבץ כארי וכלביא ׃
אבוס טוב ארוחת ירק ואהבה
ואבוס עמים באפי ואשכרם ׃
אבישור ושם אשת אבישור ׃
ואבישור ויהיו בני אונם שמי ׃

א"ב חד וא' וחד והא' תמצ'

נמס' במערכת את הו"ו כי שם ביתה ׃

א"ב מן תרין א' וחד וא' סימ'

תמצא במערכ' אות הו"ו כי שם ביתם וחילופיהון דלוג תרין וא' וחד א' וסי' במערכת אות הו"ו כי שם ביתם ׃

א"ב מן ג' א' וחד וא' דלוג

וחלופי ג' וא' וחד א' סים' תמצא נמסר במערכת אות הו"ו בס"ד כי שם ביתם ׃

א"ב מן ד' א' וחד וא' דלוג

סימני' תמצא נמסר במערכת אות הו"ו בס"ד כי שם ביתם ׃

א"ב מן חד חד משמש א"ב

ב"ג ג"ד וכו' וסי'

אבינר ושם אשת שאול ׃
בגרות וילכו וישבו בגרות כמהן
גדל כל ימי נדר נזרו תער ׃
דהרות אז הלמו עקבי סוס ׃
הומה וישמע אדניהו וכל ׃
וזהמתו חיתו לחם ונפשו ׃
זחלתי ויען אליהו בן ברכאל ׃
חטבות מרבדים רבדתי ערשי ׃
טירת אם חומה היא נבנה ׃
יברו עליו חברים יחצוהו ׃
כלא כי כאשר שתיתם על הר ׃
למאס מרעהו חסד כתי' ׃
מנע בני אל תלך בדרך אתם ׃
נסתר והמצפה אשר אמר ׃
סעפים שנאתי ותורתך ׃
עפרות עד לא עשה ארץ וחוצות
פצלות ויקח לו יעקב מקל לבנה ׃
צקון יי' בצר פקדוך ׃
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ׃
רשם בל קבל דנא מלכ' דריוש
שתי ואני קרבת אלהים לי טוב ׃
תתנו כן תעשה לשורך ׃

א"ב מן חד חד משמש א"ת

ב"ש ריש וסוף וסי'

ארחת וישבו לאכל לחם ׃
אתכרית רוחי אנא דניאל בגו ׃
ביבש קצירה תשברנה ׃
בשליש מי מדד בשעלו ׃
גור הן גור יגור אפס מאתי ׃
גיר לכן בזאת יכופר עון יעקב
גער גער חית קנה עדת אבירי'
דופק אני ישנה ולבי ער ׃

דליק חזה הוי' עד די כורסון רמיו
דובשק וילך המלך אחז לקראת ׃
הפץ עברות אפך וראה ׃
הבץ יגורו בך נדחי ׃
ורף בגודלו בארך דליותיו ׃
וירף ממנו אז אמרה ׃
זע ויצא המן ביום ההוא ׃
זרוע אור זרוע לצדיק ׃
חנס כי היו בצוען שריו ׃
חרחס וילך חלקיהו הכהן דמלכ'
טוחן ויאסרוהו פלשתים וינקרו
ירוחם אשור לא יושיענו ׃
בכל דומו מעט ואיננו והבכו ׃
כליל השיר יהיה לכם ׃

א"ב מן ג"ג בחד לישן ולית

דכו' חד באורי' וחד בנבי' וחד בכתובי' וסי'

אשורים ויקשן ילד את שבא ׃
אשור ואהו להם כמו שחל ׃
אשורנו עתה סבבוני בהי' ׃
בכרכו וירא עשו כי ברך יצחק ׃
ברוך ולא אביתי לשמוע לבלעם
ברוך אדין לדניאל בחזוא די ׃
גויתינו ותתם השנה ההיא ׃
גויותהנה ופניהם וכנפיהם פרדות ׃
גויותינו ותבואתה מרבה למלכים ׃
דלה ותאברנה איש מצרי ׃
דלו בכיס ועגור כן אצפצף ׃
דליו שקים כפסח ובשל ׃
הבה מלרע ויאמר יעקב אל לבן ׃
הבו סר סבאם הזנה הזנו ׃
הבו מלעיל הבי אמרתי הבולי ׃
ושובו ואמר להם כה אמר יי' שימו ׃
ושבו ואזרעם בעמים ׃
ושוב אל תאמ לרעך לך ושוב ׃
זרוע ובי יפל מנבלהם על כל ׃
זרועיה כי בארץ תוציא צמחה ׃
זרוע אור זרוע לצדיק ׃
חנו ויהי יי' את יוסף ויט ׃
חנינה והשליתי אתכם מעל ׃
חנני יי' ראה עניי משנאי
טחון ואת חטאתיכ' אשר עשיתם
טוחן ויאחזוהו פלשתים וינקרו ׃
טחון בחורים טחון נשאו ׃
יוסד ואת כל חלבו יסיר ׃
יושר ביום ההוא יושר ׃
ישור על אנשים ויאמר ׃
בבדים וידי משה כבדים ׃
כבדה ויבאו מנגד לגבעה ׃
כבדו עד יפלח חץ כבדו ׃
ללין ויאמר בת מי את ׃
ללת וכלתו אשת פנחס ׃
ללילה יום ליום יביע אומר ׃
מכרה ויאמר יעקב מכרה ׃
מכורותיך השב אל תערה ׃
מכרה אשת חיל מי ימצא ׃
נבבים ואמר פרעה לבני ישראל ׃
נבבו מה נאנחה בהמה ׃
נבכה הרצים יצאו דחופים ׃
שכור ויבא יעקב מן השדה ׃
שביריה גם שביריה בקרבה ׃
שכור למען שכור הוא ׃

עשהו נבל תבל גם אתה ׃
ועשה כה אמר יי' יוצר ׃
עשיתי לא נכחד עצמי ממך ׃
פנואל ויקרא יעקב שם המקום ׃
פנינו בלנו כצאן תעינו ׃
פניכו כי צדיק יי' צדקות ׃
צדה ואשר לא צדה ׃
צדה ואבי ראה גם ראה ׃
צדה ברך אברך אביונה ׃
קרואי אלה קריאי העדה כתי' ׃
קרואים ואת אבשלום הלכו ׃
קרואיה ולא ידע כי רפאים שם ׃
רבה ויהי אלהים את הנער ׃
רבה ומי יתן את העם הזה בידי ׃
רבי אדין מלכא לדניאל רבי ׃
שלחו הבקר אור והאנשי' שלחו ׃
שלחת כה אמר יי' אי זה ספר ׃
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש ׃
תתראו וירא יעקב כי יש שבר ׃
הראי אז תראי ונהרת ׃
הראה ויראו לפניך מראינו ׃

א"ב מן ג"ג וכל חד וחד לית

דכו' חד באורי' חד בנבי' חד בכתובים וסימני'

אחוז ויאמר אני אעביר ׃
אחרו בעד החלון נשקפה ׃
אענה אף אני חלקי ׃
בהם ובארבע עשרה שנה בא ׃
בחום כי כה אמר יי' אלי אשקטה
בהשמים יי' בהשמים חסדך ׃
גרש ואם תקריב מנחת בכורים
גדעום ויפנו וינסו המדברה ׃
גאה יראת יי' שנאו רע ׃
דעכו המוציא רכב וסוס ׃
דכו שטו העם ולקטו
דעכו סבוני כדבורים דעכו ׃
הבת ויפל אברהם על פניו ׃
הבן יקיר לי אפרים ׃
הים אני אם תנין ׃
ואברכם ויאמ' יוסף אל אביו בני הם
ואחב אהבתי אתכם אמר יי' ׃
ואהבם שמרה נפשי עדותיך ׃
זעמה וישא משלו ויאמ' מן ארם
זרועם יי' חננו לך קוינו היה ׃
זחלתי ויען אליהוא בן ברכאל ׃
חיבר ויחבר את חמש היריעות ׃
חבבה וגם חכמת תגבל בה ׃
חברים יברו עליו חברים ׃
טבעו מרכבות פרעה וחילו ׃
טובם בחדק ישר ממסוכה ׃
טובם הן לא בידם טובם ׃
יצוה ובבא משה לפני דהבסוה ׃
יראה והשמיע יי' את הוד קולו ׃
יענה שדי לא מצאנוהו ׃
בלות ויהי ביום כלות משה ׃
כלותם הנני שוקד עליהם לרעה ׃
כלותו ותיכן כל מלאכת שלמה ׃
למשמרת כאשר צוה יי' אל משה ׃
לעולה ואל הכתף מחוצה ׃
ללכת כל הנחלי' הולכים אל הים ׃
מקדשי אך אל הפרוכת לא יבא ׃
מתקו ותאמר להם התאינה ׃

מתקו לו רגבי נחל ׃
נצה ובגפן שלשה שריגים ׃
נצה כי לפני קציר כתם פרח ׃
נרוצה משכני אחריך נרוצה ׃
שמחתכם וביום שמחתכם ׃
שום ועתה שימו נא לבבכם ׃
שמחות תודיעני אורח חיים ׃
עוכל ואת עוכל ואת דבראשי ׃
עפלה הנה עפלה ולא ישרה ׃
עוניתי טוב לי כי עוניתי ׃
פקד אלה פקודי המשכן ׃
פקדתי אני אמרתי בדמי ימי ׃
פתיחות חלקו מחמאות פיו ׃
צמח ואם בעיניו עמד הנתק ׃
צקון יי' בצר פקדוך ׃
צמתתני קנאתי כי שכחו ׃
קראן ויאמר אל בנותיו ואיו ׃
קלם ולוקח מהם קללה ׃
קנה חכמה מה טוב מחרוץ
ראי ותקרא שם יי' ודובר ׃
ורומה מקול פרש ורומה ׃
רומו מעט ואיננו ׃
שתי מלרע ויאמר יי' אל משה ׃
שבות ביום עמדך מנגד ׃
שבות רצית יי' ארצך ׃
תענה כי כל הנפש אשר לא תעונה ׃
תרום ידך על צריך ׃
תאונה לא תאונה אליך רעה ׃

א"ב מן ב"ב ותרויהון בתרי

לישני ׃

אורח ואני שלשת החצים ׃
אורח אתכם ביד אל ׃
אורות ויצא אחד אל השדה ׃
אורות יחיו מתיך נבלתי ׃
אגור לולי כעס אויב אגור ׃
אגור ׃ דברי אגור בן יקא ׃
אמיר ונשאר בו עוללות כנקף ׃
אמיר כרכם כן חטאו לי ׃
אפרת ואני בבאי מפדן ׃
אפרת ותמת עזובה ויקח לו כלב ׃
באורים על כן באורים כבדו יי' ׃
באורים וישאל שאול ביי' ולא ׃
באלים מי כמוכה באלים יי' ׃
באלים הנחמים באלים ׃
בבגדו ותתפשהו בבגדו ׃
בבגדו אם רעה בעיני אדניה ׃
בול ובשנה האחת עשר' בירח ׃
בול כי בול הרים ישאו לו ׃
במקהלות ויסעו מחרדה ויחנו ׃
במקהלות ברכו אלהים יי' ממקור ׃
במסה לא תנסו את יי' אלהיכם ׃
במשא וכנניהו שר הלוים במשא תניינ' דפסו' ׃
בראות בעת ההיא בראות דוד ׃
בראות ויהי לדרש אלהים בימי ׃
בשרים חיי בשרים לב מרפא ׃
בשרים לא נאוה לכסיל תענוג ׃
בריאה ואם בריאה יברא יי' ׃
בריאה על כן יזבח לחרמו ׃
גמול ושעשע יונק על חור ׃
גמול ועל קריתים ועל בית ׃

דברת

ויב"א מכלל סוף פעולה כל פעל אסר סופו אל"ף או ה"א כמו עשה בנה קרא מצא אסר נקמצים׃ ויש לתת טעם לפי אסר קופי פעולה ברבותם יבא סב"א בסוף פעלה כמו אמרתי אכלתי ׃ וסב"א מבטל קמ"ץ כאסר אבאר בע"ה אבל עשה קרא לא יולד בהם סב"א ברבותם כי יאמר בהם עשיתי קראתי לכן נקמצים ועל כן אם ים מפיק הא' בה"א סוף הפעולה נפתח כדין שאר סוף פעולה כמו גבה לבו כמה לך בשרי נגה אור כי יאמר ברבותם גבהתי כמהתי ׃ ואם המפיק ה"א בה"א ממום

מערכת אות האלף

לא יבטל הקמץ כמו לעברה ולשמרה׃ עוד יבא מכלל סוף פעולה כל כפעל הוה כמו והוא ככבר מכל בית אבו כי אין כנרע קול ברמה נשמע לב נשבר ונדכה אך
והקול נשמע בית פרעה ומת או נשבר עבר המהעל כן כפתחים וכן מוקטר מוגש מורדף בלי חשך וכן כל משקלות הזה בכל הגזרות והטעם בזה כי ברכות
כפעל עבר יולד סוף בסוף פעולה מה שאין כן בהוה כי בעבר יאמר מן ככבר כבברתיו ומן נשמר נשמרתי בהווה יאמר ככברים נשמרים. עוד יבא מכלל סוף פעולה כל

דברת בן בנות צלפחד.
דברת עבדי ירידו מן הלבנון.
דודי ועל מחלקת החדש.
דודי נשיכה לכרמים.
האובנים ויאמר בילדכן את.
והאובנים וארר בית היוצר והנהו׳
הוכשת ויבא יואב אל המלך.
הוכשת את הבקעת מעין ונחל.
החול ולהבדיל בין הקדש.
החול בכד אבן ונטל החול.
הצפוני בני גד למשפחתם לצפון׳
הצפוני ואת הצפוני ארחיק׳
ואיד יעלה מן הארץ.
ואיד רעב אונו ואיד נכון׳
וברכה וראש אחיעזר ויאש.
וברכה מונע בר יקבהו לאם׳
ויפתח ויבא האיש הביתה׳
ויפתח על הלחת ידתיה.
וירם אמר אל אלעזר בן אהרן
וירם יי׳ יחתו מריבו עלו בתי׳.
וירב ויהי יי׳ כאויב בלע ישראל.
וירב ותהי שם המלחמה נפוצת
ויפתח ואשנה ונסיב.
ויפתח הגלעדי היה גבור.
וירדו ויברך אתם אלהים ויאמ׳
וירדו עברו בלנה וראו׳
וראש ובני בנימן בלע ובכר.
וראש זכר עניי ומרודי.
ושהם והטור הרביעי תרשיש קדם׳
ושהם בני מררי ליעזהו בנו.
והכל להשקותו ותאמר.
ותכל המלך דוד לצאת׳
וכחול כי ברך אברכך והרבה׳
וכחול ואומר עם קני אגוע.
ושכר בן אד נכוכד נאצר העביד
ושכר ולעוכד אדום בני שעיח
ודן גלעד בעבר הירדן שכן׳
ודן ויון מאוזל.
והרא ויער אלהי ישראל דוּה.
והרה והנה יחבל און.
והו ויפרש אתה לפני׳
וחוא ואמר לכלה ניאופים.
וחבל וידברו בני יוסף אל יהושע
וחבל קומי ולבי כי לא זאת.
וחוצות עד לא עשה ארץ׳
וחוצות ויאמר אליו הערים אשר.
וחלי ויהי גבולם חלקת.
וחלי נזם זהב וחלי כתם׃
וטלם זיף וטלם ובעלות.
וטלם ומן המשררים אלישיב׳
ויגל ויהי כאשר ראה יעקב.
ויגל לבן שמח לבי ויגל.
ויגז ורוח נסע מאת יי׳.
ויגז ויקם איוב ויקרע את׳.
וירע העם ויתקעו בשופרות׳
וירע ויעשה עברי הרע.
וצרי וישבו לאכל לחם וישאו.
וצרי לידותון בני ידותון גדליהו
וצרתי כי אם שמע תשמע בקלו׳
וצרתי וחנתי כדור עליך.
זקן ויאמר אברהם אל עבדו׳
זקן כשמן הטוב על הראש.

זרו מכף רגל ועד ראש.
זרו רשעים מרחם׳
זונה אם זונה אתה ישראל.
זונה כי הנה רחיקך יאבדו׳
חרש וישלח יהושע בן נון׳
חרש ובקבקר חרש וגלל׳
חלוץ ונקרא שמו בישראל.
חלוץ ועבדיך יעברו כל חלוץ
חלה ואמר הדור האחרון.
חלה ובהיצר לו חלה את פני יי׳
חרשתם לולי חרשתם בעגלתי׳
חרשתם רשע עולתה קצרתם׳
טרף והנה עלה זית טרף׳
טרף לבו ונשובה אל יי׳.
טריה ימצא לחי חמור.
טריה מכף רגל ועד ראש׳
ישק אהה תהיה על ביתי.
ישק שפתים ישק משיב׳
ישך לא תשיך לאחיך נשך.
ישך אחריתו כנחש ישך׳
ישעו תבכר העבודה על׳
ישעו ואין מושיע דשמואל.
יורישנה ועבדי כלב עקב.
יורישנה הנה יי׳ יורישנה.
כתם כי לפני קציר כתם׳
כתם וירעם כתם לבבו.
בארי שויתי עד בקר.
בארי כי סבבוני כלבים׳
לאט ויצו המלך את יואב ואת׳
לאט יען כי מאס העם הזה.
למד והיה אם לכד ילמדון׳
למד ואומר אנה אתה הולך׳
לענות כל נדר וכל שבועת אסר.
לענות שיר מזמור לבני קרח.
לדביר ומחשבן עד רבת.
לדביר ויבן את עשרים אמה.
לתנות מימים ימימה תלכנה.
לתנות ואת עשו שנאתי.
מול אלה הדברים דמשנה תו׳.
מול בעת ההיא אמ׳ יי׳ אל יהוש׳
מנה כי מנה עפר יעקב.
מנה ולתנה יהן מנה אחת.
מכת ויכם מערער ועד באך׳
מנית יהודה וארץ ישראל המח
מחללים ויעלו כל העם אחרין.
מחללים ואתם מחללים אתי.
מרתה כשמרי שדי היו עליה.
מרתה ויבאו מרתה ולא יכלו׳
מגורי וישב יעקב בארץ מגורי.
מגורי זעק והילל בן אדם.
משחתם ומשחת אתם כאשר׳
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו.
מעוג והאמר חי יי׳ אלהיך אם יש
מעוג בחנפי לעגי מעוג׳
מעדנות ויאמר שמו הגישו אלי.
מעדנות התקשר מעדנות כימה.
נבליך הסר מעלי המון שיריך׳
נבליך הורד שאול גאונך.
נסי ויבן משה מזבח ויקרא׳
נסי כה אמר יי׳ אלהי׳ הנה אשא
נצח וגם נצח ישראל לא ישקר
נצח תכא עד דור אבותיו.
נענה נגש והוא נענה.

נענה כי איש איש מבית ישר׳ דינזר
נעניתי לכן דבר אתם ואמרת.
נעניתי עד מאד.
סמר שאו נס בארץ תקעו׳
סמר מפחדך בשרי
סילה ויקומו עבדיו ויקשרו׳
סילה כל אבירי יי׳ בקרבי.
שטנה ויחפרו באר אחרת.
שטנה ובמלכות אחשורש.
על ואלה דברי דוד האחרוני׳
על ישובו לא על היו.
ענות ויאמר אין קול ענות׳
ענות הכוזה היה צום אבחרהו.
עכר אבי את הארץ׳
עכר ובני כרמי עכר עוכר ישר׳
עצבי ואגיד לך מאז בטרם.
עצבי ויקרא יעבץ לאלהי ישר׳.
פתח כי יתרי פתח ויענני.
פתח נשכימה לכרמים.
פורש גבר מחליק על רעהו׳
פורש דבקל שון יונק אל חכו.
צררות וישא העם את בצקו.
צררות ויבא דוד אל ביתו׳
קרבו כי קרבו בתנור לבם׳
קרבו ואתם הרי ישראל ענפכם.
רודה כי הוא רודה בכל עבר.
רודה בכה עמים בעברה׳
רועה עודנו מדבר עמם.
רועה שן רועה ורגל מועדת׳
שירו יומם יצוה יי׳ חסדו.
שירו וידבר שלשת אלפים.
שברו ואת גביעי גביע הכסף׳
שברו ויהי כשמע גדעון׳
שונים ירא את יי׳ בני ומלך׳
שונים והשקות בכלי זהב.
שפרה ויקרא בלך מצרי׳ למילדו׳
שפרה ברוחו שמים שפרה.
תוכנו אף חובב עמים׳
תוכנו עד מה תוכו עוד תוסיפו.
תחרש לא תחרוש בשור.
תחרש אל תחרש על רעך.

א״ב מן ב״ב ותרויהון בספר

וס׳ ואשא כי לא אויב יחרפני

ואשא כפי אל מצותיך.
ובכושב אשרי האיש אשר׳
ובמושב וירוממוהו בקהל עם׳
וגבה וגביהם וגבה להם.
וגבה וארבעה שלחנות לעולח
ודאג בלכתך היום מעמדי.
ודאג הבה כאו בארץ צוף.
והדגה אשר ביאר תמות׳
והדגה אשר ביאר מתה.
והרת הרצים יצאו דחופים.
והרת הרצים רכבי הרכש׳
חיזה בן שפעי בן אלון.
וזיזה ויה יחת הראש.
וחלמא באדין עללין חרטומיא.
וחלמא ועד אחרן על קדמי׳
וטהרו וגם שם עיר המונה׳
וטהרו שבעת ימים יכפרו.
וישבים ומלך ישראל יהושפט.

וישבים כה אמר סנחריב מלך.
ובגנה כי ההיו כאלה נבלת.
ובגנה כי כארץ תוציא צמחה.
ולרבקה אח ושמו לבן.
ולרבקה ותהיין מרת רוח.
ומקטירים ליי׳ עולות בבקר בבקר.
ומקטירים בני עתה אל תשלו.
ונסך ועשרון סלת בלול.
ונסך לא תעלו עליו קטרת׳
וסור חטאנו ועוינו והרשענו.
וסור וכל ישראל עברו את.
ועשו ויהי כאשר כלה יצחק.
ועשו וישלח יצחק את יעקב.
ופחד ביום ההוא יהיה מצרים׳
ופחד אז תיראי ונהרת
וציבא ואלף איש עמו מבנימן׳
וציבא ויאמר לו המלך למה הדבר
וקציר עוד כל ימי הארץ׳
וקציר כי זה שנתים הרעב׳
ורננו ובאו ורננו במרום.
ורננו על תבל שמים וארץ׳
ושמרון בחצי חטאתיך.
ושמרון ואחותיך סדם ובנתיה.
וההלתי למען שמי אאריך.
ותהלתי אני יי׳ הוא שמי וכבדי׃

א״ב מן חד וחד הד מלעיל

וחד מלרע ולית דכוותהון׳

אכל רק חזק לבלתי אכל הדם.
אכל המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל.
אמר כה אמר אדני יי׳ יען אמר מואב ושעיר׳
אמר כי טוב אמר לך.
ארחת משא בערב ביער בערב׳
ארחת וישבו לאכל לחם.
אדן ואלה העלים מהל כלח׳
אדן וחברו ואלה העלים קים׳
אנס והשתיה כדת אין אנס.
אנס בלטשאצר רב חרטמיא.
בקרב עלי מרעים לאכל את.
בקרב והזה בקרב איש.
בבעל ויברך עזרא את יי׳ אלהים
בבעל אל ארהם יי׳ אל ארה׳ יי׳
בנער המות בנער נפשם׳
בנער ויאמר האיש אל יואב.
גויתינו ותבואהה מרכה למלכים
גויתינו והתם השנה ההיא.
דעכו סבוני כדברים.
דעכו המוציא רכב וסוס וחיל.
האמר אלהים אני.
האמר כי אל אל האמר נשאתי.
הקצור מדוע באתי ואין איש׳
הקצור האבור בית יעקב.
המשל דברו נא באזני כל בעלי שכם.
המשל ופחד עמו עשה שלום.
הנחת ובדי רים לבכיה רחיה.
הנחת עושו ובאו כל הגוים.
הודיענו ויקראו פלשתים לכהנים׳
הודיענו מה נאמר לו לא נערך.
ונעתור ויעזרו עליהם וינתנו דדה

פעולות המכיים הנקראים עלומי עין פוצל כמו סב קם רץ ומסבויקם וירץ אף על פי כי ברכותם יולד בם סגול כמו קמתי סבתי והטעם כי בהם עין פעלים נעלמת ובא
הקמץ לתשלום האות כי אם היו במלואותם יתכן לומר קים סיב ומן כר ביר ויקץ עליו העיט קיץ ומכאנו מן קם וקאם שאון בעתך ומן רם ונשבה ותחת תחתיה
ואותיות אוי נעלמות בהם נהפך אז הסוף פעולה לראשה כמו הקוף בקם והוא סוף פעולה ואז היא מבטלת הקמץ. הפתח היא ראש פעולה בידיעו קים גם על כן

מערכת אות האלף

שבה נגינתם היות למעלה כמו שבו על עונות אבותם ואינו כמו שבו ויבוזו   הכא אין שבה למון שבי וכן שתו מן שתה ושתו ולנו מן לנה ושכה רבות כי השניים טעמם לעיל מפני העלמת העין והגביה בהא לתשלום אות החסרה וחטופי למ״ר פועל טעמם למטה תמורת חסרון הה״א אך מלתם הכסף וחס לאדני רך הלבב נפתחים כמשפטם כי לא נגזרו מגזרת עולתי עין פעל אמנם הנה מגזרת בעלי הכפל מן תמם חתם רכך   ועוד ברבותם יולד בם רגם למלאת חסרון אות הכפל כי יאמר תמו רכו דבריו

ונעתר	ונגף יי׳ את מצרים ·
ונחתום	ואתם כתבו על היהודי׳
ונחתם	ויקראו ספרי המלך קדם׳
ויקום	וסגרו דלתים בשוק ·
ויקם	ותגזר אומר ויקם לך ׃
ומשלו	והיה אדירו ממנו ·
ומשלו	והכרתי רכב מאפרים ·
זרוע	אור זרוע לצדיק ·
זרוע	וכי יפל מנבלתם על ·
חנון	כי עם בציון ישב ·
חנן פתח	וישא עיניו וירא ·
טהור	עינים מראות רע ·
טהר	אהב טהר לב חן ·
יחיונו	אם אמרנו נבא העיר ·
יחינו	מיומים ביום השלישי ·
ידלף	בעצלתים ימך המקרה ·
ידלף	ואת בשר ואת חזו ·
כהם	וירעם כתם לבבו ·
כתם	כי לפני קציר כתם פרח
לאבתם	אלה הם בני ישמעאל ·
לאמהם	יאמרו איה דגן ויין ·
לשבוים	רוח אדני יי׳ עלי ·
לשבאים	ומכרתי את בניהם ·
מעצר	ויאמר יהונתן אל הנער
מעצר	עיר פרוצה אין חומה ·
משקלת	ונטתי על ירושלם ·
למשקלת	ושמתי משפט לקו ·
מחלליך	צור ילדך תשי ·
מחלליך	האמר תאמר אלהים אני
מאירות	ביבש קצירה תשברנה ·
מאירת	פקודי יי׳ ישרים משמח׳
נתן	וימאן אדו׳ נתן את ישר׳ ·
נתן	וירע אונן כי לא לו יהיה
נתץ	וישכימו אנשי העיר ·
נתץ	וישב ויבן את הבמות ·
נחם	מיד שאול אפדם ·
נחם	ובני אשת הודיה אחות ·
נפלו	ויאמרו שרי פלשתי׳ מה ·
נפלו	ואעמד עליו ואמותתהו ·
עניתי	טוב לי כי עניתי ·
עניתי	ואני בחלותם לבושי ·
צאת	אם רחץ יי׳ את צאת ·
צאת	ועוגת שעורים תאכלנה
קראני	וכי האמרי בלבבך ·
קראני	פחד קראני ורעדה ·
רמני	קראתי למאהבי המה ·
רמני	ויאמר אדני המלך דמפיבושת ·
שכלתי	ואל שדי יתן לכם ·
שכלתי	רחמים ב׳ בפסוק ·
שפטונו	ויקם דברו אשר דבר ודניא׳
ושפטנו	והיינו גם אנחנו ככל הגוים
תאמי	שני שדיך כשני עפרי׳ קדם׳
תאמי	וחברו שני שדיך הנ׳ ׃

א״ב מן תרין תרין בחד לישן

אן	ויאמר דוד שאול אליו ·
אן	עד אן תמלל אלה ·
אנה	אנחנו עלים ·
אנה מלרע	אלך מרוחך ·
בדבר	ורבקה שבעת בדבר ·
בדבר	ותעלוזנה כליותי ׃

בדברים	ואליהוא חכה את איוב ·
בדברים	לא יוסר עבד ·
גדל	ביום ההוא גדל יי׳ את ·
גדל	אחר הדברים ·
גדלים	תעשה לך על ארבע ·
גדלים	שבכים מעשה שבכה ·
דמיתי	הנוה והמענגה דמיתי ·
דמיתי	לקאת מדבר הייתי ·
דמיתי	והיה כאשר דמיתי ·
דמיתי	נשבע יי׳ צבאות לאמר ·
הנראה	וירא יי׳ אל אברם ויאמר
הנראה	ויאמר אלהים אל יעקב ·
הנראה	ויתאנף יי׳ בשלמה ·
הנראה	בשנת שלש למלכו ·
ויושב	וידעו העם כלו אפרים ·
ויושב	ישמעאל ויענם ויושב ·
ויושבים	ומלך ישר׳ ויהושפט דה״ת
יושבים	כה אמר סנחריב מלך ·
זקן	ויאמר אל עבדו ·
זקן	בשמן הטוב על הראש ·
זקנים	ונאמר אל אדני ·
זקנים	וישראל אהב את יוסף ·
חרש	וישלח יהושע בן נון מן׳
חרש מלעי׳	ובקבקר חרש וגלל ·
חרשתם	ויאמרו לו אנשי העיר ·
חרשתם	רשע עולתה קצרתם ·
טב	הוא צלמא ראשה ·
טב	ובען אם על מלכא טב ·
טובי	ויאמר אני אעביר כל ·
טובי	ורויתי נפש הכהנים דשן
ינחני	וישא משלו ויאמ׳ מן ארם
ינחני	נפשי ישובב ינחני ·
ינחנו	יי׳ בדד ינחנו ·
ינחנו	מהן אדם ירחיב לו ·
כתנתי	פשטתי את כתנתי ·
כתנתי	ברב כח יתחפש לבושי ·
כתנתו	ויהי כאשר בא יוסף ·
כתנתו	ויהי דוד בא עד הראש ·
למראה	והריחו ביראת יי׳
למראה קמ׳	ותעגבה עליהם כתי׳ ·
למראה	ויצמח יי׳ אלהים מן ·
למראה פת׳	ויבאו אל גלילות ·
לרגלי	כי מעט אשר היה לך ·
לרגלי	נר לרגלי דבריך ·
לרגליך	אף חבב עמים ·
לרגליך	לדוד מזמור נאם יי׳ ·
מהר	וישמע עלי את קול ·
מהר	צעה להפתח ·
מהרה	ומלאך בא אל שאול ·
מהרה	ויקרא מלך ישר׳ דמלכי׳ ·
נפוץ	ויאמרו הבה נבנה לנו עיר
נפוץ	העצב נבזה נפוץ ·
נפצים	ויאמ׳ ראיתי את כל ישר׳ ·
נפצים	וחבירו דה״ה ויאמר ראיתי
ספר	ואולם בעבור זאת ·
ספר	אתה למען תצדק ·
ספרו	ויאמר דוד אל יואב דה״ה ·
ספרו	סבו ציון והקיפוה ·
ענו	אז ישיר ישראל את ·
ענו	ליי׳ בתודה זמרו ·
עניתי	הושיעני מפי אריה ·
עניתני	אודך כי עניתני ·
פתח	כי יתרי פתח ויענני ·

פתח	נשבימה לכרמים ·
פתחת	הפכת מספדי למחול לי
פתחת	אנא יי׳ כי אני עבדך ·
צעקו	הן אראלם צעקו חוצה ·
צעקו קמ׳	ויי׳ שמע ·
צעקים	ויאמר מה עשית קול דמי
צעקים	ואת מתכנת הלבנים ·
קרבן	ואתם הרי ישר׳ ענפכם ·
קרבן	כי קרבו כתנור לבם ·
קרבת	ואותי יום יום ידרשון ·
קרבת	ואני קרבת אלהי לי טוב
רעי	ויאמר אברם אל לוט ·
רעי	חי אני נאם אדני אלהים ·
רעה	עודנו מדבר עמם ·
רעה	שן רעה ורגל מועדת ·
שלחוני	ויאכלו וישתו הוא ·
שלחוני	ויאמ׳ אליהם אל תאחרו
שלוחים	פרעה מלך מצרים עלה
שלוחים	לכן תתני שלוחים ·
שמור	וירם הטבח את השוק ·
שמור	יש רעה חולה ראיתי ·
שמרים	ליל שמורי׳ הוא ב׳ בפסו׳
תמתי	אני ישנה ולבי ער ·
תמתי	אחת היא יונתי תמתי ·
תמתי	חלילה לי אם אצדיק ·
תמתי	ישקלני במאזני צדק ·

א״ב מן חד וחד לעיל

תמצא במערכת אות הה״א כי שם ביתה דמשמשת ה׳ בסוף תיבותא ·

א״ב מן ב״ב מן ג׳ אתין

אדר	ואתמול עמי לאויב יקומם ·
אדר	ויאמר יי׳ אלי השליכהו ·
בבת	ולא אחר הנער לעשות
בבת	והיה יי׳ כאויב בלע ישר׳
גוה	ואם לא תשמעוה ·
גוה	כי השפילו ותאמר גוה ·
דמי	ועתה אל יפל דמי ·
דמי	ארץ ארץ אל תכסי דמי
השב	והוא עם בוזי ושסוי ·
השב	אל תערה ·
ובר	נקי כפים ובר לבב ·
ובר	ותאמר זך לקחי ·
זקן	ויאמר אברהם אל עבדו
זקן	כשמן הטוב על הראש ·
חרש	ובקבקר חרש וגלל ·
חרש	וישלח יהושע בן נון מן ·
טרף	ותבא אליו היונה ·
טרף	לכו ונשובה אל יי׳ כי הוא
ישק	אתה תהיה על ביתי ·
ישק	שפתים ישק משיב ·
כהר	כי כהר פרצים יקום יי׳ ·
כהר	שיר המעלות הבטחים ·
לקש	והיה בית יעקב אש ·
לקש	לא יבריחנו בן קשת ·
מהר	וישמע עלי את קול ·
מהר	צעה להפתח ·
נקם	והבאתי עליכם חרב ·
נקם	ויקרא שמשון אל יי׳ ·
סלא	ויקומו עבדיו ויקשרו ׃

סלח	כל אביריי ·
ענו	אז ישיר ישראל ·
ענו	ליי׳ בתודה זמרו ·
פתח	כי יתרי פתח ויענני ·
פתח	נשבימה לכרמים ·
צלם	אנת מלכא חזה הוית ·
צלם	נבוכד נצר מלכא עבד ·
קים	לקים את ימי הפורים ·
קים	ומאמר אסתר קים ·
ראם	ויאמר יעקב כאשר ראם
ראם	ויזו כאשר ראם צדקיהו
שתה	ובעת מוהה והדברנה ·
שתח	גם צפור מצא בית ·
תחי	ויחגרו שקים במתניהם ·
תחי	נפשי ותהללך ׃

ב״ו פסוקי׳ אית בהון כל הא״ב סימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״א ·

אב

ואביו ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישלח ׃

ולאביו ג׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ ריש סימן י״ד ·

אביהו ז׳ וסימניהו׳ כלשון תרגום אתתא רגזת מן ביתא חזיא מלכא ודקרה כרישה   וביאורם נמסר בשפטים סוף סימן י״ד ובזכריה סימן י״ג ׃

אבתיו לאבתיו ז׳ בהור׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בסר׳ במדבר ·

אבותיו ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ב׳ ותלים סימן מ״ט ·

אבותי ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן כ״א ·

אבותיך ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא וירמיה סימ׳ ל״ד ומשלי סוף סי׳ כ״ב ·

אבותינו ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן י״ד ·

אבותם ב׳ מל׳ בתורה וכל נביא׳ וכתובי׳ דכו׳ מל׳ ב׳ מה וסי׳ נמסר בסדר במדבר ובמלכים ב׳ סוף סימן י״ז ונחמיה סימן ז׳ ·

אבותיהם ד׳ מל׳ בנביאים וסימני׳ נמס׳ במלכים א׳ סימן י״ד וכל כתובי דכו׳ מל׳ ב״מ חס׳ וסימניהון

וימעלו	באלהי אבתיהם ·
ואלה	משפחות הלוי ·
ואחיהם	להלדותם ·
ואבהיהם	על מחנה יי׳ ברה״ ·
ובני	מושי מחלי ברה״ ·
ומקוה	אבתיהם יי׳ ·

ויאמר

חמותי ראיתי אור   ודגש מבטל קמץ כאשר אבאר בע״ה   ומכלל השניים הנקמצים יבאו מלות ויכר את אופן מרכבותיו ויכר אותו בחרט אל תכר את מואב   והטעם מפני שהם מבנין הכבד הנוסף והיה ראוי להיות ויכר ויסר רק פתות ר״ים גורמת בהם לסגותם ודי אם תסכם להעלותם מדרגה אחת מפתח קטן לגדול   אבל ויסר אליה האחלה שהוא מבנין הקל קמוץ כמשפטו   אמנם במלת ויקם ויסב ודוגמתם מן השניים אין לנו טעם לקמצותם כמו בקם סב רץ אשר בארתי טעמם למעלה   על כן נראים דברי

מערכת אות האלף

רבי יהודה בן חיוג אביר הדייקנים אמר אמר כי ויקם ויסב סופי פעולתם המה חטף קמץ ודרך הספרים לנקוד קמץ תחת קמץ חטף במקום שים אחריו מבטלי קמץ וסוף פעולה אחר מתבטליו הוא ועוד דבר אחר הזקיקו לומר כן כי שאל מה זה כי בכל שאר הגזרות ויו יוד של ויפעל נוסף על הבוי כמו שמור ושמור יסוב ויסוב ובשניים נוספים על פעל עבר ועוד כי ברוב שתי הברות של אלה רצופות והנגינה לעיל הברה שניה נפתחת ופה נקמצות על כן אמר כי ויקם ורעיו הם חטף קמץ ועתה נוספים ויו יוד על

ואמר דוד לכל הקהל ·
ואתה תשמע מן השמים דלח
ואמרו על אשר עזבו ·
אבתיכם כל אורי׳ חסרים בׄמא מל׳ וכו׳ וסי׳
נמסר בסדר שמות ע״ש ׃
יהושע כולם מלאי׳ ·
שפטים כולם מלאי׳ בׄמא חס׳ וסי׳
ויעל מלאך יי׳ מן הגלגל ·
שמוא׳ כולם מלאי׳ בׄמב חס׳ וסי׳
ואשפטה אתכם לפני ·
באשר בא יעקב מצרימה קדמ׳ דפסו׳ ·
מלכים כולם מלאי׳ בׄמא חס׳ וסי׳
ויעד יי׳ ·
ישעיה כולם חס׳ בׄמא מל׳ וסי׳ ·
ועל עונותיכם ועונות אבותיכ׳ ·
ירמיה כולם מלאי׳ בׄמב חס׳ וסי׳
ואשלח אליכם דאריך ·
מפני רעתם ·
יחזקאל כולם מלאי׳ בׄמב חס׳ וסי׳
וישבתם בארץ ·
ונחלתם אותה ·
וכל תריסר חסרי׳ בׄמג וכל כתו׳ מל׳ בׄמג וסי׳ בהושע סימן ח׳ ׃

אביהם ג׳ בנקכות וסימני׳ נמס׳ בסדר פנחס ·
אביהן ז׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ׃
ואבדה ג׳ וסימניהון ואבדה שארית פלשתי׳ ·
ואבדה חכמת חכמיו ·
ואבדה תקותינו ·
תאבדון ד׳ וסימני׳ בסדר ואתחנן ·
לא אבה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ·
אביב ג׳ וסימניהון אביב קלוי ·
כי השעורה אביב ·
ואבא אל הגולה תל ·
אביחיל ד׳ וסימניהון צוריאל בן אביחיל ׃
אביחיל בן אליאב בן ישי ·
ובהגיע תר אסתר ·
ותכתב אסתר המלכה ׃
וב׳ אביהל וסי׳ ושם אשת אבישור ויקח לו רחבעם ׃

אביונים ג׳ חסרים וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ קׄמ ואיוב סימן כׄד ·
אבל ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כׄד והושע סימן ז׳ ·
אבלה ה׳ וסימניהון שמה לשממה אבלה ·
אבלה יהודה ושעריה ·
כי מפני אלה אבלה ·
שוד שדה אבלה ·
אמללה נבלה תבל ׃

ויתאבל ד׳ וסימניהון ויתאבל על בנו ·
המלך על אבשלום ·
אפרים אביהם ·
ימים רבים דדברי הימים ·
כל לשון אבל על במה אל וסימניהון נמסר בקהלת סימן ז׳ ·
באבן ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מסעי ועיין בסדר משפטים ·
אבנים ד׳ דקריס לעצים וסי׳ נמסר בסדר מצורע ׃
רגימה אבן ה׳ וסימניהון ונמס׳ בסדר אמור ולה ב׳ סימן כׄד ׃
ואברהם ה׳ ראשי פסוקים וסי׳ נמסר בסדר וירא ·
אברה׳ יצחק ויש׳ ד׳ דסמי׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא ׃
אבשלום יׄד חס׳ וסימ׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ סימן יׄז ועזרא סימן ו׳ ·
לאגם ג׳ פתחין וסימניהון נמס׳ בישעיה סי׳ לׄה ·
אגמון ג׳ חס׳ בלישנהון וסימני׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ מ׳ ·
אדין ט׳ בטעם וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ו׳ ׃

אמ׳ המגיה אמנם מזיכא מסרתא אחריתי בסנויא וז״ל

אדין ט׳ בטעם וסימניהון עללין כל חכמי ·
נפל על אנפוה ·
שגיא מתבהל ·
הוו בעין עילא ·
די לא נהשכח לדניאל דנח
סרכיא ואחשדרפניא אילן הרגשו
קריבו ואמרין קדם מלכא ·
אזל מלכא להיכליה ·
אדין תתני פחת · עכ״ל

ואכן חזינ׳ בכולהו ספרי דוקני וחדיתי דהוו קדמנא וכלהו כלמנא דמסרתא קמא הוו ובכל חד׳ מנהון מאדין דליסנא קמא הוה כמס׳ עליו ט׳ בטעם ודוק · עכ״ל המגיה ׃

כל ר״פ דניא״ באדין במ״ג אדין וסימניהון

לביתיה אדין דניאל לביתיה אזל ·
בחזוא אדין לדניאל בחזוא די ·
אריוך אדין אריוך בהתבהלה ·
רבי אדין מלכא לדניאל רבי ·
תוה אדין נבוכד נצר מלכ׳ תוה
שמיה אדין דניאל די שמיה ·

זיוהי אדין מלכא זיוהי שנוהי ׃
עללין אדין עללין כל חכימי ·
מתבהל אדין מלכא בלשצר סגיא ׃
בדי אדין מלכא בדי מלתא שמע
אזל אדין אזל מלכא להיכליה ·
מליל אדין דניאל עם מלכ׳ מליל
צבית אדין צבית ליצבא על ׃
ומן ביה בלליא קטיל בלשצאר עד בעה ומתחנן קד׳ אלהיה דכל ר״פ אדין וכל עזרא ר״פ דכו׳ אדין בׄמג באדין וסי׳
בטלת באדין בטלת עבידת ·
קמו באדין קמו זרובבל בן ·
דריוש באדין דריוש מלכא ·
באדין ה׳ בטעם בדניאל וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג׳ ·
אדם י׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·
לאדם ולאדם יׄג וסימניהון נמסר באיוב סימן לׄג ׃
לאדם ה׳ וסימ׳ בלשון ארמי׳ ליבא דידע עקא ב בפומיה אמר וביאודם נמס׳ בסדר שמות וירמיה סוף סימן י׳ וצפניה סוף סימן א׳ ׃
ואדם ט׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן ג׳ וסי׳ ב׳ ואיוב סימן לׄד ׃
בני האדם ו׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סימן ג׳ ׃
בני אדם ט׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ טׄו וע״ש מה׳ דקהלנא ·
באדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר - - תזריע ומשלי סימן כׄג ·
כאדם ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע - - סימן ו׳ ׃
מאדם עד בהמה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני ·

על האדם ג׳ וסימניהון וייצ׳ יי׳ אלהים ·
ויפל יי׳ אלהים תרדמה ·
ורבה היא על האדם ·
וכל על האדם ועל הבהמ׳ דכו׳ ׃
בן אדם לׄא בטע׳ זקף גדול וסימני׳ את אשר תמצא אכול ·
עבור בתוך העיר ·
לבית ישראל ·
שים פניך קדמאה ·
בן אדם עמך דהך ·
בן אדם הראה ·
אלה האנשים ·
בתוך מרי ·
הלא אמרת ·
לחמך ברעש תאכל ·
והנבא אל נביאי ·
הגפן מכל עץ ·
הודע את ירושלם ·

חוד חידה ·
חרב חרב חרב ·
למען למוג לב ·
לא מטהרה הא ·
התשפט את ·
לקח את בני ·
אל בני עמון ·
חתם תכנית ·
שים פניך אל צידון ·
שים פניך אל פרעה ·
הילילו הה ליום ·
זרוע פרעה ·
ואל המנו ·
נהה על המון ·
רועי ישראל ·
על הר שעיר ·
תחתונה ·
יבשו עצמותינו ·
ובן אדם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק ·
אדמה יׄא וסימני׳ נמסר ביואל סימן ב׳ ודברי הימים ב׳ סימן כו׳ ׃
והאדמה ג׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר עקב ·
אדמתי ג׳ וסימ׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ לׄא ·
אל האדמה ו׳ וסימניהון

בזעת אפך תאכל לחם ·
והשבתיך אל האדמה ·
כי אביאנו אל האדמה אשר ·
ואתה תשמע השמים דמלכים ·
וחבירו דדברי הימים ׃
ואשלח אליכם את כל עבדי ·
על אדמת ה׳ וסימניהון בן אד׳ מה המשל ·
מה לכם אתם משלים ·
בן אדם ישבי ·
בן אדם הנבא על גוג ·
והיה ביום בא גוג ·
אל אדמת ח׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימ׳ יׄב ׃
על אדמתם ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ לׄז

זה השער לוו׳

אדני ודיא קׄלד ז׳ מנהון לאדני וסי׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ כׄח ושאר ד׳ין סימניהון ·
מצאתי ויאמר אדני אם נא
לוט ויאמר לוט אלהם אל ·
הואלתי יען אברהם ויאמר ·
הואלתי ויאמר הנה נא הואלתי ·
ואבימלך לא קרב אליה ויאמר ·
שלח נא ויאמר בי אדני ·
איש דברי׳ ויאמר משה אל יי׳ ·
וישב משה אל יי׳ ויאמר אדני למה הרעתה תני׳ דפסוק ·
מקדש תביאמו ותטעמו תני׳ דפסו׳ ·
ילך ויאמר אם נא מצאתי חן ב״ כפסו׳ ·

הכוי כי שורק וחטף קמץ אחים ורעים בכל מקום כמו וצדיק ירון ושמח כמו ירון וכן ישוב כמו ישוב וכהכה רבות ולפי שהנגינה לעיל הוא בחטף קמץ שאילו היתה לרע תהיה בחולם כמו היום ראה ויכם כי לעולם לא יבא חטף קמץ באות שהנגינה בו וסוף פעולה שאמרתי המבטל קמץ הוא סוף שרש הפעולה אבל אם בסופה ויו או מ״ם או כגון שמום לא יבטלוהו כמו ואוכליו עונו יפה רודפיו בוניו מ״ם כמו רודפם שומרם כ״ון כמו ודפן שמרן אבל אם הם שרש לא יבטלוהו כמו ויבו ויקו מ״ם שתם חתם כ״ון

מערכת אות האלף

כתן חכן אבל ורחל בגבתם והיא העלתם הגבה נכרתם נפשי טרפתם אם כלם נפתחים על פי המסורת ב״ם וב״ע ׃
עוד יבא מכלל סוף פעולה ויקר אלהים אל בלעם עם המסורת אף הר׳ שמואל הנקדן אומר כי כן משפטו יען כי היו״ד בנון כפעל ודגשות הקוף יוכיח והיה ראו
ויקרה ונקמצה הקוף בעבור חסרון הה״א כאשר עשו במלת ועשת את התבואה והרבת את שבתותיה כאשר אבאר במקומו ואין לדקדק על זה . ומלות ויעל

יגדל ועתה יגדל נא כח אדני
כהאמ׳ בי אדני מה אמ׳ אחרי ·
במה ויאמ׳ אליו בי אדני במה·
ויעתר מנוח אל יי׳ תנינ׳ דפסו׳ ·
וייקץ שלמה והנה חלום ·
וייטב הדבר בעיני אדני בי ׃
ויתן ויקבץ מלך ישראל את ·
השמיע ואדני השמיע אל מחנה·
חרפת ביד מלאכיך חרפת דמלכי׳
ושפח אדני קדקד בנות ציון·
יסיר ביום ההוא יסיר אדני ·
רחץ אם רחץ אדני את צאת ·
ואראה בשנת מות המלך עזיהו·
את קול ואשמע את קול אדני
עד מתי ואמר עד בתי אדני·
יתן לכן יתן אדני הוא לכם ·
יגלח ביום ההוא יגלח אדני·
מעלה ולכן הנה אדני מעלה·
דבר שלח אדני ביעקב ·
ישמח על כן על בחוריו ·
יבצע והיה כי יבצע אדני·
יוסיף והיה ביום ההוא יוסיף·
המצפה בי כה אמר אדני אלי לך·
מצפה ויקרא אריה על מצפה ·
בעוד כי כה אמ׳ אדני אלי בעוד
נגש ויאמר אדני יען כי נגש ·
לחם צר ונתן לכם אדני לחם·
חרפת ביד עבדיך חרפה·
עשקה כסיס עגור כן אצפצף ·
עליהם אדני עליהם יחיו·
שכחני ותאמ׳ ציון עזבני יי׳ תנינ׳
דפסו׳ ·
ואמרו בני עמך לא יתכן דרך·
ואמרתם לא יתכן דרך·
ואמרו בית ישראל לא יתכן דרך
ואמרתם לא יתכן דרך·
והחדה בן אדם הנבא ואמרת·
רחבת לכן כה אמר אדני בכל ·
אנך כה הראני והנה אדני נצב
אנך ויאמר יי׳ אלי מה אתה
רואה תנינא דפסוק·
המזבח ראיתי את אדני נצב ·
מהיכל שמעו עמים כלם תנינ׳
דפסו׳ ·
יורישנה והנה אדני יי׳ יורישנה
מחללים ואתם מחללים אותו·
ילעג יושב בשמים ישחק·
אמרתי ליי׳ אדני אתה·
אתחנן אליך יי׳ אקרא תנינ׳ דפסו׳
העירה והקיצה למשפטי·
במה אדני כמה תראה·
ראית יי׳ אל החרש תנינ׳ דפסו׳
ישחק אדני ישחק לו כי ראה ·
נגדך אדני נגדך כל תאותי·
הוחלתי כי לך יי׳ הוחלתי תני׳ דפסו׳
חושה לעזרתי אדני תשועתי ·
תוחלתי ועתה מה קויתי אדני ·
יחשב ואני עני ואביון אדני יחשב
תישן עורה למה תישן אדני·
שפתי אדני שפתי תפתח·
בסמכי הנה אלהים עוזר לי אדני·
בלע אדני פלג לשונם ·
בעמים אודך בעמים אדני קדמ׳·

תורגם אל תורגם פן ישבחו ·
ולך אדני חסד כי אתה·
ישמע און אם ראיתי בלבי·
המבשרות אדני יתן אמר·
רבותים רכב אלהים רבותים ·
יעמס ברוך אדני יום יום·
מבשן אמר אדני מבשן·
במקהלות ברכו אלהים אדני ·
ממלכות הארץ שירו לאלהים·
בחלום מהקיץ אדני·
צרתי ביום צרתי אדני דרשתי·
יזנח הלעולמים יזנח אדני ·
בישן וייקץ בישן אדני ·
חרפוך והשב לשכנינו שבעתים·
חנני אדני כי אליך אקרא ·
שמח נפש עבדך כי אליך·
וסלח כי אתה אדני יי׳ טוב ׃
אין במוך באלהים אדני ואין·
כל גוים אשר עשית יבאו·
אודך אדני אלהי בכל לבבי ·
ואתה אדני אל רחום וחנון·
חסדיך איה חסדיך הראשונים ׃
חרפת זכור אדני חרפת עבדיך·
מעון תפלה למשה איש האלהים
נועם אדני אלהינו עלינו·
מחץ אדני על ימינך מחץ ·
עונות אם עונות תשמור יה·
קשובות אדני שמעה בקולי ·
ויתן אדני בידו את יהויקים·
ואתנה את פני אל אדני ·
ואתפללה אל יי׳ אלהי ואתודה ·
הצדקה לך אדני הצדקה ולנו ·
צדקתיך אדני בכל צדקתיך ·
למען ועתה שמע אלהינו אל ׃
שמעה אדני שמעה·
הקשיבה אדני הקשיבה ב׳ בפסו׳ קדמ׳
ובתר׳ שמעה והקשיבה ·
הוצאת ועתה אדני אלהינו אשר ·
נשקד עול פשעי בידו·
סלה כל אבירי אדני בקרבי
ב׳ בפסו׳·
יעיב איכה יעיב באפו אדני·
בלע אדני ולא חמל ·
היה אדני כאויב בלע·
זנח אדני מזבחו נאר קדמ׳
דפסו׳·
צעק לבם אל אדני·
רני קומי רני בלילה לראש ·
במקדש ראה יי׳ והביטה תני׳ דפסו׳
יזנח כי לא יזנח לעולם אדני·
לעות אדם בריבו אדני ·
ותהי מי זה אמר ותהי אדני ·
רבת אדני ריבי נפשי·
אנא אדני תהי נא תנינ׳ דפסו׳
בעצת ועת׳ נכרת ברית לאלהינו
זכורו וארא ואקום ואמר אל ׃
לאדם ויאמר לאדם הן יראת ׃

אמר המגיה המעתיק חזי״כא שיכוי״א
בנס״חי בתר׳ נס״חא הוה כתיב אר״כי
שמ״עה וגו׳ ב׳ בפסוק קדמ׳ ובתרא
ובתר״כא הוה כתיב ג׳ בפסו׳ אמ״כס
לפוס נסחא דמני כל הב׳ לא קשה

מידי דמניכא מכוון קל״ר ולנכח׳ דלא
מני כי אם ב׳ קשה טובא דחס״ חד
ובמניכ׳ דפסוקיא כולהו מכווני דלא
מני חד טפי ממה דמני חבריה ולא
מייתי מה דלא מייתי חבריה ומיהו
לא ידענא לאוכוחי אם חד מנהון
ב׳ בפסו׳ או חס׳ מידי עכ״ל ׃

בי אדני ה׳ דסמי׳ וסימני׳
נמסר בסדר
שמות ושפטים סימן י״ג ·
אדני יי׳ ח׳ כתו׳ כן ד׳ מנהון
בתורה וסימניהון
נמסר בסדר לך לך ובתלים סימן ס״ט
ובל נביאים דכו׳ אדני יי׳ כתיבין במה
יי׳ אלהים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן
י״ט וחול ופיהון יי׳ אדני ה׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן קמ״א ·
יי׳ אלהיך ו׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן כ׳ ·
ביי׳ ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא ובתהלים
סימן קי״ג ·
ומיי׳ ד׳ וסימניהון נמסר
במשלי ריש סימן י״ו
וסוף סימן כ״ט ·

ויי׳ ח׳ בטע׳ גרשיים וסימני׳
ויי׳ אמר אל אברם·
ויי׳ האמירך היום ·
ויי׳ נתן את חן העם·
ויי׳ הוא ההלך לפניך·
ויי׳ אמר אל אחיהו·
ויי׳ חפץ דכאו החלי·
ויי׳ מציון ישאג ·
ויי׳ ברך את אדני ·
ויי׳ ז׳ בטע׳ בריש פסוק
וסימניהון נמסר פרשת
וירא ובמלכים א׳ סימן ה׳ וסוף איוב ·
ליי׳ אלהינו ט׳ וסימ׳ נמסר
בסדר שמות·
אדוני ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
בריש מלאכי ·
יי׳ שמו ו׳ וסימ׳ יי׳ איש
מלחמה·
יוצר אותה להכינה·
הקורא למי הים·
עשה כימה וכסיל·
וחברו ·
הבונה בשמים מעלותיו·

ויי׳ ה׳ ראשי פסוקים בספר
בראשית וסימניהון
ויי׳ אמר אל אברם·
ויי׳ המטיר על סדם·
ויי׳ אמר המכסה·
ויי׳ פקד את שרה·
ויי׳ ברך את אדני·

מיי׳ ג׳ וסימניהון מיי׳
יצא הדבר·
ואבינ ואמו לא ידעו·
כי מיי׳ היתה לו ׃

ח׳ האלהים ו׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע סי׳ כ״ב ·
יי׳ אלהי השמים ו׳ וסימני׳
נמסר
בסדר ויהיו חיי שרה ·
יי׳ אלהי אבתם ד׳ וסימני׳
נמסר
בשפטים סימן ב׳ ·
לאדניהם ז׳ מפקין א׳ בליש׳
וסימ׳ נמס׳ בסדר
וישב ובתלים סימן קל״ו ·
האדון יי׳ צבאות ה׳ וסימ׳
נמסר
בישעיה ריש סימן ג׳ ·
אדני ד׳ בקריאה וסימני׳
בבקץ ומלכים א׳
סימן י״ו·

י״א זוגין מיחדין חד לא נסיב ו׳
וחד נסיב ו׳ ובתריהון יי׳ וסי׳
ענן יי׳ כי ענן יי׳ על·
וענן יי׳ עליהם יומם בנסעם·
שמי יי׳ לכן הנני מודיעם·
ושמי יי׳ וארא אל אברהם·
ברא יי׳ עד מתי התחמקין·
וברא יי׳ על כל מכון הר ציון·
הפיצך יי׳ ושב יי׳ את שבותך·
והפיצך יי׳ בכל העמים·
לא יי׳ אם כמות כל האדם·
ולא יי׳ לולי כעס אויב ·
יש יי׳ ויקץ יעקב ׃
ויש יי׳ ויאמר אליו גדעון·
מלך יי׳ וחפרה הלבנה·
ומלך יי׳ ושבתי את הצולעה·
הקים יי׳ וכי הקים יי׳ להם·
והקים יי׳ לו מלך על ישראל·
זרוע יי׳ עורי עורי לבשי·
וזרוע יי׳ מי האמין לשמעתינו·
נודע יי׳ משפט עשה·
ונודע יי׳ למצרים וידעו·
הושיע יי׳ עתה ידעתי כי ·
והושיע יי׳ את אהלי יהודה·
מ׳ מלין יחידאין נסבין ו׳
ואינון קריבין
לאדכרה וכל חד וחד לית להון זוגא
וסימני׳ נמסר בריש שמואל ׃

חדמן י״א זוגין מן ב״ב
נסבין ו״ו בריש תיבו׳ ובתריהון
אדכרה וסימנהון

והפלה יי׳ בין מקנה ישראל·
ועל יי׳ ראשיה בשחד ישפטו ·
ועשה יי׳ להם כאשר עשה לסיחון
ומן יי׳ כה אמר יי׳ ארור הגבר ·
ואני יי׳ אהיה להם לאלקים
ועבדי דוד·
ונתנה יי׳ אלהיך בידך והבית·
ונתנך יי׳ והיה אם שמע תשמע ·
ויתן יי׳ גם את ישראל עמך·
ויראת יי׳ ונחה עליו רוח יי׳ ·
וברכך יי׳ לא יקשה בעיניך·
והותירך יי׳ לטובה בפרי·
והפלה

ויעם שנפתחים אף כי הם ראויים להיות ויעלה ויעשה מפני כי בחסרון הה״א ראויין להיות לולי אות הגרון בפתח קטן כמו ויבן ויקן ודי לאותיות הגרון אם תכנס להעלותם
מדרגה אחת מפתח קטן לפתח גדול וכן במה אכף לדברי בעל חיוג כי דינו אכפה ולדברי אבן גנח הוא פתח כי אמר שהוא מבעלי הכפל במשקל ירך ימק וכן ויתחן
לארבע רוחות השמים בקמץ שהוא כמו ותחנה עוד יבאו מכלל סופי פעולה אתנחתא וכו׳ פכו׳ המתהפכים בכל מקום הפתח לקמץ כמו פקד את שרה כאשר אמר ובאמה

233

מערכת אות האלף

סמך רק אותם המנויים במסורת אתנחתא וסוף פסוק כפתחים ויבאו מכלל אתנחתא וסוף פסוק ויאמר וילך כי כפתחים אף באתנח וסוף פסוק ואמר רבי אברהם אבן עזרא הטעם
כי לולי האתנח וס״פ היתה הנגינה לעיל וסוף המלה בפתח קטן והאתנחתא וס״פ גורמין להוריד הנגינה מלרע ודי אם ישנוהו עוד למדרגה שניה ולהפוך הפתח קטן פרזון
גדול אף למדרגה שלישית אין בהם כח לשנותו ולהפוך עוד הפתח לקמץ גדול כי מכינו כח האתנח וס״פ לשנות מפני דרגות דברים המלה ממשפטה כמו חדלו לפתח

והפלה יי׳ את מכתך ואת ·
ועל יי׳ אולת אדם תסלף דרכו ·
ועשה יי׳ צבאות לכל העמים בהר
ומן יי׳ ויאמר דוד לכל קהל ישראל ·
ואני יי׳ וידעתם כי בקרב ישראל
ונתנה יי׳ ואתם תקומו מהארב ·
ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב ·
ויתן יי׳ ויקבץ מלך ישר׳ דמלכי׳
ויראת יי׳ תחת כי שנאו דעת ·
וברכך יי׳ אשר אנכי מצוך היום לאהבה ·
והותירך יי׳ אלהיך בכל מעשה ידיך:

ורוח יי׳ ג׳ וסי׳ נמס׳ בשפטים סימן ו׳ ·
ובשם יי׳ ג׳ וסימני׳ נמס׳ בתלים סי׳ קי״ו ·
בהר יי׳ ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וירא ·
מצות יי׳ ג׳ וסי׳ בלשון תרגום לא שבקתון שמואל בזורא · וביאורם נמסר בהושע סי׳ כ״ב ·
ג׳ פסוקי׳ רישיהון וסופיהון אזכרה וסימניהון נמסר בסדר וילך ·
ועתה יי׳ אלהים ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן כ״ח ·
ולכן כה אמ׳ יי׳ אלהי ישר׳ ג׳ וסימניהון
הנני מביא ·
על הרעים ·
אל העיר ׃
אמר יי׳ ג׳ ראשי פסוקים וסימני׳ נמסר בתלים סימן ס״ח ·
אתה יי׳ ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בתלים סימן י״ב ·
דרשו יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נ״ה ותלים סימן ק״ה ·
באזני יי׳ ג׳ וסימניהון
ויהי העם כמתאוננים
כי בכיתם באזני יי׳ ·
וישמע שמואל את כל דברי העם
עבדת יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך וביהושע סימן כ״ב ·
מקדש יי׳ ג׳ וסימניהון נמסר בסדר חוקת ·
וידבר יי׳ אל משה במדבר סיני ג׳ וסימניהון
וידבר יי׳ אל משה ריש סיפרא ·
פקד את בני לוי ·
ויעשו בני ישראל את הפסח ·
כי פי יי׳ דבר ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ׳ בראש ·
ויאמר יי׳ אל אהרן ג׳ וסי׳ נמסר

בסדר שמות ·
בשם יי׳ אלהינו ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ו ומיכה סי׳ ד׳ ·
והנה יי׳ ד׳ וסי׳ נמסר ריש סדר ויצא ·
כי פקד יי׳ ד׳ וסי׳ נמסר ברות סימן א׳ ·
יברכך יי׳ ד׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא ·
וירא יי׳ ד׳ בתורה וסימני׳ נמס׳ בסדר בראשית
חג יי׳ ד׳ וסי׳ נמסר בסדר בא ·
ברכו יי׳ ה׳ וסי׳ נמסר בשפטי׳ ריש סי׳ ה׳ ·
זביחה לפני יי׳ ד׳ וסי׳
ושור ואיל לשלמים ·
וילכו כל העם ·
והמלך וכל ישראל עמו דמלכי׳ וחברו ·
ויאמר לו יי׳ ד׳ וסימניהון
לכן כל הרג קין ·
שלום לך ·
קח את הפר ·
ונתתי את ·
אמירה אלי יי׳ ד׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן מ״ד ·
כדבר יי׳ ד׳ בטעם וסי׳ במלכים ב׳ ריש סימן כ״ד ·
וידבר יי׳ ד׳ בנבי׳ וסימניהון
וידבר יי׳ אל יהוש׳ ·
ביד עבדיו הנביאים ·
וידבר יי׳ אל גד ·
וידבר יי׳ אל מנשה ·
וכל אורית׳ דכו׳ ·
אני יי׳ מקדשכם ד׳ וסי׳ נמסר בסדר אמור ויחזקאל סי׳ כ׳ ·
דרוש ליי׳ ד׳ וסי׳
ויאכלו בני ישר׳ השבים מהגולה ·
עתה הכינו לבבכם ונפשיכם דד״ה ·
וירא ויתן יהושפט בד״ה ׃
בדבר יי׳ ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ח׳ ·
בי יי׳ ה׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות ·
עד יי׳ ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן וסוף ספר הושע ·
אני יי׳ אלהיכם ה׳ ר״פ וסי׳
לתת לכם את ארץ כנען ·
ואולך אתכם קוממיות ·
אני יי׳ אלהיכם דציצית ·
בחקתי לכו דיחזקאל ודכותיה ·

מצות יי׳ אלהיכם ה׳ וסי׳ נמסר בסדר ראה ודברי הימי׳ א׳ סי׳ כ״ח ·
בעיני יי׳ אלהיך ד׳ וסימניהון
כי ידעתי אחרי ·
למען תשכילו את ·
שמר ושמעת
כי תשמע בקול ·
על פי יי׳ ביד משה ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר נשא ·
וישאל דוד ביי׳ ה׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ ריש סימן כ״ג ·
ויאמר משה אל יי׳ ה׳ וסי׳ נבסר בפרשת שמות ·
את דברי יי׳ ה׳ חס׳ כל וסי׳ ויצא משה וידב׳
גשו הנה ושמעו ·
ובאת אתה וקראת ·
והשלחתי רעב בארץ ·
וישמע את דברי דד״ה ·
האדון יי׳ צבאות ה׳ וסימני׳
אביר ישר׳ ·
מסיר מירושלם ·
במשמניו רזון ·
מסעף פארה ׃
וסכרתי את מצרים ·
והיה יי׳ ו׳ וסימני׳ ושבתי בשלום אל בית ׃
וכי הקים יי׳ להם שפטים ·
לדין והיה יי׳ לדין ושפט ·
עמו והיה יי׳ עמו בכל אשר ·
מבטחו ברוך הגבר אשר יבטח ·
למלך והיה יי׳ למלך על כל ׃
ואת יי׳ ו׳ וסימניהון
המכהו והעם לא שב ·
לעזרה הוי הירדים מצרים ·
לא יתנו מעלליהם לשוב אל ׃
נבערו כי נבערו הרעים ·
אני ירא ויאמר אלהם עברי ·
יבקשו בימים ההם ובעת ·
ויאמר יי׳ אליו ו׳ ר״פ וסי׳ נמסר במלכים א׳ רי׳ סימן ט׳ ובסימן י״ט ·
נאם יי׳ אלהים ז׳ וסימני׳ נמסר בעמוס ריש סי׳ ח׳ וריש הושע ׃
ודבר יי׳ ז׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ ריש סימן י״ח ·
וידבר יי׳ ז׳ בטעם דרגא תביר וסימני׳ נמסר בסדר וארא ומלכי׳ ב׳ סימן כ״א ·
יאמר יי׳ ו׳ וסימניהון
למה לי רב זבחיכם ·
לכו נא ונוכחה יאמר יי׳ ·
ואמר בן יאמר ·
האני אשביר ולא ·
משוד עניים ·

ויאמר מיכיהו חי יי׳ ·
ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וארא ·
ויאמר יי׳ אל משה לאמר ו׳ ר״פ וסי׳ נמסר בסדר שמות ·
מלפני יי׳ ח׳ וסי׳ נמסר ביונה ותלים סי׳ צ״ו ·
אני יי׳ אלהיהם ח׳ וסימני׳ נמסר בסדר תצוה ·
מעם יי׳ ט׳ וסי׳ נמסר בסדר שפטים ·
וידבר יי׳ אל משה ט׳ חסרים לאמר וסי׳ נמסר בסדר כי תשא ·
כי אני יי׳ אלהיכם י׳ וסימני׳
ולקחתי אתכם לי לעם ·
שמעתי את תלונת ·
והתקדשתם דשרצים ·
וחברו דמולך ·
ומשפט אחד יהיה ·
ולא תונו איש ·
לא תעשו לכם ·
להם לא אכלתם ·
ואת שבתתי קדשו ·
שכן בציון ·
וידעתם כי אני יי׳ י״א ס״פ בספר יחזק׳ וסי׳ ונפלל חלל ·
ולא תחוס ·
בחרב הפלו ·
והערים הנושבות ·
והרסתי את הקיר ·
וכרותי מכם ·
ונתתי את רבה ·
שממות עולם ·
והרבתי עליכם אדם ·
ונתתי עליכם גידים ·
וב׳ וידעתן כי אני יי׳ וסי׳
וקרעתי את מספחותיכם ·
לכן שוא לא ·
אני יי׳ אלהיכם י״ז ס״פ וסי׳
במעשה ארץ מצרים ·
את משפטי תעשו ׃
ושמרתם את משמרתי ·
קדשים תהיו ·
איש אמו ואביו ·
אל תפנו אל האלילים ·
וכרמך לא תעולל ·
ובשנה החמשית ·
אל תפנו אל האבת ·
כאזרח מכם ·
ובקצרכם את קציר ·
למען ידעו דרתיכם ·
כי לי בני ישראל עבדים ·
וביום שמחתכם · ודציצת ·
ביום בחרי בישראל ·
ושלאחריו ·
שם יי׳ צבאות ד׳ וסימני׳ נמסר

ביסראל חדלו כי נהפך החטף לצרי ושמו עוד הדגש כלמ״ד וכן לסוכס בבמת כמתה מבקר לערב יכתו לידמו ויחלו במבוכך כתנו כי הוא כמו כתנו ושני כפירים כתנו
ולא כדברי האומר אשר דגשות תיו תמורת למ״ד כמו כלתנו אף משלשה דברים לא מצאנו וכן מלת וירד כמו ויאמר וילך גם שם דבר אינו בכלל סוף פעולה כמו דבר
בקר בשר אדם מקדם מלאך בא אל אינם רהוטים ודבוקים ואין אות אה״ע באמצעיתם והנגינה מוקדמת כי אז הם כפתחים כאשר אבאר ומצאתי במסורת והנה עלם

מערכת אות האלף

זית טרף וחמר רסעמכור רעים מסיב ינע והוא סמט את ישראל יוכאים מכלל סוף פעולה ואם הלכה כקבל כי במלת טרף טרף כפלאתי אם היה פועל היה לומ' טרפה ואבן עזרא אומר שהוא תואר והנה פירושו הנה עלה זית היה לטרף בפיה והוא שם דבר כמו בקר דבר ויש כי טרף כמו טרפי צמחה והטעם כפול כמו אדמת עפר:

בשמואל א' סימן י"ז ·

את כל מצות יי' ג' וסימ' נמסר

סוף פרשת שלח לך ·

כה אמר יי' ד' בטעם בספר ישעיה וסימ' שם

בריש סימן נ"ו ·

בבית יי' ט"ל וסימ' נמסר בתלים סימן קל"ח ·

אמר המעתיק קמ' לי משכל ספרי המסרה מביא בכלל אלו הסימני' של בבית יי' ויעמד המלך על עמדו ויכרות ובפסוק ההוא לא נמצא לא בית יי' ולא בבית יי' ועוד מביאי' ויעל המלך בית יי' דד"ה ובכל הספרים המדויקים תרויהון בית יי' דבפסוק ההוא הם בית יי' ולא בבית יי' כי אם דמלכים תניגא דפסוק ואם כמניט אלו היכם כי אם כ"ח בבית יי' ולא ט"ל וכל ספרי המסר' מוני' ט"ל וכן נראה שלא נכתבו כולם ואם כאמ' שאחד מביתיי' שים בפסוק ויעל המלך בית יי' דד"ה הוא בבי' יי' איני יודע להוכיח איזה הוא אם הוא תניג' דפסו' כמו דמלכים או לא ופסו' ויעמד המלך על עמדו ויעמד נ"כ בקשיא למה ה הביאוהו כל ספרי' המסר"ה לא לאנס עכ"ל ·

על יי' ל"א וסימ' נמסר בתלים סימן ב' ודה"ב סימן י"ג ·

לכן כה אמר יי' כא' מיחדי' וסימניהון

הבטה אשר עלית שם ·
אל מלך אשור לא יבא ·
וחברו ·
אל אנשי ענתות ·
ואל העם הזה תאמר ·
לא שלחתים ·
אם תשוב ואשיבך ·
שאלו נא בגוים ·
אל יהויקים מלך ·
יען אברהם ·
הנני משלחך מעל ·
אל שמעיה הנחלמי ·
אלהי כל בשר המכני ·
לקרוא דרור ·
על יהויקים ·
הנני רב את ריבך ·
אל בית יעקב ·
אשתך בעיר תזנה ·
הנני השב ·
שבתי לירושלם קדמ' ·

ארון וארון ברית יי' כ"ז וסי'

ויסעו מהר יי' ·
ויעפילו לעלות אל ·
לקוח את ספר התורה ·
ויצו משה ·
ויכתב משה את ·
ויצוו את העם ·
וכל ישראל עברים ·
נכרתו מימי הירדן ·
ויהי באמר יהושע ·
נתקו כפות רגלי ·
וכל ישראל וזקניו ·
נקחה אלינו בשילה ·
וישלח העם · ושלאחריו ·
כי תרכנו ופריתם ·
ויעזב שם ·
ויהי דוד בא ·
ויהי בעיר האלהים ·
נשקפה בעד החלון ·
מעלים את ארון יי' ·
תחת יריעות ·
להביא את ארון ·
בית מנוחה לארון ·
וסככים על ארון ·
אז יקהל שלמה ·
ויביאו הכהנים ·
וכל מלכים דכות' במ"א ארון ברית האלהים ·

ארון יי' כג" וסימניהון

והוה כנוח כפות ·
ויאמר להם יהושע עברו ·
ויהי כאשר תם כל ·
יובלים ושלאחריו ·
ויסב ארון יי' את העיר ·
וישכם יהושע בבקר ·
ושלאחריו ושבעה הכהנים כ' בו ·
ויקרע יהושע שמלתיו ·
וידעו כי ארון יי' ·
וישכמו אשדודים ב' בפסו' ·
וירא דוד את יי' ביום ·
ולא אבא דוד להסיר ·
ויהי כי צעדו נשאי ·
ודוד וכל בית ישראל ·
והיה ארון יי' בא ·
כי נשאת ארון יי' ·
ויעלו את ארון דמלכים ·
כי לא לשאת תניג' דפסו' ·
ויקהל דוד ·
ויחן לפני ·
ומן ויהי ארון יי' בשדה פלשתים עד מיום שבת הארון דבו במ"א וסימ' ויאמרו אם משלחים ·

אמר יי' כ' סו' פסו' בנביאי' וסי' נמס' בעמוס סי' א' ·

כה אמר יי' אלהי ישראל

כ"ח יחידאין וסימנהון

ואחר באו משה ואהרון ·
שכמו איש חרבו על ·
בעבר הנהר ישבו אבתיכם ·
וישלח יי' איש נביא ·
אנכי העליתי אתכם ·
ויאמר אל בני ישראל ·
ויאמר נתן אל דוד ·
ויאמר לירבעם קח לך ·
אשר התפללת אלי דמלכי' ·
וחברו דישעיה ·
כד הקמח לא תכלה ·
ויקם ויבא הביתה ויצק ·
הנני מסב את כלי המלחמה ·
השלח אתכם אלי לדרשני דירמי' ·
ותאמר אליהם כה דמלכי' ·
ותאמר להם כה דד"ה ·
הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת ·
אנכי כרתי ברית את אבתיכם

אשר שלחתם אתי אליו להפיל ·
כה אם יי' אלהי יש' עליך ברוך ·
ואל מלך יהוד' השולח אתכם דמלכים ·
וחברו דד"ה ·
ארור האיש ·
כל נבל יבלא יין ·
כתאנים הטובות ·
כתב לך את שם ·
קום קדש את העם ·

יי' אלהי צבאות י"ב וסימ' נמסר

בעמוס סימן ה' ·

אמר המעתיק חזינא פלוגתא בינו נוסחי ספרי המסרה בחד כתוב יי' אלהי צבאות י"ב ובחד כתו' י"ג אמנם לעניות דעתין נראה למימר דאיכון י"ג ונסחא דכתיב י"ב טעות מדקא חזינא דבמסר' ברוכת' אחריתי כתי' הצבאות ד' וכד כחיתנא למנינא א אשכחנא דאיכון ה' ובכלהו ספרי הוה כמסר על כל חד מניהו הצבאות ד' ואיכון ה' ולא נראה למימר דטעו' כי איככה כפל הטעו' בכל הספרים לכתוב ד' ואיכון ה' אם כן חד מניהו איכו הצבאות הע"ג דבכלהו ספרי כתיב כל הני ה' הצבאות ולדעת המסר' לית' ונראה לן דהאי פסו' דבעמוס כי הנני מקים עליכם בית ישרא' כאם יי' וגו' איכו יי' אהי הצבאות שאם יי' אלהי צבאות וזה דבהאי פסו' ההפרש שבין נסחי המסר' חד מני ליה גבי הכך וחד לא מני ליה וההוא ליסג' דמסר' דמני יי' אלהי צבאות י"ג הוה בטעו' וחסר ולא ידענא להוכחא מיניה ולא מידי ולא הוה לן זולתו כי אם ההוא דמני י"ב ולפום כן קהיכא כולי האי והשתא אתי שפיר לע"ר עכ"ל

כה אמ' יי' צבאו' י"ו מיחדין וס' נמסר

בירמיה סימן כה' ·

נאם יי' צבאות כ"ז וסימ'

ונבחר מות מחיים ·
מחל להרע ·
אשבור עלו מעל ·
לכן יפלו בנופלים ·
וקמתי עליהם ·
וטאטאתיה במטאט ·
ונשבת מבצר מאפרים ·
תמוש היתד התקועה ·
והבערתי בעשן רכבה ·
וגליתי שוליך ·
לכן חי אני ·
יען כה נאם יי' ·
ועתה חזק זרבבל ·
לי הכסף ולי הזהב ·
והבקום הזה תניג' דפסו' ·
אקחך זרבבל ב' בפסו' ·
שובו אלי קדמ' דפסו' ·
שבתי לירושלם ·
הנני מפתח פתוחה ·
תקראו איש לרעהו ·
והוצאתיה נאם יי' ·
כי יפלא בעיני ·
לא כימים הראשנים ·
אבריח את שבות ·
על רועי ·
כי כה אמר יי' צבאות ·

יי' אלהיהם ד' וסימניהון נמסר בפרשת בא ·

כי כה אמר יי' אלהים י"ג וסי'

אף כי ארבעת שפטי ·
ועשיתי אותך כאשר ·
הנני נתנך למגור ·
העלה עליהם קהל ·
יען מחאך יד ·
הנני מביא אל צור ·
בתתי אותך ·
מקץ ארבעים שנה ·
חרב מלך בבל ·
ודרשתי את צאני ·
מצרים ירד עמי ·
העיר היוצאת אלף ·
בשובה ונחת תושעון ·

ויאמר יי' י"ב בטע' קדמא אזלא בספר במדבר סיני וסי' נמסר בסדר במדבר

אמר יי' להם ד' וסי' נמסר בתלים סי' קו"

ה' זוגין מתחלפין קדמא

אלה' תניין יי' וסימ' נמסר בסדר שמו' ·

דבר יי' ביד משה ד' וסימ' נמסר

סוף פרשת וארא ·

ויאמר לה מלאך יי' ג' דסמי' וסימ' נמסר בסדר לך לך ·

יי' אדנינו ג' דסמי' וסי' נמסר ריש תלים סי' ח' ·

אני יי' ב' סופי פסוקי' בספר ויקרא וסימ' נמס' בפרשת אחרי מות ·

אנכי יי' י"ב וסימניהון נמסר בסדר וישמע יתרו ·

וידבר יי' אל משה ואל

אהרן י"ב וסימניהון נמסר בסדר חקת התורה ·

בי אדני ז' וסימניהון נמסר בסדר ויגש ·

אדני ד' וסי' נמסר בסדר מקץ ·

לאדניהם ב' וסימניהון נמסר בסדר וישב ·

אדניה ח' וסימניהון נמסר בריש מלכים ·

אודת ג' כתוב בן וסימניהון נמסר בסדר וירא ·

אה

אהב ט' וסימניהון נמסר בשמואל ריש סימן א' ·

אהב ד' פתחין וסימניהון נמסר בסדר וישב ·

ויאהבה

עתה אדבר על הדגש

המבטל קמץ כמו דבר ידבר ישבר ודוגמתם ובאותיות שאינם מבג"ד כפ"ת אם יבאו אחד מאותיו' בכל"ה בראש התיבה ואות אחריה אינה מאותיות אה"ע אם התיבה מבוררת או א"ת בכל"ה בפתח ואות הסמיה נדגשת כמו בשמים בתים להמים

מערכת אות האלף

המים והדגש בה לחסרון הה ברחם כל תיבה מבוררת וכן כתיב יי בהשמים חסדך ותגיד על רעותיה אבל בין מים למים טמא לנפש וכן לבטח לבטח קור וחום קיץ וחורף
כלם במקום שבה לנפש למים ואיכם מבוררים על כן לא כרגשו ונקמצו וכן כל בזה לזה כזה כזאת בזאת לזאת לא כדגשו וכקמצו והטעם כי מלת זה וזאת לעולם מבוררת

ויאהבה — ב׳ וסימ׳ נמסר בסדר חיי שרה׃
אהבו — ד׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר ויגש׃
ואהבי — ד׳ וסימ׳ נמסר בהושע ריש סימן ג׳׃
אהבוך — ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ י״ח׃
אהוא — ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ח׳׃
באהל — ז׳ וסימ׳ וסי׳ בלשון ארמי שרה עלת בענגא דנשיא בקימ׳ דארונא וביאו׳ נמסר בסדר חקת ושפטים סי׳ ה׳ ודה״ב סימן ה׳׃
באהל — ח׳ חטפין וסימניהון בסדר חקה׃
האהלה — ח׳ וסי׳ נמסר בשפטים סי׳ ד׳׃
אהלה — ה׳ כתי׳ ה׳ וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר בסדר נח׃
לאהל — ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר תרומה׃
לאהל — ה׳ מיחדין וסימ׳ נמס׳ בסדר תרומ׃
באהלים — ד׳ וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן ח׳ והושע סימן י״׃
לאהל מועד — ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר אחרימות
ואת אהל מועד — ה׳ וסימ׳ בפרשת אחרימות׃
לפני אהל מועד — ז׳ וסימני׳ בפ׳ תצוה
מאהל — ד׳ וסימניהון נמס׳ בריש סדר ויקרא׃
אהרן הכהן — ג׳ בלישני׳ וסימניהון
ונתנו — בני אהרן הכהן׃
ויצא — הגורל׃
ולבני — אהרן הכהן׃
אהרן ומשה — ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר וארא׃
ואהרן ובניו — ג׳ וסימני׳
ורחצו — ממנו משה׃
והחנים — לפני המשכן׃
ואהרן — ובניו מקטירים׃
על אהרן — ה׳ וסימניהון נמסר בסדר תצוה׃
אבת — ז׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר אלה מסעי׳
אותה — ג׳ וסימ׳
בכורה — אותה נפשי׃
ונפשו — אותה ויעש׃
נפש — רשע אותה רע׃
תאוה — ג׳ וסימ׳ ונתת הכסף בכל׃
כי — תאוה נפשך לאכול׃
ומלכת — בכל אשר׃
אולים — ה׳ חס׳ יוד קדמ׳ וסימ׳ נמסר סוף זכריה סימן י״א ותלים סימן ק״ז׃

און — ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת מקץ׃
אנו — ג׳ חסרי׳ וסימני׳ בפרשת תצא ונחמיה סימן ז׳׃
אונים — ג׳ מל׳ וסימ׳ לחם אונים להם׃
ולאין — אונים עצמה׃
מרוב — אונים ואמיץ׃
ואולם — ה״ר׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא׃
אלם — ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן ז׳ וכל צורת הבית דכו׳ חסרים בה״ה מלאים וסימ׳׃
אל — כתפות האולם׃
ועשויה — אליהן׃
את — הגשיא נשיא׃
ובא — הגשיא דרך אולם׃
ובבא — הגשיא דרך אולם׃
אומר — ג׳ קמצין וסימ׳
ויהיו — בני אליפז
אלח — אלופי בני׃
וחברו — דה״ה׃
אופירה — ג׳ וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סוף סימן כ״ב ודה״ב סוף סימן ח׳׃
לאור — ז׳ וסימ׳ נמס׳ בבראשית ובסוף מיכה ושם התרגו׳
אורו — ג׳ מלעיל וסימ׳
אורו — מרוח ב׳ בפסו׳
אורו — עיני כי טעמתי׃
ואור — ג׳ קמצין וסימניהון
חולך — ואור׃
צר — ואור חשך בעריפיח׃
כח — אמר יי׳׃
אור הבקר — ג׳ וסימניהון לעזתי׳ לאמר׃
נרדה — אחרי פלשתים׃
כי — אם נותר לנבל׃
ולא — הגידה לו דבר גדול׃
לא — נעדר להם׃
ואנחנו — משים וחכינו׃
אוריהו — ג׳ וסימניהון
וגם — איש היה מתנבא׃
וישמע — אוריהו׃
ויוציאו — את אוריהו׃
האת — ג׳ חסרים וסימניהון
והיה — אם לא יאמינו ב׳ בפסו׳׃
ושמתי — פדת בין עמי׃
האותות — ג׳ מל׳ דמל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמו׳ ובסדר תבא׃
אתתיו — ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ק״ה׃

אז

ואז — ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא אל פרעה ובריש יהושע ובירמיה ריש סימן ל״ב׳

אזוב — ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה׃
אזנים — ז׳ וסימ׳ נמס׳ בתלים סימן קט״ו׃
אזני — ח׳ וסימניהון נמסר באיוב ריש סימן י״ג
אזנם — ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ו׃
באזני — ח׳ קמצי׳ וסימניהון
אם — לא כאשר׃
ומה — קול הצאן באזני׃
ונגלה — באזני יי׳׃
ושאננך — עלה׃
וחברו — דישעיה׃
אם — לא בתים רבים׃
לאופנים — להם קורא׃
אך — אמרת באזני׃
באזנינו — ז׳ וסימניהון
בכל — אשר שמענו דשמואל׃
וחבירו — דדברי הימים׃
כי — באזנינו צוה המלך׃
שב נא — וקראנה באזנינו׃
אבדון — ומות אמרו׃
אלהים — באזנינו שמענו׃
באזניכם — ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סימן כ״ג׃
באזניהם — ח׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא ובמלכים ב׳ ריש סי׳ כ״ג׃
אזנו — ז׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קי״ו׃
אזנכם — ה׳ וסימניהון הטו אזנכם ולכו׃
כי שמענה — נשים דבר יי׳׃
וישלח יי׳ — אליכם את כל עבדיו
ואשלח — אליכם דאריך׃
משכיל — לאסף האזינה׃
ובאזני — ל׳ וסימניהון אך שמע נא׃
וישלח — דמלך אחז׃
ועתה — לעיני כל ישראל׃ ארתחששתא כתב׃
אזנך — ט׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר במשלי ריש ס׳ ב׳׃
אזניך — ב׳ מל׳ בכתובי׳ וכל נבי׳ וכו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ׳ ותלים סימן קל״א
באזני — לז׳ וסימניהון
ויען — עפרון החתי את אברהם וידבר אל עפרון׃
וישמע — אברהם אל עפרון׃
ויגש — אליו יהודה׃
דברו — נא באזני פרעה לאמר׃
ולמען — תספר באזני בנך׃
דבר נא — באזני העם׃
ושים — באזני יהושע׃
ויקח — ספר הברית׃
פרקו — נזמי הזהב׃
בהתאוננים — רע באזני יי׳
כי בכיתם — באזני יי׳
וידבר — משה באזני כל קהל יש׳׃
השירה — הזאת באזני העם׃
וידבר — באזני זקני העיר דיהושע
קרא נא — באזני העם דשפטים׃
דבר — נא באזני כל בעלי שכם׃
ודבתריה — וידברו אחי׃
וישמע — שמואל׃
ויבאו — המלאכים גבעת שאול׃
וידברו — עבדי שאול באזני דוד׃
וידבר — גם אבנר באזני בנימן ב׳ בו׃
באזני — העם אשר על החומה דמלכים וחברו דישעיה׃
נקרא — בספר משה באזני העם דעזרא׃
באזני — כסיל אל תדבר׃
מחזיק — באזני כלב׃
וקראת — באזני ירושלם׃
ויקרא — צפניה הכהן את׃
וקראת — במגלה אשר כתבת ב׳ בו׃
ויקרא — ברוך בספר׃
ויגד — להם מיכיהו׃
וישלחו — כל השרים׃
ויבאו — אל המלך חצרה׃
וישלח — המלך את יהודי׃
ואזני — ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״ה׃
האזנה — ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית׃
האזינו — ח׳ וסימ׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ כ״ח ובאיוב ריש סימ׳ ל״ד׃
האזינו — ג׳ וסימניהון
וישלח — בהם נביאים׃
ותמשך — עליהם שנים׃
ומעולם — לא שמעו׃
האזינה — י״ו וסימ׳ נמסר בתלים ריש סימן ע״ח ואיוב ריש סימן ל״ג׃
כאזרח — ג׳ קמצי׳ וסימ׳
כאזרח — מכם יהיה לכם׃
והיו לכם — כאזרח בבני יש׳ דיחזקא׳׃
ובתערה — כאזרח רענן׃
וא׳ פתח וסימ׳
והוה — כאזרח הארץ

אח

אחיהו — ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ד׃
אחיהם — ד׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳
ואת אחיכם — ב׳ וסימני׳ נמסר בויגש׃
ואת אחיו — ה׳ וסימניהון נמס׳ בויגש ובירמיה סימן ל״ה ושפטים סי׳ ט׳׃

כלא אותיות בכ״לה אבל הזה והזאת לעולם פתוחים ומדגישים כי הא לעולם מדגשת אחריה וכן כל משקל חזק בין עבר בין עתיד והווה וצווי ושם הפועל בכל הגזרות
פתחין כי הם דגושים אף אם ע״ן הפועל ח״ת או ה״א שאין סובלות דגש מבטלות הקמץ כאלו יש בהם דגש כמו ירחף יכחש ימהר יהל שהם על משקל ידבר ישבר אבל ע״ן
הפועל מאותיות אה״ע אף על פי שהם על משקל כבר אינם מבטלות קמץ כמו ימאן יבער הגלל בך יברך ויגרש ויסרת וכן כלם ומלת ותכחש שרה יובאה מן הכלל כי

מערכת אות האלף

נקמצת ונראה הטעם כי כל מסקל כבד פירום רגיל אדם לעשות אותו הדבר וזה איכו מסקל כבד גמור כי מרה חסידה היתה ולא היתה רגילה לכחם מפני יראה כחסת אותה פעם לכך נקוד קמץ וכן הדין בשמות דברים : כל בכ״לה לפני חית והא מתורר פתח כאילו יש בה דגש כמו החרם החרב כמו היקר הקדם אבל לפני אר״ע נקמצים כמו האהל הרכום העולם כי אין באר״ע דין דגש כלל וכן בשם דבר בלא בכ״לה הדין נוהג כמו פחכת בהרת אחרת נפתחין כאלו יש בהן דגש כי הסעל מסקל יכבת יבלת ·

אחות ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳
ריש סימן י״ג ובסוף שיר השירי׳ ·
אחיותיהם ה׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר ביהוש׳
סימן ב׳ ויחזקאל סימ׳ י״ו וריש איוב :
אחיהו ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳
י״ד ודה״ב׳ סימן י׳ :
אחותנו ג׳ ב׳ מ׳ל וא׳ הסר וסימ׳
לתת את אחותנו לאיש ·
הכזונה יעשה ·
אחתנו את הוי לאלפי ·
וא׳ מה נעשה לאחתנו ·
אחותיך כ׳ וסימניהון נמסר ביחזקא׳ סימ׳ י״ו וצ״ע
אחותי ג׳ מ׳ל וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ג :
אחד כ״ה פתחין וסימ׳ נכסר במלכים ב׳ סימן ו׳ ·
אחד י׳ יחידאין נסבין אחד ול׳ להון זוגא וסימני׳
נמסר ביחזקאל סימן ל״ז ·
באחד י״ב פתחין וסימני׳ נמסר בבראשית
ויחזקאל סימן מ״ח :
כאחד ז׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן ס״ה וסימני׳ בלשון ארמי׳ דובא וכל קהלנא וחכרנא אדכון קמון בצפרא בחצרתהון :
לאחד ולאחד ז׳ פתחין וסי׳ נמס׳ במלכי׳
ב׳ ריש סימן ט׳ :
האחד ד׳ וסימ׳ נמסר במצורע ·
ואת האחד ד׳ וסימניהון נמסר בסדר מצורע ·
אחדים ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח :
אחוז ואחוז ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסימני׳ נמסר
בסדר מטות :
ואחוז ב׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות :
אחז ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ א׳ סוף סימן
א׳ ובאיוב סי׳ כ״ג :

אחזיה ואחזיה ז׳ וסימני׳

וירכב יהוא מלך יזרעלה ·
ויהפך יהורם ידיו תני׳ דפסו׳ ·
בית הגן ואחזיה מלך יהודה ·
ובשנת אחת עשרה שנה ליורם
יהושבע ותקח יהושבעת תני׳ דפסו׳ ודה׳ ·
ויפל אחזיה בעד השבכה ·
אתחבר ואחריכן אתחבר יהושפט ד״ה ·
אחיהו ואחיהו ה׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן

י״ד במסרה קטנה :
אחטוב ג׳ בהיבין כן וסימ׳
אי כבוד כן פנחס ·
ויען דויג האדומי ·
וימלט כן אחד ·
אחרנית ז׳ וסימ׳ במלכים ב׳ סימן ב׳ ·
האחר ג׳ וסימ׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ג׳ ·
מאחרי ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳
ריש סימן ט״ו ·
אחוריהם ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳
א׳ סימן ז׳ ויחזקאל סי׳ ח׳ :
אחרי כן ב׳ מצעו׳ פסו׳ וסי׳ נמסר בסדר בראשית :

מאחרי כן ג׳ וסימניהון

וישמע דוד מאחרי כן ·
ויעש לו אבשלום ·
ומגדנות ליחזקיהו :
תאחר ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר משפטי׳ וישעיה סוף
סימן כו׳ :
תאחר ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ מ׳ :
האחרונים ז׳ מ׳ל וסימני׳
כי בדברי דוד ·
ויתר דברי שלמה ·
ויתר דברי רחבעם ·
ויתר דברי אסא ·
ויתר דברי אמציה ·
ויתר דברי אחז ·
גם האחרונים לא ישכחו :
אחשורש ד׳ חס׳ וסימני׳ במגלה סימן ב׳ :
אחת נ׳ זקפין פתחין וסימ׳ נמסר בסדר בשלח
ויהושע סימן ו׳ :
האחת ג׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בפר׳ תרומה :

אי

אי ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ בראשית ·
ואיה ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן
ל״ז ואיוב סימן י״ח :
ואי זה ד׳ וסימ׳ נמסר באיוב סימן כ״ח :
איו ואיו ה׳ וסי׳ בלשון ארמי׳ בנתהון דמלכיא
מתגלגלין ובהתין ומיתין וכיאורם נמסר בסדר שמות ואיוב סימן י״ד :
אויבו ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ כ״ר ·
אויבי ז׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן י״ג :

אויביהם ו׳ מ׳ל וסימניהון נמס׳ בתלים סוף סי׳ פ״א
אויביו ה׳ מ׳ל וסי׳ נמסר בתלים סי׳ ס״ח ומשלי סימ׳ י״ו :
אויבי י״א מ׳ל וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ט׳ ושמואל
א׳ ריש סימן ב׳ :

האויב ה׳ ד׳ מ׳ל וא׳ חסר וסימניהון
ואנפת בם דמלכים :
אם לא הפגעתי כך דין חס׳ ·
יען אמר האויב ·
האויב תמו חרבות ·
לעזור למלך על ·
איב ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳
סימן י״ח ·
אויבך ז׳ מ׳ל וסימניהון נמסר בתלים סי׳ פ״ג :
אויבנו ב׳ כתו׳ כן וסי׳ וסרני פלשתים נאספו ·
ויראו העם ויהללו · וכל עזר אויבנו כתי׳ כמ״א איבינו וסי׳ ויהי כאשר שמע סנבלט · וכל שאר קרי׳ דכו׳ איבינו כתיב ·
אויבים ד׳ בליש׳ ב׳ מ׳ל וסימניהון
מאויבים מנהו ·
כי ידכרו את אויבים ·
היו לה לאיבים ·
לאיבים היו לי ·
ב׳ בתראי חס׳ :
איביה ב׳ חס׳ וסי׳
היו צריה לראש ·
נתתי את ידידות נפשי ·
ואיוב ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״ה
ובסוף איוב ·
ואיך ג׳ ר״פ וסי׳ באיוב סוף סימן כ״א ·
איכה י״ז וסימ׳ נמסר בריש מגילת איכה :
איככה ואיככה ד׳ וסימ׳ נמסר
בשיר השירים סימן ה׳ ·
ואלים ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה · ו״ד מ׳ל דמ׳ל בתורה וסימ׳ נמסר בסדר תצוה ע״ש ·
וג׳ כתיב אילם בנבי׳ וסימניהון
בכרים ואילם
ומדה אחת לאילם ·
הלא הדחתם את :

ו׳ בתי׳ אלים בנביאים וב׳
בכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן כ״ט וסימן פ״ט ואיוב סימן מ״א ושארהון נביאי׳ ובתובי׳ אילים כתי׳ מ׳ל דמ׳ל ·

ואת האיל ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה
אילון מ׳ל וחס׳ סימניהון

ויהי עשו בן ארבעי׳ אילן כתי׳ ·
את אילון ואת ·
עשו לקח את נשיו אילן כתי׳ מ׳ל דמ׳ל ·
ויהי גבולם מחלף ·
אלון מצב ·
אלון מעוננים ·
אלון תבור ·
אלון כתבן חס׳ י׳ לחוד ושאר אורי׳ ונבי׳ אלן כתי׳ חס׳ דחס׳ :
אילון ט׳ וסימניהון
וירח בעבק אילון ·
את אילון ואת ·
באילון ובשעלבים ·
ושעלבין ואילון ·
ויקבר באילון בארץ ·
ואת אילון ואת דד״ה ·
ופלשתים פשטו ·
ובריעה ושמע ·
ואת צרעה ·
ואת בלעם ואת ·
אילת ג׳ וסימ׳ נמס׳ במשלי סימן ה׳ ותלים ריש
סימן כ״ב ·
אילת ד׳ בלישני׳ וסימני׳ ונעבר באת אחינו
הוא בנה את אילת ·
וינשל את היהודים ·
ב׳ בו קדם ותנינא :
כאילות ג׳ וסימניהון משוה רגלי כאילות ·
וחברו ·
אלהים י״י חלי וישם ·
אימה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ באיוב סוף סימ׳ ט׳ ·
אין ה׳ יחידאין וסימניהון אין קול ענות גבורה ·
אין מושיע ויאמרו אליו ·
אין מציל לאמר אלהים ·
אין עוזר אל תרחק ·
אין ראה ובי יתן איש ·
ואין ח׳ יחידאין וסימני׳
ואין לך שורך טבוח ·
ואין שם חוריה ואין ·
ואין קורא בשמך ·
ואין י״י ויאמר אלי עון ·
ואין חקר עשה גדולות ·
ואין לחם גבר רש ·
ואין מענה ברכרים לא :
ואין דעת שמעו דבר ·

ג׳ פסו׳ מיחדין דכל חד
וחד לית זוגא וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סימן מ״א ·

י״ג זוגין חד אין וחד ואין
ולית להון זוגא וסימניהון
אין שר בית הסהר ·
ואין שר בי ימים רבים ·
אין דבר ויאמר אליו ·
ואין דבר והנה אשלח ·
אין בידו והצלח עליו ·
ואין בידו ואבד העשר ·

אין

אבל עריכים פריכים סריסים נקמצים אף על פי שהם היו נדגשים לולי הר״ים כי הם על מסקל כדיקים אבירים כי אלו לא היו במסקל המלות הדגושים יאמר מהם כריסים פריכים עריכים כמו נשיא נשיאים חסיר חסידים נדיב נדיבים ובדבקותם יאמר מן נשיא נדיב נשיא האדם נדיב לב אך צדיק ופריץ לא יתכו בדבקותם ולא דוגמתם · ואתכם תאכלו סריס פרעה ופריץ חיות והמה זרות ואני אומר כי איכם זרות אכן שני ענינים שם דבר המה ומן סריס סריסים ומן חסיד חסידים ומן פריץ פריצים

מערכת אות האלף

והמשקל בדיוק זה משקל רגם וזה משקל רפה ואין לתמוה על זה כי מצאתי להם עד כאן מידי אביר יעקב ואבר הרועים ואביר על משקל כריב לב מן כריב או על משקל גביר פתיל אויל שלא ישתנו וכמה שמות דברים מצאנו באים בכמה ענינים כמו עשנו מן עשן על משקל דבר בקר וכעשן הכבשן מן עשן על משקל דרך ארץ שלא ישתנו בדבקותם ומשפותחים פריסים פריצים עריכים וכאשר פירשתי כראה עיקר ומלת רחום פתח כי היא על משקל חנון רוב סגול כי כל האומר רחום בקמץ מחרף ומגדף

אין מגיד מי הגיד מראש ·
ואין מגיד והבלענה השבלים ·
ואין עובר לילה ויומם ·
אין עובר תחת הוהך ·
ואין לב ויהי אפרים כיונה ·
אין לב שמעו נא זאת ·
ואין תכונה עד הגבול שלחוך
אין מתם בבשרי ·
ואין מתם כי בסלי מלאו נקלה ·
אין דרש הבט ימין וראה ·
ואין דורש ישגו צאני ·
אין להם ויאמר ראיתי ·
ואין להן בי משלשות ·
אין עמך ויקרא אסא ·
ואין עמך ויאמר יי׳ ·
אין שריד לאבלו ·
ואין שריד לא נין לו ·
אין יודע כי את כל ·
ואין יודע ויקח דוד ·

י״ו פסוקי׳ אין אין במצעות

פסו׳ וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ מ׳ פסו׳ י״ו ובירמיה סוף ס׳ ח׳ ·

ואין להם

ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ·

י״ג פסו׳ ואין ואין במצעות

פסו׳ וסימ׳

ראו עתה כי אני אני הוא :
בי קשרתם כלכם עלי ·
וגחזי עבר לפניהם ·
ויקחו את הפר אשר נתן ·
והמלא ארצו כסף ·
ונתתי מפתח בית דויד על :
והוא עם בוזז ושסה ·
וארא ואין איש ובאלה ·
ואביט ואין עוזר ואשתומם ·
המאס מאסת את יהודה ·
ישגו צאני בכל ההרים ·
כי תאנה לא תפרח ·
ושבתי אני ואראה את כל העשוקים :

ט׳ פסו׳ אין ואין במצעות

פסו׳ וסימניהון נמסר בסדר כי תשא :

ו׳ פסו׳ ואין אין במצעות

פסו׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ח ·

ג׳ פסו׳ ואין ואין ואין וסימ׳

נמסר בשמואל א׳ סימן כו״ :

י״ז ואין דלית דכותהון אין

וסי׳

ואין לאל ידיך :
ואין שני יש אחד :
ואין קשב ואין קול ·
ואין מצבה ואין עונה ·
ואין מחריד ואין רשע ·
ואין כח ואין בסות ·

ואין קובר ואין מקבר ·
ואין כאסף ואין רודף ·
ואין מרפא ואין מידי ·

לאין

ח׳ וסימניהן ויקרא אסא אל יי׳ ·

וירדפם אסא והעם ·
ויבא יהושפט ועמו ·
ואחרי כל זאת נגפו ·
ושלחו מנות לאין ·
ויהיו מלעיבים במלאכי ·
הנשוב להפר מצותיך ·
ועצי ארזים לאין ·

ומאין

ה׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סי׳ ט׳ ·

ואיננו

י״ב וסימני׳ נמסר באיוב סי׳ סימן כו״ :

והנה איננו

ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ובשפטים סימן ד׳ ובתלים סימן לז״ :

איפה

י׳ בתו׳ כן וסימ׳ נמסר פרשת וישב ובשמואל ב׳ סימן ט׳ ואיוב סימן ד׳ וריש סי׳ לח״ :

איש

י׳ ר״פ בתור׳ וב׳ באיוב וסימ׳ נמסר בריש איוב :

איש אלהים

ולית חד מנהון האלהים ו׳ וסי׳

ויבא איש אלהים אל ·
הנה נא איש אלהים ·
והנה איש אלהים בא ·
ויענה אליהו ויאמר ·
ותאמר אל אישה ·
ותאמר האשה אל ·

י״א נקראו איש האלהים

וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב :

לאיש ל״ב וסי׳

הרעתם ויאמר ישראל למה הרעתם ·
מזמרת ויאמר אלהם ישראל אביהם ·
לכלם נתן לאיש חליפות ·
הביאו ואל פתח אהל מועד לא
וחשב את שני מכברו
גאל ואם אין לאיש גאל ·
את בתי ויאמר אבי הנערה
ונגשה יבמתו אליו לעיני ·
ותשנהו על ברכיה ·
יקטירון גם בטרם יקטירון ·
נלך ויאמר שאול לנערו הנה נלך קדמא ·
יעשה ויאמר דוד אל האנשים העמדים ·
יעשה ויאמר לו העם בדבר הזה לאמר ·
ישיב ויי׳ ישיב לאיש את צדקו
הלך ויבא הלך לאיש העשיר תנינא ·
המגיד ויאמר יואב לאיש המגיד
ונתת ואתה תשמע השמים

ונתת ואתה תשמע מן השמים ד״ה ·
משפט ויאמרו כל השרים · וכל העם ·
משפט ויאמרו הכהני׳ והנביאים ·
ותאמר אלהם כה אמר יי׳ אלהי ישראל דמלכים וחברו ד״ה ותאמ׳ להם כה אמ׳ ·
יכרת יי׳ לאיש אשר יעשנה
שמחה לאיש במענה פיו
כבוד לאיש שבת מריב ·
ערב לאיש לחם שקר ·
כפעלו אל תאמ׳ כאשר עשה לי
השטן ויען השטן את יי׳ ויאמר עוד ·
ורחצת וסכת ושמת שמלתיך ·
לבוש ויאמר לאיש לבוש הבדים ·
ונתון הלבוש והסוס ·
ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ·
בתי הנה בתי הגדולה :

והאיש

ג׳ בטעם וסימני׳

והאיש אשר יעשה ·
והאיש מיכה לו בית אלהים ·
והאיש אשר אתה נושה :

כאיש

ב׳ וסימ׳ נמסר כפר׳ שלח לך :

והאשה

ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נשא

חד מן ח׳ זוגין דמיין מן ב״ב

איש וסי׳

וילך איש מבית לוי ויקח ·
ב׳ ויהי בימי שפט השפטים ·
וגם איש ואיש לא יעלה ·
ב׳ וגם איש היה מתנבא ·
ואל איש וילכו אל יהושע אל המחנה ·
ב׳ ופקדתי עליו ועל זרעו ·
ולא איש לא אעשה חרון אפי ·
ב׳ ואנכי תולעת ולא איש ·
הנה איש וירא הצפה איש ·
ב׳ ואמרת אליו לאמר צמח שמו ·
ואיש איש אשר יאכל כל דם ·
ב׳ אשר יצוד ציד ·
ואת האיש
ב׳ והוצאתם את שניהם
ויראם את מבוא העיר ·
ומי האיש אשר נטע כרם ·
ב׳ אשר ארש אשה ·

וכל איש

י״ו וסימ׳ נמסר בד״ה סוף סימן לד״ :

ואישה

ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת מטות ·

באיש

ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר בסד׳ קדשי׳ ·

אישו

ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ·

אישים

ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סי׳ נ״ג ומשלי סימן ח׳ :

האיש

ב׳ פתחין וסי׳

עוד האיש בית רשע ·
האיש כמוני יברח ·

בית אישה

ב׳ וסי׳

יתן יי׳ לכם ומצאן ·
ואם בית אישה נדרה ·

אישך

ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים ס׳ יד ·

ולאיש

ג׳ וסי׳

ולאיש אשר ישכב ·
ולאיש שתים מכסות ·
ולאיש בשת בן שאול ·

למאיש

ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא אל פרעה ·

איש ואיש

ג׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ ו׳ :

ואין איש

ז׳ וסימניהון ואין איש מאנשי ·

ויסרו שם ויבאו ללון ·
עבדים אנחנו ·
ולו היה בן ושמו שאול :
וארא ואין איש ·
מדוע באתי ואין איש :

על איש

ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן פ׳ ואיוב סימן לד׳ ·

ואם איש

ג׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סי׳ א׳ :

כאישון

ג׳ ומל׳ וסי׳ נתרים סי׳ ה׳ :

איתיאל

ג׳ וסימ׳ נמסר בנחמיה סימן י״א :

אך

אך

ח׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור ·

ואך

ג׳ ב׳ ר״פ וא׳ מצעות פסוק וסימניהון נמסר בפרשת נח ·

תאכל

י״ז וסימניהון

ויצו יי׳ אלהים על האדם לאמר מכל ·
ובת כהן כי תהיה לאיש זר :
ובת כהן כי תהיה אלמנה ·
ועשית עלתיך הבשר והדם
דמו רק את דמו לא תאכל
תצור כי תצור אל עיר ימים ·
עלה עשן באפו ואש ·
וחברו עלה עשן באפו ·

לפי שהוא כמו מרוחם מאחרים מגזרת סגול שהוא מטוכל מאחרים ונראה שאחרים מרחמו׳ אותו לכן נראה לומר רחום פתח סגול היינו מעצמו · הגהה
אמר יעקב ולית לדבריו לדעת בעלי הקבלה במלת רחום והמשכיל יבין עכ״ל : אבל בחור כארזים קמץ כי הוא על משקל עשר שמור ומלת בחורים פתח
כמו רחום וחנון כי אם היה ממשקל בחור כארזים היה לו לומר בחורים כמו מערת תמה מבחוריו על משקל רדופים שמורים וכן כרעת קרחת ים קומכים אות ראשונה

מערכת אות האלף

אף על פי שהם על משקל טבעת גבחת כי הרים אין בה רין רגם כלל וים פותחים ונראה כדברי הקומצים כי אף במלות בדבו ובדבעי הרביעי אסר ים בהם סבא ואלו היתה אות אחרת במקומה יהיה עם השבא רגם אינם מבטלי קמץ אף כי פה פאין סבא ומכלל בבלא לפני חית והא יובא כל בבלא לפני הרים והם כמו כהר בהר להר ההר בהם כהם להם ההם אף על פי פאס אות אחרת במקום ההא תדגם כמו הפר הדס גם כל תיבה קטנה בת פתי אותיות אסר ברבותם נדגשת כפתחת כמו גן קל דל טל פיהמר

השליש — ויען השליש אשר למלך
וחברו — ויען השליש את איש האלהים.
בערה — כי בערה כאש רשעה.
לחכך — בן אדם לחמך ברעש.
האנק — דום כתים אבל לא תעשה
אש — כי אש היא עד אבדון.
צופיה — הליכות ביתה.
יבוא — אלינו ואל יחרש.
יגיע — כפיך כי תאכל.

יאכל — יג וסימניהון נמסר בסדר אמור.

ולא אכל — ד׳ וסימניהון ולא אכל ביום החדש.
ולא — אכל בטובה.
ואכל — פתי לבדי.

ויאכל — ה׳ רפין וסמני׳ בלשון ארמי קם עשבא דלחמא וכפר בגנת׳ה.
וביאורם — נמסר בפ׳ תולדות.

נאכל — ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בראשית.

אכלה — ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת ואתחנן.

מאכל — ד׳ פתחין וסימני׳ בלשון ארמי סלא בנפשיה פתורא דחבר׳ה. וביאורם נמסר סוף פרשת וישב ומלכים א׳ סימן י׳.

אוכל — ד׳ מל וסימ׳ נמסר סוף נחום ותהלים סימן מ״א.

ויאכלו — ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ד׳.

המאכלת — ג׳ וסימניהון נמסר בוירא.

אכלתהו — ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ט״ו.

באכלם — ב׳ וסי׳ באכלם את קדשיהם׳ מעבור הארץ. וא׳ כאכלם ויהי באכלם מהנזיד.

אכלתי — ב׳ פתחין במוכרת וסי׳ ואילי צאנך לא אכלתי.
לחם — הפחה.

ותאכל — ד׳ וסימניהו׳ נמסר בזכריה ריש סי׳ י״א.

ולא תאכל — ג׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ א׳.

אכול — ח׳ מלאים וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סי׳ ב׳.

לאכול — י״ג מל וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן י״ו.

תאכל — ט׳ וסימני׳ נמסר בפרשת צו ובצפניה סימן ג׳.

ואכלוהו — ג׳ חסרי׳ וסימניהו׳ נמסר בפרשת אמור וירמיה סוף סימן י׳.

יאכלהו — ד׳ וחסרי׳ וסימני׳ נמסר בסדר בא וישעיה סימן ס״ב.

תאכלנה — ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ד.

אכול — י׳ מל וסימניהון נמסר בפרשת שמיני ויואל סוף סימן ב׳.

יאכל — כ״ג וסימ׳ ואתה קח לך מכל.
וביום — הראשון מקרא.
בבית — אחד יאכל.
זכור — את היום הזה.
מצות — יאכל את.
ולא — יאכל את בשרו.
ואם — יותר מבשר.
כל — זכר באשם.
ובשר — זבח תודת.
ואם — נדר או נדבה ב׳ בפסוק.
ואם — האכל יאכל
וחברו׳
והבשר — אשר יגע.
בכל — האכל.
וכל — השרץ.
כי — יצוד ציד.
ביום — זבחכם.
ונטעתם — כל עץ.
ביום — ההוא יאכל.
ובחמשה — עשר.
באשר — יאכל הצבי.
חג — שבעת ימים.

אכלו — ג׳ וסימני עד סירים סבוכים.
אשר — העיר קברות.
ואהי — שוכב בחומות.

ולא אכל — ד׳ וסימניהון ויקם יהונתן מעם.
ויבא — אחאב אל.
וזה — ימות בנפש.
ואוכל — פתי לבדי.

אכן — י״ט וסימניהון וייקץ יעקב.
ויאמר — מי שמך.
סר מר — המות.
ומן — הגוים אשר אמר יי׳.
תצורי — לעם.
אכן — חציר העם.
אתה — אל מסתתר.
חלינו — הוא נשא.
אכן — משפטי אל יי׳.
בגדה — אשה מרעה.
לשקר — מגבעות ב׳ בו.
השא — השאת.
הנה — לשקר עשה עט׳.
השכימו — השחיתו.
אכן — שמע אלהים.
שמעת — קול תחנוני.
באדם — תמותון.
רוח — היא באנוש.

אל

י״ח פסוקים אל על על וסימ׳ נמסר בפרשת פקודי.

י״ד פסו׳ על אל אל וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו.

ג׳ פסו׳ אל ואל ואל ואל ואל אל וסימ׳ בירמיה ריש סי׳ כ״ז.

ז׳ פסוקים אל על אל וסימ׳ נמסר בפרשת נח וביהושע סימן י״ח.

ז׳ פסוקים על אל על וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן כ״ט וסימן כ״ח.

ג׳ פסוקים אל אל ואל אל וסי׳
ועליתם — אל מלך אדום.
אל — תשמעו אל.
הן — ישא איש בשר.

ד׳ פסוקים אל אל ואל ועל וסי׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן י׳.

אל — ג׳ כתי׳ על וסימניהון וישב המלאך על הלחם.
ונדתי — פעלתם.
על — ההם עיניכם ואל החמלו.

אל אשר — ה׳ וסימ׳ נמס׳ בפרשת כי תשא וכפר׳ בסעי׳ וריש יחזקאל.

אל מקום — ט׳ וסימניהון יקוו המים.
ופשט — את בגדיו ולבש.
והוציא — את כל העפר.
לך — נא אתי אל מקום.
וצוה — הכהן וחלצו.
ואת — הבית יקציע.
ונתץ — את הבית.
וגלית — ממקומך.
הכל — הולך אל מקום אחד.
הלא — אל מקום אחד הכל.

אשר אל — ח׳ וסימ׳ נמסר בפרשת תצוה ויחזקאל סימן מ״א.

ואל מי — ד׳ וסימניהון ויאמרו אנשי בית.
ואל מי — תדמיון אל.
ואל מי — תדמיוני ואשוה.
קרא נא — היש עונך.
וג׳ אל מי וסימניהון.
ויבא — והנה שרי החיל.
בן אדם — אמר אל פרעה.
אל מי — דמית ככה.

כלין מלין בכל קריאה אל ול׳ית חד מנהון ועל וסימניהון
אל אביך. — אל אהליאב.
אל אליהו. — אל אנשיו.
אל בצלאל. — אל ביתך.
אל ביתם. — ואל בתינו.
אל בנות. — אל בניך.
אל הכהן — אל המשכב.
אל המערה. — אל הסלע.
אל יהושע — אל יחזקאל.
אל יהוא — אל מקומי.
אל מקומו׳ — אל מקומם.
אל מול. — אל ערבות.
אל עבדו׳ — אל עזרא.
אל שרה. — אל שמואל.
אל תוך. — אל תחת.
אל תפלת. — אל תא.

אילין מלין יחידאין ואל וסימניהון
ואל קין — ואל מנחתו לא שעה.
ואל אמה — צהר תעשה לתיבה.
ואל הבקר — רץ אברהם ויקח.
ואל אחיו — ויספר אל אביו אל.
ואל יעקב — וארא אל אברהם.
ואל משה — אמר עלה אל יי׳.
ואל הארון — ונתת את הכפרת.
ואל שתי — ולקחתם אגדת.
ואל הזקנים אמר שבו לנו.
ואל הלוים תדבר ואמרת.
ואל רשעו — זכור לעבדיך ד״בת.
ואל חטאתו ב׳ בו.
ואל פרעה — וידבר יי׳ אל משה.
ואל אשת — עמיתך לא תתן.
ואל אבנר — ויקרא דוד אל העם.
ואל אבישי — ויען דוד ויאמר.
ואל נגב — ויאמר אכיש אל.
ואל פארתיו על מפלתו.
ואל נערו — ויאמר דוד שאול.
ואל צקלג — ויהי בבא דוד ואנשיו.
ואל נביאי — ויאמר אלישע.
ואל אלהינו יעזוב רשע.
ואל האטים ונבקה רוח.
ואל האבות ב׳ בפסוק.
ואל שרה — הביטו אל אברהם.
ואל השמים ראיתי את הארץ.
ואל החרב — כי כה אמר יי׳ על.
ואל נבוכד נצר הנני שלח ולקחתי.
ואל ארצו — לכן כה אמר יי׳ הנני.
ואל צדקיה מלך יהודה דברתי.
ואל שמעיהו הנחלמי תאמר.
ואל יהודה — ואלה הדברים אשר.
ואל ירמיהו היה דבר יי׳ בהיותו.
ואל הגבול — ולקחת מדמו.
ואל השלחנות והשפתים טפח.
ואל עמי — ידו גורל ויתנו.
ואל אלהים ואולם אני אדרש.
ואל אדני — אליך יי׳ אקרא.
ואל הארץ — יקרא אל השמים.
ואל אנשים לקול המון.
ואל עונם — חטאת עמי.
ואל חוף — איך תשקוט.
ואל לב — שקציהם ותעבות.
ואל ברכת — ואעבור אל שער העין.
ואל מקומו — וזרח השמש.

אל כל — ב׳ בספר בראשי׳ וסי׳
המקום — ויהי כאשר התעו.
יעקב — הסירו את אלהי הנכר.
ומן ואלה שמות עד החדש הזה על כל ועל כל.
ומן החדש הזה עד סו׳ סיפרא אל כל ואל כל במ״ד וסימ׳
ויחד

ברבותם גנים גלים אכלפר סר הר רס אסר נרפים ברבותם כמו פרים סרים ודוגמתם נקמצים גם מדגשים במרביתם בבא עליהם בבלה נקמצים כמו העסהגל הגן הסל אלפי הרל ומלות לבר לסר קמז קהת מעט פרת דבש וא״כי קנת מהם על פי זה הטעם ממרביתם יולר בהם רגש לבדי לסרי מעטים ואינו נראה בעיני כי מה יאמרו במלת קהת שהוא קהתי ונראה׳ דברי הר׳ שמואל הנקרן אסר אמר הטעם שנפתחים כי ידמו בקריאתם בקר בשר זבח דבר יי׳ בשר תודה אסר נפתחים מטעם

מערכת אות האלף

דקמות כאשר אבאר בע״ה ומלת גמל שפן אף על פי שהרגשת ברבותם כי יאמר גמלים שפנים כי לא במורג אחד כמרגו כי כל אותם שמנקדים בפתח לפי סיבה ויולד בהם רגש ברבותם או שב״א היינו כשאיכם מפתנים ברבותם ממה שהיו לפנים כמו נרדף עבר כי ברבותו לא נשתנה כי כהסירך תי מנרדפתי נשאר נרדף בלי שום שנוי וככה של גלרל אבל גמל שפן ברבותם נשתנתה אות ראשונה גימל ש״ן שהיו בקמץ וברבותם נשתנו ועומדים בשב״א ומכלל הרגש יבאו חמש מלות ואלה הם למה

יחד יתרו על כל ׳
דבר על כל דבר פשע׳
ב׳ בפסו׳׳
הדם ויקח משה את הדם ׃
ומן ריש תורת כהנים עד והיתה
זאת לכם דכו׳ על כל בכ״א וסימ׳
מבא משה ואהרן אל אהל ׃
ומן והיתה זאת לכם עד סו׳
ספר׳ ושאר אורית׳ ויהוש׳ דכו׳
אל כל ואל כל במט״ו על כל
ועל כל וסי׳
נפשות ועל כל נפשות מת ׃
לטהרם וכה תעשה להם ׃
הפקד ואתה הפקד את הלוי׳
ב׳ כו ׃
וכפר הכהן על כל עדת בני ׃
תקצוף ויפלו על פניהם ויאמרו׳
אזוב ולקח אזוב וטבל במים ׃
ויענך וירעבך ויאכילך ׃
ואתנפל לפני יי׳ כראשונה ׃
ולתתך עליון על כל הגוים ׃
ונתנך והיה אם שמוע דעליון ׃
אסתיר ואנכי הסתר אסתיר ׃
כעלת ויהי כעלות הכהנים׳
ונבא נשאי הארון ׃
עכן הלא עכן בן זרח ׃
וכל שפטים דכו׳ על כל ועל כל
במ״ו אל כל ואל כל וסי׳
מלאך ויהי כדבר מלאך יי׳ ׃
אבימלך וילך אבימלך בן ׳
וכל שמואל דכ׳ אל כל ואל כל׳
במ״ו על כל ועל כל וסימ׳
הרפה ויאמר אליהם נחש ׃
יספנו ויאמרו כל העם להתפלל
והבשנים ויחמל שאול והעם על ׃
כלתה ועתה דעי וראי מה ׃
וימלך דוד על כל ישראל ׃
בחברון מלך על יהודה שבע ׃
וכל מלכ׳ וישעיה דכות׳ על כל
ועל כל במ״ו אל כל ואל כל וסי׳ ׃
אמר אל רחבעם בן ׃
עובדיה ויאמ׳ אחאב אל עובדיהו
ב׳ בפסו׳ לך בארץ ׃
ויגש אליהו אל כל העם ׃
חטאות אל כל חטאות בעשא ׃
קשרתו ויהי בבקר ויצא ויעמד ׃
ומן ריש ירמיה עד אל תגרע
דבר על כל ועל כל בכ״ד אל
כל ואל כל וסי׳
ונחשבה ויאמרו לכו ונחשבה ׃
מהתפת ויבא ירמיהו מהתפת ׃
דבר אשר דבר ירמיה הנביא
תנינ׳ דפסו׳ ׃
הדרך ואתה תנבא אליהם ׃
ומן אל תגרע דבר עד הנני שב
דכו׳ אל כל ואל כל במ״א על כל
וסימני׳
שלח על כל הגולה לאמר כה ׃
ומן הנני שב עד קראו צום
דכו׳ על כל ועל כל במ״א ואל
כל וסי׳
חנני לכן כה אמר יי׳ צבאות
אלהי ישראל ׃

ומן קראו צום עד סוף ספרא
דכו׳ אל כל ואל כל בכ״ט על כל
ועל כל וסימני׳
אתם כה אמר יי׳
צבאות אתם ראיתם ׃
הגברים ויאמר ירמיהו ׃
גדלות ואתה תבקש לך גדולות
ב׳ בפסו׳ אל תבקש ב׳ בו ׃
קריות ועל קריות ועל בצרה ׃
גרועה כי על כל ראש קרחה ׃
גגות על כל גגות מואב ׃
לשמה והיתה ארצם לשמה ׃
מקצף יי׳ לא תשב ׃
ומן ריש יחזקאל עד ויאמר יי׳
אלי עבור בתוך העיר אל כל
ואל כל ומן עבור בתוך
העיר עד בעשרים וחמש שנה
לגלותינו על כל ועל כל במ״ג
אל כל ואל כל וסימ׳
ראש אל כל ראש דרך בנות ׃
בתערה יען אשר הכרתי ממך ׃
גדלוהו מים גדלוהו תהום ׃
ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף
ספרא דכו׳ אל כל ואל כל במ״א
על כל וסימ׳
ולא יגשו אלי לכהן לי ׃
וכל תריסר וכתובים דכותהו׳ על
כל ועל כל במי״ג אל כל ואל
כל וסימני׳ נמסר במשלי סימן י״ח
ואחשורש סי׳ ח׳ ׃

כ׳ זוגין מן תרין אל ותרין

על תמצא נמסר בערך על ׃

כ״ג פסו׳ רישי׳ ומצעותהון

אל אל וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן
א׳ ועיין מה דקהינא במשלי סימן כ״ד ׃

ה׳ פסו׳ אל אל וסימ׳

אך ביי׳ אל תמרדו׳
אל הנאץ למען שמך ׃
אל תבטחו בעשק ׃
ותאמר אל אחי אל ׃
ויזעק ויאמר כננוח ׃

כ״ב יחידאין ואל ולית זוגא

וסימ׳

ואל אראה ואם ככה את׳
ואל תגעו וידבר אל העדה׳
ואל תעלו אם זנה אתה ׃
ואל תבאו ב׳ בפסו׳׳
ואל תתנו דמי לו ׃
ואל תזכר ויאמר אל המלך׳
ואל יתהלל כה אמר יי׳ תנינ׳ דפסו׳ ׃
ואל תדמינה ואמרת אליהם ׃
ואל תלך אל תבא בית מרזח ׃
ואל תרא כיום אחיך ׃
ואל תשמח ב׳ בפסו׳
ואל אבושה יבושו רדפי ׃
ואל תבא במשפט את עבדך ׃
ואל תסתר פניך מעבדך ׃
ואל תבישני משברי ׃

ואל ישמחו שפטני ׃
ואל תהיו כאבתיכם ׃
ואל תבכו ויאמר נחמיה׳
ואל תאמר אל תתן את פיך׳
ואל תהי אל תרשע הרבה ׃
ואל תאכלו לך כנוס את כל
ואל תשתו ב׳ בפסו׳ ׃

ה׳ יחידאין אל ולית להון

זוגא וסימ׳ נמס׳ במשלי ריש סי׳ כ״ח
וע״ש קהוותא ׃

ז׳ זוגין ואל ומלה אחרא

וסי׳

ואל תעש ב׳ וסי׳ אל תשלח ידך
אל הנער ׃
ואל תעש מאומה רע ׃
ואל יחר ב׳ וסי׳ ויגש אליו יהודה ׃
ועתה אל תעצבו ׃
ואל יבא ב׳ וס׳ דבר אל אהרן אחיך ׃
ואל יבא בית יי׳ ׃
ואל יהי ב׳ וסי׳ ארץ ארץ אל תכסי ׃
ואל יהי לו מושך חסד ׃
ואל יאמר ב׳ וס׳ בן הנכר׳
ואל יאמר הסריס ב׳ בו ׃
ואל תאכל ב׳ וסי׳ ועתה השמרי נא ׃
ויאמר לי הנך הרה ׃
ואל תעמד ב׳ וסי׳ בכל הככר ׃
ואל תעמד על הפרק ׃
ואל ה׳ רפ״ וסימ׳
ואל תתנו דמי לו ׃
ואל תסתר פניך ׃
ואל יבא בית יי׳ כי אם׳
ואל תהיו כאבתיכם ׃
ואל תלכו אחרי אלהים ׃

א״ב מן חד חד אל דלוג

וס׳

אל ארם ויקח העבד עשר׳ ׃
אל ארן ויבאו עד גורן דשמו׳ ׃
אל ארבע וארבע כתפות אל ׃
אל אדום לכן שמעו עצת יי׳ ׃
אל אצרתיה קרב אל סוסיו ׃
אל בני ויקמו כל בניו וכל ׃
אל בנו ויאמר יצחק אל בנו ׃
אל בנתיו ויאמר אל בנתיו ואיו ׃
אל בנים מקול שעטת פרסת ׃
אל בגד ולקחו את כל כלי השרת
אל בחוריה אל ידדך ידרך
הדרך כתי׳ ׃
אל גג חדור ישב בין שני
אל גבוריה חרב אל הבדים ׃
אל דבר ואשר לא שם לבו אל ׃
אל הצאן לך נא אל הצאן ׃
אל הכתים הירא את דבר יי׳ ׃
אל המזוזה והגישו אדניו ׃
אל המלאכה ויקר׳ משה אל בצלאל
אל העצים ויאמר האטד אל ׃
אל האבן והלוים הורידו את ארון
אל המשכן ויבא את הארן ׃
אל החשן וישם עליו את החשן׳
אל המנוחה כי לא באתם עד עתה ׃
אל הערים ויצאו זקניך ושפטיך ׃

אל המלחמה והיה בקרבכם ׃
אל אדם ויאמר שאול פצו ׃
אל הצור ותקח רצפה בת איה ׃
אל השדה ויצא אחד אל השדה ׃
אל הקצרים ויגדל הילד ויהי ׃
אל החמור וישא הנביא את נבלת׳
אל השלחן ויהי הם ישבים אל ׃
אל העמדים כי כה אמר יי׳ צבאות ׃
אל הברים חרב אל הבדים ׃
אל הסוללות כי כה אמר יי׳ על
בתי העיר׳
אל זבח ויאמר אל זבח ואל ׃
אל זקנו וכישנו את טעמו ׃
אל חשן ונתת אל חשן המשפט׳
אל חמות בכל שאו נס החזיקו׳
אל טוב ובאו ורננו במרום ציון׳
אל ידי ויאמ׳ אל עבדיו ראו הלקת
אל כפיו וירדהו אל כפיו׳
אל כסא כי כה אמר יי׳ אל המלך
אל לבם והשיבו אל לבם דמלכי׳
אל משמר ויאסף אתם אל משמר
אל מדין וילבדו שני שרי מדין
אל מושב וישב המלך על מושבו
אל מתני כי כאשר ידבק האזור
אל מימיה חרב אל מימיה ויבשו
אל נחלתם ויעשו בן בני בנימן
אל נפשו וירא ויקם וילך אל
אל נפשי קרבה אל נפשי גאלה
אל נפשם ויקבו וינסו בנשף
אל נוהו ושכבתי את ישראל
אל סוסיו חרב אל סוסיו ואל רכבו
אל עגלה וירכבו את ארון
האלהים דשמו׳ ׃
אל פיהם ויהי מספר המלקקים
אל צאנו וישלח יעקב ויקרא
אל קצות ונתת את שתי העבתת
אל ראשי וידבר משה אל ראשי
אל רבת לכן הנה ימים באים
אל שמים כי אשא אל שמים ידי
אל תורת ושאר העם הכהנים ׃

א״ב מן חד חד אל וחד

על ולית דכותיהון וסי׳ ׃

אל אם כי עמד מלך בבל ׃
על אם עצמו לי אלמנותיו׳
אל אבל לכן כה אמר יי׳ צבאות
בכל רחבות ׃
על אבל ולא יפרסו להם על אבל
אל און השמר אל תפן אל און׳
על און פלט למו באף׳
אל ארצות הנביא׳ אשר היו לפני ׃
על ארצות והכעסתי לב עמים ׃
אל אסף ואגרת אל אסף שמר ׃
על אסף
אל אדו ואצוה אותם אל אדו
על אדו הראש בכספיא ב׳ בפסו׳
אל אחז ויסף יי׳ דבר אל אחז ׃
על אחז אז יעלה רצין מלך ׃
אל אחינו
על אחינו ויאמרו איש אל אחיו ׃
אל אחיך ויאמר פרעה אל יוסף אמ׳
על אחיך ואני נתתי לך שכם אחד

בתים אבל ימה שמה וסימן לב׳ א״ם ואין בידנו טעם נכון אמנם מה שבידנו נבאר כי על כן שמו הנגינה למעלה כדי להפריד בין הקמץ והרג״ם ועל כן כל למה טעמו למטה וכן שמה ומזה שמה וסערורה פתחים ועל כן טעמם למטה כי לא הוצרך להפריד בין הפתח והרגש כי אחים המה וכן והחרבתי את ימה שהוא מפיק הה׳ פתח כמשפטו ומלת בתים אין התיו נקראת בחוזק וטעם הקמץ להשלום חסרון יו״ד בית כי דינו היה בתים כמו זתים אם לא יהרס מבניינו כמו בגים או אפרוחים אבל

מערכת אות האלף

בתים כמו זתים אם לא יהרס מבניינו כמו בבים או אפריחים אבל בתים דיחזקאל שהוא ממשקל אלפים בתיכול פתחים כי הם ממשק' של סלים גל גלים : כל למה דגש טעמו למעלה כאשר באר׳תי ואם הוא סמוך לאותיות אח״ע רפי וטעמו מלרע למה יי׳ למה העליתנו למה עליתם והטעם לפי שהברת אלה כאשר נופלת פת׳ וס על אותיות הגרון כבלעת בם וכאלו אין שם ה״א בתיבה מה ידמה לקראו על כן מרפי׳ תיבת למה להסמיך הנגינה למטה ולהפריד הברת מה בפיו אמכם חמם׳ למה יבא ומן הכל ס״ע״ם

אל בנימן וינחמו בני ישראל אל בנימן.
על בנימן ושני אנשי׳ שרי גדודים
אל בור תפשום חיים.
על בור ואספו אספה אסיר.
אל בניהם ואמר אל בניה׳ במדבר.
על בניהם יראה אל עבדיך פעלך
אל גבעת ויעש לו יהושע חרבות.
על גבעת ויצא עוד קו המדה.
אל גיחון ויאמר המלך להם קחו עמכם.
על גיחון וירד צדוק הכהן ונתן.
אל גוג בן אדם שים פניך אל.
על גוג ואתה בן אדם הנב׳ על.
אל גנזי אם על המלך טוב יכת׳
על גנזי ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו.
אל גבולו כי הקחנו אל גבולו.
על גבולו והתחלקו אתה לשבעה חלקים.
אל דלתות ועשיה אליהן אל דלתות.
על דלתות וישנו את טעמו בעיניה׳.
אל האח ויהי כקרא יהודי שלש דלתות.
על האח וארבע׳ יקרעה ב׳ כפסו׳
אל הבאר ותמהר ותער כדה.
על הבאר וישמע פרעה את הרב׳.
אל ההמון ויהודה בא על המצפה.
על ההמון ויקרא אסא אל יי׳ אלהיו
אל הדלת והגישו אדנו אל האלהי׳
על הדלת המהמטיבים את לבם.
אל המקלות ויחמו הצאן אל.
על המקלות ויקח לו יעקב מקל.
אל הרצפה ויביאני אל חצר החיצונה.
על הרצפה וכל בני ישראל ראים ברדת.
אל השמועה ולא האמנתי לדברים דמלכים.
על השמועה לא האמנתי לדבריה׳ דד״ה.
אל המהפכת יי׳ נתנך כהן תחת.
על המהפכת ויכה פשחור את.
אל המזוזה והגישו אדניו אל
על המזוזה
אל המצודה וישבע דוד לשאול
על המצודה וישמעו פלשתים כי משחו.
אל המפתן וישכימו בבקר ממחרת.
על המפתן ופקדתי על כל הדולג.
אל הגוי למה תמותו אתה ועבדך.
על הגוי וזה הגוי.
אל המשפט כי יהיה ריב בין אנשים
על המשפט ולרוח משפט ליושב.
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב
על המשקוף ועבר יי׳ לנגוף את מצרים.
אל זרע גם זרע יעקב ודוד.
על זרע וכי יתן מים על זרע.
אל חלליהם ואת בלעם בן בעור הקוסם.
על חלליהם ואת מלכי מדין הרגו.

אל חכך ולשונך אדביק.
על חכך אכל בני דבש כי טוב:
אל חזאל ויאמר המלך אל חזאל.
על חזאל גם בעצתם הלך וילך.
אל טוב ובאו ורננו במרום ציון.
על טוב ואפרים עגלה מלומדה
אל ימין ויקומו וילכו זיפה.
על ימין ואען ואמר אל.
אל יושב ואמרו אל יושב הארץ.
על יושב ושפכתי על בית דוד.
אל יהויקים לכן כה אמר יי׳ אל יהויקים.
על יהויקים לכן כה אמר יי׳ על יהויקים.
אל יחזקיהו וישמע יי׳ אל יחזקיהו:
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב.
אל כלי ושברו משברתך ומשמר׳
על כלי ומהם על כלי העבדה.
אל לשון ועבר הגבול אל כתף.
על לשון מרע מקשיב על שפת.
אל לבבם והשיבו אל לבבם דד״ה.
על לבבם ויחן שרי מלחמות.
אל לכיש וחיל מלך בכל נלחמ׳.
על לכיש אחר זה שלח סנחריב.
אל לבך כי בפעם הזאת אני.
על לבך קשרם על לבך תמיד.
אל משמעתו מן השלשי׳ נכבד ועד דשמואל.
על משמעתו מן השלושים הנו דד״ה.
אל מדינה וישלח ספרים אל כל מדינה.
על מדינה ויקראו ספרי המלך קדמא.
אל מקדשי עד אבוא אל מקדשי אל
על מקדשי בשנו כי שמענו חרפה.
אל מצחו וישלח דוד את ידו אל.
על מצחו והיה על מצח אהרן.
אל משכן כל הקרב הקרב
על משכן ואתה הפקד את הלוים׳
אל מלאכי ויאמר מלך בני עמון.
על מלאכי וישלח שאול מלאכים:
אל מלאכת
על מלאכת ושלו׳ בן קרא בן אביסף
אל מעשה כי לא יבינו אל פעלת יי׳
על מעשה וכתניה מן הלוים הוא הבכור.
אל נפשי קרבה אל נפשי גאלה.
על נפשי זאת פעלת שטני מאת.
אל נבו למואב כה אמ׳ יי׳ צבאות
על נבו עלה הבית ודיבון הבמו׳
אל סיר ויצא אחד אל השדה.
על סיר ויאמרו אליהם בני ישר׳ מי יתן.
אל עגלה וירכיבו את ארון האלהים דשמואל.
על עגלה וירכיבו את ארון האלהים דד״ה.
אל עשה ויתנהו המלך ויהוידע אל
על עשה ויעמד יש׳ ע בניו ואחיו וכל קרי׳ ואל.
אל עני ואת כל אלה ידי עשתה
על עני יגזלו משוד יתום ועל עני
אל עמה ותאמר הנה טבה יבמתך

על עמה ואת פתשגן כתב הדת׳
אל פח עד יפלח חץ כבדו.
על פח ההפול צפור על פח.
אל פחות ואבוא אל פחות עבר הנהר ואתנה.
על פחות ואמר למלך אם על המלך טוב.
אל פקדת ויהי בעת יביא את הארן
על פקדת לחברני חשביהו ואחיו.
אל ציון לכן כה אמר יי׳ שבתי.
על ציון ואני נסכתי מלכי.
אל צפון הולך אל צפון סובב.
על צפון וישידו על צפון׳
אל קולך.
על קולך אל תתן את פיך לחטיא
על קצות ונתת את שתי העבתת קדמא.
על קצות ויתנו את שתי העבתות בתראה.
אל רבקה ויאמר יעקב אל רבקה
על רבקה וישאלו אנשי המקום.
אל שפך והוציא את כל הפר.
על שפך בחוץ ב׳ בפסוק.
אל תורת ושאר העם הכהני׳ הלו׳
על תורת זאת תורת הנזיר אשר.
אל תרהקה וישמע אל תרהקה דמלכים.
על תרהקה דישעיה׳

אל ירושלם
י״ג וסימ׳ נמסר בסוף זכריה.

אל הר
י״ו וסימ׳ נמסר בישעיה סי׳ נ״ו

אל הרי
ה׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ ו׳ וסי׳ ל״ד.

אל פני
ט׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים ויחזקאל סי׳ י״ו.

אל פניו
ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ד ודה״ב סי׳ י״ט.

אל פי
ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ י״ז:

אל המזבח
ט׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא

ואל המזבח
ג׳ וסימ׳

קרבן ראשית תקריבו אתם.
הפרכת אך אל הפרכת לא יבא
משברתך ושברו משברתך.

אל האדמה
ו׳ וסימ׳

בזעת אפך תאכל לחם.
והשיבתיך והנה אנכי עמך.
כי אביאנו אל האדמה אשר.
והשיבתים ואתה תשמע השמים דמלכים.
וחברו והשבותם ואתה תשמע דד״ה
ואשלח אליכם אתכל עבדי׳

אל בבל
ו׳ וסימ׳

ודבר אשר דבר יי׳ אל בבל.
השמיעו אל בבל רבים.
לכן שמעו עצת יי׳.
ויכתב ירמיה את כל ב׳ בפסו׳.
ויגל השארית מן הדרב.

אל יהודה
ז׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ ל״ח

אל יד
וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ מ״ח

ואל ביתו
ג׳ וסימני׳

הרצח וישב בעיר ההוא עד.
אוריה ויקרא לו דוד ויאכל
בעשא וגם ביד יהוא בן חנני.

אל ישראל
ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי:

לאל
י״א קמצי׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סי׳ נ״ז:

האל
ח׳ סבירי׳ אלה וסי׳ נמסר בסד׳ הלדות.

אלהי
ב׳ ב׳ל וסימ׳ נמסר בתלים סימן ק״מ

אלהים
לא״ר״פ וסימ׳

אלהים לא תקלל.
אלהים אדני יי׳ בתי׳.
אלהים שפט צדיק.
אלהים באזנינו שמענו׳
אלהים לנו מחסה׳
אלהים בקרבה.
אלהים בארמנותיה.
אלהים משבים הנינא.
אלהים שמע תפלתי.
אלהים הרס שנימו.
אלהים בשמך.
אלהים דבר בקדשו ואחרו׳
אלהים יי׳ עז ישועתי.
אלהים אלי אתה.
אלהים זנחתנו.
אלהים יחננו.
אלהים מושיב.
אלהים בצאתך.
אלהים אתה ידעת׳
אלהים להצליני.
אלהים אל תרחק ממני.
אלהים למדתני.
אלהים בקדש דרכך.
אלהים השיבנו׳
וחברו אלהים צבאות.
אלהים צבאות שוב נא הבט׳
אלהים אל דמי לך.
אלהים זדים קמו׳
אלהים אדני עז ישועתי ה׳ כתי׳
אלהים שיר חדש.

והאלהים
ז׳ וסימ׳ נמסר בפרש ויצא ובקהלת סי׳ ג׳ ודה״א סימן כ״ד׳

אלהי
ח׳ זקפין קמצין וסי׳ נמסר בסדר וירא בלק.

ארון אלהי ישר׳
ז׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן ה׳:

ודיתי

שהם סמוכים לאות אח״ע כדגשים למה הרגזתני למה אבכה ארבה למה הכיתו עבדיך למה היה כאבי נצח למה אירא בימי רע וכל למה הסמיך לשא ראותיו דגם חוץ מג׳ רפויין למה זכחת ותמאס למה שכחתני למה טנתני למתבנע לך וכל למה רפי טעמו מלרע לבד מזה למה סמתני למתבנע לך וכן הוא במסורת עיין בערך למה : כל כמה במה אות ראשונה פתוחה כמשפטו : **עתה אדבר** על החטף : כל שבא סוכן מבטול קמץ כמו כספו עבדו דרדע ובהנה רבים ועל כן נקרא שכן כי לא יזוז ממקומו

מערכת אות האלף

אבל סבא מניע הוא אסר יהפך לאתנח וסוף פסוק אין בו כח לבטל הקמץ והוא כמו פעלו ופעלה עבר כמו שמרו אמרו כי באתנח וסו׳פסו׳ יהפך השבא לקמץ גדול ויאמר אמרו שמרו כאמרה משמרת יי׳ שמרו וכל כיוצא בהם אים לא נעדר וכלם מתוגים לפני החטף להפריד בין הקמץ והחטף כעין שאמרתי בכל למה דגש וכן כל השמרו לכם תשמרו יאמר באתנח וסו׳פסו׳ וכן בשם דבר ידך סדך אמתך אדמתך דנכך כי יאמר באתנח וס״פ ידיך עדך אבל בחרו לכם אכפים רחבו הזכו חם

והייתי להם לאלהים ג׳ וסי׳

ושכנתי בתוך בני ישראל׃
ונתתי לך ולזרעך׃
והיה משכני בתוכם׃

בית אלהים ג׳ וסי׳ בסדר ויצא׃

ואלהים ה׳ וסימנין נמסר בשמו׳ א׳ סימן כ״ח׃

הוא אלהים ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ י׳ וביהושע סימן כ׳ ותלים סימן ק׳׃

ברא אלהים ג׳ וסימני׳ נמסר בבראשית׃

יראת אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא ובשמואל ב׳ סימן כ״ג׃

וידבר אלהים ג׳ וסימני׳ נמס׳ פ׳ נח׃

דבר אלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל א׳ ריש ס׳ י׳׃

ויברך אלהים ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת בראשית׃

כי לאלהים ג׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סימן מ״ו׃

אל אלהים יי׳ ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים ריש סי׳ נ׳׃

ואין אלהים ג׳ וסימנהון

עמדי ראו עתה כי אני אני הוא׃
גדלת על כן גדלת יי׳ אלהים׃
וזולתך יי׳ אין כמוך ואין אלהים׃

שמע אלהים ג׳ וסי׳ נמס׳ פרש׳ וירא ותלים סימן ס״ו

כאלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ בתלי׳ סימן ע״ז׃

וירא אלהים כי טוב ד׳ בבראשית וסי׳ נמסר בפרשת בראשית׃

על כל אלהים ג׳ ובתלים וסימ׳ נמס׳ שם סימן צ״ה׃

בני האלהים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית

חנני אלהים ג׳ וסימנין נמסר בתלי׳ ריש סי׳ נ״א׃

לדרש אלהים ד׳ וסימ׳ נמס׳ בפרש׳ יתרו׃

לי אלהים י״א וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סימ׳ ב׳ פסוק כ״ג׃

אלהי העברים ה׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ שמות

אלהי ישראל כ״ה מיחדין וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים׃

עם אלהים ג׳ וסימ׳ נמס׳ פרש׳ ויצא׃

אלהים לישראל ג׳ וסימ׳

ויאמר אלהים לישראל׃
וידעו כל הארץ כי יש׃
ויאמן ויגדל שמך דד״ה׃

עליית אלהים ג׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת לך לך׃

מיד האלהים ג׳ וסימ׳

מי יצילנו מיד׃
כבדה מאד יד האלהים׃
גם ביהודה היתה יד׃
וכל קהלת דכו׳׃

עלייה אל האלהים ג׳ וסי׳

ומשה עלה אל האלהים׃
ותעל שועתם אל האלהים׃
וחלפת משם והלאה׃

ויעש אלהים ד׳ וסימ׳

ויעש אלהים את הרקיע ויבדל׃
ויעש אלהים את שני המאורות׃
ויעש אלהים את חית הארץ׃
ויעש אלהים כן בלילה ההוא׃ דגדעון׃

דעת אלהים ג׳ וסי׳ נמס׳ בהושע ס׳ ו׳ ומשלי סימן ב׳׃

אלהיהן ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ כי תשא׃

אלהיהם ו׳ בתורה וסימ׳

ויאמרו עבדי פרעה׃
וידעו כי אני יי׳ כ׳ בו׃
קדושים יהיו ב׳ בו׃
ואף גם זאת בהיותם׃

אלהי י״ד מייחדין וסי׳

וחרה אפי בו ביום׃
אין שלום תניינא׃
ימאסם אלהי כי לא׃
אזכירה שבך׃
אלהי פלטני מיד׃
הסתופף בבית׃
שתמו בגלגל׃
ועוד אני מדבר ומתפלל קדם׃
זכרה לי אלהי לטובה׃ וחברו׃
סורו כמני מרעים׃
כי אתה אלהי בוחן׃
פתוחות דד״ה׃

ורוח אלהים ח׳ וסימ׳ נמסר במקהל׃

ויאמר אלחים כ״ה וסימ׳׃

ויאמר אלהים יהי אור׃

ויאמר אלהים יהי רקיע׃
ויאמר אלהים יקוו המים׃
ויאמר אלהים תדשא הארץ׃
ויאמר אלהים יהי מארת׃
ויאמר אלהים ישרצו המים׃
ויאמר אלהים תוצא הארץ׃
ויאמר אלהים נעשה אדם׃
ויאמר אלהים הנה נתתי לכם׃
ויאמר אלהים קץ כל בשר׃
ויאמר אלהים אל נח ואל בניו׃
זאת אות הברית׃ וחברו׃
אל ירע בעיניך על הנער׃
שרי אשתך לא תקרא׃
אבל שרה אשתך יולדת׃
ואתה את בריתי תשמר׃
ויאמר אלהים במראות הלילה׃
קום עלה בית אל ושב׃
אהיה אשר אהיה׃
אל בלעם לא תלך עמהם׃
שאל מה אתן לך׃
יען אשר שאלת דמלכים׃
ההיטב חרה לך׃
לשלמה יען אשר היתה דד״ה׃

אלהים ונחתנו ג׳ ובתלים וסימ׳ נמסר שם סימ׳ ס׳׃

אלהי אבותם ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת אתם נצבים׃

בית אלהא דנא ד׳ וסי׳

ועבדו בני ישראל׃
ברם בשנת חדא׃
והקרבו להנכת׃
ולכם מהודעין׃

בבית האלהים ז׳ וסי׳

ויהי אתם׃
וגם הזהב והכסף׃
ויעמד ישוע ובניו׃
ויכל חירם׃
ויכרת כל הקהל ברית׃
וישם את פסל הסמל׃
והעמדנה שתי התודות׃

אלהיו עמו ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת בלק׃

אתה אלהים ה׳ וסימניהון נמס׳ בתלים סוף סימן נ״ה וסימן פ״ו׃

כי האלהים ה׳ וסימ׳ נמסר בקהלת ריש סי׳ ה׳ ושמואל א׳ סימן י׳׃

מלאך האלהים ח׳ וסימ׳ נמס׳ בשפטים סי׳ י״ג פסו׳ ה׳׃

ירא אלהים ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת וירא׃

אלהי י״ד ג׳ בטעם לעיל וסימ׳ נמסר בפרש׳ וישמע יתרו וסימ׳ בלשון תרגו׳ שמא דכספא

מלקדמין׃

ויזכור אלהים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר נח ובסדר וירא׃

אלהי השמים ג׳ מיחדין וסי׳׃

אהי צם ומתפלל
ואתפלל אל יי׳ אלהי׃
יצליח׃

ויאמר אלהים ג׳ בטעם וסימ׳

ויאמר אלהים לנח קץ כל׃
ויאמר אלהים לישראל׃
ויאמר אלהים לשלמה׃

לפני האלהים ז׳ וסימני׳ נמס׳ פ׳ נח׃

משה עבד האלהים ד׳ וסי׳

ואהרן ובניו מקטירים׃
ויתנו קול ביהודה׃
כחזקים על אחיהם
וכל ישראל עברו את תורתך

לעבדת בית האלהי׳ ח׳ וסי׳

ואחיהם הלוים׃
כהנים גבורי חיל׃
מלאכת׃
במעמדם תנינא דפסו׳׃
כל אלה על ידי אביהם׃
והנה מחלקות׃
ויתנו לעבדת בית׃
ובכל מעשה אשר החל׃

ארון ברית אלהים ד׳ וסי׳

וישאלו בני ישראל׃
וישלח העם שילה׃
והנה גם צדוק׃
ובניהו ויחזיאל׃

באלהים ו׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ״ו׃

בית אלהים ה׳ וסי׳

ויירא ויאמר מה נורא׃
והאבן הזאת אשר שמתי׃
והאיש מיכה לו בית אלהים׃
והנבא ויבאו אל חלקיהו׃
אדדם אלה אזכרה׃
ושארא בית האלהים ואינון מ״ח׃

אלין מלין משמשין אלהים ול׳ דכו׳ וס׳׃

ברכו אלהים ל׳ פעלתם השמיני אשר ברכו׃
הר אלהים ל׳ הר בשן הר גבננים׃
מלאך אלהים ל׳ וישמע אלהים את קול הנער׃
תורת האלהים ל׳ ויבהוב יהושע את תורת׃

בווי ובפתחים כי ראויים להיות בחירק לולי אות הגרון על משקל אמרו שמרו ודבר זה גורם הפתח ולא השבא כי מניע הוא ובאה מלה זרה והיא ומכחכם שחרו בשדי אבל רחבו ובחרו שהם עבר קמוצים כמשפט כי יאמר והזכות רחבו מכל אסר בחרו׃ אבל לא תבערו ואם תמאנו אע״פ שהשבא מניע וגם אין דין דגש בהם בפתחי׳ ובראת הטעם שאע״פ שכל אחר וא׳ לבד לא יבטלוהו זה וזה גורם לא יבטלוהו קמץ אבל באותיו׳ אף זה וזה גורם לא יבטלוהו הקמץ ולא יועילו לבטלו וכמו ויגרשו ויסרתיו ויברכו׃

מערכת אות א

ואדבר על כי סמוס המבטל קמץ כמו אכלני חורב יו׳ קנני אסר יעבני. אבל עני קרבני פלחני שהכון פרם קומצים והכל הוא כפי אומרי הטעם כי מאכלס סמרכי היה ראוי לומר אכלי סמרי כמו ואכל אותי אכלו סמרו ועל כי כמתנה כפתח כידי לסכותו במכוי אחר הכל הוא כי טעות לומר אכלי סמרי ולא מכינו דוגמתם במקרא רק מלת לא אבה יבמי. ומס פירס אבן עזרא כי היוד יתירה כיוד סוככי סנה וכהכה רבות והוא כמו לא אבה יבס׳ ועד מה יאמר ובמלת קנני

בני אלהים ל׳ ברן יחד כוכבי׳
כמלאך אלהים ל׳ ויאמר אכיש אל דוד׳
בכל אלהים ל׳ כי אני ידעתי כי גדול׳
בעיני אלהים ל׳ ומצא חן ושכל טוב׳
בא אלהים ל׳ ויראו פלשתי׳ כי בא׳
ברכך אלהים ל׳ על כן ברכך אלה׳ דתהלות׳
מעשה אלהים ל׳ והלוחת מעשה אלהים׳
מלך אלהים ל׳ על ג׳ דתהלות
משחך אלהים ל׳ אהבת צדק ותשנא רשע׳
חתת אלהים ל׳ ויסעו ויהי חתת
כשמך אלהים ל׳ כן תהלתך דתהלות׳
וימן אלהים ל׳ רוח קדי׳ חרישי׳
שבעה אלהים ל׳
בשם אלהים ל׳ אך הנב׳א אשר יזיד׳
האזינה אלהים ל׳ תפלתי ואל תתעלם׳
זבחי אלהים ל׳ רוח נשברה׳
עלה אלהים ל׳ בתרועה׳
מכתב אלהים ל׳ הוא חרות׃

חד מן ו׳ דכל חד וחד לית
דכות׳ בליש׳ וסי׳

ובאלהים היתה תבוסת אחזיהו׳
האלהים ויהי בקרא מלך ישר׳ את הספר׳
האל יעות משפט׳
האלהים בקרוב אני נאם יי׳
לאלהים זבח לאלהים יחרם׳
באלהים אין כמוך באלהים׳

וירא אלהים ט׳ בתור׳ וסי׳

את האור׳
ולמקוה המים׳
והוצא הארץ׳
ולמשל ביום׳
את התנינם הגדלים׳
את חית הארץ׳
יום הששי׳
את הארץ והנה נשחתה׳
וא׳ בנביאים את מעשיהם׃

שאלה באלהים ז׳ וסי׳

ויאמרו לו שאל נא׳
ויקמו ויעלו בית אל׳
וישאל שאול באלהים׳
ושאול לו באלהים׳
היום החלותי לשאול׃
וישאל דוד באלהים׳
וישאל עוד דוד׃

יראה את אלהים ז׳ וסי׳ נמס׳
בפרשת מקץ׃

נתינה האלהים ז׳ וסים נמסר
בדניאל סימן א׳׃

שבועה באלהים ד׳ וסים׳

השבעה לי באלהים הנה׳
התורידני אל הגדוד׳
אשר השביעו באלקים דוח׳
ואריב עמם׃

אמר אלהים ו׳ וסי׳ נמס׳ בפר׳ בראשית׳

ארון אלהי ישראל ו׳ וסים׳

ויראו אנשי אשדוד׳
וישלח ויאספו ג׳ בו׳
את כל סרני פלשתים׳
את ארון האלהים עקרון׳
אם משלחים אתם׃

לפני אלהים ד׳ וסים׳ נמס׳ בתלים סי׳ כ״ו

ואלהים ה׳ וסי׳ נמס׳ סוף פרש׳ ויחי׳

לאלהי ישראל ד׳ וסימני׳
ועשיתם צלמי׳
ויקרא יעבץ׳
גם סגרו דלתות׳ הבאים׃

אמירה אל האלהים ט׳ וסים׳

לו ישמעאל
מי אנכי
הנה אנכי בא אל בני׳
ויאמר בלעם׳
אם ישך נא׳
אל יחר אפך בי׳
חטאתי מאד׳
למחרת׳
והמלכתני׃

באלה ג׳ וסים׳ נמסר בירמיה סימן נא״
ואיוב ריש סימן י״ו׃

ומעלה ג׳ וסים׳ נמסר פרשת נח׳

ולאלה ג׳ ר״פ בקריאה וסים׳ נמס׳ פרש׳ שמיני
ויחזקאל סי׳ ט׳׳

לאלה ה׳ וסים׳ נמסר
בפנחס ובמלכים א׳ סימן כ״ב ובד״ה ב׳ סימן י״ח׳

אלה הדברים ה׳ וסים׳

ויקהל משה׳
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים׳
עשיתם ולא עזבתם׳
אשר תעשו

ואלה שמות ו׳ בתור׳ וסי׳ נמסר בסדר במדבר׃

וכל שאר קרי׳ דכו׳ ר״פ

ואלה שמות בכ״ה אלה שמות וסימני״
אלה שמות בני עשו אליפז׳
בני אהרן הכהנים המשחים׳
האנשים אשר שלח משה׳
האנשים אשר ינחלו׳
שמות הגברים אשר לדוד דשמואל׳

ואלה שמות י״ז ר״פ בתורת
וכל נבי׳ וכתובי׳ וכו׳ ס׳ נמסר בריש ספר ואלה שמות ע״ש׃

אליה ה׳ וסים׳ נמסר במלכ׳ ב׳ סימן א׳ וסוף מלאכי׳

האלות ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסים׳ נמס׳ בפ׳ נצבים׳

אלי ד׳ וסים׳ נמס׳ באיוב סוף סימן ה׳׳

אליהוא ד׳ חס׳ א׳ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סימן ל״ה

אליו ג׳ חס׳ וסים׳ נמס׳ בשמואל א׳ סים׳ כ״ב
ויחזקאל רי׳ סימן כ״א׃

ואלי ג׳ וסי׳ נמסר בהושע סוף סי׳ ז׳ ואיוב סי׳ ד׳׃

אליהם י״ז מל׳ בתור׳ וסים׳

וישלחו האנשים את ידם׳
לאיש אשר לו ערלה׳
שמעו נא החלום׳
לך ואכלחך אליהם׳
ויתנכלו אתו להמיתו׳
וירא אתם והנם זעפים׃
ויתנכר אליהם׳
כאשר כלו לאכול׳
להורות את בני ישראל׳
זה הדבר דאשר ישחט׳
ובא משה ואהרן בפני׳
לינו פה הלילה׳
החייתם כל נקבה׳
ויאמר אליהם משה אם תעשון׳
ובלות אליהם׳
ויסרו אתו׳
נביא אקים להם׳

אלהם י״ג חס׳ במלכ׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ י״ג׳

וז׳ חס׳ ביחזקא׳ וסימניהון
נמסר שם סימן י״ו׳

וי״ו חס׳ בכתו׳ וסי׳
וסים׳ ויבא אלהם ויערוך אלהם ב׳ בפס׳׳

עוד שלשת ימים׳
מה אתם נועצים׳
קטני עבה ממתני אבי׳
וידבר אלהם בעצת׳
ויקבץ מלך ישראל׳
ויוצא יהוידע׳
אשחק אלהם ולא׳
שכגיע אלהם כמעשה ב״ בפס׳׳

אתם קדש ליי׳׳
אתם מעלהם ויקם עזרא׳
אתם ראים׳
ויאכלו׳
מדוע אתם לנים נגד החומה׳

וב׳ חס׳ ביהושע וסים׳

ויקרא יהושע בן נון אל׳
ויאמר אלהם יהושע׳

וחירמיה וישעיה מ׳ל׳
בספרים מדויקים׳

וו׳ חס׳ בשפטים וסימני׳
נמס׳ בשפטים סימן י״ח׳

אליהן ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר פרש׳ שמות׳

אליכם ו׳ חס׳ בתורה וסים׳ נמסר בפרש׳ מקץ׳

אליועיני ה׳ וסימני׳

ובן נעריה אליועיני וחזקיה׳
ודבתריה ובני אליועני׳
ומבני פשחור אליועני
דין חס׳ ו׳ תנינא׳
והכהנים כימי אליקים׳
וא׳ ואליועיני
ובני בכר׳
וא׳ ואליועיני
ועלתי ואליאל׳

אלישה ג׳ וסים׳ נמסר בפרש׳ נח
ויחזקאל סימן כ״ז׃

אלין ה׳ ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בדניאל ריש סימן ו׳׳

אלופי ה׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר פרשת וישלח ודה״ב סימן י״ג וזכריה סימן י״ב׳

אלפעל ג׳ וסים׳ ובחשים הוליד׳

ובני אלפעל עבר ומשעם׳
וישמרי ויזליאה ויובב׳

האלף ג׳ וסים׳ נמסר פר׳ פקודי׳

אלפי ד׳ סבירי׳ אלפים וסים׳ נמסר בפרש׳ כי תשא׳

לאלף דור ג׳ וסים׳

דבר צוה לאלף דור׳
וזכרו׳
ולשמרי מצותיו׳

אלף כסף ג׳ וסים׳ נמסר פרשת וירא׳

אם

כל ספר בראשית ונוקים
ר״פ אם במ״ ואם וסימניהון
תאבח ואם לא תאבה האשה׃
תשמעו

עככי׳ אך הכל כתן במיכי וטעמים הגלוים לנו והנראים בעיכינו כבאר והכפלאים כמתיק עד יבא מורה צדק ויורנו׳ ידי רגלי ואדני דלוט סהוא חול ועל הסס הנכבר והנורא קמץ למען הבדיל בין הקדם ובין החול׳ וזה הכלל סוה תיבה כמו ידים ורגלים סהחירק תחת היוד אבל פרקים כבאים ודוגמתם סהחירק תחת האלף קמצים. ומלת כלאים כיקח כיחירק תחת היוד ומלת סאי על בפיים

הנה אבהר דרך איה המבטל קמץ כמו בכל בלתי ליי׳ לבדו. וכן אי באמצע

מערכת אות האלף

קמץ כי יוד ראשונה במקום אלף וכן בית צד עים קמץ פתחין כי בכלם אין בהם יוד יסוד אבל תלת הויות הייכו וחיית ורבית קמצים כי היוד יסוד אף כי מצינו הוה ארץ אותיות אהוי מתחלפות. כפתחת כי רי אם תפכהו

רעיוני יעירוני

על אחהע לבאר מקצת גבורותיו זה הכלל הברה המסתכ׳ להברת אה מחמת אחהע בין בפס רבר בין במעלה אחהע ממדרגה אחת כמו יעל עם אחיו ויעם כי הם על משקל ויבן ויפן וכן ויחן ויחס ומה סיוד ויחן כחרקת

השמעו ואם לא תשמעו אלינו להמול׳
אינך ואם אינך משלח לא נרד
אמר ואם אמר יאמר׳
לבנו ואם לבנו יעדנה׳
שלש ואם שלש אלה׳
אסון ואם אסון יהיה׳
שן ואם שן עבדו׳
שור ואם שור נגח הוא׳
גנב ואם גנב יגנב מעמו׳
וכל שאר אוריתא דכו׳ ר״פ ואם במ״ח אם וסימניהון׳
הדבר אם את הדבר הזה׳
עלה אם עלה קרבנו מן הבקר
כשב אם כשב הוא מקריב׳
הכהן אם הכהן המשיח יחטא׳
תודה אם על תודה יקריבנו׳
בחקתי אם בחקותי תלכו ואת׳
רבות אם עוד רבות בשנים׳
משנת אם משנת היובל יקדיש׳
חפץ אם חפץ בנו יי׳׳
במות אם כמות כל האדם׳
אתם אם אתם תבאו׳
יתן אם יתן לי בלק׳
יראו אם יראו את הארץ׳
יראו אם יראו האנשי׳ העולים׳
יראה אם יראה איש באנשים׳
תשמר אם לא תשמר לעשות׳
נדחך אם יהיה נדחך׳
שנותי אם שנותי ברק חרבי׃
כל יהושע ושפטים ר״פ ואם
וכל אסתר ומשלי חלוף ר״פ אם
וכל מלכים וישעיה ויחזקאל
ותלים וקהלת ר״פ אם במ״ה וסי׳
הלך ואם הלך בדרכי׳
תמאנו ואם תמאנו ומריתם׳
נכלמו ואם נכלמו מכל׳
בא ואם בא לראות שוא׳
יתקפו ואם יתקפו האחד׳
וכל שמואל וירמיה דכו׳ ר״פ ואם במ״ד אם וסים׳
יחטא אם יחטא איש לאיש׳
דמו אם כה יאמרו אלינו׳
להלחם אם יוכל להלחם אתי׳
תיראו אם תיראו את יי׳ ועבדת׳
יאמר אם כה יאמר טוב שלום׳
פקד אם פקד יפקדנו׳
עונינו אם עונינו ענו׃
ימושו אם ימושו החקים׳
תשבו אם טוב תשובו׳
יסתר אם יסתר איש במסתרי׳׳
יצאתי אם יצאתי השדה׳
תשוב אם תשוב ישראל׳
טוב אם טוב אם רע בקול׳
גנבים אם גנבים באו לך׳
וכל שאר קרי׳ דכו׳ ר״פ אם במ״א ואם וסימניהון׳
ילכו ואם ילכו בשבי לפני אויבי׳
יחבאו ואם יחבאו בראש הכרמל׳
משפחת ואם משפחת מצרים׳
תשובון ואם תשובון אתם׳
ינגף ואם ינגף עמך ישראל׳
זרוע ואם זרוע כאל לך׳

זכרתי ואם זכרתי ונבהלתי׳
אסורים ואם אסורים בזיקים׳
בינה ואם בינה שמעה זאת׳
איפא ואם לא איפא מי יכזיבני
בשלח ואם לא ישמעו׃

כל ר״פ דבקריא׳ ואם לא

במ״ח אם לא וסימן נמס׳ בסדר חיי ובמלאכי ריש סימן כ׳ וריש שיר השירים׃
וכל ר״פ דאיוב דכו׳ אם לא במ״ב ואם לא וסים׳
איפא ואם לא איפוא מי
בשלח ואם לא ישמעו בשלח׳

אם ואם

י׳ במצעות פסוק באורית׳ וירמיה וסי׳
הלא אם תטב שאת׳
הלא כל הארץ לפניך הפרד׳
ועתה אם ישכם עושים חסד׳
הגל עד הגל הזה ועדה׳
בילדכן ויאמר בילדכן את׳
ועתה אם תשא חטאתם ואם׳
והשביע אתה הכהן ואמר׳
לכן כה אמר יי׳ אם תשוב׳
וישבע המלך צדקיהו׳
פתחתיך ואני הנה פתחתיך היום׃
וכל קרי׳ דכו׳ אם ואם במ״ח אם אם וסי׳
תריבון ויאמר יואש לכל אשר׃
שמשון ויאמר להם שמשון׳
הכהן ויען הכהן את דוד׳
האדע בן שמני׳ שנה אנכי היום׳
אתי ויען אתי את המלך׳
התשבי ויען אליהו התשבי׳
בעוג ותאמר חי אלהיך אם יש
ונוכחה לכו נא ונוכחה יאמר׳
כברכמיש הלא כברכמיש כלנו׳
ונח ונח דנאל ואיוב בתוכה׳
החפץ אמר אליה׳ חי אני נאם יי׳
הבנהרים חרה׳ יי׳ אם בנהרים׳
ישנו כי לא ישנו אם לא ירעו׳
והביטה ראה יי׳ והביטה למי׳
תחרישי כי אם החרש׳
עשיתי יי׳ אלהים אם עשיתי זאת
יבנה שיר המעלות לשלמה׳
תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי׃

ח׳ פסוק ואם ואם וסימני׳

נמסר בפ׳ בחקתי וביהושע סימן כ״ב׳

אם לא

ז׳ ס״פ וסים׳ נמסר פרשת חיי שרה׳

ג׳ פסו׳ ואם ואם וסימניהו׳

ואם בכה את עשה לי׳
ואם מבן ששים שנה׳
ואם לא השחוק היה לך׳

י״ב פסו׳ רישיהון ומצעוהון אם אם וסי׳

נמסר בפרשת משפטים ותלים סימן כ״ז ואיוב סימן ו׳׳

אם

יז׳ ר״פ בספר ואלה שמות וסימניהון׳
אם את הדבר הזה׳
אם בגפו יבא׳
אם רעה בעיני׳
אם אחרת יקח לו׳
אם יקום והתהלך בחוץ׳
אם זרחה השמש׳
אם עבד יגח השור׳
אם כפר יושת עליו׳
אם במחתרת ימצא׳
אם המצא תמצא׳
אם לא ימצא הגנב׳
אם טרף יטרף׳
אם בעליו עמו׳
אם מאן ימאן׳
אם ענה תענה׳
אם חבל תחבל׳
אם כסף תלוה׳

ו׳ ר״פ בספר ויקרא וסימ׳

נמסר בסדר ויקרא׃

ח׳ פסוק לית בהון אם

ומטעין בהון וסים׳ בפר׳ חיי שרה׳

ואם לא

יז׳ במצעות פסוק וסימניהון
הלא אם תטיב שאת׳
ויאמר נכל כלבו׳
ארדה נא ואראה׳
אז תנקה מאלתי׳
ועתה אם ישכם׳
ואם בבהמה הטמאה׳
שלחו מכם אחד׳
וכל פטר חמור הפדה בשה׳
ופטר חמור תפדה בשה׳
והשביע אתה הכהן׳
הוא יתחטא בו׳
והיה אם דרך גבולו׳
אם לא תשמעו ואם׳
אם טוב בעיניכם הבו שכרי׳
ואם לא יחפץ לגאלך וגאלתיך׳
ואני אמרתי אגלה אזנך׃

אם

ד׳ כתו׳ ולא קרי׳ וסים׳ נמסר ברות סימן ג׳׳

ואם

י״ו יחידאין וסים׳ נמסר במגלה סימן ח׳׳

כי אם

כל קריאה כי אם הטעם תחת כי והמקף באם במ״ג אשר המקף בכי והטעם באם וסים׳ בלשון ארמי נפק דמא בישא וביאור׳ בסדר מסעי׳

י״ב זוגין חד אם וחד ואם

וסימניהון
ואם אקח אם מחוט ועד׳
אם אקח ויאמר חי יי׳ אשר עמדתי לפניו׳
אם בת ונח דניאל׳
ואם בת ויאמר בילדכן׳
אם ישוב ואמרת׳
ואם ישוב והנגע׳

אם יראה איש׳
ואם יראה הכהן׳
אם יש ועתה אראה׳
ואם יש אם נביאים הם׳
אם דל ויאמר ברוכה׳
ואם דל הוא ואין ידו׳
אם בוא כי אם בוא׳
ואם בוא יבוא הכהן׳
אם בזאת יתהלל המתהלל׳
ואם בזאת לא תשמעו לי׳
אם עד החקר אלוה תמצא׳
ואם עד אלהלא תשמעו לי׳
אם בהמה אם איש׳
ואם בהמה אשר יקריבו׳
אם ליי׳ ויאמר נעמן׳
ואם ליי׳ אם יחטא׳
אם בא וידע אונן׳
ואם בא לראות שוא׳
אם אמור יאמר הנער׳
ואם אמור יאמר העבד׳

ואם יש

ג׳ וסים׳ נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן י״ד׳

אם אין

ד׳ וסים׳ נמס׳ פר׳ בשלח ואיוב סוף סי׳ ל״ג׳

ואם אין

ג׳ וסים׳ נמסר בשמוא׳ א׳ ריש סימן י״א׳

ואת אמו

ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשים׳

אמו

דקדים לאביו ג׳ וסים׳ נמסר בפר׳ ויגש׳

אמותם

ג׳ וסימניהון
בהשתפך נפשם אל׳
ועל אמותם הלדות׳
וא׳ לאמתם יאמרו׳

אמות

ו׳ ס״פ בצורת הבית וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סימן מ׳׳

ועשרים באמה ד׳ וסים׳

ארך היריעה׳ וחברו׳
ותאר שלשה מפה׳
מגלה עפה׳

שלשים באמה ד׳ וסימניהון

אורך היריעה׳
וחברו דעשיה׳
וקו שלשים באמה וחברו׳

ויאמינו

ג׳ וסים׳ נמסר בפרשת בשלח׳

אמנה

ג׳ וסים׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳׳

אמון

ז׳ חס׳ בלישני׳ וסים׳ נמסר כהל׳ בא״ב רבת׳ אות ל׳׳

האמנם

ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בלק ותלים סימן נ״ח׳

ואמיץ

ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן ט׳

חזקו ואמצו

ג׳ וסים׳ נמסר בפר׳ וילך׳

אמציה

ט׳ וסי׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ סימן י״ד ועמוס סימן ז׳׃

ויאמר

ויוד ויעם כפתחת לפי מאות עי״ן כחה גדול לפתוח מכל שאר אותיות אחהע כאשר מבואר מכח דייקות אבל ויעף אלי אחד מן השרפים קמץ כי לא כסתכה יען אסר הוא מהספיים על משקל ויקם ויסב וכן ויעט בהם אבל ויעט העם אל השלל אמר אבן גנח כי הוא מן עטה מעכין תהיה כעטיה על כן היוד כפתחת ובכל גזרות הספים לא מכאכו רק מלה אחת כפתחת והיא ותחם על מרמה רגלי אסר הוא מן הספים כמו שכתוב ומי יחוש חוץ ממני והבל הוא לאמר כי ותחם הוא מחטופי למ״ד פעל מפני שהוא

מערכת אות האלף

פתח ומתחיה המלה מן ב׳ גזרות כאמר מציכו ומלכם כמו וכמלכם וכן כמל וכן עוזו עזה מן עז קומו מן קם וכהכה רבותכי בסביל הפתח אין לסכותו מגזרתו אם לא מצאכו חבר מה יצא מן הכלל ואולי עׄפׄ המסורת אבל וינע וירח ותכח התבה אות סכייה פתוחה ואולי ים לחלק בין אות אחרונה הׄעׄ לאות סכייה : אחזור לעכין הראשון וכן כל סומעת כורחת ורוגמיהם פתחים כי הם על מסקל סומרת אומרת וכן לדעת לטעת לקחת על מסקל ללדת לסבת וכן בפס דבר טבעת קדחת גרשת גבחת

ויאמר חד מן צׄאׄ וסמיהון •

מברכנו ויאמר ברוך אברם •
במה ויאמר אדני יי׳ •
הגר ויאמר הגר שפחת •
מצאתי ויאמר אדני אם נא •
האף ויגש אברהם ויאמר •
הנה נא ויען אברהם ויאמר •
עוד ויסף עוד לדבר אליו •
תרעו ויאמר אל נא אחי •
תהרג ואבימלך לא קרב •
הקרה נא ויאמר יי׳ אלהי אדני •
עבד ויאמר עבד אברהם •
אצלת ויאמ׳ הכי קרא הניג׳ דפסו׳
נצב והנה יי׳ נצב עליו •
מה נורא ויירא ויאמר מה נורא •
נקבה ויאמר נקבה שכרך •
הילדים וישא את עיניו וירא •
הילד וישב אל אחיו ויאמר •
אחיו וישא עיניו וירא את בנימן
אבותי ושכבתי עם אבותי •
קחם נא ויאמר יוסף אל אביו •
ויברך את יוסף ויאמר •
מי שמך ויאמר מי שמך לאיש •
וישב משה אל יי׳ ויאמר •
וישב משה אל יי׳ ויאמר אנא •
וירא אהרן ויבן מזבח •
פני ויאמר פני ילכו •
הראני ויאמר הראני נא את •
מתנבאים וירץ הנער ויגד למשה •
מבחוריו ויען יהושע בן נון •
וידר ישראל נדר ליי׳ •
ויפן ויאמר הלא את אשר •
מן ארם וישא משליו •
קום וישא משלו •
נאם וישא משלו •
נאם וישא משלו •
אוי וישא משלו •
עמלק וירא את עמלק •
הקיני וירא את הקיני •
מסיני ויאמר יי׳ מסיני בא •
ליהודה וזאת ליהודה ויאמר •
עכן ויען עכן את יהושע •
תמוש אל נא תמוש מזה •
אחי ויאמר אחי בני אמי •
יפתח וידר יפתח נדר •
מנוח ויעתר מנוח אל יי׳ •
ויצמא מאד ויקרא אל יי׳ •
זכרני נא ויקרא שמשון אל יי׳ •
הנרצחה ויען האיש הלוי •
כחד ויגד לו שמואל את •
עד הנה ויקח לו שמואל אבן •
דואג ויען דואג האדומי •
אחימלך ויען אחימלך את •
אתי ויען אתי את המלך •
על אבנר ויקונן המלך על אבנר •
רמני אדני המלך עבדי •
אבלע ויען יואב ויאמר •
סלעי ויאמר יי׳ סלעי •
מי ישקני ויתאוה דוד ויאמר •
וישבע המלך ויאמר חי יי׳ •
אין כמוך ויאמר יי׳ אלהי יש׳ •
קחו נא וילך צרפתה •
לקחי נא ותלך לקחת ויקרא •

מהגורד ויתפלל אל יי׳ ויאמר
ויתמודד על הילד שלש פעמים •
בעלות ויהי כעלות המנחה •
אזור ויאמרו אליו איש בעל •
אדרת ויקח את אדרת אליהו •
פקח נא ויתפלל אלישע ויאמר •
וירדו אליו ויתפלל אלישע אל יי׳ •
ויתפלל ויהי כבואם שמרון •
השליש ויען השליש אשר המלך •
השליש ויען השליש את איש •
חלה ואלישע חלה את חליו •
ויתפלל חזקיהו לפני יי׳ ויאמר •
אנא יי׳ ויאמר אנא יי׳ זכר נא •
מציון ויאמר יי׳ מציון ישאג •
כהלך ויחל יונה לבוא בעיר •
ויתפלל אל יי׳ ויאמר דיונה •
ההדסים ויען האיש העמד בין •
תרחם ויען מלאך יי׳ ויאמר •
ויתאו דוד ויאמר מי ישקני דה״ •
אין כמוך ויאמר יי׳ אלהי יש׳ דה״ •
אבותינו ויאמר יי׳ אלהי יש׳ •
אסא ויקרא אסא אל יי׳ •
ארחמך ויאמר ארחמך יי׳
ויבן וידבר עמו ויאמר •
ואשמע קול אדם בין אולי •
הקוצרי ויען הנער הנצב •
אל איוב ומלאך בא אל איוב •
אש עוד זה מדבר וזה •
כשדים עוד זה מדבר וזה •
בניך עוד זה מדבר וזה •
וכל ויען ויוסף דאיוב דכו׳ :

ויאמר להם כׄבׄ וסימ׳

ויברך אתם אלהים ויאמר להם •
ויברך אלהים את נח ואת בניו :
יעקב ויאמר להם יעקב אחי •
יוסף ויאמר להם יוסף מה •
הידעתם ויאמר להם הידעתם •
השלום ויאמר להם השלום לו •
תריבון וירב העם עם משה •
שיבו ויאמר להם כה אמר •
ויקהלו משה ואהרן את •
עברו ויאמר להם יהושע •
נביא וישלח יי׳ איש נביא •
גריזים ויגדו ליותם וילך •
הזית ויאמר להם הזית •
הכהן ויאמר להם הכהן •
תצאו ויעמד ויקרא אל י
תעשו ויאמר להם למה •
בני רמון ויען דוד את רכב •
והרכבתם את שלמה בני •
אליהו ויאמר אליהו הנביא •
ישעיהו ויאמר להם ישעיהו •
וישבע להם גדליהו ולאנשיהם •
שניהם ויאמר להם אל תיראו דמלכים •
ברוך ויאמר להם ברוך •
וכל ענינא דשמשון וכל דה״ ודניאל ועזרא דכו׳ וסימ׳ שמשון ודדׄעׄ ויאמר להם במ״ה ויאמר אלהם וסימ׳
שלשת ויאמר אלהם עוד •
נועצים ויאמר אלהם מה אתם •
ויקבץ מלך ישראל את הנביאים •

ויוצא יהוידע הכהן את •
ויקם עזרא הסופר ויאמר •

תאמרון ט׳ וסימ׳ נמסר ריש סדר וישלח ומלכים ב׳ סימן י״ח •

ויאמרו ט׳ רפין וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י״ד •

ויאמר ו׳ רפין וסימ׳ :

השלום והצפה עומד על •
הצילני ושאריתו לא עשה לפסלו •
המרכה הלא אלה כלם עלינו •
יחרם חציו שרף כמו אש •
תשוע אז תקרא ויי׳ יענה •
אדם ויאמר אדם אך פרי •

אמור ו׳ ג׳ מל׳ וג׳ חס׳ וס׳ נמסר ריש סדר משפטים ובפרשת נשא •

ותאמר ה׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ה׳ •

ולאמר ג׳ וס׳ בניהון :

ואשים דברי בפיך ובצל ידי •
האמר לכורש רועי וגו׳ חפצי •
וספרים כתב לאחרף •

אמרת ג׳ ר״פ וס׳ נמסר בירמיה סימן מ״ה •

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בדניאל סימ׳ ג׳ •

אמר ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר פרשת וירא •

ויאמרו ו׳ ר״פ בטעם גרשים וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״א וירמיה ריש סי׳ מ״ב •

ויאמרו ג׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳ נמסר פרשת ויצא וריש נחמיה •

ויאמר פלוני י׳ ר״פ בטעם זרקא וסי׳

ויאמר האדם •
ויאמר יעקב אלהי אבי •
ויאמר יתרו •
ויאמר משה שש מאות •
ויאמר משה בזאת תדעון •
ויאמר דוד •
ויאמר נתן •
ויאמר נעמן •
ויאמר חירם •
ויאמר המן •

אמירה בלבו ו׳ וסימ׳ נמסר בפרשת לך לך •

י׳ פסו׳ ויקרא ויאמר וסימני נמסר במלכים א׳ סימן י״ז •

ואמרת ה׳ בטעם גרשיים וסימ׳ ביחזקאל ריש סימן י״ז •

ויאמרו אליהם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וישלח •

ויאמרו כל העם ד׳ וסימ׳ נמסר

במלכים א׳ סימ׳ א״ •

כה תאמרו ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ ב״ב •

ואומר ג׳ מל׳ ובהד ענינ׳ וסי׳ •

אגרות יתנו לי על פחוות •
ואומר אליהם אתם ראשי הרעה :
ואשיב אתם דבר :

ואומר ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פת׳ וסי׳

תימן ואומר •
וחברו דדה״ •
ואומר לכם אין חקור :

אמרת ז׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן י״ו •

ויאמר לי ח׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ג ומשלי סימן ד׳ •

אמרים לי ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״א ותלים סי׳ קכ״ג •

אמר לו ה׳ וסי׳ נמסר פרש׳ וירא •

ויאמר י״ב סבירין ויאמרו וסי׳ בפרשת בטות ובשפטים סימן י״ג •

אמרתך י״ב וסימ׳ נמסר בתלים בא״ב רבתי אות ד׳ ובסימן קל״ט •

לאמר ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן כ״ח ובתלים סימן ק״ה •

ואמרת ג׳ וסימ׳ נמסר ריש מלכים •

אמר ו׳ מלעיל וחס׳ וסי׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ז •

ואמרו ו׳ וסימ׳ נמסר בדה״ א׳ סימן י״ו •

לאמור ג׳ מלאים וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי וירביח ריש סימ׳ י״ח •

ואמרו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קל״ו •

ויאמרו לאמר ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ בשלח •

באמור ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ואתחנן ותלים סי׳ מ״ב •

יאמר ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת נח ותלים סי׳ פ״ז •

ותאמר להם ג׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת וישב

כל דדׄעׄ ויאמר להם במ״ה ויאמר אליהם וסימ׳ בד״ה ב׳ סי׳ י׳

אמירה לפני יי׳ ה׳ וסים נמסר פרשת וארא •

ולא אמרו ד׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ כ״ב וירמיה סימן ב׳ ותלים סימן קל׳ •

ואמרת אליהם ג׳ בטע׳ קדמ׳ אזלא בירמיה וסי׳ כל נבל ימלא יין • ושל

כי הם על מסקל יכלת יבמת אבל ארבעה סעה רעה לחה אפסעה קמצים כי הם על מסקל תסמרה תפארה סעה יפה ואין אות חע מסכתם מן מספטם כי כן דין כל תיבה שסופה הׄאׄ אסר כהברת באה אה ולא באי אי לבר מעט מזער אכיות אבה יתכו נדה וכן כל מס דבר ואות אמצעית אׄהׄעׄ והנביכה לעיל פתחים כמו תואר בוחר בוהר כועס בועז כי הם על דרך גורן קדם חדש כי הם סוים בנגינה ובחסרון ויׄוׄ ובחטף קמץ כרבותם רק כי החטף קמץ נהפך ברבותם לאות סכייה כי יאמר תארו כעמו ואין הדין כן

מערכת אות האלף

239

מרן ויקרם כאשר יתרמו לפניס כי מן גורן יאמר ברנו וכן אורח כפתח על דרך מזער כי הם באים בחולם ובנגינה ובאות וו גם אורח כחלים וים מנגבי אורח לעיל וארחת חטף קמץ וסמך לדבריהם חדלו ארחות שהוא כמו אוכל שיאמר אכלם ומבעלי הה"א באמצע באו שני זרים שאינ' כפתחים בפתח גדול והם אהל מועד בוהן ידו אבל יואב אוהב תותח יואם כקמצים כי הם על משקל עולם כוכב ולא כפתנו ממספטם ומה שכתבתי תותח כאשר שמעתי אמנם אין פה עניינו כלל כי על אות אמצעית אתהע אנו

ושל אחריו·
הנני במלא את כל·
בכה אשבור·
אשר למות למות·

ויאמר יי' אלי ד' בטע' קדמ' אזלא בירמיה
וסימני' בלשון ארמי' עולימא קרא צדיקא לשמואל וביאור' ריש יומיה:

ויאמר יי' יב' בטעם קדמא אזלא בספר ו ואלה שמות וסימ' בסדר שמות·

ויאמר יי' ד' בטעם זרק' בספר ואלה שמות וסימניהון בסדר שמות·

כה אמר ט' בטעם גרשי' ביחזקאל וסימ' שם סימן ל'·

ויאמר יי' ה' בטעם קדמא אזלא בספ' אלה הדברים ר"פ וסימניהון
אמר להם לא תעלו·
אל תצר את מואב·
קום רד מהר מזה כי·
הן קרבו ימ'ך·
זאת הארץ אשר נשבעתי·

ויאמר אלי י' בטעם זקף קטן ביחזקאל וסימני'
צפונה שא עיניך וראה דרך·
ראה נתתי לך את צפיעי·
תמצא את אשר תמצא אכול·
הראה אתה תועבות גדולות·
בקיר חתר נא בקיר·
הרוח ויאמ' אלי הנבא אל הרוח
ההחיינה העצמות האלה
העצמות ויאמר אלי הנבא על
המקום אשר יבשלו שם:

כה אמר ה' בטעם מאריך טרחא ביחזקאל וסימניהון
רעה אחר רעה הנה באה·
המון והשבתי את המון מצרים
מואב יען אמור מואב ושעיר·
והיה ביום ההוא יעלו דברים·
שממה בשמוח כל הארץ·

כה אמר ד' בתרין זרקא ביחזקאל וסימ' נמסר שם סוף סימן כ"ח וסי' מ"ד:

אמור להם ב' וסימניהון
לא תעלו·
שובו לכם לאהליכם:

וא' באמר להם עם יי'·

ויאמר להם ג' בטעם בשפטים וסימניהון
אחודה נא לכם חידה·
נקיתי הפעם מפלשתים·
נקמתי אם תעשון כזאת,

ויאמר שמואל ו' בטעם בספר' וסימניהון

קבצו את כל יש' המצפתה·
השאלים מאתו מלך·
תשאלני ויי' סר מעליך·
ומה קול הצאן הזה באזני
הלא אם קטן אתה בעיניך·
כאשר שכלה נשים חרבך·

כי כה' אמר ז' בטעם בירמ' וסי'
סרו· הבנים· מרזח·
גלעד· המלך רנו·
משפטים·

כה אמר ז' בטעם בירמיה וסי' שם סי' ט':

כה אמר ו' בטעמ' בירמיה וסי' נמסר סי' ז':

כה אמר ה' בטע' בהריסר וסי' בזכרי' סוף סימן ח':

כה אמר ז' בטעם בירמיה וסימניהון
ואל הבוגים· הנני·
היושב· החכם·
דרור: נתן·

כה אמר ח' בטעם בירמיה וסי'
הנה· עם·
השמרו· בקבוק· רד·
ימצא· תפרו· מעיר·

ויאמר יד' בטעם וסימני' נמסר פרשת כי תשא·

ויאמרו ב' בטעם וכו' וסי' נמסר בפרשת מקץ ע"ש:

ויאמר אלי ז' בטעם ביחזקאל וסימ' נמסר שם סוף סימן מו'·

כה אמר יח' בטעמא בירמיה וסימ' שם סימן יב'·

ואומר ד' כתו' ויאמר וסי' נמסר בנחמיה סימן ה'·

ואת האמרי ד' וסימניהון נמסר סוף יהושע·

והאמת ג' וסימניהון נמסר בזכריה סוף סימן ח'·

אן

אנה ו' כתיבין ה' וסימ' נמסר כהלים סי' ק"ו ישעיה ריש סימן ל"ח ויונה סימן ג'·

אנה ואנה ג' וסי' נמס' במלכי' א' סימן ב'·

ז' פסו' אית בהון ואני אני וסי' נמסר בירמיה סי' כג'·

ט' זוגין חד אני וחד ואני וסים'

ואני ערל וידבר משה לפני·
אני ערל ויאמר משה·
ואני יוצא ויאמר הדעת·
אני יוצא כחצות הלילה·
ואני יושב ואלי יאספו כל·
אני יושב ויהי בשנה השלישית·
ואני אחרון כה אמר יי' מלך,
אני אחרון שמע אלי יעקב
ואני אגיד לעולם אזמרה·
אני אגיד צדקתך ואת מעשיך·
ואני מרעיש כה אמר יי' צבאות,
אני מרעיש אמר אל זרבבל·
ואני נותרתי ושר מלכות פרס·
אני נותרתי ויאמר אליהו אל·
ואני נשארתי לבדי וארא' את המרא'
אני נשארתי ואמרת בלבבך מי ילד
ואני אסבל ועד זקנה אני הוא·
ב' בפסוק·

ואני מג' ר"פ וסימניהון
ואני הנני מביא את המבול·
ואני בבאי מפדן מתה·
ואני נתתי לך שכם אחד·
ואני ידעתי כי לא יתן·
ואני הנה נתתי אתו·
ואני אהן את פני באיש:
ואני אקשה את לב·
ואני הנה לקחתי את הלוים·
ואני הנה לקחתי את אחיכם·
ואני אצא ועמדתי·
ואני שלשת החצים·
ואני יסרתי חזקתי זרועותם·
ואני ביי' אצפה·
ואני ביי' אעלזה·
ואני אהיה להנאם יי'·
ואני נסכתי מלכי על·
ואני תמיד איחל·
ואני אשיר עזך·
ואני בחסדך בטחתי·
ואני בהמי אליך·
ואני אליך בטחתי·
ואני אמרתי בחפזי נגרזתי·
ואני כחרש לא אשמע·
ואני כזית רענן·
ואני בחסדך אבא ביתך·
ואני בער ולא אדע·
ואני תמיד עמך·
ואני קרבת אלהים·
ואני כמעט נטיו·
ואני אגיד לעולם·
ואני עני וכואב·
ואני אליך יי' שועתי·
ואני תפלתי לך יי' עת·
ואני בחלותם לבושי שק·
ואני עני ואביון·
ואני הייתי חרפה להם·
ואני ידעתי גאלי חי·
ואני הייתי מבין והנה·
ואני דניאל נהייתי·
ואני נשארתי לבדי·
ואני בשנת אחת לדריוש·
ואני יי' אהיה להם לאלהים·
ואני שמעתי ולא אבין·

אני ד' בטעם זקף בקהלת וסי' שם סוף ס' ב'·

אני הולך ד' וסימניהון
ואין איש מאסף·
אני הולך אליו·
ואני הולך על אשר אני· ב' בפסו'·

הנה אני ז' וסי' נמס' בירמיה סימן ל"ב ויחזקאל סימן ל"ז ודה"ב סי' ב'·

הן אני ד' וסי' נמסר פרש' וארא וישעיה סי' נ'

הלא אני ג' וסי' נמסר בישעי' סוף סי' מ"ה·

גם אני ו' ר"פ וסי' נמס' בשפטים סוף סימן ב'
וכל מצעות פכו' דכו' גם אני במה וגם אני וסים
וגם אני אגרע ולא תחוס ב' בו·
אני הא דרכך בראש נתתי·
לא תוני ולא תהי·
וגם אני שמעתי נאם יי' דה"ב:

אני ואתה ג' וס' נמס' בשמואל א' סי' ד'·

אני ועמי ג' בליש' וסימ' נמס' פרשת וארא·

באניות ד' וסימ' נמסר פרשת תבא וישעיה סי' מג':

ואנכי ט' ר"פ וסי' נמסר בישעיה סימן נ"א ותלי' סימן כ"ב·

אנכי ח' בטעם לעיל וסימ' נמס' בפרשה בראשית·

מי אנכי ג' וסימ' נמסר פרש' שמות·

אנכי ידעתי ג' וסימ' נמסר בפרש' וירא וירמיה סימן כ"ט.

וגם אנכי ה' וסימ' נמסר פרשת וירא·

אנכי אנכי ג' וסימני' נמסר בישעי' סי' מג':

אנכי נתתי ג' וסימני' נמסר פרשת לך לך:

אנכי נתן ז' וסימ' נמס' בשמוא' א' סי' כד'·

אנכי יושב ה' וסימני' נמסר פרשת חיי שרה ושמואל ב' סימ' ז' ודה"א סי' יז':

התאנף ג' וסימניהון
גם בי התאנף·
יי' התאנף בי על דבריכם·
ובאהרן התאנף:

ואנשים י' וסימ' נמסר בשפטים סימ' ט ונחמיה סי' ב'·

באנשים ג' וסימ' נמסר באלה הדברים:

אנשי דוד ד' וסימ' נמס' בשמו' א' סי' כג':

ואנשי ד' ר"פ וסימ' נמסר פרשת לך לך ומלכים ב' סי' יז':

שני האנשים ד' וסימני' נמסר פרש' שפטים: על האנשים

עומדין ואמנם תמיד כפלאתי על בעל הפרחון אשר כתב בספרו לקם נחשבו תותח בערך תחח וכל בני דורנו קורין תותח ולדברי בעל הפרחון הוא בא בטוב תותח פה וכן כל יער כער שער בער תער לחץ שחל שחר להב זעם נחת וכל רוגמתם הנגינה לעיל וכפתחי' כי הם על דרך מלך דרך ארץ ואות גרונית פותחת והם שוים ברבויו' ובדבקותם ובנגינתם כי כאשר יאמר ממלך מלכו ומדרך דרכו יאמר מיער יערו וכרמלו וכן כלם גם כאשר לא ישתנו מלך ארץ בדבקותם לא ישתנה כמו כן יער שער ורעיהם ולא

מערכת אות האלף

מבאנו רונמתס מפתנים ברבקותם רק מהבל הבל הבלים ונקב בנקב עסו ומכלל אלה הנפתחים יבאו זהב קהל נהר נחם אחר רעב וסימן זקן כמר וחמם מלות ממם העבס נחם העמוני רחב קמת רחם אחז המלך וסימן נר קרא וכלם נגינתם למטה ונקמצים כי לא נפתחו יען מספטס על דרך בסר בקר חכם כי הם סוים בנגינתם וברבקותם וברבותם כי כלם לרע ויפתחו ברבקותם כאסר תאמר מבסר בקר בסר תאמר מזהב זהב הארץ קהל עמים וכאסר מבסר בסרו בקרו כן מזהב קהל זהב

על האנשים ה׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר שמות ובמלכים ב׳ סימן י״ח׳

ואנשיו כ״ה וסימני׳

ויקם דוד וילך הוא׃
וילך דוד ואנשיו קעילה׃
ויקם דוד ואנשיו כשש׃
ודוד ואנשיו במדבר מעון
וילך שאול ואנשיו לבקש׃
ויקח שאול שלשת׃
וילך שאול מצד ההר ב׳ כפסו׳
ויבא אל גדרות הצאן על
וישבע דוד לשאול׃
וישב דוד עם אכיש׃
ויעל דוד ואנשיו׃
ודוד ואנשיו עוברים באחרונה׃
וישכם דוד הוא ואנשיו׃
ויהי בבא דוד ואנשיו צקלג
ויבא דוד ואנשיו אל העיר׃
ולכל המקמות אשר התהלך
והיה היא רוכבת על החמור׃
ואנשיו אשר עמו העלה
ואבנר ואנשיו הלכו בערבה
ויאור להם בחברון׃
וילך המלך ואנשיו ירושלם
וישאום דוד ואנשיו׃
וילך דוד ואנשיו בדרך ושמעי
ורגם מרך ואנשיו דתרי סרי׃

על אנשי ד׳ וסימ׳ נמסר ב בשמואל א׳ סי׳ י״ח וירמיה סוף סימן י״א׃

לאנשים ח׳ וסימ׳ נמסר ברות סימן א׳׃

והאנשים ח׳ וסימ׳ בלשון ארמי רע״א דסל קנ ל למשלח לרדופא טבין לנחשא מיתיא בהמנותא וביאורם נמסר בסדר ויגש׃

ואנשיהם ד׳ וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ח׃

אס

ויאספו י״ב וסימ׳ נמסר פרשת כי תשא׃

ויאסף ט׳ וסימן נמסר בפר׳ חקת התורה׃

ולא אוסיף ד׳ וסימ׳

ולא אוסיף להכות את׃
להגיד את רגל במלכים
להסיר את רגל יש׳ בד״ה׃
אחת דברתי ולא׃

אסף ג׳ וסימ׳ בלשון ארמי שמעית דרחימו ב כפנא וביאורם נמסר פרשת שפטים ויחזקאל סוף סימן ה׳ והושע סימ׳ ט׳׃

נאסף ג׳ וסימ׳ נמסר פ׳ ויחי׃

אסף ג׳ כתו׳ כן כתו׳ וסי׳ נמסר בסדר נח׃

נאספים ג׳ וסימניהון

ופלשתים נאספים׃
ואנשי חסד נאספים׃
בממלכות גוים נאספים׃

נאספו י״ד וסימני׳

וסרני פלשתים נאספו׃
ופלשתים נאספו׃
ושאול ואיש יש׳׃
ובני עמון נאספו מעריהם׃
ושרי אשר נאספו אל ירושלם מפני שישק׃
והעם לא נאספו׃
נאספו עלי נכים׃
וביום השני נאספו ראשי האבות דעזרא׃
וביום עשרים וארבע׳ לחדש׃
וגם כל הדור ההוא׃
עם דוד בחרפם בפלשתים׃
וחברו דד״ה הוא היה עם דוד בפס
וכל מדין׃
ועתה נאספו עליך גוים׃

כל לשון אסיפה אל במ״ג

על וסי׳ נמסר בעמוס סימן ג׳׃

האספו ו׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי

ויאספו י׳ פתחין וסימ׳ בלשון תרגום סכיא סלויא שלחו ושלחו פלישתאי גרבוי דמלכ׳ תלאחיהון כספא וחמרא׃ וביאורם נמסר פרשת שמות ודה״ב סימן כ״ט׃

ויאסף כ׳ וסימ׳׃

ויאסף לבן את אנשי׃
ויאסף אתם אל משמר׃
ויאסף רגליו אל המטה׃
ויאסף שבעים איש׃
ויאסף יהושע את כל׃
ויאסף סיחון דאוריתא׃
ויאסוף סיחון דשפטים׃
ויאסוף אליו את בני עמון׃
ויאסוף דוד את כל העם׃
ויוגד לדוד ויאסוף דשמואל
וחברו דד״ה׃
ויאסף שלמה רכב ופרשים
וחברו דד״ה׃
ויאסף אחז את כל׃
וישלח המלך ויאסוף את כל זקני
ויאסף דויד את בני אהרן דד״ה׃
את כל שרי יש׳ דד״ה׃
ויאסוף את שרי העיר׃
ואף כי היין בוגד׃
מגבת פניהם קדימה ויאסף׃

האסיף ב׳ וסימ׳ וחג האסיף תקופ׳ בצאת השנה׃

קדמ׳ חס׳ וסי׳ תקופה חסרה׃

ונאספו ד׳ וסימ׳ נמסר בזכריה סימ׳ י״ב׃

אסוף ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ח׳ ומיכה סימן ב׳׃

מאסף ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ט׳׃

ואסף ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקת ובישעיה סימן י״א׃

באספך ג׳ וסימניהון׃

באספך את תבואת זרעך׃
באספך את מעשיך מן׃
מגרנך ומיקבך׃

ויאסף ז׳ ה׳ מלעיל וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ חיי שרה וב׳ מלרע וסימ׳ נמסר בפרש׳ האזינו׃

ונאספת ג׳ וסימני׳ ונאספת אל עמך׃ אל קברתיך בשלום דמלכים וחברו דד״ה׃

תאסף ג׳ וסימניהון נקם נקמת׃ ואביה ירק ירק׃ ונטשתיך המדברה׃

ויאסרהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים סימ׳ ט״ו׃

ויאסר ג׳ דגשים וסימ׳ נמסר פרשת מקץ׃

אסתר המלכה י״ד וסימני׳ נמס׳ במגלת ריש סימן ז׳

אפ

האף ג׳ פתחים וסימני׳ נמסר פרשת וירא׃

האף ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת עקב וירמיה סימן ל״ו׃

אפיך ב׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר בראשית׃

ואף ט׳ ר״פ וסי׳ נמסר באיוב ריש סימן י״ט וסימ׳ ל״ו ועזרא סימן ה׳׃

בחרי אף ד׳ וסימני׳

ויצא מעם פרעה׃
וישכו למקומם בחרי אף׃
גדע בחרי אף כל׃
בחרי אף רצין וארם׃

אפפוני ד׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ כ״ב׃

אפוד ט׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה׃

אפס ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויגש׃

אפקה ה׳ וסימ׳

ונמערה מתימן כל ארץ הכנעני׃
וינם ובית תפוח ואפקה׃
וחנים ויקבצו פלשתי׳ את כ׳ מחני׳
וחדד ויהי לתשובת השנה ויפקד

וינסו הנותרים אפקה׃

אפרים ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בהושע סימן ה׳׃

ואפרים ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת פנחס וירמיה סימן ל״א׃

אפרתי ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ י״א׃

אפרתה ה׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויחי׃

אץ

אץ ו׳ ד׳ אץ וב׳ ואץ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ י״ז׃

אצל ג׳ ופתחין וסימניהון כי יגיע גי הרים׃ אלה בני אצל׃ וחברו׃

אוצרות י״א מל׳ וסי׳ נמסר באיוב סימן ל״ח׃

אוצרות ד׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימן נ״א ע״ש׃

באוצרותי ג׳ חס׳ וסי׳ בפרשת האזינו ומלכים ב׳ סימן ד׳׃

אר

והאורב ג׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר ביהוש׳ סי׳ ח׳׃

יארב ג׳ וסימניהון

יארב במסתר כאריה ב׳ כפסו׳׃

כארי ד׳ ב׳ קמצין וב׳ פתחין וסימ׳

כרע שכב כארי׃
שויתי עד בקר׃
קשר נביאיה בתוכה׃
כארי ידי ורגלי׃

בקצת ספרי מדוייקי׳ מצאתי כתוב כארו וקרי כארי ואמנ׳ בקצתי באחרון מלין דכתיב ו׳ בסוף תיבו וקרי י׳ ולא מצאתיו נמנה בחשבונם וגם בחלוף המקרא דים בין מדינחאי ומערבאי ולא נמנה פה ע״כ׃

אריאל ד׳ וסימניהון

הוא והכה את שני׃
הוי אריאל אריאל ב׳ כפסו׳
הצבאים על אריאל׃
קדמ׳ חס׳׃

בארך ג׳ וס׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל״א׃

ארוכה ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ג׃

ארוכה ג׳ וחס׳ ודגשים וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש

קהלו זהבם קהלם מנחם נחם נחמת אבל כי לא על נחם מעכין יער סער וברבותו יאמר נחשו וברבקותו לא יפתחו אבל אחד אחת אחר נפתחים והנגינה למטה וכן פחת יהודה אבל פחת שהוא לשון מגורה טעמו למעלה וכלם פתוחים וכל פי הברות תאי אה ואות אחרונה ח״ת או עין נפתחים כמו פכת פתח פגע נגע קמח כנע והנגינתם לעיל כי גם הם נוטים לדרך ארץ אך אות אע״ גורמת לפותחם ובלע יבא מכללם כי טעמו מלמטה וכפתח וקבלתי טעם נכון כי בלע דינו בלע על משקל כתף

מערכת אות האלף

ירך אכן אם היה אומר צלע לא יבינו מה בינו ובין סס הפועל ואתי למטעי וכן ניקוד בלע פתח וטעמו למטה ומלת תמע יסע מזח מבח בברי ונפתחים על משקל עגל עדר ומגונגים לעיל וכן כל העידותי הערתי ירלה החלותי נפתחים כי הם על משקל הקימותי הסיבותי ומפני אחה״ע נסתנו וכן כל ה״א תמוה לפני אחה״ע כמו האם קמנו האף תקפה הא׳ יעות החכם ירא איוב התמיר בני אלהים ודוגמתו אבל האיש אחד יחטא קמוץ כי הה״א איננה תמוהה ועל כן פירש ר״טי בחומש האיש אחד הוא

ריש סימן ג׳ וירמיה סו׳ סי׳ כ״ש ואיוב סימן י״א׃

תאריכו ג׳ וסים נמסר פ׳ האזינו׃

מן ארם ג׳ וסימניהון

מן ארם ינחני׃
מן ארם צוכה ומן ארם נהרים ב׳ בו׃

ארון העדות י״ב וסימניהון נמסר פרשת אלה פקודי׃

אל הארון ואל הארון ג׳ וסי׳

ונתת אל הארון את העדות׃
ואל הארון תתן את העדות׃
ויתן את העדות אל הארון׃

ארון ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר פר׳ תצוה ע״ש׃

ארור ח׳ בטעם זקף וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ח׃

ארור ה׳ בטעם רביע וסי׳ נמסר פרש׳ כי תבא׃

ארורים ג׳ וסימני׳ נמס׳ בתלים בא״ב רבתי אות ג׳ ויהושע סי׳ ט׳׃

ארנון ג׳ מ״ל וסי׳ נמסר בסדר חקת התורה׃

תאר ג׳ וסימנ׳ נמסר פרש׳ משפטים׃

ארון יי׳ ד׳ וסימ׳ נמסר בערך אדני׃

וארון ברית יי׳ כו״ וסי׳ נמסר בערך אדני׃

ארון אלהי ישראל ו׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ה׳

ארץ י״ד קמצים וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י״ד וכל אתנחת׳ וסוף פסוק דכות׳ כ״מד ארץ בסגול וסי׳ נמסר בתלים סימן ל״ח ומשלי סימן ל׳׃

ארץ י״ג ר״פ וסימ׳ נמסר בתלים סימן ס״ח׃

והארץ ח׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בהר סיני׃

בארץ החיים ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימ׳ כ״ח׃

כארץ ה׳ וסימני׳ נמסר פרשת לך לך׃

וארץ ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ כו״ ומשלי ריש סי׳ כה״׃

מהארץ ח׳ וסימ׳ נמס׳ בשמואל ב׳ סימן י״ב ויחזקאל סימן מ״א׃

ובארץ ה׳ וסימניהון נמסר פרשת ויגש׃

פרי הארץ ד׳ בליש׳ וסימניהון

והתחזקתם ולקחתם׃
ויראום את פרי הארץ׃
ויקחו בידם מפרי הארץ׃
ופרי הארץ לגאון ולתפארת׃

עשב הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר ריש סדר בא׃

את כל ישבי הארץ ד׳ וסימ׳

והורשתם את כל ישבי׃
ולהשמיד את כל ישבי׃
הנני ממלא את כל ישבי׃
כי כלה אך נבהלה׃

את כל הארץ י״ד וסימניהון

אשר אתה רואה לך אתננה׃
ואולם חי אני׃
ואם ירחיב יי׳ אלהיך׃
ויעל משה מערבות מואב אל׃
וישלח מלך ירחו׃
כי נתן יי׳ בידינו את׃
ויענו את יהושע תניין׃
ויכה יהושע את כל הארץ׃
ויקח יהושע את כל הארץ׃
וחברו ויקח יהוש׳ את כל הארץ ככל אשר צוה יי׳׃
ויתן יי׳ לישראל׃
כי תאמר אליו כה׃
הנני אליך הר המשחית׃
וימלא כבודו את כל הארץ׃

הארצות כל אוריתא חסרים ב״מא מ״ל וכל נביאי׳ וכהו׳ דכו׳ מ״ל כ״מא חס׳ וסי׳ בסו׳ מקץ׃

אל הארץ ד׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ לך לך׃

מלכי ארץ ב׳ וסי׳

העשרת כל מלכי ארץ
לא האמינו מלכי ארץ׃
וכל התהלות דכו׳ כל מלכי ארץ ב״מא וכל מלכי האר׳ את כבודך׃

על פני הארץ ה׳ חס׳ כל וסי׳ נמסר פרש׳ בהעלתך׃

ואת ארצם ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סוף סי׳ י׳ ומלכים ב׳ סימן י״ט׃

עמי הארצות ח׳ בלישני׳ וסימ׳ נמס׳ בנחמיה סימן י׳׃

ממלכות הארצות ד׳ וסימ׳

כל ממלכות וגבורתו והעתים׃
כי יהיו לו לעבדים וידעו עבודתי׃
ויהי פחד יי׳ על כל ממלכות׃
ויהי פחד אלהים עם כל ממלכות׃

הארץ ג׳ סו׳ פסו׳ ובתרידהן והארץ וסימ׳ נמסר ריש פרשת בראשית׃

ארץ ה׳ סבירין ארצה וסימ׳ נמס׳ פרש׳ ויגש ומלכי׳ א׳ סי׳ א׳׃

ואת ארצו ה׳ וסימ׳ נמסר סוף חוקת התורה׃

ואת הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וישלח וירמיה סימן כ״ב׃

וכל הארץ ה׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ מקץ ומלכי׳ א׳ סי׳ י׳׃

ובכל ארץ ה׳ וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני׃

עפר ארץ ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמוא׳ ב׳ ס׳ כב״׃

חית הארץ י׳ בלישני׳ וסי׳

ויעש אלהים את חית הארץ
עוף ולכל חית הארץ ולכל
ומוראכם וחתכם יהיה
נפש ואת כל נפש החיה אשר דנח ב׳ בו׃
היום הזה יסגרך יי׳ דגלית׃
ונטשתיך המדברה׃
לבז ולא יהיה עוד לבז גוים׃
לשוד ומחית הארץ אל תירא׃

על כל הארץ ז׳ וסימניהון

מציג הנה אנכי מציג את גזת׃
אל הגזה ויאמר גדעון אל האלהי׳
ויעש אלהים כן בלילה ההוא׃
זאת העצה היעוצה׃
ועתה אל תתלוצצו׃
ואני הנה נתתיך׃
והיה יי׳ למלך על כל הארץ׃
וכל התהלות דכו׳ על כל הארץ ב״מב על הארץ וסימניהון
ויקרא רעב על הארץ׃
כי כגבוה שמים על הארץ׃

על ארץ ט׳ וסימ׳ נמסר בעמוס סימן ט׳ ובתהלי׳ סי׳ פ״א׃

אל הארץ ד׳ בספר בראשית וסימ׳

לך לך מארצך וממולדתך,
תאבה ויאמר אליו העבד אולי ב׳ בפסוק׃
אנכי מת ואלהים פקד׃
וכל ואלה שמות דכו׳ אל הארץ ב״מא על הארץ וסי׳
ותעל שכבת הטל׃
וכל תורת כהנים דכו׳ על הארץ ב״מג אל הארץ וסימ׳
ונטעתם וכי תבאו אל הארץ׃
עומר וקצרתם את קצירה׃
ושבתה הארץ שבת ליי׳׃
וכל שאר אורית׳ ויהושע ושפטי׳ ושמואל דכו׳ אל האר׳ במ״ב על הארץ וסי׳
והאנשים אשר שלח׃
ואם לא תורישו את
כי שאל נא לימים ראשונים׃
למען ירבו ימיכם וימי׃
ואכלת ושבעת וברכת׃
לא תאכלנו על הארץ תשפכנו
רק הדם לא תאכלו על הארץ׃
רק את דמו לא תאכל על׃
כי יקרא קן צפור לפניך
לנכרי תשיך ולאחיך לא
הרכה בך והענוגה אשר
ומלאך בא אל שמואל׃
וכל מלכי׳ דכות׳ על הארץ ב״מא אל הארץ וסימני׳
ואלישע דבר אל האשה׃
וכל ישעיה דכו׳ אל הארץ כ״מב על הארץ וסימני׳
ועתה המבלעדי יי׳ קדמ׳ דפסו׳׃
נח כי מי נח זאת לי׃
וכל ירמיה דכו׳ על הארץ ב״מב אל הארץ וסימניהון
והשיבתים כי הנה ימים באי׳ נאם יי׳׃
בעלות ויהי בעלות נבוכד נאצר׃
ומן רישא דיחזקאל עד והטף אל דרום דכו׳ אל הארץ כ״מא על הארץ וסימ׳
חרב או חרב אביא על הארץ׃
ומן והטף עד סוף סיפרא וכל שאר קרי׳ דכו׳ על הארץ ב״מג אל הארץ וסי׳
וירדו מעל כסאתם׃
ובניהם הרבית ככוכבי
יקרא אל השמים מעל׃

ארצה כנען ח׳ דסמיכי וסימ׳ נמס׳ פר׳ מקץ׃

ואת ארצם ד׳ וסימ׳

ואת כל המלכים האלה׃
מלכי אמנם יי׳ החריבו דמלכי׳׃
וחברו דישעיה׃

ישיבה לארץ ד׳ וסימני׳

תשב ונקתה לארץ׃
כסא שבו לארץ אין כסא׃
שבעת וישבו אתו לארץ דאיוב
ידמו ישבו אתו לארץ ידמו׃

ארעא ד׳ ג׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסי׳ נמסר פרשת נח ובמלכים א׳ סי׳ א׳׃

ארתחששת מן ריש עזרא עד אחר הדברי׳ האלה ארתחששתא כתיב ומן אחר הדברי׳ האלה עד סוף סיפרא ארתחשסתא כתיב וכלהון ארתחששתא קרי׳ ב״מא וסימ׳ ארתחששתא כתב בשלם׃

י״ו זוגין מיחדין נסבין האר׳ וסימני׳

ובכל הארץ ויאמר אלהים נעשה
ואלהי הארץ ואשביעך בי׳׃
ביושב הארץ ויאמר יעקב׃
בכרת הארץ ויסעו מבית אל׃
הארץ כנען דבר אל בני ישראל׃
ליושבי הארץ ואתם אל תכרתו
הממלכו׳ הארץ ואת כל מלכי ארץ׃
ולעם הארץ ואני הנה נתתיך׃
ומדלות

חוטא והתימה הוא ועל כל העדה תקצוף וכלם מתוגים מבחוץ להראות כי הפתח במקום חטף המכסה אני מתוג בחוץ כי היה ראוי להיות בסב״א לולי התחברות שני סב״אין בראש תיבה אשר לא יכוונו יחד והם על משקל הנויגם בריק הינהן פרא וכסתנו ממספטם וכן כל אותיות בוכ״ל לפני הע׳ ואיכן מעורר כמו והיו לאכנים ועלי זקן בא באכנים כאהלים נטע יי׳ כארזים עלי מים לעבדים ולשפחות היה ראוי להיות בחירק כמו לשפחות כי איכן

מערכת אות האלף

מבורר בלי זה אכנים מדבר והנה לעבדים ולשפחות היה ראוי להיות בחירק כמו לספחות לולי אותע״ן אבל המבוררים קמוצים כמו לאכנים האל בחור כארזים כי כל
בכ״לה מבורר אף על אותיות אחרו׳ הוא בהברת אה אך כפתחי׳ בעבור הדגש כמו ברבר לדבר ואותיו׳ הע״ אין דין דגש סובב בהם לכן כקמצי אבל ה״א על הע׳ לעולם מבורר
וכקמץ וכב״לה לפני ר״ים לעולם קמץ כמו ברביעי הרכום כי אם לא היה מבורר היה ברביעי וכל הכקמצים לפני החטף מתוגים מכפני׳ כדי להפריד בין הקמץ והחטף וכן כל

ומדלות הארץ השאיר רב טבחים
דמלכים.
העם הארץ כל העם הארץ יהו׳
עמי הארץ בקשו את יי׳.
אל הארץ יקרא אל השמים.
לאפסי הארץ כלה בחמה כלה׳
לרוקע הארץ על המים.
עממי הארץ ויבאו הבנים וירשו׳
ועמי הארץ המבי׳אים את המקחות

ועל הארץ מתחת ג׳ וסימ׳

וידעת היום והשבות׳
ונשבע ויכם לכבינו׳
אין כמוך אלהים בשמי׳ דמלכי׳

אש

ואש ג׳ בטעם זקף גדול וסימ׳ נמסר פרשת וארא ופרשת פקודי׳
והאש ג׳ וסימ׳ נמסר פר׳ צו׃
אשי ט׳ כתיבן יוד וסימ׳ נמסר בסדר צו׃
וכל אשה ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקהל׳
אשה הוא ליי׳ ג׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ תצוה
אשה ה׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת צו׃
וכל הנשים ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקהל׃
אשתך ז׳ וסימ׳ נמסר פ׳ לך לך׃
והאשה ה׳ וסימ׳ נמס׳ פרשת נשא׃
לאשה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ בראשית ובמלכי׳ ב׳ סימן ח׳ ושמואל ב׳ סימן י״א׃
ואשת ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ד ומשלי סי׳ כ״ז׃

לאשתו ג׳ וסימ׳

בין איש לאשתו׃
ויאמר ירבעם.
וישאלו אנשי המקום׃
וכל הנשים ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ מ״ד׃
לנשים י״ד רפי׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן כ״א׃
בנשים ג׳ דגשים וסימניהון נמס׳ בישעיה סי׳ י״ט׃

מנשים ג׳ וסימניהון

תבורך מנשים יעל׳
ב׳ בפסוק.
כן תשכל מנשים אמך׃
שתים נשים ג׳ וסימ׳ נמסר בזבריה סי׳ ה׳׃

אשירה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמס׳ סוף פרשת ואתחנן ומלכים ב׳ סימן י״ז׳
אשכל ה׳ חס׳ וסימ׳ נמס׳ ריש שיר השירים ופרש׳ לך לך׃
אשפתו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ה׳׃
באשר ט״ו וסימ׳ נמסר בשפט׳ סימ׳ ה׳ פסוקים׃
ובאשר ד׳ וס׳ נמס׳ בישעיה סימן ס״ו ובשפטים סימן ה׳׃
ואשר לא ח׳ וסימני׳ נמסר בסדר וארא׃

ואשר עשה ז׳ וסימ׳

לחיל מצרים׃
לכם במדבר׃
לדתן ולאבירם׃
לעינינו את האתת הגדולו׳ דיהושע
לבית כאשר דבר׃
ויתר דברי חזקיהו׃
ויתר דברי בעשא׃
ואשר י״ב רפ׳ וסימני׳ נמסר פרשת בהר סיני׃
אשר עמו י״א וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ ט׳׃
כאשר י׳ סבירי׳ אשר וסי׳ נמסר ביונה סוף סי׳ א׳׃
אשר ד׳ סבירי׳ כאשר וסי׳ נמסר פרשת צו׃
אשר אל ה׳. אל אשר ה׳ כתו׳ בערך אל.
ועל אשר ד׳ וסימ׳ נמס׳ בשמו׳ ב׳ סימן י״ב וחגי סימן א׳׃
ובכל אשר ה׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת משפטי׳ ובפר׳ ראה׃

ולכל אשר ד׳ וסימניהון

אשר יעשה בהם׳
אשר יצא על הבית׳
ולכל אשר שלחני אליכם.
אשר יעשה בו.
ואשר לו׳ יחידאין וסימניהון
ואשר אתו וימח את כל היקום.
ואשר נשבע יי׳ אלהי השמים׳
ואשר תאמרו ויאמר שכם׳
ואשר הוא אין שר בית הסוהר׳
ואשר יתן איש אשר ידקח.
ואשר תצא זאת תורת הזב׳
ואשר ימלא וכפר הכהן.
ואשר יגאל מן הלוים.
ואשר חטאנו ויאמר אהרן.
ואשר הטאתם מפני אשר קטרתם
ואשר ידבר אך הנביא.
ואשר דברי הנביא אשר ידבר.
ואשר עשיתם כי שמענו דרחב
ואשר ידעו ויעבד ישראל את יי׳
ואשר העשה ויאמר שמואל.
ואשר צויתיך ויאמר דוד׳

ואשר בעבר ויראו אנשי׳
ואשר הלך ואקרע את.
ואשר הלכו וישתחוו לשמש׳
ואשר מלך ויתר דברי׳
ואשר השיב ויתר דברי׳
ואשר היו כי׳ אלהי ישראל
ואשר היה נעשה ליום.
ואשר שלחתי ויעד יי׳.
ואשר עשו ולא ישעה אל ומנחת׳
ואשר תבאנה ומי כמני.
ואשר אין הוי כל צמא׳
ואשר הביא כי אם חי.
ואשר יצאו כה אמר יי׳.
ואשר בכל וגם כל היהודים׳
ואשר יקריבו ויען חגי׳
ואשר שכב דברי בליעל׃
ואשר המלך וילך חזקיה.
ואשר נהנו שארית עם.
ואשר יגרתי כי פחד פחדתי.
ואשר נתן יביאו לבוש.
בכל אשר י״ב בתורה וסי׳ נמסר בריש סדר תרומה׳
אשרי הגבר ד׳ וסימניהון נמסר בתלי׳ סימן צ״ד וסימן קכ״ח.
אשרו ד׳ בטעם זרקא וסימניהון בלשון ארמי׳ גברא חשיב שמיע יי׳. ובאורים נג ס׳ רי׳ תלי׳.
אשורים ג׳ בתלת לישני וכל חד וחד לית דכו׳ וסי׳ נמסר סוף פרשת חיי שרה.
אשירה ו׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר סוף חיי שרה ומלכים ב׳ סי׳ ט״ו.
אשתאול ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט״ו׃

את

ואת דלית זוגין

ואת הנפש ויקח אברם.
ואת האנשים אשר פתח׳
ואת יצחק וישכם אברהם.
ואת הילד וישלחה ותלך ותתע׳
ואת המאכלת ויקח אברהם את עצי.
ואת מעכה ופילגשו ושמה׳
ואת עבד וישלחו את רבקה.
ואת מדין והלך לו׳
ואת אחיך ועל חרבך׳
ואת צאן ויה כאשר ראה יעקב
ואת הצאן ויירא יעקב מאד ויצר׃
ואת אחד ויקם בלילה הוא׳
ואת לאה וישם את השפחות
ואת רחל ב׳ בפסו׳
ואת יוסף ג׳ בפסו׳.
ואת המשכן תעשה עשר יריעות׳
ואת שמות ששה משמותם.
ואת מעיל ולקחת את הבגדים׃
ואת החשן ב׳ בפסו׳׳

ואת הארון את אהל׳
ואת ארון ומשחת בו.
ואת ישראל ויאמר יי׳ אל משה׳
ואת הילדים וישא את עיניו וירא׳
ואת נשיו ויקם יעקב וישא.
ואת שלום ויאמר לו לך נא׳
ואת רגלו ויאמר פרעה׳
ואת כסף ואת גביעי.
ואת דינה אלה בני לאה׃
ואת שרה שמה קברו.
ואת רבקה ב׳ בפסו׳.
ואת שדי מאל אביך.
ואת יעקב וישמע אלהים את׃
ואת המטה הזה תקח בידך.
ואת לב ויאמר יי׳ אל משה בא׳
ואת עמך כי עתה שלחתי׳
ואת המעשה והזהרתה אתהם.
ואת קול וכל העם רואים.
ואת ההר ב׳ בפסו׳.
ואת תבנית בכל אשר אני׳
ואת קלעי החצר׳
ואת עולתו והקריב׳
ואת דמה ושרף את הפרה.
ואת ראשי ויצו להם משה.
ואת האשה ויבא אחר איש יש׳.
ואת פנחס וישלח אתם׳
ואת שלש את שלש.
ואת עמודיו חמשה.
ואת ראשו ונתח אתו.
ואת אשמו יביא ליי׳׳
ואת האלף ושבע המאות.
ואת הבגדים קח את אהרן׳
ואת הכיור ויז ממנו על המזבח׃
ואת הקרב ואת הכרעים.
ואת הבשר ואת העור.
ואת בשרו ואת הפר.
ואת הראש ואת העולה.
ואת חזה התנופה.
ואת נבלתם ושקץ יהיו לכם.
ואת אלה תשקצו מן.
ואת הכוס ואת הינשוף.
ואת הנתק והתגלח׳
ואת עץ את הצפור׳
ואת עון והתודו את.
ואת ראשם אך את מטה לוי.
ואת שורו ויקח יהושע
ואת חמורו ואת צאנו
ג׳ בפסו׳ דעכן.
ואת התורה רק שמרו׃
ואת אבותינו כי יי׳ אלהינו׳
ואת האשרה ויהי בלילה.
ואת אנשי ויקח גדעון.
ואת קדשי ולא תשאו׳
ואת החסד והיה עקב תשמעון.
ואת הקללה והיה כי יבאך.
ואת הרומת והבאתם׳
ואת אחיו וזה דבר השמטה.
ואת ביתך והיה כי יאמר.
ואת אלהיהם ואשר עשה לדתן.
ואת קולו ותאמרו הן הראנו׳
ואת חקיו ושמעת.
ואת האדמה השקיפה ממעון.
ואת לבב ומל יי׳ אלהיך את.
ואת ערפך

ולדבר ולדברה ולצוה ולברך שהוא עתיד הוא פתוחה ומתונה מבחוץ להראות כי היא במקום סב״א לולי החטף פתח שאחריה אסר לא יחברו יחד ברא״ש תיבה והיה ראוי
להיות כמו ולכתוב ולשמור אבל ולצוה את טופטיכם ולדבר אליכם שהם עבר נקמצים ומתוגים מכפנים להפריד בין הקמץ והחטף אסר לא יאותו יחד לולי המתג וכאו על
דרך ולזכור את בריתי ולרד להצילו ולתלותו ולעמוד עליו ולאמתותיהו יבאה מן הכלל כי הו׳ עבר וכפתח ואות׳ אע״ הטעם בעבור כי כזב העמלקי ולא הרגו כהרג כאלו עתיד גם

מערכת אות האלף

ולכסף ממי כפתח על פי המסורת והוא עבר אתנח יש לחברו עם ולבוש עמים שהוא עבר ובס״א כי״ו ולכסף כפתחות במקום ס״א וסכוהם סוים׃
עתה אדבר על המקף כל תיבה מה המקפת ולוכה סמוכה לאות אה״ר בפתח כגון מה כאמר מה תאמר והטעם כי המקף מחבר שתי המלות יחד וכאלו שתיה ן תיבה אחת ונמצא דגש אחר הברת מה ולכך בפתח כי דגש מבטל קמץ וראיה לדבר מזה בידך שהוא כמו מה זה מלכם תרכאו עמי שהוא כמו מ ה

ואת ערפך כי אנכי ידעתי׃
ואת יריחו וישלח יהושע׃
ואת אמי והחייתם את
ואת פי ויקחו האנשים׃
ואת קרית ויקדישו את׃
ואת חות ותקח רצפה׃
ואת עם עני תושיע׃
ואת שלמה ואת נתן הנביא׃
ואת אולם והעמדים׃
ואת המלוא וזה דבר המס׃
ואת הרעה ויהי שטן לישראל׃
ואת שבט ויבאו רחבעם כתי׳
ואת שמו והבא האשה דמנות׃
ואת זקניה וילכד נער מאנשי׃
ואת הפסל וייטב לב הכהן׃
ואת זרוע וגדעתי דעלי׃
ואת דבר ויאמר שאול׃
ואת דברי נחמתי כי המלכתי׃
ואת יפתח וישלח יי׳ את׃
ואת אבתיכם ועתה התיצבו ואשפט׳
ואת עמלק ויאמ׳ שאול אל שמוא׳
ואת חרב גלית הפלשתי נתן
ואת יהונתן והיה ביום מלחמת׃
ואת עבדו וישמע דוד׃
ואת צקלג אנחנו פשטנו׃
ואת אבשלום הלכו מאתים׃
ואת בגדיו וכפיבשת בן׳
ואת עברך ויאמר המלך שלום׃
ואת סוסיהם רקמו בנשף׳
ואת איזבל יאכלו הכלבים׃
ואת הבמות אשר על׃
ואת הגלולים יגס את האבת׃
ואת היהודים ויהי בחדש דמלכים׃
ואת איביו וישגב יי׳ את צרי׃
ואת הכל ויקח את אוצרות בית
דמלכים׃
ואת נביאי ועתה שלח קבוץ׃
ואת המצוה ומדוע לא שמרת׃
ואת העצים ותפל אש יי׳
ואת האבנים ואת המים ג׳ בפסו׳׃
ואת יהוא בן נמשי ב׳ בו׃
ואת פקח החל יי׳׃
ואת הרכב ויצא מלך אשור׃
ואת קדש בימי פקח
ואת הגלעד ב׳ בפסו׳׃
ואת מנחת ויצו המלך׳
ואת מוסך השבת׃
ואת בריתו וימאסו את חקיו׃
ואת אלהיהם את יי׳ היו יראים׃
ואת התעלה ויתר דברי׃
ואת כהני ויצו המלך׃
ואת תורתי ואמרת אליהם
ואת פניך ואת כל׃
ואת הנשים את הגברים
ואת בנות ד׳ בפסו׳׃
ואת עיניהם וזכרו פליטיכם׃
ואת תזנותיך לבן כה אמ׳ יי׳ דיחזקא׳
ואת דבריו וגם הוא חכם׃
ואת כלם בזעקך׃
ואת גאון כה אמר יי׳ ככה׃
ואת הכהנים ואמרת
ואת נביאי׳ ב׳ בפסו׳
ואת האדם והכיתי את׃

ואת דרך ואל העם הזה תאמר
בה תנינ׳ דפסו׳׃
ואת עזה ואת כל הערב׃
ואת מואב את אדום׃
ואת בן ועבדו אתו הגוים׃
ואת צדקיהו מלך יהודה׃
ואת המגילה ויבאו אל המלך
ואת מטה כי את עול סבלו׃
ואת יכניה בן יהויקים׃
ואת ספר כה אמר יי׳׃
ואת הנחל ויקבצו עם רב ד״ה׃
ואת ירושלם ועצמות הכהנים
ואת הדרך ב׳ בפסו׳׃
ואת התורה רק שמרו מאד׃
ואת רעיך אני אשיבך מלים׃
ואת איש אל תתרע את נפש׃
ואת שבע ותיטב הנערה׃
ואת כל ראשי אז יקהל׃
ואת שריו וכתאנים׳
ואת צאני חי אני נאם יי׳׃
ואת ידי ונתתי את׃
ואת סף ויבא אל שער׃
ואת החטאת לאמר׃
ואת ארצי וקבצתי׃
ואת עצמותיהם ואשר אכלו שאר
ואת נחלתי ואת עשו שנאתי׃
ואה מוצא ועיפה פילגש׃
ואת עלמת וממטה אשר
ואת ענתות ב׳ בפסו׳׃
ואת חברון ואת מגרשיה׃
ואת המזלגות ואת הסירו׳ ואת דל״ח
ואת העמודים ומטבחות ובכון ערי
ואת יואש כי במצער׳
ואת חג ויעשו בני׃
ואת עמוד ואתה ברחמי׃
ואת החומה ויאמרו׃
ואת ברית העזבת אלוף׃
ואת הרשע אמרתי אני בלבי׃
ואת יום לקים עליהם להיות
ואת כל אלה ידי עשהה׃
ואת הנשארי׳ ואחרי כן׃

וחילופיהון מ״ר את ולית

זוגא וסימנהון

את שבא ויקשן ילד את׃
את בנתינו ונתנו את בנתינו׃
את מקנהו ויעקב שמע כי טמא׃
את שר וישב את שר המשקי׳׃
את אתתי ואני אקשה את לב׃
את הלחם ויאמר משה דצנצנת׃
את המצות ושמרתם את המצות׃
את החוי ושלחתי את הצרעה׃
את אדניו ויקם משה את המשכן
את החלבים וישחטו את׳
את הבהמה ואם כל בהמה טמאה׃
את מנחתו ואת האיל יעשה׳
את שש והערים אשר׃
את המשפטי׳ והיה עקב תשמעון׃
את ראשית ועתה הנה הבאתי׳
את חמור לא תראה׃
את הדבר ידבק יי׳ בך את׳
את אילון ואת מגרשיה דיהושע׃
את עבדון וממטה אשר את׃

את המלכים ויהי כהוציאם את׃
את רגליכם על צואריי
את רגליהם ג׳ בפסו׳׃
את בנותיהם ויקחו את׃
את בשמת אחימעץ בנפתלי
את הבקר ויעזב׃
את הכרות ויעש חירם דמלכים׃
את המגדלים לכך יהגה׳
את הסוס ויצא מלך אשור׃
את מזבחתו כהי׳ ואת צלמיו׳
את גדודי וישלח יי׳ בו את גדודי׃
את השכן ותבא ותגד׳
את בתי ויתוץ את בתי הקדשי׳
את נשיהם לכן תן את׃
את בניך ותשחטי דיחזקאל׃
את מלכה אמר נא לביה הברי
את תזנותיה ותרבה׃
את בתיהם והבאת את
את שלשת ואכחיד את
את חור ותמת עזובה׃
את הרן ועיפה פילגש׳
את יובב ויולד מן חדש אשתו
את מעשיהו ויהרג זכרי׃
את מגרשיהם כ׳ עזבו הלוים
את הסגנים ואריבה׃

ע״ב זוגין חד את וחד ואת

וסי׳

את שרי ויקח אברם את
ואת שרי ויקח תרח את אברם
את השני ויצו גם את השני
ואת השני יעשה עולה׃
את חלב וקחו את אביכם׃
ואת חלב פר החטאת׃
את אם ותאמר לה בת׃
ואת אם ויגל את יהויכין׳
את הבות ועתה שא הטאתי׳
ואת הבות ראה נתתי לפניך׳
את רכבו ויאסר את רכבו
ואת רכבו ומשכתי אליך
את זרעכם זכר לאברהם ליצחק׃
ואת זרעכם ואני הנני מקים
את התכלת וכל אשה חכמת לב׃
ואת התכלת והם יקחו את הזהב׃
את תולעת וכל אשה׃
ואת תולעת והם יקחו׃
את מיתריו את קלעי החצר׃
ואת מיתריו וקלעי החצר׳
את קרשיו ויקם משה׃
ואת קרשיו את המשכן׃
את הנתחים וערכו בני אהרן
ואת הנתחים ואת האיל נתח
את המצנפת וישם את
ואת המצנפת שש ואת פארי
את איל ויקרב את איל העלה
ואת איל המלאים תקח וכשלת׃
את האליה ואת כל חלבו יקטיר
ואת האליה ויקח את החלב׃
את אבניו ונתץ את הבית
ואת אבניו והוצאתיה נאם יי׳׃
את העפר ואת הבית יקציע׃
ואת העפר ותפל אש יי׳׃
את זכר ואיש אשר ישכב

ואת זכר לא תשכב משכבי׃
את מנרת ולקחו בגד תכלת׃
ואת מנרת המאור דויקהל׃
את יריעת ונשאו את יריעת׃
ואה יריעות וכלב בן חצרון׃
את קרשיו ואיש את קדשיו׃
ואת קדשיו ויקח יהואש את׳
את משא ויאמר משה׃
ואת משא ואתה בן אדם׃
את המלקוח וחצית את המלקוח
ואת המלקוח ויביאו אל משה
את עריהם וידר ישראל נדר׃
ואת עריהם וישמע יי׳ בקול׃
את הברזל אך את הזהב׃
ואת הברזל ויהי האחד מפיל הקרדח
את עוג ויתן יי׳ אלהינו׃
ואת עוג אחרי הכתו׃
את החרי כאשר עשה לבני׃
ואת החרי בהררם שעיר׃
את גדלו וידעת היום׃
ואת גדלו ותאמרו הן הראנו׃
את הגר ואהבתם את
ואת הגר עם הארץ עשקו׳
את מכות ואמר הדור האחרון׃
ואת מכות והפלא יי׳ את
את רחב ויבאו הנערים המרגלי׳
ואת רחב הזונה ואת בית׃
את קוצי ויאמר גדעון׃
ואת קוצי ויקח את זקני העיר׳
את המגדל ויאמר גם לאנשי׃
ואת המגדל וירד יי׳ לראות׃
את גלגלתו ותשלך אשה אחת׃
ואת גלגלתו וישימו את ראשיהם׃
את נדרו ויהי מקץ דיפתח׃
ואת נדרו ויעל האיש אלקנה׃
את הטף ויפנו וילכו׃
ואת הטף את הגברים׃
את אלקנה וברך עלי את׃
ואת אלקנה ויהרג זכרי גבור׃
את הפרות ועתה קחו לכם׃
ואת הפרות והעגלה באה׃
את ארבעת אלה ילדו להרפה׃
ואה ארבעת את שתי העגלות׃
את הכסף ותקח האשה׃
ואת הכסף את קלעי החצר׃
את קרקע ויבן את הבית׃
ואת קרקע הבית צפה זהב׃
את אלישע וילך משם׃
ואת אלישע ואה יהוא בן נמשי׃
את נסכו ויקטר את עלתו׃
ואת נסכו ואת האיל יעשה זבח׃
את עפרה ויוצא את האשרה׃
ואת עפרה כי רצו עבדיך׃
את רצין יען כי מאס העם הזה׃
ואת רצין וישמע אליו דמלכי׳׃
את רב שקה וישלח המלך את׃
ואת רב שקה וישלח דמלכים׳
את לשון והחריב יי׳ את׃
ואת לשון ויקח יהושע את׃
את בשרם והאכלתי את מוניך׃
ואת בשרם ואה פר החטאת׳
את כניה מי שמע כזאת׃
ואת כניה לא ארחם כי בני׃
את רוע

לכס אבל מה הסמוך לאה״ר קמוץ כמו מה אומר מה ראיתם מה הארץ ואפילו מוקפין כי אין בהם דגש ואומר אני כי אף על פי שאין הא׳ מבטל תרגם במקום אחר כאשר באר תי למעלה פה הואיל והם שתי תיבות אין בו כח לבטל הקמץ גם אין הדגש שבראש תיבה כדגש בחזק כמו באמצעיתה וד׳ מה סמוכים לה״א ופתוחין על פי המסורת ואלה הם בינו וביכך מה היא וראיתם את הארץ מה היא ומדת ימי מה היא ויאמר מה היא ויאמר זאת האיפה וכל מה הסמוך לחי״ת וע״ין וכל מה הסמוך לחית וע״ין

מערכת אות האלף

כקוד בסגול וז׳ קמצים על פי המסורת ואלה הם מה עמדי יקח לך ומה חטאתי כי דלקת אחרי כי מה עברך הכלב ואמרתם על מה על כי העיר ומה חסתן אחתכה ומה
עברת כי מה חפצו וכל שאינן סמוכין לח״ית ועי״ן מה בר מן כ״ד מה וכל מה הבא במתג או במסרת אות שלאחריו רפויה כמו מה לידידי אבל מה דאדמי׳ ורכיש ועזרה קמוצי׳.
ואבאר משפט הדבקות כל תיבה בת שתי אותיות הדבוקה והוטה כפתחת כמו הר סיני בת פרעה דם האפס יד י״י ואם תיבם רחוקים לאחריהם

את רוע　לכן כה אמר י״י ·
ואת רוע　וישמע אליאב ·
את גלות　כה אמר י״י אלהי ישר׳ ·
ואת גלות　בכה ינהג מלך אשור ·
את החתום ואקח את ספר המקנה
ואת החתום כה אמר י״י צבאות ·
את שריה　את ירושלם ואת ·
ואת שריה　אמר נא לבית
את בניך　ותקחי את בניך ·
ואת בניך　כי כה אמר י״י
את תעבתיך　ושמרון בחצי חטאתיך
ואת תעבתיך　את זמתך ואת ·
את האבדת　אבקש ·
ואת האבדת　את הנחלו לא חזקתם
את החזקה　לכן כה אמר י״י ·
ואת החזקה　את האבדת אבקש ·
את הנותרים ואנשי תמיד יבדילו ·
ואת הנותרים המעט מכם הברעה ·
את עתי　ויהן ששן את בתו דד״ה ·
ואת עתי　ואחריה דד״ה ·
את שמי　ושמע הוליד דד״ה ·
ואת שמי　ובן עזרא יתר דד״ה ·
את מרים　ובן עזרא יתר דד״ה ב׳ בו
ואת מרים　אחתם ·
את דביר　את חולן דד״ה ·
ואת דביר　ואת חולון ואת דיהושע
את הכתים ויתנו לחרשי ·
ואת הכתים ובאו הכשדים ·
את דתי　ויהנו את דתי ·
ואת דתי　המלך אינם עושים ·
את זעקתם ויתר לי מאד בעזרא ·
ואת זעקתם ותרא את עני :
את פריח　הנה אנחנו ·
ואת פריה　יקיסס ויבש ·
את הירח　ובכבים לממשלות ·
ואת הרח　ופן תשא עיניך ·
את המתים ושבח אני את ·
ואת המתים ותאמר נעמי אל רות ·
את רם　וחצרון הוליד ·
ואת רם　ובני חצרון כלב ·
את מאמר　בדת מה לעשות ·
ואת מאמר מרדכי אסתר ·
את עמה　לא הגידה אסתר ·
ואת עמה　אין אסתר מגדת ·
את הטוב　ויאמר אליהו דאיוב ·
ואת הטוב　ראה נתתי לפניך :

י״א פסו׳ בחד פסו׳ את ואת

וס״מ׳ נמכר פרשת ויקהל ·

את　י״ורפ׳ בספר בראשית
וסימניהון

את הכבש　האחד תעשה ·
את אהל　מועד ואת ·
את חג　המצות תשמור ·
את המשכן את אהלו ·
את הארון　ואת בדיו
את השלחן ואת בדיו ·
את מזבח　העולה ואת מכבר ·
את קלעי　החצר את עמדיו :
את יתדת　המשכן ואת ·
את בגדי　השרד ·
את ארון　העדות ·
את השלחן את כל כליו ·

את מזבח　הנחשת ואת מכבר ·
את קלעי　החצר את עמדיה ·
את המנורה הטהורה את ·
את בגדי　השרד לשרת בקדש ·

נ״ב זוגין מן ב״ב ואת וסימנ׳

ואת לוט　ויקח אברהם את שרי ·
ואת לוט　ויקח תרח את אברם ·
ואת בריתי　אקים את יצחק ·
ואת בריתי　כה אמר י״י אם ימדו
ואת הכנעני　ואת האמרי ודלך לך ·
ואת הכנעני　פרעה מלך מצרים ·
ואת בנה　ותאמר לאברהם גרש ·
ואת בנה　ותקם בתוך הלילה ותקח
ואת אנשיו　וישלחו את רבקה
אחתם ·
ואת אנשיו　ו אמר חושי ·
ואת שכם　ואת חמור בנו הרגו ·
ואש שכם　ויקדישו את קדש בגליל
ואת ראש　ויהי ביום השלשי ·
ואת ראש　ויצו דוד את ·
ואת אפרים ויהי אחרי הדברי׳ האלה
ואת אפרים　ויולד ליוסף בארץ
ואת אחיכם קחו וקומו ·
ואת אחיכם הקטן תביאו ·
ואת אחיך　ארץ מצרים לפניך ·
ואת אחיך　ואת עשרת חריצי ·
ואת מנשה　ויקח יוסף את שניה׳ את
ואת מנשה　ותהי על יפתח רוח י״י ·
ואת עמשא　שם אבשלום ·
ואת עמשא　והשיב י״י את
ואת משה　ושם אשת עמרם
ואת משה　ויקח עמרם את ·
ואת הקרשי׳　תצפה זהב ואת
טבעתיהם ·
ואת הקרשים צפה זהב דמשכנא
תנינא ·
ואת בשר　הפר ואת ערו ואת ·
ואת בשר　והאכלתים את בשר
בניהם ·
ואת נרותיה ואת מנרת המאור ואת
ואת נרותיה ולקחו בגד תכלת ·
ואת מכסה　ערת האלים המאדמי׳
ואת מכסה　ב׳ בו ·
ואת פרכת　ואת מכסה ערת האלי׳
ואת פרכת　ואת הארן ·
ואת לחם　ואת השלחן ואת
ואת לחם　את השלחן ·
ואת הכפרת　ואת אהל מועד ·
ואת הכפרת את הארן דפקודי ·
ואת האפד　ולקחת את הבגדים ·
ואת האפד　ויעלו חכשת האנשים ·
ואת פר　החטאת ואת שעיר
החטאת ·
ואת פר　קח את אהרן ואת
אלעזר ·
ואת שעיר　החטאת דרש דרש
משה ·
ואת שעיר　החטאת דזאת והפר ·
ואת דמו　במקום אשר ישחטו
את העלה ·
ואת דמו　ולקח הכהן מדם החטא׳

תנינא ·
ואת הדם　וישחט ויקח משה את
הדם ויתן ·
ואת הדם　ויקריבו בני אהרן
תנינא דפסוק ·
ואת בנו　ושור או שה אותו ואת
ואת בנו　ועבדו אתו כל הגוים :
ואת אלעזר　קח את אהרן ואת ·
ואת אלעזר　בנו קדשו דשמואל ·
ואת האש ככל אשר שאלת מעם י״י
ואת האש　אמר אל אלעזר בן
אהרן ·
ואת יהושע　ויצו להם משה את
אלעזר ·
ואת יהושע　צויתי בעת ההיא לאמ׳ ·
ואת האיש　והוצאתם את שניה׳ אל
ואת האיש　ויראם את מבוא העיר ·
ואת הרע　ראה נתתי לפניך היו׳ את
ואת הרע　ויאמ׳ אליה כדבר אחת
הנבלות ·
ואת ידך　אדני י״י אתה החלת
להראות ·
ואת ידך　בי ישבעון שמעך דמלכי׳
ואת אביה　ויבאו הנערים המרגלי׳
ואת אביה　ויאמרו פלשתי׳ מי עשה ·
ואת עשו　ואתן ליצחק את עשו
ואת עשו　שנאתי ואשים את
הריו שממה ·
ואת גלת　ותאמר הבה לי ברכה
כי ארץ ·
ואת גלת　וחברו דשפטים הבה
לי ברכה ·
ואת הירדן　ומלאכים שלח גדעון
ואת הירדן　ב׳ בו ·
ואת הכהן　והכה לקחו את אשר
עשה ·
ואת הכהן　ויאמר את אלהי אשר
עשיתי ·
ואת כלי　ולקחתם את ארון י״י ·
ואת כלי　ומטבחת ומבון ערי
הדרעזר ·
ואת כתו　ויאמר איש ישראל
הראיתם ·
ואת כתו　וטמא את החפת אשר
ואת שמואל את ירבעל ואת בדן ·
ואת שמואל ויאמר י״י קרא שמואל
ואת בני　כי ישמע המלך להציל
דשמואל ·
ואת בני　ויאמ׳ לה המלך דמלכי׳
ואת נתן　הנביא ובניהו ואת ·
ואת נתן　וישלח אתו המלך ·
ואת הדבר　הזה עשה הסר המלכי׳ ·
ואת הדבר　ויגד לנו י״י אלהינו ·
ואת העדות ויוצא את בן המלך ·
ואת העדות ויוציאו את בן המלך
דד״ה ·
ואת דמי　אם לא את דמי ·
ואת דמי　אם רחץ י״י את צאת ·
ואת ירמיהו　ויצוה המלך את ·
ואת ירמיהו　את הגברים ואת ·
ואת שאריה　וכתאנים הדעות ·
ואת שארית　ואת כל הערב ואת :
ואת זרעך　מארץ שבים ושב יעק׳

ואת זרעך　מארץ שבי׳ ושב חברו ·
ואת דוד　ועבדו את י״י ואת דוד ·
ואת דוד　אחר ישובו אל י״י דהריסר
ואת אשת　אל ההרים לא אכל ·
ואת אשת　והוא את כל אלה עשה
ואת כל ישבי ויהפך את הערים האל
ואת כל ישבי ואמרת אלהם זה :

י״א זוגין מן ב״ב בחד פסוק

חד את וחד ואת וסימני׳

את המאור　ויעש אלהים את שני
ואת המאור הקטן לממשלת הלילה
את יתדת　המשכן ואת
ואת יתדת　החצר ואת ·
את בכור　כל פטר רחם לכל
ואת בכור　הבהמה הטמא ל תפדה
את ממלכת　סיחון מלך חשבון ואת
ואת ממלכת　עוג מלך ב׳ בפסוק ·
את ארבעים היום ואת
ואת ארבעים הלילה אשר ·
את החצי　הנו לאחת
ואת החצי　ב׳ בפסוק ·
את אלילי　ביום ההוא ישליך
ואת אלילי　זהבו אשר עשו לו ·
את מקום　ויאמר אלי בן אדם
ואת מקום　כפות ב׳ בפסוק ·
את ידי　ויאמרו השרים אל
ואת ידי　ב׳ בפסוק ·

ותרין מנהון חלוף ואת

את וכו׳

ואת הבמה　וגם את המזבח ·
את הבמה　אשר בביתאל ·
ואת גזז　והרן הוליד את
את גזז　ועיפה פילגש :

א״ב את ולית מנהון ואת

וסימנהון

את אברהם　את איוב
את אילות　את אלהים ·
את ביתר　את בניכם
את גגו　את גבול ·
את גבעון　את דברי
את דניאל　את האלהים ·
את השמים　את החצר
את המן　את הרקיע ·
את השם　את השמש
את השור　את השירה ·
את הנערה　את הברכה
את הגברה　את זהב ·
את זה　את זרע
את חצר　את חסדך ·
את חכמת　את חכמתו
את טבעתו　את ידי ·
את ידיכם　את כסא
את כסאי　את לבבו ·
את מעשי　את מרדכי
את נחלת　את סדם ·
את　את עשרת
את פני　את פני
את פניו　את פניכם
את פניך　את ציון ·
את קולך　את רוחו
את שמך

כי קמצים · אז סם לעולם קמצים כי אין בם דבקות: כל גם הר רחוק ופתח וכן כל על הרחוק פתח אבל הוקס על מטל הסמים מעל קמצים כי אינם דבוקים וכל אל פתח וכל
אך ריק עד לעולם פתחין אבל בבקר יאכל עד קמץ וכל חג הסמוך לשם הב״ה פתח כמו חג לי״י וכן כל חג הסמוך לה״א פתח כמו חג המצות ורעיו והשאר קמצים
בנ״ע על פי המסורת ואלו הם אסרו חג בעבותים וחג שבועות ויעשו חג מצות דעזרא ואבן עזרא תרץ על בעל המסורת אמר אמר חשב חג המצות וחג שבועות כי הם

מערכת אות האלף

פתוחים כמשפטם כי הם רבוקים והוטים אך אסרו חג בעבותים היה ראוי להיות קמץ אמנם גם בו כתן טעם בפתחותו ואמר כי תחסר בו מלה אחת וכאלו כתו' אסרו חג עולה או חטאת או שלמים על כן נפתח וכמהו במקרא רבים ואלה מקצתם וחכו כיין הטוב היה ראוי לומר כיין טוב או כיין טוב כי הס' הטוב עשהו מבורר ואם כן כף כיין תהיה פתוחה כדרך כ"ף מבוררת וכן הוא כאו חסר מלה חלבון וכאלו כתיב כיין חלבון הטו' כי הוא ידוע לכל ומפורסם שהוא טוב וגם שומר מה מלילה שומר מה מליל והרי

את שמך — את תורת ·
את תהום ·

את — י' ר"פ במשנה תורה וסי'

את — בצר במדבר ·
את — הדברים האלה ·
את — יי' אלהיך תירא ·
וחבירו ·
את — הברכה אשר ·
את — כל הדבר ·
את — זה תאכלו ·
את — הכוס ·
את — הגברי תשיך ·
את — יי' האמרת ·

וכל ספר יהושע מן ויתנו בני ישראל ללוים עד ויתן יי' לישראל בין · ר"פ בין באמצע פסו' ואת בבב"ח את וסימ'

את קרית ארבע — את חברון ·
את בית שמש — את גבע ·
את גבעון — את ענתות ·
את שבם — את אלתקא ·
את גבתון — את אילון ·
את גת רמון — קדבאה ·
את תענך — את גלון ·
את קשיון — את דברת ·
את ירימות — את עין גנים ·
את משאל — את עברון ·
את חלקת — את קדש ·
את יקנעם — את קרתה ·
את דבנה — את נהלל ·
את רמות בגלעד ·
את חשבון — את יעזר ·
ונמסרן גם בספר יהושע ·

את — ד' ר' פסו' בירמיה וסימ' נמסר שם סי' כה ·

יד פסו' בספר בראשית

את ואת ואת וסימניהון

ויברא — אלהים את התנינם ·
ויעש — אלהים את חית ·
ויזכר — אלהים את נח ·
מן — הארץ ההוא יצא ·
ויקח — תרח את אברם ·
ובארבע — עשרה שנה בא ·
ויהפך — את הערים האל ·
את — עוץ בכורו ·
ויירא — יעקב מאד ·
ויקם — בלילה הוא דיבוק ·
ואהליבמה ילדה ·
ואלה — היו בני אהליבמה ·
ויקם — יעקב מבאר שבע ·
ויכלכל — יוסף את ·

ד' פסו' מייחדין את את את

את את וסים' נמסר בסדר פקודי ·

יב פסו' את את ואת ואת

וסים' נמסר בשמואל ב' סי' ג' ·

ד' פסו' את את ואת את

ואת וסימני' נמסר במלבי' א' סי' טו' ·

ז' פסו' את את את ואת

וסי' נמסר פרשת אחריבות ובשפטים ריש סי' ד' ·

ג' פסו' את את את ואת

ואת ואת וסי' נמסר פר' ואתה תצוה ·

ו' פסו' את ואת ואת ואת

ואת ואת ואת וסימני' נמסר פרשת וישלח ·

יח פסו' את ואת ואת את

וסימניהון נמסר במלכים א' סימן ז' ·

יו פסו' דאית בהו את את

את את וסימניהון

ויולד — לחנוך את עירד ועירד ילד ·
ויהי — כשחת אלהים את ערי
ויצו — יוסף את עבדיו את הרפאי
וכסה — את עין הארץ ·
וכי יגח — שור איש ·
והבאת — את השלחן וערכת את ·
והיה — כי יחטא ואשם ·
ושרף — את הבגד או את השתי ·
ואיש — כי ישכב את אשה דוה ·
וידעתם — היום כי לא את בניכם ·
ואקח — את אביכם את אברהם מעבר ·
והכה — יי' את ישראל ·
וצני רב — את ריבך ·
ואקח — את מקלי ·
ויהי — לעת תשובת השנה ·
ומלך — ארם צוה את שרי הרכבי

יב פסו' את את ואת ומלה

חדא ביניהון וסימניהון נמסר ריש משפטים ·

ז' פסו' בספר שפטים את

ואת את וסימניהון

ויקחו — את בנתיהם ·
ויהי — כשמע גדעון ·
ויאמר — זבח וצלמנע ·
ואם — אין תצא אש ·
ואבימלך — נלחם בעיר ·
ויתן — יי' אלהי ישראל ·
ותהי — על יפתח רוח ·

ו' פסו' את ואת את את

וסימניהון

ויקטר את — עלתו דאחר ·
ונטיתי — על ירושלם ·
באשר — ראה יעקב ·
וקחו — את אביכם ·
זה — המקום ·
שישק — מלך מצרים דה"י ·

ו' פסו' את ואת ואת ואת

ואת ואת וסימני'

ותלד — לו את זמרן ·
ויקח — יהושע את כל ·

וילכד — יהודה את עזה בשפטים
ויבאו — הנערים המרגלים ·
וממטה — בנימן דה"י ·
וממטה — נפתלי דה"י ·

סימן של ואת את דסוף

ואלה פקודי נמסר שם ·

סימן פרשת כי תשא

כלהון ואת בבב"א דריש פסו' את אהל מועד ·

סימן דפסו' את מזבח

הנחשת דאלה פקודי אפ"ס נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי ·

סימן של ואת דויקהל

נמסר בסוף ויקהל ·

ז' פסו' ואת את ואת וסימ'

נמסר פרשת ויקרא וביתה ·

ט' פסו' בואלה שמות את

את ואת וסימניהון

ויקח — עמרם את יוכבד ·
ואני — אקשה את לב פרעה ·
את — קלעי החצר ·
את — המשכן את אהלו ·
את — בגדי השרד ·
ויביאו — את המשכן ·
את — השלחן את כל כליו ·
את — קלעי החצר ·
את — בגדי השרד ·

יט פסו' בספר מלכים את

את את וסימניהון

וגם — באו עבדי ·
ויקם — שמעי ·
אז — יקהל שלמה ·
על — אשר עזבו ·
ויועץ — המלך ·
וילך — וימצא את ·
את — ההר שמרון ·
את — אדרת אליהו ·
נבשל — את בני ·
ויהי — הוא מספר ·
וילך — משם ·
הוא — הכה ·
ויאמר — למלך אשור ·
ואנשי — בבל עשו ·
הוא — הסיר ·
העל — אדניך ·
ויבא — את כל הכהנים ·
ושבר — את המצבות ·
ויפן — יאשיהו וירא ·

ח' פסו' ביהושע את ארת

את וסימניהון

עברו — בקרב המחנה ·
ויהי — בהוציאם את ·
ויקרב — את משפחת ·
כאשר — צוה יי' את משה ·
כי — מאת יי' היתה זאת ·

על — פי יי' נתנו לי ·
וגבול — נתן יי' בינינו ·
ועתה — יראו את יי' ·

טו פסו' בספר שמואל את

את את וסימניהון

וישם — את נפשו בכפו
כי קשרתם כלכם ·
ואבי — ראה גם ראה ·
ויאמר — דוד לאנשיו ·
ויאמר — טוב אני אברות ·
גם — אתמול גם שלשם ·
בכל — אשר התהלכתי ·
כי — ימלאו ימיך ·
גלית — את אזן עבדך ·
המכבד — דוד את אביך ·
ויקח — חנון את עבדי ·
והנה — קמה כל ·
לבעבור — סבב את ·
וישלח — אבשלום את ·

את — ג' פתחי' בטעם וסימני' נמסר בתלים ריש סימ' מו ובמשלי סימן ג' ·

ואת — ז' בטעם וסימני' נמסר פרש' מטות ·

יח פסו' את ואת ואת ואת

ואת וסימניהון

וישם — את השפחות ·
את — צאנם ואת בקרם ·
והם — יקחו את הזהב ·
הצפור — את הצפור החיה יקח ·
ולקחו — בגד תכלת ·
וישבו — בני יש' את נשי מדין ·
הנה — אנחנו באים בארץ ·
בזאת — תדעון כי אל חי
ותפל — אש יי' ·
ויצוה — המלך חלקיהו
קדמ' — דמלכי' ·
וחברו — דה"י ·
ויגל — את יהויכין ·
בעת — ההיא נאם יי' צבאות ·
הנני — ממלא את ישבי ·
השכחתם — את רעת ·
את — ירחמאל ·
את — האבדת אבקש ·
וירדף — אביה אחרי ירבעם ·

את — ג' לזכר וסימני' נמסר פרש' בהעלתך ויחזקאל סימן כח ·

את — ה' כתוב את' וסימניהון נמס' במלכי' ב' סי' ד' ·

אתה — כה ר"פ וא מנהון בתורה ובנבי' וסימני' נמסר במלכי' א' ריש סימן ה' ויחזקאל סימן מג וי"ו בתלים וסימניהון נמסר בתלים סימן קב ·

אתה עתה — ג' וסימניהון נמסר בפרשת תלדות ומלכים א' סימן כא ·

האתה זה — ד' וסימ' נמסר פרשת תלדות ושמואל

הוא כאלו חסר מליל יום פלוני מהשבוע וכן בליל שודד ער מואב וכן יי' הטוב יכפר בעד והרי הוא כאלו בעד אלה שאכלו הפסח וכן כאמר שאסרו חג כי כל חג הרהוט פתוח והמופרד קמוץ ואף על פי שאסר בדבותו ידגם בקמץ בהיות מופרד להפריד בינו ובין הדבוק וכן כל שם דבר הקמוץ דוגמת בשר ברק מרק בהדבקם נפתחים כמו בשר המלואים בקר זבח דבר יי' מרק פגולים ומלת מסך פתח שער החצר נפתח כי הוא דבוק ולולי דבקותו היה קמוץ ומה שאין המ"ס בסב"א כמו בשר בקר דבר הטעם כי

מערכת אות האלף

אין המ"ס בו סמום ועקרו סכך כמו מרך ומכס ושבת קמץ כסהוא מופרד ושבת ססתון פתוח כי יהוא דבוק והסג"ן איכה במבא כי כל תיבה סהיא מתסקל רגם לא תסתכח בדבקותה כמו סבארתי בתלות צדיק ועדין וחסיד וכסיא וכן כל מלאך מדבר תספר קתנים וכסהן דבוקים פתחין כמו מלאך האלהים פת"ח ומלאך בח אל איוב קמץ וכן כלם ומלת המדבר הייתי ליסל ע"י תמיהת הה"א מרהיט המלה כאו היא דבוקה ומקדם יי' כוננו ידיך איכו דבוק וכה פתרונו המקדם סיבגה המקו' יכוננהו על תכונו והכנן

ושמואל ב' ס' ב' ומלכים א' סימן י"ח

ה' פסו' אית בהון ואתה

אתה וסי' נמסר פרשת לך לך·

וגם אתה ג' וסימ' נמסר פ' וירא וחבר' ה' סי' ג'

כי עתה כל' אוריתא וא"וכ כי עתה במש כי

אתה וסימניהון

תנה את נשי ואת ילדי·
העדות כי אתה העדות בנו·
אל ינשב ואמרו אל יושב·
נצב ויאמר בלעם אל מלאך יי' חטאתי·
בא כי אתה בא אל הארץ
תבוא ויקרא משה ליהושע·
תביא וצו את יהושע בנון·
עבל כי אתה עבל תשכח·
תכחד המעמך ישלמנה·
וכל שאר קרי' דכו' ואתה במ"ב
כי עתה וסימניהון
נסכלת ויאמר שמואל אל שאול·
קטר ויאמר אליו האיש קטר·
רבתה אף כי לא אכול אכל העם
הומני ויאמ' דוד אל אבישי ואל·
בכוני ויאמר העם לא תצא·
תצרי כי חרבהיך ושממתיך
אפרים אני ידעתי אפרים·
אין מלך כי עתה יאמרו אין מלך
חולי וגוחי בת ציון כיולדה·
וישבו ועמד ורעה בעז יי'·
וחניתי לבית מצבה דזכריה·
ויאמר אלי דניאל איש·
וכל קרי' כי אתה ו"ל וכי אתה·

אתה דבטעם מלעיל סימ' כי עפר אתה ואל·

ראובן בכורי אתה·
ובני אחי אתה·
כי ירא אלהים אתה·
למי אתה ואנה·
כי עם קשה ערף·
האפרתי אתה·
ואם יש בי עון המיתני·
כי א"ש חיל אתה·
אשר החזקתיך מקצות·
ואי מזה עם אתה·
אמרים לעץ אבי אתה·
מחסי אתה ביום רעה דירמיה·
וזרעתיה לי בארץ·
בחסדך זכר לי אתה·
עזרי ומפלטי אתה·
צדיק אתה ותקם את דברך·
אתה נורא אתה·
ויקרא אסא אל יי'·
גם פעמים רבות·

י"א יחידאין משמ' אתה

וסימניהון

אתה תהה על ביתי ועל·
אתה זה ויאמר אני·
אתה תדבר את כל אשר·
אתה דבר ויאמר חושה·

אתה האיש ויאמר נתן·
אתה קח ויאמר דוד·
אתה אמרת ויאמר נתן·
אתה תשמע השמים מכון דמלכי'·
אתה אל תירא עבדי יעקב·
אתה בן אדם הגד את·
אתה מושל בגאות הים·

ח' יחידאין משמ' ואתה

וסימניהון

ואתה ואהרן וקחו איש·
ואתה שמעת עם גדול·
ואתה עשית ויאמר·
ואתה עשה ואנכי לא·
ואתה תעשה עבדי יורידו·
ואתה אדני המלך עיני·
ואתה נותן עיני כל·
ואתה לך לקץ ותנוח·

ואתה ועתה י"ח בטעם תברין וסי' נמס' בפרשת בהעלתך·

ואתה ד' בטעם וסימ' נמס' בפרשת תצוה·

ואתה ה' בטעם וסי'

ואתה תבא אל אבתיך·
ואתה צודה את נפשי·
ואתה אדני המלך לא·
ואתה תבקש לך גדולות·
ואתה בחלאים תמיד·

אותה י"ב מ"ל וסימ' נמס' בפרשה בלק·

ואותה ה' מ"ל וסי' נמסר בפרשת שמיני
וביחזקאל סימן כג"·

אותו כ"ד מל' וסימניהון

ועבדתם אותו·
ועבדו אותו בתמים ובאמת·
לעבוד אותו ויאמרו עדים·
לרשת אותו·
ויקח אותו שבע מאות איש·
ויאמר המלך אל חזאל
רד אותו ב' בפסו'·
אשר יצקמים על·
ונחמתי על הטובה·
ויקצפו השרים תניג' דפסו'·
ויעלהו אל המרכבה·
ולא בחיל גדול יעשה·
גם אותו לאשור יובל·
וחטאת אותו וכפרתהו·
ואתם מחללים אותו·
והפחתם אותו·
זכרו תורת משה עבדי·
ביום הציל יי' אותו·
באחז אותו פלשתים·
גם אותו הבוהו·
וירדו אליו·
מלשני בסתר רעהו·
יברכנו אלהים·
וכל יהושע ושפטים דכות' מל'

במ"ב חס' וסימניהון

ויראו אותו העם·
אחיו וכל בית אביו·

אותי כ"ז מלאים וסימניהון

על אשר מעלתם בי·
כאשר עזבתם אותי·
האותי לא תיראו·
שבהך בתוך מרמה·
השכל וידוע אותי·
נדפו אותי·
יען שכחת אותי ב' בפסו'·
במראה נחשת·
נערי מלך אשור·
הן גור יגור אפס·
ואטמנהו בפרת·
וזה גורלך מנת מדיך·
על אשר עזבו·
כגבור עריץ·
ולא תבעיסו אותי·
כי כלם ידעו אותי·
כי אויל עמי·
כי נתתם אותי·
חכרו פליטכם·
ואת מי דאגת ב' בפסו'·
ואותי יום יום ידרושון·
אך תראי אותי·
פדית אותי·
אותי נהג·
כי כלם מיראים·
אף לא הביאה·
וכל יהושע ושפטי' דכו'
מ"ל בב"ב וסימניהון
בשלוח משה עבד יי' אותי·
אתם מושחים אותי למלך·

אתך י"ו בתורה וסימ' נמסר בפרשת שמיני·

אותך י"ז מ"ל וסימניהון

וארבה אותך במאד מאד·
ואחשך גם אנכי אותך·
ותלה אותך על עץ·
אחרי הודיע אלהים יי' אותך·
ואך אותך ואת·
בכל אשר אני מראה אותך·
ונועדתי לך שם·
ועתה הניחה לי·
והרף ממני ואשמידם·
בי קנה אקנה·
שולח אני אותך·
אשר אני שולח אותך·
האתה הוא אשר דברתי·
והוצאתי אותך ואת כל·
ונטשתיך המדברה·
ובדברי אותך·
אותך קויתי כל היום·

אותך י"ו מ"ל בלשון נקבה וסימניהון

באשר את אשתו·
יתן יי' אותך·

פן נשרוף אותך·
והנני בשפט אותך·
ויי' צבאות הנוטע אותך·
וכל כאהביך שכחוך·
ומולדותיך ביום הולדת אותך קדמ' דסי'·
והפשיטו אותך·
ורגמו אותך באבן·
השאטות אותך·
ועשיתי אותך כאשר עשית·
חברתי אני את בריתי אותך·
העמד לבך אם תחזקנה ידיך·
והפיצותי אותך·
ועשו אותך בחמה·
ועשו אותך בשנאה·

אותך ד' לזכר וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן י"ב·

וכל יחזקאל דכו' אותך במ"ו
אותך וסימניהון
שולח אני אותך ושלאחריו·
ובדברי אותך·
להביא אותך עליהם·
ונטשתיך המדברה·
והוצאתי אותך ואת כל·
וכל לשון נקבה דכו'·

אותי ה' מ"ל בספר ישעיה וסימניהון נמסר שם סי' נ"ז·

אתיו ג' וסימ'

כל חיתו שדי אתיו·
אם תבעיון בעיו·
אתיו אקחה יין·

התיו ג' וסי' נמסר בדניאל סי' ג'·

מאתך ה' וסימ' נמסר במלכים א' סי' ב'·

אותם ט"ל מ"ל בתורה וסימניהון

ואין פותר אותם·
אשר דבר להם אביהם קדמ'·
וינחם אותם וידבר·
ויצו אותם
וישיגו אותם חנים·
והאכל אותם·
והנושא אותם יכבס·
על סל אחר תנינ' דפסו'·
את הצפור החיה·
והביאה אותם אל הכהן·
כי לי בני ישראל עבדים·
וזבחו זבחי שלמים·
והשיאו אותם עון·
למען ידעו דרתיכם·
ושכת אותם שתים·
וכסו אותם במכסה·
ושמו אותם איש איש·
מבן שלשים שנה קדמ' דנשא·
על פי יי' פקד אותם·
וישלח אותם·
והניף אותם הכהן·
ויקריבו אותם לפני המשכן·
ויקח קח מאתם

מוכיח כי ים זקף גדול התעמיד המלה וכן מוסב מודע מוסר בהפרדס יקמצו ובהדבקם יפתחו·
כמו כמר המלוחים פתרונו כמר של מלוחי' דבר יי' דבר של יי' אבל תיבה סטופה ה"א ועי' דבקותה

וכלל הדבקות להבין אם תצטרך להרבות מלת של בפתרונו
יתהפך לת"ו בעלילה מועטת כפתחת כמו תהלת יי'

תורת יי' אבל מקצת כלי בית יי' יבאה מן הכלל ונקמצת וי"ג דבוקים ונקמצים על פי המסורת ואלו הן ועמת את התבואה והרכת את סתנותיה הגלת יהודה מנת המלך

מערכת אות האלף

מכב פלסתים מתן אדס ירחיב לו יקר תפארת פתגם המלך כתבהדת כרת היום ואולם הכסא שאר ישראל בסאט בכפם ואבן עזרא תמה על בעל המסורת מן הארבעה
כי בדינם המה ואלה הם כי בסאט בכפם איכו דבוק ובית בכפם תוכיח ושלשה הראשונים קמוצים כמשפטם ועפת היה ראוי להיות ועפתה ולהקל המלה חסרו הה״א וסמו
קמץ תמורת חסרון הה״א וכן והרכת דינו להיות והרכתה וכן הגלת הגלתה ואותו הקמץ הראוי להיות תחת התי״ו סמו לפניה כאשר עשו במלת ואביגב הסוכמית תמרת

יקח משה אותם מעל כפיהם ·
והוקע אותם ליי׳ ·
צרור את המדינים ·
ונקח את ארצם ·
ונחרם אותם כאשר עשינו ·
והוא ינחיל אותם את הארץ ·
ומשנאתו אותם הוציאם ·
חשק יי׳ בכם ויבחר ·
בי יכרית קדמ׳ דפסו׳ ודסיפרא ·
ובגלל התועבות האלה ·
כי הגוים האלה ·
ושדת אותם תנינ׳ דפסו׳ ·
היום הזה יי׳ ·
ארור אשר לא יקים ·
ויקרא משה ליהושע ·
ויצו משה אותם לאמר ·
וכל יהושע דכו׳ מ״ל בכ״ו חס׳
וסימ׳ נמסר שם סימ׳ ה׳ ·

אותם ה׳ מ״ל בשמו׳ וסימניהון

בכל המעשי׳ אשר עשו ·
ותענינה אותם ותאמרנה ·
השכב אותם ארצה ·
והעביר אותם במלבן ·

אותם ט׳ מ״ל במלכים וסי׳ נמסר במלכים ב׳ · סימן ג׳ ׃

ואותם ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש מצורע ויחזקאל סוף סימן י׳ ·

אתה ובניך אתך ג׳ דסמי׳ וסימ׳ נמסר פרשת קרח ·

אותם י״ז חס׳ בירמיה וסימ׳ נמסר בירמיה ריש סימן כ״ג ·

אותם כ״ח חסרים ביחזק׳ וסימניהון

ושרפתם אתם באש ·
מבנו תצא אש ·
בהפיצי אתם בגוים ב׳ בפסוק ·
וקרעתי אתם מעל ·
אשר יעשה אותם האדם תנינ׳ ·
בכל השאטים אתם ·
והשיבתי אתם אל ארץ ·
והזהרת אתם ממני ·
ובחזקה רדיתם אתם ·
ולא ירעו עוד הרועים ·
ואפיץ אתם בגוים ·
ארבה אתם בצאן ·
ונתתי אתם עליו ·
וקבצתי אתם מסביב ·
וקבצתי אתם מארצות ·
יאכל אתם באש ·
בהעביר אתם להם ·
ויעשה אתם חיה יחיה ·
התשפוט אתם התשפט ·
לבלתי הביא אתם ·
את משפטי שמרו ·
והשיבתי את ידי ואעש ·
גם אני נשאתי את ידי להם קדמ׳ דפסו׳ ·
עשיתי אתם ואסתיר פני ·

הגא ירעה אתם ·
והוא יהיה להם ·
וקרב אתם אחד אל ·

אותם ב׳ מ״ל בתריסר וסימניהון יזעקו אל יי׳ ולא יענה ·

ושם אותם בסיס הודו ·

אותם ד׳ מ״ל בכתובי׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ ט׳ ·

אתם ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳ בפרשת שמות ·

ואתם ד׳ בטעם גרשיים וסימניהון

בלשון ארמי׳ קמון ישראל בטוריא ונתכן בשבתא וביאורם נמסר ביהושע סימן י״ח ·

אתהם ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סימן ל״ד ודה״א סימ׳ ז׳ ·

אתם ל״ז וסימניהון

בעצם היום הזה בא נח ·
ויצאו אתם מאור כשדים ·
ויערכו אתם מלחמה ·
וידבר אתם לאמר אם ·
ויפקד שר הטבחים קדמ׳ דפסו׳ ·
וידבר חמור אתם לאמר ·
ויתנכר אליהם
וירא יוסף אתם את ·
וגם הקמתי את בריתי ·
וגם ערב רב עלה אתם ·
השוכן אתם בתוך ·
לא מאסתים ולא געלתים ·
אם לקרא לך באו ·
כי לא ננחל אתם ·
אלה דברי הברית ·
ויערכו אתם איש ישראל ·
ויבאו אל בני ראובן דיהושע ·
ולא הכלמנו ולא פקדנו ·
ויכל משה מדבר אתם ·
ולא אבה ולא ברא אתם דשמו׳
על כן חוקו כמנו ואולם ·
וילך אתם ויבא הירדנה ·
וכרת יי׳ אתם ברית ·
אך לא יחשב אתם דיאשיהו דמלכים ·
לא תחד אתם בקבורה ·
בא כתבה על לוח ·
וצאצאיהם לא יגעו לריק ·
כספם וזהבם אתם ·
אתם יפגעו נא ביי׳ צבאו׳ ·
כוש ופוט ולוד וכל ·
פרס כוש ופוט אתם ·
וידעו כי אני יי׳ אלהיהם ·
אל הקנא באנשי רעה ·
בני אל תלך בדרך אתם ·
וידבר אתם המלך דדניאל ·
ויה אתם בבית האלהי׳ דד״ה ·

ואתכם ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ במדבר

מאתכם ג׳ וסימ׳

קחו מאתכם תרומה ·

החלצו מאתכם ·
מדוע באתם אלי ·

ואתנה ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויצא ויחזקאל סימן י״ג ·

אותנו ג׳ מ״ל וסימ׳ נמסר פרש׳ ואתחנן ·

כל דסמי׳ לדבור אתו אתך

אתם דגש בבמ״ט אותו אותך אותם וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא ודה״ב סימן י״ח ·

אתנן ד׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ תצא וביחזקאל סימן י״ו ובמיכה סימן א׳ ·

נשלם מערכת
אות האל״ף בס״ד

מערכת אות
הבי״ת

ל״ט יחידאין נסבין ב׳ בריש
תיבותא ולית להון זוגא וסימניהון

במנחה ואברהם גם ·
בחול ויפן כה וכה ·
בשמע ויאמר משה בתת ·
בשמעם שבעת ימים ·
בארבה נטה ידך ·
בעבור והיה בעבור כבודי ·
במסלה ויישרנה הפרות ·
בשלש ועתה דבר יי׳ ·
בקרא ויגד להם מיבית ·
בענקים ושם חברון לפנים ·
בראשנים ויתנם ביד הגבעונים ·
בטיט והיו כגבורים בושים ·
ובדבריך ויהי בעלות המנחה ויגש ·
ברצונו כי רגע באפו חיים ·
ברביבים תלמיה רוה נחת ·
בעגלי גער חית ·
במחלקתיהם ואת התיחשם ·
במחלקות ועל ידו ·
במחלקותם ויעמד כמשפט דוד ·
ובהוציאם את הכסף ·
בפעלם הזרפאים כמדבר ·
בשבתו נודע בשערים ·
בתם קציר ·
ובמנחת הערב קמתי ·
ובמשפטיך ותעד בהם ·
בכלהך מחטא ·
בברכת ישרים תרום ·
כלה בשרי ועורי ·
בחלילים ויעלו כל העם ·

י״א זוגין חד מלרע וחד

מלע׳ נסבין ב׳ בריש תיבותא וסימני׳

בדמעות האכלתם לחם ·
בדמעות כלו בדמעות עיני ·
בחיין ושאר חיותא העדיו ·
בחיין ומשך אבירים בכחו ·
בחרט ויאמר יי׳ אלי קח ·
בחרט ויקח מידם ויצר ·
במדינות ושאר היהודים ·
במדינות איכה ישבה בדד ·
במצולה המה ראו מעשה יי׳ ·
במצולה ראיתי הלילה והנה ·
בממלכה וסכסכתי מצרים ·
בממלכה הנה עיני יי׳ אלהים ·
בסבך יודע כמביא למעלה ·
בסבך וישא אברהם את ·
בסירות נשבע אדני יי׳ בקדשו ·
בסירות ויבשלו את הפסח ·
בנגע השער בנגע הצרעת ·
בנגע וראה הכהן את הנגע ·
בשאת והובא את כדיו ·
בשאת וראה הכהן והנה ·
בתנור בשברי לכם מטה ·
בתנור כל המנחה אשר ·

ד׳ כתיבין ב׳ בריש תיבות״
ולא קריין וסימניהון נמסר במשלי סימן כ״ח ·

ב״ט מלין נסבין ב׳ בריש
תיבו׳ ופזרין וסימניהון

בבקר וישכם אברהם בבקר ויקח לחם ·
במקום אשר תמחטהע לה ·
במחנה וישארו שני אנשי׳ במחנה
באכה ומדתם מחוץ לעיר ·
במדבר בערבה ·
בשר כי מי כל בשר ·
בשנה שלש פעמי׳ בשנה יראה ·
בשלל וארא בשלל אדרת ·
בראשון בארבעה עשר יום לחדש
בראשון ויעשו את הפסח ·
בנין ואת בניו ואת בנתיו דעקב ב׳ בו ·
בעם פרצו בעם ·
בארצך שלש שנים רעב בארצך
בימיו עלה פרעה ·
בשמעך ותכנע מפני יי׳ דמלכים ·
בשלחי את חצי הרעב ·
בן ועמדם ·
בו וישלח יי׳ בו את גדודי ·
בטחת הנה בטחת לך ·
בבל הראני יי׳ והנה שני דודאי
באה אל שמועה כי באה ·
בה אשר יש בה דרבה ·
בני ואתה שלמה בני דע ·
בהורח ואת בניהם לא המית ·
בלשכת ויקרא ברוך בספר ·
בקיהו להימן בני הימן בקיהו ·
ברם איתי אלהא ·
בשבת דרכים גתות ·
בסוסים וברכב בצבים ·
בשביעי

למלך ודינו מסרתת למלך או מסרתה וכאשר חסרו הה״א סמו הקמץ הראוי להיות תחת התי״ו לפניו אך אומר אבן עזרא כי היה לו לבעל המסורת לחשב ארבע מלות אחרו
תחתיהן ואלו הן עזי וזמרת יה אף כחלת ספרה עלי אם אתן סנת לעיני והרביעי י״מכת חלקי וכוסי כי כלם קמוצי׳ רק מתחלקים יש פותחי׳ גם בהם כתן אבן עזרא טעם
ואמר כי בכלם יו״ד חסרה ויהיה וזמרת יה ולא כפי׳ רשי׳ ז״ל אשר חלק בין עזי לעזי ואו׳ כי יו״ד יתירה כי אם היה עוז מלי היה לו לומר עזי בשורק כי מכינו שורק וחטף קמץ

מערכת אות הבית

מתחלפין כאם׳ מגיכו את כבודו ואת גדלו הללוהו כרב גדלו וכן חקך ותק בכיך ואכלו את חקם וכן אף כחלת אף כחלתי וכן אם אתן את מנתי וכן יי׳ מנתי והב׳ אכס רבוקי׃

כתוב במסורת כל ברויי דיוסף פרויי דבלק קרויי דבלעם בזויי דמסלי כברויי דקהלת קלויי דדניאל קמצין ופארה פתחין וחד כתרגום בר כחול הים דיוסף וכל פר ואיל דבלק ויקר דבלעם בז לרעהו דמסלי כבר היה דקהלת קל קרנא דדניאל קמצין ודבר זה פלא מה מסמיכין בעל המסורת כי כלם

כשביעי בחמשה עשר יום לחדש דיחזקאל׃

א״ב מן חד והד חד הסר ב׳ וחד נסיב ב׳ בריש תיבותא וסימניהון

אכת שכנתי על מים רבים׃
באבת כי רק עוג מלך הבשן׃
אסמיך ויכלאו אסמיך שבע׃
באסמיך יצו יי׳ אתך את הברכה׃
אברתו בנשר יעיר קנו׃
באברתו יסך לך ותחת׃
בלע אדני פלג לשונם׃
נבלע טהור עינים מראות׃
גרזן כי תצור אל עיר ימים׃
בגרון ואשר יבא את רעהו׃
גרון ויאמר יי׳ יען כי גבהו׃
בגרון קרא בגרון אל תחשך׃
גורלי יי׳ מנת חלקי וכוסי׃
בגורלי ויאמ׳ יהודה לשמעון אחיו
גשמהון ענה נבוכד נצר׃
בגשמהון ומתכנשין אחשדרפניא׃
הבראם זכר ונקבה בראם׃
בהבראם אלה תלדות השמים׃
הדרי נשי עמי תגרשון׃
בהדרי ויצא לך שם בגוים׃
הגיגי אמרי האזינה יי׳׃
בהגיגי חם לבי בקרבי׃
הוללים לא יתיצבו הוללים׃
בהוללים כי קנאתי בהוללים׃
הניח והיה ביום הניח יי׳ לך׃
בהניח והיה בהניח יי׳ אלהיך׃
הכינו מגן גבורהו מאדם׃
בהכינו שמים שם אני׃
הראהו ואם פשה תפשה׃
בהראתו ומי מכלכל את יום באו׃
ועצם ואמרת בלבבך כחי׃
בעצם תהפך לאכזר לי׃
והורתיו בעבור ישמרו חקיו׃
בתורתיו ולא שמעו בקול יי׳׃
וגוה להסיר אדם מעשה׃
בגוה בען אנא נבוכד נאצר משבח
זנבו יחפץ זנבו כמו ארז׃
בזנבו ויאמר יי׳ אל משה׃
חסר נבהל להון איש רע׃
בחסר ובכפן גלמוד׃
חלמיש ההפכי הצור אגם׃
בחלמיש שלח ידו׃
חכריך ותבאנה לך שתי אלה׃
בחבריך עמדי נא בחבריך׃
חייה גמלתהו טוב ולא רע׃
בחייה ואשה אל אחותה׃
חרשה והשבתי כל משושה׃
בחדשה פרא למוד מדבר׃
טלאים כרועה עדרו ירעה׃
בטלאים וישמע שאול את׃
ירקרק וההנגע׃
בירקרק אם תשכבון בין שפתי
יין אשר חלב זבחימו׃
ביין דמשק סחרתיך׃
מועדיה גם חסידה בשמים׃
במועדיה כצאן קדשים׃
נס נא את עבדיך׃

בנס כל קבל דנא׃
שום ועתה שימו נא לבבכם׃
בשום התדע בשום אלוה׃
שד לכן הנני שד את׃
בשד אלה אזכרה ואשפכה׃
סבבי כה אמר יי׳ ונפלו׃
בסבבי הנה אלהים יי׳ עזר לי׃
שמחות תודיעני ארח חיים׃
בשמחות תובלנה בשמחות וגיל׃
שמחתכם וביום שמחתכם׃
בשמחתכם שמעו דבר יי׳ החרדים׃
פס בה שעתא נפקו
בפס הוא היה עם דוד בפס׃
פתחי אני ישנה ולבי ער׃
בפתחי וידעתם כי אני יי׳ בפתחי
פתחיה ואנו ואכלו פתחיה׃
בפתחיה ורעו את ארץ אשור׃
צדיה ואם בשנאה יהדפנו׃
בצדיה ואם בפתע בלא איבה׃
צותו אשר צוה יי׳ את משה׃
בצותו ויהי בצותו את האיש׃
קשתי את קשתי נתתי׃
בקשתי כי לא בקשתי אבטח׃
קברי אשר לא כתתני ברחם׃
בקברי אבי השביעני לאמר׃
רדתו כה אמר יי׳ ביום רדתו׃
ברדתו ויהי ברדת משה מהר׃
שלכת לשפים ולחסה למערב׃
בשלכת ועוד בה עשיריה׃
שליש האכלתם לחם דמעה׃
בשליש מי מדד בשעלו מים׃
תתם ולא שמע אמציהו כי׃
בתתם ספם את ספי ומזוזתם׃

א״ב מן חד חד בג׳ וסימני׳

באשרי והאמר לאה באשרי׃
בכבת כי כה אמר יי׳ צבאות אחר כבוד׃
בגירות וילכו וישבו בגירות כמהן
בדמותו ויחי אדם שלשי׳ ומאת׃
בהשמים יי׳ בהשמים הסדך׃
בוערה בולם באפים כמו תנור
בזונו וכל הבהמה ושלל׃
בחלמיש שלח ידו הפך׃
בטובה וזה ימות בנפש׃
ביריעות וסרח העדף׃
בגלות ונהמת באחריתך׃
בלהטיהם ויקרא גם פרעה׃
במוהר ויאמר שמואל כה תאמרו
בנגע השמר בנגע הצרעת׃
בסירות נשבע יי׳ אלהים בקדשו׃
בעדר וישבו בה יהודה וכל׃
בפס הוא היה עם דוד בפס׃
בצרתה שיר המעלות אל יי׳׃
בקרב כי יעצתי האסף יאסף׃
ברע אל תאמינו ברע׃
ברבבים תלמיה רוה נחת׃
בשמור ויהי בשמור יואב׃
בתיה ואשתו היהדיה׃

יו׳ זוגין חד ב׳ וחד וב׳ וסימ׳

בברזל ברזל בברזל יחד׃
ובברזל ויאמר אליהם לאמר בנכסים רבים׃
ברשעת לא בצדקתך ובישר׃
וברשעת אל תאמר בלבבך׃
ברחמיך ואתה ברחמיך רבים לא עזבתם במדבר׃
וברחמיך ורבים לא עשיתם כלה׃
ביין דמשק סחרתך׃
וביין וישם דניאל על לבו׃
בהעלות ויהי בהעלות חיל׃
ובהעלות הענן מעל המשכן׃
בדברי ויאמר יי׳ אל משה הנה׃
ובדברי אתך אפתח את פיך׃
ברכו וביום הרביעי נקהלו׃
וברכו ויהי כי הקיפו ימי׃
ברך כי הלל רשע על׃
וברך הנה ברך לקחתי׃
ברוכה ויאמר ברוכה את ליי׳׃
וברוכה וברוך טעמך וברוכה׃
בצרה יקראני ואענהו׃
ובצרה ותבואתה מרבה׃
במזרה ואזרם במזרה בשערי הארץ׃
ובמזרה והאלפים והעירים עבדי האדמה׃
בעבדותינו ועתה כמעט רגע היתה
ובעבדותינו כי עבדים אנחנו׃
במשפטיהם ובאו עליך הצן רכב׃
ובמשפטיהם המלך יהאכל׃
בגזל נפש כי תחטא ומעלה׃
ובגזל אל תבטחו בעשק׃
בחנוני אשר נסוני אבתיכם׃
ובחנוני הביאו את כל המעשר׃
בתוכחות ועשיתי בם נקמות׃
ובתוכחות והיתה חרפה וגדופה׃
בקרבתם אחרי מות שני בני׃
ובקרבתם בבאם אל אהל מועד׃
בקשתי כי לא בקשתי אבטח׃
ובקשתי ואני נתתי לך שכם׃
בשפטים ולא ישבע אליכם פרעה
ובשפטים לכן אמר לבני ישראל׃

והו׳ מן א״ב חד א׳ וחד וא׳ ואנו חלקנו כל הא״ב אמה ל אחותה וכל דרשה בחרסה ימכאכה עכ״ל המעתיק׃

א״ב מן ב״ב וב׳ ברישיהון

ובאף ונלחמתי אני אתכם ביד
ובאף מקול אויב מפני עקת׃
ובאפס ברב עם הדרת מלך׃
ובאפס ועל שכלו הצליח׃
ובי׳ ואך אם טמאה ארץ׃
ובי׳ לדוד שפטני יי׳׃
ובאהל ויבא לבן באהל יעקב
ובאהל ב׳ בפסו׳׃
ובארבע עשרה שנה בא נבדרלעמר
ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו
ובאדום ושאול לכד את המלוכה
ובאדום וגם כל היהודים אשר׃
ובאר כי הקיפה הזעקה׃
ובאר כי שוחה עמוקה זונה׃

ובא ואם לא תשמעו אלי׃
ובא ותאמר לו זרש אשתו׃
ובבאה הנה באה וידעו כי׃
ובבאה לפני המלך אמ׳ עם הספר
ובגדל וידעו העם כלו אפרים׃
ובגדל אל מי דמית בכה׃
ובדבר והזה אינבם באמנים׃
ובדבר כי לא דבר ריק הוא׃
ובהגיע תר נערה ונערה׃
ובהגיע תר אסתר בת אביחיל׃
ובהר שמיר ויתיר ושוכה׃
ובהר כי יי׳ אלהיך מביאך׃
ובהקבץ בתולת שנית׃
ובהקבץ ויהי בהשבע דבר המלך׃
ובוכה ודוד עולה במעלה׃
ובוכה ויצא ישמעאל בן נתניה׃
ובזרועך וגם עמך ונחלתך׃
ובזרועך אהה אדני יי׳ הנה אתה׃
ובחיקו ולרש אין כל כי אם׃
ובחיקו כרעה עדרו ירעה׃
ובחנתים לכן כה אמר אדני יי׳ הנני צרפם׃
ובחנתים והבאתי את השלישית׃
ובחורים ויעפו נערים ויגעו׃
ובחורים אז תשמח בהולה׃
ובחשך כי בהבל בא ובחשך
ובחשך ב׳ בפסו׳׃
ובטל ברם עקר שרשוהי׃
ובטל ודי חזה מלכא עיר וקדיש
ובישר לא בצדקתך ובישר׃
ובישר ואתה אם תלך לפני דמל
ובכן ראיתי רשעים׃
ובכן לך כנוס את כל׃
ובליעל ויען כל איש רע׃
ובליעל בקוץ מונד כלהם׃
ובלנתך ושננתם לבניך׃
ובלכתך ולמדתם אתם׃
ובלבנון ואת כל ערי המסכנות׃
ובלבנון ואת בעלת ואת כל ערי׃
ובבקים ולפני העלות הענן׃
ובבקום אל תתהדר לפני מלך׃
ובבשח וירא ישראל את היד׃
ובמטה וידבר העם באלהי׳׃
ובמשב אשרי האיש אשר׃
ובמשב וירממהו בקהל עם׃
ובמלכות ודניאל דנה הצלח׃
ובמלכות אחשורש בתחלת׃
ובמלאת ימי טרה לבן׃
ובמלאת הימים האלה׃
ובמקנה ויביאו את מקניהם׳
ובמקנה ב׳ בפסו׳׃
ובמגרה ארבעה גביעים וחכרו
ובמנרה ארבעה גביעים׃
ובמחלת ותקח מרים הנביאה׃
ובמחלת ויבא יפתח המצפה׃
ובמורא ויוציאנו יי׳ ממצרים׃
ובמורא ותוצא את עמך׃
ובמוראים או הנסה אלהים׃
ובמוראים׳
ובמה יודע איפא׃
ובמה ויקצפו עליו שרי פלשתי׃
ובנביא העלה יי׳ את ישראל׃

משפטם בקמץ לבד קלויי דדניאל שהוא דבוק כי אין מהם דבוק אם לא להסמיכו ופארה פתחין כמו כר לבד פר בן בקר ובז שהוא לסון בזה שהוא מן הכפולים ודינו להפתח כמו תם רך כאשר בארתי למעלה כבר דקהלת לא ידענא למעוטי ממי אם לא למעט מילות דוגמתו כמו לסד לבד פרת קנז שנפתחים כאשר כתבתי למעלה׃

כל ארבע לעולם פתח בין סמוך בין מופלב לבד מארבה וכל וכן זתר וכרכם פלדם מתר דרדע וכמה סמות פתחין בלא טעם מכר ענב פחם ככר חמר

מערכת אות הבית

ים פותחין וים קומצין ומספיק כראה לקמוץ מאחר פאין מבטל   כל חמת שהוא בלשון רגז פתח ושהוא לשון עיר קמץ בה״א והוא ולכו ממס חמת רבה׃

כל כהנת בסוף תיבה המוכאים הברית מה קמצים כמו בניך ידיך וכן אכלוה סמרוה וכן ותשקין ותהרין וכן סמכת עבית כסית כי כלם כאלו כתובים הא
בסוף המלה ואף לעבין חק יהוה כאשר אבאר בעזרת הא״ל רק אותם אשר הברית מה כקראת לפני הה״א וחי״ת וע״ן פתחין כמו מזבח זורח שומע

ובנביא ב׳ בפסו׳ •
ובנביאי שמרון ראיתי תפלה •
ובנביאי ירושלם ראיתי שערוריה
ובני ומבני פחת מואב •
ובני ובני ומנשה •
ובשאת ובלכת הגרבים ילכו •
ובשאת מתנותיכם בהעביר •
ובעבור ויאמר משה אל העם •
ובעבור לכן סעפי ישיבוני •
ובערבה בהר ובשפלה דיהושע •
ובערבה ואל המלכי׳ אשר דיהושע
ובעלות בענה בן חושי •
ובעלות זיף וטלם ובעלות •
ובעמך ושרץ היאר צפרדעים •
ובעמך כי בפעם הזאת אני •
ובפלשתי׳ ושאול לכד את המלוכ׳ •
ובפלשתי׳ ויצא וילחם תנינ׳ דפסו׳ •
ובצלתו והיה על אהרן לשרת •
ובצאתו והקיפו הלוים את המלך •
ובקולו אחרי יי׳ אלהיכם תלכו •
ובקולו ויאמר העם אל יהוש׳ •
ובקומה ותשקין את אביהן •
ובקומה ותשקין גם הלילה •
ובקומך ושננתם לבניך •
ובקומך ולמדתם אתם •
וברכה הראש אחיעזר ויואש •
וברכה מונע בר יקבוהו לאם •
וברכו ויאמר דוד אל הגבעוני׳ •
וברכו שאו ידיכם קדש •
ובראש ושבו דמיהם בראש •
ובראש המנחה חצי האמה •
ובראשי וביום שמחתכם •
ובראשי חדשיכם תקריבו •
ובר נקי כפים ובר לבב •
ובר ותאמר זך לקחי •
וברכים חזקו ידים רפות •
וברכים כושל יקימון מליך •
וברחוב ויצאו העם ויביאו ויעשו
וברחב ב׳ בפסו׳ •
וברחובותיה על כל גגות מואב •
וברחובותיה בחוצותיו חגרו •
וברקים ויהי ביום השלישי •
וברקים וישלח חצים ויפיצם •
ובריתי לכן כה אמ׳ יי׳ אלהי׳ חי אני
ובריתי לעולם אשמור לו חסדי •
וברחמים ברגע קטן עזבתיך •
וברחמים וארשתיך לי לעולם •
ובשבתך ושננתם לבניך •
ובשבתך ולמדתם אתם את •
ובשבך ויקרא אסא אל יי׳ •
ובשבך ולא נסוג ממך תחיינו •
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ וחברו
ובשעריך וכתבתם על מזוזו׳ •
ובשירים למה נחבאת לברח •
ובשירים ודוד וכל ישר׳ דד״ה •
ובשעלבי ויואל האמרי לשבת •
ובשעלבי׳ בן דקר במקץ •
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דשמואל׃
ובתפים ודוד וכל ישר׳ דד״ה •

ג׳ זוגין יהידאין חד ב׳ וחד ל׳ וסימניהון

בעליהן כי יצא דבר המלכה •
לבעליהן ונשמע פתגם המלך •
בניהן כי נאפו ודם בידהן •
לבניהן ויען לבן ויאמר •
בקעם כה אמר יי׳ על דהרות הבשן •
לבקעם אחרי הדברים והאמת •

י״א דכתי׳ ב׳ וקרי׳ כ׳ וסימני׳

בשמעכם והיה במשך בקרן היובל •
בעלות ויהי כעלות הכהני׳ נשאי •
בעלות ולא אבו האנשים לשמע
בחם ויאמר למלאכים הבאים
בשמעו ותצלח רוח אלהים על
בשמעך ויהי בשמעך את קול דשמואל •
ויבן ויבאו אל מחנה ישראל •
יבלו בטוב ימיהם קדם •
באמרם ויהי באמרם אליו יום ויום
חבוד ומבני בגוי עותי וזבוד •
זבי אחריו החזיק זבי עתלי •
וחילופי׳ ג׳ כתי׳ כ׳ וקרי׳ ב׳ וסי׳ •
במלבן ואת העם אשר בה הוציא
ויבן את מזבח יי׳ •
יבין העז איש רשע בפניו •

ו׳ דכתי׳ ב׳ וקרי׳ מ׳ וסימני׳

באדם ויעמדו המים הירדים •
בעבר ואם רע בעיניכם לעבד •
במלך ויאסרהו פרעה נכה דסוף מלכים •
בימין ויקח יהוידע הכהן ארון •
אבנה הלא טוב אבנה ופרפר •
וישב דאיים את פניו לאיים
וחד חלוף מ׳ כתי׳ וקרי׳ ב׳
מעבר ולחצי שבט המנשה נתן משה בבשן •

שטה חדא דמשמשת בה

בסוף תיבותא וסימניהון

ורבבה ל׳ יפל מצדך אלף •
עזבה ל׳ ואת תזנותיה •
בעקבה ל׳ ויהוא עשה •
קרבה ל׳ לא שמעה בקול •
ובריבה כסה ומריבה על •
להעציבה עשינו להכונים •
דאבה ל׳ בצוארו ילין עז •
למעצבה הן כלכם קדחי אש •
עקבה ל׳ כידם דתריסר •
ורחבה ל׳ ונסבה למעלה •
הקבה ויבא אחר איש •
מצבה ל׳ וחגיתי לביתי •
שובבה ל׳ מדוע שובבה העיר •
קרבה ל׳ אל נפשי גאלה •
חובה ל׳ אשר משמאל לדמשק •
בעזבה ל׳ וקראו להם עם •
מארבה ל׳ במוץ יסוער מגרן •
נקרבה ל׳ החרישו אלי איים •

א״ב מן ב״ב ותרויהון בחד

שגבה ל׳ אשר שגבה ממני •
פסו׳ וסימניהון
ארום והרפו ודעו כי אנכי
ארחות בימי שמגר בן ענת בימי
אגרטלי ואלה מספרם אגרטלי •
אדו ואצואה אתם על אדו •
איככה פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה •
בארות ועמק השדים בארות בארות חמר •
בפקוד כי תשא את ראש בני יש׳
בבגד והבגד כי יהיה בו נגע
בצלצלי הללוהו בצלצלי שמע •
ברא ואתה בן אדם שים דברא בראש דרך •
בליל משא מואב כי •
בהבנותו והבית בהבנותו אבן שלמה מסע נבנה •
בכספיא ואצואה אתם על אדו •
גלי קחי ריחים וטחני קמח •
גזז ועיפה פילגש כלב •
גנבת ותלד לו אחות תחפנחס את גנבת •
גלילים ושתי דלתות עצי •
דודיך מה יפו דודיך אחתי כלה
האדום הלעיטני נא מן האדם האדם הזה •
הערכך וחשב לו הכהן את מכסת
הגדגדה משם נסעו הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה •
הדגלת ערי הנגב סגרו ואין פותח
הלהן תשברנה עד אשר יגדלו •
העיט צבוע נחלתי לי •
ההררי שמא ההררי אחיאם •
הודינו לך אלהים הודינו •
ובאהל ויצא לבן באהל יעקב •
ובמקנה ויביאו את מקניהם אל •
וגבר והיה כאשר ירים משה ידו •
והפשתה והשערה נכתה כי השערה
והגישו אדניו אל האלהים •
והאמה והאמה מזה בעדף בארך
ולבה ויאמר לה אלקנה אישה
והראש אחר יפנה דרך •
ולשלום ויבא אוריהו אליו •
ומוקני כה אמר יי׳ הלוך וקנית לך בקבוק •
ולמד ויפנו אליו עורף ולא פני׳
וילמדו ביהודה וילמדו בעם •
ובערו ויצאו יושבי ערי ישר׳ •
והורות ויען יחזקיהו ויאמר •
ומאחזת הלוים ומאחזת •
ובנביא העלה יי׳ את ישראל ממצרים •
וללא ומים רבים לישראל •
ותודות ויען יחזקיהו ויאמר •
ויחזק מלך הנגב ומן שריו •
ולאלוה מעזים על בנו יכבד •
ושבר רב מחולל כל •
ומקרה כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה •
וכחשך כי בהבל בא ובחשך ילך
וברחוב ויצאו העם ויביאו דעזרא

ומביאים בימי ההם ראיתי ביהודה •
ושמתן אהלה הגדולה •
ויטמנו ובאו המצורעים האלה בקצה המחנה׃
ואצבעות ותהי עוד מלחמה בגת •
והפוצינה מבלי רעה והחנה •
וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים •
זמרו למלכנו זמרו •
זוחת ובני שימון אמנון •
חיי ואעבור עליך ואראך מתבוססת •
חרבו ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון •
חנוני חנוני אתם רעי •
טמא שפתים ואמר אוי לי כי נדמיתי
יושת אם כפר יושת עליו ונתן
יגח או בן יגח או בת יגח •
ידודון מלאכי צבאות ידודון
יללתה כי הקיפה הזעקה.
ירד אז ירד שריד לאדירים •
ירשה והיה אדום ירשה והיה •
יתארהו חרש עצים נטה קו •
יזה כל אשר יגע בבשרה יקדש
יצמיתם וישב עליהם את אונם •
כויה תחת כויה פצע תחת פצע
בסאות כי שמה ישבו בסאות
בעון ונשאו עונם כעון הדורש
כעיני כעיני עבדים אל יד אדוניהם
כפורי כפורי זהב שלשים כפורי כסף •
לעזרת אורו מרוז אמר מלאך יי׳
לבש לבש יי׳ עז התאזר אף תכון תבל בל •
לישע יצאת לישע עמך לישע את משיחך •
למרבה למערב ארבעה למסילה
לאיתיאל דברי אגור בן יקה נאם •
למלכים אל למלכים למואל •
לפרחות הנני אל כסתותיכנה •
להשבע והיה אם למור ילבדו •
לבבתיני אחתי כלה •
יספה לגוי יי׳ יספת •
בני סורו מני דרך הטו •
ממתים ידך יי׳ ממתים מחלד חלקם
מדוד מה דודך מדוד היפה בנשי׳
בטיבי שלשה המה מטיבי לכת •
נחמו נחמו עמי •
נעול גן נעול אחתי כלה •
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
ערו זכור יי׳ לבני אדום •
פרת בן פרת יוסף בן •
ציצית דבר אל בני ישר׳ ואמרת
צבעים הלא ימצאו יחלקו שלל •
קרבנה והבאנה אל קרבנה ולא
קצנו צדו צעדינו מלכת ברחובותינו •
רבתי איכה ישבה בדד העיר רבתי עם •
רזי מכנף הארץ זמירות שמענו
שקמה חדלו פרזון בישר׳ חדלו
שמרים ליל שמרים הוא ליי׳ להוציאם •

שארה

אלוה מתימן יבא כל מבטלי הקמץ אשר אמרנו באתנח ובסוף פסוק תמצא המבטלים וחזר הקמץ לאיתנו לכי הוכאו מן הכלל המכויים במסורת ובסוף הספר אכתבם בעזרת הא״ל׃ סיימנו לבאר משפט הקמץ והפתח גדולים׃

ממבח

סכתו הסניח כור ישרא׃ לקרוסו לעזרכי
לבאר משפט הקמץ גדול והפתח גדול כן יהיה בעזרי לבאר משפ׳ הקמץ קטן הנקר׳ צרי והפתח קטון הנקרא סגול׃

מערכת אות הבית

יבינו המשכילים · כי כל התורה כולה כל הברית אי שלה ראויה להנקד בקמץ קטן לולי מבטליה והם יג ואלה הם : א כל פעל עבר ממשקל דבר כפר ספר ב דגש אקח אתן ישמרנו ג סב״א אשמור חלבו ודוגמתם ד כל הם תם גם סמוס בסוף תיבה כמו ידיהם וסימן התך ה כל איך איה איכה סמוס בסוף תיבה כמו ידיה וסימן כהן ו כל בבלא המברכת המלה לפני אחה״ע כמו החכם לעני לעשיר ז מקף כמו דבר כה וכל וכן ואת ואל הדבוקים

שארח וכתו שארה ותכן·
תקוננה קינה היא וקוננוה·
תיכול ואנה שמעת עלך·
תדלחם והאבדתי את כל בהמתה

א״ב תאומים בפסו׳ וסימנ׳

אכול אכול ויאמר אלי בן אדם·
אבן אבן הנני יסד בציון אבן·
ארבעה ארבעה פנים לאחד·
אריאל אריאל קרית חנה דוד·
אחיך אחיך בן אדם אחיך·
אמה אמה ואלה מדות המזבח·
אחי אחי ויהי אחרי כל רעתך·
אבשלום אבשלו׳ והמלך לאט את·
אשיב אשיב אמר יי׳ מבשן·
אלי אלי למה עזבתני·
אל אל יסגירני אל אל עויל
אני אני דברתי אף קראתיו·
אבדתי אבדתי לך כנוס את כל·
בדרך בדרך אעברה נא בארצך·
בארת בארת חבר וינסו·
ברזל ברזל הירוע ברזל ברזל·
בכנור בכנור זמרו ליי׳ בכנור·
בערב בערב ונרותיה לבער דה״ח
גבהה גבהה אל תרבו תדברו·
גדל גדל ויהי נשר גדול גדל·
גבים גבים עשה הנחל הזה גבים
דרך דרך וכפתחי הלשכות·
דו הו בכל רחובות מספד·
האדם האדם הלעיטני נא·
הקרב הקרב כל הקרב הקרב אל·
הנער הנער הנביא·
הרועים הרועים לכן כה אמר יי׳ על הרועים·
התשפט התשפט בן אדם התשפט אל עיר·
הלוט הלוט ובלע בהר הזה פני·
התעוררי התעוררי קומי שבי ירושלם
הידד הידד ונאספה שמחה וגיל
הנני הנני נדרשתי ללא שאלו
הב הב בחלקי נחל חלקך·
המונים המונים בעמק החרוץ דיואל
הוי הוי ונסו מארץ צפון·
הב הב לעלוקה שתי בנות·
ודרך דרך והיה שם מסלול ודרך
ועשאל ועשאל ויהיו שם שלשה·
ועיר ועיר והימים האלה·
זמרו זמרו זמרו לאלהים זמרו·
חמרים חמרים ויצברו אתם·
חמשת חמשת ולקחת חמשת·
חלילה חלילה ויען יואב·
חמשים חמשים איש במערה·
חלמתי חלמתי שמעתי את אשר אמרו הנביאים·
חי חי הוא יודך כמוני·
חן חן מי אתה הר הגדול·
חנוני חנוני אתם רעי·
חכמת חכמת לך ולצת לבדך·
יעקב יעקב ויאמר הנני·
יה יה אמרתי לא אראה יה
יבשו יבשו כל קוד לא יבשו·
יצמיתם יצמיתם משב עליה את אונם

ירדך ירדך אל ירדך הדרך·
ידודון ידודון מלאכי צבאות·
להם להם ויהי לו שלשים בנים
לנתחיה לנתחיה אוי עיר הדמי׳ סיר·
למעני למעני אעשה כי איך יחל·
לחרב לחרב ואמרת להם
לרעב לרעב ב׳ בפסו׳·
לבש לבש יי׳ מלך גאות·
לאיתיאל לאיתיאל דברי אגור·
לזהב לזהב ולכסף לכסף דה״ה·
משה משה וירא יי׳ כי סר לראות
מטה מטה וקח מאתם·
מעלה מעלה הגר אשר בקרבך·
מטה מטה ב׳ בפסו׳·
מזבח מזבח ויקרא על המזב׳·
מעי מעי אוחילה קירות·
מוסד מוסד הנני יסד בציון·
מדינה מדינה ויקראו ספרי·
מלכא מלכא ענו ואמרין לנבוכד·
מעל מעל הלא עכן בן·
מנא מנא ודנא כתבא די רשים
נח נח אלה תלדות·
נפלה נפלה בבל וכל פסילי אלהיה·
נחמו נחמו עמי יאמר·
נחלה נחלה ונהן ארצם קדם·
סובב סובב הולך הרוח ועל·
עדר עדר ויתן ביד עבדיו·
עשרה עשרה הכף בשקל הקדש·
עיר עיר תהיינה הערי׳ האלה·
עברו עברו בשערים פנו דרך·
עמי עמי וזרעתיה לי בארץ·
עליכם עליכ׳ יוסף יי׳ עליכ׳ דתהלות
על על בל קבל דנא·
ערו ערו עד היסוד בה·
עיני עיני עוללה לנפשי·
ערימות ערימות ובני ישרא׳ ויהודה·
פרץ פרץ אלה תולדת·
פנחס פנחס אלעזר הוליד דה״ה·
צדק צדק תרדף למען·
צא צא וכה אמ׳ שמעי בקללו·
רע רע יאמר הקונה·
ראשי ראשי ויאמר אל אביו·
שנה שנה עשר תעשר את כל
שמואל שמו׳ ויבא יי׳ ויתיצב·
שובו שובו אמר אליהם·
שעלים שעלי׳ אחזו לנו שעלים·
שמעו שמעו ותקרא אשה חכמה·
שם שם לו חק ומשפט·
שם שם אלה תולדת שם·
שם שם אשר נקרא שם שם·
שבת שבת ומן בני הקהתי·
תרח תרח ואלה תולדת תרח·

בא

ויבא נא׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקהל·
ויביאו לו״ וסימניהון
לוט וישלחו האנשים·
ויעברו אנשים מדינים·
הפסים וישלחו את כתנת·

המנחה ויבא יוסף הביתה·
מקניהם ויביאו את מקניהם·
ויתפרקו כל העם את נזמי·
מטוה וכל אשה חכמת לב·
המשכן ויביאו את המשכן·
ויקב בן האשה הישראלית·
קרבנם ויביאו את קרבנם·
השבי ויביאו אל משה·
הזהב ויקח משה ואלעזר·
וימצאו מישבי יבש גלעד·
הנער וישחטו את הפר·
דגון ויקחו פלשתים את·
בגבעה ויבאו אנשי קרית·
ויציגו ויביאו את ארון יי׳·
ויבקעו שלשת הגברים·
איש בשת ויביאו את ראש·
ויבקשו נערה יפה בכל·
חרב ויאמר המלך קחו·
הכהנים ויביאו הכהנים את ארון·
אופירה ויבאו אופירה ויקחו·
וישמחו כל השרים וכל דה״ה·
האהל ויביאו את ארון דה״ה·
ויבקעו השלשה במחנה דה״ה·
הכהנים ויביאו הכהנים דה״ה·
אופירה וישלח חירם דה״ה·
וישבו בני ישראל מאחיה׳·
ויתנהו יי׳ אלהיו ביד מלך·
הקהל ויען יחזקיהו ויאמר·
פרים ויביאו שבעה פרי׳·
וישחטו הפסח בארבעה·
התרומה ויביאו את התרומה·
סכות ויצאו העם ויביאו·
שכל ויביאו לנו כיד · ב׳ מנהון דגש ועיין כסדר אמור ובאיוב סי׳ לג״·

ויבא יא׳ רפין וסי׳ נמסר באיוב סי׳ בא׳·
באה יא׳ מלרע וסימניהון
ארחת וישבו לאכול לחם·
רחל ויאמר להם השלום לו·
נבל ותאמר לנעריה עברו·
לקבץ ואנכי מעשיהם·
קול שמועה הנה באה·
תרשיש ויקם יונה לברוח·
מגדל ואתה מגדל עדר·
תעלה ואם משפחת מצרים·
מחלת תוחלת ממושכה·
המלך ובזה הנערה באה·
ובבקר בערב היא באה·
וכל יחזקאל ומלכי׳ רבו׳ במ״ב וסי׳
יואב והשמועה באה אל·
הצפירה באה הצפירה·
יביא יג׳ ה׳ חסרי׳ וח׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן עח׳·
תביא יג׳ וסימניהון נמסר בפרשת משפטים וישעיה סימ׳ נח׳·
הביא ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן א׳· וביחזקאל סימן ד׳·
יבא יד׳ סבירין יבאו וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני·

ויבא ח׳ קריין לישן חד וחמין לישן סגין בליש׳ וסימניהון נמסר פ׳ שלח לך·
הביא ב׳ לנקבה בליש׳ וסימניהון
המטפחת הבי המטפחת אשר·
הברכה ועתה הברכה הזאת·
ויבאו ז׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע ריש סימן יח׳ ובישעיה סימן יג׳ פסו׳ ב׳ ובירמיה סימן ג׳·
ויביאוהו ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סו׳ סי׳ כו׳·
ויביאו ט׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמיני·
והביאו ו׳ וסימניה׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כט׳·
הביאו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ·
והביאו ד׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויקרא·
ובואי ד׳ וסימניהון נמסר ריש מלכים·
ולבוא ד׳ ומל׳ וסימניהון נמסר ריש וילך·
הבאה ג׳ מלרע וסימניהון נמסר ברות סימן ד׳ ובד״ה א׳ ריש סימן כז׳·
הבאה ג׳ מלעיל וסימניהון נמסר פרש׳ וירא ואיוב סימן ב׳·
מובאים ג׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ל׳
ואבואה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויצא·
ובא ג׳ וסימניהון
אהב וכל ישראל ויהוד׳ אהב·
בעשא וילך בעשא מלך ישראל
וחברו ויעל בעשא·
ואבא ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ חיי שרה·
ונבאה ב׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימ׳ ד׳·
הביאה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תולדות·
הביאה ג׳ וסימ׳ נמסר במגילה ס׳ ה׳ ובד״ה ב׳ סימן ט׳·
ויביאה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית ומלכי׳ א׳ ריש סימן ג׳ ודניאל סימן ט׳·
תבא יז׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בסדר תזריע ובאיוב סימן א׳ · וכל משלי דכו׳ חס׳ בר״ד מ׳ל וסימ׳ נמסר בתלים בא״ב דבתי אות ת׳ ובמשלי סוף סימן כ״ב·
נבא ונבא ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וישב
יבואו ג׳ מל׳ וסימ׳ בתלים סימן פו׳·
בבוא ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר פרש׳ מקץ ותלים

ח אף בלא מקף אם היא רחוקה כמו אסר כאסר ודוגמתם ט כל הברית אה והא בסופה ואינו דבוק כמו אעשה מעשה י סם דבר מחטופי למר פעל מהברית אי אי והטעם לעיל כמו ספי סבי יא דוגמת מלך ארץ המנגבים לעיל יב אי אה והכנינה לעיל דוגמת סמע ספע פרח מלח יג כנינה מקדמת כמו ויסב אהל אוכל : הנה כללתים בכללם עתה אבארם בפרטם : דבר כפר ורעיו פהם למון עבר אבל בכל מאר הפעלו עתיד או צווי או הווה או גם הפועל נהפך

מערכת אות הבית

לקמץ קטן כמו מדבר דבר אדבר בדבר לדבר ודבר יכפר ואם אות האמצעית מאותיות אהה״ע כמו כן בברי כמו כאר מקרשו מחת לו כער פרעה ושרת את אחיו תאן יבתי וכאשר שני אותיות אחרונות שני למר״ין פעולות יש פותחין ויש קומצין כמו מלל פלל קלל הלל וכן כל הבא באתנחתא וס״פ וגם בסגול אחר הזריקא במ״א הבא בסגול אחר הזריקא וכפתח והוא והנה החיה יו אתי כאשר דבר׃ **ואדבר על הרגש** כמו אפל אקח ימשרנו בעליו אבל ימשרנו הרפוי בברי ופירושו ימשור אותנו

ותלים סימן נב׳.
ואביא ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר פרשת וישמע יתרו׳
ולא תבוא ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ד׳
ותביאהו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סו׳ סי׳ א׳.
בבא ו׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר פ׳ כי תשא.
הביאתיו ד׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ פ׳ מקץ.
ותבאנה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שמות׳
ובא י״ז ר״פ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ז ובישעיה סימן מ״ז ובדניאל סימן י״א׳
הבאתם ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ חקת.
והביאותים ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ה
הביא ג׳ ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סימן מ״ג ובשיר השירים סי׳ ג׳.
יובא ה׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר פרשת צו ומלכים ב׳ ריש סימן י״ב.
ויבוא ט״ו מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ וביחזקאל סימן מ׳.
ויבואו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״א.
ובבואו ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״א.
ויביאהו ז׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פרשת ויצא׳
בוא י״ד מל׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ׳ וביחזקאל סימן ל״ג. וכל שמואל וכתובי׳ דכו׳ מל׳ במ״ה חס׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קכ״ז.
מבוא ו׳ ה׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳ נמסר סו׳ פר׳ חיי שרה.
בבאכם ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שלח לך.

מלין דחסרים י׳ בלישן

כיאה סימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן י״ז׳
יביא ט״ו ה׳ מנהון חס׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ צו ובסו׳ שיר השירים׳
ובאת ז׳ בטעם מלרע וסימ׳ נמסר פרש׳ נח׳
בואי ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וירא׳
הביאי ג׳ וסימניהון

הבריח הביאי את הבריח׳
עצה הביאי עצה עשי׳

מרחוק הביאי בני מרחוק׳
ובא ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב.
ביאת שם י״ב בליש׳ וסימניהון
ותאנף גם בי התאנף יי׳
בשילה הבאים שם בשילה.
נציבי אשר שם נציבי פלשתי׳.
הגבעתה ויבא שם הגבעתה.
מערה ויבא שם אל המערה.
עולם לא יבא שם נדחי.
מעט למקדש מעט בארצות׳
למען יספרו את כל תעבותיהם
אשר אתם הבאים.
ויבא אל הגוים אשר באו׳
לא למענכם אני עשה.
נחלים אשר יבא שם.
לביא ב׳ וסימניהון בירמיה סי׳ ל״ט ע״ש׳
לבא ט׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרשת ויחי.
והבא ו׳ וסימניהון.
הבית והבא אל הבית כל ימי׳
השדרות והבא אל השדרות יומת׳
יומת והבא אחריה יומת דמלכי׳ וחכרו דד״ה׳
נגב והבא דרך שער נגב.
והבא אל הבית יומת.
ובבוא ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סו׳ פר׳ כי תשא׳
ופאת ג׳ בטעם רביע וסימ׳ נמסר בזכריה סי׳ ו׳.
ובאו ג׳ וסימניהון
הקבצו ובאו התנגשו.
עושו ובאו כל הגוים׳
האספו הקבצו ובאו האספו.
בא יבא ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מצורע ובחבקוק סימן ב׳.
ובבא ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר פ׳ תצא׳

יבוא ט׳ מל׳ באוריתא

ויהושע ושפטי׳ וכו׳ נמס׳ פר׳ אחרימו׳ וכל שאר נביאים דכו׳ מל׳ במ״ז חס׳ וכל מלכים דכו׳ חס׳ וכל תהלים ואיוב ומשלי דכו׳ חס׳ כמ״ה מל׳ וכל שיר השירים דכו׳ מ׳ל במ״א חס׳ וכל קהלת דכו׳ חס׳ כמ״א מל׳ וכל שאר כתוב׳ מל׳ כמ״ג חס׳ וסימ׳ נמסר פרשת בהעלתך.
מבואו ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר ריש מלאכי.
ולא בא ג׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״ג וביחזקאל סי׳ י״ד.
בבואם כלהון חס׳ ב׳מ״ג וסימני׳ נמסר בסדר תצוה׳

והביאום ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן י״ד וירמיה סימן ד׳׳
ובאת ה׳ לנקבה וסימ׳ נמסר ברות סימן ג׳.

ט׳ חס׳ א׳ בלשון ביאה וסי׳

נמסר בירמיה סוף סימן ל״ט.
הביאני ד׳ וסימ׳ נמסר פ׳ וזה עקב.
ותבוא י׳ מל׳ בנביאים וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ב וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ בכ״ב וסימניהון
ותבא במים בקרבו.
ותבא כלט והגל.
הבא ג׳ וסימני׳ נמסר בשמ׳ סוף סימן ד׳.
תבואנו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר במשלי סוף סימן י״א.
באבה ו׳ כהוב כן וסימני׳ נמסר פר׳ נח ע״ש.
תבואות ז׳ בליש וסימ׳
והיה בתבואת.
לפי רב השנים.
במספר שנים אחר.
וממגד תבואת שמש׳
וישאל המלך לאשה׳
טוב מעט בצדקה׳
באין אלפים אבוס בר.
תבואתך ג׳ וסימניהון
בכל תבואתך ובכל.
תוציא את כל מעשר תבואתך.
ובכל תבואתך השרש.
בארה ד׳ וסימני׳ נמסר פרשת ויגש.
ובאר ד׳ וסימניהון
וחצר שועל.
יללתה ובאר אלים יללתה.
תדרשו ואל תדרשו ביתאל.
צרח ובאר צרה נכריה.

בב

בבלה כט״ וסימניהון
ונשא והנה ימים באים.
ויגל את יהויכין ב׳ בפסו׳
החיל ואת כל אנשי החיל.
עמודי ואת עמודי הנחשת׳
שלחתי כה אמר יי׳ גאלכם.
למגור כי כה אמר יי׳ הנני׳
חסן ונתתי את כל חסן.
מושבים ואל הכהנים ואל.
ואם נביאים הם ואם יש דבר.
אשר לא לקחם נבוכד נצר׳
יובאו בבלה יובאו ושמה.

ואת יכניה בן יהויקים׳
ואלה דברי הספר אשר שלח׳
ביד אלעשה בן שפן.
הגולה כה אמר יי׳ צבאות.
כי אמרתם הקים לנו יי׳ נביאים.
הגולה ואתם שמעו דבר יי׳ כל׳
לביא ואת עיני צדקיהו קדמא דירמיה׳
בקחתו הדבר אשר היה אחר׳
החילים וישמעו כל שרי׳
ויאסרהו ואת עיני צדקיהו׳
עמודי ואת עמודי הנחשת׳
המרי אמר נא לבית המרי׳
והבאתי ופרשתי את רשתי.
וחברו ופרשתי עליך רשתי׳
הצבא ויבא יי׳ עליהם את שרי׳
ולתשובת השנה שלח.
עליו עלה נבוכד נצר מלך בבל.
בבבל ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ט׳
ובבל ד׳ וסימניהון
פשחור ואתה פשחור וכל.
צדקיה ובבל יוליך את צדקיה׳
תמלט ואתה לא תמלט׳
רהב אזכיר רהב ובבל׳
אל בבל ו׳ וסימני׳ נמסר בערך אל.

בג

בוגדים ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סימן כ״ד ובחבקוק סימן א׳ ובתהלי׳ סימן כ״ה׳
ובגדיו ד׳ וסימניהון נמסר פרש׳ ואתה תצוה ובשמו׳ ב׳ סימן א׳.
בבגד ד׳ דגש׳ וסימניהון
סס כבגד יאכלם סס׳
והארץ כבגד תכלה׳
עש כבגד יכלו עש יאכלם׳
כלבוש כבגד יכלו כלבוש תחליפם
ואת בגדי ז׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ כי תשא.

בד

ואת בדיו ד׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויקהל׳
בדד ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת תזריע וירמיה סי׳ כ״ט׳
לבדד ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בלק וסו׳ מיכה׳
בודד ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן ט״ו ובהושע סימן ח׳ ותלים סי׳ ק״ב׳
לבדך ג׳ זקפי׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וישמע יהרו ושמואל א׳ ריש סימן כ״א ונחמיה סימן ט׳.
ויבדל

וזה החלוק לעולם בין נו המטמם אותו לנו המטמם אותנו זה רפוי וכרוי וזה דגום ופתח לבר תיבת ממנו שלעולם דגם בין ליחיד הנסתר בין לרבים המדברים בעצמם והטעם כי חסר נון אחרת למדברים בעצמם כמו ממנו כי נ״ון השניה לנו המטמם אותנו ונון ראשונה לתיבה מן ומכלל הדגשות יבאו ארבע מילות אלה מהמה הנה האנה וסימן אה״לו במלה והמה הנה יש לתת טעם כי אף בלא אות האחרונה תשאר המלה נכונה כמו אל הם הן ועל כן לא יבטל הדגש ברבוים ממשפט הראשון אך

מערכת אות הבית

במלת הא׳זכה אין בידי טעם נכון ואין לתמוה ממלות בישראל חדלו קנה ובוף קמלו לי ידמו ויחלו כי זה כח האתנח וס״פ המסכה המלה בספי דרכים כאשר בארתי למע׳ :
ואבאר נא משפט שבא המבטל צרי כמו אשמור ורעיו חלבו ערכו וזה הדבר בסב״א סוכן אבל סב״א מניע כמו כל אותן לפני חטופי פ״א פעל כאלה אמנם
ימכה כדעה ידעו כקמצי׳ כי הם מניעים באתנח וס״פ כי יאמר גמה לי ואמכה ואתנו תמכו ואם לא הרעה וכן זיתיך

ויבדל ג׳ וסימניהון
ויבדל אלהים בין האור ·
ויבדל בין המים אשר ·
ויבדל דוד ושרי הצבא ·
בדן ד׳ וסימניהון
וישלח יי׳ את ירובעל ·
וישם את האחד ·
עגלי זהב אשר ביתאל ·
ובני אולם בדן אלה בני ·

בה

ובה ג׳ וסימ׳ נמסר פרשת חיי שרה וישעיה סי׳ ט״ו
בה ג׳ מפקין רפי׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ ס״ח ·
בה ב׳ סבירין בם וסימניהון
מואב ויבו בה והכות את מואב ·
ותירש יכחש בה ·
וחילופי׳ ד׳ סבי׳ בה וקריין בם וסימניהון
השמרים הם את דרך ·
תנופה ובמלחמות הנופה נלחם
בצבת אשר בשלבת מצבתכם
משלת היינו מעולם לא משלת
וד׳ סבי׳ בה וקריין בו וסימני׳ נמסר פרש׳ ואלה שמות ·
בא ג׳ סבי׳ ליש׳ אחרי׳ וסימניהון
בם והיה כל מעבר מטה ·
בו והיה אם שמוע תשמע ·
בא אני יי׳ נעניתי לו בה ·
בהמה ג׳ וסימניהון נמסר סוף ויקרא ·
יבהלונני ג׳ וסימני׳ נמסר בדניאל סימן ג׳ ·
בבהמה ו׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ נח ·
בבהמה ד׳ רפין וסימניהון נמסר בפרש׳ נח ובפרשת צו ·
ולבהמה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת צו ·
וכל בהמה ג׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ משפטי׳ ·

בו

בוני ד׳ וסימניהון
שמעי׳ שרביה ·
עזגד׳ ומן ה״ים שמעיה ·
דשמעי בנו כתיב עזגד בני כתי׳ ·
בור ג׳ כתי׳ באר וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סי׳ כ״ג
בור ב׳ חס׳ וסי׳ כי יפתח איש בור תנייג׳ דפסו׳ ·
עד בור ינוס ·
בורות הברות ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר

בפרשת וישב ע״ש ·
בוש ג׳ חס׳ וסימניהון
ויפצרו בו עד בש ·
ויעמד פניו וישב עד בש ·
ובש מואב מכמוש ·
בשתי ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ל״א ·
בשתם ד׳ וסימניהון נמסר בתלי׳ סי׳ ע׳ וסי׳ ק״ט
בושו ג׳ ביחזקאל וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ל״ו
ובושו ג׳ וסימניהון
פשתים ובושו עבדי פשתים ·
וקוצים זרעו חטים וקוצים קצרו ·
ובושו החוזים וחפרו ·

בז

בזה ח׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שלח לך ויחזקאל סימן י״ז ·
לבוז ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ג׳ ובד״ה ב׳ סי׳ ד׳ ·

בח

יבחר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סוף סימן ט׳ ·
בחרו ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בראשית וסוף ישעיה ומשלי סימן א׳ ·
ובחוריהם ג׳ ב׳ מלאים וסימניהון
ובחריהם בחרב תהרג ·
מכי חרב במלחמה ·
יהרג׳ קדב׳ הס׳ ·
ובחור ג׳ וסימניהון
ובחור אתו מכל ·
הנער כי בטרם ידע הנער ·
חמאה ודבש יאכל ·
בחורים ד׳ חס׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בשמו״ב׳ סימן ג׳ ·

בט

מבטחו ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן י״ז ואיוב סימן ח׳ ·
כל לשון בטיחה על במ״י אל וסימני׳
הסיר וכי תאמרון אלי דמלכי׳ ·
וחברו דד״ה וכי תאמר אלי ·
חזקיהו ואל יבטח אתכם דמלכי׳
וחברו דישעיה ·

אל תבטחו לכם אל ·
שוא אל יי׳ בטחתי ·
זבחו ובטחו אל יי׳ ·
החיים אל כל החיים יש בטחון ·
הארוב כי בטחו אל הארוב ·
אבונה בטח אל יי׳ בכל לבך ·
בוטח ב׳ מל׳ בתורה וכל כתובי׳ מל׳ ב״ב בח וסי׳ נמסר במשלי סי׳ כ״ח ·
י״ח דגשים בתר יה״וא בלא מבטל וסי׳ נמסר בדניאל סי׳ ה׳ ·
בבטן ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימ׳ י״ב ·

בי

בי יי׳ נמסר בשער יי׳ ·
בי אדני נמסר בערך אדני ·
בינותינו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״א ·
ג׳ פסו׳ ביני ובינך ובין וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ור״ה ב׳ סימן י״ז ·
בן ז׳ חס׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בינה ובמשלי ריש סימן בג״ ועי״ש בה דאקשינן ופרכינן ·
הבין ה׳ וסמנידון בלשון ארמי הוון בלביא שאלין חכמתא לסוסיא וביאורם נמסר במלכים א׳ סימן ג׳ ובישעיה סימן כ״ח ותלי׳ סוף סימ׳ ל״ב ובמשלי סי׳ י״ד ·
הבין ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סו׳ סי׳ כ״ח ·
ויבן ד׳ וסימניהון
וירא דוד כי עבדיו ·
ויוסף יי׳ קרא עוד ·
ויבן ויפרץ בכל בניו בד״ה ·
וידבר ויבן וידבר עמי ·
ויבן ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ ט׳ וסו׳ הושע ·
ולא יבינו ג׳ וסימ׳
לא ידעו ולא יבינו דישעיה ·
יתבררו ויתלבנו ·
לא ידעו ולא יבינו כחשבה ·
ולא יבין ג׳ וסימניהון
ואדם ביקר תני׳ ·
ויאבדו לא יראהיה ולא יבין ·
יכבדו בניו ולא ידע ·
ולא אבין ד׳ וסימניהון נמסר סו׳ דניאל
הביתה י״ח וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ג
על בית ועל בית י״ג וסימ׳ נמסר

פרשת במדבר סיני
וכל מלכי׳ וישעיה וירמיה והרים׳ דכו׳ על בית במ״א אל בית וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ד ·
על הבית ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא ·
על ביתו ח׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ ·
כל מלכים וישעיה על הבית במד אל הבית וסימניהון
וארז אל הבית פנימה ·
פתוחות להיות עיניך פתוחות ·
ופרש כפיו אל הבית הזה ·
ובא והתפלל אל הבית ·
ואל ביתו ג׳ וסימ׳ נמסר בערך אל ·
ועל ביתו ד׳ וסימניהון
דברת ועתה יי׳ אלהים הדבר דשמואל והברו דד״ה ·
והנביא והכהן והעם ·
ועתה דעי וראי מה ·

אמר המעתיק קשיא לן דבפסוק ועתה דעי וראי הוא ועל כל ביתו ולא ועל ביתו וכן הוא בכל הספרים שלנו ואולי המסר פליגא על הספרים שלנו וכן בכמה דוכתי עיין בהקדמתי למסרה עכ״ל :

וכל ביתו ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳ ובשמואל ב׳ סי׳ ט״ו ·
למשפחתם ולבית אבתם ג׳ וסי׳ נמסר בסדר נשא ·
ולבית י׳ וסימ׳ נמסר בסדר נשא ג׳ מנהון ר״פ ·
וכל בית י״ב וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ ט׳ ·
איש וביתו ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ כ״ו ·
ואת כל בית ט׳ וסימ׳ נמס׳ במלכי׳ ב׳ סי׳ כ״ה
ואת הבית ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ מצורע ובמלכים א׳ סימן ט׳ ·
בית ד׳ סבירי׳ בבית וסי׳ נמסר בפרש׳ וארא ובמלכים ב׳ סימן כ׳ ·
בבית י״א מיחדין וסמניהון
בבית אביה ואסרה אסר ·
בבית שאן ויאברו בני יוסף ·
בבית שאול ויהי בהיות הבלך ·
בבית ירבעם וספדו לו כל ·
בבית ישראל ראיתי שערוריה ·
בבית קדש ויעש בבית קדש ·
בבית יער ושלש מאות מגנים
בבית הארזי׳ ויהי באשר ·
בבית

ביתך מתך ויאמר זיתך מתך ביתך אך כל הבריה הבאה במקום חירק וכהפכה מכח אחה״ע בבר״י ואין כח ברגם לבטלו כאלה חרפו ברכו פרתו כי הם ממסקל דברו
סברו אך אין הר״ים סובלת רגם ונשתנה גם לחירק וכן כל הראכו העלכו ודוגמתם כי הם כבדי׳ על מסקל הקנני מכעורי וכן כל מאנום מחרון רך מהמון רטעי מרורות ברע
מעשות כי הם על דרך מקנוף מנער מדבר עקר וכן קדמה קדמה ברווים בלא טעם ברור וכן כל זימת ויבך וירד מיעקב נקמצים והווים להיות נהרק״ע על דרך ויפן

מערכת אות הבית

ובן וכן קדמה קדמה על דרך קדמית אמור היו דאויים אך דעת המתכונתם לא מבאכו בלמון קדם ; **כל שתי הברות אי אי** בפעלה והסכיה באות
אחת"ב ואות איתן לפניהם ואחריהם סב"א כפתחות כאלה ואעסך אערכה יחזקו מוקרותיכם יחסכו כוכבי כספו והטעם
כי לולי הסבא פאחריהם תתכן אות הגרון להנקד בה'נקודות כמו אעשה אערוך ; **ואדבר על התך** אטר חתך כרי מגרולתו כמו ידוהם רגליה"הסר ההס

בבית אלהא ואף מאני בית אלהא
בבית מלך והנה כל הנשים ׃
בבית המן ויאמר חרבונא ׃

ה' זוגין חד בית וחד בבית

וסימ' נמסר בירמיה סימן ל"ז ומגלה ריש סימן ה' ׃

ובית המלך ג' וסימניהון נמסר במלכ' ב' סימן י"ב ׃

בבית ו' רפין וסי' נמס' במלכי' א' סימן ג' ׃

וביתו ו' וסימניהון נמס' פרשת שמות ׃

בית הבית ד' קמצי' וסי' נמסר בסו' סדר לך לך ׃

ואת ביתו ז' וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ומלכים א' סימן ד' ׃

הבתים ג' בתרי טעמי וסימניהון

הבתים אשר יאכלו אתו ׃
ותתצו הבתים לבצר ׃
ונשסו הבתים והנשים ׃

ביתה ה' בתורה וסימניהון

קום לך פדנה ארם
ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף ׃
ביתה פרעה ובית ׃
ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף ׃

בית ד' קמצי' בליש' וסימני' נמסר בסוף פרשת לך לך ובמלכים א' סי' ה' ׃

ביתאל ג' בטע' זקף וסימ' נמסר בפרש' וישלח ובמלכי' א' סו' סי' י"ב ׃

בביתאל ד' וסימ' נמסר במלכי' ב' סימן כג ׃

בך

בכה ג' כתי' ה' וסימ' נמסר בשמואל ב' ס' כב" ׃

בוכה ובוכה ז' וסימני' נמסר בפרש' שמות ׃

בכו ה' כתו' ו' וסימני' נמסר בישעיה סימן ל' ׃

בבכי ו' וסימניהון נמסר בפרשת ויגש ׃

ואבכה ג' וסימ' נמסר בתלים סימן ס"ט ׃

כל לשון בכיה על במ"ג

אל וסי'

ויבך אל קבר אבנר ׃
אל שאול בבינה ׃
יבכו אליך מספד מר ׃

בכר ז' חס' בתורה וסי' נמסר בפרשת ויגש ׃

בבורו ג' מל' וסימני' נמסר בפרשת וישב ׃

וכל בכור ד' וסימניהון

ומת כל בכור בארץ ׃
ויי' הכה כל בכור ׃
וכל פטר חמור ׃
ויהי כי הקשה פרעה ׃

הבכור ד' מל' וסימ' נמסר בפרשת מקץ ׃

מבכור ב' חס' וסימניהון

ויי' ויהי בחצי הלילה ׃
הקשה ויהי כי הקשה פרעה ׃

בכורי ב' בטעם לעיל וסי'

ראובן בכורי אתה ׃
ואפרים בכורי הוא ׃

בל

בל ג' וסימ' נמסר בישעיה ריש סימן כ"ו וירמיה ריש סימן נ' ׃

המבלי ד' וסימ' נמסר פרשת בשלח ׃

ואבליגה ג' וסימניהון נמסר באיוב סי' ט' ׃

בלו ד' וסימ' נמסר סוף פר' תבא ותלים סימן ל"ב ונחמיה סימן ט' ׃

בלול ד' וסימ' נמסר בפרשת תצוה ׃

המבלעדי ג' וסימניהון

עתה המבלעדי דמלכים ׃
וחברו דישעיה ׃
המבלעדי אנשינו ׃

ואת בלעם ג' וסימ' נמסר במ' מטות ויהושע סי' י"ג ור"ה א' סימן ו' ׃

בלשצר סימן חלוק אתיהון המצ' כדנ' א' פסוק ביה כל ליא קטיל בלשצר מלכא וברי"ש דניאל ;

ולבלתי ד' דלית להון זוגא וסי' נמסר ביחזקאל ריש סימן י"ג ׃

בם

ו' פסו' בם בם וסימ' נמסר בשפטים סוף סימן ב' ׃

במו ט' וסימ' נמסר בישעיה סוף סי' כ"ה ואיוב סי' ל"ז

במותי ג' מל' וסי' נמס' בישעיה סוף סימן נ"ח ׃

במותיך ג' וסימ' נמסר בירמיה סימן י"ז ׃

בן

בן ג' ר"פ קמצי' וסימניהון

בן יכבד אב ועבד ׃
בן חכם מוסר אב ׃
בן חכם ישמח אב ׃

בן ז' בטע' פתחי' וסימ' נמסר בפרשת ויצא וע"ש ׃

בן ד' קמצי' במקף וסימניהון נמסר בפרש' ויצא וע"ש ׃

בניו עמו ד' וסימניהון

ויקח את שני בניו עמו ׃
ויצא מעמך הוא ׃
וישב ארנן וירא את המלאך ׃
ואם לא יגאל ׃

בן אשה ב' ר"פ וסימניהון נמסר במלכים א' סימן ז' ׃

ובן דסבירין ובני ובני דסבירין ובן סי' נמסר בראש ד"ה א' ע"ש ׃

ולבן ב' פתחין וסי' נמסר בסדר ויחי ׃

ובני ל"ו יתיראין וסימניהון

ובני חם כוש ומצרים ׃
ובני יעקב באו מן השדה ׃
ובני בלהה שפחת רחל ׃
ובני זלפה שפחת לאה ׃
ובני לוי גרשון וקהת ׃
ובני הלוי כי אל הלשכו' דעזרא
ובני יששכר תולע ופוה ׃
ובני זבולן סרד ואלון ׃
ובני נפתלי יחצאל ׃
ובני דן חשים ׃
ובני אשר ימנה וישוה ׃
ובני יוסף אשר יולד ׃
ובני עזיאל מישאל ׃
ובני יצהר קרח ׃
ובני אליאב נמואל ׃
ובני עשו ובשעיר ישבו ׃
ובני עלי בני בליעל ׃
ובני בליעל אמרו מה ׃
ובני בקר ויענו העם אל ׃
ובני חיל והוא גם בן חיל אשר ׃
ובני המלך ויכהב אליהם ׃
ובני הנביאים ואלשע שב הגלגלה ׃
ובני הנכר הגלוים ׃
ובני נכר ועמדו זרים ׃
ובני ציון גילו ושמחו בי' ׃
ובני אדם מה יקר חסדך ׃
ובני קטורה פלגש אברהם ד"ה ׃
ובני שעיר לוטן ושובל ד"ה ׃
ובני דישון בני ענה דישון ד"ה ׃
ובני צרויה ואחיותיהם ׃
ובני ידותן ועכהם הימן ׃
ובני אפרים שותלח ׃
ובני שמע יחת זינא ויעוש ׃
ובני חירם אליעזר ׃
ובני עליון אני אמרתי ׃
ובני קני חתן משה ׃

ואלה בני י"ג וסימניהון

ואלה בני רעואל נחת וזרח ׃
ואלה בני רעואל בן עשו אלוף ׃
ואלה בני אהליבמה אשת ׃
ואלה בני שובל ׃
ואלה בני צבעון ׃
ואלה בני ענה ׃
ואלה בני דישן חמדן ׃
ואלה בני שותלח ׃
ואלה בני אהרן אלעזר ׃
ואלה בני בתיה בת פרעה ׃
ואלה בני המדינה קדמ' דסיפר' ׃
ואלה אבי עיטם יזרעאל כתי' ׃
ואלה בני בנימן סלוא ׃

ואת בניהם ד' וסימני' נמסר בפרשת ואתחנן וביהושע סימן ה' ׃

ואת בני י' וסי' נמסר ריש פרש' וישב וד"ה ב' סו' סי' כ"ה ׃

ואת בניו ו' וסימניהון נמסר ביהושע סימן ז' ;
וכל אוריתא דכו' ואת בניו כמד את בניו וסי' נמסר בפרש' ויחי ׃

והבנים ג' וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ׃

מבני ח' ר"פ בעזרא וסימ' שם סימן י' ׃

על בניו ועל בניו ד' וסי' נמסר בפרשת ואתה תצוה ׃

מן בני ד' וסימניהון נמסר בפרשת מצורע
וכל ד"ה דכו' מן בני ומן בני כמו מבני ומבני וסימ' בד"ה א' סימ' י"ב ׃

בני פלוני ה' בטעם בד"ה וסימניהון

בני שם ׃ בני יצחק ׃
ובני שעיר ׃ בני שובל ׃
ובני דשון חמדן וישבן ׃

ובבני ד' וסימניהון נמסר בד"ה א' סימן כ"ד ׃

ובל בני ו' וסימ' נמסר בפרשת כי תשא ׃

מן ריש ד"ה עד ודוד זקן

ר"פ ובני בכ"לב בני וסימני'

בני יפת גומר ומגוג ׃
בני חם כוש ומצרים ׃
בני שם עילם ואשור ׃
בני אברהם יצחק וישמעאל ׃
בני עשו אליפז רעואל ׃
בני אליפז תימן ׃
בני רעואל נחת זרח ׃
בני שובל עלין ומנחת ׃
בני ענה דישון ׃
בני אצר בלהן וזעון יעקן ׃
בני יהודה ער ואונן ׃
בני פרץ חצרון וחמול ׃
בני שלמא בית לחם ׃
בני יהודה פרץ חצרון ׃
בני שלה בן יהודה ׃
בני שמעון נמואל ׃
בני ראובן בכור ישראל ׃
בני יואל שמעיה בנו גוג ׃
בני ראובן וגדי ׃
בני לוי גרשון קהת ׃
בני לוי גרשם ׃
בני מררי מחלי ומשי ׃

בני

מאום אבל אחרי כוהם בצרי כי ההם מרם וכן ידיהם רגליהם אבל לא כהן בהן וכן מתרתם עמיתם בהן מאום וכן מתרתן עמיתן אבל לא כותם תותם ויתחתן מהם מורם
אמכם והמיתם אותו והמיתם מהתם מורם ות"ו מרמו כבלעת כדגמו' התי"ו פתחי' וכאו כתוב והמתת'והמחתתם ואתם נקוד סגול כראה התיו הוא מאום כי חסר ת"ו אחרת
והיה ריבו ואתם כי ת"ו אתה ואת היא מורם ובבאה לרבים יוסיף תם לנכוחים כמו מתרתם עמיתם ככה היא ת"ו אתם כי ת"ו המרם חסרה ומבולעת בת"ו הנכוחים על כן

מערכת אות הבית

הוא כקור פתח קטן כמשפטו שמרתם אמרתם וכן במיכם ידיכם ביכן ודונמתן אבל אמתכם ויסליכם אחריכן לכן כלם סרם וכרויין לבר מלה אחת על פי המסורת והיא קחם כא אלו ואברכם׃ **אפרש נא דין כהן** כמו איך איה איכה שמום כמו כביך ידיך וימרך אבל איכה אמה סרם וכרוי וכן איה וכאלה עיניה ביה וכן אלו ותקראנה תעמיכה שהם שמום אבל תאכה סרם וכרוי כאיכה ודאיכה יש פותחין ודאיכה ויש קומצים׃

בני קהת עמינדב
בני מררי מחלי לבני בנו·
בני נפתלי יחציאל·
בני מנשה אשריאל·
בני אשר ימנה·
בני צופח סוח וחרנפר·
בני השם הגיזוני·
בני יהודה נשאי צנה·
ומן ודוד זקן עד ויקהל דוד
את כל שרי ר״פ בני במ״ג
ובני וסימניהון
וכני שמעי הנינא·
ובני מושי תנינא·
ובני ישראל למספרם·
ומן ויקהל דוד עד סוף ספ׳
דבו׳ ר״פ ובני במ״א
בני יריחו·

בניך ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ דברי׳ ובשמואל א׳ סימן ל׳·

בניך י״ח וסימניהון

ובאת וסגרת הדלת·
בהרו בניך מהרסיך·
והביאו בניך בחצן·
בניך עלפו שכבו·
בניך מרחוק יבאו·
וכל בניך למודי יי׳
ב׳ בפסו׳·
להביא בניך מרחוק·
יבעלוך בניך·
ועוררתי בניך ציון
ב׳ בפסו׳·
אי לזאת אסלח לך·
ברך · בניך בקרבך·
ואת בניך אנכי אושיע·
ותקחי את בניך·
ובדמי בניך אשר·
הבה בניך ובנותיך·

ובניך ובנתיך ג׳ וסימניהון

ויאמרו האנשים אל לוט·
ואת חזה התנופה·
לכן כה אמר יי׳

ובניהם ובנתיהם ג׳ וסי׳ נמסר בנ״ה ב׳ סוף סימן ל״א·

אל בנות ג׳ וסימניהון

הנפילים היו בארץ·
וישב ישראל בשטים·
בן אדם שים פניך·

בבנות ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח׃

לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר פרשת ויצא·

בנותיו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא·

בנתיהם ה׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ראה·

בנותיך ג׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ פרשת ויצא ואיוב סוף סימן א׳·

בנותינו ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בתלי׳ סי׳ קמ״ד·

ובבנותיה ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימניהון

בשבת ישראל בחשבון
ב׳ בפסו׳·
בגלעד בבשן·
ובצקלג ומדמנה·

ובנתיה ה׳ חס׳ וסימניהון נמסר סוף פרשת חוקה·

נבנה ז׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות·

ויבנה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ח·

בוני ב׳ קמצי׳ א׳ בתי׳ ה׳ וסימניהון

ויפסלו בוני שלמה·
בונה ירושלים יי׳
וא׳ ובוני חירום·

בונה הבונה ה׳ מלאים וסימניהון

בשמים הבונה בשמים מעליותיו·
בית הנה אנכי בונה בית·
אני והבית אשר אני בונה·
כי הבית אשר אני·
החומה על כן אתה בונה החומה·

הבונים ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קי״ח ובאיוב סימן ג׳·

בנימין י״ו מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח ויהושע סימן כ״א ונחמיה סוף סימן י״א·

ובנימן ט׳ יתידאין וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ ך׳·

ואת בנימן ד׳ וסימניהון

אסון ואת בנימן אחי יוסף·
רחמים ואל שדי יתן לכם·
המנחה ויקחו האנשי׳ את המנחה׃
שכלתם ויאמר אליהם יעקב·

בניה ז׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סוף סימן ך׳·

בנוי ו׳ וסימניהון

וביום הרביעי·
בנוי ומנשה·
בני בנוי שש מאות·
אחריו החזיק בנוי בן חנדד·
והלוים וישוע וחברו·

בס

ומבוסה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סי׳ י״ח·

בע

בעולה ב׳ וסימניהון

רני עקרה לא ילדה·
כי לך יקרא חפצי בה·

בעלת בעל ב׳ וסימניהון

והיא בעלת בעל·
עם אשה בעלת בעל·

ובעלות ב׳ וסימניהון

בענא כן חושי·
זיף וטלם ובעלות·

לבעליו ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת משפטים ובקהלת סימן ה׳׃

בענא ג׳ כתיבן א׳ וסימ׳ נמסר במלכ׳ א׳ ס׳ ד׳ ובנחמיה סימן ז׳׃

תבעתני ג׳ ופתחו׳ וסימניהון

וחתתני בחלומות·
יסר מעלי שבטו·
נפך מעלי הרחק·

בצ

מה בצע ב׳ וסימניהון

כי נהרג את אחינו·
בדמי ברדתי אל·

יבצר ב׳ וסימניהון

ועתה לא יבצר מהם·
ולא יבצר ממך מזמה·

מבצרה ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ ס״ג׃

בצורות ו׳ ומשניין וסימ׳

כל אלה ערים בצרת·
שמע ישראל אתה עובר היום·
אילין חס׳ דחס׳ וב׳ מלאי׳
ו׳ קדמ׳ וסימניהון
אנה אנחנו עלים אחינו·
מלבדו ערים בעזרא·
וב׳ מל׳ דמל׳ וסימניהון
ואמרו הארץ הלזו·
בצורות יאורים בקע·
ושארא בצרות כתיב·

בק

בקע ב׳ וסימניהון

בקע משקלו·
בקע לגלגלת·

ובוקע ב׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳

ובוקע עצים יסכן·
כמו פולח ובוקע בארץ·

ותבקע ד׳ וסימ׳ נמסר במ׳ קרח ומלכים א׳ סימ׳ א׳ ומלכים ב׳ ריש סימן כ״ה׃

נבקעו ב׳ וסימניהון

כל מעינות תהום
כי נבקעו במדבר·

ולבקר ב׳ וסימניהון

ויצוה המלך אחז·
מוקש אדם ילע קדש·
וא׳ ולבקר בהיכלו·

ולבקר ב׳ וסימניהון

וסביבות בית אלהים·
לערב ילין בכי ולבקר רנה·

ובבקר ו׳ וסימ׳ נמסר פרשת בשלח ובגלה סוף סימן ה׳׃

בבקר ג׳ ר״פ וסימניהון

בבקר תאמר מי·
בבקר יציץ וחלף·
בבקר זרעך זרעך·

בבקר בבקר י״ג וסימניהון נמס׳ בצפניה סימן ג׳ ודה״ב סימן י״ג·

מהבקר ג׳ וסימניהון נמסר סוף שמואל׃

לבקרים ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן ל״ג ותלים סימן ק״א׃

אור הבקר ו׳ וסימני׳ נמסר בשפט׳ סימן י״ו׃

כבקר ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן י״א ואיוב סימן מ׳׃

בקש ג׳ וסימניהון

ותאבדנה האתונות·
סור מרע ועשה טוב·
תעיתי כשה אובד·
וא׳ ובקש וסימ׳
וסבותי אני את לבי·

בקשו ו׳ וסימניהון נמסר בצפניה ריש סי׳ ב׳ ודה״א סימן י״ו·

ובקשתם ג׳ וסימניהון נמסר בפר׳ קרח ובירמית סימן כ״ט׃

ולבקש ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ד·

ויבקשו ג׳ וסימניהון

ויאמר אליו הנהנא·
מלא

אדברה נא על משפט בב״לה המבוררת שתלה לפני אח״ע כמו החכם לעשיר בעפר כעפר אבל יתן בעפר חרבו איכו מבורר וקומץ וסוף הפסו׳ מוכיח שאינו מבורר באמרו כקש נדף קשתו ולא אחר כקש כרין אות מבוררת לפני אה״ע ואם איכו מבורר נהפך לפתח כמבואר למע׳ ובקמץ קטן להפך כי מבורר בפתח קטן ושאינו מבורר בקמץ קטן וכן למעלה בשמות אחה״ער משנה המלה ממשפטה נהפכת לפתח גדול וכי לקמץ קטן כאשר בארתי ואין

מערכת אות הגימל

להרהר כי כן נמסר לנו מאבותינו וכן כל העמוי לכס ההרוס ודוגמתן פתחין וכן כל הא תמוה לפני אתהע הנהבר בהברת אה בפתח קטן כמו האכי הריתי החפץ
אחפוץ ההיתה זאת: **הנה אבאר דין מקף** כמו הבט נא וכספר לו לבד מתיבה שסופה הא המוקפת שהיא ברויה כמו מעשה ידיכו ודוגמתן כאסר
אבאר בעה וכן כל תיבה שסופה יוד אין המקף מבטל הכרי כמו עיני יי פעמי דליס וכל את המוקף כפתח ואס הוא מעמד

מלא פניהם ·
דכנעו עמי אשר ·

בר

ברא אלהים ג׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ בראשית ·
ברה ה׳ כתו׳ ה׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ז׳ ושיר השירים סימן ו׳ ·
בברית ג׳ רפין וסימ׳ נמסר ריש פרשת נצבים ושמואל א׳ סימן ד׳ ·
בברית ה׳ דגשין וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ ·
בברכו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים ריש סימן לו״ ׃
לברח ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
לברח כהוך הקרשים ·
למה נחבאת לברח ·
ויקם יונה מל׳ ·
על כן קדמתי ·
בריחיה ד׳ ג׳ מל׳ וסימניהון
חדלו גבורי בבל ·
והארץ ברחיה בעדי ·
אבד ושבר בריחה ·
בריחיה עד צער ·
מברח ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמס׳ בפר׳ תרומה ·
בריחם כלם חסרי׳ י׳ תניין במא מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת תרומה ·
וברוך ז׳ וסימניהון נמסר פרשת לך לך ·
ברכו ד׳ וסימני׳ נמסר פרשת תולדות וישעיה סוף סימן יט׳ ·
ברכות ד׳ וסימ׳ נמסר במשלי ריש סימן י׳ וסי׳ כח׳ ·
יבורך ד׳ ב׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ קיב׳ ·
ולברך ד׳ וסימני׳ נמסר פר׳ עקב ודה א׳ סימן כג׳ ·
ברכות ו׳ ה׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר פרשת ויחי ·
וברך ג׳ וסימ׳ נמס׳ בפ׳ משפטי׳ ובשמואל א׳ סימן ב׳ ·
וברך ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן כח׳ ·
מברך ג׳ וסימניהון נמס׳ פרשת בלק ותלים סי׳ קיג ·
תברך ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ה׳ ·
ברכתי ג׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בהר סיני ·
לברך ט׳ וסימניהון נמסר פר׳ בלק ·
ברך יב׳ וסימניהון נמסר סוף איוב ·
ברוכים ג׳ א׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳

נמסר בשמואל א׳ סי׳ כג׳ ושמואל ב׳ סימן כ׳ ·
ויברך אתם ד׳ בתורה וסימניהון
ויברך אתם אלהים ·
וחברו ·
וזאת אשר דבר להם ·
ויברך אתם משה ·
ברכיהו ד׳ וסימניהון נמסר בזכריה סימן א׳ ·
ברק ג׳ וסימניהון
אם שנותי ברק חרבי ·
לנוגה ברק חניתך ·
ויהוד ובני ברק ·
וברק ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סימן ד׳ ·

בש

ובשר ח׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ כי תזריע וביחזקא׳ סימן לז׳ ותרגום שם ·
לכל בשר ז׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ויקח קרח ·
והבשר ג׳ וסימניהון
והבשר אשר יגע ב׳ בפסו׳ ·
ועשית עלתיך תני׳ דפסו׳ ·
בשורה ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן יח ומלכים ב׳ סימן ז׳ ׃

בת

הבת ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שמות וירמיה סימן מט ואיכה כאב הניין ·
ואת בת ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ שמיני ומלכי׳ א׳ ריש סימן יא׳ ודה ב׳ סימן ח׳ ·

נשלם ערך
אות הבית בסד

מערכת אות
הגימל

ג׳ זוגין מיחדין חד ג׳ וחד בג׳ וסימניהון
גרזן כי תצור אל עיר ·
בגרזן ואשר יבא את ·
גורלי יי׳ מנת חלקי ·
בגורלי ויאמר יהודה לשמעון ·
גשמיהון ענה נבוכד נצר ·
בגשמיהון ומהכנשין ·

ה׳ זוגין מיחדין חד ג׳ וחד וג׳ וסימניהון
גלתה ואיש כי ישכב את ·
וגלתה כי הנה יי׳ יצא ·
גנבתי טרפה לא הבאתי ·
וגנבתי אנכי אחטנה ·
גואלי ואני ידעתי גואלי חי ·
וגואלי יהיו לרצון אמרי פי ·
גזל אביו כי עשק עשק ·
וגזל אם עשק רש ·
גבוריו וישמע המלך ·
וגבוריו ויועץ עם שריו ·

גא

גאון ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן יו׳ ·
גאוה ה׳ וסימניהון
אפיקי גאוה אפיקי מגינים ·
יתר על יהר עושה גאוה ·
רגל אל תבואני רגל גאוה ·
ענקתמו לכן ענקתמו ·
חטר בפי אויל חטר גאוה ׃
גאול ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ בחקתי ·

גב

גבה ה׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כח׳ ·
גבה ג׳ וסימ׳ נמסר במשלי סימן יו׳ ·
גבי ב׳ א׳ חס׳ ופתח וא׳ מל׳ וקמץ וסימניהון
בתחלת עלות הלקש ·
וטפסריך כגוב גובי ·
בהר מל׳ וקמץ ·
גבול ט׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת חוקה ·
גבלו ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפרשת חיי שרה ובשפטים סימן יא׳ ·
על גבול ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת חקה ·
לגבלתיה ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת מסעי ·
גבולות ב׳ כתי׳ גבלת עיין שנוי אתיהון בסדר מטות ותלים סי׳ עד׳ ׃
גבולך ג׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת וארא ·
ועד גבול ד׳ וסימ׳ נמס׳ ביהושע סימן יג׳ ויחזקאל סימן כט׳ ·
גבולכם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳
כל המקום אשר תדרך דאורייתא ·
אם רב גבולם מגבולכם ·

כל מקום ויהושע ·
גבעות עולם ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ ויחי ובסוף חבקוק ·
סימן גביעי כולהון מלאים גביעים מלא׳ יין מל׳ דמל׳ ושלשה גבעים ושלאחריו גבעים כתי׳ ·
על הגבעה ג׳ וסימניהון
ויקומו בני ישראל ·
ויקח דוד את שלל דדה ·
אלף אחד מפני ·
גבר ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ב׳ ·
גבר יח׳ וסימניהון
ויחנו בעציון גבר ·
ויסעו מעציון גבר ·
מאילת ומעציון גבר ·
טלטלה גבר ·
נקבה תסובב גבר ·
כי נשברו אניות ·
הנה כי כן יבורך גבר ·
וראיתי אני דניאל ·
ויחברהו עמו לעשות דה ·
והלילה אמר הורה גבר ·
הבימי אנוש ימיך ·
כי קנאה חמת גבר ·
הכר פנים במשפט ·
הלאל יסכן גבר ·
אם מעושהו יטהר גבר ·
להטות משפט גבר ·
הן כל אלה יפעל אל ·
מיי׳ מצעדי גבר ·
גברתה ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך ומלכים ב׳ ריש סימן ה׳ ·
וגבור ג׳ וסימניהון
ידע נגן וגבור חיל ·
וגבור לא ימלט נפשו ·
שאו שערים ראשיכם ·
וגבורתיך ג׳ בליש׳ וסי׳ נמסר ריש פרש׳ ואתחנן וישעיה סימן סג ·
בגבורים ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ה׳ ·
גברים ז׳ חס׳ וסימני׳ נמסר ביהוש׳ סימן י׳ ושיר השירים סימן ג׳ ·
הגבורים ז׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביואל סימן ד׳ ודה א׳ סימן יא׳ ·
גבור ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח ·
גבורי החיל ה׳ וסימניהון
ואתם תעברו חמשים ·
ויבחר יהושע שלשים ·
ויוצא מנחם את הכסף ·
והגלה את כל ירושלם ·
ומן הגדי נבדלו ·
גבורי חחילים ד׳ וסימניהון אלה

בנגון נקמץ במע אסר הם מנגנים ופתוחים על פי המסורת ואלו הם את ארס כהרים את גאון יעקב כי את אשר יאהב יי׳ יוכיח ואחר מוקף וכרי את כל גבוה יראה וכל בן
המוקף כפתח כמו בן יכהר בן קהת בן לוי במד ואלה הם ותלד בן שני ליעקב ולמפיבשת בן קטן והוליד בן פרץ וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב והטעם כי אינם
דבוקים ואין צריך להוסיף על בפתרונם כמו בן יכהר שפתרונו בנו של יכהר ובארבעה אלה אין לומר כן אבל בן אחיטוב בפתח כדינו וכן כל בן העומד בנגון נקמץ במד

מערכת אות הגימל

אלה הם הלבן תלה סנה וסחט אתבן הבקר בן היסראלי ואת זכריהו בן יברכיהו זכריה בן מסלמיה בן יאיר בן סמעי את בת מסלם בן ברכיה והטעם סכל
אלה כרוכים כמו דבקותכי יצטרך להוסיף מלת סל בפתרונם אך כל בין ביור לעולם בצרי כל אלה המסמסים במקום אמר לעולם מוקפין ופתחין כמו אל הארץ אל
מסה אבל אל סהוא לסון קדם כמו אל גדול ונורא או לסון חזק כמו לאל ידי או לסון אלה כמו לאכסים האל אינן מוקפין לכך נקמצו :

אלה בני אשר ·
ואחיהם לתלדותם משפחות ·
ובני בלע אצבון ועזי ד״ה ·
כל אלה בני ידיעאל ·

גב

גגו ד׳ וסימניהון נמסר פר׳ תצוה ויחזקאל סימן מ׳
הגגה ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון ·
והא העלתם הגגה ·
וישכימו ויהי בעלות השחר ·
קדמ׳ מל׳ ·
גגותיהם ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
לכל הבתים אשר קטרו ·
ואת הבתים אשר קטרו בתר׳ מל׳ ·

גד

גד ב׳ פתחין וסימניהון

והמן כזרע גד הוא ·
והוא כזרע גד לבן ·
וא׳ העורכים לגד שלחן ·
יגודנו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חסר וסימניהון נמסר בפרשת ויחי ·
הגדוד ה׳ וסימניהון

מקבלים דוד ויתנם בראשי ·
הבה עזרו עם דוד ·
המליכו ישבי ירושלם ·
ובני הגדוד אשר השיב ·
ארדוף אחרי הגדוד הזה ·
וגדול ח׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ג׳ ודה״א סימן י״א ומגלה סימן ט׳ ·
ונגדל ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות ·
הגדול ח׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת נח ·

אמר המעתיק ברוב ספרי המסרה טעות ולא איתבריר הי מניהו מן הים הגדול הוא מלא וברוב כסתי דמסרה דחזינא הוה נמסר הים ה הגדול חד הים הגדול וגבול וחד מן הים הגדול תתאו ובפרסת נח לא אתבריר לן הי מניהו מלא ובכ״ל א אתבריר לן ע׳ נוסחי דוקני דראוי למסמך עליהון דהוא הימה הגדול דיהושע עכ״ל :

מגדל ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ב ·
גדלה הגדלה ה׳ חסרי׳ וסימניהון

נמסר במגלה סימן ד׳ ע״ש ·
גדולה ד׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת בלק ·
גדל ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב ·
גדלת הגדלת כל׳ אוריתא חסר דחס׳
בכ״א גדלות כתיב חס׳ו׳ קדמ׳ וסי׳ והקמת לך אבנים גדלות ·
וכל נביאים וכתובים דכו׳ גדלות כתיב בכ״ב גדולת כתי׳ מלא ו״ו קדמ׳ וסימניהון
ויעשו נאצות גדולת בתר׳ ·
ואעמידה שתי תודות גדולת ·
גדולים הגדולים ו׳ מל׳ וסי׳ נמסר ב בשפטים סימן ה׳ וירמיה סימן כ״ח ונחמיה סימן י״א ·
גדלה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ועזרא סי׳ ט׳ ·
גדלים ב׳ כתובי׳ כן וסימניהון
גדלים תעשה לך ·
גדלים מעשה שרשרת ·
כגדל ב׳ וסימניהן ·
סלח נא לעון העם ·
תבא לפניך אנקת ·
גדל ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים ותלים סימן כ״ח וסי׳ נ״ז ·
גדל ג׳ וסימניהון נמסר פרש׳ תלדות ·
גדליה ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ ·
גדליהו בן אחיקם בן שפן ו׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ וע״ש ·
ולגדעון ג׳ וסימניהון
היו שבעה בנים ·
ותקעתי בשופר ·
ויתקעו שלש מאות ·
וא׳ לגדעון וסי׳ ·
ויעש אתו גדעון לאפד ·
גדפו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ י״ט ·
גדר ג׳ וסי׳ באיוב סימ׳ י״ט ואיכה בא״ב ג׳ אות ג׳
גדותיו ד׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ד׳ ·

גה

ויגהר ג׳ וסימניהון
ויעלה אחאב ·

ויעל וישכב על הילד ·
ויטב וילך ב׳ כפסו׳ ·

גו

גוה ה׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בדניאל סוף סימן ד׳ ·
גוו ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״ג ·
וגוי ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נ״ה וירמיה סימן נ׳ ·
ובגוים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת כי תבא ·
כגוים ד׳ דגשים וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז ויחזקאל סימן ד׳ ·
על הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר ריש ירמיה וריש סימן מ״ו ויחזקאל סימן כ״ט ·
על כל הגוים י׳ תבין מקימין על הגוים ·
אל הגוים ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף ישעיה וביחזקאל סוף סימן ל״ט ·
בכל הגוים ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשה שפטים ובשמואל א׳ סימן ח׳ ·
לגוי עצום ג׳ וסימ׳ נמסר בישעי׳ סוף סי׳ ס׳ ·
מגוי אל גוי ג׳ וסימניהון
ויתהלכו מגוי אל גוי ·
רעה יצאה מגוי אל גוי ·
ויתהלכו דה״י ·

גז

כגזר ג׳ וסימניהון
מארץ החיים ·
מבית יי׳ ·
נגזר עליה ·

גח

גחזי ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ ד׳ ·
גיחון ו׳ ג׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בבראשית ובמלכים א׳ סימן א׳ ·
גי ט׳ כתיב י׳ וסי׳ נמסר ביהושע סימן י״ח וזכריה סימן י״ד ·
בגי ג׳ חס׳ א׳ וסימניהון נמסר בפרשת וזאת הברכה ובריש מיכה ·
גיא ב׳ פתחי׳ חד כתיב ה׳ וחד כתיב א׳ וסימני׳ כל גיא ינשא ·
ויאמר אלי גה גבול ·

גיהנם ג׳ וסימניהון ·
ועלה הגבול תנינ׳ דפסו׳ ·
וירד הגבול דבנימן תנינ׳ דפסו׳ ·
ויחנו מבאר שבע ·
גיל ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן ט׳ ·
לגלים ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן ט׳ ·
גלות ז׳ חס׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ טו׳ ·
הגלגלה ו׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י׳ ושמואל ב׳ סימן י״ט ·
לגלגלת ג׳ וסימניהון נמסר פרשה בשלח ·
לגלגלתם ז׳ וסימניהון
שאו את ראש ·
הקהילו אלי ·
והיו בני ראובן בכור ·
לבני שמעון ·
ויספרו הלוים ·
מבן שלשים ·
ויהי מספרם ·
אלה בנילוי לבית אבתיהם ·
גולה ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו :
הגולה ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר סוף נחום ומגלה סימן ב׳ ·
ויגל ד׳ וסימניהון נמסר סוף מלכים ·
תגלה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישמע יתרו וביחזקאל סימן י״ו ·
גלות ב׳ וסימניהון
עד גלות ירושלם
עד גלות הארץ ·
גלמוד ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סוף סימן ט״ו וריש סימן ל׳ ·
גלעדה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ד ·
מן הגלעד ב׳ וסימניהון
ולראובני ולגדי ·
שגלשו מן הגלעד קדמ׳ ·

גם

וגם י״ג ר״פ בתורה וסימניהון נמסר בסדר בהר סיני ·
גם ה׳ ר״פ באוריתא ויהושע ושפטים וסימניהון נמסר בסדר דברים ·
וגם ד׳ ר״פ בשמואל וסימניהון

כל הן בצרי במ״ר וסימניהון הן עם כלביא יקום הן עם לבדד הן הוא מסום דרכו הן תוי סדי יענני הן זאת וכן הדין בכל תיבה בת סתי אותיות המוקפת והכגינה באות ראשונה סל תיבה הסמוכה לה כגון ים לנו אב זקן מה יש לך בבית על סן סלע חקרנוה כן היא כמו סער בנפסו כן הוא וכן לתת לנו הראויות לתת לה סם הנה סכא אבל אם הנא עומד בטעם או במסרת אף על פי סהוא עומד הטעם באות ראסונה בתיבה סאחריה וכנקד בצרי כגן הן הנה סם

מערכת אות הגימל

248

ספטוריס וכן כל פס מפזר אז אם תנות הנגינה מאות ראסונה כמו כן בברי כמו הנה אלהים יעזר לי לו ים ביכינו מוכיח לא כן אבי:

כל שם סבמקרא בברי בין דבוק בין מופרד במו וסימניהון אברם אברהם כטר קרתא דבריה בוכרא ופי׳ ויקרא אברם פס בנו ויקרא אברה׳ את פס בנו הנולד לו על פס סמר וגם פס העיר המוכה מה פמו ומה פס בנו ויהי פס בנו הבכור יואל וכל פס ויפת בברי כל אשר כאשר לאשר בסגול כי כלם דהוטים

וגם אנכי השאלתיהו׃
וגם שאול הלך לביתו׃
וגם נצח ישראל לא ישקר׃
וגם עירא היאירי׃
וכל מלכים דכו׳ ר״פ וגם בר מ״א גם וסימניהון
גם יהודה לא שמר׃
וכל ישעיה דכו׳ ר״פ גם במ״ג וגם וסי׳ נמסר בישעיה סי׳ כ״ח׃

וגם ו׳ ר״פ בירמיה וסימני׳

וגם בכל זאת לא׃
וגם בימים ההם׃
וגם אני חשפתי שוליך׃
וגם איש היה מתנבא׃
וגם אלנתן ודליהו׃
וגם כל היהודים׃
וכל יחזקאל דכו׳ ר״פ וגם במ״ג גם וסי׳ נמסר שם סי׳ י״ו וסי׳ ד׳׃

וגם ה׳ ר״פ בתריסר וסימני׳

וגם עתה נאם יי׳ שובו׃
וגם על העבדים׃
וגם מה אתם לי צר וצידון׃
וגם יהודה תלחם בירושלם׃
וגם חמת תגבל בה׃
וכל אני ואנכי דסיפ׳ דכו׳ וגם אני תם אנכי׃

וגם ד׳ ר״פ בכתובים וסימניהון
נמסר ברות סימן ב׳ ודה״א סוף סימן י״ב׃

י״ד פסוקי׳ וגם ותרין מלין
בסוף פסוק וסימ׳ נמסר בפרשת משפ׳ וביחזקאל סימן י״ו׃

ה׳ פסו׳ אית בהון ה׳ מלין
מן ב״ב אתין וסי׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ ג׳׃

וגם כל ה׳ וסימניהון

על מקומו יבא בשלום׃
וגם כל הדבר אשר׃
ויחזק דוד בבגדיו׃
וגם כל האדם׃
וגם כל היהודים׃
וכל ד״ה דכו׳ וגם כל במ״א גם כל וסימניהון
גם כל שרי הכהנים׃

וגם הוא ז׳ וסימניהון נמס׳ בפר׳ בלק׃

ט׳ פסו׳ גם וגם וסימניהון

גם הוא יהיה לעם׃
גם אתה שתה וגם׃
והנער שמואל הולך׃
והייתם גם אתם׃
ויאמר דוד אל אחימלך׃
גם עשה תעשה׃
ויאמר המלך אל איתי׃
גם את שאי כלימתך׃
שבנה בנתי לבנה׃

גם הם ד׳ בנביאים וסימניהון

ויעשו גם הם בערכת׃
ויעלו בני יוסף גם הם׃
גם הם אתו ירדו שאולה׃
לא יסבו האופנים גם׃

גם ד׳ בתר אתנח וסימ׳

ויחרד יצחק חרדה׃
וירא יוסף לאפרים׃
ויתן יי׳ את חן העם׃
ואיש לא יעלה עמך׃
לא יבא ממזר בקהל׃
לא יבא עמוני ומואבי׃
ויגרש יי׳ את העמים׃
ואיש ישר׳ שבו אל בני בנימן׃
ויאמר שאול אל עבדיו׃
וימהר שאול ויפול מלא׃
אפס כי נאץ נאצת׃
אחיבעץ בנפתלי׃
ויהיו הגוים האלה׃
הוי עיר הדמים׃
עוה עוה עוה׃
ותאמר רות המאביה׃
אם ישמרו בניך בריתי׃
ויקבצו כל יהודה׃
ומן פלשתים מביאים׃
וכל יהודה עמדים׃
וכל ישעיה וירמיה ותרי עשר וקהלת ועזרא דכו׳ גם בתר אתנח ב״מ י״ו וגם וסי׳
ביום ההוא יגלח׃
אף בל נטעו אף׃
ועתה אנכי נהתי׃
ובאת אתה וקראת׃
משא מלך בבל׃
ימים רבים תשבי לי׃
על כן תאבל הארץ׃
אכרית את שמות׃
את ירושלם סף רעל׃
ואם לא תשמעו ואם׃
אין זכרון לראשנים׃
וראיתי את כל מעשה׃
זה רע בכל אשר נעשה׃
כי כקול הסירים׃
כל עמל האדם לפיהו׃
זכרה לי אלהי לטובה׃

י״ב פסו׳ אית בהון גם גם
גם וסימניהון נמסר בשפטים סימן ח׳ ובירמיה סימן י״ב׃

גמא ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות ובישעיה סי׳ ח׳׃

גמול ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳

קל מהרה אשיב׃
והשיבתי גמלכם׃
גמלך ישוב בראשך׃
ולא כגמל עליו השיב׃
כגמל עלי אמו׃
וגמלו ישלם לו׃

על גן ג׳ בליש׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סמן כ״ה׃

כגן ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ל״א׃

כגנב ג׳ וסמניהן
בעד החלונות׃
מן גו יגורשו׃
לאור יקום רוצח׃

גע

ויתגעשו ג׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן י״ח׃

גר

גר ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפר׳ וירא וירמיה סימן ז׳׃

גרשם ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וישלח וריש עזרא׃

יגרתי ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ עקב ובאיוב סימן ט׳׃

יגרה ג׳ ובמשלי וסימני׳ נמסר שם סי׳ ט״ו׃

הגרים ד׳ וסימניהון

וגם מבני התושבים׃
ולשכירך ולתושבך׃
מאפרים וממנשה׃
ולהגרים הגרים בתוככם׃

כגר באזרח ג׳ וסימניהון
ונקב שם יי׳׃
משפט אחד יהיה לכם׃
וכל ישראל וזקניו׃

גרזן ד׳ מחדין בליש׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן י׳׃

בגורל ד׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״א׃

בגורל ה׳ רפין וסי׳ נמסר ביהוש׳ ריש סי׳ י״ד׃

גרלות ד׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ אחרימו׳׃

גורל ד׳ פתח׳ בלישניהון וסימ׳
בלשון ארמי אחסנא ד׳ דכנימן צדיקא גריעא וביאורים נמס׳ בפר׳ מסעי וביהושע סימן י״ח ובתלים סימן קכ״ו׃

גרם ג׳ וסימניהון
יששכר חמור׃
בארך אפים׃
תיבש גרם׃

גרונם ג׳ בתהל׳ וסי׳ נמסר שם סימן קט״ו וסוף ספר׳׃

גרגרתך ב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳ נמסר ריש משלי ע״ש׃

גרש ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ובמשלי סימן כ״ב׃

גרשם ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ שמות ובעזר׳

ריש סימן ח׳׃

גשה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר תולדת׃

נשלם מערכת
אות הגימל בס״ד׃

מערכת אות
הדל״ת

א״ב מן חד וחד חד ד׳ וחד
ר׳ וכלהון לית דכו׳ וסימניהון

אדיקם ואשחקם בעפר דשמו׳׃
אריקם ואשחקם דתלים׃
בהדרי עמך נדבות ביום׃
בהררי לבני קרח מזמור שיר׃
הדאה ואת הראה דשמות׃
והראה ואת האיה והדיה׃
הדרי נשי עמי תגרשון׃
הררי בשדה חלך וכל׃
ויעבדו ואם ישמעו ויעבדו׃
ויעברו רגעיבותו וחצות׃
ודדנים ובני יון אלישה׃
ורדנים ובני יון דה״ה׃
ודיפת ובני גמר אשכנז דה״ה׃
וריפת ובני גמר דבראשית׃
וידאה הנה כנשר יעלה׃
ויראה ויתפלל אלישע׃
ודומבתי אם לא שויתי ודוממתי׃
ורוממתי בנים גדלתי ורוממתי׃
ואודך ואבואה אל מזבח׃
ואורך אשכילך ואורך׃
זדה השמיעו אל בבל׃
זרה רוחי זרה לאשתי בלע׳׃
יעבד והורידו זקני העיר׃
יעבר וימד אלף נחל אשר׃
ידיח אם רחץ יי׳ את צאת׃
יריח בדי שופר יאמר האח׃
יצעדו בהבר מקשה המה׃
יצעדו ויצא מהם תודה וקול׃
יתגודדו אי לזאת אסלח לך׃
יתגוררו ולא זעקו אלי בלבם׃
יסעדנו יי׳ יסעדנו על ערש׃
יסערנו בטרם יבינו סירתיכם אטד׃
ישוד מדבר באפל יהלך׃
ישור כי נמצאו בעמי רשעים׃
ישודד חלק לבם עתה יאשמו׃
ישורר ורבצו בתוכם עדרים׃
במספד ביום ההוא יגדל׃
במספר ויקח אליהו שתים׃
לדוב וארו חיוא אחרי׃
לרוב כי מרדכי היהודי׃
למאד ויקברהו בקבורתיו׃
למאור שהיה עונותינו׃
לצוד ורבקה שבעת בדבר׃

לצוד

בין הם מוקפים או עומדים בטעם או במסרת כמו כאשר צוה יי׳ את משה וזה כי על כן מלת אמת נפתחת כי דומה בהברתה למלת אשר כאשר פירשתי למעלה במלת דבם קנה פרת שנפתחים מפני סרומים למלת בקר זבח דבר יי׳ וכל סי״ן שבמקרא אשר סככה לו ססזפתני ואין הטעם מפני הדגש והשבא שאחרי הסי״ן כי גם במלת פסס ברהימוני כן הדין והטעם מפני שהוא במקום אשר וכל סי״ן אשר במקום אשר והנגינה באות שלישית לה והלאה אז תקרא בפתח גדול כמו שלמה אהיה שקמתי דבורה

מערכת אות הדלת

הטעם כי כל לשון סבת קום חסר הכסגלת כמתנת להספיק הסס בקריאתה כאלו כלתה סס התלה והמתג והטעם לא יתחברו לעולם רק לפני אחה״ע ואל תסיבני ממלת
ססם הריהיבוכי ססטין תעמדת בתרכ׳ התשוב כמתג הע״פ סהטפח׳ סמוכ׳ לה כי הטע׳ כעבו׳ סהמלה קט׳ וכן סמס עלו גם אין מלך אחר הכגון בתיבתו כמוסקמתי סלמה׃
הנה נא אדברה על הברת אי הסמוכה לה״י הכפתחת כאסר אין המלה דבוקה כגון מחנה מעסה מקנה מסנה לבד ממלת איה אריה הרבה עסר׳ כטה

לצור וישבע שאול את׃
לתודה מזמור לתודה הריעו׃
לחורה ולהעודה אם לא׃
מדור הסרותי מסבל שכמו׃
מדור כי טוב יום בחצריך׃
מעצד חרש ברזל מעצד׃
מעצר עיר פרוצה אין חומה׃
מצד חבד רשע מצוד׃
מצור ואל מצור ירושלם׃
מעבידים וגם אני שמעתי׃
מעבירם אל בני דעלי׃

הדין דעלי מעבידם כתיב לדעת ה הגמ׳ אבל לא לדעת בעל המסורת ועיין בהקדמתי ע״כ׃

עודנה בתיב תכלינה עינינו׃
עורינו כתנור נכמרו׃
פטדת לא יערכנה פטדת׃
פטרת כי נהנים נהנים דמה׃
פרעהו ויחננו ויאמר פרעהו׃
פרעהו אל העבר בו׃
פדה אלהים את ישראל׃
פרה ויאמר לו אלהים אני׃
פדה יי׳ נפש עבדיו׃
פרח פן יש בכם איש או׃
ויפדו העם אל שאול׃
ויפרו וישב ישראל בארץ׃
צד ואיש איש מבני ישראל׃
ציר וערי בצר הצרים׃
צרדתה בככר הירדן יצקם דו״ה׃
צררתה ויתקעו שלש מאות׃
שחדו הכי אברתי הבו לי׃
ושחרו אם הרגם ודרשוהו׃
תדוץ בצוארו ילין עז׃
תרוץ בלכתך לא יצר צעדך׃
תצוד כי בעד אשה זונה׃
תצור כי תצור אל עיר ימים׃

ג׳ זוגין מיחדין חד ד׳ וחד ו׳ד וסימניהון׃

דמה עד שפת חהום׃
חדמה ברח דודי׃
דשן ונתן מטר ארצך׃
ודשן כי אביאנו אל׃
דחופים הרצים יצאו׃
ודחופים הרצים רכבי׃

ב׳ מלין כתיב ר׳ וקרי ד׳ וסי׳

אעבוד כי מעולם שברתי׃
ווביד ומכני בגוי׃

דא

דאר ד׳ כתיב בן וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ח ותלים סימן פ״ג׃

דב

וידבקו ג׳ וסימניהון

וכל איש ישראל המתחבאים׃
וידבקו פלשתים את׃
וידבקו פלשתים אחרי דו״ה׃
דבור בלשון עם ז׳ בתור׳ וסי׳ נמסר פ׳ ואתחנן׃

דבור אתם ו׳ וסימניהון׃

וידבר חמור אתם׃
וידבר אהם לאמר׃
וידבר אתם קשות׃
ויבאו אל בני גד ואל בני׃
ויכל משה מדבר אתם׃
וידבר אתם המלך׃

דברו ד׳ ג׳ רפ וא׳ מצעו׳ פסוק וסי׳ נמסר בפרשת בא׃

והדבר ג׳ וסימניהון

אשר יקשה מכם׃
אשר דברנו אני ואתה׃
והדבר הזה לא אוכל׃

ותדברנה ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ד׳ ומלכים א׳ סוף סי׳ ג׳ וירמיה סימן מ״ד׃

דבר ד׳ בטעם תב״ר רפ״ בכפ׳ ויקרא וסימניהון נמסר בסדר צו׃

ובדברו ג׳ וסימ׳ נמסר בדניאל ס׳ ח׳׃

ותדבר ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ ס׳ כ״ה׃

את כל הדברים האלה י״ג חס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה ריש סימן ל״ו׃

וזה דבר ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ט׳׃

דברי י״ג וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ו׳׃

ודבר י״א וסימניהון נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ א׳ ונחמיה סימן ט׳׃

וזה הדבר ד׳ ר״פ וסימ׳ נמסר פרשת תצוה וביהושע סימן ה׳׃

מדבר ח׳ וסימ׳ נמסר פרשת ויצא ויחזקאל סוף סימן א׳ וסימן מ״ג׃

ודברי ה׳ וסימ׳ נמסר בתלים ס׳ ק״ט וד״ה א׳ ס׳ ס׳ כט

דבריך י״ג חס׳ וסימניהון נמסר פרשת ויצא׃

ח׳ כתובי׳ דבריך וקריין דברך וסימניהון׃

ויאמר מנוח אל מלאך יי״׃
ועתה יי״ אלהי ישראל יאמן׃
ויהי בעלות המנחה׃
והמלאך אשר הלך לקרא׃
נמצאו דבריך ואכלם ב׳ בפסוק
קדמתי בנשף ואשועה׃
שרים רדפוני חנם׃

ויענו כל הקהל ויאמרו׃

כדבר הרע הזה ח׳ וסי׳

וישמע העם את הדבר׃
וכל ישראל ישמעו ויראון׃
והוצאת את האיש ההוא׃
והנשארים ישמעו ויראו׃
ואריבה את חורי יהודה׃

המדבר ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויגש ובדניאל סימן ח׳׃

דברי ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב ריש סי׳ כ״א׃

ודבריו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן ובאיוב סוף סימן ל״ד׃

דוברי ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלים ס׳ ה׳׃

בדבר המלך ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סימן א׳׃

ודובר ה׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בתל׳ סי׳ ט״ו ומשלי סימן י״ו׃

בדבר הזה ח׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ג׃

ודברת אליו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמות ומלכים א׳ סימ׳ כ״א׃

דברתי ועשיתי ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ל״ז׃

אל דברי ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ט׃

מדבר ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳׃

דבר ב׳ פתח וסימניהון

דבר שקר העוה׃
דבר עשק וסרה׃
וכל נא דבו׳׃

דברו ב׳ כתיב דבריו וסימני׳

שלח חשך ויחשיך׃
ויקם את דבריו דדניאל׃

ותדבר ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בישעיה סוף ס׳ מ׳׃

כדבריכם ג׳ וסימניהון נמסר פ׳ מקץ׃

בדבר ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ תולדות׃

אלה הדברים ה׳ וסימניהון נמסר ריש ויקהל וזכריה סימן ח׳׃

ואת הדברים ג׳ וסימני׳׃

ויהי דבר יי״ אל ירמיה׃
אחרי שרוף׃
ולכם שמו שמיר׃
ויחר לי מאד׃

את כל דבריו ב׳ וסימניהון

ודבר יפתח׃
כי לא תוכל הארץ להכיל׃

ולא דברתי ב׳ וסימניהון׃

ויאמר יי״ אלי׃
ובנו את במות הבעל׃

על דברי י׳ וסימניהן נמסר בתלים סימן ז׳׃

הדבר ד׳ בטעם תביר בספר ירמיה וסימניהון שם ריש סימן ל״ה׃

הדבר ד׳ בטעם גרשיים בירמיה וסימני׳ שם סוף סימן נ״א׃

לא ידברו ב׳ וסימניהון׃

ואיש ברעהו יהתלו׃
והוחלתי כי לא ידברו׃

ואדברה ד׳ וסימניהון נמסר ריש האזינו׃

דברים ג׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״ד ותלים סימן ק״ח׃

דברה ג׳ חס׳ וסימניהון

בלשון ארמי אתקרו
דברנני ברק וביאורם נמסר פר׳
וישלח ושפטים סימן ד׳׃

לדביר ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון

ומחשבון עד רבת׃
ויבן את עשרים אמה קדמ׳ חס׳׃

דברה ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן י׳׃

דג

והדגה ב׳ וסימניהון׃

אשר ביאר תמות׃
אשר ביאר מתה׃

דד

דדן ב׳ וסימניהון׃

ובני דדן היו׃
דדן רכלתך׃

דה

דהבה ג׳ כתיבין ה׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סימן ג׳ ובעזרא סימן ו׳׃

דו

דואג ג׳ וסימניהון׃

ושם איש מעבדי שאול׃
והוא נצב על עבדי׃
בבוא דואג האדומי ויגד׃
ושארחון דויג כתיב׳ דוד

ניטה וכל ה״ה במ״א הכה כא ארכי סורו כא דלוט סכפתח על פי המסורת וכן כל פעל עתיד מחטופי למר בכל מסקלותיו בפתח כמו מעסה יעסה מגלה יגלה ימרה פיך אבל
עד יתלא סחוק פיך ככקר בברי כי תספטו להכתב באלף ולכן נכקר כנעל האלף כי מפעל כווי בברי כמו עסה בנה קנה צוה רבה צבאך וכהה וכל עוסה בוכה קוכה ים
פותחין וים קומצין וכל הווה במסקל חזק יקמץ כמו מראה אותך ודוגמתו וים מכריעין ואומרים יתעבורכה הכאן על ידי מונה רערע יאמר הקונה ודוגמתן סאין המלה

מערכת אות הדלת

דהוטה לאחריה במנול אבל בוכה ירושלם חובת מלאך נקמצים וכן כראה וכל מעשה מקנה הדבוק נקמץ כמו מחנה כלפתי מעבה לסון מקנה באן את כל מעשה האלהים
יביא במשפט בפתח ואומר אבן עזרא הטעם כי איכנו דבוק וכה פתרונו כי את כל מעשה האדם האלהים יביא במשפט כל סתי הברות סל אי אימחטופי למר פעל והנגינה
לעיל בפתח קטן כמו סבי ספי פרי מרי קרי אבל לוי עלי סני קיני נקמצים כי הנגינה לרע כל ויהי ויחי ותהי כמו כן כפתחים והנגינה לעיל ומלתכלי יבאה מכלל

דוד ב׳ חס׳ וסימניהון
בני עזיאל דד אורן׳
בת אביחיל דד מרדכי׃
דודו ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפט׳
סוף סימן ט׳׃
דודים ד׳ חד מל׳ וסימני נמס׳
במשלי סי׳ ז׳׃
דויד ה׳ מל׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן י״א
ויחזקאל סימן ל״ד׃
וכל תריסר ועזרא ודה״ דכו׳ מל׳׃
כדוד ג׳ וסימ׳ נמסר בעמוס
סימן ו׳׃
וכל ד״ה דכו׳ כדוד׃
בעיר דוד ד׳ במלכ׳ וסימניהון
נמסר במלכים ב׳
סוף סימן ט״ו׃
ובית דוד ב׳ וסימניהון
ביום ההוא יגן יי׳׃
ויאמן ויגדל שמך׃
לדוד ז׳ כטע׳ בתלים וסים
שם סימן כ״ו וסי׳ קנ״ג׃
דויד איש האלהים ג׳ וסימ׳
נמסר
בנחמיה סי׳ י״ב׃
על דוד ה׳ וסימניהון
ואלה בכפרי ראשי׃
ודוד מכרכר במעיל׃
והקימתי את כסא׃
וממכשח נפלו׃
כי לעת יום ביום באו דה״׃
כל נביאים המלך דוד בר׳
מא׳
דוד המלך וסים׳
ותבל דוד המלך לצאת׃
וכל כתו׳ דכו׳ דוד המלך ב״מ
המלך דוד וסימניהון
ויהי ארון יי׳ בא עיר דוד׃
ויבא המלך דוד וישב׃
וישלח את הדורים׃
גם אתם הקדיש׃
ויאמר המלך דוד לארנן׃
נערי דוד ב׳ וסימניהון
ויבאו נערי דוד׃
ויהפכו נערי דוד לדרכם׃
אנשי דוד ד׳ וסימניהון
ויאמרו אנשי דוד׃
כי נשבעו אנשי דוד׃
הנה אנחנו פה ביהודה׃
מדוע גנבו אחינו׃
עבדי דוד ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״א׃
ואת דוד ב׳ וסימניהון
ועבדו את יי׳׃
אחר ישובו בני׃
דוד עוד ד׳ דקרים דוד לעוד
וסימניהון

ויקח דוד עוד פלגשים דשמואל׃
ובה יוסף דוד עוד דשמואל׃
דויד עוד נשים דה״׃
ובה יוסף דוד דה״׃

אמר המעתיק וברוב הספרי׳ מלנו
האי דה״ קרים עוד לדוד ע״כ׃

דוה ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ קדשי׳
ובישעיה סי׳ ל׳׃
דוי ג׳ וסימ׳ נמסר ריש ישעיה
ואיכה בא״ב קדמא׃
מדוה ב׳ א׳ כתי׳ י׳ וסימני׳
והשיב בך את כל מדוי׃
והסיר יי׳ ממך כל חלי׃
דור ודר ד׳ כהו׳ כן וסימניהון
נמסר בתלים סימן
ב״ט וסימן פ״ט׃
דור ודור ה׳ כתובי׳ כן מל׳ וסימני׳
נמסר בתלי׳ סי׳ קמ״ה׃
לדורתיכם ה׳ ס״פ וסימני׳
יין ושכר אל תשת
וקראתם בעצם היום׃
מראשית עריסתיכם׃
והלאה לדורתיכם
מחוץ לפרכת׃

די

די ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת
כי תזריע׃
דים ג׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ ויקהל
וירמיה סי׳ מ״ט׃
דיבון ג׳ מל׳ וסימניהון
מערער אשר על שפת
ודי מכבוד׃
על דיבון ועל נכו׃
דישון ה׳ כתורה ג׳ מנהון בפרש׳
וישלח וסימ׳ נמס׳ כפר׳׃
ראה ועיין בסוף סדר וישלח׃

דך

דכא ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת
תצא ובישעיה סימן נ״ג׃
דכן ג׳ וסימניהון
ואלו צלם חד שגיא׃
חזה הוית וקרנא דכן׃
וקרנא דכן ועיינין לה׃
דכית ב׳ וסימניהון׃
דכית בחלל רוב׃
תגלנה עצמות דכית׃

דל

דל י״ב פתחין וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ו׳ ותלים
סימן קמ״ב׃
דלו ב׳ א׳ מלרע וא׳ מלע׳ וסי׳

דלו ער נילמרום׃ מלרע׃
דלו מאנוש נעו׃ מלע׳׃
דליהו ג׳ כל שני׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן ל״ו׃
דלתות ג׳ וסימניהון
ויהי כקרא יה די׃
ויעש חצר הכהנים׃
באשר נשמע לסנבלט׃
וכל יחזקאל דכו׳
ב״מב דלתות וסי׳
בן אדם יען אשר אמרה׃
ועשויה אליהם אל׃

דם

וכל דם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
ויקר׳ ובמלכי׳ ב׳ סי׳ ט׳׃
מדמה ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויקרא׃
דמיה ג׳ וסימניהון נמסר
ריש פרש׳ שמיני׃
דמי ב׳ וסימניהון
אל יפל דמי ארצה׃
ארץ אל תכסי דמי׃
וא׳ ודמי חמסי ושארי על׃
דם הנקי ג׳ וסי׳ נמסר פרשת
שפטים ומלכים ב׳
סי׳ כ״ד׃
דום ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
שמש בגבעון דום׃
האנח דם׃
דום ליי׳ והתחולל לו׃
מצעית׳ חסר׃
דמי ג׳ וסימניהון
על חומותיך ירושלם׃
ואל תתנו דמי לו׃
אלהים אל דמי לך׃
דומיה ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים׃
ריש סימן ס״ב׃

דן

דן ג׳ לשון משפט וסימני׳ נמסר
בפרשת לך לך׃
לדין ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן נ׳׃
מדונים ז׳ כתו׳ ו״ו וקרי׳ י׳ וסימ׳
נמסר במשלי סי׳ כ״א׃
כדונג ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳
נמסר בתלים סימן צ״ז׃
דנאל ג׳ חס׳ יוד וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן י״ד׃

דק

מדקרים ב׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סי׳ ל״ז׃

דר

ודרדר ב׳ וסימניהון וקוץ
ודרדר׃
ועלה על מזבחותם׃
תדרך ה׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר
בפרש׳ עקב וריש
יהושע׃
בדרך ב׳ וסימניהון׃
ואיש אין בארץ לבא׃
כדרך יום כה ובדרך
וא׳ ובדרך יום כה׃
ובדרך ד׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
בהעלותך׃
על דרך ה׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ה׳
והושע סימן י״ג׃
וילכו דרך ג׳ וסימ׳
שלשת ימים במדברי
וילכו כל הלילה׃
וילכו דרך הערבה׃
הדריכוהו ב׳ א׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימני׳׃
בתרו את בנימן׃
ולא הדריכוהו בני שחץ׃ קדמ׳ חס׳׃
דרך הדרום ז׳ וסימניהון נמס׳
ביחזקאל סי׳ מ׳׃
דרך הצפון ו׳ וסימניהון נמס׳
ביחזקא׳ סימן מ׳׃
לדרך ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ב׳׃
בכל דרכיו ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן ח׳׃
דרכיו ה׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳
בתלים סי׳ י״ח׃
דרכיך ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
כי תשא׃
ודורש ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שפטים
ובישעיה סימן י״ו׃
דורש ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳
סימן קמ״ג׃
אדרוש ג׳ מל׳ בלי׳ וסימניהון
נמס׳ ביחזקא׳ סו׳ סי׳ ד׳׃
לדרש ז׳ חס׳ וסי׳ נמסר בעזרא
סוף סימן ו׳ ובדברי
הימים א׳ סוף סימן כ״א׃
תדרש ד׳ וסימניהון
ופן תדרש לאלהיהם׃
לא תדרש שלומם׃
כי תבקש לעוני׃
תדרש רשעו בל תמצא׃
ודתן ואבירם ג׳ וסימניהון
ובני אליאב נמואל׃
ודתן ואבירם בני אליאב׃
ויעלו מעל משכן קרח תני׳ דפסוק׃

נשלם מערכת
אות הדלת בס״ד

זה כי נקמץ והמסורת אומר כל עוסה מאת תרתקע פתחין וסאיכן קמצין והפירוש אלה הדברים משלי תריעסר דבריהימים תהלות קהלת עזרא׃
ודברא על סתי הברות סל אי רכופות והנגינה לעיל סתיהם פתוחות ור וכם מתהפכים לאתנח וס״ף כמו כל פועלת אוכלת סומרת סובבת כותבת יוספת וכן
כל כפעל הווה מאלה הגזרות סהזכרתי בכל המשקלות כמו נרדפת מורדפת וכן יולדת וכל סם הפועל כמו לרדת לבקת לגשת וכן כל סם דבר

מערכת אות הדא

הבא מלבון מסגרת משמרת ממלכת תפארת ובא טוטפת מולדת תוחלת תועלת וכן כל עורת יבלת דבשת גמלים שהם על משקל חזק וכן אחרת מעניכם וכן מלאת וכן כל שם דבר מן השלישים מג' אותיות והשניה למעלה כמו מלך דרך עבר ודוגמתם ויצאו מכלל זה כל שם דבר שתחלתו מאותיות אחה"ע ואינו מתהפך באתנח וס"פ שאות אחה"ע נקמצת והשניה נפתחת כמו אפר הבל אבר חלב חפץ חסק עגל ודוגמתם וכל שבט ספר קטר כמו הם ראשיהם נקמצים כי גם הם אמר ראשיהם ש"ן וסמך

מערכת אות הדא

ט' מלין יחידאין משמשין ה' ריש וסוף ולית להון זוגא וסימני׳

הפתחה ויצא אליהם לוט׃
הרה וענק השדים׃
הבורח דקההו וישליכו׃
היארה וייצו פרעה׃
הפרה ברית ביני וביניך׃
החשכלה ואראה ונח׃
הפיעה רעה ישראל האזינה׃
הבוהה יקר בעיני יי׃
הוציאה כבסגר נפשי׃

א"ב מן ב"ב ה' בריש תיבותא וסימניהון׃

האם כל הקרב הקרב אל׃
האם אין עזרתי בי ותושיה׃
האיש עוד האיש בית רשע׃
האיש ואמרה האיש כמוני׃
האותי ובם מבעיסם׃
האותי לא תראונאם יי׃
האוסיף ופנחס בן אלעזר׃
האוסיף ויעלו בני ישראל ויבכו׃
האזנה ויאמר למך לנשיו׃
האזנה נשים שאננות׃
הבלי משברים הבלי שוא׃
הבלי שנאתי השמרים׃
הבדלח וזהב הארץ ההיא׃
הבדלח והמן כזרע גד׃
הבאת אל אוצרות שלג׃
הבאת עד נבכי ים׃
הבאתיה הלא שמעת למרחוק׃
הבאתיה וחברו הלא שמעת׃
הביאתני ויבא המלך דוד וישב׃
הביאתני וחברו ויבא המלך דוד׃
הגגה והיא העלתם הגגה׃
הגגה וישכימו ויהי בעלות׃
הגלו וישמעו כל שרי׃
הגלו וכל ישראל ותיחסו׃
הגרנות ויגידו לדוד לאמר׃
הגרנות ומלאו הגרנות בר׃
הדם ויאמר חלילה לי מיי׃
הדם וחברו ויאמר חלילה לי מאלהי׃
הדבר בכל אשר התהלכתי׃
הדבר וחברו בכל אשר התהלכתי
הדפו ואם בפתע בלא איבה׃
הדפו מדוע נסחף אביריך׃
הדבקים ואיש משך בקשת׃
הדבקים וחברו ואיש משך׃
הדקות ותבלענה השבלים׃
הדקות וחברו ותבלענה׃
ההיטב ויאמר יי ההיטב חרה׃
ההיטב ויאמר אלהים אל יונה׃
הובשת ויאמר יואב אל המלך׃
הובשת אתה בקעת מעין׃
הזמורה ויאמר אלי בן אדם׃
הזמורה בן אדם מה יהיה עץ׃

החדר ויאמר אבנון אל תמר׃
החדר מן החדר תבא סופה׃
החלות אדני יי אתה החלות׃
החלות ויאמר המן לזרש׃
החרימם כי באת יי היתה׃
החרימם ויחמל שאול והעם׃
הטוח ואם ישוב הנגע ופרח׃
הטוח ואם בא יבא הכהן׃
הטמאה והיה ביום ההוא אכרית׃
הטמאה ויבאו הכהנים לפנימה׃
היד ויאמר יי אל משה היד׃
היד ויאמר המלך היד יואב׃
הירא את דבר יי מעבדי׃
הירא ויספו השטרים לדבר׃
הילוד ותאמר האשה אשר בנה׃
הילוד ויען המלך ויאמר תנו׃
היסופר בקבר חסדך׃
היסופר לו כי אדבר׃
היוקח בגבור מלקוח׃
היוקח בבנו עץ לעשות׃
הכון לכן כה אעשה לך׃
הכון והכן לך אתה וכל׃
הכף ויאמרו שרי סכות׃
הכף ויבאו אל אנשי סכות׃
הלזה והאמר אל העבד מי׃
הלזה ויאמרו איש אל אחיו׃
המלך כי כה אמר יי אל שלום׃
המלך ויהי בימי אחשורש׃
המזבח ואת המזבח נחשת׃
המזבח ויאמר מה הציון הלז׃
המעלה ותקטן עוד זאת בעיניך׃
המעלה כי באחד לחדש הראשון׃
המעון ובנית מזבח ליי׃
המעון וזרועים ממנו יעמדו׃
המטה ויאמר יי אל משה השכם׃
המטה לך אל פרעה בבקר׃
המושב וכסף משנה קחו׃
המושב ואם אין לאיש גואל׃
המשפתים ישטכר חמר גרם׃
המשפתים למה ישבת בין המשפתים׃
המסוה ובבא משה לפני יי׃
המסוה וראו בני ישראל את פני׃
המשרה כי ילד ילד לנו בן נתן׃
המשרה לםרבה המשרה׃
המותנים ותקח יהושבע׃
המותנים וחברו ותקח יהושבעת׃
המוריה ויאמר קח נא את׃
המוריה ויחל שלמה לבנות׃
הנקל ויהי הנקל לכתו׃
הנקל ויאמר אלי הראית בן׃
הנראה וירא יי אל אברם׃
הנראה ויאמר אלהים אל יעקב קום
הנראה ויתאנף יי בשלמה׃
הנראה בשנת שלש למלכות בלשאצר׃
הנשמע כי שאל נא לימים׃
הנשמע ולכם הנשמע לעשות׃
הנסה או הנסה אלהים לבא׃
הנסה דבר אליך תלאה׃
הנחרים הזיבוש ויכלמו כל׃
הנחרים אדביו לי לאמר׃
הנגבה ויסע אברם הלוך׃
הנגבה ויעל אברם ממצרים׃

השמת ויאמר יי אל השטן׃
השמת וחברו ויאמר יי אל׃
הסככים מצאוני השמרים׃
הסככים וחברו מצאוני השומרים׃
העיני אף לא אל ארץ׃
העיני בשר לך אם כראות׃
העת ויאמר אליו לא לבי הלך׃
העת לכם אתם לשבת׃
העל ויאמר אליהם רב שקה׃
העל וישמע סנבלט׃
הפלא לכן הנני יסף להפליא׃
הפלא חסדיך מושיע חוסים׃
הפקד ואתה הפקד את הלוים׃
הפקד עליו רשע ושטן׃
הפרזי כל אלה ערים בצורות׃
הפרזי ועבברי זהב מכפר׃
הצפירה באה הצפירה הנה׃
הצפירה הנה היום הנה באה׃
הצפוני בני גד למשפחתם׃
הצפוני ואת הצפוני ארחיק׃
הצפונה ויבא אתי אל פתח שער׃
הצפונה ואל הכתף מחוצה׃
הצבאות ויעש את הכיור׃
הצבאות ועלי זקן מאד׃
הקרבה ולאחתו הבתולה׃
הקרבה והיה העיר הקרבה׃
הקרבים והלשכה אשר פניה׃
הקרבים קדש מן הארץ׃
הקפה ושפטו את העם׃
הקשה כי אנכי ידעתי׃
הראהך ואולם בעבור זאת׃
הראהך ויאמר בן אדם ראה׃
הראה ויאמר המלך אל צדוק׃
הראה ויאמר אלי בן אדם׃
הרבו עלי כוהר ומתן׃
הרכו באו ביתאל ופשעו׃
הרוגיה כי הנה יי יצא ממקומו׃
הרוגיה כי רבים חללים הפילה׃
השמנה ומה הארץ השמנה׃
השמנה את האבדת אבקש׃
השנים טובים השנים׃
השנים ואם יתקפו האחד׃
השחוטה את הצפור החיה׃
השחוטה ולקח את עץ ארז׃
השלשים ואלה שמות הגברים׃
השלשים ורוח לבשה את׃
התקועים ועל ידם החזיקו׃
התקועים אחריו החזיקו׃
התקועית ותאמר האשה התקועית אל המלך׃
התקועית וחברו ותאמר׃
התנין ביום ההוא יפקד יי בחרבו׃
התנין ואצאה בשער הגיא׃

א"ב מן חד חד ה' בריש תיבותא בתמיה וסימ׳

האל יעות משפט׃
האלהי מקרוב אני נאם יי׃
האלהים ויהי כקרא מלך יש׳׃
האמת שלחו מכם אחד׃
הבת ויפל אברהם על׃
הבן יקיר לי אפרים׃

הבנים לבני עמון כה אמר׃
הבנהרי׳ חרה יי אם בנהרים׃
הברכה ויאמר עשו אל אביו׃
הגוי ואבימלך לא קרב׃
הגנב רצוח ונאוף׃
הדרכי ואמרתם לא יתכן׃
הדרכי ואמרו בני ישראל׃
ההמיר גוי אלהים והמה׃
ההמירו ואשקלה להם את הכסף׃
הות על ורע כפים׃
הזכיר ואבשלום לקח ויצב׃
החיתם ויאמר אליהם משה׃
הטובה ומה הארץ אשר׃
הטובים עברו כלנה וראו׃
הינטר לעולם אם ישמר׃
הים אני אם תנין כי׃
הכלב ויאמר הפלשתי׃
הלנצח ויאמר אבנר אל יואב׃
הלמלך עתה למה תריעו רע׃
המת וירא דוד כי עבדיו׃
המדבר הדור אתם ראו דבר יי׃
המערת פריצים היה הבית הזה׃
הנמצא ויאמר פרעה אל עבדיו׃
הסכת וידבר משה והכהנים׃
העבד ישראל אם יליד׃
העצב נבזה נפוץ האיש׃
הפניו תשאון אם לאל׃
הצאן ובקר ישחט להם׃
הקץ לדברי רוח׃
הראש ויחר לאבנר מאד על דברי איש בשת׃
הראשון אדם תולד׃
השמר ויאמר יי אל קין אי׃
השכרים למען נסות את בני יש׳׃
התמלוך כי אתה מתחרה׃
התרים לעב קולך ושפעת׃
התשלח ברקים וילכו׃

י"ד מלין מן ה' בריש תיבותא וסימניהון׃

האלים המאדמים׃
המים החיים׃
המזרק האחד׃
הבהמה הטמאה׃
הדם הנקי׃
האשה הזונה׃
האשה הנרצחה ב' בפסו׳׃
האיש החכם׃
הלבוש הבדים׃
המים הרבים׃
הדברים הטובים׃
האיש המצרי׃
המים הבאים׃

ח' מלין נסבין ה' ברי' תיבות' ויוד במצעות תיבותא וסימניהון׃

הקיף וסבהם את העיר׃
הביא ויתן יהונתן׃
השיב וישאל לאשה׃
הקים כה אמר יי צבאות׃
הגיד ויהי כשמעם׃
יגיד גם במדעך׃
השמיד והנה עיני ארני יי במלאכה

יצאו מן הכלל וכל שכל כולם קמצים במ"ה פתחים ע"פ המסרת עיין סימניהון בערך שכל במסר' רבת' ומלת מלך השתנותה מרעותה כי לא תהפך באתנח וס"פ ונפתחת וגם מלת שמן את הכלל הזה וכן תכן קרב לא ישתנו ונפתחים וכל נדר נפתח במ"ה קמצין ונדר אלמנה ולנדר לא ירצה כל נדר וכל שבועת איסר כי נדר נדר עבדך דאבשלום ונדרו נדר ליי ושלמו וכל אותם שהזכרתי דוגמתמלך ארץ שהכנים באתנח וס"פ ואינם משתנים בדבקותם כי ואמר ארץ מצרים גשם נדבות דרך הר שעיר זולתי מלת הבל

מערכת אות ההא

מאמר הבל הבלים וכן וחמת מים כי כמאיכו דבוק יאמר ויכלו המים מן החמת וכן מגבר יאמר ברבקותו גבר תמים כל חבל כפתח וכן חבל כביאו׳ חבל כטרם יבא חבל לה כא על דרך חסק חלב ורעיו וכל תבל שהוא לשון אדמה כמו תכין תבל בחכמת וראשו בקמץ אבל תבל עמו כלו פתוח וסרסו בלל והתיו כמו שבלבול תמס יה׳וך אסר סרסו מקם וכן סבר כלו בפתח בתג״ אסר ראסיהם כקמצ׳ עפ׳ המסורת וסימניהון ולא כחלו על סבר יוסף ומסבר רוח תילילו חרס לאמר כלו כפתח אבל לא תקלל חרם כלו

במלאכה ·

הבשיר	אם קהה הברזל ·

זוגין מן גֿגֿ ה׳ ברישיהון

קדמ׳ ותנינא ה׳ ותליתא׳ וה׳ תמצא נבס׳ בערכ׳ את ה״ו כי שם ביתם דאינון בן א״ב מן ג״ג קדמ׳ ותנינ׳ קרוח׳ ותלית׳ נסיב ו״ו ·

שטה מן לא״ קריין ה׳ וכל

חד וחד לית דכו׳ וסימנהון

צהר	תעשה לתבה ·
בהם	וכארבע עשרה שנה ·
היי	ויברכו את רבקה ויאמרו
וינחו	ויהי מיום שבת הארון ·
הוכה	וישמע אדניהו ·
והרס	ביום ההוא יהי׳ חמש ·
ומהר	והוכן בחסד כסא ·
המץ	יגורו בך נדחי מואב ·
המסים	בקרוח אש המסים ·
נה	החמס קם למטה רשע ·
הומות	ופלטו פליטהם וחיו ·
טמהו	וצבי עדיו לגאון ·
הלאת	תאנים הלאת ולא תצא
הלל	כי הלל רשע על תאות ·
יהל	לא תשב לנצח ולא השכן
יהל	אם אראה אור כי יהל ·
תהל	עטישתיו תהל אור ·
הפץ	עברות אפך וראה ·
יגה	גם אור רשעים ידעך ·
והללו	כי מאספיו יאכלהו ·
והללתם	ואכלתם אכל ושבע ·
הכרו	והחצים מלאו השלטים ·
הכרו	סורו סורו צאו משם ·
הברי	נלאית ברב עצתיך ·
להכר	בעת ההיא יאמר לעם ·
הצו	ובני אליאב נמואל
בהצתם	ודתן ב׳ בפסו׳ ·
בהצתו	את ארם נהרים ·
הצן	ובאו עליך הצן רכב ·
הרמונה	ופרצים תצאנה אשה ·

יו״ ר״פ משמשין ה׳ ולית

לה׳ון זוגא וסימנהון

האנשים	ואלה שלמים ·
המלאך	הגאל אתי ·
הכהן	המחטא אתה ·
הקרב	את קרבנו ·
הארץ	אשר הכה יי׳ ·
הנגע	במת לכל נפש ·
האיש	הרך בך ·
הנער	בא ודוד קם ·
השיב	עליך יי׳ ·
המנחה	והחטאת והאשם ·
הבית	הזה אשר אתה בנה ·
הנפש	החטאת היא ·
המלך	יתאכל ·
הסיר	יי׳ משפטיך ·
הזה	יי׳ באויב ·
הביא	בכליותי ·

ה׳ יחידאין משמשין סופי׳

ח׳ וריש נ׳ וסימניהון

נשחתה	וירא אלהים ·
נעצרה	וישב אהרן ·
נכרתה	ופושעים נשמדו יחדו ·
נהרסה	והנה עלה כלו קמשונים ·

י״ד כו׳ י׳ ה׳ בסו׳ תיבו׳ וקרי׳

ז׳ וסימ׳ נמסר באיכה סוף א״ב ד׳ ·

א״ב מן חד וחד ומן תרתין

תיבות׳ דילוג קדמ׳ לא נסיב ה׳ והנינ׳ נסיב וסימניהון

אשרי איש	הללויה אשרי ·
אשרי האיש	אשר לא הלך ·
אנשי שם	ויקמו לפני משה ·
אנשי השם	הנפלים היו בארץ ·
אחיכם אחד	אם כנים אתם ·
אחיכם האחד	ויאמר אלינו האיש ·
אביה שרה	ויהי בבאה ותסיתהו
אבית השדה	וחברו דשפטי׳ ·
אל אבן	ועתה שימו נא לבבכם ·
אל האבן	וחלל׳ הורידו את ארון ·
אל חשן	ונתת אל חשן המשפט
אל החשן	וישם עליו את החשן
אדמת קדש	ויאמ׳ אל תקרב הלום
אדמת הקדש	ונחל יי׳ את יהודה ·
אלהי משפט	ולכן יחכה יי׳ לחננכם
אלהי המשפט	הוגעתם יי׳ בדבריכם
בא אלהים	ויראו פלשתים כי ·
בא האלהים	ויאמ׳ משה אל העם ·
באו אנשים	ויהי בשנה השביעית
באו האנשים	ויבא אלהי׳ אל בלעם
בהעצר שמי׳	ולא יהיה מטר דמלכי׳
בהעצר השמי׳	ולא יהיה דד״ה ·
בהר קדש	את כרוב ממשח ·
בהר הקדש	והיה ביום ההוא יתקע
בערי גלעד	וישפט יפתח את יש׳
בערי הגלעד	טפינו נשינו מקנינו ·
בתחתיות ארץ	לא נכחד עצמי ממך
בתחתיות הארץ והבה לשואה ·	
בעל אשה	אם בגפו יבא ·
בעל האשה	כי ינצו אנשים ·
בנפש אדם	יון ותוכל ומשך ·
בנפש האדם	בל תגע במת ·
ביד מלאכים	ושלחתם אל מלך ·
ביד המלאכים	ויקח צמד בקר ·
בנות גוים	בן אדם נהה על ·
בנות הגוים	קינה היא וקוננוה ·
גבהות אדם	עיני גבהות אדם ·
גבהות האדם	ושח גבהות האדם ·
גדול כנפים	ויהי נשר אחד גדול ·
גדול הכנפי׳	ואמרת כה אמ׳ ארני והנשר הגדול ·
גיא חרשים	ומעונתי הוליד את עפרה ·
גיא החרשי׳	לד ואונו גיא ·
גדיי עזים	לך נא אל הצאן ·
גדיי העזים	ואת ערת גדיי ·
הנה שמים	כי האמנם ישב דד״ה׳
הנה השמים	כי האמנם דמלכי׳ ·
הארון ברית	ויעמדו הכהני׳ נשאי׳
הארון הברית	ויהי בנסע העם מאהליהם ·
הכבש אחד	את הכבש אח׳ דוידבר ·
הכבש האחד	את הכבש האחד דואלה שמות ·
וימן אלהים	ויהי כזרח השמש ·
וימן האלהים	תולעת בעלות השחר
ויבן עיר	וילך האיש ארץ ·
ויבן העיר	מסביב מן המלוא ועד הסביב ·
ונבנתה עיר	כה אמר יי׳ הנני שב ·
ונבנתה העיר	הנה ימים באים ·
ונמסו הרים	וחלליהם ישלכו ופגריהם ·
ונמסו ההרים	תחתיו והעמקים יתבקעו ·
ויצא אחד	אל השדה ללקט ·
ויצא האחד	כאחי ואמר ·
ועץ חיים	החלת ממשכה ·
ועץ החיים	ויצמח יי׳ אלהים מן
וישלח אלהים	רוח רעה בין אבימלך
וישלח האלהים	מלאך לירושלם ·
ושני בנים	כימי ההם לא יאמרו ·
ושני הבנים	מה לכם אתם משלי׳
והיה אלהים	ויאמ׳ ישראל אל יוסף
והיה האלהים	וקראתם בשם אלהיכם ·
ופר שני	ולקחו פר בן בקר
ופר השני	ויהי בלילה ההוא ·
ורך לבב	ויקבצו עליו אנשים
ורך הלבב	ויספו השטרי׳ לדבר
וקטרת סמי׳	ומקטירי׳ ליי׳ ·
וקטרת הסמי׳	ופקדת אלעזר בן ·
ודקת בשר	והנה שבע פרות ·
ודקות הבשר	ותאכלנה הפרו׳ ·
זרע קדש	ועוד בה עשיריה ·
זרע הקדש	כי נשאו מבנותיהם ·
חיל צבא	ועל דם חיל צבא ·
חיל הצבא	ויהי לתשובת השנה
חשן משפט	ועשית חשן משפט ·
חשן המשפט	ונתת אל חשן ·
יצא דבר	בתחלת תחנוניך ·
יצא הדבר	ויען לבן ובתואל ·
ידעים	וישלח לו חורם ביד ·
ידעי הים	וישלח חירם באני ·
יום הוא	ועדיך יבא לכני ·
יום ההוא	יום לבנות גדריך ·
יום כפורי׳	וכל מלאכה לא ·
יום הכפורי׳	אך בעשור לחדש ·
כי שמים	שאו לשמים עיניכם
כי השמים	ומי יעצר כח לבנות ·
כימי שמים	ושמתי לעד זרעו ·
כימי השמים	למען ירבו ימיכם ·
לחת אבן	ויתן אל משה ·
לחת האבן	ויאמר יי׳ אל משה ·
מן בקר	וירא חתן משה ·
מן הבקר	ויהי ממחרת וישב ·
מהר גלעד	הנך יפה רעיתי ·
מהר הגלעד	ועתה קרא נא באזני
מעל שמים	כי גדול מעל ·
מעל השמים	הללויה שמי השמי׳ ·
עצי עולה	וישכם אברהם בבקר
עצי העולה	ויקח אברהם את עצי
עיר אלהים	נהר פלגיו ישמחו ·
עיר האלהים	נכבדות מדבר בך ·
עד חרמה	ויצא האמרי השב ·
עד החרמה	וירד העמלקי ·
עם קדש	ואשמע את האיש ·
עם הקדש	וקראו להם עם הקדש
עם אלהים	ותאמר האשה ולמה
עם האלהים	ויתיצבו פנות כל העם
פני פרכת	וטבל הכהן את אצבעו
פני הפרכ׳	וחברו וטבל הכהן ·
פרי בטן	ויחר אף יעקב ברחל
פרי הבטן	הנה נחלת יי׳ בנים ·
פיח כבשן	ויאמ׳ יי׳ אל משה ואל
פיח הכבשן	ויקחו את פיח ·
קדש אלהים	אם כרוב ממשח ·
קדש האלהים	עתה תנו לבבכם ·
ראשית גוים	וירא את עמלק
ראשית הגוים	הוי שאננים בציון ·
שני גוים	ויאמר יי׳ לה שני ·
שני הגוים	יען אמרך את שני ·
שבתת שנים	וספרת לך שבע ·
שבתת השנים	שבתת שנים ב׳ בו׳ ·

י״ר זוגין קדמא לא נסיב ה׳

והני׳ נסיב ה׳ בחד ענינא וסימניהון

עבתת	ונתת את שתי ·
העבתת	ויתנו את שתי ·
כבשן	ויאמר יי׳ אל משה ואל ·
הכבשן	ויקחו את פיח ·
זיפים	ויעלו זיפים ·
הזיפים	ויבאו הזיפים ·
שלום	ויאמר המלך ·
השלום	ויאמר המלך ·
מעכה	ויעבר בכל שבטי יש׳ אבלה
המעכה	ויבא ויצורו עליו באבלה
אדם	עיני גבהות ·
האדם	ושח גבהות ·
ספר	ואקח את ספר ·
הספר	ואתן את הספר ·
עיר	ונבנתה עיר הנה ימים ·
העיר	ונבנתה העיר ליי׳ ·
רעים	לכן רעים שמעו את דבר יי׳ ·
הרעים	לכן הרעים שמעו דבר יי׳
אל שער	ושער לחצר הפנימי נגד
אל השער	ושער לחצר הפנימי דרך
שמים	ויגידו שמים ·
השמים	ויגידו השמים ·
אבות	אלה ראשי אבות להלדתם ראשים דד״ה
האבות	אלה ראשי האבות ללד״ה
כהן	ויאמר התרשתא להם אשר קדמ׳ ·
הכהן	וחברו ויאמר התרשתא ·
פרות	שבע פרות ·
הפרות	ושבע הפרות ·

א״ב מן חד חד מפיק ה׳

בסו׳ תיבו׳ וסימניהון

אוה	כי בחר יי׳ בציון ·
בוה	לכן כה אמר יי׳ הנני נתן

גשבח

בקמץ כי הוא על משקל עור גבן אלם רק כי אין הריש סובלת חזק כאשר היא על משקל הכרנבל וכן כל ערב כפתח כלו אך ערב רב כלו בקמץ והנגינה לרע אבל או בפתי או בערב ראשו בקמץ על דרך אפר חלב אשר לא כהפכי׳ בתתנח וס״פ וסופו פתוח כי נגינתו לעיל כי כן הדין בכל נגינה מוקדמת כאשר בארתי וכאשר הבאר בעזרת הא׳ · כל הבית שהוא לשון בטלה כלו בקמץ והנגינה לרע אבל סבת אחים כלו פתוח והנגינ׳ לעיל כמו שם הפועל כאשר פירשתי לעי׳ כל ברך שהוא לשון ברכי׳ כפתח כלו והנגינה

מערכת אות ההא

לפי׳ אבל ברך ולא אסיבבה כלו קמוץ והכניע׳ לרע ובוצע ברך ג״כ כרין כל מסקל כבר אסר עניכו ברים חרם טבת ויחן בתכן כלם נקמצ׳ וגניבת׳ לרע וסימניך חבי״ל תיבל״א
וא׳ קבר חרפה ברמסה ואותביה בברכוהי בטבת מכלל סכי הכרו׳ סל אי מסס דבר אסר המרתי סכלו כפתח יבאו ר׳ מלות אסת ססת חמסת תכלת אסר חנים קמץ וחנים
פתח קימץ אסט״ה ויפן זנב ׳ד זנבו וירב בבת יהורה ויפר את עמו מאד ורוגתתם סהם יוצאים כאחד כפתחי׳ סהם מסקל נוסף כי ויפן כמו ויפנה וירבכמו וירבה הרב כבבס

גשמה חזה הוית כאדין מן קל מליא ·
דודה כי זאת עולה מן המדבר ·
השה כי השה אלוה חכמה ·
והודעתה בן אד׳ התשפט ההשפט
וגלה והנה מנרת זהב כלה ·
והשקה את המים והיתה ·
זכורה ונתנה יי׳ אלהיך בידיך ·
חכה כי נפת תטופנה שפתי ·
טבחה טבחה טבחה מבכה ·
ימה הנני רב את ריבך ·
בכבורה והיתה ציצת נובל ·
לחננה כי עת לחננה כי בא ·
מדה ארוכה מארץ מדה ·
מברה אשת חיל מי ימצא ·
נצה ובגפן שלשה שריגים ·
שיבה ועתה כתבו לכם את
ענה ונתן האיש השכב עמה ·
עצה כי תצור אל עיר ·
פנה עבר בשוק אצל פנה ·
צדה ברך אברך ·
קנה כצפור נודדת מן ·
ראה אז ראה ויספרה ·
שביה והסירה את שמלת ·
ת״ה כה אמר יי׳ הנני שב ·

י״א זוגין מן חד חד

מפיק ה׳ וחד לא מפיק וסימניהון ·

מברה אשת חיל מי ימצא ·
מברה ויאמר יעקב מכרה ·
ושערה וראה הכהן והנה ·
ושערה ואם בהרת לבנה היא ·
לרבעה ובכל בהמה לא תתן ·
לרבעה ואשה אשר תקרב אל ·
מעונה אמרתי אך תראי ·
מעונה אלהי קדם ומתחת ·
נצה ובגפן שלשה שריגי׳ ·
נצה כי לפני קציר כתם ·
ואתננה והיה סחרה ואתננה ·
לאתננה והיה מקץ שבעים שנה ·
רבבה הנני אל׳ דנאם יי׳ צבאות והבערתי ·
לרבבה דדן רכלתך בבגדי ·
חילה הנה יי׳ קרישנה ·
לחילה שיתו לבכם לחילה ·
בביכורה והיתה ציצת נובל ·
בביכורה כענבים במדבר ·
חכה כי נופת תטופנה ·
חכה ואליהוא חכה את ·
ערכה לא ידע אנוש ·
ערכה אם תוכל השיבני ·

י״ה מלין לא מפקין ה׳ בסו׳

תיבו׳ ומטעין בהון וסימניהון

ותחמרה ולא יכלה עוד הצפינו
הוסדה הנני ממטיר בעת מחר ·
עונה כי דבר יי׳ בזה ·
חלבה אשר לא הוריש את ·
עהה ומשם עבר קדמ׳ ·
צדה ואני שלשת החצים ·
בבואה את קומי לביתך ·

אנחתה חזות קשה הוגד לי ·
מוסדה והיה כל מעבר מטה ·
ורחמה אשר לא מותתני מרחם
באמה הנה כל המשל עליך ·
למינה והיה יעמדו עליו דוגים ·
חלאתה לכן כה אמר אדני יי׳ אוי עיר הדמים ·
המונה וגם שם עיר המונה ·
הראשה מי אתה הר הגדול ·
משכבה בתפי משכבה תפול ·
בה לכן דבר אתם ואמרת ·

ז׳ זוגין חד נסיב ה׳ וחד בה״

ולית להון זוגא וסימניהון נמסר במערכת אות הבי״ת באלפא ביתא מן חד׳ וחד חד חסר ב׳ וחד נסיב ב׳ ·

ה׳ מלין יחידאין לא מפקין

ה׳ בסוף תיבות׳ וסימניהון נמסר סוף סדר וישלח׳

א״ב מן חד הד וא׳ וחד

והא׳ ול׳ דמו׳ וסימניהון

ואהרון ואני ידעתי גאלי חי ·
והאהרון כי לא מועף לאשר ·
ואהל וחשבה ואהל וכרמיה ·
והאהל ומשמרת בני גרשון ·
ואלפים צאנה ואלפים כלם ·
והאלפים והעירים עבדי האדמה ·
ובקר וראיתם את כבוד יי׳ ·
והבקר ומראה הערב והבקר ·
וגוים ובאו עמים רבים ·
והגוים כי הגוי והממלכה ·
וגבהים אם עשק רש וגזל ·
והגבהים הנה האדון יי׳ צבאות מסעף ·
וגבה עדה נא גאון וגבה ·
והגבה והאולם אשר על פני ·
וגבוה כי רם יי׳ ושפל יראה
והגבוה כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת ·
ודל חכם בעיניו איש ·
והדל העשיר לא ירבה ·
והרם כה אמר אדני יי׳ הסר המצנפת ·
והחרים ואשוב ואשא עיני והנה ארבע ·
וחצר הגדולה סביב שלשה ·
והחצר וירם כבוד יי׳ מעל הכרוב ·
וחטים משכב וספות וכלי ·
והחטים ויאמר ארנן אל דוד ·
וחכמים אנשי לצון יפיחו ·
והחכמים כי את כל זה נתתי ·
ומלא ולנפתלי אמר ·
והמלא ובאת וסגרת הדלת ·
ומשחית עלה אריה מסבכו ·
והמשחית ותהי חרדה במחנה ·
ומשלח יפיח כזבים עד שקר ·
והמשלח את השעיר לעזאזל ·
ונגע לא תאנה אליך ·
והנגע וראה הכהן אחרי הכבס ·
ושטן הפקד עליו רשע ·

והשטן ויראני את יהושע ·
ועירים גמלים מיניקות ·
והעירים והאלפים והעירים ·
ופרה ודוב תרעינה ·
והפרה והעזים והפרה ·
וצרעת נעמן הדבק בך ·
והצרעת ויזעף עזיהו ובידו ·
וקדש ואשמעה אחד ·
והקדש ואחרי השבעים ששים ·
ורגלים עינים הייתי לעור ·
והרגלים וילכו לקברה ולא מצאו
ושיר כי בימי דוד ·
והשיר וכל הקהל משתחוי׳ ·
ושופט ויאמר מי שמך לאיש ·
והשופט על הרע כפים ·
ותבן ועתה לכו עבדו ·
והתבן והשערי׳ והתבן לסוסי׳ ·
והרומה והיה לאהרן ולבניו לחק
והתרומה היקבע אדם אלהים ·
ותורות ועל הר סיני ירדת ·
והתורות אלה החקים והמשפטים

אלין מלין חד נסיב ה׳ וחד

וה׳ ולית להון זוגא וסימניהון ·

הטי והיה הנער אשר אמר ·
הטי שבעי בת וראי ·
הקריבה מים שאל חלב נתנה ·
והקריבה ואם נפש אחת תחטא ·
הכשבים ואם מן הצאן קרבנו ·
והכשבים הפריד יעקב ·
הוריד ויקצץ המלך אחז ·
והוריד לכן כה אמר יי׳ ·
האנפה ואת החסידה ·
והאנפה והחסידה והאנפה ·
היך וירא דויד את האלהים דדה ·
והיך יוכל עבד אדני זה ·
הכו ויצו אבשלום את נעריו
והכו ולאלה אמר באזני ·
הטהרו כי מרבית העם ·
והטהרו וכה תעשה להם לטהרם
הטהרו כי הטהרו הכהנים והלוי׳
והטהרו ויאמר יעקב אל ביתו ·
הערבים והה כנחל תשחה ·
והערבים מביאים לו לחם ובשר ·
הולדה ויאמר שכם אל חמור ·
והולדה ואל עמידו גורל ·
הגרזן היתפאר הגרזן ·
והגרזן והבית בהבנתו ·
הגה כי כל ימינו פנו ·
והגא שמעו שמוע ברגז ·
השרה שמעו נא זאת ראשי ·
והשרה גם אנכי חלילה לי מחטא
הביט הוי משקה רעהו מספח ·
והביט טהור עינים מראות ·
הוריתיך בדרך חכמה הורתיך ·
והורתיך ועתה לך ואנכי אהיה ·
השיגה או דודו או בן דודו ·
והשיגה ואיש כי לא יהיה לו גואל
הדל ויאמר אליו כי אדני ·
והדל העשיר לא ירבה ·
המשנים ועמהם אחיהם ·

והמשנים ויחמל שאול והעם ·
הפשיט כבודו מעלי הפשיט ·
והפשיט את העלה ונתח ·
החייתם ויאמר אחי בני אמי הם ·
והחייתם את אבי ואת אמי ·
הצליחה אנא יי׳ הושיעה ·
והצליחה אנא יי׳ יהי נא אזנך ·
החזיקי מי מצור טאבי לך חזקי ·
והחזיקי קומי שאי את הנער ·

א״ב מן ב״ב וה׳ בריש

תיבותא וסימניהון

והאבן וירא והנה באר בשדה ·
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה
והאחזו ואתנו תשבו והארץ ·
והאחזו ואך אם טמאה ארץ ·
והאבות הבנים מלקטים ·
והאבות ונפצתם איש אל אחיו ·
והאמה מזה ·
והאמה מזה ב׳ בפסו׳ ·
והבישו והיה בצאת משה ·
והבישו ושפכתי על בית דויד ·
והבור ויקחהו וישליכו אתו ·
והבור אשר השליך שם ישמעא׳
והבאים זכר ונקבה מכל ·
והבאים והירדים והסגני׳ מאה ·
והביאותיו ועבדי כלב עקב ·
והביאותיו חנה לא עלתה בי ·
והביאותיך ועלית על עמי ישראל ·
והביאותיך ושובבתיך ·
והבגד כי יהיה בו נגע צרעת ·
והבגד או השתי או הערב ·
והגישו אדניו אל האלהים ·
והגישו אל הדלת ב׳ בפסו׳ ·
והגדול על הרע כפים ·
והגדול אלה מבני גד ראשי ·
והגלגל והלך מדי שנה בשנה ·
והגלגל ואל תדרשו ביתאל ·
והדת והרצים יצאו דחופים ·
והדת הרצים רכבי הרכש ·
והדגה אשר ביאר תמות ·
והדגה אשר ביאר מתה ·
והחבל ומוד ארך הבנין ·
והחבל שע׳ יי׳ והנהרות נפתחו ·
והרד המשכן ונסעו ·
והורד ועבר בים צרה ·
והושיע בעת מחר אשלח ·
והושיע יי׳ את אהלי יהודה ·
והושיעה וישלחו אנשי גבעון ·
והושיעה פנה אלי וחנני תנה ·
והושיעם וכי הקים יי׳ להם ·
והושיעם יי׳ אלהיהם ביום ההוא ·
והוספתי דברתי אני עם לבי מלעי׳
והוספתי על ימיך חמש עשרה מלרע
והוספתי וגדלתי והוספתי ·
והוספתי ואני תמיד איחל ·
והחזיקה כי ינצו אנשים יחדו ·
והחזיקה בו ונשקה לו ·
והטבנו ויאמר משה לחובב ·
והטבנו והיה כי תלך עמנו ·
והיכל מיום אחד לחדש השביעי ·
היכל

מעוליכו מעגיכס הוא כמו מרבה בווי אבל ויתרב מספת בנימן ותכל כל עבודת המשכן הס עומדים בעצמם על כן חנים קמץ וחנים פתח מפני הנגינה מוקדמת כל מסקל
כבד אסר הפעל עי״ן סלו״ים כלו נקמץ כמו ברך לא אסיבבה או ברך כבות חרף עומהו וסרת וכן לפעמי׳ באלף החירק כהפך לקמץ קטן כמו מאן יבמי באר התור׳ ובעמים
בהא כמו כהלת סהוא על מסקל דברת ופעמים סבאלף וההא בחים בחירק כמו כאר מהר כועס מהרו בניך אבל כסהעי״ן סל פעל רים לעולם בצרי תם סל מקום הבאים

מערכת אות ההא

לפני אותיות אחה״ע והיה תפפטא להיו׳ בחירק לולי אח״הע והפכה להברת אי תהיה בקמץ כמו מרעהו מאת מעם מהם כי הם באים על דרך מבית מכל אבל כל אהותיות לא יוכלו לסבול דגש כל פעל עתיד מתנועי פ״א פעל מ״יוד כמו אשב ישב ארד ירד כלם בקמצים והגגינה לרע ובבא עליהם וי״ו ומשכתם להבא או לעבר וארך ואשב ותלד ויירד תבים קמץ ואם פיס פתח כי הנגינה לעיל ופותחת הברת אי פאחריה כי כן הדין בנגינה מוקדמת אך בוורין הנסרטין אות האיתן בחירק כמו אישן ישן תישן ואיקץ •

והכל האמר לכורש רעי וכל •
והך ויאמר יי׳ אל משה נטה •
והך ואתה בן אד׳ הנבא והך •
והכני הצילני נא מיד אחי •
והכני אם יוכל להלחם •
והלבונה ואוכרה וישרדו הלשכות
והלבונה ומהם ממנים על הכלים
והמתו את העם הזה •
והמתה עתה לך והכית את עמלק
והמגדל פלל בן אוזי מנגד המקצוע
והמגדל ונתיני הי׳ יושבי׳ בעפל
והמזבח נשבך וישפך הדשן •
והמזבח וימד את החצר ארך •
והמוריג׳ ויאמר ארונה אל דוד •
והמוריג׳ ויאמר ארנן אל דוד •
והמואבי׳ באשר עשו לי בני עשו •
והמואבי׳ רפאים יחשבו גם הם •
והנכם יי׳ אלהיכם הרבה •
והנכם ואתם הרעתם לעשות •
והנשיאם הביאו את אבני •
והנשיאם וישב פנחס בן אלעזר •
והשיאו אתם עון אשמה •
והשיאו ואם אל עיר יאסף •
והעל מלעי׳ ויאמר יי׳ דצפרדע •
והעל קח את אהרן ואת •
והערבה והירדן וגבול מכנרת •
והערבה עד ים כנרת •
והקשתה והשערה נכהה
והקשתה גבעול ב׳ בפסו׳ •
והפלה יי׳ בין מקנה •
והפלא יי׳ את מכותך •
והצל וישאל דוד ביי׳ לאמר •
והצל ומאז באתי אל פרעה •
והצעיר וישבו לפניו הבכור •
והצעיר הקטן יהיה לאלף •
והקול נשמע בית פרעה •
והקול ואין העם מכירים •
והקרוב והרחוק בדבר ימות •
והקרוב אליו כרשנא שתר •
והקסמי׳ והיתה ידי אל הנביאים •
והקסמי׳ כי התרפים דברו און •
והרגוני ויאמר אברהם כי אמרתי
והרגוני אם יעלה העם הזה •
והרבה למען למוג לב •
והרבה יחל ישראל אל יי׳ •
והרבה והוא רחום יכפר •
והרבה אשר בשערה ישופני •
והרא ויער אלה יש׳ דפול ודל״ה
והרה הנה יחבל און והרה •
והראש אחר יפנה דרך
והראש ב׳ בפסו׳ •
והשכים אבשלום ועמד •
והשכים ויהי כי הקיפו ימי •
והשמש וירדפו יואב ואבישי •
והשמש וישכימו בבקר והשמש
והשלחן ושמת את השלחן •
והשלחן ומשמרתם הארון •
והשלום כה אמר יי׳ צבאות צום •
והשלום בריתי היתה אתו •
והשמים ויהי עד כה ועד כה •
והשמים כי זרע השלום והגפן •
והתודה וסמך אהרן את שתי •
והתודה והיה כי יאשם לאחת •

והתודו את עונם ואת עון •
והתודו את חטאתם •
והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם •
והתנחלתם את הארץ בגורל •
והתאנה הגפן הובישה •
והתאנה תעור הזרע במגורה •
והתורה ויאמר יי׳ אל משה עלה •
והתורה ואת החקי׳ ואת המשפטי׳ •

חד מן כ״א מלין דכתי׳ כה

בסו׳ תיבות וד״א וסימניהון

ואברככה הביאה לי ציד ועשה •
ובכה ובעמך ובכל עבדיך •
ידכה והיה לאות תני׳ •
כמכה מי כמכה באלים
כמכה ב׳ בפסו׳ •
אתכה ותראני האתון •
עמכה והאמ׳ כי אדני חי נפשך •
בכה ב׳ בכה ארוץ גדוד דשמו׳ •
ימצאכה חי יי׳ אלהיך אם יש •
נעצרכה ויהי בשביעית ויאמר •
הנכה מען השליש אשר למלך
יענוכה ודברת אליהם את כל •
בשמכה כה אמר יי׳ צבאות יען •
הראתכה וידבר אלי האיש •
כחכה התרפית ביום צרה •
הנצרכה מזמה תשמר עליך •
לחלכה ישב במארב חצרים •
חלכה ראית כי אתה עמל •
כפכה אחור וקדם צרתני •
בכה כי אליך יי׳ אדני עיני בכה
יברככה יחוך יי׳ כל מעשיך •

ג׳ זוגין חד כסיב ה׳ וחד

נסיב לה׳ ולית להון זוגא וסימניהון

הניח והיה כיום הניח •
להניח וראשית כל בכורי •
הוללי׳ לא יתיצבו •
להוללי׳ אמרתי להוללים •
הודיעך ויענך וירעיבך •
להודיעך קושט אמרי אמת •

י״ג חס׳ ה׳ בריש תיבותא

וקריין וסימ׳ נמסר בשמו׳ ב׳ סימ׳ כ״ג •

וחילופיהון ז׳ נסבין ה׳

בריש תיבות׳ ולא קריין

וסימניהון

החנית ויען דוד ויאמר הנה •
ההמון קדמא׳ ויען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו נא •
המלח הוא הכה את אדום •
הספר תניינא׳ והיו לכם חזות •
הספרי׳ תניינא׳ ותכתב ספרים בשם אחאב •
הסחבות ויקח עבד מלך את האנשים •
הכנפים גם כמדעך מלך •

ג׳ מלין חס׳ ה׳ באמצע

תיבות׳ וקריין וסימניהון

ויאחכו ויהי ככלתו לדבר אל שאול •
לגיד וישב יהורם המלך להתרפא •
וכרמל עד יערה עלינו רוח •

וחילופיהון ה׳ כתיב ה׳

במצעות תיבות׳ ולא קריין

וסימניהון

בהשדה ויקם המלך לילה •
בהחפזם וילכו אחריהם עד הירדן
שהתקיף כה שהיה כבר נקרא •
כשהסכל וגם בדרך כשהסכל •
שהשמם על הר ציון שהשמם •

כ״ש חס׳ ה׳ בסוף תיבו׳

וקריין וסימניהון

וארב ואקח את אביכם •
הגג וישבימו ויהי כעלות •
והם ויתנם ביד הגבעונים •
יהי כאשר היה עם •
והית נבלת איזבל כדמן •
ונרא הגידו האותיות לאחור •
וזב אנכי בראתי חרש •
ירא והיה כעץ שתול •
העש ויאמר גדליה בן •
והעגב עלידם לבראה עיניה •
חמש ומן הבדה הזאת תמור •
ואכבד עלו ההר והבאתם עץ •
וארבע שלשה המה נפלאו •
נטע זממה שדה ותקחהו •
בליל טעמה כי טוב סחרה •
לכן שבנה בנתי לבן כי •
ואדע ואני אמרתי אגלה •
שת עונותינו לנגדך •
וירא ויהי איוב אחרי זאת •
בליל קומי רוני בליל •
הביט זכור יי׳ מה היה לנו •
ונשוב השיבנו יי׳ אליך •
ואת הגדת היום את אשר •
את הלא את כבת בעדו •
את כי גם פעמים רבות •
את תניינ׳ אתה הוא יי׳ לבדך את •
ואת ונפשי נבהלה מאד •
ועת פתוח היחד בכשיל •
עת ואמר לבלה ניאופים •

וחילופי׳ ב׳ מלין כתיבן ה׳

בסוף תיבו׳ ולא קרי׳ וחד פלוגתא

עלוהי וסימניהון

ואראה בשלל אדרת שנער •
ואבאה אתכם אל ארץ האמרי •
אריה דוב אורב הוא לי •
האריה ובניהו בן יהוידע דשמו׳ •
רעה שונאי טוב ואהבי רעה •
הרעה ועשה הרעה •
באה אומללה יולדת השבעה
באה והכה את ארץ מצרים •
קוה ויצא עוד קוה המדה •
וקוה ויעש את הים מוצק דמלכים •

וקוה לכן כה אמר יי׳ שבתי •
נמצאה ואם לא השחוק היה •
ותראה ואמר אחרי עשותה •
הזאתה ונתתי את הבית הזה כשילה ואת •
יעשה ותאמר נעמי לשתי •
אלה ואמר לה אלה באניא •
פקחה הטה אלהי אזנך ושמע •
הרבה הרבה כבסני מעוני •
ורעה רעך ורעה אביך •
אהביה אני אהביה אהב •
צידה פלוגת׳ דו״ב נחמן ועתה שא נא כליך •

חד מן י״ד מלין דכתיב ה׳

בסוף וקרי׳ ו׳ וסימניהון נמסר באינה סוף אכ״ד •

ט״ו זוגין חד קרי׳ ה׳ וחד

קרי׳ ה׳ וליה דכו׳ וסימניהון נמסר בד״ת א׳ ריש סימן ח׳ •

ה׳ זוגין מן כ״ב חד כתיב ה״

בסוף תיבות׳ וחד כתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר במשלי סימן יט׳ •

ב׳ כתיבן ה׳ במצעו׳ תיבו׳

וקרי׳ ד׳ וסימניהון

מעלליהם בית דוד כה אמר •
עליהם נוסו נודו מאד •

זוגין דלא נסבין ה׳ בריש

תיבו׳ סימניהון נמסר בסדר הרומה •

ו׳ זוגין דמיין חד מיעוט חד

דכף ונסבין ה׳ בסו׳ תיבותא סימניהון נמסר בסדר נשא •

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד

הא וכולהון לית דכוות׳

וסימניהון

אמן ויהי אמן את הדסה •
האמן האנכי הריתי את כל העם
אשמם ואטמא אותם במתנותם
האשמם אלהי׳ יפלו ממעצותיהם
אמר כה אמר אדני יי׳ יען אמר מואב ושעיר •
האמר למלך בליעל •
אמרות והנה כל הנשים אשר נשארו •
האמרות שמעו הדבר הזה פרות הבשן •
ארורה ולאדם אמר כי שמעת •
הארורה רבא ויאבל וישת ויאמר פקדו נא את •
בחר ויחר אף שאול ביהונתן •
הבחר ויאמר יי׳ אל השטן יגער
גדלות ומי כעמך ישראל דלה •
הגדלות יי׳ בעבור דברך ולבך דד״ה •
דודאים וילך ראובן בימי קציר חטים •

כלל כל דבר שתי הברות כל אי אם הנגינה לרע אי שתיהן בקמצות כמו אסב ישב ואם הנגינה לעיל הברת אי שאחריה לעולם פתוחה הראשונה פעמים כתוחה ופעמים קמוצה אם הברית ראשונה בקמצת באתנח וס״פ להברת אה אז היא פתוחה ופעמים רף בלא הפיכה כמו מלך תבן קרב טרס ואם לאתהפך ואות ראשונה מאותיות אחה״ע אז היא קמוצה כמו הפר חלב חלק חפץ אתנים ים מלות שההברות בהם אי בלא אתנח והם קמוצים ונגינתם לרע ובהדבקם יפתחו ראשיתם

מערכת אות ההא

ואחריתם כמו בבקן חוד נדר מזה כי כן דינם בלא אתנח וספ ובהרבקס יאמר ירך יעקב אבל כתף הבית נרל נדר אבנים חבר כהנים ערל לב במל רכולתך גם ברבותם
לא יזוז הקמץ הס׳ ממקומו כמו חבר חברים ערלים מה שאין כן במלת דרך ארץ עבר מלך כי יאמר דרכים או דרכו או מלכו ובפלאתי ממלת כתף וירך וערל ועול אסר
בהרבקס יאמר שכן וזקן זרים הם בהרבקס יאמר שכן זקן יותר ממלת כתף וירך וערל ועול אסר בהרבקס יאמר כתף ירך גזל עול ואומר כי בעבור כי כתף ורעיו סמות

הדודאים נתנו ריח •
דברים וישב מימים לקהה •
הדברים ויצא האמרי הישב בהר •
הפוכה אפרים בעמים הוא •
ההפוכה ויגדל עון בת עמי •
חלמיש ההפכי הצור אגם מים •
החלמיש המוליכך במדבר הגדול
כושית ותדבר מרים ואהרן
הכושית במשה ב׳ בפסוק •
מליץ אם יש עליו מלאך •
המליץ והם לא ידעו כי שמע •
אהה מלרע והרא רחל כי לא ילדה
ההה ראמר לא ארעה אתכם
משלש ויאמר אליו קחה לי •
המשלש ואם יתקפו האחד •
מנח רחב הקיר אשר לצלע •
המנח ופתח הצלע למנח •
מקשרות ויענו את ירבעם כל •
המקשרות ויקבו ויסירו את •
מנאפת כן דרך אשה מנאפת •
המנאפת האשה המנאפת •
מתאבלים ויעבירהו עבדיו מן •
המתאבלים שמחו את ירושלם •
מריקים ויהי הם מריקים שקיהם •
המריקים ואען שנית ואמר לו •
נסוגים מדוע ראיתי המה חתים •
הנסוגים ואת הנסוגים מאחרי יי׳ •
נקראים בלילה ההוא נדדה שנת •
הנקראים שמעו זאת בית יעקב •
נקדות תורי זהב נעשה לך •
הנקדות ויסר ביום ההוא את
שיחים בין שיחים ינהקו •
השיחים ויכלו המים מן החמת •
ספדים על שדים ספדים •
הספדים גם מגבוה יראו וחתחתים
פתחים ליד שערים לפי קרת •
הפתחים וכל הפתחים המזוזות •
ציון ועברו העברים בארץ •
הציון ויאמר מה הציון הלז •
צאים ויהושע היה לבוש •
הצאים ויען ויאמר אל העמדים •
צביעים חדיד צביעים •
הצביעים והראש אחד יפנה דרך •
קנים ופרש אתה לפני הא •
הקינים ומשפחות ספרי׳ ישבו כת׳
שטר אשר אין לה קצין •
השטר ויהי לעזיהו חיל •
שקד ויהי דבר יי׳ אלי לאמר
השקד גם מגבוה יראו •
שוקים דליו שוקים מפסח •
השוקים יככה יי׳ בשחין רע על •
שאלתיהו ותבא האשה ותאמר •
השאלתיהו וגם אנכי השאלתיהו ליי׳
תצוד כי בעד אשה זונה •
התצוד ללביא טרף וחית •

אב מן חד חד מלעי׳

משמש׳ ה׳ בסו׳ תיבו׳ וסימניהון

אלכה אני אמרתי בדמי ימי •
אשלמה ואני בקול תודה אזבחה׳
אגורה באהלך עולמים •
אנוסה ויסר את אפן מרכבתיו •

אעופה מי יתן לי אבר •
בוערה כולם כמאפים כמו תנור
ברותה חמת ברותה ספרים •
גתה ויקם שמעי ויחבש •
גתימה ויברחו הבארותים •
דתינה ויאמר האיש נסעו מזה •
חכרה ויקחוהו וישליכו אתו •
חעקה ותקח תמר אפר על
זבולה שמש עמד זבולה •
הרבה ובשה היהרעה •
ושרה ואם לא תמצא ידה •
ירשה ולנפתלי אמר נפתלי •
גבעה ויבאו כנגב לגבעה
לחבה ותפל אש יי׳ ותאכל •
מנוחה וירד מנוחה עפרות •
נשחתה וירא אלהים את •
נעצרה וישב אהרן אל משה •
נעדרה דרשו מעל ספר יי׳ •
נעמה וירא מנוחה כי טוב •
נכרתה ופושעים נשמדו יחדו •
נהרסה והנה עלה כולו קמשוני׳ •
ספרה ויהי מושבם ממשא •
עזבה ואת הזנותיה ממצרים •
פורתא ואת פורתא •
פרמשתא ואת פרמשתא •
פשוטה הרדו שאננות •
צעירה ויעבר יורם צעירה •
צלחה צדיק אתה יי׳ כי אריב •
ציונה טאו נס ציונה •
קרבה לא שמעה בקול •
רעננה בלא יומו תמלא •
שבתה למלאות דבר יי׳ בפי ירמיה •
תבואתה ובמגד ארץ ומלואה •

אב ויו בריש דילוג הו

בסוף וסימניהון

ויאספהו ל׳ ותהי המלחמה •
ויבזהו ל׳ ובני בליעל •
ויבשהו ל׳ גוער בים •
ויגרשהו ל׳ וילך דתהלות •
וידקרהו ל׳ נערו וימת •
ויהפכהו ל׳ ויבא גדעון •
ויזבחהו ל׳ וישב מאחריו •
ויחזקהו ל׳ במסמרים לא •
ויחפרהו ל׳ המחכים למות •
ויטמאהו ל׳ ויפן יאשיהו •
וישמנהו ל׳ ויפן כה וכה ויך את •
ויטעהו ל׳ ויבן מגדל בתוכו •
ויכלוהו ל׳ שפוך חמתך דירם׳
וילבישוהו ל׳ בגדים דזכריה •
וילמדהו ל׳ בארח משפט וילמדהו
וילכדוהו ל׳ ויבקש את אחזיהו •
וימררוהו ל׳ ורבו וישטמהו •
ויניפהו ל׳ תנופה לפני •
וינחהו ל׳ ויתנו לנו שני פרים •
ויסערהו ל׳ ישאהו קדים •
ויסירהו ל׳ מלך מצרים •
ויעבירהו ל׳ ואבנר בן נר •
ויעבירהו ל׳ עבדיו מן המרכבה •
ויעדהו ל׳ ויבאו שני ראנשים •
ויעדהו ל׳ והושיבו שנים אנשים
ויעזרהו ל׳ ואלהים על •

ויעוללהו ל׳ ויפנו וינוסו •
ויעצימהו ל׳ ויפר את עמו •
ויעצרהו ל׳ וימצא מלך •
ויפעלהו ל׳ חרש ברזל •
ויפתחהו ל׳ שלח מלך •
ויצילהו ל׳ וישמע ראובן •
ויצפהו ל׳ זהב טהור •
ויקדשהו ל׳ וישחט ויקח משה •
ויקנאהו ל׳ יפה עשיתיו •
ויראהו ל׳ בני הנביאים •
וירדהו ל׳ אל כפיו •
וירידהו ל׳ וישלח המלך
וישאלהו ל׳ האיש לאמר מה
וישחטהו ל׳ ויחטאהו כראשון •
וישטמהו ל׳ בעלי חצים •
וישכחהו ל׳ ולא זכר שר
וישלחהו ל׳ מעמק חברון •
וישנאהו ל׳ אחר הדברים •
וישקוהו ל׳ איש מצרי •
וישיתהו ל׳ על ארץ מצרים •
ויתירהו ל׳ שלח מלך •

מלין דמשמשין הו בסוף

ול׳ית להון וגא וסימניהון

ואנוהו ל׳ זה אלי ואנוהו •
וארוממנהו ל׳ שנה׳ בפסו׳ •
יבוננהו ל׳ יצרנהו כאישון
יצרנהו ל׳ ב׳ בפסו׳ •
משיתיהו ל׳ ויגדל הילד •
ועשיתהו ל׳ לי ולבני •
יעברנהו ל׳ האותי לא תיראו •
אחקרהו ל׳ אב אנכי לאביונים •
רוממהו ל׳ מים גדלוהו •
כותהו ל׳ ועתה אשבור •
ישפטהו ל׳ ואת תורתי ואת •
ועתליהו ל׳ אם אחזיהו •
השכירהו ל׳ כי על יי׳ הגדיל •
והפיצהו ל׳ סביב בעתהו •
אשביעהו ל׳ ארך ימים
ואראהו ל׳ בישועתי ב׳ בפסו׳ •
ילדתיהו ל׳ האנכי הריתי •
ומעלותיהו ל׳ פנות קדים •
מאסת הו ל׳ ויאמר חלילה לי •
שקינוהו ל׳ מצאנו ראינו •
והגעתיהו ל׳ והסרתי את •
והשימתיהו ל׳ ונתתי פני •
והביאותיהו ל׳ ופרשתי עליו •
גרשתיהו ל׳ ואתנהו ביד •
העירותיהו ל׳ אנכי העירותי •
בקשתיהו ל׳ פתחתי אני •
ונטעתיהו ל׳ ולא ירגז עוד •
והשפילהו ל׳ ראה כל גאה •
שנאתיהו ל׳ ויאמר מלך •
ואטמנהו ל׳ ואלך ואטמנהו •
אכלתהו ל׳ הנה בהיותו תמים •
ותזבחהו ל׳ ותלש ותפהו מצות

ג׳ פסו׳ מן ג׳ מלין מורדפי׳

במפקין ה׳ וסימני׳ מזותי דשבת מהמנה ובאורם •

טארה כסותה •
חדשה ושבתה •

ובינה וגם חקרה •

הא

הא ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת ויגש וביחזקאל סימן י׳ו ובדניאל סימן ב׳ •

הב

והבל ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בראשית ובישעיה ריש סימן מ״ט •
ותבט ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל׳ב •
תביט ה׳ וסימניהן נמסר בפרש׳ וירא •
בהבליהם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו ובמלכים א׳ סימן י״ו •

הג

ויגד כ״ד וסימניהון

לאברהם ויהי אחרי •
לרבקה ויגד לרבקה את •
ללבן ויגד ללבן ביום השלישי
לתמר ויגד לתמר לאמר •
ליהודה ויהי כמשלש חדשים •
למלך ויגד למלך מצרים •
ליהושע ויגד ליהושע לאמר
בארבים וישימו לו בעלי שכם •
לאבימלך ויגד לאבימלך כי התקבצו •
הברמלה וישכם שמואל לקראת •
לשאול ויגד לשאול לאמר הנה דוד בניות •
קעילה ויגד לשאול כי בא דוד
גת ויגד לשאול כי ברח דוד
ברך ויגד למלך דוד לאמר •
ויאסף ויגד לדוד ויאסף •
וחבירו ויגד לדוד ויאסף •
בוכה ויגד ליואב הנה המלך •
עשתה ויגד לדוד את אשר •
לשלמה ויגד לשלמה לאמר הנה אדניהו •
בינס יואב ויגד למלך שלמה •
לשלמה ויגד לשלמה כי הלך שמעי •
איכה ויאמר לכו וראו •
דמשק ויבא אלישע דמשק •
לבית דוד ויגד לבית דוד •

ויגד ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ד •
ויגידו ד׳ רפי׳ וסימניהון נמסר בשמואל סי׳ כ״ה וישעיה סימן י״ט •
ויגידו ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדות

דברים נזורים ואיכם מכויים מאומה לפעלה ומלת שכן ורעיו כוטין קכת לפעלה על כן כמתנו ומלת ערל השתכתה כי מציכו בהדבקו ערל לב וערל במר גם מצאנו ערל
מפתים גם בזה אכי אומר כי מלת ערל לב באה על דרך ארץ מלך עבד אסר המה סוין ומדובקין ומפוזרין ומלת ערל ספתים בהפרדם יאמ׳ מתנה ערל על דרך שכן זקן
כבר וכן יש לומר במלת כבד שיאמר כבד פה ומצאנו עם כבד עון ואולי גם בהפרדו יאמר כבד ושני מגיכים המה ואל תתמה על זה כי ממות דברים באים על כמה דרכים

מערכת אות ההא

כאמר ידוע בסוד הדייקנות ומלת חבר חברים הוא כמו מחבר על דרך ארץ ומה שכתוב וחובר חבר זהו בעבור האתנח שנהפכת אותו לסוף לקמץ והפתח שבאות שניה
מוכיח כי הלו בא על דרך כתף ירך היה לו לינקד בקמץ קטן גם אלוכן היה לומר חברים ׃ **כל** שתי הברות של אותה בשם דבר ואות אחרונה של אותה
תיבה חו״ת או עין והנגינ׳ לעיל בהברת אי תנקד בפתח קטן כמו פסח פתח קמח שלח רגע רשע שבע זבח כי הם באים על דרך ארץ ורעו יחך אות ח׳ ועין

תולדות ובמלכים ב׳ סוף סי׳ ח׳ ·

ואגד ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ואגד לכם היום ולא ·
ואגד לך דד״ה ·

ותגיד ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ וישמע יתרו ·

הגד הגד ב׳ וסימניהון
הגד הגד לעבדיך ·
הגד · הגד לי את אשר עשית ·

ולא הגיד ג׳ וסימניהון
ותצלח עליו רוח ·
וירדהו אל כפיו ·
וה׳ העלים ממני ·

הגד ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ט ·

הוגה ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון
בשמואל ב׳ סי׳ ד׳
ובאיכה בא״ב ג׳ ·

ההגריאים ג׳ ב׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימניהון
ובימי שאול עשו מלחמה ·
ויעשו מלחמה עם ההגריאים ·
ויעזרו עליהם וינתנו בידם ·

הד

הדפו ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר מסעי ·

הדורם ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון
ואת הדורם ואת אוזל ·
וחבירו דד״ה ·
וישלח את הדורם בנו ·
וישלח המלך רחבעם ·
בתר׳ חס׳ ·

הודו ה׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן כ״ב ·

להודות ליי׳ ג׳ חסרים כי
טוב וסימנ׳
ושאר הברורים ·
בצאת לפני החלוץ ·
ביום ההוא אז נתן דויד ·
וב׳ הודו ליי׳ חס׳ כי טוב וסימניהון
בד״ה ב׳ סימן ד׳ ·

הו

והוא ד״ג ר״פ וסימניהון

והוא יהיה פרא אדם ·
והוא עבר לפניהם ·
והוא אשה בבתוליה יקח ·
והוא שב מן הפסילים ·
והוא יצא ועבדיו באו ·
והוא מדבר עמם ·
והוא גם בן חיל ·
והוא הכה את איש מצרי
וחבירו וד״ה
והוא הכה את האיש ·
והוא הלך במדבר דרך יום ·
והוא בא ויעמד אל אדניו ·
והוא לא כן ידמה ·
והוא הפיל להם גורל ·
והוא עם בזוי ושסוי הפח ·
והוא מחולל מפשעינו ·
והוא את כל אלה עשה ·
והוא במלכים יתקלס ·
והוא יבנה את היכל יי׳ ·
והוא נלחם עם מלך בבל ·
והוא הקטיר בגיא בן הנם ·
והוא יחזקהו סהם ·
והוא העביר את בניו באש ·
והוא ישפט תבל בצדק ·
והוא כחתן יוצא ·
והוא רחום יכפר ·
והוא יפדה את ישראל ·
והוא ברקב יבלה ·
והוא לקברות יובל ·
והוא מלא בתיהם טוב ·
והוא באחד מי ישיבנו ·
והוא ישקט ומי ירשיע ·
והוא מסבות מתהפך ·
והוא מהשנא עדניא ·

ז׳ פסו׳ והוא והוא וסימני׳
נמסר בשפטים סימן י״ז ובמלכים א׳
סימן י״ט והושע סימן ז׳ ·

ה׳ פסו׳ הוא הוא וסימני׳

ויגד יעקב לרחל כי ·
הוא יורה הנה הוא הפוש ·
כי תאמרו הן לא ידענו ·
וכי הואל לא תוסיף להנבא ·
כי הוא בן אחים יפריא ·

ג׳ פסו׳ מן ז׳ מלין ג׳ מבא וג׳
בבא והוא במיצע וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל״ב ·

י״א והוא ולית להון זוגא
וכל קרייא הוא וסימניהון

והוא אמר ואלישע ישב ·
והוא יעשה גל על יי׳ דרכך ·
והוא לבדו ויאמר לא ירד ·
והוא יתן מאשר שמנה ·
והוא צוה ויאמר שלחני ·
והוא שם ויאמר המלך ·
והוא הולך ודוד עולה ·
והוא הלך במדבר דרך יום ·
והוא בא ויעמד אל אדניו ·
והוא עולה ויעל משם ·
והוא יבנה את היכל יי׳ ·

ח׳ פסוקי׳ והוא הוא וסימ׳
נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ב ·

הוא דמטעין דסבירין היא
ה׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ תצוה ·

הואיל ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר דברים ·

הואל ד׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ט ·

ויואל ז׳ ה׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימני׳
נמסר בסדר שמות ·

הוה ב׳ וסימניהון
כי מה הוה לאדם ·
ואתה הוה להם למלך ·

הוה ב׳ א׳ כתי׳ א׳
וסימניהון
הוה גביר לאחיך ·
כי לשלג יאמר הוא ·

תהוה ג׳ בהי׳ ה׳ וסימניהון
נמסר בדניאל סי׳ ב׳ ·

הושעיה ג׳ וסימניהון
ויגשו כל שרי ·
ויאמר עזריה בן הושעיה ·
וילך אחריהם הושעיה ·

הזאהאל ד׳ בלישניהון
וסימניהון
והזה אל הבית ·
אל נכח פני אהל ·
ויז מדמה אל הקיר ב׳ בו ·

הט

הטו ג׳ וכל ליש׳ נמסר בשרש
נטה כי שם ביתם ·

הי

היא ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
פ׳ וישב וביחזקאל ·
סוף סימן י׳ ·

והיא ב׳ וסימניהון
קינים והגא והי ·
והאכל הוא והיא ·

היא כל אוריתא כתבן הוא
במ״א כתבן היא וסימ׳
נמסר בפרשת וישב ·
וכל קרייא דכו׳ כתיבין היא במ״ג
כתיבן הוא וקריין היא וסימניהון
אליהו והלך ותעשה כדבר ·
תפתח כי ערוך מאתמול הפתה ·
פלילי כי הוא זמה והוא עון ·

ה׳ כתי׳ היא וקריין הוא
וחילופי׳ ג׳ כתי׳ הוא וקריין היא סימ׳
נמסר בתלים סימן ע״ג ·

סימן כל דסמיך לשבת
היא במ״א הוא וכל דסמי׳ לאחוה היא
וכו׳ וכל דסמיך למנחה היא וכו׳ עיין
כל הלין שנויי בסדר תצוה ·

סימן היא והוא דתורת
בהנים מן ריש ויקרא עד ואם בהרת
הוא במט״ו היא וסימניהון
פתות אותה פתים ·

ואם לא תשיג ·
והביאה אל הכהן ·
צו את אהרן ·
לא תאפה חמץ ·
דבר אל אהרן דבמקום **אשר**
תשחט העולה ·
כל זכר בבני קדמ׳ ·
קחו את המנחה ·
ואכלתם אותה במקום ·
מדוע לא אכלתם ·
ואת הארנבת ב׳ בפסו׳ ·
לכל הבהמה אשר היא מפרסת
וכי ימות מן הבהמה ·
ומן ואם בהרת עד לא יסגירנו
היא ומן לא יסגרנו עד ובשר כי
יהיה הוא ומן ובשר עד ואיש או
אשה היא ומן ואיש או אשה עד
וכי יהיה בקרחת הוא ומן כי יהיה
בקרח׳ עד כי נפש הבשר בדם כלהון
הוא במ״ז היא וסימניהון
פרחת היא ·
פחתת היא ·
צרעת ממארת היא ·
טומאתו היא ·
אשר היא ישבת עליו ·
ואשה׳ כי יזוב זוב דמה ·
שבת שבתון היא קדמ׳ דסיפ׳
וכל ערייה היא ומן סוף סידר׳
דעריות עד סוף ספר הוא במט׳
היא וסימניהון
והיא שפחה נחרפת ·
זמה היא ·
והיא תראה את ·
גלתה׳ נדה ·
מחללת ·
היא בתרומת ·
עצרת היא ·
שבה היא ·
והאברתי את הנפש ·
אחזתם · נקבה ·
יובל היא ג׳ בעניינא ·
וד׳ בעניינ׳ קדמ׳ ובתרא היא ותרין
מציעאה הוא וסימניהון כי נפש
הבשר בדם היא כי נפש כל בשר
דמו בנפשו הוא וסימניהון נקבה
תסובב גבר ·

סימן בעת בפעם בשנה
הבאר כלהון ההיא ולית חד מנהון
ההוא ·

וחלוף הוא הלילה השער
המדבר הרעב
ההוא ולית בקריא׳ חד מנהון ההיא ·

ג׳ זוגין מן ב״ב בחד עניינא
קדמ׳ הו׳ תנינ׳ היה וסימניהון נמסר
בד״ה א׳ סימן ב״ג ·

היתה ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן ל״ז
ותלים סימן ק״ד וסוף משלי ·

היה ג׳ בטעם מאריך ולע׳
י׳ וסימניהון
וייבש הנחל דמלכים ·

בעוד

הופכת הפתח קטן לגדול כמו ויעשו את הפסח למצא הפתח ההפוכה כמו רגע שמה הרשע ויבאו מכלל זה תשע מזח מבח נבח ישע אף על פי שנגינתם למיל בקמצים כי
הם באים על דרך אחר אלבוריעיהם אשר לא יהפכו ובמסורת מונה ה׳ ישע פתחין ומלת בלע בקמץ קטן ונגינתה לרע ומלת שער על משקל תבל ונגינתם לרע ובקמץ · **כל**
נגינה מוקדמת פותחת הברת אי שאחריה ׃ **כל איתן** משמשם בחטופי למ״ר פעל יש לו דין נגינה מוקדמת והוא שים על ההיתן ויו קמוצה המשמשת

מערכת אות ההא

ללמון עבר כמו ואסבו ואחרד אך אם תחטף הואו סהוא למון עתיד הואו כמו ואחרד אסבאן ואחרד ואסבאנו הכל כקמץ והסגולה לרע אבל כל ויבא ולבא בכל עניניו הכל כקמץ והסגולה לרע בעבור אות האלף אשר אינה נראית בקריאתה המסיבה בסגולתה וכן כל איתן המסתמכת לפני חטופי למ״ד פעל כמו תפן ירב יגל כלם ככקרי׳ בפתח קטן אתן יתן תתן והסגולה מוקדמת ופותחות ומלת ותלא נקמצת להמשיך קריאת אלף ולכן הסגולה למטה כמו ספי במלת ויבא אבל במלת ותרא נפתחת כי הסגולה מוקדמת

בעבור האדמה חתהי
מחזק הרעב בעיר ·
והיה ו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ לך לך ובשפטים סימן ט״ו ·
היה ב׳ כתיבן ה׳ וסימניהון
כי הההיה דמלכי׳ ·
הוה היהדבר יי׳ דיחזק׳ ·
ויהי ד׳ בטעם גרשיים בעזר׳ וסימני׳ נמסר בנחמיה סימן ד׳ ·
תהוה ג׳ כתי׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בדניאל סוף סימ׳ ג׳ ·
והיה ז׳ כתי׳ והה וקרי׳ והו וסימני׳ נמסר בפרשת מסע וביהושע סימן ט״ו ·
היתה ד׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימ׳ י״ד ·
הייתה ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סמן י״א ·
היתם ב׳ חסרי׳ וסימניהון
ממרים היתם ·
והיתם גם אתם גם ·
והיית ב׳ וסימניהון
והיית באשה דתקוע׳ ·
היית עטרת תפארת ·
להיות ח׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר פ׳ יתרו ·
ויהי בעת ההיא ג׳ וסימני׳ נמסר פרשת וירא ·
ויהי ד׳ בטעם תביר ר״פ וסימניהון נמסר בד״ה ב׳ סימן י״ב ·
היה ה׳ בטעם לעיל וסימניהון
כי לא הה גשם ·
כי לא הה דשא ·
ולא היה לחם לעם ·
היה איש גדול ·
דין פליג׳ ולא והיה צדק אזור ·
ויהי ד׳ בטעם ר״פ בספר בראשי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נח ·
ויהי בן ח׳ בספר בראשי׳ וסימניהון
ויבדל בין המים ·
ותראה היבשה ·
תדשא הארץ דשא ·
והיו למאורת ·
תוצא הארץ ·
ולכל חית הארץ ·
ויהי בימי ה׳ וסימני׳ ה׳ נמסר פרשת לך לך ובריש ירמיה ·
ויהי מקצה ח׳ וסמניהון נמסר במלכי׳ ב׳ ריש סימ׳ ח׳ ·
ויהי אחרי מות ד׳ וסימניהון בלשון ארמי

אבא רע״א שמשא ומלכא וביאורם נמסר בסוף פרשת חיי שרה ·

ויהי אחרי הדברים האלה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא וסוף יהושע ·
ויהי ל״ב רפי׳ וסימניהון
מבדיל ויאמר אלהים יהי רקיע ·
כנען יפת אלהים ליפת ·
כנען ברוך יי׳ אלהי שם ·
חשך נטה את ידך על ·
ברד נטה את ידך ·
חשך נטה ידך על ·
איעצך עתה שמע בקלי איעצך
מתיו יחי ראובן ואל ימות ·
כבואך אחר כן הבא גבעת האלהים ·
יטיב כה יעשה יי׳ ליהונתן ·
ואשימה ועתה שמע נא גם ·
כשמעך את קול הצעדה ·
ארוץ ויהי מה ארוץ ·
ארוצה ויוסף עוד אחימעץ ·
כבאה ויי׳ אמר אל אחיהו ·
כהני אחר הדבר הזה לא שב ·
לגן וידבר אחאב אל נבות ·
נא ויהי בעברם ואליהו תני׳ דפסו׳ ·
באזור העם הרע הזה המאנים ·
כזית ילכו ינקותיו ויהי כזית ·
בן דרשו טוב ואל רע ·
לעד שמעו עמי׳ כלם הקשיבו ·
טרף הביאו את כל המעשר ·
כשמעך ויהי כשמעך דד״ה ·
ועשה לזהב ולכסף ולנחשת ·
דרכך והמלאך אשר הלך ·
הטיב והנה אמריהו הלך ·
משגב ויהי יי׳ משגב לדל ·
משנאי יי׳ יכחשו לו ·
תשת חשך ויהי לילה ·
נעם ויהי נעם יי׳ אלהינו ·
בשכבו ויהי בשכבו וידעת ·
ביתך ויהי ביתך כבית פרץ ·
ותהי י״ד רפי׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ח ובאיוב סימן י״ג ·
ויהיו י״א רפין וסימני׳ נמסר בפרש׳ תרומה ·
שהיה ג׳ וסימניהון
יאמר נא ישראל ·
בקום עלינו אדם ·
וכל קהלת דבו׳ במ״ג אשר היה וסימניהון
הגדלתי והוספתי ·
יש דבר שיאמר ·
לפני אשר היה לפני ·
לפניהם אשר היה לפניהם ·
נהיה ח׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ ס׳ א׳ ·
ונהית ב׳ וסימניהון

ונהיה להם עד פתח ·
ונשבע להם ונהיה ·
ולא היה כ״ב וסימניהון
ולא היה מים לעדה ·
ולא היה שם מים לעם ·
ולא היה בו שער צהוב ·
וישכת דמן כמחרת ·
ולא היה בהם ידים ·
ויבם לבכם ולא היה בם עוד
ולא היה כיום ההוא לפניו ·
ולא היה דברי ראשון ·
ובאכל שלחנו וחברו דד״ה ·
ולא היה לבבו שלם ·
דשלמה וחברו דאבים ·
ולא היה מים למחנה ·
ולא היה דבר רע בסיר ·
ולא היה אחרי בית דוד ·
ולא היה לחם לעם הארץ ·
וחברו ·
ולא היה נודד כנף ·
ולא היה בה מטה עז ·
ולא היה למחלי אלעזר ולא
ולא היה לששן בנים ·
ולא היה ככושם ההוא עוד ·
ולא היה ביום אף יי׳ פליט ·
וראיתיו מגיע אצל האיל ב׳ בפסו׳ ·
ולא יהיו ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תבא ובירמיה ריש סימן י״ז ·
והיתה ג׳ בטעם בנביאים וסימניהון
ציצת נובל צבי ·
חבל הסנות רועים ·
נבלת העם הזה למאכל ·

אמר המעתיק קיא קשה ליכי והיתה חבל הים הוא כתוב בחשבון הב׳ והיתה בטע׳ שני גרש׳ וכן הוא בכל הספרי׳ שלנו הדין דחבל היה בטע׳ סניגו׳ יתי׳ ואולי כי הוא טעות ואינם אלא ב׳ בטע׳ קדמא אזלא ציצת נובל ונבלת העם ומיהו על הייתה דציצת נובל ודנבלת העם בכל הספרים נמסר על כל חד ג׳ בטעם במסר׳ קטנה עכ״ל :

ולא יהיה ה׳ ר״פ וסימני׳
ולא יהיה למצרים מעשה ·
ולא יהיה עוד לבית ישראל ·
ולא יהיה משם עוד ערל ·
ולא יהיה פליט ושריד דירמיה
לבית ישראל למבטח ·
והיתה ג׳ בטעם גרשיים בנביאים וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳ ובצפניה סימן ב׳ ·
ולא תהיה ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת קדשים ובדניאל סימ׳ י״א ·

היו ג׳ ר״פ וסימניהון
היו עריה לשכה ארץ ציה ·
היו שרי יהודה כמשיגי גבול ·
היו צריה לראש ·
שהיה ד׳ בקהלת וסימני׳
מה שהיה הוא שיהיה ·
ושנאתי אני את כל עמלי ·
כי אינני יודע מה שיהיה ·
והסכל ירבה דברים ·
ולהיות ב׳ וסימניהון
בני עתה אל תשלו ·
פשטן הכהב להגתן ·
תהיינה י׳ כתי׳ בן בתור׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ אמור ·
בהיות ח׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר וישמע יתרו ·
והיה ד׳ בטעם זרשיים ר״פ בתורה וסימניהון נמסר בפרשת בא ·
ותהיין ד׳ כתובים בן בליש׳ בנבי׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ט ·
והיו ו׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ב׳
וירמיה סימן מ״ח וד״ה ב׳ סי׳ כג׳ ·
והיה י״ג בטעם פזרין וסימניהון נמסר ביהושע סימן ב׳ וע״ש ·
בהיותו ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בדברי הימים ב׳ סימן י״ ·
וכי יהיה ד׳ ר״פ וסימניהון נמסר בפ׳ ראה ·
היכל יי׳ ד׳ פסו׳ דמין וסימניהון
היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳
ארץ ארץ ארץ שמעי ·
עוה עוה עוה אשימנה ·

הך

והך ב׳ וסימניהון
והך את עפר הארץ ·
והך כף אל כף ·
ויכום י״א וסימניהון נמסר בפ׳ שלח לך ·
ויכה י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב ·
מכותיה ג׳ חס׳ וסימניהון
והתה אדום לשמה ·
כי אנושה מכותיה ·
כל עבר על בבל ·
מכה ה׳ פתחין וסימניהון בלשון ארמי עברא בחוטרא ובחרבא עממיא הכתי וביאורם נמסר בפרשת שמות וביחזקאל

והטעם כי לא חשו להמשכת קריאת אותה אלף כאלף בקריאת מאומה וכן כל סס דבר על דרך ארץ מלך ורעיו וקטורת תלבושת תחבושת אסמירת סחרחורת סגולת כחשת כתונת ודומיהן אהל בסת קדם אין אומר לסבר אוכל סהס דבר אבל לסון פעל בניכתם לרע ונקמצים כהן מרין אתן מסה עכין פועל המה לא סס דבר על כן בניכתם לרע ונקמצים זה החלוק בין המולך מהרו ועד כום ובין מזרעו כתן למולך ועוד יש סמות דברים נפתחות בלא טעם בלא מלה כמו בבל ומבבל גרזן כרמל ערפל

מערכת אות ההא

יתרעאל נחלים פתחים להכה נהלה אחת אחד אחיו יתברך צור ישראל וקדושו :

אתחיל משפט שמוש החולם והחטף קמץ התורה כלה דיכה ליכקר בחולם לולי המבטלים והם סבעה א׳ כמו רנו סמים כלו חככי ב׳ סלא כמו קרקן חכמה אבל אם תבא הנגינה בהברת או אז כהפך לחולם כמו צהלי ורוני וכן ירונו יסובו וימרו כי זה

וביחזקאל סימן ז׳·
והכית ה׳ מלרע וסימניהון
נמסר פ׳ שפטים
ושמואל א׳ סימן ט״ו ומלכי׳ ב׳ סימן ט׳·
הכה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל׳ וסמני
נמס׳ ריש פרשת פנחס
מכה ב׳ קמצי׳ חד כתיב י׳
וסימניהון
מכי חרב במלחמה·
מכה אלהים ומענה·
והכיתה ה׳ מל ה׳ וסימניהון
נמסר בירמיה
ריש סימן ה׳·
יכבה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י׳ וירמיה
סוף סימן ט׳·
ומכה ד׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ משפטים·
והכיתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל
וסימניהון
אם יוכל להלחם·
ויצאתי אחריו והכיתו ב׳ בו·
ויכיה ג׳ וסימניהון
ואת מקרה לבר יהושע·
ויתן י״י דלבנה
ויתן י״י דלכיש·
יכתו ג׳ וסימניהון
מדוע ראיתי הבה חתים·
וכל פסיליה יכתו·
בבקר לערב יכתו·
הכינו ב׳ בלישני׳ וסימ׳
רשת הבינו לפעמי·
והיה ביום הששי והכינו·
וכל ד״ה דכו׳ הכינו והכינו במ״ב
הבינו והכינו וסימניהון
והכינו לבית אבותיכם·
ושחטו הפסח והתקדשו·
הכינו ז׳ וסימניהון
הכינו לכם צדה דיהושע·
לכו נא הכינו עוד ודעו·
הכינו הארבים כי גם זמם·
הבינו לבניו מטבח·
והכינו לבבכם אל י״י ועבדהו·
והכינו לבית אבתיכם ד״ה·
והתקדשו והכינו לאחיכם לעש׳ וד״ה
והוכן ג׳ וסימניהון
והוכן בחסד כסא·
חבר אדירין יכשלו·
ויאמר לבנות לה בית·
וא׳ והוכן כי ערוך מאתמל·
כונן ה׳ מל׳ בלישני׳ וסימני׳
והכונן עיר סיחון
הוי בונה עיר בדמים·
הכון והכן לך
במיתריך תכונן על פניהם·
ותבונן צדיק׳
נכון כ״ח וסימניהון

כי נכון הדבר מאת האלה׳·
ויאמר משהלא נכון לעשות כן
והיה נכון לבקר׳
והנה אמת נכון הדבר דעיר
הנדחת·
וחברו דוילך ויעבוד·
כשחר נכון מוצאו·
נכון יהוה הר בית י״י דישעי׳·
יהיה הר בית י״י נכון דמיכה·
ושכתם אלי אל נכון·
כי בא שאול אל נכון·
ויבאו עד גרן נכון·
ובית עבדך דוד יהיה נכון לפניך
ובכא דוד יהיה נכון לפני י״י·
ורוח נכון חדש בקרבי·
ושלחו מנות לאין נכון לו·
נכון לבי אלהים ב׳ בפסו׳·
ולכם לא נכון עמו׳
כי אני לצלע נכון·
זרעם נכון לפניהם·
ידע כי נכון בידו יום׳
נכון למועדי רגל׳
ואיד נכון לצלעו·
נכון כסאך מאז·
נכון לבו בטוח בי״י·
נכון לבי אלהים אשירה׳
וכסאו יהיה נכון עד עולם בד״ה·
ובית דוד עבדך נכון ד״ה·
ממכון ג׳ וסימנוהון
ממכון שבתך מן·
וחברו ממכון שבהך ועשית·
ממכון שבתו השגיח·
יכוננה ג׳ וסימניהון·
והוא יכוננה עליון·
ועל נהרות יכוננה·
יכוננה עד עולם סלה·
וא׳ ויכוננה דרך קשתו·
ובמכנה ד׳ חס׳ וסימני׳
וארבע כהפות אל·
ב׳ בפסו׳·
ועל ראש המכנה ידתיה·
וכצקלג ובמכנה·
ותכון ד׳ וסימניהון
ותכון מלכוהו מאד׳
ותכון כל מלאכת שלמה·
ותכון כל עבדת י״י·
ותכון העבודה ויעמדו׳

הל

הלאה ב׳ וסימניהון
ואת האש זרה הלאה·
ויאמרו גש הלאה·
מהלאה ב׳ וסימניהון
מהלאה למגדל עדר·
מהלאה לדמשק·
הלוך ד׳ מ׳ל בתורה וסימני׳
נמסר בפרש׳ נח·
הלוך ד׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר סוף פ׳ ויצא׳
הלא היא ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת דברי׳·
לכי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳
שמות·
הולך ט׳ מ׳ל בתורה וסימ׳
נמסר בפ׳ תולדת׳
הולך י״א מ׳ל בנבי׳ וסי׳
והנה אנכי הולך היום׳
אפס כי לא תהיה תפארתך·
כי אתה הולך לקחת לך·
רוח הקשר אמיץ·
המול בואך והיום אניעך ב׳ בו·
הנך הולך מאתי׳
ושמחת לבב כהולך·
כי הים הולך וסוער׳
הולך למרחבי ארץ·
ח׳ חס׳ בכתו׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ט׳·
וילכו כל העם ג׳ וסימניהון
וימליכו שם את שאול·
איש לביתו·
לאכל ולשתות·
וילך ז׳ פתחי׳ וסימני׳ נמסר
סוף פרשת חיי שרה·
ההלכת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ׳ל
וסימניהון נמסר
בסדר וישלח׳
הלכות ב׳ חס׳ דחס׳ וכו׳ סי׳
נמסר בסדר שמות
ויולכני ב׳ כתובי׳ כן וסימני׳
נמסר ביחזקאל
ריש סימן מ״ז·
ויתהלך ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בראשית·
הליכות ד׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ ס״חי
ויולך ד׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ בשלח וסו׳ מלכים
ולך י״א וסימני׳ נמסר בשמו׳
ב׳ סימן י״ו·
ולך ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ ב׳ סימן ד׳·
ולכו ג׳ וסימניהון נמסר
בשמו׳ א׳ סימן כ״ט·
וללכת ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב ריש סי׳ ל״ד·
מוליך ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן י״ב·
וילך איש ב׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ שמות׳
וילך בכל דרך ג׳ וסימני׳
נמסר
במלכים א׳ סימן י״ו·
וילכו דרך ג׳ וסימניהון

שלשת ימים במדבר·
וילכו כל הלילה·
וילכו דרך הערבה·
ולא הלך ג׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ ב׳ ק ומלכ׳
ב׳ סוף סימן כ״א׳
ואלכה ב׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא·
ואולך ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר בחקתי·
להלך ד׳ וחסרי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ שמות
וקהלת ריש סימן ז׳·
ויתהלך ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן יט·
ילכון ג׳ וסימניהון נמסר
ביואל סימן ב׳·
יהלכון ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימ׳ פ״ש
וסימ׳ ק״ד׳
הלכו ב׳ דגשי׳ וסימניהון
על הר ציון ששמם׳
ערום הלכו מבלי לבוש·
וא׳ רפה פלטו מחרב הלכו׳
בלכתן ג׳ וסימניהון
חברות אשה אל אחותה׳
ואיש אל עבר פניו·
על ארבעת רבעיהן תנינ׳ דפסו׳·
יהלך ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן ו׳·
הלכתי ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל׳·
האלך ג׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ שמות·
הלולים ב׳ וסימניהון
קדש הלולים לי״י זו·
ויעשו הלולים·
תהלת ד׳ וסימניהון נמסר
בתלי׳ סימן ק״מו·
תהלות ד׳ ג׳ מל וא׳ חס׳
וסי׳ נמסר בישעיה
סימן ס״ג·
מהלל ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סימן י״ח׳
יהולל ג׳ וסימניהון
כי העושק יהולל חכם·
ושופטים יהולל·
וקסמים יהולל·
ויהללו ד׳ וסימניהון נמס׳
בפ׳ לך לך ושפט׳
סי׳ י״ו ונחמיה סימן ה׳·
יהללוהו ב׳ בספר תהלים
וסימניהון
יהללוהו שמים וארץ׳
ובמושב זקנים יהללוהו·
ויהלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה׳
הלם

הכלל לעולם לא יבא חטף קמץ באות אשר הנגינה בו וכן החטף מבטל חולם בכתה מקומות כמו לסון הופעל ואף פעל בין עתיד בין עבר כמו הפקד אתו סם תמזר בליל תקטר מרלה הסברתי הפכה הגלה וכל כווי מן הסלמים בתוספת ה״א ואו ופ״א הפעל סלו בהברת או היא בחטף קמץ כמו סמרה קרבה ואכלה מכידי אבל ואוכלה מכיד כני בחולם סהוא עתיד למדבר בעצמו והחולם תמיד חסרון האל״ף העיקר סראוי להיות ואכלה האל״ף האחת פ״א הפעל והסנית למדבר בעצמו וכן אם אוכלה וזרעו מסלה

מערכת אות ההא

למון הווה המה וכחלמים פרסו פנה וכן ממרני זכרני מהם כלם למון צווי על כן נכקדים בחטף קמץ אבל אל יוסממרך בחולם כי הוא למון הווה כמו סומר מלכו ומלת זועתה ישראל כמתנתה והטעם כי לא יבא חטף פתח אחר חטף קמץ והיה ראוי להיות זעמה כאמר אפרם בדין אחהע המבטל חולם אך להקל המלה הועמד על בנין ממרה זכרה וכן מלת ותוארו מבני אדם והיה ראוי להיות ותארו על דרך אהלה וכן כתיב תארם וכן כל מם הפועל כמו תמתרו באכלם אחרי אכלה כל מם דבר ומם

הלם יב וחסרי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ שמות ׃

הם

והם ט׳ ר״פ וסימניהון נמסר
במשלי סימן א׳ פסו׳
יחוברה ב׳ סימן ט׳ ׃

הם יב ס״פ וסימניהון נמסר
בפרשת וישמע יתרו ׃

המה יט ר״פ וסימניהון

המה וכל החיה למינה ׃
המה מי מריבה אשר ׃
המה עם בית מיכה ׃
המה הרחיקו ׃
המה כי טבים את לבם ׃
המה יבאו אל מקדשי ׃
המה באו בארץ צוף ׃
המה את ערלים ישכבו ׃
המה ירדים במעלה ההר ׃
המה ישאו קלם ירנו ׃
המה גלו ערותה ׃
המה רכליך ׃
המה היו צרים ישבי ׃
המה כרעו ונפלו ׃
המה יניעון לאכול ׃
המה ראו כן תמהו ׃
המה ראו מעשי יי׳ ׃
המה יאבדו ואתה תעמד ׃
המה היו במרדי אור ׃

והמה י׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ כ״ג ומיכה
סוף סימ׳ ד׳ ׃

המה עשים ה׳ וסימניהון
נמס׳ פ׳ ויקהל
וירמיה סימן ז׳ ׃

ההמה יב וסימני׳ נמסר
בפרש׳ בהעלתך
וירמיה סימן יד ונחמיה סי׳ יג ׃

ומהם ו׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סוף סי׳ כ״ד ׃

ולהם ח׳ וסימניהון נמסר פ׳
נח ובנחמיה סימן ז׳ ׃

בהמה ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת תצוה

להם ד׳ דסבירי׳ לכם וסימנ׳
נמס׳ בסדר בהעלתך ׃

יהמיון ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן יז ׃

והמו ג׳ וסימניהון

ויתגעשו גליו לא יוכלו ׃
והמו גליהם כמים רבים ׃
והמו כמו יין ׃

הומיה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳
נמס׳ בישעיה סימן
כ״ב ומשלי סימן ז׳ ׃

ותהם ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ ד׳ ׃

ויהמם ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ ז׳ ׃

המונה ד׳ כתו׳ כן וסימני׳
נמסר ביחזקאל
סימן ל״ט ׃

המונו ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בשפטים
סימן ד׳ ׃

המון ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סי׳ ד׳ ׃

המו ג׳ וסימני׳ נמסר בזכריה
סוף סימן ט׳ וע״ש ׃

הן

הן ה׳ פתחין וסימניהון נמסר
בפרש׳ בלק ואיוב סוף
סימן ח׳ וסימן ל״א ׃

והן ה׳ וסימניהון נמסר בפר׳
שמות ודניאל סי׳ ג׳ ׃

בהן יח׳ טו׳ קמצי׳ וג׳ פת׳
וסימניהון

ויהפך אשר ישב בהן לוט ׃
עבדתי תנה את נשי ואת ׃
ויפצל בהן פצלות לבנות ׃
יסך אשר יסך בהן ׃
וחברו ׃
ויקחו בני אהרן נדב ׃
ותנו בהן אש ושימו ׃
ותקעו בהן ונועדו ׃
והצר לך בכל שעריך ׃
פרש מקול פרש ורומי ׃
לשבה היו לשבה
ב׳ בפסו׳ ׃
ציץ תנו ציץ למואב ׃
חיי ולכל בהן חיי רוחי ׃
הכהנים בבאם הכהנים ׃
פלשתים ויבאו פלשתים וישבו
בהן דשמואל ׃
ג׳ בתראי פתחין ׃

להן יד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ פנחס וביחזקאל
סימן כ״ג ׃

והנה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ד׳ ׃

מהנה ז׳ וסימ׳ נמסר בפר׳
ויקרא ויחזקאל סי׳
מ״ב וירמיה סי׳ ח׳ ׃

בהנה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ שלח לך
וירמיה סימן ה׳ ׃

להנה ד׳ וסימניהון

ומתוכה דמות ארבע ׃
ומהחת הרקיע כנפיהם ב׳ בפסו׳
בבאו להנה ׃
וא׳ ולהנה כנפים ככנפי ׃

הנה ז׳ ר״פ בספר בראשית
וסי׳ נמסר בפרש׳ וישב

הנה כל יהושע ושפטים ר״פ
הנה במ״ג והנה וסימני׳
והנה אנכי הלך היום ׃

והנה ברק רדף ׃
והנה איש זקן בא ׃

הנה ד׳ ר״פ בשמואל
וסימניהון

הנה ימים באים וגדעתי ׃
הנה היום הזה ראו עיניך ׃
הנה עתה הוא נחבא ׃
הנה שם עבם שני בניהם ׃
וכל מלכים ר״פ דכו׳ הנה במ״ה
והנה וסימניהון נמסר ריש מלכי׳ ׃
וכל ישעיה וירמיה הנה במ״ג והנה
וסימניהון
והנה זה בא רכב איש ׃
והנה ששון ושמחה ׃
והנה כל הנשים אשר נשארו ׃

הנה י׳ ר״פ ביחזקאל וסימני׳
נמסר ביחזקאל ס׳ כ״ח ׃
וכל תריסר ר״פ הנה במ״ב והנה
וסימניהון
והנה ככר עפרת ׃
והנה המלאך הדבר ׃
וכל דברי הימים ר״פ דכו׳ והנה
במ״ג הנה וסימניהון
הנה בן נולד לך ׃
הנה אנכי בונה בית ׃
הנה יי׳ נגף מגפה ׃
וכל שאר כתובים רפ״ הנה במ״ו
והנה וסי׳
רות גדולה באה דאיוב ׃
והנה אשה לקראתו ׃
והנה עלה כלו קמשונים ׃
והנה יד נגעה בי והניעני ׃
והנה כדמות בני אדם ׃
והנה בועז בא מבית ׃

ה׳ פסו׳ הנה והנה וסימני׳
נמסר בפרשת ויצא ׃

הנה ד׳ סבירין והנה וסימני׳
נמסר בפרש׳ כי תשא

והנה יג״ יחידאין וסימני׳

והנה כן ויאמר שוב אשוב ׃
והנה עתה ויאמר הכי קרא ׃
והנה עבדיך מכים וחטאת ׃
והנה העם ויקח את ׃
והנה ביתו ויבא יפתח ׃
והנה דוד והיה הוא ׃
והנה בני ויהי ככלתו לדבר ׃
והנה באתי כי ידע עבדך ׃
והנה אליהו ויהי עובדיהו ׃
והנה אלה והנה אלה ׃
והנה נתנו עליך עבותים ׃
והנה עבדי ושלח לי עצי ארזים ׃
והנה להם ויפנו יהודה ׃

הנה ז׳ יחידאין וסימניהון
נמסר בשפטי׳ סימ׳ ז״

יא זוגין חד הנה וחד
והנה וסימניהון
הנה עשו ויגד לרבקה ׃
והנה עשו וישא יעקב עיניו ׃

הנה אנשים ויאמר למלך ׃
והנה אנשים עברים ויראו ׃
הנה האיש ושמואל ראה ׃
והנה האיש לבוש הבדים ׃
הנה היא ויאמר הכהן ׃
והנה היא ויהי בבקר דלאה ׃
הנה יושב ויאמר המלך ׃
והנה יושב וישלח אליו שר ׃
הנה כה ואמר יושב האי ׃
והנה כה ובשחטם את בניהם ׃
הנה באו הראשנות הנה ׃
והנה באו ואף כי תשלחנה ׃
הנה יוצר כי הנה יוצר ׃
והנה יוצר כה הראני יי׳ ׃
הנה דברי והמלאך אשר הלך דל״ח
והנה דברי אסא הראשנים ׃
הנה בן ויברת כל הקהל ׃
והנה בן ויאמר אברם ׃
הנה שבה ותאמ׳ הנה שבה יבמתך
והנה שבה ויאמר השב ׃

והנה אנחנו ג׳ וסי׳ נמס׳
בפרש׳
וישב ובנחמיה סימן ה׳ ׃

והנה איננו ג׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳
ויצא יעקב ׃

והנה יי׳ ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויצא ׃

והנה הוא ה׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ מקץ ׃

והנה כל ה׳ וסימ׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ ז׳

הנה לא ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימ׳ קנ״ב ׃

הנו ב׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בלק ׃

והנני ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ נח ׃

והנה אנכי ה׳ וסימניהון
נמסר ריש
פרשת ויצא ׃

הנני ב׳ דגשי׳ וסימניהון
ויאמר הנני בני ׃
ויאמר הנני מי אתה ׃

הננו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ מקץ ׃

הס

הס ב׳ קמצי׳ וסימני׳

בכל מקום השליך הע ׃
ואמר הס כי לא להזכיר ׃

הפ

ויהפך ב׳ וסימניהון

ויהפך לבב פרעה ועבדיו ׃
ויהפך לבב כל איש ישראל ׃

תהפכות ג׳ וסימניהון
כי דור

העצם מן הסלמי׳ כמו קרבן חכמה ערמה גפרית כלפחד ופסי ויבהה ויגלה אסכת בסמת ׃ ומלת ממחרת בלא עד״ אסכת והיה ראוי מחרת אך עמו כמו מלת יעמד יחרס כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכנין עתיד במסקל קל מן הסלמי׳ חסר המה בחולם בהוסף עליו או כנוי ליחיד או לרבי׳ יהפך החולם לחטף קמץ כמו יסמור ימרך יפגמך וכיוצא בו בממות דברים כמו קטרת קטרתי נחמת נחמתי כתנת כתנתי ומם דבר בג׳ אותיות קדם אכל אורך רחב יאמר אכלו ארכו קדמו רפי גם אהל

מערכת אות הויו

תואר נועם מעניינים רק כי נהפכו ההברות כאשר יאמר אהלו תארו מפני אות הגרון אמר דכה בחטף פתח ולא יוכל לבא אחר חטף קמץ ומלת רחבו באה על עיקרה וטעם בעבור דגש סגבית רחבו המבטל החטף פתח על כי הוא ממבטלים אבל אהל תואר נועם מאין אות אחרונה מאותיות בג"ד כפ"ת ואין בם הדגש כיכר אז לא יבטל החטף פתח רק במקומות מועטים ואין יבא חטף קמץ על כן נהפכו ההברות ואם בחברת או יבא ואו"ו או אף ברבות המלה אף לא יזוז החולם ממקומו כמו מועד מופת

כי דור תהפוכות המה •
מאיש מדבר תהפוכות •
תהפוכות בלבו חורש און •

כמהפכת ו׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לא״ •

הפרו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ לא׳ •

הץ

והציל ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ד׳ וישעיה סימן לא׳ •

להצילך ג׳ וסימניהון נמס׳ במשלי סי׳ ב׳ •

והצל ב׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות •

הצילה ג׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר פרשת וישב ובתלים סימן כ״ב •

ואציל ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון

ולא אביתי לשמע •
ואציל אתכם מיד מצרים •
מיד אויביכם •

הצילני ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ו׳ ובתלים סימן נד״ •

הר

וכל הר ב׳ וסימניהון

והגלעד וגבול •
כל גיא ינשא וכל הר •

על ההר ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמות וביחזקאל סוף סימן י״א •

אל הר יז׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן נו״ •

כהר ב׳ וסימניהון

כי כהר פרצים יקום •
כהר ציון לא ימוט •

ההרה י״ג וסימניהון •

ויעתק משם ההרה מקדם •
תספה ויהי בהוציאם אתם •
ותגדל הנה נא מצא עבדך •
עלה ויאמר יי׳ אל משה עלה אלי
ויפנו ויעלו ההרה •
ותהינו ותענו ותאמרו אלי •
ותזדו ואדבר אליכם ולא •
בעלתי ההרה לקחת לחת •
פסל בעת ההיא אמר יי׳ אלי •
ואעש ארון עצי שטים ואפסל
לכו ותאמר להם ההרה לכו •
וילחצו האמרי את בני דן •

אל הרי ה׳ וסי׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סי׳ ו׳ וסימן לד״ •

על ראש ההר ה׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן א׳ ויחזקאל סי׳ מג״ •

מהררי ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ע״ו •

וההר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן •

אל ההרים ב׳ וסי׳ נמס׳ בתלים סימן קכ״ב ע״ש •

הר ההר ו׳ וסימניהון

ויסעו מקדש •
קח את אהרן ואת •
ויעלו אל הר ההר •
ויעל אהרן הכהן •
תתאו לכם הר ההר •
מהר ההר תתאו •

ותהר עוד ז׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויצא •

להרגך ג׳ וסי׳ נמסר סוף פר׳ תולדות •

הרוג ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בהעלתך •

להרוג ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

והכרתי שופט מקרבה •
עת להרוג •
כי נמכרנו אני ועמי •
והרוג בשנאיהם •

והרגוני ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ וירא :

והרגני ג׳ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סימן י״ח •

הרוס ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיוב סי׳ י״ב :

הרן ב׳ וסימניהון •

ואת בית נמרה •
ובעמק בית הרן •

וכל שום בר נש דכו׳ הרן כמ״ב חרן וסימניהון •
פלגש כלב ב׳ בפסוק •

השגה ד׳ כתו׳ ס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ שפטים •

וישגם ה׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ וירמיה סימן לט״ •

תשג ב׳ וסימניהון

אל תשג גבול עולם •
וחכרו אל תשג •
וא׳ ותשג אתה תאכל ולא •

נשלם מערכת

אות הה״א בס״ד

מערכת אות

הוי״ו

א״ב מן חד חד ריש פסוק

נסיב וי״ו ברישיה וסי׳

וארא ואין איש ומאלה •
ובחורב הקצפתם את יי׳ •
וגר זאב עם הכבש
ודי חלב עזים ללחמך
והלוא עבך שם צדוק •
ווים ואת האלף ושבע המאו׳
וזרחה לכם יראי שמי •
וחכיתי ליי׳ המסתיר פנין •
וטמאתם את צפוי פסילי כספך •
ויריחו סוגרת ומסוגרת
ובחכי איש גדודים •
וללוי אמר תומיך ואוריך •
ומנת המלך מן רכושו •
ונחה עליו רוח יי׳ •
וסוכה תהיה לצל יומם •
ועמך כולם צדיקים •
ופרח ורוב תרעינה •
וצאני מרמס רגליכם •
וקרבנו קערת כסף אחת •
ורחובות העיר ימלאו •
ושאבתם מים בששון •
ותבואתה מרכה למלכים אשר •

א״ב מן חד חד מן תרתין

תיבות נסבין ו׳ בריש תיבותא וכל קריין לא נסבין ו׳ וסי׳

וארך אפים איש חמה יגרה מדון •
וברית עולם כי אני יי׳ אהב משפט •
וגבור חיל ויען אחד מהנערים
ודבר טוב דאגה בלב איש ישחנה
והר סיני עשן כולו •
וזאת התורה אשר שם משה
וחיל פרעה יצא ממצרים •
ושוכת בראה ויהי אמן את הדסה •
וירא אלהים איש היה בארץ עוץ •
וכל אלה וכזה אלה להפר ברית •
ולפני יי׳ תפלה לעני כי יעטוף •
ומלך עולם ויי׳ אלהים אמת •
ונר אלהים טרם יכבה ושמואל •
ושר צבא ואחרי אחיתפל יהוידע
ועץ חיים תוחלת ממשכה •
ופר חטאת תעש׳ ליום על הכפורי׳
וצבא השמי׳ אתה הוא יי׳ לבדך •
וקטרת סמים ומקטירים ליי׳ עולות •
ורכב ברזל ויאמרו בני יוסף •
ושמן זית וקרח חמש מאות •
ותשועת צדיקים מיי׳ מעוזם בעת •

י״ו זוגין מן חד חד חד מלרע

וחד מלעיל ו׳ ברישיהון וסימני׳

ומת בור אשר אתה •
ומת ותאמר לו אשתו עודך •
ויחכם תן לחכם ויחכם עוד •
ויחכם בכל האדם מאיתן :
ויענם ישמעאל ויענם •
ויענם המלך קשה ויעזב •

וידם ויצו מלך אשור •
וירם אלהים חץ פתאם •
ויושיעום ותתנם ביד צריהם •
ויושיעו ויקם יי׳ שופטים •
ויתמרמר מלך הנגב ויצא •
ויתמרמר וראיתיו מגיע אצלי •
וידע וידבר אל קרח •
וידע ויקח את זקני העיר •
וינפש ששת ימים תעשה •
וינפש ויבא המלך וכל העם
ויהללוה תנו לה מפרי ידיה •
ויהללוה אחת היא יונתי המהי •
ונפחתה לאמר מתי יעבר
ונפחתה ויהי כאשר באנו אל המלון
וישג ירדף אויב נפשי
וישג לבן את יעקב
ויוכל וישבע שפטיה בן
ויוכל וישר אל מלאך ויוכל
ויצילני והנה כאשר גדלה נפשי
ויצילני ושם האחר אליעזר
ומש ועמדו רגליו ביום •
ומש ובני ארם עוץ •
והגה שמעו שמוע ברוגז
והגה ויפרש אהה לפני •
ובקר וראיתם את כבוד יי׳ •
ובקר ערב ובקר וצהרים :

י״ד זוגין חלופין מן ב״ב ר״פ

נסבין ו׳ בריש תיבות׳ וכל קריא׳ לא נסבין וי״ו •

ואנת ברה בלשצר לא השפלת
ואנת עזרא כחכמת אלהך •
ואך את דמכם לנפשתיכם •
ואך אם טמאה ארץ אחזתכ׳
ואנה לא בחכמה די איתי בי •
ואנה שמעת עליך די תוכל •
והן חלמא ופשרה ההחון
והן לא ידיע להוא לך מלכא
והיום ההוא לאדני יי׳ צבאות •
וזהם הזה תאמרנה שרות •
וכה תעשה להם לטהרם
וכה אמר שמעי בקללו •
וכען העלו קדמי חכימיא
וכען הן על מלכא •
וכאשר יענו אתו כן ירבה •
וכאשר יאמרו אליך בני עמך •
וטוב לא יהיה לרשע ולא •
וטוב משניהם את אשר
ותחת כי אהב את אבותיך
ותחתה הרקיע כנפיהם •
ומכל החי מכל בשר
ומכל בני כי רבים דד״ת
וארבע כהפות אל ארבע •
וארבע חיון רברבן סלקן
ובארבע עשרה שנה בא בדר •
ובארבע עשרה שנה למלך חזקית
ולמען תספר באזני בנך •
ולמען תאריכו ימים על האדמה

א״ב מן חד וחד ו׳ בריש׳

וקמצי׳ וסי׳

ואך אתך ואת עבדך בדבר •
ואיש לעשות כרצון ואיש •
ובך

מוקם אשר הוא״ו בהם בעבור חסרון הי״וד כי המה נגזרים מחטופי פ״א פעל מי״וד וכן כוכב עולם סופר אף באמרך מועדם מופתי כוכבי עלמים נחלאים על כן ביום קנותך הספרה ראותך עמותך כחלמים מפני הוי״ו אף כי על סם הפועל מן השלמים בחטף קמץ כאשר אמרתי למעלה כמו באכלם עומדך בחטופי למ״ר פעל לא כן הדין אם יבא בהברה ואו״ו כאשר אמרתי : כל סבא מביע לפני אות כמו עומדך מביא לפנים חטף קמץ במלת ראותך קנותך מפני הוי״ו :

מערכת אות הויו

כל אות אחה״ע הראויה להיות בחטף פתח ואות שלפניה בחטף קמץ יהפכו התנועו׳ החטף פתח לחטף קמץ והחטף קמץ לקמץ כמו יעמד חי יחרם ראוי להיות יעמד יחרם על דרך יתקטר וכן מעמר מחרבות כהיה ראוי להיות מעמד חרבות ע״ד מסור אף כי לעולם לא יבא חטף קמץ לפני חטף פתח וכן ת״ר אהל זוהר ברבותם ליחיד יאמר אהלו תארו ולרבים על משפטם אהלים לאהליך ומלת נעמי באה על דרך יתקטר ופסי כזבי והפכו התנועות מפני אות הגרון רק אם

ובך ויאמר העם אל משה
וגפן תאנה וגפן יהנו הילם.
ודם ודכרנים הלוים בני צדוק:
ודל והשארתי בקרבך עם.
ודך לשפט יתום ודך.
ודין לפני כל ידעי דת ודין.
והם ויהר למשה מאד ויאמר.
והגה ויפרש אתה לפני.
והנה ויהי עבדך עשה הנה והנה.
ורם ואת האלף ושבע.
חרם נפץ וזרם.
וזר הפכפך איש דרך וזר.
וחי ותאמרו הן הראנו יי׳.
והור ומרדכי יצא מלפני המלך.
וחום עוד כל ימי הארץ.
וטף וישבעו כל שרי פלשתים.
ויש וילך משם וימצא.
דור ויאמר פתח החלון.
וכה ויפן כה וכה וירא כי אין איש
ולחם ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים.
ולד ותהי שרי עקרה אין ולד.
ומי כי ומי ההלכים.
וכר הסרך רעהך ומשובותיך.
ונבל והיה כנור ונבל תף חליל.
ונסך חגרו וספדו.
ונגד והכרתי לבבל נאם יי׳.
וסוף והאזניחו נהרו׳ דללו וחרבו.
ועד יען אשר עשה נבלה.
וענן יי׳ עליהם יומם.
ועז מזמור לדוד הבו ליי׳.
ועוז אלהים לנו מחסה.
ועוף ספתה בהמות ועוף.
ופרץ ובני יהודה שלה ופרץ.
וצאה רבה צבאך.
וצדק עשיתי משפט וצדק.
וקם כי טבע יפל צר קוקם.
וקמו כי כה אמר יי׳.
וראש ובני בנימן בלע ובכר ואשבל.
ורד ולא יעצרכה הגשם.
ורחם כאל אביך ועזרך.
ורק ונבכה יה הנעור.
ושוב אל תאמר לרעך.
ושם יד ושם טוב מבנים.
ושובו עבדו ושובו משער לשער.
ותוך אלה פיהו מלא.

אב מן תרין א׳ וחד וא׳

אראה ויאמר יי׳ אל משה דבר אל אהרן.
אראה ויאם׳ אליהו חי יי׳ צבאו׳ אשר
ואראה צמאה נפשי לאלהים.
אראך ויאמר יי׳ אל אברם לך לך.
אראך ויאמר מה אלה אדני.
ואראך והנה ברק רדף את סיסרא.
אחותיך ושמרון כחצי חטאתיך.
אחותך וזכרת את דרכיך ונכלמת.
ואחותיך סדם ובנתיה תשבן.
אסתר הן גרשת אתי היום.
אסתר אך שתים אל תעש עמדי.
ואסתר כי לא אויב יחרפני ואשא.
אשמעה עד מתי אראה.
אשמעה מה ידבר האל.
ואשמעה ויאמר אליהם משה עמדו.
אדמוני ויצא הראשון אדמוני.
אדמוני וישלח ויביאהו והוא אדמוני
ואדמוני ויבט הפלשתי ויראה את דוד
בינה אמרי האזינה יי׳.
בינה מלעיל ואם בינה שמע זאת
ובינה בשנת שלש לכורש.
בונה קמץ ירושלם יי׳ נדחי ישראל
בוני ויפסלו בוני שלמה.
ובוני חירם ב׳ בפסוק:
בדבר ורבקה שמעת.
בדבר ותעלזנה כליותי.
ובדבר ובלי בליו רעים.
בחסדך נחית בחסדך.
בחסדך ואני בחסדך בטחתי.
ובחסדך תצמית איבי והאבדת.
בראות בעת ההיא בראות דוד.
בראות ויהי לדרוש אלהים בימי.
ובראות יי׳ כי נכנעו היה דבר יי׳.
בטחות הן אמת חפצת בטחות.
בטחות מי שת בטחות חכמה.
ובטחות ישליו אהלי׳ לשדדי.
במעלות ויקרא ישעיהו הנביא קדמא דפסוק.
במעלות והנני משיב את צל המעלות תנינא דפסוק.
ובמעלות אשר ארך האולם עשרים אמה.
במועדיכם ועשיתם אשה ליי׳ עלה או זבח לפלא.
במועדיכם אלה תעשו ליי׳.
ובמועדיכם וביו׳ שמחתכם.
בלב שלם ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך.
בלב שלם וישמחו העם על התנדבם כי.
ובלב שלם ויאמר אנה יי׳ זכר נא דישעיה.
נוה ואם לא תשמעוה במסתר ס׳
נוה כי השפילו והאמר גוה.
וגוה להסיר אדם מעשה.
גבה מלושני בסתר רעהו כתיב.
גבה תועבת יי׳ כל גבה לב.
וגבה הנה אשור ארז בלבנון:
דמו אם כה יאמרו אלינו.
דמו ישבי אי סחר צידון.
ודמו רגזו ואל תחטאו.
דומם שבי דומם ובאי בחשך.
דומם הוי אמר לעץ הקיצה.
ודומם טוב ויחיל ודומם.
דמי ועתה אל יפל דמי.
דמי ארץ אל תכסי דמי.
ודמי חמסי ושארי על בבל.
דמיתי הנוה והמענגה.
דמיתי לקאת מדבר הייתי.
ודמיתי ובשלת היום ונשל גם.
הבוני כל חלאי הלמוני כל.
הכוני מצאני השמרים הנ׳.
והבוני ויאמר יעקב אל שמעון ואל.
הנו מן השלושים הנו נכבד רד״ה.
הנו ויאמר ה׳ אל השטן.
והנו ויבא אליו והנו נצב.
הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו:
הרנינו לאלהים עוזנו הריעו.
והרנינו שמחו בה וגילו צדיקים.
הלל איך נפלת משמים.
הילל ברוש כי נפל ארז.
והילל זעק והילל בן אדם.
הממלאים ופקדתי על כל הדולג.
הממלאים או עם שרים זהב להם.
והממלאים ואתם עזבי ה׳.
השמנה ומה הארץ השמנה היא.
השמנה את האבדת אבקש.
והשמנה והם במלכותם ובטובך.
וינחם ויביאה יצחק האהלה.
וינחם ויזכר להם בריתו.
וינחם ועתה השיבו דרכיכם.
ויניחוהו ויהברמה ויחזיקו.
ויניחוהו במשמר לפרש להם.
ויניחוהו ישאהו על כתף יסבלהו.
וידם ויאמר משה אל אהרן הוא:
וידם השמש וירח עמד.
וידם ישב בדד וידם.
ויברת ויבא יהושע בעת ההיא.
ויכרת יי׳ מישראל ראש חנב.
ויכרת יהיו נגד יי׳ תמיד.
ויסעו ויהי חתת אלהים.
ויסעו אלה מסעי בני ישר׳ לצבאות
ויסעו ויאמר ה׳ אל משה מה תצעק אלי דבר.
וירב ותהי שם המלחמה נפצות.
וירב היה אדני כאויב בלע ישר׳.
וירב כי יסיף על חטאתי פשע.
וירדו בצאן לשאול שתו.
וירדו וכמות להם ישובו.
וירדו ויאמר אלהים נעשה.
והכל להשקוהו והאבד.
והכל דוד המלך לצאת אל.
והכל ויאמר ה׳ אל משה השב את.
וישבת ויכל אלהים ביום.
וישבת המן ממחרת.
וישבת גרש לץ ויצא מדון.
וישמרו משמרת אלהיהם.
וישמרו לבנצח אל השחת.
וישמרו ואם נכלמו מכל אשר.
זכרו זכרו אלהים זכרו.
וזכרו הריעו ליי׳ כל הארץ.
חטאתך ויאמ׳ משה אל אהרן קרב
חטאתך ויאמר דוד אל נתן חטאתי
וחטאתך ויגע על פי ויאמר.
חוג היושב על חוג הארץ.
חוג בהכינו שמים שם אני.
וחוג עבים סתר לו ולא יראה.
חלב וינקת חלב.
חלב ודי חלב עזים.
וחלב חמאת בקר וחלב.
טהורים וזרקתי עליכם מים.
טהורים כי הטהרו הכהנים.
וטהורים תועבת יי׳ מחשבות.
ירב ויברך אתם אלהים.
ירב ובניו ירב המשא עליו.
וירב וייטב אלהים למילדו׳.
ישדד ואפרים עגלה מלמדה.
ישדד התקשר ריס בתלם.
וישדד הכל היום יחרש החרש.
יסירו ונתתי קנאתי בך:
יסירו מצדיקי רשע עקב.
ויסירו רגע יכותו וחצות.
יטור הדר ותיבא דבראשית.
יטור הדר ותיבא דדה״.
ויטור ויעשו מלחמה עם ההגראי׳.
יתיצב לא אכזר כי יעירנו.
יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו קדמ׳ דפסוק.
ויתיצב ויבא יי׳ ויתיצב ויקרא.
כדרך והאמר הגבירה אל.
כדרך ונדרך ורוח נסע מאת יי׳ ויגז שלו׳ ב׳ בפסוק.
כחלק חלק כחלק יאכלו.
כחלק ובחלק ומי ישמע לכם לדבר הזה ב׳ בפסוק.
כטל והיה שארית יעקב.
כטל חרמון שיורד על.
וכטל נהם בכפיר זעף מלך.
כנוח וישארו שני אנשים.
כנוח והיה כנוח כפות רגלי.
וכנוח להם ישובו לעשות רע.
כנפש ותשלח איזבל מלאך.
כנפש וכנפש הן כל הנפשות לי׳ הנה כנפ׳ ב׳ בפסוק.
לקח וזה הדבר אשר תעשה.
לקח בגדו כי ערב זר קדמ׳ דפס׳.
ולקח ואתה בן אדם קח לך עץ.
להרע והרף מאף ועזב חמה.
להרע מחשב להרע לו בעל.
ולהרע והיה כאשר שקדתי.
לטוב זה הדבר אשר צוה יי׳ לבנות צלפחד.
לטוב הכל כאשר לכל מקרה.
ולטוב הוי האומרים לרע טוב.
מעוננים כי הגוים האלה אשר.
מעננים ויסף עוד געל לדבר.
ומעוננים והכרתי כשפים מידך.
כפיל ויהי האחד כפיל הקורה.
מפיל אני תחנתי לפני המלך.
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל ומתודה.
לטטפת וקשרתם לאות על ידך.
לטוטפת ושמתם את דברי אלה.
ולטוטפות והיה לאות על ידכה
ללקט ויהי ביום השביעי יצאו.
ללקט ויאמר בעז אל רות הלא.
וללקט דודי ירד לגנו לערוגת.
לבקר בקש אדם ילע קדש.
לבקר מצוהו המלך אחז כתיב.
ולבקר אחת שאלתי מאת ה׳.
מחללים ויעלו כל העם אחריו.
מחללים ואתם מחללים אתו.
ומחללים ואריבה את חורי.
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישר׳ בימי זרובבל.
ומקדישים ובימי נחמיה ב׳ בפסו׳
מצבות ויציאו את מצבות.
מצבות ושבר את מצבות.
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס.
מוציאים ואת כל נשיך ואת בניך.
מוציאים גם טמנוהו והיו אומרים.
ומוציאים סוסים ממצרים.

משגה

אחר אות הגרון דגש לא יהפכו התנועות כי אז אות אחה״ע בסב״א וחטף קמץ יכול לבא לפני סבא כמו רחבו על כן מלת יחנך בחטף קמץ כי הא״ת בסב״א בעבור הדגש שאחריה בבי״ן ואת״ מכיין לגו רגש בבין רע והבן כי בכל מקום אשר תמצא שני סבאין רצופין הראשון סוכן ורפי והשני דגש ומכיע כמו יסבכו ירדפו וזהו טעם הקוראים בהשמה ואין לומר בהשמה כאשר בארתי ויש קוראין ואומרי׳ בהשמה כי הסין דג שה ואכ״ ההא כחטפת ויכולת הבי״ת להיות בחטף קמ״ץ ולשון ראשון נראה עיקר:

מערכת אות הויו

כל הברות או הבאה לפעמים במקום סבא כמו ואסקלה לו יהדפנו יקבנו אסתלנו כי היה ראוי לומר ואסקלה יהדפנו יקבנו אסתלנו ואמר יהודה בן חיוג כי הם
על עיקרם ומשפטם כי בלא התוספת המה בהברת או והאחרים אשר בשבא כמו ירדפם ישמרם כדי להקל המלה על כן באתנח וסוף המה בחולם
כמו את שבתותי תשמורו תעבורו כמו תעבורי ומה שכתוב לא תעבורי מזה ושורק וחירק אחים ורעיהם כמו ירון ירון טוב ישוב ומלת ילבשם הכהן השתניתי כי ראוי להיות

משגה ארור משגה עור •
משגה ישרים בדרך רע •
ומשגה עמו עז ותושיה לו שוגג •
מצח והיה על מצח אהרן •
מצח ובית ישראל לא יאבו •
ומצח ויכנעו רביבים ומלקוש •
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישר׳
תנינא דספרא •
נחלו אלה הנחלות אשר נחלו
אלעזר •
ונחלו והבאתי רעי גוי׳ וירשו את
נתצו ראיתי והנה הכרמל •
נתצו לפני זעמו מי יעמד •
ונתצו ונתתי אתך בידם והרסו •
מלח כען כל קבל די מלח היכלא
מלח ונהה חשחן ובני תורין •
ומלח עד כסף ככרין מאה ועד
חנטין •
נודע ביהודה אלהים •
נודע בשערים בעלה •
ונודע מה שהיה כבר נקרא שמו
וסי׳ גברא רבא בתרעא •
נקלה כי בסלי בלאו נקלה •
נקלה טוב נקלה ועבד לו •
ונקלה ויאמרו עבדי שאול •
נלאה והיה כי נראה כי נלאה •
נלאה טמן עצל ידו בצלחת •
ונלאה גשם נדבות תניף אלהים •
נשא רבים אטרים מי יראנו •
נשא קומה יי׳ אל נשא ידך •
ונשא בארין דקו כחדא •
נשיתי אוי לי אמי כי ילדתני •
נשיתי ותזנח משלום נפשי •
ונשיתי לכן הנני ונשיתי אתכם •
שום השים עליך כלך אשר •
שום ועתה לכן שמעו דבר ה׳
שארית יהודה •
ושום שכל ויבינו במקרא •
שמח ולזבולן אמר שמח •
שמח בחור בילדותיך •
ושמח יהי מקורך ברוך •
שניר צידנים יקראו לחרמון •
שניר אתי מלבנון כלה •
ושניר ובני חצי מטה מנשה ישבו
בארץ •
סורה ותצא יעל לקראת סיסרא
סורה מלרע ותאמר אליו
ב׳ בפסוק •
וסורה ואמרת בלבבך מי ילד •
עמד וידם השמש וירח •
עמד קמץ אשרי האיש אשר •
ועמד ועמשא כתגולל בדם •
עזרנו ויקרא אסא אל ה׳ •
עזרנו אלהי ישענו על דבר •
ועזרנו וישלחו אנשי גבעון •
עשיתם ויאמר יי׳ אמחה את האדם
עשיתם והולכתי עורים בדרך •
ועשיתם דבר אלהם כה אמר •
פתח כי יתרו פהחו ועני •
פתח נשבימה לכרמים •
ופתח ויחף את הבית הקורות •
צלם נבוכד נצר מלכא •
צלם אנה מלכא חזה הוית •

וצלם בארין מלכא נבוכד נצר
ההמלי •
קרהו ויגד לו מרדכי את כל •
קרהו ויספר המן לזרש •
וקראו ולקחתם גם את זה מעם
רק ויקחהו וישלכו אתו •
רק כי לא דבר רק הוא מכם •
ורק גם חצני נערתי ואמרה •
רעה עמך בשבטך •
רעה כה אמ׳ יי׳ אלהי רעה את צאן
ורעה בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ
ראיתיו ויצא האחד מאתי ואמר •
ראיתיו האמר לאביו ולאמו •
וראיתיו מגיע אצל האיל •
שאל ויאמרו שאל שאל האיש
שאל ותאמר לאמר דבר ידברו
ושאל ויאמר אליו שאול לכה
קשרתם •
שנותי אני אמרתי בדמי ימי •
שנותי מה אדבר ואמר לי •
ושנותי כי כלו ביגון חיי •
תראה ואם תראה עוד בבגד •
הראה תגל ערותך גם תראה •
ותראה ויאמר אלהים יקוו המים •
תרוכם כי לבם צפנת משכל •
הרוכם צדקה תרומם גוי •
ותרוכם ויאמר ויעמד רוח סערה •
השג אל תשג גבול עולם •
תשג וחבירו אל תשג גבול •
ותשג אתה תאכל ולא תשבע
תבואי אתי מלבנון כלה •
הבואי ותאמר שש השערים •
ותבואי רבבה כצמח השדה •
השם למה נבות לעיניך •
תשם ואמרת אל עם הארץ •
ותשם וידע אלמנותיו ועריהם •
תם וישר יצרתי בי •
תם לסון תמימות יצפן לישרים
ותם הלא יראתך כסלתך •
הנין עורי עורי לבשי עוז •
תנין הים אני אם תנין •
ותנין על שחל ופתן תדרך •
תחי ויחגרו שקים במתניהם •
תחי נפשי ותהללך ומשפטך •
והחי וידברו אליו את כל דברי
יוסף •
תשועתי חושה לעזרתי אדני •
תשועתי הצילני מדמים אלהים •
ותשועתי קרבתי צדקתי לא תרחק •

וחלופיהון דלוג תרין וא׳

וחד א׳ וסי׳

ואלכה תנה את נשי ואת ילדי •
ואלכה ויאמר אבנר אל דוד •
אלכה אני אמרתי בדמי ימי •
ואדיריה ועל ידם החזיקו התקוע׳
ואדיריהם שלחו צעוריהם למים
אדיריהם מחזיקים על אחיהם •
וכמלאת ימי טהרה לבן או •
וכמלאת הימים האלה עשה המלך
במלאת ספקו יצר לו •
וגדל יי׳ ארך אפים וגדול כח •
וגדל חנון ורחום יי׳ ארך •

גדל חימה נשא ענש •
ובהקבץ ויהי בהשמע דבר •
ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי
בהקבץ עמים יחדו וממלכות •
והבין ידעתי יי׳ כי לא לאדם •
והבין הקעו בתקוע והבין •
הבין וצוה אתם לאמ׳ שאו לכם
ונבנה כי תאמר אדום רששנו •
ונבנה ואמר אליהם אתם ראש
ונבנה את החומה ותקשר כל •
ויסלף ושחד לא תקח כי •
ויסלף לא תטה משפט לא תכיר
ויסלף עיני יי׳ נצרו דעת •
והנהן ויאמר המלך לאסתר גם •
ותנתן ולקץ שנים יתחברו ובת
מלך •
ותנהן ויאמר המלך להעשות כן
ויושב וידעו העם כלו אפרים •
ויושב ישמעאל ועגם •
ויושב יוסף את אביו •
והבדיהו והנה אמריהו כהן הראש
וזבדיהו ועמהם הלוים שמעיה
זבדיהו ולמשלמיהו בנים זבדיהו
וחיו זאת עשו להם וחיו •
וחיו ואזרעם בעמים ובמרחקי׳
חיו ויהושע בן נון וכלב בן יפנה
ויתר האל מעוזי חיל ויתר •
ויתר עמד וימודד ארץ •
יתר ויואל אלה ודכאני •
וישכן ויגרש את האדם •
וישכן ויגרש מפניהם גוים •
ישכן ירדף אויב נפשי •
וימות והשבן שנים אנשים •
וימות ויאמרו אנשי העיר אל יואש
ימות יחי ראובן ואל ימות •
וירח יי׳ את ריח הניחח •
וירח ויגש וישק לו •
ירח ועתה ישמע נא אדני המלך
ובעת מותה ותדברנה •
ובעת ויהי לימים מימים •
בעת ועוד אני מדבר בתפילה •
ולמה ויאמר לה אלקנה אישה
ולמה חנה למה תבכי ולמה לא
למה תאכלי ולמה ג׳ בפסו׳ •
ולמועדים ויאמר אלהים יהי מארת
ולמועדים כה אמר יי׳ צבאות צום
הרביעי •
למועדים עשה ירח למועדים •
ומוראכם וחתכם יהיה על •
ומוראכם לא יתיצב איש לפניכם •
מוראכם את יי׳ צבאות אתו תקדישו
ונבואה ויאמר איש אל רעהו לא כן
ונבואה הגידו ביהודה ובירושלם
נבואה למשכנותיו •
וסגרו ואספו אסיפה אסיר •
וסגרו וסגרו דלתים בשוק •
סגרו ערי הנגב סגרו •
וקיצץ וירקעו את פח הזהב •
וקיצץ משבית מלחמות עד •
קיצץ יי׳ צדיק קיצץ עבות •
ורחצו יוקח נא מעט מים •
ורחצו ויאמר הנה נא אדני •
רחצו פתח הזכו הסירו רע

ותעננת אותם ותאמרנה יש •
ותעננה הנשי׳ המשחקות •
תעננה חכמות שרותיה •

א״ב מן ג׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

אמלא לא הדיה משכלה •
אמלא אערכה לפניו משפט •
אמלא להנחיל אהבייש •
ואמלא אתו רוח אלהים •
אקומה ויאמר אבנר אל דוד אקומה
אקומה גם עולי׳ מאסו בי אקומה •
אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים
ואקומה ויאמר אחיתופל אל
אבשלום אבחרה נא •
אבל אמללה ארץ והפיר •
אבל תירוש אמללה גפן •
אבל לעגלות בית און •
ואבל העל זאת לא תרגז האר׳
אבנה הלא טוב אבנה ופרפר כת׳
אבנה אתי מלבנון כלה •
אבנה ובכל זאת אנחנו כרתים •
ואבנה כי מצות המלך עליהם •
כאבן וכי ירבן אנשים •
כאבן ואם כאבן יד •
באבן וכגלחו את ראשו •
ובאבן ולאלוה מעזים על כנו •
בזאת הביאו את כל המעשר •
בזאת יואב בן צרויה הזהל לבנות
בזאת לא לכם להלחם בזאת •
ובזאת ויצא אל פניו יהוא •
בקש ותאבדנה האתנות •
בקש סור מרע ועשה טוב
בקש תעיתי כשה אבד •
ובקש סבותי אני בלבי לדעת •
ברכתי ויאמר הכי קרא שמו יעקב •
ברכתי קח נא את ברכתי •
ברכתי וצויתי את ברכתי •
וברכתי כי אצק מים על צמא •
גאון הנה זה היה עון סדום •
גאון עדה נא גאון וגבה •
גאון לפני שבר גאון •
וגאון יראת יי׳ שנאת רע •
גבא ולא יכלה עוד הצפינו •
גבא השלח בים צירים •
גמא הגאה גמא בלא בצה •
וגבא והיה השרב לאגם •
גיל אל תשמח ישר׳ אל גיל •
גיל יגיל אבי צדיק •
גיל השמחים אלי גיל •
וגיל ירעפו נאות מדבר •
הבה ושם איש ישראל המכה
הבה אפרים שרשם יבש •
הבה בעשב ויבש •
והבה אם במחתרת ימצא הגנב
הביאה לי ציד ועשה לי מטעמי׳
הביאה שמעו את הדבר הזה פרות
הביאה הביאה למוסר לבך •
והביאה ועשה לי מטעמים •
הביאה ויקח דוד מידה את אשר
הביאה והמלך שלמה נתן דה •
הביאה ויאמר המן אף לא הביאה
והביאה וביום השמיני תקח
הטו

ילבשם על דרך ירדפם אך הוא כמו יהדפנו כי בלא תוספת יאמר יהדוף בהברת או וברבותו לא יזוז ומלת ילבשם בלא תוספת יאמר ילבש בתנועת אה גם ברבותו לא יזוז
ויאמר ילבשם ומלת שמעה תפלתי נגזרה מן שמע ושמוע בין אחיהם והחירק שתחת הסין נגזר ממלת שמע כמו מן סלח סלחה הנער וראוי היה לומר שמעה והחטף בא
במקום החולם אשר בשמע כי כן דרך החולם להפך בחטף ברבות המלה ומלת שמע ראויה להיות בווי כמו זכור שמור ברור ומלת וקראה בשם לדברי הקוראים כן באת

מערכת אות הויו

ע״ר וכ״ב לוח ספרים בלא תוספת ה״א ובעבור התוספת נהפכה לחטף · קמץ כל מקף מבטל חולם כמו ויפתר לנו ואם סלם אלה ועל כן מלת כל אם אין בו טעם בחטף קמץ כי כלם מוקפים והוטים אבל כל העומד בטעם ובמסרת אז הוא בחולם כל הנקרא בפמי בחולם על פי המסור אף על פי שהוא רהוט ויש ספרים שהם קמצים והוא כל עצמותי תאמרנה כל אחי רש שנאוהו וכל בסלם כך נמצא במסורת וכל מלה הרהוטה פעמים בחטף קמץ כמו במתי אתעני עמי בחרי אף כי לולי רהט׳ היו נקראי׳ עני במתי בחולם

הטו סורו מני דרך הטו מני ·
הטו אזנכם ולכו אלי ·
הטו משכיל לאסף האזינה עמי ·
והטו ועתה הסרו את אלהי דיהושע
הקהל ואת כל העדה הקהל ·
הקהל יום אשר עמדת לפני יי׳ ·
הקהל את העם האנשים והנשים ·
והקהל קח את המטה ·
הופיע ויאמר יי׳ מסיני בא ·
הופיע אל נקמות יי׳ אל ·
הופיע מציון מכלל יופי ·
והופיע התדע בשום אלוה ·
הרוג אם ככה אתה עשה לי ·
הרוג כי הרוג תהרגנו ·
הרוג והנה ששון ושמחה ·
זהרוג ושאר היהודים אשר ·
הקיצה הוי אמר לעץ הקיצה ·
הקיצה עורה למה תישן ה׳ ·
והקיצה העירה והקיצה למשפטי ·
חרבה ואמר למלך המלך לעולם ·
חרבה ואמר אלהם אתם ראים ·
חרבה טוב פת חרבה ·
וחרבה וכל מנחה בלולה בשמן ·
טמאו במי יעקב באו על החללים ·
טמאו עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ·
טמאו מזמור לאסף אלהים ·
וטמאו בתתם ספם את כפי ·
ישתחוה ויהי דוד בא עד הראש ·
ישתחוה ויהי אחרי בוא אמציהו ·
ישתחוה וכל עבדי המלך אשר ·
וישתחוה ויעבד את הבעל וישתחוה ·
ישבו וירדו מעל כסאותם ·
ישבו והיה חילם למשיסה ·
ישבו נתן הסכל במרומים ·
וישבו ויקח עשרה אנשים מזקני ·
יאמר על כן יאמר בכפר ·
יאמר ולציון יאמר איש ואיש ·
יאמר כנמרוד גבור ·
ויאמר למלך יריחו לאמר ·
ידו ואל עמי ידו גורל ·
ידו ביום עמדך מנגד ·
ידו גם היא לגולה הלכה ·
וידו צמתו בבור חיי ·
ירעם בי כפרה סוררה סרר ·
ירעם בצאן לשאול שתו ·
ירעם גרן ויקב לא ירעם ·
וירעם בתם לבבו ובתבונות ·
בכפיר נהם ככפיר זעף מלך ·
ככפיר נהם ככפיר אימת ·
ככפיר עזב ככפיר סכו ·
וככפיר כי אנכי כשחל לאפרים ·
ללוי ושם אשת עמרם יוכבד ·
ללוי על כן לא היה ·
ללוי חשביה בן קמואל ·
וללוי אמר תמיך ואוריך ·
מברך ועתה לכה נא ארה לי ·
מברך יהי שם יי׳ מברך מעתה ·
מברך ויאמר ערום יצתי כתי׳ ·
ומברך ועתה הואלת לברך דדה ·
מרבים ויאמרו אל משה לאמ׳ מרבי׳
מרבים כי יש דברים הרבה מרבים ·
מרבים גם בימים ההם מרבים ·

ומרבים ויהיו בני אולם אנשים ·
מרים כל מרים תרומת כסף ·
מרים כבוד חכמים ינחלו ·
מרים ארך אפים רב תבונה ·
ומרים ואתה יי׳ מגן בעדי ·
מאוס חמאה ודבש יאכל ·
מאוס כי בטרם ידע הנער מאוס ·
מאוס כי אם מאוס מאסתנו ·
ומאוס סחי ומאוס תשימנו ·
ממך ועבדתם את ה׳ אלהיכם ·
ממך ויאמר אליו בני ישראל ·
ממך טפכם נשיכם וגרך אשר ·
וממך בן אדם לחמך ·
נגש ואיש ישראל ראו כי ·
נגש ואיש ישראל נגש ביום ·
נגש והוא נענה ולא יפתח ·
ונגש העם איש באחיו ·
נדר כל נדר וכל שבעת ·
נדר קמץ כי נדר נדר עבדך ·
נדר ונודע יי׳ למצרים ·
ונדר אלמנה וגרושה ·
נשגב ואמרתם ביום ההוא הודו ·
נשגב יי׳ כי שכן מרום מלא ציון ·
נשגב יהללו את שם יי׳ כי ·
ונשגב קמץ מגדל עז שם ה׳ ·
שה זאת הבהמה אשר ·
שה קמץ לא הבאת לי שה עלתיך
שא ואמר ליה אלהא מאניא שא ·
ושה זאת הבהמה אשר ·
עדן פתח ההצילו אתם אלהי הגוים ·
עדן וחברו ההצילו אתם ·
עדן ושברתי בריח דמשק ·
ועדן חרן וכנה ועדן ·
עדיך ואתה מגדל עדר ·
עדיך שומע תפלה עדיך ·
עדיך כי עתה תבא אליך ותלא ·
ועדיך יום הוא ועדיך יבא לבני ·
צורם איכה ירדף אחד אלף ·
צורם כי לא כצורנו צורם ·
צורם ויזכרו כי אלהים צורם ·
וצורם כצאן לשאל שתו ·
רצון יריאיו יעשה ואת שועתם ·
רצון מלך לעבד משכיל ·
רצון מלכי׳ שפתי צדק ·
ורצון וממגד ארץ ומלואה ·
שלמיהו וישמע שפטיה בן מתן ·
שלמיהו וישלחו כל השרי׳ אל ברוך ·
שלמיהו ויצוה המלך את ירחמאל ·
ושלמיהו עזראל ושלמיהו ·
המות מי מנה עפר יעקב ·
תמות ויאמר שמשון תמות נפשי ·
תמת בנער נפשם וחיתם ·
ותמת ויקומו עלי בעלי הגבעה ·
תנח טוב אשר תאחז בזה ·
תנח אם רוח המושל ·
תנח בבקר זרע את זרעך ·
ותנח בגדו אצלה עד ·
הורותיו כי יהיה להם דבר בא ·
תורתיו ואם נכלמו מכל אשר עשו ·
הורתיו ויאמר אלי יי׳ בן אדם שים לבך ·
ותורתיו בעבו׳ ישמרו חקיו ותורתיו ·

וחלופי׳ ג׳ וא׳ וחד א׳ דלוג

וסימניהון

ואתנה ידעתן כי בכל ·
ואתנה אמר אל פחי תפל ויפל ·
ואתנה צאני כה אמר אדני ה׳ ·
אתנה לכן כה אמר אדני ה׳ הנני אל כסתותיכנה ·
ובקשתם ויקרב אותך ואת ·
ובקשתם משם את ה׳ אלהיך ·
ובקשתם אותי ומצאתם כי ·
בקשתם את הנחלות לא חזקתם ·
ובזהב ויאמ׳ אלהם לאמ׳ בנכסי ·
ובזהב וכל הנשאר בכל המקומ׳ ·
ובזהב בכסף ובזהב ייפהו ·
בזהב ולאלוה מעזים על כנו ·
ובמלחמה או הנסה אלהים ·
ובמלחמה ואת בית יהודה ארחם ·
ובמלחמה ברעב פדך ממות ·
במלחמה ועמד על כנו ·
והוכן בחסד כסא וישב ·
והוכן יזכור אדיריו יכשלו ·
והוכן ויאמר אלי לבנות לה ·
הוכן כי ערוך מאתמול תפתה ·
וחם וילקטו אותו בבקר ·
וחם ויאמרו לו עבדיו יבקשו ·
וחם וגם אם ישכבו ·
חם לבי בקרבי בהגיגי ·
וטהר וישלח אליו אלישע ·
וטהר ויגשו עבדיו וידברו אליו ·
וטהר ויאחז צדיק דרכו ·
טהר אהב טהר לב חן שפתיו ·
ויסע משה את ישראל ·
ויסע כצאן עמו וינהגם ·
ויסע יתיצבי סביב ואלך ·
יסע קדים בשמים ·
ויקימו עליו גל אבנים ·
ויקימו ואת מלך העי תלה על העץ ·
ויקימו להם בני דן את הפסל ·
יקימו ובנסוע המשכן יורידו ·
ולנטוע ורגע אדבר על גוי ·
ולנטוע ראה הפקדתיך היום הזה ·
ולנטוע והיה כאשר שקדתי ·
לנטע ואשים דברי בפיך ·
ולגדעון והקעתי בשופר ·
ולגדעון ויתקעו שלשת הראשים ·
ולגדעון היו שבעים בנים ·
לגדעון ויעש אתו גדעון לאפוד ·
ולקדוש הן גוי לא תדע ·
ולקדוש כי לי איים יקוו ·
ולקדוש כי ליי׳ מגננו ·
לקדוש אם תשיב משבת רגלך ·

א״ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳ דלוג

וסימניהון

אדוני ויקח אדני יוסף ·
אדני דבר האיש אדני הארץ ·
אדני ויאמר אלינו האיש ·
אדני ויקן את ההר שמרון ·
ואדני כי יי׳ אלהיכם הוא אלהי ·
אחוז וממחצית בני ישראל תקח ·
אחוז חור כרפס ותכלת ·
אחוז ויכתבם שמעיה בן נתנאל ·

אחוז לאלעז׳ ואחז אחוז ג׳ בפסוק ·
אחיהם לבא חמש שבעי׳ בני ירובעל ·
אחיהם ויואב ואבישי אחיו הרגו ·
אחיהם ויהי היום ובניו ובנתיו אוכלי׳ ·
אחיהם עוד זה מדבר וזה בא ויאמ׳ ·
ואחיהם והשערים שלום ועקוב ושלמון ואחימן ·
אחזה אני בצדק אחזה פניך ·
אחזה בלעדי אחזה אתה הורני ·
אחזה ואחר עורי נקפו זאת ·
אחזה אשר אני אחזה לי ·
ואחזה אנכי אשית לבי ·
בטוב לולי האמנתי לראות ·
בטוב אשרי תבחר ותקרב ·
בטוב יברכך יי׳ מציון וראה ·
בטוב צדיקים תעלז קריה ·
ובטוב תחת אשר לא עבדת ·
באדם נגע צרעת כי תהיה באדם ·
באדם או איש אשר יגע בכל שרץ ·
באדם אף היא בחתף תארוב ·
באדם את כל זה ראיתי ונתון ·
ובאדם בפשע ארץ רבים שריה ·
הקרב ואתה הקרב אליך את אהרן ·
הקרב וזאת תורת המנחה הקרב ·
הקרב וגם את אחיך מטה לוי הקרב ·
הקרב את מטה לוי והעמדת ·
והקרב ויאמ׳ אל אהרן קח לך עגל ·
השפטים ודרשו השפטים היטב ·
השפטי כי לא נעש׳ כפסח הזה מימי ·
השפטים ויאמר אל השפטים ראו מה אתם ·
השפטים ויהי בימי שפט השפטים ·
והשפטים ועמדו שני האנשים אשר ·
זרחה אם זרחה השמש עליו ·
זרחה וישכימו בבקר והשמש ·
זרחה מנזריך כארבה וטפסריך ·
זרחה ויזעף עזיהו ובידו ·
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ·
זהב כל הזהב העשוי למלאכה ·
זהב כפות זהב שתים עשרה מלאות קטרת ·
זהב ויהי כל זהב התרומה ·
זהב ויצף את הבית אבן יקרה ·
וזהב הארץ ההיא טוב ·
נחלו ואלה אשר נחלו בני ישראל בארץ קדמא׳ דפסו׳ ·
נחלו כי בנות מנשה נחלו נחלה דיהושע ·
נחלו יי׳ עזי ומעזי ומנוסי ·
נחלו פתאים אולת וערומי׳ יכתירו ·
ונחלו זכר לאברהם ליצחק ולישראל ·
חתן כי חתן בית אחאב הוא ·
חתן ותקח צפרה צר ·
חתן וירף ממנו אז אמרה ·
חתן ויאמרו פלשתי׳ מי עשה ·
וחתן ויען אחימלך את המלך כולו פתח
חגור הם עם האבן הגדולה אשר בגבעון ·
חגור ואלישע הנביא קרא לאחד ·
חגור ויאמר לגיחזי חגור מתניך ·
חגור חרבך על ירך גבור ·

כל הברית או אסר הכניה בה וברכות הכניה תרד הכניה למטה בחטף קמץ כמו קדם חדם טו״אמר קדמים חדשים כפור כפרים סבולת סבלו ומלת אהלו כמתנה · עם כור קוני אהיה סלם · העת אספה פערי חולם · גם בנעימים יפיל חלמי · כי אחל חלק ספי:

ואבאר דין חטף פתח גדול והחטף פתח קטן

כל אתה״ע דינו ליכתב בחטף פתח ולא בחטף לבדו יען כי אותיות אחה״ע בפתחות תמיד אין כח

מערכת אות הויו

באדם לבטח כי אם החטף לבדו על כן חברו עמו הפתח כדי לפתוח מעט האות עם החטף אבל החטף עיקר על כן כל הברת אם הבאה לפני אחה״ע הראוי להיות בחטף יהיה בחטף פתח כמו תעלה יעלה מהרי תמלאו תנחמו וכן ברחם תיבה כמו עלה חזק אמץ ומלפה מבטלין ים ומסבין אותו לחטף לבד ׃

חדגש כמו נהרר יחדו לחמו יעלזו כי הלמד דגושה כרין כל שני שבאין רצופין אסר הראשון סוכן ורפי כאשר פי׳ ביחכך וכן נגינה מוקדמת מבטלת חטף פתח

ותגור סדין עשתה והמכור ·
ינחם ויהי בשלח פרעה׳
ינחם וכי הקים יי׳ להם ·
ינחם וגם נצח ישראל לא ׃
ינחם נשבע יי׳ ולא ינחם אתה כהן לעו״ם ·
וינחם ועתה הטיבו דרכיכם ·
יצאו והפרתי אתך במאד מאד ·
יצאו ויאמר לו אלהי׳ אני אל שדי
יצאו מהרו בניך מהרסיך ·
יצאו והנשיא בתוכם בבאם יבא ·
ויצאו ואת חמור ואת שכם בנו ·
כשב אם כשב הוא מקריב ·
כשב איש איש מבית ישר׳ אשר ישחט שור׳
כשב שור או כשב או עז כי יולד׳
כשב אך בכור שור או בכור ·
וכשב דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב ·
ללחם ותרעב כל ארץ מצרים׳
ללחם ונתת על המערכת לבנה
ללחם הנה ימים באים נאם אדני
ללחם נדד הוא ללחם איה ·
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים ׃

א״ב מן חד חד מן תרתין

תיבותן לא נסבין ויו בריש תיבות דמטעה דלוג סי׳ ·

ארבעים שנה בן שלשים שנה דוד במלכו׳
בגלעד כבשן וישבו בגלעד בבשן ׃
גם ברוך ויחרד יצחק חרד׳ גדולה
דורכי קשת ויהיו בני אולם אנשים
העמק הפגרים וכל העמק הפגרים
חסד לאברהם תתן אמת ליעק׳ חסד
יחת זינה ובני שמעי יחת׳
נשיכם טפכם ומקניכם דיהושע ·
שמש ירח עמד זבולה׳
בכוד יי׳ אז יבקע כשחר ·
לקדוש יי׳ אם תשיב משבת׳
בעיל צדקה שוש אשיש בה׳ ·
לכה נלכה ויאמר שאול לנערו
מלך שרים גם כי יתנו ·
על אמתך לא לנו ה׳ לא לנו ·
עד פרחה וזה מעשה המנרה ·
עשרי׳ לחם ואיש בא מבעל שלישה
פשט גדוד ברפאי׳ לישר׳ ונגלה׳
צאן מרעיתי ואתן צאני צאן מרעיתי
קח ככרים ויאמר נעמן הואל ·
קרנים מידו ונגה כאור תהיה ·
רב להושיע מי זה בא מאדום ·
שרצו בארץ ואתם פרו ורבו ·
תף חליל והיה כנור ונבל׳

א״ב מן חד חד ו׳ בסו׳

תיבותא וסימ׳

אלה וכחש רצח וגנוב ·
אמרו זה חלק אדם רשע ·
אישו ויבו איש אישו ·
בנה בניתי בית זבול לך׳
בחירו ויאמר להשמידם׳
בשלמתו חשב תשיב לו את׳
גרן ואצוה את שפטיכם ·

גדולתו בהראותו את עושר ·
דורו מעוצר וממשפט לקח ·
הורו פשע וכחש בה׳ ·
וחצנו שלא מלא כפו קצר ·
זממו אל תתן יי׳ מאויי רשע
זנבו יחפץ זנבו כמו ארז ·
חנו ויהי יי׳ את יוסף ·
טרפו כה אמר יי׳ אלי כאשר יהגה
יקראו בימיו תושע יהודה ·
ברהו כי חקות העמים ·
לידידו שוא לכם משכימי ׃
לחה ומשה בן מאה ועשרים ·
לרא ויאסף שאול לרא כהי׳ ·
מתו ויקם אברהם מעל פני מתו
מקדשו בכל מתנותיכם תרימו ·
נחרו התרעשנו בארבה׳
נפלו ואעמד עליו ואמותתהו ·
סברו אשרי שאל יעקב בעזרו ׃
ערשו כי רק עוג מלך הבשן נשאר
פרתו שורו עבר ולא יגעיל ·
צדקו יי׳ חפץ למען צדקו ׃
קרחו משליך קרחו כפיתים
קרתו ב׳ בפסוק ·
רישו ישתה וישכח רישו ·
שיתו והיה אור ישראל לאש ·
תתנו בן תעשה לשורך ·
תתו ולא אבה סיחון ·

ב״א וגין חד או וחד או·

וסימניהון

האמר האמר אלהים אני ·
האמור בית יעקב הקצר ·
חורי למשה שמעון שפט ·
חורי אלה בני אביחיל ·
טובם כחדק ישר ממסוכה ·
טובם הן לא בידם טובם ·
ישור על אנשים ויאמר׳
ישור כי לא נמצא בעמי ׃
וכרות ומצאת אה לבבו ·
וכרות ומעיד ונתוק ·
למואל אל למלכים למואל ·
למואל דברי למואל מלך ·
מלאכות הכל בכתב מיד ה׳ עלי ׃
במלאכות ויאמר חגי מלאך ה׳ ·
ומשוח האמר אבנה לי בית׳
ומשוח ואני היום רך ומשוח׳
נצור עלהכפיץ על פניך ·
נצור אם חומה היא ·
שכר ויבא יעקב בן השדה ·
שכור למען שכור הוא׳
חליצתם ותצלח עליו רוח ה׳ ·
עליצתם נקכת במטיו ·
פרש הלא פרש לרעב ·
פרוש יום חשך ואפלה יום ענן׳
צרוף נחר מפוח מאש ·
צרוף אמרות ה׳ אמרות טהורות ·
מוצאת ויסף עו׳ אחימעץ בן צדוק
מוצאת היא מוצאת והיא ·
מותה ולמיכל בת שאול ·
מותה ובעת מותה ותדברנה ·
מצוק ויקבצו אליו כל איש ·
מצוק השן האחד מצוק ·
מעוד ויקם דוד ויעבר הוא ·

ומעוד וכהות ונתוק׳
מכורהיך ואמרת כה אמר אדני ה׳ לירושלים ·
מכורתיך השב אל תערה׳
קבור לא תלין נבלתו על׳
קבור ויהי אחרי קברו אתו׳
צרור את הגדינם ·
צרור עון אפרים ·
תנוד כה אמר יי׳ אל תבא בית מרזח׳
תנוד אם תשוב ישראל נאם יי׳ ·

ס״ב מלין דכתיב מוקדם

מאוחר וסי׳

הולך בתרלה דיהושע ושבעה כהנים נשאים׳
גלון ולבני גרשון ממשפחת ·
גלון ומעבר לירדן ·
והמשני ויאמר שמשון אל הנער
ותראנה ויהונתן לא שמע׳
והגרזי וילך דוד ואנשיו ויפשטו
מבואך ידעת את אבנר ·
נפצות ותהי שם המלחמה נפוצת ׃
והוצתיה ויאמר אל עבדיו ראו ·
ויקלהו ויעבר בכל שבטי ישראל
בעכרות ראו אנכי מתמהמה ·
האורנה וישלח ידו המלאך ·
האהל ואת הסירות ואת היעים דמלכים ·
המימותים ותקח יהושבעת דמלכים
ימות ואת בכי המבי׳ לא דמלכים
ואכול וזה לך האות אכול השנה דישעיה ·
וגורנך מנעי רגלך מיחף ·
כמרצותם הקשבתי ואשמע לא כן ·
שוחט חץ שוחט לשונם׳
שומע ולא שמעו אלי ·
הוידע יען אשר עשו נבלה ·
ובהרותך ויבאו וירשו אתה ·
התעתים כי התעתים בנפשתכם׳
אשויהיה הריעו עליה סביב ·
מואת דקרי׳ מדד רוח הקדי׳ בקנה
הכשלי לכן אדם לא האכלי עוד
האתון ועל פני שער האתון ·
והאראיל שתים עשרה ארך׳
ומהאראיל והאראל ארבע אמות ·
עיות ויכת חשם וימלך דדה ·
הודיוהו ובני אל ועני הודיוהו ·
שטרי ועל הבקר הרעי׳ בשרון
ושמדימות ועמהם הלוים שמעיהו ·
נטוי ואני כמעט נטוי רגלי ׃
פלאיה דעת ממני נשגבה ·
וגדלותך ועזוז נוראותיך ·
בשאוה בבא כשאוה פחדכם ·
הלוך את חכמים יחכם ·
יומת שמר מצוה שמר נפשו׳
תרצנה תנה בני לבך לי ועיניך׳
ועיף התעיף בו עיניך ·
הלכות צופיה הלכות ביתה ·
ובתוכנתו בכחו רגע הים׳
יבחר כי מי אשר יבחר ·
ובמלואת הימים האלה עשה ׃
מומכן ויאמר מומכן לפני׳

שמלי׳ קרמלה בני חגב בני שמלי׳
ומבלהים ויהי עם הארץ ·
ואוצאה אתם על אדו הראש׳
בחצחים ואעביד מהחתיו לבקום
למלוכי יונתן לשכניה ·
ידרון עפיה שפיר ואנביה׳
תוכל ואנה שמעת עליך די ·
תוכל בהבא למקרי ב׳ בפסוק ·
לזועה ויהי קצף יי׳ על וכל ירמיה ·
והמונכה קרא מלג׳ בחיל להעלה
והמונכה ואנה שמעת עליך
והמונכה באדין אמר בלשאצר׳
בנוית ודוד ברח וימלט ·
בנוית ובתריה ויגדו לשאול ·
בנוית וילך גם הוא הרמתה ·
נוית וילך שם אל נוית קדמא דפסוק ׃

ח׳ כתיב ו׳ בסוף תיבותא

וקרינן ה׳ סי׳ נמסר בדניאל סימן ה׳ ·

י״ב מלין דחסרי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ וקרין וסי׳

בניך והבא והגד לאיש האלהים ·
תחות הנעצוץ תנינא דפסו׳׳
עד ויצא השטן מאת פני ה׳׳
יולד גיל יגיל אבי צדיק כתיב ·
דור כי לא לעולם חסן ·
די חויתא פרזלא מעדב׳
לא חמל בלע יי׳ לא חמל׳
לא הנח על צוארינו נרדפנו ׃
אין יהומים היגו אין אב׳
זקנים פני יי׳ חלקם׳
אינם אבותינו חטאו אינם
אנחנו ב׳ בפסוק ·

וחלופי׳ י״א דכתי׳ ו׳ בריש

תיבות׳ ולא קריין וסי׳

ובי ויאמר דוד מה לי ולכם ׃
ומסגרתיה ויפתח על הלחת ·
וראתה ועתליה אם אחזיה דמלכי׳
ואת ויקצץ המלך אחז ואת ·
ותקעו הגידו ביהודה ובירושלם׳
ויורה ולא אמרו בלבבם נירא
ויוציאו בעת ההיא נאם ה׳ ·
וכל לא האמינו מלכי ארץ וכל
והרשענו חטאנו והעוינו והרשענו ·
וחסד ויאבנו לשמע ולא זכרו ׃
וישמח גיל יגיל אבי צדיק ·

י״ח חסרי׳ ו׳ בסוף תיבות

וקרי׳ וסי׳

ויצוו את בני בנימן לאמר ·
ויעלה ויקח שמואל טלה חלב ·
אמר וחרש לא ימצא בכל׳
ויאמר ויזעקו אל יי׳ ויאמ׳ חטאנו׳
וידבר אליו לאמ׳ אם היום דמלכי׳ ·
יקח ומכניך אשר יצאו דמלכים ·
ויתנה על ידי עשי המלאכ׳ דמלכי׳
ואכול וזה לך האות אכל השנה דישעיה ·

יחד

כמו כשבעבו אכתבו מעעמו ידעבו ותלת הלהלה יפאה מן הכלל כמו הנגינה מוקדמת ובחטף פתח וכן חיריק באות מעות לפני לשון הויה מבטל חטף פתח כמו יהיו תהיו מהיות ואם החיריק באות עיקר אבל מבטל כמו כחרו מהרו והספרדים מוסיפין עוד אחר והוא כאשר אחרי אות אחה״ע יש אור כמו סמעה ידעיה והטעם לפי שהברת אות עין נוטה קצת לחיריק בעבור היוד שאחריה ואין אות נפתחת על כן כאשר חטף לבדו ונתה אסכליך ואורך דרכו חטוף פתח קטן ׃

מערכת אות הויו

כל לשון אלהות אמר אלף מלו בתחלת תיבה בחטף פתח קטן כמו אלהים אלהיך הטעם כי דין אלף נוטה להיות קמת להכרת אי כי עיקרו אל וכן אלהים
לא תקלל עיקרו אל מלשון יש לאל ידי ובבא אחד מאותיות מטה לפני השם לא יקורו הה"א פי' החטפה נקודות ממנו כמו מאלהים האלהים
סי' אכל אחת מאותיות בוכ"ל תשמשות לפני השם אין אות ראשונה מהשם נקראת מאומה כמו ויי' כיי' ליי' ביי' וסימן בלשון ארכות ואלהות משה מפיק אלף וכלב לא

חד כי יען כטחך במעשיך.
וחללוה ונתהיו ביד הזרים.
ויעל ויכינו המזבח על מכונתיו.
שוי ומן כני אינשא טריד.
וקבל קיימו וקבל היהודים.
חנניה אחריו החזיק חנניהו בן.
מלכיה אחריו החזיק מלכיה בן.
וישתחו יעבדוך עמים וישתחו
קדמא דפסוק.
וישתחו ויאמרו שלו' לעבדך
לאבינו.
וישתחו ואמרו על אשר עזבו
דמלכים.

וחלופי' יא כתיב ו"ו בסוף

תיבותא ולא קרי' וסי' נמסר במלכים
א' ריש סי' י"ב.

מ"א דכתי' ו' בסוף תיבותא

וקרי' י' וסי' נמסר בריש שמואל.

חד מן י"ד זוגין מן ב"ב ראשי

פסוקי' לא נסבין ו' בריש תיבותא וכל
קריא נסבין וסימניהון

עשה ירח למועדים שמש.
עשה יי' אשר זמם בצע.
ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף.
ארבעים שנה אקוט בדור.
הוציא עם עור ועינים יש.
הוציא יי' את צדקותינו.
מטה זבולן ונשיא לבני.
מטה עזך ישלח יי' מציון.
מני אפרים שרשם בעמלק.
מני שים טעם די כל מתנדב.
מנחתם ונסכיהם דיום רביעי.
מנחתם ונסכיהם דיום שמיני.
באשר המותי אמות ושם.
באשר דבר מלך שלטון.
באו מלכי' נלחמו אז נלחמו.
באו ימי הפקדה באו ימי.
אברם ישב בארץ כנען.
אברם הוא אברהם.
אמרו בלבם נינם יחד.
אמרו לכו ונכחידם מגוי.
נתנו את נבלת עבדיך.
נתנו רשעים פח לי.
דבר האיש אדני הארץ.
דבר יי' עליכם שארית יהודה.
דברתי אליך בשלותיך אמרת.
דברתי אני עם לבי לאמר.
חיים שאל ממך נתתה לי.
חיים וחסד עשית עמדי.

י"ב זוגין מן ג' ג' ר"פ נסבין

ו' בריש תיבותא וכל קריא לא נסבין
ו' וסימניהון

וברוך אל עליון אשר מגן.
וברוך טעמך וברוכה את.
וברוך שם כבודו לעולם וימלא.
ויקן יוסף את כל אדמת מצרי'.
ויקן את חלקת השדה.
ויקן את ההר שמרון.
וראה ועשה כתבניתם.

וראה אם דרך עצב בי.
וראה בנים לבניך.
ועשה לי מטעמים.
ועשה כרוב אחד מקצה.
ועשה להם מכנסי בד.
ודברי דוד המלך הראשונים
והאחרונים.
ודברי רחבעם הראשונים.
ודברי שנאה סבבוני.
ורבים מביאים מנחה.
ורבים מישיני אדמת עפר.
ורבים מהכהנים הלוים.
ואיך תשיב את פני פחת אחד.
ואיך וחברו ואיך תשיב את פני
ואיך הנחמוני הבל.
ויוסף הורד מצרימה.
ויוסף הוא השליט.
ויוסף בן שלשים שנה.
ועיני לאה רכות.
ועיני ישראל כבדו מזוקן.
ועיני רשעים תכלינה.
ושש שנים הזרע את ארצך.
ושש מאות איש חגורים כלי
מלחמתם.
ושש מעלות לכסא דו"ה.
ואיו נביאכם אשר נבאו.
ואיה אלהיך אשר עשית לך.
ואיה אפוא הקותי.
ולמה יי' מביא אתנו.
ולמה הבאתם את קהל יי'.
ולמה העליתנו ממצרים.
והנביא ההוא או חלם החלום.
והנביא כי יפתה ודבר דבר.
והנביא והכהן והעם.

ד' פסוקי' דאית בהון מנד'

מלין דמיין רביע' נסיב ו' ותליתאה
קרחי סימ' נמסר בסדר וישמע יתרו
ותלים סימן כ"ז.

חד מן י"ט זוגין קדמא נסיב

ו' בענינא ותנינא לא נסיב וסי'

והאחד ויאמרו שנים עשר עבדיך
האחד שנים עשר אנחנו.
ושדופת והנה שבע שבלים דקות.
שדופת ורנה שבע שבלי' צנומות.
ולא ישמע אליכם פרעה ונתתי.
לא ישמע ויאמ' יי' אל משה לא ישמע
ושהם והטור הרביעי קדמא.
שהם והטור הרביעי תנינא.
וחבר שתי כתפות חברו' קדמא'.
חבר כתפות עשו לו חברת תנינא
וכתבונה ואמלא אתו רוח קדמאה
בתבונה וימלא אתו רוח תנינא.
ובאשם לא תאפה חמץ חלקם.
באשם כחטאה באשם תורה.
ואלה שמות בני אהרן הבכור.
אלה שמות בני אהרן הכהנים.
ולא יעבד ומבן חמשים שנה ישוב.
לא יעבד ושרת את אחיו באהל.
ובתוך ועבד הלוי הוא את עבדת.
בתוך כי את מעשר בני ישראל.

ולא נשתה נעברה נא בארצך לא.
לא נשתה אעברה בארצך לא נטה
ובלק ויאמר מואב אל זקני מדין.
בלק ויאמר בלעם אל האלהים.
ושבע אלה משפחת מנשה ופקדיהם
שבע אלה פקודי בני ישראל שש.
ושבעת ותהי המחצה חלק היצאי'.
שבעת ותהי מחצת העדה מן.
והנשים ונלכד את כל עריו בעת.
הנשים ונחרם אהם כאשר.
ואתו את יי' אלהיך תירא ואתו קדמ'
אתו את יי' אלהיך תירא אתו תנינא
ועבדך כי ימכר לך אחיך העברי.
עבדך לא יקשה בעיניך.
ובגדיהם כבשת גנב כי ימצא.
בגדיהם על כל רעת בני ישר' ובני.
ומנביא כי מקטנ' ועד גדולם קדמא'
מנביא לכן אתן את נשיהם.

חד מן ח' זוגין חלוף תנינא

נסב ו' בענינא וסי'

אמרפל ויהי בימי אמרפל מלך
שנער.
ואמרפל את כדר לעמר.
שמן למאור בשמים קדמא.
ושמן למאור ובשבים תנינא.
חסר כי פתי יסור הנה חסר קדמא.
וחסר מי פתי יסור הנה וחסר תני"נ.
עשר ויאמר אלהים לשלמה יען
אשר שאלת.
ועשר והחכמה והמדע נתון לך.
יואב בני פחת מואב קדמא.
ויואב בני פחת מואב תנינא.
ששים כל הקהל כאחד קדמא.
וששים כל הקהל כאחד תנינא.
כל כפרסה פרסה דהורת כהני'.
וכל בהמה כפרסת פרסה דמשנה
תורה.
אמר ואלה העלים מתל מלח.
ואמר וחברו ואלה העלים.

אלין מלין מל' ו' ולית דכוו'

וסמניהון

פותר ואין פותר אותם לפרעה.
חולם או אל חולם החלום ההוא
טוחן ויהי טוחן בבית האסורים.
בוצע שם האחד בוצע.
שורק ואנכי נטעתיך שורק.
כבוצר על סלסלות.
קולע הנני קולע.
פוקד הנני פוקד אל אמון מנא
שוכב על צדך.
אונך עד מתי תלין בקרבך יט.
הורג לתת אתה ביד הורג.
חולש על גוים.
בקונה במוכר כלוה.
הולם פעם.
חוכי אשרי כל חוכי.
שוחט השור מכה איש.
אוסף אהבתם.
בוקר כי בוקר אנכי ובולס שקמי'.
חורש ונגש חורש בקוצר.
ונוטר הוא לאיביו.

גוער בים ויבשהו.
הדולג כל הדולג על המפתן.
נוכל ויש בעדרו זכר.
חוגג המון חוגג. וחוכר חכר.

כ"ה ר"פ חד לא נסיב ו"ו

וא' נסיב ו' וסי'

כשמע עשו את דברי אביו.
וכשמע אסא את הדברים.
אבני שהם ואבני.
ואבני שהם תנינא דמשכנא.
עפיה שפיר ואנביה סגיא ומזון.
ועפיה שפיר ואנביה סגיא תנינא
בהקבץ עמים רבים באף.
ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי.
הים ראה וינס הירדן תסוב.
והים בקעת לפניהם ויעברו.
סבותי אני עם לבי לדעת.
וסבותי אני ליאש את לבי על.
צידונים יקראו לחרמון שרין.
וצידנים ועמלק וכל בני קדם.
הנך יפה דודי אף נעים אף ערשינו
והנך להם כשיר עגבים.
עמך ישב בקרבך במקום.
ועמך לרב עשי מלאכה.
השב תשיב לו את העבוט.
והשב לשכנינו שבעתים.
הגדתי לכם היום את השמים.
והגדתי לכם כי שפט אני.
זרעתם הרבה והבא מעט.
וזרעתם את השנה השמינית.
תרא אשקלון ותירא ועזה.
ותרא אויבתי ותכסיה בושה.
המזבח עץ שלש אמות.
והמזבח נקרע וישפך הדשן.
זנוח עודלם ועין רמון.
וזנוח ועין גנים דיהושע.
ארבעים שנה אקוט בדור.
וארבעים שנה כלכלתם במדבר.
נשמדו בעין דאר היו דומן.
ונשמדו במות און.
היה לי לצור מעון.
והיה נכון לבקר ועלית בבקר.
הבונים בחומה והנשאים בסבל.
והבונים איש חרבו.
המשלח מעינים בנחלים.
והמשלח את השעיר לעזאזל.
נוע תנוע ארץ.
ונוע ינועו בניו ושאלו.
לקצת ירחין תרי עשר.
ולקצת ירחין אנא נבוכד נאצר.
הורד שאול גאונך רמת.
והורד המשכן ונשאו בני.
הביאו את כל המעשר אל.
והביאו את אחיכם הקטן אלי.

מ"ח מלין מיחדין חסרי' ו"ו

אלי לא תלך האשה.
פדת ושמתי פדת
קומו ועברו.
ותרמת. ויכלה.
עצרה לנו. סרו רדו.
ברכים. במצדה.

מפיק אלף ולולי המסורת מחבר גם ארכות אסר בלשון חול לאלהות וארכות אסר בלשון קדש הייתי נותן טעם בדבר על כן ה"א האלהים כפתחת ואין לה דין האלפים
הקמוצים מפני הבירור כדין כל בכל"ה לפני אל"ע הקמוצים כשהם מבוררים כי אין צורך לתת אות מבוררת לפני השם כי השם מבורר הוא אך זובח לאלהים יחרם אין
תכוך באלהים האלף נקוד בה' נקודות ואות שלפניה קמוצה להבדיל בין הקדש ובין החול כי בלשון הקדש סיאמר לאלהים באלהים בצרי והאלף אינה נקודה ובמסורת

מערכת אות הויו

מוכה ז' אדכות אסר בוכ"ל תפתע עליהם והאלף נקראת וסימניהון כמסר בתלים סי' קל"ג עיין שם :

כל שם סמתחיל אלי כמו אליעזר אליאב אליהו בה' נקודות וכל פתחלתו אבי או אחי בחטף פתח גדול כמו אבידן אחידע והטעם כי רובם להיות נוטים להברת אה' אחרי אשר יתחלתם אב או אח בהברת אה ומלת אליהו יצאה מכלל המלה' אשר אלי יתחלתן כי הוא בחטף פתח גדול : כל אכוס ארום אמרי אוי אחת

בשבו מהכות׳ וססים דויעש׳
התשעה דותהי · ואמת בעירי׳
אפפני · סבני דשמואל ·
הקם על׳ · גבר בן ארי ·
טרים דזרמנים ·
ויעבדם דמלכים ·
ואנש היא׳ ונשכה אל עמנו ·
מדע לאנשא · על כן כארים ·
חלצי מואב · ונפל עזר ·
חצה דהן אראלם ·
סבכני בכחש אפרים ·
והבן בחסד · אשר כמצלח ·
ואשב דריש פסוק׳
באלף ביהודה ·
ארוץ גדוד דתהלות ·
לאיתיאל ואכל׳
שרפה באש כסוחה ·
חתם בצרור פשעי׳
ירץ עלי כגבור ·
חרצים ימיו · מראיו ישל ·
אדם עשק בדם נפש ·
ותבו ליקהת אם ·
מצאני השמרים · תנד וחיותא ·
דחס מרמות׳ מעף ביעף ·
מלך אשור מבארח ·
ומשי דבני מררי דד"ה ·
ושבאל׳ לך ה' הגדלה :

כ' פסו' דאית בכל חד ד'

מלין דמיין קדמ' לא נסיב ו"ו וג' בתראי נסבין ו"ו וסימ'

וירקעו את פחי הזהב
וקצץ פתילים בתוך ובתוך ובתוך ובתוך ·
מלבד שבתות ה' ומלבד ומלבד ומלבד ·
ואקח את ראשי שבטיכם שרי ושרי ושרי ושרי ·
לא תרצח דמשנה תורה ולא ולא ולא ·
ולקחת משפחת העמרמי ומשפחת ומשפחת ומשפחת ·
והרמת מכס לה' מאת אנשי מן ומן ומן ומן ·
ויהי למנשה כישכר ·
ויאמר חושי אל צדוק ·
ונתנך ביד מבקשי ·
ודמות פניהם פני אדם ·
ופאת קדים ·
אם זנה אתה ישראל ·
תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל ·
בה אמר ה' צבאות צום הרביעי ·
לבני גרשון דדברי הימים ·
ומן רבותא די יהב ליה כל עממיא אומיא ולישניא הוו :
את הנחלות לא חזקתם ·
עד כסף כברין מאה׳
ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמא ואת פאת ואת פאת ואת פא"
עומד על שני עשר בקר שלשה ושלשה ושלשה ושלשה ·

אלין תיבותא יתירין ו"ו

וחטפין קמצין וסי' :

אברות ואיך אברות
לך ברית דגבעונים׳
לשאול לו דאחימלך׳
ולשפוך דם נקי דאביגיל ·
קסומי נא לי באוב׳
אשקוטה ואביטה במכוני :
יעבור חבי כמעט רגע עד
אצורך בטרם אצורך בבטן ידעתיך
לאכול לחם דאת הנשיא נשיא דיחזקאל׳
והובנים קרנות שן דיחזקאל׳
לכל׳ עונותיהם דירמיה ·
יסגוד׳ לו וישתחו ויתפלל אליו
לקסום קסם דיחזקאל ·
וג' במותי ארץ ·
אכהב לו רבי תורתי ·
עבור אוסיף עוד עבור לו דעמוס :
ארך אפים וגדול כח׳
וגדול חסד ·
לשאול לו לשלום ·
תדרוש רשעו בל תמצא ·
אשמור לו חסדי ·
מלושני בסתר רעהו ·
לגאול לא אוכל לגאול ·
ואשקולה את הכסף דעזרא ·
אשרודית עמוניות דסו' עזרא ·
ירוהגה דד"ה
תוקהת שלום בן תוקהת ·
למעול מעל גם כל שרי הכהנים סוף ד"ה ·
יקצור און ·
זעום ה' יפול שם :

ס"ב יחידאין ב' מלין נסבין

ו' ולית זוגה וסי'

ודגן ותירוש סבבתיו׳
והצאן והבקר עלות עלי
ושמעון ולוי בני לאה׳
וישכר וזבולן כ' בו
וחצרון וכרמי בני ראובן דויגש ·
ואני ועמי הרשעים׳
ואהרן וחור תמכו בידיו׳
ושהם וישפה הטור הרביעי׳
ועלה ומנחה לא תעלו עליו ·
והעלה והשלמי' וישא אהרן את ידו ·
ואלף ושבע וכסף פקודי העדה :
ושור ושה טרוע וקלוט ·
ועבדך ואמתך אשר יהיו לך ·
והעמלקי והכנעני יושב בעמק ·
ואתה ואהרן וקחו איש מחתתו ·
וחשבון ואלעלה עטרת ·
והירדן וגבל והערבה ·
והאותת והמופתים המסת ·
ובאתת ובמופתי' ויוציאנו יי' ממצרי'
ויוסף ובנימין ואלה יעמדו ·
ובנתיה וחצריה עקרון ·
ומדין ועמלק וכל בני׳
וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם :
ופסל ומצבה לא תעשו לכם אלילים׳

ואיש ואשת לא יחיה דוד ·
וישראל ויהודה ויאמר ·
וארבעים ואחת שנה דאסא ·
ושלשי' ואחת בן שמנה שנה יאשיהו
ודע וראה ויגש הנביא אל׳
והגלעד וגבול הגשורי דיהושע ·
והכהנים והנביאים ויעל המלך בית יי' דמלכים ·
וחרב ורעב כחטו בי' ·
ובקר וצאן וגם הקרובים דד"ה ·
חבת ומנחה ובאו מערי ·
ובאף ובחמה ונלחמתי אני אתך ·
והשכם ושלוח לשמע על דברי׳
ועבדך ועמך ואמרת שמע דבר יי' ·
ונבלה וטרפה ואמר אהה ·
וטף ונשים זקן בחור ·
וברכב ובפרשים כי כה ·
ואלמנה וגרושה לא יקחו להם ·
ומשפט וצדקה כי כה דרב לכם נשיאי ישראל ·
ואלמנה ויתום וגר ועני דזכריה ·
והם ובניהם על השערים ·
וששים ושש ויהי משקה ·
ועשר ונכסים והחכמה והמדע ·
ובנתינו ונשינו והנה נפלו ·
וארבעי' ושלש' בני קריה ערים ·
ושבעים ושנים בני פרעוש תנינא ·
ושלשי' וארבע' ובני בלע ·
וארבעים ושנים בני דריה ·
ועשרים ושנים אנשי מכמס ·
ועשרי' ואחד בני לד חדיד דנחמיה
ובניו ואחיו ויביאו לנו כיד ·
ומנעליו ובריחיו ואת שער הישנה ·
ושדותינו וכרמינו ועת' בבשר אחינו
ולשמר ולעשות מחזיקים ·
ובניו ובנותיו ויהי היום ·
ואשאלך והודיעני אזור נא כגבר קדמאה׳
ואברהם ושרה זקנים באים ·
והוד והדר עדה נא גאון וגבה׳
וחסד ואמת הלא יתעו׳
והמלך והמן הרצים ·
ולהרג ולאבד אשר נתן׳
ועיר ועיר והימים האלה ·

וחילופי' י"ו זוגין מן ב' מלין

יחידאין לא נסבין ו' ולית זוגא וסים'

בעוף בבהמה ואת כל׳
יששכר זבולון ובנימן דאלה שמות ריש ספרא ·
עין רמון ועתר ועשן׳
עיר עיר תהיינה הערים׳
שמיר שית חומה אין לי טי ·
אכול שתה ערוך השלחן ·
לכהנים ללוים וגם מהם אקח׳
יען ביען לכן הנבא ·
מלך שרים גם כי יתנו ·
שמש ירח עמד זבולה׳
משה אהרן כי העליתיך ·
עשר נכסים ויאמ' אלהי' לשלמ' דד"ה
דגן תירוש ובפרץ הדבר ·
נשיהם בניהם ושאר העם ·
השמים שמי אתה הוא ה' ·

כ' זוגין מן בב מלין חד

נסבין ו' וחד לא נסבין ו' ולית זוגא

שם וחם ויהיו בני נח ·
ושם וחם בעצם היום הזה ·
יעקב ובניו ואלה שמות ·
ויעקב ובניו ואתן לעשו ·
קרבו וכרעיו ואת האיל ·
וקרבו וכרעיו ירחץ במים ·
ואלפים וארבע ונחשת התנופה ·
אלפי' וארבע שלשי' ומאה הקערה
שורו וחמרו לא תחמד דיתרו ·
ושורו וחמרו דמשנה תורה ·
שמן ודבש ארץ חטה ·
ושמן ודבש ועשרה אנשים ·
אדמה וצבוים גפרית ומלח׳
ואדמה וצבוים ויהי גבול׳
לצאת ולבא ויאמ' אלהם בן מאת׳
ולצאת ולבא עודני חזק ·
בגרנך ומיקבך חג הסכות׳
ומגרנך ומיקבך הענק תעניק ·
טפכם ומקניכם נשיכם׳
וטפכם ומקניכם רק נשיכם ·
עמון ועמלק ויאסף ·
ועמון ועמלק גבל ועמון׳
שאול ויהונתן והעברים׳
ושאול ויהונתן בנו ·
שדות וכרמים ויאמר שאול ·
ושדות וכרמים כי כה אמר ·
שאול ואנשיו וילך שאול׳
ושאול ואנשיו וילך דוד׳
רכב ובענה וילכו בני ·
ורכב ובענה ותנה באו ·
לחם ובשר והעורבים :
ולחם ובשר ב' בפסוק ·
בנירם ובני ויהיו הגרים ·
ובנירם ובני וישבו על ·
יצהר ודבש עד באי דמלכים׳
ויצהר ודבש וכפרץ הדבר ·
חתו ובשו וישביהן קצרי יד׳
וחתו ובשו מבוש מבטם ·
רכב וסוס המוציא רכב ·
ורכב וסוס מגערתך ·
הרעב והחרב והעם אשר ·
והרעב והחרב שתים הנה׳
אתה ועבדיך ואמרת אליו :
ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם ·
כהניהם ונביאיהם על׳
וכהניהם ונביאיהם בבשת ·
חטים ושערים ועשרה ·
וחטים ושעורים משכב וספות ·
שמרון ובנתיה ושבתי ·
ושמרון ובנתיה ואחותיך ·
המנחה והחטאת והאשם׳
והמנחה והחטאת ויאמר ·
קוץ ודרדר ונשמרו במות׳
וקוץ ודרדר תצמיח ·
חסד ורחמים הגאל משחת ·
וחסד רחמים כה אמר ה'׳
פוט וכנען בני חם דד"ה ·
ופוט וכנען בני חם דבראשית׳
משמע ודומה דבראשית ·
ומשמע ודומה דד"ה ·
איה וענה בני צבעון דד"ה ·
ואיה

ואמוכה בה' נקודות כל בווי מן המלמים פתחלתו אלף כמו אזור אמור אבל אלי כבתולה בחטף פתח קטן אבל אם הוא כמו פס הפעל אז הוא בחטף פתח גדול כמו ארוב דס אכל רבם הרבה ועל כי הסתכתה אף מכל אותיות אחה"ע להנקד בעלילה מוטעת בחטף פתח קטן כי איכה כפתחת על כן במאר האותיות כי אם ח' וצין בסוף המלה פותח לפניו כמו זרע שמע זבח בהיות אלף בסוף מלה תמכא פלא כלא ועל כן ככקדת בה' נקודות נוטים קצת להברת א' כי אף מאר האותיות נקודות לפעמים בחטף

מערכת אות הואו

פתח קטן מאות אלף רגילה יותר בנקדת חטף פתח קטן כגון בתחלת התיבות סלא כמצאו כן באותיו אהע לבד מתלת כרס חמר עמו לה שהוא בה נקודות על פי המסורת
והא באו במקומות מעטים כאשר אבאר׃ **כל** לשון הויה וחיות בהיות ראשונה סלה פעליהם שהם ה׳ וה׳ גם המה בה׳ נקודות כמו היה חיה חייתם הייתם
אך בבא לפניה׳ מאותיו׳ יאות אותיו הנוספו׳ בחירק ופא הפעל בסבא כמו יהיה יחיה תהיה נחיה וכן ויו לפעמים בהיותה בחירק כמו וחייתם לי

ואיה וענה דבראשית׃
הלוים והנתינים והישבים׃
והלוים והנתינים ואלה ראשי׃
אסף והימן ויבדל דוד׃
ואסף והימן והמשררים׃
נשק ובשמים והם מביאים דדה׃
ונשק ובשמים והם מביא׳ דמלכי׳׃
ליוצא ולבא ובעתים ההם׃
וליוצא ולבא כי לפני׃
לעלה ולמלאים ויעבד חזקיה׃
ולעלה ולמלא׳ ושה אחד׃
הכהנים והעם גם כל שרי׃
והכהנים והעם ראמר אלין׃
בניהם ואחיהם ויעבד ישוע׃
ובניהם ואחיהם כל אלה מבני עזגד׃
אחי ונערי וגם אני אחי׃
ואחי ונערי ואין אני׃
איש שלחו ואין אני ואחי׃
ואיש שלחו ויעמד כל העם׃
ישוע ובניו ויקם על מעלה׃
ישוע ובניו ואחיו׃
נהירו וסוכלתנו איתי גבר׃
ונהירו וסוכלתנו ושמעית׃
דבש וחמאה אל ירא בפלגות׃
ודבש וחמאה וצאן ושפות׃
בריח ודלתים ואשבר עליו׃
ובריח ודלתים ואמרה אעלה׃
עת ומשפט כי לכל חפץ׃
ועת ומשפט שמר מצוה׃
הוללות וסכלות ואתנה לבי׃
והוללו׳ וסכלות ופניתי אני לראות
שמחה וששון ובכל מדינה׃
ושמחה וששון ליהודים׃
האחשדרפני והפחות ויקראו ספרי׃
והאחשדרפנים והפחות וכל שרי המדינות׃

ה׳ זוגין ב׳ מנהון נסיב ו׳

וב׳ מנהון לא נסבי׳ ו׳ וסי׳

החסידה האנפה דשמיני׃
והחסידה והאנפה דמשנה תורה׃
עין רמון ולבאות ושלחים׃
ועין ורמון
דכרין אמרין כל קבל דנא׃
ודכרין ואמרין ובה חשחן׃
עשר נכסים ויאמ׳ אלהי׳ לשלמ׳׃
ועשר ונכסים איש אשר׃
יששכר זבולן ובנימן דאלה שמו׳ ריש סיפר׳׃
ויששכר וזבולן בני לאה׃

יב ר״פ מן ב ב מלין קדמא

נסיב ו״ו ותנינא לא נסיב ו״ו וסימני׳ נמסר בסוף סדר במדבר סיני׃

ח׳ פסוקי׳ מסורתא מבא

ומסורתא מבא לא נסבין ו״ו וסימני׳ נמסר בזכריה סימ׳ א׳׃

ד׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳

לא נסיב ו׳ ותנינא ותליתא נסיב וסי׳׃

כי ימוך אחיך ומכר׃
וכי ימוך אחיך ומטה׃
וכי ימוך אחיך עמך ונמכר׃
שש מאות ויסעו משם ממשפחת׃
ושש מאות איש חגורים׃
ושש מאות ויעלו חמשת׃
אתם עדי נאם יי׳׃
ואתם עדי הגדתי ואתם עדי׃
ואתם עדי אל תפחדו׃
עמים רבים גבר ומגוג׃
ועמים רבים ועלית׃
ועמים רבים ובאת דמלכים׃

ח׳ ר״פ מסורתא מבא

ומסורתא מבא ומלה באמצע סי׳ נמסר ביחזקאל סימן מו׳׃

ה׳ זוגין מן בב׳ בחד עינינא

קדמא ו׳ תנינא י׳ וסי׳ נמסר בריש סדר בהעלתך׃

ד׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳

נסיב ו׳ ותנינא ותליתא לא נסיב ו׳׃

ושני טורים ויעש את׃
שני טורים ופקעים׃
שני טורים ואת הרמנים׃
ואם בגוי העל אלה׃
אם בגוי העל אלה׃
אם בגוי העל אלה׃
וירא אלהים איש היה׃
ירא אלהים ויאמר יי׳
ירא אלהים ויאמר יי׳׃
ואשאלך והודיעני קדמא׃
אשאלך והודיעני תנינא׃
אשאלך והודיעני תליתא׃

ו׳ זוגין מן ג״ג בעינינא קדמ׳

ותנינא נסיב ו׳ ותליתא לא נסיב ו״ו וסי׳ ביחזקאל סימן מ׳׃

יב ר״פ דמיין מן ב׳ מלין

דמיין מסורתא מבא קדמא לא נסיב ו׳ ותנינא נסיב ו׳ וסי׳

היא מוצאת והיא׃
הוא תהלתך והוא׃
כסף אשם וכסף׃
שרי יהודה ושרי׃
חרב יראתם וחרב׃
קול שוט וקול רעש׃
לי הכסף לי הזהב׃
לי גלעד ולי מנשה קדמאה דספרא׃
אלה ברכב ואלה בסוסים׃
מן המלחמות ומן׃
אשרי אנשיך ואשרי דדה׃
דור הולך ודור בא׃

ח׳ יתידאין במצעו׳ פסוק

מסורתא מבא ומלה ביניהון קדמא נסיב ו׳ ותנינא לא נסיב ו׳ וסי׳

ואנשי העיר אנשי סדום׃
ואליך ישתחוו אליך׃
והוא שותה הוא ויהי׃
ורבו במו רבו אשרקה׃
ומגיד לקראת מגיד׃
ויזמרו לך יזמרו׃
ולאמר עליו לאמר וספרי׃
ויוסף דעת יוסף כי ברב׃

חד מן ל״ה פסוקי׳ דמיין

מסורתא מבא ומסורתא מבא נסבין ו׳ ומלה ביניהון וסימני׳

ובין רועי ובין רועיך׃
וביד אשתו וביד שתי׃
וענו אשור וענו עבר׃
ופגע בדבשת ופגע׃
וחרשי עץ וחרשי אבן׃
ואצבעות ידיו ואצבעות׃
ואתה השא ואתה׃
ואפס עצור ואפס׃
ושם המות ושם תקבר׃
והשמיעו במגדול והשמיעו׃
וכן רבים וכן נגזו ועבר׃
ושרי שלישיו ושרי׃
ובחשך ילך ובחשך׃
וגשם מטר וגשם מטרות׃
ואל תאכלו ואל תשתו׃
ומגדל חננאל ומגדל׃
ומן הרמנים ומן התאנים׃
והוא ל׳י והוא גר׃
ומעל אלהיכם ומעל׃
ומזקני העם ומזקני׃
ואין דורש ואין מבקש׃
ושוכר כסיל ושוכר עוברים׃
והוא מוראכם והוא׃
ובכל חטאתיך ובכל׃
ולו השתחוו ולו תזבחו׃

יד פסו׳ מיחדין דאית בהו

ד׳ מלין ב׳ קדמא לא נסבין ו״ו וב׳ בתרא׳ נסבין ו״ו וסימני׳

לבני ישראל ולגר ולתושב׃
מעון כרמל וזיף ויוטא׃
עין רמון ועתר ועשן׃
חקיו מצותיו ומשפטיו׃
מלכיה שריה ובוגיה ונביאיה׃
בחמאת בעלה ובמנחה ובשמן׃
לזהב לכסף ולנחשת ולברזל׃
דקירות הספון וקירותיו ודלתותיו׃
יחת זנא ויעוש ובריעה׃
חרב משפט ודבר ורעב׃
מלכותא חסנא ותקפא׃
כרבלתהון פטשהון׃
הארבה הילק והחסיל׃
ומה אנשיהם ובניהם׃

יא ר״פ מיחדין מן ד׳ מלין

נסבין ו׳ וסימניהון

ומעוך וכתות ונתוק וכרות׃
ואהבך וברכך והרבך וברך׃
ועבדון ורחוב והמון וקנה׃
ושערים ועדיתים והגדרה וגדרותים׃
ואלמלך ועמעד ומשל ופגע׃
ולבאות ושלחים ועין ורמון׃
ודבש וחמאה וצאן ושפות׃
וחשובה ואהל וברכיה׃
וירמיה ויחיאל ויוזבד׃
והמזמרות והמזרקות והכפות׃
ולשמה ולקללה ולחרפות׃

ה׳ ר״פ מן ג״ג מלין דמיין

קדמא נסיב ו׳ וב׳ בתראי לא נסבין ו׳ וסימ׳ ביחזקאל סימן כ״א׃

יא פסוקי׳ דמיין אית בהון

ג׳ ג׳ מלין דמיין קדמ׳ ותנינא לא נסי׳ ו׳ ותליתאה נסיב ו׳ וסימ׳

שמה שמה ושמה שמה קברו את אברהם׃
אין אין ואין אין קדוש כיי׳׃
אל אל ואל אל הבא כשער׃
אתה אתה ואתה אתה הוא ה׳ לבדך׃
הכל הכל והכל הכל הולך׃
יש יש ויש יש הבל אשר׃
הסנה הסנה והסנה וירא מלאך ה׳׃
בין בין ובין כי יפלא ממך דבר׃
לכו לכו ולכו הוי כל צמא לכו לכ׳׃
אל אל ואל לכן כה אמר׃
אדמתנו אדמתנו ואדמתנו למה נמות לעיניך׃
אלה אלה ואלה הנה אלה דיחזקאל׃

ו׳ ראשי פסו׳ מן ג״ג מלין

דמיין קדמא לא נסיב ו׳ וב׳ בתרי׳ נסיב ו׳ וסימני׳

מן מן ומן מן הבהמה׃
כל וכל וכל כל ערי המשור׃
לכל ולכל ולכל לכל האתות׃
זה וזה וזה זה יאמר ליי׳
יתר ויתר ויתר יתר הגזם׃
מה ומה ומה מה בני ומה בני׃

ח׳ פסוקי׳ אית בהון ג׳ ג׳

מלין קדמא ובתרא נסיב ו׳ ותנינא לא נסיב ו׳ וסימ׳ בשופטים סימן יט׃

יב פסוקי׳ מן ג׳ ג׳ מלין קדמ׳

ובתרא לא נסיב ומציעתא נסיב וסי׳ נמסר בישעיה סימן מט׳ ג׳ מנהון ר״פ אלהי׳ עלי עשור׃ בי יצומו׃

י׳ ר״פ מן ג׳ ג׳ נסבין ו׳ וסימ׳

נמסר ביחזקאל סימ׳ ג׳ ובעובדיה׃

ד׳ פסוקי׳ מן ד׳ ד׳ מלין ב׳

קדמאי קרחי וב׳ בתראי נסבין ו׳ וסי׳ נמסר בהושע סימ׳ יא׳

י׳ זוגין מן ב׳ ב׳ בספרא

קדמא נסיב אות וחסר מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן יא׳׃

אב מן חד חד ראשי פסו׳

נסבין ו׳ בריש תיבותא וסימני׳

וארא

אך בהיות אלף יחזרו למטעם והאלף בפתח קטן כמו אהיה אחיה וכן בבואה לפני כל פאר תיבות אשר פ״א פעליהם אחה״ע כמו אחסה אעשה אאסוף׃
כל הא המשמש במשקל נוסף בעזרת הנעלמי עין ובא בסוף התיבה שמוש של כנוי והוא שאין הכנוי נוסף על מדבר בעצמו ועל נוכח וגם המלה לשון עבר ולא
לשון כנוי גם היא בהא כמו לא הביאו הביאוס הקימו ודומיהן והטעם כי בלא התוספת היה בהברת או כי יאמר הבוא הקים גם עתה הוא בחטף פתח קטן

מערכת אות הואו

סמוכה קמץ להברית אי׃ **אף** בהתחבר הכנוי למדבר בעצמו ולנכח ולנכחים מן הטע׳ הזה על כן הוא בחטף פתח גדול כמו הסיבותיך הביאותנו הביאכם כי בהפרד הכנוי לא ישאר בהברית אי דרך בהברית חטף פתח קטן כי יאמ׳ הסיבותי הביאותי ועל כן הזכרתיו ולא לשון כוי כראה לי בחטף פתח גדול כמו הסיבותי י׳ הקימנו הביאנו והטעם כי בלא התוספת יהיה בהברית אה כי יאמר הסב הקם הבא גם עתה הוא בחטף פתח גדול סמוכה קמץ להברית אה גם בבא ו״ו על

וארא ואין איש ומאלהי׃
ובחורב והקצפתם את׃
וגר זאב עם כבש׃
ודי חלב עזים ללחמך׃
והלא עמך שם צדוק׃
ויום ואת האלף ושבע׃
וזרחה לכם יראי שמי׃
וחכיתי לה׳ המסתיר׃
ושמאתם את צפוי פסילי׃
ויריחו סגרת ומסגרת׃
ובחכה איש גדודים׃
וללוי אמר תומיך׃
וכנת המלך מן רכוסו׃
ונחה עליו רוח ה׳׃
וסכה תהיה לצל יומם׃
ועמך כלם צדיקים׃
ופרה ודוב תרעינה׃
וצאני מרמס רגליכם׃
וקרבנו קערת כסף׃
ורחובות העיר ימלאו׃
ושאבתם מים בששון׃
ותבואתה מרבה למלכים׃

ד׳ זוגין תנינא נסיב ו׳

בענין וקדמא לא נסיב ו׳ וסימניהון

אמרפל ויהי בימי אמרפל׃
ואמרפל את כדר לעמר׃
שמן למאור בשמ׳ קדמא׃
ושמן למאור ובשמים תנינא׃
חסר מי פתי יסור קדמ׳׃
וחסר כי פתי יסור תנינא׃
עשר ויאמר אלהים לשלמה׃
ועשר והחכמה והמדע׃

ח׳ מלין נסבין ו׳ קמצין

בתמניא אפי באב׳ רבתי וסימניהון שם בתלים באב׳ רבתי אות ז׳.

ח׳ פסוקי׳ דבהון ב׳ מלין

קדמא סופה יוד ותנינא רישא ו׳ וסימניהון

ה׳ להושיעני ונגינותי ננגן כל ימי חיינו׃
אולי יראה ה׳ בעיני תחת קללתו׃
הביאי עצה עשו פלילה׃
רני בת ציון הריעו יש׳׃
כי החרשתי בלו׃
ולא נתתי לחטא חכי׃
לשאול באלה נפשו׃
אם לא אמרו מתי אהלי׃
מי יתן מבשרו׃
ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו׃

אמר המעתיק בהרבה פסו׳ מאלו ליתא לדבריו כפינכסת הספרים שלנו ואולי כי איני מבין כוונתו׃

כ״ה זוגין חד מלא ו׳

באמצעו׳ תיבות וחד נסיב ו׳ בריש תיבותא וחסר וסימ׳

אצבעותי לדוד ברוך ה׳׃
ואצבעתי קמתי אני׃

אותותם שאגו צורריך׃
ואתתם הלא שאלתם עוברי׃
אוניות וישלח לו חורם דה״ה׃
ואניות כי לי איים יקוו׃
אומרה לאל סלעי׃
ואמרה ויאמר יוסף אל׃
אחוז חור כרפס ותכלת׃
ואחז ויכהכם שמעי בן׃
גולת והגלה את כל ירושלם׃
וגלה כי קשרה׳ם כלכם תנינ׳ דפסו׳
הוכה בעשב וייבש׃
והכה אם במחתרת׃
חורב ויתנצלו בני׃
ובחרב הקצפתם׃
הצעירה ויען שאול׃
והצעירה גם היא׃
זובח שוחט השור׃
וזבח וארור נוכל׃
חולה ויאמר לו המלך׃
וחלה וכי תגישון עור׃
חוכר אשר לא ישמע׃
וחכר חבר ושאל אוב׃
חציו ימאסו כמו מים׃
וחצו אל מוציאו׃
ידוע הדעו כי לא׃
וידע כי אם בזאת יתהלל׃
לאום ברוב עם הדרת מלך׃
ולאם מלאם יאמץ׃
למשול והצא אש ממטה׃
ולמשל ביום ובלילה׃
מצורע וישכב עזיהו׃
ומצרע יחולו על ראש יואב׃
מוריד ה׳ ממית ומחיה׃
ומריד האל הנותן נקמות לי׃
נאוד ויאמר אליה׃
ונאד ויקח ישי חמור׃
נוצר הורה בן מכין׃
ונצר כי תאמר הן׃
פתאום וירם אלהים חץ׃
ופתאם והנני שולח׃
קודש ובאו בו ציים קדמא דפסוק׃
וקדש ואשבעה אחור׃
קדמונים כה אמר יי׳ אלהים׃
וקדמנים על יומו נשמו אחרונים׃
שואג קשר נביאיה׃
ושאג פצו עלי פיהם׃
המות ויאמר שמשון׃
ותמת מדוע באתי׃
שבועת אני פי מלך שמור׃
ושבעת ואיש את רעת׃

י״ב חס׳ ו׳ בריש תיבותא

וקרי׳ וסימניהון

בניך ותבא ותגד לאיש׃
התת הנעצוץ תנינא דפסו׳׃
עד ויצא השטן מאת׃
יולד גיל יגיל אבי צדיק׃
דור כי לא לעולם חסן׃
די חזיתה פרזלא׃
לא בלע ה׳ לא חמל׃
לא על צוארנו נרדפנו׃
אין יתומים היינו׃

זקנים פני ה׳ חלקם׃
אינם אבותינו חטאו׃
אנחנו ב׳ בפסוק׃

ה׳ זוגין בספר שמות

קדמא חסר תנינא מל׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי׃

הלין שמהת גברי נסבין ו׳

באמצעות תיבותא וכל חד וחד לית ליה זוגא וסימניהון

גדעוני ועל צבא מטה׃
יכוניה אשר לא לקחם׃
נמרוד וכוש ילד דה״ה׃
יואשיהו בראשית ממלכת׃
עוזרד ועזריהו בן׃
בוני ומן הלוים שמעיה׃
הקוהלת הבל הבלים׃

והלין שמהת גברי חסר ו׳

ולית להון זוגא׃

נבית קדמאה דבראשית׃
ולצדק הכהן׃
וליאב שר הצבא׃
ארי גבר בן אורי׃
ועבד ב׳ בפסוק׃
עדא אחינדב בן עדא׃
אמנן הבכור אמנון דה״ה׃
אמן שר העיר דמלכים׃
ושבאל בן גרשם׃
וירם בנו׃
אשר דבארה בנו׃
קרא משלמיהו בן קרא׃
יאש במלכו דה״ה׃
עבדיה העמוני תנינא׃
עזור יאזניה בן עזור׃
ומשי מחלי ומשי דה״ת׃
אחשרש מס׃

י״ב זוגין נסבין ו׳ בריש

תיבותא חד מלרע וחד מלעיל וסימניהון

ומת ברור אשר אתה׃
ובת ותאמר לו אשתו דאיוב׃
ויחכם הן לחכם ויחכם׃
ויחכם מכל האדם׃
ויענם ישמעאל ויענם׃
ויענם המלך קשה׃
ויורם ויצוה מלך אשור׃
ויורם אלהים חץ פתאום׃
וינשיעום והתנם ביד׃
וינשיעום ויקם ה׳ שפטים׃
ויתמרמר מלך הנגב׃
ויתמרמר וראיתיו מגיע׃
ויודע וידבר אל קרח׃
ויודע ויקח את זקני׃
וינפש ששת ימים׃
וינפש ויבא המלך וכל׃
ויהללוה תנו לה מפרי׃
ויהללוה אחת היא יונתי׃
ונפתחה לאמר מתי יעבר׃
ונפתחה ויהי כי באנו אל׃
וישג ירדף אויב נפשי׃
וישג לבן את יעקב׃
ויוכל וישמע שפטיה׃
ויוכל וישר אל מלאך׃
ויצילני הנה כאשר גדלה׃
ויצילני ושם האחד אליעזר׃
ומש ועמדו רגליו ביום׃
ומש ובני ארם עוץ וחול׃
והגא שמעו שמע ברגז׃
והגא ויפרש אהה לפני׃
ובקר וראיתם את כבוד יי׳׃
ונקר ערב ובקר וצהרים׃

וא

חד מן נ׳ זוגין מן חד חד חד מלרע וחד מלעיל וא׳ בריש

ואברכהו ויחרד יצחק חרדה׃
ואברכהו הביטו אל אברהם׃
ואדעך ועתה אם נא מצאתי׃
ואדעך ויאמר ה׳ אל משה גם׃
ואח בכל עת אהב הרע׃
ואח יש אחד ואין שני׃
ואט בחבלי אדם אמשכם׃
ואט את נטשת אתי נאם׃
ואכתוב על הלחות את הדברים
ואכתב בספר ואחתום׃
ואוכל פתי לברי ולא אכל זר׃
ואוכל ויחרד יצחק חרדה׃
ואכלה ויאמר הגישה לי ואכלה׃
ואכלה ויאמר אלי בן אדם׃
ואכלם אפגשם כדוב שכול׃
ואכלם נמצאו דבריך ואכלם׃
ואכלם ועתה הניחה לי ויחר׃
ואכלם ואמחצם ולא יקומון׃
ואמה ויוחנן בן קרח אמר אל׃
ואמה ואריב עמם ואקללם׃
ואקרע אפגשם כדוב שכול׃
ואקרע את הממלכה מבית דוד׃
וארבה ואתנה בריתי ביני ובינך
וארבה ואקח את אביכם את׃
ואקחה פת לחם וסעדו לבכם׃
ואקחה ויאמר ה׳ אלי השליכהו׃
ואקוה אודך לעולם כי עשית׃
ואקוה חרפה שברה לבי׃
ואסיר כי אמר בכח ידי עשיתי׃
ואסיר והגבהנה ותעשינה תועבה׃
ואצאה עתה חכמה ומדע׃
ואצאה בשער הגיא לילה׃
ואשכח ויאמר דוד אל אכיש׃
ואשכה ובשמעי את הדבר׃
ואשתחוה ועתה שא נא חטאתי ושוב עמי׃
ואשתחוה ואקד ואשתחוה לה׳׃
ואשאלם וארא ואין איש׃
ואשאלם ויבא חנני אחד מאחי׃
ואשתומם ואביט ואין עוזר׃
ואשתומם ואני דניאל נהייתי ונחליתי׃

א״ב חד וא׳ חד והא׳ ולית

דכוו׳

אלה המלות בהברית אי המה בה׳ נקודות כמו והטיבך והביאך אבל בהיותה בהברית אה לפני אחה״ע אז הוא בחטף פתח גדול כמו יעמה תעמם תעלה יעלה ובבא הברית אי שהוא בפתח קטן לפניהם אז המה בחטף פתח קטן כמו החסה אעמה יחרץ יחרף החמיתי מעולם העלתם העביר החרים ודומיהן אבל אם אותה הברית אי אמר לפני אחה״ע בקמץ קטן אז המה בחטף פתח גדול כמו מעבות מחטא מהמון מעמות רק לפעמים באות אות המ״ס לפני האף תהיה האף בה׳ נקודות כמו מאום מאוה יברך כי

מערכת אות הויו

רבה אלוה מאנוס והטעם בלא המ״ס תהיה בחמש נקודות וכל רגש מבטל פתח גדול וחטף פתח קטן כמו הקולות יחדלון יהגו ריק כדרך בקדש׃ סליק מספטי חטף
פתח גדול וחטף פתח קטן ובעזרת בורא סמ׳ ובוטיהם ובעזר׳ אני והוא החל חק יהוה׃ **יבינו המשכילים** כי כל אות הבא בראש תיבה דינה להדגש
לולי אותיות אהח״ע חסר לעולם לא יבא בהם רגש רק במקומות מעטים באלף וריש על פי המסורת והן ד׳ אלפין בקריאה וג׳

ואהרן — ואני ידעתי גאלי חי׃
והאחרון — כי לא מועף לאשר׃
ואהל — וחשבה ואהל וכרכית׃
והאהל — ומשמרת בני גרשן׃
ואלפים — צנה ואלפים כלם׃
והאלפים — והעירים עבדי האדמה׃
ובקר — וראיתם את כבוד ה׳׃
והבקר — ובראה הערב והבקר׃
וגוים — ובאו עמים רבים וגוים׃
והגוים — כי הגוי והממלכה׃
וגבהים — אם עשק רש וגזל׃
והגבהים — הנה האדון ה׳ צבאות מסעף׃
וגבה — עדה נא גאון וגבה׃
והגבה — והאולם אשר על פני הארך׃
וגבה — כי רם ה׳ ושפל יראה׃
והגבוה — כה אמר ה׳ אלהים הסר׃
ודל מבין — חכם בעיניו איש׃
והדל — העשיר לא ירבה׃
והרס — כה אמר ה׳ אדני ה׳ הסר המצנפת׃
והורים — ואשוב ואשא עיני וארא ארבע׃
וחצר — הגדולה סביב שלשה׃
והחצר — וירם כבוד ה׳ מעל׃
וחטים — משכב וספות וכלי יוצר
והחטים — ויאמר ארנן אל דוד׃
וחכמים — אנשי לצון יפיחו׃
והחכמים — כי את כל זה נתתי׃
ומלא — ולנפתלי אמר נפהלי׃
והמלא — ובאת וסגרת הדלת׃
ומשחית — עלה אריה מסבכו׃
והמשחית — ותהי חרדה במחנה׃
ומשלח — יפיח כזבים עד שקר׃
והמשלח — את השעיר לעזאזל׃
ונגע — לא תאנה אליך רעה׃
והנגע — וראה הכהן אחרי׃
ושטן — הפקד עליו רשע׃
והשטן — ויראני את יהושע׃
ועירים — גמלים מניקות׃
והעירים — והאלפים והעירים׃
ופרה — ודוב תרעינה׃
והפרה — והעזים והפרה׃
וצרעת — נעכן תרבק בך׃
והצרעת — ויזעף עזיהו ובידו׃
וקדש — ואשמעה אחד קדוש׃
והקדש — ואחרי השבעים׃
ורגלים — עינים הייתי לעור׃
והרגלים — וילכו לקברה ולא מצאו
ושיר — כי בימי דוד ואסף׃
והשיר — וכל הקהל משתחוים׃
ושופט — ויאמר מי שמך לאיש׃
והשופט — על הרע כפים להיטיב׃
ותבן — ועתה לכו עבדו׃
והתבן — והשערים והתבן לסוסים
ותרומה — והיה לאהרן ולבניו׃
והתרומה — היקבע אדם אלהים׃
ותורות — ועל הר סיני ירדת׃
והתורות — אלה החקים והמשפטים

ה׳ זוגין משמשין וה׳ חד
לשון רבים וחד לשון יחיד ולית

להון זוגא וסימניהון

והרשעים — כים נגרש׃
והרשע — בישוב מכל׃
והרבים — ולכן הנה אדני מעלה׃
והרבה — קרית בעל היא׃
והגוים — כי הגוי והממלכה׃
והגוי — אשר לא יביא׃
והנשבעים — ואת המשתחוים׃
והנשבע — אשר המתברך׃
והבטחים — חי השאננים׃
והבטח — רבים מכאבים׃

ח׳ זוגין מיחדין חד נסיב
ח בריש׳ וחד נסיב ול ולית דכוו׳ וסימניהון

והחשך — ויבא בין מחנה׃
ולחשך — ויקרא אלהים לאור׃
והרשעים — כים נגרש׃
ולרשעים — אמרתי להוללים׃
ולמופת — והיו בך לאות׃
והמופת — ובא האות והמופת׃
והקדש — ואחרי השבעים׃
ולקדש — ושתי דלתות׃

כ״ב זוגין נסבין וי״ו בריש׳
ונסבין וי״ו בסופ׳ חד מלרע וחד מלעיל וסימניהון

ויהאו — המלך יוסיף כי הוא׃
ויתאו — דוד ויאמר מי ישקני׃
ויתנהו — עמודי השמים ירופפו׃
ויתמהו — וישבו לפניו הבכור׃
ויתרו — שלח לך אנשים׃
ויתרו — ויעלו ויתרו את הארץ׃
ויהפכו — הן יעצר במים ויבשו׃
ויהפכו — נערי דוד לדרכם׃
ויחיו — ויאמ׳ אלי הנבא אל הרוח
ויחיו — והנבאתי כאשר צוני ותבא בהם׃
ויסגו — יבשו ויסגו אחור׃
ויסגו — ויבגדו כאבתם׃
ויאספהו — כלה מחמה העלה׃
ויאספהו — ותהי המלחמה חזקה על פלשתים׃
וינתנו — ויבאו אל המלך דוד׃
וינתנו — ויעזרו עליהם וינתנו׃
ויפרו — הרעיפו שמים ממעל׃
ויפרו — וישב ישראל בארץ׃
ויעדהו — והושיבו שני אנשים׃
ויעדהו — ויבאו שני האנשים׃
וישבעו — יאכלו ענוים וישבעו׃
וישבעו — כמרעיתם וישבעו׃
וינהגו — ויען כל איש רע ובליעל
וינהגו — וישבו את הנשים אשר׃
וינזרו — דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו׃
וינזרו — כענבים במדבר מצאתי׃
וירעשו — ראיתי את ה׳ נצב על׃
וירעשו — והיה הנס מקול הפחד׃
וירכסו — את החשן קדמא׃
וירכסו — את החשן תנינא׃
וישמיעו — ואם עמדו בסודי׃
וישמיעו — ומעשיה ושמעיה ואלעז׳

וישכנו — צדיקים ירשו ארץ׃
וישכנו — מחוילה עד שור׃
ויבשו — הן יעצר במים ויבשו׃
ויבשו — אף בל נטעו אף בל׃
ויצקו — ויאמ׳ מלאו ארבעה כדים
ויצקו — לאנשים לאכל ויהי׃
ויציצו — יהי פסת בר בארץ׃
ויציצו — בפרח רשעים כמו׃
ויצאו — ויאמר ה׳ אלי אם יעמד׃
ויצאו — ואת חמור ואת שכם׃
ויצברו — ויקבצו את כל אכל׃
ויצברו — אתם חמרים וחמרים׃
ויצליחו — שמנו עשתו גם עברו׃
ויצליחו — ויאמר יהודה נבנה׃

מ״ח מלין נסבין ו״ו בריש׳
תיבותא דפין וכל חד וחד לית זוגא

וירדו — ויאמר אלהי׳ נעשה אדם׃
ויסחרו — האנשים האלה׃
ויעבדו — ויאמרו עבדי פרעה אליו׃
וישאלו — דבר נא באזני העם׃
ויחנו — דבר אל בני ישראל׃
ויסעו — ויאמר ה׳ אל משה׃
וישלחו — צו את בני ישראל׃
ויפצו — ויהי בנסע הארן׃
וירשו — ויאמר ה׳ אל׃
ויעמדו — ויהי כנוח כפות׃
וילכו — וישבו אל יהושע ויאמרו
ויקבו — הבו לכם שלשה
ויהלכו — ב׳ בפסוק׃
ויחגרו — בני נכר דשמואל׃
וישתו — ויאמר לא תכה׃
ויתנחו — על ידי עושי׃
ויאספו — כל הגוים נקבצו יחדו׃
וישהחו — ושאריתו לאל עשה׃
ויניהו — וישאהו על כתף׃
ויפרו — תפתח ארץ׃
ויצאו — עלו הסוסים׃
ויאשמו — בכל משכתיכם׃
ויזעקו — והשמיעו עליכם׃
וישברו — ואם נכלמו׃
וינחו — וארבעה שלחנות׃
ויכלו — את המים והיה׃
ויחרדו — אחרי ה׳ ילכו׃
ויתכסו — שקים האדם
ויקראו — ב׳ בפסוק׃
וישכנו — צדיקים ירשו ארץ׃
וידברו — ימיקו וידברו ברע׃
וינועו — יחגו וינועו כשכור׃
ויבזו — ינקש נושה לכל אשר׃
ויקבצו — ויאמר דוד׃
ויכנעו — עמי אשר נקרא ד״ה׃
וישאהו — ויהי בעת יביא
וישיבהו — ב׳ בפסוק׃
ויעבידו — ואשר ישמיעו׃
ויברכו — ויאמרו הלוים׃
ויראו — לפניך מראינו׃
ויתיצבו — התהפך כחומר׃
ויסירו — רגע ימתו וחצות׃
וירבו — שבע בני וקח׃
ויוסיפו — כי בי ירבו ימיך׃
ויתלו — ותאמר לו זרש׃

א״ב נסבין ו״ו בריש׳ ודלוג
הו בסוף וסימניהון נמסר במערכת אות הה״א בס״ד׃

ק״ח יחידאין משמשין ול״
בריש תיבותא סימניהון נמסר במערכת אות הלמ״ד׃

הלין דמשמשין ומ׳ בריש׳
בא״ב סי׳ נמסר במערכת אות המ״ם׃

י״א זוגין נסבי׳ ות בריש
תיבותא חד מלעיל וחד מלרע וסים

ותפר — עוצו עצה ותפר׃
ותופר — ביום ההוא וידעו כן׃
ותרץ — והארץ תעזב מהם׃
ותרץ — אם ראית גנב׃
ותשמידם — תרדף באף׃
ותשמדם — מתים בל יחיו׃
ותמות — מדוע באתי ואין׃
ותמות — ויקמו עליו בעלי הגבעה
ותלהט — אש לפניו תלך׃
ותלהט — כי אש קדחה׃
ותלבב — וישכב אמנון׃
ותלבב — ותלך תמר בית׃
ותחולל — אף כי האמר לו׃
ותחולל — בטרם הרים׃
ותיטב — לה׳ משור פר׃
ותיטב — והנערה בעיניו׃
ותתעטף — אזכרה אלהים׃
ותתעטף — עלי רוחי׃
ותאכלם — תשיתמו כתנור׃
ותאכלם — עוד זה מדבר׃
ותכונן — יגמר נא רע׃
ותכונן — לך את עמך׃

נשלם מערכת
אות הוי״ו בס״ד

מערכת אות
הזי״ן

ד׳ זוגין חד זין וחד וזין
ול׳ דכו׳ וסים׳ נמסר בבשלי׳ סי׳ כ״ג׃

ג׳ זוגין קדמ׳ ז׳ ותנינא ש״ז
וסים׳ נמסר בסדר וישבע יהרו׃

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמ׳
ש״ז ותנינא זין וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״א׃

כל הזוגין שאין להם התלות בא״ב קמצא נמסר בסוף מסר׳ רבת׳ דא עם חלופי וסמני דקריה בס״ד׃

זא

דיס״ן וסימ׳ ויביאו את המנחה דיוסף ממושבותיכם תביאו ויבואו לנו כיד אלהינו דעזרא ומפו עצמותיו לא ראו ואלה הב׳ דיס״ן לא כרת מרך רפאות תהי לשרך פראשי
כמלא טל ואני ממעיני בעבור הדעימה הראיתם בן המרכה הראיתם דגלית הפלשתי שאמר דוד עליו השלום גם שאר אותיות אחר דיכם להדגים בהיותם בראש תיבה אם
בתיבה הסמוכה להם למעלה מהם תהיה אות אחד ומה מכל מאותיות יהו״א תהיה האות הראשונה מן התיבה הבא אחריה רפויה כמו לא תענה לא תחמוד ואחרים הרבה

מערכת אות הזין

וטעם כי אותיות יהוא אינן נקראות במבטא ספתים באחרות ואלו היו מאותיות הבלות אחריהן כרגסות היה נראה כאלו אות יהוא חסרה מן המכתב בעבור אשר יהיו
פתי התיבות על ידי הדגש כאלו היה תיבה אחת גם כי המה נתנו להדחות בהיותם באמצע התיבה בעבור הדגש כמו כפר דבר בלא יוד גם ספך כפר בלא ויו עבור רבם
והא במלה מזה בירך פריגו מה זה וכן מלכם תרכאו עמי דינו מה לכם ואלף מכולת לביתו כמו מאכולת במסור הברית כמו במסורת ועל כן הרפו האותיו׳ הבאו׳ אחריהן

זא

וזאת יו׳ ר״פ וסימנ׳ נמסר
ריש פרש׳ תרומה
ודות סימן ד׳ •

בזאת ג׳ וסימניהון נמסר
במלאכי סימן ג׳ •

לזאת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וארא
ובישעיה סימן ל׳ •

בזאת ד׳ בתורה
וסימניהון
בזאת תבחנו •
אך בזאת נאות לכם •
אך בזאת יאתו •
בזאת יבא אהרן •

הזאת ה׳ וסימניהון נמסר
באיוב ריש סי׳ ד׳ •

זב

זבדי וזבדי ג׳ וסימניהון
ויקם זבדי וזברי •
ועל שבכרמים •
וחברו •

זבדיה ט׳ וסימניהון נמסר
בד״ה א׳ סימן כ״ז •

וזבדיהו ב׳ וסימנ׳ נמסר
בד״ה ב׳ ס׳ ס׳ י״ט •

ויזובו יזובו ד׳ מל׳ בליש׳
וסימנ׳ נמסר
באיכה כא״ב ד׳ ועיין שם כה דשקלינן
וטרינן •

מזבחי ח׳ וסימניהון נמסר
סוף פ׳ יתרו •

מזבחו ג׳ וסימניהון נמסר
באיכה כא״ב תניין •

המזבח ב׳ פתחי׳ וסימ׳
ואת המזבח הנחשת •
ויאמר כה הציון •

ולמזבח ב׳ פתחי׳
וסימניהון
מתנם יהושע בית •
ולמזבח הקטרת •

ולמזבח ב׳ וסימניהון
ויקם את החצר סביב •
בין האולם ולמזבח •

מזבחת ב׳ חסרים
וסימניהון
וישב ויבן את הבמות דמנשה •
ושלאחריו ובנה מזבחת בבית יי׳ •
וכל אוריתא דכו׳ חס׳ •

מזבחותיהם ג׳ ב׳ מל׳ וא׳
חסר וסימ׳
נמסר סוף פרשת ואתחנן ושפטים
סימן ב׳ ויחזקאל סימן ו׳ •

אל המזבח ט׳ וסימנ׳ נמסר
בפרשת ויקרא •

ואל המזבח ג׳ וסימנ׳
קרבן ראשית תקריבו •
אך אל הפרכת לא יבא •
ואהרן ובניו מקטירים •

המזבחה ל״ב וסימניהון
ולקחת את כל החלב •
והקטרת את כל האיל •
ולקחת אותם מידם •
וקרבו וכרעיו ירחץ במים •
והקרב והכרעים ירחץ במים •
ומלק את ראשו תנינ׳ דפסו׳ •
ושסע אתו בכנפיו •
והביאה אל בני אהרן •
והרים הכהן מן המנחה •
והקטירו אתו בני ר״פ •
והקטירו הכהן ר״פ •
והקטירם הכהן ר״פ •
ואת כל חלבו ירים •
ואת כל חלבו יקטיר •
חלבה יסיר כאשר הוסר •
וחברו כאשר יוסר •
והביאה אל הכהן וקמץ •
והקטיר אתם הכהן ר״פ •
והקטיר הכהן את החלב •
ויקטר משה המזבחה •
וירחץ את הקרב •
ואת הקרב ואת הכרעים
דויקטר משה •
ויקח משה אותם מעל כפיהם •
ואת חלב החטאת יקטיר דאמור
וקמץ והכהן מן המנחה דנשא •
ואת החלב ואת הכליות •
וישימו את החלבים •
והעלה הכהן את העלה •
וישחטום הכהנים ויחטאו את דמם
ויקבלו והכהנים את הדם דד״ה ג׳
בפסו׳ •
וכל דסמי׳ להקטרה דכו׳ המזבחה
במ״ג המזבח וסימניהון
והרים ממנו בקמצו •
ואת העלה הםציאו •
ויקרב את המנחה •

ואת המזבח ד׳ וסימניהון
נמסר
בפרשת אחרי מות •

ואת מזבח ט׳ וסימנ׳ נמסר
בפר׳ פקודי •

זבח שלמים ו׳ בתורה וסימנ׳
נמסר פ׳ ויקרא •

לזבח ב׳ קמצי׳
וסימניהון
ויין לנסך רביעית •
ויאמר שלום לזבוח ליי׳ •

זבלון ט׳ כתו׳ בן וסימניהון
נמסר בפרש׳ ויגש •

הזבולני ג׳ וסימניהון
אלה משפחת הזבולני •
וישפט אחריו •
אלון הזבולני •

זד

זדים ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן
י״ג וסוף מלאכי •

הזידו ג׳ וסימניהון
כי ידעת כי הזידו •
והם ואבתינו •
ותעד בהם •

זה

וזה כ״ג ר״פ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן מ״ז •

כזה וכזה ג׳ וסימניהון
נמסר בשפט׳
סימן י״ח ובשמואל ב׳ סי׳ י״א •

הזה ד׳ רפין
וסימניהון
בלשון ארמי אחוכון
גברא ייתי בצפרא וכיאור׳
נמסר בקהלת סי׳ י״א •

לזה ג׳ וסימנ׳ נמסר בשמו׳ א׳ מסן
כ״א וקהלת סוף סימן ז׳ •

זה ה׳ בתרי טעמי וסימנ׳
נמסר בפ׳ בראשית •

הזה ג׳ בטעם פזרין
וסימניהון
היום הזה יסגרך •
וידברו אליו הילדים •
ובאו בשערי הבית הזה •
וא׳ זה קרבן אהרן ובניו •

כזה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳
מקץ וירמיה סוף סימן ה׳ •

זה ג׳ ר״פ בטעם וסימניהון
נמסר ריש כי תשא ע״ש

זהב ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת
פקודי ובד״ה ב׳ סימן ג׳ •

זהב שחוט ה׳ וסימניהון
מאתים צנה זהב •
ושלש מאות מגנים דמלכים •
מאתים צנה דד״ה •
ושלש מאות מגנים דד״ה •

זהב סגור ח׳ וסימניהון
ולפני הדביר עשרים •
ויצף שלמה את הבית •
ואת המנורות חמשה •
והספות והמזמרות •
וכל כלי משקה דמלכים •
והמזמרות והמזרקות דד״ה •
וכל כלי משקה דד״ה •
ואת המנורות ונרותיהם •

בזהב ג׳ דגשי׳ וסימניהון
במלאכי סימן ג׳
ובאיוב סימן כ״ג •

את הזהב ו׳ וסימנ׳ נמסר
בפ׳ תצוה •

והזהרתה ג׳ וסימנ׳ נמס׳
פרש׳ יתרו
ויחזקאל סימן ל״ג •

נזהר ג׳ קמצי׳
וסימניהון
כי נזהר חיה יחיה •
והוא נזהר נפשו •
והעם לא נזהר •

זו י׳ ח׳ כתיב ה׳ וב׳ כתובי׳ ו׳
וסימניהון נמסר במלכי׳
סימן ו׳ •

זך

זכה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳
כי תשא ואמור •

זכו ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ט״ו •

זכרון ג׳ חס׳
וסימניהון
ושמת את שתי האבני׳ כ״ב נו •
ונשא אהרן את שמותם •

לזכרון ח׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳
נמסר בזכריה סימ׳
ו׳ פסוק י״ד •

זכר ג׳ חטף קמץ וסימניהון
נמסר באיכה כא״ב ג׳ •

זכר ב׳ חסרי׳ וסימנ׳ נמסר
בתלים סימן קל״ג •

ולא זכר ג׳ וסימניהון
ולא זכר שר המשקי׳
ולא זכר יואש את החסד •
ולא זכר הדום רגליו •

ולא זכרו ג׳ וסימניהון
ולא זכרו בני ישראל •
ולא זכרו ברית אחים •
ולא זכרו נפלאתיך •

זכור ה׳ ר״פ
וסימניהון
אשר עשה יי׳ אלהיך למרים
אשר עשה לך עמלק •
זכור את הדבר דריש יהושע
זכור תזכור ותשוח •
זכור את יום השבת •

זכרת ב׳ כתיב זכרתי
וסימניהון
יען אשר לא זכרתי •
ואת כל תועבותיך •

זכריה וזכריה ז׳ בד״ה
וסימנ׳
בד״ה א׳ ריש סימ׳ ט׳ •

זמ

זמירות ד׳ וסימנ׳ נמסר
בשמו׳ ב׳ ריש
סימן כ״ג ואיוב סי׳ ל״ה •

לדוד מזמור ז׳ וסי׳ נמסר
בתלי׳ סי׳ כ״ד •

מזמור לדוד ח׳ ר״פ וסימ׳
נמסר בתלים
סימן ג׳ •

המזורה ב׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סי׳ ט״ו •
עזי

לתת פנאי והמתנה לקורא ל׳ בטא במפתיו הברת אות היהוא ולא אות היהוא בלבד אלא אפילו הברת יהוא בלא מכתב יהוא האות מרפא כמו ועמית ברי מברכיך ברוך כי
אין כתוב מברכי וכן ועמית ומרפה כאלו נכתבה ועל כן הרפו וירא בלק כי אין האלף נקראת תלומה לף כי תרפה הבית אתנם ים כמה סבות המבטני׳ חק יהוא ומספו
והמה אחד עשר ואלה הם הנגינות הנקראים מלכים דפסיק דדחיק דאתי מרחיק מפיק מקף מפיק הא מפיק וו מפיק יוד בם בף וקחת הבית סבא ב׳ אותיות רפופות

מערכת אות החית

והראשונה בסב״א ואחר אים על מכונו בעזרת האל הראשונות הם הנגינות ט״ו מלכים ואלו הן אז״ז יט״ט לפ״ס רפ״ף סת״ת וסימן ישרא״ל אז״ז אתנח זרקא זקף יט״ט יתיב
טרם טפחא לפ״ס לגרמיה סגולה סלוק הוא סוף פסוק רפ״ף פזר פשטא רביע סת״ת שלשלת תביר תלשא גדולה אלה החמשה עשר מלכים בבא״ס בתיבה אחר אות
יהוא בבופה לא ירפו אחריהם כי הנגינה תעמ״ד הקורא ומעכבו עד כי אות יהו״א כבטא בשפתיו ואין צריך להרפות נעטורה והפזר והזקף שאמרנו בין פזר גדול וקטן בין

עזי וזמרת יה ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן י״ב ·

זמורה ד׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון
שש — שנים תזרע ·
ובשנה — השביעית ·
ויכרתו — משם זכרה ·
וזמרת — זר תזרענו ·

זן

זונה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אמור ·

זנח ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן ח׳ ·

ומזון ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויגש ·

זעם ב׳ מלרע
וסימניהון
והעם — אשר זעם ·
ומה — אזעם לא זעם יי׳ ·

זעקת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ וירא ·

ויזעק ד׳ וסימניהון נמסר
בשפטים ס׳ ד׳ :

וזעקו ג׳ פתחין וסימניהון
נמסר בשפט׳ סי׳ י׳ ·

מזעקת ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן מ״ח
ובמשלי סימן כ״א ·

ויזעק ג׳ וסימניהון

ורוח — יי׳ לבשה את גדעון ·
ומלאכים — שלח בכל מנשה ·
שאול — וכל העם אשר ·

הזקן ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ד ·

זקן ב׳ וסימניהון נמסר
בפרשת חיי שרה ·

זקנתי ד׳ וסימניהון נמסר
ריש פרש׳ וירא ·

זקנים ב׳ חסרי׳
וסימניהון
כי — בן זקנים הוא לו ·
וילד — זקנים קטן ·

וכל זקני ג׳ וסימניהון
נמסר פ׳ ויחי ·

ואת זקני ג׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳ סי׳
י״ז ומלכים ב׳ ריש סימן י״ט ·

זקן בא בימים ו׳ וסימני׳ נמסר
פ׳ חיי שרה ·

זר

זורו ב׳ וחסרי׳
וסימניהון
לא זורו — ולא חבשו ·
זורו — רשעים ברחם ·

אורה ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ה׳ ·

זורה ב׳ וחסרי׳
וסימניהון
הנה — הוא זורה את גרן ·
אשר — זורה ברחת ·

וזרח ג׳ וסימניהון

וזרח — משעיר למו ·
וזרח — בחשך אורך ·
וזרח — השמש ובא השמש :

זרחה ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ משפטים
ומלכים ב׳ סימן ג׳ וסוף נחום ·

מזרחה ג׳ וסימניהון

אז — יבדיל משה ·
ואלה — מלכי הארץ ·
הנה — חג יי׳ בשילו ·

מזרחה השמש ב׳ וסים׳

ואלה — מלכי הארץ ·
חג — יי׳ בשילו ·
וא׳ — מזרחה שמש ·
וא׳ — מזרח שמש וירשו את :

זרוע ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ וארא ·

זרועך ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת עקב
וביחזקאל סימן ה׳ ·

זרועי ב׳ מל׳ בלישני׳
וסימניהון
את — זרועי תאמצנו ·
ובזרועי — הנטויה ·

וזרעו ז׳ וסימניהון נמסר
בפ״ וירא ובפ׳ בלק ·

זורע ב׳ מל׳ וסימניהון

כרהו — ז׳ורע מכבל ·
וזורע — עולה יקצר און ·

נשלם מערכת
אות הזין

מערכת אות
החית

כ״א דכתיב ח׳ וקרינן ה׳
וסי׳ נמס׳ במשלי סי׳ ד׳ ושיר השירי׳
בראש ·

כ״ב קריין ח׳ וכל חד וחד
לית דכוו׳ וסימ׳

ויחמו — הצאן אל המקלות ·
חנו — ויהי ה׳ את יוסף ·
ותחי — וידברו אליו את כל
דברי יוסף ·
חיו — ויהושע בן נון וכלב ·
חיותם — ויהי כאשר תמו כל ·
לחם — יבחר אלהים חדשים אז :
תחו — ויהי איש אחד מן ·
וחיבנו — ויאמר איש אל רעהו לא
כן דמצרעים ·
וחיכיתי — ליי׳ המסתיר פניו מבית ·
לחיות — ואתה בן אדם אל בני :
המחלל — וקדשתי את שמי הגדול ·
ויחיו — ויאמר אלי הנבא אל
הרוח ·
ויחיו — ונבאתי כאשר צוני ותבא ·
לחום — זרעתם הרבה והבא מעט ׳
מחלה — ואכחיד את שלשת
הרעים ·
האחזה — ואקח את מקלי ·
ויחרגו — בני נכר יבלו ויחרגו ·
יחולל — קול ה׳ יחולל אילות ·
אחוד — אלה בני אחוד אלהם :
וחין — לא אחריש בדין ·
חסיר — תקל תקלנא במאזניא ·

אלין משמשין חה בסוף
וסימניהון

ואקחה — ל׳ פת לחם וסעדו
לבכם ·
ונדחה — ל׳ ידו בגרזן לכרת ·
ופתחה — ל׳ לך והיה כל העם
הנמצא בה יהיו ·
הרוחה — ל׳ וירא פרעה כי היתה
הרוחה ·
הבוטחה — ל׳ באצרתיה דירמיה ·
שלחה — ל׳ ובפשעיכם שלחה ·
מבקעה — ל׳ כמבאי עיר מבקעה
וכבטחה — ל׳ כה אמ״ה׳ קדוש ישר׳
פתוחה — ל׳ רנני מפתח פתוחה
נאם ה׳ ·
נפחה — ל׳ נפשה באה שמשה:
פרחה — ל׳ עד ירכה עד פרחה ·
לקחה — ל׳ כי מאיש לקחה זאת
ושבחה — ל׳ ומרדכי יצא ·
ושוחה — ל׳ בארץ ערבה ושוחה
פלחא — ל׳ הלוחש פלחא ·
הפרחה — ל׳ לראות הפרחה הגפן
ונוכחה — ל׳ לכו נא ונוכחה ·
הגרצחה — ל׳ ויען האיש הלוי ·
המרחקה — ל׳ הרבה העצים הדלק
האש התם ·
במרחקה — ל׳ ירתיח כסיר מצולה ·
נסרחה — ל׳ לאדום כה אמר ה׳ ·
ופתחה — ל׳ ולשכה ופתחה ·
נכוחה — ל׳ ולא ידעו עשו נכוחה
נלקחה — ל׳ ויען המבשר את איש
נשלחה — ל׳ אנשים לפנינו
ויחפרו לנו ·
המלתחה — ל׳ ויאמר לאשר על
המלתחה ·
וזרחה — ל׳ לכם יראי שמי שמש

י״ב זוגין מיחדין חד ח׳ וחד
וה׳ וסימניהון

חולק — נטשו חבליך בל יחזקו ·
וחלק — הנה יום בא לה׳ ·
חנני — קח נא את ברכתי ·
וחנני — ויאמר בעוד הילד חי ·
חכל — באדין מלכא שגיא טאב
וחכל — ענה מלכא ואמ׳ הא אנא
חובר — אשר לא ישמע לקול ·
וחבר — חבר ושואל אוב וידעוני
חרמש — שבעה שבועו׳ תספר לך
וחרמש — כי תבא בקמת רעך ·
חוסה — בין האולם ולמזבח ·
וחוסה — ואמרה ללוים אשר יהיו ·
חטאות — כסף אשם וכסף חטאות
וחטאות — במה לי עונות וחטאות ·
חטאה — הוי מושכי העון בחבלי ·
וחטאה — נצר חסד לאלפים ·
חשבו — על זה היה דוה לבנו ·
וחשבו — ביום שיזועו שמרי הבית ·
חניאל — בן אפד לבני יוסף למטה
בני מנשה ·
וחניאל — ובני עלא ארח ·
חבר — בתפות עשו לו חברות ·
וחבר — שתי בתפות חברות ·
חזק — איש את רעהו יעזרו ·
וחזק — ויאמ׳ אלי אל תירא איש ·

ב׳ זוגין חד ח׳ וחד לח׳ וסי׳

חרדת — אדם יתן מוקש ·
לחרדת — ותהי חרדה ·
חטאה — הוי משבי ·
לחטאה — והקריבו לחנכת ·

חב

חבי ד׳ חסרי׳ בלישני׳
וסימניהון
נחבי — בן ופסי ·
ונחבאתם — שמה ·
חבי — כמעט רגע ·
ונחבה — לא יוכל ·

לחבל ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י״ג ·

חבריו ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳
בליש׳ וסימניהון
נמסר בישעיה סי׳ מ״ד ·

חברונה ט׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י׳ ·

חבוש ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל׳ ·
ואיוב סימן מ׳ ·

חג

חג ג׳ פתחי׳
וסימניהון
וחג — שבעות תעשה לך ·
ויעשו — חג מצות דעזרא ·
אסרו — חג בעבותים ·
וכל דסמי׳ ליי׳ ולאדכר׳ דכו׳
פתחי׳ ·

חג

זקף גדול וקטן לא יתקיים חק יהו״א כי אם במשרתים הכשרים : והטעם כי גם הוא מפסיק בקריאתם בינותם ואין זה לגרמיה יבאו אחריו מן הטעמים רק ארבעה בלבד והן הנה פזר טרש רביע פשטא

דפסיק

פתרונו שים פסק בין תיבת יהו״א לת בה שאחריה כמו עשו כלה על עמו בהם האמור למעלה אף כי כעסה בכורתי כי לעולם לא יבא אתנח אחר לגרמיה ולא אבל פסק לא מן המלכים ולא מן המשרתים :

מערכת אות החית

דחיק כה פתרונו שים מלך דחוק בין שתי נגינות כמו ואצירה גם הושיע לנו ועזרנו שמתוך שצריך להאריך במסרת אשר כתיב יהוה מפני הנגינה שלא נופלת
הברת המלך שסופה ה״א על תיבה שאחריה ונבלעת בדגש ואין לחוש כי אין משפט זה נוהג רק באות ה״א בלבד גם אותה ה״א אין צורך כלל בקריאתה
כי אף בלא ה״א תתקיים המלך כי יוכל לומר ואעיד בם והושיע לנו ועל כן במלת למה חרה לך אשר עשה שם לא נתבטל חק יהוה כי אין המלה מתקיימת בלא ה״א בפעל

חג יו׳ כתוב בשער ה״
בחגוי ד׳ וסימניהון
שכני בחגוי סלע׳
וחברו :
ענתי בחגוי הסלע׳
חגור ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ד׳ ׳
ותלים סימן מ״ה ובא״ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳ וסי׳ בערך הו״ו׳
חגורים ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא׳

חד

הוחדה ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ כ״א ׳
חדה ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סי׳ יט׳
החדרה ב׳ וסימניהון
אבאה אל אשתי׳
ותבא לאמנון אחיה׳
ובחדש ה׳ ר״פ וסימני׳ נמס׳ בפ׳ פנחס וסוף ירמיה׳
לחדש בערב ד׳ וסימניהון נמס׳ בפ׳ בא׳
בחדש ז׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בפר׳ וישמע יתרו ׳
חדשה י״ד וסימניהון
והקרבתם מנחה׳
בהקריבכם מנחה חדשה׳
כי יקח איש אשה׳
וירכיבו את ארון ב׳ בפסו׳ ׳
ויאמר קחו לי צלוחית׳
בורא חדשה בארץ׳
וירכיבו את ארון דד״ה׳
ועתה קחו ועשו׳
והוא חגור חדשה׳
ויאמר להכות את דוד׳
הנני עשה חדשה עתה׳
כי הנני בורא שמים׳
ורוח חדשה אתן׳

חו

החוי והיבוסי ז׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ כי תשא וביהושע סי׳ יב׳
חמות ח׳ כתוב כן בקרי׳ נסבי׳ וי״ו קדם וסי׳ בלשון ארמי תקפו דמלכא חבלו ובנה ואיטב סנבלט נפק למדבחא וביאורם נמסר ביחזקאל סימן כ״ו וכל ירמיה דכו׳ במ״ג מל׳ וסי׳ בלשון ארמי שורא דדמשק נפל וביאורם נמסר בתלים סוף סימן נ״א׳
חומת ה׳ כתו׳ כן וסימניהון
ואת חומת ירושלם׳
אל חומת בכל שאו׳
הסגיר כיד אויב׳
ואהי שוכר בחומת׳
ונתתי להם בביתי׳
ושארהון חמות כתיב׳
חומה ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ בשלח׳
אל החומה ג׳ וסימני׳
מי הכה את אבימלך׳
ודוד ישב בין שני׳
ויה׳ כאשר שמעו׳
חוצה ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא׳
החוצה י״ו וסימניהון נמסר בשפטים סימן יב׳ ובד״ה ב׳ סימן ה׳׳
חצות ב׳ כתו׳ כן וסימ׳ נמסר בפרש׳ בלק וע״ש׳
חוצתיה ב׳ כתובים כן בלישני׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן יא׳
חור ב׳ חס׳ וסימניהון
ויקב חר בדלתו׳
והנה חר אחד בקיר׳
חורם ג׳ כתיב יוד וסימניהון ׳
וישמע חירם מלך צר׳
וגם עבדי חירם ועבדי׳
ויעש חרם את הסירת׳
חרון ג׳ כתי׳ כן וסימניהון
עטרות אדר על ההר׳
והאר הגבול ונסב׳
והראש אחר יפנה׳
וכל ד״ה חורן כתיב כמ״א
ויבן שלמה את גדר חרן כתיב ׳
חושם ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסי״ וימלך תחתיו חושם
וחברו דד״ה׳
וימת חושם׳
וחבירו דדברי הימים׳
דאוריתא חס׳׳

חז

חזה ג׳ וסימניהון
חזה ציון קריה׳
שמעת חזה כלה׳
על די חזה למזיה׳
חזיתה ה׳ ב׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ב׳׳
חזון ב׳ ר״פ וסימניהון
חזון ישעיהו בן אמוץ׳
חזון עובדיה בה׳
וא׳ פליגא חזון נחום האלקושי׳
אחוזה ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן יט׳
חזהאל ה׳ כתוב כן וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ח׳׳
ויחזק ט״ו וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ יז׳
ויחזק ה׳ וסימניהון נמסר בנחמיה ס׳ ג׳׳
חזקו ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ ס׳ יב
חזקים ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ג׳ ואיוב סימן לז׳׳
חזק ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ אלה הדברים׳
ויתחזק ב׳ וסימניהון
ויקם יהורם על ממלכת אביו
ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה׳
וכל והתחזק דכו׳׳
ויתחזק ח׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ך׳ ושמואל א׳ סימן ל׳ ודה׳ ב׳ ריש ס׳ א׳׳
ולחזק ג׳ וסימניהון
יען הכאות לב צדיק שקר׳
ויתנו על ידי עושי׳
והעשר והכבוד׳
ויחזיקו ז׳ ה׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא׳
בחזקה ד׳ וסימניהון
ויריבון אתו בחזקה׳
והוא לחץ את ישראל בחזקה
ואם לא לקחתי בחזקה׳
וקראו אל אלהים בחזקה׳
וא׳ ובחזקה רדיתם אתם׳
והחזיקה ב׳ וסימניהון
והחזיקה במבושיו׳
והחזיקה בו ונשקה לו׳
חזיקה ו׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן יא׳
חזקו ג׳ רפי׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ד׳׳
חזק ה׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ׳
חזקיה ג׳ וסימניהון נמסר בריש צפניה ובמשלי סוף סימן כ״ד וע״ש׳
יחזקיהו ג׳ וסימניהון נמסר ריש ישעיה וד״ה ב׳ סימן כ״ט׳
יחזקיה ב׳ ואינון מן ג׳ זוגין מן כ״ב כחד לישן וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז׳׳
ויחזקיהו ד׳ מיחדין וסימני׳ ויקומו אנשי׳ מראשי׳
ובן נעריה׳
לחזקיהו מכתב׳
לחזקיה בני אטר׳

חט

חטאו ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ס׳ יד׳
חטאת ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נשא׳
חטאות ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ ס׳ יב
חטאותיכם ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ אחרי מות וסוף יהושע סי׳ כ״ד׳
חטאת הוא ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה׳
וחטאת ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ תצוה ויחזקאל סימן מ״ג וסימן מ״ה׳
חטאותינו ג׳ מל׳ וסים׳
כי רבו פשעינו׳
ותבואתה מרבה למלכים׳
להוסיף על חטאותינו׳
חטאתם ט׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ קרח׳
חטאתם ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן נ״ח פסוק ב׳׳
כחטאת ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת צו׳
חטאתיך ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ט״ו׳
חטאתיו ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ יו״ ׳
מחטוא ג׳ וסימניהון נמסר פ׳ וירא ושמואל א׳ סוף סימן יב״׳
וחטאים ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת לך לך ותלים סימן נא׳׳
חטאת ז׳ פתחי׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ תצוה בסוף ושמואל א׳ סימן ב׳׳
חטא בחטא ג׳ חס׳ וסים נמסר ריש ישעיה וקהלת ריש סימן ט׳׳

ח׳ פסו׳ אית בהון חטייה ועש׳ יה וסימניהון נמסר בפרש׳ נשא ויחזקאל סימן יח׳׳
מחטאתו ג׳ וסימניהון
והביא את אשמו׳
ואת

עבר כי לא יאמר חר עם ועוד יש לומר מפני שאין משפט נגינת מלת עפה חרה היותה למיל אך משפטה לרע כמשפט כל חטופי למ״ר פעל ונגינת׳ למעלה מפני קירוב נגינות
כמו בערו ערו תעו מדבר על כן אין להדין דדחיק אמנם מלת הבה אין לה דין דדחיק כי הנגינה למיל כי במשפט כל עלומי עין פועל אבל כחית בחסרך כהלת בעזך
כרפים בחק יהוה ואין דין דדחיק נוהג גם כי אין המלך רחוק גם למען אשר יש שני המלכים בין המסרת לטעם שלאחריו ואם המסרת יקרב אל הטעם ואין מלך אחרי

מערכת אות החית

בתיבת יהו"ה גם פם מנהג יהו"ה כמו ונתת טמאה מים היתה תהו כי הכנען מעכבן מלכפול פתחים על אות שלאחריו ומספט דרחוק איכו כוהג אלא באות הא לבדה ולא בשאר אותיות אהו"י כמו הורדתנו בו והטעם כאשר פירשתי כי צריך להזהר פן תאבד קריאת הוי"ו כי לא תתקיים המלך בלתה ופעמים שהמלה שאין בה מסרת כלל מדגשת לאחריה מפני שהיא בת שתי אותיות ואין המקרא יכול להאריך בה ומקפת אות שלאחריה כמו מה תאמר זה בני וזהו דין המקף המבטל יהו"ת אשר הזכרתי למעלה בכלל

ואת כל חלבו יקטיר·
ואת השני יעשה עולה·

חי

ויחי ג' וסימניהון נמסר בתלים סימן ס"ט·
אשר הם חיים ג' וסימני' נמסר בפרשת ואתחנן·
יחיה י"ח יחידאין וסימניהון
לו ישמעאל יחיה לפניך·
עם אשר תמצא את אלהיך
לא תגע בו יד כי סקול·
אני מי יחיה משומו אל·
רעניך ורעיכך ויאכילך ב' בנו·
ואעבד עליו ואמהוהו·
ויהוא עשה בעקבה·
בנשך נתן ותרבית לקח·
כל פשעיו אשר עשה·
ובשוב רשע מרשעתו·
והיה כל נפש חיה·
ומי גבר יחיה ולא·
עכר ביתו בצע בצע·
ואמר למלך ומלך לעולם·
הנה עפלה לא ישרה·
אם יוליד איש מאה·
כי אם שנים הרבה יחיה·
וכל חיה יחיה דכו'·
החיה ו' וסימניהון
ואת רחב הזונה·
ועתה והנה החיה·
ויהי הוא מספר ב' בפס'·
ואלישע דבר אל האשה·
ויאמר גחזי אדני·
ותחי ג' וסימניהון נמסר בפ' וירא וירמיה סי' ל"ח·
יחיו ז' וסימניהון נמסר בהושע סימן ט' וביחזקאל סימן כ' וריש זכריה ובאיוב סימן כ"א·
תחיה ג' וסימניהון נמסר בפרשת משפטים·
חית הארץ י' בליש' וסי' נמסר בערך ארץ·
יחיו ב' וסימניהון נמסר פ' לך לך·
ויחי ב' וסימניהון
יחי ראובן ואל ימות·
יאכלו ענוים וישבעו·
וכל מלך דכו' יחי המלך·
חיו ד' חסרי' וסימניהון נמסר סוף מלכים·
תחיו ג' וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל"ה·
יחיה ז' וסימניהון נמסר במלכים א' סי' ד' וישעיה סימן ז' ויחזקאל סימן י"ח·

אחיה ד' וסימניהון נמסר בתלים בא"ב אות ג' ואיוב סימן ז'·
בארץ החיים ג' וסימניהון נמס' בישעיה סימן ל"ח·
חיו ד' כתו' כן וסימני' נמסר ביחזקאל סימן ג'·
בחייה ג' בליש' ב' מל' וא' חס' וסימניהון נמסר בפרשת אחרי מות ושמואל ב' סי' י"ב ובמשלי סימן ל"א·
החייתנו ג' חסרי' בלי' וסי' נמסר בפ' ויגש וביהושע סימן ב'·
ונחיה ג' וסימניהון
שלחה הנער אתי·
ותן זרע ונחיה ולא·
ונקחה דגן ונאכלה
וחיו ח' וסימניהון נמסר בעמוס סימן ה'·
לחיו ג' וסימניהון נמסר בפרשת נח·
ולהחיות ג' וסימניהון נמסר בפרש' ויגש ומלכים ב' סימן ה'·
את החיים ג' וסימניהון
ושנאתי את החיים·
אשר לא עזב את חסדו·
את החיים ואת הטוב·
חיל ד' קמצין וסימני' נמסר בד"ה ב' סימן כ"ה·
חילי ג' וסימניהון נמסר סוף חבקוק·
חיל ה' חסרי' וסימניהון נמסר בשמואל ב' סימן ד' ומלכים א' סימן כ"א ואיכה בא"ב תניינ'·
חיק ד' חסרי' וסימניהון נמסר במשלי סוף סי' ה' וקהלת סימן ז'·
חירום ג' מל' וסימ' נמסר במלכים א' סי' ה'·

חכ

חכי ג' וסימניהון
ולא נתתי לחטא·
אם חכי לא יבין·
אמת יהגה חכי·
לחכי ג' וסימניהון נמסר בתלים בא"ב אות מ'
החכילה ג' וסימניהון
ויעלו הזיפים אל שאול·
ויבאו הזיפים אל שאול·
ויחן שאול בגבעת החכילה·
וחכם ד' וסימניהון נמסר בפ' מקץ ומשלי סי' כ"ט·

חכמות ד' וסימניהון נמסר בתלים סימן מ"ט ומשלי ריש סימן ט'·

חל

ואת החלב ה' וסימניהון נמס' פ' תצוה
מחלב ח' וסימניהון נמסר בתלים סימן ע"ג·
וחלב ג' וסימניהון נמסר ריש פרשת וירא·
חלב ב' וסימנהון בלשו' ארמי
תורין ועזין ינקת·
וביאורם ודי חלב עזים ללחמך·
וינקת חלב·
וא' חמאת בקר וחלב·
מחלב ג' וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ"ח·
חלילה ג' חסרי' וסימני' נמסר בפ' וירא ואיוב סי' ל"ד·
אחל ג' א' פתח וסי' נמס' בפ' דברי' ויחזקאל סי' ל"ט
ויחל ט' וסי' נמסר בפרש' נח ובשמואל א' סי' ל"א·
החל ד' ג' קמצי' וסימניהון נמסר בפרש' דברים וסוף עובדיה·
החלו ו' וסימניהון נמסר במגלה סימן ט'·
יחל ה' ג' פתח' וב' קמצי' וסימניהון נמסר ריש פרש' כתות ותלים סימן קל"א·
בתחלת ו' וסימני' נמסר בשמואל א' סי' כ"א ומלכים ב' סימן י"ז ועזרא סימן ד' ורות סוף סי' א'·
תחלת ג' ר"פ וסימניהון נמסר ריש יהושע·
ויחלו ג' וסימניהון
ויחלו מעט ממשא מלך·
ויחלו להכות מהעם חללים·
באחד לחדש הראשון·
חוללתי ג' וסימניהון נמסר במשלי סי' ח'·
ויחל ד' וסימני' נמסר בפ' כי תשא ובמלכי' ב' סי' י"ג·
אוחילה ג' וסימניהון נמסר סוף מיכה·
אוחיל ג' וסימניהון
חלקי יי' אמרה נפשי·
זאת אשיב אל לבי·
מה אוחיל אל יי' עוד·
חלה ג' בטעם לעיל וסימני' בישעיה סימן ס"ו·
חולה ה' וסימניהון נמסר

ריש פרשת ויחי·
תחלאים ג' כתו' כן בליש' וסימניהון
את מכות הארץ ההיא·
ממותי תחלאים ימתו·
בתחלאים רעים·
הרופא לכל תחלואיכי ל' מל'·
וחלים רעים·
חלינו הוא נשא כן כתיב·
ושארהון בהרין יוד"ין·
חלות ג' מל' וסימניהון נמסר בפ' ויקרא·
כחלום ג' וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ"ט·
וחלמא ב' וסימניהון
באדין עללין חרטמיא·
ועד אחרן על קדמי·
בחלם ב' חסרי' וסימניהון
אל אבימלך בחלם·
אל לבן הארמי בחלם·
חלמיש ד' מחרין וסימני' נמס' בתהל' סי' קי"ד
חלונות ג' חסרי' וסימניהון
בחלנת האלה חמשים·
והחלנת מכוסות·
משגיח מן החלנת·

חלף

אמר המעתיק כל חלופי ושנויי כל קריא וכל זוגין שאין להם התלות בא"ב וחלוף קריאה דבין מדנחאי למערבאי ובוראי וחלוף קריא' דבין אשר ובן נפתלי ודקדוקי הטעמים שחבר רבי אהרן בן אשר ממקום מעזיה הנקראת טבריה כלהון ח חברנום ואסדרנא להון דהוון מ מפוזרים זעיר שם זעיר שם וקהינא בהון סגין וברירנא הסולת מתוך הסובין ופרינא ולאינא בהון טובא וחזינא ליחדא להון דוכתא בסוף הדין מסרת רבת' דאסדרנא לפום ענוות דעתין עכ"ם:

יחלף ד' חסרי' וסימניהון נמסר בישעיה סימן ב' ובאיוב סימן ד'·
חליפות ג' חסרי' וסי' נמסר בפ' ויגש וע"ש·
חלק ג' קמצי' וסימני' נמסר בפרש' תולדות ויחזקאל סי' י"ב ומשלי סוף סימן כ"ו·
חלקות ג' וסימניהון נמסר בתלים סימן י"ב·
חלקיה י"א וסימני' נמסר בד"ה ב' סימן ל"ח
חלקיהו הכהן ה' וסימ' עלת

המבטלים ואף כי אמרתי אשר משפט זה איכו כוהג באותיות אהו"י מצאנו באות וי"ו ששה מדגשות אחריהן על פי המסורת וסימ' ויאמרו לא כי ברחוב כלין ויאמרו לא כי מלך ויאמרו לו החרם דבני דן ויאמרו לו חכמיו קומו צאו מן המקום דלוט קומו צאו מתוך עמי זה פתרונו שהטעם באות ראשונ' שאחרי
דאתי מרחיק
יהו"ה והמסרת שלפניו רחוק ממנו שני מלכים או חטף ומלך כמו הוא יבנה בית הלמתים תעשה פלא סורה שבה פה והטעם לפי

מערכת אות החית

פתחתי הטעם כל כך מן המסורת בספרים ההברות עליו כשלוה להדגיש האות המכוננת ועוד בטל חק יהוה כשהיא במלה גדולה ותיבה פאחריה קטנ׳ ומוקפת אבלה
כמו ולדרשה בה הרבה כגר רוחי אשיחה במר נפשי גם באלה יש להטעים ולומר כי אין לחוש כבטול קריאת הה״א אלא כי באלה אלה תתקיים המלה באמרך הדרום
הדבר אשיח על כן לא שותה להם מלת עמו כי אשר ילכו בה כי באלה הוא״ן לא תתקיימנה המלות: **מפיק הא** פתרונו מחכיתה בבקר אתה בבית ולה גפן

עלת אל חלקיהו •
ויאמר חלקיהו הכהן •
ויצו המלך את •
וילך חלקיהו הכהן •
ויצו המלך תנינ׳ דסיפר׳ •

חם

חם ב׳ קמצי׳ וסימניהון
זה לחמנו חם הצטידנו •
חם לבי בקרבי •
וכל שום בר נש דכו׳ •
והם ג׳ פתחין וסימניהון נמסר בפ׳ בשלח וריש מלאכי וסימניהון בלשון ארמי מלכא דדמוך בשמשא •
כחם ד׳ וסי׳ נמסר בריש סדר וירא •
חמודות סימן חלוף אתיהון נמסר בסדר תלדות ודניאל סימן י׳ •
חמדת ד׳ וסימניהון
ולמי כל חמדת ישראל •
והרעשתי את כל הגוים דזכריה •
שלח המלך נכוכר כצר ד״ח
ועל אלהי אבותיו לא יבין דסוף דניאל •
יחמול ד׳ כ״ל וסימנ׳ נמסר בחבקוק סוף סי׳ א׳ ואיוב סימן ו׳ •
ולא יחמל ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ כא״ ומשלי סוף סי׳ ו׳ ואיוב סי׳ יו״ •
לא אחמל ג׳ וסימניהון
וגם אני אגרע ולא תחום •
כי לא אחמל עוד דזכריה •
ונפצתים איש אל אחיו דירמיה •
חמסי ב׳ וסימניהון נמסר פר׳ לך לך •
חמסים ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קמ״א ומשלי סימן ד׳ •
חמרים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר פ׳ בהעלתך •
חמורים ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ יט״ •
חמור ד׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויחי •
חמורינו ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ט׳ •
חמש כה׳ קמצי׳ וסימניהון בפרש׳ תרומה •
החמשי ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת נשא הבריה סימן ז׳ •

החמשית ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ קדשים ויריכיה סימן לו״ •
חמישתו ג׳ כתו׳ כן וסימני׳ נמסר פ׳ ויקרא
ובחמשה עשר ג׳ ר״פ וסימניהון בפרשת אמור •
חמשיתו ב׳ כתובי׳ כן וסימניהון כפרשת אמור •
חמשים ד׳ וחסרי׳ נמסר בפרש׳ בשלח •
החמשים ד׳ וסימנ׳ נמסר בפרש׳ קרח •
חמישית ג׳ מל׳ וסימניהון בסדר בחקתי •
חמשים ומאתים ד׳ וסימני׳
ואתה קח לא בשמים ב׳ בפסו׳ •
ויקמו לפני משה •
וקחו איש מחתתו •

חן

ויחן ג׳ וסימניהון
ויחן בנחל גרר •
ויחן את פני העיר •
שם ישראל נגד ההר •
הנה ב׳ וחס׳ וסימניהון
אל המדבר אשר הוא •
חנה מלאך יי׳ סביב •
חנות ב׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
והנה נא חנות היום •
חשכה חנוה אל •
מחניך ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וס׳ נמס׳ פרש׳ תצא
מחנות ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני •
יחנך ב׳ וסימניהון נמסר פ׳ ויהי מקץ •
חנון ורחום ח׳ וסימ׳ נמסר בתלי׳ סי׳ קי״א
רחום וחנון ג׳ וסימני׳ נמס׳ פר׳ כי תשא •
חנוך ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת חיי שרה ובמשלי כי׳ כב״ •
חנני סימן מן ריש תלים עד אב״ רבתי חנני ומן אב״ רבתי עד סוף ספרא חיני במג״ חנני וסימניהון שם באות ח׳ •
חנניהו ג׳ וסימניהון
וירד בית המלך על •
לששה עשר לחנניהו •
על ידי חנניהו בן •

ותחנף ב׳ וסימניהון
והיה מקל זנותה •
ותחנף הארץ בדמים •
וא׳ הלא חנף תחנף הארץ •
האמרים תחנף ותחז בציון •

חס

ולא תחוס ה׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ז׳ •
תחס ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ ויגש •
מחסה ט׳ רפין בלישני׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן סב״ •
לחסות ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן קי״ח •
מחסי ג׳ קמצי׳ ורפי׳ וסימני׳ מחסי אתה ביום צרה •
ואתה מחסי עז •
שתי באדני יי׳ מחסי •
וחסד ה׳ וסימניהון בלשון אדמי טבא רדף חייא ונטר אסתר וביאורם נמסר בתלים סימן כג׳ ומשלי סימן כא׳ •
חסדיו ב׳ חסרי׳ וסימניהון
יזכר להם בריתו •
כי אם הוגה ורחם •
חסידו ב׳ חסרי׳ וסימניהון
רגלי חסידו ישמר •
ודרך חסידו ישמר •
חסידה ג׳ וסימניהון
גם חסידה בשמים •
חסידה ברושים ביתה •
אם אברה חסידה ונוצה •
ועשה חסד ד׳ וסימניהון נמס׳ בפרש׳ וישמע יתרו •
חסר ד׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ו׳ •
תחסר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסימניהון בפרש׳ עקב ובשמואל א׳ סימן טו״ ובמשלי סוף סימן יג׳ •
מחסור ה׳ וסימניהון
אין שם מחסור כל דבר •
אין מחסור כל דבר •
כי אין מחסור ליראיו •
נותן לרש אין מחסור •
איש מחסור אהב שמחה •

חף

חפו ג׳ וסימניהון
בשו הכ׳ מו חפו ראשם •
ופני המן חפו •
ואדירים שלחו •
חפזון ג׳ וכ״ל וסימני׳ נמסר בסדר בא אל פרעה ובישעיה סימן נכ׳ •
החפץ ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן לד״ •
החפץ ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ טו״ ובאיוב ריש סימן כ״כ •
להפר ג׳ וסימניהון נמסר ביהוש׳ ריש סימן כ׳
וחפרתה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
ויחד תהיה לך על •
וחפרתה לבטח תשכב •

חץ

החצונה ג׳ כתובי׳ כן וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן כב״ •
חציו ה׳ וסימניהון
החת ברכובו מלמטה •
חציו אל מול הר גרזים •
חציו שרף במו אש ב׳ בפסו׳ •
חציו שרפתי במו אש •
ויחץ ג׳ וסימניהון
ויחץ את העם אשר אתו •
ויחץ את הילדים על לאה •
ויחץ את העם לשלשה ראשי׳ •
מחצב ג׳ וסימניהון
ולגדרים ולחצבי •
לחרשים ולבנים ולגדרים •
וחברו דדלה •
וממחצית ב׳ חס׳ וסימניהון
וממחצת בני ישראל תקח •
ויקח משה ממחצת בני •
בחצצון ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
הישב בחצצן תמר •
וגם בחצצן תמר •
בחצרות ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בפ׳ מסעי
חצצרות ג׳ חס׳ דחסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בהעלתך •

חק

חקות ט׳ וסימניהון בלבבם

כי מה שבא להרפות הלא אות הה״א כנטלת ונקראת בשפתים הקורא בטוב מכל הה״א שהברתה יוצאה בקמץ אף על פי שהיא נקראת בהיטב לא תבטל חק יהוה כמו מוצא
שפתיה לנדריה והטעם שהרי הה״א האחרת נשמעת אחריה וקריאת אות הה״א אין לבטל אף על פי שלא נכתבה כאשר בועסית ברי ומברכיך ברוך:

מפיק ואו כמו חברותיו בתהלה ידיו תביאינה והטעם כמו מפיק הה״א ושנים יוצאין מן הכלל על פי המסורת ונטה עליו קו תהו וקול המון שליו בה:

מערכת אות החית

מפיק יוד כמו סרי נברתי אולי תמרוכי גם בזה טעם המפיקים האחרים מאחר שהברת יוד נשמעת בקול הקורא אבל אדני גם סיני בקדם יבאו מן הכלל כי גם לענין בטול הקמץ יבא מן הכלל כי אל מי תרמיוהו ויסוה ובמפיק יוד הבא בחולם או בשורק כמו קלוי באש גוי גדול גוי מרחוק אוי בא ויש אומרים כי נוהג בם חק יהוה ויש אומרים כי כל המפיקים מויס : ויתחת הראשונה שבא והוא שתהיינה שתי האותיות מאותיות

שתי אותיות רצופות

כלבבם	ולא אמרו כלבבם נירא •
העמים	כי חקות העמים הבל •
נותן	כה אמ' יי נתן שמש לאור
בריתי	אם לא את בריתי יומם ולילה •
המזבח	ויאמר אלי בן אדם דאלה חקות •
בית יי	ויאמר אלי יי בן אדם שים לבך •
ומנחה	העשה עליו בבקר בבקר

וישתמר חקות עמרי וכל מעשה •

ודעת	חקות שמים •

חקותי בל אורית' חסרי' בב"א וסימניהון נמס' בפרשת תלדו' ובירמיה סי' ל"ג •

חק עולם ה' וסימ' נמסר בירמיה סי' ה' •

מצותי חקתי ג' דסמיכי וסי' נמסר בפרש' תלדות ובמלכים ב' סימן י"ז •

חקתי מצותיו משפטיו ו' פסו' בן ג' ג' בתחלפי' וסי' נמסר בסדר נצבים •

חק ומשפט ג' וסימ' נמסר בפר' בשלח •

חקתי דקדים למצותי ו' וסימניהון

אם	בחקתי תלכו •
ואם	בחקתי תמאסו •
הבית	הזה אשר אתה בונה •
והיה	אם השמע את •
אם	חקתי יחללו •
ואם	תשובון אתם ודה' •

בחקות ד' חסרי כליש' וסימ' נמסר פ' קדשי' •

חקתי דבתר משפטי ח' וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה' •

חקיו דבתר מצותיו ד' וסימניהון נמסר בפרש' בשלח •

חק עולם י"א בלישני' וסימניהון נמסר בפ' כי תשא •

ואת חקתי ה' וסימ' נמסר בפ' אם בחקתי :

ואת החקים ד' וסימניהון נמס' בפרש' שפטים ובמלכים ב' סוף סימן י"ז •

חקקי ב' וסימניהון

גדולים	חקקי לב •
הוי	החקקים חקקי און •

חר

בחרב ד' וסימניהון נמסר בשמואל א' סי' י"ז •

בחרב ברעב ח' וסימניהון נמסר בירמי' סימן ל"ח •

חרבותיה ב' א' חס' וא' מל' וסימניהון

חרבותיה	אקימם •
כי	נחם יי ציון •

ובחרב וברעב ב' וסימני'

ומן	אז חדלנו לקטר •
ממותי	תחלאים •

חרב י"ו בליש' וסימני' נמסר בישעיה סימן ס"א ובאיוב סוף סימן ל' •

כחרב ג' וסי' נמסר בישעיה ריש סימן מ"ט •

חרבה ג' וסימניהון נמסר במשלי סי' י"ז בראש

חרבה ג' וסימניהון

בנחמיה סימן ב' •

תחרב ב' א' פתח וא' קמץ וסימניהון

מדוע	נבית בשם יי •
דילח	מימם לא תכבה •

יחרה ג' וסימניהון נמסר בשמואל א' סימן ך' •

חרון ג' קמצין וסימניהון נמס' ביחזקאל סי' ז' •

בחרי אף ה' וסימני' נמסר בישעיה סי' ז' ובאיכה בא"ב תניין ובד"ה ב' סימן כ"ה •

ויחרד ג' וסימניהון נמסר בפרש' תלדות •

יחרם ג' וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובעזרא סימן י' •

חרפי ג' וסימ' נמסר בתלים באב"ג רבתי אותו' •

ונחרצה ג' וסימני' נמסר בישעיה סי' י' •

חרוצים ג' וסימניהון

ראש	עשה כף רמיה •
מתאוה	ואין נפשו עצל •
יד חרוצים	תמשול •

חרש ג' פתח' וסימניהון בלשון ארמי עובדא דקיסא פרזלא וביאורם נמסר בפ' הצוה ובישעיה סימן מ"ד •

חרש ה' וסימניהון

מי	שם פה לאדם •
וישלח	יהושע בן נון •
לא	תקלל חרש •
כמו	פתן חרש יאטם •
ובבקר	חרש וגלל •

ב' מנהון מלעיל •

יחרוש ב' מל' וסימניהון

ארכיב	אפרים יחרוש •
יחרוש	בבקרים •

החרש ו' וסימניהון נמסר באיוב סי' י"ג •

חרישה ז' חסרי' בלישני' וסימניהון נמסר בפרש' וישלח ובירמיה סימן ל"ט •

חרשים ג' וסימניהון

ונשוא	פנים ויועץ וחכם •
הוליד	את עפרה ב' בפסו' •

חש

מחשים ד' וסימניהון נמסר בשופטים סי' י"ח •

מחשבות ג' חס' וסימ' נמסר בפרש' ויקהל •

יחשבו ג' וסימניהון

ולא	יחשבו את האנשים •
כי	יחשבו עליו מחשבות •
ואלי	יחשבו רע •

ויחשבה ג' וסימני' נמסר בפרש' לך לך • ובשמואל א' סימן א' •

חשבאל ג' בלישני' וסימ' נמסר בירמיה סימן מ"ט •

נחשבנו ג' וסימני' נמסר פרש' ויצא •

תחשב ג' כלרע וסי' נמסר בשמאל ב' סימן ד' :

וחשבה ד' מייחדין וסימניהון

הנה	איכה חשכה •
מעיף	צוקה ואפלה •
בחשכה	יתהלכו •
כחשכה	באורה •

במחשכים ג' וסימני' נמסר בתלים סי' פ"ח •

חשך ד' וסימניהון נמסר באיוב סימן י"ח •

חשך ז' וסימניהון נמסר בשמואל א' סו' סי' כ"ה וסימניהון בלשון ארמי ירדף מני רבוני יקבא בישא ועמא דמותא •

חת

חת א' פתח וא' קמץ וסימניהון

הכביש	כל חת מרודך •
העשוי	לבלי חת •

מחתות ג' ומל' וסימניהון

קחו	לכם מחתות •
את	מחתות החטאים •
ויקח	אלעזר הכהן •

החתים ה' וסימני' נמסר בשפטים סי' א' •

חותם ז' חס' בליש' וסימני' נמסר בפ' תצוה •

כחותם ג' מל' וסימניהון

ושמתיך	כחותם על יד •
שימני	כחותם ב' בפסו' •

חתום ד' מל' בליש' וסימ' נמס' בישעיה ריש סימן ח' •

חתן ד' וסימניהון נמסר בפרש' שמות ובמלכים ב' סוף סימן ח' •

נשלם מערכת
אות החית בס"ד

מערכת אות
הטית

ג' זוגין חד טית וחד וטית וסימניהון

טבוח	לבען טבוח טבח •
וטבוח	וירא יוסף אתם את בנימן
טח	לא ידעו ולא יבינו כי טח
וטח	ולקחו אבנים אחרות •
טהרתי	מי יאמר זכיתי לבי •
וטהרתי	הלא טוב אבנה ופרפר כתיב •

טב

טב ב' וסימניהון

וכען	הן על מלכא טב •
הוא	צלמא רישיה •

לטוב ב' דגשי' וסימניהון

לטוב	בעיניהם תהיינה •
הכל	כאשר לכל •

ומטיב ב' וסימניהון

יפה	קול ומטב נגן •
טוב	אתה ומטיב •

קדם' חסר דחס' •

וטוב ב' ר"פ וסימניהון

וטוב	לא יהיה לרשע •
וטוב	משניהם אשר עדן •

וטוב י"ז וסימניהון נמסר בשמואל א' סימן י"ז ובמלכים א' סימן י"ז ובד"ה ב' סימן י"ז •

טוב י"ט מל' בלישני' וסימניהון

ויקח

בנ"ר כפ"ת אסר הרנם והרפא ניכרין בהם יותר מבשאר אותיות כמו ויהי בבאם הלא ככרכמיש ודומיהם ומלת לא תתעב יבאה מן הכלל והטע' אחרי שמתוכא אחר המת אין כח בלשון לבטא שתיהן רפויות אם תהיה אות ראשונה מלך יתקיים חק יהוה כמו אזלו בבהילו דעזרא והוא אשה בבתוליה ואם תאמר כאשר הראשונה בשבא ובבא להרפות שתיהם למה לא הרפו הראשונה לקיים חק יהוה וידענו השגיה הכה זה הכל של עולם שבא רבא בראש תיבה לא ידגיש אחריה כי כלם מגיעין ומרפין רק במלת

מערכת אות הטית

פתי פתים לבד ולותו הרגם בעבור כון ממלת פני פנים לזכר הראויה להיות בלשון הנקבה ובתוספת הת״ו ומספטו להיות פנתים ובאה מלה אחת על מספטו והיא פכתים ימים כ״ל׃ ואמנם גם היא מבאנה רפויה במקום אחר והוא מפתי עיני מפלפתים והטעם כי השין דגושה כרין כל מ״ס הבאה במקום מן המרגשת אחריה וחק רגשות הס״ין מרפה הת״ו כאשר עמו בתלת מקדם י״י ובמלת ולא יכלה עור הפפיכו ורכפת בהט׃ במף ותחת הב״ית סבא מבטלין חק יה״וה כמו ויחנו במדבר

ויקח העבד עשרה׃
וקחו את אביכם ואת׃
ועיניכם אל החוס על כליכם׃
ולאביו שלח כזאת׃
ובתים מלאים כל טוב׃
תחת אשר לא עבדת׃
וילך חזאל לקראתו ויקח׃
תאבו אם תאבו ושמעתם׃
חסדי י״י אזכיר תהלות׃
ירונו הנה עבדי ירונו׃
ורננו ובאו ורננו במרום׃
ואפרים עגלה מלומדה׃
ועתה בנותיכם אל תתנו׃
וילכדו ערים בצורות׃
העלוץ כטוב צדיקים׃
לולי האמנתי לראות׃
אשרי תבחר ותקרב׃
טעם טוב טעם ודעת׃
יברכך י״י מציון וראה׃

בטוב ד וסימני נמסר במשלי סימן י״א׃

בטוב ט דגשי וסימני נמסר בישעיה סימן ז׳ ואיוב סימן כ״א׃

טובות ב׳ מל׳ וסימניהון

כי גם אחיך ובית אביך׃
יבקשו למלך׃

וטוב ה׳ קמצי וסימ׳ בלשון ארמי טליא בחירא רהט ואשכח חכמתא וביאורם נמסר במלכים א׳ סי׳ י׳ ובשמואל א׳ סימן כ׳ ובפרשת וירא׃

והטוב ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ואתחנן ובמלכים ב׳ ריש סימן ד׳ ובאיכה באב ג׳׃

הטוב ד׳ רפין וסימני נמסר בשפט׳ סימ׳ י״א ובאיוב ריש ס׳ י׳׃

בטוב ד׳ רפין וסימ׳ נמסר בפרשת בחקתי ובתלים סימן כ״ה׃

טובו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ד׳׃

הטיבות ג׳ וסימניהון

ויאמר י״י אל יהוא׃
ויאמר י״י אל דוד׃
ויאמר י״י אל דוד אבי׃

וטובים ג׳ וסימני נמס׳ במלכים א׳ סי׳ כ׳ ובמשלי סי׳ ט״ו׃

וטובי ג׳ וסימניהון

וילכו לאהליהם שמחים׃
וחברו׃
ילדים אשר אין בהם׃

והיטב ט׳ חסרי׳ י׳ וסימני נמסר ביחזקאל סוף סי׳ ל״ג׃

ויטב ג׳ חסרים י׳ בליש וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״ד וסוף מלכים׃

הטוב והישר ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת ראה׃

היטיב ב׳ מל׳ וסימני׳ בירמיה סימן ז׳׃

טבים הטבים ה׳ חסרים וסימ׳ נמסר בפרשת תולדות וביואל ס׳ ד׳׃

הטבה ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת עקב׃

לטבה ב׳ חס׳ וסי׳ נמסר סוף פרשת ויחי׃

טבת הטבת ד׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת מקץ וע״ש׃

כטוב ד׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן י״ו ובשמואל ב׳ סימן י״ג׃

לטבת ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן כ״ה ובתלים סימן ל״ו׃

טבעות ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה׃

טה

וטהר ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ה׳ ואיוב סימן י״ז׃

טהורה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח ובמלאכי סימן א׳ ותלים סימן י״ט׃

הטהור ה׳ חסרים וסימניהון נמסר סוף פרש׳ שמיני׃

טורי ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי ובמלכי׳ א׳ ריש סימן ז׳׃

טח

וטח ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳׃
כי טח מראות עיניהם׃
ועפר אחריקח׃

הטירות ג׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כ״ה׃

טהרים דכתי׳ עפלים ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ה׳׃

וב׳ כתי׳ טחורי׳ וקרי׳ וסי׳

העגלה וישימו את ארון י״י׃
ואלה טחורי הזהב׃

ועיין מה דפקלינן וטריכן על לשון בעל המסורת דפליג אתלמוד׳ דילן בהקדמתי למסרה רח׃

טל

ובטל ב׳ וסימניהון

ברם עקר שרשוהי׃
ודי חזא מלכא עיר וקדיש׃

יוטל ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי וסי׳

כי יפול לא יוטל׃
הגם אל מראיו יוטל׃
בחיק יטל הגורל׃

וטלם ב׳ וסימניהון

וטלם ובעלות׃
ושלום וטלם׃

טלאים ב׳ וסימניהון

ברועה עדרו ירעה׃
ויפקדם בטלאים׃

טם

טמא ב׳ דגשי׳ וסימניהון

טמא יטמאנו הכהן׃
למען טמא את מקדשי׃

טמאו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וישלח ובתהלי׳ ס׳ ע״ט׃

טמא ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת אמור׃

תטמאו ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ד׳׃

טמא ט׳ וסימני׳ נמסר פרשת וישלח׃

טע

טעמו ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן כ״א ובתלים סימן נ״ד׃

מטעמים ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת תלדות׃

י״ו פסו׳ בטעם פזר וגלגל וסי׳ נמסר בסוף יחזקאל ובמגלה סוף סימן ז׳ ונחמיה סימן י״ג׃

ל׳ מלין בטעם שני שמות וסי׳ נמסר בסדר עקב׃

ג׳ פסו׳ אית בהון תרין מלין בתרי טעמי וסי׳ נמסר בסדר ואתחנן׃

ח׳ פסו׳ בטע׳ תלישא ופסקי׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ב ובד״ה ב׳ סימן ל״ה׃

כי אם ג׳ בטעם עי״ן בסדר מסעי׃

ועמו ח׳ בטעם זקף גדול וסימ׳ בסדר וישלח׃

ה׳ פסו׳ בתורה שאין להם הברע וסי׳ בלשון ארמי אוטיבו טבטא ליהושע בנהורא דמשה וביאורם נמסר בסדר וילך׃

ד׳ מלין בטעם תלישא קטנה ואחריה אזלא בתיבה אחת וסימני׳

וזה כל הנפלים דיהושע׃
לא תעלו ולא תלחמו׃
ומתתיהו ואליפלהו׃
את הבנית האולם ואת בהיו׳׃

ו׳ שמות בטעם זרקא וסימני׳ נמסר בסדר פנחס׃

ז׳ מלין בטעם מרעימין ופסקין נמסר בסדר צו ובישעיה סימן י״ג ובריש עמוס׃

ה׳ מלין בהרי טעמי פי׳ דמשמש בונה לתיבתו וסימניהון נמסר בסדר ויגש ובזכריה סוף סי׳ ז׳ וקהלת סימן ד׳׃

י״א זוגין מתחלפי׳ קדמ׳ רביע תנינא זקף וסי׳ נמסר בסדר צו ובחגי ריש סימן ב׳׃

י״ו זוגין מתחלפי׳ בחד ענינא בטעמ׳ חד זקף לרומ׳ וחד נחית לתהומא וסימניהון בלשון ארמי שמואל עבד אוריה דוד מנהון בכיא קטלין לרוגזא משה ממלל בגלותא וביאורם נמסר בסדר וארא ודהא ריש סימן י״ח׃

ה׳ זוגין מן כ״ב מתחלפי׳ בטעם׳ וסי׳ בלשון ארמי אינש במחתיה כהנא בנגע הלתין בירעת׳ משח בידא רברבני בחוטרא וביאור׳ נמסר בסדר ויקהל׃

י״ד בטעם תרין חוטרין וסי׳ נמסר בסוף מטות ובריש חבקוק ונחמיה סוף סי׳ ג׳׃

י״ח מאיילין מאריכין בין אזלא לזרקא וסימניהון

ויבא יעקב מן השדה׃
ויקרא פרעה שם יוסף׃
ויקח מן הדם אשר על המזבח ומשמן׃
ויעבירו קול במחנה׃
כאשר יורם חלב השב׃
והעמיד הכהן את האשה׃
והשביע הכהן את האשה׃
וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם׃
ויאמרו אליו בני ישראל במסלת נעלה׃
ולא נתן סיחון את ישראל׃
כל הרומת הקדשים אשר ירימו׃
ואם יחרש לה אישה׃
ובאו הר האמרי ואל כל שכניו׃
והיו לאחור בבני שבטי ישר׳׃
כי ירחיב י״י את אלהיך את גבלך׃
ואשר יבא את רעהו ביער׃
ואכל פרי בטנך ופרי אדמתך׃
וסקלתם באבנים׃

וכל פסוקא דבהו׳ מאריכין במארכא אך לא כבאיילה׃

י״א בטעמ׳ לאחור פי׳ פשטא ולפניו יתיב וסימ׳ נמס׳ בסד׳ ויקרא ובדניאל ס׳ ב׳׃

י״א פסק בטע׳ מארכא לזרקא וסי׳ נמס בסדר וארא׃

סמתי בפיך גם פה הטעם כאשר בארתי בפתי אותיות רצופות כי אותיות במ״ף מוצא אחד לשם והם מוצא ספתים אין כח בלשון לבטא אותם בספתיו פתיחם רצופות ורפויות ותחת הרא״שונה סבא ודמה לשומע כאלו פתיהן אות אחת אך כפתחת הבי״ת מלך ילכו בחק יהו״ה כמו כהכי במות ויביאו במנחה אל ירה בפלגו׃ כפלם חק יהו״ה ומבטלין׃ ואלה מסרתי חק יהו״ה פאין מבטלין מאריך תלפא קטנה מונח מכרבל ברפיים ירח בן יומו מאילה סופר עלוי מהפך דרגא אזלא תרי חוטרי׃
תם ונשלם תהלה לבורא עולם

יֹא בטעם לגרמיה משרת לגריש וסימני נמסר בסוף תלדת ובחגי סימן ג׳ ובירמיה סימן ד׳ ·

ר׳ מלין בטע׳ אולא ומהפך וס׳ בסוף סדר בהר סיני ׃

ה׳ מלין בטעם מאיולא משרת לס״פ בתיבתו וסי׳ נמס׳ בריש סדר אמור וביהושע סי׳ יֹא ׃

ד׳ זוגין מתחלפי׳ חד בדרג׳ וחד במאריך וסי׳ נמסר בסדר שמיני ׃

ח׳ מלין בתרי טעמי פ׳ הטפחא לאישרתנה מירכא בתיבת׳ כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן לו״ וכשיר השירים סימן ו׳ ׃

טר

ובטרם ג׳ וסימ׳ נמסר ריש ירמיהו ׃

טרף ב׳ קמצין וסימניהון

ורנה עלה זית טרף ·

כי הוא טרף וירפאנו ·

טורף ד׳ וחסרי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ב ונחום סימן ב׳ ואיוב סי׳ יח ·

טרף ג׳ וחסרים וסימניהון

מגירה ויאמר ·

ויצא האחד מאתי ·

ואם טרף יטרף ׃

נשלם מערכת

אות הטי״ת בס״ד

מערכת אות

היוד

יֹה זוגין חד יוד וחד ויוד

וסימ׳

ירדו הנביאים נבאו בבעל ·

וירדו ויאמר אלהים נעשה אדם

יד לכו ונשומה אלה׳

ויד אהיה כטל לישראל יפרח ·

יריתי ויאמר לבן ליעקב הנה ·

דריתי ואתם תכתבו את הארץ ·

ישרצו ויאמר אלהים ישרצו המי׳ ·

וישרצו ובני ישראל פרו ·

יבקש בימים ההם ובעת ·

ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם

ידבר עמים תחתינו ·

וידבר האל הנתן נקמות לי ׃

ידל׳ והיה ביום ההוא ידל כבוד ·

וידל ישראל מאד מפני מדין ·

ידון ויאמר ה׳ לא ידון רוחי ·

וידון ועל ידו החזיק מלטיה ·

יתלונן ישב בסתר עליון ·

ויתלונן סלע ישכון ויתלונן ·

יתגדל היתפאר הגרזן על החצב

ויתגדל ועשה כרצונו המלך ·

יחטא כבל העם הזה שבע ·

ויחטא יען אשר עשה מנשה ·

יושב וחשבה ואהל וברכיהו ·

וישב אז משה ואת אהרן ·

יגל יבול ביתו נגרות ·

ויגל יחלץ עני בעניו ויגל ·

ירבן וכי ירבן אנשים ·

ויריבן ויאמר איש אפרים ·

יופה ואת עין ואת מגרשיה ·

ויוטה בעון וכרמל וזיף ויוטה ·

יחננו כיבש קצירה תשברנה ·

ויחננו ויאמר פדעהו מרדת ·

יצב בהנחל עליון גוים ·

ויצב בית גאים יסח ה׳ ·

יעזרך כה אמר ה׳ עשך ויצרך ·

ויעזרך מאל אביך ויעזרך ואת ·

יתגנב ויתגנב העם ביום ההוא ·

ויתגנב לבוא העיר כאשר · ב׳ בפסו׳

יחגו וינועו כשכור ·

ויחגו ואחר באו משה ואהרן ·

יחד הלילה ההוא יקחהו אופל ·

ויחד יתרו על כל הטובה ·

יועש ועל הזתים והשקמים ·

ויועש ובני בכר זמירה ויועש ·

ישארו וידעו הגוים אשר ישארו ·

וישארו שני אנשים במחנה ·

ישב ישלח דברו וימסם ·

וישב וירד העיט על הפגרים ·

יבואוני רחמיך ואחיה כי ·

ויבואוני חסדיך ה׳ תשועתך ·

יעטוהי כל קבל די מן קדם מלכא ·

ויעטוהי ולהיבלה כסף ודהב די ׃

חד מן ט׳ זוגין מן חד וחד

חד י׳ וחד ו׳ בסוף תיבותא ·

בשבתי כי נדר נדר עבדך ·

בשבתו נורע בשערים בעלה ·

גדלתי תרב גדלתי ותסב ·

גדלתו בהראתו את עשר ·

ברצתי ועוד ברצותי בבית אלה׳

ברצותו כי אמר לא יסכן גבר ·

דורי נסע ונגלה מני ·

דורו מעצר וממשפט לקח ·

כבדי כלו בדמעות עיני ·

כבדו עד יפלח חץ כבדו ·

בערכי ואתה אנוש כערכי ·

בערכו והכסף והזהב נתן ·

והטי שמעי בת וראי ·

והטו ועתה הסירו את ·

ומכאובי כי אני לצלע נכון ׃

ומכאובו כל תפלה כל תחנה דו״ה

ובביתי ישא ביום ההוא לאמר ׃

ובביתו ויכל שלמה את בית ·

אֹב מן ב׳ י׳ בריש תיבות׳

וסימ׳

יאר ה׳ פניו אליך ·

יאר אלהים יחננו ויברכנו ·

יאבד יום אולד בו ·

יאבד והיה ביום ההוא יאבד ·

יאסרוני ויאמר אליה אם אסר ·

יאסרוני ויאמר אליה שמשון ·

יבש והנה שתולה התצלח ·

יבש הוי רועי האליל ·

יבלע ועתה שלחו מהרה והגידו

יבלע היספר לו כי אדבר ·

יגודנו גד גדוד יגודנו ·

יגודנו שמעתי ותרגז ·

ירעון ויענך וירעיבך ·

ירעון המאכילך מן במדבר ·

ידידות למנצח על שושנים ·

ידידות מה ידידות משכנתיך ·

יהיר ואף כי היין בוגד ·

יהיר זד יהיר לץ שמו ·

יורישנה ועבדי כלב עקב ·

יורישנה הנה ה׳ יורישנה והכה ·

יוצק והכהן הגדול מאחיו ·

יוצק אשר קמטו בלא עת נהר

יזד וכי יזד איש על רעהו ·

יזד אך הנביא אשר יזד ·

יזה כל אשר יגע בבשרה ·

יזה תרויהון בפסוק ·

יחנך וישא את עיניו וירא את בנימן

יחנך כי עם בציון ישב ·

יחי ראובן ואל ימות ·

יחי יאכלו ענוים וישבעו

וכל המלך דכות׳ ·

יטמאו מזכר עד נקבה תשלחו ·

יטמאו ויאמר אלי בן אדם את ·

יטמאו למען לא יתעו עוד

בית ישראל מאחרי ·

יטמאו ולא יטמאו עוד ·

יישר בכל דרכיך דעהו והוא ·

יישר אולת שמחה לחסר לב ·

יברכו ה׳ לאיש אשר יעשנה ·

יכרת ה׳ כל שפתי חלקות ·

ילמדו למען אשר לא ילמדו ·

ילמדו ולא ילמדו עוד איש את

ימוש לא ימוש ספר התורה ·

ימוש כי ההרים ימושו ·

ימד ולא ימד חול הים דירמיה

ימד והיה מספר בני ישראל ·

ינחני וישא משלו ויאמר ·

ינחני נפשי ישובב ינחני ·

ינחנו ה׳ בדד ינחנו ·

ינחנו מתן אדם ירחיב לו ·

יסירו מצדיקי אדם עקב שחד ·

יסירו ונתתי קנאתי בך ועשו ·

יענה הרב דברים לא יענה ·

יענה אוטם אזנו מזעקת דל ·

יערף כמטר לקחי ·

יערף חלק לבם עתה יאשמו ·

יפלא דבר אל בני ישר׳ איש כי

יפלא דבר אל בני ישר׳ איש או

יפו מה יפו דודיך אחותי ·

יפו מה יפו פעמיך בנעלים ·

יפיה אל התהלל יפיה בלבבך ·

יפיה להביא את ושתי המלכה

יצע הורד שאול גאונך ·

יצע ובכל מדינה ומדינה ·

יצמיתם יצמיתם וישב אליהם את

אונם ב׳ בפסוק ·

יקראו ומולדתך אשר הולדת ·

יקראו ומשה איש האלהים ·

יקם הרנינו גוים עמו ·

יקם וירם השמש וירח עמד ·

יקנאהו בזרים בתועבות ·

יקנאהו רבעיסהו בבמות ובפסיליה׳

ירב ויברך אתם אלה׳ לאמר

ירב ובניו ורב המשא עליו כת׳

ירושה בן עשרים וחמש שנה ·

ירושה וחברו בן עשרים ודל״ה ·

ירשה ירשה והיה אדם ירשת

ב׳ בפסוק ·

ירד ירד אז ירד שריד ב׳ בפסוק ·

ישך לא תשיך לאחיך ·

ישך אחריתו כנחש ישך ·

ישליו אהלים לשודדים ·

ישליו שאלו שלום ירושלם ·

ישנה ותקם בתוך הלילה ותקח

ישנה אני ישנה ולבי ער ·

ישועתה ואני בקול תודה ·

ישועתה רבים אומרים לנפשי ·

יתארהו יתארהו חרש עצים

נטה קו ב׳ בפסוק ·

יתיצב לא אבוש כי יעורנו ·

יתיצב חזית איש מהיר במלאכתו ׃

אֹב מן חד וחד י׳ בריש

תיבותא וסימניהון

יאנה לא יאנה לצדיק כל און ·

יבואני רחמיך ואחיה ·

יגיד גם כבדעך מלך ·

ידבר עמים תחתינו ·

יהודה ובתני הבן מיכה ·

יורם כאשר יורם משור ·

יזל מים מדליו ·

יחס על דל ואביון ·

יטב ומה די עליך ועל אחיך ׃

ייחל וזה שארית יעקב ·

יכנס בונה ירושלם ה׳ ·

ילוה ותהר עוד ותלד בן ותאמר

עתה הפעם ·

ימר ולא ימירו ממנו ולא ימר ·

ינובון עוד ינובון בשיבה ·

ישבעון תתן להם ילקטון ·

יענה שדי לא מצאנהו ·

יפרה ויצא חטר מגזע ·

יצו ה׳ אתך את הברכה ·

יקימך ה׳ לו לעם קדוש ·

ירבין ובקרך וצאנך ירבין ·

ירויון מדשן ביתך ·

ישכבון ועלי זקן מאד ·

ישכן ירדף איב נפשי ·

ישקני מנשיקות פיהו ·

יתר ויואל אלוה וידכאני ·

יתם ועל הנחל יעלה על שפ׳ ·

אֹב בתי׳ י׳ באמצע תיבות׳

וקרינן ו׳ דלוג וסימ׳

אזכיר מעללי יה כי אזכרה ·

ארינה ויבא גד אל דוד ביום ·

בחיניו הקארץ כשדים זה ·

ברתיקות ויצף שלמה את הבית ·

בבים אל תרא יין כי יתאדם ·

בגיים למה יאמרו הגיים איה

חנינא דפסו׳ ·

גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים ·

גדיתיו אלה הם אשר עברו את ·

הזריפי אל עוזי וריבות ·

והמעינים ויבאו אליו ·

ויישם לפניו לאכל ויאמר לא ·

וילינו כל עדת בני ישראל על

משה ועל אהרן במדבר ·

ויירש וישלח משה לרגל ·

וינים ובית תפוח ·

ורעיתי ותאמר אל אביה יעשה לי

ויניסו ויעמדו איש תחתיו ·

וייחל שבעת ימים למועד ·

וייחר וילך עמשא להזעיק ·

ושיא סופר וצדוק דשמואל ·

ופניאל ויפדיה ופניאל בני בתי׳ ·

וצפינך כבתים ידך ה׳ ·

וצירם בצאן לשאול שתו ·

וגיש לבש בשרי רימה וגוש ·

והיתי לו שקול ישקל כעסי ׃

ובשגיב בימיו בנה חיאל בית ·

ולשימו בגוי חנף אשלחנו ·

וריב והוכח במכאוב על משכבו

ונצירי ויאמר נקל מהיותך ·

ונהירא הוא גליא עמיקתא ·

וסיפוניה אנת מלכא שבת טעם ·

ותשיח זכר תזכור ותשיח עלי ·

זכידה בן עשרים וחמש שנה ·

חישה אלהים אל תרחק ממני ·

ישיב כי נדר נדר עבדך ·

ינין יהי שמו לעולם לפני שמש

יצפינו יגורו יצפינו המה כתי׳

ימיטו עליהם גחלים באש ·

יריכו משל בגבורתו עולם ·

יקצירו בשדה בלילו יקצירו ·

במיש כי יען בטחך במעשיך ·

לעדיא זכריה ונתון ·

לעזור ויאמר העם לא תצא ·

מדין ותהי עוד המלחמה

מגדיל ישועות מלכו דשמואל·
מיסך ואת מיסך השבת אש׳ דמלכ׳
מיצקת ותלך מאתו והסגר הדלת
מידע ולנעמי מידע לאישה·
מידעת זמרו יי׳ כי גיאות עשה·
מיסדות ורא׳ יהי לבית גבה סביב·
נפיסים בני אסנא בני מעוני·
שימה יען יונדב בן שמעה·
עינתם באותי ואסרם ואספו׳
עליה ומת הדד ויהיו אלופי׳
פטירים ואלה המשוררים ראשי·
ציף בן ציף בן אלקנה·
קריאי אלה קריאי העדה·
ראית רבות ולא תשמר׳
ראית ברבות הטובה רבו·
שיט כי אברתם כרתנו·
שחה תשמע זעקה מכתיהם׳
שביתכם ונמצאתי לכם נאם יי׳·
שיבכם צאן אבדות היו עמי·
שכיתך נביאיך חזו לך שוא ותפל
שילל על זאת אספדה ואלילה·
שעריריה בבית ישראל ראיתי·
שדין גורו לכם מפני חרב׳
תחיל ונתתי אש במצרים חיל·
תמיש משיב רעה תחת טובה·
תמריק חבורות פצע המריק·
תרים כי תפארת עזמו אתה·

וחלופי׳ א״ב כתיב ו׳ במצע

תיבותא וקרי׳ י׳ דלוג וסימני׳

אסורי ויקח אדני יוסף אתו׳
אבוגיל והמהר אבוגיל ותקח·
אנועך תמול בואך והיום·
אושר אני לפניך אלך והדורים·
אולי ויגל את יהויכין בבלה·
ארוצם הנה כאריה יעלה מגאון׳
בעוני אולי יראה יי׳ בעוני·
בור בהקיר בור מימיה׳
כהלוכתם יזכר אדיריו יכשלו·
ברזות ובני בריעה חבר ומלכיאל
גול יגיל אבי צדיק·
דהוא אדין רחום בעל טעם·
הוצא כל החיה אשר אתך·
החרסית ויצאת אל גי בן הנם׳
הלחות כי מעלה הלחות בבכי׳
הבצור הילל ברוש כי נפל ארזי
המבוא ומתחת הלשכות האלה׳
המכונים ויאמר ללוים המכונים·
הושר יי׳ נחני בצדקתך·
התעוף עיניך בו ואיננו·
הנתונים ואוצאה אותם על אדו·
הכעוסני ולא שמעתם אלי·
החפשות ויהי עוזיהו המלך דד״ה׳
מלונו והאנשי׳ אשר שלח משה·
ושחצומה ופגע הגבול בהכור·
רצנוף והייתי עטרת תפארת׳
ואלול ויאמר יי׳ אלי שקר·
ותרמות ב״ בפסוק·
וסוס גם חסידה בשמים·
ואתוקהא ומדד ארך הבנין׳
ותולון ובני שימון אמנון׳
ויזואל הראש אחיעזר ויואש·
והכונו לבית אבותכם·
חוקך למה תשיב ידך וימינך׳
יצוע ויבן על קיר הבית יצוע·
יעכור ולא יכברו מכנו·
יעור ותהי עוד מלחמה·
יחואל ומן בני הימן יחואל·
ינועון המה ינועון לאכל·
יבסומו ראש מסבי עמל׳
יבשולו כי לא ישנו אם לא ירעו·
לוש וישלח איש בשת·
לדוגים הנני שולח לדוגים·

לרוב והיה כי יבאו אבהם·
לשור ויהי כבאם כשוב דוד·
לסיג בן אדם היו לי בית ישר׳·
למשוסה מי נתן למשיסה יעקב·
למענוהם על גבי חרשו חרשים·
מופעת ומשפט בא אל ארץ·
מנות ויברח דוד מנות ברמה׃
נוב בורא נוב שפתים·
נוכי חריף ענהות·
נטוות ויאמר יי׳ יען כי גבהו׳
נפושסים בני בסי בני מעונים·
שום ורנה קמה כל המשפחה·
עשוות ותבהר אביגיל ותקח·
עופי ויבאו אל גדליהו המצפת׳
עני שמעו זאת השאפים·
עפרון וירדף אביה אחרי·
עיתוים פתשגן הכתב·
צעוריהם ואדיריהם שלחו׳
צעוריה נלבדה מואב השמיעו׳
צפועי ויאמר אלי ראה נתתי לך
קרואי ובני אליאב נמואל·
שושק ויהי בשנה וחמשית דמלכי׳
שרוקות לשום ארצם לשמה·
שרותיך אמר יי׳ אם לא שרותיך׳
שפרורו ואמרת אלהם כה·
ונטה שמור בני עזיאל מיכה׃
שבותם והיה חבל לשארית·
שבות רצית יי׳ ארצך׳
שלישום הלא כתכתי לך שלישום׳
הנואון ולמה תנואון את לב·
הרוב אל הרוב עם אדם׳
תשוה תשאני אל רוח הרכיבני·

חד מן ו׳ דכתיב י׳ בסוף

תיבותא וקרי׳ ה׳ וסי׳

העמוני וכפר העמוני והעפני·
כי ויאמר דוד מה לי ולכם·
שמעי ויחרף את ישראל ויכהו·
השלשי ואבישי אחי יואב·
ומטי וקרבתי אליכם למשפט׳
ובכראי שמח בחור בילדותך׳
ואי פליגא נביאיכם אשר נבאו׳

חד מן ב׳ דכתי׳ ו׳ בר״ש

תיבות׳ ולא קרי׳ וסי׳·

יצאו נדוםתוך בבל ומארץ כשדי׳
יעמדו והיה יעמדו עליו דוגים·

ותרין חילופ׳ חס׳ י׳ בריש

תיבות׳ וקרי׳·

יעשה ויאמר לו חלילה לא תמות·
יעכר כי אברתם ברתנו ברית·

י״ב חס׳ ו׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳

וסימ׳ נמסר באיוב ריש סי׳ ז׳·
וחלופי׳ חד מן מ״ג כתיב י׳ בסוף
ולא קרי׳ וסי׳ נמסר בריש מלכים·

חד מן נו״ חסרי׳ ו׳ באמצע

תיבות׳ וקרי׳ וסי׳·

צוארו וירץ עשו לקראתו·
ועמדו ובן לפאת צפון בארך·
ענו והאיש משה ענו מאד·
בינו וכל העם המלחמה·
תוצאותו וירד יבה אל גבול·
מריבו ה׳ יחתו מריבו·
עלו ב׳ בפסוק·
למשפחתו ויקרב את שבט בנימן·
ואנשו וילך דוד ואנשו קעילה׳
בבגדו ויחזק דוד בבגדו·
שמלתו ויקם דוד מהארץ·
רחמו ויאמ׳ דוד אל גד דשמואל·
משרתו ומאכל שולחנו דמלכים·

ברכו ויעל אחאב לאכל ולשתות׃
בסוסו ויבא נעמן בסוסו׳
כפו תכיכה ויעל על הילד·
בזבחתו דמלכ׳ ויבאו כל עם הארץ
בית הבעל·
צפו עורים כלם לא ידעו·
משלו ועתה מה לי פה נאם יי׳·
אלמנתו עצמו לי אלמנתו׳
ימו קורא דגר ולא ילד·
מברחו ואת כל מברחו ואת כל
פארתו דגבהה על בן גבהה קומתו
עולתו ומעלות שבעה עולתו·
וחלונו ואליו והמורו·
ותמורו ב׳ בפסוק·
בצאתו וגבאיו לא ירפאו׳
פרזו נקבת במטיו ראש פרזו·
שערו ביום עמדך מנגד·
דרשו זה דור דרשו׳
חצו ימאסו כמו מים·
חסדו ויזכר להם בריתו·
דברו מגיד דברו ליעקב·
צבאו הללוהו כל מלאכו׳
חקו אם חרוצים·
בקדשו הן בקדשו לא יאמין·
עלומו עצמותיו מלאו עלומו·
וידעו מדוע משדי לא נצפנו·
גבורתו הן אלה קצות דרכיו·
בתחבולתו והוא מסיבות מתהפך·
ואפרוחו יעלעו דם·
פחדו יחפץ זנבו כמו ארז·
כנפו המבינתך יאבר נץ·
חלצו אם לא ברכוני חלצו·
ילדו מי יכין לעורב צידו·
ברגלו קורץ בעיניו מלל ברגלו׳
בשפתו ינכר שונא·
ארחתו פן תאלף ארחתו·
אדנו אל תלשן עבד·
מרגלתו ותשכב מרגלתו·
כנותו ובימי ארתחשסתא·
חטאו מה יתאונן אדם חי·
ויתו וישנו את טעמו·
הסתו כי הנה הסתו׳
שלו שאל ויבא שלו·
השלו ויקם העם כל היום ההוא׃

וחלופי׳ ו׳ כתי׳ י׳ באמצע׳

תיבות׳ ולא קרי׳ וסי

ובחטאתיו דעמרי וילך בכל דרך
ירבעם׳
רגליו דיוסף ענו בכבל רגלו·
דכריו דויחסיף שלח חשך ויחשיך
דבריו דדכיאל ויקם את דבריו׳
שפתיו איש בליעל כרה רעה·
דרכיו העז איש רשע בפניו מציאת׳
עיניו יש אחד ואין שיני׃

ד׳ דאית בהון׳ י׳ במצעות

תיבותא ולא קרינן וסימ׳

ארבעתי׳ ואת הכבש ישלם ארבעתי׳
שבעתים ויהנם ביד הגבענים
מזבחתים ועצמות כהנים שרף על
מזבחתים׳
התעתים כי התעתים בנפשתיכם׃

חד מן כ״ב דכתי׳ י׳ בריש

תיבותא וקרינן ו׳ וסי׳·

יבאו כי הם ומקניהם יעלו׳
יחנני ויאמר בעוד הילד חי׳
יפצחו רנו שמים וגילי ארץ·
יאבדו לכן כה אמר ה׳ דמכשלי׳
ישית תנו לה׳ אלהיכם כבוד׳
יסורי מקוה ישראל ה׳·
יוזיה כה אמר יי׳ היושב בעיר׳

יחיה היושב בעיר הזאת׃
ישבי רדי מכבוד ישבי בצמא׃
ילבשו בבאם הכהנים ולא יצאו
יהיה וחמשה ועשרים אלף·
וכשלו פרש מעלה ולהב חרב·
יצחר ובני חלאה צרת יצחר׳
יחבה ובני שמור אחי ורוהגה·
יאשר ה׳ ישברהו ויחיהו·
יחדל הלא מעט ימי יחדל·
ישית ב׳ בפסוק·
יבא צדיק הראשון בריבו·
ישאל מחרף עצל לא יחרש·
ירם נשא ההמון ירם לבכו·
ירמות ומבני בני משלם מלוך׃
יקפאון פלוגת׳ דרב נחמן
והיה ביום ההוא לא יהיה אור׃

וחלופי׳ י׳ כתי׳ ו׳ בריש

תיבותא וקרינן י׳ וסי׳ נמסר במשלי׳
ריש סימן י״א·

כ״ד כתי׳ י׳ בסוף תיבותא

וקרינן ו׳ וסי״

דודי ואחריו אלעזר בן דודי·
במי כי תנוח יד ה׳ בהר הזה׳
ילדתני אמרים לעץ אבי אתה·
הצאי אל הצאי השדה ובדרך
תלכי אל תלכי ב׳ בפסוק·
הלילי הוביש מואב כי חתה׳
וזעקי ב׳ בפסוק·
דברי תנינא כי מי עמד בסוד ה׳·
השבחי כי תשבחי כי תעלזי·
שוס נחלתיד׳ בפסוק
סבבני אשורנו עתה סבבוני·
ושובי שובו נא אל תהי עולה·
ועדי ושאר דברי שלכה·
וישבי ויבאו אל חלקיה הכהן·
ושפי יכל בשרו מראי·
נפשי פדה נפשי מעבר׳
וחיתי ב׳ בפסוק׳
למלוכי יונהן לשבניה·
כלוהי בניה בדיה כלוהי·
נשאי כל אלה נשאי נשים·

ה׳ זוגין מן ב׳ ב׳ דכתיב י׳

באמצעות תיבותא וקרי׳ ו׳ וסי׳

האסירים ויאחזהו פלשתים·
האסירים ויהי כי טוב לבם·
בגיים למה יאמרו הגוים איה
אלהים יודע בגיים·
גיים ויאמר ה׳ לה שני גיים·
הכליא וירמיהו בא ויצא׳
הכליא ויהי בשלשי׳ ושבע דירמיה
חמיטל בן עשרים ואחת שנה
צדקיהו דמלכים·
חמיטל וחברו בן עשרים ואחת
שנה צדקיהו דסוף ירמיהו׳
ישיב ולבני יששכר תולע ופועה
ישיב לבן עמו הלום·

וחלופיהון חד מן ה׳ זוגין

מן ב׳ ב׳ כתי׳ ו׳ במצעות תיבותא
וקרינן י׳·

תלונו ובקר וראיתם את כבוד ה׳·
תלונו לכן אתה וכל עדתך·
ענוים ובלי בליו רעים הוא׳
ענוים כי לא לנצח ישכח אביון·
עולם והבאתי אל עולם תנינ׳ דפסו׳
עולם ויען שבניה בן יחיאל׳
ושלומות ואחיו לאליעזר רחביהו·
שלומות בני שמעי שלומו׳ יחויאל·
השלושים ואלה מספר הגברים·
השלושים ורוח לבשה את עמשי׃

חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ ג׳ דכתי׳
י׳ במצעו תיבותא וקרינן ו׳ נמסר פ׳
וישלח׃

וחלופי ב׳ זוגי׳ מן ג״ג דכתי׳
ו׳ במצעות תיבותא וקרינן י׳ וסימני׳

אשוב ג׳ כתי׳ ו׳
יהודה כי הנה בימים ההמה ובעת
ההיא׃
אמאס גם זרע יעקב ודוד׃
עילם והיה באחרית הימים׃
ישוב ג׳ כתיב ו׳
התאמין בו כי ישוב זרעך׃
תגמול כפרי פי איש ישבע׃
הרע ישוב הרע לשוררי׃

ב״ח מלין כתיב י׳ בדניאל
וסימניהון נמסר שם סימן כ׳׃

כ״ז מלין דכתיב י׳ בהירק
באמצעות תיבותא וסימני׳
לל׳ין ויאמר בת מי את׃
פניאל ויקרא יעקב שם המקום׃
יפיל ואם שן עבדו או שן׃
יקימו ובנסע המשכן יקימו׃
לשניאה כי תהיין לאיש שתי נשים׃
וילינו והאנשים אשר שלח משה
ותיקד כי אש קדחה באפי׃
עתידות לי נקם ושלם׃
לעביר ועברה העברה לעביר׃
לחליק ויצא ירמיהו מירושלם׃
גלית ואחר הדלת והמזוזה׃
ינידו לשום ארצם לשמה׃
יעביר ולא ימכרו ממנו ולא׃
וסיס גם חסידה בשמים׃
ואליעיני וצלתי ואליאל׃
משלמית ועדיה בן ירחם׃
ידיתון ועבד אדום ואחיהם׃
עפרון ורדף אביה אחרי עפרין קרי
ויריצו ויבשלו הפסח׃
מגדיל ישועות מלכו דתהילות׃
לשביע בקול תודה ולספר׃
שיחה רשת הכינו לפעמי׃
פתיחות חלקו מחמאות פיו׃
ימיטו מקול אויב מפני עקת׃
יקימון בושל יקימון מליך׃
זיביא עזרא הכהן את התורה׃
שבית רצית י״י ארצך שבת׃
שביתם והיה חבל לשארית׃

ג׳ זוגין חד י׳ וחד ל׳ ולית
להון זוגא וסימני׳
ימא וארבע חיון רברבן׃
לימא ענה דניאל ואמר׃
יקהת לא יסור שבט׃
ליקהת עין הלעג לאב׃
ידעיך כל ידעיך בעמים׃
לידעיך משוך חסדך׃

ז׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף
תיבותא ופתחין וסימניהון
מקדשי אך אל הפרכת׃
וזרועי קרוב צדקי׃
חטאתי ראה עניי ועמלי׃
ואשמותי אלהים אתה ידעת׃
שאגותי כי לפני לחמי׃
אנחותי תבא כל רעתם׃

ד׳ יחידאין נסבין י׳ בסוף
תיבותא בחירק וסימניהון
צוררי אם גמלתי שלמי׃
לשדי כי יומם ולילה׃
אלופי ואתה אנוש כערכי

ומידעי ב׳ בפסוק׃

כ״ב פסוק לית בהון לא
אריך ולא זעיר פ׳ לא ו׳ ולא י׳ וסימ׳
בלשון ארמי לא תקטל עבדא דשם
יהב להון חמיס׳ בתרים׳ ותלת מלכין
בארעא דכנענאה וביאורם נמסר
בפרשת נשא׃

י׳ זוגין מן ג״ג י׳ ברישיהון
וא׳ וי׳ וסימניהון
יהלך במשפטי׃
יהלך צדק לפניו יהלך׃
יהלך אם יהלך איש על הגחלי׳׃
ויהלך ויהי כשמוע אחאב׃
ושאר׳ כלהון נמסרי׳
כל אחד במערכתו׃

אלין מלין׳ דכוותיהון
ומשמשי׳ א׳ ב׳ י׳ ברישיהון ון בסופיהו׳
וסימני׳
יאכלון לא יהיה לכהנים הלוים ן׃
יאספון תזרח השמש יאספון׃
יבהלון תסתיר פניך יבהלון׃
יגועון הוסף רוחם יגועון׃
ידחקון ואיש אל אחיו לא ידחקון
ידמיון כי הנה אויביך ידמיון׃
יובילון מעבר לנהרי כוש עתרי בת
יזידון וכל העם ישמעו׃
יחילון ונבהלו צירים וחבלים
יאחזון ב׳ כו׳
יחלומון והיה אחרי כן אשפוך את
יחדלון הקולות יחדלון והברד׃
יטיפון לכן לא יהלך עוד משליך
יכליון ומצרים אדם ולא אל ׃
ילקוטון התן להם ילקוטון׃
ילמדון יום אשר עמדת לפני י״י
ימלאון והשקיתי ארץ צפהך מדכך
ינוכון עוד ינובון בשיבה דשנים
ורעננים׃
ישברון בלב אליך ישברון דתהלות
יעדרון וכל ההרים אשר במעדר
יעדרון׃
יפילון אשחקעליהם ולא יאמנו
יקימון בושל יקימון מליך דאיובי׳
ירבון אספרם מחול ירבון דתהלות
ירבין ובקרך וצאנך ירבין וכסף
וזהב ירבה לך׃
ירומון ושמתי כל הרי לדרך דישעי׳
ירומון עיניך׃
ירוין מדשן ביתיך׃
ירשיעון על כל דבר פשע על שור
ישתקשקון בחוצות יתהוללו הרכב
ישקון עגלין ישקון׃
ישכרון והאכלתי את מוניך את
בשרם׃
יתמלאון פערו עלי בפיהם בחרפה
הכו לחיי׃

מערכת אות
היוד

יא

יאוניה ב׳ וסימניהון
ואקח את יאזניה׃
ותשא אותי רוח׃
וא׳ ויזניה בן הושעיה׃

ויאזניהו ב׳ וסימניהון
וישמעו כל שרי החילים׃
ושבעים איש מזקני׃
וא׳ ויזניהו ויבאו אל גדליהו׃

יאור היאור ו׳ מלאי׳ וסי׳ נמס׳
בסדר מקץ׃

נואש ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה
סימן י״ח׃

יב

יבולה ד׳ חסרי׳ את בנתינהוס׳
נמסר ביחזקאל סימ׳ ל״ד
ותלים סוף סימן ס״ז׃

יבול ג׳ וסימניהון
ואין יבול בגפנים׃
וישחיתו את יבול הארץ׃
יגל יבול ביתו׃

יבולה ח׳ וסימני׳ נמסר בריש
סדר בחקתי׃

יבסי היבסי ה׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ה׳׃

ואת היבוסי ד׳ וסימני׳
וכנען ילד דנח׃
וחבירו דדברי הימים׃
ואת היבוסי ישבי ירושלים דיהושע
ואת היבוסי ישב דשפטים׃

וייבש ג׳ ב׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
ביונה ובתלי׳ סימן ק״ב׃

ויבש ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן צ׳׃

ויבשו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
וגם נשף בהם ויבשו׃
הכה בעשב ויבש׃
הן יעצר במים׃
מתחת שרשיו יבשו׃

הוביש ד׳ מל׳ וס׳ נמסר ביהושע
סוף סימן ד׳ ובריש יואל׃

יבשה ביבשה ג׳ וסי׳ נמסר
בשמואל א׳
סוף סימן ל״א׃

יבש ז׳ חסרי׳ בלישניהון וסימני׳
נמסר בסוף שופטים׃

יד

י״ד פסוקי׳ בן ג׳ מלין וסימניהון
נמסר בפרשת תצוה׃

ידו כ״א וסימניהון נמסר בתלים
סימן י״ח וסימן קמ״ד׃

ביד רמה ג׳ וס׳ נמס׳ בסדר בשלח
ובסדר שלח לך׃

ידת ג׳ חסרים וסימניהון נמסר
בסדר ויקהל׃

ידיו ה׳ חסרים וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא׃

ידיך י״א מלאים וסימניהון נמסר
באיוב סימן ד׳ וכל תהילות
דכותי׳ מל׳ ב״מה חסרים וסימני׳ נמסר
בתלים סימן ל״ב׃

ביד ח׳ וסימני׳ נמסר בעזרא
סימן ז׳׃

ידיכן ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר
בראשית׃

וידיו ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר
מצורע ואיוב סימן ד׳׃

וידי ד׳ וסימני׳ נמסר בסוף סדר
בשלח ובריש יחזקאל׃

וידו ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת
תולדות׃

ויד ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בסדר
וישב וב׳ יחזקאל סימן כא׳׃

בידיה ג׳ וס׳ נמסר בסדר ויקהל
ובמשלי ריש סימן י״ד׃

אל יד ה׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל
ריש סימן מ״ח׃

תמצא ידך ג׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל
א׳ סימ׳ כ״ה ובתלים
סימן כ״א ובקהלת סימן ט׳׃

וסמך ידו ד׳ חסרים את וסי׳
נמס׳ בסדר ויקר׳׃

נטיית יד י״א חסרים את וסימני׳
נמס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ה׃

שליחות יד ג׳ נסבין את וסי׳ נמס׳
בסדר ואלה שמות׃

נשיאת יד ח׳ חסרי׳ את וס׳ נמס׳
ביחזקאל סימן צ׳׃

קנייה מיד ה׳ וסימניהון
מיד בני חמור אבי׃
ויוסף הורד מצריכה׃
או קנה מיד עמיתך׃
ביום קנותך השדה׃
כי קניתי את כל אשר׃
ושארהון קנייה מאת׃

על ידה ג׳ וסימניהון
עזיאל בן יזרחיה׃
חשביה שר חצי פלך׃
עזור בן יחזקאל׃

ועל ידו ח׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן ג׳׃

ובידו ג׳ וסימניהון
ובידו מלא לאמר׃
ובידו מקטרת להקטיר׃
ובידו היו כלי כסף וכלי זהב דשמו׳׃

ביד רמה ג׳ וסי׳ נמסר בסדר
בשלח׃

ידותון ג׳ כתי׳ ידיתון וסי׳ נמסר
בתלים ריש סימן ע״ז׃

ידן ג׳ וסימני׳ נמסר ביואל
סימן ד׳׃

ולהודות ג׳ וסימניהון
ויתן לפני ארון י״י׃
ויהי כאחד למחצצרים׃
ויעמד יחזקיהו׃

להודות ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימ׳
ויתן לפני ארון י״י׃
חצות לילה אקום׃
הוציאה ממסגר׃
וראשי הלוים׃

הודו ה׳ ד׳ כתיב וי״ו וסימני׳
הוי אדון והוי׳
כסה שמים הודו׃
כסוס הודו׃
הודו על ארץ׃
ויהי כזית הודו׃

ידע י״ט וסימ׳ נמסר בתלים סימן
צ״ב ובקהלת סימן ט׳׃

ידעו י״ב וסי׳ נמסר בירמיה סימן
ל״א ובדה״ב סימן ו׳׃

וידעו י״א רפין וסימני׳ נמסר
בתלים סימן נ״ט׃

ידעתם ד׳ קמצין וסמני׳ נמסר׃
בישעיה סי׳ מ״ח ובירמיה
בריש סי׳ ל״ג וסי׳ בלשון תרגו׳ אתית
שמעית וקרית ובעסית׃

תדעון ד׳ וסי׳ נמסר בסדר קרח
ובאיוב סוף סימן י״ט׃

ידעון ד׳ וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ ג׳
ובמלכי׳ א׳ סי׳ ח׳ ובמשלי ס״ס י׳׃

ואדעה ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ׃

וידע ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן ה׳׃

ויודע ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר
בלק ובדברי הימ׳ ב׳ סי׳ ב׳׃

הידעתם ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויצא׃

ידעת ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר
בסדר מטות׃

ואדע ג̇ ובטע̇ וסימניהון
נמסר בירמיה סי׳ ל״ב׳

וידעו ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית׃

ולדעת ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ג׳׳

הידוע ג׳ מל׳ וסי׳ נמס׳ בסדר
מקץ וע״ש ובירמיה
סימן י״ג׳

לא נדע ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בא׳

הידעת ח׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ ב׳ סימן ב׳
ובדניאל סוף סימן י׳׳

להודעותני ד׳ מל׳ בלישני׳
וסימניהון נמס׳
בדניאל סימן ג׳׳

ודעת ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח
וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן ל״ג ובתלים בא״ב רבתי באות
הש״ת ובקהלת סוף סימן א׳׳

ומודע י׳ וסימ׳ נמס׳ בריש
סדר קרח׳

וידעת ז׳ דגשי׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סימן כ״ב׳

יודע י׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בשמואל
א׳ סימן כ״ו׳

ובדעת ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא׳

יודעים ד׳ מל׳
וסימניהון
ושלח לי עצי ארזים׳
כי החיים יודעים׳ ב׳ בפסוק
כי אינם יודעים לעשות רע׳

ונדעה ה׳ בקריאה וסימני׳
נמסר בישעיה סי׳
מ״א ובונה סימן ז׳ וחד פליגי ונדעה
נרדפה לדעת׳

בודע ג׳ קמצי׳ וסי׳ נמסר
בתלים סימן ע״ו׳

וידעתן ב׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סי׳ י״ג׳

לא ידעו ב׳ וסימניהון
אם יצאת השדה׳
המעתיק הרים׳

ולא ידעו ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן י״א׳

ולא ארע ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ז׳

דעי ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״ב׳

ולא ידעתי ה׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן י״א׳

ולא ידע י״א וסימניהון נמסר
בויקרא׳

ידעו ה׳ קמצין וסימניהון
כי ברעה אל רעה׳
כי אויל עמי אתי׳
הובישו כי הועבה׳
והולכתי עורים׳
המעתיק הרים׳

יה

יהואש סימן מן וישמע
כל הארץ
עד ויעל מעל ירושלם יהואש׳
ומן ויעל מעל ירושל׳ עד יקתאל
יואש בב״ב יהואש וסימניהון
בשנת שלשים ושבע תני׳׳

וישב יהואש קדמאה׳
ומן יקתאל עד הוא בנה אילת
דכו׳ יהואש בב״א יואש׳
ויהי אמציהו בן׳
וכל קריאה דכוות יואש׳

יה ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן צ״ד׳

וביהודה ה׳ וסימ׳ נמס׳ במלכים
ב׳ סימן י״ז׳

וכל יהודה ז׳ וסימניהון
ואמרת אליהם׳
ההמת חמיתוהו חזקיה׳
ויקד יהושפט אפים׳
ויעשו הלוים וכל׳
ויצא לפני אסא ויאמר לו׳
ויעבדהו עבדיו׳
ולא נעשה כפסח׳
וכל ראשי פסוקים דכוות׃

אל יהודה ו׳ וסי׳ נמסר בירמיה
סוף סימן ל״ה׳

חורי יהודה ד׳ וסימניהון
בגלותו את יכניה׳
ואריכה את חורי׳
מרבים חורי יהודה אגרותיהם׳
וישחט מלך בבל את בני צדקיה׃

ואיש יהודה ו׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ל״ב׳

יהודה וישבי ירושלם ח׳
וסי׳
והלכו ערי יהודה׳
שמעו דבר יי׳׳
ואמרת שמעו דבר יי׳ מלכי׳
ויאמר הקשיבו כל יהודה׳
ויקד יהושפט אפים ארצה׳
וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע
וישכב יחזקיהו עם אבתיו׳
ויתע מנשה את יהודה׳
ושארהון איש יהוד׳ וישבי ירושלם

ליהודה ולירושלם ד׳ וסימ׳
וכי תאמרון אלי אל יי׳ דמלכים׳
וכי תאמר אלי דישעיה׳
כי עזבו הלוים׳
הלא הוא יחזקיהו דד״ה׳

ואת יהודה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויגש
וביחזקאל סימן כ״א׳

יהודה ובירושלם ג׳ דסמיכי
בקריאה
וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ כ״ו׳

והיהודים ג׳ וסימניהון
כתוב בה בגוים נשמע׳
והיהודים והסגנים׳
והיהודים אשר בשושן׳

אל כל היהודים ג׳ וסימני׳
היושבים בארץ׳
וישלח ספרים אל׳ וחברו׳

היהודיים ו׳ כתיב בן וסימני׳
נמס׳ במגלה סי׳ ח׳׳

יהודית ז׳ סימני׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן י״ח׳

יהוזבד ד׳ וסימניהון
יהוזבד בן שמעת׳
ולעבד אדום בנים׳
ועל ידו החזיק׳
ושכר הרביעי׳

יהוחנן ד׳ וסימניהון נמס׳ בד״ה
א׳ ריש סימן כ״ו׳
וכל עזרא דכו׳ יהוחנן במ״ג
יוחנן וסימ׳ שם סימן י׳׃

יו

וליואב ב׳ א׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסימניהון
ויזבח שור ומרי׳
ויען המלך שלמה ויאמ׳ לאמו
הניכ׳ מל׳׃

יואחז ד׳ וסימניהון
בשנת שתים ליואש׳
בן יואחז המזכיר׳
בן שלש ועשרים שנה׳
וימלך מלך מצרים׳

יואש י״ו וסימניהון
המלך יואש בן המלך׳
ותקח יהושבע תני׳ דפסו׳׳
ויתר דברי יואש קדמ׳ דיהורם
ויקומו עבדיו׳
וישכב יהואחז עם אבותיו׳
ויתר דברי יואש דישר׳ קדמ׳׳
וירבעם ישב ב׳ בן׳
ואלישע חלה את חליו׳
שלש פעמים הכהו יואש׳
שתים בשנת שתים׳
ויעש הישר דאמציה׳
ויחי אמציהו קדמ׳ דפסו׳׳
חמש בשנת חמש עשרה
לאמציה ב׳ בפסו׳׳
דבר ולא דבר יי׳׳
וכל הריסר ושפטים וד״ה דכו׳
יואש ושאר יהואש׳

יובל ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בסדר בהר סיני׳

ימים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בתלים סי׳ ס״א׳

ליום ד׳ דגשים
וסימניהון
והיו נכונים ליום׳
ופר חטאת תעשה׳
וזה אשר תעשה על׳
נשיא אחד ליום ב׳ בו
ואמרת להם זה האשה׳
באלה תעשו ליום׳
ויצוה המלך צדקיהו׳
ומאכלך אשר תאכלנו׳
שבעת הימים תעשה׳ הה ליום׳
ושבעת ימי החג תעשה ב׳ בו׳
וככש בן שנתו תמים׳
אהה ליום כי קרוב׳
והיו לי אמר יי׳ ליום׳
למזרח הלוים ששה ב׳ בו׳
פתשגן הכתב להנתן׳ וחברו׳

ביום י״א וסימני׳
וירם השמש׳
והצלח ויהי במחרת ותצלח׳
אפשיטנה פן אפשיטנה ערומה׳
והפכתי חגיכם לאבל׳
ונלחם ויצא יי׳ ונלחם׳
סבלו כי את עול סבלו׳
במריבה אל תקשו לבבכם׳
אלף כי אלף שנים בעיניך׳
זנח יי׳ מזבחו׳
מועד תקרא כיום מועד׳
כרמיה ונתתי לה את כרמיה׳

בימים ההמה ח׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ג׳׳

ביום הזה ו׳ וסימ׳ נמסר
בסדר נח׳

מימים ימימה ה׳ וסימני׳ נמסר
בסוף סדר בא׃

בהיום ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וישב׳

ביום ג׳ דמטעין וסימ׳ נמסר
בקהלת סי׳ י״ב׳

לארך ימים ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן צ״ג׳

שלשה ימים ד׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ ב׳ סי׳ ב׳׳

יומים ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימני׳
נמסר בסדר בהעלותך׳

והיה ביום ה׳ וסימניהון נמסר
בריש סדר כי תצא
ובצפניה סימן א׳׳

שלשת ימים ג׳ וסימנ׳
ולאתנות האבדות לך׳
וכל אשר לא יבא לשלשת׃
ויקבצו כל איש יהודה׳

ביום השמיני ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר
בסדר נשא׳

יום יום ז׳ וסי׳ נמסר בסדר וישב
ובמשלי סימן ח׳׳

בכל יום ג׳ וסימניהון
ואל זועם בכל יום׳
עיני דאבה מני עני קראתיך׳
בכל יום אברכך׳

ויהי מימים ג׳ וס׳ נמסר ביהושע
ריש סימן כ״ג׳

למיום ג׳ וסי׳ נמסר בשפטים
סוף סימן י״ט׳

עד היום ט׳ מיחרין וסימ׳ נד״ה
ב׳ סימן כ׳׳

למן היום ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר
וארא ובסוף חגי׳

לימים ה׳ דגשין וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן כ״ב׳

הימים האלה ו׳ בריש׳ וסימ׳
נמסר בזכריה
סימן ח׳ ובריש אחשורש׳

והיה ביום ו׳ בטעם בתריסר
וסימניהון
תקראי והיה ביום ההוא נאם יי׳ תקראי׃
אענה את השמים והם יענו׳
בצהרים והבאתי את השמש׳
באחרית והיה באחרית הימים׳
שארית והיה שארית יעקב בקרב
יבשו הבאים׳

ימי שני ז׳ וסי׳ נמסר בסדר ויגש
ובשמואל ב׳ סי׳ י״ט׳

יום אחד י׳ וס׳ נמס׳ בסוף סדר
תולדות יצחק׳

ועד היום הזה ג׳ וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳
סימן כ״א׳

בימים ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ אלה
הדברי׳ ובמגלה סי׳ ט׳׳

ויהי בימי ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר
לך לך ובריש רות
ובריש אחשורש׳

ויהי כל ימי ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית׳

ויהיו ימי ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
ויהיו ימי אדם׳
ויהיו ימי תרח׳
ויהיו ימי יצחק׳

ויהי מקץ ימים ג׳ וסימניהון
ויבא קין מפרי׳
וייבש הנחל׳
קום לך פרתה׳

בא בימים ד׳ וסימניהון
ואברהם זקן׳
ויהושע זקן׳
ואתה זקנת באת׳
והמלך דוד זקן׳

עד עצם היום הזה ג׳ וסימ׳
נמסר
ביהושע סימן י׳׃ וכל

ובל ימי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסוף יהושע ובשפטים סימן כ׳·
שבעת הימים ח׳ וס׳מני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ל׳·
וביום הרביעי ג׳ ראשי פסוקים
וסי׳ נמסר בעזרא סימן ח׳·
ביום הקהל ג׳ וסימניהן

ויהן לכם את בריתו·
ויתנם יי׳ אלי·
בכל אשר שאלת·

יונדב ג׳ וסימניהון

לאמרו לא נשתה יין·
ונשב באהלים ונשמע ונעש·
לא יכרה איש·

יונתי ג׳ וסימניהון נמסר בשיר השירים סימן כ׳·
יונתן ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ׳
ובדברי הימים א׳ ריש סימן י׳·
ויוסף ט׳ וסימניהון

ויוסף הורד מצרימה·
ויוסף בן שלשים שנה·
ויוסף הוא השליט·
הם יצאו את העיר·
אנכי ארד עמך·
ויהי כל נפש יצאי ירך·
אלה יעמדו לברך·
לבני אסף זכור ויוסף·
גאלת בזרוע עמך·
וא׳ לשון אוספי וסי׳
ויאמר יואב אל המלך ויוסף יי׳·
ליוסף ח׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לז׳·
יורם יא׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ח׳·

יז

כל לשון הזאה על בכ״ד אל׳ וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ט׳:
יזרעאלה ח׳ וסימניהון

ויהי גבולם יזרעאלה·
והכסלות ושונם·
ויהי עד כה ועד כה·
וירץ לפני אליהו·
וירכב אליהו וילך·
ויבא יהוא·
ויכתב אליהם ספר·
וישימו את ראשיהם·

יזרעאלית ח׳ וסימניהן

וישב דוד עם אכיש·
ויולדו לדוד בנים·
ויעל שם דוד·
ושתי נשי דוד נשבו·
ואלה הן בני דוד·
וישב ויולדו היזרעאלת כתיב·
ויעלו ושתי היזרעלית כתיב·
ואלה היזרעאלית כתיב·

יח

ויחדו ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה·
ויחדיו ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מו׳·
יחלתי ה׳ וסימניהון נמסר בתלים באב׳ דבתי באות היוד·

ויין י׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בעמוס סימן ב׳ וכריש אחשורוש·
ויין ה׳ ראשי פסוקים וסימניהון נמסר בסדר שלח לך
וביחזקאל סימן מ״ד·

ויין יג׳ וסימניהון

כרמים הטע ועבדת·
לחם לא אכלתם·
מכל אשר יצא מגפן·
ויין ישמח חיים·
ויין ישמח לבב אנוש·
ויין לנסך רביעית·
ויין לנסך שלשית·
ויין תקריב לנסך חצי ההין·
ויין לא ישתו כל כהן·
ויין ושכר אל תשת·
ויין ושכר לא שתיתי·
ויין וחמר בלא כסף·
ויין לברי נפש·

אמר המעתיק כך היה כתוב בכל ספרי המסרה דוקני וחדתי שהיו לפני כדלעיל ונתקשיתי טוב׳ בהאי סימנ׳ דבעל המסורת ולא כהירא לן ולא בהיר חדא דהא איפסו׳ ויין ושכר אל תשת לא נמצא בכל קרי׳ אלא ההו׳ דכל אשר יצא מגפן היין ובעל המסורת כתב מכל אשר יצא מגפן הכ׳ יין ושכר אל תשת הוא פסוק א אחרינא והא לית׳ בכל הספרי׳ שלנו ואת״ דהוא ההוא דאורית׳ לית׳ דהוא יין ושכר בלא וי״ו ואפילו אם תמצי לומר דהוא בוי״ו לא יתישב לקרות ויין דחסר הכמך ותוקשה דאיכא יתיר מי״ג ויין דהא איכא ויין תיקבים השבתי דירמיה ויין בתים עשרים אלף דד״ה ויין ושמן דד״ה דוגם הם הקרובי׳ ואת׳ דקריבן ויין בקמץ הוי״ו לית׳ דהא במסורת מני דאיכון ז׳ דקרי׳ ויין מלעיל בקמץ הוי״ו ולית חד מנהון מהנך ואת״ דחסרים וי״ו בכל הספרים שלנו בוי״ו ויין וגם לפי הוגן הקריאה לא יתישבו להקרות בלא וי״ו על״כ

ויין ושכר ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ א׳
ויין ז׳ וסימניהון נמסר בישעית סימן ה׳ ובנחמיה סימן ה׳ ובד״ה ב׳ סימן יא׳·

יכ

הוכח ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר קדשי׳ ובאיוב סוף סי׳ ו׳ וריש סימן טו״·
והוכח ו׳ חסרי׳ בליש׳ וסי׳ מ׳

והוכח אברהם את·
אותה הוכחתה לעבדך·
ומשובותיך תוכיחוך·
אשרי אנוש יוכחנו אלוה·
המיראתך יוכיחך·
הא האשה אשר הכיח·
ב׳ חסרים ו׳ ושאר׳ חסרי׳ ו׳·

יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ושפטים סימן א׳ ובתלים סימן מ׳·
יוכלו יא׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימ׳ ז׳ ישעיה סוף סימן י׳ ובירמיה סוף סימן א׳·

ולא יוכל ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בא׳
לא יכול ד׳ וסימני נמסר בפרשת וישלח
ובישעיה סוף סימן יו׳·
ולא אוכל ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סי׳ יא׳·
יכול ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך·
ולא יכלו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא
ובמלכים ב׳ סימן ג׳ וביונה.
יכלתי ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא·
ותוכל ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ ויצא ובירמיה סימן ג׳·

יל

אלה תלדות ד׳ וכתיב כן וסימניהון
נמסר בסדר בראשית·

מסורתא אחרינא

מן זה ספר תלדות אדם עד תולדת יצחק תולדת כתיב בב״מא תלדו׳ אדם ומן תולדת יצחק עד סופא דספרא תלדות כתיב בב״מב תלדת כתיב חס׳ דחס׳ תלדה עשו הלדת ישמעאל וב׳ כתיב תולדות מ׳ל דמ׳ל אלה הולדות השמים ואלה הולדות פרץ וג׳ כתיב תלדות·

תלדות עשו הוא אדום·
ושל אחריו אבי אדום·
אלה תלדות יעקב·

תלדתם ב׳ חסרי׳ דחסרים וסי׳ נמסר בוארא
הולידו ח׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ מ׳

אם אנכי ילדתיהו·
ולאבן את ילדתנו·
אוי לי אמי כי ילדתיני·
ועל אבותם המולדים אתם·
אשר הולדו בנים·
אני היום ילדתיך·

יולדו ה׳ וסימניהון נמסר סוף סדר ויחי·
ויולדו ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ג׳ ובריש איוב·
ללדת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר בראשית
ובסדר תולדות ובקהלת ריש סימן ג׳·
הלדת ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מ׳ל וסי׳

יום הלדת את פרעה·
ומולדתיך ביום הלדת·
ותשלכי על פני השדה·

הוליד יא׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפרשה פנחס·
ילדיו ג׳ וסימניהן

ואת אחד עשר ילדיו·
כי בראתו ילדיו·
כי ילדיו אל אל ישועו·

נולד ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סי׳ יג׳·
והילדים ג׳ וסימניהון

הנה אנכי והילדים·
והילדים האלה ארבעתם·
והנשים והילדים שמא·

ויולד ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר בסדר בראשית·
יולד ג׳ מ׳ל ודגש וסי׳ נמסר באיוב סימן ה׳·
הילודים ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימני׳ נמס׳ ביהוש׳ סי׳ ח׳
ויולדת ג׳ וסי׳ נמסר בסדר לך לך ובשפטי׳ סי׳ יג׳·

ים

כים ד׳ וסימניהון

והרשעים בים נגרש:
קשת וכידון יחזיקו·
וחברו תרויהון דירמיה·
כי גדול כים שברך·

והים ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ ז׳ ונחמיה סי׳ ט׳:
ועדים ד׳ יחדאין וסימ׳ נמסר בפרשת משפטים·
ואת הים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימ׳ ז׳·
בימים ה׳ דגשים וסימ׳ נמסר ביחזקאל ריש ס׳ לב״·
וימה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך·
הימה ו׳ ביהושע וסי׳ נמסר שם סימן כד״·
על הים ב׳ ביחזקאל וסי׳ נמסר שם בסוף סיפר׳ ע״ש·
וים ג׳ קמצין וסימני נמסר באיוב סימן כח׳

ינ

יניקה ה׳ מ׳ל בליט׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא·

יס

יסד ד׳ וסימניהון

ובשנה הרבעית יסד·
בית יי׳ בחודש זיו·
ועתה שימו נא לבבכם·
כה אמר יי׳ צבאות החזקנה·
מיום אחד לחדש השביעי·

יסוד ו׳ חסרי׳ בליש״ וסימני׳ נמסר בסדר ויחי·
יסד ד׳ וסימניהן·

ומה יענה מלאכי גוי·
הנני יסד בציון אבן אבן·
כולם הברורים לשערים·
והשתיה כדת אין אונס·

יסדה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעיה סי׳ כג׳ ובתלי׳ סוף סי׳ עח״·
יוספו ד׳ בב״ וסי׳ נמס׳ במלכים א׳ סי׳ ב׳ ע״ש שינוי אתיהון·
ויוסף ו׳ מ׳ל וסי׳ נמסר בסדר בלק ובמלכים א׳ סוף סימן יז׳·
ונוסף ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמ׳ וסימ״ נמסר בריש ואלה שמות ובמשלי סי׳ יא׳·
יוסף ה׳ חסרי׳ בתוספות וסי״ נמסר בסדר ויצא·
יסף יא׳ בלשון אוספי ג׳ מ׳ל וח״ חסרי׳ וס׳ נמסר בסדר ויצא
יוסיף יד׳ מ׳ל וסימניהון

ידוע תודעו כי לא·
ויאמר שאול כה יעשה·
ולעמשא תמרו·
וישבע המלך שלמה·
יוסיף יי׳ שנית ידו·

מערכת אות היוד

ומה יוסף עוד דויד דדה׳ ·
דבר בליעל יצוק בו ·
לב חכם ישכיל ·
באשר תמותי אמות ·
בי ברכ חכמה ב׳ בן ·
פני יי׳ חלקם ·
לעבר בן בליעל ·
לערץ אנוש מן ·
ויוספו ב׳ כתובי׳ כן חס׳ י׳
בתר׳ ומל׳ ו׳ וסימני׳
מחלום יוסף חלום ·
מאברו לו אחיו ·
וג׳ כתיב ויסיפו חס׳ ו״ו ומל׳ י׳
וסימניהון
ויוסיפו דמירעצו וירצצו את בני
ישראל
ועבדון בן הלל ·
ויוסיפו עוד פלשתים דדה׳ ·
וב׳ מל׳ דמל׳ וסמניהון ויוסיפו
עוד לחטא
כי בי ירבו ימיך ·
ושאר׳ יספו כתיב חס׳ דחס׳ ·
יוסף ה׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן כ״ט ·
יסיף יד׳ כ״כ וסימניהון נמס׳
בשמואל ב׳ סוף סי׳ ג׳
גבי פרשת׳ דקינת דוד על אבנר ·
יוסף ג׳ מל׳ בתוספות׳ וסימ׳
נמסר בסדר ויצא ·
ותוסף ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרים
וסי׳ נמסר בסדר
וישב וביחזקאל סימן כג״ ·
תוסף ג׳ חס׳ וסימניהון
נמס׳ ביחזקאל סי׳ לו״ ·
תסף ג׳ מלר׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בראשית ·
אסף ג׳ מלרע
וסימניהון
בכל אשר שאלת ·
בל רעתם בגלגל ·
בשלחי את חצי הרעב ·

כל אוריתא יוסף במ״ב

יוסיף ואינון בחד פסוק ארבעים יבנו
ובל נביאים וכתובי׳ דכו׳ יסיף במ״ד
יוסף וסי׳
עליכם יוסף יי׳ עליכם ·
ההרים יום חשך ואפלה ·
יואב ויאמר יואב אל המלך ·
וחברו ויאמר יואב יוסף יי׳ על
דדה׳ ·
ולא יוסיף ג׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סי׳ ע״ז ·
ולא אוסיף ד׳ וסימ׳ נמסר
באיוב ריש
סימן מ׳ ·
תוסיפון ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וארא ·
ולא יסף ה׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וישב
ובשמואל א׳ סימן ט״ו ·
ולא יספו ה׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל סי׳
ז׳ ובמלכים ב׳ סימן ו׳ ·
ולא תוסיף ד׳ וסי׳ נמסר
בישעיה סוף
סימן כ״ו וביחזקאל סימן לו׳ ·
והוספתי ד׳ ב׳ מלעיל וב׳
מלרע וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳ ובתלים
סימן ע״א ·
תוסיף יג״ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ע״ש

תוסיפו ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳
וסימניהון
כי אשר ראיתם ·
לא תספו על הדבר ·
לא תוסיפו הביא מנחת שוא
עוד תוסיפו סרה ·
ב׳ קדמאי חס׳ ·
מוסר יב״ פתחין וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
ל׳ ובמשלי סימן ז׳ ·
ומוסר ה׳ וסימניהון נמסר
בריש משלי ·

יע

יעדה ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סו׳ סימן מ״ו ·
למועד ז׳ רפין וסימ׳ נמסר
בסדר משפטים ·
ויועדו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן יא״ ·
ולמועדים ג׳ חסרי׳ בלי׳
וסימניהון נמסר
בדברי הימים ב׳ סימן לא״ ·
במועדו ד׳ חסרי׳ בלישנ׳
וסימניהון נמסר
בפרשת בהעלותך ·
יעיאל ד׳ כתיב יעואל וסימ׳
נמסר בד״ה א׳ סי׳ ט׳ ·
יען ג׳ בטעם
וסימניהון
יען אשר מלא ·
יען אשר לא שמעתם ·
יען אשר גבהת ·
יועץ ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר ביחזקאל ריש
סימן יא״ ובנחום סימן א׳ ·
נועצים ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן
יב״ ובמשלי סימן יג״ ·
איעצך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישמע יתרו
ובירמיה סימן לח״ ·
עצות ג׳ וסימניהון
עד אנה אשית ·
כי גוי אבד עצות ·
עצות מרחוק ·
יעקוב ה׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בחקתי
ובירמיה סימן ל׳ ·
ויעקב יד״ וסימניהון
ויעקב נתן לעשו לחם ·
ויעקב איש תם יושב ·
ויעקב רעה את צאן לבן ·
ויעקב תקע את אהלו ·
ויעקב נסע סכתה ויבן ·
ויעקב קרא לו גלעד ·
ויעקב הלך לדרכו ויפגעו ·
ויעקב שמע כי טמא ·
לך ואספת אל זקני ישר׳ ·
ויקברו אתו עשו ·
ויעקב ובניו ירדו מצרים ·
ויחן אותם וירחמם ·
גם זרע יעקב ודוד עבדי ·
ויעקב גר בארץ חם ·
יעוש ג׳ כתיב יעיש
וסימניהון
ואהליבמה ילדה ·
ואלה היו בני אהליבמה ·
ובני ידיעאל בלהן ·

יפ

יפה ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סימן
לא״ ובקהלת סוף סימן ה׳ ·
מפתיו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״ח ·
הופיע ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן נ׳
וסימן צ״ד ·
ויפתח חד שום גברא חד
שום קרתא וחד
לישן פתיחה וסימניהון
ויפתח הגלעדי היה ·
ויפתח ואשנה ·
ויפתח שפתיו עכך ·
בתראה פתח וסי׳ מאן דפתח פתח ·

יצ

כל ספר בראשית יצא

ב״מא יצא כצרי
והנה דבר יי׳ אליו לאמר ·
וכל שאר אוריתא דכו׳ יצא כ״מב
יצא וסי׳
ויאמר משה אל אהרן דהמחתה ·
וישלח מלאכים אל בלעם ·
וכל נביאים כר מן תריסר
דבוותהון יצא כמ״ט יצא ·
מדלתי והיה כל אשר יצא מדלתי
מדלתי והיה היוצא אשר יצא ·
מפיכם ואת העם צוה יהושע ·
בגפן מכל אשר יצא מגפן ·
נא וילך משם דוד מצפה ·
רשע כאשר יאמר משל ·
עתק אל תרבו תדברו ·
ממעיך והיה כי ימלאו ימיך ·
עמך כי יצא עמך למלחמה ·
יצוא ויקצף נעמן וילך ·
פליט וישב יהורם המלך ·
יהוא ויהי בכלותו לעשות ·
ולגדרים ולחצביהאבן ·
ישבי והיה יי׳ עמו בכל אשר ·
צפע אל תשמחי פלשת ·
בגבור יי׳ כגבור יצא ·
מפי כן יהיה דברי אשר ·
כנגה למען ציון לא אחשה ·
ומשלו והיה אדירו ממנו ·
וכל תריסר וכתובים דכו׳
יצא כמ״א יצא ·
חשב ממך יצא חשב על יי׳ ·
כשמעך ויהי כשמעך את קול דדה׳
תבוסת ומאלהים היתה תבוסת ·
קום בכל הארץ יצא קום ·
מחלב יצא מחלב עינימו ·
מבטן מי יצא הקרח ·
קרן ומן האחת מהן יצא קרן
תחנוניך בתחלת תחנוניך יצא ·
ציץ יצא וימל ·
מגנת והמלך שב מגנת הביתן ·
ומרדכי יצא מלפני המלך ·
וכל קהלת דכוותהון יצא
בר מן א׳ יצא
טוב אשר תאחז בזה ·
אל יצא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח
ובמלכים ב׳ סי׳ ט׳ ובמלכי׳ ב׳ סי׳ י׳ ·
יצא ג׳ לשון נקבה וקרי׳ לשון
זכר וסימניהון נמסר
בסדר וירא ובירמיה סוף סימן מח״

ובדניאל סימן ח׳ ·
ויוצא יג״ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בסדר קרח
ויוצא יב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בשופטים סימן ו׳
בפסוק וגדעון בא ובתלי׳ סימן קל״ז ·
יצאו יד׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן יז״ ·
יצאו ח׳ קמצין וסי׳ נמסר
ביהושע סימן ב׳ ·
ויצאו ז׳ רפין וסימ׳ נמסר
בסדר בשלח ·
ויוציאו ד׳ וסימ׳ נמס׳ באיוב
סימן ח׳
ויוציאו יב׳ וסימ׳ נמסר
בסוף סדר אמור ·
יצוא ז׳ וסימ׳ נמסר
בסדר נח ·
ויוציא ד״ וסימני׳ בלשון ארמי
נסב כרא דמל׳ ב׳ אבנא
בחדוא וביאודם נמס׳ בסדר ואתחנן
ובתלי׳ סימן ק״ה ·
הוציאוה ג׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ וישב
ובישעיה סימן מח״ ·
כצאת ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר
משפטים ·
ויצאהו ד׳ וסי׳ נמסר בסדר
וירא ·
לצאת ג׳ וסי׳ נמסר בפ׳ וישמע
יתרו ובסדר מסעי ·
צאו ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ט׳ ·
ותוצא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית ·
ויצא ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל
סימן יב׳ וסוף חבקוק ·
תוצאת ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בסדר מסעי ע״ש ·
הוצאתיך ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
וישמע יתרו ·
יוצאי ד׳ מל׳ וסימניהון
ובזבולן יצאי צבא ·
ומאשר יוצאי צבא ·
באי השבת עם יוצאי השבת ·
ויהי לעזיהו חיל ·

הלין חסרי׳ בלישן יציאה

וסי׳ נמס׳ בסדר שלח לך וביחזקאל
סימן כח״ ·
יוצאים ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סימן יד׳ ·
יוצאת ד׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר
כי תבא ובעמוס סי׳ ה׳ ·
ואוציא ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳
את אבתיכם ממצרים ·
אתכם מבית עבדים ·
ואוצא אש מתוכך ·
בתרא חסר יוד ·
תצאו ג׳ וסימניהון נמסר
במיכה סימן ד׳ ·
והוציאו ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ו׳ ·
הוצא ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
וירא ובמלכי׳ ב׳ סימן י׳
יצאו ד׳ וסימני׳ נמסר בפר׳
לך לך וביחזק׳ סי׳ מו״ ·
יוצא ט׳ מל׳ וסימניהון

המימה הנה יוצא המימה תנינא דסיפר׳ ·
והעתרתי הנה אנכי יוצא מעמך ·
בחצות הלילה אנכי יוצא ·
וירחו סוגרת ומסוגרת ·
השכרים ויראו השכרים איש יוצא
אוהב וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד ·
ובא דמלך דוד קדמ׳ דפסו׳ ·
צא ועתה קום צא ודבר ·
ברק ומן האש יוצא ברק ·
וכל כתו׳ דכו׳ מ׳ל בׄמא חס׳
והוא כחתן יצא מחפתו ·

ולא תצא ו׳ וס׳ נמס׳ ביחזקאל ס׳ כ״ד ותלי׳ ס׳ כ״ד ·

ויוציאנו ג׳ ומשניין וסימני׳ נמסר בסדר חקה ·

יצאתם ד׳ כל״ש וסי׳ נמסר בסדר בא ·

והוצא ו׳ חסרי׳ יו״ד כלי״ וסימ׳ נמסר בסדר כי תצא ·

ויצחק ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר חיי שרה ·

חד מן סׄג בלשון יציאה
דכל חד וחד לית דכו׳ וסימניהון

תוצא ויאמר אלהי׳ תוצא הארץ ·
הוצא כל החיה אשר אתך ·
והוצא ועתה לכה ואשלחך ·
ותצא ואם אין תצא אש ·
ואצא ואקום ואצא אל הבקעה ·
ליוצא ובעתים ההם אין שלום ·
וליוצא כי לפני הימים ההם שכר ·
כמוצא שש אנכי על אמרתיך ·
התוציא מזרות בעתו ·
ויצא וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ממוצא. כי לא ממוצא ·
שיוצא יש רעה ראיתי ·
מן מוצא ותדע ותשכל מן מו׳ ·
ויצאתי אחריו והכתיו ·
ויצאנו ויאמרו אליו זקני ·
ויצאו עלו הסוסים והתהללו ·
ויצאו ויאמר יי׳ אלי אם ·
ויצאו ואת חמור ואת שכם ·
ואצאה עתה חכמה ומדע תן לי ·
ואצאה בשער הגיע לילה ·
וצאה ומי יתן את העם הזה ·
הצאה מימים רבים תפקד ·
הוציאה ממסגר נפשי להודות ·
הוציאה לכנה אמר יי׳ סיר ·
הוצאתיה נאם יי׳ צבאות ·
והוצאת מלמעל כי תשוב אל אל רוחך ·
והוצאתי׳ מן העמים וקבצתים ·
והוציאהו והושיבו שני אנשים ·
והוציאני וכלה את כדות הבית ·
והוצאתו אתה הוא יי׳ האלהים ·
ויהוציאני ואיש משך בקשת דמלכי׳
להוציאהו וישלחו ויקחו את ירמיהו
והוצאת ויאמר אליה אליהו ·
הוציא׳ מלמעל וישלח מלך יריחו ·
ובהוציאם את הכסף המובא ·
הוציאני צרות לבבי הרחיבו ·
בצאתי ויאמר אליו משה ·
תוציאני מרשת זו טמנו לי ·
תוצאות האל לנו אל למשעות ·
והוציאנו הרכבת אנוש לראשנו ·
מצאתיך עתה יחרדו האיין ·
צאתך ויתד תהיה לך על ·
צאת אם רחץ אדני את ·
צאה וענת שעורים תאמנהי
ולצאת עורני היום חזק ·

צאינה וראינה בנות ציון ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מוצאת היא מוצאת והיא ·
מוצאת ויוסף עוד אחימעץ ·
כמוצאת אני חומה ושדי ·
ויצאת עוד אבנך ונבנת ·
כמוצאי והוצאת כליך ככלי ·
מוציאו אל מוציאו ממצרים ·
ומוציאי׳ סוסים ממצרים ·
מוציאם אל מוציאם ממצרים ·
יוציאום ומהם על כלי העבודה ·
מוצאך ידעת את אבנר בן נר ·
מוצאות והנה כל הנשי׳ אשר נשארו
ומוצאותיו ואתה בית לחם אפרתה ·
כמוצאכם ויצו גם את השני ·
ומוצאיו ואם נכלמו מכל ·
מוצאיהן ודרך לפניהם כבראה ·
מוצאיהם ויכתב משה את מוצאיהם
למוצאיהם ב׳ בפסוק ·

ישחק ד׳ כנוי ליצחק וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ג ובעמוס סימ׳ ז׳ ובתלים סימן קׄה ·

ויצרך ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימ׳ מ״ג ·

יצר ד׳ חסרים וסימניהון

יצר הארץ ועושה ·
כי במה יצר יצרו ·
יצר עין הלא יביט ·
יצר עמל עלי חק ·

והצתי אש ו׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נמסר בירמיה סוף סימן כׄא ·

ויקץ ג׳ חסרים וסי׳ נמסר בתהלים סימן עׄח ·

הקיצתי ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סימן ג ·

הקיצה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן מׄד וסימן נ״ט ·

תוקד ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר צו ·

ויקרא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתי׳ א׳ וסי׳ נמסר בדניאל סימן ה׳ ·

מקשי ג׳ חסרים בליש וסימ׳ נמסר בתלי׳ סי׳ קמׄא ·

יורא ד׳ וסמני׳ בלשון ארמי מלכא חכימא שגיא פיקודני וכיאור נמסר במשלי סי׳ ג׳ ·

יראתם ג׳ וסימני׳ בלשון ארמי חרבא דמשה נורא וביאור נמסר בסדר בהעלותך ·

ונורא ו׳ וסימניהון

לא תערוץ מפניהם ·
איום כי גדול יום יי׳ ·
ונורא כי גדול יי׳ ומהלל דה״י ·
נערץ אל נערץ בסוד קדושי׳ ·
פדות שלח לעמו ·
יורו שמך גדול ונורא ·

ויראו ד׳ חסרים וסימניהון

ביום ההוא גדל יי׳ את יהושע ·
ויראו כל ישראל מאד ·
ויאמר ורנה שני ·
ויראו כל הגוים ·
וכל שמואל דכו׳ בׄמא
וכל איש ישראל ·

ייראוך ד׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כ״ה ·

וייראו י״ב וסימני׳ נמסר בסדר וישלח ·

וייראו ה׳ רפין וסימני׳ נמסר בסדר דברים ובסוף מיכה ·

יראו ג׳ וסימני׳ נמסר סוף יהושע סימן כ״ד ·

ואירא ג וסימניהון

כי ערום אנכי ·
על כן זחלתי ואירא ·
ואירא הרבה מאד ·

לא תירא ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא וביחזקאל סימן ג׳ ·

וייראו ה׳ קמצין וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סימ׳ מׄא ·

וירדו ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר קרח ·

ותורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר חיי שרה ·

ויורד ו׳ ה׳ מנהון מל׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סי׳ ז׳ ·

ירדו ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן נ״ה ·

הורד ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ובתלי׳ סי׳ נ״ ·

נרדה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר נח ובסדר מקץ ו ובשמואל א׳ סימן י״ד ·

וירד ג׳ פתחין וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן כׄב ובמשלי ריש סימן ל׳ ·

ירידה על י״ו בלי׳ וסימניהון

העיט וירד העיט על הפגרים ·
כדה ותרד כדה על ידה והשקהו
סיני וירד יי׳ על הר סיני ·
הטל וברדת הטל על המחנה לילה ·
הערבה והירדים על ים הערבה ·
יוצא כי הנה יוצא ממקומו ·
ירדת ועל הר סיני ירדת ·
כשמן הטוב על הראש ·
כטל חרמון שיורד על הררי ציון
מחר רדו עליהם דדה״ ·
לרחוץ ותרד בת פרעה לרחוץ ·
וירדתי על ההרים ·
לשכת וירד בית המלך אל לשכת
שלשה מן השלשים ראש דדה״ ·

ירידה שמה ג׳ וסימני׳ נמסר במקץ ·

ירדי ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בתהלים סימן קׄטו ·

במורד ג׳ וסימניהון

הם במורד בית חורון ·
כי במורד חורונים צרי צעקת ·
כמים מוגרים במורד ·

והירדן ג׳ וסימניהון

והערבה והירדן וגבול ·
והירדן יגבל אתו ·
והירדן מלא על כל גדותיו ·

הירדנה ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מסעי ובמלכים ב׳ סימן ב׳ ·

את הירדן הזה ו׳ וסי׳ נמסר בסדר וילך

ירד ז׳ חסרי׳ כליש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן י״א ·

כאן היה ראוי להיות ערך יורים שהוא ירה אמנם הוא בערך ינ עמ׳

ויורנו ג׳ וסימני׳ נמסר במיכה ריש סימן ד׳ ·

וירח ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן לׄב ·

ירחים ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר שמות ובאיוב סי׳ לט״ ·

בירח ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן ז׳ ·

יריחו כל יהושע חסרים יוד וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן כה״ עׄט ·

ירוק ג ב׳ חסרים וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר מצורע ובאיוב סימן לט״ ·

ירושלים ה׳ מל׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כו״ ובדה״ב׳ ריש סימן כה״ ·

ירושלימה ה׳ ד׳ מנהון חסרים וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן לו״ ·

ובירושלם כׄא וסימני׳

בחברון מלך דשמואל ·
והימים אשר מלך דוד דמלכים ·
וחברו דדה״ ·
וישם את פסל דמנשה וחברו דדה״
וגם את האבות ·
והיה כי יבצע יי׳ את כל ·
וחפרה הלבנה ובושה ·
הגידו ביהודה ובירושלם ·
כן אנכי אנחמכם ·
ואם נביאים הם ·
בגדה יהודה דמלאכי ·
והיה כל אשר יקרא ·
ועתה שלח לי׳ איש ·
ויתנו קול ביהודה ·
ויסר את אלהי הנכר דמנשה דה״י ·
ולתת לנו גדר ביהודה ·
והצרים ישבו דעזרא ·
צאנו ההר דעזרא ·
ובירושלם ישבו דדה״ ·
וחברו דעזרא ·

ולירושלם ח׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן לו״ ובירמיה סימן ד׳ ·

ירושלם ח׳ קמץ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן עׄט ·

אל ירושלם י״ג וסימני׳ נמסר בסוף זכריה ·

שיבה לירושלם ה׳ וסים׳

ושבתי לירושלם ברחמים ·
וישב יהושפט ·
וינתץ המזבחות ·
ואלה בני המדינה וחברו ·

ליהודה ולירושלם ח׳ וסי׳ נמסר בערך יהודה ·

יהודה וירושלם ח׳ נמסר בערך יהודה ·

ירמות ד׳ וסימניהון

ובני גבר ·
בני ידותן גדליהו ·

בני מושי הראשון ·
לחמשה עשר לירמות ·
וכל עזרא דכוות ·

ירימות מ̇ל וסימניהון

וירימות ואליה ·
ובני מושי ירימות ·
האחרון ·
להמן ידותן ·
לנפתלי ·
מחלת מיוזבד ·

ירמיהו ג̇ ר״פ וסימניהון

וירמיהו לקח מגלה אחרת ·
וירמיהו בא ויוצא בתוך ·
וירמיהו היה כלוא ·

על ירמיהו ד̇ וסימ̇ נמסר
בירמיה ס̇י י״ח

ירמיה ב̇ וסימניהון

משנה הרביעי ·
אני דניאל בינותי ·
וכל עזרא דכו̇ ומן בראשית
מלכו̇ עד כה אמר יי̇ אל אחאב
בן קוליה דכו̇ ירמיה ·

יריעות ה̇ מ̇ל וסימניהון
נמסר בסדר ויקהל ·

וירש ז̇ חסרי̇ יוד וסימניהון
ביהושע סימן י״ט ·

וירשו ד̇ חסרי̇ וסימניהון
נמסר ביהושע ריש
סימן י״ב ·

וירשוה ד̇ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ס״ה ·

רש ג̇ וסימניהון נמסר
בסדר דברים ·

והורשתם ד̇ וסימניהון

את כל ישבי ·
את הארץ וישבתם ·
ואתם תקומו מהאורב ·
והורשתם לבניכם ·

ויש ו̇ ר״פ וסימניהון נמסר
בסדר בהעלותך
ובנחמיה סימן ד̇ בסוף ·

ישנו ד̇ וסימניהון נמסר
בריש סדר אתם
נצבים ובשמואל א̇ סימן יד״ וכמגלה
סימן יג״ ·

ישבוך וסימניהון נמסר
בסדר משפטים ·

ישבך ה̇ מנהון קמצי̇
וסימניהון

אברם ישב בארץ כנען ולוט
ישב ב̇ בו ·
בשחת ויהי בשחת אלהים ·
גלעד בעבר הירדן שכן ·
מספר ויהי מספר הימים ·
לא יחיה ואיש ואשה לא יחיה דוד
המלך ויהי כי ישב המלך בביתו
וחברו ויהי כאשר ישב דויד ·
על כסא וגם ישב שלמה על ·
על כסא ושלמה ישב על כסא ·
כי ששת כי ששת חדשים ישב עם
יואב ·
וירבעם וישכב יואש עם אבתיו ·
המעלה ולא אמרו איה יי̇ ·
מדברה ולמרח ישב עד לבא ·
מלך אלהים על גוים אלהים ·
וה̇ קמצי̇ סימני̇ נמסר בירמיה

ס̇י מ״ח ותלים סימן כ״ט ·

לישבי הארץ הזאת ג̇ וס̇ נמסר
בשפטים סימן ג̇ ·

וישבו ד̇ וסימניהון נמסר
בסדר וישלח
וביחזקאל סימן ל״ג ובזכריה סימן ז̇ ·

וישב כה״ וסימניהון

הרכוש וישב את כל הרכוש ·
אבימלך ויקח אבימלך צאן ·
המשקים וישב את שר המשקים ·
השב ויאמר השב ידך ·
מי הים כי בא סוס פרעה ·
משה ויענו כל העם יחדו ·
דעת וישב אלהים את ·
הכסף וישב את אלף ומאה ·
אלף וישב את הכסף לאמו ·
ויונתן לא שמע בהשביע ·
לשקר ודוד אמר אך לשקר ·
צדוק וישב צדוק ואביתר ·
בצדקתי וישב יי̇ לי כצדקתי ·
בניהו ויבא בניהו אל ·
יואש וישב יואש בן יהואחז ·
שלמנאסר עליו עלה שלמנאסר ·
ישעיהו ויקרא ישעיהו הנביא
דמלכים ·
שפן ויבא שפן הספר אל
המלך ·
נדנה וישב חרבו אל נדנה ·
המקדש וישב אתי דרך השער ·
כצדקי וישב יי̇ לי כצדקי ·
אונם וישב עליהם את אונם ·
יעתר אל אלוה וירצהו ·
מורה רשעים מלך חכם ·

ויושב ה̇ ד̇ מלעיל וא̇ מלרע
וסימניהון נמסר
בסדר ויגש ·

ונשב ג̇ בנביא̇ ובכתובי̇
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן לה״ ·

יושבות ד̇ וסימני̇ נמסר
בשמואל א̇
סימן כז״ ·

לשבתך ג̇ וסימניהון נמס
בסדר בשלח ·

ותשב יב̇ וסימניהון נמסר
בסדר וישב
ושמואל ב̇ סימן יג״ ·

ישב בחולם ה̇ בקריאה
וסימניהון
בשפטים ריש סימן ז̇ ·

ואשב ה̇ וסימניהון נמסר
בסדר עקב ·

ולישבי ג̇ וסימניהון

למען הרגיע את ·
יהיה מקור נפתח ·
לך יי̇ הצדקה ·

ישבת ז̇ חסרי̇ וסימניהון
נמסר בסדר מצורע
ובירמיה סימן מ״ח ·

יושב יו̇ מ̇ל בתורה וסימ̇
בסדר וזחי ·
וא̇ חס̇ ביהושע וסימ̇
ורכב ברזל בכל הכנעני ·
וכל שופטים דכוות̇ חסרי̇ במ״ד
ב̇ל וסימניהון נמסר בשופטים
סימן א̇ ·
וח̇ מ̇ל בשמואל וסימניהון נמסר
בשמואל ב̇ סימן י״ט ·

מלכים כולהון חסרים ·
וה̇ חסרי̇ בירמיה וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ̇ ·
וכל יחזקאל מ̇ל בכ״א
בתוך בית המרי ·
וה̇ חסרי̇ בישעיה וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ו̇ ·
וב̇ חסרי̇ בתריסר וסימניהון
והשפלה ישב ·
ותפארת ישב ירושלם ·
ובד״ה כולהון מ̇ל בכ״א חסר
ויבא ויצר את רבה ·
וב̇ מ̇ל בתהלות וסימניהון
יושב בשמים ישחק ·
ואתה קדוש יושב ·
וב̇ מ̇ל במשלי וסימניהון
והוא יושב לבטח ·
מלך יושב על כסא ·
וא̇ חסר באיוב וסימ̇
והוא ישב בתוך האפר ·
וא̇ חסר בעזרא וסימ̇
ואני ישב משמם עד ·
וא̇ חסר במגלת אסתר ·
וכהקבץ בתולות ·

היושב ב̇ מ̇ל וסימניהון

כי כה אמר יי̇ אל המלך
היושב ב̇ בו ·
וכל יהושע ושופטי̇ וכתובי̇ דכו̇
כ̇ל בכ״א חס̇
ורכב ברזל בכל הכנעני ·

ואת יושבי ט̇ וסימניהון
נמסר
בשופטים סימן א̇ ·

יושבי לד̇ מ̇ל
וסימניהון

היבוסי יושבי ירושלם דיהושע
וילך משם אל יושבי דביר
דשפטים ·
ואת יושבי יבלעם ואת ·
ואת יושבי מגדו ב̇ בו ·
את יושבי קטרון ·
ואת יושבי נהלל ב̇ בו ·
ואת יושבי צידון ואת תנינא
דפסו̇ ·
ויתפקד העם והנה אין שם ·
וישלחו שם העדה שנים ·
וימצאו מיושבי יבש גלעד ·
וישלחו מלאכים אל יושבי
קרית יערים ·
ויוציאו את עצמות מלכי ·
הגני קולע את ·
יוצר עליכם ·
והכיתי את יושבי העיר הזאת ·
אמר אל איש יהודה ·
על הארץ כרתים עלה ·
ושלמתי לבבל ·
בהכותי את כל יושבי בה ·
לא אבית אדם עוד ·
שמעו דבר יי̇ דהיתה בימיכם ·
הנוגע בארץ ותמג ·
ותשא הארץ מפניו ·
את הכמרים ·
והלכו יושבי עיר אחת אל אחת
ובריעה ושמעה ·
ארץ פרי למלחה ·
אשרי יושבי ·
הבריחו את יושבי גת ב̇ בו ·
וימליכו יושבי ירושלם ·
בברית אלהים ·
ולא נעשה פסח כמהו דד״ה ·

וישביה ו̇ וסימניהון נמסר
בישעיה סימ̇ מ̇

ובמיכה סו̇ ס̇י ו̇ ·

משבתיכם ג̇ כ̇כ וסימני̇
נמסר בריש
פרשת ויקהל ·

וכל ישבי ח̇ וסימניהון
נמסר ביהושע
סימן ז̇ ·

את כל יושבי הארץ ד̇ דסמ̇
בקריא̇
וסימניהון נמסר ביהושע סוף ס̇י ט̇ ·

ישיבה לארץ ד̇ וסימ̇ נמס̇
בישעיה סוף
סימ̇ ג̇ ובאיוב ריש סימן ג̇ ·

ישיבה בית דוקא ו̇ וסימ̇
נמסר
בסדר וישב וירמיה סימן לו״ ·

מושבך ג̇ וסימניהון נמסר
בסדר תולדת
ובסדר בלק ובשמואל א̇ סימן כ̇ ·

מיושבי ג̇ ב̇ מ̇ל וא̇ חס̇
לבד מישבי הגבעה ·
ויתפקד העם ·
וימצאו מיושבי ·
קדמ̇ חסר ·

יושבים י̇ מ̇ל כליש̇
וסימניהון

ואמרה לכם דשפטים ·
ואוריד באביר יושבים ·
שם כל השרים יושבים ·
ואבא אל הגולה הנ̇ דפסו̇ ·
וזקני ישראל יושבים ·
וזקני יהודה יושבים ·
וישמחו כל קהל יהודה דד״ה
והיושבים והראשונים דד״ה
ומלך ישראל ויהושפט דד״ה ·
והנתינים יושבים ·

ישבו ג̇ וסימניהון נמסר
בצפניה סימן א̇ ·

והישבים ג̇ ב̇ מ̇ל וא̇ חס̇
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כ״ד ·

על יושבי ח̇ וסימניהון

ונסבו בתיהם לאחרים ·
שמעו את דברי הברית ·
ופקדתי עליו ועל ·
בה אמר יי̇ צבאות ·
כאשר נתת ·
ויעמדו בני עמון ומואב ·
כי לא אחמל עוד ·
ובמלכות אחשורש ·

וישן ג̇ ב̇ קמ̇ וא̇ פתח
וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית ·

וישנו ג̇ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן נא ·

שנת ה̇ כלשון שינה וסימנ̇
נמסר בירמיה סימ̇ נ״א
ובתלים קל״ב ובמגלה ר״ש סימן ו̇ ·

ישועת ה̇ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובתלים סימן י״ד ·

ישועות ז̇ מ̇ל וסימ̇ נמסר
בתלים סימ̇ קי״ו ·

ישע ה̇ פתחי̇ וסימניהון
נמסר בישעיה סי̇ כ״ח ·

ישעה ו̇ חס̇ כליש̇ וסימניהון
נמסר בשמואל ב̇
סימן י״ט ובתלים סימן לה״ ובאיוב
סימן ל̇ ·

הישימות ד̇ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סימן כה״ ·

מערכת אות היוד

הישועה ג׳ וסימנהון נמס׳
בשמואל א׳ סים׳
יד ובישעיה סימן י״ב •
וישע ג׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
בשלח ובשמואל ב׳ סימן ח׳ ובאיוב
סימן ה׳ •
נושע ג׳ ב׳ פתח׳ וא׳ קמ׳
וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ה •
ויושיעם יד׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סוף
סימן י״ד ובתלים סימן ק״ו •
והושע ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן יא״ •
ויושיענו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר
וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן ד׳ •
ישר ג׳ פתחי׳ וסימניהון
בלשון ארמי׳ פתרותא
אתיהיבת לקהלא וביאורם נמסר
בירמיה סימן כז״ •

ומשרים ג׳ וסימניהון

וידעתי אלהי כי אתה בוחן •
לקחת מוסר השכל •
אז תבין צדק ומשפט •
מישור י׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ ס׳ ד׳ •
לישרים ג׳ וס׳ נמסר בתל׳
ריש סימן ל״ג •
ויישר ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר בלק •

וישראל ל״ג וסימניהון

וישראל אהב את יוסף •
וישראל עשה חיל •
וישראל הוא ידע •
אם כברד אם כמעל •
וישראל עבדים על ההר •
ויקם המלך •
יהודה וישראל רבים כחול •
וישראל חנים בעין דאר •
וישב יהודה וישראל לבטח •
ויהי בעלות המנחה •
שבט נחלתו יי׳ צבאות •
בימיו הושע יהודה •
וישראל לבוזים הלא יי׳ זו •
וישראל לגדופים •
ועתה שמע יעקב עבדי •
זכר אלה יעקב וישר׳ כ׳ כו •
למען עבדי יעקב וישר׳ בחירי •
יוצרך מבטן •
וישראל לא יכירנו •
וישראל לא נכחד ממני •
וישראל ואפרים יכשלו
בעונם תנינא דפסו׳ •
וישראל גלה יגלה מעל וחברו
גלה יגלה מעל •
בני יצחק עשו וישראל דד״ה •
שמרה זאת לעולם •
וילכו הרצים באגרות •
ויתר דברי אמציהו •
ויתר דברי יחזקיהו דד״ה •
ויתר דבריו וכל דרכיו דאחז
דד״ה •
ולא נעשה פסח ד״ח •
וישראל לא אבה לי •
בית ישראל ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר חקה •
וכל ירמיה ויחזקאל דכוות׳ בית
ישראל בר מן יז״ בני ישראל
וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן
מ״ה וכל ריש תריסר עד צר
וסביב הארץ דכוות׳ בני ישראל
במ״ד בית ישראל וסימניהון
יזרעאל ויאמר יי׳ אלי קרא •
ארחם ותהר עוד ותלד •
סבבוני בכחש אפרים •
שמעו ואת הכהנים והקשיבו •
ומן צר וסביב הארץ ועד סוף
סיפרא דכוו׳ בית ישראל בר מן
ד׳ בני ישראל וסימניהון
יציל כה אמר יי׳ כאשר •
כושיים הלא כבני כושיים •
וקטר מחמץ תודה •
יולדה לכן יתנם עד עת •
לבית ישראל ד׳ וסימניהון
נמסר
בתלים סימן צ״ח •
מבית ישראל ו׳ וסימני׳

איש איש מבית ישר׳ דישחט •
יאכל ואיש איש בבית ישראל
ומן הגר •
יעלה עלה ואליהם תאמר איש איש
יקריב דבר אל אהרן ואל בניו •
לכן דבר אתם ואמרת אליהם •
ינזר כי איש איש מבית
ישראל ומהגר •
ובני ישראל ט״ו במציעות
פסוק וסימני׳
נמסר בסדר פנחס ובהושע ריש
סימן כ׳ •
ובישראל ג׳ וסים׳ נמסר
בירמיה סימן ל״ב
וכל ישראל לה״ מצעו׳
פסו׳ וסימני׳
ורגמהו כל אנשי •
וכל ישראל עברים בחרבה •
ויקח יהושע את עכן בן זרח •
כי לכד הארב את העיר •
וינגעו יהושע וכל ישר׳ עמו •
ויעבר יהושע דמקדה •
וחברו ויעבר יהושע דלבנה •
ויעבר יהושע דעגלונה •
ויעל יהושע דעגלונה •
וישב יהושע דדבירה •
וישב יהושע דאל המחנה וחברו •
וישב יהושע דאל המחנה •
וישמע שאול דפלשתי •
וישמע בן שאול כי מת •
וידעו כל העם וכל ישראל •
וכל ישראל נסו איש לאהליו •
והמלך וכל ישראל עמו זבחים •
ויעש שלמה בעת ההוא •
וכל ישראל משחקים לפני •
כי ששת חדשי׳ ישב שם יואב
ונדב וכל יש׳ צרים על גבתון •
ויעלה עבדיו וכל ישראל עמו
מגבתון •
ויתקשר יהוא בן יהושפט •
ויעל דוד בעלתה אל קרית
יערים דד״ה •
ויעש שלמה את החג דד״ה •
ויהי בהכין מלכות רחבעם •
וישלחו ויקראו לו ויבא ירבעם •
ויקם אביה מעל להר צמרים •
ויריעו איש יהודה ויהי בהריע •
וישבו הכהנים והלוים •
וחברו וישבו הכהנים והלוים •
ויקם עזרא וישבע •
והכהנים על משמרותם •
וילך דוד וכל ישראל עמו
ירושלם היא יבוס •
ואשקולה להם את הכסף •
וכל ר״פ דכוות׳ •
על כל ישראל ד׳ וסימ׳ נמסר
במלכים א׳
סימן י״ב •
ארץ ישראל ג׳ בספר
יחזקאל וסי׳
יהודה וארץ ישראל •
במראות אלהים הביאני •
ופאת קדים מבין •
עדת ישראל י״א וסימ׳ נמסר
בסדר ויקרא •
אל כל עדת בני ישר׳ ג׳ וסי׳
נמסר
בסדר בשלח •

סימן

ומראה כבוד יי׳ •
יעקלא האמנתם לעיני בני ישראל •
אז ידבר יהושע לעיני ישראל •
וייטב הדבר בעיני בני ישראל •
וידבר גם אבנר בעיני ישראל •

י״ח זוגין משמשין ישראל
ולית זוגא וסימניהון
ואת ישראל ויאמר אל משה •
ולזקני ישראל ויהי ביום השמיני •
ושמע ישראל וידבר משה •
בני ישראל ועבד הלוי •
ואת בני ישר׳ עלו אלי ועזרוני •
ואל איש ישראל ויבאו אלי •
ואלהי ישראל ויען עלי ויאמר •
ומלכי ישראל וילכו בחקות •
ובאלהי ישראל שמעו זאת •
בהוך בני ישראל כי לא יהיה •
ושבטי ישראל ודבר אליהם •
ולבני ישראל ואהחבן אדם •
בהרי ישראל ועשיתי אתם •
בבית ישראל ראיתי שערוריה
שרית ישראל כל אלה אנשי •
וארץ ישראל יהודה וארץ •
ואתה ישראל עבדי יעקב •
שבטי ישראל משא דבר •
ומלך לישראל ובנמא פתגמא
התיכונא •
אמירה לבית ישר׳ ג׳ וסי׳

אנכי מחלל את מקדש •
לא למענכם אני עשה •
דרשוני וחיו •
אמירה לבני ישר׳ ה׳ וסים׳
נמסר
בפרשת ואלה שמות •
ולישראל ז׳ וסים׳ נמסר בסדר
וישמע יתרו •

את עמי את ישר׳ ו׳ וסים׳

אתה תרעה את עמי •
וחברו דשמואל •
בכל אשר התהלכתי •
למן היום אשר הוצאתי •
על כל שכני הרעים •
ובנביאי שמרון •

ואל בני ישר׳ תדבר לאמר
ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא •

דבור אל כל בני ישראל
ה׳ כהורה וסימניהון
ויהי כדבר אהרן •
וכל משה לדבר •
ויתאבלו העם מאד •
אלה הדברי׳ אשר דריש סיפר׳
וילך משה וידבר •
לא מבני ישר׳ המה ג׳ וסי׳

לא נסור אל עיר •
והגבענים לא מבני •
כל העם הנותר דמלכים •

אל כל ישראל ד׳ וסימני׳

אלה הדברים דריש ספרא •
ויקרא משה אל כל •
אתה ראיתם •
וילך משה וידבר •
ויכל משה לדבר •
על בני ישראל ז׳ וסימניהון
נמס׳ בסדר
נשא ובריש נחמיה •
אל ישראל ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויחי •
דבר אל בני ישראל ו׳ חסרי׳
לאמר
וסים׳ נמסר בסדר בשלח •

דבר אל בני ישרא׳ ואמרת
אליהם י״ג בתו׳ וסימני׳ נמסר בריש
סדר ויקרא •
כל יצא צבא בישר׳ ג׳ וסים׳

תפקדו אתם לצבאתם •
ויהיו כל פקדי ישראל •
שאו את ראש כל •
העם ישראל ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכי׳ א׳ ס׳ י״ו •

שבטי בני ישראל ג׳ וסים׳

והיו לאחד מבני •
והרימו לכם •
ויעשו בן בני •
קדוש ישראל ל״א בליש׳
וסימניהון
הוי גוי חוטא עם כבד •
לכן כאכל קש לשון •
ימהר יחישה מעשהו •
ונשען על יי׳ •
צהלי ורני ישבת •
ישעה האדם על עשהו •
ויספו ענוים ביי׳ שמחה •
לכן כה אמר יי׳ בשובה ונחת
סורו מני דרך הטו •
הוי הירדים מצרים לעזרה •
את מי חרפת וגדפת דמלכים •
אל תראי תולעת יעקב •
תזרם ורוח תשאם וסערה •
למען יראו וידעו וישימו •
כי אני יי׳ אלהיך קדוש •
כה אמר יי׳ גאלכם •
האותיות שאלוני •
גאלנו יי׳ צבאות שמו •
כה אמר גאלך •
כי בעליך עשיך •
הן גוי לא תדע תקרא •
והלכו אליך שחוח •
כי לי איים קוו •
את מי חרפת דישעיה
וישמעו אל בבל רבים •
כי לא אלמן ישראל •
גם אני אודך בכלי נבל •
משבו וינסו אל •
כי ליי׳ מגננו •

ית

ויתום ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר משפטים.
יתמים ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסמניהון
והיו נשיכם אלמנות.
ואת יתמין לא ארחם.
חרועות יתמים ידכא.
ויתר דכחר טעמ׳ במלכים וסימניהון
רחבעם. נדב. אבים.
אלה. אחזיהו. יורם.
עזריהו. יואש קדמ׳ דסיפר׳.
מנחם. פקחיה. יותם.
אחז. אמון. יאשיהו.
יהויקים.
ויתר ה׳ בטע׳ במלכים וסימניהון
בעשא. עמרי. יהושפט.
יחזקיהו מנשה.
יותר ז׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח ובשמואל א׳ סימן ט״ו ובקהלת סימן ב׳ וסי׳ ז׳.
והנתר ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בא.
הותירה ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בשלח.
והותר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל.
ולא נותר ה׳ וסי׳ נמסר בסדר פנחס ובנחמיה ריש סימן ז׳.
הנותרות ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויצא ובירמיה סי׳ ל״ד.

נשלם מערכת
אות היוד בס״ד

מערכת אות
הכ״ף

א״ב דלונג מן ב׳ ב׳ חד מלרע
וחד מלעיל נסבין כ׳ ברישי׳ ולית דכוו׳ וסימניהון

באהל דורי נסע ונגלה.
כאהל היושב על חוג הארץ.
בארזים בנחלים נטיו כגנות.
כארזים שוקיו עמודי שש.
באבק והיה כאבק דק המון.
כאבק לכן כאכל קש לשון אש.
בברית ויעמד את כל הנמצא.
כברית לא כברית אשר כרתי.
בגמול אם לא שויתי.
כגמול ב׳ בפסוק.
וברקב אשת חיל עטרת.
וכרקב ואני כעש לאפרים.
ובכפיר דמינו באריה.
וככפיר כי אנכי כשחל לאפרים.
בחוט השני שפתותיך.
כחוט ותקח דלילה עבותים
בחתן והוא כחתן יצא מחופתו.
כחתן שוש אשיש בה׳.
בחלב ואת כל חלבו יקטיר.
כחלב טפש כחלב לבם.

בכבוד ונשבת מכצר באפרי׳.
ככבוד ואקום ואצא אל הבקעה
בכת נשכחתי כמת מלב.
כבת אל נא תהי כמת.
במופת היתי לרבים.
כמופת והמזכח נקרע וישפך.
במלונה ונותרה בת ציון כסכה.
כמלונה נוע תנוע ארץ כשכור.
בסוחה שרופה באש כסוחה.
כסוחה על בן חרה אף ה׳ בעמו.
בסופה בבא כשאוה פחדכם כתי׳
כסופה אשר חציו שנונים.
בעורב שיתמו נדיבמו כערב.
כערב ראשו כתם פז.
בצר דרך קשתו כאויב.
כצר אשר חציו שנונים.
ברשע יהי כרשע איבי.
כרשע חללה לך מעשה כדבר.
בשאוה בבא כשאוה פחדכם.
כשואה ועלית כשואה תבא.
בשושנה בין החוחים כן רעיתי.
כשושנה אהיה כטל לישראל.

א״ב מן חד חד נסבין כ׳
ברישי׳ ולית דכוו׳ וסימניהון

כאהבת ויאמ׳ ה׳ אלי עוד לך אהב
כאהבם בענבים כמדבר מצאתי׳
כאהלי טחורה אני ונאוה.
כאהלים כנחלים נטיו כגנות.
כאכל לכן כאכל קש לשון אש
כאכלם ויצקו לאנשים לאכל.
כאמר ויהי כאמר יהושע.
כאמרם ויהי כאמרם אליו יום כתי׳.
כאלף ויברתו כל העם איש שכה.
כאניות היתה כאניות סוחר.
כאפר הנתן שלג כצמר
כאפלה דרך רשעים כאפלה.
כאנשים וירא געל את העם.
כאלמנה איכה ישבה בדד.
כאפי ונתתי את נקמתי באדום
כאפך לכן חי אני נאם אדני ה׳ ועשיתי.
כאחיו ויאמ׳ יהודה לתמר כלתו
כבואה וה׳ אמר אל אחיהו.
כבאי ועתה כבאי אל עבדך אבי.
כבקר ומצהרים יקום חלד.
כבשרו ויאמ׳ השב ידך אל חיקך.
כבת ולרש אין כל כי אם.
כגוי ואתי יום יום ידרשון.
כגאון כי שב ה׳ את גאון יעקב.
כגפן אשתך כגפן פוריה.
כגבור ה׳ כגבור יצא.
כדברי ותהי לכם חזות הכל.
כדברם ורעו כבשים כדברם.
כדגת והיה יעמדו עליו דוגים.
כדמשק הלא ככרכמיש כלנו.
כהם וימאסו את חקיו ואת
כהן והנה הוליד בן וירא את כל.
כהמה וירמיה לקח מגלה אחרת
כהעלות לכן כה אמר אדני ה׳ והנני עליך.
כהשפט ויהי כהשפטו יהוא עם.
כהתם ובאחרית מלכותם כהתם.
כהתמך הוי שודד ואתה לא שדד
כהתחברך ויתנבא אליעזר בן.
כוסה בדרך אחתך הלכת.
כוסם ימטר על רשעים פחים.
כוסי תערך לפני שלחן
כושיים הלא כבני כושיים אתם לי
כזאת ולאביו שלח כזאת׳
כזהר והמשכילים יזהירו כזהר
כחיל משיב יגע ולא יבלע.

כחיל ואתה הכנה לך חיל כחיל
כחצי ושברך כחצי חטאתיך
כחצות ויאמר משה כה אמר ה׳.
כחג ויעש ירבעם חג בחדש.
כחסד ועתה השבעה לי באלהי׳
כחרבות והורדתיך את יורדי בור׳
כחלמו ושם אתנו נער עברי עבד.
כחלקלקות לכן יהיה דרכם להם.
כטהרת כל לבבו הכין לדרש.
כטמאתם וכפשעיהם עשיתי.
כידי ולא הכירו כי היו ידיו שעירות.
כיקר כי רשעים יאבדו.
כירושלים יפה את רעיתי כתרצה.
כיונים עיניו כיוני׳ על אפיקי מים
כישראל ומי כעמך כישר׳ דשמואל
ככתב והקימו כדניא כפלגתהון
ככל דמו מעט ואיננו.
ככרכמיש הלא ככרכמיש כלנו.
כליל השיר יהיה לכם.
כלא כי כאשר שתיתם על הר קדשי.
כלחם כי אפר כלחם אכלתי.
כלבו ושם האיש נבל ושם כתי׳.
כלנה עברו כלנה וראו.
כלנו הלא ככרכמיש כלנו.
כלולותיך הלך וקראת באזני ירושלים.
כלו והנגשים אצים לאמר.
כלו תפלות דוד בן ישי.
כמקום והיו בתי ירושלים וכתי.
כמשה ולא קם נביא עוד בישר׳
כמלכו ויהי כמלכו הכה את כל.
כמלחמה ויהפך איש ישראל.
כמגפה וכן תהיה מגפת הסוס.
כמכפר אשר תעשו ככה.
כמספרם תעשו ב׳ בפסוק.
כמספר ויקח אליהו שתי׳ עשרה.
כמרקחה ירתיח כסיר מצולה.
כמזרקים ביום ההוא יהיה על מצולת הסוס.
כנעריה ובת כהן כי תהיה אלמנה
כנדתה ואם נקבה תלד.
כנשא כל ישבי תבל ושכני ארץ.
כנשה אם כסף תלוה את עמי.
כנחל צעק לבם אל ה׳.
כספר ונמקו כל צבא השמים.
כסיר ירתיח כסיר מצולה.
כשמח כה אמר אדני ה׳ כשמח.
כשמחתך לנחלת בני ישראל.
כעמי הלא הדחתם את כהני ה׳
כעמים אל תשמח ישר׳ אל גיל.
כעוף אפרים כעוף יתעופף כבודם.
כעת ועוד אני מדבר בתפלה.
כעשר וישאו להם נשים מואבי׳
כעברם ויהי כעברם ואליהו.
כפרעה ויגש אליו יהודה.
כפיך הן אני כפיך לאל.
כפרה כי כפרה סוררה.
כפשתים הוא בא עד לחי ופלשתי׳
כצרור אבן במרגמה.
כצאתי ויאמ׳ אליו משה כצאתי
כקיר עד אנה תהותתו על.
כקבר אשפתו כקבר פתוח.
כקרבכם והיה בקרבכם אל המלחמה.
כרוח קדים אפיצם לפני.
כרצון והשתיה כדת אין אנס.
כראש דברו דברים אלות שוא
כראשון ויקרב את קרבן העם.
כרבם כן חטאו לי.
כרשעו ואתנהו ביד איל גוים.

כשבת בימי׳ ההם כשבת המלך.
כשמך אלהים כן תהלתך.
כשמו אל נא ישים אדני את לבו
כשמות וישב יצחק ויחפר.
כשפר קרא בגרון אל תחשך.
כשגגה יש רעה ראיתי התחת.
כשיר והנך להם כשיר עגבים.
כשעה אדין דניאל די שמיה.
כתף ישאו כתף וכנור ישמחו
כתפת כן אעשה למקום הזה.
כתמר מקשה המה.
כתירת ויעמדם על עמדם.
כתמם ותבאנה לך שתי אלה.
כתהו הנותן רזנים לאין.
כתמר צדיק כתמר יפרח.

ח׳ זוגין חד לשון זכר וחד
לשון נקבה ך׳ בסוף תיבותא וסימני׳.

יינך לך אכל בשמחה לחמך.
יינך ויאמר אליה עלי עד מתי
חללך כי אתה אשר הכית רדפו.
חלליך תשואות מלאה עיר הומיה
תפיך בערן גן אלהים.
תפיך עוד אכנך ונבנית.
שיריך הסר מעלי המון שיריך.
שיריך והשבתי המון שיריך וקול כנורך.
והאבדתיך לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך.
והאבדתיך הוי ישבי חבל הים גוי.
שמניך לריח שמניך טובים.
שמניך מה יפו דודיך אחותי כלה
והאכלתיך אז תתענג על ה׳.
והאכלתיך ולחמי אשר נתתי לך.
בכנפיך ולקחת מהם מעט במספר
בכנפיך גם בכנפיך נמצאו דם.

ב׳ מלין דמשמשין כה
ודייא בסוף תיבותא וסימניהון נמסר בסדר וארא ובמערכת אות ההא״.

ט״ו זוגין חד ב׳ וחד כ׳
ברישי׳ וסימניהון

בפר ואכלו אתם אשר כפר.
וכפר בריתכם את מות.
בתות ושברה בשבר נבל יוצרים
וכתות ומעוך וכתות ונתוק.
בכסף אם תבקשנה ככסף.
וככסף וישב מצרף.
בכוחי עודני היום חזק.
וכבוחי כאשר ב׳ בפסוק.
במנחה וכפר עליו הכהן על.
וכמנחה כשבעי בחמשה.
בכד ויאמר משה אל ה׳.
וככד כי אדני ב׳ בפסוק.
בוסי תערך לפני שלחן.
ובוסי ה׳ מנת חלקי וכוסי.
בסיתי כה אמר ה׳ אלהים ביום.
וכסיתי בכבותך שמים והקדרתי
בסיתו תהום כלבוש כסיתו.
ובסיתו הלא פרש לרעב לחמך
בהן ויוחנן הוליד את עזריה עזריה הוא אשר כהן בבית.
וכהן והלבשת את אהרן את בגדי הקדש.
ברות דברו דברים אלות שוא
וכרות ומצאת את לבבו נאמן.
בכלה שאי סביב עיניך וראי.
וככלה שוש אשיש בה׳.
בשוכב והיית כשוכב בלב ים.
וכשוכב וכשוכב בראש חבל.
בשוב ואשיבה כל העם אליך.
וכשוב

מערכת אות הכף

וכשוב דוד מהכות את הפלשתי
כרחמיך ונתת להם ישועו ·
וכרחמיך ותתנם ביד צריהם ·

מכאובים ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
רבים מכאבים לרשע ·
כי כל ימיו מכאובים ·
בתר כל׳ ·

מכאוב ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה סי׳ א׳ ·

ואכבדה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בפרעה ובכל חילו ·
וארצה בו ואכבד בן כתיב ·

כבוד ב׳ חס׳ וסימניהון
את כל הכבוד הזה :
כבד מכל כלי חמדה ·

כבדו ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש ·
סימן כג׳ ·

כבודה ג׳ מל׳ ודגשי׳ בלי׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ח ·

נכבד ב׳ פתח וסימניהון
למה נכבד עליך ·
וישב דוד לברך ·

כבודך ב׳ חס׳ וסימניהון
ויאמר הראני נא את ·
ויברכו שם כבודך ·

כבדי ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כג״

לא תכבה ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר צו ובישעיה סימן ל״ד ·

וכבס ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

כובס ג׳ מל׳ וסימניהון
צא נא לקראת אחז ·
ויעמד בתעלת דמלכים
וחכרו דישעיה ·

ונכבשה ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר מטות ·

כבשת ג׳ בליש׳ וחס׳ וסימ׳ כבשת הצאן לבדהן
כי את שבע כבשת ·
מה הנה שבע כבשת ·

ואת הכבש ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ·

כברת ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויחי ·

כהות ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון
בהרת כהות לבנות ·
ועיניו החלו כהות ·
בתר מל׳ ·

כהה ח׳ וסימניהון נמסר בסדר תזריע ·

ולכהן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות ·

והכהנים והלוים ח׳ וסימ׳
ויאסף את כל שרי ·
והכהנים והלוים אשר ·
וישחטו הפסח בארבעה ·
וישבח כל קהל ·

ויעל המלך בית יי׳ ד״ה ·
ולא נעשה פסח כמהו ד״ה ·
ויקמו ראשי האבות ·
ונכלות אלה נגשו ·

הכהנים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳ ·

ולכהנים ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ י״ב ובירמיה סימן לג״ ·

הכהנים הלוים י״ג וסימני׳ נמסר בפרשת שופטים ·

והכהנים הלוים ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תבא וביחזקאל סימן כד׳ ·

על הכהנים ד׳ וסימניהון
וכפר את מקדש הקדש ·
ולא סרו אל מצות המלך ·
וידרש חזקיהו ·
ויפקדו ביום ההוא ·

מהכהנים ד׳ וסימניהון
ויצו מלך אשור לאמר ·
ויבא אחר מהכהנים ·
רק הכהנים היו למעט ·
ורבים מהכהנים ·

הכהן הראש ב׳ וסימניהון
אהרן הכהן הראש ·
עזריהו הכהן הראש ·
וא׳ כהן ראש וסימניהון בניהו בן יהוידע כהן ראש ·

לכהנו לי ג׳ וסימניהון
ואתה הקרב אליך ·
ועשו בגדי קדש ·
ועשו את בגדי אהרן ·

כהני הבמות ד׳ וסימ׳
ויעש ירבעם חג ·
ויקרא על המזבח ·
אך לא יעלו כהני
ויזבח את כל כהני הבמות ·

כהנים דקדים לנביאים ג׳ וסימניהון
ויעל המלך בית יי׳ דמלכים ·
דברי ירמיהו דפליגי ·
לאמר אל הכהנים ·

וכוכבים ו׳ וסימניהון
חקות ירח וכוכבים ·
וכבים אספו נגהם ·
וכוכבים אשר כוננת ·
וכוכבים לממשלות בלילה ·
אם לא בריתי יומם ·
וכוכבים לא זכו בעיניו ·

בכח ד׳ דגש׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ כ״ט ·

ובחש ג׳ ב׳ מלרע וסי׳ נמסר בסדר ויקרא ·

וכי ל׳ יחידאין וסימניהון
וכי בן מגד יעקב לרחל ·

וכי יש קח נא את ברכתי ·
וכי הוא ויגידו לו לאמר ·
וכי ראה ויאמן העם ·
וכי ימכר איש את בתו ·
וכי יפל מנבלתם ·
וכי יראה הכהן את ·
וכי העשה בן בקר ·
וכי ירבה ממך הדרך ·
וכי יבא הלוי מאחד ·
וכי היא וייראו מאד ·
וכי עשה והיה הגלבד ·
וכי עלה ויהושע וכל ·
וכי עזבנו ויזעקו בני ·
וכי יראו ויאמר המלך ·
וכי ימצא איש את ·
וכי מת והדד שמע ·
וכי דרך ויהי בצהרים ·
וכי יברכך ויאמר לגחזי ·
וכי יאמרו אליכם דרשו ·
וכי הצילו איה אלהי ·
וכי יעלו כי צמו ·
וכי ישא לך העם הזה ·
וכי ישמעו השרים כי דברתי ·
וכי אנחנו מקטרים ·
וכי יעשה הנשיא נדבה ·
וכי יתן מתנה מנחלתו
וכי אדבר אני שלום ·
וכי מי אני ומי עמי ·
וכי דברת ותאמר תמצא ·

וכי ד׳ ר״פ במשנה תורה וסי׳ נמסר בפרשה ראה

וכי י״ד ר״פ בנביאים וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ג וסימן מד׳ ·

הכי ה׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר תולדות ·

כי נ״ה בטעם בספר תהלות ·

אמ׳ המעתיק לא מלאני לבי להביא כי ראיתי בלבול גדול בנוסח המסר׳ שהיה לפני וגם היה חס׳ מהמכין ההוא ולא היה לי זולתו להגיה וכן בלשון המסר׳ שאומר כי נ״ה בטעם בתהלות היה מבולבל שהפסוק בעצמם שהיה מביא ב״א בטעם היו גם כ״ה בטעם ולא מלאני לבי להגיה לא מסברה ולא מהעתקות אחרות שהיו לפני מוגס כי אולי לא כן ידמה ולא כן יחשוב בעל המסרה עכ״ל :

כי ד׳ בטעם וסימניהון
כי גדול יי׳ ומהלל מאד נורא הוא ·
כי גבר עלינו חסדו ואמת יי׳ ·
כי רדף ארב נפשי ·
כי יוסף על חטאתי פשע בינינו ·

כי כ״ג בטעם פזרין וסימניהון
כי מעט אשר היה לך ·
ושחט את הכבש דמצרע ·
וכן המקדש לא יצא ·
והיתה לאהרן ולבניו ·
כי אם לפני יי׳ אלהיך ·
ולנער לא תעשה דבר ·
ואל העם תאמר התקדשו ·
כי הם ובקניהם יעלו ·
כי איש מהר אפרים ·
ואבי ראה גם ראה ·
אף לא אכל העם ·

ויאמר הכהן ·
כי כאשר נשבעתי לך ·
כי מגרעות נתן לבית ·
ויאמר נעמן ולא יתן ·
כי כאשר ירד הגשם ·
כי כאשר ידבק האזור ·
ואתה הבקש לך גדלות ·
עם עמקי שפה ·
יוצר הרים ובורא רוח ·
כי הנני בקים ·
כי גם לא ידע האדם ·
ובכל זה לא בא ·

כי ה׳ בטעם ר״פ מונח לפני גריש וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ·

הכיור ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בריש סדר כי תשא ·

ואת הכיור ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא

וכל ס״ח מיחדין וסימניהון
וכל שיח השדה טרם ·
וכל החיה הבהמה וכל החיה ·
וכל העץ ויקם שדה ·
וכל אחיו וימת יוסף ·
וכל הדור ב׳ בפסוק ·
וכל מצרי׳ ויקם פרעה ·
וכל יתדותיו לכל כלי המשכן ·
וכל נעשה כל המנחה אשר ·
וכל שבועות כל נדר וכל ·
וכל המונה לא יהיה לך דואלה שמות
וכל חכם לב בכם יבאו ·
וכל המשכב ואם שכב ישכב ·
וכל אדם לא יהיה באהל ·
וכל הנפש אשר יעשה ·
וכל חלב כל חלב יצהר ·
וכל כליו ופקדת משמרת ·
וכל נגע ונגשו הכהנים ·
וכל יגיעך פרי אדמתך ·
וכל כסף וזהב וכלי ·
וכל ממלכת וכל ערי ·
וכל גבורי ויעל יהושע ·
וכל המחנה וינסו זבח ·
וכל בעלי ומגדל עז ·
וכל המלאכה ויחמל שאול
וכל הצבא ויואב וכל ·
וכל דבר או עשיתי ·
וכל בן ותהי המלחמה ·
וכל עבדיך וישאת לבב כל איש ·
וכל ארץ בן חסד בארובות ·
וכל הערים ויתר דברי אחז ·
וכל עיר והכיתם כל עיר ·
וכל מואב שמעו כי ·
וכל מחנהו וישב אל ·
וכל ההרים אשר במישור ·
וכל מלכים וראו גוים צדקך ·
וכל משפחות שמעו דבר ·
וכל צביה והיה כחלום ·
וכל אגפיה גמר וכל ·
וכל כפיריה שבא ודדן ·
וכל עוף ראיתי והנה ·
וכל העמים ב׳ בפסו׳ ·
וכל ממלכות הדבר אשר ·
וכל האנשים ויאמר עזריה בן ·
וכל הגולה וכל הערב ·
וכל חובה ורעשו מפני ·
וכל אלה ובזה אלה להפר ·
וכל חרם המנחה החטאת ·
וכל שבט משא דבר יי׳ ·
וכל שעכהם ויעזרו ·
וכל משפחתם ולשמעי ·
וכל סוס ביום ההוא ·

וכל

מערכת אות הכף

וכל עשי כי הנה היום ·
וכל מצותיך קרוב אתה ·
וכל רומש יהללו שמים ·
וכל משבריך עלי סמכה חמתך ·
וכל קרני רשעים אגדע ·
וכל קרבי לד׳ד ברכי ·
וכל הזהב והכסף ואת ·
וכל נדיב יען חזקיהו ·
וכל די לא להו עבד ·
וכל מלאכת ללחם המערכת דעזרא
וכל הקדיש שמואל הרואה ·
וכל עממיא ולהיהב ·
וכל חיות ראיתי את האיל ·
וכל דברי ואולם שמע ·
וכל עבדי המלך אשר ·
וכל זה איננו שוה לי ·
וכל אדום בשמחתך ·
וכל פקדיכם במדבר ·
וכל הרע רבים יחלו פני נדיב ·

כל יא מיחדין
וסימניהון
כל הבשן ויהי גבולם ·
כל הברכים והשארתי בישר׳ ·
כל חילו ובן הדד מלך ·
כל זה נסיתי בחכמה ·
כל מוצאיהם אכלום ·
כל פקדיו מעשי ידיו אמת ·
כל הרוגיה כי רבים חללים ·
כל עריהם וממטה בנימן ·
כל מעשה כי את כל ·
כל רבים זכר יי חרפת ·
כל כבודה בת מלך פנימה ·
כל נדר וכל שבועת אסר ·
כל אנחתה השבתי ·
כל גיא ינשא וכל הר ·
כל תגמולוהי עלי כוס ·

מ״ה זוגין חד כל וחד וכל
וסימניהון
כל שה אעבר בכל צאנך ·
וכל שה ב׳ בפסוק ·
כל עור ואם פרח תפרח ·
וכל עור בל בגד וכל עור ·
כל דבר על כל דבר פשע ·
וכל דבר חכמת בינה ·
כל בשרם וכה תעשה ·
וכל בשרם וגביהם ·
כל תרומת מכל מהנתיכם ·
וכל תרומת וראשית כל ·
כל בהמתם וישבו בני ·
וכל בהמתם מקניהם ·
כל תבואת עשר תעשר ·
וכל תבואת וכפרץ הדבר ·
כל מדוה והשיב בך ·
וכל מדוי והסיר יי׳ ממך כל חלי ·
כל ריב ונגשו הכהנים ·
וכל ריב אשריבא ·
כל ארצה גפריה ומלח ·
וכל ארצה לכן והימים ·
כל הנשיאי׳ ויאמרו כל דיהושע ·
וכל הנשיאי׳ ויקרא אלהם משה ·
כל גלילות זאת הארץ הנשארת ·
וכל גלילות וגם מה אתם לי ·
כל טמא ועתה השמרי ·
וכל טמא צו את בני וישלחו ·
כל מנחת למה תבעטו בזבחי ·
וכל מנחת כהן כליל ·
כל אנשיו וימת שאול ·
וכל אנשיו ויאמר דוד ·
כל הקרואי׳ ויחרדו ·
וכל הקרואי׳ וישמע אדניהו ·
כל מחלה רעב כי יהיה ·
וכל מחלה וחברון דד״ה ·

כל מעיני ויאמר אחאב ·
וכל מעיני והכיתם כל ·
כל מחנהו ויהי אחרי כן ·
וכל מחנהו וישב אל ·
כל משען כי הנה האדון ·
וכל משען ב׳ בו ·
כל זקן עלה הבית ·
וכל זקן כי כל ראש ·
כל מעשהו והיה כי ·
וכל מעשהו כי ישר דבר יי׳ ·
כל ארמנתיה היה יי׳ כאויב ·
וכל ארמנתיה ישרפו ·
כל לשון בי נשבעתי ·
וכל לשון כל כלי יוצר ·
כל גלולי כה אמר דהשפך נחשתך ·
וכל גלולי ואבא ואראה ·
כל לב והיה כי יאמרו ·
וכל לב על כן כל ידים תרפינה
כל אבן בעדן גן ·
וכל אבן ובכל כחי ·
כל כתף כתפשם בך ·
וכל כתף מרוטה ·
כל רוח והיה כי יאמרו ·
וכל רוח הוי אומר לעץ ·
כל לבב לכן כה אמ׳ דכשאט נפש
וכל לבב על מה תכו ·
כל אגפיו גמר וכל ·
וכל אגפיו וכל אשר סביבותיו ·
כל מבצריך והכרתי ערי ·
וכל מבצריך וקאם שאון ·
כל יתר כי אתה שלות גוים ·
וכל יתר ויהי מספר ·
כל הנשבע יתהלל כל ·
וכל הנשבע זאת האלה ·
כל שוביהם ויתן יי׳ ·
וכל שוביהם כה אמר יי׳ ·
כל כליהם ואת הסירות ·
וכל כליהם אהליהם ·
כל דרכי שמרתי פקודיך ·
וכל דרכי ארחי ורבעי ·
כל יום אשר תשכו רעות ·
וכל יום ויקם העם כל ·
כל אהביו שומר יי׳ ·
וכל אהבין ותאמר לו זרש ·
כל ידעי ויאמר המלך ·
וכל ידעי נודו לו כל סביביו ·
כל שפטי בי שרים ישרו ·
וכל שפטי מלכי ארץ וכל לאומי׳
כל עילא אדין גבריא ·
וכל עילא אדין סרכיא ·
כל מבין והאנשים עשים ·
וכל מבין ויקם עזרא ·

ואת כל כ״א יחידאין
וסימניהון
ואת כל אכלם ויקחו את כל רכוש ·
ואת כל הבכר ויהפך את הערים ·
ואת כל אחיו יען יצחק ·
ואת כל עשב ויד הברד ·
ואת כל בשרו ואת עור ·
ואת כל שערו והיה ביום ·
ואת כל האדם ותפתח הארץ ·
ואת כל הרכוש ב׳ בו ·
ואת כל היקום ואשר עשה ·
ואת כל ישראל ויהי לתשובת ·
ואת כל עבדי ויסקל באבנים ·
ואת כל בני ויפרץ בן אביהו ·
ואת כל אנשי החיל ·
ואת כל כבודו ולכן הנה ·
ואת כל אלה ידי עשתה ·
ואת כל יהודה כי כה אמר ·
ואת כל אגפיו גבר וכל ·
ואת כל היהודים אשר היו אתו ·
ואת כל הממלכות ואת ·
ואת כל הארץ כה תאמרו ·
ואת כל ראשי אז יקהל דד״ה ·

ולכל ט׳ יחידאין
וסימניהון
ולכל עוף ולכל חית ·
ולכל נפש זאת תורת ·
ולכל התורה ולא אוסיף ·
ולכל נשיא ויאמר שלמה ·
ולכל עמך כל תפלה כל תחנה דד״ה
ולכל ממלכות לסיחון מלך ·
ולכל מלאכת ולמחלקות ·
ולכל שרי ועלי הטה חסד ·
ולכל מתנדב ואחרי כן ·

ג׳ פסוקים וכל כל כל ב׳
מצעות פסו׳ וא׳ ר״פ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״א ·

כל ה׳ יחידאין לא נסבין ה׳
וכל קריאן נסבין ה׳ וסימניהון
כל בא מבן שלשים ·
כל צבא וישבע דוד ·
כל גוי ועתה אל ישיא דד״ה ·
כל כלים לזהב ולכסף ·
כל נשים ועתה נכרת ·

ובכל י״ג יחידאין
וסימניהון
ובכל הארץ נעשה אדם ·
ובכל הרמש ב׳ בו ·
ובכל חיה ויברך אתם ·
ובכל השרץ ויגוע כל ·
ובכל אלהי ועברתי בארץ ·
ובכל הגוים ויאמר הנה ·
ובכל העמים בי יי׳ אלהים ·
ובכל המחנה ויתקעו ·
ובכל העם ותהי חרדה ·
ובכל גבוליך במותיך חילך ·
ובכל מקום כי ממזרח ·
ובכל זאת אנחנו כרתים ·
ובכל זה לא הויתי ·
ובכל יום ויום מרדכי ·
ובכל הערים בשבת ישראל ·
וכל קריאה חלוף בכל ·

ה׳ פסוקים ובכל ובכל
וסימניהון נמסר במגלה סוף סימן ח׳

ג׳ פסוקים ובכל בכל וסי׳
ותתן תזנותיה ·
ויכרתוהו זרים ·
ובכל מעשה אשר החל ·

ט׳ פסוקים כל וכל כל
וסימניהון נמסר בפרשת נשא ·

ה׳ פסוקים וכל וכל וכל ג׳
במצעו׳ וב׳ ר״פ ·
וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ט״ו וביחזקאל סימן ל״ח ·

ג׳ פסוקים מנה׳ מלין רישי׳
וכל וסימניהון
וכל שיח השדה טרם ·
וכל בת ירשת נחלה ·
וכל שלל דיהושע ·

ד׳ פסוקים כל כל וכל כל
וסימניהון נמסר בסדר נח ובמלכים ב׳ סי׳ ובדניאל סימן ג׳ ·

ולכל י״ד ר״פ וסימניהון
נמסר בסוף סדר ברכה ·

ב׳ פסו׳ וכל כל כל וכל
וסימניהון
וכל שלל הערים האלה ·
והסבותי חגיכם לאבל ·

ב׳ פסו׳ וכל וכל כל
וסימניהון
ויעל המלך בית יי׳ דד״ה ·
כל אלה אנשי דמלחמה ·
וחד כל וכל וכל כל וסימניהון
ויבאו אליו כל אחיו ·
וחד וכל כל וכל וסימניהון
אדין סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עילה ·
וחד וכל כל וכל וכל כל וסימני׳
ואם נכלמו מכל ·

ב׳ פסו׳ כל כל כל וכל
וסימניהון
והגלה את כל ירושלם ·
והיה כי יאמרו אליך ·

ב׳ ר״פ כל כל וכל
וסימניהון
כל המנחה אשר תאפה ·
כל המשכב אשר ·

ב׳ פסו׳ וכל וכל וכל וכל
וסימניהון
וכל בגד וכל כלי עור ·
וכל עבדיו עבדים ·

ה׳ סבירין כל וקרי׳ וכל
וסימניהון נמסר בסוף סדר תרומה ·

י״א פסוקים רישא ומציעא וכל נבל וסימ׳
נמסר בסדר צו ·

ובכל אשר ה׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים וראה ·

ובכל ה׳ סבירין בכל וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ז ·

ולכל אשר ד׳ וסימני׳ נמס׳ בערך אשר

ו׳ פסוקי׳ לכל לכל וסימני׳
ויחלק לכל העם לכל המון ·
כל תפלה כל תחנה דמלכי׳
ויבן ויפרץ מכל בניו ·
סומך יי׳ לכל הנפלים ·
קרוב יי׳ לכל קראיו ·
אין קץ לכל העם ·

בכל ח׳ דמטעי׳ דסבירין בכל
וסי׳ נמס׳ בסדר משפטי׳ ·

ובכל ה׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלותך ובשמואל ב׳ סימן ז׳ ובירמיה סוף סימן כ״ב ·

לכל י״א דגשי׳ וסימניהון
נמסר בירמיה סימן י״ג ·

כל ד׳ סבירין וכל וסימניהון
נמסר בסדר וארא ·

י״א פסוקי׳ כל כל ומלח
חדא ביניהון
וסימניהון נמסר בשופטים סימן ב׳ פסו׳ ב׳ ובנחמיה סימן י׳

אמר המעתיק בכלהו ספרי מס׳ אשכחנא דנמסר ו׳ פסוקים אית בהו כל כל ומלה באמצע ואחרים מסרי י״א וכד בחיתנא למגיהא ח

מערכת אות הכף

חזיכא דאיכהו יתיר מן טו וכל
דכוותא בכל המסרה באמרו י׳ פסו׳
אית בהון כל כל ומלה באמצע
הייגו דלא איכא בכל הפסוק סוס
וכל ולא בכל זולתי כל כל ומלה ב
באמצע ודוק דאיכון י׳ פסוקי׳ לחוד
דאית בהו כל כל באמצע וסארא
טעות דאית בהו כל וכל ובכל ככל:

בכל ז׳ דגשי׳ וסימניהון

והוא יהיה פרא אדם ·
ואברהם זקן בא בימים ·
ערוכה בכל ושמורה ·
ויתרון ארץ בכל היא ·
ויכלו בכל אנשים ·
ומלכותו בכל משלה ·
והעשר והכבוד מלפניך ·

וכל ה׳ רפ׳ בבראשית
וסימניהון
וכל שיח השדה ·
וכל אנשי ביתו יליד בית ·
וכל הארץ באו מצרימה ·
וכל בית יוסף ואחיו ·
וכל הבארות אשר חפרו ·
וכל ספר ואלה שמות דכוו׳
רפ וכל בנח וסימניהון
כל שכב עם בהמה ·
כל אלמנה ויתום ·
כל עבן די וחצר ·
כל העבר על הפקדים ·
כל פטר רחם לי ·
כל בריס תרומת בסף ·
כל איש ואשה אשר ·
כל הזהב העשוי ·
וכל ח׳ דפ׳ בואלה שמות
וסי׳ נמסר בסדר בא ·

כל יט רפ׳ בויקרא
וסימניהון
כל המנחה אשר הקריב ·
כל זכר בכהנים יאכל ·
כל זכר בבני אהרן ·
כל נפש אשר תאכל ·
כל אשר יגע בבשרה ·
כל מפרסת פרסה ·
כל אשר אין לו סנפיר בתר׳ ·
כל שרץ העוף קדמאה ·
כל הולך על גחון ·
כל ימי אשר הנגע ·
כל המשכב · וחברו ·
כל אשר בו מום · וחברו ·
כל איש אשר בו מום ·
כל מלאכת עבודה ·
כל מלאכה לא תעשו ·
כל ימי השמה ·
כל חרם אשר יחרם ·
וכל ט׳ רפ׳ במדבר
וסימניהון
וכל תרומה לכל ·
וכל בקר זבח השלמים ·
וכל ישראל אשר סביב ·
וכל כלי פתוח אשר ·
וכל אשר יגע על פני ·
וכל אשר יגע בו הטמא ·
וכל הנגע בכל אשר ·
וכל כלי עור ·
וכל הטף בנשים ·
וכל בת יורשת נחלה דמטות

כל ח׳ רפ׳ במשנה תורה
וסימניהון

כל אלה ערים ·
כל ערי המשור ·
כל המצוה אשר אנכי ·
כל המקום אשר הדרך ·
כל צפור טהורה ·
כל עוף טהור תאכלו ·
כל הבכור אשר יולד ·
כל עצך ופרי אדמתך ·
כל ט׳ רפ׳ בספר יהושע וסי׳
נמסר ביהושע סוף סימן
א׳ גם בסים׳ כא ·
כל ב׳ קמצין בטעם וסימניהון
נמס׳ בתלים סי׳ לה׳ עש ·
וכלם ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סוף סימן קכ׳
כלא ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סימן ג׳ ·
כלו ג׳ כתיב כלה וסימניהון
נמסר בשמואל ב׳
סימן ח׳ עש ·
כליל · ג׳ בתורה
וסימניהון
וכל מנחת כהן כליל ·
ושרפת באש את העיר ·
והכהן המשיח תחתיו ·
כלך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
ריש סימן כב ·
וכלה ו׳ וסימניהון נמכר
בסדר אחרי מות
וביחזקאל סימן מב ·
כלתה אליו ג׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בשמואל
א׳ סימן כה ובמגלה סימן ז׳ ·
עד כלתו ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סי׳ ג׳
כלה לכלה י׳ בליש וסימני׳
נמסר במלכי׳
ב׳ סימן יג ובתלים סימן עד ·
תכלה ג׳ חד כתיב א׳
וסימניהון נמסר
בתלים באב אות ל׳ ·
תכלית ה׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן קמ
ובאיוב סימן יא ונחמיה סימן ג׳ ·
ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן יט ·
ויכלו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וירא ואיוב
סימן ז׳ וירמיה סוף סימן ד׳ ·
ויכל ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר
סוף סדר כי תשא ·
אכלה ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן לא ·
כלי יח בליש׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויקהל ·
ואת כליו ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא
ואת הכלים ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳
סוף סימן ז׳ ובריש דניאל ·

כלי ז׳ מטעין דסבי׳ כלו וסי׳

אצעדה איש אשר מצא כלי זהב
בשלם ובכלי הבקר בשלם ·
כסף כל כלי זהב וכלי כסף
ב׳ בו ·
מפצו כלי מפצו בידו ·
משחתו כלי משחתו ·
נכל אודך בכלי נבל ·
כלי הנחשת ד׳ וסימ׳ נמסר
בסוף ירמיה ·
וכל כלי ז׳ וסימנהון נמסר
במלכים א׳ סימן י׳ ·
וכל כלי ה׳ וסימניהון נמסר
בספר שמות ·
כלי זהב ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר מטות ·
כל הכלים האלה ד׳ וסימני׳
נמסר במלכים
ב׳ סימן כה ·

כם

כמה ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן כב ·
כמוה ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא
ובשמואל א׳ סי׳ כא ובזכריה סי׳ ה׳ ·
כמוהם ג׳ וסימניהון

כמוהם יהיו עושיהם ·
וחברו כמוהם יהיו עושיהם ·
כמוך כמוהם ·
כמכו ד׳ ג׳ חסרי׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בסדר וישלח ובשמואל ב׳ סימן יח ·
נכמרו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ ·

כן

לא כן יט וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כג ·
לכן יד בטעם בירמיה וסימ׳
שם סוף סימן ז׳ ·
עליכן ח׳ בטעם וסימניהון
נמסר בסדר וישלח
ובקהלת סימן ח׳ ·
לכן ג׳ בטעם רביע וסימני׳
נמס׳ בשמואל א׳ סי׳ כז
לכן כג בטעם ביחזקאל
בהוכך · אבות ·
חלליכם · דברכם · שוא ·
ובקעתי · הגפן · הוכרכם ·
לסיגים · שכחת · אגדיל ·
אדום · פלשתים · צור ·
זרים חרב · לנבוכד נצר
צמרתו · בריה · באש קנאתי
אני נשאתי · את ידי ·
וגויד לא תכשלי ·
בניהו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כב ·
כנענים ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף עובדיה ·

לכנעני ג׳ וסימניהון

לכנעני תחשב ·
ממזרח לכנעני ·
וחגור נתנה לכנעני ·

ויכנע ג׳ וסימניהון

מדין לפני בני ·
ויכנע חזקיהו בגבה לבו ·
ובהצר לו חלה את ·

כס

לכסא ו׳ רפין וסימניהון
נמסר בישעיה סוף
סימן כב ובתלים סימן קלג ובנחמיה
סימן ג׳ ·
כסה ג׳ כתיב הא וסימניהון
נמסר במלכים א׳
סימן י׳ ·
כסות ג׳ וסימניהון נמסר
פרשת וירא ·
בכסף טו רפין וסימ׳ נמסר
ביהושע סימן כב ·

וכסף וזהב ג׳ וסימניהון

ויי׳ ברך את ·
ובקרך וצאנך ירבין ·
ולא ירבה לו נשים ·
ואת הכסף ד׳ וסימניהון
נמסר במקץ ·
זהב וכסף ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר הרומה ·

ד׳ קדים כספא לדהבא
וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימ׳ ב׳ ·

כעש ד׳ כתיב שין בליש׳
וסימניהון
לו שקול ישקל ·
כי לאויל יהרג כעש ·
ותכה מכעס עיני ·
והרב כעשך עמדי ·
הכעיסו ב׳ חס וסימ׳ בשמואל
א׳ סימן א׳ עש ·

כפ

כפי בכפי ט׳ וסימני׳ נמסר
באיוב סימן יג ·
הכף ב׳ רפי׳
וסימניהון
ויאמרו שרי סכות ·
ויבא אל אנשי סכות ·
כפור ג׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון
דק ככפר על הארץ ·
כפרי זהב שלשים דעזרא ·
וכפר שמים מי ילדו ·
ככפיר ג׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן יט ·

וכפות ד׳ וסימניהון

ולקחתם לכם ביום ·
וילכו לקברה ·
ותניעני על ברכי ·
והעלות וכפות וכלי דד״ה ·
וכפר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר שמיני ובתלים
סימן עט ·
יכפר ד׳ וסימניהון נמסר
פרשות בסעי ·
לכפר עליו ה׳ וסימני׳ נמסר
בסדר שלח לך
כפרה את ו׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסדר
אחרי מות ·
ולכפר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בהעלותך ·

כר

הכרבים יג חסרי׳ וסימ׳
נמסר בתרומה ·
הכרמלה

הכרמלה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ טו׳ •
ונכרת ח׳ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות •

ולא יכרת ד׳ וסימניהון
ולא יכרת כל בשר •
ועתה ארורים אתם •
ולא יכרת מעונה •
וגם את רות •
כריתות ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר פרשת תצא :
כורש ב׳ חס׳ וסימניהון
העיר ה׳ את •
כה אמר כורש •

כש

כשב ד׳ וסימניהון נמסר בסדר ויקרא •
כשרימה ג׳ וסימניהון
ורוח נשאתני •
ותרבי את תזנותך •
ותעגבה עליהם •
ואת הכשדים ג׳ וסימניהון נמסר בסוף מלכים ובירמיה סמן כא׳ וסימן מ״א •
מבשול ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון
ולפני עור לא •
נתתי אבחת חרב •
את העם הזה מבשלים •

כתב

יכתבו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן יז׳ וביחזקאל סימן יג׳ ותלים סימן סט׳ •
כתוב ה׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סימן כד׳ •
כתבים הכתבים ה׳ חס׳ ו׳ וסים׳ נמסר בסדר כי תשא :
כתבה ב׳ כתיבה ה׳ בלישן ארמי וסימניהון
די יקרא כתבה דנא •
די כתבה דנא יקרון •
ושאר׳ כתיב א׳ •

בכתב ד׳ וסימניהון
הכל בכתב מיד יי׳ •
ויאמר חורם מלך צר •
אבל אגיד לך את הרשום •
והכינו לבית אבתיכם •
וא׳ ובכתב בית ישראל •
כתב ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל ריש סימן ז׳ •
מכתב ד׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי •

חד מן סב מלין דכתיב מוקדם מאוחר וסימניהון נמסר במערכת אות הו״ו •

טו׳ מלין כתיב חדא מלה וקרי׳ תרין וסימני׳ נמסר בד״ה א׳ סימן כו׳ •
ז׳ פסוקים אית בהון טו׳ מלין ז׳ מכא וז׳ מכא ומצעות כתיב וקרי וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן יג׳ •
ח׳ כתיב תרין וקרי׳ חד וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן לד׳ •
ח׳ כתבן ולא קריין וסימ׳ נמס׳ ברות סימן ג׳ •
י׳ קריין ולא כתבן וסימני׳ נמסר בריש אלה הדברים •
ג׳ תיבות׳ קדמית׳ נסבא מן תניי׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ה׳ •
וחלופי׳ ג׳ תניי׳ נסב׳ מן קדמית׳ וסי׳ נמס׳ בעזר׳ סימן ד׳ :

אמר המעתיק וכל אלו כתי׳ וקרי׳ הים לו התלות בא״ב כגון רחס ה׳ או דכתיב יתיר ה׳ או ו׳ או יו״ד וזולתם כל אחד ואחד כמסר במערכת האות שלו בס״ד עכ״ל :

ה׳ זוגין מן ג״ג דכתיב חדא מלה וקרי׳ מלה אחרי וסימניהון שית בם אבנן אלה אשר
שות סת כתי׳ ויהי מבחר עמקיך
שתה סתכתי׳ שת עונותינו •
שית סת כתי׳ נבוכד נצר מלכא עבד צלם •
בם בה כתי׳ והיה כל מעבר מטה
בו בה כתי׳ והיה אם שמע תשמעון דירמיה •
בא בה כתי׳ לכן דבר אתם ואמרת •
אמון אמן כתי׳ אסתירה פני מהם
אמון אמן כתי׳ ויאמר מלך ישר׳ דמלכים •
אומן אמן כתי׳ ויהי אומן את הדסה
אלוה אלה כתי׳ יזבחו לשדים לא •
אלהי אלה כתי׳ והעים עשו את נבחן •
אל אלה כתי׳ ואמר לה אלה מאניא שא •
אשור אסר כתי׳ בארה כנו אשר הגלה׳
איש אסר כתי׳ והוא הכה את איש מצרי אשר מראה
ואשב ואסר כתי׳ ואבא אל הגולה תל אביב :

נשלם מערכת
אות הכ״ף בס״ד

מערכת אות
הלמד

א״ב מן חד חד מן תרתין

תיבותא ולית דכוו׳ נסבין למ״ד בריש׳ וסימניהון
לאל השמים הודו לאל השמים •
לאל חי צבאה נפשי לאלהי׳
לאחזת עולם ונתתי לך ולזרעך אחריך •
לאשר באהלו ויאמ׳ משה זה הדבר אשר צוה ה׳ לקטו ממנו איש •
לאשר הוא או מכל אשר ישבע •
לאשר עשו והמלא ארצו אלילים •
לאשר הביא ישליו אהלי׳ לשדדים
לאלפי ישר׳ ועשרה נשיאים עמו •
לאין מספר ועצי ארזי׳ לאין כספר
לאלה מחלקות השערים לראשי •
לאל נכר לא יהיה בך אל זר •
לאמות חמש וכנפי הכרובים ארכם
לאין להם וירדפם אסא והעם •
לארץ מצרים ופליטי חרב ישובון •
לבית הערבה ועלה הגבול בית חגלה
לבן קיש ויהי כל ידעו כאתמול
לבת ירושל׳ ואתה מגדל עדר עפל
לגבול ישר׳ ועיניכם תראינה ואתם
לגבורי חיל במספר ראשי האבות
לדבר רע אל תט לבך לדבר רע
להעם הזה וידברו אליו לאמ׳ דר״ח
לו איש הולך רוח ושקר כזב •
לזרע אברהם הלא אתה ה׳ אלהינו הורשת •
לחמשים ושנים ותשלם החומה בעשרים •
לחם פנים ונתת על השלחן •
לטוב לנו ויצונו ה׳ לעשות את כל
לימין משה מוליך לימין משה •
ליום השבת מזמור שיר ליום •
ליום מועד מה תעשו ליום מועד •
ליהודה וישר׳ והנה דברי אסא הראשנים •
ליום השלישי והיו נכונים ליום •
לישבי הארץ ואתם אלת ברהו׳
לכל הנמצא וירם יאשיהו לבני העם
לכסא כבוד ותקעתיו יתד במקום נאמן •
לכל העבר בקע לגלגלת מחצית
לכל כליו ועשית סירותיו לדשנו •
לכל איביך תמצא ידך לכל איביך
לכל הבא מלבד התיחשם לזכרי׳
לכל בן נכר כה אמר ה׳ כל בן נכר •
לכל לראש לך ה׳ הגדולה והגבורה
ללחם המערכת ומנחת התמיד ועולת התמיד •
למשה איש תפלה למשה איש האלהים •
למאה ועשרים והלוים המשררי׳ כלם
למשכן העדות והלוים יחנו סביב •
למי מריבה יאסף אהרן אל עמיו •
למי נדה ואסף איש טהור •
למשיח ה׳ ויאמ׳ לאנשיו חלילה לי
למימי קדם הלא שמעת למרחק •
למלכי ישר׳ לכן תתני שלוחים על
למאני דהבא בלשצר אמר בטעם חמרא •
לנגד ה׳ אין חכמה ואין תבונה •
לנפש חיה וייצר ה׳ אלהי׳ את האדם
לשר הטבחים ושם אתנו נער עברי •
לעם קדוש יקימך ה׳ לו לעם •
לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו •
לפר החטאת ועשה לפר כאשר עשה
לפתח אהלו וישמע משה את העם׳
לפרעה נכה והכסף והזהב נתן •
לצור מעוז והיה לי לצור מעוז •
לקול ה׳ אלהיך ויאמר אם שמע תשמע •
לקרבן אשה שר או כשב או עז •
לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו •
לריח שמניך טובים שמן תורק׳
לראש בית אבהם ואת שם אהרן הכתב •
לראשי האבת כל אלה בני ידיעאל •
לרוח שקר ויאמ׳ אצא והייתי דר״ח
לשממה תהיה מצרים לשממה תהיה
לשש מאות אלף בקע לגלגלת בחצית •
לשערי ירושל׳ כי חלה לטוב ישבת
להל שמבה לכן הנה ימים באים דוהשמעתי •

אמר המעתיק קשה דהאי פסו׳ לשערי ירושלם דכי חלה לטוב דבמיכ׳ דמייתי בעל המסורת בהאי א״ב ברוב הספרים שלנו הוא בשער בלא י׳ ולפום ריהטא הוה מספק׳ לן אמנם בהירא לן דודאי טעו׳ והכי קרי׳ לשער ירושלם מדקא חזינא דאיכא פסו׳ אחריתי דכתיב לשערי ירושלם דקבורת חמור יקבר דבירמיה דאם לא כן מאי קאמ׳ בעל המסורת א״ב מן חד חד ולית דכו׳ הא איכא ב׳ אלא על כרחין טעו׳ סופר במסורת ודלוג דכך דינו לשער ירושלם כי חלה לטוב לשערי ירושלם קבורת חמור יקבר ואתי שפיר ודוק וגם לעיל בהאי א״ב הוה כמסר למעשה ידיך ריתקרא ואכני אענך דאיוב ואיכא למעשה ידך דוהכרתי פסיליך דמיכה ותחקתי עכ״ל

א״ב מן חד חד לא מלעיל

דלוג וסימניהון
לאלהים זובח לאלהים יחרם •
לאנשים הנה נא לי שתי בנות •
לאלפים נצר חסד לאלפים •
לאמורי וירא בלק בן צפור •
לבתים ונקרבתם בבקר לשבטיכם
לבמות ויעמד לו כהנים •
לברית הבט לברית כי מלאו •
לדם ולא תחניפו את הארץ •
לדור לילה ויומם לא תכבה •
לדור זרע יעבדנו יספר •
להון נבהל להון איש רע עין •
לזר בני אם ערבת לרעך •
לחרם ואחלל שרי קדש ואתנה
לחיים והיה הנשאר בציון •
לטהר ויראו את אלהי ישראל •
לטרח חדשיכם ומועדיכם •
לטבה ואגיד להם את יד אלהי
לטבים הטיבה ה׳ לטובים •
ליושב ולרוח משפט ליושב •
לכלב ואנשי קדש תהיון לי •
ללת וכלתו אשת פנחס הרה •
למאה ולקחנו עשרה אנשים •
למת בנים אתם לה׳ אלהיכם •
לנפש צוף דבש אמרי נעם •
לנגע כי יפלא ממך דבר •
לשער הצהוב וראהו הכהן והנה פשה
לעוף וכל דם לא תאכלו •
לעגלים ויעש ירבעם חג בחדש •
לעולה ואל הכהף מחוצה •
לפתח הלא אם תטיב •
לפנים בם ם הפנים לפנים •
לצמיתת ואם לא יגאל עד מלאת
לקחת שחד לקחו בך למען •
לרע והנה שבע פרות אחרות
לרעה לב חרש מחשבת און •
לראש ויעבר לראש דחבעם •
לרבבה ולקחנו עשרה אנשים למאה •
לשיר ויהי כבאם בשוב דוד •
לשער

מערכת אות הלמד

לשער ויאמר להם כה אמר ה׳ שימו ·
לש״ל ויאמרו דם זה החרב ·
לתורח ושוע וכני ושרביה·

וחלופיהון א״ב מן חד חד

כ״ל רע ל״א וסימניהון

לאיים וישב פניו לאיים כתיב ׃
לאפוד ויעש אתו גדעון לאפוד·
לבהמה נותן לבהמה לחמה·
לבקרים ותפקדנו לבקרים·
לגר וכי תשיג יד גר תושב ·
לגברים ויספרו הלוים מבן·
לדין כי יפלא ממך דבר·
להמזבח ויאמר חזקיהו להעלות·
להגדוד ויבדילם אמציהו להגדוד
לוי נו ובכל זאת אנחנו כרתים
לור גרי ביתי ואמהותי·
לחגה והיתה אדמת יהודה למצרים·
לטמא והבדלתם בין הבהמה ׃
ליסוד בחדש השלישי החלו·
לכרוב ועשה כרובים והתמרים.
ללילה יום ליום יביע אומר·
למחנה כי לעת יום ביום ·
לכסלה ויאמרו הנה חגה בשלה
למאור ואת הבשם ואת השמן ·
למרום לשום שפלים למרום ,
לנער להת לפתאים ערמה ·
לשבע צדיק אוכל לשבע·
לעד לכן חכו לי נאם ה׳·
לעולות ומנת המלך מן·
לפר ועשה לפר כאשר עשה לפר הנ״ב דפסו׳·
לפרכת מחוץ לפרוכת העדות ·
לצדיק הן לחכם ויחכם עוד·
לקבצי לכן חכו לי נאם ה׳·
לרד כה אמר ה׳ למשיחו·
לשממה ונתתי את הר שעיר ·
לתבן יחשב לתבן ברזל·
לתתן ודביר בתוך הבית·

א״ב מן ב״ב דלוג מלעיל לא

וסימניהון

לאט והמלך לאט את פניו·
לאט המעט ממך תנחמות אל
לאחד ויהי ביום הששי לקטו·
לאחד במספר אשר תעשו·
לאלף ולקחו עשרה אנשים ·
לאלף הקטן יהיה לאלף·
לאיים בעל גמולות בעל ישלם
לאיים אחריב הרים וגבעות ·
לאחרונה כל הפקודים למחנה דן·
לאחרונה אין זכרון לראשנים·
לבן התשיעי לחדש התשיעי
לבן למנצח עלמות לבן·
לבהמה מצמיח חציר לבהמה ·
לבהמה ואעבר אל שער העין·
לבדים לעומת המסגרה היו·
לבדים ויצק ארבע טבעת·
לגוי יספת לגוי ה׳ ב׳ בפסוק לגוי
לגפן אסרי לגפן עירה·
לגפן ויאמרו העצים לגפן·
לזבח ויין לנסך רביעית ההין·
לזבח ויאמר שלום לזבוח לה׳
לטוב זה הדבר אשר צוה ה׳ לבנות צלפחד·
לטוב הכל כאשר לכל מקרה אחד·
למנחה זאת התור׳ לעולה למנחה
למנחה ויאמ׳ ארנן אל דוד קח לך
לנשים הבהגלו ערותה·
לנשים אל תתן לנשים חיליך ·
לעדרים עזובות עדי ערוער ·
לעדרים ידוע תדע פני צאנך·
לקץ כי עוד חזון למועד·
לקץ ואתה לך לקץ ותנוח ׃
לרום ובלכת החיות ילכו האופנים·
לרום שמים לרום וארץ·
לשדים יזבחו לשדים·
לשדים ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם ·

וחילופיהון דלוג מן תרין

תרין מלרע לא ברישׁ׳ וסימניהון

לאט ויצו המלך את יואב·
לאט ויאמר ה׳ יען כי מאס העם הזה·
לדבר אל תט לבי לדבר רע·
לדבר בז לדבר יחבל לו·
לדביר ומחשבון עד רבת המצפה
לדביר ויבן עשרים אמה·
לזאת ויאמ׳ האדם זאת הפעם·
לזאת אף לזאת יחרד לבי·
לחשך הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע·
לחשך השמש יהפך לחשך·
למלחמה ויאמר אם לשלום·
למלחמה הנביאים אשר היו לפני ׃
למשנה ויאמר אליו אל תירא כי לא תמצאך·
למשנה וה׳ שב את שבות איוב ·
לנביא וידע כל ישראל מדן ועד
לנביא ואת יהוא בן נמשי·
לעשיר עשק דל להרבות לו
לעשיר ויהי צאן ובקר·
לקש והיה בית יעקב אש ·
לקש לא יבריחנו בן קשת ·
לריק ואני אמרתי לריק יגעתי ,
לריק הקשיח בניה ללא לה·
לריב כי יום נקם בלבי שנת ,
לריב הן לריב ומצה תצומו·
לשבת ותקח שרי אשת אברם·
לשבת אשר נמה לשבת ער ·

א״ב מן חד וחד חד א׳ וחד

לא דלוג ולית דכוו׳ וסימניהון

אביגל ואת עמשא שם אבשלום
לאביגל ויאמר דוד לאביגל·
בעליהן כי יצא דבר המלכה ,
לבעליהן ונשמע פתגם המלך ,
בניהן כי נאפו ודם בידיהם·
לבניהן ויען לבן ויאמר אל יעקב
בקעם כה אמר ה׳ על שלשה פשעי בני עמון·
לבקעם אחרי הדברים והאמת ·
גני עורי צפון ובואי תימן ·
לגני באתי לגני אחתי כלה ·
הניח והיה כי תוציאה ה׳ לך·
להניח וראשית כל בכורי כל·
הוללים לא יתיצבו הוללים·
להוללים אמרתי להוללים ,
הודיעך ויענך וירעיבך
להודיעך קשט אמרי אמת ·
חרדת אדם יתן מוקש·
לחרדת ותהי חרדה במחנה ·
חטאה הוי משכי העון·
לחטאה והקריבו לחנכת הבית·
טבחה כי עליך הורגנו כל,
לטבחה ואתה ה׳ ידעתני·
ימא וארבע חיון רברבן·
לימא ענא דניאל ואמר·
יקהת לא יסור שבט מיהודה ·
ליקהת ועין תלעג לאב ותבוז ·
ידעך כל ידעיך בעמים·
לידעך משוך חסדך לידעיך·
כרמו כי יבער איש שדה·
לכרמו אשירה נא לידידי·
מרבה כל הולך על גחון·
למרבה כתיב המשרה ולשלום·
משגת אם דל הוא ואין ידו·
למשגת אם שלש שנים רעב ·
מועדה והשבתי כל משושה·
למועדה ושמרת את החקה הזאת·
מוצאיהם ויכתב משה את·
למוצאיהם למסעיהם על פי ב׳ בפסוק·
מעדנים יסר בנך ויניחך·
למעדנים האכלים למעדנים ·
משיחי והקימתי לי כהן נאמן·
למשיחי שם אצמיח קרן לדוד ·
פעלות כי לא יבינו אל פעלות ה׳·
לפעלות אדם בדבר שפתיך·
קחתך והאמר לה המעט קחתך
לקחתך תבאו עבדי דוד אל אביגיל
קרבה אל נפשי גאלה·
לקרבה ויקרא משה אל בצלאל.
רויה תערוך לפני שלחן·
לרויה הרכבת אנוש לראשנו·
רכבה והנני אליך נאם ה׳ צבאות והבערתי·
לרכבה דדן רכלתך בבגדי חופש
שפנים עם לא עצום·
לשפנים הרים הגבהים ליעלים ·
תתם ולא שבע אמציהו·
לתתם ויסדרו העלה לתתם ר״ה·

חד מן י״ח זוגין מן חד וחד

חד מלרע וחד מלעיל ל׳ בריש תיבות׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן כ״ג ·

אלין זוגין חד ל׳ וחד ול׳

וסימניהון

לחשך קץ שם לחשך·
ולחשך ויקרא אלהים לאור יום
לקחת שחד לקחו בך למען ·
ולקחת בידך עשרה לחם ונקדי׳
למסע ויאמר ה׳ אלי קום לך ·
ולמסע עשה לך שתי חצצרת·
לטהר והבדלתם בין הבהמה ·
ולטהור הכל כאשר לכל מקרה·
לחטאת והביא אותם אל הכהן והקריב·
ולחטאת זאת התור׳ לעלה למנחה
לחיות גם מעוף השמים ·
ולחיות אתי אל עמי ·
לחיותם ויעש להם יהושע שלום
ולחיותם להציל במות נפשם ·
לצים אשרי האיש אשר ·
ולצים עד מתי פתאים תאהבו פתי·
למעוז טוב ה׳ למעוז ביום·
ולמעוז ואני בשנת אחת לדריוש
להציב ויך דוד את הדרעזר ד״ה
ולהציב והיתה הפצירה פים·
לבנה ויקח לו יעקב מקל לבנה
ולבנה על ראשי ההרים יזבחו ועל
לדברו ויבאסו בארץ חמדה ׃
ולדברו קויתי ה׳ קותה נפשי
ליסד בחדש השלישי החלו ·
וליסד ואשם דברי בפיך׃
לשלש וצויתי את ברכתי לכם·
ולשלש והיתה הפצירה פים·
לשעירים ולא יזבחו עוד את זבחיהם·
ולשעירים ויעמד לו כהנים ׃
לעגלים ויעש ירבעם חג בחדש ·
ולעגלים ויעמד לו כהנים לבמות.
ליוצא ובעתים ההם אין שלום·
וליוצא כי לפני הימים ההם ·

ד׳ מלין נסבין יתיר למ״ד

וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ ג׳ וסי׳ ח׳ ·

י״א זוגין משמשין לל בריש

תיבותא וסימניהון

ללוט וגם ללוט ההלך ׃
ללכנה ויאמרו הנה חג·
ללהבה והיה אור ישראל·
ללשכת ואביא אתם·
ללככם וכל יאמרו·
ללילה יום ליום יביע·
ללביא התצוד ללביא·
ללחמך ודי חלב עזים·
ללשם ויקראו ללשם·
ללביט וילכדוה ביום·
ללבושך מדוע אדום ,
ללבושך כבשים ללבושך ·
ללענה ההפכים ללענה·
ללענה הרוצון בכלע ,
ללשנו באלה נפרדו·

קי״ח יחידאין משמשין ול׳

וסימניהון

ולימים ויאמר אלהים יהי מארות
ולמשל ביום ובלילה·
ולשת גם הוא יולד בן·
ולכך כי שבעתים יקם·
ולאברם היטיב בעבורה·
ולפיד ויהי השמש לבא·
ולח ויקח לו יעקב מקל לבנה·
וללאה השדה אל צאנו ·
וללבן שתי בנות שם·
וליצחק זאת הארץ אשר·
ולהשיב כספיהם איש אל שקו ·
ולבנימן לכלם נתן לאיש ·
ולבנים תבן אין נתן לעבדיך ׃
ולעמך ויאמר משה לפרעה·
ולזכרון והיה לך לאות·
ולטוטפת והיה לאות על ידכה·
ולמצרים ויספר משה לחתנו·
ולהביאך הנה אנכי שלח·
ולאלהים לא תכרת·
ולזקני ויהי ביום השמיני·
ולאחתו הבתולה הקרבה·
ולאחתו לאביו ולאמו·
ולחלל ואני אתן את·
ולחיה ולבהמתך ולחיה ׃
ולארץ ולא תחניפו·
ולשמש וילך ויעבד·
ולנערה לא תעשה דבר·
ולתתך עליון על כל הגוים·
וללוי אמר תמיך ואוריך·
ולזבולן אמר שמח·
ולנפתלי אמר נפתלי שבע·
ולגד אמר ברוך מרחיב ·
ולשבט הלוי לא נתן·
וליצאת עודני היום·
ולכלב בן יפנה לא·
ולאיש הנה כתי·
ולמשפחתו ויתהלכו בארץ·
ולנער וגם תבן גם·
ולזבח ועלה האיש ההוא·
ולרמיתו וישלח שאול·
ולקראת ויבא דוד·
ולמשפט ויהי מהיום·
ולהקים לבעבור סבב׃
ולאביגיל

ולאביגיל אשת נבל הגיד·
ולשכב עם אשתי דאוריה·
ולאנשים אשר אתו דאבנר·
ולאישה ותאמר לנעריה·
ולשלום ויאמר אוריה אל דוד·
ולאבשלום ויהי אחר הדברים·
וליהונתן בן שאול·
ולמפיבשת בן קטן·
ולאמנון רע ושמו·
ולשנא לאהבה את שנאיך·
ולזעק ומה יש לי עוד צדקה·
ולאשה עגל מרבק·
ולדור ישבו דסיהם בראש·
ולוית ויפתח על הלחת ידתיח
ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב·
ולהמית ותאמר אל אליהו·
ולקלי ויכתב עליהם ספר שנית
ולטוב הוי האמרים לרע·
ולשארית כי מי דימון מלאו דם·
ולחסות ההלכים לרדת מצרי'
ולדבר כי נבל נבלה ידבר·
ולהכות בן לריב ומצה·
ולקח מהם קללה דישעיה·
ולחום בן אדם·
וללחם לאמר לא כי ארץ מצרים·
ולהטיב כי אויל עמי·
ולרעב הנביאים אשר היו לפני·
ולמקום ועשיתי למקום דירמיה·
ולמואב על בן למואב איליל·
ולרשע ונתתיו כיד·
ולגשה ולא יגשו·
ולכן ואל מת אדם·
ולעולה ושה אחד·
ולקח ואתה בן אדם·
ולפקוד וריב לה' עם יהודה·
ולפותה גולה סוד הולך רכיל·
וליום ומה תעשו·
ולמטה ולא נשא דוד·
ולאחד וארעה את צאן ההרגה·
ולחנה ואשא את עיני·
ולחלות ובאו עמים רבים·
ולומר טוב להודות לי"י·
ולבקר אחת שאלתי·
ולספר לשמע בקול תודה·
ולישרי אור זרע לצדיק·
ולישרים הטיבה י"י לטובים·
ולמות יסר יסרני יה·
וללמדם ילדים אשר אין·
ולגדלם ויבן להם המלך·
ולקבל מלכא בלטשאצר·
ולחתום שבועים שבעים·
וללבן ומן המשכילים יכשלו·
ולחמו וישמעו שלשת·
ולשון בארך אפים·
וליועצי מרמה בלב·
ולאחז תרתי בלבי למשך ביין·
ולכנוס כי לאדם שטוב·
ולאחד גם אם ישכבו שנים·
ולהיות פתשגן הכתב·
ולהרג אשר נתן המלך·
ולמרדכי היהודי את כל תוקף·
ולאבדם כי המן בן
ולצווה ואת פתשגן כתב הדת·
ולהגיד ב' בפסו'·
ולהסירן והבואנה נערות·
וללקוט דודי ירד לגנו·
ולנעמי מודע לאישה·
ולבלבל והיה לך למשיב·
ולהפיל זרעם בגוים·
ולרשעים אמרתי להוללים·
ולעולם ראש דרך אבת·
וללחם המערכת ב' בפסוק·

ולנגיד כי יהודה גבר באחיו·
ולהכין וליעצים לרב·
ולזכרי פקדיו לעשותם·
ולהזכיר ויתן לפני ארון י"י·
ולפקח בן רמליהו·
ולשרהו אז אמר דויד לא לשאת·
ולהלחם עמו זרוע בשר·
ולעדור מזבולן יצאי צבא·
ולמשפחתו ויתהלכו אהה לשבעה
ולריב וגם בירושלם·
ולהשוכת השנה שלח·
וללמוד כי עזרא הכין לבבו·
ולירושלים כל קבל דנא·
ולהתחתן הנשוב להפר·
וליהודים והסגנים לא ידעו אנה·
ולסנבלט זכרון אלהי לטובה·
ולעולת וללחם המערכת ולעולת
ולקרבן העצים דעזרא·

ה' משמשין לה' ברישי' וסי'

להגדוד ויכדילם אמציהו·
להחומה והתודה השנית·
להנחותם ואתה ברחמיך·
להעם וידברו אליו דדה·
להמזבח ויאמר יחזקיהו להעלות·

ב' נסבין למ' ברישי' ולית

דכוו' זוגא וסימני'

למתי ויאמר משה·
למקרא עשה לך שתי·
למדן ויצאו כל בני.
למקטנם ולא ילמדו
למאה ולקחו עשרה·
למאה והלוים המשררים·
למרבה המשרה·
למשלח ובל הורים אשר במעדר
למהחת וארבע האופנים·
למאד ויקברוהו דדה·
למישרים וחכך כיין·
למאדם ואמרת·
למשער יסב כל הארץ
למלה ועתה נגינתם
למשען יקדמוני ביום
למיודעי מכל צררי
למזמה אשר ימרוך
למוליך עמו במדבר
למדת ויש אשר אמרים
למשמיעים ועמהם הימן וידותון חצצרות·
למכיהו והמלאך אשר דדה
למורשה ויצא אסא
למלכיה החמשי·
למימן הששי כבו
למאני כלשצר אמר בטעם·
למושיע ויאמר אך·

ה"ר מן י"ד זוגין קדמא' נסיב

ל' ותנינא ל' נסיב ולית דכו' דסמיכין וסימניהון

לאב המון אני הנה בריתי אתך והייתי·
אב המון ולא יקרא עוד את שמך·
לכל כליו ועשית סירתיו לדשנו
כל כליו ויעש את כל כלי המזבח
למשכן קרח דבר אל העדה לאמר העלו·
משכן קרח ויעלו מעל משכן קרח
למואב ויאמר מואב אל זקני מדין
מואב ויאמר בלעם אל האלהים
לשלחה וענשו אתה מאה כסף

שלחה ונתן האיש השכב עמה
למעלה ועלה הגבול דבירה מעמק
מעלה ותאר מצפון ויצא עין
לאפיו ויקרא אחימעץ ויאמר
אפיו וישקף ארונה וירא את המלך
לשבת טוב לשבת על פנת גג קדמ'
שבת טוב שבת על פנת גג·
לחיים אורח לחיים שומר מוסר
חיים אורח חיים למעלה למשכיל
לקח בגדו כי ערב זר קדמאה
קח בגדו כי ערב זר תנינא
לרוח ויאמר אצא דדה
רוח ועתה הנה נתן ה' דד"ה
ולתומים ויאמר התרשתא קדמ'
ותומים ויאמר התרשתא תנינא
למאני בלשצר אמר בטעם
מאני באדין התיו מאני דהבא
לראשי שמאלו תחת לראשי קדמ'
ראשי שמאלו תחת ראשי תנינא

וחלופיהון ז' זוגין תנינא

נסיב ל' כחד ענין וקדמ' קרחי ולית דכוו' דסמיכין וסי'

ממעלה וגבול האמרי ממעלה
במלמעלה וישב גדעון בן יואש
משכב וזה הדבר אשר העשו
למשכב וימצאו מיושבי יבש
קחי ויקם וילך צרפתה
לקחי ותלך לקחת ויקרא
שער האשפות המשררים
לשער האשפות והתהלוכות לימין
ימים ומעת הוסר התמיד
לימים אשרי המחכה ויגיע
נחלה ונתן ארצם נחלה קדמא'
לנחלה ונתן ארצם לנחלה תנינא

מלין דמשמשין לם בסוף

תיבות' וסימ'

אראלם ל' הן אראלם צעקו חוצה
כשלם ל' הבשר ויתן לעם
וחלם ל' וזה החלם לעשות ועתה
כלם ל' אשר טפחתי ורביתי איבי
צלם ל' סר צלם מעליהם וה'
קלם ל' אשר קלם מלך בבל באש
והמשילם ל' ברבים והמשכילים
בפעלם ל' הן פראים במדבר
ולגדלם ל' שנים שנים דדניאל דזרעונים
מגלם ל' לא יטה לארץ מנלם
ומכלם ל' יצילנו ה' דתהלות
כאבלם ל' ויהי כאבלם מהנזיד והמה

מלין דמשמשין לה בסוף

תיבות' וסימ'

ובשפלה ל' תשפל העיר
תהלה ל' ובמלאכיו תשים תהלה
אילה ל' נפתלי אילה שלחה
נפלה ל' ביד י"י כי רבים רחמיו
זבלה ל' שמש ירח עמד זבלה
בבתולה ל' אלי כבתולה חגורת
אפלה ל' נא ביד י"י כי רבים
עמלה ל' נפש עמל עמלה לו
בבהלה ל' ויכל בהבל ימיהם
כחולה ל' כי קול כחולה שמעתי
לתומלה ל' עליך
הנקלה ל' וידברו עבדי
כלה ל' ענן וילך כן
חלה ל' כי חלה גם ילדה·
עמלה ל' נפש עמל עמלה לו
ואשמאילה ל' ואם הימין
אמולה ל' מה אמולה לבתך
ואיחלה ל' לאור ויבא אפל
והצלה ל' רוח והצלה יעמוד ליהודים
הגלילה ל' ויקח
השפלה ל' הגבה והגבוה השפיל
ההוללה ל' ונשאו עליך קינה
טלטלה ל' גבר
בגוללה ל' ושמלה
והכבשלה ל' החת
וכרעלה ל' ואשראלה ל'
אומללה ל' יולדת השבעה
חוללה ל' ידו נחש בריח
ויללה ל' כן המשנה
לכסלה ל' ואל ישובו·

מלין דמשמשין לו בסוף

תיבותא וסימ'

הואילו ל' ועתה הואילו פני בי
הבדלו ל' מתוך העדה הזאת
הקהילו ל' ואת כל העדה הקהילו
אשתוללו ל' אבירי לב נמו
יבלו ל' בטוב ימיהם ישנתם
העלו ל' מסביב למשכן קרח
ויתנצלו ל' בני ישראל את עדים
בשלו ל' ויאמר משה אלהם
ויבהלו ל' להביא את המן אל
מלו ל' ברב רכלתך מלו
היפלו ל' ואמרת אליהם
כשלו ל' ויאמר אלהם
יחולו ל' על ראש יואב
הבשילו ל' אשכלותיה
וישאלו ל' דבר נא באזני
ויכלו ל' השמים והארץ
ויכלו ל' את הימים והיה·
ויבלו ל' בכל אנשים
ויכלו ל' יחד יבאו גדודיו
יחוללו ל' הרפאים יחוללו
והללו ל' את ה' ומקבציו
תאכלו ל' ואם תבאנו ומריתם
ייחלו ל' לא יכבה ולא ירוץ
ישפלו ל' הנה האדון ה'
היכלו ל' ויאמר לפני אחיו דעזר'
תגאלו ל' חנם נמכרתם ולא
תכהלו ל' אל תבטחו בעשק
כלו ל' מעשיכם דבר יום ביומו
כלו ל' הפלות דוד בן ישי

לא כל ר"פ דבראשית ולא במ"ב לא וסימ'

אדוני לא אדוני שמעני
יסור לא יסור שבט
וכל ואלה שמות והורה כרני' ר"פ לא בר מן ט' ולא וסימניהון
יכלה ולא יכלה עוד הצפינו
יכלו ולא יכלו החרטמים
יכול ולא יכול משה
ישמע ולא ישמע אליכם פרעה
שמעו ולא שמעו אל משה
הותירו ולא תותירו ממנו עד
תעלה ולא תעלה במעלות על
יחללו ולא יחללו את קדשי
יזבחו ולא יזבחו עוד את זבחיהם
תחללו ולא תחללו את שם
יחלל ולא יחלל זרעו בעמיו
תקיא ולא תקיא הארץ אתכם
תשבעו ולא תשבעו בשמי
תלכו ולא תלכו בחקת הגוי
תונו ולא תונו איש את
וכל ר"פ דוידבר דכו' ולא בר מן ז' לא וסימ'
ושאירו לא ישאירו ממנו
אוכל לא אוכל אנכי לבדי

יום לא יום אחד תאכלון •
כן לא כן עבדי משה •
איש לא איש אל ויכזב •
הביט לא הביט און ביעקב •
נשוב לא נשוב אל בתינו •
וכל משנה תורה ר״פ דכוו׳ לא
בר מן יז״ ולא וסי׳
אביתם ולא אביתם לעלות •
אבה ולא אבה סיחון •
תחמד ולא תחמד אשת •
תתחתן ולא תתחתן בם •
תועבה ולא תביא תועבה •
ידבק ולא ידבק בידך •
יראה ולא יראה לך •
תקים ולא תקים לך •
ירבה לא ירבה לו •
ישפך ולא ישפך דם •
תחס ולא תחס עינך •
אבה ולא אבה יי׳ אלהיך לשמוע
תסור ולא תסור מכל הדברי׳ •
נתן ולא נתן יי׳ לכם לב •
אתכם ולא אתכם לבדכם •
מעבר ולא מעבר לים היא •
קם ולא קם נביא עוד •
וכל אשלמתא קדמית׳ ר״פ דכו׳
ולא במ״ט לא •
יתיצב לא יתיצב איש •
יבוש לא יבוש ספר •
היה לא היה דבר בכל •
היתה לא היתה עיר אשר השלים׳
נותר לא נותר עוקים בארץ •
נפל לא נפל דבר מכל •
עזבתם לא עזבתם את אחיכם •
טוב לא טוב הדבר הזה •
כן לא כן הדבר כי איש •
וכל ישעיה ר״פ דכוו׳ לא במ״ו
ולא וסימניהון
ישעה ולא ישעה אל המזבחות •
תשעינה ולא תשעינה עיני ראים •
יהיה ולא יהיה למצרים •
ישיב ולא ישיב אל לבו •
אתי ולא אתי קראת יעקב •
צמאו ולא צמאו בחרבות •
וכל ירמיה ויחזקאל ר״פ דכו׳
ולא בר כן י״ד לא וסי׳
כאלה לא כאלה חלק יעקב •
כאלה לא כאלה חלק יעקב •
ישוב לא ישוב אף יי׳ •
ישוב לא ישוב חרון אף •
ישבתי לא ישבתי בסוד משחקים •
שלחתי לא שלחתי את הנבאים •
תקח לא תקח לך אשה •
בברית לא כברית אשר •
דכאו לא דכאו עד היום •
עליתם לא עליתם בפרצות •
עמים לא אל עמים רבים •
חסה לא חסה עליך עין •
תעבר לא תעבר בה רגל •
למענכם לא למענכם אני עשה •
וכל תריסר ר״פ דכוו׳ לא בר מן
ג׳ ולא וסימניהון
ולא וזעקו אלי בלבם •
ולא ידעו עשות נכוחה •
ולא אחד עשה ושאר •
וכל ד״ה ר״פ דכו׳ ולא במ״ב
לא וסימניהון
לא הניח איש לעשקם •
לא לכם להלחם בזאת •
וכל שאר כתובים ר״פ דכותהו׳
לא במ״ד ולא וסימניהון •
הסגרני ולא הסגרתני ביד אויב •
נסוג ולא נסוג ממך תחיינו •
שמע ולא שמע עמי לקולי •

יהיו ולא יהיו באבהם •
אמרו ולא אמרו העברים
נתתי ולא נתתי לחטא חכי •
ערך ולא ערך אלי מלין •
אמר ולא אמר איה אלוה •
נמצא ולא נמצא נשים יפות •
שמעתי ולא שמעתי לקול
ידע ולא ידע כי רפאים •
למדתי ולא למדתי חכמה •
שמענו ולא שמענו אל עבדך •
שמענו ולא שמענו בקול יי׳ אלהים

חד מן קכ״ג פסוקים דמיחדין
דאית בהון מן ב׳ ולא
ולא וסימניהון
והקמתי את בריתי אתכם •
נשא ולא נשא אתם הארץ •
יכול ולא יכול יוסף להתאפק •
מצות יאכל את שבעת •
אראנו ולא עתה אשורנו •
ותשובו ותבכו לפני יי׳ •
ובשלוח יי׳ אתכם מקדש ברנע •
תחמוד ולא תחמד דמ״ת •
יראה ולא יראה לך שאור •
ביומו תתן שכרו ולא •
ונתנך יי׳ לראש ולא לזנב •
אשה תארש ואיש אחר •
שורך טבוח לעיניך •
וכי ירדף גאל הדם •
וישלח ישראל מלאכים אל מלך
אדום •
וכעת מותה ותדברנה •
שלישה ויעבר בהר אפרים •
תכרית ולא תכרית את חסדך •
לרצים ויאמר המלך לרצים •
ואבי ראה גם ראה את
והאנשים טובים לנו מאד •
ויקצפו עליו שרי פלשתים •
זקני ויקמו זקני ביתו •
ויתקע יואב בשופר ויעמדו •
ושמתי מקום לעמי ישר׳ ונטעתים •
וחברו ושמתי מקום •
אל בני ויאמר המלך אל אבשלום •
וישלח אבשלום אל יואב •
ויחן יי׳ אתם וירחמם •
והריחו ביראת יי׳ ולא למראה •
הוי בנים סררים נאם יי׳ •
התמהמהו ותמהו השתעשעו •
ומצרים אדם ולא איש •
וקויי יי׳ יחליפו כח •
ראות רבות ולא תשמור •
מי נתן למשסה יעקב •
וישפך עליו חמה אפו •
רעה אפר לב הותל •
נבראו עתה נבראו ולא מאז •
מהר צעה להפתח •
נגש והוא נענה •
צמנו למה צמנו ולא •
הנני כי הנני בורא שמים •
האכל על כן תאכל הארץ •
סכל שמעו נא זאת עם •
עשתכם ועתה יען עשתכם •
הפלו ואמרת אליהם כה •
עזבם ויאמר יי׳ על עזבם •
דגר קרא דגר ולא ילד •
כערער והיה כערער בערבה •
יפרסו ולא יפרסו להם על •
יענוכה ודברת אליהם את כל •
בשרירות ולא שמעו ולא הטו
שמעו ולא שמעו אלי ולא הטו •
שמעו ולא שמעו ולא הטו •
ושמתי ושמתי עיני עליהם לטובה •
ושלח יי׳ אליכם את כל עבדיו •
ואל תלכו אחרי אלהים אחרים •

ויצא מהם תודה וקול •
ועבדך מקץ שבע שנים תשלחו •
הוקם את דברי יהונדב •
כל יהודה לכן כה אמ׳ יי׳ הנני מביא •
ואשלח אליכם את כל עבדי •
אם שוב תשבו בארץ הזאת •
פחדו ולא פחדו ולא קרעו •
ישבו לכן ישבו ציים את איים •
באמרו לרשע מות תמות •
תחס ולא תחס עיני •
וחכרו ולא תחס עיני עליך •
המרי בן אדם בתוך בית •
הרעים כה אמר יי׳ הנני •
מטע והקמתי להם מטע •
ועשיתי אתם לגוי אחד •
ולא ישאו עצים מן השדה •
ורדפה את מאהביה ולא •
ואכלו ולא ישבעו הזנו •
וענה גאון ישראל בפניו •
ושפט בין עמים רבים •
המליכו הם המליכו ולא ממני •
ונעו שתים שלש שנים •
בשסכם לכן יען בשסכם •
הלא חשך יום יי׳ ולא אור •
ותסג אתה תאכל ולא תשבע •
שועתי עד אנא יי׳ שועתי •
היין ואף כי היין בוגד •
חילם והיה חילם למשסה •
כאבתיכם אל תהיו כאבתיכם •
כאשר קראתי והיה כאשר •
וגערתי לגם באכל ולא •
יואב בן צרויה החל למנות •
וכל ריב אשר יבא אליכם •
ולא הסב יאשיהו פניו •
אלהי אקרא יומם ולא תענה •
רחום והוא רחום יכפר •
ובצלעי שמחו ונאספו •
כל זאת באתנו ולא שכחנוך •
פה להם ולא ידברו עינים •
אזנים להם ולא ישמעו •
ישען על ביתו ולא יעמד •
יעבר הן יעבר עלי ולא •
יהרס הן יהרס ולא יבנה •
יכבדו בניו ולא ידע •
מה ידעת ולא נדע תבין •
שזפתו עין שזפתו •
משיב יגע ולא יבלע •
שורו עבר ולא יגעיל •
שמאל בעשתו ולא אחז •
שגיא הן אל שגיא ולא נדע
ישחק לפחת ולא יחת •
אחת דברתי ולא אענה •
מי זה מעלים עצה •
יקראונני אז יקראונני •
וראיתיו מגיע אצל האיל •
נשארתי ואני נשארתי לבדי •
וכעמדו תשבר מלכותו •
ולקץ שנים יתחברו •
ועמד על כנו נבזה ולא •
ושם פניו לבא בתקף •
ותעד בהם להשיבם אל •
וימאנו לשמוע ולא זכרו •
וכראות ויצא המן ביום •
פתחתי אני לדודי ודודי חמק •

חד מן מו״ פסוקים דאית
בהון מן ג״ג לא לא
לא דמיחדין וסימניהון
אבימלך ויאמר אבימלך לא •
כמעשה ארץ מצרים אשר •
בחקתי את חקתי תשמרו •
יקרחה לא יקרחה קרחה •
אלילים לא תעשו לכם •
מיין ושכר יזיר חמץ •

ובתים מלאים כל טוב •
חפצת והיה אם לא חפצת
וידעתם היום כי לא את בניכם •
יזבחו לשדים לא אלוה •
האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו •
ואתן לכם ארץ אשר לא •
ויחגר דוד את חרבו •
נס ויאמר העם לא
המכים ואת בני המכים לא •
בנידם וחברו ואת בניהם •
בחוריו על כן על בחוריו •
ידמה והוא לא כן ידמה •
תאספה שמחה וגיל מן •
עמקי לא אל עמים •
ביבש קצירה תשברנה •
כי תעבר במים אתך אני •
שחרה ובאה עליך רעה •
גם לא שבעת גם לא •
תחפירי אל תיראי כי לא •
דאגת ואת מי דאגת •
ומעולם לא שמעו לא האזינו •
הכהנים לא אמרו איה יי׳
המנכם לכן כה אמר יי׳ יען •
המכר כי המכר אל המוכר •
כספם בחוצות ישליכו וזהבם •
ובכהב והחזה ידי אל הנבי׳ •
על ההרים לא אכל הני׳ דספר׳ •
הונה ואיש לא הונה חבלתו •
הדרכי ואמרתם לא יתכן •
הדרכי ואמרו בני עמך לא •
צדקת ואתה בן אדם אמר •
קרא ויאמר קרא שמו לא עמי
ותפש הקשת לא יעמד •
לא יכלו כי לא יכלו לעשותו •
אשרי האיש אשר לא הלך •
רגל לא רגל על לשונו •
כספו לא נתן בנשך •
ישנו כי לא ישנו אם לא •
פני יי׳ חלקם לא יוסיף •
וסוך לחם חמודות •
וארבעים שנה כלכלתם במדבר •

ט׳ פסוקי׳ ולא ולא ולא

וסימניהון נמסר בירמיה סימן ז׳

חד מן לג״ פסוקי׳ דמיחדי׳
מן ג׳ לא ולא ולא
ט׳ מנהון ר״פ דמיחדין וסי׳ נמסר באיוב
סי׳ ט״ו וכ״ד במצעות פסו׳ וסימני׳
יובל היא שנת החמשים •
אמר ויאמר יי׳ אלי אמר •
כי אל רחום יי׳ אלהיך לא ירפך
גפרית ומלח שרפה כל ארצה •
תריעו ואת העם צוה יהושע •
עשקתנו ויאמרו לא עשקתנו •
את חצי ויאמר איש האלהים
אל המלך •
כי כן צוה אתי בדבר יי׳
אוכל ויאמר לא אוכל לשוב •
לא שמעו על אשר לא שמעו
בקול •
מכף רגל ועד ראש אין בו •
בושי צידון כי אמר ים •
כיונק ויעל כיונק לפניו •
ונפצתים איש אל אחיו •
חללי והיו חללי יי׳ ביום ההוא •
ובנו את במות הבעל •
אזכרנו ואמרתי לא אזכרנו •
שקר ויאמר אלי שקר •
ואחריכן נאם יי׳ אתן את צדקיהו •
אפרע אני יי׳ דברתי באה •
בחמה גם אני אעשה בחמה •
יגבהו למען אשר לא יגבהו •

שארית שראל לא יעשו עולה ·
כזה יב׳ לא כזה ולא שקץ ·
ו׳ ר״פ לא לא ולא וסימני׳ נבסר בסדר קדשים ·
ג׳ ר״פ לא ולא לא וסימני׳ נמסר בסוף בחקתי ·
לא ז׳ ר״פ בספר במדבר וסימ״ נמסר בסדר מטות ·
ט׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא דמיחדין וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן ה ·
ח׳ פסוקי׳ לא לא לא לא וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳
י״ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל קדמאה ·
ג׳ פסוקי׳ לא ולא ולא ולא ולא וסימני׳ נמסר בפרשת בהעלותך ·

ד׳ זוגין כן ב״ב בחד עניין קדמ׳ נסיב לא ותניינא לא נסיב לא וסימני׳
לא אדני שמעני השדה נתתי
אדני שמעני ארץ ארבע ·
לא הפך לבן ואם בהרת לבנה ·
הפך לבן וראהו הכהן ·
לא עשיתם לכן כה אמ׳ יי׳ יען המנכם
עשיתם וידעתם כי אני יי׳ אשר בחקי ·
לא נחשב וכל כלי משקה דמלכים ·
נחשב וכל כלי משקה דד״ה ·
ו׳ פסוקי׳ ולא לא ולא וסימניהון נמס׳ בסוף סדר קרח ·
ג׳ סבירין ולא וקרין לא וסימ״ נמס׳ בסדר משפטי׳ ·

ולא קריין יחידאין וסימני׳

ולא מצאה היונה מנוח לכף ·
ולא תכרת והיה האכל לפקדון ·
ולא ביד ואני ידעתי ·
ולא תוסיפון העתירו אל ·
ולא נחם ויהי בשלח פרעה ·
ולא תעלה במעלות על מזבחי ·
ולא פשה וראה הכהן ·
ולא יאכל נפש אשר ·
ולא יגאל אך כל חרם ·
ולא נשתה נעכרה בארצך ·
ולא יצאו וישארו שני ·
ולא תחמד דמשנה תורה ·
ולא תקח לא תטה משפט ·
ולא יסור ולא ירבה לו ·
ולא יזידון וכל העם ·
ולא תסור מכל הדברים ·
ולא תשימו בנים אתם ליי׳ ·
ולא הוריש מנשה את בית שאן ·
ולא באו וילך במדבר ·
ולא יצילו ולא תסורו ·
ולא מת ויאמר העם אל שאול
ולא הגידה ותבא אביגיל ·
ולא אשנה ויאמר אבישי אל דוד
ולא ירד וישכב אוריה ·
ולא שמר וצוה אליו על הדבר ·
ולא תאבה ויאמרו אליו ·
ולא תשמע ראות רבות ·
ולא העלה וימצא מלך ·
ולא ידעהם שמעת חזה כלה ·
ולא לנצח כי לא לעולם ·
ולא ילכו בעת ההיא ·
ולא התחללו את שם קדשי ·
ולא יבאו לראות כבלע ·
לא אשכנה הנה כרך לקחו׳י ·
לא יעבד ומכן חבשים ·

ולא ראה לא הביט און ביעקב ·
ולא העבד ואכלת ·
ולא ירבה לו נשים ·
ולא שכחתי ולא אכלתי באני ממנו
ולא תגרעו ולא תוסיפו ·
ולא שנא וכי ירדף ·
ולא ישאירו ויחנו עליהם וישחיתו
ולא אותה ויאמר יהונתן ·
ולא נעלה אם כה יאמרו ·
ולא חטאתי ואבי ראה״
ולא יחיה והכה דוד ·
ולא עשית כאשר שמע ·
ולא נעדר להם מן הקטן ·
ולא תשוב כי כן צוה אתי ·
ולא השאיר ויאמר תפשו ·
ולא ישים וישפך עליו ·
ולא תרע למה צמנו ·
ולא יעשה והזה כי תרבו ·
ולא יספדו ומתו גדלים ·
ולא הקום ואמרת כגה ·
ולא כתי התשואות מלאה ·
ולא יקחו ממך אבן ·
ולא תראה לעיניהם על ·
ולא יתנו למען אשר ·
ולא תשיג ורדפה את מאהביה ·
ולא תמצא ב׳ בו ·
ולא אבא לא אעשה ·
ולא ימלט ראיתי את ·
ולא תשבע אתה תאכל ·
ולא תוסיפו ביום ההוא ·
ולא יועילוך אני אגיד ·
ולא יערוב למען אשר ·
ולא אענה הן אזעק ·
ולא כזה פנה אל הפלת ·
ולא נסוג ממך תחיינו ·
ולא היו וימת אלעזר ·
ולא עלה יואב בן צרויה החל למנות דד״ה ·
ולא תצליחו ורוח אלהים ·
ולא נעשה פסח כמהו דד״ה ·
ולא הגדתי ואקום לילה ·
ולא לו וישם פניו לבא ·
ולא עבר להם לבדם ·
ולא עת אשר קמטו ·
ולא תמצא לא ידע אנוש ערכה ·
ולא איתי וכל דיירי ארעא ·
ולא כן אני ידעתי ·
ולא לקחו ואמרת אליהם ·
ולא היתה סדם אחתך ·
ולא יצאו בבאם הכהנים ·
ולא אלהים כי מישראל והוא חרש עשהו ·
ולא יפל כי הנה אנכי מצוה ·
ולא ישבע אף כי היין בוגד
ולא ראיתי נער הייתי ·
ולא האמינו בכל זאת חטאו ·
ולא יזכר אמרו לכו ונכחידם מגוי ·
ולא לעולם לא לנצח אריב ·
ולא הסיר דוד את ·
ולא בחרתי מן היום ·
ולא לך ויעבדו ·
ולא שמעתי ויהי כדבר ·
ולא הייתי ויהי בחדש דעזרא ·
ולא תעמד וישם פניו ·
ולא יפתח הן יהרס ·
ולא יאזינו אזנים להם ·
ולא כגבול עליו השיב יחזקיהו ·
ולא זר אשר אני ·
ולא ימאס הן אל כביר ·
ולא אמצא ואולם כלם תשבו ·
ולא יחטא כי אדם אין צדיק בארץ ·
ולא ימלט אין אדם ·
ולא ימצא וראיתי ·

ולא זה ויאמר אליהם ·

לא מ׳ יחידאין וסימניהון

לא מצא ויקרא האדם שמות ·
לא יעדה אם רעה בעיני ·
לא יעבר כל ימי נזרו ·
לא נודע כי ימצא חלל באדמה
לא הורישו ואת היבוסי יושבי ירושלם ·
לא אפר ויעל מלאך יי׳ דהבוכי׳ ·
לא יגש וזה דבר השמטה ·
לא שמרתם הדבר הזה אשר אתם ·
לא טובת דצפחת המים ·
לא יראו ויהי בתחלת שבתם ·
לא ירחמו וקשתות נערים ·
לא עתה לכן כה אמר יי׳ ·
לא האזינו ומעולם לא שמעו ·
לא הקשיבו שמעי הארץ ·
לא יקברו ומתו גדולים ·
לא נזהר והצופה כי יראה ·
לא ישאו ושפט בין הגוים ·
לא תחיה והית כי ינכא ·
לא יראו תבא עד דור אבותיו ·
לא אמות כי אחיה ·
לא עזבתם את אחיכם ·
לא אענה אשר אם צדקתי ·
לא ילין בחוץ לא ילין ·
לא פנים אם קהה הברזל ·
לא האמין ויגידו לו לאמר ·
לא יראו והסירתי את כפי ·
לא משו וארון ברית יי׳ ומשה ·
לא תיראום כי יי׳ אלהיכם ·
לא תשלחום ויאמרו אליו ·
לא תאכלום כל הולך על ·
לא בחרבך ולא בקשתך ·
לא יתחטא הוא יתחטא בו ·
לא תשתח כרמים תטע ·
לא ידעון המאכילך מן במדבר ·
לא השהרנו המעט לנו עת ·
לא מצאתה ויאמר יהודה לתמר ·
לא מצאתיה וישב אל ·
לא נתנו וילחצו האמרי ·
לא חמל את הכבשה ישלם ·
לא קרבה לא שמעה בקול ·
לא קם וכמהו לא היה לפניו מלך ·
לא תחת שאו לשמים ·
לא שתח חרש ברזל מעצד ·
לא הדריכהו בני שחץ ·
לא הכירוהו ויכר יוסף את ·

הלין זוגין חד לא וחד ולא וסימניהון

לא לך ויעמדו על עזיהו דד״ה
ולא לך ב׳ בפסוקא ·
לא ידעון המאכילך מן ·
ולא ידעון ויענך ·
לא נראה ויען משה ·
ולא נראה ויעש המלך ·
לא תנאף דואלה שמות ·
ולא תנאף דמשנה תורה ·
לא תגנב דואלה שמות ·
ולא תגנב דמשנה תורה ·
לא תענה דואלה שמות ·
ולא תענה דמ״ת ·
לא תחמוד דואלה שמות ·
ולא תחמוד דמ״ת ·
לא ימשל אם רעה בעיני ·
ולא ימשל ויאמר להם גדעון ·
לא ההדר ודל לא תהדר ·
ולא העשו עול במשפט ·
לא העשה כל המנחה ·

ולא תעשה כי כולם מראים ·
לא יבדיל ושסע אתו ·
ולא יבדיל ומלק את ראשו ·
לא יגיד ונפש כי תחטא ·
ולא יגיד חולק עם גנב ·
לא תונו וכי יגור ·
ולא תונו איש את ·
לא תותירו ביום ההוא ·
ולא הותירו מכנו עד ·
לא הקצר את ספיח ·
ולא תקצר את הזרע ולא ·
לא תצלח ויאמר משה למה ·
ולא תצלח ושניהם דמלכים ·
לא יי׳ אם כמות כל האדם ·
ולא יי׳ לולי כעס אויב אגור ·
לא האמנתם יען לא האמנתם בי ·
ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקולו
לא תסורו ושמרתם לעשות את
ולא תסורו כי אחרי התהו ·
לא תביא אתנן זונה ומחיר ·
ולא הביא הועבה אל ביתך ·
לא קרוב ואם לא קרוב אחיך ·
ולא קרוב אראנו ולא עתה ·
לא ילמדו למען אשר לא ילמדו
ולא ילמדו עוד איש ·
לא תשכח והיה כהניח יי׳ אלהיך ·
ולא תשכח והדר נדר ותאמר ·
לא תסוך זתים יהיו לך בכל ·
ולא תסוך אתה תזרע ולא ·
לא יאכה יי׳ סלוח לו כי אז ·
ולא יאבה לא ישא פני כל כפר ·
לא ראיתיו האמר לאביו ולאמו ·
ולא ראיתיו ויצא האחד כאתי ·
לא הריעו ואת העם דירושע ·
ולא תריעו ובהקהיל את הקהל ·
לא שלף ויבא גם הנצב אחר ·
ולא שלף ויאמר ליתר בכורו ·
לא נסור ויאמר אליו דפילגש ·
ולא נסור ויקם כל העם דפילגש
לא נכיהך ויאמרו לו לאמר ·
ולא נכיהך וכי ישמעו השרים ·
לא בבח רגלי חסידיו ישמר ·
ולא בבח כי אם כרוחי אמר ·
לא ארע ויאמר שאול חטאתי ·
ולא ארע ואל תלכו אחרי אלהי׳
לא תאמר ויקרא אבנר ·
ולא תאמר אם מחוט ועד שרוך ·
לא נטה והשמועה באה ·
ולא נטה וירדף עשה אל ·
לא ישמח על כן על בחוריו ·
ולא ישמח יולד כסיל ·
לא ירחם על כן על בחוריו ·
ולא ירחם ואחרי כן נאם ·
לא יבנה כי שמה מעיר ·
ולא יבנה הן יהרס ולא יבנה ·
לא הבכה כי עם בציון ·
ולא תבכה בן אדם הנני לוקח ·
לא תשחית כי תצור אל ·
ולא תשחית לא תקיפו ·
לא יחת כי כה אמר יי׳ ·
ולא יחת ישחק לפחד ·
לא ילדה רני עקרה ·
ולא ילדה ויהי איש אחד מצרעה
לא יכילו כי שתים רעות עשה ·
ולא יכילו ויי׳ אלהים אמת ·
לא אעבור כי מעולם ·
ולא אעבור ארחי גדר ·
לא ייעפו פרא למוד מדבר ·
ולא ייעפו וקווי יי׳ יחליפו ·
לא שבה וגם בכל זאת ·
ולא שבה ואמר אחרי עשתה ·
לא יאספו וישחטום ·
ולא יאספו והיו חללי ·

לא יעבדו והיה רגל׳ •
ולא יעבדו והיה ביום •
לא תשתו ויאמרו לא נשתה יין •
ולא תשתו יען בושסכם •
לא הפנו מקול שעטת •
ולא הפנו מדוע ראיתי •
לא הזהרתו ובשוב צדיק •
ולא הזהרתו באמרי •
לא עליהם בפרצות •
ולא עליהם אנכי •
לא תשאי ולא אשמיע •
ולא תשאי והשבתי זמתך מכך •
לא תדלחם והאבדתי קדם •
ולא תדלחם ב׳ בפסוקא •
לא ימד והיה בספר •
ולא ימד אשר לא יספר •
לא ארחם ואת כניה לא •
ולא ארחם ונפצתים •
לא חכם חבלי יולדה •
ולא חכם הלי״י תגמלו •
לא כחיל ולא בכח כי אם ברוחי
ולא כחיל גדול ובקהל •
לא עבדו ושבתם וראיתם •
ולא עבדו והיה י״י עמו •
לא ישב אשרי האיש •
ולא ישב לא עבר בה איש •
לא אקח מביתך פר •
ולא אקח את כל הממלכת •
לא חשך אינני גדול •
ולא חשך מבנות •
לא ידבק לא אשית •
ולא ידבק כידך מאוכה •
לא אעלה תדבק לשוני •
ולא אעלה ויאמר •
לא יציל וספרי׳ בתב לחרף ד״ת
ולא יציל רעה אפר לב הותל •
לא נכנע ויעש הרע דיהויכין
דסיפר״ה •
ולא נכנע מלפני י״י דאמון דד״ה •
לא ידעו ויאמרו צרינו •
ולא ידעו ויאמר ירבעם •
לא הביאו ועל ידו •
ולא הביאו ובני בליעל •
לא כחכמה ואנא לא דדניאל •
ולא בחכמה הלא נסע יתרם •
לא יעבדו ראיתי את האיל מנגח
ולא יעבדו למען •
לא יענה הרב דברים •
ולא יענה אטם אזנו •
לא תשבעו למה תרדפוני •
ולא תשבעו בשברי לכם •
לא חקר הן אל שגיא •
ולא חקר ירוע כבירים •
לא עוזר נתסו נתיבתי •
ולא עוזר כי אמלט עני •
לא מנעתי את לבי מכל שמחה •
ולא מנעתי ויקרא מלך ישראל •
לא תמלא כל עמל •
ולא תמלא כל הדברים יגעים •
לא יכזב עד אמונים •
ולא יכזב כי עוד חזון •
לא יחסר בטח בה לב בעלה •
ולא יחסר מהר צעה •
לא כל ואענה את זרע •
ולא כל לא המתים יהללו יה •

הלין קריין לא ולית מנהון ולא וסימניהון

לא אעשה לא אחיה •
לא אכלתי לא אירא •
לא טוב לא טובח •
לא ישכתי לא ישב •
לא ישבו לא ירא •

לא יתיצב לא יועילו •
לא ירעיב לא ירענו •
לא ימוט • לא יגש •
לא יקרב • לא יובת •
לא יומתו • לא יתכן •
לא יתכנו • לא יעלו •
לא יעשו • לא יצלח •
לא נכון • לא יכון •
לא לקח • לא נקח •
לא נפל • לא נופל •
לא נוכל לא נירא •
לא ענו • לא שלחתים •
לא שכת • לא זכרת •
לא תאכל לא תתנו •
לא תלין לא תכרת •
לא תוגל לא תעכר •
לא תכבה • לא תנבא •
לא תשמעו • לא תמשך •
לא תוסיפו • לא תעשינה •
לא תגלה •

כ״ב ולא ולית מנהון לא וסימניהון

ולא עוז • ולא אמת •
ולא אבין • ולא אני •
ולא יראה • ולא יסף •
ולא יספו • ולא ימנו •
ולא יטמאו • ולא נטמאו •
ולא נתנו • ולא נפקד •
ולא רוח • ולא טוב •
ולא שכתם • ולא שמענו •
ולא שם • ולא שכם •
ולא הטמאו • ולא תכוהו •
ולא תשבו •

ט׳ זוגין מן כ״ב ולא ולית

דכוו׳ בקריאה וסימניהון

ולא נתתי לא אכלתי באוני ממנו
ולא נתתי לחשא חכי •
ולא קם נביא עוד בישראל •
ולא קם ולא זע ממנו וימלא •
ולא יצא ואת העם צוה יהושע
ולא יצא על כן תפוג תורה ולא
ולא ישא כי מות נמות •
ולא ישא לא יצעק ולא ישא •
ולא שמרת ויאמר י״י לשלמה •
ולא שמרת ויקרא אל איש האלהים
ולא סרו מצות המלך דמלכי׳ •
ולא סרו וישרנה הפרות •
ולא ראו ושמתי בהם אות ושלחתי
ולא ראו בתוך בית רמרי אתת
ולא תראו והברית אשר כרתי •
ולא תראו ואת החקים דשמרונה
ולא תנתן ואל יבטח אתכם חזקיהו
ולא תנתן והצלתיך ביום ההוא
ולא יאמר הנה ימים באים נאם •
ולא יאמר לכן הנה ימים באים •
ולא הזכרנה כי הנני בורא שמים •
ולא תזכרן בשוב צדיק מצדקתו •
ולא ישמע וגלתי בירושלם •
ולא ישמע הנני אליך נאם ה׳ •
ולא יקומו ואמרת אלהם כה אמ׳
ולא יקמו הנשבעים באשמת •
ולא תמות לכן כה אמר י״י אל •
ולא תמות ויאמ׳ ירמיה אל צדקיהו •
ולא דברתי שקר הנביאים •
ולא דברתי וכנו את •
ולא ימיש והיה כעץ שתול על •
ולא ימיש הות בקרבה ולא ימיש
ולא ידעו אם יצאתי והנה •
ולא ידעו המעתיק הרים ולא •
ולא אדבר ואכרתי לא אזכרנו •
ולא אדבר אחות שמרות עיני •

ולא איש לא אעשה חרון אפי •
ולא איש ואנכי הולעת •
ולא יבשו ואכלתם אכול •
ולא יבשו וידעתם כי בקרב •
ולא תעשינה והשבתי את זמתך •
ולא תעשינה מפר מחשבת ערומים
ולא תשתחוה והכרתי פסיליך
ומצבתיך •
ולא תשתחוה לא יהיה בך אל זר
ולא •
ולא אתן והושעתי אתכם מכל
ולא אתן ויען י״י ויאמר לעמו •
ולא אצא הרחקת מידעי ממני •
ולא אצא גדר בעדי ולא אצא •
ולא אנחנו דעו כי י״י הוא אלהים
ולא אנחנו ויגש זרבבל בן
שאלתיאל •
ולא יאמין ומשך אבירים בכחו •
ולא יאמין ברעש ורגז יגמא ארץ
ולא תירא בשוט לשון תחבא •
ולא תירא כי אז תשא פניך •
ולא נשא אתם הארץ לשבת •
ולא נשא דויד בספרם דד״ה •
ולא יקרא עוד את שמך אברם •
ולא יקרא לכן הנה ימים באים •
ולא יכלה ארץ מגוריהם לשאת
ולא יכלה עוד הצפינו •
ולא יאסף ועתה שלח העז את •
ולא יאסף ולא עשיר ישכב ולא •
ולא יאכל ויאמר משה אל העם
ולא יאכל וכי יגח שור איש •

י״ט פסוקים לא ולא לא

במצעו׳ וסימני׳

ויאמר משה והן לא •
נעברה נא בארצך •
ויענך וירעיבך •
רק לא ירבה לו סוסים •
לו חפץ י״י להמיתנו •
וגם נצח ישראל לא ישקר •
כי דבר י״י אלי בדבר •
כחשו ב״י ויאמרו לא •
ישאהו על כתף יסבלהו •
כי אויל עמי בנים •
דנני על נביאי •
אם לא יען את •
אם לא יען היות צאני •
האנק דום •
והיה מספר בני ישראל •
ראיתי את כל מעשה •

ג׳ פסוקים מן ט׳ מלין דאית

בהון ולא ולא
ותרין מלין ביניהון וסוף פסוק וסימ׳
מהר צעה להפתח •
אלהי אקרא יומם •
הן יעבר עלי ולא •

לא ט״ו קריין לו וסימניהון

נמסר בסדר שמיני •

לוא לה״ מל׳ וסימניהון

נמסר בויקרא •

בלוא ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר

בישעיה ריש סימן
נ״ה ובקהלת סימן י׳ •

הלוא י״ג מל׳ בתורה וסימ׳

נמסר בפרשת
שלח לך וחד פלוגתא עלה
הלוא הוא כמוס עמדי •
וכל יהושע דכו׳ מל׳ ב״מ א
הלא היא כתובה •
• וכל שפטים דכו׳ חסרי׳ ושמואל
בו׳ מל׳ וי״ד מל׳ במלכים וסימ׳
נמסר במלכים א׳ סימן כ״כ ירמיה
כולהון מל׳ ב״מג ח״ס וסימניהון

הלא היא הדעת אתי •
הלא אתה י״י אלהינו •
הלא ירא את י״י •
וישעיה כולהון מל׳ ב״מו חסר׳
וסימניהון נמסר בישעיה סימן י׳
ויחזקאל כול מל׳ ב״מח חסרי׳
וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן
י״כ והרי עשר כלהון חסרי׳ ב״מא
מלא וסימ׳
הלוא חשך יום י״י •
וט׳ מל׳ בכתובים וסימניהון נמסר
במשלי סימן י״ד ובסוף נחמית
וברות סימן ב׳ •

ללא י״א וסימניהון נמסר

באיוב ריש סימן כ״ו •

שלא ד׳ וסימניהון נמסר

בתלים סימן קכ״ג •
ובקהלת סימן ז׳ •

לא לו ה׳ וסימניהון נמסר

בסדר וישב ובחבקוק
סימן ב׳ ובמשלי סימן כ״ו •

נלאה ב׳ וסימניהון

והית כי נראה כי •
נלאה להטיבה אל פיו •
וא׳ נחלתך ונלאה •

התלאה ג׳ וסימניהון נמסר

בסדר יתרו •

בלאט ד׳ ג׳ חסרי׳ אלף וא׳

מל׳ וסימניהון נמסר
בשופטים סוף סימן ד׳ •

לב

ולבב ח׳ וסימניהון נמסר

בדניאל סימן ז׳ •

בלבם ט׳ וסימניהון נמסר

ביחזקאל סימן י״ד •

בלבבו ח׳ וסימניהון נמסר

בפרשת נצבים
ובישעיה סימן י׳ •

כלב ד׳ וסימניהון נמסר

בירמיה סוף סי׳ מ״ח •

ולב ד׳ וסימניהון

י״י צבאות בחן כליות •
ולעדר בלא ולב לב דד״ה •
שפת חלקות בלב ולב •
חוקר כליות ולב •

בלבבו ג׳ וסימניהון נמסר

במלכים ב׳ סימן י״
ובתלים סימן י״ג •

אמירה כלב לג״ בל׳

וסימניהון
ויאמר י״י אל לבו •
ויאמר בלבו הלבן •
ויאמר עשו בלבו •
כי תאמר בלבבך •
אל תאמר בלבבך •
ואמרת בלבבך •
וכי תאמר בלבבך •
ויאמר ירבעם בלבו •
ויאמר דוד אל לבו •
ויאמר המן בלבו •
ושים אמריו בלבבך •
אמרו בלבבם על משכבכם •
אמר בלבו בל אמוט •
אמר בלבו שכח אל •
אמר בלבו לא תדרוש •
אמר

אמר נבל בלבו •
אמר לבי בקשו פני •
אל יאמרו בלבם •
אמרו בלבם נינם יחד •
אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכ׳ •
אמרתי אני בלבי את הצדיק •
אמרתי אני בלבי על דברת •
ואמרתי אני בלבי במקרה •
ואתה אמרת בלבבך •
האומרה בלבבה אני ואפס •
ותאמרי בלבך דישעיה •
ואמרת בלבבך דישעיה •
ולא אמרו בלבבם נירא •
וכי תאמרי בלבבך •
אומר בלבו מי יורידני •
האומרים בלבבם •
האומרה בלבבה דצפניה •
ויאמרו אלופי יהודה בלבם •

אמירה בלבו דוק׳ בלבו ׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ב •

ולבך ה׳ בקריאה וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ו ובמשלי סימן כ״ב •

לבבם ג׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת וירא ובתהלים סימן מ״ח •

לבב אנוש ג׳ וסימניהון

על כן כל ידים תרפנה •
ויין ישמח לבב אנוש ב׳ בפסוק •

לבבנו ד׳ והסרים וסימני׳ נמסר בסדר דברים ובמלכים א׳ סימן ח׳ •

בלב ים ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ובמשלי סימן ל׳ •

נתינה אל לב ד׳ וסימ׳ נמס׳ בקהלת סוף סימן ח׳ •

אל לבו ב׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפרשת בראשית ובריש דניאל •

ילבש ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י׳ •

ולבן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא •

לבנות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרים וסימ׳ נמסר בסדר ויצא וביחזקאל סוף סימן י״ו •

לבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח •

הלבנים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות ובישעיה סימן ס״ה •

והלבנון ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר בסדר אלה הדברים •

כלבנון ד׳ וסימניהון נמסר בסוף הושע ובשיר השירים סימן ה׳ •

לבשו ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויחי •

לבושה ג׳ וסימניהון נמסר בסוף משלי •

לבוש ב׳ מל׳ בלישניהון בנביאים וסימניהון נמסר בסוף משלי •

מלבשים ד׳ וסימני נמסר במלכ׳ א׳ סי׳ כ״ב •

לבישה ו׳ חסרי׳ ב׳ כליש׳ וסימניהון נמס׳ במגלה סימן ו׳ ובדניאל •

לה ג׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר מטות •

ולה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת לך לך ובדניאל סימן ז׳ •

ולהבה ג׳ וסימ׳ נמסר בריש יואל סוף סימן א׳ •

ולהבה ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש סי׳ מ״ג •

להבים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר נח •

לו כ״ב וסימניהון

ישמעאל ויאמר אברם אל האלהי׳ •
שמעני וידבר אל עפרון •
יהי ויאמר לבן הן לו׳ •
ישטמנו ויראו אחי יוסף •
מתנו וילנו על משה ב׳ בפסוק •
חרב ויאמר בלעם לאתון •
חכמו לו חכמו ישכילו •
החיתם ויאמר אחי בני אמי •
חפץ ותאמר לו אשתו •
אבל אף כי לוא אבול אכל •
אבשלום לאהבה את שנאיך •
הקשבת לו הקשבת למצותי •
קרעת היינו מעולם לוא •
חיה לו חיה רעה אעביר •
איש לו איש הולך רוח שקר •
עמי לו עמי שומע לי •
שקול לו שקול ישקל בעשי •
נפשכם גם אנכי ככם אדברה •

וסימניהון בלשון ארמי ישמעאל מוהא לבן שטיבא יסופון בארעא ובמדברא בלעם חכימא יהושע קטליה אתתיה בזוניה אתקיל אבשלום כזבותיה לא שלטא ב״ח חיתא בישתא גברא דשמע לא מהרגזא נפשיה ואלין דאינון ולו •

נגרע וירב העם עם משה •
הוא לנו ויאמר יהושע אהה •
שוקל ויאמר האיש אל יואב •

ולו ד׳ ר״פ וסימניהון נמס׳ בריש שמואל ובתלים סימן ז׳ ובד״ה ב׳ ריש סימן כ״א •

לולא ז׳ וסימניהון נמסר בפרשה האזינו •

ונלוו ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר קרח ובירמיה סימן נ׳ ובזכריה סימן ב׳ •

לוזה ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע ריש סימן י״ו •

ולוט ד׳ וסימניהון

ולוט עמו הנגבה •
ולוט ישב בערי הככר •
ולוט ישב בשער סדום •
ולוט בא צערה •

ללוי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פנחס •

הלוים ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ז׳ •

הלוים ד׳ דקדים לכהנים וסימניהון נמס׳ בירמיה סימן ל״ג ובד״ה ב׳ סי׳ ל׳ •

ואת הלוים ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ג •

וללוים ב׳ יתיראין וסימניהון

כי נתן משה נחלה •
ויקרא דוד לצדוק •

וכל לכהנים ללוים דכו׳ במ״א לכהנים ללוים וסי׳ וגם מהם אקח לכהנים •

מטה לוי ג׳ וסימניהון

אך את מטה לוי •
וגם את אחיך מטה •
ואת שם אהרן תכתב •

לולא ד׳ כתיבן כן וסי׳ בשמו׳ ב׳ סימן ב׳ ובסדר מקץ

לולי ז׳ ל״פ וסימ׳ נמסר בסדר ויצא ובתלים סי׳ צ״ד •

לח

לח ג׳ ב׳ פתחי׳ וא׳ קמץ וסימני׳ נמסר בויצא •

לוחת ה׳ כ״כ בתורה וסימ׳

בעלתי ההרה ב׳ כו •
ואפן וארד מן ההר •
בעת ההיא אמר •
ויתן אלי את שני •

וב׳ כתיב לחות חס׳ ויו קימ׳ וסי׳ •

ויגד לכם את בריתו •
ויהי מקץ ארבעים יום בתר׳ דפסו׳ ושאר׳ חס׳ דחס׳ •

לוחות העדות ג׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא •

לוחות האבנים ד׳ וסי׳ נמסר בסדר והיה עקב •

ולחם ד׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר ויגש •

בלחם ד׳ דגשין וסימ׳ נמסר בפרשת חוקת התורה •

ללחם ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר מקץ ובאיוב סימן ט״ו •

בלחמו ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר אמור •

לחמנו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך ובסוף מיכה •

לחמם ו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סוף סי׳ מ״ז ובהושע סי׳ ט׳ ואיוב ריש סי׳ ל׳ •

נלחם י״ב פתחי׳ וסימ׳ נמסר בשופטי׳ סימן ט׳ •

ונלחם ד׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר שמות •

ובמלחמה ג׳ וסימ׳ נמסר באיוב סי׳ ה׳ •

והמלחמה ג׳ וס׳ נמס׳ בשפטי׳ סימן כ׳ •

למלחמה ב׳ וסימניהון

הנביאים אשר היו •
ויאמר אם לשלום •

ונלחמה ד׳ וסימ׳ נמסר בריש שופטים ובשמואל א׳ סימן י״ז •

הנלחם ג׳ וסימ׳ נמסר בסוף דברים •

לי

ולי ח׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ד •

לילה ויומם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תבא •

ולילה ו׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ׳ •

ובלילה ח׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סוף סימן ח׳ •

בלילות ד׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן צב׳ ובשיר השירים סימן ג׳ •

בלילה הוא ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ובשמואל סימן י״ט וסי׳ בלשון ארמי שתה ודמוך וקם וערק •

בחצי הלילה ג׳ וסימניהון נמסר ברות סימן ג׳ •

בלילה ג׳ רפין וסימניהון

ויחלמו חלום שניהם •
ונחלמה חלום •
ובעמוד אש •

לילה ויום ג׳ וסימניהון נמסר במגלה סוף סי׳ ד׳ •

לך ג׳ וסימניהון

ואכלת את כל העמים •
שום תשים עליך מלך •
ולקחת מראשית כל •

וכל אתנח וסוף פסוק דכות׳ וסי׳ בלשון ארמי אכל מלכא בסלא

בכל אשר תלך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית •

לך י״ד זקפין באורייתא וסימניהון נמסר בפרשת בראשית •

לך י׳ זקפין בקריאה וסימניהון נמסר בדניאל סוף סימן י׳ וברות סימן ד׳ •

לך ג׳ חסרי׳ בליש׳ הליכה וסימ׳ נמסר בסדר בלק •

י״ד פסוקי׳ לך לך וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ ובתלים סימן ס״ו •

ולך ה׳ וסימניהון נמסר בשפטי׳ סימן י״א •

לכה ד׳ כ״כ וסימניהון נמסר בסדר תולדות ובד״ה ב׳ סימן כה׳ •

וילכדה ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר סדר מטות וביהושע סימן ח׳ ובמלכים ב׳ סימן י״ח •

לכישה ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן י״ח •

ולך י״א וסימניהון

ולך לך אל ארץ •
אך שמע בקולי ולך •
החרש שים ידך על פיך ולך •
מלא קרנך שמן •
ועתה שוב ולך בשלום •
ולך השב את הנער את אבשלום •
ויאמר המלך אל חזאל קח •
ולך רמות גלעד •
ויאמר האזור הזאל •
אכול את המגלה הזאת •
ולך בא אל הגולה אל בני עמך •

ולכן ה׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן א׳ •

לכן כ״ב בטעם ביחזקאל וסימניהון

מערכת אות הלמד

בתוכך· אבות· חלליך·
דברכם· שוא· ובקעתי·
הגפן· הזכרכם· לסיגים·
שכחה אגדיל· אדום·
פלשתים· צור· זרים·
חרב· לנבוכדנאצר·
נריה· באש· נשאתי·
אדם· אשיב·

לכן ג׳ בטעם ביחזקאל וסימניהון
מקדשי· במקום· ועשיתי·

לכ״ן י״א בטעם ביחזקאל וסימניהון
המניכם· חשבתי· תמשך·
בסתות סנה· שובי·
אלהי· גדפו· בדרך·
סיר· פרעה·

לכן ט״ו בטעם בירמיה וסימניהון
אריה דברכם· מבשולים·
צורהם· מאבילם·
יוכלו· ענתות· הבחורים·
שערוריה משלהך· רכב·
יהודה· אשור· אים·
מקורה·

לכ״ן י״ד בטעם בירמיה וסים׳ נמסר שם סוף סימן ז׳·

לכן ח׳ בטעם בירמיה וישעיה ויחזקאל וסימניהון
יתן י״י הוא לכם אות·
אשלח הרועים·
מביא· תצא· ומקבץ·
יען· החרבות·

לכן ה׳ בטעם בישעיה וסימניהון
נאם האדון י״י צבאות·
הרחיבה שאול·
ייליל· יכפר·
יקרת· יוסף·
מאססם כפרץ·

לכן כה אמר ג׳ בטעם בירמיה וסימניהון
הנני שם פני בכם·
הנני מאבילם·
הנני פקד·
ועיין בערך כן·

לם

ולמה ג׳ רפין וסימניהון
ולמה י״י מביא·
ולמה הבאתם את·
ולמה העליתנו ממצרים·

למה ה׳ דגשי׳ דסמיכי לא״ה וסימניהון נמסר בתלים סימן מ״ג ע״ש·

למה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וא׳ כתיב א׳ וסימניהון נמסר בעזרא סוף סימן ד׳·

ולמה זה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר תולדות ואיוב סימן כ״ו·

ולמה ח׳ ה׳ דגשין ר״פ וג׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר שלח לך ובסדר מטות·

ולמען ט׳ יחידאין וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סימן ל״ו·

ו׳ פסוקי׳ למען למען וסימניהון נמסר בסדר וירא וביהושע סוף סימן ד׳·

לן

תלן ב׳ א׳ פתח וא׳ קמץ וסימניהון
רק ברחוב אל תלן·
ובהמרותם תלן עיני·

ללון ז׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ט·

ולנו ג׳ רפין וסימניהון
ויצעק איש אפרים·
ועתה ככל אות נפשך·
לך י״י הצדקה·
וא׳ ולנו כה לכם ולנו·

לפ

לפידים ג׳ מ״ל בליש׳ וסימניהון נמסר בנחום סימן ב׳ ע״ש·

לץ

לץ י״א וסימניהון
יסר לץ לקח לו קלון·
כי אפס עריץ וכלה לץ·
לץ תכה ופתי יערים·
אל תוכח לץ פן ישנאך·
לא יאהב לץ הוכח לו·
בקש לץ חכמה ואין·
בענש לץ חכם פתי·
זד יהיר לץ שמו·
גרש לץ ויצא מדון·
לץ היין הומה שכר·
ותועבת לאדם לץ·

לצון ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ח·
ובמשלי סימן כ״ט·

לק

לקח ה׳ וסימניהון ומסר בסדר בראשית ובישעיה סימן נ״ב·

לקח ח׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ כ״ד

לקחי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר האזינו ובמלכים א׳ סימן י״ז·

וקח י״ג וסימניהון נמסר בסדר קרח·

ויקחו ז׳ רפין וסימניהון נמסר בסדר בא ובמלכים ב׳ סימן ז׳·

ולקחת ד׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ויצא·

לקוח ד׳ ג׳ מ״ל וא׳ חסר וסימניהון בלשון תרגום ספרא וספריא ענא וגלותא וביאורם נמכר בירמיה סימן ל״ב·

יקח ג׳ וסי׳ נמסר בריש סדר וירא ובאיוב ריש סי׳ כ״ח

יקח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ח׳·

יקחו י׳ קמצין וסימניהון נבסר בריש סדר
אמור ובאיוב סימן כ״ז·

ולקחתם ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויגש·

לקחי ג׳ וסימניהון
ויצא לוט וידבר·
והנה באו אל הבית·
צררי צדיק לקחי·

לקח ב׳ קמצין וסימניהון
את ברכתי לקח·
מעני השיב ידו·
ובל אתנח וסוף פסוק דכוותהון·

המלקוח ד׳ מ״ל וסימני׳
וחצית את המלקוח·
ויקחו את כל השלל·
ויביאו אל משה את·
ויהי המלקוח יתר·
וא׳ ומלקוח עריץ·

קחו ה׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל ובמשלי סימן ח׳·

קח י״ב ר״פ וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני ובירמיה סימן מ״ג·

ולא יקח ג׳ וסימניהון
ולא יקח שחד·
ולא יקח מבך בשר·
ולא יקח הנשא·

לקחת ה׳ רפין וסימני׳ נבסר בסוף פרשת תולדות

ונקחה ה׳ וסימניהון
נלכה נא עד הירדן·
אולי יפתה ונוכלה לו·
ונקחה דגן ונאכלה·
ונקחה דגן ברעב·
אלינו משילו·

ללקוט ב׳ וסימניהון
יצאו מן העם ללקוט·
אל הצאי ללקוט·
וא׳ וללקוט וללקוט שושנים·

לש

לשון כ״א י״ו מנהון קמצי׳ וסימניהון
ויאמר משה אל י״י·
את עם נועז לא·
כי נשבעתי יצא·
על מי תתענג·
כל כלי יוצר עליך·
כי לא אל עם עמקי·
לא אל עמים רבים·
לכן הנבא ואמרת יען·
יכרת י״י כל שפתי חלקות·
מי יתן לך ומה יוסיף·
בשוט לשון תחבא·
איש לשון בל יכון·
מרפא לשון עץ·
מות וחיים ביד לשון·
מוכיח אדם אחרי·
לשמרך מאשת רע·
לאדם מערכי לב·
כי בלעני שפה·
ויאמרו לכו ונחשבה·
הצילה נפשי·
בארך אפים יפתח·

לשונו ו׳ מ״ל וסימני׳ נמסר בשופטים סימן ז׳·

ד׳ זוגין ולש ברישי׳ מן ג״ג וסימני׳ נמסר באיוב ריש סימן כ״ז·

ולשון ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סמן ז׳·

ולשונם ד׳ מ״ל וסימני׳
ולשונם חרב חדה·
ולשונם לחכם דבקה·
ולשונם רמיה בפיהם·
ולשונם תהלך בארץ·

ולשוני ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ב·
ובאיוב ריש סימן כ״ה·

לשנות ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן מ״ד·

נשלם מערכת
אות הלמד בס״ד

מערכת אות
המם

א״ב מן ב״ב מ׳ בריש תיבות׳ וסימניהון
מאחרי הוי משכימי בבקר·
מאחרי שוא לכם משכימי קום·
מבחור והכיתם כל עיר מבצר·
מבחור מיר כל אביך חרפת דמלכים·
מגל כרתו זרע מבבל·
מגל שלחו מגל כי בשל·
מדו ולבש הכהן מדו בד·
מדו הם עם האבן הגדולה·
מהר וישמע עלי את קול הצעק·
מהר צעה להפתח·
מול אלה הדברים אשר ריש ספרא·
מול בעת ההיא אמר ה׳·
מזריע ויאמר אלהים תדשא·
מזריע ותוצא הארץ דשא·
מחים ורעו כבשים כדברם·
מחים עולות מחים אעלה·
מטות השכבים על מטות·
מטות חור כרפס ותכלת·
מטיבי מטיבי שלשה הבה מטיבי צעד ב׳ בפסוק·
מכהן כי עזבו הלוים את·
מכהן נדבו עמי מבלי הדעת·
מלבוש והיה ביום זבח ה׳·
מלבוש אם יצבר כעפר כסף·
מסגר לפקח עינים עורות·
ממסגר הוציאה ממסגר נפשי·
מגית ויכם מערוער עד·
מגית יהודה וארץ ישראל·
מסע והבית בהבנתו אבן·
מסע משיגהו חרב בלי·
מענה ובשו החזים וחפרו·
מענה לאדם מערכי לב·
מפיץ עלה מפיץ על פניך·
מפיץ וחרב וחץ שנון·
מצית התעוררי התעוררי קומי
ומצית ושתית אתה ומצית בקצה

מקצה פרם ישכבו ותנח ·
מקצה רץ לקראת רץ ירוץ ·
בראשיתו וה' ברך אחרית איוב ·
מראשיתו טוב אחרית דבר ·
משחתם ומשחת אתם כאשר
משחתם ומיד בן נכר לא תקריבו
מתת לאחד כבשר ·
מתת שמר רגלך כאשר ·

ט' יחידאין משמשין מ'

בריש' וסימניהון
בהר סיני ויהי ברדת משה ·
מאהל מועד ויקרא אל משה ריש
ספרא ·
מעור בשרו וראהו הכהן ·
משנת היובל אם משנת היובל ·
ממדבר סיני ויסעו ·
מערבות מואב ויעל משה ·
מחצי המטה וישלחו ·
משנת עשרים גם מיום ·
משתים עשרה ואני לא אחוש ·

חד מן כ"ב דכל חד וחד

לית דכוו' משמשין מה בריש' וסימ'
מהעוף למינהו ומן הבהמה ·
מהר וישבו שני האנשים וירדו
מהסלע וגבול האמרי ממעלה ·
מהשטים וישכם יהושע בבקר ·
מהבאר ויהי אחרי לכהם ויעלו
מהמערכה וירץ איש בנימן ·
מהאנשים ויען כל איש רע ובליעל
מהמלך וידעו כל העם וכל ישר' ·
מהראש ודוד עבר מעט מהראש
מהשלשים וירדו שלשה מהשלשים
דשמואל ·
מהקרקע ואולם הכסא אשר ·
מהנחל והיה מהנחל תשתה ·
מהבהמה ויאמ' אחאב אל עובדיהו
מהים ונשתו מים מהים ·
מהאש ונתתי את פני בהם ·
מהחוץ ועשיה אליה' אל דלתות
מהלבנון ושלח לי עצי ארזים ·
מהשמים ובכלות שלמה להתפלל
מהעולם ברוך יי' אלהי ישראל
דבהריה כאיל תערוג ·
מהקדש בבאם הכהנים ולא ·
ומהגוי כי איש איש מבית ישר' ·
ומהלוים ועל הסכלים ומנצחים ·

ח' זוגין מן כ"ב מ' בריש

תיבותא וא' ומ' וסימניהון
מחללים ויעלו כל העם אחריו
מחללים ואתם מחללים אתו
וא' ומחללים וארבה את חרי
הסגנים ואמרה דעזרא ·
מקדישים דבר אל אהרן ואל בניו
מקדישים וכל ישראל בימי זרבבל
ומקדשים ובימי נחמיה ב' בפסוק ·
משגה ארור משגה עור בדרך
ואמר ·
משגה ישרים בדרך רע דמשלי
ומשגה עמו עז ותושיה לו שגג ·
מדקרים כי אם הכיתם כל חיל
כשדים ·
מדקרים שהם יזובו מדקרים
מתנובות שדי ·
ומדקרים בחוצותיה דירמיה ·
מצבות ויוציאו את מצבות ·
מצבות ושבר את מצבות הבעל
ומצבות בפרסות סוסיו ירמוס ·
מוציאים ואת כל נשיך דירמיה ·
מוציאים גם טובהיוהו מוציאים ·
ומוציאים סוסים במצרים דירמיה ·

במי והקמתי את בריתי ·
במי והשביע אתה הכהן ·
ובמי שמעו זאת בית יעקב ·
מצח והיה על מצח אהרן ·
מצח ובית ישראל לא יאבו ·
ומצח וימנעו רבבים ומלקוש ·

י"ח זוגין חד מ' וחד ומ' וסי'

מלאו הגידו ביהודה ובירושלם
ומלאו ויאמר אליהם מלאו ·
מלאוה אשר צוית ביד עבדיך ·
ומלאוה והערים יהרסו וכל חלקה
מגרנך חג הסכות תעשה לך ·
ומגרנך הענק תעניק לו מצאנך ·
מרע מקשיב על שפת און ·
ומרע על כחוריו ·
מישע ובני כלב אחי ירחמאל ·
ומישע מלך מואב היה נוקד ·
מך ואם מך הוא מערכך ·
ומך וכי תשיג יד גר ותושב ·
מערה ויבא אל גדרות הצאן
ומערה מתימן כל ארץ הכנעני ·
מצית התעוררי התעוררי ·
ומצית ושתית אתה ומצית ·
מקור ביום ההוא יהיה מקור ·
ומקור מעין נרפש ומקור ·
מכור לא תאכלו כל נבלה לגר
ומכור והיה אם לא חפצת בה ·
ממהר וקרבתי אליכם למשפט
וממהר ועל השנה החלום ·
ממלכתי ויקר' אבימלך לאברהם
וממלכתי וישמע דוד מאחרי כן ·
ממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי
דתילים ·
וממלכה ויתהלכו מגוי אל גוי דד"ה
ממשכן כי מעלו אבותינו ועשו ·
וממשכן כי לא ישבתי בבית דד"ה ·
ממנשה בלכתו אל צקלג נפלו עליו
וממנשה נפלו על דוד בבאו ·
ממטר ובאור בקר יזרח שמש ·
וממטר וסוכה תהיה לצל יומם ·
ממשפחת וישלחו בני דן ממשפחת
וממשפחתם וגם מבני התושבים ·
וחד משפחתם ולשמעי בנים
ששה עשר ובנות שש ·
מודע כתי' ולנעמי מידע לאישה ·
ומודע אמור לחכמה אחתי את

שטה חדא משמש ומ"א

וסימניהון ·
ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך
ומאיבי מהלל אקרא יי' ומאיבי
דשמואל ·
ומאחרי ואנכי אמרתי איך אשיתך
ומאפל ושמעו ביום ההוא החרשים
ומאדמה כי לא יצא מעפר און ·
ומארצות קבצם ·
ומאלהי למה תאמר יעקב ותדבר ·
ומאלה ומבחש יספרו ·
ומאספכם אלהי ישראל ·
ומאכל ויתן כסף לחצבים ·
ומאלקים ומאלקים היתה תבוסת ·
ומאציליה קראתיך ואמר ·
ומאשר יצאי צבא לעדך ·
ומאיי אלישה ·
ומאנשי הצילני מפועלי און ·
ומאבלו על כן יזבח לחרמו ויקטר
למכמרתו ·
ומאכלות מהלעותיו לאכל עניים
מארץ ·
ומאשריו מבלעים דישעיה ·
ומאישה ויבתו גם שניהם מחלון
וכליון ·

ומאבל כימים אשר נחו בהם
היהודים באיביהם ·
ומאכלו אשר תאכלנו במשקול
ומאריך אשר חטא עשה רע מאת
ומאהביך כל רעיך תרעה רוח ·
ומאמר אסתר קים דברי הפרים
ומאותות השבים אל החהו ·
ומאשור והשיבותים אל הארץ ·
ומארצו ויבא אל הגוים אשר
באו שם ויחללו ·

שטה חדא משמשת ומ"ב

בריש' וסימני'
ומברכיך ל' יעבדוך עמי' וישתחוו
ומבורך ל' ועתה הואל וברך דד"ה
ומבלי ל' מורם הרים ירטבו ·
ומבטן ל' מלידה ומבטן ומהריון
ומכין ל' ובאחרית מלכותם ·
ומברכתך ל' ועתה הואל דשמואל
ומביאי ל' ובאו מערי יהודה ·
ומביאה ל' ולקץ שנים יתחברו ·
ומבטח ל' ומברתי ערי הדדעזר ·
ומבמות ל' הגיא אשר ·
ומבקרו ל' ויבא הלך לאיש העשיר
ומבלעדי ל' כה אמר יי' מלך ישר'
ומבשרך ל' הלא פרש לרעב
לחמך ועניים מרודים ·

שטה חדא ומ"ג בריש' וכל

חד וחד לית דכוו' וסימני'
ומגבעות ל' חלבני אהרן תעשה ·
ומגבעות ל' כי מראש צורי' אראנו
ומגדה ל' ביתה כלי כסף וכלי זהב
ומגורל ל' נחלתינו יגרע דמסעי ·
ומגרש ל' צו את בני ישר' דמסעי
ומגרשי ל' הערי' אשר התנו ללוי' ·
ומגרשיהן ל' תהיין הערים האלה
ומגז ל' אם לא ברכוני חלציו ·
ומגדפהם ל' שמעו אלי יודעי
צדק עם תורתי ·
ומגדף ל' מקול מחרף ומגדף ·
ומגיש ל' יכרת ה' לאיש אשר ·
ומגער ל' כי מי נח זאת לי ·

שטה חדא ומה בריש' וס'

ומהר הוכן בחסד כסא ·
ומהר קרוב יום יי' הגדול ·
ומהלומות נכונו שפטים ·
ומהמונם כאשר יהגה האריה ·
ומהגר כי איש איש ·
ומהריון אפרים כעוף יתעופף ·
ומהלוים ועל הסכלים ·
ומהריאל ולמעלה הקרנות ארבע ·
ומהעזרה ל' הגדולה עד העזרה

שטה חדא ומז ברי' וסימ'

ומזיח ל' אפיקים רפה ·
ומזרע ל' המלוכה ומן הפרתמים
דריש דניאל ·
ומזרעך ל' לא תתן להעביר למלך
ומזמות ל' הן ידעתי מחשבותיכם
ומזה ל' כי הנדה יבכם ·

אילין מלין דמשמשין ומח

בריש' וסימני'
ומחלבהן ל' וישע יי' אל הבל ·
ומחוקק ל' מבין רגליו עד ·
ומחולות ל' וירא את העגל ·
ומחשבון ל' עד רמת המצפה ·
ומחי ל' קבלו יתן בתומותיך ·
ומחיה ל' לשוד ולכפן תשחק ·
ומחית ל' בשר חי בשאת דתזריע
ומחיה ל' יי' ממית ומחיה ·

ומחרוץ ל' כי טוב סחרה מסחר
ומחדך ל' ויאמר לו מיכה ·
ומחדרים ל' מחוץ תשכל חרב ·
ומחללים ל' וארבה את חרי יהוד'
ומחזה ל' ושקופים דמלכים ·
ומחדש ל' לחדש שני עשר הוא
ומחצה ל' ידה ליתד תשלחנה ·
ומחזיק ל' יחולו על ראש יואב ·
ומחק ל' הארץ עד העזרה הקטנה
ומחוצה ל' עד שער הפנימי ·
ומחטאהם ל' ישובון כי תענם ·
ומחטאתי ל' הרב כבסני מעוני ·
ומחשך ל' ושמעו ביום ההוא החרשי'
ומחשבותי ל' כי גבהו שמי' מארץ

שטה חדא ומ"ב ברי' וכל

חד וחד לית דכוו' וסימניהון
ומכלי ל' בית יי' הביא ·
ומכרה ל' חי אני נאם יי' דצפניה ·
ומכוהך ל' ארפאך דירמיה ·
ומכף ל' מלך אשור ·
ומכולם ל' יצילנו יי' ·
ומכביד ל' עליו עבטיט ·
ומכון ל' לשבתך עולמים ·
ומכריהן ל' אשר קוניהן ·
ומכוסו ל' ולרש אין כל ·
ומכחכם ל' והי אמרתי הבולי ·
ומכרבר ל' ויהי ארון יי' בא ·
ומכות ל' חבורה פצע המרוק ·
ומכתי ל' למה היה כאבי ·
ומכאבי ל' כי אני לצלע נכון ·
ומכאבי ל' כל תחנה דד"ה ·
ומכוש ל' ובפתרוס ומכוש ·

אמ' המעתיק כל זו הסטו' דמסמסין ומ' בחב' מה' ועד ל' כולהון לקטתי' מספרי המסר' זעיר פס זעיר פס אבל היא כולה חב' גדולה אחת דמסמסת ומת' עד התיו ולא הגיע לידה ממנ' ביחד כי הס מל' ועד התיו ואחר לקטתי' סטה סטה ולא ידענא אם תם' הן לא עכ"לו

מן ל' ועד תיו ומ' בריש

תיבותא וסימניהון
ומלים הוכח בדבר לא יסכן ומלים
ומלתה וכל עבד איש מקנת כסף ·
ומיתו רוח יי' דבר בי ·
ומלמעלה אבנים יקרות כמדות ·
ומלט ומצא בה איש מסכן וחכם
ומלטיועה' לבי איעצך נאדבת שבע
ומלטוני מיד צר ומיד עריצים ·
ומלקוש כה אמר יי' גם שבי גבור ·
ומלאכיו כי היו בצען שריו ·
ומלפנים כי הגיד מראש ונדעה ·
ומלפני חזקו ואמצו אל תראו ואל
ומלחיהם זקני גבל וחכמיה ·
ומלבם הלא הם יורוך ויאמרו ·
ומלכודתו טמון בארץ חבלו ·
ומלכוהו יי' בשמים הכין כסאו ·
ומלכותה אם על המלך טוב יצא ·
דמסמטין ומ' בריש' סי'
ומברא בלעדי רק אש' אכלו הנערי'
וממקנה ויעש יי' את הדבר הזה ·
וממחני ומחשבון עד רמת המצפה
וממסר כל אלה אבנים יקרות ·
וממשפט מעצר וממשפט לקח ·
וממעבדך והדפתיך ממצבך ·
וממי שמעו זאת בית יעקב הנקראי'
וממזרח ויראו ממערב את שם יי'
וממעין ואתה הנבא עליהם את ·
וממקים ובכן ראיתי רשעים ·
וממקדשי זקן בחור ובתולה טף ונשי'

ומטנה הוי כי גדול היום ההוא
באין כמהו ·
וממועצותיה ויצעקו אל ה׳ בצר ·
וממר בעס לאביו בן כסיל ·
וממעמקי הצילני מטיט ואל אטבע
דמטמטין ומב׳ בריםי ·
ומנגב ויאמרו הנה חג ה׳ בשילת
ומנת המלך מן רכושו ·
ומניתי אתכם לחרב וכלכם ·
ומנביא קרמה כי מקטנם ועד
גדולם ·
ומנערי ויהי כאשר צללו שערי ·
ומנעליו תכיכה ואת שער השנה
החזיקו ·
דמטמטין ותם בריםי ·
ומסל המצוה אשר לפני ה׳ ·
ומספוא ויבא האיש הביתה ·
ומסגרת וזה מעשה המכונה ·
ומסגרותיה ובראש המכונה חצי ·
ומסגרותיהם ופיהו סבית לכותרת ·
ומשאת לכן יען בושסכם על דלי
ומשאת ועודנו לא ישוב ושכה ·
ומשאתו כי פחד אלי איד אל ·
ומשאת ארוחה ומשאת וישלחהו
ומשאכם איכה אשא לבדי ·
ומסבי והשבית את הכמרים ·
ומסרפו ונשאו דדו ומסרפו ·
ומשביע פותח את ידיך ·
דמטמטין ומע בריםי ·
ומעץ הדעת טוב ורע ·
ומעבדה וידבר משה בן אל בני ·
ומעם בעת ההיא יובל שי ·
ומעמים פורה דרכתי לבדי ·
ומעין והיה ביום ההוא יטפו ·
ומעשי ועדיה בן ירחם בן פשחור
ומעוני אם חטאתי ושמרתני ·
ומעליו מדרכיו ישבע סוג לב ·
ומעי דודי שלח ידו מן החור ·
ומענה אבן חלינו הוא נשא ·
ומעונתי הוליד את עפרה ·
ומעונותיהם אוילים מדרך פשעם ·
דמטמטין ומפ בריםי ·
ומפל לקנות בכסף דלים ואביון
ומפיל ועוד אני מדבר ומתפלל ·
ומפליא ויקח מנוח את גדי העזים
ומפתח שמעי כי נגידים אדבר ·
ומפקדיך נתנו רשעים פח לי ·
ומפרי העץ אשר בתוך הגן ·
ומפניך הן גרשת אתי היום ·
ומפניהם ואתה בן אדם אל תירא ·
דמטמטין ומצ בריםי ·
ומצאתה וכן תעשה לחמורו ·
ומצורע יחילו על ראש יואב ·
ומצא חן ושכל טוב ·
ומצה הן לריב ומצה תצומו ·
ומצח וימנעו רביבים ומלקוש ·
ומצחת נחשת על רגליו ·
ומצבות בפרסות סוסיו ירמס ·
ומציל משזיב ומציל עבד ·
ומצריקי והמשכילים יזהירו כזהר
ומצור ויאכילהו מחלב חטה ·
ומציון ישלח עזרך מקדש ·
ומצרים יקום חלד העופה ·
ומצוה הן עד לאמים נתתיו ·
ומצאתו דור טהור בעיניו ·
דמטמטין ומק בריםי ·
ומקצה אחיו לקח חמשה אנשי ·
ומקדם מגיד מראשית אחרית ·
ומקרני הושיעני מפי אריה ·
ומקמי דמוציאי מאיבי ומקמי
ומקם אהלי שדד וכל מתרי ·
ומקח ועתה יהי פחד ה׳ ·
ומקשה אשרי אדם מפחד תמיד

ומקוה עשיתם בין החומתים ·
ומקנהו הלא את סכת בעדו כתי׳
ומקבות והבית בהבנתו אבן ·
ומקלו עמי בעצו ישאל ·
ומקלליו כי מברכיו ירשו ארץ ·
ומקלכם ובכה האכלו אתו ·
דמטמטין ומר בריםי ·
ומריבה ויקרא שם המקום מסה
ומראה פה אל פה אדבר בו ·
ומראש הררי קדם וממגד ·
ומרשה וקעילה ואכזיב ·
ומראות ובמראה המראה אשר ·
ומרכים ויהיו בני אולם אנשים ·
ומרים ואתה ה׳ מגן בעדי ·
ומרוח מנשמת אלוה יאבדו ·
ומרגלתיו וגויתו כתרשיש ·
ומרשע מצדיק רשע ומרשיע ·
ומרשיעי ברית יחניף בחלקות ·
ומראשית ככד את ה׳ מהונך ·
ומרומם ויאמרו הלוים ישוע
וקדמיאל ·
ומרום׳ כען אנא נבוכד נצר משבח
דמטמטין ותם׳ בריםי ·
ומשמע ודומה ומשא ·
ומשכן והיה ביום ההוא ידל כבוד
ומשחת זאת משחת אהרן ומשח׳
ומשרתו ודבר ה׳ אל משה פנים
אל פנים ·
ומשמרו כי מאהבת יי׳ אתכם ·
ומשחתו בעת מחר אשלח אליך
ומשלל מארם וממואב ומבני עמון
ומשח אתו שם צדוק הכהן ·
ומשוח ואנכי היום רך ומשוח ·
ומשוח האמר אבנה לו בית ·
ומט ובני אדם עוץ וחול דבראשי׳
ומש ועמדו רגליו ביום ההוא ·
ומשתי כי הנה האבן אשר נתתי ·
ומשלו והכרתי רכב מאפרים ·
ומשלג תחטאני באזוב ·
ומשלח יפיח כזבים עד שקר ·
ומשלו והיה אדירו ממנו ·
ומשאת אל תירא מפחד ·
ומשדמת כי מגפן סדם גפנם ·
ומשחית עלה אריה מסבכו ·
ומשרתים והיו במקדשים משרתים ·
ומשך אבירים בכחו ·
ומשמיע כי קול מגיד מדן ·
ומשער וגם את רות המואביה ·
ומשירי ה׳ עוזי ומגני בו בטח לבי ·
דמטמטין ומת בריםי ·
ומתי ויאמר לי המלך והשגל ·
ומתן הרבו עלי מאד מהר ·
ומתנו׳ בימים אשר נחו בהם היהודי׳
ומתהום וליוסף אמר מבורכת ה׳ ·
ומתהומו׳ אשר הראיתני צרות כתי׳
ומתורתך אשרי הגבר אשר
תיסרנו יה ·
ומתבל יהדפהו מאור אל חשך ·
ומתוקים הנחמדים מזהב ומפז רב
ומתחתיו ואמרת אליו לאמר
דצמח שמו ׃

ה׳ זוגין חד נסיב מ׳ וחד

נסיב למ׳ וסימ׳
מרבה כל הולך על ·
למרבה המשרה ולשלום ·
משגת ואם דל הוא ·
למשגת ואם שלש ·
מועדה והשבתי כל ·
למועדה ושברת את החקה ·
מעדנים יסר בנך וינחך ·
למעדנים האכלים למעדנים ·
משיתי והקימותי לי ·

למשיחי שם אצמיח קרן ׃

ז׳ זוגין מן ב״ב חלוף מיחדין

חד מ׳ וחד בן וסימ׳ נמסר בסוף סדר
שמות ·

א״ב מן חד חד ם׳ בסוף

תיבותא וסי׳
אראלם הן אראלם צעקו ·
בוראם ואשלחה אליו לאם לא ·
גבורם וירץ דוד ויעמד על הפלשתי
דכיים נשאו נהרות ה׳ ·
החלם ויאמר ה׳ הן עם אחד ·
והמם ונתנם ה׳ אלהיך לפניך ·
זרמתם והעגבה על פלגשיהם ·
חלקם פני ה׳ חלקם ·
טלם כי זרע השלום הגפן ·
יראתם ויאמר ה׳ יען כי נגש ·
בוסם ימטר על רשעים ·
לאמתם אלהים בני ישמעאל
מתנם וזה לך תרומת מתנם ·
נטעתם גם שורשו ילבן גם ·
שפתם הכה נרדה ונבלה
עשם ואגיד לך מאז בטרם ·
פדם לא זכרו את ידו יום ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ויהי ·
קחם ואנכי תרגלתי לאפרים ·
ריטם הון עשיר קרית עוז ·
שתם והכשבים דפריד יעקב ·
תתם ולא שמע אמציהו ׃

ה׳ כתובי׳ מ״ם בסוף תיבות

ולא קרין וסימ׳ נמט׳ במשלי סימן ד׳ ·

וחלופיהון ה׳ קרי׳ ם׳ בסוף

תיבותא ולא כתי׳ וסי׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן ד׳ ·

מלין דמשמשין לכ׳ בסוף

תיבותא סימ׳ נמסר במערכת אות
הלמ״ד בסד ׃

שטא חרא משמשת כ״ם

בסוף תיבותא וסימ׳
במוצאכם ל׳ ויצו גם את השני ·
בדברכם ל׳ אליו וישמע יי׳ את
ליצאנאכם ל׳ והיצא מפיכם תעשו
פגריכם ל׳ במדבר הזה יפלו ·
טבותיכם ל׳ בעת ההיא אביא
אתכם דסוף צפניה ·
וחזותכם ל׳ וכפר בריתכם את מות
אשריכם ל׳ זרעי על כל מים ·
מקומתיכם ל׳ וגם אני נתתי לכם
מופתכם ל׳ אמר אני מפתכם ·
מרבכם ל׳ מכל העמים ·
לעשתכם ל׳ ארץ בארץ ·
הזברכם ל׳ לכן כה אמר ה׳ ·
וכהפילכם ל׳ את הארץ בנחלה ·
גרושתיכם ל׳ רב לכם נשיאי ישר׳ ׃

אלין מילין דמשמשין מ״ו

בסוף תיבותא וסימ׳
יבהלימו ל׳ אז ידבר אלימו באפו
תכלאמו ל׳ נפשי אריק חרבי ·
תורישמו ל׳ ידי ב׳ בפס ק ·
יאכלמו ל׳ וברב גאונך תהרס ·
יאחזימו ל׳ אז נבהלו אלופי אדום ·
הבלעמו ל׳ נטית ימינך תבלעמו ·
וגרשתמו ל׳ ושתי את גבולך מים ·
תבאמו ל׳ ותטעמו בהר ב׳ בפסו׳ ·
אילימו ל׳ אז ידבר אלימו באפו ·
בלחומו ל׳ יהי למלא בטנו דאיוב ·
ולשמו ל׳ מרמס דישעיה ·

עלימו ל׳ ישפק עלימו כפימו כבוי׳
מוסרותימו ל׳ ננתקה את מוסרותי׳ם
בשומו ל׳ לים חקו בשום ׃

נ׳ יחידאין משמשין הם

בסו׳ תיבות׳ וליה לחון זוגא וסי׳
והשגתם הם יצאו את העיר ·
וקדשהם ויאמר ה׳ אל משה ·
והודעתם רקהשכר ·
וקשרתם לאות על ·
שבעתם עתה נבראו ·
נטעתם גם שורשו ·
שפתם הבה נרדה ·
התם ולא שמע אמציה ׃
זרבהם טינהיהיו ·
זרמתם והעגבה על ·
יראתם ויאמר ה׳ יען ·
לאבותם יאמרו איה דגן ·
צאתם ויצאו שרי פלשתים ·
מנגינתם זקנים משער שבתו ·
ושלחתם אל מלך אדום ·
והקרבתם לפני ה׳ ·
הרחתם לך ה׳ הצדקה ·
וטמנתם קח בידך ·
ראשיהם כל חלב יצהר ·
בקרבתם וידבר ה׳ אל משה אחרי
ובקרבתם בבאם אל אהל ·
אותותם שאגו צרריך ·
ואותותם הלא שאלתם ·
לחיותם ויעש להם יהושע ·
ולחיותם להציל מות ·
במשפחתם וישלחו בני דן ·
וממשפחתם וגם מבני התושבים ׃
עשיהם וברחמיך הרבים לא ·
ועשיהם ויאמר ה׳ אל משה כלכהן
עניתם ה׳ אלהינו אתה עניתם ·
ועניתם וידברו אליו לאמ׳ דמלכי׳
רציתם כי לא בחרבם ירשו ·
ורציתם וידבר אליו דד״ה ·
בהם כי לפני קציר ·
לאמהם אלהים בני ישמעאל ·
לתתם ויסירו העולה ·
ובגדופתם שמעו אלי ידעי צדק ·
ובחטאתם בהעצר השמים ·
למעניהם על גבי חרשו ·
כלוהם · הנני שקד ׃

מואב

ה׳ חסרי׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בסדר דברי׳ ובריש רות ׃

מאד מאד

ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר
נח ובמלכי׳ א׳ פ׳ ז׳ ׃

לרוב מאד

ה׳ וסימניהון
ואסף חיל כל הגוים ·
ויעש שלמה את כל דד״ה ·
ותהן למלך׳ ויאספו ·
כי במצער אנשים ·

במאד מאד

ו׳ וסימני׳ נמסר
בסדר לך לך ·

במאה

ה׳ וסי׳ נמס׳ בסדר וישלח
ובסוף יהושע ·

מאת

ג׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בפרשת
בראשית ·

ומן ובשנה השביעית עד ויקח את
שרי מאיות בהי׳ ושארהון מאות
בהי׳ במ״א אטו׳ בהי׳ וקרי מאות וסי״
מדד את רוח הקדים ·

מאוס

ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה
סימן ז׳ ובסוף איכה ׃

מג

נמגו

ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
בשלח בירמיה סי׳ מ״ט ׃

מערכת אות המם

מוגג ג׳ חסרי׳ בלישני׳ ושימ׳
נמסר בריש נחום
ובתלים סימן ס״ה ובאיוב סימן ל׳ •
ומגדל ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו •
מגדל עוז ג׳ וסימניהון נמס׳
בשפטי׳ סימן ט׳
ובתלים סימן סא׳ ובמשלי סימן י״ח •

מד

מדברה ה׳ ג׳ קמצי׳ וב׳ פתח
וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן י״ו •
המדברה י״ג וסימני׳ נמסר
בסדר אחרי מות •
ובמדבר ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן י״ב •
מדד ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן מ׳ •
במדה ג׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בסדר קדושים ובד״ה
ב׳ סימן ג׳ וסימ׳ בלשון ארמי תעבדון
רחיקין אריכין׳ תנ״ך
מדין ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן ו׳ •
מדינים דכתיב מדונים ו׳
וסימניהון נמסר
במשלי סימן כ״א •
והמדנים ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישב׳

מה

מה כ״ר וסימני׳ נמסר בסדר
כי תשא ע״ש •
מה ה׳ קמצי׳ דסמיכי לח״ע
וסימניהון נמסר בסדר
ויצא ובדניאל סימן ד׳ •
מה ב׳ פתח׳ דסמיכי לח׳
וס׳ נמסר בסדר ויצא •
ומה ט׳ יחדאין קמצי׳ וט׳
פשטין וסימניהון
ומה לי ל׳ ויאמר אף אלהי׳
ומה זה ל׳ תאמרו אלי ב׳ בני
ומה זאת ל׳ וירדו שלשת אלפי
ומה יש לי ל׳ צדקה ולזעוק׳
ומה בצע ל׳ אמרתם שוא עבד
אלהים׳
ומהיתרון ל׳ גם זה רעה חולה •
ומה יעשה ל׳ ובכל יום ויום מרדכי
ומה שאלתך ל׳ וינתן לך בהר׳ •
וחד ומה קול הצאן באזני והלין
ט׳ קמצי׳ וסימניהון
ומה אתם ל׳ מי בכם הנשאר •
ומה אתה ל׳ המה עם בית מיכה •
ומה יי׳ ל׳ דורש ממך כי׳
ומה אשיב ל׳ על משמרת •
ומה די עלך ועל אחך •
ומה אני ל׳ והסגנים לא ידעו •
ומה אעשה ל׳ כי יקום אל׳ •
ומה ראו ל׳ על ככהוכה ב׳ בו •
במה ח׳ קמצי׳ בקריאה וסי׳
נמסר במלכים א׳
סימן כב׳ ובמיכה סימן ו׳ •
כמה ג׳ וסימניהון נמסר
ויאמר אליו המלך •
וחברו דדברי הימים •
לאמר אל הכהנים •
ה׳ פסוקים מה מה וסימ׳
נמסר בשמות

מה היא ד׳ וסימ׳ נמסר
בסדר חיי שרה •
מהיטבאל ג׳ וסימניהון
ושם אשתו •
וחברו דד״ה׳
ואני באתי בית שמעיה •
מהרו ג׳ וסימניהון בלשון
ארמי אנשון לוויא
בניהון וביאור׳ נמסר בתלים סימן ק״ו
וד״ה ב׳ סימן כד״ •
מהרו ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויגש ובמגלה
סימן ה׳ •
למהר ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר
בא ובד״ה א׳ סימן י״ב •
מהיר ג׳ וסימניהון נמסר
בעזרא ריש סימן ז׳ •

מו

מוטות ב׳ מל׳ דמל׳
וסימניהון
מוטות עץ שברת ב׳ בפסוק •
מטות עולכם חסר דחס׳ •
מוסרות ומטות כ״ב •
מור ז׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר השא •
מור ד׳ מלא׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בשיר השירים
סימן ד׳ ע״ש •

מז

מזוזות ב׳ מל׳ דמל׳ וסימני׳
נמסר בסדר בא אל
פרעה וע״ש שני אתיהון •

מח

ומחה ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר נשא •
מחלת ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר תולדות
ובתלים ריש סימן נ״ג •
מחנימה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
י״ז ובמלכים א׳ סימן ד׳ •
ומחולות ב׳ חס׳ דחס׳
וסימניהון
ותצאן כל הנשים אחריה׳
ויבא יפתח •
במחיר ח׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן י׳ •
ומחר ו׳ וסימני׳ נמסר בסדר
וישמע יתרו וביהושע
סימן כב׳ ובמשלי סי׳ ג׳ ובמגלה סי׳ ה׳ •
למחר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא •
וממחרת ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר צו
ובשמואל ב׳ סימן י״א •
מחתות ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בקרח׳
מחבת ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר צו וביחזקאל
ריש סימן ד׳ •

מט

מטא ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סימן ג׳ וסימן ז׳ •
המטות ג׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בפרשת נשא •
מטה לוי ג׳ וסימניהון נמסר
במדבר סיני •
מלמטה ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר תרומה׳
מטר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר עקב •
במטר ג׳ וסימניהון
יערף במטר •
ויחלו במטר לי •
ירד במטר על גז •

מי

ומי ד׳ יחידאין
וסימניהון
ומי בכל ויען אחימלך׳
ומי במוך ויאמר דוד •
ומי אשר ואיש עמד •
ומי הוא לא אכזב •
מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימני׳
נמסר בירמיה
סוף סימן ל׳ ובתהלים סימן כד״ •
ומי יודע ג׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ב׳ •
ולמי ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן ט׳ •
ואת מי ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נ״ח
בפסוק ט׳ ובאיוב ריש סימן י״ב •
ועל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ז
ובאיוב סימן כ״ה •
ואל מי ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן
ו׳ ובאיוב ריש סימן ה׳ •
אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ ל״א
מים ב׳ זקפין קמצין וסימני׳
בלשון תרגום נחליא
יבשין וביאור׳ נמסר בסדר והיה עקב
ובתלים סימן ס״ו ובמשלי סימן ל׳ •
במים ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
בסדר מצורע •
ובמים ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
מג׳ וביחזקאל סימן י״ו •
במים ג׳ רפין וסימניהון
נמסר בירמיה סימן
נ״א ובריש מיכה •
למים ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בפרשת בשלח
ובמלכים ב׳ סוף סי׳ ב׳ ובעמוס סימן ח׳
מימי ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא •
על פני מים ה׳ וסימניהון
נמסר באיוב
סימן כד״ •
במי ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקה •
על מים ז׳ וסימניהון נמסר
בסדר מצורע
וביחזקאל ריש סימן יז״ •
על המים ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר וארא •

אל מי ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן א׳ •
מימיך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים •
למינהו יד״ וסימניהון נמסר
בסדר שמיני׳
למינו ד׳ בתורה וסימניהון
נמסר סדר שמיני •
מיכיהו ד׳ וסימניהון
ויהי איש אחד •
וישבע מיכיהו בן׳
ויגד להם מיכיהו •
מהרה מיכיהו׳
וכל מלכים ומן אלה היו את
המלך עד סו׳ פיסק׳ דבוות׳ כר
מן ב׳ מיכה וסימניהון
ויבא אל המלך ויאמר׳
וילך חלקיהו הכהן •
הרוידון דד״ה •
מיכיה ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן כב״ ע״ש •
מכיה ח׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן י״ב •
מכיהו ב׳ כב״ וסימניהון
וישמע מכיהו בן גמריהו •
ויגד להם מיהו •
וא׳ חסר י׳ הניג׳ וסימ׳
ויקרא מלך ישראל׳
וא׳ מיכיה כתיב וקרי מיכה
מיכיה המירשתי •
מיכא ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בנחמיה סימן י״א •

מך

מכונה ד׳ חסרי׳ כלי׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה סי׳ י״א •
מכרם ג׳ וס׳ נמס׳ בסדר חקת
ובעמוס סימן ב׳ •
למכיר ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בנחמיה סימן י׳ •

מל

להמל ה׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
בהמלו את בשר •
בהמלו בשר ערלתו •
המלו ליי׳.
נמלו אתו׳
ואם לא תשמעו׳
מלא ה׳ דגשין וסימניהון
נמסר בסדר ויצא
ובשמואל א׳ ריש סימן י״ו ובתלים
סוף סימן נג״ •
ומלאתי ד׳ וסימניהון נמס׳
בריש מלכים
וביחזקאל ריש סימן לב׳ •
למלאת ל׳ ד׳ מל׳ וב׳ חס׳
וס׳ נמסר בסדר
כי תשא ובדניאל ריש סימן ט׳ •
ימלא ז׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר צו
ובתהלים סימן כ׳ •
וימלא ט׳ דגשין וסימ׳ נמסר
בסדר שלח לך׳
וימלא ו׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י׳ •
ימלא

מערכת אות המם

ימלא ח̇ וסימניהון נמסר
בירמיה סי׳ יג ע״ש׳

מלאתי ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ו׳.

המלאה ג׳ וסימניהון

פן תקדש המלאה.
המלאה להעמיד.
בעצמים בבטן המלאה.

ומלואה ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן ח̇

כמלאת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן כה״ וסימ׳ מ״ו.

מלאו ומלאו ג׳ בתור׳ בליש׳
וסימני נמסר
בפרשת בא אל פרעה׳

אמלא ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר משפטים
ובמשלי סימן ח׳ ובאיוב ריש סי׳ כג״.

מלוא ב׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויקרא ע״ש.

והמלאכה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ויקהל
ובעזרא סימן י׳ ובד״ה א׳ ריש סימן כט״.

עשה מלאכה ד׳ וסימני׳

והאיש ירבעם גבור׳
ועמך לרוב עשי,
הסגנים ומנצחי.
יורדי הים באניות.

במלאכת ג׳ וסימניהון

שבעת יי׳ ההיה׳
אם לא ימצא הגנב.
במלאכת החומה.

וכל מלאכה ג׳ וסימניהון
נמסר בסדר
אחרי מות.

מלים י׳ בליש׳ וסימניהון נמס׳
באיוב ריש סימן ו״.

מלאך ב׳ פתחין וכל דסמי׳
לארכרא בית׳ וסימני׳
נמסר במלאכי ריש סימן ג׳.

אמלטה ז׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳
באיוב סוף סי׳ א׳

ימלט ח׳ וסימניהון נמסר
בעמוס סוף סימן
ב׳ ובאיוב סוף סימן כב״.

ימלט י״ג וסימניהון בלשון
ארמי חפש לגברא
דשבא שביא וצרקיהו חמא וערק
דפשט ירא באתתא חכמתא ושקרת
במיכאל וביאור׳ נמסר במלכים א׳
סוף סימן י״ח וב׳ רמיה סימן מ״ו.

למלך בט״ יחידאין בקרי׳
וסימניהון

אמרי אוי לך מואב אבדת עם
כמוש׳
ויאמר למלך יריחו לאמר.
מקרה ואת מקדה לקח יהושע
ב׳ בפסו׳
גם אותה ויתן יי׳ גם אותה ביד.
ויאספו כל בעלי שכם.
נחמתי כי המלכתי את שאול.
ודבר אבנר היה עם זקני ישר׳
דשמואל.
וידע דוד כי הכינו יי׳ למלך
דשמואל וחברו ד״ה.

וס״ע כי זה הוא סמוך למב״ה:

והשתחוית ויאמר ירבעם לאשתו:
יהי יי׳ אלהיך ברוך דמלכ׳.
וחברו ד״ה ב׳ בו׳

רץ לקראת רץ ירוץ׳
לגוי ועשיתי אותם לגוי אחד׳
יוכל גם אותו לאשור יובל.
להשתחות והיה כל הנותר מכל הגוי׳
להשתחות והיה אשר לא יעלה מאת
הארץ והיה יי׳ למלך על כל הארץ
מעשי רחש לבי דבר טוב.
משפטיך לשלמה אלהים משפטיך
האמור למלך בליעל׳
כלהות ינתק מאהלו מבטחו.
משבח כען אנא נבוכד נצר׳
בתוך בה בגוים נשמע׳
ויבחר יי׳ אלהי ישראל כי מכל
בית אבי.
וס״ע כי הוא סמוך למב״ה:

וישב שלמה על כסא יי׳.
לתקופת ויהי לתקופת השנה:
וכל משחה אשור מצרים
ישראל דכות׳ ואפ״ס

אשר ברכו יי׳ צבאות.

ומלך ה׳ וסימניהון נמסר
במלכ׳ א׳ סימן כא״.

ממלכות ד׳ וסימניהון

קרע יי׳ את ממלכות׳
ויאמר המלך ואיה.
בראשית ממלכת יהויקים קדמאה
דספרא.
קרא שמו יזרעאל וכל יהושע
דכוות׳.

במלכם ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ כ׳.

ממלך ג׳ וסימניהון

כי חטאת קסם.
טוב ילד מסכן׳
וגם אלהיהם עם.

וחמלך דוד ג׳ וסימניהון
נמסר בריש מלכ׳

ואת מלך ד׳ וסימניהון נמס׳
ביהושע סימן ח׳

מלכתו ג׳ חס׳ וסי׳ נמסר בסדר
בלק וסוף ירמיה׳

וכל מלכי ז׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע ריש
סימן ה׳ ובמלכים א׳ סימן י׳.

בבית המלך ג׳ וסימניהון
נמסר
במגלה סימן ט׳ וד״ה ב׳ סימן כג״.

למלוך ג׳ וחס׳ וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סימן כ׳

מלכיא ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב׳.

ימלוך ה׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בשמואל א׳
סימן כ״ ומשלי סימן ל׳.

מורע המלוכה ד׳ וסימני׳
נמסר
בסוף מלכים וביחזקאל סימן י״ז
ובריש דניאל.

והמלך דוד ג׳ וסימ׳ נמסר
בריש מלכים.

וימלך ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן כג״
ובד״ה א׳ ריש סימן כג״.

היה במלכו ז׳ וסימני׳ נמסר
במלכ׳ ב׳ סי׳ ט״ו׳

ממלך ד׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר
באיוב סימן ל״ד׳

וימלכו ה׳ חס׳ בלי׳ וסימני׳
נמסר במלכים א׳
סימן י״ו׳

על מלך ט׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סי׳ כח̇
ובדניאל סימן י״א.

על המלך ח׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן כג״

מן

מן יד יחידאין משמשין ומן
ולית זוגא וסימניהון

ומן העוף מן הבהמה.
ומן האיל ואת החלבים.
ומן הלחם ואם יותר׳
ומן השמן יצק הכהן.
ומן הקדש לא יצא.
ומן הקדשים לחם אלהיו.
ומן הבקר והרמות מכם.
ומן כל ויצעק איש ישראל.
ומן לשון ארמית דכותי׳
ומן העבדה והיה ביום.
ומן מצרים והתו וכשו.
ומן אז חדלנו לקטר.
ומן האש ודמות החיות׳
ומן מן המלחמות׳
ומן הערים ובשמע׳

ט״ו מן חד חד מן ולית

דכו׳ וסימניהון.
מן חטאות ויעש הרע לא סר דפקח
מן הנערים ותקרא אל אישה.
מן לביט וישלח מלך אשור דמלכ׳
מן ארץ ופלישי חרב ישובון.
מן חדש ויולד מן חדש אשתו׳
מן אחרי ועתה כה תאמ׳ לעמי ד״ה
מן גבעה שלש שנים מלך
בירושלם ושם אמו ד״ה
מן בנות בן אשה מן בנות דן׳
מן בניהם אשר נותרו אחריהם׳
מן שאול יי׳ העלית מן שאול נפשי
מן נעריך ינוסון׳
מן קול רעמך ב׳ בו׳
מן יד משזיב ומציל׳
מן לבנון מעין גנים באר מים׳
מן בקר וירא חותן משה׳
מן חבקר ויהי ממחרת וישב משה.

ד׳ פסוקי׳ מן מן ומן וסימ׳ נמסר
בסדר וארא׳

המן ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
בראשית ובסדר חקה
ובמלכים ב׳ סימן ו׳.

מן ג׳ ר״פ בתורה וסימניהון
נמסר ביחזקאל סימן מה״
וכל ד״ה ודניאל ועזרא דכות׳ ר״פ
ומן במי׳ מן וסימניהון בד״ה א׳ סימ׳
כו׳ וכל שאר קריאה דכות׳ ר״פ מן
בבה״ ומן וסימניהון נמס׳ ביחזקאל
סימן מה״ ובעזרא סימן ו׳.

ממנו ט׳ דמטע׳ בהון וסימני׳
נמסר בסדר תרומה.

ממנו ו׳ סבירין ממנה וסימ׳
בלשון ארמי אפריש
בעירא דיפתח ולקט בארחא
באוריתא וביאור׳ נמסר בפרשת צו.

ממני י׳ בתורה וסימניהון
נמסר בסדר בלק׳

כל תהלות ממני במ״א
ממנו וסימ׳ נמסר בתהלים סימן קי״ג.

למנות ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר לך לך
ובתלים סימן צ׳ ובדברי הימים א׳
סימן כא״.

וימן ה׳ וסימניהון נמסר
ביונה.

המנורה ג׳ מל׳ וסימניהון
נמסר בתרומה.

ואת המנורה ג׳ וסי׳ נמסר
בסדר כי תשא

מנימין ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בד״ה ב׳ סימן לא״ ובנחמיה סימן י״ב.

המנשי ד׳ וסימ׳ נמסר בסוף
פרשת כי תבא׳

שבט המנשה כ׳ וסי׳ נמסר
ביהושע
סימן י״ג.

למס עובד ג׳ וסימני׳ נמסר
במלכ׳ א׳ סי׳ ט׳:

מע

מעון ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״א:

מעונה ג׳ חסרי׳ בלישניהון
וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל״ח ע״ש.

ימעט ג׳ ב׳ בתורה
וסימניהון

ואם ימעט הבית.
אל ימעט לפניך דעזרא:
חון מהבל ימעט.

למעט ג׳ וסימניהון

על פי הגורל.
רק הבוצים היו׳
פנה לארבה ורנה.

מעט ז׳ קמצי׳ וסימניהון
נמסר בסדר תבא
ובשמואל ב׳ סימן י״ב ובאיוב סימן
ל״ב ובריש חגי.

מעין ה׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר
בסדר שמיני ובשיר
השירים סימן ד׳.

מעין ד׳ פתחין וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ סי׳ ג׳
ג׳ ויהושע סימן ט״ו׳

מצ

ומצאת ג׳ וסימניהון נמסר
בנחמיה סימן ט׳

וימצאהו ג׳ וסימניהון נמסר
במלכ׳ א׳ סימן י״ג

מצאתנו ג׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימ׳ ו׳:

מצאה ג׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ בהר סיני.

וימצאם ג׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סוף סי׳ א׳

וימצא ו׳ וסימניהון נמסר
בסדר מקץ
ובמגלה ריש סימן ו׳.

ולא ימצא ד׳ וסימני׳ נמסר
בסוף צפניה.

לא מצאו ד׳ וסימניהון נמסר
בירמיה ריש סימן
י״ד ובאיוב סימן ל״ב ׃
כי ימצא ה׳ ר״פ במ״ת
וסימניהון
בקרבך באחד ׃
כי ימצא חלל ׃
כי ימצא איש שכב ׃
כי ימצא איש גנב ׃
וימצאהו ג׳ וחס׳ וסימניהון
נמסר במלכים
ב׳ סימן ט׳ ׃
תמצאהו ז׳ חס בליש׳ וסי׳ נמסר
בסדר בשלח ׃
ולא מצאתי ה׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תצא
ובשמואל א׳ סימן כ״ט וביחזקאל סוף
סימן כ״ב ובקהלת סוף סימן ז׳ ׃
מצדות ט׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בישעיה סי׳
ל״ג ותרגום שם ׃
מצדה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן ה׳ ׃
מצת ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בסדר בא ׃
במצולות ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח ׃
המצפחה ח׳ וסימניהון
קדש את כל ישראל ׃
ויקבצו המצפתה ׃
וישמעו פלשתים כי ׃
ויבא ירמיה אל גדליה ׃
ויוחנן בן קרח בא ׃
ויהי בחדש השביעי ׃
מצרימה כ״ח וסימניהון נמסר
בסוף ד״ה ׃
מצרים ג׳ ר״פ וסימני׳ נמסר
בסוף איכה ׃
ממצרים ה׳ סבירין מצרימה
וסימניהון נמסר
בפרשת ואלה שמות ׃
ממצרים ב׳ סבירין מארץ
מצרים וסימני׳
הם המדברי׳ אל וישמע יתרו כהן ׃
המצרים ה׳ וסימניהון נמס׳
בסדר לך לך
וביהושע סימן כ״ד ׃
ירידה מצרים ד׳ וסי׳ נמסר
בסדר תבא
וביהושע סימן כ״ד ובישעיה ריש סי׳
ל״א ׃

מק

ערך מקום הוא בערך מק עם ׃

מקניהם ד׳ חס׳ וסי׳ נמסר
בסדר וישלח ׃
ומקלות ד׳ וסימ׳ נמסר בד״ה
א׳ סימן כ״ז ׃
ומקנה ו׳ ג׳ פתח׳ וג׳ קמ׳
וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית ׃
מקשו ג׳ חסרי׳ ו׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן כ״ב ׃

מר

מרבק ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ כ״ח

בחצי הספר ׃
מריתי ג׳ וסי׳ נמסר באיכה
א״ב קדמאה ׃
המורים ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקה ׃
מרה ה׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ ראה ובמלכים
מרי ד׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
ויקח קרח ובשמואל א׳
סימן ט״ו וביחזקאל סימן ב׳ ׃
תמרורים ד׳ וסימניהון נמסר
בהוש׳ בסוף סי׳ י״ב ׃
ימיר ז׳ וסימניהון נמס׳ בסדר אם
בחקתי ובתלים סי׳ ט״ו ׃
ומרים ג׳ וסימניהון נמסר
במיכה סימן ו׳ ׃

מש

ימיש ז׳ וסימ׳ נמס׳ בסדר בשלח
ובירמיה סימן י״ז ׃

תמוש ג׳ וסימניהון
תמוש היהד ׃
אל נא תמוש מזה ׃
לא תמוש רעה מביתו ׃
קרי׳ תמוש כתיב תנינא תמש
כתיב תליתאה תמיש כהי׳ ׃

ימושו ג׳ וסימניהון
לא ימושו מפיך ׃
אם ימושו החקים ׃
כי ההרים ימושו ׃
ואמשך ה׳ חסרים בלישני׳
וסימניהון נמסר
בפרשת אלה תולדות ׃
משה ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בריש יהושע ובתלים
סימן צ״ט ׃
ומשה ז׳ ר״פ וסימני׳ נמסר
בסדר ו אלה שמו׳ ׃
משה איש האלהים ז׳ בליש׳
וסי׳ נמסר ביהושע
סימן י״ד ׃
בספר משה ג׳ וסימניהון
כי ככתוב בספר ׃
ויסירו העולה לתתם ׃
כ וס ההוא נקרא ׃
המשיח ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויקרא ׃
מושל י״ד מ״ל וסימני׳ נמסר
במיכה סימן ה׳
ובקהלת סימן׳ ע״ש ׃
משלי ד׳ וסימניהון נמסר
בריש ספר משלי ׃
משפחות י״א וסימניהון נמסר
בסדר צו ובתלים
סימן צ״ו ׃
למשפחת ג׳ חסרים בנביאים
וסימ׳ נמסר בסדר
נח וביהושע סימן כ״א ׃
ומשפחות ד׳ וסימניהון
ומשפחות קרית יערים ׃
בני שלה בן יהודה ׃
ומשפחות ספרים יעבץ ׃
וקוץ הוליד את ענוב ׃
למשפחותם ה׳ מ״ל ביהושע
וסימני׳ נמסר

ביהושע סימן י״ט ׃
למשפחותיו ד׳ וסימני׳ נמסר
במדבר סיני ׃
משפחתם ג׳ בליש׳ וסימני׳
וממשפחתם אשר עמכם ׃
וישלחו בני דן ממשפחתם ׃
ולשמעי בנים ששה ׃
משפחות האדמה ג׳ וסימני׳
נמסר בעמוס ריש
סימן ג׳ ׃
למשפחותם ח׳ מ״ל וסימני׳
נמסר בסדר
במדבר סיני ׃
המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ׃

מת

ומתו ח׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח ׃
קריבת מיתה ד׳ וסימניהון
נמסר בסוף פרשת
תולדת יצחק ׃
לפני מותו ד׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת
תולדת יצחק ׃
אנכי מת ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויחי ׃
ומתנו ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואתחנן ׃
מות יומתו ג׳ וסימני׳ נמסר
בקדשים ׃
ויהי אחרי מות ד׳ וסימ׳
בלשון
ארמי׳ אבא דעיא שמשא ומלכא
וביאור׳ נמסר בסוף סדר חיי ובריש
יהושע ובריש שפטים ׃
ימית ח׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן ט׳ ׃
המיתו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סוף סי׳ כ״ו ׃
ימיתנו ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בשמואל ב׳
סימן י״ד ובסוף ירמיה ׃
ימותו כל אריתא וירמיה
חס׳ ב״מא וסי׳ נמסר
באיוב סימן ל״ד ׃
במתו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר מסעי ׃
וימיתהו ח׳ מ״ל וסימ׳ נמסר
בפ׳ וישב ובמלכים
א׳ סימן י״ג ׃
וימיתהו ז׳ וסי׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן י״ד ׃
מתיך ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳
נמסר בסדר חיי שרה ׃
ממיתים ג׳ ב׳ מלאי׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן י״ז ׃
תמותו ז׳ מ״ל וסימניהון נמסר
בסדר מקץ ׃

ימותון ב׳ וסימניהון
אם כמות כל האדם ׃
וישביה כמו בן ימותון ׃
וימת ה׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
וישב ובשמואל א׳ סי׳
כ״ב ובתלים סימן ק״ה ׃
תמות ג׳ וסימניהון נמס׳ בסדר
בלק ובשפטים סימן י״ז

ובאיוב סימן ל״ו ׃
ומת ו׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר
בסדר בשלח ׃
במות ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר קרח ׃

כמות ג׳ וסימניהון
מחוץ שכלה חרב ׃
כי עזה כמות אהבה ׃
והוא כמות לא ישבע ׃
מתים ד׳ מ״ל בליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר דברים ׃
מתי מספר ה׳ וסימניהון
נמס׳ בירמיה
סוף סימן מ״ד ׃
המיתו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואלה שמו׳
תמתון ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מ״ל
וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ״ב ׃
מות ימות ג׳ וסימניהון
כי חי י״י המושיע ׃
כי נאץ נאצת את ׃
והראני י״י כי ׃
להמיתו ג׳ מ״ל וסימניהון
יד העדים תהיה ׃
ויתנכלו אתו ׃
וישברו את הבית ׃
יומת ד׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא ׃
מתתיהו ד׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה א׳ סימן כ״ה ׃

נשלם ערך
המ״ם בס״ד

מערכת אות
הנון

ט״ו זוגין חד נ׳ וחד ונ׳ ול׳
דכו׳ וסימניהון
נשאתני מפני זעמך וקצפך ׃
ונשאתני ושכבתי עם אבתי ׃
נרצה דבר על לב ירושלים ׃
ונרצה וסמך ידו על ראש העולה
נחוחין די להון מהקרבין ניחוחין
וניחוחין באדין מלכא נבוכד נצר
נדמה שמרון מלכה כקצף ׃
ונדמה ואל מי תדמיוני ותשוו ׃
נחמתני ותאמר אמצא חן בעיניך
ונחמתני עשה עמי אות לטובה ׃
נפלו ונשמדו במות און ׃
ונפלו ואמרת אליהם כה ׃
נשמה תהי טירתם נשמה ׃
ונשמה נהתי את ארץ ׃
נמליך וישלח אשר על הבית ׃
ונמליך נעלה ביהודה ונקיצנה ׃
נסעה ויאמר נסעה ונלכה ׃
ונסעה בנהר אהוא בשנים עשר
נתנוך ויהי בדברו אליו ויאמ׳ לו ׃
ונתנוך ויאמרו לו לאמר לא
בי אסור ׃
נושע קמץ אין המלך נושע
ברב חיל ׃
נושע גילי מאד בת ציון הריעו ׃
נבל גם אני אודך בכלי נבל ׃
ונבל

ונכל והיה כנור ונכל ·
נכחה ולא ידעו עשות נכחה ׃
ונכחה והסג אחור משפט ·
נככה בן אדם יען אשר אמרה
ונסכה את ארון אלהינו אלינו ·
נכח ונכח הלך וילכד את קנת
ונכח ואת כנתיה ב׳ כפסוק ·

א״ב נון ארוכה בסוף

תיבותא ולית דכנו׳ וסימניהון

אחרין תשחן לאחר אשתי ·
אחן וחנתי את אשר אחן ·
בחין ושאר חוותא העדין ·
בחין ומשך אבירים בכחו ·
גבולן ותשבנה הערי׳ דשמואל
דאנין ואנה עזרא כחכמת ·
האיין עהה יחרדו האיין ·
הרצין והשמע עתליה את קול דמלכים ·
הימין ואתה לך לקץ ותנוח ·
והמתן ויאמ׳ כי לדכן את העבריות
ויחנון וילך במדבר ויסוב את ·
וכמהן ויעבר המלך הגלגלה ·
ויראון וכל העם ישמעו ויראון ·
זן מזוינו מלאים מפיקים ·
חטין ואתה קח לך חטין ושעורי׳
טחון ואת חטאתכם אשר עשית
טוחן ויאחזוהו פלשתים ·
טחין בחורים טחון נשאו ·
ידעפון עטרת שנת טובתיך ·
ירזמון ומה ירזמון עיניך ·
ימלאון והשקתי ארץ צפהך ·
ינאצון ואת עמי ינאצון ·
בארבן ודרך לפניהן במראה ·
לבביהן והצב גלתה העלתה ·
להתן שם את ארון ·
מלכין אל תתן לנשים חילך ·
משפטן ויקרב משה את ·
מגדון יגדל המספד ·
נון בנו יהושע בנו ·
מרוקיהן ששה חדשים בשמן ·
נחושהן ויקרא לו נחשתן ·
סגנין אדין מלכא לדניאל רבי
כהלין אדין עללין כל חכימי
פרין בנו בתים ושבו ·
צידונין יען אשר עזבוני ·
קבצן דרשו מעל ספר יי׳ וקראו
ראשן ישבו לארץ ידמו זקני בת
שוממין דרכי ציון אבלות ·
תפגעון לאסרך דשמשון ·
תחתיהן הלוך ואברת ·
תעבדון את האלהים על ההר ·
תענון כל אלמנה ויתום ·
הרבון ושמעת ישראל ושמרתי
תחקרון עד תכונותיכם עד
החשבון כה תחשבון על יי׳ ·
תתחככון עד מתי התחמקין ·
תגדעון ונתצתם את מזבחתם ·
תהיון ואנשי קדש תהיון לי ·
תלכון לא תלכו ריקם ·
תלחמון כה אמר יי׳ לא תעלו ·
תנוסון ותאמרו לו כי על סוס ננוס
תושעון בשובה ונחת תושעון ·
תשאון הפניו תשאון אם לאל ·

א״ב מן חד וחד חד נון וחד

מם בסוף וסימניהן נמסר בסוף סדר בהר סיני ·

אלין מלין משמשין נ״י וסי׳

הפרני ל׳ כי הפרני אלהים בארץ עניי ·
נשני ל׳ כי נשני אלהים את כל עמלי ·
השביעני ל׳ אבי השביעני לאמר ·
השביעני ל׳ במרומים הרוני לענה ·
פתיתני ל׳ יי׳ ואפת חזקתני ותוכל ·
הנחני ל׳ בדרך אמת לקחת את בת אח אדני ·
ותעידני ל׳ ועין ראתה ותעידני ·
ויבואני ל׳ חסדיך יי׳ ·
ויכוננוני ל׳ ידיך עשוני ויכוננוני ·
רמיתני ל׳ לבהזה רמיתני ותשלח
בזיתני ל׳ ועתה לא תסור חרב מביתך ·
גמלתני ל׳ כי אתה גמלתני הרעה ואני ·
הציקתני ל׳ רוח בטני דאיוב ·
ששופתני ל׳ השמש כני אמי נחרו בי
תמעיטני ל׳ אל באפך פן תמעיטני ·
שטפתני ל׳ טבעתי ביון מצולה ·
הליצוני ל׳ זדים הליצוני עד מאד ·
עודוני ל׳ חבלי רשעים עודוני ·
גרוני ל׳ יגעתי בקראי ניחר גרוני
ילדתני ל׳ ארור היום אשר ילדתני
עותוני ל׳ יבשו זדים כי שקר עותוני ·
יחמתני ל׳ הן בעון חוללתי ובחטא
נחבתני ל׳ אמצא חן בעיניך כי ·
יבואוני ל׳ רחמיך ואחיה ·
ויעבדוני ל׳ ותכאן לשלחו ·
התורידני ל׳ אל הגדוד הזה ·
ויסבני ל׳ דרך חוץ אל שער החוץ
ויעירני ל׳ באיש אשר יעיר משנתו
להבאישני ל׳ בישב הארץ בכנעני ובפרזי ·

מלין דמשמשין נה בסוף

תיבותא וסימניהון

הרוממנה ל׳ קרנות צדיק ·
קבנה ל׳ שמענה קולי ·
אחטנה ל׳ מידי תבקשנה ·
אציתנה ל׳ מי יתנני שמיר ·
יקראנה ל׳ ויאמר אליו שוב נא ·
וירדנה ל׳ ממרום שלח אש בעצמתי ·
ימהרנה ל׳ מהר ימהרנה לו ·
ייעדנה ל׳ ואם לבנו ייעדנה ·
וימנענה ל׳ כתוך חכו ·
תעלנה ל׳ ויאמר מלאך ה׳ ·
תרמסנה ל׳ רגל רגלי עני ·
אשקנה אני יי׳ נוצרה לרגעים ·
תכעיסנה ל׳ ותכבה ולא תאכל ·
אחישנה ל׳ אני ה׳ בעתה אחישנה ·
תכלנה ל׳ מלמעלה ופתח התבה ·
תחתנה ל׳ ויסגר בשר התחתנה ·
תשבנה ל׳ כצל דליותיו ·
שמענה ל׳ ואתה דע לך ·
תשבנח ל׳ וידיו תשבנה אונו ·

ו׳ חסרי׳ נ״ן וקרין וסימני׳ נמס׳ במשלי סי׳ ג׳ ·

ו׳ כתבן נ׳ ולא קריין וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן בא״ ודה״ ב׳ סימן יא ·

י״א פסוקי׳ רישי׳ נון וסופי׳ נון וסימני׳ נמסר בסדר תזריע ובתלים סימן מ״ה ·

נא

נאוה ה׳ וסימניהון נמסר בתהלים סימן קמ״ח · ובמשלי סימן י״ז ·

נאם ג בטעם וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ה׳ ·

נאפות ג׳ וסימניהון

ושפטתיך משפטי ·
ואנשים צדיקים ב׳ בפסו׳ ·

נב

נבית ד׳ חס׳ א׳ בלישניהון וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י׳ ובעזרא ריש סימן ה׳ ·

והנביא ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בסדר ראה וביחזקאל סימן י״ד ·

ונביא ז׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ט׳ ·

בנביאים ה׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ י׳ ׃

נביאים ח׳ מל׳ בירמיה וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ״ו ·

נביאים ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר בהעלתך ׃

וכל הנביאים ד׳ וסימניהון

וכל הנביאים נבאים כן ·
וחברו דה״ ·
ויקבץ מלך ישראל ·
ומלך ישראל ויהושפט ׃

נביא ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון

ובנביאי ישראל ראיתי ·
ומתעתעים בנביאיו ·
ונבא לבב חכמה ·

הנביאה ה׳ וסימניהון

והקח מרים ·
ואקרב אל הנביאה ·
וגם לנועדיה הנביאה ·
ועשיה אל חולדה הנביא׳ דמלכי׳ וחברו דה״ ·
ואשר המלך אל חולדה הנביאה ׃

נבכד נאצר י׳ בהיכן בן חס׳ ו׳ וסימני׳

ויאמר חנניה לעיני כל העם ·
ויהוצדק הלך בהגלות יי׳ את ·
כה אמר יי׳ צבאות ·
ולמקצת הימים אשר אמר ·
ובשנת שתים למלכות ב׳ בפסו׳ ·
וקאמין לקבל צלמא הני׳ דפס׳ ·
כען אנא נבכד נאצר ·
ומלכא נבכד נאצר אבוך ׃
יהב לנבכד נאצר אבוך ·
וכל מלכים דכוות׳ בכ״א מל׳ נבוכד נאצר וסימ׳
והעם הנשאר בארץ יהודה ·
ומן בראשית עד אחאב בן קוליה נבכד רצר כתי׳ ·
וכל שאר ספר׳ נבוכד ראצר בכ״א נבוכד ראצור וסימ׳
לקדר ולממלכות חצור ·
וה׳ כתיב נבוכד נאצר בכתובים וסימניהון
עלה נבוכד נאצר מלך בבל
ומכלי בית יי׳ הביא ·
ולהשובת השנה שלח המלך ·
וגם במלך נבוכד נצר מרד ·
בשנת שלש למלכות דדניאל ·
וכל דניאל נבוכד נצר מלכא בכ״ה מלכא נבוכד נצר וסימני׳ נמסר בדניאל סימן ב׳ ׃

נבוכד נצר ז׳ כתבן ומשניין ביה וסימניהון

שבעא עדנין יחלפון עליך ·
נבוכד נאצר · נבוכד ראצר ·
נבוכד ראצור · נבוכד נצר ·
נבוכד נאצר ׃ נבוכד נאצור ·
נבוכד נאצר ·

רישא דדני׳ א׳ נאצר בשנת ג׳ למלכו׳ וכל דה״ ונבי׳ דכו׳ ומן כל ירמיה ויחזקאל ראצר ומן בראשית ממלכת יהויקים תני׳ עד קוליה נאצר ואלה בני המדינה העולים קדמיה ראצור לקדר ולממלכות ראצור תרויהון כתי׳ ׃

נג

נגבה כט׳ בליש׳ וסימני׳ נמס׳ בדה״ ב׳ סי׳ ד׳ ׃

נגינות ג׳ מל׳ בלישניהון וסימניהון נמסר בתלים סימן ד׳ ׃

נוגע ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף סדר מצורע ובעמוס סימן ט׳ ·

הנגעת ג׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ד׳ ·

והנוגע ג׳ וסימניהון

בכל טמא נפש ·
והנוגע בנבלתם ·
והנוגע בכל אשר ·

לנגע ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ואיוב סימן ו׳

וינגע ב׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך ·

נגע הצרעת ג׳ וסימני׳

נרפא נגע הצרעת ·
זאת התורה לכל נגע ·
השמר בנגע הצרעת ·

נגף ג׳ וסימניהון

יהנך יי׳ נגף לפני ·
אך נגף נגף הוא ·
כי נגף העם ·

נגשה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר תולדות ·

מגישים ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ ובמלכים ב׳ סימן ד׳ ·

ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא ׃

נוגש ב׳ מל׳ וסימניהון

ממנו פנה ממנו ·
ועמד על כנו ·

נגש בס״ן ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נג״ וע״ש מה דשקלינן וטרינן ·

נגש כש״ן ד׳ וסימניהון

ומשה נגש אל הערפל ׃
ואחר נגש יוסף ·

מערכת אות הנון

ותגא נביא אחד נגש ׃
יען בינגש העם הזה ׃
ויגישו ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סי׳ יד ׃
ויגש ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תולדת יצחק
ובפרשת צואת אהרן ׃
גושו ג׳ וחס׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע סימן ג׳ ׃

נד

נדף ה׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בסדר אם בחקתי ׃
וידר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויצא יעקב
ובשפטים סימן י״א ׃

ונדריך ג׳ וסימניהון

רק קדשיך אשר ׃
ונדריך אשר תדור ׃
ונדריך תשלם ׃
נדר ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אמור ובישעיה
סוף סימן יש׳ ותרגום שם ׃
נדריכם ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ראה ׃

נה

וינהג ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר ואלה שמות ׃
ונדרו ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ל״א ׃
נהרות ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן ח׳
ובתלים סימן קל״ח ׃
הבהרת ד׳ חס׳ כליש׳ וסימ׳
נמס׳ בסדר וארא ׃
ונהר ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן יט״ ׃

אל נהר ג׳ וסימניהון

ואבוא אל הגולה ׃
ובמראה המראה ׃
והיום ההוא לי״י אלהים ׃

נו

נות ד׳ וסימניהון

נות משלח ונעזב ׃
ישים עליהם נוה ׃
נוה לבנות יענה ׃

נז

נוזלים ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בתלים סימן ע״ח ׃

נח

נחנו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר ויהי מקץ
ובאיכה בא״ב ג׳ ׃

נחני ג׳ וסימניהון

בדרך נחני י״י ׃
מי יובילני עיר מצור ׃
מי יובילני עיר מבצר ׃
והנחתי ג׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן כב״
וסימן לז׳ ׃
הניחו והניחו ד׳ וסימני׳
נמסר
בשמואל א׳ סימן ו׳ ׃
מנחתיך ג׳ חס׳ כלי׳
וסימניהון
יזכר כל מנחתיך ׃
לעולתיכם ולמנחתיכם ׃
ומנחתיכם לא ארצה ׃
ואת המנחה ח׳ וסימני׳
נמסר
בפרשת אלה פקודי ׃
ניחוח ה׳ מל׳ כלי׳ וסימניהון
נמסר בפרש׳ תצוה ׃
ונחנו ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בשלח ׃
ונח ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן יד״ ׃
נחה ג׳ מלעיל וסימ׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ב׳ ׃
וינח ז׳ רפין וסימניהון נמסר
בפרשת בא אל פרעה
וביהושע סוף סימן כא״ ׃
וינח ז׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בפרשת ויקח קרח
ובמלכים א׳ סימן ז׳ ׃
וינחם ז׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן כב״
והנחתי ב׳ חס׳ דחס׳ וסימ׳
ויאמרו פני ילכו ׃
והנחתי חמתי ׃
ושאר והניחתי כתיב וחד מל׳
דמל׳ וסימ׳
הוא יהיה איש מנוחה ׃
וא׳ והנחותי כתיב וסימ׳
והנחותי חמתיכם ׃
וינחהו ז׳ חס׳ כליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר אמור
ובמלכים א׳ סימן יג״ ׃
מנחה ד׳ חס׳ כליש׳ וסימני׳
נמסר בשמואל ב׳
סימן יד״ ובישעיה סימן יא״ ובזכריה
ריש סימן ח׳ ׃
מנחל ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר אלה הדברים
ובמלכים ב׳ סימן כד״ ׃
על נחל ג׳ וסימניהון

ואת הארץ הזאת ׃
מן הירדן מזרח ׃
על כן יתרה עשה ׃
נחלו ד׳ וסימניהון נמסר
ביהושע ריש סימן יד״ ׃
לנחלה ט״ו וסימניהון נמסר
בסדר קרח ׃
ינחלם ג׳ חס׳ כליש׳ וסימ׳
נמס׳ בשמו׳ א׳ סי׳ ב׳
ינחלו ג׳ קמצין וסימניהון
לשמות מטות ׃
איש לפי פקדיו ׃
בכוד חכמים ינחלו ׃
נחלתן ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת אלה מסעי ׃
תנחל ב׳ א׳ קמ׳ וא׳ פתח
וסימניהון
בארצם לא תנחל ׃

בנחלתך אשר תנחל ׃
נחלה אל ג׳ כליש׳ וסימני׳
נמסר בסדר
ראה ובתלים סימן ה׳ ׃
נחם ונחם ו׳ פתחי׳
וסימניהון
נמסר בזכריה סימן א׳ ׃
ינחם ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובתלים סימן ק׳ ׃

וינחם ה׳ וסימניהון

וינחם י״י כי עשה ׃
וינחם יצחק אחרי ׃
וינחם יהודה ויעל על גוזזי ׃
וינחם י״י על הרעה ׃
וינחם אלהים על הרעה ׃
נחמה אל ז׳ וסימני׳ נמסר
בשמואל ב׳
ריש סימן ז׳

נחש ג׳ וסימניהון

ויעש משה נחש ׃
והביט אל נחש ׃
וכתת את נחש הנחשת ׃
נחשת ד׳ בצפוי
וסימניהון
ועשית קרנותיו ׃
ועשית בדים למזבח ׃
ועשית בדי עצי ׃
מכנו תהינה קרנתיו ׃
כלי הנחשת ד׳ וסי׳ נמסר
סוף ירמיה ׃

נט

נוטה ה׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן קד״ ׃
נטיתיד י״ו חס׳ את וסימ׳
נמסר ביחזקאל ׃
סימן כה״ ׃
ויטהו ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן ו׳ ׃
ולנטוע ג׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן לא״ ׃
ויטע ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת נח
יוטל ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳
נמסר בתלים סימן לז״
ובמשלי סוף סימן י״ו ובאיוב ריש
סימן מא׳ ׃
יטו ה׳ בקראה וסימני׳ נמסר
בישעיה ריש סימן נד״ ׃
ותט ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק ׃
ויטו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ו ׃
ויטו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ ריש סי׳ ח׳

וינטשו ג׳ וסימניהון

וינטשו בלחי ׃
וינטשו בעמק רפאים ׃
ויוסיפו עוד פלשתים ׃

ויטש ב׳ וחס׳ וסימניהון

ויטש אלוה עשהו ׃
ויטש משכן שילו ׃

ני

ניר ח׳ וסימניהון נמסר
בירמיה ריש סימן ד׳

נכ

נכחו ב׳ וסימניהון

נכחו תחנו ׃
כי נכחו יצא ׃
נכר כ׳ א׳ מלעיל
וסימניהון
נכר אתו האלהים ׃
ולא נכר שוע לפני ׃

נמ

נמו ב׳ ומלרע
וסימניהון
נמו רעיך מלך אשור ׃
נמו שנתם ׃

נס

נסי ב׳ וסימניהון
ויקרא שמו י״י נסי ׃
ואל עמים ארים ׃

הנס ג׳ וסימניהון

והעם ונס אל ׃
והיה ונס מקול ׃
ונס מפני הפחד ׃
מציעאה ונים כתיב ׃
נסותם ה׳ חס׳ כליש׳ וסימ׳
נמסר בסדר
בשלח ובמלכים א׳ ריש סימן י׳ ׃
ומנוס ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סוף סי׳ י״א ׃
מנסת ה׳ חס׳ כלי׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת בחקתי ׃
וינוסו ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ז׳ ׃
ונסו ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סוף סימן לח״
ונסתם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ בחקתי
ובזכריה סימן יד״ ׃
נסה ו׳ ב׳ כתיב סה וד׳ כתיב
שא וסימניהון נמסר
בסדר וירא ׃
ויסך ג׳ דגשין וסימניהון
ויסך עליה נסך ׃
ויסך את נסכו ׃
ויסך אתם לי״י ׃

ולהסך ב׳ וסימניהון

וכי אנחנו מקטרים ׃
כה אמר י״י צבאות לאמר
אתם ונשיכם ׃
וחד פליג׳ ומן אז חדלנו ׃
מסכה ב׳ יחידאין
וסימניהון
עשו להם מסכה ׃
ויעשו להם מסכה ׃
וכל עגל מסכה דכות׳ ׃
בנסעם ב׳ וסימניהון נמסר
בסדר

בסדר נח ·

ויסע ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בשלח ·

מסע ב׳ קמצי׳ וסימניהון

חנית בסע ·
אבן שלכה כסע ·

נע

וינעו ב׳ וחס׳ וסימניהון

וירא העם וינעו ·
וינעו אמות הספים ·

לנוע ד׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳
ובירמיה סימן י״ד ·

וינעם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרשת מטות
ובאיכה באב״ הניין ·

מנעוריכם ג׳ ומל׳ וסימניהון נמס׳ בסדר ויגש
ובירמיה סוף סימן ג׳ ·

ואת הנערים ג׳ וסמס׳ נמסר
באיוב סימן א׳ ·

מנערי ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סימן י״ח ·

מנעוריו ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בסדר נח ובשמואל א׳ סימן יז״ ·

מנער ג׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פח״
ובמשלי סימן כ״ט ·

נפ

לנפל ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך
ובירמיה סימן נא״ ובמגלה סימן ו׳ ·

ויפל ג׳ וסימניהון נמסר בסדר מסעי וסי׳
בלשון ארמי אדם מית במשריתיה ·

יפול ז׳ מל׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בד״ה א׳ סימן יב״ ·

תפול ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כג״ ·

הפילה ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ נשא

הנפלים ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בסדר בראשית ·

יפול ג׳ חס׳ בספר משלי וסימניהון נמסר
במשלי סימן יג׳ ·

כל לשון נפילה על במ״ז אל וסימניהון
נמסר בסדר שמיני ·

נפש ג׳ בטעם ל״פ וסימניהון נמסר בסד׳ ויקרא ·

נפש החיה ד׳ דסמיכי וסימניהון

ויברא אלהים את האדם ·
בעוף ובבהמה ובכל ·
וכל אשר אין לו סנפיר ·
זאת תורת הבהמה ·

ונפש ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר בויקרא ·

ונפשו ח׳ וסימניהון נמסר בריש סדר ויגש
ובמשלי סימן כג״ ובאיוב סוף ס׳ כג״ ·

ואת נפש ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן כה״ ·

נפשתם ב׳ חסרים וסימניהון

את בחתת האנשים ·
יצפנו לנפשתם ·

וכל נפש ג׳ וסימניהון נמסר בסדר
אחרי מות ובירמיה סימן לא״ ·

בנפשותיכם ב׳ מל׳ וסימניהון

השמרו בנפשותיכם ·
כי התעתים בנפשותיכם ·

נפשך ג׳ בטע׳ וסימני׳ נמסר בהושע סימן ד׳ ·

ונפשי ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן לח׳ ·

נצ

מצב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בסדר ויצא יעקב ·

מצבת ב׳ פתחי׳ וסימניהון

ויעש הרע בעיני ·
ויתצו את מצבת ·

מצבות ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן מג״ ·

ויתיצבו ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וישמע
יתרו ובסדר וילך וביהושע ריש סימן כד״ ·

נצים ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שמות ·

נצח ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן טו״ ·

למנצח מזמור י״פ דסמיכי וסימניהון נמסר
בתלים סימן לא״ ·

נק

טו נקדות בקריאה וסימניהון
נמסר בסדר במדבר סיני ·

ונקה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים ·

ונקי ג׳ וסימניהון נמסר בסדר משפט׳ ובאיוב
סימן כב״ ·

נקיון ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ע״ג ·

נקים ג׳ חס׳ ׳ וסימניהון

נקים אנחנו ·
והיה כל אשר יצא ·
ושלאחריו ·

יקבוהו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ג׳ ·

יקם ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית ·

ונקמתי ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן נא״ ·

תקפו ד׳ חס׳ בלי׳ וסימניהון

לא תקפו פאת׳
ויסב ארון י״י דיהושע ·
מקפים עליהם דמלכים ·
ויקפו על העיר דאלישע ·

נר

הנרות ב׳ כל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת אמור ·

נריהו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן לו״ ·

נש

נשוא ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון

נשא את ראש בני קהת ·
את ראש בני גרשון ·
כי נשא אשא להם ·
נשוא ינשוא כי לא בתר מל׳

ונשא יב׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה ·

ונשא יז״ וסימניהון נמסר בסדר אחרי מות
ובמלכים א׳ סימן ח׳ וביחזקאל סוף סימן כט״ ·

נשאר י׳ וסימניהון נמסר בסדר מטות ובשמואל
ב׳ סימן יח״ ובעזרא סימן ט׳ ·

נשאר ג׳ וסימניהון נמסר במלכי׳ ב׳ סוף סי׳ ב׳

וישאהו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך
ובשמואל ב׳ סימן ו׳ ·

נושים ג׳ וחס׳ ובעני׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן ה׳ ·

ונשא ו׳ חס׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ סימן יד״

ונשוא ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסר וסימ׳ נמסר במלכי׳
ב׳ ריש סימן ה׳ ובאיוב סימן כב״ ·

לשאת כד׳ וסימ׳ נמסר בד״ה א׳ סי׳ טו״ בפסוק ב״ ·

משאות ד׳ ב׳ מל׳ וסימני׳ נמסר סדר מקץ ·

משאת ו׳ פתחי׳ וסימניהון נמסר בפרשת
מקץ ובשפטים סימן כ׳ ·

תשואות ד׳ וסימני׳ נמסר באיוב ס״ס לו״ ·

משאת ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה ריש סימן
ו׳ ובמגלה סימן כ׳ ·

למשואות ב׳ וסימניהון

הפלתם למשואות ·
הריבה פעמיך למשואות ·

ותשא יד״ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳
ובמגלה סימן כ׳ ·

ותשאינה ב׳ חד מל׳ וחד חסר וסימניהון נמס׳ ברות ·

ולא תשא ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר וירא ·

ישא ה׳ ר״פ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ג׳ ·

ישיא ה׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פט״ ·

מנשאים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה ס״ס כב״ ·

ושא ג׳ וסימניהון

ושא את מספר שמותם ·
עלה ראש הפסגה ·

ראה עניי ועמלי ·

שאו יב׳ ר״פ וסימני׳ ה׳ נמסר בריש סדר פנחס
ובירמיה סימן נא״ ·

וישאו ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לט״

וישאו ו׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן לו״ ·

למשא ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן
טו״ ובאיוב ס״ס ז׳ ·

ולא ישאו ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה
וביחזקאל סוף סימן לד״ ·

משאם ה׳ בתורה וסי׳ נמסר בפרשת נשא ·

נשיא י׳ וסימניהון נמסר בסדר חיי שרה ·

נשיאם ד״ כב׳ בתורה וסימניהון נמסר
בסוף סדר לך לך ·

נושה בול׳ חס׳ כבא״ וסימניהון

ינקש נושה לכל ·
וחד כתיב נשא וסימניהון
וכל אשר לו נשא ·
ושארהון נשה כתיב ·

ישך ב׳ קמצין וסימניהון

נשך כל דבר אשר ·
ואחריתו כנחש ישך ·

נשיתי ב׳ וסימניהון בירמיה סימן טו״ ·

ערך נסים הוא נמסר במערך חם ·

ונשל ג׳ וסימניהון נמסר בסדר ואתחנן ·

נשמת ד׳ וסימניהון נמסר בסדר נח ·

נשק ג׳ קמצין בליש׳ וסימני׳ נמסר באיוב ס״ס כ׳ ·

כנשר ד״ רפין וסימניהון נמסר בסדר האזינו
ובאיוב סימן ט׳ ·

נת

לנתחיה ד׳ וסימניהון

והפשיט את העלה ·
לנתחיה לנתחיה הוציאה ב׳ בפס׳
ואת העולה הביאו ·

נתך ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מב״ ·

כתן בא״ ג׳ כנהון קמ׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ד׳״ ·

ויתן יג׳ רפין וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן יד׳
ובד״ה ב׳ סימן יח ·

נתינה אליך ה׳ וסימניהון

את העדות אשר ·
ונתת אל הארן ·
ואל הארן תתן ·
ונתן אליך אות או מופת ·
פתח פיך ואכל ·
בטנך תאכל ומעיך ·

נתן לך ג׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב ·

ולתת ח׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תשא
ובירמיה סימן יט׳ ·

ונתון

ונתון ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויהי מקץ וירמיה סוף סימן ל״ז ·
יתן ד׳ וסימניהון נמסר בסדר שמיני ובפנחס ׃
נתן ו׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן ח׳ ·
נתנו ו׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ה ·
ונתתי פני ד׳ וסימני׳ נמסר באחרי מות ׃
נתן ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בסדר ואלה שמות ·
ונתתם ו׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳ ובד״ה א׳ סימן י״ד ·
נתון ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ·
ויתנו ג׳ רפין וסימנהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ח ׃
ונתנה ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא ובירמיה סימן ל״ח ·
ויתנום ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר אלה פקודי ·

נתון ד׳ מל׳ וסימניהון

ונתון	אתו על׳ ·
נתון	תתן לו ולא ירע ·
ויאמרו	נתון נתן ·
וידר	יפתח ·

וכל כתו׳ דכות׳ ·
ואתן ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ״ב ·
נתון ג׳ וסימ׳ נמסר במגלה סימן ג׳ ·
נתונם ב׳ חס׳ יוד וא׳ מל׳ דמל׳ ושאר׳ נתנים בתי׳ חס׳ וי״ו וסימניהון נמסר בסדר במדבר סיני ׃
נתצו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן ד׳ ·
ואתנה כל שפטים ושמואל ויחזקאל ואתנה ב״מא ואתנה וסימ׳

ויאמר	הפלשתי אל דוד ·

וכל שאר נביאי׳ ואורי׳ דכות׳ ואתנה ב״מא וסי׳

ואתנה	את הלוים ·

וכל כתובים דכות׳ ואתנה ב״מא וסי׳

שאל	ממני ואתנה ·

נתנו ה׳ וסימניהון נמסר בסדר ויצא ·
מתנות ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן ט״ו ·
מתנותיכם ד׳ ב׳ חסרי׳ וב׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן ך׳ ·
מתתי ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר ויצא ובמלכים א׳ סימן כ״א ·
לך נתתים ג׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ ויקח קרח ׃
נתתי ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ט׳ ·
ונתת כ״ט חס׳ ה׳ וסימני׳ נמס׳ בסדר תרומה·
ויתנהו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ י״ט ובד״ה ב׳ סימן כ״ד וע״ש ·
ולא יתן ג׳ וסימניהון נמסר בסדר בא ·

ולא נתן ד׳ וסימניהו׳ נמסר בסדר חקה ·
ואל תתן ג׳ וסימניהון נמסר ביואל סימן ב׳ ·
הנותן ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויחי יעקב ובתלים סימן י״ח ע״ש ·
נותן ו׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בתהלים סימן קס״ו ובמשלי סימן כ״ו ·
נתנו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ כ״ז ·

ח׳ מלין דכל חד וחד לית

דבות׳ דגש משמשין נח בסוף תיבות׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר תולדת נח ·
נתינה שם ז׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן ו׳ ובשיר השירים סימן ז׳ ·

נתנו ג׳ רפ׳ וסימניהון

נתנו	את נבלת ·
נתנו	רשעים פח לי ·

אנכי נותן ז׳ וסימ׳ נמסר בריש פרשת ראה אנכי ·
נתניהו ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מ״א ובד״ה א׳ סימן כ״ה ·

וינתצו ג׳ וסימניהון

וינתצו	את הבמות ·
וינתצו	את מזבחו׳ הבעלי׳ דד״ה
את חומת	ירושלם ·

נתקו ג׳ וסימניהון

נתקו	בפות רגלי ·
שברו	עול נתקו ·
ימי	עברו זמתי ·

ינתק ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ז ובקהלת סימן ד׳ ׃

נשלם ערך

הנו״ן בס״ד

מערכת אות

הסמ״ך

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד וס׳ וסי׳

ספר	ויך לב דוד אתו אחריכן ·
וספר	וכי יטהר הזב מזוכו ·
סתרי	ובגני אהה אלהי אל׳ ·
וסתרי	ובני עזיאל מישאל ·
שרין	צדונים יקראו לחרמון ·
ושרין	וירקידם כמו עגל ·
ססמי	ואלעשה הוליד את ססמי ·
וססמי	וססמי ב׳ בפסוק ·
שמחו	ויזבחו ביום ההוא זבחים
ושמחו	והיה כגיבור אפרים ·

מלין דחמיין שי״ן וקריין

סמ״ך סי׳ נמסר בריש ספר הושע ·

ב׳ זוגין מיחדין חד ס׳ וחד

ש׳ וסי׳ נמסר בריש שיר השירים ·

ה׳ זוגין חד ס׳ וחד כס׳

ברישי׳ וסימניהון

שום	ועתה שימו לבבכם ·
בשום	התדע בשום אלוה ·
שך	לכן הנני שך את דרכך ·
בסך	אלה אזכרה ואשפכה ·
סמכי	כה אמר יי׳ ונפלו ·
בסמכי	הנה אלהים עזר לי יי׳ ·
שמחות	תודיעני אורח ·
בשמחות	תובלנה בשמחות וגיל ·
שמחתכם	וביום שמחתכם ·
בשמחתכם	שמעו דבר יי׳ החרדים ׃

סב

סביב ג׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסוף יחזקאל ·
סבב ט׳ חס׳ כליש׳ וסימני׳ נמסר בריש קהלת ·
סב ו׳ חס׳ וסימניהון נמסר בסדר אלה הדברים ובשיר השירים סימן ב׳ ·
סביבותיו ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל״ג ·
ויסבו ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בשפטים סימן י״ח ·
וסבב ג׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ז׳ ·

סג

סגור ה׳ וסימ׳ נמס׳ ביחזקאל ריש סימן מ״ד ובאיוב סימן מ״א ·
תסיג ג׳ כתי׳ סמך בלשון השגה וסימניהון נמסר בסדר שפטים ·
יסגרנו ד׳ חס׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ כי תזריע ·
מסגרות ה׳ מל׳ כליש׳ וסימניהון

ועל	המסגרו׳ אשר בין השלבים
וארבעת	האופני׳ למתחת למסגרו׳ ·
ויקצץ	המלך ·
ויחרגו	ממסגרותים דשמואל ·
ויחרגו	ממסגרותיהם דתהלות ׃

סד

סדמה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר וירא ·
בסדום ד׳ וסי׳ נמס׳ בריש ישעיה ובצפניה סימן ב׳ ׃

סו

בסודם ה׳ חס׳ כליש׳ וסי׳ נמסר בערך יור ·

סוסיך ג׳ וסימניהון

דרכת	בים סוסיך ·
כי תרכב	על סוסיך ·
והכרתי	סוסיך ·

סופא ג׳ כתי׳ א׳ וסימ׳ נמסר בדניאל ס״ס ו׳ ·
לסוסים אל ב׳ כליש׳ וסימניהון ·

ויאמר	שמטוהו דאיזבל

חרב	אל פוסיו ׃

סח

סחרה ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן כ״ג ובמשלי סימן ג׳ ·

סי

סיגים ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר במשלי ריש ס׳ כ״ה ·
סיחון ד׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בסדר חקה ·

הסירות סימן

כל אורית׳ הסירת חס׳ ו׳ כתי׳ ואת הסירות דמלכים כ״כ ואת הסירת קדמ׳ דירמיה כב׳ ׃

סכ

סכות ב׳ מל׳ בתורה וסימניהון ·

על כן	קרא שם ·
כי בסכות	הושבתי ·

וכל נביאי׳ וכתובי׳ דכו׳ מל׳ ב״מא וסימ׳

לעשות	סכת ככתוב ·

וכל הסכות דאורית׳ מל׳ בב״א חסר וסימ׳

חג	הסכת תעשה

ויסך ד׳ רפין וסימני׳ נמסר בפרשת אלה פקודי ובאיוב סוף סימן ג׳ ·
ויסכרו כל ליש׳ כתי׳ סמך ב״מא כתי׳ שי״ן וסי׳

כי ישכר	פי דברי שקר ·

וכל אגרא כתי׳ שי״ן ב״מא

וסכרום	עליהם יועצים ·

בשוכות ו׳ כתי׳ שי״ן בליש׳ וסימניהון

ושכתי	כפי מעליך ·
הסר	משוכתו והיה ·
הנני	שך את דרכך ·
התמלא	בשוכות עורו ·
וגידים	השוככני ·
ויחמס	כגן שכו ׃

סכו ג׳ וחד כתי׳ שי״ן וסימניהון נמס׳ בירמיה סוף סי׳ כ״ח ובאיכה בא״ב תניין ·
סכותה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר פקודי ·
הסוכך ג׳ ב׳ מל׳ וסימניהון

את כרוב	ממשח ·
כרב	דכלהך מלו תוכך ·
ומהרו	חומותה והוכן הסכך ׃

סל

סלוא ג׳ וסימניהון נמסר בנחמיה סימן י״א ·
הסלע ג׳ קמצי׳ וסימניהון

ויביאום	לראש הסלע ·
אשרי	שיאחז ונפץ את ·
ויקהילו	משה ואהרן ·

סלבה ג׳ וסימניהון נמסר בסדר דברים ·

ויסלף

מערכת אות הסמך

ויסלף ג׳ וסימניהון
ושחד לא תקח.
לא תטה משפט.
ויסלף דברי צדיקם:

סע

סער ג׳ כתיב שי״ן
וסימנהון
יסערו עליו שער.
כורם ברד שער.
וקדמונים אחזו שער.

ספ

ספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בירמיה סי׳ ו׳
ובזכריה סימן ז׳ ובקהלת סימן ג׳.
מספא ג׳ פתח׳ וסימניהון
בלשון ארמי המריא
סמיכין לרבותיא וביאור׳ נמסר במיכה
סימן א׳ ובזכריה סוף סימן י״ב.
הספה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא אליו
ישפוק ד׳ כתיב שי״ן בליש׳
וסימניהון נמסר
באיוב סוף סימן ל״ד ע״ש.
יספק ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק.
אל ספר ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה בריש
סימן ל׳ ובנחמיה סימן ח׳.
ויספרו ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ו
ובאיוב סימן י״ב.
ספרו ג׳ וסימניהון
ספרו נא לו.
ספרו בגוים. וחברו.
ומספר ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר בלק
ובירמיה סימן י״א.
סופר ב׳ מל׳ בנביאים וסימני׳
נמסר בשמואל ב׳ סוף
סימן ח׳ וע״ש חלוק מל׳ וחס׳ בליש׳.
י״א פסוקים רישיהון
וסופיהון
חד וסימניהון נמסר בפרשת במדבר
סיני ובסדר צו.
ט״ו פסוקים רישיהון וסופי׳
מלה חדא
ריש׳ נסיב וי״ו וסיפא לא נסיב וי״ו
וסי׳ נמסר במלכים סוף סימן כ״ב.
י״ח מלין תקון סופרים
וסימניהון נמסר
בריש במדבר סיני ובתלים סימן ק״ו.
ואין מספר ד׳ וסימני׳ נמסר
בריש יואל
ובתלים סימן ק״ח.
בספר משה ג׳ וסימניהון
נמסר בערך משה.
בספר תורת משה ג׳ וסימני׳
נמסר ביהושע סימן
ח׳ וסימן כ״ג.

סר

ויסר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא.
יסור ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן ט׳.

סורה ג׳ וסימניהון
סורה אדני סורה
ב׳ בו ותרויהון מלרע.
סורה טבה פה מלעיל.
וא׳ גולה וסורה מלרע.
סרה ה׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר במלכים ב׳ ס׳ ד׳
וסרה ג׳ וסימניהון
וסרה קנאת אפרים.
וסרה קנאתי בבך.
וסרה מעליו רוח.
וסרתם ג׳ וסימניהון
והקללה אם לא.
וסרתם ועבדתם אלהים.
כי ידעתי אחרי מותי.
ואסירה ג׳ וסימניהון נמסר
בשופטים סי׳ ט׳.
ולא סר ד׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ ריש
סימן כ״ב.
סרר ג׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
שריך סררים וחברי גנבי׳.
כי כפרה סררה.
להיות כל איש שרר.
סוררת ג׳ וסימניהון נמסר
בזכריה סימן ז׳.
וסר מרע ה׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סי׳ נ״ט.
יסירו ב׳ וסימניהון
מצדיקי רשע.
ונתתי קנאתי בך.
וא׳ ויסירו וסימ׳
רגע יבותו וחצות.

סת

במסתרים ג׳ רפין וסי׳ נמסר
בירמיה סימן י״ג.
במסתרים ג׳ דגשין וסימני׳
בלשון ארמי
גברא קשל שלימא וביאור׳ נמסר
בתלים סימן י׳ וסימן ס״ד.
מסתתר ד׳ וסימניהון נמס׳
בשמואל א׳ ריש
סימן כ״ו ובתהלים סימן נ״ד.
בסתר ד׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תבא.
נסתרה ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ל״ח.

נשלם ערך
הסמ״ך בס״ד

מערכת אות
העין

ח׳ זוגין חד ע׳ וחד וע׳ ולית
דכו׳ וסימניהון
עיר ויערך עליו ערך לחם.
וערך ויאמר לו בכית שבח.
עינכם ולאלה אבר באוני.
ועינכם אל תחס על כליכם.
עדיהם כל הגוים נקבצו יחדו.
ועדיהם יצרי פסל כלם תהו.
עיר גילי מאד בת ציון הריעי
ועיר ואיש נבוב ילבב.
עיה ואחותם ובושבהם בית אל.
ועיה ובני בנימן מגבע מכמש.
עשה כה אמר ה׳ עשה ה׳ יוצר
אותה.
ועשה כה אמר ה׳ בורא השמים.
עשיתם וכרחמיך הרבים לא.
ועשיתם ויאמ׳ ה׳ אל משה כלכתך
עגור כסיס עגור בן אצפצף.
ועגור גם חסידה בשמים.

עב

עבות ג׳ מל׳ בליש׳
וסימניהון
ובעבות העגלה.
בקר לא עבות מנוגה.
קצץ עבות רשעים.
עבותים ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן ג׳.
ועביו ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף ירמיה.
יעבדוני ג׳ וסימניהון
עם לא ידעתי.
חברו דתהלות בהר קדשי.
דתהלות כל.
עובד ב׳ מל׳ וסימניהון
ותקראן שמו עובד.
וישי הוליד את עובד.
וכל ד״ה דכות׳ מל׳ בר מן א׳
חסר וסימ׳
עבד אדום.
עבדון ג׳ וסימניהון
וישפט אחריו.
וימת עבדון.
את עבדון ואת מגר.
ולעבדו ג׳ וסימניהון
והיה אם שמוע.
כי אז אהפך אל:
רק שמרו מאד דיהושע.
ולעבדיך ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר וארא
ובפרשת מטות.
ובל עבדיו ז׳ וסימניהון
נמסר בשמואל
א׳ סימן כ״ב.
עבדת ה׳ חס׳ בד״ה
וסימניהון
ומשפחת בית.
ויעמד במשפט.
ויעמד יחזקיהו.
והמשררים בני אסף.
ומן ודויד זקן עד דויד את כל
שרי ישראל דכות׳.
עבד עולם ג׳ בליש׳ וסי׳
נמסר באיוב
סוף סימן מ׳.
עבדיך ז׳ חסר׳ וסימני׳
נמסר בסדר
בהעלותך.
ועבדתם ד׳ וסימניהון
נמסר בפרשת ואתחנן.
יעבוד ז׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סוף סימן
כ״ו ובאחשורש סימן א׳.
העבריות ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳
וסימני׳ נמסר
בסדר שמות.
אעביר ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא
וביחזקאל סימן ד״י.
אעבור ג׳ וסימניהון נמסר
בתהלים סוף
סימן קמ״ב.
ויעבר ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ ריש סימן
י׳ ובאיוב סימן י״ג.
בעברכם ג׳ וסימניהון נמס׳
בסדר כי תבא.
עובר ח׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ו.
עבור ז׳ מל׳ בלישני׳ וסימני׳
נמס׳ בסדר וירא בלק.
ג׳ מלאי׳ גבי נון בליש׳
העברה וסימניהון
נמסר ביחזקאל ריש סימן ל״ז.
לעבור ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בלק ובנחום
ריש סימן ב׳.
בעבור ב׳ א׳ מל׳
וסימניהון
ויהי בעבור הצהרים.
בעבור סופה ואזן.
וא׳ בעבור כבודי ומרים.
ויעבר ט׳ וסימניהון נמסר
בסדר נח ובמלכים
א׳ סימן ט״ו.
עברה על ח׳ וסימניהון
והעבר הבנחה על.
אל נא תעבר מעל עבדך.
כי על כן עברתם על.
ויעבר י״י על פניו.
והעבר.
ויעברם ח׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ד׳.
ויעבירו ד׳ ג׳ מל׳
וסימניהון
קול במחנה.
ויעברו את המלך.
ויעבירו את בניהם.
ויעבירו קול ביהודה.
תניין חסר.
לבעבור ג׳ וסימניהון נמס׳
בסוף פרשת
וישמע יתרו.

עג

עגלת ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סי׳ י״ז.

עד

י״ד פסוקים עד ועד וסימ׳
נמסר בסוף
פרשת אלה הדברים.
ג׳ פסוקים אית בהון ועד
עד וסימניהון
וילך לכסעיו.
ושתי את גבוליך.
ויקם אלישיב.
י״ז פסוקי׳

מערכת אות העין

יז פסוקי׳ אית בהון עד ועד
וס״מ נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח •

ה׳ זוגין חד עד וחד על וסי׳
נמסר בפרשת ויחי יעקב •

יב זוגי׳ חד עד וחד ועד וסי׳

עד חמור אם המצא •
ועד חמור עתה לך והכית •
עד שה אם המצא •
ועד שה עתה לך והכית •
עד משרפות כל יושבי ההר דיהושע
ועד משרפות ויתנם יי׳ ביד ישראל •
עד הם וילך רכב וסוס •
ועד הם ואמרה להם •
עד הצהרים וישאהו ויביאהו •
ועד הצהרים ויקחו את הפר׳
עד ישים לא יכהה ולא ירוץ •
ועד ישים ואל תתנו •
עד זקנה וגם עד זקנה •
ועד זקנה אני הוא •
עד שערי כל אכל תתעב נפשם
ועד שערי ויקמו אנשי יש יהודה •
עד החומה ועל ידו •
ועד החומה והתודה •
עד מגדל ויקם אלישיב •
ועד מגדל הגדול ב׳ כו •
עד כלה ועשה כרצנו •
ועד כלה והגביר ברית •
עד עלמא ויקבלון מלכותא •
ועד עלמא ענה דניאל •

ועד כל ב׳ וסימניהון

ולא נעדר להם מן •
ועד כל כלי הגבלים •

ג׳ פסוקי׳ אית בהון עד ועד
ועד ועד וסימניהון

עתה לך והכית •
ויקמו אנשי ישראל •
עד כסף ככרין •

ג׳ פסוקים אית בהון ועד
ועד ועד וסימניהון

ויהפשט יהונתן את •
ולא נעדר להם מן •
ויחרימו את כל •

לעד ב׳ וסימניהון

ליום קומי לעד •
בישראל וביהודה •

עד ב׳ בלישן בזה וסימניהון

בנימן זאב יטרף •
אז חלק עד שלל •

עדותיו ה׳ מפקי׳ ו״ו בליש׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן כ׳ •

העדות ה׳ מ״ל וסימני׳ נמסר באחרי מות •

ארון העדות יב וסימניהון נמסר בסדר כי תשא •

ואעידה ה׳ וסימני׳ נמסר בסדר וילך ובירמיה סימן ל׳ •

העדתי ה׳ וסימניהון נמסר בסדר עקב •

עדותיו ח׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בסדר ואתחנן ובתלי׳ סימן צ״ט •

ד׳ פסוקי׳ מן ד״ד אתין בא״ב
רבתי דתלים וסימני׳ שם באות וי״ו •

עדותיך ט׳ וסי׳ נמסר בתהלים בא״ב באות בית וסים׳ פר״ץ בן דמ״ה •

לעדה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא •

העדה בהם ד׳ בליש׳ וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ח׳ •

וכל עדת ג׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ בהעלתך •

עדיו ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר כי תשא •

עדיו ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן ז׳ •

עדיך ג׳ וסימניהון

ואתה מגדל עדר •
שומע תפלה •
כי עתה תבא אליך ותלה •
וא׳ יום הוא ועדיך יבא •

עד י״א בטעם מאריך וסי׳ נמסר בשיר השירים סימן ח׳ •

עדמה ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ וירא בלק ובתלי׳ סימן פ״ט •

עדוא ג׳ מ״ל וסימניהון

ביום עשרים וארבעה •
והתנבי חגי •
אחינדב בן עדא כ״ב •
ושארהון עדו בהכן •

עדן ג׳ פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ט וביחזקאל סים׳ כ״ז וכריש עמוס •

העדפים ג׳ חס׳ וי״ו וסימני׳ נמסר בסדר במדבר סיני •

נעדר ג׳ וסימניהון

שאו מרום עיניכם •
ולא נעדר להם מן הקטון •
עד אחד לא נעדר מציע׳ פה׳ •

ותו אמכחכא :

משפטו יתן לאור לא נעדר •

עו

עוג בבשן ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר דברים •

עוגות ב׳ בתור׳ א׳ מ״ל וא׳ חסר וסימניהון

לושי ועשי עוגות •
עגת מצות כי לא בתר׳ חס׳ •

ועוד כ״ג וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן ל״ו ובדניאל סימן ט׳ •

עוד י״ד חס׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נח •

ואין עוד ב׳ וסימניהון

וידעתם כי בקרב •
כי החיים יודעים •
וכל ישעיה דכות׳ •

עודנו ד׳ מ״ל וסימניהון

עודנו מדבר עמם •
שלום לעבדך לאבינו •
הבשר עודנו בין •
ויחלטו הממנו ויאמרו •

והעוים ד׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן י״ז •

עון ד׳ מ״ל וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ז׳ ובתלים סימן ל״א ובד״ה א׳ סימן כ״א •

עונות ו׳ מ״ל בליש׳ וסי׳ נמסר בנחמיה ריש סימן ט׳ •

עונותיהם ב׳ מ״ל וסימניהון

וסלחת לעמך •
ויכלמו מעונותיהם •

עולתה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סוף סימן צ״ב •

ויעללהו ו׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר באיכה בא״ב תניין •

לעולם י״ח וחס׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן ע״ה •

ועד עולם י״ב וסימני׳ נמסר בישעיה סימן ס׳ ובד״ה א׳ סימן כ״ט •

לעולם ועד ט׳ וסימניהון

יי׳ ימלך לעולם •
כי כל העם ילכו איש •
והמשכילים יזהירו כזוהר •
גערת גוים אבדת רשע •
אזכירה שמך בכל דור ודור •
ואשמרה תורתך תמיד •
תהלה לדוד ארוממך •
בכל יום אברכך ואהללה •
תהלת יי׳ ידבר פי •

עולם ועד ו׳ וסימני׳ נמסר בתלי׳ סימן כ״א וסימ׳ ק״ד •

עד העולם ד״ וסימניהון

והעמדתיהו בביתי ובמלכותי •
ויברכו ויאמרו הלוי׳ ישוע וקדמיאל
הושיעה את עמך וברך •
כטל חרמון שיורד על •

ומעולם ג׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימן נ״ה •

לעולם ב׳ מ״ל בתור׳ וסימניהון

וגם בך יאמינו לעולם •
לא תדרוש שלומם •

עולמים ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בתהלי׳ סי׳ ק״ל •

הלעולם ג׳ וסי׳ נמסר בתהלים סימן פ״ה •

ג׳ פסוקי׳ מטע׳ דעולם וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא •

עד עולם ג׳ סוף פסוק וסימני׳

כי את כל הארץ אשר אתה רואה •
והדבר אשר דברנו •
והכינתי את כסא דד״ה •

אמר המעתיק קשה לי דהא איכא טובא עד עולם סוף פסוק וכ״ל רחס׳ וכל זרעך דכו׳ :

העלם ב׳ חס׳ וסימניהון

גם את העלם •
ברוך יי׳ אלהי ישראל •

והעוף ג׳ וסימניהון

זאת תורת הבהמה •
והעוף אוכל אתם •
והעוף ירב בארץ •

ובעוף ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע סימן ד׳ •

ויעף ג׳ בקרי׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן כ״ב •

עורו ג׳ מ״ל וסימניהון נמסר באיוב סימן י״ח וסי׳ מ׳ •

עורב ד׳ מ״ל וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י׳ •

עז

בעוז ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בשלח ובתהלי׳ סימן כ״א •

ועזו ד׳ וסי׳ נמסר בתהלים סימן ס״ח •

יעוז ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מ״ל וסימ׳ נמסר בתלים סימן ט׳ •

עזו ד׳ וסימניהון נמסר בסוף חבקוק •

עזה ג׳ בתור׳ וא׳ בנבי׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן כ״א •

עזתה ב׳ וסימניהון

וילך שמשון עזתה •
ויאחזוהו פלשתים •

עזיה ה׳ וסימניהון

שלום בן יביש •
ויקשר קשר •
תחת בנו אוריאל בנו עזיה •
עזיא העשתרתי •
וכירושלם ישב •
וכולהו׳ כתב׳ ה״א במ״א כת׳ א׳ וסימני׳
עזיא העשתרתי •
וכל תריסר דכות׳ עזיה •

ויעזבוני ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן ח׳ •

עזבניך ד׳ וכחד עני׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן כ״ז •

עוזר ה׳ מ״ל וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ל״א וכריש איכה •

ואין עוזר ו׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן י״ד •

לעזור ג׳ מ״ל וסימניהון

כי תהיה לנו מעיר •
לעזור להדרעזר דד״ה •
לעזור ולהשכיל •

עזרא הכהן ג׳ וסימניהון

ויבא עזרא הכהן •
ויקם עזרא הכהן •
ויבדלו עזרא הכהן •

העזרי ג׳ וסימ׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ •

עזריאל ג׳ וסימניהון

ויצוה המלך את •
ואלה ראשי •
לנפתלי ירמות בן •

מערכת אות העין

עוזיהו ה׳ כנביאים וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט״ו ·

עט

ויעט ג׳ וסימניהון

ויעט העם אל השלל ·
לברך את אדונינו ויעט בהם ·
ויעט במעיל קנאה ·
יעטה ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר תזריע
ובתלים סימן ק״ט ·
עטר ד׳ מלין עטור סופרים וסימניהון בתהלי׳ סי׳ ל״ו · ועיין בהקדמתי ·
עטרות ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר במטות ·

עי

עי ב׳ כתי׳ עיר וסימניהון

ויקח כחמשת אלפים איש ·
ויזעקו כל העם אשר ·

מסור׳ אחריתי

וישלחם יהושע לעי ·
וכל העם המלחמה לעי ·
ויקח כחמשת אלפי׳ לעיר ·
וישימו העם את לעיר ·
העיט ד׳ בתורה וכ׳ מנהון קמצין וסימני׳ נמסר בסדר לך לך ·
עינים כ״ח וסימני׳ נמסר בזכריה ס״ס ג׳ ·
ועיניו ח׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ ג׳
ובירמיה סימן ל״ב ·

לעיניך ח׳ וסימניהון

למה נמות לעיניך ·
ונקלה אחיך לעיניך ·
טורך טבוח לעיניך ·
לא ירדנו בפרך ·
או הנסה אלהים ·
ולקחתי את נשיך ·
אוכיחך ואערכה לעיניך ·
אל תתן שנה ·
לעיניכם ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן י״ו ·
ועיניך ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ד וסימן ל״ט ·
בעיניך ו׳ חס׳ יוד בתר׳ כליש׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה ·
כעין ט׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סימן א׳ ·
לעיניהם כ״ד וסימני׳ נמסר בסדר חקה ·
בעיניהם י׳ וסימני׳ נמסר בסוף פרשת מסעי ·

עיניכם י״ג וסימניהון

ונפקחו עיניכם ·
והנה עיניכם ראות ·

ולא תתורו אחרי ·
עיניכם הרואות ·
כי עיניכם הראות ·
והיו לטוטפות ·
ולא תשימו קרחה ·
ויעצם את עיניכם ·
תראנה עיניכם ·
שאו עיניכם למרום ·
שאו לשמים עיניכם ·
מחמד עיניכם ·
שאו עיניכם וראו ·
ולאלה אמר באזני ·
בתר׳ עינכם כתי׳ ·
וא׳ ועינכם אל החוס ·
עינו ט׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ משפטים ·
ועיני י׳ וסימני׳ נמסר במשלי סוף סימן כ״ה ·
ועיניו י״א וסימניהון נמסר באיוב סימן מ״א ·

עינם ב׳ וסימניהון

עינם בכל הארץ ·
לא חסה עינם ·
וא׳ ותפוח והעינם ·
עיני ד׳ פתח באתנחת׳ וסימניהון ·
אליך נשאתי את עיני ·
כלו עיני מיחל ·
כי חסדך לנגד עיני ·
ולא ראו עיני ·
עין בעין ג׳ וסימניהון נמסר בסדר שלח לך
ובישעיה סימן נ״ב ·
ועינים ג׳ וסימניהון נמסק בסדר כי תבא
ובישעיה ריש סימן מ״ג ·
ובעיני י׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך ·
ולעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא
ובירמיה סימן כ״ח ·
מעיני ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויצא ובישעיה סימן ס״ה ובסוף הושע ·
עינך בעינך ו׳ חס׳ יוד בתר׳ וסימניהון נמסר בסדר ראה ·

עיני כ״ט וסימניהון

ואשימה עיני עליו ·
ודמע תדמע ותרד עיני ·
ושמתי עיני עליהם ·
ועתה הנה פתחתיך היום ·
וגם אני אגרע ·
כי דרכיך עליך אתן ·
וחכרו כדרכיך עליך אתן ·
אעשה בחמה ·
וגם אני לא תחוס ·
משחתם ולא עשיתי ·
ושמתי עיני עליהם דעמום ·
עששה מכעש וחכרו ·
עששה מכעס ·
אעצה עליך עיני ·
ובאויבי ראתה ·
עיני דאבה מני ·
ותבט עיני בשורי ·
את עיני מדמעה ·
לא תשוב עיני לראות ·
דלפה עיני מתוגה ·
ובהמרותם ת״ן עיני ·
ותכה מכעס עיני ·

עיני ראתך ·
על אלה אני בוכיה כ׳ בו ·
פלגי מים תרד עיני ·
עיני עוללה לנפשי ·
עיני נגרה ולא ·
מעיני ד׳ וסימניהן נמסר בפרשת ויקרא
ובאיוב סימן כ״ח ·
לעיניו ה׳ וסימניהון נמסר בריש סדר חקה
ובמלכים ב׳ סימ׳ כה׳ ובירמיה סי׳ נ״ב ·
וישא עיניו ה׳ חסרי׳ את וסימ׳ נמסר בריש וירא
ושאר׳ דנסבין את אינון ט׳ ·
עיניך י״א וסימ׳ נמסר בשיר השירים ריש סי׳ ד׳ ·
ועין ט׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן י״ט ובאיוב סי׳ ג״ד
ובעזרא סימן ה׳ ·
ואשא את עיני ב׳ וסימני׳

וארא ארבע קרנות ·
וארא והנה איש ·
ואשא עיני ואראה ג׳ וסימני׳ נמס׳ בזכריה ריש סימן ה׳ ובדניאל סימן ח׳ ·
לעינים ד׳ ב׳ פתח וב׳ קמץ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית ובמשלי סימן י׳

על העין ב׳ וסימניהון

וימצאה מלאך ·
ויהי כראות את הנזם ·
עיף ח׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בתהלים סימן ס״ג ·
עירים ג׳ בליש׳ וסימניהון
רכבים על שלשים ב׳ בו ·
ועירים עשרה ·
על העיר י״ז וסי׳ נמסר בירמיה סימן ל״ב ·
לעיר ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ א׳ ובד״ה ב׳ סי׳ ל״ג ·
ערי מקלט ד׳ וסימני׳ נמסר בסדר מסעי ·
על עיר ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובעמוס סימן ד׳ ·
העירה ט׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סוף סימן ד׳ ובעמוס סימן ד׳ ובד״ה א׳ סוף סימן י״ט ·
מהעיר ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״ב ·
ואת העיר ח׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן כ״ג ·
כל ערים ג׳ וסימניהון
ושלחים ·
כל ערים עשר ומגרשיהם ·
את חשבון ואת ·
מהערים ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ד׳ ·
עריך ח׳ כליש׳ דכבו וסי׳ נמס׳ בשמואל א׳ סימן כ״ח ובמיכה סימן ה׳ ·

מן הערים ג׳ וסימניהון

ויאספו בני בנימן ·
לנוס שבה דאז יבדיל ·
מן הערים אשר ·

על ערי ג׳ וסימניהון

וישמע בן הדד דמלכים ·
הזכירו לגוים הנה ·
ואת ערי ז׳ וסימניהון נמסר בריש זכריה ובד״ה ב׳ סימן ח׳ ·

עכ

והעכבר ב׳ וסימניהון

החלד והעכבר ·
והשקץ והעכבר ·
עכביש ב׳ וסימניהון

עכביש יארגו ·
ובית עכביש מבטחו ·

על

על י״א סבירין עד וסי׳ נמסר בסדר ויחי ·
עלילת ד׳ ב׳ עלילת וב׳ עללות וסימניהון נמסר בפר׳ כי תצא ·

א״ב מן חד חד נסיב על וסימ׳

על אברם ויהי השמש לבא ·
על אברהם כי ידעתיו למען ·
על ארבנות השביעו ·
על אחד ויאמר קח נא את בנך ·
על אלעזר ואת שעיר החטאת ·
על אבימלך לבא חכם שבעים ·
על אדניכם לא טוב הדבר הזה ·
על אדניהו והבא בת שבע ·
על אדני ויהי בבקר ויצא
על אדניו ויקח ירבעם בן נבט ·
על אלישע ויראו בני הנביאים ·
על אחינו ויאמ׳ איש אל אחיו אבל
על אחיהם מחזיקים על ·
על אלוה מצפון זהב יאתה ·
על אדמה אשתך בעיר תזנה ·
על ביתי אתה תהיה על ·
על בניו והצר לדוד מאד ·
על ביתה ויהי הוא כפר ·
על בת ספקו עליך כפים ·
על בנה ותאמ׳ האשה אשר בנה
על גא והראש אחד יפנה
על דבר משכיל על דבר ·
על דברי שמעי הארץ הנה ·
על הנער אל ירע בעיניך ·
על האיש והנביא והכהן והעם ·
על האשה ויבא אלה׳ אל אבימלך
על המדבר ואת החרי בהררם ·
על היכל לקצת ירחין תרי עשר
על הקדש וכפר על הקדש ·
על האהל ולקח אזוב וטבל במים
על העדה יפקד יי׳ אלהי הרוחות ·
על הגזה הנה אנכי מציג ·
על המעברות והאנשים רדפו ·
על המרכבה וילך משם וימצא ·
על המלתחה ויאמר לאשר על ·
על הגבול וכל מואב שמעו ·
על הערבה ויאמר אלי המים ·
על הגדוד והמה עזרו עם דוד ·
על החרב וירא נשא כליו דד״ה ·
על הרים תהום כלבוש כסיתו ·
על זקן קצפתי על עמי ·
על חזקיה וישלח חזקיה מלך ·
על טוב ואפרים עגלה ·
על טבור לשלל שלל ולבז ·
על טבת ויתקעו שלש ·

על יצחק

על יצחק ויקח אברהם את עצי׃
על יבין ותלד יד בני ישראל׃
על יפתח ותהי על יפתח׃
על יום שאל את נעריך׃
על יבשת כי אצקמים על צמא׃
על יעקב וריב ליי׳ עם יהודה׃
על יונה ויאמרו איש אל׃
על ירבעם ושאר דברי שלמה׃
על יהורם ויער יי׳ על יהורם׃
על יואב ודבר המלך חזק׃
על ימים ואהה בחליים רבים׃
על יומו נשמו אחרונים׃
על ימי ימים על ימי מלך׃
על כשדים חרב על כשדים׃
על לאה וישא יעקב את עיניו׃
על לשכת וירד בית המלך׃
על מצב ובין המעברת׃
על מצות ולבית הרכבים אמר׃
על מואב על כן על מואב׃
על מבואות ואמרת לצור
הושבת׃
על מחנה ושלום בן קורא בן׃
על נשיו וילך עשו אל ישמעאל׃
על נגב ויאמר אכיש אל פשטתם
על נבל אל נא ישי׳ אדני א׳ לבו
על נינוה ואני לא אחוס על׃
על שר ויקצף פרעה על שני׃
על עכורכם ואקחה פת לחם׃
על עבדיו פרעה קצף על עבדיו
על עבדיך שובה יי׳ עד מתי׳
על עבדי ויאמ׳ יי׳ אל השטן קדם׳
על עבר ועשית את נרתיה׃
על עריהם על כן הכם אריה מיער
על עצים והוציא את כל הפר׃
על פח התפול צפור על פח׃
על צידון זבולן לחוף ימים׃
על צדיק תאלמנה שפתי׃
על צאן והכשבים הפריד יעקב
על קבורתה ויצב יעקב מצבה׃
על קבר ויצא את האשרה׃
על רמת ויקבץ מלך יש׳ דמלכי׃
על רוחכם והעולה על׃
על רחבעם ויקבצו אליו אנשים׃
על שפן ויאמר חלקיהו הכהן
הגדול קדמ׳׃
על שמעיה לכן כה אמ׳ יי׳ הנני פוקד׃
על תכליתם כי עוד מעט מזער׃

על כל ועל כל

ו׳ בספר ויקרא וסימ׳ נמסר בסדר במדבר סיני׃

על יו׳ חד מן לא׳

וסימ׳ נמסר בתלים סימ׳ ב׳ ודה׳ ב׳ סי׳ יג׃

חד מן

ט׳ זוגין חד ואל וחד ועל וסימניהון

ואל אדם אל נא אשא פני איש׃
ועל אדם והוא ישקט ומי ירשיע׃
ואל המקדש ושלש׳ יום ושלש׳ ימים׃
ועל המקדש ויביאו פרים שבעה׃
ואל איתמר וידבר משה לאהרן׃
ועל איתמר ואת שעיר החטאת׃
ואל משאו וזאת עשו להם וחיו׃
ועל משאו על פי יי׳ פקד אתם׃
ואל שדה ויהי מקצה שבע שנים׃
ועל שדה הוא מספר למלך׃
ואל ישביה ידע תדעו כי אם ממיתים
ועל ישביה הנני שולח ולקחתי׃
ואל אלהיה ותאמ׳ הנה שבה יבמתך
ועל אלהיה אמר יי׳ צבאות אלהי יש׳
ואל הורים אנשי רכיל היו בך׃

ועל הורים ואקרא חרב על הארץ׃
ואל עמים הנה אשא׃
ועל עמים ונשפטתי אתו׃

אב מן

לב׳ זוגין מן בב׳ על דלוג וסימני׳

על אשה לא יהיה כלי גבר׃
על אשה אם נפתה לבי על׃
על אחת וכפר עליו הכהן׃
על אחת או מצא אבדה׃
על אביו הלא יפרשו להם׃
על אביו ויאמר דוד אעשה
חסד דד״ה׃
על אלהים בגני על אלהים׃
על אלהים ישעי וכבדי׃
על ארצי ועלית על עמי יש׳׃
על ארצי כי גוי עלה על ארצי׃
על ארבעת וידו אדם מתחת כנפ׳׃
על ארבעת רבעיהם כלכהם׃
על אבשלום וידע יואב בן צרויה׃
על אבשלום ויגד ליואב הנה המלך׃
על בן והקריב על בן הבקר׃
על בן תהי ידך על איש׃
על גוי רגע אדבר על גוי׃
על גוי וחברו ורגע אדבר׃
על גבולם והתחלקו אתה לשבעה׃
על גבולם שמעתי חרפת מואב׃
על דברי ואת כל אלהידי עשתה׃
על דברי ויאמר יי׳ אלי הטבת׃
על המטה ויגד ליעקב ויאמר׃
על המטה והמלך שב מגינת׃
על האבנים ויאמר בילדכן׃
על האבנים וארד בית היוצר׃
על הבחנה וברדת הטל׃
על הבחנה ורוח נסע׃
על השרים והיה ביום זכח׃
על השרים ויספר להם המן׃
על הכשדים הישב בעיר הזאת׃
על הכשדים ויאמר ירמיהו שקר׃
על הכלי ואם על המשכב׃
על הכלי והישב על הכלי׃
על הבנים כי יקרא קן צפור׃
על הבנים כה אמר יי׳ על הבנים׃
על יהושפט ויהי אחרי כן באו׃
על יהושפט ויתנבא אליעזר בן׃
על לחם והניף הכהן אתם׃
על לחם ומן בני הקהתי מן אחיהם׃
על מרדכי ותקרא אסתר להתך׃
על מרדכי ויצא המן ביום׃
על מקמו אם את הדבר הזה תעשה׃
על מקמו ועוד מעט ואין רשע׃
על נבוכד נצר כלא כטא׃
על נבוכד נצר בה שעתא בלתא
ספת׃
על עיר ולא אבה דוד להסיר
דשמואל׃
על עיר וגם אנכי מנעתי מכם׃
על ערי וישבע בן הדד אל המלך
דמלכים׃
על ערי הזכירו לגוים הנה
על עבדי יען דואג האדומי׃
על עבדי ויקח דוד את שלטי דד״ה׃
על עבדך ועשית חסד על עבדך׃
על עבדך האירה פניך׃
על צר מי יעץ זאת׃
על צר ואתה בן אדם שא על
על קדוש את מי חרפת וגדפת
דמלכים׃
על קדוש הוי הורדים מצרי׳ לעזרה׃
על שדי כי אז על שדי תתענג׃
על שדי אם על שדי יתענג׃
על שערי ויעמד השערים על׃

על שערי שחו רעים לפני טובים׃
על שער ויבן עזיהו מגדלים׃
על שער צוארך כמגדל השן׃

חד מן

ב׳ זוגין תרין אל ותרין על וסימניהון

אל פה פה אל פה אדבר בו׃
אל פה אשר צוית ביד עבדך׃
על פה יראו גוים ויבשו׃
על פה פנו אלי והשמו׃
אל גוים הנה אשא אל גוים׃
אל גוים בן אדם הנני׃
על גוים איך נפלת משמים׃
על גוים מלך אלהים על גוים׃
אל יתר וילך משה וישב׃
אל יתר ואלה דברי הספר׃
על יתר אורבו את יי׳׃
על יתר כי הנה הרשעים׃
אל אבותיך ואתה תבא׃
אל אבותיך הנני אסיפך דד״ה׃
על אבותיך והיטיבך יי׳ אלהיך׃
על אבותיך לכן הנני אסיפך
דמלכים׃
אל חמור ויאמר שכם אל׃
אל חמור וישמעו אל חמור׃
על חמור על כל דבר פשע׃
על חמור גילי מאד בת ציון׃
אל העין ולרבקה אח ושמו׃
אל העין ואבא היום׃
על העין וימצאה מלאך יי׳׃
על העין ויהי בראות את הנזם׃
אל הלשכות והיה הכהן בן אהרן׃
אל הלשכות כי אל הלשכות יביאו׃
על הלשכות כי באמונה המה׃
על הלשכות כי מעמדם ליד בני
אהרן׃
אל לבבך וידעת היום והשבות׃
אל לבבך והיה כי יבאו עליך כל
על לבבך והיו הדברים האלה׃
על לבבך כה אמר יי׳ אלהים והיה
אל אמתך חי חי הוא יודך׃
אל אמתך כי לא שאול תודך׃
על אמתך לא לנו יי׳ לא לנו׃
על אמתך אשתחוה׃
אל נבוכד נצר ביד אלעשה בן שפן׃
אל נבוכד נצר וירדפו חיל כשדים׃
על נבוכד נצר בהשעתא בלתא׃
על נבוכד נצר כלא מטא׃

חד מן

ו׳ זוגין מן גג״ חד אל וחד על וחד ועל וסימניהון

אל הגוי למה תמותו אתה ועמך׃
על הגוי והיה הגוי והממלכה׃
ועל הגוי והיה במלאות שבעים׃
אל המשקוף ולקחתם אגדת אזוב׃
על המשקוף ועבר יי׳ לנגף׃
ועל המשקוף ולקחו מן הדם׃
אל המשפט כי יהיה ריב בין׃
על המשפט ולרוח משפט ליושב׃
ועל המשפט על פי התורה אשר׃
אל בנימן וינחמו בני ישראל׃
על בנימן ושני אנשים שרי גדודים׃
ועל בנימן וימלכהו אל הגלעד׃
אל יחזקיהו וישמע יי׳ אל׃
על יחזקיהו אחר זה שלח סנחריב׃
ועל יחזקיהו ועוד דברו עבדיו על
יי׳ האלהים׃
אל יהויקים לכן כה אמר יי׳ אל בן
על יהויקים לכן כה אמר מלך יהוד׳
ועל יהויקים מלך יהודה האמר

חד מן

יח׳ פסוקים דאית בהון על על והד מלה במצע וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סי׳ טו׃

חד מן

יט׳ פסוקים דאית בהון מן ג׳ חד אל ותנין ותליתא על וסימניהון

אשמים ויאמרו איש אל אחיו׃
בארבה ויאמר יי׳ אל משה נטה׃
חשך ויאמר יי׳ אל דחשך׃
חשן ונתת אל חשן המשפט׃
פסל ויאמר יי׳ אל משה פסל׃
העדות ויקח ויתן את העדות׃
ציצת דבר אל בני יש׳׃
הברכה והיה כי יביאך ונתת׃
והוצאתם את שניהם אל שער׃
הרפה והאמר אל אביה׃
אתי ויאמר שמואל אל
שאול למשוך׃
מיכיך ויאמר דוד אל מיכל׃
בת שבע ותבא בת שבע אל המלך׃
זעף ויבא אחאב אל ביתו׃
בן הדד וישמע בן הדד אל המלך׃
הסכן כה אמר יי׳ צבאות לך נא׃
הבקעה ואקום ואצא׃
והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת׃
קשבת הה נא אזנך קשבת׃

וחלופי׳

יד׳ פסו׳ מחרין דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ על ותנינ׳ ותליתא אל וסימניהון נמסר בסדר וישמע יתרו׃

חד מן

ז׳ פסוקי׳ דאית בהון מן ג׳ קדמ׳ ותליתא אל ומציע׳ על וסימניהון נמסר בסדר נח וביהושע סמן יח׳׃

וחלופי׳

ז׳ פסוקי׳ דמיחדין אית בהון מן ג׳ קדמ׳ ותליתא על ומציע׳ אל וסימני׳ נמסר בירמיה סוף סימן כט׳ וס׳ כח׳׃

על העיר

חד מן יז׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן לב׳׃

על בית

ועל בית חד מן יג׳ וסימניהון נמסר בסדר מדבר סיני׃
וכל מלכים וישעיה וירמיה ותרי עשר דבוות׳ על בית ועל בית במ״א אל בית ואל בית וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן יד׳׃

על ביתו

חד מן ח׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ׃

על מלך

חד מן ט׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן כח׳ ודניאל סימן יא׳׃

על המלך

חד מן ח׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כג׳׃

על בני ישראל

חד מן ז׳ וסימני׳ נמסר בסדר נשא וריש נחמיה׃

על דברו

חד מן יא׳ וסימני׳ נמסר בתהלי׳ סי׳ ז׳׃

כל על ומלה אחרת עיין בערך המלה אחרת כי שם מקומו׃

כל בראשית

ומן ריש׳ דואלה שמות עד החדש הזה על כל ועל כל בס״ב אל כל ואל כל וסימני׳ וכו׳ עיין כל חלופי׳ בערך אל כי שם מסרנינון בס״ד׃

ו׳ פסוקי׳ ועל ועל ומלרה
ביניהון וסימני׳ נמסר ביחזקאל סוף
סימן ל״ח׳ •

ג׳ זוגין על דסמיכין לשי״ן
וסימניהון נמסר באיוב סימן כ״ב •

על ח׳ כטע׳ מאריך וס׳ נמסר
בסדר ויקרא •

מעל ג׳ קמצ׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת תולדות •

ועליו ז׳ וסימני׳ נמסר במדבר
סיני ובתהלים ס׳ נ״ב •

מעליו ד׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סימן י״א
וביחזקאל סימן י״ו •

עליהם י״ג חס׳ בתור׳ וסימניהון
נמסר בויגש •

עליהן ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ח׳
ובזכריה סימן י״א •

ועלי ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
י״ח ובעזרא סוף סימן ז׳ •

ועליה ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ י״ג
ובתלים סימן ז׳ ובאיוב סימן ל״א •

עלהן ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר
בסדר ויקרא •

והעלתם ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר בסוף פרשת
ויחי •

העלה ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
ביהושע סימן י״א •

עולה ה׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בשמואל א׳
סימן י״ז ובאיוב סוף סימן ל״ו •

בהעלות ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ ריש סי׳
ב׳ וביחזקאל סימן כ״ו •

לעלות י״ד וסימניהון נמסר
באיוב סימן ל״ו •

עלית ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף משלי •

אעלה ח׳ וסימניהון בלשון
ארמי אמר כלאכא
לאנתתיה דארונא אריך למבסיא
קטרתא בירוש׳ וביאור׳ נמסר בפרש׳
שמות ובתלים סימן קל״ז •

מעלה ה׳ פתחין וסי׳ בלשון
ארמי שמואל אסיא
שיצי מחריהון דמואביא וברק ברקין
בבבל וביאור׳ נמסר בירמיה סימן נ׳ •

ויעל ז׳ רפין וסימניהון נמסר
בסוף שמואל •

בעלות ה׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ ס׳ י״א •

עליך ג׳ מטעין וסי׳ נמסר
ביחזקאל סי׳ כ״ה •

העלית ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תשא
ובתלים סימן ל׳ •

והעלית ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר כי תבא
ובירמיה סימן ל״ח •

מעלי ג׳ כתיב יו״ד וסימ׳
נמס׳ בסדר שמיני •

ויעלה ג׳ רפין וסימ׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן י״ו •

ויעלו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ד׳ •

ואעלה ג׳ וסימניהון נמסר
בעמוס סוף סי׳ ד׳ •

ויעל ג׳ בטע׳ לעיל
וסימניהון
עבדי וכל ישראל •
אחאב לאכל ולשתת •
לקול תתו המון מים בתרא
דסיפרא •

העלוך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר כי תשא •

ולמעלה ג׳ וסימניהון
ומהאריאל ולמעלה •
ודברי דוד האחרונים •

לעלת ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בסדר יתרו •

עלי ו׳ וסימניהון נמס׳ בירמיה
סימן כ״ב •

להעלות י״א חס׳ בליש׳
וסימניהון
ולהעלתו . מן הארץ •
להעלת נר תמיד •
ובהעלת אהרן את •
בהעלתך את הנרות וחכרן ׃
מיום העלתי אתם •
בעלתי ההרה •
ויעזבני דשמואל •
עד יום העלתו •
בעלתך לראות •
וכהעלתו יסעו ׃

עלה ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בפרשת ויגש אליו
ובפרשת שלח לך ובשמואל ב׳
סימן ט״ו •

ולא יעלה ג׳ וסימניהון
נמס׳ ביחזקאל
סימן מ״ד •

עלות ה׳ וסימניהון נמסר
בסדר וישלח •

בעלטה ג׳ בקרי׳ וכחד עמ׳
וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ב •

עלות ו׳ א׳ חס׳ וסימניהון
נמסר בסדר וישלח
יעקב ובשפטים ריש סימ׳ ד׳ •

העליה ז׳ וסימניהון
ויצא אהוד •
והוא יצא ועבדיו באו •
ויחילו עד בוש •
ויהי היום ויבא שמה •
ויאמר אליה תני לי •
ויקח אליהו את הילד •

לעולה ה׳ וסימ׳ נמסר בסוף
פרשת נשא וכד״ה
ב׳ סוף סימן כ״ט •

עולת ג׳ ומל׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סימן מ״ו •

ואת העולה ג׳ וסימני׳ נמסר
בסדר שמיני •

עולה כל אורי׳ חס׳ במ״א מל׳
וג׳ מל׳ בשמואל
וב׳ מל׳ בישעיה וא׳ חס׳ בירמיה
וסימני׳ נמסר בסדר נשא ׃
וה׳ חס׳ ביחזקאל וסימניהון נמסר
שם סימן מ״ג •
וכל ד״ה חס׳ במ״ט מל׳ •
ואהרן ובניו מקטירים •
קנה אקנה בכסף •
לשפים לחסה •
לפני משכן יי׳ •

מעש בירים עשרה •
ויבאו פנימה •
וישחטום הבהנים •
ובעת רחל •
ואחר הכינו להם •

עלתך ג׳ כ״כ וסימ׳ נמסר
בריש שמיני •

עלות ג׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בפרשת מקץ וע״ש
שינוי אתיהון •

עלותיכם ב׳ כ״כ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן ו׳ וע״ש
כל שנויי אהיהון •

עלתיך ג׳ וסימני׳ נמסר בסוף
פרש׳ וישמע יתרו •

עלת תמיד ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת תצוה
וביחזקאל סימן מ״ו •

עלה ו׳ בטרפי וסימני׳ נמסר
בפרשת אם בחקותי •

עלוה ג׳ וסימניהון נמסר
בהושע סימן י׳ •

אעלוזה ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימ׳ ס׳ •

עלילת ד׳ ב׳ עלילת כתיב
וב׳ עללות וסימני׳
נמסר בסדר כי תצא •

עלמות ד׳ וסימניהון
על עלמות שיר •
בתוך עלמות תופפות •
על כן עלמות אהבוך •
מנצחים •

העלמה ג׳ וסימניהון בלשון
ארמי עולימתא
דנפקת מתקריא אבא וילידת בר
וביאור׳ נמסר בסדר חיי •

נעלם ג׳ ב׳ קמצין וא׳ פתח
וסימניהון
היה דבר נעלם מן המלך •
ולא נעלם דבר •
יביא במשפט על כל נעלם •

עם

עם י״ז קמצין
וסימניהון
הן עם כלביא יקום •
הן עם לבדד ישכון •
השמע עם קול •
הנה עם יורד מראשי •
הנה עם ירדים •
כי לא השאיר ליהואחז •
ויכהו קבל עם וימיתהו •
ואתנך לברית עם •
אספו עם קבצו •
לברות לו דד״ה •
תפלטני מריבי עם •
בטחו בכל עת •
ישפט עניי עם •
רגע ימותו וחצות
ברב עם הדרת מלך •
ודתיהם שנות מכל עם •
וכל אתנח וס״פ דכות׳ ׃

ועמי י״א וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ב׳ •

וכל עם ז׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ח׳
ובירמיה סימן ל״ד •

עם זו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח

ובישעיה סימן מ״ג •

וכל עמו ד׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סי׳ ח׳ •

ואת עמי ד׳ וסימניהון
וישלחו ויאספו ׃
וישלחו את ארון אלהים •
הלא ראית מה העם •
ואת עמי יורדו בין •

ואת העם י״ב וסימניהון נמסר
בסדר שלח לך •

ובעמך ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר וארא •

ואת כל העם ג׳ וסימניהון
ויתפש את אגג •
וישב ישמעאל •
ויזעק סיסרא את •

עמיך ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בפרשה קדושים •

ואת עמו ז׳ וסימניהון נמסר
בסד׳ בשלח ובד״ה
ב׳ סימן ל״א •

על העם ח׳ וסי׳ נמסר במלכי׳
א׳ ריש סימן י״ד •

על עם ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
ו׳ ובמשלי סימן כ״ח •

אל עמי ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
ויחי וביחזקאל ס׳ י״ג •

עמך ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת
נשא ובתלים סימן מ״ה •
וברות סימן א׳ •

עמי ג׳ סבירי׳ עמים וסי׳ נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ כ״ב •

ועם ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ג
ובעמוס סימן ג׳ •

עם זו ג׳ וסימניהון
עם זו קנית •
עם זו גאלת
עם זו יצרתי לי •

העם ו׳ בטע׳ וסימניהון
ויקם העם כל היום •
ואחרי בן נאם יי׳ אתן את צדקיהו ׃
וירם יאשיהו לבני העם צאן •
כי מרבית העם דעזרא •
ויענו בהלל לי״י דעזרא •

ועמו ח׳ בטע׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת וישלח יעקב
ובעזרא סימן ח׳ •

עמך י״ב בתורה וסימ׳ נמסר
בפרשת שפטים •

עמו ד׳ רפ׳ וסימניהון נמס׳
באיוב סימן י״ב •

ויעמד ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳
ב׳ סימן ח׳ ובאיוב סימן
ל״ד וכד״ה א׳ ריש סימן כ״א •

לא עמד ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן כ״ג •

ולעמך ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת קרח •

עומד ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר
בסדר ואלה שמות
ובשיר השירים סימן ב׳ •

לעמוד ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
במגלה סימן ח׳ •

עמד ב׳ קמצי׳
וסימניהון
וידם השמש •
אשרי האיש וא׳ ועמד •
ועמשא מתגולל בדם •

280

עמידה אל יא כליש וסים נמסר בשמואל
א׳ סימן יז׳.
עמוד ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר מסעי׳
יעמוד ג׳ מל׳ וסי׳ נמסר בריש
נחום ובמגלה סי׳ ד׳.
ותעמדנה ה׳ וסימניהון
אצל הפרות.
לפני משה ולפני׳
ותשברת ותעמדנה.
אז תבאנה שתים נשים זונות
ותעמדנה שתי החדות׳
עמידה ג׳ חס׳ בליש׳ וסים׳
והעמדה לפני יי׳.
ותבא בי רוח קדמ׳ דסיפ׳.
ואעמדם על עמדם.
וכל מעמדהו דכות׳
עמדה ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת ויצא
ובקהלת סימן ב׳
ולא יעמוד ד׳ וסימני׳ נמסר
בדניאל סימ׳ יא.
ולא עמד ג׳ וסי׳ נמס׳ בסדר
ויגש אליו.
עמודיה ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן עה׳
ובאיוב סימן ט׳.
עמודיו ד׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בסדר ויקהל.
העמודים יא חס׳ בליש׳ וסי׳
נמס׳ בסד׳ ויקהל.
לעמודים ב׳ א׳ מל׳ וא׳
חס׳ וסים׳
והאדנים לעמדים.
עשה ווים לעמודים דין מל׳.
עמוני ה׳ מל׳ בליש׳ וסים׳
נמסר בסדר כי תצא
ובנחמ׳ סוף סי׳ ב׳ ובדה׳ א׳ סוף סי׳ יא.
ובשמואל א׳ ריש סימן יא׳.
העמונים ג׳ מל׳ בליש׳
וסימניהון
ועמהם מהעמונים.
ויתנו העמוני׳ מנחה.
נעמה העמונית.
עמקי ג׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל
סימן ג׳.

ענ

וענתה ד׳ חס׳ בליש׳ וסים׳
נמסר בפרש׳ משפטי׳.
מענה ג׳ קמצי׳ וסים׳ בלשון
ארמי חדותא דכר
נשא בהתה׳ וביאור׳ נמסר במשלי
סימן טו׳.
ואין עונה ה׳ וסימניהון
ויאמר אליה בואי.
מדוע באתי ואין איש.
ואין קול ואין עונה וחבירו
גם אני אבחר בתעלוליהם
ולא יענה ה׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳
סוף סימן ח׳ ובישעיה סימן מו׳ ובמיכה
סימן ג׳ ובאיוב סימן יט׳.
וענתה ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויצא
ובהושע סימן ב׳.
לענותו ג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל ב׳ סימן ז׳

את עניו ג׳ וסימ׳ נמסר באיכה
סימן א׳.
ענתך ג׳ חס׳ בליש׳ וסימני׳
למען ענתך וחבירו.
וענתך תרבני.
ענוים ה׳ כתי׳ עניים וסימניהון
נמסר בתלים סי׳ ט׳.
עניים ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן ג׳ עש׳
לענייך ג׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר
בתלים סימן עב׳.
ענן ד׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר בסוף
פרשת אלה פקודי׳
וביחזקאל סימן ח׳.

עפ

עפר ואפר ב׳ וסימניהון
ואנכי עפר ואפר.
ונחמתי על עפר ואפר.
לעפר ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת עקב.
עפרן ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת חיי.
עפרת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בסדר מטות
ובזכריה סימן ה׳.

עצ

עץ פרי ב׳ וסימניהון
עץ פרי עשה פרי׳
עץ פרי וכל ארזים.
וכל עץ ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן ג׳ וביחזקאל
סימן ד׳.
עצמים כל אורית׳ עצמים חס׳
במא וכל נביאים
וכתובים דכות׳ מל׳ במג חס׳ וסימ׳
נמסר בפרשת ואתחנן ובעמוס ס׳ ט׳
ובדניאל סוף סימן ח׳.
לעץ ג׳ וסימני׳ נמסר בירמיה
סימן ב׳ ובחבקוק סוף
סימן ב׳.
כעץ ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב
סימן יט ובסוף סי׳ כד׳.
ואת עצמות ז׳ וסי׳ נמסר
בירמיה
ריש סימן ח׳.
עצם אל ב׳ בליש׳ וסים׳
ותקרבו עצמות
וגע אל עצמו ואל׳.
ושארהון על׳.
עצמתי ו׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בסוף פרשת
ויחי יעקב׳
עצמונה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון
ויצא חצר אדר ועבר.
ועבר עצמנה ויצא.
דיהושע חסר.
יעצר ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סימן ט׳.
ותעצר ד׳ וסימ׳ נמסר בסוף
שמואל׳.

עק

עקב ג׳ וסימניהון
ואתה תשפט עקב.
הגדיל עלי עקב.
והוא יגוד עקב.

ער

ערב ה׳ פתחי׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת ויגש אליו
ובמשלי סימן יא׳.
וממערב ג׳ וסימ׳ נמסר
בישעיה ריש
סימן מג׳ ובתלים סי׳ קז׳.
מערבה ג׳ וסימניהון
לחברני חשביהו ואחיו.
וישרם למטה מערבה.
ואחרי כן בנה חומה.
ובערב ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר
בהעלתך וביחזקאל
סימן יב׳.
בערבות כל אוריתא חס׳
במא מל׳ בערבות
מואב מעבר.
וכל נבי׳ דכות׳ מל׳ במא
וישיגו את צדקיהו דירמיה׳
תערוג ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים
ריש סימן מב׳.
ערכו ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סימן יב׳
ויער ג׳ וסימניהון
זרובבל.
פול יהורם.
הערה ג׳ וסימניהון
אשה דוה.
כי את שארו הערה׳
אשר הערה למות נפשו׳
העיר ה׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
ריש סימן מא׳.
יעיר ח׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ נ׳ ובדניאל
ריש סימן יא׳
עורר ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר
במשלי סי׳ י׳.
עריסותיכם ג׳ וסימ׳
ראשית עריסתיכם׳
מראשית עריסתיכם.
וראשית עריסותיכם׳
קדמ׳ חס׳ דחס׳ תני׳ ערסתיכם
כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳.
ערומים פ׳ מל׳ ודגשים וב׳
רפין וסימ׳ בלשון
ארמי ערטילאין דגשין חכימין רפין
וביאורם נמסר באיוב ריש סימן טו׳.
עורי עורי ד׳ דסמיכי וסימני׳
נמסר בישעיה
ריש סימן נב׳.
יערו ג׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בירמיה סימן נ׳
וערות ג׳ וסימ׳ נמסר
בסדר נח
ערכתי ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא בלק
ובתלים סי׳ קלג ובאיוב סי׳ יב.
ערכו ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב ריש ס׳ כא׳.
ערוך ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל
סימן כג׳.

ערם ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סוף סימן
יט ובאיוב סוף סימן א׳.
יערים ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
במשלי סימן טו׳ ובסוף
סימן יט.
ערוער ה׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סוף סימן
ל׳ ובמלכים ב׳ סימן י׳.
וערפכם ג׳ וסימניהון
נמסר בפרשת
והיה עקב.
תערוץ ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בפרשת עקב
ובאיוב סוף סימן יג.

עש

עש ה׳ וסימניהון נמסר באיוב
סוף סימן ה׳.
בעש ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן לט׳.
עשב הארץ ה׳ וסימניהון
נמסר בסדר בא.
עושי י׳ כתיב יוד וסימ׳
נמסר בסדר ויקהל.
מעשי יא כתיב יוד וסימני׳
קוריהם לא היו לבגד.
ודברת משפטי אתם דריש ירמיה
להכעיסני במעשה ידיכם לקטר
תחת אשר עזבוני דדה׳.
תמשילהו במעשי ידיך.
כי שמחתני יי׳ בפעלך.
המה ראו מעשי יי׳
גדלים מעשי יי׳
מעשי ידיו אמת ומשפט.
לא אמות כי אחיה׳
יי׳ יגמר עלי.
יעשה לו וסימניהון נמסר
בסדר ויקרא
אשר עשה ו׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סוף
סימן טו׳.
עושה ח׳ קמצין וסימני׳ נמסר
בפרשת בשלח וכל
אמת דתקע דכו׳ במ כב׳ פתחין וסימ׳
במלכים ב׳ סימן ז׳.
ולעשות טו וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ ס׳ ז׳.
יעשון ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישמע יתרו
ובמלכים א׳ ריש סימן יט.
תעשון טו וסימ׳ נמסר בסוף
סד׳ מטות ובשפטים
סימן ז׳.
מעשה י׳ פתחין וסימניהון
נמסר בסדר מטות
ובישעיה סוף סימן ג׳ ובאיוב סימן לג׳
ובדה׳ ב׳ סוף סימן יו׳.
ומעשה י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן ז׳.
כל לשון עשייה בכתג
בכד מנח וסי׳
כל נעשה ארץ וכל יפלו.
ומראיהם ומעשיהם.
ויאמרו אליו מה נעשה׳
וירא האלהים את מעשיהם.

מערכת אות העין

נעשה ח׳ וסימניהון נמסר בסדר צו ובמלכים ב׳ סימן כ״ג •

תעשה ז׳ וסימניהון נמסר בסדר תרומה •

מלין דליה דכות׳ בליש׳ עשיה וסימ׳ נמסר בסוף איוב •

עשה ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת שפטים ובתלים סימ׳ קי״ח ובמגלה סימן ב׳ •

תעשה ד קמצי׳ וסימניהון נמס׳ בפר׳ תולדת ובירמיה סוף סימ׳ מ׳ •

ויעשו ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ואלה שמו׳ •

בעשי ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויקהל ובתלים סימן ל״ד •

עשה ד׳ כ״כ וסימני׳ נמסר בפר׳ ויצא ובתלים סימן ק״א •

עשו ד׳ כ״כ וסימ׳ נמסר ועיין שם בירמיה סימ׳ כ״כ מה דאקשינן •

ויעשה ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ו׳ •

ותעשה ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ז •

וכן תעשה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תרומה וביחזקאל סימן מ״ה •

נעשתה ט׳ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ב׳ ובדניאל סימן י״א •

עשויה ה׳ קשורים בבית וסימניהון נמסר במגלה סימן ו׳ •

עשה לך ז׳ וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך •

עשיתי ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בתל׳ בא״ב אות ע׳ •

עשויה הדבר י״א חס׳ את וסימני׳ נמסר בסדר וארא •

עשויה את הרע ז׳ וסימני׳

כי ימצא בקרבך •

כי ידעתי אחרי מותי •

וקדמ׳ ותני׳ דסמך שפטים •

על כי עשה את הרע •

ויתעס מנשה לעשות •

יען אשר עשית את •

ואשר עשה ח׳ וסימני׳ נמסר במלכ׳ א׳ סי׳ ב׳ •

ובכל מעשה ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר משות •

עשית ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית ובירמיה סי׳ ב׳ ובדות סימן ב׳ •

לעשות י״ג חס׳ וסימני׳ נמסר בריש פרש׳ ויקהל ובנחמיה סימן י״ב •

המה עושים ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויקהל וביחזקאל סימן ח׳ •

מעשות ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ שמיני •

עשיתה ח׳ מ׳ל וסימני׳

טעם טעמתי מעט •

וכי ימצא איש את •

ואתה הגדת היום •

ויבא יואב אל המלך דאבנר •

ומי יאמר מדוע עשיתה •

ויאמר שאול אל הקיני •

אשר עשיתה משנאתיך בם •

אילין בליש׳ עשיה ל׳ דכו׳ וסי׳

עשה מפיק ה׳ כה אמר י״י עשה •

ועושה מפיק ה׳ כה אמר י״י בורא שמים •

עשיתם ל׳ וברחמיך הרבים לא •

ועשיתם ל׳ ויאמ׳ י״י אל מש׳ בלכתך

עשוהו ל׳ ופניתי אני לראו׳ חכמה

עושיתי ל׳ לא נכחד עצמי ממך •

עשתה ה׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפר׳ תולדת ובשמואל ב׳ סימן י״ג •

עשהו ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל״א •

עושה ב׳ מ׳ל כתי׳ ה׳ וסימניהון

כה יתרון העושה •

עושה בעברת זדון •

עושי ג׳ מ׳ל כתי׳ יוד וסימניהון

ועל ידם היל צבא •

ויתנו אותו עושי המלאכה דל״ח

ויתכו את הכסף •

לעשתו ה׳ חס׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מקץ •

ככה יעשה ד׳ וסימניהון נמסר בסוף סדר תצא ובמגלה סימן ו׳ •

ולא תעשה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ס׳ ד׳ •

ולא תעשו ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ אחרי מות •

ומעשהו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן י״ג ובשמואל א׳ סימן כה׳ ובתלי׳ סי׳ ס״ד •

אנכי עשה ד׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ב׳ •

ולא עשה ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סי׳ י״ט ובד״ה ב׳ ריש סי׳ כ״ח •

לעשותם ד׳ ב׳ מ׳ל וב׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפר׳ ואתחנן •

עשן ועשן ה׳ שום קרתא וסי׳ נמסר ביהושע סי׳ י״ט ובד״ה סימן ו׳ •

עשוק ד׳ ב׳ מ׳ל וב׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ תבא וביהושע סימן ה׳ •

העשירי ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפר׳ נשא וביחזקאל ריש סי׳ כ״ט ובמגלה סי׳ ב׳ •

בעשור ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון

בעשר לחדש הזה •

צאנכם יעשר •

זיתכם וכרמכם יעשר •

ועשרון ה׳ ב׳ מ׳ל וסימ׳ נמס׳ בפרשת תצוה •

ושני עשרונים ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ פנחס •

מעשר ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר לך לך •

סימן חלוף עשירית נמסר בסוף סדר בשלח •

מעשר ג׳ דגשין וסימניהון וכל מעשר בקר •

כי את מעשר בני •

מעשר הארץ מזרע •

מעשר ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בסדר ויקח קרח •

בעשתי עשר ג׳ וסי׳ נמסר בריש סדר דברים ובירמיה ריש סימן ל״ט •

שני עשר ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת תצוה

העשרים ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא וביחזקאל ריש סימ׳ מ״ב •

עשתרות כל אורי׳ חס׳ במ״א וסימניהון

ועשתרות צאנך דכותה •

וכל נביאי וכתו׳ מ׳ל במ״א •

ויסרו בני ישראל •

עת

עת ג׳ פתחי׳ וסי׳ נמסר בפר׳ מצורע ובריש חגי •

עיתה ג׳ מ׳ל בליש׳ וסימ׳

וקרב לבא •

עיר שפכת דם •

בעיתה אחישנה •

ויהי בעת ההיא ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת וירא •

ובעת ההיא ח׳ וסימני׳

מושלים פלשתים

אצמיח לדוד •

יבאו בני ישראל המה •

אשוב את שבות יהודה •

כאתני הראה כ׳ כו׳ •

יעמד מיכאל ב׳ בפסו׳ •

עתה כ״ה ר״פ וסי׳ נמסר בד״ה ב׳ סוף סימן ו׳ •

ואתה ועתה י״ח כטעם תברין וסימניהון נמסר בסדר בהעלתך •

עד עתה ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר ראה ובשמואל ב׳ סימן י״ט •

עתודים ב׳ מ׳ל וסימני׳

ולזבח השלמים •

חמאת בקר וחלב •

וכל קרי׳ א׳ מ׳ל •

ועתודים ה׳ וסימניהון

חמאת בקר •

למה לי רב זבחיכם •

חרב לי״י מלאה דם •

ערב וכל נשיאי קדר •

בשר גבורים •

עתליה ז׳ וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ ריש סי׳ י״א •

עתק ד׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ ע״ה וסי׳ צ״ד •

ויעתר ד׳ וסימני׳ נמסר בריש פרש׳ תולדת ובשפטים סימן י״ד •

ויעתר ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת תולדת ובשמואל ב׳ סימן כ״א •

נשלם אות העי״ן בס״ד

מערכת אות הפ״א

ד׳ זוגין חד פ׳ וחד ופ׳ וסי׳

פתחה פיה פתחה בחכמה •

ופתחה והיה אם שלום תענך •

פרה זאת חקת התורה אשר •

ופרה ודוב תרעינה יחדו •

פשרא פתחי׳ דנה חילמא חזית אנא •

ופשרא פתחי׳ אדין דניא׳ דשמיה

פלטיהו ותשא אהי רוח ותבא •

ופלטיהו ויהי בהנבאי ופלטיהו •

ג׳ זוגין חד פ׳ וחד בפ׳ וסי׳

פס בה שעתא נפקו •

בפס הוא היה עם דוד •

פתחי אני ישנה ולבי •

בפתחי וידעתם כי אני •

פתחיה ואני ואכלו פתחיה •

בפתחיה ורעו את ארץ •

פא

פארי ב׳ וסימניהון

ואת פארי המגבעות •

פארי פשתים יהיו •

את פאת ב׳ וסימניהון פאת זקנך •

ומדותם את פאת צפון •

פג

ויפגעו ב׳ וסימניהון מלאכי אלהים •

את משה ואת אהרן •

נפגשו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ פ״ה ובמשלי ס׳ כ״ט •

פד

פדות ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וארא ובתלים סימן ק״א •

פדנה ד׳ וסימני׳ נמסר בסו סדר תולדת •

פדית ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סוף סימן ע״א •

פה

פה אל פה ב׳ וסימניהון

פה אל פה אדבר •

פה אל פה בטמאתם •

פיהו בא׳ וסימני׳ נמסר בריש שיר השירים •

ומפי ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סוף סימן נ״ט •

אל פי ה׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן י״ז •

אל פיהו ב וסימניהון

טבן עצל ידו •

יבטח כי יגיח ירדן :

אל פיו

מערכת אות הפא

אל פיו ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן יד׳ ·
ג׳ סבירין פי וקרי׳ פני וסימניהון
נמסר בראש סדר
אלה מסעי׳ ·
פה אחד ג׳ וסי׳ נמסר במלכים
א׳ סימן כ״ב ·

פו

מפה י״א כ״כ בצורת הבית
וסי״מ נמסר ביחזקאל
סימן מ׳ ·
נפוך ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה
סימן נ״ד וכירמיה סוף
סימן ד׳ ·
פורה ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסי׳ נמסר
בישעיה סוף סימן ׳ ·

פז

פזר ב׳ וסימניהון

כי אלהים פזר עצמות ·
פזר נתן לאביונים ·

פח

ופחד ב׳ וסימניהון

הפל עליהם אימתה ·
ומשל ופחד עמו ·
ופחד ב׳ מלעיל וסי׳
לולי אלהי אבי ·
מכל צררי הייתי ·
פחדכם ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר
עקב ובמשלי סי׳ א׳ ·
והפחות ג׳ וסימניהון נמסר
במגלה סימן ח׳ ·

פט

פטיש ב׳ וסימניהון

פטיש כל הארץ ·
מחליק פטיש את הולם פעם ·

פי

ופיכל ג׳ דכ״כ וסימניהון

ויאמר אבימלך ·
ויכרתו בריה בבאר ·
ואחזת מרעהו ופיכל ·

פל

והפלה כ׳ חד כתיב א׳ וסימני׳

והפלה יי׳ בין מקנה ·
והפלא יי׳ את מכותיך כת׳ כתי׳ א׳ ·
הפלא כ׳ חד כתיב ה׳ וסימני׳

הפלה חסדך מושיע ·
העם הזה הפלא ופלא ·
קדמ׳ כתיב ה׳ ·
נפלאתי ז׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בפרשת שמות ·
יפלא ד׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסדר נשא ·

ויתפלל ג׳ רפין וסימניהון נמס׳
בפרש׳ וירא ובישעיה
סימן כ״ד ובתלים סימן ע״ב ·
ותפלתו ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן ק״ט וד״ה ב׳ סי׳ ל״ג ·
ופילגשו ד׳ רפ׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ט ·
פלגי ג׳ ר״פ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב אות פ׳
ובאיכה בא״ב ג׳ ·
פלח ג׳ וסימניהון

ותשלך אשה פלח ·
ויתנו לו פלח דבילה ·
הלא אשה אחת ·
כפלח ג׳ וסימניהון

ויצוק כפלח התחית ·
כפלח הרמון רקתך וחברו ·
הפליט ה׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל
סוף סימן כ״ד ·
הפלטה ג׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסדר בא ·
פליטים ד׳ וסימניהון

נתן פניו פליטם כ״ב ·
ושלחתי מהם פליטים ·
כ״כ מל׳ דמל׳ ·
פליטים מחרב הלכו ·
כי אם פליטים ·
בתראי פליטים בתבן ·
פלילים ג׳ בליש׳ ב׳ חס׳ יוד
קדמ׳ וא׳ חס׳ דחס׳
וסימני׳ נמסר בפרשת משפטים ·
ותפלתי ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סוף סי׳ י״ו ·
פלוני אלמני ג׳ וסי׳ נמסר
במלכים ב׳
סימן ו׳ וברות ריש סימן ד׳ ·
פלצות ד׳ וסי׳ נמסר בישעיה
סימן כ״א ובתלי׳ סימן
נ״ה ובאיוב סימן כ״א ·
הפלשתים ח׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן
י״ז ובד״ה ב׳ סימן כ״א ·
שרי פלשתים ו׳ וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳
סוף סימן י״ח ·
פלת ב׳ וסימניהון ·

ואון בן פלת בני ·
פלת וזזא ·

פן

ופן ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת
ואתחנן ובירמיה סימן נ״א
ובמשלי סימן ל׳ ·
פנו ג׳ וסימני׳ נמסר בישעיה ריש
סימן מ׳ ·
הפונה ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סי׳ מ״ז ·
פונה ג׳ וחס׳ וסימניהון נמס׳ בריש
סדר נצבים וביהושע סימן
ט״ו וביחזקאל סימן מ״ב ·
ונפן ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת
אלה הדברים ·
אל תפן ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
ויקח קרח ·
ופניתי ד׳ וסימ׳ נמסר בקהלת
סימן ב׳ ·
פנואל ט׳ וסימניהון

ויזרח לו השמש כאשר עבר ·
ויעל משם פנואל ב׳ בן ·
בשובי בשלום ·
ואת מגדל פנואל נתץ ·
ויצא משם פנואל ·
ופנואל אבי גדר ·
ויבן את פנואל ·
פנימה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
שמיני ובמלכ׳ א׳ סי׳ ו׳ ·
פנים אל פנים ה׳ וסימניהון
נמסר בפרשת וישלח
וביחזקאל סימן ד׳ ·
מלפניו ח׳ וסימ׳ נמסר במלכים
ב׳ סוף סימן ו׳ ובדניאל
סימן י״א ·
מלפני י״ב וסימניהון נמסר
בסדר אמור ·
מלפניך י׳ וסימניהון נמסר
בפרשת משפטים
ובירמיה סוף סימן י״ח ·
ופניהם ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר
תרומה ·
לפני ב׳ סבירין לבני וסימ׳ נמסר
במשלי ריש סימן ד׳ ·
פניה י׳ וסימניהון

כי בסתה פניה ·
והאיר אל עבר ·
ותרא אביגיל ·
מחה והפך על פניה ·
בוקק הארץ ובולקה ·
אם שוה פניה ·
זה הלשכה אשר ·
והלשכה אשר פניה ·
והקר על פניה דרות ·
העזה פניה ·
פניך י׳ וסימניהון

ויקח דוד מידה ·
אנה פניך מועדות ·
כי לא ישיב את ·
ויהן לי את אבישג ·
שאלי אמי כי לא אשיב ·
עלה מפיץ על ·
נצור במצורה ·
וגם אני חשפתי ·
והראיתי גוים מערך ·
מלפניכם ג׳ וסימניהון נמסר
בסדר עקב ·
ולפני י״ו יחידאין וסימני׳ נמסר
בסדר פנחס ·
ופני ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר
כי תשא ובדניאל סי׳ י׳ ·
ופניו ג׳ וסימניהון בריש
ירמיה ·
אל פני ט׳ וסימני׳ נמסר בסדר
משפטי׳ ויחזקאל סי׳ י״ד
אל פניו ה׳ וסי׳ נמסר בשמואל
ב׳ סימן י״ד וד״ה ב׳ ריש
סימן י״ט ·
מאת פני ה׳ וסימניהון נמס׳
בסדר הלדות
ומלכים ב׳ סימן י״ו ואיוב סימן ב׳ ·
לפניו ולאחריו ד׳ בחד פסו׳
וסימני׳ נמסר
בסדר בא ·
נתינה פנים ד׳ חס׳ את וסי׳
נמסר בדניאל
סימן י׳ ·
הפנים ט׳ וסימניהון

ויתן לו הכהן ·
כמים הפנים לפנים ·
יי׳ לנו בושת הפנים ·
ולנו בושת הפנים ·
המה דפנים אשר ·
ואת השלחן ועליהם לחם דדת
ואת השלחן אשר עליו לחם
הפנים דמלכים ·
את השלחן ואת כליו דויקהל ·
את השלחן ואת כל כליו דפקודי ·
ופני י״ז וסימניהון נמסר בתלים
סימן פ״ד ·

פס

הפסגה ה׳ וסימניהון

תחת אשדות ·
וחכרו תחת אשדות הפסגה ·
נשקפה על פני ·
עלה ראש הפסגה ·
פסילים ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ד׳ ובד״ה
ב׳ סוף סימן ג׳ ·

פע

אפעה ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ל׳ ·
כפעם כפעם ו׳ וסימניהון
ולא הלך כפעם ·
אצא כפעם בפעם דשמשון ·
וישב המלך על מושבו ·
ויעלו בני ישראל אל בני דפלגש ·
ויצאו בני בנימן דפלגש ·
ויקרא כפעם בפעם שמואל ·

פצ

ויפץ ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
נח ·
ויפצר ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת
וירא ובמלכ׳ ב׳ סי׳ ה׳ ·

פק

יפקד ג׳ וסימניהון

ונפקדת כי יפקד ·
אם כמות כל האדם ·
אם הפקד יפקד ·
פקידים ד׳ וסי׳ נמסר בפרשת
מקץ ובירמיה סימ׳ כט
ובמגלה ריש סימן ב׳ ·
ופקדת ג׳ וסימניהון

אם כמות כל ·
ופקדת אלעזר בן ·
ופקדת משמרת ·
ופקדת כל העדה ·
ויפקדם ג׳ וסימניהון נמסר
במדבר סיני ·
התפקדו ד׳ וסימניהון נמס׳
במדבר סיני ·
פקידה אל ד׳ בליש׳ וסימני׳
נמס׳ בירמ׳ סי׳ כ״ג
פקד יפקד ה׳ וחס׳ וסימניהון
נמסר בסוף סדר
ויחי ובשמואל א׳ סימן ד׳ ·
פקודיהם ב׳ מל׳ וסימניהון

אלה הם בני לוי ·
ראשי האבות לפקודיהם ·
ובל׳ פקודי במ״א דיהוידע ·
ויפקדו ג׳ וסימניהון

ויפקדו מעבדי דוד ·
ויפקדו השערים ·
ויפקדו ביום ההוא ·
סימן פקד יפקד פקד בפקד
אפקד בולהו׳
חס׳ בכ״ה וסימניהון נמסר בפרשת
שמות ויחזקאל סימן כ״ג ·

מערכת אות הפא

פר

ואת הפר ג' וסימניהון נמסר בפרשת תצוה
ובשפטים סימן ו' ·

פר בן בקר אחד ד' וסים'
והקרבתם על הלחם ·
והיה אם מעיני העדה ·
ובראש השנה ·
ובעשור לחדש ·

הפר האחד ג' וסימניהון
ויתנו לנו שנים פרים ·
ב' בפסוק דאליהו ·
בחרו לכם הפר האחד ·

פרא ו' וסימני' נמסר בסדר לך לך ובאיוב סימן י"א ·

והפרתי ג' ב' כל' וא' חס וסי' נמסר בסדר לך לך ·

פוריה ד' וסימניהון
על גפן פוריה ·
פוריה וענפה ·
אשתך בגפן פוריה ·
בסעיפיה פוריה ·

בפרור ג' בליש' וסימניהון
ובשלו בפרור ·
והבשר שם בסל ·
והכה בכיור ·
וב' כתי' פארור וסים'
כל פנים קבצו פארור ·
ופני כלם קבצו פארור ·

הפרזות ג' בליש' וסים' נמסר בזכריה סי' ב' ומגלת סימן ט' ·

הפרזי ג' וסימניהון
לבד מערי הפרזי ·
ועד כפר הפרזי ·
וכל הפרזי ·

יפרח ד' וסי' נמס' בסדר קרח ותלים סי' ע"ב

ופרעה ג' וסים' בשמואל א' סימן ו' ·

ויאמר פרעה ג' בסע' וסימניהון
אביך ואחיך ·
הרבים עתה ·
מי"י אשר ·

פרצו ג' וסימניהון נמסר במיכה סוף סי' ב' י

פרעוש ב' וסימניהון
אחר פרעוש אחד ·
לבקש את פרעוש ·
וכל שום בר נש דכו' פרעש ·

כפרץ ד' וסימניהון נמסר בישעיה סימן ל' ובאיוב סימן ל' ·

פרצים ה' וסימניהון נמסר בשמואל ב' סי' ה' ·

פרש ג' ב' פתח וא' קמץ וסי' בירמיה סי' ד'

פרשתי ג' וסים' נמסר בישעיה ריש סים' ס"ה ובתלים סימן קמ"ג ·

פרתה ג' וסימניהון
קח את האזור ·
ויהי מקץ ימים ·
ואקח את האזור ·

הפרתמים ג' וסימניהון נמסר בריש אחשורש ·

ופשרא י' קמצי' וסימני' נמסר בדניאל סוף סי' ג' ·

פת

פתגם ב' א' קמץ וסימניהון
אשר אין נעשה פתגם ·
תשמע פתגם המלך ·
קדמ' קמץ וכל ארמי' דכו' ׃

פתים ג' ב"ב וס מ' נמס' בתלים בא"ב רבתי אות הפ' ובמשלי סוף סימן א' ·

יפתה ד' וסים' נמסר בפרשת משפטים ·

יפתם ג' והוכני' נמסר בירמיה סי' ך' ובמשלי סי' כ"ה ·

ויפתח ג' וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט"ו ובאיוב סימן י"א ·

ופתח ה' וסימניהון נמסר בפר' נח וב' חזקא' סימן מ"א ·

פתוחה ג' וסימניהון נמסר ביחזקאל סוף סי' כ"א ובנחמיה סימן ו' ·

יפתח ה' וסימניהון
השער הזה יהיה · ב' בו ·
סגור יהיה לא יפתח ·
הנה בטני כיין לא ·
יסגר על איש ולא ·

פתוח ג' ב' חס' וסי' נמסר בפרשת ראה ·

נפתחו ג' וסימניהון נמסר בישעיה סוף סמן כ"ד ובנחום סימן ב' ·

פתח ד' וסימניהון נמסר במלכים ב' סימן י"ג ובמשלי סימן ל"א ·

ופתחת ג' וסימניהון נמסר בפרשת תצוה ·

פתח ג' ובאיוב וסימני' נמסר שם סימן ל"ט ·

ה' פסוקי' דמיין מן ב' מלין

קדמ' קמץ תני' פת' וסימניהון נמסר פרשת ויצא ·

ט' פסוקים אית בהון ב' מלין

ופתרו' חד וסי' נמסר בשמואל א' ריש סים' י"ב ·

שטה חדא מן כ' פתחין

מן חד חד ולית דכוו' וסים'
אדני ויאמ' הנה נא אדני כורו נא ·
יצחק ותאמ' שרה צחק עשה לי ·
חנן וישא עיניו וירא ·
ותמנע והיתה פילגש לאליפז ·
ואז וכי יגור דהמול לו כל זכר ·
עשן והר סיני עשן כלו ·
בעב ויאמר ה' אל משה הנה ·
תושב וכל זר לא יאכל קדש ·
שופר והעברת שופר הרועה ·
הצר וכי תבאו מלחמה בארצכם
נכר ויאמר ה' אל משה הנך ·
חכמת וכל אשה חכמת לב ·
בגורל נחלתם כאשר ·
ומגורל והיו לאחד מכבי ·
מוצק ושתי כתרות עשה לתת ·
וכרד ברדת היער ובשפלה ·
בארפד הלא ככרכמיש כלנו ·
יבש נדף ערות על יאור על פי

יאור תרויהון בפסו' ·
ארטת שאו נס בארץ תקעו ·
ובבצר משגב משגב חבתיך השח השפיל ב' בו ·
והמס גלגל לחם יודק כי לא לנצח ב' בו ·
שכל ויצאו שרי פלשתים ויהי בדי צאתם ·
נכהל ותבוא האשה אל שאול · ותרא כי ·
באנשים ודוד בן איש אפרתי ·
אחל ואת שם קדשי אודיע ·
החל וגלות החל הזה ·
חם לבי בקרבי בהגיגי הבער ·
חל ויען המלך ויאמר אל איש האלהים ·
חלל כי עני ואביון אנכי ולבי ·
חכם בני אם חכם לבך ·
מן ישב עולם לפני אלהים
עולל לוא אליכם כל עוברי דרך
ארנן ובן חנניה פלטיה וישעיה ·
נס נא עבדיך ימים ·
כנס כל קבל דנא מלכא ·
ודל חכם בעיניו איש ·
ודר חור כרפס ותכלת ·
ורענן אנה נבוכד נצר שליו ·
ביתן וכמלאת הימים האלה ·
משל כאשר יאמר משל ·
שן וילך דוד ויקח את עצמו' ·
משרת ותבא בת שבע אל המלך ·
ובישרת ויאמר שלמה אתה עשית ·
פרש משפעת סוסיו יבסך ·
נעזב ואריבה את הסגני' ·
תעזב טרף נפשו באפו ·
לבער והגורלות הפלנו על קרבן ·

א"ב מן חד וחד חד פתח

קמץ דלוג וסים'
אט ויהי כשמע אחאב את ·
אש באשורו אחזה רגלי ·
במעט ומן ההחכרות אליו ·
במעט ויאמר יהונתן אל הנער ·
גאל ויאמ' הגאל לא אוכל לגאול
גאל ואני אמרתי אגלה אזנך ·
גב ואלה מדות המזבח באמות ·
גב והבני לך גב ·
גבל זקני גבל וחכמיה ·
גבל ועמון ועמלק ·
וגחת עושו ובואו כל הגוים ·
הנחת וכדו ריס לכביה ורוחה ·
הורם ועד שר הצבא הגדול ·
הורם וקדשת את חזה התנופה ·
הצלח הנה לאש נתן לאכלה ·
הצלח וימרד בו לשלח מלאכיו ·
ובעס גם כל ימיו בחשך יאכל ·
ובעס רשע יראה ובעס ·
והכל מיום אחד לחדש השביעי ·
והיכל האומר לכורש רעי וכל ·
והכני הצילני נא מיד אחי מיד ·
והכני אם יוכל להלחם אתי והכני
ולאחד וארעה את צאן ההרגה ·
ולאחד גם אם ישכבו שנים ·
וליקר בה זמנא מנדעי יתוב עלי ·
וליקר ענה מלכ' ואמ' הלא דא היא
והמס לחם יודק כי לא לנצח ·
והמס ונתנם ה' אלהיך לפניך ·
והחמנים וינתצו לפניו את מזבחות
והחמנים ולא ישעה אל המזבחות ·
חדקל ושם הנהר השלישי ·
חדקל וביום עשרים ואני הייתי ·
טח לא ידעו ולא יבינו ·
וטח ולקחו אבנים אחרות ·
ישק אתה תהיה על ביתי ·

ישק שפתים ישק משיב ·
יריבי לדוד ריבה ה' את יריבי ·
יריבי הקשיבה ה' אלי ושמע ·
יבלע ועתה שלחו מהרה והגידו ·
יבלע היסופר לו כי אדבר ·
ירוחם אשור לא יושיענו ·
ירוחם מכסה פשעיו לא יצליח ·
יחם פן ירדף גאל הדם אחרי ·
יחם גם אם ישכבו שנים ·
יהל לא תשב לנצח ולא תשמ' ·
יהל אם אראה אור כי יהל ·
עכר אני את הארץ ·
עכר ובני כרמי עכר ישראל
בוכב ונשאתם את סכות ·
בוכב אראנו ולא עתה אשורנו ·
כלו והנגשים אצים לאבד ·
כלו תפלות דוד בן ישי ·
בארזים בנחלים נטיו כגנות ·
בארזים שוקיו עמודי שש ·
למצר ומן הגדי נבדלו אל דויד ·
למצר ויבאו מן בני בנימין ·
לעין והנשיא אשר בתוכם ·
לעין וירד הגבול משפם ·
לישה צהלי קולך בת גלים ·
לישה וילכו חמשת האנשים ·
לבנת ויראו את ה' אלהי יש' ותחת
לבנת ואלמלך ועמעי ומישאל ·
מפנה ומנוה כברכת מים מימי ·
מפנה והנה ששה אנשים באים ·
מטע לשום לאבילי ציון לתת ·
מטע והקימותי להם מטע ·
ומישע מלך מואב היה נקד ·
מישע ובני כלב אחי ירחמאל ·
נתן וישבת את הסוסים ·
נתן וידע אונן כי לא לו יהיה ·
נחר מפוח מאשתם עפרת · כתי'
נחר הנה לאש נתן לאכלה ·
נחל אלה אשר נחל משה ·
נחל ואברת לבני עמון שמעו ·
נעמת צר לי עליך אחי יהונתן ·
נעמת ממי נעמת רדה והשכבה ·
נסכלת כי ה' עיניו בשוטטות ·
נסכלת ויאמר שמואל אל שאול ·
סמר מפחדך בשרי ·
סמר שאו נס בארץ ·
סלקת מסתכל הוית בקרניא ·
סלקת ועל קרניא עשר די בראשה
סיסמי ואלעשה הוליד את סיסמי ·
וסיסמי ב' בפסוק קדמ' קמץ
קראני פחד קראני ורעדה ·
קראני שמעו איים אלי ·
רד הם עם יבוס והיום רד ·
רד סבבוני בכחש אפרים ·
רבת אנה הוא מלכא די רבת ·
רבת ורכותך רבת ב' בפסוק ·
שנותי כה הדבר ואמר לי והוא ·
שנותי אני אמרתי בדמי ימי ·
תשם ואמרת אל הארץ ·
תשם למה נמות לעיניך ·
תקצר האנכי לאדם שיחי ·
תקצר ויאמר ה' אל משה היד ה' ·
תוחרב מדוע נבית בשם ה' ·
תחרב לילה ויומם לא תכבה ·

א"ב מן ב"ב פתחין דלוג

וסי'
אשם אשם הוא אשם אשם תניג'
אשם והתודו את חטאתם ·
אדניך כה אמר אדניך ה' ·
אדניך ויתאו המלך יפיך ·
בעם ויאמר לא העבר ·
בעם אודך בקהל רב ·
בארצות ובעת קץ יתנגח עמו מלך ·
בארצות

בארצות וישלח ידו בארצות ארץ מצרים ׃
במצלתים אסף הראש ומשנהו ׃
במצלהים ויסדו הבונים את היכל ׃
ברחת ויאמ׳ הגר שפחת שרי ׃
ברחת מקול פרש ורמה קשת ׃
גד ויקראו בית ישראל את
גד והמן כזרע גד הוא ׃
גורל ויעל גורל מטה בני ׃
גורל כי לא ינוח שבט הרשע ׃
השע השמן לב העם הזה ׃
השע ממני ואבליגה ׃
ושחטו ויקרא משה משכו ׃
ושחטו הפסח והתקדשו ׃
ואמץ רק חזק ואמץ מאד ׃
ואמץ לשלמה בנו חזק ואמץ ׃
ויתחזק ויקם יהורם על ממלכת ׃
ויתחזק ויבן את כל החומה ׃
ויט את כל לבב איש יהודה
ויט כי עבדים אנחנו ׃
חכמות שרותיה תעננה ׃
חכמות נשים בנתה ביתה ׃
לעינים ויאמר ה׳ אל שמואל אל
לעינים וכתוק האור ׃
ומרע על כן על בחוריו ׃
מרע מקשב על שפת ׃
מדברה ויהי להם הגבול לפאת צפונה ׃
מדברה ויאמר ה׳ אליו לך שוב לדרכך ׃
מצבת ויעשה הרע בעיני ה׳ רק ׃
מצבת ויתצו את מצבת הבעל ׃
נכבד וישב דוד לברך את ביתו׳
נכבד ויאמ׳ המלך אל אבשלו׳
נושע אשריך ישראל מי כמוך
נושע ישראל נושע בה׳ ׃
תשבת אז תרצה הארץ את ׃
תשבת ואשלחה עליהם מלאכים
תט אל הסתר פניך ממני ׃
תט אל תט לבי לדבר רע להתעולל ׃

אלין פסקתא דאורייתא

ספר בראשית כ״ט בספרא

אמר המעתיק חזינא סיבויא בכולהו נוסחי דפסקין מאן דמני כ״ט ומאן דמני י״ז ומאן דמני יתיר ויתיר אתנס הכך דכתיבנא בירנא אלון מספרי דוקני דאתבריר לן דראוי למיסמך עליהון ובספר אלה הדברים חזינא נסחא אחריתי בפס באון וכתבנה לה ברוכת׳ עכ״ל ׃

ויקרא ׀ אלהים לאור ׃
ויקרא אלהים ׀ ליבשה ׃
ויברא אלהים ׀ את האד׳ וחברו
ויברא אלהים וגו׳ החיה ׀
ויפל יי׳ אלהים ׀ תרדמה ׃
ויבן יי׳ אלהים ׀ את הצלע
ויאמר יי׳ אלהים ׀ אל הנחש
וינגע יי׳ ׀ את פרעה
ויחלק עליהם ׀ לילה
המול ׀ ימול יליד ביתך
וערל ׀ זכר
ותכחש שרה ׀ לאמר לא צחקתי
כי ׀ יראה ויאמר ׀ לא ׃
ארדה נא ואראה עשו ׀ כלה ׃
וישכם אברהם ׀ בבקר
ויקרא מלאך אלהים ׀ אל הגר
ויקרא אל׳ו וגו׳ אברהם ׀ אברהם ׃
ויקרא אברהם וגו׳ יי׳ יראה ׃
נשיא אלהים ׀ אתה
ויאמרו ראו ראינו וגו׳ יי׳ ׀ עמך
ורחל ׀ באה
את מחלת ׀ בת ישמעאל
נפתולי אלהים ׀ נפתלתי
זבדני אלהים ׀ אתי
תשפכו ויאמר אלהים ׀ ראובן
ויהי כדברה אל יוסף יום ׀ יום
ויאמרו שנים עשר אחים ׀
אבל אשמים ׀ אנחנו
ויען ראובן וגו׳ אמרתי אליכם ׀ ׃
ויאמר אלהים ישראל וגו׳ אם כן ׀ ׃
ויאמ׳ אלהים ׀ לישרא׳ יעקב ׀ יעקב ׃

ואלה שמות — י״ד בספר׳

ויסב אלהים ׀ את העם ׃
יורך יי׳ ׀ את הים ׃
יי׳ ׀ ימלך לעולם
ויהי ביום הששי וגו׳ יום ׀ יום
הנני עומד לפניך שם ׀
יי׳ ׀ נסי
לא תעשה לך פסל ׀ אשר
בשמים ׀
שלש פעמים וגו׳ האדון ׀ יי׳
וחבריה דכי תשא
קח לך סמים נטף ׀
זה ׀ יתנו
ויעבר יי׳ ׀ על פניו יי׳ ׀ יי׳
מלא אותם חכמת חרש ׀ וחשב

ויקרא — ח׳ בספרא

וקמץ ׀ והביאה אל הכהן
יי׳ ׀ לאמר בקרבי אקדש ׃
ולאיתמר ׀ בניו
אל תשת ׀ אתה ׀
ואל איתמר ׀ בניו ׃
וכל אשר יפל עליו מהם ׀ במותם ׃
וחבריה וכל אשר יפל מנבלתם ׀ ׃
וראה הכהן את הנגע וכו׳ הפך ׀ לבן
והצרוע אשר בו וגו׳ ׀ טמא ׀ טמא
והכהן הגדול וגו׳ אשר יוצק על
ראשו ׀ שמן
והניף הכהן ׀ אתם

וידבר — כ״ב בספרא

הבכור ׀ ואלה שבת
והחונים לפני המשכן קדמא אהל
מועד ׀ משה ׀ ואהרן
ובאו המים וגו׳ אמן ׀
והניף הכהן ׀ אתם
שניהם ׀ מלאים סלת ובן כלם ׃
יאר יי׳ ׀
ישא יי׳ ׀
איש כי יהיה טמא ׀ לנפש ׃
קומה ׀ יי׳ ויפצו
ויאצל וירד יי׳ ׀ בענן
וישארו שני אנשים ׀ במחנה ׃
שם ׀ האחד ׃
כי דבר יי׳ בזה וגו׳ הכרת ׀ תכרת
ותנו בהן ׀ אש ושימו עליהן קטרת
ויתנו אליו כל ׀ נשיאיהם
כל הקרב ׀ הקרב
וימאן ׀ אדום
וישמע הכנעני וגו׳ וישב ׀ ממנו
ויבא אלהים ׀ אל בלעם ׃
ואם הפר יפר אותם ׀
וממחצית בני ישראל הקח ׀ אחד ׀
ויאמר משה אלהם וגו׳ ובני ראובן ׀
ויתן להם משה לבני גד ולחצי ׀
שבט ׀ מנשה ׃
ואם בכלי ברזל ׀ הכהו

אלה הדברים — כ״ב בספר׳

עד אשר יניח יי׳ ׀
כי שאל נא וגו׳ אלהים ׀ אדם
לא תעשה לך פסל ׀ בשמים ׀
שמע ישראל וגו׳ יי׳ ׀ אחד ׃
ויתן יי׳ אותת וגו׳ ורעים ׀
כי יביאך יי׳ אלהיך וגו׳ ונשל גוים
רבים ׀ מפניך
ולא תביא תועבה וגו׳ שקץ ׀ ותעב ׀
המוליכך במדבר וגו׳ נחש ׀ שרף
אל תאמ׳ בלבבך וגו׳ אותם ׀ מלפניך
ואת חטאתכם וגו׳ ואשרף אתו ׀ באש
שלש פעמים ׀ בשנה
כי יפלא וגו׳ בין דם ׀ לדם ׃
כי יקרא קן צפור ׀ לפניך ׃
והיה בהניח יי׳ אלהיך ׀
הסכת ׀ ושמע ישראל
יפתח יי׳ ׀ לך
יתנך יי׳ ׀ נגף
והשיבך יי׳ ׀ מצרים
למען הקים אותך היום ׀ לו
וזנה ׀ אחרי ׀ אלהי נכר

לישנ׳ אחרינ׳ פסקי׳ דסיפר׳

פנו ׀ וסעו לכם ׃ אנה ׀ אנחנו עלים ׃ באש ׀ לילה ׃ ותענו ׀ ותאמרו ׃ זה ׀ ארבעים שנה ׃ אשר ׀ יניח ה׳ ׀ עלה ׀ ראש ׃ ראה ׀ למדתי ׃ ברא אלהים ׀ אדם ׃ או ׀ הנסה ׃ ואת ארץ ׀ עוג ׃ פנים ׀ בפנים לא תעשה לך ׀ פסל ב׳ בן ׃ באשר ׀ צוך ׃ שבת ׀ לה׳ ׃ כי עבד היית ׀ למען ׀ יאריכון ׃ אם יספים ׀ אנחנו זאת תדבר אלינו ׃ ה׳ ׀ אחד ׃ כי יביאך ׀ ה׳ ׀ אלהיך ׃ גוים רבים ׀ מפניך ׃ בך בחר ׀ ה׳ ׃ והיה ׀ עקב תשמעו׳ ׃ ולא תביא ׀ תועבה ב׳ בו ׃ המוליכך ב׳ בו ׃ בהדף ה׳ אלהיך ׀ לא ׀ בצדקתך ׃ אשר יצאת ׀ ואשרף ׀ אותו ׃ כי ׀ לא את בניכם ׃ פחדכם ׀ ומוראכם ׃ תזבח ׀ כי דבר ׀ סרה ׃ תתננה ׀ ואכלה ׃ ואכלת ׀ לפני ׀ ה׳ ׃ מקצה ׀ שלש כי בגלל ׀ ושמחת לפני ׀ ה׳ ׃ שלש פעמים ב׳ בו ׃ ולשמש ׀ או לירח ׃ על פי ׀ שנים ׃ בין דם ׀ לדם ׃ כי ׀ הגוים על פי ׀ שני ׃ קן צפור ׀ ב׳ בו ׃ שכב ׀ עם אשה ׃ אל שער ׀ מתהלך ׀ בקרב ׃ בהניח ׀ ה׳ ׀ אלהיך ׃ מראשית ׀ כל פרי ׀ ענית ׀ ואמרת ׃ וכתבת ׀ עליהן ׃ הסכת ׀ ושמע ׃ יפתח ה׳ ׀ לך ׃ ישלח ה׳ ׀ בך ׃ יתנך ה׳ ׀ מתת ׀ היוצת והשיבך ה׳ ׀ מצרים ׃ והותירך ה׳ ׀ ב׳ בו ׃ היום ׀ לו חזקו ׀ ואמצו ׃ הוא עבד ׃ מקץ ׀ שבע שנים ׃ הנך שכב׳ ב׳ בו ׃ כי אביאנו אל ׀ יהי ׀ ככלת ׃ ראו ׀ עתה ׃ אתנח וסופ׳ פסוק׳ דספ׳ פתח ׃ בטח ׃ שברת ׃ הצלצל ׃ עכ״ל ׃

אלין פסקתא דנביאים

ראשונים

יהושע ׃

עד אשר יניח יי׳ ׀ לאחיכם
והיה אשר יצא וגו׳ ביתך ׀
וכל ישראל וזקניו ושטריו ׀ וגו׳
מזה ׀ ומזה
כי מאת יי׳ ׀ היתה
ועתה הנה יי׳ ׀ אותי
ועלה הגבול ׀ דבירה
מעון ׀ כרמל וזיף
וחצור ׀ חדתה
עין ׀ רמון ותוכן
ועלה גבולם ׀ לימה
אלה הנחלות וגו׳ אלעזר ׀ הכהן
בני ישראל ׀ בגורל ׀
אל אלהים ׀ יי׳ אל ׀ אלהים ׀ ד׳ בפסו׳
ויאמר פינחס היום ׀ ידענו ׃
וישב פינחס בן אלעזר הכהן
ואת עצמות יוסף וגו׳ בני ישראל ׀

שפטים

ויאמר אדני בזק וגו׳ שבעים ׀
וכי הקים יי׳ ׀
וישלח ישר׳ מלאכי ׀ אל מלך אדום
האפרתי אתה ויאמר ׀ לא
וישלחו בני דן ׀
ויצא בנימן לקראתם ׀ מן
ויגף יי׳ ׀ את בנימן לפני

שמואל

ועלה האיש וגו׳ מימים ׀
ויאמר ליו וגו׳ ויאמר ׀ לו
ומעיל קטן וגו׳ מימים ׀
ויאמר עלי לשמואל לך ׀ שכב
ויבא יי׳ וגו׳ שמואל ׀ שמואל
ותהי יד יי׳ ׀ בעיר
ותשבנה הערים אשר מאת ׀ ישראל
ויאמר שאול וגו׳ לכה ׀ נלכה
מהר ׀ עתה כי היום בא לעיר
כעת ׀ מחר אשלח אליך
וירם הטבח את השוק וישם ׀ לפני
הנני ענו בי וגו׳ את שור ׀
ואחיה כהן ׀ יי׳ בשלה
נרדה ונבזה בהם ׀ עד
הונתן ׀ ימות
לכד המלוכה וגו׳ סביב ׀ בכל איביו
במואב ׀ ובבני
חלוקי אבנים ׀ מן הנחל
ויאמר שלום ׀ לזבח
כי ׀ לא אשר יראה האדם
וישב המלך וגו׳ כפעם ׀ בפעם ׃
אחקר את אבי כעת ׀ מחר
קחנו ׀ ובאה כי שלום לך
את אשר נתנך יי׳ היום ׀ בידי
ולאביגיל וגו׳ מלאכים ׀ מהמדבר
אל נא ׀ שם אדני ׀ את לבו
ולא תהיה זאת ׀ לך לפוקה
והבא אביגיל ׀ אל נבל
ויי׳ ישיב לאיש וגו׳ יי׳ היום ׀ ביד
ויבא דוד ואבישי ׀ אל העם
ועתה ׀ ראה אי חנית המלך
ויאמ׳ דוד אל לבו וגו׳ אמלט ׀ אמלט
ותרא האשה אל שאול ׀
וישלח אבנר וגו׳ תחתיו ׀
ויאמר אבנר אל דוד אקומה ׀ ואלכה
ותכונן לך את עמך ישראל ׀ לך
ויאמר אבשלום אל יואב הנה
שלחתי אליך ׀
ועתה מת למה זה אני צם ׃
ויען יונדב ׀ בן שמעה
ודוד עלה וגו׳ עלה ׀ ובכה
וישלח אבשלום וגו׳ יועץ ׀ דוד
ויבא דוד אל ביתו וגו׳ עשר נשים ׀
ובגלחו את ראשו וגו׳ ימים ׀ לימים
ויאמר יואב אל המלך וגו׳ כהם ׀ וכהם
ויבא גד אל דוד שבע שנים ׀ רעב ׀
וישלח ידו המלאך ׀ ירושלם
ויאמ׳ דוד אל יי׳ בראתו ׀ את המלאך ׃

מלכים

ויען בניהו בן יהוידע ויאמר ׀ אם
ויבשחון

פסיקתא דנביאים

וימשחו אתו צדוק הנביא ׀ למלך
ויבא בניהו אל אהל ויאמר לא ׀
ויקץ שלמה וגו׳ ויעמד ׀ לפני ׀
ואת כל קירות הבית כסה ׀ קלע
ויעש את הים מוצק עגל ׀
ורחבעם בן שלמה וגו׳ ושבע עשרה
שנה מלך בירושלם ׀
וגם ביד יהוא בן חנני וגו׳ ועל כל
הרעה ׀ אשר עשה ׀
ופקעים וגו׳ שבכים ׀ אתו
עמד על שנים עשר בקר וגו׳
פונים ׀ צפונה פונים ׀ נגבה ׀
ועל המסגרות וגו׳ אריות ׀ בקר
ובראש המכונה וגו׳ עגל ׀ סביב
ויעש שלמה בעת ׀ ההיא
ולבנו אתן וגו׳ הימים ׀ לפני
חסד ויאמר לו ׀ פרעה
וישיבו העם את המלך ׀ דבר ׀
ויעש ירבעם וגו׳ יום ׀ לחדש בחג ׀
ויהי כשבע וגו׳ לאמר ׀ הפשוהו
ונביא אחד זקן וגו׳ האלהים היום
ורוח יי׳ ׀ ישאך
ויגע וישב מלאך יי׳ ׀ שנית
ואהה תמנה לך ׀ חיל
וינוס ׀ הנותרים ׀
וידבר אחאב ׀ אל נבות ׀ לאמר ׀
ויאמר מלך ישראל ׀ אל יהושפט
ויאמר כה אמר יי׳ וגו׳ גבים ׀
ויאמר לו אמר נא וגו׳ חרדת ׀
והוא הלך כמדבר וגו׳ ויאמ׳ ׀ רב עתה
ויאמר אל אביו ראשי ׀ ראשי
ויאמר אלישע וגו׳ כעת ׀ מחר
ואלישע ראה וגו׳ אבי ׀ אבי
וישלח אשר על הבית וגו׳ אל יהוא ׀
ויכתב אליהם ספר ׀ שנית
ויהיו כבר בן שמעת שומרי ׀
וישלח חזקיה וגו׳ לכישה ׀ לאמר ׀
אולי ישמע וגו׳ מלך אשור ׀
הטה יי׳ ׀ אזנך
ביד מלאכיך חרפת ׀
וישלח יי׳ ׀ בו
ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה ׀
העמודים ׀ שנים
וכתרת עליו ׀ נחשת

אלין פתח באתנח י׳ יהוש׳

החרם ורק אתם שמרו
בחרם וימעלו בני ישראל
המלח ויהי להם גבול ׀
לבס ויהי כי חזקו ׀

שפטים

צפת וילך יהודה
לרדת ואם ירא אתה
תאכל מכל אשר יצא
הגדת ותכך עליו
והאלצהו ויהי כי הציקה
ללכת ויהי ביום הרביעי

שמואל

בצלצח בלכתך היום
החרם ויקח העם מהשלל
ואת היותר החרמנו
ואת עמלק החרמתי
הפצר כי חטאת קסם
ללכת ויסב שמואל ללכת
כגה ויצא איש הבנים
והערב ויגש הפלשתי
וילך ויקם וילך
רשע כאשר יאמר

לאביגיל ויאמ׳ דוד לאביגיל ברוך יי׳
בעמלק כאשר לא שמעת
הצלנו ויען כל איש רע
החמש והנה באו אל ׀
השל ויחר אף יי׳
המלח ויעש דוד שם
ויתנך ויצו אל כיתו
המס ואדורם על המס
בגת ותהי עוד המלחמה
וירד ויט שמים וירד

מלכים

החוצה ויאריכו הבדים
בן גינת ויחזק העם
לקחת ותלך לקחת
ויחל ויפל אחזיהו
בדלתו ויקח יהוידע הכהן
ויך אז יכה מנחם
לחצי אז יחלק העם
ונחשו ויעבירו את
נרגל ואנשי בבל
ואשרים ויציבו להם

אלין סו׳ פסוק פתח

יהושע

ארבע את קבצים
ואנחרת וחפרים
ועזקה ירמות

שפטים

למס ויואל האמרי
קנז וימת עתניאל בן קנז
ויגש וגדעון בא
דכרת ויאמר גדעון ׀ וחברו
מלח ואבימלך נלחם
אל תאכל מכל אשר יצא
אוכת ויבא ׀ פתח
הבתורים וירד אביהו
לא הגדתה ויבך אשת שמשון
בחוט ותרא דלילה
תלן ויאמר האיש הזקן
הכף ויקם אדניה

שמואל

ותאכל וכן יעשה שנה
באפק ופלשתים חנו
והלום ויראו הצופים
מיכל ׀ בני שאול
החרמתי ויאמר שאול
ויקרע ויסב שמואל
מבעתך ׀ ויאמרו עבדי
חרפת ויאמר דוד
אהבתהו ומיכל בת שאול
בחרשה ויאמר דוד
אפוד בד
בבת ולרש אין כל
ויאנש וילך נתן אל
ויאבל ויקם דוד
התמו ותאמר לאמר

מלכים

ולחיצון ואת קרקע
אנו ויהי כשבוע
החזק וישלח יואש
מבצקת בן שמנה
החפר הוא השיב
שכרי הסף

אלין פסקת׳ דנביאים

אחרונים ישעיה

ישא ביום ההוא ׀ לאמר
ענן ׀ וברא יי׳ על כל מכון
האומרים ימהר ׀
שרפים עומדים ׀ ממעל
וקרא זה אל זה ואמר קדוש ׀
וכל ׀ ההרים אשר במעדר
ותמצא כקן ׀ ידי
והיה ביום ההוא יוסיף יי׳ ׀ שנית
חזות קשה וגו׳ הבוגד ׀ והשודד ׀
ויקרא אריה על מצפה ׀ אדום
הרג ׀ והנה ששון ושמחה ׀
במכת ׀ כדין בצור עורב
הבוק ׀ תבוק והבוז ׀ תבוז
תשואות ׀ מלאה
וחרד ׀ ופחד מפני הגופת
הלט ׀ ובלע בהר הזה
יצר סמוך הצור שלום ׀
כי כה אמר יי׳ ׀ אלי כאשר יהגה ׀
אולי ישמע יי׳ וגו׳ מלך אשור ׀ אדניו
וישלח מלך אשור ׀ את רבשקה
הטה יי׳ ׀ אזנך ושמע
חרפת ׀ ביד עבדיך
הלא ידעת וגו׳ אלהי עולם יי׳
בורא ניב שפתים שלום ׀ שלום
כה אמר האל ׀ יי׳
חסדי יי׳ אזכיר
הנה עבדי ׀ יאכלו
פלטים ׀ ושמתי בהם אות
והביאו את כל אחיכם ׀ מכל הגוים
מנחה ׀ ליי׳ ׃

ירמיהו

ויהי דבר יי׳ ׀ אלי
אם תשוב ישראל ׀
מעי מעי ׀ אוחילה
ואת חמת יי׳ ׀ מלאתי
הגנב ׀ רצח ונאוף
וירפו את שבר וגו׳ שלום ׀ שלום
וחברו וירפאו
וידרכו את לשונם וגו׳ כי מרעה אל
רעה ׀
אמן ׀ למען הקים
כי את רגלים ׀ רצתה
הירע ברזל ברזל
ובאו בשערי וגו׳ מלכים ׀
ואחרי כן נאם יי׳ וגו׳ ואת עבדיו ׀
בימיו תושע וגו׳ יי׳ ׀ צדקנו
וחברו בימים ההם תושע
וכל העמק והפגרים ׀
בספרי ׀ שדות
הדבר אשר וגו׳ ונבוכד ראצר מלך
בבל ׀
ואשלח אליכם וגו׳ עבדי הנביאים ׀
השכם ושלוח ׀
וישב ישמעאל את כל
וגם כל היהודים אשר במואב ׀
עוד שמי נקרא ׀ כפי ׀ כל איש
כלאהם ׀ אתם ונשיכם
הילילו ׀ הוביש מואב
רפתה דמשק וגו׳ ורטט ׀ החזיקה
והחתתי עליהם והבאתי עליהם ׀
ערכו על בבל ׀ סביב
רבים השמיעו אל בבל ׀ רבים
ושלחתי לבבל ׀ זרים
והיתה בבל ׀ לגלים ׀ מעון
העמודים ׀ שנים

יחזקאל

השמע ׀ וכדברי אותך
ואחדל ׀ יחדל
החמס ׀ קם למטה
וישלח תבנית יד ותשא אתי רוח ׀

אפכי ארבעת שפטי ׀
כצית כך ׀ ואמרת לי
חרדות ׀ ילבשו
והנה ששה אנשים באים ׀
על הדם ׀ תאכלו ועיניכם
האנק ׀ דם
היות צאני ׀ לבז
וידעת כי אני יי׳ שמעתי ׀ את כל ׀
אשר נתנו את ארצי ׀
והאתיקים ׀ הספים והחלונים
ובהפילכם תרימו תרומה ליי׳ ׀
והיה כל נפש חיה ׀
הנחל יעלה על שפתו מזה ׀ ומזה ׀
חמת ׀ ברותה
וצפון ׀ והיה גבול מן הים ׀
לאמר ׀ שממה
תבוא ׀ אל ארץ ׀ משובבת
והיה ביום ההוא אתן לגוג ׀ מקום
חתלון ׀ ואלה שמות השבטים
והנותר לנשיא מזה ׀ ומזה ׀ לתרומת
ועשרים ׀ אלף תרומה
סביב ושם העיר מיום יי׳ ׀ שמה
וכל סביב סביב דכותהון ׃

תרי עשר

אל תשמח ישראל ׀ אל גיל
ולא סבו ליי׳ ׀ יין
הסיר יי׳ משפטיך וגו׳ מלך ישראל ׀ יי׳
וישמע זרובבל ׀ בן שאלתיאל
ועתה חזק זרובבל ׀
הן ׀ ישא איש
ויהי דבר יי׳ ׀ שנית
ורחוקים ׀ יבאו
ואם לא ׀ חדלו ׀
ואספתי את כל הגוים ׀

אלין פתח באתנח וסו׳

פסו׳ בנביאים אחרונים

ישעיה

תעכסנה יען כי גבהו
תשפלנה וישח אדם
השע השמן לב העם
טבאל נעלה ביהודה
בז קח לך גליון גדול
וחברו ואקרב אל הנביאה
לאש יען כי מאס
תבן ופרה ודב תרעינה
השכבנה ועולליהם ירטשו ׃
הרטשנה וקשתות נערים
השבתי ונאסף שמחה
השבתי חזות קשה
התז כי לפני קציר כתם
עד בטחו ביי׳ עדי עד
תרמסנה ברגלים תרמסנה
תקשבנה ולא תשענה
קמל אבל אמללה ארץ
תורו חשש תלדו קש ׀
יאמר כי יאמר הלא שדי
יצתו והיו עמים משרפות
כן נטשו חבליך בזו בז
תפתחנה אז תפקחנה
השב והוא עם בוזז
עד לא תבושו ולא תכלמו
עד עולמי
הים תחת הנעצוץ
תאמנה ובנותיך על צד
ועצמותיכם כדשא תפרחנה
בגת מדוע אדום ללבושך ׀

ירמיה

לבז העבד ישראל
להבר רוח צח שפיים
נצלנו

פסיקתא דכתובים

נצלנו וכאתם ועמד
נצחת מדוע שובבה
עבדו בדנה תאמרון
השמו שפוך חמתך
מקללוני אוי לי אמי
בששר האמר אכנה
לכז לכן כל אכליך
הסף ואביא אותם
באש הצהנה
וכל לשון דברת דברתי הצלת
הצלתי כאש יצתו דכותהון

יחזקאל

תכהלנה המלך יתאבל
החשמלה וארא והנה
ושכלת לו חיה רעה
האנח ואתה בן אדם
בששר ותוסף
שברתי בן אדם את זרוע פרעה
הצלת ואתה כי הוהרת
ולבז העלה עליהם
תהרגנה ובנותיה אשר
תלכנה בחורי און
לכז והשעתי לצאני כל לש׳ פת׳
אני יי׳ דברתי כל ליש׳ פתח
לבטח ונהן עץ השדה

תרי עשר

תנאפנה על ראשי ההרים
ערן ושברתי בריח
הנפלת את סכת דוד
תתמ גגנה הנה ימים באים
בספרד וגלות החל הזה
וירדם ויונה ירד אל ירכתי
רשע עוד האיש בית
תחרשנה יראו גוים ויבשו
גת לכן תתני שלוחי׳ וחברו
יחיתן כי חמס לבנון
לער לכן חכו לי
תכצענה על ידי זרבבל
תשכבנה ונשסו הבתים

אלין פסקתא דכתובים
דברי הימים

ארפכשד שם׃
הבכור ויהיו בני ירחמאל
הבכור׃ ואלה היו בני דוד
עזריקם׃ ולאצל ששה
לפנים ופינחס בן אלעזר
להכין שכת׳ שבת
שלום שלום ורוח לבשה
בלכתו אל ציקלג נפלו עליו׳
וגם הקרובים וגו׳ ובפרדים׃
ויעל דוד וגו׳ האלהים יי׳
ועמהם אחיהם וגו׳ ויחיאל׃ ועני
ותתן את עבדך ישראל׳ לך
על עמו׳ ויאמר יואב
איביך׃ ולמשגת וגו׳ ואם שלש׃
וישלח האלהים׳ מלאך׃
וברזל׃ לרב
להגדיל׃ ויאמר דוד שלמה
ויכתבם שמעיה וגו׳ ואחז׃ אחז
ובני ישראל׃ למספרם וגו׳
ושרי האלפים׃
התשיעי וגו׳ לבן׃ ימיני
ויקהל דוד וגו׳ ומקנה׃
הזהב׃ ובכל כחי הכינותי
ראה׃ עתה
לכל׃ לראש לך יי׳ הגדלה
בצל׃ כי גרים אנחנו

ויזבחו ליי׳ זבחים
וישב שלמה על כסא יי׳׃
ויאמר אלהים׃ לשלמה יען
לשבתות הנה אני בונה
חטים׃ מבית
סביב׃ סביב ודמות בקרים
עומד על שני עשר וגו׳ שלשה
פונים׃ ושלשה פונים׃ ימה
עגול׳ סביב
את קדשי׃ דויד אביו
ועתה יי׳ אלהי ישראל שבר
לאמר׃ וכל ישר׳ כי לא שמע המלך
צדיקי׃ ויכנעו שרי ישראל
אל שמעיה׃ ובראות יי׳
האלהים והנה עמנו
הלא הכושים לחיל׃ לרב
יי׳ מארבים ובעת החלו ברנה
דם׃ לדם וכל ריב
ויהן להם׃ אביהם
ויאמר מלך ישראל׳ אל יהושפט
ועמהם׃ מהעמונים
ויבנו לך׃ בה מקדש
ויהי לימים׃ מימים וגו׳ לימים׃ שנים
ואחרי כל זאת נגפו׃ יי׳
ויהי בעת יביא וגו׳ ליום׃ ביום
כהנים׃ ויבא אחריו עזריה
מעיר׃ לעיר ויהיו הרצים
האלהים׃ כל לבבו הכין
יום׃ ביום ויעשו בני ישראל
חיצונה׃ ואחרי בן בנה
ועליהם׃ מופקדים
להעלות עולות׃ יי׳ ושם יהוידע
הכנו והקדשנו׃ את כל
ויעש׃ בירושלם חשבונות
מלכי ישראל׃ ולא נעשה פסח
וישלח אליו מלאכים׃ לאם׳ מה לי׳
השרים׃ ויקונן ירמיה

תהלות

אברי האזינה׃ יי׳
כי לא אל חפץ רשע׃ אתה
יתעב׃ יי׳
ובצע ברך נאץ׳ יי׳
על מה נאץ רשע׃ אלהים
על כן אודך בגוים׃ יי׳
כי הושיע׃ יי׳
עורה למה תישן׃ יי׳
אודך בעמים׃ יי׳ וחברו
מלתעות כפירים נתוץ׃ יי׳
הצילני מאויבי׃ אלהי
ואתה יי׳ אלהים׃ צבאות
לשלמי נדרי יום׃ יום
ברכו עמים׃ אלהינו
לא ישמע׃ אדני
יודוך עמים׃ אלהים וחברו
ברוך יי׳ יום׃ יום
האל׃ לנו אל למושעות
הוא נותן׃ עוז ותעצומות
זכר זאת אויב חרף׳ יי׳
הלעולמים יזנח׃ יי׳
ויקץ כישן׃ יי׳
ודרור קן׃ לה
אשמעה מה ידבר האל׃ יי׳
אין כמוך באלהים׃ יי׳
חסין׃ יי׳ אלהי צבאות
איה חסדיך הראשנים׃ יי׳
אשר חרפו אויביך׃ יי׳
עד מתי רשעים׃ יי׳
אודך בעמים׃ יי׳
רם על כל גוים׃ יי׳
אהבתי כי ישמע׃ יי׳
זכרתי משפטיך מעולם׃ יי׳

רחמיך רבים׃ יי׳
ערו׃ ערו
אם תקטל אלוה׃ רשע
הלא משנאיך יי׳׃ אשנא
אל תט לבי לדבר׃ רע
הצילני מאויבי׃ יי׳
וכל האח האח
אמן׃ אמן דכו׳

איוב

הצעקתו ישמע׃ אל
זה חלק אדם רשע׃
אך שוא לא ישמע׃ אל
מן׃ הסערה
מן׃ סערה
ואם זרוע כאל׃ לך

משלי

עד מתי פתים׃
עשה זאת אפוא׃ בני
עד מתי עצל׃ תשכב
להנחיל אהבי׃ יש
ואהיה אצלו אמון וגו׳ יום׃ יום
אשרי אדם שמע וגו׳ יום׃ יום
בית גאים יסח׳ יי׳
לעלוקה שתי בנות הב׃ הב

רות

שני בניו׳ מחלון
הלהן׃ תשברנה
ורחצת׃ וסכת
כרחל׃ וכלאה

שיר השירים

צרור המור׃ דודי לי
אשכל הכפר׃ דודי לי
תעירו׃ השבעתי
והגפנים׃ סמדר התאנה
תעירו׃ השבעתי
צאנה׳ וראינה
נרד׃ וכרכום
גן׃ נעול
קול׃ דודי דופק
ברח׃ דודי ודמה לך

קהלת

סובב׳ סובב
זה׳ רע בכל אשר נעשה
ועמוק׳ עמוק רחוק מה שהיה

איכה

סלה כל אבירי׳ יי׳
על אלה אני בוכיה עיני׳ עיני
איכה יעיב באפו׃
היה יי׳׃ כאויב
ויחמוס שכו יי׳׃ בציון
זנח יי׳ מזבחו
חשב יי׳׳ להשחית
השיבנו יי׳׃ אליך ונשובה

אחשורוש

בחודש הראשון מיום׳ ליום
ואת׃ פרשנדתא וכל׳ אחיהו׳
קימו וקבלו היהודים׳ עליהם׳
אשר נתן המלך ליהודים׳ אשר
וישם המלך אחשורוש׃

דניאל

נחזת׃ ודי חזה מלכא
ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש׃
כפשר׃ כל קבל די רוח
ועל מרי שמיא׃
הטה אלהי׃ אזנך
יי׳ שמעה יי׳׃ סלחה
וישם׃ פני׃ לבא בתקף
וישב׃ פניו לאיים ולכד

עזרא

ומה חשחן ובני תורין ודכרין
ואמרין׃ לעלך׃ מלח׳
ויקבצו כל אנשי יהוד׳ ובנימן׃ ירוש׳
ואקום׳ לילה אני ואנשים׃
ואצאה בשער הגיא הם׃ פרוצים
ויברך עזרא אמן׳ אמן
שבתי׃ וישוע ובני׃ ושרביה׃
ויאמר נחמיה הכהן׃
בהשכי׃ ויעשו כל הקהל
ויקרא בספר תורת יום׃ ביום
חצור׃ רמה גתים
בימים ההם ראיתי ביהודי׳
דרכים גתות׃

אלין פתח באתנח וסו׳
פסוק בכתובים
ד״ה

בני שם עילם ומשך
חתת ובני קנז׃ ופדיה ושנאצר
וקנז ובני כלב
אצל ולאצל ששה וחברו
ויוכח ויצא דוד
ויצלח וישב שלמה
הכנו והקדשנו׃

תהלות

אתה אספרה אל חק
שני רשעים שברת
נתשת האויב תמו
יהר כי הנה הרשעים
לחם הלא ידעו כל פעלי וחברו
ויט שמים וירד
כי תשיתמו שכם
כי תשיתהו ברכות לעד
אתה חטאת נעורי
הלכתי לדוד שפטני
חיי אחת שאלתי
וילך לדוד בשנותו
עלי כי שמעתי
ידעתי ובצלעי
יריבי לדוד ריבה יי׳
שקר אל ישכחו לי
ארץ כי לא שלום
תחרש ראית יי׳ אל תחרש
תשברנה כי זרועות וחברו
אתה ואני עני ואביון כ׳ בו
אל תאחר
ארץ כשמך אלהים
דרך זובח תודה
מלח בהצותי את ארם
ובמים הרכבת אנוש
סיני ארץ רעשה
בכסף אם תשכבון
עיני יגעתי בקראי
שקר רבו משערות
ואין חרפה שברה לבי
אתה ואני עני ואביון
תאחר אלהים חושה
בתנבלי יהרג בברד

מערכת אות הצדי

ללכת לא שמרו ברית
השמו כי אכל את יעקב
רעם אענך בסתר רעם
בגלגל אלהי שיתמו כגלגל
אלהי כי טוב יום בחצריך
אלהי שמרה נפשי כי חסיד
שועתי ואני אליך יי׳
וכסאו לארץ מגרת
הודע למנות ימינו
להשמדם עדי עד
אנחנו דעו כי יי׳
מים ישם מדבר לאגם
תחרש למנצח לדוד
אמלם וכולהון הלתא
ספרתי בשפתי ספרתי
מכל מלמדי השכלתי
שקר יי׳ הצילה נפשי
אליך נשאתי את עיני
מנעורי קדמ׳ רבה צררוני
החסד יחל ישראל
עיני לא גבה לבי
גם בניהם עדי עד
זאת מנוחתי עדי עד
הסכנת ארחי ורבעי
ירושלם תדבק לשוני
בסתר לא נכחד עצמי
מרדפי הקשיבה אל רנתי
תחנוני האזינה אל תחנוני
הללו את יי׳ מן השמים

איוב

ממעל היום ההוא
ואין יחשכו כוכבי נשפו
מבקר לערב יכתו
ירחקו בניו מישע
ישע לשום שפלים
היאכל תפל מבלי מלח
תבעתני וחתתני בחלומות
כלך ענן וילך
כפך מעלי הרחק
בדי שאול תרדנה
יהצני סביבו ואלך
הזאת ידעת מני עד
נגו אלי והשמו
ישאהו קרים וילך
כי אמר איוב צדקתי
אבי יבחן איוב עד נצח
תפלחנה תכרענה ילדיהן תשלחנה
ב׳ בו
תוסף שים עליו כפכה
אחד באחד יגשו
על כן אמאס ונחמתי

משלי

לקח ישמע חכם
בטח ושמע לי ישכן
כי לחמו לחם רשע
אולת קצר אפים
יתר לא נאוה לנבל
בנפים התעיף עיניך בו
על שדה איש עצל עברתי
תשבענה שאול ואבדה ועיני
האדם ב׳ בפסוק
וגנבתי פן אשבע וכחשתי
מארץ דור חרבות
תשבענה לעלוקה שתי
מים שאול ועוצר רחם
נחל עין תלעג לאב
ארץ תחת שלש רגזה

חמש מגלות

ותותר ויאמר לה בועז
סבדר אחזו לנו שועלים
תנה אם רוח המושל
למס איכה ישבה בדד
ותען אסתר ותאמר
הסף וימצא כתוב אשר

דניאל

המלצר ויאמר דניאל
תה חונני די הן חלמא
אזל אדין דניאל לביתיה
הודע אזל ולחנניה ב׳ בו
יהודע אדין אריוך
ואמר ענה דניאל קדם
בלטשאצר ענה מלכא בלהו׳ פתח
תנדע ואנא לא בחכמה
כסף הוא צלמא רישיה
חסף ואצבעת רגליא
בהודי חזיתא רגליא
חסף שקוה די פרזל
לשיזבותנא הן אית׳ אלהנא
וידחלנני על משכבי ב׳ בו
יהודענני וכני שים טעם
אמר בלטשאצר רב חרטמיא
יתננה ולך טרדין מן אנשא
נפל עוד מלתא בפום
יצטבע בהשעתא מלתא
עברת וכל דאירי ארעא
אלף בלשצאר מלכא
קרא מלכא בחיל
עללת מלכתא לקבל
להודעותני וכען הועלו
עליך ואנא שמעת עלך
הכ באדין ענה דניאל
יצטבע ומן בני אנשא
ידעת ואנת בריה בלטשאצר
שבחת ועל מארי שמיא
הדרת ולמאניא דיביתיה ב׳ בפס׳
והשלמה דנא פשר מלתא
רשמת באדין ענו ואמרין
אזל באדין מלכא בשפרפרא
אמר בשנת חדא
תתחכל ולה יהיב שלטן
יבהלנני אתכרית רוחי
יהודענני קרבת על
חברהה ועל קרנא עשר
ותדקא בן אמר חותא
תאחר יי׳ שמעה
וגל לה בה גבה שנה פמה מנת
עלה טפרה קדמה דכו׳ בין
באתנח בין בס״פ

עזרא

החרבת דייבקר בספר
למגד וכנמא פתגמא
כה ומני שים טעם
בנין אדין כנמא
חדת נדבכין די אבן
עבדו אדין תתני פחת
ודהב ולהובלה כסף
למעבד ומה די עליך ועל
למנתן ושאר חשחות
הגדתי והסגנים לא
אכלתי גם מיום אשר צוה
לרדת ואשלחה עליהם
ארח כי רבים ביהודה ׃

נשלם מערכת
אות הפ״א בס״ד

מערכת אות
הצד״י

ב׳ זוגין חד צ׳ וחד וצ׳ וסימ׳

צרת וכני חלאה צרת ׃
וצרת לקריהים ושכמה וצרת ׃
צמרים ויקם אביה מעל להר
צמרים ׃
וצמרים ובית הערבה ׃

צא

צאני ב׳ וסימניהון

והבנים בני והצאן צאני
עם כלבי צאני ׃
וכל יחזקאל דכו׳ במ״א
בתוך צאנו נפוצות ׃
וצאן ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר בחקתי
כצאן ז׳ רפין וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סוף סי׳ ל״ז ׃

צב

בצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת מטות ׃
וכל צבאם ד׳ וסימניהון
נמס׳ בבראשית
ובישעיה סימן מ״ה ׃
הצבאות ה׳ וסימניהון

בי הנני מקים עליכם ׃
שמעו והעידו בבית יעקב ׃
וי׳ אלהי הצבאות יי׳ זכרו ׃
וי׳ יי׳ הצבאות הנוגע בארץ
ותמוג ׃
מן בני הראש וגו׳ לחדש הראשון
ועיין מה דאקשינן ופרכינן
בערך אדני ׃
הצבאים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מטות ׃
בצבאתינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סי׳ ק״ח׳
צבאם ז׳ וסימניהון נמסר
בישעיה דיש סימן ל״ד
וכל צבאם ד׳ וסימני׳ נמסר
בסדר בראשי׳
וישעיה סימן מ״ה ׃
וצבא ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ח׳ ׃
שר צבא ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ ח׳
צבאות ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בא ׃
לצבא ג׳ א׳ דגש
וסימניהון
כל הבא לצבא צבא ׃
יבא לצבא צבא
לצבא על הר ציון כתר׳ דגש ׃
צבאות ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳
נמס׳ בפרש׳ וארא ׃
וצבי ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ראה ׃

הצביים ג׳ וסימניהון

ועשה אל קל ברגלין ׃

בני פוכרת הצביים וחברו ׃
צביה ג׳ ב׳ כתיב ה׳ וחד כתיב
א׳ וסימניהון נמסר
בד״ה ב׳ ריש סימן כ״ד ׃

צד

צדה ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בשפטים סימן ז׳ ׃
וצדיק י׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן ל״ג
ובמשלי סוף סימן כ״א ׃
וצדקתו ג׳ וסימניהון נמסר
בתלי׳ סימן ק״א ׃
צדקות ד׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ק״ג ׃
צדקת ה׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ח ׃
צדקה ומשפט ג׳ וסימ׳ נמסר
בסדר וירא ובתלי׳ סי׳
ל״ג ובמשלי ריש סימן כ״א ׃
צדקותינו ג׳ וסימני׳ נמסר
בישעיה סימן
ס״ר ובירמיה סימן נ״א
צדקתך ו׳ וסימניהון

לו הקשבת למצותי ׃
וצדקתך לבן מלך ׃
הודע בחשך פלאיך ׃
משוך חסדיך ליודעיך ׃
וצדקתך אלהים עד מרום ׃
וצדקתך ירננו ׃
הצדיקים ו׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא ׃
וצדיקים ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳
נמסר בסוף הושע׳
חלוף אתיוהן דצדיקים
תמצא נמסר בתלים
סוף סימן ל״ו ׃
וצדק ד׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר כי תצא ׃
צדקות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימני׳
נמסר בשפטים סי׳ ה׳ ׃

יצדק ד׳ וסימניהון

האנוש מאלוה יצדק ׃
ומה יצדק אנוש עם אל ׃
ומי יצדק ילוד אשה ׃
ואם יצדק מה יתן לך ׃
תצדק ג׳ קמצי׳ וא׳ פת׳ וסימ׳
נמס׳ בישעיה סוף סי׳
מ״ג ובאיוב סימן מ׳ ׃
צדקיה ו׳ וסימני׳ נמסר בירמיה
סימן כ״ז וסימן מ״ט ׃

צה

בצהרים י״ב וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ י״ח ׃

הצהרים ד׳ וסימניהון

את משכב הצהרים ׃
ויקחו את הפר אשר ׃
ויהי בעבר הצהרים ׃
וישב על ברכיה עד ׃

צו

צוארו ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויהי מקץ
ובירמיה

מערכת אות הצדי

וכירמיה סימן כז׳ •
צואר ב׳ חס׳ כליש׳
וסימניהון
ענק מצורוניך •
לא הביאו בעבדת •
עד צואר ג׳ וסימניהון נמס׳
בסוף חבקוק •
צוהו י׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סימן ט״ו
ובפרש׳ נח וכד״ה א׳ סימן כ״ד •
צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו •
צויתי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף פרשת צו •
צוה ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ד׳
וכתלים סימן כ״ד •
צום ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן מ״ח •
צויתה וצויתה ד׳ מל׳
וסימני׳
נמסר בפר׳ פנחס וכתלים סימן ק״כ •
אצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי
וסימניהון
אתה תדבר את כל •
ואתה תאזר מתניך •
והיה אם תשמע את בתר׳ רפי
מצות ג׳ יחידא׳ ן וסי׳ נמסר
בתלים כא״ב אות ס׳
מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי
וסימניהון
כי אם במקום אשר יבחר •
שמר ושמעת את כל •
למען תירא את יי׳ אלהיך •
בתראה רפי •
מצוה אתכם י״א וסימ׳ נמסר
בפרשת עקב •
ככל אשר צויתך ד׳ וסימ׳
נמסר
בפר׳ תשא ובירמיה סימן נ׳ •
כאשר צוה יי׳ ג׳ וסימני׳
נמסר
בפרשת שמיני ובסוף שמואל •
מצוך ג׳ ב׳ דגשי׳ וא׳ רפי וסי׳
נמסר בפרשת ראה •
צווי ביד משה׳ וסי׳ נמסר
בסוף פרשת צו •
ויצוו ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ויחי •
ואת מצותיו ג׳ וסימניהון
אחרי יי׳ אלהיכם •
ושמרת את חקיו •
סוף דבר הכל נשמע •
מצותי חקותי ג׳ וסימ׳ נמסר
במלכ׳ א׳ סי׳ ט׳ •
צוני ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת דברים •
ויצום ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וארא •
צוני את כל אשר ג׳ וסימ׳
נמסר בפרש׳ תרומה •
צוער ג׳ מל׳ וסימניהון
על כן קרא שם העיר •
ויעל לוט מצוער •
כי ירא לשבת בצוער •
צור י׳ מל׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן כ״ו
על צור ב׳ וסימניהון

מי יעץ זאת על •
ואתה בן אדם שא •
בצור ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובאיוב סימן י״ט •
צורם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת האזינו •

צח

מצחק ג׳ וסימניהון
ותרא שרה את •
הנה יצחק מצחק •
בן איש רמה את רעהו •
לצחק ג׳ וסימניהון
ראו הביא לנו •
אשר הבאת •
ויקומו לצחק בתר׳ פת׳ ומלר׳ •
כל לשון צחוק כתיב ש״ן
במ״ב כתי׳ צר״י
וכל אורית׳ דכות׳ בתיב צ׳ וסימניהון
נמסר בשפטים סימן י״ו •

צי

צידנים ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בשפטים סימן י״ח •
ציחא ג׳ וכתי׳ א׳ ב׳ מל׳
וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר
בנחמיה סימן ז׳ •
צצים ד׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סוף סי׳ ו׳ •

צל

ובצל ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן נ״א •
כצל ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן
ל״ב ובתהלים סימן קט׳ •
כצל ה׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר
באיוב סוף סימן י״ג •
בצל י״ב וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ז׳ •
צללו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בשלח
ובסוף חבקוק ובנחמיה סימן י״ג
ותרגום שם •
הצולעה ג׳ וסימניהון נמס׳
במיכה סימן ד׳ •
בצלם ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בראשית
ובתלים סימן ל״ט

צם

ויצומו ג׳ וסימניהון
ויצומו ביום ההוא •
ויקבצו המצפתה •
תחת האלה דד״ה •
צמחה ד׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל סימן י״ז •

צנ

ותצנח ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט״ו
ובשפטים סימן א׳ •

צע

צעקה ד׳ בנביאים וסי׳ נמס׳
בירמיה סימן מ״ח •
יצעקו ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן י״ט •
ויצעקו ז׳ וסימניהון נמסר
בשפטים סימן ד׳
ובתלים סימן ק״ז •
מצער ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וירא •
בצעירתו ב׳ חס׳ בליש׳
וסימניהון
וישבו לפניו הבכור •
ומשפחתי הצערה •

צפ

צופה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳
נמסר בתל׳ סי׳ ל״ז •
צופים ג׳ א׳ מל׳ וב׳ חס׳ וי״ו
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן ו׳ •
צפוי ה׳ וסימניהון נמסר
בסוף סדר ויקהל •
צפוי נחשת ד׳ בליש׳
וסימניהון
ועשית קרנתיו •
ועשית בדים למזבח •
ועשית בדי •
תהינה קרנתיו •
וצפנה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרשת ואתחנן •
צפנה וצפנה ח׳ בתור׳ וחס׳
וסימניהון
נמסר בריש פרשת ויצא •
לפאת צפונה ג׳ בקרי׳
וסימניהון
נמסר ביהושע סימן ט״ו •
צפנה ה׳ חס׳ בירמיה וסימ׳
נמסר שם סימן ג׳ •
צפון ב׳ חס׳ וסימניהון
וישובו ויחנו לפני פי •
וירדפו מצרים אחריהם •
צפנתי ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים בא״ב
רבתי סימן ב׳ •
צפנת ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן ל״א •
צפור ט׳ מל׳ וסימניהון
וצוה הכהן ושחט •
וחטא את הבית •
תבנית כל בהמה •
כל צפור טהורת •
כל צפור כל כנף •
כי יקרא קן צפור •
וירא בלק בן צפור •
ויבאו אל בלעם •
מסור״תא אחר״תי כל צפור
דאורית׳ חס׳ ב׳ מב׳ מל׳ וסימניהון
ושחט את הצפור קדם׳ •
וחטא את הבית •
כל צפור דגברי מל׳ ב׳ מב׳ חס׳

וסימניהון
ויאמר בלעם אל האלהים •
האזינה עדי בנו •
וכל נביאים וכתובי׳ בין עופי בין
גברי מל׳ •
כצפור ג׳ דגשי׳ וסי׳ נמסר
במשלי ריש סי׳ כ״ו
ואת הצפור ג׳ וסימניהון
נמסר
בפרשת לך לך •

ציץ

כציץ ג׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כ׳ •
ציצת ד׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בסוף סדר
שלח לך וביחזקאל ריש סימן ח׳ •

צק

יצוק ד׳ וסימניהון
וצור יצוק עמדי •
יצוק נחושה גרמיו •
ברחץ הליכי בחימה •
דבר בליעל יצוק בו •
וא׳ ויצוק כפלח תחתית •

צר

ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וישלח •
ויצר ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת כי תשא
ובמלכים ב׳ סימן ה׳ •
הצר ג׳ ב׳ קמצי׳ וא׳ פתח
וסימניהון נמסר בסדר
בהעלתך ובמגלה סימן ז׳ •
צררי ג׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בתלים סימן ק״כ •
צר לי מאד ג׳ וסימניהון
ופלשתים נלחמים •
נפלה נא ביד יי׳ •
ויאמר דוד אל גד דד״ה •
צרויה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן י״ד •
הצרעה ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת עקב •
צרעת הוא ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ שמיני •
צורף ד׳ חס׳ וסימניהון נמס׳
בישעיה ריש סי׳ מ״א •
צרפתה ב׳ וסימניהון
קום לך צרפתה •
ויקם וילך צרפתה •

נשלם אות
הצדי בס״ד

מערכת אות
הקוף

ה׳ זוגין משמשין חד ק׳
וחד וק׳ ול״ת דכו׳ וסימניהון

קשתי — את קשתי נתתי בענן׳
וקשתי — ככודי חדש עמדי׳
קיטר — וישקף על פני סדם ועמורה׳
וקיטר — אש וברד שלג וקיטר׳
קלוי — ואם תקריב מנחת בכורי׳
וקלוי — ויאכלו מעבור הארץ׳
קטב — הנה חזק ואמיץ לה׳ כ רם
וקטב — מז רעב ולחמי רשף׳
קובע — וילבש שאול דוד מדיו׳
וקובע — וכאו עליך הצן רכב׳

מ״ין דמשמשין קה בסוף
היבותא וסימניהון

אשדקה ל׳ להם ואקבצם ונתתי׳
ואצעקה ל׳ קולי אל אלהי׳ ואצעק׳
מחקה ל׳ ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות׳
וארקה ל׳ כדנה תמרון להון אלהיא׳
בוקה ל׳ ומבוקה ל׳ ומבלקה ל׳ ג׳ בפסו׳
לפוקה ל׳ ולא תהיה זאת לך לפוקה׳
וזעקה ל׳ ותלך הלך וזעקה׳
וזעקה ל׳ בגרים נשמע׳
נשקה ל׳ ואש נשקה ב׳ עקב׳
בדפקה ל׳ ויחנו בדפקה׳
בדפקה ל׳ ויסעו׳
במתקה ל׳ ויחנו במתקה׳
ממתקה ל׳ ויסעו׳
דבקה ל׳ ולשנם לחכם׳
העמקה ל׳ כה אמר ה׳ אלהים׳
לרחקה ל׳ ויאמר אלי בן אדם׳
אשקה ל׳ אשקה נא לאבי׳
והאנקה ל׳ והכח והלטאה׳
בצקה ל׳ שמלתך לא בלתה מעליך׳

קב

ויקבצו — ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ ר״ס כ״ה׳
הקבצו — ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ״ה וביחזקאל סימן ט״ל׳
קברתה — ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח׳
קברת — ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וישלח׳
בקבר — ג׳ דגשי׳ וסימניהון בלשון ארמי מיתיא בקברהון משתעין וב׳ אורם נמסר בפרש׳ חקה ובתלים סימן פ״ח׳
קברו — ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ חיי שרה׳

קבורת מלכים דו״ה

שלמה — ויקברהו בעיר דוד׳
אבים — ויקברו אותו בעיר דוד׳
יותם — ויקברו אותו בעיר דוד׳
רחבעם — ויקבר בעיר דוד׳
אסא — ויקברוהו בקברותיו׳
יהושפט — ויקבר עם אבתיו בעיר דוד
יהורם — ויקברהו בעיר דוד׳
אחזיהו — וימתהו ויקברהו׳
יואש — ויקברהו בעיר דוד׳
אמציה — ויקברו אתו עם אבותיו בעיר יהודה׳
עזיה — ויקברו אתו עם אבותיו בשדה הקבורה׳
אחז — ויקברוהו בעיר בירושלם
יחזקיהו — ויקברוהו במעלה קברי בני דוד׳
מנשה — ויקברהו ביתו׳
יאשיהו — ויקבר בקברות אבותיו
אל קבר — ג׳ וסימניהון

וישא — המלך את קולו׳
ותשב — ותאכל לחם והשת׳
כי זה — זה יבא לירבעם׳
ותקבר — ג׳ כהורה וסימני׳ נמסר בפ׳ חקה׳
קבור — ד׳ מל׳ בלישני׳ וסימניהון

במבחר — קברינו׳
לא — הלין נבלתו על העץ׳
מאין — מקום לקבור׳
סביבות — ירושלם ואין קובר׳

קד

קדמו — ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא ובנחמיה ריש סימן י״ג׳
קדימה — ז׳ בליש׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל ריש סימן מ״ה׳
קדקדו — ג׳ וסימניהון

וכאבשלום לא היה׳
ויך — את איבו בשחין׳
ועל — קדקדו חמסו ירד׳
וקדר — ג׳ וסימני׳ נמסר סוף פרש׳ חיי שרה׳
הקדמני — ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ לך לך׳
קדשי הקדשים — ד׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בפרשה אמור׳
קדש קדשים הוא — ו׳ וסימ׳ נמסר סוף פרשת תצוה׳
קדשיו — ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת נשא׳
קדש קדשים — ה׳ בנביאים ובכתובי׳ וסי׳ נמסר בפרשת תרומה׳
למקדש — ג׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן מ״ה׳
נקדש — ג׳ רפי׳ וסימניהון נמסר בפרשת קרח׳
קדוש — יג׳ חסרים וסימניהון נמסר בפרשת תצוה ובפרש׳ נשא׳
קדוש — ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בתהלים ס׳ פ״ט׳
יקדיש — ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סימן כ״ב׳
הקדשתי — ו׳ וסימני׳ נמסר בפרשת במדבר ובד״ה ב׳ סוף סימן ז׳
הקדוש — ו׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קרח׳

קדשיהם — ג׳ וסימניהון

ובמצנפת — בד יצנף׳
אך — בכור שור או בכור׳
ואכלו — אתם אשר כפר׳
התקדשו — ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ג׳
ולקדוש — ג׳ וסימניהון

הן — גוי לא תדע׳
כי לי״י — מגננו ולקדוש׳
כי לי — איים יקוו׳
וא׳ לקדוש אם תשיב משבת׳

קה

הקהל — ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת צו׳
ובל קהל — ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ח׳
בקהל — ד׳ דגשים וסימניהון נמס׳ סוף ספר שפטי׳ ובאיכה א׳ ב׳ קדמא וסי׳ בלשון ארמי ניכק נצלי דסגין אתפקדית׳
הקהתים — ג׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ד׳
וקהת ומררי — ב׳ וסימניהון

ואלה — שמות דוארא׳
ויהו — אלה בני לוי דוידבר׳

קו

קו — ג׳ כתיב קוה וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ז׳
לקולם — ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרש׳ קרח ושמואל א׳ סימן כ״ח׳
קלות — ו׳ כתיבי׳ כן וסימניהון נמסר בתלים סימן צ״ג
קלת — ד׳ כתיב כן חס׳ דחס׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ וארא׳
קולו ובקולו — ו׳ חס׳ בנבי׳ ובכתו׳ וסימ׳ נמסר בתלים ס׳ צ״ה ובדניאל סי׳ ט׳
בקולכם — ב׳ חסרי׳ וסימניהון

ולא — האזין אליכם׳
הנה — שמעתי בקולכם׳
קול — ו׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ תולדות׳
קולינו — ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ חקה׳
שמיעה לקול — י״ז פ׳ הגורה קשורה עם לבר׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ נ״ח׳

אמר המעתיק חזיתא מכוייא ביני נוסחי ספרי המסרה וגם בספרי המקרא הי מנייהו מן שמיעת קול קשור עם למ״ד בקצת ספרי מסרה מני י״ז ובקצת י״ח וי״ט וי״ו ואמנם ברוביהו מני י״ז הנהו דמסריכן ב בתהלות סי׳ נ״ח ומיהו תמן מסריכן י״ח והנהו דמסרי י״ז מסמטי פסו׳ וישמע לקולם דויפרצו בו עבדיו ו ואכן מסרי ליה דבקצת ספרי מסר׳ מסרי ליה גבי הכך ותו דבכל ה הספרים שלנו הוא קשור עם למ״ד והנהו דמסרי י״ט מנו גבי הכך פסו׳ ולא שמעתי לקול מורי ויקמה דבכל הספרים שלנו הוא בקול ולאוכחא כמאן לית לן רשו על׃

נשאו קולם — ד׳ חס׳ את וסים׳ נמסר בשפטים סימן כ״א׳
בקול — י׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן א׳
וקוץ — ג׳ וסי׳ נמס׳ בפרש׳ בראשית וביחזקאל סו׳ סימן כ״ח׳
קוצים — ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסים׳ נמסר בישעיה סי׳ ל״ג׳

קט

קטן — ה׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ תלדות ובד״ה א׳ סימן י״ב׳
ויקטר — ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי׳
קטרת — סמים ה׳ בקרי׳ וסי׳ נמס׳ בפרשת פקודי׳
ומקטיר — ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ג׳ וירמיה סימן ל״ג׳

קי

קיטור — ד׳ מיחודין וסימני׳ נמסר בפרש׳ וירא׳
קירותיו — ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסי׳ נמסר פ׳ תצוה׳
על הקיר — ג׳ וסימניהון

ואבואה — ואראה׳
ותוסף — אל תזנותית׳
באשר — ינוס איש׳

קל

קלו — ד׳ וסימניהון נמסר פר׳ נח׳
וקלי — ג׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ ב׳ סוף סימן י״ז׳
ויקלל — ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ אמור׳
קללת — ג׳ וסימניהון בפרש׳ כי תצא ושפטי׳ סי׳ ט׳

קם

ויקם — ד׳ וסימ׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ י״א ובתלים סי׳ מ׳
הקימותי — ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ נח׳
הוקם — ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ פקודי וירמיה סימן ל״ה׳
ויקימו — ג׳ וסימניהון

ויקימו — עליו גל אבני׳
ואת — מלך העי תלה׳
ויקימו — להם בני דן את הפסל׳
יקם — ג׳ וסימניהון

ויאמר לה אלקנה אישה דעשי הטוב בעיניך׳

ויאמר

ויאמר ירמיהו הנביא ·
יקם סערה לדממה ·
קום ב׳ חס׳ וסימניהון
קם קדש את העם ·
יאמר יי׳ אל יהושע ·
קום ט׳ ר״פ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ז׳ ויונה ריש סימן ג׳ ·
יקומון ז׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וזאת הברכה ודניאל סימן ז׳ ·
והקמות ב׳ חס׳ וסימניהון
לך אבני׳ גדולות
והקמת את המשכן ·
היקום ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת נח ·
קמה ה׳ מלעיל וסימניהון
והנה אנחנו מאלמי׳ ·
ונשבע ויפס לבבינו ·
ועינו קמה משיבו ·
קמה בל המשפחה ·
כי קמה על בבל דסוף ירמיה ·
וא׳ וקמה כידך ·
ולא יקום ד׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ח׳
יקמו ז׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בטות ·
יקומו ג׳ מל׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפ׳ כי תשא ·
אקומה ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סי׳ ג׳ ובשיר השירים סימן ג׳ ·
והקימותי ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן יו״ ·
קומה ב׳ מלרע וסימניהון
קומה יי׳ ויפוצו אויביך ·
קומה יי׳ אלהים לנוחך ·
וכל תהלות דכו׳ כמ״א
ואקומה בעזרתי ·
אקים ו׳ וסימ׳ נמסר בשמו׳ א׳ סימן ג׳ ובסוף עמוס ·
יקם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כח׳ ·
והקימתי ו׳ כתובי׳ כן וסימני׳ נמסר בפ׳ בחקתי ·
קומו ונעלה ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סי׳ ו׳ ·
קמואל ג׳ וסימניהון נמסר בפרש וירא ·
המקומת ג׳ כתובי׳ כן וסי׳ נמס׳ בשמואל ב׳ סימן יז״ ·
ומקום ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ס׳ ותלי׳ סימן כו״ וקהלת סי׳ ג׳ ·
על מקומו ב׳ וסימניהון
איש על מקומו יבא ·
וההכוננת על מקומו ·
ממקומו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
כל אוריתא וכל שופטים ·
וישק המלך לברזלי ·
אל מקום ט׳ וסימניהון נמסר בערך אל ·
אל מקום אחד ג׳ וסימני׳ יקוו המי׳ ·
הכל הולך אל מקום אחד ·
הלא אל מקום אחד הכל הולך ׃
קומתו כל אוריתא חסרי׳ וכל קריאה מל במ״א על כן גבהה קומתו ·
בכל מקום ד׳ וסי׳ נמס׳ בס׳ ראה ·

מקמו ו׳ חסרים בלישנ׳ וסימ׳ נמסר ריש עזר׳ ·
ויקומו ט׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בריש סדר קרח ובשמואל א׳ סימן כג״ ·
מקום טהור ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא ·
על מקום ג׳ וסימני׳ נמסר בסדר מצורע ·

קמץ

בב מלין קמצין בתר זרקא וסימ׳ נמסר בויקרא ·
בה מלין קמצי׳ וסימניהון
ענה אם ענה תענה אתו
מרבה רגלים ·
לסרבה המשרה ·
מקרה לילה ·
ונעשה את הדבר הזה דגבעוני׳ דיהושע ·
דראה אל אחאב ·
תהיה אל תהיה לי למחתה ·
מזרח יש יקבצנו ·
והקרא אתם דירמיה ·
תאבה בני אם יפתוך חטאים ·
מלוה יי׳ חונן דל ·
מחסה ויעה ברד ·
מרעה עדרים ·
ומצוה נגיד ומצוה לאומים ·
תראה וכאשר תראה תעשה עם עבדך דדניאל ·
הזה עליהם מי חטאת ·
משה בעל משה ידו אשר ישה
העלה בחנה העלה ·
העביר למה העברת העביר ·
יישר והוא יישר ארחתיך ·
ילד מה ילד יום ·
כהן ולא יעשה כהן ·
ועד ואנכי היודע ועד כן כתי׳
חבל בטרם תחיל ילדה ·
פתח דבריך איר ·

וחלופי׳ ה׳ זוגין דפשטין
צכחר וסימני׳ נמס׳ ביחזקאל סי׳ ו׳ ·

א״ב מן חד חד קמץ בזקפ׳
וסימניהון נמסר בריש ויקרא ·

יו׳ זוגין מן ב״ב קמץ וסימ׳
נמסר בריש ספר במדבר סיני ותרגום שם ·

א״ב מן הד חד מן חרין
אתי׳ דלוג קמץ וסימניהון ·

אט ל׳ קמץ באשורו אחזה רגלי ·
בל ל׳ קמץ אדין כלבא כדי מלתא שמע ·
גב ל׳ קמץ ותבני לך גב ·
דש ל׳ קמץ וישב ארנן וירא את המלאך ·
הה ל׳ קמץ בן אדם הנבא ואמרת הילילו ·
זע ל׳ קמץ ויצא המן ביום ההוא שמח ·
חח ל׳ קמץ ויבאו האנשים על הנשים ·
טל ל׳ קמץ אני ישנה ולבי ער ·
טח ל׳ קמץ לא ידעו ולא יבינו ·
יד ל׳ קמץ לכו ונשובה אל יי׳ ·
כף ל׳ קמץ ויוצא את בן המלך דמלכים ·
לן ל׳ קמץ ותעבר המנחה על פניו׳
כך ל׳ קמץ ואם כך הוא בערבך ·
מן ל׳ פתח ישוב לפני אלהים ·
מר ל׳ קמץ דרכך ומעלליך עשו אלה לך ·
נס ל׳ פתח נא את עבדך ·
סג ל׳ קמץ כלו סג יחדו נאלחו ·
שד ל׳ קמץ לכן הנני שך את דרכך בסירים ·
פס ל׳ קמץ בה שעתא נפקו אצבען
צץ ל׳ קמץ רנה היום הנה באה ·
קץ ל׳ קמץ כי בטרם ידע הנער ·
קט ל׳ קמץ ולא בדרכיהן הלכת ·
רר ל׳ קמץ וזאת התיה טמאתו בזובו ·
שר ל׳ קמץ שגיון לדוד אשר שר ליי׳ ·
תו ל׳ קמץ ויאמר אליו עבור בתוך העיר ·

קן

קנו ג׳ וסימניהון נמסר בחבקוק סימן ב׳ ·
קנך ג׳ וסימניהון נמסר ריש עובדיה ·
קניתי ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בראשית ·
ויקן ד׳ וסימניהון נמסר סוף שמואל ·
קנה ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בהר סיני ·
קונה ד׳ מל׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ז׳ ובמשלי סימן כ׳ ·
קנוא ד׳ ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר סוף יהושע ובריש נחום ·
קני ד׳ כתיב י׳ וסימניהון
וששה קנים ב׳ בו׳
וחברו דויקהל ב׳ בו ·
בקנה ג׳ רפין וסימניהון
עלות בקנה אחד ·
ויישן ויחלום שנית ·
בקנה אחד כפתר ·
תניינ׳ דמשכנ׳ תניינ׳
ויקונן ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ א׳ ·
קינה אל ג׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל ריש סי׳ יט׳ ·
קעילה ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן כג׳ ·

קץ

ולקץ ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן יא״ ·
ואין קצה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סי׳ ב׳ ·
ועד קצה ה׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ואתחנן
קצוי ארץ ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כו״ ·
ויהי מקצה ה׳ וסימניהון בערך ויהי ·
אל קצה ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח וביהושע סימן יח״ ·
ולמקצת ב׳ קמצ׳ וסימניהון
ולמקצת הימים ·
ולמקצת ימים עשרה ·
וא׳ ומקצת כלי בית ·
ותקצר ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ חקה ובשפטים ובזכריה סימן יא״ ·
מקצה הארץ ועד קצה הארץ ג׳ וסימניה׳ נמסר בסדר ראה ובירמיה סוף סי׳ כה״ ·
קוצר ב׳ מל׳ וסימניהון
ובעמיר מאחרי הקוצר ·
שלא מלא כפו קוצר ·
הקוצרים ב׳ מל׳ וסימ׳ נמסר ברות ריש סימן ב׳ ·
תקצור ג׳ מל׳ בלי׳ש וסי׳ נמסר בסדר בהר סיני ׃
יקצור ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן כב״ וקהלת סימן יא״ ·
וקצרו ג׳ וסימ׳ נמסר בהושע ס׳ ח׳ ותהלי׳ סימן קכו״ ·
קצירו ג׳ וסימניהון
ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ׃
וממעל ימל קצירו ·
אשר קצירו רעב יאכל ·

קר

ויקרא ה׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ יח״ ·
ותקראנה ג׳ כתו׳ ה׳ וסי׳ נמסר בפרשת שמיני ·
יקרא בא׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן יט״ ·
לקראתך ד׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ שמות ובמלכים ב׳ סוף סימן ה׳ ·
וקראתם ג׳ ר״פ וסימ׳ נמסר בפ׳ אמור ·

ותקרא את שמו י׳ וסימ׳
שת וידע אדם עוד את ·
גד ותאמר לאה בגד ·
אשר ותאמר לאה באשר ·
זבולן ותאמר לאה זבדני ·
יוסף ותקרא את שמו יוסף ·
אונן ותהר עוד ותלד בן ·
שלה ותסף עוד ותלד בן ·
שמשון ותלד האשה בן ·
שמואל ויהי לתקופת הימים ·
שלמה וינחם דוד את בת שבע ·
ויקרא שמו ו׳ חסרי׳ את וסימ׳ נמס׳ בפר׳ וישלח ׃

סימן כל דסמיך לותהר
ותלד והקרא ב״מג ויקרא וסי׳
ויקרא את שמו ער ·
ויקרא את שמו גרשם ·
בריעה כי ברעה ע״ב סימן
ויקרא שמה ג׳ וסימני׳ נמסר בשפט׳ סי׳ א׳ ·
קראה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא ·
קורא ו׳ וסימניהון נמסר בישעיה סו׳ סימן נח״ ·
קורא י׳ מל׳ וסימניהון
עין הקורא אשר בלחי ·
וינועו אמות הספים ·
קול קורא במדבר פנו ·
אין קורא בשמך אלהי ישר׳ עושה

עושת כימה ׃
למען ירוץ קורא בו ׃
ושלום בן קורא ׃
וקורא בן ימנה ׃
תהום אל תהום קורא ׃
ואין קורא מהם ׃

ויקרא את שם ד׳ בלישני׳ וסימ׳ נמסר
בפרשת בהעלתך ׃

וקראת ד׳ רפין וסימ׳ נמסר
בישעיה סימן ז׳ ׃

וקרא ד׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן י״ג ׃

קרוא ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ ס׳ ג׳ ׃

הקריב ד׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תצוה ׃

הקרב ח׳ וסימניהון נמסר
בפ׳ קרח ובמלכים
א׳ סימן ד׳ ׃

קרובו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
נמסר בפ׳ תשא ׃

ויקרב ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳
שמיני ובינה׳

קריבה י׳ חסרי׳ בליש׳
וסימניהון נמסר
בפרש׳ ויקרא ועזר׳ סימן ו׳ ׃

קרובה ג׳ וסימניהון

הנה נא העיר הזאת ׃
אל תרחק ממנו כי צרה ׃
מחתה קרובה ׃

בקרובי ג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בפ׳ שמיני ׃

ובקרבו ג׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט׳
וירמיה סימן ט׳ ובמשלי סימן כו״ ׃

בקרבי יא׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט׳ ׃

ויקרב י״א וסימניהון נמסר
בפרש׳ בלק ׃

קרבים ג׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל
סוף סימן מ׳ ׃

ותקרבון ג׳ וסימניהון

ותקרבון ותעמדון תחת ׃
ותקרבון אלי כלכם ׃
ותקרבון אלי כל ראשי ׃

קרב ד׳ קמצין
וסימניהון

ליום קרב ומלחמה ׃
הפכו ביום קרב ׃
ביום הלחמו ביום קרב ׃
עבדו קרב עם קדישין ׃

קרבן ה׳ קמצי׳ וסימניהון
בלשון ארמי בר נשא
דאקרב בעירא קמי תרעא וביאורם
נמסר בפרש׳ ויקרא ׃

והקריבו ג׳ ומל׳ וסי׳ נמסר
בפרשת ויקרא

וקרוב ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה ריש סימן יד״
ויחזקאל ריש סימן ל׳ ותילים סי׳ ע״ה ׃

מקרב עמו ג׳ וסימני׳ נמסר
בפ׳ אחרי מות ׃

קרובים ה׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר ביחזקאל סימן
כ״ג ובמגלה סימן ט׳ ׃

ז׳ פסו׳ אית בהון קרובים
ורחוקים וסימניהון
מאלהי העמים אשר ׃

ומלך ששך ישתה ׃
לך י״י הצדקה ולנו בשת ׃
ויכתב מרדכי את ׃

מקרב עמה ג׳ וסימני׳ נמסר
בפר׳ אחרי מות ׃

הקרוב ה׳ חסרי׳ וסימניהון
ואם ימעט הבית ׃
כי אם לשארו הקרב ׃
ובא גאלו הקרב ׃
ונתתם את נחלתו ׃
והקרב אליו כרשנא ׃

קרדומות ג׳ בליש׳ וסימניהון
נמסר בשפטים
סימן ט׳ ובתלים סימן ע״ד ׃

הקרחים ג׳ וסימני׳ נמסר
בד״ה ב׳ סימן ד׳ ׃

בקרי ד׳ וסימניהון

ואם בזאת לא תשמעו ׃
והלכתי אף אני ׃
אף אני אלך עמם ׃
והתודו את עונם ׃

קרנות ד׳ מלא׳ וסימניהון
נמסר פ׳ ויקרא ׃

קש

והקשיבו ד׳ וסימניהון

שמעו זאת הכהנים ׃
שמעו איים אלי ׃
שמעו בנים מוסר אב ׃
ועתה בנים שמעו לי ׃

קשה הקשה ה׳ וסימני׳ נמסר
סוף פרשת וילך

קשיטה ג׳ וסימניהון נמסר פר
וישלח וסוף איוב ׃

תקשו ג׳ וסימניהון
וערפכם לא תקשו ׃
ועתה אל תקשו לבבכם ׃
אל תקשו לבבכם כמריבה ׃

נשלם ערך
הקו״ף בס״ד

מערכת אות
הרי״ש

ט׳ זוגין משמשין חד ר׳ וחד
ור׳ ול״ רבו׳ וסימניהון

רוק תעבוני רחקו מני ׃
ורוק גוי נתתי למכים ולחיי ׃
רחק ויאמר ה׳ יען כי נגש ׃
ורחק ה׳ את האדם ורבה ׃
רוח כי אם החרש החרישי ׃
ורוח ויתן ביד עבדיו עדר ׃
רמיו חזה הוית עד די כרסון ׃
ורמיו באדין גובריא אלך כפיתו ׃
רמו ואם מלכא והדיו גבריא
ורמו באדין מלכא אמ׳ ותהו ׃
רומי בני אפרים נשקי רומי ׃
ורוכה בקול פרש ורובה קשת
רציתם כי לא בחרבם ירשו ארץ
ורציתם וידברו אליו לאמ׳ דד״ח ׃
רותה כי רותה בשמים חרבי ׃
ורוהה וירדו ראמים עמם ופרים
רפאהים ואנכי תרגלתי לאפרים
ורפאתים הנני מעלה לה ארוכה ׃

ד׳ מלין כתיב ר׳ וקרינן

ד״לת וסימ׳ נמסר בירמיה סוף ס׳ ל״א ׃

מלין דמשמשין ר״ה בסוף
תיבותא וסימניהון

לטהרה ואנשי תמיד יבדילו ׃
ליסרה ויספתי ליסרה אתכם שבע
נגרה עיני נגרה ולא תדמה ׃
סתרה יהי עליכם ׃
וטהרה ואם לא תמצא ידה די שה ׃
קטורה ישימו קטורה באפיך ׃
בוערה באפה ׃
נעצרה והמגפה נעצרה ׃
אגורה באהלך עולמים ׃
הברה והבור רק אין בו מים ׃
מהרה קרוב איד מואב ׃
צעירה ויעבר יורם צעירה ׃
נעדרה אחת מהנה לא נעדרה ׃
לחברה וארח לחברה עם פועלי
חפרה בושה אמכם ׃
שערורה ובנביאי ירושלים ׃
ומהעזרה הקטנה עד העזרה ׃
אורה ליהודים היתה אורה ׃
תעברה ושבתיה ביד מוגיך ׃
פרה אדמה תמימה ׃
מטהרה בן אדם אמר לה את ׃
ותחמרה בחמר ובזפת ותשם
ארורה האדמה בעבורך בעצבון
הארורה ויבא ויאכל וישת ׃
ופרה ודב הרעינה יחדו ׃
והפרה והעזים ׃
כפרה כי כפרה סררה סרר יש׳
בקרה ואין כסות בקרה ׃

רא

המראה ד׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן י׳ ׃

לראות ג׳ ומל׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ כי תשא ׃

ראו ד׳ ב׳ כתוב׳ כן וב׳ כתובי׳
ה׳ וסימניהון נמסר בפר׳
תולדות ובשמו׳ א׳ סימן א׳ ׃

במראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳
וסימניהון נמסר פ׳
ויגש ויחזקאל ריש סימן מ׳ ׃

להראות ד׳ מל׳ בלישני׳
וסימניהון נמסר
בפרש׳ הזריע ובשמואל א׳ סימן א׳
וביחזקאל סימן כ״א ׃

וירא ד׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ שמיני
וביחזקאל סוף סי׳ י״ט ׃

ולראות ג׳ וסימניהון נמסר
בקהלת סימן ג׳ ׃

מראיהן ד׳ כתו׳ ז׳ וסי׳ נמס׳ בסדר
מקץ ובריש יחזקאל ׃

ואראה ה׳ וסימניהון נמסר
בפרש׳ וירא ובפ׳
שמות ובשמואל א׳ סימן כ׳ ׃

וראיתי י״ב חסרי׳ וסימניהון
נמסר בשמואל א׳
ריש סימן י״ט ובדניאל סימן י״ב
ובקהלת סוף סימן ג׳ ׃

הראיתם ג׳ ודגשים וסימ׳ נמסר
בשמואל א׳ סוף סי׳ י׳ ׃

להראות ג׳ ומל׳ וסימניהון
נמסר בסדר
דברים ובמגלה סימן א׳ ׃

לראת ג׳ חס׳ וסימניהון נמסר
פרשת בא אל פרעה ׃

ויראו ד׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן כ״ב
ובתהלים סימן י״ח ׃

וראיתה ב׳ מל׳ בתורה ונבי׳
וכל כתובים דכו׳

כל׳ במ״ה חס׳ וסימניהון נמסר בתלים
סי׳ ל״א ובמשלי סי׳ כו״ ובדניאל סי׳ ח׳ ׃

הראות ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חסרי׳ וסי׳
נמסר פ׳ ואתחנן ׃

ונראה ה׳ וסימ׳ נמסר בפ׳
תזריע ובירמיה סו׳
סימן י״ג ובמשלי סוף סימן כו״ ׃

ויראה ה׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן יז״ ׃
ובמלכים ב׳ סימן ה׳ ׃

יראה י״ג וסי׳ נמסר בפרשת
בא ובתלים סימן פ״ד ׃

וראה ג׳ ד״פ וסימניהון נמסר
בפרש׳ תרומה ׃

ראו ד׳ ב׳ בוי״ו וב׳ בה״א וסימ׳
נמסר פרש׳ תלדות ׃

ראוך ג׳ וסימניהון נמסר
בסוף חבקוק ׃

וראהו הכהן ה׳ וסי׳ נמסר
בסדר תזריע

במראה ה׳ וסימני׳ בסדר
בהעלתך ׃

ואראה ה׳ בספר יחזקאל וסימ׳
נמסר שם בריש ס׳ א׳ ׃

יראו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת
תשא ומלכים א׳ סימן ח׳ ׃

וירא ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
באיכה אב׳ ג׳ ׃

ולא יראה ו׳ וסימניהון
נמסר בתלים
סוף סימן פט״ ובאיוב סימן כב״ ׃

נראה ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן ה׳
ובירמיה סימן מב״ ׃

ראי ו׳ וסי׳ נמסר בפרשת לך
לך ואיוב סימן ז׳ ׃

בראותם ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסי׳
נמס׳ בפרשת בשלח

ויראו ג׳ רפין וסימני׳ נמסר
במלכים ב׳ סימן ו׳ ׃

למראה ד׳ ב׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר
ביחזקאל סימן כג׳ ׃

ראיה על ו׳ וסימני׳ נמסר
ריש אחרי מות ׃

מראינו ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳
נמסר בנחום סי׳ ג׳

במראה ה׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ בהעלתך
וביחזקאל סימן ח׳ ׃

ומראה ז׳ קמצי׳ וסימניהון
נמס׳ סוף משפטי׳
ויחזקאל סימן י׳ ודניאל סימן א׳ ׃

ראוך ג׳ וסימניהון
ראוך יחילו הרים ׃
ראוך מים אלהים ב׳ בו ׃

יראו ד׳ מנהון מלרע וסימני׳
נמסר בפרש׳ שמות
ובאיוב סימן ד׳ ׃

ולראובני ולגדי ב׳ וסימני׳

נתתי מן הגלעד ׃
ולחצי שבט המנשה ׃

ראמת ג׳ כתו׳ כן וסימניהון
נמסר בפ׳ ואתחנן
וביחזקאל סימן כח״ ׃

רמות ז׳ וסימניהון נמסר
בד״ה ב׳ סימן כב ׃

ראמות ג׳ וסימניהון נמסר
באיוב סימן כח״ ׃

ואת ראמות ג׳ וסימניהון
נמסר
ביהושע סימן כ׳ ׃

ראמים ג׳ וסימניהון
ומקרני

ומקרני ראמים עניתני ·
וירדו ראמים עמם ·
לבנון ושריון כמו בן ראמים ·

הראש לח״ וסימניהון
וערכו בני אהרן ·
ואת האיל נתח לנתחיו ·
ואת העולה המציאו ·
נתק הוא צרעת הראש ·
ויצא המשחית ממחנה ·
ויהי דוד בא עד ·
ויקח רב טבחים את דמלכ׳
וחברו דירמיה ·
כי במקום אשר יפנה ·
הראש ושער הרגלים ·
אשר יפנה הראש דיחזקאל ·
זקן ונשוא פנים הוא ·
בשמן הטוב על ·
על אדן הראש ·
בן אבישוע בן פנחס דעזרא
יעיאל וזכריהו ·
יואל הראש ושפם המשנה ·
הראש אחיעזר ויואש ·
עזר הראש עבדיה ·
ואחיהם שלום הראש דוהשערי׳ שלום ·
אסף הראש ומשנהו ·
בני לעדן הראש יחיאל ·
שבואל הראש ·
ויהי יחת הראש וזיזה ·
רחביה הראש ·
והנה אמריהו כהן הראש דד״ה
ויקרא המלך ליהוידע דד״ה ·
ויהי בעת יביא את דד״ה ·
ויפן אליו עזריהו כהן דד״ה ·
ויאמר אליו עזריהו הכהן ·
בני יצהר שלמית הראש ·
בני חברון יריהו הראש ·
בני עוזיאל מיכה הראש ·
רחביהו הראש ·
וללוים אבות הראש ·
לחברוני יריה הראש ·
שמרי הראש ·
מן בני פרץ הראש ·
וא׳ הראש כלב אנבי ·

אמר המעתיק בנסחא דמסר׳ דהות קדמי הוה כתסר הראש לב״ וכד מ מנינא לון הוו לב׳ וכד כתיתנ׳ למנייל אשכחנא דאינון טפי וטפי ואכן מ מסרינן לון כפום מה דאשכחנא בקריאה ואינון לח״ עכ״ל :

בראש ג׳ קמצ׳ וסימניהון
אז נתן דוד בראש ·
והנה עמנו בראש ·
וא׳ בראש משפט ·
ושאר׳ בראש בשבא ואינון לה״

לראש בד״ וסימניהון
תהיינה לראש יוסף
כי מטה אחד לראש ·
ותתנך יי׳ לראש ·
תבואתה לראש יוסף ·
דחס רחמתים לראש ·
מי האיש אשר יחל ·
והיית לנו לראש לכל ·
אנכי אהיה לכם ·
אותי עליכם לראש ·
תשימני לראש גוים ·
תשמרני לראש גוים ·
כי הפכתם לראש משפט ·
היתה לראש פנה ·
ברכות לראש צדיק ·
היו צריה לראש ·

קומי רני בלילה ·
והיה לראש ולשר ·
ויעל בראשונה יואב דד״ה ב׳ בו ·
ולחוסה מן בני מררי ·
וישימהו אביהו לראש ·
ויעמד לראש רחבעם ·
והמתנשא לכל לראש ·
ויביאם לראש הסלע ·
בראש אינון לה״ ·

מראש יד וסימניהון
כי מראש צורים אראנו ·
אשכיר חצי מדם ·
ותאר הגבל מראש ההר אל מעין מי ·
הלא הגד מראש לכם ·
קורא הדורות מראש ·
כי הגיד מראש ונדעה ·
מראש הרים יצוחו ·
לא מראש בסתר דברתי ·
בראש ינקתיו ·
בראש הסלע וכלם נבקעו ·
מעולם נסכתי מראש ·
תשורי בראש אמנה ב׳ בו ·
את הכל עשה יפה בעתו ·

וראש ב׳ ומב לישני וסימניהון
גרא ונעמן אחי וראש ·
זכור עניי ומרודי לענה ·
ושאר׳ וראש בשבא ואינון י״א

ראשי כ״ה וסימניהון
סלי חרי על ראשי ·
והעוף אוכל אותם מן הסל ·
את שבע מחלפות ראשי ·
מורה לא עלה על ראשי ·
ויאמר אל אביו ראשי ב׳ בו ·
כי שלח בן המרצח ·
מי יתן ראשי מים ועיני ·
ויקחני בציצת ראשי ·
מגן בעדי כבודי ·
דשנת בשמן ראשי ·
ועתה ירום ראשי ·
ואפרים מעוז ראשי ·
וחברו ·
עצמו משערות ראשי ·
רבו משערות ראשי ·
יהלמני צדיק חסד ·
וצדקתי לא אשא ראשי ·
אחבירה עליכם ·
ויסר עטרת ·
בהלו נרו עלי ראשי ·
וחייבתם את ראשי למלך ·
ואמרטה משער ראשי ·
צפו מים על ראשי ·
שמאלו תחת לראשי קדמאה ·

ראשם יד וסימניהון נמסר בפ׳ במדבר סי׳ ·

בראשו יד וסימני׳ נמסר סוף פ׳ ויקרא וביחזקאל סימן י״ז ·

ראשה ו׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ויצא ·

וראשו ד׳ וסימניהון נמסר ריש פ׳ ויצא ·

ראשו ד׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג׳ ·

מראשותיו ח׳ ה׳ מל׳ וג׳ חס׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ·

ראשיכם ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת שמיני ובישעיה סי׳ כ״ט ובתלים סימן כ״ד ·

לראשי ג׳ וסימניהון
אלה בני ישר׳ ·
וימצאו מן בני אלעזר ·
במחלקות השערים ·

ראשיהם י״ג וסימניהון נמס׳ בפרשת ויקהל וביחזקאל סימן ל״ב ·

לראשי ד׳ וסימני׳ נמסר ביונה ושיר השי׳ סימן ב׳ ·

ראשון ח׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא ובשמואל ב׳ סימן י״ט ·
הראשון אינון ס״ג ·

בראשונה ח׳ מל׳ וסי׳ נמסר בירמיה סי׳ ו׳ ·

ראשי האבות ב׳ באוריית׳ ובנביאים וסי׳
ויקרבו ראשי האבות ·
אלה הנחלות ·
וכל כתובים דכות׳ ראשי האבות במ״ו ראשי אבות וסימניהון
ובני בלע אצבון ·
אלה בני אהוד ·
את עוץ ואת ·
ראשי אבות ללוים ·
ואחיהם לתלדותם ·
ואלה המשררים ·
הלוים בימי אלישיב ·

וראשי י׳ וסימניהון
שא את ראש מלקוח ·
ואלה אשר נחלו ·
וישמע פנחס ·
אלה הנחלות ·
ויכתבם שמעיה בן נתנאל ·
ויפילו גם הם גורלות ·
הוא שלומית ואחיו ·
ויסכו ביהודה ·
ורבים מהכהנים ·
הלוים חשביהו ·

הראשונה ח׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״ו ·
ובזכריה רישו׳ ·

ראשנה י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ח וירמיה סימן י״ו ובמגלה סימן א׳ וכראשנה אינון כ״ב ·

כבראשנה ח׳ וסימניהון נמס׳ בשפטים סימן ב׳ וירמיה סימן ל״ג ·

בראשונה ב׳ וסימניהון
ואתנפל לפני יי׳ ·
ולא תהיה כראשנה ·

בראשונים ד׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תשא

ראשונים ה׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בחקתי ·
הראשונים אינון כ״ ·

בראשית ה׳ ג׳ מנהון ר״פ וב׳ מצעו׳ פסוק וסים׳ נמסר בירמיה ריש סימן כ״ח ·

וראשית ו׳ וסים׳ נמסר בפר׳ שפטים וביחזקאל סוף סימן מ״ד ובדניאל סימן י״א
ראשית אינון נ״ח ·

מראשית ו׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שלח לך ·

אמר המעתיק המטנו קצת מאלו הסמנים שלא היו לצורך דמיון זה הראשון ס״ג מרמקרנה ראשון ח׳ לא אתיכן למטעי למקרי הראשון ב במקו׳ ראשון וכן מרמקרנה ראשונ׳ י׳ כראשונה כבראשונה לא אתיכן למטעי בסימן כראשונה וכן כולם ודוק ולזה ל׳ יתמה המעיין כשיחסר איזה סימן כי כשיעיין היטב יראה דלא צריך ולא מידי והכוונה דלא לאיטתבוסי ולפום כן לא מסרינן כי אם מכיל לחוד לידע המכין אם יצ יצטרך לדרשה אחריתי עכ״ל :

בראשי ד׳ וסימניהון
ובמה יתרצה זה ·
ויהי בשמעו ·
וחברו דד״ה ·
ויתנם בראשי הגדוד ·
וא׳ ובראשי חדשיכם ·

אל ראש ב׳ וסימניהון
ויקחהו שדה צופים ·
ויעלה אחאב לאכל ·
וכל ראש ההר דכו׳ אל במ״ה על ראש ההר וסימניהון בערך הר ·

ואת ראש ב׳ וסימניהון
ביום השלישי יום הולדת ·
ויצו דוד את ·

אל ראשו ב׳ וסימניהון
ויחדו יהיו תמים אל ·
ויצק השמן אל ראשו דיהוא ·

בראשך ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סו׳ סי׳ ב׳ ·

רב

רב ל״ה קמצ׳ וסימני׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן כ״ח ·

כרוב ז׳ חסרי׳ וסי׳ נמסר בתלים סימן ק״ו ובנחמיה סימן י״ג ·

ורבים ו׳ וסימניהון נמסר במלאכי סימן ב׳ ובדניאל סימן י״ב ·

ורבה ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ משפטים ובישעיה סימן ו׳ ·

ורב ה׳ קמצ׳ וסימני׳ והרף ממני ואשמידם ·
ועניח ואמרת לפני יי׳ ·
ויהי עד דבר שאול אל הבהן
וישלח אבשלום את ·
והיה לאות ולעד ·

ירבה ה׳ וסימניהון נמסר ריש פרש׳ שמות ומשלי סימן כ״ט ·

לרוב מאד ה׳ וסי׳ נמסר בד״ה ב׳ סימן ט׳ ·

רבו ג׳ קמצין וסימניהון
מעת דגנם ותירושם ·
ראה אויבי כי רבו ·
ואת בקיעי עיר דוד ·

הרוב ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בשפט׳ סימן י״א ואיוב ריש סימן י״א ·

רבה מאד ה׳ וסימני׳ נמס׳ סוף פרש׳ בהעלתך וביחזקאל סימן מ״ז ·

לרבים ד׳ בקריאה וב׳ ברבי׳ וסימני׳ נמס׳ בישעיה סימן נ״ג בסוף ובדניאל סוף סימן ט׳ ·

וירב ד׳ וסימניהון
ויאמרו לאמר ולו גוענו ·
ויאמרו הנה לנו מים ·
ויחר ליעקב וירב ·
ויבא שאול עד עיר ·

בריבו ד׳ וסימניהון נמסר

מערכת אות הריש

בפרשת משפטים ·

הרבות ג׳ וסימניהון
למען הרבות סוס ·
אכול דבש הרבות לא ·
הרבות גנותיכם וכרמיכם ·

רבו ד׳ חסרים א׳ וסימניהון
משתים עשרה רבו אדם ·
ואת בלי עבדת בבו ׳
זרכו רבון קדרכוהי יקומון ·

רבבים ב׳ כתובים כן וסי׳
· · · ויכנעו רבבי׳ ובלקוש ·
הש כהבלי הגוים ·

רבוע ז׳ וסימניהון
ועשית את המזבח ·
רבוע יהיה כפול ·
רבוע היה כפול ·
ועשית מזבח מקטר ·
ויעש את מזבח העולה ·
רבוע אל ארבעת ·
ויעש את המזבח ·

הרבעי ג׳ חס׳ וסים׳ נמסר בפר׳
נשא ובדה״א ס׳ כ״ד ·

רביעית ג׳ כל וסימניהון נמסר
סוף יחזקאל ·

בארבע ד׳ וסי׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן כ״ב ·

לארבעתן ד׳ וסי׳ נמסר ריש
יחזקאל ·

הארבעים ג׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת וירא ·

רובץ ג׳ וחסרים וסימניהון
לפתח חטאת רבץ ·
רבץ תחת משאו ·
רבץ בין המשפתים ·

מרבק ד׳ וסימניהון נמסר
סוף מלאכי ·

רג

רגז ג׳ וסימניהון נמסר באיוב
סימן ג׳ ·

התרגזו ד׳ וסים׳ נמסר במלכי׳
ב׳ סימן י״ט ·

רגלה ג׳ וסימניהון
ולא מצאה היונה ·
והרכה בך והענוגה ·
והלכות לרגלה ·

לרגליו ד׳ וסימניהון נמסר
בפרשת שמות ·

רגליך ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר
ביהושע סוף סימן ה׳ ·

רגלינו ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסים׳
נמסר בתלים סי׳ ס״ו ·

לרגלך ב׳ וסימניהון
והם תכו לרגלך ·
נאם יי׳ לאדני שב לימיני ·

רגע ג׳ מלעיל וסימניהון ·
ישובו יבשו רגע ·
ההפוכה כמו רגע ·
ותקות רשעים כמו רגע ·
וא׳ מלרע עורי רגע וימאס ·

ברגע ג׳ וסימניהון
הרמו מתוך העדה ·
הבדלו מתוך העדה ·
איך היו לשמה ברגע ·

הרגיעה ג׳ וסימני׳ נמסר
בירמיה סימן מ״ט
ובמשלי סי׳ י״ב ועי״ט מה דקהנן ·

נרדם ה׳ וסימניהון
והוא נרדם וייעף ·
מגערתך אלהי יעקב ·
ואני הייתי נרדם ·
מהלך נרדמים ·
נרדם בקציר ·

ורדף ג׳ וחסרים וסימניהון נמסר
בפרשת בחקתי ובישעיה
סימן א׳ וביהושע ריש סימן י״ב ·

ארדף ג׳ ב׳ חס׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת בשלח
ובשמואל א׳ סימן ל׳ ·

רה

רהב י״ב בלישניהון וסימני׳
נמסר בישעיה סימן ל׳
ובתלים סימן פ״ט ובאיוב סימן ט׳ ·

ברהטים ג׳ וסימניהון
ויצג את המקלות ·
לעיני הצאן ברהטים ·
מלך אסור ברהטים ·

רו

ורוח אלהים ד׳ נכתב בערך
אלהים ·

ורוח יי׳ ג׳ וסימני׳ נכתב בערך
אדני ·

ורוחו ג׳ וסימניהון
יי׳ שלחני ורוחו ·
ורוחו כנחל שוטף ·
ורוחו הוא קבצן ·

ברוח ג׳ קמצין וסימני׳ נמסר
במלכים א׳ סימן י״ט
ובקהלת סימן ח׳ ·

לרוח ג׳ קמצין וסימניהון נמסר
ביחזקאל ריש סימן ח
ובאיוב סוף סימן כ״ח ·

הרוחת ב׳ כתיב כן חס׳ ו׳ בתר׳
וסים׳
ויפלו על פניהם ויאמרו ·
יפקד יי׳ אלהי הרוחת ·
אלה ארבע רוחות פליג׳ ·
וזריתם לכל הרוחות ד׳ כ״ב ·

ואת רוח ד׳ וסי׳ נמסר בחגי
סוף סימן א׳ ·

רוחם ג׳ וסים׳ נמסר בשפטים
סימן ח׳ ·

רז

רזה ה׳ וסימנהון נמסר בדניאל
סימן ב׳ ·

רח

לריח י׳ו וסימניהון נמסר
בפרשת ויקרא ·

וריח ה׳ וסימניהון נמסר בדניאל
ס׳ ג׳ ושיר השירים סימן ז׳ ·

ריח ניחוח ד׳ יתיראין כתו׳
וסי׳ נמסר בפ׳ צו׳ ·

לריח ניחוח ח׳ בתור׳ וסימני׳
ואת כל חלבה קדם׳ ·
וזרק הכהן את ·
והיה אם מעיני העדה ·
והקרבתם דבכורים ·
ועשיתם דראש השנה ·

רחוב ג׳ מל׳ ב׳ קרת׳ וסי׳ נמסר
בשפטים סוף סימן י״ח
ובשמואל ב׳ סימן ח׳

ברחוב ד׳ וסים׳ נמסר בפרשת
וירא ובשפטים סי׳ י״ט
ובישעיה סימן נ״ט ובאיוב סימן כ״ט ·

ורחל ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת
ויצא ·

רחם ה׳ וסימניהון נמסר
- - בישעיה סימן מ״ו ·

רחמה ד׳ וסימניהון
וירא יי׳ כי שנואה לאה
ויזכר אלהים את רחל ·
ויי׳ סגר בעד רחמה ·
כי יי׳ סגר רחמה ·
וא׳ ורחמה הרת עולם לא מפיק ה׳ ·

ארחם ג׳ וסימניהון
ורחמתי את אשר
ואת בניה לא ארחם ·
לא אחמול ולא אחוס ·

ירחץ ה׳ א׳ קמץ וסים׳ נמסר
בפרשת ויקרא ·

רחיצה בשרו ד׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת מצורע ·

לרחצה ה׳ וסימני׳ נמסר ריש
פ׳ כי תשא ·

רחוקים ז׳ מל׳ וסימניהון נמסר
ביהושע סימן ט׳ ·

מרחק ד׳ חס׳ וסימניהון נמסר
בשמו׳ א׳ סימן כ״ו ·

למרחק ח׳ וסימניהון נמסר
במלכים ב׳ סימן י״ט
ובאיוב ריש סימן ל״ו

רכ

ירך ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת
שפטים ·

מרכבת ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חסרם
וסי׳ נמסר בפרשת
בשלח ובמלכים ב׳ סימן כ״ג ובשיר
השירים סימן ו׳ ·

רכיבה ב׳ חס׳ בליש׳ וסימניהון
וירכבם על החמור ·
ירכבהו על במתי ארץ ·

והרוכלים ג׳ חס׳ וסים׳ נמסר
בנחמיה סימן ג׳ ·

רם

רמה ג׳ מלעיל וסימניהון
נמסר בפרשת האזינו
ובישעיה סימן כ״ו ·

מרומי ג׳ ב׳ חסרי׳ וא׳ מל׳ וסים׳
נמסר במשלי סימן ט׳ ·

הרימתי ג׳ ומשניין באתיהון
וסימניהון נמסר
בתלים סימן פ״ט ·

הרימות ג׳ וסימניהון נמסר
בתלים סימן פ״ט ·

ורוממתי ב׳ ומב׳ לישני וסי׳ ·
בנים גדלתי ורוממתי ·
גדלתי ורממתי עזר דד״ה ·
ומה דמסרינן כא״ב מן ב״ב בהרי
ליש׳ דמסרינן אם לא שויתי
טעות ·

הרם ג׳ א׳ מלעיל וסימניהון
נמסר בפרשת בשלח ·

מרים ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויקהל
ובמשלי סוף סימן ג׳ וסים׳
בלשון ארמי בספא אשפי ·
חכימיא וראשיא ·

תרומות ג׳ וסימניהון נמסר
בשמואל ב׳ סימן
א׳ ובמשלי ריש סימן כ״ט ·

וירם ח׳ וסימניהון נמסר
בסדר חקת ·

את תרומת יי׳ ה׳ כתיב׳ וסים׳
נמסר ריש פרש׳
כי תשא ·

רומה ד׳ חסרים בלישני׳ וסי׳
אלהי אבי וארממנהו ·
תהום רממתהו ·
על כן לא תרמם ·
גדלתי ורממתי עזר ·
וכ׳ מל׳ דמל וסים׳ ·
וירוממוהו בקהל עם ·
רוממות אל בגרונם ·
ושארא מל׳ ו׳ קדם׳ ·

ארוממך ג׳ וב׳ ל׳ וכ׳ נמס׳ בתל׳
סימן קמ״ו ·

מרומים ד׳ ומל׳ בלישני׳ וסימני׳
נמסר בתלים סימן
קמ״ט ובאיוב סוף סימן ו׳ ·

ורמה ד׳ וסימניהון
מגן אם יראה ורמח ·
ומן הגדי נבדלו אל דוד ·
בני יהודה נשאי צנה ·
ויהי לאסא חיל ·

ומרמה ה׳ וסימני׳ נמסר בתלים
סימן ל״ו ·

רמון ט׳ חסרים בליש׳ וסימני׳ הוא
נמסר בפרשת תצוה ·

הרומשת ג׳ וסימניהון
ויברא אלהים את התנינם ·
ויברך אתם אלהים ·
זאת תורת הבהמה ·

הרמתה ח׳ וסימניהון נמסר
בשמואל א׳ סימן י״ט ·

רן

רנו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה
סימן ל״א ·

רס

ורסן ב׳ וסימניהון
ורוחו כנחל שוטף ·
ורסן מפני שלחו ·
וא׳ בבהג ורסן עדיו לבלום ·

רע

רע י״א פתחי׳ וסימניהון
ויען לבן ובתואל ויאמרו ·
ומראיהן רע כאשר ·
ויהי העם כמתאננים רע
לא יחליפנו ולא ·
כי רע עומר ·
על הרע כפים להטיב ·
ישיב הרע לשוררי ·
יגמר נא רע רשעים ·
אויבי יאמרו רע לי ·
ואשא את יין ואהנה למלך ·
רע ירוע ·
וכל דסמי׳ לעשייה ואמיר׳ ועין ולשון
ויצר דכו׳ פתחי׳ בב״ט קמצ׳ וסימני׳
ובעיני משה רע ·
ועתה שוב ולך בשלום ·
ויתעם מנשה ·
ויתע מנשה ·
וינעם במדבר ·
על כן מלא לב בני האדם ·
הוגעתם את יי׳ ·
אשר חוטא עושה רע ·
וטוב בשניהם אשר עדן ·
ובגוה להם דעזרא כצאתי פתח ·
וכל לרע דכו׳ קמצין במ״ר פתחין
וסימניהון
כי רגליהם לרע ירוצו ׳ וחברו ·
לא יבקר בין טוב לרע ·
הוי האומרים לרע טוב ·
וכל למרע דכו׳ פתח כמ״ב קמצין
וסימניהון
ולא דבר אבשלום ·
ושניהם המלכים ·
וכל לרע ברע קמצין ולרע פתח ·

לרע ז׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי׳

ברע ג׳ קמצ׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ כי תשא׳

תרעו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא׳

להרע ו׳ פתחין וסימניהון נמסר בירמיה סי׳ כ״ה׳

הרע ה׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סו׳ סימן י״ב׳

רעות ד׳ חסרי׳ בליש׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ משפטי׳ ובירמיה סימן מ״ד ובתלים סימן פ״ח׳

ורעות ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ מקץ׳

עשיה את הרע ז׳ בליש׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ שפטים׳

ורעים ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סוף סימן ו׳

ורעה ט׳ ו׳ בישין וג׳ טבין וסי׳ נמסר בתלים סי׳ כ״ח׳

הרעה הגדולה הזאת ו׳ דסמי׳ וסימניהון נמסר פרש׳ וישב וירמיה סוף סימן ל״ב׳

להרע ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא׳

הריעות ג׳ וסימניהון

למה הרעתה לעם׳

למה הרעותה לעבדך׳

הגם על האלמנה׳

קדמ׳ הרעתה כתיב תנינ׳ הרעת כתיב תלית׳ הרעות כתיב׳

הרע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ שמות ומלכים ב׳ סימן כ״א׳

ויריעו ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ז׳ וג׳ חסרי׳ וסימני׳

ויה׳ כבוא ארון ברית י״י׳

ויריעו כל העם ויאמרו יחי׳

ויקימו אנשי ישראל׳

ברעב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ כי תבא׳

רועה ג׳ מל׳ בליש׳ וסימניהון

הנבא על רועה ישר׳

ורועה אחד יהיה לכלם׳

הרועה בשושנים׳

רועי ה׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר בזכריה סו׳ סימן י״א׳

רעה ג׳ בתלת ליש׳ ב׳ מלרע וא׳ מלעיל וסימניהון נמסר בפרשת ויצא ובישעיה סוף סימן כ״ד ומשלי סימן כ״ה׳

תרעינה ג׳ וסימניהון

ופרה ודוב תרעינה

וצאני מרמס רגליכם׳

במרעה טוב ארעה׳

ירעם ג׳ וסימניהון נמסר בהושע סימן ד׳

רעה ד׳ קמצ׳ בתוכ׳ ה׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויגש ובתלים סימן פ׳

רעותה ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא אל פרעה ובירמיה סימן ט׳

רעיך ב׳ מל׳ בנביאים וכל כתובי׳ וכו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמות ובמשלי סימן ו׳

רעה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן ט״ו ובמלכים א׳ סימן ד׳

על רעהו ה׳ וסימניהון נמסר בפרשה משפטים ובישעיה סימן ל״ד׳

רעים ה׳ וסימניהון בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף וביאורם נמסר בירמיה ריש סימן ג׳ ובמשלי סוף סי׳ י״ח ובאיוב סימן י״ז׳

רעמה ג׳ בתוכ׳ ה׳ וסימניהון נמסר בפ׳ נח׳

רעף ירעפו ג׳ וסימני׳ נמסר במשלי סי׳ ג׳

רפ

רפאות ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ל׳

ומרפא ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ו׳

לרפוא כ׳ מל׳ וסימניהון

והוא לא יוכל לרפוא׳

עת להרוג ועת לרפוא׳

ירפא ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ב׳

הרף ו׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ עקב ובשמואל א׳ סימן ט״ו׳

אל תרף ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סי׳ קל״ח ובמשלי סימן ד׳

ברפידים ב׳ מל׳ וסימניהון

ויחנו ברפידים

ויסעו מרפידים׳

רפישה ג׳ בתוכ׳ ש׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן ל״ד׳ במשלי סוף סימן כ״ה׳

רצ

ארוץ ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן י״ח׳

ירצו ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בחקתי ובתלי׳ סי׳ ס״ב׳

רצונכם ד׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בפרשת ויחי ובדניאל סימן ח׳

רצון ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן י״ד׳

לרצנכם ד׳ וחס׳ וסימניהון נמסר בפ׳ קדשי׳

רוצח ד׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן וביהושע ריש סימן ך׳

רק

רוקח ב׳ מל׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת כי תשא׳

אריק ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח׳

לריק ג׳ וסימניהון

ותם לריק כחכם׳

וזרעתם לריק זרעכם׳

לא יגעו לריק׳

לריק יגיעה׳

רקות ג׳ בלישני׳ וסימניהון

דלות ורעות תאר׳

ותאכלנה הפרות הרקות׳

ושבע הפרות הרקות׳

וא׳ הרקות בצרי וסימניהון

ושבע השבלים הרקות׳

רקים ג׳ חסרי בלישניהון וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳

רש

ראש ג׳ כהוכין כן ראש בא״לף וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן י״ב ובמשלי ריש סימן י׳

לרשע ה׳ וסימ׳ נמסר סוף מלאכי ובמשלי סי׳ ט׳

רשע י״ו פתח׳ וסימניהון נמסר במיכה סימן ו׳

ורשעים ז׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סי׳ כ׳

ירשיע ד׳ א׳ חס׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סוף סימן י״ד ובאיוב סימן ל״ד׳

ורשע ה׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן י״ג׳

רשעתי ג׳ וסימניהון

אם רשעתי אללי לי׳

ולא רשעתי מאלהי׳

וחברו׳

רשף ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת האזינו׳

הרשת ג׳ וסימניהון

ועשית על הרשת׳

ותהי הרשת עד חצי׳

כי תנם מזרה הרשת׳

נשלם מערכת

אות הריש בס״ד

מערכת אות

השי״ן

ז׳ זוגין חד ש׳ וחד וש׳ וסימ׳

שר שגיון לדוד אשר שר׳

ושר מעדה בגד ביום קרה׳

שפך ולא תחניפו את הארץ׳

ושפך והצרותי לאדם והלכו׳

שתי ואני קרבת אלה׳ לי טוב

ושתי את גבולך מים סוף׳

שערורה ובנביאי ירושלם ראיתי׳

ושערורה שמה ושערורה נהיתה׳

שנים צהר תעשה לתבה׳

ושנים כל חפקדי׳ למטה ראובן׳

שערים ויקמו אנשי ישר׳ ויהודה׳

ושערים ועריתים והגדירה וגדרתים׳

שביניר פנו וסעו לכם ובאו׳

ושכינו כי אם חשפתי את עשו׳

ה׳ זוגין חד כסיב ש׳ וחד

הש׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן ל׳

מלין דכתי׳ ש׳ וקרינן ס׳

וסימ׳ נמסר בהושע סימן כ׳

ג׳ זוגין קדמא ז׳ ותניינא ש׳

סימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו׳

וחלופיהון ג׳ זוגין קדמא

ש׳ תניינא ז׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סימן א׳

אילין מלין דמשמשין שת

וסימניהון

ויבשת ידיו יצרו׳

ולגשת ולא יגשו אלי לכהן׳

וארשת שפתיו בל מנעת סלה׳

ולבשת לבשתך ולבשת ערות׳

דבשת משא בהמות נגב׳

תלבשת וילבש צדקה בשרין׳

ביבשת והיה אם לא יאמינו גם׳

יבשת עד יבשת המי׳ מעל הארץ

בתקדשת וישלח דוד מלאכים׳

בבשת גנב כי ימצא׳

מרחשת ואם מנחה מרחשת קרבנך

לבשת כי מספר עריך היו אלהיך

והבשת אכלה את יגיע אבתינו׳

ודבשת מי הכה את אבימלך בן׳

אמר המעתיק כל סימוני וחילופי כל קריאה תמצא נמסר לקמן אחר תשלום העתקת כל המערכות בס״ד

ש

ג׳ פסו׳ רישיהון וסופי׳

שי״ן וסימניהון נמסר פ׳ תצוה׳

ד׳ פסו׳ דכל תיבתהון אית

בהון שי״ן סי׳ נמסר בסדר פנחס׳

שא

ושא ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן כ״ה׳

תשואות ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן כ״ב׳

ישאג ג׳ וסימניהון

י״י מציון ישאג׳

ישאג על נוהו׳

כי הוא ישאג׳

וכל אהנח וס״פ דכו׳

שאל ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר ביהושע סו׳ סי׳ י״ט׳

שאל ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חסר וסי׳ נמסר בפ׳ מקץ׳

שאלו ג׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ט׳ ובישעיה ריש סי׳ ל׳ וריש סי׳ ס״ה׳

על שאול ה׳ וסימני׳ נמס׳ בד״ה א׳ סימן י״ב׳

וישאלהו ג׳ וסי׳ נמסר בשפטי׳ סימן ח׳

שאולה ט׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ וישב וביחזקאל

לשאל ז׳ חסרים וסימניהון נמסר בשופטי׳ סי׳ א׳ ובירמיה סימן ט״ו׳

כשאל ג׳ וסימניהון נמסר ריש משלי ובשיר השירים סימן ח׳

שאלתיאל ד׳ וסימניהון נמסר בריש חגי׳

ושאנן ד׳ פתחים בלישני׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל׳

השאננים ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס ריש סימן ו׳ ובתלים סי׳ קכ״ג׳

שאננות ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סו׳ סי׳ ל״ב׳

ולא נשאר ד׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ח׳ ובדניאל סימן י׳ וכל

מערכת אות השין

וכל שארית ג׳ וסימני׳ נמסר בחגי סימן א׳ •

שב

וישב כ״ה וסימ׳ נמס׳ בערך ישב אע״פ שכאן הוה שייך •
ישיב כ״ד וסימניהון
ישטמנו ויראו אחי יוסף •
בעל הבור ישלם •
רבות אם עוד רבות •
מעט ואם מעט נשאר •
ירבה רק לא ירבה לו •
הרנינו גים עמו •
לאיש חי׳ ישיב לאיש •
ככר יגמלני יי׳ כצדקתי •
ככר יגמלני יי׳ כצדקי •
פניך ויאמ׳ אמרי נא לשלמה •
אל לבו ולא ישיב אל לבו •
יונה ואיש לא יונה חבלתו •
בנשך לא יתן ותרבית לא יקח •
גזלות עני ואביון הונה •
גזלה חבל ישיב רשע •
במעלליו וריב ליי׳ עם יהודה •
הכעים אפרים תמרורים •
הרע ישיב הרע לשוררי •
אלוה לא ישיב אפו תחתיו •
התאמין בו כי ישיב זרעך •
מענה רך ישיב חמה •
מפרי פי איש ישבע טוב •
כצינת שלג ביום קציר •
לאיים וישם פניו לאיים •
וישיבו ג׳ רפין וסימ׳ נמסר בפרשת דברים •
ישיב ד׳ כתי׳ ישוב וקרי׳ ישיב וסי׳ נמסר בתלים סימן נ״ד ואיוב סימן ל״ט ע״ש •
וישב ט״ו וסימ׳ נמסר סוף פרש׳ בלק ודה״ב׳ סימן ל׳ •
שבו ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפרשת בשלח •
שבו ד׳ כטעם מלרע וסימני׳ נמסר בפרשת וישלח ובמלכים א׳ סוף סימן ח׳ •
וישובו ח׳ רפין וסימניהון
וישבו ויחנן לפני פי החירת •
נטה ידך על הים •
אולי תפל תחנתם לפני יי׳ •
וישבו לערב יהמו תניך •
אולי ישמעו וישבו איש מדרכו •
ויתכסו שקים האדם •
ויבנעו עמי אשר נקרא •
וישבו אל יי׳ כל אפסי •
ונשובה ז׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן מ׳ ובהושע ריש סימן ו׳ •
ושובה ב׳ חסרי׳ וסימני׳ אל גדליה •
הראה אתה •
ולא ישוב ו׳ וסימ׳ בלשון ארמי תור׳ אשתבע ונפל אריה אדבר וגחך ובי׳אורם נמסר בפר׳ כי תבא ובירמיה סימן ח׳ •
ישב ה׳ ד׳ מל׳ וא׳ חסר וסי׳ בלשון ארמי אכל מסבינ׳ צפרתא בירושלם ואתנחם וביאורם נמסר בתלים סוף סימן ע״ד •
שובה ה׳ מלרע וסימני׳ נמסר בפ׳ בהעלתך ובישעיה סימן מ״ה ובתלים סימן ו׳ •
תשב ד׳ קמצי׳ ומלרע וסי׳ נמסר בפר׳ חיי שרה ובמלכים א׳ סימן ב׳ ובתלים סימן צ׳ •

והשב ד׳ וסימניהון נמסר בפ׳ ויחי ובתהלים סי׳ ע״ט •
ולא אשוב ד׳ וסימניהון נמסר בשמוא׳ ב׳ סי׳ כב׳ •
והשיבותיך ג׳ וסי׳ נמסר בסדר ויצא ובמלכים ב׳ סימן י״ט ובישעיה סימן ל״ז •
ולשוב ג׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סי׳ כ״ב ובירמיה סי׳ מ״ד •
ושוב ג׳ וסימניהון נמסר פר׳ נח וריש יחזקאל •
השיבה ג׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן ל״ה •
ושב ג׳ קמצי׳ וסימניהון נמס׳ ביחזקאל סימן ל״ה •
לשבתך ג׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן ח׳ •
תשיב י׳ וסימני׳ נמסר באיכה כא״ב ג׳ •
שבה ג׳ מלרע וסימני׳ נמסר במגלה סימן ב׳ •
שובי ג׳ מלרע וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ ל״א ובתלי׳ סימן ק״ו •
וישיבו י׳ ז׳ חסרי׳ וג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פרש׳ שלח לך •
תשובו כל אורית׳ ונביאים חס׳ בר״מא מל׳ וסי׳ ואם שוב תשובו
וכל כתובי׳ דכו׳ מל׳ בר״מא
ואולם כולכם תשובו •
להשיבה ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ י״ג •
להשיבם ג׳ וסימני׳ נמסר בדה״ב׳ סימן כד׳ •
תשובן ג׳ בג׳ בת׳ וסימני׳ נמסר בפרשת מטות •
שוביהם ג׳ ומ׳ל וסימני׳
ונתתם לפני אויב •
ויתן אותם לרחמים •
בשובכם על יי׳ •
שבו ה׳ בתורה וסימני׳ נמסר בפרשת וירא •
תשובון ג׳ וסימניהון
כי תשובן מאחריו •
ואם שוב תשובן אתם •
ואם תשובון אתם •
קדמ׳ תשובן כתי׳ הניג׳
תשבון כתי׳ תלית׳ מל׳ דמל׳ •
וישובו ז׳ מל׳ בנביאי׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סימן כב׳ •
ישובו כל אוריתא חסרי׳ בר״מא וסי׳ נמסר בפר׳ לך לך •
ואשיבה ד׳ וסי׳ נמס׳ בשמואל ב׳ ריש ס׳ י״ז ובמשלי סימן כו׳ •
ואשובה ו׳ וסי׳ נמסר בפר׳ ויחי ובמלאכי סימן ג׳ •
ישובון י׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ח׳ •
שובו ג׳ מל׳ בתורה וסימ׳ נמסר בפר׳ ואתחנן •
וכל נביא׳ ובתובי׳ דכו׳ מל׳ בר״מה וסימניהון נמסר בירמיה סימן ל״ה ובאיוב סוף סימן ו׳
ובשוב ד׳ וסימ׳ נמסר ביחזקא׳ סימן ג׳ וסימן ל״ג •
ולא שב ה׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳ ויחזקאל סימן ל״ג •
ולא שבו ג׳ וסימניהון
וענה גאון ישראל בפניו •

והם במלכותם דעזרא •
יחלמו בניהם ירבו בבר •
אשיב ג׳ בתו׳ אשוב וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימן מ״ט •
בשיבה טובה ד׳ וסימניהון נמס׳ בשפטי׳ סוף סימן ח׳ •
שבות ו׳ בתו׳ שבית וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ מט׳ •
נשבו ה׳ וסימניהון נמסר בשמו׳ א׳ סימן ל׳ •
וישבו ט׳ וסימניהון נמסר בפרשת מטות •
ליושבי יושבי ל״ד מלאים וסימניהון נמסר בערך ישב •
ישב ד׳ ה׳ מנהון קמצין וסי׳ בערך ישב •
ישבו ד׳ וסימניהון נמסר בסדר משפטים •
נשבה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת לך לך •
וישב ג׳ וסימניהון נמסר בסדר לך לך •
לשבט ג׳ קמצין וסימניהון נמסר בפ׳ דברים •
בשבט ו׳ רפין וסימניהון נמס׳ בישעיה ריש סימן י״א ובתלים סימן פ״ט ובאיכה ריש א״ב ג׳ •
שבטי בני ישראל ג׳ דסמי׳ וסימני׳ נמסר ביהושע סימן ד׳
ושבנו ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן נ״א ובמשלי ריש סימן כו״ •
שבנא ב כתו׳ ה׳ וסימניהון
ויאמר אליקים בן •
ויקראו אל המלך •
שבע ג׳ סבירי׳ ושבע וסימני׳
ויהיו פקדיהם למשפחותם דקהת •
אלה פקדי בני ישראל •
ויהי כל זהב התרומה •
שבעתים ו׳ וסימניהון נמסר בפרשת בראשית •
השביעו ח׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר בפרש בא •
שבעות ג׳ כתו׳ כן וסימניהון נמסר בפר׳ ראה •
לשבע ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח •
לשבעה ד׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ל •
ושבע ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סוף סי׳ י״ג •
שבעת הימים ח׳ וסימניהון בערך יום •
שבועת ה׳ ד׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ נמסר בפר׳ משפטי׳ ופ׳ מטות •
שבועות ד׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ה׳ •
וישבע ד׳ וסימניהון נמסר סוף פרשת ויחי •
משבצות ג׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת תצוה •
שבר ג׳ קמצין וסימניהון בלשון ארמי נבלא דיוסף רוחא וביאורם נמסר בישעיה סימן כ״ה ובעמוס סימן ו׳ •

שבור ד׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר בפרש׳ מקץ ובישעיה ריש סימן מב״ •
שבת ד׳ פתחי׳ וסימני׳ נמסר בפרשת בהר סיני •
שבתותיה ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל וסימניהון נמסר בפרשת בחקתי •
את השבת ד׳ וסי׳ נמסר בפר׳ כי תשא •
והשבתי י״ג וסי׳ נמס׳ ביחזקאל סוף סימן ז׳ •

שג

נשגב ג׳ קמצי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן י״ב •
ישגא ג׳ וסימני׳ נמסר באיוב סימן ח׳ •
שגל ג׳ בשבבה וסימני׳ נמס׳ בישעיה סי׳ י״ג ובזכריה ריש סימן י״ד •
משגע ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ כי תבא •
שגר אלפיך ד׳ וסימניהון
ארור פרי בטנך ופרי •
ואכל פרי בהמתך •
ואהבך וברכך והרבך •
ברוך פרי בטנך •

שד

שודד ז׳ מל׳ בלישניהון וסי׳ נמס׳ בישעיה ריש סימן כא״ •
שדי ו׳ כתי׳ י׳ וסימני׳ נמסר במשלי סימן כג״ ובנחמיה סימן י״ב וברות סימן ד׳ •
בשדה ה׳ רפין וסימניהון נמסר בפרשת חקה ובישעיה סימן ה׳ וברות סימן ב׳ •

שה

שה ד׳ קמצי׳ וסימניהון נמסר בפרשת ראה •
ושה ה׳ וסימ׳ נמסר בפרשת שפטים •
השהרנים ג׳ וסימניהון
ויקח את השהרנים •
לבד מן השהרנים •
ביום ההוא יסיר יי׳ •

שו

שוה ג׳ וסימניהון נמסר במגלת סוף סימן ה׳
שוכו ה׳ וסימניהון
ויאספו שכה אשר •
לו שכה וכל ארץ •
ואת חסר ואת שוכו •
ואת שוכו ובנתיה •
ואת בית צור ואת שוכו •
ב׳ קדמ׳ שכה כתי׳ וג׳ בתר׳ שוכו כתי׳
שונמית ג׳ חסרי׳ ו׳ וסימניהון
יתן את אבישג •
ושלאחריו •
ויקרא אל גחזי •
ושוריא ג׳ וסימניהון נמסר בעזרא סימן ד׳ ע״ש חלוף אתיהון •
ושור ה׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת שמיני •

שח

שחו ב׳ וסימניהון
שחו

שחו נבעות עולם׃
שחו רעים לפני טובים׃
מי שחו׃
ישתחוה ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן טו׳ ובמגלה סימן ג׳׃
וישתחוו ז׳ רפין וסימניהון נמסר בצפניה סוף סימן ב׳׃
והשתחוו ז׳ וסימניהון נמסר בפרשת בא וביחזקאל סימן מו׳׃
וישחטם ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מא׳׃
שחיטה ד׳ חסרי׳ את וסימניהון
זאת תורת החטאת ב׳בו׃
שוחט השור בכה׃
וישחטו הבקר׃
שחין ג׳ וסימניהון
ויך את איוב׃
יככה יי׳ בשחין מצרים׃
יככה יי׳ בשחין רע׃
שחוק ד׳ חסרי׳ בכתובים וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳׃
לשחוק ו׳ וסימניהון נמסר במשלי סימן יד׳׃
ישחק ד׳ כנוי ליצחק וסימני׳ נמסר בערך יצחק׃
שחר ח׳ וסימניהון נמסר בישעיה סוף סימן ח׳ ובתלים סימן קח׳׃
וישחיתו ז׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ריש סימן יא׳׃
להשחיתה ד׳ וסימני׳ נמסר בירמיה סי׳ נא׳׃
משחיתים ח׳ וסימני׳ נמסר פ׳ וירא׃

שט

בשוטים ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ א׳ סי׳ יב׳׃

שי

שילו ח׳ כתובי׳ שלה וסימ׳ נמסר בפרש׳ ויחי׃
השילני ב׳ כתובי׳ בן וסימ׳ ומן השילני עשיח
ושאר דברי שלמה׃
כי היתה נסבה מעם האלהים׃
השלוני כתיב׃
בן אוריה בן זכריה השלני׃
ושארהון השלוני כתיב׃

שכ

ישכבו ג׳ קמצי׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ וירא׃
משכבותם ד׳ וסימניהון נמסר במ״ב ריש סימן ב׳ וסוף תלים׃
שכל ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ כ״ח ובנחמיה סימן ח׳ ותרגום שם׃
שכול ג׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן יז׳׃
תשכל ג׳ וסימ׳ נמסר במלאכי סימן ג׳ ובאיוב סי׳ כא׳׃
שכמה ו׳ וסימניהון נמסר בפ׳ וישב ובשפטים ריש סימן ט׳ ודה ב׳ ריש סימן י׳׃
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון נמסר פ׳ שלח לך׃
השכים ג׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמס׳ בירמיה סימן כה׳׃
והשכמתם ג׳ וסימני׳ נמסר בפרשת וירא׃
וישכימו ג׳ חסרי׳ וסימניהון
וישכמו בבקר ויעלו׃
וישכמו בעלות השחר׃
וישכמו בבקר ויעלו עלות׃
וישכן ה׳ וסימניהון נמסר פ׳ משפטי׳ ואיוב סימן טו׳׃
לשכון ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן פה׳׃
וישכן כל לישניהון חסרי׳ ב״מ מל׳ וסימניהון
ועל מפרציו ישכון׃
מרום וקדוש אשכון׃
תשכון לבטח וזה שמו׃
עליהם עוף השמים ישכון׃
וישכון ערים נכחדות׃
ואשכון במלך בגדוד׃
תשכון באהלו מבלילו׃
בני עבדיך ישכונו וזרעם׃
יי׳ אמר לשכון בערפל דדה׃
לכן ישכבו ציים את איים׃
שכני ד׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ ברכה׃
משכני ג׳ וסימניהון נמסר סוף פרש׳ מצורע ויחזקאל סוף סימן לז׳׃
משכנותיך ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בלק׃
אל המשכן ג׳ בלישניהון וסימניהון
ויבא את הארון׃
כל הקרב הקרב׃
יביאוני אל הר קדשך׃
ושאר על משכן׃
שכור ד׳ וסימניהון
כהתעות שכור׃
ותבא אביגיל אל נבל׃
היתי כאיש שכור׃
וכן הדד שתה שכור׃

של

שלו ו׳ וסימניהון נמסר בדניאל סימן ו׳׃
וישלח כב׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ נח׃
ושלח יב׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן עח׳׃
וישלחו ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סי׳ ה׳ ובירמיה סימן לח׳׃
וישלחם ח׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן כב׳ ובירמיה סימן לח׳׃
לשלחם ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וירא׃
תשלח ה׳ וסימניהון נמסר בפרשת כי תצא ובתלים סימן קד׳׃
וישלחם ד׳ וסימניהון נמסר ביהושע סימן ח׳ ובמלכים א׳ סימן טו׳׃
שלוח ד׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ יד׳׃
שלח ג׳ וסימניהון
ושרי ביששכר עם׃
חזון עוכדיה׃
כי שלח ברשת ברגליו׃
שלחו ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן א׳׃
כל אורית׳ נבי׳ וכתו׳ ואשלמת׳ קדמית׳ שלחתי ושלחתי ב״מא ושלחתי וסימניהון
והבאתי עליכם חרב נקמת׃
וכ״ל אשלמת׳ תניי׳ דכו׳ ב״מב וסי׳
לא שלחתי את הנביאים והם רצו׃
החת אשר לא שמעו אל דברי

חד מן לא״ בחד לישן

שליחות וכל חד וחד ל׳ת דכו׳
וישלחהו ויאמר לו לך נא ראה׃
משלית כי אם אינך משלח׃
תשלחו מזכר ועד נקבה׃
תשלחום תשלחו ב׳ בפסוק׃
וישלחום ולמה תכבדו את לבבכם
שלחו וישלחו ויאספו את כל׃
שלחני ויאמ׳ שאול אל מיכל למה
משלח חלילה לי מי׳ משלח ידי
ושלחתם ודנה שם עכבם שני בניכ׳
ושלחתם אל מלך אדום ואל׃
ותשלח ויצמח ויהי לגפן סורחת
ואשלח כי לפני הימים ההם שכר
ולשלח וילכו כל העם לאכל׃
שלחו הבקר אור והאנשי׳ שלחו
שלחה כה אמר ה׳ איזה ספר׃
שלחתי ויאמר אלי דניאל איש
ושלח אך מרי יבקש רע׃
שלחהו וממנשה נפלו על דוד׃
ושלח דנתן מטר על פני ארץ׃
ומשלח יפיח כזבים עד שקר׃
והמשלח את השעיר לעזאזל׃
משלח בא דבר אל פרעה׃
וישלחו צו את בני ישר׳ וישלחו׃
וישלחם הן יעצר במים ויבשו׃
ובשלח ה׳ אתכם מקדש ברנע׃
בשלחי כה עשו אבתיכם בשלחי
בשלח ויהי בשלח פרעה׃
התשלח ברקים וילכו׃
שלחיך פרדס רמנים׃
משלח ועפו בכתף פלשתים׃
שלוחיה ויקח יתרו חתן משה את
אשלח ט׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בא׃

ג׳ מל׳ בלישן שלוח וסימ׳

נמסר בישעיה סימן יא׳ ובמגלה סוף סימן ג׳׃
וישלחהו ד׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בראשית׃
שלחה ו׳ וסימניהון נמסר בשמואל א׳ סימן יו׳׃
משלח ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן סז׳׃
שלחני ג׳ וסימניהון
שלחני כי עלה׃
שלחני נא כי זכח׃
שלחני ואלכה אל מקומי׃
שלוחה ג׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ וישלח׃
והשלחתי ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ בחקתי׃
את השלחן ג׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ כי תשא׃
ואת השלחן ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן ז׳׃
ועל שלחן ב׳ וסימניהון
ועל שלחן הפנים יפרשו׃
ועל שלחן אחד כזב׃
ותשלך ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת וירא ובשפטים סימן ט׳׃
ונשליכהו יג׳ חסרי׳ בליש׳ וסימניהון
ונשלכהו באחת הברות׃
השלכהו ארצה ב׳ בו׃
ואשלכהו באש ויצא׃
ואשלך את עפרו׃
לכלב תשלכון אתו׃
ואשלכם מעל שתי ידי׃
וישלכם אל ארץ אחרת׃
וישלכהו באחד ההרים׃
וישלכם אל המערה׃
עד השלכו אותם דמלכים׃
שא השלכהו בחלקת שדה׃
וחברו שא השלכהו בחלקת כדבר יי׳׃
כי נשאתני ותשלכני׃
וכל וישלכו דכוו׳ ב״מד מל׳ וסי׳
וישליכו איש מטהו׃
ואת מלך העי׃
ויפרשו את השמלה׃
ויהי הם קברים א״ש׃
וכל כתובי׳ דכוו׳ מל׳ ב״מא חס׳
וישלכו את תורתך׃
וישליכהו ג׳ ב׳ הס׳ וא׳ מל׳ וסימני׳ נמסר פ׳ שמות ודניאל סימן ח׳׃
משלכת ד׳ וסימניהון
ותהי נבלתו משלכת
ויראו את הנבלה׃
וימצאו את נבלתו׃
ההיה משלכת לחרב׃
שולל ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן יב׳׃
ישלם ג׳ וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן יא׳׃
ואשלם ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן נז׳׃
וישלימו ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סימן י׳׃
שלמה ה׳ כליש׳ בתור׳ וסי׳ נמסר בפ׳ משפטים וכל שאר קרי׳ דכו׳ ב״מו שמלה וסימניהון נמסר בפר׳ עקב ע״ש׃
ישלמנה ג׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ אמור ובאיוב סי׳ לד׳׃
ישלים ד׳ ב׳ כל׳ וב׳ חס׳
ומשלם ג׳ וסימני׳ נמסר סוף פ׳ ואתחנן ובתלים סוף סימן לא׳׃
ותשלם ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סוף סימן ז׳ ובד״ה ב׳ סוף סימן ד׳׃
ושלם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויקרא׃
שלמות ב׳ חסרי׳ בלישני׳ וסי׳
לא כלו שלמתיכם
וריח שלמתיך כריח׃
שלום ח׳ חס׳ וסי׳ נמס׳ פרשת וישב וביחזקאל סימן יג׳׃
שלום י׳ וסימ׳ נמסר פרש׳ וישב ובירמיה סימן כט׳׃
ושלום ה׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סי׳ ד׳׃
השלום ד׳ וסימני׳ נמסר במלכי׳ ב׳ סימן ט׳׃
ולשלום ג׳ וסימניהון נמסר במלכים ב׳ סי׳ ט׳׃
שלום לך ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ו׳׃

מערכת אות השין

שלום שלום ה׳ וסימנ׳ נמסר בירמיה סימן ו׳.
ואין שלום ה׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן ח׳.
שלומך ג׳ ב׳ חסרי׳ וסימנ׳ נמסר בירמיה סי׳ לח׳ ובישעיה סי׳ מח״.
שלומות ג׳ וסימניהון

ליצור שלומות ב׳ בו׳
הוא שלומות ואחיו.

שלמה המלך ג׳ וסימניהון

ויאמר אמרי נא.
נתנו יד החת דד״ה.
אשר ברח מפני׳
ושארהון דהמלך שלמה.

ולשלמה ה׳ וסימניהון
ויזבח שור ומריא.
ולי אני עבדך ולצדוק.
ולשלמה שנים עשר.
ולשלמה בני הן לבב׳
שלח את העם ויברכו׳

שלום ז׳ חסרי בכתובים וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט״ו׳
שלומת ג׳ בלישני׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בתלים סי׳ צ״א.
שלמיהו ג׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימן לו״׳
שלופה ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בלק.
שלשום ד׳ חסרי׳ בכהובי׳ וסימ׳ נמס׳ פר׳ ויצא ובשמו׳ ב׳ סימן ג׳
וכל נביאים וכתו׳ דבותהון במ״ד חסרי׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא.
שלוש ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ בלק וביחזקאל סי׳ מ״א׳
וכל שלושה דמגלת אסתר מל׳.
שלישת ג׳ כתו׳ כן וסימ׳ נמסר בפרשת פנחס.
שלישי ג׳ חסרי׳ וסימ׳ נמסר בוישמע יתרו.
השלישית ט׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרשת שלח לך.
בשלושה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימניהון

ולו שם בשלושה חסר.
וחברו דד״ה מל׳.

שלשים ח׳ וסימניהון
... וירא יוסף לאפרים.
לא תשתחוה וחברו דמשנה תורה׳
נצר חסד לאלפים דואלה שמו׳׳
וחברו במדבר׳
שלישיה ג׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן ט״ו.
שלושים ד׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפר׳ נשא ובמגלה סימן ד׳׳

ג׳ פסו׳ משלשים בקריאה

וסי׳ נמסר בירמיה סוף סי׳ כ״ב.

בשלושים איש ג׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ט׳׳
שלושה ב׳ חסרי׳ וסימניהון

ויעבר בהר שלשה.
ואיש בא מבעל שלשה.

שם

ולשם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרשת נח וסו׳ צפניה.

ואת שם ד׳ וסימ׳ נמסר בפרש׳ קרח וביחזקאל סי׳ ד׳.
בשם ד׳ וסי׳ נמסר בפ׳ בראשית וביהושע סימן י״ט.
ואלה שמות י״ר״פ בתורה וסימני׳ נמסר ריש במדבר סיני.
שמות ט׳ מל׳ בתורה וסי׳ נמס׳ בפרשת בראשית׳
שמות ג׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפרשת בראשית.
ושם י״ג רפ׳ וסימ׳ נמסר בפרשת בראשית ובד״ה סימן ב׳׳
ו׳ פסו׳ ושם ושם וסימניהון נמס׳ סוף פרשת וישלח׳
ובשמו ג׳ וסימניהון

את יי׳ אלהיך תירא.
וחברו.
ובשמו יתהלכו.

שמאלם ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח׳
שם ו׳ פתחין וסימני׳ בלשון ארמי אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוכרא וביאורם נמסר בפרשת לך לך ובמשלים׳ ל׳.

ד׳ נקראו שמותם עד שלא נבראו

וסימני׳ נמסר במלכים א׳ ריש סימן י״ג׳

ושם האחד ג׳ וסי׳ נמסר בפר׳ וישמע יתרו.
ושם ה׳ רפ׳ וסימניהון נמסר ריש פרשת בקץ.
שמה ה׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויחי.
שמה י״ח סוף פסו׳ וסי׳

וידבר אל עפרון׳
השמר לך פן תשב את.
ואם לא תאבה האשה.
ויוסף הורד מצרימה.
ויבהר יוסף כי נכמרו.
בבואכם אל הארץ אשר אני מביא.
או עד׳
ואם יצוא יצא הרצח.
וישלח יהושע בן נון.
וילך דוד משם וימלט.
ויהי היום ויבא שמה.
נעשה נא עלית קיר.
והוצאתי מיעקב זרע.
כי כה אמר יי׳ בקץ.
ואחמל על שם קדשי.
בעשרים וחמש שנה לגלותינו.
סביב שמנה עשר אלף.
כל אשר תמצא ידך.

וכל ספר שמות והורת כהני׳ דכו׳ סוף פסיק שמה ב״מ סוף פסוק שם וסימ׳

עלת תמיד לדרתיכם׳
ובא אהרן אל אהל.
אנה אנחנו עלים.
גם בי התאנף יי׳.
וזבחת פסח לי׳ אלהיך׳
ושמחת לפני יי׳.
ולקחת מראשית כל.

שמה ו׳ ביהושע וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ב׳׳
ומשם ט׳ וסי׳ נמסר בסדר חקת התורה ובמלכים ב׳ סוף סימן ב׳׳
ושמה ח׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן נה״׳
ו׳ פסו׳ שם שמה וסימניהון נמסר בריש פרשת ראה.
ח׳ פסו׳ שמה שם וסימני׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ט׳׳
ה׳ פסו׳ שמה שמה וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ד׳׳
ושם ח׳ וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא.

י׳ ר״פ מלה חדא ומלרע

תנינ׳ שמה וסימ׳ נמסר בפרשת ויצא ובתלים סימן קכ״ג.

הישמת ג׳ ומשניין ככת׳ וסימ׳ נמסר בסדר מסעי׳
השם ד׳ וסימני׳ נמסר בתלים סימן קמ״ח.
תשימון ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ משפטים ובירמיה סי׳ כב״ ובאיוב ריש סימן י״ח.
שמה ג׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימן כג״׳
ושים ט׳ וסימניהון נמסר בפרשת בשלח.
שימה י׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשמו׳ א׳ סי׳ ל׳׳
הדחה שמה ג׳ בקריאה וסי׳ נמסר בירמיה סימן יו׳.
אשימך ג׳ וסימניהון

כי לגוי גדול אשימך.
אשימך בצבים.
שומר לראשי אשימך.

שמו ד׳ וסימניהון

בעיר רוכלים שמו.
צפצפה שמו.
שמו אדון לביתו׳
עדות ביהוסף שמו.
וחד ושמו אצל המזבח.

וישימו ד׳ חסרים וסימניהון נמסר בפרשת מקץ וביהושע סימן י׳ ושמואל א׳ סימן ו׳ ומלכים ב׳ סימן י״א.
וישם ו׳ רפין וסי׳ נמסר בפרש׳ נשא ובדניאל סימן י״א.
ואשים ה׳ חסרים וסימני׳ נמסר בפ׳ חיי שרה ובפרש׳ והיה עקב ומלכים א׳ סימן ח׳׳
ושמו ג׳ מלרע וסימניהון

ושמו את שמי על בני.
ושמו להם ראש אחד.
ושמו בדיו.
וא׳ שמו אתי בכור׳

וישימו ג׳ רפין וסימניהון נמסר במלכים א סימן י״ח ובישעיה סימן מ״א.
לשום שמו שם ג׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן י״ד׳
לשום את שמו ג׳ וסימני׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ד׳
שמות ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן לו״.
ומשמאלם ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימניהון

והמים להם חומה׳
וחברו.
ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים.
בתרא מל׳.

שמונה ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סימן י״א.

שמונה ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בשפטים ריש סימן ד׳ וסוף ירמיה ויחזקאל סימן מ׳.
שמונים ו׳ מל׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשית ובשפטים סימן ד׳׳

ו׳ זוגין מייחדין חד שמים וחד השמים וסימניהון

כימי שמים ושמתי לעד זרעו.
כימי השמים למען ירבו ימיכם וימי בניכם.
בהעצר שמים דמלכים׳
בהעצר השמים דד״ה.
הנה שמים כי האמנם ישב דד״ה
הנה השמים כי האמנם ישב אלהים דמלכים.
כי שמים שאו לשמי׳ עיניכם
כי השמים ומי יעצור כח לבנות
מעל שמים כי גדול מעל שמים
מעל השמים הללוהו שמי השמי׳
ויגידו שמים.
ויגידו השמים.
אל שמים כי אשא אל שמים ידי׳
ואל השמים.

את השמים ואת הארץ

י״ג וסימניהון נמסר בחגי סימן ב׳ ובד״ה ב׳ סימן ב׳.

השמימה י״א וסימניהון נמסר בפרש׳ ואתחנן ובד״ה ב׳ סימן ו׳׳
שמיך ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ח׳.
ושמים ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מ׳.
השמים ושמי השמים ג׳ וסי׳ נמסר בפ׳ עקב.
ולהשמיד ד׳ וסימניהון נמס׳ פ׳ הבא.
השמדך ד׳ חסרי׳ בליש׳ השמדה וסימניהון

ונתן מלכיהם בידך והאבדת
עד השמידם אותם דיהושע
בעשא. אחאב׳
לשמד מעזניה׳

השמחים ג׳ וסימניהון נמסר בעמוס סוף סימן ו׳ ובמשלי סימן ב׳.
ולשמחה ג׳ וסימניהון נמס׳ בשפטים סימן י״ו ובזכריה סוף סי׳ ח׳ ובקהלת ריש סי׳ ב׳
השמחה ג׳ וסימניהון נמסר בקהלת סימן ח׳.
ישמח ז׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן ק״ד ובקהלת סו׳ סימן י׳.
וישמחו ה׳ רפין וסימניהון

וישמחו כל חוסי בך׳
ישישו וישמחו בך.
וחברו.
ירננו וישמחו חפצי׳
ישאו בתף ובכנור.

ונשמחה ד׳ וסי׳ נמס׳ בישעי׳ סוף סימן כ״ה׳
וישמחו ג׳ קמצין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סי׳ י״א.
שמח ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן י״ו וסימ׳ ק״ה

ובד"ה א' סימן כט'.
שמחם ג' וסימניהון
כי שמחם אלהים שמחה'
ויזבחו ביום ההוא זבחים'
כי שמחם יי מאויביהם'
שמחים ד' וסי' נמסר במלכי' א' סוף סימן ח'.
שמלות ו' וסימניהון נמסר בפרשת עקב'.
ושלמות ד' וסי' נמס' ביהושע סי' ט' ועיין בפר' משפטי'.
ושממה ה' וסימניהון
ושממה בבהמת זרים'
שברון ריגון הבלאי'
ונתתי את הר שעיר'
ואת הצפוני ארחיק'
והשמתי ג' וסימני' נמסר בסדר בהר סיני'
שוממה ג' ב' חסרי' וסימניהון
ותשב המר ושוממה'
נתנני שוממה כל היום'
כי רבים בני שוממה'
השמה ג' וסימניהון
כל ימי השמה תשבת'
והארץ תעזב מהם'
כל ימי השמה שבתה'
שמן ד' וסימניהון
ויכו את מואב'
על כן זבת לחרמני'
וימצאו במרעה שמן'
במרעה טוב ארעם'
משמנה ג' וסימניהון נמסר פרשת ויקרא'
ושמן ד' וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן יז'.
בשמן ד' רפין וסי' נמסר בפר' תצוה ובמגלה סימן כ'.
ואת שמן ו' וסימניהון נמסר בפרשת תשא'
וישמע י' וסימניהון נמסר בישעיה סימן ס' ובאיוב ריש סימן לו'.
ושמעון ה' וסימניהון נמסר בפרשת דברים'.
בשמע ד' קמצין וסי' נמסר בירמיה סימן ג'.
בשמעו ג' וסימניהון נמסר בפרשת בשלח'
וישמע ג' רפין וסימ' נמסר בשפטים סימן ט'.
לא שמע ה' וסימניהון נמסר בשמואל א' סי' יד ובמשלי ריש סימן יג'.
ולא ישמע ד' וסימ' נמסר בפר' וארא ובישעיה סימן מב'.
שמעה על יב' בלישני' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן ד' ויחזקאל סי' כו'.
שמעת ד' וסימניהון נמסר בריש מלכים.
ולא ישמעו ד' וסימני' נמסר בפרשת שמות'
ולא תשמע ד' וסימ' נמסר בפ' ראה ובירמי' ס' ה'.
לא שמעתם ג' וסימניהון נמסר בירמיה סי' לה'.
שמועה ו' חסרי' בליש' וסימני' נמסר בשמו' ב' סי' יג.
שמועת ג' חסרי' בליש' וסימני' נמסר בשמואל ב' סי' ד' ובדניאל סוף סימן יא'.

ושומע ד' וחסרים וסימניהון נמסר במשלי' סי' יב'.
ושמעו ו' וסימני' נמסר בירמיה סימן כו'.
שמוע ח' חסרים וסימני' נמסר בפרשת משפטים וג' מ"ל וסימני' נמסר בשמואל א' סי' כב'.
משמע ד' חסרי' וסימניהון נמס' ריש קהלת.
לשמוע ד' כ"ל וסימניהון נמסר בפר' בחקתי ובירמיה סימן יא'.
שמוע יא' חסרי' וסי' נמסר ירמיה סוף סימן יט ובדניאל סימן ט'.
ונשמע ג' ב' פתחין וא' קמץ וסי' נמסר בפרשת בשפטים ואחשורוש סוף סי' א'.
ונשמע ג' וסימניהון
ונשמע וימס לבבנו'
ונשמע בקול אבינו'
ונשב באהלים'
תשמעון ו' וסימניהון נמסר בדניאל סימן ג'.
תשמעון ב' קמצי' וסימניהון
כקטן כגדול תשמעון'
נביא מקרבך מאחיך'
שמע ד' וסימניהון בלשון ארמי מכיר צווח
מסכנא ואתבוזי וביאורם נמסר בירמיה סימן לז' ובתלים סימן כב'.
שומעת ו' ה' פתחין וא' קמץ וסי' נמסר בריש וירא ומשלי סוף סימן טו'.
שמעו ט' ה' בפרש' נדרים וסי' נמסר ביהושע סוף סימן ז'.
ושמע ה' זקפי' קמצי' וסימ' נמסר בפרש' בלק ובדניאל סימן ט'.
שמעו ג' רפ' וסימני' נמסר בפרשת בשלח.
בשמעכם ג' וסימניהון נמסר בפרשת ואתחנן.
שמע ג' קמצי' וסימניהון נמסר בפר' ויצא.
שמעוני ג' ב' חס' וא' מ"ל וסימ' נמסר בפר' חיי שרה'
שמעיהו ה' וסימ' נמס' בירמיה סוף סימן כו' ובד"ה ב' ריש סימן יא'.

חד מן כו' בליש' שמיעה
דכל חד וחד ל"ת דכוו' וסימ'
שמען ויאמר למך לנשיו'
שמענו אדני נשיא'
שמענה הנה שמענוה באפרתה'
שמעה ה' שמעה ה' סלחה'
שמעתם עתה נבראו ולא מאז'
ושמעה ונפש כי תחטא'
ונשמעה ויאמר אבשלום'
ואשמעה ויאמר אלהים משה עמדו
שמענה וגם זאת הקרנות כן הוא
כשמועה ופן ירך לבבכם ותיראו
משמועה רעה לא יירא'
לשמועה ולא היתה סדום אחותך
ונשמעה ויאמרו אל משה דבר'
אשמע מהי כאשר קרא'
ואשמע הקשבתי ואשמע'
וישמע אז נדברו יראי ה'.

תשמע ותתנם ביד צריהם'
ונשמע ויקרא ספר הברית'
השמע עם קול אלהים חיים'
למשמע והריחו ביראת ה'
בהשמע ויה' כהשמע דבר המלך
תשמע זעקה מכתיהם'
ותשמע ויזבחו ביום ההוא'
תשמע ויאמרו אליו בני דן'
שמע הללוהו בצלצלי שמע'
שמרו ה' קמצי' וסימני' נמסר בפרש' בהעלתך ובירמיה סימן יז'.
שומר י' מ"ל וסימניהון נמסר בשמואל א' סימן יז' ובמשלי סימן י"ט'.
לשמור ח' כ"ל וסימניהון נמסר בשמואל ב' סימן יו' ובמלכים א' סימן יא'.
שמור ד' מ"ל בליש' וסימניהון נמס' בשמואל ב' סי' יא'.
ונשמרתם ה' וסימ' נמסר בפ' ואתחנן ובמלאכי סימן ב'.
משמרתו ג' וסימניהון
ושמרו את משמרתו'
ושמרת משמרתו וחקתיו'
כי שמרנו משמרתו'
שמור ג' מ"ל וסימניהון נמסר בפרש' ואתחנן.
תשמרון ה' וסימניהון
שמור תשמרון את מצות'
כי אם שמר תשמרון'
אלה החקים והמשפטים'
את הברכה אשר תשמרון'
כל המצוה אשר אנכי'
שמרונה ג' וסימני' נמסר במלכי' ב' ס' יד'.

שן

שנא ה' וסימניהון נמסר בפ' שפטים.
שונא ד' חסרי' וסימניהון נמס' בישעיה סימן סא'.
שנא ה' וסימניהון נמסר בריש פ' שפטים.
ובשנת ט' רפ' וסימניהון נמסר במלכים א' ריש סימן טו'.
שנות ג' בשתא וסימניהון
בינו שנות דור'
שנות עולמים'
שנות ימין עליון'
וא' ושנות רשעים תקצרנה.
שניר ג' וסימניהון נמסר בקהלת סימן ו'.
שנים שנים ג' וסימניהון
שנים שנים באו אל נח'
ויבאו אל נח אל'
ולאספים שנים שנים'
אל שני ג' וסימניהון
שתי כנפות חברו'
וזה לך האות אשר'
הואל וקח ככרים'
ואת שני ג' וסימניהון נמסר בפרש' יתרו'
שנינו ג' וסימניהון נמסר בשמואל א' סי' [illegible] ב' ובאיוב סוף סימן ט'
שני ב' סבירי שנית וסימני' אל בית הנשים שני'
ותנון בן צלף השישי'

שנמית ג' חסרי' וסימניהון נמסר במלכים א' סי' ב' ובמלכים ב' סימן ד'.
משנה ד' קמצין וסימ' נמסר ביהושע סימן ח'.
וישנא ג' כתיב א' בלישניהון וסימניהון
ישנא הכהם והטוב'
ועד פניו ישנא'
יתן לידידו שינא'
שנונים ג' וסימניהון נמסר בתלים סימן מה' וסימן קכא'.
ולשנינה ד' וסימניהון נמס' בפרשת כי תבא.

שע

שעיה על ג' בלישניהון וסימניהון
ישעה האדם על עשהו'
ישען על ביתו'
הוי היורדים מצרים'
שעיר ה' חסרים בליש' וסימניהון נמסר בפרשת תלדות.
שעירה ג' וסימניהון נמסר בפרש' וישלח ויהושע סימן יב'.
שער ד' וסימניהון נמסר בפרשת נשא'.
עשרו ג' וסימניהון
והיה ביום השביעי
ב' בפסוק'
ונכבס המטהר את'
השערה ג' וסימניהון נמסר בפרש' כי תצא.
השוערים ג' מ"ל וסימניהון נמסר בנחמיה ריש סימן ח'.
שעשעי ו' חסרי' וסי' נמסר בתלים בא"ב אות י'.

שפ

שפה אל ג' בליש' וסימניהון
את הים דד"ה'
ואלה מדות המזבח'
והנה אל שפת'
ושאריהן שפה על'
ושפחות ג' חסרי' וסי' נמסר בפרשת לך לך.
שופט ו' מ"ל וסימני' נמסר בעמוס סימן יב ובד"ה ב' סוף סימן כו' ע"ש.
השופט ב' מ"ל וסימניהון
כי ינחם יי מנאקתם'
והיה במות השופט'.
שפטים דקדים לשער' ג' וסימניהון
תתן לך בכל שעריך'
ויקרא יהושע לכל'
ויאסף יהושע את כל'
ישפוט ד' מ"ל בלישנ' וסימ'
האחד בא לגור וישפוט'
ולא למראה עיניו ישפוט'
והוא דמים ישפוט'
הבעד ערפל ישפוט'
השפטים ד' וסי' נמס' בפ' שפטי' ובד"ה ב' סימן יט'.
במשפטם ח' וסימניהון נמסר' בד"ה ב' סימן ו'.
משפטך ה' חסרים וסימני' נמסר במלכי' א' סוף סימן כ' ובתלים סימן לד' ובא"ב

רבתי אות ק׳ •

משפטי יו׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר ביחזקאל סימן טל׳ ובתלים סימן יו׳ ׃

את משפטי ג׳ וסימניהון נמסר ביחזקאל סימן ה׳ •

למשפט טו׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ ס׳ טו׳ •

במשפט ח׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרשת קדושים ובמשלי ריש סימן יח׳ •

משפטו ו׳ וסימניהון נמס׳ בשמואל א׳ סוף סימן כז׳ •

כמשפט ז׳ רפין וסימניהון נמסר בפרשת משפטים ובמלכים ב׳ סימן יז׳ •

נשפט ה׳ קמצין וסימניהון נמסר בישעיה ריש סימן טו׳ ובירמיה סוף סימן ב׳ •

ישפה ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת פקודי •

שפיים ג׳ מל׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן מט׳ •

משפיל ג׳ וסימניהון

משפיל רשע׳ עדי ארץ •

ויהוה צבי הוה •

משפיל אף מרומם •

שפר ג׳ וסימניהון נמסר בפרשת ויחי •

שופר ב׳ מל׳ וסימניהון נמסר בפר׳ בהר סיני ובאיוב סוף סימן לט׳ •

ישפך ג׳ ב׳ כהו׳ שין וא׳ כתיב סמ״ך וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ •

שפות ג׳ וסימניהון ביחזקאל ריש סימן כד׳ •

שך

שך ד׳ קמצין בקריאה וסימ׳ נמסר בפרשת שמיני ובירמיה סוף סימן ו׳ •

ושך ג׳ וקמצ׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן נ׳ •

ישכו ג׳ וסי׳ נמסר בפרשת ויצא וירמיה סי׳ יו׳ ותלי׳ סי׳ סד׳ •

והשקה ג׳ וסימני׳ נמסר בפרש׳ בראשית •

והשקית ד׳ ג׳ מנהון מלרע וסימניהון

והשקית את העדה •

והשקית אתם יין •

והשקית אתו את כל הגוים •

והשקית ברגלך בגן •

בתרא מלעיל •

משקה ד׳ קמצין וסימני׳ נמסר פרשת וישב וחבקוק סימן ב׳ ודה ב׳ סימן ט׳ •

ואשקוט יג מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר באיוב סי׳ ג׳ •

שוקקה ג׳ וסימניהון

והקיץ ונפשו שוקקה

כי הרויתי נפש שוקקה •

כי השביע נפש שוקקה •

תשוקתו ב׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ בראשית •

שקול ד׳ ומל׳ בליש׳ וסימניהון נמסר במלכים א׳ סימן ד׳ וביחזקאל סימן ד׳ ובעזר׳ סימן ח׳ •

במשקל ד׳ דגשי׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ קדשי׳

ובד״ה א׳ סימן כח׳ •

וישקף ד׳ וסימניהון נמסר בפרשה חיי שרה •

נשקפה ד׳ וסימניהון נמסר בשמואל ב׳ סימן ו׳ ובד״ה א׳ סוף סימן טו׳ •

המשקוף ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בא •

שקץ הם ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ שמיני •

שקוצים ג׳ חסרי׳ בלישני׳ וסימניהון נמסר בנחום סימן ג׳ •

שר

השר ד׳ פתחין וסימניהון נמסר במיכה ריש סימן ז׳ ובדניאל ריש סימן יב׳ •

ועל שר ד׳ וסימניהון נמסר פ׳ וישב •

וכל שרו ז׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן מא׳ • ובמגלה סימן ט׳ •

ואת שרו ג׳ וסימניהון נמסר בירמיה סימן כ׳ •

בשיר ג׳ דגשי׳ וסימני׳ נמסר בישעיה סימן כ׳ •

שיר המעלות לדוד ד׳ וסימ׳ נמסר בתלים סימן קלב׳ •

שיר מזמור ג׳ ובטעם וסימ׳ נמסר בתלים סימן פג׳ •

שיר חדש ז׳ וסימני׳ נמסר בתלים סי׳ צו׳ •

שירים ד׳ חסרי׳ בלישניהון וסימניהון נמסר במשלי סוף סימן ד׳ וסימ׳ כה׳ •

שרים ה׳ בלישני׳ וסימני׳ נמסר בשמואל ב׳ סימן יט׳ •

אשירה ג׳ וסימניהון נמסר בפ׳ בשלח •

וישר ג׳ וסימניהון נמסר בשפטים סימן ט׳ ובד״ה א׳ סימן ד׳ •

תשרף באש ג׳ וסימני׳ נמסר בפ׳ הצוה וביהושע סימן יא׳ •

שרשם ג׳ וסימניהון

בני אפרים שרשם •

הוכה אפרים שרשם •

שרשם בנק יהוה •

שש

שש ה׳ וסימני׳ נמסר בפרשת כי תבא ובתלי׳ בא״ב אות שין׳ •

וששיש ד׳ וסימני׳ נמסר בפרשת כי תבא ובישעיה סימן סב׳ •

משוש ד׳ וסימניהון נמסר בישעיה סימן סו׳ •

ושש ג׳ רפ׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ משפטים •

ושש ועזים ג׳ וסימניהון ותכלת וארגמן •

וחברו •

וכל איש אשר נמצא אתו •

תש ד׳ וסימניהון נמסר בפרשת וארא ובהושע סוף סימן ו׳ •

ישית ו׳ וסימניהון נמסר בפר׳ ויגש •

תשיתמו ג׳ וסימניהון נמסר בתלים סימן מה׳ •

שתה ג׳ נתיב וסימני׳ נמסר בירמיה סימן מט׳ •

משתיהם ג׳ וסימניהון נמסר בדניאל סי׳ א׳ •

וישת ו׳ וסימ׳ נמסר בפ׳ ויצא ושמואל ב׳ סימן כב׳ •

שתו ד׳ מלעיל וסימני׳ נמס׳ בפרש׳ כי תשא •

שיתו ג׳ ב׳ מד׳ ומלעיל וא׳ חס׳ ומלרע וסימניהון נמסר ריש פרש׳ בא וירמיה סי׳ לא׳ •

ושותים ה׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימן ל׳ •

לשתות ד׳ חסרי׳ בתור׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ חיי שרה •

ובשתים ג׳ וסימניהון נמסר באיוב סימן לג׳ •

ואת שתי ו׳ וסימניהון נמסר בפרש׳ פקודי וביחזקאל סימן לה׳ ׃

נשלם מערכת

אות השין כס״ד

מערכת אות

התיו

א״ב מן חד חד נסיב תת

בריש תיבותא וסימניהון

תתאו	אל תלחם את לחם •
תהאכלו	אל תתאכלו ואל תאכלו
התכלע	יחגו וינועו כשכור •
ההגודדו	כנים אתם לה׳ •
תתגודדי	מה תתגודדי בת •
תתהדר	אל תתהדר לפני מלך •
התורו	ולא תתורו אחרי •
תתחכם	אל תהי צדיק הרבה •
תתחקה	ותשם בסד רגלי •
תתחרה	כי את רגלים רצתה •
התיפח	כי קול כחולה שמעתי •
תתיפי	לשוא תתיפי •
תתכו	כהתוך כסף בתוך כור •
תתם	ומה בצע כי תתם דרכיך
תתכה	אם עשק רש וגזל •
תתנו	בן תעשה לשורך וצאנך
התנשאו	ויקהלו על משה •
התעבנו	ולא תביא תועבה •
תתעינו	למה תתעינו מדרכיך •
תתענג	אז תתענג על ה׳ •
תתעמר	והיה אם לא חפצת •
תתפש	שממית בידים •
תהפלא	תחדש עדיך נגדי •
התקעו	וכהקהיל את הקהל •
תתראו	וירא יעקב כי יש שבר •
תהמוגג	יעלו שמים ירדו •
תתכר	עם נבר תתבר דשמואל
תתברר	עם נבר התברר דתהלות
התפל	עם עקש דשמואל •
תתפתל	עם עקש תתפתל דתהלות
תתנחלו	לשמות מטות אבתיכם •
תתמוגגנה	ותטיפו ההרים עסים •

כ״ד זוגין מייחדין חד ת׳ וחד

ות׳ וסימניהון

תבהל	אל תבהל מפניו תלך •
ותבהל	כי אתה תבא אליך ותלא
הער	כי אליך ה׳ אדני עיני בכה
ותער	ותמהר ותער כדה ׃
תוהר	פחז כמים אל תותר •
ותותר	ויאמר לה בעז לעת •
תרד	פלגי מים תרד עיני •
ותרד	ואם לא תשמעוה במסתרי׳ •
תורידם	ואתה אלהים תורידם לבאר
והורידם	בחבל בעד החלון ׃
הרא	אשקלון ותירא •
ותרא	איבתי ותכסה בושה ׃
תאבנו	וראש אפרים שמרון וראש שמרון •
ותאמנו	וישכימו בבקר ויצאו למדבר הקוע •
תגדל	ואל הרא ביום אחיך ביום
ותגדל	הנה נא מצא עבדך חן •
תפל	ויאמ׳ המלך להמן מהר קח ׃
ותפל	והגדל עד צבא השמים •
תשמע	זעקה מבתיהם כי •
ותשמע	ויזבחו ביום ההוא זבחי׳ •
תהלך	שתו בשמים פיהם •
ותהלך	ויט משה את ידו על השמי׳
תריץ	יאתיו חשמני׳ בני מצרים
ותרץ	והשלך אשה •
תרוץ	כלכהך לא יצר צעדך •
ותרוץ	עד אשר לא ירתק חבל •
תופר	גם את בריתי תופר את •
ותופר	ביום ההוא ידעו כן •
והופע	היום ההוא יהי חשך •
תופע	ארץ עיפתה כמו אפל •
תשורי	אתי מלבנון כלה •
ותשורי	למלך בשמן ותרבי •
תהי	ויאמר אליה •
ותהי	ואעבר עליך ואראך •
תמס	כמו שבלול תמס •
ותמס	בתוכחות על עון יסרת •
תעלנה	ויאמ׳ מלאך ה׳ אל מנוח •
והעלנה	וצפיר העזים הגדיל •
תעלזנה	אל תגידו בגת אל •
ותעלזנה	כליותי בדבר שפתיך •
תבואינה	תובלנה בשמחות וגיל •
ותבואינה	התבוננו וקראו למקוננו׳
הגישון	וכי הגישון עור לזבוח •
ותגישון	המנדים ליום רע •
תכגר	ויאמר ה׳ אל משה ואבית
והסגר	מרים מחוץ למחנה •
תודות	והארץ חנפה תחת •
ותורות	ועל הר סיני ירדת •

י״א קרינן ת׳ ולא כתיבן

וסימני׳ נמסר בריש שופטים ובסוף קהלת ע״ש מה דאקשינן •

וחלופיהון ז׳ כתבן ת׳ ולא

קריין וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ יט׳ •

ג׳ זוגין מן ג׳ ג׳ ת׳ וא׳ ות׳

ברישי׳ וסימ׳ נמסר בקהלת סימן ז׳ •

מלין דמשמשין ת׳ ברישי׳

וז׳ בסופי׳ סימ׳ באיוב סימן לב׳ •

י״א זוגין חד מלרע וחד

מלעיל ות׳ ברישי׳ וסימניהון

ותפר	עצו עצה ותפר •
ותפר	ביום ההוא ידעו כן •
ותרץ	אם ראיתה גנב •
ותשמידם	תרדף באף ותשמידם •
ותשמדם	מתים בל יחיו רפאים •
ותבות	מדוע באתי ואין איש
ותמות	ויקומו עלי בעלי •
ותלהט	אש לפניו תלך ותלהט •
ותלהט	כי אש קדחה באפי •
והלבב	וישכב אמנון ויתחל •

ותלבב

ותלכב ותלך תמר בית אמנך •
ותחולל אף כי תאמר לא •
ותחולל בטרם הרים ילדו •
ותשב לה׳ משור פר •
ותשב הנערה בעיניו •
ותתעטף אזכרה אלהים ואהמיה •
והתעטף עלי רוחי •
ותאכלם תשיתמו כתנור אש •
ותאכלם עוד זה מדבר וזה בא •
ותכונן יגמר נא רע רשעים •
ותכונן לך את עמך ישראל •

מלין דמשמשין תם בסוף
תיבות ס׳ נמסר במערכת אות המ״ם •

מלין דמשמשין תו בסופי
וסימניהון
אתו וירדו כל יש׳ את הפלשתי׳
מראתו והסיר את מראהו בנוצתה
סותה וכרם ענבים סותה •
בטהרתו אשר לא תשיג ידו •
צפנתו ואת הצפוני ארחיק מעליכם
רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו
חתנתו ביום חתנתו וביום שמחת
בהראתו את עשר כבוד מלכותו •
חתיתו כי נתתי את חתיתו את •
אמרתו תשלח אמרתו ארץ עד •
מראתו ולא יכל עוד להשיב •
רשעתו והיה אם כנהבות הרשע •
ובגאותו שחקים דזאת הברכת •
בביתו ויעברוימי בכיתו וידבר •
עותו ראה את מעשה האלה׳ כי •
בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר
אברתו בצע אמרתו אשר צוה מימי
משחתו ויקרא באזני קול גדול
דיחזקאל •

מלין דמשמשין תי בסוף
תיבותא וסימניהון
אגאלתי פורה דרכתי לבדי •
אריתי מורי עם דבשי •
בתורתי הילך בתורתי אם לא •
אצתי ואני לא אצתי מרעה •
התאויתי ואני לא אצתי כ׳ בו •
ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי
בצאתי את העיר אפרש את כפי •
מלאתי משפט צדק ילין •
עניתי טוב לי כי עניתי •
עניתי בצום נפשי ותפלתי •
נעניתי עד מאד ה׳ חייני •
יקשתי לך וגם נלכדת דירמיה •
כסיתי כי כה אמר ה׳ אלהים •
סוסיתי כי אמר בכח ידי •
נמצאתי נדרשתי ללא שאלו •
הפחתי אם כחה אכלתי בלי כסף •
קורצתי הן אני כפיך לאל •
נטמאתי איך תאמרי לא •
משכרתי ותחלף את משכרתי •
פניתי הבית ומקום לגמלים •
עותתי ראית ה׳ עותתי •
נשברתי את לבם הזונה •
מדשתי ובן גרני כי •
ישרתי על כן כל פקודי כל •
הסכנתי לעשות לך כה •
גליתי פינחס בן אלעזר •
פללתי ראה פניך לא •
עתי משלח ביד איש עתי •
שעברתי כמעט שעברתי •
שמצאתי עד שמצאתי כ׳ בפסו׳ •
ושחכמתי שעמלתי ושחכמתי •

תא

ותאנה ב׳ וסימניהון
ולמח העליתנו ממצרים •
ארץ חטה ושעורה •
והתאנה ב׳ וסימניהון
העוד הזרע במגורה •
הגפן והבישה והתאנה •
תאניה ב׳ וסימניהון
והציקתי לאריאל •
וירב בבת יהודה •

תב

תבואות ז׳ בליש׳ וסימני׳
נמסר סוף ויגש •
תבואתיה ב׳ כתי׳ ה׳ וסימני׳
קדש ישר׳ ליי׳ •
וזיתה תבואתה ללחם •

תה

תהו ובהו ב׳ וסימני׳ נמסר
בפרש׳ בראשי׳ •
בתהו ב׳ וסימניהון
וישא בתהו צדיק •
בתהו ויאבדו •
תהומות ד׳ מל׳ דמל׳ וסי׳
נמסר בפרשת
בשלח ע״ש ובתלים סימן לג״ •
את תהום ג׳ וסימניהון
בהעלות עליך את •
ביום רדתו שאולה •
ותאכל קרא לריב •

תו

תובל ו׳ פתח׳ וסימניהון
בסדר בראשית •
תולעת ב׳ חס׳ וסימניהון
תלעת השני קדם
כי תאכלנו התלעת •
תולע ג׳ וסימניהון
תולע ופוה ויוב •
וחברו •
האמנים עלי תולע •
תור ג׳ מל׳ בלישני׳ וסי׳ נמסר
בשיר השירים סימן ב׳ •
ותורה ה׳ וסימ׳ נמסר במכת
ס׳ ב׳ ובמשלי סימן ו׳ •
ובתורתו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימניהון נמסר
בירמיה סימן מ״ר •
תורתך ט׳ וסימני׳ נמסר בתלים
בא״ב רבתי אות ה׳ •
ותורתך ח׳ וסי׳ נמסר בתלים
בא״ב רבתי אות ת׳
תורותיו ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת יתרו •
תושיה ז׳ מל׳ בלישני׳ וסים׳
נמסר בישעיה סוף
סימן כח״ ובמשלי סימן ח׳ •

תח

התחת ג׳ וסימניהון נמסר
בפרש ויצא •
ומתחת ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ ס׳ ז׳ •
תחתיות ז׳ וסימני׳ נמסר
ביהושע סי׳ טו״
וביחזקאל סוף סימן כו״ •

תי

תימא ה׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סימן כא״ •
מתימן ג׳ וסימניהון
אלוה מתימן יבא •
מתימן כל ארץ הנגב •
ונתתיה חרבה מתימן •

וכל לישניהון מל׳ בכ״א
וחדרי תמן •
ותתירוש ג׳ וסימניהון
והיא לא ידעה כי •
ויען יי׳ ויאמר לעמו •
וכל יהודה הביאו •
ותירש ג׳ חסרי׳ וסימניהון
ויתן לך האלהים •
ודגן ותירש סמכתיו •
על דגן ועל תירש ועל •
וכל הירשך ותירשך דכו׳ חס׳ בכ״א •
ואם ישתו בני נכר תירושך •

תכ

ותכלת וארגמן ו׳ וסימ׳ נמסר
בפר׳ ויקהל •

תל

תלוי ג׳ וסימ׳ נמסר בפרשת
כי תצא •
ד׳ מלי׳ אית בהון אות תלוי
וסימ׳ נמסר בשפטים סי׳ י״ח ואיוב סי׳
לח״ ושמואל ב׳ סי׳ י״ח •

תם

תם ה׳ וחסרי׳ וסימניהון נמסר
בפרשת בהר סיני •
תמימים יהיו לכם ג׳ וסימני׳
ושבעה כבשים דפסח •
ובעשור •
וביום הבכורים •
שבעה תמימים ג׳ וסימניהון
ובראשי חדשיכם •
יום הרועה •
ביום השמיני עצרת •
בתמי ג׳ וסימניהון
לדוד כי אני בתמי •
ואני בתמי אלך •
ואני בתמי תמכתי •
ותימא ה׳ בליש ד׳ מל׳ וא׳ חס׳
וסימ׳ נמסר סו׳ פ׳ חיי •
ג׳ כתי׳ תים יתירים וסימני׳
נמסר
בשמואל ב׳ סי׳ כ״א •
מתום ד׳ וחס׳ וסי׳ נמס׳ בשופטי׳
סימן ד׳ ובתלים סימן לח״ •
כתמל ח׳ וחסרי׳ וסימ׳ נמסר פר׳
ויצא ומלכים ב׳ סימן י״ג •
אתמול ג׳ וסימני׳ נמסר בשמואל
א׳ סימן ד׳ •
תמם ג׳ וסימניהון
וגם יד יי׳ היתה בם •
ויכהב משה את •
וידבר משה את •
תמנו ג׳ וסימניהון
האם תמנו לגוע •
חסדי יי׳ כי לא תמנו •
תמנו חפש מחפש •
תמימים כ׳ כל בעזרא חס׳ י׳
בתר׳ וכו׳ עיין בריש
משלי •
תימרות ג׳ מל׳ דמל׳ בלי׳ וסי׳ נמס׳
בשיר השירים סי׳ ג׳ •

תן

תנוך ח׳ בתורה וסי׳ נמס׳
בפרשת מצורע •
בתנור ג׳ דגשין וסימני׳ נמסר
בהושע סימן ז׳ •
תנים ג׳ וסימניהון נמסר
בפרשת וארא •
כתנים ג׳ וסימניהון נמסר
בירמיה סי׳ יד׳ •
תנין ח׳ בליש׳ וסי׳ נמס׳ בפר׳
וארא ובתלים סי׳ צא •
תנינם ג׳ כתי׳ כן וסי׳ נמסר בפר׳
בראש׳ ובתלי׳ סי׳ קמח •

תע

נתעב ג׳ ב׳ פתח׳ וא׳ קמץ וסים׳
נמסר באיוב סימן טו׳ •
יתעב ח׳ קמצי׳ בליש׳ וסי׳ נמסר
בפרשת עקב ובישעיה
סימן מט ובתלים סימן קו׳ •
תעבות ט׳ בהיבן כן בלישניהון
וסים נמסר סוף פרש׳
אחרי מות ובמלכים ב׳ ריש סימן יו׳ •
תועבתיה ג׳ ב׳ מל וא׳ חס׳ וסי׳
נמס׳ ביחזקאל ריש
סימן כב׳ •
תועבותיך ג׳ חסרי׳ ו׳ וסי׳ נמסר
ביחזקא׳ ס׳ ה׳ ע״ש •
תועבותיהם ג׳ וסימני׳ נמסר
ביחזקאל סי׳ יב׳ •
בתועבתיהם נ׳ כתי׳ כן וסים׳
נמסר בעזרא
סימן ט׳ •
תעה ג׳ וסימניהון נמס׳ בפרשת
וישב ובמשלי סימן כ״א •
מתערה ד׳ וסימניהון נמסר
ביחזקאל ס׳ כ״א •
תפלה ג׳ וסימני׳ קרתא דאיוב
שמרון וביאו׳ נמסר
בירמיה סימן כ״ג •
ותפוח ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חסר וסים׳
נמסר ביהושע סימן י״ח
ויואל סימן א׳ •
תפשום ג׳ וסימניהון נמסר
במלכים א׳ סי׳ ך׳ •
תקיפא ג׳ ב׳ כתי׳ א׳ וא׳ כתי׳
ה׳ וסימניהון נמסר
בדניאל סימן ב׳ וסימ׳ ז׳ •

תר

התרים ג׳ וסימניהון נמסר
במלכי׳ א׳ סימן י׳ •
תרשישה ד׳ וסימניהון נמסר
בישעיה סי׳ כ״ג •
סימן כל דלפני עשר תעש״
והירשך
ודבתריה כלהון תרשך וכלהון חס׳
בליש׳ בכ״א מל׳ וסים׳ ישתו בני נכר
הירושך אשר יגעת •
והתירוש ג׳ ומל׳ וסימני׳ נמסר
ביואל סימן ב׳ •

ג׳ מלין בריש תיבותא
ומן כ״ב בפסו׳ וסים׳ נמסר ביחזקאל
סימן ל״ב •
תשועי ג׳ חסרי׳ וסימני׳ נמסר
בפרשת נשא •

תם ונשלם
ת״לח

עד הכה הגיע סיעור ההלפה ביתות
סייערנו בהקדמתנו לחבור זאת ה
המסרה וברוך הכלם האמתי אשר
הגענו לתכלי׳ מה סייערנוהו ומהכה
נתחיל להעתיק ולחבר מה
סייערנו בחלוף כל
קריה׳ בס״ר:

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בן אשר ותיתו ארץ
בן נפת׳ ותיתו ארץ
בא מכל עץ הגן
בנ מכל־עץ הגן
בא והשקה את כל
בנ והשקה את־כל
בא בעצבון תאכלנה
בנ בעצבו תאכלנה
בא אשר בראותו
בנ אשר בראותו
בא התהלך נח
בנ התהלך־נח
בא את כל היקום
בנ את כל היקום
בא ובכל דגי הים
בנ ובכל־דגי הים
בא וימצאו בקעה
בנ וימצאו־בקעה
בא ויאהל עד סדום
בנ ויאהל עד סדום
בא ויהי כהוציאם
בנ ויהי כהוציאם
בא את־בן הגר
בנ את בן הגר
בא גר־ותושב
בנ גר ותושב
בא לא ארני
בנ לא־ארני
בא ואת הצמידים
בנ ואת־הצמידים
בא תשב הנערה
בנ תשב הנערה
בא כי־עתה הרחיב
בנ כי עתה הרחיב
בא עלי קללתך
בנ עלי קללתך
בא ויתן־לך האלהים
בנ ויתן לך האלהים
בא וישתחוו לך
בנ וישתחוו לך
בא ויעקבני
בנ ויעקבני
בא ועל־חרבך
בנ ועל־חרבך
בא ויתן־לך את
בנ ויתן־לך
בא יששכר
בנ יששכר
בא ויבא יעקב מן
בנ יעקב מן־השדה
בא וכל־שה חום
בנ וכל שה
בא ובהעטיף
בנ ובהעטיף
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא והיה המחנה
בנ המחנה
בא כי יפגשך רפי

בנ כי יפגשך דגש
בא לא אשלחך
בנ לא אשלחך
בא כי על כן ראיתי
בנ על־כן ראיתי
בא קרא שם־המקום
בנ קרא שם המקום
בא ויאהב את
בנ ויאהב את הנער
בא ונתתי לך
בנ ונתתי לך ולזרעך
בא אלוף־קרח
בנ נפתלי אלוף קרח
בא ויתנכלו אותו
בנ ויתנכלו
בא יפה תאר
בנ יפה תאר
בא ויקרא שם־יוסף
בנ שם יוסף
בא כי לא לו יהיה
בנ כי לא לו יהיה
בא את־כל מאומה
בנ את כל מאומה
בא וליוסף ילד
בנ וליוסף ילד
בא את כל אשר
בנ את כל
בא בהתחננו
בנ בהתחננו
בא כמרגלים
בנ כמרגלים
בא היש־לכם אב
בנ היש לכם
בא אל עבדך אבי
בנ אל עבדך
בא בנימין אחיו
בנ בנימן אחיו
בא ימנה וישוה
בנ ימנה וישוה
בא ובני דן
בנ ובני דן
בא לבית־יעקב
בנ לבית יעקב
בא אשר יהיה לעם
בנ יהיה־לעם
בא ויגרשום
בנ ויגרשום
בא הם המדברים
בנ המדברים
בא כי טוב לנו
בנ כי־טוב
בא אז ישיר משה
בנ אז ישיר
בא ויאמינו ביי
בנ ויאמינו ביי
בא זה אלי ואנוהו
בנ זה אלי ואנוהו
בא עם זו גאלת
בנ עם זו גאלת

בא ותטעמו
בנ ותטעמו
בא כל־המחלה
בנ כל המחלה
בא אל כל עדת
בנ אל־כל עדת
בא על הצור
בנ על־הצור
בא או ירה יירה
בנ או־ירה יירה
בא לא יהיה לך
בנ לא יהיה־לך
בא כי יגנב
בנ כי יגנב
בא על כל דבר
בנ על־כל
בא כן־תעשה
בנ כן־תעשה
בא לא אגרשנו
בנ לא אגרשנו
בא ויחזו
בנ ויחזו
בא ואת שמות
בנ ואת שמות
בא לכהנו לי
בנ לכהנו לי
בא או בגשתם
בנ או בגשתם
בא וקנמן
בנ וקנמן
בא את זרעכם
בנ את־זרעכם
בא כי־פרעה
בנ כי פרעה
בא אל־כל עדת
בנ אל כל עדת
בא את־התכלת
בנ את התכלת
בא אל־בצלאל
בנ אל בצלאל
בא על השלחן
בנ על־השלחן
בא וחמש אמות
בנ וחמש
בא את־כל כלי
בנ את כל כלי
בא ומן התכלת
בנ ומן־התכלת
בא מטבעתיו
בנ מטבעתיו
בא ואת האבנט
בנ ואת האבנט
בא ומכנסי־בד
בנ ומכנסי בד
בא ומן הדם
בנ ומן הדם
בא המעלה
בנ המעלה
בא יפול עליו

בנ יפל עליו
בא בעור־הבשר
בנ בעור הבשר
בא או בשתי
בנ או בשתי
בא או מן השתי
בנ או־מן־השתי
בא עץ הארז
בנ עץ הארז
בא על המשכב
בנ על המשכב
בא עמיתך
בנ עמיתך
בא ומזרעך
בנ ומזרעך
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא מות־יומת
בנ מות־יומת
בא או־בת אמו
בנ או בת אמו
בא שתים
בנ שתים
בא שבתכם
בנ שבתכם
בא את מועדי
בנ את־מועדי
בא והיתה
בנ והיתה
בא ולבהמתך
בנ ולבהמתך
בא את כספך
בנ את־כספך
בא כי־עבדי
בנ כי־עבדי
בא ואם מעט
בנ ואם מעט
בא ואם מך
בנ ואם־מך
בא כל ערכך
בנ וכל ערכך
בא ויתילדו
בנ ויתילדו
בא כן חנו
בנ כן חנו
בא על־המשכן
בנ על המשכן
בא וכלה אהרן
בנ וכלה אהרן
בא בן אהרן
בנ בן אהרן
בא המאררים
בנ המאררים
בא ונזרעה
בנ ונזרעה־
בא כן־עשו
בנ כן עשו
בא על־המשכן
בנ על המשכן

בא ובהאריך
בנ ובהאריך
בא אספת
בנ אספת
בא והתיצבו
בנ והתיצבו
בא אם את כל
בנ אם את כל
בא ויאסף
בנ ויאסף
בא אם־יהיה
בנ אם יהיה
בא הבמחנים
בנ הבמחנים
בא היש בת
בנ היש־בת
בא ואל כל עדת
בנ ואל כל עדת
בא וכל מנאצי
בנ וכל־מנאצי
בא ויתאבלו
בנ ויתאבלו
בא והכנעני
בנ והכנעני
בא ויכתום
בנ ויכתום
בא אשר בתוככם
בנ אשר בתוככם
בא כל־העדה
בנ כל העדה
בא בן־אהרן
בנ בן־אהרן
בא זה יהיה
בנ זה יהיה
בא בכור הבהמה
בנ בכור הבהמה
בא והיתה
בנ והיתה
בא לך ולזרעך
בנ לך ולזרעך
בא הוא יתחטא
בנ הוא יתחטא
בא אין צמיד
בנ אין צמיד
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא שם המקום
בנ שם המקום
בא לסבב לפגע
בנ דגש
בא נתן סיחן
בנ נתן סיחן
בא על הנהר
בנ על הנהר
בא וידברו
בנ וידברו
בא וקבנו לי
בנ וקבנו לי
בא מה פעל:

בנ מה פעל אל
בא כי אם יהיה
בנ אם יהיה
בא אל שפטי
בנ אל־שפטי
בא בן־אהרן
בנ בן אהרן
בא והיתה
בנ והיתה
בא את־השבי
בנ את השבי
בא את־הנחשת
בנ את הנחשת
בא את־הבדיל
בנ את הבדיל
בא וחצית
בנ וחצית
בא העושת
בנ העושה
בא והיתה
בנ והיתה
בא ואת־נבו
בנ ואת נבו
בא ממחרת
בנ ממחרת
בא מות־יומת
בנ מות יומת
בא את־נחלת
בנ את נחלת
בא טוב־הדבר
בנ טוב הדבר
בא ולא תיראון
בנ ולא תיראון
בא ונלחמנו
בנ ונלחמנו
בא ויכתו
בנ ויכתו
בא כאשר תמו רפי
בנ דגש
בא אעבור
בנ אשר־אעבור
בא ויחרם
בנ ויחרם
בא את־גדלך
בנ את גדלך
בא כמעשיך
בנ כמעשיך
בא כי לא־
בנ כי־לא
בא את הדברים
בנ את־הדברים
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ונשל גוים
בנ ונשל גוים
בא והחסר
בנ והחסר
בא והיה־עקב
בנ והיה עקב

חלוף הנביאים בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא בלבבך
בנ בלבבך
בא עם גדול
בנ עם־גדול
בא אשר יצאת
בנ אשר יצאת
בא על הלחת
בנ על הלחות
בא תשחת מים
בנ תשחת־מים
בא ובשכבך
בנ ובשכבך
בא את־גבולך
בנ את גבולך
בא את הצבי
בנ את־הצבי
בא ליראה ביראה בישראל
בנ ליראה ביראת בישראל
בא אשר־תשאלך
בנ אשר
בא בתתך לו
בנ בתתך־לו
בא אשר־יבחר
בנ אשר יבחר
בא על־ממלכתו
בנ על ממלכתו
בא על הגוים האלה
בנ הגוים־האלה
בא אשר פרית
בנ אשר פרית
בא בשור־ובחמור
בנ בשור ובחמור
בא ואם בשדה
בנ ואם בשדה
בא והחזיק־בת
בנ והחזיק בת
בא אשר ינצל
בנ אשר ינצל
בא לעשר
בנ לעשר
בא כל־דברי
בנ כל־דברי
בא הקים אותך
בנ הקים אותך
בא ביום־ההוא
בנ ביום ההוא
בא נשבעתי
בנ נשבעתי
בא את־מריך
בנ את מריך
בא ויכננך
בנ ויכננך
בא ימצאהו
בנ ימצאהו
בא שנותי מלרע
בנ מלעיל
בא רבבות
בנ רבבות
בא יערפו טל
בנ יערפו טל
בא ויתא
בנ ויתא

יהושע

בא וישכבו
בנ וישכבו
בא והחייתם
בנ והחייתם
בא הכנעני
בנ הכנעני
בא ממחרת
בנ ממחרת
בא ויאמר לו רפי
בנ ויאמר לו דגש
בא את מחנת
בנ את מחנה
בא ויחרימו
בנ ויחרימו
בא המרגלים
בנ המרגלים
בא ואת רחב
בנ ואת רחב
בא אשר ילכדנו
בנ אשר ילכדנו
בא ואת בניו
בנ ואת בניו
בא וכל ישראל
בנ וכל ישראל
בא ושפטיו
בנ ושפטיו
בא כי קרובים
בנ כי קרובים
בא יהושע
בנ יהושע
בא אל המחנה
בנ אל המחנה
בא את כל הארץ
בנ את כל הארץ
בא על שפת הים
בנ שפת הים
בא כן עשה
בנ כן עשה
בא המלכים
בנ המלכים
בא את כל האדם
בנ את כל האדם
בא מבעלת
בנ מבעלת
בא ויתהלכו
בנ ויתהלכו
בא והתחלקו
בנ והתחלקו
בא וגבל אתו
בנ וגבל אתו
בא ואת בעשתרה
בנ ואת בעשתרה
בא אל כל עדת
בנ אל כל עדת
בא והנשיאים
בנ והנשיאים
בא והתחתנתם
בנ והתחתנתם
בא אל־קנא
בנ אל קנוא

שפטים

בא מנאקתם
בנ מנאקתם
בא את מעברות
בנ את מעברות
בא שש־מאות
בנ שש מאות
בא וימכרם
בנ וימכרם
בא היש פה
בנ היש פת
בא ופגע בנו
בנ ופגע בנו
בא ויזנו כל ישראל
בנ כל ישראל
בא ויבצרן
בנ ויבצרו
בא על כל אשר
בנ על כל
בא ואת העשתרות
בנ ואת
בא וירצצו
בנ וירצצו
בא את כל
בנ את כל
בא ויתלקטו
בנ ויתלקטו
בא אל מלאכי
בנ אל מלאכי
בא והיה כי
בנ והיה כי
בא ויאחז
בנ ויאחז
בא ומחיתך
בנ ומחיתך
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא ואת הכהן
בנ ואת הכהן
בא ויקראו
בנ ויקראו
בא הנה נא
בנ הנה־נא
בא מן מעשהו
בנ מן־מעשהו
בא מבית לחם
בנ מבית לחם
בא ונבערת
בנ ונבערה
בא ממערה גבע
בנ ממערה
בא יתפלל לו
בנ יתפלל
בא שים לפניך
בנ שים לפניך
בא כי רעתכם
בנ כי רעתכם רבה
בא הדרבן
בנ הדרבן
בא את־ממלכות
בנ את ממלכות
בא למסלת
בנ למסלה
בא יתהלכו
בנ יתהלכו
בא שמר לך
בנ שמר לך
בא אשר על
בנ אשר על
בא קול־הצאן
בנ קול הצאן
בא אתן־לך
בנ אתן לך

שמואל

בא להשתחות ולזבח
בנ להשתחות
בא איש בנימן
בנ איש בנימן
בא ותאמרו
בנ ותאמרו
בא ממחנת
בנ ממחנה
בא וימאסך
בנ וימאסך
בא להרגך ג
בנ ג בשבא
בא ושאלתם
בנ ושאלתם
בא את כל
בנ את כל
בא ותדבר־נא
בנ ותדבר נא
בא את נערי
בנ את נערי
בא לרדפך רפי
בנ דגש
בא ביד הנביאים
בנ ביד־הנביאים
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא את הגדוד
בנ את הגדוד
בא ממחנה
בנ ממחנה
בא ואקבצה
בנ ואקבצה
בא ואת בענה
בנ ואת בענה
בא ובשרך
בנ ובשרך
בא מפיבשת
בנ מפיבשת

מלכים

בא ואת הגברים
בנ ואת־הגברים
בא מכסא
בנ מכסא
בא את עמך
בנ את עמך
בא צפה עץ
בנ צפה־עץ
בא מירכתי
בנ מירכתי
בא אל מחזת
בנ אל מחזה
בא ועל הסגרות
בנ ועל המסגרות
בא לכלהנה
בנ לכלהנה
בא לשום
בנ לשום
בא שש מאות
בנ שש מאות
בא לירבעם
בנ לירבעם
בא לדוד
בנ לדוד
בא על המזבח
בנ על המזבח
בא אל בן
בנ אל בן
בא וישרתהו
בנ וישרתהו
בא וזהבך
בנ וזהבך
בא אל־עבדך
בנ אל עבדך
בא ויתנו אלה
בנ ויתנו אלה
בא אל־השדה
בנ אל השדה
בא בהשתחויתי
בנ בהשתחויתי
בא את־נעמן
בנ את נעמן
בא אשר־למלך
בנ אשר למלך
בא מן הסוסים
בנ מן הסוסים
בא וראה שם
בנ וראה שם
בא את יבלעם
בנ את יבלעם
בא את החנית
בנ את־החנית
בא את הברית
בנ את הברית
בא כל־הקדשים
בנ כל הקדשים
בא לא־סר
בנ לא סר
בא שבע־עשרה
בנ שבע עשרה
בא ויתפאו
בנ ויתפאו
בא ויעבירו
בנ ויעבירו
בא על־חזקיהו
בנ על חזקיהו
בא דבר־שפתים
בנ דבר
בא המבלעדי
בנ המבלעדי
בא דבר־המלך
בנ דבר המלך
בא על־הבית
בנ על הבית
בא אם מעשה
בנ אם מעשה
בא קטרו שמה
בנ קטרו שמה
בא אשר על
בנ אשר על
בא ואת־המזבחות
בנ ואת המזבחות
בא תשע־עשרה
בנ תשע עשרה

ישעיה

בא ובפרשכם
בנ ובפרשכם
בא ונוכחה
בנ ונוכחה
בא ואם תאמנו
בנ ואם תאמנו
בא ואנקמה
בנ ואנקמה
בא ומשקרות
בנ ומשקרות
בא ויסקלהו
בנ ויסקלהו
בא ולבבך
בנ ולבבך
בא את־כל
בנ את־כל
בא אם יהית
בנ אם יהית
בא והתנחלום
בנ והתנחלום
בא ייליל
בנ ייליל
בא מושל
בנ מושל ארץ
בא ובבלי־גמא
בנ ובבלי גמא

חלוף נביאים

בא לבד בך
בנ לבד בך
בא ישב הארץ
בנ ישב הארץ
בא והיתה
בנ והיתת
בא אור הלבנה
בנ אור הלבנת
בא כן־תרנם
בנ כן תרנם
בא קו תהו
בנ קו תהו
בא ואין־שם
בנ ואין־שם
בא אל ישעית
בנ אל־ישעית
בא תערכו לו
בנ תערכו לו
בא אתך־אני
בנ אתך אני
בא הלא שקר
בנ הלא־שקר
בא ומתפללים
בנ ומתפללים
בא ויהסו
בנ ויהסו
בא אין־מנהל
בנ אין־מנהל לה
בא ואת עצוסים
בנ ואת עצומים
בא וברחמים
בנ וברחמים
בא למה תשקלו
בנ למה־
בא בלוא
בנ בלוא
בא ויגרשו
בנ ויגרשו
בא אשר
בנ אשר
בא וינטלם
בנ וינטלם
בא המתקדשים
בנ המתקדשים

ירמיהו

בא המעלה
בנ המעלה
בא אם תכבסי
בנ אם תכבסי
בא אשר נקרא
בנ אשר־נקרא
בא המעשים
בנ המעשים
בא והיתה
בנ והיתה
בא וידרכו
בנ וידרכו
בא למקוננות
בנ למקוננות
בא ואינם
בנ ואינם
בא בן־יחזקיהו
בנ בן יחזקיהו
בא ואין בם
בנ ואין־בם
בא והית
בנ והית
בא אל איש
בנ אל איש
בא בית מלך
בנ בית־מלך
בא אין חפץ
בנ אין־חפץ
בא את אשר
בנ את אשר
בא הנבאים
בנ הנבאים
בא מלך בבל
בנ מלך־בבל
בא את־כל
בנ את כל.
בא וכמעשה
בנ וכמעשה
בא ויללת
בנ ויללת
בא להנבא
בנ להנבא
בא כל־קהל
בנ כל קהל
בא והתפללו
בנ והתפללו
בא הנבאים
בנ הנבאים
בא ועל בני
בנ ועל בני
בא אכתבנה
בנ אכתבנה
בא וכל חילו
בנ וכל חילו
בא ובמשרפות
בנ ובמשרפות
בא שבע
בנ שבע
בא אשר שלחתם
בנ אשר
בא שובו נא
בנ שובו נא
בא בן שמעיהו
בנ בן־שמעיהו
בא אם־הכיתם
בנ אם הכיתם
בא ויקח את
בנ ויקח את־
בא המבלעדי
בנ המבלעדי
בא וידעו
בנ וידעו
בא כוס זהב
בנ כוס זהב
בא ונספרת
בנ ונספרת

יחזקאל

בא ואני בתוך
בנ ואני בתוך־
בא אשר בית
בנ אשר בית
בא כל־הישבים
בנ כל־הישבים
בא ושכלתה
בנ ושכלתה
בא ואתן נזם
בנ ואתן־נזם
בא ותיפי
בנ ותיפי
בא וקטרתי
בנ וקטרתי
בא לכל־מאהביך
בנ לכל מאהביך
בא ותשחרי
בנ ותשחרי
בא בתוכהנה
בנ בתוכהנה
בא הלא בגעת רפי
בנ בגעת בה דגש
בא ויתנוהו
בנ ויתנוהו
בא ויזבחו
בנ ויזבחו
בא התאחדי
בנ התאחדי
בא כקסם
בנ כקסם
בא גודר
בנ גודר
בא על מאהביה
בנ על מאהבית
בא את־אהליבה
בנ את־אהלה
בא ונוכרו
בנ ונוסרו
בא אז תובל פתח
בנ קמץ
בא הבראך
בנ הבראך
בא לראות בך
בנ לראות־בך
בא וידעו בגעיא
בנ בלא געיא
בא ויף
בנ ויף
בא אל־ההרים
בנ אל־ההרם
בא ותדלח־מים
בנ ותדלח מים
בא ידברו
בנ ידברו
בא היות צאני
בנ היות צאני־
בא אל־הרעים
בנ אל הרעים
בא ירדפך
בנ ירדפך
בא בית ישראל
בנ בית־ישראל
בא והסיבתי
בנ והסיבתי
בא המחולל
בנ המחולל
בא הלזו
בנ הלזו
בא יטמאו
בנ יטמאו
בא קהלך רפי
בנ קהלך דגש
בא ויצאו
בנ ויצאו
בא אתן לגוג
בנ אתן לגוג
בא כל מעלם
בנ כל מעלם
בא ואל הכתף
בנ ואל־הכתף
בא על־אחריה
בנ על אחריה
בא והחק
בנ והחק
בא סכל
בנ סכל
בא ומשרתים
בנ ומשרתים
בא אל־שערי
בנ אל שערי
בא אשר לא
בנ אשר־לא
בא לבתים
בנ לבתים
בא והית
בנ והיה
בא בכל־מועדי
בנ בכל מועדי
בא עם הארץ
בנ עם־הארץ
בא ומבשלות
בנ ומבשלות
בא בנהלה
בנ בנחלה
בא אשר־ישרץ
בנ אשרי
בא אשר־תרימו
בנ אשר הריטו

תרי עשר

בא והיה מספר
בנ והית מספר

חלוף כתובים

בא והיה במקום
בנ והיה
בא ואין חסר
בנ ואין חסר
בא ירצחו
בנ ירצחו־
בא כי יילילו
בנ כי יילילו
בא אכתב לו
בנ אכתב לו
בא אם־יגדלו
בנ אם יגדלו
בא ולא איש
בנ ולא־איש
בא ויתחנן לו
בנ ויתחנן לו
בא ונשלמת
בנ ונשלמת
בא אשר־לא
בנ אשר לא
בא כל־הגוים
בנ כל־הגוים
בא על־המזבח
בנ על המזבח
בא כל־הגוים
בנ כל־הגוים
בא אשר כנענים
בנ אשר כנענים
בא אל־חנון
בנ אל־חנון
בא על נינוה
בנ על נינוה
בא בין ימינו
בנ בין־ימינו
בא אם יועצך
בנ אם־יועצך
בא ומעוננים
בנ ומעוננים
בא תדרך
בנ תדרך
בא מה תתחשבון
בנ מה־תתחשבון
בא לא לו
בנ לא־לו
בא העליזה
בנ העליזה
בא שום אבן
בנ שום־אבן
בא לעת ערב
בנ לעת־ערב
בא וראמת
בנ וראמה
בא ופנה דרך
בנ ופנה דרך
בא ובעשקי
בנ ובעשקי

דברי הימים

בא בני פרץ
בנ בני־פרץ
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא ואהרן
בנ ואהרן
בא ויתנו
בנ ויתנו
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא כל־ישראל
בנ כל ישראל
בא עצמך ובשרך
בנ עצמך ובשרך
בא המתחזקים
בנ המתחזקים
בא ויתיצבו
בנ ויתיצבו
בא וישיהו
בנ וישיהו
בא ומן־הגוי
בנ ומן־הגוי
בא את עמשי
בנ את־עמשי
בא וממנשה
בנ וממנשה
בא וגם הקרובים
בנ וגם־הקרו
בא ובבקר
בנ ובבקר
בא בית עובר
בנ בית עובר
בא ולשרתו
בנ ולשרתו
בא להעלות
בנ להעלות
בא וישית
בנ וישית
בא ומעשית
בנ ומעשית
בא ישראלה
בנ ישראלה
בא ויפקדם
בנ ויפקדם
בא ואת בתיו
בנ ואת בתיו
בא לבנות לך
בנ לבנות־לך
בא המחלקות
בנ המחלקות
בא כל רכוש
בנ כל־רכוש
בא שלמת
בנ שלמת
בא להתנדב
בנ להתנדב
בא ויברכו
בנ ויברכו
בא ומנצחים
בנ ומנצחים

חלוף התורה בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא שם־הימיני
בנ שם הימיני
בא למתצרים
בנ למתצרים
בא והחסר
בנ והחסר
בא ויתפללו
בנ ויתפללו
בא להיות שמי
בנ להיות שמי
בא ויחזק
בנ ויחזק
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא את מעכה
בנ את־מעכה
בא ושבע
בנ ושבע
בא חומה
בנ חומה
בא עודד
בנ עודד
בא הפוך
בנ הפוך
בא ומקח
בנ ומקח
בא התיצבו
בנ התיצבו
בא וימצאו
בנ וימצאו
בא וינצלו
בנ וינצלו
בא בהתחברך
בנ בהתחברך
בא על־עמדו
בנ על עמדו
בא על־עזיהו
בנ על עזיהו
בא נביאליו
בנ נביאליו
בא ויזעקו
בנ ויזעקו
בא יתקדשו
בנ יתקדשו
בא וישרם
בנ וישרם
בא המדברים
בנ המדברים
בא ויבשלו
בנ ויבשלו
בא בהעלות
בנ בהעלות

תהלות

בא כי אם
בנ כי־אם
בא ובתורתו
בנ ובתורתו
בא ובחרונו
בנ ובחרונו
בא אספרה
בנ אספרה
בא פן־יאנף
בנ פן יאנף
בא נסה עלינו
בנ נסה עלינו
בא אור פניך
בנ אור פניך
בא וישמחו
בנ וישמחו
בא בשוב־איבי
בנ בשוב איבי
בא ישפט
בנ ישפט
בא נודע יי
בנ נודע יי
בא במזמות זו
בנ במזמות זו
בא תדרש
בנ תדרש
בא עד אנה
בנ עד אנה
בא מפלטי
בנ מפלטי
בא כבוד אל
בנ כבוד אל
בא בכל הארץ
בנ בכל הארץ
בא עדות יי
בנ עדות־יי
בא מצות יי ברה
בנ מצות־יי ברה
בא טהורה
בנ טהורה
בא הנחמדים
בנ הנחמדים
בא מפשע
בנ מפשע
בא יתן לך
בנ יתן־לך
בא והתפרדו
בנ והתפרדו
בא כי לא בזה
בנ כי לא בזה
בא דשנת בשמן
בנ דשנת בשמן
בא והנשאו
בנ והנשאו
בא הבגדים
בנ הבגדים
בא ולמדני
בנ ולמדני
בא ועתה ירום
בנ ועתה
בא אל תחרש
בנ אל־תחרש
בא ומשירי
בנ ומשירי
בא ירעם יוצא הריש
בנ לא יוצא הריש
בא קול־יי
בנ קול יי
בא וירקידם
בנ וירקידם
בא ויחשף
בנ ויחשף
בא לצור מעוז
בנ לצור מעוז
בא מכל צוררי
בנ צוררי
בא ולשכני
בנ ולשכני
בא הצילני
בנ הצילני
בא בשועי
בנ בשועי
בא אהבו
בנ אהבו
בא וכל־מעשהו
בנ וכל מעשהו
בא ויגרשהו
בנ ויגרשהו
בא לכו בנים
בנ לכו בנים
בא ואת דכאי
בנ ואת־דכאי
בא למנצח
במנ למנצח
בא וירממהו
בנ וירממהו
בא אל־בקצפך
בנ אל בקצפך
בא כי עונתי
בנ כי־עונתי
בא אהבי
בנ אהבי
בא אשמרה לפי
בנ אשמרה לפי
בא מכל פשעי
בנ מכל פשעי
בא ויעלני
בנ ויעלני
בא לעשות
בנ לעשות
בא ימלטהו
בנ ימלטהו
בא באמר אלי
בנ באמר אלי
בא ותהמי
בנ ותהמי
בא אל־תהום
בנ אל תהום
בא באמרם
בנ באמרם
בא מאיש
בנ מאיש
בא למנצח
בנ למנצח אין בו
בא על דבר אמת
בנ על־דבר אמת
בא ביקרותיך
בנ בקרותיך
בא נצבה שגל
בנ נצבה שגל
בא ובית אביך
בנ ובית אביך
בא על־כן עמים
בנ על כן עמים
בא ישמחו
בנ ישמחו
בא לכו חזו
בנ לכו חזו
בא למנצח פסק
בנ למנצח אין בו פסק
בא לשאול
בנ לשאול
בא זובח
בנ זובח
בא ובגבורתך
בנ ובגבורתך
בא לא שמו
בנ לא שמו
בא תורידם
בנ תורידם
בא ישובו
בנ ישובו
בא להתהלך
בנ להתהלך
בא כי בך
בנ כי בך
בא ממתקוממי
בנ ממתקוממי
בא ומאנשי
בנ ומאנשי
בא יראני
בנ יראני
בא ואת ארם
בנ ואת ארם
בא תרצחו
בנ תרצחו
בא כמעשהו
בנ כמעשהו
בא והמלך
בנ והמלך
בא הארץ
בנ הארץ
בא יכחשו
בנ יכחשו
בא אעשה
בנ אעשה
בא יאר
בנ יאר
בא נער
בנ גערי
בא ואל תאטר
בנ ואל תאטר
בא ולמנחמים
בנ ולמנחמים
בא תנה עוז
בנ תנה עוז
בא יהללוהו
בנ יהללוהו
בא רדפו
בנ רדפו
בא ואין עוזר
בנ ואין עוזר
בא בסבך
בנ בסבך
בא שברת
בנ שברת
בא כי־מלאו
בנ כי־מלאו
בא זכור חרפתך
בנ זכור חרפתך
בא בקום־למשפט
בנ בקום למשפט
בא על־ידותון
בנ על ידותון
בא ובעלילותיך
בנ ובעלילותיך
בא וינהגם
בנ וינהגם
בא והצילני
בנ והצילני
בא אלהיהם
בנ אלהיהם
בא ארזי אל
בנ ארזי אל
בא אל־תחרש
בנ אל תחרש
בא ובסופתך
בנ ובסופתך
בא וגם־כלתה
בנ וגם־כלתה
בא את־מזבחותיך
בנ את מזבחותיך
בא נירשה לנו
בנ נירשה לנו
בא הלא אתה
בנ הלא־אתה
בא אל־רחום
בנ אל רחום
בא אתה
בנ אתה תשבחם
בא אתה
בנ אתה יסרתם
בא פורת
בנ פורת
בא דברת
בנ דברת
בא ובנהרות
בנ ובנהרות
בא ובנגעים
בנ ובנגעים
בא אם־לדוד
בנ אם לדוד
בא פרצת כל
בנ כל גדרותיו
בא העטית
בנ העטית
בא ומעולם
בנ ומעולם
בא אתה אל
בנ אתה אל
בא ובחמתך
בנ ובחמתך
בא ונרננה
בנ ונרננה
בא ומעשה ידנו
בנ ומעשה
בא ותחת
בנ ותחת
בא במעשה
בנ במעשה
בא דשנים
בנ דשנים
בא אירים
בנ אדירים
בא אל נקמות
בנ אל־ נקמות
בא יתאמרו
בנ יתאמרו
בא נברכה־לפני
בנ לפני
בא אם בקולו
בנ אם בקולו
בא ירעם
בנ ירעם
בא ישפט
בנ ישפט
בא המעטרכי
בנ המעטרכי
בא הרחיק
בנ הרחיק
בא גבול
בנ גבול
בא יבהלון
בנ יבהלון
בא התהללו
בנ התהללו
בא פתח
בנ פתח
בא במעלליהם
בנ במעלליהם
בא וקבצנו
בנ וקבצנו
בא מארצות
בנ ומארצות
בא וילחמוני
בנ וילחמני
בא אל יהי
בנ אל יהי
בא המגביהי
בנ המגביהי

חלוף הכתובים בין בני אשר ובין בני נפתלי

בא אֲני עבדך
בנ אֲני עבדך
בא לְךָ אזבח
בנ לךָ אזבח
בא מִן המצר
בנ מִן המצר
בא אַל תעזבני
בנ אַל־תעזבני
בא וְתורתך
בנ וְתורתך
בא וְאל תצל
בנ וְאל תצל
בא וְאֶתהלכה
בנ וְאֶתהלכה
בא וְאֶשתעשע
בנ ואֶשתעשע
בא אֶל מצותיך
בנ אֶל־מצותיך
בא תְנחמני
בנ תְנחמני
בא מִכל מלמדי
בנ מִכָל מלמדי
בא מִמשפטיך
בנ מִמשפטיך
בא ומשפטיך
בנ ומִשפטיך
בא אַל־יעשקוני
בנ אַל־יעשקוני
בא כְחסדך
בנ כְחסדך
בא אֲני שלום
בנ אֲני שלום
בא עִם אהלי
בנ עִם־אהלי
בא ששם
בנ ששם
בא הִנה
בנ הִנה
בא שהָיה
בנ שהָיה
בא נתְנו
בנ נתְנו
בא לְמען
בנ לְמען
בא שוא לכם
בו שוא לכם
בא זכר יי
בנ זְכר־יי
בא אֲלמדם
בנ אֲלמדם
בא הֲררי
בנ הֲררי
בא מעלה
בנ מַעֲלה
בא אֵין־יש
בנ אֵין יש
בא וַיפרקנו
בנ וַיפרקנו
בא על־ערבים

בנ עַל ערבים
בא שיר־יי
בנ שִיר יי
בא אִם־אשכחך
בנ אִם־אשכחך
בא עוללַיִך
בנ עוללַיִך
בא וַתענני
בנ וַתענני
בא לדבר רע
בנ לדבר רע
בא עַד אעבור
בנ עד אעבור
בא בְמעשה
בנ בְמעשה
בא לַעשות
בנ לְעשות
בא בְני נכר
בנ בְני נכר
בא שכבה
בנ שכבת
בא וגבורתיך
בנ וגבורותיך
בא אֶת־המיהלים
בנ אֶת־המיחלים
בא השָם גבולך
בנ השָם־גבולך
בא בצלצלי
בנ בְצלצלי

איוב

בא שְבעת
בנ שְבעת
בא וְהיה
בנ וְהיה
בא אַל ירדשהו
בנ אַל־ירדשהו
בא תְשכן
בנ תִשכן
בא ואַל־מצנים
בנ וְאל מצנים
בא וְפקדת
בנ ופקדת
בא ואתה דע
בנ ואתה דע
בא כְמרירי
בנ כמרירי
בא וַיבא רגז
בנ ויבא רגז
בא אֲני ראיתי
בנ אֲני ראיתי
בא היש־בלשני
בנ הֲיש בלשוני
בא הֲים אני
בנ הֲים־אני
בא את עוני
בנ את עוני
בא יעות צדק
בנ יעות־צדק

בא היְגאה
בנ היגאה
בא אִם־יבלענו
בנ אִם־יבלענו
בא לְא יש
בנ לא־יש
בא ואִימתו
בנ וְאֵימתו
בא וְאל עפר
בנ וְאל־עפר
בא וְבעצמות
בנ ובעצמות
בא וְתופע
בנ ותופע
בא ישה לך
בנ ישה לך
בא וְמצהרים
בנ וּמצהרים
בא מִי אַין
בנ מִי אַין
בא ואֵימתך
בנ וְאֵימתך
בא אָרחותי
בנ ארחותי
בא וְשֵבע רגז
בנ ושבע רגז
בא תשטף
בנ תשטף
בא וַיהלך
בנ וַיהלך
בא וְזֶה־חזיתי
בנ וְזֶה־חזיתי
בא אל תכסי
בנ אל תכסי
בא בְלא יומו
בנ בְלא־יומו
בא וְיקם בי
בנ וְיקם־בי
בא טרף
בנ טרף
בא מתקוממת
בנ מתקוממת
בא תנחמתיכם
בנ תנחומתיכם
בא הֶאנכי
בנ האנכי
בא נר רשעים
בנ נר רשעים
בא מַתקו לו
בנ מתקו לו
בא עַרבה
בנ עֲרבת
בא ומבלי
בנ ומִבלי
בא יְקטל
בנ יקטל
בא וצור יצוק
בנ וצור־יצוק
בא וַתאשרני

בנ וַתאשרני
בא וַיחלו
בנ ויחלו
בא ותתבונן
בנ ותתבונן
בא וַיבא אפל
בנ וַיבא אפל
בא ובוז משפחות
בנ ובוז־משפחות
בא וַיחר אפו
בנ וַיחר־אפו
בא וְהוחלתי
בנ וְהוחלתי
בא וְכל דברי
בנ וְכל דברי
בא עַל משפטי
בנ עַל משפטי
בא אֲנשי
בנ אֲנשי
בא ותחולל
בנ ותחולל
בא אתן־צדק
בנ אתן צדק
בא היש־למטר
בנ היש למטר
בא תְשחק
בנ תשחק
בא התשחק בו
בנ התשחק
בא אֵין־על עפר
בנ אֵין־על

משלי

בא אִם־יפתוך
בנ אִם יפתוך
בא אִם־תבקשנה
בנ אִם תבקשנה
בא כִי אַת אשר
בנ כִי יאת
בא יִתמך
בנ יִתמך
בא וְנהמת
בנ וְנהמת
בא וְאמרת
בנ וְאמרת
בא עשה זאת
בנ עֲשה זאת
בא כִי באת
בנ כי־באת
בא לְך אל נמלה
בנ לְך אל
בא בהִתהלכך
בנ בהִתהלכך
בא נִתעלסה
בנ נִתעלסה
בא צְרור
בנ צְרור
בא אֲני חכמה
בנ אֲני חכמה

בא וליועצי
בנ וְליועצי
בא אור־צדיקים
בנ אור צדיקים
בא תְרומם גוי
בנ תרומם גוי
בא אִם בהתגלות
בנ אִם־בהתגלות
בא יְמלא פיהו
בנ ימלא פיהו
בא אִם אֵין־לך
בנ אִם אֵין־לך
בא לְמה יקח
בנ לָמה יקח
בא לשון־שקר
בנ לשון שקר
בא אַל תתהלל
בנ אַל־תתהלל
בא לְמי אוי
בנ לְמי אוי
בא ובית אחיך
בנ ובית אחיך
בא עֲנה כסיל
בנ עֲנה כסיל
בא על ריב
בנ עַל־ריב
בא אל תתן לי
בנ אל תתן־לי
בא ומי יי
בנ ומי יי
בא וְמין אף
בנ ומִין אף
בא וְמה בר
בנ ומה
בא יִראת יי
בנ יִראת יי

רות

בא הַנערה
בנ הַנערה
בא קְציר־השעורים
בנ קְציר השעורים
בא הלא בעז
בנ הלא־בעז
בא יתן יי את האשה
בנ יי את האשה

שיר השירים

בא שְעטרה לו
בנ שעטרה לו
בא אֶנהגך
בנ אֶנהגך
בא צאינה וראינה
בנ וראינה
בא שלהבתיה
בנ במלות תיבות

קהלת

בא בְכל־מעשי

בנ בְכל־מעשי
בא שֶעמלו
בנ שֶעמלו
בא וישתבחו
בנ וְישתבחו
בא את המעשה
בנ המעשה
בא וכצפרים
בנ וכצפרים
בא הטוחנות
בנ הטוחנות
בא עוד לַמד דעת
בנ לַמד־דעת
בא וְכמשמרות
בנ וכמשמרות
בא את כָל־מעשה
בנ את כָל מעשה

קינות

בא בהתעטפם
בנ בהתעטפם
בא וְנחקורה
בנ וְנחקורה

מגילה

בא והנערה
בנ והנערה
בא וְאת מאמר
בנ וְאת מאמר
בא אֶת־המן
בנ אֶת המן
בא כְתב הדת
בנ כְתב־הדת
בא להתחנן־לו
בנ להתחנן־לו
בא מַה־לעשות
בנ מָה לעשות
בא האחשדרפנים
בנ האחשדרפנים
בא לְהקהל
בנ לְהקהל

דניאל

בא אֵין בהם
בנ אשר אֵין בהם
בא וללמדם
בנ וללמדם
בא וַידברו
בנ וַידברו
בא ומִן־נצבתא
בנ ומִן־נצבתא
בא וְנבוכד נאצר
בנ ונבוכד נאצר

עזרא

בא לְאוצרות
בנ לְאוצרות

נשלם חלוף הכתובים

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

חלוף המקרא שבין בני ארץ ישראל ובין בני בבל:

יהושע

למערבאי וארא כשלל ואראה כתי׳ •
למדנחאי וארא כת׳ ואראה קרי •
למע׳ ויקח כחמשת בין בית אל •
למד׳ בין בית און כתי׳ בית אל קרי •
למע׳ ב׳ פסו׳ לעיר כתיב קרי •
למד׳ לעיר כתיב לעי קרי •
למע׳ ויבם ויביתם כתיב וקרי •
למד׳ וימיתום כתיב וימיתם קרי •
למע׳ חרם וכית ענת כתיב וקרי •
למד׳ חרום כתיב חרם קרי •
למע׳ אתה זקנתה מלא
למד׳ אתה זקנת חסר •
למע׳ אל קרית בעל •
למד׳ על קרית בעל •
למע׳ וגשן וחילון
למד׳ גשן כתיב וגשן קרי •
למע׳ אם במרד ואם במעל •
למד׳ אם במרד אם •
למע׳ ועל כל עדת ישראל •
למד׳ ואל כל עדת ישראל •
למע׳ ואביא אתכם ואביאה כתיב
למד׳ ואביא כתיב ואביאה קרי •

שפטים

למע׳ ואת היבוסי ישב ק׳ וכתיב
למד׳ ישב כתיב ישבי ק׳
למע׳ כדברו הדבר הזה כתי׳ וקרי
למד׳ כדברי כתיב כדברו קרי
למע׳ ופשטת על העיר
למד׳ אל העיר
למע׳ היוצא והעליתיהו קרי וכתיב
למד׳ והעלותיהו כתיב •
למע׳ על לבה להשיבה להשיבו כתי׳
למד׳ להשיבו כתיב וקרי •
למע׳ אשר שמו אל הגבעה •
למד׳ על הגבעה •
למע׳ אל דרך המדבר
למד׳ על דרך
למע׳ כי יבא דבריך דך כתיב
למד׳ דברך כתיב וקרי •

שמואל

למע׳ ועיניו קמה
למד׳ קמה כתיב קמו קרי
למע׳ פן אספך עמו קרי וכתיב
למד׳ עמי כתיב עמו קרי
למע׳ כי במאה ערלות
למד׳ כי אם במאה
למע׳ והוא נצב על עבדי שאול •
למד׳ אל עבדי שאול
למע׳ והמלך דוד שמ׳ את כל הדברי
למד׳ שמע כל הדברים האלה •
למע׳ המשפחה על שפחתך
למד׳ אל שפחתך
למע׳ אל נא ישם אדני אל לבו
למד׳ על לבו
למע׳ לא היה לה ילד כתיב וקרי •
למד׳ ולד כתיב ילד קרי •
למע׳ ראה דבריך טובים
למד׳ דברך כתיב •
למע׳ היתה שומה כתיב וקרי •
למד׳ שימה כתיב שומה קרי •

מלכים

למע׳ ואמתך ישנה מלא
למד׳ ישנה חס׳
למע׳ לכלכלך שם
למד׳ לכלכלך שמה

למע׳ וארבע כתפת אל
למד׳ כתפת על
למע׳ וישמד זמרי אל בעשא
למד׳ על בעשא
למע׳ ויקם וילך אל נפשו
למד׳ על נפשו
למע׳ תעשה מלוכה על
למד׳ תעשה מלוכה אל
למע׳ ויען אל הם וידבר •
למד׳ ויאמר
למע׳ והיתה נבלת איזבל
למד׳ והית כתיב
למע׳ וישמע אל תרהקה
למד׳ על תרהקה
למע׳ ויפרץ בחומת ירושלם בשערי
למד׳ משער
למע׳ ובשנת חמש מלך יהורם
למד׳ מלך יורם
למע׳ להגיד ביזרעאל
למד׳ לגיד כתיב וקרי •
למע׳ והוא לא שמר מעל חטאות
למד׳ מעל חטאת •
למע׳ אל סוא מלך מצרים
למד׳ סיא כתיב סוא קרי
למע׳ ומעוה ובחמת כתיב ה׳
למד׳ ומעוא כתיב א׳
למע׳ אלהי ספרוים כתיב וקרי •
למד׳ ספרים כתיב וספרויים קרי
למע׳ התפללה אלי אל סנחריב
למד׳ על סנחריב
למע׳ אל ישיא להציל אתכם מידו •
למד׳ מידי כתיב
למע׳ ויבא אליקים ויגידו לו דברי
למד׳ ויגידו לו את
למע׳ אשר כל שבעה
למד׳ שמעיו כתיב וקרי
למע׳ ואת המזבחות עלית
למד׳ עלות כתיב עלית קרי •

ישעיה

למע׳ ועוד בה עשיריה
למד׳ עשריה חס׳
למע׳ יורדי אל אבני בור
למד׳ יורדי על אבני בור
למע׳ לקראת צמא התיו ב׳ ם
למד׳ היתיו ב׳ יודין
למע׳ כסוס עגור כתיב כן וקרי •
למד׳ כסים עגור כתיב כסוס קרי •
למע׳ לא תוסיפי כתים קומי כתי׳ וקרי
למד׳ כתיים כתיב כתים קרי
למע׳ וישמע על תרהקא
למד׳ אל תרהקא
למע׳ יציץ ופרח ישראל
למד׳ יציץ יפרח כתיב ופרח קרי
למע׳ לצולה חרבי ונהרתיך חס׳
למד׳ ונהרותיך מלא
למע׳ יוצר הארץ ועושה מלא
למד׳ יצר הארץ חסר
למע׳ השיבו פשעים על לב
למד׳ והשיבו כתיב השיבו קרי
למע׳ כה אמר י״י יצרי מבטן חס׳
למד׳ יוצרי מלא
למע׳ שמעו אלי ידעי צדק מלא •
למד׳ ידעי צדק חס׳
למע׳ ובמכאבינו סבלם
למד׳ ובמכאובינו מלא
למע׳ אל יאמר בן הנכר הנלוה על י״י
למד׳ הנלוה אל י״י
למע׳ והביאותים אל הר קדשי •
למד׳ והביאותים על הר
למע׳ ודרכך יגעת לא אמרתי
למד׳ לא אמרתי כתיב
למע׳ הרה עמל והולד און כלא
למד׳ והולד און חס׳
למע׳ ונכה רוח וחרד על דברי
למד׳ אל דברי •

ירמיה

למע׳ אשר אתה בוטח בהנה מלא •
למד׳ בטח בהנה חסר
למע׳ כרתו עצה ושפכו
למד׳ כרתו עצה מפיק
למע׳ מיא העיר דפקר בלה
למד׳ הפקד כלו
למע׳ כי אני י״י עושה חסד משפט
למד׳ חסד ומשפט
למע׳ והצרותי להם למען
למד׳ והצירותי מלא
למע׳ כה אמ׳ י״י הנני מביא ולא אשבע
למד׳ ואל אשבע
למע׳ ויעלה נשיאים בקצה הארץ •
למד׳ מקצה ארץ
למע׳ ותר וסיס ועגיר
למד׳ ותר וסוס ועגור כתיב
למע׳ קדחתם באפי עליכם תוקדי •
למד׳ עליכם תיקד
למע׳ ויהי ככלות לדבר אל כל ישר׳
למד׳ לדבר על כל העם
למע׳ ולקח מהם קללה ישימך י״י
למד׳ בצדקיהו ובאחב כתיב וקרי
למע׳ שלום העיר אשר הגליתי קרי •
למד׳ אשר הגולתי אשר הגליתי קרי
למע׳ את החתום המצוה והחקים
למד׳ את החתום ואת המצוה והחקים
למע׳ ואגידה לך גדלות ובצרות
למד׳ גדלות ובצורות כת׳ ובצרות ק׳
למע׳ על כל דרכי בני אדם
למד׳ על כל דרכי בני האדם
למע׳ וישימו שקוציהם בבית
למד׳ ישימו כתיב וישימו קרי •
למע׳ ויהי בקרא יהודי
למד׳ בקרוא כתי׳ כקרוא קרי
למע׳ ויצו נבוכדנצר על ירמיהו
למד׳ על ירמיהו
למע׳ ובאז חדלנו והסך לה נסכים
למד׳ ולהסך לה נסכים
למע׳ בשנה בכתבו את הדברים
למד׳ בשנת כתיב בשנה קרי
למע׳ אשר היה על נהר פרת
למד׳ אל נהר פרת
למע׳ אם טוב ואם רע אשר אנחנו
למד׳ אשר אנו כתיב וקרי
למע׳ אמרו איכה נשבר מטה •
למד׳ איך נשבר כתיב איכה קרי •
למע׳ אל אנשי קיר חרש כחלילים
למד׳ כחללים הנינא דפסו׳ •
למע׳ ונס מפני הפחד ונים כתיב
למד׳ הנים כתיב וקרי
למע׳ כי כי כמוני ומי יעידני ק׳ דאדו׳
למד׳ ומי יעודני כתיב
למע׳ התעוס הרים שבבים כתיב
למד׳ שובבים כתיב וקרי
למע׳ עצת י״י ומחשבתיו
למד׳ ומחשבותיו מלא •
למע׳ הקריות והמצרות נתפשה
למד׳ נתפשו כתיב
למע׳ השמיעו אל בבל רבים
למד׳ על בבל
למע׳ בימים ההם ובעת ההיא
למד׳ בימים ההמה
למע׳ והצהלו כאבירים מלא
למד׳ כאברים חסר
למע׳ ומשל על משל
למד׳ אל משל
למע׳ בכל אשר עשה יהויקים
למד׳ כל אשר עשה

יחזקאל

למע׳ היא מהתהלכה בין
למד׳ הוא מההלכת כתיב היא קרי
למע׳ וגם אני אגרע קרי
למד׳ וגם אני אגדע כתי׳ אגרע קרי
למע׳ ובאו בה פריצים מלא
למד׳ ובאו בה פרצים חסר יוד קדם׳
למע׳ באה הצפירה מלא
למד׳ הצפרה חסר ומוסירין ב׳ חסר
למע׳ חלליכם ומלאתם חוצה חלל •
למד׳ ומלאתים כתיב
למע׳ שים פניך על בנות עמך
למד׳ אל בנות
למע׳ או דבר אשלח אל בנות הארץ
למד׳ על הארץ ההיא
למע׳ נותרה בה אשר הבאתי על ירו׳
למד׳ אל ירושלם
למע׳ ומלבושך שש ומשי
למד׳ ששי כתיב שש קרי
למע׳ כפנה שרשיה עליו
למד׳ כנפה
למע׳ הנבא והך כף אל כף
למד׳ והך כף אל כף
למע׳ ותרבה את תזנותיה
למד׳ ותרב כתיב והרבה קרי
למע׳ בעל מעון
למד׳ וקריתימה כתיב וקרי
למע׳ ותבא עד שנותיך
למד׳ עת שנותיך כתיב עד קרי
למע׳ והקריחו עליו קרחה
למד׳ קרחא כתיב
למע׳ החיים כתיב חיים קרי •
למד׳ ונתתי החים כתיב וקרי
למע׳ אלונים מבשן כאיי כתים
למד׳ כתיים סו׳ פסו׳
למע׳ ואתנהו ביד איל גוים חסר
למד׳ ביד איל גוים מלא
למע׳ ועבדי דוד מלך עליהם
למד׳ ועבדי דויד מ״וד
למע׳ והנה על פני ההיכל
למד׳ אל פני ההיכל
למע׳ ונתתה על ארבע קרנותיו
למד׳ אל ארבע
למע׳ שבעת ימים יכפרו
למד׳ נכפרו כתיב יכפרו קרי

תרי עשר

למע׳ כי שב אפי ממנו
למד׳ ממני
למע׳ כי הוביש ששון מן בני אדם
למד׳ מן בני כתיב מבני קרי
למע׳ אשר מברתם אתם שמה
למד׳ שמה כתיב שם קרי
למע׳ אם יתקע שופר וי״י לא עשה
למד׳ לא עשה מפיק הא
למע׳ איה מעון אריות ומרעה הוא
למד׳ ומרעה היא
למע׳ התיטבי מנוא אמון
למד׳ התטיבי כתיב התיטבי קרי
למע׳ יזכרו אדיריו יכשלו בהליכתם
למד׳ בהלוכתם כתיב
למע׳ למנצח בנגינותי
למד׳ בנגותותי
למע׳ אך תיראי אותי תקחו מוסר
למד׳ תקחו כתיב תקחי קרי
למע׳ וקי קלון על כבודך
למד׳ אל כבודך
למע׳ ועל גבר עמיתי
למד׳ עמיתו כתיב עמיתי קרי
למע׳ ועמדו רגליו ביום ההוא
למד׳ ועמדו ורגלין ביום ההוא

חלופין שבין מערבאי ומדנחאי

למע׳ ועלתה ידו על יד רעהו ·
למד׳ אל יד רעהו ·

דברי הימים

למע׳ איתן בן קישי ·
למד׳ איתן בן קושי בת׳ קישי ק׳ ·
למע׳ עד ע״ה ובנותיה ב׳ מלין ·
למד׳ חדא מלה כתיב ערעיה׳
למע׳ סוח וחנפר ·
למד׳ סיח כתיב סוח ק׳ ·
למע׳ ויזואל ופלט ·
למד׳ ויזיאל ופלט כתיב וק׳ ·
למע׳ ויסב את המלוכה ·
למד׳ את המלוכה כתיב המלוכה ק׳ ·
למע׳ לרעות את עמי ·
למד׳ את עמו כתיב עמי ק׳ ·
למע׳ השתחוו לי״י ·
למד׳ והשתחוו ·
למע׳ לעשרים לאליאתהי
למד׳ לאליתא ·
למע׳ ויעש מזבח נחשת ·
למד׳ מזבח הנחשת כתיב ·
למע׳ ויצא לפני אסא שמעני ·
למד׳ שמעוני מלא ·
למע׳ כי במצער אנשים ·
למד׳ כי במעצר אנשים ·

תהלות

למע׳ והגיוני יתרם לעלוהם ·
למד׳ לעולליהם
למע׳ וגורו ממנו כל זרע ישראל
למד׳ וגורו כתיב וגורו ק׳
למע׳ יביאוני אל הר קדשך
למד׳ יבואוני כתיב יביאוני ק׳
למע׳ בשמחת חס׳
למד׳ בשמחות מלא
למע׳ תחת אהבתי ישטנוני
למד׳ ישטונני ·
למע׳ בטרם יבינו סירתיכם
למד׳ סירתכם חס׳
למע׳ לדוד מזמר חס׳
למד׳ לדוד מזמיר מלא
למע׳ אשר ימרוך
למד׳ אשר יאמרוך

איוב

למע׳ מכף רגלו עד כתיב ועד ק׳
למד׳ ועד קדקדו כתיב עד ק׳
למע׳ ושאף צמים חולם
למד׳ ושאף צמים
למע׳ אבל בדיו
למד׳ יאכל בדי כתיב
למע׳ כי עתה היתם לו ·
למד׳ היתם לא כתיב לו ק׳
למע׳ ואולם כלם תשובו ובאו נא
למד׳ ובאו נא כתיב
למע׳ ושית על עפר בצר
למד׳ ישית כתיב
למע׳ וכתבונתו מחץ רהב
למד׳ וכתבונתו ·
למע׳ ישים אליו לבו
למד׳ ישיב אליו כתיב
למע׳ עד תחקרון מלין
למד׳ מלים
למע׳ ובכפי דבק מאום
למד׳ מאומה כתיב מום ק׳
למע׳ לא אזכר כי יעורנו
למד׳ כי יעירני
למע׳ הודיעני כה נאמר
למד׳ הודיעני כתיב הודיענו ק׳

משלי

למע׳ דדיך ירוך בכל עת
למד׳ דדיך ירויך בכל עת כתיב ירוך
למע׳ טוב פריי
למד׳ טוב פריו כתיב
למע׳ יש בוטה כמדקרות
למד׳ יש ביטה כתיב
למע׳ כפרי פי איש תבואת
למד׳ תביאת כתיב תבואת ק׳
למע׳ סוס מוכן התשועה
למד׳ התשעה כתיב
למע׳ אח נפשע ומדונים כתיב
למד׳ ומדינים
למע׳ טוב שבת ומדונים כתי׳
למד׳ ומדינים
למע׳ עד בור ינוס
למד׳ עד בר

רות

למע׳ ותאמר כל
למד׳ את כל אשר עשה
למע׳ ויען בועז כל אשר עשיה
למד׳ את כל אשר עשית כתיב
למע׳ ותקם היא וכלתיה
למד׳ ותקם הוא וכלהיה כתיב
למע׳ ותבא ותעמוד מלא
למד׳ והעמד חס׳
למע׳ ותשינה קולן
למד׳ ותשאנה קולן
למע׳ ופרשת כנפך חס׳
למד׳ כנפיך מלא
למע׳ ואלה תולדות פרץ
למד׳ ואלה תלדת

שיר השירים

למע׳ לססתי ברכבי פרעה
למד׳ לסוסתי
למע׳ כמו חלאים מעשה
למד׳ מעשי כתיב

קהלת

למע׳ וחכל את מעשה ידיך
למד׳ את מעשי כתיב
למע׳ מה יתרון העשה
למד׳ העושה מלא
למע׳ ושבתי אלי העשוקים
למד׳ העשקים הרויהון חס׳
למע׳ אל בית אבל משתה
למד׳ המשתה כתיב
למע׳ האדם אל בית עולמו
למד׳ על בית עולמו
למע׳ כי הוא חלקך בחיים
למד׳ כי היא חלקך כתיב

קינות

למע׳ משאות שוא ומדוחם
למד׳ ומדוחים מלא
למע׳ עודינה תכלינה כתיב
למד׳ עודינו כתיב כן ק׳
למע׳ בלא יוכלו יגעו
למד׳ בלא יכלו יגעו חס׳ ·
למע׳ חסדי י״י דחמיו
למד׳ רחמו כתיב רחמיו ק׳
למע׳ צוד צדוני כצפר חס׳
למד׳ כצפור מלא
למע׳ השיבנו י״י אליך
למד׳ השיבנו אדני

מגלה

למע׳ אל יד שעשגז
למד׳ על יד שעשגז
למע׳ כימים ההם ומרדכי אחשורש
למד׳ אחשורוש
למע׳ ויקראו ספרי המלך קדם׳
למד׳ אחשורוש מלא
למע׳ וישם המלך אחשרש
למד׳ אחשורוש מלא

דניאל

למע׳ באדין גובריא אלך פטשיהון
למד׳ פטשיהן
למע׳ ויהכו גשמהון
למד׳ גשמיהון כתיב
למע׳ אדין עליה ופשרא כתיב
למד׳ ופשרה כתיב וקרי
למע׳ בשפרפרא חדא מלא
למד׳ בשפר פרא תרין מלין
למע׳ על מקדשך השמם
למד׳ אל מקדשך
למע׳ לנו בשת הפנים למלכינו
למד׳ למלכינו ולשרינו
למע׳ לך י״י הצדקה כיום
למד׳ כהיום הזה
למע׳ ולא תעצור כוח הזרוע
למד׳ כח הזרוע

עזרא

למע׳ אל תכס על עונם
למד׳ ואל תכס אל עונם
למע׳ והעמיד משמרות
למד׳ והעמד משמרות כתיב
למע׳ ונועדה יחדיו בכפירים
למד׳ בכפירים כתיב בכפירים ק׳
למע׳ ומבני הכהנים בן מיכיה
למד׳ מיכיה כתיב מיכה ק׳
למע׳ ויקדו וישהחוו
למד׳ וישהחו כתיב וישתחוו ק׳
למע׳ ואדעה כי מנית נתנה
למד׳ לא נתנה כתיב נתנו ק׳
למע׳ ועתה נכרת ברית בעצת
למד׳ בעצת כתיב בעצות ק׳

תמו הפלוגתו׳ מכל המקר׳ ממדינחאי ומערבאי

שטא חדא כל חד וחד

מלעיל ול׳ מלעיל וסים׳ ·

והשקית מלעיל ברגלך הגן הירק ·
לשרת שם את י״י אלהיך ·
רבה וחטאתם כי כבדה מאד ·
יצחק מלעיל כל השמע יצחק לי ·
וספר מלעיל שבע׳ ימים לטהרהו ·
קצה מלעיל ונפשינו קצה בלחם הקלקל ·
רחוקה מלעיל ואין מציל כי רחוקה היא מצידנים ·
טובה מלעיל והיה לך למשיב נפש ולכלכל ·
הוקם מלעיל נאם הגבר הוקם על
יסף ולא יסף עוד מלך י״י להראה
ושברתי ארץ כי תחטא לי ·
הרם מלעיל ויאמר הרם לך ·
צרה כי קצר המצע מהשתרע ·
קצה ותצא אש ממטה ·
ושבה והיה הלבער כאלה וכאלה
שבר והנה שבר עלינו מלך ישר׳ ·

מרה ותצר לדוד מאד דשמואל׳
התחתונה הציע התחתונה עשרים ·
החיצונה ואת מוסך השבת׳
רעה התרועה הארץ מוט ·
וחגורה על חלצים ·
וחרה וחרה נחשתה ביחזקאל ·
בוקע מים לפניהם ·
יצק אשר יצק מים על ידי אליהו ·
זרה רוחי זרה לאשתי ·
צורר מים בעביו ·
למה שמתני למפגע לך ·
מונע בר יקבהו לאום ·
יקרה היא מפנינים ·
החת גערה במבין ·
והאמר העזה פניה ותאמר לו׳
ארבעה הם קטני ארץ ·
חומה לו סביב ·
בוצע בצע כל ארחות י״י ·
הכו הבי אברתי הכו לי ·
אחו שמאל בעשוהו ולא אחז ·
שבע הללוהו בצלצלי ·
הרשע ומקום הצדק שמה ·

שטה מן כ״ג כל חד וחד

לית דכו׳ וכל מלה אחרי בן ליש׳ דכו׳ וסימ׳ נמסר בדה״ב׳ סימן ל״ב ·

שטה מן י״ו דכל חד וחד

לית דכו׳ וכל חד ספר דכו׳ וסימנ׳ ·

למלאכה וראה את הנגע ביום ·
וכל יחזקאל דכו׳ ·
ונשים וכל הטף בנשים ·
וכל שיר השירים דכו׳ ·
ואת עשרת חריצי החלב האלה ·
וכל אסתר דכו׳ ·
והתפקדו ובני ישראל התפקדו וכלכלו ·
וכל וידבר דכו׳ ·
וצבא תחדש עדיך נגדי
וכל דניאל דכו׳
ודעה ועבדי דוד מלך עליהם ·
וכל משלי דכו׳ ·
ירעם בצאן לשאול שתו מות ·
וכל תרי עשר דכו׳ ·
ויאסרו ויבא י״י עליהם את שרי דד״ה ·
וכל שפטים דכו׳ ·
לא ימות אל תמנע מנער מוסר
וכל יחזקאל דכו׳ ·
ותקע וירא כי לא יכול לו ·
וכל יחזקאל דכו׳ ·
תהלת י״י ידבר פי ויברך ·
וכל ירמיה דכו׳ ·
כזחת והקם חנה אחרי אכלה ·
וכל יחזקאל דכו׳ ·
לצבי ביום ההוא יהיה צמח י״י ·
וכל שיר השירים דכו׳ ·
ועדותיו שמר תשמרון את ·
וכל תהלות דכו׳ ·
לפני אלהים ויחר אף אלהים בעזא דד״ה ·
וכל תהלות דכו׳ ·
השיבנו י״י אליך ונשובה כתיב ·
וכל תהלות דכו׳ ·

שטה מן ב׳ דכל חד וחד לית בספר כותיה וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד וסי׳

וילדו אלה תולדת בני נח· וכל קריאה דכוו׳ בר מן חד וילדו כי תהיין לאיש
שתי נשים׃ ורם לבבך ושכחת את׳ וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן חד מלעיל ורם
על כל גבוה ורם ועל כל׃ בסתר כי יסיתך אחיך בן אמך· וכל קריא׳ דכוו׳ בר
מן א׳ קמץ בסתר כי אתה עשית בסתר׃ ומגרשיהם כי היו בני יוסף שתי
מטות· וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מגרשיהן· כל הערים אשר תתנו׃
אחיך ויסף עוד אבנר לאמר אל עשאל· וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ לאחיך
ולשרה אמר הנה נתתי׃ משיח הרי בגלבע אל טל ואל מטר· וכל קריא׳ דכוו׳
בר מן א׳ משיח רוח אפינו משיח יי׳׃ מקנה על ההרים אשא בכי ונהי·
וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ למקנה לאברהם למקנה לעיני׃ ומים ואמרת כה
את המלך דמלכי׳· וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל ומים למען יחסרו לחם ומי׳׃
חפשי מקץ שבע שנים תשלחו· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ חפשים הלא זה צום
אבחרהו׃ על הרעה ושב הגוי ההוא מרעתו· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ ג׳ הרעה
וישלח ידו המלאך ירושלם׃ מזבחותיהם וידעתם כי אני יי׳ בהיותי וכל קריאה
דכוו׳ בר מן א׳ מזבחתיכם חטאת יהודה כתובה׃ תקראו ביום ההוא נאם יי׳
צבאות תקראו· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תקראי ואנכי אמרתי איך אשיתך׃
ויכו נבוכד נצר מלך בבל· וכל קריא׳ דכוו׳ בר מן א׳ ויכוה ויכוהו המלך אחז כתי׳׃
זכרו תורת משה עבדי· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרו זכרו אשר מני ארץ׃
וישמחו כי ישתקו וינחם· וכל קריאה דכו׳ בר מן א׳ וישמחו ישאו בתוף וכנור·
תערג לפני שלחן נגד· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ תערג גם בהמות שדה תערג
אליך׃ זכרון אין זכרון לראשונים· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ זכרון דבר אל
בני ישראל לאמר בחדש השביעי׃ בחכמה כי יש אדם שעמלו בחכמה·
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ מלעיל בד״ה והנה מחלקות הכהנים׃
וחוטא ומוצא אני מר ממות· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ והחוטא לא יהיה משם
עוד עול׃ מפרש כפשי ידותיך· וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ מפרש
יי׳ אלהי אברהם יצחק וישראל׃ ישי מארך כלו תפילות דוד בן ישי·
וכל קריאה דכוו׳ בר מן א׳ בעת ההיא יובל שי׃

שטה חלופין כל קריאה חדא מלה וכל ספר חלוף לה וסי׳

הנראה וירא יי׳ אל אברהם ויאמר· וכל קריאה חלוף הנראה׃ חירה ויהי
בעת ההיא וירד יהודה· וכל קריא׳ חלף חירם׃ ואשלחה ואשלחה את העם·
וכל קריאה חלוף ואשלחה לאליעזר׃ פרשי כנפים והיו הכרבים פרשי
כנפים· וכל קריאה חלוף פרשים כנפים׃ ואמה וחצי האמה ארך הקרש·
וכל קריאה חלוף אמה וחצי האמה׃ מראה וראה הכהן והנה· וכל קרי׳
חלוף מראה׃ וכי יגור אתכם גר· וכל קריאה חלוף וכי יגור אתך׃
ויסעו משוכן ויחנו באבות· וכל קריאה חלוף פונן׃ ויפן ויסע משכת
תורם· וכל קריאה חלוף ויפן ויסעו׃ ותקרבון ותעמדון תחת ההר· וכל
קריאה חלוף ותקרבו ותעמדו׃ אלה העדות החקים· וכל קרי׳ חלוף אלה
העדות׃ מן המערה ויעשו כן ויוציאו· וכל קריאה חלוף מהמערה׃
יחל קמץ והוא יחל להושיע· וכל קריאה חלוף יחל פתח׃ כבשה ולרש
אין כל כי אם· וכל קריאה חלוף נקבה מן הצאן כשבה׃ נבה ויבא דוד
נבה אל· וכל קריאה חלוף נבה׃ בית שן אשר גנבו אתם מרחוב· וכל
קריאה חלוף בית שאן׃ ויושיבום כאשר בא יעקב מצרים· וכל קרי׳ חלוף
ויושיבם׃ אתי דגם ויאמר המלך אל אתי הגתי· וכל קרי׳ חלוף איתי רפה׃
מבחור והכיתם כל עיר מבחור· וכל קרי׳ חלוף מבחר׃ כבנה כי לא נבנה
בית לשם· וכל קריאה חלוף כבנה׃ כליתי ואני אמרתי לריק יגעתי· וכל
קריאה חלוף כליתי׃ וקויתי וחכיתי ליי׳ המסתיר· וכל קרי׳ חלוף קויתי׃
אוריהו ויוציאו את אוריהו ממצ׳· וכל קריאה חלוף אוריה׃ האח לפניו
מבערת· וכל קריאה חלוף האח האח׃ על לבי ולא עלתה על לבי· וכל קרי׳
חלוף אל לבי׃ הסריונות אסרו הסוסים ועלו· וכל קרי׳ חלוף הסריונות׃
לבשיא יחזקאל מלעיל· וכל קריאה חלוף לנשיא מלרע׃ לחול מלרע בין
קדש לחול· וכל קריאה חלוף לחול מלעיל׃ נהר כבר על נהר כבר· וכל
קריאה חלוף על נהר פרת׃ שנים עשר יחזקיה· וכל קריא׳ חלוף יחזקיהו׃
רחמה ותגמל את לא רחמה· וכל קריאה חלוף רחם׃ דברי הימים חורם
דרמשק· וכל קריאה חירם דמשק׃ תהלות אזמרה ולשמך אזמרה·
וכל קריאה חלוף ולשמך אזמר· תהילות בית אהרן בטחו ביי׳· וכל קרי׳
חלוף בני אהרן׃ תהלות אמן ואמן וברוך שם כבודו לעולם· וכל קריאה
חלוף אמן ואמן׃ איוב ריש התקשר ריש בתלם עבתו· וכל קרי׳ חלוף ראש׃
ולא נדע מה ידעת ולא נדע· וכל קריאה חלוף לא נדע׃ משלי שלמה
בן דוד· וכל קריאה חלוף דברי שלמה׃ לצדיק מלרע תן לחכם ויחכם עוד
הודע לצדיק· וכל קריאה חלוף לצדיק מלעיל׃ יקרה אתכלם· וכל קרי׳
חלוף יקרא׃ חולה ים רעה חולה· וכל קריאה חלוף חולה׃ עדת קמץ
לא עדת בהון· וכל קריאה פתח עדת יי׳׃ קל קמץ קל מן שמיא נפל·
וכל קריאה חלוף קל פתח׃ כבר פתח כבר אכם אתה· וכל קריאה קמץ
ויאמר לה המלך׃ בארצות פתח וישלח ידו בארצות· וכל קרי׳ בארצות קמץ׃
עזרא יויקים יויריב יודע יוזדק ישוע· וכל קרי׳ יהויקים יהויריב יהוידע יהוצדק
יהושע׃ שיר השירים הראיני השמיעני· וכל קריאה חלוף הראני השמיעני׃
רות תדבקין· וכל קריאה חלוף תדבקון׃ קינות רבתי בגוים· וכל קרי׳
חלוף רבת׃ אסתר ועשרים ומאה· וכל קריאה חלוף מאה ועשרים׃
לחדש מלרע לחדש שנים עשר׃ וכל קריאה חלוף לחדש מלעיל׃

שטה מן ל׳ דכל חד וחד לית דכוו׳ חלוף וסימניהון

שבתון שבת הוא הדבר אשר דבר יי׳· וכל קריאה חלוף שבת שבתון׃
אשה ליי׳ הוא והקטרת את כל האיל· וכל קריאה אשה הוא ליי׳׃
ללאות חמשים ויעש ללאות חמשים· וכל קריאה חלוף חמשים ללאות׃
בבהמה ובעוף והבדלתם בין הבהמה· וכל קריאה חלוף בעוף ובבהמה׃
לאמו ולאביו כי אם לשארו· וכל קריאה חלוף לאביו ולאמו׃ אמו ואביו
איש אמו ואביו· וכל קריאה חלוף אביו ואמו׃ הישר והטוב ועשית הישר
והטוב· וכל קריאה חלוף הטוב והישר׃ משפט צדק שפטים ושטרים· וכל
קרי׳ חלוף צדק ומשפט׃ בתמי׳ ובאמת ועתה יראו את יי׳· וכל קריא׳ חלוף באמת
ובתמים׃ המלך אדני ועתה אשר באתי· וכל קריאה חלוף אדני המלך׃
הקם ליי׳ מזבח ויבאו אל דוד ביום· וכל קריאה חלוף הקם מזבח׃
שקלים חמשים ויאמר המלך אל ארונה· וכל קריאה חלוף חמשים שקלים׃
לחרבה לשמה ותתך חמתי ואפי· וכל קריאה חלוף לשמה ולחרפה׃
קדים רוח כי הוא בין אחים· וכל קריאה חלוף רוח קדים׃
כירחי קדם מי יתנני כירחי קדם· וכל קריאה חלוף כימי קדם׃
אבן ועץ ועמך לרב עשי מלאכה· וכל קריאה חלוף עץ ואבן׃
להודות ולהלל ולעמד בבקר בבקר· וכל קריאה חלוף להלל להודות׃
ראה עתה כי יי׳ בחר בך דה״י· וכל קרי׳ חלוף עתה ראה׃ אל אל ישגירמי
אל אל עויל· וכל קריאה חלוף אל אל׃ דבש וחמאה אל ירא בפלגות· וכל
קרי׳ חלוף חמאה ודבש׃ בזהב ובכסף ולאלוה מעזים· וכל קרי׳ חלוף בכסף
ובזהב׃ לכליון ומחלון ויאמר בעז לזקנים· וכל קרי׳ חלוף מחלון וכליון׃
רבים עמים זכר יי׳ חרפת עבדיך· וכל קריאה חלוף עמים רבים׃
שנים שלש ויתן להם המלך דבר· וכל קריאה חלוף שלש שנים׃
והארץ כבשה ויקהלו כל עדת בני ישראל· וכל קרי׳ חלוף ככבשה הארץ׃
ושה ושור ויחנו עליהם וישחיתו· וכל קריאה חלוף ושור ושה׃ וראו ודעו
מכל המחבאים· וכל קרי׳ חלוף ודעו וראו׃ ובני שלמה והיה כשכב אדני׃
וכל קרי׳ חלוף שלמה בני׃ ופרו ורבו והרביתי עליכם אדם· וכל קרי׳ חלוף
ורבו ופרו׃ ואמות שלש כי עשה שלמה כיור דה״י· וכל קרי׳ חלוף שלש אמות׃
אחד לעלה ואחד לחטאת ואם לא תמצא· וכל קרי׳ חלוף אחד לחטאת ואחד
לעלה׃ ורחץ במים את בשרו כתנת בד קדש· וכל קריאה חלוף ורחץ את
בשרו במים׃ אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת· וכל קריאה חלוף
את הכסף ואת הזהב׃ בין השמים ובין הארץ ויקרא אבשלום· וכל קרי׳
חלוף בין הארץ ובין השמים׃ אל ישעיהו הנביא בן אמוץ וישלח את אליקים
אשר על הבית· וכל קריאה חלוף אל ישעיהו בן אמוץ הנביא׃
ביד נטויה ובזרוע חזקה ונלחמתי אני· וכל קרי׳ חלוף ביד חזקה ובזרוע נטויה׃
בני יהודה ובני ישראל ונקבצו בני יהודה· וכל קרי׳ חלוף בני ישרא׳ ובני יהודה׃
כמה רחבה וכמה ארכה ואמר אנה אתה הולך· וכל קריאה חלוף כמה ארכה
וכמה רחבה׃ חקת עולם בכל משבתיכם לדרתיכם וקראתם בעצם· וכל
קריאה חלוף לדרתיכם בכל משבתיכם׃

חד מן ב׳ זוגין מן ג׳ אית בהון מן ו׳ מלין הכנעני החתי האמרי

הפרזי החוי והיבסי י״ד פסוקים דמיחדין כולהון כ׳ פסוקים׃

וארד להצילו מיד מצרים· ואמר אעלה אתכם מעני מצרים· ישראל
ובני ישראל ישבו בקרב· הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳
כתמפום׃ תחרימם כי החרם תחרימם׃ המלכים ויהי כשמע כל המלכים׃
בהר ובשפלה ובערבה· החתי האמרי הכנעני והפריזי והחוי והיבוסי וסימ׳
תמכפום׃ כל העם דמלכים כל העם הנותר מן· האמרי החתי הפרזי החוי
והיבוסי וסי׳ מתפום׃ כל העם דד״ה כל העם הנותר מן· החתי והאמר והפרזי
והחוי והיבוסי וס״מ תמפ״ם׃ מלאך ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי· הכנעני
האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי וסימ׳ כמתפום׃ מלאכי כי ילך מלאכי
לפניך· האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי וסי׳ מתפכום׃ הצרעה
ושלחתי את הצרעה· החוי את הכנעני ואת החתי וסי׳ וכ״ת׃ עמלק ישב
בארץ הנגב· והחתי והיבוסי והאמרי ישב בהר והכנעני וסימ׳ תסאך׃ וכשל
כי יביאך יי׳ אלהיך אל הארץ· החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי וסימ׳ תגמכפום׃ בזאת תדעון ויאמר יהושע בזאת· הכנעני החתי
החוי הפרזי הגרגשי האמרי והיבוסי וסימ׳ כתופגמס׃ שמר לך את אשר אנכי
האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי וסימ׳ מכתפום׃ ממזרח הכנעני
ממזרח ומים· והאמרי והחתי והפרזי והיבסי בהר והחוי וסימ׳ כמתפ״ו׃
כתועבותיהם וככלות אלה נגשו אלי השרים· לכנעני החתי הפרזי היבוסי
העמני המואבי המצרי והאמרי וסימ׳ כתפסעא״מם׃ ומצאת את לבבו נאמן
לפניך· הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי וסימ׳ כתמפס״ג׃

וסימ׳ אילו דנסבין וי״ו

וארד׳ ואמר· שמר לך׳ וכשל׳ הא כקדמאי ובתריהון וי״ו פי׳ כקדמאי רמלא
קדמ׳ ותנייתא לא נסבין וי״ו ותרא נסבין· ובני ישׂ ישבו בקרב הכנעני החתי
והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי׃ ויקהל דוד את כל שרי ישראל· שרי שרי
ושרי ושרי ושרי׃ ימעט ועתה אלהינו האל הגדול והגבור׃ למלכינו
לשרינו ולכהנינו ולנביאנו ולאבתינו ולכל׃ התורה זאת התורה· לעלה למנחה
ולחטאת ולאשם ולמלאים ולזבח׃ ע״ב׃ תחרימם כי החרם תחרימם·
החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבוסי· ול״פ׃ בנערינו ויאמר משה·
בנערינו

בנעריכו ובזקניכו בבניכו ובבנותינו בצאכינו ובבקרינו׃ זכתה כי זנתה אמס הובישה׃ לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי׃ ואפ״ס מזבח את מזבח הנחשת את ואת את ואת את הכיור ואת כנו׃ המלכים ויהי כשמע כל המלכים החתי והאמרי הכנעני הפרזי החוי והיבוסי׃ ואפ״ס הזהב אך את הזהב את הזהב ואת הכסף את הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העפרת׃ בהר ובשפלה ובערבה׃ החתי האמרי והכנעני הפרזי החוי והיבוסי׃

ואפ״ס דן יוסף ובנימן נפתלי גד ואשר׃ כל העם דמלכים כל העם הנותר מן האמרי החתי הפרזי החוי והיבוסי׃ ואפ״ס הויה הנה יד יי׳ הויה׃ בסוסים בחמרי׳ בגמלי׳ בבקר ובצאן׃ וממחצית בני ישר׳ תקח אחד אחוז׃ מן החמשים מן האד׳ מן הבקר מן החמורי׳ ומן הצאן׃ ובפ״ס אעבר׳ נא ואראה את הארץ הטוב׳ הירדן ההר הטוב הזה והלבנן׃ האדני׳ כי יי׳ אלהיכ׳ הוא אלהי האלהי׳ האדני׳ האל הגדול הגבור והנורא׃ כל העם ד״ה כל העם הנותר מן׃ החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי׃ ובפ״ס ממנים ומהם ממני׳ על הכלים׃ הסלת והיין והשמן והלבנה והבשמים׃ הגדלה לך יי׳ הגדלה׃ הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד׃ מלאך ושלחתי לפניך מלאך׃ הכנעני האמרי והחתי והפרזי החוי והיבוסי׃ ובפ״ס הקללה ואלה יעמדו על הקללה ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי׃ קלעי את קלעי החבר׳ את עמוריה ואת אדניה ואת המסך את מיתרי׳ ואת כל כלי עבדתם׃ מלאכי כי ילך מלאכי לפניך׃ האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבוסי׃ ובפ״ס עדן ועל ידו עדן ומנימין וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו׃ הפקדתיך ראה הפקדתיך היום לנתש ולנתץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע׃ ואל מת אדם לא יבא לטמאה לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות׃ ע״ב׃ יביאך והיה כי יביאך יי׳ אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי׃ ואפ״ס ויעלו מבני ישראל ומן׃ הכהנים והלוים והשערים והנתינים׃ הברעה ושלחתי את הצרעה את החוי את הכנעני ואת החתי׃ והפ״ס וישא לוט את עיניו וירא את כל ככר הירדן את סדם ואת עמרה וישב את כל הרכוש וגם את לוט את הנשים ואת העם׃ והפ״ס ורחץ את בשרו במים׃ את בגדיו את עלתו ואת עלת׃ המטה קח את המטה והקהל את העדה את העדה ואת בעירם׃ הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם׃ את הדברים האלה את השמים ואת הארץ׃ ויעשו בני ישראל את הרע בעיני יי׳׳ את יי׳ אלהיהם את הבעלים ואת האשרות׃ ע״ב׃ עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני כלהון ו״ו׃

אילין כ׳ פסו׳ מלה קדמ׳ לא נסיב ו״ו ושאר׳ כולהון נסבין וסי׳

תדעון ויאמר יהושע בזאת תדעון׃ את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרגשי׃ השפחות ויםם את השפחות׃ את השפחות ואת ילדיהן ואת לאה ואת רחל ואת יוסף׃ צאנם ואת צאנם ואת בקרם ואת חמריהם ואת אשר ואת אשר׃ יקחו והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש׃ ולקחו בגד תכלת וכסו׳ את מנרת ואת נרתיה ואת מלקחיה ואת מחתתיה ואת׃ הספר את הספר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב׃ וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם ואת כל חילם׃ תקות הנה אנחנו באים בארץ׳ את תקות ואת אביך ואת אמך ואת אחיך ואת׃ בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם׃ את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפרזי ואת הגרגשי והאמרי והיבוסי׃ ותפל אש יי׳ ותאכל׳ את העלה ואת העצים ואת האבן ואת העפר ואת׃ חלקיה ויצו המלך דמלכים׃ את חלקיה ואת אחיקם ואת עכבור ואת שפן ואת׃ יויכין ויגל את יויכין בבלה׃ ואת אם ואת נשי ואת סריסיו ואת׃ עצמות בעת ההיא נאם יי׳ יוציאו׳ את עצמה ואת עצמו ואת עצמות ואת עצמות ואת׃ מתלא ואמרת אלהם כה אמר ה׳׳ את כל יושבי ואת המלכים ואת הכהנים ואת הנביאים ואת כל יושבי׃ רעות הסכתם את רעות ואת רעות ואת רעות ואת רעות ואת׃ ויצו המלך תניינא דמלכים׃ וחברו דירמיה ויצוה המלך את ירחמאל׃ וגם את האבות ואת הידעונים׃ הכחלות את הכחלות לא חזקתם׃ האברת את האברת אבקשי ואת הנדחת ואת החולה ואת השמנה ואת החזקה׃ הירדן ותעברו את הירדן ותבאו׃ האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי׃ ובפ״ס פקדתי והיה כאשר שקדתי׳ לנתש ולנתץ ולהרוס ולהאביד ולהרע לבנות ולנטע׃ אלה וכחש ורצח וגנוב ונאוף פרצו ודמים׃ כתעבתיהם ובכלות אלה נגשו אלי׃ החתי היבוסי העמני המאבי המצרי והאמרי׃ ובפ״ס הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח׃ ושאר העם הכהנים הלוים השערים המשוררים והנתינים׃ ומצאת את לבבו נאמן לפניך׳ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי׃ ובפ״ס וכר הוליד את קיש את שאול את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב ואת׃ הבגדים לקחת את הבגדים את הבגדים את אהרן את הכתנת ואת מעיל ואת האפוד ואת החשן׃

שער הנגינות

אלה הם שמות המלכים והמשרתים אתנחתא׳ זרקא׳ זקף בין גדול בין קטן׳ יתיב׳ טפחא׳ טרס׳ והוא גריש והוא הדין לגרשי׳ לגרמיה׳ פשטא׳ פזר בין גדול בין קטן והגדול הוא קרני פרה׳ רביע׳ תביר׳ תלישא גדולה׳ שלשלת׳ סגולה׳ סוף פסוק׳ וסימני ראשי שמותם אז״ז יט״ט לפ״ף ריתת פש״ס׃ ואלה המשרתי׳ מונח׳ מכרבל׳ תלישא קטנה׳ מהפך׳ מארכא׳ עלוי׳ אזלא׳ דרגא׳ מאילא׳ והיא דומה לטפחא אע״פ שמונח ועלוי דומין זה לזה אותן הבאו׳ לפני אזז כקראין עלוי לפני שאר מלכים מונח ויש קוראין העלוי שופר ישר הו שפר הולך׃

לעולם לא יבאו שני אתנחתות בפסוק אחד ולא ישרתנה כי אם עלוי חוץ מ״ה מקומות שישרתנה מאילא על פי המסורת והיא דומה לטפחא וסי׳ נמסר בסדר פנחס ודניאל סי׳ ג׳ וד״ה ב׳ סי׳ ך׳ ע״ש׃ ופעמים שישרתנה שני שופרות מונח ועלוי׃ הזקף גדול אין לו משרת׃ זקף קטן אם יש לו משרת אחד והתיבה אשר בה המשרת נגינתה בראשה אז יהיה המשרת מכרבל כגון רגע אדבר ואם אין הנגינה בראשה אז יהיה משרתו עלוי כגון ולא פחדו טפכם נשיכם ואם שנים משרתים אע״פ שאין הנגינה באות בראשון מ״מ הוא מכרבל והשני עלוי כגון אשר כפר בהם וגם אין לו כי אם משרת אחד אף אם הוא באות ראשון אם תיבה הקודמת לאותו משרת מפרש מוקפת לו כי הוא עלוי כי אז נראה כתיבה אחת ונראה שאין הנגינה בראש כמו בכל ארץ מצרים׃ ואם הזקף בלא משרת יבא לפניו מקל בתיבתו לתיקון הנגינה או בתיבת שלפניו אם היא מוקפת לו שאז הוא כתיבה אחת כגון והכהן והנכרי אבנישהם׃

זרקא אם יש לה משרת אחד הוא מונח שהוא עלוי במ״ו ובאים מן הכלל שהם במרכא וסימ׳ לכן אמר לבני ישראל׳ כי תשא את ראש בני ישראל׃ בכל אשר התהלכתי׳ וחברו׳ ויזבח צור ומרי וצאן׳ וחברו׳ וחצי שבט מנשה׳ ויבאו בבעל פרצים׳ נסכה מפני כריך׳ קנה נגד היושבים׳ ואם יש לה שנים אם הראשון באות ראשון שלתיבה הוא מונח והשני עלוי כגון ששת ימים תעבד מי שם פה לאדם ואם איננו באות ראשון הוא אזלא כגון ויאמר משה לפרעה העדותי בכם היום ואם יש לה ג׳ משרתים אז הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי עלוי כגון ואם ביום שמוע אישה ואם יש פסק בין משרת לזרקא אתו המשרת מירכא כגון ועלה הגבול דבירה או יש מאילא בין אזלא לזרקא בלא פסיק והם ב״ח מקומו׳ בחומש והא לך לשון המסורת י״ח מאיילין מאריכין בין אזלא לזרקא באור ויתא וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך טעם׳ כל אילו במאילא וכל פסיקתא דכותהו׳ מאריכין במארכא אך לא במאילא אך כי הניגון שוה במ״ב פסק ועילוי וסימ׳ ויאמר אליהם ראובן הנה חרדת אליכו זה נמצא בספר אכפמייא אחד ובג׳ מקומות משרתים אזלא ומרכא בתיבה אחת לזרקא וסימ׳ איתמר בניו יבאו בנות שלו לאוצרות ולתרומות ואם יש לזרקא משרתים יותר מג׳ האמורי׳ תלישא קטנה אזלא ועילוי כל אשר לפני התלישא הם עילוי׃ זרקא לעולם אחריה סגולת במ״ז כה אמר יי׳ למשיחו לכורש׃ יתיב קריאתו כקריאת פשטא ובמקום פשטא הוא אמנם אם הנגינה בראש נקרא יתיב והוא כמו מהפך אך קטן הוא ממנו וניקוד חוץ מן הנקודה לבד ימין כגון אלה בני בלהה ואם אין הנגינה נקראת בראש תיבה הוא מהפך כגון וידבר אלהים אל משה וגם אף אם הנגינה בראש תיבה ותיבה שלפניה מוקפת לה הוא מהפך כי איכו חשוב כבראש תיבה לא כמו באמצע כי שתי תיבות כשהן מוקפות איכם חשובות כשנים רק כאחת כאשר פירשתי בדין מכרבל כגון כי לא באו לגבול מואב וקוטו האי כללא בידך למהפך ולדרגא ולמרכא אם יש להם משרת והוא בראש תיבה הוא מונח כגון כי לא ילדה ליעקב דגל מחנה ראובן דגל מחנה אפרים ואם איכו מונח הוא אזלא כגון אשר דבר משה כפתולי אלהים נפתלתי אחד עשר יום וכן אף אם הוא בראש תיבה אם תיבה שלפניו מוקפת לו עוד הוא אזלא כי הכל כתיבה אחת והכ״ו איכו בראש תיבה כגון אל נא תהי מריבה׃ ואחר היתיב לא תבא לעולם פשטא רק ב״ח מקומות וסי׳ נמסר בויקרא ובדניאל סימ׳ ב׳׃ טרס הוא גרש וישמשהו עד ה׳ משרתים ואם אין לו כי אם משרת אחד והוא באות ראשונה הוא מונח כגון הן הנה הן הראנו כי אביאנו וכן לגרשים כי תשא כי הנה הנה יושבת הארץ ואם איכו באות ראשונה הוא אזלא כמו ויקח תרח ואם המשרת בתיבת הגרש כמו כן הוא אזלא כמו ושמנו׳ והסירותי את לב האבן והביאותים ואם יש לטרס הברה אחת אחריו בתיבתו ויש לו משרת לפניו בתיבה אחרת אז הוא גרם במקל אחד כמו שפירשתי הן הנה כי לביאנו אבל אם הוא בהברה אחרונה אז הוא גרשים בשתי מקלות כגון כי תשא וישמע יתרו אמנם אם המשרת אזלא איכו רק במקל אחד ואפילו בהברה אחרונה הוא כגון ויגש אליו והסירותי לב האבן ואם ישרתיהו שנים לטרס הראשון תלישא קטנה והשני אזלא כי לעולם אחר תלישא קטנה אזלא לפני טרס כגון ויקחו אליך פרה אדומה ואם יש יותר משרתים כל אותם שהם לפני תלישא קטנה הם מונחים כמו ויוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת סריו ואת עצמות הכהנים׃ טפחא היא טרחא ולא ישרתנה לעולם כי אם מארכא רק בי״ד מקומות ישרתנה דרגא עם ב׳ מרכות והם תרין חוטרין וסימ׳ נמסר בסוף מטות ובריש חבקוק ונחמיה סוף סימן ג׳׃

טפחא נוטה לצד ימין ומארכא לשמאל וסימ׳ וימינו טפחה שמים ולא ישרתנה מרכא בתיבתה כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ נמסר בסדר אמור וביחזקאל סימן לג״ ובשיר השירים סימן ו׳׃ משפטו כי לא כל ג׳ תיבות שהראשונה כי והשניה לא ובשלישית טפחא אם אות ראשונה מתיבת הטפחא נקודת במלך תהיה תיבת כי במרכא ותיבת לא מוקפת לתיבת הטפחא כגון כי לא באתם עד עתה כי לא כבב ויוצא מן הכלל כי לא תעבר את הירדן ואם יש חטף באותה שונה של טפחא תיבת כי תהיה מוקפת לתיבת לא ותיבת לא תעמד כגון כי לא דרשנוהו׃ לגרמיה ישרתיהו עד ב׳ משרתים כגון התלט אמלט אל ארץ פלשתים׃ פזר קטן כל משרתיו מונחים׃ פזר גדול שהוא קרני פרה לעולם ישרתנו גלגל שהוא ירח בן יומו וישרתיהו עד ו׳ משרתים בב׳ מקומות לבר מן הגלגל הסמוך לו׳ ובמסורת יש י״ו בטעם פזר גדול וגלגל וסימ׳ נמסר בסוף יחזקאל ומגלה כוף סימן ז׳ ונחמיה סימן י״ג׃ פשטא כך משפטה אם ישרתנה משרת אחד ואין בין משרת לפשטא לא מלך ולא חטף בראש התיבה משרתו מרכא כגון היתה תהו אבל אם יש מלך אחד או חטף אחד אז ישרתנה מהפך כמו ויהי השמש לבא זה שמי ואם ישרתוה שני׳ אם הראשון באות ראשון של תיבה הו׳ מונח והשני כמשפטו המפורש מרכא או מהפך כגון כי לא ילדה ליעקב אבל אם איכו באות ראשון הוא אזלא והשני כמשפטו מהפך או מרכא כגון אחד עשר יום ואם ישרתנה ג׳ משרתים הראשון תלישא קטנה והשני אזלא והשלישי כמשפטו ואם יש לה יותר כל שלפני התלישא

שער הנגינות

התלישא קטנה מונחים הם ׃ רביע אם יש לו משרת אחד הוא מונח
ואם יש לו שנים הראשון דרגא והשני מונח כגון שתי כתפות חברות כי על
אפי וצל חמתי ואם יש לו יותר הראשון מונח והשני דרגא והשלישי מונח כגון
גם כן ואח אין לו ובה׳ מקומות ישרתנו מונח בתיבתו וסימ׳ בויגש ובזכריה
סוף סימן ז׳ ׃ תביר אם יש לו משרת אחד ויש בין המשרת לתביר ב׳ מלכים
או חטף בראש תיבה ומלך המשרת הוא דרגא כגון אהרן הכהן ושני קרשים
שהחטף בראש תיבה הוא מלך בכמה מקומות אבל נגינות גם אם יש
ביניהם מלך וחטף בראש תיבה המשרת דרגא כמו המטיר על סדום וגם אם יש
בין המשרת לתביר מלך אחד ושני חטפים רצופים כמו כן המשרת דרגא
כמו וכי תזבחו ביום זבחכם אבל אם אין ביניהם כי אם מלך אחד או מלך
וחטף מובלע אז המשרת מרכא כמו ההר הטוב כי עזבו כי לא קדמו דבוק
עזרא במ״ב מקומות ויצאין מכלל זה שהמשרת דרגא אף על פי שאין בין המשר׳
לתביר רק מלך אחד או מלך וחטף מובלע וסימ׳ ואברהם היו יהיה המקריב את
דם השלמים לו תהיה ב׳ בו וכי יגוף שור איש וכל אשר אין לו דמשכה תורה
וישלחם יהושע וגו׳ בין בית אל וקאם שאון עתה ירע לנו כשר שלמן ואיש
משך בקשת דלה הפך ירך דמלכים כי לא יכלו לעשותו וכל אשר תמצא ירך
ועיין בפרשת שמיני ׳ וכל פסק בדרגא דכוו׳ כגון המל ימל ואפילו אין בין המשרת
לתביר לא מלך ולא חטף כמו כן הוא דרגא כמו אחורים מש ואם יש ביניהם
מלך וחטף פתח או מלך וחטף סגול הרי הם נחשבים כמלך ומשרת דרגא כגון
אשר קנה יעקב כתן אלהים ואם תהיה התיבה אשר בה התביר במתג וחטף
כגון ברי לפני חטף המניע או חולם לפני חטף שהוא מתוג או קמץ לפני חטף
מתוג אז יהיה המשרת מרכא במקום המתג בתיבת התביר כגון יבאו שמרים
ירך ישרתנו אבל אם הוא חטף פתח אין משרתו מרכא בתיבתו במ״ג וסימ׳ לכן
הנבא ואמרת אל תלחמו וידרש יחזקיהו על הכהנים ואם ישרתוהו שנים
אם המשרת ראשון באות ראשון הוא מונח והשני כמשפטו המפורש כגון עיר
שופכת דם בקרבה ואם הינו באות ראשון הוא אזלא והשני כמשפטו כגון ואיש
איש בית אבותיו ואם ישרתו שלשה הראשון תלישא קטנה והשני אזלא כי לעולם
אחר תלישא קטנה תבא אזלא והשלישי כמשפטו ואם יותר כל אותם שלפני
התלישא קטנה הם מונחים ׃ תלישא גדולה כל משרתיה מונחים וישרתוה עד ו׳
מונחים כמו ועל הכחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל דבסוף יחזקאל ׃
שלשלת אין לה משרת ׃ סגולתא תבא לעולם אחר זרקא וכל משרתיה מונחים ׃
סוף פסוק לא ישרתוהו לעולם רק מרכא ובה׳ מקומות ישרתוהו מאולא בתיבתו
וסימ׳ במסר בריש אמור וביהושע סימן י״א ׃ ומונח משרת לז׳ מטעמי׳ ובה׳ מקומות
משרת לתיבתו וסימ׳ במסר פרשת ויגש ובזכריה סוף סימן ז׳ ׃ כל תביר אחריו
טפחא במ״א ארץ מאפליה ׃ כל טפחא יש אחריה סלוק או אתנחתא ׃ ואחר
יתיב לעולם בא זקף קטן ׃

הנגינות נקראות במקום שראוי להאריך בנגון בתיבה אף על פי שאינן
נקראות באותו אות כגון פשטא וזרקא ותלישא קטנה שהם
לעולם בסוף תיבה אף על פי כן נקראות באות שהיה דינם להיות בתיבה אילו
היו נגינות אחרות וכן תל׳ גד׳ גדולה לעולם בראש תיבה אעפ״כ נקראות באות
שהיה דין הנגינה בו להיות אילו היתה נגינה אחרת ויש נקדני׳ שעושין ב׳ תלישות
וב׳ זרקות אחת בסוף תיבה ואחת במקום שהיה ראוי לנגן כגון בני אדם שאינם
יודעים באיזה מקום ראוי לנגן כגון ויאמר וזרקו וכל פשטא עושים ב׳ פעמים
אחת בסוף תיבה ואחת במקום שראוי לנגן כגון ויבאו אלה וכן סגולתא ׃

עד הנה הגיע שיעור מה שראינו להודיע למסר׳ רבת׳ אמנם השמטנו ספר הטעמי׳ מרבינו אהרן להיותו בלתי צריך יען כי
שמנו תמורתו שער הנגינות שכולל כל מה שהביאו הוא ז״ל על הדרך היותר מפורסם לעניות דעתין גם השמטנו חלופי
כל ספר וספר לבד יען חשבנו שיגיע לידינו ולא הגיע אמנם העתקנו מה שהוא יותר הכרחי ושאי אפשר מבלעדו וממנו לא
נשאר לעשות כל ההשתדלות שיתכן כדי להעלות העתקתינו ברה כחמה ולא כוונתנו אחור מהטורח הרב לאהבתנו התועלת
המתמשך וכחלה פני כל מעיין שאל יאשימנו אם לא הגיע קוצר דעתינו עד תכלית עיונו ואם אירע איזה טעות בהדפסה
כי כשגגה היוצאת מלפני השליט ישתבח השם האמתי שהגיענו להתחיל ולהשלים ׃ כה מעתיר הצעיר קטן התלמידים
יעקב בן חיים בן יצחק ן׳ אדוניהו יש״י עמ״ן ׃

אצל זמן הודו   הראה צבי עדו   קם איש הדר הדור   זיוו וגם יופיו ׃
לא קם בישראל   אכן באומות קם   אקרא לך בשמו   אומר לך איו ׃
יושב בפרהסיא   היום בויניציאה   סוהר ודניאל   בומבירג בכנויו ׃
הנו ערל בשר   אך לא ערל לבב   להגות בתורת אל   חפצו ומאויו ׃
ודאי חסיד האמות   הוא ובעולם   הבא יהי לו אז   חלק שכר פריו ׃
הנה מצאנוהו   פתאום כאיש מוצא   לו אחרי יאוש   שורו וגם שיו ׃
לסדר לשוננו   וברת אלהינו   הדפיס ספרים עד   אין קץ ולא דיו ׃
ועד בביתו לצ־   מאים למי תורה   מעין ספריו איש   דולה מלא כליו ׃
יצא לאחרונה   עשרים וארבעה   זה אחרון אחרון   חביב לרוב נויו ׃
אצל פני מקרא   תרגום בתפארת   הוא כערוגת ה־   בושם עלי לחיו ׃
שלם במסורת   סביב מסודרת   דומה לאיש על י־   רך יחגור תליו ׃
כלו שבואר עם   רש״י ובן עזרא   ושבאריה היטב   סתר וגלויו ׃
נהג כמנהגו   רש״י בתלמודו   אברהם בדקדוקו   ופשט עלי בוריו ׃
זוקק בכור בינת   על יד אנוש משכיל   יעקב ארוניה   האיש אשר חיו ׃
יתיר וכל חסר   הנע בכברתו   שבוש וכל טעות   כתש במו עליו ׃
הוגה דפוס כל יום   עוד על ידי אמן   נודע בישראל   לוי וקורנליו ׃
מה טוב ומה נעים   ספר כמו זה עם   מכתב מפואר גם   מבחר נייר ודיו ׃
דינו ומשפטו   יש לו בכמותו   רהבו וגם ארכו   שוים עלי עביו ׃
קום דוד וקחהו   כי אין כדומיהו   גם כל חפצים לא   ישוו אלי שויו ׃
ריך בעולמך   עם זה לבר עמך   תתן חצי דמך   תשאיר לך חציו ׃
קצת מלאכה בא   בשנת רפ״ו אז ב־   חדש אשר נקרא   תשרי ואוטובריו ׃
אלף ותקבה   אל תולדות ישו   גם היא שנת יובל   אל כל עדת גויו ׃
מועד שנת יובל   יקרא לעמו אל   ודרור לישראל   משעבוד עניו ׃
צמח צבי יצמח   אז כל אנוש יצוח   אצל זמן הודו   הראה צבי עדיו ׃

ויוסף אליהו שאת משלו   וירם את קולו ׃

תמו חרוזי שיר   עשרים וארבעה   אל מהלל ספר   עשרים וארבעה ׃
אדם ישלש את   היום ויקרא בו   שעות שמונה מן   עשרים וארבעה ׃
תורה תהא אז לו   נקנית בכפל על   מעלות כהונה של   עשרים וארבעה ׃
יזכה ראות בנין   מקדש והכהנים   עמדים במשמרות   עשרים וארבעה ׃
ערך לכל ספר ׳   רבע זהב דוקט   סך הרביעיות   עשרים וארבעה ׃
הוחל למנין ה־   נוצרים שנת אלף   עמו חמש מאות   עשרים וארבעה ׃
ושנת רפ״ו נשלם   לפרט שנת עולם   היה בתשרי יום   עשרים וארבעה ׃

Reuisto et corretto per mi fra Luigi da Bologna del ordine de sa' Domenico Maggio 1590